SŁOWNIK LINDEGO.

SŁOWNIK
JĘZYKA POLSKIEGO

PRZEZ

M. SAMUELA BOGUMIŁA LINDE.

WYDANIE DRUGIE, POPRAWNE I POMNOŻONE

STARANIEM I NAKŁADEM

ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH.

Tom I.

A — F.

LWÓW

W DRUKARNI ZAKŁADU OSSOLIŃSKICH.

1854.

PRZEDMOWA.

Oddając w ręce publiczności tom pierwszy Słownika Lindego w nowem wydaniu, winniśmy wytłumaczyć się dokładnie z celu jakiśmy sobie założyli, z sił jakie mieliśmy do rozrządzenia, i ze sposobów jakieśmy do osiągnienia zamiaru naszego obrali; aby jak z jednej strony słusznym żądaniom znawców, według możności, zadość uczynić, tak z drugiej strony porozumieć się wcześnie co do wymagań takich, któreby się z właściwym naszego przedsiębierstwa celem rozmijały.

Należy to w naszym kraju do zdarzeń nader szczęśliwych, że Zakład narodowy imienia Ossolińskich przed laty pięcią w zupełnej niemocy znajdujący się, i ku upadkowi pochylony, potrafił w krótkim czasie nie tylko zabezpieczyć się od upadku, ale wzmódz się do tyla, że już z początkiem roku 1852 mógł przeznaczyć nie mały nakład na cele naukowe, i wydać tom czwarty Ossolińskiego Wiadomości historyczno-krytycznych, a w roku następnym zająć się nierównie ważniejszem jeszcze przedsiębierstwem. Zasługa w tej mierze należy przedewszystkiem J. E. Agenorowi hr. Gołuchowskiemu, Namiestnikowi królestw Galicyi i Lodomeryi, który najlepszemi chęciami dla kraju ożywiony, wpłynął stanowczo przez podległe sobie władze Rządowe tak na wydobycie dawnych zaległości Zakładu, jako też na regularne wypłaty dochodów bieżących. Co dalej, na tej podstawie, dla dobra tegoż Zakładu uczynić należało, dopełnił tego zaszczytnie Zastępca Kuratora, Maurycy hr. Dzieduszycki.

W wyborze dzieła, którem Zakład tą razą najstosowniej przysłużyć się mógł narodowi, ważne względy przemawiały za Słownikiem Lindego. Słownik ten układany był niegdyś w myśl i z pomocą J. M. Ossolińskiego; układał go Linde, podówczas domownik jego i bibliotekarz; z jego skarbów bibliotecznych powstał, jego postrzeżeniami umyślnie na ten cel spisywanemi zasilał się, jego datkami pieniężnemi w znacznej części na świat wychodził, i gdy z dokonanego już dzieła cały naród chlubę i pożytek odnosił, nad uzupełnieniem go tomem dodatkowym przemyśliwał sam Ossoliński.

Atoli powodem nierównie ważniejszym nad stosunek autora i pracy jego do założyciela, była dla Zakładu sama użyteczność i potrzeba dzieła tego dla polskiej publiczności. Słownik bowiem ten zajmuje podziśdzień jedno z miejsc pierwszych między słownikami europejskiemi, tak jak autor jego między spółczesnymi sobie lexykografami. Dał on obraz języka naszego w rozmiarach tak wielkich, jakich wtedy nietylko u nas, ale i indziej nie było jeszcze przykładu. System jego, znaczenia słów samemi przykładami wyjaśniający, jak był jedyny w swoim rodzaju podówczas, tak też i dotąd okazuje się praktyczniejszym nad rozumowania i ścisłe określenia. Linde wprowadził masy czytających w samo ognisko polszczyzny, roztaczając przed ich oczyma najdrobniejsze odcienia językowe z kilku wieków. Jest on dotąd najrozsądniejszym polskim gramatykiem. Możnaby wskazać pisarzów u nas posiadających sławę znawców języka staropolskiego, którzy całą swą znajomość nie ze źródeł, sobie powiększej części nieodstępnych, ale ze słownika Lindego wyciągnęli. W pismiennictwie naszem jest on dziś jeszcze najznakomitszym i najlepszym polskim słownikiem, i — bogdajbyśmy się w tem mylili — na długo nim jeszcze zostanie. Już w rok po jego wydaniu żalono się po pismach publicznych, że dzieło tak pożyteczne w niedość znacznej liczbie egzemplarzów było odbite. W naszych czasach stało się ono nadzwyczaj rzadkie, i z powodu wysokiej ceny swojej ledwie komu dostępne. O przedruk jego na próżno kusili się niegdyś prywatni, ściślejsze bowiem obliczenia samych wydatków nakładu były w stanie i najgoretsze chęci ostudzić. Ucichły więc wszelkie pogłoski o takowych zamysłach, a samo z siebie nasuwało się, że tego, co przez prywatnych dokonane być nie mogło, mógłby dokonać Zakład.

Teto względy rozstrzygały w wyborze; a z przyjemnością przychodzi nam wyznać, że pierwszy co je z bystrością przeniknął, i dał ważne słowo swoje za Lindem, był właśnie mąż tak stosunki kraju jak i Zakładu najlepiej znający, a któremu, jakeśmy to już nadmienili, tenże Zakład głównie podźwignienie swoje zawdzięcza.

Wykonaniem tej myśli zajął się gorliwie Zastępca Kuratora Zakładu, i wydał stosowne w tej mierze rozporządzenia. Rozpisano listy dla zasięgnienia wiadomości dokładnej, azali gdzie nie znachodzi się rękopism do powtórnego wydania tego słownika przygotowany, i obliczano ściślej koszta możliwe nakładu. W odpowiedzi na uczynione w tej mierze zapytania, nadesłał Profesor Felix Żochowski, z Warszawy, list własnoręczny P. Józefa Goreckiego, zięcia Lindego, z dnia 28 stycznia 1852, uwiadamiający, że w papierach pozostałych po jego teściu, a u rodziny przechowywanych, nie masz i śladu, iżby tenże nad wydaniem poprawnem Słownika polskiego pracował. Z ściślejszego obliczenia kosztów okazało się, że fundusze Zakładu dostateczne są wprawdzie na sam nakład; ale niedostateczne, jeśliby się do

tego honorarya i tym podobne nadzwyczajne wydatki przyłączyły. W zupełnem tedy uznaniu prawa własności literackiej, w naszych czasach, niestety, tak często nadwerężanéj, i dla wczesnego usunięcia trudności jakieby z tej strony okazać się mogły, odezwał się Zastępca Kuratora do P. Józefa Goreckiego listem następującym.

«*Wielmożny Mości Dobrodzieju!*

Uprzejmość z jaką Pan Dobrodziej byłeś łaskaw zainformować nas listem swoim z dnia 28 stycznia 1852 roku, że śp. Linde żadnych rękopismów uzupełniających jego Słownik języka polskiego nie zostawił, a nawet zgoła nie pracował nad takiemi uzupełnieniami; daje mi powód zgłoszenia się do Pana Dobrodzieja, jako należącego do familii śp. Lindego z następującem uwiadomieniem.

Jak pożyteczne dla narodu jest dzieło Lindego, to Panu Dobrodziejowi najlepiej wiadomo. Upowszechnienie, i według możności dopełnienie tak pożytecznego dzieła, byłoby nietylko ważną i nader pożądaną dla literatury ojczystej przysługą, ale oraz i hołdem cieniom śp. Lindego oddanym. Niestety przez tak znaczny przeciąg lat, jak to sam Pan Dobrodziej trafnie w swym liście uważasz, nikt z goła nie zajął się tą pracą. Jakoż jest ona tak ze względu ogromu swego jako i ze względu materyalnych środków nad siły człowieka prywatnego, a na pomoce nadzwyczajne w dzieła tego wydaniu, jakich niegdyś śp. Linde doznawał, w dzisiejszem naszem położeniu i okolicznościach, liczyć nie można. Co atoli dla prywatnego stało się niejako niepodobieństwem, tego przy życzliwości rodaków dokonaćby mogła osoba moralna.

Zakład narodowy imienia Ossolińskich, otrząsnawszy się po większej części z ciążących na nim długów, może pomału obracać resztujące dochody na urzeczywistnienie zamiarów swego założyciela, a uzupełniwszy niedawno znakomite tegoż dzieło Wiadomości historyczno-krytycznych, ogłoszeniem pozostałych do niego rękopismów, pragnie obecnie zająć się Słownikiem śp. Lindego, zamierzając sobie w tem cel dwojaki. Pierwszym i głównym jest rozpowszechnienie jak największe dzieła, które dziś tak z powodu nader wysokiej ceny, jako też rzadkości egzemplarzy jest prawie niedostępne dla największej części rodaków. Powtóre, chcemy zkorzystać ze wszystkich uwag i recenzyj jakie nad dziełem Lindego kiedykolwiek robiono, i sprostować a oraz uzupełnić takowe według naszej możności. W przedsiębierstwie tem, jak w ogólności we wszystkich swoich literackich przedsiębierstwach, nie szuka Zakład choćby najmniejszych zysków; owszem gotów jest narazić się nawet na niejaką stratę, byle ta wyszła na pożytek narodu. Jakoż dziś już łatwo przewidzieć, że rozpoczynając przedsiębierstwo które najmniej 6 — 9 lat czasu, a około 5000 czerwonych złotych do pokrycia samych kosztów

druku i papieru, według najściślejszego wyrachowania, potrzebuje, nie obejdzie się, przy największej ze strony przedsiębierców staranności, od strat materyalnych dla Zakładu; zapobiegać im atoli o tyle, iżby bytowi samegoż Zakładu groźnemi się nie stały, jest świętym ze strony przedsiębierców obowiązkiem.

Uwiadamiając Pana Dobrodzieja o tym zamiarze, spodziewam się, że takowy znajdzie z powodu swojej bezzyskowności tak u Pana Dobrodzieja, jako i u wszystkich szanownych członków rodziny śp. Lindego należyte uznanie, tem bardziej że będzie tylko urzeczywistnieniem objawionego od samegoż autora, jak to z listu pańskiego wyczytaliśmy, życzenia, i że więc od żyjącego pewnie najusilniéj byłby popieranym; a miło mi jest dodać, że jakkolwiek dzieło to z przyczyny zmian i dodatków swoich za przedruk uważane być nie może, Zakład jednak ofiaruje dla szanownych członków rodziny śp. Samuela Bogumiła Lindego sto egzemplarzy mającego się wydać przezeń Słownika. Innego honoraryum nie może ofiarować w dzisiejszem położeniu swojem tenże Zakład, z przyczyny nader znacznych wydatków na to przedsiębierstwo, które pochłonie niewątpliwie wszystkie środki, jakie mu po opędzeniu zwykłych rocznych wydatków, przez lat kilka do rozrządzenia pozostawać będą.

Racz Pan Dobrodziej udzielić tę wiadomość szanownym członkom rodziny śp. Lindego, i tak ich, jako też swoje zdanie w téj mierze oznajmić mi listownie. Na które oczekując, mam zaszczyt pisać się WWPana Dobrodzieja

Lwów dnia 13 marca 1853.

życzliwym sługą
Maurycy hr. Dzieduszycki.

Chociaż można się było spodziewać, że rodzina tego uczonego i zasłużonego krajowi męża przyzwolenia swego Zakładowi nie odmówi, wszakże skutek, jaki powyższa odezwa sprawiła, przewyższył nasze oczekiwania. Uczucie które jej odpowiedź natchnęło, należy do narodu, i mamy sobie za miły obowiązek podać ją w zupełności do wiadomości powszechnéj.

»Jaśnie Wielmożny Panie!

Familia śp. Lindego z prawdziwą przyjemnością powzięła wiadomość o zamiarze Zakładu narodowego Ossolińskich wydania nowej, pomnożonéj edycyi Słownika Polskiego. Zamiar tak szlachetny, dowodzi równie gorliwości Zakładu o wzbogacenie literatury polskiej, jak jest uznaniem zasług ojca naszego, który w smutnych chwilach klęsk krajowych, z całą gorliwością pracował nad zebraniem i zachowaniem dla potomności skarbów mowy ojczystej.

Pozostała familia, oceniając zamiary Zakładu względem upowszechnienia dzieła, którego użyteczność jest udowodnioną, niemoże, jak tylko popierać gorliwe usiłowania Zakładu, i cieszyć się nadzieją, że życzenia ojca, na które przeszło lat trzydzieści napróżno oczekiwał, nakoniec

spełnionemi zostaną. Ofiarowane sto egzemplarzy nowego wydania familia przyjmuje z wdzięcznością. Nie idzie jej o korzyści materyalne; pragnie tylko dla swoich następców i przyjaciół posiadać pamiątkę użytecznéj dla ziomków pracy ojca, i gorliwości Zakładu o udoskonalenie języka; zwłaszcza, że ma niepłonną nadzieję, iż zasługi naukowe śp. Lindego, dotąd niedostatecznie skreślone, przy nowem wydaniu dzieła krytycznie ocenionemi zostaną.

Szczególnym zbiegiem okoliczności pierwsze prace nad Słownikiem poczęły się pod okiem twórcy Zakładu Ossolińskich; udoskonalenie Słownika ma być w tymże Zakładzie przedsięwzięte; niechajże i ostatnia praca ojca naszego, nad którą przy schyłku życia przez lat dwanaście pracował, obejmująca materyały do Słownika porównawczego wszystkich dyalektów słowiańskich, spocznie w tym przybytku nauk i gorliwości obywatelskiéj, dopóki nie znajdzie się miłośnik i wytrwały badacz języków, któryby dokonał dzieła tyle dla literatury słowiańskiej ważnego.

Jeżeli JWPan jako Kurator raczysz przyjąć tę ofiarę familii dla Zakładu narodowego Ossolińskich, proszę nas w tej mierze uwiadomić i obmyśleć środki do przesłania pomienionych materyałów.

W Warszawie dnia 15 kwietnia 1853. roku.

Zostajemy z winnem uszanowaniem:

Ludwika z Lindów Gorecka.
Anna Linde.
Emilia z Lindów Otto.
Alexandra Linde.
Józef Gorecki zięć śp. Lindego.
Leopold Otto zięć śp. Lindego ¹.

Dar pomieniony jest już od dnia 18 czerwca t. r. w naszym ręku. P. Gorecki nieomieszkał dołączyć spis dokładny tych rękopismów, i według niego wszystkośmy na swojem miejscu znaleźli. Już jako pamiątka po Lindem, jest ten dar wielkiej ceny dla nas, a dla właściwszego ocenienia uczuć dawców dla Zakładu niech nam się godzi dodać tu okoliczność, o której skądinąd dowiedzieliśmy się, że po rękopisma te zgłaszało się do nich Petersburskie ministeryum oświecenia, ofiarując za nie cenę, jakaby sami oznaczyli.

Wszystkie te rękopisma odnoszą się wyłącznie do słownika porównawczego dyalektów słowiańskich, stanowiąc w jednej części dzieło już wyrobione, w drugiej przygotowane do niego obszerne materyały. Język rossyjski przyjął w niem Linde za język wykładowy, i stosował się do jego alfabetu. Ilekroć atoli wyraz polski, brzmieniem i znaczeniem rossyjskiemu odpowiedni znalazł się, dał autor obok dokładny jego wywód, licznemi przykładami poparty, po polsku. Wyrazy z innych słowiańskich dyalektów są tu króciuchno, zaledwie kilkoma słowami

natrącane. Część wykończona dzieła, w czterech dużych tekach półarkuszowych złożona, obejmuje wyrazy głoski В od słowa **Вить** począwszy, do końca З. Początkowéj półtora głoski w rękopismie brakuje. Były też niektóre dalsze głoski po З wyrobione, sam bowiem Linde wydrukował był dwa arkusze słów głoski К na próbę. Zapewniano nas, że część jakaś dzieła wykończonego została bądź w Akademii Petersburskiéj, dokąd rękopisma te były posyłane, bądź też u spółpracowników Lindego, którzy mu w dziele tem pomagali.

W wydaniu powtórnem dzieła dawniej już napisanego, pierwszym względem, jaki się nasuwać może, są poprawki i zmiany. Łatwa rzecz z niemi, jeśli autor żyje, lub sam takowe przygotował; ale trudna, a czasem zupełnie niepraktyczna, gdy już autor nieżyje, i nic takiego, coby na ten cel posłużyć mogło, nie zostawił. Od pierwszego zajęcia się wydawnictwem Lindego zadawaliśmy sobie nie mało trudu w tem, iżby wydanie nasze i tańsze, i razem poprawniejsze być mogło. W tej myśli. przepatrywaliśmy pilnie nietylko rękopisma Lindego w bibliotece Zakładowéj znajdujące się, ale nawet i druki, które niegdyś z rąk jego wyszły. W jednym z luźnych tomów jego słownika, między dubletami bibliotecznemi, natrafiliśmy na kilku karteczkach, własnoręcznych Lindego, dopełnienia słów brakujących w Słowniku, z oznaczeniem stronic na których umieszczone być mają. Nie omieszkamy użyć ich na korzyść niniejszego wydania. W innym znowu tomie znalazł się ślad poprawek, ręką, jak się zdaje samego Ossolińskiego. To w nas zrodziło przekonanie, że były czasy, w których nietylko Ossoliński, ale i sam Linde myślał o poprawnem dzieła tego wydaniu, lub przynajmniej o poprawkach mających się wydać w tomie dodatkowym. I dlatego wywiadywaliśmy się usilnie o rękopismie tego rodzaju nie tylko w Warszawie u rodziny autora, ale i na Wołyniu, gdzie, jak nas wieści zalatywały, coś podobnego widziano. Skutek nie odpowiedział naszym staraniom, a tak z tej przyczyny, jako i ze względu na fundusze zamiar nasz musiał uledz ograniczeniu.

Zmiany jakieby dziś w Słowniku Lindego pożądane być mogły, są dwojakiego rodzaju. Jedne tyczą się samychże zasad i stanowiska, z którego autor przedmiot swój obejmował, i bez zupełnego ich przeistoczenia uzupełniéby się nie dały; drugie mogą być takie, które autorowi całą jego właściwość zostawiając, zwracałyby uwagę czytelnika na błędy udowodnione, prostując takowe, lub bogatszy rozwój pojawów językowych nasuwając. W pierwszym razie wydawca musiałby dać dziełu temu zupełnie nowy organizm, w który Linde wpłynąłby tylko jako materyał; w drugim, Linde zostałby Lindem, a nowe dzieła jego wydanie różniłoby się od dawniejszego tem, że w niem znajdowałyby się ostrzeżenia przed błędami, i bogatszy materyał dla przyszłego polskiego lexykografa.

Czujemy całą ważność i potrzebę pierwszego z pomienionych tu zadań, bo mimo uwielbienia dla Lindego nie czyniliśmy sobie pod tym względem żadnych illuzyj. Linde ujął filologię w tym punkcie, na którym umiejętność ta przed pół wiekiem zostawała. Posunął ją na przód swemi pracami, i wpłynął na jej rozwój poźniejszy; ale w zasadach swoich ma jeszcze nie mało z tego, co w żaden sposób pogodzić się nie da z dzisiejszem jej stanowiskiem. Inaczej też być nie mogło. Uczeń teologo-filologa, Morusa, nie mógł pozostać bez wpływów jego na swe zapatrywania się. Od owych atoli czasów zaszły w tej umiejętności zmiany stanowcze. Aby tylko o główniejszych napomknąć, dość jest powiedzieć, że materyał języka uznano za rzecz podrzędną, a za rzecz główną jego organizm i rozwój: hebrajszczyzna więc, do której za pierwiastkami języków całego świata rozpędzano się, musiała stanąć na boku. Nie ma ona z ojczystym naszym językiem nic spólnego, prócz kilku wyrazów wyjętych żywcem z biblii. Natomiast niezmiernie rozszerzona znajomość języków i głębsze ich zbadanie dozwoliło zaprowadzić pewien, na zasadach oparty, podział ich na grupy czyli rodziny, w skutek czego wykryły się nowe do naszego języka powinowactwa i analogie. Nakoniec same dyalekty słowiańskie na które za czasów Lindego zapatrywano się powierzchownie, i zwykle je z sobą gmatwano, zostały już po wyściu jego Słownika poznane należycie i stosownie do tego podzielone.

Uznając wszakże jak dalece zupełne Słownika tego przerobienie byłoby pożądane, nie należy zapoznawać warunków należytego pracy tej dokonania. A najprzód, podołaćby jej mógł ten tylko, coby obok rozległych, wyłącznie filologicznych studyów i udowodnionych, wyszczególniających zdolności posiadał żelazną prawie wytrwałość, a był w stanie oddać się swobodnie temu przedmiotowi przez lat kilkanaście. Jednem słowem, podołałby temu drugi Linde. Nie wątpimy że przy powszechnem dziś u nas zamiłowaniu języka ojczystego, znajdą się prędzej lub poźniej zdolni rodacy, co zechcą wyłącznie na tem polu szukać swojej zasługi; niewątpimy że kiedyś posiadać będziem w tym rodzaju dzieło doskonalsze nawet niż Słownik Lindego, ale dziś ani o takich pracownikach, ani o dziele takiem zgoła nic nie wiemy; a byłaby to z naszej strony lekkomyślność nie do przebaczenia, gdybyśmy w takim stanie rzeczy, dziełem Lindego, z wysokim zmysłem słownikarskim, z sumiennością i konsekwencyą organicznie dokonanem, zarozumiale pomiatając, chcieli się wdawać w jakieś filologiczne improwizacye.

Powtóre, praca któraby znaczną część życia jednego lub więcej pisarzów zajęła, potrzebowałaby być odpowiednio wynagrodzona, nimby o jej druku pomyśleć można. Czy Zakład w dzisiejszem swojem położeniu mógł coś podobnego przedsiębrać? to z tego, co się wyżej już powiedziało, każdy łatwo osądzi.

Nowo więc do sił przychodzić poczynający, i ciągle jeszcze w wyjątkowym, prowizorycznym stanie znajdujący się Zakład, zamierzywszy sobie upowszechnienie Słownika Lindego, mógł takie tylko zmiany w nim przedsiębrać, które pojedynczych pojawów językowych tyczą się, a w jak najkrótszym czasie uskutecznić się dają: aby dzieło, którego sam druk u nas trudności niemałe do pokonania nastręcza, i z tego jeszcze względu opoźnień nie doznało. W tej mierze wytknęliśmy sobie następujące granice.

1. Wychodząc z tego przekonania, że dziełu Lindego należy zostawić cały jego organizm i właściwość, musieliśmy oddzielić od teraźniejszego naszego przedsięwzięcia dodawanie słów takich, które ani w wydaniu pierwszem, ani w rękopismach autora nie znalazły się. Chcąc je bowiem w porządku abecadłowym umieścić, należałoby się przenieść w wiek i stanowisko autora, jego zasadami przejąć, jego myślą ogarnąć i według wyobrażeń jego przez dyalekty słowiańskie przeprowadzić, aby do całego dzieła przypaść i z niem jakotako licować mogły: zadanie które jak z jednej strony niesłychanie trudne i niepraktyczne byłoby, tak i przy najstaranniejszem wykonaniu, w jednym lub drugim względzie nadwerężałoby organizm dzieła, a głównemu celowi naszemu nie odpowiadało. Tom więc dodatkowy, o jakim myślał już Ossoliński, słowa nie znajdujące się w Lindem czyto jako surowy materyał, czy w staranniejszem opracowaniu obejmujący, może być przedmiotem zajęcia Zakładu dopiero po wydaniu właściwego dzieła Lindego. W takim razie stanowić on będzie dzieło poniekąd osobne i z zobowiązaniami, jakie Zakład obecnie na siebie przyjmuje, nie ma nic spólnego.

2. Rozpatrując się uważnie w Lindego Słowniku porównawczym języków słowiańskich, przez rodzinę jego nam darowanym, dostrzegliśmy, że w oddziale polskim przytacza on przykłady z autorów te same, jednakże staranniej częstokroć i poprawniej niżli w polskim swoim Słowniku, i że trafniej je objaśnia. Podaje też z większą oględnością niż dawniej, pierwiastki niektórych wyrazów, w skutek lepszego rzeczy zgłębienia. Te poprawki równie jak dodatki na karteczkach osobnych znalezione, jako od samego autora pochodzące, uważamy za istotną korzyść niniejszego wydania, i wcielamy je do textu bez żadnych zgoła ostrzeżeń. Tu należą także sprawdzenia przytoczonych przez autora przykładów, z dziełami samemi, w wielu miejscach przez nas robione, i wynikłe ztąd prostowania.

3. Wszelkie dodatki od nas samych pochodzące, jakie w wydaniu niniejszem zrobić poważyliśmy się, czy to znaczenie słowa przez autora źle pojmowane prostując, czy wyraz bez objaśnienia zostawiony, objaśniając itp., podajemy tylko jako prosty materyał dla przyszłego polskiego lexykografa. Dlatego text Lindego, nawet tam, gdzie widocznie myli się, w całości zatrzymując, zamknęliśmy każdy nasz dodatek nawiasem osobnego kształtu i jedynie na ten cel

przeznaczonym, mianowicie takim [ ], aby czytelnikowi zostawić możność przekonania się, czy mamy po sobie słuszność lub nie.

4. W poprawkach i dodatkach przez nas robionych mieliśmy na uwadze głównie i wyłącznie prawie polszczyznę. Innym językom i dyalektom słowiańskim zaledwie pobieżny rzut oka poświęcić mogliśmy. Postępowanie takie obraliśmy nie bez przyczyny. Jak bowiem co do polszczyzny Słownik ten pozostanie na długie jeszcze czasy dziełem nader wielkiej użyteczności; tak przeciwnie co do dyalektów słowiańskich, według dzisiejszego ich pojmowania, użytek z niego jest bardzo ograniczony. Przepełniony on jest myłkami nie tyle z winy Lindego, jak raczéj z winy źródeł z których on czerpał, a wytykanie i międzynawiasowe prostowanie ich przez nas, upstrzyłoby niesłychanie dzieło i powiększyło jego objętość, a nas od głównego zadania naszego odwiodło.

5. Zmianę pisowni uważaliśmy za rzecz konieczną, a w tym względzie wzięliśmy za podstawę: Rozprawy i wnioski o ortografii polskiej przez Towarzystwo Warszawskie P. N. podane, jako dzieło w przedmiocie tym najpoważniejsze, i do niegośmy się stosowali. Zmiana ta pociągnęła inną jeszcze, nierównie zmudniejszą robotę, mianowicie inaksze uszykowanie mnóstwa wyrazów, co też ściśle dopełnić staraliśmy się. Atoli i co do zmiany pisowni musieliśmy ograniczyć się na samym języku polskim.

6. Chociaż dyalektom słowiańskim w wydaniu tem uwagi szczegółowej poświęcać nie mogliśmy, zrobiliśmy jednak wyjątek co do języka starosłowiańskiego, czyli cerkiewnego. Stosunek bowiem jego do polszczyzny jest nadzwyczaj ważny i ciekawy, a bardzo mało dotąd był rozważany. Zastanawiano się nad podobieństwem jego do języka bołgarskiego choratańskiego i innych, powinowactwo jego z polskim zupełnie niemal pomijając. A przecież powinowactwo to jest uderzające. Pominąwszy te wyrazy które językowi cerkiewnemu zarówno z polskim jak i innemi słowiańskiemi są spólne, a których liczba jest bardzo wielka, dostrzegamy wielką ilość wyrazów właściwych tylko polskiemu i cerkiewnemu językowi, a innym słowiańskim dyalektom nieznanych.*). Fakt ten staje w zupełnej zgodzie z wynikami

---

*) Wyrazy n. p. cerkiewne **абы**, **али** (Cod. Supr. p. 16 i 165.), których w Lindem nieznachodzimy, odpowiadają brzmieniem i znaczeniem swojem zupełnie polskim wyrazom: a b y, a l i, w złożeniu a l i – ć. Są one wprawdzie i w innych niektórych dyalektach. Z tych zaś wyrazów, które w jednem i temże samem znaczeniu znajdują się tylko w języku cerkiewnym i polskim, przytaczamy tu następujące, wyjmując je z ciekawej w tym przedmiocie rozprawy: *O stosunku języka starosłowiańskiego do polskiego*, którą przygotował do druku P. Jan Wagilewicz. **Блажение** = *staropolsk.* błożenie, **близна** = blizna, **брыдъкъ** = brzydki, **васнь** = waśń, w znaczeniu sporu, **вельможь** = wielmożny, **владыка** = *staropolsk.* władyka, szlachcic, **властьствие** = właściwość, **возьница** = woźnica, **вои** = *staropolsk.* woj, wojsko, **врътьпъ** = werteb, **възоръ** = wzór, **вѧкшьни** = większy, **гноусь** = *staropolsk.* gnius, leniwstwo, **господыни** (Cod. Supr. p. 14.) = gospodyni, **гостиньць** = gościniec, w znaczeniu drogi, **десьнъ** = prawy, ztąd dosi rok (prawe przeznaczenie czyli wieczna szczęśliwość), **добродоушьнъ** = dobroduszny

nowszych badań dziejowych i takowe popiera. Dzieje albowiem Słowian IX i X wieku, coraz dokładniej poznawane, przekonywają nas, że kolebka języka cerkiewnego była głównie tam, gdzie była oraz kolebka polskiej, na większą stopę zorganizowanej społeczności, mianowicie: w Wielkiej Morawii *). Tu wyłożona przez Kiryłę i Metodego nauka udzieliła się później i Choratanom Kocela i Bołgarom Bogorisa; ale rolą na którą głównie, przez apostołów tych skierowana, padła i najpierw zawiązki plonów powzięła, byli Słowianie Rościsława i Świętopełka, których państwo i źródeł Bugu i lewego brzegu Wisły sięgnęło. W wypielęgno-

---

дрѧꙁдѧ = zasadzka, ztąd nazwa grodu Drdzeń, **дрѫчити** = dręczyć, **жеравиѥ** = żarzewie, **жиръ** = żer, **жрътва** = *staropolsk.* żerstwa, **жрьць** = *staropolsk.* żerzec, **ꙁарꙗ** = *staropolsk.* zarza, ranny brzask; **ꙁачь** = zacz, t. j. za co; **ꙁвѧкъ** i **ꙁвѫкъ** = dźwięk, **исѧкнѫти** = wysiąknąć, **ищьствиѥ** i **щьстиѥ** = *staropolsk.* szcie, **катоунъ** = katan, w znaczeniu sługi publicznego, **кистень** = *staropolsk.* kiścień, **клъка** = kłak, **колимога** = *staropolsk.* kolimaga, namiot wozowy, **котыга** = kiecka, rodzaj sukni wierzchniej, **крабиꙗ** = krobia, **кроушьць** = kruszec, **коудити** = psuć, ztąd *staropolsk.* skuda, szkoda, w znaczeniu zgorszenia, **коуръ** = kur, **коути** = kuć, **коуцꙗ** (Cod. Supr. p. 90.) = kucya, **коуꙗти** (Cod. Supr. p. 176.) = stronić, ztąd nazwa Kujaw; **кѫпина** = kępina, w znaczeniu krzewiu; **лихъ** = lichy, **лоскотъ** = łoskot, **лысто** = łyst, **лѣторасль** = latorośl, **лѣха** = lecha, **любъ** = *conj.* lub, **лѫгъ** = łęg, w znaczeniu bagna, **малъчько** = maluczko, **малъженъ** = małżonek, **моудъ** = opieszały, ztąd zmuda, **мъдлъ** = mdły, **мъшица** = *staropolsk.* mszyca, **мьглость** = mgłość, **надрагы** = *staropolsk.* nadragi, spodnie, **наметъ** = namiot, **обръꙁгнѫти** = obrzazgnąć, kisnąć, **овъ - а - о** = ów – a – o, **оградъ** = ogród, **одѣниѥ** = odzienie, **окомигъ** i **окомьгновениѥ** = okamgnienie, **ожрълиѥ** = *staropolsk.* ozrzedle, **опрътиѥ** = oparcie, **орѫдиѥ** = *staropolsk.* orędzie, **оскрѣдъ** = *staropolsk.* oskard, **осѫкатъ** = osęk, **отроути** = otruć, **паꙁнъкть** = paznokieć, **плоушта** = płuca, **поводиѥ** = powódź, **подлъгъ** = podług, **полистъ** = polisty, **прыснѫти** = prysnąć, **пристань** = przystań, **притъкати** = przytykać, (**пръсть** = pierść, w znaczeniu trzyn lasowych u Górali tatrańskich); **пригыниꙗ** (Cod. Supr. p. 19.) = zakąt, ztąd nazwy miejscowe Preginz i Przeginica, **пьрьць** = *staropolsk.* pierca, w znaczeniu pieniacza, **пьштевати** = *staropolsk.* pczewać, mniemać; **пѣровъ** (Cod. Supr. p. 159.) = parow, **пѧсть** = pięść, **раскврьꙗти** (Cod. Supr. p. 550). = *staropolsk.* rozkwierać (*ob.* Psałt. Małg. str. 11.); **растити** = rościć, **рачьши** = raczej, **само** = *adv.* sam, **сѧбръ** = *staropolsk.* siabr, **сковраньць** = skowronek, **скраниѥ** = skronie, **слюꙁь** = śluz, w znaczeniu wozgrzy; **слѧцати** = śleczyć, **смокъ** = smok, **смоуглънъ** = smagły, **смѣдъ** = śmiady, **сопль** = sopl, w znaczeniu ockliny; **срагъ** = srogi, **страньнъ** = stronny, obcy, **стрьнъ** = ster, **стрыи** = stryj, **соуи** = próżny, ztąd *staropolsk.* suja, **соуша** = susza, w znaczeniu lądu, **сѣти** = siać, **сѫпрь** = *staropolsk.* sąpierz, przeciwnik, **сѫпъ** = sęp, **сѫсѣдъ** = sąsiad, (**драпъ** = drap, jama u Górali tatrańskich, *porówn.* małorusk. trapezie), **трѫтъ** = trąt, truteń, **тьма** = ćma, w znaczeniu liczby 10000; **тѣскьнъ** = teskny, **тѣштити** = taszczyć, **тѧгъ** = tęgi, w znaczeniu waleczności, **тѧтьнъ** = tętent, **оукрѫтъ** = okrutny, wielki, **оурѫтити** = podskubać, *etym.* **рѫтити** = odpowiada *polsk.* rzucić, gdyż w karpack. ratati oznacza trząść (quatere), **оусьньнъ** = wysepny, **хапати** = chapać, w znaczeniu ugryzienia, **хрѫстъ** = chrzęst, **хрѫшть** = chrząszcz, **хѫдогъ** = chędogi, w znaczeniu dowcipu, **цѧта** = pieniążek, *polsk.* cętka w znaczeniu blaszki, pieniążka, **чеꙁнѫти** = *staropolsk.* czeznąć, niknąć, **чрѣпъ** = trzop, czerep, **чрѣсло** = trzosła, **штѧкъ** = szczek, **шоуи** = lewy, ztąd szuja, **ꙗдъ** = jad, **ꙗтохоульница** = stajnia, *staropolsk.* jata, **ѩдра** = jądra, w znaczeniu mądów, **ѩꙁыкъ** = język, w znaczeniu narodu, **ѫда** = węda, **ѫтроба** = wątroba, **ѫхати** = wąchać.

*) Twierdzenie niektórych jakoby Kirył z Metodym nauczali pierwej Bołgarów, a poźniej dopiero Morawian, opiera się na mylnem przypuszczeniu: że malarz Metody, rodem Rzymianin, któremu, jak mówi Kedren, książe bołgarski, Bogoris, kazał sobie pokój malować, jest jedną osobą z Metodym, Słowianinem, co z bratem swoim Konstantym, przezwanym poźniej Kiryła, wysłany był do Morawii. O tym Metodym wiemy że był synem rodziców zamożnych, że się rodził w Seluniu, że był archimandrytą klasztoru Polichron, a żywociarz jego który nam bardzo szczegółową podał o nim wiadomość nie spomina nic o tem, iżby się znał na malarstwie.

wanym u nich pierwszym języku pismiennym, którym wiarę Chrystusa między nami szerzono, dany został wzór pismienności wszystkim Słowianom, i cokolwiek w Polsce tak wtedy jak i długi czas poźniej przez krajowców pisano, pisano nie inaczej, jak tylko wynalezionemi przez Kiryłę głoskami. Wyraźne o tem świadectwo starej legendy o Kiryle; pieniądz Bolesława Chrobrego z napisem kirylskim; kronika Jarosława, kanonika katedry Płockiej obrządku łacińskiego, pisana przez niego kiryliką w roku 1219 i powoływana niegdyś przez Chrystyana biskupa Pruskiego, a dziś w archiwum Królewieckiem wyśledzona; starsze jeszcze książki polskie kreślone tem pismem, a przez Niesieckiego i innych wiarogodnych świadków spominane; pojedyncze głoski kirylskie pisarzowi Psałterza Małgorzaty mimowolnie zpod pióra wymykające się, i tym podobne pomniki, dostarczają dostatecznych dowodów na usprawiedliwienie powyższego twierdzenia. Używano więc niegdyś powszechnie w Polsce kiryliki, a spisane przez Metodego i następców jego księgi cerkiewne były wzorem, według którego tak my jak i inni Słowianie pierwszy pismienny nasz język urabiali, nim takowy około wieku XIV uległ przeważnemu wpływowi czeszczyzny. Być może iż wydany roku 1851 w Wiedniu przez Fr. Miklosich'a kodex Supraślski, w którym osobliwsze głoski nosowe i najwięcej słów, brzmieniem i znaczeniem polskim wyrazom odpowiednich, znachodzimy, okaże się, po dokładnem rozpatrzeniu się w nim, jednym z kirylskich pomników pisanych w Polsce. Jestto, jak wiadomo, pomnik nie poźniejszy, jak z wieku XI., azatem do najstarszych między cerkiewnemi należący. Linde ma tę wielką zasługę, że pierwszy język polski z dyalektami słowiańskiemi zestawiając zwrócił też uwagę na stosunek jego do języka cerkiewnego. Atoli za jego czasów język ten niebył należycie rozróżniony od rossyjskiego, ztąd też w Słowniku jego są z tego względu bezustanne mylki. Chcąc temu według możności w wydaniu niniejszem zaradzić, a razem uniknąć częstego przerywania textu autora naszemi uwagami, użyliśmy następującego sposobu. Linde drukował tak cerkiewne jako i rossyjskie wyrazy, pismem rossyjskiem rządowem, czyli grażdańskiem, podobno z braku typów odpowiednich w ówczesnych warszawskich drukarniach. My mając typy obojego rodzaju użyliśmy różnicy ich na ostrzeżenie czytelnika przed błędami, drukowaliśmy więc kiryliką te tylko słowa, które istotnie, według dzisiejszych pojęć, są cerkiewnemi; zaś słowa staroruskie, rossyjskie itd., przez Lindego mylnie za cerkiewne podane, drukowaliśmy typami grażdańskiemi. Za powagę, na której te rozróżnienia oparliśmy, służył nam Franciszka Miklosich'a: *Lexicon linguae Slovenicae veteris dialecti; Vindobonae 1850.*, prócz kilku wyrazów, które sami w kodexie Supraślskim i innych wiarogodnych pomnikach natrafiliśmy, i które zapewne przypadkiem w słowniku owym zostały wypuszczone.

Co do podziału dzieła, autor pierwiastkowo miał zamiar zamknąć je w trzech tylko tomach, które znowu dzielił na części, w miarę jak materyały jego obfitszemi, niż początkowo mniemał, i więcej druku obejmującemi okazały się. Tom więc pierwszy ma u niego dwie,

tom drugi trzy części. W końcu atoli pomiarkował on, że te spore wolumina są raczej tomami, dlatego ostatni tom, który według poprzedniej rachuby powinien mieć nadpis tomu trzeciego, nazwał sam autor tomem szóstym. Według tego więc poprawiliśmy cały podział nazywając każdy wolumen tomem i osobno stronice jego obliczając.

Od pierwszego ogłoszenia przedsiębierstwa naszego po pismach publicznych otrzymywaliśmy mnóstwo listów z różnych stron kraju od rodaków, którzy gotowość swoją bądź w niesieniu pomocy umysłowej, bądź w odstąpieniu rękopismów przez siebie posiadanych oznajmiali, i rad swoich do uskutecznienia przedsiębierstwa tego udzielali. Chociaż niektóre z nich z powodu niepraktyczności swej, lub wiążących się z niemi warunków, nie mogły być przez nas przyjęte, dowiadywaliśmy się jednakże o nich z przyjemnością, bo one nas przekonywały, że i w najodleglejszych stronach kraju rodacy czują ważność i użyteczność naszego przedsiębierstwa i każdy z nich do poparcia go według sił i położenia swego przyczynić się pragnie. Z tychto odezw chcemy tu w krótkości zdać sprawę.

P. Andrzej Radwański, b. nauczyciel umiejętności przyrodzonych w Warszawie, pisze nam w liście swoim z roku 1853 ‹Wiadomość o nowem wydaniu Lindego przyjęto równie nad Wisłą jak i Wartą z taką radością, z jakim zapałem pod Karpatami ją powzięto, zwłaszcza, że wydanie pierwsze od dawna już wyczerpnięte, że nowe obiecano po cenie przystępniejszej, i że imię Ossolińskiego, które dało temu Słownikowi życie, wciąż się nim opiekuje.› Następnie robi bardzo słuszne postrzeżenie, że Linde w wielu miejscach słownika swego wyrazy z obcych języków przyjęte podając, nie wskazuje obok na odpowiednie im czysto polskie wyrazy, np. sznicerstwo = rzeźbiarstwo, itp. Czemu w łatwy sposób zaradzić staraliśmy się, kładąc odpowiedni wyraz polski w nawiasie. Zwróciwszy potem uwagę naszą na niektóre bardzo użyteczne prace słownikarskie innych, uwiadamia nas w końcu, że pracuje sam od trzech już lat nad słownikiem mowy potocznej, cudzoziemsko-polskiej, na wzór słownika Heysego, wydanego w Hanowerze; że spodziewa się ukończyć go w przeciągu dwóch lat, a na przypadek śmierci swojej, rękopism Zakładowi Ossolińskich przekazuje.

P. Aloizy Kalixt Kozłowski, b. nauczyciel języków w Żytomierzu, uwiadomił nas listem swoim z tegoż roku o swoich filologicznych i gramatycznych pracach, oświadczając gotowość swoją redagowania wydawanego przez Zakład słownika za stosownem wynagrodzeniem. Nie byliśmy w położeniu korzystania z tej jego gotowości.

P. Tymoteusz Lipiński, autor ‹Polski starożytnej› zwrócił naszą uwagę na mylki bibliograficzne, których Linde w spisie autorów przez siebie przytaczanych dopuścił się. Trafne jego potsrzeżenia przyjęliśmy z wdzięcznością i chętnieśmy się do nich zastosowali.

P. Łętowski, patron trybunału Siedleckiego, uwiadomił nas listem swoim z dnia 12 sierpnia 1854, że jest w posiadaniu dwóch rękopismów X. Aloizego Osińskiego, niegdyś biskupa nominata Łuckiego, z których pierwszy obejmuje Słownik języka polskiego w ogólności; drugi, Słownik polski z dzieł Piotra Skargi we dwu tomach ułożony, i że gotów jest wejść z Zakładem w umowę o ich nabycie. Spomniawszy z słusznem uniesieniem o zasługach Osińskiego który «przez długie lata pracy zebrał w jedno dzieło wyrazy, słowa i toki mowy, jakiej ojcowie nasi używali, sam nowych wyrazów nie tworząc, ani też nowoutworzonych do słownika swego nie przyjmując, za co mu słuszna wdzięczność należy» dodaje w końcu uwagę: «że wyświadczymy łaskę nieskończoną językowi polskiemu i rzetelna wdzięczność od potomności należyć się nam będzie, jeśli zachowując czystość jego nie zamieścimy w wydaniu Lindego nowonatworzonych wyrazów».

Krysztof Celestyn Mrongowius z Gdańska uwiadomił nas listem z dnia 14 lipca 1854, że posiada Kollektanea wyrazów tak z niedawnych jako i najnowszych pisarzów polskich do słownika przygotowane, i gotów jest odstąpić je Zakładowi za cenę umiarkowaną. Następnie radzi, aby wyrazy dyalektu chorątańskiego, przez Lindego z bałamutnych źródeł zaczerpnięte, zastępować właściwemi, którąto myśl podawał dawniej jeszcze Kopitar. Rady tej przyjąć nie mogliśmy, z tej prostej przyczyny, żeśmy Słownika Lindego przerabiać nie zamierzali. W końcu ostrzega, aby pisownię Kopczyńskiego, której Linde się trzymał, odrzucić, bo ona stanowisku dzisiejszemu tej nauki nie odpowiada.

Tytus hr. Działyński, wydawca Tomicyanów i innych wielkiej wagi pomników polskich, na pierwszy odgłos o wydawnictwie Lindego pospieszył z uwiadomieniem, że wszelkie osobliwości słownikarskie, jakie w szacownej swojej Kornickiej bibliotece posiada, gotów jest przysłać Zakładowi do użytku na czas nieograniczony.

P. Jan hr. Załuski, z zamiłowaniem badaniom filologicznym oddający się, nadesłał nam w liście swym z dnia 23 grudnia 1853 roku kilka bardzo trafnych uwag nad usterkami Lindego, i odtąd ciągle nas z największą bezinteresownością postrzeżeniami swemi zasila.

P. Mieczysław Potocki udzielił nam spisu wyrazów rzadkich, natrafionych przez siebie w nieznanem Lindemu dziele poetycznem Klemensa Bolesławiusza, Reformata, pod napisem: «Przeraźliwe echo trąby ostatecznej» w Krakowie około roku 1685 po raz pierwszy wydanem, a poźniej kilkakrotnie przedrukowanem.

Niemało też trafnych postrzeżeń udzielił nam znany z wzorowej pracowitości swojej literat P. Dyonizy Zubrzycki. Nakoniec P. Felicyan Łobeski, przyczynił się ze swej strony kilkoma objaśnieniami.

Znoszenie z sobą różnorodnych uwag, uznanie stosowności ich lub niestosowności,

ujmowanie ich w formę założeniu naszemu odpowiednią lub zastąpienie nowemi, ścisłe porządkowanie słów i sprawdzanie w wielu miejscach textu przytoczonego z samemiż dziełami itd., tyle zwykle daje zachodu, że przy zatrudnieniach innych z obowiązkiem naszym połączonych nigdybyśmy temu nie podołali, gdyby nie gorliwa pomoc P. Jana Wagilewicza, który za bardzo miernem wynagrodzeniem część korekt mozolnych na siebie przyjąwszy, wspiera nas oraz przez samo zamiłowanie przedmiotu rozległemi swemi, filologicznemi wiadomościami. Jemu też zawdzięcza niniejsze wydanie to, cokolwiek w niem poprawniejszego w języku cerkiewnym, a niekiedy i w innych dyalektach słowiańskich znajdzie się.

Wszystkim tym łaskawym rodakom składamy niniejszem publiczne podziękowanie.

Lwów dnia 18 lipca 1855.

AUGUST BIELOWSKI.

 Przy uwagach i dodatkach nawiasem zamkniętych położona jest zawsze pewna liczba, która zastępuje cyfrę tego od kogo najpierw postrzeżenie wyszło. W tym tedy tomie liczby te mają następujące znaczenie: **1** *znaczy* **A. Bielowskiego**; **2 J. Wagilewicza**; **3 J. hr. Załuskiego**; **4 Dyonizego Zubrzyckiego**; **5 Felicyana Łobeskiego.**

ŻYWOT

SAMUELA BOGUMIŁA LINDEGO *).

Samuel Bogumił Linde był potomkiem rodziny Szwedzkiej, która niegdyś z Dalekarlii przeniosła się do Polski i tu się osiedliła. Urodził się w Toruniu dnia 24 kwietnia roku 1771 z rodziców wyznania ewangelicko-auszpurskiego. Ojciec jego, ubogi artysta, wcześnie go odumarł, zostawiwszy żonę i kilkoro dzieci w ostatniej prawie nędzy. Z dzieci tych wychowali się tylko dwaj synowie, z których starszym był Jan, poźniej pastor przy kościele ś. Ducha w Gdańsku; młodszym nasz Samuel. Początkowe jak i gimnazyalne nauki pobierał w rodzinnem swojem mieście, Toruniu, walcząc z ostatnim niedostatkiem, i uczeniem dzieci piekarza na chleb codzienny sobie zarabiając. Dalsze swoje przygody tak opowiada sam autor:

«Po skończonych w mieście ojczystem Toruniu naukach gimnazyalnych, pod uczonymi: Sammet, Germar, Jezewiusz, Hennig i Kriese, którym dozgonną zachowuję w sercu mojem wdzięczność, udałem się za radą i pomocą najukochańszego brata mego, teraźniejszego księdza kaznodziei w Gdańsku, w roku 1789, lat 18 mając, do uniwersytetu lipskiego. Przeznaczony do teologii wyznania mego ewangelicko-auszpurskiego, uczęszczałem na lekcye tego wydziału; osobliwie zaś na filologiczne, do których najwięcej czułem w sobie skłonności, uważając je za zasadę wszelkich innych umiejętności. Sławny teolog Morus wykładając hermeneutykę, ściągnął na siebie moję uwagę więcej jak gruntowny filolog, niż jak dogmatyk. On to szczególniej naprowadzał mnie na sposób odróżniania znaczenia pojedynczego słów od znaczenia, czyli sensu, z składu ich wynikającego, który to do sprostowania języków tak ważny sposób w Słowniku moim tam się osobliwie pokazuje, gdzie po położonym przykładzie dodane jest objaśnienie jego treści. Lekcye łacińskie i greckie Krystyana Daniela Beka, Reiza, Ernestego, filozoficzne Cezara, Platnera wprawiały mię w logiczne wyprowadzanie znaczeń jednego z drugiego; historyczne zaś Beka wzniecały ciekawość tropienia, w kształceniu się języka, śladów postępu cywilizacyi; oryentalnych języków lekcye przez Dathe dawane, prowadziły najwięcej do postrzeżeń etymologicznych, i im niejako za zasadę służyły.

*) Do ułożenia tego żywotu służyły mi następujące źródła: 1.) Lindego autobiografia, przeciąg dwudziestu kilku lat obejmująca, umieszczona na początku szóstego tomu słownika. 2.) Listy własnoręczne jego, w bibliotece Zakładu narodowego imienia Ossolińskich znajdujące się. 3.) Wiadomość o życiu Lindego, świeżo w Paryżu wydana p. n. *Notice nécrologique sur S. Th. de Linde, par E. Saint-Maurice Cabany.* 4.) Życie domowe Lindego przez K. Wł. Wojcickiego do drugiego tomu «Cmentarza Powązkowskiego» z podań od rodziny autora powziętych skreślone, a mnie łaskawie w rękopiśmie nadesłane. Temu to, w literaturze ojczystej wielce zasłużonemu ziomkowi, czuję się obowiązanym wynurzyć tu szczególną wdzięczność za uprzejmą uczynność, jakiej w sprawach wydawnictwa Lindego dotyczących od niego doznawałem.

Niedostateczność sposobu utrzymywania się, pomimo wsparcia, które odbierałem od zacnego brata i od magistratu Toruńskiego, zmusiła tak w gimnazyum, jak i w uniwersytecie bawiącego, do odrywania części czasu własnemu uczeniu się koniecznie potrzebnego, na dawanie innym początków, jakie sam mogłem posiadać, by tym zarobkiem zasilić niedostatek majątku. Jeżeli to z jednej strony było na zawadzie do skorszego postępu mojego, tedy zkądinąd wprawiało wcześnie i ciągle w sposób udzielania drugim, czego mnie nauczono, przygotowało do teraźniejszego powołania szkolnego, natchnęło ufnością w skuteczność własnego usiłowania, tak potrzebną do ośmielenia się na większe przedsięwzięcia.

W zupełnej niewiadomości, jakie przeznaczenie w przyszłości mnie czeka, poczytałem sobie za wielkie szczęście i znakomity zaszczyt, gdy po upłynionym trzecim roku pobytu w uniwersytecie, szanowny Profesor języków oryentalnych, sławny Dathe, ofiarował mi umieszczenie u siebie z widokiem ułatwienia całkowitego poświęcenia się językom oryentalnym i ich literaturze. Już miał wziąć swój skutek układ, - któryby mię może był doprowadził do dzisiejszej *) sławy Gieseniusza, autora słownika porównywającego dyalekty oryentalne, kiedy opatrzność inaczej mną rozrządziła.

Do Profesorów lipskich, najczynniej opiekujących się młodzieżą, wsparcia i zachęty potrzebującą, należał nieśmiertelny wydawca Liwiusza, Tacyta i innych klassyków, August Wilhelm Ernesti. Ten szanowny mąż poznawszy mnie z bliska w domu zacnego X. Weissa archidyakona kościoła ś. Mikołaja w Lipsku, który przez cały czas pobytu mego w tamtych stronach, uszczęśliwiał mnie prawdziwie ojcowską pieczołowitością, Ernesti mówię, dawniej jeszcze i bez wiedzy mojej, zamyślał o otworzeniu mi w zawodzie uczonym drogi, jaką osądził dla mnie najdogodniejszą. Zszedłszy się ze mną właśnie w ten czas, gdym się miał oddać oryentowi, oświadczył mi, z największem mojem zadziwieniem, iż napisał przed kilką tygodniami do Drezna, żeby mi katedra języka i literatury polskiej w uniwersytecie lipskim powierzona była. Na skromne moje a razem bojaźliwe oświadczenie, że nieznam dobrze języka polskiego, że tyle tylko z niego umiem, ile mi z używania potocznego w Toruniu, gdzie za moich czasów bardzo był zaniedbany, w pamięci mojej utkwiło, że musiałbym od pierwszych początków sam dopiero zacząć się go uczyć; odpowiedział mi przysłowiem:

Ein Knabe sehr viel lernem muss
Eh' aus ihm wird ein Dominus.

Dalej, gorliwy ten młodzieży opiekun, wciągnął w swój układ i powolnego Dathe tak dalece, że ten wytłumaczył mi się temi słowy: «Prawda, że mało jest poświęcających się oryentalnym językom, i dla tego życzeniem mojem było, żebyś się Wc Pan im oddał; lecz daleko mniej jeszcze widzę dbających o sławiańszczyznę, a nam idzie o to, żeby żadna niwa naukowa nie odłogowała». Przystając na zdanie tak poważanych ode mnie mężów, i upatrując w niem wolą opatrzności, poszedłem za radą Ernestego, który mi zwyczajem swoim częstokroć powtarzał:

Schick dich in die Welt hinein,
Denn dein Kopf ist viel zu klein,
Dass sich schik' die Welt hinein.

*) Pisał to autor roku 1814.

Nalegał on na mnie, abym się najspieszniéj wziął do grammatyki i do słownika; ledwie nie codzień dowiadywał się o postępku moim w nowéj téj dla mnie nauce, i po niejakim czasie przyniósł mi sam z niewymowną radością nadeszłe z Drezna mianowanie mnie do katedry Polskiéj.

Przysiedziawszy więc nad gramatyką polską Monety wydania Vogla, nad książką do czytania tegoż Vogla i nad słownikiem Troca, bo to jedynie były książki Polskie, na które się wówczas w Lipsku zdobyć mogłem; nabywszy prawa akademicznego do dawania publicznych lekcyj, osiągnieniem po złożonym egzaminie, oraz wydanéj i bronionéj rozprawie: *De solatiis adversus mortis horrores in Platone et novo Testamento obviis*, stopnia Doktora Filozofii, wykładałem niektóre księgi Platona, Cycerona, i otworzyłem kurs lekcyj języka Polskiego, do czego mi Ernesti własnego swego auditoryum pozwolił. Dla lepszego objęcia Troca, i nabycia z niego potrzebnej ilości wyrazów, rozłożyłem sobie cały jego słownik sposobem etymologicznym. Rękopism ten jeszcze chowam i wielką z niego miałem pomoc kładąc w Słowniku moim po słowach pierwotnych w nocie szereg słów pochodzących.

Zbrzydła mi prędko książka Vogla, utkana dopadkowo z pism bez wyboru, bez stylu, bez gustu. Byłem bardzo szczęśliwy, gdy mi wpadły w ręce *Powrót Posła*, i Mikoszy *Opis Państwa Tureckiego*. Wziąłem się zaraz do przełożenia tych dwóch książek na język Niemiecki. Pracowałem właśnie nad pierwszą (było to w roku 1792), gdy wchodzi do mnie dwóch znakomitych Polaków, którym leżący na stoliku moim Powrót Posła obok próbki mego przekładania natychmiast wpadł w oczy. Na zapytanie moje, czy może nie jest im znany osobiście autor tak dowcipnego dzieła, usłyszałem z wielkiem mojem ukontentowaniem z ust jednego odpowiedź: «Jam to pisał» — i od tej chwili, która w życiu i przedsięwzięciu mojem była stanowczą, swoją mnie zaczął zaszczycać przyjaźnią znakomity nasz ziomek Niemcewicz. Wprowadzony przez niego i szanownego jego kollegę śp. Wejssenhofa do domów najznakomitszych Polaków, podówczas w Lipsku przebywających, do śp. Ignacego Potockiego Marszałka, do Stanisława Potockiego, sławnego wymową swoją Posła Lubelskiego, a po rozmaitych kraju przygodach Prezesa Rady Stanu i Ministrów księstwa Warszawskiego, i Naczelnika Edukacyi Publicznej, do księdza Kołłątaja Podkanclerzego, do Tadeusza Kościuszki; żyłem w Lipsku jak w Polszcze, z Polakami dla Polski. Przez takowe i miłe i uczące obcowanie, postępowałem w jednej godzinie więcej w języku, niżeli przez półroczną mozolną pracę nad Trocem, Voglem i Monetą. Niemcewicz odczytywał ze mną tłumaczenie moje Powrotu Posła, objaśniając miejsca dla mnie wtenczas ciemne nietylko co do języka, ale jeszcze więcej co do rzeczy i stosunków krajowych. Przekład ten wkrótce z druku wyszedł i od publiczności Niemieckiej nieźle był przyjęty; równie jak niektóre drobniejsze pisemka. Wejssenhof interesował się do Mikoszy, którego tłumaczenie wyszło także na widok publiczny, a zachęcające recenzye jego w literackich pismach i dziennikach Niemieckich, niemało mi dodawały odwagi. W tym miałem szczęście odebrać z rąk nieśmiertelnej pamięci Ignacego Potockiego, dawno ode mnie upragnioną Gramatykę Narodową, z której całą zadziwiającą budowę języka poznawszy, jak nieograniczonym szacunkiem dla jej autora, tak niepohamowanym zapałem do przyszłych przedsięwzięć czułem się przejętym. Chwila ta, której pamięć często sobie z rozkoszą ponawiam, stała się dla mnie po ukończonych akademickich kursach Niemieckich, drugim niejako kursem Polskim, a obcowanie z tak znakomitymi rodakami, tyle się do mojej osoby i kształcenia mojego interesującymi, najwyższą szkołą. Nieraz Ignacy i Stanisław hrabiowie Potoccy raczyli próby moje Polskie własną ręką poprawiać, w potrzebne do tego dzieła, nie szczędząc ko-

sztów, mnie opatrywać, a tak nietylko z językiem, lecz i z literaturą jego mnie obeznawać. Z uczonym śp. Podkanclerzem Kołłątajem nie jeden rozdział Tacyta, Liwiusza i t. d., tłumaczyłem, jak mogłem, na Polskie, korzystając z światłych i gruntownych tego męża uwag, nie tylko co do języka, ale i co do samej treści; z nim niektóre nawet Kanta pisma czytając, usiłowałem najważniejsze myśli, ile można było, w Polskim języku wyrażać. Zjechał wtedy do Lipska sławny już wydaniem różnych dzieł a mianowicie tłumaczeniem pierwszych ksiąg Iliady, Franciszek Dmochowski. Od chwili poznania się wszczęła się między nami ta ścisła przyjaźń, która nas aż do zawczesnego zgonu tego tak uprzejmego w pożyciu męża nieprzerwanie łączyła. Ile on mi poźniej ułatwił wydawanie pierwszego tomu Słownika, niżej powiem; tu wspomnę tylko, że wspólnie z nim w Lipsku mieszkając, bardzo wiele z uczącego obcowania jego co do mojego przedmiotu korzystać mógłem, i że wtedy dzieło opisujące ostatnie chwile dziejów Polskich, a mnie w rękopismie od wspomnionych wyżej znakomitych mężów i Dmochowskiego udzielone, na Niemiecki język przełożyłem, i na świat wydałem *).

W tymże czasie miałem sposobność uczęszczania w Dreznie do sławnej nawet i co do polszczyzny biblioteki publicznej, gdzie mi śp. Adelung i Dossdorf wszelkiej przyjacielskiej pomocy dodawali.

Aliści wkrótce nastąpił bolesny dla serca mojego odjazd tych znakomitych osób, z którymi żyć dla Polski nawykłem, i z którymi wszelki los dzielić dawniéj już postanowiłem. Skoro zatem błysnęła nadzieja, że usiłowania ich dla kraju pomyślnym skutkiem uwieńczone być mogą, pospieszyłem niezwłocznie, aby znowu żyć z tymi, do których mię skłonność serca ciągnęła. W Warszawie w roku 1794, nie zważając na przykrości i przeszkody oblężenia, korzystałem z każdej spokojnej chwili dla zbliżenia się do mego celu. Grono dawnych przyjacioł rodaków powiększyło się tu znacznie: poznałem, czego od momentu jak mi się nadarzyła Grammatyka Narodowa żywnie pragnałem, szanownego jej autora X. Kopczyńskiego; i jak dotąd jego pisma, tak teraz częsta z nim rozmowa stała mi się nauką. Mając tu wszystkie biblioteki dla siebie otwarte, byłem w stanie robienia do Słownika wypisów z dzieł bardzo rzadkich i ważnych. Pomimo okropnych czasu okoliczności upodobałem sobie w Warszawie, bo w pośród najmilszych mi przyjaciół, i mniemałem, że stolica ta Polski jedynem była miejscem, gdzie dzieło moje jeszcze nie w tak obszernych widokach przedsięwzięte, mogło być najdokładniéj zebrane, wypracowane i wydane; lecz podobało się opatrzności inny mi na niejaki czas pobyt przeznaczyć.

Po zupełnym usiłowań narodowych upadku, udałem się za radą śp. Ignacego Potockiego, Marszałka do Wiednia, gdzie mi szczęście zdarzyło spokojne schronienie przy boku i w domu gorliwego o nauki zwłaszcza ojczyste, Józefa hrabi Ossolińskiego. Biblioteka jego podówczas nie była liczna, lecz wyborowa. Wkrótce skończyłem i uporządkowanie jej, i wypisy do mojego dzieła, z niewielu pism Polskich tam się znajdujących. Oświadczył mi zatem zapalający się coraz więcej gorliwością o pomnożenie literatury hrabia, że zamyśla nietylko resztę książek w dobrach pozostałych w jedno zebrać, ale też i na dalsze zbiory nie żałować. Przedsięwziąłem więc w tym widoku podróże, zwidziłem siedmiokrotnie różne strony dawnej Polski. Owocem tego zwidzenia, a poźniej osobistych trudów samego hrabiego jest biblioteka tak zamożna w najrzadsze płody literatury Polskiej, że dziś jest jedną z najpierwszych, chociaż mnie raz nieszczęśliwa przez Dunajec przeprawa kilku rzadkich dzieł i paki licznych wypisów pozbawiła.

---

*) *Vom Entstehen und Untergange der polnischen Konstitution vom 3 Mai 1791. Leipzig 1793, 2 Bde.*

W tych podróżach zaprzyjaźniłem się z biegłym literatury ojczystej badaczem X. Juszyńskim, przez którego nie jedno rzadkie dzieło Polskie poznałem; z Janem Mieroszewskim, którego objaśnienia górnicze z rękopismu jego cytuję; z rodzonym jego bratem Hiacyntem Mieroszewskim, któremu wypisy z ważnego rękopismu Andrzeja *della Aqua* o dziełach, tudzież z aktów sądowych wiejskich winien jestem.»

Tak w ogólnych wyrazach skreślił autor pierwsze swoje stosunki z Ossolińskim, zlekka tylko o zasługach swoich około pomnożenia biblioteki jego napomykając. Zasługi te są istotnie wielkie. Nie jedna rzadkość należąca dziś do pierwszych ozdób biblioteki Zakładowej, winna jest byt swój jedynie znawstwu i gorliwości Lindego, który ją wynaleźć, ocenić i dla użytku powszechnego pozyskać umiał. Wynachodził on tak zwane białe kruki tam, gdzie ich nawet Juszyńskiemu z Czackim wynaleźć nie powiodło się. Wartoby było jak najdokładniej poznać te jego trudy; wszakże nie ze wszystkiem jesteśmy w stanie temu zadość uczynić.

Między papierami które, jak się domyślać można, ze stolików niegdyś i komod ociemniałego już Ossolińskiego zgartywano, zachowało się kilka ćwiartek na prostym, krajowym papierze dorywczo zapisanych. Próby atramentu i pióra różnej ręki po brzegach, i rachunki domowe to ołówkiem, to czernidłem po wyblakłem już pismie dawniejszem w rozmaitych kierunkach pokreślone wskazują, że przechodziły przez ręce osób, którym były zupełnie obojętne, i do użytku powszedniego służyły. Przecież dawniej budziły one niemałe zajęcie. Gęste bowiem, a pismu spółczesne, to kawą, to rozmaitemi przysmaczkami poplamienia każą wnosić, że myśl lubowała sobie w ich treści i niejednokrotnie rozkoszowała w niej wtedy, kiedy ciało w wytchnieniu i przekąskach pokrzepiania swego szukało. Są to listy własnoręczne Lindego, pisane do Ossolińskiego z tych oto podróży, o których tu napomknął.

Nie wielki oddziela nas przeciąg czasu od ostatnich lat wieku zeszłego, wiele jednakże zmieniło się w nim pod względem wyobrażeń. Dziś niema prawie klasztoru w całej Polsce, w którymby nieznalazł się jeden przynajmniej a często i więcej światłych księży, co nietylko swoje ale i sąsiednie biblioteki przepatrzywszy, spisują bądź sami dzieła użyteczne dla kraju, bądź też wiadomość o ważniejszych, pisanych lub drukowanych pomnikach do użytku publicznego podają. Każdy niemal posiadacz zbioru ksiąg jest dziś znawcą lub nawet bibliografem. Nie tak było po klasztornych lub domowych bibliotekach przed laty piędziesięciu i więcej. Właściciele ich częstokroć nie pamiętali, gdzie były umieszczczone. Pyłem kilkowiekowym okurzone księgi nie nęciły do siebie nikogo ze swoich, a lenistwo lub obawa zawstydzenia zasłaniały je jak tarczą siedmioskórną najrozmaitszemi pozorami przed ciekawem okiem obcych natrętów. Bibliografowie więc i bibliofile wieku zeszłego znaleźli się pod tym względem w osobliwszem położeniu. Z jednej strony instynkt jakiś przemawiał silnie do ich duszy, że czas już ostatni, aby ratować te szczątki naukowej przeszłości naszej od zagłady, i wydobywać na jaw wszelką naukę, jaka się w nich ukrywała; z drugiej strony nie chciano zgoła rozumieć tej potrzeby, i na niezaprzeczalnem prawie własności polegając, stawiano częstokroć opór nieprzełamany wszelkim tego rodzaju poszukiwaniom. To dało przeciwnikom pochop do podniesienia zasady, na którą trudno dziś zgodzić się, że cel uświęca środki, a która, ile się zdaje, była powszechnem przekonaniem bibliografów i bibliofilów wieku zeszłego.

Nadużycia tego rodzaju wiążą się poniekąd z najzasłużeńszemi z owej epoki imionami. Wiadomo co w tym względzie rozpowiadają o czcigodnym Tadeuszu Czackim. Rewersy jego, już tylko jako autografy, figurują dziś po niektórych z naszych klasztorów, ulżywając miłem wspomnieniem straty

foliantów dawnym ich właścicielom, a bardziej jeszcze opróżnionym pułkom, które niegdyś pod ich ciężarem stękały. O dwóch innych czcigodnych mężach obiega powszechnie znana powiastka, że razu jednego po Krakowie przechadzając się opowiadali sobie w głos bukinistowskie swoje sprawki. Nagle staje przed nimi mężczyzna poważny i mówi z miną urzędową: «Proszę panów pójść ze mną! — Dokąd? zapytali zdziwieni. — Do policyi; jesteście ludzie podejrzani». — Szczęściem dla nich, stało się to o parę kroków tylko od sklepiku księgarza i powszechnie poważanego obywatela krakowskiego, który dniem pierwej zacnych tych gości dla pokazania im swoich niektórych nabytków do siebie zaprosiwszy, właśnie ich w progu oczekiwał. Dane więc od niego wyjaśnienia i rękojmie urzędnikowi wybawiły ich z kłopotu.

Powiastka ta być może w części lub całkiem nawet zmyślona, atoli charakteryzuje dobrze ów czas.

Linde nie był bibliomanem; na księgach znał się gruntownie, a cenił ich dla treści. Jak każdemu niemal z swoich zatrudnień tak i poszukiwaniom rzadkich ksiąg oddawał się z namiętnością; ale ich dla siebie nie zbierał. Poznawszy zacne Ossolińskiego dla narodu zamiary łożył wszystko, co mógł ze swej strony, aby je wesprzeć i jak najświetniej przyprowadzić do skutku. Ostateczności w nabywaniu ksiąg używał tam tylko, gdzie żadne inne środki nie pomagały. W takim razie nie brakło mu przebiegłości i dowcipu, a wynurzenia się jego w tej mierze w listach przed Ossolińskim, są pełne humoru i i serdeczności. Umieszczając tu te listy poufne, odsłaniamy wprawdzie nie zbyt poważną stronę jego charakteru; wszakże bez niej, nie mielibyśmy prawdziwego jego obrazu. To co się w nich rażącem dziś wydać może, nie weźmie zapewne żaden rozsądny czytelnik inaczej, jak tylko w stosunku do panujących wówczas wyobrażeń; a bynajmniej nie posądzi nas o chęć ubliżenia zacnej Lindego pamięci.

Pierwszy z tych listów przechował się w zupełności, z bardzo drobnem tylko uszkodzeniem. Adres jego taki: *De Sendomir. A Monsieur Mr. le Comte Joseph Ossoliński, Seigneur de Zgórsko etc. à Vienne.* Alte Wieden. Meyerhofgasse.

«Z Sandomierza d. 12. lipca 1799. r.

Jaśnie Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Stanąwszy dopieruteńko w Sandomierzu spieszę Panu donieść o zdobyczy Koprzywnickiej. Zemknąłem: 1). Fabiani Acerni Victoria Deorum, szkoda, że bez tytułu i początku przedmowy; ale przecudowne to poema samo całe, a książka dosyć gruba, in 8vo. 2). Emerici Colosuarini de Tarnovicalibus nuptiis oratio, Cracoviae 1553, 4to, jeden arkusz. *b*). Ad diuum Sigism. post partam de Moscis victoriam Andreae Krzycki inclitae coniugis suae Cancellarii carmen. *c*). Carmen funebre Petri Royzii Maurei Hispani in obitum Petri Gamrati primae Sarmaticae sedis episcopi 1545. *d*). Inauguratio Samuelis Maciejowski 1540 autore Augustino Rotundo Velunensi, Cracoviae p. Joannem Helicz. *e*). Ad Joannem Benedictum Canonicum Cracoviensem epistola Valentini Ecckii, adjunct. in felicem reditum eiusd. Dauides Milesius Nissaenus. *f*). Prussia Regi felicitatem... Joannis Demetrii Solikowski 1566. *g*). Aug. Dathi Senensis carmen de officio Cancellariorum etc., Cracoviae p. Helicz. 8). bez tytułu: Solon, Chilon etc. po polsku, prozą, starożytność wielka, z kopersztychami in 8vo. adject. Problemata Aristotelis, gadki z pisma wielkiego filozofa o członkach człowieczych p. Andr. Glabera z Kobylina, z kopersztychami; co za szkoda, że nie całe! 9). Enchiridion Medicinae per Simonem de

Łowicz, Cracov. 1537, 8° cum nomenclatura Polonica; eiusdem Aemilius Macer, cum nomenclatura Polonica, z pięknemi kopersztychami i Łacińskiemi wierszami na każde ziele. 10). Rescii paraphrasis in psalmos poenitentiales; accessit ejusdem panegyricus, Cracov. 1591, in duodec. *b*). Psalmi 68 explanatio, Nicolao Cossubucio a Zenibog notario Plocensi, autore, ad Stan. Carnkowski, Coloniae 1575. 11). Confessya, abo wyznanie wiary powszechnej kościołów chrześciańskich Polskich, Zygmuntowi Augustowi przypisane przez prawdziwych wyznawców ewangelii, pierwej w Krakowie 1574., a teraz w Baranowie 1632. *b*). adject: Consensus w Baranowie 1628; są to niektóre Synody po Łacinie i Polsku obok, in 8vo. 12). Lexykon Francusko-Polski Malitzkiego, Cracoviae 1710, in 8vo. 13). in quarto Lexicon Łac. Niem. Polsko Grecki — Dictionarium Quadrilingue; tytułu nie dostaję; tyle widzę, że różne od Dasypodyusza. 14). Eliasza Beynonsa Samarytan czyli rada na wszelkie choroby, z Niem. przez Mikołaja Ackermann 1695, 4. 15). Grammatica graeca, Cracoviae apud Schedel, 8. Za rewersem, k t ó r e g o n a t u r ę P a n u u s t n i e w y t ł u m a c z ę, wziąłem: 1). Martyrologium kościoła Rzymskiego, to jest poczet męczenników, w Krakowie, 1591, 4to. 2). Marc. Bielskiego kronika wszystkiego świata 1553, in folio, bardzo defektowa. 3). Aristotelis libri octo de physico auditu, impressum Cracoviae, in folio, s t r a s z n a s t a r o ż y t n o ś ć. Więcej mi p... niechcieli pozwolić, a ustąpić, to jest przedać żadną miarą nie chcą; a ja tam 50 najpiękniejszych Miscellaneów i inszych wielkich ciekawości i starożytności wyłączyłem. Napiszę ztąd do JWX. Trzebińskiego, którego chcą mieć rękojmią; uda mi się (pewne, za *) powrotem te skarby ztamtąd zabiorę; j u ż w t o p o t r a f i ę, ż e r e w e r s n a m b ę d z i e d o g o d n y; może mi wypadnie pojechać do samego ich Wizytatora do Jędrzejowa. Tyle ja X. Trzebińskiemu winien, że mi zacni ci księża z taką ludzkością, przyjaźnią, uprzejmością traktowali, że pomimo tej k r n ą b r n o ś c i w ustąpieniu, nie mogę ich nie szanować. Pod Baranowem wstąpiłem do Daukszy, który mi kompanią swoją do Sandomierza ofiarował i którego znajomości z księżą i inszymi obywatelami dobre skutki w Pokrzywnicy doznałem, a tu może więcej jeszcze doznawać będę. Ja nie żałuję pracy, trudów, niewygód, by mi tylko Bóg dał mocniejsze zdrowie; już trzeci dzień jak cierpię straszną dyssenteryą, która wprawdzie mię nie tak męczy, jak raczej niewczasuje i w robocie przeszkadza, i czas truje, czas złoty, nieprzepłacony, niepowetowany. Jutro muszę być zdrów, b o j u t r o z a c z n i e s i ę r o b o t a S a n d o m i e r s k a, a tu będę miał wielkie pole, o czym w przyszłym liście doniosę. Jestem z przywiązaniem

Jaśnie Wielmożnego JMĆ Pana Dobrodz.

nigdy nieustający pracownik

L i n d e.»

Przypadkiem zachował się jeszcze i ów rewers, któregoto natura ustnie tylko wyjaśniona być mogła; mamy go wprawdzie nie w oryginale, bo tym dotąd może ojcowie Cystersi cieszą się; ale w kopii wierzytelnej, przez dwóch księży wizytatorów zatwierdzonej. Opiewa tak:

«Niżej podpisany zeznaję wyrazem niniejszym, iż z biblioteki klasztoru Koprzywnickiego na konto Jaśnie Wielmożnego hrabi Ossolińskiego biorę książek Nro 3. pod tytułem 1° Bielskiego kronika in folio, 2° Aristoteles in folio, 3° Martyrologium Romanum idiomate Polonico in quarto. Pomienione książki z ujprzejmą wdzięcznością w ciągu roku oddać przyrzekam. Datum in Monasterio Coprivnicensi S. O. Cisterciensis, anno 1799 die 12 Julii. Samuel Bogumił Linde, bawiący przy hr. Józefie Ossolińskim w Wiedniu, auf der alten Wieden, auf der Mayerhofgasse, mp.»

Drugiego listu datowanego wprost z Sandomierza, zachowała się tylko połowa, część bibliograficzną [illegible] mująca; reszta wraz z kopertą, zawierająca zapewne uwagi różne i przygody, poszła na placki.

---

*) Słowa te w oryginale oddarte zostały wraz z pieczęcią.

•Z Sandomierza d. 20 lipca 1799.

Jaśnie Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Jutro ruszę do Klimuntowa przetrząsnąwszy cztery tutejsze składy ksiąg. Połów Sandomierski nie liczny, ale Pan sam uznasz, że ważny. Jest tedy w moich ręku 1). Joanni Ursini Grammatyka Łacinsko-polska, mnie niezmiernie potrzebna, tylko pożal się Boże, że defektowa. Mamy dalej 2). Rejową Postyllę, choć trochę nagniłą, przecie całą. 3). Nowy testament, w Nieświeżu 1568, in 8º minori. 4). Stan. Farnowiusza o znajomości Boga 1573, protestancka książka, in 4to. 5). Psałterz Wróbla pierwszej edycyi 1543. 6). Processus juris per Schamotuliensem, Cracov. apud Unglerum 1537, 8º. *b*). Lectura super titulo de regulis juris libro sexto, Crac. Ungler 1537. 7). Dialogi de libro Stan. Osii contra Brentium, autore Vergerio, 1559, 4. 8). Miscellanea, in 4to. *a*). Legati Apost. oratio post fata Sigis. III, Vars. 1632. *b*). Smieszkowica laeta Lechia ad Vladislaum IV, wiersz 1633. *c*). Siemek Civis bonus ad Zebrzydovium 1632. *d*). Otrębusz Panegyricus ad Vlad. IV. *e*). Sigismundi III Leopolis in funere ipsius. *f*). Siemek bona auspicia Vlad. IV. *g*). Petricii palaestra oratoria. *h*). Bembi bellator christianus. *i*). Japoniorum regum legatio, Crac. 1585. *k*). Recicii in Sborovium actiones 1585. 9). Herculis Saxonia Patavini de Plica, quam Poloni gwozdziec, Roxolani kołtunum vocant, Patavii 1600, in 4º. 10). Alberti Magni philosophia naturalis, Crac. Haller. 1516, 4º. *b*). Joannis de Sacro Bosco sphaericum opusculum per Math. Schamotuliensem, Cracoviensem profess., Tomicio dedicat. 1622, z figurami. 11). Cebetis tabula, Crac. 1524, in 4º. *b*). Callimachi de bello Turcis inferendo oratio, Crac. Haller 1524. *c*). Mag. Crosnensis introductio in Ptolomaei Cosmographiam. 12). Stan. Grochovii editio Hemertii de amante anima, in duod. 13). Słonkowicza gramat. hebraica, Crac. 1651, 8vo. 14). Cohortatio Sarmaticarum ecclesiarum ad antiquam religionem 1543. *b*). Examen spirituum et visionum, Crac. 1542, in 8º. *c*). Cromeri de tuenda dignitate sacerdotii oratio, Crac. 1542, 8º. 15). Stan. Carncovii epistolae illustrium virorum, Crac. 1578, in 4º. 16). Gaspra Twardowskiego wiersz na śmierć Konstancyi 1631, 4º. *b*). Hubiskiego żydowskie okrucieństwo, prozą. *c*). Kołakowskiego zegar Achasów 1612, wierszem et alia. 17). Georgii Albini piae meditationis Stichologia, Crac. 1560, 4º. *b*). Rozmowa abo dyalog około exekucyi Polskiej korony 1563, 4º. *c*). Książka Wincentego Francuza o dawności wiary chrześc. przez Jana Herbesta 1563. 18) Articuli conciliati inter punctis doctrinae, nouos ministros... ab anno 1519 — 1546. etc. etc. 19). Il regno degli Slavi p. Mauro Orbini Rauseo in Pesaro 1601, in fol. 20). Mesgnien gramatica Polonica, Dantisci 1649, 8º. 21). Jac. Gorscii disputatio contra Herbestum, Crac. 1560. *b*). Herbesti epistolae, Crac. 1561, 8º. *c*). ejusd. aequus judex. *d*). ejusd. periodica disputatio 1561. *d*). Computus ecclesiasticus aut. Joanne Spangenberg, Crac. 1559, cum fgg. *e*). Algorithmus linealis, Crac. 1556. 22). Stryjkowskiego goniec cnoty, paradny wiersz, in 4º. ejusdem o królach Polskich i książęt. Litew., wiersz. 1574, in 4to. ejusdem wiersz na wjazd Henryka 1574. *b*). (Zareby) okulary na rozchody Rzpltej 1623. Okulary wtóre na ciemne oczy ministrów przez księdza Macieja Szałajskiego, plebana w Zadziwiniu; przydana jest dysputacya, którą miał Luter z dyabłem 1605. *c*) Pieśń nowa, by Bóg raczył rokosz ten uspokoić. *d*). Wsprawach celnych odpis Stan. Cikowskiego 1602 *e*). Warunki zatrzymania Rzpltą ojczyznę miłą ex solitudine Jezierskiej wydane 1617. *f*). Łzy świeżosmutne Podola utrapionego 1618, wiersz *g*). Goreczyna treny. 23). Komentarz albo wykład na proroctwo Hozeasza, przyp. Mik. Radziwiłłowi; dan w Wittenbergu 1559, in 4º, drukowano w Brześciu Lit. 24). Cały, nawet i piękny exemplarz Acerni Victoriae Deorum; więc za defektowy z Koprzywnicy wydrwię co znacznego od X. Ostrowskiego w Krakowie. 25). Herbesti explicatio orationis Ciceronis post reditum 1560, dedic. Senatui Cracoviensi. *b*). ejusd. computus, ad Joan Porembium 1559, 8º *c*). ejusd. arithmetica linearis 1561. 26). Herbesta nauka prawego chrześcianina, w Krak. 1566. 27). Comenii seminarium trium linguarum Lat. Germ. Polon., Regiomonti 1675, 8º. 28). Przyczyny nawrócenia od sekty Nowochrz. Kaspara Wilkowskiego medyka Lubelskiego, w Wilnie 1583, 4º. 29). Gwilhelma Lindona o pewnej do zbawienia drodze nauka, przekł. Zbyszewiusza z Wągrowca, w Wilnie 1583, 8º. 30). Antyhymn wzgardzonych sług Chrystusa 1568, 4º, wiersz. *b*). Patricii Nideci ad Stephanum Reg. gratulatio 1579. *c*). Warsevicii ad Stephanum oratio, Torunii 1582. *e*). (*sic*) Edictum Regium Suirense, Var-

sov. 1579 cum panegyrico Stephani. *d*). Annalium Pol. edendorum Synopsis aut. Stan. Sarnicio, Crac. 1582. *e*). Warsevicii paradoxa ad Stephanum, Vilnae 1579. *f*). J. Kochanovius in nuptias Zamoscii, Cracov. 1583. *g*). ejusd. ad Stephanum Regem epinicion 1583. *h*). Gradovii Hodoeporicon Moscoviticum Radivillonis, Vilnae 1582. poema. *i*). Volani oratio ad Radivillium, Vilnae 1584. *k*). Epigr. in nuptias Seidleri rectoris Torunensis 1583. *l*). Dzierzanovii, Mniszka, Ponętovii, Hier. Ossolinii, Procopii Ossolinii etc. panegyrica, apostrophe, Heliae Pilgrimovii, Crac. 1583. *m*). Stanisl. Niegossevii epigrammata Joanni Kochanovio 1584. *n*). Constitt. Livonicae Stephani R., Crac. 1583. *o*). Stephani adversus Basilium expeditio, carmine elegiaco descripta a Samuele Wolfio Silesio 1582. *p*). Kochowskiego Chrystus cierpiący, wiersz 1681, bardzo defektowy. 31). Jac. Gorscius de periodis ad Miscovium, in 8⁰. *b*). Ciceronis pro Marcello oratio, Cracov., 1563. 32). Historia delle Sollevationi seguite in Polonia» (*reszty brak*).

Obfitszy w postrzeżenia jest list następujący datowany z Nowego Korczyna, chociaż także w połowie tylko zachowany.

«Z Nowego Miasta Korczyna d. 5 sierpnia 1799.

Jaśnie Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Na Woli będąc, łożyłem jeden dzień na splondrowanie poczciwego Kuczkowskiego, u którego znalazłem *a*). niewidzianą dawną edycyą prawa miejskiego in 4⁰. *b*). Otwinowskiego przeobrażenia; prawda bez tytułu, ale co do reszty całsze od naszego egzemplarza. *c*). manuskrypt, z którego wydano Syloreta Potockiego, i bardzo paradny egzemplarz drukowany tegoż. *d*). liczne pierwiastkowe druki konstytucyj. *e*). wielkie paki luźnych Miscelaneów in folio et in 4to. *f*). bardzo wiele numerów Pamiętnika. Minoris praetii wielką liczbę książek, cokolwiek tylko sądziłem że nam się przyda. Niech się szambelanisko żali na moją niedyskrecyą, ja jej nie znam, gdzie idzie o kochaną naszą biblioteczkę. Pierwszy i trzeci tom Rytmów wydania Załuskiego także tam znalazłem; mnie się zdaje, że drugi tom mamy. — Od starosty Popiela Minasowicza Rytmów wydrwić nie udało mi się dotąd, ale w Bogu nadzieja; mam przecie od niego Powodowskiego kłótnie z Niemiejowskim, i historyę rewolucyi Szwedzkiej wierszem. W Radomyślu w kościołku znalazłem: historyą zburzenia Jerozolimy, wypis z Flawiusza Józefa żydowina, książkę i Juszyńskiemu nawet nieznajomą, który się nie dosyć wydziwić może niektórym bardzo rzadkim i niewidzianym knihom, co mi się na różnych miejscach zdarzyły, gdzie on z Czackim darmo szukali. Z Radomyśla mam także volumen wielki Miscelaneów in folio, najwięcej z wierszów Polskich złożony. P. Major Wodzicki serdecznie kłania. Józefa Wodzickiego miałem onegdaj szczęście zastać w Stobnicy i jego protekcyi zażyć u OO. Reformatów. Tam mi się zdarzyło: 1) Miscelanea in 4⁰, w których między innemi *a*). po Sejmie nowiniarz z wielomową rozmawia, wierszem. *b*). Relacya r. 1634 o Wallensztejnie, z Niemieckiego przełożona 1634. *c*). Rozmowa konfederata z X. plebanem. *d*). Rozmowa panów C. i Z. konfederatów o spowiedzi 1613. *e*). Hippika Pieniążka 1607. Mamy ją, ale w nowej edycyi. *f*). Latosie ciele, dyalog o kalendarzu Latosowym 1604. *g*). Ponętowskiego sejm Lubelski 1569 wierszem. *h*). Judasz z potomstwem swoim albo kronika ministrów heretyckich przez Przewodowskiego, w Krakowie 1611. *i*). Jana Zabczyca żegnanie ojczyzny Cesarzowej Moskiewskiej, w Krakowie 1606. *k*). Historye szczerej miłości, wzięte z Lucyana, przekładania Jana Danieckiego, w Krak. 1610, wierszem. *l*). Szemberga relacya o wejściu wojska Polskiego do Wołoch, w Krakowie 1621. *m*). Nowa wiara Węgierska dla której Ferdynanda za króla mieć niechcą, w Krak. 1620. *n*). Zbigniewskiego terminata sprawy wojennej w Wołoskiej ziemi 1621. *o*). Jurkowskiego lutnia na weselu Zygm. III. 1605. *p*). Witowskiego poseł na sejm 1605, wierszem. *q*). Danieckiego hymeneusz Mikołaja Oleśnickiego 1602, wiersz. *r*). Chwały Zygmunta Augusta przez Chrystofa Okunia z Grodziska, w Krakowie 1609, nowo wydane wierszem. *s*). Trenodya na śmierć Królestwa Ichmość przez Korejwę 1632, wiersz. *t*). Żałoba na zejście Jana Zamojskiego, z Łacińskiego na wiersz Polski przełożona przez Pawła Zapartowica z Jędrzejowa, w Krakowie 1606. *u*). Jana Zabczyca rozrząd domu (testament) Anny Kotkowskiej 1606. *v*). Wielkiego Boga Wielkiej matki ogródek przez Waśniowskiego 1645, wiersz. *w*). Czerniowskiego rozmowa kościoła z odszczepieństwem 1624, wiersz. *x*). Dachnowskiego Talamodya Zapolskiemu 1625, wiersz. *y*) Poklateckiego pogrom, czarnoksięskie błędy, lataweów zdrady i alchimic-

kie fałsze etc. 1595. z). J. W. Z. wyprawa Żydowska na wojnę 1606, wiersze zabawne; hetman zowic się Morduchaj; szkoda, że nie całe. aa). Pęgowskiego straszliwe widzenie 1608, wiersz. *bb*). Poseł z Moskwy przez Litwę 1608, wiersz. *cc*). Petrycego nauka o morowem powietrzu 1613. — 2). Miscelanea, in 4⁰. *a*) Manuskrypt: Petri Rigensis versu scripta biblia 1455. *b*). August. Dathus de conficiendis epistolis ad Andr. Capacium; *c*). ejusd. flosculi ad Minorem Tricircium, Viennae per Victorem 1510. *d*). Cratis Thebani epistolae, per Rudolf. Agricolam Nicolao Salomoni Cracoviensi adscriptae, Crac. 1518. *e*). Pindari bellum Trojanum ex Homero, Viennae per Victorem 1513. *f*). Jesuida Hieronymi Paduani, Liptzk. 1516. *g*). Hymnus de b. Stanislao p. Rud. Agricolam Christoph. Schydloviecio ded., Crac. 1519. *h*). Dialogus Jacobi Fabri Stapulensis in phisicam introductionem, z herbem polskim, Cracov. apud Haller. 1510. *i*). ejusd. introductio physica edente Gregorio Stanischyn magistro studii Cracoviensis. 3). Kancyonał Gdański 1706, in sedecimo. 4). Thomae Mitis a Limusa psalmodia christiana, adscripta Joanni Chotowski, 12⁰. 5). Lobkowicz demonstratio catholica, edente Szczygielski, Crac. 1665, 12⁰. 6). Joannis Campensis psalmorum interpretatio, adscr. Joanni Dantisco, Antverpiae 1533. 7). Novus Proteus Jesus, anagrammat. p. Szczygielski; adj. Pieśń o przewielebném Jemelnickim bractwie etc. 1689, z notami muzycznemi. 8). Błędy Talmutowe przez sektę Siapwscieciuchów wyjawione. 9). Historia Jonae Prophetae, elegia Jac. Cuchleri anno 1551, Posnaniae in aula comitis a Gorca. — Te mamy, to jest: są w moich ręku, unde nulla redemptio; i prócz tych wybrałem kilkadziesiąt książek, najwięcej Miscellaneów, na których pożyczenie nawet za instancyą i rękojemstwem zacnego Wodzickiego, w niebytności Prowincyała, żadną miarą zezwolić nie chcieli, a o ustąpieniu ani myśleć. Napisał tedy Wodzicki list do Prowincyała do Krakowa, który jeżeli pozwoli, pożyczka ta i rewersa tak nam pójdą, jak owa Zatorska. Pan byś nie uwierzył, jak ciężkie są negocyacye z mnichami, trzeba więcej niż ministrowskiej głowy, aby cokolwiek wskórać. — W Stobnicy u fary wziąłem *) *a*). Adryana Junge rozwiązanie 52 kwestyj ministrów Nowoewangelickich, w Poznaniu 1593. A. *b*). Correctura vitae humanae, autore Joanne Skrzetuski, Torunii 1709. A. *c*). Politischer Probierstein, darauf die Monarchen gestrichen werden, aus dem Italienischen von Trajano Boccalini 1617. A. — W bibliotecze grzecznego Wodzickiego znalazłem 4 tomy Monitorów, które nam się zdadzą i niektóre świeższe drobiazgi.

Za radą i listem» (*reszty brak*).

Z dalszego listu, który także w połówce tylko nas doszedł, dowiadujemy się, że sprawozdania o wycieczkach swoich, podobne tym, któreśmy dopiero umieścili, posłał był Linde swemu Mecenasowi także z Klimuntowa, Wiśniowa, Bogoryi, Trzęsówki, Radomyśla i Stobnicy. Nie masz ich teraz i śladu. Rozczytywał się w nich Ossoliński, a odpowiedź mimowolnie jakoś zwlekła się. Strach padł na naszego autora, bo myślał, że listy te mnisi złapali; dopiero 25 sierpnia duch w niego wstąpił i wielce się ucieszył, gdy ujrzał przed sobą odpowiedź Ossolińskiego.

«Z Krakowa d. 25go sierpnia 1799.

Jaśnie Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Nie odebrawszy od JW. Pana na doniesienia moje o Koprzywnicy, Sandomierzu, Klimuntowie, Wiśniowie, Bogoryi, Trzęsówce, Radomyślu, Stobnicy i o Nowym mieście Korczynie żadnego odpisu, wstrzymałem przez czas niejaki moje zgłoszenia dalsze, obawiając się że licho jakieś wplątało się w naszą korespondencyą. Dziś nakoniec tak byłem szczęśliwy od Pana odebrać przez Trzebińskiego bilecik, który za wszelkie odpisy stoi. Wstępowanie moje z Nowego miasta do starostwa Morsztynów, na nic się nie przydało; samego nie zastałem, sama poszła coś na Margrabinią, zbyła mię tym, że żadnych książek w naszym guście, który pretenduje znać doskonale, nie ma. W Opatowcu z Dominikanami i z kanonikiem mogłem, com chciał, dokazać, ale nie było co wziąć,

*) Było: nabyłem, to słowo przemazał autor, i położył na górze wziąłem.

wyjąwszy: całuteńki piękny egzemplarz dawnej edycyi kazań niedzielnych Skargi i niektóre dawne druki. Z Opatowca poleciałem do Pinczowa, ale biada! miałem nieszczęście nie zastać Cynka, a żona jego wcale się nie umiała znaleść ani w osobie mojej szwedzko-niemiecko-polskiej, ni w interesie tak górnouczonym. Dowiedziawszy się że margrabska biblioteka w pakach zabita, więc nietykalna (już to w tych margrabskich sprawkach szczęście nam nie służy) i znając z doświadczenia zakon reformatski jako najtrudniejszy i najdogodniejszy, ruszyłem na łeb do Strzelec, a tam świeże konie wziąwszy, pędziłem przez noc chłodkiem, (alem od nawalnicy ledwo nie skapał) do Krakowa, gdzie zastać miałem Cynka. Nowy zawód! nie było go i przez cały tydzień brat jego, równie jak i ja, wyglądaliśmy go darmo. Przez ten czas praca była wielka u Franciszkanów (od których czegom jeno chciał, porządnie i sumiennie nabył) i u Bożociałków, z którymi jeszcze nie mogłem trafić do ugody; lecz bóg i Trzebiński, nadzieja moja; zwłaszcza gdy i od nich łupy się już moim sposobem zdarzyły niezmierne. Walny też był połów w Chebdowie u Norbertanów, zwłaszcza co do Fragmentów czyli Miscelaneów in quarto; ale od księży w Koniuszy tylko świstki mi się zdarzyły. Przedonegdaj wycieczkę zrobiłem na Kalwaryą, gdziem u d....dumnych Bernardynów (w książęcej bibliotece są same francuzczyzny etc.) widział: biblią Radziwiłłowską całuteńką; Kraińskiego postyllę; Czeskie opisanie świata bardzo ciekawe; Miaskowskiego rytmy; Miscelanea in quarto nieoszacowane; różne kawałki Skargi niewidziane; ale też tylko widziałem; bo tam ni perswazye, ni pieniądze, ani zamiany, ani rewersa, ani pogróżki nic nie pomogą; chyba ich za łeb wziąć trzeba; a mnichy tłuste i spaśne, a ja chudy. Jest tam także tłumaczenie Justyna przez Wargockiego in octavo. Na tych p... trzeba koniecznie wymyślić sposób, bo jest o co. Nie pozwolili d...ki nawet spisać rejestr odłożonych. Cudem przecież mi się udało smykać: Łukasza Górnickiego rozmowę złodzieja z czartem in quarto; pismienko bardzo ciekawe; i jeszcze trzy insze kawałki i wierszem i prozą pisane, których nie mając na doręדziu, bom je u Iżyckiego zakopał dla bezpieczeństwa, nie opiszę, za to zaś położę tu Panu rejestr najciekawszych łupów Krakowskich i Chebdowskich, jak mi co w rękę wpadnie, bo zkąd i jak co przyszło, czy per fas czy nefas, sam już nie pamiętam, a będzie tego ze dwie paki nieszpetne. 1). Manuskrypt in folio: passya i zmartwychwstanie wierszem polskim, dyalogami rozłożona. 2). Szczęsnego Żebrowskiego zwierciadło roczne, manuskrypt in folio; zdaje się, że z niego edycyą wydano. 3). Jakóbiego śmiertelny cyprys, w Pozn. 1690 fol., wiersz. 4). Lachowicza gesta 1729 fol., wiersz. 4). (sic) Poemata Andreae Cricii Episcopi, in fol., manuskrypt bardzo porządnie, znać do druku spisany: praemissa vita Cricii, adjectis versibus Coributi Koszyrski, «collecta per me Stanislaum Gorski, Canonicum Cracov.» niezmiernej wagi!!! 5). Satyr Rudis de eliberatione Cracoviae et bello Suecico, wiersz makaronicznołaciński, fol. 6.) Icones książąt i królów Polskich X. Głuchowskiego, z Łacińs. wierszami Janicyusza de vitis regum Polon., w Krak. 1605, fol., przedni sztych, przedni wiersz i Polski i Łaciński, całuteńki. 7). Całuteńki egzemplarz dzieł wszystkich Jana Kochanowskiego dawnej edycyi. 8). O różanym wianku X. P. tłumacz. Szymona Wysockiego 1611, 8vo. 9). Orationes quaedam Basilii M. et Chrisostomi, a Rholandello Taruisiensi e Graeco Latine factae, Crac. 1540, 8º. 10). Speculum haereticorum Ambrosii Catarini Politi Senensis, dedic. Petro de Gamratis, Crac. 1540, 8º. 10). (sic) Manuale sacerdotum, Cracov, 1533. 8º. 11). Modus confitendi Andreae Hispani, Crac. 1534, 12). Białobrzescii missae assertio, Crac. 1580, 8º. 13). Opisanie dziejów w Anglii z Karolem I, w Krak. 1651, 4º. 14). Sabellici carmen de rerum inventoribus, Cracoviae 1521, 4º. 15). Adami Poloni dyalogus de quatuor statuum ob assequendam immortalitatem contentione, przypis. Zygmuntowi I, Grodno 1507, 4º. 16). Poenitentionarius Jesuida Hieronimi; Pauli Crosnensis Rutheni saphicon de inferorum vastatione etc. in 4º, Crac. 1514. 17). Physiologi Theobaldi de naturis duodecim animalium, poema 1502 in 4º sine loco. 18). Libellus novus de causis pestilentiae, dedic. Petro Tomitio, Crac. 1521, 4º, absq. autore. 19). Joan. Joviani Pontani de laudibus divinis hymni, Crac. 1520, 4º. 20). Passio dominica, poema Rudolphi Agricolae, Crac. 1520, 4º. 21). Oratio ad Bonam Sfortiam per Ludovicum Restionem 1518 universitatis Vienensis nomine. 22). Hymnus de s. Stanislao Rudol. Agricolae, Crac. 1519, 4º. 23). Conservatio sanctitatis Josephi Zimermanni Cracoviensis, editio in immortalem candorem Mathiae de Miechow, Crac. 1522, 4º. 23). Dubravius de componendis epistolis, Crac. 1523. 24). Mathiae de Miechów contra pestem regimen, Crac. 1508, 4º. 25). Franc. Niger Venetus de scribendis epistolis, Crac. 1514, 4º, 26). Modus epistolandi Beroaldi Bononiensis, Crac. 1512, 4º, 27). Hortulus elegantiarum Lau-

rentii Corvini dedic. studentibus Cracoviensibus 1502, 4⁰. 28). Hesiodi Georgica per Nicolaum de Valle e Graec. Lat. facta, ed. Gregorio Laticephalo de Konitz, Lips. 1517, 4⁰. 29). Divi Chrisostomi orationes a Mart. Cromero e Graeco Latine factae, Crac. 1541, 8⁰. 30). Varini Camertis apophtegmata, Crac. 1538, 8⁰. 31). Stan. Hossii oratio coram Cardinali Campejo Bononiae dicta, pro Lasaro Bonamico ut Patavio Bononiam ad docendum Graecae vocaretur, manusk. in 8⁰. 32). Joannis de Lanczut Algorithmus linealis, Crac. 1518, 8⁰. 33). Joannis Spangeber computus eccls., Crac. 1552, 8⁰. 33). Obodzińskiego Pandora monarchów Polskich, Krak. 1641, 4⁰, poema. 34). Bieżanowskiego szczęśliwy kres, in 4⁰ 1673, wiersz. 35). Mar. Tworzydła wieczerza ewanielicka, w Wilnie 1594, 4⁰. 36). ejusd. Okulary na zwierciadło nabożeństwa, w Wilnie 1594, 4⁰, 37). X. Szymona Teophila zborów Wielkopol. dozorcy zwierciadło nabożeństwa, w Wiln. 4594, 4⁰. 38). Piotra Umiastowskiego z Klimonth nauka o morowym powietrzu, w Krak. 1591, 4⁰ n i e z m i e r n e j w a g i d l a m n i e. 39). Exercitium physicum Cracoviense, Crac. 1510. 4⁰. *b*). Autor causarum, Crac. apud Hochfelder 1503. *c*). Theoremata Jacobi de Gostynyn, Crac. 1507. *d*). Introductorium in Aristotelis physicen, Lipsk. 1500. 30). Andr. Calagii Vratisl. synonyma Latino-polon. 1519, 8⁰. 31). Mart. Cromeri colloquia de religione, 8⁰. 31). Powodowskiego kazania, w Pozn. 1578, 4⁰. 32). Pamiętnik Pruskich Mistrzów z historyą Inflant i Kurlandyi przez Chwałkowskiego 1712, 4⁰. 33). Aristotel. de anima, Crac. 1519, 4⁰. 34). Joannis Versoris de anima ed. per Joan. Głogoviensem, Crac. 1514, 4⁰. *b*). ejusd. explanatio in gymnasio Cracóv. 35). Apologia Novicampiani pro fide Cathol., Crac. 1559, 4⁰. 36). Libanii Graeci epistolae ded. Mathiae Drebicio Polon. Vicecancell. per Joannem Somerfelt, colleg. Cracov. 1504. 4⁰. 37). Białobrzeski, orthodoxa confessio, Crac. 1537, 8⁰. 38.) P. Skarga o rządzie kościoła bożego 1590, 8⁰. 39). Nadobne dwie pieśni do N. P. 1633, 4⁰. 14). Stanisława Grochowskiego sposób rozmyślania męki Pańsk. 1608, 4⁰, prozą. 15). Differentiae de scholis Jesuitarum, Irenopoli 1670, 4⁰. 16). De re monetaria R. Poloniae 1664, 4⁰. 17). Joannis Benedicti Lusacii narratio rerum variarum in hac sexta mundi aetate, Crac. 1560, 4⁰. 18). Passio Christi, carmen Benedicti Chelidonii, Cracov. apud Paffenhofen 1514, 4⁰. 19). Treteri corporis Christi historia 1609, 4⁰, z figur. 20). Troperi ad pubem Polonam oratio, ut difficilia tentet, Cracov. dedic. Cromero 1560. 21). Generalis Confessio eccles. Reformatarum in Colloqu. Torun. po Łac. i po Polsk., 4⁰. *b*). Lessyusza narada której wiary się trzymać, tłumaczona przez Kromera rajcę Krakowsk. 22). Faliszewskiego Florus w dawnej edycyi, cokolwiek calszy od naszego. 23). Sculteli parva Odyssea ded. Lesciniis, Argentorati, 1595, 4⁰. 24). Bohemais poema de ducibus Bohem., Argentorati 1597, 4⁰. 25). Vita Joannis de Capistrano 1523, 4⁰. 26). Jac. Gorscii praelectiones Plocenses, Coloniae 1572, 8⁰. 37). Szyrwid. dictionarium trium linguarum, Vilnae, 1713, 8⁰, po Polsk. Łac. i Litewsk. 38). Listy Stan. Orzechowskiego, Polon. per Jac. Gorski Can. Crac. 1561, 8⁰. *b*). Rożnica sekty Luterowej, wiersz. *c*). Krzyżanowskiego chrześć. przyprawienie, Krak. 1561, 8⁰. 25). Oratio Sadoleti et Sam. Maciejovii, Crac. 1561, 8⁰. 26). Otfinowskiego przemiany Owidyusza, prześliczny, caluteńki egzemplarz. 27.) Wujka postylla mniejsza, w Poznaniu in 4to, my mamy in folio. 28.) Nowy testament Wujka w Krak. 1617, 8⁰. 29). Nowy testament absque titulo 1606, 8⁰. 30). Tertullianus de praescriptionibus, Crac. 1605, 12⁰. 31). Catalogus quorundam e soc. J. qui pro fide interfecti, Crac. 1606, 12⁰. 32). Ciceronis rhetorica, Crac. 1549, 8⁰. 33). Joannis Ursini methodica grammatica, Leopoli 1592, 8⁰. caluteńki egzemplarz. 34). Vigilantii Gregorii Samboritani eclogae Stanislao Slomo.» (*reszty brak*).

Takieto były zachody naszego autora około pomnożenia biblioteki Ossolińskiego. Z wymienionej tu cząstki dzieł można łatwo zrobić sobie wyobrażenie o ogóle plonów jego staraniem zebranych. Otrząśnione księgi z kilkowiekowych pyłów, w których bezużytecznie butwiały, miały odtąd służyć ku pożytkowi narodu, i w samym wstępie już przyniosły mu bardzo znakomity owoc. Linde bowiem okazał się równie gorliwym w wyszukiwaniu ich, jak i w naukowem z nich korzystaniu. «Miałem (powiada) co czytać, miałem zkąd robić wyciągi; czytałem w drodze, na popasach, na noclegach; a gdy niewygoda nie pozwoliła zaraz wypisać, znaczyłem przynajmniej, co osądziłem za potrzebne do mojego celu. Zachęcał mię do tego zacny Ossoliński własnym przykładem, dzieląc ze mną tak czytanie, jak wypisy-

wanie. W książkach biblioteki jego, z których wypisy do Słownika weszły, znajdują się ślady podkreślania i znaczenia miejsc wyciągnionych, i mogą poniekąd służyć za skazówkę, iż takowe w dziele umieszczonemi zostały. Nigdy mi nie wyjdą z pamięci kilkogodzinne, czasem aż do poźnej nocy przeciągane z szanownym hrabią narady, jakim sposobem który wyraz, osobliwie wieloznaczny w cieniowaniach jego uszykować, jak jedno znaczenie z drugiego logicznohistorycznie wyprowadzić, jednem słowem, jaki skład dać całej robocie. Tak to zacny ten mąż nie tylko koszta łożył na mnie i moje przedsięwzięcie, coby każdy majętny człowiek potrafił; ale nadto osobistą pracą, nauką i światłem wspierał mię swojem, na co nie każdy majętny mógłby się zdobyć.»

Jak przez zetknięcie się z Ossolińskim przybrała myśl pierwotna Lindego wielkie rozmiary, tak stosunki za pośrednictwem jego z najuczeńszymi i zamożnymi rodakami zawiązane, i ich pomoc, postawiła go w możności wykonania Słownika swego tak, iż słusznie przechodzić się zdaje siły jednego człowieka, a być raczej pracą zgromadzenia uczonych. Nakoniec pracowanie nad nim w Wiedniu, stolicy państwa które mnóstwo ludów słowiańskich w sobie jednoczy, nadało temu polskiemu głównie słownikowi, charakter porównawczości dyalektów słowiańskich. Wpływy te różnostronne tak autor opowiada:

«W stolicy rzeszy Niemieckiej żyłem jak wśród Polski, bo prawie z samymi ziomkami, w domach śp. Stanisława Małachowskiego marszałka, śp. Ordynatowej hr. Zamojskiej, gdzie się ta zawiązała przyjaźń, którą mnie dotąd szanowny Prezes królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Radca Stanu, X. Stanisław Staszic zaszczyca; hrabiny z Bielskich Worcelowej, księżny Podkomorzyny Poniatowskiej, hrabiny Tyszkiewiczowej, hr. Lanckorońskiego, śp. Seweryna hr. Rzewuskiego, wszystkich wówczas w Wiedniu bawiących. Lecz stanowczym dla szczęśliwego uskutecznienia przedsięwzięcia mego był wtedy przyjazd do Wiednia księcia Adama Cartoryskiego J. Z. P.

Najznakomitszy ten w kraju naszym opiekun nauk roztrząsnawszy zebrane przeze mnie materyały z właściwą sobie przenikłością, udzieliwszy mi uwag i światłych rad swoich, wyznaczył natychmiast fundusz na utrzymywanie pomocnika w pisaniu, po wyjeździe zaś swoim z Wiednia, otworzył ze mną i łaskawie utrzymuje korespondencyą literacką, której dzieło moje tyle objaśnień, mianowicie co do języków oryentalnych, i dawnych zwyczajów Słowiańskich jest winno. Tegoż właśnie czasu wszedłem w ciągłą korespondencyą literacką z uczonym śp. Czackim, starostą Nowogrodzkim, z której nie jedno ważne objaśnienie do dzieła mego weszło.

Ośmielony tylą pomyślnościami odrzuciłem projekt sławnego księgarza Wrocławskiego JP. Korna, gdy mnie ten co do wielkości dzieła i co do czasu jego wydawania zbyt ograniczał; zkąd poszło, że myśl jego uskuteczniona poźniej została przez zacnego Bandtkiego, który w następnym czasie tyle mi dawał i dotąd daje dowodów uprzejmej i gorliwej przyjaźni.

Wiedeń ważnym był do mego celu pobytem, nie tylko dla zamożnej biblioteki hr. Ossolińskiego, dla związków z tylą najznakomitszymi ziomkami, ale też że mi się tu nowe, a bardzo obszerne otworzyło pole słowiańszczyzny. Ponieważ monarchia Austryacka tyle różnych plemion Słowiańskich obejmuje, przeto w stolicy jej nie trudno natrafić na pobratymców naszego narodu najuczeńszych, i nie tylko do szczególnych dyalektów swoich, ale też do ogółu słowiańszczyzny wielce przywiązanych, tudzież na zbiory w tej mierze jedyne na świecie.

Korzystałem z obcowania z uczonym śp. Englem, ze Złobickim Profesorem języka Czeskiego i Sekretarzem kancelaryi Czeskiej, z Profesorem Dolinarem, z X. Herbicem bibliotekarzem w Terezyanum, z Durichem autorem biblioteki Słowiańskiej, z Voltiggim wydawcą słownika Illiryjskiego. Szczęście zdarzyło, że właśnie wtenczas zjechał do Wiednia z Pragi naczelnik całej literatury Słowiańskiej, sławny X. Dobrowski. Jak przez nader krótką dla mnie podówczas chwilę z ustnej jego nauki wiele pożytkowałem, tak dotąd przyjacielska jego korespondencya i rozmaite a gruntowne o słowiańszczyznie pisma są dla mnie skarbem nieocenionym. W zbiorach zaś Słowiańskich bogatej biblioteki cesarskiej, biblioteki uniwersytetu i Terezyanum, a nadewszystko w prywatnym zbiorze śp. Złobickiego, znalazłem prawie to wszystko czegom potrzebował. Pobyt zatem w Wiedniu był dla mnie trzecim w życiu kursem naukowym, to jest Polsko-Słowiańskim.

Postępowałem tedy w pracy, a to już w obszerniejszym ogólnej słowiańszczyzny zakresie, zachęcony częścią odezwą Towarzystwa Przyjaciół Nauk wtedy w Warszawie się zawiązywającego, i w samych swoich zawiązkach mnie za czynnego członka do grona swego przybierającego, częścią odezwami różnych pobratymców Słowiańskich, jakoto: śp. Jappla i uczonego Vodnika, nalegających, abym dyalekty ich jak najdokładniej zbierał i umieszczał. Doprowadziłem rzecz tak daleko, żem nie tylko poprzednicze ogłoszenia planu tej roboty do różnych dzienników uczonych popodawał, i Sewerynowi hr. Potockiemu, Senatorowi Imper. Rosyjskiego, wtenczas w Wiedniu przytomnemu, na jego żądanie rys dzieła z niektóremi wyjątkami na odjezdnem jego do Petersburga złożył, ale też zaczynałem już wchodzić w układy o wydawanie dzieła w Wiedniu; albowiem największą do tego spodziewałem się mieć łatwość pod okiem i przy boku zacnego hr. Ossolińskiego.»

Tymczasem rozgłoszone o dziele tem wieści zjednały taką sławę autorowi, że w roku 1803 wezwany został do Warszawy, gdzie podówczas rząd Pruski, Liceum nowe zakładając, poruczał mu jego urządzenie i dyrekcyą nad niem. Miał Linde zabezpieczoną dogodną posadę dla siebie u Ossolińskiego; stosunki też, jakie w Wiedniu zawiązał, były mu nader cenne; długo więc wahał się, czy ma przyjąć wezwanie rządu Pruskiego lub nie. Bolesna także była to dla Ossolińskiego rozłączać się z Lindem do którego światłego obcowania nawykł był silnie i takowe stawało się nieodzowną dlań potrzebą. Ztemwszystkiem widząc on iż na owej posadzie Linde może być użyteczniejszy narodowi, jął go wraz z Czartoryskim, Jenerałem ziem Podolskich namawiać, iżby wezwanie przyjął. Co też Linde uczynił. Uczucie, jakiem wówczas Ossoliński przeniknięty był dla swego przyjaciela, odmalowało się dobitnie w następujących listach. W pierwszym z nich, do brata Lindego pisanym z Wiednia dnia 1 grudnia 1803 powiada.

«W tej prawdziwie dla mnie smutnej chwili, w której zaszłe brata WWPana Dobrodzieja do Warszawy powołanie po dziesięcioletnim związku mnie z nim rozdziela, nie mogę się wstrzymać od uczynienia do WWPana Dobrodzieja odezwy. Niech to nie rozrywa tej przyjaźni, którą mię z WWPanem Dobrodziejem bawienie brata jego przy mnie skojarzyło. On się dla mnie ani za oddaleniem miejsca, ani za przeciągiem czasu nie odmieni; ja zawsze dla niego będę jednakim; WWPan Dobrodziej trzeci między nami racz nas jeszcze łączyć swoją do obydwóch przychylnością. Co mi mego Lindego szacownym czyniło, poczciwość w gruncie serca jego zaszczepiona, umiejętność i pracowitość, to wszędzie zaleci i otworzy mu pomyślne powodzenie. Przeciwko zaś ślepym przeciwnościom we mnie na odwodzie zostawia przyjaciela, który z pomyślności cieszyć się będzie, a na opaczny los jego nigdy się nie pokaże nieczułym i obojętnym. Ten list mój niech mi zyska pozwolenie u WWPana Dobrodzieja, abym się mógł nie-

kiedy do niego odzywać, ażebym za długą przewłoką nie poszedł w zapomnienie. Nawzajem proszę WWPana Dobrodzieja kiedy niekiedy coś mi o sobie donieść. Którzy tylko interesują mego Lindego, nie są i nie będą mi obojętni. Dziękuję WWPanu Dobrodziejowi za obdarzenie mnie książką...; radbym i ja módz się przysłużyć mu jakim sprawunkiem. Jeszcze raz przyjaźni mnie jego polecając, z wzajemną i z najprawdziwszym szacunkiem zostaję, WWPana Dobrodzieja życzliwym najniższym sługą

Józef Ossoliński»

W drugim liście z tejże samej daty, do kanonika Reptowskiego pisanym, powiada Ossoliński między innemi:

«Oddawcą tego listu jest Jmść Pan Linde, który miał dozór biblioteki mojej przez lat dziesięć, i przez ten przeciąg czasu pilnie nad Słownikiem Polskim pracował, dziełem, które przykładu niema i które wykonane być nie mogło przez człowieka niepoświęcającego się całkiem najnudniejszym trudom. Rozdziela go ze mną powołanie do rządzenia szkołami Warszawskiemi. *Invitus invitum dimitto.* Obu nas wzajemną do siebie skłonność to przełamało, że na tamtem miejscu może być publiczności użyteczniejszym. Polecam go WWPanu Dobrodziejowi jako prawdziwie ode mnie szacowanego; jeżeli mu wyproszę łaskawą WWPana Dobrodzieja względność, na którą sobie z czasem sam zasłuży, w nowem dla siebie miejscu nie będzie bez przyjaciela, na którego radzie mógłby polegać. Chciej go WWPan Dobrodziej wprowadzić do JW. Chreptowicza, któremu najgłębsze łaczę uszanowanie, będzie on z wysokiego jego oświecenia i wspaniałej biblioteki umiał korzystać.»

Z końcem tedy roku 1803 stanął nasz autor powtórnie w Warszawie i zajął się przygotowaniem wszystkiego, co było potrzebne do urządzenia Liceum, którego rys uprzedni przez rząd mu był udzielony. System rządu Pruskiego nie był przychylny narodowości Polskiej, Linde jednakże robił co mógł dla polszczyzny i dokazał tego swojemi przedłożeniami, że cała zwierzchność mająca czuwać bezpośrednio nad tym Instytutem, złożona została z samych rodowitych Polaków. Składały ją, pod naczelnictem Stanisława hr. Potockiego, osoby następujące: Alexander hr. Potocki, X. Prażmowski, X. Kopczyński, X. Diehl. Poźniej przydani zostali Walenty hr. Sobolewski i X. Szmit.

Zajmowanie się od młodości swojej uczeniem drugich, i baczne przypatrywanie się rozmaitym szkołom i zakładom naukowym to w Saxonii, to w Wiedniu, przydało się teraz bardzo Lindemu, jako Dyrektorowi Liceum Warszawskiego. Z początkiem października r. 1804 już było Liceum urządzone i otwarte; chociaż samą uroczystość otwarcia dopiero w styczniu r. 1805 obchodzono. W pół roku po jego urządzeniu odbył się popis publiczny, a rząd okazał urządzicielowi i Dyrektorowi jego zupełne zadowolnienie, mianując go członkiem Eforatu. Tymczasem prace jego około Słownika musiały pójść na stronę, o co się słusznie przyjaciele jego w Wiedniu obawiali. Przypomniał sobie teraz autor słowa, któremi go żegnał w Wiedniu Seweryn hr. Rzewuski: Przewiduję, że w Warszawie Słownik twój w odłóg pójdzie, a może i wcale nie przyjdzie do skutku. i nie mogąc sam się nim zająć, szukał kogo, coby się podjął dzieło, już ułożone, ostatecznie przygotować do druku. Rękopism w Wiedniu wypracowany doszedł tylko do początku głoski W., mianowicie do słowa w i e ż a. Reszta składała się z samych tylko materyałów; lecz i do głosek poprzednich było jeszcze niezliczone mnóstwo przykładów spisane na osobnych karteczkach, z których każdy potrzeba było wciągnąć we właściwe swe miejsce. I w tej jednakże mechanicznej pracy nie znalazł autor wyręczyciela, i musiał niebawem sam tak tem, jako i wykończeniem głosek brakujących zająć się.

Dodały mu do tego bodźca liczne nadsyłki pieniężne, z różnych stron, na pokrycie kosztów druku odbierane. Rozpoczęły się one z rokiem 1804, którytо rok zowie sam autor rokiem funduszowym. Wyszczególnili się w takowych datkach: książę Adam Czartoryski, J. Z. P., Stanisław Ordynat Zamojski, hrabina z Bielskich Worcelowa, X. Kossakowski biskup Wileński i Józef hr. Ossoliński. Do tego ostatniego przechował się z owych czasów następujący Lindego list, rzucający światło tak na niektóre szczegóły wydawnictwa Słownika, jako i na domowe stosunki autora.

z Warszawy dnia 11go lutego 1804 r.

Jaśnie Wielmożny Mości Dobrodzieju!

W żadnej sprawie strona nie może być sędzią; dopiero w tak delikatnej, gdzie gra idzie o dowierzanie lub niedowierzanie. Cały interes funduszu na druk Słownika zdałem na wyrok bezstronnego spólnego naszego przyjaciela JW. Konsyliarza Stojowskiego, który w tej mierze myśli swoje osobnym listem JWPanu wytłumaczy.

Przypominam tu JWWMCPanu Dobrodziejowi, że w prospekcie do Petersburga przesłanym, całe zakończenie jego a mianowicie warunek wspaniałej rękojmii JWWMCPana Dobrodzieja, za wiedzą i radą samego JWPana opuszczonym został.

Z księgarzem Hejnem z Lipska kontrakt nie doszedł, ponieważ się nie mógł zgodzić z drukarnią Pijarską, a ja nieporuszenie obstawam przy pierwszej kondycyi, że to dzieło nie inaczej, tylko pod moim okiem ma być drukowane. Zawarłem tedy sam kontrakt z drukarnią Pijarską, którą X. Bielski zawiaduje, wszedłszy w ugodę z X. Kopczyńskim i z X. Dmochowskim, którzy się obowiązali i aktualnie już zaczęli, każdy artykuł w manuskrypcie ze mną przejść, i oprócz tego każdy jedną korektę przeczytać.

Wykład z przyłączonym rejestrem autorów Polskich, już prez cenzurę tutejszą podpisany, pojutrze zacznie się drukować. Kamera mi radzi, skoro będzie wydrukowanym, posłać go także wielkiemu memu protektorowi Ministrowi Voss, bo pewną mi czynią nadzieję, że najprzód przykład Imperatorski, potem wzgląd jaką przysługę przez drukowanie tu na miejscu uczynię rządowi ściąganiem tu znacznych kapitałów i zbogaceniem drukarni tutejszej, i w Berlinie nie będą bez skutku.

Na bankocetlach tu straciłem po 22 od 100. Obawiać się potrzeba, że i więcej jeszcze upadną.

Najprędszy i najbezpieczniejszy sposób przesłania pieniędzy byłby, gdyby Pan był łaskaw kazać się wypłacać Oxowi Gejmüllerowi *et Compagnie* na rzecz tutejszego bankiera JP. Küsella *et Comp.*, a odebrany od Gejmüllera skrypt na moją osobę, tu mi go przesłać w liście *erga recepisse*; za którego pokazaniem Pan Küsell natychmiast mi kwotę tę samą w tym samym gatunku pieniężnym wróci. Na skrypcie Gejmüllera powinny tedy być wyrażone gatunki pieniędzy.

Mam wszelką przyczynę spodziewać się, że prenumerata pójdzie pomyślnie, ile że nie widzę przyczyny, czemuby kto nie miał dowierzać temu, któremu rząd największe rzeczy i sprawunki powierza, i którego wreszcie mają na czem patrzeć.

Dysertacyą o etymologii obrócę na programa, ale pomimo tego kążę osobno wybić kilkaset egzemplarzów z szczególnym tytułem i z dedykacyą, opuściwszy okoliczności szkolne, które w programacie na czele mają być położone.

Przełożeni moi, to jest, nie Eforowie, bo to koledzy, lecz Kamera nalegają na mnie, żebym się żenił, daj Boże w wyborze osoby nie chybić. Bezżennych rząd nie lubi, nie szacuje i za niepewnych urzędników poczytuje.

Jmć Pani Klotyldzie proszę oświadczyć trwały mój szacunek; domowym wszystkim serdecznie kłaniam.

Z największem poważaniem zostaję

Jaśnie Wielmożnego WMCPana Dobrodzieja

najniższym sługa

M. Samuel Bogumił **Linde**

Dyrektor szkół Warszawskich.

Prócz zasiłków od osób prywatnych wsparty był hojnie nasz autor w przedsiębierstwie swojem od rządów, osobliwie od cesarza Rossyjskiego, Alexandra, który na przedstawienia bawiących przy nim Polaków kazał zaliczyć autorowi 500 czerwonych złotych na druk jego Słownika. W tym też roku ożenił się nasz autor z panną Burger, Warszawianką, osobą nie majętną, ale dobrze wychowaną i pełną pięknych przymiotów serca. Sprowadził też i matkę swoją z Torunia, na mieszkanie do siebie, lecz ta niemogąc nawyknąć do życia Warszawskiego, wróciła po kilku miesiącach pobytu w Warszawie, do miasta swego rodzinnego i tam w kilka lat poźniej życie zakończyła.

Druk Słownika rozpoczął autor dopiero w roku 1806, a miał mnóstwo przeszkód do zwalczenia, nim go ukończył. Rozpoczął go w drukarni Pijarskiej, lecz wkrótce postrzegł, że idzie bardzo opieszale; zabrał więc drukarnię i drukarzów do siebie, i od połowy tomu pierwszego odbijano Słownik w własnem jego mieszkaniu, w pałacu Saskim. Tymczasem wybuchła wojna; Francuzi weszli do Warszawy. Dano rozkaz aby w ośmiu godzinach Liceum i wszystko co do niego należy z pałacu Saskiego ustąpiło. Na wdanie się Stanisława hr. Potockiego cofniono rozkaz, a cesarz Francuzów kazał oznajmić, że bierze Liceum pod swą protekcyę. Jednakże tak ta jak i następne dwie wojny w latach 1809 i 1813 wybuchłe stawiły największą zawadę drukowi tem, że wszystko co żyło, stawało pod broń i służbę publiczną pełniło. Za żadne więc wynagrodzenie nie można było utrzymać w ciągłej robocie drukarzów i czeladzi, a przerwane z zagranicą związki tamowały sprowadzenie potrzeb drukarskich. Powiększyła trudności nadzwyczajna drożyzna, która sprawiła, iż wszystkie umowy dawniejsze upadły, a zasiłki pieniężne wyczerpały się. Mimo patryotyzmu rodaków trudno było temu zaradzić, bo nikt nie miał gotówki. Ordynat Zamojski chcąc przedsiębierstwo ratować puścił na loteryę jednego z najpiękniejszych swoich wierzchowców. Osoba, która go wygrała, darowała go znowu naszemu autorowi; takim sposobem zebrane pieniądze pokryły na czas jakiś dalsze wydatki. Nakoniec na przedstawienie Jana Śniadeckiego zaliczył autorowi bardzo znaczną kwotę Wincenty hr. Tyszkiewicz na wydanie szóstego i ostatniego tomu, którego druk dopiero roku 1814 w drukarni Pijarskiej był ukończony.

Od pokazania się pierwszego tomu robiło to dzieło wielkie wrażenie tak między rodakami, jak i za granicą. Nie posiadał się z radości Ossoliński, gdy ujrzał przed sobą list Lindego wraz z pierwszym tomem Słownika. Dzieło, o którem od tak dawna marzył, nad którego układem tyle chwil przyjemnie spędził w towarzystwie autora, zajęło go jak własne. Pod temi wrażeniami przesłał Lindemu list następujący:

»Z Wiednia w lutym 1808 r.

Ucieszył mię twój Dykcyonarz. Bądź pewny, że tylko przez troskliwość, aby na świat wyszedł, kiedyś się tobie przeciwiłem. Wdzięczny ci jestem twego serca, twojej pamięci. Bądź pewny, że zawsze cię szanowałem i kochałem, i że ani ty, ani twoi nigdy mi nie będziecie obojętni; nawzajem proszę cię o stateczne do mnie przywiązanie. Zgorszyło mnie, że tak mało masz prenumerantów. Z mojej strony nie tylko dotrzymam ci pomocy, którąm na dalsze tomy przyrzekł; ale będę się starał zachęcić prenumerantów. Jak najprędzej przyślej mi kilka egzemplarzy prospektów dalszej prenumeracyi, abym mógł je posłać na kontrakty do Lwowa. Chcę ja sam być twoim komisyonantem; pilnym w czynieniu, chociaż może nieregularnym w korespondencyi przy moich roztargnieniach. Zgoła, mój poczciwy Linde! prawdziwie ci dobrze życzę. Jeden egzemplarz dam przełożyć papierem dla notat, które z czasem prześlę na jeden tomik suplementu. Chcę albowiem dzieło, którego ty ojcem, a ja dziadem, jako mego uko-

chanego wnuczka pielęgnować. Biblioteka już teraz cały dom zajmuje. Pensya bibliotekarza podwoi się. Mianując testamentem subjekta, zawsze ci zostawiam pierwszeństwo w ten sposób, iż od twojej woli będzie dependować miejsce to objąć, a inni *in casum* gdybyś nie chciał. Dziś więcej ci nie piszę. Powtarzam *laconice* i bierz te słowa ściśle *ad literam*, żem z twego dzieła kontent, że cię kocham, żem twój przyjaciel jak nikt lepszy na świecie. Za pamiętniki i katalogi dziękuję. Częściej teraz pisuj.»

Sława literacka naszego autora wpłynęła stanowczo na jego los. Ona mu otworzyła drogę do świetnych posad i liczne naukowe zaszczyty zjednała, a charakter jego osobisty okazuje się najlepiéj w tem, jak się zachował na pierwszych, i z jakim umysłem te ostatnie przyjmował. Powołany przez rząd Pruski do Warszawy, urządzał tamże Liceum. «Posada twoja (pisał mu wtedy Ossoliński) jest dobra, ale delikatna. Możesz wiele dobrego sprawić, chcesz, tegom pewny; żebyś wszystko z cierpliwością i wielkim rozmysłem czynił, tego ci życzę.» Przestroga ta z życzliwego serca pochodząca, była też przekonaniem Lindego. Znajomością ludzi i należytem zgłębianiem każdorazowych stosunków odznaczało się ciągle jego postępowanie. Zmiany następowały po zmianach; w miejsce jednego rządu przychodził drugi, i ten sam rząd zmieniał zasadę rządzenia, a autor nasz nie tylko nie zachwiał się na swej posadzie, ale przybywało mu coraz więcej dostojeństw.

Dyrektor Liceum, a wkrótce Efor pod rządem Pruskim, drukuje programy szkolne, sposobem Komeniuszowym, w języku polskim obok niemieckiego, do których takimże kształtem, Prawidła Etymologii, i swój Wstęp do słownika załącza. Tymczasem w miejscu Pruskiego rządu powstaje księstwo Warszawskie. Ustępuje dwujęzyczność z programów, a dawny Dyrektor, teraz Rektor Liceum, Członek Izby edukacyjnej i Członek Rady dozorczej szkoły prawa, śmielszym już głosem w swych sprawozdaniach przemawia. Izba edukacyjna zmieniona zostaje w Dyrekcyą Edukacyi Narodowej. Linde jest jej Członkiem, a wkrótce jej Dyrektorem; zasiada jako prezes w Towarzystwie do ksiąg elementarnych, a nadzoruje wszystkie szkoły w księstwie Warszawskiem z zadowolnieniem tak powszechnem, że publiczne za to odbiera podziękowanie. Księstwo Warszawskie przedzierzga się w Królestwo Polskie pod panowaniem Rossyjskiem, a autor nasz piastuje te same dostojności z nadwyżką: jest on Radcą Komisyi rządowej wyznań religijnych i oświecenia publicznego, i Komisarzem rządowym przy konsystorzu ewangelicko-auszpurskim. Jako taki przyprowadza do lepszego stanu dochody ewangelicko-auszpurskiego duchowieństwa, i wyjednywa u rządu zasiłki na potrzebniejsze budowle i naprawy. Jest oraz generalnym Dyrektorem bibliotek i gabinetów, i Korespondentem imperatorskiej komisyi praw w Petersburgu. Zaprowadzają Uniwersytet w Warszawie r. 1817., autor nasz jest znowu najczynniejszym. W jego mieszkaniu odbywa posiedzenia swoje komisya do ułożenia statutów Uniwersytetu, przez Stanisława hr. Potockiego, ministra oświecenia, mianowana. W nowourządzonym Uniwersytecie, profesora filozofii Zabellewicza zastępując, wykłada nasz autor psychologię empiryczną w języku polskim według Kiesewettera, i gramatykę powszechną według Sasego, Vatera i Harisa. Jest też pierwszym Rektorem tego Uniwersytetu, a zbiory naukowe, biblioteczne i muzealne staraniem jego znacznie się powiększają. W roku 1819, skoro się dowiedział, że klasztory w królestwie mają być zniesione, podejmuje się z własnego popędu, zwidzieć ich biblioteki. Puszcza się więc w podróż i przez cztery blisko miesiące z wózka nie zsiadając, zrobił około 500 mil, przejrzał do 50 bibliotek, a w skutek tego zwieziono z pomienionych klasztorów do Warszawy około 40 tysięcy tomów dzieł różnych, między któremi znajdowało się mnóstwo najrzadszych rękopismów. Był pierwszy zamiar

rządu formować z tego bibliotekę narodową; wcielona do Uniwersytetu, uległa ona poźniej temuż losowi co biblioteka Załuskich. Jako deputowany miasta Warszawy, zasiadał też nasz autor na sejmie, a była to jedyna funkcya która go po zmianach roku 1831 w złem świetle w obec rządu stawiła. Mimo to jednak otrzymuje w tym czasie nadzór główny nad wychowaniem publiczném, a wkrótce zasiada w komitecie zajmującym się nowem urządzeniem szkół i zakładów. W roku 1833 był Dyrektorem Gymnazyum, Prezesem komitetu czuwającego nad szkołami i zakładami panieńskiemi i Członkiem Rady wychowania publicznego; nakoniec kawalerem orderu ś. Stanisława I klasy i orderu ś. Włodzimierza III klasy.

Nie mniej znakomite, ani mniej liczne były też naukowe jego zaszczyty. W roku 1810 po ukazaniu się trzech pierwszych tomów Słownika, król Saski i książę Warszawski obdarza go wielkim złotym medalem z napisem: *Virtuti et ingenio.* Ukończenie Słownika opiewane było przez najznakomitszego poetę podówczas: Kazimierza Brodzińskiego, a Towarzystwo Przyjaciół Nauk Warszawskie, wyprawiło z tegoż powodu wspaniałą ucztę, na której naprzeciw autora wznosił się Słownik jego, gałązkami wawrzynu uwieńczony. Pod koniec uczty zebrano pierwszą składkę na pomnik Kopernika, spółrodaka Lindego. Niebawem otrzymał autor z rąk Józefa Zajączka, Namiestnika królestwa Polskiego, wielki medal złoty na cześć jego wybity, i złożony mu w imieniu narodu, z napisem: ‹Za Słownik Polskiego Języka, Ziomkowie 1816.› Dwaj znakomici pisarze polscy: Ossoliński i Stanisław hr. Potocki, poświęcili mu dzieła swoje. Towarzystwa uczone i akademie ubiegały się o zaszczyt liczenia go między swymi członkami. Towarzystwo Warszawskie miało go już w swem gronie od pierwszego swego zawiązku. Zaraz po ukazaniu się pierwszego tomu Słownika przysłała mu dyplom na swego członka królewsko-czeska Akademia w Pradze; następnie akademie: Götyngska, Wileńska, Berlińska, Królewiecka i Instytut Francuzki w Paryżu. Poźniej został członkiem Uniwersytetu w Kazaniu i członkiem cesarskiej Akademii Petersburskiej: dyplom który mu ta akademia przysłała, był po raz pierwszy dany cudzoziemcowi. Odtąd naukowe jego zaszczyty z każdym niemal rokiem wzrastały; mianowały go członkiem swoim prawie wszystkie Uniwersytety w państwie Rossyjskiem, równie jak i Towarzystwo starożytności Północnych w Kopenhadze. W roku 1842 obchodzono w Warszawie uroczystość 50letniej rocznicy jego Doktoratu Filozofii. Uniwersytet Lipski nadesłał mu przy tej sposobności nowy dyplom wraz z swemi życzeniami, a jenerał Okuniew, Dyrektor Rady edukacyjnej w królestwie Polskiem, wręczył mu na dniu 4 czerwca z upoważnienia Namiestnika medal złoty, na cześć naszego autora bity, po którego jednej stronie jego popiersie, po drugiej zaś następujący napis:

VIRO CLARISSIMO
DE RE LITERARIA SLAVORUM
OPTIME MERITO
SOCIO SUO HONORATISSIMO
PHILOSOPHIAE DOCTORIS
SOLLEMNIA SEMISAECULARIA
CELEBRANTI
COLLEGIUM PRAEFECTORUM
EDUCATIONIS PUBLICAE
IN PROVIN: SCHOLAR: VARSAVIEN:
GRATULATUR
D. X. FEBRUARII A: 1842.

Jakkolwiek wszystkie te odznaczenia były dla autora schlebiające, jednakże one ani skromności ani pracowitości jego nie zmniejszyły. Oddawał on się ciągle z jednakiem zamiłowaniem pełnieniu swoich obowiązków, i chwytał każdą chwilę, jaka mu od nich pozostała, aby się naukom i krajowi czem pożytecznem przysłużyć.

Ledwie był skończony druk Słownika gdy mu wpadło do ręki dzieło Wasila Sopikowa: *Opyt Rossyjskoj bibliografii.* Znalazłszy w niem mnóstwo ciekawych szczegółów wiążących się ściśle z literaturą polską, zrobił treściwy przegląd dzieła, ubogaciwszy go własnemi postrzeżeniami. Umieścił go w ówczesnym Pamiętniku Warszawkim, a z powodu trafności postrzeżeń Lindego stał się artykuł ten zajmującym dla samychże Rossyanów, którzy go na swój język przetłumaczywszy umieścili w Wiestniku.

Przypadek nasunął mu wkrótce pracę nierównie ważniejszą. Felix Bętkowski, autor Historyi Literatury Polskiej i wydawca Pamiętnika Warszawskiego podówczas, wykrył był właśnie w bibliotece Jana hr. Suchodolskiego Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego, w języku ruskim drukowany. Udzielił on go Lindemu z prożbą, iżby mu opis tej rzadkiej książki wygotował do Pamiętnika. Nawykły do badań gruntownych a z dyalektami słowiańskiemi oswojony, poznał wnet całą ważność tej księgi i zajął się ścisłem jej rozpoznaniem. Statut ten, jeden z najpiękniejszych pomników naszej literatury i cywilizacyi bardzo mało dotąd był znany. Wytracone niemal do szczętu oryginalne jego egzemplarze nie dozwoliły i najbystrzejszym badaczom przejrzeć mgły, która kolebkę jego osłaniała. Nie widział oryginału Czacki, skrzętny pomników tego rodzaju poszukiwacz i właściciel jednej z najzamożniejszych bibliotek. Z łacińskich i polskich przekładów rozpoznawał text i wyprowadzał swe wnioski. Były one niekiedy bardzo trafne, ale nie były niczem więcej jak tylko domysłami. Linde jedne z nich dowodami wsparł; drugie sprostował. Wszystkie trzy redakcye Statutu okazały się pierwotnie w języku ruskim; chociaż liczne pozory język polski w drugiej redakcyi, nawet w mniemaniu Lindego, czas jakiś jako pierwotny podtrzymywały. Zachwiana już tem samem textu polskiego powaga wywrócona została do reszty odkryciem, że przekład ten, który niebacznem przyznaniem go Lwowi Sapieże przybierał cechę urzędowości, był prywatną i pełną myłek robotą. Następnie zapuścił się nasz autor w porównanie textów w których ogromne wykryły się różnice. Tym sposobem w miejscu zakreślonego pierwotnie artykułu do Pamiętnika, urosło spore dzieło, nie zaletne wprawdzie układem, bo autor z powodu zwolna nadchodzących mu nowych materyałów, a spiesznego rozpoczęcia druku raz wraz się poprawia i twierdzenia swoje odwołuje; ale bogactwem odkryć znakomite. Okazując on w niem z całą ścisłością czas trzech Statutu redakcyj, język ich pierwotny i stosunek w jakim tak do siebie jako i do przekładów swoich zostawały, wniósł nowe światło nietylko na dzieje i bibliografię tego pomnika, ale i prawniczą stronę jego wyjaśnił.

W parę lat poźniej jeden z przyjaciół jego nadesłał mu rękopism trzeciego tomu Janocyanów. Linde zajął się niezwłocznie jego wydaniem, i uzupełnił tem jedno z najlepszych dzieł Janockiego. Jednocześnie zdał sprawę Towarzystwu Warszawskiemu Przyjaciół Nauk z dwóch dzieł X. Rhesy: Historyi biblii Litewskiej, i Chrystyana Donalejtisa poematu ‹Rok› przełożonego z języka Litewskiego na niemiecki. Następnie dzieło Jana Seweryna Vatera o języku Litewskim dało mu sposobność zastanowienia się obszernie nad tym językiem. Rozbiór ten dzieła Vatera na posiedzeniu Towarzystwa Przyjaciół Nauk czytany i w rocznikach Towarzystwa umieszczony, wydał autor także osobno w roku 1822. Wnet zajął się obeznaniem Niemców z wynikami poszukiwań niektórych badaczów polskich. Z namowy jego wydał

był J. M. Ossoliński dwa pierwsze tomy Wiadomości historyczno-krytycznych i przesłał egzemplarz ich Towarzystwu Przyjaciół Nauk na jego rece. Drugi tom, poświecony był właśnie Lindemu. W przypisaniu pełno najtkliwszych wynurzeń przyjaźni. »Myśliłem (powiada) zebrane zapasy Wiadomości bibliotece do dalszego użycia odkazać; przypadek zdarzył, że wychodza na światło publiczne, popełnione mimo mej checi reka przyjaciela, któremum ich do przejrzenia był użyczył.«

»Z tych samych dzieł zbierałeś skarby jezyka naszego, które w celu politycznej i literackiej historyi przebiegałem. Przykład nieporównanej twojej pracowitości, pobudzał i zagrzewał moja usilność; nieraz poddawałeś mi myśli; nie żałowałeś i osobistych trudów dla zgromadzenia ksiag obydwom nam przydatnych. Zapuściliśmy sie razem w niezmierna, nieutorowana, tysiacami przeszkód zatrudniona przestrzeń. Tyś twoje z chwała odbył. Wykonałeś przedsiewziecie wdziecznościa spółziomków uwieńczone, z którego już obfita korzyść nauki krajowe odnosza; jam sie zadał miedzy manowce ledwo jakaś nadzieje wyjścia tuszace.«

»Najmilej upłyneły mi lata w zaufałem z toba obcowaniu przepedzone. Łaczył nas smak jeden; udzielaliśmy sobie wzajemnych postrzeżeń; używaliśmy jeden drugiego pracy. Nie odmieniłeś dla mnie życzliwości; miałem tego świeże dowody. Nawzajem serce moje dla ciebie jest nieodmienne. Miło mi podsycać sie twem oświeceniem; ciesze sie, pysznie sie z twojej sławy. Dzieli nas odległość. Już od niewidzenia sie z toba czas okrył głowe moje siwizna. Dochowam ci do mego zgonu szacunku i przychylności, których pragne, żebyś z tych moich wyrazów poznał miare.«

Wincenty Kadłubowy jest jedna z tych postaci, których rozpoznaniem mocno sie zajął Ossoliński. Sam wyznaje, że mu najwiecej trudu poświecił. Śmiało rzucone a z krytyka i z pewnem artystostwem wykończone rysy stawia te prace o wiele przodem miedzy dawniejszemi tego kronikarza wizerunkami. Rozległe i wielostronne studya dla rozpedzenia uprzedzeń cudzoziemców przeciw źródłowym pisarzom polskim przedsiewziete i nie bez skutku dokonane, zdały sie Lindemu zasługiwać przedewszystkiem na upowszechnienie ich w przekładzie niemieckim. W tym celu zgromadził on w około żywota Wincentego, rozprawy historyczne Prażmowskiego, Czackiego, Kownackiego, a szczególniej Lelewela, który mu nawet niektórych niedrukowanych jeszcze prac swoich udzielił, i wydał bardzo starannie z obszerna przedmowa swoja i przypiskami, prostujacemi nie w jednem miejscu mylki oryginałów. Dzieło to jest przeto i dla samychże Polaków nie małej użyteczności. W podobnyże sposób wykonał w roku nastepnym dzieło innego rodzaju. Miał on zamiar przysłużyć sie ziomkom dokładnym ile możności obrazem literatury każdego z pobratymczych narodów. Pobudzał go do tego Ossoliński, któremu już Przegląd dzieła Wasila Sopikowa, przez Lindego skreślony, wielce sie był podobał. Wydał wiec Rys historyczny literatury Rossyjskiej głównie według dzieła Mikołaja Grecza, które uzupełnił dodatkami z innych pisarzów Rossyjskich, mianowicie: Karamzina, Korniłowicza, Kaczenowskiego, Batiuszkowa, Wiazemskiego, Bestużewa, Bułharyna i Koeppena. Dalszy ciag tego rozległego planu, nie przyszedł do skutku.

Zawód filologiczny był przedmiotem, do którego myśl naszego autora najmilej powracała. W historycznych i literackich swych pracach nigdy o nim całkowicie nie zapominał. We wstepie do Rysu literatury Rossyjskiej powiada: »Schodzi nam na należytym słowniku Rossyjsko-polskim, Polsko-Rossyjskim; lecz nie dosyć; trzebaby dzieła wytykajacego we wszystkich szczegółach nie tylko gramatycznych, lecz osobliwie też lexykograficznych, porównawczym sposobem, różnice miedzy Rossyjskim a Polskim je-

zykiem zachodzace, i te wyjaśniającego i zbliżającego za pomocą innych pobratymczych mów i ogólnéj gramatyki i lexykografii. Moje spracowane siły i tyla obowiazkami zajęte chwile, nie pozwalają mi, przynajmniej na teraz, zająć się tak mozolną, szczegółową, długotrwałą pracą; lecz snuje mi się przed oczami jak potrzeba dzieła takiego dla jednego i drugiego języka, tak też i postać w którejby się okazać powinno.»

Temuto przedmiotowi poświęcił ostatnie kilkanaście lat życia swojego i pracował z wielkiem natężeniem nad słownikiem porównawczym języków słowiańskich, szczególniej zaś Rossyjsko-Polskim. Pochopny do dzieł wielkiego zakroju, chciał on z razu każdy słowiański wyraz z całem rozgałęzieniem swojem przez wszystkie dyalekty słowiańskie przeprowadzać; ależ ku temu mógł mieć pomoce tylko w swoim słowniku polskim i w słowniku czeskim Jungmana. Rossyjski język żadnego jeszcze dzieła tego rodzaju dostarczyć nie mógł; tem mniej jeszcze inni Słowianie. Pierwotny więc zakrój autora ścieśniony być musiał; i istotnie też w tej oto części dzieła, którą mamy przed sobą, rozwijane są obszernie, sposobem porównawczym, języki Rossyjski i Polski; a analogie z innych dyalektów zlekka tylko natrącane. Przeszło 600 arkuszy ścisłego pisma i około 200,000 przykładów wypisanych na osobnych karteczkach, są owocem tej mozolnej i długoletniej pracy, której mu śmierć nietylko dokończyć, ale nawet i do połowy doprowadzić nie pozwoliła. Oto jest poczet wszystkich dzieł Lindego.

Druki.

1. De solatiis adversus mortis horrores in Platone et Novo Testamento obviis. Lipsiae 1792.
2. Reise eines Polen durch die Moldau nach der Türkey, aus dem Polnischen des Joseph Mikoscha. Leipzig 1793. 8⁰.
3. Vom Entstechen und Untergange der polnischen Konstitution vom 3ten Mai 1791. Leipzig 1793. 8⁰ 2 Theile.
4. Die Rückker des Landbothen vom letzten Warschauer Reichstage. Ein Schauspiel in 3 Acten aus dem Polnischen. Leipzig 1794. 8⁰.
5. Prawidła Etymologii przystosowane do języka polskiego przez M. Samuela Bogumiła Lindego. Warszawa 1806 (drukowane najpierw przy zaproszeniach na uroczystość otwarcia Liceum i na popisy. Warszawa r. 1805 i 1806, potem razem zebrane i opatrzone przedmową.)
6. Słownik języka polskiego przez M. Samuela Bogumiła Linde. Warszawa 1807 — 1814, 4⁰, sześć tomów.
7. O literaturze Rossyjskiej, podług dzieła bibliograficznego Sopikowa, przez Samuela Bogumiła Linde. (w Pam. Warsz. z r. 1815 T. II. str. 411 i nast.).
8. O Statucie Litewskim, ruskim językiem i drukiem wydanym, wiadomość przez M. Samuela Bogumiła Linde. Warszawa 1816, 4⁰.
9. Janociana sive clarorum atque illustrium Poloniae Auctorum Maecenatumque memoriae miscellae. Volumen III nunc primum e codicibus Biblioth. publ. Vars. edidit Samuel Theophilus Linde. Varsoviae 1719, 8⁰.
10. Zdanie sprawy o dwóch dziełach X. Rhesy z Królewca, uczynione Tow. Król. Warsz. P. N. na posiedzeniu 5 kwietnia 1819 przez Samuela Bogumiła Linde. (W rocznik. T. P. N. tom 13 str. 120. i następn.).

11. O języku dawnych Prusaków, rozbiór dzieła Profesora Vatera przez Samuela Bogumiła Linde. Warszawa 1822, 8º.
12. Vinzenz Kadlubek, ein historisch-kritischer Beitrag zur slavischen Literatur aus dem Polnischen des Grafen Joseph Max. Ossoliński, von Samuel Gottlieb Linde, nebst den hieher gehörigen Schriften des Prażmowski, Czacki, Kownacki und Lelewel in sechs Anhängen. Warschau 1822, 8º.
13. Iwana Kajdanowa, profesora historyi, Przemowa do uczniów o korzyściach z nauki historyi powszechnej. Z Rossyjskiego przez Samuela Bogumiła Linde. (Drukowana w popisie publicznym uczniów Warszawskiego Liceum. Warszawa 1823).
14. Mikołaja Grecza Rys historyczny Literatury Rossyjskiej, z rossyjskiego przez Sam. Bog. Linde, z dodatkami z Batiuszkowa, Bestużewa, Bułharyna, Kaczenowskiego, Karamzina, Köppena, Korniłowicza, Wiazemskiego. Warszawa 1823, 8º.
15. *Materiały dla srawnitelnago Russkago Słowaria.* Warszawa. Dwa arkusze na próbę w niewielu egzemplarzach odbite i między uczonych rozesłane.

Rękopisma.

1. Bibliografia Polska w 22 tomach w 8ce własnorecznie przez autora pisanych.
2. Słownik porównawczy dyalektów słowiańskich.

Prócz tych pism wydawał autor, jako przełożony nad szkołami, od roku 1803 począwszy, liczne programy czyli zaproszenia na popisy uczniów. W nich znajdują się tu owdzie rozmaite pedagogiczne jego postrzeżenia, a niekiedy i polemika z zagranicznemi tychże popisów recenzentami.

Był Linde biegłym bibliografem, pedagogiem gruntownym, w dziele o Statucie Litewskim okazał niepospolitą znajomość prawnictwa, a nadzwyczajną trzeźwość umysłu w historycznych swych pracach; atoli głównym i najulubieńszym zawodem jego była filologia, i w niej górował. Łączyły się w nim wszystkie znakomitego filologa warunki: talent badawczy, rozległe i od młodości w jeden cel główny kierowane studya, a nadewszystko silna wola i wytrwałość, która jedynie zdolności i naukę wielkiemi skutkami uwieńcza. Z temi własnościami i gorącą miłością swego przedmiotu zwrócił się do języka polskiego. Twardziej niż każdemu innemu Polakowi stawił mu się zawód jego początkowy. W zniemczałym już znacznie Toruniu urodzony, śród obcych nauczycieli i na obcym uniwersytecie, zaledwie cokolwiek przypomnieć sobie może z mowy rodzinnej, gdy ma rozpocząć wykłady jej w Lipsku. Wszystko więc przyswajać sobie musi na nowo, i materyał i formę, zapasy słów, ich nagięcia, obroty mowy i składnię; a rad niezmiernie, gdy mu przyjezdny gość z Polski żywą rozmową zastąpi suchą książkę Vogla lub Troca. Trudności te łamie, i doprowadza do tego, że nie tylko pisze dobrze i z łatwością po polsku, ale podaje ziomkom swoim dzieło, w którem i najbieglejsi polscy uczeni nieznane sobie aż potąd skarby języka swego wykrywają.

Myśl tego dzieła głębokiem zamiłowaniem języka ojczystego natchniona, a z całem wytężeniem talentu i pracowitości wykonana stanowi też główną jego zasługę. Ona go podniosła tak wysoko w gronie rodaków, że wszystko co było najszlachetniejsze w narodzie lgnęło ku niemu, a ubogi profesor, poźniej nadzorca prywatnej biblioteki, ma zarówno możnych jak i uczonych gotowymi do wszelkiej przy-

sługi. W ich towarzystwie wzrastał i rozpromieniał się coraz jaśniej zamiar pierwotny autora, a siłom przybywało ukrzepienia.

Filologowie wieku zeszłego mieli dużo podobieństwa do malarzów z tej epoki, kiedy jeszcze perspektywy nie znano. Odległe i bliskie przedmioty stawały w jednym szeregu, jednakiem światłem obrzucone. Brzmienie wyrazu rozstrzygało o jego pochodzeniu z bliższego lub dalszego języka, bo niewyśledzono zasad według których grupowaćby można ich powinowactwa. Słuszną powagę biblii źle stosowano. Jak pod Noego pokolenia historycy podciągali narody, tak filologowie języki ich pod pierwiastki hebrajskie, nie na organizmie lecz na materyale ich zasadzając się. Jedna mylna zasada wiodła do drugiej. Język hebrajski nie ma samogłosek w swem pismie: więc tylko spółgłoskom przyznano w etymologii znaczenie, a samogłoskom go zaprzeczono. Tego rodzaju wad, równie jak i wad pochodzących z niedokładności źródeł, uniknąć nie było w mocy Lindego; to zaś co zależało od niego, mianowicie rozsądne i konsekwentne przeprowadzenie zasad, na jakie umiejętność ówczesna zdobyć się mogła, jest w dziele jego tak doskonałe, że pod wielą względami zasługuje na podziw i uwielbienie.

W domowem życiu znamionowała naszego autora łagodność charakteru i przywiązanie do żony i dzieci. Klęski jakich w tej mierze doznawał nie były bez wpływu na prace jego umysłowe, a jakkolwiek głęboko je czuł, znosił jednak z rezygnacyą. Siedmioro dzieci miał z pierwszą żoną; z nich tylko dwie córki się wychowały. Zapadała też często i ich matka. »Teraz oto, gdy słowa te piszę (powiada w swem sprawozdaniu z Słownika), drzeć mi znowu przychodzi o życie najdroższej dla mnie w świecie osoby, która z największem przywiązaniem wszystkie trudy, i wszystkie jakie być mogą życia słodycze ze mną uprzejmie dzieli...« Umarła w roku 1825. Ożenił się powtórnie, i miał znowu cztery córki. W roku 1836 umarła i druga jego żona, a z córek z nią spłodzonych dwie tylko żyją dziś jeszcze; jedna zaś niewielą miesiącami poprzedziła śmierć ojca. Była w 17 roku życia i jedna z tych istot, co na wszystkich miłość zasługiwała.

Mimo prac poważnych umysłowych i obowiązków pedagogicznych, był nasz autor bardzo towarzyski i wesoły. Najmilej spominał chwile życia spędzone w domu Ossolińskiego w Wiedniu. Bawiąc tam jako bibliotekarz i nad Słownikiem pracując, nie unikał zabaw i zgromadzeń ówczesnych i nie raz ożywiać je umiał. Miał silną wiarę w opiekę opatrzności i w najprzykrzejszych chwilach życia nigdy o niej nie zwątpił. Utwierdziło ją następujące zdarzenie. Jedna ze znakomitych pań z Litwy przejeżdżając przez Wiedeń prosiła go, iżby się zajął przesyłką znacznej sumy pieniężnej do Włoch. Pieniądze te zostały mu skradzione przez młodego człowieka, który przy nim pracował. Mimo poszukiwań upłynęło przeszło pół roku bez żadnego śladu. Tadeuszowi Czackiemu przedstawia się w teatrze narodowym w Warszawie młody jakiś jegomość. Krótkiego wzroku i zwykle roztargniony Czacki, jakby natchnieniem jakiem powodowany, zauważał natychmiast przekłóte i nie ze wszystkiem zagojone jeszcze ucho tego człowieka, którego pierwszy raz w życiu swojem widział, przypomniał sobie Lindego list, w którym wypadek ten i domniemany złoczyńca był opisany: odkryła się więc kradzież i pieniądze z małą stratą zostały odzyskane.

Nauczycielstwu oddawał się z zamiłowaniem. Przystępny i wyrozumiały dla młodzieży lubił przedsiębrać w jej towarzystwie przechadzki, zajmować jej umysł zdarzeniami z własnego lub też cudzego do-

świadczenia, które wybornie opowiadać umiał, i przypatrywać się wesołym i niewinym jej zabawom. Obowiązków ściśle dopełniał. Zawsze do niego, jako Rektora Liceum Warszawskiego, przychodził dwa razy na dzień murgrabia ówczesny, Żyro, z oznajmieniem o zaczęciu nauk i przybyciu Profesorów na lekcye. Jeśli się zdarzyło, że który nie przyszedł, a zastępstwo nie było urządzone, Linde brał książeczkę z notatkami do rąk, wstawał nie raz od obiadu, i szedł do klasy. W roku 1855 zwątlony znacznie na siłach prosił o uwolnienie od służby publicznej, i takowe otrzymał. Usunąwszy się od obowiązków urzędu, zerwał stosunki ze światem, oddał się całkowicie naukom, szukając tylko od czasu do czasu w towarzystwie dzieci swoich rozrywki. Zwykle pracował od 6tej z rana do 4tej po południu nad Słownikiem porównawczym dyalektów słowiańskich. Pracownia jego była dla rodziny jakby świętym przybytkiem. Porządek w niej i czystość wyszukana. Nikt nie śmiał tam najdrobniejszej rzeczy ruszyć, gdyż każda miała swe miejsce, a autor mógł trafić do niej w każdej chwili.

Bardzo lubił kwiaty; wartości pieniędzy zdawał się nie znać, i o przyszłości nie myślał. Dopiero gdy bliskim zgonu się ujrzał, przypomniał sobie że jego pensya dożywotnia wraz z życiem jego ustaje. Wtedy cierpienia starca były okropne. Zalewał się rzewnemi łzami na myśl, że córki swoje bez widoków i bez majątku zostawi. »Moje dzieci, moje kochane dzieci! (mówił do nich na kilka dni przed śmiercią) darujcie mi, że was bez majątku zostawiam. Umiałem pracować dla pożytku kraju i dla nauki; ale majątku robić, jak was kocham, nie umiałem. Biedne dziatki, jak mnie przykryją ziemią, nic im na ziemi nie zostanie.« Chociaż trawiony gorączką, zachował aż do zgonu przytomność. Kazał się pochować w czarnej trumnie, z biblią, mówiąc iż nie chce rozłączyć się z tą księgą świętą: »była ona za życia mojem prawem najwyższem, i będzie największą ozdobą po śmierci.« Wykonały święcie tę jego wolę dzieci, które do ostatniej chwili go nieodstępowały. Umarł dnia 8 sierpnia roku 1847.

AUGUST BIELOWSKI.

Sprostowanie. W przedmowie *str.* 2. *w.* 12. *zamiast* nieodstępnych *czytaj* niedostępnych; *str.* 6. *w.* 27. *zam.* uzupełnić *czytaj* uskutecznić; *str.* 9. *w.* 34. *zam.* **гноусь** starop. gnius, leniwstwo; *czytaj* **гноусъ** starop. gnius, bezwstyd.

JAŚNIE OŚWIECONEMU XIĄŻĘCIU

ADAMOWI

CZARTORYSKIEMU,

GENERAŁOWI ZIEM PODOLSKICH, CESARSKO-KRÓLEWSKIEMU

FELDMARSZAŁKOWI.

tudzież

JAŚNIE WIELMOŻNEMU

JÓZEFOWI MAXYMILIANOWI

Z TĘCZYNA

HRABIEMU

OSSOLIŃSKIEMU,

DZIEDZICOWI WOLI MIELECKIEJ, ZGÓRSKA i t. d.

W GALICYI WSCHODNIEJ.

Z bezprzykładną śmiałością poważam się Słownik mój języka Polskiego zaszczycić razem dwoma imionami, w kraju i za granicą świetnemi, w narodowéj literaturze celnemi, względem języka krajowego wielce zasłużonemi. Śmiałość tę moję wymawia wdzięczność jak jednemu, tak i drugiemu, w tym stopniu należąca się odemnie, iż nie mogłem wyłącznie pierwszemu tu jéj przed Publicznością wynurzać, abym nie uchybił drugiemu.

Gdym na końcu roku 1794, znalazłszy schronienie w domu **JW. Hrabiego** *w Wiedniu, do roboty Słownika tego, w Lipsku jeszcze zaczętéj, w Warszawie cokolwiek daléj posuniętéj, na nowo się zabierał,* **JW. Hrabia** *nie tylko że w przedsięwzięciu tém mojém mnie utwierdził, że czas zbywający mi od zatrudnień bibliotecznych na tę pracę wolny zostawił, lecz i sam się przykładał, tak kosztem, jak osobistym trudem, aby zgromadzić potrzebne do tego celu, a rozproszone po kraju, szczątki literatury Polskiéj w jeden zbiór, składający w Wiedniu liczną* **Jego**, *a w najrzadsze dzieła obfitującą bibliotekę ojczystą. Tak* **Jego** *zachęceniem pobudzony, radą* **Jego** *wsparty, gdy postępowałem w téj pracy, szczęście zdarzyło mi i drugie wsparcie w osobie, zawsze o nauki gorliwego* **Jaśnie Oświeconego Xiążęcia Jegomości.** *Nie tylko on przez kilkoletni przeciąg czasu, łaskawie łożyć raczył koszta na utrzymywanie do mojéj roboty pomocnika w pisaniu; lecz nieprzerwaną do tego czasu literacką korrespondencyą za-*

szczycając autora, zbogacił dzieło to wiadomościami, objaśnieniami, wyłuszczeniami, któreby mnie były zewsząd inąd chybiły, zwłaszcza co do języków wschodnich. Nakoniec gdy już miało przyjść do obmyślenia kosztów druku, prawie połowę wydatku, jaki w tenczas obrachowano, tenże **Jaśnie Oświecony Xiążę Jmć** *sam jak najłaskawiéj zastąpić raczył.*

Po tém wierném, prawdziwém a prostém wyłuszczeniu tego, co się odemnie dwom tym świetnym imionom należy, mam się za usprawiedliwionego z śmiałości mojéj w przypisaniu obudwom dzieła mojego.

Z Warszawy, w miesiącu Grudniu 1807.

LINDE.

IMIONA OSÓB,

które **nadzwyczajném wsparciem** dzieło to łaskawie zaszczycić raczyły:

Najjaśniejszy Imperator wszech Rossyj.
Najjaśniejszy Król Pruski.

Jaśnie Oświecony Xiążę Generał Adam *Czartoryski.*
Jaśnie Wielmożny Ordynat Hrabia *Zamojski.*
Jaśnie Wielmożny Józef z Tęczyna Hrabia *Ossoliński.*
Jaśnie Wielmożna Marcella z Bielskich Hrabina *Worcellowa.*
Jaśnie Wielmożny X. Biskup Wileński *Kossakowski.*
Jaśnie Wielmożny Alexander Hrabia *Pociej.*

Imiona osób, które skuteczném **zbieraniem prenumeraty** dzieło to wspierały.

JW. z Stadnickich Hrabina *Małachowska.*
JW. z Kwileckich Hrabina *Węgorzewska* Generałowa.
JW. Starościna *Kwilecka.*
JW. Klemens Hrabia *Kwilecki.*
JW. Michał *Kochanowski* Prezes Izby Admin.
JW. Alexander *Linowski.*
JW. Antoni *Gliszczyński.*
JW. *Kossakowski* Biskup Wileń.
JX. Kan. *Koźmian* Proboszcz Markuszowski.
JX. *Madaliński.*
JP. Tomasz *Maruszewski.*
JW. Alexy Hr. *Dębowski.*
JX. *Linde* Kaznodzieja w Gdańsku.
JP. Konsyliarz *Jonas.*
JP. *Skowroński* Sekr. J. O. X. G. Czartoryskiego.

REJESTR PRENUMERANTÓW.

Baron d'*Ash* tajny Konsyliarz Najjaśniejszego Imper. Rossyjskiego.
Kamera *Białostocka.*
Regiencya *Białostocka.*
Główna Kassa *Białostocka.*
JX. *Bohusz.*
Antoni *Brykczyński.*
Jakób *Bułhakow* Gubernator Litewski.
Sąd Nadworny *Bydgoski.*
Kanclerz *Chreptowicz.*
Adam *Chreptowicz.*
Józef *Cieszkowski* Starościc Kleszczelewski.
Hrabia de *Colonna.*
Eugeniusz *Czackowski*, dziedzic na Rosnysonie.
Antoni *Czarnecki* Kr. W. Lit.
Xiążę Generał Adam *Czartoryski.*
Ludwik Xiążę *Czetwertyński.*
Dymitr Xiążę *Czetwertyński.*
Alexy Hr. *Dębowski.*
Sebastyan Hr. *Dębowski.*
Ewa z Koszutskich *Dobrzycka.*
Ignacy *Dzianotta.*
Dawid *Eggert* Kupiec w Gdańsku.
Antoni *Fajgiel.*
Marcin *Fiałkowski.*
Adam *Gajewski.*
Gimnazyum w *Gdańsku.*
Antoni *Gliszczyński.*
Hrabia *Gutakowski.*
Jędrzej *Horodyski.*
Józef *Jabłonowski* Starosta Korsuński.
Stanisław Xiążę *Jabłonowski* Starosta Wiśniowski.
Stanisław *Jankowski*, Chorąży Sanocki.

Józefowicz, Starosta Merecki, Konsyliarz Stanu.
Emilia *Kalinowska* Półkownikowa.
Kamieński Rektor Kolleg. Nob. S. P. Warsz.
Ernest Ludwik *Knoll* Kupiec Warszawski.
Michał *Kochanowski* Prezes I. A.
Kollegium Nobil. S. P. Warsz.
Marcelli *Komar.*
Ignacy *Komorowski.*
Kossakowski Biskup Wileński.
Kossakowski Łowczy Litewski.
Anna z Ossolińskich *Krasińska* Oboźna.
Regiencya *Królewiecka.*
Regiencya *Kwidzyńska.*
Starościna *Kwilecka.*
Klemens *Kwilecki.*
Jan Nepomucen *Kwilecki.*
Melchior *Łącki.*
Szkoła *Łęczycka.*
Professor *Łęski.*
Alexander *Linowski.*
Xawery *Linowski.*
Józef *Lipski* z Błaszek.
Anna z Miłkowskich *Łubińska.*
Fryderyk Xiążę *Lubomirski.*
Z Granowskich Xiężna *Lubomirska.*
Referendarz *Małachowski.*
Stanisław *Małachowski.*
Katarzyna z Działyńskich *Małachowska.*
Hrabina z Stadnickich *Małachowska.*
Józef *Malczewski.*
Tomasz *Maruszewski.*
Mateusz *Maruszewski.*
Katarzyna z Mielżyńskich *Mielżyńska.*

Ignacy *Morzkowski.*
Ludwik *Morsztyn.*
Michał *Mycielski.*
Stanisław *Mycielski.*
Niedźwiedzki Rejens Seminaryum dyecezalnego Wileńskiego.
Ogiński Podskarbi Litewski.
Tomasz *Ostrowski* Podsk.
Mikołaj *Parafianowicz* Komornik Wilkomirski.
Ludwik *Plater.*
Kazimierz *Plater.*
Józef *Piniński* Podkomorzzy Kowelski.
Regiencya *Płocka.*
Kassa Prowinc. *Płocka.*
Alexander Hr. *Pociej.*
Stanisław Hr. *Potocki.*
z Xiążąt Lubomirskich Hrabina *Potocka.*
Hr. *Potulicki.*
Regiencya *Poznańska.*
Szkoła *Rawska.*
Kons. *Schütz* (na Prussy wschodnie).
Dominik *Sczaniecki.*
Stanisław *Siemieński* Ochmistrz. Kr. Gal.
X. *Sierakowski.*
Fryderyk Xrabia *Skorzewski.*
Stanisław *Sołtyk.*
Roman *Sołtyk.*
Franciszek *Stadnicki* Starosta Ostrzeszowski.
Antoni *Stadnicki.*
Ignacy *Stadnicki.*
Tekla *Stadnicka.*
X. Stanisław *Stasic.*
Jan *Stawianowski.*
Stępkowski Wojewodzic Kijowski.
Zygmunt *Stryjeński* z Stryjny.
Franciszek *Szopowicz.*
Władysław Hrabia *Tarnowski.*
Magistrat miasta *Torunia.*
Ignacy *Tymowski.*
Tyzenhaus Starosta Pozolski.
Regencya *Warszawska.*
Liceum *Warszawskie.*
Aniela z Kwileckich *Węgorzewska.*
Wojciech *Węgorzewski.*
Jan Nepomucen *Węgorzewski.*
Ignacy *Wielopolski.*
Wincenty *Wielopolski.*
JX. *Woronicz* Kan. Warsz.
Faustyn *Zakrzewski.*
Józef *Załuski.*
Zambrzycki.
Jan *Zboiński* Starosta Mszański.

Niedokładność imion, lub tytułów w rejestrze tym, przypisać należy niedokładności, z którą sam o nich zostałem zainformowany. Niektóre z Kollektorów raczyły gorliwszemi się pokazać w nadesłaniu pieniędzy, jak imion i tytułów.

Umieściłem tu tylko te imiona, za które wyliczone pieniądze rąk moich doszły. Skąd prenumerata do tych czas mnie nie doszła, nie masz wcale dziwoty, że takowe imiona w rejestrze prenumerantów się nie znajdują; bo prenumerować, znaczy z góry płacić. Z tém wszystkiém zawiesza się jeszcze dla tych, co się dotąd opoźnili, prenumerata, aż do wydania drugiéj części pierwszego tomu, od *G* do *L* inclus., co w przyszłéj jesieni nastąpi.

WSTĘP DO SŁOWNIKA POLSKIEGO.

Mowa ludzka, ten najdoskonalszy tłumacz wyobrażeń i uczucia człowieka, choć na tak rozliczne, tak znacznie między sobą różniące się języki rozdzielona, jednakże po wszystkich częściach świata, jest w pewnym względzie jedna; bo jest zasadzona na jednychże prawidłach rozumu, stosownych do natury rzeczy, na jednakim sposobie myślenia, i uczuciach serca ludzkiego. Chociaż podług dawnego, a prawdziwego przysłowia: «co głowa, to rozum», każdy człowiek ma swój szczególny sposób myślenia, w miarę wyobrażeń swoich; atoli każde jestestwo, imieniem człowieka zaszczycone, ma ogólne a niezaprzeczone prawidła rozumowania, które stanowiąc osnowę Logiki i Filozofii, są duszą wszystkich nauk i umiejętności. Na te ogólne prawidła rozumu, rozbierając w szczególności pojedynczy jaki język, ciągle natrafiamy, jako na spólną zasadę wszystkich języków, a w ogólności całej mowy ludzkiej. Dochodzenie onych, właściwie jest dziełem grammatyki uniwersalnéj; lecz i w tym słowniku znajdą się nie na jedném miejscu, prowadzące do tego celu skazówki.

Między językami Europejskiemi, jednym z tych, które najobszerniéj się rozciągają, jednym z najbogatszych, jest język *Słowiański*. Od Kamczatki albowiem aż do Elby, od morza Baltyckiego, aż po odnogę Adryatycką, ciągnie się jeden i tenże język, atoli na wiele szczególnych gatunków mowy rozgałęziony. Wszystkie te mają do siebie takie podobieństwo, jakie jednej matki potomstwo, po rozlicznych krainach rozsadzone. Zbyt długie oddalenie, zrywając związki wzajemnego obcowania, czyni nas jednych dla drugich obcymi; a to sprawuje, że nakoniec i zapomina brat o bracie. Odmienność miejsca, sąsiedztwa, religii, rządu, sposobu życia, a do tego zdarzenia losu, tak działają na odosobnienie od spólnego szczepu rozłączonéj gałęzi, że z wiekiem spólny ich ród wątpliwości nawet podpadać może. Atoli śladów spólnictwa rodu Słowiańskiego, czas choć wszystkożerny, nie potrafił dotąd zatrzeć; i po dziś dzień jeszcze jawnie i niezaprzeczenie widać liczne to pobratymstwo.

Z pomiędzy języków, czyli raczéj gatunków mowy, albo dyalektów Słowiańskich, niepoślednie miejsce zajmuje język nasz *Polski;* bo nim od wieków mówiono w kraju rozległym od morza do morza, bo jego używano w rządzeniu państwem niegdyś jedném z najpotężniejszych, nim odprawowały się obrady publiczne, na zjazdach z licznych bardzo krain zebranych, nim mówiły stany, urzędnicy, panowie, królowie, w naukach i świetle nie ustępujący spółczesnym, a w wymowie ich przewyższający, nim pisali znakomici prawie we wszystkich naukach i umiejętnościach mistrzowie. Rozważając te okoliczności, już sądzić wypada, jeszcze go nawet nie znając, że to musi być język bogaty, bo tyle nauk, tyle wyobrażeń obejmujący, język polerowny, bo od osób polorem słynących używany, język do udoskonalenia łatwy, bo wzrosły na wybornym gruncie owéj starożytnéj Słowiańszczyzny. Atoli nie tajmy tego przed sobą, że podobny los spotkał język nasz, co i ziemię naszę, z przyrodzenia tak żyzną; miejscami i czasami oboje poszło w zaniedbanie. Mieliśmy wiek Zygmuntów, mieliśmy wiek ośmnasty, który utworzył sławną działaniem swojém Kommissyą Edukacyjną, otoż dwie najświetniejsze epoki języka naszego: na pośredniczéj między niemi przestrzeni, jaśniejące płody w języku Łacińskim, przyciemniały ojczysty.

Znaczne odmiany, zachodzące w rządach krajowych, znacznie też i na język działają, bądź co do wzrostu, bądź co do upadku onego, podług zachodzących okoliczności, mniéj lub więcéj mu sprzyjających. W takim razie ten największą językowi robi przysługę, kto go w całéj obszerności w jedno zebrawszy, podaje do potomności. Jeżeli upadnie, potomni będą mieli zkąd go podsycić; jeżeli wzrostu nabierze, będą mieli pamiątkę tego czém był, a na zawsze skazówkę, czém być może i powinien.

Rozważając, jakimby sposobem ułożyć księgę, obejmującą cały, ile możności, język, ze wszystkiemi składającemi go szczegółami, tak żeby i wygodna była do użycia, i celowi swemu, jako skład czyli skarbiec jego odpowiadała, snuły mi się następujące uwagi.

Z pamięci nikt nie potrafi napisać zbioru wszystkich wyrazów, bo naprzód: «nikt się prawdziwie tym poszczycić «nie może, słowa są nieśmiertelnego autora Grammatyki naszéj narodowéj, żeby cały swój umiał język. W jednym «narodzie Polskim, tyle prawie różnych języków liczyć trzeba, ile w nim jest stanów, kondycyj, professyj, ile kun«sztów i rzemiósł; że zamilczę różność prowincyj, tak rozległego kraju, różnemi wyrazami jednoż wyobrażenie malujących. «Któż tę całą rozległość wyrazów Polskich ogarnął pamięcią?» **Kopcz. Gr. Nar.** 2, 5. Ja to jeszcze dodam, że gdyby też nawet kto i znał wszystkie szczegóły języka w rozlicznych gatunkach potrzeb i sposobu życia, nie będzie ich sobie tam przypominał, gdzie które wyłuszczać wypadnie; a zatym wprzód potrzeba zbierać zapasy, a potym samo dzieło układać.

Dwoista zaś jest niwa, na któréj pojedyncze te kłosy zgromadzać można, z pism, i z mowy potocznéj: ta jest obszerniejsza, bo się rozciąga wszędzie, gdzie tylko językiem naszym mówią; tamta uprawniejsza, a zatym w lepsze urodzaje płodniejsza, bo z większą pieczołowitością pielęgnowana. Zachodzi między niemi w ogólności takaż różnica, jaka w szczególności pokazuje się między zwyczajną rozmową, a mową krasomówcy starannie wypracowaną. Łatwo teraz wnosić można, która z tych niw zbieraczowi języka korzystniejsze obiecywała żniwo; łatwo się można domyślać: że chyba w takim przypadku, gdy w pismach czego nie znalazł, udawał się do mowy potocznéj.

Wziąłem się więc do czytania pism narodowych, czytałem com miał, i na co czas mi wystarczył. Myśliłem wprawdzie pewny sobie plan czytania ułożyć; lecz gdym zaczynał tę pracę, nie miałem jeszcze przed sobą zbioru wszystkich książek do niéj mi potrzebnych; trzeba mi było i te dopiero zbierać, trzeba było po nie jeździć, trzeba było sześciokrotnie wszystkie prawie znaczniejsze biblioteki po Galicyi, aż do granicy Wołoskiéj zwiedzić. Biblioteka J. W. Hrabiego Ossolińskiego w Wiedniu, wtedy gdy mi dozór jéj powierzono, nie była tém, czém się pokazała, gdym się z nią rozstawał. — Ale wreszcie, jakiby też plan czytania tego ułożyć? Słownik powinien obejmować wszystkie słowa język składające, każde we wszystkich jego znaczeniach. Gdyby kto był w stanie przeczytać i wypisać w téj mierze wszystkie polskie księgi i książki drukowane, zebrałby może wszystkie wyrazy, które tylko są drukowane; a czyż nasza literatura znowu tak jest rozciągła, żeby wszystkie gatunki życia i potrzeby jego obejmowała? Dlatego właśnie wyżéj wystawiłem dwoistą niwę zbiorów, żeby na jednéj ratować się przez drugą; dlatego śmiem utrzymywać, że zbieracz szczegółów języka żadném pismem narodowém pogardzać nie powinien. Wada dzieła co do rzeczy, we względzie języka i wyrazów stanowi nieraz jego zaletę. Nie byłbym znalazł słów potocznych, powszednich, wiejskich, rubasznych, swywolnych, gdybym był przestał na samych wzorowych pisarzach. Nie tak o wybór pism tu szło, jako raczéj o jak największą ich w każdym względzie rozmaitość i rozliczność. Ponieważ język obejmuje wszystkie czucia, potrzeby, działania, wiadomości i wyobrażenia ludzi, a ludzi wszelakiego stanu, powołania, wychowania, oświecenia, równie byłoby przeciw zamiarowi mojemu, nie pójść do najuczeńszego w jakiéj nauce dzieła, jak ominąć najdrobniejszą fraszkę. Krótsza, łacniejsza, przyjemniejsza byłaby zaiste dla mnie praca, gdybym był przestał na samych wzorowych pismach, bo liczba ich, tak dawnych, jak teraźniejszych, jest szczupła. Do tego, na starożytnych Skargów, Wujków, Birkowskich, Górnickich i t. d. zgadzamy się, że są wzorowemi; lecz co do teraźniejszych, kto będzie śmiał wyrok uczynić, żeby z pomiędzy nich nie miał być który klassykiem? — Z tém wszystkiém było staraniem mojém rozłożyć sobie pisma na gatunki co do materyj, żebym, nie mogąc czytać wszystkiego, w każdéj materyi przynajmniéj czytał, com miał, i com mógł czytać najważniejszego. Szereg pism przytoczonych w dziele mojém, ułożony porządkiem abecadłowym skróconych cytacyj, przyłączam na końcu tego wstępu, spodziewając się, że już nikt dziwić się nie będzie, gdy tam znajdzie pisarzów różnego powołania, różnéj nauki, różnego stylu, Wujka obok Seklucyana, Skargę, Reja, Górnickiego, Kochanowskiego, Szymonowicza, Petrycego, obok Albertusa, Meluzyny, Matyasza, Rybałta, Trztyptyckiego, Banialuki; nie ominione tam nawet Kantyczki z kalendarzami. — Jeżeli zaś z drugiéj strony darmo kto szukać będzie jakiego pisma w tym rzędzie, na to cała odpowiedź, że mi się nie zdarzyło go czytać. Przywiedzionych pism wyliczam tu same tylko ty-

tuły; zachowując dokładniejszą o każdym wiadomość dalszemu czasowi i osobnemu dziełu o literaturze Polskiéj, które sobie zamierzam układać, skoro tylko odbiorę od J. W. Ossolińskiego zrobiony przezemnie zbiór alfabetyczny w manuskrypcie tomów kilkanaście obejmujący, zbiór wszystkich pism, nie tylko składających liczną jego bibliotekę, Polską, ale i z uboczy mi znanych. Dwoma albowiem umyśliłem przysłużyć się narodowi słownikami, naprzód słownikiem języka; późniéj dykcyonarzem jego literatury.

W czytaniu zaś pism narodowych co do mego celu, za ogólne założyłem sobie prawidło, śledzić i wypisywać wszystkie takowe miejsca, które lub objaśnienie jakiego wyrazu zamykają, lub go potrzebują. Nie szło mi albowiem o to, żeby pod słowem jakiém lub znaczeniem, wymienić tylko autora, w którym się ono znajduje; chciałem oraz z niego własnemi jego słowami to wypisać, co było potrzeba, do przekonania się o znaczeniu tegoż wyrazu. Starałem się wprawdzie ile możności o krótkość w przytaczaniu; taka atoli zdawała mi się być wadą, któraby nie była dostateczną do objaśnienia i udowodnienia słowa jakiego. — W przytaczaniu pism narodowych, wytykałem nawet i kartę, na któréj się jakie miejsce znajduje; gdzie zaś, jak częstokroć w dawnych drukach się trafia, liczb na kartach nie było, cytowałem wypisy podług liter arkuszowych, na dole kart się znajdujących, n. p. **Rej Post. B.** b b 4. znaczy: w Rejowéj Postyli na arkuszu literami B b b. oznaczonym, na 4téj karcie. — Każdy tutaj oczywiście poznaje, ile przez to zatwierdza się pewność i niezaprzeczoność wyłuszczonego znaczenia. Już albowiem nie pisarz słownika każe wierzyć, że jakie słowo pewne ma znaczenie, ale Skarga, Wujek, Kochanowski, Bielski, Górnicki i t. d. Nie jeden piękny przykład przywodzi też i Troc, z Górnickiego, z Kłokockiego, z Haura, z Woluminów Legum; lecz że go nie stwierdza powagą, nie każdy mu wierzy.

Nadto, żeby więcéj jeszcze udowodnić wyłożone znaczenia, dodałem, gdy wypis był z jakiego na Polskie tłumaczenia, gdzie potrzeba było, słowa oryginału, n. p. w tłumaczeniu Owidyusza przez Żebrowskiego: «darmo się broni Medea» *frustra repugnans*; w Kromerze przez Błażowskiego: «żywot ciasny przeżywszy umarł,» *post vitam durissime exactam*, Żebrowski w Owidyuszu: «było północy, a sen trosk i ciał dorazil» *curas et pectora solverat.* — Równie pożyteczną rzeczą sądziłem, znosić z sobą rozmaite biblij Polskich tłumaczenia; jako to: Leopolity, Wujka, Radziwiłłowskiéj, Budnego, Biblii Gdańskiéj, Seklucyana, Czechowica, osobliwie zaś Leopolity pierwszéj edycyi z trzecią; n. p. co w pierwszéj edycyi brzmi: «dał mu twardą a ciężką odpowiedź», w trzeciej edycyi «odpowiedział mu srodze». Co Leopolita tłumaczy: «stałem się sam sobie ciężek,» to biblia Gdańska: «stałem się sam sobie ciężarem». W Radziwiłłowskiéj jest; «nie będziesz ubogiemu ciężek»; w biblii Gdańskiéj: «nie obciążysz ubogiego». Budny tłumaczy: «z ubogiego ciążą biorą»; biblia Gdańska, «zastawę biorą». Gdzie biblia Radziwiłłowska położyła słowo «ceklarz»; tam biblia Gdańska «sługa sędziego». — Podobnym sposobem postępowałem w czytaniu ciekawej edycyi, którą zebrał Naruszewicz, tłumaczenia przez różnych Horacyusza. Co Korytyński tłumaczył: «Ciebie, Kupidynie, się boją matki o swe syny»; to Koblański: «Ciebie się boją dla swych synów matki»; Naruszewicz zaś: «W tobie się matki synów boją straty». — Tym sposobem zjawia nam się ślad postępującego z czasem poloru naszego języka. Nie wiem, czy się nie mylę, lecz zdaje mi się, że tak ułożony słownik, zawiera niby biografią każdego wyrazu; wyprowadzając go albowiem z kolébki Słowiańszczyzny, a czasem i z zapadléjszéj jeszcze starożytności, stawia świadków na to, co się z nim działo w każdym wieku, tak co do formy, jak co do znaczenia, i czy już jako obumarły poszedł w niepamięć; (w takim przypadku oznacza się gwiazdeczką lub asteryskiem); czy też jeszcze żyje w dzisiejszém używaniu.

Kiedy więc zbiór ten, co do gatunku swojego, jest historyczny niejako, t. j. że daje wiadomość o każdym wyrazie, w jakim stanie znajdował się dawniéj i dziś się znajduje, czyż wolno było zbierającemu tylko wyrazy, nowe słowa podług upodobania tworzyć i składać? Historyk, tworząc osoby i zdarzenia, nie historyą pisze, lecz romans; zmyślający samowolnie słowa, podobną powoduje się nierzetelnością. Łacno pomnażać liczbę słów składanych, sklejając każde z każdym kolejno przyimkiem, nie oglądając się zwłaszcza ani na potrzebę, ani na brzmienie, ani na bliczną wartość ztąd wynikłego znaczenia. Takie sobie założywszy źrzódło zbogacenia języka, oszpecił zacny Bandtke szacowny z grammatycznéj pracowitości swój słownik, składanimą i uszom i wyobraźni wstręt czyniącą, n. p. dobenwiam, dobarwiczkuję, dobestwiam, dcecchuję, dochrobotywam, docofywam, doczopuję, doczostnkuję. Właśnie jak

gdyby w Niemieckim kto chciał składać, zergeben, bereißen, abfassen, bebinken, zerweisen u. s. w. Wolałem kilką tysiącami tych i tym podobnych słów być od niego uboższym, i miejsce ich zostawić wyrazom i wyłuszczeniom potrzebniéjszym, niż takiemi dzieło niepotrzebnie a mniéj przyzwoicie zapychać. Kto sobie pozwala samowolnie słowa tworzyć, nie jest autorem słownika języka narodowego, lecz języka swego; tu bynajmniéj nie służy przysłowie: *melius abundare.* — Śmiem na tém miejscu powtórzyć własną moję uwagę, którą, wsparty powagą nieśmiertelnego Knapskiego, przy wstępie do słów z przyimkiem *do* — składanych, w słowniku umieściłem: «Gdy prawie wszystkie słowa z przyimkiem «*do* — składają się, lub składać się mogą, zatém niepodobna wszystkich, *nam infinita prope sunt*, mówi Knapski, «*et pro arbitrio cuiusvis componi possunt*, zwłaszcza we wszystkich ich znaczeniach tu wyliczyć; umieszczą się na swo«jém miejscu najpotrzebniejsze, a oraz i te na które się przykłady znalazły.« Podobnym sposobem i sławny Adelung w Niemieckim słowniku postępował; wyraźnie zaś pod przyimkiem zer — powiada: „da täglich neue Abtheilungen „dieser Art gemacht werden, so werde ich die meisten davon im Folgenden übergeben." Co tu względem przyimku *do* — ostrzeżono, rozciąga się i do wszystkich innych, osobliwie do przyimku *po* — z którymby inaczéj wszystkie słowa z pod każdéj innéj litery powtarzać wypadało. Żeby zaś tym więcéj uniknąć rozwlekłości w powtarzaniu, składane z negacyą *nie* —, gdzie można było, razem z pierwotnemi umieściłem, *n. p.* *niecny* i *cny*, jako *opposita*; *niecnota* zaś potrzebuje osobnego na swojém miejscu objaśnienia, że nie wprost *oppositum* cnocie, lecz na inne wyboczyło znaczenie. Podobnież *wola* i *niewola*, nie mogły być złączone; snadnie zaś *wolny* i *niewolny*. Zbogacił się przez to nie raz język mniéj używanym wyrazem znaczącym twierdzenie, *affirmativum*, na którym schodzić nie powinno, skoro jest wyraz przeczący *negativum*, tak *niedopędny*, n. p: «wyroków kresy niedopędne», dało mi powód kłaść *dopędny*, t. j. podobny do dopędzenia, dopędzonym być mogący.

Prawda, że i w tém dziele znajdują się słowa, a niektóre nawet i dosyć dzikie, niewsparte powagą pism narodowych, ani mowy potocznéj; lecz zrobione z powodu dyalektów, a zatem gwiazdeczką czyli asteryskiem oznaczone, n. p. *bezosadny, *bezopalny, *bezodpowiedny, *bezojczy i t. d.; inaczej albowiem niebyłbym miał gdzie umieścić bogactw, któremi nas tu i ówdzie inne dyalekty przewyższają; gdyż zamiarem moim było, wszystko cobykolwiek tylko znajdowało się na przestrzeni Słowiańskiéj, wcielić do tego zbioru. Takie przeto wyrazy wolno Polakom przyjąć, wolno odrzucić; ja za powinność sobie poczytałem, donieść o nich, że się znajdują w pobratymczych językach. Podług zdania mojego, autor słownika nie powinien tworzyć, nie powinien narzucać, ani praw przypisywać; lecz zbierać, donosić, wyłuszczać, spostrzeżenia czynić i z nich uwagi przekładać; pisarze, a pisarze których naród czyta z upodobaniem, mogą i powinni doskonalić język; Słownik zaś będzie służył piszącym tu i ówdzie za skazówkę, zwłaszcza że imię zacytowanego autora, wskazuje im różnicę co do stopnia, w jakim słowo jakie ze swojém znaczeniem i użyciem jest upoważnione.

Lecz i czytającym pisma narodowe, osobliwie starożytne, zbiór takowy służyć może za klucz niejako, otwierający im przystęp do snadniejszego i pewniejszego objęcia myśli, obwiniętéj w niezrozumiałą Polszczyznę. Starałem się albowiem o to, żeby ile możności, każdy autor sam siebie, albo też i jeden drugiego objaśnił; do czego nieraz i pobratymcze, nawet i obce języki tak dawne, jak żyjące były pomocą. Jednakże nie wstyd mię wyznać, żem nie doszedł w dawnych pismach wszystkiego; i wolę niewiadomości nie zatajać, niż niegruntownym domysłem omamiać. Nie jedno miejsce, nie jeden wyraz znajduje się w mojem dziele, zostawiony bez wszelkiego objaśnienia, że mi się nie zdarzyło go docieć. Osądziłem zaś za rzecz pożyteczniéjszą, kłaść go choć bez objaśnienia, bo może z czasem ktoś mię o nim oświeci, jak go wcale ominąć, a zatem puścić w niepamięć, jak n. p. słowa: cenar, cerewizna, cerbela, czyntakor*) i t. d.

A że nie mamy we wszystkich materyach pism narodowych, założyłem wyżéj za drugie źrzódło do czerpania szczegółów języka, mowę potoczną. Wielki brak w języku naszym książek o pojedynczych kunsztach i rzemiosłach, wskazywał mi potrzebę szukania ich po warsztatach; do czego gdy sam czasu nie miałem, wyręczył mię w tym sławny nasz Warszawski Mechanik J. P. Professor Magier; z tąd imię jego często jest cytowane pod słowami rzemieślniczemi lub kunsztowemi. Nadto zacni przyjaciele moi J. X. Kamieński Rektor Konwiktu Pijarskiego, J. Pan Wolski Professor Li-

---

*) W wydaniu niniejszém staraliśmy się przy tych wyrazach dać zarazem ich objaśnienie. I.

ceum Warszawskiego, przy ciągłém i wytrwałém czytaniu drugiéj korrekty, nie jednym wyrazem, znaczeniem lub też i przykładem, zbiór ten zbogacili; nie mniéj J. X. **Bielski** Prefekt drukarni Pijarskiéj, pilnie doglądając druku i rewizyi. Rzadko mi się kiedy zdarzało, abym widział potrzebę, zastępywania brakującéj mi cudzéj, moją własną powagą; tam jéj tylko użyć pozwoliłem sobie, gdziem aż nadto był pewny i słowa i znaczenia. Czém zaś zbiór ten unieśmiertelnić raczyli J. O. Xiążę Generał Adam **Czartoryski**, i J. W. Hrabia Józef **Ossoliński** w Wiédniu, niżéj w poczcie autorów się powie.

Zebrawszy tedy z pism narodowych i z mowy potocznéj potrzebne materyały, zachodziło nowe zapytanie: jakim sposobem je ułożyć, urządzić i przepracować, żeby zbiór takowy i wygodny był do użycia, i celowi swemu, jako skład języka, odpowiedział. Ponieważ nie jest przeznaczeniem takowego dzieła, żeby go wciąż czytano, lecz żeby go się przy zachodzącéj wątpliwości o pojedynczém słowie jakiém można poradzić; pozostaje więc jedynie, wszystkie słowa w niém się zawierające ułożyć porządkiem abecadłowym, aby łatwiéj znaleźć to, którego szukać komu wypada; chociaż nieraz życzył sobie autor mniéj być skrępowanym przez abecadło, aby można nieprzerywać łańcucha myśli snujących się ciągiem z jednego jakiego, zwłaszcza pierwiastkowego, wyrazu. — Większa atoli trudność zachodzi w tém, jak uszykować liczne częstokroć znaczenia i cienie jednego słowa, oraz służące na ich udowodnienie wypiski. W ogólności ma tu miejsce prawidło, aby zwrócić cały szereg następnych do pierwotnego fizycznego czyli zmysłowego znaczenia; a z niego stopniami tamte wywodzić podług tego, jak się zdają z pierwotnego wywijać, n. p.

Czoło, pierwiastkowo oznacza owę wydatną część przedniéj głowy nad oczami między skroniami; a tak podług **Birkowskiego** Jan Chodkiewicz czoła był wysokiego. Tož *czoło* uważa się okiem *moralném*, jako siedlisko ukontentowania, lub nieukontentowania; ztąd marszczyć lub sępić czoło, czoło kwaśne, ponure, posępne, wypogodzone. Daléj czoło miane jest za siedlisko wstydu i niewstydu, z tąd mówi się: na czele mieć napisane; czoło mieć, niemieć czoła, zetrzeć wstyd z czoła, bez czoła być; zkąd przymiotnik bezczelny, jak Łacińskie effrons, Francuzkie effronté, z Łacińskiego frons; podobnież Niemieckie stirnlos, ohne Stirne, von frecher Stirne; daléj: czoło miedziane; nawet bez dodatku: czoło za bezczelność, jak w następującym przykładzie: po tak niegodnéj sprawie, jakiém czołem śmiałbyś się pokazać przed nią? albo: kto ma czoło po temu, może się podpisu swego zaprzeć; albo: czoła na to trzeba. — Już tu się kończą względy moralne; uważamy odtąd czoło jako przód, przodek, wierzch rozmaitych rzeczy fizycznych; czoło budynku, facyata; czoło okrętowe, brzegi okrętu; czoło koła, okrągłość powierzchna; czoło czyli przodek łoża armatnego. W militarności: czoło wojska, front, n. p. uczynił czoło szerokie, postawić czoło, stawić się czołem, czołem się opierać, na czoło zachodzić, czoło w czoło, oko w oko. Daléj: na czele być wojska, dowódzcą być, komenderować; w ogólności naczelnikiem czyli przełożonym być. Fizycznie na czele, z przodu, tak n. p. śpiewa **Chełchowski**: «Siadł przy ołtarzu, i z onym tak wiele Stało prałatów po bok i na czele.» Figurycznie zaś: na czoło wyjeżdżać, t. j. na popis, podług przysłowia **Fredra**: «ze swoim «na czoło, z cudzym do kata choć dobre.» Wiąże się tu z tym ogólne znaczenie prymu, wyboru, okrasy, zaszczytu, celności; n. p. czoło trzody, czoło narodu, czoło partyi (porównaj słowo *głowa*); czoło trzymać, czoło mieć t. j. pierwszeństwo, prym mieć. U kucharza czoło: tłustość na wierzch się wzbijająca, okrasa. — Nakoniec czołem bić ziemię, schylać się ku ziemi aż czołem jéj się tykać, znak adoracyi, największego uszanowania aż do upodlenia siebie, tak daleko, że Katarzyna II. бить челомъ zakazała; w ogólności zaś tyle znaczy co cześć, n. p. Zna on tę śliczność, a czołem nie bije! **Past. Fid.** Zadawniony wykrzyk: czołem! odpowiada teraźniejszemu: najniższy! upadam do nóg! n. p. Czołem w przód, czołem! obaj się witają, i wzajem dokąd i z kąd się pytają. **Jabłon.** albo jak **Zimorowicz** śpiewa: «Czo-«łem Miłości Waszej Rossyjskie Kniehynie, Czołem panienki Lackie, czołem wam boginie, Żegnam was.» Przysłowie dawne: czołem za cześć, objaśnia **Knapski**: *convivio laute accepti, laetos et gratos se postridie testantur:* a **Mączyński** pod słowem *macte* kładzie: «dziękuję, miéj cześć i chwałę, czołem za cześć, bywa też mówiono.»

Przykład ten dosyć jest prosty, a zatym i łatwy co do wywodu cieniów w znaczeniach; podobne znajdują się prawie na każdym arkuszu; lecz znaczna też jest liczba przykładów daleko zawilszych, a zatym przytrudniejszych. Są słowa, których wywód i rozkład znaczeń całe arkusze zajmuje, i kilkuset cytacyj wymagał; jak praca koło tych była nieskończona i ciężka, tak też wypadek jéj mniéj życzeniu odpowiadał. Wypracowanie jednego z takich artykułów stoi za dyssertacyą, a zatym czasuby wymagało nieograniczonego, gdy od pierwszego, nawet i od drugiego i trzeciego razu, ro-

bota jeszcze się nie uda. Robiłem w tej mierze, co mi siły i czas robić pozwoliły; oglądając się zaś na cały ogrom czekającéj mię jeszcze pracy, musiałem nieraz przestać na rozkładzie znaczeń, chociaż nie odpowiadającym życzeniu mojemu. Łacniéj też będzie, mając przed sobą już wydrukowane, i z pierwszego rzutu ile możności ułożone znaczenia, przyprowadzić je do doskonalszego porządku. Dodaję tę jeszcze uwagę, że jak w dochodzeniu pierwotnego znaczenia, puściłem się przy pomocy pobratymczych dyalektów za źrzódłosłowem, tak w szykowaniu znaczeń znalazłem nieraz pomoc w stosowaniu do siebie dwóch wyrazów wprost sobie przeciwnych; n. p. układając słowo *biały*, z oka nie puściłem słowa *czarny*. Toż było mi powodem do umieszczenia pod arcytrudném w tym względzie słowem *brać* tę uwagę: «Ktoby «chciał rozmaite a liczne znaczenia i cieniowania słowa *brać* należycie rozszykować, powinienby to czynić względnie do «słowa *dać*. Pierwsza klasa znaczeń byłaby, gdzie słowo *brać* czynnie znaczy bez względu na słowo *dać*, n. p. brać «kogo za rękę; druga, gdzie *brać* czynnie, stosuje się do *dać* biernie; n. p. gdzie wziąć, tam wziąć, byle było; trzecia, gdzie «i *brać* i *dać* równo czynnie znaczą, n. p. głupstwo nie brać, kiedy dają; czwarta, gdzie tak *brać* jak *dać* nijako «się używają, n. p. mróz bierze; piąta, gdzie *brać* szczególnie bierne ma znaczenie n. p. brać kijem, wziąć karę, policzek, wziąć po boku, wziąć klęskę, szkodę i t. d.»

Nie mniéj wielka trudność w tém zachodziła, jak spostrzeżone cienie znaczeń tak dobitnie wyrazić, żeby je i czytelnik należycie uczuł i rozpoznał. Nieraz musiano się tu łatać łaciną, gdyż zdawało się, że nią najsnadniéj wyrazić można, co się w myśli snuło. Za przykład bierzmy:

Co, pronomen relativum, = które to, to co; n. p. czymeś niejest, tym się nie pokazuj. **Jabłon.** Używając *co* zamiast *który, in casibus obliquis* dodają się stosowne przypadki przyimku *On ona ono*; tak: co go, co ją, co mu; n. p. trzcina, co ją wiatr wszędzie miota. — *Demonstrative* co, = to, toć, to jest, to właśnie, n. p. Co było nieszczęście twoje. — §. Co — to; *identitatis exclusivae*, n. p. co matka, to matka, a co macocha to macocha, t. j. macocha za matkę nie stoi; *Intensionis:* Co matka to matka, t. j. wzór matek, matka na wybór. §. Co — to; *indifferentiae aestimotionis, vel contemtus;* n. p. co dać, to dać; co bądź to bądź; com napisał, tom napisał; za co, za to, za bezcen; czym — tym, byle czym. §. *Identitatis numeri* co — to; = ile — tyle, n. p. co Polak, to rycerz; co głowa, to rozum. — §. *Iterationis* co — to; = ile razy, tyle razy; skoro jeno — to; n. p. co za broń porwą, to im z ręku leci. **Wadowsk.** Ptaszka za nogą uwiązawszy, co ptaszek wzlecieć chce, to on go do siebie potargnie. **Skarg.** — §. *Progressionis comparativae* co — to, czym — tym; = im — tym, n. p. Lecąc z wschodów baba rzekła: co daléj to gorzéj. **Szymonow.** — §. *Quantitatis sufficientis* co, = dosyć, dostatek, dostatecznie, n. p. Z tym urzędem mam co czynić, a jeszcze większe brzemię mam nosić! **Sk.** Było na co patrzeć, gdy w takim tłumie wjeżdżał. **Sk.** Co nie miara, t. j. niezliczone mnóstwo. §. Co, = ile, *relationis*, co do, ile się ściąga, n. p. Przepędził życie w rozkoszach, tak co do swobodnego życia, jako też co i do miłego towarzystwa. **Zab.** Już co za to, i szelągabym nie dała, że się znacie. **Teat.** — §. Co, *Partitive cum Genitivo*: Co nowego? Co innego jest mówić, co innego pisać. **Kras.** — *Nominativum, Genitivum et Accusativum sequitur Genitivus adjectivi, reliqui casus sunt excepti* n. p. Ku czemu dobremu; czym twardym go uderzył, w czym brzydkim. a). *Magnitudinis vel quantitatis ascendentis, absorbentis*, co, = ile jeno, n. p. co wojen, co szturmów i bitew na świecie było, niemal zawdy z takiéj przyczyny rosły. **Gorn.** Wszystkę majętność moję, co jeno jéj mam, tobie oddaję. **Sk.** — Co żywo, = jak najżywiéj, jak najprędzej, n. p. Już wisi nad karkiem zguba, Co żywo do roboty, komu dusza luba. **Narusz.** — Co żywo, co najżywiej, obacz pod słowem żywo. — Co żywo, = ile tylko było żywych, n. p. Biegło co żywo, chłopi, chłopięta, niewiasty i baby. **Birk.** — b). Co, = ile, *magnitudinis descendentis*, = by w najmniejszéj cząsteczce, n. p. Póki co krwi w ciele, Będziemy krajów naszych bić nieprzyjaciele. **Wacł. Potock.** Oczy ledwie co widzą, ciemność na nie pada. **Zab.** Co stąpi, jeno co stąpi, co się ruszy, lezie, nogę za nogę kładzie. **Cn. Th.** — §. *Pleonastice:* Trwogi nikt po nich nie znał, co bynajmniéj zgoła. **Groch.** Głodem ich morzono i ledwie im co trochę chleba w wieczór dawano. **Sk.** — §. c). Co, = ile, *indifferentiae quantitatis et qualitatis*, = by najmniejsza rzecz, by najniższa, najlichsza rzecz, cokolwiek bądź, czy wiele, czy mało, by tylko nie nic, nieco, coś; n. p. Lepiéj co przed czasem, niż po czasie wszystko. **Warg.** — §. Co, *enumerando*, ile, n. p. co kwadrans, co półgodziny, co półkwadransa zażywać lekarstwa. **Krup.** — §. Co, *causale*. = że, ponieważ dla tego że, bo, n. p. Umarł biedny, co go niemiał kto ratować. **Wolsk.** — §. Co *ante adverbium Comparativi et Superlativi* znaczy jak, n. p. Radzono mu, aby co najmniéj

spał. **Sk.** Ochrzcij się co prędzéj. **Sk.** Niewdzięcznicy mają być znoszeni co najłaskawiéj, co najdobrotliwiéj, i co najwspanialéj. **Gorn.** — *Ante adjectivum Comparativi et Superlativi* co znaczy jak *naj;* — n. p. W co urodziwszych tylko zwierząt lwy zęby utapiają, A zwierz co mniejszy, mimo się puszczają. **P. Kchan. Jer.** Dał im co najlepszą ziemię. **Sk.** Co największe drzewa podrąbili. **Stryjk.** — §. Co, *loci*, = gdzie n. p. Bodaj to u nas na wsi, co wszystko tanio. **Teat.** — §. Co gdy, = co jeśli, *copula transitionis conditionalis*, Łacińskie *quodsi vero*, n. p. Uwarowali sobie przeszłych krzywd zapomnieć; co jeśliby która strona wojnę odnowiła, aby poddanym jéj wolno było panom nie dopomagać. **Krom.** — §. Co, *interrogationis vel exclamationis* ac. *indirecte*, = jak wielkie! ile! n. p. O toż, co tu kłopotu! Patrz, co się ich buntuje! — §. Co, *elliptice;* n. p. Co mi się tam w cudze wdawać rachunki! Co to do mnie, *quid mea?* — *Cum enclitico* cóż, n. p. mądry, poczciwy, cóż kiedy niemodny? **Kras.** t. j. co potym, na co się zda — §. Coś, cosi, cosik, cóż tóż, *indeterminate Substantive* n. p. Znać było, że skrytego coś w sercu utaiła. — §. Cóś *adverbialiter*, *rationis incognitae*, jakoś; Francuzkie comme ça, n. p. trzeba ich pożenić, bo cóś miłosiernie na siebie z boczka poglądają. **Teat.**, lub też: Cóś się nie długo bawił. **Ib.** — §. Nakoniec Co *interrogationis directae, cum enclitico* cóż, n. p. Cóż jest ta piękność ciała? oto wór gnoju! Cóż jest to wdzięczne śpiewanie? oto lekkie powietrza poruszenie! Co są potrawy? oto trupy zwierząt! Co wonie? dymy! Co są odzienia i szaty? wnętrzności robaczków, albo skóry zwierząt! **Bals.** — §. Co *causale*, czegoż, dla czego, czemu, = dla jakiéj przyczyny, z jakiéj przyczyny, n. p. Ale co nosimy tu i owdzie oczy i uszy swoje po świecie? w Polskę, to jest, sami w się wejrzyjmy! **Orzech.**

Zastanawiający się nad tym rozkładem, łatwo się przekona, że się tu bez Łaciny nie obeszło, aby cienie znaczeń odbitnie a krótko wyrażać. Toż i na wyrażenie względów grammatycznych, gdzie niegdzie użyć jéj wypadało. Przyjąłem wyrazy: słowo czynne, bierne, nijakie, dokonane, częstotliwe, jednotliwe; lecz nie stało mię na wyrażenie tego, co nazywam kontynuatywum, t. j. słowo ciągły czyn oznaczające. Należy mi także zastanawiać czytelnika nad potrzebą, którą czułem dzielenia niektórych czasowników czyli werbów, na *transitiva* i *intransitiva.* Przystawszy albowiem na zwyczajny ich podział na czynne, bierne, nijakie, nie mogłem się atoli przekonać o tém, żeby toż słowo czynne mogło być i nijakiém, bo zawsze musi, już nawet z imienia swego, czynność oznaczać; nijakie zaś nie oznacza ani czynności, ani cierpienia wpływu czyjéjsiś czynności, lecz pośredni stan między tém dwojgiém, jak n. p. słowa: *stać, siedzieć, leżeć, spać.* Słowo zaś *bić* zawsze wyraża czynność ruchu uderzającego, czy bakałarz chłopca bije, czy też zégar, puls lub serce bije; lecz z tą różnicą: w pierwszym czynność przychodzi na zewnętrzne objektum, na chłopca, którego ćwiczy bakałarz, więc *transitivum;* w drugim zamyka się w sobie, co nazywam *intransitivum.* Podział takowy nieraz mi był pomocą w rozszykowaniu znaczeń słów czyli werbów, n. p. częstuje, gra, baliki daje, suto szafuje pieniędzmi; otóż tu częstuje *intransitive; transitive* zaś, gdy **Bielski** pisze: Jagiełło częstował posły Czeskie dobrze; albo w przysłowie: Kucharza rad winuje, gdy kto gości źle częstuje.

W przejściu ze znaczenia właściwego na niewłaściwe, częstokroć różnicę uważałem między używaniem figurycznem, przechodzącém nawet czasem na allegoryczne, a przenośnem; w przenośnem zaś znowu rozróżniłem nieraz metonymią, synekdochę, ironią.

Cena n. p., właściwie wymiar wartości, szacunek, taxa, ilość pieniędzy, za którą się co przedaje; tak: Wojewodowie mają ustawy i cenę rzeczom czynić. **Gostom.** Cena raz schodzi, drugi raz wstępuje, wzgórę idzie. **Cn.** — Figurycznie: Daleko bogactwa w większéj kładłeś cenie, nad ten szacunek, który im wyznaczyła natura. **Zab.** — Allegorycznie: Poszła w cenę niecnota, a ci już pognili, Co prawdę bez obrzesków bezpiecznie mówili. **Nar.** — §. *Per excellentiam*, czyli *emphatice* cena, = wysoka cena, n. p. towar ten w cenie, t. j. popłaca, płaci, cenią go wysoko. — §. *Translate* czyli przenośnie: cena, = wziętość, szacunek, wysoko ważenie czego, waga, n. p. Mądry aptekarz ma w cenie Zioła, z których bierze pożywienie. **Past. Fid.**

Cel, właściwie punkt lub rzecz do któréj się strzela, n. p. cel jest strzelcowi na to wystawiony, aby go trafił. **Bachow.** Niepodobna, aby ten w cel trafił, który nie strzela. **Zab.** — §. Figurycznie i allegorycznie: n. p. Wszyscy jednego przekonania byli, i do jednego celu wszyscy strzelali. **Sk.** (t. j. wszyscy w jedno bili). Daleko człecza myśl od celu strzela. **Wacł. Pot.** Gdy strzela, celu Kupido nie mija. **Past. Fid.** Siedziemy wszem na celu, wszyscy w nas strzelają, Za nami jak za murem, wszyscy pokój mają. **Biel. S. M.** Wielkie państwa stoją fortunie na celu. **Bardz.** — §. *Translate*

cel, = kres, zakres, kierunek, zamiar, zamysł, objekt, przedmiot, koniec, n. p. We wszystkich sprawach ludzkich jest cel, do którego miłość własna ciągnie. **Mon.** Od celu, do którego zmierzają, cnoty ludzkie szacunek biorą. **Ib.** Cel lekarzów jest zdrowie ludzkie. **Gorn.** Ty jesteś celem sekretnym jego miłości. **Teat.** Niech cię mam przed oczyma, Boże stworzycielu, Ty sam bądź tylko wszystkich pragnień mych na celu. **Dmoch.** (t. j. jedynym objektem mych pragnień). — *Metonymice* cel na strzelbie, celik, znak, podług którego celują. Cele, celowniki, przez które geometra linije wzrokiem prowadzi. — §. *Translate per similitudinem;* cele na podkowach, ocele, brodki.

Cegła, właściwie z gliny robiona pewnej formy masa do murowania, n. p. Cegła jest dwojaka, jedna wypalona w piecu, druga na słońcu ususzona. **Paszk.** Sławna jest z czerwoności cegła Toruńska; ztąd przysłowie przez ironią: zbladł, jak cegła Toruńska. **Rys.** (t. j. zczerwieniał się, zrumienił się, raki upiekł). — Figurycznie: mowa ta cegła bez wapna. **Opal.** (t. j. nie klei się, nie trzyma się jedno drugiego). — *Metonym*, cegła, miara mularska, n. p. grubość muru na cegłę, na dwie, na półtoréj; toż i forma cegły, n. p. zerznąć rydlem darnia na dwie cegły. **Dudz.** — *Per synecdochen, pars pro toto*, cegła, budynek z cegły, n. p. Przyszliśmy do tej pustéj cegły na grób twój patrzeć. **Morszt.**

Metonymii osobliwie rozmaite rodzaje, z rozmaitych rzeczy przymiotów wyprowadzone, odkrywamy w następującym artykule:

Dym, właściwie wyziewy z podniet ognia nad płomień się wynoszące, n. p. z lasu podpalonego dym się wzbija pod same obłoki. **Zab.** Dymy bure. **Wacł. Pot.** — Figurycznie: pasorzyt patrzy tylko dymu z komina. **Zab.** (szuka objadu). — §. *Translate* ogólniéj: dymy, = pary, wyduchy, wyziewy, wapory, n. p. Dymy, które z zapalenia krwi pochodzą, sprawują iż się każda rzecz większą staje; jako też i słońce zda się być większe, gdy kto na nie przez dymy patrzy; a tak wszystkie rady mają być odłożone, aż ono zapalenie krwi opłonie, a dymy wewnętrzne ucichną. **Modrzew. Baz.** — *Metonymia*, od własności, że dym zasłania; dym, = fałsz, mara, cień, przeszkoda do widzenia, bielmo, obłuda, mamienie, omamienie, n. p. Obie strony chytrością swoją chciały sędziemu dym w oczy puścić. **Modrz. Baz.** (porówn. oczy zamydlić, porówn. tuman). Dymem karzą, kto dym przedawał. **Kosz. Lor.** Kto wiatrem służy, temu dymem ma być płacono. **Weresz. Rgl. Rej. Zw.** (porówn. jaka praca, taka płaca; obłudnika niedobry koniec). — §. Od nierozkładnéj gęstwy, dym, = gmatwa, ćma, chmara, mnogość wielka nierozszykowana, tuman, n. p. Banicye lecą, jak dym. **Tr.** Uderzyłem w dym do niego. **Teat.** (obses, prosto, wręcz, z kopyta, z góry natarłem nań). — §. Że dusi, gryzie, dym, = rzecz przykra n. p. Jużeś mu w oczach dymem, gorzka, zaniedbana. **Zab. Kossak.** porówn. Sól w oku, kość w gardle, szydło. — §. Od nikłości, znikomości, dym, = rzecz marna, czcza, a). *fig.* kadzidło, fałszywe pochlebowanie, n. p. Kto w pochlebnym kocha się dymie, Ten we mgle grubéj osiędzie. **Zab.** Ma on dosyć takowych dymów, co się niemi rad pasie, bo jest chciwy sławy, i w małych rzeczach radby był głośny. **Lub.** — b). urojenie, n. p. Na cóż się przyda ten spoczynek, który wiatry ściga, dymem karmi się? **Albertr.** c). Dym, pycha duma, n. p. Człowiek pełen dymu, a nader pragnący sławy. **Gorn.** Nie próżnéj ambicyi dymy przywiodły mię do pisania życia mego. **J. Oss. Dyar.** d). Nic, bezistotna rzecz, n. p. Krótkie podłe i nikczemne, są wszystkie bogactwa i pompy, są one szczére dymy, i bańki dziecinne. **Birk.** Wszystko to dym, w czém się tak ludzkie serca zakochały. **P. Kchan. Jer.** Ztąd *proprie* i *figurice* w dym pójść, z dymem pójść, = w niwecz się obracać, n. p. Co to miast i wsi w téj wojnie z dymem ku górze poszło. **Falib.** (zgorzało). Rady ich w dym poszły. **Sk.** Niezbożnicy z dymem pójdą. **Budn.**; a w nocie sam dodaje «niszczeją;» Biblia Gdańska zaś: jako tłustość barania z dymem niszczeje, tak oni zniszczeją. — §. Dym, = komin. **Vol. Leg.** 8, 134. — §. *Synecdoche*, dym, dom z dymem lub kominem lub kominami, n. p. Gdzie włok wymierzanych nie mają, jedno dymy, jak na Podlasiu, tam po dwa dymy na jeden złoty poboru składać się mają. **Vol. Leg.**

Ironia dobitnie się wydaje w słowie *Dobry*, w przykładzie: Będzie-ć ona tak dobra, jak inne t. j. nielepsza od drugich. Albo gdy się mówi: dobry człowiek, dobra dusza, t. j. poczciwiec, barszczyk, ni go weź, ni go połóż, ciastuch, ciapu kapusta, ciapu groch, rozlazły, do prowadzenia za nos. — Podobnież *Cnotka*, t. j. cnota mniemana, fałszywa, pozorna, n. p. Te są téj płci cnotki, Sarkać na los kochania, a czuć, że jest słodki. **Teat.** — Toż *Cnotka personifié*, n. p. Chłopiątka złodzieje z początku, więc dla dobroci cnotkami one przezywają, jakoby rzekł niecnotka, rozumiejąc to po nich, że się za cnotę bardzo przesadzają; i mają jéj tak wiele, jak na wróblowéj goleni mięsa. **Glicz. Wych.**

Na tych przykładach rozumiem, że będzie dosyć, aby okazać, że należyty wywód i rozkład znaczeń, nie jest bynajmniéj mechaniczną robotą, *asininus labor;* że owszem wyciąga największego zastanowienia, a czasem najgłębszéj rozwagi. Uznaję, że ta najtrudniejsza część mojéj pracy, nie tak mi się udała, jakby być powinna podług mego uczucia, atoli pochlebiam sobie, żem następcom drogę gdzie niegdzie utorował, a winszować sobie będę, jeżeli z tąd rodacy wezmą pochop, aby obrócili uwagę na ten rodzaj pracy dotąd mało co praktykowany.

Przejście z jednego znaczenia do drugiego rzadko kiedy liczbami, jaki jest zwyczaj w słownikach, częściéj oznaczyłem znakiem paragrafowym §, lub też tylko laseczką poprzeczną —; bo cienie tych znaczeń tak są po większéj części delikatne, że może właśnie w ten czas najlepiéj są rozłożone, gdy najmniéj rozerwane jedne od drugich, razem się z sobą stykają. — Strzedz się nad to potrzeba, żeby znaczeń zbytecznie i niepotrzebnie nie drobić; co częstokroć jest skutkiem nieuwagi na różnicę zachodzącą między znaczeniem pojedynczém słowa, a znaczeniem z całego sensu wypadającém, *discrimen inter significationem et significatum verborum*, z których ostatnie czasem pierwszemu wcale przeciwnie się wydaje, n. p. *doczekać* czego, samo z siebie nie znaczy *ujrzeć* co; lecz rozważając cały sens w przykładzie: «doczekam tego, da-li Bóg, żeć tego będzie żal; można tłumaczyć: ujrzę to. — Tak *dar* zapewnie nigdy nie znaczy *czapki*, ani *czapka* daru, atoli do objaśnienia przysłowia: dar za dar, darmo nic, dołożyć można było: czapka za biret, stosując to już nie do pojedynczego znaczenia słowa, lecz do ogólnego sensu. Oczywisty przykład, jak nieuwaga na tę różnicę w błąd nieraz wprowadziła **Troca**, mamy u niego pod słowem *pleszczyć* się, bo on to tłumaczy *courir, être vagabond, aller d'un pays à un autre*, herum treiben, im Lande herum laufen. Jużci tego znaczenia *pleszczyć* się, jako żywo nie ma, i mieć nie może, zkądże tedy ten błąd? Oto może czytał **Troc** w Argienidzie, na to słowo ten przykład «pleszczy się on po morzu;» co tam z całkowitego sensu może znaczyć: tuła się po morzach, niby to pluska się; lecz zatym nie idzie, żeby samo *pleszczyć* się, znaczyło tułać się.

Najwięcej zaś przechodzą pojedyncze słów znaczenia na sensa generalne w *przysłowiach*, które jako pomniki dawnych zdań, zwyczajów, przesądów, jako próbki filozofii ludu, troskliwie zbierałem. Prawie pod każdém słowem, owszem nawet pod każdém znaczeniem, znajduje się niejedno przysłowie, objaśnione częstokroć drugiemi przysłowiami, n. p. na pochyłe drzewo i kozy skaczą; porównaj: na ubogiego wszędzie kapie; ubogiemu wszędzie piskorz. — Dopieroć to początek; porównaj: jeszcze nie amen; nie mów hup, aż przeskoczysz; daleko gęby grzanka. — Po obiedzie łyżka, porównaj: lekarstwo po śmierci; dopiero koniowi owsa, kiedy idzie do psa. — Cnota sama się chwali; porówn. dobremu piwu nie potrzeba wiechy; dobry chrzan z miodem, a miód sam. — Co kogo boli, o tem mówić woli; porówn. gdzie kogo boli, tam rękę kładzie; gdzie boli tam ręka; gdzie miło tam oczy; (po Słowacku: kd'e bolest, tu ruka, kd'e milost, tu oči; po *Kroatsk.* radsze vszaki pipa, gde ga rana tiszka); czego człek żałuje o tém rad mówi; co na sercu, to i na języku. — Chociaż mamy już dosyć bogate zbiory przysłowiów, przez **Rysińskiego**, **Knapskiego**, **Fredra**, **Żeglickiego**, przez autora książki pod tytułem *Gemmae;* atoli zdaje mi się, że nam zchodzi jeszcze na dziele, w którémby przysłowia nasze, tudzież pobratymczych dyalektów, ułożone były, nie jak dotąd zwyczajem było, porządkiem abecadłowem pierwszego słowa; lecz stósownie do sensu niém wyrażonego; takby się z nich wynurzyło niejakie niby systema filozofii ludu, jego spostrzeżeń, uwag, przestróg, zabobonów i przesądów. Tak n. p. ważne ślady dziejów opinii ludzkiéj, znajdują się tu pod słowami ***chłop***, ***człowiek***, ***dziéwka***, ***Czech***, ***Francuz***, ***Niemiec***.

W czasownikach, *in verbis*, nie mało sobie pracy ułatwiłem, a jak sobie pochlebiam, nie bez korzyści i wygody dla czytelnika zrobiłem, kładąc na czele, nie jak dotąd zwyczajem było, piérwszą osobę czasu teraźniejszego, lecz tryb bezokoliczny, *infinitivum*. Kto obeznany z wyborną Grammatyką naszą narodową, od razu mi tę nowość pochwali; innych zaś używanie przekona, jak się tym dogadza nietylko grammatycznemu wyłuszczeniu czasowników Polskich; lecz i stosunków ich do słowiańszczyzny, i do dodanéj w tém dziele Niemczyzny; n. p. słowo: *Dobyć*, *Dobydź*, dobył, dobędę, *dok.*, Dobywać *ndk.*, *kontyn. et frequ.*, — n. p. dobywać miejsca, miasta, fortecy, = obleżeniem lub szturmowaniem brać miejsce, einen Ort belagern, bestürmen, einzunehmen suchen; dobyć miejsca, = po dobywaniu wziąć, erstürmen, einnehmen, erobern; *Boh.* dobeyt, dobyt, dobyti, dobyl, dobudu, dobeywati, zdobywati; w innych dyalektach ma znaczenie ogólniejsze dostawania, nabywania, zyskiwania, wygrywania, korzystania, zwyciężania, (co właśnie naprowadza na wyobrażenie objęte naszém słowem: *zdobycz*; *Sr. 1.* dobycz, dobydu, dobyd'zen, dobywam, dobe'wam; *Sr. 2.* dobusch, dobûdnusch, dobûnusch (tu się

pokazuje w formie słowa jednotliwego); *Vd.* dobit, sadobit, predobiti; *Crn.* dobiti, dobim; *Rg.* dobitti; *Sla.* dobiti; *Bs.* dobitti; *Cro.* dobiti, dobivati, dabavlyati; *Rs.* добыть, добывать. — Jedynie tym sposobem, kładąc za thema tryb bezokoliczny, można było jawnie wytykać różnicę owę, tak ważną we wszystkich dyalektach Słowiańskich, zachodzącą między słowem *dokonaném*, a *niedokonaném*; Niemcowi nie trudno teraz powinno być pojąć, że się z tém w Słowiańszczyźnie prawie tak ma, jak w Niemieckim języku ze słowami: schaffen, erschaffen, forschen, erforschen, rathen, errathen, morden, ermorden.

Przez wyłuszczenie czyli opis każdego słowa, i każdego jego znaczenia, mianowicie w umiejętnościach, kunsztach, rzemiosłach lub w życiu potoczném, dzieło to nieraz wychodzi prawie z obrębów *słownika językowego*, a dochodzi granic dykcyonarza, jak zowią: *rzeczowego*, Reallericon, t. j. zbioru *rzeczy*, objektów, n. p. kunsztów, umiejętności, rzemiosł. Nie obawiam się, żeby mi to naganiono; bo związek imienia rzeczy z rzeczą samą, jest tak ścisły, iż chcąc tamto objaśnić, koniecznie téj dotknąć potrzeba. Tego się raczéj obawiam, żeby nie żądano w umiejętnościach i kunsztach takowéj dokładności i ścisłości, jakiéj sprawiedliwie w dziełach, temu jedynie celowi poświęconych, wymagają. Miałem albowiem wydać słownik języka, nie *encyklopedyą*. Nigdybym nie był skończył, gdybym chciał dać każdego słowa i znaczenia ścisłą, logiczną podług reguł *definicyą*; musiałem najwięcéj przestawać na opisach, na wytykaniu jakiémkolwiek bądź znaczeń; zwłaszcza tak mało mając przed sobą przygotowanego zapasu.

Układając słowa *Polskie*, nigdy z oka nie spuściłem pobratymczéj Polskiemu językowi *Słowiańszczyzny*. Starałem się zebrać ją troskliwie z jak najlepszych źrzódeł, których na końcu wstępu poczet przyłączam; tu tylko wspominam imiona szczególnych dyalektów, z dodatkiem gdzieniegdzie krainy, w któréj nim mówią: 1.) Czeski, 2.) Morawski, 3.) Słowacki, w Węgrzech, w okolicach Presburga i t. d., 4.) Kroatski, 5.) Dalmacki, 6.) Bośnieński, 7.) Raguzański, 8.) Windyjski w Styryi i t. d., 9.) Kraiński w Karnioli, 10.) Slawoński w Slawonii, 11.) i 12.) niższy i wyższy Sorabski w Luzacyi, 13.) Rossyjski, 14.) Kościelny czyli Cerkiewny *Ecclesiastica*, jaki się w księgach cerkiewnych wyznania Greckiego znajduje. W wynajdywaniu tych źrzódeł miałem w Wiedniu wielką pomoc od J. P. Złobickiego Sekretarza Kancellaryi Czeskiéj, który mię z największą chęcią wspierał biblioteką swoją, w tym gatunku dokładną; radą zaś oświecili mię J. Pan Konsyliarz Konsystorski de Engel, sławny autor historyi Kozaków, Galicyi i Węgier; i Literatury Czeskiéj naczelnik J. X. Dobrowski w Pradze. — Chociaż tedy południowym Słowianom bardzo zwyczajną jest rzeczą, obejmować imieniem *Illiryczyzny*, bądź wszystkie dyalekty Słowiańskie, które my Polacy pod ogólnem imieniem *Słowiańszczyzny* zamykamy; bądź wszystkie dyalekty południowe, jako to: Kroacki, Bośnieński, Slawoński, nawet i Windyjski z Kraińskim, jak to widać na słownikach wspomnionych dyalektów; na których prawie zawsze znajduje się tytuł *Illiryjskiego*, a dopiero dochodzić trzeba, jakiego on jest szczególnie dyalektu; ja się starałem, by te wszystkie dyalekty rozróżnić; tak dalece, żeby nigdzie nie zostawić wątpliwości, w któréj to części Słowiańszczyzny tego lub owego wyrazu, w tém lub inném znaczeniu używają. Porównywając zaś z Polszczyzną dyalekty pobratymcze, uważałem: 1.) czy toż słowo, choć z odmianami w swoim składzie, w nich się znajduje? 2.) Czy się znajduje w tychże znaczeniach, co u nas? W przeciwnym zaś przypadku, wypadało mi dodać, 3.) jakież tedy odmienne znaczenia słowo to bierze u nich? a 4.) jakie inne słowo u nich używa się na zastąpienie naszego? — Nie trzeba się zatém dziwować, że czasem jak n. p. pod słowami: biesiada, gody i t. d., rzecz się zrobiła zawilsza; przyczyna takowéj zawiłości pochodzi z pogmatwania znaczeń po dyalektach. Obok zaś słów takowych tem więcéj odbijają owe, które po wszystkich dyalektach, we wszystkich swoich odmianach grammatycznych, na jeden i tenże sam kształt się formują, i jedno w drugie toż samo zachowują znaczenie, n. p. *Dosiąc*, Dosiądz, dosiągł, dosięgnie, dosięże, dosięgnąć, dosięgać; *Bh.* dosahnauti, dosahl, dosahnu, dosahowati, dosycy, dosyhnu; *Slo.* dosahugi; *Sr.* 1 doszahnu, doszahwam, doszahuyu, doszahnu; *Vd.* dosezhi, sadosezhi; *Rg.* dosèchi, dosèghnuti, dosezati; *Bs* dosecchi, doseghnuti; *Cro.* doszechi, doszegati, doszegnyem; *Ros.* досязать; досягнуть; дощагнуть; досязаю; досягаю. Tak słowo *być*, *jeść*, *iść*, *jąć*, i niezliczona moc innych wszelkiego rodzaju, z małemi tylko odmianami, zupełnie prawie przypadają na nasze, *tak daleko, że się zdaje rzeczą nie zbyt trudną, tak zbliżyć te pobratymcze dyalekty, żeby je powszechnie zrozumiano; wszakże i we Włoszech każda prawie kraina gada inszym dyalektem; od czasów zaś* Danta *uformował się jeden język Włoski piśmienny.*

Oprócz takowego zbliżenia tych dyalektów, a zatym ułatwienia z czasem *powszechnéj Słowiańskiej gram-*

matyki, i powszechnego Słowiańskiego języka, radzenie się ich, nieraz mi służyło do objaśnienia naszéj Polszczyzny, tak co do pojedynczego znaczenia słowa którego, jako też co do sposobu wywodu bądź znaczeń jego, bądź znaczeń słów z niego pochodzących. Pisze nasz **Orzechowski**; «niechaj niewola na bedewiach hardzie jedzie, zawsze niewolą będzie»; w Raguzańskim *bedev = equus generosus*, rumak. Słowo *ćma*, oprócz znaczenia ciemnoty, znaczy tłum, chmurę czyli gęstwę czego taką, że się aż zacimia, n. p. «pytał Jezus ducha: co za imię masz? a on odpowiedział: 'dzieją mi *ćma*, bo nas sam wiele» tak Leopolita; biblia Radziwiłłowska kładzie *huf*; biblia Gdańska *wojsko;* Kuczborski w Katechizmie *orszak*, Karnkowski w Katechizmie: niezliczona rzecz szatanów; Budny zaś na inszém miejscu używa tego słowa ściśle za Greckie *μυριάς*, t. j: 10,000; jakoż zastarzałe Rossyjskie **тма** dziesięć tysięcy, przymiotnik **тмочный** dziesięć tysięczny; w cerkiewnym zaś **тьмл** *decies centena millia ἑκατονταкισμυρια;* **тьмицно, въ десять тысячь кратъ**, *Gr. μυριάκις decies millia*; **темникъ** naczelnik nad 10,000; *Bh.* tem regiment, i liczba 13,000. Ze wszystkiém tém porównajmy następujące miejsce z biblii Budnego: «była ich liczba ćmy ciem, i tysiące tysięcy.» — Piękne nasze słowo *Doba*, a po dawnemu *Dob*, znaczy naprzód część czasu, chwilę, jakiś czas, n. p. wiedz, że w każdéj życia dobie, dla ojczyzny tylko żyjesz. **Niemc.**, t. j. w każdym momencie. Powtóre pewny czasu punkt, porę, n. p. przyjdziesz do mnie jutro o tę 'dób' **Leop.** o tym czasie. **Bibl. Gd.** Dobry skowroneczku, już ty spiewasz sobie. A ja poczynam także o twéj robić dobie. **Gaw.** Tenże na inszém miejscu: czujcie psi wierni, najwięcéj nieprzyjaciel w tę dób' trzodom szkodzi. A u **Leopolity**: w jednę dób' ucichał ogień, a o drugiéj zaś dobie ogień się rozgorywał. — Dalej znaczy u nas doba, pewny czasu rozmiar, pociąg; ztąd na dobę, albo od doby do doby, t. j. na 24 godzin, po Ross. **сýтки, посутечно, нощеденство**. Także doba, sam czas, sama pora, w raz, n. p. w **Argienidzie**: w tém wskok do Selenyssy, żeby użyć sobie, Kwapi Królewna, a ma ją na dobie. **Mączyński** zaś *pubescere* tłumacza: «podrastać, prawie na dobie być, niektórzy mówią.» Niedoba zatém niedoźrzałość; n. p. Wyście mnie z dziecinnéj ćwiczyli niedoby, i wychowańcem u siebie widzieli. **Chrośc.** Czas dobie, w dobie, czas po temu; czas służy; tak **Petrycy** z Horacyuszem śpiewa: Jeśliś mądr, używaj, póki czas na dobie; porównaj: pókić służą lata, używaj świata; **Zabłocki** zaś: «tak prędko nasze zmykają lata. Więc trzeba wcześnie używać świata, póki czas w dobie. — Nakoniec doba, dola, stan, położenie, n. p. Dziś koniec klęskom, legnę spokojny już w grobie. Gdy zostawię ojczyznę i was w lepszej dobie. **Niemc.** Niedoba zaś niedola n. p. Bolejе hetman, z téj swojéj niedoby. Że dla choroby daremnie upływa mu lato. **Jabł.** — Teć tu są zdaje mi się, wszystkie znaczenia i cienie tego u nas słowa; trudno z nich wywieść znaczenie słów pochodnych, jako to: nadoba, nadobny, podobać, podobać się, upodobać sobie, podobny, podobieństwo, ozdobny, ozdobić, przyozdobić; bo te się ściągają nie tak do czasu lub czasowego stosunku, jako raczéj do kształtu. Chociaż tedy we wszystkich prawie dyalektach doba oznacza czas, wiek, godzinę (ztąd u Windów *dobnik* zegar); u Czechów oprócz czasu, punktu czasu, chwili, doba znaczy jeszcze kształt, figurę, formę rzeczy; z czém więc nietrudno znosić znaczenia nadoby, nadobności, ozdoby, podobieństwa i t. d.

Chociaż język nasz Polski, co do obfitości i poloru, zapewne żadnemu z Słowiańskich, a podobno i z innych nie ustępuje: atoli takowe zbliżanie do siebie dyalektów pobratymczych może być jednėm z najdogodniejszych źrzódeł, z którego czerpaćby można, na czém schodzi mu jeszcze, bo któryż to język jest tak bogaty, tak dokładny i doskonały, żeby mu tu i owdzie czegoś w tém nie brakowało, czém zaszczycają się inne? W Słowiańszczyznie osobliwie, czego jednéj mowie nie dostaje, tém druga celuje. Azaliż więc nie przyzwoiciéj nam, przyswoić pokrewne i pobratymcze słowa, niżeli nadstawiać Łaciną, Niemczyzną, Francuzczyzną, Włosczyzną? Na słowo *Kontent* n. p. znajduje się w Kraińskim, Windyjskim, Slawońskim, Kroatskim *zadovolny*, niby to, że komu do woli zadosyć uczyniono; *kontenteca* po Windyjsku *sadostnost*, po Kroatsku *zadovòlnoszt, zadovolschina;* kontentować, ukontentować, po Windyjsku *zadovoliti, sadovoljati, sadostiti, sasititi, dopokojati, pomirnati;* po Kroatsku *zadovólyujem*, po Ross. **довольствовать, удовольствовать**, w Cerkiewnym **доволити**. — Na słowo *dach*, żywcem Niemieckie Dach, znajduje się w Czeskim kryt, krytka, krow, od słowa kryć; *Sr.* 1. cziecha, tzecha, (porównaj strzecha) krew (od krycia); *Sr.* 2. tschecha, kschûlo, kschûwo, kschischo, *Crn.* streha, streiha; *Vd.* streha; *Cro.* sztroha, sztrossina, krou, krov; *Dl.* sztruha; *Bs.* krov, strehha; *Rg.* kroov, pokròv, strèha; *Slav.* kròv; *Ross.* **стрѣха, кровля, крышка, палуба**; *Eccl.* **кровъ, покровъ, здл, здо, стропъ**, z tych wszystkich możeby się nam nalepiéj zdało Czeskie,

kryt, krytka, ponieważ słowa strzecha, strop, pokrowiec, poszły już u nas na insze znaczenie. — Podobnież na wyrazy *budować*, *budynek*, *dom*, *mur*, i na niezliczoną liczbę podobnych makaronizmów, znajdują się starożytne słowa Słowiańskie; niechby tylko pisarze nasi klassyczni, w których pismach naród smakuje, przystosowawszy takie słowa do geniuszu języka Polskiego, zwolna je wprowadzali. — Nad to w samém nawet składaniu i formowaniu słów znaleść można gdzie niegdzie rzucone po obszernéj Słowiańszczyznie ziarnka, godne przeniesienia do naszéj ziemi. Osobliwszéj w tym względzie uwagi godzien starodawny Cerkiewny, a po nim Rossyjski, dyalekt, który przez ścisły związek wiary z Grekami, i częste tłumaczenie OO. SS. Greckich, przejął zupełnie tok składania słów Greckiego języka, co w czasownikach szczególniéj się okazuje. Greckie *ἐνηθής* dobroobyczajny, w Cerkiewnym **доброобычный**, ztąd czasowik **доброобычествую**, *Gr. ἐνηθέω*, jestem dobrych obyczajów. Zakon, w znaczeniu prawa *legis*, składa w Cerkiewnym **благозаконіе** niby to *dobroprawie *recta legum constitutio, Gr. ἐννομία,* ztąd przymiotnik **благозаконный**, *Gr. ἔννομος*, czasownik zaimkowy *reciprocum* **благозаконю сѧ**, *Gr. ἐννομέομαι*, *bonis legibus regor*, czasownik czynny **благозаконствую**, **благозаконю** *Gr. ἐννομέω bonas leges fero.* — W tymże dyalekcie odkryłem nawet zakończenie odpowiadające w znaczeniu, Łacińskiemu imiesłowowi przyszłego czasu słowa biernego, *participio futuri passivi*, tudzież *Gerundio*, jako to *amandus*, *legendus*, *amandum est* , *legendum est;* tak n. p. *concedendum est* trzeba dopuścić, w Cerkiewnym **попустительно**, *concedendus* mający być dopuszczonym, **попустительный**, w Polskim zaś *dopuścitelny znaczyłoby raczéj, mogący być dopuszczonym, gdy zakończenie na — *lny* u nas poszło na oznaczenie możności *possibilitatis;* zatym wypadałoby, na owo wyobrażenie konieczności i potrzeby, o innym od tego odmiennym zakończeniu pomyśleć.

Lecz pomimo tego wszystkiego jeszcze w tym zbiorze odkryje czytelnik niejednę ciekawą osobliwość Słowiańską. Pomijam tu stosunki szczególniejsze, w frazesach, czyli sposobach mówienia, że Polak n. p. mówi: «język i do Rzymu doprowadzi»: Rossyanin: языкъ и до Кіева доведетъ; bo Rossyanin, nie mając związku z Rzymem, kładzie raczéj Kijów, dokąd bądź dla nabożeństwa, bądź dla handlu uczęszczał. Zastanawiają mię ślady z mytologii i religii Słowiańskiéj tutaj zebrane. Pod słowem *bożek*, bożysko. *Bh.* buzek, pabuh; *Vd.* boshizh, malik; *Sr.* pziboh; *Crn.*, *Bs.* faush wugh, malik; *Rs.* чтилище (*czcilisko, od słowa czcić), znajdują się imiona bożków Słowiańskich, ile na nie natrafiłem w czytaniu. Bożek domowy, gospodarski, *Vd.* domazhi bug, shratel, *Crn.* sidek; *Bh.* sskritek, krjstek, chrjstek, dibljk, hospodarjcck; nad to Czesi mieli: Wel, Marot, Radamas; Kraińczyki: Rugovid, Fermensvel, Podàga, Tolistobog, Tolistowoj, Paramuz (bożek pięciogłowy), Kròde (bożek zdrowia, Aeskulap), Jodute, Zedût, Jodût (bożek siły), Flins (bożek czasu), Anék (bożek dziewcząt), Jesizhnik (bożek mowy); Barovit odpowiada naszemu Boruta. W Cerkiewnym Мокша, Макошъ, Мокошъ, Мокослъ pewny bożek czczony w Kijowie, może bożek słoty, odmięczy; Купало bożek płodów ziemskich; Хорсъ bałwan Kijowski; Дажба, Дашуба, дажбогъ bożek szczęścia, porównaj nasze Dadzibog; Радо bożek wesela, Лада bogini wesela; *ob.* Ladon. **Biel. Kr.** 55. cf. ład, ładny; u Czechów zaś Ladon, Smrtonos, u Kraińczyków Ladon, Tor, Tòrk *Mars*, cf. Wtorek *dies Martis*; *Eccl.* Позвиздъ, вихоръ, Похвисть *Aeolus* bożek powietrza, porównaj nasze Świst, Poświst, Lelum, Polelum, Marchołt. Коляда, Каледа bożek świata *Janus*, którego święto w Kijowie obchodzono 24go Grudnia z weselem i biesiadowaniem, czego ślady w tamtych stronach jeszcze się pokazują w igrzyskach, tańcach, pieśniach: bodaj nie ztąd nasza *Kolenda*, jeżeli nie wolisz z Łacińskiego *a Kalendis* wyprowadzić. U Czechów i Słowaków Dobropan Merkury. Cerera, Marzanka, u Czechów Zewena, u Kraińczyków Sejvina, u naszych zaś Dziewanna, Dziewena, Ziewonia, Diwa toż co Dyana. Bachus u Kraińczyków Pust, cf. zapusty, pustak; Nimfy lasów i wód, w Cerkiewnym Русалки; Bogini deszczu u Windów i Kraincz. Marna; Bogini pracy u Kraincz. Marza, Bogini zboża Volusia, Voluta. — Boże narodzenie u Kroatów, Slawończyków, Raguzanów, Windów, Kraińczyków *Boshizh*; wilia bożego narodzenia zaś u Kroatów, Raguzanów i Bosneńczyków *Badnyak*, badnyi vecher, badnyi den; słowo zaś badgnak w słownikach swoich tłumaczą: *truncus natalitius*, *truncus pervigilii nativitatis Domini;* po Włosku: tronco, che si mette al fuoco la sera del natale; t. j. kloc, który w wilią bożego narodzenia w ogień kładziono; zapewne znaczył wróżbę. Otoż znowu ważny ślad zwyczajów i opinii.

Łącząc wszędzie Polszczyznę z Słowiańszczyzną, snuł mi się ustawicznie pod oczami *rys niejakiś zjednoczonego w myśli mojéj powszechniejszego języka Słowiańskiego*, z stosunkami jeszcze rozciąglejszemi

co do *ogółu mowy ludzkiéj.* Uformowała mi się prawie mimowolnie, iż tak rzekę, algiebra słów i języków, pociągająca wszystko pod powszechniejsze prawidła, obejmujące sam ogół, gdzie potrącić wypada, tak z jednéj, jak z drugiéj strony, szczegóły w całość ogólną nie wchodzące. Postrzegłem, że dążąc do ogólnego a pierwotnego źrzódła, nie wszystkie głoski czyli litery słowo składające, są równie istotnemi, że je w tym względzie koniecznie potrzeba jak najściśléj rozróżnić, i przemiany ich wzajemne między sobą, podług nieomylnych sprostrzeżeń udowodnić; że tak wynalezione treści, czyli pierwiastki słów, znosić należy z pierwiastkami inszych dyalektów i obcych języków, a tak dopiero okazać, że źrzódłem wszelkich na świecie języków jest rozsądne natury naśladowanie w wyrażeniu tych poruszeń, które ludziom uczuć się dały, i stąd wznieconych wyobrażeń; okazać potrzeba na szczególnych językach, jak mowa ludzka z niewielu drobnych pierwiastków wywiedziona, podług pewnych prawideł, przyzwoitych umysłowi ludzkiemu, wzmogła się w niezmierne bogactwa. Otóż ten jest cel nauki nazwanéj *Etymologią;* prawidła jéj starałem się wyłożyć w rozprawie niżej przyłączonéj; w słowniku zaś, przy pojedynczych słowach, gdzie mi się rzeczą potrzebną zdawało, umieściłem etymologiczne bądź uwagi, bądź skazówki. W początkowych nawet arkuszach dykcyonarza, przy niektórych wyrazach pierwotnych, jako to, *bania*, *baran*, *barwa*, *bażant* i t. d. na brzegu wydrukowałem głoski radykalne; czego potym dla zbytniéj niewygody w druku, zaniechać musiałem. Żeby zaś wystawić całkowity obraz ciągłego rozradzania się słów naszych ze źrzódłosłownych pierwiastków, pod pierwotnemi słowami w nocie wypisywałem szereg pochodnych, których bynajmniéj dlatego nie opuszczałem w szyku abecadłowym, gdzie każde z nich podług kolei należycie objaśnione położyć przypadało. Tak czytający ma przed oczyma razem i rozległość i treść języka.

Lecz w tych badaniach etymologicznych zawierają się mnogie nasiona rozmaitych zagadnień, których rozwiązanie zostawmy dalszemu czasowi, mianowicie po ukończeniu całkowitego dzieła, jako to: 1.) O piérwszéj zasadzie mowy ludzkiéj na poruszeniach i postrzeżeniach zmysłowych; 2.) O wpływie postronnych, osobliwie sąsiedzkich języków, na nasz Polski; 3.) O odmianach w tymże zaszłych; 4.) O rozmaitych sposobach bogacenia i doskonalenia języka naszego; 5.) O chronologii i różnych epokach słów Polskich; 6.) O stosunkach Polszczyzny do innych Słowiańskich dyalektów, z podaniem osnowy powszechnéj grammatyki i powszechnéj synonimiki Słowiańskiéj, a zatym uniwersalnéj grammatyki filozoficznéj mowy ludzkiéj; 7.) O śladach dziejów życia domowego w języku.

Jeszcze z jednéj okoliczności tu się wytłumaczyć muszę, w któréjby mógł kto uczynić zarzut dziełu mojemu, gdybym ją, mimo się puścił; t. j. z pisowni czyli ortografii w niém użytéj. Jak w każdym, ososobliwie żyjącym języku, tak i w Polskim, niemasz powszechnéj zgody na prawidła ortografii; co zdaje mi się stąd pochodzi, że różne dalekie od siebie, nawet sobie wprost przeciwne, stanowi każdy źrzódła, z których też czerpa prawidła ortograficzne. Jeden n. p. raz każe pisać tak, jak się mówi; inny znowu: pisać, jak dawni pisywali; gdzieindziéj: stosować się do teraźniejszego trybu; raz, każą się ściśle trzymać etymologii, drugi raz bez potrzeby wcale ją krzywdzą. Najnowszych przepisów ortograficznych, najcelniejsi nawet pisarze nasi nie zachowują. Cóż tedy w takiéj sprzeczności zdań, autorowi słownika pozostawało? Uważając że dzieło jego wystawia niejako historyą języka, że w niém żywcem przytacza wyimki z pism rozmaitych wieków; nie potrzeba się dziwić, że zostawując ortografią każdego z autorów, nie zachowuje w niéj jednostajności. Byłbym to sobie poczytał za niejakie zgwałcenie textu pisarzów, i sfałszowanie historyi języka, gdybym przekształcał w wyimkach z nich przytoczonych, sposób ich pisania na teraźniejszą ortografią. Tego tylko pozwoliłem sobie względem nich, żem naddatki dawnéj ortografii uchylił. Nie pisałem *then*, *tho*, ani używałem *y* zamiast *i*, n. p. °chłop*y*atko, zamiast chłop*i*atko. Z resztą, co do mojéj własnéj ortografii, założyłem sobie za główne prawidło, trzymać się, ile tylko można, etymologii; ponieważ tém jedynie dogadza się Słowiańszczyznie, i przepisy jéj sprostowane, już nie będą dla cudziemców tak uciążliwemi.

Nakoniec niech mi się godzi na usprawiedliwienie moje wystawić Przesw. Publiczności przeszkody, z któremi w wydawaniu dzieła tego musiałem, i dotąd jeszcze walczyć muszę. Nie wspominam ogromu samejże pracy, wyma-

gającéj ciagłego a niezmordowanego wytrwania, (gdyż n. p. samo czytanie biblii **Leopolity**, i porównanie pierwszéj jéj edycyi z trzecią, półroku mi czasu zabrało); lecz tego przemilczeć nie mogę, żem się sam podjąć musiał wszystkich mozołów tak drukarskich, jak i księgarskich, ponieważ na tak obszerne, do drukowania trudne i kosztowne dzieło, żaden się z Księgarzy nie ośmielił. Zatym niedosyć, żem musiał każdego arkusza piérwszą korrektę, najtrudniejszą ze wszystkich, sam utrzymywać; lecz sam też musiałem myśléć o zapisywaniu, sprowadzaniu i dostarczaniu wszystkich potrzeb drukarskich, jako to, charakterów, papieru, i ludzi w czém choć na początku doznałem czynnéj pomocy zacnego przyjaciela mego JPana Franciszka Dmochowskiego; atoli wkrótce słabość zdrowia jego nie pozwoliła mu trudów tych tak zemną dzielić, jak przez przywiązanie do dzieła narodowego i przychylność do mnie, radby chciał i mógł to uczynić. Na ostatek, żebym już z mojéj strony wszystko wykonał, do czego przez wzgląd na tak wielkie zaufanie Prześw. Publiczności, czułem się być obowiązanym, poświęciłem część własnego mego pomieszkȁnia na drukowanie dzieła tego, tak dla bliższego dozoru, jak dla prędszego pośpiechu, bynajmniéj przez to nie zrywając związków z drukarnią JXX. Pijarów i zacnym jéj przełożonym JX. Bielskim. Przytaczam te szczegóły, żeby Prześw. Publiczność, zastanawiając się nad tylą około téj roboty mozołami, prędzéj mi darować raczyła, zwłokę w wydaniu, a oraz niejakieś ustawanie w pracy i zmordowanie, którego może ślady w tém dziele spostrzeże. Jako zaś z jednéj strony, ile tylko mogłem, pracy, sił, zdrowia i czasu nie żałowałem, tak z drugiéj, że i kosztów nie oszczędzałem, charaktery i papier są tego dowodem; wszakże samo składanie i wybijanie jednego arkusza kosztuje Złot. dziewięćdziesiąt, nie rachując wydatku na papier i pisma. Ztąd łatwa bardzo rachuba, że zebrane dotąd fundusze, pomimo hojnego wsparcia łaskawych moich Protektorów, na połowę ledwie całkowitego kosztu wystarczą, i że pomyśléć trzeba będzie o podwyższeniu na dal ceny prenumeraty; bo się zanosi na to, że całe dzieło do 800 arkuszy drukowanych uczyni, że zatém to, co się teraz od *A* do *F* wydaje, nie jest tylko ósmą częścią całości.

Podaję więc już i obecnemu i przyszłemu narodowi w ręce zbiór ojczystego języka, owoc kilkonastoletniéj pracy mojéj, któremu najlepsze lata mojego życia poświęciłem. Już teraz ziomkom moim trudno nie będzie, czego brak pododawać, w znajdującém się przebierać, znaczenia doskonaléj wyłuszczać, stosunki dokładniéj powytykać, a tak z czasem zaszczycić język Narodowy słownikiem, jakiego on wart jest w saméj istocie, i którym go chyba jedno Towarzystwo Przyjaciół Nauk obdarzyć może. Mnie się zaś na zawsze zostanie to chlubne uczucie, żem tą moją poprzedniczą pracą był do tego powodem, i winszować sobie nie przestanę, jeżeli dzieło moje będzie pomocne orzeźwionemu duchowi narodowemu, do nadania świetności temu najdroższemu dla niego klejnotowi t. j. językowi ojczystemu.

Ueber die Tendenz dieses Werks.

Für die des Polnischen Unkundigen, die von diesem Werke Gebrauch machen wollen, wird es hinlänglich seyn, nur die Hauptpuncte der umständlichern Polnischen Einleitung anzugeben, woraus dann die Tendenz des Werks einleuchten wird.

Möglichste Vollständigkeit und Zuverläßigkeit war in Ansehung des Polnischen mein Hauptaugenmerk. Dazu zu gelangen wählte ich vorzüglich den Weg der Lectüre; ich las in dieser Hinsicht alle die Polnischen Schriften, deren Verzeichniß dem Werke vorgesetzt ist, und zeichnete beym Lesen jede Stelle aus, die Erläuterung und Beweis giebt, oder die auch wohl einer Erläuterung bedarf. Indem nun bey jedem Belege einer Bedeutung die Stelle aus dem Schriftsteller, dem Namen und der Seitenzahl nach, citirt wird, indem ferner Übersetzungen mit den Worten ihrer Originale, verschiedne Übersetzer, z. B. die verschiedenen Bibeln, unter einander verglichen werden, glaube ich den darauf gestützten Erklärungen den höchst möglichen Grad der Zuverläßigkeit gegeben zu haben. Wo nun aber die Zeugnisse aus Schriftstellern nicht hinreichen wollten, wurde der gewöhnliche Sprachgebrauch als Quelle benutzt, doch nur in den wenigsten, und zwar ganz ausgemachten Fällen, auf meine eigene Autorität gebaut.

Die Schattirungen der mancherley Bedeutungen bemühte ich mich, so viel mir nur die Größe der Arbeit, und Zeit und Kräfte erlaubten, auf eine Art zu ordnen, die mir für die Ableitung aus der physischen Urbedeutung die natürliche schien. Bei allem Streben nach Vollständigkeit der Bedeutungen, suchte ich mich vor zu großer Vereinzelung derselben zu hüthen, die gewöhnlich daher zu entstehen pflegt, wenn der Unterschied zwischen significatio und significatus verborum, nicht genau berücksichtigt wird.

Sur l'objet de cet ouvrage.

Il me suffira pour ceux, qui ne savent pas le polonois, et qui veulent se servir de cet ouvrage, de faire un exposé sommaire de ce que j'ai traité plus au long dans l'introduction polonoise. Cet exposé les mettra suffisamment au fait du but, que je me suis proposé, celui de former pour la langue polonoise un corps d' ouvrage, qui réunisse autant que possible le double avantage d'être complet, et de faire autorité.

Persuadé, que les ouvrages de l'esprit les plus distingués, étoient les seules sources, dans lesquelles le Lexicographe pût puiser les mots et les phrases, qui composent le trésor complet d' une langue, je me suis entièrement livré à la lecture de tous les auteurs polonois, dont la liste se trouve á tête de cet ouvrage. Dans ce procédé je me suis attaché à prendre note des passages, qui pouvoient servir d'éclaircissemens et de preuves, comme aussi de ceux, qui en avoient besoin.

La signification de chaque mot appuyé de la citation de l'auteur, de la page et de la ligne, la comparaison constante des traductions avec les mots de l'original, et des traductions entre elles, telles p. e. que les différentes versions de la bible &c. ont encore été un moyen, dont je me suis servi, pour donner aux mots et aux expressions le plus haut degré possible d'autorité. Les locutions familières, les manières de s'exprimer dans la conversation et ma propre autorité dans les significations généralement reçues, sont aussi les guides que j'ai suivis, mais seulement dans les cas, où le témoignage des écrivains ne me fournissoit rien. Quand aux nuances qui se trouvent entre les différentes significations, je me suis efforcé, autant que la grandeur du travail, le temps et mes forces me l'ont permis, de les présenter dans l'ordre qui m'a paru le plus naturel relativement à l'é-

Zur Erhöhung der Vollständigkeit und Zuverläßigkeit trug auch die stete Vergleichung der Polnischen Wörter mit denen der übrigen Slavischen Mundarten bey. Veraltete unbekannte Wörter wurden aus ihnen erläutert; verlorne Wortstämme ergänzt; Ausdrücke und Formen, die im Polnischen mangeln, nach ihnen in Vorschlag gebracht, und so auf Bereicherung nicht nur mit einzelnen Wörtern, sondern mit Wortbeugungen, Redensarten, Sprichwörtern hingearbeitet. Doch wurde hierbey außerdem auch noch ein höherer Zweck berücksichtigt, die Überzeugung nähmlich hervorzubringen, die Slavischen Mundarten seyen nicht so weit von einander entfernt, daß sie nicht einander näher gebracht werden könnten, und so die Möglichkeit einer allgemeinen Slavischen Schriftsprache darzuthun; wie in Italien die verschiedenen Provinzen verschiedenene, von einander sehr abweichende Mundarten sprechen, und gleichwohl, seit Dante, sich einer Schriftsprache erfreuen.

Die stete Vergleichung der Polnischen mit den übrigen Slavischen Mundarten, und oft auch fremden Sprachen, führte mich auf die Grundsätze der Wortforschung, die man, in eine kleine Abhandlung gebracht, hier angehängt findet. Ihr Inhalt beschränkt sich dahin, die wesentlichen Buchstaben der Worte unterscheiden, ihr Verhältniß zur Bedeutung wahrnehmen zu lehren, und so zu Schlüssen über die Natur der Sylben, und Abstammung der Wörter und Sprachen zu führen, als Endresultat aber darzuthun, daß vernünftige Nachahmung der Natur im Ausdrucke gehabter Eindrücke und daraus entstandner Vorstellungen, die gemeinschaftliche Quelle aller Sprachen des Erdbodens ist, und zu zeigen, wie überhaupt die menschliche Sprache, von den kleinsten Urbestandtheilen, nach gewissen, dem menschlichen Verstande angemeßnen Gesetzen, sich zu einem gränzenlosen Reichthum empor gearbeitet hat.

Doch diese kurze Abhandlung berührt überdieß Ideen mancherley Art, die ihren Grund in dem Wörterbuche haben, deren Entwickelung jedoch der Zukunft, nach völliger Herausgabe des Werks überlassen bleibt. Dahin gehören: Untersuchungen über die Sinneneindrücke und sinnlichen Wahrnehmungen, als Grundlage der menschlichen Sprache; über den Einfluß fremder, besonders benachbarter Sprachen, auf die Polnische; über die mit unserer Sprache vorgegangnen Veränderungen; über die verschiednen Arten und Mittel unsre Sprache zu bereichern und zu vervollkommnen; über die Zeit-

tymologie et à l'acception physique; et en saisissant et rassemblant les idées autour du mot qui en est devenu le signe, j'ai évité toutes ces minuties, qui ne sont fondées que sur la foible différence que l'on met entre signification et chose signifiée.

Pour rendre cet ouvrage plus complet et lui donner plus d' autorité, j'ai sans cesse comparé les expressions polonoises avec celles des autres idiomes sclavons. Par ce moyen j'ai expliqué certains mots vieillis ou inconnus, j'ai rétabli des racines perdues, et ces racines ainsi rétablies m'ont autorisé à proposer des expressions et des formes, qui manquent au polonois, de même qu'a enrichir la langue non seulement de mots isolés, mais encore d'inflexions, de manières de parler et de proverbes.

Cette comparaison devoit naturellement amener une conséquence plus étendue encore, c'est la possibilité de démontrer, que les idiomes sclavons ont des différences si légères et si accidentelles, qu'il seroit facile de les rapprocher pour faire du sclavon une langue écrite universelle, comme depuis le Dante, l'Italie a une langue littéraire, quelque différens que soient les dialectes des diverses provinces de ce pays.

C' est aussi par la comparaison continuelle du polonois avec les idiomes sclavons, et souvent avec les langues qui lui sont étrangères, que je suis parvenu aux principes de l'étymologie, principes que l'on trouve dans un traité particulier joint à cet ouvrage. Ces principes se réduisent à apprendre à distinguer dans les mots les lettres essentielles, à saisir leur rapport avec la signification, à tirer des conséquences sur la nature des syllabes, sur la derivation des mots et des langues, et à démontrer en dernière analyse, que l' imitation raisonnée de la nature dans la manière d'exprimer les impressions reçues, et les idées qui en résultent, est la source commune de toutes les langues du monde, et que c'est de la combinaison des plus petites parties primimitives, arrangées d'après les loix conformes à la raison humaine, que le langage des hommes a acquis un degré de richesse inépuisable.

Ce petit traité présente de plus différentes idées dont on trouve, il est vrai, les principes établis dans le dictionnaire, mais qui, après la publication de cet ouvrage, pourront être plus amplement développés par des recherches sur les sensations et les réflexions qui les on suivies, comme base du langage humain; sur l'influence des langues étrangères, et surtout de celles des pays voisins, à l'égard de

rechnung, und die verschiednen Epochen der Wörter unsrer Sprache; über das Verhältniß der Polnischen zu den übrigen Slavischen Mundarten, als Vorschule einer allgemeinen Slavischen Sprachlehre und Synonymyk, ingleichen einer allgemeinen philosophischen Sprachlehre; über die in der Sprache sich darbietenden Data zu einer Geschichte des häuslichen Lebens.

Jetzt also übergebe ich dem Publico den Anfang einer vieljährigen mühseligen Arbeit, deren Schwierigkeiten für mich dadurch noch vermehrt wurden, daß ich selbst mich der Correctur, der Besorgung des Drucks und des Verlages unterziehen mußte; um so gewisser aber glaube ich auch auf gehörige Nachsicht und Billigkeit rechnen zu können. Übrigens wünsche ich mir, zum Besten der Sprache unsrer Nation Adelungs Schicksal, daß bald ein Voß und Campe auf meine Schultern trete, und der Nation ein Werk gebe, das an Vortreflichkeit der Sprache gleich komme.

la langue polonoise, sur les changemens qu'elle a éprouvés; sur les différentes manières et les différens moyens de l'enrichir; sur la chronologie et les différentes époques qui regardent les mots qui la composent; sur les rapports de l'idiome polonois avec les autres idiomes sclavons, pour servir d'introduction à une grammaire générale et à une synonimie sclavone, de même qu'a une Grammaire générale philosophique; enfin par des recherches sur les différentes révolutions que la langue a éprouvées, et sur les indices que l'on peut découvrir par rapport aux mœurs domestiques de la nation dans les différens emplois de sa langue.

Je présente donc au public le commencement d'un ouvrage, fruit d'un travail pénible et de longues années; travail dont les difficultés ont été encore augmentées par la nécessité de prendre sur moi tous les détails fastidieux de l'impression et de la correction. Ces considérations me font espérer que le public me jugera avec indulgence et équité; surtout mon unique voeu étant d'avoir comme Adelung, un Voss ou un Campe qui me surpasse dans la carrière que je viens de parcourir, et donne à la nation un ouvrage digne de l'excellence de la langue.

PRAWIDŁA
ETYMOLOGII,
PRZYSTOSOWANE

DO

JĘZYKA POLSKIEGO.

Grundsätze

der

Wortforschung,

angewandt

auf die Polnische Sprache.

DO

JAŚNIE WIELMOŻNEGO JMĆ PANA

JÓZEFA HRABIEGO Z TĘCZYNA

OSSOLIŃSKIEGO.

JAŚNIE WIELMOŻNY MOŚCI DOBRODZIEJU!

Dziesięć lat szczęśliwie przepędziłem przy boku JW. WPana Dobrodzieja. Równa skłonność do nauk, równe przywiązanie do literatury Ojczystéj, i taż sama gorliwość, o ocalenie rozproszonych i zawieruszonych jéj zabytków, skojarzyła między nami szacowny węzeł przyjaźni. Rzadka to jest rzecz między osobami nierównemi stanem; ale też tym większą jest chwałą i dla jednego, który w tak ślachetnym celu zstępuje z wyższego szczebla fortuny, aby się zbliżył do tego, którego ona postawiła na niższym, i dla drugiego, że zdołał na to zasłużyć.

Dość dla mnie było na téj pobudce, abym sobie wziął za powinność, dopomagać patryotycznemu JW. WPana Dobrodzieja zamysłowi, w ułożeniu Narodowéj Biblioteki; dość było dla mnie, abym mając zachęt i pomoc z Jego strony w pracy rozpoczętéj około Słownika Polskiego, pracy tak trudnéj i tak obszernéj, nie ustawał w przedsięwzięciu mojém.

Tak miły związek wzajemnością zobopolnych pomocy utwierdzony, zgodnością chęci i zamiarów uświęcony, stał się już prawie nierozerwanym, stał się potrzebą, że tak rzekę, obojéj strony. Słodził on mi i ulżywał prace w wyszukiwaniu słów, nieznanych w teraźniejszéj Polszczyznie, a zagrzebanych w staropolskich dziełach, dziełach wydobytych z zakątów kosztem, a częstokroć i osobistym trudem, JW. WPana Dobrodzieja.

Kiedy więc cieszę się korzyściami zobopolnego pożycia w domu JW. WPana Dobrodzieja, i nadzieją ich używania nadal się karmię: aż oto Przeznaczenie wzywa mnie do posługi, ukochanego od nas obu Narodu.

Zachwiałem się między słodyczą obecnego pożycia, z któréj miałem czynić ofiarę, a użytkiem publicznym, któremu trzeba się było poświęcić; przeważył szalę interes publiczny.

Kto zna serce JW. WPana Dobrodzieja, pełne zawsze czułości dla tych, których z Nim związek jakikolwiek połączy, łatwo sobie wystawi tkliwość Jego, na samo wspomnienie rozłączenia się naszego; lecz znać potrzeba i z drugiéj strony życzliwość JW. WPana Dobrodzieja dla współrodaków, dla których dobra wszystkie osobistości umiesz poświęcić. Duchem więc patryotycznym prawdziwie, mimo przykrości z rozłączenia się naszego, poparłeś w sercu wahającém się, chęć usłużenia publicznemu dobru. Poddałem się zatém wezwaniu Monarchy, pod którego berło część dawnéj Ojczyzny mojéj los poddał; przyjąłem w stolicy Kraju Polskiego obowiązek urządzenia nowego Liceum, i niém kierowania.

Słodziłem sobie przykrość z rozstania się naszego tą myślą, że nasze związki, nawet w oddaleniu, niezrywają się przecież, lecz tylko obszerniejszemi i przestrzeńszemi się stają. Wszak i w oddaleniu, łączyć nas będzie chęć wzajemna i pamięć odnawiająca wdzięczność z mojéj strony, a uprzejmą ze strony JW. WPana Dobrodzieja dla mnie życzliwość; łączyć nas będzie wspólne dążenie, do użyteczności dla Narodu, jednakość zatrudnień i zamiarów, i toż samo przekonanie, że serca nasze i chęci nigdy się nie odmienią.

Przypominam sobie, że Kochanowski, przypisując Janowi Tęczyńskiemu, tłumaczenie swoje Jerozolimy Tassa, w tym napisie uwiecznił swoję dla niego wdzięczność:

Nie zawsze Bogów wołem złotorogim,
Czasem błagamy kadzidłem ubogim.

Plemiennikowi sławnego męża, powtórzeniem tegoż napisu, w podobnéj okoliczności, i ja czułość moję wyrażam: a poświęcając Imieniowi JW. WPana Dobrodzieja to pismo, jako dowód publiczny przywiązania i obowiązków moich ku Niemu, wracam Mu niejako to, co w dziele mojém jest Jego własnością.

Jest zasługą, choć niewielką dla bogatego ofiarą, udzielić komu cząstkę jakąś swego majątku od zbytku pozostałą; ale dzielić prace uczone, wspierać radą, przewodniczyć światłem, ten tylko z majętnych potrafi, kto prócz dostatków, skarb droższy, to jest mądrość i naukę posiada. Do téj chwały JW. WPan Dobrodziej, prawa nabyłeś.

Ja, gdy ją przed Publicznością obwieszczam, składam Mu hołd powinny za wszystkie względy, przez tak długi czasu przeciąg doznane. Nie mogę zaś sercu mojemu lepiéj dogodzić, ani publicznemu interessowi, jako powtarzaniem szczérego życzenia, aby tak pożyteczne dla nauk, tak upragnione dla współziomków, tyle zaszczytu czyniące i Narodowi i Imieniowi JW. WPana Dobrodzieja prace, układy i zamiary, szczęśliwie w skutku spełnione, jak najprędzéj widzieć się dały; a te życie tak szanownego męża, daj Boże jak najdłuższe! unieśmiertelnią.

Zostaję z najgłębszém uszanowaniem

JAŚNIE WIELMOŻNEGO WPANA DOBRODZIEJA

w Warsz. dn. 1go Sierpnia 1806 R.

najniższym sługą

Dr. Linde.

PRAWIDŁA ETYMOLOGII.

Rozdział I.

Wstęp ogólny.

§. 1.

Etymologia rozważa stosunek *istotnych głosek* słowa do jego *znaczenia*, a z uczynionych w tej mierze *postrzeżeń*, pozwala sobie *wniosków*, o własności *syllab* czyli *zgłosek*, i o pochodzie *słów i języków*. W greckim albowiem *ἔτυμος* prawdziwy, *ἔτυμον* prawdziwe słowa źrzódło; z tąd *ἐτυμολογία* nauka zrzódłosłowa, czyli prawdziwego słów pochodu.

§. 2.

Zapęd za samém podobieństwem tych lub owych głosek, bez uwagi na znaczenie i okoliczności słowa, do śmiesznych doprowadził wniosków **Dębołęckiego, Pikulskiego, Chmielowskiego**; z których osobliwie pierwszy, uroiwszy sobie, że wszystkie wschodnie i zachodnie języki ze Słowiańskiego wszczęły się, *Ateny* ze Słowiańskiego *uteni*, po naszemu *uczenie*, *Abel* od *ubył*, (bo *ubył*, gdy go Kaim zabił), *pileus* od *pilnuje uszu*, bałamutnie wyprowadza.

§. 3.

Uwaga nad podobieństwem znaczenia, bezwzględnie na głoski, służy tylko do odkrywania bliższych lub dalszych Synominów, czyli słów blizkoznacznych; etymologii chybia.

§. 4.

Rozsądny etymolog nie zaczyna od wniosków, lecz od postrzeżeń; nie musi, nie gwałci, nie naciąga języka, lecz ważąc razem istotne głoski i znaczenie słowa, gotuje dalsze wnioski.

Rozdział II.

O głoskach etymologicznie istotnych.

§. 5.

Nie wszystkie głoski, słowo jakie składające, są istotne; nie wszystkie więc jednako ceni etymolog. Zakończenia słów, jako przynależytość grammatyki, do tejże odsyła; zgłoski i głoski przydatkowe odcina; szczególnie trudni się samą pozostałą resztą, tułubem, że tak rzekę, słowa.

Grundsätze der Wortforschung.

Kapitel I.

Allgemeine Einleitung.

§. 1.

Die Etymologie oder Wortforschung untersucht das Verhältniß der wesentlichen Buchstaben eines Worts zu dessen Bedeutung; erst durch die hierbey gemachten Wahrnehmungen führt sie zu Schlüssen über die Natur der Sylben und über die Abstammung der Wörter und Sprachen. Das Griechische *ἔτυμος* heißt wahr; *ἔτυμον*, wahre Wortabstammung; daher Etymologie, die Lehre der wahren Wortabstammung, die Wortforschung.

§. 2.

Bloßes Haschen nach Ähnlichkeiten dieser oder jener Buchstaben, ohne Rücksicht auf die Bedeutung und Umstände eines Worts, verleitet zu den Lächerlichkeiten eines *Dembolencki*, *Pikulski*, *Chmielowski*. So hat z. B. der erste von diesen, in der Einbildung, alle sowohl morgenländischen als abendländischen Sprachen, stammten von der Slavischen ab, Athen von dem Slavischen uteni (gelehrt), Abel von ubyl (er mangelte, „den er mangelte, als ihn Kain getödtet hatte"), pileus von pilnuje uszu (er schützt die Ohren), drollig genug abgeleitet.

§. 3.

Bloßes Haschen nach Ähnlichkeit der Bedeutung, ohne Rücksicht auf die Buchstaben, kann nur zur Aufsuchung näherer oder entfernterer Synonyme dienen; verfehlt aber den Zweck der Wortforschung.

§. 4.

Der vernünftige Wortforscher beginnt nicht von Schlüssen; sondern von Wahrnehmungen; er thut der Sprache keine Gewalt an; er hält die wesentlichen Buchstaben eines Worts und dessen Bedeutung gegen einander, und begründet so die daraus sich ergebenden Schlüsse.

Kapitel II.

Von den etymologisch wesentlichen Buchstaben.

§. 5.

Nicht alle Buchstaben eines Worts sind wesentlich; nicht allen giebt daher der Wortforscher einen gleichen Werth. Die Endigungen der Wörter verweist er in die Sprachlehre; zugesetzte Sylben und Buchstaben schneidet er weg; er hat es bloß mit dem übrig bleibenden Reste, so zu sagen, mit dem Rumpfe des Worts zu thun.

§. 6.

A i ten jesze drobi. Wyrzucając samogłoski *Vocales*, ma dosyć na tem, że mu jedna i druga, bądź jedna tylko spółgłoska *Consonans*, pozostanie; w téj samej śledzi istoty słowa.

§. 6.

Ja auch diesen zerstückelt er noch; er wirft nähmlich die Selbstlauter hinaus, so daß für ihn nur ein und der andere Mitlauter, bisweilen auch nur ein einziger übrig bleibt und in diesem sucht er nun das Wesen des Worts zu erforschen.

§. 7.

Że w pismiennych językach samogłoski, we względzie etymologicznym są mniej istotnemi słowa członkami, najjaśniej widzieć w pisowni języków wschodnich, gdzie oddzielnie od spółgłosek znaczą się osobnemi u spodu punktami, kropkami, ciągami. Dawniej nawet je i opuszczano, wyrażając same szczególnie spółgłoski. Dowiedziono też w samej rzeczy, że punkta czyli samogłoski w księgach starego zakonu, szczerym są wynalazkiem późniejszych rabbinów. Żydzi po dziś dzień w pisowni swojej pospolicie je opuszczają; Karaimowie zaś wciąż je mijają, i nawet mają to za główne przykazanie swojej wiary, poczytując pisanie ich za wymysł, za przypadek późniejszy, za jakieś odszczepieństwo od pierwiastkowych zakonodawców. Co do Słowiańszczyzny, w Czeskim i Bośneńskim dyalekcie, wiele słów piszą bez wszelkiej samogłoski, tak smrt, hrb, prst, hrst, prs, prsk, i t. d. a w Kraińskim wiele słów tak wymawiają, że nie rozeznać, jaka właściwie samogłoska w brzmieniu odbija się; więc też i w pisaniu jaką taką, tę czy owę kładą, n. p. *smèrt* albo *smart*, śmierć.

§. 7.

Daß in den Schriftsprachen die Selbstlauter in etymologischer Rücksicht minder wesentlicheWorttheile sind, erhellt am deutlichsten aus der Schreibart der morgenländischen Sprachen, wo sie von den Mitlautern abgesondert, unter dem Worte durch Puncte und Striche angedeutet werden. Ja in ältern Zeiten hat man sie ganz weggelassen; und in der Schrift bloß die Mitlauter ausgedrückt. Es ist eine ausgemachte Sache, daß die Puncte der Selbstlauter in den Schriften des alten Bundes, die Erfindung neuerer Rabbinen sind. Die Juden lassen sie bis auf den heutigen Tag in ihrer Schrift gewöhnlich aus. Die Karaimen verwerfen sie gänzlich; es ist bey ihnen sogar ein Glaubensartikel, die Selbstlauterschrift für ein Figment, für einen späteren Zusatz, für eine Ketzerey gegen die reine Lehre zu halten. — Was das Slavische anbelangt, so werden im Böhmischen und Bosnischen eine Menge Wörter ohne alle Selbstlauter geschrieben, z. B. smrt, hrb, prst, prs, prsk u. s. w. Im Krainerischen werden viele Wörter so ausgesprochen, daß man den Selbstlauter dem Klange nach nicht bestimmt unterscheiden kann; daher auch in der Schrift bald dieser, bald jener in demselben Worte gebraucht wird; so schreibt man bald smèrt, bald smart.

§. 8.

Ponieważ się samogłoski wszystkie, których prócz tego bardzo szczupła jest liczba, bez żadnej pomocy jakiego kolwiek narzędzia mowy, t. j. języka, warg, podniebienia, gardziela, samym tylko mniejszym lub większym otworem krtani wymawiają, więc dają się słyszeć wcale do siebie nawzajem podobném, a stopniowaniem tylko dźwięku rozróżnionèm brzmieniem; ze szczętem zaś różném od spółgłosek; zatém w wywodach etymologicznych możnaby ich i nie wyrażać między spółgłoskami, tylko miejsce ich w słowie, piątnem jakiémsiś ogólném (n. p. –) oznaczyć. Tak *m–r* stawia istotne głoski słów, *mor*, *mara*, *morze*, *marł*, *miara*. Tedy nie na tem rzecz, *jakie* w słowie są samogłoski, lecz *gdzie* w niém przegradzają spółgłoski.

§. 8.

Da die Selbstlauter, deren Zahl ohnehin so geringe ist, sämtlich ohne Hülfe eines von den Sprachwerkzeugen, der Zunge, der Lippen, des Gaumens, der Kehle, bloß durch geringere oder größere Öffnung der Luftröhre ausgesprochen werden; so tönen sie daher auf eine untereinander sehr gleichartige, und nur durch die Gradation des Lautes verschiedene Art; aber dagegen durchaus verschieden von den Mitlautern. Sie dürfen also bey etymologischen Untersuchungen , zwischen den Mitlautern füglich ausgelassen, und nur die Stelle, die sie in dem Worte einnehmen, mit einem allgemeinen Vocalzeichen (etwa –) bemerkt werden. So würde m–r die wesentliche Buchstaben der Wörter mor, mara, morze, marł, miara vorstellen. Es kommt also nicht darauf an, **was für Selbstlauter** sich in einem Worte befinden, sondern **welche Stelle** sie einnehmen.

§. 9.

Więc etymologia zasadza się na poznawaniu głosek istotnych słowa, jakoby pierwszego zawiązku, co zowią po łacinie *radix*, po naszemu jądro słowowe, pierwiastek; te radykalne, pierwotne, czyli jądrowe, nazywam tu głoskami istotnemi.

§. 9.

Die Grundfeste der Wortforschung beruht daher auf der Erkenntniß der wesentlichen, der Elementar-Buchstaben, so zu sagen des Keims des Worts, lateinisch radix, gleichsam Wortwurzel, Radical- oder Wurzel-Buchstaben, von mir wesentliche Buchstaben, genannt.

§. 10.

Wyżej rzeczono, że te się odkrywają, odrzuciwszy wszystkie przygodne, to jest, zakończenia, przyimki, samogłoski. Arytmetyczna niby próba, iż one są pewnie istotne, jest znaj-

§. 10.

Oben wurde gesagt, daß diese hervorgehen, wenn man alle zugemischten, als: Endigungen, Präpositionen, Selbstlauter absondert. Eine gleichsam arithmetische Probe, ob auch die wirklich we-

dowanie się ich we wszystkich pochodzących od owego zrzódłowego słowach.

sentlichen aufgefunden worden, hat man, wenn sich in allen aus demselben Stammworte abzuleitenden Wörtern die nähmlichen Wurzelbuchstaben wieder finden.

§. 11.

Biorę na przykład słowo: *unieśmiertelnić*; odrzuciwszy przyimek *u*, negacyą *nie*, zakończenie trybu bezokolicznego *ić*, drugie zakończenie przymiotnikowe *possibilitatis ln*, nie zostanie jak *śmiert*, po Czesku bez samogłoski smrt, t. j. śmierć. Lecz gdy, jak się niżej okaże *s=z;* a to *s* czyli *z* jest tylko przyimkiem przydatkowym (jak widzieć w słowie zemrzeć, zmarły, zeszły, zchod, schód); *ć* zaś albo Czeskie *t*, zakończeniem rzeczownikowem; zatem cała istota tak długiego słowa *unieśmiertelnić*, te dwie spółgłoski *m–r*.

§. 11.

Zum Beyspiele soll uns hier das Wort unieśmiertelnić (verunsterblichen) dienen. Werfe ich die Präposition u, die Negation nie, die Infinitivsendigung ić, die Endung des Adjectivi possibilitatis ln weg, so bleibt śmiert, Böhmisch ohne Selbstlauter smrt (der Tod) übrig. Da nun aber, wie unten gezeigt werden soll, das s=z ist, welche als Compositionspräposition gebraucht wird (wie aus den Wörtern zemrzeć, zmarły, zeszły, zchód, schód erhellet); das ć oder das Böhmische t hingegen, die Endigung des Substantivs ist, so besteht demnach das ganze Wesen dieses ziemlich langen Worts unieśmiertelnić bloß in den beyden Mitlautern m–r.

§. 12.

Teraz dla próby zastanawiam się nad słowami od źrzódłowego *mor*, *mrę*, *mrzeć*, pochodzącemi, a mijając wszelkie przydane głoski na początku, we śrzodku i końcu tych słów, trafiam zawsze na to *m=r*. Oto:

§. 12.

Zur Probe will ich jetzt die von dem Stamme mor, mrę, mrzeć abzuleitenden Wörter durchgehen. Wenn ich alle Zusatzbuchstaben am Anfange, in der Mitte und am Ende dieser Wörter weglasse, treffe ich überall auf jenes m–r. Also:

mor, *marł*, *mar*li, *mr*zesz, *mr*ę, *mr*zeć; *mor*zyć; nad*mar*ło, nade*mr*zeć; na*mr*zeć; obu*mi*erać; odu*mr*zeć, odu*mi*erać, odu*mar*ły; po*mor*zyć, po*mor*ek, po*mi*era, po*mr*zeć, po*mar*ły; prze*mr*zeć, prze*mi*erać, przy*mi*erać, przy*mor*ek; u*mi*erać, u*mr*zeć, u*mar*ły, u*mor*; wy*mr*zeć, wy*mi*erać, wy*mar*ły; za*mi*erać, za*mr*zeć, za*mar*ły; ze*mr*zeć, z*mi*erać, z*mar*ły; ś*mi*erć, ś*mi*ertelny, ś*mi*ertelność, nieś*mi*ertelny, nieś*mi*ertelność, bezś*mi*ertelnik, poś*mi*ertny; *mar*twy, *mar*twić, z*mar*twić, z*mar*twychwstanie; *mor*d, *mor*dować, *mor*derz, *mor*derca, *mor*derstwo, z*mor*dować, na*mor*dować, po*mor*dować, wy*mor*dować, za*mor*dować, *confer. Lat. mor*i, *mor*ior, *mor*tuus, *mor*s, *mor*tis, cf. *Gall. mor*t, *mor*tel, *meur*tre, cf. *Germ.* Mord, morden, Mörder, cf. *Graec. μοῖρα*, i. e. fatum, lethum.

Rozdział III.

O przemianach głosek istotnych.

Kapitel III.

Von der Verwandelbarkeit der wesentlichen Buchstaben.

§. 13.

Gdyby te same spółgłoski istotne nigdy się nie zamieniały na inne, byłoby dosyć snadno je rozeznawać; ale że częstokroć lozują się z pobratniemi albo podobnie brzmiącemi, ztąd często trudność w skazaniu ich znajdujemy. Zatém należy jeszcze uważać, które są sobie pokrewne, to jest, które jedne za drugie ważą.

§. 13.

Giengen mit den wesentlichen Mitlautern keine Veränderungen vor, so würde es eben nicht so schwer seyn, sie aufzufinden; allein da sie oft in die ihnen verwandten oder harmonirenden übergehen, so wird es oft sehr schwer, sie zu erkennen. Es muß daher ferner untersucht werden, welche mit einander verwandt sind, daß heißt, welche in einander übergehen.

§. 14.

Gdy kilka przyostrzejszych spółgłosek, wspołem do wymówienia ciężkich, w jedném zbiega się słowie, tak, że się niejako trą z sobą i chropowato wymawiają, zwyczaj pospolity dobiera miększych na ich miejsce, żeby słowo przez nie łagodniało. Jak ludzie z osobna, tak i plemiona i narody, zawsze do składu i nałogu swoich narzędzi mowy, jako to, gardła, warg, podniebienia, i t. d. słowa skłaniają; przez co toż słowo u różnych różnego nabywa brzmienia. Czechowi nie trudno smrt, hrb, prs, hrst, ale trudno *ciemny*, *cień*, *ciało*, *ciasto*, z delikatnością ust polskich wydać; woli tedy temny, stjn, t'elo, t'esto; nam zaś lżejsze *śmierć*, *garb*, *pierś*, *garść*, niż owe smrt, hrb, prs, hrst.

§. 14.

Wann mehrere etwas harte Mitlauter, die zusammen auszusprechen schwer fiele, in einem Worte so zusammen treffen, daß sie sich gleichsam an einander reiben und einen rauhen Klang verursachen würden; so nimmt man gewöhnich weichere an ihre Stelle, um dadurch die Aussprache des Worts zu mildern. Nicht nur einzelne Menschen aber, sondern auch ganze Völkerstämme, beugen die Aussprache der Wörter nach dem Baue und der Biegsamkeit ihrer Sprachwerkzeuge, der Kehle, der Lippen, des Gaumens u. s. w.; daher erhält ein und eben dasselbe Wort bey verschiedenen einen verschiedenen Klang. Dem Böhmen fällt es nicht schwer, smrt, hrb, prs, hrst zu sagen: aber es fällt ihm sehr schwer ciemny, cień, ciało, ciasto, so delicat wie der Pole auszusprechen; er will daher lieber temny, stjn, t'elo, t'esto sagen; so wie dem Polen dagegen śmierć, garb, pierś, garść, leichter fällt, als jenes smrt, hrb, prs, hrst.

§. 15.

Owo najważniejszy rozdział w etymologii, który skazuje pok rewieństwo spółgłosek, przez przykłady oczywiste, pewne, przykonywające, odmieniających się jednych w drugie; co odmiany spadkowe czyli deklinacyjne, czasowe czyli konjugacyjne, i oczywiście etymologiczne, czyli derywacyjne dają poznać. Za przejściem w tym względzie spółgłosek Polszczyzny, odkryjemy jej już to do Słowiańszczyzny, już do obcych języków stosunek, a to warto dalszego zatrudnienia.

§. 15.

Das wichtigste Kapitel in der Lehre der Wortforschung, ist daher das von der Verwandtschaft der Mitlauter, wo aus augenscheinlichen, zuverläßigen, überzeugenden Beyspielen, der Übergang des einen in den andern dargethan wird. Die Gesetze dieses Überganges der Mitlauter in einander, lassen sich aus den mit ihnen vorgehenden Veränderungen in den Declinationen, Conjugationen und ganz offenbaren Derivationen abnehmen. Geben wir nun in dieser Rücksicht die Mitlauter des Polnischen Alphabets durch; so wird sich dabey zu gleicher Zeit das Verhältniß derselben, nicht nur zu denen der übrigen Slavischen Mundarten, sondern auch zu denen fremder Sprachen wahrnehmen lassen; und dieß kennen zu lernen, dürfte wohl der Mühe werth seyn.

Rozdział IV.

PODZIAŁ I.

Które spółgłoski w które się przemieniają.

(affirmative)

Kapitel IV.

ABTHEILUNG I.

Welche Mitlauter in einander übergehen.

(affirmative).

§. 16.

1) *B=W;* to jest: *b* i *w* łozują się z sobą, jako to w tych słowach oczywiście pochodnych: *b*ój, *b*ojować, *w*ojować, *w*ojna. «Pod*w*oje, mówi *Mączyński*, mielibyśmy zwać pod*b*oje, od «pod*b*ijania; ale zwyczaj nie dopuszcza; tedy przy*w*ój, albo «pod*b*ój *postis.*» Dalej:

§. 16.

1) *B=W;* das heisst: *b* und *w* gehen in einander über, wie aus folgenden ganz offenbaren Derivationsbeyspielen sichtbar erhellet: *b*ój (Kampf), *b*ojować (kämpfen), *w*ojować (kriegen, Krieg führen), *w*ojna (der Krieg). «Pod*w*oje (Thürpfosten) sollte nach der „Bemerkung des *Mączyński* pod*b*oje geschrieben werden, von pod-„*b*ić (unterschlagen); doch der Sprachgebrauch hat przy*w*ój, pod*b*ój „eingeführt.“ Ferner:

Wyknąć, z*w*yknąć, z*w*yczaj, o*b*yczaj, o*b*yczajny, o*b*yczajność. — Wrócić, od*w*rócić, o*b*rócić, od*w*rót, o*b*rót, od*w*rotny, o*b*rotny. — Wlec, od*w*lec, o*b*lec, o*b*łoczyny. — Walić, od*w*alić, o*b*alić. — Wisieć, *w*ieszać, po*w*iesić, o*b*iesić, o*b*ieś. — Wodzić, po*w*odować, swo*b*oda, swo*b*odny. — Toł*u*b, toł*u*w, toł*w*. O*w*oc, Oberdeutsch Obs, Hochdeutsch Obst.

Not. Nawet w Cyrylsko-Rossyjskiém abecadle głoska **в** ma kształt od **б** mało co się różniący, i w szyku abecadłowym zaraz po niej następuje.

Anmerk. In dem Cyrillisch-Russischen Alphabete ist die Figur des **в** äusserst wenig vom **б** unterschieden, und folgt auch in der Alphabetischen Ordnung unmittelbar nach dem **б**.

2) *B=P:* łeb, łep, łbisko, łepski, lepszy, lepiej. — *B*luc, *p*luć, *b*lwać, *p*lwać. — Bryzgać, pryskać. — *B*uchać, *p*uchać, *Polon.* pukieł, *Gall.* poucle, *Germ.* die Buckel, *Ital.* boccola. — Biedz, biec, bieżeć, cf. *Polon.* pies (der Hund), cf. *Germ.* die Betze (suka). — *Pol.* piekę, piekarz cf. *Germ.* backen, Bäcker. — *Pol.* piję, poję cf. *Graec.* πίω, πίνω, ποῶ cf. *Lat.* bibo.
3) *B=F: vide F.*

§. 17.

1) *C=T:* na to są przykłady deklinacyjne, konjugacyjne, derywacyjne:

§. 17.

1) *C=T:* Beyspiele davon finden sich in den Declinationen, Conjugationen, Derivationen:

Świa*t*, na świecie; mio*t*am, mieciesz; gnio*t*ę, gnieciesz; gwał*t*, gwałcić. — *Pol.* cienki, *Bh.* *t*enky, *Ross.* тонкій, *Vind.* *t*inek, *Graec.* τέννος, *Lat.* *t*enuis, *Anglosax.* *t*hyn, *Svec.* *t*unn, *Island.* *t*hunnur (cf. *Gall=* *t*endre), *Persic.* *t*end, *Gallis.* *t*ene, *Bretag.* *t*anno, *Hibern.* *t*ana, *Germ.* dünn. — *Pol.* cierać, trzeć, *t*rę, *t*arty, *Boh.* tjrati, trjti, *Ross.* тереть, тру, *Lat.* *t*ero, *t*ritus, *t*riui.

2) *C=Ch=H=K.* — *Pol.* chych, chychotać, Ross. хохотатъ, *Germ.* kichern, huchelu, *Graec.* κιχλίζειν, *Lat.* cachinnari, cachinnus. — *Pol.* skrzynia, *Boh.* sskrjn'e, skrjnka, *Ross.* скринъ, скринка, *Vind.* skrinja, *Germ.* Schrein, Schrank, *Osnabrück.* Schreen, (cf. *Austriac.* Schraane), *Anglosax.* scrin, *Angl.* scrine, *Svec.* skrin, *Island.* skryin, *Lett.* skryne, *Lat. med.* screona, escrinium, crinium, crineum, *Gall. obs.* escrin, *Ital.* scrinio, scrigno, ciscranno.

3) *Ch=K=H=Spiritus asper.* — *Pol.* chléb, *Boh.* chleb, *Ross.* хлѣбъ, *Sorab.* chlieb, klieb, *Vind.* *h*leb, *h*liebez, *h*lebez, *Croat.* *h*lib, *ap. Ulphil* *hlaiban*, *Anglosax.* *h*laf, *Angl.* loaf, *Suec.* lef, *Finland.* leipa, *Lat.* libum, libo, *Germ.* Laib, Leib, Laibel.

We wszystkich tych wspomnionych dyalektach i językach słowo to bądź chléb, w ogólności, bądź właściwiej bochenek znaczy.

In allen diesen Mundarten und Sprachen bedeutet das Wort chléb etc. theils Brot überhaupt, theils insonderheit dessen Form, ein Laib Brot.

4) *Ch* = Sz (cf. *Gallic.* ch). Słu*ch*, słu*ch*ać, słyszeć. — U*ch*o, uszy. — Mu*ch*a; muszka. — Me*ch*, mchu, mszysty, mszyć.

5) *C* = *Cz* = *K*. Me*k*a, w męce, męczyć. — Siec, siekł, siecze, siekę, *Boh.* sekati, sekawati, *Vind.* se*k*ati, se*k*uvati; **Ross.** siecz, sie*k*u, *Lat.* seco, *Pol. extr.* se*k*ować kogo. — Czapka, cf. *k*apa, *Boh.* Czapka, kape, *Vind.* *k*apa, *k*apiza, **Ross.** szapka, *Svec.* kappa, *Ger.* Kappe, *Angl.* Cap, *Ital.* Cappa, cf. *Gall.* chapeau, *Lat. med.* Capo (cf. *Lat.* caput). *Graec. med.* κάππα, *Wallach.* Kapella, *Polon.* Kapelusz, *Hebr.* כובה (*kobah* = *galea*).

6) *C* = *Dz* = *Ch* = *G* = *H*: *Pol.* moc, modz, mogł, mogę, *Boh.* moc, moct, mohu, *Ross.* mocz, mo*h*u, mogu, *Germ.* mögen, vermögen, vermag, vermochte, Macht; *Svec.* Magt, maga, *Angl.* might, may, *Island.* meiga, *Dan.* maa, *Anglosax.* magan, cf. *Lat.* magnus, *Graec.* μέγας.

§. 18.

1) *D* = *T*. Dech, *t*chu, *t*chnąć, od*d*ychać, ode*t*chnąć. — *D*retwieć, *t*retwieć. — Trzaska, *d*rzazga. — Teka, *d*eka, *Germ.* Decke. — Trwać, *t*rwa, *Lat.* durare, durat, *Gall.* durer, *Germ.* dauern, *Oberdeutsch* tauern, *Svec.* dura. — *Pol.* dureń, durny, o*d*urzyć, **Ross.** дуракъ, дуръ, дурить, *Svec.* däre, *Niedersächs.* doren, door, *Schwab.* *t*or, *Hochdeutsch* Thor, thöricht, bethören. — *Pol.* *d*oł, *d*olina, *Boh.* dolik, dolina, *Ross.* долъ, долина; *Vind.* dul, dolina, *Croat.* dól, dolina, *ap. Otfred.* dal, *ap. Notker.* *t*al, *ap. Ulphil.* dalei, *Anglosax.* dael, *Svec.* dal, *Island.* dalur, *Germ.* Thal, Thäler, cf. Thaler, *Pol.* talar, ***ab urbe*** Joachimsthal.

2) *D* = *Dz* = *Boh*: etc. *d' t'*. Woda, na wodzie; wiodę, wie*dz*iesz. — *Polon.* Widzę, *Boh.* widjm, wid'eti; *Ross.* видѣть, вижу, *Croat.* et *Vind.* vi*d*jm, vidjti, *Lat.* video, vi*d*i, visum. — *Polon.* *D*zień, dnia, *Boh.* den, dne, *Croat. et Vind.* dan, *d*en, *Ross.* день, дня, *Anglosax.* daga, *Frisland.* dy, *Hibern.* *d*ia, *Lat.* dies (cf. diu, interdiu, cf. *Pol.* dziś, *Boh.* dnes, *Croat.* denesz, danasz, *Lat.* hodie), *Dan.* dag, *Angl.* day, *Crim. Tatar.* tag, *Germ.* Tag, (cf. *Arab.* daa = świt, Tagesanbruch). — ***Pol.*** Ludzie, ***Boh.*** lide ***Ross.*** люди, *Vind.* lu*d*i, *Croat.* lyudi, *Germ.* Leute, *Svec.* ly*d*, *Island.* lio*d*, *Lat. med.* li*d*i, leu*d*es, leu*d*i, leo*d*i, lae*t*i, li*t*i, ***Graec.*** λῖτοι, λαός. — *Pol.* *D*ziad, dziedzic, dziecię, *Boh.* d'ed, d'edic, djt'e, ***Ross.*** дѣдъ, дѣдичь, дитя, cf. *Pol.* *t*a*t*a, *Turc.* *t*a*d*a, *Arab.* a*tt*a, *Slav.* Otec, *de quo plura sub litera T, ubi de voce* Ojciec. *Pol.* dzięka, dziękować, ***Boh.*** dika, d'ekowati, *Germ.* Dank, danken, *Anglosax.* thanc, *Angl.* thanks, *Svec.* tacka. — *Pol.* dział, dzielić, ***Boh.*** djl, d'eliti, ***Ross.*** доля, дѣлити, *Niedersachs.* Deel, deelen, *ap. Ulphil* dail, dailan, *ap. Isidor.* deil, deilan, *Anglosax.* dael, *d*aelan, *Svec.* del, *d*ela, *Graec.* διειλειν, *Vind.* deliti, *t*alati, *Germ.* Theil, theilen, (cf. *Svec.* *t*aelja, *Lat. med.* *t*alliare, ***Ital.*** tagliare, ***Gall.*** tailler = krajać, schneiden, zerschneiden).

D przed *Z* u Polaków często przydatkowe, ile że go nie masz w inszych dyalektach Słowiańskich, n. p.

D vor Z ist bey den Polen oft ein Vorsetzbuchstabe, da er sich in den übrigen Slavischen Mundarten in denselben Wörtern nicht vorfindet, z. B.

*D*zwon, *d*zwonić, *Obsol.* Zwon, Zwonić, *Boh.* zwon, zwoniti, *Ross.* звонъ, звонить, *Carn.* svun, svonit, *Vind*, svon, sgon, svonz, svonit, *Ital.* suonare cf. *Lat.* sonus, sonare cf. *t*onus, *Pol.* *t*on (*Z* = *s* = *t*, *de quo infra*). — *D*zban, *d*zbanek, cf. *b*ania.

§. 19.

F. wcale nie Słowiańska głoska; nie masz pod nią ani w słownikach żadnego słowa rodowicie Słowiańskiego, ani w abecadle jéj postaci; bo Cyryllicko-Rossyjskie ф żywcem jest Greckie φ. Jeśli się w jakiém słowie znajduje, albo to błąd, i za inną podstawiona, jak w słowie obfity, zamiast o*k*wity; kroto*f*ila zamiast krotochwila; albo słowo nie Słowiańskie, n. p. tra*f*, tra*f*ić, tre*f*ić, *Germ.* treffen, traf; hu*f*, u*f*, hu*f*iec, u*f*iec, *Germ.* Haufe; u*f*ać, du*f*ać, *Germ.* Hoffen.

§. 19.

F. ist gar kein Slavischer Buchstabe; in den Wörterbüchern findet man unter diesem Buchstaben kein ächt Slavisches Wort, und in dem Alphabete kein Schriftzeichen dafür; denn das Cyrillisch-Russische ф, ist nichts anders, als das Griechische φ. Findet sich das F in einem Worte, so ist es entweder statt eines andern Buchstaben untergeschoben, wie in dem Worte ob*f*ity statt o*k*wity, kroto*f*ila stat krotoch*w*ila; oder das Wort ist nicht Slavisch, z B. tra*f*, tra*f*ić, tre*f*ić, Germ. treffen, traf; hu*f*, u*f*, hu*f*iec, u*f*iec, Germ. Haufe; u*f*ać, du*f*ać, Germ. hoffen.

2) Które głoski w Słowiańskim stoją za Łacińsko-Teutońskie *f*, i Greckie *ph*, objaśniają następujące przykłady:

2) Was für Slavische Buchstaben das Lateinisch-Teutonische f und Griechische ph vertreten, zeigen uns folgende Beyspiele:

Lat. p*h*asianus, *Lat. med.* *f*asanus, *f*axanus, *Angl.* p*h*asant, *Germ.* Fasan, *Polon.* *b*ażant. — *Germ.* Farbe, *Pol.* barwa. — *Lat.* *f*rater, (*Graec.* φρατήρ-*curialis*) *Boh.* bratr, *Vind.* brater, brat, *Ross.* братъ, *Polon.* *b*rat, *obsol. plur.* bratrzy, bratrzyk, *apud Otfrid.* bruader, *ap. Viller.* bruoder *Oberdeutsch*, Bruder, Bruoder, *Niedersächs.* Broder, Broer, Broor, *ap. Ulphil.* brothr, *Island.* brodur, *Svec.* et *Dan.* broder, *Hibern.* brutha, *Vallis.* brawd, *Anglosax.* et *Angl.* *b*rother, *Crim. Tatar.* bruder, *Hochdeutsch* Bruder, *Pers.* berader. — *Lat.* *f*aba, *Pol.* bob, *Oberdeutsch* bohn, *Hung.* bab, *Lith.* pupa. — *Germ.* fasten, *Svec.* et *Island.* *f*asta, *Holland.* vasten, *Angl.* *f*ast, *Goth.* *f*astan, *Finland.* paaston, *Polon.* post, poszczę pościć, *paszczać, **Boh.** postitise, **Ross.** постничать, пощусь (cf. *Graec.* ἄπαστος = *iciunus*).

Śmiało tedy możemy kłaść: *f* = *b* = *p* = *ph* = *w*.

Wir können also ganz zuverläßig annehmen: f = b = p = ph = w.

§. 20.

1) *G=k*: *k*u, *k'*, =*g*; *k*u rzeczy, *k*rzeczy, *g*rzeczy, *g*rzeczny. — *K*u woli, *k*woli, *g*woli. — *K*u myśli, *k*myśli, *g*myśli. — Rze*k*ę, urze*k*ę, uro*k*, wró*g*. — *Gnieść*, *g*niotę, *Ross.* гнести, гнѣту, *Vind.* *g*nietiti, *Angl.* *k*nead, *Anglosax.* cnaedan, *Dan.* *k*nede, *Svec.* *k*näda, *Germ.* kneten (cf. Knoten). — *G*nać, *g*onić, *g*onitwa, *k*oń, *k*oniec, *k*onać, z*g*on, doz*g*onny, do*s*konały, za*g*on, za*k*on.

2) *G=z=ż*: Ubo*g*i, ubóztwo, ubo*ż*szy, ubo*ż*yć. — Dro*g*i, dro*ż*szy, dro*ż*yć. — trwo*g*a; trwo*ż*yć. — Bó*g*, bo*ż*e, bóztwo, bo*z*ki.

3) *G=Dz*: No*g*a, w no*dz*e. — Trwo*g*a, w trwo*dz*e. — Róz*g*a, w róz*dz*e.

4) *G=Z=S*: *G*wiazda, *Carn.* *s*vesda, *Ross.* звѣзда, *Vind.* *s*viesda, *s*vesda (cf. *Pol.* *ś*wieca, *ś*wiecić.)

5) *G=*, *Ross.* г, =*Boh.* h=*Graec. spiritus asper* et *lenis*. — *Pol.* *g*óra, *Ross.* гора, *Carn.* *g*orra, *Vind* *g*ora, *Boh.* hora, *Grae.* ὄρος, *Hebr.* הר *h*ar, *h*or. — *Polon.* *g*ość, *Ross.* гость, *Carn.* *g*ost. *Boh.* host, *Lat.* hostis (*significatione obsoleta*=hospes. *Cicer. Offic.*) *Ital.* hoste, *Gall.* hôte, *Angl.* *g*uest, *Dan.* *g*est, *Svec.* et *Holl.* *g*ast, *Germ.* Gast. — *Pol.* *g*łos, *Ross.* голосъ, *Croat.* *g*lasz, *Carn.* *g*lass, *Vind.* *g*lass, *g*lasse, *Boh.* hlas, cf. *Polon.* *h*ałas, cf. *Germ.* Hall, hallen, gällen, Gall, Schall, schallen, cf. *Pol.* *g*iełk, z*g*iełk, *Svec.* *g*aella, *Island.* *g*ialla, *Vallis.* *g*ala, *Angl.* *y*ell, *Holl.* *g*hillen, *Dan.* *g*ale, cf. *Graec.* κάλειν, *Svec.* *k*alla, *Hebr.* et *Chald.* kol=*vox*, *sonus*. — *Polon.* *g*anić, *Boh.* han'eti, cf. *Pol.* *g*ańba, *h*ańba, *h*aniebny, *Boh.* *h*anba, hanebny, cf. *Germ.* Hohn, höhnen, cf. *Gal.* *h*onte. — *Pol.* Cug, ciąg, *Germ.* Zug, ziehen, gezogen, *Boh.* tahnauti, tahati, *Ross.* тянуть, потянуть, *Carn.* potęgniti, *Vind. obsol.* tegnem, (cf. *Germ.* dehnen, *Nidersächs.* tehen, *ap. Ulphil.* tiu*h*an, ziu*h*an, ze*ch*an. — *Pol.* *g*rod, *Ross.* городъ, *Carn.* *g*rad, *Boh.* hrad, cf. *Lat.* *h*ortus, *Germ.* Garten, *Svec.* *g*ärd, *Dan.* *g*iarde, *Graec.* χόρτος (*septum*, *quo cincta cohors*), *Lat. med.* curtis, *Pol.* *h*urty, *Germ.* Hürde, *Hebr.* *g*ored, *Chald.* *k*eret, *Angl.* *y*ard., *Gall.* *j*ardin, cf. garder.

Wszystkie w znaczeniu grodzy, grodzenia, ogrodzenia; a słowo grod, *Slav.* grad, znaczy w dyalektach Słowiańskich niekoniecznie zamek, warunek, twierdzę; lecz oraz wszelkie miasto; ztąd *Ross.* гражданинъ, *Croat.* *g*radhan=mieszczanin.

Alle diese Wörter haben die Bedeutung der Umzäunung; in vielen Slavischen Dialecten bedeutet aber grod oder grad, nicht sowohl eine Burg, ein Schloß, sondern vielmehr überhaupt jede Stadt; daher *Ross.* *h*raždanin, Croat. gradhan, ein Bürger, Stadtbürger, Städter.

Pol. *G*ay, *Boh.* Hag, *Germ.* Hain, Hag, Gehäge, Hecke, *Angl.* hedge, *Gall.* *h*aye, *Lat. med.* *h*aga, *h*aia, *h*aya, *h*eya, *h*ayeium=ogrodopłot, miejsce ogrodzone, ein Gartenzaun, eine Gartenhecke; sądy gaić, Gericht hägen, *Austr.* hayen, (z dawnego zwyczaju, że gdy sądy pod czystém niebem odprawowano, plac ogradzano, ociszano. Gaj w pierwiastkowém znaczeniu: lasek młodociany ogrodzony, zwierzyniec), von der alten Gewohnheit die Gerichte unter freyem Himmel zu halten, da dann der Gerichtsplatz umzäunt und befriedigt wurde. Gaj heißt also eigentlich ein iunges befriedigtes Wäldchen, ein kleiner Thiergarten.

«Bogatków, gdy się z Mazowieckiego do Litwy przenie«śli, Bo*h*atkami nazywano; Glińskich inni zowią Hlińskiemi» mówi **Niesiecki**. Otoż i ślad historyczny zamiany *g* na *h*, na ten wzór Rusini nasi, Smotrzyski, Sakowicz, Pimin, piszą, nawet w Polskim, *h*ruby, *h*rubo i t. d. zamiast *g*ruby, *g*rubo, *Germ.* grob, *Boh.* hruby.

„Die Bogatko's, sagt **Niesiecki**, wurden, als sie aus Ma„suren nach Lithauen hinüber zogen, Bohatko's genant; die Gliński, heißen bey andern *H*liński". Hier haben wir also auch einen Geschichtsbeweis von dem Uebergange des G in H. Auf gleiche Art schreiben unsre Reußischen Schriftsteller, Smotrzyski, Sakowicz, Pimin, u. s. w. sogar in ihren Polnischen Schriften: *h*ruby, *h*rubo, statt gruby, grubo, *Germ.* grob, *Boh.* *h*ruby.

6) *G=H*, z początku słowa często tylko przydatkowe czyli przybyszowe.

6) G=H ist im Anfange der Wörter oft ein bloßer Vorsatzbuchstabe, ein Vorsatzguttural.

Polon. Gniazdo, *Ross.* гнѣздо, *Carn.* *g*nęsdu, *Vind.* *g*nesdu, *g*nijesdu, *g*niesdje, *Croat.* *g*nyezdo, *Sorab.* n'ezdo, *Svec.* naesta, *Germ.* Nest, *Graec.* νεοσσία, νεοττία, *Hibern.* nead, *Vallis.* nith, *Lat.* nidus, *Pol.* *g*nieździć, *Carn.* *g*nęsditi, *Boh.* hnizditi, *Germ.* nisten, Niedersächs. nesten, *Anglosax.* nistian, *Angl.* nestle, *Svec.* naestla, *Gall.* nicher. — *Pol.* *g*rabić, *Ross.* грабить, граблю (plondrować, rabować plündern, rauben), *Boh.* hrabati, *Vind.* *g*rabiti, cf. *Germ.* grapsen, raffen, rauben, *Svec.* rappa, *Ital.* arraffare, *Lat.* rapere. — *Polon.* *h*rabia, *g*rabia, *g*rof, *g*raf, *Germ.* Graf, *Vind.* *g*rof, *Boh.* hrabie, *Angl.* *g*rave, *Anglosax.* refa.

Chociaż pospolicie wyprowadzają *graf*, z Niemieckiego grau (siwy); atoli zdaje się być raczéj źrzódłem jego dawne półnoene *reve* (Sędzia Ziemski).

Ob man gleich gewöhnlich Graf von dem deutschen Grau ableitet; so dürfte doch wohl vielmehr das alte mitternächtliche reve (der Landrichter) für die Quelle desselben zu halten seyn.

§. 21.

1) *H* Starzy pisarze częstokroć bez potrzeby kładą, to z początku słów, to w śrzodku, n. p.

§. 21.

H. dieser Buchstabe wird von den alten Polnischen Schriftstellern oft überflüßig, sowohl im Anfange, als in der Mitte des Worts gebraucht z. B.

*h*aptekarz, zast*h*awa, t*h*en, t*h*a, t*h*o, kt*h*ory, t*h*ylko.

2) Przeciwnie zaś nie dokładają tej głoski, gdzieby powinni, pisząc:

2) dagegen wird er von ihnen oft ausgelassen, wo wir ihn jetzt mit Recht schreiben: z. B.

ultaj, ańba, usnacht, *Germ.* Hausknecht; *hodie* *h*ultaj, *h*ańba, *h*usnacht.

3) Także też piszą i zamiast *wnet*, *hnet*, *Boh.* hned.

3) Statt des heutigen *wnet* (bald) schreiben die alten Polen *h*net, so wie die Böhmen *h*ned.

4) A teraz zamiast *h* piszemy często *ch:*

4) Heut zu Tage wird statt h oft ch gebraucht:

*ch*aba, *h*aba, *h*abeas (*Lat.* habere) *ch*ap, *ch*apanka. *Ch*abina, *h*abina.

5) *H=G. qu. v.* 6) *H=S=Z qu. v.*

§. 22.

1) *j*, jota: Ta głoska u Polaków, co u Czechów *g*, (podobnie jak Polskie *g=Boh. h*), z początku słów przydatkowa, przybyszowa, na ten kształt, jak u Greków *spiritus asper*. W Cyryllicko-Rossyjskim abecadle zgłoski я, ѣ, mają swe własne pojedyncze znaki. Że *j* na początku słów przydatkowe, pokazują następujące przykłady:

1) j; jota: dieser Buchstabe ist bey den Polen das, was bey den Böhmen das *g* ist, (so wie das Polnische *g* dem Böhmischen h entspricht); beym Anfange der Wöter, Vorsatzbuchstabe, und wie der Griechische spiritus asper zu betrachten. In dem Cyrollisch-Rußischen Alphabete haben die Sylben ja, je, ihre eignen Schriftzeichen. Daß das j im Anfange der Wörter Vorsatzbuchstabe ist, ergiebt sich aus folgenden Beyspielen.:

Adam, *J*adam; *E*wa, *J*ewa (vid. *Leopolita*, *Wróbel*, *Lubelczyk*, *Walentyn z Brzozowa*, *Seklucyan*, *Wujek etc.*) *A*ndrzej, *J*ędrzej.— *Polon.* *j*abłko, *Ross.* яблоко, *Boh.* gablko, *Carn.* jabelku, *Vind.* *j*abuku, *j*abuka, *Crim. Tatar.* apel, *Vallis.* *a*fal, *Hibern.* aval, *Niedersächs.* appel, eppel, *Svec.* aeple, *Dan.* äble, abild, *Lith.* Obelis, *Holl.* appel, *Angl.* apple, *Anglosax.* apl, aeple, epl; *Alem.* aphul, aphol, apfel, epfele, effeli; *Germ.* Apfel, Aepfel, Aepfelchen.

2) *J=y=g:* Stoj*ę*, stó*j*, sto*g*.— Bi*je*, bó*j*, bo*ję* się, bó*g*. — *Pol.* *J*ałowica, *Ross.* яловица, *Boh.* galowice, *Germ.* gelte Kuh, Kalbe, *Pol.* *J*ałowy, *Boh.* galowy, *Germ.* gelt, *vulg. Oberdeutsch et Niederd.* galt, gölt, geld, geel, gell, göll, *Svec.* gall, *Dan.* göld (cf. *Germ.* kahl, schaal, *Lat.* *caluus*, *Pol.* goły), *ergo* jałowy= bezżyzny, bezpłodny, unfruchtbar.

§. 23.

1) *K=C=Cz*; *vide supra.* 2) *K=G; vide supra.*

3) *K=Z*; etc. *Pol.* *K*wiat, *k*wiecie, *Boh.* kwèt, kwjti; *Ross.* цвѣтъ, *Croat.* czvet, czvit; *Vind.* zviet, zvietje.— *Pol.* *K*wilić, *Boh.* kwiliti, *Carn.* zviliti.— *Polon.* *k*wiczeć, *Boh.* kwičeti, *Carn.* zvizhati, *Angl.* *sq*ueak, *Germ.* quieken, quieksen.

4) *K=kw=qu*. *Pol.* *k*wota, *Lat.* *q*uota, quotus.— *Pol.* *k*ilka, *Gall.* *q*uelque.—*Pol.* *k*i, z *k*im, *k*im, *Gall.* *q*ui, *Lat.* *q*ui.— *Polon.* *k*to, *abbreviat. pro k*— to, i. e, ki to, który to; *in Genit.* *k*ogo, (ki tego, ktego, ki jego, ki go) cf. *Boh.* *k*do, *in Genit.* koho, *Vind.* *k*du, *k*edu, htu; *Lat.* quis, qui, cuius.

§. 24.

1) *l*, *ł*. We względzie etymologicznym obiedwie te głoski są równe; w wymawianiu tylko się różnią, dla dźwięku, gdy tego pewnych głosek przypadkowy zbieg wymaga, n. p. szko*ł*a, z Grecko-Łacińskiego scho*l*a, *Germ.* Schule; w siódmym przypadku, *in Locali*, traci swoje *ł*; mówiemy i piszemy: w szko*l*e. Od słowa Pó*ł*, idą równie spo*ł*ek, spo*ł*eczny, spo*ł*eczeństwo, jak wspólny, spó*l*ny.— *ł* od Czechów od dwóch wieków zarzucone; w Cyryllicko-Rossyjskim abecadle wcale nie było; w Polskim musi być zachowane, dla rozróżnienia kilku słów do siebie podobnych, n. p. *l*aska, *ł*aska, *l*ep, *ł*ep; a w konjugacyach dla różnicy rodzaju żeńskiego i nijakiego w liczbie mnogiéj czasu przeszłego od rodzaju mezkiego n. p. czyta*ł*y, czyta*l*i. W liczbie pojedyńczéj *ł* stało się istotną cechą czasu przeszłego przez wszystkie rodzaje, n. p. czyta*ł*, czyta*ł*a, czyta*ł*o.

1) l, ł; In etymologischer Rücksicht sind diese beyden Buchstaben gleichgültig; in der Aussprache des Polen entsteht ihre Verschiedenheit aus dem zufälligen Zusammentreffen gewisser Buchstaben; so sagt und schreibt der Pole im Nominativo Szko*ł*a, Schule, im Locali dagegen w Szko*l*e. Von dem Worte pó*ł* werden eben sowohl spo*ł*ek, spo*ł*eczny, spo*ł*eczeństwo, als wspólny, spó*l*ny abgeleitet. Das *ł* haben die Böhmen schon seit zweyhundert Jahren abgeschafft; in dem Cyrollisch-Russischen Alphabete befindet sich auch für dasselbe kein Schriftzeichen. Der Pole ist genötbigt es zu behalten, um dadurch mehrere, ihrer Gestalt nach ganz gleiche Wörter zu unterscheiden, z. B. *l*aska Stock, und *ł*aska Gnade, *l*ep Vogelleim, und *ł*ep Kopf; so auch in den Conjugationen, um das weibliche und sächliche Geschlecht des Pluralis Praeteriti vor dem männlichen auszuzeichnen z. B. czyta*ł*y, czyta*l*i. Im Singulari ist das *ł* das characteristische Zeichen des Praeteriti durch alle Genera, z. B. czyta*ł*, czyta*ł*a, czyta*ł*o.

2) Jak szło Polakom o to, żeby *l* od *ł* było dobrze rozróżniane, pisownia ich dawna pokazuje; gdyż nie tylko *ł* cechowali kreską poprzeczną, ale żeby *l* za owe nie było brane, choć już tym znaczne, że nie ma owéj kreski, warowali go jeszcze przyłatywaną zbytecznie *pleonastice* głoską *i*, n. p.

2) Wie sehr den Polen darum zu thun war, daß das *ł* richtig gebraucht würde, zeigt die alte Schreibart, nach welcher nicht nur das *ł* mit einem Querstriche in der Höhe bezeichnet, sondern auch noch dem l, das sich gleichwohl schon vor jenem durch den Mangel des Querstrichs hinlänglich auszeichnete, ein pleonastisches i zugesellt wurde, z. B.

liuby, liubić, liaska, liekki=luby, lubić, laska, lekki.

3) *L = N = M qu. vid.*

4) Południowi Słowianie, Dalmaci, Raguzanie, i t. d. przemieniaja Włoskim trybem *ł*, *l*, na j, n. p. człowiek, na *c*j*ovek* (cf. F*l*orenza, F*i*orenza); nawet na *o* n. p. or*io in Genit.* or*l*a, *Polon.* Orze*ł*, or*ł*a. Kraińczykowie, Windowie na *u*, n. p. po*u*ne, po*u*dni, po*u*den, *Pol.* po*ł*udnie, *Croat.* po*l*dne, po*l*dan. — *Vind.* so*l*, so*u*, *Pol.* sól; *Vind.* so*l*itnost, so*u*nost, *Pol.* so*l*ność, słoność. Sorabowie w Luzacyi na *w*, n. p. Z*w*oto, *Pol.* z*ł*oto; ko*w*o, *Pol.* ko*ł*o; s*w*owo, *Pol.* s*ł*owo (cf. *Pol.* s*w*oboda, s*ł*oboda). U Francuzów odmiana *l* na *u* najpospolitsza; z łacińskiego falsus, *Gall.* faux; felix, *Gall.* feu (nieboszczyk); ma*l*um, *Gall.* mal, *plur.* les ma*u*x.

4) Die südlichen Slaven, die Dalmaten, Ragusaner etc. verändern nach Italiänischer Art das ł, l, in j. z. B. Pol. człowiek, Rag. *c*j*owek* (cf. F*l*orenza, F*i*orenza); ja sogar in o z. B. or*io*, im Genit. or*ł*a, Pol. orze*ł*, or*ł*a. Die Krainer und Wenden in u, z. B. po*u*ne, po*u*dni, po*u*den, Pol. po*ł*udnie, Croat. po*l*dne, po*l*dan. — Vind. so*l*, so*u*, Pol. sól, Salz, Vind. so*l*itnost, so*u*nost, Pol. so*ł*ność, s*ł*oność, Salzigkeit. Die Wenden in der Lausitz in w z. B. Z*w*oto, Pol. z*ł*oto; ko*w*o, Pol. ko*ł*o, s*w*owo, Pol. s*ł*owo (cf. Pol. s*w*oboda, s*ł*oboda). Im Französischen ist die Verwandlung des l in u sehr häufig; aus dem Lateinischen falsus ist faux, aus fe*l*ix, fe*u* (der Seelige), aus malum, mal, im plur. les maux, geworden.

§. 25.

M = N. Lat. *N*icolaus, *Ross.* Николай, *Pol.* *M*ikołaj. — *Polon.* *N*iesplik, *m*esplik, *Boh.* nyszpule, *Ital.* *n*espola, *Lat.* *m*espilus, *Graec.* *μεσπίλη*, *Germ.* Mispel. — *Pol.* *N*iedźwiedź, *Boh.* *n*edwed, *obs. Boh.* *m*edwed, *Vind.* *n*edved, *m*edved, *Croat.* *m*edved, *Hung.* *m*edve, *Etymon.* miód, *Ross.* медъ, *Boh.* med, *Lith.* meddus, *Hung.* mez, *Finland.* mezzi cf. *Germ.* Meth, *Lat.* mel, mellis, *Graec.* *μέλι.* — *Polon.* *n*ianka et. *m*amka.

§. 26.

N Dawniejsi wierszopisowie podstawiaja czesto za *l*, *ł*, n. p. wzie*n*y, wzie*ł*y. — *Polon.* ma*ł*żonek, ma*ł*żonka, ma*ł*żeństwo, *Boh.* ma*n*žel, ma*n*želka, ma*n*želstwj. «Manżonek, mówi Miączyński, niektórzy pisza, dowodzac, iż to słowo złożone jest z Niemieckiego Mann, i z Polskiego żona.» Budny, tłumacz Biblii, pisze: ma*n*żeństwo, ma*n*żonkowie. — Ktoby chciał wywodzić słowo *j*elca, (*manubrium*, rekojeść, fordyment u szpady, miecza), *Boh.* gilce, mogłby prowadzić od jecia; podobniéj wszakże ten wyraz mógł pojść z Włoskiego elsa (=*capulus.*)

2) Jak *M* tak i *N* tkwia w głoskach *a*, *e*, n. p.

§. 26.

Das N schieben die alten Dichter oft dem l, ł, unter z. B. wzie*n*y, stat wzie*ł*y. Pol. *mał*żonek, ma*ł*żonka, ma*ł*żeństwo, Boh. ma*n*žel, ma*n*želka, ma*n*želstwj. «Manżonek schreiben „einige, sagt Miączyński, und wollen behaupten, daß dies Wort „aus dem Deutschen Mann und dem Polnischen żona, zusammengesetzt sey.“ Der Bibelübersetzer Budny schreibt ma*n*żeństwo, ma*n*żonkowie. — Das Wort jelca, Boh. gilce, Handgriff, Degengefäß, kann füglich von jać greifen, abgeleitet werden; doch vielleicht wahrscheinlicher noch von dem Italienischen elsa.

2) M und N steckt in den beyden Buchstaben a und e verborgen, z. B.

j*ą*ć, im*a*ć, je*n*iec, im*a*niec, je*ń*stwo, im*a*ństwo.

3) *N* u nas dziś wkradło sie w słowo w*n*ijśdź, w*n*ijść, w*n*ijście, zamiast wejść, wejście, dla dobitniejszej różnicy od słowa: wyjść, wyjście; przeciwnie dawni zamias. *w*yjść pisali wy*n*iść, zamiast wyjdzie, wy*n*idzie.

3) Das N hat sich bey uns heut zu Tage eingeschlichen in die Wörter w*n*ijść, w*n*ijście, statt wejść, wejście, um sie desto besser von wyjść, wyjście, zu unterscheiden; dagegen schreiben die alten Schriftsteller wyniść statt wyjść, wynidzie, statt wyjdzie.

§. 27.

1) *P = B,* qu. v. 2) *P = F,* qu. v. 3) *P = W,* qu. v.

§. 28.

R przed *e*, Polskim uszom zbyt twarde, rozstworzone niejako wkładajac miedzy nie *z* głoske. Rossyanie dla tejże przyczyny odmieniaja *e* po *r* na ѣ. Czesi już te pisza rz, już zamiast tego daja znak nad ř. — Jak proste *r* na *rz* sie przerabia, skoro *e* nastepuje, pokazuja te przykłady:

§. 28.

R vor dem *e* klingt dem Polen zu hart; er mildert es durch die Dazwischensetzung des *Z*. Aus eben dieser Ursache verwandeln die Russen das e nach dem r in ѣ. Die Böhmen schreiben bald ausdrücklich rz, bald auch nur ř. Wie das gewöhnliche *r* in *rz* verwandelt werde, sobald ein *e* darauf folgt, zeigen folgende Beyspiele:

wiat*r*, na wiet*rz*e, powiet*rz*e; o*r*ać, o*rz*e.

2) W zbiorze słów Polskich nie znajduje sie żadne rodowite pod *re*; słowo *rz*eż, zkad *rz*any chleb, ze słowem *ry*ż, zasiaga najdawniejszej azyatczyzny; albowiem:

2) In dem ganzen Wörtervorrathe der Polnischen Sprache findet man unter *re* kein einziges Nationalwort; das Wort *rzeż* ist even so wie *ry*ż dem ältesten Orientalismus zugehörig; denn:

Pol. reż, *Boh.* rež, *Ross.* рожь, *Carn.* roch, *Vind.* ersh, hersh, gersh, *Svec.* rog, *Esthon.* ruchet, roet; *Dalm.* raax, *Hung.* ros, *Vallis.* rhyg, *Lat. med.* rogga, *Angl.* rye, *Germ.* Rocken, Roggen, *Arab.* aruz. — *Arab.* araz, *Pol.* ryż, *Germ.* Reiß, *Malabar.* arisi, *Graecolat.* oryza, *Hispan.* arroz, *Angl.* rice, *Ital.* reso, *Gall.* ris.

Słowa tedy od *re* zaczynające się, nie są Słowiańsko-Polskie.

Die mit *re* anfangenden Wörter sind also nicht Slavisch-Polnisch.

5) *Rze* = re, *Rz* = *r*; n. p. pre, prze, parł, party, odeprzeć, odpierać, prza, odeprza, o spor. — *Pol.* Rzecz, *Boh.* rzec, *Ross.* рѣчь. cf. *Lat.* res (*significatione sermonis*), *Graec.* ῥῆμα. *Verbum.* rzec, rzeknąć, *Boh.* rzeciti, *Eccl.* ресщи, рѣчь, рѣкѫ. cf. *Graec.* ῥέειν, *Lat.* reor, ratus, *Obsol. Germ.* rechen, *inde* sprechen, *Island.* röda, *Svec.* reda, *Germ.* reden.

Że zaś Greckie ῥέειν, *Ross.* рѣти. znaczą także płynienie, cieczenie, niby to *fluvium sermonis*; tedy i słowo rzéka, rzeczny, można pod toż źrzódło podciągnąć, cf *Germ.* Rhein, rinnen.

Da nun das Griechische reein, Russ. rieti, auch fließen, rinnen, bedeuten, gleichsam den fluvium sermonis, so kann auch das Wort rzéka (Fluß) rzeczny, aus dieser Quelle abgeleitet werden, cf. Germ. Rhein, rinnen.

Zastanowiwszy się, że słowo nasze *rzeski* (= rzeźwy, rażny), u Rossyan рѣзкій, рѣзокъ znaczy rażący, zkąd Rossyanie mówią: rzeski wiatr, rzeskie piwo, rzeski głos, i t. d., uderza wraz w myśl, że pierwiastek owego *rzeski* (= rażny) jest *raz*. Podobny też zbieg głosek upatrzyć można i w obcych słowach, wydawających szybkość, prędkość, żwawość, zgoła jakowyś ruch przygwałtowniejszy, jako to:

Erwägt man, daß das Polnische rzeski = rzeźwy, rażny, (schnell, flink, rasch) im Russischen schneidend, scharf, bedeutet; und daß der Russe z. B. dem schneidenden Winde, dem scharfen Biere, einer schneidenden durchdringenden Stimme, das Prädikat рѣзкій giebt; so kommt man leicht auf die Entdeckung des Wurzelworts raz (Hieb, Wunde) für das derivatum rzeski = rażny. Ganz dieselben Buchstaben finden wir auch in den Wörtern, womit in andern Sprachen reißende, schneidende Schnelligkeit, eine gewaltsame Bewegung ausgedruckt wird, z. B.

Germ. rasch, *Svec.* rash, rysk, *Angl.* rash, cf. *Graec.* ῥᾴδιος, ῥᾶζος, ῥᾳδίως, *Ital.* ratto, *Arab* raaschan. —

Pol. Rzepa, *Boh.* repa, *Ross.* рѣпа, *Vind.* repa, *Graec.* ῥάπυς, *Lat.* rapa, *Hung.* repa, *Ital.* rapa, rava, *Gall.* rave, *Angl.* rape, *Svec.* rofwa, *Germ.* Rübe. — *Pol.* Rzemień, *Boh.* rzemen, *Ross.* ремень, *Vind.* erjemen, jermen, jeremen, *Croat.* remen, *Germ.* Riemen, *Graec.* ῥῦμα, *Finland.* ruoma, *Svec.* rem, *Lat.* remus, (*apud Servium significatione lori*

Gdy razem rozbieram słowo *rzemiosło*, *rzemiesło*, *rzemięsło*, *Boh*, rzemeslo, *Ross.* ремесло, i słowo *ramię*, *Boh.* ramie, rameno, *Eccl.* рамя, рамена, *ap. Keron:* arame, *ap. Ottfrid.* arm, ariem, *ap. Ulphil.* arms, *Graec.* ἁρμός, *Lat.* armus, *Germ.* Arm; coś mi się snuje, azali pierwsze *rzemięsło* nie wszczyna się z drugiego *ramię*, i nie są w obudwóch istotne głoski *r* = *m*.

Halte ich das Wort rzemiosło, rzemiesło *Boh.* rzemeslo, *Ross.* ремесло, (das Handwerk), und das Wort ramię Boh. etc. Germ. der Arm, gegen einander, so scheint es mir nicht ungereimt, rzemiesło von ramię abzuleiten, und in beyden für Wurzelbuchstaben *r* = *m* anzunehmen.

4) Nietylko przed *e*, ale bywa, że i przed inszemi samogłoskami, (wyjąwszy *i*, które nie przypada po *r*, ani po *rz*) Polacy *r* na *rz* zmieniają:

4) Nicht bloß vor dem *e*, sondern auch vor andern Selbstlautern (das *i* ausgenommen, das niemals nach dem *r* oder *rz* folgen kann), verwandeln die Polen *r* in *rz*:

Lat. Roma, *German.* Rom, *Polon.* Rzym, *Lat.* Romanus, *Ger.* Römer, Römisch, *Polon.* Rzymianin, Rzymski. — *Polon.* Rzad, rzęd, *Boh.* rzad, *Ross* рядъ, рядокъ, *Vind.* red, *Croat.* red, *Hung.* read, *Svec.* rad, *Lith.* redas, *Lapp.* rado, *Esthon.* ridda, *Angl.* ridge, *Pers.* rege, *Gall.* raye, *Lat.* riga, cf. *Polon.* ryza (w ryzie co trzymać, in Ordnung, im Zaume halten), *Germ.* Reigen, Reihe, *Polon.* rej; – które to wszystkie namykają znaczenie przeciągu miejscowego, linii, listwy, pasma; alle diese Wörter drücken eine Strecke, eine Linie, eine bestimmte örtliche Richtung aus. — *Polon.* Rzodkiew, *Boh.* rzetkew, *Ross.* рѣдка, рѣдчица; *Vind.* redkou, redkva, *Croat.* rotkva, *Hung.* retek, *Germ.* Rettich, *Graecolat.* radix, *Ital.* radicchio, *Angl.* radish.

Pol. Rzucić, w inszych dyalektach Słowiańskich nie znalazłem, podobnież i w najdawniejszych przekładach biblii na Polskie; zamiast niego wszędzie, *miotać*, *mieść*; być może, że *rzucić* poszło od słowiańskiego *ruka*, *Polon.* ręka, z jednegoby tedy źrzódła wynikły i *poruczyć*, i *porzucić*.

Das Polnische rzucić (werfen) habe ich in andern Slavischen Dialecten nicht gefunden; in den ältesten Polnischen Bibelübersetzungen kommt es auch nicht vor; sondern statt seiner miotać, mieść. Dieses rzucić kann von dem Slavischen ruka, Poln. ręka (Hand) geformt worden seyn, poruczyć (übertragen, auftragen) und porzucić (hinwegwerfen, verlassen), hätten also einerley Stammwort.

5) Że to *rz*, które tak bardzo Polaków i Czechów różni od Rossyan etc., co do dźwięku zaś wcale niedosadnie wyraża się dwiema Łacińskiemi czy Niemieckiemi głoskami *r* i *z*, jest szczególna Polszczyzny i Czeszczyzny właściwością, przekonać się łatwo ze słowników dyalektów pobratymczych naszemu. Gdyby tedy Polacy z Czechami mieli osobne swoje dyalektowe abecadło, mieliby i pojedyńczy znak na tę dwójkę *rz*. — Serbowie w Luzacyi zamiast *rz*, opuściwszy *r*, przestają na samém *z*, n. p. pzi = przy; pze = prze; pzez = przez.

5) Daß dieses *rz*, das die Polen und Böhmen von den Russen, u. s. w., so sehr unterscheidet, seinem Klange nach hingegen durch die beyden Lateinischen oder Deutschen Buchstaben *r* und *z* sehr unvollkommen ausgedrückt wird, eine ganz besondere Eigenthümlichkeit des Polnischen und Böhmischen Dialetts ist, beweiset die Vergleichung der Wörterbücher dieser Dialecte mit einander augenscheinlich. Hätten also Polen und Böhmen ihr besonderes Dialect-Alphabet, so müßten sie für diesen Doppelconsonans *rz* ein eigenes einfaches Zeichen haben. — Die Wenden in der Lausitz schreiben statt *rz*, mit Weglassung des *r*, bloß *z* z. B. pzi statt przy etc.

§. 29.

S. Zmieszanie tej litery, i głoski z, wiele zamatwało etymologią Polską. *Miączyński* uczy:

§. 29.

S. Die Verwechselung dieses Buchstabens mit dem z hat in die Polnische Wortforschung viel Verwirrung gebracht. Miączyński lehrt nähmlich:

«Praepositio latinorum *cum* in nostra lingua unica litera *s* exprimitur, et non *z*, ut quidam scribunt; *z* enim est *ex*.»

Tak *Białobrzeski*, *Bielski* etc. etc. piszą: «ty jesteś semną;» a nie jak my dziś «zemną.» Czechy i po dziś dzień na ten sam kształt: *s* otcem gjt = *s* ojcem iść; *z* wozu padnaut = z wozu spaść. Rossyanie, Windowie, etc. nigdy nie mieszają *s*, *ś*, *se*, (*cum*), a *is* (*ex Pers.* ez, *Germ.* aus, *Aleman.* uz, *Goth.* us, ut, uta, *Angl.* out, *Hol.* uyt). Zatém należałoby pisać: do kupy *s*ganiać, *s*pędzać, *Boh.* shaniti, *Ross.* сгонять, согнать, (compellere); zaś z góry *z*pędzać, *z*ganiać (depellere). Lecz gdy już i pronuncyacya zmieszała się, i przeciwny pisania nałóg już się zakrzewił, niech się już i błąd zostanie; Etymolog atoli niech się ogląda na to, jak bywało. Podług tego spostrzeżenia, zamiast że dziś piszemy: «*Z*jąć, *z*jęty, *z*ejmować» dawni; «*s*jąć, *s*jęty, *s*ejmować;» *Boh.* (z wtrąconem *n*, jak w naszém wnijść) snjti, snjmati, sn'emowati, ztąd poszło sejm, *Obs.* syem, *Boh.* sniem = zbór albo sbór, zebranie, schadzka, zjazd, u Kraińczyków zaś: sem, semeni = kiermasz, jarmark; u Kroatów: szajam, szejem, szeniem (= jarmark); szejmujem, na szejmu tersim, *nundinor;* szejmuvanye, szenymuvanye = *nundinatio.* — Szpuntujemy zaś niepotrzebnie następujące słowa: zdjąć, zdejmować, gdy w nie wtrącamy *d;* nie wkładali go dawni, lecz pisali: *Z*jąć, *z*ejmować, n. p. zjął pierścień z palca; czytaj *Seklucyana*, *Leopolitę*, *Budnego*, *Wujka*, i t. d.

So schreiben *Białobrzeski*, *Bielski*, etc. etc. «ty jesteś *s*e-«mną, nicht wie man jetzt schreibt: zemną.» Die Böhmen unterscheiden bis auf den heutigen Tag: *s* otcem (= mit dem Vater); z wozu (= aus dem Wagen). Die Russen, Winden, u. s. w. verwechseln nie *s*, *ś*, *se* (= mit) und *is* (= Lat. ex, Pers. es, Germ. aus; Aleman. uz, Goth. us, ut, uta, Angl. out, Holl. uyt). Zusammen treiben, Boh. *s*haniti, Ross. *s*goniat', sognat', sollte daher der Pole *s*ganiać, *s*pędzać schreiben; herab, = oder heraustreiben; dagegen: *z*pędzać, *z*ganiać. Doch da gegenwärtig auch die Aussprache diesen eingerissenen Irrthum autorisirt hat, so muß man ihn jetzt schon der gewöhnlichen Schreibart hingeben lassen; nur in der Wortforschung hat man den alten gegründeten Unterschied des *s* und *z* wohl zu beobachten. Zu Folge dieser Bemerkung findet man, statt unserer jetzigen Schreibart: *z*jąć, *z*jęty, *z*ejmować, bey den alten Schriftstellern: *s*jąć, *s*jęty, *s*ejmować, Boh. (mit eingeschobenem Nasenlaute, wie in dem Polnischen Worte w*n*ijść) snjti, snemowati; daher das Polnische Wort sejm, Obsol. syem = der Reichstag), Boh. snem, (= Zusammenkunft, Versammlung); Carn. sem, semeni (= Kirchweihfest, Kirmeß, Jahrmarkt) Croa. szajam, szejem, szeniem (= Jahrmarkt), szejmujem, na szejmu tersim (= nundinor), szejmuvanye, szenymuvanye (nundinatio). Unnöthig war daher das Einschiebsel des *d* in den Wörtern *z*djąć, *z*dejmować (abnehmen); die ältern Schriftsteller schreiben ohne *d* in derselben Bedeutung: *z*jąć, *z*ejmować, z. B. zjął pierścień z palca (= er nahm den Ring vom Finger). Man lese den Seklucyan, Leopolita, Budny, Wujek u. a. m.

2) *S* przed *T* u nas ginie, czego przykład:

2) Das *s* geht bey uns vor dem *t* oft verloren, z. B.

Pol. Trznadel, *Boh.* strnadl. — *Pol.* trzewa, strzewa, *Boh.* strewa; — *Pol.* trzewik, *Boh.* strewic. — *Pol.* trzeźwy, *Boh.* strizwy; — *Pol.* trzonek, *Boh.* strenka; — *Pol.* tram, *Boh.* strom; (= drzewo *arbor*). — *Pol.* trzepiotać, trzepać, cf. *Lat.* strepere, strepitare, strepitus.

3) Częstokroć też przeciwnie *s* do *t* przyrasta; tak:

3) Dagegen wird auch wieder oft vor das *t* ein *s* gesetzt, als:

Pol. Tapać, tupać, stąpać, stępować, stopa, stopień, i t. d. *Germ.* tappen, stapfen, *Gall.* tapper, *Svec.* tappa, cf. *Pol.* deptać, *Hebr.* dabab.

4) *s*, *ś*, równie jak *sz*, (sch) w językach Europejskich często *sibilus*, ksyk przybyszowy, n. p.

4) *s*, *ś*, *sz*, (= sch) sind in den Europäischen Sprachen oft nur ein vorgesetzter Zischlaut, z. B.

Pol. Śnieg, *Boh.* snih, snehu, *Ross.* снѣгъ, *Vind.* snieg, sneg, *Croat.* szneg, *Island.* snio, *Svec.* snö, *Angl.* snow, *Germ.* Schnee, *apud venatores Germ.* das Neue, *Ital.* neve, nive, *obsol. Gal.* noif, nois, *Francogall.* neige, *Lat.* nix, nivis, *Graec.* νῖφας, νίψ, νιφός.

Polon. Sznur, *Boh.* sznura, *Ross.* снуръ, *Vind.* shnura, *Croat.* snora, *Hung.* sinor, *Germ.* Schnur, Niedersächs. Snoor, *Angl.* snare, *Svec.* snara, snöre, *Finland.* nuora, cf. *Graec.* νεῦρον, *Lat.* nervus.

5) Słowa w Greckim języku *a spiritu aspero* (h) zaczynające się, w późniejszych językach Europejskich nadrosły głoską *s*, n. p.

5) Die Wörter welche im Griechischen von einem spiritus asper (= h) anfangen, haben in den spätern Europäischen Sprachen zu ihrem Anfangsbuchstaben ein *s* erhalten, z. B.

Graec. ἅλς, ἅλος, *Lat.* sal, salis, *Germ.* Salz, (imiona zaś miast Niemieckich Halle, Hall, jako to: Schwäbisch Hall,

Magdeburgisch Halle, Reichenhall, Hallstadt, solne kopalnie wytykają; (die Namen der Städte Hall, Halle etc. bezeichnen Salzwerke); *Tatar. Crim.* salz, *Svec. et Island.* salt, *Angl.* salt, Niederdeutsch solt; *Holl.* sout, *Gall.* sel, *Boh.* sul, soli, *Polon.* sol, soli, *Ross.* соль, *Carn.* sol, *Vind.* sol, sou.

Graec. ἥλιος (=słońce, Sonne), *Graec.* ἕλη (=blask Glanz), *Ger.* hell (=jasny), *Vallis.* haul (=słońce Sonne), *Hebr.* הלל halal (=świecił, lśnił się, leuchten, glänzen).

Z tych tedy słów zdaje się, jakoby zwykle te dwie głoski *h–l* służyły do wyrażenia jasności; a ponieważ *h–l=s–l=s–ln=s–n* zastanowmyż się nad następującym szeregiem:

Aus diesen Wörtern ergiebt sich, daß die Buchstaben *h–l* gewöhnlich das Helle zu bezeichnen dienten; da nun aber *h–l=s–l=s–ln=s–n*, so wollen wir nun folgende Wörterreihe beobachten:

Graec. ἥλιος, *Vallis.* haul, *Litt.* saule, *Dan.* soel, *Svec.* sol, *Lat.* sol, solis, *Ross.* солнце, *Pol.* słońce, *Boh.* slunce, *Vind.* sunze, sonze, *Carn.* sonzè, *Croat.* szuncze, *Crim. Tatar.* sune, son, *Angl.* sun, *Germ.* Sonne.

6) Równie i słowa Greckie zaczynające się *a spiritu leni* przybrały w inszych językach *s=h* n. p.

6) Auch die mit dem spiritu leni anfangenden Griechischen Wörter haben in andern Sprachen *s=h* angenommen; z. B.

Graec. ἀκίζω, ἀκία, ἀκή, *Ital.* acciare, *Germ.* hacken, Hacke; *Angl.* hack, *Svec.* hacka, *Lat.* seco, secare, securis, *Boh.* sekati, sekawati, seknauti, *Carn.* sekati, sezhi, *Dalm.* sichi, sikao, *Croat.* szuchem, *Ross.* сѣку, сѣчетъ, сѣчь, *Pol.* siekę, sieczesz, siec.

7) Dotąd się mówiło o *s*, że częstokroć zastępuje głoskę *h;* teraz przydaję, że się kładzie i za *k=c=h*, n. p.

7) Das *s* ist nicht bloß, wie bisher bemerkt worden, ein Stellvertreter des *h*, sondern auch oft des *k*, und c; z. B.

Pol. Serce, *Boh.* srdce, *Ross.* сердце, *Vind.* serze, *Croat.* szercze, *Germ.* Herz, *Svec.* hierte, *Angl.* heart, *Graec.* καρδία, κέαρ, κῆρ, *Gall.* coeur, *Lat.* cor, cordis.

§. 30.

T jest zgłoska jedna z najtwardszych w abecadle Polskiém, tak że po niej *i* żadną miarą następować nie może; gdzie tedy w inszych dyalektach Słowiańskich, lub też w inszych językach miękkie *t* przed *i* się zdarza, tam w Polszczyznie pisze się *ć*, ztąd wszystkie Polskie słowa od *ć* w słownikach Słowiańskich pod *t* się znajdują; a tryb bezokoliczny, który się u Polaków na *ć* kończy, w inszych dyalektach na *t* lub *ti*.

2) Chociaż o pokrewieństwie głoski *t* z głoską *ć*, już pod *ć* wzmiankowało się, atoli tu jeszcze wyłuszczmy słowo:

§. 30.

T ist einer der härtesten Buchstaben des Polnischen Alphabets so daß niemals *i* auf ihn folgen kann. Wo daher in andern Slavischen Dialecten, oder in andern Sprachen, ein weiches *t* mit *i* vorkommt, da steht im Polnischen *ć;* alle Wörter also, die im Polnischen mit *ć* anfangen, hat man in den übrigen Slavischen Dialecten unter *t* zu suchen. Der Infinitiv, der sich im Polnischen in *ć* endigt, geht in den andern Mundarten auf *t* oder *ti* aus.

2) Obgleich der Verwandtschaft des *t* mit dem *c*, oben unter dem Buchstaben *c* Erwähnung geschehen, so wollen wir hier doch noch folgende Wörterreihe durchgehen:

Ojciec *in Genit. per contract.* ojca; *Boh.* otec, otce, *Ross.* отецъ, *Carn.* ozha, *Croat.* otecz, otacz, oche, *Vind.* ozha, atei, *Sorab.* cyda, *Lapp.* atzhie, atye, *Hung.* atya, *Turc.* ata, *Roman.* atta, *Graec.* ἄττα, *Goth.* atta; *cum praefixo t Turc.* tada, *Hispan.* taita, *Angl.* dad, dadde, Niedersächs. teite, *Pol.* tata, *Graec.* τέττα, *Lat.* tata. (cf. *Pol.* dziad, dziedzic, dziecię, dziatwa, cf. *Dz=D*).

§. 31.

1) *W=B; qu. v.*

2) *W* częstokroć na początku słów Polskich (co w Niemieckim bywa) przybyszowe, niby to jak *spiritus asper*, gdyż w inszych dyalektach i językach nie znajduje się.

§. 31.

2) *W* ist im Anfange der Polnischen Wörter, was auch im Deutschen der Fall zu seyn pflegt, oft Vorsatzbuchstabe, gleichsam spiritus asper, und in andern Mundarten und Sprachen nicht vorhanden:

Pol. Węgieł, *Germ.* Winkel, *Vind.* vogel, *Carn.* ogel, ogal, *Croat.* vugel, *Hung.* szugoly, *Boh.* uhel, *Ross*, уголъ, *Lat.* angulus, cf. *Pol.* Wązki, *Carn.* vosek, *Croat.* vuzek, *Boh.* auzky, *Ross.* узкій, *ap. Keron.* enke, enga, *ap. Otfrid.* ango, *Germ.* enge, *Vallis.* ing, *Bretan.* anc, *Let.* ank, *Goth.* aggon, *Lat.* angustus, ango, anxi, anctus, cf. *Graec.* ἄγχω, ἄγξω, ἄγχι. — *Pol.* Wnętrze, *Ross.* нутро, нутръ, cf. *Gall.* interieur, *Lat.* interius, intus, cf. *Pol.* nadro, *Eccl.* нѣдро, *Polon.* Węgry, Węgrzyn, *Boh.* Uhry, *Germ.* Ungarn, Hungarn, *Boss.* Унгарія, Венгрія, *Vind.* Voger, *Croat.* Vugrin.

3) *W* często zajmuje miejsce samogłosek, osobliwie *u*, *y*, *i*, *o;*

3) *W* vertritt oft die Stelle der Selbstlauter, besonders des *u*, *y*, *i* und *o;*

Lat. Sus, suis, *Graec.* σῦς, σνός, σνῶν, *Vind.* svine, *Carn.* svina, *Croat.* szvinya, *Boh.* swine, *Ross.* свиня, *Eccl.* свиня, *Pol.* świnia, *Svec.* swin, *Angl.* swine, *Germ.* Schwein. — *Lat.* suus, sua, suum, *Graec.* σός, σή, σόν, *Vind.* svoi,

svoin, *Ross.* свой, *Boh.* swug, swa, swe, *Polon.* swój, swoja, swa, swoje, swe, cf. *Pol.* sobie, *Lat.* sibi, sui. — *Lat.* durare, *Gall.* durer, *Germ.* dauern, *Svec.* dura, *Hebr.* דור *Graec.* δηρός, (= diuturnus) cf. *Pol.* trwać, *Boh.* trwati, cf. *Pol. obs.* drzewiej, *Boh.* drjw, drjwegi, cf. *Lat.* durus, *Boh.* twrd, twrdy, *Ross.* твердый, *Pol.* twardy, *Vind.* terd, *Croat.* tverd, cf. *Pol.* drzewo (= *lignum*) *Boh.* drjwj.

§. 32.

1) *Z = S, qu. v.*

2) *Z* Równie jak *s* zamieniane bywa z głoską *h*, n. p. *Lat.* veho, vexi, porównane być może z naszém: wiezie, wiozę, wieźć, *Boh.* wezu, wezl, wezti, *Ross.* везу, везешъ, везти.

3) *Z = ż = G, qu. v.*

4) *Z* –, *praepositio inseparabilis*, (p. niżej w drugiej części, gdzie będzie o przyimkach), często od dawnych zbytnie używane do wyrażenia uzupełnionego czasu czynności, *Praeteriti perfecti*, n. p. zstało się, zuprzywilejował go, lecz dzisiejsze: stało się, uprzywilejował, które używanie kładzie za *Perfecta*, w samej rzeczy też nie są tylko *Imperfecta*. — Przeciwnie znowu ciż dawni pisarze z częstokroć opuszczają, gdzie go teraz piszemy, n. p. upełny, zamiast zupełny; ufały, zamiast zuchwały; piszą także zuffały.

§. 32.

2) *Z* nimmt eben so wie *s* die Stelle des *h* ein; man kann daher das Lateinische veho, vexi, füglich mit dem Polnischen wiezie, wiozę, wieźć, etc. vergleichen.

4) *Z* –, das Zusammensetzungswort, (man sehe weiter unten im zweyten Theile, wo von den Vorwörtern gehandelt werden soll), wird von den ältern Schriftstellern oft überflüßig, bloß um die vollendete Handlungszeit, das Praeteritum Perfectum, auszudrücken gebraucht, z. B. zstało się, zuprzywilejował go; doch in der That ist unser heutiges stało się, uprzywilejował, das jetzt als Perfectum gebraucht wird, nichts anders, als ein Imperfectum. — Dagegen lassen eben diese alten Schriftsteller das z oft aus, wo man es jetzt schreibt, z. B. upełny statt zupełny, ufały statt zuchwały, doch schreiben sie auch zuffały.

§. 33.

Przebiegłszy tedy poczet spółgłosek naszych, pokazawszy między niemi pokrewieństwo, na dobitkę przyłożę tu znakomity przykład wielkiej przemienności spółgłosek jednej w drugą w różnych językach:

§. 33.

Nachdem wir nun so unsre Mitlauter nach einander durchgegangen, und ihre Verwandtschaften kennen gelernt haben, so will ich nun hier noch zur Zugabe ein sehr auffallendes Beyspiel der großen Verwandelbarkeit der Mitlauter in einander in den verschiedenen Sprachen, hinzufügen:

Pol. Towalia, tuwalia, tuwalnia, *Ital.* tovaglia, *Gall.* touaille, *Hisp.* toualla, *Angl.* towel, *Lat. med.* toaillia, toalia, toalha, toagla, toacula, toballa, tobale, toella, togilla, tuabola, tualla, cuullia, Niederdeutsch Dwehle, Oberdeutsch Zwehle, Obersächs. Queble.

§. 34.

Po takim przykładzie rozumiałby kto, że przemiany spółgłosek nie podległe są żadnym prawidłom, że więc każde słowo wolno i można wywodzić, zkąd chcieć. Przeto jeśli kogo poprzednicze wyłuszczenie pokrewieństwa spółgłosek nie przekonało, że w tem zachodzą pewne stosunki, o które pewne prawidła etymologii opierają się, izaliś jeszcze on się nie przekona, gdy go zastanowiemy nad temi spółgłoskami, które się przynajmniej w naszym języku, wzajemnie w siebie nie przemieniają.

§. 34.

Nach einem solchen Beyspiele könnte man wähnen, daß die Verwandlungen der Mitlauter gar keinen Gesetzen unterworfen, und die Wortableitungen daher äußerst willkührlich wären. Sollte nun also die vorhergehende Verwandtschaftsdarstellung der Mitlauter jemanden noch nicht davon überzeugt haben, daß dabey gewiße Verhältniße die gewissen Grundsätzen der Wortforschung zum Grunde liegen, Statt haben; so dürfte sich ein solcher davon vielleicht jetzt überzeugen, wenn wir ihm darstellen, welche Mitlauter wenigstens in unsrer Polnischen Mundart, n i c h t in einander übergehen.

Rozdział III.

PODZIAŁ II.

Które spółgłoski w które nie przemieniają się.

(negative.

Kapitel III.

ABSCHNITT II.

Welche Mitlauter nicht in einander übergehen.

(negative)

§. 35.

1) *B.* nie przemiena się w głoski. gebt nicht über in		*c, d, g, h, j, k, l, m, n, r, s, t, z.*
2) *C.*	— — — — — — —	*b, f, l, m, n, p, r, w.*
3) *D.*	— — — — — — —	*b, f, l, m, n, p, r, w.*
4) *F.*	— — — — — — —	*c, d, g, h, j, k, l, m, n, r, s, t, z.*
5) *G.*	— — — — — — —	*b, f, l, m, n, p, r, w.*

1. Tablica podług narzędzi mowy.
Tafel nach den Sprachwerkzeugen.

Wargowe labiales	Językowe linguales	Podniebien. palatin	Gardlowe gutturales
p	t	c ć cz	k
f b m	n. l. r. d	z ź ż	g
w		s ś sz	ch h j

2. Tablica pokrewieństwa spółgłosek.
Verwandtschaftstafel der Mitlauter.

p.	l.	t.	c.	ć.	cz.	k.		
f. b.	m.	d.	z.	ź.	ż.	g.	ch.	j.
w.	n.		s.	ś.		h.	sz.	

3. Tab. Samogłosek
Selbstlauter

o — wiodę, wiedziesz

e — jadę, jedziesz, jechać jachać

toczyć taczać, ocet. Lat. acetum — a

spoić spojny, koić, pokój, spokojny — i — gotuję, gotować, strumień. Ger. Strohm

Lat. suo Pol. szyję, szyć — u

y — czytywać, czytać

6) *H.* — — — — — — — *b, f, l, m, n, p, r, w.*
7) *J.* — — — — — — — *b, f, l, m, n, p, r, w.*
8) *K.* — — — — — — — *b, d, f, l, m, n, p, r, w.*
9) *L.* — — — — — — — *b, c, d, f, g, h, j, k, p, r, s, t, w, z.*
10) *M. et N.* — — — — — — *b, c, d, f, g, h, j, k, p, r, s, t, w, z.*
11) *P.* — — — — — — — *c, d, g, h, j, k, l, m, n, r, s, t, z.*
12) *R.* regularnie w żadną się nie przemienia. Atoli Kraińczyki, Kroaci, i t. d. *r* używają zamiast *g* ＝ *ż* ＝ *dz.* *R.* geht regelmäßig in keinen Buchstaben über, doch die Krainer, Kroaten brauchen oft *r* statt *g* ＝ *ż* ＝ *dz.* z. B. *Carn.* moreti, more, *loco:* modz, mogę, *Croat.* morem, moguch jessem, *possum.* Przemiany *r* na *l* znam jeden przykład, von der Verwaldung des *r* in *l* kenne ich nur ein Beyspiel: rubryka, lubryka,
13) *S.* — — — — — — — *b, f, l, m, n, p, r, w.*
14) *T.* — — — — — — — *b, f, l, m, n, p, r, w.*
15) *W.* — — — — — — — *c, d, g, h, j, k, l, m, n, r, s, t, z.*
16) *Z.* — — — — — — — *b, f, l, m, n, p, r, w.*

Rozdział III.

PODZIAŁ III.

Jak do narzędzi mowy stosuje się zmienność spółgłosek.

§. 36.

Widziemy tedy z przełożonego pocztu spółgłosek, że między wymawianemi jedném i témże narzędziem mowy najbliższe też zachodzi pokrewieństwo. Dzieląc je więc jak zwyczajnie na *labiales* wargowe *b, p, w, f, m,* językowe *linguales n, l, r, d, t,* podniebieniowe *palatinas c, ć, cz, z, ź, ż, s, ś, sz,* gardłowe *gutturales k, g, ch, h, j*; widziemy że najczęściéj *literae unius organi* w siebie wzajemnie się przemieniają; atoli czasem i z innych zarywają. Tak wargowa spółgłoska *m* przychyla się do językowych *n, l*; z podniebieniowych *c, ć, cz,* zakrawają na gardłowe *k, g.* Przyłączam dla łatwiejszéj pamięci obok umieszczone tabliczki.

Obserwac. do I. Tablicy.

Głoski kreską połączone, w siebie nawzajem zamieniają się.

Obserwac. do II. Tablicy.

1) Głoski w jednej przegrodce pod sobą postawione, są w najbliższém pokrewieństwie. 2) w różnych przegrodach, nie są pokrewne. 3) im dalej w jednej przegrodzie głoska od głoski, tém i pokrewieństwo jest dalsze.

§. 37.

Mała różnica tych dwóch tabliczek jednej od drugiéj dowodzi, ile przemiana spółgłosek zależy od narzędzi mowy.

Rozdział IV.

O samogłoskach.

§. 38.

Co do samogłosek, chociaż ich jednéj na drugą zamienianie nieustannie dzieje się, przecież i między niemi zachodzą bliższości, co przyłączona trzecią tabliczką wyjaśniam.

Kapitel III.

ABTHEILUNG III.

Verhältniß der Verwandelbarkeit der Mitlauter zu den Sprachwerkzeugen.

§. 36.

Aus der vorgelegten Mitlauterreihe erhellt, daß zwischen den Mitlautern einerley Sprachwerkzeuges, die nächste Verwandtschaft obwaltet. Theilen wir sie nun, wie gewöhnlich, in Lippen-, labiales *b, p, w, f, m,* Zungen-, linguales *n, l, r, d, t,* Gaumen-, palatinas *c, ć, cz, z, ź, ż, s, ś, sz,* Kehlenbuchstaben, gutturales *k, g, ch, h, j,* ein; so sehen wir, daß am häufigsten, die Buchstaben unius organi in einander übergehen, doch auch bisweilen in andere eingreifen. So hält sich z. B. der Lippenbuchstabe *m* an die Zungenbuchstaben *n, l*; die Gaumenbuchstaben *c, ć, cz,* an die Kehlbuchstaben *k, g.* Zur Erleichterung des Gedächtnisses können beyliegende Täfelchen dienen.

Anmerkung zur I. Tabelle.

Die mit Strichen verbundnen Buchstaben gehen in einander über.

Anmerkung zur II. Tabelle.

1) Die in einer Abtheilung unter einander stehenden Buchstaben, sind einander am nächsten verwandt. 2) Die in verschiedenen Abtheilungen, sind mit einander nicht verwandt. 3) Je weiter in einer Abtheilung ein Buchstabe von dem andern steht, desto entfernter ist ihre Verwandtschaft.

§. 37.

Der geringe Unterschied dieser beyden Tafeln von einander zeigt, wie sehr die Verwandelbarkeit der Mitlauter von den Sprachwerkzeugen abhängt.

Kapitel IV.

Von den Selbstlautern.

§. 38.

Obgleich die Verwandelung der Selbstlauter unter einander unaufhörlich ist, so giebt es doch auch unter ihnen bestimmte Verwandtschaftsgrade, wie beyliegende dritte Tabelle darthut.

§. 39.

ą i *ę* w żadnym ze wszystkich innych dyalektów Słowiańskich nie znajdują się, a odpowiadają Czeskiej samogłosce au, a, u, *Ross.* у, я, *Carn. o, e;* n. p.

ą und *ę* sind in keinem der übrigen Dialecte vorhanden; sie entsprechen dem Böhmischen au, a, u, dem Russischen у, я, dem Krainerischen *o, e,* z. B.

Pol. Mąka, *Boh.* mauka, *Ross.* мука, *Vind. et Carn.* moka, *Croat.* muka. — *Polon.* Rząd. *Boh.* rzad, *Ross.* рядъ, *Carn.* red. — *Pol.* ręka; *Boh.* ruka; *Ross.* рука, *Carn.* roka, *inde:* poruczyć, porucznik, rucznica; ruśnica; *Pol.* Mącić, męt, mętny, *Ross.* мутить, *inde* smętny, *siue* smutny, smętek, smutek, smęcić, smucić, zasmęcić, zasmucić.

§. 40.

Że nasze *ą* i *ę* niczém nie są jeno samogłoski *a, e,* z ukrytém *n* lub *m,* to jest, z ukrytą nosową spółgłoską, pokazano pod głoską *m* i *n,* z przykładów: *jąć, imać, jęty,* jeniec, jęstwo, jeństwo, imaństwo.

Daß unser *ą* und *ę* nichts anders ist, als der Selbstlauter *a, e* mit dem versteckten Nasenlaute *m* oder *n*, wurde unter dem Buchstaben *m* und *n* an den Wörtern: *ją́ć, imać, jęty,* jeniec, jęstwo, jeństwo, imaństwo, gezeigt.

§. 41.

O przechodzeniu niektórych spółgłosek na samogłoski, toż wzajemnie, patrz postrzeżenia pod głoską *l* i *w.*

Ueber die Verwandlung einiger Mitlauter in Selbstlauter, und umgekehrt, sehe man die Bemerkungen über die Buchstaben *l* und *w.*

Rozdział V.

Które głoski różnią Polaków od innych Słowian.

Kapitel V.

Welche Buchstaben unterscheiden den Polen von den übrigen Slaven.

§. 42.

Przebiegłszy tedy abecadło; widziemy, że głoski, które Polaków od reszty Słowian najbardziéj oddaliły, są: *ć, dz, rz, ą, ę,* dodać można: *g, h, j.*

Aus der etymologischen Sichtung des Alphabets hat sich ergeben, daß sich der Pole von den übrigen Slaven durch folgende Buchstaben unterscheidet; *ć,* dz, rz, *ą, ę*; man kann noch hinzufügen: *g, h, j.*

Rozdział VI.

Rozmaite okoliczności, utrudniające etymologiczne dochodzenie.

Kapitel VI.

Mancherley Schwierigkeiten, mit denen der Wortforscher zu kämpfen hat.

§. 43.

Trudność częstokroć wielka dla etymologa powstaje z mieszanego porządku głosek istotnych, z przełożenia już to samogłosek, już spółgłosek, a czasem i zupełnego wspak ich przerzucenia. *Pulchny*, jak teraz i mówiemy i piszemy, słowo jest, którego etymologicznie wywieść nie podobna; lecz cała trudność ta niknie, skoro według Syreniusza, Siennika, i według inszych dyalektów, spółgłosce *l* należyte miejsce powrócimy, pisząc *puchlny, Ross.* пухлый, пухленкій; *Carn.* puchly, *Vind.* puhel. Za podobném przestawieniem samogłoski *o* i spółgłoski *l*, ze słowa *sól, solić,* stworzono *słony, słoność, Ross.* соленость, соленный, *Ecc.* сланость, сланый. -- *Polon.* pełny, *Ross.* полный, полонъ, *Carn.* poln, *Vind.* pulen, poun, *Croat.* pun, *Boh.* plny, za przestawieniem samogłoski *e*, pokazuje się być jedném słowem z Łacińskiém *plenus*, a i z Greckiem *pleos, polys,* za wyrzutem wsuniętéj przez Łacinników nosowéj spółgłoski, *n.* Ponieważ zaś *p = b = w = f*, tedy Greckie *pleos, polys, byllos,* Niemieckie voll, füllen, viel, Polskie *wiele*, jednakowe nam w podobnych a bardzo siebie bliskich znaczeniach, istotne głoski pokazują: *p-l = b-l = w-l = f-l.* — Słowa *władza, władać, władnąć, włodarz, Boh.* wladnauti, wladarz, wladarziti, *Ross.* владѣть, владѣтель, przestawieniem tylko samogłoski,

Eine oft große Schwierigkeit für den Wortforscher entsteht aus der veränderten Ordnung der wesentlichen Buchstaben, aus der Versetzung sowohl der Selbstlauter als Mitlauter, ja bisweilen auch wohl ganz verkehrten Stellung. Pulchny, wie es die Polen jetzt schreiben und sprechen, läßt sich gar nicht etymologisch erklären; die Schwierigkeit fällt weg, sobald wir nach Syrenius, Siennnik und nach den andern Slavischen Dialecten, dem Mitlauter *l* seine rechte Stelle wieder geben, und puchlny schreiben, *Ross.* пухлый, пухленкый, *Carn.* puchly, *Vind.* puhel. — Durch eine ähnliche Versetzung des Selbstlauters *o* und des Mitlauters *l*, ist aus den Wörtern sól, solić, entstanden słony, słoność, *Ross.* соленость, соленный, *Eccl.* сланость, сланый. -- Das Polnische pełny, *Ross.* полный, полонъ, *Carn.* poln, (*Vind.* pulen, poun, *Croat.* pun.) *Boh.* plny, ist nach Versetzung des Selbstlauters *e*, ein und eben dasselbe Wort mit dem Lateinischen plenus, ja auch mit dem Griechischen pleos, polys, sobald man den von den Lateinern eingeschobenen Nasenlaut *n* herauswirft. Da nun ferner p = b = w = f; so geben uns das Griechische pleos, polys, byllos, das Deutsche voll, füllen viel, das Polnische wiele, wielki, bey ähnlichen, einander sehr nahen Bedeutungen, einerley Radicalbuchstaben, nämlich: p-l = b-l = w-l = f-l.. — Die Wörter władza, władać, władnąć, wło-

różnią się od Litewskiego waldyti, *Finl.* wallitsema, *Svec.* walda, w *Offrydzie* uualtan, w *Izydorze* uualden, *Germ.* walten, zkąd Gewalt, po naszemu *władza*, Gewaltsamkeit po naszemu *gwałt* — Słowo *pokrzywa*, *Boh.* kopprziwa; *Ross.* кропива, *Vind.* kopriwa, kropiva; *Croat.* kropiva, porównaj z imieniem opactwa *Koprzywnickiego*, czyli *Pokrzywnickiego.*

darz, *Boh.* wladnauti, wladarz, wladarziti, *Ross.* владѣть, владѣтель, unterscheiden sich nur durch die Versetzung des Selbstlauters von dem Litthauischen waldyti, *Finn.* wallitsema, Schwed. walda, beym Ottfried uualtan, beym Isidor uualden, Deutsch walten, daher Gewalt, Poln. władza; Gewaltsamkeit, Polnisch gwałt. — Die Brennessel heißt Poln. pokrzywa, Böhm. kopprziwa, Russ. кропива, Wind. kopriva, kropiwa, *Croat.* kopriva; man vergleiche damit den Namen der Abtey Koprzywnica oder Pokrzywnica.

§. 44.

Poznanie słów obcych, dlatego też często przytrudniejszém bywa, że nie tylko głoski, lecz i całe zgłoski, na swojski krój przerobiono; oraz tymże swojskie zakończenia i składania nadano; tak naprzykład, i *ukrzyżowany*, i *crucifixus*, i *crucifié*, i gekreuzigt, pochodzą od słowa *crux*, *crucis*, *Pol.* krzyż, *Boh*, krzjž, *Vind.* krish, *Croat.* Kris, *Hung.* kereszt, *Ross.* крестъ, porównaj *Polon.* chrzest, chrzcić, i t. d. — *Pol.* Rzym, *Lat.* Roma, *Germ.* Rom, *Pol.* Rzymianin, *Lat.* Romanus, der Römer, *Pol.* Rzymski, *Germ.* Römisch. — *Pol.* *Uryanka*, *uryantska* perła, zamiast *Oryentka*, *oryentalna.* — *Gall.* coridore, *Pol.* Kurytarz. — *Germ.* Kreuzgang, *Pol.* Kruzganek.

§. 44.

Ferner wird es oft schwer, fremde Wörter zu erkennen, weil nicht nur Buchstaben, sondern auch ganze Sylben umgemodelt, und mit Endigungen und Zusätzen nach der Landesart versehen worden; so kommt z. B. sowohl das Deutsche gekreuzigt, als auch das Poln. ukrzyżowany, das Lat. crucifixus, das Franz. crucifié, von dem Worte crux, crucis her, Poln. krzyż, *Boh.* krzjž, *Vind.* krish, *Croat.* kris, *Hung.* kereszt, *Ross.* крестъ; man vergleiche das Polnische chrzest die Taufe, chrzcić, taufen, cf. Christ. — Pol. Rzym, Lat. Roma, Deutsch Rom; Poln. Rzymianin, Lat. Romanus, Deutsch der Römer; Poln. Rzymski, Deutsch Römisch. — Poln. uryanka, uryantska perła, statt oryentka, oryentalna, eine orientalische Perle. — Franz. coridore, Poln. kurytarz. — Deutsch Kreuzgang, Poln. kruzganek.

§. 45.

Przyswajając obce słowa, pozwolono sobie odmiany, nie tylko co do głosek i zgłosek, ale też i co do znaczeń podług potrzeby. Rzeczownik (*Substantivum*) *wola*, oczywiście skazuje Łacińskie *Volo*, *voluntas*, Greckie *bule*, *bulomai*; i nasze *wola* i Łacińskie *voluntas* są też jednego znaczenia; a zatém dziwna, jak czasownik *wolę*, *wolić*, nie został się przy znaczeniu Łacińskiego czasownika *volo*, *velle*; lecz raczéj poszedł na Łacińskie *malo*, *malle*, t. j. *magis volo*; co nie przez co innego stać się mogło, tylko że u nas już pierwej Łacińskie *volo*, *velle*, przez słowo *chcieć*, *chcę*, zastąpione było; myśmy tedy potrzebowali szczególnie składniejszego rzeczownika, niż było owo *chcenie*, i takim jest, *wola*; prócz tego, trzeba było jeszcze czasownika na wyrażenie wyboru jednéj rzeczy z dwóch, co u nas *wolić*, właśnie wyraża. U Kraińczyków i Windów *wolim* znaczy *chcę*, *wybieram*, will, wähle; u Rossyan *woliu* znaczy *chcę*, *życzę.* — Kto zechce, niech się zastanawia, bo rzecz tego warta, jakie w używaniu naszém mają znaczenia słowa Łacińskie: *subjekcya*, *konsolacya*, *kollacya*, *palestra*, *mecenas*; jak różne od rodowitego!

§. 45.

Bey Aufnahme fremder Wörter hat man sich nicht nur in Ansehung der Buchstaben und Sylben, sondern auch in Betreff der Bedeutung, nach Umständen, Veränderungen erlaubt. Das Hauptwort wola, der Wille, deutet offenbar auf das Lateinische volo, voluntas, Griechisch bule, bulomai hin; das Polnische wola, und Lateinische voluntas haben auch eine Bedeutung; sonderbar ist es daher, wie das Zeitwort wolę, wolić, die Bedeutung des Lateinischen Zeitworts volo, velle, hat verlieren, und dagegen die Bedeutung des Lateinischen malo, malle, (lieber wollen), bekommen können. Dieß konnte durch nichts anders veranlaßt werden, als daß das Lateinische volo, velle, bey uns bereits durch chcę, chcieć vertreten wurde; wir brauchten also nur noch ein geschickteres Hauptwort, als das verbale chcenie, und dann auch noch ein Zeitwort, um das lieber wollen, malle, auf einmal auszudrücken. Bey den Krainern und Winden bedeutet volim ich will, ich wähle; bey den Russen woliu ich will, ich wünsche. — Man erwäge hier, denn es verdient Erwägung, welche sonderbare, von der ursprünglichen höchst verschiedene Bedeutung, folgende Lateinische Wörter heut zu Tage bey dem Polen haben; subjekcya Ungelegenheit, konsolacya Kinder, kleine Familie; Kollacya die Abendmahlzeit; palestra die Rechtspraxis, Mecenas, ein großer Rechtspracticus u. s. w.

§. 46.

Są też czasowniki takie, które nie z jednego źrzódła konjugacyjne czyli czasowe swoje odmiany czerpają. Tak słowo *być* z trojakich pierwiastków czasy swoje bierze: 1) *być*, *będę*, *bądź*, *Vind.* biti, bodem, bom, bodi, cf. *Ger.* bin, bist, w *Kerze* bim, *Anglosax.* beon, *Angl.* bee. 2) w trzeciéj osobie liczby mnogiéj czasu teraźniejszego *są*, *Vind.* so, *Ross.* sut' cf. *Lat.* sunt, sint, *Germ.* sind, seyn, *Vallis.* sy. 3) w trzeciéj osobie liczby pojedynczéj czasu teraźniejszego *jest*, *Vin.* je, *Ross.* jest', *Graec.* esti, w *Ulfilasie* is, *Germ.* ist, a

§. 46.

Es giebt auch Zeitwörter, die ihre Abwandelungen in den verschiedenen Zeiten, aus mehreren Quellen schöpfen. So nimmt z. B. das Zeitwort być, (seyn), seine Abwandelungen aus einer dreyfachen Quelle: 1) być, będę, bądź, *Vind.* biti, bodem, bom, bodi, cf. *Germ.* bin, bist, beym Kero bim, Angelsächs. beon, Engl. bee. 2) In der dritten Person der mehrfachen Zahl der gegenwärtigen Zeit są, *Vind.* so, *Ross*, sut', cf. *Lat.* sunt, sint, *Germ.* sind, seyn, *Vallis.* sy. 3) In der dritten Person der einfachen Zahl der gegenwärtigen Zeit jest, *Vind.* je,

z tego *jest* już i reszta osób czasu teraźniejszego u nas pochodzi: *jesteś*, *jesteśmy*, *jesteście*. U Windów zaś pierwsza osoba liczby pojedynczéj czasu teraźniejszego *sem*, w liczbie mnogiéj *smo*, idą za łacińskiem *sum*, *sumus*. — Słowo *iść*, *idę*, wychodzi na Łacińskie *it*, *is*, *eo*, *Eccl.* iti, *Ross.* itti, idu, *Vind.* jiti; lecz czas dokonany, *szedł*, *szła*, *szło*, *szli*, *szły*, inszego jest źrzódła, spólnego ze słowami: *ślad*, *szlak*, cf. Niedersächs. slefe, Hochdeutsch Schlich, schleichen. — Słowo *najduję*, w czasie przyszłym *najdę*, *najdzie*, okazuje nam źrzódło *iść*, *idę*, *idzie*, na wzór Łacińskiego *invenio*, nachodzę, najść; wszakże czas przyszły *nalazł*, od słowa *leźć*, *łazić*, objęło miejsce zadawnionego *nadszedł*, *invenit*. Rossyanin dotąd pisze i mówi: naiti, najdu, naszeł, nachodit', nachożu.

Ross. est, *Lat.* jest', *Graec.* esti, beym Ulphilas is, *Germ.* ist; von diesem jest kommen nun auch die noch übrigen Personen der gegenwärtigen Zei her; jestem, jesteś, jesteśmy, jesteście. Bey den Winden heißt die erste Person der einfachen Zahl der gegenwätigen Zeit sem, in der vielfachen, smo, nach dem Lateinischen sum, sumus. — Das Zeitwort iść, idę, schließt sich an das Lateinische it, is, eo, *Eccl.* iti, *Ross.* itti, idu, *Vind.* jiti; allein die vergangene Zeit *szedł*, *szła*, *szło*, *szli*, *szły*, gehört zu einem andern Stamme, nämlich zu dem der Wörter ślad, szlak, cf. Niedersächs. slefe, Hochdeutsch Schlich, schleichen. — Das Zeitwort najduję, (ich finde) in der zukünftigen Zeit najdę, zeigt uns deutlich auf das Stammwort iść, idę, idzie hin, nach Art des Lateinischen inuenire, nachodzić, najść, auf etwas kommen, auf etwas stoßen, es finden. Die jetzige Form der vergangnen Zeit nalazł, (er fand), von dem Stammworte leźć, łazić, hat auch wirklich die Stelle des veralteten naszedł, inuenit eingenommen. Der Russe schreibt und spricht bis auf den heutigen Tag: naiti, najdu, naszeł, nachodit', nachożu.

§. 47.

Widzieliśmy dotąd, jak istotne głoski się zamieniają, jak się też przestawiają; teraz największą uwagę nam obracać potrzeba na nową etymologii trudność, pochodzącą, już to z ubywania prawdziwych głosek istotnych, już to z przybywania pozorno istotnych, już z tego obojga razem.

§. 47.

Bisher haben wir gesehen, wie die wesentlichen Buchstaben verändert, ferner wie sie versetzt werden; jetzt müssen wir wieder unsre Aufmerksamkeit auf eine neue Swierigkeit in der Wortforschung richten, die theils in dem Weglassen wirklich wesentlicher, theils in dem Zusatz scheinbar wesentlicher Buchstaben, theis auch in beydem, ihren Grund hat.

§. 48.

Ubywania istotnych żaden dyalekt Słowiański tak oczywistych nie daje dowodów, jak Sorabski w Luzacyi; tam bowiem piszą i mówią: rib = grzyb, noy = gnoj; pzez = przez; pzi = przy. — Na ten kształt i u nas *śpital*, z Łacińskiego *Hospitale*, od słowa *hospes; Jeronym*, *Jarosz*, zamiast *Hieronymus*; *Jacek* zamiast *Hiacynth*. Mamy i słowa swojskie, którym naprzód dla wygodniejszego wymawiania odejmowano głoski istotne przez skrócenie, co w ten czas było błędem, lecz powoli wprowadziło się za prawidło, tak że już teraz wciąż mówiemy: *bał* się, zamiast dawnego *bojał* się; *stał*, zamiast *stojał; pas*, zamiast Słowiańskiego *pojas*. Ale najznakomitszym w tym względzie odmianom podpadło w Słowiańskich dyalektach i obcych językach słowo *córa*, *córka*, *Grec.* *κόρη*, *Eccl.* дщерь, *Boh.* dcera, dcy, *Ross.* docz, w drugim przypadku *doczery*. *Croat.* kcher, hcher, kchi, *Vind.* hzhi, hzher, *Svec.* doter, *Dan.* dotter, *Anglosax.* dohtor, w *Ottfrydzie* dohter, w *Willeramie* tohter, *Angl.* daughter, Niedersächs. Dochter, *Pers.* dochter, *Germ.* Tochter, *Graec.* thygater. Zatem odmiany w istotnych głoskach tego słowa zaszłe, tak sobie wyobrazić potrzeba.

§. 48.

Von dem Weglassen wirklich wesentlicher Buchstaben giebt uns kein Slavischer Dialect so augenscheinliche und häufige Beyspiele, als der Wendische in der Lausitz; den dort schreibt und spricht man rib *Pol.* grzyb; noy, *Pol.* gnój; pzez *Pol.* przez; pzi *Pol.* przy. Auf eine ähnliche Art ist śpitał Spital, aus dem Lateinischen hospitale; von hospes, entstanden; so auch Jeronym, Jarosz aus Hieronymus; Jacek, aus Hiacynth. Wir haben auch Wörter, denen man anfänglich blos der bequemern Aussprache halben, durch Zusammenziehung wesentliche Buchstaben entzog; dies war nun eigentlich fehlerhaft, wurde aber allmählig Regel, so daß man jetzt gar nicht anders spricht, als bał się, statt des veralteten regelmäßigen bojał się, stał, statt stojał, *pas* statt des Slavischen pojas. Jedoch die auffallendsten Veränderungen in dieser Rücksicht trafen sowohl in den Slavischen Dialecten, als fremden Sprachen das Wort cora, córka, *Gr.* *κόρη*, *Eccl.* дщерь, *Boh.* dcera, dcy, *Ross.* dotsch, in der zweyten Fallendung dotschery: *Croat.* kcher, hcher, kchi, *Vind.* hzhi, hzher: *Suec.* doter, *Dan.* dotter, *Anglosax.* dohtor, beym Ottfried dohter, beym Willeram tochter, *Angl.* daughter, Niedersächs. Dochter, *Pers.* dochter, *Germ.* Tochter, *Graec.* thygater. Man hat sich also die mit den wesentlichen Buchstaben dieses Worts vorgegangenen Veränderungen so vorzustellen:

		c	—	*r*	*Pol.* cora, córka.
		k	—	*ρ*	*Gr.* *κόρη*.
d	—	*szcz*	—	*r*	*Ecc.* dszczer'.
d	—	*c*	—	*r*	*Boh.* dcera.
d	—	*c*	—	—	*Boh.* dcy.
d	—	*cz*	—	—	*Ross.* docz.
d	—	*cz*	—	*r*	*Ross.* doczery.
h	—	*zh*	—	—	*Vind.* hzhi.

h	—	*zh*	—	*r*	*Vind.*	hzher.
h	—	*ch*	—	*r*	*Croat.*	hcher.
k	—	*ch*	—	*r*	*Croat.*	kcher.
k	—	*ch*	—	—	*Croat.*	kchi.
d	—	*t*	—	*r*	*Svec.*	doter
d	—	*tt*	—	*r*	*Dan.*	Dotter.
d	—	*ht*	—	*r*	*Anglsx.*	dohtor.
t	—	*ht*	—	*r*	*Willer.*	tohter.
d	—	*ght*	—	*r*	*Angl.*	daughter.
d	—	*cht*	—	*r*	*Pers.*	dochter.
t	—	*ch*	—	*r*	*Germ.*	Tochter.
th	—	*gt*	—	*r*	*Graec.*	thygater.

§. 49.

Przybywanie pozorno istotnych równie maci etymologią, jak ubywanie prawdziwych. O przybywającém z początku słów, *g*, *j*, *dz*, wyżej już pod temiż głoskami mówiono, i na przykłady przytoczono słowa *Jadam*, *Jewa*, *Jędrzej*, *jabłko*, *gniazdo*, *dzwon*. Przydam tu jeszcze *zwierciadło;* które to słowo w Polskiém wcale się nie może etymologicznie wytłumaczyć; łacno zaś w inszych dyalektach; albowiem *Boh.* zrcadlo, *Ross.* zerkało, zercało, *Vind.* serzalu, *Cro.* *zerczalo* należą do jednego źródła z naszemi słowami, *źrzenica*, *wzrok*, *wejźrzeć*, *wyźrzeć*, *zajźrzeć*, *zorza*, to jest, do zadawnionego zriti źrzeć = widzieć.

§. 49.

Der Zusatz scheinbar wesentlicher Buchstaben, macht in der Wortforschung nicht weniger Schwierigkeiten, als das Weglassen wirklich wesentlicher. Von dem Zusatze des g, j, dz, am Anfange der Wörter, haben wir schon oben bey diesen Buchstaben gesprochen, und die Beyspiele Jadam, Jewa, Jędrzej, jabłko, gniazdo, dzwon, angeführt. Hier füge ich noch zwierciadło, (der Spiegel) hinzu; nach dem Polnischen ist dieß Wort etymologisch unerklärbar, doch nach anderen Dialecten nicht schwer zu erklären; im Böhmischen nähmlich heißt es: zrcadlo, im Russischen zerkało, zercało, im Windischen serzalu, im Croatischen zerczalo, nnd diese gehören zu einem Stamme mit den Polnischen Wörtern źrzenica, (Augapfel), wzrok, (das Gesicht), wejrzeć, (einsehen), wyźrzeć, (aussehen), zajrzeć, (hinsehen), ujrzeć, (erblicken), zorza, (die Morgenröthe), nähmlich zu dem veralteten zriti (sehen).

§. 50.

W niektórych słowach wszystko razem, tak ubywanie prawdziwie istotnych, jak przybywanie pozorno istotnych głosek, jak też jeszcze do tego i przemiana ich, czyni etymologią wielce trudną. Przy czém zastanowmy się, jak z *Aleksandra* mógł się stać *Oleś*, z *Elizabetha*, po naszemu *Elżbieta*, zdrobniałe *Elżbietka*, *Halśka*. — *Joannes* po naszemu *Jan*, zdrobniale *Janek*, *Januś*, *Janusiek*, *Jaś*, *Jasiek*, *Jasieczek*, *Jachneczek*, *Jasinek*, *Jasineczek*. Toć zdziwiło *Kochowskiego*, tak że w fraszkach swoich pisze: «Patrzaj jak wiele imion masz z jednego *Jana: Janusza i Hanusa*, *Iwana*, *Isztwana*, *Jonka*, *Jaśka*, *Jasinka*, *Jacha* i *Jasiątko;* Jeden ród wołek, ciołek, krówka i cielątko.» Także od *Petrus*, *Piotr*, w piątym przypadku *Pietrze*, zdrobniale *Piotrek*, *Pietrek*, *Piotruś*, *Piechnik*, *Piechniczek*, *Pieś*, *Piesinek*, *Piesineczek*. W imionach własnych, byle się trzymać ich oznaczenia, snadno trafić, jak po nitce do kłębka, do ich pierwiastkowego kształtu; lecz to daleko trudniej w pospolitych słowach. Polskie *wątpić*, *wątpliwy*, *wątpliwość*, w żadnym dyalekcie się nie znajdują, i jak się u nas piszą, nie mogą być wcale wywiedzione etymologicznie. Trafiłem przecież na jeden ślad, podobno i nie lekki, a to porównywając Polskie *wątpliwość* z Kraińskiém *dwomliwost*. U Kraińczyków albowiem tak jak u Kroatów, Dalmatów i t. d. *dwojiti* znaczy wątpić, z czém porównaj Polskie *na dwoje*, na przykład: «na dwoje babka wróży;» jeszcze to na dwoje. Porównaj z tém Łacińskie, *dubius*, *duo*, Niemieckie zweyfeln, zwey.

§. 50.

Bey einigen Wörtern macht alles dieß zusammen, das Auslassen wirklich wesentlicher, der Zusatz scheinbar wesentlicher Buchstaben, und noch oben drein die mit ihnen vorgegangenen Veränderungen, die Wortforschung äußerst schwierig. Man erwäge nur, wie aus Alexander *Oleś*, aus *Elisabeth*, Elżbieta, Elżbietka, *Halśka* hat entstehen können. Johann, Polnisch, Jan, wird in den Verkleinerungswörtern zu Janek, Januś, Janusiek, Jaś, Jasiek, Jasieczek, Jachneczek, Jasinek, Jasineczek. Schon dem Dichter Kochowski fiel dieß auf. Sieh, schreibt er in seinen kleinen Gedichten, wie viel Namen aus dem einzigen Johann entstanden! Hans, Hänsel, Hänschen, Hanchen, Henny, Hanke, Hanken, Hänschen, Jan, Jahn, u. s. w. So ist aus Petrus Piotr, in der fünften Fallendung Pietrze, entstanden; dann die Verkleinerungswörter Piotrek, Pietrek, Piotruś, Piechnik, Piechniczek, Pieś, Piesinek, Piesineczek. Bey Eigennamen ist es, wenn man einmal die Bedeutung weiß, ziemlich leicht, den Faden zu verfolgen, und auf ihre Urgestalt zurück zu kommem; weit schwerer hält dieß aber bei den gewöhnlichen Wörtern. Das Polnische wątpić, (zweyfeln), wątpliwy, (zweyfelhaft), wątpliwość, (der Zweyfel), findet sich in keinem Dialecte, und läßt sich nach der Polnischen Schreibart gar nicht etymologisch erklären. Ich habe gleichwohl eine Spur entdeckt, die vielleicht nicht zu verachten ist, durch Vergleichung des Polnischen wątpliwość mit dem Krainerischen dwomliwost. Bey den Krainern, Kroaten, Dalmaten u. s. w. heißt zweifeln dwojiti; hiermit vergleiche man das Polnische na dwoje, (auf zwey Seiten), z. B. na dwoje wróżyć, (zweyfin-

nig wahrsagen), oder jeszcze to na dwoje, (das ist noch zweydeutig, ungewiß, zweifelhaft). Man vergleiche das Lateinische dubius, duo, das Deutsche zweyfeln, zwey.

Rozdział VII.

Pomocy etymologiczne.

§. 51.

Gdy słowa, nad których dochodzeniem pracuje etymolog, nie są dzisiejsze, powinien pilnie uważać, czy za czasem jakie w nich nie zaszły odmiany, bądź co do pisowni ich, bądź co do znaczenia, bądź co do tego obojga razem. Do przykładów wyżej przełożonych, w paragrafach o ubywaniu prawdziwie istotnych, a przybywaniu pozorno istotnych głosek, przyłączam tu następujący: Słowo *rzetelny*, tak pisane, nie wiedzieć z kąd się wzięło; lecz jak go *Jan Kochanowski Klonowicz* i t. d. piszą, *źrzetelny*, *Boh.* zrzetedlny, *Ross. zritelnyj*, widoczna, że pochodzi od wyżej wspomnionego zriti, *źrzeć*, zkąd *uźrzeć*, *wzrok*, ztąd u dawnych znaczy: 1) oczywisty, w oczy wpadający, jawny; 2) przenośnie, nieobłudny, otwarty, szczéry, rzeczywisty. — *Obces*, *obcessowy*, u dawnych *obses*, *obsessowy;* ą że to Łacińskie *obsessus*, dowodzi starożytne znaczenie jego, bo opętany; tak pisze *Kochowski:* «źli z obsessów wyparci szatani.» *Mączyński* zaś *obsessus a daemone*, *daemoniacus*, tłumaczy: opętany, obses. — Żyto w dyalektach znaczy wszystkie gatunki zboża; jak go jeszcze *Syreniusz* używa, pisze albowiem: «pszenica jest żyto; orkisz «jest żyto; jęczmień jest żyto.» To co teraz *żyto*, wyrażało u dawnych *reż;* zkąd rżany chléb, *zboże* zaś pewnie poźniejsze Słowiańskie słowo, od słowa *Bóg*, w piątém przypadku *Boże* pochodzące, u Czechów znaczy *towary*, u Sorabów *szczęście*. — *Obmowa* dziś u nas potwarz, zły język, u naszych dawnych pisarzów zastępuje Greckołacińskie *periphrasis* «słowne ogradzanie, opisywanie, obmawianie, gdy jedna «rzecz wielą słowy bywa ogradzana albo szérzej wymawiana.» *Mączyński.* W pośledniejszym czasie znaczyło namowę, obradę, rozmowę; n. p. «Panowie przyjechali do J. «K. Mości na *obmowę*, a skoro było po *obmowie*, (po sessyi) «odjechali.» Potém: wymówkę, wymawianie siebie, exkuzę; azaliż nie wcale przeciwną rzecz, jak dzisiaj! — Polskie: *hetman*, *Ross.* getman, *Cosac.* attaman, *Boh.* Heytman, wychodzi na Niemieckie Hauptmann; wszakże tu pamiętać na to, że Hauptmann w dawnej Niemczyźnie, nie jak w dzisiejszej, szczególnie kapitana, lecz naczelnika, na czele będącego, przełożonego, co u Windów i innych Słowian *poglavar*, znaczyło. — I Polskie *gość*, *Boh.* host, za jedno z Łacińskiem *hostis*, ten pewnie przyjmie, któremu z *Cycerona de offic.* 1, 12, *Varr.* 4, wiadomo, że w dawnej Łacinie *hostis*, nie znaczyło nieprzyjaciela, lecz obcego, *peregrinum*, *hospitem.*

§. 52.

Z tego wypada, że pierwszą do etymologii pomocą są dzieła, które nam stawią historyą odmian słów, tak w kształcie, jak w znaczeniach, a zatem potrzeba *glossaryów*,

Kapitel VII.

Etymologische Hülfsmittel.

§. 51.

Sobald die Wörter, mit deren Erforschung der Etymolog zu thun hat, nicht von heute her sind, so hat er sorgfältigst zu untersuchen, ob nicht mit ihnen in der Folge der Zeit Veränderungen, sowohl in der Schreibart, als auch in der Bedeutung, oder auch wohl in beyden zugleich vorgegangen sind. Zu den oben in den Paragraphen von Auslassung wirklich wesentlicher Buchstaben gegebenen Beyspielen, füge ich noch folgendes hinzu. Das Wort rzetelny, ist nach der jetzigen Schreibart unerklärbar, doch wie es bey Johann Kochanowski, Klonowicz u. s. w. erscheint, źrzetelny, *Boh.* zrzeteldny, *Ross.* zritelnyj, kommt es augenscheinlich von dem bereits erwähnten *zriti*, źrzeć, gemeinschaftlich mit uźrzeć, wzrok, her; daher bedeutet es bei den alten Schriftstellern: 1) sichtbarlich, augenscheinlich, in die Augen fallend; 2) metaphorisch: ungeheuchelt, offen, aufrichtig, reel, wirklich. — *Obces*, *obcessowy;* schreiben die Alten obses, obsessowy, und daß dieß das Lateinische obsessus, ist, beweist die alte Bedeutung: besessen; so braucht den Ausdruck *Kochowski:* „die Teufel wurden vertrieben z obsessów, (aus den Besessenen)." Mączyński erklärt obsessus a daemone, daemoniacus, polnisch opętany, obses. — Żyto (der Rocken) bedeutet in den übrigen Dialecten Getreide überhaupt; und so wird es auch noch vom *Syrenius* gebraucht, den bey ihm sind Waitzen, Spelt, Gerste, żyto, Getreide, Getreidearten. Was die heutigen Polen unter żyto verstehen, hieß bei den Alten reż (Rocken), daher das jetzt noch gebräuchliche Eigenschaftswort rżany; Zboże (Getreide) ist offenbar ein späteres Slavisches Wort, von Bóg (Gott), in der fünften Fallendigung Boże; bei den Böhmen bedeutet es Kaufmannsgüter, bey den Wenden Glücksgüter, Glück. — Obmowa bedeutet jetzt Verläumdung: bey den Alten drückt es das Griechische periphrasis aus, „die Umredung, Umschreibung, wenn eine Sache „mit mehreren Worten umredet, oder umständlicher auseinander „gesetzt wird." *Mączyński.* Späterhin bekam es die Bedeutung von Berathschlagung, Beredung, Unterredung, z. B. „die Herren des Raths kamen zum Könige na obmowę (zur Con„ferenz) und nach geendigter obmowa (Conferenz) entfernten sie „sich." Dann bedeutet es: Ausrede, Entschuldigung; eine der heutigen gradezu entgegengesetzte Bedeutung! — Das Polnische hetman, (der Feldherr); *Ross.* getman, bey den Kosaken attaman, *Boh.* heytman, führt auf das Deutsche Hauptmann; hierbey ist nun zu erwägen, daß Hauptmann im alten Deutschen, nicht wie heute bloß den Capitain, sondern den obersten Commandirenden, das Oberhaupt, das bei den Winden und andern Slaven poglavar heißt, bedeutete. — Das Polnische gość, (der Gast), *Boh.* host, wird jeder für das Lateinische hostis erkennen, dem es aus dem Cicero de offic. 1, 12, und aus Varro 4. bekannt ist, daß hostis im alten Latein, nicht den Feind, sondern den Fremden, peregrinum, hospitem bezeichnete.

§. 52.

Hieraus ergiebt sich, daß eines der ersten Hülfsmittel der Wortforschung die Werke sind, welche uns die Geschichte der mit den Wörtern, sowohl in Schreibart, als Bedeutung, vorgegangenen

mianowicie zaś śrzedniej i ostatniej Greczyzny i Łaciny. Gdy tylokrotnie pod pojedynczemi spółgłoskami Greczyznę i Łacinę śrzedniego wieku przytoczyłem; już nie wątpię, że się sam z siebie czytelnik zastanowi nad dzisiejszém u nas znaczeniem słów: *patron*, *prebenda*, *proboszcz*, *inkaust*, *bulla*, *papież*, *arkusz* i t. p.

§. 53.

Ponieważ nie zawsze z właściwego źrzódła czerpano słowa, lecz przyswajano, jakie się tylko w potrzebie nawinęły; etymolog więc obracać ma uwagę, nie tylko na język główny, ale i na idyotyzmy, nie na samę tylko n. p. Niemczyznę ogólną, lecz i na dział onejże na niższą i wyższą, nawet i na osobne prowincyonalizmy. Bierzmy Polskie *chrzan*, *Ross. chrien*, *Vind. hran*, *hren*, wszakże wychodzi na Austryackie Kren, Krän; z Saskiem zaś Meerrettig nie ma i najmniejszego podobieństwa. Bierzmy jeszcze Polskie *fartuch*, *Boh.* fertuch, *Austr.* Fürtuch, i to różne od Saskiego Schürze. Toż podobnie Polskie *stodoła* schodzi się z Austryackiem Stadel, ale nie z Saskiem Scheune. *Austr.* Rain, rynka, *Sax.* der Tiegel. Wielka część słów naszych żeglarskich, kupieckich, należy do niższej Niemczyzny, nawet do Holenderszczyzny, n. p. szkuta, reja, zegielgarn, bezmian i t. d.

§. 54.

Największej zaś pomocy etymolog Polski spodziewać się powinien, z pobratymczych dyalektów; ani też niechaj się bez nich nie porywa wykładać słów początek. Któżby nie sądził z pierwszego wejźrzenia, że słowo *szkło*, należy do spólnego źrzódła z Niemieckiem Glas, a zatém *szklnić* się, nie *lśnić* się, z tego *szkło*; lecz Rossyjskie *steklo*, *Eccl. sťklo*, odkrywa nam jego daleko pewniejsze źrzódło, w słowie *stekať* ściekać, ściec, ciec, *(Ross. steklarus* szmelcarz *)*, podając nam wyobrażenie ciekłizny, płynu, czyli czegoś po roztopieniu stwardzonego. Za czém *szklnić*, *szlnić*, *ślnić*, powinnoby się pisać *lśnić*, i ma źrzódłowe głoski *l–s*, o których powie się niżej. — A i to drugie Polskie *korowody*, możnali dokładniej wyprowadzać, jak z Rossyjskiego *Korowod*, *chorowod*, wiedzenie choru, t. j. tańca, prowadzenie reju, rej.— Równie i to trzecie, *młokos*, które jest tożsamo, co u Rossyan *mołokosos*, od słowa Rossyjskiego *mołoko*, po naszemu *mléko* a *ssać*. O słowie zaś *wązki*, wyżej mówiłem, że go, oglądając się na Czeskie auski, *Ross. uzkij*, do Łacińskiego *anctus*, *anxius*, *angustus*, *Germ.* enge, *Graec. ancho*, odnieść należy.

§. 55.

Przypada także nieraz potrzeba, gdy pierwiastek słowa u nas zaginał, szukać go po innych dyalektach; n. p. sło-

Veränderungen, aufstellen, d. h. die Glossarien, und zwar vornähmlich der Griechischen und Lateinischen Sprache mittlerer und letzter Zeit. Da ich oben bey den einzelnen Mitlautern bereits so viel Griechische und Lateinische Wörter der spätern Zeitalter angeführt habe, so will ich hier nur noch dem Nachdenken des Lesers die heutige Bedeutung folgender Wörter überlassen, patron (der Sachwalter), prebenda (die Pfründe), proboszcz (der Probst), inkaust (die Tinte), bulla (die Bulle), papież (der Papst), arkusz (der Bogen Papier) u. s. w.

§. 53.

Da die Wörter nicht immer aus der reinen Quelle geschöpft, sondern im Falle der Noth, die ersten die besten aufgenommen wurden, so hat der Wortforscher nicht blos eine Hauptsprache, sondern auch die Idiotismen darin zu erwägen; im Deutschen also nicht bloß die Hochdeutsche Schriftsprache, sondern auch das Ober- und Niederdeutsche und einzelne Provinzialismen; So z. B. stimmt das Polnische Chrzan, *Ross.* chrien, *Vind.* hran, hren, ganz mit dem Österreichischen Kren, Krän, zusammen; hat aber mit dem Hochdeutschen Meerrettig gar keine Verwandtschaft. Das Wort fartuch, *Boh.* fertuch, ist das Oberdeutsche Fürtuch, im Hochdeutschen hingegen heißt es die Schürze. Eben so ist das Polnische stodoła ganz das Österreichische Stadel; aber ganz verschieden von dem Hochdeutschen Scheune. *Oester.* der Rain, *Poln.* rynka, ein Tiegel cf. Poln. tygiel. — Ein großer Theil der polnischen Wörter, die die Schiffarth angehen, gehört dem Niedersächsischen, ja dem Holländischen zu, z. B. szkuta, die Schüte, reja, die Ree, Rahe, zegelgarn, Segelgarn u. s. w.

§. 54.

Doch die größte Hülfe hat der Polnische Wortforscher von den verschwisterten Mundarten zu erwarten; ja ohne sie, darf er es gar nicht wagen, Forschungen anzustellen. Auf den ersten Blick möchte man vermuthen, daß das Wort szkło, mit dem Deutschen Glas zu einem Stamme gehöre, und daß szklnić sie, nicht lśnić sie (flimmern) von szkło herkomme. Allein das Russische steklo, *Eccl.* sťklo, zeigt uns eine weit sicherere Quelle, in dem Worte stekať, (fließen, fließig seyn); (steklarus bedeutet bey den Russen den Schmelzer) und führt uns auf die Vorstellung des Flüßigen, in Fluß gebrachten, und nach Schmelzung verhärteten. Das szklnić, szlnić, ślnić, sollte also lśnić geschrieben werden, und hat zu seinen Wurzelbuchstaben *l–s*, wovon weiter unten die Rede seyn wird. — Könnte man ferner das Wort Korowody wohl besser erklären, als aus dem Russischen korowod, chorowod, Führung des Chors, des Reigens, Reigentanz? — So auch das Wort młokos (der Milchbart, Gelbschnabel), bey den Russen in eben der Bedeutung Mołokosos, vom Russischen *mołoko*, Polnisch Mléko, Milch, und ssać saugen. — Von wazki (enge) habe ich schon weiter oben bemerkt, daß es mit Rücksicht auf das Böhmische auski, auf das Russische *uzki*, zu dem Lateinischen anctus, anxius, angustus, dem deutschen eng, dem Griechischen ancho, zu rechnen ist.

§. 55.

Oft ist auch bei uns das Stammwort verloren gegangen; man hat es alsdann in den andern Mundarten aufzusuchen; War-

*) Steklarus znaczy w Rossyjskiem dętkę czyli perełkę szklaną, *eine Glasperle*. 2.

wo *warcab*, *Boh.* wrhcab, ma źrzódło w Czeskiém, Bosneńskiém wrhu, wrcy, *Vind. vrezhi*, *vrshem* rzucić. — Polskie *brzytwa*, *Boh.* britwa, *Ross. britwa*, *Vind. britva*, w Rossyjskiem *brit'*, *Vind. briti* golić.

cab, (der Damenstein), *Boh.* wrhcab, hat seinen Ursprung von den Böhmischen, Bosnischen, wrhu, wrcy, *Vind.* vrezhi, verzshem, (werfen). — Brzytwa (das Balbiermesser), *Boh.* britwa, *Ross.* britwa, *Vind.* britva, von dem Russischen brit', *Vind.* briti (balbiren, scheeren).

§. 56.

Powinna także etymologa zastanawiać różność znaczeń słowa w różnych dyalektach. U Polaków *biesiada* uczta; u Czechów *beseda* chłodnik, kuczka letnia; u Rossyan *besieda* rozmowa, rozprawa, posiedzenie, kompania, altana; u Kraińczyków i Windów *beseda*, *besieda*, mowa, słowo; ztąd u nich *besedishe* Słownik, *besednik* mowca, *besednishe* ambona. — *Chytry* u Rossyan i Czechów toż samo co u nas; zaś u Kraińczyków, Windów, Kroatów prędki, szybki. — Polacy mówią: w piecu *palić;* Rossyanie z Czechami *topić;* Kraińczyki z Windami *kurzyć*. Polacy: księgi *drukować*; Czechy *wyciskać;* Rossyanie pieczętować. Polacy mówią: kochać z całego *serca*; Rossyanie: z całej wątroby. U Polaków: Bóg *Pan;* u Rossyan gospod (cf. gospodarz); u Sorabów *kniez*. — *Uprzejmy* u Czechów to co i u nas; u Rossyan zaś *upriamyj* uparty. — *Narzedzie* u nas instrument; u Rossyan *Nariad* ozdoba, przyozdobienie, narządzenie; u Windów *nared*, *naredba*, przygotowanie, przyprawa, uczynek, dzieło. U Czeczów instrument lub naczynie nadoba; u Rossyan *nadobe* potrzeba, konieczność; u nas *nadoba* uroda piękność. — *Zakon* u Czechów i Rossyan szczególnie *prawo;* u nas szczególnie *mnisza reguła*, ztąd u nas *zakonnik mnich*, *zakonnica* mniszka; u Kraińczyków i Windów *sakon* stan małżeński, małżeństwo; z tąd u nich *sakonnik* małżonek, *sakonnica* małżonka. — *Broić* u nas znaczy: źle czynić, złego co popełniać; u Kroatów *broiti* liczyć, rachować, *broi* liczba, rachunek. — Często słowo szlachetne jest w jednym dyalekcie; za nikczemne zaś uchodzi w drugim; w jednym znaczy pochwałę, w drugim naganę lub wzgardę; w jednym wyraża zaletę, w drugim przywarę, i t. d. *Gramota* u Rossyan dyploma, autentyk, z Greck. *gramma* pismo; u nas *ramoty* bazgranina, szpargały. U Rossyan *dumnoj* tytuł panów rad; u nas *dumny* pyszny, hardy, nadęty.

§. 56.

Der Wortforscher muß ferner auch seine Aufmerksamkeit auf die Verschiedenheit der Bedeutung eines Worts in den mancherley Mundarten richten. Bey den Polen heißt biesiada das Gastmahl; bey den Böhmen beseda die Sommerlaube; bey den Russen besieda die Unterhaltung, Unterredung, Gesellschaft, Laube; bei den Krainern und Winden beseda, biesieda die Rede, das Wort, daher besedishe das Wörterbuch, besednik der Redner, besednishe die Canzel. — Chytry bedeutet bey den Polen, Russen und Böhmen arglistig; bey den Krainern, Winden, Croaten schnell, geschwind. Einheitzen umschreibt der Pole: im Ofen brennen; der Russe und Böhme, schmelzen; der Krainer und Winde, Rauch machen. Bücher drucken heißt bey den Polen drukować; bey dem Böhmen wyciskać (ausdrücken), bey den Russen pieczętować; dieß letzte bedeutet bey den Polen siegeln. Das Herz heißt bey den Polen serce; beym Russen wątroba; letzteres bedeutet bey den Polen die Leber. Gott der Herr, beym Polen Pan Bóg; beym Russen gospod (Polnisch gospodarz der Wirth); bey den Wenden kniez (der Fürst). — Uprzejmy bey den Polen und Böhmen: herzlich, innig; bey der Russen hartnäckig. — Narzedzie bey den Polen das Werkzeug; bey den Russen die Verzierung, die Zubereitung, bey den Winden die Zubereitung, die Zuthat, Handlung, die That, das Werk. Bey den Böhmen heißt Werkzeug, Geräth, Geschirr nadoba; bey den Russen nadobe das Bedürfniß, die Nothwendigkeit; bey den Polen nadoba die Niedlichkeit, Schönheit. Zakon bedeutet bey den Russen und Böhmen ausschließlich das Gesetz, bey den Polen ausschließlich die Ordensregel; daher bey den Polen zakonnik der Ordensbruder, der Mönch, zakonnica die Klosterfrau, die Nonne, bey den Krainern und Winden hingegen sakon die Ehe, daher bei ihnen sakonnik der Ehemann, sakonnica die Ehefrau. — Broić heißt bey den Polen freveln; bey den Croaten zählen, rechnen, und broi die Zahl, die Rechnung. — Oft ist ein Wort in der einen Mundart edel, in den andern niedrig, drückt in der einen Lob, in der andern Tadel aus, bezeichnet in der einen Vorzüge, in der andern Mängel und Fehler. Das Russische gramota, (aus dem Griechischen gramma) bedeutet Diplom, Urschrift; bey den Polen ramoty Schmierereyen. Dumnoj ist bey den Russen der Titel der geheimen Räthe; und bey den Polen heißt dumny stolz, aufgeblasen, trotzig.

§. 57.

Takowa po dyalektach różność znaczeń tegoż słowa, które przecież choć w dalekim stosunku się schodzą, służy często etymologowi już do odkrycia źrzódła słów, już do zupełnego przekonania się o znalezioném. — Każdy z palców u Polaków i Rossyan *palec;* u wszystkich zaś innych pobratymców prst, *perst* (a z tego *perst* mamy *naparstek*, *pierścień*, ziele *pięćperstnik*); słowo zaś *palec* u nich to szczególnie znaczy, co Łacińskie *pollex*, wielki palec. — Ciężko od razu nasze słowo *pobłażać* wyprowadzić ze słowa *błazen;* bo to u nas głupca, lub głupca udającego figlarza znaczy; lecz gdy w innych dyalektach, jako to w Raguzańskim, Bośnień-

§. 57.

Diese Verschiedenheit der Bedeutung ein und eben desselben Worts in den verschiedenen Mundarten, die dann endlich doch wieder, obgleich in entfernten Ansichten zusammentrifft, hilft dem Wortforscher theils die Stammwörter entdecken, theils die Gewißheit der aufgefundenen beweisen. Bey den Polen und Russen heißt der Finger, palec; bei allen übrigen Slaven prst, perst (daher das Polnische naparstek der Fingerhut, pierścień der Ring, pięćperstnik Fünffingerkraut); bey diesen aber ist palec ganz das Lateinische pollex, der Daumen. — Pobłażać (einem nachgeben, nachsehen, schmeicheln); läßt sich der Bedeutung nach nicht füglich von dem Polnischen błazen (Narr, Hofnarr, Hanswurst) ableiten;

skim i t. d. *blazen* pochlebca, łacno zatem i nasze *pobłażać*, tu nakierować. — Pospolicie mniemany, że słowo *szlachcic*, *szlachta*, poszło od Niemieckiego Schlacht, bitwa; atoli jednak u Kraińczyków i Windów *shlahta*, *poshlahtnost* pokrewieństwo, *shlahtnik* krewny. Tak i w *Otfrydzie* i *Notkerze* *slahta*, *slahto*, *gislaht* ród, rodzaj, familia, w niższej Sax. i wyższych Niemcz. Schlacht, Schlecht, *Svec. slag*, *slagt* (cf. Hochdeutsch, Schlag, von gutem Schlage, aus der Art schlagen, nach einem schlachten). *Szlachta* tedy nie z Niemieckiego Schlacht bitwa; lecz z Niemieckiego Geschlecht, wypada na Niemieckie der Geschlechter patrycyusz. Podobnież w inszych dyalektach, w Bośnieńskim, Kroatskim, Dalmatskim, Szlachcic *plemiennik*. — *Gody* w Polskim Boże narodzenie, biesiada, uczta, honowanie, wesele małżeńskie; stąd oczywiście *godować*, *Boh.* hodowati, biesiadować, także u nas *chodować*, żywić, karmić, podejmować swoim kosztem; ale *godny*, *godzić się*, *godzić* na co, *ugodzić* w co, *ugoda*, *zgoda*, *pogoda*, *przygoda*, *wygoda*, *godzina* i t. d. chociaż jawno i podług słuchu i głosek, od *gody* idą, ciężko od razu z niego wykładać, nawet udawszy się do innych dyalektów. U Czechów hod, hody, prócz *uczty*, *biesiady*, *wszystkie wielkie Święta* znaczą; u Windów *gody*, święto, uroczystość, imieniny, u Kraińczyków szczególnie imieniny, u Rossyan *god* rok, *godina* czas, los, szczęście, *godowat'* rok przebywać. Dopiéro zastanowiwszy się, że tu wszędzie znaczy się mniéj lub więcéj jakiś czasu przeciąg, jakaś pora, doba, mająca pewne ograniczenie, pewne przeznaczenie, pewną własność, pokazuje się, iż kiedyś *gody* znaczyło porę uprzywilejowaną, do jakiejś uroczystości, porę do czegoś osobliwie zdatną, po myśli czyjej, zgoła chwilę szczęśliwą i właściwą do szczęśliwego przedsiębrania; a już wynurza się, że pierwiastkowe znaczenie słowa *gody* zatraciło się, nie tylko u nas, lecz i u naszych pobratymców; że zaś tkwi w pochodzących z niego, wyrażających bądź czasu jakiś kres, n. p. *godzina*, bądź tegoż jaką zdatność, n. p. *pogoda*, bądź też w ogólności wzajemne z sobą stosowanie się, z sobą się jednanie, n. p. zgoda, ugoda, wygoda, i t. d.

doch in andern Mundarten, im Ragusanischen, Bosnischen hat blazen die Bedeutung des Schmeichlers; und nun ist die Ableitung einleuchtend. Gewöhnlich läßt man szlachcic (der Edelmann), szlachta, (der Adel) von dem Deutschen, die Schlacht, (Feldschlacht) abstammen; allein bey den Krainern und Winden bedeutet slahta, poshlahtnost, die Verwandtschaft, shlahtnik, den Anverwandten. Eben so findet man beym Otfried und Notker slahta, slahto, gislaht, für Stamm, Stammhaus, Familie, Niedersächs. und Oberdeutsch Schlacht, Schlecht, *Svec.* slag, slägt, (man vergleiche das Hochdeutsche Schlag, von gutem Schlage, aus der Art schlagen, nach einem schlachten); szlachta, (der Adel) ist folglich nicht vom Deutschen Schlacht, Feldschlacht, sondern von Geschlecht abzuleiten, und entspricht ganz dem in Nürnberg noch gebräuchlichen, der Geschlechter (Patricius). In andern Mundarten, im Bosnischen, Croatischen, Dalmatischen heißt Edelmann plemiennik, von plemie der Stamm. — Gody bedeutet bey den Polen Weyhnachten, Gastmahl, Wohlleben, Hochzeit; daher augenscheinlich godować, *Boh.* hodowati schmausen; hodować, füttern, nähren, traktiren, aufnehmen, Unterhalt geben; allein Godny tauglich, würdig, godzić się, taugen, erlaubt seyn, godzić na co wornach zielen, ugodzić einen Vertrag treffen, ugodzić w co hineintreffen, ugoda der Vertrag, zgoda die Einigkeit, pogoda günstige Zeit und Witterung, schönes Wetter, przygoda der Zufall, das Ereigniß, wygoda die Bequemlichkeit, godzina die Stunde u. s. w., lassen sich, so offenbar sie auch den Buchstaben nach von gody herkommen, dennoch in ihren so verschiedenen Bedeutungen nicht füglich daraus erklären; selbst wenn man die übrigen Mundarten zu Hülfe nimmt. Bey den Böhmen bedeutet hod, hody, außer Gastmahl und Weyhnachten, auch noch Ostern und Pfingsten; bey den Winden: Feyertag, Feyerlichkeit, Namenstag; bei den Krainern ausschließlich Namenstag, bey den Russen god Jahr, godina Zeit, Schicksal, Glück, godowat' ein Jahr verleben. Erst wenn man erwägt, das hier überall mehr oder weniger ein gewisser Zeitraum, ein Zeittheil von einer gewissen Dauer, gewissen Bestimmung, gewissen Eigenschaft bezeichnet wird; so wird es einleuchtend, daß gody eine allgemeinere Bedeutung gehabt haben müsse, nähmlich: der zu einer Festlichkeit bestimmten, der zu etwas besonders schicklichen, günstigen, auch einer glücklichen, zu glücklichen Unternehmungen ganz geeigneten Zeit, so wie das Polnische pora (cf. *Gr.* euporia, *Lat.* opportunitas). Diese allgemeinere Urbedeutung des Worts nun, ist nicht bloß im Polnischen, sondern auch in den übrigen verschwisterten Mundarten verloren gegangen, liegt aber den davon abstammenden Wörtern zum Grunde; denn diese bezeichnen, theils ein gewisses Zeitmaß, z. B. das Polnische godzina die Stunde, das Rußische god das Jahr, theils eine gewisse Tauglichkeit, Schicklichkeit der Zeit zu etwas, z. B. pogoda günstige Zeit, Witterug, schönes Wetter; theils auch im allgemeinen, wechselseitiges Verhältniß, wechselseitiges Entsprechen und Übereinstimmung, z. B. zgoda die Eintracht, ugoda der Vertrag, wygoda die Bequemlichkeit.

§. 58.

Nad to pokazuje się czasem z dyalektów, że co z razu zdaje się być słowem o dwóch znaczeniach, nie jest jedno, ale dwojakie i z dwóch źrzódeł. Tak **naczelnik** u nas 1) przełożony, na czele niby będący, 2) taśma naczelna. W Rossyjskiem zaś pierwsze brzmi i pisze się *naczalnik*, a znaczy nietylko przełożonego komenderującego, lecz autora jakiej rzeczy, który jej dał początek; i pochodzi wraz ze słowami *Naczało* początek, *naczalnyj* początkowy, od zadawnionego *cząć*, *czynać*, t. j. począć, poczynać, rozpocząć, rozpoczynać.

§. 58.

Aus Vergleichung der Mundarten ergiebt sich auch zuweilen, daß was **ein** Wort von zweyerley Bedeutungen zu seyn scheint, nicht **ein** Wort ist, sondern zwey Wörter, von zweyerley Stämmen. Das Polnische naczelnik bedeutet: 1) das Oberhaupt, den an der Spitze, an der Stirne (czoło heißt im Polnischen die Stirn) stehenden; 2) das Stirnband. Allein im Russischen heißt ersteres naczalnik, und bezeichnet nicht nur das commandirende Oberhaupt, sondern überhaupt den Urheber, ist also mit den Wörtern naczało der Anfang, naczalnyj anfänglich, gemeinschaftlichen Ursprungs

Drugie zaś *taśma naczelna*, po Rossyjsku *Naczelnik*, *naczełok*, *naczełoczek*, należy do Słowiańskiego *czeło*, po naszemu *czoło*.

von dem veralteten cząć, czynać, Polnisch począć, poczynać, rozpocząć, rozpoczynać, anfangen. Das Stirnband hingegen, Russisch naczelnik, naczełok, naczełoczek, gehört zu dem Slavischen czeło, Polnisch czoło, die Stirn.

Rozdział VIII.

O rozmaitych stopniach pewności etymologicznéj.

Kapitel VIII.

Verschiedene Grade der etymologischen Gewißheit.

§. 59.

Pewność wywodu jakiego etymologicznego, pokazuje się przez wzajemną zgodę tak głosek istotnych, jak znaczenia. W słowach z przyimkami złączonych, zachowujących pomimo różnych kierunków lub przenośni, znaczenie swego pierwiastku, po odcięciu przyimka i zakończenia, nie trudno poznać pierwiastkowe słowo, a w niém istotne głoski, n. p.

§. 59.

Die Gewißheit einer etymologischen Ableitung erhellet aus der wechselseitigen Uebereinstimmung, sowohl der Wurzelbuchstaben, als der Bedeutung. Bey Wörtern, die mit Präpositionen zusammengesetzt, ohngeachtet der mancherley verschiedenen Richtungen und Uebertragungen, dennoch die Bedeutung ihres Stammworts beybehalten, fällt es, nach Wegschneidung der Präposition und der Endung, gar nicht schwer, das Stammwort und in ihm die Wurzelbuchstaben zu erkennen: z. B.

nawrócić, *nawracać*, *nawrot*; *obrócić*, *obracać*, *obrot*, *obrotny*, *obrotność*; *odwrócić*, *odwrót*, *odwrotny*, *odwrotność*; *powrócić*, *powracać*, *powrot*, *powrotny*, *powrotność*, *przewrócić*, *przewracać*, *przewrot*, *przewrotny*, *przewrotność*, *przewrotnik*, *przewrotnica*; *przywrócić*, *przywracać*, *przywrot*, *przywrotny*, *przywrotność*; *uwrot*, *uwroć*; *wywrócić*, *wywracać*, *wywrot*, *wywrotny*; *zawrócić*, *zawracać*, *zawrot*, *zawrotny*.

Nic łacniejszego, jak w każdém z tych pochodzących upatrzyć źródłowe słowa *wrócić*, *wrot*, *wrota*, a w nich głoski istotne te same, co i w Łacińskiem *verto*, t. j. *w-r-t*, = *w-r-c*, = *b-r-t*, = *b-r-c*.

Es ist nichts leichter, als in jedem von diesen abgeleiteten Wörtern das Stammwort wrócić, wrot, wrota aufzufinden, und zugleich in ihnen dieselben Wurzelbuchstaben, die sich in dem Lateinischen verto befinden, nämlich: *w-r-t*, = *w-r-c*, = *b-r-t*, = *b-r-c*.

§. 60.

Trudniejsze do rozpoznania są niektóre od słowa *jąć* pochodzące; oraz jeżeli niewątpliwe, przynajmniéj nie pewne. Że *ą*, *ę* ukryte w sobie zawierają *m* lub *n*, wyżéj pokazano; zatém słowo to tak sobie wystawić potrzeba:

§. 60.

Nicht so leicht ist es, manche Abstämmlinge des Worts jąć (fassen, nehmen) zu erkennen, und eben daher bleibt ihre Ableitung, wo nicht zweifelhaft, doch ungewiß. Daß ą und ę ein verborgenes m oder n enthalten, wurde oben gezeigt; man hat sich also dieses Wort so vorzustellen:

jąć, *ją-*, *ję-*, *im-*, *in-*, *jem-*, *jen-*,

Jąć, jął, jęli, jęcie, jęty, jenty, jeniec, jeństwo, imać, imować, imę, *Slav.* imati, imal, *Boh.* giti, gal, gal, gmu, gjmati.

Porównaj Łacińskie *emtus*, *emi*, *emo*, w dawném znaczeniu brania, a z tém Niemieckie z przybraną zwyczajną nosową spółgłoską *n*, nahm, genommen, nehmen.

Man vergleiche das Lateinische emtus, emi, emo, in der alten Bedeutung des Nehmens, und das mit dem vorgesetzen Nasenlaute vermehrte Deutsche nahm, genommen, nehmen.

1) Niewątpliwie z tego źródła, bo też to sama zgoda i głosek istotnych i znaczeń pokazuje, pochodzą:

1) Unzubezweifelnde Abkömmlinge von diesem Stamme, denn sowohl die Uebereinstimmung der Wurzelbuchstaben, als auch der Bedeutungen beweisen es, sind folgende:

Dojąć, *dojmę*, *dojmować*; *nająć*, *najmę*, *najmować*, *najemny*, *najemnik*, *najmacz*; *przenająć*, *przenajmować*, *ponajmować*, *namiętność*, *namiętny*; *objąć*, *obejmować*, *objątek*, *objętny*, *objętność*; *obojętny*, *obojętność*; *odjąć*, *odejmować*, *odjątek*, *odjemny*; *podejmować*; *pojąć*, *pojmować*, *pojęcie*, *pojętność*, *pojętny*; *podjąć*, *podejmować*; *przejąć*, *przejmować*, *przejemca*, *przejmacz*; *uprzejmy*, *uprzejmość*; *przyjąć*, *przyjmować*, *przyjętny*, *przyjemny* (Germ. angenhm), *przyjemność*; *rozjąć*, *rozejmować*, *rozejm*; Obs. *sjąć*, *zjąć*, *sejmować*, *zejmować*, *sejm*, *sejmik*, *sejmikować*, (v. sub litera *S* §. 29.); *ująć*, *ujmować*, *ujma*, *ujątek*, *ujmacz*; *wyjąć*, *wyjmować*, *wyjątek*, *wyjętny*, *wyjemny*; *wziąć*, *wzięty*, *wziętość*; *przedsięwziąć*, *przedsięwzięcie*, (Germ. das Vornehmen); *zdjąć*, *zdejmować*; *zająć*, *zajmować*; *wzajem*, *wzajemny*, *wzajemność*; *zawziąć*, *zawzięty*, *zawziętość*; *uwziąć*, *uwzięty*, *uwziętość*; *rękojemca*, *rękojmia*, *rękojemstwo*, *rękojeść*.

Ciąg ten dotąd prosty, w istotnych głoskach dosyć jednostajny, w znaczeniach z pierwiastkiem, czy fizycznie, czy moralnie, nie trudny do porównania, jak jest łatwy, tak wątpliwości nie podpada.

Bis hierher ist diese Stammreihe grade, den Wurzelbuchstaben nach ziemlich gleichständig, den Bedeutungen nach in physischer oder moralischer Hinsicht, aus dem Stammwort ohne Schwierigkeit erklärbar, und eben so leicht sie auszuführen war, eben so leicht ist sie gegen Zweifel zu schützen.

2) Pójdźmyż teraz do trudniejszych, a przeto mniéj oczywistych. *Imię Carn.* jime, *Croat.* ime, *Slav.* imene, *Ross.* imia, *Boh.* gme, gmeno, (porównaj *miano, mianować, mianowity, Boh.* gmenowati) tak jak Łacińskie *Nomen*, Greckie *onoma*, Niemieckie Name, te same istotne głoski słowa *jąć, imać, imę*, zawiera; nad to, gdy i *imię* jest w saméj rzeczy coś przypadającego do tego co mianuje, i niby to ima i przygarnywa do siebie, więc wyraża tę czynność, którą i słowo *jąć, imać;* a tak do niego odniesione być może. — *Mieć, miał, mam, Boh.* mjti, mel, mam, dla straconego na początku *j* trudność niejaką z pierwszego wejrzenia pokazuje; lecz ta, gdy się weźmie na uwagę *Ross. imiet', imieł, Kraińskie iimeiti*, wcale niknie; a wywód ten większéj jeszcze pewności nabywa od dawnego naszego rzeczownika *imienie, Boh.* gmenj, *Ross. imienie, Carn. jimenjnje*, = possessya, dobro, co kto ma, mienie, majątek; porównaj poślednią połowę słów Łacińskich patr*imonium*, matr*imonium*, daléj Polskie *majętność, majętnostka, majętniczka.* — *Wymię, wymiona* u krowy, *Boh.* Weymie, weyme, wemeno, *Carn. vime*, vimzhiz, *Ross. wymia, wymeni*, bezpośrednie do słowa *wyjąć, wyjmować*, nie należą; lecz do słowa *wymiąć, wyminąć, wymięty, Ross. wymiat', wymnu, Boh.* weymnauti; atoli samo *miąć, mnie, mnę, Boh.* mnauti, mnu, *Ross. miat', mnu*, możnaby i nie od rzeczy odnieść do źrzódła *jąć, imać.* — Słowiańskie *um, Germ.* Vernunft, u *Rossyan, Kraińczyków Windów*, i t. d. dotąd jeszcze używane, u nas zaś zaginione, jest bezpośredniezém źrzódłem słów: *Umieć, umiejętny, umiejętność, rozum, rozumny, rozumieć, dorozumieć, porozumieć, wyrozumieć, rozumować, sumienie, sumienny, sumienność;* rozważając zaś pokrewieństwo między *ą* a *u* zachodzące, (o czém wyżéj było, §. 39-40.), słowo to *um* ze swemi pochodzącemi, do pierwiastku *jąć, imać*, odprowadzamy; ile gdy i znaczenie jego łatwo się ze źrzódłem *jąć*, w sposobie przenośnego mówienia godzi. *Mniemać, Boh.* mjniti, *Ross. mnit', pomnit', mniu, pomniu, Carn.* mieniti, porównaj *Obs. Lat. menere*, skąd *memini, obs. meminisci*, skąd *comminisci, Svec. mena, Gr. menyo, mnao*, skąd *mnema, Lat. memoria, mentio, mens, Angl. mind, Svec. mon, Isl. mune, Germ.* Meynung, meynen; daléj składane nasze: *pomnieć, pominać, wspomnieć, wspominać, wzmianka, wzmiankować, dopomnieć, dopominać, napominać, przepomnieć, przepominać, przypomnieć, przypominać, upomnieć, upominać, upominek, upominkować, zapomnieć, zapominać, zapamiętać, zapamiętały, zapamiętałość, pamięć, pamiętny, pamiętnik, pamiątka;* wszystkie te, w znaczeniach nadzmysłowych, przenośnych ze zmysłowego znaczenia pierwiastku *jąć, imać*, mniéj więcéj wyraźnie, istotne głoski źrzódłosłowa swego zachowały; zatém wywód ich z niego, choć mniéj oczywisty, na wiarę zasługuje. — Że *przyjaciel* do źrzódła *jąć*, należy, dowodzi kościelny dyalekt; albowiem podług niego *prijatel, prijemnik*, przyjmiciel, przyjmujący. — *Rozmaity, rozmaitość*, dla utraconego właściwie naczelnego *j*, zamiast *rozjmaity, rozjmaitość*, staje się, co do głosek, trudném do wywodu z tego źrzódła; podług znaczenia zaś bardzo dobrze wypada. — *Zima, zimno, Boh.* zyma, zeyma, *Ross. zima, Carn. sima*, jeżeli je za skazówką istotnych głosek odniesiemy do źrzó-

2) Jetzt wollen wir die schwereren und grade auch minder augenscheinlichen vornehmen. *Imię* (der Name) *Carn.* jime, *Croat.* ime, *Slav.* imene, *Ross.* imia, *Boh.* gme, gmeno, vergleiche man mit dem Polnischen miano, (Namen), mianować (nennen), mianowity (nambaft), *Boh.* gmenowati; ferner mit dem Lateinischen nomen, dem Griech. onoma, dem Deutschen Name; alle diese enthalten die Wurzelbuchstaben des Wortes *jąć, imać, imie;* da nun ferner der Name wirklich etwas dem Benannten Anhängendes, das Benannte in sich Fassendes ist, folglich auch in der Bedeutung mit *jąć, imać* zusammen trifft; so kann also die Ableitung von diesem Stamme zugegeben werden. — Mieć, miał, mam (haben), *Boh.* miti, mel, mam, macht wegen des verlornen i am Anfange eine Schwierigkeit; die fällt aber weg, sobald man das Rußische imiet', imieł, das Krainerische jimeiti zu Hülfe nimmt; diese Ableitung erhält noch mehr Gewißheit, durch das bey dem Polen veraltete imienie, *Boh.* gmeni, *Ross.* imienie, *Carn.* jimenjnje (Besitzung, Gut, Habe, Vermögen); man vergleiche die letzte Hälfte des Lateinischen patrimonium, matrimonium, und das Polnische majętność, majętnostka, majętniczka. — *Wymie* (der Kuheuter), *Boh.* weyme, wemeno, *Carn.* vime, vimzhiz, *Ross.* wymia, wymeni, gehört zwar nicht unmittelbar zu wyjąć, wyjmować, (heraus nehmen), sondern vielmehr zu wymiąć, wyminąć, wymięty, *Ross.* wymiat', wymnu. *Boh.* weymnuti (ausdrücken); doch auch dieses miąć, mnie, mnę, *Boh.* mnauti, mnu, *Ross.* miat', mnu, dürfte wohl füglich von jąć, imać abgeleitet werden. — Das Slavische *um*, (die Vernunft), ist bey den Russen, Krainern, Winden noch gebräuchlich, bey den Polen verloren gegangen; dieses um ist zunächst das Stammwort von umieć, umiejętny, umiejętność, rozum, rozumny, rozumieć, dorozumieć, porozumieć, wyrozumieć, rozumować, sumienie, sumienny, sumienność; erwägt man nun aber die Verwandtschaft des ą und u (wovon oben §. 39-40. gehandelt wurde); so gehört auch dieses um mit seinen Abkömmlingen zu dem Stamme jąć, imać, zumal da sich auch die Bedeutung metaphorisch daraus erklären läßt. — Mniemać, (meynen) *Boh.* mjniti, *Ross.* mnit', pomnit', mniu, pomniu, *Carn.* mieniti, vergleiche man mit dem alten Lateinischen menere, woher memini, mit dem alten meminisci, woher comminisci; mit dem Schwed. mena, *Graec.* menyo, mnao; daher mnema, *Lat.* memoria, mentio, mens, *Angl.* mind, *Svec.* mon, *Isl.* mune, *Germ.* Meynung, meynen; ferner die Polnischen zusammengesetzten Wörter: pomnieć u. s. w. alle diese Wörter enthalten, bey ihren aus dem Stammworte jąć, imać, metaphorisch erklärbaren Bedeutungen, die Wurzelbuchstaben desselben mehr oder weniger deutlich, und lassen sich daher auch mehr oder weniger augenscheinlich und zuverläßig davon ableiten. Daß auch przyjaciel, (der Freund) zu dem Stamme jąć, gehört, beweiset der Kirchendialect; denn da ist prijatel und prijemnik, das Polnische przyjmiciel, przyjmujący (der einen aufnimmt, der Aufnehmer). — Rozmaity (mannigfaltig), rozmaitość, (Mannigfaltigkeit), macht wegen des nach dem roz verloren gegangenen *j*, denn es sollte rozjmaity rozjmaitość, lauten, blos in Rücksicht der Wurzelbuchstaben einige Schwierigkeit; in Ansehung der Bedeutnng aber paßt es sehr gut hierher. — Bringen wir zima, (der Winter) zimo (die Kälte), *Boh.* Zyma, Zeyma, *Ross.* zima, *Carn.* sima, nach Anleitung der Wurzelbuchstaben, unter das Stammwort jąć, imać; so kommen wir auf den Begriff des Zusammenziehens, des zusam-

dłowego *jać*, *imać*; trafiemy na wyobrażenie ściągania, *zejmowania*, ściskania, ścinania, co też właśnie przymiotem *zimy* i *zimna*; uważając zaś, że jak wyżéj pokazano *z*=*h* ℥. 22. i 32., można jeszcze do tych przyłączyć *Lat. hyems*, *hyemis*, *Gr. cheimon*, *cheima*. Podobnie i słowo *ziemia*, *ziemny*, *Boh.* zemie, *Ross. zemlia*, *Carn.* *semla*, za szlakiem radykalnych, które zatém da nam wyobrażenie *compagis*, ciała zjętego, zlepionego, spojonego; a znowu z pokrewieństwa *z* i *h*, Łacińskie *humus*, *humi*, także przyrównywać się może. — Nie śmiałbym przy tych wspomnieć słowa *szczął*, *szczęt*, *szczad*, z pochodzącemi *oszczadek*, *oszczałek*, *oszczedny*, *oszczedzić*; gdyby mnie dawna pisownia, która *oszczymny*, *oszczymiać* ma, nie ośmielała.

men ziehenden Erstarrens, und dieß ist ja die Eigenschaft der Kälte und des Winters. Erwägt man nun ferner die oben §. 22. und 32. erörterte Verwandtschaft des *z* mit *h*, so können wir dem Polnischen zima, zimno, das Lateinische hyems, hyemis und das Griechische cheimon, cheima zur Seite stellen. — Auf eine ähnliche Art führen uns bey dem Worte ziemia, (die Erde) ziemny (irdisch), *Boh.* zeme, *Ross.* Zemlia, *Carn.* semla, die Wurzelbuchstaben auf den Begriff einer zusammen gefügten, zusammen geklebten Masse; und wegen der Verwandtschaft des *z* mit dem *h* kann auch hier wieder das Lateinische humus, humi verglichen werden. — Ich würde es nicht wagen hier auch noch die Wörter szczął, szczęt, szczad, (der Rest), mit ihren Abkömmlingen oszczadek, oszczałek, (der Ueberrest), oszczedny (sparsam) oszczedzać (sparen) herzuziehen, wenn ich mich nicht dabey auf die alte Schreibart oszczymny, oszczymiać, berufen dürfte.

Not. Gdybyśmy z tylu tu przytoczonych, od tego źródła *jać*, *imać*, pochodzących, nawet tylko same oczywiste i pewne przyjęli; czyż i tak jeszcze nie powinnibyśmy go za jedno z najobfitszych, a razem gdy tyle słów Greckich i Niemieckich do niego się odnosi, za jedno z najdawniejszych, a pewnie przedsłowiańskich poczytać?

Anm. Nehmen wir von der großen Menge der hier angeführten Abstämmlinge des Wurzelworts jać, imać, auch nur die augenscheinlichsten und zuverläßigsten an; so sind wir doch immer noch berechtigt, dieses Stammwort für eines der ergiebigsten, und zugleich, da so viele Griechische, Lateinische, Deutsche Wörter damit Zusammenhang haben, für eines der ältesten und ausgemacht vorslawischer zu halten.

℥. 61.

Szczéry etymolog nie przedaje podobieństwa za pewność; lecz trzyma się przy tém, co mu ukazują nieodmienne prawidła, z natury istotnych głosek, i stosunku ich do znaczenia wyczerpane: a mniéj jawne wywody szczególnie podaje do zastanowienia się, póki szczęśliwe jakie odkrycie w dawnéj pisowni, w historyi znaczeń, w pobratymczych dyalektach, albo jego domniemania nie potwierdzi, albo lepszego nie nastręczy.

§. 61.

Der aufrichtige Wortforscher giebt nicht Wahrscheinlichkeit für Gewißheit; er hält sich an die Resultate der auf die Natur der Wurzelbuchstaben und deren Verhältniß zur Bedeutung gebauten unveränderlichen Grundlage; weniger einleuchtende Ableitungen empfiehlt er der Prüfung, bis etwa eine glückliche Entdeckung in der alten Schreibart, in der Geschichte der Bedeutungen, in den verschwisterten Mundarten entweder seine Vermuthung bestätigt oder eine bessere Ableitung gewährt.

Rozdział IX.

O układzie Słownika radykalnego.

℥ 62.

Póty próżna nadzieja wielkich w języku naszym przez etymologią odkryciów, póki wprzód nie będziemy mieli jak najzupełniejszego zbioru słównego, wyciągnionego z jak najrozmaitszych i najliczniejszych, pism ojczystych dawnych i świeższych. Z takowego to zbioru dopiero przyjdzie słowo po słowie, z nieustanną baczności na pokrewne dyalekty, rozważać etymologicznie; toż naprzód pierwiastkowe z nich a pochodzące pod niemi wypisywać. Z czego zrobiłby się słownik etymologiczny, czyli źródłosłowowy; lecz jeszcze i na nim nie byłoby dosyć. Albowiem trzebaby nadto rozbierać każde pierwiastkowe słowo, i w niém istotne czyli radykalne głoski oznaczać; zatém wszystkie słowa pierwiastkowe według znalezionych w nich głosek radykalnych bądź tych samych, bądź pokrewnych uszykować, nakoniec w tak uszykowanych, stosunku znaczenia do radykalnych głosek dochodzić, a już nie zatrudniając się uważaniem przypadkowych dokładek, lecz uważając same tylko treść czyli jądro słów, istotne głoski Słowiańskie, z istotnemi

Kapitel IX.

Einrichtung eines Wurzelwörterbuchs.

§. 62.

Vergebens wird man in unserer Sprache von der Wortforschung große Entdeckungen erwarten, so lange wir nicht eine möglichst vollständige Sammlung aller Wörter derselben haben, und zwar aus den mannigfaltigsten und zahlreichsten Nationalschriften alter und neuer Zeit zusammen getragen. Hierauf müßte nun jedes Wort dieser Sammlung, mit beständiger Rücksicht auf die verschwisterten Mundarten, etymologisch geprüft, die Stammwörter herausgehoben und unter sie die Abstämmlinge gereihet werden. So würde ein Etymologicon oder Stammwörterbuch entstehen; doch hiermit wäre noch nicht alles gethan. Man hat nämlich nun noch jedes Stammwort zu zergliedern, um darin die Wurzelbuchstaben abzusondern, und nach diesen nun so aufgefundenen Wurzelbuchstaben, (sie mögen nun unverändert geblieben, oder in verwandte übergegangen seyn) hat man die Stammwörter zu ordnen. Nunmehr untersuche man das Verhältniß der Bedeutungen dieser so geordneten Stammwörter zu den Wurzelbuchstaben; man beschäftige sich nicht weiter mit den zufälligen Worttheilen, sondern ausschließlich nur mit der Wortwurzel, und vergleiche so

głoskami słów obcych znosić, wskazując jak ludzka mowa naturę naśladuje. — Niezatrzymuje zaiste botanika pozorna postać roślin, ich farba, wzrost, wielkość; lecz daléj idzie, i podług ich istotnych, choćby też najdrobniejszych części, słupków, pręcików, i t. d., pod jeden rodzaj je szykuje; kiedy przeciwnie mniéj biegły podług tego tylko sądzi, co go od razu w oczy uderza. — Ani też chymik odmiennym postępuje torem.

bloß die Wurzeln der Slawischen Wörter, mit den Wurzeln der Wörter in fremden Sprachen, um endlich so zu zeigen wie sich die Menschensprache an die Natur hält. Der Kräuterkundige bleibt nicht bey der äußern Gestalt der Pflanzen, ihrer Farbe, ihrem Bau, ihrer Größe stehen; er dringt weiter, und bringt sie nach ihren wesentlichen, obgleich sehr unscheinbaren Theilen, nach den Staubfäden, Stempeln, u. s. w. unter Gattungen und Geschlechter, während der Unkundige bloß nach dem Augenscheine urtheilt. — Von ähnlicher Art ist auch das Verfahren des Scheidekünstlers.

§. 63.

Abym myśli moje względem radykalnego słownika, tém lepiéj wyjaśnił, położę tu niektóre przykłady:

§. 63.

Um meinen Gedanken eines Wurzelwörterbuchs anschaulicher darzustellen, will ich hier einige Beyspiele anführen:

I. *m* — *r*

Te radykalne znajdują się w następujących pierwiastkowych słowach, z ich pochodzącemi:

Diese Wurzelbuchstaben befinden sich in folgenden Wurzelwörtern und deren Abstämmlingen:

1. *Mara* (Traumbild)
   marzyć (träumen)
   marny (eitel)
   marnować (vergeuden) etc.

2. *Mrok* (Düsterheit)
   zmierzch (Dämmerung)
   chmara, chmura (Regenwolke, Gewitterwolke)
   mroczyć (düster machen) etc.

3. *Murzyn* (der Mohr)
   murzyć (schwärzen)
   umarzyć etc.

4. *Morze* (Meer)
   morski (Meeres-)
   pomorze (Küstenland)

5. *Mrug* (das Blinzeln)
   mrużyć (blinzeln)

6. *Miara* (das Maaß)
   mierzyć (messen)
   mierny (mäßig)
   miarkować (mäßigen, merken) etc.

7. *Mor* (das Sterben, die Pest)
   mrzeć (sterben)
   umrzeć
   śmierć (der Tod)
   martwy (todt)
   martwić (tödten, martern)
   mord (der Mord) etc.

8. *Marznąć* (frieren)
   mróz (der Frost)
   mrozić (frieren machen) etc.

9. *Smrod* (der Gestank)
   śmierdzieć (stinken)
   smrodzić (stänkern)
   śmiardnąć (stinkig werden) etc.

10. *Mruk* (Das Murren)
   mruczeć, mruknąć (murren) etc.

1. *Mara*, 2. *mrok*, 3. *murzyn*, prowadzą na Greckie *mauros* ciemny, w niższéj Niemczyznie mörk; *Gall morne*, porównaj Polskie morąg, i *Isl. myrkur* ciemnota; *Svec. morgesty*, ciemny bor. — 4. *Morze*, *Germ.* Meer, *Lat. mare*, *Germ.* Mohr, trzęsawica, zkąd Morast, bagno, kałuża, *Austr.* Mehrung stek, kloaka; *Lat. med. morus*, *mora* kałuże. — 5. *Mrużyć*, oczy zamrużać, powiekami oczy zasłaniać, zaciemniać. — 6. *Miara*, *mierzyć*, *Gr. moira* część, udział, los, śmierć; *Gr.* meirein dzielić, porównaj *Niem.* märzen, merzen, ausmerzen, wybrakować; porównaj łacińskie *morior*, *mori*, *mors*, a nasze 7. *mor*, *marł*, *mrzeć*, *umrzeć*, *zemrzeć*, *śmierć*; daléj *martwy*; *martwić*, porównaj niemieckie martern męczyć, *Greckie marter*, męczennik, *Polskie mord*, *Germ.* Mord, *Goth.* maurthr, *Anglosax.* mordur, morther, *Gall.* meurtre, *Angl.* murder, *Lat. med.* murdrum; Polskie *morzyć*, Łacińskie *mortuus*, *mors*, *mortis*. — 8. *Marznąć*, *mróz*, *Carn. mres*, wyrażają ruszenie suchych żył przykrém

1. Mara, 2. mrok, 3. murzyn, führen auf das Griechische Mauros finster, Niedersächs. mörk, Französ. morne; man vergleiche das Polnische Morąg, (von dunkler schmutziger Farbe); das Isländ. myrkur die Finsterniß, das Schwedische mor ein dichter finsterer Wald. 4. Morze, das Meer, *Lat.* mare, vergleiche mit dem Deutschen Mohr, Mohrland, Morast, Oester. Mehrung, (das Cloac, der Abtritt), *Lat. med.* morus, mora, der Sumpf. 5. Mrużyć blinzeln, mit den Augendeckeln die Augen verschließen, verfinstern. 6. Miara, mierzyć, *Gr.* moira, der Theil, Antheil, das Schicksal, der Tod, *Gr.* meirein (theilen) vergleiche mit dem Deutschen märzen, merzen, ausmerzen; ferner vergleiche man hier das Lateinische morior, mori, mors, und das Polnische 7. mor, marł, mrzeć, umrzeć, zemrzeć, śmierć; ferner martwy, martwić; hieher gehören nun wieder das Deutsche martern, das Griechische marter der Märterer, das Polnische mord; Deutsch, der Mord, *Goth.* maurthr, *Anglos.* mordur, morther, *Gall.* meurtre, *Angl.* murder *Lat. med.*

przenikliwém zimném, i skutkowanie jego na ciała, aż do skrzepienia ich. — 9. Słowo *smród*, dla podobieństwa głosek porównaj ze Słowiańskiem *smert*, *Boh.* smrt, *Lett. smertis*, śmierć, i z Niemieckim Schmerz, ból, w *Otfrydzie* smerza, w *niż. Sax.* smart, *Anglosax.* smeorte, *Angl.* smart, *Svec.* smaerta, *Lat. med.* mara, marantia, *cf. Lat.* amarus, *Gall.* amère, *Hebr. marar*, gorzkim być. — 10. *Mruk*, *mruczyć*, *mru*, *mru*, porównaj z Łacińskim *murmur*, Niemieckim murren i t. d.

murdrum; das Polnische morzyć, das *Lat.* mortuus, mors, mortis. 8) Marznąć, mróz, *Carn.* mres: bezeichnet die Affection der Nerven, von einer widrigen, durchdringenden Kälte und ihrer Wirkung auf den Körper bis zu dessen Erstarren. 9) Smród vergleiche man in Hinsicht der Buchstaben mit dem Slavischen smert, *Boh.* smrt, *Lett.* smertis, *Poln.* śmierć (der Tod) ferner mit dem Deutschen Schmerz, beym Otfried smerza, Niedersächs. smart, Angels. smeorte, Engl. smart, Schwed. smaerta, *Lat. med.* mara, marantia: ferner mit dem *Lat.* amarus, Französ. amère, Hebr. marar (bitter seyn). 10) endlich mruk, mruczyć, mru, mru, vergleiche man mit dem *Lat.* murmur und Deutschen Murren etc.

Porównanie takie tych radykalnych *m – r* w tylu pierwiastkowych słowach, pokazuje nam, że one z natury swojéj nie służą do wyrażenia jakiego uczucia przyjemnego, łagodnego, miłego ale raczej przykrości, okropności, ciemnoty, niszczenia; jedném słowém niewdzięcznego poruszenia zmysłów lub téż wyobraźni.

Aus der Vergleichung dieser Wurzelbuchstaben *m* – r in so vielen Stammwörtern ergiebt sich nun, daß sie ihrer Natur nach keinesweges zum Ausdrucke einer angenehmen sanften lieblichen Empfindung dienen, sondern vielmehr zum Ausdrucke der Widerlichkeit, Fürchterlichkeit, des Dunkels, der Vernichtung; kurz einer unangenehmen Rührung der Sinne oder auch der Einbildungskraft.

§. 64.

II. Radykalne

§. 64.

II. Die Wurzelbuchstaben.

m — g = *m — k.*

Mgnąć (die Augenlieder bewegen) porównaj *Isl.* mykia, *Dan.* myg, *Ger.* schmiegen, *Obsol. Ger.* mieg łagodny, (gelinde), mgnienie die Bewegung der Augenlieder; okamgnienie der Augenblick.
mżeć, mżał, mży, (schlummern und 2. sanft regnen).
mżenie, mżytek, mżyk.

Migać, mignąć (mit den Augen blinzeln) migi (Augensprache), migać się, migotać (flinken, flimmern, blinzen), miegocić, miekcić; migoć, miegoć (Thauwetter), migotliwy, migotny (flimmernd, flinkernd).

Mech (das Mooß), mchowy (Mooß-), mszysty (mooßreich).
Śmiech (das Lachen), śmieję się (ich lache), uśmiech (das Lächeln), uśmiechnąć, uśmiechliwy, i t. d.

Śmiga (die Schmitze an der Peitsche), śmigać, śmignąć, (schmitzen), śmigust, (Ruthenschläge) śmigownica (die Feldschlange, eine Kanone) smagać (mit Ruthen streichen) smaganiec (ein Gestäubter) smagławy, smagły (schlank) śmigły, smukły, wysmukły (schmächtig) smuga, smuk (ein langer schmaler Wiesenstrich) smugowaty (lang gestreckt) smusik, smużyk (Schmasche) smuszkowe futro.

Mgły, mdły, (ohnmächtig) mgleć, mglić, mgła (der Nebel), mglisty (nebelig).

Mknąć, mykać (rücken, schieben), myk, namykać, namknąć, odmykać, odemknąć; pomykać, pomknąć, pomek, pomyk, pomkły, napomykać, napomknąć; podmykać, podemknąć; przemykać, przemknąć, przemyk, promyk, promień; przymknąć, przymykać; rozemknąć, zmykać, smykać, zemknąć, smyk, smycz, posmyk, posmyczny; smuk; umknąć, umykać, wemknąć, wmykać; wymknąć, wymykać; zamknąć, zamykać; zamek, zamczysty, zamkarz. —
Mkły (schlüpferig)
Miękki (weich) miękisz, mięknąć.
Moknąć.
Smok.

Te przykłady uczą, że *m – g* właśnie służy do wyrażenia ruchu łagodnego, lekkiego, usuwania się, ustępowania; *m – k* do prędszego, mocniejszego, gwałtowniejszego; wszakże te głoski *m – g* = *m – k* tak się snadno i często w siebie zamieniają, że tego ich lózowania się z sobą trudno dostrzedz.

Diese Beyspiele zeigen, daß m – g wesentlich zur Bezeichnung einer sanften, gelinden, leichten Bewegung und Schiebung dient; m – k hingegen zur Bezeichnung der schnellern, stärkern, gewaltigern. Doch die wechselseitigen Uebergänge des m – g und m – k in einander sind so nahe und häufig, daß sich nicht allenthalben die Gränzlinie dazwischen ziehen läßt.

§. 65.

III. Radykalne

III. Die Wurzelbuchstaben.

1) *l – c*.

Lice, oblicze, Antlitz, *Goth.* wlits, *Isl.* andlite, *Svec.* andlete, cf. *Ger.* leuchten,

2) *l – s*.

Lśknąć, lśnąć, *Boh.* lsknauti, lesknauti (glänzen, blitzen), lśnisty, łyskać,

3) *l – z*.

Lizać, liznąć, *Lat.* linxi, lingo, *Graec.* leicho, *Ger.* lecken, śliznąć, ślizgać (glit-

Licht, *Lat.* lux, lucis, *Isl.* lios, *Svec.* ljus, *Dan.* lys; *cf, Pol.* łuczywo, łuczyna.
Śliczny, śliczność (schön, Schönheit) *cf. Germ.* gut lassen, schön lassen *cf.* gleißen.
łyskawica, (Wetterleuchten, Blitzen) błyskać, błyszczeć (blitzen).
Blask (Schein).
Łysy (kahl, cf. Glatze).
schen, gleiten), ślizki, ślizkość (schlüpfrig, glatt).
Łyże, łyżwy.

Te radykalne zdają się wyrażać: światłość, glanc, gładkość; przeciwnie zaś następujące:

Diese Wurzelbuchstaben scheinen zum Ausdrucke des Lichts, des Glanzes, der Glätte zu dienen, sie sind grade das Gegentheil von den folgenden

§. 66.

IV. Radykalne. IV. Wurzelbuchstaben.

chr, = chr – ch, = kr – k, = chr – s, = chr – b, = chr – p, = kr – b, = kr – p.

Charchać, charkać, charczeć, (räuspern) charchała, charkała, charkawy, charkotanie, *cf. Lat.* screare; — krzyk, krzyczeć, *cf. Germ.* kreißen, kreischen, *Gr.* krizein; krakać, (*cf.* krähen, *cf.* die Krähe), kruk (der Raabe); — krzak = kierz (der Strauch); chrap, chrapać, (schnarchen), chrapek, chrapka, chrypka, chrypota, chrapliwy, chrypliwy; chrapotliwy, chrobot, chrobotać; krzypać, skrzypieć, (knarren); chropawy, chropowaty, (rauh, nicht glatt) chropotać się; chrost, chrust, chróście, i t. d.

§. 67.

V. Radykalne. V. Die Wurzelbuchstaben.

pr, = p – r, = p – rz.

1) Przeć, parł, prze, *Ross.* pru, *Eccl.* peru, presz, = pchać, popychać, stoßen drängen, (*cf. Germ.* sperren) 2) przeć, przał, przeli, przy, prze = przeczyć, zapierać się, läugnen; 3) przeć, przał, pre, uprzał, zaprzał; *obsol.* prać, pra, pram = z gorąca słabnąć *aestuare*, *Germ.* sich erbrämsen.

W tych trzech słowach pierwiastkowych, jako i we wszystkich pochodzących, łatwo się daje czuć wyrażenie prasy, przycisku, ścisku, nacisku, *cf. Lat.* premere, pressus, *Germ.* pressen. Pochodzące zaś są:

In diesen drey Stammwörtern, und deren Abkömmlingen, ist der Ausdruck des Druckes, Dranges, Dringens, leicht wahrzunehmen, man vergleiche das Lateinische premere, pressus, das Deutsche, pressen. Die Abstämmlinge sind folgende:

Doprzeć, dopierać, naprzeć, napierać się, oprzeć, opierać; odeprzeć, odpierać, odpor, odporny, odeprza, prza; *praepos. insepar.* prze, *separabilis* przez; przecz, przek, przeko, przekobiady, przekoczarny, przekognisty, poprzek, przeciw, przeciwny, przeciwnik, przeciwić się, przeciwieństwo, naprzeciwko, podpierać, podeprzeć, podpora; przeprzeć, przepierać; przyprzeć, przypierać; rozeprzeć, rozpierać, rozpor; próć, porze, rozpróć, rozpierać; spierać, zeprzeć, spór, sprzeczka, sprzeczać się; spory, przysporzyć, przysparzać, uprzeć się, upierać się, upor, uparty, uporny; prać (1. bić, uderzać, schlagen, 2. waschen), piorun; uprać, oprać, praczka, pralnia; weprzeć, wpierać, wyprzeć, wypierać, zaprzeć, zapierać, zapora, zapieradło; wesprzeć, wspierać, wsparcie. *Addas* precz, prócz, procz, pred, predki; para, parny, parzyć, zaprzałość, zapartek, zaparciéć.

§. 68.

VI. Radykalne. VI. Die Wurzelbuchstaben.

t – k.

Tknąć, tykać (berühren) *Lat.* tactus, tetigi, tango, *obsol. Lat.* tago, tagere, *Ger.* ticken, Tick, stecken. — Tyk, tykalny, tycz, tyczki, tykwa. Tkać = 1) wpychać, einstopfen, 2) tkać płótno, *Lat.* texere, weben, tkacz, tkanica, tkanina, tkankowaty. Tkliwy, ckliwy, ckliwość, tkliwość, cknąć, cnać. Dotknąć, dotykać, dotkać, dotkliwy, dotkliwość, dotykalny, dotykalność, natkać, natykać; obetkać, obtykać, odetkać, odtykać, odetknąć; potknąć, potkać, spotkać, potkliwy, potyczka, patyk; przetknąć, przetykać, przetkać, przytknąć, przytkać, przytyk; rozetkać, roztykać, stykać, Styczeń, zetkać, zetknąć; utykać, utknąć, wetkać, wetknąć, wtykać; wytknąć, wytykać, wytykacz, wytyczny, wytycz; zatykać, zatkać, zatyczka; niebotyczny. — Tkwić, utkwić.

W tych radykalnych, nawet przez samo ich brzmienie, wyraża się zbliżenie się do rzeczy, bez jej poruszenia z miejsca.

Diese Wurzelbuchstaben bezeichnen ihrer Natur nach, Betastung einer Sache, ohne sie von ihrem Orte zu bewegen.

§. 69. §. 69.

VII. Radyx. VII. Die Wortwurzel.

ch

Wyraża 1) wciąganie i wypuszczanie żywotnego powietrza, n. p. chuch, Hauch (*cf. Lat.* anhelare) dech, tchu, tchnąć,

Bezeichnet 1) das Ein- und Ausathmen der Lebensluft, z. B. chuch, Hauch (cf. *Lat.* anhelare) dech (Athem) tchu, tchnąć,

dychać, oddychać, odetchnać, oddech i t. d. Duch, dusza, dusić, udusić. — 2) żądze, pożądliwość, pragnienie: n. p. chcieć, chce, chęć, chuć, ochoczy; zdychać na co, zdechł na co, (*cf. Lat. hiare*, inhiare).

dychać, oddychać, odetchnąć, oddech u. s. w. Duch (Geist) dusza (Seele) dusić (würgen) udusić, erwürgen. 2) Begehren, Verlangen, Neigung, Trieb, Sehnsucht: chcieć, chce (wollen) chęć (Neigung, Lust), chuć (Begierde), ochoczy (voll Lust zu etwas), zdychać na co, zdechł na co (wornach schmachten) cf. *Lat.* hiare, inhiare.

§. 70.

Wytłumaczywszy dotąd radykalne 1) *m–r.* 2) *m–g.* 3) *l–c.* 4) *chr.* 5) *pr.* 6) *tk*, z dwóch spółgłosek pierwiastkowych złożone, i przydawszy do nich 7) *ch*, *spiritum asperum*; teraz ten sam ślad już mię prowadzi do owych pierwiastkowych słów, których cała istota na jednej tylko zasadza się współgłosce.

Do tych zaś, należy największa część naszych zaimków i partykuł:

§. 70.

Bisher wurden die aus zwei Mitlautern bestehenden Wurzelbuchstaben: 1) *m–r.* 2) *m–g.* 3) *l–c.* 4) *chr.* 5) *pr.* 6) *t–k* erklärt; dann 7) der Hauchlaut *ch*; dieser führt uns nun zu den Wurzelwörtern, deren ganzes Wesen auf einem einzigen Mitlauter beruht.

Zu diesen gehört der größte Theil unserer Vorwörter und Partikeln:

Ja, ty, on, my, wy, nas, was, cię, go, je, ich, ba, by, bo, co, ku, k', do, na, po, od, w, z, etc.

Także i wielka liczba czasowników, po odrzuceniu przydatków konjugacyjnych:

Ingleichen eine beträchtliche Anzahl Zeitwörter nach Wegwerfung der Abwandlungszusätze:

Lać (gießen) leję, lał, *cf. Lat.* luo, *Gr.* lyo; — siać, siał, sieję, *Ger.* säen, *Boh.* seti, *Lat.* sero, sevi, satum, *Hebr.* sara; — iśdź, iść, idę, (gehen) *Lat.* it, ire, eo, *Boh.* giti; — Ryć, ryję, (graben) *cf. Lat.* ruo; — Wiać, wiał, wieję, *Boh.* w'egi, *Ger.* wehen, wiatr, *Boh.* witr, *Ger.* Wind, Wetter, *Lat.* ventus, *Pol.* wianie, wionąć, wienie.

Bez wątpliwości ta klassa słów jest najdawniejsza: wszakże wytknięcie znaczeń, do których wyrażenia która szczególnie spółgłoska służy, póty niepodobne, póki pierwéj nie będzie radykalnego słownika.

Ohne Zweifel ist diese Classe der Wörter die älteste; allein die Bedeutungen zu bestimmen, zu deren Bezeichnung ein einzelner Mitlauter dient, ist erst nach Verfertigung des Wurzelwörterbuchs möglich.

§. 71.

Prócz tego jeszcze i samogłoski, jedno *e* wyjąwszy, bez wszelkich dodatków, w rozmaitych znaczeniach używane bywają; tak *a* spójnik *i* albo *y* spójnik; *o* i *u* przyimek.

§. 71.

Außerdem werden von den Polen auch noch die Selbstlauter (bloß *e* ausgenommen) ohne allen Zusatz in mancherley Bedeutungen gebraucht; *a* als Conjunction, und, aber: *i* oder *y* als Conjunction und, auch; *o* als Präposition; um, herum; *u* als Präposition, bey.

§. 72.

Radykalnie ułożony słownik uczyłby nas daléj, wiele też w języku naszym mamy słów pierwiastkowych, jaka rozmaitość głosek naszych radykalnych, i jaki ich do obcych radykalnych stosunek. — Wtenczasby nawet można pod krédkę brać liczbę naszych pierwiastków z obcemi zgodnych, lub im przeciwnych; z czego dopiero jawnieby się pokazały bliższe lub odleglejsze stopnie pokrewieństwa języków między sobą.

§. 72.

Das nach den Wortwurzeln geordnete Wörterbuch würde uns ferner lehren, wie viel wir in unserer Sprache Wurzelwörter haben, wie groß die Mannigfaltigkeit der Versetzung der Wurzelbuchstaben, und welches ihr Verhältniß zu fremden Sprachen ist. Dann ließe sich sogar die Zahl der mit denen in fremden Sprachen übereinkommenden und nicht übereinkommenden berechnen, woraus sich dann die Grade der nähern oder entferntern Verwandtschaft der Sprachen mit einander, klarer darthun ließen.

§. 73.

Osobliwszéj zaś baczności wyciągają *onomatopoeica*, słowa naśladownicze usłyszanego dźwięku. — Głos przenikliwy nie może być dobitniej wyrażonym, jak słowami:

§. 73.

Besondere Aufmerksamkeit verdienen die *Onomatopoeica*, Wörter, die dem gehörten Klange nachgebildet worden. Könnte wohl das Durchdringende der Stimme treffender ausgedrückt werden, als durch die Wörter:

Krzyczeć (schreyen), *Boh.* krziče'ti, *Graec.* krizein, keryttein, *Ger.* kreischen, *Lat. med.* crusciare, *obs. Gall.* croissir, *Svec.* skria, skrika, *Isl.* skraeka, *Angl.* shriek, skreak, *Hibern.* schreachen, *Ital.* scricciolare, *Wallis.* criecied, *Ger.* schreyen, *cf.* schrecken; *cf. Pol.* skrzeczeć, krzektać, skrzek. — *Item.* krakać, kracze, *Ger.* krächzen, *cf.* Krähe; kruk (der Raabe), kruczę, krcrać, krząkać. — *Item* świerszczeć, świerkać, ćwierkać, *Ross.* czirkat', *Boh.* cerkati, swirzinkati. *Ger.* schwirren, *Svec.* swirra, *Ital.* squirrare. — *Item* kwik, kwiczeć, *Ger.* quietschen; kwokać, *Ger.* glucken; gęgać, *Ger.* gacken, gacksen; ryk, ryczeć, etc.

Pilnie zaiste powinien uważać etymolog, jakie słowa do wyrażenia jakiego zwierzęcego głosu się używają, ponieważ te, zasadzając się zwyczajnie na naśladowaniu przyrodzonego brzmienia, wpływ poruszeń zmysłowych w tworzeniu mowy pokazują, i we wszystkich językach są najdawniejsze, i w obcych najbardziéj po wielkiéj części są do siebie podobne.

Sehr sorgfältig muß der Wortforscher darauf achten, was für ein Wort zur Bezeichnung einer gewissen Thierstimme gebraucht wird; denn diese Wörter gründen sich gemeiniglich auf die Nachahmung des gehörten Naturtons, zeigen daher den Einfluß der Sinnenaffectionen auf die Bildung der Rede, und sind in allen Sprachen die ältesten, und selbst in den entferntesten Sprachen größtentheils einander ähnlich.

§. 74.

Nasz zaś polski dyalekt w téj mierze ze swojém *ą* i *ę* celuje resztę słowiańskich (*ob.* ℥. 39-40); osobliwie w zgłoskach *-ąk,-ęk*, tak zdatnych do wyrażenia tonu, i dobitnie odpowiadających Greckiemu *klange*, *Lat.* clangor, *Germ.* Klang, klingen, n. p:

In dieser Rücksicht nun, hat unsre polnische Mundart vor den übrigen Slavischen ihr *ą* und *ę* voraus (S. §. 39-40.), die besonders in der Zusammensetzung der Sylben *ąk*, *ęk*, zum Ausdruck eines Tones vollkommen geeignet sind, und ganz dem griechischen klange, *Lat.* clangor, und dem Deutschen Klang, klingen, entsprechen: z. B.

Bąk, bęk, bęknąć, bęczeć, bąkać, brzęk, brząkać, brzękać, brzdęk, brzdęknąć, dźwięk, jęk, jęczeć, jąkać, stęk, stękać, szczek.

Do wyrażenia zaś niższego, grubszego, mniéj rozciągłego tonu, *u* wyręcza *ą* lub *ę* n. p.

Bey Bezeichnung eines niedrigern, gröbern, weniger sonorischen Tones vertritt das *u* die Stelle des *ą* und *ę*. z. B.

Huk, hukać, huczeć, puk, pukać, stuk, stukać, buch, buchać, buchnąć.

§. 75.

Atoli jak głosy zwierząt i brzmienia ciał przyrodzonych, nie zawsze jednym sposobem, jednym stopniem mocy lub słabości w uszy wpadają, tak też różnie naśladowaniem wyrażane być mogą; zatém żądać niepotrzeba, żeby koniecznie wszystkie **onomatopoeica** we wszystkich językach na jedno wychodziły. Rżenie końskie Łacinnik wyraża przez *hinnire;* Grek przez chremetizein; Niemiec przez wiebern; w niższéj zaś niemczyznie coś bardziéj na nasz kształt, rämsken, ränsken, wriensken, *Suec*, wrenska, wrena. — Pewnemu głosowi psa, u Polaków służy *szczekać*, u Rossyan, *łajat'*, *Lat.* latrare, *Germ.* bellen, beißen, *Lat.* baubari; *Grec.* bauzein.

Doch so wie die Thierstimmen und Naturtöne, nicht immer auf eine Art, und mit demselbigen Grade der Stärke oder Schwäche in das Ohr fallen, so können sie auch verschiedentlich nachgeahmt werden.

Es läßt sich daher nicht erwarten, daß die **onomatopoeica**, durchaus alle in den Sprachen übereinstimmen. — Das Wiehern heißt bey den Polen rżenie, beym Lateiner hinnire, *Gr.* chremetizein: am meisten nähert sich noch dem Polnischen das Niedersächsische rämsken, ränsken, wriensken, *Svec.* wrenska, wrena. — Von dem Bellen des Hundes braucht der Pole das Wort szczekać, der Russe łajat', *Lat* latrare (cf. bäffen, *Lat* baubari, *Gr.* bauzein).

Rozdział X.

Ostateczne zamiary etymologii.

Kapitel X.

Höchste Zwecke der Wortforschung.

§. 76.

Nie trzeba więcéj wymagać po etymologii, niż może i niż powinna ziścić. Niesłusznieby zaiste po niéj żądano, ażeby pierwiastki dzisiejszych języków, od pierwszéj osady człowieka w raju, albo od korabia Noego wyprowadzała; na toby się nawet i nie rozsądnie siliła. Kogo świadectwa historyczne o rozrodzeniu się ludzkiego plemienia z jednéj pary nie przekonywają; tego też pewnie o tém nie przeświadczy etymolog, którego pracy nie inny jest ostateczny zamiar, jak okazać jedyne źrzódło wszelkich na świecie języków w rozsądném natury naśladowaniu, wyrażeniem uczutych poruszeń, i ztąd wynikłych wyobrażeń; okazać w każdym z osobna języku mowę ludzką z drobnych pierwiastków, podług pewnych, umysłowi ludzkiemu przyzwoitych prawideł, do niezmiernego bogactwa zapomożoną.

Man muß von der Wortforschung nicht mehr verlangen, als sie wirklich leisten kann und soll. Ungereimt wäre es zu verlangen, sie solle den Ursprung der heutigen Sprachen aus der ersten Wohnung des Menschen im Paradiese, oder aus der Arche Noa's ableiten; ein solches Unterfangen würde unklug seyn. Wen geschichtliche Beweise von dem Ursprunge des Menschengeschlechts von einem Menschenpaare nicht überzeugen, den wird es die Wortforschung gewiß noch weniger. Ihr höchster Zweck ists, vernünftige Nachahmung der Natur in dem Ausdrucke gehabter Eindrücke und daraus entstandener Vorstellungen, als gemeinschaftliche Quelle aller Sprachen in der Welt darzustellen, und an einzelnen Sprachen zu zeigen, wie sich die menschliche Rede, von kleinen Urbestandtheilen, nach gewissen, dem menschlichen Verstande angemessenen Gesetzen, zu einem grenzenlosen Reichthum empor geschwungen hat.

§. 77.

Że zaś jak poruszenia, tak i czucia i wyobrażenia ludzkie po wszystkich narodach przypadają do siebie, przeto

Da nun aber bey allen Völkern die Sinnlichkeit, die Empfindungsfähigkeit und das Vorstellungsvermögen der Menschen,

etymolog téj jednostajności przypisze i podobieństwo w różnych językach wyrazów, a nawet nie tylko w pojedynczych pierwiastkach, ale i w długich pasmach słów od nich pochodzących. Tak z Greckiego, *stan*, *stenai* (*Lat. stare*, *stant*, *sto*, *Svec.* sto, standa, *Isl.* standa, *Angl.* stand, *Ross.* stojat', stoju, *Boh.* stati, stogim), jednostajnie snuje się w Polskim jak w Niemieckim następujące pasmo:

menschlich sind; so wird der Wortforscher mit Rücksicht auf diese Gleichförmigkeit, nicht nur die Uebereinstimmung einzelner Wurzelwörter in verschiedenen Sprachen, sondern auch den gleichen Gang in langen Reihen der davon abgeleiteten beachten. — So ist aus dem Griechischen stan, stenai, (*Lat.* stare, stant, sto, *Suec.* sto, standa, *Isl.* standa, *Angl.* stand, *Ross.* stojat', stoju, *Boh.* stati, stogim), gleichförmig im Polnischen und Deutschen folgende Reihe abgeleiteter Wörter entstanden:

1) Stać, stał, (*obsol.* stojał), stoję, stehen, stand, stehe; stan der Stand; stajnia, stajenka der Stall; dostać erstehen; postać die Gestalt, Stellung; odstać abstehen; przystać (do służby) in den Dienst einstehen; przystojny anständig, przystojność Anständigkeit; obstać umstehen; wystać (lata) (die Jahre) ausstehen; nastać się sich satt stehen, sich müde stehen; stanąć stillstehen, stehen bleiben. — *Activ.* stawić stehen machen, stellen, dostawić herbeystellen, zustellen; obstawić umstellen; przystawić hinzustellen; stołek der Stuhl; stanowisko der Anstand bey den Jägern, der Standort; zastanawiać Anstand nehmen, anstehen. — *Item* 2) *Lat.* sedere, sedi, sessum, *Gr.* hezein, *Suec.* sitta, *Angl.* sitt, *Eccl.* sježdu, *Ross.* siżu, sidjet', *Boh.* sedeti, sedati, *Pol.* siedzieć, siadać, siadywać sitzen, saß, gesessen; dosiedzieć ersitzen; siedlisko der Sitz; sieść, siąść sich setzen, niedersitzen; wsiadać aufsitzen; obsess besessen; *activ.* sadzić setzen, dosadzić zusetzen, odsadzić absetzen, wegsetzen; przysadzić hinzusetzen, beysetzen; przesadzić übersetzen, (übertreiben); rozsadzić zersetzen; posadzić hinsetzen; wsadzić einsetzen; wysadzić aufsetzen, zasadzić festsetzen; zsadzić herabsetzen.

§. 78.

Gruntowna zajomość etymologii uchrania od skwapliwości tych, którzy schwyciwszy tylko podobieństwo jakiegoś z naszych słów do Łacińskiego, Niemieckiego i t. d.; natychmiast chrzczą go Niemieckiem, Łacińskiem i t. d.; albowiem częstokroć, to lub owo słowo, sięga zapadłiejszego jeszcze źrzódła, i aż na wschodzie szukać go trzeba. — Tego rodzaju jest n. p. słowo *sak*, *Boh.* sak, *Ross.* sak, *Germ.* Sack, *Gr.* sakkos, *Lat.* saccus, *Hung.* zsak, *Lapp.* tsakes, *Hisp.* sacco, *Gall.* sac. *Ital.* sacco, saccoccia, *Svec.* saeck, *Angl.* sack; idzie przez tyle narodów, aż się opiera o Hebrajskie sak. — Tak i *tarcza*, *Ross* tarcz, *Germ.* Tarsch, *Ital.* targa, *Lat. med.* targia, ukazuje się u Arabów w słowie *tarka*, *darka*, *Chald.* teris. — *Wino*, *Lat.* vinum, *Germ.* Wein, *Anglosax.* vin, *Svec.* vin, *Angl.* wine, *Bretag.* guin, *Wallach.* ginu, *Gr.* oinos, *Chald.* jena, *Hebr.* jajn. — Słowo *reż*, *ryż*, patrz wyżéj pod głoską *r* §. 28.

§. 78.

Gründliches Studium der Wortforschung bewahrt uns vor der Voreiligkeit, mit der manche, sobald sie nur die geringste Aehnlichkeit eines unserer Wörter mit einem Lateinischen, Deutschen u. s. w. bemerken, es sogleich für ein Wort Lateinischen, Deutschen u. s. w. Ursprungs erklären, obgleich sein Stamm weit älter ist, und sich im Oriente verliert. Diese Bewandtniß hat es z. B. mit dem Worte Sack, *Pol.* sak, *Boh.* sak, *Ross.* sak, *Gr.* sakkos, *Lat.* saccus, *Hung.* zsak, *Lapp.* tsakes, *Hisp.* sacco, *Gall.* sac, *Ital.* sacco, saccoccia, *Svec.* saeck, *Angl.* sack; wir finden es bey so vielen Nationen, bis wir zuletzt auf das Hebräische sak stoßen. So auch die Tartsche, *Pol.* tarcza, *Ross.* tarcz. *Ital.* targa, *Lat. med.* targia, zuletzt bey den Arabern tarka, darka, in Chaldäischen teris. Der Wein *Pol.* wino, *Lat.* vinum, *Anglosax* vin, *Svec.* vin. *Angl.* vine, *Bretagn.* guin, *Wallach.* ginu, *Gr.* oinos, *Chald.* jena, *Hebr.* jajn. Von den Wörtern reż der Roggen, ryż der Reis, wurde oben unter dem Buchstaben *r* § 28. gehandelt.

§. 79.

Zagęściliśmy w języku naszym obcych słów plemię, przejąwszy ich wiele, już to w sąsiedzkiem obcowaniu, już w przypadkowych zdarzeniach, już nakoniec z towarami, naukami, zwyczajem. Zkąd się rzeczy brały, ztamtąd razem z niemi i imiona tych rzeczy. I tak przyswoiliśmy *Tureckie:* kilim, kobierzec, dywan, kaftan, dyma, tutuń, cybuch, lulka, kapciuch, imbryk, filiżanka, bazar, targ; *Tatarskie*: kołczan, sajdak, taftaj, dziryd; *Węgierskie*: huzar, dobosz, szereg, orszak, dołoman, ciżma. Rzemieślnicze i kunsztowe słowa przyszły do nas po większéj części z *Niemiec*, jako i same rzemiosła i kunszta; ślosarz, ślosarstwo, rymarz, garbarz, farbiarz, hebel, warsztat, szruba, szrubsztak, szorc, majster, cech, kunszt, sztuka, malarz, pendzel, snycerz, rysunek, i t. d. Kościelne Polskie słowa w obrządku Rzymskim, wyczerpane są z *Łaciny*, jak ołtarz, cmentarz, kielich, msza, ofiara, kancyonał, konfessyonał, ambona; w Greckim zaś obrządku, a też i u innych Słowian trzy-

§. 79.

In unserer Sprache haben sich viel fremde Wörterstämme ausgebreitet, theils durch Verkehr mit den Nachbarn, theils durch außerordentliche Ereignisse, theils auch mit Handelsartikeln, wissenschaftlichen Kenntnissen, Gebräuchen und Gewohnheiten, die wir vom Auslande erhielten. Mit neuen Sachen nahm man zugleich die neuen Namen dieser Sachen auf. So haben wir von den Türken: kilim, kobierzec, dywan, kaftan, dyma, tutuń, cybuch, lulka, kapciuch, imbryk, filiżanka, bazar, targ; von den Tataren: kołczan, sajdak, taftaj, dziryd; von den Ungern, huzar, dobosz, szereg, orszak, dołoman, ciżma. Handwerks und Kunstwörter sind zu uns mit den Handwerken und Künsten größtentheils aus Deutschland gekommen, z. B. ślosarz, ślosarstwo, rymarz, garbarz, farbiarz, hebel, warsztat, szruba, szrubsztak, szorc, majster, cech, kunszt, sztuka, malarz, snycerz, rysunek, u. s. w. Die Kirchenwörter sind bey den Polen von der römischen Kirche aus dem Lateinischen; z. B. ołtarz, cmentarz, kielich, msza, ofiara, kancyonał, konfessyo-

majacych się tegoż, wyszły z *Greckiego* języka n. p. monaster, cerkiew, trebnik, i t. d. — Niekiedy atoli przyswajając obce słowa składane, chciano je niejako na swojskie przelać, czyli przepolszczyć, przetasowaniem zgłosek, jak się pokazuje z słów *incarnatio* wcielenie, *transsubstantiatio* przeistoczenie, *substantia* podstata, podstawa, *omnipotens* wszechmocny; *propheta* prorok; Sechswöchnerinn, sześcioniedziałka (później położnica).

nal, ambona; bey den Polen von der griechischen Kirche, so wie bey den übrigen Slaven von dieser Kirche, aus dem Griechischen, z. B. monaster, cerkiew, trebnik, u. s. w. Mehrere zusammengesetzte fremde Wörter, hat man auch dadurch zu seinem Eigenthum gemacht, daß man sie Sylbenweise genau in seine Sprache übertrug; so ist aus *incarnatio*, wcielenie, aus *transsubstantiatio*, przeistoczenie, aus *substantia*, podstata, podstawa, aus *omnipotens*, wszechmocny, aus *propheta*, prorok, aus Sechswöchnerinn, sześcioniedziałka, (bey den jetzigen Polen położnica) entstanden.

§. 80.

Nie tylko zaś zastępowano wędrownemi słowami brak na rzeczy przybywające rodowitych i Słowiańskich; ale owych wiele i bez potrzeby wcisnęło się, a niejedno starożytne Słowiańskie z Polszczyzny wyparło, lub w niéj przytłumiło; zatém Słowiańskie u Czechów dotąd używane, *skorznie* musiały ustąpić Francuzkim *botom; kłobuki*, Włoskim *kapeluszom; świeczniki*, Niemieckim *lichtarzom*. Mieliśmy niegdyś w naszym języku słowo *gędźba*, używane od znakomitych pisarzów, Leopolity, Reja, Budnego, Mączyńskiego, Wróbla, Paprockiego, Trzecieskiego, Kochowskiego, Wacława Potockiego, mianujące *muzykę*, *Boh*, hudba, ztąd, *gędziebny*, *gędziecki*, *gędzcowy*, *Boh*. hudebny, muzyczny, n. p. *naczynie gędzieckie*, instrument muzyczny; ztąd też czasownik, *gędzić*, *gądł*, *gędzie*, *gędać*, *Boh*. hausti, hudl, hudu, grać muzycznie, na gędziebnym czyli muzycznym naczyniu, u Windów *godeti* grać na skrzypcach; jeszcze ztąd i *gędziec*, *Boh*. hudec, muzyk, u Windów *godez* skrzypek. U Czechów tedy i Windów jeszcze te słowa trwają; u Rossyan zmieniło się tylko *hudit'*, na naganę, bo znaczy rzępolić. U nas zaś, jeden tylko ślad jego został, przy szczególném nazwisku *gęśl*, *gęśle*, *Boh*. hausle, *Vind*. gosle; z którém porównaj *Germ*. Geige, *Svec*. giga, *Angl*. gig, *Ital*. giga, *Lat. med*. giga; i daléj nasze gęgać, gęś. — Także dawne nasze *pachać* (*cf*. pchać, popychać) znajdujące się nawet w Statucie Litewskim, u Rossyan *pachat'*, pierzchło przed nieswojskiem *orać*, *orywać*, *Boh*. worati, *Vind*. orati, orjem, *Goth*. orian, *Isl*. eria, *Fries*. era, *Angl*. ear, *Holl*. aeren, *Svec*. aeria, *obsol. Gall*. errer, *Hung*. aratni, *Lat*. arare, *Gr*. arein, *Germ. vulg*. ären. — Ani i to wątpliwa, że aż późno do nas weszło słowo *pług*, *Ross*. plug, *Boh*. pluh, *Svec*. plog, *Angl*. plough, plow, *Germ*. Pflug, i zbratało się z naszém odwiecznèm *socha*.

§. 80.

Doch man ist nicht dabey stehen geblieben, durch fremde Wörter den Mangel der einheimischen und Slawischen für neue Sachen abzuhelfen; man hat auch viele ohne Noth aufgenommen, und ihretwegen manches ächt Slawische verdrängt, wenigstens zurückgesetzt. So mußte das Slawische, bey den Böhmen noch gebräuchliche, skorznie, dem Französischen bottes, weichen, kłobuk, dem Italienischen kapelusz; świecznik dem Deutschen lichtarz, Leuchter. — Die Polen hatten ehemals für *Music* in ihrer Sprache das Wort gędźba, dessen sich die angesehensten Schriftsteller, ein Leopolita, Rej, Budny, Mączyński, Wróbel, Paprocki, Trzecieski, Kochowski, Venceslaus Potocki, bedienen; Böhmisch hudba; davon gędziebny, gędziecki, gędzcowy, Böhmisch hudebny musikalisch, z. B. naczynie gędzieckie ein musikalisches Instrument; daher das Zeitwort gędzić, gądł, gędzie, gędać, *Boh*. hausti, hudl, hudu, musiciren, auf einem musikalischen Instrumente spielen; bey den Winden godeti, die Violin spielen, daher endlich gędziec, *Boh*. hudec, der Musikus; bey den Winden godez der Violinist. Bey den Böhmen und Winden nun sind diese Wörter noch im Gebrauche; bey den Russen hat *hudit'* eine verächtliche Bedeutung bekommen, und entspricht dem Deutschen fiedeln. Bey den Polen hat sich nur noch eine Spur von diesem Stamme, in dem Worte gęśl, gęśle, *Boh*. hausle, *Vind*. gosle, erhalten; wenn man das Deutsche Geige, das Schwedische giga, *Angl*. gig, *Ital*. giga, *Lat. med*. giga, ferner das Polnische gęgać, gęś, zu vergleichen hat. — Eben so ist auch das alte Polnische pachać, pflügen (vergl. pchać, popychać, hinstoßen), das noch im Litthauischen Statute vorkommt, *Ross*. pachat', aus der Sprache verschwunden, und dessen Stelle vertritt orać, orywać, *Boh*. worati, *Vind*. orati, orjem, *Goth*. orian, *Isl*. eria, *Fries*. era, *Angl*. ear, *Holl*. aeran, *Svec*. aeria, *obsol. Gall*. errer, *Hung*. aratni, *Lat*. arare, *Gr*. arein, *Germ. vulg*. ären. — So ist auch nicht zu bezweifeln, daß das Wort pług, *Boh*. plug, *Svec*. plog, *Angl*. plough, plow, der Pflug, spät erst zu uns gekommen ist, und sich unserm alten socha beygesellt hat.

§. 81.

Aleć ciekawy równie i spór łaciny z greczyzną, gdy jéj różne wyrazy, które się były dawniéj w poczet słów naszych wtłoczyły, z niego wybiła, kiedy to *atrament* objął miejsce *inkaustu*, (porównaj Greckie *enkauston*), *widzieć Lat. videre*, *źrzeć*, (zkąd *uźrzeć*,) *Gr*. horaan. — Znowu Łacińskie spotkał tenże los od Francuzkich. Co dawniéj z Łacińskiego *skrypturalik*, to dziś z Francuzkiego *cisoir scyzoryk*; dawniéj mówiono *peregrynacya*, dziś *wojaż*.

§. 81.

Merkwürdig ist auch das Gedränge zwischen dem Griechischen und Lateinischen; durch das letztere wurden nämlich viele sonst bey den Polen gebräuchliche ursprünglich griechische Wörter verdrängt; so mußte inkaust, *Gr*. enkauston, dem atrament, weichen; widzieć, *Lat*. videre, nahm die Stelle des źrzeć (woher uźrzeć) *Gr*. horaan ein. Dem Lateinischen widerfuhr das nämliche von dem Französischen. Sonst bediente sich der Pole des Lateinischen Worts skrypturalik, jetzt des Französischen *cisoir*, scyzoryk; ehemals hieß die Reise peregrynacya, jetzt wojaż.

Rozdział XI.

O przybyszowych częściach słów.

§. 82.

Wszystko co dotąd mówiono, pokazywało, jak postępuje etymolog, gdy rozważając istotne części słowa, stosuje je bądź do obcych języków, bądź do brzmienia właściwego; wszakoż przy tém nie puszcza mimo siebie nawet i i mniéj istotnych i przypadkowych słowa cząstek, a dla poznawania doskonalszego pozostałéj treści, ma oko i na rozebrane członki, i na sposób, jakim je rozbierał.

Kapitel XI.

Zufällige Worttheile.

§. 82.

Bisher wurde gezeigt, wie der Wortforscher bey Vergleichung der wesentlichen Worttheile mit fremden Sprachen oder mit der Natur, verfährt; doch eben er läßt auch die minder wesentlichen und zufälligen Worttheile nicht unbeachtet. Den übriggebliebnen Stamm genauer kennen zu lernen, untersucht er die davon getrennten Aeste, und die Art, wie sie davon getrennt worden.

PODZIAŁ I.

O zakończeniach.

§. 83.

Zakończenia, co do swoich odmian deklinacyjnych i konjugacyjnych, należą do grammatyki; lecz i etymolog powinien się niemi zatrudniać, uważając już to każdego własność, już też, jak są w różnych językach do siebie podobne. Samogłoska *a* w Łacińskim, jak i w naszym, znaczy płeć żeńską; jakoż mała liczba jest słów, kończących się na *a*, którychy nie były tego rodzaju. Przymiotniki nasze wszystkie co do jednego nią się przerabiają z mezkiego na tenże; znajduje się także w czasownikach ciąż przez wszystkie trzy osoby liczby pojedyńczéj czasu przeszłego, n. p. czytała, czytałaś, czytałam. — Głoski *-i* i *-ć* prawie powszechnie kończą słowa rodzaju żeńskiego; *-ść* rzadko kiedy kończy męzkie. (cf. *at.* -is.) — Samogłoski *o*, *e*, *ę*, odpowiadające Łacińskiemu *-um*, Greckiemu *-on*, są własną cechą rodzaju nijakiego; a w liczbie mnogiéj, u nas, równie jak u Greków i Łacinników, przez trzy przypadki, pierwszy, czwarty i piąty, przemieniają się na *a*.

I. ABTHEILUNG.

Von den Endigungen.

§. 83.

Die Endigungen gehören, wie fern sie sich decliniren und conjugiren lassen, in die Sprachlehre; doch auch der Wortforscher berücksichtigt sie, und untersucht ihr Verhältniß zur Natur und zu andern Sprachen. Der Selbstlauter *a* ist im Polnischen, wie im Lateinischen, für Feminina characteristisch; nur wenige Wörter auf *a* giebt es in beyden Sprachen, die nicht weiblich wären. Unsre Eigenschaftswörter hingegen endigen alle ohne Ausnahme das Femininum in *a*; dieser Selbstlauter characterisirt auch in allen Zeitwörtern die drey Personen der einfachen Zahl in der vergangenen Zeit, z. B. czytała, czytałaś, czytałam. — Die Endigungen *i* und *ć* sind fast immer weiblich; *ść* selten männlich (vergl. das Lat. *-is*). Die Selbstlauter *o*, *e*, *ę*, entsprechen dem Lat. *-um* und Griech. *-on*, sie characterisiren auch bey uns das sächliche Geschlecht, und haben auch in der mehrfachen Zahl drey Fallendungen, nämlich, die erste, die vierte und die fünfte auf *a*.

§. 84.

Przy konjugacyach pokazuje się na oko osobliwsze języka naszego do Łacińskiego i Greckiego podobieństwo w zakończeniach osób:

§. 84.

In den Conjugationen erscheint uns eine auffallende Aehnlichkeit unsrer Sprache mit der Lateinischen und Griechischen, in den Personalendungen:

1) *Gr.* pino, pio, *Lat.* bibo, *Pol.* piję; 2) *Gr.* pieis, *Lat.* bibis, *Pol.* pijesz; 3) *Grec.* piei, *Lat.* bibit, *Pol.* pije. 1) *Gr.* piomen, *Lat.* bibimus, *Pol.* pijemy; 2) *Grec.* piete, *Lat.* bibitis, *Pol.* pijecie; 3) *Grec.* piusi, *Lat.* bibunt, *Pol.* piją.

§. 85.

W formowaniu zdrobniałych imion, przystępujemy do Włoskiego. *Kapelusz*, *tabakiera;* zdrobniałe *kapelusik*, *tabakierka*, *tabakiereczka;* zdrobnione z pożałowaniem *kapelusina*, *tabakierczyna* = biedny kapelusz, biedna tabakiera; zakończone na ohydę *kapelusisko*, *tabakierczysko*. Tak też i u Włochów: cappelo, cappeletto, cappelino, cappellacio, cappelone; scatola, scatellina, scatelletta, scatellone, scatellaccio. — Szczególniejsze jeszcze jest podobieństwo między naszém i Włoskiém drobnieniem przymiotnych imion, n. p. mały, maleńki, maluchny, maluśki, maluteńki; *Ital.* piccolo, piccolino, piccoletto, picciolètto. Śmiem tu naganiać niewłaściwe takim przymiotnikom nazwisko zdrobniałych, deminutywów; w saméj rzeczy one nie zniżają, ani drobnią

§. 85.

In der Bildung der Verkleinerungswörter nähern wir uns dem Italienischen. Kapelusz, tabakiera, verkleinert, kapelusik, tabakierka, tabakiereczka; mit der Klageendung kapelusina, tabakierczyna, ein elender Hut, eine elende Tabatiere, mit der Abscheuendung kapelusisko, tabakierczysko. So das Italienische cappelo, cappeletto, cappelino, cappellacio, cappelone; scatola, scatellina, scatelletta, scatellone, scatellaccio. — Besonders auffallend ist die Aehnlichkeit mit dem Italienischen in unsern verkleinernden Eigenschaftswörtern, z. B. mały klein, maleńki klein winzig, maluchny, maluśki, malusieńki ganz klein winzig; Italienisch piccolo, piccolino, piccoletto, picciolètto. Diese Endigungen sollten wohl nicht deminutiv heißen; denn sie haben nicht eigentlich auf die Größe Bezug, sondern halten sich

przymiotu wielkości, jako raczej biorą się do przymiotu małości, który zwiększają, rozszerzają, dopełniają. *Małe* w *malutkiem* pokazuje się większem małem; w *maluchném* większem malutkiem, czyli wcale małem. Tedy nie są dyminutywa, ale intensiva, a to tu *parvitatis* maleństwa. Oczywistsza to *in non negativis;* czerwony, czerwoniuteńki, czerwoniuteneczki; bliski, bliziuchny, bliziuteńki, bliziuteneczki; ubogi, ubożuchny. *cf. Cnap. thes. p.* 1019.

§. 86.

Etymolog tedy powinien sobie sporządzić dokładny spis zakończeń, z wyszczególnieniem tych znaczeń, jakich przez te zakończenia nabierają słowa. Na przykład zakończenie -*sko*, = -szcze, wyraża 1) miejsce, siedlisko, stanowisko czego, tak: pogorzelisko, miejsce gdzie gorzało; bojowisko, boisko, obozowisko, bagnisko, bagniszcze; uroczysko, uroczyszcze. 2) -*sko*, = dzierżak, trzonek jakiego narzędzia n. p. biczysko, toporzysko, siekierzysko, wędzisko. 3) -*sko* wyraża obydę, pogardę; zamczysko, sukinisko, wilczysko.

PODZIAŁ II.

O przyimkach czyli prepozycyach przydatkowych.

§. 87.

Nakoniec etymolog odciąwszy w słowach składanych przybyszowe początki, nad niemi się także z osobna zastanawia. Zowiemy ***praepositiones inseparabiles***, przyimki nieodjętne, przydatkowe, owe drobne cząstki, które przy słowach albo kierunek rzeczy wskazują, albo też tylko uzupełnienie czynu wyrażają. One po większej części także i oddzielnie, jako ***praepositiones separabiles*** używane bywają, z przyzwoitym sobie przypadkiem imion, oprócz: *wy-*, *roz-*, *wz-*, *ws-*. Przejrzejmy je pojedynczo, ile że ich nie wielka liczba.

§. 88.

Do-, w Niższ. Sax. to, Niższ. Niemczyznie tu, w Wyższ. Niemcz. zu, *(opposit.* od*-)* wyraża: a) kierunek czynności słowem wyrażonej ku jej celowi n. p. dochodzić czego, dobadywać; — b) w czasie niedokonanym, domierzanie, zbliżanie się ku skutkowi n. p. dojeżdżał, dobywał; w czasie dokonanym, wyraża uiszczenie skutku n. p. dojechał, doprowadził, doścignął, dotłukł, dobił, dobył. — Z zaimkowemi słowami wyraża, w czasie niedokonanym, staranie się o nabywanie czego, czynnością przez słowo wyrażoną n. p. dorabiać się, dobadywać się, dosługiwać się; w czasie zaś dokonanym, nabycie czego n. p. dorobił się, dobadał się, dosłużył się. — c) Nakoniec wyraża też przyczynianie, przybywanie, przyrost n. p. dogotuj do tego, coś już nagotował; dodaj do tego coś dał, bo niedosyć.

§. 89.

Na-, wyraża: 1) kierunek do pewnego miejsca, n. p. nakładać na wóz, namalować na płótnie. 2) przygromadze-

vielmehr an den Begriff der Kleinheit; dieser wird durch sie erweitert, vergrößert, ausgefüllt. Das małe erscheint in dem malutkie als ein größeres Kleines, und noch winziger in dem maluchne, folglich nicht deminutiv sind sie zu betrachten, sondern intensiv und zwar hier in Bezug auf Kleinheit. Augenscheinlich wird dieß in positiven Eigenschaftswörtern, z. B. czerwony roth, czerwoniuteńki, recht roth, czerwoniuteneczki, durchaus roth u. s. w.

§. 86.

Der Wortforscher muß sich also ein vollständiges Verzeichniß der Wortendigungen mit genauer Bestimmung der Bedeutungen, die sie den Wörter zutheilen, verfertigen. Die Endigung -*sko* z. B. drückt aus: 1) den Ort einer Sache, Handlung, Begebenheit, pogorzelisko Brandstelle, bojowisko Schlachtfeld, boisko Dreschtenne, obozowisko Lagerstätte, bagnisko Sumpfboden, uroczysko Mahlhaufen, Gränzstätte. 2) den Stiel, biczysko Peitschenstiel, toporzysko, siekierzysko, Stiel eines Beils, einer Axt, wędzisko, Angelruthe. 3) Häßlichkeit: zamczysko ein häßliches Schloß, sukinisko häßliches Tuch, wilczysko ein häßlicher Wolf.

II. ABTHEILUNG.

Von den Zusatzvorwörtern.

§. 87.

Endlich betrachtet auch noch der Wortforscher die Zusatzvorwörter, die er von den zusammengesetzten Zeitwörtern abnimmt. Unter diesen Vorwörtern verstehen wir jene Worttheilchen, die bey den mit ihnen zusammengesetzten Wörtern der Bedeutung eine bestimmte Richtung geben; bisweilen aber auch blos die Vollendung der Handlung anzeigen. Großtentheils werden sie auch abgesondert, als Vorwörter mit der ihnen zuständigen Fallendung der Nennwörter gebraucht; ausgenommen sind nur *wy-*, *roz-*, *wz-*, *ws-*. Da ihre Zahl nicht groß ist, so können wir sie noch einzeln durchgehen.

§. 88.

Do-, Niedersächs. to, Niederd. tu, Hochd. zu (entgegengesetzt ist ihm *od-*) bezeichnet: a) die Richtung der im Zeitworte ausgedrückten Handlung nach ihrem Ziele hin, z. B. dochodzić czego, (von chodzić gehen) etwas zu ergehen, d. h. zu erreichen, zu erforschen suchen; so auch dobadywać. — b) in der unvollendeten Zeitform, die Annäherung der Handlung zu ihrem Erfolge, z. B. dojeżdżał, er endigte bereits die Reise, die Fahrt oder den Ritt; in der vollendeten Zeitform, den wirklichen Erfolg, z. B. dojechał, er kamm wirklich bis hin auf der Reise, zu Wagen, zu Pferde. — Bey den Reciprocis drückt es in der vollendeten Zeitform das Bemühen aus, etwas durch die im Zeitworte bestimmte Handlung zu erlangen, z. B. dorabiać się czego, sich etwas zu erarbeiten suchen, dosługiwać się, sich etwas zu erdienen suchen in der vollendeten Zeitform das wirkliche Erlangen, dorobił się tego, er hat sich das erarbeitet. — c) endlich bezeichnet es auch noch eine fernere Vermehrung, ein mehreres Hinzuthun: dogotuj u. s. w. dodaj u. s. w. koche noch mehr hinzu; gieb noch mehr dazu.

§. 89.

Na-, bezeichnet: 1) die Ortsrichtung der Handlung; nakładać na wóz, auf den Wagen hinauf legen, auf die Leinwand

nie, przysporzenie: naładował, naborgował, nakupował, nałapał, to jest, wiele. 3) z zaimkowemi: sytość i aż do zbytku: najadł się, nacałował się (*cf.* niemógł się odjeść, odcałować, pod *od–*). 4) dokonanie czynności: napisałem list. 5) *na–*, = *nad–*, co obacz.

aufmahlen. 2) eine Anhäufung durch die Handlung: naładował u. s. w. er hat tüchtig aufgeladen, nakupował zusammengekauft: nałapał zusammengefangen. 3) bey den Reciprocis Ersättigung, najadł się, nacałował się, er hat sich satt gegessen, satt geküßt (cf. niemógł się odjeść, odcałować unter dem Vorsatze od–). 4) Die Vollendung der Handlung: napisałem list, ich habe den Brief (fertig) geschrieben. 5) so viel als das folgende *nad–*.

§. 90.

Nad–, (oppos. pod): 1) przesadę *excessum:* nadmierzyć, naddawać, nadmiar, naddatek. 2) zdybanie *interventum:* nadjechał, nadszedł, nadchodzi. 3) dalsze przyczynienie: nadbudował, nadmurował. 4) początek daleki jeszcze od zupełności: nadchudły, nadgniły, nadpsuty. — NB. przed spółgłoskami zamiast *nad–*, często piszą *na–:* nachudł, nawątlony = nadchudł, nadwątlony.

§. 90.

Nad–, (entgegeng. dem *pod–*): 1) zu viel, noch darüber, über das Maaß, z. B. nadmierzyć zu viel messen, übermessen, naddawać noch mehr dazu geben, eine Zugabe geben. 2) Dazwischenkunft, nadszedł, er kam grade dazu. 3) noch über etwas hin: nadbudował er hat noch darüber fort gebaut. 4) etwas, ein wenig, an: = nadchudły etwas mager geworden, nadgniły angefault, nadpsuty etwas angekommen. NB. Vor den Selbstlautern schreibt man statt *nad–* oft *na–*.

§. 91.

O–, Ob–: 1) kierunek krążenia: obiedz, otrzeć, objechać, obstawić, obwiązać, (zkąd obowiązać), okręcić. 2) przed przymiotnikami *ob–* = *przy–* = *owaty*, = trochę, nieco, cokolwiek: obgrubszy, obrzedni, obstary, obwyż, obszerny, obdal, opodal.

§. 91.

O–, Ob–: 1) Umkreisung, um=, herum=, obiedz um etwas herum laufen, okręcić, umwinden. 2) vor den Eigenschaftswörtern, etwas, = lich, obgrubszy, etwas grob, dick, gröblich, dicklich, obstary, etwas alt, ältlich.

§. 92.

Od–, (*oppos. do–*): 1) kierunek przeciwny zbliżaniu, *removendi:* odjąć, odjechać, oddalić, oderznąć. — Podobnież z zaimkowemi: odżegnać się, odjąć się, odstrzelać się, odstraszyć się, odgryźć się, odgrozić się = uwolnić się od czego, od napaści, od strzelania. 2) zakończenie i odbycie czego: odpokutował, odbolał, odchorował, odpłakał, odśpiewał, odmówił. 3) z zaimk.: odcałować się, odchwalić się, odjeść się, = dosyć nacałowawszy się, nachwaliwszy, najadłszy się przestać. (cf. *Na–*). 4) powrócenie nazad, naodwrót, wzajemność, *restitutionem, vicissitudinem:* oddawać, odczęstować. 5) ponowienie, *iterationem, restaurationem:* odbudować stare zamczyska, odnowić.

§. 92.

Od–, (entgeg. *Do–*): 1) Entfernung, = weg=, ab=, odjechać wegfahren, abfahren, abreisen. So auch bey den Reciprocis: odżegnać się, sich durch Kreuzemachen befreyen, sich losfreuzen z. B. von einer Beherung. 2) Vollbringung: odpokutował er hat abgebüßt, odbolał er hat (die Schmerzen) abgelitten. 3) mit den *Reciprocis* odcałować się, odchw. i t. d. nachdem man sich recht satt geküßt, gelobt, gegessen hat, aufhören. (cf. *Na–*) 4) Erstattung, Erwiederung; oddawać wiedergeben, abgeben, odczęstować: wieder tractiren, das Tractament erwiedern. 5) Wiederherstellung, Erneuerung: odbud. st. z. wieder aufbauen.

§. 93.

= *Po–*, (cf. *Ger.* be–) 1) ciąg czynności: pobielać, pomalować, pobijać dach gontami. 2) ciąg drobny czasowy: poczekaj, postój, potrzymaj = trochę, chwilkę. 3) w konjugacyi dokonanéj, czynność powtarzana aż do spełnienia skutku: pobił kury, cielęta, więźniów–, zabił wszystkich, pozabijał; popalił statki, popustoszył wsie. Tu *po–* często miewa po sobie inszą jeszcze prepozycyą: ponaprawiał, porozdawał, porozprzedawał, porozjeżdżali się. 4) z zaimk.: wzajemność, odwrotność czynu: posiekli się, pobratali się. 5) uzupełnienie czynu i czasu dokonanie n. p. dziękował, podziękował; szedł, poszedł; idź, pójdź; błądził, pobłądził. 6) *po–*, przemienione w *pa–*, w następujących: pagórek, padół, parów, pacześ, paklepie, patyk, parobek; a tu zdaje się wyrażać niższy stopień rzeczy, wielkości, wartości.

§. 93.

Po–, (vergl. das Deut. be=): 1) nacheinander fortgesetzte Handlung: pobijać beschlagen, z. B. mit einer Schindel nach der andern. 2) eine geringe Zeitdauer: poczekaj warte ein wenig. 3) in der vollendeten Zeitform, Wiederhohlung der Handlung bis zur völligen Erschöpfung: pobił kury, er hat die Hühner nach einander sämmtlich abgeschlachtet, popustoszył wsie, er hat die Dörfer nach einander sämmtlich verwüstet. In dieser Bedeutung wird *po–*, selbst andern Präpositionen bey dem Zeitworte noch vorgesetzt: *pona*prawiał er hat nach einander alles ausgebessert. 4) bey den Reciprocis wechselseitige Gegenhandlung: posiekli się, sie haben sich einander wund gehauen; pobratali się, sie haben sich mit einander verbrüdert. 5) Vollendung der Handlung und des Zeitverlaufs: dziękował er dankte, podziękował er hat sich bedankt. 6) *po–*, wird in folgenden Wörtern in *pa–* verwandelt: pagórek, padół, parów, pacześ, paklepie, patyk, parobek, und scheint hier eine Verringerung anzuzeigen.

§. 94.

Pod–, (*oppos. nad*–): 1) kierunek na dół, podmurować, podpisać. 2) czynienie ukradkiem, milczkiem, pocichu; podejść, podstęp, podstępny, podkraść, podglądać, podstrzegać, podsłuchać, podrzucić, podsunąć. 3) podstępek jakiś nieznaczny: podrosnąć, podpić sobie, podratować, podpomódz, podkarmić. (cf. *nad*– n. p. nadwątlić); a tu *pod*= nie do–, nie wy–, n. p. podrostek = nie dorosły, nie wyrostek, podkrzewina, coś średniego między krzewiną a zielem.

§. 94.

Pod–, (entgeg. *nad*–): 1) hinab, nach unten; unter=, podmurować, untermauern. 2) heimlich, verstohlen, podejść, beschleichen, überlisten, podglądać, unbemerkt beobachten, podsłuchać heimlich behorchen, belauschen, podsunąć so wie im Deutschen unterschieben, heimlich anstatt etwas andern hinschieben. 3) einen geringen Grad des Fortrückens; podrosnąć etwas heranwachsen, podpić sobie sich ein Räuschchen trinken, podpomódz ein wenig aufhelfen, (vergl. *nad*–). Hier entspricht das *pod*–, dem nie do–, und nie wy–; podrostek ein Aufschößling, ein nicht völlig Erwachsener, nicht ganz Ausgewachsener; podkrzewina (Unterstrauch) hält zwischen Strauch und Kraut die Mitte.

§. 95.

Prze–, (cf. *praepos. separab.* przez) zastępuje u nas dwie prepozycye Słowian, Greków, Łaciników, Niemców, od siebie wcale różne, t. j. 1) *Boh.* pre– *Ross.* pere– *Eccl.* pre–, *Lat.* prae–, praeter–, *Gr.* peri, *Ger.* vorbey=, vorüber=, n. p. przeleciały ptaki po nad dom, *Boh.* preleteti, *Ross.* pereletieť, vorbeyfliegen, vorüberfliegen, drüber weg. 2) *Boh.* pro–, *Ross.* pro–, *Lat.* per–, *Gr.* pros, *Ger.* durch, n. p. przeleciały ptaki przez dom, *Boh.* proleteti, *Ross.* proletieť durchfliegen. Nasze tedy Polskie *prze*, wyraża: 1) czyn przez miejsce lub czas przebyty: przeczytał książkę, przeczytał całą godzinę. 2) zupełne czegoś na jakiś cel wyłożenie: przebudować, majątek, przemarnował go, przepił, przehulał, przełotrował. 3) użycie czego w pomiernej ilości: przejeść co, przegryźć, przekąsić. 4) nagłe przerywanie obecnego stanu: przemówił, przebąknął. 5) odmianę położenia albo odmianę miejsca czynu: przenieść gdzie indziej, przepisać z czego, przedrukować, przekształcić, przeobrazić. 6) mijanie, omijanie: *Lat.* trans–: przeszedł koło ogrodu, przepłynął, przejechał, przemycił. 7) a) większość jednej rzeczy nad drugą, co do miary, wagi, stopnia i t. d., przewyższać, przechodzić kogo w czém, przeważać. 7 b) niezmierność lub przesadę jaką, zbytek: przepełnić, przekarmić, przelać. 8) prze = przed–: przekładać komu co = przedkładać, przewidzieć = przedwidzieć. — Przy imionach nie używa się to skrócenie prze–, n. p. przedmieście, przedpokój, przedwieczny. 9) Z przymiotnikami prze = bardzo, mocno, wielce, arcy–, n. p. przebogaty, przewielebny; *cum superlat. hyperbolice* przena–, przenaj–, przenajwielebniejszy, przenajświętszy.

§. 95.

Prze–, (vergl. die praepos. separab. *przez*) vertritt bey uns zwey, bey Slaven, Griechen, Lateinern, und Deutschen, ganz verschiedene Vorwörter, nähmlich: 1) *Boh.* pre–, *Ross.* pere–, *Eccl.* pre, *Lat.* prae–, praeter–, *Gr.* peri, *Germ.* vorbey–, vorüber–, z. B. przelecieć, *Boh.* preleteti, *Ross.* pereletieť, vorbeyfliegen, vorüberfliegen, drüber weg. 2) *Boh.* pro–, *Ross.* pro–, *Lat.* per–, *Gr.* pros, *Ger.* durch; przelecieć, *Boh.* proleteti, *Ross.* proletieť, durchfliegen. — Bei den Polen bezeichnet nun also das *prze*–, 1) Durchführung der Handlung durch Raum oder Zeit: przeczytał, er hat das Buch durchgelesen, eine ganze Stunde durch gelesen. 2) gänzliche Verwendung worauf, = ver–, przebudować verbauen, verthun, vergeuden, verschwenden sein ganzes Vermögen. 3) unbedeutendes Kosten; przejeść co, ein wenig essen, *Obrd.* anbeißen. 4) Plötzlichen Durchbruch der Handlung: przebudzić, aus dem Schlafe erwecken, przemówić, das Schweigen brechen. 5) Veränderung der Lage oder des Orts der Handlung: przenieść, übertragen, przepisać, umschreiben, abschreiben, przedrukować, umdrucken, przeobrażać, umstalten. .6) vorbey=, przejść, vorbeygehen, przepłynąć, vorbeyfließen, przejechać, vorbeyfahren, przemycić, den Zoll verfahren. 7) a) Übertreffen an Maß, Gewicht, Grade, przewyższać, überwiegen, przechodzić, über einen hervorragen. 7 b) zuviel, über=, Übermaß: przepełnić, überfüllen, przekarmić, überfüttern, przelać, übergießen. 8) prze–, statt przed–, vor=, vorher=, przekładać, vorlegen, vorstellen, przewidzieć, vorhersehen. – Bey den Nominibus bleibt das przed–, z. B. przedmieście, Vorstadt, przedpokój, Vorzimmer. 9) Bey den Eigenschaftswörtern bedeutet prze–, sehr, über=, z. B. przebogaty, überreich, przewielebny, sehr ehrwürdig; beym Superlativ ist przena–, hyperbolisch przenajwielebniejszy, höchstallerehrwürdigst, przenajświętszy, höchstallerheiligst.

§. 96.

Przy–, 1) zbliżanie: przybiedz, przypłynąć, przypuścić, przysądzić. 2) towarzyszenie: przyśpiewywać, przygrywać, 3) mierność stopnia: przygasić, przydusić, przytłumić, przypalić. — Podobnież z przymiotnikiem, *in comparativo*, wyraża Łacińskie *sub*–, n. p. przyciemniejszy *subobscurus*, przyczerniejszy, i t. d. Także *in positivo* przyczarny, przyciemny. — Również z niektóremi rzeczownikami *cum substantivis*, przykwasek, przysmrodek, przymrozek.

§. 96.

Przy–, 1) herbey, herzu: przybiedz, herbeylaufen, przypuścić, zulassen, przysądzić als Richter zusprechen. 2) Begleitung, Accompagnament, im Gesange przyśpiewywanie, im Spiele przygrywanie. 3) etwas, ein wenig, z. B. przygasić, löschen, dampfen u. s. w. So auch mit den Eigenschaftswörtern im Comparativ, wie das Lat. *sub*–, przyciemniejszy, etwas dunkel, auch im positivo przyczarny, przyciemny. Ingleichen mit einigen Hauptwörtern, przykwasek eine gelinde Säure, przysmrodek, ein kleiner Gestank; przymrozek ein kleiner Frost.

§. 97.

Roz–, (*Boh.* roz–, *Ross.* raz-roz–, *Carn.* res–, *cf. Ger.* zer–)

§. 97.

Roz–, Böhm. roz–, Russ. raz–, roz–, Krain. res–

wyraża Łacińskie *dis*–, n. p. rozproszyć. — Z zaimkowemi, n. p. rozbiegać, rozigrać się, rozpijać się = tak się puścić na bieganie, igranie, pijaństwo, że temu ani miary, ani hamulca nie ma.

entspricht dem Deutschen zer=, und dem Lat. *dis*–, z. B. rozproszyć zerstreuen. Mit den Reciprocis z. B. rozbiegać się u. s. w. so ins Laufen (Spielen, Saufen) hinein gerathen, daß kein Aufhalten mehr Statt hat.

§. 98.

O różnicy, którąby powinna być zachowana między *s* a głoską *z*, patrz wyżej pod *s*.

Über den Unterschied zwischen *s* und *z*, S. oben unter dem Buchstaben *s*.

§. 99.

U–, 1) oddalenie się względem miejsca lub czasu: ujść, uchodzić, ulecieć, ulatać. 2) umniejszenie, i umniejszenie się częściowe: ułamać, ukąsić, ubrać, ubliżyć, ubyć, ubywać; 3) wydoływanie skutkowi, sprostanie czemu: uciągnie jeden koń; uniesie jeden; uwiezie furman; nie uprosisz go; 4) uzupełnienie czynności i czasu jéj: czynił, uczynił, tonął, utonął, rodził się, urodził się. Podług tego przypada na Greckie *augmentum e*, n. p. typto, *in imperf.* etypton, i na Niemieckie ge– z. B. machen, gemacht.

U–, 1) Entfernung in Ansehung des Orts oder der Zeit, ent=, z. B. entgehen, entfliehen. 2) Trennung, Verringerung, Abnahme, ab=, z. B. abbrechen, abbeißen, abnehmen, entziehen. 3) Hinlängliche Kraft, Ausreichen, er=, z. B. ein Pferd erzieht es, uciągnie, einer trägt es weg, erträgt es uniesie. 4) Vollendung der Handlung und der Zeit, wie das Griechische Augment *e*, das Deutsche ge=, z. B. thut, gethan, czynił, uczynił, machte, gemacht, robił, urobił.

§. 100.

W–, (*oppos. wy*–, cf. *z cum Genit.*) 1: kierunek wewnątrz czego: wchodzić, wnijść, włożyć, wkładać.

W–, (entgegengesetzt dem wy–, vergl. z cum Genit.) die Richtung nach dem Innern des Objekts, = hinein–, z. B. wchodzić hineingehen, włożyć hinein legen, einlegen.

§. 101.

Wy–, (*oppos. w*–): 1) kierunek zewnątrz, na dwór, odpowiada Łacińskiemu *ex*, *e*, a naszéj prepozycyi *z* z drugim przypadkiem. Raguzanie, Bośnieńczyki i częstokroć Rossyanie zamiast *wy*–, używają *iz*–, n. p. Ross. *iz* domu *iz*szoł = *z* domu wyszedł; w czem też prepozycyą *iz* raz osobno, drugi raz ze słowem kładąc, powtarzają; tak i my też postępujemy z inszemi prepozycyami n. p. *do* domu *do*szedł, *na* dom *na*szedł, *o* zabójstwo *o*skarżony, *po* pana *po*szedł, *przy* nim *przy*siadł, *z* drabiny *z*leciał. U Krainczyków i Windów *is*–, i *von*–, za jedno chodzą, n. p. ishoditi, vonhoditi = wychodzić. — Wreszcie *wy*– porównaj z Polskim *wan*, *won*, z Niem. von, w Niższ. Sax. van, *cf.* Niem. davon. — Daléj *wy*– wyraża: 2) skutek otrzymany: wyprosić, wymodlić, wymódz, wymusić, wygrać; 3) ostateczne dokonanie: wygubić, wygasić, wygładzić, wytracić; 4) z zaimkowemi: wydogodzenie sobie całkiem: wyspał się, wytańcował się, wybiegał się, (*cf.* nabiegał się, pod *Na*–).

Wy–, (entgegenges. dem *w*–): 1) die Richtung nach außen, = aus–, = heraus–, Lat. *ex*, *e*, man vergl. die Poln. Präpos. *z* mit dem *Genit.* Die Ragusaner, Bosnier, häufig auch die Russen, brauchen statt *wy*–, *iz*, z. B. Russisch iz domu izszoł, Poln. z domu wyszedł; im Russischen kommt hier *iz* einmal besonders, das andremal beym Zeitworte vor, so wie das im Polnischen bey andern Präpositionen der Fall ist, z. B. *do* domu *do*szedł, *na* dom *na*szedł u. s. w. Bey den Krainern und Winden wird sowohl *is* als *von* in dieser Bedeutung gebraucht, ishoditi, und vonhoditi ist das Polnische wychodzić. Übrigens vergleiche man das Polnische *wy*–, mit *wan*, *won*, und dem Deutschen von, (Niedersä. van) davon. — Ferner wird durch das *wy*–, der Erfolg ausgedrückt: wyprosić erbieten, wymodlić erbeten, wymódz erzwingen. 3) endliche Vollbringung wytracić ganz und gar vertilgen, *radicaliter.* 4) mit den Reciprocis völlige Gnüge: wyspał się, u. s. w. er hat sich ausgeschlafen, ausgetanzt, ausgelaufen, recht müde gelaufen (vergl. nabiegał się unter *Na*–).

§. 102.

Wz–, *Ws*–, kierunek w górę:

Wz–, *Ws*–, die Richtung aufwärts:

Wznosić, wznieść, in die Höhe heben, wzrosnąć, wzrastać, in die Höhe wachsen, aufwachsen, wzrost das Aufwachsen, der Aufwuchs, der Wuchs, wzruszyć aufrühren; wzrzucić, wzwód; wzwyż; wznijść, wschodzić, wschód; wspuchnąć, wzstawać, wstawać.

W Windyjskim dyalekcie Polskiemu *wz*–, odpowiada *gor*–, *gors*–, *Wind.* n. p. gorsrusziti = wzruszyć, *Wind.* gorskopati = wzkopać.

Im Windischen entspricht dem Polnischen *wz* gor–, gors–, Windisch gorsrusziti, Poln. wzruszyć aufrühren, Windisch gorskopati, Polnisch wzkopać aufgraben, auflockern.

§. 103.

Z–, = *S*, patrz wyżej pod głoską *S*. §. 29.

Über *z*–, und *s*–, S. oben §. 29. den Buchst. *S*.

§. 103.

Za-: 1) wstrzymywanie przez przeciwny kierunek kierunkowi: zabiegać, zamurować, zatkać, zawrzeć, zamknąć; 2) rozpoczynanie: zaśpiewaj, zadzwoń, zaczerwienił się; 3) znaczny zapęd czynności: zabrnął, zabłądził, zabłąkał się, zadłużył się, zaczytał się, zapisał się; 4) skutek z wykonania czynności: zarobić, zarobek; 5) działanie na innego: zamawiać, zaklinać, zapisywać skąd; 6) nakoniec spotrzebowanie czegoś: zapisał lub zabazgrał tyle papieru; zajeździł konie.

§. 103.

Za-: 1) Aufenthalt durch entgegengesetzte Richtung, z. B. zabiegać vorbeugen, zamurować u. s. w. vermauern, verbauen, verstopfen, verschließen. 2) Beginnen, z. B. zaśpiewaj u. s. w. fang an zu singen, singe los, läute los; zaczerwienił się er fieng an zu erröthen. 3) Bedeutendes Vordringen der Handlung: zabrnął er watete hinein, zabłądził er gerieth in Irrthum, zaczytał się er vertiefte sich ins Lesen. 4) Den Erfolg der vollbrachten Handlung: zarobić verdienen, erwerben, zarobek Verdienst, Erwerb. 5) Uebergang der Wirkung auf das Object: zamawiać bestellen, zaklinać beschwören, zapisywać woher verschreiben. 6) Aufbrauchen, verbrauchen: zapisał, zabazgrał er hat so viel Papier verschrieben, verschmiert; zajeździł konie er hat die Pferde zu Schanden gefahren.

Zamknienie.

Te to są prawidła, które mię w badaniach etymologicznych prowadziły. Odniosę trudu mego pochlebną korzyść, jeśli ci, którzy dotąd etymologią za czczą marę i jakąś płonną dowcipu igraszkę poczytywali, uznają teraz, że to jest nauka i wsparta na pewnych zasadach, i potrzebna do odkrycia prawdziwego znaczenia słów, do okazania stosunku ich do rzeczy, do ustanowienia porządnéj pisowni; nauka, która z innemi w jedno towarzystwo kojarzy ów węzeł, łączący podług Cycerona wszystkie nauki; która nakoniec zbratana z niemi, i sama się ich pomocą, i one wzajemną zasila. Albowiem, iż tylko dziejopistwo na uwagę weznę, to zaiste początek narodu jakiego wywodząc, i podpiera etymologiczne wnioski, i równie z nich ma podporę.

Beschluß.

Diese Grundsätze sind es, die mir bey der Wortforschung zum Führer dienten. Es würde für mich der angenehmste Lohn meiner Arbeit seyn, wenn von denen, die bisher die Wortforschung für ein Hirngespinst, für ein Spielwerk des Witzes hielten, dieser und jener überzeugt werden möchte, auch sie sey eine Wissenschaft, auch sie habe ihre Prinzipien, auch sie sey nicht ohne Nutzen, bey Entdeckung der wahren Bedeutung der Wörter, bey Darstellung ihres Verhältnisses zu den benannten Gegenständen, bey Begründung einer wohlgeordneten Rechtschreibung; auch sie werde mit andern Wissenschaften, nach Ciceros Ausdrucke, durch jenes Band verknüpft, wodurch sie von einander bald Hülfe erhalten, bald einander wieder Hülfe ertheilen. So kann z. B. der Geschichtschreiber den Ursprung einer Nation nicht erforschen, ohne die Resultate der Wortforschung theils zu bestättigen, theils zu benutzen.

ROZKŁAD.

Rozdział I.

Wstęp ogólny.

Rozdział II.

O głoskach etymologicznie istotnych.

Rozdział III.

O przemianach spółgłosek istotnych.

Podział I.

Które spółgłoski w które się przemieniają.
(affirmative).

INHALTS-ANZEIGE.

Kapitel I.

Allgemeine Einleitung.

Kapitel II.

Von den etymologisch wesentlichen Buchstaben.

Kapitel III.

Von den Verwandlungen der wesentlichen Buchstaben.

I. Abtheilung.

Welche Mitlauter in einander übergehen.
(affirmative.)

Potrzeba wiedzenia, które się w które nie przemieniają §. 33-34.

Nothwendigkeit zu wissen, welche nicht in einander übergehen §. 33-34.

Podzial II.

Które spółgłoski w które nie przemieniają się,
(negative).

II. Abtheilung.

Welche in einander nicht übergehen,
(negative).

Podzial III.

Jak do narzędzi mowy stosuje się zamienność spółgłosek. §. 36-37.

III. Abtheilung.

Verhältniß der Verwandelbarkeit der Mitlauter zu den Sprachwerkzeugen. §. 36-37.

Rozdział IV.

O samogłoskach.

O ich zamienności §. 38. O Polskim *ą*, *ę*, §. 39-40. O zamienianiu się spółgłosek w samogłoski i nawzajem §. 41.

Kapitel IV.

Von den Selbstlautern.

Ihre Verwandelbarkeit §. 38. Das Polnische *ą*, *ę*, §. 39-40. Uebergang der Mitlauter in Selbstlauter, und umgekehrt §. 41.

Rozdział V.

Które głoski różnią Polaków od innych Słowian §. 42.

Kapitel V.

Welche Buchstaben unterscheiden den Polen von den übrigen Slaven? §. 42.

Rozdział VI.

Rozmaite okoliczności, zatrudniające etymologiczne dochodzenie.

Przekład szyku głosek §. 43. Przekształcenie całych zgłosek §. 44. Odmiana w przejęciu słów obcych, ich znaczeń §. 45. Wielorakość źródeł różnych części tegoż słowa §. 46. Opuszczanie głosek prawdziwie istotnych §. 47-48. Przydatek głosek pozornie istotnych §. 49. Opuszczanie, przydatek, przekształcenie razem w témże samém słowie §. 50.

Kapitel VI.

Mancherley Schwierigkeiten, mit denen der Wortforscher zu kämpfen hat.

Versetzte Ordnung der Buchstaben §. 43. Umformung ganzer Sylben §. 44. Veränderte Bedeutung aufgenommener fremder Wörter §. 45. Mehrere Quellen der verschiedenen Theile ein und eben desselben Worts §. 46. Auslassung wirklich wesentlicher Buchstaben §. 47-48. Zusatz scheinbar wesentlicher Buchstaben §. 49. Auslassung, Zusatz, Umformung zugleich in einem Worte §. 50.

Rozdział VII.

Pomocy etymologiczne.

Uważanie odmian zaszłych i w pisowni i w znaczeniu słów §. 51. Glossarya §. 52. Idyotyka §. 53. Dyalekta pobratymcze §. 54-58.

Kapitel VII.

Etymologische Hülfsmittel.

Studium der in Schreibart und Bedeutung der Wörter vorgegangnen Veränderungen §. 51. Glossarien §. 52. Idiotica §. 53. Verschwisterte Mundarten §. 54-58.

Rozdział VIII.

O rozmaitych stopniach pewności etymologicznej.

Najwyższy §. 59. Mniejsze, §. 60-61.

Kapitel VIII.

Verschiedene Grade der etymologischen Gewißheit.

Höchster Grad §. 59. Geringere, §. 60-61.

Rozdział IX.

O układzie słownika radykalnego.

Potrzeba i sposób układu jego §. 62. Wzory tego układu z niektórych radyków:

Kapitel IX.

Verfertigung eines Wurzelwörterbuchs.

Bedürfniß und Einrichtung desselben §. 62. Proben der Einrichtung desselben an einigen Wurzeln:

M-r §. 63.; *m-g=m-k.* §. 64.; *l-c=l-s=l-z* §. 65.; *ch-r* §. 66; *p-r* §. 67.; *t-k* §. 68.; *ch* §. 69.

Pierwiastkowe słowa z jednej spółgłoski §. 70. Samogłoski pojedyncze ze znaczeniem §. 71. Sądzenie o bliskości lub odległości języków z radyków §. 72. Onomatopeika, czyli słowa naśladujące odgłosy w naturze. §. 73-75.

Stammwörter aus einem Mitlauter bestehend §. 70. Einzelne Wortbedeutung habende Selbstlauter §. 71. Beurtheilung der nähern oder entferntern Verwandtschaft der Sprachen aus den Wurzeln §. 72. Onomatopöica, oder den gehörten Schall nachahmende Wörter §. 73-75.

Rozdział X.

Ostateczne zamiary etymologii.

Wzór w języku rozsądnego naśladownictwa natury §. 76. Zastanawianie się nad pierwiastkami różnych języków przez się, a nawet i w pochodzących słowach do siebie podobnemi §. 77. Ślad wpływu na nasz język postronnych §. 78 - 81.

Kapitel X.

Höchste Zwecke der Wortforschung.

Erörterung vernünftiger Nachahmung der Natur in der Sprache §. 76. Beachtung der Aehnlichkeit nicht nur der Stammwörter, sondern auch ganzer Reihen von Ableitungswörtern in ganz verschiedenen Sprachen §. 77. Auffindung des Einflusses fremder Sprachen auf die unsrige §. 78 - 81.

Rozdział XI.

O przybyszowych częściach słów.

Potrzeba rozważania ich etymologicznego §. 82.

Kapitel XI.

Zufällige Worttheile.

Nothwendigkeit sie etymologisch zu erwägen §. 82.

Podział I.

O zakończeniach.

Deklinacyj czyli spadkowań §. 83. Konjugacyj czyli czasowań §. 84. Deminutywów czyli zdrobniałych słów §. 85. Potrzeba dokładnego rejestru zakończeń z wytknięciem znaczenia każdego we względzie etymologicznym §. 86.

I. Abtheilung.

Von den Endigungen.

Declinations-, §. 83. Conjugations-, §. 84. Deminutivs-Endigungen, §. 85. Nothwendigkeit eines vollständigen Verzeichnisses der Endigungen, mit Bestimmung der Bedeutungen eines jeden in etymologischer Hinsicht §. 86.

Podział II.

O Przyimkach, czyli prepozycyach przydatkowych.

II. Abtheilung.

Von den Zusatzvorwörtern.

Do-§. 88.; *Na*-§. 89.; *Nad*-§. 90.; *O*-§. 91.; *Od*-§. 92.; *Po*-§. 93.; *Pod*-§. 94.; *Prze*-, *Przed*-§. 95.; *Przy*-§. 96.; *Roz*-97.; *S*-§. 98 ; *U*-§. 99.; *W*-§. 100.; *Wy*-§. 101.; *Wz*-. *Ws*-§. 102.; *Z*-§. 103.; *Za*-§. 104.

Zamknienie.

Etymologia uważana jako umiejętność, i w związku z innemi umiejętnościami.

Beschluß

Die Wortforschung, als Wissenschaft, im Zusammenhange mit andern Wissenschaften.

OBJAŚNIENIE PRZYWIEDZIONYCH DYALEKTÓW I JĘZYKÓW.

Bh., *Boh.*, lub też z początku dzieła *Cz.*, znaczy *Bohemice;* t. j. po Czesku. Zebrałem wyrazy tego dyalektu z dzieła pod tytułem.

Franz Johann Tomsas vollständiges Wörterbuch der Böhmisch-, Deutsch- und Lateinischen Sprache, mit einer Vorrede von Joseph Dobrowsky. Prag. 1791. 8. Miałem tego dzieła exemplarz, pomnożony w manuskrypcie przypiskami J. Pana Złobickiego Sekretarza Nadwornego w Wiedniu, z których nietylko znaczna liczba słów Czeskich i znaczeń, jakich dotąd w drukowanych słownikach Czeskich brakowało, memu dziełu przybyła; lecz nad to wiele słów *Morawskich*, *Słowackich*, *Szlązkich*, które JP. Złobicki, jako uczony i rozsądny badacz języków, od Czeszczyzny rozróżnić potrafił. Przedmowa zaś J. X. Dobrowskiego do słownika Tomsy, służy niejako za wstęp do Etymologii Słowiańskiéj, któréj, że ja wiele w téj mierze światła winienem, nie tylko chętnie, lecz i z największą wdzięcznością wyznaję. Nad to miałem sobie od JP. Złobickiego pozwolony manuskrypt niedrukowanego dotąd słownika Czeskiego, nad którym sławnéj pamięci Rosa, zmarły w Pradze 1618 trzydzieści lat pracował.

Bs., *Bosn.*, t. j. *Bosnice;* dyalekt, którym mówią w Bośnii. Czerpałem go z następującego dzieła:

«Blago iezika Slovinskoga, illi Slovnik ù komu izgo«varaju se rjeci Slovinski, Latinski i Diacki» — labore P. «Jacobi Micalia S. J., sumptibus S. Congr. de Propagand. fid. Laureti 1649. 8. — Że słownik ten, chociaż na tytule nosi imię ogólne Słowiańskiego, czyli Illiryckiego, szczególnie jest Bośnieńskim, świadczą słowa samego autora: «Cosi anco sono molti i varii li modi di parlare «in lingua illirica, ma ogn' un dice, che la lingua *Bo«snese* sia la piu bella; perciò tutti li scrittori Illirici do«verebbero affettarla nel scriuere; il che hó procurato «di far io in questo dittionario.» Tak każdy swój towar chwali; chociaż i prawda, że dyalekt Bośnieński jest jeden z najpiękniéjszych. Słownik Micali pracowicie bardzo zrobiony; ale jak najfatalniéj drukowany. Ortografia zupełnie Włoska.

Cerk., lub *Eccl.*, *Ec.* Cerkiewny dyalekt, czyli *Ecclesiastica*, w którym księgi Słowiańskie obrządku Greckiego są pisane. Zbierałem go z dykcyonarza pod tytułem:

Лєѯїконъ треѧзычный, *λεξικὸν τρίγλωττον*, Dictionarium trilingue, Slavoń., Graec et Lat., — drukow. w Moskwie mieście na rozkaz Piotra Alexewicza 1704. 4. Przed przedmową podpisany Theodor Polikarp, dyrektor drukarni Moskiewskiéj.

Drugie źrzódło dla mnie było:

Церковный Словарь, — сочиненный Петромъ Алексѣвымъ. — въ Санктпетербургѣ 1794. 3 Voll. 8. — Nieoszacowane to dzieło zawiera wiele pięknych objaśnień dawnéj matki Słowiańskich dyalektów; atoli nie obejmuje całych obrębów języka, gdyż się samemi tylko kościelnemi wyrazami zatrudnia, i w tym gatunku więcéj jest dykcyonarzem rzeczowym, niż słownikiem językowym.

Crn., *Carn.*, *Carniolice*, po Kraińsku, dyalekt którym mówią w Karnioli, mało się różniący od sąsiedzkiego Windyjskiego, o którym niżéj. Piérwszym stwórcą grammatologii Kraińskiéj był Adam Bohorizh, ku końcowi 16go wieku. On albowiem piérwszy wytykał stosunki głosek Kraińskich do Łacińskich, on za przykładem wielkiego swego nauczyciela Filippa Melanchtona, na wzór tegoż Greckiéj grammatyki, składał grammatykę Kraińską pod tytułem:

«Adami Bohorizii Horulae arcticae subcisivae, de «Latino-Carniolana literatura ad Latinae linguae analo«giam accomodata; unde Moscoviticae, Ruthenicae, Pol. «Boh. et Lusat. linguae, cum Dalm. et Croat. cognatio «facile deprehenditur; cum tabb. ad Cyrill. et Glagol. «Ruth. et Moscov. orthogr. Vitembergae 1584. 8.»

Z nowszych zaś dzieł ten dyalekt czerpałem z następujących:

«Tu malu besedishe treh jesikov,» d. i. das kleine Wörterbuch in drey Sprachen; conscr. P. Marcus a S. Antonio Paduano, Augustin. discalc. Laibach 1782. 4. Jest to tedy Kraińsko-Niemiecko-Łaciński słownik; do którego jako dopełnienie należy jeszcze:

«Glossarium Slavicum, in supplementum ad primam «partem Dictionarii Carniolici. Vienn. 1792. 4.»

Nakoniec korzystałem też z tegoż O. Marka Grammatyki, któréj tytuł:

«Krainska Grammatyka, d. i. die Kraynerische Gramma«tik, v. Marcus a S. Antonio Paduano, Augustiner Bar«füßer, der arbeitsamen Gesellschaft in Laybach Mitglied. Lay«bach 1783. 8.

Cro., *Croat.*, *Kroat.*, dyalekt Kroatski, używany w Kroacyi, czerpałem z słownika, którego tytuł:

«Dictionar ili Réchi Szlovenszke z vexega ukup ze«brane, u red posztaulyene, i Diachkemi zlahkotene; «trudom Jurja Habdelicha, Masnika towarustwa Jesu«sova; na pomoch napredka u diachkom nawuku skol«nech mladenczeu Horvatszkoga i Szlovenszkoga naroda. «Stampar. w Nemskom Gradczu. 1670. 8.»

Dokładniejszy od niego jest:

«Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica «et Hungarica, — ab Andr. Jambressich S. J. Zagoriensi. Zagrab. 1742. 4.»

Oprócz słów Kroatskich, z szacownego dzieła tego, wybrałem téż i słowa *Węgierskie*, związek z Słowiańszczyzną mające. — Grammatyki zaś Kroatskiéj używałem, któréj tytuł:

„Kroatische Sprachlehre, von Franz Kornig, Lehrer zu „Agram. Agram 1795. 8."

Dalm., *Dl.*, Dalmacki dyalekt w Dalmacyi; znajduje się zamknięty w dziełach następujących:

«Dictionarium quinque nobilissimarum Europae lingua«rum, Lat. Ital. Germ. Dalmaticae et Hung. Venet. 1595. 4.»

«Dictionarium septem diuersarum linguarum, videlicet «Lat., Ital., Dalmat., Boh., Pol., Ger. et Hung. — studio «Petr. Lodereker, Prag. 1605. 4.»

Najszacowniejsze, bo najobfitsze a razem najgruntowniéjsze mojém zdaniem jest:

«Joann. Belloszteněcz D. Pauli Pr. Eremitae, Ga«zophylacium, s. Latino-Illyricorum onomatum Aerarium. «Zagrabiae 1740. 4.» Prawdziwy skarbiec ten oprócz słów Kroatskich, zawiera Dalmackie, Slawońskie, Turecko-Slawońskie i pomorskie, to jest, na brzegu morza Adryatyckiego używane, ściśle wszędzie różnice ich wytykając.

Rag., *Rg.*, Raguzański dyalekt, cieniowanie Dalmackiego i Bośnieńskiego; źrzódłem jego dzieło następujące:

«Dizionario Italiano-Latino-Illirico, - opera del P. «Ardelio della Bella S. J. in Venezia 1728. Fol. min.» — Z przedmowy przytaczam własne autora słowa: «Il dialetto, «di cui mi servo si é il Bosnese é l'Raguseo; gli autori «che cito, sono Ragusei e Dalmati.» Zbliża się zatém bardzo do Micali i Belloszteněcza.

Rs., *Ross.*, Rossyjski język, lub jak ja go tu uważam, dyalekt Rossyjski zebrałem z następujących słowników:

Россійскій Лексиконъ изданный Яковомъ Родде. Deutsch-Russisches Wörterbuch von Jacob Rodde. Riga 1784. 8.

Daleko zaś dokładniejszy jest:

Словарь Нѣмецко-Россійскій и Россійско-Нѣмецкій, стараніемъ Юганна Гейма, въ Ригѣ 1795 — 1800. 8. 4. Voll.

Jeszcze dokładniejszy jest tegoż J. P. Hejma dzieło pod tytułem:

Новый Россійско - Французско - Нѣмецкій Словарь. Москва 1800 — 1802. 4. 3. Voll.

Największą zaś ma powagę:

Словарь Академіи Россійской, Słownik Akademii Rossyjskiéj, w Petersb. 1789. 4. 6. Voll.

Sla., *Slav.*, Slawoński dyalekt w Slawonii; wiele wyrazów zawiera wyżéj opisane dzieło Belloszteněcza, nad to użyłem do tego dyalektu Grammatyki pod tytułem:

«Nova Slavonska i Nimacka Grammatika, — von Ma„thias Ant. Relkovich, K. K. Oberleutn. bey d. Slavon. „Infanterieregimente. Wien 1789. 8."

Slo., *Slov*, Słowacki dyalekt, używany w Węgrzech, w okolicach Prezburga i t. d. Uczynić tu zastanowienie muszę nad tą okolicznością, iż Słowacy Protestanci, ile z Czech pochodzący, bardzo się do Czeszczyzny przybliżają, tak daleko, że za cechę dobrego pisania swoim językiem, mają trzymanie się przepisów i prawideł języka Czeskiego; Katolicy zaś przeciwnie. Osobliwie od czasu Cesarza Józefa powstała bardzo gorliwa o odosobnienie swego dyalektu od Czeskiego partya Katolicko-Słowacka, z któréj pismami swemi najwięcéj słynie Bernolak. Korzystałem z następujących jego dzieł:

«Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum, - «cum linguae Slavonicae per Hungariam usitatae ortho«graphia. Posonii 1787. 8.»

«Etymologia vocum Slavicarum, — ab Ant. Bernolak «Tyrnav. 1791. 8.»

«Grammatica Slavica, auctore Ant. Bernolak. Poson. «1790. 8.»

Z dawniejszych zaś, a to Protestantskich dzieł, użyłem

«Christ. Cellarii liber memorialis, interpretatione Hun«garica et Bohemica completatus a Mathia Belio. Leut«schoviae 1735. 8.» Chociaż na tytule jest *Bohemica*, atoli nawet miejsce wydania wskazuje, że tu czystéj Czeszczyzny szukać nie potrzeba; i za zdaniem Czechów, doskonale znających swój język, liczę to dzieło do języka Słowackiego.

Sor., *Sr.* 1. *et* 2. Sorabica superior et inforior; w Luzacyi znaczna różnica zachodzi miedzy mowę *Sorabską* wyższego Xięstwa, a tą, któréj w niższym używają. Piérwszą czerpałem z ksiąg następujących:

«Didascalia seu Ortographia Vandalica, d. i. Wendische „Schreib- und Leselehre, auf das Budissinische Idioma gerichtet, „durch Zachariam Bierling. Budissin 1689. 8."

„Wendische Grammatica, nach dem Budissinischen Dialecte; „von Georgio Mathaei. Budissin 1721. 8."

«Principia linguae Wendicae, quam aliqui Vandalicam «vocant. Pragae 1679. 8. (autor Jacobus Ticinus S. J.).

«Vocabularium Latino - Serbicum, to yo Waczenskich «swowow na Serbsku řeťž pżewożeno, wot M. Yuriya «Hauźtena Swotlika, Kapitula w Buděschine Seniora «w Budesch. 1721. 8.»

«M. Abrah. Frencel de originibus linguae Sorabicae. «Budissin. 1693. 4. tudzież Frencel in Scriptoribus re«rum Sorabicarum.»

Na dyalekt niższej Luzacyi dostarczało mi materyałów dzieło następujące:

„Niederlausitzische Wendische Grammatica, von M. Johann „Gottlieb Hauptmann. Lübben 1761. 8. Dzieło to, za«wiera oprócz postrzeżeń grammatycznych, dosyć dosta«teczny zbiór słów w téj krainie używanych.

Węg., *Hung.*, *Hg.*, Węgierskie słowa te tylko umieściłem, które związek jaki z Słowiańszczyzną wydają, a to z dzieł wyżéj wspomnionych Jambressicha, Bella i t. d. z resztą ostrzegam, że język ten bynajmniéj do Słowiańskich nie należy.

Vind., *Vd.*, Windyjski dyalekt w Styryi i t. d., sąsiad blizki Kraińskiego, przeto częstokroć od niego nierozdzielny; znajduje się w tych dziełach:

«Dictionarium 4 linguarum Germ. Lat. Illyr., quae vulgo «Sclavonica appellatur, et Ital., auctore Hieron. Megisero, «impressum 1592. Graecii, nunc opera AA. RR. PP. S. «J. Clagenfurt 1744. 8.»

«Grammatica oder Windisches Sprachbuch mit einem Vo-«cabulario. Clagenfurt 1758. 8.»

«Slovenska Grammatyka, oder Georg Sellenko's Wen„dische Sprachlehre, in Deutsch- und Wendischem Vortrage. Zilli. „1791. 8."

„Wendische Sprachlehre, von Oswald Gutsmann. Kla„genfurt 1799. 8."

[Deutsch-windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter. Verfasset von Oswald Gutsmann, Weltpriester. Klagenfurt 1789. 4. 1].

Tyle co do dyalektów Słowiańskich; względem innych języków, do których częstokroć w badaniach moich wyboczyłem, mniéj potrzebném zdaje mi się wyliczanie ich słowników; skrócenia także tych języków imion zdają się dosyć do domyślenia łatwe, n. p. że *Angl.* znaczy po Angielsku, *Hebr.* albo *Hbr.* po Hebrajsku, *Lit.* po Litewsku, *Hisp.* po Hiszpańsku, *Ital.* lub *It.*, Italice, po Włosku, tak iż dłużéj nad temi szczegółami rozwodzić się nie potrzeba; a raczéj już przystąpić do pocztu pism narodowych, w dziele tém przytaczanych.

POCZET PISM POLSKICH, W SŁOWNIKU PRZYTACZANYCH.

A. Kchn. Andrzej czyli Jędrzej Kochanowski, tłumacz Eneidy Wirgiliusza, która się cytuje z edycyi Polskiego Wirgiliusza przez Załuskiego wydanéj. 1754. Warsz. 4.
Aign. Ceg. Aignera cegielnia.
A. Cztr. ob. Czartoryski.
Alb – Wyprawa plebańska Albertusa. Krak. 1696. 4. wiersz, Gotsk. druk.
Albertus z wojny. 1596. 4. id.
Albertr. X. Bisk. Albertrandego dzieje Rzymskie.
– rozprawy; z Zabaw przyj. i pożyt.
– mowy; z rocznika Towarz. Prz. N.
Alg. algebra narodowa (X. Gawrońskiego).
Anakr. Anakreon Polski. w Warsz. 1774. p. Naruszewicza.
Arch. Archelia, t. j. nauka o strzelbie. w Lesznie 1643. fol. z Niemieck. przełoż. p. Jana Dekana.
Aryt. arytmetyka narodowa (X. Gawrońskiego).
Auszp. historya o jedynastu tysiącach dziewic. 1674. 4. p. X. Kaz. Auszpurgera wiersz. Gotsk. dr.
A. Zam. zbiór praw sądowych, p. Andrzeja Zamojskiego, w Warsz., 1778. fol.
Bach. mąż doskonały Epikteta, wiersz. 1652. Krak. przez Bachowskiego.
Bald. Balde sen żywota ludzkiego, wiersz Drużbickiego. cf. Libicki.
Bals. X. Balsama kazania niedzielne, świętalne, przygodne.
Banial. Banialuka, wiersz wydany w zbiorze pod tytułem: Antypasty małżeńskie. Krak. 1736.
Bardz. odrodzona w ojcz. jęz. Farsalia; tłumaczenie Lukana przez Bardzińskiego, w Oliwie 1691. fol. wierszem.
– Seneki tragedye 1696. 8. wierszem. w Toruniu.
– Boecyusz. wierszem i prozą. w Toruniu 1694. 8.
– Lucyan o podagrze. 4.
Baz. historya o srogiém prześladowaniu kościołów. 1567. fol. Gotsk. druk. p. Cypryana Bazylika.
– tegoż żywot Skanderbeka. fol. Gotsk. druk.
– *ob.* Modrzewsk. Rzplta.
Ber. Dek. dekret abo wyrok astrologski przez Bernata z Krak. 1605. 4.
Bibl. Gd. Biblia Luterska, wydana w Gdańsku 1632. 8.
Biał. X. Marc. Białobrzeskiego, bisk. Kamien. postylla. 1581. fol. Gotsk. druk.
– tegoż katechizm. 1567. 4.
Białob. Białobockiego odmiana sfery Kozackiéj. 1653. 4. wiersz.
– klar męstwa Wiśniowieckiego. 1649.
– hymny. 1648. 4.
– zegar. 1661. 4.
– pogoda jasna ojczyzny. 1650.
– brat Tatar. 1652. 4.
Biel. Marcina Bielskiego kronika świata. 1564. fol.
– mniejsza. in 4to.
– kronika Polska; z Zbioru dziejopisów Polskich. w 4. tomach w Warsz. 1764. fol.
Biel. sejm niewieści. 1595. 4. Krak. wiersz.
– sen majowy 1590. 4. wiersz.
Bielaw. myśliwiec. 1595. 4. wiersz. Gotsk. druk. p. Tomasza Bielawskiego.
Bies. biesiady rozkoszne Baltyzera. 4. wiersz. Gotsk. druk. sine anno.
Birk. X. Dominik. Birkowskiego kazania niedzielne. 1623. fol.
– żywot ś. Dominika 4. w Krak. 1626. 4.
– exorbitancye Ruskie. 4. 1633.
– Kawaler Maltański Środziński. 4. w Krakowie 1623.
– kazania obozowe. 4. 1623.
– Książę Krzysztof Zbaraski. 4. w Krakowie. 1627.
– o exorbitancyach. 4. w Warsz. 1632.
– głos krwi Jozafata Koncewicza. 4. w Krak. 1629.
– krzyż kawalerski. 4. w Warsz. 1625.
– Stefan Chmielecki. 4. 1632. w Warsz.
– kwiaty koron niebieskich. 4. w Krak. 1633.
– Jan Karol Chodkiewicz. 4. 1627.
– na pogrzebie Skargi. 4. w Krak. 1613.
– Jozue na kolędę dany. 4. 1613.
– syn koronny. 4. w Krak. 1613.
– podziękowanie za uspokojenie z Cesarz. Tureck. 4. 1621. w Krak.
– Kantymir Basza 4. w Warsz. 1624. (wszystko to są pojedyncze kazania przygodne, dla stylu, a czasem nawet i dla rzeczy objętych ważne).
Błaż. – Marcina Błażewskiego tłumacz rokoszowy. 1607. 4. wiersz.
– Eneasz 1606. wiersz. 4.
Bogsł. Henryk VI, komed. Wojc. Bogusławskiego.
– z Teatru u Dufoura wydan.
Boh. Dyabeł w swojéj postaci Jana Bohomolca.
– prognostyk.
– komedye Franciszka Bohomolca.
– życie Jana Zamojskiego. w Warsz. 1775.
– – Jerz. Ossolińsk. w Warsz. 1777. 2 Voll. 8vo.
Bot. Nar. botanika dla szkół narodowych (Czempińskiego). w Warsz. 1785. 8.
[*Boter.* Relatiae powszechne abo nowiny pospolite Jana Botera Benesiusa. Kraków 1609. 4. — 1].
Bratk. Daniela Bratkowskiego świat po części przejrzany. 1697. 4. wiersz.
Brud. X. Zygm. Brudeckiego cztery rzeczy człowieka ostateczne; z Radera. 1648. wiersz.
Brzost. Du Hamel duch gospodarstwa przez Brzostowskiego. 8. 2 Voll.
Brzoz. X. Walent. z Brzozowa kancyonał, z Czesk. przełożony. 1554. w Królewcu. fol.
Budn. Bieniasza Budnego Cycero o starości, przyjaźni i t. d.
– Krótkie a węzłowate powieści, apophtegmata.
– Szymona Budnego biblia, w druk. Kawieczyńskiego, 1572. 4.

Bud. Wiej. budownictwo wiejskie (X. Świtkowskiego). w Warsz. 1782. 8.
Burl. Burleszki albo żarty dla poczciwych kompanów. 1649. 4. wiersz; Gotsk.
Bzow. X. Abrama Bzowskiego (Bzowiusza) rożaniec. 4. Gotsk. dr.
Call. Callitectonica, o architekturze, po Łac., z Polsk. dykc. fol. Posn. S. J. 1678
Cen. cena pieniędzy, jaka być ma. 1631. 4.
Cerem. ceremonie kościoła Rzymskiego. 2 tomiki. 8.
Chełch. Henryka Chełchowskiego, bóg oczłowieczony. 1644. 4. wiersz.
– poprzysiężony pokój. 1635. wiersz. 4.
Chełm. Prawo Chełmińskie. 4.
Chmiel. X. Chmielowskiego Ateny. 4. Voll. 4.
Chod. Ges. X. Chodaniego tłumaczenie sielanek Gesnera. w Krak. 8. wiersz.
Chodk. Kost. Stanisław Kostka, wiersz. X. Chodkiewicza. 4.
Chodk. Manuskrypt Chodkiewicza o wojnie Moskiewskiej.
Chrośc. Wojc. Chrościńskiego Job cierpiący. w Warsz. 1703. 4. Wiersz.
– zbiór krótki duchownych zabaw.
– Pharsalia Lukana. 1690, w Oliwie. fol. b) kontynuacya 1693. fol.
– Owidyuszowe rozmowy listowne. 1733. 4.
Chrzyszt. Mikołaja Chrzysztoporskiego Niniwe. wiersz. 1572. 4.
Cn. Cnapiusza (Knapskiego), thesaurus. w Krak. 1641. fol.
– synonyma. ed. Kollacz. Vars. 1780. 4.
– adagia. Cracov. 1632. 4.
Comp. med. compendium medicum, t. j. krótkie zebranie chorób. 1767. Częstoch. 8.
Cresc. Crescencyusza księgi o gospodarstwie. 1549. fol. tłumacz. Trzecieskiego.
Cyank. X. A. Cyankiewicza logik. 1784. 8. w Krak.
Czack. Tadeusz Czackiego notatki w rękopis. udzielone.
– o Litewskich i Polskich prawach. w Warsz. 1801. 4. 2 Voll.
– dziesięcinach.
Czahr. Ad. Czahrowskiego treny. Poznań, 1597. wiersz.
Czart. J. O. Xcia Adama Czartoryskiego notatki w manuskrypcie mi udzielone.
– panna na wydaniu, komedya.
– kawa, komedya.
Czech. Marcina Czechowica nowy testament. 1577. 4.
Czerw. Czerwiakowskiego narzędzia cyrulickie. w Krak. 8.
– o szlachetności chirurgii. 4.
Cziach. Cziachowskiego o przypadkach białychgłów brzemiennych. w Krak. 4. Gotsk. dr.
Dambr. X. Dambrowskiego kazania. w Lipsku. 4.
Dar. X. Jana Kaz. Darowskiego lot gołębicy. Kalisz. 1656. wiersz.
[*Dasyp.* Dasypodius Catholicus, hoc est, Dictionarium latino - germanico - polonicum, germanico latinum et polono - latino - germanicum. Dantisci 1642. 4. — 1].
Dmoch. Franc. Dmochowskiego sąd ostateczny, w Warsz. 1785. 8.
– sztuka rymotwórcza. w Warsz. 1788. 8.
– Iliada Homera.
Dow. Dowód jasnéj szkody cudzoziemskich pieniędzy. 1645. 4.
Dub. Dubińskiego prawa miasta Wilna 1788. fol. w Wiln.
Dudz. Dudziński. zbiór rzeczy potrzebniejszych do wydoskonalenia języka. w Wilnie. 1776. 8.
Duńcz. X. Stanisł. Duńczewskiego herbarz. 2 Voll. fol.
– o starostwach.
Dwor. Co nowego, abo dwor, p. Trztyprztyckiego. 4. dr. Gotsk.
Dyar. Dyaryusz Grodzień. sejmu 1784. fol. w Warsz. 1785.
Dykc. Med. dykcyonarz powszechny Medyki, Chirurgii i t. d. 1788. 8. 9 Voll.
Dykc. G. dykcyonarz Geograficzny. 1782. 3 Voll. 8.
Dzwon. Jana Dzwonowskiego statut, artykuły, jak sądzić łotry i kuglarze. 4. wiersz. Gotsk. dr.
Ejss. Ejssymonta wierszyki moralne.
– z zabaw przyjemn. i pożyt.
– tłumacz. wierszów łac. Konarskiego.
Eraz. Erazma Roterodama dworstwo obyczajów. 1674. 8. Gotsk. dr.
– księgi, które zowią język. Gotsk. dr. 8. w Krak.
Ern. Ernesti słownik Niemiecko - Polski 8.
Ex. Examen weryfikacyi [Ruckiego. 2]. 4. dr. Gotsk.
Falib. Falibogowskiego dyskurs o marnotrawstwie i zbytku. 1626. 4.
Faliss. Falissowskiego tłumacz. Florusa dziejów Rzymskich, przedrukowany. w Wiln. 1790. 8.
Farn. Farnoviusa o fałszywéj wierze. 4. dr. Gotsk.
Farr. Farrago Juris Joan. Cervi Tucholiensis 8. na końcu z słowniczkiem terminologii prawnéj.
Fors. Forsyth choroby drzew. w Warsz. 1791. 8.
Fr. Fred. Fredra przysłowia. w Warsz. 1769. 8.
– konsyderacya koło porządku wojennego.
Fund. Fundamenta wiary. 4. druk. Gotsk.
Fur. Stefana Furmana astrosophiczne uważanie powietrza. Gdańsk. 1664. 4.
Galat. Galatowskiego alfabet heretyków 4.
Gall. Cyw. Ustawy Cywilne dla Galicyi zachodniéj. 1797. 8.
Gaw. Gawińskiego sielanki, z wydania sielanek Polsk. p. Gröla 8.
– treny na śmierć Xięskiego 4.
Gaz. Gazeta Narodowa i obca. w Warsz. 4 maj. 1791.
– Gazeta rządowa 1794.
– Gazeta Krakowska.
– Gazeta Warszawska.
Gęb. X. Jakóba Gębickiego hymny. w Gdańsku. 1719. 8.
Gemm. Gemmae Latinae, przysłowia Ignatii a S. Stanislao (Zawadzki). 1720. Vars. 8.
Geom. Geometrya narodowa l' Huilliera p. X. Gawrońsk. 2. Voll. 8. w Krak. 1785.
Gił. X. Giłowskiego wykład katechizmu. 4to. dr. Gotsk.

Gil. postylla czyli kazania, składające czwartą część postylli Grzegorza z Żarnowca. fol.
Glejz. Glejzownej pierwiastki. we Lwowie. wiersze. 8.
Glicz. Erasm. Glicznera oracya Isocratis. fol.
- książki o wychowaniu dzieci. 8. druk. Gostk.
Gol. X. Golański. o wymowie i poezyi. 8. w Wiln. 1788.
Gorn. Łukasza Gornickiego dworzanin. 4to. Gotsk. dr. toż in 8vo, 2 tomiki. w Warsz.
- Seneka o dobrodziejstwach. 4to. druk. Gotsk.
- o elekcyi, woln. i t. d. rozmowa, czyli Włoch. 4.
- dzieje 4. w Warsz. 1754.
- demon Socratis. 4. 1624.
- Barklajusza paraenaesis.
Gąs. Zw. Gąsiewskiego zwierciadło, nikomu nie pochlebiające. 1695. 4.
Gosł. Stanisława Gosławskiego castus Joseph.
- Ad. Gosławskiego odpowiedź na obronę kazania Skargi przez Ostrowsk.
Gostk. Gostkowskiego góry złote. 1622. fol. druk. Got.
Gostom. Ek. Gostomskiego ekonomia. 1644. fol. druk. Got.
Groch. Stanisława Grochowskiego wiersze. 4. w Krakowie 1608.
- niebieskie zabawy, tłumacz. Tomasza a Kempis. Krak. 1611. 4.
Grodw. Grodwagnera dyskurs o cenie pieniędzy. 1631. 4.
Groick. Groickiego obrona sierot. 4to. druk. Gostk. cf. Saxon.
Grzępsk. Grzępski. geometrya 1566. druk. Gotsk. w Krak.
Gwagn. Gwagnina kronika, tłumaczenia Paszkowskiego; z Zbioru dziejopisów. Warsz. fol.
Haur. Haura skład abo skarbiec ekonomii; edyc. trzecia; w Krak. 1693. fol.
- ekonomia generalna. ib. fol.
Herb. Herburta statut Polski. fol. druk. Gotsk.
- główne o wierze artykuły. 4to.
Hipp. Hippika nauka o koniach. fol. p. Moniwida na Dorostajach. w Krakowie.
Hor. Horacyusza pieśni, tłumaczenia różnych. w Warsz. 1773. 8. 2 Voll. p. Naruszewicza. cf. Libick., Petryc., Korytyńsk.
- Horacyusza satyry. Wiln. 1784. 8.
Hrbst. Herbesta odpowiedź.
- nauka.
- lekarstwo (pisma teologiczne).
Hub. Hubego wstęp do fizyki. w Krak. 1788. 8.
- fizyka.
Hul. Ow. Hulewicza Owidyuszowe elegie. 8. min. wiersz.
Jabł. Xcia Jana Jabłonowskiego Telemak. 1726. f. wiersz. w Sandom.
- Ezop. 1731. 8. w Lipsku.
- pamiętne uprowadzenie z Bukowiny. 1745. 4. wiersz.
- Ester, Judyt, Zuzanna. 4. 1747. wiersz.
Józ. Alex. Xże Jabłonowskiego Ostafi. fol.
- heraldyka. 4. we Lwowie 1742. 4.
- dziejopis starożytny z Rollina. 4.
Jag. J. J. Jagodyńskiego wybawienie Rugiera. Krakow. 1628. 4.
Jag. grosz. Krak. 1705. 4.
- pieśni katolickie. w Krak. 1695. 4.
Jak. Wojciecha Jakubowskiego bajki Ezopowe. 1774. 8. w Warsz.
- z Zabaw przyj. i pożyteczn.
Józef. Jakubowski. krótki zbiór historyi Greckiéj.
- nauka matematyki. 8.
- nauka artylleryi. 8.
Janusz. Januszowskiego nauka umierania.
- wzór Rzpltéj rządnéj.
- Bessaryon, o pochodzeniu ducha ś.
- poselstwo Węgierskich posłów.
- Malaspiny oracya o lidze.
- Orzechowskiego Oksza na Turki.
- Nowy Charakter Polski *ob.* Nowy Charakt.
- statut. fol. (cf. Podworzecki).
Jer. Zb. Jerozolimy zburzenie (Leonarta z Urzędowa). przedruk. koszt. Karakiewicza.
Jez. Wyr. X. Jezierskiego wyrazy. 8.
Jeż. Władysł. Stan. Jeżowskiego ekonomia wierszem. 4. w Krakowie 1648.
J. Kchan. Jana Kochanowskiego dzieła. w Krakowie 1639. 4.
- psałterz. w Krak. 1629. 4.
- fraszki. w Krak. 1639. 4.
- fragmenta. ib. eod.
Instr. cel. Lit. Instruktarz celny Litewski.
Jundz. X. Jundziłła opisanie roślin w W. X. Lit. 1791. 8.
- początki botaniki. w Warsz. 1805. 8. 2. Voll.
Jurk. Jana Jurkowskiego chorągiew Wandalinowa. 1607. 4.
- lutnia na wesele Zygm. III.
Jurow. Jurowiusza pogrzeb Mikołaja Paca. 1595. wiersz. w Krak. 4.
Iżyck. X. Iżyckiego tłumacz. Horacyusza satyr, z Zabaw przyj. i pożyt.
Kąck. Kąckiego nauka o pasiekach. 1631. 4. Lublin.
Kanc. Kancyonał Toruński.
- Gdański.
- Brzeski.
Kant. Kr. Kantyczki Krakowskie.
Karnk. Arcybisk. Karnkowskiego eucharystya, kazania o N. Sakram.; fol.
- kazania o dwojakim kościele.
- katechizm. 4to.
- Messyasz.
Karp. Franciszka Karpińskiego zabawki wierszem i prozą. w Warsz. 1790. 12mo.
Kaw. Nar. regulamen execerunku kawaleryi Narodowéj. 1786. 8.
Kchow. Wespazyana Kochowskiego Chrystus cierpiący. Krak. 1681. 4.
- próżnowanie niepróżnujące, lirika, fraszki. Krak. 1674. r.
- dzieło Bozkie, Wiedeń wybawiony. Krak. 1684. 4. anonyme.
- Psalmodya (anonyme). 1695. 4. w Częstochowie.
- ogrod panieński. Krak. 1681. 4.

Kchow. rożaniec. Częstoch. 1695. 12.
Kirch. Facies anatomica, — krótkie opisanie części ciała p. Kircheima. Warsz. 1722. 8.
Klecz. Kleczewskiego zdanie o początku języka Polsk. 1767. 4. we Lwowie.
Kłok. Tur. Kłokockiego monarchia Turecka Rykota. 1678 fol.
Klon. Sebast. Klonowicza worek Judaszów. Krak. 1600. 4. wiersz.
- flis albo spuszczanie. wiersz. 4.
- pamiętnik królów Polsk. 4. wiersz.
- reguła ś. Benedykta. 4.
Kluk. X. Krzyszt. Kluka rzeczy kopalne. w Warsz. 1781. 8. 2 Voll.
- roślin potrzebnych utrzym. w Warsz. 1777. 3 Voll. 8.
- zwierząt domowych i dzikich hist. nat. w Warsz. 1779-80. 8. 4 Voll.
- dykcyonarz roślinny. w Warsz. 1786. 8. 3 Voll.
Kmit. J. Achac. Kmity treny. 1588. 4. wiersz. druk. Gotsk.
- żywoty królów Polskich.
- początki królów Rzymskich.
- Spitamegeranomachia, bitwa pigmeów z żorawiami. w Krakowie 1595. 4.
- kruk w złotéj klatce.
- list od żydów.
- Talmud, abo wiara. 1642. 4.
- proces sprawy Bocheńskiéj.
- Penelope.
- Silicernium.
Kniaź. Franciszka Kniaźnina poezye. 1787. 8. 3 Voll.
- z Zabaw przyj. i pożyt.
Kołak. Kołakowskiego wiek ludzki. wiersz. dr. Gotsk.
- Cathemerinon.
- zegar Achasów.
Kołęc. Kołęckiego krótkie a węzłowate powieści, apophtegmata. 4. w Krak.
Kołł. X. Hug. Kołłątaja listy. 4 Voll. 8.
- mowy.
- kazanie.
- o sukcessyi tronu.
- ostatnia przestroga (anonyme).
Koło. Koło ptastwa powietrznego, na obieranie króla. 4. druk. Gotsk.
- Koło tańca wesołego. 4. wiersz. druk. Gostk.
Kołud. August. Kołudzkiego tron ojczysty. Pozn. 1707. 4.
Koń. lek. Końskie lekarstwo. 8. sine loco et anno.
Konar. Stanisł. Konarskiego o skutecznym rad sposobie. 8. 4 Voll.
- o religii.
- wiersze, z Łac. tłum.
- z zabaw przyj. i pożyt.
Konf. A. Konfessya Auszpurska. 1730. 8.
Korej. Jana Alex. Korejwy lo tryumfalne, na koronacyą Wład. IV. 1633. 4.
- trenodya na śmierć Zygm. IV. w Krak. 1632. 4.
Korn. Korneliusz Nepos po Polsku. w Warsz. 1788. 8.
Koryt. Onufr. Korytyńskiego o sztuce rymotworczéj; z Horac. 1770. 8. w Warsz.
- z Zabaw przyj. i pożyt.
Koss. Antoni i Jakób Kossakowscy, z Zabaw. przyj. i pożyt.
Kossow. *Πατερικὸν*, żywoty śś. OO. Pieczarskich Kossowa. w Kijowie 1635. 4.
Kosz. Koszutskiego Cycero o powinnościach. 4.
- dowód memoryału akademick. 4.
- o swywoli studentów. Krak. 4.
- Lorychiusza księgi o wychowaniu przełożonego. fol.
Kpcz. X. Onufr. Kopczyńskiego grammatyka narodowa, 3 Voll. z przypisk. 8. 1780.
- układ grammatyki. w Warsz. 1785. 8.
Kraj. Jana Krajewskiego Chimera. 1604. wiersz.
- wizerunk cnot, sentencye z różnych autorów. 1608.
- X. Michała Krajewskiego Leszek biały. 8. 2 Voll.
- Czarniecki.
- Podolanka. we Lwowie 1784. 8.
Kraińsk. Kraińskiego postylla. 1611. fol.
- katechizm. 8.
Kras. Ignac. Krasickiego Ossyana pieśni.
- historya na 2 części podz. w Warsz. 1779. 8.
- wojna chocimska. w Warsz. 1780. 8.
- opisanie podróży do Biłgoraja i przydatek.
- myszeis. w Warsz. 1778. 8.
- monachomachia. 1778. antymonachomachia.
- wiersze. w Warsz. 1784.
- kalendarz obywatelski.
- listy i pisma różne. 1786. 8.
- bajki i przypowieści w Warsz. 1779. 8.
- satyry. w Warsz. 1779. 8.
- Pan Podstoli. w Warsz. 1778. 8. 2 Voll.
- Doświadczyński. w Warsz. 1776. 8.
- zbiór potrzebnych wiadomości. 1781. fol. 2 Voll.
- z Zabaw przyj. i pożyt.
Krom. Marcina Kromera kronika, tłum. Błażewskiego; z Zbioru dziejopisów, wydania Warsz. fol.
- katechizm.
Krpw. X. Karpowicza kazania.
Kruml. Krumłowskiego tłumaczenie chymii Spielmana. 1791. w Krak. 8.
Krup. Jędrzeja Krupińskiego osteologia, splanchnologia i t. d. we Lwowie 1774 - 5. 8. 5 Voll.
Kuczb. Kuczborskiego katechizm. 8. 3 Voll.
Kuczw. Marcina Kuczwarewica relacya expedycyi Zbarazkiéj. Lubl. 1650. 4.
- siedm psalmów spowiednych. Słuck. 1674.
Kul. Kuleszy wiara prawosławna. 4. w Wiln.
Kulig. Math. Ing. Kuligowskiego Heraklit chrześciański. Warsz. 1694. 4. wiersz.
- Demokryt lub śmiech. w Wiln. 1699. 4. wiersz.
- królewic Indyjski. wiersz. fol.
Kur. P. Kuryer Petersburski. 1791. 8. w Warsz.
Kurop. Kuropatnickiego wiadomość o klejnocie szlacheckim. 4. w Warsz. 1789.
Lach. X. Lachowskiego kazania. w Warsz. 8.

Lack. Alex. Teod. Lackiego pobożne pragnienia z Łac. Hermana Hugona. wiersz.
Łączn. Jakóba Łącznowolskiego nowe zwierciadło, modzie dzisiejszéj przystosowane. 1682. 4.
Ład. X. Ładowskiego dykcyonarz hist. nat. 8. 2 Voll.
- historya naturalna. 8.
Lat. Jana Latosa kometa. 1596. 4. w Krak.
Lek. Lekarstwo na uzdrowienie Rzpltéj, z uniwersałem poborowym. 4. druk. Gotsk. w Krak. 1649.
Leop. biblia tłumaczenia Jana Leopolity; dedyk. Zygm. August. 1561. fol.
- dedykow. Henrykowi 1575. fol.
- dedyk. Stefanowi 1577. fol.
Łęsk. miernictwo wojenne Prof. Łęskiego. w Warsz. 8.
Leszcz. Stanisława Leszczyńskiego historya starego i nowego Testamentu. wiersz. fol. Nancy. 1761.
- głos wolność zabezpieczający. 4.
- Rafała Leszczyńskiego zwycięztwo narodu Polsk. na polach Chocimskich. 1673. wiersz.
- Samuela Leszczyńskiego classicum nieśmiertelnéj sławy wodzów Koronnych. 1674. wiersz.
Lib. Jana Libickiego Horacyusza pieśni. w Krak. 1647. 4.
- sen żywota z Łac. Jakóba Balde. w Krak.
- wonność wdzięczna N. P.
- somnium prodigiosum, sen dziwny. 4. (anonyme).
Lub. Stanisława Lubomirskiego rozmowy Artaxerxesa i Ewandra. Częstoch. 1745. 8.
- adverbia moralne.
- próżność i prawda rady.
- księgi moralne.
- Jezus Nazareński.
- Tobiasz wyzwolony.
- Ecclesiastes.
Lubel. Andr. Lubelczyka psałterz. Krak. 1558. fol.
Macz. Mączyńskiego lexicon Latinopolonicum 1564. fol. w Królewcu.
Mat. z Pod. zwrócenie Matyasza z Podola 4. dr. Gotsk.
Mel. Meluzyna.
Men. Menińskiego thesaurus linguar. oriental. fol. 4 Voll.
Miask. Kaspra Miaskowskiego zbiór rytmów. 4. 2 Voll.
Mik. Tur. Mikoszy obserwacye państwa Tureckiego. 8.
Min. Józefa Minasowicza zbiór rytmów 4 Voll. w Warsz. 1755.
- Ausoniusza epigr.
- Petroniusza satyr.
- Marcyalis.
Modl. Modlitwy Gdańskie, przyłączone do psalmów Rybińskiego.
Modrz. Baz. Modrzewskiego o poprawie Rzpltéj p. Cypryana Bazylika. przedr. w Wilnie. 1770. 8.
Mon. Monitor Warszawski od roku 1764-84. 8.
Morszt. Morsztynów Psyche, Cyd, Hippolit, Andromache. 4. w Lipsku 1752.
Mrong. Mrongowiusza manuskrypt, słowniczek Polski, łaskawie mi udzielony. 8.
Nag. X. Naguczewskiego filippki Demostenesa. 8. w Warszawie 1774.
Nag. mowy Cycerona. 8.
- Bukolika Wirgiliusza; w edyc. Załuskiego.
Nagł. Antoni Nagłowski, z Zabaw przyj. i pożyt.
Nar. Naruszewicza dzieła; liryka i t. d. 1778. 4. 4 Voll.
- historya narodu Polsk. 4. w Warsz. 1786. 6 Voll.
- historya Chodkiewicza. w Warszawie 1781. 2 Voll. 4.
- Tacyt.
- Tauryka.
- dzienniki podróży.
Niemc. Juliana Niemcewicza powrót posła, komed. 8. 1791. w Warsz.
- historya Królowej Nawarry.
- biblia Targowicka. w Frankf. 8.
- Kazimierz Wielki.
Nies. Niesieckiego herbarz, korona Polska. fol. 4 Voll.
Niew. Stanisława Niewieskiego gotowość rytmów.
- kalendarze.
- z Żeglickiego przysłów.
Now. Char. Nowy Charakter Polski, z drukarni Łazarzowéj, i ortografia Jana Kochanowsk., Łuk. Górnic., Jana Januszowsk. 1594. 4.
N. Pam. Nowy Pamiętnik wyd. p. Franc. Dmochowsk. w Warsz. od R. 1801. i t. d. 8.
Obj. Objad postny. 4. w Krak. 1684. druk. Gotsk.
Obr. Obrona weryfikacyi [Smotrzyskiego. 2]. 4. druk. Gotsk.
Oczk. Wojciecha Oczka przymiot (o zarazie). w Krakowie 1581. 4.
- cieplice. 4.
Odym. Walentyna Odymalskiego świat naprawiony. Krak. 1670. wiersz.
Olsz. Hieron. Olszowskiego szkoła Salernitańska. 1640. 4.
Opal. Krzysztofa Opalińskiego satyry. 4. druk. Gotsk.
- Łuk. Opalińskiego poeta. 8.
Op. Jer. Opis miasta Jerozolimy. 4.
Orzech. Stan. Orzechowskiego quincunx. 4.
- żywot Jana Tarnowskiego wydan. p. Bohomolca. w Warsz. 1773. 8.
- rozmowa koło exekucyi Polskiéj.
- list.
Os. X. Osińskiego żelaza fabryki.
- ruda żelazna. w Warsz. 1782. fol.
- fizyka. w Warsz. 1777. 8.
- gatunki powietrza.
Osiń. Ludwika Osińskiego tragedya: Horacyusze.
- wiersze. 8.
Oss. Józefa Ossolińskiego Tacyt o pocieszaniu. w Warsz. 1782. 4.
- mowy Jerzego Ossolińskiego z Łac. przeł. w Warsz. 1784. 8.
- w rękopismie: wyrazy niektore objaśnione.
- w rękop. bajki; strachy.
J. Oss. Jerzego Ossolińskiego dyaryusz życia, manuskr.
- życie wydane p. Bohomolca.
Ostr. X. Ostrowskiego historya kościelna. 3 Voll. 8.
- prawo cywilne. 8. 2 Voll. w Warszawie. 1787.
- prawo kryminalne. 8. w Warsz. 1786. 2 Voll.
Ostror. Ostroroga Judyt, rytm. w Baranowie 1620. 4.

Ostror. myślistwo z ogary, p. Jana Ostrororoga 1618. 4.
Otw. Erazma Otwinowskiego przemiany Owidyuszowe. 4.
– Wirgiliusza Georgica, z wydania Załuskiego.
Pam. Pamiętnik polityczny i historyczny. r. 1782. etc. (przez Świtkowskiego).
Papr. Bartosza Paprockiego herby rycerstwa Polsk. fol. w Krakowie 1584.
– gniazdo cnoty. fol.
– ogród królewski.
– próba cnot.
– tryumf satyrów leśnych. 1582.
– dziesięcioro przykazanie. 4.
– koło.
Papr. W. Fr. Paprockiego Wegecyusz, o sprawie rycerskiéj. 8. 2 Voll. w Łowiczu. 1776.
Past. F. Pastor Fido; w Toruniu. 1727. 8.
Paszk. Marcina Paszkowskiego tłumaczenie kroniki Gwagnina; z Zbioru Dziejopisów, edyc. Warsz. fol.
– chorągiew Sauromacka w Wołoszech. 1621. 4. wiersz.
– posiłek Bellony Sauromackiéj. w Krak. 1608. 4. wiersz.
– dzieje Tureckie. Krak. 1615. 4. wiersz.
Perz. X. Perzyny nauka cyrulicka. 8. 3 Voll.
– lekarz wiejski. 8.
Petr. Petrycego Arystotelesa polityka. fol. Krak. 1605.
– etyka. fol. Krak. 1618.
– ekonomia. fol. Krak. 1618.
– Horacyusz. w Krak. 1609. 4.
– morowe powietrze.
– wody w Drużbaku.
Pieśn. Pieśni katolickie Jagodyńskiego.
Pilch. X. Dawida Pilchowskiego Sallustyusz.
– Seneka o łaskawości.
– Seneki listy. 8. 4 Voll.
– Seneka o krótkości życia.
Pim. Pimina [Mohiły 2.] *λίϑος* abo kamień z procy prawdy. 4. druk. Gotsk.
Pir. X. Piramowicza wymowa i poezya. w Krak. 1792. 8.
– powinności nauczyciela.
– dykcyonarz starożytności.
P. Kchan. Piotra Kochanowskiego tłumaczenie Tassa Jerozolimy, Goffred. w Krak. 1618 4. druk. Gotsk.
– Orlando, wydan. p. Przybylsk. w Krak. 8.
Poc. Hypacyusza Pocieja homilie 4. [przekł. L. Kiszki. 1].
Podw. Podworzeckiego Syon pochylony. 4.
– wróżki.
Pot. Wacława Potockiego Argenida. w Lipsku 8. W. Troca: *Biblioth. Polono-Poetica.* Lipsk. 1728.
– Syloret. 4.
– poczet herbów. fol. w Krak. 1696.
– jowialitates. 4. 1747.
– nowy zaciąg pod chorągiew. w Warszawie 1698. 4.
St. Pot. Stanisława Potockiego mowy; z roczników Towarzystwa Prz. N.
– mowa n. p. Mokronowsk.
– głosy różne.
– o sztuce u dawnych.
I. Pot. Ignac. Potockiego głosy, mowy i t. d.
Prot. Jana Protasowicza paranymphus. 4. 1595. w Wiln.
– konterfekt człowieka starego. wiersz 4. 1597.
– jałmużnik, wiersz. w Wiln. 1597. 4.
Przędz. Przędziwa, lnu, konopi przyprawa. 8.
Przestr. Przestrogi dla Polski p. pisarza Uwag nad życiem J. Zam. 1790. (X. Stasica). 8.
Przyb. Przybylskiego treny Jeremiasza.
– Hezyod.
– Iliady księga I.
– batrachomyomachia.
– Miltona raj.
– Luzyada Kamoensa.
– Gesnera śmierć Abla. 1797. 8.
– kunszt pisania.
– wieki uczone.
Psalmod. Psalmodya, 4to. wiersz p. Kochowskiego.
Pulp. Pulpit żyjący 1781. 8. wiersz; w Gdańsku.
Radz. biblia Brzeska czyli Radziwiłłowska. fol. w Brześciu Litewsk. 1563.
– żywot N. P. 12mo.
Rak. Rakowskiego pobudka do służby wojennéj. 1620. wiersz.
Reg. Regulamen dla pieszych. 8.
Rej. Mikołaja Reja wizerunk żywota człowieka poczciwego. w Krak. 1560. 4.
– zwierciadło abo kształt.
– zwierzyniec.
– Józef.
– Apocalipsys.
– postylla, świętych słów Pańskich. fol.
Rog. X. Rogalińskiego doświadczenia skutków i t. d. w Poznan. 1765. 8. 3 Vol.
– sztuka budownicza. ib. 1765. 8.
Rybł. Rybałt stary. 4. druk. Gotsk.
Ryb. Macieja Rybińskiego psalmy. w Gdańsk. 1619. 8.
– Jana Rybińskiego gęśle różnorymne. w Torun. 1593. 4.
Rys. Salomon. Rysińskiego przypowieści Polskie. 1629. 4.
– Andreae Rysiński satyr Polski.
– – satyr na twarz Rzpltéj. 4.
Rzącz. Rzączyńskiego historia naturalis. 4.
– auctuarium historiae naturalis.
Rzecz. Rzeczyńskiego złotnik od złota. 4. druk. Gotsk. w Krak. 1629.
Rzew. Rzewuskiego zabawki dziejopiskie.
– zabawki wierszopiskie.
– Wacława Rzewuskiego wiersz na 7 psalmów pokutnych.
– żal po śmierci Augusta II.
– Seweryna Rzewuskiego o sukcessyi tronu.
Sak. Kassyan. Sakowicza sobor Kijowski. 4. druk. Gotsk.
– *Ἐπανόρθωσις* abo perspektywa błędów dysunit.
– kalendarz katolicki. w Wilnie 1645.
– okulary kalendarzowi staremu. w Krak. 1644. 4.
– traktat o duszy.
– Kalixta Sakowicza problemata o przyrodzeniu ludzkim.
Sal. Salinariusza censura albo rozsądek o wierze. 4. 4 Voll.

Sap. Xcia Sapiehy historya rewolucyi Rzpltéj Rzymskiej 4.
Sarn. Sarnickiego statut. fol.
Sax. (Saxon.) Porządek sądów i spraw miejskich prawa Magdeburskiego (p. Groickiego). 4. przedruk. w Przemyślu 1760. 4.
Scheidt. Scheidt o elektryczności. w Krak. 8. 1786.
Sekl. Seklucyana testamentu nowego część pierwsza, w Królewcu. 1551. 4. z ortografią Polską.
Sejm Gr. Sejm Grodzieński. fol. 1793.
Siem. Cyc. Siemiaszki mowy Cycerona.
Sien. Marcina Siennika herbarz czyli zielnik. fol. 1568.
Sim. Simonidis czyli Szymonowicza sielanki; z edyc. Sielanek Warsz. 8.
- elegia n. p. Sieniawskiéj. 4.
- Joel prorok.
Sir. Qu. Quintyliana mowy, tłumacz. p. X. Sirucia. w Wilnie. 1769. 8.
Sk. X. Piotra Skargi kazania na niedziele i święta. fol. w Krakowie 1595.
- żywoty świętych. fol. 2 Voll. w Wiln. przedr. 1780.
- roczne dzieje Baroniusza. fol.
- siedm filarów.
- na treny Teofila Ortologa.
- wzywanie do jednéj wiary.
- wsiadanie na wojnę.
- synod Brzeski.
- na artykuł o Jezuitach zjazdu Sandomirsk. 1606.
- próba zakonu S. J.
- kazania przygodne.
- kazania o 7 sakrament.
- Messyasz.
- tłumacz. Fatiego o umartwieniu.
- żywot ś. Jana Kantego.
- o jedności kościoła.
- cnota miłosierdzia.
- zawstydzenie Aryanów.
- wtóre zawstydzenie.
- zawstydzenie nowych Aryanów.
Skrzet. X. Winc. Skrzetuskiego prawo polityczne. 2 Voll. 8. w Warsz. 1784.
- Kajetana Skrzetuskiego historya polityczna. 8.
Skum. Skuminowicza przyczyny porzucenia dysunii. w Wilnia 1643.
Sł. Ob. Służba obozowa. 8.
Śleszk. Seb. Śleszkowskiego tajemnice Pedemontana ku léczeniu chorób. w Krak. 1620. 4.
- o morowém powietrzu.
- odkrycie zdrad żydowskich.
- jasne dowody o doktorach żydowskich.
Śliz. Steph. Śliznа haracz Turecki. wiersz. 4. w Wiln. 1674.
Słonk. Słonkowicza tłumaczenie Persyusza. 8. w Warsz. 1771. 8.
Smalc. Smalc. o bóztwie Chrystusowym. w Rakowie 1603. 4.
Smigl. Smigleckiego o bóztwie syna Bożego. 4.
Smotr. Smotrzyskiego apologia.
Smotr. expostulacya.
- protestacya.
- napomnienie.
- elenchus pism uszczypliwych.
- Θρῆνος to jest lament Teofila Ortologa.
Śniad. Jana Śniadeckiego algebra. 4.
- geografia. 8.
- Jędrzeja Śniadeckiego chemia. 8. 2 Voll.
Solsk. Solskiego geometra Polski w Krak. 1683—86. fol.
- architekt. w Krak. 1690. fol.
Sow. w. Sowita wina [Ruckiego. 2]. 4. druk. Gotsk.
Spicz. Spiczyńskiego zielnik. fol.
Spos. Sposób jako zabieżeć aby pieniądze wywożone nie były. 4.
Star. Szymon Starowolskiego dwór cesarza Tureck.
- dyskurs o monecie. s. a.
- dyskurs o wojnie Tureckiéj.
- prawy rycerz. 1648. 4.
- Jakób Zadzik. w Krak. 1642. 4.
- Benedykt ś. 1641. w Krak. 4.
- zguba ojczyzny, stacye.
- pobudka na Tatarów. 1618. 4.
- votum o naprawie Rzpltéj. 1625.
- reformacya obyczajów Polskich.
Stas. X. Stasica Numa Pompiliusz. 12mo. 2 Voll. 1788. w Warsz.
- pochwała Marka Aureliusza.
- Buffona epoki natury. 1788. w Warszawie. 8.
- uwagi nad życiem Jana Zamojskiego.
Stator. Statoriusza (Stoińskiego) odpowiedź Śmigleckiemu o bóztwie Chryst. 4.
Stat. L. Statut Litewski. w Wiln. 1744. fol.
Steb. X. Stebelskiego żywot śś. Eufrozyny i Parascew. w Wilnie 1781.—83. 8. 3 Voll.
Stroj. Stanisława Strojnowskiego opisanie porządku stawowego. 1636. 4. druk Gotsk.
- Hieronyma Strojnowskiego prawo przyrodzone.
Stryjk. Macieja Stryjkowskiego kronika Litewska; z Zbioru dziejopisów edyc. Warsz. fol.
- wjazd Henryka. wiersz. 4.
- o wolności Polskiéj. wiersz. 4. 1575.
- goniec cnoty. wiersz. 4.
- o niewoli Tureck. 4.
Summ. Summaryusz umiarkowania monety. 4. w Krak. 1641.
- Summaryusz wszystkiego nowego testamentu. 4. wiersz.
Susz. Suszy cuda Chełmskie. fol.
Suszyck. Remig. Suszyckiego pieśni nabożne. Krak. 1697. 4. 3 części.
Swad. Swada Polska i Łacińska. fol. 2 Voll. w Lublinie 1745.
Świet. Świętorzecki, z Zabaw przyj. i pożyt.
Świtk. Świtkowski *ob.* budownictwo wiejskie; i Pamiętnik.
Syr. Syreniusza zielnik. w Krak. fol.
Syxt. o cieplicach we Szkle, Erazma Syxta. w Warsz. 1780. 4.

Szczerb. Szczerbica Saxon czyli prawo Sasko-Magdeburskie. fol.
Szym. Józefa Szymanowskiego świątynia Wenery. w Warsz. 1778. 8.
- z Zabaw przyj. i pożyt.
Szyrw. X. Szyrwida dictionarium Pol. Lat. Lithuanic. 8.
- punkta kazań, po Polsk. i po Lit. 4.
Tarn. Jana Tarnowskiego ustawy prawa ziemskiego 1579. 4.
Teat. Teatr Polski. 56 Voll. 8. w Warsz. u Dufoura.
Teof. Zwierciadło X. Szymona Teofila. w Wiln. 1594. 4.
Toł. Saut. X. Tołoczki tłumaczenie elegii Sautela 8.
Tom. Tomaszewskiego poema rolnictwo. 4. we Lwowie.
Torz. rozmowa o sztukach robienia szkła. — p. Józ. Torzewskiego. w Berdycz. 1785. 8. 1. Tom.
Tr. Troca dykcyonarz.
- tłumacz. Telemaka. 8.
Treb. Trebeckiego syn marnotrawny. Komed. 8. 1780.
- z Zabaw przyj. i pożyt.
Tward. Samuela Twardowskiego legacya Zbaraska. 4.
- Dafnis w drzewo bobkowe przemieniona.
- miscelanea. Kalisz. 1681. 4.
- pamięć Karola Królewica.
- Władysław IV król. fol. w Lesznie. 1650.
- wojna domowa. fol. w Kaliszu. 1681.
- Xże Wiśniowiecki.
- nadobna Pasquilina. 8. w Krak. 1701.
- Kaspr. Twardowskiego. kolęda.
- bicz boży. Krak. 1625. 4.
- łodź.
- pochodnia. Krak. 1628. 4.
- na Konstancyą.
Tworz. Tworzydła okulary. 4.
- wieczerza. 4.
Umiast. Piotr. Umiastowskiego morowe powietrze. 4.
Urs. Joannis Ursini grammatyka. Zamosc. 8.
Urzęd. Marcina z Urzędowa herbarz czyli zielnik. 1595. fol.
Ust. K. O ustanowieniu i upadku Konstytucyi 3go maja. 2 Voll. 8.
Ustrz. Andr. Ustrzyckiego Prozerpina z Klaudyana. w Warszawie. 1772.
- obrazoborce. 4.
- krucyaty, przedruk. Poznan. 1769. 8. 4 Voll.
- troista historya. 4.
- X. Andrzeja Ustrzyckiego algebra. 8.
W. Jak. Wujka biblia. fol. w Krak. 1599.
- postylla większa. fol. w Krak. 1584.
- - mniejsza. fol. Krak. 1590.
- żywot Jez. Chr.
- czyściec. 8.
Wad. Józefa Wadowskiego Daniel prorok. Warsz. 1699. 4. wiersz.
Wag. X. Wagi historya Polsk. 12mo.
Warg. Wargockiego Kurcyusz; i Plutrach o Alex. W. f. w Krak. 1618.
- Cezara J. księgi.
Warg. Walery Maximus. w Krak. 1609. 4.
- apologia.
- Rzym.
- peregrynacya Radziwiłła.
- o krzyżu.
- Justynus.
- przestroga na chytrość ministrów.
- peregrynacya Arabska.
Warsz. Warszewickiego do króla Stefana oracya.
- o śmierci Anny Rakuszanki,
Węg. Węgierskiego organy. 4. wiersz. 1784.
- tłumaczenie Marmontela powieści. 3 Voll. 8.
Weich. Weichardta anatomia. 1793.
Weresz. Wereszczyńskiego reguła króla chrześć.
- pobudka.
- osada Kijowska. 4.
Wer. Werefikacya obrony wiary [Smotrzyskiego. 2]. 4. druk. Gotsk.
Wiel. H. Wielądka heraldyka. 4. w Warsz. 1792.
Wiśn. Wiśniowieckiego okazanie zfałszowania nauki P. Chryst. 4.
Włod. Włodek o naukach wyzwolonych w Rzymie. 1780. 4. z słownikiem Polsk.
Wol. Jana Wolana skrypta. 1641. 4.
Vol. Leg. (Volumina legum) leges, statuta, constitut. R. Pol. M. D. Lith. - typogr. S. P. Varsov. 1732. fol. 8. Vol.
Volck. Volckmar. dictionarium. 1605. 4.
Wolsk. Konst. Wolskiego tłum, tragedyi Woltera Zaira. w Warsz. 8. 1801.
- przypiski w manuskrypcie.
- Ifigenia Racyna; w manuskrypcie.
Wolsz. Wolszteina o zarazach rogatego bydła. 1792. 8.
Wróbl. Wróbla żołtarz. 1567. 8.
Wrtb. Neues Deutsch- und Poln. Wörterbuch — — Königsberg 1769. 8.
Wyb. Józefa Wybickiego kulik, komedya.
- Zygmunt August; tragedya; z teatru Dufoura.
Wyrw. X. Wyrwicza geografia. w Wiln. 1794. 8.
- historya. 4. 1. Vol.
Wys. X. Szymona Wysockiego dobra duchowne Plata.
- wielkie zwierciadło przykładów.
- o różanym wianku N. P.
- ćwiczenie duchowne.
- żywot Katarzyny Wapowskiéj.
- excytarz duszny.
- żywot ś. Katarz. Seneńsk.
- palma panieńska.
- o zakonnéj doskonałości.
- o stanie wdowim.
- żywot ś. Aloizego.
- żywot ś. Ignacego Lojoli.
- Nowiny Chineńskie.
- zdrój wody żywéj.
- rozmyślanie o męce Pańskiéj.
X. Kam. X. Kamieńskiego przypiski, w manuskr.

Xiądz. Xiądz Pleban. w Warsz. 1787. 8. (Kossakowskiego Bisk. Smoleń.).
Zab. Zabawy przyjemne i pożyteczne, 16 Vol. 8. w Warszawie 1769 — 77.
Zabcz. Jana Zabczyca poseł Moskiewski. 1605. 4. wiersz.
- Mars Moskiewski.
- praktyka dworska.
- polityka dworska.
- rozrząd domu.
- żegnanie ojczyzny.
- tren na śmierć Schedla.
- lutnia ojczyzny Polskiéj.
- czwartak. w Krakowie. 1629. 4.
Zabk. Ząbkowica młot na czarownice. Kraków. 1614. 4.
Zabł. Franc. Zabłockiego rozmowy Sokratesa.
- balik gospodarski. w Warsz. 1780. 8.
- Amyfitryo. w Warsz. 1783. 8.
- zabobonnik. w Warsz. 1781. 8.
- żółta szlafmica. w Warsz. 1783. 8.
- dziewczyna sędzią. 1781.
- fircyk. 1781. — z teatru Dufoura.
- z Zabaw przyj. i pożyt.
Zabor. X. Zaborowskiego geometrya praktyczna. w Warszawie. 8.
Zachar. X. Zacharyasiewicza kazania. 8. 2 Voll.
Zał. Andrz. Załuskiego historya starego i nowego testamentu. 8. w Warsz. 1789.
Zał. apteka czyli szkoła Salernitańska. 4.
- zbiór wierszopisów 4.
Zap. Wez. Zapał Wezuwiusza. 1631. 4.
Żarn. Grzegorza z Żarnowca Postylla. fol. 4 Voll.
Zaw. Teodora Zawackiego pamięć robót gospodarskich. 1637. 4. w Krak.
Zbil. Piotra Zbilitowskiego witanie króla.
- schadzka ziemiańska.
- przygana strojom.
- na chrzciny Władysława.
- lamenty.
- droga do Swecyii Zyg. III.
- żywot szlachcica we wsi. 4.
Żebr. Żebrowskiego próba mionnyj Latosowych.
- kąkol.
- zwierciadło. w Krak. 1603. 4.
- recepta.
- Jakoba Żebrowskiego przeobrażenia Owidyuszowe. 4.
Żegl. Żeglickiego adagia. 8. w Warsz. 1751.
Zim. Zimorowicza sielanki, z edyc. Warsz. 8.
Żółk. Żółkiewskiego rękopismo o wojnie Moskiewskiéj.
Zool. Zoologia dla szkół narodowych. 8. w Warsz. 1789.
Zygr. Zygrowiusza goniec. 4.
- papopompe. 4.
- epichirema.
Żyw. Jez. Żywot Jezusa Chrystusa. 4. Gotsk. druk.

Skróceń Grammatycznych wyłuszczenie.

Ponieważ w słownikach powtarzają się przy każdém słowie grammatyczne annotacye, ściągające się do rodzajowania, przypadkowania, czasowania i t. d., stósownie do własności grammatycznéj tego słowa; przeto koniecznie wypada znakami jakiemiśiś skróconemi one wyrażać, żeby i czasu i miejsca ochronić; użytych w téj mierze tu skróceń, następujące przyłącza się wyłuszczenie:

Przy rzeczownikach dodałem skrócone zakończenie drugiego przypadku; to znaczy owo: *-a, -u, -i, -y*, co się zwyczajnie przy nich znajduje.

Liczb. mn., lub *plur.*, oznacza *liczbę mnogą;*

G. oznacza *Genitivum* czyli drugi przypadek.

Przy przymiotach kładę: -a, -e, lub -ia, -ie, na znak zakończeń każdego rodzaju.

m., oznacza rodzaj męski, *masculinum.*

ż. lub *f.* rodzaj żeński, *foemininum.*

n., rodzaj nijaki, *neutr.*

Z przymiotnikami zwyczajnie połączyłem pochodzące od nich *przysłówki* czyli *adverbia*, co oznaczam dodając do zakończenia: -ie lub -o *adv.*, lub też *przysłówek.*

Przy czasownikach czyli werbach znajdują się następne znaki:

cz., *czyn.*, t. j. słowo czynne, *activum.*

biern., t. j. słowo bierne, *passivum.*

nijak. t. j. nijakie, *neutr.*
czstl. t. j. częstotliwe, *frequentativum.*
jedntl., t. j. jednotliwe, *instantaneum.*
cont. czyli *kont.*, t. j. *continuativum.*
dk. dok., t. j. słowo dokonane, *actionis perfectae.*
ndk. ndok., t. j. słowo niedokonane, *actionis imperfectae.*
zaimk., t. j. słowo zaimkowe, *reciprocum.*
Przysł. znaczy Przysłowie, *Adagium*, *Proverbium.*
Przenoś., znaczy Przenośnie, czyli *Translate.*
Pochodz., znaczy Pochodzące, *Derivata.*
Ob. lub też *vid.*, *v.*, znaczy obacz, *vide.*
cf., lub *por.*, znaczy *confer*, *porównaj.*
, oznacza równość czyli podobieństwo znaczenia jednego słowa z drugiém.

* jedna gwiazdeczka u góry pierwszéj litery słowa, oznacza, że słowo to, lub wcale nie, lub przynajmniéj w przytoczonym kształcie abo znaczeniu, dziś nie jest używane.

** dwie gwiazdeczki czyli asteryski u góry początkowej głoski słowa, znamionują, że używanie to poetom czyli wierszopisom uchodzi.

Reszta skróceń tu użytych, jako to *allegor*, *metaphor.*, i t. d. tak jest w słownikach zwyczajna, że mojém zdaniem nie potrzebuje tu osobnego objaśnienia.

A, Głoska najpierwsza wszystkich abecadeł, oprócz Etyopskiego, w którym trzynasta. *Kras. Zb.* 1. 1. der erste Buchstabe fast aller Alphabete. – *Phras.* Przedtém *a b* ledwo mówił jęcząc, Teraz *r* łacno mówi, nie męcząc się. *Jabł. Ez. A* 4. (postępek od łatwiejszego do trudniejszego). Bóg pożycia osnowę twego wywiódł, i dał tę, żeś rzekł *o, a,* mowę pierwszą z płaczem. *Kulig. Her.* 33. (*Carn.* ar, as = początek, *origo.*) Jam jest alpha i omega. 1. *Leop. Apoc.* 1. 8. (z Greck. = *a* i *z*, początek i koniec).

Samogłoskę *a* wymawiamy trojako: 1. otwarto, n. p. rada. Nad takim *a* w dawnych książkach znajdziesz znamię prawe: *á*; 2. mniéj otwarto, n. p. wolá. Tego *a* u dawnych nie znaczono; teraz zaś nie otwarte *a*, lecz ściśnione kreskować się zwykło. [Według Menińskiego Gram. Pol. Dant. 1649 str. 1 *a* ściśnione wymawiano jak francuzkie *au;* dziś w języku pismiennym nie ma żadnéj między ściśnionem a otwartem *a* różnicy, i kreskowania głoski téj zupełnie zaniechano. 1.] 3. *ą*, z kréseczką lub półmiesiączkiem u dołu, wymawia się, wypuszczając trochę tchu przez nos, i dlatego nazwane nosowe, n. p. są. *Kopcz. Gr.* 1. 23, Przed *b* i *p* brzmi *ą* jak *om*, n. p. dąb, rząp; przed inszemi spółgłoskami jak *on*, n. p. zając. *Kass. Gr.* W wyrazie *zabáczą* znajdują się wszystkie trzy gatunki głoski *a*. Już i Jan *Kochanowski* zamyślał o przeniesieniu kréski z otwartego *a* na ściśnione, nawet o wprowadzeniu nowéj jakiejsiś głoski zamiast *á*. *Nowy char.* Dreyfaches Polnisches *a*: 1. offenes; sonst mit dem Accent, jetzt ohne Accent; 2. dumpferes, wird jetzt accentuirt; 3. Gedüllen = *ą*, wird am Ende des Wortes fast wie ong, vor *b* und *p* wie om, vor den übrigen Consonanten wie on ausgesprochen.

A, *a*, we wszyskich prawie dyalektach Słowiańskich używane, jako wykrzyknik *interjectio*, spójnik *conjunctio*. 1., *Interj.* a = ah! ach! o! oj! och! ach! ey! ach! Mówią: a ono rzecz cudowna. *Birk. Dom.* 21. A to cud! co za odmiana! *Teat* 55. *d.* 35. §. a, *elliptice* = a oto, alić, und siehe da! Przyszedł do nich, a oni śpią. *Leop. Luc.* 22. 46. Musiałby serce mieć ze stali, By nie drżał patrząc, a tu świat się wali. *Chrość. Luk.* 43. *Bardz. Luk.* 24. Przyjechali do niego posłowie, a on się armuje. *Bielsk* 425. §. z góry, *emphatice* ah! ey! A toż tobie. *Jabł. Buk. L. Napominając;* A już mnie nie odstępuj! *Teat.* 43. *c.* 56. *Wyb.* A nuże (*vide* anu, nu!) – A ciszéj z panią matką! *Bardz. Tr.* 286. – *Potwierdzając*: nun, nun ja! A co tak, to pozwolę. *Teatr.* 36. 107. Koncerty! tu! w moim domu! B. A tak, moje serce. *Teat.* 14. 130. (*cf.* już-ci). – *Przeczac*: A nie tak jest! *Cn. Th.* 2. — *Z zadziwieniem i zapytaniem:* czy, czyż? im Deutschen kann hier *a*, so wie das Lateinische *num* bloß durch die Inversion, und die hineingeschobene Partikel denn, ausgedrückt werden. A długoż to Katylino cierpliwości naszéj na złe używać będziesz! *Nag. Cyc.* 1 wie lange wirst du denn noch – a pókiż tego do diabła? *Teat* 36. *b* 52. – *Indirecte:* Odmiany nie uczyniły w obyczajach jego honory, które a kogoż nie odmieniá! *Birk. Sk. E.*

2., *Conjunctio, jungens & disjungens*, und, sowohl, als; *Boh. Slovac.* a; *Ragus.* à; *Sorab. inf.* a, *Sorab. Sup.* a, ha, (*cf. Lat.* at, atque, et *Hung.* és, is, *Ross,* да; *cf. Polon.* da.) Ostróżność a sekret jest to dusza wojny. *Fr. Przy.* 47. Prawdy a żartów jako soli zażywać, bo przesolisz. *Fr. Przy.* 48. Miękkość a kolera, tak się w sprawach ludzkich mają, jako sól a cukier w potrawach *ib.* 51. §. *ex opposito* und (aber, dagegen). Będą mi ludem, a ja im będę bogiem. *W. Jer.* 33. 39. und ich (ich dagegen). Swarzcie się wy, a nieprzyjaciel bierze, pali. *Cn. Ad.* 1115. Niech oni gadają, a my jedzmy. *ib.* §. a = a przecię, und gleichwohl. Ani widział, ani słyszał, a prawi. *Hor. Sat.* 70. §. przydając *addendo*, dazu, zu, und. Dwa a dwa czyni cztery, 4 a 3 czyni 7. *Elem.* 118. (cf. *Gall.* à) – A = a dotego, a nadto, und noch dazu. Sługę a sługę wiernego z niego ma. *Cn. Th.* – A = a koniecznie und durchaus, und zwar. Wiatru już nic a nic nie znać. *P. Koch. Orl.* 1. 307. Podobało się im do niego zaraz a zaraz posłać. *Krom.* 343. Nie było wszystkiego a wszystkiego wojska więcéj dwudziestu tysięcy. *Biel.* 333. §. *Między temże słowem powtórzoném*, A *trwanie jednakowości wyraża*, und immer und ewig = nichts als = immer dasselbe, einerley. Wszystko chléb a chléb. *Alb. na W.* 5. (zawsze jedno, to samo). *Twor. Ok. D.* 4. Partye za Ludwika nowe a nowe coraz w kraju rewolucye utworzyły. *Nar. Hist.* 7. 206. – *Między tymże czasownikiem powtórzonym ciąg nieprzerwany czynności*, in einem fort. Cesarz słał a słał, żeby Władysława przywrócić do tronu. *Biel.* 43. §. *ellipt.* a – to = a kiedy – to, will man – so; soll man – so. A pisać, to pisać; a jeść, to jeść. *Cn. Th.* will oder soll man schreiben, so schreibe man. § a *absolet.* = na. Włodzimierz wyzwał sam a sam na rękę hetmana. *Stryjk.* 185. (sam na sam, na pojedynek, er forderte ihn (allein) zum Zweykampf heraus). §. *pleon.* a niż = niż, als. Posłom niegodzi się więcéj domyślać, a niż im zlecono. *Biel.* 308. §. a = zatym, tedy, so. Wstań, który śpisz; a oświeci cię Chrystus. *W. Ephes.* 5. 14. *Deriva:* abo, albo, ali, alić, aliści, aza, azali, awo, anu, aby, ażeby.

A A.

AARON, a. m. 1. brat Mojżeszów, wielki kapłan. *W. Ex.* 4. 14. der hohe Priester Aaron. AARONOWY, Aaronów, a, e, do Aarona należący, lub się jego tyczący, Aarons=. *Botan.* Aaronowa broda, abo obrazki, ziele, *Aris, Arum, Majus*, (*ob.* Wiele złego), dla rozłożenia jego ślicznego, na kształt brody rozłożystéj długiéj. *Syr.* 634 & 631. *Kluk. Rośl.* 2. 206. Aaron, Pfaffenpindt, deutscher Ingwer. *Bosn.* aron, zminaç, obrazko, natraguglja.

A B.

*ABDACH vide Obdach.

ABDANK, HABDANK, u. m. herb stary Polski, mający w sobie literę W. *Nies.* 1. Z Niemieckich słów Habe Dank, które Skarbek Henrykowi powiedział. *Krom.* 136. *Dług. Biel.* ein altes Polnisches Wappen.

*ABDANKOWAĆ, ował, uje, 1., *Act. imp.* z Niemieck. ab-

dankeu, odprawiać, abszytować. Vind. prostupustiti, prezhpustiti, poslowiti, verabschieden, entlassen. Wojsko teraz abdankują i rozprawią. *Vol. Leg.* 3. 662. Wojsko rozpuścić i abdankować. *Menin. Turc.* 1. 57. Zwyciezkich wojsk nie chciał z siebie abdankować. *Bardz. Luk.* 9. 2. *Neutr.* 'abdankować komu = porzucać go, verlassen. Chciwość hamować i rzeczom cudzym abdankować. *Bach. Ep.* 46.

ABDYASZ, a. m. prorok starozakonny. *Zał. Test.* 320. der Prophet Obadja.

ABDYKACYA, yi. f. *Boh.* obdank, obdankowenj; *Sorab. inf.* wotżekowané; *Germ.* die Abdankung, Amtsentsagung; akt prawny, przez który kto urząd składa przed czasem na to naznaczonym; przykład tego dał Jan Kazimierz. *Kras. Zb.* 1. 7. ABDYKOWAĆ, ował, uje, *Intrans. imp. Boh.* obdankowati, podélowati se s auřadu, podziękować za urząd, złożyć urząd, zrzec się urzędu, wyzuć się z urzędu.

*ABECEDARYUSZ, ABECADLARZ, ABIECADLARZ, a. m. *Gall.* abecedaire; *Slovac.* et *Boh.* abecedář; *Carn.* abecedikar; *Sorab. sup.* abeczedejnik, *Croat.* abeczedar; (*Ross.* азбучникъ, азбуковникъ, букварь, *Eccles.* алфавитарь) = Gregoryanek, uczący się dopiero abecadła, ein A B C = Schüler, A B C = Schütze. Abecedaryusz, a już uczony. *Chmiel.* 1. 57. ABECADLARKA, i. f. *Ross.* азбучница; die A B C = Schülerinn. ABECEDLARSKI, a, je. *Boh* abecedárni; *Carn.* abecedikarjove; od abecadlarza, A B C = Schüler =.

ABECADŁO, ABIECADŁO, OBIECADŁO, a. n. *Eccles.* абецадло; *Carn.* abecedika, *Boh.* abeceda, *Sorab. sup.* A B Cze, *Croat.* abeczedar, (*Dal.* et *Ragus.* bukvicza, churulicza, *Illyr.* asbuk, asbogh, *Ross.* et *Eccl.* азбука, азбучка, букварь, буквица, грамотникъ, алфавитъ), das A B C, nazwisko głosek a, b, c. *Kopcz. Gr.* 1. 1. Uczyć się obiecadła. *Petr. Et.* 13. Porządkiem abiecadła. *Budn. Ps.* 119. §. *tr.* początki, elementa, Anfangsgründe. Tak głupia, że azbuki i obiecadła nie umie. *Birk. Ex. D.* Kto pojmie, choćby samo obiecadło przyrodzenia. *Wad. Dan.* 23. Umiemy wszyscy dobrze obiecadło. Zab. 15. 273. (znamy się na tém) *Pot. Jow.* 119. ABECADŁOWY ABECADLNY, a, e. *Boh.* Abecednj, *Croat.* abeczedarski, *Carn.* abecedikarske, *Ross.* азбучный, буквенный, od abecadła, alfabetyczny, das A B. C. angehend, alphabetisch. Herburt wydał statut Polski porządkiem obiecadłowym. *Zab.* 5. 419. Dwojaki gatunek pisma, rzeczowy (hieroglificzny); głosowy czyli abecadłowy. *Kopcz. Gr. III.* 26.

ABELEK, HABELEK, CHABELEK, lka. m. (*Ross.* опоекъ, опойка), z cielęcia podrosłego wyprawna skóra. *Haur. Sk.* 39. ein gegorbenes Fell von einem ausgewachsenen Kalbe. *Adject.* ABELKOWY, a, e, (*Ross.* опойковый.)

ABIS vid. Abys.

ABJURACYA, yi. f. odprzysiężenie, die Abschwörung. Obrządek prawny urzędownego ustąpienia rzeczy jakiéj z wyprzysiężeniem się. *Kras. Zb.* 1. 12. ABJUROWAĆ *vid.* Odprzysiądz.

ABLAKTOWAĆ, ał, uje. *Act. imperf.* w ogrodnictwie, gatunek rozmnażania drzew urodzajnych, podobny do odkładania. *Kluk. Rośl.* 1. 111. ablactieren, eine Art des Pfropfens. Ablaktowanie, *Kluk. ib.* (cf. szczepić, odkładać, oczkować, kożuchować).

ABLUCYA, yi. f. (*Ross.* отмывка) obmycie, umycie, die Abwaschung. Umywanie ciała u pogan obrządek duchowny, nim do ofiar przystępowali. W obrządkach kościelnych umycie rąk przez kapłana po konsekracyi i komunii *Kras. Zb.* 1. 12. *Mik. Tur.* 231.

ABO, 'ALBO, ALBO, *Conjun.* - *Sorab. inf.* abo, *Sorab. sup.* habo, aby; *Hebr.* אוֹ, *Aeth.* אוֹ; *Graec.* ἤ; *Lat.* aut; *Carn.* ali; *Vind.* al, ali, bol, bolpak, alipak, alpak, anipak; *Eccl.* ово; *Slavon.* ili; *Dalm.* alli; *Hung.* avvagy; *Bosn.* il, illi, alli; *Rag.* alli, illi, li; *Ross.* или, иль, али; *Slovac.* lebo, aneb, neb; *Boh.* anebo, aneb, nebo, neb, neboli. - I, rozłączając = czyli, lub, oder. Ten, abo ów. Jedz abo pij. Źle abo dobrze. *Cn. Th.* Ofiara zbożna abo chlébowa. 1. *Leop. Levit.* 2. 1. Zboże przez arfę abo młynek wywiać. *Haur. Sk.* 171. §. abo-abo, entweder-oder. Dziś abo umrzeć, abo wygrać trzeba. *P. Kch. Jer.* 547. Albo wszystko, albo nic. *Teat.* 52. *d.* 84. Abo daj, aboć wydrę. *Zegl. Ad.* 2. - Abo - abo - abo &c. = bądź - bądź; to - to; już to, już téż; entweder - oder - oder. Trojako grzeszą ludzie, albo myślą, albo mową, albo uczynkiem. *Sk. Żyw.* 2. 408. Trzy rzeczy mam przed sobą, abo mnichem być, abo pustelnikiem, abo w domu zostać, *ib.* 1. 234. *Radz. Z. P. M.* 49. §° częścią - częścią, Theils - Theils - ; sowol - als auch. Oblężenie to tysiąc pięknych czynów, abo w obronie, abo w dobywaniu, tam dokazanych, pamiętnymi uczyniło. *Ustrz. Kruc.* 2. 258. II., pytając: czyli? czy? azali? Frageweise, wie das Lateinische num, wird im Deutschen durch die Inversion, und etwa das hineingeschobene denn ausgedrückt. Abo nie wiesz? weißt du denn nicht? Abo to nie boli? *Cn. Th.* 3. Tak jest, zabrałem z nim znajomość! albo co? *Teat.* 22. *b.* 17. Albo ja dbam o twoje łaskę? *ib.* 28. 80. *Cum encl*itico: aboś, albożs = czyliż. Jakowa była dzikich narodów srogość, aboś same białegłowy nie pokazały! *Falliss. Fl.* 251. Alboż my bydlęta jesteśmy! *Mon.* 67. 576. Alboż będzie w domu? *Teat.* 30. *b.* 99. - §. abo, aboś = może, podobno, vielleicht, etwa. Pocoście tu przyjechali? abo dla przepatrywania wojska. *Warg. Czez.* 32. Takim kształtem próżno się spodziewam, że alboś swoje nieszczęście przerobi. *Zab.* 14. 256. *Szym.* Alboż ich mój żartobliwy katechizm nauczy, jak mają mówić. *Mon.* 74. 145. §. *ex abrupto.* Abo siądźmy = wiera siądźmy; siądźmy raczéj. *Cn. Th.* 3. so setzen wir uns doch.

Radic.
a
- l -
b -
a - n - b.
- n - b.
a - v.

ABOWIEM, ALBOWIEM, *Conj.* bo, bowiem, ponieważ, *Slovac.* nebo, *Bosn.* kadbo, pokle, *Croat.* kajti, ar; *Eccl.* сево. *Boh.* zagiste; *Ger.* denn, weil, (sintemal). Daj mi téj warzy, abowiemem się bardzo zrobił. 1. *Leop. Gen.* 25. 30. (bom bardzo spracowan. 3. *Leop.*) Strzeż miary; abowiem rzecz jest piękna, przy rozumie cnota. *Rej. Wiz.* 42. *b.*

ABRAHAM, a. m. patryarcha starozakonny. Abraham. Imię żydowskie. *Demin.* ABRAHAMEK, mka. Abrahamek nasz faktor, stara się o pieniądze. *Teat.* 22. 13. §. *tr.* Abraham = łono Abrahamowe = tamten świat = życie po śmierci; *Eccl.* нѣдро Авраамово, царствіе божіе, небесное, Abrahams Schooß, jenes Leben. Poszedł do Abrahama, *occubuit. Macz.* Takbym go tém żelazkiem przywitał, ażby się z Abraha-

mem zobaczył. *Teat.* 53. *b.* 25. ABRAHAMOWY, ABRAMÓW, a, e, od Abrahama, Abrahams. Pokolenie Abrahamowe, *Białob. Post.* 145.

ABBREWIACYA, yi. f. *Bosn.* kratcina, *Ross.* сокращенность, словотитла, *Eccl.* скоропись, [съкращенїе, 2.] skrócenie, pismo prędkie z tytłami, skoropis, die Abkürzung, Verkürzung, Abbreviatur. Znajdują się w pismach polskich skrócenia czyli abrewiacye, tak przez opuszczenie głosek, jako przez zamianę ich na figury. *Kopcz. Gr.* 1. 29.

ABROGACYA, yi. f. prawny obrządek, przez który prawo dawniejsze moc swoję traci. *Kras. Zb.* 1. 15. zniesienie prawa, uchylenie, odwołanie, cofnienie, die Abrogation, Aufhebung eines Gesetzes. *cf.* Derogacya.

ABRYSS, u. m. *Vind.* sariss, nariss, dolobrass, poduba, posnamik, sazierklanje; *Carn.* posnetje; *Boh.* náwržek, náwrž, nawrženj; *Ross.* чертежъ, умоначертание, перечень; *Ger.* der Abriß, der Riß. Abrys, planu w myśli ułożonego na papierze odznaczenie. *Kluk. Rośl.* 1. 58. Krótki czego abrys. *N. Pam.* 15. 584. Abrys miłości. *Pot. Jow.* 158. To widzę mądrych przeznaczenie, w głowie mieć szczęścia abryss, a puste kieszenie. *Teat.* 43, 505. *Drozd.* (cf. Wzór, wyobrażenie, wyrażenie, obraz, rysunek, odrysować).

ABSOLUCYA, yi. f. rozgrzeszenie, które wyznającemu grzechy, kapłan daje. *Kras. Zb.* 1. 15. die Absolution, Sündenvergebung. §. *latius*, wszelkie odpuszczenie, uwolnienie, Freysprechung, Befreyung.

ABSOLUT, a. m. samodzierca nieokreślony, despota, ein unbeschränkter Herrscher. Kedy tron absolutom moc straszliwszą daje, Te kraje są najsłabsze, bo w nich Król bierze, rujnuje sam wszystko, gdy sam jeden państwo obejmuje. *Jabł. Tel.* 175. – *tr.* Absolut w mowie, dyskurs drugich gasi, Albo z dysgustem ckliwym, minę kwasi. *Min. Ryt.* 3. 335. ein Rechthaber, Haberecht. ABSOLUTNOŚĆ, ści, f. nieokreśloność władzy, samodzierstwo, Unbeschränktheit, Willkührlichkeit. ABSOLUTNY, a, e. *adj.* ABSOLUTNIE. *adv.* nieokreślenie, nieograniczenie władnący. Muszą się kiedy skończyć te absolutne rządy. *Teat.* 6. *b.* 35. Nasz rozum złączony z wiarą, nie tak absolutnie prowadzić nas powinien. *Zab.* 8, 275. willkührlich.

ABSZACH, u. m. termin gry w szachy, im Schachspiele, das Schachbieten, Schach. Pop ci może dać abszach, to też nie pół rzeczy, Trzeba się w tenczas dobrze mieć na pieczy. *J. Koch. Sz.* 94. §. *fig. tr.* stawić komu abszach, stawić mu się, odkazać mu się, einem die Spitze bieten. Stefan Kozaków w ryzę i lepszy rząd wprawił, Żeby także z téj strony Turczynowi stawił Abszach w oczy. *Tward. W. D.* 4.

ABSZYT, u. m. *Sorab. inf.* hobscheid, *Ross.* абшитъ, увольнение, отставка, отпускъ; *Eccl.* отпустъ. *Vind.* slowa, slovodanje, posloulenje, doldatje, spushenje, odspushenje – *Pol.* odprawa ze służby, a zwłaszcza wojskowéj, der Abschied, die Verabschiedung. Kazał wygotować abszyt żołnierzom, dotrzymującym czasu służby swojéj. *Teat.* 49. *b.* 1. Po téj obeldze domagał się półkownik abszytu, który mu téż był dany. *Zab.* 13, 82. Abszyt wziąć. *Chrość. Fars.* 485. (*Vind.* slovojemati, slovovseti). Abszyt dawać: ABSZYTOWAĆ kogo, ował, uje. *Act. imperf.* (*Vind.* slovodati, polsloviti, prostupustiti, prezhpustiti; *Ross.* отставлять, отрѣшать), ze służby odprawiać, verabschieden, den Abschied geben. Abszytowany, *Ross.* отставный, служивый. Abszytować się, *recipr.* nie czekając, sam się abszytował, żartem t. j. uciekł im Scherze: hat sich selbst verabschiedet, ist weggelaufen. ABSZYTOWY, a, e, od abszytu, Abschieds. *Ross.* отпускный.

ABUCHT, a. m. Kontuz, salsesan, mortadella. *Włod.* gestampftes Fleisch. Jednako Xiążę abuchty surowe, jeden chléb jadał z drugiemi. *Tward. Wł.* 192.

ABY *Conj. Boh.* aby, *Sorab. inf.* abü, *Slovac.* abi, *Ross.* дабы, *Croat.* dabi, da; *Vind.* de (cf. Da) I.: ażeby, żeby, by, iżby, daß, damit. Napomniałem go, aby, reszty majątku oszczędzał. *L.* – *Cum negat.* aby nie, *Lat.* ne, daß nicht, damit nicht. Pisałem mu, aby nie przyjechał. *Tr.* §. aby nie, bodajby nie. Aby tego panu nie oznajmił (*scil.*: obawiam się, strzeż się) daß er es nicht etwa anzeige. II.: aby, by też tylko, choć tylko, byle, przynajmniéj, wenigstens, wenn auch nur. Miejcie jeszcze cierpliwość aby do roku. *Biel.* 349. Przestań mię aby trochę męczyć. *Sk. Żyw.* 2, 109. Zabaw się, aby przez godzinę. *Zab.* 14, 121. Aby raz spojrzyj na mnie, aby raz rzuć słodkie wejrzenie na wiernego kochanka. *Teat.* 50, *c.* 137. Dzięki opatrzności, że aby przecię, teraz potrafimy zachować powagę naszę. *Koll. li.* 1, 22. Aby ogonek położyć, liszka prosi. *Cn. Ad.* 4. (*Didonis byrsa*), Chciéj już aby raz skończyć interes. *Teat.* 15, 69. (przecię kiedy, doch endlich einmahl).

ABYSS, ABIS, u. m. (z Greck. *ἄβυσσος*) miejsce bezdenne, bezdno, bezgruncie, otchłań, przetchliny, przepaść, der Abgrund. Niech ćma ta nie zaraża powietrza, niech bieży do swych abissów, do swoich otchłani. *P. Koch. J.* 7. 239. I do abyssu prędko polecieli nieprzyjaciele wieczni ludzkiéj duszy. *ib.* 241.

ABZAS, ABCAS, OBCAS, u. m. z Niem. podkładka, napiętek, knaflak u trzewików, butów, der Absatz an Schuhen, Stiefeln. *Sorab. inf.* obsez, hobsez; *Carn.* obsèz; *Vind.* nastavik; *Boh.* spaljček, kramflk; *Ross.* каблукъ, коблукъ, каблучекъ [cf. kabłak.] ABZASNIK, a. m. ten co abcasy robi, der Absatzmacher; *Ross.* каблушникъ. ABZASOWY, OBCASOWY a, e, od obcasu, Absatz- – *Ross.* каблучный.

A C.

ACH! *interj. Eccl.* агъ! ахъ! *Ross.* ай! ухъ! охъ! *Graec.* ἆ! ἇ! οἶ! *Lat.* ah! aha! *Hebr.* אח, אהה, *Pers.* ah, *Germ.* ach! ah! 1., wyraz zadziwienia, Ausdruck der Verwunderung. Zawołał z podziwieniem: ach Mości Panowie, już téż to nadto! *Zab.* 5, 145. 2., Przelęknienia, des Schreckens. Zleknie się która Jéjmość, aż exklamacya jéj: ach! gwałtu! *Mon.* 71, 562. 3., radości, der Freude. Mego kochanego Dobrodzieja witam, ach jak mi się masz? *Zab.* 15, 198. 4., Żądania, des Verlangens. Ach gdyby się owe czasy wróciły! *L.* 5., westchnienie żałosne, der Betrübniß. *Slavon.* ah, jao, *Vind.* ah! jomene, aube! *Croat.* ah, jaj! *Slovac.* ach, auweh! *Sorab. sup.* yaw! owya! *Eccl.* оле! *Ger.* ach! o wehe! biada! niestety! Płakał nad jego gro-

bem: ach! ach! mój bracie. 1. *Leop.* 3, *Reg.* 13, 30. Ach! jak całe życie zgoła jest obrazem nędzy człeka. *Zab.* 15, 136. Ach! co czynisz złe dziecię, ojca opuściłeś! *Groch. W.* 16. Ach! ach! obacz się Polaku po szkodzie! *Groch. Tr. A.* 3.– *Cum dativo*–biada! wehe! Ach dniowi temu, niestetyż ziemi téj! *Smot. Lam*, 19. Ach nam! zgrzeszyliśmy. *Sk. Żyw.* 1, 153. Ach mnie, niestetyż niebodze! *Otw. Ow.* 295. °§ *obsol.* Ach cię mnie nędznéj, toć mię zwiódł. *Wys. Kat.* 451. Ach cię mnie! żem przychodniem w tym kraju. *Budn. Ps.* 120. 5. *Groch. W.* 2. § urągania = aha, wéj! ſpottend: ah! aha! Ach, Ach! który kazisz kościół, i trzeciego dnia go zaś budujesz, ratuj siebie. 1. *Leop. Math.* 27, 40.

ACHACY, ego, imię mezkie, *Achatius* ein Mannsname. *Achacy Kmita* wierszopis.

ACHAT, *vide* Agat.

ACHATES, *vide* Gagatek.

ACHINGER, ob. Ajchinger.

ACHTEL, °JACHTEL, tla. m. ACHTELEK, lka. m. *dem.* z Niemieck. ósma część beczki (*vide* ośmina, ósmak), ein Achtel, Achtel piwa. *Vol. Leg.* 3, 56. Jachtel. *Haur. Sk.* 510. *Phras.* Żaden jachtelem nie pije. *Mat. z Pod. B.* 4. (na nic, co zbytek, allzuviel iſt ungeſund). *Fig.* Kufy z siebie i piwne robicie achtele, cały dzień z nocą lejąc w bezdenne gardziele. *W. Pot. Zac.* 150.

ACHY! odgłos trąby, Ton des Jagdhorns. Forszpan z forysiem trąbią: achy! achy! *Teat.* 43, 35. *Wyb. Kul.*

ACZ, °ACZKOLI, ACZKOLWIEK, *Conj. Boh.* ač, ačkoli, ačkoliw, ačkoliwék; *Slovac.* ačkoli, ačkolwek, afbi, bitbi; *Vind.* akulich; *Sorab. sup.* aczrune. = *Pol.* choć, chociaż, lubo, obgleich, obwohl. Aczkolwiek dżdżewnicy woda jest dobra, rychło się przydawa zatęchnienie. *Cresc.* 10. Acz ich było w liczbie do 40 tysięcy, jednak nie śmieli nacierać. *Biel.* 78. *Warg. Cez.* 107. Wina takie, aczkoli dobry owoc dają, wszakoż czasem tylko dobrze obradzają. *Cresc.* 296. & 435. aczkolwiek *ib.* 368. § aczkolwiek = choć cokolwiek, jako tako, przynajmniéj coś, wenigſtens etwas, ſo viel möglich. Umiéj jeszcze korzystać aczkolwiek z tej straty. *Zab.* 12, 256. §. acz nic = choć tak dobrze jak nic, choć bardzo mało, obgleich ſo viel als nichts, äußerſt wenig. Niecnotliwi sędziowie kazali, aby twarz Zuzanny odkryta była, aby acz nic, ale wzdy tak nasycili się piękności jéj. 1. *Leop. Dan.* 13, 32. § acz nic = przynajmniéj, wenigſtens, zum wenigſten. Malogranaty trzeba wymoczyć w czystéj wodzie, acz nic przez dzień. *Cresc.* 426. Pszenica potrzebuje ziemi tłustéj, acz nic aby mierne. *Cresc.* 154. Miejsca z przyrodzenia obronne, wzdy trzeba acz nic słusznym zamykaniem obwarować. *Cresc.* 20, & 65. §° *interrog.* acz = czy? ob? Pytam na prawie, acz nic szkody nagradzać nie ma? *Szczerb. Sax.* 144. acz nic mam być wolen? *ib.* 143. Zdali na jego zdanie, aczby to mieli uczynić. *Eraz. Jęz. H.* 5.– §° acz–acz = czyli–czyli, ob–ober. Którego chcesz; wszystko za jedno, acz ten, acz ów. *Mącz.*

ACZY, [CZEJ, *por. Eccl.* YAATH spodziewać się. 2] *Adv.* = może, kto wie, czyli też nie, podobno, bodaj, azali; vielleicht. Owce chodzą po łące, nadzieja mię cieszy, Aczy się Dafnis rano z bydełkiem pośpieszy. *Zab.* 11, 383. *Zabł.*

A D.

°AD, u. m. (z Greck. ἅδης) u Rusinów = piekło, die Hölle. Miejsce to, które my z grecka nazywamy ad, Rzymianie zowią *infernus. Smot. Ex.* 41. & 21. Ad piekłem być negują. *Smot. Nap.* 44. Jeśliby raj nie był nadgrodą, a ad karaniem, oboje to szłoby za jedno, być komu w raju, albo w adzie. *Smot. Ex.* 21.

Radic. – AD, – EDY zakończenie przysłówków miejscowych, – nd – zkąd, kędy, inąd, znikąd, dokąd, ztamtąd, dotąd, – ąd – tędy, tamtędy. cf. *Lat.* unde; *Slovac.* – ud', áď, – ed – n. p. odtuď, odtáď.

ADAM, JADAM, a. m. (*Arab.* adem = człowiek) pierwszy człowiek, Adam; *Sorab. inf.* Hadam, Hodam; *Ross.* праотецъ, прародитель. – Zakon S. Adam. *Teat.* 7. c. 7. = stan małżeński, der Eheſtand, (*oppos.* bezżeństwo.) – *Theol.* stary Adam = grzéch pierworodny, grzéchy stare, der alte Adam, Erbſünde, alte Sünden. Złóżcie tego Adama starego. *W. Post. w.* 9. Trzeba zwłóczyć starego Jadama odzienie. *Biał. Pst.* 14. Ostatni Adam, nowy Adam = Chrystus Jezus. *Kuczb. Kat.* 85. der neue Adam, Jeſus. § *tr.* od Adama, od stworzenia świata, von Adam her, von Erſchaffung der Welt. Wchodzi z rzeczą swą w dziwne łabirynty, oracyą wszystko od Adama ją począwszy, rozwlecze. *Gór. Dw.* 386. 2., Adam u nas imię zwyczajne, Taufname Adam. J. O. X. Generał *Adam Czartoryski.* X. Biskup. *Adam Naruszewicz.* – *Alluzya:* Znam to do siebie, mój zacny Korwinie (Kossakowski), żem od Adama wziął imię i ciało. *Zab.* 7. 325. *Nar.* – *Lusus verborum:* Byś na mnie rzekł o Tomasz, abo na się Jadam.. *Jag. Gr. B.* 8. (oto masz, naści! – ja dam). *Prov.* Na święty Adam. *Rys. Ad.* 42. (= na Ś. Nigdy, na Ś. Bóg wie, na zielone Święta) auf den Nimmerstag. §. *Anat.* Jabłko Adam, pagórek przy gardle, °grdycze, *pomum Adami. Kirch. Anat.* 44. *Boh.* Adamowo gablko; *Vind.* Adamovu jabuku, Adamska jabuka; *Ross.* кадыкъ, der Adamsapfel an der Kehle (der Kröbs, der Gröbschel.) *Deriv.* Adamek, Adaś, Adamita, Adamowy.

°ADAMANTYN, u. m. (z Grec. ἀδάμας niepohamowany) gatunek kamienia krzemiennego, dyament, der Demant (*obs.* Ademant). Wyryty zaostrzonym adamantynem. *Radz. Ter.* 17, 1. (ostrym dyamentem. *Bibl. Gd.*)

ADAMASZEK, szku. m. materya od miasta Azyatyckiego Damaszku nazwana. *Wyrw. G.* 261. *Sorab. inf.* dámmaschk; *Boh.* damassek; *Croat* et *Hung.* damask; *Vind.* tomoshk; *Ital.* damasco; *Gall.* damas; *Angl* et. *Dan.* damask; *Ger.* der Damaſt; (*Ross.* камка; *Carn.* haba, abad.). Adamaszku drożéj niemają przedawać łokieć nad zł. pół trzecia. *Vol. Leg.* 3. 370. W pokoju adamaszek, a w polach pustki. *Teat.* 26. *b.* 4. ADAMASZKOWY, a, e. *Boh.* damaskowý, (*Ross.* камчатный, od damaszku, z adamaszku, Damaſten. Obrus adamaszkowy. *Vol. Leg.* 4. 358. Adamaszkowe serwety. *Gost. Gór.* 111.

Not. cf. Damaszczyny, demeszka, demeszkować.

ADAMEK *vide* Adam, Adaś.

ADAMITA, y, m. *Boh.* Adamnjk, kacerz pewnéj sekty,

ein Adamite, eine Art Ketzer. Z Gnostyków poszli Adamitowie *Sk. Dz.* 77.

ADAMOWY, a, e. od Adama, Adams; *Ross.* Адамовъ. Adamow upadek. *Budn. Gen.* 3. Syn Adamow. *Groch. W.* 14. Adamowi wnukowie. *Brud. Ost. B.* 8.

ADAŚ, sia, m. *Adamek*, mka. *dem.* od Adama, Adamchen. Zląkłeś się Adasiu. *Teat.* 16, 42. Adaś pójdzie za ojcem, Ewulka za matką. *Zab.* 9, 21.

ADDYCYA, yi. f. gatunek rachunku w arytmetyce, dodawanie liczby do liczby, die Addition, das Zusammenrechnen, przydawanie. *Solsk. G.* 3, 77. dodawanie *Rog.* 2, 190.

ADEPT, a. m. (z Łac.) alchimik, złotodziej, złototwórca, ein Adept, Alchymist, Goldmacher. Ci którzy się chlubią, że doszli tajemnicy robienia złota z innych kruszców, zowią się adeptami. *Kluk. Kop.* 158.

ADIEU, z Franc. P. Bogu oddaję, bądź zdrów, Gott befohlen, adieu. (Wcale się nie odmienia). (*Ross.* прости, прощай, прощайте). Adieu, pożegnanie to tyle znaczy, co bądź zdrów lub zdrowa. *Teat.* 27, *c.* 46.

ADIGA, i. f. rzeka we Włoszech, *Ital.* Adigo, *Wyrw. G.* 21. die Etsch.

ADJUTANT, a. m. ADJUTANCIK, a. m. *dem.* Officer przy boku wyższego, dla roznoszenia jego rozkazów, der Adjutant. Adjutant jest prawą ręką majora. *Kaw. Nar.* 80. *Adj.* Adjutancki, a, ie, Adjutanten; Porucznik powinność adjutancką czyniący. *Perz. Cyr.* 3, 175.

ADMINISTRACYA, yi, f. zawiadywanie czym cudzym, zarządzanie czego, die Administration, Verwaltung. *Kras. Zb.* 1, 30. ADMINISTRATOR, a. zawiadowca, zarządziciel, wielkorządca, der Administrator, Verweser, Verwalter. *fem.* administratorka. *Adj.* ADMINISTRATORSKI, a, ie, administratorisch. ADMINISTROWAĆ, ał, uje, *Act. imperf.* Zaadministrować *Act. perf.* zawiadywać, zarządzać, administriren, verwalten.

ADMIRACYA, yi. f. dziwienie się czemu, podziwienie, zdumiewanie, zdumienie, podziw, die Bewunderung.

ADMIRAŁ, AMIRAŁ, a. m. z *Arabsk.* Amir, Emir; panujący. *Du Fresne Gl.* – *Hisp* admirante, *Ger.* der Admiral, *Eccl.* адмиралъ, корабледержецъ, корабленачальникъ; *Croat* ladijh (łódź, korab). 1. hetman wojska morskiego. *Tupr. W.* 1, 465. *Dudz.* 33. rządca wojska morskiego. *Petr. Pol*, 119. Kazimierz Jagiellończyk miastu Gdańskowi dał tytuł admirała Polskiego. *Czac. Pr.* 327. Admirałem być, *Eccl.* корабленачальствовати, корабледержанствовати; *Graec.* ναυκρατειν. 2. *Hist. Nat* Admirał, *conus ammiralis*, muszla w morzu Amerykańska. *Zool.* 96. eine amerikanische Meerschnecke. §. Admirał, *Atalanta Linn.* gatunek motyla. *Kluk. Zw.* ein Schmetterling, der Admiral.

ADMIRALNOŚĆ, i. f. sądy admiralskie; die Admiralität. ADMIRAŁOWA, éj, f. żona admirała, die Admiralinn. ADMIRAŁKA, i. f. *Ross* адмиральша, kobieta urząd admiralski sprawująca, ein weiblicher Admiral, eine Admiralinn. ADMIRALSKI, a, ie, *Ross.* адмиральтейскій, od admirała lub admiralstwa, Admiral; ADMIRALSTWO, AMIRALSTWO, a. n. 3. urząd admiralski, *Eccl.* корабленачальство; *Ross.* адмиральство, адмиральшенство. die Admiralschaft, Admiralswürde. Daję ci amiralstwo, urząd godny ciebie. *Przyb. Luz.* 134.

ADMIROWAĆ, ał, uje; *Transit. imperf.* poadmirować, *Perf.* dziwić się czemu, cudować się, zdumiewać, bewundern, *Vind.* obzhuditi, pozhuditi.

ADOPCYA, yi. f. przysposobienie prawne dziecięcia cudzego za swoje. *Kras. Zb.* 1, 31. Die Adoption, Annahme an Kindesstatt. Adopcya czyli przysposobienie syna. *Eccl.* сыноположеніе, сынотвореніе, всыновленіе, принятіе въ сына; *Ross.* усыновленіе, *Croat.* poszinenye; *Vind.* posinstvu; — adopcya córki, *Croat.* pokcherenye.

ADOPTOWAĆ, ał, uje, *Act. Imperf.* zaadoptować, *perf.* wziąć, przyjąć, przybrać, przysposobić za swoje dziecię, adoptiren, an Kindesstatt annehmen; za syna, *Eccl.* сынополагать, сынотворити; *Ross.* усыновить, всыновить; *Vind* posinuvati; *Carn.* posyneti; *Croat.* poszinujem; — za córkę *Carn.* pohzhyreti, *Croat.* pokcherujem. — Adoptujący, *Ross.* усыновитель, adoptowany, *Ross.* усыновленный, *Slovac.* posin; — adptowana, chowanica, *Slavon.* pokchi.

ADOPCYJNY, a, e, od adopcyi, Adoptions; *Eccl.* сыноположный, сынотворный; *adv. adoptive* сыноположнѣ.

ADORACYA, yi, f. *Ross.* обожаніе; modlenie się do kogo, die Anbetung. Cześć najpokorniejsza, którą ludzie bogu wyrządzają powierzchownym ułożeniem. *Kras. Zb.* 1, 32. Czynił głębokie adoracye, to jest, pokłonów czołem do ziemi tysiąc wybijał, za każdą adoracyą, powtarzając modlitwę... *Sk. Żyw.* 2, 210. §*tr.* czczenie, poważanie czyjéj osoby w najwyższym stopniu, ubóstwianie, die Anbetung, Verehrung. — Adoracyi godny, *Ross.* поклонятельный, покланяемый, anbetungswürdig, pokłonny. ADORATOR, a, m. *Eccl.* et *Ross.* поклонникъ, обожатель; *Vind.* obmolnik, namolnik, der Anbeter. Czciciel i adorator jéj wdzięków. *Teat.* 30, *d.* 5. *Fem.* ADORATORKA, i. die Anbeterinn. ADOROWAĆ, ał, uje, *Act. imp.* — *Ross.* обожать; *Vind* obmoliti, namoliti; modlić się, ze czcią się kłaniać, w najwyższym stopniu kogo czcić, *pr.* et *tr.* einen anbeten. Nigdy nie przestanę te adorować wdzięki. *Zab.* 14, 143. Była od wszystkich ledwie nieadorowana. *Zab* 9. 182.

ADRES, u. m. napis, podpis listowy, *Ross* надписъ, адрессъ; die Addresse, Aufschrift eines Briefes. ADRESSOWAĆ, ał, uje, *Act. imperf.* zaadressować, *perf.* list podpisać, napisać adres, addressiren, die Aufschrift schreiben. *Ross.* адрессовать. надписать. 2) adressować kogo do drugiego – odkazując polecać, wskazać, an jemanden addressiren, empfehlen. *Rec.* adressować się, udawać się, sich an einen wenden. Śmiał się adressować do mojéj córki. *Teat* 8, *b.* 82.

ADRYAN, u, m. kaftanik kobiecy, z Franc. eine Adrienne. Garbatym służą przestronne adryany, fortelny Francuzkiéj przemyślności wynalazek. *Zab.* 7, 135. Żony krotofilne, na swe adryany, ażusty, róbrany, wyciągnęły z stodół snopy. *Mon.* 70. 79.

ADRYANOPOL, u, m. miasto Tureckie, *Dyk. G. Carn.* Drinopojlje. cf. Dereń, cf. Tracya.

ADRYATYCKI, a, ie, Adriatisch. Morze Adryatyckie. *Dyk G. Slavon.* Adriansko, sinje more; *Rag.* mletacko more.

ADUMBROWAĆ, ał, uje, *Activ. imperf.* przycieniać, cień nadawać. *Eccl.* надѣвняю, *t.* namieniać, słabo wyrażać, schattiren, schwach angeben. Co krasomowskie słowa dyktują,

to téż malarskie pędzle farbami adumbrują. *Sk. Żyw.* 2, 150.

ADWENT, u. m. *Boh. Slovac. Ungar.* idem. *Ross.* рожественскій постъ. der Advent. Właściwie znaczy przyjście pańskie. *W. Pst. W.* 2. Post mniejszy przed Bożym narodzeniem adwentem zowią. *Sk. Dz.* 1035. Adwent nazywał się też Czterdziestnicą, że kiedyś 40 dni do wielkich świąt poszczono. Właściwie słowo to oznaczyłoby sam dzień narodzenia czyli przyjścia Pańskiego; lecz u nas adwent raczéj znaczy przedadwencie, przedprzyjście. *Cer.* 1, 184. ADWENTOWY, a, e, *Boh.* adwentnj, *Ger.* Advents=

ADWERB *vide* Przysłówek.

ADWERSARZ, a. m. przeciwnik, der Widersacher, Gegner; *Biel.* 157. *W. Pst. Mn.* 304. *Salin.* 382.

*ADWIGA *v.* Jadwiga.

ADWOKAT, a. m. patron, rzecznik, prawnik broniący strony w sądzie. *Ross.* адвокатъ. стряпчей, ходатай. дѣлецъ; *Eccl.* соглагольникъ; *Croat.* prokurator, pravdash, *Bosn.* branitegl, parac, odvitnik; *Slavon.* odvitnik, govorcsin; *Vind.* praudauz, praudosrednik; *Carn.* besednek; *Ger.* der Advokat, Sachwalter, Rechtsfreund (cf. Mecenas). Adwokaci, patronowie stawający u sądu, *Kras. Zb.* 2) Adwokat = człowiek o wszystkiem z łatwością *pro* i *contra* mówiący, einer dem es nicht schwer fällt etwas zu vertheidigen oder zu widerlegen. Z adwokatem niechce się w dysputę wdawać. *B.* Adwokatem być, *Bosn.* odvittovati, parciti; *Ross.* ходатайствовать. ADWOKATKA, i. f. die Advokatinn. *Bosn.* odvitniça, parciça; *Ross.* ходатайца. ADWOKACKI, a, ie = prokuratorski. *Ross.* стряпческій: advokatisch. ADWOKACTWO, a, n. patronostwo, rzeczniczostwo, die Advocatie, Advocatur. *Ross.* стряпчество. ходатайство: *Carn.* besednishtvu.

ADZIAMSKI, a, ie = Perski, bo Adżem Persya, *A. Czrtr. Mscr.* Persisch. Kobierzec Adziamski i Perski. *Instr. Cel. lit. (pleon.).* Kobierzec Adziamskie, Dywańskie, Tureckie. *Vol. Leg.* 5, 571. Munsztuk Adziamski, strój Adziamski. *Hipp.* 89. Siodła i strzemiona Adziamskie. *Warg. Radz.* 38. § *tr.* Akwilo pokurczył subtelniczki one, Adziamskie owe ciała powarzył. *Birk. kaz. Ob. F.* 2. (Turków niewieścinchów).

AEOL *v.* Eol.

AERYA, yi, f. = Aura, y. f. *Krup.* 1, 92. = wolne, świeże powietrze, die freye, frische Luft. Żeby zażył aeryi zdrowéj, wybrał się na łowy. *Pot. Pocz.* 255. *Haur. Sk.* 67. *Krup* 5, 365. *Bosn.* ajer, zràk, vlagga; *Slavon.* zràk; *Carn.* hlad, hed, dushk; *Eccl.* аеръ. въздухъ. *Ross.* благовозлуміе.

A F.

AFEKCYA, yi. f. poruszenie, wzruszenie, die Affection, Rührung. Krwi puszczanie służy na wszelkie afekcye podniebienia. *Comp. Med.* 30. Lekarstwo na afekcye w sercu *ib.* 31.

AFEKT, u. m. 1) wszelkie poruszenie lub wzruszenie umysłu, Gemüthsbewegung, Rührung. Krasomowca afekty (afekta) wzrusza w słuchaczach. *Cn. Th.* Rozum mężczyzne, białogłowa affekt rządzi, oraz kocha, oraz nienawidzi; nie gdzie rozum, ale gdzie affekt, tam wszystka. *Fr. Przy.* 11. §. wyrażona passya, die (ausgedrückte) Gemüthsbewegung. Jak to śliczny afekt i odmiana tonów w tej aryjce. *Boh. Kom.* 1, 276. 2) namiętność, die Leidenschaft. *Eccl.* пристрастїе, *Vind.* umnonagnost. — Czyniąc ten wyrok, bardziéj się afektem, niż słusznością uniósł. *Sk. Żyw.* 2, 390. Afekty chociaż będą święte, Zawsze mają być rozumem ujęte, *Pot. Arg.* 165. Puśćcie na stronę swoje afekty abo namiętności, które sprawiedliwie rozsądzić nie dopuszczają. *Baz. Hist.* 184. 3) miłość, skłonność, przywiązanie, chęć ku czemu, przychylność; Zuneigung, Liebe. Chciałem jéj się oświadczyć z afektem, z którym ku niéj jestem. *Teat.* 9, *b*, 66. Ojcowski afekt. *Sk. Żyw.* 286.

AFEKTACYA, yi. f. przesada, przysada, die Affection, das Affectiren. *Ross.* жеманство. — Afektacya, wystawność, postawa, sadzenie się na co. *Mącz.* Chcąc być bardzo grzecznym, wpada w afektacyą albo przesadę. *Zab.* 4, 152. *Bierk.* §. zmyślanie, udawanie. Verstellung. Obłudne przed ludźmi okazywanie się tym, czym nie jesteśmy, nazywamy afektacyą. *Mon.* 67, 489. 2) żądanie, pragnienie, usiłowanie, heftiges Verlangen. Wiele rzeczy, według afektacyi i instrukcyi sejmików, na sejmie do skutku nie przyszło. *Vol. Leg.* 5, 528.

AFEKTOWAĆ, ał, uje, *Neutr. imp.* — *Ross.* жеманиться, przesadzać, affectiren. 2) z usiłowaniem żądać, pragnąć, heftig begehren, verlangen. Wszyscy, którzy umyślnie cię afektowali wziąć w małżeństwo, sami się z sobą zabijali. *Tward. Pas.* 20. Alexander afektował tytułów boskich. *Birk. Ex. H.* 3. *b.* 3) Act. afektować co = udawać co, etwas affectiren, vorgeben. — AFEKTOWANY, AFEKTOWNY, *Fr. Przy.* 76. przesadny, przysadny, wymuszony, wykwintny, wystawny, affectirt, erkünstelt. *Ross.* чопорный, (cf. czupurny); *Eccl.* пристрастный. (cf. fanfaron).

AFER *obacz* Afrykanin.

AFIRMATYWE adv. potwierdzając, *Eccl.* нарицателнѣ, нарицательно: bejahend.

AFISZ, a. m. z Franc. doniesienie, ogłoszenie rozniesione i rozwieszone po ulicach, Affisch, Anschlagezettel. *Vind.* osnanilu, oklizni list.

AFRONT, u. m. zawstydzenie, hańba, obelga, die Beschimpfung. Bierze on to za uczyniony sobie afront. *Zab.* 16, 291.

AFRYKA, i. f. jedna z głównych części świata. *Boter* 210. Afrika. AFRYKANIN, AFRYKANCZYK, AFER, AFRYK, AFRYKANT, a, m. rodem z Afryki der Afrikaner; *Slavon.* Afrikan; *Carn.* Afrikanar, Afrizhan: *Ross.* Африканецъ. Afrowie dziey wielu chrześcian pobrali. *Sk. Dz.* 150. Chytry wąż kryje przed Afrem łeb swój jadowity. *Zab.* 10, 157. *Zabł.* §. przezwisko Scypionowe, dla zburzenia Kartainy, nazwano go Afrykanem. *Warg. Wal.* 19. Scypionowie, Afryk i Azyatyk. *ib.* 110. Afrykant ów, Kartagi zburzyciel. *Zab.* 15, 98. §. wiatr południowy od Afryki wiejący, der Südwind. Po morzu się puścił lekkim afrykiem żeglując. *Warg. Cez.* 98. *in fem.* AFRYKANKA, i. die Afrikanerinn. *Ross.* Африканка. AFRYKAŃSKI, *obs.* AFRYCKI, a, ie. Afryki się tyczący. *Ross.* Африканскій: Afrikanisch. Komentarze Cezara o wojnie Afryckiéj. *Biel.* 623. Afrycki pasterz. *Otw. Ow.* 154. Afryckie państwa. *Haur. Sk.* 50. Afrykańskie narody. *Dykc. Ge.*

AFTARZ, v. Haftarz.

AFTENTYK, v. Autentyk.

AFTY, ów. Pl. gatunek choroby. v. Żaba okocona.

A G.

AGA, i. m. *Turc.* generalny janczarskiéj piechoty komendant. *Mik. Obs.* 105. Commendant der Janitscharen.

AGARYK, a. m. modrzewowa gąbka, Lerchenschwamm. *Graeco Lat.* agaricum.

AGAT, ACHAT, a. m. AGATEK, tka, m. *dem.* (z *Greck.* ἀχάτης), *Eccl.* ахатъ; *Carn* ahat; *Ross* агатъ. Kamień twardy, różne kolory mający, gatunek kizłu. *Kl. Kop.* 2, 59. der Achat, eine Steinart.

AGATA, y. f. AGATKA i. f. *dem.* imię białogłowskie, Ofka, Osanna. *Jabł. Her.* ein Weibername, Agathe.

AGAŻANT, a. m. z *Franc.* engageante = mankietka długa białogłowska z forbotami, eine lange Weibermanschette mit Spitzen. Garnitury, agażanty. *Haur. Sk.* 519. Niewiasty dziwnemi agażantami zdobiły głowy swoje. *Comp. Med.* 705.

AGIENDA, AJENDA, y. f. z łac. = zbiór modlitw i obrządków kościelnych, die Kirchenagende. *Carn.* trebnik; *Ross.* чиновникъ; *Eccl.* требникъ. Trebnik abo agienda Ruska. *Pim. Kam.* 18. Moskwa w swych trebnikach albo agiendach. *Sak. Pers.* 2. Xiądz bierze krowę, że wiersz prześpiewał z agiendy. *Zab.* 16, 125. *Nar.* AGIENT, AJENT, a. m. ogólnie: każdy pilnujący drugiego interesów czyli spraw, der Agent, Geschäftsführer. Szczególniéj: sprawujący interesa jakiego dworu, w godności niższy od Chargé d'affaires, der Agent eines Hofes. Rzeczypospolitéj trzeba agienta na dworze kniazia wielkiego chować. *Star. Woj. A. b.* Turcy nie znają różnicy między posłem, rezydentem, agientem i najniższym posłannikiem. *Kluk. Turk.* 112. §. agient = aplikant, jurysta, adwokat, ein Referendarius, Advocat. Agienci znajdujący się w palestrze nie mogą jeszcze u sądu stawać. *Vol. L.* 6, 455. za nich odpowiedzialność na Mecenasów włożona. *Czetr. Mscr.* — Agienci w Wiedniu tym wyżsi są od patronów, że gdy ci w sądowych tylko trybunałach, oni w radach nadwornych najwyższych stawają. Wiener Hofagenten. AGIENTOSTWO, a. n. urząd agienta, das Amt eines Agenten.

AGIER, agru, m. źle zamiast tatarak albo tatarskie ziele. *Dodz.* 51. z łac. *acorus Lin.* Kalmus, Ackerwurz.

AGGIEUSZ, a, prorok starozakonny, der Prophet Haggai. *Zał. Test.* 521.

AGGRACYOWAĆ, ał, uje, *act. imp.* — *Vind* pomilostiti, pomilostuwati, pognadati, ognadlivati = darować życiem, łaskę uczynić, przebaczyć winowajcy; begnadigen, das Leben oder die Strafe schenken. Król może aggracyować na śmierć skazanych. *Gaz. Nar.* 176. Prawo aggracyowania, *jus aggratiandi*, das Begnadigungsrecht.

AGIO czytaj: ażyo. *indecl.* z Włosk. *vulgo laże, laża*, y. f. naddatek, przydanie, das Agio, der Aufwechsel, das Aufgeld. Termin handlu: 1) większość waloru ceduły bankierskiej nad istotny szacunek summy w niej wyrażonéj, wychodzi na jedno, co procent albo prowizya od summy wexlem, przekazanéj. *Kras. Zab.* 2) Naddatek, który się daje, zmieniając jeden gatunek pieniędzy na drugi; u *Herburta* przydawanie n. p. Do szerokich groszy Prazkich niech będzie przydawanie wedle biegu pospolitego. *Herb. Stat.* 81.

AGITACYA, yi. f. AGITACYJKA, i. f. *dem. Eccl.* движенïе, двиганïе, *Ross.* тѣлодвиженiе, ruch ciała, poruszenie, die Leibesbewegung, Motion. Zażywać częstéj agitacyi, tak chodząc, jako i przejeżdżając się na koniu. *Haur. Sk.* 415. Agitacya czyli ruchomość na koniu, w pojeździe lub piechotą. *Krup.* 5, 589. *et* 215. 2) poruszenie, wzruszenie, Bewegung, Wallung. Umysł jego w ustawicznéj jest agitacyi. *L.* AGITOWAĆ, ał, uje, *Act. imp.* obracać różnie, mieszać, betreiben, herumtreiben, herumkehren, wälzen. Masło agituj w moździerzu, aż zczernieje. *Comp. Med.* 261. (= kłóć, tłucz, mieszaj, mischen, stampfen). — *Recip.* Agitować się = agitacyi zażywać, sich Motion machen. Podagra przypada, gdy człowiek nie agituje się przechadzkami, jazdami. *Haur. Sk.* 415. §. *Jurid.* Agitować sprawę = popierać, odprawować, einen Proceß führen, betreiben. Sprawa się agituje = toczy się, der Proceß wird geführt, ist anhängig. Sądy się agitują = odprawują, es wird Gericht gehalten, gepflogen.

AGNES, i. f. AGNESZKA, AGNIESZKA, i. f. imię białogłowskie, ein Weibername. *Ross.* Агнеія; *Vind. et Carn.* Nesha = *Pol.* Jagna, Jachna, Jaga, Jagusia.

AGNES v. Ahnec.

AGNUS, a. m. *Dem.* AGNUSEK, ska, m. AGNUSZEK, szka. m. *Boh.* agnaustko, etnaustko = 1) baranek, *agnus Dei* wyrobiony z wosku święconego, ein Agnus Dei, ein Stück geweihten Wachses mit der Figur des Gott-Lammes. Agnusa woskowego, z jarzącego wosku wymyślił papież Urban V. *Teof. Zw. D.* 2. Wosk jarzący z balsamem i z wodą krzyżmową, sprawiły ten to agnus, cną świątość woskową. *Zygr. Pap.* 68. Wosku od papieża święconego, który agnus Dei zowiem, jako wielkiéj mocy doznawają ludzie w ogniach, w wodach i t. d. *Sk. Kaz. N.* 523. 2) Wyobrażenie baranka z czegokolwiek bądź, ein Anhängsel von irgend einer Materie, das Gotteslamm vorstellend. Już i krzyżyk gdzieś z szyi dyszy, i agnuszek szczérozłoty zjadł się już dawno. *Opal. Sat.* 51. AGNUSZKOWY, a, e, od agnuska, Gottes-Lämmlein-. O mocy agnuskowéj. *Zygr. Pap.* 68

AGREST, u. m. a) jakiekolwiek jagody kwaśne niedojźrzałe saure unreife Trauben und Beeren. *Carn.* agres; *Graec.* ἀγρὰς, *pyrus silvestris*, *Lat.* agresta, vinum acre; *Gall.* aigras; Bosn. egresc, ogresta, gresc; *Ital.* agresta = uva acris, acerba, (*Bosn.* zagresciti, zakisseliti = acrefacere); *Croat.* jegrist; *Dalm.* egrist, gres, ogresta, vinika; *Hung.* egres; (*Ross.* пародокъ). Czekał aby ziemia zrodziła jagody winne alić zrodziła agrest. 1. *Leop. Jes.* 5, 2, (3. *Leop.* płonki). Agrest, to jest wino dzikie albo leśne. *Urs. Gr.* 132. b) sok z takich jagód wytłoczony, der aus solchen unreifen Beeren gepreßte herbe Wein. Z niedojrzałych winnych jagód wytłaczą się sok agrest (*Verjus*) cierpki i kwaśny, do przypraw w kuchni. *Kl. Dyk.* 3, 168. *Zaw. Gos. Śleszk. Ped.* 407. *Sien.* 187. *Cresc.* 298. *Spicz.* 96. — 2) Agrest, krzak i owoc tego krzaku, ribes grossularia *Linn. Carn.* agres, berberion agresove; *Vind.* agress, oistniza, kosmatizhi, kosmazhizhki, kuseji; *Boh.* angresst, srstka; *Ross.* крыжовникъ: die Stachelbeere, der Stachelbeerstrauch, (Öster. Agras). *Kluk. Dyk. Jundz.* AGRESTOWY, a, e, z agrestu, od agrestu, 1) Agrest = (sauer). Wino agrestowe cierpkie. *Spicz.* 96. 2) jagody agrestowe w potrawach bywają używane, *ribes. Kl. Ros.* 1, 151. Stachelbeeren.

A H.

AH! cf. Ach! A! *interj.* Oznacza podziwienie, Ah! Verwundernd. Ah! co mi powiadasz! *Teat.* 33, *c.* 45. AHA! *interj.* ukontentowania, aha! *Croat.* aha! — Wina, aha, co niemiara w piwnicy. *Falib. D. R.* Poczekajno, aż sobie przypomnę. Aha! już wiem. *Tea.* 7, *d.* 36. *Cztr. K.* AHI! odgłos ziewającego, ein Ton, den ein Zähnender hören läßt. Pijany obudza się, i ziewa głośno: ahi, ouf, ouf! *Tea.* 7, *d.* 10. *Cztr. K.*

AHNEC, hnca, m. *Eccl.* агнецъ, z łac. agnus; *Gr.* ἀμνός, (cf. jagnię, agnus); baranek boży, hostya święcona Ruska. *Pim. Kam.* 73. die geweihte Hostie in der Griechischen Kirche. Pop wyjmuje hostyą albo ahnec z proskury, na którym napis: Jezus Chrystus zwycięża. *Cerk. Dyk. Pim. Kam.* 59, et 74-75. *Sak. Persp.* 16.

A J.

AJ! *wykrz.* = wej! bawej! Oj! ey! oh! oho! Aj! już WPanna ze mnie płaszczyk zdzierasz. *Tea.* 2, *b.* 119. §. = ach, wyraz bolu, ach! weh. Straszny mam ból głowy, aj! aj! *Tea.* 29. 71. §. podziwienia; ey! potz! Aj! coś widzę sekretnie radzą. *Tea.* 52. *d.* 14.

AJCHINGER, u. m. *herb.* wiewiorka czerwona w polu złotem. *Kur.* 3. 4. (z Niem. das Eichhörnchen) ein Wappen.

AJENDA *v.* Agienda.

AJENT *v.* Agient.

AJW *v.* Hajw.

A K.

AKACYA, yi. f. groch Sybirski, *robinia caragana Lin.* der Acacienbaum. *Jund.* 379. *Ross.* акація, гороховое дерево, терновникъ, гороховникъ, золотарникъ; *Vind.* farsh, farshje.

AKADEMIA, ii. f. 1. właściwie gaik niedaleko Aten, gdzie Platon uczył, ztąd uczniowie jego Akademicy, filozofia jego Akademicka. *Modrz. Baz.* 516. Platos Lehrgarten, Lehrschule, Lehrsystem. 2. to co *universitas*, to jest: zbiór szkół wszystkich nauk w jednym miejscu, z mocą kreowania doktorów. *Kras. Zb.* 2, 560. szkoła główna, (żartem: Wszechnica). *Ross.* Академія; *Carn.* glagole, visokasholz, modrina, modrishe; *Vind.* modrinna, glagole, visoka shula, modroskupzhina; *Rag.* mudroskupsctina; *Croat.* mudroszkupchina; Academie, hohe Schule, Universität. Akademia Krakowska, szkoła Koronna. *Groch. W.* 269. Dwie szkoły główne w Polszcze, Krakowska i Wileńska. *Ogur. Gr.* 153. (cf. Wydziałowe, podwydziałowe szkoły). O założeniu akademii Krakowskiéj. *Biel.* 197. *Krom.* 362 et 430, 432. Akademią w Kijowie, a drugą na Ukrainie założyć pozwolono, R. 1659. *Vol. Leg.* 4, 639. Prócz tych sławne są: Akademia Zamojska, Lwowska, Poznańska, Chełmińska. 3. Akademia, zgromadzenie, towarzystwo uczonych ludzi, aby powszechną pracą wzmagali postępek nauk, kunsztów. *Kras. Zb.* eine gelehrte Gesellschaft, Academie. Gdy mówię o akademiach, nierozumiem przez nie jakie szkoły, ale takowe zgromadzenie, w którym się ludzie najuczeńsi, czasów pewnych umówionych najdowali. *Mon.* 65, 515. Akademia abo towarzystwo ludzi uczonych dla wydoskonalenia języka Polskiego. *Mon.* 65, 241. Zbieranie się uczonych na obiadach czwartkowych *Stanisława Augusta* nazywa akademią: *Nar. Chod. ded.* Król cudem przedtym niesłychanym, robi akademie, z obiadów. *Zab.* 12, 85. *Pias.* 4. Akademia, koncert, wielka muzyka poważniejszego gatunku, eine musicalische Academie. *Fig.* Czasem umieć z kopią, stoi za akademią. *Groch. W.* 488. (t. j. za największą naukę = pobić to rozum!) §. Smorgońska, v. Smorgoński. AKADEMICKI, a, ie, Akademiczny, a, e, tyczący się akademii, academisch. *Ross.* академическій, *Eccl.* академическій, до большаго училища принадлежащій; (*Carn.* glagolitske, glagolske). Xięgi Cycerona akademiczne, od miejsca gdzie je pisał nazwane. *Kras. Zb.* 1, 52. AKADEMIK, a, m, nauczyciel lub też uczeń akademicki, ein Academicus. (*Croat.* et *Rag.* mudrozbornik). Akademik Wileński. *Zab.* 16, 166. AKADEMIKOWAĆ, ał, uje, *intrans. imp.* akademią lub akademickiemi naukami się bawić, auf einer Universität studiren. *Tr.* §. mądrować, rozumować, żakować, vernünfteln. AKADEMISTA, y. m. uczeń rycerskiéj szkoły, ein Schüler einer Ritterschule. *Tr.*

AKAFIST, u. m. msza Ruska, eine Reußische Messe. [Akafist nie jest msza, ale officyum, składające się z pieśni pochwalnych i modlitw do Zbawiciela, najśw. Panny i Świętych. 2]. Ruscy Czerńcy w cellach akaphist o imieniu najsłodszym Jezusowym, Pana Boga błagając, odprawują. *Pim. Kam.* 88.

AKANT v. Niedźwiedzie łapki.

AKCENT, u. m. AKCENCIK, a. m. *dem.* przygłos czyli domiar w wymawianiu i znamię pisarskie na wyrażenie tego służące, der Accent, das Accentzeichen, der accentuirte Ton. *Carn.* et *Vind.* glasnik; *Carn.* kluka, *Vind.* klukka; *Rag.* nadslovak; *Croat.* zarez; *Slov.* hlasuznak, zwukaznak, prizwuk, znamenko. U Kopczyńsk. znaczy *przygłos* różność wymawiania, *przygłoska* zaś znamię pisarskie. n. p. Polacy przygłosy swoje przygłoskami czyli znamionami do głosek dodanemi, malować przedsięwzięli. *Kopcz. Gr.* 3, 36. Wielu Polaków znajduje się, którzy w mowie przygłosów polskich ani wydać, ani czuć mogą. *ib.* 37. Przygłoski czyli znamiona, tak nad samogłoskami, jak nad spółgłoskami. *ib.* 36. W Perskim i Arabskim akcent przyjemny okrywa grubość Tureckiéj mowy. *Klok. Turk.* 40. Słowa ich fryzowane, akcent tchnie proporcyą muzyczną. *Mon.* 65. 521.

AKCENTYSTA, y. m. żartowniś, śmieszek, ein Spaßvogel. *Tr.*

AKCEPTACYA, yi. f. 1. *Jur.* przyjęcie, zezwolenie na wzięcie rzeczy, obrządek do ważności donacyi istotny. *Kras. Zb.* die Einwilligung zur Besitznehmung, die Annahme. 2. przestanie na czym, kontentowanie, nie odwołanie się przeciw wyrokowi. *Konst.* 1768. die Anerkennung eines Richterspruches. 3. wziętość, szacunek poważanie, die Beliebtheit, das Beliebtseyn, der Beifall, Credit. Horacyusz u dam w wielkiéj był akceptacyi. *Kras. Hist.* 130. 4. zdanie, mniemanie, opinia, die Meinung, das Gutachten. Bogactwa roli są prawdziwe, od akceptacyi ludzkiéj szacunku nie biorąc. *Wyrw. G.* 313. AKCEPTOWAĆ, ał, uje. *act. imp.* przyjmować, annehmen. Przyjacielowi owemu dziękował, lecz jego rady wzdy nie akceptował. *Jabł. Ez.* 108. Trzeba poprzestać téj miłości, bo nas tu nie bardzo akceptują (nie radzi nam). *Tea.* 22. *c.* 54. AKCEPTOWANY, a, e,

mogący być akceptowanym, przyjętny, *acceptabilis*, annehmbar, annehmlich.

AKCES, u. m. przystąpienie do czego, der Beytritt, Zutritt zu etwas. Akces Króla Stanisława do konfederacyi. 2., przystęp, który kto ma do kogo, der Zutritt, Zugang. Ma wielki akces do dworu. *Ossol. Wyrw.*

AKCESSORYA, yi. f. *Jur.* 1. przydatek rzeczy mniéj ważnéj do głównéj. *Kras. Zb.* 1, 18. Rzecz przynależąca do główniejszéj. *Far.* 411. die Nebensache, die mit der Hauptstreitsache zusammenhängt. Od akcessoryi, to jest, od rzeczy, które nie przynoszą straty głównéj rzeczy, jeno tylko stracenie roku albo wolności od pozwu, sędzia nie ma być ruszan. *Herb. St.* 417. 2. akcessorye, stopnie, podług których sprawca przed sądem postępuje, die Gradation der Proceßeinleitung. O akcessoryach albo wstępie do spraw : Zachowując dawny sprawowania się sposób, utrzymywamy ten porządek akcessoryów: 1. *experiri* czyli rozpierać się. 2. *prosequi* czyli popierać. 3. *procedere* czyli postępować. 4. *respondere* czyli powodowi odpowiadać. 5. *directe respondere* czyli w sprawie odpowiadać. *A. Zam.* 2, 39.

AKCYA, yi. f. 1. w prawie Rzymskim termin powszechny, znaczący wszystkie procedery prawne. *Kras. Zb.* 1. 25. Rechtshandlung, Rechtsstreit, Proceß. Akcya abo sprawa bywa z aktora, z pozwanego i rzeczy o którą idzie. *Vol. L.* 3, 67. Mieszczanin jeden miał akcyą wielką z rajcy Krakowskiemi. *Gór. Dw.* 187. Akcya, to jest, sprawa sadowa. *Groic. Obr.* 114. Król osadziwszy nieco akcyi, ruszył daléj. *Gór. Dz.* 28. 2. *Mil.* akcya, utarczka, potyczka, bitwa, czynność wojenna, eine Action im Kriege, Schlacht, Treffen. W akcyach wojennych pokazywał odwagę. *Jbl. Tel.* 203. 3. akcya w handlu, gdy się ten przez kompanią zebraną sprawuje, a ta wyznacza kapitał do prowadzenia handlu, i dzieli go na akcye. *Kras. Zb.* 1, 53. eine Actie, Handelsactie, in England Stock. Akcye poszły w górę albo spadły, t. j. przynoszą większy, albo mniejszy pożytek. *Kras. ib.* 4. w poezyi: akcya, czyn stanowiący przedmiot poematu, die Handlung, fortlaufende Geschichte eines Gedichtes; *Eccl.* акціа. дѣйствіе. Akcya Illiady pomsta Achillesa, nad żądanie większa. *Gol. Wy.* 466. Akcya idzie zawsze i na tym zależy, Że bliżéj końca swego z większym pędem bieży. *Dmoch. Szt. R.* 43. 5. akcya czyli gestykulacya teatralna, lub też mowcy, die Action, das Mienenspiel des Redners, Schauspielers. *Carn.* obnashanje; *Eccl.* лицеподхожденіе. Akcya czyli udawanie, upięknia, wzmacnia i ożywia mowę. *Kopcz. Gr.* 3, 53. Radził, żeby się mowca w zwierciedle przypatrywał akcyi swojéj. *Gol. Wy.* 252.

AKCYDENSA, ów. *pl.* AKCYDENCYE *pl.* wziątki, Accidenzien, Sporteln. *Ross.* акциденціи. взятки.

AKCYPE *indecl.* żartem: chapka, obrywka, Sportel, Sportelsucht, Kommisarz lub ekonom chciwy na akcype. *Mon.* 73, 588.

AKCYZA, y. f. nazwisko podatku od rzeczy do potrzeb życia służących (i wszelkich towarów). *Kras. Zb.* 1, 53. *Sor.* 2. accisa; *Ross.* акцызъ, тамга. пошлина; *Vind.* dazia, aushlak; *Carn.* dazija, daz, die Accise. AKCYZNIK, a. m. strażnik, wybieracz akcyzy, der Acciseeinnehmer. *Vind.* daziar, aushlakar, *Ross.* зборщикъ. Poborcy, akcyznicy, czopownicy. *Vol. L.* 4, 524.

--AKI, *Slav.* etc. struk, n. p. sześcioraki, *Slav.* shisterostruk; siedmioraki, *Slav.* sedmerostruk.

AKLAMACYA, y. f. okrzyk, hasło uwielbienia, pochwały; u Rzymian na cześć bogów albo wielkich ludzi. *Kras. Zb.* 1, 18. das Zujauchzen, Beyfallzuruffen. §. hasło zezwolenia, zgody, das Beystimmen, Miteinstimmen. Obrany król przez aklamacyą. *Oss. Wyr.*

AKOLIT, a. m. z Gr. ἀκόλουθος, właściwie naśladownik, następca; lecz w hierarchii kościelnéj, zastępca poddiakona i diakonów, czwarty stopień święcenia mający; ma staranie o świetle kościelném, chlebie i winie do ofiary. *Mącz. Karnk. Kch.* 265. *Kras. Zb.* 1, 24. *Sax. Art.* 6. *Kuczk. Kch.* 2. 618. der Acoluth, der Gehülfe des Subdiacons beym Meßopfer. §. akolit. : służący, towarzysz, der Diener, Begleiter. Częstokroć pochlébstwo i podłość akolitów, przydanych do pilnowania panicza, wszystko psuje. *Zab.* 11, 407.

AKOMODOWAĆ się komu, *rec. imp.* dogadzać komu, stosować się do kogo gwoli być komu, przypodobywać się, przymilać, nadskakiwać, zasługiwać się, ujmować, pozyskować sobie kogo, zabiegać o czyję łaskę, sich nach einem bequemen, einem zu gefallen suchen. Był to człowiek dobry, umiał się akomodować każdemu. *Biel.* 82. Musiała się świeckim obyczajom akomodować. *Sk. Żyw.* 373.

AKORD, u. m. *med. lat.* accordium, *Ital.* accordo; pogodzenie, zgodzenie się, ugoda, der Akord, Vergleich. Miasto przez akord wzięte. *Tr.* §. wyraz w grze, kiedy dla wątpliwości wygranéj lub przegranéj, gracze godzą się o płatkę. *Oss. Wyr.* Vergleich über den Gewinnst bey einem Spiele. 2. *Music.* akord, zgoda trzech tonów, fundamentalnego z trzecim i piątym. *L.* der Accord in der Musik. AKORDOWAĆ z kim o co : ugadzać się, układać się, accordiren, einen Vergleich schließen.

AKROSTYCHON, *indecl.* z greckiego wiersze, których początkowe głoski złożone, imię lub myśl jakową wyrażają, das Gedicht Acrostichon. *Eccl.* краегранесіе, краестрочіе.

AKSAMIT v. Axamit.

AKSZAK u. m. *herb.* serce ludzkie wskroś strzałą przeszyte. *Nies.* 1, 12. *Kur.* 3, 4. *Kras.* 76. akszak, z litewskiego : obrona. *Stryjk.* (v. Oksza) ein Wappen.

AKT, u. m. 1. czyn, uczynek, die That, die Handlung. Akt wspaniałego serca. *L.* Aktu : uczynkiem, in der That. (v. Aktu) 2. Akt : obchód uroczystości, das Begängniß. Przy akciech (aktach weselnych). *Otw. Ow.* 38. Na tym wielkim akcie (dysputacyi Padniewskiego) było 15 Kardynałów, 3 Patryarchów. *Warg. Wal.* 306. Temu znaczeniu odpowiada zakończenie rzeczowników na: iny, n. p. chrzciny : akt chrztu; oględziny : akt oglądania; poślubiny : akt poślubienia. 3. Postępek, bieg, dalszy ciąg, der Fortgang, der Lauf, der Gang. Akt téj sprawy. *L.* 4. akt, główna część sztuki teatralnéj, der Act, Aufzug eines Schauspiels; *Ross.* дѣйствіе. дѣйство. Rzymianie dzielili dramata na 5 części aktami zwane, teraz bywają dobre dramata, we trzech i w dwóch aktach. *Gol. Wym.* 422. W pięciu nie więcéj nie mniéj aktach być zawarta rzecz ma. *Kor. Hor.* 11. (v. Scena). 5. Publiczne oświadczenie rzeczy jakowéj i pismo podobneż, eine öffentliche Verhandlung, Erklärung.

und eine solche Schrift, eine Acte. Akt Konfederacyi obojga narodów. *Vol. L.* 6. *Theol.* wyznanie pewnych zasad kościelnych, uroczyście lub też tylko w myśli, eine Anerkennung der kirchlichen Satzungen, es möge geschehen in Gedanken oder mit Worten. Każdy Chrześcianin powinien umieć akty wiary, nadziei, miłości i skruchy. *Katch. Miss.* Akt przed Ś. Komunią. *ib.* 7. Akt wiary (Auto da fe), obrzadek inkwizycyi Hiszpańskiéj przed exekucyą winowajców na śmierć osadzonych. *Kras. Zb.* 1, 54. ein Autodafe bey der Inquisition. – *In plur.* AKTA, ów. a. Xiegi dziejów, monumenta, Geschichtsbücher, Denkbücher. Napisano w akciech (aktach) apostolskich. *Sekl.* 81. Apostelgeschichte. b. Xiegi publiczne, zapisy urzędowe, spisy kontraktów i t. d. *Jez. Wyr.* gerichtliche Acten. *Sor.* 2. hacti; *Ross.* повытье. §. Składy i zbiory papierów sądowych. *Jez. Wyr.* Actensammlungen, Archive. Xiegi ziemskie, grodzkie, miejskie, *Ostr. Inw.* Przeniesienie ˚akt (aktów) jenerału Kijowskiego do Lwowa. *Vol. L.* 7. Akta własne, akta téj ziemi lub tego powiatu, gdzie dobra leżą, o które się czyni. *Ostr. Pr. C.* 236. Akta wieczyste, są to akta ziemskie i grodzkie, a nawet metryki obojga narodów. *ib.* 235. Do aktów podawać v. aktykować, intabulować, oblatować. cf. Tabula. – AKTOR, a. m. ogólnie: działacz, czyniciel, czynnik, sprawca, der Handelnde. 1. *Jur.* oskarżyciel, pozywacz, powodca, powód, żałobnik, der Kläger, Ankläger. Ten co oskarża albo aktor. *Herb. Stat.* 208. *Sine actore, alias* bez powodu. *Vol. L.* 1. 12. Aktor albo powód jest osoba sprawę przed sąd wnosząca. *Ostr. Pr. C.* 2, 21. 2. *Teatr.* Aktor teatralny, komedyant, udawacz, gracz roli teatralnéj, der Acteur, Schauspieler, Komödiant, *Ross.* актеръ, лицедѣй, *Eccl.* лицеподходникъ; (*Boh.* hracz; *Vind.* gledalishni, ozhitni jigrauz; *Croat.* glumach, peldokaznik; *Dalm.* glumacz, hlumacz, prikazalacz.) Aktorowie przedrzeźniają udawaniem widok istotnie niegdyś przytrafiony, albo przytrafić się mogący. *Jez. Wyr.* Najpierwszymi u nas aktorami, byli żacy w szkołach, prawiąc swoje dyalogi. *Dmoch. Szt. R.* 47. *Fig.* Każdy człowiek na tym świecie jest aktorem, grającym swoję rolę; największym zaś jest obłudnik. *Jez. Wyr.* Świat jest wielkie teatrum, a ludzie aktory. *Kras. List.* 1, 102.— Wyśmienity z niego aktor, bo głową, oczyma, językiem, nogami i ręką każde wytłumaczył słowo. *Mon.* 67. 723. (cf. gestykulacya). – *Fem.* AKTORKA, i. We wszystkich powyższych znaczeniach, osobliwie zaś komedyantka, die Thäterinn, Klägerinn, Actrice, Schauspielerinn. *Vind.* ozhitna jigrauka, goderska jigrauzhinja; *Ross.* актриса. комедіанка, позорица; (*Rag.* prikazaosctina). Należy czy aktorowi, czy aktorce, przemienić się w osobę, którą udaje. *Tea.* 24, 80. *Czrtr.* AKTORSKI, a, ie, od aktora, do aktora należący, den Handelnden, den Kläger betreffend, Acteur-, Schauspieler-, komedyancki; *Ross.* лицедѣйный. AKTORSTWO, a. n. 1. prawo skarżenia, das Klagerecht. Aktorstwo czyli powodztwo kilku osobom służy, gdy interes kilku. *Ostr. Pr. C.* 2, 21. 2. Stan, życie komedyanckie, der Schauspielerstand, das Schauspielerleben. Wszędzie straciwszy, chwycił się nakoniec aktorstwa. *B.* AKTOWY, a, e, do aktów należący, die Acten betreffend, Acten-. Pisarz aktowy. *S. Grodz.* 2, 218. AKTU, *adv.* właśnie teraz, w saméj rzeczy, gegenwärtig, wirklich, in der That. Przyczyny chorób wewnętrzne, nie czynią ażeby ciało aktu chorowało, ale sposobią do chorowitości. *Krup.* 5, 2. ˚aktu-, czynem, uczynkiem, mit der That. Choć nie zawsze aktu, to jest skutkiem samym dzieła odprawują, jednak władzą zawsze mogą. *Sak. Dusz.* 7. AKTUALNY, a, e, obecny, rzeczywisty, od razu będący, teraźny, wirklich, gegenwärtig. (*oppos.* ewentualny, przypadkowy, wypadkowy, przygodny, przyszły). Czym się różni urzędnik aktualny od tytularnego? *B.* AKTUALNIE, *adv.* Tak jest aktualnie a nieinaczéj. *B.* AKTUALNOŚĆ, v. rzeczywistość, istota. AKTYKOWAĆ, ał, uje, *act. impf.* Zaaktykować *perf.* w Xięgi, w akta urzędowe wciągnąć, wpisać, den Acten beyfügen, in die Acten aufnehmen. Wolno w prawie naszém wszelkie pismo aktykować, co oznacza wciągnienie w akta podanego pisma. *Ostr. Pr. C.* 1, 234. Przywiléj ten w grodziech nie jest aktykowany. *Vol. L.* 3, 172. Listy przypowiedne w grodzie aktykowane. *ib.* 366. Wojewodowie mają cenę rzeczom naznaczyć, i do akt aktykować. *Gost. Gór.* 76. (cf. Oblatować, intabulować).

AKURAT, AKURATNIE, *adv.* ściśle, prawie tak, punktualnie, szczelnie, accurat, genau, pünktlich; *Ross.* точно, точнехонько; *Eccl.* испытно, испитнѣ: *Carn.* natanku; *Vind.* tinku, doskerbnu, marlivu. AKURATNOŚĆ, i. f. ścisłość, szczelność, punktualność, die Accuratesse, Genauigkeit; *Ross.* точность; *Vind.* marlivost, doskerbnost, tinkust, pounost. – Nie wszędzie akuratność potrzebna. *B.* AKURATNY, a, e. ściśle taki, ścisły, szczelny, punktualny, genau, pünktlich, accurat. *Ross.* точный. точенъ. акуратный.

˚AKUT, u. m. znamię pisarskie, akcent ostry z prawéj na lewą, der Acut, das scharfe Tonzeichen; *Ross.* оксія. острая; *Eccl.* исо.

AKUZACYA, v. Oskarżenie.

AKWAWITA, y. f. AKWAWITKA, i. f. *dem.* wódka przepędzona, korzenna gorzałka, *Ital.* acqua vita; Aquavit, Lebenswasser, Liqueur. Jak gościa przywita, zaraz na stole piwo, akwawita. *Bratk. T.* 2. *b.*

AKWEDUKT, u. m. *Min. Fars.* 33. wodotok, die Wasserleitung.

AKWISGRAN, u. m. miasto niemieckie wolne. *Dyk. G.* die freye Reichsstadt Aachen (Aix de la Chapelle); *Boh.* Cachy.

AKWISTA, y. m. żartem: pijak wody, wodopój, wódka, ein Wassertrinker. *Pot. Jow.* 72.

AKWITANIA, ii. f. prowincya państwa Francuzkiego, *Dyk. G.* die Provinz Guienne.

AKSYOMA, v. Axyoma.

AKSYUTKA, i. imię dziewki służącéj. *Tea.* 52, 2. der Name einer Magd.

A L.

— AL; zakończenie rzeczowników, wyrażających nadzwyczajną wielkość, dużość, n. p. nosal, nogal, brzuchal, wielkonosy, wielkonogi, i t. d. diese Endung der Hauptwörter drückt das Groß aus, z. B. Großnase, Großbauch, Großfuß.

ALABANDA; *herb*, w miesiącu na nowiu, szyja końska

z głową. *Nies.* 1. *Kurop.* 3, 1. z Włoch pochodzi. Ein Wappen.

ALABART v. Halabart.

ALABASTR, u. m. (z Greck. *ἀλάβαστρον*, *ἀπὸ τοῦ ἀ καὶ λαβεῖν*, trudny do utrzymania dla ślizkości) kamień gipsowy, mający płaszczyzny ślniące, dający się polerować. *Kl. Kop.* 2, 79, der Alabaster; *Vind.* alabashter; *Boh.* alabastr; *Sor.* 1. halabaster; *Ross.* алабастръ. 2. *ellipt.* przez wyrzutnią = alabastrowy słoik na chowanie drogich maści. *Mącz.* ein Alabasterbüchslein. Miała alabastr olejku i wylała na głowę jego. *W. Mat.* 26, 7. (szklenicę wódki. *Budny ib.*) Stłukłszy alabastr, wylała olejek. *W. Marc.* 14, 3. przebiwszy alabastr. *Budn. ib.* (słojek alabastrowy, *Bibl. Gd. ib.*). 3. *Fig.* białość alabastrowa, śnieżność, blendende Weiße. Gdzież ów alabastr czoła? gdzie jagód róże? *Mon.* 70, 383. **ALABASTROWY**, a, e. = z alabastru, lub alabastru się tyczący, Alabaster=, von Alabaster; *Boh.* alabastrowy, *Ross.* алабастровый. Słojek alabastrowy. 1. *Leop. Mar.* 14, 3. Alabastrowa banieczka 1. *Leop. Mar.* 26, 7, 2. *Fig.* biały, śnieżny, blendend weiß. Gładka szyja alabastrowa. *Przyb. Luz.* 45. (*Eccl.* алабастровидный, alabastrokształtny, na kształt alabastru, *Gr. ἀλαβαστροειδὴς*,- алабастровлагалище, *Gr. ἀλαβαστροθήκη*, schowanie na alabastry lub alabastrowe słoiki; — алабастроносецъ, Gr. *ἀλαβαστροφόρος*, noszący alabastr).

ALAKANT, **ALKANT**, u. m. wino Hiszpańskie Alkońskie, czerwone, mające smak dwojaki, słodki i cierpki. *Krup.* 5, 105. (z wyspy Krety; którą Kandyą zowią. *Cn. Th.* 6.?) Alicantenwein; Wina zamorskie, Francuzkie, Hiszpańskie, alakanty. *Vol. Leg.* 2, 1253. Kufa alakantu, *ib.* 3, 57.

ALAMBIK, v. Alembik.

*ALAMODA, y. f. z *Fran.* modność, nowość w ubiorze, neue Mode, Modetracht. Nasi owi w niemieckich alamodach dragoni dworówi. *Twrd. W. D.* 8. Nastały dzisiaj dziwne w strojach maniery z cudzoziemskich alamod. *ib.* 2. 151. **ALAMODZKI**, a, ie, modny, nowomodny, tyczący się stroju nowego, modisch, neumodisch. Alamodzka, nowoświecka suknia. *Ern.* 37.

ALATERN, u. m. drzewko, jak je drugie języki z łacińskiego zowią. *Cn.* 5. *alaternus Plin.* der Alaternbaum.

ALBA, y. f. Koszula długa biała, którą Xięża katoliccy podwdziewają pod ornat (cf. Komża), die Albe, ein langes Hemde unter dem Priesterornat. Katoliccy Xięża alby noszą na miejsce efodu. *Pot. Pocz.* 148. Kapłani w albach. *Pot. Arg.* 280. Alby papiezkiéj na siebie włożyć nie dał. *Sk. Dz.* 1075.

ALBERT, **OLBRACHT**, a. m. imię mezkie, Wojciech. Albrecht. **ALBERTUŃ**, nia m. *dem.* Albrechtchen. Słyszysz Albertuniu! *Tea.* 48, *b.* 52.— **ALBERTUS** używane zwyczajnie przez szyderstwo z urąganiem = Drągal, Grądal, niezgrabiarz, tchórz, żołnierz bojaźliwy. (cf. Wojtasz, Wojtyło) ein Tölpel, ungeschickter, hölzerner Peter, Gimpel, ein Poltron, ein furchtsamer Hase. Dwie fraszki wierszem drukowane wprowadziły w takową wziętość imię to Albertus. Jedna pod tytułem: Wyprawa plebańska Albertusa na wojnę; druga: Albertus z wojny (w Krak. 1596.) Są szyderstwem z plebana skąpego, wyprawującego parobka na wojnę; tudzież junakieryi tego po powrocie. Ztąd Opaliński w wstępie do satyr: Myślałem, coby pisać pod te czasy w Polszcze, czy sielanki, czy fraszki, czyli sowiźrzałów, Albertusów, czy bajki, czy też oracye. *Opal. Sat*, 1. Kiedy o Tatarach słyszy, czy to nie bieży, jak Albertus z wojny? *Birk. Ex.* 28. (cf. Matyasz z Podola; żołnierz bożogrobski, papiezki; junak.)

ALBO, **ALBOWIEM**, **ALBOŻ** v. ABO etc.

ALCBANT v. Alszbant.

ALCHIMIA, ii. f. (z Arabsk. artykułu *al*, i wyrazu *chimia* czyli *chemia*, którego źrzódłosłów trudno z pewnością wyprowadzić) sztuka mniemana robienia złota, złototworstwo, die Alchemie, Goldmacherey, *Rag.* zlatotvorstwo; *Croat.* zlatotvornoszt; *Vind.* slatodelauzhnia. - Mniemana umiejętność odmieniania kruszców jednego w drugi, osobliwie zaś w złoto. *Kl. Kop.* 1, 58. *Kras. Zb.* (cf. Chimia, kamień filozoficzny). **ALCHIMIK**, a. m. **ALCHIMISTA**., y. m. złototwórca, człowiek trudniący się przeistaczaniem kruszców, der Alchemist, Goldmacher. *Croat.* zlatotvorëcz; *Rag.* zlatotvoraz; *Eccl.* златотворецъ (*Grec. χρυσοποιός.*) - Franciszek, przedtym pieniacz, teraz alchimista, Dmucha coraz na węgle, przy piecyku siedzi, Zagęszcza i rozwilża, przerzadza i cedzi; Pełne proszków chemicznych szafy i stoliki, Wszędzie torty, retorty, banie, alembiki. *Kras. Sat.* 26.

ALE. I. *Conj.* lecz, bo, ponieważ, aber, allein, denn. *Boh.* ale; *Slovac.* ale, ałe; *Sorab.* 1. ale, hale; *Sor.* 2. alé; *Carn.* al, pak, pa, ali; samuzh; *Vind.* al, ali, ampak, tamuzh, temuzh; *Slavon.* ali, pak; *Bosn.* al, alli, a, da, neggo, nú. ma, *Hung.* dé; *Croat.* ali, pak, alipak, nego, veh; *Ross.* но: *Eccl.* обаче, (*Graec. ἀλλά*: *Syr.* אלא ela; *Aethiop.* אלא ola; *Chal. Talm.* אלא alla; *Germ.* allein, cf. *Lat.* alias). 1., *in contrarium*, przecząc, mowę odwracając = lecz, wszakże, aber, allein. Piękny był wyjazd, ale... *Kras. List.* 192. Choroby regularne łatwo rozpoznać można, ale nieregularne, ale ukryte, ale z kilku składane, rozpoznać ciężko. *Perz. Lek.* 69. Bodajby to twoje ale i jeżeli djabli porwali! *Tea.* 7. *c.* 58. *Cum enclit.* aleź, sondern (v. ali). 2. *desiderando*, z uskarżaniem się, żaląc się, aber! doch was ist das! Ale że Jejmości dotąd nie widać. *Tea.* 30. *c.* 24. – 3. *confirmative*, potwierdzając: już ci tak jest, aber freylich, ja doch. Ale co robić! t. j. masz przyczynę ganić mię. *L.* – 4. *intensionis*, ale = ale też, aber auch. Alemci mu dał! Aleś się dogadał! *Cn.* Ale bo siostrzyczko nie lubię, żeby mnie tak śpiegować. *Tea.* 49. *b.* 49. Ale bo ich zwiedli. *Tea.* 45, *d.* 72. *Wyb.* – 5. *cum irrisione*, szydząc, z uszczypliwością, wéj! przecież; ja doch, aber doch. Aleś skromny, gdy drugich biją! Aleś pilny, gdy jeść. *Cn.* II. ale *Substant.* = wada, niedoskonałość, przeszkoda, przywara, ein Aber, eine Bedenklichkeit, ein Hinderniß, Anstoß, Mangel, Gebrechen, eine Unvollkommenheit. (*Vind.* madesch, vmashik, liss, lisa, prigovor, skasnost, kriunja). Nikt bez ale, nikt bez wady. *Jak. Ez.* 101. *Rys. Ad.* 44. *Gorn. Dw.* 9. *Starw. Ref.* 11. *Wad. Dan.* 5. *Tea.* 7. *c.* 58. (*Nulli sunt visi, qui caruere nisi. Vind.* Vsaki ima swoje lise, muche, samere; *Slovac.* každi ma swu wlastnu krehkost. Neni tak dobřeho, kteribi néchibil; *nullus sine naevo*). Nie masz na świe-

cie żadnego takiego, By nie było ale, w wielmożności jego. *Rej. Zw.* 219. *b.* Niemasz, któryby się w czym nie potknął, albo jak Polacy mówią, nikogo bez ale. *Budn. Ap.* 57. – By nie ale, byłoby wszystko wcale. *Żegl. Ad.* 75. *Cn. Ad.* 52. *Slovac.* keďbi keď né bolo, wsecko bi dobre bolo; *Ger.* wenn das wenn nicht wäre. Ale! *interj.* Ale! ale ale! *Franc.* à propos, *Slavon.* eh zbilja; ach! apropos! weil mirs einfällt! Ale! ale, przypomniałem sobie! *Tea.* 30, 6. Ale ale, à propos, pani mi mówiła. *Zabł. Firc.* 52.

ALEA, ALLEA, ei. f. z Franc. przechodnik, przechodnia, ulica drzewna, ulica, droga drzewami wysadzona, szpaler, eine Allee, ein Schattengang. *Boh.* alege; *Vind.* sprehodishe. – Poszedł z nim w jedną cienistą aleę. *Lub. Roz.* 191.

ALEGACYA, ALLEGACYA, yi. f. przytoczenie, przywodzenie, cytowanie dowodów, die Citation, Anführung einer Beweisstelle. Chcąc alegacyą wyrozumieć, trzeba się tego pisma, z którego wzięta jest, dołożyć. *Sekl.* 8. ALEGOWAĆ, ALLEGOWAĆ, ał, uje. *act. imp.* przytaczać, przywodzić, dowodzić, cytować, anführen, citiren, beweisen, belegen. Czasem Apostołowie kilkiem słów tylko allegują. *Sekl.* 8. Potrzeba wyrozumienia słów, któremi allegować chcieli. *ib.* On dawnością allegując albo dowodząc, tak pisze. *Wiśn.* 393.

ALEMANNI, *herb.* tarcza na dwie części wzdłuż podzielona; na jednéj stronie trzy kule armatne, na drugiéj dwie. Na hełmie panna, laurową koroną uwieńczona. *Nies.* 1. *Europ.* 3, 4. z Hetruryi pochodzi. Ein Wappen.

ALEMBIK, ALAMBIK, a. m. ALEMBICZEK, czka. m. *dim.* (z Arabsk. artykułu al–, a z Greck. ἄμβιξ tyle znaczącego, co cały wyraz alembik), naczynie chemiczne baniaste, na którém wapory i sublimat ciał unoszący się osiada, służy do przepędzania wódek, rozłączania metalów; kukurbita, kolba, der Helm, der Mohrenkopf, der Kolben, Destillir=, Scheidekolben. *Eccl.* алемвикъ, *Bosn.* lambik, 'kappilo; *Ross.* кубъ, кубикъ, колба, казанъ, казанецъ. Naczynie kruszcowe wałkowate, w górze wypukłe. *Kruml. Ch.* 53. Gorzałkę na alembiki przepuszczają. *Kl. Rośl.* 3, 274. Alembik ślepy, kukurbita. *Syr.* 284. Alembik podwójny, cf. Bania kręta. 2. *Fig.* puścić co na alembik = brać pod roztrząsanie, przez młynek przepuszczać, przez sito przesiewać, przecedzać. *Oss. Wyr.* Die Censur passiren lassen, durchhecheln.

ALEMBIKOWY, a. e. od alembika, den Helm, den Kolben betreffend, Kolben= *Ross.* кудовый. Piece chimiczne alembikowe. *Kruml. Ch.* 24. Alembikowa wódka. *Vol. L.* 8. 144. przepędzana, przepalana wódka, przepalanka, abgezogener Brandtwein. *Ross.* выгидка.

'ALESZ *ob.* ależ.

ALEXANDER, ALEKSANDER, dra. m. ALEXY, ego. imię męzkie. *Boh.* Aleš. Król Polski Alexander IV. brat Olbrachta. *Kras. Zb. Ross.* Olech, *dem.* Oleś *qu. v.* — *in Fem.* ALEXADRA. *Rus.* Olechna, *dem.* Olcha. *Sim. Siel.* ALEXANDROWICZ, a. m. 1. *herb.* dwie kosy ostrzem do siebie obrócone; przez środek dwie szpady niemieckie; z Litwy. *Nies.* 1. *Europ.* 3, 4. ein Wappen. 2. Imię familii, ein Familienname.

ALEXANDRYA., yi. f. miasto Egipskie od Alexandra W. założone. *Gwag.* 682. *Kras. Zb.* Alexandrien in Aegypten.

ALEXANDRYJSKI, a, je. *przm.* z miasta Alexandryi, aus Alexandrien. (*Ross.* Александрійская бумага = regałowy papier; Александрійскій листъ = sennes.)

'ALEŻ, [według staréj pisowni alesz, 1.] *Conj.* aż, alić, dopóki, bis. Rogami żelaznemi będziesz przemiatał ziemię Syryjską, aleź ją skazisz. 1. *Leop.* 3. *Reg.* 22. 11. Dusza gorąca jako ogień pałający nie będzie zagaszona, aleź co połknie; a człowiek złośliwy w uściech nie przestanie, aleź rozżarzy ogień. 1. *Leop. Syr.* 23, 22.

ALFABET, u. m. abecadło, z dwóch pierwszych głosek abecadła Greckiego: alpha, beta, das Alphabeth, das A B C. *Przenośnie.* Jaki nam ze wsi parafianin ma przyganiać! ón jeszcze alfabetu naszego nie zna. *Tea.* 19. *c.* 79. (tonu, sposobu naszego; er kennt das Comment, unsern Ton noch nicht). ALFABETOWY *ob.* abecadłowy.

ALGIEBRA, y. ż. (z Arab. algiaburat = rzecz na części rozłożona), nauka rachunków za pomocą zrównań, die Algebra, die Buchstabenrechnung, die Analysis. Najsubtelniejsza rachunków nauka, przez litery zamiast liczb. *Kras. Zb.* Literalny rachunek. *Łęs.* 2, 112. Celem algiebry jest, podać sposoby wynalezienia reguł powszechnych, do rozwiązania wszelkich zagadnień o ilościach. *Jak. Mat.* 2, 1. ALGIEBRAICZNY, a, e. *przm.* tyczący się algiebry. algebraisch = n. p. Działanie algiebraiczne. *Jak. Mat.* 3, 82.

ALGIER, u. m. Królestwo barbaryjskie w Afryce. *Dyk. G.* Algier in Afrika. ALGIERCZYK, ALGIERTAŃCZYK, a. m. z Algieru rodem, ein Algierer. *Boter.* 2. *przen.* rozbójnik morski, ein Seeräuber. ALGIERSKI, ALGIERTAŃSKI, a, ie. *przm.* Algierisch.

'ALHERUNT, u. m. włokno, tkanina robiona z szychu, nędza, ein Zeug von unächten Gold= oder Silberfäden, Schich. Od sztuki alheruntu, alias nędzy bogatéj szerokiéj, złoty jeden, od nędzy wązkiéj, groszy 15; od sztuki nędzy ubogiéj groszy 6. *Vol. Leg.* 4. 558.

ALI, ALIĆ, ALIŻ, ALIŻCI, ALIŚCI, *Wykrz.* = oto, ot, a oto, jużci, patrz! siehe! siehe da! schau! da! *Sorab.* 1. hley, hleycżo! (*Vind.* ali, al ne? = czyż? wzdy!) n. p. Leda o małą krzywdę, ali się wnet biją, Patrzże zasię po chwili, ali z sobą piją. *Biel. S. Niew.* 21. Alić o to idzie. 1. *Leop. Gen.* 29. (a oto 3. *Leop.*). Zaledwiem tam weszła; alić przybiegł do mnie. *Niemc. Kr.* 2, 16. Pyta się, czy już dzień nadchodzi, alić mu odpowiedzą, że już jutrzenka wstaje. *Radz. Z. P.* 15. Gdy się jednego dotknął, wnetże oczyszczony był; także i drugiego, alić i drugi czysty został. *Sk. Żyw.* 1, 153. Zaledwie tam weszły, aliści nieprzyjaciele widzieć się dali. *Ust. Konst.* 2, 111. 2 alić = aż, aże, 'alesz, iżaliś, nie, dopóki nie, a może; bis, nicht eher als. Nie będę jadł, aliż sprawię poselstwo moje. *Leop. Gen.* 24, 34. (aż pierwéj odprawię rzecz swoję. *Bibl. Gd.*) Niechaj nie zaraz syna dają w służbę, aliżby się godził. *Glicz. Wych. J.* 4. *b.* Daj temu, daj owemu, alić niemasz. *Cn. Ad.* 149. *Żegl. Ad.* 26. (dziś daj, jutro daj, aż sam niemasz nic. *Cn. Ad.*)

ALIANS, u. m. 'ALIANCYA, y, 'Aliansa, y. ż. sprzymierzenie, sojusz, związek, umowa między narodami, die Allianz, das Bündniß. n. p. zawiera się alians między dwoma przełożeństwami osobnych krajów. *Jez. Wyr.* Alians odporny,

zaczepny, *co obacz.* — ALIANSOWY, a, e. *przm.* sprzymierzeńczy, sojuszowy, związkowy, Bundes=. ALIANT, a, m. będący w przymierzu, sprzymierzeniec, sojusznik, der Alliant, Bundesgenoß. — *w rodz. żeń.* ALIANTKA, i. die Alliantinn, Bundesgenossinn.

ALIGEROWAĆ, ał, uje. *cz. niedk.* T. kruszcu jakowego przymieszać, mit einem andern Metall versetzen, legiren. n. p. śrebro domowéj roboty aligierują na 7 łótów fajnzylbru, ośmy łót miedzi. *Rzecz. Zł. B.*

ALKALI, n. nieodmienia się. z Arab, sól ługowa. *Torz. Szk.* 73. sól, której skutki przeciwne są kwasom. *Kras. Zb.* Alkali, Alkalisches Salz. Alkali stałe lub lotne. ALKALICZNY, a, e. *przem.* alkalisch. n. p. płyn alk. spreżny niewidzialny. *Os. Fiz.* 1, 300. eine Gasart.

ALKANT *ob.* Alakant.

ALKIERMES, u. m. z Arabsk., 1) gatunek robaczków, do których należy także polski Czerwiec, jak ziarka u korzeni pewnych roślin znajdujący się; z nich wytłaczają przedni czerwony czyli karmazynowy sok, der Kermes, die Cochenille. (*por.* Czerwiec). *Carn.* karmésh, (furmâzh, furmazhize, zheskûla). 2. Syrop lub proszek wzmacniający, z pomienionych robaczków, das Kermespulver, Karthäuserpulver, der Kermessyrup. *Syr.* 1344. *Dyk. Med.* W ząb bolący włożyć alkermesu Lubelskiego. *Czach.* 97. Jak alkermesy, tak i bezoary, Nie poratują, kiedy człowiek stary. *Żegl. Ad.* 328. Któremiż alkiermesy téj zbyć możesz mdłości? *Kchw.* 15. ALKIERMESOWY, a, e. *przm.* z alkiermesu, Kermes= n. p. alkiermesowy syrop, alkiermesowa wódka. *Kras. Zb.*

ALKIERZ, a. m. ALKIERZYK, a. m. 1) *przest.* wypustek, narożnik (*por.* wykusz) ein Aerker, eine Aerkerstube. Zbudował na ścienie kościelnéj alkierzyki albo ganki w koło. 1. *Leop.* 3. *Reg.* 6, 5. Wydatny alkierz z ściany, *proiectum Cn. Th.* 2) Izdebka, pokoik mały ustronny, ein Seitenzimmer, ein kleines Nebenzimmer, ein Stübchen. Gospodarskie budynki pospolicie w sobie zamykają izbę, alkierz i komorę. *Oss. Wyr.* Pokoje gościnne z garderobami, po dawnemu alkierze. *Kras. Podst.* 2. 139. Jeśli uprzedzi rywala, to go zamkniemy w Jéjmościnym alkierzyku. *Tea.* 24. 126. *Cztr.* — *W. Łac.* ·*Śrz.* arcona; *Boh.* arkyř, wikyř; *Sło.* arkyř, wysadka, pawlacka; *Sor.* 1. wutwark, podtwark; *Karn.* ajhker, afker, ahker, ahkerzhek, nahishje; *Croa.* nahisje; *Bos.* strasgjak, cjardak; *Ross.* чердакъ, чардакъ, чердачекъ.

ALKOWA, ALKOBA, y. ż. ALKOWKA *zdr.* i. z Franc. alcove; *Hiszp.* alcoba; *Arab.* elkauf, elcobat = przegroda, odgroda, oddział w izbie na łóżko, die Alkove. Wielkie łóżko, w alkowie sypialnego pokoju. *Tea.* 20, *b.* 49.

ALKOHOL, u. m. spirytus czyli wyskok winny najtęższy, ciecza biała przeźroczysta, bardzo lekka, ulatująca i zapalna. *N. Pam.* 6, 306. Alcohol, der reinste und stärkste Weingeist.

ALLARM *ob.* Larmo, Trwoga.

ALLARMOWAĆ *ob.* trwożyć, niepokoić.

ALLEGORYA, yi. ż. z Greck. od wyrazu ἄλλο, i ἀγορεύω, mówię inaczej czyli co innego, to jest nie to co właściwie wyrazy oznaczają = przenośne wystawienie lub wysłowienie całego rzeczy ciągu. *Przyb.* nazywa allegoryą: przyobrażenie albo przenośnia w myślach. *Szt. Pis.* 12. die Allegorie, Gleichnißrede. *Słow.* predmenowatelka, inowka, inotagitelka; *Kośc.* аллигорїа, инорѣчїе, иносказанїе; *Ross.* иновѣщанie притча. n. p. Sen na jawie *Orzechowskiego*, jest allegoryą opłakanego stanu Rzpltéj. — Mówić pod allegoryą = allegorycznie, figurycznie przez podobieństwa, allegorisch, in Bildern sprechen. Pod allegoryą o tym mówił. *Boh. Kom.* 4, 105. Mówiący pod allegoryą = *Ross.* приточникъ; ein Gleichnißredner. ALLEGORYCZNOŚĆ, i. ż. wystawianie w podobieństwach, figuryczność, die Figürlichkeit, das allegorische Wesen; *Ross.* иносказательностъ. ALLEGORYCZNY, a, e. *przm.* ALLEGORYCZNIE *przsł.* przenośny, podobieństwem oznaczony, figuryczny, allegorisch; *Kośc.* i *Ross.* иносказательный, знаменательный, приточный. Allegoryczny wykład bajek Ezopowych. *Zab.* 6, 366. Niektórzy twierdzili, iż Homera dzieła allegoryczne są.

ALLELUJA *ob.* Halleluja.

ALLODYALNY, a. e. *przm.* dziedziczny. Dobra allodyalne dla różnicy od lennych. *Czac. Rekp.* Allodial=, erblich. Allodyalne dobro, *Karn.* podànk.

ALLUZYA, yi. ż. oznaczenie czegoś nieznaczne. *Kras. Zb.* przyrznienie *Mącz.* zmierzanie, przymówka, zakrawanie na co, tyk, przytyk, przygrawka, die Allusion, Anspielung, das Hinzielen. n. p. wyszydzać kogo nie w brew, lecz alluzyą. ALLUDOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk. biernie nieużywane*, na co lub na kogo = przymawiać, namykać, dotykać, zakrawać na co, zmierzać, *Mącz.* auf etwas anspielen, etwas verblümt berühren. *Boh.* na něco narażati; *Ross.* намекать, намекнуть.

*ALMANACH, u. m. [z Arabsk. *almenha* = dar, astrologowie bowiem arabscy mieli zwyczaj posyłać przyjaciołom na nowy rok kalendarze darem. *Ob.* Ideler Handb. der math. Chronol. I. 73. 2]. Kalendarz, a osobliwie taki w którym nietylko zaćmienia, bieg ciał niebieskich, ale też aspekta planet czyli uwagi astrologiczne są umieszczone, es bedeutete einen Kalender, worin besonders die Aspekten der Himmelszeichen sich befinden. n. p. nie chcieli astrologii inszéj albo almanachowych aspektów. *Oczk. prz.* 24. W gorączce zbytniéj, w kolice, niepatrząc w almanach, do krwie idziem. *t. t.* 25. t. j. nie zważając czyli w almanachu dobry lub zły jest aspekt na puszczanie krwie.

*ALMARYA, *Olmarya, yi. ż. ALMARKA, i. ż. *zdrbn.* miejsce na schowanie, szafa, skrzynia, der Schrank. *Cz.* almara, armara, almarka, armarka; *Słow.* almaria; *Dalm.* ormar; *Węg.* almáriom, armarium; *Kroac.* i *Bośn.* ormàr, ormaricz; *Slav.* ormar, omar; *Karn.* olmârà, omâra; *Vind.* ormar, omara, vomar, vomarizh; *Łac. śred.* armarium, armaria, almaria; *Franc.* l'armoire; *Hiszp.* almario; *Hol.* armaris, ammaris, almaris. n. p. Klejnoty w cudownych almaryach rozłożone, *Star. Dw.* 27. Pism świętych almarya. 1. *Leop. list. Ś. Hier.* 4. (schowanie 3. *Leop.*). Kramniki mające w około olmarye w sobie. *Star. Dw.* 12. Siedzą sobie w kącie jako olmarye. *Petr. Et.* 77. (*por.* jak miłosierdzie w murku).

*ALMOMOR, u żydów stół przed ołtarzem, gdzie psalmy i himny spiewają. *Sk. Żyw.* 1, 196. der Psalmentisch.

*ALMUZYA, yi. ż. kożuszek czyli futro popielicowe z kapturem. *Krom.* 631. Ein Billichpelz mit einer Kapuze.

ALOE, *nieodm.* n. ALOES, u. m. ALONA, y. ż. roślina od

od kilku gatunków, najpospolitszy aloes przeszyty, *aloe perfoliata*. *Kluk. Dykc.* Aloe. *Hebr.* אהלים *Cz.* aloe; *Sor.* 1. alohe; *Ross.* алой, сабуръ; *Karn.* lezijan: *Kro.* netreszk morszki. n. p. Aloe, drzewko indyjskie, *agallochium*, rajskie drzewo. *Boter.* 174. *Urzęd.* 317. Aloeholz, Paradiesholz. Myrrą, aloe i kassyą wszystkie szaty twoje pachną. *Bibl. Gd. Ps.* 45, 9. Aloes teraz pospolicie czarną heleną zowią. *Budn. Prov.* 7, 7. 2) Aloe, Alona, sok gęsty jak żywica, Aloesaft. *Urzęd.* 317. *Kluk. Dykc.* 1, 24. Kto często pożywa aloe, to jest alony, soku jednego ziela zamorskiego, które zowią témże imieniem, zachowuje zdrowie. *Sien.* 191. Miłość między bracią podobna jest do aloesu, który raz tylko w sto lat kwitnie. *Zab.* 5, 123. ALOESOWY, a, e. *przm.* z aloesu, lub jego się tyczący, Aloe = n. p. Krople aloesowe. *Urzęd. Sień.* — *Kośc.* алойный; *Ross.* сабурный, сабуровый.

ALPHA, ALFA *ob.* Alfabet, *ob.* A.

ALPY, ż. *Gen.* Alp lub alpów, tylko w l. mn. właściwie góry oddzielające Włochy od Niemiec i Francyi. *Dykc. G. Wyrw. G.* die Alpen, das Alpengebürge. 2) *przenośnie* wszelkie góry wysokie, *Kroa.* i *Karn.* planina. — *Alpes Sanocenses Poloniam ab Hungaria disterminant. Długosz.* Kraj nasz od Krępaku i Węgierskich Alpów wszérz aż w mroźne się rozciągnął tryony. *Psalmod.* 23. (por. Tatry). Szli przez wiele Alp ognistych, przez skały, wiszary. *Przyb. Milt.* 56. ALPEJCZYK, a. m. mieszkaniec Alp, ein Alpenbewohner; *Karn.* planinz. ALPEJSKI, a, ie. *przm.* Alpisch, Alpen = *Karn.* planinske.

ALSACYA, ALZACYA, yi. ż. prowincya Francuzka nadreńska, Stolica jéj Strasburg. *Wyrw. Gr.* 304. Elsaß. ALSACKI ALZACKI, ALSACYJSKI, *OLSACKI, a, ie. *przm.* Elsaßisch. Ziemia Alsacyjska. *Gwag.* 444. Olsackie Xiążęta. *Papr. Prz. A.* 3. ALSACZYK, a. m. z Alsacyi rodowity, ein Elsaßer. — w rodz. ż. ALSACZANKA, i. die Elsaßerinn.

ALSIKIECZA, y. ż. [z węg. alsó keczel = pewien rodzaj spodnicy białogłowskiej. 3] gatunek sukna, eine Art Tuch. Cło od welensów Gdańskich, alsikieczy. — *Vol. L.* 4, 358.

ALSZBANT, ALCBANT, ALDZBANT, HALCBANT, HALZBANT, u. m. — *zdrb.* ALSZBANCIK, HALSBANCIK, a. HALSBANICZEK, *czka.* m. z Niem. das Halsband = część ubioru do przyozdobienia szyi służąca. *Słow.* halže; *Sor.* 1. schiyně reczazk, schiyně wobwéschk; *Wind.* halspand, ogerlin, ogerlenizh, ovratnjak, nagerliza; *Kroa.* ogerlińa, golér, nagerline; *Karn.* nagerlina; *Rag.* ogargljaj; *Dal.* ovraticza, *Ross.* ожерелье, ожерелейце, ошейникъ, складенъ, обнизъ; *Eccl.* охепіє, ягрвсъ, монисто. n. p. Kosztowne owe alzbanty. *Rej. Zw.* 58. Przez szyję wisiał jej halzbant kamieńmi sadzony. *Otw. Ow.* 394. Halsbanty na szyjach wielbłądów. *Radz. Jud.* 8, 21. (Klejnoty. *Bibl. Gd.*) W aldzbanty i łańcuchy ubierać się. *Zbyl. Żyw. A.* 4, *b.* Na szyi łańcuszek z alszbancikiem. *Rej. Wiz.* 53.

ALSZTUCH, ALSZTUK, HALSZTUK, a. m. HALSZTUCZEK *zdrb.* a. m. z Niem. das Halstuch: chustka na szyję, szyjnica. *Ern.* 1102. krawat, opaska szyi, podwiązka gardła. *Vind.* holsteh; *Ross.* галстукъ, галстучекъ, косынка, косыночка; *Croa.* golerecz, rubecz; *Rag.* ovratak, mahramiza; *Slav.* marama na vrátu, pôsha. n. p. Mocno szyję halsztukiem ściągali, aby się słuszniejsze mi wydawali. *Zab.* 7, 133 Zdejm podwiązki, alsztuczki. *Zab.* 9, 75. *Iżyck.* ALSZTUKOWY, a, e. *przm.* Halstuch = *Ross.* галстушный, косыночный. *ALSZTYN, u. m. z Niem. Halssteine: kamienie drogie, które kobiety na szyi noszą; to co Alszbant. n. p. Ankry, szarpy, alsztyny. *Haur. Sk.* 519.

ALT, u. m. z Włosk. w muzyce: głos górny, wysoki, górogłos, der Alt, die Altstimme. Głosy dzielą się na basy, tenory, alty i dyszkanty. *Ostror. Myśl.* 44. (*por.* Altnista).

ALTANA, y. ż. ALTANKA, i. ż. *zdrb.* 1., dach poziomy na budynku, lub też izdebka wydana na dachu, der Altan, der Söller. 2., w ogrodach ustęp, miejsce ogrodzone do posiedzenia, chłodnik, das Lusthaus, Gartenhaus, eine Laube. Altany w ogrodach murowane, stolarskie, szpalerowe, *Kluk. Rośl.* 1, 75. Skryła się do altany w ogrodzie. *Tea.* 52, *b.* 44. Altana z liścia przed domem *Tea.* 30, 3. — *Boh.* altan, altànek, pawlač, pawlačka; *Rag.* prozorisćte; *Dal.* sètnicza, szumchenicza; *Cro.* chardák; *Tur.* cjardaak; *Bosn.* strasgják, migńa, mignal, *Ross.* теремъ, теремокъ.

ALTARYA, yi. ż. fundusz na ołtarz, prebenda kościelna, zapis na utrzymanie ołtarza, die Altarbelehnung, Altarstiftung. Xiądz ten o altaryą swą kłótniarz ustawny. *Węg. Org.* 18. ALTARZYSTA, OŁTARZYSTA, y. m. kapłan lub sługa kościelny przy pewnym ołtarzu, der Altarist. Posyła pleban po Altarzystę. *Węg. Org.* 5. *Boh.* oltařjk.

ALTECA, y. ż. z Włosk. ton wspaniały, przepych; wyniosłość, pańskość, die Hoheit, Herrlichkeit. Przypatrywał się wszystkiéj dwornéj altecy i armatom. *Tward. Wł.* 55.

ALTEMBAS, u. m. materya jedwabna grubo tkana ze złotem. *Włod.* (w Tureckim *altyn* znaczy złoto, a *bas* materya) odpowiada Francuzkiemu brocard. *Cztr. Rękp. Paszk. Dz.* 139. (*por.* Musułbas) ein seidner stark mit Gold durchwebter Stoff. Złotogłowy, altembasy. *Stryjk.* 752. *Vol. L.* 4, 81. W altembasie osnowa jedwabna, wątek złoty; a w złotogłowie, wątek jedwabny, osnowa złota. ALTEMBASOWY, a, e. *przm.* von Goldstoff. W niedostatku i płócienne ryzy za altembasowe stoją. *Pim. Kam.* 110.

ALTERACYA, yi. ż. zmartwienie, zgryzota, smutek, der Gram, das Härmen. n. p. Jedynie alteracya śmierć mu przyspieszyła.

ALTERKACYA, yi. ż. spór, sprzeczka, Streit, Streitigkeit. Za Ludwika o poradlnym długa alterkacya była. *Biel.* 207.

ALTERNATA, y. ż. koléj przemienienia się, przemiana, odmiana, naprzemian, der Wechsel, die Abwechselung, Änderung. W klasztorach ma być alternata, żeby raz Polacy, a drugą razą Niemcy, opaty byli obrani. *Herb. St.* 153. Czas zwykłe zdziałał alternaty, w świątyni nauk dziś stoją warsztaty. *Kras. Lis.* 1, 31. Śmieje się Popiel w duchu z kota straty; Wymyśla różne igrzysk alternaty. *Kras. Mysz.* 59.

ALTEROWAĆ SIĘ, *zaim. niedk.* ZALTEROWAĆ SIĘ, *dok.* frasować się, martwić się, gryźć się, turbować się, trapić się, sich härmen, grämen. n. p. O tych potwarzach wiedząc, najmniej się nie alterował. *Sk. Żyw.* 2, 433. Z sercem trwożliwém i zalterowaném szła do kościoła. *Past. F.* 176.

ALTNISTA, ALTYSTA, y. m. śpiewak do altu, altem śpiewający, górnotony, wysokotony, der Altist.

AŁUN, HAŁUN, u. m. gatunek soli ziemnéj. *Kluk. Kop.* 1, 93. der Alaun. *Łac.* alumen; *Gr.* ἅλμη; *Boh.* alaun, kamenec, ledek. AŁUNISTY, a, e. *przm.* obfity w ałun, pełen ałunu, alaunhaltig, alaunreich. AŁUNOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk.* ałunem zaprawiać, mit Alaun versetzen, anmachen. n. p. ałunowanie wódki jest szkodliwe. AŁUNOWY, a, e. *przm.* t. j. z ałunu, czyli ałunu się tyczący, n. p. ałunowe góry, kamienie. *Ład. H. N.* 2. *Boh.* kamencowy.

ALWAR, a. m. Grammatyka łacińska Jezuity Emanuela Alwara, z któréj uczono w szkołach. *Mon.* 75, 127. die lateinische Grammatik des Alwar, so viel wie der Donat. *Z przycinkiem:* Sama tylko z alwara nabyta Łacina, Nie uczyni dobrego dla ojczyzny syna. *Zab.* 10, 237. Żadnym mi sposobem alwar do głowy nie chciał wleźć. *Kras. Pods.* 2, 143. On się z alwara uczył, to znaczy co: tęgi z niego Łacinnik.

ALŻBIETA, *ob.* Elżbieta.

A M.

AMADEJ, *herb.* Orzeł biały bez ogona w złotéj koronie, w dziobie pierścień; pochodzi z Węgier. *Kurop.* 3, 4. Wappen.

AMALGAMA *nieodm.* n. z Arabsk. mieszanina, zjednoczenie, połączenie ciał w jednę massę, das Amalgama, die Vermischung, eine innigst vermischte Masse. n. p. amalgama którém się naciera poduszka przy machinie elektrycznej. AMALGAMACYA, yi. ż. czynność, działanie mieszania, das Amalgamiren, das innigste Vereinigen. t. j. kruszcu jakiego z żywem srebrem takie pomieszanie, że się w płynnym stanie utrzymuje. *Kluk. Kop.* 2, 308. 1, 344. 2. *przen.* wszelkie połączenie, zjednoczenie, pomieszanie, jede Vermengung, Vereinigung. AMALGAMOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk.* mieszać, jednoczyć, amalgamiren, vermischen.

AMALIOWAĆ, ał, uje, *cz. niedk.* z *Franc.* t. c. szmelcować, emailliren. *Tr.*

AMANT, a. m. AMANCIK, a. m.. *zdrb.* kochający, lubiący osobę jakową, kochanek, luby, der Liebhaber, der Galan. *Vind.* lublenik, lubesnik, lubi; *Croa.* dragi; *Ross.* любовникъ. Sama amantów dziś odmiana bawi, Wcale stateczna wyszła miłość z mody. *Zab.* 14, 382. Poznałem to zaraz; czegoż amant nie obaczy? *Hul. Ow.* 115. Grzeczny amancik. *Tea.* 28, 37. AMANTKA, i. ż. kochająca osobę jakową, kochanka, luba, die Geliebte. *Vind.* lubiza, luba, lubleniza, lublenka; *Ross.* любовница. n. p. Officerom nigdy nie zbywa na amantkach. *Tea.* 15, 107. (*por.* Amator, Amatorka).

AMARANT, u. m. (z *Grec.* ἀμάραντος nie więdnący kwiatek), szarłat. *Kluk. Dyk.* der Amarant, das Tausendschön. *Ross.* бархатникъ; *Kroa.* szmelyek. AMARANTOWY, a, e. *przm.* n. p. kolor, który jest podobny do purpurowego. Amaranten =.

AMARYKOWAĆ na co, ował, uje. *niedk.* (z łac. amarus) gorzko narzekać, utyskować, uskarżać się, żalić się, biadać, wehklagen, bittere Klagen führen. Olimpias amarykowała na Alexandra, że się szczycił synem Jowisza. *Budn. Ap.* 158. Na zepsucie kościelne sami dawno papieżnicy amarykują. *Teof. Zw. E.* 4.

AMATOR, a. m. lubiący rzecz lub przedmiot jakowy, ein Liebhaber von etwas. *Ross.* рачитель. любитель. охотникъ. n. p. amator polowania, muzyki. AMATORKA, i. ż. lubiąca co, eine Liebhaberinn von irgend etwas. *Ross.* любительница, охотница, рачительница.

AMAZONKA, i. ż. eine Amazone. Amazonki za dawnych czasów w Azyi niewiasty waleczne, same swojém państwem rządzące, mężczyzn w swoim kraju nie cierpiące. *Petr. Pol.* 157. Z łukiem w rękach, z berdyszami i tarczą Amazonki. *Bardz. Tr.* 250. Miałyby być zwane Mammazonki, a nie Amazonki, od piersi wytraconéj, bo *mamma* pierś po Grecku. *Biel. H.* 297. §. ubiór kobiecy, składający się z kurtki męzkiéj i spodnicy zapinanéj, eine Amazone, ein Amazonenkleid. Lokaj zlał jéj całą amazonkę. *Tea.* 45. c. 79. *Wyb. Kul.*

AMBAJE, jów. *l. mn.* z łac. *ambages*, = mary, urojenia, przywidzenia, bałamuctwo. Grillen, Schwärmereyen, Schimären. Śmieszne sobie w głowie uprządłeś ambaje. *Zabł. Zbb.* 100.

AMBARAS, u. m. z Franc. zawikłanie, tarapaty, obertasy, zamota, Verlegenheit, Ungelegenheit. *Vind.* sapletenost, samotauka. n. p. Ambaras komu sprawić; być w ambarasie. Uwolniła go z ambarasu. *Niemc. Kr.* 1, 141. AMBARASOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk.* zaambarasować, *dok.* ambarasu nabawić, zamotać, pomieszać, zatrudnić, jemanden verlegen machen, in Verlegenheit setzen. Ambarasowany, zaambarasowany, zatrudniony, interesami zajęty, verlegen, beschäftigt.

AMBASSADOR, a. m. poseł wielki, ein Ambassadeur, Gesandter vom ersten Range. *Karn.* baxador, bashador. AMBASSADOROWA, y. ż. żona ambassadora, des Gesandten Gemahlinn. AMBASSADA, AMBASSADORSTWO, urząd, godność ambassadora, die Würde des Gesandten. (*ob.* Poselstwo wielkie). AMBASSADORSKI, a, ie, *przm.* należący do ambassadora, dem Gesandten gehörig oder ihn betreffend. (*ob.* Poselski).

AMBICYA, yi. ż. – t. j. uczucie swoich zaszczytów, bądź rzeczywistych, bądź przywidzianych, żądza czci, czciłubość, sławolubość, sławolubstwo, górnochciwość, Ambition, Ehrgefühl, Ehrgeitz, Ehrsucht, Ehrbegierde, (*por.* Buta, duma, pycha, hardość); *Vind.* zhastishertnost, zhastishelnost. *Ross.* честолюбіе, любочестіе, славолюбіе, славолюбство; *Kośc.* любоначаліе, властолюбіе, самолюбіе. — Czci pragnienie. *Sk. Dz.* 901. Żądza, pragnienie coraz większego wywyższenia. *Kras. Zb.* 1, 76. Skarbów dostatkiem w ambicyą, abo w pożądliwość zbytnie chciwą na opanowanie Litwy się podniósł. *Stryjk.* 619. Gdy się bardem skrzydłem aż pod niebo wzbiła, że sieść nie chce, paść musi głupia ambicya. *Pot. Arg.* 31. W młodziéńcu ambicyą wiecéj sprawisz niż surowością. — Szlachetna ambicya każdemu potrzebna. — AMBICYANT, a. m. człowiek ambitny, wywyższenia pragnący, łapicześć. *Petr.* ein Ehrbegieriger, Ehrsüchtiger. Tronu się przez wojny ambicyanci dobijają *Ustrz. Troj.* 53. *Ross.* самолюбецъ. честолюбецъ; *Kość.* первстволюбецъ, первенстволюбецъ. AMBIT, u. m. 1., to właśnie co ambicya, Ehrbegierde. n. p. Mój ambit był, być godnym tronu. *Min. R.* 1, 17. Daleki jestem od ambitu tego. *Zab.* 5. 384. §. *przestarzałe*, w znaczeniu właściwém z Łacińskiego *ambire*, obwód, zabudowanie ze słupów, obchód, krużganek na około domu, der Säulengang um ein Gebäude herum. Ambit, krużganek do koła, *peri-*

dromos. Chmiel. 1, 78. Zbudował cztery ambity, ku przechadzce między słupy. *Leop.* 3. *Reg.* 7, 2. (*Kość.* кругостолпие, *peristylium*). §. *przesta.* objęcie, rozciągłość, rozległość, obwód, objąt, der Umfang, die Strecke, die Ausdehnung. Sklep wysoki dosyć był w ambicie przestronny. *Pot. Arg.* 282. Cały miasta ambit okolił parkany. *Tward. W. D.* 2, 234. AMBITNOŚĆ ob. Ambicya. AMBITNY, a, e, *przm.* po większej części, na złą stronę; za sławą się ubiegający, czci chciwie pragnący, sławolubny, ehrgeizig, ehrsüchtig, ehrbegierig. *Vind.* zhastishelen, zhastisherten; *Slav.* ponosit; *Ross.* любочестивый, честолюбивый, честолюбный, славолюбный; *Kość.* любочестный, славонеистовный. n. p. O narodzie ambitny, czegoż ty chcesz przecię? Tego? żeby wieść wszędzie gadała po świecie.... *Przyb. Luz.* 140. Ambitnym być, ambicyą się unosić; *Eccl.* любочествоватися, любочествую.

AMBONA, y. ż. AMBONKA, i. ż. *zdrb.* *AMBON, u. m. (z Greck. ἄμβων, pagórek, miejsce wywyższone, późniéj katedra) miejsce w kościele wywyższone, z którego mowy czyli kazania miewają, kazalnica, die Kanzel, der Predigtstuhl; *Eccl.* амвонъ; *Ross.* проповѣдалище; *Kroa.* prodekalniza; *Sor.* 2. prátkarna; *Slav.* pridikaonica; *Karn.* prishnèza, besednishe, lisher; *Vind.* predikalniza, lisher, predishniza, kanzel, kanzl, kanzlia; *Słow.* Kazatelnica, kazatedelnica. n. p. Każe nasz Xiadz z ambony ładnie, Ale cóż? kiedy nie żyje przykładnie! *Pot. Pocz.* 372. *Żegl. Ad.* 282. Obracał się trzykroć koło ambonu. *Sak. Persp.* 3. 2. *żartem*, gatunek pojazdu, im Scherz, ein Wagen (*por.* korab). A to nie nasza ambonka; to jakiś osobliwy rydwan. *Tea.* 19, 7.

AMBRA, y. ż. z Arab. lekka przyjemnie pachnąca ziemna żywica. *Kl. Kop.* 1, 216. *Sien.* 562. das Ambra, der Amber. §. ambra druga, sok zsiadły, klejowi, albo żywicy podobny. *Cn. liquidambar Linn.*, ein dicker harziger Saft.

AMBROŻY, ego. m. *im. właśc.* sławny doktor kościelny, Ambrosius. z chłopska: Jamroz. — Pieśń Ambrożego: Te Deum, der Ambrosianische Lobgesang.

AMBROZYA, yi. ż. z Greck. ἀμβροσία nieśmiertelność, t. j. pokarm nieśmiertelnych, pokarm bogów. *Kras. Zb.* Ambrosia, Götterspeise: nieśmiertelnik, że nadawa nieśmiertelności. *Otw. Ow.* 587. (*por.* Bezśmiertelnik). AMBROZYOWY, a, e. *przm.* z ambrozyi, czyli zapachu nader przyjemnego, ambrosisch. n. p. Ambrozyową z siebie noc wyziały chmury. *Przyb. Mil.* 164.

AMELKA, AMELIKA, i. ż. puszka, torba, kaleta, eine Büchse, ein Beutel, eine Tasche. Po listy sięga do amelki. *Pot. Arg.* 722.

AMEN. *nieprzyp.* z Hebr. אמן. We wszystkich właśnie językach używane. — Słowo żydowskie osobliwe, albowiem zamyka w sobie i wiarę i nadzieję. *Herb. N. F.* 5. *b.* W kościele powszechnym zamyka modlitwy. Ojcowie ŚŚ. rozmaicie go wykładają, jedni: niech się stanie; drudzy: prawdziwie; niektórzy: wiernie. *Karnk. Ktch.* 449. *Groch. W.* 20. 2., *przeno.* chcąc wyrazić pewność, n. p. mogę cię upewnić, że jak amen w pacierzu, (lub w kościele) tak to prawda. *Tea.* 31, 59. To tak pewna, jak amen w pacierzu. *ib.* 25, 73, 3., koniec, zakończenie rzeczy jakowéj, das Ende, die Beendigung. Nie już amen. *Cn. Ad.* 8. (jeszcze nie po wszystkiém, jeszcze klamka nie zapadła, jeszcześmy nie za górą). Teraz już amen = już koniec, już się stało. §. powiedz amen = zezwól już, niech tak będzie; zrób koniec. *Oss. Wyr.* gieb deine Einwilligung.

AMERNIA *ob.* Hamernia.

AMERYKA, i. ż. czwarta część świata, od Ameryka Wespucyusza nazwana; nowy świat; Indya zachodnia, Amerika. AMERYKAŃSKI, a, ie., *AMERYCKI, a, ie. *przm. Kmit. Spit. C.* 3. *b.* z Ameryki, Ameryki się tyczący, aus Amerika, Amerikanisch. n. p. wojna Amerykańska; czerwiec Amerykański. AMERYKAŃCZYK, AMERYKANIN, a. m. rodem z Ameryki, ein Amerikaner. *Słow.* Amerikan; *Karn.* Amerikanar; *Ross.* Американецъ, w rodz. ż. AMERYKANKA, i. eine Amerikanerinn.

AMETYST, u. ż. z Greck. klejnot wieloboczny, czasem kostkowy, przeźroczysty, różnego, fioletowego koloru. *Kl. Kop.* 2, 38. der Amethyst. AMETYSTOWY, a, e, *przm.* t. j. z Ametystu, n. p. ametystowa tabakierka.

AMFIBIUM, *Gwag.* 698. Ziemnowód, wodnoziemne zwiérzę, ein Amphibion, ein beidlebiges Thier, ein Landwasserthier.

AMFITEATR, u. m. miejsce widowisk, n. p. amfiteatr szczwalny, das Amphitheater, ein Gebäude mit reihenweisen Sitzen für das Publicum. *Karn.* skasalishe.

AMIANT, u. m. (z Greck. ἀμίαντος = czysty) kamień z nitek niby złożony, które na płótno wyrobić można, nieskazitelne od ognia i owszem się przeczyszczające; len górny albo ziemny. *Kl. Kop.* 2, 66. der Amiant, der Bergflachs, Steinflachs. Dla swej własności amiant nazwano asbestem (Greck. ἄσβεστος = niepodległy spaleniu), lecz nowi Fizycy rozróżniają słusznie asbest od amiantu. *ob.* asbest. *Ross.* аміантъ, куделя горная.

AMIDON, u. m. z Franc. *T.* część klejowata w roślinach, der Kleberstoff. Każda roślina a w szczególności mówiąc każde ziarno zboża, każdy owoc ma w sobie cukier, gumę, i amidon czyli część klejowatą. *Os. Fiz.* 1, 265. Amidon wciąga w siebie wodoczyn, z nim łącząc się powiększa się, kiełek wypuszcza. *tamże.*

AMINEK, nka. m. Łac. *ammium*, kminek. *Włod.* kmin biały. *Dudz.* 33. weißer Kümmel. Polski kminek, podaminek. *Syr.* 445. Ammey.

AMIRAŁ *ob.* Admirał.

AMNESTYA, yi. ż. (z Grec. ἀμνηστία = niepamiętanie) zapomnienie, puszczenie w niepamięć jakowéj urazy, przebaczenie. *Kras. Zb. Vol. L.* 2, 1659. die Amnestie, die Vergessenheit des erlittenen und angethanen Unrechts. *Kość.* амнистія; *Ross.* непамятозлобіе.

AMOMEK, mku, m. rodzaj roślinny, należący do korzeni kuchennych; gatunki jego są: imbier, kordamoma, rajskie ziarno. *Kl. Dykc.* 1, 29. die Amome. *Łac.* amomum. AMONEK, nku. m. *Sison amonum Linn.* das Amömlein.

AMONIAK, u. m. *Łac.* ammoniacum, chróścina Afrykańska, zapaliczce podobna, w gorąca płynąca żywicą zdatną do lekarstw. *Syr.* 216. das Amoniak; AMONIAKOWY, AMONIACKI, a, ie. *przm.* z Amoniaku lub się go tyczący, n. p. amoniakowe drzewko. *Syr.* 216. amoniacka sól; Amoniak, Amoniakal = Salz.

AMOR, a. m. AMOREK, rka. *zdrb.* z Łac. bożek miłości, Kupido, miłostek; der Amor, der Liebesgott. *Cz.* Milek; *Carn.* Lubizhk, Serzhek; n. p. O jakbym ci rad Amorku dzię-

kował, Gdybyś kochankę do mnie nakierował. *Zab.* 9, 97. *Urb.* Amory w li. mn. znaczy to co kochanie, miłostki, n. p. Łatwo każdy twoje amory poznaje, die Liebschaften, das Verliebtseyn. AMORACKI, a, ie. *przm.* tyczący się miłości, miłośny, den Amor, die Liebe betreffend, Liebes=. Panny listów amorackich niechaj się kają. *Bals. Kaz.* 1, 54.

AMPLIFIKATOR, a. m. powiększyciel, przesadziciel, der Übertreiber. w rodz. ż. AMPLIFIKATORKA, i. n. p. Oratorki obfite, wyborne amplifikatorki, w obrocie języka nieprzegadane. *Mon.* 72, 422.

AMPLOJOWAĆ, *ob.* Urząd.

AMPUŁKA, i. ż. z Łac. *simpulum.* 1., znaczenie dzbana, czyli bani olejowéj. *Mącz.* teraz nieużywane, ein Krug, Öhlkrug. 2. przy mszy nalewaczka, czyli naczynie nie wielkie z wodą i z winem, nalewaczka do kielicha. *Cn.* — Ś. Remigiuszowi gołębica do chrzcielnicy ampułkę z krzyżmem przyniosła. *Sk. Żyw.* 2, 226. das h. Öhlfläschlein in Rheims. Order Ś. ampułki. *Wyrw. G.* 333. *Boh.* bambule, bambulka; *Hung.* ompolna; *Rag.* gostariza, *Dal.* vichya.

AMRA, *ob.* żydowska smoła.

AMULET, u. m. lekarstwo, czyli śrzodek sympatetyczny, przeciwko chorobom, czarom i noszenie onegoż na szyi, lub piersiach. *Kl. Rosl.* 2, 276. (*por.* Talisman) ein Amulet, Anhängsel. *Eccl.* ладонка, хранилище, хранильная, наузы, вязала.

AMUNICYA, yi. ż. wszelkie potrzeby wojenne, należące do usłużenia artyleryi. *Jak. Art.* 3, 290. *Papr. Weg.* 1, 239.

AN.

*ANA. (z Greck. ἀνὰ) wyraz przez lekarzów i aptekarzów używany, znaczący: tyleż. *Cn.* zu, z. B. zu drei Unzen. *Boh.* an, ana, ano = *qui, quae, quod.*

ANABAPTYSTA, *ob.* Nowochrzczeniec.

ANACHORETA, *ob.* Pustelnik.

ANAFORA, y. ż. z Greck. figura krasomowska, powtarzanie słowa jakowego dla tém większej dobitności; die Anapher. *Slov.* predopačilka.

ANALIZOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk.* (źrzódłosłów jest Grecki ἀνάλυσις = rozwiązywanie, rozkładanie, rozbiór) rozbierać, rozkładać na części, wyszczególniać, zerlegen; in Bestandtheile auflösen. n. p. wodę łatwiej analizować, niżeli ją robić czyli składać. *Os. Fiz.* 1, 303. ANALITYCZNY, a, e. *przm.* t. j. rozbiorowy, n. p. sposób analityczny postępuje od szczególnych do powszechnych rzeczy, analytisch, zergliedernd. Do porządnego poznawania rzeczy, dwa są sposoby, zbiorowy i rozbiorowy, (*methodus synthetica & analitica*). *Kopcz. Gr.* 2, 2.

ANALOGIA, ii. ż. z Greck. ἀναλογία = równość, stosunek, podobność, podobieństwo, stosowność, die Analogie, Aehnlichkeit. *Eccl.* возловіе. сходство. n. p. Analogia czyli owa przydatność, jaka między pokarmem matki i konstytucyą ciała dziecinnego zachodzi. *Mon.* 69, 1015. Przez podobność, czyli analogią przekonać się. *Kopcz. Gr.* 3, 22. ANALOGICZNY, a, e. *przm.* ANALOGICZNIE, *przsł.* podobny, odpowiadający, zgodny, stosowny, analogisch, ähnlich. *Eccl.* возловный, возловнѣ.

ANANAS, u. m. *bromelia Linn.* owoc wyborny, u nas tylko w oranżeryach; sok jego obfity, winny, przednie pachnący. *Kl. Dyk.* 1, 82. die Ananas, der Königsapfel. *Ross.* ананасъ. ANANASOWY, a, e. z ananasu, lub do niego podobny, von Ananas, Ananas=. n. p. Lody ananasowe. *Tea.* 39, 8. Zapach ananasowy t. j. podobny do rzeczywistego zapachu z ananasów.

ANARCHIA, ii. ż. *Kras. Zb.* z Greck. bezrząd, bezrządztwo, nierząd, nieład, nieswór, die Anarchie, Regierungslosigkeit. ANARCHICZNY, a, e, bezrządny, bez ładu, niesworny, anarchisch, regierungslos.

ANATEMA, z Greck. *ob.* Klątwa Kościelna. ANATEMATYZOWAĆ, ał, uje, *cz. niedk.* klątwę rzucać, wyklinać, in den Kirchenbann thun. Kacerze sądził i anatematyzował papież *Sk. Kaz.* 64.

ANATOMIA, ii. ż. z Grec. (ἀνατομή = rozsiekanie, rozbiór) kunsztowne rozbieranie ciał zwierzęcych, osobliwie ludzkich. *Kirch. Anat.* 1. rozczłonkowanie, die Anatomie, Zergliederungskunst. *Ross.* трупоразъятіе. Anatomia, rozsiek ciała ludzkiego. *Kopcz. Ukł.* 132. ANATOMICZNY, a, e, do anatomii należący, rozsieczny. *Ross.* трупоразъятельный. ANATOMICZNIE, *przsł.* n. p. uważając głos anatomicznie. *Kopcz. Gr.* 3, 11. ANATOMIK, a. m. rozsiekacz, rozbieracz sztuczny ciał zwierzęcych, der Anatomiker, Zergliederer. *Ross.* трупоразъятель. n. p. Narzędzia głosu anatomicy przeglądając.... *Kopcz. Gr.* 3, 10. ANATOMIZOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk.* ciało czyli trupa zwierzęcego na części rozbierać, rozczłonkować, anatomiren, zergliedern.

ANATY, ANNATY, ów. *l. mn.* z łac. opłaty od beneficyów duchownych do Rzymu. *Skrz. Pr. P.* 2, 20. *Vol. L.* 1, 585. i 2, 1602. *Teof. Zw. D.* 2. die Annaten, die Zahlung nach Rom von der erhaltenen Pfründe.

AŃCIA. *ob.* Anna.

ANCUTA, y. ż. *herb.* Wyrychtowana do góry strzała; po prawéj stronie gwiazda, po lewéj xiężyc nie pełny; z Inflant. *Nies.* 1. *Kurop.* 3, 4. ein Wappen. 2., imię familii, ein Familienname.

ANDEGAWSKI, a, ie = d'Anjou, von Anjou in Frankreich. n. p. Ludwik Andegawski. *Oss. Wyrw.* Wina Andegawskie *Wyrw. G.* 319.

ANDRONY, ów. *l. mn.* baśnie, bajki, plotki, powieści bez szyku, bez ładu, bajanie, Geschwätz, Mährchen, dummes Zeug. n. p. Miał wszystko za fałsz, wszystko za androny. *Min. Ryt.* 2, 134. Co mi prawisz za androny? *Zabł. Amf.* 65. Do czegoż to ty pleciesz te androny? *Zab.* 13, 128. Wstydziłabym się nietylko wierzyć, ale słuchać nawet takich andronów. *Tea.* 26, 42.

ANDROT, u. m. gatunek ciasta opłatkowego, które w formach żelaznych, umyślnie do tego zrobionych, pieką. *Wiel. Kuch.* 396. ein Kuchen, dünn wie eine Oblate, ein Waffelkuchen. *Słow.* pogačik; *Weg.* pogátsa; *Bosn.* krustulicceh, skanaliça; *Croa.* nudlin. ANDROTNIK, a, m. piekarz androtów, *Cn. Th.* 389. i forma do pieczenia ich. der Waffelbäcker, und das Waffeleisen.

*ANDRYKUŁY, ów, *l. mn.* t. e. baśnie, androny, Geschwätz, Mährchen. By apostoli znowu zmartwychwstali, rzekliby, iże andrykuły bają. *Wad. Dan.* 263.

ANDRZEJ, eja. imię męzkie, zwyczajniej Jędrzej. *Dudz.* 17. Andrzeja Zamojskiego układ prawa.

ANDŻAR, ANDZIAR, HANDZIAR, CHANDZIAR, u. m. nóż

Turecki, bułat, puinał, ein Türkisches Messer, eine Art Dolch. *Tur.* khansjar; *Maurit.* chensgher; *Croa.* hangyar, kratki mech; *Węg.* handsár, hanxar; *Dalm.* hanshar, hanschar, hangyaricź; *Rag.* i *Bosn.* hangjâr, hangjàrich; *Karn.* hànshâr. – n. p. Sułtanna nosi zawsze za pasem handziar albo puginał. *Kłok. Tur.* 91. Dobywa chandżaru. *t.* 90. Husarz z andżarem za pasem. *Kchw.* 51. Junak, Turski andzar za pasem. *Pot. Jow.* 30. W brzuchu śmiertelne poczuwszy andżary, Oczy mruży. *Pot. Arg.* 297., (por. Gandziar).

ANEJZ. *ob.* Anglez.

ANETKA. *ob.* Anna.

ANGARYA. yi. *ż.* angary, słowo Perskie *servitus* (pańszczyzna) znaczące, potym wzięto za obowiązek przewożenia broni, sukień, i sprzętów panującego. *Czac. Pr.* 1, 63. Posługi czyli służby, *angariae*, *perangariae*. *Nar. hist.* 2, 258. Powinności wożenia listów przez bojarów. *Czac. Pr.* 1, 64. Dienstfuhren, Dienstreisen, Hoffuhren. Ludwik jął ciężkie pobory na poddanych stanowić, i angarye niemałe na nich wnosić. *Biel.* 554. Dobra duchowne od wszelkich ciężarów, podatków i angaryi wolne. *Star. Ref.* 119. – §. Wszelkiego rodzaju ucisk od panującego. *Czac. Rek.* jede Bedrückung durch den Oberherrn. Każdy ucisk chłopa, nazywa się w języku prawniczym *angaryzacya*. *Czac. Pr.* 1, 64.

ANGIELA, i. *ż. zdrb.* ANIELKA, ANGIELECZKA, ANIELUSIA, i. imię kobiece, ein Weibername Angelika. Angiela, służąca jego. *Tea.* 22. *b.* 2. Angieleczka wiele ma nauki. *Tea.* 28, 21. Pamiętasz go Anielusiu *t.* 28. 19.

ANGIELCZYK, ANGLIK, a. m. ANGLICZEK, ANGLICZYCZEK, czka, *zdrb.* rodem z Anglii. ein Engelländer. *Boh.* Engličan; *Karn.* Englendar; *Kroa.* Anglianecz, Englez, Engel, Inglis; *Sław.* Ingléz; *Ross.* Англичанинъ. n. p. Anglik wielkomyślny. *Zab.* 5, 319. Widziałem Angliczyczka który — *Sien.* 545. §. służący zwłaszcza do koni, z Angielska ubrany. 2) Koń Angielski, t. j. z Anglii, albo z ogonem przyciętym czyli anglizowanym. Ein Englisches Pferd, ein Engelländer. Angielczyki moje, to cudne koniki. *Tea.* 7. *c.* 28. ANGIELKA, i. *ż.* kobieta rodem z Anglii, die Engelländerinn. *Ross.* Агличанка. Podobała mu się grzeczność Francuzek, białość Angielek. *Mon.* 73. 218. ANGIELSKI, a, ie. *ANGLIJSKI, z Anglii, do Anglii należący, engelländisch, englisch. *Boh.* englický, anglický; *Slav.* angjeoski; *Ross.* англицкій, англинскій. n. p. Cyna Angielska, węgle kamienne Angielskie, sól Angielska, sukno Angielskie. *Wyrw. G.* 416. Piwo Angielskie. *Syr.* 947. Fraczek Angielski, *Tea.* 24, 94. Węzeł Angielski. *Jak. Art.* 2. 44. Król. Anglijski. *Stryjk. Tur. F.* 3. ANGIELSZCZYZNA, y. *ż. imię zbiorowe* = wszystko cokolwiek jest Angielskiego, jako to język, mody, materye, roboty, das Englische, als Sprache, Moden, Arbeiten, Zeuge.

ANGINA *ob.* Zapalenie gardła. *Krup.* 5, 427.

ANGIOŁ *ob.* Anioł.

*ANGISTERKA, i. *ż.* Flaszeczka, małe naczynie, ein Fläschchen. Wzięła angisterkę wody i wybrała się w drogę. *Tward. Pas.* 48.

ANGLEZ, *ANEJZ, a. m. taniec Angielski, eine Angloise, ein Englischer Tanz. Tak wartki, iż na końcu śpilki anejza wywijać potrafi. *Tea.* 28. *b. g.* Lepiéj Angleza tańczy niż menweta.

ANGLIA, ii. *ż.* ziemia Angielska, Engelland. *Sław.* Anglia, Ingleska, *Ross.* Англія; *Węg.* Anglia; *Kroa.* Anglianszka zemlya, Engelszka zemlya; *Wind.* Anglianska, Angelska deshèla; *Bośn.* Inghilterra. n. p. Anglia od Anglów; ze Szkocyą zowie się Wielką Brytannią. *Wyrw. G.* 395. *Pochod.* Anglik, Angielczyk, Angielka, Angielski, Anglizować, Anglomania, Angielszczyzna.

*ANGLICZKI, ów. *l. zm. zdrb.* Kotwiczki, kotewki żelazne. *Cn. Th.* 310. (z Niemiec. Angeln,) Fußangeln.

ANGLICZYK, ANGLIK *ob.* Angielczyk. ANGLIZOWAĆ, *cz. niedk.* na tryb Angielski przerabiać, anglisiren, engländern. Najpowszechniéj zaś używane, mówiąc o ucinaniu ogona koniom, Anglizowanie koni, konie anglizowane. *Kl. Zw.* 1, 176. *Tea.* 1, *b.* 69. *żartem.* Wąsik anglizowany. *Tea.* 13. *C.* (przycięty). ANGLOMANIA, ii. *ż.* zbyteczne, przesadne, szalone naśladownictwo angielszczyzny, die Anglomanie, Engländersucht.

ANGOLA, i. *ż.* Królestwo Afryki, *Dykcy. G.* das Reich Angola. ANGOLANIE mieszkańce tego kraju. ANGOLAŃSKI, ANGOLSKI, a, ie, z Angoli pochodzący, von Angola. n. p. Król Angolański mieszka na górze skalistéj. *Dyk. G.* Kozioł Angolski podobny do pospolitego, ma włos bardzo piękny. *Zool.* 364. die Angolaziege.

*ANGUŁ, u. m. z łac. w matematyce kąt, węgieł. *Sols. G.* 1. der Winkel. Tryanguł *ob.* Trojkąt.

ANI, *Spójn.* 1) nawet nie, wcale nie, auch nicht einmal, selbst nicht einmal, sogar nicht einmal. *Cz.* ani; *Słow.* ani; *Sor.* 1. ani, aniž; *Wind.* ni, ne; *Kroa.* ni, niti; *Bośn.* ni, ne, nit, nitje; *Ross.* ниже; *Łac.* ne, nec, neque. Niemając ani chleba, udali się na modlitwę. *Sk. Żyw.* 2, 352. *b.* On ani myśli o tym. *Groch. W.* 151. Litwy czternaście tysięcy poległo, z naszych żaden ani był ranion. *Papr. Ryc.* O tym ani wątpić. *Kopcz. Ukł.* 18. Prawdać, że złota przodkowie nie mieli; A małobym nie rzekł, że go ani chcieli. *Star. Vot. B.* 3. *b.* — *Cum. Gen.* Precz ztąd! ani przystępu! precz gminie światowy. *Zab.* 11, 413. 2) ani - ani = ni - ni = nie - nie, weder - noch. *Sław.* i *Wind.* ni - ni; *Sor.* 2. daniž - daniž. n. p. Ani poganin, ani chrześcianin. *Biel.* 154. Pokarmy mierne, ani bardzo podłe, ani bardzo drogie; śrzodkiem szedł, ani na tę, ani na owę stronę skłaniając się. *Sk. Żyw.* 2, 150. Ani tu, ani tam = nigdzie. – Ani ztąd, ani z owąd = z nikąd = z żadnéj strony. §. Ani - ani, nie = ni - ni, weder - noch auch. Żył jeszcze, ale ani się ruszyć, ani mówić nie mógł. *Perz. Cyr.* 1. 83.

ANIELKA *ob.* Angiela.

ANIELSKI. *ANGIELSKI, a, ie, *Anielny, a, e. *Chodk. Kost.* 66. = od aniołów, aniołów się tyczący, lub od nich pochodzący. englisch, von Engeln. *Ross.* ангеловъ, ангельскій; *Kość.* аггелскій; *Wind.* angelski; *Karn.* angelske; *Kroa.* angelszki; *Węg.* angyali; *Rag.* angjelski, angijeoski; *Dal.* angyeoszki; *Cz.* anglický, englický, angelský, andělsky; *Słow.* andělski. n. p. Anielskie pozdrowienie = zdrowaś Marya. *Bibl. Gd. Łu.* 1, 28. anielskie nawidzenie. §. *przen. t. c.* święty, niebieski, aniołom podobny, doskonały, szczęśliwy, prześliczny; englisch, heilig, himmlisch, vollkom=

men, glückseelig, paradiesisch, an Güte ganz besonders ausgezeichnet. *Kość.* равноангельный. n. p. niewinność anielska. *Mon.* 65, 99. Żywot anielski wieść lub odprawować. *Sk. Dz.* 214, i 342. Po anielsku w ludzkiém ciele żyła. *Groch. W.* 573. Doktor anielski Tomasz z Akwinu, *Śk. Żyw.* 1, 148. *Pim. Kam.* 175. *Boh, Diab.* 2, 1. Poznał warkocz złoty Choć zdaleka i one Angielskie przymioty. *P. Kchn. Orl.* 1, 5. Angielskie piękności. *t.* 1, 19. Nie anielskież to życie! *Tea.* 29, 10. §. *Botan.* Angielski trank, roślina, *arnica*, Engeltrank, Lucianskraut, Waldblume. *Syr.* 825. *Kl. Dyk.* 1, 49.

ANIMALIZACYA, yi. ż. zamiana cząstek roślinnych w zwierzęce. *N. Pam.* 6, 318. przezwierzęcenie, die Animalisation, die Verwandlung der vegetabilischen Körper oder Theile in thierische, die Verthierung.

ANIMELA, i. ż. mleczko cielęce. *Wiel. Kuch.* 396. das Bräschen, das Kalbsbröschen. 2) Klapka w pompie. *Tr.* die Klappe in der Pumpe.

ANIMOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk.* zachęcać, pobudzać, poduszczać, zagrzewać, aufmuntern, Muth einflößen, Muth einsprechen. Brata gniewy podpala, na bój animuje Domowy, do którego już chęć w sobie czuje. *Bard. Luk.* 25. *Gwag.* 169. ANIMOZYA, yi. ż. sierdzistość, gniewliwa, zapalczywa gorliwość, das Aufgebrachtseyn, der aufgebrachte Unwille. Przeciwko duchownym dziś tak silna powstaje animozya. *Koł. list.* 1, 135. ANIMUSZ, u. m. 1) umysł, sposób myślenia, das Gemüth, die Gesinnung, der Geist. n. p. Lech był serca wielkiego, animuszu wspaniałego. *Gwag.* 16. Wspaniałość albo animusz przystojny. *Fr. prz.* 12. Animusze mezkie i statek roskoszami ginie. *Warg. Cez.* 44. Córka Katonowa nie była animuszu niewieściego. *Warg. Wal.* 78. Biedy czynią animusz zniżony. *Bard. Tr.* 217. Wielki i wspaniały animusz w uciskach nie ustaje. *Petr. Ek.* 17. 2) odwaga, meztwo, śmiałość, Muth, Kühnheit. Mały wzrostem animuszu nastawia. *Pot. Jow.* 188. Bolesław od wysokiego animuszu śmiałym nazwany. *Gwag.* 36. Bogdaj to panegiryk nadęty w arkuszach, Co o wieczno-pamiętnych pisze animuszach. *Kras. Li.* 2, 8. (t. j. czynach meztwa). Wielki animusz, a intrata mała. *Min. Ryt.* 4, 209. (t. e. buczno a w pięty zimno). 3) gniew, chrapka, chrap na kogo, zawziętość, der Groll, die Erbitterung. Mieć animusz na kogo. *Tr.* 'ANIMUSZNY, a, e. śmiały, wyniosły, muthig, verwegen. Despota swe posłuszne a ubogie poddane, niźli animuszne widzieć wolał. *Tward. W. D.* 2, 244. Złożyli z serca dumy animuszne. *Auszp.* 45. 'ANIMUSZOWATY, a, e. nadęty, dumny, eingebildet, aufgeblasen, stolz. Animuszowata starożytność = Szczyć się ty starożytną przodków twych przysługą. *Kchw. Fr.* 2.

ANIOŁ, 'ANGIOŁ, a. m. ANIOŁEK, łka. *zdrb.* ANIOŁECZEK, czka *zdrb.* z Greck. ἄγγελος. posłaniec. Nazwisko

Radic: to duchów niebieskich w pismie, znaczy po-
- γγ - λ słańca *Kras. Zb.* der Engel, das Engelchen. - *Łac.*
- ng - l Angelus; *Kośc.* аггелъ, ангелъ, *Ross.* ангелъ:
- ni - l *Kroa.* angel; *Karn.* angel, angelz, angelzhék;
- nj - u *Vind.* angel, angelz, anjauz, anjavuz; *Węg.*
- ng - eo angyal; *Bośn.* anghiel, anghieo; *Rag.* anghjeo;
- ng - - *Dal.* angeo; *Fran.* ange; *Cz.* angel, anděl, an-
- nd - l geliček, andjlek; *Słow.* anděl; *Sor.* 2. jan-
I- ndz - l žel; *Sor.* 1. janžel. - n. p. Oto ja poślę an-
I- nž - l gioła, to jest posła swego. 1. *Leop. Mal.* 3, 1.

1. *Leop. Num.* 22. Aniołów pismo Ś. zowie mocarzami i zastępem Pańskim. *Karnk. Ktch.* 20. *Kroa.* angelsztwo; *Dalm.* angyeosztwo. (*por.* Bóg zastępów). Dwanaście ciem angiołów. 1. *Leop. Mat.* 26, 53. (*ob.* ćma). Złotemi piórami odziani duchowie, Gdzieście odeszli prędcy aniołowie. *Groch. W.* 856. Aniołów klassy, władzy, państwa, mocarstwa, i t. d. *Eccl.* власти, господствіе. *ob.* Archanioł, Cherubin, Serafin. - §. Zły anioł, czarny anioł = czart, wróg, szatan, diabeł, bies, der böse Engel, der Teufel. Kościół Laterański zły anioł na ziemię obalił. *Sk. Dz.* 854. §. Anioł stróż, duch strzegący, towarzyszący; lub też człowiek który przy wszelkiéj okoliczności obrońcą i zasłoną się właśnie staje; der Schutzengel, der Beschützer, der Führer, Begleiter. *Ross.* ангелъ покровитель, хранитель; *Wind.* angel. varih, ajnauz varih, obvarni angelz, n. p. Bezwstydnie się obnażając, zapominasz na uszanowanie dla anioła stróża, który jest wszędzie przy tobie. - Anioł stróż odprowadza po śmierci duszę na miejsce przeznaczone. - Melinda aniołem stróżem dla nich była. *Chod. Kost,* 184. Już go inszym niechce nazywać imieniem, Tylko aniołem stróżem i swojem zbawieniem. *Morszt.* 162. Będziesz moim przewodnikiem, wybawicielem, aniołem stróżem. *Tea.* 20, 24. (*Ross.* день моего ангела = imieniny. *por.* patron). - *Żartem*, anioł stróż t. e. wartownik, przybocznik nieodstępny, w złém rozumieniu, chodzący jak cień za osobą, jemandes Wächter, Beobachter, Aufpasser. Po miastach gdzie niegdzie w płaskiéj mowie żartobliwie, stróżów miejskich, pachołków urzędowych (Polizeybediente), aniołkami zwano. *Oss. Wyr.* §. Przymawiając na doskonałość, piękność i t. d. anielską, Anspielungen auf die Vollkommenheiten der Engel. Anioł, nie człowiek. *Birk. Sk. B.* 4. *b.* Pawła Galaty przyjęli jako anioła bożego. *Sk. Dz.* 39. Pasterka nadobna jak anioł. *Tea.* 54. *c. D.* 2. Jak aniołeczek śpiewa. *Kołak. Wiek. B.* 1. §. Anioł, Aniołek = układny, miły, słodki; i ztąd pieszcząc: aniołku! aniołeczku! = moje serce! rybko! moja duszo! liebreich, hold, süß wie ein Engel, mein Engel! mein Schatz! mein Herz. Powiedz mi, mój aniołeczku. *Tea.* 28. *b.* 104. Nie chodźże jeszcze, moje dziecię kochane, mój aniołeczku. *t.* 26. 73. §. *Przenośnie* uszczypliwie: aniołek = Jezusek, trusia, licomierca, obłudnik, faryzeusz, ein Scheinengel, ein Scheinheiliger, ein Heuchler. Jak aniołki połykał. *Ryś. Ad.* 19. (= poczciwiec dziś z Panem Jezusem gadał). *Uwaga.* Wyprawę województwa Sandomierskiego w czasie Konfederacyi Barskiéj aniołkami zwano od białych czapek i mundurów. *Oss. Wyr.* Die Sendomirer Mannschaft zur Zeit der Barer Conföderation wurde wegen ihrer weißen Mützen und Monturen Engelchen genannt. *Pocho.* Anielski, anielny, archanioł, archanielski.

'ANIWERSANT, a. m. przeciwnik, der Gegner, Widersacher. *Tr.*

ANIWERSARZ, a. m. rocznica, uroczystość lub obchodzenie roczne dnia pewnego, das Jahresbegängniß, Jahresfest. n. p. Dzień aniwersarza Koronacyi J. K. Mci. *Gaz. Nar.* 1.

383. Osobliwie zaś obchód pogrzebowy roczny za umarłych, nabożeństwo zaduszne, exekwie roczne. *Kras. Zb.* 1, 93. die jährliche Todtenfeyer.

ANIŻ, ANIŻELI *ob.* Niż, Niżeli.

ANKRA, y, ż. (*Gr.* ἀγκτήρ, ἄγκιστρον, ἄγκυρα, *por.* Niem. Anker = kotwica). 1) Klamra ciesielska do spinania drzewa, die Klammer, der Haken. b) gatunek węzłów, ein Ankerknoten, eine Art Schlingen. Ankry robią się z długich i grubych wici, cieńszym końcem zasilają się w koło wiązku, a w grubszym daje się kluczka. *Jak. Art.* 1. 384. c) ankry, klamry, haczki, spinki, spięcia u pasów, a czasem używane i za pasy same, Gürtelspangen, Gürtelhaken, bisweilen metonymisch für den Gürtel, Leibgurt selbst. Przykre teraz te ciasne kabaty, dobreć z wysokim ankry opasaniem były, Brzuchowi, by największy, nic się nie przykrzyły. *Kchw. Fr.* 64. Kobiece opasania, Weibergürtel, Schärpen. Do stroju białogłowskiego dziś należą ankry, szarpy. *Haur. Sk.* 519. Nastały teraz dziwne w strojach maniery z cudzoziemskich alamod, Krymki, Szwedki, Nocenty, Ankry, Ingerniny. *Tward. W. D.* 2, 151. ANKROWAĆ, wał, uje. *cz. niedk.* zaankrować *dok.* = klamrować, spinać, zejmować, sprzęgać, klammern, zusammenbinden, verklammern. Ankrować gmachy żelaznemi sztaby. *Hor.* 2, 154. *Kniaź.* Gdy przedpiersień okłada się płotem, ankrują się koły co trzy stopy. *Jak. Art.* 1, 375. Ankrowanie, *suffrenatio. Chmiel.* 1, 78, ANKROWY, a, e. od ankry, klamrowy, hakowy, die Klammer betreffend. Cętnar żelaza ankrowego. *Os. Żel.* 49. Kluczka ankrowa. *Jak. Art.* 1, 385.

ANNA, y. ż. ANETKA, ANUSIA, AŃCIA, ANECZKA, HANUSIA, HANUŚKA, HANKA, ANUSIEŃKA, i. ż. *zdrb.* imię białogłowskie, Anna. *Cz.* Anna, Anka; *Sor.* Anna, Hanna, Anka, Hanka, Anzizka; *Croa.* Anna, Anoka, Jana; *Dal.* Anne, Annicza; *Bośn.* Anniça; *Vind.* Anzhka; *Ross.* Анусія. n. p. *N. Pam.* 11, 230. *Biesiad. D.* 1. *Tea.* 27, 31.

ANNALISTA, y. m. pisarz rocznych dziejów, rocznodziejopis, kronikarz, der Annalist, Annalenschreiber. *ANNAŁY, ów. *mn.* roczne dzieje, roczniki, Jahrbücher. Roczne dzieje, czyli wypisy z annałów *Baroniusza*, przez *Piotra Skargę.*

ANNASZ, a. m. imię Kapłana Żydowskiego, der Priester Hannas. Odesłał Jezusa Annasz związanego do Kaifasza. 1. *Leop. Jan.* 18. *Przysł.* od Annasza do Kaifasza. (chodzić, odsyłać, wodzić) *Ryś. Ab.* 52. *ab Herode ad Pilatum*, von Pilatus zu Herodes; niepotrzebne i nudzące wodzenie lub odsyłanie kogo od jednego do drugiego, jak n. p. w sprawach sądowniczych. *por.* Ceregiele, Korowody, Zawody.

ANNATY *ob.* Anaty.

ANNOTACYA, yi. ż. z Łac. przypisek, dodatkowe objaśnienie, znaczek, notatka, eine Anmerkung, Bemerkung. *Vin.* sasnamin, sariss, navanzhanje, opomenenje, nasnaminuvanje. n. p. Annotacye do pisarzów zwłaszcza starożytnych.– Annotacye albo poznaczenie rzeczy co główniejszych, przy boku pisma położone. *Smot. Lam. w przedm.* ANNOTOWAĆ, wał, uje. *cz. niedk.* nanotować, znaczyć, naznaczyć, anmerken. *Vind.* navánzhati, nasnaminuvati.

*ANO *Spojn.* zamiast: a ono, a oto, oto patrz! und siehe da, siehe. (*Boh. i Słow.* ano = *łac.* imo, *por. Cz.* an, ana, ano = *qui*, *quae*, *quod*). n. p. Ujrzał tam zaraz, ano wąż na ziemię spadł. *Warg. Wal.* 15. Dobrotliwy gdy widzi, ano ty się starasz, ano biegasz dla niego, wnet rzecze: nie frasuj się. *Gorn. Sen.* 531. Mniema by dobrze, ano źle będzie. *Biel. Sw.* 62. Usłyszał, ano grają i śpiewają. *Leop. Łuk.* 15, 26. *W. Pst. m.* 325.

ANONIM, a. m. z Greck. ἀνώνυμος = bezimienny, bezimiennik, nienazwany, niemianowany. *Kras. Zb.* 1, 93. *Sk. Żyw.* 1. 184.

*ANOWAĆ, wał, uje. *cz. nied. czst.* potakiwać. *Tr.* bejahen. (*pór.* anu).

ANOŻ, ANUŻ *ob.* Nuż.

ANSA, y. ż. z Łac. 1) trzonek, rękojmia, der Griff. (*Karn.* kluka, dershaj; *Ross.* дужка; *por. Karn.* anaza = *conditio*). 2) Okoliczność, powód, sposobność, Gelegenheit, Veranlassung. Nie dawali temu poganinowi ansy. *Leszcz. Cla.* 73. 3) gniew, chęć zemsty, chrapka, der Groll, die Erbitterung. n. p. Mieć ansę na kogo.

*ANSZKOT, u. m. pewien gatunek materyi, ein gewisser Zeug. Anszkotu sztuka, *Instr. C. L.* Muchairy, anszkoty cło płacą. *Vol. Leg.* 4, 81.

ANTABA, y. ż. z Niem. die Handhabe, rękojeść, rękojmia. *Vind.* haba, dershai, vuhu, rozhnik, kampa, rozhniza; *Croa.* preruch; *Ross.* захватъ, ухватъ, ухватикъ, ухватецъ; *Kość.* разворы, крючки, петли, рукоятки, поводки. n. p. Przy pierwszéj opasce armatowéj, przyprawują się antaby, za które się na łoże podnosi i z niego składa. *Archel.* 3, 60, (te zaś zowią delfinami). Miasto antaby może być... *Sol. Arch.* 100. §. ucho, kolce jak u statku, u garnka, *Cn. Th.* das Oehr, der Henkel. §. u strzelby, flinty, pistoletu, obłąk, der Bügel an einer Flinte, Pistole.

ANTAŁ, u. m. ANTAŁEK, łka. m. *zdrob. z Węg.* általog = Ćwierćbeczek, 18 garców. *Łęsk.* 2, 26. mała beczułka n. p. wina, śledzi, ein kleines Faß, ein Fäßchen. *Ross.* анталъ. ANTAŁOWICZ Saufaus. *Tea.* 24, 86. *ob.* wyrazy tożznaczące: Kufel, Pijak, Moczymorda, Dusikufel.

ANTEK *ob.* Antoni.

ANTEKOMICYALNY *ob.* Przedsejmowy.

ANTENAT, a. m. z Łac. przodek, poprzednik plemienny a zwłaszcza stanu wysokiego, der Vorfahre, der Ahne. Chcąc go wysławiać, namienili zacnych jego antenatów. *Zab.* 11, 251.

ANTEPENDIUM n. *nieodm.* *ANTEPENDYA, yi. ż. Łac. pokrycie dolne u ołtarza, zasłona która część dolną ołtarza okrywa, das vorgestreckte Zeug unten um den Altar herum. Razem z antependyą piękny ornat posłała do kościoła. *Chodk. Kost.* 90.

ANTKOWY, *ob.* Antoni, Antek.

ANTOLOGIA, ii. ż. z Greck. Florilegium, kwiato-zbiór, kwiatosłów, wybór najpiękniejszych miejsc z pisarzów, eine Blumenlese. *Kość.* i *Ross.* цвѣтословъ, цвѣтословіе, цвѣтособраніе. ANTOLOGISTA, y. ANTOLOG, a. m. czyniący zbiór kwiatów albo miejsc najpiękniejszych z dzieł różnych, ein Blumensammler. *Kość.* цвѣтословецъ, цвѣтособиратель, kwiatozbieracz.

ANTONI, niego, imię męzkie. Antek, tka, ANTOŚ, ia, ANTOSIEK, śka. *zdrb.* Anton, Antonchen. *Cz.* Antonjn,

Antaus, Antaussek; *Bośn.* Antún; *Kroa.* Anton, Antol; *Dal.* Antun. n. p. Słyszysz, Antku! *Tea.* 54, *b.* 4. Święty Antoni Padewski, co się z tym człekiem dzieje! *Tea.* 45. *c.* 9. *Wyb. Kul.* §. *Przysłowie.* Uciekaj Marku Antoni, nim cię wiekiera dogoni. *Rys. Ad.* 69. (= w nogi! ot! już cię dogania. Zapewne z powodu haniebnéj ucieczki Marka Antoniego z pod Akcyum, lauf! ehe man dich erwischt). § *Lekar.* Świętego Antoniego niemoc, piekielny ogień. *Mącz.* das Antoniusfeuer, das heilige Feuer, der Rothlauf. *Ross.* антоновъ огонь; *Ital.* sant tonio; *Carn.* perézhogn. §. *Rośl.* Ziele Ś. Antoniego, ołownica, *molybdaena*, Flöhkraut, Pfefferkraut. *Syr.* 1245. ANTKOWY, a, e. od Antka, do Antka należący, n. p. Będziesz Antkowa, byle tylko matka na to przystała. *Tea.* 56. *b.* 49. Antons =. *Rzeczownik:* ANTKOWA = żona Antka, używane tylko między wieśniakami. Miejsce dopiero co przytoczone może tu także należeć.

ANTREPRENER, a. m. z Franc. podejmujący się czego, biorący, trzymający co na siebie, der Unternehmer. n. p. Kontrakt z antreprenerami. *N. Pam.* 3, 316. *w rozd. ż.* ANTREPRENERKA, die Unternehmerinn. ANTREPRYZA, y. ż. impreza, podejmowanie się czego, branie, trzymanie na siebie, die Unternehmung.

*ANTULARZ, *ANTULAŻ, u. m. pewien gatunek korónek szerokich, eine Art breiter Spitzen oder Kanten *B.*

ANTWAS, HANDFAS, u. m. z Niem. nalewka, miednica, umywadlnik, lawaterz, *Mącz. Dudz.* 33. das Handfaß, der Waschbecken. Na służbie stał antwas z wodą i ręcznik. *Biel. Hist.* 435.

ANTYCHRYST, a. m. z Greck. przeciwnik Chrystusowy, fałszywy Chrystus, der Antichrist. *Carn.* ankersht; *Ross.* лжехристъ. §. W mowie pospolitéj nazywają kobietę złośliwą Antychrystem. – Nazywać kogo antychrystem = ANTYCHRYSTOWAĆ, ował, uje. *cz. niedk. częst.* jemanden einen Antichrist schelten. Kacerze papieża znieważają, łają, sromocą, antychrystują. *Smotr. Ap.* 113.

ANTYDOT, u. m. z Greck ἀντίδοτον (t. j. φάρμακον = wszelkie lekarstwo, n. p. przeciwko truciznie), lekarstwo przeciw branéj truciznie. *Pot. Zac.* 165. Ein Gegenmittel, Gegengift. *Ross.* противуядіе; *Vind.* prutni strup; *Carn.* superstrup.

ANTYFONA, y. ż. z Greck. śpiewanie kościelne na przemiany; modlitwa która z przeciwnéj strony śpiewają czyli odpowiadają, der Wechselgesang, die Antiphone in der Röm. Kirche. *Pim. Kam.* 306. *Kar.* kolęda. ANTYFONARZ, a. m. Księga antyfon, das Wechselgesangbuch. Ś. Gregorz napisał antyfonarz do śpiewania. *Sk. Dz.* 616.

ANTYK, u. m. wszelki zabytek starożytności; starożytność jaka; staroświeczczyzna; a zwłaszcza zabytki starożytności sztuk wyzwolonych, jak n. p. kamienie rznięte, eine Antike, ein Ueberbleibsel des Alterthums. §. *przn.* Człowiek staroświecki, staropolski, dawnéj daty; rzecz jakowa staromodna, n. p. powóz, ein Altmodischer Mensch, etwas Altmodisches. (*por.* Antykwarz).

*ANTYKAMERA, y. ż. przedpokój, das Vorzimmer. Złoto teraz nie tylko w pokojach świeci, już nawet i do antykamer przechodzi. *Mon.* 67, 397.

ANTYKWARYUSZ, ANTYKWARZ, a. m. Biegły w starożytnościach, ein Alterthumsforscher. Antykwaryusz, starożytnik, odkrywa tajemnice wieków, tłumaczy je i światłem erudycyi oświeca ciemne ich pamiątki *St. Pot. Szt.* 13. §. U Niemców handlarz starzyzny, starzyźnik, ein Antiquarius, der alte Sachen, Bücher, u. s. w. verkauft, *ob.* tandeciarz.

ANTYMIS, a. naczynie w kościele Ruskim, misa ołtarzowa poświęcana, in der griechischen Kirche, eine Altarschüssel. [Chusta, z wizerunkiem złożenia Zbawiciela do grobu, na której mszę odprawiają. Wszywają w nią niekiedy cząsteczki relikwij. 2]. Antymis tak wielki być ma, żeby na nim patyna i kielich zmieścić się mogły. *Pim. Kam.* 128.

ANTYMONIUM *ob.* Spisglas, *Ross.* сурма.

ANTYOCHIA, ii. ż. Miasto w Syryi, Antiochien. *Dyk. G. Eccl.* божій градъ, ѳеополь.

ANTYPAST, u. m. przysmaczek przed objadem, przedsmaczek, przedkąsek, przedgryzek, das Voressen vor der eigentlichen Mahlzeit, der Vortrunk, das Vorkosten. Antypast suchy do jedzenia, antypast do picia w trunku. *Cn. Th.* 7. (*por.* Past, paszt, pasztet). *Vind.* predduh. §. Antypasty małżeńskie, trzema ucieszenemi historyami, jako wdzięcznego smaku cukrem prawdziwéj miłości małżeńskiéj zaprawiane. Dziełko polskie w Krak. 1756. przedrukowane; zawiera w sobie historyą Banialuki, w przysłowie weszłą, wierszem, i dwie inne prozą. Titel dreyer Polnischer Liebesgeschichten, unter denen sich die Banialuka (co *ob.*) besonders auszeichnet.

ANTYPATYA, yi. ż. z Greck. ἀντιπάθεια, niechęć, czyli odraza wrodzona ku rzeczy, lub osobie jakiéj, die Antipathie, die Abneigung; *Eccl.* противострастіе. Bywa i to, że przez samę antypatyą, albo niechęć ku jakiéj osobie, choćby najzabawniejsza rzecz była powiedziana, żadnéj drugiemu nie przynosi uciechy. *Żab.* 12, 275. *Dudz.* cf. sympatya.

ANTYPECIK, a. m. pasztecik, który w formach pieką, w śrzodek zaś ciasta nakładają różne siekanie z mięsa lub marmeladę z owoców. *Wiel. Kuch.* 346. eine Art kleiner Pasteten.

ANTYPOD, a. m. z Łac. Przeciwstopny, przeciwnogi, przeciwnożnik, mieszkaniec przeciwnej strony kuli ziemskiéj, der Gegenfüßler. *Boh.* protinožka; *Vind.* protinognik, prutinogazh; *Carn.* prutihojnek, prutinóshnok; *Ross.* противоножній; *Croa.* podnoszczi. n. p. ludzi nogami do nas obróconych antypodami zowią. *Sk. Kaz. Nied.* 305. ANTYPODYJSKI, a, ie. przeciwnożny, z przeciwnéj strony ziemi, antipodisch. Gotowe posłać i po strój antypodyjski. *Jeż. Ek. F.* 4.

ANTYTEZA (przeciwpołożenie) *Slov.* protistogka.

ANU! *Spójn.* 1., tak jest. *Wiod.* ja, nun ja! 2., anu = anuże, nuże, daléj, z naleganiem mówiąc; vorwärts, weiter. Anuże zaraz gadaj, bo cię rozsiekamy. *Tea.* 36. *b.* 105. 3. Anu, anuż, Anóż = nuż, dajmyż, przypuściwszy, aber, gesetzt den Fall. Anóż się łódka przewróci, to pani utonie. *Tea.* 53, *c.* 56.

ANUSIA, ANUŚKA, ANUSIEŃKA, *ob.* Anna.

ANYŻ, HANYŻ, u. m. ziele, der Anies. *Boh.* anýz; *Ross.* анисъ; *Bosn.* anishg, aneshg; *Sor.* 2. onis; *Ung.* anis; *Croa.* anis, koper, szlatki janes, moracz; *Vind.* janesh, enesh; *Carn.* jânesh, padijan. n. p. To ziółko pierwéj

w Polszcze nie było wiadome, przeto pospolicie kmin polny mieniono hanyżem, ale temi czasy sieją go z wielkim pożytkiem. *Urzęd.* 24 .Anyż ogrodowy, *Pimpinella Anisum Lin.* do wódki zażywany bywa. *Kluk. Rośl.* 2, 207. Anyż polny, karuj, kmin polny, *Carum,* Wiesenkümmel. *t. t.* Anyż Indyjski gwiaździsty, Sternanieß. ANYŻEK, żku. m. właściwie imię zdrobniałe od anyż, zamiast = anyżkowa wódka, Anieß=brandtwein. *Syr.* 409-411. Na anyżek, na pieski, na podłe zaletki stracą wszystko. *Tea.* 43, *b.* 14. *Wyb. Kul.* Anyżkiem trąci = anyżek słychać od niego, t. j. pijak gorzałczany, er stinkt nach Anieß, er ist ein Brandtweinsäufer. ANYŻOWY, ANYŻKOWY, HANYŻKOWY, a, e. z anyżu, von Anieß, Anieß=. *Ross.* анисный, анисновый. Anyżowy cukier, anyżkowy miód, anyżkowa wódka. *Syr.*

ANZEATYCKI, a, ie. ANZEATYCZNY, a, e. W trzynastym wieku uczyniły najznaczniejsze miasta w Niemczech dla ubezpieczenia handlu swego, między sobą związek, w Niemczyźnie owego czasu *Hansa*, po łacinie *Ansa* nazwany. *Wyrw. G.* 406. *Dykc. G.* Miasta anzeatyckie, t. j. do tego zawiązku należące, Hanseestädte. Rząd anzeatyczny. *Dyk. G.*

AP.

*APARAMENT, u. m. sprzęty, szaty, stroje kościelne, das Kirchengeräthe, die Kirchenornate. Aparamenta do mszy i wszystkie ornaty. *Tr.*

APARAT, u. m. 1. przygotowanie, przyrządzenie, die Zubereitung. Przy wszelkim aparacie wojsko ruszyło. *Tr.* (*por.* parat, w paracie stać). 2. sprzęty, narzędzia, naczynia wszelkiego gatunku, n. p. wojenne lub matematyczne, die Geräthschaften, die Instrumente z. B. des mathematischen Apparats. Działa, kule, prochy, wozy i inne aparaty wojenne. *Biel.* 330. Aparat fizyczny, t. j. narzędzia do różnych doświadczań fizycznych. — Aparaty kościelne, *ob.* Aparament. Aparat pogrzebny. *Cn. Th.* Aparat komedyalny. *ib.* Aparatem nie nazywam muzyki, obicia i inne ozdoby, ale różne odmiany i pozór scen teatralnych. *Jag. Wyb. A.* 3. *b.* (kulissy, dekoracye). 3. Strój, ubiór wytworny, der Putz, Schmuck, Staat, Staatskleidung. Biskupi w bogatych infułach i w drogim aparacie. *Auszp.* 17. Wielki przybył poseł, nadzwyczaj z wielkim aparatem. *t.* 36.

*APARENCYA, yi. ż. pozór, blask, okazałość, die Pracht, der Glanz, Schein. Oczy na błyszczące aparencye i znaki panowania patrzyć przyuczone. *Zab.* 12, 49.

APARTAMENT, *ob.* Pokój.

APELLACYA, yi. ż. 1. Sąd wyższy, sąd apellacyjny, w Gallicyi trybunał drugiej instancyi, das Appellationsgericht. *Oss. Wyr. Boh.* appellacý; *Ross.* отзывъ; *Eccl.* нарицаніе. 2. Wywołanie sprawy od niższego do wyższego sądu. *Ost. Pr. Kr.* 2, 86. Odzywanie, odezwanie, odzew, ruszenie. *Mącz.* łajanie prawu. *Szczerb. Sax.* 12. odwołanie się do wyższego sądu, nieprzestając na wyroku niższego trybunału, das Appelliren, die Appellation, Abberufung. Apellacye aże do Magdeburga chadzały, dopiero Kazimierz W. miejsce appellacyom wszystkim na zamku Krakowskim naznaczył 1356. *Biel.* 195. *w żarcie z przycinkiem.* Każeszli im się nadgrody z nieba spodziewać, mówią: daleka apellacya. *Falib. E.* 3. (*por.* Bóg wysoko).

APELLACYJNY, a, e. tyczący się appellacyi, Appellations= n. p. Apellacyjne winy t. j. kary za niesłusznie założoną apellacyą. *Stat. Lit. Czack. Ręk.* Konsyliarz appellacyjny, der Appellationsrath.

*APELLATYWUM, wyraz grammatyczny, który podług *Kopczyń.* oznaczamy przez imię pospolite. *Ross.* нарицательное имя; *Slov.* obecne, wołagiene gméno.

APELLOWAĆ, ował, uje. *cz. niedk. jedn.* do wyższego sądu się udawać, nie przestając na wyroku niższego, ruszać do wyższego sądu, odezwać się, odwołać się, wytoczyć sprawę wyżéj; appelliren, sich abberufen. *Ross.* нарицать. Strona przeciwko wyrokowi mówiła, albo ruszała i apellowała. *Herb. Stat.* 74. *Przenośn.* na on świat apellował. *Stryjk.* 303. = (umarł, er ist abgefahren). *Żartem* apellował = poszedł w nogi, uciekł, drapnął, dał drapaka, skoczył do nóg po rozum, umarł w butach, er hat Reiß aus genommen. § womitować, wymioty mieć, rzygać, rewokować, nach Speyer appelliren, sich übergeben.

APERTURA, y. ż. z Łac. otwór, otwartość, odchód, odciek, miejsce otwarte w ciele, rana otwarta; eine Oeffnung. *Vind.* operta rana, tvurstvu. n. p. Apertura czyli otwór samorodny, lub sztuczny; ten właściwiej kauteryum, fistuła, fontanela. *Haur. Sk.* 103. eine Fistel, ein Fontenell. Narzędzie do apertur, nawet i aperturę samę zowią żegadłem; (co obacz). § *Żartem*: apertura = dziura w sukni, ein Loch im Rocke.

APETYCZNY, a, e. używańsze: apetytny, apetytowi dogodny, apetyt wzbudzający, smaczny; appetitlich, den Appetit erregend. Na surowe jabłka, miód apetyczny. *Chmiel.* 1, 105. APETYT, u. m. APETYCIK, u. m. *zdrb.* z Łac. chęć do jedzenia, pożądliwość jadła, smaka, der Appetit, die Eßlust. (*por.* skoma, oskominy). *Sor.* 1. zacznoscz, ložtwano na yedž habo na pitžo; *Vind.* dishanje, pohlepnost, poshelnost; *Carn.* shelushéj; *Ross.* позывъ. — Dobry przysmak apetyt. *Pot. Jow.* 208. Apetytu do jedzenia nie miewała. *Haur. Sk.* 508. Apetyt mieć na co, do czego. *Dudz.* 12. Apetyt na co ostrzyć. *Jak. Baj.* 108. Przysmaki apetyt czyniące. *Cn. Th.* Brzemiennych złe apetyty, jako to na kretę, węgle i t. d. *Urzęd.* 393. (żądze, pożądania, pożądliwości, das Lüstern, Gelüsten der Schwangeren). § *Przen.* Żądanie, żądza, pragnienie, chęć, pożądliwość, das Begehren, Verlangen, der Wunsch. Każdy do apetytu swego ciągnie rzeczy; co miło to i dobre: *Żegl. Ad.* 109. Pohamuj apetyty twoje (chuci, żądze Begierden), udręczaj członki twoje. *Sk. Żyw.* 1, 16. Na Marysię z wielkim apetytem zaglądał. *Tea.* 23, *b.* 27. § gniew, chrapka na kogo, zwłaszcza chcąc bić; der Groll, der Wunsch einen zu prügeln. Ma apetyt na niego. *Tr.* t. j. chce go obić, ostrzy zęby na niego; radby go zgryźć i z kościami.

APLAUZ, u. m. *ob.* oklask, okrzyk.

APLIKACYA, yi. ż. pilność, pilne starowne przykładanie się na co, der Fleiß. Gdyby aplikacya do talentów była dodana, ledwoby się mógł który naród z naszym mierzyć w naukach. *Leszcz. Gł.* 55. Aplikacya do nauki. *Zab.* 16, 169. APLIKANT, a. m. sposobiący, przysposabiający się do czego, wprawujący, wkładający się, zwłaszcza u mecenasów, człowiek młody praktycznie się w prawach ćwiczący,

to właśnie co w krajach Pruskich auskultatorowie lub referendaryusze przy różnych dykasteryach, ein Applicant, ein Practicant, bei den Poln. Gerichtshöfen bedeutete es ohngefähr einen Auscultator, oder Referendarius. Rejestr aplikantów alias agientów ma być sądowi podany. *Vol. Leg.* 7, 510. APLIKOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk. jedn.* stosować do czego, formować, układać, wornach oder wozu appliciren, nach etwas richten, bilden. Ojciec ten córkę do świata aplikował. *Sk. Żyw.* 1, 385. (dla świata wychowywał, w światowych rzeczach ćwiczył; er erzog sie für die Welt). APLIKOWAĆ SIĘ *zaimk.* przykładać się na co, udawać się do czego z pilnością, pilnie około czego chodzić, pilnować czego, sich auf etwas legen, fleißig etwas betreiben, fleißig seyn. Aplikował się w szkołach, na dobre mu wyszło. *Kras. Podst.* 2, 145.

APOCYNUM *nieod. n.* roślina Amerykańska przędzę pośrzednią między jedwabiem i bawełną dająca. *Kl. Rośl.* 3, 321. Asclepias Syriaca, *Linn.* die Seidenpflanze.

(APOKOPE *Carn.* odseknost; *Slav.* krátelka, ukrogilka, ukratilka, odhodkonec, utnikonec, zadobralka).

APOLLON, ina, (*nieużyw.* inesa), APOLLO, a. m. Bożek opiekun Muz i wierszopisów; władołuki, rymotworzy, złotowłosy, lutniobrzęki, cytrowłady, syn pięknej Latony, Febus, Apollo, der Musen-gott. *Boh.* Chason; *Carn.* Jason, Belin, Belinesh. n. p. Lutnistów mistrzu Apollo (Apollinie) *Petr. Hor.* 2. *L. b.* Marsyas się Apollinesowi w muzyce przeciwia. *Mącz.* §. Nazwisko jednego z najwiekszych i najpiękniejszych motylów dziennych. *Zool.* 158. *Kl. Zw.* 4, 389. ein Schmetterling.

APOLOGIA, ii. ż. z Greck. (*ἀπολογία* usprawiedliwienie) odpis, odpowiedź na niesłuszne zadanie przeciwnika. *Farr.* 440. Obrona, usprawiedliwienie na piśmie. *Kras. Zb. Dambr.* 760. die Schutzrede, Schutzschrift, Vertheidigung. *Vind.* obvarni govor, perstopnu beseduvanje, besedenje, saobranitnu pismu. APOLOGETYK, a. m. list obronny, mowa usprawiedliwiająca, n. p. Ś. Hieronyma za małżeństwem, Tertuliana za Chrześcianami. *Sk. Dz.* 326. *Kras. Zb.* ein Schutzbrief, ein Vertheidigungsbrief.

APOLLONIA, ii. ż. APOLONKA, POŁONKA, POLUSIA, Polusia, i. *zdrb.* imię białogłowskie, Apollonia, *Boh.* Apollena, Apollenka. Ś. Apollonia, od bolenia zębów broni. *Hrbst. Na. Q.* 1.

APOPLEXYA, yi. ż. gwałtowne ustanie władzy czyli obumarcie nerwów, paraliż, szlak, der Schlag, Schlagfluß, die Apoplexie. *Ross.* i *Eccl.* апоплексia. ударъ, пострѣлъ. *Vind.* i *Carn.* boshji shlak, boshji udarez; *Sor.* 1. božeye ruki, zayetže; *Dal.* bosij udaracz, kaplya; *Croa.* guta; *Hung.* gutta (*Dal.* guta = podagra); *Bosn.* kapglja, guccjula; *Ital.* goccja. n. p. Apoplexya, sen tak mocny, iż śpiącego żadnym sposobem obudzić nie można. *Krup.* 5, 628. nagła śmierć. *Sien.* 155. we wszystkim ciele powietrzem naruszenie, szlak. *Syr.* 1073. i 43. nagła śmierć z głowy, gdy człowiek nagle upadnie bez mowy. *Urzęd.* 193. i 166. *Syxt. Szkł.* 231. *Spycz.* 193. APOPLEKTYCZNY, a, e. paraliżowy, apoplectisch, paralitisch. Śmierć apoplektyczna. *N. Pam.* 10, 75. APOPLEKTYK *ob.* Paralityk. *Croa.* gután, gutavacz.

APOSTATA, y. m. z Greck. *ἀποστάτης*, [*Eccl.* отстѫпникъ. 2.] ten który opuszcza, porzuca religią swoję, odstępnik, odstępca, zbieg, odszczepieniec (*por.* Łazęka), ein Abtrünniger, ein Apostat. Julian apostata. *Sk. Żyw.* 291. (Julian odstępca. *Włod.* 28). Chrześcianin, który się poturczy, albo Xiądz katolicki który złutrzeje, albo zakonnik, który uciekł z klasztoru, klasztorny zbieg. *Farr.* 440. Apostata, zbieglec. 1 *Leop. Prov.* 6, 12. (odszczepieniec 3. *Leop.*). APOSTAZYA, yi. ż. odstanie, odstąpienie od religii, odszczepieństwo, die Abtrünnigkeit, Apostasie. Wyrzeczenie się religii Chrześcijańskiej. *Ostr. Pr. Kr.* 1, 67. Złutrzenie się, zturczenie, zbisurmanienie.

APOSTOŁ, a. m. APOSTOŁEK, łka. m. *zdrb.* z Greck. *ἀπόστολος*, posłaniec, wysłaniec, w piśmie ś. uczeń Chrystusa i nauczyciel jego nauki, der Apostel. *Słow.* apostol; *Kroa.* i *Węg.* apostol; *Boh.* aposstol; *Ross.* апостолъ, посланникъ; *Bosn.* apostol, aposto; *Dal.* aposto, apustul; *Sor.* 1. yapožtow; *Sor.* 2. possol; *Vind.* apostel, dwunaistnik, dwanaister, dwanaistla. n. p. Apostoł, nazwisko to od Chrystusa dwunastym (dwunastu) onym dane, których posłał uczyć wszystkie narody. *Rej. Post. C.* 2. *Rej. Apok.* 2. Xiążę Apostołów, Ś. Piotr. *Eccl.* первопроповѣдникъ. Równy apostołom, *Ross.* равноапостолъ. — Dzień ŚŚ. Apostołów, dzień Rozesłańców. *Biel.* 260. *Stryjk.* 493. der Aposteltag. Kupiłem to na Rozesłańców. *Oss. Wyr.* t. j. na jarmarku w dzień ŚŚ. Apostołów. — Mnie i wszyscy apostołowie nie nawrócą, abym za mąż pójść nie miała. *Tea.* 24. *b.* 19. §. *Niewłaściwie:* jaki bądź posłaniec, ein Gesandter, Abgesandter. Żydzi mieli zwyczaj do swego patryarchy apostoły, t. j. tak zwane bóżnic swoich starsze, co rok z pieniędzmi posyłać. *Sk. Dz.* 346. W nawróceniu Polski, pierwszym niewiasta Dąbrowka, apostołem. *Psalmd.* 14. (przepowiadaczem, nauczycielem). §. Ztąd w dobrém i w złém znaczeniu: Apostoł to jego, t. j. posłaniec, podsłuchiwacz, śpieg. Mójże ty piękny apostołku; *Tea.* 19, 54. Nie potrzeba mi apostoła, obejdę się bez apostoła = mam sam rozum, mam głowę z sobą, wiem co czynię, rady nie proszę. *Oss. Wyr.* ich brauche keinen Rathgeber. APOSTOŁKA, i. ż. die Apostelinn. Nauczona od Chrystusa Samarytanka, stała się opowiedzicielką i apostołką Messyasza. *Bals. Niedz.* 2, 9. APOSTOLSKI, a, ie. od apostołów, apostolisch; *Vind.* i *Bosn.* apostolski, *Boh.* aposstolsky; *Ross.* апостольскій; *Croa.* apostolszki. n. p. Symbolum apostolskie, skład apostolski, społek apostolski. *Rej. Post. H.* 8. Dzieje apostolskie. *Bibl. Gd.* Święta Rzymska apostolska stolica. *Sk. Dz.* 853. Król apostolski t. j. Węgierski. *Przysł.* po apostolsku n. p. uczyć. APOSTOLSTWO, a. n. urząd, godność apostolska, das Apostelamt. *Ross.* апостольство; *Croa.* apostolsztwo; *Boh.* aposstolstwj; *Sor.* 1. yapožtowstwo; *Sor.* 2. possolstwo. n. p. Przez Jezusa wzięliśmy apostolstwo. *Budn. Rom.* 1, 5. (urząd apostolski. *Bibl. Gd.*). Bóg uczynił znamiona apostolstwa Pawłowego w dziwnych znakach. *Biał. Post.* 38. APOSTOŁOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk. jedn.* apostolstwo sprawować, być apostołem, ein Apostel seyn, das Amt eines Apostels verrichten. Jak Dąbrowka Polszcze, tak Jadwiga Litwie apostołowała. *Psalmd.* 16. (nawracała, nauki chrześciańskiéj nauczała). Aposto-

łować nad kim = pracować nad kim, usiłować żeby go nawracać, nakłaniać na swoje zdanie, an Jemandes Bekehrung, Gewinnung arbeiten. Aaron dopuszczał dni dziesięć Mojżeszowi nad sobą apostołować. *Lach. Kaz.* 1, 369.

APOSTROF, u. m. znak pisarski, odcinek, odrzutnik, wyrzutnik, der Apostroph. *Carn.* poshirk. APOSTROFA, y. ż. figura krasomowska, die Apostrophe. *Słow.* obrutitelka.

*APREENDOWAĆ, APREHENDOWAĆ, ował, uje. z łac. *cz. niedk. jedn.* zważać, dbać o co, uwagę zwracać na co, auf etwas achten, es zu Herzen nehmen, sich zu Gemüthe ziehen. Nieapreendował on tego, t. j. nieważył sobie tego, puścił lekko albo mimo siebie. *Cn. Th.*, 1195. APREHENSYA, yi. ż. baczność, uwaga, rozważanie, dbanie o co, das Aufmerken auf etwas, das Erwägen, zu Herzen Nehmen, zu Gemüthe ziehen. §. *pospolit.* aprensya = rozpacz, niby pochodząca z zbytecznego dbania, zważania na co, das Verzagen, Verzweifeln. n. p. z aprensyi saméj umarł. *APREHENSYWA, y. ż. władza umysłu uważająca, rozważająca, rozważalnia, das Fassungsvermögen. Z długiego zwyczaju rozmyślania, tak sobie posłuszną uczynił imaginatywę i aprehensywę swoję, iż nigdy żadna myśl insza mu nie wtrąciła się. *Wys. Al.* 229.

APROBACYA, yi. ż. APROBATA, y. ż. potwierdzenie, umocowanie, uznanie za dobre, pozwolenie, pochwalenie, die Genehmigung, Bestättigung, Approbation. *Ross.* благоволеніе; *Vind.* poterdenje. APROBOWAĆ, ował, uje. *cz. niedk. jedn.* za dobre uznać, potwierdzić, umocować, genehmigen, bestättigen, approbiren. *Ross.* i *Eccl.* апробовать, одобрить, похвалить, оказать благоволеніе, благоволить, благоизволять, благоразсудить; *Vind.* poterdovati; n. p. Panowie testament Bolesława na sejmie aprobowali. *Biel.* 89.

Prima APRILIS *ob.*Kwiecień.

APROSZA, y. ż. z Fran. Wyraz wojskowy; przykop, der Laufgraben. n. p. Zaczym aby śmiałości swojej przypłacili. Na pogany którzy się w przykopy spuścili.... *P. Kchn. Orl.* 2, 431. [Przykopy. Aprosze. Są kopane rowy, zasłonione przedpiersieniem, którémi nieprzyjaciel podstępuje pod fortecę. 1]. *Jak. Art.* 3, 312. *Papr. W.* 1, 466. podchód, podstęp, podbliż, podmyk.

APRYKOZA, y. ż. większy gatunek morel. *Kl. Rośl.* 1, 155. die Aprikose. *Wło.* arbicocco, percocula, *Łac. śrz.* praecocium; *Vind.* aprikosa; *Ross.* априкосъ, курега, желтосливникъ; *Boś.* natipirka, anciprasqua; *Sław.* sheptelia, sheptelie dêrvo. APRYKOZOWY, a, e. z aprykoz, Aprikosen =. *Ross.* априкосовый.

APTECZNY, a, e. z apteki, do apteki należący, lekarski, Apotheken = n. p. Szalbierzowie z aptecznemi lekarstwy po jarmarkach jeżdżą. *Sak. Probl.* 89. Apteczne kompozycye. *Krup.* 5, 86. Rośliny apteczne t. j. do lekarstw używane, officinelle Pflanzen. — APTEKA, i. ż. APTECZKA, i. *zdrb.* (w Greck. *ἀποθήκη*, znaczy wszelkie miejsce na schowanie jakich bądź rzeczy, skład). 1. miejsce w którém lekarstwa przedają, lub też tylko na przechowanie lekarstw, lekarnia, die Apotheke. *Vind.* apoteka; *Sor.* 1. opteka; *Sor.* 2. haptejka, haptika; *Boh.* apatyka, likarna, ljkostrogna; *Croat.* apateka, pateka, likarnicza, vracharnicza; *Węg.* patika, kamara; *Dal.* likarnicza; *Rag.* ljekarnicza, stragu, shranna; *Cerk.* i *Ross.* апоѳика, аптека, оптека, лѣкарня. n. p. apteka, miejsce w którem się robią lekarstwa. *Mon.* 73, 529. Doktorowie apteki każdego roku przeglądać mają. *Herb. Stat.* 339. Z apteki niewyjdzie, aptece nie da pokoju = zawsze się leczy. *Oss. Wyr. Przysłowie:* Ostatnia to z apteki się zalecać. *Haur. Sk.* 170. Apteka gnojkowi śmierdzi, t. j. nie zna co dobrego. *Cn. Ad.* 7. §. żartem: prewet, sracz. *Oss. Wyr.* der Abtritt. 2. Apteczka, w domach szlacheckich, osobna izdebka na schowanie korzeni kuchennych, wódek, likworów, i lekarstw domowych, in den Adelhöfen ein besonderes Zimmer für Hausarzeneyen und vorzüglich für Gewürze und Liqueur. Apteczka dla kucharza zawsze otworem stać musi. *Świtk. Bud.* 100. Przed obiadem poszliśmy do apteczki, tam w niezliczonych rodzajach wódek, konfitur, przysmaczków, wybrał niektóre, i napił się wódki. *Kras. Pod.* 1, 18. *Kras. Doś.* 49. Domowa apteczka żony mojéj nietylko od wódek i przysmaczków, ale i od lekarstw. *Kras. Pod.* 2, 182. APTEKARCZYK, a. m. czeladnik aptekarski, ein Apothekerlehrling, Gesell. W téj aptece zawsze robi 300 aptekarczyków, a 18 samych mistrzów. *Star. Dw.* 29. *Birk. Domin. O. b.* APTEKARKA, i, ż. żona aptekarza; trudniąca się aptekarstwem, lekarka, die Apothekerinn. *Ross.* аптекарша; *Boh.* apatykařka. n. p. Córki wasze brać będzie w aptekarki i w kucharki. *Budn.* 1. *Sam.* 8, 13. (aby gotowały rzeczy wonne. *Bibl. Gd.*). APTEKARSKI, a, ie. od aptekarza, do aptekarstwa należący, Apoteker =. *Boh.* apatykařski; *Ross.* аптекарскій; n. p. Funt aptekarski. *Krup.* 5, 235. *Wspomina statut aptekarską phrasin, albo termin, że zwykli aptekarze *quid pro quo* przedawać, *Sarn.* 299. Rejestr aptekarski = przesadny, gdzie wszystko za drogo, eine übertriebene Rechnung. APTEKARSTWO, a. n. sztuka aptekarska, die Apothekerkunst. *Boh.* apatykarstwj. Związek aptekarstwa z chymią. *N. Pam.* 1, 5. *Mon.* 73, 525. *Hrbst. Odp. Pp.* APTEKARZ, a. m. ten co lekarstwa przygotowywa i one przedaje, (lekoskładacz, lekowar, lekodziéj), der Apotheker. *Sor.* 1. optekar, žawbnik; *Sor.* 2. haptikar, haptejkar; *Słow.* apatekař; *Węg.* patikàs, patikaros; *Ross.* аптекарь; *Eccl.* аптикарь; *Boh.* apatykař, ljkostrugce; *Vind.* apathekar, *Carn.* sdravinar, sdravnishar; *Croa.* apatekar, patekar, likodelavecz; *Dal.* likoprodalacz; *Rag.* ljekoprodálaz. n. p. Aptekarz czyni i składa lekarstwa. *W. Syr.* 38, 7. Mądry aptekarz ma w cenie zioła. *Past. F.* 193. APTEKARZĘTA *l. mn.* szydząc: dzieci aptekarskie. Apothekers Kinder. APTEKARZÓWNA, y. ż. żona aptekarza, die Frau des Apothekers, die Apothekerinn.

APULIA, ii. ż. prowincya włoska, Apulien. APULCZYK, a. m. rodowity z Apulii, aus Apulien gebürtig. *Birk. Dom. O. b.*

AR.

ARAB, ARABCZYK, *ARABIANIN, ARABIN, a. m. z Arabii rodem, ein Araber. *Croa.* Arap, Harap, Harapin; *Slav.* Arepini; *Karn.* Arapin, harap; *Ross.* Аравитянинъ, Аравлянинъ; (por. арапъ = murzyn); n. p. Arabin. *Stryjk. Tur. G.* 3. Arabianin. *Budn. Jes.* 13, 20. §. nagannie: Barbarzyniec, okrutnik, ein Barbar, ein Grausamer. Zanieś ten list do tego Żyda, do tego Araba. *Tea.* 12. *b.* 41. §. Koń Arab-

ski, ein Arabisches Pferd. Pod nim smukły arabczyk, dla bodźca ostrogi, Zwinawszy się, obalił kilku w rynsztok z drogi. *Zab.* 12, 168. *Zabł.* — ARABESK, u. m. pewny gatunek malowania dziwacznych figur, zwikłanych i pomieszanych latorośli, liści, Arabesken. ARABESKOWY, a, e. t. j. do tego kształtu malowania należący, n. p. pokój arabeskowa robota czyli arabeskami ozdobiony, Arabesken-Mahlerey. ARABIA, ii. ż. Kraj w Azyi, Arabien. *Slav.* Arapska; *Ross.* Аравія. n. p. Arabia trojaka, opoczysta, pusta i szczęśliwa. *Gwagn.* 695. ARABKA, i. ż. Kobieta z Arabii rodem, die Araberinn, (*Ross.* Арапка = murzynka). ARABSKI, a, ie. t. j. z Arabii pochodzący, Arabisch, aus Arabien. *Ross.* Аравійскій, Арабскій; *Croa.* harapinszki. n. p. konie Arabskie, między wszystkiemi najpiękniejsze. *Kl. Zw.* 1,160. *Sław.* arabski bob = kawa. §. Gada po Arabsku = językiem niezrozumianym. *Oss. Wyr.* er spricht eine unverständliche fremde Sprache.

ARAK, u. m. wódka z ryżu. *Kl. Rośl.* 3, 144. der Arak. (*Slaw.* rakja. *Turec.* araki = gorzałka. *Paszk. Dz.* 135). ARAKOWY, a, e. t. j. z Araku, von Arak, Arak=.

ARALD *ob.* Herold.

ARAP *ob.* Harap.

*ARAS *ob.* Rasa.

ARAUZYA, yi. ż. Xięstwo, das Herzogthum Oranien. ARAUZYAŃSKI, ARAUZYKAŃSKI, a, ie. t. j. Arauzyi się tyczący, Oranisch, von Oranien. n. p. Xiążę Arauzyański. *Tr.* Xięstwo Arauzyańskie. *Dyk. G.*

ARBEJTER, tra. m. żywcem z Niemieckiego der Arbeiter, robotnik; osobliwie górniczy robotnik, górnik, der Bergknappe. *Tr.*

ARBITER, tra. m. z Łac. 1. Rozjemca, rozeznawca, rozprawca. *For.* 445. sędzia polubowny, jednacz stron, pośrzednik, der Schiedsrichter. Spuściły się strony na rozsądek obranych od siebie arbitrów, którzy sprawę tę zakończyć mieli. *Nar. Hist* 5. 460. *2. Świadek przy rozprawach publicznych, ztąd *remotis arbitris*, bez świadków. *Farr.* 445. pod czas ustępu; die Zeugen, Zuhörer bey öffentlichen Verhandlungen. Arbitrowie w sądzie, są albo osoby ciekawością ujęte, albo pacyenci czyli czekający spraw swych przywołania. *Ostr. Pr. C.* 2, 24. Tak się zwali i przytomni sessyom sejmowym, nie należący do składu sejmowego, Reichstagszuhörer. Że wiele posłów, dla nacisku arbitrów, nie mogli na swe dostać się miejsca; marszałek upraszał tychże arbitrów o ustąpienie z izby. *Dyar. Gr.* 22. ARBITRIUM *liberum*, dobrowolna wola, wolna wola. *Sak. Dusz.* 79.

ARBUZ, HARBUZ, KARBUZ, GARBUZ, a. m. *cucurbita citrullus Linn.* die Netzmelone, Wassermelone. *Jund.* 467. *Croa.* gerchka; *Slav.* lubenica. (*por.* Łac. arbutus). n. p. Harbuzy są białe i zielone, okrągłe i podługowate, podobnież melonom wychowują się; obfite na Podolu i Ukrainie. *Kl. Rośl.* 1, 224 i 170. ARBUZOWY, a, e. t j. z arbuza, von Wassermelonen. *Ross.* арбузный.

ARCABY *ob.* Warcaby.

ARCEMBERSKI *herb.* jeleń na szachownicy. *Kurop.* 3, 5. z Pomeranii; ein Wappen.

*ARCERZ, *ob.* Harcerz.

ARCH-, ARCHI-, ARCY-, z Greck. (ἀρχή początek, zwierzchność) wszystkim prawie późniejszym językom wspólne, pomimo tego że w tym i owym, rozmaicie są głoski poprzemieniane, jakoto *Ger.* Erz=; *Ital.* arci-; *Hisp.* arco-; *Gal.* archi-; *Angiel.* arch-; *Sved.* erta-; *Dun.* aerts-; oznacza najwyższy stopień; a niekiedy nawet coś jeszcze nad najwyższy, *ob.* Arcybiskup, Arcyksiążę, arcyszalbierz, arcyzłodziej. — Do dostojeństw hierarchii Greckiej, przykłada się nie arcy-, ale archi-, n. p. Archiepiskop, Archimandryta. *ob.* Arcy.

*ARCHAIZM, u. m. t. j. przestarzały sposób mówienia, ein Archaismus. *Slov.* starožitnochwal.

ARCHANDRYA, yi. ż. *ARCHANDZA, y. ż. (może wyraz ten jest złożony z dwóch greckich t. j ἀρχή i ἀνδρεία, zwierzchność i męztwo znaczących), niby mnóstwo najcelniejszych mężów, orszak, rzesza, tłum, gawiedź, ein großer Haufen Leute, ein Gefolge, ein Schwarm. (*Vind.* drushba, drushtvu, sprewod). Omdlałego Króla wziąwszy archandza dworska, niosą na pałac. *Pot. Syl.* 345. Przyjdą ciotki, wujowie, stryjowie i cała archandrya pokrewieństwa. *Tea.* 33, *d.* 6. Psy, pasterze i z waszą archandryą całą, Szczekacie na mnie, gdzie tylko możecie. *Zab.* 13, 274. *Tręb.*

ARCHANIELSKI, a, ie. t. j. archaniołów się tyczący, die Erzengel betreffend. Zwiastowanie archanielskie. *Biał. Post.* 96. ARCHANIELSTWO, a. n. godność archanielska, das Erzengeltum, die Erzengelschaft. ARCHANIOŁ, a. m. wyższego stopnia anioł, der Erzengel. *Eccl.* архангелъ, чиноначальникъ; *Croa.* arkangel; *Dal.* arkangeo; *Vind.* arhangel, vishiangel; *Carn.* hirangel.; *Boh.* archangel; *Slov.* arhanďel, *Hung.* arkangyel. n. p. Michał archanioł, *Budn. Jud.* 9. Bóg posyła do Panny nie lada anioła, Lecz mocarza swego, onego archanioła. *Pieśń Kat.* 3. (Gabryela). *przen.* Archanioł między swemi, jakoby nad wszystkich wzięty, najwięcej znaczący, pan nad pany.

ARCHIDYAKON, *ARCYDYAKON, *ARCYDZIAKON, *ARDZIAKON, a. m. (w Grec. διάκονος, wszelki posługacz, posłaniec) w kościele pewna dostojność, der Archidiakonus. *Boh.* arcygahen; *Ross.* архидіаконъ; *Croa.* jesprist; *Eccl.* первослужитель. n. p. Archidyakonowie mają być dozorcami nauki i wszystkich obrzędów kościelnych. *Modrz. Baz.* 525. Arcydziakon. *W. Post. w.* 3. 481. Ardziakon. *Herb. Stat.* 149. *Sarn. Stat.* 212.

ARCHIDYECEZYA *ob.* arcybiskupstwo.

ARCHIEREJ *ob.* Arcybiskup w Greckim kościele. ARCHIEREJSKI *ob.* Arcybiskupi, erzbischöflich. n. p. Palliusz albo płaszcz archierejski. *Fund.* 9.

ARCHIKONFRATERNIA, ii. ż. bractwo duchowne wyższego rzędu, eine geistliche Erzbrüderschaft. Jest w Rzymie u Ś. Marcella archikonfraternia Ś. Krzyża. *Warg. Wal.* 308.

ARCHIMANDRYTA, y. m. przełożony klasztoru Greckiego *Stebel.* 2, 433. der Archimandrit in der Griechischen Kirche, der Abt. *Ross.* архимандритъ, архимандритскій ARCHIMANDRYCKI; архимандрія ARCHIMANDRYCTWO, Opactwo.

ARCHIPELAG, u. m. przedtém samo tylko morze egiejskie; teraz każde morze wiele wysep mające. *Wyrw. G.* 14. wielowysp, der Archipelagus, ein Archipelagus, ein Meer wo viele Inseln sind.

ARCHITEKT, a. m. z Greck. ἀρχιτέκτων, t. j. ἄρχων τεκτόνων, przewodnik, naczelnik budowy; budowniczy, bu-

downik, der Architekt, der Baumeister. *Ross.* архитекторъ, строитель. n. p. *Górn. Dw.* 110. *Jabł. Tel.* 312. ARCHITEKTOŃSKI, a, ie, t. j. budowniczy, Architektonisch. n. p. kolumny architektońskie. *Zab.* 9, 113. *Zabł.* - Architektońska nauka: ARCHITEKTURA, y. ż. budownictwo, kunszt budowniczy. *Kras. Zb.* 1, 106. die Baukunst. *Eccl.* зодчество, домоздательство; *Vind.* sidarska viednost, zimpraska umetalnost.

'ARCHITRYKLIN, a. m. z Łac. 1. główny pokój, sala; das vornehmste Zimmer, der Saal. W królewskie przybytki wszedłszy, obaczysz przodki twoje wszystkie, W architryklinie, z dawności bez skazy, Królów obrazy. *Kochw.* 366. 2. przełożony domowego gospodarstwa, der Haushofmeister. Skosztował architryklin wody, i zowie oblubieńca architryklin, pytając... *Budn. Jan.* 2. 9. (przełożony wesela. *Bibl. Gd.*)

ARCHIWUM *nieodm.* n. *ob.* Metryka.

ARCY, w pospolitéj mowie używa się jako *przysłówek*; najczęściéj jednak w połaczeniu z innemi wyrazami (*por.* Archi-), i znaczy: bardzo, wiele, nadzwyczajnie, w wysokim stopniu, naj-; sehr, ganz besonders, ausgezeichnet, erz-; *Slovac.* arci; *Boh.* arcy, pra-, n. p. prasselma; *Bosn.* pri-, prem-; *Eccl.* все-, много-, *Ross.* пре-; (*por.* Franc. très-), очень, все-; *Sorab.* 1. yarc. Teraz się widzę, nieprzyjaciele arcy zpoteżnili. *Jabł. Buk. II.* 2. Z niego arcy dobry człowiek.

ARCYBISKUP, a. m. najpierwszy biskup, der Erzbischof. *Boh.* arcybiskup; *Slavon.* arcibiskup; *Vind.* vishishkof; *Carn.* hiroshkof; *Croat.* weliki biskup, ersheg; *Hung.* ersek; *Dalm.* ersik; *Eccl. i Ross.* архіепископъ, архіерей, святитель, священноначальникъ, первопрестольникъ; (metropolita, archiepiskop, archierej). Arcybiskupi, których też metropolitami zowią, mają pod sobą wielu biskupów. *Kuczb. Kat.* 2, 629. Arcybiskup Gnieźnieński, prymas królestwa. *Vol. Leg.* 1, 171. ARCYBISKUPI, ia, ie, do arcybiskupa należący, erzbischöflich. *Boh.* arcybiskupský; *Ross.* архіепископскій, архіерейскій, святителевъ, святительскій. n. p. ubiór arcybiskupi. ARCYBISKUPSTWO, a, n. urząd czyli godność arcybiskupia i włości pod rządem arcybiskupa zostające, das Erzbisthum, die Erzbischofswürde. *Slova.* arcibiskupstwo; *Boh.* arcybiskupstwj; *Dal.* ersekia; *Hung.* erseksék; *Eccl.* i *Ross.* архіепископство, архіерейство, архіепископія, священноначаліе, святительство. Mieczysław dwa arcybiskupstwa, Gnieźnieńskie i Krakowskie założył. *Krom.* 59. W arcybiskupstwie Gniezn. nie wolno było Żydom mieszkać.

'ARCYBOŻNIK, a. m. przełożny bożnicy żydowskiéj, arcyszkolnik, ein Synagogenältester. Jeden z arcybożników. *W. Mar.* 5, 22. 1. *Leop. Łuk.* 13, 14. *t. Act. Apostol.* 18, 8. (jeden z przełożonych bożnicy. *Bibl. Gd.* Arcyszkolnik. *Budn.*) ARCYBOŻNICZY, a, e. tyczący się owego przełożonego, den Synagogenältesten betreffend.

ARCYCELNIK, a. m. przełożony nad celnikami, najstarszy z celników, der Oberste der Zöllner. Zacheusz arcycelnik. *Sk. Kaz.* 452.

ARCYCZEŚNIK, a. m. najpierwszy podczaszy, n. p. Państwa Rzymskiego czyli rzeszy Niemieckiéj, król Czeski. *Wyrw. G.* 218. der Erzmundschenk.

'ARCYDYAKON, 'ARCYDZIAKON, *ob.* Archidiakon.

ARCYDZIĘGIEL, gla. m. *archangelica*, ziele korzenia większego, mięższejszego nad inne dzięgle. *Syr.* 98. Pommerische Angelica.

ARCYDZIEŁO, a. n. dzieło wyborne, celujące inne, (*por.* naczelne dzieło) chef d'oeuvre, ein Meisterstück. Telemak xiążka Fenelona, jest to arcydzieło Minerwy. *Stas. Num.* 1, 48.

ARCYGRZESZNIK, a. m. w grzechach celujący innych, ein Erzsünder. *Boh.* arcyhrissnjk.

ARCYHERETYK, ARCYKACERZ, a. m. w kacerstwie celujący innych; ein Erzketzer. *Sorab.* 1. arcżkheczař. Niektórzy arcykacerze przekładają się nad ojce święte. *W. Post. w.* 2, 336. ARCYKACERMISTRZ, a. m. naczelnik kacerzy, *haeresiarcha*, *princeps haereticorum*. *Farr.* 382. ein Sectenhaupt, Ketzerhaupt. *Eccl.* ересеначальникъ.

ARCYKANCLERZ, a. m. der Erzkanzler. Gdy podkanclerze brali niekiedy tytuł *Cancellarius alter*, dawano kanclerzom wielkim tytuł arcykanclerzów. *Pias.* 95. *Czack. Rekp.* ARCYKANCLERSKI, a, ie, erzkanzlerisch. ARCYKANCLERSTWO, a. n. godność czyli dostojeństwo arcykanclerskie, das Erzkanzlerthum.

ARCYKAPŁAN, a. m. Kapłan wyższéj dostojności, ein Erzpriester. *Boh.* arcyprisst; *Croa.* jasprish; *Vind.* vishi far, visoki meshnik; *Eccl.* i *Ross.* священнопроповѣдникъ, **пръвосвященникъ.** n. p. Był on arcykapłanem pogańskim, t. j. najwyższym dozorcą kościołów i nabożeństwa pogańskiego. *Otw. Ow.* 655. Wielebnéj braciéj, arcybiskupom, opatom, przeorom, arcykapłanom i innym kościoła prałatom. *Birk. Dom.* 119. być arcykapłanem, *Eccl.* святительствовати. ARCYKAPŁAŃSKI, a, ie, erzpriesterlich. *Eccl.* i *Ross.* священноначальническій, первосвященническій, первосвященниковъ; arcykapłańskie dostojeństwo: ARCYKAPŁAŃSTWO, a. n. das Erzpriesterthum. *Ross.* первосвященство.

ARCYKRÓL, a. m. król królów, der König der Könige. Arcykrólu wszechmocny, racz wejrzeć na nas. 1. *Leop.* 3. *Mach.* 2.

ARCYKSIĄŻĘ *ob.* Arcyxiążę.

ARCYŁGARZ, a. m. kłamca w najwyższym stopniu, ein Erzlügner. *Boh.* stolhař. ARCYŁGARKA, i. ż. eine Erzlügnerinn.

ARCYLICHWIARZ, a. m. ein Erzwucherer. *W. Post. w.* 2, 368. ARCYLICHWIARKA, i. ż. eine Erzwucherinn.

ARCYŁOTR, a. m. łotr największy, ein Erzlotterbube. Był ich łotrostwa wodzem, a jednym słowem mówiąc, arcyłotrem. *Groch. W.* 202.

ARCYMALARZ, a. m. celny, przedni malarz, mistrz malarzów, ein vorzüglicher Mahler. Malarz mię głową trafił; lecz rozumu w głowie arcymalarz nie trafi. *Groch. W.* 578.

ARCYMARSZAŁEK, łka, m. najwyższy marszałek; Marszałek Wielki. *Czack. Rekp.* der Erzmarschall. Arcymarszałkiem państwa Rzymskiego, Elektor Saski. *Wyrw. G.* 218. ARCYMARSZAŁKOWSKI, a, ie. Erzmarschall-. ARCYMARSZAŁKOWSTWO, a. n. dostojeństwo arcymarszałkowskie, die Erzmarschallschaft, das Erzmarschallthum.

ARCYNAUKA, i. ż. nauka główna, eine Hauptwissenschaft. Polityka, która rządzi Rzeczplitą, jest najprzedniejszą i arcy-

nauką między wszystkiemi. *Petr. Et.* 5. Te nauki które są arcynaukami, godniejsze też są od tych, które im tylko służą, n. p. sztuka żołnierska godniejsza nad jezdeczną *t. t.* 2.

*ARCYOĆIEC, *Boh.* arcyotec *ob.* Patryarcha.

ARCYODSZCZEPIENIEC, pieńca. m. arcykacerz, głowa odstępców kościoła, ein Haupt der Abtrünnigen. Sprośnym się arcyodszczepieńcem i fałszerzem brzydzim. *Sk. Dz.* 851.

ARCYOFIAROWNIK, a m. *Budn. Mat.* 25, 47. arcykapłan, der Erzopferpriester, Oberopferpriester. ARCYOFIAROWNIKOWY, ARCYOFIAROWNICZY, a, e. t. j. arcykapłański, erzpriesterlich. *Budn. Łuk.* 22, 50. *t. Mat.* 26, 51.

ARCYPASTERZ, a. m, pierwszy z pasterzów, der erste unter den Hirten, der Erzseelenhirte, der Oberpastor. *Ross.* пастыреначальникъ. Papieżu, arcypasterzu kościoła, wspomóż! *Sk. Dz.* 759.

ARCYPODKOMORZY, ego. m. *archicamerarius*, podkomorzy wielki; *Sulikow. Comment. dedic. Czack. Rękp.* der Erzkämmerer. Arcypodkomorzym państwa Rzymskiego, Elektor Brandeburski. *Wyrw. G.* 218. ARCYPODKOMORSTWO, a. n. dostojeństwo arcypodkomorzego, die Erzkämmererwürde, die Erzkämmerschaft.

ARCYPODSKARBI, iego. m. podskarbi wielki, der Erzschatzmeister, Großschatzmeister. Arcypodskarbim państwa Rzymskiego Elektor Palatyński. *Wyrw. G.* 218. ARCYPODSKARBSTWO, a. n. das Erzschatzmeisterthum.

ARCYROZBÓJNIK, a. m. łotr największy, ein Haupträuber, Räuberhauptmann. Arcyrozbójnik morski. *Cn. Th. Archipirata.*

ARCYSTOLNIK, a. m. Podstoli wielki, der Erztruchseß, Erztafeldecker. Arcystolnikiem państwa Rzymskiego Elektor Bawarski. *Wyrw. G.* 218.

ARCYSZELMA, y. m. oszust, zdrajca główny, ein Erzschelm, Erzverräther. *Slav.* arciselma, wisiwana, prefukana selma; *Boh.* prasselma.

ARCYSZKOLNIK *ob.* Arcybożnik.

ARCYWRÓG, a. m. herszt czartów, der Oberste der Teufel. Czart arcywróg, który był nazwanym w niebie od przywodzenia rokoszan szatanem. *Przyb. Milt.* 9. *ib.* 15.

ARCYXIĄŻĘ, ęcia, m. der Erzherzog. *Boh.* arcykniže; *Slov.* arcikniža; *Vind.* vishivaivodar. ARCYXIĄŻĘCY, a, e. ARCYXIĘSKI, a, ie. erzherzoglich. Arcyxięsko-Austryacki kanclerz. *N. Pam.* 21. 368. ARCYXIĘŻNA, y. ż. żona arcyxiażęcia, die Erzherzoginn. *Boh* i *Slov.* arcykneżna. ARCYXIĘŻNICZKA, i. ż. córka arcyxiażęcia, die erzherzogliche Prinzessinn. ARCYKSIĘSTWO, a. n. 1. jako imię zbiorowe, familia arcyxięska, der Erzherzog mit seiner Gemahlinn. Arcyxięstwo przyjechali do Pragi. 2. Prowincya należąca do Arcyxiążęcia, das Erzherzogthum. n. p. Rakuskie albo Austryackie, jedno na całym świecie. *Wyrw. G.* 121. *Boh.* arcyknjžestwj; *Vind.* vishivaivodstvu.

ARCYZDRAJCA, y. m. toż samo co arcyszelma, głowa łotrów, ein Hauptverräther, Erzbetrüger. *W. Post. w.* 2, 368.

ARCYZŁODZIEJ, eja. m. główny, doskonały złodziej, ein Erzdieb. *Boh.* prazlođeg; *Sor.* 1. arcypaduch. *Lat.* trifur.

ARENDA, AREDA, *HARENDA, y. ż. 1. Ugoda względem przejęcia dochodów cudzych na swoje użycie za pewną opłatą, dzierżawa; der Pacht. W *Łac. średniej* arenda; *Ger.* Renten; (*por. Franc.* les rentes = dochody); *Croa. Carn. Hung.* arenda; *Vind.* arenda, saarendanje, najemshina, najemnost, najemlenje, navsteje; *Ross.* аренда, кортома, картома, откупъ. Cło arendą trzymać. *Warg. Cez.* 12. Włości od Cesarza arendą trzymać. *Kłok. Tur.* 205. Arendą dzierżeć. *Baz. Hist.* 45. O dzierżawie czyli arędzie dóbr. *Fam.* 83. 593. Arendą się bawić, dzierżawą chodzić. *Dwor. E.* 2. Nie psuje wcale gruntu; ale idzie na arede. *N. Pam.* 22, 91. W arendę puszczać. *Kras. Podst.* 2, 199. Arendą co dać. *Min. Ryt.* 4, 136. §. umówiony czynsz, opłata, iścizna, kwota ugodzona, das Pachtgeld, der Pachtzins. Arendę płacić; opóźniać się z arendą t. j. z zapłatą za arendę. – *Uwaga.* Wyraz ten arenda spodlony jest teraz niejako, i spadł jedynie na arendujących karczmy, a zwłaszcza na trzymających propinacyą dóbr; przeto = Szynkownia, karczma, die Schenke, der Krug. Pan przykazał chłopom, by nie pili tylko na harendzie. *Comp. Med.* 395. Nie wychodzi na krok z arendy, t. j. ustawicznie w karczmie siedzi, pije. *Oss. Wyr.* ARENDARKA, i. ż. Kobieta na siebie arendę trzymająca, lub też żona arendarza, die Pächterinn. *Ross.* откупщица. Damy, ekonomią wieśniaczkom tylko, arendarkom, przyzwoita być mienią. *Zab.* 16, 16. ARENDARSKI, a, ie. do arendarza należący, Pächter=. *Ross.* откупщиковъ. ARENDARZ, a. m. 1. dzierżawca, najemnik dóbr; der Güterpächter, der Pächter. *Carn.* arendavz; *Croa.* arendar; *Hung.* arendas; *Vind.* arendar, arendavez, samitnik, samituvauz, najemauz, najemlovez, najemlar, navsetnik; *Ross.* арендаторъ, откупщикъ, картомщикъ, повѣренный. Dóbr w arendę nie puszczam; bo wątpię, iżby arendarz tę miał ludzkość względem poddaństwa, która pan ich mieć powinien. *Kras. Pod.* 2, 199. Kiedyż arendarz kosztu dla dziedzica waży? *Pot. Pocz.* 3. §. arendujący karczmę, lub też samę tylko propinacyą, der Schenkenpachter auf dem Lande, der den Verkauf der Getränke in Pacht hat. Żydzi zwyczajni arendarze propinacyi. ARENDATOR, a. m. arendujący publiczne dochody, der Pächter öffentlicher Einkünfte. Arendatorowie, którzy najmują cła, myta i t. d. jak u Rzymian *publicani. W. Post. w.* 3, 593. ARENDATORKA, i. żona arendatora. ARENDATORSKI, a, ie. tyczący się arendatora, den Pächter der öffentlichen Einkünfte betreffend. ARENDOWAĆ, ał, uje. *cz. nied. jedn.* zaarendować *dok.*, puścić w arendę, w dzierżawę, zadzierżawić, nająć komu; einem in die Pacht geben, verpachten. *Croa.* arenduvati; *Carn.* aréndavati; *Vind.* arendati, saarendati, arenduvati; samitati, najemati; *Ross.* кортомить, кортомлять. Żydom browary arendują. *Haur. Sk.* 29. Znajomemu, nie hołocie, trzeba arendować. *Gost. Ek.* 142. §. arendować od kogo, brać od kogo w arendę, mieć w dzierżawie, von jemanden pachten. *Vind.* navseti; *Ross.* откупить, откупать. Przez rok arendując więcéj zyskał, niż inni co po kilka lat arendowali. ARENDOWNY, a, e. do arendy należący, die Pacht betreffend. *Ross.* откупленный, откупный.

AREOPAG, u. m. z Grec. (Ἄρειος Πάγος, Marsowy pagórek) sąd najwyższy Rzeczypltéj Ateńskiéj, i miejsce, na którém się ciż sędziowie zgromadzali. *Skrz. Hist.* 87. der Areopag.

ARESZT, u. m. zatrzymanie urzędowe rzeczy lub osoby, der Arrest, die Arretirung, der Beschlag, Verhaft. (*Ross.* арестъ; *Boh.* arest, zatkyne, stawunk; *Sor.* 1. rest; *Croat.* arest, rest, zasztavek, zasztavlenye; *Slavon.* resht, reshtana, zátvor; *Carn.* arest, narka; *Vind.* jezha, jetnina, vjetje, vjemanje). Areszt albo szperunek, zapowiedź osoby albo jéj dóbr przez sługę urzędowego z sędziego rozkazu. *Sax. Porz.* 117. Areszt kłaść na rzeczy drugiego. *Chełm.* 149. Areszt kondemnaty, wstrzymywanie wzdania, i sądowe o nię rozprawianie. *Czack. Rękop.* §. przytrzymywanie, więzienie, die Arretirung, der Arrest, die gefängliche Anhaltung. Areszt mi dano, warty przy mnie osadzono. *Tea.* 44, 87. W areszcie siedzieć; do aresztu wziąć. §. miejsce aresztu, więzienie, koza, klatka. *Oss. Wyr.* das Gefängniß, der Ort des Arrests. ARESZTANT, a. m. ARESZTANCIK, a. m. *zdrobn.* więzień, człowiek przytrzymany, der Arrestant, der Gefangene. Brawura ten, po różnych kozach aresztant. *Mon.* 65, 360. *Carn.* arestant; *Croa.* szuszeny; *Ross.* арестантъ. ARESZTANTKA, i. ż. białogłowa do więzienia wsadzona, die Arrestantinn. ARESZTOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk. jedn.* zaaresztować, *dok.* rzeczy zapowiedzią przytrzymywać, zapowiadać, mit Arrest belegen, Arrest worauf legen. (*Ross.* арестовать; *Carn.* arestujem; *Croa.* arestuvati, zastaviti, zastavlyam; *Dalm.* usztaviti, usztavlyam; *Vind.* sajezhuvati, saperpreti.) Pieniądze gdyby od inszych kredytorów były aresztowane. *Chełm. Pr.* 133. §. przytrzymywać kogo, więzić; arretiren, gefänglich einziehen. Aresztować kmiecia w mieście za długi, nie godzi się. *Vol. L.* 1, 361. Żaden nie ma być aresztowanym, który ma czym płacić. *Chełm.* 147. ARESZTOWNY, ARESZTOWY, a, e, aresztu się tyczący, Arrest=. pozew aresztowny, *citatio realis*, którym winowajca do sądu stawiony bywa, lub rzeczy jego aresztują się. *Ostr. Pr. C.* 2, 39. (*por.* Licowy pozew).

ARFA, *ob.* Harfa.

*ARGENTERYA *Tr. ob.* srebra, das Silbergeräthe.

ARGUMENT, u. m. z Łac. ARGUMENCIK, u. m. *zdrobn.* dowód. *Farr.* 450. der Beweis, Beweisgrund. §. zadanie wywiedzione albo do wywodu podane. *Kras. Zb.* das Beweisen. ARGUMENTACYA, yi, ż. dowodzenie, wywodzenie, przytaczanie dowodów, wywód, die Beweisführung. Z jego argumentacyi poznałem, że jest matematykiem. ARGUMENTOWAĆ *ob.* dowodzić. *ARGUMENTULAK, a. m. subtelnie dowodzący, w dowodach szperacz, subtelniś, ein spitzfindiger Grübler, Raisonneur. O mili dyalektykowie, naprzeciw jasnemu pismu Ś. argumentulacy. *Herb. Art. C.* 2.

*ARKA, i. ż. z Łac. skrzynia, lada, der Kasten, die Lade. W starym zakonie arka, skrzynia, w której było przykazanie boże. *Rej. Apo.* 98. §. Arka Noego. *ob.* Korab.

*ARKABUZ, *HARKABUZ, a. m. *ARKABUZIK, a. *zdrobn.* z Włosk. rusznica, muszkiet, broń ręczna ognista, *Włod. Dudz.* 32. eine Büchse, Feuerbüchse, Karrenbüchse. Strzelba ognista najdawniejsza, długości flinty lub muszkietu, osadzona na lawecie. *Papr. W.* 1, 466. Zakazujemy przy dworze hospodarskim z broniami chodzić, zwłaszcza z rusznicą, z harkabuzem. *Stat. Lit.* 11. Z arkabuza wystrzelił. *Sax. Post.* 45. arkabuzy donośne. *Zimor. Siel.* 245. Dla synaczka kazał narobić, arkabuzików, działek. *Wys. Ał.* 34. (*por.* Półhak). §. toż samo co arkabuzer. *ARKABUZER, *ARKABUZYR, *ARKABUZ, a. m. żołnierz arkabuzem uzbrojony, der Büchsenschütze. Stoją w kirysach oni kawalerowie, Usarze dzielni i arkabuzowie. *Auszp.* 19. Do jazdy cięższéj należą arkabuzyrowie, którzy arkabuzów czyli muszkietów do boju używają. *Papr. W.* 2, 271. Wszyscy z rusznicami albo arkabuzyrowie. *Star. Dw.* 34. Jazdę pod tytułem arkabuzerów, jako milicyą mniéj potrzebną, zwijamy. *Vol. Leg.* 5. 74.

ARKADA, y. ż. z Franc., frambuga. *Dudz.* 44. podsklepienie a osobliwie mostowe, lub na którém gmach jaki spoczywa; eine Arcade, Bogenwölbung. Most murowany powinien być wysoki i w arkadzie szeroki. *Świtk. Bud.* 517.

1. *ARKAN z Łac. *ob.* Tajemnica, Sekret.

2. ARKAN, u. m. Wędzidło czyli raczej postronek, którym łapią konie nieujeżdżone, eine Schlinge Pferde zu fangen. *Ross.* арканъ. Na jarmarku Łowickim, konie dzikie z Ukrainy, arkanami łapią w ogrodzeniu, i do kupca bliżéj przyprowadzają. §. Wędzidło, uzdeczka, pęto, der Zaum, die Fessel. Rumaki chciwe biegu, arkany mocne targają. *Bardz. Luk.* 8. Trzech nieprzyjacioł arkanem strzynożywszy, Królowi przyprowadził. *Pot. Pocz.* 504. §. Wszelkie wędzidło, więzy, hamulce, niewola, Zaum, Fesseln, Banden. Kmieć i szlachcic w arkan idzie społem, Matki z córkami dostają się w łyka. *Jabł. Buk. Q.* Ojciec młodość moję w ścisłym ujeżdżał arkanie. *Hor. Sat.* 98. Twe serce cudza żonka trzyma na arkanie. *t.* 249.

ARKAS, a. m. galareta mléczna, (która się robi) gdy mléko słodkie zagotowawszy, cytryną napuścisz. *Wiel. Kuch.* 396. Milchgalerte.

*ARKTYCZNY, a, e. z Łac.-Greck. *arcticus* (ἄρκτος= niedźwiedź, znak niebieski)= ku północy leżący, północny; nördlich, nach Norden liegend. Kraje arktyczne. *Dyk. G.* ku biegunowi północnemu leżące.

*ARKUS, a. m. w ogrodach łuk, łęk, obłąk, in den Gärten, ein Bogen, Bogengewölbe, eine Pforte. Arkusy po ogrodach, tryumfalne bramy, mogą być na końcu ulic dawane. *Kluk. Rośl.* 1, 77. ARKUSZ, a. m. ARKUSZEK, szka. m. *zdrobn.* Wszelka massa na długość i i szerokość rozpostarta, osobliwie zaś papieru karta téj wielkości, jaką jéj w papierni nadano, ein Bogen Papier. *Boh.* i *Slov.* arch; *Croa.* arkush; *Hung.* arkos; *Vind.* list, odjemik, plahtiza, *Slavon.* folj; *Ross.* листъ бумаги. Libra papieru ma arkuszy 25. *Sols. G.* 135. Arkusz papieru steplowanego. *Vol. L.* 8. 145. Arkuszami, po arkuszu, Bogenweise. Pół arkusza, ein halber Bogen. Na arkuszu by tego nie spisał, t. j. mało na to i arkusz, t. j. rzecz długa, obszerna. – Arkusz dzieli się na półarkusze, ćwiartki, pół-ćwiartki. §. arkusz waty, t. j. płat wielkości znacznego arkusza, z bawełny spojonéj gumą czyli wodą klejową, ein Stück Watte. Wata kupuje się arkuszami, (na arkusze); za arkusz płaci się od 2 do 3 złotych. §. arkusz blachy, kawał czworograniasty, Eine Blechtafel. ARKUSZOWY, a, e, wielkości arkusza, lub ar-

kusza się tyczący, den Papierbogen betreffend, Bogen=Folio=. Rejestra w arkuszowéj formie oprawne. *S. Grodz.* 2, 157. ARKUSZYSKO, a. n. *zgrb.* wielki a nieforemny arkusz, ein großer häßlicher Bogen Papier.

ARLEKIN, a. m. ARLEKINEK, nka. m. *zdrbn.* z Włosk. śmieszek, błazen teatralny w sukni szachowanéj, der Hanswurst. *Ross.* арлекинъ, гаеръ. Kto téż miewa powagę w stroju arlekina? *Zab.* 14, 30. – *Przen.* wietrznik, wiercipięta, ein Windbeutel, Springinsfeld. Płochy obrót go wydał z arlekinów bractwa. *Zab.* 14, 52. *Boh. Kom.* 2, 17. ARLEKINADA, y. ż. *jako imię zbiorowe:* figle arlekińskie, i wszelkie żarty zwłaszcza giestami nadrobione, Possen, Hanswurststückchen. ARLEKIŃSKI, a, ie, arlekina się tyczący, n. p. suknia arl., Harlekins=, Hanswurst=; po arlekińsku, Harlekinsmäßig. Po arlekińsku ubrany. *Mon.* 69, 35. Odjęli jéj postać poważną, a po arlekińsku wystrychnęli, nalepiwszy muszek śmiesznych. *Mon.* 70, 124.

ARMATA, HARMATA, y. ż. ARMATKA, i. *zdrobn.* z Łac. *1. Broń, oręż, zbroja równie do napaści jak i do obrony, das Gewehr, die Rüstung und allerhand Waffen. Król do Litwy według potrzeby, żywności i armaty posłał. *Krom.* 419. Kupidzie łuk wydziera, pochodnią i strzały, całą jego armatę. *Gawin. Siel.* 384. Armatę skruszyć. *Tward. Pas.* 1. Armatę na się wzięli. *Warg. Kur.* 26. Lacedemończyki albo żywo z tąż armatą z wojny się wracali, albo zabitych na téj armacie ich przyniesiono. *Warg. Wal.* 57. (tarcza). §. 2*. Amunicya, artylleryа, das Geschütz. Przełożony nad strzelbą lub armatą. *Archel.* 2, 3. Starszy nad armatą koronną. *Vol. Leg.* 3, 934. (f. arsenał). §. 3*. Wojsko morskie, armia, flota, die Kriegsflotte, die Seesoldaten. *Ital.* armada; *Vind.* morska voiska, morska armada; *Boh. Slov.* armada lodj; (*Carn. Vind. Slavon.* armada. = armia, wojsko). W Amboinie zastał armatę Hiszpańską, na któréj lud był chory. *Sk. Żyw.* 2, 251. Armatę w morze spędził wiatr pod żaglami. *Bardz. Luk.* 35. Wojsko z portu w armacie przeprawił. *P. Kchn. Orl.* 1, 204. Armata strudzona weszła na brzegi. *Żebr. Ow.* 133. Henryk przyrzekł Polakom na morzu armatę chować. *Papr. W.* 1, 246. *Uwaga.* Że wyraz ten armata, wszelkie wojsko czyli armią oznaczał, dowodem są następujące przykłady, w których jest dodane: wodna; n. p. Dwa tysiące okrętów armaty wodnéj im odjął. *Stryjk.* 47. i 49. Wyprawił armatę wodną galer półtorasta. *Biel.* 3, 74. *Gwagn.* 605. Hetmana z armatą wodną wyprawił. *Sk. Żyw.* 2, 251. *Nag. Fil.* 174. Wodne armaty Europejskich państw, zapędzone do Indyi. *Zab.* 7, 129. *Nagł.* – §. 4. Dzisiaj oznacza działo figury okrągłéj, które prochem i kulą lub kartaczami nabijają. *Papr. W.* 1, 246. die Kanone. *Vind.* kanona, strelni koss; *Carn.* i *Slav.* top; *Croa.* patantia; *Ross.* пушка, пушечка, орудіе, пищаль. Armate działa na denną sztukę, na czopową i wylotową. *Jak. Art.* 1, 138. *Łes. Mier.* 2, 240. Armaty ciężkie albo murołomy, i polowe. *Jak. Art.* 3, 285. ARMACINA, y. ż. nie wielę co warta armata, mówiąc z pogardą; mit Geringschätzung, eine elende miserable Kanone. ARMACISKO, a. n. wielka niezgrabna armata, eine ungeschlachte Kanone. ARMATNY, a, e, 1*. Zbrojny, uzbrojony, gewaffnet, gerüstet. Mieszczanie wysypani armatną gromadą, z miasta w pole wychodzą. *Tward. W. D.* 2, 179. ARMATNO *przysł.* Mieszczanie na ten huk armatno wypadli. *Zimor Siel.* 243. §. 2*. do floty zbrojnéj należący, flotowy, wojenny; Flotten=, Kriegs=. Trojańska w brzegach już cię czeka flota, Któréj armatna pilnuje piechota. *Chro. Ow.* 247. Szwedom cztery okręty armatne wziął. *Tward. W. D.* 2, 280. §. 3. Do działa, do armaty należący, działowy; die Kanone betreffend, Kanonen=. *Slav.* topovski; *Ross.* пушечный, пищальный. Narzędzia armatne, szufle, szczotki, steple i t. d. *Jak. Art.* 3, 304. §. 4. Armatny *rzeczw.* teraz nie używany = przełożony nad strzelbą czyli zbrojownią, Jenerał artylleryi, der Oberzeugmeister. Kozacy pod władzą samego starszego armatnego zostawać mają. *Vol. L.* 4, 9. ARMATURA, y. ż. zbroja około herbu, die Rüstung um ein Wappen. ARMIA, ii. ż. zbiór wojska, eine Armee. *ARMATOR, a. m. junak, samochwalca, ein Aufschneider, Prahler, Eisenfresser, Bramarbas. Pewny armator chlubił się swemi działami. *Zab.* 2, 196. ARMISTYCYUM *nieodm.* n. *ob.* Rozejm, zawieszenie broni, Waffenstillstand. *ARMOWAĆ, HARMOWAĆ, ował, uje. *cz. niedk.* i *zaimk.* uzbrajać, przygotować do wojny, rüsten, waffnen. Jęli się armować przeciw Bolesławowi. *Biel.* 98. Wydaj go nam, bośmy się na to zharmowali. *Wad. Dan.* 265. Armowanie się, znaczy zaciąganie ludzi i przygotowanie sprzętów wojennych. *Papr. W.* 1, 466. *N. Pam.* 83. 572.

AROBA, y. ż. funt Hiszpański, ein Spanisches Pfund. n. p. Cztery aroby czokolady. *Gaz. Nar.* 1, 12.

AROMA, atu. m. *Zab.* 6, 219. *ob.* Korzenie.

ARONOWA broda, ziele, *ob.* Aaronowa.

ARSENAŁ, u. m. ARSENALIK, u. z Franc. gmach przeznaczony na skład broni, zbrojownia, cekauz; das Arsenal, Zeughaus. *Carn.* orroshnishe, sbrojnishe; *Cz.* střjlnice; *Croa.* puskarnicza; *Vind.* voroshjarna; *Ross.* оружехранилище, снарядохранилище; *Eccl.* оружница, оружехранительница, збруеположница. *Jak. Art.* 3, 324. *Papr. W.* 1, 466. *Leszcz. Gl.* 116. §. Miejsce budowni okrętów, die Schiffswerfte. Arsenał ziemny, lądowy, wodny. *Ossol. Wyr.* ARSENAŁOWY, a, e, do arsenału należący, cekauzowy, das Zeughaus betreffend. (cf. Cegwart).

ARSZENIK, u. m. z Grecko-Łac. (*por.* Pers. zernich). Kruszec od dawnych półkruszcem nazwany; od niektórych poczytany za sól metaliczną. *Kl. Kap.* 2, 243. złotołusk. *Syr.* 399. Arsenik. Dla swoich własności arszenik znaczy truciznę, das Arsenikgift, Rattenpulver. *Vind.* mishenza, arsenika; *Carn.* sernek; *Rag.* siçjan; *Bosn.* siçjan, siçjanat, misçja stuppa; *Ross.* мышьякъ; *Boh.* utreych. Arszenik nie cukier choć biały. *Fred. Ad.* 69. (pozór oszukuje). Już arszeniku w cukier przymieszają. *Wad. Dan.* 106. §. w mowie potocznéj oznacza wszelką truciznę, n. p. pod miodem arszenik. *Morst.* 43. (zdradliwa to uciecha), jedes Gift überhaupt. Duszyjka smaczne pirożki gotuje, A arszenikiem po wierzchu cukruje. *Bratk. K.* 36. ARSZENIKALNY, ARSZENIKOWY, a, e, arszeniku się tyczący, lub zawierający go w sobie, Arsenikhaltig, Arsenik=. Kiżel arszenikowy daje o stal ognia z arszenikalnym smrodem. *Kl. Kop.* 2, 243.

ARSZYN, a. m. miara długości używana w Moskwie i Lwo-

wie, większa od łokcia naszego, die Arschine, ein Russisches Maaß, eine Lemberger Elle. (*Ross.* i *Eccl.* аршинъ; *Carn.* arsin; *Tur.* arsin, arsun; *Pers.* eris). Arszyn, miara Tatarska, któréj Rusini używają, dał exystencyą Lwowskiemu łokciowi. *Czac. Pr.* 1, 290. Arszyn Lwowski ma w sobie łokcia Krakowskiego ćwierci pięć. *Sols. G.* 3, 136. Szesnasta część arszyna po *Ross.* вершокъ. ARSZYNOWY, a, e, od arszyna, wielkości arszyna, Arschinen=. *Ross.* аршинный. Arszynowe gonty. *Kąck. Pas.* 18.

ARTERYA, yi. ż. żyła prowadząca krew z serca po całém ciele, żyła pulsowa, tętna, die Puls= oder Schlagader. *Krup.* 3, 2. *Kl. Zw.* 1, 32.

ARTFUL, u. m. naczynie pewne na statkach. *Haur. Sk.* 171. ein Geräthe auf den Flußschiffen.

ARTYKUŁ, u. m. z Łac. Część główna rzeczy, mowy, pisma, podział, ein Theil einer Rede, Schrift, ein Punkt, Artikel. Artykuły hetmańskie. *Vol. L.* 2, 1326, (prawa, ustawy, punkta). Artykuły Marszałkowskie. *t.* W traktatach znajdują się niekiedy i artykuły potajemne, stronom tylko do rzeczy należącym, wiadome.— Artykuły wiary. *Ktch. Gd.* 16. Glaubensartikel. *Przen.* Artykuł wiary = rzecz niewątpliwa, niezawodna, pewna, etwas Zuverläßiges, Gewisses. On to ma za artykuł wiary. *Boh. Kom.* 1, 241. §. w Handlu = gatunki towarów, Handelsartikel. Dobry kupiec we wszystkie artykuły opatrzony. — *Vind.* artikel, odstavik, postava; *Sor.* 2. artikel; *Ross.* статья.— Artykułami *Ross.* постатейно; *adj.* статейный. §. Część mowy w Grammatyce kładąca się przed rzeczownikami, przedimek, der Artikel in der Grammatik. W Greckim n. p. artykuły są: ὁ, ἡ, τὸ, w Franc. le, la. w Niem. der, die, das.

ARTYLERYA, yi, ż. z Franc. (bez l. mn.) strzelba wielka i wszystko co do tego należy, jako to: armaty, moździerze, bomby, kule, granaty i t. d. das grobe Geschütz und alles was dazu gehört; die Artillerie. (*Ital.* artigleria *por.* Łac. ars); *Vind.* artileria, veliku strielashtvu; *Slavon.* artileria, topovi, lumbarde), *Jak. Art.* 3, 281. *Łęs.* 2, 239. Artylerya ciężka, *ob.* Ciężki; polowa, *ob.* Polowy. (*por.* Park artyleryi). Szańce potężną artyleryą osadzone. *Pam.* 83, 2, 210. Generał artyleryi ma w dozorze zbrojownie, ludwisarnie, prochownie i wszystkie wojenne sprzęty. *Skrz. Pr. P.* 1, 201. (*por.* Armatny). §. Nauka, umiejętność o tych wszystkich rzeczach, die Artillerie, Geschützkunst. *Jak. Art. Łęs.* 2, 239. §. W znaczeniu zbiorowém = artylerzyści, ludzie przeznaczeni do służby artyleryczněj. *Papr. W.* 1, 467. *Jak. Art.* 3, 285, *Łęs.* 2, 239. ARTYLERYCZNY, a, e, do artyleryi należący lub jéj się tyczący, die Artillerie betreffend. Umiejętność artyleryczna. *Łęs.* 2, 239. (*por.* Puszkarski). ARTYLERZYSTA, y, m. żołnierz przy artyleryi będący, der Artillerist. *Cz.* délostřelec. (*ob.* Kanonier, Puszkarz).

ARTYSTA, y. m. z Łac. Franc. człowiek, kunszt jakowy czyli sztukę posiadający, umiejący, n. p. malarz, snycerz, aktor teatralny = kunsztownik, kunstmistrz (*por.* Sztukmistrz.), ein Künstler. *Cz.* umélec, uménec; *Bosn.* mesctar, majstor, sosctar; *Rag.* zanatnik, rukotworaz; *Vind.* mojster, umetalnik (*por.* Mistrz, misterny, misternik); *Eccl.* i *Ross.* художникъ, хѫдожникъ (*por.* chędogi, ochędóstwo), художъ, хитрокъ, хѫтрьць, (*por.* chytry). Artysta biegły. *Dudz.* 33. Artysta (toż samo co malarz). *Łęs.* 193. *Uwaga.* Chociaż wyraz ten do tych czas nie dosyć utarty, niemamy jednak innego, któryby dobitnie całą szlachetność jego zawierał. Wcale zaś żadnego nie mamy na wyrażenie kobiety (nie żony, ale) w rzeczy samej trudniącéj się kunsztem jakowym, jak n. p. malarki, aktorki, eine Künstlerinn, chyba Artystka.

*ARUMSZMALC, u. m. z Niem. Eyer in Schmalz. Jaja sadzone, które w kielimkach żelaznych robią z masłem tretowaném. *Wiel. Kuch.* 396. *Vind.* zvertje, zverzha.

ARUS, HARUS, u, m. materya pewna, ein gewisser Zeug. [*por.* Włoskie *arazzo*, tudzież Angielskie *arras* = obicie, roboty warstacikowéj, tapisserie de haute-lice gewirkte Tapete, oraz Niem. der Haraß = włosie wielbłądzie 3]. Arus wązki, arus szeroki. *Instr. Cel. Lit.* Wązki harus, nazwany cynkatura. *Vol. L.* 6, 134.

ARWAN, ARWANŻE *ob.* Porwan.

ARYA, yi, ARYJKA, ARYETKA. i, ż. *zdrbn.* pieśń krótka, piosneczka, gatunek pieśni, ein Liedchen, eine Arie. (*Karn.* arija, visha). Piosnki a według wziętego nazwiska, arye. *Tea.* 54, *d.* 8. Zaśpiewaj nam jaką aryjkę. *Tea.* 52. *d.* 103. Nucą sobie aryetkę. *Zab.* 2, 46. §. Tony czyli muzyka, czyli też sposób ułożenia głosów do pieśni jakowéj, die Melodie. Może kto umiéć wiele piosnek na pamięć, a żadnej śpiewać nie potrafi, aryi do nich nie wiedząc. — Jak to śliczny afekt i odmiana tonów w téj aryjce. *Boh. Kom.* 1, 276. Lekkomyślne trele aryetek. *Zab.* 16, 156.

ARYANIN, a. m. prócz właściwego znaczenia: kacerz sekty Aryańskiéj, używano w mowie potocznéj zamiast Nowochrzczeniec, Rakowianin, Socynianin; ein Arianer, im gemeinen Leben aber belegte man mit diesem Namen auch die Socinianer und Wiedertäufer. *Sk. Dz.* 236. ARYANIEĆ, niał, nieje. *nij. niedk.* używańsze jest *sł. dok.* zaryanieć, t. j. aryański sposób myślenia przyjąć; aryaninem zostać, arianisch, oder ein Arianer werden. *Eccl.* аріанствовати, послѣдовать аріевой ереси. Niemal wszystek świat zaryaniał i rzadka cerkiew prawdziwa. *Smotrz. Ap.* 102. ARYAŃSKI, a, ie, socyniański, nowochrzceński, arianisch. Sekta aryańska, albo jak ją niektórzy zowią nowochrzceńska. *Vol. L.* 4, 315. ARYANIZM, u. m. ARYAŃSTWO, a. n. kacerstwo Aryańskie, der Arianismus. *Słow.* ariànstwo, *Karn.* arianstvu; *Eccl.* аріанство. Namawiali go do aryaństwa. *Sk. Dz.* 236.

ARYERGARDA, ARYERGWARDYA = straż tylna, Odwod, *Papr. W.* 1, 467. czał, der Nachzug, Nachtrab. Przeciwnie zaś awangarda czyli awangwardya = straż przednia, czoło wojska.

ARYETKA, ARYJKA, *ob.* Arya.

ARYNGA, i. ż. z Łac. średniéj, lub z Włosk. aringa, przepisane albo zwyczajem wprowadzone wyrazy na używanie przy pewnych okolicznościach, formuła pisania, mówienia; die Formel, das Formular. Aryngi na wszelkie transakcye, jednostajne były przepisane. *Xiądz.* 180. Wszystkie expedycye Rady nieustającéj wychodzić będą z tą aryngą: My Król za zdaniem R. N.... *Vol. L.* 8, 97. — *Przen.* Wszyscy mieli jednę sentencyonowania aryngę: idę in sensum pryncypała mego. *Mon.* 65, 65. (jeden sposób tłumaczenia się). To dla własnego włożył upewnienia w aryndze swojej z Osmanem umowy. *Zab.* 14, 249. *Szym.*

ARYSTOKRACYA, yi. ż. z Greck. ἀριστοκρατία, Rząd obywatelów najznaczniejszych, władze najwyższą sprawujących. *Modrz. Bas.* 11. die Aristokratie, aristokratische Regierungsverfassung. Rząd w którym sami tylko magnaci do najwyższych urzędów dojść mogą; możnowładztwo, możnorządy, możnorządztwo, panowładztwo. §. Przemoc możniejszych obywateli w jakimkolwiek rządzie, das Übergewicht der großen Herren, die Aristokratie. Po Bolesławie Krzywoustym poczęła się u nas wzmagać arystokracya. *Nar. Hist.* 3, 370. Panowie zaczęli dzielniéj niżeli przedtym w rządy wpływać. *t.* 7, 65. §. 3. *Przen.* Postępowanie wywyższające nad równość, co nie pod strych, co z pańska, pańskość, przepych, aristokratisches, herrisches Wesen, Aristokratie. n. p. Całéj familii N. arystokracya jest właśnie wrodzona, t. j. że we wszystkiém wyższość swoję, państwo, innym czuć daje. — ARYSTOKRACKI, a, ie; ARYSTOKRATYCZNY, a, e, tyczący się arystokracyi; możnorządny, panowładny, panorządny, pański, przepyszny. Arystokracki używa się najczęściéj w znaczeniu wyrażoném pod Nro. 3. n. p. człowiek, postępywanie, sposób myślenia arystokracki. Arystokratyczny zaś w znaczeniu Nro 1 i 2. n. p. rządy, państwa arystokratyczne; aristokratisch. *Ross.* вельможедержавный. ARYSTOKRAT, a. m. poplecznik możnorządztwa, pan, dumny, pyszny, wynoszący się nad innych, ein Aristokrat. w rodz. ż. ARYSTOKRATKA, i. kobieta dumna, pyszna, ein stolzes Weib, eine Aristokratinn.

ARYTMETYCZNY, a, e, do arytmetyki należący, rachunkowy, liczbowy, arithmetisch; (*Cz.* početnj; *Ross.* числительный; *Vind.* razhunski). Stosunek arytmetyczny. *Łes.* 2, 69. Postęp arytmetyczny. *Śniad. Alg.* 1, 125. ARYTMETYK, a. m. posiadający naukę rachunków, der Arithmetiker, Rechner. *Vind.* razhunski moister, razhunasnanez, razhunar; *Croa.* brojaznanecz, rachunàr; *Ross.* числословъ; *Eccl.* числитель. ARYTMETYKA, i. ż. z Greck. ἀριθμητική, umiejętność z danych liczb wynajdywania innych, i zbiór przepisów czyli nauka prowadząca do téj umiejętności; rachunki, rachowanie, (rachmierska nauka. *Rog. Doś.* 1, 285). die Arithmetik, Rechenkunst, Rechnungswissenschaft. *Sor.* 2. rachnuwarska wédomoscż; *Vind.* razhunasnanost, razhunstvu, zhislasnanstvu; *Boh.* počitařstwj; *Croa.* brojaznansztvo, rachunsztvo, brojoznanye; *Ross.* числословіе. — Nauka dobrego rachowania. *Sol. G.* 3, 81. nauka liczebna. *Jak. Mat.* 1, 2. *Łesk.* 2, 3.

A S.

AS, a. m. U Rzymian moneta siedm pieniążków wartająca, *Cn. Th.* ein As der Römer. §. najmniejsza waga złotnicza, 64 razy w jednym czerwonym złotym zawarta, ein Goldgewicht. §. Funt aptekarski, ein Apothekerpfund. §. w kartach Francuzkich, tuz; na kostkach oko; in der französischen Karte das Aß, der Daus; im Würfelspiel, ein Auge. As przegraje dama wygraje. *Tea.* 22, 3. *Przen.* Intrata twoja zasadza się na asie. *Tea.* 15, 24. (na kartach, na szulerstwie).

ASBEST, u. m. z Greck. ἄσβεστος = w ogniu nieskazitelny) kamień podobny co do swoich własności amiantowi, der Asbest. Łatwo go rozeznać od amiantu; asbest bowiem w wodzie na dno upada. *Kl. Kop.* 2, 67. ASBESTOWY, a, e, z asbestu sporządzony, n. p. płótno asbestowe, von Asbest, Asbest =.

ASMODEUSZ, a. m. z Hebr. wróg stanu małżeńskiego, Asmodi, der Eheteufel. O wy przedni ciemności Xiążęta! Asmodeuszu! Boruto! *Tea.* 11. *b.* 107.

ASPEKT, u. m. z Łac. konstellacya, na niebie gwiazd rozłożenie czasu narodzenia czyjego. *Dudz.* 35. położenie na niebie, postać, pozór gwiazd, die Constellation, die Aspecten unter denen jemand geboren worden, der Planetenstand. (*por.* pod dobrą, pod złą gwiazdą się rodzić). Nie zaraz wszyscy królowie, co się z Królem rodzą w jednym aspekcie. *Pot. Arg.* 246. Niebo częstokroć głód, częstokroć mor swemi aspekty przynosi. *Petr. Pol.* 64. §. Aspekty xiężycowe = odmiany miesiąca czyli raczéj xiężyca, die Mondswandelungen, Mondsveränderungen. Aspekty księżyca są: nów, pierwsza kwadra i t. d. *Wyrw. G.* 60. Gdy się xiężyc przez szóstą część nieba oddala, zowiemy to aspekt szestny, wzgląd szestny; gdy przez czwartą część, aspekt czwarty, czwartny, kwadrę, przez trzecią część, aspekt trzeciak. *Spicz.* 191. *Sien.* 423. §. Dobry lub zły znak, który astrologowie z ciał niebieskich, zwłaszcza co do przedsięwzięcia spraw jakowych tłumaczyli, przepowiedzenie, die astrologische Bestimmung wegen des guten oder schlechten Erfolges irgend einer Unternehmung, eine Vorbedeutung. Astrologia która nam na niebie dobre albo złe aspekty okazuje, t. j. do spraw zaczynania czasów wybór. *Oczko Prz.* 25. §. Wszelka oznaka na przyszłość, wróżki, Vorzeichen, Anzeigen, Aspekten. Kleopatra Cezarowi: Tyś aspekt łaskawy krajom naszym. *Bardz. Luk.* 179. Podłomyślne dusze, gorszym aspektem narodowi grożą, Niż dżdżyste baby, parne Syryusze. *Zab.* 11, 30. *Nar.* Złe tu dla mnie aspekta t. j. nie przewiduję ja tu nic dobrego dla mnie.

*ASPER, *ASPERGIL, *ASPREOL, a. m. w Łacinie barbaryńskiéj *asperiolus* = *sciurus*, wiewiórka, ein Eichhörnchen. *Nar. Hist.* 5, 288. §. skórka wiewiórcza albo popielicza, które to skórki szły na skarb xiążęcy. *Nar. Hist.* 2, 259. Eichhörnchen = oder Bilichfelle, die an den Fürstenhof geliefert werden mußten. Podatek starodawny, skórkami popieliczemi płacony do skarbu Xiążąt. *t. t.* diese Fellabgabe selbst. (*por.* Biela, bielka, bielczany podatek). §. Pieniądze skórzane, Ledergeld. Aż do czasów Wacława Monarchy Czeskiego, Po wszystkiej Sarmacyi państwa Koronnego, Z zwierzęcego rzemienia pieniądze robiono, I one jak dziś srebrne tak drogo ważono, Które aspergillami w one czasy zwano. *Gwag.* 59. Przedtym niż monetę wynaleziono, asprów i innych skórzanych pieniędzy w Moskwie używano. *t.* 60. (*Ross.* куны = деньги, мордки куньи). — Lecz za bajeczne te pieniądze skorzane w Polszcze poczytuje *Naruszewicz*, taki wykład bajki dając: Drobne pieniądze chodziły pod nazwiskiem asprów czyli aspreolów, dla koloru białego w czystym śrebrze. Te zapewne aspry utworzyły skórki wiewiórcze aspreolami w łacińskim nazwane. *Nar. Hist.* 5, 289.

ASPIRANT, a. m. z Łac. starający się o co, n. p. o urząd, kandydat, der Aspirant, der Bewerber. Aspirant do stanu małżeńskiego. *Oss. Wyr.* (*por.* konkurent). §. w klasztorach ten który po zakończonym nowicyacie, żąda być przyję-

tym do zakonu, der nach überstandenem Noviciat, in den Orden aufgenommen zu werden verlangt. *w ż. rodz.* ASPIRANTKA, i. die Bewerberinn. ASPIROWAĆ, *ob.* ubiegać się, żądać, pragnąć.

ASSAWUŁ, JESSAWUŁ, a. m. u kozaków to, co w chorągwiach huzarskich lub pancernych, namiestnik; Dońscy wymawiają jessawuł, i podobno bliższemi są prawdziwéj pronuncyacyi. *Cztr. Rekp.* ein Kosakenlieutenant. Wódz kozacki otoczony był gronem setników i assawułów *Nar. Chod.* 2, 243. W wojsku zaporoskiem, assawuł hetmański, po *Zł.* 30; assawułowie pułkowni, po *Zł.* 20, assawułowie w setniach, po *Zł.* 10. *Vol. L* 3, 175. Komisarzowi naszemu posłuszni będą assawułowie, półkownicy, setnicy, jako i całe wojsko kozackie. *Vol. L.* 3, 928, (tu bez porządku położone, właściwie być powinno: półkow. setn.. assaw.. *por.* Attaman). 2. Assawuła znaczy na Podolu i Wołyniu: polowego strażnika, dozorcę, der Feldwächter.

ASSAMBLA, i. ż. (najczęściej jednak w l. mn.) ASAMBLE, -bli lub -blów, z Franc. biesiada uroczysta, bal biesiadowy, eine Assemblee, eine Festlichkeit. Assamble nawet, albo zgromadzenie dam i kawalerów, bywają szkołą dla młodego. *Mon.* 65, 433. Pokój do assamblów. *Tea.* 9, 21. Być na assamblach. *t.* 9, 3. ASSAMBLOWAĆ, ował, uje. *czyn.* i *nij. niedk.* biesiady i bale dawać, i na nich uczęszczać, bankietować, biesiadować, Assambleen geben und sie besuchen. Szumią, tracą, assamblują. *Tea.* 25, *c.* 19.

ASSEKURACYA, yi. ż. z Łac. ubezpieczenie, zabezpieczenie, zaręczenie, rękojmia; die Sicherstellung, Versicherung, die Bürgschaft. ASSEKURACYJNY, a, e. *Ross.* увѣрительный, страховый; Versicherungs=. ASSEKURATOR, a. m. zabezpieczyciel, zaręczyciel, der Sichersteller. *Ross.* страховщикъ. *w rodz. ż.* ASSEKURATORKA, i. die Sicherstellerinn. ASSEKUROWAĆ, ował, uje. *cz. niedk.* zaassekurować, *dok.* ubezpieczać, upewniać, zaręczać, warować, sicher stellen, versichern. *Ross.* застраховать, n. p. dług w sądach.

ASSESSOR, a. m. współsiedzący przytomny sądom, współsędzia, współławnik, der Beysitzer, Gerichtsbeysitzer. *Vind.* persednik, persiedavez, sravensednik; *Carn.* persednek, *Croa.* priszèdnik; *Eccl.* присѣдитель, *Ross.* сосѣдатель, засѣдатель. Być assessorem. *Ross.* присутьствовать. — *w r. ż.* ASSESSORKA, i. die Beysitzerinn. *Eccl.* присѣдительница. ASSESSORSKI, a, ie. Assessorial=, Beysitzer=; *Ross.* засѣдателевъ, засѣдательскій; *Kroa.* priszèdni. — Sądy assessorskie = ASSESSORYA, yi. ż. sądy kanclerskie, zadworne, królewskie, sąd najwyższy dla mieszczan królewskich i t. d. das Assessorial=, Kanzler=, oder Oberhofgericht. (*Vind.* persedba, persedenje). *Skrzet. P. P.* 2, 344. *Vol. L.* 7, 423.

ASSUMPT, u. m. pochop do czego, pobudka, die Veranlassung, der Anlaß. W słowach dobranych zwięzłych i uczonych, Od gór Libańskich wszczął assumpt mówienia. *Kras. Antim.* 57. Assumpt nie zdaje się kwadrować z konkluzyą. *t. Lis.* 2, 60. (zamiast wniosek nie jest stosowny do założenia, do powodu, nie odpowiada mu).

ASSYGNACYA, yi. ż. kwit na co, zaświadczenie, przekazanie kogo do trzeciego, zalecenie wydania czego, die Anweisung auf jemanden, die Assignation. ASSYGNATY, ów. *l. mn.* papiery skarbowe kurs gotowych pieniędzy mające, pieniądze papierowe, Assignaten, Papiergeld, Staatspapiere. ASSYGNATARYUSZ, a. m. przekazujący komu co do odebrania, zlecający, der Anweiser, Assignant. ASSYGNOWAĆ *ob.* Przekazać, zlecić do odebrania, kazać wydać.

*ASSYMILOWAĆ, uczynić podobnym. *N. Pam.* 6, 318. (*por przestarz.* przypodobywać).

ASSYSTENCYA, yi. ż. poczet, orszak towarzyszący, dwór, das Gefolge, die Begleitung. (*por.* Drużyna, towarzystwo). (*Vind.* perstanuvanje, vkupprebivanje, sravenprebivanje). Z assystencyą lub w assystencyi chodzić. *Żartem:* Ma assystencyą w przedpokoju. *Tea.* 22, 11. (wierzyciele go nie odstępują, wszędzie mu towarzyszą). ASSYSTENT, a. m. pomocnik przytomny, sługa, dworzanin, der Begleiter, Beywohner. (*Rag.* nastojnik). — Assystent prowincyała zakonnego. Assystent kobiet t. j. z kobietami ustawicznie obcujący; z tąd *żartem,* zamiast: wiercipięta, kręciwąs. — *w r. ż.* ASSYSTENTKA, i, towarzyszka die Begleiterinn, Gefährtinn. Pacholę tego patrzy co matka czyni, co podobne jéj assystentki. *Zab.* 12, 50. ASSYSTOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk.* być przy boku, służyć lub dopomagać komu przy jakim urzędzie, towarzyszyć, begleiten, Hülfe leisten, beywohnen, assistiren. (*Vind.* perstanuvati, sravenprebivati, vkupprebivati; *Rag.* nastojatti, nadstati, namjeriti se). Minerwa pod figurą Mentora Telemakowi assystowała. *Jabł. Tel.* 3. Grzesznikowi czartów zgraja assystuje. *Bals. Nied.* 2, 45. Gdzie chce idź za nim, nie wymów się w niczém, Assystuj i pochlebstwem służ mu niewolniczem. *Hor. Sat.* 224.

ASTREA, bogini sprawiedliwości. *Boh.* Nebessłena.

ASTROLAB, u. m. ASTROLABIUM, n. *nieodm.* narzędzie matematyczne, die Winkelscheibe, das Astrolabium. *ASTROŁGARZ, a, m. kłamliwy gwiaździarz. *Żebr. Zw.* 151. ein lügenhafter Sterndeuter, Sternlügner. ASTROLOG, a. m. sądzący z gwiazd o rzeczach ziemskich, osobliwie o przyszłych, (różni się więc od Astronoma) gwiazdomistrz, gwiazdowieszczek, tłumacz gwiazd, der Astrolog, Sterndeuter. *Eccl.* звѣздоучтьцъ, звѣздословъ. Astrologowie biegi miesiąców rachują, przyszłe przygody wiedzieć chcą. *Sk. Kaz.* 518. *Auszp.* 32. Jak teraz są doktorowie nadworni, tak przedtém astrologów nadwornych utrzymywano. — ASTROLOGIA ii. ż. wróżba z gwiazd, gwiazdowieszczba, gwiazdarstwo, die Sterndeuterey. *Biał. Post.* 106. *Żebr. Zwr.* 145. *Eccl.* звѣздословіе. ASTROLOGICZNY, a, e. *ASTROLOGSKI, a, ie. gwiazdowieszczby się tyczący, astrologisch. Wyrok astrologski przez Bernata z Krakowa *R.* 1605. ASTROLOGOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk.* astrologią się bawić, prognostykować, wróżyć, roić, Sterne deuten, prophezeyhen, Calender machen. Całą noc astrologowałem. *Tea.* 33. *c.* 10. Nieustannie wzdychając tylko astrologuje. *t.* 29, *c.* 3. ASTRONOM, a. m. trudniący się astronomią, gwiaździarz, ein Sternkundiger, Sternseher. *Carn.* svesdogledz; *Croa.* zvezdoznanecz; *Rag.* zvjezdoznannaz; *Ross.* звѣздозаконникъ; *Eccl.* звѣздобмюститель. Astronomów Ruś zowie zwiazdoczetców. *Sak. Kał. B.* 5. ASTRONOMIA, ii. ż. nauka nietylko gwiazd, ale i wszelkich ciał niebieskich, gwiazdopisarstwo, nauka gwiazdarska, gwiazdarstwo, die Sternkunde, Sternwissenschaft, Himmelskunde. *Carn.* svęs-

doglednost; *Kroa.* zvezdoznanztvo, zvezdoznanye; *Rag.* zvjezdoznanie; *Eccl.* звѣздозаконіе; *Ross.* звѣздословіе. *Os. Fiz.* 510. *Żebr. Zw.* 143. *Sk. Dz.* 558. ASTRONOMICZNY, a, e. gwiazdopisarski, astronomisch.

ASTRYCH, *JASTRYCH, u. m. (w Łac. średn. astracum), bruk, nalepa z wapna, gipsu i potłuczonych kamieni, równie podłoga jak i sufit, der Astrich; *Vind.* estarah, jestrah, östrah, eshterleh, tle, tla; *Bosn.* jastrik, taraça (*por. Ital.* lastricare, lastrigato): *Karn.* tlàk; *Słow.* powała. — Astrych albo urównane i ulepione dno, niektórzy tło zowią. *Macz.* W piekarni podłoga może być z gliny; w pralni zaś z jastrychu dobrze wypalonego. *Switk. Bud.* 294. — ASTRYCHOWY, a, e. von Astrich. Materya astrychowa, to jest rozbite i roztłuczone kamienie z cegłą, z wapnem i t. d. *Mącz.*

A T.

ATAK, ATTAK, u, m. z Franc. natarcie, naparcie, uderzenie, szturm, napad, der Angriff, die Attaque. *Ross.* наступленіе. *Papr. W.* 1, 467. ATAKOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk.* nacierać, uderzać, napierać na nieprzyjaciół, angreifen, attaquiren. Trzema sposobami atakują: mocą, zdradą i głodem. *Papr. W.* 1, 467. (*por.* dobywać, szturmować).

ATAMAN, ATTAMAN, a. m. hetman, naczelnik, dowódzca kozacki (*por.* Hetman i *Niem.* Hauptmann. *Czrtr. Rękp.*), der Kosakenfeldherr. *Ross.* i *Eccl.* атаманъ, начальникъ козацкій. W kończeniu słowa ataman, vataman, niektórzy uczeni znajdują słowo Teutońskie Mann człowiek; lecz to słowo, tak w Persyi jak w Szwecyi jedno miało znaczenie. *Czac. Pr.* 1, 249. Kozacy przed żadnym prawem, tylko przed atamany, przez się ustanowionemi, stawać nie chcieli. *Vol. L.* 3, 160. (*por.* Asawuł). — Na Ukrainie wójt, po wsiach i miasteczkach, in der Ukraine der Dorfrichter, Schulze, der Richter eines Städtchens. 3. *Ross.* атаманъ, староста разбойнической; herszt rozbójników, der Räuberhauptmann. ATAMAŃSKI, a, ie. den Kosakenhauptmann betreffend. *Eccl.* i *Ross.* атаманскій, атамановъ. Atamańska władza = ATAMAŃSTWO, a, n. die Würde des Kosakenfeldherrn. *Ross.* атаманство.

ATEISTA *ob.* Ateusz.

ATENY, Aten *l. mn.* sławne miasto i Rzeczpospolita Grecka, Athen. Ateny dowcipne i naukami wsławione. *Zab.* 7, 11. ATENCZYK, *ATENIAN, a. m. z Aten rodem, ein Athenienser. *Otw. Ow.* 36. — *w r. ż.* ATENKA, i. die Athenienserinn. ATEŃSKI, a, ie. od Aten, Athenienssich.

ATEUSZ, a, ATEISTA, y, m. z Greck. (ἄθεος bezbóży), zaprzeczający bytność Boga, bezbożnik, der Atheist, Gotteslängner. *Cz.* zaprzaboh; *Slov.* nèznaboh, *Carn.* bogatajivz, *Slavon.* bogatájalac; *Croa.* bogoneverecz; *Ross.* богоборецъ, безбожникъ. Ateuszowie, to jest ci co mówią: Boga niemasz. *Sk. Kaz.* 74, *b.* *W rodz. ż.* ATEISTKA, i. bezbożnica, die Gotteslängnerinn. *Ross.* безбожница. Uśmiechy i ładne zabawy pięknych ateistek. *Przyb. Milt.* 368. — ATEIZM, u, m. ATEUSZOSTWO, a. n. zaprzeczanie jestestwa Boga, bezbożność, die Gottesverläugnung, Atheisterey. *Ross.* богоборіе, безбожество, безбожіе, безбожничество, безбожность. Był w podejrzeniu o ateuszostwo. *Wyrw. G.* 149. Obwiniony o ateuszostwo. *Cza. Pr.* 1, 311. Ateizm zapiera jestestwo najwyższéj istoty. *Mon.* 69, 107. ATEUSZOWSKI, a, ie. tyczący się ateuszostwa, bezbożniczy, bezbożny; n. p. nauka ateuszowska. *Wyrw. G.* 149. gotteslängnerisch, atheistisch. *Ross.* богоборный, безбожный, безбожническій.

ATLAS, u. m. góra w Afryce. *Wyrw. G.* 20. der Berg Atlas. Atlas niebonośny. *Bardz. Luk.* 2, 29. — § 2. *W Mitol.* Olbrzym barczysty podpierający świat.

ATŁAS, *HATŁAS, u. m. materya jedwabna (rzecz i imię z Persyi pochodzi), der Atlaß, ein Seidenzeug. — *Arab. Tur.* aetlaes; *Łac.* Attalicus pannus, *Croa.* atlacz; *Vind.* atlash, shidanu ogladkuvanu tekanstvu, svilna tekana). Atłas Chiński. *Ross.* канфа. Łokieć atłasu po *Zł.* pół trzecia. *Vol. L.* 3, 370. Pokój hatłasami obity. *Ban. B.* 2, *b.* — §. *w l. mn.* oznacza suknie atłasowe, im Plur. Atlaßkleider. Axamity, atłasy, sławy nie czynią. *Falib. Dis. R.* Chodzą w hatłasiech, w axamiciech. *Rej. Wiz.* 42. Przodkowie mawiali, rozbierając się z swoich atłasów: Panie atłas, szanują was, a przy was i nas. *Mon.* 71, 750. (cf. Jak cię widzą, tak cię piszą). ATŁASOWY, *ATŁAŚNY, a, e. z atłasu, von Atlaß, Atlaß =, Atlaßen. *Arab. Tur.* atlaslii, atlasten; *Croa.* atlaczni (*por. Ross.* канфовый).

ATMOSFERA, y, ż. z Greck. (ἀτμός dym, para i σφαῖρα kula) powietrzokrąg, der Luftkreis, Dunstkreis, die Atmosphäre. Cała ta massa powietrzna, która ziemię otacza, pomieszana z wyziewami z ziemi wyniesionemi. *Wyrw. G.* 32.

ATO *Spójn.* zamiast: a oto; oto, ot! siehe da! schau! Dzień od dnia zwłoczyli przystawić zboże: ato już wiozą! ato już niedaleko są. *Warg. Cez.* 11. — §. jako tako. *Cn. Th.* 9. so so! sobin; *Rag.* akkoli, tòli. — ATOLI *spójn.* jednak, przecież; doch, dennoch, jedoch, gleichwohl. (*Croa.* nistarmènye, podrunoma). Chory lubo nie wychodzi, lepiéj się atoli mieć zaczyna. *Gaz. Nar.* 2, 170.

ATOM, u, m. z Greck. nierozdzielna już więcej cząsteczka, proszek jak może być najdrobniejszy, [pyłek 4.] ein Atom, ein untheilbares Ding. *Eccl.* срока; несѣкомое что, частица самая малая, пунктъ; *Ross.* пылинка. n. p. *Mon.* 76, 525. *Sak. Dusz.* 28.

ATRAMENT, u. m. z Łac., inkaust z Greck. farba płynna czarna do pisania, czernidło, die Tinte. *Cz.* ingaust; *Slov.* cèrnidło; *Weg.* tenta; *Sor.* 2. tinta, tintwa; *Slavon.* tinta, divit; *Croa.* tinta, chernilo, zhernilu; *Vind.* tinta, zhernilu, zhernina; *Carn.* galup, kalup, kalufina; (cf. galas). *Ross.* черниło. — Najpierwszy atrament, którego do pisania używano, był wyciągniony z ryby nazwanéj sepia. *Mon.* 70, 263. Czarny jak atrament. *Os. Żel.* 59. (jak wągl). ATRAMENCINA, y. ż. mizerny atrament, elende Tinte. ATRAMENCISKO, a, n. *zgrb.* bezecny, paskudny, atr., häßliche, abscheuliche Tinte. ATRAMENTOWY, a, e, z atramentu, Tinten =. Wywabianie plam atramentowych. *Jundz.* 234. *Ross.* чернильный.

ATTENCYA, yi, ż. z Łac. - franc. Uwaga, uważanie, baczność, baczenie, die Aufmerksamkeit, Acht. To nie warto jest attencyi człowieka rozumnego. *Zab.* 5, 47. Z attencyą słuchać, t. j. pilnie uważać. §. Znak, oświadczenie szacunku dla kogo; względ, uszanowanie, baczenie na kogo, Achtung,

Aufmerksamkeit, Dienstgeflissenheit, (*Vind.* postrieshba). Dowód attencyi męża dla żony. *Kras. Pod.* 2, 239. Oświadczyć komu powinną attencyą. *Mon.* 67, 93.

*ATTENDENT, a, m. z Łac. strażnik celny, der Zollaufpasser. Na komorach celnych pisarze i attendenci. *Vol. L.* 5, 423.

ATTESTAT *ob.* Zaświadczenie, Świadectwo; *Vind.* prizha.

ATTRAKCYA, yi. w Fiz. zbliżanie się do siebie ciał bez widocznéj przyczyny; moc czyli siła przyciągająca, spajająca, spójna; spójnia, łącznia, die Attraction, Anziehungskraft. Chimicy spójni różne gatunki naznaczają. *Os. Fiz.* 1, 28.

ATYNA albo SETYNA, y, ż. nazwisko teraźniejsze miasta i Państwa Grecyi, Ateny zwanego. *Dyk. G.* der jetzige Name des alten Athen.

A U.

AU! *wykrz.* 1, niesmaku, nieukontentowania, niechęci; eine Interjection: des Unwillens, Au! *Sor.* 2. aw, jaw, ah! — Au! jakżem głupszy jest od osła. *Zab.* 13, 277. *Tręb.* 2. Stangrecki pokrzyk na konie, pobudzający do ruszenia, ein Zuruf den Pferden: ja, jo! On na złoconym wozie z biczem się posadzi, Au! zakrzyknie najpierwéj, wnet hyj! zawoławszy, zatnie biczem. *Ryb. Gęśl. C. b.*

AUBERŻA *ob.* Oberża.

AUCUK, AUCUŻEK, *ob.* Ausztuk.

AUDYENCYA, yi, ż. z Łac. słuchanie, przyjęcie, przypuszczenie do osoby wyższego stanu, die Audienz. (*Słow.* audyency, slyssenj; *Vind.* oshlishanje, predpritje). Przypuścić na audyencyą. *Auszp.* 37. Audyencyą dać. *Warg. Cez.* 83. O tajemną audyencyą prosili. *t.* 19. AUDYENCYONALNY, a, e. do aud: należący, n. p. pokój, dzień. Audienz-. AUDYTOR, a, m. słuchający czyli przytomny mowie jakiéj, słuchacz, der Hörer, Zuhörer. *Cn. Th.* §. Biskupi audytor, namiestnik, zastępca, sędzia, der Auditeur eines Bischofs. §. audytor wojskowy stoi pod swoim komendantem, utrzymuje jego korrespondencyą urzędową, protokół zbiera. *Kaw. Nar.* 77. der Regimentsauditeur. §. audytor szkolny, t. j. uczeń pilny wyznaczony od professora, aby innych przed zaczęciem szkoły przesłuchał lekcyj zadanych, i z tego rachunek zdał (*ob.* Errata), der von dem Lehrer bestimmte Schüler, andere die aufgegebenen Pensa zu überhören, und davon dem Lehrer Rechenschaft abzulegen. AUDYTORYUM, n. *nieodm.* miejsce, gdzie się zgromadzają na słuchanie, słuchalnia, szkoła, der Hörsaal, das Auditorium. §. 2. słuchacze, die Zuhörer. §. 3. izba sądowa, gród, ziemstwo. *Farr.* 460. die Gerichtsstube.

AUGUSTA, *ob.* Auszpurg. AUGUSTYAN, AUGUSTYANIN, a. m. zakonnik reguły S. Augustyna, ein Augustinermönch-, *AUGUSTNIK, *Baz. Hist.* 22. *w l. mn.* Augustyni lub Augustyanie. AUGUSTYAŃSKI, a, ie. Augustyanina się tyczący, n. p. Kościoł, Augustiner-z. B. Kirche. AUGUSTYN, a, m. imię właściwe; Augustin. *Ross.* Августинъ. AUGUSTYNOWY, a, e. Augustyna się tyczący, n. p. reguła. *Teof. Zw. C.* Augustins-.

AUKCYA, yi, ż. z Łac. pomnożenie, powiększenie, przyczynienie, die Vermehrung, Vergrösserung. Sama potrzeba aukcyi wojska, prowadzi nas do aukcyi podatków. *Koll. Lis.* 60. (*por.* Autorament). §. Licytacya, publiczna przedaż więcéj dającemu, die Auction, Licitation, Versteigerung, der Ausruf. *Kras. Zb.* 1, 130.

AURA, *ob.* AERYA.

AURELIAN, u, m. miasto Francuzkie, Orleans. AURELIAŃSKI, *URLIEŃSKI, a, ie. von Orleans. Xięstwa AURELIAŃSKIEGO stolicą Aurelian. *Wyrw. G.* 303. Xięstwo Urlieńskie. *Górn. Dw.* 181.

AURYPIGMENT, *ob.* Złotokost.

AUSTERNIK, a, m. oberżysta, gospodarz gościnny, der Gastwirth. — *Wło.* hostiere; *Vind.* oshter; *Karn.* oshtir; *Kroa.* ostariash; *Dal.* osztir; *Bosn.* ostir, gostinik; *Rag.* gostionik; *Kroa. barbarz.* konakcia; *Słow.* hostinski; *Eccl.* гостинникъ, харчевникъ, всепріятельникъ, дворникъ. Prawa karały austerników, którzyby odmawiali usłużenia podróżnemu. *Ostr. Pr. Kr.* 1, 216. AUSTERNICA, y. AUSTERNICZKA, i. ż. *zdrb.* gospodyni gościnna, die Gastwirthinn. *Kroa.* ostariassicza; *Rag.* gosteniza, gostitegliza; *Słow.* hostinska. AUSTERNICZY, a, e. Gastwirths-. *Croa.* ostariaski, ostariassev; *Rag.* gostionicki. AUSTERNICTWO, a, n. gospodarstwo gościnne, die Gastwirthschaft. *Rag.* gostionictwo; *Croa.* ostariastvo; *Vind.* gostarishtvu. AUSTERYA, yi. AUSTERYJKA, i. ż. *zdrb.* oberża, dom zajezdny, gościnny, zajazd, gościniec, das Gasthaus, der Gasthof, das Wirthshaus, das Einkehrhaus. *Wło.* hosteria; *Vind.* oshtarja, goshtarja, ostarja, kerzhmania, kerzhma, taberna, podstrehovsetje, gostniza, herperje; *Croa.* ostarja, ostariicza, gosztilnicza; *Rag.* hosteria, gostioniza; *Bosn.* osctaria, gostiniça, karvasaria; *Ross.* странноприемница, постоялый дворъ; *Eccl.* всеприемница, гостинница, витальница, всепріятелище, витальніще, витальня. — Serce jej jak austerya, kto chce to zajeżdża, popasie, i prędzej jeszcze wyjeżdża. *Teatr.* 55, *b.* 37. Austeryą trzymać- *Austerniczyć (*por.* karczmarzyć), w austeryi gospodarować, einen Gasthof halten, Gastwirth seyn. *Croa.* ostariassiti; *Rag.* gostioniti; *Vind.* podstrehovseti, herpergati.

AUSTRYA, yi. ż. Rakuzy, Cyrkuł w Niemczech z tytułem arcyxięstwa. *Wyrw. G.* 202. Österreich. *Slavon.* Austrya; *Ross.* Австрія; *Carn.* Estria; *Croa.* Austrianszka zemlya; *Vind.* ostrousku, dunaustwu, ostrouska, thunouska, dunanska deshela, Dunava; *Hung.* Bèts ország, (*por.* Wiedeń). AUSTRYACKI, a, ie. do Austryi należący, tyczący się jéj, Rakuzki, Österreichisch. *Vind.* ostrouskodeshelen; *Croa.* estrijanski, estrijan; *Ross.* Австрійскій; (*Hung.* Bètsorszagi, Austriai). Wina Rakuskie lub Austryackie. *Krup.* 5, 107. AUSTRYACZKA, i. ż. z Austryi rodowita, Rakuzanka, eine Österreicherinn; *Slov.* Rakusanka; *Carn.* Estrijanka. AUSTRYAK, a. m. z Austryi rodem, Rakuzanin, ein Österreicher. *Carn.* Estraihar; *Croa.* Austrianecz; *Ross.* Австріецъ; *Slavon.* Austrianin; *Vind.* ostrouskodeshelnik; *Hung.* Austriabéli ember; *Slov.* Rakusan.

AUSTRYGA *Papr. Ryc.* 33. *ob.* Ostrzyga.

*AUSUSZ, u, m. (z Niem. der Ausschuß, Auswurf, brak, wyrzut). Od papieru podłego do uwijania, alias aususu. *Vol. L.* 360. Płótna aususzu sztuka. *Instr. Cel. Lit.*

AUSZPURG, a. m. miasto wolne w cyrkule Szwabskim, *Augusta; die Stadt Augsburg. *Wyrw. G.* 204. AUSZPURCZYK, a. m. z Auszpurga rodem, ein Augsburger. *w r. ż.* AUSZPUR-

CZANKA, i. eine Augsburgerinn. AUSZPURSKI, a, ie. z Auszp. Augsburgisch.

AUSZTUK, AUCUK, AUSCUG, u. m. AUCUŻEK, żka. m. *zdrb.* (z Niem. der Auszug, die Rechnung, das Verzeichniß, spis, wypis, rejestr). Komisarze przejrza podany sobie od fabrykantów ausztuk. *S. Grodz.* 2, 118. Ausztuk towarów. *Kl. Rosl.* 3, 255. Auscugi kupieckie towarów z rejestrów ich wyjęte, *Gost. Gor.* 107.

AUTENTYCZNIE, *przysl.* dowodnie, rzeczywiście, niewątpliwie, na powadze, na dowodach, authentisch, beurkundet. AUTENTYCZNOŚĆ, i. z Greck. *αὐθεντία*, moc, powaga, dowód pisma jakowego, dowodność, niewątpliwość, die Authenticität, die Kraft, das Ansehen der Urkunden. *Ross.* подлинность.. AUTENTYCZNY, a, e. dowodami na piśmie publicznem stwierdzony, dowodny, niezawodny, prawny, ztąd: największéj wiary godzien, authentisch, beurkundet, rechtsbeständig, glaubwürdig. *Ross.* подлинный; *Vind.* saprizhoun; *Sor.* 1. wobstahtne, wokrutżene. AUTENTYK, a. m. zaświadczenie na piśmie, dowodami potwierdzone; pismo urzędowe z dowodami, jako to: pieczęcią, podpisami; amtliche Beweisschriften, Urkunden, Dokumente. (*Ross.* подлинникъ, *Vind.* saprizha, saprizhnu pismu). Autentyki Rzymskie na relikwie. *Oss. Wyr.* §. niewłaściwie: pismo własnéj ręki, autograf, ein Autograph. §. Pełnomocnictwo na piśmie, patent, die schriftliche Vollmacht. Ostrożnie ze mną, mówi woźny, bo autentyk mam z sobą. *Tea.* 43, c. 42. *Wyb.* Mój się autentyk tak daleko nie rozciąga. *Orzech. Qu.* 91. AUTENTYKOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk.* dowodzić autentykami mit authentischen Beweisen belegen, beurkunden. *Vind.* saprizhati. §. pismo jakowe urzędownem stwierdzeniem wzmacniać, w xięgi publiczne wciągać, oblatować, aktykować, in die öffentlichen Bücher eintragen, den Akten beylegen, einprotokolliren.

AUTOR, a, AUTOREK, rka, m. *zdrbn.* z Łac. Sprawca jakiéjkolwiek rzeczy, czyniący, wynalazca, tworzyciel, pobudka do czego, der Autor, der Urheber, der Stifter. *Sor.* 1. zpotżiczeř; *Carn.* sokup; *Rag.* sloxitegl; *Vind.* sazhetnik, glavar, prezhetnik, pozhetnik, pervi sazhenjavez, narednik, arezhnik, srozhnik, vrazhunar; *Ross.* авторъ, сочинитель, слагатель, зачинщикъ, начальникъ, творитель, творецъ, содѣтель, виновникъ. Wykręt, chytrość, czarna zdrada, Na autora zawsze spada. *Jak. Baj.* 135. Był szczęścia mego autorem. *Zab.* 6, 204. Ś. Dominik zakonu kaznodziejskiego autor. *Birk. Dom.* 1. (fundator). §. Pisarz, twórca xięgi, xięgopis, der Autor, der Schriftsteller, der Verfasser. *Vind.* pisavez, popisavez, pismosloshnik, bukvopisavez; *Ross.* писатель, сочинитель, авторъ; *Eccl.* книготворецъ, книгописатель, книгописецъ. Autorowie dobrzy. *Zab.* 4, 171. Próżno się pytać autora, lecz dzieło przeczytać. *t.* 11, 183. Godni naśladowania dawni autorowie, Oni są nasze wzory, oni sztuk tworcowie. *Dmoch. Szt. R.* 83. §. oskarzyciel, powod, der Kläger, Ankläger. §. W prawie: ten od którego coś pierwiastkowo pochodzi, iściec, właściciel pierwszy, der Haupturheber, der erste Besitzer. Chwalił autora swego, to jest tego człowieka, od którego kupił konia. *Chełm. Pr.* 128. Śmierć autora wtenczas rozumiemy, kiedy umrze czyj ociec, matka, brat i t. d. po którym się spadek bierze w sukcessyi; tedy prawa i sprawy od autora prechodzą na sukcessora. *t.* 131. *Uwaga.* Nie mamy swojskiego wyrazu na wyrażenie znaczenia autora, t. j. pisarza xięgi lub dzieła jakowego, zazwyczaj się przeto mówi: autor dobry lub nic wart, autorek napuszony i t. d. AUTORKA, i. ż. we wszystkich znaczeniach dopiero co wyliczonych sprawczyni, pisarka, die Urheberinn, Schriftstellerinn. One są autorkami tej mody. *Tea.* 48, *b.* 8. *Vind.* prezhetniza, pozhetniza, perva sazhetniza, naredniza, arezhniza; *Ross.* начинщица, творительница, содѣтельница, начальница, сочинительница, виновница, писательница. AUTORÓW, a, e, AUTORSKI, a, ie, do autora należący lub tyczący się go, dem Autor gehörig oder ihn betreffend. AUTORSTWO, a. n. zatrudnienie pisaniem dzieł, xięgopistwo, pisarstwo, die Autorschaft, Schriftstellerey. Próżna chwała z autorstwa. *Mon.* 72, 24.

AUTORAMENT, AUKTORAMENT, u. m. zaciąg wojska, die Werbung. Regimenta cudzoziemskiego autoramentu. *Vol. L.* 7, 675. Do Polskiego autoramentu należą ussarze, pancerni, petyhorscy, i lekkie chorągwie; do cudzoziemskiego piechota z artyllerzystami, dragonia, Węgierskie i Janczarskie chorągwie. *Papr. W.* 2, 225.

A W.

*AWA *spójn.* aza, azali. *Dudz.* 33. alboś może, kto wie; vielleicht, wenn etwa, gesetzt, ob. Awa nie przyjdzie, t. j. azali nie przyjdzie. *Włod.* Przeklinaj proroku nieprzyjaciela, bo mocniejszy jest nad mię, awabym go mógł zbić. *Bud. Num.* 22, 6. §. czyż? eine indirekte Frage, *Lat.* num, an, im Deutschen durch die Inversion auszudrücken. Jakoś poległ mężny wojowniku, awa i królom śmierć nie przepuści! *Sk. Kaz.* 444. Schont denn der Tod auch der Könige nicht!

AWANGARDA, y, ż. z Franc. przednia straż, die Avantgarde, der Vortrab. *Papr. W.* 1, 467. *przeciw.* Aryergarda.

AWANS, u, m. z Franc. wywyższenie do znaczniejszéj dostojności nadewszystko w wojsku, promocya do wyższéj rangi, das Avancement, die Beförderung. Przeszkodą officerowi do awansu. *Tea.* 47, 16. §. awans pieniężny, dawanie pieniędzy z góry, pożyczenie na co, der Vorschuß, Geldvorschuß. *Vind.* napreidanje, poprieddanje. AWANSOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk.* do znaczniejszéj rangi wywyższać, einen avanciren, höher befördern. §. *nijak. niedk.* być wywyższonym, promowowanym, höher befördert werden, avanciren. §. *cz.* z góry płacić, pożyczać na należytość, vorschießen, vorauszahlen. *Vind.* denarje napreidati, poprieddati. AWANTAŻ, u. m. z Franc. pożytek, korzyść, zysk, zaleta; der Nutzen, Gewinn, Vortheil, Vorzug. Piękność ma pewnych zwycięztw awantaże. *Mon.* 75, 690. Być w awantażu, mieć awantaż nad kim = mieć zalety za sobą, w lepszém być położeniu, den Vorzug haben, den Vortheil haben. AWANTAŻOWNY, a, e. korzystny, zyskowny, pożyteczny, vortheilhaft, nutzbar, nützlich. *Ross.* авантажный, прибыльный.

AWANTURA, y, ż. AWANTURKA, i, ż. *zdrbn.* z Franc. osobliwy przypadek, nadzwyczajny trafunek, zdarzenie, przygoda, ein Abenteuer. *Boh.* podiwa, potwornost; *Vind.* spaka, *Ross.* похожденіе. Młodym ludziom trafia się często awantura. *Tea.* 4, *b.* 114. Jaki koniec téj awantury. *t.* 23,

d. 46. AWANTURNIK, a. AWANTURZYSTA, y. AWANTURNICZEK, czka, m. *zdrb.* narażający się, lub szukający osobliwych przypadków, der Avanturier, Abenteurer. *Eccl.* пришлецъ, пришелецъ, пришельникъ. Żyje, jak dziś zwykli żyć awanturzyści. *Tea.* 43. *c.* 101. *Wyb.* Śmiałak z natury, strój awanturzysty na nim. *Zab.* 14, 52. AWANTURNICA, y. AWANTURNICZKA, i. *ż.* (*por.* Samopaska), eine Abenteurerinn. Coż moja pani znaczyć będziesz w Warszawie, awanturniczkę? *Tea.* 16, *c.* 98. AWANTURNICZY, a, e. na przygody naraźny, abenteuerlich. *Vind.* nekasen; *Boh.* potworný.

AWENION, u. m. miasto Francuzkie, die Stadt Avignon. Drugi papież w Awenionie. *Sk. Żyw.* 1, 219. AWENIOŃSKI, a, ie. z Awenionu, von Avignon.

*AWIZA, y, *ż.* z Franc. doniesienie, wiadomość, nowina, Nachricht, Bericht, Neuigkeit. Awizy królowi podano, że poseł z Galii przybywa. *Auszp.* 35. Przypłynawszy, awizy smutne powiedział, że wszystko poginęło. *t.* 31. Gdy go doszły o szotach Tarnowskich awizy. *Pot. Jow.* 109. §. Tu wonne kwiatów pachnących awizy, siatkowe w oknach dla chłodu markizy. *Zab.* 10, 18. *AWIZARZ, a. m. gazeciarz. *Tr.* der Zeitungsschreiber. AWIZACYA, yi. *ż.* z Włosk. kupiecki i prawny wyraz = uwiadomienie, doniesienie, oznajmienie, opowiedź, die Benachrichtigung, der Bericht, die Anzeige. Awizacya w kontraktach zastawnych, ostrzeżenie dziedzica urządowne, iż na dniu w kontrakcie opisanym, pieniądze odda. Gdy ta awizacya swego czasu nie nastąpiła, zastawnik swoję possessyą kontynuje. *Czack. Rękop.* AWIZOWAĆ, ał, uje. *cz. niedk.* osobliwie w sądownictwie: uwiadomiać, oznajmować, opowiadać, uprzedzać, przestrzegać, dawać znać, einen avisiren, gerichtlich benachrichtigen.

AWO, AWOŻ, *spójn.* alboż, przecięż, może, zobaczemy; eine indirekte Frage: ob, vielleicht, doch einmahl, wir wollen sehen. *Ross.* авось, авосьлибо. — Awo dostaniemy takich przyjacioł, za których radą... *Orz. Qu.* 135. Awo da Pan Bóg nam pokój. *Warg. Cez. przedm. C.* 2. Wyprawił go przed sobą, awoby co prędkością mógł sprawić. *Warg. Cez.* 143. §. *wykrz.* = owo, ot, oto, patrz! sieh da! schau! Stawiam się przed tobą, odpowiadając: awom ja jest. *Psalmod.* 100. Zbytnie się objadłszy, odszedł od pamięci, Awoż tobie braciszku nie wstrzymywać chęci. *Pot. Arg.* 720. Awo ten jest. *t.* 734. §. Awo zgoła, krótko mówiąc, słowem, kr., mit einem Worte, überhaupt. Awo krótko, wojował Demosten z naturą i otrzymał zwycięztwo. *Warg. Wal.* 272. Kurzyły się miasta i wsie, chłopy, szlachtę w niewolą zabrano; awo zgoła opłakany wizerunek ojczyzny wynikał. *Krom.* 744. Awo zgoła wszystkie postępki Kazimierza są chwały godne. *t.* 368. überhaupt.

A X.

AXAMIT, AKSAMIT, u. m. z Greck, (ἑξάμιτος = sześciodrotowy, sześcioniciany) materya jedwabna w różnych gatunkach, der Sammet. *Łac. śrzed.* exametum, examitum, samnitum, samis; *Boh.* aksamjt; *Sor.* 1. sómot; *Sor.* 2. sommot; *Carn.* shâmét; *Vind.* shamat, shammet, barsan, barshun; *Croa.* samit, barshun, barsson, kadif; *Hung.* barsony; *Eccl.* i *Ross.* аксамитъ, бархатъ, двоеморхъ. Axamit gładki, rysowany, drukowany, strzyżony. *Vol. L* 4, 355. W axamitach chodzić. *W. Post. w.* 2, 60. *Tea.* 1, 6. AXAMICIĆ, ił, ci. *niedk.* uaxamicić, *cz. dok.* w axamity ubierać, axamitem powlekać, mit Sammet bekleiden, bedecken, uaxamicony, w axamit ubrany, *holosericatus. Mącz. Ross.* бархатоносецъ. AXAMITKA, i. *ż.* 1. wstążka, wstążeczka z axamitu, opaska axamitna, ein Sammetband, Sammetstreifen. *Ross.* бархатецъ. Axamitka dziecinna = gatunek czapeczki dziecinnéj. *Tr.* ein Fallmützchen, Fallhütchen. *Ross.* обручикъ. Rzezane axamitki. *Rej. Zw.* 187. *b.* §. *Rośl.* Axamitki, szarańcza, *flos Africanus*, Sammetrosen, türkische Nägellein, gelbe Tunisblumen. *Ross.* шапки, исапки, бархатецъ. Kwiaty czerwonemi axamitnemi plamami upstrzone. *Kl. Rośl.* 1, 285. AXAMITNY, a, e. AXAMITOWY, z axamitu lub do niego podobny, nakształt ax....., jako wyżéj: plamy axamitne, suknie axamitne; von Sammet, Sammetähnlich; *Ross.* бархатный, двоеморхій; *Boh.* aksamjtowy; *Sor.* 2. sommotowé; *Vind.* shamaten, barsanski, barsunski.

AXYOMA, atu. n. założenie przez się, bez dowodów, jasne, [pewnik 3.], ein Axiom, Grundsatz. *Ross.* i *Eccl.* самоистина.

A Ż.

AŻ, *przysł.* i *spójn.* wyraża miarę lub granicę miejsca, czasu, stopnia wielkości i wszelkich okoliczności, (als Ziel eines Orts, einer Zeit, einer Größe), bis. §. Miarę miejsca n. p. Aż do Mazowsz bieżał. *Biel.* 69. Podbrodek aż do ust skancerowany. *Sk. Żyw.* 2, 418. §. czasu =, dotąd, do tego czasu, aż dotąd, bis, bis zu der Zeit. Aż = póki nie, aż póki, aż kiedy, bis, erst dann, wann. Mądry nie mówi, aż głupi przestanie. *Cn. Ad.* 466. Statua tu stać przez się, aż żelazem przybita, nie może. *Sk. Żyw.* 2, 418. Odstąpić nie mieli, pókiby aż grobu nie wyzwolili. *Ustrz. Kr.* 1, 181. Póty po zmarłéj żonie trwa w mężu tęsknota, aż póki nie wyniosą jej z domu za wrota. *Min. Ryt.* 3, 310. Złemu aż jest, nie wierzymy. *Jak. Baj.* 20. (wir glaubens nicht, bis es schon da ist). W ogólności do miejsca, czasu i stopnia = aż dopiero, bis erst, erst bis. Tego roku do wyprawy przyjść nie mogło, a tak aż drugiego roku wyprawił się. *Biel.* 80. Jego wojska ledwo nam aż na morzu trochę dokuczyły. *Jabł. Tel.* 29. Aż za wtórą wyprawą nieprzyjacioł zhołdował. *Stryjk.* 527. Pokazał aż dokąd rozpusta zapędzić się może. *Oss. Sen.* 14. Kto aż tak dalece zaślepiony. *t. t.* §. tak daleko, że; tak bardzo, że; tak dalece, że; so sehr, daß. Czechowie porażeni, aż uciekli do Pragi. *Biel.* 74. Zginionego Świdrygałę Jagiełło aż płakał, że go tak żałował *t.* 295. Wymierzył mu taki raz, że się aż tarcza rozpadła. *Ustrz. Kr.* 1, 190. Piękny, patrzeć na niego aż miło. *Kras. Ant.* 45. O szczęśliwy był to wiek, aż miło wspomnieć. *Kniaź. Poez.* 3, 186. §. nawet, sogar, ja sogar. Największe bohatyry były od téj pani, Aż i sami bogowie kiedyś zhołdowani. *Tward. Pasq.* 3. Mor był wielki, przed którym aż Król ustąpił. *Biel.* 410. §. Warunkowo = ażby, chyba, chybaby; es sey denn, daß –, dann erst, wann. Ażby proszon to uczyni = chyba proszony. *Włod.* §. Oto już, natychmiast; sieh! schau! sogleich, siehe da. Niema pana, aż u sług gody. *Min. Ryt.* 3, 358. Jak tylko rzekł, aż czeladź swych panów morduje. *Bardz. Luk.* 21.

Zaczyna aż w śmiech, co go słuchali; więc milczy! *Kras. Wier.* 15. Ledwiem się ucieszył z wdzięcznéj swojéj córy, aż jéj płaczę. *Tward. Mis.* 164. Nie wyjdzie strumyk dziesiątego kroku Od swego źrzódła, aż go drugi wspiera, Aż dalej trzeci przybywa mu z boku, Aż strumyk szumi i brzegi rozbiera. *Pot. Syl.* 51. §. Aż, skoro jeno, sobald als. Aż im to odmówił, żądali powtóre... *Warg. Cez.* 78. — Aż, po *Boh. Slov.* i *Sor.* 2. až; *Sor.* 1. acž, hacž, doniž; *Hebr.* עד = adh, *Lat.* ad usque; *Ross.* даже; *Eccl.* донынде же, доколе же; *Bosn.* dokle, docem, deri dò, tja; *Croa.* tia, do; *Dalm.* dani; *Slav.* dònle, dòvle, chak; *Vind.* dozhass; *Carn.* notr. —

AZA, AZAŻ, AZALI, *spójn.* pytając: izali, czyż, czyli, albož; eine Frage, wie das Lat. num, nonne, durch die Inversion und die Partikeln: denn, oder, im Deutschen ausdrückbar. *Boh.* zda, zdaž; *Slov.* zdali, cili, zdažby, zdàlis; *Hung.* az-é; *Ross.* авось, авосьлибо; (*por.* Awa, Owa). Aza Bóg wywraca sąd? a wszechmocny aza nicuje sprawiedliwość? *Budn. Job.* 8, 3. (izaż. *Bib. Gd.*). Czemu to w święto robisz? R. azaż i w święto jeść nie potrzeba. *Gwag.* 429. Coż mi była za krzywda? azaż mi źle było, nie mając pracy. *Sk. Żyw.* 1, 120. Azać niewola? (*por.* Niewola). — Azaby się niemogła znaleźć insza krotochwila, niż te ustawiczne karty? *Gór. Dw.* 4. Zapytał się, azali ma być departament zakwitowany lub nie? *Dyar. Gr.* 428. *Germ.* ob. Ujrzawszy figowe drzewo, przyszedł azaby nalazł co na nim. *Budn. Mar.* 11, 13. §. spodziewając się: może zapewne, podobno, vielleicht. Będę pościł, aza jaką pociechę odniosę. *Sk. Żyw.* 1, 120. Oczy łzami zamoczę, aza napłakawszy się pociechę odniosę. *Groch. W.* 541. Połączone już rzéki, a w czasie azali nieodległym, połączone będą i morza. *Dyar. Gr.* 293. *Stan Aug.* §. azaliżby, jeśliby, w przypadku gdyby, wofern etwa. Spodziewać się trzeba odpisu, który azaliżby był pomyślny, dogodziłoby się woli stanów. *Gaz. Nar.* 2, 44. *Stan. Aug.*

AZARD, AZARDOWNY, *ob.* Hazard. AZBEST *ob.* Asbest, Amiant.

AZKLOS, u. m. wyraz huciany das Aschglas; kawał szkła, który wypadłszy z tygla z popiołem się zmiesza. *Torz. Szkl.* 52.

AZUKA, AZUSTA, AZUCKA, *ob.* Hazuka.

AZYA, yi, ż. część świata, Asien. *Ross.* Азія; *Wyrw. W.*

'AZYACKI, 'AZYJCKI, 'AZYJSKI, 'AZYAŃSKI, AZYATCKI, a, ie. z Azyi pochodzący, lub jéj tyczący się, aus Asien, Asiatisch, Asisch. *Croa.* asianszki; *Rag.* azianski, aziaski; *Dalm.* azianszki; *Hung.* ásiai; *Ross.* Азіатическій. Азіатскій. Azyjska Troja. *Bardz. Tr.* 277. Azyackie jeziora. *Otw. Wirg.* 390. Azyański. *Otw. Ow.* 495. Morze Azyańskie, mare Caspium. *Wiod. ob.* Chwaleńskie. Azyatyckie państwa. *Haur. Sk.* 50. Towary Azyatyckie. AZYATCZYK, AZYJCZYK, AZYATYK, AZYANIN, a, m. z Azyi rodem, ein Asiate, Asier. *Slav.* asian; *Ross.* Азіатецъ. Slabe w męztwie Azyjczyki. *Stryjk. Tur. G.* 3. Przykro było Azyanom. *Warg. Wal.* 219. Nowy dla Azyanów. *N. Pam.* 20, 143. Scypio Azyatyk. *Warg. Wal.* 110.

AZYL z Greck. schronienie w ucieczce, przytułek, pochronka.

AŻYO, *ob.* Agio.

B, b.

B, Druga głoska, a pierwsza spółgłoska obiecadła; w Hebrajskim Beth, w Greckim Beta albo Bita. *Kras. Zb.* 1, 140.; w Rossyjsk. б buki. — der zweite Buchstabe und erste Mitlauter. Przedtym *a, b*, ledwo mówił jęcząc, Teraż *r* łacno mówi, wcale się nie męcząc. *Jabł. Ez. A.* 4. *B* u Polaków dwojakie: jedno, jak łacińskie, n. p. ślub = przyrzeczenie; drugie szczególne, i to ma mieć koniecznie kréskę nad sobą; ślub' = przyrzecz. *J. Kchan. Nowy. Char.*, ostatnie zawiera w sobie ukryte *i*, co się w spadkowaniu pokazuje: n. p. gołąb', gołębia, das weiche accentuirte Polnische b enthält ein verborgenes *i* in sich. *Kopcz. Gr.* 1, *p.* 25.

B A.

BA, *adv.* et *conj.* - *Boh.* et *Slovac.* ba; *Ross.* ба; *Sorab. sup.* oba, obahei; (cf. *Lat.* papae!) 1) Ba = zaiście; traun, wahrlich, fürwahr. Ba bez mała nie prawda, że to złote czasy, Okrom złota nie pragną inakszéj okrasy. *Pot. Jow.* 137. 2) Ba = jużci, freylich. Ba łatwo to mówić, ale trudno czynić. 3. Nawet, też, owszem; sogar, ja sogar. Co to jest wydatek, nie wie; ba i wiedzieć nieche. *Opal. Sat.* 39. W całéj Europie, ba i w całym świecie. *Leszcz. G.* 55. Bóg ze złych, ba nawet i z najgorszych rzeczy dobre wyprowadza. *Żachar. Kaz.* 1, 1. Skała w morzu, nie blizka ziemi, ba i nie dojźrzy z niéj ziemi. *Sk. Żyw.* 1, 124. 4. *contradic.* przecząc, przeciwnie, owszem; im Gegentheil, vielmehr, ja vielmehr. Co on tam mówi: że nam nic do tego; ba i bardzo do tego. *J. Kchan. Dz.* 73. Zkąd ten nowy smutek; ba, nie nowy. *Boh. Kom.* 1, 374. Nie jeden, ba mógłbym ich całą liczyć kopą, Co zrobi w dzień, rozrobi w nocy z Penelopą. *Pot. Pocz.* 196. Ba ba interessa, chyba cię gdzie jaka dziewczyna zatrzymała. *Teat.* 32, 38. 5) *Eia*, nuż! ba nuże! *Eia haud sic decet*, ba toć się nie godzi! *Eia ut elegans est*, ba! obacz, jak jest piękny. *Mącz.* (cf. Wej)! ey! poztausend! *Ross.* ба ба! 6) Ba i bardzo, = baj bardzo = ba i prawie = baj prawie, (cf. *Gr.* βᾶ) szydząc: tak! tak! Da sie widzieć! Wej! ey ja doch freylich! (svetteno) (*Carn.* zhes ramo! oblubém). Zjadł, oblizał się, i rzekł: baj prawie, Jeszczem nie wiedział o téj ja potrawie. *Jabł. Ez.* 122. Hola hola, baj prawie, baj dużo. *Mon.* 75, 64.

BABA, y, f. 2. *Ross.* баба, we wszystkich dyalektach Słowiańskich we wszystkich prawie i tychże znaczeniach, co u nas; nawet i *Hungar.* baba; *Sorab.* baba; (*Angl.* baby = lalka; Wyspiarze Antyllijscy ojca *baba* zowią; *Turc.* baba = eta = ojciec; w Afryce nad Nigrem *baba* = starzec poważny, senator.) 1. baba = stara baba, stara kobieta czyli białogłowa, *Vind.* prestara baba, sivora; *Dalm.; Rag.; Croat.* baba; *Sorab. sup.* stara baba; *Slavon.* babica, starica; *Bosn.* babba, stariça; *Slovac.* babička; *Boh.* stařena; *Morav.* stařenka, stařinka; *Germ.* eine alte Frau. Rozśmiała się Sara, mówiąc, a więc ja baba rodzić będę? *Leop. Genes.* 18, 13. (gdym się już zstarzała. *Bibl. Gd.*) Pierwéj będziecie babami, niżli pójdziecie za mąż. 1 *Leop. Rut.* 1, 13. (cf. starka, starucha, staruszka, matka, matusia, matuchna, matrona. - *In peiorem partem* baba =

babsko, ein altes Weib. Owa baba stara, Co jéj starość i czoło i twarz poorała, Mać o siedmiu krzyżykach. *Gawin. Siel.* 368. Świni krzakać, a babie przystoi trząść głową. *Simon. Siel.* 110. Kaszle, jak baba, usiadłszy w kącie. *Comp. Med.* 400. (baba cf. próchno, śmierć). §. baba śpitalna, ein Spitalweib. Do śpitalu babie, do pacierzy. *Żegl. Ad.* 68. Wiedzą to i baby w śpitalu. *Cn. Ad.* 1234.– Baba kościelna, ein Hallenweib, altes Weib vor dem Kircheneingange. I baby przed kościołem też o tém dobrze wiedzą. *Gliczn. Wych. N.* 3. *b.* (cf. Babiniec, Kruchta).– Baba, żebraczka, uboga, ein Bettelweib. Baba przyszła po jałmużnę. *Oss. Wyr.* (cf. Babko dałem ci szeląg). – §. Baba krupna, baba na rynku, na trecie, przekupka, ein Trödelweib, eine Höckinn, (Oesterr. eine Fratschlerinn). Baby na rynku już o tym mówią. *Bielsk.* 65. By baba na trecie bajesz. *Pimin. Kam.* 95. §. baba, rajfurka, stręcząca lubieżnikom pastwę, kuplerka, die Kupplerinn, Zubringerinn. *Petr. Etyk.* 188. §. rubasznie: baba = mężatka, eine Verheyrathete, eine Frau, ein Weib. Tę poranek widział kwitnącą, rumianą; wieczor babą obaczy, za krótką odmianą. *Min. Ryt.* 3, 74. Skoro dzieweczce czepiec włożą na głowę, z dziewki staje się babą. *Oss. Wyr.* §. baba, u pospólstwa = żona; moja baba = moja żona, mein Weib, meine Alte. W wyższéj mowie, chyba żartem. §. W ogólności, kobieta, niewiasta (cf. babi naród); lecz zawsze z niejakim przytykiem, Weib überhaupt, (doch immer etwas bitter). Snadniéj sto mężów, niż dwie zgodzić baby. *Pot. Arg.* 463. Łacniéj sto zegarków, niż dziesięć bab zgodzić. *ib.* 370. (*Ragus.* Sctose babi htillo, tose babi snillo). Długo ten pokuka, co babę oszuka. *Żegl. Ad.* 10. (baby trudno oszukać). (*Slovac.* ne prosil sa čert babe, ani ga takeg žabe; *non es quem rogare velim*). Gdzie diabeł nie może, tam babę pośle. *Żegl. Ad.* 10. *Pot. Arg.* 350. Gdzie złe nie może, tam babę napędzi. *Pot. Arg.* 381. Gdzie bies nie może, tam babę wrazi. *Comp. Med.* 255. *Slovac.* kďe sam čert ně stihne, tam staru babu poslé. Mnich a baba, narzędzie diabła. *Rej. Apoc.* 82. Trzeba babie na bóty. *Rys. Ad.* 66. (cf. Bót = swędzi babę zadek, lub stara pani).– Baba sekutna, zrzędna, *qu. vid.*– (Baba z wozu kołom lżéj. *Cn. Ad.* 1158 *curru levato, vertitur citius rota;* pozbywszy się baby, pozbyłeś się kłopotu). Potkałem się z babą. *Bur. A.* 2. (zły wróg, ein böses Omen, eine böse Vorbedeutung). Taż baba, też koła. *Zab.* 15, 269; *Rys. Ad.* 66. Taż baba na tychże kołach. *Cn. Ad.* 1158. *Podw. Syon. N.* 4. *b.* (jednako zawsze, po staremu; das ewige Einerley; die alte Leyer.). §. przenośnie, o mężczyznie: baba = tchórz, letkowierny, (cf. bobo, zabobon:) babiarz, plotkarz; von einer Mannsperson: ein altes Weib = ein Hase, feiger Mensch, eine Memme; ein Leichtgläubiger, ein Schwätzer, eine Plaudertasche. Pocoście się bez hetmana wrócili? O baby! o nikczemnicy! *Birk. Chod.* 35.– §. 2. Baba, w rodzinie, matka matki lub ojca, starka, stara matka; ładniéj atoli używa się zdrobniałe babka (cf. Prababka); *Bosn.* babba, nana, góspa; *Vind.* babiza, babeza, stara mati; *Carn.* babá, babza; *Slavon.* baba, stara mama (cf. *Łac.* avia, abavia.) *Sorab. sup.* wowa, wowka; *Slovac.* baba, starà matka, stara mať. *Ger.* die Großmutter, Oberd. die Altmutter; Oesterr. die Ahn. *Sax. Porz.* 124. Baba Nissena Makryna. *Sk. Dz.* 124. §. 3) Baba położnic pilnująca, dzieci odbierająca, akuszerka, die Hebamme, die Kindermutter, (die weise Frau, die Alte, Nidersächs. die Bademöme); *Ross.* повивальная бабка, повитуха; *Sorab. inf.* groszka; *Vind.* teshkulla, baba; *Karn.* baba, ushegarza, teshkula; *Dalm.* sztiszkulya, primalya, *Rag.* stiskuglia; *Bosn.* babba, primitegliça, primaglja, mamana; *Hung.* baba aszszony; *Turc.* ebé (cf. *Lat.* avia); (*Croat.* puporezka, puporèzna baba). Baby położne w gwałtownych przypadkach chrzcić zwykły. *Karn. Kat.* 127. Rozkazał Faraon babom, gdy będziecie babić niewiastom Hebrajskim, to tedy synaczki zabijcie; ale baby one boga się bały. *Bibl. Gd. Ex.* 1, 16. §. 4. Baba w szachach, = Pani, Królowa, die Königinn im Schachspiel. W szachach babie próżno się nawijać, i w oczy i w zad uderzy, w stronę także skoczy i t. d. *J. Kchn. Dz.* 10. – §. 4, *b.* ślepa baba, gra dziecinna, *vide* Babka. §. 5. Baba = kloc na kształt głowy ludzkiéj wyciosany, który na komorach nadrzecznych frycom dają do całowania. *Cn. Th.* ein hölzener Menschenkopf, den die jungen Bootsknechte auf den Wasserzöllen, als Neulinge küssen müssen. Jak to nam będzie na komorze, jak ci się baba nadstawi! *Oss. Wyr.*– §. 6. Baba u cieśli, kloc dębowy do wbijania palów w wodzie. *Solsk. Arch.* 17. *Ross.* свайнобойный, свайный: копръ, коперъ; die Ramme, der Rammkloß, der Bär, der Stampfkloß, die Hoje, die Jungfer. Baba przy kafarze. *Kluk Rośl.* 2, 157. Słupy babami w rzékę wbijał. *Warg. Cez.* 81. *Boter.* 93. (cf. Baran.) §. 7. Na okrętach baba = hak, bosak, ein Schiffshaken, Bootshaken. Ci osękami, ci hakami w skoki, ci żelaznemi chwytają się baby. *Chrość. Fars.* 419. §. 8. Baba, chléb żółty, obartuch. *Cn. Th. Karn.* sharkel, shtravbe; *Croat.* sgajnczi; *Ross.* каравай, коровай, коровайчикъ; ein Scherbenkuchen, Topfkuchen, (Oberdeutsch: Kugelhupf, von Kogel; einem alten Weiberkopfputze). Gatunek ciasta na kształt zawoju Tureckiego; babi kołacz. *Oss. Wyr.* Mam sztukę baby i butelkę wina. *Teat.* 28, 96. §. 9. gatunek gruszek baniastych, die Plutzerbirne, *pyra mammosa.* Baby, gruszki, wielce miesiste i przyjemne. *Dyk. Med.* 2, 443. §. 10. Baba do zatykania czeluści, der Ofenlochstöpsel. *Tr.* §. 11. Baba, ptak, *pelicanus onocratylus, Linn.* die Kropfgans. *Zool.* 259. *Chmiel.* 1, 607. ptaka tego raczéj bąkiem zwać potrzeba. *Kluk. Zw.* 2, 317. *Ross.* баба, широконосъ; плутоносъ, соксунъ, колпикъ, колпица; *Eccl.* шеслоносъ, неясыть. *Rag.* bûcjaz, najazit, nenasit; *Carn.* welakin, welakôshnek, dishevnek; *Bok.* bukač; *Sorab. sup.* pelikan; *Carn.* pélkân. §. 12. *Botan.* baba, ziele, *vide* Babka. §. 13. *Astron.* baby, *Plejades J. Kchan. Dz.* 10. *Herb. Art.* 42. *Otw. Ow.* 129. *et* 17. das Siebengestirn (*obs.* die Gluckerinn, Duming). *Ross.* баба, седмизвѣздие; *Sorab. inf.* babi; *Sorab. sup.* čzečzeranz; *Carn.* gostosejzhezhi; *Rag.* vlascichi. – Pospólstwo zowie nasiadkę ze swemi kurczętami. *Macz.* kwoczkę z kurczętami. *Chmiel.* 1, 175. *Budn. Job.* 9, 9. §. 14. *Geogr.* Baba, góra *Tward. Wł.* 5. *vide* Babia góra.

BABCZANY, *plur.* ziele, *Doronicum Plantagineum. Linn.* ga–

tunek koziego korzenia, eine Art Gemsenwurz. *Kluk. Dyk.* 1, 193. BABCZY CZOSNEK, ziele, *Allium ursinum*, Bärknoblauch *Syr.* 1231.
BABCZYNY, a, e, od babki, Großmutter=, Großmütterlich. Babczyne wychowanie, t. j. pieszczone.
Contin Deriv. babka, babunia, babusia, babi, babiarz, babić, babieć, pobabić, babikrówka, Babin, babiński, babiniec, babina, babinka, babsko, babizna, babowalcz, babożeń, babski, babstel, babuchna, (cf. Bobo, zabobon).
BĄBEK, *herb*, tarcza na dwie części podzielona, na jednej stronie lew, na drugiej pięć róż. *Kurop.* 3, 7. ein Wappen.
BĄBEL, BĘBEL, 'PĘPEL, *Gen.* bąbla, m. 1. BĄBELEK, łka, m. 1. *dem.* BĄBELIK, a, m. 1. *dem.* *Graec.* βόμβυλος, πομφόλυξ; (*Lat.* bubo); *Boh.* bublinka; *Hung.* buborek; *Dalm.* mihur; *Karn.* mehùr, puhòr; *Croat.* klobuchecz; *Bosn.* bosgjurçi; *Ross.* пупырь, пупырышекъ; *Eccl.* горволь, пузырь: 1. bańka na wodzie, ein Bläschen auf dem Wasser, eine Wasserblase. Bąbele czyniące się na wodzie przy padającym deszczu. *Kluk Rośl.* 3, 90. Człowiek na świecie, jest tak trwały jak ów bębel na wodzie po dżdżu, który w ocemgnieniu niewiedzieć gdzie się podziewa. *Lorych. Kosz.* 32. *Kołak. Wiek. A.* 3. *Zab.* 15, 193. §. Bańka z mydła, przedmuchnionego przez słomkę; jedna z najpowszedniejszych zabaw dziecinnych, eine Seifenblase. *Oss. Wyr.* §. Bąbel na skórze się robiący, eine Hautblase, Blase auf der Haut. (cf. Pryszczel). Kantarydy do naciągania bąblów. *Jundz.* 299. Jak go komor ugryzł, tak jakoby się oparzył, bąbel wyskoczył. *Oss. Wyr.* Bąbele mroźne. *Perz. Cyr.* 2, 70. Frostbeulen. – BĄBELISTOŚĆ, ści, f. 2. beblenie, mnóztwo bąbelów, *bullatio*, das Blasenwerfen. *Cn. Th.* 10. – BĄBELISTY, a, e, *Hung.* buborékal=, bąblący, bąbelów pełen, *bullans*, Blasen werfend, blasig. *Cn. Th.* bańczysty.
Deriv. bęblić, beblić, bebłek, cf. bęben, cf. pęp, pępek, pępie, pępowiny, pępelowaty.
BABI, ia, ie, *Ross.* бабій, бабей, бабушкинъ; *Boh.* babj; *Slovac.* babin; *Carn.* babje; *Sorab. sup.* babacze=. baby się tyczący, we wszystkich znaczeniach rzeczownika; babom właściwy, do nich należący, Altweiber=, altweiblich, Weiber=, weiblich, weibisch. Babią postać wziąwszy, siwemi włosami skroń przykryła i skórę zbrozdziła zmarszczkami. *Otw. Ow.* 114. Babi taniec i deszcz ranny, nie trwałe. *Pot. Arg.* 134. Nikczemnych a babich bajek strzeż się pilnie. 1. *Leop.* 1. *Tim.* 4, 7. Babie zabobony. *Sk. Dz.* 243. Lepiéj radzić się lekarza, niż słuchać nieuka babiego. *Sien.* 417. (babiarza, plotkarza, ciarlatana). Babie lato, *vide* Lato. Babi kołacz, *vide* Baba kołacz. – Babi= Kobiécy, Białogłowski, Weiber=, Babi naród chytry. *Tr.* §. 2. *Georg.* Babia góra. *Hur. Sk.* 104. Babie góry, *Boh.* Babj hory, Tatry, część Karpatu; nawet Baba, *Tward. Wł.* 5. jedna góra na Spiżu, niedaleko Luczyna, Lautschburg; *Konstanty Porfirogenit* nazwisko Babich gór, βαβειορεια, przekręcił na Bagibareja, *vid. Stritter de popul. ad Danub.* Ungarisches Magazin 2. B. 1. St. 27. v. Engels Gesch. v. Halitsch. 1, 16. [Tak mniemał Banduri, wydawca Porfirogenity; ale nowsze śledzenia okazały, że Porfirogenitowa βαγιβαρεια jestto nie babia góra, lecz kraina nad rzeką Wagą leżąca, a spomniana przez Kozmę pragskiego, *Pertz SS.* IX. 92. provincia cui Wag nomen est. 1.] der Altweiberberg, das Altweibergebirge, ein Theil des Carpathischen, że tam podług gminnéj wieści czarownice na stypę zbiesami latają na ożogach. (cf. Łysa góra). §. 3. *Botan.* Babi mur, ziele, Ś. Jana pas, *Licopodium Linn. Ross.* плаунъ, Bärlappe, Johannisgürtel. *Kluk. Rośl.* 2, 207. *Kluk. Dyk.* 2, 103. – Babie zęby, ziele, *dentaria pentaphyllos*, kleine Zahnwurzel. *Kluk. Dyk.* 1, 186. – Babi gnój, ziele, *crithmum quartum*, eine Art Meerfenchel. *Syr.* 1158. – Babia dupa, dla smrodliwości to ziele tak szpetne nazwisko ma, Sichelkraut. *Sien. Wykł.* – Babia sól *vide* Sól babia. – BABIARZ, a, m. 1. baba, człowiek mający wady babom tylko właściwe, tchórz, niewieściuch, plotkarz, świegotliwy, bajarz, letkowierny, ein Mensch wie ein altes Weib, feige, weibisch, schwaßhaft, leichtgläubig. Ciszy babiarzu! *Teat.* 48, 10. 2. Człowiek utopiony w babach, kobieciarz, gamrat, gnuśnik, nikczemnik, gnojek, ein Weibernarr, Weiberkerl; *Ross.* бабникъ. Wielki z niego babiarz. *Teat.* 48. 17. – BABIASTY, a, e, *Tr.* na babę zakrawający, babski, altweibisch, weibisch. – BABIĆ, *Act. Niedok.* – *Vind.* babiti; *Bosn.* babbiti; *Carn.* babuvati, babem, ushegariti; *Hung.* babalkodom; *Eccl.* бабити, баблю, бабствую; *Ross.* бабничать; – połogów pilnować, dzieci odbierać; eine Hebamme abgeben, Hebammen=Dienste verrichten. Matka się jego babieniem i braniem dziatek bawiła, *Warg. Wal.* 94. Sztuka babienia. *S. Grodz.* 2, 80. połogowa; die Hebammenkunst; (*Ross.* повивальное искусство, повой; *Eccl.* бабство; *Boh.* babenj; *Carn.* babstvu; *Ung.* babalkodás; *Croat.* pupkorezanye). Nauka babienia. *Gaz. Nar.* 1, 342. Unterricht in der Hebammenkunst, Hebammenunterricht. – BABIEĆ, – iał, – ieje, *Neutr. Nied.* Zbabieć, *Dok.* – *Boh.* sbabéti; babą się stać, zum alten Weibe werden, alt weibisch werden. Grzbiet zgarbaciał, twarz zbabiała. *Bald. Sen.* 82. Czyście zapomniały, iż nam wiek służy, żeście nie zbabiały. *Past. F.* 70. (cf. Dziadzieć, starzeć, zgrzybieć, podsiwieć, osiwieć, niewieściec, gnuśnieć, dziecinnieć, nikczemnieć). BABIKRÓWKA, i, f. 2. ziele, *Sigillum Salomonis*, *Poligonatum*, Weißwurz, Salomonssiegel. *Syr.* 1260.
BABILON, a, m. 1. jedno z najdawniejszych mocarstw, Babel, Babilonien, w Azyi. *Wyrw. G.* BABILOŃCZYK, a, m. 1. z Babilonu rodowity, *Ross.* Вавилонецъ. ein Babilonier; – *in femin.* BABILONKA, i. die Babilonierinn. BABILOŃSKI, a, ie, *Ross.* Вавилонскій, Babilonisch. – Że kraj ten i stolica jego sławne przez budowanie wieży, *Ross.* столпотвореніе, przy którym zaszło pomieszanie języków, (*Bib. Gd. Genes.* 11, 9.) ztąd przenośnie: BABILON, BABILONIA, BABILOŃSKA wieża= nieład, zamieszanie, zamęt, odmęt, Verwirrung, Unordnung. Być w Babilonie, w kieracie, albo na galerach. *Gilow. Katech.* Hieronim Rzym Babilonem zowie, dla złych obyczajów Rzymian. *Sk. Dz.* 312, że tam wielkie były i próżne bogów i szatanów zamieszki. *Sk. Dz.* 31. Patrzaj, co ztąd za rząd, co za Babilon, co za pomieszanie będzie. *W. Pst. W.* 1, 229. Mieszanina kilku języków w jeden, śmieszną bardzo i Babilońską czyni mowę. *Kpcz. Ukl.* 25. Jeła się ciebie Babilońska konfuzya. *Pimin. Kam.* 263.
BABIN, a, m. 1. wieś w Lubelskim, której dziedzic *Pszon-*

ka R. 1560. na poprawę wyszydzeniem obyczajów, ustanowił z przyjaciołmi towarzystwo pod imieniem *Rzeczypospolitéj Babińskiéj;* urzędy w niéj rozdawano przez wzgląd na wiadome wady osób: łgarz, zostawał posłem, junak rotmistrzem, pułkownikiem, gaduła kanclerzem. *Sarn. Ann. l.* 7. Babin, (Altweiberdorf) ein Dorf im Lublinischen, dessen Besitzer Pszonka, zur Verbesserung der Sitten, eine satyrische Republik (Altweiberrepublik, Siemandelbrüderschaft) errichtete. *Prov.* Musiał to w Babinie słyszeć. *Rys. Ad.* 41. (bajki, plotki.)

BABINIEC, ńca, m. 1. *Ross.* предхрамiе, притворъ, *Eccl.* притворъ, папрать, придѣлъ; *Sorab. sup.* hala; *Sorab. inf.* lukus ch; *Slovac.* žebrácnica = kruchta, przedkościele, przedsień przy kościele, gdzie najwięcéj baby siadywają, die Vorhalle, Halle einer Kirche, die Vorlaube, (der Fürschopf) W przytworze, to jest w babińcu, przede drzwiami cerkiewnemi. *Pimin. Kam.* 2. *Vestibulum templi*, kościelna *krukta, albo babiniec, jak niektórzy mówią. *Macz.* Zły xiądz tu leży pod ołtarzem; czemu nie w babińcu? *Pot. Jow.* 52.

BABINKA, i. f. 2. dobra biedna babunia, ein gutes armes altes Mütterchen. Cna babinka, Baucys, *pia anus. Żebr. Ow.* 208. Włamał się złodziéj do chałupy babinki ubogiéj. *Klon. Wor.* 42. Trzeba mi koniecznie pochlebiać babince. *Teat.* 10, 7.

BABISKO *vide* BABSKO.

BABIZNA, y, f. 2. 1. Spadek po babce, das Großmütterliche. *Sax. Tyt.* 39. Wnuki z ciotkami babiznę albo dziadowiznę, równo biorą. *Szczerb. Sax.* 428. Z babizny została ogołocona. *Papr. Ryc.* 397. 2. *vide* Babsko.

BABKA, i, f. 2. *Dem. Nom.* Baba; *Ross.* бабка, бабушка; *Boh.* et *Slovac.* babka, babička; *Carn.* babeza; *Croat.* babka, pùpa, pupacha; (cf. *Lat.* papa). Kobieta podeszłego wieku, staruszka, ein altes Weibchen. Trzeba się pośpieszyć, nim się staniesz babką, ucieszyć świętym małżeństwem. *Jabł. Ez.* 8. §. *In peius*, baba stara, ein altes Weib. Czego zły duch nie sprawi, babka tego dokaże. *Haur. Sk.* 1045. Babki w podeszłym wieku zwykły czasem młódź psować. *ib.* 105. §. żebraczka, ein Bettelweib. Z bogiem babko; monety nie mam. *Teat.* 24, 101. Babko dałem ci szeląg. *Żegl. Ad.* 9. (na wymawiaczów dobrodziejstwa). 2. W rodzinie: babka, matka ojca lub matki, die Großmutter. Pospolicie babki wnuczki przy sobie chowają. *Falib. Disk. H.* Cieszy się wnuczkami; słodkie jéj to imię babki. *Teat.* 30. *b.* 125. Szlachcic po babce. *Cn. Ad.* 1142. (nie prawdziwy; bo szlachectwo idzie za mieczem, nie za kądzielą). 3, Zmrużek, mżyk, mżytek, ślepa babka, ciuciu babka, gra dziecinna, gdzie jeden z zawiązanemi oczyma goni i szuka grających; *Ross.* жмурки, гулючки; blinde Kuh, (Oester. blindes Mäusel, Blinzelmäusel), ein Kinderspiel. Ślepa babka, mżyk, *myiada Volck.* 589. Spólnie z sobą babkę grali. *Past. F.* 125. Różne tam gry grali, babki, piłki, cygi. *Pot. Arg.* 356. Fortuna ślepą babkę grać z ludźmi lubi, dziesięciu minie, jednego ułapi. *Mon.* 70. 623. 4. Babka, moneta, halerz; *Slovac.* i *Boh.* babka; *Vind.* boshjak; *Ross.* пуло, рѣзанъ; ein Heller. Chwalił pan babkę (no 1.), jako święte uczą księgi, Że dwie babce (*Dual.* babki) albo dwie włożyła w skarb dzięgi. *Pot. Pocz.* 220. Złamana babka = zgoła nic, ein zerbrochner Heller, ein Scherf, Nichts; auch nicht das Geringste. Zjecie, wypijecie, co się wam spodoba; nie będziewa od was wymagać, ani złamanéj babki, nawet Bóg zapłać. *Oss. Str.* Nie nie, nie dam i halerza, ani babki złamanej. *Zabł. Zbb.* 34. – (*Adag. Slovac.* kdo sa narodil k babce, né dochadza k grosu. Ani babki ne stogi. Prilož babku k babce, budé kapce. Za babku bi i kozu pres Tatri hnal). 5. Babka u kosiarzów, kowadło, na którym kosy klepią; das Dängeleisen der Schnitter; *Carn.* babeza. 6. *Botan.* babka, ziele, *plantago Linn. Ross.* попутникъ, колосеница; *Boh.* čželnik, gitrocel; *Croat.* terpúteсz, *Vind.* voski terpotek, terputez, *Carn.* terpotz, prepótz, tarpotz; *Bosn.* babka, babiça, bokviça; *Sorab. sup.* putnik; *Germ.* Wegebreit, Wegerich. *Kluk. Rośl.* 2, 208. Babka wodna, *alisma plantago aquatica*, gatunek żabieńca, Wasserwegerich, Froschwegerich. *Kluk. Dyk.* 1, 20. *Kluk. Rośl.* 2, 208. *Syr.* 1133. *Urzęd.* 48. 7, Gatunek strzelby, ein Schießgewehr. Od ulania babki, biorącéj prochu pół funta, płacą po złotemu. *Os. Żel.* 50. Babki i armatki do strzelania. *ib.*

BABŁAĆ *ob.* Babrać.

BĄBOL *ob.* Bąbel.

BABOWALCZ, a, m. 1. Co się z starym babskiem opartolił, ein Altweibmärtyrer, der mit einem alten Weibe zu kämpfen hat. Nieboże babowalczu, z którąś walczył baba, Już zdycha. *Gawin. Siel.* 393. *Mon.* 73, 588. BABOŻEŃ, ia, m. 1. co się z starą babą ożenił, der Mann eines alten Weibes. *Mon.* 75. 588. Często babożeniowie, co śmierci czekali żon swoich, pierwéj sami na marach bywali. *Sim. Siel.* 33. Miły babożeniu! pojrzyj na twą gołębice gołą, co w niej widzisz, coby cię ucieszyło? *Petr. Ek.* 73.

BABRAĆ, *Act. Nied.* gmerać, wühlen, (*Carn.* berbram = *blaterare*; berbam = *perquirere*). Już byłeś żołnierzem, kiedy ja jeszcze babrałem w moim Gellercie. *Teat.* 47, 19.

BABSKI, a, ie. *Eccl.* бабскiй; *Slovac.* et *Boh.* babsky; *Carn.* babast; *Vind.* babbast = należący do baby, babie przystojny, podobny, Altweiber=, altweibisch, altvettelisch. Płacze Tyndarówna, skoro obaczyła Babskich zmarszczków na twarzy we zwierciedle siła. *Otw. Ow.* 615. Nie samemi ślubami i babskiemi modłami, pomocy bogów dostajemy. *Pilch. Sall.* 101. Babskie baśnie odrzucaj. *Budn.* 1 *Tim.* 4, 7. Babska rzecz jest szaleć z gniewu. *Pilch. Sen.* 21. Babskie *adverb.* = po babsku. *Włod.* Bajesz po babsku *Pimin. Kam.* 199. – BABSKO, a, n. 3. Babisko, brzydka baba, ein garstiges altes Weib, eine alte Wettel. (*Eccl.* бабища; *Ross.* бабище, бабенцо; *Slovac.* babsko, babisko; *Carn.* baběna); Babsko swarliwe, głupie, mrukliwe, od starości drzące, wymruczy przez zęby spróchniałe słów kilka. *Boh. Diab.* 2, 289. Babsko nie wiedzieć zkąd, jak to mówią, z całego świata. *Oss. Str.* Już się babsko rozespała (*femin.*) *Chrośc. Ow.* 298.

BABSTEL, BABSZTYL, BABSZTYCH, BABSZTRYCH, BABUS, *f.* 1. ze złością, przeklęte babsko, ein verdammtes altes Weib. Bodajżeś oniemiała, babsztelu! *Tea.* 14, 171. 2. *masc.* Niewieściuch, tchórz, babiarz, baba, ein altes

Weib von einem Menschen. Wytrzymać nie mogę gdyrań tego babsztyla. *Tea.* 35, *b.* 4. BABUCHNA, y, f. 2. niby z politowaniem, ein gutes altes Mütterchen. Stara babuchna. *Pot. Arg.* 669.

BABUS, BABUSIA, BABUNIA, BABULA, BABULEŃKA, i. *f.* 2. *Ross.* бабенка, *Boh.* babizna; *Vind.* babbina; (*Carn.* babashka = stonóg) =; podstarzała, przyjemnéj starości kobieta, staruszka, ein liebes altes Mütterchen. ℥. *in peius*, przekąsając, babsko, ein altes Weib. Na co się nie ośmieli bies i nie pokusi, Na to się chytrość sztucznéj odważy babusi. *Min. Ryt.* 4, 189. Jak owa śmieszna, gdy się babuś wymuszczę. *Opal. Sat.* 15. Stroi się babusia, postawę też formuje. *ib.* Bezzębna babusia kijkiem się podpiera. *Tol. Saut.* 99. ℥. Pieszczenie: babunia, o matce ojca lub matki, (cf. Tatuś, Tatunio, Matunia) liebes Großmütterchen. Zawołało dziecię: Pani babusiu! *Falib. Dis. B.* Babuleńka mówiła, że... *Teat.* 7. *b.* 31. Wnuczęta ją babulą zwały. *ib.* 30, *b.* 128.

BAĆ SIĘ, bał się, *obsol.* *bojał się, *Praes.* boi się, *Rec. Niedok.* *zbać się, *ubać się, *Dok.* — *Sorab. inf.* sze bojasch. *Sorab. sup.* bojacž, ſbojacž, bogu szo; *Boh.* bátise, bogjm se, báwám se; *Vind.* bati se, bau, bojm se, bogati, sbati se; *Bosn.* bojatise, strascitse, prennuti se; *Rag.* bojattise; *Croat.* bojatisze, boimsze, zbojatisze, zbojávamsze; *Ross.* бояться, убояться, боюсь; *Eccl.* боꙗти сѧ, боюсѧ, *Graec.* φοβοῦμαι. 1. *absolute:* bać się =, mieć bojaźń, lękać się, strachać się, obawiać się; fürchten, befürchten. Niech nienawidzą, byleby się bali. *Pilch. Sen.* 44. Boję się, iżby kto nie rozumiał, że swą rzecz prowadzę. *Gorn. Dz.* 103. Boję się, że ku złości, żadna białychgłów inna rzecz tak niewiedzie, jedno cudność. *Gor. Dw.* 407. *Prov.* Idąc do wójta, oba się bójta. *Rys. Ad.* 19. *Cn. Ad.* 303. (*Dual.* = bójcie się). *Prov. Slovac.* lepsi ge warugsa, než nebogsa. 2. bać się czego = lękać się czego, sich vor etwas fürchten. Nietylko okrutnych zwierząt, ale i maluczkich robaczków boją się ludzie dla jadu, który jest przy nich. *Gorn. Sen.* 41. Bój się boga. *Jabł. Ez.* 140. Tyran boi się swych poddanych; strach nad nim panuje. *Bardz. Tr.* 12. Wielu się ma bać, kogo wielu się boją. *Min. Ryt.* 4, 148. Najdziesz czasem i takiego, co się boi cienia swego. *Rys. Ad.* 51. (*Prov. Slovac.* čehos sa bal ne ubals sa, *fata sua quemcunque trahunt*). Wzburzenia ludu się bojał. *Sk. Dz.* 233. Herkules dziecię nie bojał się wężów. *Bardz. Tr.* 12. Przeszkody jakiéj się bojała. *P. Kchan. Jer.* 159. Hektorowie gardło dali, więc się Parys nie zboi? *Bal. Sen.* 76. — *Omisso pronomine personali:* Haliczanie xiążęcia Romana, tyraństwa bojeli i nienawidzieli. *Stryjk.* 205. (= bali się go). — 3. bać się o co = troszczyć się o co, um etwas besorgt seyn, deshalb in Sorgen stehen. Cnotliwi Królowie nie się o się samych nie boją, ale o tych, którzy są pod ich mocą; a tyranowie tychże się samych boją, którym rozkazują. *Gor. Dw.* 361. Ja o pana mego nie pierwéj bać się przestanę, aż go bóg do Krakowa zdrowego przyniesie. *Orzech. Qu.* 82. ℥. bać się kogo o co = bać się go względem czego, jemanden in Ansehung einer Sache fürchten. Ciebie Kupidynie się boją matki o swe syny, Tyś skąpych starców frasunek jedyny. *Hor.* 1, 222. *Koryt.* (= ciebie się boją dla synów swych matki. *ib.* 224. *Kobl.* W tobie się matki synów boją straty. *ib.* 224. *Nar.*) *Deriv.* bojaźliwość, obawa, obawiać się, pobać się. cf. Bóg, bobo.

BACH *vide* Bachus.

BACHANT, a. m. 1. BACHANTKA, i. *fem.* 2. Hulacz, Hulaczka, Bachant, Bachantinn. Spojrzyj na niekarnych bachantów. *Smotrz. Lam.* 25. W ręku trzymając pochodnie, zgrzytają, ryczą wściekle, jak Bachanty. *Jabł. Tel.* 98.

BACHMAT, a. m. 1. BACHMACIK, a. m. 1. *dem.* BACHMACISKO, a, n. 3. *niezgrabn.* — *Eccl.* et *Ross.* бахматъ. Koń Tatarski grubopłaski na nizkich nogach, poziomy. *Czrt. Mscr.* ein großes Tatarisches Pferd. Wałaszone wielkie i zrosłe konie Tatarskie, które głowy ku górze w biegu podnoszą. *Gwagn.* 593. (cf. Łoszak). Tatarowie bachmatów swoich aż w piątym roku dosiadywają. *Hipp.* 30. Tatar się bachmatem szczyci. *Pot. Pocz.* 408. *Jabł. Buk. G.* 4. Na małym skoczył bachmaciku, ubiegł rumaki rosłe i ozdobne. *Auszp.* 63. *Bielsk. S. M.* 32. ℥. *transl.* o człowieku: bachmat, otyłec, opasny, brzuchacz, ein Dickwamst. *Oss. Wyr.* BACHMATOWATY, człowiek nizki, krępy, okrągły. *Czrt. Mscr.*

BACHMISTRZ, a, m. 1. Urzędnik żupny, der Packmeister, ein Salz = bergbeamter. Żupnicy, bachmistrzowie, podżupkowie. *Vol. Leg.* 5, 175. *Herb. Stat.* 108. *adject.* BACHMISTRZOWSKI, a, ie. Packmeister =, n. p. Bachmistrzowski urząd. *Vol. Leg.* 5, 844 =. BACHMISTRZOWSTWO, a, n. 3. das Salzpackmeisteramt.

BACHNA, y, f. 2. imię białogłowskie, Barbara, Bärbchen. *Jabł. Her.*

BACHOWY *vide* Bachusowy.

BACHUR, a. m. 1. BACHUREK, rka. m. 1. *demin.* z Hebr. בחור = młodzik, pachołę, ein junger Kerl. Bachurowie ich wywodzą, by niedźwiedzi za nos z jaskiń owych. *Pasz. Dz.* 128. (*Boh.* et *Slov.* bachor = brzuch, brzuchacz, kiszka gruba pękata) ℥. mały żydek, żydowię, żydzię, ein Judenjunge. *Oss. Wyr.* ℥. młody kiernoz, stadnik, ogierek, ein junger Eber, Beschäler, Hengst, Bulle. Kiernoz, gdy już podstarzeje, trzeba się o młodego gospodarzowi postarać bachura. *Haur. Sk.* 61. BACHUROWATY, a, e. brzuchaty, pękaty, baniasty, bauchig. Ogórków żydzi najwięcéj wypotrzebują, a srogie bachurowate kupują. *Haur. Ek.* 47.

BACHUS, BACH, a. m. 1. BACHUSEK, ska, m. 1. *dem.* *Carn.* Pust =, bożek wina, Bachus, der Gott des Weins. Cudowna Bacha ma to w sobie czasza, Że wszystkie ze łba kłopoty wystrasza. *Zab.* 9, 36. *Zabł.* Wolny ojciec, Bachus. 1. *Leop.* 2. *Mach.* 14, 34. Od Bachusa pierwszy zaraz stopień do Wenery. *Warg. Wal.* 36. ℥. 2. *Metonym.* = wino, winko, Wein. Jemu Bachusek smakuje. *Dar. Lot.* 19. BACHUSOWAĆ, ował, uje, *Intrans. Niedok.* hulać, lusztykować, schwärmen, lustig leben. Wspomnij na Dubno, jakoś tam bachusował. *Pimin. Kam.* 35. BACHUSOWY, BACHOWY, a, e. od Bachusa, Bachus =, kochają się w Bachowych trunkach. *Petr. Pol.* 2, 170. Dni Bachowe szalone. *Tward. Wł.* 19.

BACIK, a, m. 1. *dem.* =; mały bat; *Ross.* ботикъ, *Eccl.* ботникъ, лодочка, чолнъ; ein kleines Boot. BACISKO, a, n. 3. *Ross.* ботище, bat niezgrabny, niekształtny, ein ungeschicktes Boot.

BACZAĆ *vide* Baczyć.

BACZEK, czka. m. 1. *demin. Substant.* Bąk *qu. v.* 2. ruréczka u osady strzelbiej, w którą stępel się wsuwa, das Röhrchen am Flintenschafte, wo der Ladestock eingesteckt wird. Na słowo komenderującego: broń w płask! broń na płaz dłoni ostatnim bączkiem się rzuca. *Kawal. Nar.* 276.

BACZENIE, ia. n. 3. *Subst. Verb.* Baczyć, – obracanie baczności czyli attencyi na co, *Eccl.* внятіе, вниманіе, das Aufmerken, die Aufmerksamkeit worauf. Proszę was, słuchacze, o łaskawe baczenie. *Bals. Święt.* 2, 139. (o łaskawe ucho). Dać na kogo baczenie = mieć kogo na oku, pilnować go, auf einen Acht geben, ihn beobachten. Daj baczenie na niego, żeby nie uciekł. *Oss. Wyr.* §. zastanawianie, uważanie, uwaga, rostropność, die Erwägung, Ueberlegung, Bedachtsamkeit. W młodym lecie, baczenia u człowieka jeszcze mało. *P. Kochan. Jer.* 168. Z baczeniem co rozmyśleć. *W. Pst. W.* 2, 359. (bacznie, rozważnie). Baczenie dobre do wszystkiego ci ma być wodzem. *Gorn. Dw.* 37. §. rozsądek, rozeznanie, Verstand, Beurtheilung, Urtheilskraft. Od siedmiu lat dzieci już zaczynają mieć baczenie, rozeznanie dobrego i złego. *Petr. Ek.* 94. Rozumem a baczeniem różnimy się od zwierząt. *W. Pst. W.* 3, 254. Perykles człowiek wielki i baczenia przedniego. *Warg. Wal.* 73. – Jeszcze jest przy baczeniu = przy rozumie, przy sobie. *Cn. Th.* er ist noch bey Verstande, bey Bewußtseyn, bey Sinnen. §. baczenie na kogo = wzgląd na kogo, Rücksicht auf jemanden, Schätzung, Achtung. Ludwik cudzoziemców miał na większym baczeniu, niż obywatele własne. *Biel.* 205. I sam Pan Bóg nań dobrego baczenia był. *Glicz. Wych. F.* 7.

BACZMAG, a, m. 1. *Ross.* башмакъ, башмачокъ; *Croa.* pachmaga; *Boh.* bačkor = *Tur.* baczmag. *Paszk. Dz.* 135. gatunek obuwia, bót, trzewik, eine Art Geschühe, Stiefel, Schuh. W Turczech obuwie pospolite żony z mężami mają, które tam ich językiem baczmag nazywają. *Paszk. Dz.* 122. Nawet też kiedy nie ma jechać w drogę, Baczmagi wdziewa sudanne na nogę. *Kchow.* 51. *figur.* Wdział z pychy szyte diabelskie baczmagi. *Pot. Pocz.* 193.– *Prov.* Nie wielki fortel, i małej przewagi, Na krótkie nogi wysokie baczmagi. *Rys. Ad.* 42. Mały posag, ledwo to na baczmagi. *Falib. M.* 3. *BACZMAGOPRZEDAWCA, *Eccl.* башмакопродавецъ =, szewc, *Turc.* baczmagietar. *Paszk. Dz.* 138.

BACZNOŚĆ, ści, f. 2. *Slavon.* pazba; *Croat.* pòmnya, *Vind.* mar, vanzhanje, marnost, vanzhik, pashenje, v'glavojemanje, vanzhlivost; *Boh.* sstrnost; *Sorab. sup.* kedżbuwano, kedżbé metżo; *Ross.* примѣтливость, замѣчаніе, *Eccl.* внятіе; *Carn.* posir, ahtenga, ahtanje, *Rag.* pomgna =; *Pol.* uwaga, attencya, baczenie na co, die Aufmerksamkeit, Acht, Achtsamkeit Erwägung. Gdy się zastanowiemy nad wyobrażeniami, które się w nas snują, i układamy je w pamięci, jest to baczność. *Cyank. Log.* 37. *oppos.* niebaczność, niedbalstwo, Unachtsamkeit. Im większa władza, tym szkodliwszą w niej stanie się niebaczność. *Dyar. Gr.* 131, *Eccl.* небрежность, неболѣзнованіе; – *Milit.* baczność! prezentujcie broń. *Kawal. Nar.* 263. Achtung! habt Acht! *Ross.* слушай! – Kazał mieć na niego baczność. *Oss. Wyr.* (pilne oko, ein aufmerksames Auge). Z bacznością tu postępować trzeba. *Dudz.* 22. (= bacznie, roztropnie, rozważnie, bedachtsam, behutsam). – BACZNY, *BACZLIWY, a, e. BACZNIE *adv.* – (*Sorb. sup.* kedżbné, mérkoyné, poważuyné; *Carn.* umliv; *Vind.* merkishen, vglavovseten, spomliu, marn, marliu, vanzhliu; *Ross.* блюститeльный, примѣтливый, примѣчательный, замѣчательный, замѣтливый; *Eccl.* внимательный; *Boh.* ssetrný; *Slavon.* bdechi; *Rag.* pomgniv, poman; §. 1. = uważający, uważny, aufmerksam, bedachtsam, achtsam. Nie jestem niebacznym przyjacielem nowości, nie idę ślepo za cudzym zdaniem. *Gaz. Nar.* 1, 155. Baczny a boga bojący się człowiek jawnie to widzi. *Smotrz. Napo.* 39. Mądry niechaj głupiego nauczy, baczny błędliwego. *Sk. Kaz.* 279. Baczliwa starożytność. *Bardz. Tr. praef.* = – Roztropny, mądry, rozsądny, klug, verständig, weise. Baczny przednie jest, co umie drugiemu radzić dobrze; baczny wtóry jest, który, gdy sam nie umie radzić sobie, radzi się drugiego. *Petr. Et.* 11. Ganię zdrożności i zdania mniej baczne. *Kras. Sat.* 3. O jak człowiek niebaczny, że się tak trapi dla nabycia różnych wiadomości. *Zab.* 5, 35. Niebaczne affekty, *irrationabiles motus. Zygr. Gon.* 351. Człowiek niebaczny = Niebacznik *qu. v.* – §. baczny, względny (dyskretny), *względający, wzgląd mający, Rücksicht nehmend. Nie był tak baczny, żeby sam siedząc, drugiemu też siedzieć kazał. *Gorn. Dw.* 196. Niebaczny na ojczyznę i wojenne znaki Żołnierzu! bronisz łaski senatowi takiej! *Bardz. Luk.* 58. *§. niebacznie = z nieobaczka, z nienacka, niespodzianie, nieprzewidzianie, unversehens, unvorhergesehen. Zawsze cięższa to bywa, gdy kogo niebacznie nieprzyjaciel napadnie, i straci nieznacznie. *Kmit. Spit. A.* 3.

BACZYĆ, *Act. Niedok.* Baczać, *Contin.* – *Croat.* paziti; – *Carn.* pâsti, pasl, pâsem; (cf. patrzyć, *Germ.* passen, aufpassen; *Hebr.* אבט cf. *Lat.* spectare, – spicere). 1*. fizycznie: widzieć, sehen. Który stworzył ucho, zaś nie usłyszy? który sprawił oko, nie będzie baczył? *Leop. Ps.* 93, 9. (izali nie widzi? *Bibl. Gd.*). Weszła do kościoła, a bacząc wielki lud, pytała się, coby to było. *Wys. Katarz.* 454. Jeden dzień, jedna chwila, stojące i poległe baczyła. *Bard. Tr.* 456. §. 2. przestrzegać, sehen, ersehen, wahrnehmen, gewahr werden. Przez palce patrzyć, widzieć, jakoby nie bacząc. *Mącz.* Wielkiemu panu nie wszystkiego trzeba baczyć. *Rys. Ad.* 45. Jeden nie wszystkiego baczy. *Cn. Ad.* 308. O tym nie trzeba słów wiele, co każdy baczy. *Gorn. Sen.* 410. Acz mię niosła mowa twoja gdzie chciała; a wszakoż baczyłem, że jej czegoś jeszcze nie dostawało. *Orzech. Qu.* 144. §. baczyć co do siebie = poczuwać się do czego, czuć do siebie, widzieć do siebie, an sich bemerken, wahrnehmen, gewahr werden, bey sich empfinden, sich bewußt seyn. Żaden swéj wady do siebie nie baczy. *Rys. Ad.* 77. Grzesznym się być sądzę, baczę to do siebie. *Opal. Sat.* Pijany nie baczy tego do siebie, żeby w czym wykraczać miał; owszem widzi mu się, że przystojnie czyni. *Gorn. Wł. M. b.* §. 3. uważać, rozbierać, rozważać, roztrząsać; (*Vind.* merkati, skerbeti, vanzhati; *Carn.* vajnzam, vanzam, posiram se, mirkam, zhitam; *Sorab. sup.* kedżbuyu; *Ross.* примѣтить, примѣчать; *Eccl.* соблюсти, соблюдать, замѣтить, замѣчать, под-

мѣтить; *Boh.* pozorowati, ssetřiti; *Croat.* napazivati). Zawzdy takie rozumy najwięcéj słynęły, Co baczyły czas przyszły, i te, co minęły. *Rej. Wiz.* 62. *b.* Słuchaj mnie i pilnie bacz na słowa moje. 1. *Leop.* 4. *Ezdr.* 9, 30. §. 4. wzgląd mieć, względać, Rücksicht nehmen, berücksichtigen. Bacząc na jego zasługi. *Tr.* Pojźrzał na pokorę moję i baczył na frasunek mój. 1. *Leop.* 4. *Ezdr.* 9. 43.
Deriv. obaczyć, zobaczyć, obaczny, nieobaczny, niebacznik, pobaczyć, przebaczyć, wybaczyć, zabaczyć.

BĄCZYĆ, *Neutr. nied.* Zabączyć, *dok.* ˚Baczać, Bąkać *conf. qu.* cf. – *Bosn.* bucciti, ˛ciniti bukku; *Rag.* bûcjati = *clamare* (cf. *Lat.* buccina) wydawać głos podobny bąkowemu z pod wody, wie eine Rohrdommel brüllen, trommeln. Bąk bączał. *Ban. J.* 3. *b.* Gdy bąk bączy, będzie deszcz *Haur. Sk.* 119. §. bęczyć, brzęczyć, jak bąk owad, summen, sumsen. Trądy, komary, pszczoły bączą. *Dudz.* 21. Póty komar koło głowy bączy, póki niedźwiedź łapy nie podniesie. *Fr. Ad.* 120. (póty słaby skwierczy, póki mu duższy nie pogrozi; skomli kundel, póki brytan na niego nie zaszczeka). 2. *tr.* mruczeć, murmeln. Bączą sobie pod nosem: pięć a pięć to dziesięć, *Teat.* 11. 23.

BADAĆ, *Act. Contin.* rozbierać, roztrząsać, przeważać, dochodzić, nachforschen, erforschen; (*Ital.* badare, cf. pytać; cf. Bość). Bóg wzrokiem swoim myśli niepojęte bada. *P. Kochan. J.* 3. (przenika, durchdringt), BADANIE, ia. n. 3. inkwizycya. *Szczerb. Sax.* 75. Untersuchung, Nachforschung. Na sądzie burgrabskim bywa badanie, co zowią rugiem, o zachowaniu obyczajów każdego mieszczanina. *Sax. Porz.* 39. §. *Recipr.* Badać się =, dopytywać się, dowiadywać się, dochodzić, nach etwas forschen, nachforschen. Rozum ludzki badając się, coraz daléj przychodzi. *Archel.* 4. Począł się wywiadować o sprawach waszych, i jeszcze myśli waszych badać się będzie. *Dambr.* 246. Nie wadzi się badać, czego człowiek nie świadom. *Falib. Dis. D.* 3. Wszczyna gadki trudne, badając się o skrytych rzeczach świata tego. *Radz.* 1. *Cor.* 1, 20. Szukał mędrców, a od nich się badał i z niemi się ćwiczył. *Jabł. Ez.* 3. BADACZ, a. m. 1. Szperacz, dowiadywacz, dochodziciel, der Forscher, Nachforscher, Erforscher. Bóg badacz myśli ludzkich, któremu nic nie zakryte. *Sk. Żyw.* 268. Gdzież mądry, gdzież badacz świata tego! *Radz.* 1. *Cor.* 1. 20. Badacz, albo dozorca wiary. *Baz. Hist.* 283. (inkwizytor). Towarzystwa badaczów przyrodzenia. *Kluk. Zw.* 1, 3. – *in femin.* BADACZKA, i, 2. die Forscherinn. BADATLIWY, BADLIWY, *vide* Bedliwy.
Deriv. dobadywać się, dobadać, wybadywać, wybadać, zbadywać, zbadać, niezbadany, cf. Bość, *Dalm.* badati = *incitare. Rag.* obaditi = *accusare.* cf. Dbać, Dbały.

BADAWIJA, ii, f. 2. Koń biegun, ein flüchtiges Roß, ein Renner. Na parepki, kursory abo badawije wędzidła mają być wedle wielkości gęby ich. *Hipp.* 60.

BADEL, BADYL, a. m. 1. łodyga, pieniek roślinny, der Pflanzenstengel, der Stengel, Stamm. Kiedy konopie nie dosyć zostają w wodzie, to skóra z trudnością odłącza się od badyla; a skórka ta powinna się odjąć wzdłuż całego badyla. *Jak. Art.* 3, 218. Makowe badyle spalone piękny dają popioł. *Torz. Szkł.* 214. Jelenie nogi cienkie jak badyle. *Zab.* 13, 271. *Treb.* §. badel = chwaścisko, Unkraut. Na takiej roli więcéj bywa chwastów i badela, a niżli dobrego zboża. *Haur. Sk.* 46. Z głodu gryźli chwasty i badele. *Chrośc. Fars.* 454. Niepożyteczne badele, próżne krzewienia. *Haur. Sk.* 8. (*Rag.* badegl = oset).

BADURZYĆ, BANDURZYĆ, BZDURZYĆ, *Akt. Nied.* Prawić ni to ni owo, gadać nie do rzeczy, pleść trzy po trzy; dumm schwatzen, salbadern, fades Zeug reden. Czego tam nie badurzyła! *Petr. Hor.* 2, *o* (cf. Dureń, durzyć, odurzyć).

BADYL *ob.* Badél.

BĄDŹ *vide* być,

BĄG *vide* Bocian czarny.

BAGATELA, i, f. 2. BAGATELKA, i. f. 2. *dem.* z Franc. Fraszka (˚półrzeczy), drobna rzecz, maleństwo, eine Kleinigkeit. To co się wielkiem zda człowieku, są bagatele liczbą powiększone. *Zab.* 9, 311. *Zabł.* Ludzi bagatela różni, błaha bagatela. *Zabł. Zbb.* 11. Więcéj wydają na bagatelki, niżli na rzeczy potrzebne. *Zab.* 16, 49. Sumnienie jest u ludzi bagatela, honor istną bagatelą, religia największą ze wszystkich bagatelą. *Teat.* 8, *d.* 49. Dwa tysiące talerów, bagatela! *Teat.* 49, *b.* 12. Tylkoż to to! To wielka bagatela! *ib.* 17, *c.* 45. BAGATELNY, a, e. nie wiele znaczący, unbedeutend. O bagatelne fraszki naprzykrzają się dworowi. *Bohom. Kom.* 2, 312, Bagatelna ceremonia. *Teat.* 19, *c.* 72.

BAGAŻ, u. m. 1. hurt sprzętów wojska i artyleryi. *Papr. W.* 1, 467. bagaże, obłogi *Jak. Art.* 3, 305. das Kriegsgepäcke, das Gepäcke; *Ross.* кошъ, обозъ, обозецъ, уготованіе. BAGAŻOWY, a, e. obłogowy, *Ross.* (кошевный), Gepäcks =.

BAGAZYA, yi, f. 2. *Croat.* bagazia; *Ross.* ситецъ. materya bawełniana, der Kattun. Bagazyi sztuka cała różnéj farby. *Vol. Leg.* 4, 357. BAGAZYOWY, a, e, *Ross.* ситцовый, Kattunen =, kaftanik bagazyowy, *Birk. Kaz. Ob. F.* 2, *b.* Miał na sobie bagazyową marynatkę. *Warg. Radz.* 339.

BAGIENKA, i, f. 2. trawa przy bagnach, Sumpfgras. Przy nim na nowéj trawie i bagience Pasą się puste koźlęta z baranki. *Morszt.* 65. BAGIENKO, a, n. 3. roślina, *Andromeda polyfolia*, gatunek rozmarynku, rośnie na błotach. *Kluk. Dyk.* 1, 33. eine Art wilden Rosmarins, (cf.Bagno ziele). 2. *dem. Nom.* Bagno. BAGIENNY, a, e, od bagna, Morast =, Błotne i bagienne trzęsawice. *Syr.* 497. (cf. Bagnisty).

BAGNET, u, m. 1. BAGNECIK, a, m. 1. *demin. Croat.* bodomech; *Ross.* штыкъ, штычекъ; niby puinał żelazny, osadzający się na ręczną broń. *Jak. Art.* 3, 283. imię od miasta Bayonne we Francyi; das Bayonett. Już przyszło do bagnetów; płyną krwi potoki, Ukrył się pod trupami, pół przestwor szeroki. *Zab.* 13, 339. – BAGNECINA, y, f. 2. mizerny bagnet, ein elendes Bayonett. BAGNECISKO, a, n. 3. niezgrabny, paskudny bagnet, ein ungeschlachtes Bayonett. BAGNETOWY, a, e. od bagnetu, Bayonett =.

BAGNIATKO, a, n. 3. pączek kosmaty niektórych roślin, baranek, Kätzchen, Lämmerchen einiger Sträuche und Bäume, besonders der Palmen. W Kwietnią Niedzielę, kto bagniątka nie połknął, to już zbawienia nie otrzymał, *Rej. Post. P. p.* 3. (pączka palmowego). BAGNIK, a, m. 1. *Boh* babnjk, ryba morska *vide* Tuńczyk, der Thunfisch. BAGNISKO, a, n. 3. *Boh.* babnisstě, bażina, paskudne, brzydkie bagno,

ein häßlicher, abscheulicher Sumpf. Wielka równina dla wód zimą spadających, bagniskiem stała. *Pilch. Sall.* 183. Bagniska śmierdzącym zielskiem zarosłe. *Stas. Buff.* 45. BAGNISTY, a, e. *Slovac.* bahniti, babniwi; *Boh.* bahnity, bahniwy; *Vind.* zeklast, musgast, mlakast, mlazhnu, malakastu; *Bosn.* vodotopny; *Ross.* топкій, топокъ, тинистый = błotnisty, kałużysty, morastig, sumpfig. Nie ufaj gęstym błotom i lasom bagnistym. *Paszk. Dz.* 38. Bagniste łożysko plugawej gadziny. *Przyb. Abl.* 210. Ruda łączna czyli bagnista, Wiesenerz, bywa w miejscach mokrych błotnistych. *Os. Żel.* 43. BAGNO, a, n. 3. BAGIENKO, a, n. 3. *demin. Boh.* bahno, bażina, bahnissté, žumpa; *Sorab. inf.* sump; *Slavon.* xdrilo; *Vind.* mlaka, blatje, zekla, musga, bereg; *Carn.* berezhina; *Ross.* ржавецъ, ручевна, (cf. *Ger.* Bach. *Graec.* πηγή, πάγα, *Hebr.* נבע, נבעה) zlew wody stojącej na gruncie przepadzistym, gąszcz z wody i ziemi; (cf. Bajoro, Błoto), der Sumpf, Morast. Lgnące bagno. *Warg. Cez.* 165. Wpadli w bagna wielkie, konie poczęły się zwijać. *Teat.* 19, *b.* 72. §. 2. *Botan.* bagno, drzewo = łoza, łozina, die Rainweide. *Włod.* §. bagno, ziele, *ledum*, *Ross.* клоповникъ, багульникъ, rozmaryn dziki, szmer. *Syr.* 171. *Kluk. Rośl.* 2. 208. wilder Rosmarin, §. *vide* Modrzewnica, (cf. Bagienko). BAGNIÓWKA, i. f. 2. *empetrum nigrum*, schwarzer Steinbrech, gatunek małpiej jagody; rośnie na błotach. *Kluk. Dyk.* 1, 199, *Ross.* водяница, шикша. *BAGNOCH, a, m. 1. λιμνόχαρις, *Przyb. Batrachom.* 211. ein Frosch aus der Batrachom., der Sümpfler.

*BAHABER, bra, m. 1. Taki był między Bahabrami Herkules, od którego chorobę kaduk starsi nazwali. *Petr. Et.* 406. [Jestto tylko myłka druku «między *bahabrami*» zamiast «między *bohaterami*» Porów. Arystotelesa Probl. *seg.* 30. *qu.* 1. gdzie powiedziano τῶν τε ἡρωϊκων «*inter heroas*» 1.]

1. BAJ, Baj bardzo, Baj prawie *ob.* Ba.

2. BAJ, *ob.* Baja 2.

1. BAJA, i. f. 2. *Ross.* байка; *Holland.* baey; *Dan.* baj; *Gall.* bay, bays; *Ital.* baietta; Niederd. Baie, Oberdeutsch, die Bey, materya wełniana, ein Wollenzeug. W grubéj bai, często się radość i pociecha tai. *Pot. Syl.* 471. (cf. Szara).

2. BAJA, i, f. 2. *Ital.* baje (= *nugae*; *Carn.* baja = *sors*; *Ross.* буй = *stultus*) baśń, potężna bajka, eine Fabel, eine Mähre, ein tüchtiges Mährchen; *Ross.* вранье, враки, враканье. Nie bajka to tylko, ale cała gęba baja. *Oss. Wyr.* Ciszej! dosyć tych bajów. *Teat.* 29, 10. Nie rozumiem słówka bajów jego. *ib.* 7, *c.* 76. §. 2. *personif.* BAJA, i. m. 2. BAJ, aja. m. 1. bajacz, bajkarz, plotkarz, ein Fabelhans, Schwätzer. Lekarz, który się chełpi z sekretnych leków, albo jest samochwał i baja, albo oszust. *Perz. Lek.* 350. Biegaj a nie myśl baju o perorze. *Teat.* 43, *c.* 26. *Wyb.* Ten baj, co tylko mógł wymyśleć, prawił. *Hor. Sat.* 120. BAJAĆ, bajał, baje, *Act. Nied.* (*Boh.* bageti, bagjm, báti, bági; *Sorab. sup.* bayu, *Sorab. inf.* sze bajasch = tleć; *Carn.* bajam = *sortes jacere*; *Croat.* bajati; *Hung.* bajolom = *incantare*, czarować; *Ross.* баять, баю = gadać; *Eccl.* баяние = *balatus*), bajki, baśnie powiadać, *Ross.* баснословить, zmyślać po poetycku, fabuliren, faseln, dichten. Bajmy już teraz o zawodzie sławnym, Który się trafił o czasie niedawnym. *Jabł. Ez.* 50. Daremne były te namowy, właśnie jakoby głuchym bajano. *Krom.* 604. (tauben Ohren predigen). Ja nie wiem, czy to prawda, czy to tylko bają, Co o tym Proteusie ludzie powiadają. *P. Kch. Orl.* 1, 214. Takowym cudom nie bardzo ja wierzę, Bo wiem, że bają od wieków poeci. *Zab.* 15, 340. ogólnie: łgać, kłamać, z prawdą się mijać; *Vind.* smisliti, smishluvati; *Carn.* marnati; *Croat. barb.* scjurkati; *Ross.* вракаю, вру, fabeln, dichten, lügen. Ja w to nie wchodzę, co mi ona bajała; ty mi prawdę powiedz. *Teat.* 23, 26. §. pleść, prawić, gadać nie wiedzieć co, faseln, schwatzen, schnattern. Bajesz by baba na trecie. *Pimin. Kam.* 95. Sam nie wiesz, co bajesz. *Teat.* 46, *c.* 13. & 8, 99. Nie baj plotek. *Pot. Jow.* 2, 59. Jako się nauczyli, niechaj co chcą bają. *B. Papr. Try. A.* 4. Prostak o rzeczach baje, mądry mówi. *Fr. Ad.* 6. Kto się upije, sam nie wie, co baje. *Jabł. Ez.* 59. A kiedy im historyi nakoniec nie stało, Jako bywa podpiwszy, to się też bajało. *Pot. Arg.* 286. Bajkę bajać *vide* Bajka. BAJANIE, ia. n. 3. *Subst. Verbi*, das Faseln. 2. baśnie, baje, Fabelwerk. Jego bajanie, Chcesz napisz kretą na ścianie. *Lib. Sen.* 12. BAJACZ, BAJARZ, a, m. 1. *Boh.* bagkař (= poeta) pobonkař *Sorab. sup.* bay; *Sorab. inf.* bajak. *Vind.* smislovez, smishluvauz; *Ross.* баснословецъ, баснотворецъ, сказочникъ, бахаръ, враль; baja, bajki prawiący, ein Fabulist, plotka, świegot, zmyślacz, ein Schwätzer, Erdichter. Starzec ucieszny bajacz, bardzo jest przyjemny. *Zab.* 7, 251. *Kossak.* Wstydźże się bajarzu, że chwalić boga zdrożnością nazywasz. *Pimin. Kam.* 238. & 70. Aż słuchać nie miło tego bajarza. *Teat.* 10, 110. Każdy kraj miał bajarzów; czasy heroiczne, Cóż innego w istocie nad bajki rozliczne? *Kras.* W. 34. §. żartem: bajarz = bajkopis, Fabeldichter. (*Croat.* bajavecz; *Hung.* bübájolò = *incantator.*) BAJACZKA, BAJARKA, i, f. 2. Kobieta plotka, eine Fabulistinn; *Sorab. inf.* bajawka; *Ross.* сказочница). *BAJASŁOWCA, y, m. 2. plotkarz, ein Fabelhans. Nie naśladuj nowo znikłych bajasłowców niewstydliwych. *Smotrz. Lam.* 48. BAJECZKA, i, f. 2. *dem. Subst.* Bajka, Baja, ein Fabelchen, Mährlein, Mährchen. *Vind.* smislik, smislinka; *Ross.* басенка, basnka. BAJECZNICZKA, i, f. 2. Kobieta trzpiot, plotka, świegotka, łgarka, eine Fabulistinn. Liczny gatunek żartowniczek, nowiniarek, bajeczniczek i innych tegoż rodzaju oratorek. *Mon.* 68, 284. BAJECZNOŚĆ, ści, f. 2. bajeczna, czyli bajowa, lub baśniowa nauka, bajopismo, baśniopismo, mytologia, *Croat.* pripovesztnoszt, Fabellehre. Od losu i bogów, nawet nie uwolniła bajeczność. *Oss. Sen.* 57. BAJECZNY, a, e. *Slovac.* básniwý, fabulný, *Sorab. sup.* bayaczne, *Vind.* smisloun, smislen, *Croat.* pripovesztni, *Ross.* басенный, сказочный = bajczany, baśliwy, zmyślony, nieprawdziwy, fabelhaft, erdichtet. Bajeczne dziwy. *Jabł. Buk.* Awantury bajeczne. *Boh. Kom.* 4, 110. *BAJĘDA, y, f. 2. bajeczna legenda, fabelhafte Legende. Niech nam Katolicy dowody okażą, nie z historyków niepewnych, nie z bajęd pletliwych, ale z pisma Ś. *Zrn. Pst.* 3, 33. *b.* *BAJOBAŚŃ, i. m. 2. bajarz, ein Fabulist, Fabelhans. Ambrożego Ś. wronią i bajobaśnią nazywali. *Stryjk. praef.*

Contin. Derivator. bajopis, bajkopis, bajowy, bajkowy, baj, bajda, nabajać, wybajać, bajczany.

ˈBAJBORAK, a, m. 1, tkanka jedwabna, eine Art Seidenzeug. Wojewoda Wołoski Jagiełłowi hołd postanowił na każdy rok oddawać czterysta sztuk bajboraku albo koftyru. *Gwagn.* 79. et 642. (cf. Kamcha).

BAJBUZA, *herb.* strzała przez śrzodek tarczy, o ziemię żelezcem, przeszywszy wężowi głowę, oparta. Wąż okręcony o strzałę, ogonem się aż piór tyka. Z Litwy albo Morawii. *Kurop.* 3, 5, ein Wappen.

BAJCZANY, a, e. pletliwy. *Cn. Th.* 18. bajeczny, fabelhaft.

BAJDA, y. m. 2. BAJDKO, dka. m. 3. *dem.* bajarz, baja, kłamca, łgarz, ein Fabelhans, Lügner; *Vind.* baidou –, próżniak, (cf. Batko, Bajtko). Ten stary bzdyk, bajda, narobił nam tych kłótni. *Teat.* 43, *c.* 149. *Wyb.* Wejźrzyj na niewstydliwych bajdów. *Smotr. Lam.* 25. O sprośny bajdku! *Twor. Wie.* 28. O sprośni bajdkowie, że wy się nie wstydzicie kronik fałszować. *Twor. Ok. E.* 4. Mają go za najmizerniejszego bajdę, że o wielu rzeczach fałszywe dał wiadomości. *Pam.* 85, 1, 124. Miły bajdku, co się doktorem czynisz, a małych rzeczy pojąć nie możesz. *Twor. Wie.* 11.

ˈBAJDAK, a, m. 1. (*Kamtschad.* байдара, gatunek łodzi, bat, eine Art Böthe). Hetman, wsadziwszy w bajdaki rejestrowe, wyprawił Dnieprem wprzód Kozaki. *Tward. W. D.* 7.

BAJDURZYĆ, *ob.* badurzyć.

BAJKA, i. f. 2. 1 *Boh.* bágka, pohon'ek; *Carn.* bajsn., fabéla, smishla; *Slovac.* basen, fabule; *Sorab. sup.* baežo, bayeno; *Vind.* marnji, spaka, fabula; *Bosn.* priciça, preciça, pripovjest, izmiscgljena; *Rag.* pripovjest, śmiscgljena; *Dal.* prichicza, *Ill. barb.* sejurka; *Ross.* сказка; zmyślona w celu moralnym powiastka (cf. baja, bajeczka), die Fabel. (cf. Baśń.) W różnych rzeczy postaci i różnego zwierza, Bajka prosto do celu moralnego zmierza; Co zwierzęta gadają, w czem się mylnie rządzą, Niech się ztąd uczą ludzie, niech równie nie błądzą. *Dmoch. Szt. R.* 57. (Dodatek do bajki. *Ross.* присказка). §. Baśń, plotka, brednia, fałsz, kłamstwo, łgarstwo, Fabel, Mährchen, Gedicht, Lüge. Plotki to, i bajki kądzieli godne. *Birk. Dom.* 21. Bajki babie. *Sk. Dz.* 616. A cóż babom po bajkach, same baby bajką, Próżno zmarszczki trefioną zasłaniać kitajką. *Żegl. Ad.* 241. Statek i wiara, bajki to zmyślone. *Past. F.* 35. Za bajki pismo, za fraszki kazanie mają, a za śmiech bozkie przykazanie. *Wad. Dan.* 129. Bajka, że głuche lasy, twarde skały, Za waszych mistrzów sonetem skakały. *Susz. Pieś.* 2, *C.* 3. *b.* Bajką się poeta bawi. *Dar. Lot.* 18. Bajka życie nasze. *Teat.* 46, *c.* 63. Bajki siać, fałsze roznosić, plotki pleść, Fabeln aussireuen. *Oss. Wyr.* Bajkę bajać, czynić co marnego a błyskotnego, blauen Dunst vormachen, Wind machen. Gustaw przez dwie lecie bajkę bajał, Potem go z błotów rozzuto, A ziemią w grobie przysuto. *Lib. Sen.* 14. – To nie bajka; nie do wzgardzenia rzecz, godna żeby się nad nią zastanowić! das ist keine Fabel! kein Scherz! Ale to nie bajka, co teraz powiem. *Mon.* 65, 239. II. ˈBAJKA, i, m. 2. bajarz, baja, bajda, bajkarz, Fabelhans, Fabulist. Szukają mądrości, która z ziemi jest, kupcy Theman i bajkowie. *W. Bar.* 3, 23. (wykładacze gadek. *Bibl. G. Budn.*) BAJKARZ, a. m. 1. bajek opowiadacz, baja, der Fabeler, Fabulist. Jeden z największych bajkarzów powiadał nam o tem rzeczy cudowne. *Boh. Diab.* 3, 229. *Teat.* 31, *c.* 39. BAJKOPIS, a. m. 1. pisarz bajek, der Fabeldichter. Nikt jeszcze nie zrównał, i podobno nie zrówna, bajkopisowi Francuzkiemu. *N. Pam.* 4, 77. Krasicki bajkopis. *N. Pam.* 20, 216. et 13, 99.

BAJOK, u. m. 1. moneta Włoska, siedm pieniążków naszych. *Cn. Th.* eine Italienische Münze, ein 7 Pfennigstück.

BAJOPIS, a, m. 1. bajkopis, baśniopis. *Mon.* 75, 588. der Fabeldichter, *Ross.* баснословецъ, баснословъ, баснотворецъ. §. bajacz, plotkarz, ein Fabulist, Fabelhans. Jedna gazeta bajopisa zagranicznego. *Mon.* 65, 359.

BAJOR, u, m. 1. BAJORO, a. n. 3. bagno mniej przepaściste, woda błotnista z ignaczką, ein nicht tiefer Sumpf. (*Vind.* vejar, bierl, bajar, cf. *Germ.* Weiher, staw, rybnik, *sed Eccl. Ross.* багоръ, hak rybacki, purpura). Baba niosła szczenięta do bajoru. *Pot. Pocz.* 431. Lud zebrał się u koziego bajoru. *Faliss. Fl.* 5. (cf. Jezioro).

BAJOREK, rka. m. 1. nitki złote kręcone, Fadengold. Gdy ma klejnoty, to przecie musi znać, co dyament, co bajorek. *Teat.* 34, *b.* 35. Kapelusz upstrzony w bajorki, w paletki. *ib.* 24, *b.* 35.

1. BAJOWY, a, e. od bai materyi, von Boy; *Ross.* байковый, байчетый.

2. BAJOWY, a, e. od bajów, bajkowy, baśniowy, Fabel-, Mährchen-.

BAJPRAWIE *vide* Ba.

BAJRAM, BAJRAN, u. m. 1. wielkie święto Tureckie, das Bayramfest bey den Türken. Wojska Tureckie po odprawionym bajramie, ruszyć się miały. *Nar. Chod.* 2, 373. Byłyżby bale, uciechy, bajrany, Festyny, śmiechy, wesołe biesiady, Gdyby nie kurtyzany? *Teat.* 52, 22. BAJRAMOWAĆ, *Act. Nied.* święto bajramu obchodzić, świątkować, das Bayramfest feyern. Cesarz Turecki bajramował nie daleko Cecory. *Nar. Chod.* 2, 375.

BAJTAŁASZKI, – ów, *plur.* bzdury, fraszki, ni to ni owo, Tändeleyen, Kleinigkeiten, Geschwätz, weder gehauen, noch gestochen. Pisał ody na pochwałę moję; lecz ja nie znając się na tych bajtałaszkach zamknąłem się przed nim. *Teat.* 11, 37.

BAJTKO *vide* Batko.

BĄK, a. m. 1. ptak naszyniec, *ardea stellaris. Linn. Slovac.* bák, bugák, *Hung.* vizi bika, *Bosn.* bukaç; *Croat.* bik, *Ross.* бугай, выпь, кваква; *Sorab inf.* bejb, jejb; *Illyr.* bakka, *strepitus*); *Sorab. sup.* bupak; *Ger.* die Rohrdommel; przebywa w trzcinach, w sitowiach; dziób wsadziwszy w wodę, głos wydaje podobny do ryku bydlęcego. *Zool.* 251. Nieprzyzwoicie zowią go niektórzy babą. *Kluk. Zw.* 2, 317. Bąk błotny. *Banial. J.* 2. *b.* Bąk w jeziorze wznosi brzmienia. *Kras. List.* 11. Bąki bąkają, becza. *Dudz.* 20. *Prov.* Bąki strzelać. *Cn. Ad.* 8. *Min. Ryt.* 3, 353. (nie wiedzieć na czym czas trwonić, gwiazdy na niebie, szyby w oknie rachować, sich mit unnützen Kleinigkeiten beschäftigen). *Gliczn. Wych. K.* 2, *b.* Za bąkami chodzić. *ib. N.* 1. *Ross.*

кубарить. Opił się jak bąk. *Pim. Kam.* 338. (jak bela). §. 2. ptak cudzoziemski, *onocratalus. Linn.* baba. *Chmiel.* 1, 607. *Boh.* bukač, *Rag.* bucjaz, *Eccl.* бусель; *Ross.* бакланъ; *Sorab. sup.* wumpak, *Bosn.* sakatascja, nesit, der Pelican, die Löffelgans. Błędnie też i jego niektórzy zowią baba. *Kluk. Zw.* 1, 317. Bąk z łyżkowatym pyskiem. *Chmiel.* 1, 126. §. 3. bąk, owad, *tabanus, Linn. Ross.* оводъ, ктырь, слѣпень, медвѣникъ; *Vind.* obad, *Croat.* obad; *Carn.* owad; *Sorab. inf.* barzawa, *Sorab. sup.* tżeczk; *Boh.* streček. *Ger.* die Brämse, Viehbrämse, większy od much, prócz ostrego ryjka, którym kole, ma po bokach dwa zęby, któremi szczypie, latem dokucza koniom i bydłu. *Zool.* 115. (cf. ślep, gzik). Nazbyt przesadza przysłowie: dziewięć bąków konia udusi. *Kluk. Zw.* 4, 365. *Prov.* Mucha uwiąźnie, a bąk się przebije. *Jak. Baj.* 72. *Żegl. Ad.* 147. (kleine Diebe hängt man, große läßt man laufen, złodzieje złodziejka wieszają. *Falib. L.* 3). Prawa są równie jako pajęczyna, Bąk się się przebije, a na muszkę wina. *Żegl. Ad.* 10. *Rej. Wiz.* 102, b. *J. Kchan. Kniaz. Poez.* 3, 70. — *transl. moral.* = trąt, truteń, Hummeln, Geschmeiß. Najszkodliwsi bąkowie zakonu starego, Bo pszczołom wybierają miód z ula nowego. *Jeż. Ek. E.* 2. (żydzi zdziercy, komary, pijawki). §. 4. Bąk, cyga, krąglica, warkotka, kula wydrożona, gra dziecinna, *Ross.* волчекъ; *Sorab. sup.* werczawka, krayzel; *Boh.* brcàdlo, ssamrha; *Carn.* fertavka; *Bosn.* zvark, zvrrik, der Kreusel, Brummkreusel. *Dudz.* 33. *Ursin. Gr.* 140. §. 5. dudy, koziel, der Dudelsack. Hucznym dźwiękiem ozwał się i bąk z rogiem krzywym. *Otw. Ow.* 157. Nie cytarą się oni, ni głosem śpiewanym Cieszyli w on czas, ani bąkiem rozdymanym Wielodziurnych bukszpanów. *ib.* 476. Przyjdzie potém z bąkiem duda, Opiłego między luda. *Kochow.* 191. W bąki przygrywał. *Żebr. Ow.* 23. *junctis arundinibus).* §. 6. Bąk *vide* Tynf. — BĄKAĆ *Act. Contin.* Bąknąć, *Instant.* (cf. Baczyć) głos taki wydawać, jak bąk, i ptak i owad, brüllen wie eine Rohrdommel; sumsen wie eine Bremse. *(Illyr.* baùkati = *laubari, Boh.* bukati = *cucubare).* Bąki ptaki bąkają. *Dudz.* 20. Komary, pszczoły, bąki bękają. *Dudz. ib. Ross.* зычать; §. 2. *tr.* brzękać na jakim instrumencie, dudeln, schlecht spielen. Leda kto na dudziech może bąkać. *Petr. Pol.* 2, 375. §. 3. bąkać = nie domawiać czego, nie dopowiadać, cedzić słowa, gadać przez zęby, półgębkiem, murmeln, halb laut reden. Na rybitwa sąsiedzi bąkali, iż im wodę mącił. *Ezop.* 86. Podrzeźnia po rozumie, zdania przez nos bąka. *Zab.* 14, 30. *Nagł.* Kain wyskoczył za próg i bąkał pod nosem. *Przyb. Ab.* 131. *Teat.* 43, *c.* 25. *Wyb. Prov.* ani bąknął, ani jąknął. *Rys. Ad.* 1. (ani trunął, ani pisnął, słowa nie powiedział, er hat auch nicht einmal gemucks't, keinen Laut von sich gegeben). I słowa nie bąknęła. *Teat.* 2, *b.* 124. Przeciw niemu i bąknąć wolno nie było. *Smalc.* 166.

BAKA, i, f. 2. *in Plurali.* BAKI, e. gr. baki komu świecić = przyświecać komu, nadskakiwać, nadsługiwać, pochlebiać, ujmować sobie kogo, pozyskiwać, einem schmeicheln, ihn durch Schmeicheleien zu gewinnen suchen, (cf. einem das Licht halten). Któryśto znowu zuchwalec świeci jej baki, Kto to jest taki, co pomaga babie szaleć! *Zabł. Bal.* 88. Świeć mu bakę otwarcie , szkodź mu po kryjomu. *Treb. S. M.* 76. Kiedy ja mu będę baki świecił i jego stronę utrzymywał, ostatniego dobędzie grosza. *Teat.* 15, *c.* 18.

BAKAĆ, ał, a. *Act. Niedok.* 1. wykrzykiwać jak pospólstwo z wesołości. *Włod.* jauchzen, juchzen, ein Freudengeschrey erheben. §. 2. wołać, rufen. Bakałem; a nie było, ktoby słyszał. *Leop. Jes.* 50, 2. (wołam, a nikt się nie odzywa. *Bibl. Gd)* cf. Zabakać. §. 3. Strofować, łajać, schelten, schmähen, mit Worten strafen. Słowy kogo bakam, karzę, *castigo. Mącz.* Zbakał Pan morze czerwone, to jest, bakając przykazał mu ustąpić, *increpuit mare rubrum. Wrobl. Ps.* 279. Zbakałeś pogaństwo. *Wrob.* 17. *increpasti,* Skarał Bóg człowieka w bakaniu dla złości. *ib.* 92. Oddal odemnie wzgardzenie i takie bakanie, *opprobrium et contemptum. ib.* 279. O grzechy przymawiać, upominać, bakać. *Eraz. Jez. Ll.* 4.

BĄKAĆ *ob.* pod Bąk.

BAKAŁARSKI, a, ie, bakałarza sią tyczący, den Baccalaureus betreffend, Baccalaureus =. Czemu się wstydamy kaptura mistrzowskiego, albo bakałarskiej rewerendy? *Falib. Dis. O.* 3. Po bakałarsku. *Teat.* 20, *praef.* po pedantsku. BAKALARSTWO, a, n. 3. BAKALAURYA, yi, f. 2. stopień akademicki, das Baccalaureat, eine academische Würde. Tęczyński będąc pan z panów, gradum bakalauryi dosługiwał się pilnie. *Papr. Gn.* 1201. Kollegia, a przy nich bakalarstwa, mistrzowstwa. *Hrbst. Odp. X. x.* §. 2. Bakalarstwo = nauczycielstwo dzieci, professorya po miasteczkach, parafiach, eine niedrige Lehrerstelle, Schulmeisterstelle, Informatorstelle. §. 3. Pedanterya, szkolnictwo, Pedanterey, Schulfüchserey. BAKAŁARZ, a, m. 1. *Illyr.* vencheni diak; *(a bacca lauri, qua ornabatur)* bakalauryą zaszczycony, ein Baccalaureus. Mikołaj Tęczyński był bakałarzem *R.* 1463; potém był wojewodą Ruskim. *Papr. Gn.* 1200. §. 2. Nauczyciel dzieci ein Kinderlehrer, Schulmeister, Informator. Bakałarz uczy i ćwiczy dzieci i młode ludzie. *Petr. Pol.* 389. Dzieciom chować doma pedagoga albo bakałarza, *Gliczn. Wych.* 43, *b.* Dobrzy bakałarze nie tylko czytać dzieci małych uczą, ale i innych obyczajków uczciwych w jedzeniu, w staniu, w chodzeniu, w mowie. *Gorn. Dw.* 343. §. 3. Pedant, szkolarz, żak, ein Pedant, Schulfuchs. To to mi bakałarz! nawet kicha nauką. *Oss. Wyr.*

BAKALIA, ii, f. 2. [Artykuły kupieckie przychodzące do nas z krain południowych, jakoto: rozynki, migdały, liście bobkowe itp. — Z łac. *bacca* = jagoda; oraz *baccalia* = drzewo bobkowe pospolite. 3]. Z Oryentu Ormianie, żydzi i Grecy wiozą bakalie, frukta. *Mik. Obs.* 330.

BAKAR, u, m. 1. miara, nosi cztery beczki. *Biel. Hist.* 454. ein Maaß von 4 Tonnen.

BAKI *vide* Baka.

na BAKIER czapka, kapelusz = na ukos, sposób noszenia czapki etc. na połowie głowy, jedną stroną wyżej, od wierzchołka czupryny po ucho; die Mütze, den Hut auf ein Ohr, (auf einen Backen). *Ross.* на бекрень. A od czego mina, i czapka na bakier; droższy zaraz towar tani. *Zabł. Amf.* 3. Włóż czapkę na bakier, ot tak z kozacka. *Teat.* 36, *b.* 38. Guzik na kapelusz z szlifą drogą kładzie, Tak go wciśnie na bakier. *Zab.* 12, 64. Junak nad junaki, czapka na bakier, zakasane poły. *Kniaz. Poez.* 3. 116.

Bądź Dawem komedyjnym, stój na bakier z głową. *Zab.* 12, 101. Na bakier do lądu pojazdami natrę, *dextris remis. Żebr. Ow.* 73. cf. Bakort. §. *transl.* Wszystko idzie na bakier = na opak, krzywo, źle, es geht den Krebsgang, verkehrt, schlecht.

BĄKNAĆ *vide* bąkać.

BĄKORT, u, m. 1. lewy bok okrętów, der Backbord, die linke Seite eines Schiffs. (*Gall.* bas-bord) burta po lewéj ręce, stojąc przy rudlu. *Mag. Mscr.* Styruj ku bakortu, *dextrorsum. Chmiel.* 1, 80. (*oppos.* szymbort). 2. niebezpieczne miejsce. *ib.* ein gefährlicher Ort.

BĄKOWY, a, e, od bąka ptaka, owadu, Rohrdommel=, Roßbremsen=. Od bąkowéj góry nazwani Bąkowie, a potém Bąkowscy. *Nies.* 1, 27. BĄKOWSKI albo Ryś, *herb*, ryś w prawą bieżący, a nazad się oglądający. *Kurop.* 3, 4. ein Wappen.

BAKUŁA *vide* Bałaka.

1. BAL, u, m. 1. graniasto ociosane drzewo, Niedersächs. Bale; Hochd. die Bole, Bohle; (cf. balka, belka, cf. pal; cf. *Gall. obs.* bail, baille). Most z balów złożony. *Ustrz. Kruc.* 1, 184. Ocembrowanie zdroju z dębowych balów. *Kluk. Kop.* 1, 162. Do rozmaitych robót wycierają się bukowe, lipowe, dębowe bale, cztery lub pięć calów grube. *Kluk. Rośl.* 2, 157. Bale, artykuł handlu Polskiego i Litewskiego z miastami nadmorskiemi. Grubość ich powinna mieć calów 4, długość na sążni 6, szerokość, jak dąb pozwala. *Kluk. Rośl.* 2, 178. Tak dwu balów budownik łączy w górze czoła, Że domu najmocniejszy ruszyć szturm nie zdoła. *Dmoch. Il.* 2, 310. (balki, tramy, Balken).

2. 'BAL, u, m. 1. bela towarów, paka towarów pewnego ogromu; ein Ballen Waare; (*Angl.* bail, bale; *Ital.* balla; *Lat. med.* bala, balla). Nie rozsiodłał osła z pod ciężaru, Bo ciężko było w tym balu ciężaru. *Jabł. Ez.* 68.

3. BAL, u, m. 1. *Boh.* bal, tańce, uciecha, biesiada z tańcami, z muzyką (*Ital.* ballo; *Gall.* bal; cf. *Lat. med.* balare; *Graec.* βαλλίζειν = tańcować), ein Tanzball, ein Ball. Ci którzy lubią tańcować, przyjmą bal odemnie, który dać rozkazałem. *Zab.* 3, 111. Damy oświadczyły ochotę do tańca; przyszli muzykanci, i trwał bal poźno w noc. *Kras. Pod.* 2, 69. Nasze dziewczęta w nocy się po balach włóczą. *Tea.* 30, *b.* 49. Bal zagaić, otworzyć bal, pierwszy taniec zacząć, den Ball eröffnen. *Niemc. Kr.* 1, 86. Balik, Baliczek *demin. qu. v.*

BAŁABAN, a, m. 1. sławny dom Bałabanów we Lwowskim. — Iwan Bałaban, mąż serca wielkiego, chociaż nie słyszy, nie mówi. *Papr. Gn.* 1037. Geschlechtsname einer berühmten adelichen Familie im Lembergischen. [Imię własne w Moskiewskich krajach. U Wielk. xięcia Wasyla Iwanowicza był w r. 1525. Diakiem t. j. sekretarzem Bałaban Kuroszynow. *Akta. Jurid.* str. 34 i 35. — 4] *tr.* junak, ein Eisenfresser, Bramarbas. Starszy był niż Bałaban Achilles on mężny, Lada dziad brodę nosi, przecież niedołężny. *Kchow.* 52. BAŁABAŃSKI, a, ie, junacki, eisenfresserisch, Bramarbas=. Junak wąsem muchy ścina, Was ową nową fozą bałabańską. *Kchw.* 50. (cf. Bałwan; cf. Katan, katański). (*Ross.* балабанъ kobuz).

'BALAĆ, *Frequ. Verbi* Boleć.

'BAŁAKA, i, m. 2. 'BAKUŁA, y, m. 2. gaduła, świegot, bałamut, ein Schwätzer, Faseler. Cóż tedy miły bałako, za nieprzystojność dzieje się, kiedy taki hymn śpiewamy? *Pimin. Kam.* 199. Co mi to za błąd miły bakuło. *Pimin. Kam.* 45. *et* 73. BAŁAKAĆ, *Act. Niedk.* — *Ross.* балакать, paplać, pleść, świegotać, gadać nie wiedzieć co, schwatzen, salbadern. Ty bezrozsądnie bałakasz. *Pim. Kam.* 328.

BAŁAMUCIĆ, ił, i, *Act. niedk. Ross.* баламутить, głupim gadaniem, postępowaniem, zawód czynić, zamącić, zawikłać, słowy i postępkiem bałamutem się okazać, (*Etym.* mąt, męt, mącić; *sed.* cf. *Ital.*......) durch Faseley und Schwindeley Unordnung verursachen, faseln, schwindeln, Schwindel machen. Bałamucić kogo, zbałamucić kogo = zwodzić, uwodzić go, w takie położenie wprowadzać, żeby niewiedział, czego się trzymać, einen berücken, bethören, schwindlich machen. Niegodziwa! bałamucić mego siestrzeńca. *Teat.* 54, 21. Częstokroć zwykła miłość ludzi bałamucić. *Pot. Syl.* 172. Pisma te dążyły do omamienia i bałamucenia ludu. *Gaz. Nar.* 1, 261. Bałamucić się *Rec.* uwodzić się, sich berücken, bethören lassen. Pragnieniem rzeczy wielu zarazem umysł się psuje, serce bałamuci. *Zab.* 12, 79. Bałamucić interessa, bałamucić interessami, = zawodami zamotać, zawikłać, Geschäfte durch Faseley und Schwindeley verwirren. Bałamucić czas, = trwonić czas, die Zeit verfaseln, vertändeln, verschwindeln, verschwatzen. *Ross.* баловать; *Carn.* blesti, bledem, blebetam; *Slovac.* tlacham, reptati. Nie jedna się to noc w karczmie zbałamuciła. *Teat.* 13, 43. *absolute*, bałamucić, pleść trzy po trzy, ni to ni owo, co ślina na język przyniesie, faseln, schwärmen, schwindeln, schwatzen; (*Ross.* вракаю, вру, буесловить; *Bosn.* fastati; *Croa.* tlapiti, bledeszti, ferfuriti). BAŁAMUCKI, a, ie, BAŁAMUTNY, a, e, *Ross.* баламутный, буесловный, bałamucący, pełen bałamuctw, faselnd, schwindelnd, verworren. Nie tak się rzecz ma, jak ty 'bałamucko prawisz. *Pimin. Kam.* 92. BAŁAMUCTWO, a, n. 3. = BAŁAMUTNIA, i, f. 2, = 'BAŁAMUCYA, yi, f. 2. *Ross.* балы, враки, враканье, вранье; *Boh.* ssibřinky; ni to ni owo, niewiedzieć co, bajtałaszki, fraszki, bzdury, próżna czasu strata, mowa bez sensu bez kadensu, Faseley, Schwindeley, Tändeley, leeres Geschwätz. Bałamucye astrologiczne. *Żebr. Zw.* 173. W szynkowni na bałamuctwie czas tracą. *Gaz. Nar.* 1, 19. *b.* Wasza bałamutnia tego tumultu narobiła. *Obr.* 49. Kacerskie bałamutnie. *Birk. Kaw. Malt. C.* 2. Bałamutnia Mahometowa. *Weresz. Pob. D.* 1. Własna to bałamutnia, nie robota. *Kąc. Pas.* 26. Już mi też dajcież pokój, dość téj bałamutni. *Pot. Zac.* 206. *Pot. Arg.* 735. Więcej u nas teraz bałamuctwa ważą, niżeli najpożyteczniejsze dzieła. *Mon.* 65, 635. — BAŁAMUT, a, m. 1. (*Kleczewski* rozumie, że się powinno mówić kałamut, t. j. kał mącący. *Klecz. Zd.* 73). *Ross.* баламутъ, буесловецъ, враль; *Croat.* tepnya; *Bosn.* fastauaç; *Sorab. sup.* třeskawcz; *Slovac.* žwač, klewetač; *Croat.* ferfura; *Carn.* klâma, qvasovz, qvasovnèk; = człowiek zawodny, nierzetelny, którego słowa wiatr, gaduła, plecący niewiedzieć co, świegot, ein Faseler, Schwindeler, Faselhanns, Maulmacher, Schwätzer. Bałamut przynajmniej dziesięciu kobietom słowo dał, a z żadną się nie

ożenił. *Teat.* 3, *b.* 23. Teraz w świecie same bałamuty, wiercipięty, oszusty, gołysze, matacze. *Teat.* 43, *c.* 30. *Wyb.* Bałamutom nie wierz. *ib.* 26, *c.* 100. — *in femin.* BAŁAMUTKA, i, 2. die Faslerinn, Schwindlerinn, Maulmacherinn, Schwätzerinn. Co się wyraziło o dworakach, toż i o dworkach, bałamutkach rozumieć się ma. *Mon.* 72, 651. Odmiennym nie wierz słowom bałamutki. *ib.* 75, 706.

Deriv. dobałamucić się, nabałamucić, obałamucić, odbałamucić, pobałamucić, przebałamucić, podbałamucić, rozbałamucić, wbałamucić, wybałamucić, zabałamucić, zbałamucić. (cf. Bułuch, bałuszyć).

BAŁANDA, y, m. 2, basałek, maruda, ein langsamer unbeholfener Mensch. (*Ross.* валандаться = marudzić, wałęsać się).

1. BALAS, BALLAS, u, m. 1. *Ross.* баласъ; gatunek rubinów bladych albo cielistych. *Kluk. Kop.* 2, 30. der Ballaß, Rubinballaß; *Gall.* balais; *Lat. med.* balasus, balascus; od miasta w wschodnich Indyach Balasam. *Du Fresne Gloss.*

2. BALAS, u, m. 1. *in plur.* BALASY, ów; *Ross.* балясы; słupki, poręcze jakieś około balkonu, okna, lub wschodów, Geländerdocken, Geländersäulen. Budowę zdobią gzemsy i balasy. *Kniaz. Poez.* 2, 155. Balasy kościelne, balkon na którym trąbią, der Trompetergang. Z Łacińsko - Włosk. balastrata. *Callit.* 9. cf. BALUSTRATA. *Chmiel.* 1, 18. — *transl.* Sadzi komplement jak balas. *Teat.* 24, b. 14. *Deriv.* obalasować.

BALAST, u, m. 1. *Ross.* баластъ; der Ballast, Schiffsballast, Schiffssand, die Unterlast; *Svec.* et *Angl.* ballast; *Dan.* Baglast; *Gall.* lest. — Ciężary, najpospoliciej piasek który się kładzie na spodzie okrętów, dla przydawania im potrzebnego ciężaru.

BALBIERZ *vide* Barwierz.

*BALBOD, a, m. 1. *Lat.* balbus, który nie może dobrze mówić, który się zająka, albo balbod, jako niektórzy mówią. *Mącz.* bełkot, blekot, glegot, klekot, jąkacz, jąkajło, ein Stammler.

BALCEREK, rka, m. 1. imię sławnego śpiewaka; ztąd śpiewaka doskonałego oznacza; der Name eines berühmten Sängers; daher: ein guter, vollkommener Sänger. Jednej nie potrafisz noty, jako Balcerek, gdy śpiewać nie umiesz. *Opal. Sat.* 7. (= nie potrafi nikt, czego nie umie) cf. Bekwarek.

BAŁCHAN, u, m. 1. BAŁCHANY, ów, *plur.* góry Włoskie i Tureckie, die Italienischen und Türkischen (Thracischen) Gebirge. *Zab.* 11, 300. *Nar.* — Nie chodzi bitny Mars po Helikonie, Smętnemi jodły ponure Bałchany, I wiecznym śniegiem zgięty grzbiet Rodopy, Toć jest przybytek jego ukochany. *ib.* Przez ostre bałchany pozierał na Tracyą. *Leszcz. Class.* 36. Niebu grożące bałchany się zatrząsą. *ib.* 1. Orlica, choć na wysoką skałę, chociaż uleci na dzikie bałchany, nie może pozbyć raz zadanej rany. *Zimor.* 158. §. 2. może błędnie, za bałwan morski, wał, Meereswogen. Odmęt, dziwotworne co miecąc bałchany, Odsadza płynnym ciągiem od ziemi Brytanny. *Hor.* 2, 290. *Kniaz.* Tytony pienią morskie bałchany srebrnemi ogony. *Przyb. Luz.* 40. *transl.* — Piekła wszystkie gardła Wymiotły na nas ogniów siarczaste bałchany. *Przyb. Milt.* 41. (strumienie ogniste, Feuerströme). Czarny się słup dymu, gdy już pożar gaśnie, jeszcze bałchanem wznosi. *Przyb. Ab.* 146. (er thürmet sich in die Höhe, wie ein Berg, wie eine Meereswoge). BAŁCHANISTY, a, e, bałwanisty, bergähnlich, wogenähnlich, wogend. Bałchaniste siarki gorącej roztopy. *Przyb. Milt.* 9. (o piekle).

BALCZANY, a, e, od balki, Balken=, Balczany bant, t. j. drzewo, który wespołek spaja dwie balki. *Mącz.*

BALDACH, BALDAKIN, BALDACHIN, BALDEKIN, u, m. 1. *Ross.* балдахинъ; *Ital.* baldachino; *Croat.* et *Bosn.* podnebje; *Rag.* nadsjenna = *Pol.* napięta na słupach zasłona nad krzesłami, lub do noszenia: znak dostojeństwa, tron; ein Baldachin, ein Thronhimmel. Pod baldakinem świetnym postawiony, Stał stół, kosztownie wkoło ozdobiony. *Chełch. Poprz. A.* 4, *b.* W śrzodku na stopniach baldach złotogłowy Na smaragdowych słupach się opiera. *Zab.* 14, 167. Nad ołtarzem baldakin złotogłowowy wisiał. *Warg. Wal.* 306. Baldachin prymasom własny. *Vol. Leg.* 7, 3. Przy Ojcu Ś. cztery księży stały, Niosąc baldachin drogo haftowany. *Auszp.* 115. Nad sakrament noszą baldakin, pod czas processyi, lub do chorego. *Oss. Wyr.* §. Baldakin, ciennik, zasłona od słońca. *Cn. Th.* = parasol, ein Sonnenschirm. BALDASZEK, szka, m. 1. *demin.* ein kleiner Baldachin. — §. *Botan.* Kwiat ułożony jest w baldaszek, *umbella*, kiedy wielu kwiatów pod jednąż wysokością kwitnących szczypułki z jednegoż okręgu łodygi wyrastają. *Botan.* 120; die Dolde. BALDASZKOWATY, a, e, na kształt baldaszku, baldaszek mający, Baldachinartig, mit einem kleinen Baldachin versehen. *Botan.* Baldaszkowate rośliny, *umbelliferae*, *Botan.* 175, Doldenpflanzen. BALDASZKOWY, a, e, od baldaszku, Baldachin=, Dolden=, Łaczeń baldaszkowy, *vide* Łaczeń.

BALDRYAN, u, m. 1. z *Łac.* Valeriana, ziele po Polsku Kozłek, *Syr.* 48. *Ross.* балдырьянъ, земной ладонъ; *Carn.* mertviza; Baldrian, Katzenkraut.

BALECZKA, i, f. 2. *dem. Subst.* Balka, Belka, *Sorab. sup.* bolka; *Ross.* бревенцо, бревешко; ein Bälkchen, kleiner Balken. *Cn. Syn.* 883.

*BALENA, y, f. 2. *Gwagn.* 435. *Chrość. Luk.* 179. Wieloryb, der Wallfisch.

BALET, u, m. 1. taneczna gra, *Ragus.* poskocziza, das Ballet. BALETNIK, a, m. 1. taniecznik teatralny, der Balletttänzer. *N. Pam.* 19, 48. *in femin.* BALETNICZKA i, 2.

BALIA, ii, f. 2. łub, kamień spodni młynarski obejmujący, der Lauf, die Zarge, Einfassung des untern Mühlsteins. *Schneid. Młyn.* 365.

BALIK, a, m. 1. BALICZEK, czka, m. 1. *dem. Subst.* Bal tańcujący, ein kleiner Tanzball, ein Bällchen. Na pięknyśmy baliczek trafili. *Teat.* 24, *b.* 79.

BALK, u, m. 1. BALKA, i, f. 2. BELKA, i, f. 2. *Sorab. sup.* bola, bolka; *Angl.* balk; *Dan.* Biälke; *Germ.* der Balken; (cf. pal, *Lat.* palus, *obsol. Gall.* bail, baille); *Sorab. sup.* rjada; *Sorab. inf.* gréda; *Slavon.* greda; *Bosn.* greda, grediça, cjabrun; *Vind.* steber, brune, hlod, krokniza, tram; *Carn.* brun, tram; *Croat.* rosenicza, szleme; *Ross.* бервно, бревно, брусъ, бревенчакъ; *Boh.* břewno, klàda, kladka, kladba, kletba; = bierzmo, bierzwiono, tram, szlemię, tragarz. Balki, drzewa, które się kładą na wzrębie budynku, na których opiera się powała. — Z lasu

wielkie balki mieć można. *Mon.* 74, 723. Balek do budowli potrzebują. *ib.* 74, 723. Belki na różnych budowaniach bywają sosnowe. *Kluk. Rośl.* 2, 158. Mur obwarowali, balki zaostrzone położywszy. *Warg. Cez.* 52. Z góry po drodze ostrej balk ogromny ciągną. *Dmoch. Il.* 2, 160. W młynie: belka na szpuntpałach, die Wagewelle. *Schneid. Młyn.* 365. *Archit.* bałka, nadsłupie, część balkowania, *epistylium*, *trabs magistra. Callit.* 7. der Unterbalken, der Architrab. §. *Allegor. moraln.* Zdziebło w oku bliźniego, w swym nie widzi belki. *Zabł. Ż. S.* 26. *Mon.* 69, 290. (bałku, bierzmna, tramu. *Sekl. Math.* 7. z bliźniego wzorki wybiera, swoich występków nie widzi). Woda nie ma pod sobą belek. *Teat.* 30, 87. (bez gruntu, utonąć można). BALKOWANIE, ia, n. 3. wierzchnia część kolumnady. *Callit.* 6. *trabeatio*, das Gebälke, składa się z koronowania czyli gzemsu, tablicy i balki. *Chmiel.* 1, 77. *Rogal. Bud.* 24. BALKOWY, a, e, od balki, balczany, Balken=, *Ross.* бревенчатый, брусовый, накатный; *Sorab. sup.* rjadowè. BALKOWAĆ, ał, uje, *Act. Niedk.* balkami podbijać, mit Balken unterziehen. Łatwiej takowe balkować podsiębitką. *Chmiel.* 1, 231.

BALKON *vide* Altanka, Alkierz; *Carn.* nahishje.

BALLASY *vide* Balasy. BALON *vide* Bania powietrzna, lotna, *Vind.* balon, oblu.

BALOWAĆ, ował, uje, *Act. Niedk.* balami, tańcami się bawić, Tanzbälle besuchen. W dzień grać w karty, w nocy balować będziemy. *Teat.* 13, 4.

BALSAM, u, m. 1. *Sorab. inf.* balſam, *Boh.* balzam; *Carn.* pólsom, shinje, sazbimba; *Vind.* palsham; *Ross.* бальзамъ; *Arab.* balsan; (*Hebr.* בעל שמן baal schemen = *princeps oleum*, *Eccl.* масть). Sok wonny lekarski z balsamowego drzewa wyciekający. *Kluk. Dyk.* 1, 33. der Balsam, Saft des Balsambaums. Rozmaite pachnące balsamiczne żywice, olejki, wódki, wonie, Balsame, balsamische Harze, Öhle, Wasser. Balsam życia Hofmana. *Krup.* 5, 73. *Kov.* szkoda balsamu na kapustę i drogiego olejku na bóty. *Sk. Kaz.* 219. (cf. dobra psu mucha, szkoda mu białego chleba). §. *fig.* ulga, pociecha, plastr na serce, Balsam, Trost, Labsal, Erquickung, Linderung, Herzstärkung. Mąż jest balsam skuteczny, który mdłe panienki umacnia siły. *Teat.* 3, *d.* 8. §. 2. — Balsam *vide* Balsamowe drzewko. §. 3. Balsam Polski, ziele, *vide* Bazylia. §. 4. Balsam ziemny, *bitumen*, żywica. *Kluk. Kop.* 1, 209. Erdbalsam. BALSAMICZNY, a, e, pełen balsamu, wonny, balsamisch. BALSAMINA, y, f. 2. ziele, *Boh.* balzamina, balzaminka; *impatiens balsamina Linn.* gatunek niecierpka. *Kluk. Rośl.* 1, 383. *Kluk. Dyk.* 2, 56. die Balsamine, das Balsamkraut. BALSAMKA, i, f. 2, puszka, naczyńko, jabłuszko na balsamy i rozmaite wonie. *Oss. Wyr.* das Balsambüchschen. §. 2. *Botan.* żydowskie jagody, *momordica Linn.* der Balsamapfel. *Syr.* 1321. §. 3. Balsamki, gatunek jabłek, *vide* Jabłko, eine Art Äpfel. BALSAMOPRZEDAWCA, y, m. 2. *Eccl.* бальсамопродавецъ; der Balsamhändler. BALSAMORODNY, a, e, Balsamerzeugend. Balsamorodna Arabia. *Kchow.* 139. BALSAMOWAĆ, ował, uje, *Act. Nied.* pobalsamować, *Dok. Vind.* palshamuvati, palsamirati, vpalshamuvati; *Rag.* dragomâstiti; *Ross.* бальсамировать; balsamem napuszczać, balsamiren, einbalsamiren, wedle starego obyczaju umarłych ludzi ciała olejki pomazać. *Mącz.* Humor wyciągnąwszy, trupy balsamują. *Bardz. Luk.* 103. — *Fig. tr.* Jutrzenka rosami świeżemi balsamowała ziemię. *Przyb. Milt.* 330. BALSAMOWY, a, e. *Boh.* balzamowý; od balsamu, Balsam=. Balsamowe drzewo. *Kluk. Dyk.* 1, 155. *Sk. Dz.* 57. Balsamowe jabłko, rodzaj roślinny, do którego należy roślina Serca skrycie. *Kluk. Dyk.* 2, 126. Topola balsamowa *vide* Topola.

BAŁTA, BEŁTA, y, f. 2. *Turc.* balta, = siekiera. *Paszk. Dz.* 134. *Klok. Tur.* 22. (*Holl.* byl, *Lith.* bila, *Svec.* bil, *Germ.* Beil). Siekiera na obuchu osadzona, eine Streitart, Art auf einem langen Stiele. Co za naszych ojców zwano siekierą, dziś bełta. *Dwor. G.* 4. Czekanów, bałt, buzdyganów, kijców co niemiara. *Starow. Ref.* 78. Zginęła mu bałta oprawna, szabla, suknia. *Starow. Ryc.* 27.

BAŁTYDA, y, f. 2. BAŁTYKA, i, f. 2. BAŁTYCKIE morze, das Baltische Meer; *Slavon.* ledeno móre.

BAŁUCH, u, m. 1. wrzawa, zgiełk, hałas, Getöse, Getümmel. Od przemijającego to tam to sam ludu, bałuch jakiś dochodził ich. *Pot. Arg.* 17. *Pot. Syl.* 362. Przy pasiekach aby nie było bałuchu, hałasu, tłuczenia, kołatania. *Haur. Sk.* 120. *vide* Bałuszyć.

na BAŁUKU, na BAŁYKU, *Boh.* počtwerno, = raczkiem. *Dudz.* 33. auf Händen und Füßen, auf allen Vieren. Pili szkaradnie; drugi ledwo że przylazł z zamku na bałuku. *Pot. Arg.* 641. Czołga się na bałuku. *Bardz. Tr.* 11. Na bałyku chodząc, rękami około tego miejsca macał. *P. Kchan. Orl.* 1, 300. Nad kamieniem na bałuk przypadszy. *Wad. Dan.* 142.

BALUSTRATA, y, f. 2. z Łacińsko - Włosk. = szereg słupków (cf. Balasy.) eine Baustrade, ein Deckengeländer, Säulengeländer. Kamienna była balustrata około ogrodu. *Lub. Roz.* 1.

BAŁUSZYĆ, *czyn. niedk.* bałuch, wrzawę robić, lärmen, Getöse machen=. Gdzie są synogarlice, żeby huku z bałuszeniem nie bywało. *Haur. Sk.* 129. §. *transitiv.* Przed sądem cicho mają się sprawować, aby jeden drugiego nie bałuszył. *ib.* 263. (bałuchem nie ogłuszył, betäuben).

BAŁWAN, a, m. 1. BAŁWANEK, nka, m. 1. *dem.* BAŁWANIK, a, m. 1. *dem.* — *Boh.* balwàn. = 1, Bryła znacznej wielkości, ogrom, duży kawał, eine große Masse, ein großes Stück, ein großer Ballen. (*Croat.* balvan, greda = tram; *Bosn.* balvan, greda, koja se stavglja pod duvar, podsik = podcieś, podwalina; *Ross.* болванъ kloc, statua, posąg; оболванить z gruba wypracować). Bałwan soli, słup soli, bryła soli kamiennej podługowato okrągło ociosana, pewnéj ustanowionéj wagi i miary, ein Salzblock, ein Salzklumpen, ein Stück Steinsalz von bestimmtem Gewichte. Z soli kopalnéj znaczne sztuki obracają na bałwany. *Kluk. Kop.* 1, 168. Sól kamienna w ziemi bałwanami i kruhami kopią. *Haur. Ek.* 178. Pod Bochnią końmi haniebne bałwany solne z pod ziemi na wierzch windują. *Krom.* 261. Soli bałwan czworogranisty. *Boter.* 228. Żupnik płaci *bancum salis*, to jest bałwana wyciętego po trzy groszy. *Herb. Stat.* 102. (*vide* banka soli). — Podobnież: bałwan kruszcu, bałwan miedzi, ołowiu, cyny, marmoru etc., ein Block. — Bałwan lodu, ein Eisklumpen. Lód tam bałwanami stoi. *Chrośc. Luk.* 101. (in großen Massen, Stößen, aufgethürmt). (O kościołach olbrzymich) zdziwisz się, gdy

tak wielkie ujźrzysz bałwany. *Pot. Arg.* 283. §. Bałwan morski = wał morski ogromniejszy, die Meereswoge, (cf. Bałchan). Galera się urwała, którą między siebie bałwany porwały. *Zbil. Dr. D.* 4. Srogie bałwany wywracają okręty i o skały twarde rozbijają. *ib. E.* 2. Patrz, jak bałwany niezmierne Bielą się pienistym szumem. *Kras. Oss. B.* 4. *Allegor.* Jednymże zanurzani bałwanem, razem toniemy obadwa. *Teat.* 2, 93. *Barss.* (jednym ciosem, nieszczęściem giniemy). §. Bałwan dymu = słup dymowy ogromny, eine dicke Rauchwolke. Wzbijały się w niebo wonnejących dymów z kadzideł bałwany. *Żab.* 6, 219. §. 2. Bałwan, posąg nad miarę ludzką, eine colossalische Statue. (*Ross.* болванъ, болванчикъ = истуканъ, każdy posąg), w Polskim bałwan szczególniéj, obraz rznięty pogański, posąg bożka jakiego, za tym i bożek pogański, ein Götzenbild, ein Götze, Abgott, heidnischer Gott. *Croat.* bolvan, molvan, kip, idol; *Hung.* bàlvàny; *Vallach.* bolovan; *Dal.* et *Rag.* kip; *Carn.* et *Vind.* malik (cf. Małować); *Boh.* et *Slovac.* modla (cf. Modła, Modlić się); *Slavon.* idol, krivi bóg; *Sorab. sup.* pżibóh; *Sorab. inf.* pschibohg; *Eccl.* et *Ross.* балъванъ, идолъ. рукотворенie, кꙋмиръ, божокъ; (cf. *Eccl.* ваалъ, *Ross.* баяльникъ = czarownik wróżek, oszust; cf. *Hebr.* baalim = bałwany. *Chmiel.* 1, 55. *Budn. Num.* 21, 28. Odstępują słowa bożego, a do *baalchwalona się uciekają. *Biel. Hist.* 89). Bałwan ryty, lany, malowany, strugany. *Wiśniow.* 329. Bałwan obraz marny, z tąd obrazy bogów fałszywych nazywano bałwanami, albowiem są podobieństwem bożyszcz, których nie masz. *Birk. Gł. Kon.* 66. Mały bałwanik Apollinowy. *Warg. Wal.* 11. Bóg tych obrazów zakazał, które się właśnie bałwanami zowią, to jest, na których człowiek przestaje, tak żeby bogami jego były. *Sk. Żyw.* 213. Mieczysław bałwany bogów pogańskich rozrzucił. *Krom.* 60. Król ten niezmiernie szukał, by kto kędy jakiego bałwanka abo obrazka tajemnie nie zachował. *Biel. Hist.* 90. Bałwanek czartowski. *Biel. Św.* 7, *b.* Małym bałwankom, które wszędzie stawiano, kadzidła ofiarowano. *Sk. Dz.* 150. Bałwana nie pytaj w plemieniu Jakobowym, niemasz wyobrażenia bałwanów u Izraelczyków. *Birk. Ex. B. b.* (posągów, obrazów bożków czyli bożyszcz). *Fig.* Lud gardzi bóztwem, które się w bałwan mu nie stroi. *Teat.* 45, *d.* 19. *Wyb.* (pozorem nie imponuje). — *transl.* bałwan, bożek, bóztwo, cokolwiek adorują, za bóztwo mają, Götze, Abgott, Gottheit, angebetetes Wesen. Zrzuciwszy jarzmo uprzedzenia, ośmielili się na te bałwany sarmatyzmu, które naród nasz czyniły pośmiewiskiem uczeńszych. *Mon.* 65, 235. Żadnéj w łubym bałwanku przywary nie znają, Wszystko im się wydaje piękne, bo kochają. *Zab.* 9, 32. *Zabł.* § *de homine* bałwan = człeczysko, chłopisko = duże, niezgrabne, nieruchawe, drągal, wielbląd, kloc, pień, grądal, *Ross.* болванъ, ein unbehülflicher, ungeschlachter Mensch, ein Kerl, Bauerkerl, Klotz. Człek, gdy pijany, powinien się z daleka mieć od swojej żony, gdyż ztąd rodzą się dzieci niezgrabne, bałwany. *Zabł. Amf.* 65. Kto jest bałwan nieczuły, tego i najwiekszy bliźniego ucisk nie obéjdzie. *Perz. Lek.* 261. Od kilku dni bardzo się źle miał; już leżał jak bałwan nie ruszając się. *Perz. Cyr.* 3, 11. Stać jak bałwan, nie ruszyć się, nie pokazać bynajmniéj po sobie, że żywy, wie ein Klotz da stehen. Kłania się; wszystkie stoją jak wryte; jak niema myśleć, że wszedł między bałwany? *Dwor. F.* 4. BAŁWANIASTY, a, e, na kształt bałwana, bryły, brylasty, Ballen=, Block=, Klumpen=. Sól bałwaniasta. *Vol. Leg.* 3, 455. Klotzsalz, Blocksalz, Steinsalz in Blöcken. BAŁWANICA, y, f. 2. bożyszcze, świątynia bałwańska, bałwochwalnia, *Croat.* bolvanszka hisa; *Hung.* balvanyoknak haza; ein Götzentempel. n. p. W bałwanicach wieszano upominki. *Budn. Mich.* 1, 7. BAŁWANIK, a, m. = Bałwanek *dem. Subst.* Bałwan *qu. v.* §. 2. bałwochwalca, *Croat.* bolvan, bolvanir, bolvanik, bolvanoszluga; der Götzendiener. Biada czarownikom i bałwanikom i łgarzom. *Budn. Apoc.* 21, 8. (bałwochwalcom *Bibl. Gd.*). BAŁWANISKO, a, n. 3. z przyostrzeniem: brzydki, nieforemny bałwan, bożysko, ein ungeschlachter Götze, ein Ölgötze, ein häßliches Götzenbild. Stoją tam smutne bogów bałwaniska. *Chrośc. Luk.* 82. Bałwanisko szkaradne. *Birk. Ex. D.* 2. *b.* *BAŁWANODZIEJ, eja, m. 1. *Eccl.* кумиродѣлатель, ваятель, вырѣзыватель кумировъ; snycerz lub malarz bałwanów, der Götzenbildermacher. *BAŁWANOSZALEŃSTWO, a, n. 3. szalone czczenie bałwanów, die Götzenmanie. *Eccl.* идолонеистовьство, *Graec.* εἰδωλομανία. *BAŁWANOTWORSTWO, a. n. 3. tworzenie bałwanów, die Götzenschaffung. *Eccl.* идолотворенie, *Graec.* εἰδωλοποιΐα. BAŁWANOWATOŚĆ, ści, f. 2. ciężkość ruchu ciała, Bleyernheit, Unbeholfenheit, Plumpheit. Choroba ta sprawuje w człowieku. niedogodność, zachciewanie się i bałwanowatość. *Perz. Lek.* 12. BAŁWANOWATY, a, e, lejbowaty, rozlazły, rozkisły, basałykowaty, schwer, plump, unbeholfen. BAŁWAŃSKI, a, ie, od bałwana, bożka; *Ross.* болванный (=posągowy), идольскій, истуканный; *Vind.* malikni; *Croat.* bolvanszki; Abgotts=, Götzen=. Potłukli obrazy bałwańskie. *Biel.* 34. Bałwańskie kościoły. *Boter.* 179. Słudzy bałwańscy. *Budn. Ps.* 97, 7. BAŁWAŃSTWO *vide* Bałwochwalstwo.

BAŁWIERZ *vide* Barwierz.

BAŁWOCHWALCA, *BAŁWOFALCA, y, m. 2. BAŁWOCHWALNIK, a, m. 1. *Croat.* bolvan, bolvanin, bolvanik, kipoklonalacz, bolvanoszluga, *Hung.* bálványt imado, *Rag.* kipoklagnaz, kipocjastitegl; *Ross. Eccl.* кꙋмиросл꙽житель, идолопоклонникъ, идолосл꙽житель, идолосл꙽жебьникъ, боготворецъ, боготворитель, идоложрьць, *Slavon.* krivovirnik; *Vind.* et *Carn.* malikuvauz, malikovez; *Sorab. sup.* pžibohwcz; *Boh.* modlosłužebnjk, modlař; który się kłania przed jakiemi obrazy, albo je chwali. *Mącz.* Der Götzendiener, Abgötter. Bałwochwalca stworzeniu się kłania, opuściwszy stworzyciela. *Sk. Żyw.* 2, 34. *b. Rej Ap.* 9. Bałwochwalcy bałwanom się kłaniają. *Star. Ryc.* 5. Który człowiek to, co bogu samemu należy, oddawa stworzeniu, ten cudze bogi ma, i jest bałwochwalcą. *Gił. Kat.* 82. Bałwochwalca czci i dziwuje się, a całuje bałwana. *Rej. Post. T.* 4. Bałwofalca. *Sekl.* 51. Kraina bałwochwalników. *Leszcz. H. S.* 329. BAŁWOCHWALCZYNA, y, f. 2. *Ross.* идолопоклонница; *Boh.* modlařka; która bałwany chwali, im się kłania, die Götzendienerinn, Abgötterinn. Salomona zwiodły ładne bałwochwalczyny, iż czcił bałwan podły. *Przyb. Milt.* 21. BAŁWOCHWA-

LIĆ *Act. Nied.* bałwanom służyć, Abgötterey treiben, den Götzen dienen; *Ross.* идолопоклонничать; *Rag.* kipoklágnati; *Car.* malikuvati. BAŁWOCHWALNIA, i, f. 2. BAŁWOCHWALNICA, y, f. 2. bałwanica, świątynia bałwańska, *Sorab. sup.* pžibozki tempel; *Ross.* et *Eccl.* идольница, божьница, жертвище, трѣбище, кумѣрьница, кумирнице; der Götzentempel. Kłaniać sie bałwanom za zwycięztwo, do bałwochwalni szedł. *Sk. Żyw.* 2, 198. Bałwochwalnice albo pogańskie kościoły. *Sk. Dz.* 124. BAŁWOCHWALNY, a, e, BAŁWOCHWALSKI, a, ie, *Croat.* bolvanszki; *Boh.* et *Slovac.* modlářský; *Carn.* malishke; *Vind.* malikoun, maliken; *Ross.* et *Eccl.* идолопоклонничій, идололюбезный; bałwanom służący, abgöttisch. Zabobony bałwochwalskie. *Sk. Dz.* 169. Bałwochwalscy księża. *Auszp.* 51. BAŁWOCHWALSTWO, a, n. 3. BAŁWAŃSTWO, *Croat.* bolvansztwo; *Hung.* bálvány imádás; *Rag.* balvanstvo; *Slavon.* krivovirstvo; *Bosn.* kipocjastje; *Sorab. sup.* pžibožtwo; *Sorab. inf.* pschibohgojstwo; *Boh.* et *Slovac.* modlářstwj, modloslužba, modloslužebnost; *Vind.* malikuvanje, bogovanje, malıkova, shlushba; *Eccl.* et *Ross.* идолобѣсїе, идолонеистовьство, идолопоклоненїе, кумирослуженїе, кумиропоклоненіе, злочестіе, злобѣсовствіе, еллинство, многобожіе, язычество = służenie bałwanom, bożkom, der Götzendienst, die Abgötterey. Bałwochwalstwo, kiedy kto oprócz samego boga prawdziwego, w czym innym, co sobie zmyślił, nadzieję pokłada. *Katch. Gd.* 40. Coby bałwanom czyniono było, bałwochwalstwo się nazywa. *Smotr. Lam.* 172. Bałwochwalstwo, chwalenie bogów obcych. *Baz. Hist. praef. N.* – *Wiśn.* 288. Bałwaństwo. *Rej Pst. O.* 1. *Biel. Hist.* 209.

BALZAM, *vide* Balsam.

1. ˈBAN, a, m. 1. *Illyr.* ban = *princeps*; *titulus gubernatorum Sclavoniae*, *Croatiae*, *Dalmatiae* etc. (cf. Pan; *vide* Bański, Banat.)

2. BAN, a, m. 1. pieniądz, halerz, ein Pfennig, ein Heller. Wzięłem zł. 10,000, groszy 3, banów 2 i halerz jeden. *Teat.* 1, 72. Pieniędzy nań trzeba było; a nie mieli ani bana. *Jak. B.* 136.

BANAGDYK, ziele, *vide* Malownik.

BANALUKA, BANIALUKA, BANIELUKA, i, f. 2. romans wierszem pod tytułem: historya ucieszna o zacnéj królewnie Banialuce; po różnych wydaniach, w zbiorze, zwanym: Antypasty małżeńskie w Krak. 1736. — Historya ta, pozbawiona sensu, ledwie już podsędków jest zabawą. *Wyg. Org.* 26. ein abgeschmackter Roman: „Erbauliche Geschichte der Prinzessin Banialuka." Podobne mu książki: Wojsko affektów nowo zarekrutowanych, Sejm Diabłów, Czyściec Patrycyusza. *Zabł Zbb. ded.* §. banaluka = lada brédnie, głupstwa drukowane, bałamuctwa, książka czyli pismo bez sensu, ein dummes abgeschmacktes Buch. Daj go katu swój morał! Z którego rodziału wziąłeś go, z banieluki, czy z kancyonału? *Zabł. Zbb.* 86. Jużci czasem i w kącie pociecha sie zdarza, Lepsza od banaluki i od kalendarza. *Kras. List.* 2, 66. §. 2. Ogólnie: brédnie wszelkie, bajki, bałamuctwa, fraszki, Albernheiten, Possen, Alfanzereyen, dummes Zeug. To nie jest banaluką, w czym ma korzyść serce. *Kras List.* 2, 66. Przestrzegł gospodarz, że u niego straszy; banialuki to, rzekł żołnierz. *Oss. Str.*

BAŃCZASTY *vide* Baniasty.

BANCZEK, czku, m. 1. *demin. Subst.* Bank, eine kleine (Geld=) Bank, worein gesetzt wird (beym Faraospiele etc.). Patrzą gracze, jakoby kogo do swego przywabić banczku. *Teat.* 28, 92. Banczki ciągnąć. *Teat.* 14, 14.

BAŃCZYSTY, a, e, na kształt bańki na wodzie, pełen baniek, bąbelów, bąbelisty, wie Wasserbläschen, voll Wasserbläschen, Bläschen werfend, blasig. Piana na urynie przedługowata, a nie bańczysta, ani na podobieństwo ziarnek. *Spycz.* 207. *Sienn.* 403.

BANDA, y, f. 2. bando, *Angl.* band; *Ital.* banda; *Gall.* bande; *Holl.* bende; *Dan.* bande; *Germ.* eine Bande, eine Schaar, (cf. *Arab.* bend, *Syr.* bando); *Vind.* banda, shop, zheta, versta, zveternik; *Ross.* шайка = zgraja, kupa ludzi, spółka. – Bandę gachów przy sobie włóczyła. *Teat.* 30, *b.* 51. Zdanie to jest Epikura, czyli Metrodora, albo też innego tejże bandy. *Pilch. Sen. list.* 1, 110. (cf. Bandos, Bandoska).

BANDELA, i, f. 2. z Franc. przepaska białogłowska, wstęga, zwiazka, binda, bandela, eine Weiberbinde. *Tr.*

BANDERA, y, f. 2. BANDERKA, i, f. 2. *dem.* – *Vind.* bandera, banderu, bandiru, ladjouska veterniza; *Carn.* wendéru, wendirú; *Sorab. inf.* bannar; (*obs. Germ.* Banier, Panier; *Gall.* bannière; *Lat. med.* banderia; *Ital.* bandiera; *Angl.* banner; *Svec.* Baner; cf. *Germ.* Band, Bande); *Rag.* vjettarniza; *Croat.* zasztava, *Sorab. sup.* tžowniaczoho wěrcha ďebenstwo; *Ross.* флагъ, die Flagge, Schiffsflagge; chorągiew z herbem, szczególniéj nad masztem okrętowym, z któréj kroju, barwy, malowania w herby, poznać, jakiego narodu okręt. *Papr. W*, 1. 313. *Dudz.* 33. Pod neutralną banderą Duńską przypływały do portów Francuzkich statki. *N. Pam.* 3, 365. Zefir płótna nadyma, i każda banderka na maszcie staje się igrzyskiem wiatru. *Karp.* 3, 92. On król królów, wódz wodzów, Agamemnon śmiały, Pod którego banderą tysiąc naw pływały. *Bardz. Tr.* 242. (pod jego dowództwem morskim, [illegible]. §. *Metonym.* bandery = okręty, [illegible], Masten. Nie w Europejskich tylko, ale i w Afrykańskich i Azyatyckich portach, znaczne są bandery Szwedzkie. *Wyrw. G.* 509. §. 2. Bandera na dachu domowym, wietrznik, der Wetterhahn, die Wetterfahne; *Ross.* сорочка. Bandery na wierzchołkach dachów do pokazywania, jak wiatr wieje. *Kluk. Rośl.* 3, 80. §. 3. Ufce pospolitego ruszenia zowią się banderami, że każde hrabstwo ruszyło pod własną chorągwią czyli banderą. *Oss. Wyr.* eine Compagnie vom allgemeinen Aufgebot.

ˈBANDO, a, n. 3. obwołanie, obwieszczenie, öffentliche Bekanntmachung, [illegible], Ankündigung. W jarmark, gdy najwięcej zewsząd ludzi bywa, Królewskie banda woźny w rynku obwoływa. *Pot. Arg.* 124. Wszystkie dwory powinny uczynić takowe banda i surowe zakazanie, aby chłopi z pałkami nie chodzili. *Haur. Sk.* 228. Bóg wydał bando przeklęctwa swego na pierwszego człowieka i potomstwo jego. *Kulig. Her.* 26. (cf. Bandyt, Banit). §. 2.

Bando = banda, poczet, orszak, zgraja ludzi, eine Bande, eine Schaar Menschen. Bando zapustników, godowników, biesiadników. *Oss. Wyr.* Bezbożną matronę z krajów naszych z całym jéj bandem wywołać. *Mon.* 69, 375.

BANDOLET, u, m. 1. pas rzemienny, przewieszony z ramienia, utrzymujący pałasz, das Bandolet, der Riemen über der Achsel, woran der Pallasch getragen wird. §. Bandolety, gatunek broni ognistéj. *Kłok. Turk.* 219. eine Art Schießgewehr.

BANDOS, a, m. 1. żniwiarz najemny, pospolicie obcy, ein fremder gemietheter Schnitter. Bali się bandosy, żeby im sierpów nie zatrzymano. *Oss. Str.* 5. *In fem.* BANDOSKA, i, 2. eine fremde gemiethete Schnitterinn (cf. Banda).

BANDURA, y, f. 2. BANDURKA, i, f. *dem. Ros.* бандура, кобза, балалайка; *Boh.* bandasska, kobza; *Graec.* πανδυρα, πανδωρα; *Ital.* pandora; *Angl.* bandure; *Hisp.* bandurria; *Franc.* mandore; *Germ.* Pandore, Mandore, *Bosn.* gusliça, eghedde; = gatunek lutni z krótką szyją, lutnia Kozacka, eine Art Laute, die Kosakenlaute. Na bandurze brząkać. *Oss. Wyr.* BANDURZYSTA, y, m. 2, *Ross.* бандуристъ, gracz na bandurze, lutnista, der Pandorist, Mandorenspieler. Bandurzysta gra, śpiewacy pod oknem śpiewają, po całych tańcują nocach. *Zab.* 13, 204. Że najwięcej bandury używają Kozacy na Ukrainie, ztąd bandurzysta = Kozak, ein Kosak.

BANDYCYA, BANICYA, BANNICYA, yi, f. 2. *Vind.* pana, panstvu, (*Carn.* wand; *Boh.* propadenj; *Ross.* опала); (*vid.* bando, *Ital.* bando; *Germ.* Bann) = wywołanie obywatela z kraju. *Ostr. Pr., C.* 1, 386. skazanie strony nieposłusznéj sądowi na wygnanie. *Kras. Zb.* 1, 144. die Verweisung, Landesverweisung, Achtserklärung, Acht. Banicya główna, wygnanie ze wszystkich państw koronnych. die Oberacht; banicya mniejsza, wygnanie z pewnéj części królestwa, die Unteracht; banicya z miasta, wyświecenie, die Stadtverweisung.

BANDYT, BANIT, BANNIT, a, m. I. *Croat.* bandisan, bandisanecz; *Dal.* prognan, izagnan, prognanik; *Boh.* wypowĕdenec, propadený: *Sorab. sup.* wupokazané; *Ross.* оземствованный; wywołaniec, wygnaniec, wyświecony, ein Verbannter, Verwiesener, Geächteter, in die Acht Erklärter. Banit w cudzych krajach znaczy ostatniego złoczyńcę i z kraju wywołanego; w Polsce i do żadnego sądu nie należy, i nigdzie go zapozwać nie można. *Mon.* 74, 50. Banitów nie godzi się przechowywać, ani im rady i pomocy dodawać, ani z niemi obcować. *Vol. Leg.* 2, 1218. Bandyty i wywołańce. *Warg. Cez.* 124. *Warg. Wal.* 71. Nieszczęśliwy ja człowiek, banit wytrąbiony. *Kul. Her.* 58. §. 2. Łotr, rozbojnik, najezdnik, łupieżca, ein Straßenräuber, Bandit. Banity bywają ciężkie Włochom; ale przecież rzadko który banit swą śmiercią zginie. *Gorn. Wł. H.* 2. Nie wszyscy żołnierze z zdobyczy żyją, jedno Tatarowie, Kozacy, bandytowie. *Petr. Pol.* 2, 389. II.* bannici, przysięźnicy, ławnicy. *Farr.* 467. Bannherren, Schöppen. BANDYZOWAĆ, BANIZOWAĆ, BANNIZOWAĆ, BANITOWAĆ, BANIOWAĆ, ował, uje, *Act. Niedok.*– *Bosn.* obantiti; *Vind.* sapanati, sadreniti, pretirati, pregnati; *Carn.* optujeti, *Croat.* bandisati, odtirpavati, pregnati; *Dal.* prognati; *Ross.* оземствовать; na wygnanie skazywać, wywoływać z kraju, wyganiać, wyświecać, ächten, in die Acht erklären, des Landes verweisen, verweisen. Ludzie zuchwali słusznie mają być oddaleni i bandyzowani od Rzpltéj. *Petr. Pol.* 313. Przez ostracyzm u Greków ludzi niebezpiecznych wyganiali i bandyzowali na dziesięć lat, *ib.* Jeśliby nie stanął pozwany, banitować go zaraz. *Vol. Leg.* 3, 62. Tych, co uciekli, bandyzował. *Warg. Cez.* 152. Uniwersałami ich bannizował, t. j. od czci odsądził. *Stebel.* 1, 200. *Warg. Wal.* 12. et 201.

*BANER, u, m. 1. ganek, altanka, eine Altane, ein Balkon. Stawił diabół Jezusa na wierzchu kościoła, na ganku, abo banerze. *Sekl. Math.* 4.

BANIA, i, f. 2. w ogólności, rzecz wypukła, pękata, nadęta, ein bauchiger, hohler, aufgeblasener Körper; (cf. *Austriac.* Plutzer, Plotzer, *unde* Plutzerbier, Plutzerbirne, Plutzer = Kürbiß; baniasty. *Austr.* plutzig); *Boh.* báń'e, báň; (*Croat.* banya = kubel, kufel; *Vind.* bana = umywadlnik; *Ross.* баня = łaźnia; cf. *Lat.* balneum; *Eccl.* банѧ = dzban, łaźnia; *inde* банится = kąpać się; cf. wanna. *Ger.* Wanne; *Svec.* wanna; *Lat.* vannus; *Anglosax.* fanne; cf. *Ger.* Benne; *Gall.* banneau, benneau, behne; cf. *Lat. med.* banna; – *Slovac.* bana, banĕ, et *Hung.* banya = pudło, dół, kopalnia, góry kopalne). – *Pol.* 1. naczynie wypukłe, brzuchate, jakiekolwiek, do rozmaitego użycia, ein bauchiges Gefäß. Bania gliniana, śklana, dzban wielki, eine bauchige Kanne, eine Blase, Lase, ein Krug, z. B. Wasserkrug. *Ross.* банька, кувшинъ, кубышка; *Sorab. inf.* bana; *Sorab. sup.* bana, bonk, kharan; (*Croat.* stûcza, krugla). Bania od przepalania, alembik, ein Destillirkolben. Od palenia gorzałki, banie, kotła płacą po gr. 24. *Vol. Leg.* 3, 397. Krętna bania, abo alembik do palenia wodek, *anguinea cucurbita. Śleszk. Ped.* 414. Banie zakrzywione = retorty. *Kruml. Chi.* 51. Banie odłączalne, *cucurbitae separatoriae. ib.* 52. Bania śklana do elektryzacyi. *Scheidt.* 11. Bania elektryczna. *Os. Fiz.* 358, die Electrisirmaschine. Bania u wiatrociągu. *Rog. Doś.* 3, 102. die Glocke an der Luftpumpe, die Campane. Bania powietrzna. *Kniaź. Poez.* 2, 57. bania lotna. *Kras. List.* 2, 49, ballon, *Vind.* balon, oblu, der Luftballon. – Bania oliwy, naczynie, w którym się oliwa sprowadza, pewnéj ustanowionéj miary. *Oss. Wyr.* ein Krug Oehl, von bestimmter Größe; *Ross.* ендова.– Banie różnego koloru, których używają w kościołach dla ozdoby. *Comp. Med.* 677. Bania od kwiatów. *Tr.* garnek. skorupa, donica, ein Blumentopf. Bania długoszyjna, Długoszyjka, *Ross.* долгошейка. – *Improprie poët.* Danaidy w piekle bezdenną banię nalewają. *Simon. Siel.* 26. (faskę czyli podług mytologii sito, rzeszoto, bodenloses Faß, Sieb). Nie wadzą pszczołom osy, byle w swojej bani. *Pot. Arg.* 165. (w ule, w pudle, Bienenkorb). I dziki mędrek (Dyogien) w ciemnéj siedząc bani, Przecież ku słońcu rad otwiera wrota. *Zab.* 14, 97. *Nar.* w beczce, Diogenes in seiner Tonne. §. Bania, *Ross.* баня = łaźnia, das Bad, die Badestube. Banieres imię ma przywłaszczone od cieplic abo od bań, z Włoska, to jest ciepłych wód, które tam są. *Boter.* 1, 30. §. 2. *Archi-*

Radic:
b – n –
b – ln –
w – nn –
f – nn –

tect. bania, kopuła wypukła, gałka na kopule, die Kuppel, ein Dach in Form einer Halbkugel. Nad samym grobem Pańskim bania jest kościelna. Warg. Radz. 147. Bania na kształt laterni, śrzód kościoła Kijowskiego. Weresz. Kij. 4. Budynek stawi wielki, podniesie altany i banie, szczyty, ganki. Tward. W. D. 2, 116. §. 3. Botan. bania, rodzaj rośliny, cucurbita Linn. brzuchaty, okrągławy. Kluk. Dyk. 1, 168. Dynie, korbasy, tykwy, arbuzy, melony, ogórki do tego rodzaju należą, das Geschlecht der Kürbißpflanzen; Sorab. inf. ban'a; Boh. plucar; (Austr. Plutzer); Vind. et Carn. buzha, titkva, plotniza, tiqva: Croat. bucha, tipva, tikvanya, valyanka; Hung. toek; Rag. cmulla; - Banie szczególniej same dynie, Kürbisse. W kwietniu banie sadzą. Zaw. Gos. - Bania zamorska, zamorskie jabłko, kolokwintyda. Krup. 5, 185. Coloquinten. §. 4. bania, ryba morska, orbis, orchis, der Bauchfisch, Flaschenfisch. Cn. Th. - §. 5. allusiones ad amplitud. Łeb jak bania. Teat. 43, c. 15. Wyb. (jak pudło, jak antał, ein Kopf, so dick, wie eine Tonne, wie ein Faß, wie eine Schachtel, wie ein Kürbiß). Głowa jak bania, a mózgu nic. Oss. Wyr. Babsko, jak bania, opasłe ib. - Personif. bania = brzuchal, pękaty, podsędek, Dickbauch, Dickwamst. Bania nalana, nabrzmiały, nieprawdziwie tłusty. Oss. Wyr. ein aufgedunsener Dickbauch; Metonym. opój, ein Trunkenbold. §. 6. złota bania, miasteczko w Węgrzech, z sławną lekarnią, ein Städtchen in Ungarn, mit einer berühmten Apotheke, zkąd Węgrzy olejkarze, włóczący się po Polszcze, wynoszą leki. Przechodzili przez wieś naszę, Węgry od złotéj bani. Teat. 18, b. 65. Olejkarze śmieci Węgierskie od złotéj bani u nas za pieniądze przedają. Perz. Lek. 338. Szydząc, o lekach niedorzecznych, podejrzanych, Quacksalbereyen. - Deriv. bańczasty, bańczysty, baniasty, banieczka, baniuszka, bańka, dzban, dzbanek, dzbaneczek, dzbanuszek, baniecznik, bańkarz.

BANIALUKA vide Banaluka.

BANIASTY, BAŃCZASTY, a, e. na kształt bani lub bańki brzuchaty, pękaty, wypukły, bauchig. (Austr. plutzig); Boh. ban'atý; Carn. tiqvast; Ross. кубоватый, кубовастый.
BANIECZKA. vide Bańka. BANIECZNIK vide Bańkarz.
BANIECZNY, a, e, do baniek należący. Cn. Th. Flaschen=, Kolben=.

BANICYA vide Bandycya.

BANILIA vide Wanilia.

BANIT vide Bandyt. BANITOWAĆ vide sub Bandyzować.

BANIUCZKA, BANIUSZKA, vide Bańka.

BANK, u, m. 1. BANCZEK, czku, m. I. dem. (ob. Banczek, Ital. banco; Gall. banque; Ger. die (Wechsel=) Bank. Stół wexlarski, skład pieniędzy, kantor wexlarski, der Wechseltisch, die Wechselbank, die Bank. Ztąd bankwekzlarstwo, kupczenie pieniędzmi, Dudz. 33, ustanowienie prywatne lub publiczne, gdzie biorą i pożyczają pieniędzy, za procent, czynsz, prowizyą, opłatę roczną, der Geldwechsel, Geldhandel, das Wechselhaus, die Bank. Czemużeś nie dał pieniędzy moich na bank, a ja przyszedłszy, wziąłbym je był z lichwą, Radz. Luk. 19. 23. (czemużeś ich nie dał do lichwiarzów? Bibl. Gd.) W Anglii wolą summy składać na bankach, niż za nie grunta kupować. Wyrw. G. 440. Bank trzymać = kupczyć pieniędzmi; bank puścić = bankrutować. Cn. Th. U niego jak w banku = ma zawsze gotowe pieniądze. Oss. Wyr. - §. 2. We grze faraona: bank, dostawianie pieniędzy gotowych do grania, wygrywania, die Bank im Pharaospiele. Jeżeli gra w karty, patrzy na banki, pieniędzy nie rachuje. Mon. 65, 124. Na cóż mam stawiać? Na to, co w banku. Teat. 9, 48. Ciągnąć bank mówi: siódemka przegraje, osmka wygraje ib. 22, 4. Mam znaczną substancyą, assamble i banki u siebie otworzę. ib. 23, d. 26. (gry azardowne), fig. tr. bank komu trzymać = mieć go zawisłym od swojéj woli, einen von sich abhängig halten. Oss. Wyr. II. Milit. bank wałowy, ławy, eine kleine Erhebung unten an der Brustwehre, die Bank. Tr. - (Kroat. banki, klùpi od galie, Transtra). - Deriv. bankier, bankierz, bankierowa, bankierka, bankierczyk, bankierski, bankierostwo, bankrut, bankrutować, pobankrutować, debankować, zdebankować.

BAŃKA, i, f. 2. BANIECZKA, BANIUSZKA, BANIUCZKA, i. f. 2. dem. Subst. Bania, Boh. ban'ka, ban'cička; Slovac. banku; Sorab. sup. ban'ka, kharanežk, bonežk; Ross. баночка, кубышечка, (банька = łazienka); Croat. buklia, buklicza; Bosn. orkulicch, ugljeniça; (Vind. banka = skrzynia) naczyńko brzuchate, pękate, wypukłe, ein kleines bäuchiges Gefäß, słoik, puszka, eine Büchse, ein Fläschchen. Wziął bańkę oliwy i wylał na głowę jego. Budn. Sam. 10, 1. (banieczkę z olejem. Leop. 1. Reg. 10, 1). Krew Ś. Januaryusza w banieczce kryształowej. Wez. Zap. C. 4. (cf. ampułka). bańki pełne wonności. Rej. Apoc. 34. Banieczka abo jabłuszko, w którym wonne rzeczy na szyi naszają. Macz. Bańka malarska, w której farba, słoik, ein Farbenbüchschen, Farbentöpfchen, Farbenfläschchen. Z jednéj bańki dwie ścienie malować, duas parietes de eadem dealbare fidelia. Kosz. Lor. 41. (cf. jednym obiadem dwa wesela opędzać, jednym pociskiem dwa wróble ubić, jedną oganką dwie muchy zabić). - Chem. Bańka, alembibiczek, ein kleiner Destillirkolben. Bańka pojemna, w którą wódka ciecze, gdy w drugiéj palą. Śleszk. Ped. 408. vas recipiens, der Scheidekolben. §. Bańka barwierska, śklaneczka etc. barwierska, naczyńko do naciągania krwi, Schröpfkopf, Schröpfglas. (Boh. ban'ka; Ross. баньки, рожки; Sorab. sup. konki; Vind. kuffa, kufe, kufize, kupize; Carn. kupiza, kupèze; Rag. kuppiza, ventuza). Banieczki do krwi ściągania. Perz. Cyr. 2, 128. Bańki które do ciała przystawiają, krew z niego ciągną. Hub. Wst. 205. Bańkami jad z rany wyciągnąć. Haur. Sk. 401. Lepszy jest sposób stawiania pijawek, niż siekające banieczki. Perz. Lek. 246. Bańki stawić rzezane. Cziach. Przyr. G. 4. Którym obyczajem mają być bańki stawiane. Sien. 421. Bańki też puszczaniem krwi zowią. ib. 420. Bańki stawić, Boh. ban'ky sázet, ban'kowati; Sorab. sup. konki stahwati; Vind. kufati, kufe postaulati, schröpfen. Allegor. Próżno się trzesz mydłem z solą, Jeśli cię niecnoty bolą, Nie wyciągniesz bańką tego, Co masz w sercu szkodliwego. Rej. Zw. 237. b. - Alluz. trzebaby mu na głowie postawić bańki = cokolwiek mu głowy ostudzić, krwi z głowy ściągnąć, kura czarnego przyłożyć, szaloną gło-

we uleczyć, man muß ihm das Gehirn läutern, er ist verrückt, toll. *Fig.* bańki jeden drugiemu sadzić, złorzeczyć, *certare maledictis. Macz.* wechselseitig einander was anhängen, schmähen, schimpfen. §. *Botan.* bańka, mała dynia, korbas mały, ein kleiner Kürbiß. *Tr.* §. Bańka soli, bałwanek soli, ein Salzblöckchen, ein Stück Steinsalz. Jedna sól dostawana bywa w sztukach czyli w bańkach, druga w okruszynach. *Nar. Hst.* 4, 288. (*bancum salis. Herb. Stat.* 102. *vid.* Bałwan). – §. 2. Bańka na wodzie, bąbel, einer Wasserblase, ein Wasserbläschen. Wnet się wznosić ima, Na kształt bańki, co wiatrem na wodzie się wzdyma. *Otw. Ow.* 425. Bańka deszcz na wodzie znaczy. *Pot. Pocz.* 401. Bańka na wodzie, coś mdłe, kruche, nie trwałe, eine Wasserblase, Seifenblase, etwas sehr Vergängliches. Przy urodzeniu człowiek jest jako piana; po urodzeniu jako bańka na wodzie, która się lada wiatrem zachwiana, wnet stłucze. *Rej. Zw.* 476. (człowiek nie długowieczny, zawsze w niebezpieczeństwie zginienia). Bańki mydlane, które dzieci z mydła rozbełchtanego puszczają przez słomkę, Seifenblasen. Bogactwa, szczére to dymy i bańki dziecinne, które z wierzchu nabrzmiałe, a wewnątrz czcze, i nie trzymają w sobie nic innego, jedno wiatru trochę. *Birk. Gł. Krw.* 28. Mydlane bańki. *Trź. Szk.* 130. – BAŃKARZ, BANIECZNIK, a, m. 1. co bańki robi. *Cn. Th.* 14. der Flaschenmacher, Blasenmacher, Kolbenmacher. (cf. Łagiewnik). §. 2. Baniecznik do przecinania skóry, *cubus scarificationis. Czerw. Nar.* 8. *Vind.* kufnu shelesu, das Schröpfeisen. Pijawki, przez wynalezienie banieczników do krwawych baniek stawiania, w zaniedbanie iść poczynały. *Perz. Lek.* 246.

BANKIER, BANKIERZ, a, m. 1. *Sorab. sup.* pénežnik; *Rag.* pjeneznik; *Slovac.* pen'ezomen'ec; *Hung.* pénzváltó; *Eccl.* et *Ross.* пѣнязникъ, мѣновщикъ, торжникъ, co pieniedzmi zysku szuka, handlarz pieniędzy, kupczący pieniędzmi, przełożony nad bankiem, pan banku, ein Banquier, Wechselherr, Geldwechsler (cf. Kambierz). Naznaczamy studentom w Krakowie bankierza, który będzie miał dostatek pieniędzy, ku pożyczaniu im na zastawy. *Herb. Stat.* 389. §. We grze faraona, bankier, bank trzymający, dostawiający stawiącym, der Banquier im Pharaospiele. Wszędzie stoją stoły obsypane złotem, siedzą bankierowie, jedni wybledzeni strachem, drudzy zapaleni chciwością. *Zab.* 13, 212. §. 2. *tr.* Bankier = zapasny w grosz gotowy, pieniężnik, Job, ein geldreicher Mensch, ein Crösus. W ośmiu dniach wydać za mąż dwie córki; na to chyba bankier który wystarczy. *Teat.* 7, *b.* 41. BANKIERCZYK, a, m. 1. *dem.* mały bankier; czeladnik bankierski, ein kleiner Banquier; ein Wechslergehülfe, Wechslerbuchhalter. BANKIERKA, i, f. 2. Kobieta bank trzymająca, die Banquierinn, die eine Bank hält. BANKIEROWA, y, f. 1. Żona bankiera, die Frau eines Banquiers, die Banquierinn. BANKIERÓWNA, y, f. córka bankierska, die Banquierstochter. BANKIEROWSTWO, a, n. 3. Stan i obchód bankierski, das Wechslerwesen, Wechslergewerbe. §. Bankier z żoną, der Banquier mit seiner Frau. – BANKIERSKI, BANKIERZKI, a, ie, *Rag.* pjeneznicki, Wechsler=, Banquier=, Wechsel=, wekzlarski. Czemużeś nie dał pieniędzy moich na stół bankierzki? 1. *Leop. Luk.* 19, 23. (na bank). Po bankiersku, auf Wechsler Art, wechslerisch.

BANKIET, u, m. 1. BANKIECIK, a, m. 1. *dem.* z Franc. uczta, uroczysta biesiada, *Boh.* pankét, radowanky, kwas; *Sorab. sup.* hostžina, *Vind.* gostaria, gostitje, gostuvanje, jedkuvaria, gostnu jedje; *Carn.* gostarya; *Slavon.* gostba, csàst; *Ross.* пиръ, пирушка, пиршество, das Bankett, der Schmaus. Kilka razy w rok bankiet sprawował, na który zapraszał przyjaciół. *Zab.* 11, 254. Każdy z synów Joba co tydzień bankiet stroił, I w domu swoim traktował i i poił. *Chrośc. Job.* 7. Sprawiać i zjadać bankiety, Wszystko nie zysk jest kalety. *Dwor. H.* Wszyscy głód cierpią, a on bankiety stroi. *Cn. Ad.* 1228. Jednym bankietem dwoje wesele odprawić. *Cn. Ad.* 313. (dwie wrony za jednę nogę ułapić, na jeden raz dwie wieczerze odprawić). §. *transl.* sprawił mu nie lada bankiet, i. e. gorącą łaźnią, nakarmił go złego, źle się z nim obszedł, uczęstował go. er hat ihn schön traktirt, hat ihm recht den Kopf gewaschen. Lwa pogłaszcz albo mu kijem pogróź, obaczysz na jakim bankiecie będziesz. *Falib. Dis. G.* 3. (w obertasach, w niebezpieczeństwie, Verlegenheit, Gefahr). 2. *Artill.* bankiet = ławka *qu. v. Jak. Art.* 3, 286. BANKIETNIK, a, m. 1. BANKIETNICZEK, czka, m. 1. *dem.* bankietujący, rad bankietować, bankiet sprawujący, na bankiecie będący biesiadnik, godownik, *Boh.* kwasytel, kwasownjk, *Sorab. sup.* hostžuwař, *Ross.* пиршествователь; der Banketierer, Schmausgeber, Tractirer, Schmauser. Abraham tak niegdy onemu, W piekle bankietnikowi mówił będącemu.... *Kulig. Her.* 211. Miły ten bankietniczek, dla którego osobne wino i chléb gotowała. *Birk. Ex.* 15. BANKIETNY, BANKIETOWY, a, e. *Sorab. sup.* hostzincki, *Ross.* пирный; biesiadny, godowy, ucztowy, Schmaus=, Banquet=. Już zemdlona uciecha bankietnéj godziny minęła. *Bardz. Luk.* 180. A gdy w bankietnym hałasie, Poczną rzucać kufle na się... *Anakr.* 61. Siedm mężów bankietnych u Rzymian, *epulones. Bardz. Luk.* 15. BANKIETOWAĆ, ował, uje, *Act. Niedk.* — *Carn.* gostim, *Sorab. sup.* hostžuyu, *Boh.* kwasyti, *Ross.* пировать, пиршествовать, biesiadować, godować, schmausen, banquetiren. Cały lud głód cierpiał, a on kosztownie bankietował. *Sk. Żyw.* 323. Traci popularysta, bankietuje, daje, rozprasza fortunę. *Mon.* 65, 48. §. *transitive* bankietować kogo = częstować, tractiren, fetiren. Wiele szlachty naprosiwszy, bankietował mię na pałacu swoim. *Warg. Radz.* 300. Sąsiadów swoich bankietują. *Paszk. Dz.* 86. Ubankietował one panie swoje. *Star. Dw.* 52. Bankietować się wzajemnie = częstować się wzajemnie, sich wechselseitig traktiren. Job za synów swoich bankietujących się wzajemnie, ofiary czynił. *Chrośc. Job.* 4. *aliter Recipr.* bankietować się = bonować, lusztykować, używać, sich ergötzen, sich bene thun, gütlich thun, wohl seyn lassen. Siedą do stołu w inszéj sali i bankietują się z radością. *Star. Dw.* 54. W wannach cały dzień trawili, tam jedli, tam się bankietowali. *Petr. Wod.* 11.

Deriv. dobankietować, nabankietować, odbankietować, pobankietować, przebankietować, rozbankietować, wybankietować.

BANKOWY, a, e, od banku, Bank=, Wechslerbank=, As-

sygnacya, bankowa. — 1. BANKRUT, u, m. 1. (*Carn.* kant, *Ross.* проторжка) z Włosk. bancorotto. = BANKRUCTWO, a, n. 3. upadek kupca, niezdolność do zapłacenia długów urzędowi doniesiona, z przekazaniem majątku jego na wierzycielów, = der Bancrot, Bankerott. *Kras. Zb.* 1, 144. 2. BANKRUT, a, m. 1. (*Rag.* popuznút, popuznivaz) ten który bankrut zrobił, zbankrutowany, na majątku upadły, der Banquerottier, ein bankrotter Mann. Dłużnicy, bankrutowie, nie mający sposobu do zaspokojenia wierzycielów. *Nar. Hist.* 4, 241. BANKRUTKA, i, f. 2. zbankrutowana, die Bankerottiererinn. — BANKRUTOWAĆ, ał, uje, *Intrans. Nied.* zbankrutować *Dok. Boh.* prokupčiti, dokupčiti, *Ross.* проторговаться, проторговываться; *Rag.* popùznuti, poklekunti = bankrut robić, tracić się, majątek utracić, majątek z dymem puścić, pójść z torbą, na dziady, upadać, ubożeć, bankerottieren, Bankerott machen. §. *figur.* Kobieta, która zbankrutowana na honorze, wielbi wstyd, cnotę.... *Zab.* 5, 60. (która uszczerbek poniosła na honorze).

BANNICYA *vide* Banicya.

*BAŃSKI, a, e, od Bana czyli Banów (cf. Ban) = Węgierski, Ungerisch. Chociaż Bańskich miast nie mamy, nie o to, Samo do ręku przychodzi nam złoto, Za chlebem idą, Lechom nie nowina, Półkufki wina. *Klon. Fl. B.* 1. *b.* (Polacy za zboże frymarczą złoto i wino Węgierskie).

BANT, u, m. 1. *Ross.* бантъ, бантикъ, z Niem. wstęga, obrecz, das Band, der Reifen (cf. Cybant). Słupy mostowe dwoma bantami *fibulis* ujmował. *Warg. Cez.* 81. Steple dobrze bantami związane. *Torz. Szk.* 14. Krokiew dwa razy związana bantami. *ib.*

BAR, u, m. 1. miasto Polskie na Podolu, od Królowy Bony zbudowane, które od Baru miasta Włoskiego ojczyzny swojéj zwała. *Gwag.* 327. eine Stadt in Polen, und in Italien. cf. Barski.

BARAKA, i, f. 2. *Ital. Gall. Hisp. Arab.* podła chata, buda żołnierska, die Barake. W porcie admirał postawi baraki czyli budy dla majtków. *Pam.* 83, 2, 115.

BARAKAN, a, m. 1. *Ross.* барканъ, *Ital.* barracano = gatunek wełnianéj tkaniny, der Berkan, ein Zeug. BARAKANOWY, a, e. *Ross.* баркановый, z barakanu, von Berkan (*disting.* Barchan).

BARAN, a, m. 1. *Slovac.* baran, beran; *Morav.* baran, *Boh.* beran; *Sorab. inf.* baran, *Sorab. sup.* bôran, *Ross.* баранъ, *Eccl.* боранъ, баранъ, овьнъ, (*Hung.* bàràny *agnus; Hung.* barom *pecus; Pers.* barah, cf. *Ger.* Bär, *Lat.* fera, *Hebr.* פר par = *juvencus*); *Bosn.* brav, ovan, *Croat.* oven, jaracz, bráu; *Slavon.* ovan; *Vind.* ouzhji kosel, oven; *Carn.* ovn. (cf. Owca, cf. jarczak; *Boh.* braw = *grex. Carn.* brav, *cadaver animalis occisi, v. g. arietis;* bravàr = owcarz) = *Pol.* baran samiec cały do spuszczania sposobny; samica rodząca, owca. *Kluk. Zw.* 1, 255. *ovis aries*, der Schafbock, der Widder. Baran trzodny. *Sien.* 270. Ofiarował dwa barana, 1. *Leop. Levit.* 23. (*Dualis* = dwóch baranów). — *Phraseol.* et *Prov.* Baran bojaźliwy, choć ma wielkie rogi. *Zool.* 361. Drży na baranie wełna kiedy owcę strzygą. *Mon.* 74, 338. (gdy pieska biją, lewek się boi). Baran wrzeszczy a wełna na nim trzeszczy. *Rej. Zw.* 72. Baran beczy, a wilk drze = (i płacz przeciw możniejszemu nie pomoże). Jak barany ich powiązał. *Wad. Dan.* 262. (jak owce, wie Schafe, Schäfchen). Baranie nie mać wody. *Cn. Ad.* 9. (podług owéj Ezopa bajki, o baranie i wilku u zdroju). Winien mu, jak baran wilkowi. *Cn. Ad.* 70. — (*Prov. Slovac.* z wlka né budé baran, ani ze psa slanina. Milugé sa gako wlk a baran, = jak kot ze psem. — *Boh.* déla se beranem, a trka co kozel. Beran se na swé rohy spaussj). Mówiwszy po baranie, trzeba też co i po wilku rzec. *Rys. Ad.* 40. *Pot. Arg.* 518. (w sądzie i słabszy i duższy powinien być słuchanym; i winny nie ma być bez obrony). O wełnę im tylko idzie, o barana mało. *Rej. Wiz.* 106. *b.* (nie o twoję osobę, lecz o twój majątek; nie dba o chłopa tylko o pańszczyznę). Kto barana pragnie, niech prosi o jagnię. *Min. Ryt.* 3, 355. (by ogonek położyć liszka prosi). §. Baran (oczyszczony, pokładany) = skop, der Schöps, cf. Baranina. — §. 2. baran murołomny, taran; *Dalm.* boran, *Croat.* oven, *Eccl.* баранъ, стѣнобитное орудіе, овенъ, *Vind.* sidni podiravez, restrupilu; *Carn.* restropilu; *Boh.* hađ; *Ger.* der Sturmbock, Mauerbrecher, długie i grube drzewo, na czele mające głowę baranią żelazną, które żołnierze na ręku ku murowi z wielkim pędem nieśli i mur rozbijali. *Chmiel.* 1, 465. *aries.* Uderzą w mur baranem. *Krom.* 128. — §. 2. *b*, baran, baba do wbijania palów, der Rammblock, der Rammler, *Boh.* et *Slovac.* beran (*Boh.* beraniti *fistucare*); *Sorab. inf.* baran. Barany czyli kafary do wbijania palów na mosty. *Rog. Doś.* 2, 70. §. 3. baran, *herb.*, ein Wappen, *vid.* Junosza. §. 4. *Astron.* baran na niebie, *Eccl.* овьнъ, *Slovac.* skopec, znak niebieski, pierwszy z dwunastu, der Widder im Thierkreise. *Żebr.* — §. 5. *a* baran, futro baranie, kożuch, der Schafpelz. Lepiéj być o baranie, albo lisim grzbiecie, Niż po śmierci gronostaj tylko na portrecie. *Zab.* 12, 170. *Zabł.* Na codzień chodziliśmy w baranach, mawiał o swéj młodości Zygmunt I, w święta stroiliśmy się w lisy. *Ossol. hist. Zyg.* Ubogi baran musi za piecem czekać, aż się i tchórze pierwéj odprawią. *Rej. Zw.* 70. *b*, (jak cię widzą, tak cię piszą, Kleider machen Leute). Po baranie go skropił, po kożuchu, do żywego, dociął, er hat ihm das Fell durchgegorben, er hat ihm die Hucke vollgeschlagen. *Oss. Wyr.* Na barana kogo wziąć, przewiesić go od szyi na grzbiet, jemanden hocken, ihn auf den Rücken nehmen. §. 5. *b.* baran, opuszka, obłożka obłog, bramka, okład około czapki. *Oss. Wyr.* das Gebräme von Schaffellen z. B. an der Mütze. — BARANEK, nka, m. 1. *dem.* BARANECZEK, czka, m. 1. *dem. Ross.* баранецъ, барашекъ, *Slovac.* et *Boh.* berànek, *Hung.* baránka; *Rag.* ôvnich; *Carn.* vizhèk; *Bosn.* jarcicch; = doroślejsze jagnię samiec, das Bocklamm, das Lamm. Chodzi za nim, jak baranek za owcą. *Gorn. Dw.* 349. (jak cielę za krową; cień jego). Kto kiedy widział kompanią baranków z wilkami? *Birk. Ex. A.* 3. *b.* — *Quoad mansuetudinem*, Lamm; Lämmchen. Baranek cichy. *Pieśn. Kat.* 40. Łagodna, pozwala mi sobą powodować, jako baraneczek. *Teat.* 11, 127. Miłość lwa w baranka przemieniła. *Groch. W.* 278. (złagodniał, złaskawiał). Wszedł jako baranek, a zaraz jak lew ryczeć zaczął. *Sk. Dz.* 581. Liszka chy-

Radical.
b – r – n
b – r – m
b – r – –
b – r – h
b – r – v
b – r – –
f – r – –
p – r – –

tra barankiem pokryta. *Kulig. Her.* 116. Na postawie baranek, ale lis na myśli. *Rej. Wiz.* 77. Diabeł raz barankiem, drugi wilkiem. *Biał. Post.* 245. Jaki mi baranek! trusia, niewiniątko, obłudnik, licomiernik, faryzeusz, ein Heuchler. On jest tak niewinny, jak Egiptski baranek, który i mnie samego nie raz ugryzie. *Teat.* 22, *b.* 128. *Golisz.* §. *Theol. Moral.* Kozły za złych, baranki za dobrych ludzi biorą się. *Brud. Ostat. B.* 10. Böcke und Lämmer (oder Schafe): die Bösen und die Guten. Baranek, bydlę to, według starego zakonu chędogie i czyste; dla rozmaitych jego własności dobrych, Bóg według człowieczeństwa między innemi zwierzęty raczył się barankowi przyrównać. *Sien.* 270. das Gotteslamm, Lamm Gottes, Christus Jesus. Wszędy pismo Ś. zowie pana a odkupiciela naszego barankiem. *Rej. Apoc.* 52. Baranek z nieba jedyny, Idzie darmo gładzić winy. *Groch. W.* 53. Baranku boży, który gładzisz grzechy świata, zmiłuj się nad nami = formuła liturgii. — *tr.* Baranek boży, chléb boży, hostya, opłatek poświęcony, die geweihete Hostie, *aliter* baranek boży, świętość woskowa z wyrażeniem baranka wielkonocnego, agnuszek, ein Agnus Dei, ein Stück Wachs mit dem Bilde des Gottlammes. §. Baranek wielkonocny, u żydów, Pascha, das Osterlamm. Spytał się żydów: co się rozumieją te ceremonie ofiarne, co znaczy baranek wielkonocny? *Biał. Post.* 183. U katolików baranek wielkonocny, baranek pieczony, nadziewany na zimno, istotna zastawa w święconym na Wielkanoc. Także baranek z chorągiewką, znak niewinnego baranka tryumfującego; taki w święconym stawia się na stół, wyrobiony z masła. *Oss. Wyr.* das Osterlamm, ein gebratenes gefülltes Lamm, das Hauptstück unter den geweihten Fleischarten, die am Ostertage kalt genossen werden: ferner das von Butter geformte Bild des triumphirenden Osterlamms mit der Fahne, das unter dem geweihten Fleische mit auf die Tafel gestellt wird. §. 2. baranki, skórki baranie, *Ross.* баранки, (cf. мерлуха, мерлушка) Lämmerfelle. Do podszycia zimowego odzienia zażywają się baranki Tatarskie, pięknie kędzierzawione. *Kluk. Zw.* 1, 273. (cf. Barany, pod słowem baran 5). Baranek u czapki, opuszka, obłóżka barankowa, das Gebräm von Lämmerfellchen an der Mütze. Czapka z siwym barankiem. *Oss. Wyr.* — *transl.* Mąż z rogami chodzi, a żona w baranku. *Pot. Jow.* 223. (o francy, i sposobach léczenia jéj, cf. delie dębowe, metle). §. 3. baranki na niektórych roślinach, pączki kosmate, bagniątka, kotki, Schäfchen, Lämmerchen, Kätzchen, Palmen auf einigen Pflanzen, (*Ross.* баранчикъ = pierwiosnka ziele). §. 4. baranek, ptak, bekas, koziełek, od głosu, który na powietrzu bujając wydaje. *Zool.* 248. die Himmelsziege, die Feldschnepfe. (*Ross.* барашекъ, cf. Baraszki, baraszkować). §. 5. *Botan.* Czysty baranek, *agnus castus*, drzewko małe, niektórzy Włoską wierzbą zowią; używane chciwość cielesną uskramia i człowieka czyni pokornego, jakoby baranek. *Cresc.* 474. Keuschlamm, Keuschbaum. — BARANI, ia, ie. *Boh.* beranj, *Slovac.* barani, baraněj, *Sorab. sup.* boranaczé, *Ross.* бараній, бараней; *Eccl.* овній; *Croat.* bravinszki; *Rag.* ovgni, prazij; *Bosn.* ovgni, prazji; = od barana, Schafbock, = Widder, = Schafs, = Hammel, = Schöpsen = Doprosić się nie mogę o ospę i baranie nóżki dla psów. *Teat.* 19, *b.* 28. Prosta głowa piękniejsza jest u wierzchowego konia; a barania u cugowego. *Kluk. Zw.* 1, 164. §. *fig.* barania głowa, głupia, pałka bez mózgu, Schafskopf, Gänsekopf, Dummkopf. — BARANINA, y, f. 2. BARANINKA, i, f. 2. *dem. Slovac.* baranina; *Ross.* баранина; *Croat.* et *Carn.* bravina; *Vind.* ouzhina, ouzhlina, ouzhju mesu, ouzhja prata; = mięso baranie, skopowina, Schafsfleisch, Lämmerfleisch, Lämmerbraten, Hammelfleisch, Schöpsenfleisch. Sucharki w święto z baraninką sorba. *Stryjk. Turk. B.* 3. Podpłomyczek a kawalec baraninki, to były półmiski ich. *Rej. Zw.* 69. *b.* BARANKOWY, a, e, od baranka, Lamms =, Lämmleins =. Obróci na nich Krystus twarz, już nie cichą onę barankową, Ale lwią srogą. *Odym. Św.* 2, *T.* 3. *BARANOJEDZCA, y. m. 2. *Eccl.* бараноядецъ, podług Greck. *προβατοφάγος*, co barany jada, Schaffesser, Lämmeresser. *BARANOKSZTAŁTY, a, e. *Eccl.* барановидный; *Boh.* beranowity, na barana pochodzący, do barana podobny, Lammgestaltet, Schafgestaltet.

BARANÓW, a, m. 1. miasteczko w województwie Sandomirskim, dziś w Gallicyi wschodniéj nad Wisłą. *Dyk. G.* ein Städtchen im Sandomirischen, in Ost = Gallizien, an der Weichsel. *Prov.* U Baranowa wielka woda, każdy się tam wozić musi, *Rys. Ad.* 69. (i ty nieboże téj trudności byle jak nie przeskoczysz). — BARANOWSKI, imię szlacheckie, choć dawne, atoli jednako nie z rzędu znaczniejszych familij, der Name einer zwar alten, aber nicht sehr angesehenen adelichen Familie. *inde Prov.* Inszy Król, a inszy Pan Baranowski. *Opal. Sat.* 31. Inszy Król, a insza Pani Baranowska. *Rys. Ad.* 17. Starszy Pan Kozłowski, niżeli Pan Baranowski. (cf. Starszy Pan Bóg niż Święty Marcin. Insza Pan, insza chłop). Wielka różnica, Pan Baranowski, a woźnica. *Rys. Ad.* 71. (o bałamutach puszących się, zkobuziałych).

BARAŚNIK, a. m. 1. stręczyciel, der Zuweiser, Zuschanzer, Unterhändler, Mäkler. Facyendarze, baraśnicy, faktorowie, i inni wszyscy żydzi. *Gaz. Nar.* 2, 67, *b.* (cf. pobereżnik). [Baraśnik z Włosk. *barattare*, = facyendować, okpiwać. Z pierwiastkiem tym niema nic spólnego, pobereżnik, znaczący w województwie ruskiem dozorcę lasów, czyli gajowego. 3]. BARAŚNICTWO, BARASZEŃSTWO, a, n. rzemiosło baraśników, stręczenie, das Zuschanzen, Zuweisen, das Mäklergewerbe. BARAŚNY, a, e, BARAŚNICZY, stręczący, unterhändlerisch, mäklerisch. *Subst.* Baraśne, datek za nastręczenie, Unterhändlergeld, Mäklerlohn.

BARASZ, BARAŻ, a, m. 1. rodzaj wężów, *cerastes*, ma różki na głowie. *Syr.* 1015, et 447. *Śleszk. Ped.* 408. ztąd tak rzeczony, iż rożki ma podobne baranim. *Sienn. wykł.* die Hornschlange, gehörnte Schlange.

BARASZKI, ów, (*Ross.* et *Eccl.* барашекъ = baranek, baranek bekas, koziełek, *Ross.* барашки, baranki na roślinach, bagniątka, kotki; *Boh.* barachba *nugae, fabula, figmentum;* – *disting. Bosn.* barascka = burza). *Pol.* Fraszki, bajtałaszki, bzdurzenie, zabawy, żarty, ni to ni owo; scherzhaftes Gewäsch, Geschwätz, Schnaken, Unterhaltung, Zeitvertreib mit Plaudern, *Boh.* frassky, kudrlinky. BARASZKOWAĆ, ował, uje. *Act. Niedk.* — *Croat.* berbrati; *Bosn.* maskaritise, sejalitise (cf. *Vind.* barati = pytać się), baraszki stroić, bajtałaszkami się bawić, czas ni na tym, ni na owym trawić,

schwatzen, plaudern, sich mit Schnaken unterhalten. Zaczynam z nią mówić, i tak baraszkując, rzucam okiem po wszystkich kątach. *Teat.* 20, *b.* 54. Baraszkujących przydybał. *Teat.* 42. *d, d.* Ty z nią sobie baraszkujesz, ja pracować muszę. *Min. Ryt.* 1, 278. Głośno rozprawiał, śmiało baraszkował. *Mon.* 69, 677.

BARBARA, y, f. 2. imię kobiece; *in dem.* BARBARKA, i, f. 2. Basia, Baśka, Barbara, Bärbchen; *Sorab. inf.* Babuscha, *Boh.* Barbora; *Ross.* Варвара, Варварушка. Patronka żeglarzów, Ś. Barbara. *Farnov. praef.* Puści się marynarz z Ś. Barbarką na srogości morskie. *Rej. Zw.* 65. *b.* 2. *Botan.* Ś. Barbary ziele, abo Barbora, Barbelkraut. *Syr.* 1210.

BARBAR, BARBARYJCZYK, a, m. 1. z Barbaryi rodowity, einer aus der Barbarey. Barbaryjczykowie spoglądają na Stambuł, jak na punkt jedności islamizmu. *N. Pam.* 12, 289. *Boter.* 248. §. Barbarami nazwali Grecy wszystkie inne narody. *W. Act.* 28, 1. (gruby lud. *Bibl. Gd.*) barbar, = BARBARZYNIEC, ńca, m. 1. człowiek dziki, nieokrzesany, ein wilder ungesitteter Mensch. *Ross.* варваръ. Barbarzy, ale ludzcy, sprawiedliwi, wierni. *Jabł. Tel.* 138. Wszyscy cudzoziemcy zdawali się w oczach Greckich barbarzyńcami. *Zab.* 16, 434. §. Barbarzyniec, okrutnik tyran, ein Barbar, ein Wüthterich. *in feminino* BARBARKA, BARBARZYNKA, i, f. 2. *Ross.* варварка, die Barbarinn. BARBARYA, yi, f. 2. wielki kraj w Afryce, dzielący się na cztery mocarstwa. *N. Pam.* 12, 288. *Sowit.* 41. §. 2. barbarya, = BARBARZYŃSTWO, a, n. 3. *Ross.* варварство, dzikość, grubość, srogość, okrucieństwo, Barbarey, Grausamkeit. Umiejętności dzikość i barbarzyństwo rugowały. *Zab.* 7, 3. Stan narodu, który wpadł w barbarzyństwo, gorszym jest od stanu dzikiego narodu. *N. Pam.* 14, 164. Nahajska barbarya. *Pot. Jow.* 52. §. 3. *collect.* barbarzyństwo, lub barbarzyński, Barbarenvolk, Unmenschen. Nieokrócone barbarzyństwo, wpadłszy do Mazowsza, niezmierne tam szkody poczyniło. *Nar. Hist.* 1, 174. BARBARYJSKI, BARBARZYŃSKI, a, ie. od Barbaryi, z Barbaryi, aus der Barbarey, die Barbarey betreffend. Stan Algieru, Maroku i innych barbaryjskich narodów. *N. Pam.* 12, 290. §. dziki, nieokrzesany, srogi, okrutny, *Ross.* варварскій; *Carn.* resgojsdàn, *Slovac.* traupsky, *Sorab. sup.* podźiwi; *Ger.* barbarisch, roh, unmenschlich. Mowa barbarzyńska. *Zab.* 6, 169. *Min.* — *Adverb.* barbarzyńskie = po barbarzyńsku, auf eine barbarische Art, barbarisch; po barbarzyńsku postępować, *Ross.* варварствовать. BARBARYZM, u, m. 1. sposób mówienia regułom składni przeciwny. *Kras. Zab.* 1, 146. ein Barbarismus. *Rag.* zarjeccje, cjakanie, *Slovac.* cudzomisánost, cidzomichawost, (cf. mieszana mowa, makaronizm). *Ross.* варварогласный, *barbariloquus*; варвароречение *barbarica dictio.*

BARBINEK *vide* Barwinek.

*BARBITON, u, m. 1. *BARBITONA, y, f. 2. Greckie muzyczne narzędzie, na kształt cymbału, bey den Griechen, eine Art Cymbel. Ocieram z prochu i naciągam strony, Do porzuconéj dawno barbitony. *Kchw.* 258. (cf. Bardon).

BARBORA *vide* Ś. Barbary ziele.

BARĆ, i. f. 2. *Boh.* brt, (cf. *Boh.* brtiti = wrtiti wiercić cf. *Ger.* bohren, cf. barta, bartnik); *Ross.* бортъ; przytułek dla pszczół nieruchomy w żywych drzewach w lesie. *Kluk. Zw.* 4, 274. (cf. ul), die Beute, die Höhlung in einem Baume, die den Bienen im Walde zur Wohnung dienet. Barcie wycinają się w sosniach. *Kluk. Rośl.* 2, 158. Barć w cudzym borze mający kmiecie, daninę panu lasa tego dawać powinni. *Vol. Leg.* 1, 80. Na rój pasiecznik pogląda wesoły, Póki nie wyjdzie z barci do ostatka. *Jabł. Buk. J.* 2. *b.* §. 2. barć, otwór w ulu, das Flugloch, die Oeffnung im Bienenstocke, *Boh.* brt. Ule mają mieć w sobie barć długą, albo dzienią od wierzchu do spodku. *Kąck. Pas.* 6.

BARCHAN, u, m. 1. *Boh.* et *Sorab. inf.* barchan, *Eccl.* бархань; *Vind.* parhant; *Ross.* бумазея; *Slavon.* anteria; = tkanka lnianobawełniana, der Barchent. Barchanu sztuka. *Gost. Gor.* 111. BARCHANNIK, a, m. 1. tkacz barchanowy, der Barchentweber. Krawcy, barchannicy etc. *Vol. Leg.* 6, 529. BARCHANOWY, a, e. z barchanu, von Barchent, *Boh.* barchanowý, *Vind.* parhantni. — Worek barchanowy do ziarnowania prochu. *Jak. Art.* 1, 73. *Ross.* бумазейный.

BARCIOWY, a, e. od barci, Beuten =, die Bienenbeute betreffend. *Ross.* бортевый, бортяный.

BARCZANY, a, e, od barki, statkowy, Barken =, Boots =, Powrozy barczane. *Budn. Act.* 27, 32.

BARCZYĆ, *Act. Niedk.* obarczyć *Dok.* barki ociążać, obciążać, die Achseln belasten, (beachseln), belasten, beschweren. Ci co chowają łabędzie na stawach, barczą je, żeby nie ulatywały. *Zool.* 256. Z Himeckich ciosów barczą sławne Murłaty słupy podstawne (*premunt*). *Hor.* 1, 300, *Nar.* BARCZYSTY, a, e, mocnych barków, pleczysty, starkschulterig. Herkules barczysty. *Hor.* 2, 322. Barczysty kośnik. *Wad. Dan.* 47. Barczystym zamachem i najmocniejszego obalił. *Nies.* 1, 56.

BARD, a, m. 1. poeta, wierszopis, śpiewak, der Barde. Wy, którzy wielkich mężów na wojnie pobitych, W późne lata czynicie wierszem znakomitych, Bardy...... *Bardz. Luk.* 12.

BARDELA, i, f. 2. u kalwakatorów, siodło z saméj uplecione słomy płótnem grubém obszyte, na objeżdżanie źrzebców. *Hipp.* 33. ein Strohsattel, die Füllen zu bereuten.

BARDO, a, n. 3. *Sorab. inf.* bardo, *Boh.* brdo, rur; *Ross.* бердо, płocha, trzcina połupana drobno, stawiana w przybijaczkę, która zbijają płótno. *Otw. Ow.* 217. *Pilch Sen. list.* 3, 62. *Szczerb. Sax.* 141. (*Boh. Prov.* na to brdo = na jedno kopyto, jednéj faryny, jednéj mennicy). *Ross.* бердошникъ, rzemieślnik od bard.

BARDON, u, m. 1. lutnia, lira, die Laute, die Leyer. Rzucili głośne o ziemię bardony. *Zimor.* 195. Na bardonie srebrnym gładka Pierys zgodne maci sznury. *Zab.* 6, 372. *Nar.* Bardon złotoruchy. *Hor.* 2, 200. *Kniaź.* (cf. Barbiton).

BARDYSZ, *BERDYSZ, a, m. 1. *Ross.* бердышъ, *Eccl.* бердышъ, бардышъ, (cf. barta), kij z siekierą na kształt halabardy, *lunata securis*, die Streitaxt. Berdysz źle piszą zamiast bardysz. *Dudz.* 29. Pospolita broń Moskwy, siekiera, abo bardysz, szabla etc. *Gwagn.* 518. Nasi krótką bronią od moskiewskich berdyszów zasłaniać się nie mogli. *J. Zamoj. Życ.* 119. Siekiera, którą bardyszem zowią, głowę jego rozciął. *Birk. Gł. K.* 20. Używają szablic i pewnych bardyszów z dwiema brodami. *Boter.* 137. Bardysz na razy gotowy. *Otw. Ow.* 336. Piechota się ber-

dyszem siekła. *Jabł. Buk. R.* 3, *b.* BARDYZANA, y, f. 2. die Partisane, Hallebarthe, spis z barta, na długim drzewcu osadzony. — Patrz, Szwajcary bardyzany razem dźwigną do góry. *Pot. Arg.* 133 §. *transl.* Neptun wziął bardyzan swój trójzęby, *Pot. Arg.* 465. (*vid.* trojząb, Widły).

BARDZO, BARDZIEJ *vid.* Barzo.

BARECZKA *vide* Barka.

BAREŁA *vid.* Baryła.

BARGAMUTA *vid.* Bergamota.

BARGIEL, a, m. 1. ptak, gatunek sikory, die Bergmeise, Aschmeise, *parus monticola. Cn. Syn.* 648. *Ross.* воробей камышенной.

BARK, u, m. 1. *Latino-Graec.* brachium, (*Boh.* brk, lotka, lotne pióro, pieniek pióra, skrzydło; *Croat.* bark = vérh = wierzch, *Lat.* vertex) = ręka od ramiennego stawu do łokciowego przeguba, der Oberarm, die Achsel, (*Croat.* missicza, guscher, ruka od plec do lakta; *Sorab. sup.* ramio, podwóchcz; *Slavon.* ramenak, *Ross.* папорокъ, кортышки). Musi mieć dobre barki, kto z tonącym wypłynąć chce. *Sk. Żyw.* 1, 24. *b.* Dźwignęli silnemi barkami budowę rządu. *Ust. Konst.* 1, 152. Ramiony swemi zaszczyci ciebie. 1. *Leop. Ps.* 90, 4. (barkami swemi. 3. *Leop.*). Barkami rodzica za szyję ściskał. *Żebr. Ow.* 16. *lacertis.* — *Fig.* Ten tak trudny urząd na me barki włożyli. *Pilch. Sall.* 257. Na barki brać, *Vind.* na ramo djati, naramati. *Prov. Slovac.* wàc si wzal na chrbet, než unest móžes; podjął się rzeczy zbyt ciężkiéj. §. 2, bark u zwierząt, wyższa i grubsza część przedniéj nogi, bey den Thieren, die Schulter, der Kegel, der oberste Theil des Vorderfußes. Koń na bark bije. *Cn. Th.* 441. wierzga. *Dudz.* 46. das Pferd schlägt mit den Vorderfüßen aus. *fig. moral.* Na bark bije. *Rys. Ad.* 3. zły, narowisty, krnąbrny, er ist widerspänstig. Obaczywszy pan, iż mu kto na bark bije, z łaski go wyrzuca. *Falib. Disc. N.* 2. §. 3 barki cyrklowe = nogi, die Schenkel des Cirkels. Narzędzie którego barki nitem spoił, Tak jednak drugie końce równo w nim rozdwoił, Że lubo jednéj części w miejscu stać przychodzi, Druga ją pięknem krańcem na koło obwodzi. *Otw. Ow.* 311. §. 4. bark wozowy, orczyk, das Wageholz, Ortscheit. Barki u sztelwagów przy pojazdach, jesionowe, brzozowe. *Kluk. Rośl.* 2, 158. *Prov.* Konia dać za bark, nie równy frymark, *Diomedis & Glauci permutatio. Mącz.* (siekierkę za kijek, ein ungleicher Tausch). §. 5 barkiem do góry = obłąkiem, mit dem Bogen in die Höhe, die Bogenseite, die Ründung aufwärts. W herbie tym półpierścienia, do góry barkiem stojącego. *Kurop.* 3, 13. (cf. na storc).

Radic. b - rk. br - ch.

Deriv. Barczysty, barkowaty, barkowy, barczyć, obarczyć, obarczać.

BARKA, i, f. 2. BARECZKA, i, f. 2. *dem. Ross.* барка, барочка, баржа; *Boh.* barka; *Ger.* die Barke; *Graec.* βᾶρις; łódź, mniejszy okręcik, na który w przypadku potrzeby część ładunku z większego przekłada się. (*Carn.* et *Vind.* barka = okręt, szczególnie wojenny; *dem.* barkiza, ladjiza). Nie mogąc okręty przybyć do brzegu, w barce jechałem. *Warg. Radz.* 18. Barkami do wielkiego okrętu dojeżdżają. *Baz. Hist.* 370. W bareczkach jeżdżą po morzu. *Boter.* 59. Rozmaite gatunki bark u Rossyan: водовикъ, сойма, тара, будара, подчалокъ, паузокъ, стругъ. BARKARZ, a, m. 1. przewoźnik barką. *Cn. Th.* 862. *Ross.* барочникъ; der Barkenführer.

BARKI *ob.* Bark.

BARKOWATY, a, e, barków dużych. *Cn. Th.* 15. barczysty, starkarmig, starkschulterig. — 1. BARKOWY, a, e. do barków należący, Arm=, Achsel=, Schulter=. Pióra w skrzydłach krótsze, okrywające barki ptaka, zowią się barkowemi. *Kluk. Zw.* 2, 10. Nerwy barkowe, ramieniowe, które się po ramieniu i przedramieniu rozchodzą. *Krup.* 3, 208.

2. BARKOWY, a, e, od barki, barczany, *Ross.* барочный, Barken=.

BARŁOG, u, m. 1. (*Boh.* brloh, *Croat.* et *Vind.* berlog; *Carn.* bèrlog, *Dalm.* bàrlog, *Hung.* barlang; *Ross.* берлога = legowisko, osobliwie niedźwiedzie cf. Bär, Bar. — *Dal.* bàrlog, *Bos.* barlog, brrilog, *Rag.* barlogh • *suile, porcile, colluviarium, feces; Eccl.* берлогъ = *lustrum, antrum, stramentum, substramen*). *Pol.* = posłanie z mierzwy. *Świtk. bud.* 62. ein Lager von Wirrstroh, ein schlechtes Unterlager für das Vieh. *Rag.* baloga; *Bosn.* balesga, balesgina; *Vind.* houje, mrina. — Doma się w barłogu między świniami chował. *Glicz. Wych. M.* 5. Ani trochę barłogu dano. *Brud. Ostat. C.* 7. Pracą strudzony na zgniłym spoczywa barłogu. *Przestr.* 211. — *Fig.* barłog, śmieci, wyrzutki, Unrath, Kehricht. Zostawię na ziemi te kości, których barłog wrota mi zawalał wieczności. *Karp.* 1, 150. Grzechów barłogu się dzierżycie. *Brud. Ost. C.* (cf. błoto). §. *transl.* barłog, leżysko gnuśnych, próżnowanie, Faulbette, faule Bärenhaut, Faullenzerey. Hej słońce w progu, Leniwcze powstań z barłogu. *Dar. Lot.* 26. Leżą w barłogach swoich, a ku żadnéj dobréj sprawie się nie przygodzą. *Rej. Apoc.* 80. Nie w domowéj śmieci i barłogu, Ale na twojéj zajadły Gradywie, Waleczny hetman dokazywał niwie. *Jabł. Buk. A.* §. *aliter.* barłog, stan nikczemny, ubóztwo, Armuth, Elend, Dürftigkeit. Do kata wolności! w barłogu się tarać. *Dwor. K.* 2. Niewdzięczny dobrodziejom, którzy z barłogu, Podniosłszy, na honorów postawili progu. *Nar.* BARŁOŻYĆ, *Act. Niedk.* zbarłożyć *Dok.* barłogiem wyściełać, mit Wirrstroh ausbetten, Unterlager machen. Świnie w suchych i dobrze zbarłożonych chlewach leżały. *Wolszt.* 141, (*v.* nabarłożyć, obarłożyć).

BARMA *vid* Barwena.

BARNARDYN *vid.* Bernardyn.

BAROMETR, u, m. 1. z Greck. narzędzie fizyczne, rurka śklana wskazująca letkość albo ciężkość powietrza, wilgociomiar. *Jak. Art.* 3, 322. *Carn.* vrêmenek, = powietrzomiar, wiatromiar, das Barometer, ciężkomiar.

BARON, a, m. 1. z Łac. liber baro, (*Vind.* baron, svojobodnik, frai gospud, fraijer, slabodni gospud; *Carn.* svojbodnek, prostnik, ulastnik; *Slavon.* baron, slobodni gospodin; *Sorab. sup.* pan;) = posiadacz tytułu baronostwa, wyższy szlachcic, der Baron, der Freyherr. W Polszcze baron znaczył celniejszego urzędnika. *Czack. P.* 2, 242. senatora, in Polen, ein Senator; ztąd wszystkie statuta od tych się słów zaczynają: *Nos rex cum baronibus.* §. Żartem: liber baro = samopas, sobie pan, od nikogo nie zależły, czyniący co mu się podoba, nie oglądający się na nikogo, ein ganz unabhängig Lebender. *Oss. Wyr.*

BARONOWA, y, f. 2. żona barona, *Slavon.* baronesa; *Vind.* baroninja, svojobodniza, die Freyfrau, die Baroninn. BARONOWSKI, a, ie, *Vind.* baronski, Baronisch, Freyherrlich, Baronen=. BARONÓWNA, y, f. 2. córka barona, die Baronesse, des Freyherrn Tochter. BARONOWSTWO, a, n. 3. *Vind.* baronashtvu, prostogospodashtvu, *Sorab. sup.* panstwo, godność baronowska, die Freyherrnwürde. §. 2. dobra baronowskie, die Freyherrschaft, die Baronie=. 3. Baron z Baronową, der Freyherr mit der Freyherrinn. *collect.* Państwo baronowstwo przyjechali.

*BAROROG, a, m. 1. baran rogaty, das Hornschaf. *Kmit. Spyt. A.* 4.

BARSKI, a, ie, z miasteczka Bar, aus der Stadt Bar. Mydło Barskie. *Cresc.* 544. *Comp. Med.* 68. W łaźni gorzałeczką a Barskiem mydełkiem grzbiet nacierać. *Rej. Zw.* 161. *b.* Konfederacya Barska. *Dyk. G.*

BARSZCZ, u. m. 1. *Eccl.* et *Ross.* борщъ, борщевая трава, (*Sorab. inf.* Barschcž miasto Luzackie, u Niemców Forste). *Carn.* dsheu; *Vind.* kaishra, medvedja taza, *Croat.* tacza medvedova; = ziele, barszcz Polski, *Heracleum sphondylium*, Bärwurz, Bärenklau, *Pruss.* Bartsch, (cf. Oberdeutsch barsch gorzki, *Holland.* et *Svec.* barsk). *Kluk. Rośl.* 2, 208. *Syr.* 673. §. barszcz, *Ross.* борщъ, supa czyli polewka kwaskowata, prawdziwie Polska z ukisionych boraków, eine säuerliche Polnische Brühe von rothen Rüben. etc. *Syr.* 673. [por. węg. bor = wino, kwas; 3.] Z ziela barszcz zwanego, gotują u nas supę także barszcz zwaną. *Ład. Nat.* 7. Nagotował żurowego barszczu. *Haur. Sk.* 383. Zaprosił go do siebie na barszcz. *Jabł. Ez.* 153. Barszcze i kwasy zdrowe. *Pir. Pow.* 72. (cf. Barszczyk). Zwyczajnie bywa w barszczu rura czyli kość wołowa ze śpikiem, ztąd. *figur.* rura do barszczu, za człowieka bez rozumu, którego mózg nie więcej wart, jak śpik, ein Röhrknochen zum Bartsch, ein Tölpel. §. 2. Barszcz Włoski, roślina, *acanthus*, Wälsch Bärenkraut, *Syr.* 672. rozdzieniec. §. 3. Barszcz płonny i wodny, roślina, *vid.* Niedźwiedzia łapa, Bärentatze. *Syr.* 172. BARSZCZOWY, a, e, od barszczu, do barszczu należący, Bärenklau=Bartsch= Barszczowym kształtem, albo liściu barszczowemu podobnem szyciem, ryciem, *crater asper acantho. Cn. Th.* 15. BARSZCZYK, a, m. 1. *dem.* lekki barszcz, polewka, leichte dünne Bartschbrühe. §. 2. *carduus acanthoides Linn.* Bärwill, Bärdistel, gatunek ostu, rośnie na rozwalinach. *Kluk. Dyk.* 1, 103. §. 3. *translat.* o człowieku, barszcz, barszczyk, ni śmierdzi, ni pachnie, nic wart. *Cn. Ad.* 10 et 739. *Dudz.* 22. einer, der weder kalt, noch warm ist, der nicht seiner eignen Ueberzeugung folgt, mit dem die Leute machen, was sie wollen. Cichym a spokojnym ludziom uwłaczając, mówią: jest jako barszcz, ani pomoże, ani zaszkodzi. Ostateczną rzecz dobrze barszczowi przypisują, bo pewnie nie szkodzi; ale w pierwszéj rzeczy czynią barszczowi wielką krzywdę, aby nie był pomocen zdrowiu ludzkiemu, albowiem bardzo pomaga. *Urzęd.* 7. Ludzie bez gniewu są słabi do exekucyi, i owi flegmatycy, jako barszczykowie, rzeczy dobrych popierać i gorąco ich odprawować nie mogą. *Sk. Kaz.* 313. BARSZCZYNA, y, ż. mizerny, chudy barszcz, eine elende Bartschsuppe. BARSZCZYSKO, a, n. 3. szkaradny, podły barszcz, eine abschäuliche Bartschsuppe. Dwie misy wielkie nalali barszczyskiem. *Teat.* 19, 29.

*BART, u, m. 1, zasłona albo niejaki rąbek, który Rzymski fraucymer nosił, *flaminium. (Mącz.* cf. bort).

BARTA, y, f. 2, *Croat.* et *Bosn.* bradva; *Hung.* baard, balta; *Vind.* parta; *Svec.* bard, *obsol. Germ.* Parthe; *Germ.* die Barthe; *Lat. med.* barducium, cf. bardas = bić *apud Wachter.* (cf. bardysz, halabarta, bardyzana, cf. *Vind.* odbartiti = odbić). Topor, oksza, gatunek siekiery szerokiéj, eine Barthe, ein Breitbeil. *Boh.* sekera bradata, sswančara, hlawatka, bradatice, osstěpačka, ssirocina, pantok; *Carn.* pantoka, shantlàha; *Vind.* shirozhka, dehpola. – Ledwie się łosoś z wody pokaże, w pół go ostrą bartą przetnie. *Pot. Pocz.* 317. *et* 456.

BARTEK, tka, m. 1. *dem. Nom.* Bartłomiéj, *Ross.* Вареоломеушка; Barthelchen, kleiner Bartholomäus. Dobry dzień Bartku. *Teat.* 52, 9. §. Bartek za piecem wychowany. *Zab.* 13, 65. Nieokrzesany, grundal; ein ungeschliffener Tölpel. Jak żyję, większego nie widziałam grubianina; czy podobna wytrzymać z takim bartkiem! *Teat.* 25, 53. cf. Bartosz. BARTKOWA, żona Bartka, *ob.* Bartoszowa.

BARTLIŃSKI, *herb*, sowa pyskiem w prawą obrócona, na pniu o dwu sękach. *Kurop.* 3, 5. ein Wappen.

BARTŁOMIEJ, ieja, m. 1. *Ross.* Вареоломей; *Sorab. inf.* Batramusch, imię męzkie, Bartholomäus. Gospodarz rok poczyna od Ś. Bartłomieja. *Gost. Ek.* 44. *Zaw. Gosp.*

BARTNICKI, a, ie, BARTNICZY, a, e, od bartnika, Beutner=, Waldbienenwärter= Bartnickie potrzeby. *Stat. Lit.* 309. Plastry we pniach wyrzynać bartniczym nożem. *Kluk. Zw.* 4, 252. BARTNIK, a, m. 1. BARTNICZEK, czka, m. 1. *Ross.* бортникъ; *Boh.* dubrawnjk, wčelnik; *Vind.* buzhelar; *Croat.* medár; *Sorab. sup.* mjedownik, klukawcz; = pasiekarz, pasiecznik, pszczelarz, właściwie koło barci leśnych chodzący, der Beutner, der Aufseher der Waldbienenstöcke oder Beuten, der Zeidler. Sprowadź do pszczół doskonałych bartników z Podola i Ukrainy. *Pam.* 83, 540. Piast, ów bartnik w Kruszwicy. *Kras. Sat.* 5. – §. Chłop nieokrzesany, grundal, ein grober ungeschliffener Kerl. *Tr.* §. 2. Bartnik, bartniczek, rudy mały niedźwiedź, który na drzewo łazi do barci dla miodu. *Zool.* 327. *Kluk. Zw.* 1, 355. der Zeidelbär, Honigbär. §. 3. Motyl, zanocnica pszczołom bardzo szkodliwa. *Kluk. Zw.* 4, 368, ein Schmetterling, der Bienenfalter, ein Nachtvogel. BARTNY, a, e, od barci, Beuten=, Drzewo bartne, t. j. z wyciętą barcią. *Stat. Lit.* 309. §. 2. *Substant.* Bartny = dozorca barci, bartnik, der Beutenaufseher.

BARTOSZ, a, m. 1. *Dem. Subst.* Bartłomiej, Bartek; *Carn.* et *Vind.* Paternush, Nushei, Jernej, Jernejzhé; Barthel, Barthelchen, kleiner Bartholomäus. *Hrbst. Nauk. M.* 5. *b. Prov.* Po staremu Bartosz, t. j. po staremu łotr, nikczemnik, pijanica. *Rys. Ad.* 59. *Cn. Ad.* 905. er ist und bleibt der alte Taugenichts. Bartoszek, szka, m. 1. *dem.* Bartłomiej, Barthelchen. 2. Osoba ze zgromadzenia kapłanów świeckich, założonego przez Bartłomieja Holchausen; komunista, społecznik, ein Barthlehemit, Communist. BARTOSZOWA, ej, f. 2. żona Bartosza, Bartka, Bar-

tłomieja, die Frau des Bartbels oder Bartholomäus. Kto go oczarował, czy Bartoszowa, czyli też Grzesiowa stara? *Teat.* 28, *b.* 151.

BARTSCH, *herb*, wiewiórka na nogach zadnich z ogonkiem zadartym wspięta. *Kurop.* 3, 5. ein Wappen.

BARUCH, a, m. 1. imię proroka starozakonnego. *Chmiel.* 1, 582. der Prophet Baruch. (*dist.* Boruch).

BARWA, y, f. 2. *Boh.* et *Slovac.* barwa; *Dal.* farba; *Sorab. inf.* barwa; *Sorab. sup.* barba; *Vind.*
Radic. farba, karbina, *Carn.* barba, boja; *Germ.* die
b – rw Farbe; *Lat.* farba; *vetus Germ.* Barwe, Variwa;
b – rb *Dan.* farve; *Suec.* faerg (cf. Lat. varius).
f – rb 1. Kolor, *Croat.* et *Slavon.* boja; *Bosn.* boja,
v – rv kolur, mást; *Eccl.* et *Ross.* шаръ, цвѣтъ, краска, die Farbe, die Couleur. Jakie kwiatki, takie też są barwy. *Budn.* 4. *Ezdr.* 9, 17. *Radz. ib.* Teraz odnawiają lasy swą barwę. *Past. F.* 8. Straconéj nigdy nie odzyska spełna Barwy, gdy farby się napije wełna. *Zab.* 7, 303. Po śmierci Bolesława, wszyscy tak żałośni byli, że nikt w jasnéj barwie nie chodził. *Papr. Herb.* (wszyscy żałobę nosili). §. Barwa na twarzy, cera, die Gesichtsfarbe. Ona twarz i barwa zmieniona okazowała wnętrzną boleść serca jego. 1 *Leop.* 2 *Mach.* 22, 16. On współ z głosem i barwę stracił, z téj przestrogi. *Otw. Ow.* 105. Barwa kościelna *vid.* Cera kościelna. *Fig.* Znać było po ich twarzach barwę cnoty, gdy zapłonionych uważałem. *Mon.* 65, 63. (rumieniec, wstyd). – §. Pod barwą = jednéj barwy, nie pstry, einfärbig, nicht bunt. Szata pod barwą, t. j. jednego koloru, jednéj maści. *Cn. Th.* 730. *Star. Dw.* 29. §. 2. Barwa, liberya, *Ross.* ливрея; *Vind.* slushaunu oblazhilu, snamski obliek, die Livree, (*obs.* die Farbe, cf. Hoffarbe, Staatsfarbe). Panicz nasz jedzie; i barwę i człeka Rozeznaliśmy, choć jeszcze z daleka. *Niemc. P. P.* 33. Piechota w barwie rzędem sobie stoi. *Auszp.* 19. Rozdają Janczarom barwę w miesiącu Ramazan. *Kłok. Tur.* 227. (mundury). – *Fig. Transl.* Moje obyczaje z waszemi się nie zgadzają; więc według swéj barwy przełożonego sobie szukajcie. *Sk. Żyw.* 1, 179. (podobnego do was, tejże faryny, na wasze kopyto, nach euerm Schlage). §. 3. *Meton.* pozór, płaszczyk, powierzchowność; Farbe, Anstrich, Vorwand, Bemäntelung, Mantel. Wszystkoć to grzech, byście też temu nie wiem jaką barwę i stroje wynajdowali. *Sekl.* 21. Żadnéj części królestwa zapisać nie dozwolimy, pod którąkolwiek wymyśloną przyczyną i barwą; wszystkie barwy, sztuki, chytrości, nikomu służyć nie mają. *Herb. Stat.* 37 et 99. Często pod owczą barwą, tają się wilcy drapieżni. *Ezop.* 121. §. 4. Barwa, kosmacizna na suknie ect.. *Ross.* ворса, wełna, *villositas*, die Wolle auf dem Tuche ꝛc. der Strich. Na wytarty kapelusz lity guzik wsadza, Wraz ostrą szczotką barwę daje i wygładza. *Zab.* 12, 67.

Deriv. sub. Nom. farba.

BARWENA, BARWANA, BARMA, BERZANA, BERSANA, y, f. 2. BARWEŃKA, i, f. 2. *dem. Ross.* барвена, парма, миронъ, чебакъ, подусть, *Rusn.* барванка; *Boh.* párma, plihawec, *Slovac.* parma, belia, hrauz, mrena; *Hung.* márna; *Croat.* mrena, trilla; *Carn.* mręna; *Bosn.* et *Rag.* barbun, trighglja; (*Ital.* treglja); *Ciprinus barbus Linn.* inaczej Brzanka, Blin; ryba z kształtu podobna do karpia. *Kluk. Zw.* 3, 172. toporek ryba. *Cn. Th.* 1146. die Barbe, (Oberdeutsch Barme, *Lat.* barbandus, *Gall.* barbeau; *Ital.* barbo; *Angl.* barb, barbel; *Dan.* barbe).

BARWIANY, a, e. od barwy: 1. Kolorowy, farbowany, *Eccl.* шаровный, gefärbt, bunt, farbig. Letnik barwiany. *Boh. Ossol.* 1, 12. §. Barwiany, w barwę czyli liberyą ubrany, mit Livrée bekleidet, Livrée=. Barwiana czeladź w przedpokoju stoi. *Zab.* 7, 158. (lokaje). Szykuje się barwiana ciżba. *Zab.* 1, 133. *adverb.* barwiano = czeladno: w lokaje bogato, mit vielen Bedienten. Bramą wjeżdżają barwiano. *Dwor. A.* 4. §. *Transl.* Barwiany, pozorny, scheinbar, zum Schein. Rozmyślał poseł, jak miał stanąć przed królem, żadnéj nie mając noty, ani nawet listu barwianego. *Boh. Oss.* 1, 302. BARWIĆ *Act. Nied.* ubarwić, zbarwić, *Dok.*– *Boh.* et *Slovac.* barwiti, barwjwati, ličjti; *Sorab. inf.* barwisch; *Dal.* farbati; *Sorab. sup.* barbu; *Rag.* farbati; *Vind.* farbati, pofarbati; *Carn.* barbam, lepuvati, lepotizhiti; *Eccl.* шаропишу, разцвѣчаю, шарю; *Ross.* красить, выкрасить, выкрашивать, нарумянить, нарумянивать, цвѣтить = farbować, färben. *pr.* et *tr.* Wiosna łąki ubarwiła. *Dudz.* 65. Rzymianki włosy swoje popiołem jasno barwiły. *Warg. Wal.* 36. Opona z karmazynu po dwa kroć. barwionego. 1. *Leop. Exod.* 26, 66. (farbowanego, 3. *Leop.*). Znamy się na barwionéj sierci. *Zabł. Zbb.* 33. (na farbowanych lisach)– *trans. moral.* pięknszyć, pstrzyć, krasić, zdobić, beschönigen, beschönen. Swój własny występ cudzą krzywdą barwić chcemy. *J. Kchan. Dz.* 72. Cóż ty to chcesz barwić rzecz prawie złą z swego przyrodzenia? *Gorn. Wł. H.* Żadna rzecz ubarwiona nie może być trwała. *Baz. Modrz.* 538. Nie wierz tym ubarwionym obietnicom. *Jan. Pos. C.* 2. *b.* §. 2. W barwę czyli liberyą ubierać, in Livrée kleiden, mit Livrée bekleiden, mondiren. Dworscy, których jego kolory barwiły. *Treb. S. M.* 32. §. 3. Barwić sukno, kutnerować, kosmacić, Tuch frisiren, auffratzen. Zbarwić, barwę podnieść, kutnerować, pectere vestes. Suknia dobrze zbarwiona, zkutnerowana. *Mącz.*

BARWICA, y, f. 2. BARWICZKA, i, f. 2. *dem. Boh.* barwjčka; 1. postrzyżyny z sukna, Scheerwolle. Potrząsaj to postrzygacką barwicą. *Sien.* 600. Weźmij barwicy szarłatnej od postrzygacza. *Śleszk. Ped.* 315. *Haur.* 367. §. W ogólności, to wszystko czym wypychają krzesła, taborety n. p. siano, sierść, wełna. *Dudz.* 33. alles, womit gepolstert wird, Polsterbaare, Polsterwolle. §. Barwica ziele, *vid.* Kocanki. §. 2. Barwica, rumienidło, czerwienidło,ruż, farba, którą kobiety lice pięknszą i rumieńca sobie przydają: *Boh.* ličidlo; *Croat.* fayta, *Vind.* lepotina, bielilu, rumenilu, lizamas; *Carn.* lepotiza; *Bosn.* gersa, bilillo; *Croat.* lepoticza, rumenilo; *Sorab. sup.* tzerwéna schminka; *Ross.* закраска: *Eccl.* стивіе; rothe Schminke, Rouge. Barwiczkę robią z barwicy szarłatnéj, która rozmącona daje farbę rożyczkową ku malowaniu. *Śleszk. Ped.* 315. robią ją też z brezylii. *ib.* Omalowałaś barwiczką oczy swe. *W. Ezech.* 23, 40. (farbowałaś twarz twoję. *Bibl. Gd.*) *Pociej. Hom.* 279. BAR–

WICZKOWAĆ, ował, uje. *Act. Nied.* zbarwiczkować, ubarwiczkować, pobarwiczkować, *Dok.* – barwicą czyli rumienidłem czerwienić, rużować, roth schminken.

BARWIERKA, BALWIERKA, i, f. 2. *Bosn.* barberniça, berberniça; *Croat.* barbericza; *Dalm.* brialicza, sztrisnicza; *Rag.* brializa; *Vind.* briuka, briazhiza, bryv'ka; *Boh.* bradýřka; *Sorab. sup.* tžiharka; *Ross.* рудометка; = kobieta barwierz, golarka, die Barbiererinn. BARWIERNIA, i, f. 2. *Slovac.* barwirn'a; *Croat.* barbérnicza; *Dalm.* briaonicza, brichionicza; *Rag.* briaoniza, bricioniza; *Sorab. sup.* tžihancza, tžiharn'a; *Vind.* brialniza, britna jispa; *Ross.* брильня, постригальня, цирюльня; = strzygalnia. *Cn. Th.* 15. izba barwierska, die Barbierstube. *Ern.* 91. BARWIERSKI, a, ie, *Boh.* bradyrský; *Dalm.* barberszki; *Ross.* брильный; = golarski, od barwierza, Barbier=. Nauka barwierska. *Sien.* 385. (cyrulicka). W takich przypadkach nieumiejętność barwierska ma być winiona, nie lekarstwo. *Urzęd.* 399. Barwierski pokrowiec, sztuciec, barwierska szkatuła do brzytew. *Cn. Th.* 15. *Ross.* бритовникъ, ein Barbierbesteck. Włosy swoje barwierskiemi przyprawami na czele stroił i fryzował. *Sk. Żyw.* 1, 71. (fryzyerskiemi). BARWIERSTWO, a, n. 3. *Croat.* barberia; *Boh.* bradyřstwj=; kunszt barwierza, die Barbierkunst. (cf. Cyrulictwo).

1. BARWIERZ, BARBIERZ, BALWIERZ, a, m. 1. *Lat. med.* barbarius, barberius; *Ital.* barbiere; *Gall.* barbier; *Svec.* barberare; *Pers.* berber; *Germ.* der Barbier, Balbier; *Dan.* balbeer; *Slovac.* barwír, bradár; *Boh.* bradýř, bragír; *Croat.* barber, podbrijach, briacz; *Hung.* barbely; *Rag.* brialaz; *Dal.* brialacz, briácz, berberin, sztrisalaz, *Bosn.* barbir, berberin; *Carn.* britbar, bryvz, bradobryvz; *Vind.* bryvz, brivez, bradobriuz, britvar, padar, polbirar; *Sorab. sup.* tžihar; *Ross.* бритовщикъ, брильщикъ, цырюльникъ, рудометъ; = co brodę goli, golibroda, golarz, der Barbier. Ja tobie na złość, dam się ogolić, i wnet barwierza zawołano, który mu plesz i brodę golił. *Baz. Hst.* 272. – §. 2, U dawnych ogólnie cyrulik czyli chirurg, der Wundarzt, (der Bader). Gdy leżał który ranny abo chory, Słano barwierze i mądre doktory. *P. Kchan. J.* 229. Cyrulicy, barwierze przykładają plastr, jak doktor każe. *Petr. Pol.* 414.

2. *BARWIERZ, a, m. 1. od barwy, farbiarz lub też co sukno barwi, der Färber; der Tuchfrisirer, Tuchscheerer. *Boh.* barwjř, barewnjk.

BARWIERZOWA, y, f. 2. żona barwierza, des Barbiers Frau. BARWIERZOWY, a, e, od barwierza, Barbiers=; Cyrulikowa, barwierzowa jest powinność, golić, strzydz, wrzody léczyć. *Petr. Pol.* 414.

BARWINEK, nka, m. 1. *Ross.* барвенокъ; *Boh.* barwinek, barwinka, zelenec, zymostraž; *Bosn.* vazdazelen, gljubcjaç; *Croat.* szlák; *Carn.* shingèrz; *Lat.* vinca pervinca *Linn.* ziele. *Kluk. Rośl.* 2, 208. Oberdeutsch Bärwinkel; Hochd. Sinngrün. BARWINKOWY, a, e, od barwinka, Sinngrün=; My tobie barwinkowy wieniec ukręcimy, I na wielkim jaworze w polu zawiesimy. *Sim. Siel.* 119.

BARWISTY, a, e, farbowany, zamalowany, kolorowy, färbig, gefärbt; *Boh.* barewný; *Ross.* цвѣтный. Dwójbarwisty, trójbarwisty. *Syr.* 1452. 2. Barwiste sukno, wełniste, nieotarte, wolliges Tuch; *Ross.* ворсистый. BARWKA, i, f. 2. *dem. Subst.* Barwa, Färbchen, das Verkleinerungswort von Farbe. Barwka, przyprawiona farba, *pigmentum. Mącz.* Kramarzyk łatki, obrazki, barwki, dziecinne a niewieście rzeczy przedaje. *ib.*

BARYCZ, y, f. 2. [Targowisko, gdzie przed upowszechnieniem monety w Polsce i Rusi kupna i sprzedaże jeno na miany się odbywały. Por. włosk. *barrato* = miany, facyenda. 3.] By miał z dziećmi pozdychać, tedy go wyłupią, A jako na Baryczy nigdy nic niekupią. *Rej Wiz.* 69. *b.*

BARYCZKA, *herb*, dwa krzyże na śrzodku tarczy, jeden do góry, drugi na dół. *Kurop.* 3, 5. ein Wappen, z Węgier.

BARYŁA, BARÉŁA, y, f. 2. BARYŁKA, BARÉŁKA, i, f. 2. *dem.* – *Bosn.* baril, bario, burre, barilaç; *Croat.* baril, barilicza, brilëcz, barilchecz; *Rag.* bario, *in Genit.* barjella; *Slavon.* burre, akôvcse; *Vind.* barigla; *Carn.* barigla, warigla, briglèza; *Ital.* barile, barella; – ein Faß, eine Dritteltonne. Garnców w baryle, dwadzieścia i cztéry. *Herb. Stat.* 179. *Ostr. P. C.* 2, 294. Barełki do spiritusów najlepsze z klepek morwowych. *Kluk. Rośl.* 2, 66. Baryłka oliwy. *Birk. Sk. B.* (cf. Beczka, beczułka). – *Artyl.* Baryły piorunujące, beczki napełnione prochem, które obleżeni spuszczają z wałów na attakujących. *Jak. Art.* 3, 286, Pulvertonnen. §. *Allud.* Jak z barełą z brzuchem chodzi. *Brud. Ostat. C.* 2, *ingenti ventre.* – *inde transl.* Baryła = człowiek opasły, okrągłopękaty, brzuchacz, ein dicker Wammst, ein Dickbauch.

BARZO, BARDZO, *adv.* Barziej, Bardziej, *compar.* (we wszystkich innych dyalektach znaczy: prędko, skoro, szybko; cf. następujące wyrazy: *Rag.* barzo; *Slavon.* bêrzo; *Bulg.* борзо; *Vind.* bersnu; *Surab. sup.* burfy; *Bosn.* barzo, brrizo; *Boh.* et *Slovac.* brzo, brzko, brzce, brzy; *Eccl.* борзѣ; *Ross.* борзо) u Polaków znaczy: arcy, mocno, wielce, do wysokiego stopnia; sehr. (*Boh.* welmi, tuze, hrubě, prjliss; *Slovac.* welmi, welice, prjlissn'e, hrube, barzo, naramně; *Sorab. inf.* welgi; *Sorab. sup.* wulcze, yare; *Vind.* slu, preslu, samù, sylnu, zhes vse, zhes mero, mózhnu, pre –; *Carn.* zèl, verlu, prê; *Croat.* jako, kruto, varlo; *Slavon.* vèrlo; *Ross.* дозѣла, весьма, голѣмо, благо –, крайне; *Eccl.* ѕєльнѣ, зѣльно, ѕѣло, дозѣла, весьма, очюнь, очень, вельми). Barzo wykrętny i żwawy. *Sk. Dz.* 239. *Warg. Cez.* 151. Barzo dobry człowiek. *Cn. Th.* 16. Barzo okrutnie biczmi sieczeni. *Paszk. Dz.* 65. – Bardziéj, barziéj, więcej, mocniej, mehr, stärker, heftiger. Kazimierza *W.* wsławiły bardziéj dzieła w pokoju znakomite; niżeli wojenne sprawy. *Nar. Hst.* 6, 345. Im częściej się z sobą widzą, barziéj się miłują. *Karn. Katch.* 380. (tym mocniéj, um so mehr, um so stärker, *Carn.* stembèl).

*BARZY, a, e, (we wszyskich dyalektach Słowiańskich: prędki, nagły, skory; *Rag.* barz, barzecchi; *Dal.* bárz; *Croat.* bërz; *Carn.* bérsh, bershezh; *Slavon.* bérzi; *Vind.* bersen, bershen, bersh, bersden; *Bosn.* brriz; brrisgi; *Boh.* brzký; *Slovac.* brský; *Ross.* борзый, борзостный; *Hung.* barz. – *Pol.* Barzy, popędliwy, gwałtowny, *vehemens Mącz.* heftig, schnell. – Barzy, *ellipt*=. barzy koń, bystry *Figur.* na barzego kogo wsadzić. *Rys. Ad.* 73, (=na har-

dego, na hardą wsadzić; poduszczać go, poddymać, nadymać, einen stolz und aufgeblasen machen. Nowina o śmierci królewskiéj, nieprzyjaciela tak na barzego wsadziła, że na pierwsze kondycye pozwalać nie chciał. *Biel.* 718. *Birk. Dom.* 11. Cierpliwością swoją darmopycha na barzego wsadził, Rozumiał, że z bojaźni nikt się z nim nie wadził. *Pot. Pocz.* 550. Nie chce, żeby mię żona miała podszczuwać, wsadzać na barzego. *Opal. Sat.* 40. – *Oppos.* Złożył mocarzów z barzego, a podniósł pokornych. *Birk. Kant. A.* 2. (poniżył, upokorzył, er hat sie erniedrigt, gedemüthigt). Hardy i wyniosły baszo, z barzego zsadzony będziesz. *Birk. Kont. B.* 3, *b.* Przyjdzieć tam z barzego zsiadać. *Paszk. Dz.* 115. NB. Prędkość, szybkość. *Rag.* barzos, barzenje, barzocchia; *Cambr.* brys; *Vind.* bersnost; *Croat.* berzocha. – Kwapić się, śpieszyć, *Rag.* barzitti; *Croat.* berzéti.

BAŚ, BAŚ, BASIU, BASIU! [właściwie baź, baź i baziu, baziu! tak bowiem pieszczotliwie barana nazywają. 3] wołanie wieśniaków i pasterzów na owce, Lockwort für die Schaafe. Baś baś owieczek wołają. *Kchow. Fr.* 28. Baś baś jagnięta. *Pot. Jow.* 225. (*dist.* basia).

BAS, BASS, u, m. 1. *Boh.* bas; *Carn.* bâs; *Vind.* poss; *Ital.* basso; 1. Najgrubszy z owych tonów, na które się głosy dzielą; insze trzy są tenor, alt, dyszkant. *Ostror. Myśl.* 44. der Baß, die Baßstimme. Woźny grubym basem krzyknął. *Wad. Dan.* 70. Dobywszy kędyś z kozłem od żołądka bassu, mówi: *Pot. Zac.* 123. §. 2. Bass, basetla, narzędzie muzyczne, skrzypice bassowe, wiolon, na którym bass grają; *Boh.* basa; *Vind.* poss, foss; die Baßgeige, der Baß. §. 3. *Transl.* zuchwała, fukliwa, dumna, uporna mowa, ein grober, scheltender, stolzer Ton. Kto rad basem gada, wiele u pana swego wysłużyć nie myśli. *Fred. Ad.* 65. Na to, Piłat, już syty owego hałasu, Gdy mu się żydzi przykrzą, odpowiada z basu... *Pot. Zac.* 206. Swoje z wycieńczeniem, z ogródką, a cudze z basem i szeroko roztrząsać. *Fred. Ad.* 105. (=sobie pobłażać, drugich surowo sądzić cf. ździebło i tram w oku). Spuści on znowu kwintą z basu. *Pot. Arg.* 156. (stanieje, sfolguje, er wird gelindere Saiten aufziehen). Spuściłem z basu na kwintę. *Zab.* 7, 203. Zaczyna od basu, a skończy się może na kwincie. *Teat.* 29, *b.* 45. Trzebaby zsadzić tego zucha z basu. *Pot. Pocz.* 550. (cf. z barzego zsadzić). §. 4. Bas, plaga, cięga tęga, cięga nie lada, gdyż najgrubsza z strun muzycznych bassowa, ein derber Streich, derber Hieb. Za te huczki, kazał mu wyliczyć dwieście basów. *Zabł. Amf.* 84. Szuka syna, żeby go sfukał, a czasem i skropił basem. *Kniaź. Poez.* 2, 208. (cf. bat, batog).

BASAŁYK., a, m. 1. z Tureck. bicz na kształt maczugi z drzewa nieostruganego. *Czrtr. Mscr.* bicz z uwiązanym na końcu ołowiem; kula nawiązana, *plumbata. Cn. Th.* 16. *Włod. Dudz.* 33. eine an der Spitze mit Bley oder Eisen versehene Peitsche, eine Geißel. Żołądziami ołowianemi wielkiemi, na rzemieniu długim uwiązanemi, jakoby basałykami, nieprzyjacioł gromili. *Warg. Cez.* 205. Kazano go nielitościwie ołowianemi basałykami bić. *Sk. Żyw.* 1, 374. okowanemi basałykami. *ib.* 408. Ociec mój chłostał was biczmi, a ja was będę chłostał basałykami. *W.* 1. *Reg.* 12, 11. *et* 2. *Paralip.* 10, 14. (*not:* =biczmi żelazem ostrem na końcach oprawionemi=. korbaczami. *Bibl. Gd.* głogiem. *Budn.* mit Scorpionen. Luther). Moskale miewają kieścień, który Polacy basałykiem nazywają. *Gwagn.* 518. *Herberst. legat.* §. 2. *Transl.* człek nieostrugany, przerosły, długi, przytym nad pomiar do téj swojej wysokości cienki jak kiszka, do tego niezgrabny, rozkisły, rozlazły, lejbowaty, bałwanowaty, próżniak, nieczynny, nie mający na zbycie ani dowcipu, ani rozumu; *Vind.* trepan, terban, bebez, tumpez, zmok, trelei, terei, tarotel, trantou; ein schwerfälliger plumper Mensch, ein Tölpel. BASAŁYKOWATOŚĆ, ści, f. 2. niezgrabność, *Vind.* trepanost, terbania, trantaria; Tölpeley, Plumpheit, Ungeschliffenheit. BASAŁYKOWATY, a, e, nieokrzesany, niezgrabny, *Vind.* trepast, torbast, bebast, budalast, tumpast, tölpelhaft, plump, ungeschliffen.

BASARUNEK, BASSARUNEK, BASSARYNEK, nku, m. 1. (może z Niem. Besserung); nagroda za bicie, nawiązka, das Schmerzengeld, Strafgeld für ausgetheilte Schläge. Gdyby chłop szlachcica w karczmie ubił, od basarunku ma być wolny. *Lek. D.* 2. *b.* Prawo, bankiety, fryze, leki z budynki, Bassarynki pustoszą z gruntu nasze skrzynki. *Kchow. Fr.* 76. *Kchow.* 178. Gdy tego skrzywdzony żąda, płaci mu przyzwoity basarunek. *Gall. Cyw.* 3, 205. Nocne huczki każą mu płacić bassarunkiem. *Mon.* 76, 726. §. 2. ogólnie, nagroda za złe jakie poniesione, Entschädigung, Ersatz. Nic to, choć ran, choć kilka postrzałów odniesie, Bo godny bassarunek bierze w interesie. *Pot. Pocz.* 167. Onoż w obozie macie bassarunki, Gdzie pełno bogactw gwoli żołnierzowi. *Chrośc. Luk.* 235. Dzieje się to starcowi, w foldze, oraz w bassarunku. *Chrośc. Fars.* 176. Żalowi serca mego w basarunku. *Pot. Sil.* 55. *Pot. Arg.* 834. Przyjdź sam żalowi memu w bassarunku. *Chrośc. Ow.* 102. (w uldze).

BASETLA, i, f. 2. *Boh.* basa; *Vind.* poss, foss; = bas, narzędzie muzyczne, na którym bas grają, der Bassetel, die Baßgeige. Biegaj po skrzypce, basetle, wiole, będziem zaraz rznęli tę aryjkę. *Boh. Kom.* 1, 296. Tobie jeszcze basetle nosić. *Teat.* 20, *b.* 184. (rzępola z ciebie, grać nie umiesz). BASETLINA, y, ż. mizerna basetla, eine elende Baßgeige. BASETLISKO, a, n. niezgrabna basetla, eine unförmliche Baßgeige. BASETLISTA, y, m. grający na basetli, der Baßgeiger.

BASIA, i, f. 2. *dem. Nom.* Barbara; *Boh.* Barusska; *Vind.* Barka; Bärbchen: Oesterr. Baberl. Jak się masz moja Basiu? *Teat.* 22, *c.* 31. Basia siadłszy w cieniu, wrzecionkiem włókno kręciła. *Zab.* 10, 200. *Zabł.*

BASISTA, y, m. basem śpiewający, *Vind.* toustipeuz, debelipeuz; der Bassist. Zamówiłem oprócz tego dwóch basistów. *Teat.* 7. *b.* 11.

*BASKAK, a, m. 1. słowo Tatarskie, przełożony, starszy, starosta, wielkorządca, der Älteste, Vorgesetzte, Starost, Gouverneur, bey den Tatarn. Podole opanowawszy Tatarzy, stawili tam swoje baskaki czyli starosty. *Nar. Hist.* 6, 91.

BAŚŃ, i, f. 2. BAŚNKA, i, f. 2. *dem.* — *Carn.* basn, bajsn, qvanta; *Vind.* basem, smislik; *Boh.* et *Slovac.* bâsen'; *Sorab.* baszna, basznicza, basznizka; *Ross.* баснь, басня,

сказка, басенка; (*Hung.* beszed cf. biesiada). = bajka, die Fabel. Baśni dla tego są zmyślone, iżby prostakom takim sposobem podawały się rzeczy potrzebne; jako owo dzieciom gorzki a zdrowy trunek miodem rodzice słodzą. *Gorn. Wł. T.* 4. *b.* §. Baśń, wieść, gadanie, pogłoska, o czém gadają, plotą, Fabel, Gerücht, Gerede. Nie słyszysz, żeś szczególną baśnią w całym Rzymie, Ogłaszając bezwstydnie wszystkim twe niecnoty. *Hul. Ow.* 185. §. Ogólnie: fałsz, plotki, Lüge, Fabel, Mährchen. Przez baśni i owe nadludzkie chwały Achillowe. *Tward. Wł.* 1. Nie pilnuj żydowskich basień i zapowiedzi odwracających się od prawdy. *Budn. Tit.* 1, 14. W baśniach Owidyusza przechodzić. *Sk. Dz.* 82. (łgać na umor). BAŚLIWY, a, e, bajeczny, baśni pełen, *Boh.* et *Slovac.* basniwý, fabulný; *Ross.* басенный, сказочный; fabelhaft. Już baśliwa niech więcej sławy nie nabywa Troja. *Bardz. Luk.* 92. On coś miasto prawdy baśliwego plecie. *Bardz. Luk.* 165. BAŚNIARZ, a, m. 1. bajkarz, bajarz, ein Fabulist. Bajarzem mię nazwał, i do senników odesłał. *Mon.* 72, 626. BAŚNIOPIS, a, m. 1. BAŚNIOMOWCA, y, m. 2. *Boh.* basnjř; *Ross.* баснотворецъ, баснословецъ, баснословъ, сказочникъ; bajkopis, der Fabeldichter. Który same bajki pisze, nazwać przystoi baśniosłowem, baśniomówcą, baśniopisem. *Klecz. Zdan.* 13. et 75. — *Eccl.* et *Ross.* баснословъ mytolog; баснословіе, баснословство mytologia; баснословный mytologiczny. *Boh.* basnjřstwj poezya; basnjř poeta. °BAŚNIĆ *Act. Niedk.* — *Ross.* et *Eccl.* баснословить bajać, fabeln.

BASOWY, a, e, od basu, basetli, Baß=, Baßgeigen=. Strona basowa. *Comp. Med.* 365.

BASSYN, u, m. 1. z Franc. kotlina, wanna, misa wielka kamienna, das Bassin. Z ciosowego kamienia robią po ogrodach bassyny i sadzawki. *Świtk. Bud.* 362.

BASTA! *Itall. Gall.* dosyć już tego! basta! genug! Basta! resztę ci nie powiem. *Teat.* 53, 46.

BASTART, BASZTARD, BASTER, a, m. °BASZTRZĘ, cia, n. *zdrbr.* z Franc. §. 1. Dziecię nieprawego łoża, dziecię błędne, bękart, przypłodek, pokrzywnik, ein uneheliches Kind, ein Bastard. (Dyalekta *ob.* pod Bękart). Bastard od słowa bassum nizkość, że on niższym od prawnie urodzonego. *Czac. Pr.* 1, 266. Juno się żali na metressy i basztardy Jowiszowe. *Bardz. Tr.* 2. *Petr. Pol.* 271. Xieża ze swemi bastertami. *Glicz. Wych. B.* 5. Kazimierz wiele basztrzętom swoim odkazał. *Krom.* 366. Bastrowie zazwyczaj szczęśliwi. *Klon. Wor.* 61. Nie każdy bastard jednakie szczęście miewa. *Rys. Ad.* 46. §. 2. Rzecz jakakolwiek oddalająca się od swego rodzaju, wyrodek, alles was sich von seiner Art entfernt, aus der Art geschlagen ist, nicht ächt ist. n. p. Bastard wino, der Bastardwein. (*ob.* Bękart). Pigwy obwarzają w ipsymie albo w bastardzie, *Cresc.* 413. Kufa małmazyi, muszkateli, bastertu. *Vol. L.* 3, 57. basztertu. *t.* 226. basztardu. *t.* 564. Bastertowe wino. *Syr.* 1290. — Bastardy, armaty, różniące się od ordynaryjnych gatunków. *Archel.* 13. BASTARDA, BASZTARDA, y, ż. BASTARDKA, i, ż. gatunek pojazdów, eine Art Wagen, eine Bastarde. BASTARDZIEĆ, *ob.* Bękarcieć.

BASTOWAĆ, *Intrans. Niedok.* zabastować *Dok.* basta powiedzieć, przestać, skończyć, zwinąć choręgiewkę, złożyć szablę pod ławę, basta sagen, aufhören, seyn lassen, die Segel einziehen.

BASTRAM, u, m. 1. W niewoli Tatarskiej tylko ziemię i ciorbę i bastramy i suchary miał sobie pozwolone. *Tward. W. D.* 97.

BASY *ob.* Bas.

BASZA, PASZA, y, m. 2. *Bosn.* pascja; *Hung.* bassa, z Persk. wielkorządca, ein Pascha. Basza dwutulny, trzytulny *qu. v. Kłok. Turk.* 61. Kapitan Pasza siły morskiéj gieneralny komendant. *Mik. Obs.* 145. *fig.* Piekielny basza. *Brud. Ost. E.* 7. (diabół, szatan). BASZOSTWO, PASZEŃSTWO, a, n. 3. *Bosn.* pascjalùk, = wielkorządztwo, das Baschat, Gebiet oder Würde eines Bascha. Pasza, który otrzymuje wyższe paszeństwo. *Mik. Obs.* 81. Kraj na 4 baszostwa rozdzielony. *Boter.* 207.

BASZKIER, BASKIER, a, m. 1. barbarzyński lud Moskwy Azyatyckiej; ein barbarisches Volk im Asiatischen Rußlande. *Kluk. Zw.* 4, 284.

BASZTA y, f. 2. *Carn.* boshtya; *Ital.* et *med. Lat.* bastia (cf. bastire, *Gall.* batir); *Hung.* bástya, baschya; *Vind.* postaina, osidni krai, branski ograd, savetje, obsidje, sidna obranva; *Sorab. sup.* wotewřené pžitwark; *Croat.* branische; *Ross.* раскать; eine Bastey, Bastion, Bollwerk; wielka kupa ziemi obmurowana figury pięćgraniastej, złączona z wałem fortecy. *Papr. W.* 1, 467. Baszty opasujące miasto lub fortecę. *Jak. Art.* 3, 93. *Boter.* 157. — §. 2. Wieża wojenna ruchoma, machina do murów, szopa wojenna, ein beweglicher hölzerner Thurm, bey Belagerungen. Oto baszty stanęły przeciw miastu temu, ku wzięciu jego. *Radz. Jer.* 52, 24. (tarany. *Budn.* strzelbę zatoczono. *Bibl. Gd.*). Baszta widokowa ruchoma, ein beweglicher Wachtthurm. *Cn. Th.* 17. §. 3. *Fig.* przedmurze, Vormauer. Polska dawniej basztą była chrześcijaństwu wszystkiemu. *Papr. W.* 2, 6.

BASZTARDT *ob.* Bastard, BASZTRZĘ *vide* Baster.

BASZTYON *vide* baszta.

BASZTYK, a, m. 1. Jedni mają kosztury, a drudzy basztyki. *P. Kchan. Orl.* 1, 160.

1. BAT, u, m. 1. °BATA, y, f. 2. BACIK, a, m. 1. *dem.* BATKA, i, f. 2. *dem.* — *Bosn.* batio, sekif, brodać; *Ital.* batello; *med. Lat.* batellus, batus; *Gall.* bateau; *Pers.* betif; *Angl.* boat. *Svec.* baot; *Dan.* baad; *Holl.* boot; *Germ.* das Both; łódź, łódka, *Vind.* ladjiza; *Ross.* ботъ, пловъ, щерботъ, верейка; (*Eccl.* ватъ = kadź). Łodzi abo batów wielkich i małych dwa tysiące. *Star. Dw.* 22. Bata jedna utonęła. *Biel.* 688. Bata w której płynęła. *Auszp.* 87. Wsiadł w małą batkę. *ib.* 83.

2. °BAT, u. m. 1. z Hebrajsk. miara płynnych rzeczy, ein hebräisches Maaß flüßiger Dinge. Dwadzieścia tysięcy batów wina, a tyleż batów oliwy. *Radz.* 2 *Chron.* 2, 10. Effi i bath równej miary będą. 3 *Leop. Ezech.* 45, 11. (korzec i mos. 1 *Leop. ib.*).

3. BAT, u, m. 1. *Bosn.* bàt, batich; *Vind.* bat; *Croat.* baticza; *Hung.* bot; = kij gruby, palica, batog, rzemień pleciony, ein Prügel, Knüttel. Za moje usługi, dostałem batem po plecach. *Teat.* 24, *c.* 40. Udawanie opętanego

dziś rózgami albo batem nagradzane bywa. *Perz. Lek.* 206. §. 2. Plaga, bicie batem, cięga, ein Hieb, Schmiß, Streich, Stockstreich. Za takie figle sto batów mało. *Teat.* 43, c. 62. *Wybick.* (*Bosn.* battonoscja, *clauarius* paliconosz, maczugonosz).

BATALIA, ii, f. 2. bitwa, akcya, potyczka, die Bataille. Ja swą śmiercią niech skończę straszną *bataglią. *Bardz. Luk.* 25. BATALION, u, m. 1. Korpus piechoty od 600 ludzi. *Papr. W.* 1, 468. ein Bataillon. Batalion czworograniasty, czworogran wojenny, szyk wojska, w którym szeregi wszystkie wszerz i wzdłuż, równe. *Papr. W.* 1, 468. Bataillon quarré.

BATALNIA *vide* Patelnia.

BATERYA, yi, f. 2. z Franc. *Vind.* shtukouni nakop, shtukni nasip; *Slavon.* tabla; die Batterie; miejsce podwyższone, obwiedzione rowem, gdzie stawią armaty. *Papr. W.* 1, 468. *Łęsk.* 2, 242. et 1, 95. działobitnia. *Jak. Art.* 3, 286. Bateryе pływające, *Pam.* 83, 380. schwimmende Batterieen.

*BATKO, BAJTKO, a, n. 3. [ojciec, w znaczeniu właściwém; w przenośnem zaś xiądz 3]. *Ross.* батька, u pospólstwa pop, (ojciec duchowny), Pop, Pfaffe. (cf. Bajda, Bajdko). U Rusi co pop, to batko; dla tego też czasem i samego popa, wykudłają chłopi. *Sak. Persp.* 7 et 8. Czytał pismo ten bajtko Ruski, który tam jest we Lwowie, i zezwalał nam na wszystko. *Hrbst. Odp. Aaa. b.*

BATOG, u, m. 1. BATOŻEK, żka, m. 1. *dem.* — *Dal.* báth, *Hung.* both, bototska, *Croa.* baticza, *Ross.* батогъ, ботогъ, батожье, = bat, kij, palica, patog, ein Prügel, ein Knüttel, ein Stock. Ekonom kazał przynieść batogi; alić on wnet się przyznał. *Teat.* 54. *c. B.* 2. §. Batogi, batożki, baty, basy, plagi, cięgi, Prügel, Schläge, Stockschläge; *Eccl.* паличество, біеніе палками. BATOGOWAĆ, BATOŻKOWAĆ, *Act. Niedk.* batogami okładać, mit dem Stocke schlagen, Stockschläge geben; *Hung.* botozom; *Carn.* butam, wutam.

**BAWA, y, f. 2. bawienie się, zabawa, zatrudnienie, die Beschäftigung. Ta jego bawa była, by bogarodzicy chwałę wzniósł podwyż niebios: *Chodk. Kost.* 12.

BAWARYA, yi, f. 2. I. *Boh.* Bawory; *Slovac.* Baworstwo, Baworsko; *Slavon.* Bavaria; *Vind.* Parska deshela; *Ross.* Баварія; cyrkuł rzeszy Niemieckiej, część dawnego Noryku i Windelicyi. *Wyrw. G.* 203. Bayern. II. Bawarye, turnieje, junakierye, Raufhändel, Raufereyen. Własnej matki krew przelał, i do tychczas żyje, po świecie chodzi, dzikie stroi bawarye. *Bardz. Tr.* 545. (*ob.* Brewerye). — BAWARCZYK, a, m. 1. *Boh.* Bawar, Bawořan; *Slavon.* et *Croat.* Bawar; *Vind.* Par, Parez; *Ross.* Баварецъ, z Bawaryi rodowity, ein Bayrer. Bavari, i. e. Bojari *vel* Vojari, *duces belli. Bohoritz.* BAWARKA, i, f. 2. z Bawaryi rodowita, die Bayerinn; *Boh.* Baworka. BAWARSKI, a, ie, od Bawaryi, *Boh.* Baworský; *Ross.* Баварскій; *Vind.* Parski; Bayerisch. Cyrkuł Bawarski. *Wyrw. G.* 203.

BAWEJ! *Interj. Graec.* βαβαί, παπαί, *Lat.* papae, (*vide* Ba!) *Volck.* 395. *Sorab. sup.* ém, hley schak! hola! = wej! patrz! patrzcie; daj go Bogu; ey seht doch! ey! *Hem!* ej, bawej go, bawejże go! *Mącz.* — *Brud. Ost. F.* 5. *Cn. Syn.* 319. Żydowie widząc Pana płaczącego nad Łazarzem, mówili: Bawej! jakoć go miłował! *Odym. Św.* 2, *J.* 2. Niektóry biskup rzekł: bawej! a więc ty więcej chcesz rozumieć, niżeli wszystek zbór! *Baz. Hst.* 9.

BAWEŁNA, y, f. 2. *Boh.* et *Slovac.* bawlna; *Sorab. sup.* bawniana wowna; *Vind.* pawouna, pavòla, dreuna vouna; *Carn.* pavola, bombâsha; (*Lat.* bombax), *Croat. Rag. Bosn.* bumbâk, pamuk, mavez, gyoput: *Ital.* bambace, bambagia; *Hung.* pamut, gyapolt; (*Eccl.* бумага хлопчатая; = 1. bawełna, 2. papier.), die Baumwollenpflanze, der Baumwollenbaum, die Baumwolle. I. Krzewinka, *gossypium herbaceum Linn.*, drzewo, *gossypium arboreum Linn.* owoc nosi jak laskowy orzech, który doźrzały otworzywszy się, wydaje znajomą bawełnę. *Kluk. Rośl.* 3, 332. — *Prov.* W kaftan bawełnę, a w chomąto słomę. *Rys. Ad.* 70. *Fredr. Ad.* 21. *Cn. Ad.* 162. *Petr. Ek.* 107. *Żegl. Ad.* 60. (każda rzecz ma swoje miejsce, jedes Ding hat seine Bestimmung). §. *Fig.* obwijać prawdę w bawełnę = nie mówić jéj wzręcz, koło płotu chodzić (cf. jedwab, jedwabne słówka, cf. ogródka), die Wahrheit verhüllen, verschleyern. Rzetelny obwijać prawdy w bawełnę nie lubi. *Mon.* 75, 671. Gorszy niźli padalec, wąż, jaszczur i żmija Człowiek, co skargę, chwały bawełną obwija. *Pot. Arg.* 74. Powiedz wszystko, a nie obwijaj słów swoich bawełną. *ib.* 401. Miasto hańby grzechów, szukamy bawełny, chcąc je kształtnie uwinąć. *ib.* 401. Prawda często bardziej kole, ukryta w bawełnie. *ib.* 224. Odkryj mi zupełnie Tę tajemnicę, prawdy nie kryjąc w bawełnie. *Tręb. S. M.* 33. §. *aliter:* pieścić co, zärtlich behandeln. Jaki mi pieszczoszek, żeby go w bawełnę uwinąć! *Oss. Wyr.* II. Bawełna poziemna, *vide* Ukwap. BAWEŁNIANY, a, e, *BAWEŁNY, BAWEŁNICZY; (*Boh.* bawln'ený, bawlnaný; *Carn.* pavolnast, pavolnat; *Ross.* бумажный; *Croat.* bumbachni, pamuchni, pamukni; *Hung.* pamutos, gyapoltas); = od bawełny z bawełny, Baumwollen =, baumwollen, von Baumwolle. Drzewko bawełne. *Syr.* 732. Bawełniany chróst, krzak, (*Eccl.* бумажное древо; *Croat.* gyoput). — Materya bawełniana. *Cresc.* 542. bawełnicza. *Kłok. Tur.* 181. — BAWEŁNICA, y, f. 2. BAWEŁNIK, a, m. 1. BAWEŁNIANKA, BAWEŁNICZKA, i, . 2. *dem.* (*Boh.* bawlnka, barwa na suknie), tkanka z bawełny, ein Baumwollengewebe, Baumwollenzeug, Cattun, Baumwollentuch, Baumwollenkleid. Bawełniczek Niemieckich kopa jedna, 8 *Zł. Gost. Gor.* 111. Tam płótna, jedwabnice alboli też bawełnice przedają. *Star. Dw.* 12. Trupy w bawełnianki obwinione. *Boter.* 218. Towary Tureckie, chustki, zawoje, bawełnice. *Vol. Leg.* 4, 82. Miękkiemi ocierają pot bawełnicami. *Ban. F.* 2. Bawełnica haftowana. *Kłok. Turk.* 90. Część piersi jéj pokrywa subtelna bawełnica. *Tward. Fas.* 6. Bawełnicę łzami omoczyła. *P. Kchan. J.* 60. Bawełnicą rany ojcu zawiązał. *Tward. Wł.* 90. Bawełnik żony jego. *Chrośc. Luk.* 1, 92.

BAWET, u, m. 1, w stroju kobiecym, zasłona przedpierśnia, das Brusttuch des Frauenzimmers. Umizgaj buzią, gmerz koło bawetu, Lub zmarszczonego poprawiaj mankietu. *Zab.* 10, 392. *Zabł.* Zaczęła historyą o bawetach, żuzmantach, kabatach. *Kras. Pod.* 1, 148. Wkrótce tak bardzo spuchniesz panno, żeć się nie przyda ten bawet. *Pot. Jow.*

BAWIĆ §. 1. *Neutr. Nied.* bawić gdzie, zostawać czas niejaki na jedném miejscu, *Eccl.* приметатися; ſich wo aufhalten, verweilen, weilen. W Saksonii bawił kilka lat. — *transit.* bawić czas, przepędzać czas, *Ross.* часовать; die Zeit hinbringen, zubringen. Nie mam szczęśliwszéj chwili nad tę, którą z najukochańszą siostrą bawię. *Teat.* 7, *e.* 16. §. 2. *Activ.* bawić kogo = a). zatrzymywać go, mieszkać komu, einen aufhalten, ihm Aufenthalt machen. Tak długo mię bawisz, a wiesz, że czasu niemam. b). bawić przy sobie, zatrzymywać, trzymać przy sobie, bey ſich unterhalten, bey ſich halten. Uczonych przy sobie bawiąc, i od nich się ucząc, niewiadomości swéj pomagał. *Sk. Dz.* 304. — *similit.* Siarka, kléj, i inne materye, ogień sobą bawiące. *Otw. Ow.* 621. utrzymujące, karmiące, Feuer unterhaltend, nährend. Nie bawiąc, niebawiąc czasu *adverb.* niebawnie, niebawem, niezabawem, nieodwłócznie, ohne Verweilen, bald, gleich; *Ross.* немедлѣнно, наскоро. Nie wiem, gdzie jest; ale przyjdzie niebawiąc. *Teat.* 22, *b.* 6. Niewielka rana nie bawiąc mu się zagoi. *ib.* Nie bawiąc, komedye zaczniemy wyprawiać. *Teat.* 1, 45. Niebawem przyniesiono jeść dla mnie. *N. Pam.* 12, 268. Nie bawiąc czasu, *Pimin. Kam.* 406. — c). Przeciwnie nudzeniu, bawić kogo, zabawiać mile, zaprzątać kogo mile, rozrywać, einen amüſiren, unterhalten, angenehm verweilen. Nie dość nauczyć; trzeba żebyś bawił. *Kras. Mysz.* 102. Kędy płaczą, tam cieszyć; kędy smutno, tam bawić. *Dzwonk. Stat. A.* 4. (cf. Bajać, *Croat.* zabavlyam *blaiero*). §. 3. *Recipr.* bawić się, zatrzymywać się przydłużej, nie spieszyć, mieszkać się, *Ross.* бавить, бавиться; zaudern, weilen, ſich verweilen, ſich lange aufhalten. Nie baw się, źle odwłóczyć, zwłaszcza kto gotowy. *Bardz. Luk.* 8. Kto ma interessa, nie może się bawić. *Teat.* 9, 50. *Boh.* dljti, parati se, *Sorab. sup.* szo dliecž. §. bawić się czym, zaprzątać się czym, chodzić koło czego, pilnować czego; *Eccl.* бавлюся въ чемъ, упраждняюся, пробавиться; ſich womit beſchäftigen, abgeben, etwas treiben. Kupiectwem się ociec jego bawił. *Pieśn. Kat.* 144. Rzemiosłem się bawi. *Teat.* 7, *c.* 46. Areopag miał prawo zapytania każdego obywatela, czém się bawi, jak czas swój rozrządza. *Ostr. Pr. K.* 1, 217. Ach jak bawić się pracą, jest to stan przyjemny! *Zab.* 15, 332. *Nagł.* Kto się rzeczą podlejszą albo fraszką bawi, Pod roboty pozorem czas daremnie trawi. *Gaw. Siel.* 364. Co kto umie, tém się rad bawi. *Cn. Ad.* 93. Nie bawię ja się tém = dziecińskie to, podłe rzeczy. *Cn. Ad.* 553. Półgodziny się bawi modlitwami swojemi. *Star. Dw.* 44. W powszechne dni nie długo się kościołem bawią. *Paszk. Dz.* 74. Bawić się płaczem i frasunkiem. *Otw. Ow.* 35. Cóż ci potem, Bawić się temi łzami i takim kłopotem! *Groch. W.* 129. Plotkami się bawić. *Sk. Dz.* 811. Bawić się żartami. *Węg. Marm.* 1, 80. Graniem, pijaństwem. *Boh. Kom.* 1, 385. *Warg. Cez.* 140. Rozbojem i łotrowstwem. *Star. Ryc.* 47. Bawić się błazeństwy. *Sk. Dz.* 812. (cf. czas trwonić, truć). — *Aliae construct.* Zawsze około posług kościelnych się bawił. *Sk. Żyw.* 1, 211. Myśl jego ustawicznie się na rozmyślaniu śmierci bawiła. *ib.* My jeszcze w większéj próżności bawimy się, niżeli młodzież. *Kuczk. Katch.* 3, 334. (*obieramy się). §. Bawić się z kim, ſich mit jemanden unterhalten, mit ihm abgeben, umgeben. Stary ze starym, młody rad się bawi z młodym. *Pot. Jow.* 95. Bawi się częstokroć z ludźmi występnemi; ale w rzeczy saméj gardzi się niemi. *Zabł. Roz.* 114. (man giebt ſich mit ihnen ab). §. *absolute* bawić się, zabawiać, czas skracać, mile przepędzać, ſich einen Zeitvertreib machen, ſich unterhalten, amüſiren. Bawmy się.

BAWIDŁO, a, n. 3. BAWIDEŁKO, a, n. 3. *dem.* fraszka do zabawki, zabaweczka, eine Tändeley, ein Zeitvertreibchen. Z osobliwszą pieczołowitością karmią ptaki, pieski, i inne nikczemne bawidła. *Oss. Sen.* 57. Bawidła dziecinne. *Karp.* 1, 174. Bawidełka. *Zab.* 15, 205. *N. Pam.* 24, 373.

BAWNY, a, e, BAWNIE, *adverb.* 1. *Active* zabawny, bawiący, zabawiający, unterhaltend, amüſirend. (*oppos.* nudny). Nazo sztukę kochania tak bawną zostawi. *Dmoch. Szt. R.* 27. Panna, nie tak ładna, ale żywa i bawna. *Pam.* 85, 135. Niechaj się autor poci, nic nie zyska przecie, Dobrze pisze, lecz nudzi; a ów bawnie plecie. *Dmoch. Szt. R.* 21. §. 2. *Passive* zabawiony, zatrudniony, beſchäftigt. Będąc długo bawny wydał książkę o... *Chodk. Kost. ep.* Bawny w krotofilach miłośnych. *Zab.* 15, 78. Niebawnie, nieodwłócznie, *vid.* nie bawiąc; *sub verbo* Bawić.

Contin. derivat. Nabawić, pobawić, przebawić, wybawić, wybawiciel, zabawić, zabawa, zabawny, zbawić, zbawienie, zbawiciel; pozbawić (cf. *Croat.* dobavitisze = przyjść do czego; *Bosn.* nebaviti, truditi = trudzić; *Bosn.* probaviti = strawić, przetrawić).

BAWOŁ, BUJWOŁ, u, m. 1. *Boh.* bůwol, bauwol; *Slovac.* biwol; *Hung.* biyal, bial; *Croat.* bivol, *Dal.* et *Rag.* bivoo, *in Genit.* bivola; *Bosn.* bivol, bivo; *Slavon.* bivol; *Carn.* bivol, bis; *Vind.* bivol, pivol, piffl; *Ross.* et *Eccl.* буйволъ; (cf. bujać); *Ital.* buffalo; *Lat.* bubalus; *Graec.* βούβαλος (cf. *Gr.* βοῦς); *Angl.* buffle, *Gall.* buffle; *Dan.* byffel; *Hisp.* bufano; *Ger.* der Büffel; (*Sorab. sup.* dźiwi wohw, dziwowohlacze); *bos bubalus Linn.* większy od byka; ma rogi czarne, skórę czarną; bardzo jest porywczy. *Zool.* 359. Bujwoł ogromny. *Hor.* 1, 210. (*Carn.* bivolina = nieokrzesany, niezgrabny). BAWOLEC, lca, m. 1. *antilope bubalis*, wielkości łosia; z tołuba podobny do wołu i jelenia; znajduje się w Barbaryi. *Zool.* 367. der Büffelhirſch. BAWOLI, a, e, BAWOŁOWY, a, e, od bawołu, Büffel=; *Croat.* et *Bosn.* bivolszki, bivolski; *Hung.* biali; *Boh.* bůwolowý; *Ross.* буйволовый; *Carn.* bisov. — *Artill.* bawoli ozór, blacha żelazna, wyrobiona w postać ozora, osadzona na rękojeści, służy do wydobycia uwięźnionej kuli w kanale armatnym. *Jak. Art.* 3, 286. die Büffelzunge, der Kanonenkrätzer. BAWOLICA, y, f. 2. *Croat.* bivolicza; = samica bawoła, die Büffelkuh. *Stryjk.* 149.

BAWOLET, u, m. 1. ubiór kobiecy na głowę, ein Kopfputz der Frauenzimmer. Kwefy i bawoletami niewiasty głowy zdobiły. *Comp. Med.* 703.

*BAWORCZYK *vide* Bawarczyk. BAWOROWSKI, BAWORSKI, *herb;* strzała złota, od końca rozdarta; przez środek jéj krzyż; a w rozdarciu strzały ośmka. *Kurop.* 3, 5. z Czech. ein Wappen.

BAZA, y, f. 2. z Greckołac. *Eccl.* стлъпо, подстава подъ столпъ, podstawa, podsłupie, noga n. p. u kolumny, zasada,

die Grundlinie, Basis, Grundfeste, *Callit.* 6. *Chmiel.* 1, 77.

BAZALT, u, m. 1. (*Ethyop.* basal = żelazo) kamień twardy sześcioboczny. *Kluk. Kop.* 2, 85. der Basalt.

BAZANKA, ziele, *vide* Szczyr leśny. BAZANOWIEC, wca, m. 1. ziele, tojeść wielka, *Ross.* полушечная трава, *Lysimachia vulgaris Linn.*, gelber Weiderich. *Syr.* 1258.

BAŻANT, a, m. 1. BAŻANCIK, a, m. 1. *dem.* *FAZYAN *Cn. Syn.* 678. *Sorab. sup.* bažan; *Boh.* et *Slovac.* bažant; *Carn.* basant, fasant, *Hung.* fátzán; *Vind.* fasan, fasoń, devja kura; *Croat.* fasian, faczan, fazian, fazan, paczian, bazian; *Dal.* et *Rag.* pazian, fasan; *Slavon.* pacian, pasvan; *Bosn.* bazian, fagjan; *Ross.* бажантъ, фазанъ; *Lat.* phasianus, od rzéki Kolchickiej *Phasis*. *Otw. Ow.* 267. der Phasan, Fasan; ptak wielkości koguta. *Kluk. Zw.* 2, 189. Bażant piał. *Ban. J.* 5, *b.* Bażanci smaczni. *ib. J.* 2, *b.* — *fig.* bażantami kogo karmić — przysmakami. *Oss. Wyr.* einen mit delicaten Bissen füttern. BAŻANCICA, y, f. 2. *Croat.* fazianka = samica bażanta, die Fasanhenne. BAŻANTARNIA, i. f. 2. *Boh.* bažantnice, miejsce chowania i hodowania bażantów, die Fasanerie. W bażantarniach potrzeba wielkiego starania, osobnych zagród w miejscach cienistych etc. *Zool.* 234. Mamy bażantarnią; a stodoły się walą. *Kras. Pod.* 2, 30. (cf. huczno buczno, a w pięty zimno). BAŻANTOWY, a, e, *Boh.* bažantj; *Croat.* fazianzki; *Hung.* fátzánhozvaló; *Ross.* фазаній; od bażanta, Fasan=, Fasanen=. Bażantowy ogród. *Kluk. Zw.* 2, 191.

Radic:
b – z – n
f – s – n
f – cz – n
p – z – n
ph – s – n

BAZAR, u, m. 1. *Indic. Pers. Turc.* targ, targowica, targowisko, rynek, osobliwie obozowy. *Cztr. Mscr.* der Markt, Marktplatz, besonders im Lager. (Miasteczko *Turc.* Bazar, *Paszk. Dz.* 134). (*Ill. barb.* pazâr, pazâriscte, terge = 1. targ, rynek, 2. jarmark, *inde* pazâriti, *nundinari, negotiari; Slavon.* pazar, vashar; *Hung.* baasar; *Ross.* базаръ); *Pol.* Bazar, Tureckie nazwisko miejsca, na którym się targi odprawują. *Otw. Ow.* 161. (cf. Majdan). W Turczech na bazarach, pospolitych rynkach, zacnych ludzi dzieje śpiewają. *Stryjk. praef. Chrośc. Luk.* 59. Na bazarze różnemi rzeczami przekupowała. *Star. Ref.* 101. Więźniów kijmi na bazar, jak bydło pędzono. *Stryjk. Turk. D.* 3. BAZARNIK, a, m. 1. markietan, przekupnik, der Marketender. Głód w obozie, chociaż na samych bazarnikach łakomych nie zbywa. *Bardz. Luk.* 55. (*v.* Obazarnik). BAZARNICA, y, f. 2. markietanka, die Marketenderinn. *Kłok. Turk.* 210. BAZAROWY, a, e, od bazaru, *Ross.* базарный; Markt=, zum Markte gehörig.

BAZEŃSKI, *herb*, murzyn trzymający na ręku wiewiórkę szarą, orzech gryzącą. *Kurop.* 3, 5. ein Wappen.

BAZGRAĆ, *Act. Nied.* gryzmolić, źle, lada jako pisać, pisać lada co, byle pisać, banaluki, albertusy pisać; *Rag.* barckati; *Ross.* марать, черкнуть, черкать, schmieren, pinseln, kritzeln, schlecht schreiben, klecken, dummes Zeug schmieren. Czyńcie jak ja, bazgrajcie, drukujcie, co chcecie, Ale wszystkich bez braku nie chwalcie tak przecię. *Węg. list.* 22. BAZGRACZ, a, m. 1. *Ross.* маральщикъ; ein Schmierer, Pinsler, elender Schreiber. BAZGRANINA, BAZGROTA, y, f. 2. *Vind.* masik, masilu, krazanje, burnu pisanje; *Ross.* маранiе, марка, byle jakie pisanie, klukasy, mazanina; rzecz byle jak napisana, banaluki, albertusy, ramoty, Schmiererey, Gepinsel, Geschmiere, Schmieralien. — *Cont. deriv.* dobazgrać, nabazgrać, obazgrać, pobazgrać, przebazgrać, zabazgrać.

BAZYLEA, ei, f. 2. miasto sławne Szwajcarskie. *Dyk. G.* Basel in der Schweitz. BAZYLEJSKI, a, ie, od Bazylei, Basler, Basel=. Biskupstwo Bazylejskie. *Wyrw. G.* 208. BAZYLEJCZYK, a, m. 1. z Bazylei rodowity, der Basler. BAZYLEJKA, BAZYLEANKA, i, f. 2. z Bazylei rodowita, die Baslerinn.

BAZYLI, ego, m. *Ross.* Василій; imię męzkie, Basilius. *Kras. Zb.* 1, 151. Basilius, ein Mannsname.

BAZYLIA, ii, f. 2. BAZYLIK, u, m. 1. BAZYLIKA, BAZYLIJKA, i, f. 2. Wasilek, balsam Polski, *Boh.* bazalička, bazalika, bazalka; *Ross.* базиликъ; *Carn.* bashileka; *Bosn.* bosilak, *Croat.* basulyék; *Dal.* bosilyak; *Gr.* βασιλικον, *ocymum Linn.* das Basilien, Basilienkraut. Bazylia ogrodowa, wodna. *Kluk. Rośl.* 2, 209. Bazylijka drobna. *Kluk. Rośl.* 1, 219. Bazylika wodna, *vide* firletka wodna. *Syr.* 1301. płonna *vide* firletka krowia.

BAZYLIAN, a, m. 1. zakonnik zgromadzenia Ś. Bazylego. *Kras. Zb.* 1, 151. der Basilianer=Mönch, Basilianer. BAZYLIANKA, i, f. 2. zakonnica tegoż zgromadzenia, die Basilianer=Nonne. *Stebel.* 1, 138. BAZYLIAŃSKI, a, ie, od Bazylian, Basilianer.

BAZYLIKA, 1. *vid.* Bazylia, 2. Bazylika z Greckiego βασιλευς król, jakoby dom królewski, gmach publiczny, wspaniale ozdobiony, do kościoła dla powagi i ozdob podobny, w którym się rady, negocyacye, sądy odprawują. — Wszystkie miejsca wspaniałe, urzędowne mogą się nazywać bazylikami. *Nar. Tac.* 2, 412. ein öffentliches prächtiges Gebäude. Szczególniej kościół wspaniały katedralny, insonderheit eine prächtige Domkirche. *Sk. Dz.* 109. Różne są bazyliki, ale jednaż chwała bogu oddaje się w największej katedrze, i w najlichszej plebanii. *Leszcz. Gl.* 20.

*BAZYLISK, a, m. 1. BAZYLISZEK, szka, m. 1. (z Greck. βασιλευς król, od grzebyka na głowie, niby korony). *Ross.* василискъ; *Sorab. sup.* basilisk; *Boh.* bazylissek; *Carn.* bashilislek, strupovid; *Vind.* struppovid; das Basilisk. Pewny gatunek jaszczurki, który jednak nie ma téj własności zabijania wzrokiem, jak pospolicie mniemają. *Zool.* 209. Bazylisk. *Sak. Probl.* 31. Pan jak bazyliszek, co się własnym zabijasz wzrokiem. *Teat.* 6. *b.* 23. §. *Transl.* złego wzroku człowiek, złośliwy, coby każdego rad samém spojrzeniem zabić. *Oss. Wyr.* ein boshafter Mensch. (cf. Jaszczurka, ropucha, żaba). — §. 2. Rodzaj dawnych armat, należący do wężów. *Jak. Art.*3, 286. działo, długie na 15. stóp, wyrzucające 48 funtów żelaza. *Arch.* 13. eine doppelte Feldschlange, ein Basilisk. BAZYLISZKOWY, a, e, od bazyliszka, Basilisken=. Nie pogladaj na bliźniego okiem bazyliszkowém. *Psalmod.* 38. (nienawistném, złośliwém).

BAZYNA ziele, *vide* Łopian.

B D.

BDELIUM, *indecl.* n. Gr. βδέλλιον drzewo i żywica, Bdelion, ein Baum und Baumharz. *Bibl. Gd. Genes.* 2, 12. *Budn. ib.* Bedellion, Luther *ib. Plin. Hst. N.* 12, 9.

BDŁA, *Syr.* 911. *Spicz.* 7. *vide* Bedłka.

BE.

BE, BEE, głos owczy, beczenie, der Ton des Blöckens der Schaafe. Dzieci od kozy karmione beczącéj, bekania tego bee bee nauczyli się. *Chmiel.* 1, 85. *Prov.* Ani be, ani me. *Rys. Ad.* 1. *Cn. Ad.* 5. *Slovac.* ani be, ani me, = milczący, ani trzech nie zliczy; nie dopytasz się na nim ani słowa; gamuła; nie umie ani gębę rozdziewić, ni pachnie, ni śmierdzi; ein stummer Mensch, der keinen Laut von sich giebt; ein Unentschlossener; einer, der nicht Drey zählen kann.

BEAN, BEJAN, a, m. 1. nieuk, nieokrzesany, ein unwissender, ungeschliffener Mensch, ein Gimpel. Sprośnych i niewdzięcznych beanów łaski nie proszę. *Stryjk.* 782. Leda wyrwa, bean, przywłaszcza sobie szlachectwo. *Stryjk. Gon. D.* 3. Beanowie co im rogi porosły. *Eraz. Dwor. B.* Męża jakiego bejana, Wyciągnie go na co chce hrubego kojana. *Jeż. Ek. F.* 3.

Deriv. beczeć, beknąć, bekać, bekowisko, bek, bekać się; odbeczeć, pobeczeć, zabeczeć.

BĘBEL, *vide* BĄBEL.

BĘBEN, bna, m. 1. *Boh.* buben; *Sorab. sup.* bubon; *Sorab. inf.* bubon, bugon; *Dalm.* buban, tamberlin; *Croat.* bubëny, bobèn; *Rag.* bubagn; *Bosn.* bubagn, tambrrilin; *Carn.* bôbn; *Vind.* boben, buban, drumla, bobenj, bobniza; *Ross.* бубенъ, барабанъ; (cf. *Lat.* bombus), *Eccl.* [въбьнъ 2.,] тумпанъ; *Hung.* dob (cf. Dobosz) = taraban, tołombas, die Trommel. W bębny bić. *Dwor. E.* 4. Bez tryumfu wjeżdżał; bębnów nie słychać było żadnych. *Birk. Zyg.* 32. Żona zła jest bębnem, który ustawicznie bije pobudkę. *Teat.* 49, *d.* 26. Zyszka skórę dawał na bęben. *Pot. Jow.* 89. Z bębnem i z muzyką prowadził go do grobu. *Gorn. Sen.* 332. (bijąc w bębny, mit Trommelschlag). *Prov.* Głośny bęben za górą, a kiedy do nas przyjdzie, alić jak pudełko. *Rys. Ad.* 15. Bęben w lesie coś wielkiego, Choć jak cebrzyk wielkość jego. *Cn. Ad.* 1055. (opodal większe się rzeczy wydają. W kącie byle światełko świeci. Więcej huku, niż puku. Wątku mało. Z wielkiej chmury mały deszcz. Nie tak straszny diabeł. Groß Spectakel, und nichts dahinter. Viel Geschrei, und wenig Wolle). Jak zając bębna, tak rad tego słucha. *Cn. Ad.* 295. (ucieka przed hałasem). Słuchają tego, jak zając bębna. *Tworz. Ok. D.* 1. (stronią od tego). *Prov. Slovac.* na zagače z bubni chodit, *agere palam*, na zające z bębnem chodzić; (ptaki płoszyć). §. 2. *Milit.* wolny bęben, wolny werbunek, freye Werbung. Gdy regimentom nie wyznaczano kantonów dla zaciągania rekrutów; zaczém wolny bęben pozwalamy w miastach. *Vol. Leg.* 8, 154. Trudność zawerbowania, kiedy wolny bęben zakazany. *Gaz. Nar.* 1, 381. §. 3. *Anatom.* bęben, bębenek w uchu, das Trommelfell im Ohre. Poprzek kanału słuchowego, jest cienka, suchawa, naciągniona błonka, bęben zwana, *tympanum Zool.* 50. *Kirch. Anat.* 85. §. 4. Bęben w młynie, der Drebling in der Mühle, *Schneid. Młyn.* 365. §. 5. *Artill.* Bęben, sito, nakryte drugim niby sitem, ale mającym dno skórzane, do przesiewania na mączkę różnych zapałów ogniowych. *Jak. Art.* 3, 286. das Pulversieb. §. 6. Tambur kobiecy do wyszywania, der Tambour zum Sticken. Mężnym zowiesz, którego się tknęły dziewczego ręce bębna? *Bardz. Tr.* 25. §. 7. Bęben, brzuch pękaty, ein dicker Bauch, ein Wamst. Pełny brzuch, bęben, *faliscus venter. Mącz.* §. Brzuchacz, ein Dickbauch. Bęben, brzuch, pijanica, utratny żarłok, strawca, *liguritor. Mącz.* §. Stara pani, staruszka, zadek, der Hintere. Weźmiesz w bęben, *vapulabis. Mącz.* §. Bęben, dziecko małe, grube, pękate, niezgrabne a głupie, bachur, ein kleiner, dicker, ungeschickter und dummer Junge, ein Balg. [z francusk. bambin = niemowlę 3]. *Ross.* дроченъ. Głupi bębnie, matka rzekła, abo ty nie widzisz, że... *Oss. Baj.* 2. Rózgą, rózgą te bębny. *Teat.* 18, *b.* 7. Dzieci niech zaprowadzą do oficyny; bo dziwnie nie lubię, że się te bębny włóczą koło mnie. *Teat.* 24, *b.* 24. Z temi bębny rodzice są nieszczęśliwi. *Jak. Baj.* 37. — §. 8. Bania, dzban, flacha, ein bauchiges Gefäß, eine Flasche. Noszą w rzemiennych bębnach do domu swojego tę wodę. *Paszk. Dz.* 76. Bęben u kosarzów, co weń pełno wody nalewają. *Rej. Zw.* 157, *b.* BĘBENEK, nka, m. 1. BĘBENECZEK, czka, m. 1, *dem.* — *Boh.* bubýnek; *Ross.* бубенчикъ; mały bęben, eine kleine Trommel, ein Trommelchen. Zabiegali mu z muzyką, bębenki mając i gęśle. *Birk. Chmiel. B.* 4. — *Fig.* chwała przy cnocie mieszka, i nie potrzebuje tego pospolitego bębenka, co się sławą nazywa. *Lub. Roz.* 242. (cf. Trąba). §. 2. Bębenek w uchu *vide* bęben w uchu, das Trommelfell. §. 3. Bębenek w pompie. *Hub. Wst.* 207, der Pumpenkolben. Stępel w pompie nasi rzemieślnicy bębenkiem zowią. *Os. Fiz.* 323. — §. 4. Naczynko baniaste, brzuchate, flaszka, ein kleines bauchiges Gefäß, eine bauchige kleine Flasche. *Lepista* niejaka flasza, albo bębeneczek. *Mącz.* — §. 5. Gatunek gołębi, die Trommeltaube; *Boh.* bubnawàk. Gołębie kruczki, noski, garłacze, bębenki etc. *Haur. Sk.* 127. — §. 6. *Fig. transl.* podbijać komu bębenka, na złe rzeczy mu serca dodawać. *Ern.* 194. poduszczać, podburzać, nadymać, aufhetzen, anregen, aufschwellen, aufblasen. *Rys. Ad.* 57. Szczęście bębenka podbija. *Bardz. Tr.* 252. Pienia lubieżne namiętnościom naszym bębenka podbijają. *Pilch. list.* 4, 100. *aliter* podbił jej bębenka, opłodził ją, brzuch jej zrobił. *Tr.* er hat sie geschwängert.

BĘBENNICA, BĘBENISTA, y, m. (*Boh.* bubenjk; *Vind.* bobnar, paukar, bobnjar, bobnizhar, drumlshloger; *Sorab. sup.* bubnik; *Croat.* bobnar, bubnyàr; *Slavon.* bubnjar, tambor; *Rag.* et *Bosn.* bubgnár; *Ross.* бубенщикъ, барабанщикъ, *Eccl.* тимпанница; *Hung.* dobos); = *Pol.* Dobosz, bijący w bęben, der Trommelschläger, Tambour. I mnie się też dostało tu ledz bębeniście, Com rozumniał na bębnach i kotłach bić czyście, Kiedy pioruny biją, lub kiedy grzmią nieba, Mniemam, że o mój bęben dochodzi potrzeba. *Gawin. epigr.* 393. Ubogiemu żałował, a bębennicom, skrzypkom, nierządnicom hojnie dawał. *W. Post. W.* 157. Ku trąbom bębennicy Polscy przybijali. *Rej. Zw.* 120. Jaki bębennica, taka i biesiada. *Rej. Wiz.* 99. (jaka muzyka, taka ochota). Niech nie kpi surmacz z bębenisty. *Dzwon. Stat. A.* 3. Panie Polaku, umiéj dobrze gadkę onę, Bębennicaś, staraj się u piszczka o

Radic.
b - bn
bn - bn
bm - b

żone. *Papr. Koł. D.* 2. *b.* (trzymaj się każdy swego). BĘBENNICA, y, f. 2. BĘBENNICZKA, i, f. 2. *dem. Boh.* bubenice; *Sorab. sup.* bubniczža; *Croat.* bubnyaricza; *Dalm.* bubanchiza; *Rag.* bubágneiza; *Eccl.* бубенница; kobieta w bęben bijąca, die Trommelschlägerinn. W pośrzodku szły panny bębennice. *Budn. Ps.* 68, 25. Młode bębenniczki. *Leop. Ps.* 67, 26. (panienki bijące w bębny. *Bibl. Gd.*). BĘBENNY, a, e, *Vind.* bobnizhni; *Ross.* бубенный, барабанный; od bębna, Trommel=; skóra bębenna.

Deriv. Bębnić, bębnąć, dobębnić, nabębnić, obębnić, pobębnić, podbębnić, przebębnić, przybębnić, rozbębnić, wbębnić, wybębnić, zabębnić, bębniasty.

*BEBIS *vide* Bastart.

BEBLIĆ, BEBLIĆ, *Act. Niedok.* bęble na wodzie robić, pleszczeć, *Gr.* παφλάζειν, Blasen auf dem Wasser machen, pantschen. Ryba beble, pluska ogonem. *Dudz.* 21. Toczyć co z bęblaniem. *Chodk. Kostk.* 34. §. Bęblić jaki płyn, mieszając kłócić, umrühren, aufrühren, mischen, so daß Blasen entstehen. Białków kilka wlej w doniczkę, a mieszaj i beblij, aż pięknie biało będzie. *Sien.* 620. (*vide* Babel). §. 2. *Transl.* niezrozumiale gadać, bełkotać, unverständlich reden, in den Bart reden, stammeln. *Tr.* (*Boh.* bublati, bublawati, *murmurare*). BEBŁEK, - bełka, m. 1. beblący w wodzie, ein Pantscher, Umrührer. §. 2. *Botan.* rodzaj rośliny, *peplis. Kluk. Dyk.* 2, 173. eine gewisse Pflanzengattung, Peplis.

Deriv. sub nom. babel.

BĘBNIĆ *Act. Niedok.* *Bębnąć, *Contin.* — (*Boh.* bubnowati, bubnowawam; *Vind.* bobnati, paukati, drumlati, *Carn.* bôbnam, bobnim; *Croat.* bobnati, bobnyati, (*Croat.* bubati = stukać, kołatać); *Dalm.* bubati; *Rag.* bûbati; (*Rag.* bùbnauti ò tlè, *allidere*); *Bosn.* bubati, bubnuti; *Sorab. sup.* bubnuyu; *Ross.* бубнить, забубнить, барабанить); = w bęben bić, die Trommel schlagen, trommeln. Ustawiczne tam bębnanie i trąbienie. *W. Post. W.* 131. Dzień święty obchodzą bębnaniem a marném próżnowaniem. *Rej. Apoc.* 11. mit Trommeln, Getrommel. Cała noc skakać, bębnać, piskać. *Rej. Zw.* 114. (w kotły bić, paufen, die Pauken schlagen). — §. Brząkać, Getöse machen. Piszczkowie i gędzcowie zawsze im bębnali. *Rej. Wiz.* 162. *b.* (*Rag.* buubgnák = brząkanie, bałuch, Getöse). §. *Transl.* gołąb bębni. *Dudz.* 21. die Trommeltaube trommelt. Szczury bębnią, biegają. *Mon.* 70, 175. (piszczą, die Ratzen pfeiffen). BĘBNIASTY, a, e, na kształt bębna odęty, nadęty, baniasty, trommelartig, wie eine Trommel, aufgeblasen, aufgeschwollen. Puchlina wietrzna i bębniasta. *Syr.* 465.

*BECHEREK, rka, m. 1. z Niem. mały kubek, das Becherchen. *Pocillum* kubeczek, kubeczek, Becherek. *Mącz.*

*BECHTAĆ, *BEKTAĆ, bekce, *Act. Nied.* (*vide* nabechtać) draźnić, jątrzyć, dopuszczać, zergen, necken, reitzen, aufhetzen. Sercéć jakie zwaśnienie przeciwko mnie bekce. *Morszt.* 323.

BECHTER, BECHTYR, a, m. 1. kiryś, der Küraß. Pierś bechterem *aegide*, szyszakiem głowę opatruje. *Żebr. Ow.* 139. Bechter nieprzywykły przybierze miękkim piersiom. *Tward. Wł.* 48. Stroi się ku bitwie, już na sobie ma łuski miedzianemi spięty bechter, *thorax. A. Kch. Wirg.* 320. Ku onemu dawnemu bechtyrowi przyobleczesz na się tę nieomylną zbroję Pańską. *Rej. Zw.* 268, *b.* Ozdobny bechter. *A. Kchan. Wirg.* 303. Rycerz wszystek w bechter potężny do nóg obleczony. *Kmit. Spit. B.* 4. Zdobycz pancerzów i bechterów. *Stryjk.* 760 *et* 714.

BECOWAĆ *ob.* Besować.

BECZEĆ, ał, y, *Act. Nied.* Beknąć *jednotl.* Bekać *Contin. Boh.* bečeti, bečjm, bečjwam, mečeti, mečjm; *Sorab. sup.* beczžu, meczžu; *Sorab. inf.* bažasch; *Vind.* bekat, vekat, bleketam, bellim, reshim; *Carn.* blekétâm, mêkètâm, *Graec.* βληχάομαι, *Hung.* bégetek, boegoek; *Slovac.* blečjm; *Croat.* beketati, bekechem, bekecktati, bechati, bechim, bleszti, buchim; *Bosn.* blejati, blesti, blekati; *Dalm.* blejati, blekati; *Rag.* blejati, blekati, bùcjati; *Ross.* блеять, заблеять; *Ital.* belare; *Lat.* balare; *Germ.* blöcken. Głos owczy be, bee, bek wydawać. *Balo.* bekam, jako owca wrzeszczę. *Mącz.* Owca, kozieł, cielę beka, beczy. *Dudz.* 21. (das Schaf und das Kalb blöckt, der Ziegenbock meckert). Bekające koźlątko. *Hrbst. Nauk. M.* 2, *b.* Beczenie, bek, *Croat.* bechanye, bekanye, beketánye; *Hung.* bégetes; *Slovac.* blečenj; *Vind.* bekanje; *Dalm.* blék, das Blöken, Geblöke. Beczenie kozie das Meckern, Gemeckere, (*Eccl.* et *Ross.* козлогласованіе). Zubr beczał. *Ban. J.* 2. (ryczał, er brüllte, blöckte; ryczenie wołowe, *Eccl.* воловый рыкъ, мычеrie, ревеніе). Jeleń beczy. *ib.* der Hirsch schreyet. (cf. Bekać się, bekowisko). Wrzeszczą, i miasto śpiewania, bekają. *Sekl.* 109. §. 2. Beczeć, płakać z rykiem, ryczeć płacząc; (*Carn.* vekam *clamo; Syr.* בכא pheka, *clamando flevit*). *Vind.* dreti se, derem; plärren, schreyen und weinen. Jak wszyscy beczeli, i ja musiałem płakać. *Przyb. Ab.* 108. Ledwie przygoda zakołace młotem W serce, aż zaraz upada, aż beczy. *Pot. Syl.* 2. *§. Beczenie w głowie, szum w głowie, w uszach, das Sausen im Kopfe. Gorczyca piszczenie i beczenie główne, uśmierza. *Cresc.* 243. §. Beczeć, narzekać boleśnie, ubolewać, schmerzlich klagen, klagend leiden, büßen. Kto za kogo ręczy, ten i beczy. *Oss. Str.* 7. (zapłaci z żalem, er wird blechen müssen). *§. Beczeć na co, wrzeszczeć, narzekać, über etwas schreyen, klagen. Nie dosyć ci było na ceremonie święte całą gębą beczeć? *Pimin. Kam.* 223.

BĘCZEĆ, ał, y, *Act. Niedok.* bęknąć *Instant.* (cf. Bąkać); *Boh.* bzuczeti, bzuczjm, bziti, bzým, wučeti, wucjm; *Slovac.* zwučjm; *Vind.* buzbati, buzhim; *Eccl.* бунчати; *Ross.* бучать, бурчать, жужжать; *Rag.* bucciti, bûcjati; *Sorab. inf.* barzasch (cf. *Hung.* bongás, *Lat.* bombus, *Gr.* βόμβειν, (*Bosn.* guditi); wydawać głos bąka, owadu, pszczoły, osy, komara i t. d. summen, sumsen. Mucha i pszczoła bęczy. *Spicz.* 153. Bąk bęczy. *Toł. Saut.* 89. Gdy już roje mają z ulów wylatać, tedy bęczą bardzo, jako gdy się wojsko rusza, trąbienie i szmer bywa. *Cresc.* 602. Osy bęczą mięższej, niźli pszczoły. *Sien.* 302. Muszka po powietrzu bęczy. *Toł. Saut.* 110. Chrapliwe bęczenie. *ib.* 109. (bęk, Summen, Sumsen, Gesumse). §. *Impropr.* Piszczałka różno bęczy. *Rej. Zw.* 16. Fletniczki piszczą, a puzany bęczą. *Rej. Wiz.* 25, *b.* Różno bęczą organy. *ib.* 119, *b.* Siedzi rumiany Bachus, i co słowo bęknie, Ledwo mu skoczny kałdun od śmiechu nie pęknie, *Nar. Dz.* 3, 32.

Deriv. sub. Nom. Bęk.

BECZKA, i, f. 2. *Boh.* bečka, prostice; *Croat.* bazhva,
bazva, bachva, preszèka, tùnk, ardov;
Radic: *Bosn.* baçva, ardov, hardov; *Dalm.* bacsva;
b – czk *Ross.* et *Eccl.* бочка, делва, (cf. *Gr.* βίκος,
b – k πίθος; *Ital.* botte; *Germ.* Bottich, Faß, Fasse);
b – chv *Vind.* kad, shirok shkaf, sod; *Sorab. sup.*
b – zv tuna; *Sorab. inf.* tunwej; *Germ.* die Tonne.
b – tch Beczka trzyma w sobie garcy Warszawskich 72. *Jak. Mat.* 1, 5. *Łesk.* 2, 26. Beczka piwa, garncy 72. *Herb. Stat.* 179. *Vol. leg.* 7, 551. Beczka zboża, 4 korce Krakowskie w strych. *Czack. Pr.* 289. Beczka Wileńska do wymierzania zboża strychowana, 72 garnców. *Vol. Leg.* 5, 532. Półbeczek, 36 garców *Łęsk.* 2, 26. Ćwierćbeczek, antał, garców 18. *ib.* Beczka złota Hollenderskiego, 100,000 talarów. *Wyrw. G.* 542. eine Tonne Goldes. *Pam.* 83, 57. §. *Phras. Proverb.* Cała beczka plew. *Cn. Ad.* 55. (torba wiatru, *munus vile, magni a dante aestimatum*). Próżną beczkę obracać, czas marnować, die Zeit unnütz verlieren. Jeżeli te prawidła kto zachowa, daremniem czasu nie strawił, pisząc je; jeśli nie, próżnąm beczkę obracał. *Kras. List.* 2, 125. W beczkę lać bez dna. *Petr. Et.* 11. (w sito, w rzeszoto, w przetak lać.) Gość bez rozmowy, tylko brzuchopas, za beczkę stoi. *Cn. Ad.* 265. Pełno Dyogienesów, nie w beczce, lecz z beczką. *Kras. W.* 52. (pełno żarłoków, opojów). Z inszéj beczki pocznijmy. *Cn. Ad.* 1351. (z inszego tonu, z inszego rozdziału; o inszej materyi; von einer andern Materie; von etwas andern). Wszystko darmo, insza się musi począć beczka, Do sztuk tu i fortelów ostatnia ucieczka, *Pot. Arg.* 333. (eine andre Manier). Owoż z dawnéj poczyna beczki. *Teat.* 42, *d. d.* – Brzmi głośno próżna beczka, a wiatr ją obali, Pełna stoi, choć milczy, chociaż się nie chwali. *Pot. Arg.* 617. Nigdy się prawy żołnierz sam nie chwali, Głęboka rzéka milczkiem zawsze płynie, Grzmi próżna beczka, gdy ją kto obali, Cicho się antał sprawuje przy winie. *Jabł. Buk. M.* 3, *b.* II. Beczka, ryba morska, *orca Linn.* der Butzkopf, Nordkaper, das Meerschwein, der Springwall. *Cn. Th.* 19. BECZKOWY, a, e, *Ross.* бочечный, od beczki, Tonnen=, klepki beczkowe, Faßdauben. Filozof beczkowy, Dyogien. *Zab.* 15, 37. BECZUŁKA, i, f. BECZUŁECZKA, i, f. 2. *dem.* – *Croat.* bachvicza, ardovich; *Bosn.* baçviça, ardoviça; *Ross.* боченокъ, боченочекъ, *Eccl.* делвица. das Tönnchen. BECZUŁKOWY, a, e, od beczułki, Tönnchen=, eine kleine Tonne anlangend, *Ross.* боченочный. BECZCZYSKO, a, n. 3. niekształtna brzydka beczka, eine häßliche ungeschlachte Tonne. *Ross.* бочище.

BEDA, BEDACY, BEDE, *vide* Być.

BEDELLUS *viede* Pedell, Sapient.

*BEDEW, ia, m. 1. *Rag.* bedev, *equus generosus*, rumak, ein edles Roß. Niechaj niewola na bedwiach albo i na dzianetach hardzie jedzie, zawsze niewolą będzie. *Orzech. Qu.* 128.

BEDŁA, BDŁA, y, f. 2. *Sorab. inf.* bödlo; *Lat.* boletus, der Schwamm, Erdschwamm, in der allgemeinsten Bedeutung. Bedły, *fungi*, są rośliny miękkie, prędko rosnące i ginące, nie mające innych części wzrostu, tylko trzon, kapelusz, niektóre i obrączkę; są skrytopłciowe. *Botan.* 167. (cf. Grzyb, gubka, hubka, gąbka). Bdły są jadowite i zimne. *Spicz.* 7, BEDŁEK, dłka, m. 1. BEDŁKA, i, f. 2. gatunek grzybów, pojedynczy gatunek bedł, eine einzelne Art Erdschwämme. Bedłka liściowa, *agaricus Linn.* der Blätterschwamm. *Kluk. Dyk.* 1, 13. Jelenia bedłka, gębka, jajka, jest bdła na łąkach rosnąca, *boletus cervi*, Hirschschwamm. *Syr.* 911. Bedłka chrząszcz, *agaricus lactifluus Linn.* pospolicie świniarka: *Jundz.* 555. Milchschwamm. Wchodzą w ten rodzaj: pieprznik, czartopłoch, muchomor, rydz, prochowka, wężówka, chrząszcz, pieczarka, gołąbek, hołubek, jelonek, opieńka, chrząstka, zielonka, mleczaj, syrojeżka, gąska, wełnianka, gnojnik. *Boh.* krzemenecz, waczsławky; *Vind.* gliva, goba, blagva, gobiza, gliviza, kugmak, kutmanka, mlezhniza; *Carn.* kupmàk, blagva, serènze. *Ill. barb.* ghgliva; *Slavon.* gljiva; *Rag.* pecjurak, pecjurka, klobucjaz; *Bosn.* ghrrigljak, pecjurka, ghgliva; *Ross.* волуй. валуй, валуіокъ, волнуха, волвянка, волжанка, поганышъ, дуплянка, обабка, скрипица, опенки. §. *Phras. Prov.* Trzeba znać rodzaj bedłek, kto chce grzyby zbierać. *Pot. Jow.* 11. Dziękuję za bedłek; mam doma dość rydzów. *Cn. Ad.* 225. *Falib. M.* (dajesz mi, czego mam nadto, i w lepszym gatunku). *Fig.* Pisze tam gdzieś Ozeasz, o czém księża wiedzą, Niechaj, pry, spowiednicy grzechy ludzkie jedzą, Gdy te bedłki niestrawne ta trawi drużyna, Dla żołądka trudno im bronić mamy wina. *Kchow. Fr.* 22. – §. 2. Bedłki, pleśń lub zgaga w gębie, *aphthae*, *Perz. Cyr.* 2, *rej.* die Schwämme im Munde, die Mundschwämme.

BEDLIWY, BADATLIWY, a, e, BEDLIWIE *adv.* ciekawie szperający, ciekawy, dworny; nachforschend, wißbegierig, neugierig. Kto ma dar wiary Ś. nie jest bedliwy. *Karnk. Ktch.* 11. O tajemnice wiary nie pytaj się bedliwie nazbyt. *ib.* 185.

BEDNAŘKA, i, f. 2. *Slovac.* bednárka; *Boh.* bednařka, bečwařka; żona bednarza lub bednarstwem się bawiąca kobieta, die Böttcherinn, Faßbinderinn; Oesterr. Binderinn. BEDNARSKI, a, ie, *Boh.* bečwařsty; *Ross.* бочарный, do bednarza należący, Böttcher=. Bednarska robota. *Sol. Arch.* 171. Statki bednarskie, faski, wiadra, szafliki, beczułki, kłody. *Kluk. Rośl.* 2, 159. Szlaga bednarska. *Zabł. Zbb.* 99. Bednarski nóż, (*Carn.* maklèza, *Vind.* obrozhnjak), Bednarski warsztat, *Ross.* бочарня. – BEDNARSTWO, a, n. 3. *Boh.* bečwarstwj, rzemiosło bednarskie, das Böttcherhandwerk, die Böttcherey. BEDNARZ, BĘDNARZ, a, m. 1.
Radic: *Slovac.* bednar; *Boh*, bednař, bečwař,
b – n – d – r postéhař; postjhař; *Sorab. sub.* bétnař,
b – – – nd – r wobiyiežeř; *Sorab. inf.* botkař; *Ross.*
b – – – tn – r бондаръ, бочаръ, обручникъ, делводѣля; *Hung.* bodnár, pintér, ká-
b – – – tk – r dár; *Croat.* pintar, bachvar, nabijach,
b – – – tch – r lagvàr, laguodel, lagvovezacz, szudàr;
b – – – tt – r *Rag.* bácvár; *Dal.* bachvar; *Bosn.* baçvar; *Ital.* bottaro (cf. beczka); *Vind.* pintàr, vesar, vesavez, sodar, sodovesar, shkafur; *Carn.* sodar; *Slavon.* sudar

(cf. sed.); Oberd. der Binder; Hochdeutsch: der Faßbinder, der Bötticher (cf. Pint); = rzemieślnik od naczyń obręcznych. Bednarzem być, bednarstwem się trudnić, *Ross.* бочарничать

BĘDZIE, BĘDZIEMY *vide* Być.

BĘGIEL, gla, m. 1. pracel, obarzanek. *Mącz.* der Bügel, Kringel, Bräßel.

*BEGINA, y, f. 2. *Ital.* beghino, *Gall.* beguin; *Angl.* biggin; Nieders. Begine, gatunek czepców kobiecych, eine Art Weiberhauben. Z koron beginami niewiasty zdobią głowy swoje. *Comp. Med.* 703.

BEJA *vide* Baja materya.

BEJAN *vide* Bean.

BEK, u, m. 1. beczenie, bekanie, wydawanie głosu be, bee, głos bydlęcy, osobliwie owczy; *Bosn.* blek; *Dal.* blék; *Croat.* bechanye; *Eccl.* бечение, баяніе, блеяніе, *Gr.* βληχή, (*v.* Beczeć), das Blöken, das Geblöke. Ozwał się bek barana. *Otw. Ow.* 200. Bek kozi. *N. Pam.* 22, 19. Coś na kształt zwierzęcego beku, wycia, ryku. *Kulig. Her.* 66. §. 2. Płacz z rykiem, Geplärre, Weinen mit Geschrey, lautes Weinen. Kupidyn w beki, krzyki, wrzeszczy, płacze. *Jabł. Ez.* 17. Oj tych to beków, skwirków i wzdychań w żałobie, A wszystko na mnie, przenieść nie mogę na sobie. *Przyb. Ab.* 132.

BĘK, u, m. 1, głos bąka, ptaka i owadu, toż jemu podobnych przewięzów, beczenie; das Summen, Sumsen, Gesumse.

BEKAĆ *vide* Beczeć. BEKAĆ się; *Recipr.* o jeleniach, pobiegać się, parzyć się, in der Brunst seyn (von den Hirschen). *Boh.* řjgi; *Vind.* turjati se, pojati se; *Carn.* bèsgetati, listiti.

BĘKARCI, ia, ie, do bękarta należący, den Bastard betreffend. Bękarcie dobra, bękartom należące. *Cn. Th.* 19. BĘKARCIĘ, cia, n. 3. *BĘŚ, ia, m. *zdrb.* z pogardą: bękart, syn lub córka nieprawego łoża, verächtlich: ein unehelíches Kind. (*ob.* Bękart). Domy Kapłańskie bękarcią pełne. *Sk. Dz.* 325. Urodziła mu bękarcięta, *Klon. Wor.* 59. *Zygr. Pap.* 332. Tu się każdy dowie, kto jako urodzony, Trzeście się będsiowie. *Pot. Pocz.* 79. - *Przen.* Chociaż i cudzéj pracy na pomoc zasiągnie, Przecież nic, krom podmiotnych bęsiów, nie wylągnie. *Zimor. Siel.* 212. (płody niedorzeczne, podrzutki). BĘKARCIEĆ, ciał, cieje, *nijk. niedkn.* zbękarcieć *dokn.* BASTARDZIEĆ, zbastardzieć, od rodu swego odstępować, wyrodzić się, odmienić się, ausarten, von der Art abweichen, aus der Art schlagen. Owce Hiszpańskie u nas zbasztardzonemi, i przekształconemi wcale zostają. *Wolszt.* 102. Zbękarciałe dyalekta zaraziły źrzódłowy język. *Czac. Pr.* 51. BĘKARCTWO, BĘKARSTWO, a, n. stan bękarta, dziecka nieprawego łoża, die Bastardschaft. Cztery gatunki bękarctwa. *Czac. Pr.* 1, 266. Zadał mu bękarstwo. *Hor. Sat.* 110. BĘKART, a, m. 1. BĘKARCIK, a, m. 1. *zdrb.* dziecię nieprawego łoża, dziecko miłości, pokrzywnik, ein uneheliches Kind, ein Bastard. Źrzódłosłów tego wyrazu trudno jest z pewnością naznaczyć. cf. *Adelung.* pod wyrazem, Bankart. *Sorab.* bankart; *Słow.* i *Cz.* pankhart, pankart; *Vind.* pankart: *Croat.* pankèrt, fachuk, fotiv; *Bosn.* kopile, spurian, mazga; *Rag.* kopile, kopilni sin; *Ross.* ублюдокъ, таймичищъ; *Eccl.* выблядокъ, блѧдородьнъ, любодѣничищъ. Starodawna przypowieść, zwłaszcza grając w karty, Że szczęście pospolicie chodzi za bękarty. *Pot. Pocz.* 568. Bękarci mają większe szczęście. *Mon.* 70, 290. - *Przen.* I dziś ojczyzna ma więcéj synów niż bękartów. *Pot. Arg.* 279. (więcéj gorliwych niż obojętnych obywateli). *ob.* Bękarcię. §. 2. Zwierzęta bękarty, t. j. z rodziców różnego gatunku, Bastard-Thiere. Kuśnierze nazywają pewien gatunek futra sobolego podlejszego bękartami, bękarcikami, t. j. z sobolów mieszańców, der Zobelpelz von Bastardzobeln. §. 3. Rzecz oddalająca się od swego rodzaju, odrodek, wyrodek, alles was aus der Art schlägt, ausartet. Bękart u drzewa, wilk, niepotrzebny wyrostek, ein Räuber an den Bäumen, ein unnützer Zweig. *Cresc.* 577. - Bękart jedwab', Florettseide, Flockseide. Pierwszy jedwab', który robaczki około domków swoich wiją, zowie się bękart, drugi przedni czerwiec. *Urzęd.* 383. Bękart w jedwabnych materyach, półjedwabie. *Cn. Th.* 19. Halbseidenzeug. BĘKARTKA, i, ż. córka nieprawego łoża, córka naturalna, eine natürliche, uneheliche Tochter, eine Bastardinn. *Glicz. Wych. B.* 5, c.

BEKAS, a, m. 1. BEKASIK, a, m. 1. *dem.* z Franc. *Sorab. inf.* bákut; *Slovac.* snep, sluka, girice, čwrčala; *Vind.* podlieska, podlisk, podliesk, kornbrat, dougoklunazh, podlieskezh, podlieskiza; *Carn.* klunazh; *Croat.* kosiza, szluka; *Slavon.* shljuka; *Rag.* volich, garmuscja; *Ger.* die Schnepfe, *scolopax gallinago Klein*; = ptak; większe nazywają funtowemi, mniejsze krzykami. *Zool.* 248. (Tu należą słomka, baranek, albo koziełek, krzyk). Bekas Kamczadalski, *Ross.* кулига. Bekas morski, eine Seeschnepfe, *Ross.* турухтанъ, §. 2. Bekas, miano psów legawych, wyżłów, ein Name der Hühnerhunde. §. 3. O człowieku, tłuścioch, pulchny, ein dickes, fettes Männchen. BEKASIĘ, ięcia, n. 3. pisklę bekasowe, das Junge der Schnepfen. BEKASIĄTKO, a, n. 3. *dem.* - BEKASOWY, a, e, od bekasów, Schnepfen=; Rodzaj bekasowy należy do rzędu bocianiego. *Zool.* 248.

BEKAWISKO, a, n. 3. *Boh.* řjge; *Vind.* turnjanje, pojanje, jelenski serbesh, jelenova poja; *Carn.* besgètanje, listenje; *Ross.* теча, течка; = *Pol.* bekanie się jelenie, rykowisko, die Hirschbrunst.

BEKIESZ, u, m. 1. *herb*, orle udo do kolana czarne; od kolana do pazurów złote. Z jednej strony księżyc, na dole gwiazda. Z Węgier. *Kurop.* 3, 5. ein Wappen. BEKIESZA, BEKIESA, y, f. 2. BEKIESZKA, i, f. 2. *dem.* Futro długie Węgierskim krojem, tak nazwane od półkownika Bekieszy, służącego w wojskach Stefana Batorego. *A. Czrtr. Mscr. Czack. Pr.* 218. ein Ungarischer Pelzoberrock. Siedzi on tam w bardzo przetartéj niegdyś karmazynowéj bekieszce. *Zab.* 13, 198. *ib.* 14, 252. §. Bekiesz przyjaciel króla Stefana, pochowany nad Wilnem R. 1580, na górze, nazwanéj ztąd górą Bekieszowa. *Boh. J. Zam.* 122. Der Berg des Bekiesch.

BEKNĄĆ *vide* Beczeć. BĘKNĄĆ *vide* Beczeć. BEKSZA, y, m. 2. płaciuch, co często beczy i płacze, ein Weiner, Plärrer der oft schreyt und weint. *Oss. Wyr.*

BEKWAREK, rka, m. 1. przezwisko sławnego muzyka Polskiego, der Name eines berühmten Polnischen Tonkünstlers. *Prov.* Nie każdy weźmie po Bekwarku lutnią. *Rys. Ad.* 45. (cf. Balcerek).

BELA, i, f. 2. *BELICA, y, f. 2. BELKA, i, f. 2. *dem.* - *Boh.* baljk, paljk; *Carn.* bâla, balla, *Ital.* et *Lat. med.* bala; *Angl.* bale, bail; *Dan.* ball; *Germ.* der Ballen, paka kupiecka towarów. *Dudz.* 33. bal, ein Ballen, ein Pack Waaren. *Ross.* кипа, кипка, тюкъ, вьюкъ (cf. Juki). Bela nankinu, 10 sztuk zawierająca, *Ross.* тюнъ. Bela sukna, ma w sobie postawów 20. *Chmiel.* 1, 161. ein Ballen Tuch. Balica płótna Kolińskiego ma w sobie sztuk 60. *Gast. Gor.* 111. Bela papieru, ma w sobie dziesięć ryz. *Solsk. G.* 3, 135. ryza liber 20. *Chmiel.* 1, 161. ein Ballen Papier. - §. *Allud.* (cf. bałwan). Na łóżko wwalił się jak bela. *Mon.* 70, 177. (jak kloc, pień). Szewc pijany jak bela. *Teat.* 22, *c.* 34, et 29, 4. Jak bela umoczony. *Wad. Dan.* 116. Pokazał się belą we dnie śpiącym, który dwa słońca w jedno oko zwije. *Wad. Dan.* 14.

BEŁCHLIWY *vide* Bełkotliwy.

BEŁCIK, a, m. 1. *dem. Nom.* bełt, ein kleiner Bolzen zur Armbrust. Kupid w jéj serce bełcik zażgniony kładąc, rozniecił słodkie płomienie. *Zab.* 10, 202. *Zabł.*

BELGICKIE prowincye, *Belgium*, *vide* Niderlandy.

BEŁGOTAĆ *vide* Bełkotać. BELGRAD *vide* Białogród.

BELICA *vide* Bela.

BELINA, y, f. 2. *herb*, trzy podkowy w trójkąt ułożone; we środku ich szpada rękojeścią do góry. Z Czech. *Kurop.* 3, 5. ein Wappen. Zowie się Belina, iż przy wielkim belu [t. j. bylu czyli badylu. 1] po którym się Ruś kryła, zbito ich. *Papr. Gn.* 604.

BELKA *viede* Bela *et* Balka.

BEŁKAĆ, ał, łcze, *Act. Nied. Ross.* болтать, nagłém ruszeniem płyn jaki macić, aufrühren, umrühren. Wiatry bełczące morze. *Hul. Ow.* 63.

**BEŁKOCYON, a, m. 1. żaba *πολύφωνος. Batrachom. Przyb.* Bullerfrosch.

BEŁKOTAĆ, BEŁGOTAĆ, BUŁKOTAĆ, ał, oce, *intransit. Niedok.* blekotać, glukać, *Boh.* blekotati, blekocý; *Vind.* bleketati (cf. *Gr. βληχάομαι, Germ.* blöken), schluttern, schlickern, butteln, bullern, bollern, kollern. Flaszka niedolana bełgoce, bełkoce, gluka. *Dudz.* 20. Depce zbroczoną ziemię, gdzie pod nogami krew ludzka bełkoce. *Stas. Num.* 1, 210. Gdy już wrzód zebrał, i że dotykając się go, bułkoce, tedy go przeciąć. *Perz. Lek.* 279. Płomień w piecu pałający bełkoce. *Cresc.* 599. §. 2. Jąkać, momotać, glegotać, klekotać, stammeln, stottern, lallen; (*Boh.* breptati; *Croat.* bekati, berbotati; *Dal.* barboteti; *Ros.* алалакать, лепетать; *Bosn.* blabositi; *Vind.* kleklati, jezati, *Eccl.* блекотати; *Carn.* bavkati). Zająkliwy momoce, bełkoce. *Dudz.* 21. Zdrętwiały jéj język bełkoce, nic wymówić nie mogąc. *Stas. Num.* 2, 27. Dziady po bezzębnych dziąsłach językiem bełkocą. *Hor. Sat.* 206. Co mu kolwiek fala ufolguje, Halcyone i w wodzie bełkocąc mianuje, *ipsis immurmurat undis. Żebr. Ow.* 285. - §. *Transit.* bełkotać co, etwas hervorstammeln. Zarzuca swój ojczysty język, a bełkoce coś językiem obcym. *Mon.* 65. 454. Bez przestanku jedno bełkoce. *Gil. Post.* 99, *b.* §. 3. Zrzędzić z gniewem, nie wymawiać dobrze od gniewu. *Oss. Wyr.* keifen, belfern, schelten. BEŁKOTANIE, ia, n. 3. 1. BEŁKOT, u, m. 1. das Bollern, Kollern. Z Etny słyszeć wrzące bełkoty i straszliwe gromy po obłokach. *Tward. Wł.* 126. 2. BEŁKOT, BEŁKOTACZ, a, m. 1. człowiek bełkocący, blekot. *Ross.* болтунъ, лепетунъ; *Vind.* keklazh, keklauz; *Croat.* tlápa, klafûra, bekavecz; *Dal.* szpěrdalo, govorko, *Bosn.* tepauaç, tepallo, ein Bullerer, Stotterer, Belferer (cf. klekot); *fem.* BEŁKOTKA, i, 2. *Ross.* лепетунья. Ogar bełkot knieję napełnia łoskotem. *Pot. Jow.* 105. BEŁKOTLIWY, a, e, BEŁCHLIWY *Ross.* болтливый, *Boh.* et *Slov.* breptavý, bełkocący, glukający, bollernd, bullernd, kollernd. Brnie przez Flegeton warem bełkotliwy. *Mon.* 71, 228. - *Fig.* Dziecię, iż młode jest i bełchliwe, porządnie a statecznie się uczyć nie może. *Glicz. Wych. J.* 6. (szumne fiu fiu, w głowie). BEŁKOTLIWOŚĆ, ści, ż. *Ross.* болтливость, bullerndes Wesen.

BELKOWANIE *vide* Balkowanie.

BELLONA, y, ż. bogini wojny; *Carn.* Tôrka (cf. Mars *Carn.* Tor, cf. Wtorek). BELLOWARDA *vide* Beluwarda.

1. BEŁT, u, m. 1, Bełcik *dem.* qu. v. *Sax. Inf.* Bolte, *Holl.* bout, (*Carn.* bavta, wavta = palica); *Vind.* polzhez, streliza, shpizostrela; *Lat. med.* bella, bolta; *Gr. βέλος; Angl.* bolt; *Ital.* bolzone; *Ger.* der Bolzen, der Pfeil. Bełt albo strzała. *Biel. Kr.* 187; - strzała, trzy łockie długa. *Dudz.* 33. (cf. Włócznia). Mars ciska bełt śmiercionośny. *Zab.* 13, 165. *Pias.* Bełt leci prędko, z cienkiej wypchniony cięciwy. *P. Kch. Orl.* 1, 252. *Herald.* Bełty, herb, strzały trzy z piórami bez żelezców, w gwiazdę ułożone. *Kurop.* 111, 6. ein Wappen.

2. BEŁT, u, m. 1. przesmyk morski, cieśnina morska, der Belt, die Meerenge. Mały bełt między Fionią i Jutlandyą; wielki między Fionią a Zelandyą. *Wyrw.* 544.

BEŁTA *vide* Bałta.

*BELUARDA, *BELLUWARDA, *BELLOWARDA, y, ż. [z włosk. beluarda 3.] narożnik obronny, baszta, eine Bastey. Już był jednéj dostał belluardy, Już z wielkiéj części wałów wyparował Sardy. *Pot. Arg.* 294. Murów tych belluardy cztery pilnują. *Tward. W. D.* 52. Na dźwięk trąby, pysznego Jerycha bellowardy upadły. *Psalmod.* 105.

BELWEDER, u, m. 1. z Włosk. piękny widok, t. j. miejsce, zkąd piękny widok. Wiele miejsc szczególnie z takiego powodu nosi nazwisko Belwederu; ein Belvedere, Ort mit einer schönen Aussicht. Belweder, wdzięczne piękne spojrzenie znaczy. *Pot. Jow.* 28. *Botan.* Belweder ziele, *v.* Len matki bożej, Unsrer Frauen Flachs. *Syr.* 595. Belweder, ziele drugie, *Petilium Plin. H. N.* 21. 8. eine Art wilder Rosen.

BELZEBUB, BEELZEBUB *vide* Bies, Czart, Dyabeł, Wróg, Szatan.

BEN, u, m. 1. ziele, *Lat.* been rubrum, Valeriana rubra, p. baldryan czerwony, kozłek czerwony, rother Baldrian. *Urzęd.* 5.

BENEDYKCYA, yi, ż. z Łac. uroczyste błogosławienie komu,

poświecenie, die Segnung, Einsegnung. Benedykcya najświetszego sakramentu, konsekracya, w ofierze mszy świetej słowa sakramentalne. *Kras. Zb.* 1, 214.

BEŇEDYKT, a, m. 1. (*ob.* Bieniasz). BENEDYŚ, ia, m. 1. *zdrobn.* imie mezkie, znaczace błogosławionego. *Sk. Żyw.* 1, 179. Ociec Benedysia kocha. *Boh. Kom.* 1, 378. §. *Botan.* Benedykt, ziele, *Carn.* shegnan koren, *Lat.* Geum *Linn. Syr.* 266, Benedictenkraut, Benedictenwurz. *ob.* Kuklik. BENEDYKTYN, a, m. 1. zakonnik zakonu Ś. Benedykta. *Kras. Zb.* 1, 154. *Sk. Dz.* 609. *Teof. Zw. B.* 4. BENEDYKTYNKA, i, ż. zakonnica tego zakonu, die Benedictinerinn, Benedictinernonne. BENEDYKTYŃSKI, a, ie, tyczący się Benedyktynów, Benedictiner-, n. p. klasztor, zakon benedyktyński.

BENEFICYANT, a, m. 1. dobrodziejstwa odbierający, der von einem Wohlthaten empfängt. Beneficyant czyj. *Cn. Th.* Client. BENEFICYARZ, a, m. 1. Kapelan, der Kapellan. *Tr.* BENEFICYARYUSZ, a, m. 1. beneficium posiadający, ein Pfründner, der eine Pfründe, oder ein geistliches Beneficium hat. *Tr.* BENEFICYUM *nieodm.* n. godność kościelna z dochodem, abo dochód z dóbr kościelnych. *Cn. Th.* die Pfründe. (*Vind.* oshpendastvu). Beneficya abo ziemskie dobra kościelne, które dożywotnie księżom się dają. *Sk. Dz.* 463. Beneficya kościelne, kanonie, probostwa. *Birk. Sk. B.* 4. (cf. Chléb duchowny, prebenda, probostwo, plebania, kanonia.)

*BENGIEL, gla, m. 1. kij, palica, *Ger.* der Bängel, der Knüttel. (cf. *Svec.* banka = bić) *Sparus* chłopska broń, krzywa broń, maczuga, bengel niektórzy zowią. *Macz.*

BENZOIN, u, m. 1. (*Ross.* росной ладанъ), *Gall.* benjouin; *Ital.* belzoino; *Angl.* benjamin; – drzewo gatunku wawrzyńcowego Amerykańskie, tudzież żywica z niego; *laurus Benzoin. Linn.* Benzoe.

BER, bru, m. 1. *Boh.* ber; *Carn. Bosn. Rag.* bar; *Croat.* bár, përchin; *Ross.* боръ; (cf. *Hebr.* בר, *Lat.* far); *Sorab.* 1. héyduseh; *panicum Linn.* der Fench, Fuchsschwanz, die Fenchelhirse, poniekąd gatunek prosa podłego. Ze bru robi się kasza, jak z prosa. *Kluk. Rośl.* 3, 142. *Cresc.* 184. (*Boh. Prov.* lepssj proso, niž ber). §. Myszy ber, ziele, *Phalaris*, Canariengras. *Syr.* 813. (*ob.* Browy).

BERA, y, ż. z Franc. beurre (masło), die Butterbirne, gruszka ztąd nazwana, że się w ustach jak masło rozpływa. *Kluk. Rośl.* 1, 138.

*BERAREK, rka, m. 1. może z Niem. der Bohrer, u górników Böhrer, świder. – Przewiercieć drzewo berarkiem aż do rdzenia. *Cresc.* 130. (cf. Berować.)

BERBERYS, u, m. 1. krzewina, *ob.* Włoska kalina; *Kluk. Rośl.* 1, 151. Berberis, Saurach. *Ross.* барбарисъ, кислица; *Boh.* dráč, drisstal; *Carn.* zheshmin; *Slav.* oskorusha. BERBERYSOWY, a, e, tyczący się berberysu, *Ross.* барбарисовый, барбарисный; *Boh.* dračowý, dřistalowý; *Carn.* zheshminov; Berberis-, von Berberis. Berberysowe drzewo. *Kluk. Rośl.* 2, 54. *Ross.* барбарисникъ. Berberysowe krzewiny, *Carn.* zheshminje, *berberetum.*

*BERDEBUSKA, i, ż. arkabuz, pukawka, *sclopus Urs. Gr.* 326. eine Knallbüchse, ein Schießgewehr.

BERDYSZ *vide* Bardysz.

BEREK, a, m. 1. imie żydowskie *Baruch*, ein Judenname. Bogaty jesteś jak Berek. *Boh. Teat.* 28, *b.* 127. (cf. Job, cf. bankier).

BEREZYNA, y, ż. rzéka w Litwie. *Wyrw.* 20. ein Fluß in Litthauen. (cf. Brzezina, Brzoza).

BERGAMOTA, BERGAMUTA, PERGAMOTA, y, ż. BERGAMOTKA, i, ż. *zdrobn.* gatunek gruszek, z Włosk. lub Franc. die Bergamotte, eine Birn. Gruszka smaku przewybornego, zapachu wdzięcznego, gatunek ich jeden bugi zowią. *Ład. H. N.* 8. Wonne bargamuty. *Zab.* 16, 326.

BERGRYN, u, m. 1. farba, z Niem. das Berggrün; *Carn.* pêgrin; *Ross.* зелень горная, zieleń górna, *ochra Veneris*: sam przez się dosyć cudny, a przydawszy gumi, będzie jasno zielony. *Haur. Ek.* 336.

BERLACZ, a, m. 1. trzewik zimowy futrem podszyty, z Niem. die Bärlatsche. Berlacze zgubiłem. *Teat.* 19, 9.

BERLIN, u, m. 1. stolica Brandeburgii, Berlin. *Sorab.* 2. Barlin. BERLIŃCZYK, a, m. 1. z Berlina rodowity, der Berliner. BERLINKA, i, ż. z Berlina rodowita, die Berlinerinn. §. Pojazd w Berlinie zrobiony, ein Berliner Wagen, eine Berline. Berlinkę moję potłuczono, poszarpano. *Teat.* 43, *c.* 108. *Wyb.* BERLIŃSKI, a, ie, z Berlina, tyczący się Berlina, *Boh.* Berljnský, *Ger.* Berlinisch, Berliner. Gazeta Berlińska.

BERŁO, a, n. 3. *Boh.* berla, berlička; *Vind.* berla, bergla, laska, drąg, ein Stock, eine Stange. 1. Narzędzie myśliwcze, drąg myśliwczy, die Vogelstange. Berło pod ptaka, laska długa z krzyżem albo poprzeczką. *Chmiel.* 1, 80. Na berło przez gwizdanie jastrząb' oswojony się wabi. *Kluk. Zw.* 1, 208. Zdziczałego jastrzębia któż na berło zwabi? *Zabł.* 14, 25. *Nagł.* – §. 2. Znak władzy najwyższéj, das Scepter; *Sorab.* 1. czepter; *Ross.* скипетръ, жезлъ; *Vind.* szeptor, kralova paliza, shibika; *Bosn.* scibika kragljeva; *Croat.* kralyevzki bat, kralyevzka sibika; *Hung.* kiralyi páltza; *Rag.* scìbika; *Boh.* žezlo, žežlo. Sceptrum albo berło. *Groch. W.* 193. *Baz. Hist.* 163. *Kras. Zb.* 2, 478. Neptun berłem trójzębnem w ziemię uderzył. *Otw. Ow.* 218. §. 3 *tr.* berło panowanie, władza, państwo, Scepter, Herrschaft, Hoheit. Wyspa ta jest pod berłem króla Hiszpańskiego. *Birk. Gł. K.* 54. Sami siebie niegodnemi berła sądzili. *Psalmod.* 27. §. 4. *Botan.* berło, ziele, gatunek gnidoszu, *Pedicularis sceptrum*, *Kluk. Dyk.* 2, 172. Läusewurz, Rödelkraut. **BERŁOWŁADNY, a, e, berłem władający, panujący, samowładny, Scepterführend. *Mon.* 75, 593. **BERŁOWŁADZCA, y, m. 2. który berłem władnie, samowładzca, *Ross.* скипетродержецъ, скипетроносецъ, der Scepterführer. Jeżeli w berłowładzcy niedołężna dusza, Lud cały pospolicie jest bez geniusza. *Zab.* 15, 76. *ib.* 5, 125. BERŁOWŁADZTWO, a, n. 3. władanie berłem, panowanie, samowładztwo, *Ross.* скипетродержание, die Scepterführung, Herrschaft.

BERMA, y, ż. ścieżka pod wałem po nad fossą, z Franc. berme, (cf. Niem. Bräme), die Berme, ein schmaler Gang am Fuße des Walles unten am Graben. (*ob.* Ganek). *Jak. Art.* 3, 286. W szańcach polowych berma, miejsce między brzegiem rowu i jego przedpierśniem. *Łęsk.* 2, 220.

BERN, u, m. 1. *Boh.* Berna, Berny, miasto i kanton Szwajcarski, Bern in der Schweiß. *BERNA, y, ż. źle zamiast Brün, Bryn, miasto stołeczne Morawskie, Brünn in Mähren.

BERNARD, a, m. 1. imię męzkie, Biernat, Bernhard. *Kucz. Kat.* 2, 570. *Dudz.* 17. *BERNARDYN, *BARNARDYN, a, m. 1. zakonnik reguły Ś. Franciszka, der Bernhardiner, eine Art Franziskaner, der Minorit. Franciszkanie reformowani od Ś. Bernarda z Senny, od niego Bernardynami nazwani. *Sk. Żyw.* 2, 284 *et* 1, 319. *Teof. Zw. B.* 4. (cf. Obserwant). Więcéj potrzeba ludzi rycerskich, a niźli barnardynów. *Rej. Zw.* 35. *b.* Nie trzeba barnardyna na spowiedź, snadnie pijany wszystko wypowie. *ib.* 62. (cf. plecie jak na mękach). §. 2. *Botan.* Bernardyn, Bernardynek, ziele mordownik, tojad, czarnobyl, Turecki czubek, oset Włoski. *Chmiel.* 1, 646. *Jundz.* 268. *carduus benedictus. Kluk. Rośl.* 2, 209. gesegnete Distel, *Ross.* мордовникъ, преградъ, прострѣльная трава. BERNARDYNKA, i, ż. zakonnica reguły reformowanéj Ś. Franciszka, die Bernhardinernonne. Bernardynką zostać z rozpaczy. *Niemc. P. P.* BERNARDYŃSKI, a, ie, tyczący się Bernardynów, Bernhardiner=. Bernardyńskiéj on natury, pieniędzy cierpieć nie może. *Teat.* 22, 94. *Barnardyńska postawa; ale wilcze serce. *Rej. Wiz.* 77. (z wierzchu biały, wewnątrz czarny; postać jak u proroka, hajduckie sumnienie).

*BEROWAĆ, ał, uje, *czyn. niedok.* świdrzyć, z Niem. bohren, (*v.* Berarek). Gdy beczka wina ma być otworzona, albo berowana; trzeba wiedzieć, iż wino w pośrzodku najlepsze jest. *Cresc.* 345.

BERSANA *ob.* Barwena.

BERSZTEN, *herb.* kółka płużne; z Niemiec. *Kurop.* 3, 6. ein Wappen.

BERTRAM, u, m. 1. ziele, z Grecko-Niem. der Bertram ein Kraut, *Anthemis pyrethrum. Linn.* gatunek rumianu. *Kluk. Dyk.* 1, 41.

BERYL, u, m. 1. z Greck. klejnot, akwamaryn, do koloru morskiéj wody podobny. *Kluk. Kop.* 2, 43. der Beryll, ein Edelstein. *Odym. Św. B. b.* 2, *b.* BERYLOWY, a, e, tyczący się berylu, Beryll=, von Beryll.

BERZANA, BERZANKA *ob.* Barwena.

BERŻERKA, i, ż. z Francuzkiego bergere, gatunek krzeseł, eine Art Lehnstühle. Gabinet woskowana posadzkę mający, berżerki, szeslongi, i t. d. *Xiądz.* 21. Hrabina siada na berżerkę. *Teat.* 20, *b.* 49.

*BES *BEZ,- *ob.* Bez, Bez.-

BEŚ, *ob.* Bękart.

BEŚCIAD, BIEŚCIAD, BESKID, BESZKID, BIESZCZAD, u, m. 1, część gór Karpackich, dawniéj rozbójstwem sławna, przytułek łotrów; ein Theil des Carpathischen Gebirges, durch Räuberey berühmt. [Górale karpaccy zowią bór na górze beskidem, bieszczadem.. Por. *Svec.* beskyd-da= zasłona. 2.] *Krom.* 1. *Ład. H. N.* 43. *Dudz.* 33. Abo to tu Mospanie pod Bieszczadem, Takli się to rozbijać godzi bez sromoty! *Pot. Jow.* 110. Tedy już w mieście gorzéj będziem żyli, Niż na Krępaku albo na Bieszczedzie! *Zab.* 15, 245. Leda gnojek śrzód miasta pastwi się nad żydem, I tak im miejski rynek stanie się beskidem. *Pot. Zac.* 96. Nie wie, czy w raju, czy jest na beskidzie. *Pot. Syl.* 478. (hultaj między swemi). *Prov.* Bywały; był trzykroć na beskicie, a czwarty raz na Krępaku zbijał. *Rys Ad.* 4. (zawsze w złem towarzystwie, zawsze zbrodzień.) BEŚCIADZKI, BIESZCZADZKI, a, ie, tyczący się Beściadu, Beschciadisch. Góry Bieszczadzkie są te: Modra, Turza i Wapienna; stykają się z Karpackiemi i ciągną ku Rusi Czerwonéj. *Ład. H. N.* 44. *Syr.* 637.

BESOWAĆ, ał, uje, *Act. Nied.* ecować, z Niem. beitzen; *Sorab.* 2. bejzowasch; *Vind.* pesati, (smehkuvati, obmehkuvati). Osobliwie o stolarskich robotach, besonders vom Beitzen der Tischler. Besowanie albo napuszczanie drzewa, którego stolarze zwykli używać. *Śleszk. Ped.* 306. Napuszczanie kości, drzewa i kamieni rozmaitemi farbami, rzemieślnicy besowaniem zowią. *ib.* 306. *et* 586. Stolarze olszynę farbują albo besują czarno, i udają za heban. *Kluk. Rośl.* 2, 30.

*BESPIECZNY *ob.* Bezpieczny. *BESPRAWIE *ob.* Bezprawie. BESSERMIAŃSKI *ob.* Bisurmański, BESSERUNK *ob.* Bassarunk.

BESTLIWY, a, e, bestyalski, na kształt dzikich bestyj, zwierzęcy, dziki, niepowściągliwy; bestialisch, viehisch, wild. Ludzie bestliwych namiętności niewolnicy. *Modrz. Baz.* 390. Oczy od wejrzenia bestliwego mieć powściągliwe. *Gorn. Dw.* 269. - BESTLIWOŚĆ, ści, ż. bestyalność, bestyalstwo, dzikość, niepowściągliwość; die Viehheit, Rohheit, Wildheit; *Ross.* свирѣпость, свирѣпство, звѣронравие. Zwierzęta trzeba zwyczaić, aby płoche nie były, ale się dały imować bez bestliwości. *Cresc.* 517. *Modrz. Baz.* 452. - BESTWIĆ *czyn. niedok.* zbestwić, rozbestwić *dok.* do srogości i dzikości bestyalskiéj pobudzać, rozjuszać, rozhukać; *Eccl.* озвѣрити, звѣрю; *Ross.* бѣсить, взбѣсить; *Boh.* et *Slov.* zdiwociti; *Ger.* viehisch, wild, roh, frech machen, äußerst aufbringen, reitzen; *phys.* et *moral.* Lat. *efferare.* Konia płochego nie draźnić, by zbestwiony gniewem, ku urazowi nie przyszedł. *Cresc.* 518. Jeszcze przyszczuwaniem psy bestwi łakome. *Otw. Ow.* 112. Zbytecznem napojeniem zbestwieni. 1. *Leop.* 3. *Mach.* 5. Król tak dalece Litwę rozbestwił, że już na jego władzę upornie bije. *Krom.* 624. (*audaces* ect). Cierpliwością jego zbestwiony nieprzyjaciel, większéj nabrał śmiałości. *Krom.* 128. *Recipr. Pass.* Bestwić się= BESTWIEĆ, dziczeć, srożeć, wściekać się; *Ross.* звѣрствовать, свирѣпствовать, свирѣпѣть, возсвирѣпѣть; *Sorab.* 1. zwoboczu szo; *Boh.* zdiwočeti; *Vind.* poshivinzhati se, vdiujati se, sdiutati se; *Rag.* uzbiestiti se, uzvjériti se; *Croat.* ferczati, lyutitisze; viehisch, wild, roh, aufgebracht werden. Szkoda się bestwić i ognia poddymać. *Pot. Syl.* 402. I rozumna dusza, gdy się zbestwi, nie pytaj o cnoty. *Bach. Epikt. A.* 1. - Co masz, od Bogaś wziął, czemuż się bestwisz; *cur insolescis? Zygr. Gon.* 76. *§. Kaim, iż nierządnym człowiekiem był, z cnoty się zbestwiwszy, nic mu dobrego z oczu niepatrzało. *Glicz. Wych. E.* 2. (z drogi cnoty ku bestliwości wyboczywszy). §. 2. Osobliwie bestwić co do cielesności, jurność podżegać, podniecać; viehisch, geil machen,

wollüstig machen, zu viehischer Wollust reitzen. Nie jedz wiele, abyś ciała swego nie zbestwił. *Sk. Żyw.* 1, 311. Nagą jego zbestwiona gładkością, Srogą się zapaliła ku niemu miłością. *Otw. Ow.* 155. Przyrodzona pożądliwość do wszeteczeństwa, ciało bestwi ku rozkoszy sprośnéj, *corpus titillat. Zygr. Gon.* 95. – *Recipr.* bestwić się, mieć się do spraw bestyalskich, sprośnych, *lascivire. Cn. Th.* 20. geil werden, geil seyn, in der Brunst seyn, brünstig seyn. O krowach i psach, biegać się, pobiegać się; *Boh.* běhati se; *Ger.* stieren, läufig seyn; (*Croat.* tirati se, goniti se); o świniach: kiernozić, krzekać; *Boh.* baukati se; *Carn.* pojati sê; *Ger.* ranzen; o kotach: *Carn.* shtramlati; o kozłach: *Carn.* merkati; o koniach: *Croat.* hinczatisze *equire*). O jeleniach *obacz.* Bekowisko, Rykowisko.

BESTYA, yi, *ż.* z Łac. nieme zwierzę; *Dal.* bestia; *Hung.* bestia; *Boh.* zw'eř ljta, howado; *Sorab.* 2. žiwina; *Slav.* xivina; *Croat.* sivinche; *Bosn.* sgivina; *Carn.* svérina, shivâl; *Vind.* beſhtia, sverjazhina, divja svir, shivina, shivalu, shival, shivenina; *Ross.* животина, животинка; (cf. żywocina), *animal*; ein unvernünftiges Thier. Bestyje ziemne. 1. *Leop. Gen.* 1. (zwierzęta ziemne 3. *Leop.*) Kłaniali się obrazowi bestyi. 3. *Leop. Apoc.* 13, 15. Małe bestye, owe komory, wojsko rozpędziły. *Sk. Dz.* 213. Obchodzi się z ludźmi, jak z nierozumnemi bestyami. *Zab.* 16, 10. §. Osobliwie bestya, zwierz dziki, srogi, eine Bestie, ein wildes grausames Thier. Cielec morski, bestya ogromna i straszna. *Otw. Ow.* 632. Żyją jak nieunoszone bestye. *Petr. Et.* 73. – §. Przystosowanie do ludzi. Kaligula, jako bestya żył i zginął. *Sk. Dz.* 67. Mówiąc, że z bestyami miał wojnę, rozumie ludzi przez bestye. *Sk. Dz.* 39. §. Ztąd wyraz szkalowania; als Scheltwort: Bestie! Nie pójdziesz mi ztąd, bestyo niegodziwa. *Teat.* 55, *b.* 17. Cóż to za głupia bestya z niego! *ib.* 36, 86. – *W rodzaju męzkim:* Pokażę ja temu bestyi. *Teat.* 30, 56. – *BESTYALNIK, a, m. 1. z bestyami się potykający na widokach, *bestiarius. Cn. Th.* zapaśnik, wysiekacz, der Thierkämpfer. BESTYALNY, a, e, BESTYALSKI, a, ie, bestyi się tyczący, do bestyi należący, sposobem bestyi, dziki, srogi, sprośny; *Croat.* bestinszki; *Vind.* shivinski, shivalski, sverinski, sverski, diuji, sverjaſhki; *Carn.* shivinske; *Sorab.* 1. dźiwohzw'eračže; *Bosn.* sgivinski; *Ross.* звѣрскій, свирѣпый, свирѣпъ, свирѣповатый, звѣронравный, звѣрообразный, (*ob.* Zwierzęcy); Thier-, thierisch, viehisch, bestialisch. Widoki szermierskie i bestyalskie. *Sk. Dz.* 45. (Thiergefechte). Bestyalska rzecz, i to podlejszych tylko bestyj, gryźć i szarpać, co ma pod nogami. *Pilch. Sen.* 21. Minotaur był bestyalskiego przyrodzenia, przetoż mięsem człowieczém żył. *Otw. Ow.* 307. Czarci bestyalskiemi ryki dom napełnili. *Sk. Dz.* 535. Ludzie ci bestyalni w nierządzie żyją. *Petr. Ek.* 55. Bestyalskie sprośne wszeteczności. *Paszk. Dz.* 60. Plugawe i bestyalskie obyczaje, pełne nieludzkości i okrucieństwa. *Sk. Dz.* 861. Okrucieństwo bestyalskie. *ib.* 705. – *Przysłowek* Bestyalsko, po bestyalsku, bestyalnie, po bestyalnemu, *Ross.* звѣрски, auf eine bestialische, viehische Art. Z poddanemi nie po ludzku, ale prawie po bestyalsku obchodzą się. *Haur. Sk.* 314. BESTYALSTWO, a, n. 3. bestliwość, postępowanie bestyalskie, dzikość, zwierzęcość. *Bosn.* zvierstvo, sgivinstvo; *Boh.* howadstwj, howadnost; *Carn.* sverijazhenost; *Eccl.* et *Ross.* звѣрьство, сверѣпость, свирѣпость, сверѣпьство, звѣронравіе, звѣрообразіе; Viehheit, Wildheit, Rohheit, bestialisches Wesen. Mieszkańcy téj wyspy pełni nikczemności i bestyalstwa. *Botr.* 244. *Kłok. Turk.* 172. BESTYJKA, i, *ż. zdrobn.* 1. BESTYJECZKA, i, *ż. zdrobn.* 2. mała bestya, zwierzątko; *Vind.* shivinzhe, shivalze; eine kleine Bestie, ein Thierchen. Zawsze wprzód biegła suczka; trzeba było być wszędzie bestyjce. *Zab.* 9, 275. – *Żartem:* Głowę suszę, jak się dorwać holendrów (dukatów), tych bestyjków. (bestyjek). *Teat.* 43, 19, *c. Wyb.* Dziewczęta się hurmem do niego zbiegały; bo te bestyjki diabelnie złoto lubią. *ib.* 55, *b.* 14. Bardzo mi się chciało ucałować tę bestyjeczkę. *Teat.* 28, 87. – BESTYJNY, a, e, do bestyi należący, Thier-. Dała ducha obrazowi bestyi, żeby też i on obraz bestyjny mówił, aby każdy dał chwałę obrazowi bestyjnemu. 1. *Leop. Apoc.* 13, 15. BESTYJSTWO, a, n. 3. bestye, kupa bestyj, ein Haufen Bestien. Nastrzelał tego i nasiekł bestyjstwa. *Jabł. Buk. S.* 3. *b.* (o Tatarach).

BESZERUNK *ob.* Baszarunek.

BESZTAĆ *czyn. nied.* zbesztać, wybesztać *dok.* bestyą nazywać, łajać obelżywie; eine Bestie schelten, schimpfen, lästern. Łżył, łajał, beształ. *Chrośc. Fars.* 97. Lud okrutnie go beształ w swéj mowie. *ib.* 56. Służących nie mamy ustawicznie prześladować, besztać, strofować. *Zab.* 16, 35. BESZTANIE, ia, n. BESZTA, y, *ż.* łajanie obelżywe, Schmähtrede. Nie mów królowi *beszte (beszty), bo cię zetnie jeszcze. *Rys. Ad.* 47. (*ob.* Nabesztać, pobesztać).

BET, u, m. pierzyna, pierznik miękko pierzem wysłany, z Niem. das Bett, Federbett. (*Croat.* blasina). Bet z miękkiego usypany puchu. *Pot. Arg.* 35. Król sam idzie na wojnę; szlachcic gniotąc bety, Coraz śle do Krakowa z domu po gazety. *Pot. Pocz.* 590. Leniuch ospały, nie łatwo się da od betów odwieść. *Min. Ryt.* 4, 216. Legać mu tylko w betach. *Nar. Dz.* 3, 117. (leżuch, leniuch, gnuśny, na nic się nie zda). §. *Fig.* Ruszało słońce z swoich morskich betów. *Jabł. Buk. H.* 3, *b.* (ze swego łożyska).

*BETKA *ob.* Bedłka.

BETMAN *herb*, cała ręka, paciorki trzymająca; z Niem. *Kurop.* 3, 6. ein Wappen.

1. BEZ, bzu, m. 1. (*Carn.* bêsg, *a* bezkam *excavo, quia matrix cuneo protruditur*); *Vind.* besouz, besouje; *Croat.* besg; *Hung.* bodza; *Dal.* baaz, bàzg, bazag, baz; *Rag.* bâz, bâzagh, zòvina; *Bosn.* báz, abzov; *Slavon.* bazovina; *Sorab.* 2. bäs; *Sorab.* 1. boz, bos; *Boh.* bez, bzyna; *Slov.* bez, chabzda; *Ross.* бозъ, пищальникъ; drzewko, *sambucus. Syr.* 1504. *Kluk. Rośl.* 2, 49. der Hohlunder. (*ob.* Bzowy kwiat, Bzowe powidła). Bez leśny gronisty czerwony, rother Berghohlunder; *ib.* Bez Turecki, *Siringa Linn.* der Spanische Hohlunder, Vilac. *Kluk. Rośl.* 1, 270.

2. BEZ, *przyimek rządz. drug. przypadk.* oznacza brak, niebytność, wyłączanie; *Ger.* ohne; (przeciwne *z*) czasem

cum enclitico e, n. p. bezemnie; *Boh.* et *Slovac.* bez, beze; *Sorab.* 1. bez, bes; *Ross.* безъ; *Hebr.* אפס ephes. (*Zamiast* bez *popólstwo często mówi* przez *z drugim przypadkiem, co się i w dawnych pisarzach znajduje, n. p. Gdy król* przez *płodu i potomstwa zejdzie, króla obierać nie mają*, przez *wiadomości naszéj.* Herb. Stat. 8. *Pomorzanie przez mała swego nie dokazali.* Biel. Kr. 78. (*bez mała*). – *Zachowywano też zmianę nawet i w słowach składanych, n. p. przezpieczny.* Stryjk. 124. Biel. Kr. 435. (*bezpieczny*). *Uprzezpieczony.* Biel. Kr. 77. (*zamiast: ubezpieczony*) – *Tém się wykładają i niektóre dotąd jeszcze niezarzucone sposoby mówienia, n. p. przez dzięki co czynić, t. j. z musu, bez dzięki, nie za Bóg zapłać czyli podziękowanie. Przeciwnie* na bez rok, *ma* bez *za* przez, *za czém poprawniéj* przezrok, *ztąd też* przezroczny. *Przemianę* bez *na* przez *rozważać też należy w następujących dyalektach:* Dal. *bèz, brez, prez;* Rag. *bèz*, vulg. *brèz*; Croat. *prèz* (*zaś Polskie przez*, Croat. *chez*; Ross. чрезъ, черезъ); Slavon. *prez*; Bosn. *bez, brez;* Vind. *et* Carn. *bres*; *porówn.* prócz, precz.) – §. Okręt bez stérnika, bogactwo bez mądrości. *Warg. Wal.* 234. Co dzień bez słońca, wojsko bez hetmana, To jest bez króla państwo, dom bez pana. *Pot. Syl.* 372. Pan bez sługi, książę bez ziemi, ojciec bez dzieci, ziemianin bez kmieci. *Rys. Ad.* 57. (za nic). Szynk bez muzyki, wóz bez smarowidła, taniec bez dziewki, za nic nie stoi. *Haur. Sk.* 156. Dobre rzadko bez złego. *Cn. Ad.* 165. (nic bez ale). Bez czego możesz być, zaniechaj. *Cn. Ad.* 16. (czego nie potrzeba, to drogie i za szeląg). Czas, byś się uczył sam bezemnie chodzić. *Jabł. Tel.* 370. (bez mojéj pomocy, cf. umie pacierz bez pani matki). §. Bez *arithm. minus*, mniéj, wyraża się przez linijkę między ilościami wzdłuż położoną. *Śniad. Alg.* 1, 8. ohne, weniger. §. Bez = prócz, oprócz, nie rachując; ohne, ohne zu rechnen. Było tam dziesięć osób, bez dzieci. *Cn. Th.* Jest tam dosyć ludzi bez was. *Teat.* 54, *c.* 62. (nie potrzeba tam waszéj przytomności). §. Bez = mimo, pomimo, mijając; ohne Zuthun, außer, übergehend. Królowi nie wolno na nas bez nas co stanowić. *Podw. Syon. B. b.* Namiętności w nas bez nas powstają. *Pilch. Sen.* 176. (mimowolnie). Bez tegoć, to nie daleko. *Teat.* 24, *c.* 99. (außerdem, ohnedem, überdieß, nadto). §. Nie bez tego = zapewne, wielkie podobieństwo, vermuthlich, gewiß. Nie bez tego, abyś kiedy liścików jego nie czytała. *Teat.* 32, 88.

BEZBARWNY, a, e, bez farb i kolorów; *Eccl.* безшаренъ; *Ross.* безцвѣтный; farbenlos, (ohne Farbe). Sen bezbarwnemi maluje farbami. *Zab.* 14, 155. *Kras.*

BEZBAWNY, a, e, BEZBAWNIE *adv.* nieodwłocznie; *Ross.* безволокитно, ungesäumt.

*BEZBEDNY, BEZBĘDNY, a, e, niezbedny, którego nie zbędziesz, naprzykrzony, przykry; *Ross.* безотбойный, zudringlich, nicht los zu werden. Narzekał na oszukanie braterskie bezbedne. *Leszcz. H. S.* 64.

BEZBIEDNY, a, e, biedzie niepodległy, leidenlos, leidenfrey. Bóg mię, przyjdzie czas, przyjmie k swéj bezbiednéj chwale. *Ryb. Gęśl. C.* 3.

BEZBŁĘDNY, a, e, bezmylny, błędom niepodległy; *Ross.* безпогрѣшный; fehlerlos, fehlerfrey. Niektóre w tém pismie pomyłki pozachodziły, przeto damy tu przepis jego bezbłędny. *N. Pam.* 14, 267. BEZBŁĘDNOŚĆ, ści, *ż.* die Fehlerlosigkeit; *Ross.* безпогрѣшность.

BEZBOJAŹLIWY, BEZBOJAŹNY, a, e, bojaźni lub bojaźliwości nie podległy; furchtlos; *Ross.* безбоязливый, безбоязненный, *Eccl.* безбоязнивый. BEZBOJAŹLIWOŚĆ, ści, *ż.* niepodległość bojaźni; die Furchtlosigkeit; *Ross.* безбоязливость, безбоязненность; *Eccl.* безбоизньство.

*BEZBOKI, a, ie, boków nie mający; *Ross.* безбокій; ohne Seiten, hohlseitig. (nie wypukły). BEZBOLESNY, BEZBOLNY, a, e, bolowi lub boleści niepodległy, nie bolejący; *Ross.* безболѣзненный; schmerzenlos, schmerzenfrey. Koniec życiu naszemu bezbolesny daj nam Panie. *Pimin. Kam.* 107. BEZBOLNOŚĆ, BEZBOLESNOŚĆ, ści, *ż.* niebolenie. *Cn. Th.* niecierpiętliwość, *Włod. Ross.* безболѣзненность, (безболіе = zdrowie); *Eccl.* безболѣзность; die Schmerzenlosigkeit.

BEZBOŻEŃSTWO, a, *n.* 3. niewierzenie w boga, życie bez boga, ateuszostwo; *Eccl.* безбожьство, *Rag.* nebogosctovje; *Vind.* bresbognia, boganeverstvu; Atheisterey, Unglaube, Gottlosigkeit. Księgi Lukrecyusza bezbożeństwem Spinozy tchną. *Zab.* 2, 262. *Alb.* Na nowe bezbożeństwo przewierzgnieni. *Jan. Oksz. C.* 2, *b.* BEZBOŻNICA, y, *ż.* w boga niewierząca, niezbożna; eine Atheistinn, Gotteslängnerinn, Ungläubige, Gottlose. Bezbożnico! *impia. Bardz. Luk.* 153. Potwarzy na brata bezbożnica zwala. *Jabł. Tel.* 109. BEZBOŻNIK, a, *m.* 1. w boga nie wierzący, bez boga żyjący, ateusz; *Slovac.* bezbožnik, neznaboh; *Boh.* zapřaboh; *Slavon.* bogotájalac; *Carn.* bogatajivz, nasdushnek; *Vind.* bresbognik, boganeverez; *Rag.* bogonevjeraz, nebogosctovnik; *Ross.* безбожникъ; *Eccl.* богоотступникъ; der Gotteslängner, Atheist, (der Ungötter, Ohngötter). Bezbożnik wmawia w ludzi, że kary po śmierci niemasz. *Karp.* 2, 70. Bezbożnik nie myśli być w niebie. *Star. Ryc.* 47. BEZBOŻNOŚĆ, ści, *ż.* niewierzenie w boga, życie bez boga, niezbożność, złoczyństwo; *Boh.* bezbožnost, bohaprazdnost; *Vind.* bresboshnost, boganerodnost, pregreſhnost, hudoba, hudobitnost; *Ross.* злочестіе, гнуство, die Gottlosigkeit. BEZBOŻNY, a, e, BEZBOŻNIE *adv.* właściwie nie znaczy nienabożnego, niezbożnego, ale tego, który jest bez boga czyli nie wierzy w boga. *Kpcz. Gr.* 3, 99. gotteslängnerisch, atheistisch; (*Boh.* bezbožný, bohaprázdný; *Slovac.* bohaprázni, bezbožní; *Sorab.* 1. bezbożne; *Rag.* nebogosctovni; *Eccl.* богомерзкій; *Vind.* bresboshen, boganeroden, boganebojezh, bresdushen; *Carn.* bresboshne, bresduschne, naduſhnè, boganarodne); – Podobają mu się zarzuty przeciwko religii; dla tego chętnie czyta książki bezbożne. *Zab.* 3, 306. *Bienk.* Bezbożnym być, *Ross.* безбожничать, безбожствую, богоборствовать. §. Bezbożny, niezbożny, złoczyński, zbrodniarski; gottlos, verrucht; *Ross.* злочестный, нечестивый; (*Vind.* hudobiten; *Bosn.* ne bogo milli). Bezbożne sprawy jéj biskupi ganili. *Sk. Dz.* 842. Życie twoje w niebezpieczeństwie, to jest człek bezbożny. *Boh. Kom.* 1, 37. Bezbożny świadek krzywoprzysięztwem dodaje wagi fałszowi. *Teat.* 49, 27. *Bogusł.*

Bezbożnie żyć, *Eccl.* неульствовати, зълоульствовати, (*ob.* zbezbożnie).

BEZBRAMNY, a, e, bramy nie mający. *Włod.* thorlos, ohne Thor.

BEZBRODY, BEZBRODNY, a, e, *Boh.* et *Slovac.* bezbradý; *Sorab.* 1. besbrodné; *Ross.* безбородый, безбрадый, скудобородый; (*Carn.* mûlast, mulz) = brody nie mający, bartlos, unbärtig, goławąs. *Macz.* Febus bezbrody. *Ryb. Gęśl. B.* 3. Mędrce bezbrodni, Albo cudem natury, albo wiary niegodni. *Kras. W.* 51. (*ob.* Młokos).

BEZBRONNY, a, e, BEZBRONNIE *adv.* niezbrojny, bez oręża; *Carn.* bresroshjen; *Ross.* безбранный, безоружный; *Sorab.* 1. besbronité; *Ger.* wehrlos, unbewaffnet, waffenlos. Mała sława, bezbronny że polegnę w boju. *Hul. Ow.* 11. Z nienacka rozproszonych napada; i wielu ich bezbronnych legło. *Pilch. Sall.* 212.

BEZBRZEŻNY, a, e, brzegu niemający, niezawarty w brzegach, nieograniczony, uferlos, gränzenlos. Tu swe bezbrzeżna wieczność zacznie panowanie, W tym wszelki czyn znikomy zniknie oceanie. *Nar. Dz.* 2, 14.

BEZBRZUCHY, a, e, brzucha nie mający, *Ross.* безбрюхій, скудобрюхый; *Eccl.* безутробный; bauchlos, ohne Bauch, unbäuchig.

*BEZBURZE, a, *n. Eccl.* безбурие, cisza, spokojność, die Windstille, Ruhe, Sturmlosigkeit. BEZBURZNY, a, e, *Eccl.* безбурный, cichy, spokojny, od burzy wolny, windstill, sturmlos.

BEZCARSKI, a, ie, cara nie mający, bezkrólewski; *Eccl.* безцарственный; ohne Zaar, Zaarlos. BEZCARSTWO, a, n. stan, rząd bez cara, bezkrólewie, die Zaarlosigkeit, das Zwischenreich.

BEZCELNY, a, e, bezmytny, cła nie mający, zollos, zollfrey; *Ross.* безпошлинный. §. Bez celu, zamiaru, zwecklos.

BEZCEN *nieforem.* – za bezcen, za bezcenek, (*ob.* Cena); na półdarmo, aż nadto tanio; (*Ross.* безцѣннокъ nieoszacowana kosztowność); unter allem Preise, spott wohlfeil, (*Vind.* sa predober kup). Bachmaty Tureckie za bezcenek przedawano. *Nar. Chod.* 2, 349. Dobra za bezcen przedane. *Teat.* 45, *b.* 69. Za bezcenek topazy oddawali. *Torz. Szk.* 94. Kupił go żyd za bezcenek. *Teat.* 26, *b.* 37. BEZCENNY, a, e, ceny nie mający, nie płacący, tani, spott wohlfeil. Dziś cnotę, wiarę, miłość, chcą mieć za bezcenne. *Jag. Wyb. D. b.* §. *Ross.* безцѣнный, nieoceniony, nieoszacowany, nieopłacony, nicht zu bezahlen, äußerst kostbar. Bezcenne dyamenty, kosztowne kamyki. *Smotrz. Lam.* 14.

BEZCHCIWY, a, e, chciwości niepodległy, bezinteressowny, uneigennützig, unhabsüchtig. Ta wspaniała i bezchciwa gorliwość. *Teat.* 47, *c.* 111.

BEZCHLEBNY, a, e, chleba nie mający, brotlos; *Vind.* breskrushen; *Ross.* безхлѣбный. Bezchlebna kraina. *Żebr. Zw.* 14. (*Ross.* безхлѣбица bezchlebność, brak chleba, głód).

BEZCHMURNY, a, e, *Sorab.* 1. bezmrotželné, nemrotžné; nie zachmurzony; wolkenlos, unbewölkt. Miesiąc świeci na bezchmurném niebie. *Bardz Tr.* 447. *Bardz. Luk.* 84.

BEZCHRZESNY, a, e, niechrzczony, ungetauft. Niewiernym i bezchrzesnym potępienie wieczne. *Stryjk.* 128.

BEZCHWALNY, a, e, *Eccl.* безхвальный; *Sorab.* 1. beßhordosczné; niepochwalny, unlöblich.

*BEZCHYTRY, a, e, szczéry, *Ross.* безхитростный, unarglistig, arglos, aufrichtig. *BEZCHYTROŚĆ, ści, *ż.* szczérość; *Eccl.* безхитрство; *Ross.* безлукавство; die Unarglistigkeit, Arglosigkeit, Aufrichtigkeit. *BEZCHYTROSŁOWNOŚĆ, ści, *ż.* *Eccl.* безхитрословіе, *Gr.* ἀτεχνολογία, szczéromówność, die Arglosigkeit im Reden. *BEZCHYTROSŁOWNY, a, e, *Eccl.* безхитрословный, szczérosłówny, arglos redend.

BEZCIELESNY, BEZCIELNY, a, e, BEZCIELEŚNIE, BEZCIELNIE, *adv.* ciała niemający, körperlos, unkörperlich, unfleischlich; *Boh.* beztělný; *Sorab.* 1. nečžewné; *Ross.* безтѣлесный, безплотный, безвещественный, невещественный; Bezcielny, *incorporalis. Cn. Syn.* 476. Anieli niecielesnemi oczyma; ale bezcielesnym widzeniem wszystkie rzeczy widzą. *Smotrz. Lam.* 204. Bóg jest duch bezcielesny. *Galat. Alph.* 43. Bezcielesny i nie ogarniony. *Sk. Kaz. Nied.* 242, *b.* Duchy bezcielne. *Petr. Et.* 75. Bóg narodził się w ludzkim ciele, ale bezcielesnie. *Zachar. Kaz.* 1, 40. – BEZCIELESNOŚĆ, BEZCIELNOŚĆ, ści, *ż.* *Sorab.* 1. nečžewnosczč; *Ross.* безтѣлесность, безплотіе, безплотность, безвещественность, невещественность, die Unkörperlichkeit, Köperlosigkeit.

BEZCIENNY, a, e, cienia nie mający, schattenlos. *Cn. Th.* BEZCIENNOŚĆ, ści, *ż.* brak cienia, die Schattenlosigkeit.

*BEZCIEPŁY, a, e, *Eccl.* безтеплый, безтеплостенъ, ciepła nie mający, wärmelos.

BEZCIĘŻARNY, a, e, *Eccl.* безтягостенъ, nieciężki, nieobciążony, nicht schwer, unbeschwert.

BEZCZELNIK, a, m. 1. człowiek bez czoła, bez wstydu, który psu oczy przedał; *Boh.* nestyda; *Sorab.* 1. nehanbiwcž; *Vind.* neframnik; *Ross.* похабникъ, озорникъ, озоръ, хазъ; ein Unverschämter, Schamloser, (Stirnloser); *w rodz. żeńsk.* BEZCZELNICA, y, *Ross.* похабница, озорница, kobieta bez czoła, wstydu, sromu, eine Unverschämte, Schamlose. BEZCZELNOŚĆ, ści, *ż.* niewstydliwość, niewstyd, niesrom, przedanie psu oczu; *Boh.* nestud; *Sorab.* 1. nehanbitosczč, nehanbitosczžiwosczč; *Croat.* neszramnozt, bezochnoszt, bezochansztvo; *Bosn.* bezocjanstvo; *Rag.* bezocjânstvo, bezocnós, bezsramnos, bezobráznos; *Ross.* безочство, напросливость, озорничество, назойливость, похабство; *Eccl.* препеское, паче псова безстыдіе, (cf. Pies). die Unverschämtheit, Schamlosigkeit, (Stirnlosigkeit). Drogo mi przypłacisz bezczelność swoję. *Teat.* 54, 51. BEZCZELNY, a, e. BEZCZELNIE, *adv.* bezwstydny, niesromny, niesromieźliwy, bez czoła, psu oczy przedający; *Sorab.* 1. nehanbité, nehanbitosczžiwé; *Rag.* bezocni, bezsraman, bezobrazan; *Bosn.* bezocjan; *Croat.* bezochan; *Vind.* bresobrasen, odframoten; *Ross.* похабный, наянливый, набойливый, назойливый, озорной; *Eccl.* безстудьнъ, жестоколичный; unverschämt, schamlos, stirnlos. Badź śmiałym i bezczelnym, jak ja; nie powinieneś się już niczego wstydzić. *Niemc. P. P.* 15. Bezczelny zdrajco! *Teat.* 53, *c.* 36. Bezczelnym być, *Rag.* bezòciti; *Ross.* наяниться, похабствовать, похабничать, безочествовать; *Eccl.* обесрамити ся.

BEZCZEŚĆ, ści, ż. brak czci, niecześć, Ehrlosigkeit, Unehre, *Ross.* безчестіе. Bezcześć z niecnoty wynika. *Bardz. Tr.* 127. BEZCZEŚCIĆ, *czyn. nied.* zbezcześcić *dok. Ross.* безчестить, czci pozbawiać; nieczci nabawiać, bezeczcić, bezecnić, profanować, verunehren, der Ehre berauben, entehren. Baby gdy tak swoim głosem się pieszczą, Wiek swój swowolnie stary bezczeszczą. *Zab.* 9, 348. *Zabł.* Przewieść na sobie nie mógł, aby tak sprośném kadzidło swoje zbezcześcił używaniem. *Zab.* 6, 295. Najszlachetniejsze stworzenie upodlili i zbezcześcili. *Pilch. Sen. list.* 3, 104. Nieludzkiemi postępkami ludzkość bezcześcić będą. *Mon.* 76, 535. Krzywoprzysiężtwem imię święte boga zbezcześcił. *Teat.* 2, *c.* 16. – 1. *BEZCZESNY, *Ross.* безчестный, *ob.* bezecny, ehrlos. 2. BEZCZESNY, a, e, BEZCZEŚNIE *adv.* bez czasu, nie zaległy od czasu, *Ross.* безвременный, не подлежащій времени; zeitlos, dem Zeitwechsel nicht unterworfen. §. Nie mający wolnego czasu, na głowę zatrudniony; mußelos, ohne Zeit. §. Bezczesny, niewczesny, nie w czas; nicht zur rechten Zeit geschehend, unzeitig. *Eccl.* безгодьнъ. BEZCZESNOŚĆ, ści, ż. niepodległość czasowi, *Ross.* безвременность, die Zeitlosigkeit. §. brak czasu wolnego, der Zeitmangel. §. Niewczesność, die unrechte Zeit.

*BEZCZŁONECZNY, a, e, *Eccl.* безчленовный, członków nie mający, gliederlos.

BEZCZUŁOŚĆ, ści, ż. brak czucia, *Ross.* безчувственность, безчувство, безчувствіе, die Fühllosigkeit, Unempfindlichkeit. BEZCZUŁY, a, e, BEZCZULE *adv.* czucia pozbawiony, *Ross.* безчувственный, fühllos, unempfindlich. Insza z wielkości umysłu rzeczy przeciwne pogardzić; insza być nikczemnie bezczułym; insza nieporuszony umysł, insza bezczuły. *Tr.*

BEZCZYNNOŚĆ, ści, ż. próżnowanie, nieczynność, *Ross.* бездѣйствіе, die Unthätigkeit. Umieć czas trawić, jest życia istotą, Bezczynność przykrą nabawia tęsknotą. *Zab.* 11, 149. *Szost.* Człowiek z przyrodzenia nader skłonny jest do bezczynności. *Zab.* 7, 274. *Alb.* (*Ross.* безчиніе nieład, nieporządek). BEZCZYNNY, a, e, BEZCZYNNIE *adv.* nieczynny, próżnujący, *Ross.* бездѣльный, (cf. Dziać, działać), unthätig. Wsławione męzkim Amazony bojem. Bezczynnym zawsze gardziły pokojem. *Zab.* 9, 124. Żywość jego dowcipu, nie mogła być na moment bezczynna. *N. Pam.* 13, 109.

*BEZDANNICZY, a, e, *Ross.* безданный, dani nie podległy, frey von Abgaben.

*BEZDARNY, a, e, *Eccl.* бездарный, bez daru, nie obdarzony, darem niezaszczycony, unbeschenkt, geschenklos. (*Eccl.* бездарство, *Gr.* ἀδωρία, *doni carentia*).

*BEZDASZY, a, e, dachu niemający, nie zakryty, *Ross.* безкровельный, unbedacht, dachlos, unbedeckt.

*BEZDECHY, a, e, bez oddechu, tchu nie mający, *Ross.* бездыханный, athemlos. (cf. Bezduchy).

BEZDENKO, a, n. 3. naczynie bez dna, kieliszek na dole kulisty, a ztąd przewrotny, ein Tummelchen, ein Trinkgeschirr, unten rund gewölbt. *Tr.* BEZDENNOŚĆ, ści, ż. brak dna, głębokość niedocieczona, nieograniczoność, die Bodenlosigkeit. Niezatrzymany bezdennością czasu. *N. Pam.* 19, 84. §. Bezdenność, bez dna przepaść, *abyssus. Mącz.* — *Urs. Gr.* 127 *. Bezdnie, bezdno, bezgruncie, der Abgrund, *phys.* et *moral.* Bezdenności morskie. *N. Pam.* 11, 222. Zapadł się w niezgruntowaną nędzy i wzgardy bezdenność. *Teat.* 2, 50. BEZDENNY, BEZEDNY, *skrócenie* BEZDNY, a, e, BEZDENNIE *adv.* niezgruntowanie głęboki; *Boh.* bezedný; *Ross.* бездонный; *Rag.* odàdgnen; *Vind.* nepodnaſt, bres dna, bres tleh; bodenlos, grundlos, unergründlich. *phys.* et *moral.* Garniec *przezdenny (bezdenny *ob.* 2) bez). *Cresc.* 507. Konew bezedna nic w sobie zatrzymać nie może. *Kosz. Lor.* 71. Bezedna przepaść albo bezdenność. *Mącz.* Na bezdenną prawie głębokość morza spuszczali się. *Pilch. Sen.* 206. Otchłań ciemna Plutona i bezdne przepaści. *Zab.* 15, 31. Bezdenni łakomcy. *Nar. Tac.* 3, 63. (nienasyceni). Przyszedł złodziej do skępca bezednego. *Klon. Wor.* 42. Żłopając brzuch twój bezdenny tyje. *Zab.* 15, 412. Nasze bezdenne zbytki. *Tward. W. D.* 2. (bez granic, niepohamowane). Bezdenne Ezopa koncepta. *Jabł. Ez.* 3. (niewyczerpane).

*BEZDESZCZE, a, n. *Ross.* бездождіе; brak deszczu, susza; Mangel an Regen, Dürre. *BEZDESZCZY, *BEZDŻDŻOWNY, a, e, *Ross.* бездождный, deszczu nie mający, regenlos, dürre. Egipt *bezdżowny. *Chod. Kost.* 2. (bezdżdżowny).

BEZDŁUŻNY, a, e, długów nie mający, *Vind.* dougaproſt, schuldenfrey, schuldenlos.

BEZDNIE, ia, n. BEZDNO, a, n. co dna nie ma, bezgruncie, bezdenność, otchłań, przepaść; *Sorab.* 1. bezdno; *Ross.* бездна, пучина; *Rag.* bezdno; *Vind.* presen, presdna, globokuſtvu; das Bodenlose, der Abgrund. Na bezdno piekielne strącony. *Mon.* 70, 698 et 75, 588. Wszyscy co tam w okręcie płynęli, na morskiém bezdniu zostali. *Sk. Kaz. N.* 1, 65. O bezdnie głębokości, która nie masz miary. *ib.* 1, 279. Namiętności, skoro duszę przeważą, na bezdnie ją pociągną ciężarem swoim. *Pilch. Sen.* 128. BEZDNY *ob.* Bezdenny.

BEZDOMY, a, e, domu niemający, *Ross.* бездомный, бездомокъ. безпомѣстный; *Eccl.* бездомовный, бездомникъ, бездомькъ, который не имѣетъ жилища, безхрамный, gołota, ohne Haus, unangesessen.

BEZDRAPIEŻNY, a, e, drapieży nie używający, nie szarpający, unräuberisch, nicht raubend. Przodków w dziele bohatyrskiém, a bezdrapieżném życiu i zaciągu naśladować. *Birk. Kaw. M. A.* 3.

BEZDROŻE, a, n. miejsce bez drogi, gdzie drogi niemasz, *Eccl.* беспѫтїє, безпутница; ein unwegsamer, wegloser Ort, wo kein Weg geht. Położę na puszczy drogę, a na bezdrożu rzéki. 3. *Leop. Jes.* 43, 19. (na niedrożniku. 1. *Leop.*). Chcesz iść drogą, ja z tobą; chcesz iść na bezdroże, nie bawię. *Bardz. Tr.* 403. §. *Moral.* Człowiek nędznym stać się może, Gdy z prostéj szczęścia drogi sam zboczy w bezdroże. *Przyb. Ab.* 26. Kobiety zabrnąwszy na jakie bezdroża, na wszystko się odważają. *Teat.* 5, 86. (zdrożności, Abwege). BEZDROŻNOŚĆ, ści, ż. nieprzechodność, die Unwegsamkeit. *Ross.* непроходимость, brak drogi. *Wlod.* BEZDROŻNY, a, e, BEZDROŻNIE, *adv.* drogi nie mający, nie przechodny; *Boh.* necestný, bezcestný, neschodný; *Bosn.* et *Rag.* bezputni; *Ross.* безпутный; unwegsam. Puszcza

bezdrożna. 1. *Leop.* 4. *Ezdr.* 9, 29. Ziemia pusta i bezdrożna. 1. *Leop. Jer.* 2, 6. Bezdrożnemi szlakami przerznęli się. *Pilch. Sall.* 212. Przez skały wysokie Bezdrożne ciągnie wojsko i przerwy głębokie. *Bardz. Luk.* 70. §. zdrożny, przewrotny; vom rechten Wege abgehend, verkehrt. Niemasz nic w jego nauce i obyczajach bezdrożnego. *Mon.* 71, 424.

BEZDRZEWNY, a, e, drzewa nie mający, *Eccl.* бездревесный; holzlos, ohne Holz. BEZDRZEWNOŚĆ, ści, ż. brak drzewa, *Eccl.* бездревесность, der Holzmangel.

BEZDUCHY, a, e, ducha w sobie nie mający, nie żywy, leblos. Członków rozszarpanego bezduchych szukała. *Otw. Ow.* 71. Wyzutych z siły, Mdłych, bezduchych, zgnębionych, podłych zostawiły. *Przyb. Milt.* 205. (*ob.* *Bezdechy).

BEZDUSZNOŚĆ, ści, ż. brak duszy, *Ross.* бездушіе; die Seelenlosigkeit. §. *Przezduszność (bezduszność *ob.* 2. bez) ludzka = niepobożność. *Mącz.* die Gewissenlosigkeit, Gottlosigkeit. BEZDUSZNY, a, e, BEZDUSZNIE *adv. Slovac. Boh.* bezdussný; *Sorab.* 1. bezduschné, *Bosn.* bezduscjan; *Vind.* bresdushen; *Carn.* bresdushne, presdushnik; *Ross.* бездушный; duszy nie mający, bezduchy, nieżywy; seelenlos, leblos. Padła i leży bezduszna. *Morszt.* 84. Rośliny są ciała organiczne bezduszne. *Bot. Nar.* 2. Majętność bezdusznych rzeczy, jako pieniędzy, zboża; także i majętność duszę mających, jako bydła, koni. *Petr. Pol.* 44. *Petr. Et.* 51. §. Bezduszny, *przezduszny, niezbożny, zły. *Mącz. Ross.* бездушный; bezsumienny, bezbożny; gewissenlos, gottlos. Zły a bezbożny Judasz wydał swego mistrza. *W. Post. W.* 1, 260. Bezbożni i bezduszni ludzie. *ib.* 206. — *Ross.* бездушничать, bezbożnym być; бездушникъ, bezbożnik.

BEZDZIĘCZNY, a, e, BEZDZIĘCZNIE *adv.* nie dobrowolny, wymuszony, bez dzięki; nicht gutwillig, erzwungen. *Boh.* bezděčný. *Gravate* bezdzięcznie, nie z dobrą wolą. *Mącz.* Bezdzięcznie a za niechucią pełnił rozkazanie królewskie. 1. *Leop.* 1. *Paral.* 21, 6. Cóż ma król czynić w takowém przyniewoleniu, i bezdzięcznym pozwoleniu. *Wereszcz. Reg.* 26. §. *Przezdzięczny (bezdzięczny *ob.* 2. bez) *fastidiosus*, dziwak, któremu nikt nie dogodzi. *Mącz.* grillenhaft, wunderlich, grillenfängerisch.

*BEZDZIEDZICZNY, a, e, BEZDZIEDZICZNIE *adv.* bezdzietny, bez potomka, dziedzica; ohne Erben, erbenlos, erblos. *Ross.* безнаслѣдный. §. Nie dziedziczący, wydziedziczony, erblos, enterbt; *Vind.* bres diela, oddieushan.

BEZ DZIĘKI, *PRZEZ DZIĘKI *adverbialiter*, bezdzięcznie, z musu, nierad, po niewoli, przeciw woli, bez bóg zapłać albo podziękowania; wider Willen, gezwungen, ungern. *Boh.* bezděky, bezděčné, bezděk; *Sorab.* 1. bezdżak, nerad; *Ross.* неволею, заневолю, поневолѣ. *Fatigare votis*, modlitwami boga spracować, wyprosić bez dzięki. *Mącz.* (koniecznie). Proszę, abyście przez wszelaką okazyę, bądź wdzięk, bądź bez dzięki, dostojeństwo jego na pamięć przywodzili. *Weresz. Reg. praef.*

BEZDZIELNOŚĆ, ści, ż. 1. nieskuteczność, *Ross.* недѣйствительность, die Unwirksamkeit. 2. Niepodzielność, die Untheilbarkeit. BEZDZIELNY, a, e, BEZDZIELNIE *adv.* 1. od działania, nie działający, nie skutkujący, dzieła nie wyprowadzający, *Ross.* бездѣйственный, бездѣльный, недѣйствительный; unwirksam, nichts hervorbringend, nichts erzeugend. Granie samo muzyczne jest bezdzielne, że żadnego dzieła po sobie trwającego nie płodzi; kompozycya zaś jest dzielna, bo z niej noty muzyczne. *Oss. Wyr. artes, quae ipso actu perficiuntur, nihilque post actum operis relinquunt. Quintil.* Dziwnie utyskują; dla tego my ich w tém bezdzielném dziele nie naśladujemy. *Weryf. praef.* (nieczynnym, na nic się nie zdającym). Bóg dał dzielność słońcu, ziemi, drzewom, aby nam pokazał moc swoję, która więcej w dzielnych, to jest działających, niż bezdzielnych wydaje się dziełach jego. *Boh. Diab.* 20. 2. Bezdzielny, od dzielić, niepodzielny, niepodzielony, untheilbar, ungetheilt. Bracia bezdzielni; *Eccl.* бесчастьнъ.

BEZDZIENNY, a, e, dnia nie mający, ohne Tag, tagelos. Z miejsc rozkoszy spuścili się w te cieśni bezdzienne. *N. Pam.* 11, 241.

BEZDZIETNOŚĆ, ści, ż. osierociałość bez dzieci, *Boh.* bezdětstwj; *Ross.* безчадіе, безчадство, бездѣтство; die Kinderlosigkeit. BEZDZIETNY, a, e, BEZDZIETNIE *adv.* (*Boh.* bezditek, bezďetkyn'e; *Sorab.* 1. bezdżeczne; *Ross.* бездѣтный, безчадый; *Vind.* bresotroken); bez dziatek, bez dzieci, dzieci nie mający, kinderlos. Który bezdzietny, tego bądź patronem. *Zab.* 12, 97. Zygmunt August umarł bezdzietnie. *Pam.* 85, 1, 335. (bez potomstwa). Bezdzietnym być, *Ross.* безчадствовать; osierocić kogo, *Ross.* обезчадить.

*BEZDŹWIĘCZY, a, e, *Ross.* беззвучный, bez dźwięku, nie wydający dźwięku, schalllos, klanglos.

*BEZDŹWIERNY, a, e, beze drzwi, drzwi nie mający, bezbramny, thürlos, ohne Thüre, *Ross.* бездверный. Bezedrzwi. *Cn. Th.*

*BEZDZWONNY, a, e, *Ross.* беззвонный; dzwonu nie mający, nie dzwoniący, tonu nie wydający, glockenlos, tonlos, klanglos.

*BEZEBRWI, ia, ie, *Ross.* безборовый; brwi nie mający, ohne Augenbraunen.

BEZECNIĆ, BEZECZCIĆ *czyn. niedk.* zbezecnić, zbezeczcić, *dok.* bezcześcić, czci pozbawiać, hańbić, entehren, schänden; (*Eccl.* безчествую, бесчьствовати, безчестить, обезчещать; *Sorab.* 1. zan'etżestżu, *Vind.* nezhastiti, odzhastuvati; *Bosn.* opadovati). Miłość ta zgubiła cię i zbezeczciła. *Węg. Mar.* 3, 135. Oni łżą i bezecnią się tą potwarzą. *Werif. praef.* 41. §. Tego świętego męża śpiegiem Tureckim bezecnią. *Werif. praef.* (szkalują, sie schimpfen ihn einen Spion). §. Szpecić, szkaradzić, entstellen, verunstalten. Ospa ją zbezecniła. *Tr.* BEZECNIK, a, m. człowiek bez czci, niecny, szkaradny; *Sorab.* netżestliwcż; *Ross.* нечествецъ; *Rag.* zlocescgnak; ein ehrloser, schändlicher Mensch. Bezecnik *scelus, scelestus. Mącz.* Temu bezecnikowi pierwsze miejsce dano. *Monit.* 65, 586. (*ob.* Infamis). BEZECNOŚĆ, ści, ż. BEZECEŃSTWO, a, n. *Ross.* нечестіе, *Sorab.* 1. netżistliwoscż, netżestnoscż, netżestż; *Vind.* nepozhtenost; (*Bosn.* prikor, *ob.* Przekora); bezcześć, niecześć, brak czci, uczciwości, haniebność, szkarada, szkaradność, die Ehrlosigkeit, Schändlichkeit, Abscheulichkeit, (*ob.* Infamia). BEZECNY, a, e, BEZECNIE *adv.* (*Boh.* bezectný; *Ross.* нечестный, нечестивый; *Eccl.* обезчещенъ, обезчещеный; *Vind.* preszhasti, breszhasten; *Slavon.* neposhten) = bez czci, sromotny, haniebny, ehrlos, unehrlich, schändlich. *politycznie; Infamis*, podług wyrazu dawniejszych praw naszych bezecny.

Ostr. Pr. C. 1, 387. od czci odsądzony, ehrlos gemacht, infam erklärt. Bezecni, abo ci, którzy prawo swe utracili. *Szczerb. Sax.* 18. §. *Moralnie* niegodziwy, abscheulich, verrucht. Kacerz ten bezeczny chłopy podwiódł, aby siedli na karki panom swoim. *Birk. Ex.* 10. Bezecne nieszczęście, musi się do każdego szczęścia przymieszać. *Gor. Dw.* 255. *(fatalne)*. Bezecnie żyć, postępować, *Ross.* нечествовать. §. *Fizycz.* arcyszpetny, szkaradny, sehr häßlich, abscheulich. Bezecna postać. — BEZECZCI *ob.* Cześć.
BEZEDNY *ob.* Bezdenny.
BEZEDRZWI, ia, ie, drzwi nie mający. *Cn. Th.* bezdźwierny, *ob.* bezbramny.
BEZEKRWI, ia, ie, BEZEKRWIE *adv.* bezkrwawy, blutlos, *axsangvis*, martwy, bezekrwi. *Urs. Gr.* 164.
BEZETCHU, bez tchu *ob.* Dech.
BEZFARBNY, a, e, *Sorab.* 1. bezbarbenité; nie kolorowy, farby czyli barwy nie mający, farbenlos. Woda nie ma mieć żadnej farby, przeto ją ἀχρόον bezfarbną *decolorem* nazywają. *Syxt. Szk.* 109.
BEZFOREMNY, a, e, BEZFOREMNIE *adv. Ross.* беззрачій, беззрачный; bez reguł, bezkształtny, unförmlich, ungestaltet, regellos. BEZFOREMNOŚĆ, ści, ż. brak foremności, regularności, *Ross.* беззрачность; die Regellosigkeit, Unförmlichkeit.
BEZFORTELNY, a, e, niesztuczny, prosty, ohne Kunstgriffe, kunstlos, ungekünstelt. *Eccl.* безкозненный, ἀμήχανος.
BEZGAŁĘZI, ia, ie, nie mający gałęzi, astlos, zweigelos. Ziele szeleźnik, pręt ma bez gałęzi. *Jundz.* 319.
BEZGĘBY, a, e, nie mający gęby; mundlos, maullos, ohne Maul; *Ross.* безгубый.
BEZGŁOS, u, m. BEZGŁOŚNOŚĆ, ści, ż. brak głosu, dźwięku, *Ross.* безгласіе; *Eccl.* скудогласіе; die Stimmlosigkeit, der Mangel der Stimme. BEZGŁOSY, a, e, głosu nie mający, *Ross.* безгласный, скудогласный; *Vind.* bresglasen, neglasiten; stimmlos, ohne Stimme.
BEZGŁOWNY, BEZGŁOWY, a, e, *Boh.* bezhlawý; *Ross.* безглавный, (безголовный kryminalny), głowy nie mający, kopflos, ohne Kopf. *De acephalis* albo o bezgłównych ludziach. *Chmiel.* 1, 102. §. Bez przełożonego, ohne Oberhaupt. Po tym metropolicie już drugiego w swéj bezgłównéj cerkwi nie mieli. *Steb.* 2, 223. §. Głupi, makówka nie głowa, głowa dla kształtu tylko, bezmózgi, bez oleju, słomiana głowa, flaki w głowie mający; dummköpfig, ohne Kopf. (*Eccl.* безглавлю, *Gr.* ἀποκεφαλίζω, enthaupten, głowę ścinać, bezgłównym czynić).
BEZGNIEWLIWOŚĆ, ści, ż. *Eccl.* безгнѣвіе, wolność od gniewu, brak gniewu; die Ärgerlosigkeit, das Unvermögen sich zu ärgern. Bezgniewliwość nie cnotą jest, ale wadą, bo wystawia człowieka na wszystko, jakoby bez czucia. *Petr. Et.* 271.— BEZGNIEWLIWY, BEZGNIEWNY, a, e, *Eccl.* безгнѣвный, gniewać się nie mogący, nie gniewający się; ärgerlos, unärgerlich, unvermögend sich zu ärgern.
*BEZGNIŁY, a, e, *Eccl.* безгнилостный, wolny od zgniłości; unverfault, nicht faulend.
*BEZGRANICZNY, a, e, bez granic, nieograniczony, *Ross.* безпредѣльный. (*Ross.* безпредѣліе *bezgraniczność, nieograniczoność).
BEZGROSZNY, a, e, grosza, pieniędzy nie mający, goły, ubogi; ohne einen Groschen Geld, geldarm. Bezgroszni ganią miasta, gdy nie masz za co chleba kupić. *Jag. Gr. B.* 3. Do cnoty méj się garnę, w niéj się cały zwinę, Przy niéj chociem bezgroszy gołota nie zginę. *Hor.* 2. 195. *Kniaź.*
BEZGROTNY, a, e, grotu nie mający; gehrenlos, ohne Gehre, ohne eiserne Spitze. Bezgrotna strzała, (*ob.* Grot, żelezce).
BEZGRUNCIE, ia, n. bezdno, *Carn.* brêsn; = przepaść niezgłębiona, ein bodenloser Abgrund. *Vorago* przepaść, *przezgruncie (bezgruncie, *ob.* 2, bez), bezdenność, bezmierna głębokość. *Mącz.* BEZGRUNTNY, a, e, *Vind.* bresgrunten; bodenlos, unergründlich, tief. *Voraginosus* przepaścisty, bezgruntny, bezdenny. *Mącz.* BEZGRUNTOWNOŚĆ, ż. brak gruntowności, die Grundlosigkeit, Ungründlichkeit.
BEZGRUNTOWNY, a, e, BEZGRUNTOWNIE *adv.* nie na pewnym gruncie zasadzony, miałki, płytki, bez fundamentu; ungründlich, grundlos, ohne Grund. Blask bezgruntownej cnoty, jak cień bez słońca istność traci. *Zab.* 13, 417. Anarchia nasza bezgruntownie rządem politycznym nazwana. *Zab.* 16, 167.
BEZGRZESZNOŚĆ, ści, ż. *Rag.* bezgrescnos; *Ross.* безгрѣшность, niepodległość grzechom; die Sündenlosigkeit, Unsündhaftigkeit. Chrystusa, przez wzgląd jego bezgrzeczności, chlebem przaśnym, nie mającym kwasu grzechowego, nazywają. *Smotr. Apol.* 99. - *Bals. Niedz.* 1, 247. BEZGRZESZNY, a, e, BEZGRZESZNIE *adv.* grzechom niepodległy; *Rag.* bezgrèsceni; *Dal.* bezgrisni; *Ross.* безгрѣшный; *Sorab.* 1. nezreschité; *Ger.* sündenlos, unsündhaft. Sam tylko bóg jest bezgrzeszny. *Sk. Dz.* 134. *Sak. Dusz.* 104. W Jezusie bezgrzesznym żadna się przygana nigdy należć nie mogła. *Sk. K. N.* 163. Niewinne i bezgrzeszne życie prowadzić. *Tol. Saut.* 27.
BEZGRZYWY, a, e, grzywy nie mający, n. p. koń, *Ross.* безгривый; mähnenlos, ohne Mähne.
BEZGWIAZDY, a, e, gwiazd niemający, *Ross.* et *Eccl.* беззвѣздный, не имѣющій звѣздъ; sternenleer, ungestirnt.
BEZHEŁMNY, a, e, hełmu nie mający; *Ecc.* безшлемный; unbehelmt, ohne Helm.
*BEZHUMNY *ob.* *BEZUMNY.
BEZJARZEMNY, a, e, jarzma nie noszący; jochfrey, ohne Joch, unbejocht; *Eccl.* безяремный.
BEZJĘZYCZNY, a, e, języka nie mający; zungenlos, ohne Zunge, *Ross.* et *Eccl.* безъязычный; *Vind.* bresjesizhen. — BEZJĘZYCZNOŚĆ, i, ż. brak języka, die Zungenlosigkeit.
BEZIMIENNIK, a, m. pisarz bez imienia, niepodpisany, ein Anonymus, ein Ungenannter. Niewiadomo nam, zkąd ten bezimiennik wyczerpnął tę historyą. *Nar. Histor.* 8, 157.
BEZIMIENNOŚĆ, i, ż. *Eccl.* безимянностъ, zatajenie imienia, niewiadomość imienia, die Anonymität. Pomimo bezimienności, wnet poznaliśmy autora tego pisma. *Gaz. Nar.* 1, 260.
BEZIMIENNY, a, e, BEZIMIENNIE *adv.* 1. *Sorab.* bezm'ena, nepom'enéné; *Croat.* neimenuvan; *Rag.* bezimena; *Vind.* bresjimena, bresjimenski, nejimenuvan; *Ross.* безименный; *Eccl.* безимянный; zatajonego, niewiadomego imienia; anonymisch, ungenannt, namenlos. *Medic:* Kości bezimienne. *Krup.* 1, 116. **§. Niewypowiedziany, unaussprechlich, namenlos. Co za ból bezimienny, co za nowa katusza. *Przyb. Ab.* 223.

BEZINTERESSOWNOŚĆ, ści, ż. *Vind.* nelaften prid; *Ross.* некорыстолюбіе, безкорыстіе, (*ob.* bezkorzystny) wolność od prywaty, nie pragnienie własnego pożytku, die Uneigennützigkeit. Doznałem twéj poczciwości i bezinteressowności, gdyś mi bez żadnéj zapłaty służył. *Teatr.* 22, *c.* 46. Bezinteressowność zamiarów. *Gaz. Nar.* 2, 224. Bezinteressowność, nieprzyjaciołka podłości. *N. Pam.* 24, 327. BEZINTERESSOWNY, a, e,-ie *adv.* nieinteressowny, uneigennützig. *Ross.* безсребреникъ, некорыстолюбивый, нестяжательный, безкорыстный (*ob.* bezkorzystny); *Vind.* nelaftnodobizhen.
BEZISTNY, BEZISTOTNY, a, e, *Eccl.* безъупостасный, nie mający istoty, bez jestestwa; wesenlos, ohne Wirklichkeit. Bezistna czczość. *Przyb. Milt.* 50. Brnałem przez bezistotną szerz okropnej gmatwy. *ib.* 320. — *Algebr.* bezistotny, imaginarius. *Algiebr. Nar.* Pierwiastki kwadratowe ilości ujemnych podają nowy gatunek ilości, które nazywają bezistotnemi. *Algiebr. Nar.* 208.
BEZKALNY, a, e, wolny od kału, niemętny; unschlammig, schlammlos, rein. Perła w bezkalnym znaleziona morzu. *Zab.* 12, 325.
BEZKARMNY, a, e, karmi nie mający, *Ross.* безкормный; futterlos, ohne Futter. (*Ross.* безкормица brak karmi, głód).
BEZKARNOŚĆ, ści, ż. *Sorab.* 1. bezžtrafwanitoscž, brak karności; die Straflosigkeit, Zügellosigkeit. *Mon.* 75, 588. — BEZKARNY, a, e, BEZKARNIE *adv.* *Sorab.* 1. bezžtrafwanité; niekarany, niekarcony; straflos, ungestraft. Bezkarne występki płodzą sroższe. *Oss. Wyr.* Bezkarnie z was szydzi. *Hul. Ow.* 201. §. bezkarny, kary się nie bojący, niesprawujący się dobrze; unsittsam, zügellos.
BEZKIELNY, a, e, kłów nie mający; ohne Hauer, ohne Hauzähne, ohne Spitzzähne. Zwierząt ssących czwarty rząd zawiera bezkielne, *glires*, tylko po dwa zęby przednie mające. *Zool.* 282.
BEZKOLANKOWY, a, e, *Ross.* безколѣнный; kolanek nie mający; knielos, ohne Knie, gliederlos, knotenlos. n. p. ziele abo trzcina nie mająca członków albo kolanek. *Włod.*
*BEZKOŃCZY, a, e, *Ross.* безконечный, (*Rag.* bezkonciv, *Sorab.* 1. bezkončné, bezkončniwé, *Vind.* breskonzhen); końca nie mający, nieskończony; unendlich, endlos. (*Ross.* безконечность; *Sorab.* 1. bezkončnoscž; *Vind.* breskonzhnost; *Rag.* bezkoncivos; die Endlosigkeit, nieskończoność).
BEZKORZYSTNY, a, e, BEZKORZYSTNIE, *adv.* korzyści nieprzynoszący, niepożyteczny, unvortheilhaft, (*Ross.* безкорыстный, безкоренный bezinteressowny; безкорыстіе bezinteressowność).
BEZKOST, a, m. ciastoch, flak, lelek, zniewieściały, *Boh.* rozmazánek; *Exos. Mącz.* ein Weichling. — BEZKOŚCI, ia, ie, BEZKOSTNY, BEZKOSTY, a, e, kości nie mający, albo o bardzo kruchych kościach, miękki; knochenlos, knochenschwach. *Rag.* bezkòstni, razkoscjan; *Sorab.* 1. bezkostžne; *Ross.* безкостный; *Eccl.* мягкостный. *Exos.* bezkosty, *Urs. Gr.* 169. Bezkości. *Mącz. Boh.* rozmazaný; rozmamany, pieszczoch.
BEZKOTWICZNY, a, e, *Eccl.* безкрючный, kotwicy nie mający, ankerlos, ohne Anker. n. p. okręt.
BEZKRASNOŚĆ, ści, ż. *Ross.* безкрасотство, безлѣпотство; brak piękności, krasności, die Schönheitslosigkeit.
BEZKRAJNY, a, e, bez kraju, länderlos, ohne Land. Dziejopis niech będzie bezkrajnym, i rzeczy po własném nazwisku niech mieni. *Kras. List.* 2, 119. (bez przywiązania do jakiego kraju). (*Ross.* безкрайный, *Rag.* bezkrajn, = bez granic, nieograniczony).
BEZKRESNY, a, e, nie kreślony, bez kréski, linii; ungezeichnet, ohne Linie, linienfrey. Tak dusza z pod nieśmiertelnego wychodzi warsztatu, Tak jest bezkrésną cechą twego majestatu. *Zab.* 9. 40. *Zabł.*
BEZKREWNY, a, e, BEZKREWNIE *adv.* *Rag.* bezkarvni; *Ross.* безкровный; krwi nie mający, bezkrwawy, blutlos, unblutig. Ofiara duchowna i bezkrewna. *Sk. Dz.* 210. Najświętszy sakrament jest ofiarą bezkrewną. *Bals. N.* 1, 141. *Eccl.* жертва безкровная. Bezkrewnie, bez rozlania krwi. *Sk. Dz.* 65. BEZKREWNOŚĆ, ści, ż. bezkrwawość, brak krwi albo rozlania krwi, *Ross.* безкровіе, die Blutlosigkeit, Unblutigkeit.
BEZKRÓL, a, m. podczas bezkrólestwa króla miejsce zastępujący, *interrex;* der Zwischenkönig, Stellvertreter des Königs während der Thronvacanz. Obawiano się, żeby się prymas za czasem nie robił bezkrólem. *Biel. Kr.* 607. BEZKRÓLEWIE, BEZKRÓLESTWO, a, *n.* (*Ross.* междуцарствіе, międzycarstwo) czas bez króla, po śmierci, zrzuceniu lub zrzeczeniu się tego, który panował; das Interregnum, Zwischenreich. Póki dom Piastów panował, bezkrólewia i krótkie i spokojne były. *Skrzet. P. P.* 1, 310. Po królu Stefanie było bezkrólestwo bardzo niebezpieczne i krwawe. *Birk. S. K. C.* 2, *b.*
BEZKRWAWY, a, e, BEZKRWAWIE *adv.* bezkrewny, *Vind.* nekervau; = bez krwi rozlania, blutlos, unblutig. To to zwycięztwo godne osobliwszéj sławy, W którém łup jakikolwiek jest przecież bezkrwawy, *Hul. Ow.* 36.
BEZKSIĘŻYCZNY, a, e, *Ross.* безлунный; bezmiesięczny, bez światła księżycowego; mondlos, ohne Mondenlicht. Bezksiężyczna noc. *Cn. Th.* — *Cn. Syn.* 492. *Sorab.* 1. bezm'eszacžnoscž, *interlunium*, *bezksiężycze, *bezmiesięcze.
BEZKSZTAŁTNY, a, e, BEZKSZTAŁTNIE *adv.* *Vind.* neshtauten, ogerdjen, sverushen; *Eccl.* безълѣпотьнъ, nieforemny, nieukształcony, kształtu nie mający, niezgrabny, nieociesany, nieokrzesany; gestaltlos, ungestaltet, ungeschlachtet, ungebildet. *fizycz. i przenoś.* Bezkształtny a ciężki tołów. *Bardz. Luk.* 169. To coś bezkształtnego, sprośnego, rannego, zewsząd odartego. *Bardz. Tr.* 180. Bezkształtne kamienie. *Zab.* 15, 91. Bezkształtnie mowę nadziewają niepotrzebnemi słowami. *Mon.* 73, 346. BEZKSZTAŁTNOŚĆ, ści, ż. BEZKSZTAŁT, u, m. brak kształtu, kształtności; die Gestaltlosigkeit, Ungestaltheit; *Vind.* neshtaut, gerdust, ogerdnost; *Eccl.* безоразїе, *Ross.* безобразіе.
BEZKUNSZTNY, a, e, BEZKUNSZTNIE *adv.* niewykwintny, szczéry. *Dudz.* 33. niesztuczny; kunstlos, ungekünstelt. §. Stateczny, nieżartowny, *serius. Mącz.* unschökerhaft, ernsthaft, unscherzhaft. *BEZKUNSZTNOŚĆ, ści, ż. brak kunsztowności, die Kunstlosigkeit.
BEZKWAŚNY, a, e, BEKWAŚNIE *adv.* *Boh.* bezkwasný; *Ross.* безквасный; kwasu w sobie nie mający, przaśny, ungesäuert. Ty jesteś *azymus panis*, bezkwaśny chleb, nie mający kwasu grzechowego. *Smotr. Ap.* 153. (*ob.* Prząś-

nik). BEZKWAŚNOŚĆ, ści, *ż.* = BEZKWAS, u, *m.* brak kwasu; die Ungesäuertheit; *Ross.* безквасность, безквасie.

BEZKWIAT, u, *m.* ziółko, *epimedium*, ani kwiatu, ani nasienia nie ma. *Syr.* 1286; die Bischofsmütze, eine Pflanze.

*BEZLĘPICA, y, *ż.* niepiękność, nielepskość, niedorzeczność; die Schönheitslosigkeit, Ungereimtheit, Abgeschmacktheit. Najtrudniejsza w jedno absurdum wpaść, za którém tysiac bezlępic idzie. *Pimin. Kam.* 344.

BEZLEŚNY, a, e, *Ross.* безлѣсный; bez lasu, bez drzewa; waldlos, holzlos, ohne Wald. I w naszym kraju wiele jest miejsc bezleśnych, gdzie wielki niedostatek drzew. *Kluk. Kop.* 1, 222. BEZLEŚNOŚĆ, ści, *ż.* = BEZLESIE, sia, *n.* brak lasu, drzewa, miejsce bez lasu; *Ross.* безлѣсie; der Waldmangel.

BEZLIST, u, *m.* ziele, *equisetum hiemale*, *Hippuris Linn.* das Schafthau, eine Art Schachtelhalm. *Syr.* 1358. (*ob.* Przęsłka, Strępeczka).

*BEZLISZ *ob.* Przezlisz.

BEZLOSY, a, e, *Sorab.* 1. bezloszné, ne mayeże szobé losza; *exors;* bez losu; ohne Loos.

*BEZŁOŻENIEC, ńca, *m.* bezżeniec; ein Eheloser, Unbeweibter. *Tr.* *BEZŁOŻEŃSTWO, a, n. *Zł. jarz.* 3. bezżeństwo; die Ehelosigkeit, Unbeweibtheit.

BEZLUDNY, a, e, BEZLUDNIE *adv.* *Ross.* безлюдный; nieludny, niezaludniony, pusty; unbevölkert, menschenleer. Pustynia bezludna. *Groch. W.* 90. W ogromnej bezludnej dziedzinie, Gdzie były starodawne okropne pustynie, *ib.* 15. §. Samotny, einsam. Kąt tajny był dla niego puszcza, tam na niebieski pochwał czasu użył bezludnie. *Chodk. Kost.* 7. BEZLUDNOŚĆ, ści, *ż.* nieludność, niezaludnienie, brak ludzi, samotność; Volksleere, Menschenleere, Volksmangel, Unbevölkerung, Einsamkeit; *Ross.* безлюдie; *Vind.* bresludnost.

BEZLUDZKI, a, e, *Ross.* безчеловѣчный; nieludzki; unmenschlich. Nie pragnę panowania, i ludziom tamtym rozkazować bezludzkim. *Tward. Wł.* 47. Bezludzki jestem, безчеловѣчествую. BEZLUDZKOŚĆ, ści, *ż.* brak ludzkości; *Ross.* безчеловѣчie, безчеловѣчность; die Unmenschlichkeit.

BEZŁUSKNY, a, e, bez łuski; *Eccl.* безчешуйный; schuppenlos. Węgorz bezłuskny. *Włod.*

BEZMAJĘTNY, a, e, *Eccl.* безимѣнный, majątku nie mający, ubogi; unbemittelt.

BEZMAŁA NIE *adv.* nie wiele brakło, niemal, o włos, ledwie nie, prawie; *Sorab.* 1. nimahle, skorož; *Ger.* es fehlt nicht viel, fast, beynahe, um ein Haar. Bezmała nie całą armatę do szczętu znieśli. *Fur. Uw. F.* 6. Bezmała mi tego nie zaprą? *Teat.* 36, *b.* 25.

BEZMAŁŻEŃSKI, a, ie, bezżeński, bezłożeński, w małżeństwie nie żyjący; ehelos. Stan bezmałżeński. *W. Pst. 1/n.* 70. = BEZMAŁŻEŃSTWO, *ob.* Bezżeństwo.

*BEZMARTWY, a, e, nie umierający, nie podległy śmierci, nieśmiertelny; frey vom Sterben, unsterblich. Śmierć Achillesa zacnego pożarła, Starość Tytona bezmartwego zdarła. *Petr. Hor.* 2, *C.* 3. *not.* «Tyton prosił bogów o nieśmiertelność; zatem przyszedł do takiej starości, że mu żywot ten omierzł.»

BEZMATCZY, a, e, *Vind.* bresmatern, bres matere; matki nie mający; mutterlos.

BEZMĘTNY, a, e, nie mętny, bez kału, bezkalny; untrübe, rein, klar; *Eccl.* безматежный.

BEZMĘSKI, a, ie, BEZMĘŻNY, a, e, *Eccl.* бездоблественный; niezamężny; unbemannt, mannlos, ohne Mann. Żywot bezmęski albo bezżeński. *Gil. Post.* 321. Masz córki bezmężne. *Bardz. Tr.* 249. Dziewki bezmężne. *ib.* 29. Matko bezmężna módl się za nami. *Pimin. Kam.* 232. (najświętsza panno). *Subst.* bezmężna, nie mężatka; eine Mannlose, Unverheyrathete; *Ross.* безмужная, безневѣстная; *Sorab.* 1. newudata; *Vind.* neomoshena, ledizhna.

BEZMĘŻNOŚĆ, ści, *ż.* brak mężności; *Eccl.* бездоблество; die Unmännlichkeit; *ἀνανδρεία.*

BEZMIAN, PRZEMIAN, *PRZEZMIAN, u, *m.* *Ross.* безменъ; *Croat.* otezálo; *Carn.* shtidera; = gatunek wagi, bez szal; pręt albo drąg rozdzielony na rozmiary, z gwichtem posuwającym się z drugiego końca, eine Schnellwage. (Westpr. ein Besmer, *Dan.* et *Svec.* bismer, besman. *Ihre Glossar.*) — Waga nazwana przemian, służy do ważenia ciał przy pomocy statecznéj wagi. *Jak. Mat.* 4, 269. Przemian. *Oss. F.* 121. Przezmian. *Dwor. K.* Bezmian. *Sol. Arch.* 29. Kto na bezmianie zaważył góry, a pagórki na wadze? *Radz. Jes.* 40, 12. (na wadze i na szalach, *Bibl. Gd., Budn.*) Rozumiał o sobie, jakby góry miał bezmianem odważyć. *Radz.* 2. *Mach.* 9, 8. *Budn. ib.*

BEZMIENNY, bez miana, *ob.* Bezimienny.

BEZMIAR, u, *m.* BEZMIERZE, a, *n.* niezmierzoność, nieograniczenie; *Ross.* et *Eccl.* безмѣрie, безмѣрность, безмѣрство, излишество, безчисленность; *Sorab.* 1. přeſm'ernoscž; *Rag.* prikomjerstvo; die Maßlosigkeit, Unermeßlichkeit, Gränzenlosigkeit. Dusza rozwlekłe świata bezmierze W punktu myśli pojętnej szczupłe szranki bierze. *Zab.* 9, 41. *Zabł.* Winiusza przyjaźń Galby rzuciła w bezmiar, *in abruptum.* *Nar. Tac.* 3, 58. BEZMIERNY, a, e, BEZMIERNIE *adv.* *Sorab.* 1. přeſm'erné, pscheſ m'eri; *Rag.* prikomjeran; *Vind.* brezmern, zhesmernu, premernu, zhes mero; *Ross.* безмѣрный, безчисленный, чрезмѣрный; niezmierny, miary nie mający, niewymierzony, nieograniczony; maßlos, unermeßlich. Spojrzyjmy na ten strop bezmierny niebios, który nas otacza. *Zab.* 6, 100. *Mn. — Otw. Ow.* 257. §. nie umiarkowany, zbytny; maßlos, ungemäßigt. Żarty nie mają być bezmierne. *Bud. Cyc.* 49. Bezmierne wydawanie dna niema. *Kosz. Lor.* 115. Bezmierny, zbytny, rozpustny, *luxoriosus.* *Macz.* W bezmiernych złościach, by w wodach pływamy. *Groch. W.* 65. *BEZMIERNOMAJĘTNY, zbytnie majętny, niezmiernie bogaty; unermeßlich reich. Ludzie bezmiernomajętni wolnym rządom niebezpieczni. *Petr. Pol.* 374.

BEZMIESIĘCZNY, a, e, *Boh.* bezměsýčný; bezksiężyczny; mondenlos, ohne Mond.

BEZMIŁOSIERNY, a, e, BEZMIŁOSIERNIE *adv.* miłosierdzia nie mający, *Ross.* безмилостивый; *Eccl.* безмилостный, unbarmherzig.

BEZMOCNY, a, e, mocy pozbawiony, siły nie mający; *Vind.* bresmozhi, bresmozhen; *Sorab.* 1. bezmočnè; *Ross.* безмочный; machtlos, kraftlos, schwach. Cóż czynią ci żydzi bezmocni? 1. *Leop.* 2. *Ezdr.* 4, 2. BEZMOC, y, *ż.* BEZMOCNOŚĆ, ści, *ż.* brak mocy, siły, słabość; die Kraftlosigkeit, Ohnmacht, Schwäche; *Vind.* bresmozhnost.

BEZMOWNY, a, e, *Ross. et Eccl.* безмолвьнъ, безглагольный; *Vind.* bresgovoren, = nie mówiący; sprachlos, nicht redend. (*Ross.* безмолвникъ, = pustelnik; безмолвіе cisza, samotność, безмолвствовать milczeć, samotnie żyć).

BEZMÓZGI, a, ie, *Sorab.* 1. bełmosowné; *Vind.* bresmoshganou; *Ross.* безмозглый (безмозгій = bez śpiku); nie mający oleju w głowie, głupi; gehirnlos, dumm. Głupiego dzieło i bezmózgiéj głowy, Szukać zemsty językiem i łzącemi słowy. *Mon.* 73, 669. Gorszysz nas swojemi bezmózgiemi pismy. *Pimin. Kam.* 35. Mówisz, jakobyś był bezmózgi, *ib.* 334. *Zab.* 9, 61. *Hor.* 2, 46. *Kniaź.* BEZMÓZGNICA, y, *ż.* głupia bezmózga kobieta; ein hirnloses Weib. Zapewne ta bezmózgnica, nie objęła myśli twojej. *Węgier. Marmon.* 3, 24.

BEZMROCZNY, a, e, nie zamroczony, jasny; *Ross.* безмрачный; unverfinstert.

BEZMYLNY, a, e, BEZMYLNIE *adv.* bez omyłki, bezbłędny; *Ross.* безпогрѣшный; fehlerlos, ohne Irrthum. BEZMYLNOŚĆ, ści, *ż. Ross.* безпогрѣшность; die Fehlerlosigkeit.

BEZMYŚLNY, a, e, BEZMYŚLNIE *adv. Boh.* bezmyslný; bez myśli, nie myślący; gedankenlos. BEZMYŚLNOŚĆ, ści, *ż.* brak myśli; die Gedankenlosigkeit.

*BEZMYTNY, a, e, myta nie płacący, nie biorący, bezcelny; *Ross.* безпошлинный; mauthlos, mauthfrey, zollfrey.

*BEZNACZALNY, a, e, *Eccl.* безначальнъ, *Gr.* ἄναρχος; bez początku, początku niemający; ohne Anfang. *Pimin. Kam.* 180.

*BEZNADZIEJNY, a, e, *BEZNADZIEJNIE *adv. Ross.* безнадежный; nie mający nadziei; hoffnungslos. *BEZNADZIEJNOŚĆ, ści, *ż. Ross.* безнадежность; die Hoffnungslosigkeit.

*BEZNAGANNY, a, e, *BEZNAGANNIE *adv. Ross.* безпорочный; niepodpadający naganie; tadelfrey, tadellos. *BEZNAGANNOŚĆ, ści, *ż. Ross.* безпорочность; niepodległość naganie; die Tadellosigkeit.

*BEZNAGRODNY, a, e, BEZNAGRODNIE *adv. Ross.* безмездный; *Eccl.* безвозмездный; nie mogący być nagrodzonym, zapłaconym, powetowanym; unbelohnbar, unbezahlbar, unersetzlich.

*BEZNAMIĘTNY, a, e, BEZNAMIĘTNIE *adv. Eccl.* бестрастьнъ, безпристрастный; niepodległy namiętności; leidenschaftslos, unleidenschaftlich. *BEZNAMIĘTNOŚĆ, ści, *ż.* wolność od namiętności; *Eccl.* бестрастїе, безпристрастіе; die Leidenschaftslosigkeit; ἀπάθεια.

*BEZNAMOWNY, a, e, *Eccl.* безувѣтливъ; nie mogący być namówionym; unüberredbar; *Gr.* ἀπειθαρος.

BEZNASIENNY, a, e, BEZNASIENNIE *adv. Eccl.* бессѣменьнъ, nie mający nasienia; samenlos, *Grae.* ἄσπορος; bezsiemienny.

*BEZNASZLADOWNY, *BEZNASZLEDNY, a, e, *Ross.* безподражательный; nie do naszladowania, nie mogący być naszladowanym; nicht nachzuahmen, unnachahmlich.

*BEZNĘDZNY, a, e, *BEZNĘDZNIE *adv. Ross.* безнужный; wolny od nędzy; elendsfrey, elendslos, nothlos.

*BEZNIEWOLNICZY, *BEZNIEWOLNY, a, e, *Ross.* безкабальный; niepodległy niewoli; frey von Sklaverey, unsklavisch.

BEZNOGI, a, e, BEZNOŻNY, a, e, nóg nie mający; *Ross.* безногій, безножный; *Boh.* beznohý; *Croat.* preznog; ohne Fuß, ohne Füße, fußlos. (*Vind.* bresnogna tiza, potozhna lastviza, bergula, *ob.* brzegówka jaskółka). *Graec.* ἄπους. Ryby beznożne, pletew brzuchowych nie mające. *Zool.* 175.

BEZNOSY, a, e, *Boh.* beznosý; *Ross.* безносый; nosa nie mający; ohne Nase, unnäsig. *Subst.* Beznos, a, *m.* ein Ohnenase.

BEZOAR, u, *m. Ital.* bezoar; *obs. Gall.* bazar, beza; *Hisp.* bazar; (*Arab.* bedzahar; *Pers.* pahzeher = antydot wszelki przeciw truciznie); *Carn.* beslaj; der Bezoar. Kamyk jajkowaty we wnętrznościach zwierząt rodzaju koziego znajdujący się; dawniej za lekarstwo przeciw truciźnie miany. *Zool.* 367. *Sien.* 327. §. Ztąd wszelkie lekarstwo przeciw truciźnie. *Sien.* 327. *Szpicz.* 166. = antydot, Gegengift. §* Lekarstwo, Arzeney. W czas zabiegać chorobie, próżne bezoary po czasie. *Pot. Arg.* 317. (Lekarstwo po śmierci, łyżka po obiedzie).

*BEZOBACZNY, a, e, *BEZOBACZNIE *adv.* nie obaczny, nieuważny; *Ross.* безсовѣтный; *Eccl.* беззрѣнно; unvorsichtig, unüberlegt. *BEZOBACZNOŚĆ, ści, *ż. Ross.* безсовѣтіе; nieuwaga, nieostrożność; die Unvorsichtigkeit, Unüberlegtheit.

*BEZOBCHODNY, a, e, *Eccl.* безобходный; nie do obchodzenia; unumgangbar, unumgänglich.

BEZOBIEDNY, a, e, BEZOBIEDNIE, *adv. Eccl.* безобѣдный; bez obiadu, nie jadłszy; ohne Mittagsessen, ungespeist, ungegessen.

*BEZOBŁAZNY, *PRZEZOBŁAZNY, a, e, *BEZOBŁAŹNIE *adv.* (nie pobłażający) niewzględny; rücksichtslos, ohne Rücksicht. Szalona, bezobłazna śmiałość, *prorupta audacia. Macz.* Rozpustne, przezobłazne kurewstwo, *flagitiosa, perdita libido ib.* Na inszych oślep i bezobłaźnie padać, *coeco impetu incurrere. ib.*

BEZOBŁOCZNY, a, e, BEZOBŁOCZNIE *adv. Ross.* безоблачный; bez obłoków (*ob.* bezchmurny); wolkenleer, unbewölkt.

BEZOBŁUDNY, a. e, BEZOBŁUDNIE, *adv. Ross.* безлестный, безлицемѣрный, безковарный; od obłudy wolny, szczéry, nieudawany, ungeheuchelt. Mało polegasz na tak bezobłudnie sprzyjających ci sercach. *Mon.* 71, 509. BEZOBŁUDNOŚĆ, ści, *ż.* szczérość, nieudawanie; die Ungeheucheltheit, Aufrichtigkeit; *Ross.* безлестность, безлицемѣріе, безковарность, безковарствіе.

*BEZOBRAŹLIWY, a, e, BEZOBRAŹLIWIE *adv. Ross.* беззазорный; bez obrazy, nie uraźliwy; unbeleidigend, unanstößig. *BEZOBRAŹLIWOŚĆ, ści, *ż.* die Unanstößigkeit; *Ross.* беззазорность, (*Ross.* безобразный; *Rag.* bezobrazni = bezkształtny *ob.* Obraz).

BEZOBRĘCZY, a, e, obręczy nie mający; *Ross.* безобручный; reifenlos, ohne Reifen.

BEZOBRONNY, a, e, *Ross.* беззаступный; nie mający obrony; ohne Wehr, schutzlos, unbeschützt. Niewielka rzecz gromić zbrojną ręką bezobronne kupy. *Hul. Ow.* 64.

BEZOBROTNY, a, e, nieobrotny, obrotu nie mający; *Eccl.* безобратный; ohne Umwenden, unumwendbar.

BEZOCHOCZY, a, e, *Eccl.* безхотительный; nie mający ochoty; unlustig, ohne Lust und Neigung.

BEZOCHYBNY, a, e, BEZOCHYBNIE, *adv.* nie chybiający, pewny; ohnfehlbar. Smutnym dla was bezochybnie teraz być musi ojczyzna widokiem. *Zab.* 16, 165.

BEZOCZY, a, e, BEZOKI, a, ie, oczu nie mający; *Boh.* bezoký; *Eccl.* безоусыиъ, *Ross.* безглазый, безокій; ohne Augen, augenlos. Ślepy, bezoki, naraża się na głazy. *Żebr. Ow.* 353.

BEZODDZIELNY, a, e, *Ross.* безотдѣльный; nierozdzielny; unzertrennlich. BEZODDZIELNOŚĆ, ści, *ż.* nierozdzielność; die Unzertrennlichkeit.

BEZODŁĄCZNY, a, e, *Ross.* безотлучный; nierozłączny; untrennbar. BEZODŁĄCZNOŚĆ, ści, *ż.* *Ross.* безотлучность; nierozłączność; die Untrennbarkeit.

BEZODŁOŻNY, a, e, *Ross.* безотлагательный; bezodkładny, bezodwłoczny, nie mogący być odłożonym; unaufschiebbar. BEZODŁOŻNOŚĆ, ści, *ż.* bezodwłoczność, niemożność odkładania; die Unaufschiebbarkeit.

BEZODMIENNY, a, e, niepodległy odmianie; *Eccl.* безъиначесктвенный; unveränderlich. BEZODMIENNOŚĆ, ści, *ż.* nieodmienność; die Unveränderlichkeit.

BEZODPÓR, u, *m.* BEZODPORNOŚĆ, ści, *ż.* nie danie odporu, nie bronienie, nie opieranie; Mangel des Widerstandes, Widerstandeslosigkeit, Unwiderstehbarkeit.

BEZODPORNY, a, e, BEZODPORNIE *adv.* któremu trudno odpór dać albo sprzeciwić się; *Cn. Th.* unwiderstehbar.

'BEZODPOWIEDNY, a, e, 'BEZODPOWIEDNIE *adv.* *Eccl.* безотвѣтнъ, безотсловный; nie otrzymujący odpowiedzi, nie wyciągający lub nie wart jéj; unbeantwortet, antwortslos. (*Ross.* безотвѣтный cierpliwy, nieodmrukliwy; безотговорочно niesprzecznie). 'BEZODPOWIEDNOŚĆ, ści, *ż.* brak odpowiedzi; *Eccl.* безотвѣтie; die Antwortslosigkeit. (*Ross.* безотвѣтность, безотвѣтie cierpliwość, nieodmrukliwość).

'BEZODSTĘPNY, a, e, *Ross.* безотступный; nie odstępujący; unabweichlich. BEZODSTĘPNOŚĆ, ści, *ż.* *Ross.* безотступность; niemożność odstępowania; die Unabweichlichkeit.

'BEZODWIEZŁY, a, e, *Ross.* безотвязный, безотвязчивый; niepodobny do odwiązania; unablösbar.

BEZODWŁOCZNY, a, e, BEZODWŁOCZNIE, *adv.* *Ross.* безволокитный, безотлагательный; odwłóki nie czyniący albo nie cierpiący, nieodwłoczny, nie do odłożenia, nieodkładający, 'niemieszkający; aufschubslos, unaufschiebbar, unverzüglich, ohne Zaudern. *Cn. Th.* - BEZODWŁOCZNOŚĆ, ści, *ż.* nie możność odwłoki; die Unaufschiebbarkeit, Unverzüglichkeit.

BEZODWROTNY, a, e, BEZODWROTNIE *adv.* *Eccl.* безотвратный; bez powrotu, odwetu, niezwrotny, nieodwetowany; nicht zurückkehrend, ohne Wiederkehr, unersätzlich. Czas bezodwrotnie zniknął. *Zab.* 13, 254.

BEZOGONKOWATY, a, e, nie mający ogonka, bez szypułki; ohne Schwänzchen, Stängelchen. Ziele szeleźnik liście ma bezogonkowate. *Jundz.* 319. BEZOGONNY, a, e, *Ross.* безхвостый; ogona nie mający; schwanzlos, ohne Schwanz. Koń bezogonny. *Alb. z W.* 4. *ob.* Kusy.

BEZOGRODNY, a, e, ogrodu nie mający; gartenlos, ohne Garten. (*Eccl.* безоградный bez ogrodzenia, bezgrodzy, niewarowny).

'BEZOJCZY, a, e, ojca nie mający; *Vind.* bresozheten; vaterlos.

BEZOKI *ob.* Bezoczy.

BEZOKOLICZNY, a, e, *Slovac.* n'edopowetliwi, n'edokonatliwi; bez wytknięcia okoliczności; nicht umständlich, ohne Umständlichkeit, unbestimmt. *Grammat.* Tryb bezokoliczny, *modus infinitivus.* *Kopcz. Gr.* 2, *p.* 202. *Slovac.* nedopowetliwec, nedokonatliwec; *Vind.* nenamirrjena visha; *Ross.* неопредѣленное наклоненіе.

'BEZOPALNY, a, e, *Eccl.* безопалный; niepodobny do opalenia; unbebrennbar, unumbrennbar.

'BEZOSĄDNY, a, e, nieosądzony, niepodobny do osądzenia; *Eccl.* безосудный; unverurtheilt, unverurtheilbar.

'BEZOŚCIENNY, a, e, *Eccl.* безостенный; bez osna, (*ob.* Ościen); stachellos.

BEZOSOBISTY, a, e, BEZOSOBIŚCIE *adv.* *Rag.* bez osobni, bez sobstva; *Ross.* безличный; nietyczący się osoby, bezwzględny na osobę; unpersönlich.

BEZOSZCZĘDNY, a, e, BEZOSZCZĘDNIE *adv.* nieoszczędzający; *Ross.* безщадный, безпощадно; unsparsam. BEZOSZCZĘDNOŚĆ, ści, *ż.* brak oszczędności; die Unsparsamkeit.

BEZOWOCNY, a, e BEZOWOCNIE *adv.* (*Vind.* bres fada, bres prida, nepriden, sabstoin) = płonny, nierodzajny; unfruchtbar. Ci są jako drzewa jesienne bezowocne. 1. *Leop. Jud.* 1. 12. - *przenośnie* niepożyteczny, nieprzydatny, nieskuteczny; fruchtlos, unnütz. W samocie przepędzał lata bezowocne. *Zab.* 15, 7. *Kniaź.* Nie, bracie pobłądziłeś w swoim zdaniu mocno, Los możnym, cnotę nadto czynisz bezowocną. *Zabł. Firc.* 44. Napiszę do niego, jak się spodziewam, nie bezowocnie. *Pot. Arg.* 223. (nie daremnie, nie bez skutku, skutecznie).

(BEZOWY *ob.* bzowy, Bez 1.,)

BEZPALCY, a, e, *Ross.* безпалый; palców nie mający; fingerlos; *Boh.* bezprstý.

BEZPAMIĘTNY, a, e, BEZPAMIĘTNIE *adv.* - *Dalm.* prespameten; *Rag.* bezpàmetni; = bezuważny, nie rozważny, nieprzytomny sobie; sich nicht gegenwärtig, unbesonnen. Już bezpamiętna chęć mię w lasy bierze. *Chrośc. Ow.* 42. Safo zakochała się w Faonie bezpamiętnie. *ib.* 198. BEZPAMIĘTNOŚĆ, ści, *ż.* nieprzytomność sobie, nieuwaga; die Unbesonnenheit. (*Ross.* безпамятность. безпамятство mdłość; безпамятный zemdlały).

BEZPARCYALNY, a, e, BEZPARCYALNIE *adv.* bezstronny; unpartheyisch. BEZPARCYALNOŚĆ, ści, *ż.* bezstronność; die Unpartheylichkeit.

BEZPASZY, a, e, nie mający paszy; *Ross.* безпажитный; ohne Weide.

BEZPIECZNIEĆ, *Neutr. Niedok.* zbezpiecznieć *Dok.* mieć się za bezpiecznego, spuszczać z obawy, z ostrożności, z usilności; sicher werden. Zbroi nieskładajmy, ani bezpieczniejmy, wiedząc, iż nieprzyjaciel krąży. *Sk. K. N.* 202. *b.* W zarażoném powietrzu nie bezpieczniejem; ale wszelaką ostróżność czynim. *ib.* 112. Z tym łotrem nigdy niebezpieczniejmy, nigdy zbroi nie składajmy. *ib.*

115. Na on srogi sąd bezpieczniejemy bez wszelakiej trwogi. *Kanc. Gd.* 300. BEZPIECZNIK, a, *m.* któremu nawet nie przejdzie przez głowę, żeby się miał na swoich układach zawieść, który na to dobrze śpi, już tego albo owego jak pewny, jak gdyby w ręku miał; ein Unbesorgter, der seiner Sache ganz sicher ist, ein Sicherer. Teraz więcej jest tych bezpieczników, niż owych o zbawieniu rozpaczających. *W. M. W.* 282. Do mądrości najcieżej przyjść od roskoszy, a ile bezpiecznikom owym. *Tward. Pasq.* 124. Bezpieczniku, który powiadasz, że nie wszystko Bóg widzi. *Rej. Apoc.* 32. *Rej. Post. Ji.* 5. BEZPIECZNIŚ, ia, *m.* w obcowaniu sobie pozwalający, poufale postępujący; der sich Vertraulichkeiten erlaubt, im Umgange mit jemanden viel herausnimmt. Strzeż się bezpiecznisiów i ofertownisiów. *Tr.* 35.

BEZPIECZEŃSTWO, a, *n.* BEZPIECZNOŚĆ, ści, *ż.* **BEZPIECZA, y, *ż.* (*Boh.* et *Slov.* bezpečnost, bezpečenstwj; *Ross.* безпечность, безпечаліе, безопасность, безнавѣтіе; *Eccl.* благоизвѣстность; *Sorab.* 1. bezſtraſchnoſcž, ſihernoſcž; *Vind.* ſegurnost, saneſlivost, saterdnost, ſmirnost, ſhihernost, ſhihrost; *Carn.* shihrenga; *Croat.* szegurnozt; *Rag.* bezpoghibilnos); = wolność od pieczy, od troski, obawy, spokojność, pewność, nieobawa, opuszczanie się, zaufanie, poleganie; die Sorgenlosigkeit, Sicherheit, Unbesorgtheit, Ruhe, Gemüthsruhe. Jakom się oszukać mógł i jeszcze z tąż bezpiecznością drugich dni czekam. *Sk. Kaz. N.* 23. Z jaką bezpiecznością sumnienia wierni na sąd boży pójdą! *Wys. Ign.* 2. Zawsze chodzi bezpieczność z nierządem. *Pot. Syl.* 195. *§. Śmiała poufałość, pozwolenie sobie, niewstręt, nieobawa, postępowanie z kim za panie bracie, familiarność; dreuste Vertraulichkeit, Dreustigkeit im Umgange, Familiarität, Familiarheit. Kiedy pan młody do sułtany wchodzi, ta dobywa handzara i pyta się, zkąd mu się to bezpieczeństwo wzięło! *Kłok. Turk.* 90. U nas nie wiedzą, jakie jest bezpieczeństwo Francuzkie z pany swojemi. *Gorn. Dw. praef.* Zalecę cię królowi, bo ja największą mam u niego bezpieczność. *Sk. Żyw.* 1, 64. Nie miejmy z panem nieba i ziemi wielkiego bezpieczeństwa i śmiałości; ale bojaźń, wstyd i pokorę do niego nieśmy. *Sk. K. N.* 442. Tym sposobem brali śmiałość i bezpieczność mówienia. *Glicz. Wych. K.* 7. (wolność, nielękliwość Unerschrockenheit). Francuzi dziwowali się naszych w jężkach biegłości I w Łacińskiéj wymowie wszystkich bezpieczności. *Stryjk. Henr. A.* 3. (śmiałéj gotowości, obrotności zuversichtliche Fertigkeit im Sprechen). II. Stan rzeczy, uwalniający od wszelkiej obawy; die Gefahrlosigkeit, die Sicherheit. Dał jawny wyrok na pokój i bezpieczność chrześcian. *Sk. Dz.* 165. Herman do pokoju i bezpieczeństwa, niż do spraw wojennych był pochopniejszy. *Krom.* 110. Na wierzchołku niebios siedzący w bezpieczy. *Przyb. Milt.* 41. - BEZPIECZNY, BESPIECZNY, *PRZESPIECZNY (*Biel. Kr.* 435. *Stryjk.* 124. *ob.* 2, bez), BEZPIECZNIE *adv.* (*Ross.* безпечальный. безпечный, безопасный, безнавѣтный, безбѣдный, благоотишный; *Eccl.* благоизвѣстный; *Slovac.* et *Boh.* bezpečný; *Sorab.* 1. bezſtraſchné, ſicherné; *Carn.* bresſkerbne, ſhihr, *Vind.* ſmirne, bresſkerbi, ſeguren, saterden; *Croat.* szegúren, batriu, mirovan; *Slavon.* ſigúrno) = bez pieczy, bez troskliwości, bez bojaźni, obawy; unbesorgt, unbekümmert, sorglos, sicher. *Kopcz. Gr.* 3, 15. Był on zawsze spokojnego i bezpiecznego sumnienia. *Sk. Żyw.* 1, 224. Rzadki człowiek bezpieczny, który ma pieniądze. *Zabł. Z. S.* 33. §. Bezpieczny czego, pewny czego; einer Sache gewiß. Jest tego bezpieczny, Że otrzyma żywot wieczny. *Kanc. Gd.* 263. Publicznego szacunku ten tylko bezpieczny, Kto cnotliwie pracując, ludziom pożyteczny. *Niemc. P. P.* 50. §. Względem drugich poufały, zaufany w nich, w wziętości swojéj u nich, familiarny; mit andern vertraut, familiär. Gdy Piotr nie śmiał pana o to prosić, namówił Jana, aby on, jako z panem bezpieczniejszy, i który legał na piersiach jego, o to spytał. *Sk. Żyw.* 2, 427. Żona Władysława z Dobieszem zwykła była bezpiecznie poczynać *familiarius. Krom.* 166. §. Nielękliwy, nie lękający się, śmiały; offen, unbefangen, dreust. Bezpiecznie w oczy pojrzeć mu nie śmieli, I wstyd przenikał niewidome myśli. *P. Kch. J.* 268. Święty ten króla bezpiecznie dosyć w rozpuście jego napominał. *Ustrz. Kruc.* 3, 53. Niema bezpieczniejszego pisarza nad Orzechowskiego; na rzecz tylko samę okiem mierząc, nic się na żadnego stanu człowieka nie ogląda. *Orzech. Qu.* 33. Bronił go od pisarza bezpiecznego, sławy jego dotkliwego. *Groch. W.* 477, - z *przesadą:* = zuchwały, frech. Towarzystwo pijane do obozu powracając, wywrócili namiot przedni; komendant tedy kazał imać, ktokolwiek był tak bezpieczny. *G. Oss. Dz.* (ktokolwiek śmiał tak zuchwale postępować. *Boh. Oss.* 1, 64.) 2. bezpieczny, bez niebezpieczeństwa, pewny; gefahrlos, sicher, ohne Gefahr. Już kupcy drogi i handle będą mieć bezpieczne. *Tward. Wł.* 262. O jak bezpieczniejszego nad monarchę stanu doznaje każdy ubogi. *Bardz. Luk.* 136. *Prov.* Lepiéj bezpiecznie, niż serdecznie; lepiéj być bezpiecznym, niż śmiałym. *Cn. Ad.* 436.- Wyrwał nas bóg z ręki nieprzyjaciół, i mieszkaliśmy bezpiecznie. *Leop.* 1. *Reg.* 12, 11. Mój grzbiet tu nie bardzo bezpieczny. *Teat.* 54, 98. (grożą mi plagi; mein Buckel ist hier nicht sicher, vor Schlägen). By już za drzwiami złe do nas mierzyło, my na bezpieczną sobie podpijamy. *Wad. Dan.* 127. (jak gdyby nie było czego się obawiać; aufs sichere, ganz sicher.). Bezpiecznie mi wierzyć możesz, powtarzam ci słowo moje. *Teat.* 23, *b.* 35.

*BEZPIECZNOBUCZNY, a, e, zuchwalec, butny, hardy z tego, że swego dopnie, że mu nikt nic nie zrobi; keckstolz, sicherstolz. *Przezpiecznobuczni (bezpiecznobuczni *ob.* 2., bez) śmiałkowie. *Petr. Et.* 176. BEZPIECZYĆ *czyn. niedok.* zabezpieczyć, ubezpieczyć, *dok.* zbezpieczać, zabezpieczać, od niebezpieczeństwa zasłaniać, bronić; *Boh.* bezpečiti; *Slav.* oſigurati; *Bosn.* felelovati; *Croat.* feledújevati; *Vind.* shihrat, poshihrat, oshihrat; sichern, sicher stellen. Obroną się wojsk swoich kraj każdy bezpieczy. *Kras. W.* 21. Cnotą się umacnia wolność, nią bezpieczą trony. *Teat.* 45, *d.* 10. *Wyb.* Widziałem, jak się w dumie swéj bezpieczył Pyszny; i szczęścium jego wnet złorzeczył. *Chrośc. Job.* 23. (miał się za bezpie-

cznego, er hielt sich für sicher). Stała odważna młodź, nadto zabezpieczona o końcu wojny z rąk swych. *Bardz. Luk.* 65. (przeświadczona, przekonana).

BEZPIENIĘŻNY, a, e, BEZPIENIĘŻNIE *adv. Eccl.* безпѣнязный, бесребрьникъ, *Ross.* безденежный: pieniędzy nie mający; geldlos, geldarm. Bezpieniężnym być; *Eccl.* безсребрствовати; *Ross.* обезденежать. BEZPIENIĘŻNOŚĆ, ści, *ż.* brak pieniędzy; der Geldmangel.

BEZPIERZYSTY, a, e, pierza niemający; *Sorab.* 1. bezperné; *Ger.* ungefiedert. BEZPIÓRY, a, e, *Ross.* безперый; piór nie mający; federlos, ohne Federn.

BEZPISMIENNY, a, e, pisma nie znający; *Ross.* безграмотный; *Eccl.* безкнижный: bez xięgi; schriftlos, ohne Schrift, ohne Schreibekunst.

BEZPLAMY, a, e, plamy nie mający, niepokalany; *Boh.* bezposskwrný; *Eccl.* бескврънынъ, unbefleckt, fleckenlos.

BEZPŁATNY, a, e, BEZPŁATNIE *adv. Boh.* bez auplatku; *Eccl.* бесребрьнъ, nie zapłatny; unentgeldlich. Funkcye tego urzędu są bezpłatne. *N. Pam.* 22, 49. BEZPŁATNOŚĆ, ści, *ż.* die Unentgeldlichkeit.

BEZPLEMIENNY, a, e, BEZPLEMIENNIE *adv. Ross.* безплемянный; plemienia nie mający, bez krewnych, bez potomstwa, bezdzietny; familienlos, ohne Anverwandte, kinderlos. Zabicie człowieka bezplemiennego, którego główszczyzny szukać nie będzie komu. *Stat. Lit.* 337. Kiedy znajdzie się trup człowieka bezplemiennego, czyli nieznanego. *Czack. Pr.* 2, 136.

BEZPŁCIOWY, BEZPŁETNY, a, e, rodzaju własnego nie mający, nijaki, bez różnicy płci; geschlechtslos. W każdém mrowisku są dwojakie mrówki, samice i bezpłetne, samce zaś nie mieszkają w kopcach. *Ład. H. N.* 111.

BEZPŁODNY, a, e, BEZPŁODNIE *adv. Ross.* безплодный; *Boh.* bezplodný; *Eccl.* пустоплодный; płodu nie wydający, nieurodzajny; unfruchtbar, fruchtlos. (*ob.* Płonny). BEZPŁODNOŚĆ, ści, *ż. Ross.* безплодіе, безплодность, безплодство; die Unfruchtbarkeit, Fruchtlosigkeit; brak płodu, płonność, nieurodzajność.

*BEZPOCHYBNY, a, e, *BEZPOCHYBNIE *adv.* niechybny, nie chybiający; unfehlbar. Bezpochybnie bywa długo nieodmieniona pomsta jego. *Rej. Pst. L.* 1, 1. *Bzowsk. Roż. praef.* BEZPOCHYBNOŚĆ, *ż.* niepodobieństwo chybienia; die Unfehlbarkeit.

*BEZPOCIESZALNY, a, e, *BEPOCIESZALNIE *adv.* nie podobny do pocieszenia; *Ross.* безутѣшный; *Vind.* bresodshalen, neodmisliu; untröstlich, untröstbar. *BEZPOCIESZALNOŚĆ, ści, *ż.* nie możność pocieszenia; *Vind.* bresodshalnost; die Untröstlichkeit.

*BEZPOCZĄTKOWY, a, e, *Ross.* безначальный; początku nie mający, wieczny, od wieków; anfangslos. *BEZPOCZĄTKOWOŚĆ, ści, *ż. Ross.* безначальность; brak początku, odwieczność; die Anfangslosigkeit.

BEZPOKOIĆ *czynn. niedok.* ubezpokoić, *dok.* uniespokajać, pokoju pozbawiać; *Ross.* безпокоить, beunruhigen.

*BEZPOKUTNY, a, e, BEZPOKUTNIE *adv.* pokuty nie czyniący; unbußfertig. Grzesznicy bezpokutni. *Bals. Niedz.* 1, 130.

*BEZPOMOCNY, a, e, pomocy nie doznawający, lub nie dający; ohne Hülfe, hülflos, nicht helfend; *Ross.* безпомощный; *Sorab.* 1. bezpomočné. (bezpomočnoscž, brak pomocy, Hülflosigkeit).

*BEZPOPI, ia, ie, popów nie mający; pfaffenlos, priesterlos.

*BEZPOPSTWO, a, *n. Ross.* безпоповщина; kacerstwo popów znoszące, kacerze bezksięży; eine priesterlose Secte.

*BEZPORÓWNANNY, a, e, *BEZPORÓWNANNIE *adv. Ross.* безпримѣрный; *Eccl* безсравнителный, безсудный, безосудный; nie mogący być porównanym; unvergleichlich, unvergleichbar. BEZPORÓWNANNOŚĆ, ści, *ż.* niepodobieństwo do porównania; *Ross.* безпримѣрность; die Unvergleichbarkeit.

BEZPORTOWY, a, e, *Eccl.* безпристанищный; portu nie mający; hafenlos, ohne Hafen.

BEZPORZĄDNY, a, e, BEZPORZĄDNIE *adv. Ross.* безпорядочный; nie mający porządku, nie będący w porządku; ordnungslos, unordentlich. BEZPORZĄDNOŚĆ, ści, *ż. Ross.* безпорядокъ; die Ordnungslosigkeit, Unordnung; nieporządek, brak porządku.

BEZPOSAŻNY, a, e, posagu nie mający; ohne Brautschatz. Siostrę mam bezposażną, matkę mam ubogą. *Mon.* 75, 307. Bezposażne małżeństwo. *Krom.* 489.

BEZPOŚREDNI, a, e, BEZŚRZEDNY, BEZPOŚRZEDNICZY, a, e, BEZPOŚRZEDNIE, BEZPOŚRZEDNICZO *adv.* między którym i czym innym niemasz nic śrzodkującego; *Boh.* bezprostredný; *Ross.* непосредственный, непосредственно; *Eccl.* безсредственныи, несредственный, безходатайственно; *Sorab.* 1. nestředkowne, *Carn.* bres umęjska; *Vind.* brezvmiefška, nefredliu; unmittelbar. U ziół z sęka wyrasta rószczka bezpośrzednie, u drzew przez pośrzednictwo oczka. *Bot. N.* 41. Kości jedne w człowieku łączą się sposobem pośrzedniczym, za pomocą chrząstki; drugie sposobem bezpośrzedniczym, gdy niby szwem jakowym z sobą są złączone. *Perz. Cyr.* 1, 24. Bezpośrzedniczo *immediate. Perz. Cyr.* 1, 156. BEZPOŚRZEDNOŚĆ, ści, *ż.* brak pośrzednictwa; *Vind.* nefredlivost, nefredniuost; die Unmittelbarkeit.

BEZPOTOMNY, a, e, potomstwa nie mający; ohne Nachkommen. Bóg znosi z bezpotomnego sromotę niepłodności. *Psalmod.* 57. Lepiéj mi umrzeć bezpotomnéj niż dzieci niezbożne widzieć. *Smotr. Lam.* 3. Zygmunt August, monarcha bezpotomny. *Zab.* 15, 295.

BEZPOTRZEBNY, a, e, BEZPOTRZEBNIE *adv. Boh.* bezpotřebný; nie mający potrzeby, niemuszony; unnöthig. Pan, który poddane bezpotrzebnie łupi. *Kosz. Kor.* 9.

BEZPOWIETRZNY, a, e, bez powietrza, próżny powietrza; luftleer. Bieg ciał w miejscu bezpowietrznym, abo od powietrza wolnym. *Hub. Mech.* 33.

BEZPOŻYTECZNY, a, e, BEZPOŻYTECZNIE *adv.* pożytku nie przynoszący; *Ross.* безполезный; nutzlos. BEZPOŻYTECZNOŚĆ, ści, *ż.* brak pożyteczności; die Nutzlosigkeit; *Ross.* безполезность.

BEZPRACOWITY, a, e, BEZPRACOWICIE *adv.* od pracy wolny, bezroboczy; arbeitslos, arbeitsfrey. Miał w myśli szczęście rozkoszne i bezpracowite życie. *Mon.* 74, 110.

BEZPRAWIE, ia, *n. Boh.* bezprawj; brak prawa, gdy prawa niemasz, albo prawo nie ma mocy; Gesetzlosigkeit,

Gesetzmangel, gesetzloser Zustand. Dwie przeciwne władzy, jedna drugą kolejno poprawując, Rzeczpospolitą w bezprawiu trzymały. *Ust. Konst.* 1, 11. Bezprawie, bezrządztwo, *oligarchia. Fr. Ad. praef.* §. Uczynek, postępek przeciwko prawom, krzywda komu wyrządzona; Gesetzwidrigkeit, gesetzwidriges Verfahren, Unbilde, Unrecht. Jesteście bracia, czemu jeden drugiemu bezprawie czyni? A ten, który krzywdę czynił bratu, odpędził napominającego. 1. *Leop. Apost.* 7, 26. Tym się sposobem prawu ich żadne *przezprawie, (bezprawie, *ob.* 2. bez) i krzywda nie dzieje. *Chełm.* 94. Studentom Krakowskim stało się bezprawie. *Warg. Cez. praef.* BEZPRAWNIK, a, *m.* praw gwałciciel, postępujący w brew prawom; der Gesetzstörer. Człowiek to z urodzenia znaczny; ale bezprawnik, wydzierca. *Krom.* 282. BEZPRAWNY, a, e, BEZPRAWNIE, BEZPRAWIE, (*Cn. Th.*) *adv.* — (*Boh.* bezprawj; *Vind.* brespostaun) = prawa nie mający, nieznający; gesetzlos, ohne Gesetz. Nawet bezprawne prawami morza obostrzacie. *Zab.* 8, 367. *Kniaź.* (które dotąd praw nie znały). §. Nie podług prawa, w brew prawom, przeciw prawom; nicht nach dem Gesetze, gesetzwidrig. Z jurystą wielkim tym sroga śmierć obeszła się bezprawnie, Bez processu, bez pozwu, nawet i bez sądu. *Pot. Jow.* 89. Bój zaczyna Cezar bezprawny, on nad Syllę mistrza wyniesiony. *Bardz. Luk.* 9. — §. bez opieki prawa; ohne Gesetzes Schutz, gesetzlos. Myżeśmy jedni tylko w tém państwie bezprawni, aby nas każdy krzywdzić i do posłuszeństwa swego, na kark nastąpiwszy, przymuszał? *Smotrz. Elen.* 15.

*BEZPROSTOWNY, a, e, nie prosty, nie pionowy, nie prostopadły, nie perpendykularny; nicht senkrecht, nicht grade. *Tr.*

BEZPRZEMIENNY, a, e, BEZPRZEMIENNIE *adv. Ross.* безпеременный; nie podległy przemianie; unveränderlich, unverwandelbar. BEZPRZEMIENNOŚĆ, ści, *ż.* wolność od przemian; die Unverwandelbarkeit.

BEZPRZERWANY, a, e, BEZPRZERWANIE *adv. Ross.* безпрерывный, безпеременный; nie podległy przerwom; ununterbrechbar. BEZPRZERWANOŚĆ, ści, *ż. Ross.* безпрерывность; wolność od przerywania; die Ununterbrechbarkeit.

BEZPRZESTANNY, a, e, BEZPRZESTANNIE *adv.* nie przestający, ciągły, ustawiczny; ununterbrochen, fortdauernd; *Ross.* безпрестанный. Fatalne jest w miłości bezprzestanne z żoną przesiadywanie. *Teat.* 52, *d.* 79. Skóra tak na mnie zczerniała jak sadze, Kości spróchniały w bezprzestannej pładze. *Chrośc. Job.* 112.

*BEZPRZESZKODNY, a, e, *BEZPRZESZKODNIE *adv. Ross.* безпрепятственный, безпретковенный; od przeszkod wolny; ungestört.

*BEZPRZYCZYNNY, a, e, *BEZPRZYCZYNNIE *adv.* przyczyny nie mający; ohne eine Ursache zu haben, ohne Ursache. Bezprzyczynnie karałem cię. *Teat.* 30, *d.* 24. (niewinnie).

*BEZPRZYGODNY, a, e, *BEZPRZYGODNIE *adv.* bez przypadków; frey von Zufällen, Ereignissen. Okrążywszy ów cypeł groźny bezprzygodnie, Zaczęliśmy szczęśliwie tłoczyć morza wschodnie. *Przyb. Luz.* 160.

*BEZPRZYJEMNY, a, e, *BEZPRZYJEMNIE *adv.* przyjemności, wdzięczności nie mający, niemiły; *Eccl.* безсластный; ohne Annehmlichkeit, anmuthslos. BEZPRZYJEMNOŚĆ, ści, *ż.* brak wdzięczności, przyjemności; Mangel der Anmuth, Anmuthslosigkeit; *Eccl.* безсластие.

BEZPRZYKŁADNY, a, e, BEZPRZYKŁADNIE *adv. Boh.* bezpřikladný; sobie podobnego nie mający; beyspiellos, ohne gleichen. Uwielbiajmyż miłość Chrystusową bezprzykładną. *Przyb. Milt.* 87. BEZPRZYKŁADNOŚĆ, ści, *ż.* brak podobnego przykładu; die Beyspiellosigkeit.

BEZPRZYMIOTNY, a, e, niemający żadnych przymiotów albo jakości; eigenschaftslos, ohne Eigenschaften; *Eccl.* безкачественный, который не имѣетъ качества, n. p. вода безвкусна bez smaku woda.

BEZPRZYTOMNY, a, e, BEZPRZYTOMNIE *adv.* nie mający przytomności; sich nicht gegenwärtig. Chodzi po izbie bezprzytomny. *Teat.* 18, 29.

BEZRADNY, a, e, BEZRADNIE *adv.* pozbawiony rady, nie mający rady; rathlos, von Rath verlassen, ohne Rath. *Sorab.* 1. bezradné, nerozpominaté, *inconsultus.* Widzieliśmy po kilkudziesiąt latach bezradnych, dwa sejmy walne. *Skrzet. P. P.* 1, 86. (przez które obrad krajowych nie było).

*BEZRADOŚNY, a, e, *BEZRADOŚNIE *adv.* próżny radości; freudenleer; *Ross.* безрадостный.

BEZRANNY, a, e; wolny od rany; unverwundet. Czerstwi, cali, bezranni, z placu powracali. *Przyb. Milt.* 189.

BEZRĘCZNY, a, e, BEZRĘKI, a, ie, *Boh.* bezruký; *Ross.* безрукій; handlos, ohne Hand, ohne Arm. Obroń bezręcznego. 1. *Leop.* 4. *Ezdr.* 2, 21. Bezżeństwo stan jest jako bezręczny. *Gil. Post.* 324. BEZRĘKAWY, a, e, rękawa nie mający; *Ross.* безрукавный; ohne Ärmel, ohne Muff.

BEZROBOCZY, a, e, od roboty wolny, bezpracowity; arbeitslos, ohne Arbeit, arbeitsfrey. Zaczałem prowadzić życie opłakane, samotne, bezrobocze. *Mon.* 69, 289.

BEZROCZNY, a, e, bez roków, bez terminu, nieodroczony; *Ross.* безсрочный; ohne Termin, unbestimmt. §. Przezroczny, na przez rok, przyszłoroczny; künftiges Jahr gefällig.

BEZRODNY, a, e, BEZRODNIE *adv. Ross.* безродный; rodu nie mający, bezplemienny, bez krewnych; ohne Verwandten, ohne Familie; *Boh.* Bezrodný = nierodzajny, nierodzący, niepłodny; unfruchtbar. BEZRODNOŚĆ, ści, *ż. Ross.* безродство, безродье; bezplemienność, bezpłodność; die Verwandtenlosigkeit, die Unfruchtbarkeit.

BEZROGI, a, ie, *Boh.* bezrohý; *Ross.* безрогій; rogów nie mający. *Włod.* hörnerlos, ungehörnt.

BEZROK, na BEZROK, raczejby: na PRZEZROK (*ob.* 2. bez). = na przyszły rok, za rokiem, po roku, rok przepuściwszy; das Jahr darauf, das folgende Jahr, übers Jahr. Na przez rok. *Sim.* 101. Kiedy wybrańców serio skarżą, tedy się pewnie poprawi na bezrok każdy. *Star. Ref.* 166. Ammonitowie znowu się zmocnili, Na bezrok wojsko liczniejsze skupili. *Leszcz.* 285.

BEZROSSADNY *ob.* Bezrozsądny.

BEZROZDZIELNY, a, e, BEZROZDZIELNIE *adv.* nie mogący być rozdzielonym; *Ross.* безраздѣльный; unzertheilbar, untrennbar. BEZROZDZIELNOŚĆ ści, *ż.* niepodobność rozdzielenia; die Untheilbarkeit, Untrennbarkeit.

BEZROZMYŚLNY, a, e, BEZROZMYŚLNIE, *adv.* bez uwagi; unüberlegt, unerwogen. Gniew bezrozmyślny, nie dobry.

Wereszcz. Reg. 152. Jako tamten bezrozmyślnie daje, tak ten bezuważnie bierze. Gorn. Sen. 45.
BEZRÓŻNY, a, e, BEZRÓŻNIE adv. nie czyniący różnicy, nie przebierający, obojętny; gleichgültig. Cn. Th. BEZRÓŻNOŚĆ, ści, ż. obojętność; die Gleichgültigkeit. Przestrzegając doskonałej bezróżności, przypatrzył się tej walce. Tr. Tel. 121. (bezparcyalność, bezstronność). Już dłużej téj bezróżności, którą po sobie pokazuje, znieść nie mogę. ib. 123.
BEZROZSĄDNY, a, e, BEZROZSĄDNIE adv. Ross. безразсудный, безразсудительный; pozbawiony rozsądku; unklug, unüberlegt, ohne Urtheilskraft. Bezrozsądny Aiax. Kul. Her. 61. Od ciebie to, coś bezrozsądnie wymyślił, kacerze przejęli. Pimin. Kam. 89. BEZROZSĄDNOŚĆ, ści, ż. Ross. безразсудность, безразсудство; die Unklugheit, Urtheilslosigkeit, Unüberlegtheit.
BEZROZUM, u, m. BEZROZUMNOŚĆ, ści, ż. (Ross. безразуміе, безтолковость; Eccl. злоразуміе, Boh. nesmyslnost; Croat. malmitoszt); = brak rozumu; die Unvernunft, Unvernünftigkeit, der Unverstand. Dobrych nienawidzieć szaleństwo; złych zaś nienawidzieć jest bezrozumność. Bardz. Boet. 131. Niechaj cię Pan skarze bezrozumnością. 1. Leop. Deut. 28. Milcz, abym ci większego jeszcze z krajów waszych bezrozumu nie zadał. Zab. 7, 116. (głupstw, Thorheiten). BEZROZUMNY, a, e, BEZROZUMNIE adv. *bezumny, z rozumu obrany; Ross. безтолковый; Boh. nesmyslný; Dal. prezpameten; unvernünftig, vernunftlos, unverständig. Bezrozumne rzeczy, jako to konie, bydło, pszczoły, i t. d. Budn. Cyc. 90. (ob. Nieme stworzenia). Kreatury bezrozumne, bezduszne. Birk. Kant. A. 2. b. Mąż głupi nie zna, a bezrozumny nie rozumie tego. Budn. 92, 6. Co za złość, bezrozumni! Bardz. Luk. 112. Me własne występki bezrozumny fukam. Hul. Ow. 120. BEZROZUMNICA, y, ż. obrana z rozumu; Ross. безтолковщица; eine Unverständige, Unkluge. Bezrozumnico! Zebr. Ow. 128.
BEZRYMNY, BEZRYMOWY, a, e, (Vind. bresrimni), bez rymu czyli kadencyi; reimlos, ohne Reim, ungereimt. Opaliński wierszem bezrymowym pisał. Dmoch. Szt. R. 4. N. Pam. 13, 101. W tych hymnach trzeci wiersz bezrymny. Groch. W. 155.
BEZRZĄD, u, m. BEZRZĄDZTWO, a, n. BEZRZĄDNOŚĆ, ści, ż. Rag. bezrédje, bezrednos; Vind. besrednost, = nieład, niesforność; Unordnung, Unordnungslosigkeit. Polit. bezrząd, bezrządztwo, anarchia. Mon. 75, 588. die Anarchie, Regierungslosigkeit. Gdy w państwie urząd nie ma tyle mocy, aby mógł poddanym skutecznie rozkazywać. Wyrw. G. 116. Ross. безвластіе, безначаліе. Krajowi najokropniejsze bezrządztwo. Mon. 73, 679. Najzbawieńsze rady ulubionej nie pobłażały bezrządności. ib. 73, 279. W bezrządzie żyć, Ross. безначальствовать. Fredro Adag. præf. nazywa oligarchią bezrządztwem, bezprawiem. BEZRZĄDNY, BEZRZĘDNY, a, e, BEZRZĄDNIE, BEZRZĘDNIE, adv. – Rag. Bosn. Croat. bezredan; Carn. prekoreden; Vind. bresreden, = bez ładu, niesforny, nie w porządku; unordentlich, ordnungslos; Eccl. безчиновный. Bezrzędny, extraordinarius. Volck. 649. Często uciekające wojsko poraża bezrzędnie goniących. Papr. W. 1, 176. §. Polit. anarchiczny; regierungslos; Ross. безвластный; Eccl. безвладыченъ.
*BEZRZEMIEŚLNY; a, e, Ross. безремесленный; bez rzemiosła, nieznający go; handwerkslos, ohne Handwerk. Ross. безремество = brak rzemiosła.
BEZSĄDNY, a, e, BEZSĄDNIE adv. Ross. безсудный; mimo sądu, nie sądowy; ungerichtlich. Nie mamy bezsądnie drugim odbierać życia. Mon. 71, 555.
*BEZSAMOWŁADNY, a, e, *BEZSAMOWŁADNIE adv. Eccl. безсамовластный; nie będący samowładnym; nicht unumschränkt herrschend, nicht selbstherrschend. Graec. ἀναυτεξούσιος.
BEZŚCIENNY, a, e, Eccl. безстѣнный; ścian nie mający; ohne Wände, wandlos.
*BEZSĘKI, a, ie, Boh. bezsuký; Sorab. 1. bezszukoyité; sęków nie mający; knorrenlos, knotenlos.
BEZSENNY, a, e, BEZSENNIE adv. Ross. безсонный; Sorab. 1. nespáčže; Vind. nespan, nespiezhen, = nie śpiący, bez snu, nie śpiąc przepędzony; schlaflos. Bezsenny, jak długą noc strawiłem całą. Hul. Ow. 9. Cyrill, starszy nad mnichami bezsennemi w Carogrodzie. Sk. Dz. 464. (co nie sypiali). Bezsennie się przez całą noc biedzi. Wad. Dan. 141. Bezsenne nocy obraca na modły. Chrośc. Job. 188. BEZSENNOŚĆ, ści, ż. BEZSEN, snu, m. brak snu, die Schlaflosigkeit; Vind. nespanost, nespiezhnost, néspajezhnost; Ross. безсонница, безсоніе.
BEZSENS, u, m. Ross. нескладница; brak sensu, myśli; die Sinnlosigkeit, der Unsinn. BEZSENSNY, a, e, BEZSENSNIE adv. nie mający sensu, myśli, znaczenia; sinnlos, unsinnig, sinnleer. Chciał mówić, nie domawiał, często jąkał słowa, Przerwana, niepojętna i bezsensna mowa. Jabł. Tel. 86.
*BEZSERCY, *BEZSERDECZNY, a, e, *BEZSERDECZNIE adv. Bezserdeczny, excors. Urs. Gr. 180. herzlos, ohne Herz. Vind. bresferzen; (Eccl. et Ross. безсердечный głupi, Ross. безсердый nieczuły); Sorab. 1. bezhutrobné, vecors.
*BEZSIEMIENNY, a, e, beznasienny, nasienia czyli siemienia nie mający; Eccl. безсѣмененъ, samenlos, ohne Samen.
BEZSILNY, a, e, BEZSILNIE, adv. Ross. безсильный, дряхлый; siły nie mający, słaby; kraftlos. Okropnej śmierci tchem, bezsilny dyszę. Hul. Ow. 254. Patrzałem jak wychodził drzwiami gach wyssany, Ledwie tocząc bezsilny bok i drżące nogi. Hul. Ow. 240. Niech ta w bezsilnym nieufa rozumie, Pozna co nad płcią miłość często umie, Zab. 16, 330. Prov. Gniew bezsilny nie jest silny. Cn. Ad. 259. (ob. *serdit a nie duż, Vanae sine viribus irae). BEZSILNOŚĆ, ści, ż. brak sił, słabość; Ross. безсиліе, дряхлость; Eccl. немоможеніе, безсиліе; die Kraftlosigkeit. Hardy sąd ślepym będzie na słuszność, a baczny na bezsilność twoję. Teat. 49, b. 83.
*BEZSKAZITELNY, a, e, BEZSKAZITELNIE adv. – Ross. безтлѣнный; nie podległy skazitelności; unverweslich. Eccl. обезтлѣнити, nieskazitelnym uczynić. *BEZSKAZITELNOŚĆ, ści, ż. Ross. безтлѣнность; niepodległość skazitelności, die Unverweslichkeit.
BEZSKŁADNY, a, e, BEZSKŁADNIE adv. nieskładany, nie do składania; nicht zusammengesetzt, nicht zusammensetzbar. Wiersz nierymny, czyli bezskładny. Mon. 75, 241. (bezrymowy, bez kadencyi; reimlos, ungereimt).

*BEZSKORUPI, ia, ie, *Eccl.* безскорлупный, безчрепный; niemający skorupy; schalenlos, ohne Schale.
BEZSKRZYDŁY, a, e, *Ross.* безкрыльный; niemający skrzydła; flügellos, ungeflügelt. Owad bezskrzydły, *aptera.* *Zool.* 105.
BEZSKUTECZNY, a, e, BEZSKUTECZNIE *adv.* skutku nie czyniący, nie dzielny; *Ross.* недѣйствительный; ohne Wirkung, unwirksam. Szturm to był cieżki, lecz bezskuteczny, Bo umysł tobie chowam stateczny. *Zab.* 12, 208. *Zabł.* BEZSKUTECZNOŚĆ, ści, *ż.* chybienie skutku, niedzielność; *Ross.* недѣйствительность; die Unwirksamkeit. Częstokroć rodzice przyczyną są bezskuteczności dobréj edukacyi i zgubienia jej w dzieciach. *Mon.* 73, 343. Nie bezskutecznie. *Kruml. Chym.* 120.
BEZŚLADNY, a, e, BEZŚLADNIE *adv.* śladu nie mający; spurlos, ohne Spur. Wartowałem wszystkie pisma, nie znajdowałem przykładu: tak więc w bezśladnéj rzeczy chwiałem się. *Oss. Sen.* 2, *in re nova.*
BEZSŁAWNY, a, e, BEZSŁAWNIE *adv.* *Ross.* беззнатный. (*Ross.* безславный potwarny, безславить potwarzać, безславие niecześć, hańba) = nie sławiony, bez sławy, nie sławny; unberühmt, ruhmlos. Bezsławnie z tej wojny przyszło nam się wrócić. *Leszcz. Class.* 71.
BEZSŁONECZNY, a, e, słońca nie mający, od słońca nie oświecony; unbesonnt, ohne Sonne, sonnenlos. Stygowa woda okrąża bezsłoneczne chaty. *Chod. Kost.* 17. Okropna bogini królestw bezsłonecznych. *Susz. pieśn.* 3, *F.* 2.
BEZSŁOWNY, a, e, BEZSŁOWNIE *adv.* nie w słowach zawarty, nie wyraźny; ohne Worte, wortlos, nicht ausdrücklich. Bezsłowna deklaracya; bezsłowne zezwolenie. *Tr.* (*Eccl.* безсловесьнъ, *Ross.* нѣмый niemy; *Ross.* безсловесный niemy, głupi, nierozumny; безсловно niesprzecznie, niezaprzecznie; безсловесие, безсловесность niemota, niewymowa, głupość).
BEZŚLUBNY, a, e, BEZŚLUBNIE *adv.* bez poprzedzenia ślubu; ohne vorhergegangene Trauung, Vermählung. Bezślubne dzieci od fortuny ojcowskiej wyłączone. *Teat.* 1, *b.* 118. (nieprawego łoża; uneheliche Kinder).
BEZSŁUŻBY, a, e, służby nie mający, nie służący, lóźny; dienstlos; *Vind.* bresflushen.
*BEZSMAK, *BEZSMACZNOŚĆ, ści, *ż.* brak smaku; *Ross.* безвкусность; die Geschmacklosigkeit, Unschmackhaftigkeit. *BEZSMACZNY, a, e, smaku nie mający, nie smaczny; *Ross.* безвкусный; unschmackhaft, geschmacklos.
BEZŚMIERTELNY, BEZŚMIERTNY, a, e, BEZŚMIERTELNIE, BEZŚMIERTNIE *adv.* *Ross.* безсмертный; nie podległy śmierci; sterbenslos, unsterblich. Wszechmocność mię i w pożarach bezśmiertelnie utrzymywać będzie. *Bals. Niedz.* 1, 163. BEZŚMIERTELNOŚĆ, BEZŚMIERTNOŚĆ, ści, *ż.* niepodległość śmierci; die Unsterblichkeit; *Ross.* безсмертие. BEZŚMIERTELNIK, a, *m.* Wenus bezśmiertelnikiem z słodyczą pomieszanym dotknęła Eneasza i bogiem go uczyniła. *Otw. Ow.* 586. (ambrozya Göttertrank, Unsterblichkeitstrank).
BEZŚMIESZNY, a, e, BEZŚMIESZNIE *adv.* nieśmiejący się, serio, *Włod.* ohne Lachen, ernsthaft; niegodny śmiechu, nieśmieszny; nicht lächerlich. BEZŚMIESZNOŚĆ, ści, *ż.* brak śmiechu, śmieszności; die Unlächerlichkeit, der Ernst, die Spaßlosigkeit.
*BEZŚNIEDNY, a, e, nie jadalny, nie śniedny, nie do jedzenia; uneßbar. *BEZŚNIEDNOŚĆ, ści, *ż.* *Eccl.* безснѣдность; nie jadalność; die Uneßbarkeit.
BEZSOCZNY, a, e, *Vind.* bressoken; *Ross.* безсочный; *Sorab.* 1. bezmaszotné; soku nie mający w sobie, nie soczysty; saftlos, unsaftig.
*BEZŚPIESZNY, a, e, BEZŚPIESZNIE *adv.* *Ross.* безуспѣшный; nie śpieszny, bez pośpiechu; nicht eilig, ohne zu eilen, uneilfertig. *BEZŚPIESZNOŚĆ, ści, *ż.* brak pośpiechu; die Uneilfertigkeit.
*BEZSPOKOJNY, a, e, *BEZSPOKOJNIE *adv.* nie mający pokoju, spokojności; *Ross.* безпокойный, безмирный, безугомонный; unruhig, ruhelos. *BEZSPOKOJNOŚĆ, ści, *ż.* brak pokoju, spokojności; *Ross.* безпокойность, безпокойствие, безпокойство; die Unruhe, Ruhelosigkeit.
*BEZSPRZECZNY, a, e, *BEZSPRZECZNIE *adv.* *Ross.* безпрекословный, безспорный; bez sporu, sprzeczki; ohne Widerspruch, widerspruchlos, streitlos, unstreitig. *BEZSPRZECZNOŚĆ, ści, *ż.* wolność od sprzeczki; die Widerspruchlosigkeit.
BEZSROMY, a, e, bezwstydny, bez sromu; *Eccl.* бесрамьнъ, unverschämt, schamlos. BEZSROM, u, *m.* BEZSROMOŚĆ, ści, *ż.* bezwstyd, bezwstydliwość; *Eccl.* бесрамиє, die Schamlosigkeit, die Unverschämtheit. BEZSROMNIK, a, m. 1. *Eccl.* безсрамникъ; bezwstydnik, bezczelnik; der Unverschämte.
BEZŚRZEDNY *ob.* Bezpośrzedny.
BEZSTARANNOŚĆ, i, *ż.* brak starania, staranności; die Sorglosigkeit, Unsorgsamkeit. Przyczyna niedostatku drzewa, jest bezstaranność wielu dziedziców. *Mon.* 74, 682. BEZSTARANNY, a, e, BEZSTARANNIE, *adv.* starania nie mający; sorglos, unbesorgt.
*BEZSTRACHLIWY, a, e, *BEZSTRACHLIWIE *adv.* *Ross.* безстрашный; nielękliwy, nie strachający się; unerschrocken. *BEZSTRACHLIWOŚĆ, ści, *ż.* *Eccl.* безстрашие; die Unerschrockenheit.
BEZSTRONNOŚĆ, ści, *ż.* (*Boh.* nestrannost; *Ross.* безстрастие, безпристрастие, безпристрастность; *Croat.* nijednostrànoszt; *Carn.* nobenoplatnost, odnirostranost, neenostranost) = bezparcyalność, nieprzywiązanie do żadnej strony lub partyi; die Unpartheylichkeit, Partheylosigkeit. BEZSTRONNY, a, e, BEZSTRONNIE *adv.* *Boh.* nestranný; *Ross.* безпристрастный, безстрастный; *Rag.* njednostranni; *Croat.* nijednosztran; *Carn.* nobenoplatne; *Vind.* nobennoplatni, neenostranen, neenostranosten, odnirostranski) = bezparcyalny, bez wiązania się z żadną partyą lub stroną, neutralny, obojętny; unpartheyisch, partheylos. Troskliwa zwierzchność w srogim zamieszaniu, Szukała rady w twym bezstronnym zdaniu. *Zab.* 13, 151. *BEZSTRONNIK, a, *m.* 1. do żadnej nie należący strony; *Rag.* niednostranaz, niednostranik; *Croat.* nijednosztranecz.
*BEZSTRUNNY, a, e, *Boh.* bezstrunný; *Ross.* безструнный; strun nie mający; ohne Saiten, saitenlos.
**BEZSTWORZENNY, a, e, próżny stworzeń; leer von Geschöpfen. Biegł szatan przez ciemne królestwo bezstworzennéj nocy. *Przyb. Ab.* 95.

BEZSUMIENNY, a, e, BEZSUMIENNIE *adv.* — (*Boh.* bezswědaný; *Ross.* безсовѣстный, кривдушный, душевредный; *Vind.* bresviesten, krivizhen) = nie podług sumnienia, nie mający sumnienia; gewissenlos. (*Ross.* несомнѣнно, несомнительно niewątpliwie). BEZSUMIENNOŚĆ, ści, *ż.* brak sumnienia, die Gewissenlosigkeit, *Ross.* безсовѣстіе, криводушіе, душевредство. BEZSUMIENNIK, a, *m.* 1. człowiek bez sumnienia, *Ross.* криводушникъ, ein Gewissenloser.

BEZŚWIATŁY, a, e, światła nie mający, lichtlos, lichtleer. W starego więzu bezświatłym cieniu. *Zab.* 9, 353. *Zabł.*

BEZŚWIATOWY, a, e, *Eccl.* безмірный, *in mundo non habitans*, *Gr.* ἄκοσμος, weltlos, nicht in der Welt lebend. *BEZSWOBODNY, a, e, BEZSWOBODNIE *adv.* nie swobodny, nie mający swobody, wolności, unfrey, ohne Freyheit. *BEZSWOBODNOŚĆ, ści, *ż.* *Eccl.* безсвободство, *Ross.* невольничество, brak swobody, wolności, die Unfreyheit, der Mangel der Freyheit.

BEZSWORNY, BEZSWORNOŚĆ *ob.* Niesforny, sworny.

*BEZSYTNY, a, e; *BEZSYTNIE *adv.* *Eccl.* безсытостный, безсытнѣ, nienasycony, nie do nasycenia, unersättlich.

BEZSZATNY, a, e, BEZSZATNIE *adv.* *Eccl.* безризный, bez sukni, nie odziany, kleiderlos, ohne Kleider.

BEZSZCZĘSNY, a, e, BEZSZCZĘŚNIE *adv.* *Ross.* безщастный, *Eccl.* безчастный, nie mający szczęścia, ohne Glück, nicht glücklich. BEZSZCZĘŚCIE, ia, *n.* *Ross.* безщастіе, *Eccl.* безчастіе, *Gr.* ἀτυχία, brak szczęścia, die Glückslosigkeit, der Mangel des Glücks.

*BEZSZCZEZUJNY, a, e, bez łuski, *Eccl.* безчешуйный, schuppenlos. (cf. szczeżuja).

BEZSZCZODRY, a, e, BEZSZCZODRZE *adv.* (*Eccl.* безщедро = bez miłosierdzia) nieszczodry, niehojny, unfreygebig.

BEZSZKODNY, a, e, BEZSZKODNIE *adv.* *Sorab.* 1. beſžkodné; *Ross.* безвредный, безобидный, безубыточный, szkody nie ponoszący, unbeschädigt, schadlos. Bezszkodnym kogo uczynić. *Gal. Cyw.* 2, 103. (stratę mu nagrodzić). BEZSZKODNOŚĆ, ści, *ż.* *Sorab.* 1. beſžkodnoscž, *Ross.* безвредіе, безвредность, nieponiesienie szkody. *Włod.* die Schadlosigkeit. Jeżeli towary z powodu przestąpienia celnych ustaw zabrane zostaną; to właściciel traci towary, i o bezszkodność u winnego dopomina się. *Gal. Cyw.* 3, 219. (o nagrodę straty, Entschädigung, Schadenersatz, Schadloshaltung).

BEZSZKOLNY, a, e, szkół nie mający, ohne Schulen. †. Odłączonemi od szkół uczynią was. *Budn. Joa.* 16, 20. (*not:* »bezszkolnemi was uczynią« von der Schule ausgeschlossen).

BEZSZTUCZNY, a, e, BEZSZTUCZNIE *adv.* niesztuczny *Eccl.* безхудожный, ungekünstelt, kunstlos.

BEZSZYPUŁKOWY, a, e, szypułek nie mający, ohne Stängelchen, stängellos. Ziele to ma kwiaty obopłciowe bezszypułkowe. *Jundz.* 302.

*BEZTANECZNY, a, e, *BEZTANECZNIE *adv.* *Eccl.* безликовенъ, *Gr.* ἄχορος, bez reju, bez tańca, tanzlos, ohne Tanz.

*BEZTARGOWNOŚĆ, ści, *ż.* *Ross.* безторговщина, nieodbył, niepokupność, brak targu, odbytu, Mangel des Absatzes, Verkaufs.

BEZTREFNY, a, e, BEZTREFNIE *adv.* nietrefiony, niekędzierzony, niefryzowany, ungekraust, unfrisirt. Panny rozkwilone na oczy Spuszczają zaponę beztrefnych warkoczy. *Zab.* 11, 304.

*BEZTROSKI, a, ie, nie doznawający troski, zgryzoty; *Vind.* bresſkerben, *Ross.* безкручинный, kummerlos.

*BEZTROSKLIWY, a, e, *BEZTROSKLIWIE *adv.* *Ross.* беззаботливый, беззаботный, nie troszczący się, unbekümmert. *BEZTROSKLIWOŚĆ, ści, *ż.* *Vind.* breſkerbnost; *Ross.* беззаботливость, die Kummerlosigkeit.

*BEZTRUDNY, a, e, nietrudny, nieciężki, unschwer, nicht schwer, leicht, *Ross.* безтрудный.

*BEZTWORNY, *ob.* Przeztworny.

BEZUCHRONNY, a, e, BEZUCHRONNIE *adv.* *Ross.* безъизбѣжный, *Eccl.* безотбѣжный, czego się nie uchroni, unvermeidlich. BEZUCHRONNOŚĆ, ści, *ż.* die Unvermeidlichkeit.

BEZUCHY, BEZUSZY, BEZUSZNY, a, e, *Ross.* безухій; *Eccl.* безушесный, *Sorab.* 1. bezhuschowné, ucha lub uszu nie mający, ohrenlos, unöhrig. *Inauritus*, który nie ma uszów. *Mącz.* Żebyś ty sam osobą swą bezuszną tam jechał. *Pimin. Kam.* 105. Bezuchy. *ib.* 181. (Miły bezuchologancie! *Pimin. Kam.* 132. bezuchy rozprawco, unohriger Disputator).

BEZUCHYBNY, a, e, BEZUCHYBNIE *adv.* *Ross.* безошибочно, nie chybiący, pewny, unfehlbar. BEZUCHYBNOŚĆ, ści, *ż.* niepodobieństwo chybienia, die Unfehlbarkeit.

BEZUCIESZNY, a, e, BEZUCIESZNIE *adv.* nie do ucieszenia, nie do pocieszenia, bezpocieszalny, *Ross.* безутѣшный, untröstlich. BEZUCIESZNOŚĆ, ści, *ż.* niepodobieństwo ucieszenia, die Untröstbarkeit.

BEZUKI, a, ie, bez nauk, nieuczony, ohne Wissenschaft, ungelehrt, *Ross.* безграмотный.

*BEZUMNOŚĆ, ści, *ż.* *BEZUMSTWO, a, *n.* nierozum, szaleństwo, der Unverstand, die Unvernunft, Raserey. (*ob.* Um, rozum). (*Ross.* безумie, безумство, скудоумie; *Eccl.* безумie, безумьство, злоумie, изумленie, шаль; *Rag.* bezumos, bezpametnos, neumstvo, neum, *Vind.* bresumnost, neumnost). Każdy się śmieje bezumstwu waszemu. *Sowit.* 36. Faryzeuszowie napełnili się bezumności, i mówili między sobą, coby uczynili Jezusowi. *Budn. Łuk.* 6, 11. (szaleństwa. *Bibl. Gd.*). Niepodobnym jakimsi bezumstwa szaleństwem buczniejszym się stał. *Fal. Fl.* 226. *BEZUMNY, a, e, *BEZUMNIE *adv.* (*Ross.* безумный, *Eccl.* злоумный, безумленъ, *Rag.* bezuuman, bezúman, bezpaméten; *Bosn.* bezpametgnak; *Vind.* bresumen, neumen, nepameten; *Carn.* naumn) z rozumu obrany, nierozumny, szalony, vernunftlos, unvernünftig, unverständig, rasend. Zoilusów zawisnych się nie lękam, ani sprośnych a *bezhumnych (bezumnych) łapaczów. *Stryjk. praef.* (*Ross.* безумецъ, waryat, szaleniec; безумица, waryatka, szalona; безумить, обезумить szalić kogo, oszalić kogo, безумствовать, waryować, szaleć; безумѣть zwaryować, oszaleć).

*BEZUPADŁY, a, e, *Eccl.* безпадежный, nie upadający, nicht fallend, sinkend, nicht gesunken, aufrecht.

BEZUPORNY, a, e, BEZUPORNIE, *adv.* nie mający uporu, unhalsstarrig, ohne Widerrede. Kobiecie wszystko bezupornie pójdzie. *Teat.* 32, *c.* 31.

BEZUSTANNY, a, e, BEZUSTANNIE *adv.* *Ross.* безостановочно, nieprzestający, nieustający, ciągły, unaufhör-

lich. Prośby moje bezustanne. *Przyb. Milt.* 356. Siła czynią̨ca bezustannie. *Jak. Mat.* 4, 132. BEZUSTANNOŚĆ, ści, *ż.* ustawiczność, nieprzestanie, nieustajność, die Unaufhörlichkeit. BEZUSTNY, a, e, (*Ross.* безустный, *Rag.* bezust) = ust nie mający, mundlos, ohne Mund.
BEZUSZCZERBNY, a, e, BEZUSZCZERBNIE *adv. Eccl.* безущербный, *Gr.* ἀνέκλειπτος, niewyczerpany, nieubywający, unabnehmbar, unverminderbar.
BEZUSZNY *ob.* Bezuchy.
BEZUTRATNY, a, e, BEZUTRATNIE *adv. Ross.* безуронный, nie mogący być utraconym, unverlierbar. BEZUTRATNOŚĆ, ści *ż.* niepodobieństwo utraty, die Unverlierbarkeit. *BEZUTRUDNY, a, e, *BEZUTRUDNIE *adv. Eccl.* безтрудьнъ, niezmordowany, unvermüdet, nicht zu ermüden.
BEZUWAŻNY, a, e, BEZUWAŻNIE, *adv.* nieuważający, bez uwagi, nie baczny, unbedachtsam, unaufmerksam. Postępowanie bezuważne. *Teat.* 27, *b.* 80. Wszystko oślep bezuważnie czynią. *Mon.* 73, 182. Wszystkich ostrym językiem bezuważnie razi. *ib.* 73, 664. BEZUWAŻNOŚĆ, ści, *ż.* brak uwagi, nieroztropność, die Unbedachtsamkeit, Unachtsamkeit. Bezuważność tych półgłówków. *Teat.* 49, *d.* 25.
BEZUZDNY, BEZUZDY, a, e, wyuzdany, zügellos. Pójdziesz, dokąd cię bezuzdne i ślepe chuci gwałtem porywały. *Nag. Cyc.* 23. Bezuzda swawola. *Zab.* 9, 46. *Zabł. Eccl.* безуздитися wyuzdać się, *Ross.* свободиться.
BEZUŻYTECZNY, a, e, BEZUŻYTECZNIE *adv.* nieprzynoszący pożytku, nutzlos, ohne Nutzen, unnütz. Dzieła te nie są bezużyteczne. *Mon.* 73, 536. (są użyteczne). BEZUŻYTECZNOŚĆ, ści, *ż.* brak pożytku, die Nutzlosigkeit, Unnützlichkeit.
BEZWĄSY, a, e, *Ross.* безусый,* nie wąsaty, ohne Schnurrbart.
BEZWĄTPLIWY, a, e, BEZWĄTPLIWIE *adv.* wątpliwości nie podległy, *Ross.* et *Eccl.* безсумнительный, unzweifelhaft, unbezweifelt, zweifellos. BEZWĄTPLIWOŚĆ, ści, *ż. Eccl.* безсумнѣніе, niepodległość wątpliwości, die Zweifellosigkeit, Unzweifelhaftigkeit.
BEZWAŻNY, a, e, BEZWAŻNIE *adv. Ross.* безважный, неважный, bez wagi, niedoważny, unwichtig, ohne Gewicht. BEZWAŻNOŚĆ, ści, *ż.* brak wagi, die Unwichtigkeit.
BEZWCZEŚNY, a, e, BEZWCZEŚNIE *adv. Ross.* безпокій, безвременный, nie wczas zdarzony, unzeitig. Trzeba ulgi w ciężarach prac, żeby dni życia bezwcześnie przez pracę nie skrócić. *Mon.* 71, 597. (zaprędko, zu frühzeitig). BEZWCZESNOŚĆ, ści, *ż. Eccl.* безврѣменьство, *Gr.* ἀκαιρία, niepora, brak trafienia w czas, die Unzeitigkeit. *Eccl.* безвременствую, brak mi pory; безврѣменнословіе, niewcześna mowa; безвременнословствую, niewcześnie gadam.
1. BEZWDZIĘCZNY, a, e, BEZWDZIĘCZNIE *adv.* niemający nic przyjemności, wdzięczności, *Eccl.* безсластный, anmuthsleer, unlieblich. BEZWDZIĘCZNOŚĆ, ści, *ż. Eccl.* безсластіе, brak wdzięczności, przyjemności, die Unlieblichkeit. 2. BEZWDZIĘCZNY, BEZWDZIĘCZNOŚĆ = niewdzięczny, niewdzięczność, nie czujący się do obowiązku uznania świadczonych dobrodziejstw, undankbar, Undankbarkeit, *ob.* Wdzięczny dankbar, *ob.* Dzięka, dziękować.
BEZWĘZŁY, a, e, węzłów nie mający, knotenlos, *Boh.* bezuzelný, *Slovac.* bezuzlý.

*BEZWIADOM, a, e, BEZWIADOMIE *adv.* – *Boh.* bezwědomý, *Ross.* безвѣдомый, безвѣстный, безъизвѣстный, wiadomości nie mający, unbewußt, ohne Kunde. *BEZWIADOMOŚĆ, ści, *ż.* brak wiadomości, die Unwissenheit, *Ross.* безвѣстіе. *ob.* Wieść.
BEZWIDOMY, BEZWIDZIALNY, a, e, BEZWIDOMIE, *BEZWIDZIALNIE *adv.* nie podobny do widzenia, niewidzialny, unsichtbar, *Eccl.* беззрительный. BEZWIDOMOŚĆ, BEZWIDZIALNOŚĆ ści, *ż.* niemożność aby być widzianym, die Unsichtbarkeit.
BEZWIECZORNY, a, e, wieczorów nie mający, ohne Abende, *Ross.* безвечерный, o północnych stronach, gdzie słońce z horyzontu nie zchodzi.
BEZWIENNA, bez wiana, wiana nie mająca, *Cn. Th.* die keinen Mahlschatz hat. *ob.* Wiano.
BEZWIERNY, a, e, BEZWIERNIE *adv.* niewierny, wiary nie dotrzymujący, wiary niegodny, untreu, ohne Glauben und Treue, unglaubwürdig. (*Vind.* bresviesten, nesviest). Krzywoprzysiężcy i bezecni abo bezwierni są ci, którzy niewiernie i fałszywie opiekę sprawują. *Szczerb. Sax.* 292. §. 2. Do wiary nie nawrócony, wiary nie mający, pogański, ungläubig, heidnisch, (*Vind.* neveren, bresveren). Martwili się katolicy, iż tak wielkie wojsko ich pobite było od bezwiernéj Litwy. *Stryjk.* 235. BEZWIERNIK, a, m. wiary nie mający, poganin, ein Ungläubiger, ein Heyde, *Eccl.* безвѣрникъ, бусурманъ, язычникъ; *Ross.* безвѣръ; *Vind.* bresvernik. BEZWIERNOŚĆ, ści, *ż.* (*Ross.* безвѣрie, безвѣрство, *Vind.* bresvernost), brak wiary, nawrócenia do wiary, die Ungläubigkeit, das Heydenthum. §. 2. Niewierność, przeniewierzenie się, die Untreue, *Vind.* bresviestnost, nesviestnost.
*BEZWIESTNY, *Ross.* безвѣстный, bezwiadom. *ob.* Wieść.
*BEZWIETRZE, a, n. *Ross.* безвѣтрie, brak wiatru, cisza od wiatru, die Windstille.
*BEZWIEŻNY, a, e, wież nie mający, *Eccl.* безвежный, *Gr.* ἀπύργωτος, thurmlos, ohne Thürme.
*BEZWIĘZNY, a, e, *BEZWIĘŹNIE *adv.* więzów nie mający, *Eccl.* безузный, fessellos. BEZWIĘZNOŚĆ, ści, *ż.* wolność od więzów, die Fessellosigkeit.
BEZWILGI, a, ie, wolny od wilgoci, *Ross.* безвлажный, unfeucht, nicht feucht. BEZWILGOĆ, i, *ż. Ross.* безвлажность, brak wilgoci, die Unfeuchtigkeit.
*BEZWINIEC, ńca, *m.* wina nie pijący, (*ob.* Wódka), der keinen Wein trinkt. Klitorskich wód ktokolwiek zakusi, Bezwiniec, wodę woląc, wina nie pić musi, *vina fugit. Żebr. Ow.* 385. — 1. BEZWINNY, a, e, wina nie mający, weinlos, weinleer, ohne Wein. *Eccl.* безвінный, *Gr.* ἄοινος.
2. BEZWINNY, a, e, BEZWINNIE *adv. Vind.* bresshtrafen, *Ross.* безвинный, niewinny, od winy wolny, schuldlos, unschuldig. Każdy siebie bezwinnym osądził. *Pilch. Sen.* 148. Bezwinnie cierpiący ma tę pociechę, że go bóg kocha. *Bals. Niedz.* 1, 104. Kniaź wiele szkód poddanym bezwinnie uczynił. *Stryjk.* 166. (na które nie zasłużyli). BEZWINNOŚĆ, ści, *ż.* niewinność, wolność od winy, *Vind.* bresshtrafnost; *Ross.* безвинность, die Schuldlosigkeit, die Unschuld. (cf. *Ross.* безвиновный *originaire*, pierwiastkowy).

BEZWŁADNY, a, e, BEZWŁADNIE *adv.* niewładający czy sobą, czyli drugiemi, nicht bewegend, kraftlos. a) nie władający sobą, nieruchawy, ohne Bewegung, unrührsam, unbeweglich. Każde ciało jest obojętne względem biegu abo spoczynku, a zatém bezwładne. *Rog. Doś.* 1, 289. b) Niedzielny, nieskuteczny, bezsilny, unwirksam, kraftlos. (*Eccl.* безвладычень ἀδέσποτος, bez pana, bez rządu). Przez długi czas wszystkie sądowe zwierzchności były bezwładne. *Zab.* 10, 264. Z jak bezwładnym rozumem człowiek na świat przychodzi. *Zab.* 8, 267. Poruszenie bezwładne, nad którym rozum wziął górę. *Pilch. Sen.* 183. BEZWŁADNOŚĆ, ści, *ż.* brak władania, a) nieruchawość, die Bewegungslosigkeit. Odpór, który czynią ciała sile ruszającéj, nazywamy bezwładnością, *vis inertiae. Hub. Mech.* 17. *Jak. Mat.* 4, 9. *Mon.* 76, 216. (die physische Trägheit der Körper, *ob.* Opieszałość), b) bezdzielność, bezskuteczność, bezsilność; die Unwirksamkeit, Kraftlosigkeit. BEZWŁOSY, a, e, *Boh.* bezwlasý; *Ross.* безволосый, *Eccl.* безвласый; *Vind.* breslasen, pleshiu, gologlau; *ś* goły, łysy. *Macz.* włosów niemający, haarlos, haarleer, ohne Haare. Policzek bezwłosy, *impubes genae. Żebr. Ow.* 67. — *Ross.* безвласіе, безволосица golizna, *bezwłosie.

BEZWODNY, a, e, BEZWODNIE *adv. Ross.* безводный, wody nie mający, wasserleer. Bezwodna Apulia. *Lib. Hor.* 112. Na ziemi spustoszałéj, niedrożnéj i bezwodnéj. 1. *Leop. Ps.* 62, 3. Pustynie bezwodne. *Wereszcz. Reg.* 52. Miejsca bezwodne. *W. Post. W.* 172. BEZWODZIE, ia, *n. Ross.* безводица, безводіе, miejsce bezwodne, ein wasserleerer Ort. Izraelitowie pobudzili boga ku gniewu w *przezwodziu (w bezwodziu *ob.* 2. bez) *Leop. Ps.* 77, 40. (na puszczy, *Bibl. Gd.*). BEZWODNOŚĆ, ści, *ż.* brak wody, *Ross.* безводность. der Wassermangel.

BEZWOJENNY, a, e, BEZWOJENNIE *adv. Eccl.* безратьнъ. od wojny stroniący, unkriegerisch.

BEZWOLNY, a, e, BEZWOLNIE *adv.* niewolny, niewolniczy, wolności nie używający, unfrey, nicht frey, sclavisch. Ludzie bezwolni w tymże samym z zwierzęty zostają stanie. *Mon.* 76, 536. BEZWOLNOŚĆ *ob.* Niewola.

BEZWONNY, a, e, BEZWONNIE *adv.* woni nie mający, ohne Wohlgeruch, geruchslos. BEZWONNOŚĆ, ści, *ż.* niepachnienie. *Włod.* Mangel des Wohlgeruchs, die Geruchslosigkeit.

BEZWSPOŁECZNY, a, e, BEZWSPOŁECZNIE *adv.* do żadnego społeczeństwa nie należący, keiner geselligen Verbindung zugethan. Dziejopis niech będzie bezkrajnym, bezwspołecznym, gdy pisze. *Kras. List.* 2, 119.

*BEZWSTRZEMIĘŹLIWY, a, e, *BEZWSTRZEMIĘŹLIWIE *adv. Eccl.* безудержный, *BEZWSTRZYMAŁY, nie wstrzymujący się, unenthaltsam. *BEZWSTRZEMIĘŹLIWOŚĆ, *BEZWSTRZYMAŁOŚĆ, ści, *ż.* brak wstrzemięźliwości, die Unenthaltsamkeit.

BEZWSTYD, u, *m.* BEZWSTYDNOŚĆ, ści, *ż.* brak wstydu, *Ross.* безстыдность. безстыдство, *Eccl.* бесстудіе, die Schamlosigkeit, Unverschämtheit. Wielki jest przedział między słabością, która ulega; a bezwstydem, który swój upadek rozgłasza. *N. Pam.* 16, 83. (*ob.* Bezczelność).

BEZWSTYDNICA, y, *ż. Ross.* безстыдница, kobieta bez wstydu, bez czoła, eine Schamlose, Unverschämte. Bezwstydnico! ty tylko mordami oddychasz! *Dmoch. Il.* 2, 248. *Teat.* 54, *b.* 29. BEZWSTYDNIK, a, *m.* człowiek bez czoła, bezczelnik, ein Unverschämter, Schamloser. (*Ross.* безстыдникъ, *Vind.* nesramnik, loter). Ostatni bezwstydnik. *Mon.* 71, 539. (psu oczy przedał). BEZWSTYDNY, BEZWSTYDLIWY, a, e, BEZWSTYDNIE *adv.* bez wstydu, sromu, niesromięźliwy, bez czoła, *Boh.* bezstaudný, bezstudý; *Ross.* безстудный, безстыдный, безстыдливый; *Vind.* bresframen; *Slavon.* neposraman, nepostudan, schamlos, unverschämt. Nie znajdzie się człowiek tak bezwstydny, Żeby z jawnym grzechem miał iść na plac widny. *Hor. Sat.* 28. Wśród rynku, Złego bezwstydnie ważył się uczynku. *Zab.* 16, 342. Bezwstydliwe czoło. *Zab.* 16, 148. *Nagł.* Innym służył w rozpustach bezwstydniejszych. *Nag. Cyc.* 37. (*Ross.* безстыдствовать bezwstydnie żyć).

BEZWYCHODNY, a, e, BEZWYCHODNIE *adv.* wychodu czyli wyjścia nie mający, *Ross.* безвыходный, ohne Ausgang.

BEZWZAJEMNY, a, e, BEZWZAJEMNIE *adv.* nie odpowiadający wzajemnością, unwechselseitig, unerwiedernd. Czyliż WPanna stworzoną jesteś na bezwzajemne kochanie? *Teat.* 14. *c.* 10. BEZWZAJEMNOŚĆ, ści, *ż.* brak wzajemności, Mangel der Wechselseitigkeit, des Erwiederns.

BEZWZGLĘDNY, a, e, BEZWZGLĘDNIE *adv. Ross.* невзирая, względu nie mający, nie*wzglądający, ohne Rücksicht. Bezwzględny sędzia, równy w swojéj, jako i w cudzéj sprawie wyrok wydaje. *Pilch. Sen.* 148. (bezparcyalny, bezstronny, unpartheyisch). Nieludzka śmierć i bezwzględna. *Teat.* 54, *e.* 5. (nikogo nie oszczędzająca keinen verschonend). Gwałtem go od pracy oderwali, i jako chorego na się bezwzględnego zgromili. *Pilch. Sen. list.* 2, 71. — *Phys.* Siła, przez którą ciało opiera się rozerwaniu, zowiemy siłą spojenia bezwzględną, *vis cohaerentiae absoluta. Hub. Mech.* 210. Ciężkość bezwzględna, *gravitas absoluta*, którąby miały ciała, gdyby się też ziemia i nie obracała około osi swojej. *Hub. Mech.* 439. §. *Passive:* względu na siebie nie ściągający unberücksichtigt. Chociaż on mnogą w pracach zaciągnął siwiznę, Bezwzględną swoję widział robociznę. *Zab.* 9, 236. *Ejss.* Bezwzględną w mych oczach stajesz się Ludwisiu. *Teat.* 14, 93. (obojętną gleichgültig). BEZWZGLĘDNOŚĆ, ści, *ż.* brak względów, die Rücksichtslosigkeit. Książęta rzeszy muszą się oglądać, że cesarz jest głową Niemieckiego państwa, któryby nie mógł być obojętnym na tę ich ku sobie bezwzględność. *Pam.* 85, 1, 56.

BEZZĄB, ęba, *m.* ziele *ballota Linn.* schwarzer Andorn. *Kluk. Dyk.* 1, 66. *ob.* Bezzęby.

BEZZĄDŁY, a, e, *Ross.* безжальный, żądła nie mający, stachellos, ohne Stachel.

BEZZAKONNOŚĆ, ści, *ż.* BEZZAKOŃSTWO, a, *n.* życie i postępowanie bez zakonu, bezwiara, niewiara, nieprawość, bezbożność, *Ross.* беззаконие, *Rag.* bezâkonje, bezakon, bezakonitos; *Bosn.* bezakonje; die Gesetzlosigkeit, die Nichtanerkennung des göttlichen Gesetzes, die Irreligiosität, der Unglaube, die Gottlosigkeit. Gdzież tu są oni, którzy bezzakonność królestwu Polskiemu zadają? *Orzech. Qu.* 102. Serce jego zebrało bezzakoństwo sobie. *Pimin. Kam.* 245. Grzechów i bezzakońśtw ich nie wspomnę więcéj. *Budn.*

Hebr. 10, 17. Daj boże, abyśmy grzechy i bezzakonności swoje porzuciwszy, wolą twoję wykonali! *Sk. Kaz. N.* 119, *b.* BEZZAKONNIK, a, m. *Ross.* беззаконникъ, bezbożnik, nieprawy człowiek, ein Gottesvergessener, ein Gottloser. Chrystusowy bok na nowo przebijacie o bezzakonnicy! *Pimin. Kam.* 248. BEZZAKONNICA, y, *ż. Ross.* беззаконница, bezbożna, nieprawa, die Gottesvergessene, die Gottlose. BEZZAKONNY, a, e, BEZZAKONNIE *adv.* bez zakonu, bez prawa bożego żyjący, postępujący, bezwierny, bezprawy, bezbożny, *Ross.* беззаконный, *Sorab.* 1. bezſakonski, *Rag.* bezàkonit, bezàkogni, *Eccl.* беззаконьнъ, *Bosn.* bezakoniti, bezakonito, (*Vind.* bressakonski = bezżeński), gesetzlos, ohne göttliches Gesetz, ungläubig, gesetzwidrig, gottlos, irreligiös. Byłem tym, co pod zakonem, jako pod zakonem (żydom żyd); bezzakonnym jako bezzakonny; (poganom poganin); nie będąc bezzakonnym bogu, ale w zakonie Chrystusowym, abym zyskał bezzakonne. *Budn.* 1. *Cor.* 9, 21. (*ob.* Podzakonny). Którzy bezzakonnie zgrzeszyli, bezzakonnie i poginą; a którzy w zakonie zgrzeszyli przez zakon osądzeni będą. *Budn. Rom.* 2, 12. (bez zakonu, *Bibl. Gd.*). Którzy bezzakonnie sobie poczynali, wyklinani byli. *Sk. Dz.* 180. Ewanielia przeciwko niedowiarstwu a żywotowi bezzakonnemu. *Rej. Post. U. u.* 4. Bezzakonny Judasz. *Pimin. Kam.* 243. Bezzakonni pismiennicy, *ib.* 242. — (*Ross.* беззаконничать, беззаконную bezzakonnie żyć).

*BEZŻAŁOSNY, a, e, *BEZŻAŁOSNIE *adv.* nieżałosny, niesmutny, unbetrübt, ohne Kummer. (*Ross.* безжалостный = bezmiłosierny).

*BEZZAPACHNY, a, e, bezwonny, zapachu nie mający, geruchlos, nicht wohlriechend. *Eccl.* безуханный.

BEZŻARTOWNY, a, e, BEZŻARTOWNIE *adv.* — *Sorab.* 1. bezżortné, nežortné, woprahwdosczné; *Vind.* staunosten, riesnoben, staun, saterden, *Ross.* безшуточно, *Eccl.* безшутки, scherzlos, unscherzhaft, ohne Scherz, (*ob.* Serio). BEZŻARTOWNOŚĆ, ści, *ż.* (*Vind.* staunoba, riesnoba, staunost, staunust), brak żartu, die Ernsthaftigkeit.

BEZZASŁUGA, i, *ż.* brak zasług, die Verdienstlosigkeit. Znajomość zasługi i bezzasługi. *Mon.* 75, 655. BEZZASŁUŻNY, a, e, BEZZASŁUŻNIE *adv.* nie mający zasług, unverdienstlich, unverdient.

BEZZASTĘPNY, a, e, BEZZASTĘPNIE, *adv.* niezastąpiony przez nikogo, unvertreten, durch niemand vertreten. *Ross.* беззаступный bez instancyi, bez *przyczyny.

BEZZASZCZYTNY, a, e, BEZZASZCZYTNIE *adv.* niezaszczycony, *Ross.* беззащитный, unbeschützt. *ob.* Szczyt. BEZZAWISTNOŚĆ, ści, *ż.* brak zawiści, *Ross.* беззавистие, *Eccl.* беззавистность, die Neidlosigkeit. BEZZAWISTNY, a, e, BEZZAWISTNIE *adv. Ross.* беззавистный, neidlos.

BEZZAWODNY, a, e, BEZZAWODNIE *adv.*, zawodu nieczyniący, niecierpiący, untrüglich. Nadzieja bezzawodna. *Dyar. Gr.* 299. BEZZAWODNOŚĆ, ści, *ż.* bezpieczność od zawodu, die Untrüglichkeit.

BEZZBROJNY, a, e, BEZZBROJNIE, *adv.* nie zbrojny, bez zbroi, bez broni, bez oręża, wehrlos, waffenlos. BEZZBROJNOŚĆ, ści, *ż.* brak zbroi, stan niezbrojny, die Wehrlosigkeit.

BEZZĘBNY, BEZZĘBY, a, e, (*Boh.* et *Slovac.* bezzubý; *Ross.* беззубый; *Bosn.* bezzubi, brezub; *Rag.* bezubni, prezub; *Vind.* pres sobj, skerbast) = zębów nie mający, zahnlos, ohne Zahn. Bezzębna babusia. *Tot. Saut.* 99. Starzy i bezzębni ludzie źle zwykli trawić. *Mon.* 70, 59. Dziad po bezzębnych dziąsłach językiem bełkoce. *Hor. Sat.* 206. Wilk bezzęby. *Bielaw. Myśl. C. b.*

BEZŻENIEC, ńca, *m.* BEZŻENNIK, a, *m. Boh.* bezženec, neženliwec; *Slavon.* nexenja; *Ross.* холостьба, холостякъ; który żony nie ma. *Mącz.* który się nie ożenił, kawaler, ein Eheloser, Unverheyratheter. *Mon.* 75, 588. Bezżeńcy i panny wiedli stan niepokalany. *Kant. Gd.* 331. Takich dziewic i bezżenników, którzy i ciałem i duchem czystemi są, dziś rzadko w papiestwie. *Żarn. Pst.* 3, 53. stary bezżeniec, ein Hagestolz, (*ob.* Samożyjec). BEZŻENNY, a, e, BEZŻEŃSKI, a, ie, *Boh.* neženliwý; *Sorab.* 1. neženené; *Slovac.* samotný; *Vind.* bressakonski, neoshenjen, nesakonski; *Ross.* безженный, безбрачный, холостый; *Eccl.* халостъ, безженный, = żony nie mający, bez żony żyżyjący, ohne Frau, unbeweibt, unverheyrathet, ledig, (von einer Mannsperson). Żywot bezmęski albo bezżeński jest wolny. *Gil. Pst.* 321. Światowemi gardząc rozkoszami, Bezżeński żywot i czysty obrali. *Odym. Św.* 2, *F.* 2, *b.* Tak w stanie małżeńskim, jako i w stanie bezżeńskim w powściągliwości chować się potrzeba. *Katech. Gd.* 45. Zostawać w bezżennym stanie. *Zab.* 6, 206. Przenosił stan swój bezżenny nad ich małżeństwo. *Zab.* 14, 318. Bezżeński i czysty żywot wiódł. *Sk. Dz.* 186. Zamyślił bezżeński żywot prowadzić. *Otw. Ow.* 402. BEZŻEŃSTWO, a, *n.* *bezłożeństwo, życie bez żony, bezżenne; *Boh.* bezženstwj; neženatost, neženliwost; *Sorab.* 1. neženitoscž; *Slovac.* samotnost, panictwj; *Ross.* безженство, безбрачие, безбрачность, одиначество; *Eccl.* безженство, единачество; *Rag.* et *Croat.* neudaja, die Unbeweibtheit, Ehelosigkeit. Prawa na tych, co w bezżeństwie mieszkali. *Sk Dz.* 186. Dla czego niektórzy w bezżeństwie zostają? *Petr. Ek.* 54; bo bezżeństwo spokojne. *Cn. Ad.* 22. Jeśli młodź wszystka bezżeństwo ulubi, Skończony jeden wiek cały świat zgubi. *Morszt.* 224. *Ross.* безженствовать w bezżeństwie żyć.

BEZZGODNY, a, e, BEZZGODNIE *adv.* niezgodny, uneinig. Bezzgodni bracia. *Zab.* 14, 75.

BEZZGUBNY, a, e, *Eccl.* безпагубный, *Gr.* ἀνόλεθρος, nie podległy zgubie, unverderblich.

*BEZZIELNY, a, e, BEZZIELNIE *adv. Eccl.* беззлачный, ziela nie rodzący, kein Grün hervorbringend, unfruchtbar, *Gr.* ἄχλοος.

BEZZIEMNY, a, e, bezkrajny, ziemi czyli kraju nie mający, ohne Land. Jan bezziemny, król Angielski. *Wyrw. G.* 450.

*BEZZLICZNY, a, e, *BEZZLICZNIE *adv. Eccl.* бещисльнъ, niepodobny do policzenia, unzählbar, unzählich. *BEZLICZNOŚĆ, ści, *ż. Eccl.* безчисльство, niemożność aby być policzonym, die Unzählbarkeit.

*BEZZŁOŚNY, *BEZZŁOŚLIWY, a, e, BEZZŁOŚNIE *adv.* nie mający złości, unboshaft, ohne Bosheit. *Ross.* беззлобный, беззлостный. *BEZZŁOŚNOŚĆ, ści, *ż.* wolność od złości, *Eccl.* беззлобие, *Gr.* ἀκακία, die Unboshaftigkeit, *Eccl.* беззлобствовати bezzłośnym być.

BEZZMIENNY, a, e, BEZZMIENNIE *adv. Ross.* беззмѣнный,

zmianie nie podpadający, unveränderlich. BEZZMIENNOŚĆ, ści, *ż.* niepodległość zmianie, die Unveränderlichkeit.

BEZZMYŚLNY, a, e, BEZZMYŚLNIE *adv. Ross.* безмысленный, zmysłów używania nie mający, zmysły przechodzący, nadzmysłowy, übersinnlich, ohne Gebrauch der Sinne. Przekładają uczone zawroty, bezzmyślne zachwycenia, nad umiejętność rzeczywistą. *Zab.* 6, 298.

*BEZZNAMIENNY, a, e, *Eccl.* беззнаменный, nie oznaczony, znamieniem nie mogący być wytkniętym, *Gr.* ἀσήμαντος, unbezeichenbar.

*BEZZNANNY, a, e, bez rozeznania, unverständig, ohne Erkenntniß. Doświadczam, jak jest człek bezznanny, kiedy się od drugich wstydzi oświecać. *Teat.* 52, 180.

*BEZŻÓŁCI, ia, ie, żółci nie mający, *Eccl.* безжелчный, gallenlos, ohne Galle, *Gr.* ἄχολος.

*BEZŻOŁDNY, a, e, bezpłatny, bez żołdu służący. *Ross.* безжалованный, unbesoldet.

BEZZWŁÓCZNY, a, e, BEZZWŁÓCZNIE *adv.* nieodwłóczny, unverzüglich. Niech łódź po niego bezzwłócznie zachodzi. *Przyb. Luz.* 153. BEZZWŁÓCZNOŚĆ *ob.* Bezodwłóczność.

*BEZZWYKŁY, a, e, *Ross.* безобычный, niezwyczajny, ungewöhnlich. *BEZZWYKŁOŚĆ, ści, *ż.* brak zwyczajności; die Ungewöhnlichkeit.

BEZŻYLNY, a, e, żył nie mający, ungeadert, ohne Adern, *Eccl.* безжилный, Laur benzoin ma liście bezżylne. *Kluk. Dyk.* 2, 76. (*Eccl.* безжилный, bezsilny, bez kości, *Gr.* ἄνευρος; изжиляю, безжилна творю, безжиловати, безжилю. въ безсиліе приводить кого, обезсиливать wysilić).

BEZZYSKOWNY, a, e, BEZZYSKOWNIE *adv.* bez zysku, zysku nie przynoszący, gewinnstlos, unvortheilhaft. Przy nas bezzyskownéj pracy zostają mozoły. *Przyb. Ab.* 137. §. Zysku nie patrzący, bezinteressowny, uninteressirt, uneigennützig. Widzisz, że rady moje są bezzyskowne. *Niemc. Kr.* 2, 194. Pokazał się bezzyskownym we wszystkich sprawach. *ib.* 106. BEZZYSKOWNOŚĆ, ści, *ż.* niepożyteczność, die Unvortheilhaftigkeit, Gewinnstlosigkeit. §. Bezinteressowność, die Uneigennützigkeit.

BEZŻYWY, BEZŻYWOTNY, a, e, nie mający życia, leblos, ohne Leben; (*Boh.* bezžiwý; *Slovac.* bezžiwotni; *Vind.* bres shiulenja, neshivez). Imaginacya, czułość i życie bezżywotnym istnościom nadająca. *N. Pam.* 11, 222. (*Ross.* обезживотить życia pozbawiać).

B I.

BIADA! *interj.* niestety! (*oppos.* błogo!) *cum enclit.* Biadaż! BIADASZKU! (*Boh.* běda, po hřjchu; *Slov.* beda, prebeda, bedasku, prebedasku! *Sorab.* 1. beda, běda, yaw, owya! *Sorab.* 2. běda, rostejscho; *Ross.* увы! горе! *Gr.* οὐαί; *Hebr.* אִי. *Lat.* vae! *Ger.* wehe! *Anglosax.* wa, we! *Ulphil.* vae! *Dalm.* vay, oboy; *Hung.* yay! *Croat.* jaj meni! *Rag.* vaaj, zléd, léle; *Bosn.* jaoh, joh, uh, vaj, jaoh! *Slavon.* jao! *Vind.* joh, jomene, aube, bogu milu, bogu se vsmili, gorje! *Carn.* jamer, gorje!) ≈ Biada ziemi, gdzie król jako dziecię! *Sk. Dz.* 1177. Komuż z tego biada? mnie! komu niestety? mnie? niestety i wam, którzyście mnie znieważyli! *Smotrz. Lam.* 16. Biada téj kokoszy na której jastrzębia zaprawują! *Cn. Ad.* 23. Biadaż mnie na cię, ty mi głowę psujesz, Inaczej nie wiem, jedno mię czarujesz. *J. Koch. Fr.* 16. wehe über dich!

*BIADA, y, *ż. ob.* bieda, nędza, das Wehe, Elend, die Noth. Biada bez dzieci, biada i z dziećmi. *Boh. Kom.* 1, 263.

BIADAĆ *czyn. intrans.* narzekać, biada wołać, utyskiwać, stękać, (*Sorab.* 2. sze sjamrowasch; *Carn.* jamrati), wehklagen, jammern. Po najmniejszym przypadku zaraz płacze, narzeka i biada. *Pot. Syl.* 2. Prometeusz na Kaukazie biada, Że ogień z nieba do ludzi przekrada. *ib.* 359. Będziesz na to twe głupstwo niepożytecznie biadał. *Hrbst. Lek. E.* Nieraz nań biadali. *Warg. Wal.* 35. O jak ja nieszczęśliwa! tak w żalu biadała. *Przyb. Ab.* 169. Biadowanie, narzekanie, *Ross.* вопль. das Wehklagen, die Wehklage. Płacz i biadanie. 3. *Leop.* 1. *Hieron.* 7. (*ob.* Biedować).

Pochodzące: *bieda, biedny, biedak, biedaszek, biednieć, biedować, biedzić się, biedziciel.*

BIAŁA GŁOWA *ob.* Białogłowa. *BIAŁASY, BIAŁAWY, a, e, BIAŁAWIE *adv.* (*Boh.* bělawy; (*Boh.* Bělaus *Candidus* nomen viri); *Eccl.* бѣлявый, бѣловати, бѣлесоватый, пробѣлующійся, мало бѣлъ. *Ross.* бѣловатый. *Rag.* bjegljahan; *Vind.* bev'kast; *Carn.* welkâst; *Slovac.* nabjlý, *Sorab.* 1. nabél), na biały kolor pochodzący, biało się przebijający, niezupełnie biały, weißlich. Blada barwa wina i białasa między żółtą śrzednia. *Cresc.* 367. Wino białe, gdy rok przetrwa, miewa barwę nie prawie biała, ale jako pospolicie zowią białasą. *Cresc. ib.* Flegma biaława. *Sak. Probl.* 114. BIAŁAWEK, wka, m. 1. motyl miernej wielkości biały, *Danaus Evippe. Kluk. Zw.* 4, 379. *Ład. H. N.* 110. der Weißdornvogel, ein weißer Schmetterling. BIAŁAWIEC, wca, *m.* 1. ziele nazwane tak od białości; inaczej Ziobro białe, Szczyrzyc, Srebrnik. *Syr.* 316. weiß Silberkraut. BIAŁEK, BIAŁKO, a, *n.* cieklizna biała w skorupie jaja, żółtek oblewająca; *Boh.* et *Slov.* bjlek; *Sorab.* 1. et 2. bělk, *Vind.* bielak, belak, welak; *Carn.* wełâk; *Rag.* biôze, bjelânze; *Croat.* belanyek; *Dal.* bilyak, bilyancze; *Bosn.* bjelaç; *Slavon.* bionjak; *Ross.* бѣлокъ, das Weiße im Eye, das Eyerweiß. *Kluk. Zw.* 2, 78. §. Białek oka, *tunica albuginea. Kluk. Zw.* 1, 43. *Ross.* бѣлокъ, das Weiße im Auge. Oko złącza się przez błonkę białą, co się zowie białek w oku, *album oculi*, z kościami podlegającemi. *Kirch. An.* 82. §. Białek, bielmo, der weiße oder graue Staar. Białkiem mu zaszło oko, *laborat glaucomate. Mącz. Sorab.* běl na woku. §. Białek paznokci, kropki białe lub miesiączek biały pod paznokciem, das Weiße unter den Nägeln, die Blüthe. *Sak. probl.* 114. BIAŁKA, i, *ż.* białogłówka; das Weibchen, Frauenzimmerchen. Przyniosła dziecko do białki mojej, aby mu ssać dawała. *Teat.* 29, *b.* 132. (do żony, do baby mojéj). Nie chciał z nami przestawać, nie chciał bydła pasać, Lepiej mu za białkami po ulicach hasać. *Nar. Dz.* 3, 54. BIAŁKOWAĆ, ał, uje, *czyn. nied.* białkiem zaprawiać, mit Eyerweiß anmachen. Winiarze wina ipsymując, hałunując, białkując, siarkując psują. *Syr.* 1219. BIAŁO *ob.* Biały. BIAŁOBRODY, a, e, *Ross.* бѣлобородый, białą brodę mający, weißbärtig. BIAŁOBRWI, ia, ie, *Ross.* бѣлобровый, brwi białe mający, von weißen Augenbraunen, weißaugenbraunig. BIAŁOCIAŁY, a, e, *Ross.* бѣлотѣлый, na ciele biały, weißleibig. BIAŁOCZERWONY, a, e,

Eccl. бѣлочерменый, *Gr.* λευκέρυθρος, weißroth. BIAŁODRZEWO, a, *n.* topola, której liście na jednej stronie ze spodu białe, *Cresc.* 455. *Gost. Ek.* 164. die Weißpappel. BIAŁOGARDŁ ptak *ob.* Pliszka białogardł, das Weißkehlchen. BIAŁOGĘBY, a, e, gębę białą mający, *Boh.* bělohaubek, *Ger.* weißmäulig. 'BIAŁOGLINATY, a, e, *Boh.* běloblinatý, zielonawy, apfelgrün. BIAŁOGŁOWA, BIAŁA GŁOWA, y, *ż.* niewiasta, kobieta, od białego głowy zawicia, czyli podwiki. *Mon.* 75. 588. das Weib, das Frauenzimmer, die Frauensperson; *Bosn.* sgenska glava, sgena; *Rag.* xenska glâva; *Slavon.* xena; *Vind.* shenstvu; *Sorab.* 1. žonska; (cf. *Croat.* muska glava = mężczyzna). BIAŁOGŁÓWKA, i, *ż.* *zdrobn.* das Weibchen, Frauenzimmerchen. Starajmy się o lepsze z swéj strony porządki, Chociaż meże nas zowią białe głowy, prządki, Ku większemu zelżeniu kobietami zowią... *Biel. S. N.* 3. Białogłowy są bardzo niestałe, uwierzą rychło, biesiady i tańce rady widzą. *Budn. Ap* 72. Nowina na świecie białogłowa dobra. *ib.* 136. Przystojniéj na białogłówki Twarde serca zmiękczać słówki, *Jak. Wyb. C.* 4. (*ob.* biała płeć, biały gmin.) BIAŁOGŁOWSKI, a, ie, *Sorab.* 1. žonski, kobiecy, niewieści, Weiber=, weiblich, Frauen=, Frauenzimmer=. Eunuchowie zakrawają nieco białogłowskiego przyrodzenia. *Kłok. Turk.* 33. Wzywam was, młodości białogłowska, byście przypatrzyły się téj świętéj. *Bals. Św.* 1, 63. Już były ustały u Sary białogłowskie rzeczy. *W. Genes.* 18, 11. (przestało bywać jéj według zwyczaju niewiast. *Bibl. Gd.* t. j. upławy miesięczne, miesiączki; es ging ihr nicht mehr nach der Weiber Weise. Luth.) §. Białogłowski, *herb*, trzy trupie głowy. *Kurop.* 3, 6. z *Inflant*, ein Wappen, BIAŁOGŁOWY, a, e, głowę białą mający, *Boh.* bělohlawý, *Ross.* бѣлоголовый, *Eccl.* бѣлоглавый, weißköpfig, *Boh.* bělohlawek, białogłowiec, siwy. BIAŁOGONNY, a, e, *Ross.* бѣлохвостый, ogon biały mający, weißschwänzig. BIAŁOGOREJĄCY, a, e, płomień biały wydający, weißflammig. Siarki białogorejące. *Otw. Ow.* 598. BIAŁOGROD, u, m. *Rag. Dalm. Slavon.* Biograd, Belograd, *Boh.* Bélhrad, Bélohrad, miasto białe czyli na białéj skale. *Klecz Zd.* 49. Weißenburg. Akerman, stolica Tatarów Budzińskich w Bessarabii. *Wyrw. G.* 256. Potężne miasto Belgrad albo Grecki Białygrod, klucz do Węgier. *Fur. Uw. E.* 2. *b.* Twierdza Turecka w Białogrodzie czyli Belgardzie nad morzem czarném. *N. Pam.* 17, 157. *Boh.* Belhard řecky, doleyski, *Alba Graeca, Taurinum*, griechisch Weißenburg, Belgrad. Białogrod wielki, *Boh.* kralewsty, *alba regalis*, Stuhlweißenburg, *Boh.* sedmihradsky, *alba Julia*, Weißenburg in Siebenbürgen. BIAŁOGRODZKI, a, ie, do Białogrodu należący, Belgradisch, Weißenburgisch. Orda Białogrodzka czyli Budziacka. *Czartor. Mscr.* BIAŁOGRZYWY, a, e, *Ross.* бѣлогривый, grzywę białą mający, weißmähnig. Białogrzywe konie. *Zebr. Ow.* 296. BIAŁOKONNY, a, e, konie białe mający, von weißen Pferden, weißrossig. Hufce swe białokonne przeprowadził. *Groch. W.* 13. BIAŁOKRUSZ, u, *m.* kruszec koloru podobnego do ołowiu. *Kluk. Kop.* 2, 164. Molibdän, Bleyglätte. BIAŁOKUROWATY, a, e, *Ross.* бѣлокурый, blond, lisawy, blond. Białokurowaty, po Francuzku blond. *Mon.* 75, 593. U jednych są włosy czarne, u drugich rusawe, u inszych żółte, u drugich białokurowate. *Sak. Probl.* 26. Flegmisty człowiek bywa włosów białych albo białokurowtaych. *Oczk. Przy.* 15. *Prov.* Dziesięć lisowatych do jednego białokurowatego na poradę chodzą. *Rys. Ad.* 12. (ślepy ślepego prowadzi). BIAŁOKUROWICZ, *herb*, inaczéj Pocisk zwany; miesiąc nie pełny, a nad nim litera *V. Kurop.* 3, 6. ein Wappen. BIAŁOLICY, a, e. *Ross.* бѣлолицый, liców czyli oblicza białego, von weißem Gesichte, weißwangig. BIAŁOMLÉCZNY, a, e, jak mléko biały, milchweiß. Białomléczna droga na niebie. *J. Kchan. Dz.* 289. die Milchstraße. *Zab.* 13. 119. BIAŁOMORWÓWKA, i, *ż.* woda z białéj morwy liściem ugotowana, mit weißen Maulbeerblättern abgekochtes Wasser. *Tr.* BIAŁONAPADŁY, a, e, weiß gefallen, so eben frisch gefallen, vom Schnee, Dla śniegu białonapadłego nie mogli drogi rozeznać. *Bielaw. Myśl. D.* 2. *b.* BIAŁONOGI, a, ie, o białych nogach, *Ross.* бѣлоногій, weißfüßig. Białonogi koń Turecki. *J. Kchan. Dz.* 289. 'BIAŁONOSZY, a, e, *Eccl.* бѣлоносецъ, *Gr.* λευκοφόρος, w bieli chodzący, weiß gekleidet, weiße Farbe tragend. BIAŁOOGONNY *ob.* Białogonny. BIAŁOOKI, a, ie, białe oczy mający. *Boh.* bělooký, belowoký; *Dal.* bilokazt; *Croat.* belookaszt, weißaugig, von weißen Augen. BIAŁOPIÓRY, a, e, o piórach białych, weißgefiedert. Białopióry łabędź. *A. Kchan.* 259. Białopióre gęsie. *Tward. W. D.* 76. Białopióry orzeł. *Miask. Ryt.* 2. BIAŁOPŁYNIENIE, ia, *n.* upław biały kobiecy, der weiße Fluß, eine Weiberkrankheit. BIAŁOPSTRY, a, e, biało nakrapiany, weiß gesprenkelt, weißscheckig. Ryś skórę ma białopstrą. *Haur. Sk.* 307, BIAŁORĘKI, a, ie, rękę białą mający, *Boh.* běloruký; *Ross.* бѣлорукій, (*Ross.* бѣлоручка pieszczoszka, pieszczona kobieta), *Eccl.* бѣлораменный, białoręki, białoramienny. 'BIAŁORZĘSY, a, e, *Ross.* бѣлобрысый, o białych rzęsach, mit weißen Augenwimpern. BIAŁOŚĆ, ści, *ż.* barwa biała, *Slovac. Boh.* bělost; *Vind.* belu, belota; *Carn.* wélina, welûst; *Croat.* belina, belocha, belilo, *Dal.* bilina, pribilsztvo; *Rag.* bielocchija, bjelina; *Bosn.* bilochja; *Sorab.* 1. běwosčž; *Ross.* бѣлость, die Weiße, die weiße Farbe. Zimno jest matką białości; jako gorącość matką jest czarności i ogorzenia. *Sak. Probl.* 21. BIAŁOSKÓRNIK, a, *m.* garbarz, co białe skóry wyprawia. *Mon.* 75, 588. der Weißgärber. *Boh.* girchař; (*ob.* Ircha), *Carn.* jerhar; *Vind.* sirhar; *Ross.* сыромятникъ (скорнякь kuśnierz). §. W warcaby grając, biały mnich, suchą biorący, der Schneider, im Damenspiel. *Tr.* BIAŁOSKÓRNICZYK, a, *m.* czeladnik białoskórniczy, der Weißgärbergeselle, oder Lehrbursche. BIAŁOSKÓRNICTWO, a, n. rzemiosło białoskórnicze, *Boh.* girchařstwj; *Ross.* сыромятня, die Weißgärberey. BIAŁOSKÓRNICZY, a, e, *Boh.* girchařský, *Ross.* сыромятниковъ, сыромятничій, сыромятническій, do białoskórnika należący, Weißgärber=. Białoskórniczy cech. BIAŁOSKRZYDŁY, a, e, o białych skrzydłach, weißgeflügelt, weißflügelich. O białoskrzydła morska pławaczko, Łodzi bukowa. *J. Kchan. Dz.* 76. ''BIAŁOSMUKŁY, a, e, wysmukły, i biały, weiß und schlank. Szyja białosmukła. *Pot. Arg.* 126 et 335. BIAŁOSTOK, BIAŁYSTOK, *Gen.*

Białegostoku, miasto Podlaskie. *Dyk. G.* 1, 77. Bialystok (etwa: Weißenbach). BIAŁOSTOCKI, a, ie, do Białegostoku należący, Bialystocker. 'BIAŁOŚWIETNY, a, e, *Eccl.* бѣлозрачный, biało lśniący, weißleuchtend, glänzend. BIAŁOSZ, a, m. 1. kamień biały, ein weißer Stein. Rudnicy rudę kopiąc, kamienie te białe wyrzucają, i nazywają je po tutejszemu białoszami. *Torz. Szkl.* 199. BIAŁOSZATY, a, e, *Eccl.* бѣлоризный, w białe suknie ubrany, weißgekleidet. BIAŁOSZYJ, ja, e, szyję białą mający, weißhälsig. Bydła białoszyje. *Otw. Ow.* 403. Białoszyje jaskółki. *Zab.* 16, 318. BIAŁOWŁOSY, a, e, (*Rag.* bjelovlás, *Ross.* бѣловласый, бѣловолосый; *Dal.* bëlakòszt); włosy białe czyli siwe mający, weißhaarig. "'BIAŁOWONNY, a, e, biały, a przytém przyjemnie pachnący, weiß und wohlriechend. Pierwszy kwiat uszczknąć białowonnéj róży. *Chrośc. Ow.* 41. BIAŁOZĘBY, a, e, *Ross.* бѣлозубый, zęby białe mający, weißzähnig. BIAŁOZĄB, ęba, *m.* człowiek białozęby ein Weißzahn, ein Weißzähniger. 'BIAŁOZŁOTY, a, e, bladozłoty, białokurowaty, blond, blond. Włosy białozłote. *Ban. O.* 2. *b.* BIAŁOZOR, a, *m*, *Boh.* bělozor, *falco gryfalco Linn.* ptak wielkości kury, bardzo drapieżny. *Zool.* 277. der Geyerfalk, Gerfalk. Po Rusku kreczet. *Czack. Pr.* 2, 244. Białozory bujne. *Ban. J.* 2. *b.* Białozor kwili. *ib. J.* 3. *b.* – BIAŁOZORY, a, e, do białozora należący. Geyerfalken-. BIAŁUCHA, y, *ż*, pospolite przezwisko krów albo kóz białych, (*ob.* Czarnucha), ein Name der weißen Kühe oder Ziegen. *Cn. Ad.* 614.

BIAŁY, a, e, BIAŁO *adv.* Bielszy, a, e, *Comp.* Bieléj *Comp. adv.* Bieluczki, Bieluchny, Bielutki, Bielusieńki *Intens:* – kolor ze wszystkich najjaśniejszy, (*oppos.* czarny), weiß; *Boh.* et Slovac. bjlý, běly, bél, bjle, béleyssi; *Sorab.* 1. biely, béwe; *Sorab.* 2. béli, béwi; *Dal.* biel, bio, bil; *Rag.* bio, bjela; *Bosn.* bio, bjela, bjelo, bil, billa, billo; *Croat.* beli, bél, bélo, *Slavon.* bili, biò, bila, bilo; *Vind.* biel. *Carn.* bèl, wel; *Ross.* бѣлый, (cf. *Germ.* fahl, bleich, *Lat.* palleo, *Gr.* φαλός, *Hebr.* בול *bul* = pallere, *ob.* blady, płowy). Bielsza nad śnieg. *Hul. Ow.* 210. nad mléko *ib.* Szaty jego stały się lśnące białe, jako śnieg, jakich nie może blecharz na ziemi wybielić. *Budn. Marc.* 9, 3. Biały mróz. *Lib. Hor.* 14. Kniazia Moskiewskiego białym Carem nazywają, to jest, królem białéj Rusi, może dla tego, że obywatele państw jego sukni i czapek białych używają. *Gwag.* 523. *Ross.* et *Eccl.* бѣлецъ, бѣлоризецъ, немонахъ, мірскій человѣкъ, laik, świecki, (*opps.* czerniec) ein Laye, der kein Mönch ist, ein weiß gekleideter. Król z rycerstwem daleko w Prusiech ma wojnę; pustki znajdziesz w Rusi; biała czeladź i czerń uboga pozostała. *Birk. Chmiel. B.* 3. *b.* (świeccy ludzie z pospólstwa i mnichy). Wełna biała, *Eccl.* црина, *ob.* Jary, Jarzęcy. – Wino białe, weißer Wein. Robi się wino białe z białych jagod. *N. Pam.* 21, 314. Różnicy między winem białym i czerwonym nie czyni, ale walecznie łyka. *Mon.* 70, 361. – Biała mąka, *Boh.* bélna mauka (cf. *Boh. Slavon.* obilj = zboże) weißes Mehl, Semmelmehl. Ziarno żeby miało w sobie niejaką mączność świeżą, niezbuczniałą, ale białą. *Cresc.* 201. Biały chleb, pszeniczny, bułka, żemła, Weißbrot. *Ross.* сгибень. Smak manny, jakoby żemły z miodem. 1. *Leop. Exod.* 16, 31. (biały chléb. 3. *Leop.*). Nie biały chléb, ale żemła. *Cn. Ad.* 608. (nie kijem, ale pałką; nie kij, ale drewno). Szkoda psu białego chleba. *Rys. Ad.* 62. (dobra Matyaszowi płotka; dobra psu mucha). *fig.* Biały chléb, płeć biała, kobietki, białogłówki, das Weibervolk, die Weiber. To nie jest ku sławie, kiedy więc wieść prawi, Że się ten albo ów białym chlebem bawi. *Łączn. Zw.* 27. – Biała płeć, biały gmin, białogłowy, kobiety, das schöne Geschlecht, die Weiber. Wszystkiej białej płci to służy, Najkrócej słuchać, mówić jak najdłużej. *Pot. Syl.* 405. *P. Kch. Orl.* 1, 104. Przyszły wszystkie matrony, panny i gmin biały. *Pot. Arg.* 213. Z białego rejestru potomstwo. *Tr.* Rozmówki między osobami białemi. *Mon.* 74, 141. (kobietami). – Choroba biała lub panieńska. *Krup.* 2, 273. der weiße Fluß *ib.* 5, 129. *ob.* Białopłynienie. Krosty białe jątrzące, niesztowice. *Syr.* 119. *Eccl.* бѣлегъ, бѣлый, струпъ, проказа; ein weißer Ausschlag. – Białe w oku, białek oczny, das Weiße im Auge. Daremna ręczna strzelba, która białego w oku nieprzyjacielskiém nie widzi. *Birk. Chod.* 34. – Morze białe, das weiße Meer. Hellespontem woda z morza czarnego do morza białego, Propontidis rzeczonego, pędem wielkim idzie. *Star. Dw.* 2, *Podobnież.* Mówi Turczyn: gonić ich będę od Dniestru, aż do białéj ich wody Wisły. *Birk. Chm. B.* 4. – §. Biały, czysty, *opposit.*: brudny, weiß, rein, nicht schmutzig. Dano mi białe suknie. *Teat.* 30, 33. Biała izba, (*oppos.* czarna izba) eine reine helle Stube. Tam nie zobaczysz kominów w domach, ledwie u bojarzyna, albo kupca znajdziesz białą izbę z okienkami i piecem. *Boter.* 161. (*ob.* Świetnik). – Budowanie, w którem sam dziedzic imienia mieszka, pański albo biały dom może być zwan. *Mącz.* dwór, das Herrenhaus, der Herrenhof. *Allegorya niewinności*, biały, niewinny, czysty, nienotowany, (*ob.* niepokalany) weiß, rein, unschuldig. Przy chrzcie obloką cię w szatę białą, która niewinność znaczy. *Groch. W.* 300. (*ob.* chrzesnak). Co ma być biało, niechajże będzie biało; a co ma być brudno, niechaj będzie brudno, a złego nigdy nie chwalić, a dobrego nie ganić. *Rej. Zw.* 147. Świat czarnem białe nazywa, a białe czarnym. *Wad. Dan. praef.* W czynieniu sprawiedliwości potrzeba, iżby białe białym zwano, a czarne czarnym. *Gorn. Dz.* 99. Białe za czarne, a czarne za białe przedawać, aus schwarz weiß machen. Umiał czarne za białe, a białe za czarne udawać. *Otw. Otw.* 444. (*Rag.* prodâvati zarno za bjêlo). – Czarne w białe obracają, t. j. złe w dobre, *Mącz.* – A biało? biało! Czarno? czarno! *Pot. Jow.* 145. *Cn. Ad.* 1. *ait quis, aio; negat quis, nego* = weiß? schneeweiß! ey nicht doch, schwarz? kohlschwarz! (wie Oldenholm im Hamlet). Acz w jednym mieście mieszkamy, biały albo czarnyli jesteś, niewiem. *Zygr. Pap.* 214. Czarna krowa daje białe mléko, (*Vind.* zherna krava, ima sai bilu mleku); nie z pozoru trzeba sądzić o ludziach; nie wszystko co niepozorne, jest niedobre = die schwarze Kuh giebt gleichwohl weiße Milch; urtheile nicht stets nach dem Aeußern. – Sprzeczne przymioty: *Sorab* 1. zarne ako schwon, béle ako ron, rowne ako motele, kschiwe ako

rescheno = czarny jak łabędź, biały jak wrona etc. – Karta biała, niezapisana, ein weißes, unbeschriebenes Blatt. Przynieś mi wielki kalendarz; obaczymy na białéj karcie, czy to tam jest wpisane. *Teat.* 29, 126. Czarne na białym, t. j. na papierze pismo, Schwarz auf Weiß, schriftlich. *ob.* Czarny. §. Biały, o włosach, siwy, weiß, von den Haaren, grau. Bóg mię będzie chciał mieć w swéj obronie Do lat sędziwych i do białéj skroni. *Groch. W.* 440. Od pierwszéj młodości, Aż do swéj białéj skroni i późnéj starości. 532. Leszek biały od włosów przezwany. *Krom.* 200. (cf. Białokurowaty). — Koń biały, siwy, siwosz, ein Weißschimmel, ein Schimmel. Biały koń, abo bardzo dobry, abo pies. *Hipp.* 8. Kto na białym koniu nie siedział, nie siedział na dobrym. *Rys. Ad.* 26. Białéj sierci koń rzadko dobry; wszakże jeśli pod białym włosem czarniawą skórę ma, to jest przednie dobry. *Lek. Kon.* 5. §. Biały dzień, widny, jasny dzień, już sam dzień, der helle klare Tag. Miał dzień biały, czemu nie oglądał, nim kupił? *Klon. Wor.* 66. Na łóżku dnia białego w puchu czeka. *Brud. Ost. C.* 7. *Białadnia (w biały dzień bey hellem Tage) gwiazdy na niebie, tak jak w nocy widzi. *Syr.* 543. Nie tylko w nocy to się dzieje, ale też i śrzód biała (białego) dnia. *Petr. Ek.* 133. To są rzeczy tak jasne, jako śrzód biała dnia słońce. *Jan. Lig. B.* 4. *b.* Chmurka i śrzód biała dnia słońce ludziom zasłoni. *Żarn. Post.* 200. Do białego dnia, *Vind.* do bielegu dnu. — *Vind.* per svietlen dnu = w biały dzień; *Vind.* bielodanski = jawny; *Bosn.* na biodán = w jasny dzień; *Rag.* bjelodan *evidens*, bjelodános *evidentia.* – §. Białe drzewo, weiß Holz. Pod nazwiskiem białego drzewa rozumieją się te wszystkie, które mają rdzeń nietylko biały, ale też letki i rzadki, jako są lipa, topola, wierzbina, olszyna, i t. d. *Jak. Art.* 3, 152. – §. Biała ryba, *Ross.* бѣлая рыба, *Boh.* bélice, *Slovac.* bilica, belica, bgelica; *Sorab.* 2. bleja, blaja; *Ger.* die Bleihe, *Croat.* belka (*Sorab.* 1. kżestniczka, *Slavon.* keſega; *Carn.* andrôga; *Croat.* pechenicza). Imię powszechne wielu gatunkom ryb, osobliwie ościstym. *Kluk.* Żw. 3, 170. bielizna, der Weißfisch, Speisefisch. *Obd.* Blauling. – §. Białe futro, od królików, weiß Pelzwerk, von weißen Kaninchen *ob.* Biela, bielka; – §. Biała moneta, śrebrna Silbergeld. Pieniądze śrebrne w pospolitym używaniu białą monetą nazywamy. *Kluk. Kop.* 2, 174. Złotą monetę nazywano czerwoną; moneta śrebrna białej, a zdawkowa, czyli mieszana z miedzią czarnej otrzymały nazwiska. *Czack. Pr.* 1, 165. §. Broń biała, wszelka broń ręczna, która nie potrzebuje prochu, jako szpada, bagnet, pika, szabla. *Papr. W.* 1, 469 das Untergewehr, Kurzgewehr. Wszelki oręż służący do pchnięcia, albo do cięcia. *Jak. Art.* 3, 286. Dla kawaleryi biała broń czyli szabla jest użyteczniejszą od karabinów. *Czack. Pr.* 1, 217. – §. W warcaby grając: biały mnich, białoskórnik, suchą biorący, ein Schneider, im Damenspiel. *Fr.* §. Biała niedziela, pierwsza po Popielcu, der weiße Sonntag, Invocavit, *in albis* genannt. Niedziela biała albo męki Pańskiej. *Groch. W.* 65. *Gil. Post.* 62; *Croat.* bela nedelya; *Slovac.* bilá n'edéla, prewodna n'edéla (*ob.* Przewodnia). *Rag.* zvjeetna, zvjeetnizza (*ob.* Kwietnia). *Slov.* = smertna neb černa nedéla. §. Biały kmin *ob.* Kmin, Aminek. *Syr.* 448. Biały korzeń *ob.* Oleśnik.

Pochodz. *bielić*, *bielidło*, *dobielić*, *nabielić*, *nabiał*, *obielić*, *pobielić*, *popielica*, *podbielić*, *podbiał*, *przybielić*, *wybielić*, *zabielić*; *biela*, *bielka*, *bielarz*, *biel*, *bielica*, *bilica*, *bylica*, *bieliczkować*, *bielizna*, *bielmo*, *bielmok*, *bielnik*, *Bielsk*, *bieluga*, *bieluń*.

BIAŁYNIA, *herb*, podkowa z krzyżem, nad nim strzała do góry leżąca. *Kurop.* 3, 6. ein Wappen.

BIAMKA, BIANKA, BIJANKA, i, *ż.* robi się z mleka, migdałów, galarety i rosołów, lub z ryżu suszonego, który gotują w formach. *Wiel. Kuch.* 397. Geformter Reißkoch. Przynoszą do jedzenia konfekty, pasty i bijanki tego zrobione z perfumami rozmaitemi. *Star. Dw.* 44. Bijankę z marcypanem. *Rej. Zw.* 26. Za starych Polaków nie znano na stołach bogatych Co jest pasztet, co ciasto albo galaredy, O biankach nie pytaj, ani marcepanach, Chybaby na wesele. *Opal. Sat.* 32. Od bijanek niech płacą zbytkowego groszy 6. *Lek. C.* 2. Skoro bianki nabitéj dołoży szkatuły, Jest i sława i honor. *Pot. Jow.* 157?

BIBERSZTEIN, *herb*, róg jeleni o czterech sękach, ze Śląska. *Kurop.* 3, 6. ein Wappen.

BIBLIA, ii, *ż. Croat.* biblia, *Slavon.* biblia, svete pismo; *Vind.* biblie, svetu pismu; *Sorab.* 1. bibliya, swate piszmo; *Sorab.* 2. biblija; *Boh.* bible, biblj, *Eccl.* библія, z Grec. *βιβλίον* = księga; u nas Pismo Święte, księgi pisma bożego, słowo boże, pismo, księgi starego i nowego zakonu. *Kras. Zb.* 1, 158. Biblią na słowiański język miał przełożyć Ś. Hieronym. *Bielsk. Kr.* 10. §. *Iron.* Sprawiedliwe prawo, zaprawdę dziw, że go w biblii nie napisano! *Gorn. Dw.* 266. BIBLIJNY, a, e, (*Boh.* biblický, *Vind.* bibelski) = do biblii należący, biblisch, Bibel = (*Boh.* biblař pilny biblii czytelnik, bibliarz, w rodz. żeńsk. *Boh.* biblařka). *BIBLIOPOLA, i, *m*, kupiec księgami handlujący, księgoprzedawca, księgarz, der Buchhändler. *Cn. Th.*

BIBLIOTEKA, i, *ż.* BIBLIOTECZKA, i, *ż. zdrobn.* u dawnych, libraria, książnica, obs. *Germ.* eine Liverey, zbiór ksiąg, księgarnia, księgi i gmach, który je zawiera, *Boh.* bibliotéka, knihowna; *Sorab.* 1. knihowna, knihownicža, knihow khowanczа; *Vind.* bibliteka, bukvalishe, hranva h'buquum; *Carn.* bukvalishe, buqvalishe; *Rag.* knigaòniza, kgnigoshranna, kgnifeniza; *Dal.* knyigohranna, knyigaonicza, *Croat.* knyifnicza, knifarnicza, kfigarnicza; *Eccl.* книговлагалище, книгохранительница, книгохранилище, книгохранильница; *Ross.* книгоположница, die Bibliothek, die Büchersammlung, der Büchersaal. Sławna biblioteka w Alexandryi. *Gwag.* 682. Biblioteka Załuskich w Warszawie. *Gol. Wym.* 90. *Vol. Leg.* 8, 976. *S. Grodz.* 2, 72. Biblioteczka, choć mała, ale wyborna. *Mon.* 64, 630. Męża tego zwali kroniką abo biblioteką chodzącą. *Birk. Gł. K.* 21. – §. Nosi tytuł bibliotek wiele dzieł uczonych, osobliwie takich, które zawierają wyciągi z wielu innych, tudzież lóżne pisma, Bibliothek, Titel gelehrter Sammlungen, Zeitschriften u. s. w. *Le Clerc* pisał bibliotekę powszechną historyczną. *Kras. List.* 49. Biblioteka poetów Polskich *Troca.* W Niemieckim języku *Sztejner* wydawał w Warszawie dziennik pod tytułem

Polnische Bibliothek. BIBLIOTECZNY, a, e, do biblioteki należący, jéj się tyczący, Bibliothek=, Bibliotheken=, fundusz biblioteczny. BIBLIOTEKARZ, a, m. przełożony nad biblioteką, zawiadowca książnicy, książnik, *Boh.* bibliotekař; *Rag.* knigarnik, knigopomnik, *Dal.* knigarnik; *Croat.* knigochuvar, *Ross.* книгохранитель, der Bibliothecair, Aufseher einer Büchersammlung. Anastazyusz bibliotekarz. *Sk. Dz.* 174. *§ = Bibliopola, księgoprzedawca, księgarz, der Buchhändler. BIBLIOTEKARKA, i. *ż.* która zawiaduje biblioteką, die Bibliothecairinn. BIBLIOTEKARSKI, a, ie, tyczący się bibliotekarza, Bibliothecair=, n. p. bibliotekarski urząd = BIBLIOTEKARSTWO, a, *n.* das Bibliothecariat.

BIBOSZ, a, m. (z *Łac.* bibo) pijanica, ein Säufer, Trinker, Zecher. Przeklęty ty bibosz zapewne na butelkę gdzie biegasz. *Teat.* 11, 6. *Mon.* 76, 831.

BIBUŁA, y, *ż.* gatunek papieru wpijający w się wilgoci, z *Łac.* *Vind.* sbrifhni, pijezhni papir, *Carn.* fluspópyr (*Austr.* Fließpapier); *Croat.* diflovak; *Ross.* пропускная бумага, das Löschpapier. Bibuły używamy w chemii do cedzenia. *Kruml.* 60.

BIĆ, bił, bije, *czyn. niedokn.* zbić, ubić *dokn.* bijać *częstl.* uderzać, schlagen. – *Boh.* bjti, bjt, bil, bigi; bjwam, bjwawam; *Slov.* bit'; *Ross.* бить, бити, бію, бью; *Croa.* biti, bitti, bijem; *Bosn.* bitti, izbitti; *Eccl.* бити, *Rag.* bitti; *Dalm.* bitti; *Sorab.* 1. bicž, fbicž, biyu; *Sorab.* 2. bisch, *Vind.* biti, bit, bijem; *Carn.* byti, wyti, wyem, wyam, butam, wutam; *Vind.* tepfti, tepem, (*por.* deptać, tapać), vdariti, klati, kolem, oklati, trefhiti, butiti, bunkati, holistati, touzhi, poherbti, oshagati, telebiti, herbet lupiti; (*cf.* Łac. batuo; *Fran.* battre; *Niem.* bossen, botten, zkąd Amboß = kowadło, *cf.* Büttel; *cf. Graec.* βιτζέα = ictus, βίτζα = rózga; *Croa.* bat = młot; *Tatar.* bij = hetman). §. uderzać kogo, chłostać; schlagen, prügeln. Musi sam być przy tym, kto chce bić; a kto bije, bywa też ubitym. *Simon. Siel.* 94. Kto chce kogo bić; musi sam przy tym być. *Rys. Ad.* 27. (der Stock hat zwei Enden). W Moskwie (według przypowieści Polskiéj), kiedy żon mężowie nie biją, to w nich wątroby gniją. *Gwagn.* 512. Gdy kogo biją, czuje na ciele i na duszy swej. *Karnk. Kat.* 61. Jakoby w ścianę bito; bicia nie czuł. *Sk. Dz.* 577. Na znak pokuty, biją piersi swoje. *Groch. W.* 213. Bije a płacze. *Cn. Ad.* 408. (*por.* kurczy się, a kole). Bij, płacz, uciekaj, a świadcz. *Rys. Ad.* 2. Głaszcze a bije. *Sk. Dz.* 71. Bitemu psu dosyć kij pokazać. *Rys. Ad.* 2. *Fredr. Ad.* 44. Biją psa, że kij w ręku mają, nie że winien. *Pot. Syl.* 64. (cf. znajdzie kij, kto chce psa uderzyć). Bitemu milczeć lepiej. *Cn. Ad.* 23. Będziesz bit, jak święty Wit. *Rys. Ad.* 2. (*ob.* Wit). Często ojciec mię bijał. *Teatr.* 18, *c*, 12. Bić kogo w gębę. *Rej. Zw.* 96. (*ob.* Policzkować). Syna dobrego nie biją, ani go trzeba bić. *Glicz. Wych. F.* 6. Bij jedno, poczujeć, *Verberatus melior erit. Cn. Ad.* 25. (er wird sich schon bessern). Kiedy komu wymawiamy złe postępki, mówiemy: znać żeś niewiele wziął plag w szkołach, znać że cię nie dobrze bito, znać żeś nie często pieniek wycierał. *Mon.* 73, 136. Jeden bity, za stu niebitych stanie. *Boh. Kom.* 1, 264. (lepiej surowość kształci młodziana, niż pieszczota; kara jednego, przykład dziesiątego). Dwóch nie bitych, dać za grosz, co bito. *Jag. Gr. C.* (*ob.* niżej: pieniądze bić). Wiecież, czemu pieniądze tak dobre bywają, Temu, że je też nie źle w mennicy bijają. *Jag. Gr. C.* – Bicie, *Sorab.* 2. bische, *Eccl.* біеніе, *czynnie*, das Schlagen; *biernie* cięgi, baty, kije, plagi, die Schläge, (*Eccl.* біеніе палками, паличество). Dłużnicy, którzy płacić nie mogli, biciem na ciele wypłacali. *Sk. Dz.* 186. – Jak galą, tak biją. *Cn. Ad.* 300. (właściwie o grze w piłkę; = nie zaczepiaj, *ob.* Galić). – Biją, sieką, ścinają. *Żegl. Ad.* 16 (o krwawéj bitwie). Bij zabij! nuż, nie żałuj go! hasło przygrzewające, podbudzające, hau zu! schlag todt! ohne Schonen und Erbarmen. Bij zabij = rębacz, ein Schlagetodt, ein Raufer, Schläger. Istny to łotr, bij, zabij. *Zabł. Amf.* 44. Bij zabij na mnie. *Cn. Ad.* 25. (główny nieprzyjaciel, radby mię w łyżce utopić, geschworne Feinde, Todtfeinde). Szlachcic bij zabij na panów. *Zab.* 13, 199. Na bij zabij się wadził = aż do pięści, na głowę, do zęba, na śmierć, aż przyszło do ładunków. *Oss. Wyr.* (bis auf den Tod, bis aufs Blut). (*Slavon.* boj biti = bitwę toczyć, walczyć). §. Bić na kogo, na co, przeciw komu, przeciw czemu, *właśc. i przenś.* godzić, nacierać, powstawać, auf einen oder auf etwas losschlagen, losstürmen, losgehen. Bij bij! na wilka wołają. *Jabł. Ez.* 105. Rozkazał żołnierzom, aby dawszy inszym pokój, przeciwko samemu tylko bili Achabowi. *Zabł. Test.* 217. Drży zając, kiedy nań z wierzchu bije orzeł. *Gor. W.* 455. (gwałtem zrzucając się z powietrza uderza). Sowa, gdy z gniazda wyleci, wszyscy na nię ptacy biją. *Sk. Żyw.* 236. Na cię bije piekło, czart, śmierć. *Kul. Her.* 40. Zewsząd na tego biednego bije nieszczęście. *Teat.* 48, *b*, 10. Sekta Schiów jest ta, na którą Turcy najwięcej biją i za najbardziéj odstępną mają. *Kłok. Turc.* 158. Kanony synodu na błędy biją. *Sk. Dz.* 248. Nie potwierdzają tego, jeśli to prawda, ani też na to biją, jeśli to fałsz. *Baz. Szk.* 452. Drudzy na taką radę biją, *aliis adversantibus. Krom.* 445. Orzechowski jak zaczął przeciw bezżeństwu bić, biskupi przerwali mu mowę. *Boh. Tarn.* 35. (er zog dawider los). Zazdrość nie bije jeno na szczęście, ubóztwa ona nie tknie. *Bir. Zbar. B.* 4. *b.* – *Podobnież*: Woleć przy prawdzie przestać, chociaż im nieco w brew biję. *Gorn. Dw.* 237. (w brew się sprzeciwiam, gerade zu widerstreiten). – *Podobnież*: bić w jaki cel = zmierzać, dążyć do celu jakiego, worauf hinarbeiten, hinsteuern, darauf losgehen, darauf ausgehen. Niech w ten cel biją wszystkie myśli twoje. *Past. F.* 145. Nie w inszy cel me prace i fatygi biją, Tylko żebym szczęśliwą widział Sycylią. *Pot. Arg.* 258. §. Na bark bić *ob.* Bark. – §. Piorun bije, der Blitzstrahl schlägt ein, der Blitz fährt herab. Ciche oprócz wszelkich chmur pioruny biły, Biły w kapitolium. *Bardz. Luk.* 14. Pioruny biją w kościelne gmachy. *Groch. W.* 556. Pioruny same z nieba biły. *Jabł. Ez.* 101. Na górze Synai w grzmocie i biciu piorunów podawał Bóg Izraelitom zakon. *Psalmod.* 27. (unter Donner und Blitz). *Podobnież:* Wiatry biją, der Wind schlägt, stößt. Dobre nam wiatry na okręty do Cypru biły. *Jabł. Tel.* 40. Czyli palić słońce, czy bić będą słoty, Dla jéj miłości pójdę

do roboty. *Karp.* 7, 76. (der Regen strömt herab.) – Słońce, promień, blask bije, odbija się, razi oczy, schlägt in die Augen, strahlt in die Augen. Łańcuch ma na szyi, z którego śrebrny i złoty blask bije. *Groch. W.* 252. Miesiąc pogodny swym promieniem złotym Bił z nieba z góry w zbroję niezakrytą. *P. Kch. J.* 162. Jasność wielka biła od krzyża jego brylantowego. *Niemc. B. T.* 16. Jasne są jak jutrzenki; cień od nich bije na wiele państw. *Birk. Kaz. Ob. E.* 4. – Źrzódło, płomień i t. d. bije = wybucha, dobywa się, hervorschlagen, hervorbrechen, ausbrechen. Na samym wierzchu w skale źrzódło bije. *P. Kch. J.* 375. Zanurz tam głowę, gdzie największy zdrój bije. *Otw. Ow.* 434. Jak z Etny wierzchu ognistego bije płomień. *Bard. Luk.* 74. – §. Bić co, bić w co, uderzyć w co, etwas schlagen, an etwas schlagen. Na znak pokuty biją piersi swoje. *Groch. W.* 213. Brody słone morza na pół się rozcinają, wiosły bite silnemi. *Tward. Wł.* 121. Biją wątpliwe serce strachy i nadzieje. *P. Kochan. Orl.* 1, 14. (męczą). Uważając grzechy moje, Biję ciężko w piersi swoje. *Groch. W.* 385. Nie żałuj ręką czoła, bij w piersi. *Groch. W.* 418. Bić w kotły. *Kłok. Turc.* 196. die Pauken schlagen. W bębny bić. *P. Kochan. Orl.* 1, 198. *Dwor. E.* 4. die Trommel schlagen, die Trommel rühren. W bębny bito, a w trąby miedziane trąbiono. *Zbil. D. h.* 2. Gdy się pokaże świt, zaraz biją na pobudkę. *Jabł. Buk. M.* 4. *b.* Bić we drzwi, stukać, tłuc, an die Thüre schlagen. Bić w dzwon, zadzwonić, die Glocken anschlagen, läuten. Na gwałt ogniowy bić w dzwon był zwyczaj. *Tward. Wł.* 20. Dzwonienie albo bicie we dzwony. *Tworz. Ok. E.* 2. Bić w kieliszki, an die Gläser schlagen, die Gläser zusammenstoßen, anstoßen. Oni za cię po śmierci twéj piją, A miasto dzwonów, w kieliszki ci biją. *Jabł. Ez.* 40. – Bić ręką w rękę n. p. Bijąc ręką w rękę Doranta, mówi: Słowo! *Teat.* 36. *c*, 99. er schlägt mit seiner Hand in die Hand des rc. – Bić co w beczkę *ob.* Fasować.– Bić o co, an etwas anschlagen, gegen etwas schlagen. Tygle tak twarde, że o stal bite ognia dawały. *Torz. Szk.* 85. Ja będę bić dłoń moję o dłoń moję. *Budn. Ezech.* 21, 22. Nogą o nogę bić, mit den Füßen zusammen schlagen. Rzeźnicy bili nożami o kości wołowe. *Gaz. Nar.* 2, 75. Na co głową bić o ścianę! *Pilch. Sen.* 165. (muru głową nie przebije). – §. Bić, pobić, gromić, zwyciężyć, pokonywać, schlagen, besiegen. Boże za twoją pomocą król bije nieprzyjaciela swego. *J. Koch. Ps.* 27. Pokiśmy nie byli ludźmi tak mądremi, zawsześmy bijali swe nieprzyjaciele. *Tward. W. D.* 2, 135. (mądry przedysputował, ale głupi pobił). Nieprzyjacioły swoje bijał. *Star. Dw.* 55. – *Podobnież w grze*, beym Spiele schlagen, stechen. W chapance biła tuze pancerola; w lombrze biją ją dziewiątki. *Zab.* 14, 364. *Moral.* Co mię niewinną za przygoda bije! *Bardz. Tr.* 40. (gnębi, tłoczy, drücken, niederdrücken). – §. Bić na kogo, w kogo, = mocno go poruszać, razić, *fizycz. i moral.* stark afficiren, stark bewegen, heftig anfallen, überfallen, angreifen. W całą Itakę ciężkie biją trwogi. *Bardz. Tr.* 320. Jaka troskliwość i trwoga zacznie bić na człowieka, gdy będzie musiała dusza z ciała wychodzić. *Mon.* 68, 289. Ledwie zamykasz oczy powiekami Bity w serce przykremi myślami. *P. Kchn. Orl.* 1, 221. Dęby się rozpadają, strach bije na gaje. *Bardz. Tr.* 373. Strach na mnie bije, nie wiem, gdzie fata kierują. *ib.* 355. *Hrbst. Nauk. C.* 4. W młodym wieku, cokolwiek na zmysły bije, głębokie jak na wosku czyni wyrycie. *Zab.* 12, 48. Świetność w oczy bije, ubóztwo wzroku nie pociąga. *Teat.* 1, *c*, 66. Wdzięki twoje biją w oczy. *ib.* 7, 70. W hetmana uszy biły nieprzyjacielskie te przygotowania do wojny. *Tward. Wł.* 261. (doszły go i wzruszyły).– §. Poty na mię biją = pot mi się mocno dobywa, der Schweiß bricht heftig aus. Ledwiem dziś nie umarł, tak na mię poty biły. *Zab.* 16, 362. Śmiertelny pot na mię bije, od żalu umieram. *Kul. Her.* 90. Drzę cała, ognie na mnie biją. *Teat.* 56, *c*, 77. (*ob.* Ogień). – *Podobnież* siły na kogo biją, właśnie podług systematu *Browna*, z zbytecznéj siły zasłabnąć, aus übergroßer Kraft (nach dem Brownischen System?) erkranken, indem das Geblüt zu wallend wird. Nie widziszże, że siły na Jejmość biją (*porówn.* żyła), że to z słabości takowe rumieńce! *Perz. Lek.* 10. (das Geblüt ist in Wallung). *Podobn.* Słabości biją na mnie, kiedy widzę umarłego. *Teat.* 33, 42.– §. Trunek do głowy bije, ein Getränk steigt in den Kopf. Zdrowe wina są, które do głowy nie biją, ale w żołądku się zostają. *Haur. Sk.* 510. – *Podobn.* Sól lotna salmiakowa mocno w nos bije. *Kruml.* 346. *fig.* Diabelnie ich to w nos bije, gdy mię widzą wchodzącego. *Teat.* 24, 143. *Czart.* (es fährt ihnen in die Nase).– Puls bije, serce bije, der Puls schlägt, das Herz schlägt, klopft. Ot w niej puls jeszcze bije. *Past. F.* 222. Gdy w nas serce prędzéj lub wolniéj nad zwyczaj bije, w tenczas tylko czujemy, że bije. *Rog. Doś.* 1, 165. Serce mu bije, a wzrok rozpalony. *Zab.* 13, 23. *Gawdz.* Strudzonéj niebodze bije serce. *Bardz. Luk.* 77. Serce moje ściśnione już prawie bić we mnie przestaje. *Teat.* 49, 114. *Bogusł.* Dla ciebie jedynie żyję, Dla ciebie me serce bije. *Teat.* 55, *e*, 16. *Podobnież* płuca biją, siły biją = gwałtownie są poruszone, die Lunge arbeitet, das Geblüt wallt. Z młodości i płuca biją i robią bokami konie. *Bardz. Luk.* 70. Języki z upragnienia całe wywiesiły, Tchną charkawo, biją w nich bez przestanku siły. *ib.* (*porown*: żyła).– §. Zegar, godzina bije, *Vind.* vura biie, kole, die Uhr, die Stunde schlägt. Kiedy piąta w noc bić miała, minął tę górę. *P. Kchn. Orl.* 1, 231. – Bić górą = unaszać się górnie, górno gadać, hochtrabend sprechen, stolziren. Nowy ten doktor wszystko górą bije. *Bach. Epikt.* 22. – *Przeciwnie.*: bić czołem, kolanem, na znak uszanowania, kłaniać się do ziemi, do nóg upadać, słać się pod stopy, (*ob.* Czołobitność), sich tief verbeugen, seine Kniee vor einem beugen, vor jemanden auf sein Angesicht fallen, tief verehren. Do saméj prawie ziemi schylił głowę, Nizko bił czołem, niżli począł mowę. *P. Kochan. Jer.* 44. Ukaż się z pieniędzmi, będąc bić czołem. *Bies. C.*, 1. On tak mniema, że jako przed złotym bałwanem, Każdy mu człek śmiertelny winien bić kolanem. *Nar. Dz.* 3, 109. Biła czołem pochlebna zgraja fortunie, nie osobie. *Nar. Hist.* 7, 193. Satyra w szczególności nikomu nie łaje, Czołem bije osobom, gani obyczaje. *Nar. Dz.* 115. *Opuszcza się też słowo bić.* n. p.

Czołem Miłości Waszej Rossyjskie kniehynie, Czołem panienki Lackie, czołem wam boginie (t. j. biję). *Zimor. Siel.* 32. *Inaczej*: Przez całe życie łbem się bijemy, ani dla tego ostrożniéj stąpamy. *Pilch. Sen. list.* 4, 44. (uderzamy się w głowę). – §. Bić bokami, gwałtownie ruszać bokami, robić bokami, drgać, (o koniach), von den Pferden, mit den Flanken schlagen, heftig die Seiten bewegen. Zapalenie wnętrzne poznasz, kiedy koń acz cicho stojąc, bije bokami często. *Hipp.* 111. (*ob.* Drganie, Drgęga, przecharśnienie). – §. *Dalsze znaczenia transitive*: olej bić = wybijać, wyciskać, wyprasowywać, prasować, Oehl schlagen. Pallas wymyśliła płótno tkać, olej bić. *Biel. Św.* 8, *b.* – Bić pieniądze; Geld prägen, Geld schlagen, *Vind.* denar delati, kuvati, vdarjati, penesati, denariti; *Ross.* чеканить монету. Żeby się uwolnić od ustawicznego ważenia kruszców, wynaleziono bite śrebro, t. j. mające na sobie znak jaki, herb, abo osobę, i napisy ukazujące, wiele która sztuka waży. *Petr. Pol.* 32. (geprägtes Silber). Z grzywny kolońskiej czystego srebra biją 80 złotych Polskich. *Łęsk. Miern.* 2, 87. Gdy srebra nie stało, kazał król grosze bić z miedzi. *Petr. Ek.* 37. Dwóch głupich nie bitych, dać za grosz, co go bito. *Jag. Gr. c.* (*ob.* wyżej). Złoto bić na monetę. *Urzęd.* 395. Gold zu Gelde prägen, oder schlagen. Cherubiny ze złota bitego. *W. Ex.* 37, 7. *not.* z kowanego, nieodlewane, ani dęte, von geschlagenem Golde. – Talar bity, cały, całkowity, nie w monecie, ein harter Thaler. *Sorab.* 2. twardi, schůroki talář; *Ross.* ефимокъ. Pięćdziesiąt bitych talarów. *Jabł. Ez.* 202. Wezykatoryum tak wielkie, jak talar bity. *Krup.* V, 393. (*ob.* w talarki pokrajać). *Opuszcza się i słowo Talar*, n. p. dałem za to dziesięć bitych (t. j. talarów). – §. Księgi bić. *ob.* drukować, wybijać, wyciskać, Bücher drucken. Bite księgi, drukowane. *Cn. Th.* 33. – §. Pale bić, słupy bić = wbijać, *Ross.* бить сваи, Pfähle einschlagen, einrammeln. Pale bić w rzékach na tamy i mosty. *Sol. Arch.* 47. Słupy w rzékę wbijał, nie jako owo prosto pale biją, ale pochyło. *Warg. Cez.* 81. – §. Bić rowy, doły = kopać, wkopywać, Gräben und Gruben graben, Gräben führen. Górnicy, nim do rudy przyjdą, dół bić muszą; zaczym gdy dół biją, ze skarbu im osobno płacą. *Os. Żel.* 48. Bicie rowów dla osuszenia łąk. *A. Zam.* 175. Często górnicy porzucają dawny dół, a biją nowy. *Os. Rud.* 41. – §. Drogę bić, torować, eine Straße schlagen, eine Chaußee machen, einen Weg bahnen. Puścił się bitą drogą. *Bardz. Tr.* 358. Ścieżkami, nie gościńcem bitym się puścił. *P. Kchan. Orl.* 1, 105. Łatwo póty nie błądzić, póki się bitego pilnuje toru. *Mon.* 76, 557. – *fig.* Chlubny, że wszystko umie i przenika, A sam na bitéj drodze się potyka. *Zab.* 14, 284. – *Poet.* Droga ta, z dawnych lat śladem niebita człowieczym. *P. Kchan. J.* 259. (niedeptana nogą ludzką, unbetreten). – §. Bić bydło, bić rzeź, schlachten Vieh, schlachten; *Vind.* klati, pobit, saklat (o owcach, cielętach *Vind.* daviti, dolvseti); *Carn.* klâti, kôlem (*ob.* Kłuć, kolę); *Ross.* кольнуть, колоть, калывать, колю; *Eccl.* закалаю, доколаю. Bić na rzeź, zarzezać, *mactare. Volckm.* 513. Bestye w łowiech dostane na ofiarę biją. *Warg. Cez.* 138. Oddał chłopca do rzeźnika, gdzie najwięcéj bydła bijano. *Rej. Zw.* 6. Bić rzeź, rzeźnikiem być, das Schlächter = oder Fleischerhandwerk treiben, schlachten; *Eccl.* мясничать (*ob.* Mięso). Bicie bydła, rzeź, das Schlachten, *Vind.* kolina; *Carn.* klanje, *Eccl.* колитвѧ, *Ross.* убой (убойный скотъ, bydło na rzeź, jatkowe, Schlachtvieh). *Podobnież* zwierz bić, zastrzelać na polowaniu, Wild tödten, Wild schießen. Mieczysław chciał, by nie wolno było szlachcie, tylko jemu samemu, zwierz bić. *Biel. Kr.* 100. – §. Bić, strzelać, *Vind.* ognjati, ognjvati, strielati, schießen, feuern. Za panów swych zdrowie czary pełniąc spore, Z dział biją. *Tward. Wł.* 148. Grzmiał z ochoty Karpatus, kamienie mówiły, Z dział piękne wiktorye na świat wszystek biły. *Tward. Misc.* 50. Bicie, das Schießen, das Feuern, *Ross.* пальба. Te Deum przy biciu z armat. *Gaz. Nar.* 1, 149. Ustawne bicie przez pięć dni mury popsowało. *Ustrz. Kr.* 3, 153. Bić do miasta, do muru, w mury, eine Stadt u. s. w. beschießen. Zaprowadzili na szańce działa, i zaraz do miasta bić zaczęli; trwało to strzelanie przez dni kilka. *Boh. Zam.* 128. Z ogromnych bateryj biją w mury nieporuszone. *Tward. Wł.* 160. – §. *Inaczej* strzelba bije = niesie, daß Schießgewehr trägt (eine gewisse Weite). Pistolety nigdy tak daleko nie biją, jak rusznice. *Rog. Dos.* 3, 255. – BIĆ się, *Recipr.* sich schlagen, o dwóch: wzajemnie się z sobą bić, walczyć z sobą, sich mit einander schlagen, herum schlagen; *Vind.* biti se, boi dershati; *Eccl.* оружеборствовати (*ob.* Oręż.) Już się biją, a fatum śmierć sieje. *Tward. Wł.* 138. Ojcowie nasi w polach się bijali, jako drudzy Spartanie. *Star. Vot. C.* 4 *b.* (walczyli). Ma pałasz, kopiją, Strzelbę, prochy i wszystko, czém się jeno biją. *ib. D.* 3 *b.* (womit man sich schlägt, Krieg führt, wojują, wojnę prowadzą). Jedni piją, drudzy się biją. *Haur. Sk.* 156. Bić się z kim na szpady, sich mit jemanden auf den Degen schlagen; bić się z kim na pistolety = strzelać się z kim, sich auf Pistolen schlagen, sich mit jemanden herumschießen. (*ob.* Pojedynkować). §. Bić się, bić siebie samego (*ob.* pod Bić). BICIE, ia, *n.* rzeczownik z czasownika zrobiony, mający wszystkie znaczenia tegoż; zatem zobacz rozmaite znaczenia słowa Bić. BICZ, a, *m.* BICZYK, a, *m. zdrbn.* narzędzie bicia, pręt z nawiązką dla śmigania; (*Rag.* et *Bosn.* bic; *Croat.* bich, *Slavon.* kangyia; *Boh.* et *Slov.* bič, bičík, praskač, dudky; *Ross.* бичь, нагайка, кнутъ, плеть, погонялка; *Eccl.* [бичь], било, [znaczy dzwonek i tu nie należy. 2.] *Sorab.* 1. paytża, kżud; *Sorab.* 2. pejtscha, pitscha, kschud, *Ger.* die Peitsche, das Peitschen, Niedersächs. Pietsche, *Suec.* piska, *Angl.* pizzle, *Graec.* βίτζα, βίσσα; *Carn.* wyt, udriza, gajshlar, shtêrka; *Vind.* pletnifa, jishla, gaishla, ieshla). Bicze furmańskie, Fuhrmannspeitschen, kręcone bywają z młodéj dębiny. *Kluk. Rośl.* 2, 158. Musi iść, gdy go z tyłu biczem poganiają. *Paszk. Dz.* 58. Furye biczami za świat ich gdzie zastraszą. *Twar. Wł.* 47. Uplotłszy bicz z powrozków, wygnał ich. *Sk. Dz.* 14. – *Przysł.* Stary furman rad słyszy, kiedy kto biczem trzaska. *Rys. Ad.* 64. Wziąłeś konie, weź i bicz. *Cn. Ad.* 1229. (wziąłeś pieniądze, weź i worek). Goły jak bicz. *Teat.* 30, 6. (jak palec,

bizun, jak Turecki święty, jak derwisz). Z piasku bicz kręcić. *Kopcz. Gr.* 3. *p.* 90. (z niczego chcieć coś zrobić). *Zabł. Firc.* 11. *Pot. Pocz.* 444. (Schlösser in die Luft bauen, chateaux en Espagne). Nie będzie z gówna bicz. *Rys. Ad.* 45. – Z bicza = z rękawa, ze smyczy, z kopyta, od razu, natychmiast, jak z procy wystrzelił, z trzaskiem, *ex nunc*, spornstreichs, flugs, Knall und Fall, auf der Stelle, aus dem Stegreife, aus dem Aermel geschüttelt. Zaraz, by z bicza, ze dwu jedno uczynił słowo. *Gorn. Dz.* 161. Ona mu odpowiedziała, jako z bicza. *Pot. Syl.* 491. Na wszystko, jak z bicza racye dawali. *Wand. Dan.* 26. – §. Bicz, bicie, bat, chłosta, kije, Peitsche, Peitschenhiebe, Hiebe, Schläge. Za swe usługi, Miast płaty, odbierają bicze i maczugi. *Kul. Her.* 249. Pod biczem się przyznał. *Oss. Wyr.* (chłostany). – §. *Przenośn.* bicz, narzędzie kary, dokuczającego co, plaga, eine Geißel, Strafe, Plage. Z pomiędzy trzech biczów, czyli instrumentów kary, których bóg zażywa na chłostę narodów, Dawid obrał powietrze. *Mon.* 70, 746. O jakie ludzi prześladują bicze, Głód, wojna, pożar, nawalność, choroby. *Zab.* 16, 373. Chora, skoro się dotknęła szaty Jezusowej, uzdrowiona została od bicza. *Budn. Marc.* 5, 29. (od choroby swojej *Bibl. Gd.*) Domowe zawieruchy, czy nie byłyż karzącym nieprawości biczykiem! *Psalmod.* 43. Wojna, jest to bicz boży. *Jabł. Tel.* 145. Wojownik jest biczem bożym. *Teat.* 51, 10. Chodkiewicza Sudermani bożym znali biczem. *Pot. Pocz.* 620. Totyla Grekom biczem był srogim. *Sk. Dz.* 537. Attyla biczem bożym nazywany. *Sk. Żyw.* 1, 224. *Lat. Kom. D.* 4. On był szczególnym na pogany biczem. *Jabł. Buk. R.* 3, *b.* Najstraszliwszy bicz pola, grad. *Węgr. Mar.* 3, 111. O jakoż ciężki bicz złego sumienia! *Morszt.* 207. – Dać bicz na siebie, sposób przeciw sobie, dem andern die Waffen gegen sich selbst in die Hand geben. (*Vind.* je sam sebi rokau safhivau; Nasikaka bukva k' svojemu konzu topar da). Chcą od nas zastawników, sprawa niewolnicza, Brać od nich gołe słowa, a na się dać bicza. *Pot. Arg.* 344. Odebrawszy listy od niego, król się śmiał jego prostocie, że sam na się takie biczyki nosił. *Boh. Oss.* 1, 203. – §. Bicz, gra prostych ludzi w karty, ein gemeines Kartenspiel. Trzeba skrzętnym staraniem, gdy pora użycza, Probować różnych losów i w rusa i w bicza. *Kras. Sat.* 105. BICZAK, a, *m.* gatunek nożów, eine Art Messer. Co dawniej nóż, to teraz biczak. *Dwor. H.* BICZOWAĆ, ował, uje, *czynn. niedok.* biczem chłostać, *Boh.* et *Slovac.* bičowati, bičugi, bičowawam, *Croat.* bichuvati, bichujevati; *Dal.* bichevati; *Rag.* biccevatti; *Vind.* jeshlati, gaishlati, tépsti, *Slavon.* shibati; *Sorab.* 1. kriudowacž, kžuduyu; *Sorab.* 2. pitschowasch; *Ross.* бичевать, (*Lat.* pisare, *Grae.* *πιέζω*; *Hebr.* פצע, *paza vulneravit*). *Ger.* peitschen, mit der Peitsche schlagen, die Peitsche geben. W bożnicach będą was biczować. *Sekl. Math.* 10. (*not.* chłostać). Biczował go aż do siności. *Sk. Dz.* 722. Rany z biczowania. *Sk. Dz.* 624. BICZOWNIK, a, *m.* *Croat.* bichevnik, bichuvavecz; *Rag.* biccevnik, *Eccl.* бичовникъ, *Sorab.* 1. kžudownik; *Vind.* jeshelnik, jishlar, jishlavez; *Carn.* gajshlar, *Boh.* mrskač; *Ger.* der Peitscher, Geißler, Geißelbruder, Flagellant. Sekta biczowników, którzy chodzili rozpuściwszy szaty po pas, bijąc się w plecy okrutnie biczmi abo miotłami. *Biel. Kr.* 193. §. Kapnicy, co w ciągu postu pospolicie w piątki, ubrani w kapy, po kościołach się biczowali, biczownicy. *Oss. Wyr.* BICZOWY, a, e, tyczący się bicza, Peitschen=, *Ross.* плетный. Biczowe rany. *Sk. Dz.* 793. Biczowe pokuty po kościołach nakazano. ∘*Tward. Wł.* 95. °BICZYĆ za czym, *czyn. niedok.* pędzić, machać za czym, hinter her jagen, nachsetzen. Widziałem jak dziki ptak biczył za gołębiami. *Bratk. Q.* 3 *b.* BICZYK *zdrobn. ob.* Bicz. BICZYSKO, a, *n. Boh.* bičissté; *Eccl.* бичилно, кнутовище; *Ross.* кнутище, *Sorab.* 1. kschužifcžo; *Carn.* gajshlénèk, = 1., rękojeść bicza. *Dudz.* 33. der Peitschenstiel. 2., ladaco bicz, eine schlechte unförmliche Peitsche.

Pochodzących od *bić* dalszy ciąg: *bijak, bijanka, bój, bojować, wojować, wojna, etc. bitwa, bitny, bitność, dobić, dobijać, nabić, nabój, obić, odbić, pobić, podbić, przebić, przybić, rozbić, rozbój, rozbójnik, rozbójstwo, ubić, wbić, wybić, zbić, zbój, zbójca, zbójstwo, zabić, zabój, zabójstwo, zabójca, wzbić, wzbijać.*

°BIDYBIDYBOM, odgłos bębna, taratan taratantara, der Ton des Trommelschlags. W bębny bidybidybom głośno bić zaczęto. *Kmit. Spit. B.* 4 *b.*

BIECZ, a, *m.* miasto, niegdyś stolica powiatu swego, eine Stadt in Gallicien. Kromer rodem z Biecza. *Petr. Et.* 307. *Dykc. G.* 1, 68. BIECKI *adj.*

BIEDA, y, *ż.* biada, nędza, stan cierpienia, *Rag.* bjeda, bjednos; *Bosn.* bida, sgiallost; *Boh. Slov.* bjda, auzkost, neřest, strast, *Croat.* bida; *Ross.* бѣда, окаянство (*porówn. Grae.* *βία*), *Vind.* riva, nuja, theshava, potrieba, sila, terdoba, pregon, nadluga; *Carn.* reva, nadlûga, nadloshnost; *Sorab.* 1. hubenstwo; *Ger.* die Noth, das Elend, das Ungemach, Kreutz, Leiden. I na lądzie, i na morzu, Wszędzie bieda, mój Grzegorzu. *Kras. List.* 166. Zewsząd na ubóstwo bieda. *Falib. Dis. u.* Bieda uczy rozumu. *Bardz. Luk.* 62. Sztuk w biedzie nie stawa. *Bardz. Tr.* 264. Co za bieda z tym człowiekiem! *Boh. Kom.* 1, 31. (nie wiedzieć co z nim robić). Co to za bieda mieć żonę! *Teat.* 52, *d.* 98. Co za biedę mam kształcić twoję prostotę. *Past. F.* 105. Na moję biedę poznałem Waćpana. *Teat.* 48, 73. (na moje nieszczęście, zu meinem Unglücke). Jedna bieda nie dokucza, sama nie przychodzi, es bleibt nicht bey einem Kreutze, es kommt noch mehr dazu. Nie dokuczy jedna bieda człeku, aż się wiele skupi. *Teat.* 24, *b*, 70. (*Slovac.* žadna psota sama n'ení, gedna rada druhu honí; gedna newola mnoho inich prinasá). Dopiero bieda z jednego boku. *Mon.* 74, 13. (jeszcze nie koniec). Biedę kuczyć, płatać, wyrządzać przykrość, einem Noth machen, ihm zusetzen. Biedny szyper, kiedy mu diabli biedy kuczyli. *Oss. Str.* Biedę klepać, biedę cierpieć, w ubóztwie, w nędzy żyć *Vind.* stradati, potrebuvati; *Eccl.* злостраждати, *Ross.* колотиться, убожествовать, Noth leiden, ein elendes Leben führen. Jakie to życie ci panowie prowadzą; a my biedę klepać musimy. *Teat.* 8, 59. Klepanie biedy, *Eccl.* жестокопребываніе. – §. Niech cię bieda weźmie! *Teat.* 24,

b, 18. (nieszczęście, licho, kaduk, kaci). - 2. bieda o dwóch kołach, taradajka, telega; [nie bieda, ale bida, zdaje się być tylko przekręceniem z łacińskiego *biga*, i nie ma z biedą żadnego związku. 3] *Carn.* taliga, *Bosn.* teglighe, *Croat.* dvojkolnicza, ein zweyrädriger Karren. BIEDAK, BIEDNIK, a, *m.* BIEDACZEK, czka, *m. zdrobn.* BIEDASZEK, szka, *m. zdrobn.* nędznik, biedny, człowiek, biedę klepiący, chudzina, *Boh.* bjdak, bjdnik, *Ross.* бѣднякъ; (*Ross.* бѣдникъ = kaleka; бѣднягa, бѣдняшка chudy pachołek; *Croat.* bedak = błazen, dureń); *Carn.* revésh, revnék; ein Elender, Armer, der in Noth ist. Co z suplikami chodzą do ciebie wspomagaj biedaków. *Wad. Dan.* 105. Lepiejby mądrym być, choć ubogim, niż głupim a bogatym w skarbie drogim, z rozumem wszystko masz; on zawsze nędznik, żebrak i biednik. *Stryjk. Gon. F.* 3. Co my za biedacy, Co to nas kosztuje zdrowia, kłopotu i pracy. *Przyb. Ab.* 136. §. *Żałując*: nieborak, nieboraczek, der arme Tropf. Inaczej byłby dotąd biedaczek bez nosa. *Teat.* 45, *c.* 108. Biedaku! *Vind.* ti nesrezhna kust! *§. Zagrając im rychło o biedaszku tony Dzisiejszego baranka opłakane strony. *Pot. Zac.* 133. nóte żałosną, dumę, ein Jammerlied, Klagelied, tren. BIEDACTWO, BIEDASTWO, a, *n. Ross.* бѣдствie, бѣдство, mizerya, nędza, biedny stan życia, ein elendes Leben. *Teat.* 35 *b*, 31.- §. *Personif.* biedak, biedni ludzie, die Armen, Elenden, Unglücklichen, das Armuth. Biedastwo, jak nam się miłosiernie prosiło. *Teat.* 53, *b*, 25. BIEDACZKA, i, *ż.* BIEDNICA, y, *ż.* kobieta biedna, nędzniczka, nieboga, nieboraczka, *Boh.* bjdnice, *Ger.* eine Arme, Elende, Unglückliche. BIEDNIEĆ, iał, ieje, *Neutr. niedok.* Zbiednieć *dok.* biednym się stawać, mizernieć, *Boh.* bjdnjti; *Ross.* бѣднѣть, обѣднять, elend werden. Dla biedy ludu mego stałem się biednym. *Budn. Jer.* 8, 21. *not.* zbiedniałem; *Ross.* обѣднялый, zubożały; *Rag.* objèdniti, *Bosn.* objediti = *perdere aliquem*, gubić kogo. BIEDNOŚĆ, ści, *ż.* cierpienie biedy, das Nothleiden, die Elendigkeit, *Boh.* bjdnost, *Ross.* бѣдность; *Carn.* revnost, revshena. *Sorab.* 1. hubenoscž. - BIEDNY, a, e, BIEDNIE, BIEDNO *adv.* BIEDNIUCHNY, *intensiv. Slovac.* et *Boh.* bjdný, strastný, *Croat.* et *Bosn.* bidan, *Rag.* bjeedan; *Hung.* bajos; *Sorab.* 1. hubené, hubenužki; *Vind.* riven, reun, nebore, riun, nadlushen; *Carn.* revn, nadlôshne; *Ross.* бѣдный, бѣдненькій, горестный, горемышный; *Eccl.* окаянъ, nędzny, mizerny, elend, jämmerlich, kläglich. Biedna starości, Nosząc cię, bolą kości. *Cn. Ad.* 24. Jaki ja biedny! *Croat.* tusni ja! - Biada człowiekowi bez żony, ale z żoną biedniéj, bez mammony. *Jag. Gr. A.* 4. O jak rzecz biedna, nie umieć umierać! *Bardz. Tr.* 297. Alić drobniuchna z dziury wyleciała myszka, Niedawno się biedniuchna ukazała światu. *Zab.* 5, 236. - § Biedny, zamiast zakończenia na *ina*, *isko*, wyrażającego rzecz w nędznym, nie dobrym stanie, n. p. biedna mucha = muszyna, muszysko, biedne sukno = suknisko, biedna woda = wodzisko, schlecht, gering, geringfügig, elend, arm. (cf. marny). I biedna mucha się broni. *Teat.* 26 *c*, 97. I biedny pies śmielszy na swych śmieciach. *Pot. Pocz.* 76. (psisko). Po śmierci jego słudzy, zabrawszy wszystko, biednego sukna na okrycie ciała nie zostawili. *Ustrz. Kruc.* 2, 178. Nie wierz tej pijaków kupie, Jak ci nie stanie, żaden ci biednej wody nie poda w skorupie. *Pot. Pocz.* 65. Biednej wody w dzbanku jakim mieć-em nie mógł. *Brud. Ostat. C.* 3. O kąt biedny, choć pod dachem, prosiła. *ib. C. b.* Zajrzą mu i biednej ziemi, żeby na niej nie umarł, Na powietrzu ducha oddaje, *Groch. W.* 241. Ani odpowie słowa mu biednego, By już srogiego i najostrzejszego. *Past. F.* 141. Biedny żółtek jaja byłby pożyteczniejszy od głodu umierającemu, niż wszystko złoto. *Summ. A.* 2. *b.* BIEDOWAĆ, ał, uje, *czyn. niedok. Boh.* bédugi, bédowawam, biadać, narzekać, wehklagen. *Ross.* взвопить, вопить, воплю. Biedują na matki swe, które ich porodziły. *Gorn. Sen.* 8. - §. 2., biedować, biedę klepać, nędzę cierpieć, *Ross.* бѣдствовать, Noth leiden, Elend leiden. Biedowali całe życie ten mąż i ta żona. *Oss. Wyr.* Zbiera bez przestanku pieniądze i bieduje sknera. *Zab.* 8, 337. BIEDOWAĆ się *Recipr.* biedzić się, biedę swoję mieć z kim, mocować się, pasować się, męczyć się, seine Noth womit haben, damit zu kämpfen haben, mit etwas kämpfen, ringen, sich martern und quälen. Biedowanie się z chorobą. *Perz. Lek.* 345. Samem się z sobą nakoniec biedował w niewczasach. *Past. F.* 260. W mym siwym wieku często się bieduję Z myślą, jako się ubogi znajduję. *Past. F.* 257.

BIEDRUNKA, i, *ż.* robak z rodzaju krowek malowanych, *Włod. scarabaeus auratus. Linn.* der Goldkäfer.

BIEDRZENIEC, ńca, *m. Boh.* berdnjk, bedrujček, *Eccl.* et *Ross.* бедренецъ, черноголовникъ, *Bosn.* et *Rag.* di-, gniza, jarcja trâva; *Croat.* pimpinèla, *Sorab.* 1. bibenela, ziele, *pimpinella Linn.* jest ogrodowy, jest i dziki. *Kluk. Rośl.* 2, 219. (*ob.* Rospikamień); die Pimpinelle. BIEDRZEŃCOWY, a, e, tyczący się biedrzeńca, Pimpinell = *Ross.* бедренцовый. BIEDRZNY, Biodrowy *ob.* Biodro.

BIEDZ, biegł, bieży, biegę, *Neutr. niedok.* Biegnąć, *jedntl.* Bieżeć, ał, y, *Continuat.* Biegać *Frequ.* et *Continuat.* biegiwać *Frequ.* - *Boh.* et *Slov.* bežjm, el, eti, běham, ati, béhávam; *Vind.* bieshati, bieshi, besháti, beshal, beshim, tezhi, tiekati, dirjati; *Carn.* besháti, wejshati, wejshim, derzhati, dêrzhim, dêrkam, derknem, tękam; *Croat.* begati, besati, derchati, derchim; *Dal.* bisim; *Rag.* bjexatti; *Slavon.* bixati, têrcsati; *Bosn.* biesgiatti, tecchi, trriejati; *Ross.* бѣгать, бѣжать, бѣгу, бѣжу, бѣгаю, стрекнуть, ристать, ристаю; *Sorab.* 2. bežasch, begnusch; *Sorab.* 1. bieżacž, bieżu, bieżim, biehacž, bjže, bjžim, bjham, běham, (cf. *Sorab.* 1. pjschi, pieszy, cf. *Lat.* passus; *Gr.* πατέω; *Hebr.* פסע *pasa incessit Arab.* פ׳ס *venit*; cf. *Lat.* pes, *Gr.* πούς, ποδὸς, πεζὸς; *Ger.* Fuß; cf. pies, *Ger.* Petze) = prędko iść, prędko chodzić, laufen. Pierwéj niżeli biegać, nauczcie się chodzić. *Kras. Baj.* 16. Jakoż leżeć i bieżeć zgodzi się to razem? *Pot. Pocz.* 233. Chłopcze! a nie idziesz? nie bieżysz na mych nogach? nie widzisz korbacza? *Opal. Sat.* 8. (*ob.* Noga). *Prov.* Bieży jak szewc z bótami na targ. *Cn. Ad.* 24. (*Slov.* beži gako sswec do trhu; sswec do garmarku beha; co tchu rusza, macha). Często biegał,

jak gdyby się kto za nim z kijem uganiał, często poważnie stąpił, jak za processyą. *Zab.* 13, 61. Dlategom bieżał, abym ci prędko to powiedział. *Past. F.* 66. Bież do pałacu. *Boh. Kom.* 3, 170. Wraz biegę do niego. *ib.* 4, 42. Na wyścigi biegać, na zawodzie, zawod biegać, um die Wette laufen, rennen. Którzy na zawodzie biegają, wszyscy wzdy bieżą, lecz jeden bierze zakład; tak bieżcie, żebyście go wzięli. *Budn.* 1. *Cor.* 9, 24. Ociec mu rzekł, aby też na grach Olimpickich zawód z kim bieżał. *Bud. Ap.* 95. - Bieżeć za kim, gonić, pędzić za kim, nachlaufen, nachrennen, nachsetzen Postrzegłem tak rączo bieżącego, jakby za nim biegli. *Jabł. Tel.* 38. Chciwiej za niemi bieżeli, zatym ich ogarnęli. *Warg. Cez.* 219. Bieżeli za nieprzyjacielem, ile sił w koniach. *Warg. Cez.* 228. Za dzikiemi po lasach zwierzętami biegał ze psy. *Bardz. Tr.* 219. Przez te miejsca za zwierzem częstokroć sam biegiwał. *Otw. Ow.* 111. — §. *W ogólności:* śpieszyć, eilen, hineilen. Na ratunek drogą daleką dziwnym śpiechem towarzyszowi bieżał i przybieżał. *Warg. Wal.* 246. Wierni bieżeli do męczeńskiej śmierci. *Sk. Dz.* 159. Na nieprzyjaciela z wojskiem bieżał i przybieżał, tam kędy o nim w małej drużynie powiadano. *Warg. Cez.* 143. Bieżysz na twą zgubę. *Teat.* 47, *d.* 48. (du rennst in dein Verderben). Drzewo to bieży wzgórę. *Birk. Ek. E.* 4. (wzbija się, rośnie szybko). — §. Biegać na koniu, na wozie, pędzić, machać, szybko jechać, pojeżdżać, zu Pferde, zu Wagen rennen, drauf zu reiten, drauf zu fahren. Któż tak rączo na wózku przeciwko nam bieży? *Bardz. Tr.* 284. Gdy koń liniec nie może, biegaj na nim, aż się dobrze zapoci. *Lek. Koń.* 65. Letkie półki niech biegną, by się nawet wędzidła pieniły. *Teat.* 45, *d.* 77. *Wyb.* — §. Biegać za sprawą (w trybunale), (za urzędem), udać się do (prawa), sich an einen (Richterstuhl) wenden. Jeśli dłużnicy ludzie cudzy, tedy aktor nie powinien tam bieżeć, gdzie oni do sądu należą, ale mu wolno zatrzymać w długu ich majętności. *Chełm.* 148. Musiał sam Origenes do Rzymu biegać. *Sk. Dz.* 122. Każe mu ojczyznę pogaństwu przedać, bieży mój do Carogrodu. *Birk. Ek. B.* 6. (spieszy z tym, rusza z tym, prędko się udaje z tym). — §. Biegać, tam i sam biegać, herum laufen. (*Carn.* beslâm, *petulire more vitulorum*). Jako szaleni, to tam to sam biegali. *Birk. Dom.* 164. — §. Biegać koło czego, krzątać się, uganiać się, uwijać się, wszędzie się starać usilnie, chodzić koło czego z naleganiem, sich tummeln, sich um etwas beeifern, darnach streben, trachten, ringen, es nachdrücklich suchen. Nie biegasz, nie masz; nie szukasz, nie znajdziesz. *Rys. Ad.* 47. Mieczysław będąc zrzucon z monarchii, jął znowu biegać około tego. *Biel. Kr.* 112. Tym czasem chytra pilnie popierała Przyobiecanej Armida pomocy, Około tego cały dzień biegała; Co dowcip i co gładkość miały mocy. *P. Kchan. J.* 122. — §. O rzeczach nieżyjących; biegać, bieżeć, szybko się obracać, ruszać, laufen, sich schnell bewegen. Gniewem mu oczy by sfery biegają. *Tward. Wł.* 15. Kształt jej najskładniejszy, biegające oczy, żywa barwa. *Zab.* 13, 167, (rollende Augen). Koło, które na osi ustawnie biegało, Z uderzenia się o pniak złamało. *Otw. Ow.* 633. On dotąd utrzymuje, że ziemia stoi, a słońce bieży. *Boh. Kom.* 4, 123. (krąży). On opatruje, jako gdzie łodź bieży, aby na razie kiedy nie stanęła. *Prot. Kont. C.* 3, *b.* U kogo kopa leży, druga do niej bieży. *Jag. Gr. B.* (śpieszy, prędko przybędzie, kommt herzu geeilt). — Cnoty jej musiały jasnością swoją w oczy świata wszystkiego bieżeć. *Birk. Zyg.* 38, (w oczy wpadać, in die Augen fallen, in die Augen springen). — O płynach, ciekliznach, bieżeć = ciec, płynąć, laufen, rinnen, fließen. Gdzie błotny Phasis biega rączemi wodami. *Otw. Ow.* 251. Ren z prędkością bieży, na wiele się dróg rozchodzi. *Warg. Cez.* 77. Przez dolinę rzéka bieżała. *ib.* 234. *Podobnież:* O biegunce gdy przez dzieci bieży. *Sien.* 467. (ciecze, leje). Gdzieby przez konia bieżało i ciekączkę miał, dać mu.... *Syr.* 959. — Czas bieży, szybko upływa, die Zeit läuft, verläuft, verfließt. Czas bieży, że go ani na koniu nie dogoni. *Oss. Wyr.* Świta, mierzka, bieżą lata, Ludzie młodo zchodzą z świata. *Pieśń. Kat.* 168. Czas, który szybko bieży, wnet uciecze. *Mon.* 76, 197. Gdzież więc ta godzina bieży, która mija? *Zab.* 16, 376. (wohin eilt die Stunde)? Roku lub miesiąca bieżącego, *currentis*, (des laufenden Jahrs, oder Monats). Zegar bieży, t. j. za prędko idzie. *Oss. Wyr.* die Uhr läuft vor, geht zu früh. Pieniądze bieżą, kursują, kurs mają, das Geld ist im Curse. Groszy Praskie według biegu, jako między kupcy bieżą, brać mają. *Herb. Stat.* 80. Bieżąca moneta, kurs mająca, w biegu będąca, *Vind.* ushanzen denar, Geld das im Curse ist. BIEGAĆ się *Recipr.* o psach wilkach i t. d. gonić się, poganiać się, za suką biegać, läufisch seyn, *Ross.* бѣгаться, бѣгиваться, *Sorab.* 1. bjhati, *de pruritu venereo animalium*, běhano, *admissura in vaccis*; *Sorab.* 2. sze ganasch, ganizasch, *Vind.* pojati se, pojanje.

Pochodz: *bieg, biegacz, biegas, biegus, biegun, biegunka, biegliwy, bieżny, biegły, biegłość, dobiedz, dobiegać, nabieg, nabiegać, nadbieg, nadbiedz, obbiedz, obbiegać, obbieg, pobieg, pobiedz, podbiedz, przebiedz, przebiegać, przebiegłość, przebieg, przebiegły; przedbiedz; przybiedz; rozbiedz, ubiedz, wbiedz, wybiedz, wybieg, zbiedz, zbieg, zabiedz, zabieg, zapobiedz.* §. *śpiech, śpieszyć, śpieszny, śpieszność, dośpieszyć. i t. d.* §. *bosy.*

'BIEDZIĆ, *czyn. nied.* 'zbiedzić *dok.* biednym uczynić, elend machen. W Atniejskiej ziemi zbiedzony Dedal żył w pokoju, *fatigatus. Żebr. Ow.* 195. (zrobiony, zgnębiony, niedergebeugt).Konie podróżą zbiedzone. BIEDZIĆ się *Rec. nied.* *Sorab.* 1. bedżuszo, *deluctor*, pasować się, za pasy chodzić, walczyć, męczyć się z kim (*ob.* Bieda, biada). (*Sorab.* 1. bédzicžeř zapasnik, bédżenecza *palaestra*), *Boh.* nuzowati se, *Slov.* bgedím, *Croat.* boritisze; *Bosn.* jacitise, rriuattise, nadomechjatise; *Slavon.* hêrvati se; *Carn.* arvam arujem; *Vind.* ruvati, se metati, tergati, tepsti; *Ross.* сражаться, подвизаться, *Eccl.* боритися, братися, (*Eccl.* бѣжду, *Gr.* βιάζομαι, gwałcić, musić; бѣждение; *Gr.* βία, *necessitas*, gwałt), ringen, kämpfen, streiten, sich womit quälen. *Fiz.* i *mor.* Nie będą koronowani, którzy się nie biedzą abo w zawód nie bieżą. *Baz. Hst.* 51. Zima nie zrazu przypadnie, ale znienagła biedzi się z latem, aż jej lato ustąpić musi, a zima ono miejsce zastępuje dotąd, aż je onoż lato z miejsca zasię wyprze. *Podw. Wróż.* 37. Bie-

dził się z Jakubem mąż jeden, a gdy go przemódz nie mógł.... W. Genes. 32, 24. Sk. Żyw. 1, 246. Kartago długo się z Rzymem o panowanie biedziła. Sk. Dz. 419. Maryusz z fortuną się biedził, której wszystkie natarcia mężnemi siłami wytrwał. Warg. Wal. 221. Lgniących i biedzących się z błockiem pobili. Warg. Cez. 165. Biedzić się z śmiercią. Bardz. Luk. 48. Ludzie się z sobą biedzą, ale koniec jaki chce, Bóg daje. Sk. Dz. 520. Jak gdy morze z Zefirem i Eurem się biedzi. Bardz. Luk. 48. Biedzić się z myślami. Bardz. Luk. 8. Długo się z uporem swoim i wstydem biedząc, nawrócenie swoje odkładał. Sk. Dz. 108. Z trwogą się Ajax biedzi. Bardz. Tr. 265. Biedzili się, nie wiedząc co czynić. Pilch. Sall. 170. (wahali się). BIEDZICIEL, a, m. 1. Sk. Żyw. 2, 281. Który się biedzi z nędzą, z drugiemi, z sobą, der sich plackt, quält, martert, kämpft, ringt. W rodz. żeńsk. BIEDZICIELKA, i, f. 2. BIEG, u, m. (Slov. et Boh. běh; Sorab. 1. bjh, behw, Ross. бѣгъ. (Eccl. бѣжество, бѣгство ucieczka); Rag. bjegh, tjek, tark; Croat. bég, techáy, tek; Carn. wejg, tezhaj, tek; Bosn. terk, trrik; Vind. tek) = bieganie, bieżenie, prędkie iście, śpieszenie, dążenie, der Lauf, das Laufen. Nie tylko bieg ludzki, a i lot ptaków celują. Ząbk. Ml. 422. W przyrodzeniu jedno są trzy sposoby biegów albo ruchania, wzgórę, na dół, i w okrąg. Lat. K. C. b. Strumień płynący w prędki bieg bystremi wełny. Kul. Her. 94. Powolny bieg rzéki. Bot. 245. Biegiem, skokiem, ochotnie, prędko, z trzaskiem. Macz. im Laufe, schnell, im Sprunge. Bieg koński, das Pferderennen. Synów swoich do Londynu na biegi końskie posyłają. Kras. Pod. 2, 231. Bieg czasu, der Lauf der Zeit, der Zeitlauf. Dzień to jest w biegu rocznym dla mnie najuroczystszy. Zab. 14, 173. Żywot ludzki bieg do śmierci. Cn. Ad. 1382. (droga śpieszna, krótka). Bieg życia, der Lebenslauf, Vind. pretiek tega shiulenja; (ciąg, przeciąg, pasmo życia). Bieg gwiazd, obrót, der Lauf der Gestirne. Astronomowie gwiazd sporne biegi przeględuja. Kołak. Wiek. C. 2. Snadnie władniesz biegi niebieskiemi. Kanc. Gd. 274. Bieg rzeczy, bieg powodzenia, bieg świata, i wszystkich rzeczy na nim toczenie wieczne, fatum, nieporuszone, nieodmienne rządzenie. Nag. Cyc. 73. das Schicksal. Niektórzy mają to z biegu nieba, iż cokolwiek poczną, ludziom na nich patrzeć miło. Gor. Dw. 35. Bieg świata, tryb, którym świat idzie, der Weltlauf, der Lauf und Gang der Dinge in der Welt. Czworaki stan biegów świata: Pierwsze złote, drugie srebrne upłynęły lata, Trzeci przypadł wiek miedziany na ich gorsze syny, Najgorszy nasz czas zmieszany z żelaza i z gliny. Kanc. Gd. 267. — Bieg przyrodzenia, porządek natury, der Lauf der Natur. Nad wszystek przyrodzenia bieg to jest, aby żelazo samo pływać miało. Sk. Żyw. 2, 229. Bieg sprawy jakiej, porządek, jakim się odprawują, postępek, der Lauf, der Hergang einer Sache. — Bieg jakiej nauki, kurs jej, der Cursus einer Wissenschaft. Przeszedł cały bieg nauk w młodym zaraz wieku. N. Pam. 3, 323. We Lwowie odbył bieg nauk szkolnych. ib. 13, 90. Nauczyciel jeden całkowity bieg literatury Francuzkiej odbywa. ib. 11, 174. Znakomitsze osoby krajowe dają darmo w Chrystyanii bieg fizyki i innych umiejętności. ib. 13, 36. Bieg pieniędzy, kurs, który mają, der Curs des Geldes. Trzeba wiedzieć, w jakiej cenie wydaje się jaka moneta w biegu zwyczajnym. Jak. Mat. 1, 88. Za grosze Prazkie, według biegu, jako między kupcy bieżą, pieniądze drobne brać mają. Herb. St. 80. Bank Altoński tyle tylko biletów swoich w bieg puszcza, ile jest w kassie wyrównywającej im wartości. N. Pam. 12, 286. — §. Biegi zajęcze = skoki, die Läufte, Füße eines Hasen. Tr. — BIEGAĆ ob. Biedz. — BIEGACZ, a, m. Rag. tekîc, teklîc, = szybkochód, prędko biegający, ein guter Läufer, der schnell läuft. Azahel był biegacz barzo prędki, jakoby sarna, co po lesie chodzi. 1. Leop. 2. Reg. 2, 18. Biegacz, za zapłatę biegający, kursor; na wyścigi bieżący, zawodnik; biegający i tam i sam, chodak, włóczący się, włóczęga, biegun; Boh. běhal; Ger. ein Bothenläufer, ein Wettläufer, ein Herumläufer. Dudz. 33. Włod. §. Biegacz, czyli wyższy kamień w młynie, der Laufer, der obere Mühlstein. Schneid. 365. (Croat. beslyivecz: Dal. besalacz fugitor; Vind. besheozh; Rag. bjexiv: Carn. beslaj; Ross. бѣглецъ fugax). BIEGACZKA, i, ż. Boh. běhalka; Eccl. течка, бѣгательница, бѣглянка; Croat. beslyivka; Dal. besalicza = kobieta biegająca tam i sam, włócząca się, eine (gute) Läuferinn, eine Herumläuferinn, Herumtreiberinn. BIEGACZKA ob. Biegunka. BIEGANIE ob. Biedz, Biegać 2, Bieganie ob. Biegunka. *BIEGALNIA, i, ż. miejsce biegania, Ross. бѣгалище, Eccl. бѣжелецъ, позорище гдѣ бѣгаются, борются, die Rennbahn, Laufbahn. BIEGAS, BIEGUS, a, m. biegacz, szybkonog, ein Schnellläufer. Po całej wiedzion ziemi wolnym zwycieztw pasem, Z zwycieztwa na zwycieztwo szczęsnym był biegasem. Zab. 16, 198. §. Biegas, biegus, włóczęga, włóka, powsinoga, ein Herumtreiber. Chwytać biegusów. Oss. Wyr. §. Biegusy, bieganie tam i sam niesforne, pobiegi, włóczenie się, das Herumlaufen, Herumstreichen, Herumschwärmen. Już to rok tych biegusów trzeci i dziesiąty; Próżnom się jak żyd włóczył przez rozległe kraje. Treb. S. M. 78. BIEGIWAĆ ob. Biedz, Biegać. BIEGLIWY, BIEŻNY, a, e, Boh. běhawý; (Bosn. bjesgiv, fugax; Eccl. бѣгательнъ, отъ котораго бѣгутъ; Boh. běžný vulgaris), szybki, szybkonogi, biegu prędkiego, schnelllaufend, schnell. Rodzaj strusi ma nogi wysokie bieżne. Zool. 242. Prędkie a biegliwe Kartagineńskie galery. Fal. Fl. 54. BIEGŁY, a, e, BIEGLE adv. — Ross. бѣглый, рѣзвякъ; Boh. zběhlý; biegliwy, bieżny, szybki, schnelllaufend, schnell. Biegły Aello, chart Akteona. Otw. Ow. 111. Woda stojąca w zaległych błotem ługach, i w stawach niebiegłych. Kul. Her. 148. Nieopatrznie mój czas uciekł biegły. ib. 139. §. Biegły, bywały, ćwiczony, doświadczony, umiejący dobrze, znający się, bewandert, geläufig, geübt, erfahren. Eccl. многоискусный, Ross. искусный; Vind. obhojen, povajen, svnzhen; Croat. vèsch; Sorab. 1. pżeklepané; Każdy w swym rzemieśle biegły. Cn. Ad. 345. Niebiegły, w czym nieświadom czego. Cn. Ad. 556. (niebywalec; niewie, gdzie kozy gnano; inszego świata człowiek). Biegły czego, in etwas erfahren. Spuść się na żeglarza mylnych dróg morskich biegłego. Past. F. 93. O jako byłem rozkosz niebieskich źle biegły. Kulig. Her. 256. BIEGŁOŚĆ, ści, ż. szybkość, ćwiczenie, doświad-

czenie, *Boh.* zběhlost; *Sorab.* 1. pžeklepanstwo; *Croat.* veschnoszt, die Geläufigkeit, Gewandtheit, Fertigkeit. Biegłość w nogach, drapacz setny, ma dobry charakter w nogach. *Oss. Wyr.* Biegłość w rękach, złodziej. *ib.* (*Ross.* бѣглость, bystrość dowcipu; *Eccl.* бѣглость ucieczka). BIEGNIA, BIEŻNIA, i, *ż.* w kopalniach wytnia pozioma, służąca do spólnictwa w częściach kopalni. *Mierosz. Mscr.* der Lauf, der Gang im Bergwerke, die Bergwerksstolle. BIEGUN, a, *m.* biegacz, prędkonogi, ein Läufer, Schnellläufer. Biegający za zapłatę, kursor, laufer, ein Bothenläufer, ein Laufer; *Sorab.* 1. béhawcž, béhaczeř; *Slov.* et *Boh.* běhaun, behaunek; *Carn.* hitropetz, tękar; *Vind.* poslani tiekavez, tiekar, ferkovez; *Rag.* tarcjalaz, tarkalaz; *Ross.* бѣгунъ, течецъ, скороходъ; *Eccl.* скоротечецъ, скороходьцъ, гонецъ, ристатель. Biegun biegunowi w drogę zajdzie; a poseł potka się z posłem. 1. *Leop. Jer.* 51, 31. — §. Koń biegun, woźnik, rumak, ein Roß. Weź bicz, kieruj bieguny, a ja z wozu zsiędę. *Dmoch. Il.* 2, 149. §. Biegun, wszędybył, włóczęga, powsinoga, tułacz, ein Herumläufer, Herumstreicher, Landstreicher; (*Vind.* bueshez = żebrak); *Sorab.* 1. wokowo szo wihwschi, mnoho buhdžačžé. Biegun, który tylko włócząc się w cudze garnce nagładał. *Sk. Dz.* 363. Kain będzie tułakiem i biegunem na ziemi. *Radz. Genes.* 4, 12. *Dambr.* 168. *Żrn. Pst.* 97. Biegun, co biega po niebie i po ziemi z rozumki omylnemi swemi. *Rej. Ap.* 53. §. Biegun, machlerz, faktor, stręczyciel, jednacz, ein Mäkler, Unterhändler. §. Czop, czopek, wałek, na którym się co obraca, lub biega, oś; *Carn.* tezhâja; *Croat.* techaj; *Sorab.* 1. dułaczé tžóp, hažpa; *Ger.* der Zapfen, der Angel. Biegun u wrót. *Oss. Wyr.* Biegun w rurmusach, *embolus. Jak. Mat.* 3. der Kolben beym Druckwerke. Biegun młynarski, paprzyca, das Mühleisen. Drugi pacierz szyi nazwany osią lub biegunem *epistropheus. Krup.* 1, 107. der zweyte Wirbelknochen. — Oś niebieska abo punkta niebieskie, koło których jakoby świat się obraca; *Boh.* pauch, obrtljk, *Carn.* obrázhâj; *Rag.* véz, stòxér; *Vind.* krai neba, tezhai sveta, *polus*, ein Weltpol. Biegun północny, *polus arcticus*, u Kozaków żelazne koło. *Paszk. Dz.* 14. Biegun południowy, *antarcticus. Hub. Wst.* 28. *Wyrw. G.* 39. Wyniosłość bieguna, *elevatio poli*, die Polhöhe. *ib.* 49. — Biegun u szruby, macica, die Schraubenmutter. *Tr.* BIEGUNKA, i, *f.* BIEGĄCZKA, BIEŻĄCZKA, i, *f. dem.* bieganie, ciekączka, dyarrea; *Boh.* běhawka, auplawice, chwjstačka; *Sorab.* 1. béžacža khoroscž, břuche pžepad; *Slavon.* sérdobolja; *Bosn.* bolosrridje; *Carn.* drifta, dèrsa; *Croat.* drisztavicza, drisznicza; *Ross.* дрисня, поносъ, проносъ; *Eccl.* бѣгунка; der Durchfall, (Österr. das Abweichen). Biegunka prosta, częste i niezwyczajne exkrementów rzadkich przez stolec odchodzenie. *Krup.* 5, 704. Jelito proste bywa biegączką nagabane. *Spicz.* 181. bieżączka. *Sien.* 458. Biegunki białe, krwawe, zielonawe, czarnawe. *Haur. Sk.* 408. Biegunka czerwona, die rothe Ruhr; *Slavon.* kérvogriz; *Croat.* chrévnícza, grisa; *Rag.* grixa; *Carn.* grisha, dêrenje; *Vind.* kervava grisha, kerva, kervaviza. — *Ross.* мытъ biegunka końska, мытиться, мычусь biegunkę mieć, o koniach, *Carn.* grishov = biegunkę czerwoną mający. — *Żartem:* biegunkę cierpi, biegunka go napadła = miejsca nie zagrzeje; tu był, tu go niema; wszędzie go pełno, *perpetuum mobile.* BIEGUNKOWATY, a, e, na biegunkę pochodzący, durchlaufartig. Stolce lipkie, flegmiste, niby biegunkowate. *Perz. Lek.* 1, 89. BIEGUNOWY, a, e, tyczący się bieguna, Laufer-, Läufer-, Zapfen-, Angel-, Pol-. Koła biegunowe, *circuli polares. Hub. Wst.* 51. *Wyrw. G.* 50. Gwiazda biegunowa, *stella polaris. ib.* 283. der Polarcirkel, der Polarstern, der Nordstern, Meerstern. *Vind.* mala medvedniza, hervor.

BIEL, u, *m.* BIEL, i, *ż.* rzecz biała, materya biała, das Weiße, etwas Weißes. (*ob.* Bielizna). Biel ołowną blejwasem zowią. *Sien.* 581. *Syr.* 340. Niech biorą modry jedwab i szarłatowy, i karmazynowy i biel. *Budn. Ex.* 28, 5. (jedwab biały. *Bibl. Gd.* weiße Seide). Dziesięć opon z bieli kręconej. *Bud. Ex.* 26, 1. Człowiek w bieli = w białej szacie. *Cn. Th.* 1213. im Weißen, in einem weißen Kleide, weiß gekleidet. (*Ross.* бѣлецъ, бѣлоризецъ, немонахъ, мірскій человѣкъ = laik, świecki; *oppos.* w czerni, czerniec). §. *W szczególności:* biel na drzewie, w drzewie, *Ross.* бѣль; *Sorab.* 2. bělisa; (*Bosn.* pupa; *Carn.* męsga; *Croat.* mézga (*ob.* Miazga); *Sorab.* 1. žiwicža (*ob.* żywica); (*Boh.* běl = mąka biała, muskatowe wino). Warsty doskonale jeszcze nie przerobione w drzewo, zowią bielem. *Bot. Nar.* 24. *Świtk. Bud.* 2. der Splint, der Spint, der Span, der Spund, der weichere oder hellere Theil des Holzes zwischen der Rinde und dem Kerne, *alburnum.* Biel, okrąg drzewa niedoskonałego przylegającego do samej kory. *Jak. Art.* 3, 156 *et* 144. Cieśla biel ociosuje, by jeno drzeń został. *Rej. Wiz.* 84. *b.* Dwoisty biel, wada u drzewa, gdy biel pokryty jest na przemian okręgami rdzennemi. *Jak. Art.* 3, 144. Biel druga w drzewach niektórych, jako w sośnie, pod którą drzeń, *caro arboris. Cn. Th.* das Kernholz. Biel trzecia w drzewie wnętrzna między żyłami smolnemi, jak w sośnie, *pulpa arboris. Cn. Th.* das Fleischige am Holze, *porówn.* miazga. BIELA, i, *ż.* BIELKA, i, *ż. zdrobn. Ross.* бѣлянка, *agaricus Gleditschii*, gatunek białych bedłek, der Moosschwamm, eine Art eßbarer Schwämme. Insze rydze i biele, a insze wężówki. *Pot. Jow.* 11. (tamte jeść można, te bardzo szkodliwe). *Syr.* 1394. §. 2. biela, bielka, to samo zwierzątko, co teraz popielicą nazywamy, *sciurus vulgaris cinereus*, że skórkę ma raczej popielatą, niż białą; *Ross.* бѣлка; *Slovac.* plch, plech, plsica; *Croat.* puh; *Ger.* die Bilchmaus, der Billich. Od tysiąca bieli Litewskiéj po zł.... *Vol. Leg.* 4, 357. Bielki Mohilowskiej, Moskiewskiej grzbietowa szuba.... *Instr. Cel. Lit.* (*ob.* Bielina). Że bielczane skórki na dań wybierano, ztąd wartość pieniężną wzięły, i biele znaczą też monetę dwa pieniążki ważącą. *Cn. Th.* ein Weißgroschen, (*ob.* Aspergil); *Vind.* belizh, vienar, denarez = pieniądz, fenik; *Vind.* pou belizh, pou belizha = halerz; *Carn.* welèzh, wèz. (cf. *Ross.* мордки куни). Od kwarty gorzałki po cztery pieniądze, a na Wołyniu i Podlasiu po dwa bile (biele). *Vol. Leg.* 3, 25. (*ob.* Bilonowa moneta). §. Fałsz ten poszedłby u was w potomne wieki, za czystą, jako mówią, bielkę. *Smotrz. Ek.* 44. (za dobry pieniądz, für baare Münze). BIELCZANY, a, e, tyczący się bieli, bielki, popieliczny, *Ross.* бѣлій, бѣличій; Bilich-. Kosserowie w niektórych częściach Ru-

skich krain miasto dani z każdego domu bielczane albo wiewiórcze skórki wybierali. *Stryjk.* 112. (w Syberyi бѣлякъ pewny gatunek podatku).

BIELANY, *plur.* różne miejsca w Polsce, gdzie klasztory OO. Kamedułów, verschiedene Örter in Polen, wo Camaldulenser Klöster sind, *Dyk. G.* 1, 78. od białego tych zakonników ubioru. 'BIELANIN, a, *m.* Kameduła, ein Camaldulenser. Tam czyści mają swój klasztor Bielanie. *Susz. Pieś.* 3, *J.* 2. (pod Warszawą, pod Krakowem).

BIELARZ, a, *m.* który bieli, pobiela; *Boh.* bělič, bilič; *Ross.* бѣлильщикъ; *Eccl.* бѣлитель, бѣлильникъ, der Weißer, der etwas weißet, weiß anstreicht. §. blecharz, który płótno bieli, blechuje, der Bleicher, Leinwandbleicher. §. Bielarz cyna, pobielacz, *Ross.* лудильщикъ, der Verzinner. BIELARKA, i, *ż.* która bieli, blechuje, pobiela, die Weißerinn, Bleicherinn; *Boh.* bělička, bilička; *Ross.* бѣлильница, бѣлильщица. BIELAWA, y, *ż.* bielnik, blech; *Ross.* бѣлильня, *Boh.* bělissté, bělidlo, bjlidlo; *Carn.* welishe, *Vind.* pleha, plehalishe, obieluvalishe; die Bleiche, Bielawa, blech. *Ern.* 126. — §. 2.) imię różnych miast w Polsce, der Nahme verschiedener Städte in Polen. BIELCZANY *ob.* Biela, bielka. BIELEĆ *Neutr. niedok.* zbieleć, pobieleć, ubieleć *dok. Boh.* běleti, zběleti, zběljim; *Ross.* бѣлѣть, побѣлѣть; *Sorab.* 1. běliž ſzo, bělu ſzo; bielić się, białym się stawać, białym się pokazać, białym być, weiß werden, weiß erscheinen, weiß seyn. W starcach włosy bieleją. *Wejch. An.* 61. Krainy już zbielały ku żniwu. 1. *Leop. Joan.* 4, 35. Ukazała się bielejąca trądem, jako śnieg. 1. *Leop. Num.* 12. Kość bieleje. *Paszk. Bell. B.* Jak kruk, choć to sobie jutro białym być obiecuje, nie ubielejemy nigdy, póki tej światłości ochylać się będziemy. *Smotrz. Apol.* 120. Dzień bieleje, światło wschodzi. *Groch. W.* 40. (świta, der Tag graut). Piersi jej, alabastrem co niegdyś bielały, Krwią zawrzała spłynęły i nią oczerniały. *Min. Ryt.* 3, 278. Stół jego srebrnym naczyniem bieleje. *Petr. Hor.* 2, *m.* — BIELIĆ, *czyn. nied.* ubielić, zbielić, pobielić, wybielić, *dok. Boh.* běliti, bjliti, bjljwati, probeliti, poběláwěti; *Slovac.* bjljm, běljm; *Sorab.* 1. bělu; *Sorab.* 2. bělisch; *Croat.* běleti, běliti; *Dal.* et *Bosn.* biliti; *Rag.* bjeliti, objêliti; *Vind.* belit, pobeliti, obieluvati, obieliti; *Carn.* veliti, welem, belem; *Ross.* бѣлить, забѣлить; białym uczynić, biało farbować, weiß machen, weißen. Któż będzie umiał śnieg bielić, albo lilią zdobić? *Birk. Sk. D.* 3. *b.* Gnuśnej starości niezbedne szrony, Już ubieliły wiek mój zielony. *Anakr.* 78. Szacowniejsza to starość, ten wiek ubielony, Niż w misterne pierścienie warkocz utrefiony. *Chod. Kost.* 65. — §. Bielić wapnem dom, mur, ścianę, tynkować, mit Kalk weißen, ausweißen; *Ross.* вапить, навапить, tünchen. Faryzeuszowie są jako groby ubielone. *Sk. Dz.* 260. — §. Bielić twarz, bieliczkować, bielidłem farbować, weiß schminken, *ob.* Barwiczkować, rumienić. — §. Bielić cyną, powlekać miedź cyną, verzinnen; *Boh.* cynowati, cynugi; *Croat.* czinyam, koszitrim; *Slavon.* kalayszam; *Ross.* лудить, вылудить, луженіе, луженый. Radle bielić. *Oss. Wyr.* bielić srebrem, posrebrzyć, übersilbern, versilbern. Bielidło ku bieleniu groszy odlanych i inszych starych rzeczy srebrnych, że się będą zdały być nowemi. *Śleszk. Ped.* 347. Wziąwszy srebra, bielonej podsunęli miedzi. *Zab.* 8, 95. *Tręb.* Bielić srebro, odświeżać warząc, Silber weiß sieden. — §. Bielić na słońcu, blechować, an der Sonne bleichen; *Vind.* plehati, nasonzhati. — Potaziu do blechowania czyli bielenia płócien używają. *Pam.* 84, 762. Płótno najlepiej bielić, kiedy jabłoń kwitnie. *Zaw. Gosp.* Bielenie, blechowanie, *Ross.* выбѣлка. Bielenie wosku. *Śleszk. Ped.* 320. das Wachsbleichen. — §. *Fig.* czarne bielić, czarne białym robić, aus Schwarz Weiß machen. O kunszcie krasomowski w skutkach niepojęty, Kunszcie, co możesz bielić to co było czarnym. *Kras. Wiersz.* 20. §. Wypogadzać, wyjaśniać, erhellen, aufhellen, aufklären. Ten co z niczego wszystko tworzyć może, Zasępia niebo i znowu je bieli. *Nar. Dz.* 2, 142. BIELIĆ się, *Rec. Nied.* bieleć, białym się stawać, weiß werden. Wiatr ucichł, śniegiem spadłym bieli się dolina. *Kras. Oss. H.* 4. Już włos mi się bieli starością sędziwą. *Zab.* 11, 232. *Zabł.* Coś się tam bieli, widać tam coś białego, da schimmert was Weißes. *Fig.* bieli się z wierzchu, wewnątrz czarny = zły człowiek w gruncie, na pozór dobry. *Oss. Wyr.* Niebo się bieli = wypogadza się, klärt sich auf. Dzień się bieli *ob.* Bieleje, świta.

BIELICA, BILICA, BYLICA, y, *ż. Artemisia*, Beyfuß, ein Kraut. *Kluk. Rośl.* 2, 212. Niektórzy bylicę zowią matkę zielną, a to dla jej wielkiej mocy. *Cresc.* 271. Bielica wodna, *syderis secunda, Dioscorid.* Farnwundkraut. *Syr.* 1316. Bylica żółta, *chrysanthemum*, die Goldblume. *Syr.* 374. §. Zielsko, chwaścisko, Unkraut. Niech mi z mojego zboża miasto ziarna Chwast i bylica urodzi się marna. *Chrośc. Job.* 118. BIELICZANY, BYLICZANY, a, e, tyczący się ziela bielicy, von Beyfuß. Proch byliczany. *Cresc.* 272.

BIELICZKOWAĆ *czyn. niedok.* ubieliczkować, *dokon.* bielidłem farbować, bielić lice, weiß schminken. *Włod.* Bieliczkowany, *cerussatus. Cn. Syn.* 170. *Slovac.* ljčený, ssperkowàný. BIELIDŁO, a, *n.* biała farba, mączka do bielenia twarzy, *Ross.* бѣлило, бѣлила, *Bosn.* bjakka; *Eccl.* ствіе, *Rag.* bjelillo, bjelniza; *Slovac.* ličidlo; *Sorab.* 1. schminka, *Ger.* weiße Schminke. (*Boh.* bělidlo, bělissté blech, bielnik, bielawa). Bielidłem kobiety modne płeć sobie poprawiają. *Kras. Pod.* 17. *Mon.* 64, 873. Więcej wydają na wódki i bielidła niżeli na jałmużny. *Budn. Ap.* 140. (*Ross.* бѣлильникъ, co bielidło robi, der weiße Schminke macht). §. bielidło ku bieleniu starych śreber. *Ślesz. Ped.* 347. der Weißsud.

BIELIKOICZ, *herb.* trzy wędy, z Litwy. *Kurop.* 3, 6. ein Wappen.

BIELINA y, *ż.* futro bielczane (*ob.* Biela, bielka). Bilichfelle, Bilichpelz. Bielina, szuba grzbietowa, bielina futro brzuszkowe. *Instr. cel. Lit.* BIELIZNA, y, *ż.* białe rzeczy, gromada, stos czego białego, Weißes, Weißzeug, ein Haufen weißer Dinge. Bielizna na drzewie pod wierzchnią skórą aż do rdzenia, *alburnum. Mącz.* der Splint, das Weiße unter der Baumrinde. (*ob.* Biel, *Sorab.* 2. bělisa). §. Bielizna, białe ryby, Weißfische, Weißzeug, (Österr. Blaulinge). Karp', karaś, lin, płocica i inne bielizny, są w mięsie miałkie. *Haur. Sk.* 143. Przez bieliznę atoli zwyczajnie rozumie się sam drób ryb, małe rybki, jak płotki, i t. d. Cały dzień

wędę zapuszczając, nic nie łowili krom samej bielizny. *Oss. Wyr.* §. Bielizna, chusty, jako to: koszule, prześcieradła, chustki, i t. d. Weißzeug, Wäsche, *Ross.* бѣлье; *Boh.* prádlo; (*ob.* Prać); *Carn.* partnina, pertnina (*ob.* Parć); *Croat.* rubje (*ob.* Rabek). Bielizna stołowa. *Teat.* 28 *b*, 108. (*ob.* Obrusy, serwety, Tischwäsche). Bielizna u dzieci choć gruba niech będzie często prana. *Pir. Pow.* 79. §. Bielizna, biały kolor przepędzającej się gorzałki. (*Ross.* бѣлизна = białość), das Weiße im Brantweine beym Destilliren. Odjąć trzeba od gorzałki bieliznę. *Tr.* BIELKA *ob.* Biela. BIELMO, a, *n.* biała albo szara błonka, która przydając się w oku, wzrok ćmi; *Bosn.* bjelo, *Slovac.* et *Boh.* bělmo, cyn'k na oku; *Ross.* бѣльмо, *Sorab.* 2. bělk; *Croat.* mréna ili mezdra na oku; *Carn.* mrena; *Vind.* mrena, malink, der weiße oder graue Staar. Stwardzenie humoru lipkiego, który oko zakrywa, pospolicie bielmem zowią. *Comp. Med.* 60. Szare bielmo, *cataracta*, *suffusio*, niemoc oka, która źrenicę z przyrodzenia czarną, bielmem z razu białawym lub burawym lub żółtawym lub niebieskawym z wolna pokrywa, a potem zupełnie zasłania. *Perz. Cyr.* 2, 169. Po namazaniu poczęło bielmo z oczu Tobiaszowych schodzić, jakoby błonka jajeczna. *Leop. Tob.* 11, 14. (złupiło się bielmo. *Bibl. Gd. ob.* Łuska). §. *Fig.* zaćmienie umysłu, gdy kto nie może uznawać prawdy, choć jasna, Verblendung, wenn man die Wahrheit nicht einsehen will, Finsterniß, Decke, Hülle. Podarunki najbystrzejszemu wzrokowi sędziego niespędzone bielmo na oczy przywodzą. *Psalmod.* 53. Wypolerował jego rozum, a zdjął z umysłu jego, tak jako z oczu, bielmo. *Gorn. Dw.* 344. Kto prawdę powie, kto złemu bielmo spędza, jak gdyby mu w oczy soli nasypał. *Pot. Jow.* 94. Może każdy tą książką bielmo sobie zetrzeć. *Kłok. Turk. praef. Dambr.* 111. §. Bielmo w oku = białek oczny, das Weiße im Auge, (*Ross.* et *Eccl.* бѣлокъ, *Slavon.* bilina ù oku). Bywają krosty na źrenicy albo na bielmie. *Syr.* 119.

BIELMOK, a, *m.* ziele, pałecznik, bielmo z oczu spędza, *argemonia Linn.* der stachlige Mohn, der Ackermohn. *Syr.* 881. (*Ross.* бѣльмокъ gatunek żywicy, *ob.* Bieługa). BIELMOOKI, a, ie, *Eccl.* бѣлъмооулнъ, у кого бѣльмо на глазу, bielmo na oczu mający, den grauen oder weißen Staar habend. Bielmookiego syna ojciec zowie kapraweńkim. *Zab.* 8, 330. *Iżyck.*

BIELNIK, a, *m.* bielawa, blech, gdzie się płótno bieli, *Boh.* bělidlo, bělissté, bilidlo; *Ross.* бѣлильня; die Bleiche. Płótno dać na bielnik. *Gos. Ek.* 77. Bielnik długi. *Miask. Ryt.* 81. BIELONY *ob.* Bielić. BIELOWATY, BILOWATY, a, e, do bielu podobny, splintartig. Trzecia powłóczka ciała jest błona bilowata czyli sadłowata, *cellulosa*, *adiposa*. *Perz. Cyr.* 1, 16. BIELSK, a, *m.* miasto w górnym Szląsku, Biliß in Oberschlesien; 2) na Podlasiu, in Podlachien. *Wyrw. G.* 238. BIELUCHNY, a, e, BIELUCZKI, BIELUŚKI, BIELUSIEŃKI, BIELUTKI, BIELUTEŃKI, *adverb. na-o*; *Boh.* bělaucký, belaunký; *Ross.* бѣленькій, бѣлехонекъ; *intensiva* od biały, ganz weiß, schneeweiß, (schneehagelweiß). Bieluchna wełna. *Boter.* 166. Rączki bieluchne. *Hul. Ow.* 163. Bielusieńkie, jako śnieg. *Haur. Sk.* 308. *Star. Dw.* 31. *Birk. Dom.* 81. Bieluchna płeć, jak lilia. *Teat.* 12, 80.

BIELUGA, i, *ż.* smoła okrętowa, dziegieć, klej, bieluga w Moskwie wyłączone są z handlu i samemu dworowi zachowane. *Wyrw. G.* 290. *Ross.* бѣльмокъ gatunek żywicy, ein gewisses Harz. — BIELUN, a, *m.* ziele, szalej, lub lulek. *hyosciamus niger, Linn.* schwarz Bilsenkraut, Tollkraut, zażyte od rozumu odwodzi. *Kluk. Rośl.* 2, 210. *Sien.* 80. *Jundz.* 160. (*ob.* Blekot), (*Boh.* bljn, ruljk; *Ross.* бѣлена, белена, блекота; *Caro.* zhervivz, sobnik, sobnijak; *Vind.* sebnik, S. Apolonie trava). Bielun dzięzierawa, *Jundz.* 159. *Ross.* дурманъ, Stechapfel, Fliegenkraut. Bielun cudzoziemski, *nicotiana*, Tabacksfraut *ob.* Zdrowiec. *Cn. Th.* BIELUNOWY, a, e, *Boh.* bljnowý, tyczący się bieluna, Bilsenkraut=. BIELUSIEŃKI, BIELUŚKI, BIELUTKI, *ob.* Bieluchny, Biały. BIEŁY moneta *v.* Biela.

BIENIASZ, a, *m. Rag.* Bêno; *Croat.* Benko; *Dal.* Benno; *Boh.* Beneš; *Ross.* Бенедиктъ, imię męzkie, Benedict. *Nies.* 1, 105. *Jabł. Her. Nar. Hst.* 4, 327.

BIERA, y, *ż.* BIERKA, i, *ż. zdrobn.* kamyk warcabny, że się biera, der Damenstein, Schachstein; *Eccl.* бирка, костка игралная. (*Ross.* бирка = karby), *Ross.* пѣшка (*ob.* Piechota). W takim przypadku nie rozpatruje się w szachach, jak mu się bierka nada. *Pilch. Sen.* 4, 120. Bierki, gra w warcaby, w szachy, Damenspiel, Schachspiel. Z dworzaninem w bierki grając, przegrał król Kazimierz. *Herb. Stat.* 530. Granie kart, kostek, szachów, warcabów, damy, bierek. *Pot. Jow.* 2, 198. §. Kałkuł, gałka używana przy obieraniu na urzędy, kréska, wyrok, dekret, der Wahlstein, die Wahlstimme, die Stimme, der Ausspruch, das Urtheil. Zawsze niepewna takiej elekcyi biera, Bardzo często człek błądzi chociaż i obiera. *Pot. Arg.* 118. Kiedy on zemstę swą w Grecyi wywiera, Padła nań z góry sądów boskich biera. *Pot. Syl.* 265. — §. Dola, los (*ob.* Kostka), das Schicksal, das Loos. Kto wie jak biera padnie. *Rys. Ad.* 6. Neptun żeglowaniem władnie, I jak chce, tak bierka padnie. *Petr. Hor. A.* 3. Mogłali tak smutna paść biera na syna królewskiego? bóg losami władnie! *Pot. Pocz.* 85. Bić się chcesz koniecznie! anuż opak bierka padnie? *Pot. Arg.* 259. Już baczyli sobie zgubną bierę. *Chrośc. Luk.* 92. Inaksza od twej teraz moja biera. *Pot. Syl.* 71. Biera wojenna. *ib.* 89. — §. Bierka, owca Turecka, Wołoska, z ogonem tłustym okrągłym, ein Türkisches oder Wallachisches Schaf. Od błamu birek Egipskich po złł.... Od błamu birek czarnych i szarych gr. 8. *Vol. Leg.* 4, 357 *et* 6, 133. Widzę z pola bierki żeną, Idzie wołów robotnych szereg długi. *Hor.* 2, 320. BIERAĆ, *częstot. słowa* Brać. BIERACZ, a, *m.* BIERCA, y, *m. Vind.* berauz, sbiravez, jemauz, jemlovez, = który bierze, biera, der Nehmer, der Nehmende. Bieracz *dura vox, sed latinam exprimit* acceptor, approbator consilii, *usitatior* biorący. *Cn. Th.* Przysiągł wójt, że chłopów teraz niemasz we wsi, jedno sto, i musiał wziąć bierca sto groszy. *Rej. Zw.* 39. (wybieracz, pobierca), der Einnehmer. BIERACZKA, i, *ż. acceptrix. Cn. Th.* die Nehmerinn, Empfängerinn, Annehmerinn, Einnehmerinn. (BIERET *ob.* Biret). — BIERKOWIEC, wca, *m. Ross.* берковецъ; BIERKOWISKO, a, *n.* waga Rossyjska 500 funtów, ein Russisches Gewicht von 500 Pfund. Ta część kraju z której produkt lniany wyprowadza się do Rygi, miała

dotąd szczególniejsze wagi swojej znaczenie, której funtów pięćset nazywa się bierkowcem. *Dyar. Gr.* 270. Rachujemy w bierkowiec 13 kamieni Wileńskich, a kamień ma funtów 40. *Vol. Leg.* 4, 354. (520 funtów). Bierkowisko. *Vol. Leg.* 3, 645.

*BIERMUSZKA, i, *ż.* z Niem. Biermuß, Biersuppe, warm Bier, (drobianka piwna, gramatka). Ośrzodkę z chleba z winem a z cukrem, abo w piwie warzyć, masła a soli przydawszy, polnego kminu dla smaku trochę, będzie gramatka abo biermuszka. *Syr.* 922 *et* 948.

1. BIERNAT, BERNAT, a, *m.* imię mezkie, *Bernhardus. Jabł. Her.* S. Bernat. *Biał. Post.* 169. Tak mówi Biernat S. *W. Pst. W.* 70. — Głupak, prostak, nieuk, ein Einfältiger, Einfaltspinsel, Tropf. Kto jest prostym Biernatem, przecież on nie rozumie rzeczy, byś mu nie wiem jak wywodził, by jak najlepiej słuchał. *Budn. Ap.* 17. Prostak ci ja; prostyć ja Biernat. *Cn. Ad.* 931. *Rys. Ad.* 58. (*Davus sum, non Oedipus*). Ja nieumiejętny i prosty, jak mówią, Biernat. *Fal. Fl.* 278. Wszyscy wołają: senator to; a to prosty Biernat. *Star. Ref.* 144.

2. BIERNAT *ob.* Piernat.

BIERNIA, BIRNIA, i, *ż.* dań, pobor, Steuer, Abgabe. Przez srogie podatki i biernie Darli nas monarchowie zli niemiłosiernie. *Pot. Arg.* 633. Dusze, miasto bierni i poboru wybierał Osman w Polszcze. *Birk. Kaz. Ob. E. b.* Nuż doma, jeśli co zostało, gotujże z tego łzami zamoczoną biernią, krew utrapionych. *Birk. Zam.* 6. — BIERNOŚĆ, ści, *ż.* skłonność do brania, łakomość, die Nehmsucht, Habsucht. §. Stan cierpienia, doświadczenia skutków przyczyn działających, die Passivität, der leidende Zustand. Że ogień ma moc roztopić złoto, nazywa się mocą czynną czyli czynnością; a że złoto może być roztopione, zowie się mocą bierną czyli biernością. *Cyank. Log.* 40. BIERNY, a, e, BIERNIE *przysłówek.* §, Lubiący brać, chciwy, łakomy, nehmsüchtig, habsüchtig, eigennützig. Znam ją, ma serce bierne i pieniać się rada. *Treb. S. M.* 36. Bierne wilka charty chowa. *Kochow.* 74. (na wilka chciwe). §. Obszerny, biorący w się, mogący wiele objąć, geräumig, viel fassend. Bierna szkuta. *Oss. Wyr.* §. Cierpiący, znoszący skutkowanie przyczyny jakiej działającej, passiv, leidend. Słowa bierne wyrażają sąd o téj rzeczy, która bierze jaką własność od drugiej. *Kpcz. Gr.* 1, 32. *Slov.* trpezliwe, trpenliwe slowo; *Ross.* страдательный глаголъ, (*ob.* czynne, *ob.* nijakie słowa). Duch nasz przez się bierny jest w przyjmowaniu wyobrażeń od zmysłów; jednak..... *Cyank. Log.* 28. Bierne czyli cierpiące naczynia chymiczne, za pomocą których otrzymujemy owe skutki, których się od czynnych spodziewamy. *Kruml. Chy.* 18.

BIERWIONO, BIERZWIONO, BIERZMO, a, *n.* belka, tram, *Boh.* břewno; *Eccl.* et *Ross.* бервно, брѣвно, бревенцо, бревешко; *Carn.* bervno, brun; *Vind.* brune; ein Balken, ein Baum. Przyniesiemy stamtąd każdy bierzmo jedno; a gdy jeden z nich wypuszczał bierzmo, tedy żelazo wpadło w wodę. *Budn.* 2. *Reg.* 6, 2 — 5. (każdy po jedném drzewie, *Bibl. Gd.* a gdy obalał drzewo. *ib.*). Wieże do dobywania murów starzy z bierwion i desek robili. *Papr. W.* 1, 195. Jupiter żabom za króla rzucił bierzwiono w wodę. *Ezop.* 9. Widzisz trzaszczkę w oku brata twego; a bierzma w oku twoim nie widzisz. *Leop. Math.* 7, 3. bierwiona. *Gal. Al.* 139. bierzmna. *Sekl. Math.* 7. (balki. *Bibl. Gd.*). *Slovac.* w cudzom oku mrwu hledass, brwno w twoim n'e widiss.

BIERZE *ob.* Brać. BIERZMO *ob.* Bierwiono.

BIERZMOWAĆ, ał, uje, *czyn. niedok.* chryzmem obmazać na potwierdzenie w wierze, *Boh.* biřmowati, biřmugi, biřmowawàm; *Croat.* bérmati, bérmam; *Hung.* bérmálok; *Rag. Dal.* krizmati, *Bosn.* bermati, krizmati; *Carn.* krishmati, firmuvati, firmujem, firmam; *Vind.* firmati, birmati; *Ger.* firmeln; *z Łac.* firmare, confirmare. BIERZMOWANIE, ia, *n. Slov.* birmowáni, birmowka; *Hung.* bérmálás; *Croat.* bermanye; *Bosn.* berma, krizma, krizmanje, (*Ital.* crisma); *Slavon.* krizmanje, *Carn.* krishmanje, firma; *Vind.* firma, firmanje, die Firmelung. Sakrament bierzmowania kościoł bierzmowaniem albo potwierdzeniem zowie, iż gdy ten, który jest już ochrzczony, chryzmem ś. przez biskupa pomazany bywa, z przydaniem słów: bierzmuję cię albo potwierdzam chryzmem zbawiennym; więc już siłą nowej mocy odważniejszym być poczyna. *Kucz. Kat.* 2, 373. Bierzmowanie, w Greckim obrządku miropomazanie. *Sak. Persp.* 4. *Pimin. Kam.* 10, *et* 20 *et* 70. Bierzmującym się do imion we chrzcie nadanych, jeszcze jedno imię się przydaje. *Kras. Zb.* 1, 159. *Karn. Kat.* 150. Bierzmowanemu daje biskup policzek, aby pamiętał, iż jako rycerz wszystko ma wycierpieć dla Chrystusa. *Karnk. Kat.* 160. *Gorn. Sen.* 313. §. Bierzmować, wyciąć policzek, ohrfeigen, eine Ohrfeige geben, (weil dieß bey der Firmelung durch den Bischof geschieht). I tytulantów często bierzmowano. *Jeż. Ek. D.* 1.

BIERZWIONO *ob.* Bierwiono.

BIES, BIS, a, *m.* z Ruska, czart, diabeł, szatan, zły duch, *Bielsk. Kr.* 44. cf. [*Thrac.* besa = bóg, *Amm. Marcell.* XIX, 12 — 2]. *Ger.* der Böse; der Teufel, der Satan; *Boh.* bes; *Ross.* бѣсъ; *Eccl.* бѣсъ, демонъ, діаволъ, сатана, духъ злой, ангелъ сатанинъ; *Croat.* bész, (w inszych dyalektach szczególnie w znaczeniu wściekłości, *Rag.* bjes *furor, libido, phrenesis, animi elatio*, bjeesan, bjeestan *furibundus*, *Croat.* bisz = wściekłość; *Croat.* beszen, *Dal.* biszan = *rabiosus: Bosn.* bis, mahnjtost = *insania*, bisan, mahnit = *insanus; Boh.* bésný, wzteklý, wściekły; *Ross.* бѣсноватый, бѣшеный, opętany, wściekły, бѣснованіе, бѣшенство wściekłość). Rusini swoim językiem gdy komu łajali, Biesy, to jest, szatany, często wspominali. *Papr. Gn.* 1114. Często ofiaruje się biesowi, co chcemy, aby świat wierzył, iż Bogu ofiarujem. *Mon.* 70, 746. Zła, jak bies jaki. *Teat.* 55, *b*, 36. Gdzie bies nie może, tam babę wrazi. *Comp. Med.* 254. Żle to z biesem żartować. *Oss. Wyr.* (nie maluj diabła na ścianie; nie igraj z ogniem; psa nie drażnij). Potrzebny tu, jak bis w Częstochowie. *Zabł. Zbb.* 41. (jak Piłat w kredzie). Niechajże bies biesa drze; równego niech równy pojmuje. *Gaw. Siel.* 373. Bies poganina, swój swego znalazł. *Cn. Ad.* 24. (znalazła Marta swego Tarta, gleich suchte sich, gleich fand sich). Janie! kędy cię bies? niech cię piorun! *Mon.* 65, 541. (wo hat dich der Henker)? Bies go tam wie. *Boh. Kom.* 1, 71. (kat go wie; *nabożniej:* Bóg go wie). Bies po nim! *Dwor. J.* 4.

(diabła po nim, nic wart, na nic się nie zda, das taugt den Henker). U biesa! u kata! do biesa! do kaduka! beym Henker, beym T.... Któż na nie porwie się u biesa! *Bardz. Tr.* 437. Pójść do biesa, do diabła, w niwecz się obrócić, zum Henker fahren, zu Wasser werden. Pójdą traktaty do biesa, jeśli mu nie odda w zakład towarzysza. *Białob. Odm.* 11. Do biesa tam tego było = kaducznie wiele, verteufelt viel. Nie mogłem sobie dać rady, bo do biesa to tam było tych, co czupryne iskali. *Oss. Wyr.* — Leda bies, leda kto, byle kto, jeder Henker, jeder Narr, jeder dem es nur einfällt, jedweder. Nie swej sile ufają, lecz niezgodzie naszej, I tak się nas leda bies nabije, nastraszy. *Pot. Arg.* 324.

Pochodz. *biesić*, *zbiesić*, *biesieć*, *biesostwo*, *biesowy*, (porówn. *bestya*, *bestwić*). *Bieściady* ob. *Beściady*.

*BIESAGA, i, *ż.* częściej w liczbie mnogiej BIESAGI, mieszek takowy, który i nazad i naprzód od szyi wisi. *Mącz. Rag.* bisazi, dvanka; *Ital.* bisaccia; *Lat.* bissaccium; *Gall.* bissac, besace; *Bosn.* bisaghe, dvanke; *Croat.* biszaga, biszáge, dvojacha, bazha; *Dal.* dvanke, dvojache; *Carn.* bèsâga, wésâga; (*Carn.* bèsàm = napycham); *Vind.* bisaga, bishaga; der Zweysack, der Quersack, (*ob.* Sak); *Ross.* котома, котомка, сума, кошель. BIESAŻKI *zdrbn.* kapseczka, mantyczka. *Mącz.* Mnichowi dawszy jeść, trzeba mu i w biesagi włożyć. *Rys. Ad.* 41. Przyniósł zboże w biesadze swojej. *W.* 4. *Reg.* 4, 42. Chleba już nie dostawa w biesażkach naszych. 1. *Leop.* 1. *Reg.* 9, 7. (w szumkach. 5. *Leop.*). *Allegor.* Żaden człek nie pomyśli znać siebie samego, Żaden, lecz patrzy biesag na grzbiecie drugiego. *Skłon. Pers.* 28, (cudze wystepki nam w oczy tkwią, a swojeśmy nad zadkiem powiesili. *Mącz.*). BIESAGOWY, a, e, tyczący się biesag, Quersack=, *Ross.* сумочный.

BIEŚCIADY *ob.* Beściady.

BIESIADA, y, *ż.* BIESIADKA, i, *ż. zdrbn.* posiedzenie wesołe przy trunku albo przy potrawach. *Cn. Th.* uczta, cześć, bankiet, lusztyk, gody, godowanie, das Gastmal, die Gasterey, der Schmaus; *Croat.* goschenye; *Dal.* gozba, chasztenye, gosztbina; *Bosn.* gozba; *Slavon.* gostba, čsàst; *Sorab.* 2. gofcžina, *Sorab.* 1. hoftžina; *Carn.* goftarya, goftje, *Vind.* goftje, goftuvanje, goftuvanstvu; *Boh.* kwas. *Biel. Hist.* 323. *Ross.* пиръ, пирушка, пиршество. (Biesiada w inszych dyalektach ma znaczenie posiedzenia, rozprawy, rozmowy, mowy, słowa; *Boh.* beseda, poseda, poseděnj společna *consessus familiaris;* misto, kde takowe poseděnj bywa, misto wesele w zahradach, beseda, besýdka = chłodnik, altanka; *Ross.* бесѣда kompania, rozmowa, бесѣдка chłodnik; *Eccl.* бесѣда, разговоръ, rozmowa, dyalekt, homilia; *Rag.* bessjedda = *dictum*, *sermocinatio; Croat.* beszeda = mowa; *Bosn.* besjedda = *sermo, locutio; Hung.* beszéd = *dictio, sermo; Vind.* beffeda, jesik = język, *sermo*, *dictum; Carn.* beseda *verbum*, *sermo;* besedishe = słuchalnia, audytoryum). Ktoś wyłożył biesiadę, że bies siada na niej, Wierzę, jeżeli bankiet sprawi kto w otchłani. *Kchow. Fr.* 80. Wina po biesiadach, kędy bies siada pilnują. *Podw. Syon. Q.* 4. Pospolicie o biesiadach mówią: siedm biesiada, dziewięć zwada. *Kosz. Lor.* 71. *b.* (nie proś więcej nad siedmiu). Biesiada rzadka bez błazna. *Rys. Ad.* 77. *Cn. Ad.* 24. Biesiada sucha, co pijany bez piwa. *Cn. Ad.* 24. — §. bonowanie, godowanie, Wohlleben. Bogatego pokuta ubogiego biesiada. *Cn. Ad.* 34. Jadł a pił, a używał biesiady z swej pracy. 1. *Leop. Eccl.* 5, 17. (rozkoszy. 3. *Leop.*). §. uciecha, rozrywka, zabawka, krotochwila, Unterhaltung, Scherz, Kurzweil. Król miał niemałą biesiadę, dworując z tych, którzy się o ten żart gniewali. *Gorn. Dw.* 203. Miewają białe główki biesiadki nietrefne lada z kim, a sługa poczciwy będzie na stronie. *Gorn. Dw.* 309. Wojska z obu stron stały spokojnie, patrząc na onę biesiadę chłopka małego z olbrzymem. *Stryjk.* 127. BIESIADNIK, BIESIADOWNIK, BIESIEDNIK, a, *m.* bankietnik, godownik, gość na biesiedzie, lub też sprawujący biesiadę lub ucztę, der Schmauser, Bankietirer, der Gast bey einem Mahle, oder auch der Gastgeber, der ein Gastmahl giebt; *Boh.* hodewnjk, kwasownjk; *Slovac.* hodownik, korhel; *Vind.* goftenik, fkupjedez, gosftuvanski bratez; *Sorab.* 1. bražka; *Eccl.* пирователь; *Ross.* пиршествователь; (porówn. *Vind.* befednik, befeduvauz = mówca; *Carn.* befednek = adwokat; *Rag.* bessjednik, bessieditegl = *locutor; Croat.* beszeditel, govornik = mowca; *Bosn.* besjeditegl = *orator; Eccl.* бесѣдовникъ = homileta; *Ross.* бесѣдовникъ homileta; собесѣдовникъ, собесѣдователь kompan, kamrat, spólnik, towarzysz). Biesiadniku, twe bankiety Swędem trącą piekielnym. *Bald. Sen.* 96. Biesiednicy, którzy wespołek ze mną biesiadują, *sympotes. Mącz.* Biesiadownik, godownik, który używa a biesiad rad patrzy. *Mącz.* ein Bon Vivant. Leżał biesiadnik między winnemi kuflami. *Otw. Ow.* 356.

BIESIADNY, BIESIEDNY, BIESIADNICZY, BIESIEDNICZY, a, e, tyczący się biesiady, godowy, ucztowy, bankietny, Banket=, Schmaus=, Tractament=, Fest=, *Carn.* goftne, *Ross.* пирный; (*Vind.* befeden, befeditliu = wymowny; *Ross.* бесѣдный rozmowny). Biesiedniczy towarzysz, *sodalis. Mącz.* Biesiadnicze korony. *Nar. Tac.* 2, 328. Wesołość twarzy biesiadna. *Warg. Wal.* 225. §. Zabawny, żartowny, krotochwilny, unterhaltend, scherzhaft, kurzweilig. Biesiadny, kunsztowny, śmieszny, *facetus. Mącz.* Wielom się podoba człowiek żwawy, a takiego zowią biesiadnym. *Gor. Dw.* 16. Starzec już zeszły, już nie biesiadny. *Pot. Arg.* 514. Sprawuj się podług czasu, a raz ku rzeczom statecznym, drugi raz ku biesiednym, ku krotofili, ku grze myśl swą przykładaj. *Gor. Dw.* 121. Ludzie krotofilni i biesiadni. *Kosz. Lor.* 26. Wada w rzeczy poważnej powieść jaką biesiadną, letką a żartowną przytaczać. *Budn. Cyc.* 75. BIESIADOWAĆ, ował, uje, *czyn. intrans.* godować, bankietować, biesiady stroić; *Boh.* kwasyti, hodugi; *Sorab.* 1. hoftžuyu; *Vind.* goftuvati, goftiti fe; *Carn.* goftim; *Croat.* goztiti; *Ross.* пировать, пиршествовать, (*porówn. Rag.* bessjéditi *sermonem habere*; *Bosn.* besjediti *colloqui, sermocinari; Dal.* besziditi; *Hung.* beszilenni = *narrare; Vind.* befediti, befeduvati = gadać, mówić; *Carn.* befedujem, befeduvati, befedijem *advocare*, befedem se, *altercari; Ross.* бесѣдовать bawić się, rozmawiać, nauczać, kazanie mieć, napominać, собесѣдовать rozmawiać, bawić się w kompanii), schmausen, gastiren, banketiren. Dawni byli zwykli w lecie biesiadować pod drzewy jaworowemi. *Otw. Ow.* 394. — §. Bonować, sich eine Güte thun, wohlleben. Bie-

siadować, rozkoszy używać. *Mącz.* — §. O źwierzetach: żerować, dobry byt mieć na jakiem miejscu, von Thieren: sich es an einem Orte wohl gehen lassen, gut fortkommen. Zwierz dziki w puszczach i lasach przebywa i biesiaduje. *Haur. Sk.* 228. Upatrzyć na drzewie siedlisko, gdzie wróble zwyczajnie na nocleg biesiadują. *ib.* 41.

BIESIEĆ *nijak. niedok.* zbiesieć *dok.* pójść na diabła, na biesa, stać się do biesa podobnym, pogorszyć się, psuć się, szaleć, *Rag.* bjesniti, bjestovati; *Eccl.* бѣснти сѧ, бѣсновати сѧ, teuflisch werden, sich verderben, rasen. Już wszyscy ludzie na świecie zbiesieli. *Jeż. Ek. D.* 2. — BIESIĆ *czyn. niedok.* zbiesić *dok.* *Ross.* бѣсить, взбѣсить, bestwić, szalić kogo, do biesa podobnym czynić, wütbend, zu einer Furie machen, rasend machen. Pisałam, prosiłam się, chceć się ma zbiesiła, *temerata est nostra voluntas.* *Żebr. Ow.* 237. BIESOSTWO, a, *n.* szaleństwo, diabelstwo, Teufeley, Teufel. To biesostwo nie wyrzuca się tylko w modlitwie i w poście. *Lach. Kaz.* 1, 416. (*Eccl.* злобѣсовствие, идолобѣсїе, bałwochwalstwo). BIESOWY, a, e, do biesa należący, Teufels=, *Ross.* et *Eccl.* бѣсовьскъ, бѣсовъ. Żyć w sprawach biesowych. *Stryjk. Gon.* 43. *Ross.* бѣсовщина, syn diabła, ein Teufelskind. 'BIESOWYGANIACZ, a, *m. Eccl.* бѣсоизгнатель, заклинатель, обаянникъ zaklinacz, exorcysta, der Teufelsbanner.

BIESZCZADZKIE góry *ob.* Bieściad.

BIETTA, y, *ż.* imię białogłowskie Brygitta. *Jabł. Her.* Brigitta.

BIEZ, a, *m.* gra w karty, ein Kartenspiel. Biez ustąpił Faraonowi, chapanka Lombrowi. *Kras. Pod.* 50. *cf.* biez, gra.

BIEŻĄCZKA *ob.* Biegączka, Biegunka.

BIEŻE, BIEŻENIE *ob.* Biedz, biegł, BIEŻNIA *ob.* Biegnia.

BIEŻNY *ob.* Biegliwy.

BIGOS, u, *m.* potrawa z posiekanego mięsiwa, (cf. *Ger.* Beguß); der Ragout. Bigos hultajski z różnych mięsiw z kapustą. *Oss. Wyr.* Bigos to, wczorajsza potrawa. *Cn. Ad.* 25. nieświeża rzecz; ponieważ i resztki zdają się na bigos. §. Rzeź, siekanina *fig.* Ragout, klein gehackte Stücke. Nawet starce zgrzybiałe, baby, śpitalne kaliki, rąbali Tatarzy na bigosy drobne. *Zimor. Siel.* 246. Podnosząc nogę ogier jak wilka grzmotnie, w paszczy narobił bigosu. *Zab.* 13, 277. *Tręb.* §. bigos, zamieszanie, mieszanina, zamęt, Verwirrung. Będzie bigos jaki nowy z odszczepieństwa tego. *Birk. Ex. C. b.* Teraz takie bigosy, takie mieszaniny, Że mi się od kłopotu aż kurzy z czupryny, *Teat.* 43, *c.* 4. *Wyb.* Narobić bigosu, nawarzyć piwa, nabawić siebie i drugich kłopotu, Händel, Verdruß, Verwirrung anrichten. Gdyby nie generał, byłby narobił bigosu. *Teat.* 13, 64. (*Ross.* пигусъ jednej maści karty).

BIGOT, a, *m.* z Franc. przesadnie nabożny, ein bigotter Mensch. *Ross.* богомолецъ. BIGOTKA, i, *ż.* kobieta w wierze i nabożeństwie przesadzająca, *Ross.* богомолька, богомольница, ein bigottes Frauenzimmer, (*porówn.* dewotka). Z téj parafianki prawdziwa bigotka; jak ona krzyżyki robi nad tabaką! *Teat.* 24, *b.* 49. BIGOTERYA, yi, *ż.* zabobonne przesadzenie w wierze i nabożeństwie, die Bigotterie.

BIJAĆ *ob.* BIĆ. — BIJAK, a, *m.* co się bija, rębacz, ein Schläger, ein Raufer; *Boh.* bitec; *Sorab.* 1. biczk, biyiczer; *Vind.* bijenik, bivez, biunik; *Carn.* wyavz; *Eccl.* бїица, битель; (*porówn. Ger.* Büttel, *Tatar.* bij = hetman. *Paszk. Dz.* 80.). *Ross.* бійца, драчунъ, драчъ; Bijak, co się rad bija. *Cn. Th.* — §. Kij krótszy u cep (*porówn.* dzierżak), der Bläuel am Dreschflegel, der Knüttel. *Sorab.* 2. bižk; (*Boh.* bigák; *Ross.* било szlaga). Bijak powinien być z twardego drzewa, łokieć długi, na końcu trzy cale gruby, a nieco cieńszy, gdzie się rzemieniem z rękojeścią łączy. *Kluk. Rośl.* 3, 121. — §. Bijak w młynie prochowym, sam spód stępora zaokrąglony. *Jak. Art.* 3, 286. das untere abgerundete Ende des Stampfers in der Pulvermühle. BIJANKA *ob.* Bianka, Biamka. BIJE *ob.* Bić.

BIK, a, *m.* wyrosły drągal, całą gębą chłop, leżuch, próżniak, piecuch, ospalec, domator, ein großer Kerl, ein schwerfälliger Mensch, ein Faulenzer, Ofenhüther, Bärenhäuter. Rodzice niektóre już wyszłego bika ze szkół, trzymają za piecem, nie wiedzieć na jaki koniec. *Mon.* 71, 381. Na preceptora leda bika weźmie grubych obyczajów, co go grzywną odprawi. *Falib. Disc. H.* Mało bik dba, kiedy mu się strawa wlecze. *ib. P.* 2. Filozofy i wszystkie uczone ludzie bikami zowią. *Star. Ref.* 34. BIKOWAĆ się, *zaimk.* próżnować, müßig gehen, *ob.* Nabikować się.

BIKA, i, *ż.* narzędzie żelazne do rozwalania murów, abo ziemi, na kształt siekiery i topora. *Włod.* Oskard, młot obostronny mularski do tłuczenia murów. *Dudz.* 34. z Niemieck. die Bicke, ein spitziges eisernes Werkzeug zum Bicken; *Gall.* beche; *Lat. med.* becca.

BILA *ob.* Biela, Bielka.

BILANS, u, *m.* balans, równowaga, osobliwie w stosunkach handlowych, die Bilanz, das Gleichgewicht, besonders in Handelssachen. Waga tak wielka, żeby można sto funtów razem na niej ważyć z drobnym bardzo bilansem. *Torz. Szk.* 120. Zaniechano po tym układania co rok bilansu handlowego. *Pam.* 83' 480.

BILAR, u, *m.* z Franc. gra stołowa w gałki, (*ob.* Gałka), das Billard. W takowej myśli raz ja po drodze Do Marywillu na bilar wchodzę, *Kniaź. Poez.* 3, 98. *Teat.* 14, 146. BILAROWY, BILIARDOWY, a, e, do bilaru należący, Billard=. Pokój biliarowy. Kuli biliardowe. *Boh. Prog.* 124. Bälle.

BILET, u, *m.* BILECIK, a, *m. zdrobn.* listek z opuszczaniem zwyczajnych w listach formalności, z Franc. ein Billet. Przychodzi sługa od Zofii z biletem. *Zab.* 14, 342. Cukrowy bilet coś milej przekona, Gdzie złote brzegi a pieczęć zielona. *Kniaź. Poez.* 2, 155. Napisany bilecik odesłał. *Mon.* 64, 650. Słodki bilecik. *Teat.* 14, 61. miłośny. *ib.* 52, *d.* 113. ein Liebesbriefchen. §. Kartka, znak n. p. na wolne wnijście na teatr, ein Billet, Eintrittsbillet u. s. w. Bankowe cedułki czyli bilety kassy idą zamiast pieniędzy. *Pam.* 84. 749. Bancozettel, Kassenbillet. BILETOWY, a, e, należący do biletu, Billet=. Biletowy papier.

BILARDOWY *ob.* Bilarowy.

BILICA *ob.* Bielica.

BIŁGORAJ, aja, *m.* miasto w Polsce, eine Stadt in Polen. Krasickiego podróż do Biłgoraja. BIŁGORAJSKI, a, ie, z Biłgoraja, aus dieser Stadt. Sita Węgierskie lub Biłgorajskie. *Torz. Szk.* 285 *et* 69.

BILLION, u, *m.* milion wzięty million razy. *Łesk. Mier.* 2, 4. eine Billion. BILLIONOWY, a, e, tyczący się billionu, Billionen=

BILMO *ob.* Bielmo.

BILONOWY, a, e, od bili czyli bieli, bielki, monety drobnéj, pieniążkowy, Pfennig=, Heller=. Monecie zdawkowej czyli bilonowej zagranicznéj wchód do kraju nie ma być wolny. *S. Grodz.* 2, 118.

BILOWATY *ob.* Bielowaty.

BINDA, y, *ż.* *BINDAŁ, a, *m.* — *BINDALIK, a, *m.* BINDKA, i, *ż. zdrobn.* przepaska, ścięgaczka, pasmo, taśma, wstęga; *Ger.* die Binde, das Band; *Sorab.* 2. binda; *Sor.* 1. bant, bantžik; *Boh.* pentle, pentlička, (*porówn.* pętle), tkanice, *Slavon.* pantlika; *Ross.* бантъ, бантикъ, *Vind.* pinta, vesba, vesa; *Lat. med.* banda, bandellum, bandum, *Gal.* bande, bandeau, bandage; *Pers.* bend, *Hebr.* בנה *banant* wiązać; *Angl.* band, bend, (*porów. Lat.* vincire, *Graec.* σφίγγειν, *Ger.* winden; *Pol.* winąć, wiązać). *Croat.* plenicze; *Carn.* povoj (*ob.* Powoj). — Wiązanie bindami. *Syr.* 80. Binda do zawiązania rany, barwierska, eine Barbierbinde. Bindka do oczu. *Teat.* 18, *c*, 4. Binda do noszenia ręki chorej. *Cn. Th.* (*porówn.* ręcznik). Zwiesiwszy ręce leniwe na bindę, nie chcą pomagać. *Kul. Her.* 154. Binda koło głowy, *Boh.* wjnek; *Carn.* ogólza, eine Hauptbinde. Głowę bindalikiem wiązać. *Petr. Wod.* 41. W ozdobnej bindzie stawa przed ołtarzem. *Żebr. Ow.* 379. *(vitta).* Bindę Febową kosa wieszczki najeżona i wieniec jej rzuciła. *Bardz. Luk.* 76. Bindał dech tęgi z ust przewiewał po mnie. *Żebr. Ow.* 124. *(crinales vittas).* Binda królewska, dyadema, opaska głowy, das Diadem. *Oss. Wyr.* Binda przez ciało, szarpa, pas, eine Leibbinde, eine Feldbinde, eine Schärpe, ein Gürtel. Ten Dafne kochana zapinał telej, binda ta zdobiła. *Tward. Daf.* 81. Pałasz przez się zawiesił na bindzie. *P. Kchan. Jer.* 138. (na bandolecie). Binda rycerska, wstęga orderowa, das Ordensband. Binda do kapelusza, eine Hutschleife. *Tr.* Binda do stroju białogłowskiego, eine Weiberbinde, Schmuckbinde (O b e r d. das Bündel). Koron też kobiety używają na bindały, bindasy. *Haur. Sk.* 354. Od obróży na szyi abo bindy ze złotemi koronami, aż za kolana, złotych 12 zbytkowego płacić mają. *Lek. C.* 3 *b.* (*ob.* Rańtuch ein Schawl). Binda, opuszczona kitajka u wieńca, u ołtarza, *lemniscus. Dasyp. Ee.* 4 *b. Sorab.* 1. wénčžowe wotwiszki; *Slovac.* třapcy, koterýž na wéncých wisý, *Carn.* obesivnèza, Bandschleife. (*Sorab.* 1. wotwiłkaté *lemniscatus*). §. *Archit.* binda malowana, rzezana na słupach śnicerskich, owocu, kwiecia pełna, *encarpis*, feston, die Fruchtschnur, das Fruchtgehänge, das Fruchtband, die Laubschnur. – §. Ryba morska, *taenia*; *Cn. Th. Plin. Hst.* 32, 7. Bändel, ein Seefisch.

BINDARZ, a, *m.* BINDARZYK, a, *m. zdrobn.* ulica kryta ogrodowa, szpaler, wirydarz, z Niem. Bindwerk, Spalier, Bogengänge, Lustgarten. Około pałacu wdzięczne wirydarze. Sady roskoszne i śliczne bindarze. *Auszp.* 91. Bindarzyk, ogrodek, *viridarium. Mącz.* – 1. BINDAS, a, *m.* siekiera wązka do wydrążenia dziur, z szczupłą a długą szyją, z Niem. die Bindaxt der Zimmerleute. Bindas, choć w ostrzu swoim nieszeroki, Wytnie las cały jedną mocą swoją. *Jabł. Buk. J. b.* Dąb wyniosły począł siec bindasem. *Chrośc. Luk.* 83. –

2. BINDAS *ob.* Binda.

BIODRO, a, *n.* wydatna część ciała pod słabiznami, a nad udami, *coxa*, *coxendix*, die Hüfte (*ob.* Kulsze, ścięgno, kirść) w dyalektach Słowiańskich to słowo bądź biodro, bądź lędźwie znaczy, *Boh.* bedro, kyčel, *Slovac.* bedra, *Sorab.* 1. bedro; *Croat.* et *Bosn.* bedro; *Rag.* bêdro; *Carn.* bêdru; *Vind.* bedru; *Ross.* бедра; *Eccl.* бедра, бедерка. Przepasuj biodra, biodra twoje białe. *Kras. Oss. A.* 3. *Slovac.* dostal sa ti na bedro, *Theonino dente rodi.* – BIODROWY, BIEDRZNY, a, e, (*Vind.* bedrouni, *Ross.* бедерный, *Carn.* bêdren), należący do biodra, Hüft=, Ogonowa kość z biodrową złączona jest przez związek biodrokuprzasty i guziczny. *Krup.* 1, 10. Biodrowa albo biedrzna choroba, *ischias*, scyatyka, dna, łupanie w stawach biodrowych, das Hüftweh, kulszowy ból. *Perz. Lek.* 171. *Sien.* 46. (*Boh.* kyčelnice; *Rag.* bedrobolan *ischiaticus*; *Carn.* bedrast, *varus*).

Pochodz. *biedrunka*, *biedrzeniec*, *biedrzeńcowy*.

BIOGRAF, a, *m.* z Greck. życiopis, żywotopis, der Lebensbeschreiber, Biograph. *Kras. Zb.* 1, 160. BIOGRAFIA, ii, *ż.* żywotopismo, życiopismo, die Lebensbeschreibung.

BIORĘ *ob.* Brać.

BIÓRO, a, *n.* BIÓRKO, BIURKO, a, *n. zdrobn.* stół do pisania, z Franc. bureau, ein Bureau, ein Schreibetisch. Kunsztownie zrobione bióro. *Gaz. Nar.* 1, 81. Bióra w pokojach bywają z Włoskiego orzecha, dębowe, gruszkowe, bukowe. *Kluk. Rośl.* 2, 158. W biurku jego nie było szufladki, któraby nie zawierała jakowej osobliwości. *Kras. Dos.* 229. W biórku. *Teat.* 5, 72. Wolnoż naszej pysze, u swojego bióra Zasiadłszy, kwoli czarnej myśli, ostrzyć pióra! *Zab.* 4, 228. (*ob.* Sekreter, kantor, kantorek).

BIPONT, u, *m.* miasto Niemieckie, Dwa mosty, Zweybrücken. *Wyrw. G.* 507. BIPOŃCZYK, a, *m.* z Bipontu rodowity, ein Zweybrücker. BIPONTKA, i, *ż.* z Bipontu rodowita, eine Zweibrückerinn. BIPONTSKI, BIPONTYŃSKI, a, ie, należący do Bipontu, Zweybrückisch, Zweybrück=. Księstwo Bipontskie, Bipontyńskie, Dwóch mostów. *Wyrw. G.* 507.

BIRBA, y, *m.* znacznego stanu żebrak, ein vornehmer Bettler. *Tr.*

BIRBANT, a, *m.* próżniak modny, gach włóczęga, elegant, fraczek, ein Pflastertreter, ein Elegant, Geck. n. p. Chociaż na urzędzie jest, jednakże w towarzystwie birbantów najczęściej go ujrzysz. BIRBANTSKI, a, ie, tyczący się birbanta, gachowski, próżniacki, Pflastertreter=. n. p. Niczem niezatrudniony birbanckie życie prowadzi. Żyć po birbancku = BIRBANTOWAĆ, ował, uje, *cz. niedok.* w próżnowaniu, na gachowstwie czas swój przepędzać, ein Pflastertreter=, Schlaraffenleben führen. n. p. Już od lat kilku birbantuje sobie w Warszawie.

BIRET, BIERET, *BIERYT, u, *m.* BIRETEK, BIERETEK, BIERYTEK, tka, *m. zdrbn.* staroświecki gatunek rogatych czyli to czapek, czyli kapeluszów; (*porówn.* grzybek) teraz zaś nakrycie głowy czworograniaste, właściwe katolickim księżom, zwłaszcza przy obrzędach; służy także przy kreowaniu doktorów (ein Barret, *Vind.* bareta, *Ital.* bireta, baretta; *Gall.* barrete, *Lat. med.* bar-

retum, birretum). Biskup ubrał się w szatę szeroką; bieret wielki rogaty staroświecki. *Gor. Dw.* 153. *Rej. Ap.* 60. Bieretek miała na głowie z feretkami a pióreczko na nim. *Rej. Wiz.* 53. *b.* Ćwiczyła panny, jak krezy i jako bieretek szychtować. *Alb. z W.* 27. Bieretek z ferety z piękną zaponą i z piórki barw rozmaitych. *Gor. Dw.* 115. Odejmie Pan córkom Syońskim manele i bieretki. *W. Jes.* 2. 20. (die Hauben. Luth). *Przysł.* Nie uczyni głupiego doktorem czerwony bieryt. *Mącz.* (kto z przyrodzenia głupi, i w Paryżu sobie rozumu nie kupi). Czapka za bieret. *Rys. Ad.* 4. (piękne za nadobne, Wurst wider Wurst). - §. Biret, bieretek, birletek, mycka, jarmułka, sam wierzchołek głowy pokrywająca, podkładająca się pod kapelusz lub czapkę, u xięży piuska, u żydów krymka, das Wirbelkäppchen, das von catholischen Geistlichen und von den Juden unter dem Hute oder der Mütze getragen wird. Żydzi znaki, to jest, biretki abo mycki, albo inne czapki żółte nosić mają. *Sar. St.* 262. Wrzucił hajduk żydowi biret w błoto. *Pot. Jow.* 122.

BIRKOWIEC *ob.* Bierkowiec.

BIRKUT, a, *m. Ross.* беркуть, gatunek sokoła, der Goldfalk, lub orzeł największego rodzaju w Kaukazkich skałach, der Lämmergeyer. *Czartr. Mscr.* Birkut, rodzaj Tatarskich orłów małych i srokatych. *Mon.* 74, 37. - §. Gatunek strzał z orlemi piórkami, eine Art Pfeile mit Adlersfedern. Rzuciwszy łuki, cięciwy, birkuty, Uderzą w tabor dzidami z bliskości. *Chrośc. Fars.* 454. Tarcze, pałasze, zbroje i birkuty. *ib.* 471. BIRKUTOWY, a, e, należący do birkuta, Goldfalken=, Lammergeyer=. Powiadają, że birkutowe strzały, które są z orlemi piórami, kiedy kto między inne strzały zmiesza w kołczanie, postrzygą wszystkie inne pióra. *Lub. Roz.* 126.

BIRNIA *ob.* Biernia. BIS. *ob.* Bies.

BISIOR, u, *m.* BISON, u, *m.* z Greckołac. byssus, rodzaj materyi, przedniejszej jeszcze od purpury; jakiego jednak był gatunku i koloru, o tym gruntownej wiadomości niemasz. *Kras. Zb.* 1, 161. Rodzaj płótna z Indyi abo Egiptu. *Włod.* płótno co najcieńsze. *Leop. Exod.* 25, 4. Byssus, eine Art kostbaren feinen vermuthlich linnenen Zeuges, *Ross.* вуссонъ, вуссъ. *Slavon.* bez=płótno; *byssus Sorab.* 1. čženke drobe rubno; *Carn.* tenzhiza, shpenàt, praschnu; *Croat.* bibor, gyòlgy, pachólat; *Hung.* bibor, bèbor; *Bosn.* kambra, veleis; *Slovac.* et *Boh.* kment. Bisson toż jest, co po Hebrajsku szesz, płótno cieńkie białe, co teraz kmentem zowią. *Mącz.* Bisior albo len biały. 1. *Leop. Ex.* 35. Szaty białe dla kapłanów z bisioru. *Mon.* 76, 338. BISIOROWY, BISINOWY, a, e, do bisioru należący, z bisioru, Byssus=von feiner Leinwand, *Slovac.* et *Boh.* kmetowý, *Ross.* вуссонный. Oblokł go w szatę bisiorową. 1. *Leop. Genes.* 41, 42. W szaty bisinowe. *Budn. ib. not.* w cienkie płótno subtelne. - *§. Co z najprzedniejszej bisiorowej wełny Darujęć koszuleczkę. *Groch. W.* 368. (z jak najbielszej i najcieńszej). - §. *Botan.* Bisior, *byssus*, rodzaj roślin; u nas jest bisior siatkowy, aksamitowy, starożytny, kamienny, wonny, żółty. *Kluk. Dyk.* 1, 91. Staubgewächs, Staubaftermoos.

BISKOKT, BISZKOKT, u, *m.* z *Łac. średn.* chléb przypiekany, dwa razy pieczony, Biscuit, Schiffszwieback, Zwieback; *Carn.* pishkòt, peshkot; *Croat.* piskót, pechekmet; *Bosn.* pecçkemet, beskot; *Vind.* dviebarti pezhen kruh; *Sorab.* 1. dwóyčžé péčžžené kléb; *Ross.* перепеча, перепечка (*porówn.* borys.) Z hanyżem pieką chléb żołnierski, który biskoktem, to jest, dwa razy pieczonym zowią. *Syr.* 404. Niewolnicy u Turków więcej biszkoktów miewają na dzień, niźli na galerach Weneckich. *Kłok. Turk.* 250. - §. Biszkokt, biszkokcik, *zdrbn.* ciasta gatunek z mąki i żółtków, polewanego cukrem, Biscuit, Zuckerzwieback.

BISKUP, a, *m.* rządca duchowny dyecezyi, pod arcybiskupem, czasem też prosto pod samym papieżem stojący duchowny, z Greckołac. episcopus; *Boh.* et *Slovac.* biskup; *Bosn. Croat. Slavon.* biskup; *Sorab.* 1. biskop, huschi m'eschnik; *Sorab.* 2. bischkup; *Vind.* et *Carn.* shkoff; *Hung.* půspők, pispek, fopap; *Dal.* veliki pop, glavni pop; *Ross.* епископъ, преосвященный, *Eccl.* пръвосвященникъ, *Ger.* der Bischof. Paweł zlecił Tytusowi stanowić kapłany, albo presbytery, których także biskupami nazywa; w tenczas to imię obudwom kapłanom służyło; ale samą rzeczą bardzo są różne te dwa stany, osobliwie co do święcenia i juryzdykcyi. *Sk. Dz.* 41. - Biskup, który męczennikiem został = *Ross.* священнострадалецъ. Biskupem być = *Eccl.* епископствовати. Biskup biskupów, biskup najwyższy, papież. *Sk. Dz.* 110. - §. *Żart.* Jakiście mi biskup! = i wy to mnie będziecie nauczać, Salomon, kaznodzieja. - BISKUPI, ia, ie, należący do biskupa, bischöflich. *Boh.* biskupský, *Slovac.* biskupskí; *Sorab.* 1. biskopski, biskopowé, huschom'eschničžki; *Vind.* shkofou, shkofen; *Ross.* et *Eccl.* епископль, епископскій. BISKUPIZNA, y, *ż.* dań biskupowi, *cathedralitium et synodaticum in jure canonico. Farr.* 488. das Bischofsgeld, das an den Bischof gezahlt wird. - §. Biskupie dobra, dochody, *Tr.* bischöfliche Einkünfte, Güter. BISKUPSTWO, a, *n.* dyecezya, biskupi urząd, biskupia władza, das Bisthum, Bischofthum, die Bischofswürde, *Boh.* et *Slovac.* biskupstwo, biskupstwj; *Sorab.* 2. biszkupojstwo; *Sorab.* 1. husche m'eschničžtwo; *Croat.* biskupsztvo, biskupia, *Bosn.* biskupia; *Hung.* půspőkség; *Vind.* shkoflnia; *Carn.* shkofijstwu, shkofya; *Ross.* et *Eccl.* епископство, архіерейство, первосвятительство. Założenie dwóch arcybiskupstw i siedmiu biskupstw przez Mieczysława. *Krom.* 59. Biskupstwo czyli najwyższe kapłaństwo. *Pilch. Sall.* 84. (*Ross.* преосвященство tytuł biskupi, eminencya).

BISTUR, BISTOR, a, *m.* [z włosk. *bistori* 3.] nóż cyrulicki do operacyi, ein Operationsmesser der Wundärzte. Zamiast bistor kładę słowo kozik. *Perz. Cyr.* 2, 321. Gdyby przyszło uważać, niewiem, czy ty piórem, Czy ja więcej potrafię mym zabić bisturem. *Zabł. Zbb.* 108.

BISTOŃSKI [a, ie, znaczy tyle co Tracki, od ludu bistońskiego, o którym obacz Herodota VII, 110. 2.] *ob.* Bisurmański. BISURMAN, BISURMANIN, BESSERMAN, a, *m.* BISURMANIEC, BESSERMANIEC, BEZERMANIEC, ńca, *m*, *Eccl.* бусурманъ, безвѣрникъ, ѧзычникъ, Mahometanin, Turczyn, ein Muselmann, Mohametaner, Türke.

(cf. bizun, bizon). Czyniono go bisurmaninem. *Paszk. Dz.* 28. Bezecny bisurman. *Birk. Kaz. Ob. E. b.* Gromił brzydkie bisurmańce. *Birk. Kr. Kaw.* 35. Nadęte i buczne bisurmany. *Birk. Kant. A.* 4. On rad przeciwko bisurmańcom w oczy Z buławą skoczy. *Petr. Hor. A.* 2. *b.* Rad, że mu się zdarza z bisurmany czynić. *Leszcz. Cl.* 78. Nie przepuścił żadnemu sułtan, kto nie był bessermanem. *Biel. S. M. A.* 4, *b.* Nowotny bisurmaniec w mienionym zawoju. *Pasz. Dz.* 81. (Renegat). O Turku to powiadają, że zbiegi a bezermańce chrześciańskie z inszym najemnym ludem zawdy na około stanowi. *Kosz. Lor.* 157. *b.* - BISURMANIĆ, BISSUNIĆ, *czyn. nied.* zbisurmanić, pobisurmanić, *dok.* turczyć, na bisurmana nawracać, zum Mohametaner machen. BISURMANIĆ się *zaimk. bierne*, BISURMANIEĆ *nijak.* BISSUNIĆ się, stać się bisurmanem, ein Mohametaner werden. - §. Łajdaczyć się, psuć się, rozpuszczać się, liederlich werden. Tak się z tym światem bisurmaniem śmiele. *Wad. Dan.* 169. BISURMANKA, i *ż.* die Muselmanninn. *Ross.* бусурманка. BISURMAŃSKI, BISTOŃSKI [tu nie należy 2.], BESSERMIAŃSKI, a, ie, *Eccl.* бесерменскій, бусурманскій, невѣрный, Татарскій или Турскій, кои въ Маомеѳа вѣруютъ, muselmännisch, mohametanisch, türkisch. Religia bisurmańska. *Birk. Zbor. D.* 2. Zmyjmy krwią bessermiańską tę niesławę ojczyzny. *Star. Pob. B.* 3. - BISURMANINY, in, *liczb. mn.* obchód bisurmanienia czyjego, obrządek poturczenia, die Feyerlichkeit, womit einer zum Türken gemacht wird, die Türkenbekehrung. Już się niedziele cztery przybliżały, Kiedy bisurmaniny tam jego być miały. *Pasz. Dz.* 33. - BISURMAŃSTWO, a, *n.* religia bisurmańska, czyli mahometańska, der Moslemism, mohametanische Glaube. *Ross.* бусурманство, *Collect.* Mahometanie, die Muselmänner. - §. Tureczyzna, Turcy, das (Türkenthum) Türkische Reich, die Türkey, die Türken.

BISZKOKT *ob.* biskokt.

*BISZKUNT, a, *m.* psi figiel, sztuka, psota, ein loser Streich, ein Possen. Psich pełen biszkuntów, Kradzieżą nie wskórawszy, udał się do buntów *Pot. Arg.* 446. *ob.* Bies, kunszt.

BITARNIA, i, *ż.* [woda słodka, od morskiej przy warzeniu soli oddzielona; z *Franc.* bittern, ou bitteru = l'eau mère. 1.] Mijasz winniki i smaczne bitarnie. *Kochow.* 188.

BITE *nijak imiesł. od* Bić, *co ob.* - §. Płacić bitego, = nadgrodę za bicie, *ob.* Bassarunk, Schmerzengeld. - BITEWNY, a, e, należący do bitwy, *Ross.* боевый, битвенный, оружеборственный, zur Schlacht gehörig, Schlacht =. Lacedemonowie wielce to sobie ważyli, żeby ludzie ich, nie jedno o płatne, ale i w igrach bitewnych nigdy zwyciężonemi nie byli. *Gor. Sen.* 331. BITNOŚĆ, ści, *ż.* waleczność, die Streitbarkeit, Tapferkeit. Nie sama bitność żołnierza jest zaletą. *Koll. List.* 1, 88. - BITNY, a, e, BITNIE *adv.* waleczny, zdatny do bicia się, *Slovac.* bogowný; *Eccl.* наборный, ратоборственный, streitbar, tapfer. Na wojnie lepszy, nie kto jest mowniejszy, lecz kto bitniejszy. *Kochow.* 318. Naród Szwabski bitniejszy i mężniejszy nad wszystkie. *Warg. Cez.* 74. Bitny i mądry. *Żegl. Ad.* 18. (*przeciwnie*: ani do rady, ani do zwady). Niebitny, niemężny, niewaleczny, niezdatny do bitwy, n. p. Niebitna gawiedź. *Psalmod.* 67. Niebitną zgraję kapłanów i pisarzów w taborze zostawił. *Krom.* 450. - §. Bitny, bijak, siekacz, rad się bijący, streitsüchtig, rauferisch. *Hist. nat.* ptak bitny, *tringa pugnax*, gatunek czajek; same się nie cierpią i razem skupione walczą i zabijają się. *Zool.* 248. der Kampfhahn.

*BITUNEK, *BUTYNEK, nku, *m.* plon, łup, zdobycz (*porówn. Gall.* butin, *Ital.* botino) die Beute. Śpiesz się do łupu, a kwap' się do bitunku. *Radz. Jes.* 8, 1. *Genes.* 14, 24. (do korzyści i do łupu. *Bibl. Gd.* - *Budn.*) - Żadnej się rzeczy wódz z bitunku a łupu onego, którym był wojsko zbogacił, nie dotknął. *Kosz. Lor.* 150. Nieprzyjaciel swój będzie dzielić bitunek i korzyść swoję. *Budn. Dan.* 11, 24. Przedawał Sylla plon i bitunek swój. *Kosz. Cyc.* 119. - §. Łupież, grabież, plondrowanie, die Plünderung, das Plündern, Rauben, der Raub. Na butynku każdemu poganinowi dostało się z działu dwadzieścia chrześcian. *Stryjk.* 325. BITUNKARZ, a, *m.* plondrujący, der Plünderer. Bitunkarze powinni podzielić, czego w bitwie dostaną. *Tarn. Ust.* 264.

BITWA, y, *ż.* bicie się, potykanie się, starcie się porządne dwóch wojsk. *Papr. W.* 1, 468. *Boh.* et *Slovac.* bitwa, půtka; *Sorab.* 1. bitwa, žtrét; *Sorab.* 2. bische; *Slavon.* bitwa, boj; *Croat.* bienye; *Vind.* bitva, bijenje, bitje, boi, shoud; *Ross.* битва, бойка, ополченіе, стычка, оружеборство; *Eccl.* конньство, борьба, ратоборство, ратованіе; die Schlacht, Feldschlacht, das Treffen. Nazywa się bitwą rozprawa wojska uszykowanego. *Jak. Art.* 2, 492. Powszechna bitwa, walna. *Jak. Art.* 2, 492. *Warg. Cez.* 16. Dorywcza bitwa *ob.* Utarczka, potyczka. Bitwa rządna. *Warg. Cez.* 208. gorąca. *ib.* bitwa przegrana *ib.* (tudzież *ellipt.* opuszczając rzeczownik bitwa, przegrana; *porów.* porażka, klęska, die verlorne Schlacht, die Niederlage). Bitwę wygrać n. p. Jeżeli która w Polszcze bitwa wygrana była, któraby sercem, rozumem, szczęściem z starodawnemi bitwami równana być mogła, tedy Obertyńska takowa jest. *Orzech. Qu.* Cezar zwycięztwo odniósł na 32 bitwach. *Zab.* 2, 191. *Alb.* Bitwa wygrana, *ellipt.* z opuszczonym rzeczownikiem = wygrana = zwycięztwo. - Mężnie i długo bitwa trwała. *Warg. Cez.* 16. Bitwę nazajutrz opowiedział. *ib.* 70. Stawił się gotowego do bitwy nieprzyjacielowi. *ib.* 33. Nie wiedzieli, jakim sposobem bitwę zacząć i prowadzić. *ib.* 63. Bitwę wydać, stoczyć, zwieść, stawić pole; *Slavon.* boj biti; *Vind.* boj dershat, klati, bojovat, shouduvat, eine Schlacht liefern. Karynus wiele bitew zawodząc z wojskiem Dyoklecyana, nakoniec porzucon. *Sk. Dz.* 150. Pod czas o przełożeństwo bitwy zwodzą. *Warg. Cez.* 136. Cezar bitwy nie dał zaraz. *ib.* 41. Góry osiadłszy, bitwy nie dali. *ib.* 136. Znowu się do nas rzucili i bitwę wznowili. *ib.* 16. - §. Bitwa, bitwy sposób, pewny gatunek bitwy, die Art des Treffens, der Schlacht. Wszystek bitwy sposób u nich w męztwie jednym zostawał. *Warg. Cez.* 63. Wyćwiczyli się byli Niemcy w takiej bitwie: wyjeżdżało 6,000 konnych, tyleż pieszych; ci w bitwie obecni byli, do tych się konni wracali; ci, jeśli jaki gwałt był, przybiegali, i t. d. *Warg.*

Cez. 32. – §. Bitwa, bicie się, walka; der Kampf, das Herumschlagen, Schlagen, Kämpfen. Sypał groblę z wielką pracą i ustawiczną bitwą. *Warg. Cez.* 234. Żadnego czasu bez bitwy nie był. *ib.* 213. Bitwy ludzi z zwierzami, die Thierkämpfe. *Tr.* – §. Bitwa prywatna, zwada z biciem się, załebki, razy; *Morav.* bitka, bitj; *Boh.* pranice; *Vind.* bijenje, bitje, pobijanje; *Ross.* драка, die Schlägerey. Od słów przyszło do bitwy. *Oss. Wyr.* (*Przysł. Słowac.* kdé n'eni protiwnika, tu n'eni bitki; gdzie niemasz przeciwnika, tam i bitwy niemasz). – §. Słowna bitwa. 1. *Leop.* 1. *Tymot.* 6, 4. zwada, kłótnia, Wortstreit, Zänkerey. – BITY *ob.* Bić.

BIURKO *ob.* Biórko, Bióro.

BIZMUT, u, *m.* kruszec der Bismuth, Wißmuth. Bizmut nad wszystkie inne kruszce najprędzej się topi. *Kruml. Chym.* 188.

BIZON, BIZUN, a, *m.* kanczug, batog, der Kantschu, die Peitsche. Ekonom z bizonem nad chłopami stoi. *Benk.* §. Raz kanczugowy, plaga, cięcie, der Hieb, Schmiß, Schlag. Nic łacniej jak wymówić: dajcie mu sto bizunów. *Oss. Wyr.* 2. – §. Goły jak bizon. *Treb. S. M.* 15. (*ob.* Pizus; goły jak Turecki święty, (cf. bisurman), jak palec, bettelarm). Bizun wielki, szeląga nie ma przy duszy. *Teat.* 8. *b*, 14. Myśmy goli, jak bizuny. *ib.* 51, 11. Zgrał się jak bizun. *ib.* 55 *e*, 10.

B L.

BLA! sposób mamek ganienia czego małym dzieciom; Pfe! pfui! fe! pfe, pfi! (*porówn.* Blahy). *oppos.* caca.

1. BLACHA, y, *ż.* *BLACH, u, *m.* (Blaszka *zdrob.*) cienki płat wybitego młotem metalu. *Kluk. Kop.* 2, 320. das Blech, *Boh.* plech, lůpaček; *Sorab.* 2. blach; *Dal.* plassta, plocha, pleh; *Hung.* pléh; *Croat.* plèh; *Bosn.* plassa, ploccja, plassa, plassiça; *Rag.* trepteglka; *Vind.* pleh, plah, plahovina, plashta, trepetlika; *Carn.* plêh, kositar; *Ross.* блаха, жесть, (*porówn. Grae.* πλὰξ πλακὸς *tabula*, *porówn.* płaski, *Ger.* flach, *Gall.* plaque, *Ross.* плаха, плашка, płaska, długa szczepa drzewa, *porówn.* Pol. płat, *Gall.* plat, *Slavon.* lim). Każdy kruszec na blachę wybity być może. *Kluk. Kop.* 2, 320. Dwie blasze (*Dual.* = blachy). *Syr.* 919. Srebro nierobione, jako kubek, nalewka, ale w blachach. *Gorn. Sen.* 37. Blachy mieli przy bokach srebrne z herbami. *Boh. Kom.* 1, 351. W kościołach chciał ochędoztwo, nie blachy złota abo śrebra. *Birk. Dom.* 75. Blachy żelazne. *Warg. Cez.* 101. Szczególniej blacha kuta z żelaza, pobielana cyną, albo mosiężna; tamta chodzi pod imieniem białej, ta pod żółtej. *Kruml.* 193. weißes Blech, verzinntes Blech; Messingblech, gelbes Blech. Blacha to, nie pieniądze, blaszane pieniądze, fałszywa moneta. *Oss. Wyr.* blechernes Geld, falsches Geld. Siodło blachami zewsząd okowano. *Alb. n. W.* 8. Pokrycie dachu blachą; n. p. Pałac J. K. Mści pod blachą zwany, przy zamku Warszawskim. *Oss. Wyr.* §. Blachy do rozmaitego używania, narzędzia z blachy, Bleche, Dinge von Blech. Blacha do kopersztychu, die Platte zu einem Kupferstiche. Figury na blasze rznięte. *Sol. Arch.* 171. Blacha od tortu, bywa z miedzi, na niej prócz tortów różne potrawy z pieca wydają. *Wiel. Kuch.* 397. Kaganek jaśniejszy przy *blachu. *Pot. Jow.* 2, 230. (od niego się światło odbija). Blach u szpady, das Stichblatt am Degen. *Tr.* Blacha u zamku, gdzie się klucz wkłada, *Ross.* наличникъ, das Schild des Schlosses an der Thüre, das Schlüsselschild. Zamki Francuzkie do drzwi z blachami mosiężnemi. *Boh. Kom.* 3, 169. – Blachy ogniste do męczenia winowajców. *Warg. Wal. m.* Na mękach świecami, albo rozpalonemi blachami i szynami żelaznemi palą. *Syr.* 87. Korbacze, knuty, głogi, blachy rozpalone. *Kulig. Her.* 318. Na pytki i rozpalone blachy skazana czeladź. *Czack. Pr.* 2, 227. - Blachy zbrojowe, zbroje, Rüstung, Waffenrüstung. Blacha na piersi, pancerz, płata; ztąd pancerzniarz, blachownik, platner. *Czack.* 1, 241. (*Ross.* латы koszula pancerna, pancerz; латунъ blacha mosiężna). Zbroje albo blachy. *Kłok. Turk.* 220. (*ob.* Blachownica). Żelaznym szyszakiem głowę swą przykryła, I takowyż przedni blach na piersi włożyła. *Otw. Ow.* 218. – §. Blacha abo Budowicz, *herb*, strzała żelezcem do góry między dwoma kwiatami lilii; z Czech. *Kurop.* 3, 6. ein Wappen.

2. *BLACHA, y, *ż.* plama na ciele (*ob.* *Flak) ein Fleck auf dem Körper. Owe blachy, które się po ciele pokazują, ludzie prości nazywają ostudami. *Syxt. Szk.* 229. Aminek blachy pstre po ciele wyciera. *Syr.* 447. (*ob.* Blech). Pięciornik plamy i blachy sprosne po ciele spędza i ściera. *Syr.* 300. (*ob.* Blachowany).

BLACHARCZYK, a, *m.* czeladnik blacharski, der Klempnergeselle. BLACHARNIA, i, *ż.* Blacharnie, w których robią blachy do pobielania, albo czarne pod pokost do pobijania kościołów. *Os. Żel.* 45. die Blechhütte, der Blechhammer. BLACHARSKI, a, ie, do blacharza należący. Klempner=. Blacharska robota. *Oss. Wyr.* = *Carn.* kositarnina. – Blacharskie rzemiosło = BLACHARSTWO, a, *n.* die Klempnerey, das Klempnerhandwerk. BLACHARZ, *BLECHARZ, *BLECHOWNIK, *BLACHOWNIK, a, *m.* rzemieślnik od blach, der Blechschläger, Flaschner, Klempner, (*Ross.* et *Eccl.* бляхаръ, бляшникъ; *Boh.* plechař, platnyř; *Vind.* plahar, plehar, plahokovazh, plozhodelavez; *Sorab.* 1. klempař, hamornik; *Croat.* klamfar, plastodel, plochodel, plehar). Niech ci blacharz robi dwoje pudełek okrągłych. *Sol. Arch.* 176. Blechownik, który z kruszcu blachy kuje. *Mącz.* Blachownik, platnerz. *Mącz.* Blachowniki, pancerzniarze, platnerowie. *Czack. Pr.* 1, 241. Panzerschmiede. Blacharze. *Vol. Leg.* 3, 592. *Pochodz.* blachownica, blaszka, blaszany, blaszkowy.

BLACHMAL, u, *m.* z Niem. das Blachmahl, żużelowata massa, na wierzchu roztopionego śrebra, złoto zawierającego, pływająca. – *fig.* Od wódki mu oczy blachmalem zachodzą. *Mon.* 73, 706. (wzrok się myli, nie dobrze widzi, niby przez krepę; er sieht wie durch einen Flor.) – §. Blachmal, gatunek roboty demeszkowanej, pokładanej blaszkami złotemi abo śrebrnemi, eine Art damascirter Arbeit. (Blachmahlen u *Willerama* znaczy: na czarnym biało, lub na białym czarno malować). BLACHMALOWY, a, e, blachmalem demeszkowany, geblachmahlt, damascenirt. Królewic w zbroi blachmalowej, dyamentami bogato sadzonej. *Auszp.* 20.

*BLACHOWANY, a, e, *blachami, plamami pokryty, centkowany, plamisty, fleckig, scheckig. Między owcy, cokolwiek płowego, *blachowanego i pstrego będzie, to twoje. *W. Genes.* 30, 32.

BLACHOWNICA, y, *ż.* blacha na piersi, kirys, das Bruststück, der Küraß. *Quilibet peditum habeat scutum et pectorale, alias* blachownicę. *Vol. Leg.* 1, 228. (R. 1476.)

BŁĄD, edu, *m.* błąkanie, błąkanina, błądzenie, chybienie, uchybienie, myłka, omyłka; *Boh.* et *Slovac.* blud, bludstwo; *Sorab.* 2. blud; *Sorab.* 1. buhd; *Carn.* blôd, smota; *Vind.* blod, falar, bledenje, blosnenje, blodba, blojenje, (*porówn. Ger.* blind, blöde, blenden; *Hung.* bolond. = szalony. – W inszych dyalektach to słowo szczególniej cielesne występki oznacza; *Eccl.* блѧдъ, блуждение; *Ross.* блудъ porubstwo; блудни psoty; *Rag.* bluud, blûd, bluudnos *lascivia, fornicatio; Bosn.* bludnost *libido*; *Croat.* blúd *error*, bludnost *libido*), fizyczne lub moralne od prawdy, rzeczywistości, właściwości oddalanie się, der Irrthum; *Croat.* zachod; *Rag.* pomagnkanje, sagrjeha; *Ross.* погрѣшность, поруха; *Eccl.* осмотрка, ошибка, недогадка, просмотрѣніе.) 1. Błąd, błądzenie, błąkanie, błąkanina, das Irren, Irregehen, Umherirren. Ubodzy Trojanie wszędy Morza wiele zwiedzali rozlicznemi błędy. *A. Kchn. W.* 20. W nogach błąd, kiedy w głowie nierząd. *Dwor. D.* 4. (pijany się tacza). Który mógł kędy uciekał, w różne drogi, w różne poszli błędy. *Pot. Arg.* 3. (werteby, manowce.) Kto wie, jeśli to pismo przez błędy ciebie nie znajdzie. *Chrośc. Ow.* 141. (błądząc, błąkając się, przypadkiem). *Poet.* w warkocz włosy powiązała, I ich pieszczone powściągnęła błędy. *P. Kchan. J.* 403. (niby to błędne ich szlaki z rozczochrania). – §. W ogólności błąd = omyłka, omylenie, co do rozumienia, lub postępowania, Fehler, Irrthum, Versehen. Omylne mniemanie i błąd. *Wiśn.* 190. Ludzie poczciwi prędko uznają swe błędy. *Dmoch. Il.* 2, 7. Błąd uznać, krok do cnoty. *Kras. W.* 38. Każdy błąd ma swoję wymówkę. *Cn. Ad.* 338. Póki ludzie, póty będą błędy. *Pot. Zac.* 37. Najściślejsze towarzystwo, człowiek a błąd. *Lub. Roz.* 354. (*Ross.* и на старуху бываеть проруха). Gdy się zmyli, potrafi poprawić błąd. *Teat.* 8, *c.* 61. Poznałem błąd w jego historyi. *Teat.* 7, 117. Nasi umieli używać błędu abo złej sprawy nieprzyjacioł. *Baz. Szk.* 579. Błąd drukarski, omyłka drukarska, ein Druckfehler; *Ross.* опечатка. Błąd pisarski, ein Schreibfehler. 2. *błąd = błądzący, błędnik, *Boh.* blaud, blaudek. *Ger.* ein Irrender. Heretykiem go uczynią, i rzeką mu: ten błąd nie wie, co czyni. *Sekl.* 61.

Pochodz: **błądny, błędny, błędliwy, błędnieć, błędnik, błędokręt, błędliwość, błądzić, pobłądzić, ubłądzić, zbłądzić, błąkać, zabłąkać, obłąkać, nabłąkać, pobłąkać, wybłąkać.*

BLADAWY, a, e, BLADAWO *przysłk.*, pochodzący na blady, *Vind.* bledoun, *Sorab.* 1. bledowité; *Croat.* nablèd, szublèd, obled; *Ross.* et *Eccl.* блѣдноватый, блѣдненькій, bläßlich. Księżyc bladawy. *Karp.* 2, 81. Bladawe lica. *Ban. D.* – BLADAWOŚĆ, ści, *ż.* farba lub cera bladawa, die Bläßlichkeit. – BLADNĄĆ, *ob.* Blednieć, Blednąć. – BLADO *przysłk. ob.* Blady. – **BLADOCHUDY, a, e, chudy a przytém blady, bleich und hager. Umbra bladochuda. *Chrośc. Luk.* 340. BLADOCZARNY, a e, czarniawy, *Vind.* bledozhern, bleichschwarz. Wybucha ogień bladoczarny. *Kul. Her.* 312. – BLADOCZERWONY, a, e, czerwonawy, bleichroth. BLADOKRUSZ, u, *m.* kruszec bladożółty, mający w sobie miedź, żelazo, siarkę i arszenik. *Kluk. Kop.* 2, 182. Bleicherz. – BLADOLICY, a, e, bladotwarzy, *Ross.* блѣднолицый, bladego lica, bladej twarzy, bladej cery, blassen Gesichts. BLADOŚĆ, ści, *ż.* cera lub farba blada, *Boh.* bledost, *Sorab.* 1. bledoscž; *Dal.* blidoszt; *Bosn.* bljdoszt, blidillo; *Rag.* bljêdnos, bljedillo, xutillo; *Croat.* blezdozt; *Vind.* bledust, bledoba; *Ross.* блѣдность; *Sorab.* 2. blasza, *Ger.* die Blässe, Bleiche, bleiche Farbe. Bladość pada na lękających się, iż gorącość wewnątrz się kupi. *Petr. Et.* 247. Trupia bladość. *Otw. Ow.* 151. Todtenblässe, Leichenblässe. BLADOŻÓŁTAWY, a, e, na bladożółto pochodzący, blaßgelblich. Twarz bladożółtawa. *Perz. Lek.* 257. – BLADOŻÓŁTY, a, e, żółtawy, *Ross.* блѣдножелтоватый, blaßgelb, płowy. *Cn. Th.* – BLADY, a, e, BLADO *przysłk.* Bladszy, Bledszy, *Compar.* Bledziuchny, *intensiv.* białawy, cery lub farby na białą pochodzącej, *Boh.* bledý, *Sorab.* 1. bledé, bleduczki, bledy; *Croat.* blèd, bledo; *Dal.* blid. *Bosn.* blid, bljed; *Rag.* bljèd, xút (*porówn:* żółty). *Eccl.* блѣдъ., *Ross.* блѣдный; *Vind.* bled, blied: *Carn.* bled; Niedersächs. bleed; *Anglosax.* blac; *Dan.* bleeg; *Svec.* blex, *Lat.* pallidus, (*Grae.* βλητὸς *attonitus*, φαλός, λευκός, *albus* biały); *Ger.* bleich, blaß (*Porówn. Ger.* fahl, *Pol.* płowy, *Hebr.* בהל *bul = pallere*). Blada jakaś mara we śnie się pokazała. *Tward. Wł.* 20. Charon dusze blade przewozi. *Zbil. Lam. A.* 2. Cienie blade. *Otw. W.* 435. Żaden się nie trwoż, żaden nie bądź blady. *P. Kchan. J.* 230. Gdzie serce w strachu, tam na twarzy blado. *Pot. Arg.* 63. Jak trup blady. *Przyb. Ab.* 225. Blady jak chusta, *ob.* Blednieć.

Pochodz. *blednieć, blednąć, bladnąć, zbladły, wybladły, pobledнąć, zblednąć, bledzić, blecić*; porówn. *blacha, blech, blakować, blachmal.*

BŁĄDZIĆ, *BŁĘDZIĆ, *nijak. niedok.* zabłądzić, zbłądzić, ubłądzić *dok.* mijać się z prawą drogą; *Boh.* blauditi, blaudjwati; *Sorab.* 2. blužisch; *Sorab.* 1. buhdžu; *Hung.* bújdosom; *Eccl.* блуждуся, заблуждаюся, блуждствовати, заблуждать, ходить непрямо дорогою, не зная пути, *Croat.* bluditi; *Ross.* плутать (*porówn.* plątać); *Vind.* faiti; (w inszych dyalektach przywięzuje się do tego słowa znaczenie hulania, rozpusty, i t. d. *Eccl.* блѧдити, блужу, непотребствовати hulać, łajdaczyć się; *Ross.* блудить, блудствую, włóczyć się, swawolować; *Vind.* bloditi *errare*, bloditi se = hulać, *Carn.* blôdem se *errare, luxuriari; Rag.* blûditi *fornicari*; *Bosn.* bluditi *libidinari*; *Croat.* bluditi *errare, libidinari*); irren, irre gehen, sich verirren. Musi błądzić, kto nie wie drogi. *Lub. Roz.* 446. Od przykazań twoich nie ubłądziłem. *Budn. Ps.* 119, 110. Błądzący, błąkający się, herumirrend, irrend. Rycerze błądzący po świecie. *P. Kchan. Orl.* 1, 100. Błądzące gwiazdy, *Pot. Arg.* 246. błędne, błąkające się, planety, die Irrsterne, Planeten. – §. Mylić się, z prawdą się mijać, błąd popełnić, potknąć się; *Ross.* прору-

шиться, irren, sich irren, fehlen. Nie wie człowiek, co dobrze, a czasem tak zbładzi, Że swe szczęście za wielką niefortunę sądzi. *Papr. Kl.* 20. Człowiek by najświętszy zbłądzić może. *Smotrz. Lam.* 161. (nikt bez ale; i w kapicy wełna). Którzy od prawdy zbaczają; wszyscy jednako błądzą. *Pilch. Sen.* 96. Wyznawał, że był ubłądził, dawszy się oszukać. *Baz. Hist.* 98. Sam błądzisz, a drugich rządzisz. *Cn. Ad.* 213. Najprędzej błądzi, kto prędko sądzi. *Dwor. D.* Przed czasem sądzisz, Od prawdy błądzisz. *Bratk. B.* 4. Język błądząc, podczas prawdę mówi. *Żebr. Zw.* 91. Język, kiedy błądzi, prawdę mówi. *Rys. Ad.* 19. (pijany prawdę mówi, *in vino veritas*).

BŁAGAĆ *czyn. niedok.* ubłagać, *dok.* 1. koić, śmierzyć, dobruchać, łagodzić prośbą; *Eccl.* облагати, ублажать, ласкового ворить. *porówn.* Łac. placare, besänftigen, versöhnen, sühnen, (*ob.* Błogo). Bogu się korzyli, i gniew jego błagali. *Sk. Dz.* 588. Trunek ten bestye okrutne i srogie błaga. *Syr.* 1443. Wszystko to błaga okrutne serca. *Gorn. Sen.* 549. - §. Pokornie prosić, modlić się, żebrzeć, demüthig bitten, flehen, anflehen. W nieszczęśliwym stanie swoim od ciebie błaga ratunku. *Teat.* 53. *b*, 41. Nie będę pochlebnemi, bo mi już obrzydły, Błagał nieukróconą ich dumę kadzidły. *Weg. List.* 22. Ja będę majestat Bozki za ciebie błagał. *Oss. Wyr.* - BŁAGACZ, a, *m.* który błaga, koi, dobrucha, lub pokornie się prosi. *Włod.* ein Besänftiger, ein Flehender.

BŁAGALNIA, i, *ż.* BŁAGALNICA, y, *ż.* rzecz błagająca, ofiara błagalna, ein Sühnopfer, etwas das zur Sühnung dient. Obiera błagalnia pokuty. *Poc.* 116. Zagniewane nieba alboż jeszcze błagalnią tak czystą zmiękczemy! *Teat.* 45. *d*, 58. *Wyb.* Teraz cię, niewdzięczniku, duszy Pompejego Daje Cezar w błagalnią, zięcia zabitego. *Bardz. Luk.* 2, 17. W tym przybytku teraz młody, stary błagalnie czyni. *Wad. Dan.* 215. (modły błagalne, Sühngebete, Bußgebete). - §. W starym zakonie, tablica złota na skrzyni przymierza, leżąca między dwoma cherubinami. *Boh. Progn.* 55. der Versöhnungsdeckel, der Gnadenstuhl auf der Bundeslade. W błagalni Bóg opowiadał wolą swoję Izraelitom. *Zał. H. T.* 87. Błagalnia była złota i dwaj cherubinowie przy błagalni stali. *Bals. Św.* 2, 258. (*ob.* ubłagalnia, *porówn.* Modlitwa, modlitewnica). - Błagalnia w pogaństwie, wyrocznia, miejsce, gdzie bogowie swoje odpowiedzi dawali. *Cn. Th. Włod.* ein heidnisches Orakel. BŁAGALNY, a, e, *Slovac.* ukrotitedlny, spokogitedlný; *Ross.* умилостивительный, ubłagalny, dający się ubłagać, versöhnlich, versöhnbar, möglich zu versöhnen. Bóg jest błagalny, nie rozpaczaj całe. *Zab.* 15, 393. - §. Błagający, od błagania, Sühn-, zur Versöhnung dienend. Błagalna ofiara, msza święta. *Oss. Wyr.* Do błagalnego interessu znaczne czyni przygotowania, *Teat.* 18. *c*, 10. - Modlący się pokornie, żebrzący, demüthig flehend. Ręce błagalne wznosi ku niebu. *Pilch. Sall.* 57.

BŁAHO *ob.* Błahy.

*BŁAHOCZESTYWY, a, e, [właściwie: pobożny, bogobojny; przenośnie: prawowierny. Tak się zwali Dyzunici, odróżniając się od Unitów których za prawowiernych nie uznawali. 4] z Rusk. błogo czci godny, wielebny, wohlehrwürdig, verehrungswürdig. Metropolita błahoczestywy. *Smotrz. Elen.* 47. Z błahoczestywych przybyło wielu za przyjazdem patryarchy. *Weryf. praef.* 16. (z księży, z świeszczenników, Priester). Brał na się osobę błahoczestiwoho (błahoczestywego) Rusina. *Sak. Kal. B.* 4.

*BŁAHOCZESTIE, ia, *n.* poświęcenie kapłańskie, die Weihe, Priesterweihe. [Nie poświęcenie kapłańskie, ale prawowierność: w takiem właśnie znaczeniu użył tego wyrazu przytoczony tu Sakowicz. 4]. Bractwa od episkopów mają być wolne, dla zatrzymania błahoczestia. *Sak. Sob. B.* 3.

BŁAHOŚĆ, BŁACHOŚĆ, ści, *ż.* lichość, podłość, nikczemność, Schlechtheit, Geringfügigkeit, Werthlosigkeit. Nędzny stan, znaczy poniżenie, błahość, upadłość, lichość, chudobę. *Sekl. Luc.* 1. BŁAHOWAŻNY, a, e, niedoważny, unwichtig. Błachoważna i fałszywa moneta, *perlevis. Krom.* 531. BŁAHY, BŁACHY, a, e, BŁAHO *przysłk.* (*ob.* bla! *porówn.* płochy, lekki, *Svec.* lak, Niedersächs. leeg, Hchd. schlecht, lichy), podły, lichy, mizerny, nikczemny, schlecht, elend, gering, geringfügig. Piwo z oblab smaku błachego, jednak lepsze, niż woda. *Syr.* 998. Błahym i nieznajomym narodem Ruskim była z początku Moskwa, *parva et obscura. Krom.* 438. Od błachego pospólstwa zawołany Augustem. *Sk. Dz.* 268. Murów nie miało miasto, jedno błache przekopy. *Sk. Dz.* 1175. Pod błachym drzewkiem, które bardzo mały cień dawało, chciał usieść. *Gor. Sen.* 390. Nędza, lichota abo błaho teraz około niego. *Sek. Luk.* 1. (es steht schlecht mit ihm). Rozum mój błahy. *Zabk. Ml.* 39. (miałki, seicht). Błacha w ludziach i panach nadzieja. *Sk. Dz.* 1131. (mylna, niepewna). Bóg mię wybawił od błahego ducha. 1. *Leop. Ps.* 54, 9. (od lękliwości. 3. *Leop.* - *ob.* Płochy).

BLAJER *ob.* Blejer.

BLAJGIEL, BLEJGELB, u, *m.* farba malarska z blejwasu zrobiona, z Niem. das Bleygelb, Massicot. *Ross.* блягиль, блягиръ. BLAJWAS *ob.* Blejwas.

BLAK, u, *m.* blakowanie, blednienie, bladość; das Verschießen, Erbleichen, Bleichwerden, die Blässe, Bleiche. Żyły blakiem zachodzą, krwi pozbywszy marnie, *pallent. Żebr. Ow.* 52. §. U flisów blak, miejsce, gdzie miałka woda. *Magier. Mscr.* eine Untiefe, *ob.* Mielizna.

BŁĄKAĆ się, *BŁĘKAĆ się, *Zaimk. niedok.* zabłąkać się, zbłąkać się, *dok.* przydłużej i po różnych miejscach błądzić, tułać się, *Sorab.* 1. wokowo buhdżu, *Ross.* исплутать, herum irren, herum streichen, herum schweifen. *fizycz. i moral.* Błąkasz się po nocy. *Teat.* 39, 293. Błąkali się ślepi po ulicach. 1. *Leop. Lam.* 4, 14. (błądzili. 3. *Leop.*). Błękać się a tułać. *Macz.* Z domu i granic wypędzony, błąkał się. *Warg. Cez.* 230. Rozpędzeni jęli się *błękać między pogany. *Klon. Wor.* 7. Ludzie błąkający się, nie mający ani domów, ani osiadłości stałych, lecz z jednego miejsca na drugie przenoszący się. *Wyrw. G.* 129. Nomaden. Gwiazdy błąkające się, błądne, błądzące, planety, Irrsterne, Planeten. Nerwy błąkające, po wielu częściach ciała się rozchodzące, *vagi. Kurop.* 3, 174. §. *Fig.* o oczach, o myślach, von den Augen, von den Gedanken, herum schweifen. Oczy Numy błąkają się na

przemian z królewny na Romula, a z Romula na królewnę. *Stas. Num.* 1, 168. *§. Błąkać kogo, *czyn.* w błąd czyli zabłąkanie wprowadzać, irre führen. Żądza ją zbłąka i w przepaść powlecze. *Przyb. Luz.* 77. BŁĄKACZ, a, *m. Sorab.* 1. budżalé; błąkający się, tułacz, ein Herumirrender, Herumtreiber. Kto idzie prostą drogą, ma swe stanowisko ostateczne; błąkacz nie zna terminu, ani mety. *Pilch. Sen. List.* 2, 125. Uciekał Dawid, jako jeden błąkacz z góry na górę. *Zał. H. T.* 163. Błąkacz z domu wyklęty. *Treb. S. M.* 42. BŁĄKANINY, in, *liczb. mn.* ciągłe po różnych miejscach błąkanie się, błędy, das Herumirren, die Irre. Towarzystwo ustało, i prosi strudzone, By z tych błąkanin morskich było uwolnione. *Otw. Ow.* 578. BŁĄKLIWY, a, e, do błąkania się skłonny, błędliwy, błędny, herumschweiferisch. Dusza błąkliwa, spoczynku niecierpiąca, wielce rada nowości. *Oss. Sen.* 7. *vaga.* Wymowa pijanego zawikłana, błąkliwa, zbujała. *Pilch. Sen. List.* 4, 71.

BLAKOWAĆ *nijak. nied.* zblakować, wyblakować, *dok.* pełznąć, płowieć, *Ross.* тускнѣть, тускнуть, verbleichen, verschießen, die Farbe verlieren. (*Ross.* блекнуть, поблекнуть więdnąć; *Sorab.* 1. blak plama, blakoyité plamisty; *ob.* Blacha 2.) Ozdoby mej twarzy powoli niszczeją, Blakują lica, oczy i usty sinieją. *Tol. Saut.* 126. W ozdobie swojej blakuje; jedna chorobka tak śliczny obraz poszpecić sprosta. *Susz. P.* 3, *R.* 4. *b.* By zmazą niesławy jakiej imię Polaków teraz nadpluskane, potym nie blakowało. *Krom.* 396. Zblakowanie, spełzłość, *Ross.* тускъ, Verschossenheit, verschossene Farbe. Tym sposobem z każdej materyi wszelkie plamy, skazy i zblakowania wyjdą. *Haur. Sk.* 355. (*Ross.* блеклость zwiędłość, Niederſ. blak czarny; *porówn.* Hchd. bleich blady). BLAKOWNY, a, e, łacno płowiejący, pełznący. *Oss. Wyr.* leicht verschießend.

BŁAM, u, *m.* sztuka futra pewnej miary, pospolicie we dwie poły składana, ein Sack eines Rauchwerks, zwey Hälften Pelzwerks. Przedziały, błamy, kożuchy grzbietowe i brzuszkowe popielice, idą pod szacunek. *Vol. Leg.* 4, 357. Futra w błamach gotowe, robione. *ib.* 4, 82. Rysiego błamu przedniego, tak nóżkowego, jako też ślamowego, przedawać mają po Zło. 200. *Vol. Leg.* 3, 371. Pochod: *obłamować, pobłamować.*

BLAMAS, u, *m.* galareta z migdałów tłuczonych, lub ryb rozgotowanych. *Wiel. Kuch.* 397. Mandel = oder Fischgallerte.

BLANK, u, *m.* BLANKI *liczb. mn.* dyle czyli belki drewniane grube, których używano do opatrzenia miast, nim mury nastały. *Nar. Hist.* 2, 248. *Lat.* plancae, *Gall.* planche, *Ital.* palanca, *Gr.* πλὰξ, *Ger.* die Planken, *Sorab* 2. blanka, planka. – §. Rodzaj wystawy w murach, czyli gzemsu, kramzansy. *Włod.*; mur ostro się kończący do koła czego. *Dudz.* 34. die Mauerzinne, die Brustwehr, *Boh.* stinky, cymbuřj. Nasi na blanki po drabinach leźli. *Biel. Kr.* 566. (na mury zamkowe. *Bohom.*). Gdy zbudujesz dom nowy, uczynisz blank po kraju dachu, żeby kto nie spadł z niego. *Budn. Deut.* 22, 8. Widziałem go z blanek (z blanków), jak pierwszy zaczął bitwę. *Min. Ryt.* 1, 150. – §. Blank okrętu, poręcza galeryi okrętowej, wierzchnie bramowanie okrętowe, das Dahlbord, das Plattbord. *Tr.* BLANKOWAĆ *czyn. nied.* zblankować *dok.* blanki czynić. *Włod.* blankami, murem obwodzić. *Dudz.* 34. mit Planken, mit Mauerzinnen umgeben. Blankowanie = obwodzenie blankami, das Einplanken, Einschließen mit Planken. Same blanki, gzemsy, brzegi, die Umplankung, die Planken, Zinnen, der Rand, Mauerrand. Tam są piękne mury z blankowaniem około. *Boter.* 204.

BLANKIET, u, *m.* BLANKIECIK, a, *m. zdrobn. Lat. med.* blanquetum, *Gall.* blanquet, carte blanche, *Ital.* carta bianca = papier niezapisany z podpisem imienia, powierzającego go na czyje ręce do zapisania, das Blanquet, die Carte blanche. Jako plenipotent na kontraktach summ na blankiety nabrał. *Zab.* 13, 104. O blankietach. *Vol. Leg.* 6, 473.

*BLANKSZ *ob.* Bielidło, barwa. BLANKSZOWAĆ *ob.* Barwić, bielić.

BLASK, u, *m.* świetność, jasność, glanc w oczy wpadający, das Blitzen, der Schimmer, der Glanz; *Slovac.* blesk, blisk; *Boh.* blesk, lesk, leskot; *Sorab.* 1. bósk; *Hebr.* בזק basak; *Croat.* bleszk, obleszk, bleszikawicza; *Dal.* bliszk; *Carn.* blish; *Vind.* blisk, lisk, lesk; *Ross.* блескъ, лоскъ, (*ob.* Błyskać, łyskać, lice, lśnieć); отсвѣтъ, лучезарность, свѣтозарность, облистаніе, сіяніе; *Bosn.* sjanje, sgjarkóst, svjetlóst). Blask słoneczny od puklerza. *Szczerb. Sax.* 259. Łańcuch ma na szyi, z którego śrebrny i złoty blask bije. *Groch. W.* 332. Blask słoneczny, promienie, Sonnenschimmer, Sonnenglanz, Sonnenstrahl. Kto nieuważnie na blask idzie, ile z cienia, Znieść słonecznego często nie może promienia. *Pot. Jow.* 230. – *fig.* Blask fortuny. *Teat.* 4. *b*, 70. Blask bogactwa. *ib.* 46 *b*, 87. – *transl.* wychodzić na blask, na jaw, na świat, na publikę, na popis, błyszczeć, an das Tageslicht kommen, hervorglänzen, schimmern. Bóg poznaje zasługi nieznajome, jak te, które na blask wychodzą. *Lach. Kaz.* 1, 34. – Blask mi, blask mi czyni jaka rzecz, przeraża oczy, tępi wzrok, es macht mir etwas Schimmer, blendet mich. Okna mają być na północ, aby nie był blask patrzeć z pałacu na drzewa. *Cresc.* 493. *fig.* blask mi od niego; miły mi jak sól w oku. *Cn. Ad.* 499. (nie lubię nań patrzeć, ich sehe ihn nicht gern; er ist mir ein Dorn im Auge, *porówn. Fran.* ombrage, ombre). Jako się oczyma na świat ukaże, tak iż od drugich dobrych blask mu będzie w oczy, śmiele na nie patrzeć nie będzie mógł. *Glicz. Wych. A.* 5. (wstydzić się będzie). Młodzieńcom na białe głowy żaden blask nie jest, i owszem we młodych Wenus bardzo wre. *ib. P.* 3. (lubią na nie patrzeć, nie czują wstrętu od nich). Przodkowie dzielnością swą każdemu nieprzyjacielowi koronnemu blaskiem w oczach byli. *Weresz. Reg.* 54. (imponowali). Do ludzi mu blask. *Glicz. Wych. K.* 6. (stroni od nich, odludek). BLASKAWY, BLASKATY, a, e, *glaucinus. Macz.* – *Ross.* молніевидный, blaßglänzend, weißlich. *BLASKI, a, ie, bławy, modrawy, *glaucus. Macz.* weißlich, graulich und glänzend. Blaskie abo białe oczy. *Macz.* BLASKLIWY, a, e, blasku pełen, lśniący, błyszczący,

glänzend, schimmernd. Słońca osada blaskliwa. *Przyb. Milt.* 93. Ręka boża zlała na człowieka okrasę blaskliwą. *ib.* 114. BLASKOOKI, a, ie, jedno oko często zamrużający. *Dudz.* 34. *Dasyp. R. r.* 3 *b.* blinzeläugig; *Sorab.* 1. schelwacž, (*ob.* Brlok). Blaskooki jestem, mrugam często oczyma nad wolą. *Cn. Th.* BLASKORODNY, a, e, blask wydający, błyszczący się, lśniący się, świecący, Glanz erzeugend, glänzend. Blaskorodne zbroje. *Petr. Hor.* 2, *A. b. Dudz.* 19. BLASKOT, u, *m.* błyktryk, rzecz błyszcząca się, etwas Glänzendes, Schimmerndes. Znikome skarby i czcze dostojeństw blaskoty, Są darami losu, nie nadgrodą cnoty. *Przyb. Luz.* 197. BLASKOTNY, a, e, błyszczący się, schimmernd, glänzend. Ile prawd użytecznych daliby za błędy Blaskotne, które w pismach ich czytamy wszędy. *Przyb. Luz.* 151.

BLASZANY, a, e, z blachy zrobiony, *Boh.* plechowy, *Vind,* plahen, plahovinski, plehast; *Ross.* бляшечный, жестяной, blechern, von Blech. Blaszana konewka. *Boh.* plechowice, plechowka. BLASZKA, BLASZECZKA, i, *ż. zdrobn.* rzeczwn. blacha =, mała cienka blacha, *Slovac.* plyssek, *Hungr.* pléhetske; *Rag.* plociza, plassiza, plóka; *Croat.* plehek, plasticza, ploschicza; *Ross.* бляшечка, бляшка, плена, пленка; *Sorab.* 1. lafchk, *Ger.* ein Blechchen, Blechlein. Blaszka pod drogim kamieniem, folga, die Folie unter einem Edelsteine. Powłoka cienka, błonka, ein dünnes Fellchen, dünner Ueberzug über etwas. Dzban miedziany pod srebrną blaszką. *Oss. Wyr.* – Blaszka, cacko świecące się, lśniące, pozorem oszukujące, błyskotek, eine glänzende Spielerey. – §. Trzeba do tego gliny białej bez blaszek na gęste sito przesianej. *Torz. Szk.* 83. (bez łuszczek, ohne Schiefer, nicht schieferig).

BŁASZKI, a, ie, [lepiej błażki 1.] trochę błahy, nieco płochy, etwas schlecht, geringfügig. Przebaczam ci tę błaszką próżność. *Teat.* 18 *b,* 33.

BLASZKOWATY, a, e, blachą obłożony. *Cn. Th.* beblecht, mit Blech belegt, *Eccl.* бляшистый. BLASZKOWY, a, e, należący do blachy, w blachach, Blech =, in Blechen. Złoto blaszkowe biją. *Boter.* 55.

BLAT, u, *m.* z Niem. Blatt, w ogólności rzecz płaska, a cienka; kilkokrotne ma znaczenia u Niemców; Polacy niektóre tylko z nich sobie przyswoili: (*porówn. Ger.* platt. płaski; *Graec.* πλατὺς). Blat fajngultu. *Haur. Sk.* 369, ein Blatt Schlaggold, Blattgold, so auch Blattsilber. – §. Blat złota. 3. *Leop. Jos.* 7, 21. (blacha złota. *Bibl. Gd.* – złoto na blachę bite). §. Blat, półmisek płaski podługowaty, którego na pieczyste używają; także są blaty kuchenne żelazne lub miedziane wybielane do pieczystego, mięsa lub ciast. *Wiel. Kuch.* 397. eine flache längliche Schüssel, eine Bratenschüssel u. s. w. Dwa blaty srebrne zgineły. *Teat.* 33. *d.* 89. §. Blat, płaszczyzna narzędzi, płaz; das Blatt, die flache Seite, die Fläche. Blat u piły, u siekiery. Blatem, płazem, mit der breiten Fläche. Miecz nieostrożnie blatem uderzony o filar, popadał się. *Otw. Ow.* 186. §. Blat, głównia szabli, i t. d. die Klinge, Säbelklinge. Złoto Marsa rwie do siebie blaty, Płytkie bez niego nie sieką karwaty. *Mon.* 71, 391. §. Blaty, tarcice, Bretter, z. B. Tischblätter. Blaty, nie tylko dębowe, ale i z różnego drzewa, pół cala grube, wielorako od rzemieślników wypotrzebowane bywają. *Kluk. Rośl.* 2, 157. – §. u Flisów, bal długi od rudla za statkiem w wodzie, na sztorc w słupiec wprawiony. *Magier. Mscr.* ein langer Balken hinten am Steuerruder.

BLAUAŻ, u, *m.* korytowy potaż, Blauasche, eine Art Pottasche. Potaż, blauaż i wajdaż jest alkaliczna sól, którą robią z popiołów dębowych. *Pam.* 84, 761. Na jednę beczkę zwyczajnego blauażu, czyli korytowego potażu, biorą 20 beczek popiołu. *ib.* 763.

BŁAWAT, u, *m,* BŁAWATEK, tku, *m. zdrob.* 1. kwiat bławy, modrak, *centaurea cyanus,* kwiat błękitny, w zbożu rosnący. *Syr.* 1175. die blaue Kornblume, *Gall.* blavet, bluët; *Carn.* plaviza, poviza; *Boh.* chrpa, *Mor.* charba, (*ob.* Chabrek;) *Vind.* shitna roshna; *Sorab.* 1. koschžianz; *Ross.* синюха, лоскутной цвѣть, василекъ; (*ob.* wasiłek). 2. bławat, materya jedwabna, osobliwie bława czyli błękitna, niebieska, Seidenzeug, besonders von blauer Farbe. Teraz co żywo się w bogate bławaty stroi, w których sama biała płeć przed laty chodziła. *Bard. Luk.* 5. Od bławatu się stroją. *ib.* 31. Nie każdy pan, co w bławacie. *Gorn. Dw.* 115. BŁAWATNIK, a, *m.* jedwabi tkacz, der Seidenweber. – §. Kupiec, mający sklep jedwabny czyli bławatny, der Seidenhändler. BŁAWATNO *przysłk.* w bławatach, in Seidenzeuge, in Seide. Nie na to cię bóg stworzył, abyś dobrze jadł i pił, i bławatno chodził. *Star. Ref.* 43. Owo młodź do nauk z dostatkami oddawają, bławatno, pierno, kowano, szabeltaszno. *Falib. Dis. O.* 3. BŁAWATNY, a, e, modry, błękitny zupełnie. *Cn. Th.* niebieski, modry, *Ross.* васильковый, (*ob.* wasiłek). – §. Jedwabny, seiden. Płótno nam potrzebniejsze, niż wszelkie bławatne materye. *Haur. Sk.* 81. Manufaktury bławatne we Francyi do najwyższego przyszły stopnia doskonałości. *Wyr. G.* 308. Bławatne sklepy *Ross.* суровской рядъ. – BŁAWY, a, e, blado-modry. *Cn. Th.* modrawy. *Dudz.* 34. blaski, *glaucus Mącz.* wasserblau, blaßblau; *Slavon.* pláv (*ob.* płowy); *Vind.* plavi, plavoten; *Carn.* plav, *Holl.* blauw, *Gall.* bleu, *Hisp.* bloo, *Svec.* bla, *Dan.* blau, *Lat.* flavus). Bława albo obłoczna maść, błękitna farba, *caesius color. Mącz.*

BŁAŻEK, żka, *m.* BŁAŻEJEK, ejka. *m. zdrobn.* imienia własnego Błażej, *Slovac.* Blažegek, *Ger.* das Verkleinerungswort des Namens Blasius. Wydali Kaśkę za Błażka. *Oss. Wyr.* Bądź zdrów Błażejku, mój mężulku kochany. *Teat.* 54, 82. – §. Błażek, krążek woskowy. *Cn. Th.* eine runde Wachsscheibe, ein runder Wachsteller. Nuż co gromnic, błażejków owych świętych. *Rej. Pst. Pp.* 5. Połóż Bogu na ofiarę, nie gromniczkę, ani błażejka, ale onę niewinną sinogarliczkę. *ib. K.* 4. (*ob.* Błogo, błogosławić, *Croat.* blasiti; *ob.* Błażej). BŁAŻEJOWY, a, e, do Błażeja należący, Blasius =. – *Subst.* BŁAŻEJOWA, y, *ż.* t. j. Błażeja żona, die Frau des Blasius. BŁAŻEJÓWNA, y, *ż.* Błażeja córka, des Blasius Tochter. *Podobn.* Błażkowa, Błażkówna.

BŁAZEN, zna, *m.* BŁAZENIEC, eńca, *m.* BŁAZENEK, nka, *zdrobn. m. Ross.* блазенъ żartowniś, trefniś, блазнитель zgorszyciel, zwodziciel; блазнь pogorszenie, zgorszenie;

балясникъ gaduła, plotka; бляжь głupie gadanie; głupie dziecko; *Dal.* et *Bosn.* blaznik = pochlebca; *Croat.* blázen = głupi; bluźnierca; *Boh.* blázen, blázynek, blaznjček, blahowec; *Graec.* βλάζω stultus sum, βλὰξ stultus; (*porówn.* Błahy, płochy); *Sorab.* 2. bláſan, narra; *Sorab.* 1. blaſyn, bwaſen, bwaſničeř = głupi). – *Pol.* §. Błazen nadworny, trefniś, żartowniś, krotochwilnik jakiego pana, der Hofnarr, Stocknarr; *Boh.* cžtwerak, cžtweraček, kotyzaun, *Ross.* шутъ. Błaznowie prawdę często żartem rzeką; jakoż u Zygmunta Stańczyk błazen był osobliwy. *Biel. Kron.* 515. Błazen na dworze. *Kłok. Turk.* 96. Błazen ten był to jeden z błaznów owych dworskich, chowanych, pańskich, domowych. *Jabł. Ez.* 88. Błazenek w kukle z cepami, pas miał okowany, uszy jak u sarny, na nich wiszą dzwonki, A cepy na pstrym kiju z lisiemi ogonki. *Rej. Wiz.* 39 *b. Klon. Fl. D.* 4. Błazen szachowany. *Klon. Wor.* 57. (arlekin, Harlekin, Hans-Wurst). §. Błazen, błaznujący, żartujący, żartobliwy, trefny, jowialista, lecz z przyganą, *Carn.* glumazh, ſledanz, *Slavon.* haramzáda, ein pudelnärrischer Mensch, ein Spaßmacher, Harlekin, Hans Wurst, Hans Narr. Za Dyoklecyana był w Rzymie błazen i żartownik, który największe śmiechy czynił z chrześcian. *Sk. Żyw.* 2, 109. Przyganiła żona Dawidowi, że przed arką tańcował, jako owi błaznowie, którzy cieszą inszych. *Zał. H. T.* 175. Nie czyń z siebie błazna; lecz gdy co śmiesznego Możesz poczciwie wtoczyć, nie wstydaj się tego. *Rej. Wiz.* 44. – §. Błazen, głupiec, bez rozsądku, bez mózgu, ein Narr, ein Thor, ein dummer Kerl; *Croat.* norcz, norchecz, ludjak; *Carn.* nórz, nor, abota, abotnek, klâma; *Vind.* norz, trep, tröpaſt, terklazh, amoshnik; *Croat.* bedak; *Ross.* буй, юродъ, дуралей. Jeden głupi błaznów robi siła. *Pot. Arg.* 460. Jeden błazen tysiąc błaznów urobi. *Pot. Jow.* 142. ein Narr macht zehn Narren. Błaznów wszędzie pełno. *Rys. Ad.* 2. Obadwa błazny: jeden kiep, drugi dureń. *Dwor.* Każdy błazen swoim strojem. *Rys. Ad.* 30. (każdy w swoim gatunku). Nie trafiłeś na dudka, najdziéj sobie błazna. *Cn. Ad.* 668. Nie bądź błaznem, kiedy nie możesz być wielkim panem. *Rys. Ad.* 43. Wielka odmiana, masz z błazna pana. *Bratk. H.* 3. *b.* Pozdrawiam błazny stare i błazenki młode. *Dzwonk. Stat. A.* 2. U Bogaśmy tu wszyscy jako błazenkowie, A zarówno ubodzy, jako i królowie. *Rej. Wiz.* 138 *b.* Nie wcale ten mądry, kto błaznem podczas być nie może. *Żegl. Ad.* 80. (błazna udawać, wesoło żartować, *Eccl.* благоуродствовати). Trudno z błazny na zające. *Rys. Ad.* 68. (trudno ich użyć do czego), (*Slovac.* blazen ne biwa mudri, než ho uperu; blazen ne biwa mudri, než ze swu sskodu *ob.* po szkodzie mądry. *Slovac.* Hrnec se poznawa z klopaní, blázen z klekotani, *ex verbis fatuus, pulsu cognoscitur olla*). — Postrzydz, wystrychnąć kogo na błazna, einen zum Narren machen. Tak dziś w błaznaś postrzyżony. *Past. F.* 131. Błaznaś sobie tak ze mnie stroiła, I jak na urząd za nos mnie wodziła. *Past. F.* 109. Już on tego kiedy chce, jako błazna goli. *Rej. Wiz.* 136. (*ob.* kaptur komu przyszyć). §. Czasem też to słowo nie koniecznie źle znaczy; i tak miły błazen, miły błazenek, ein lieber Narr, ein liebes Närrchen, mówi się o jakim młodziku fartycznym, przyjemnie figlującym i żartującym. Pospolicie też w pieszczocie o małych dzieciach swemi dziecińswy pociesznych. *Oss. Wyr.* *BŁAZENNICA, BŁAZNICA, y, *ż.* kobieta błaznująca, figlarka, lub też głupia, *Boh.* bláznice; *Sorab.* 1. blaſniza; *Vind.* norinja, tantera, trepa; (*Rag.* blaznica, blaznitegliza, *adulatrix*); *Carn.* abotneza, norriza, eine Stocknärrinn, Possenreißerinn, eine Närrinn, Thorinn, eine närrische, alberne Weibsperson. Walentynian napisał prawo, aby błaznowie pospolici i błazennice nie byli chrzczeni. *Sk. Dz.* 283. Potkali błaznice cesarzowej. *Kłok. Turk.* 25. (*ob.* arlekinka). Miły boże, jak wiele na świecie żon jest błaznic. *Petr. Ek.* 75. BŁAZEŃSKI, a, ie, na błazna nadwornego przystojący, arlekiński, *Boh.* bláźniwý, blaznowský, blaznowý, cžtweracký; *Ross.* шутовскій, (*Ross.* блажный dziecinny, niespokojny, krnąbrny, блазненный, блазнительный gorszący), Hofnarren-, Stocknarren-, Narren-. Błazeński kaptur. *Syr.* 1455. Błazeńska suknia. *Ross.* луда. §. Bez sensu, ni w pięć ni w dziewięć, bezmózgi, głupi, närrisch, thöricht, albern; *Croat.* nór, norzi, *Vind.* norſki, norzhan, norzhaſt, trepaſt; *Carn.* norſke, norzhâſt, norzhav, abetne; *Slavon.* budalast; *Ross.* дурацкій. Błazeńskie figle. *Mat.* 2. *Pod. C.* 2. Błazeńskie rzeczy najprędzej pojmujemy, najdłużej pomniemy. *Cn. Ad.* 26. Błazeńska racya. *Mat.* 2. *Pod. C.* 1. *b.* Błazeńska sekta Mahometańska i śmiechu godna. *Sk. Dz.* 685. Błazeńska rzecz nie ma odpowiedzi. *Rys. Ad.* 2. Błazeńska innym rozkazować, a siebie samego nie umieć sprawować. *Budn. Ap.* 11. — *Przysłk.* BŁAZEŃSKIE, BŁAZEŃSKO, po BŁAZEŃSKU, jak błazen, głupie, wie ein Narr, närrisch, albern, auf eine närrische alberne Art. Łby teraz po błazeńsku golą, jeno czuprynę zostawiwszy. *W. Pst. W.* 2, 103. Do diabła, to będzie błazeńsko trochę. *Teat.* 35, *b.* 63. Zamiast muru, dosyć błazeńsko i nieporządnie parkan lepiony. *Star. Vot. D. b.* BŁAZEŃSTWO, a, *n.* figlarstwo, głupstwo, bałamuctwo; (*Slovac.* blaznowstwj; *Boh.* bláźniwost, bláznowstwj; cžtweractwj; *Hung.* bolondsag; (*Ross.* балы *nugae; Croat.* blaznoszt = bluźnierstwo); *Carn.* abotnya; *Vind.* noruſt, norzhnia, noria; *Slavon.* budálashtina; *Croat.* noria, noroszt); Narretey, Narrenpossen, Possen. Błazeństwa i żarty czynili. *Sk. Dz.* 833. Jednemu przeciw wszystkim zmyślać jest błazeństwo. *Budn. Ap.* 80. Porzuć błazeństwo prostaka, A miej się wskok do szyszaka. *Jag. Wyb. B.* 2. §. Rzecz nikczemna, licha, eine Nichtswürdigkeit, nichtswürdige Sache, etwas Albernes. Ktoby tam stał o to błazeństwo!

Pochodz. *błaźnić, zbłaźnić, pobłaźnić, błaźnieć, błaźniwy, błaznować, błaznować się, błazgon, błazgonić, pobłażać.*

BŁAŻEJ, eja, *m.* Błażejek, Błażek, *zdrobn. Slovac.* et *Boh.* Blažeg, Blažegek, imię męzkie, Felix, Szczęsny, od słowa *Boh.* blaziti uszczęśliwić, *ob.* Błogo; *Boh.* Blažena *Beatrix; Croat.* blasenik *beatus*, blasensztvo *beatitudo*; *Rusk.* błażeństwo *beatitudo. Sak. Sob. B.* 1. (*cf.* błażenna pieśń, *Pim. Kam.* 112). ein Mannsname, Blasius, Felix. Męczeństwo Ś. Błażeja. *Sk. Żyw.* 1, 77. Kaśka najpierwsza z sierpem, Błażej pierwszy z kosą. *Węg. List.* 10.

BŁAZGON, a, *m.* głupiomówny, plugawomówny, głupi lub sprosny w mowie; *Ross.* блазноръчивый; *Carn.* tàpa; *Slovac.* oplzlomluwec, *morologus. Włod.* ein närrisch oder albern Redender, ein elender Schwätzer, Salbader. Nudny zoil i błazgon Mewi. *Zab.* 11, 126. BŁAZGONIĆ, *Intr. niedok.* pleść, co ślina przyniesie, głupie a sprosno gadać, albern schwatzen, salbadern, *Slovac.* tlachati. Gdzieby nie szła, grożą się surowie i szkaradnie błazgonią, *convicia addunt. Zebr. Ow.* 148. Kto w sztuce błazgonienia mistrz, najprędzej podoba się babom. *Zab.* 14, 29. — *Nar. Tac.* 11, 244. *not.* — BŁAŻKOWA, BŁAŻKÓWNA *ob.* Błażek. BŁAŹNIĆ, *czyn. niedok.* zbłaźnić, *dok.* durzyć, odurzyć kogo, na błazna go wystrychnąć. *Boh.* et *Slow.* blazniti, zblazniti, blaznjwám; *Sorb.* 1. bwaſim; *Ross.* одурачить, *Vind.* snoriti, obnoriti; (*por. Ross.* блазнить, блажнить, gorszyć; *Rag.* et *Bosn.* blazniti, laskati, millowati = pochlebiać; *Croat.* blazniti = bluźnić), zum Narren machen, bethören. Obracam na wstecz mędrki, i ich umiejętność błaźnię. *Radz. Jes.* 44, 25. (głupią uczynię. *Bibl. Gd.*). Tym sposobem można całe królestwo zbłaźnić i oszalić. *Pot. Arg.* 18. Nie dajcie się błaźnić żonom swoim. *W. Pst. W.* 2, 84. Łakomstwo tak wszystkich zbłaźniło, Że prawie do dobrego oczy im zaćmiło. *Paszk. Dz.* 17. Król dał się takiém bałwochwalstwem zbłaźnić i zwieść. *Baz. Hst.* 116. §. Za błazna kogo mieć, einen zum Narren haben, vexieren. Cóż mię błaźnisz, że cię niema w domu, a zaż nie znam twego głosu? *Dwor. G.* 3. — §. Błaźnić z kogo, drwić, kpić z kogo, einen schrauben, vexieren, zum Besten haben. Lada kto błaźni z niego, *risus factus est. Mącz.* Śmiechowiska to co mówisz? błaźnisz ze mnie! *ib.* Naśmiewam się, błaźnię z kogo, *derideo. Mącz.* BŁAŹNIĆ się, *zaimk.* dać się błaźnić, błaznem się stawać, *Sorab.* 1. bwaſnu ſzo, *Slovac.* blaznjm se; *Hung.* bolondozok, sich bethören lassen, sich narren lassen, ein Narr werden. Gdybyś brał z córek pogańskich za syny twoje, błaźniłyby się córki ich za bogami swemi, i uczynią, że i twoi synowie zbłaźnią się za bogami ich. *Budn. Ex.* 34, 16. Prorok, któryby się zbłaźnił, a powiadał co inszego, niźli słowa moje.... *Rej. Ap.* 18. Upominali go, żeby się nie błaźnił, a nie wydawał się za tego, czym nie jest. *Gor. Wł. U.* 3. Pierwsze sowy bywały mądre; ale teraz już się też zbłaźniły. *Ezop.* 49. Zatracił Pan wszystkich, którzy się błaźnią od niego. *W. Pst. Mn.* 522. (co się dali zwieść błazeńsko, żeby go porzucić). BŁAZNICA *ob.* Błazennica. BŁAZNIWY, a, e, na błazna zarywający, błazeński, *Slovac.* blázniwý, *Hung.* bolyókás; (*Ross.* блажливый, żartobliwy; *Rag.* blazniv nieuchronny), albern, närrisch, läppisch. Żona mądra rozumem sobie męża obiera; błazniwa pięknego żąda. *Bud. Ap.* 11. Śmieje się z tych błaźniwych wymysłów świata tego. *Rej. Pst. H.* 5. (*Slovac.* blazniwost; *Hung.* bolondsag *ineptia; Bosn.* blaznost *blanditia, adulatio*). BŁAZNOWAĆ *intrans. niedok.* błazeństwa wyrabiać, figle stroić, *Boh.* cžtweraciti; *Croat.* budaliti, norujem, *Carn.* norzhujem; *Ross.* блажу błaznuję, uparty jestem; (*Ross.* блажить wielbić (*ob.* błogosławić), блясничать, шутить żartować, придуривать błazna udawać, юродствовать; *Eccl.* дурачествую, буйствую. (*Rag.* blàzniti *blandiri, allicere*), den Narren machen, verstellen, närrisch Zeug machen. Są słudzy u panów tacy, co trąbią, co błaznują, a nic inszego nie robią. *Petr. Ek.* 108. §. Błaznować z czego, żartować, drwić, przedrwiwać z czego, sich worüber lustig machen. Bezpieczny na równinie, szyper z morza błaznuje. *Brud. Ost. G. b.*

BLECH, BLICH, u, *m.* bielnik, bielawa. *Ern.* 126. *Carn.* welishe; *Vind.* pleha, plehalishe, obieluvalishe, oprajalishe; *Boh.* bělidlo, bělisstě; *Sorab.* 2. blejcha; *Ger.* die Bleiche, der Bleichplatz. Blich wielki pięć osobnych domów składa: młyn abo folusz, pralnią, ługownik, mlecznik i magazyn. *Przedz.* 78. Gdzie właściwe płócien są blechy, rynnami od rzéki wodę wpuszczają. *Kluk. Rośl.* 3, 329. Wybielał jak na blechu. *Oss. Wyr.* (bielutki). §. Blech, blechowanie, das Bleichen. Blichu czas gdy drzewa kwitną. *Przedz.* 29. 2. *Blech, blach, plama, ein Fleck. Piołyn blechy w gmachach i komorach wytraca. *Syr.* 347. [Blechy oznacza w tem miejscu nie plamy, ale pchły. *por. Eccl.* блъхи. 2]. BLECHARKA, i, *ż.* koło blechu chodząca, blechująca, *Vind.* pleharza, oprajaliza; *Boh.* bělička, *Ross.* бѣлильщица, die Bleicherinn. *Ern.* 126. BLECHARZ, a, *m.* wybielacz płócien, wosku, *Vind.* plehar, obieluvauz, plehavez; *Boh.* bělič, *Ross.* бѣлильщикъ, der Bleicher, Leinwandbleicher, Wachsbleicher. Szaty jego białe jako śnieg, których blecharz na świecie wybielić nie może. *Dambr.* 219. *Smalc.* 71. Blecharz, pilśniarz, wałkarz, *fullo. Dasyp. y.* 3. *b.* der Walkmüller. BLECHARSKI, a, ie, BLECHARZOWY, a, e, należący do blecharza, tyczący się blecharza, Bleicher=. Stanęli na polu blecharzowym. *Bibl. Gd.* 2. *Reg.* 18, 17. (na polu blecharza. *Budn.*). Blecharski, wałkowniczy. *Dasyp. y.* 3. *b.* Walkmüller=, Blecharski młyn, *ob.* Folusz. BLECHOWAĆ, BLICHOWAĆ *czyn. nied.* wyblechować *dok.* na blechu bielić, wybielać; *Croat.* pláyhati; *Sorab.* 2. blejchowasch, blajchowaſch; *Vind.* plehati, obieluvati, oprajati, nasonzhati; bleichen. Nici, płótna, dla dania im należytej białości, blechują się. *Kluk. Rośl.* 3, 329. Blechowanie czyli bielenie płócien. *Pam.* 84, 762. *Ross.* выбѣлка. Wosk się blechuje, z żółtego czyni się białym. *Kluk. Żw.* 4, 259. Wosk świeży, nieblechowany. *Haur. Sk.* 385. — §. Blechować, barwiczkować, weiß schminken. Ludzie, aby białości dostąpili, przez niezwyczajne sposoby blechując się, zdrowiu szkodzą. *Comp. Med.* 83. Zamknęła się, bo się blechuje i różuje. *Teat.* 24, *b.* 46. Wyblechował się, wybladł, wybielał, z postu, z choroby, z umartwienia i t. d. *Oss. Wyr.* er ist bleich, blaß geworden.

*BLECIĆ *ob.* BLEDZIĆ.

BŁĘDLIWOŚĆ, ści, *ż.* podległość błędom, die Irrigkeit, Fehlerhaftigkeit; *Vind.* blodlivost; (*Ross.* блудливость swawola, porubstwo). BŁĘDLIWY, a, e, BŁĘDLIWIE, BŁĘDLIWO *przysłw.* błędom podległy, błądzący, irrend, irrig, fehlerhaft; *Vind.* blodliu, *Eccl.* блудливый, *Sorab.* 1. buhdnivé; (*Ross.* блудливый swawolny, kurwiarski), błądzący, irrig, irrend. Nasze myśli są błędliwe, kiedy abo źle widziemy, abo niedosyć widziemy. *Stas. Buff.* 15. Błąkający się, herum irrend. Przypatrzył się planetom błędliwym i gwiazdom niebłędnym. *Bardz. Luk.* 151. Niepewnym skokiem błędliwo biegają, Po miękkiej trawie rozpustne koźlęta. *Bardz. Tr.* 8. Długo był błędliwy dzień Wielkonocnego święta. *Sk. Dz.* 386.

BLEDNĄĆ, BLADNĄĆ, *nijak. jednotl.* blednieć *nijak. nied.* zblednąć, zblednieć, zbladł, zbledniał, zbledli, zblednie, zbledniejе, *dok.* bladym się stawać, *Boh.* blednauti, zblednauti, *Sorab.* 1. blednu, wobledпu; *Ross.* блѣднѣть, поблѣднѣть; *Vind.* sbledeti, obledeti, sbleduvati, sableduvati; *Croat.* blédeti, obledeti; *Dal.* poblediti, blidszam; *Rag.* bljêditi, pobljêditi; *Bosn.* bliditise = bleich werden, blaß werden, erbleichen, erblassen. Blednieją, którzy się boją. *Petr. Et.* 282. Kto jest w jakim strachu, pospolicie bledniejе. *Bud. Ap.* 33. *Sak. Probl.* 17. Blednieć, czernieć, zdychać muszą pod srogiemi plagami pańskiemi. *Rej. Ap.* 58. Żeglarze bladną, serce zjął strach srogi. *Ryb. Ps.* 217. Stoją zbledli jak chusta, w głębokim milczeniu. *Zab.* 222. Na te słowa jak trup zbledniał. *Stas. Num.* 1, 14. Zbladł, nie dorzezałbyś się w nim krwi. *Cn. Ad.* 1312. (*ob.* Płótno). §. Blednieć, płowieć, verschießen, die Farbe verlieren. Blednie na grzbiecie lichym ona purpura. *Wad. Dan. K.* 5. Bledną zielone gałęzie. *Otw. Ow.* 63. BLEDNIK, a, *m.* człowiek blady jak trup, wybladły, ein todtenbleicher Mensch, eine Leiche. Wpadli do więzienia, kędy ci blednicy siedzieli. *Gwagn.* 548.

BŁĘDNIEĆ, *nijak. niedok.* zbłędnieć *dok.* błędnym się stawać, irrig werden. Zdanie jego tak zbłędniało, Że już w boga niewierzył. *Jak. Baj.* 149.

BŁĘDNIK, a, *m. Boh.* et *Slovac.* bludař, bludnjk; błądziciel, ein Irrender; *Boh.* blaud, blaudek; *Sorab.* 1. buhdnik; *Croat.* bludnik, zablùdnik; *Eccl.* блудяга, (*Carn.* blôdnik *luxuriosus; Rag.* bluudnik *fornicator*). O wielcy są błędnicy ci to heretykowie. *Sk. Kaz. N.* 313. Z Saula, z błędnika doktora bóg uczynił. *Sk. Żyw.* 1, 54. Błędnicy! wróćcie się do drogi. *Bals. Niedz.* 1, 145. §. Błędnik, labirynt. *Perz. Cyr.* 1, 157. błędokręt, ein Irrgarten. *BŁĘDNICA, y, *ż.* (*Boh.* bludička = światło błąkające się, mamiące, das Irrlicht), zjawisko mamiące, mamidło, ein Truggesicht, eine Scheingestalt. Małomądr k tejże cofnął się błędnicy, *ad faciem eandem. Żebr. Ow.* 69. BŁĘDNOŚĆ, ści, *ż.* błędliwość, błądzenie, podleganie błędom, *Sorab.* 1. buhdnоścž; (*Vind.* blodnost = rozpusta; *Carn.* blôdnost; *Rag.* bluudnos, razbludnos; *Bosn.* bludnoſt *libido; Croat.* bludnoszt), die Fehlerhaftigkeit, der Irrthum. Dziwne błędności. *Pies. Kat.* 62. BŁĘDNY, *BŁĄDNY, a, e, BŁĘDNIE *przysłk.* nieprawy, mylny, fałszywy, z błędami, fehlerhaft, irrig; (*Boh.* bludný; *Slovac.* blaudný; *Hung.* bolond, bolygó, blejdoso; *Sorab.* 1. buhdné; *Croat.* blúden, bludechi; *Vind.* blodezh, blodni; *Eccl.* погрѣшительный, блѫдьнъ, гдѣлибо заблуждающійся 1. *erroneus* 2., *fornicarius; Bosn.* bludan; *Rag.* bluudan, *libidinosus, lascivus; Ross.* блудный marnotrawny, rozpustny, блудодѣй kurwiarz). Błądzący, fehlend, irrend, irrig. Gdzie błędni pasterze, tam błędne trzody. *Nar. Hst.* 6, 8. — Zabłąkany, zbłądzony, verirrt. Konia błędnego nikt nie ma trzymać u siebie tylko przez noc. *Stat. Lit.* 57. — Zabłąkany co do zmysłów, pomieszany, verwirrt, gestört, verrückt. Jeśli się z choroby zabije, jako są melankolikowie i błędni ludzie..... *Szczerb. Sax.* 392. — Błąkający się, herumirrend, irrend. Na szable i drzewa go pozywa rycerz błędny. *P. Kchan. Orl.* 1, 247. Pragniesz pokazać swej dzielności proby, jest miejsce i sposób, jaki się błędnemu rycerzowi z dawnych lat nie trafił. *ib.* 101. Po różnych krajach byłem błędny. *Jabł. Tel.* 42. Błądne gwiazdy, błądzące gwiazdy, planety. *Pot. Arg.* 246. *Ross.* блудящая звѣзда. — Droga błędna, mylna, nie prawdziwa, lub też w błędy wprowadzająca, ein Irrweg. Na ścieżce sprawiedliwości żywot; ale droga błędna wiedzie ku śmierci. 3. *Leop. Prov.* 12, 28. (niedrożna 1. *Leop.*). — Błędne dzieci. *Stat. Lit.* 81. bękarty, nieprawego łoża dzieci, Irrfinder, Bastarde. BŁĘDOKRĘT, u, *m.* błędnik, labirynt, *Croat.* zahod; *Vind.* sahodlivi vert; *Boh.* bludisstie, křižowiny; *Ross.* путлянка, der Irrgarten, das Labyrint. Szukasz nici, którąbyś mógł drogę sobie w tym błędokręcie naznaczyć. *Zab.* 8, 162. Towarzystwo ludzkie jest dziś błędokrętem, w którym tysiąc ścieżkami do ostatniej trafić można przepaści, w którym na krok bez bojaźni postąpić nie można. *ib.* *BŁĘDOWICA, y, *ż.* błąd, zabłądzenie, der Irrthum, die Verirrung. Za swym się rozumem nie puszczaj, bo tak snadnie do błędowic, a potem niewiem kędy trafisz. 1. *Leop. praef. n. zołt.*

BLEDYNIEC, ńca, *m.* Ow bledyniec Moskiewski. *Bies. C.* 4. Niech cię płacz ruszy żon i dziatek małych, Przez te bledyńce tu osierociałych. *Paszk. Bel. A.* 4.? *ob.* Blednik.

BLEDZIĆ, *BLECIĆ, *czyn. nied.* bladym czynić, bleich machen. Starości bledząca zgnilizna. *Przyb. Ab.* 59. Z gromu tego strach ciężki pany te bleci. *Tward. Pasq.* 51.

BLEJA, i, *ż. Cyprinus batlerus Linn.* der Bleihe, ein Weißfisch, ryba leszczowi podobna. *Kluk. Żw.* 3, 184.

BLEJCZYK, a, *m.* ołówek u modły, abo prawidła, z *Niem.* das Richtbley, das Bleyloth; *Carn.* plajba; *Vind.* plaiba; *Slavon.* flaibaz. — Jest to sztuczka ołowiu na cienkim sznurku zawieszona w śrzodku szynwagi. *Strojn. Staw. C.* 2, *b.* Blejczyk u szynwagi pochyłość gruntu ukazuje. *ib.* BLEJCZYKOWY, a, e, należący do blejczyka, Bleylоths=, Richtbleys=. Sznurek blejczykowy. *Strojn. Staw. C. b.* BLEJER, BLAJER, u, *m.* forma, model, modła, wzór, krój, foza, das Muster, das Modell, der Zuschnitt. Już i u nas na ten blajer zaczynają robić. *Teat.* 19, 7. Maski tragiczne, komiczne, satyryczne, nie na jeden blajer formowane były. *Teat.* 24. 29. *Czrtk.* Książki elementarne na jeden blajer pisane. *Zab.* 11, 410. (*ob.* na jedno kopyto). *Mon.* 76, 471.

BLEJGELB *ob.* Blajgel.

BLEJTRAM, BLITRAM, u, *m.* z *Niem.* der Blendrahmen. Kulissa, die Coulisse. Bewerlej zagląda za blejtramy. *Teat.* 45, *b.* 97. Chór żniwaczów śpiewających za blitramem. *Teat.* 54, *d.* 23.

BLEJWAJS, BLEJWAS, u, *m.* 1. ołów za pomocą octu przemienia się w proszek biały, który zowią blejwasem. *Kruml.* 317. z *Niem.* das Bleyweiß. *Boh.* pleweys; *Slovac.* bleyways; *Hung.* plaivaisz; *Vind.* pleibes, bleibeis, shvinzhna bieloba, ſvinzhnu bielilu, ſvinzhna bieliza; *Croat.* playbasz, (*Croat.* plaibaisz, olovnicza = ołówek; *Slavon.* flaibas); *Sorab.* béwé wówoy; *Ross.* бѣлило, бѣлила. Biel ołówną blajwasem drudzy zowią. *Syr.* 340. Blejwas czyli bielony ołów. *Torz. Szk.* 261. Blejwas, biały ołów, jest popiół ołowiany. *Sien.* 261. Gładzenie lica mączką albo blejwasem. *Urzęd.* 406. *Kluk. Kop.* 2, 324. *Haur. Sk.* 364.

Biały jak błajwas, jak alabaster, jak śnieg. BLEJWASOWY, a, e, od blejwasu, do blejwasu należący, *Ross.* бѣлильный, Bleyweiß=, von Bleyweiß. Blejwasowy plastr. *Perz. Cyr.* 2, 308. Blejwasowa maść. *ib.* 2, 524.

BŁĘKIT, u, *m.* kolor błękitny, niebieski, *Ross.* синь, синета, голубецъ, голубизна, das Blau, die blaue Farbe. Wenus gdy wdzięcznym oczu zabłyśnie błękitem, Przeszywa grotem ukrytym. *Nar. Dz.* 1, 30. Porze okręt na brozdy ciekące błękity. *Anakr.* 81. BŁĘKITNAWY, a, e, na błękitne pochodzący, niebieskawy, *Ross.* голубоватый; *Vind.* plavoten, veshneukaſt, bläulig. Noc spokojna i czysta, na dnie błękitnawym Żarzą się lśniące gwiazdy promieniem jaskrawym. *Kras. Oss. H.* 4. BŁĘKITNIA, i, *ż.* suknia niebieska, bławatna, ein blauzeugen Kleid, ein blauseidenes Kleid. Chodził w błękitni z frandzlą srebrną. *Jabł. Tel.* 168. BŁĘKITNIDŁO, a, *n.* barwiczka błękitna do farbowania lica, blaue Schminke, blaue Farbe. Bielidło, czernidło, czerwienidło, błękitnidło – błękitnym kolorem damy sobie bieg delikatnych żyłek oznaczają. *Kras. Pod.* 17. BŁĘKITNOGRZBIET, u, *m.* ptak *ob.* Kamienniczek. BŁĘKITNOKRUSZ, u, *m.* kruszec miedź obficie wydający; łatwy do poznania po błękitnym kolorze. *Kluk. Kop.* 2, 180. Kupferblau. BŁĘKITNOPIERS, ia, *m. tacilla Suecica*, die Blaukehle, ptaszek wielkości słowika, po większej części błękitny. *Kluk. Zw.* 2, 351. — BŁĘKITNY, a, e, BŁĘKITNIE *adv. Eccl.* блакитный, (*porówn.* blakować, *Ger.* bleich). Niebieski, bławatny, modry; blau; *Ross.* голубый. *Slavon.* plàv; *Carn.* majolekaſt; *Vind.* veshneu, muder, plavi; *Croat.* modri; (*Boh.* blankytný *cymatilis*). Błękitne oczy. *Węg. Mar.* 3, 52. Błękitne niebo. *Kol. Cat. D.* 1. Błękitne drzewo, *haematoxylon Linn.* kupują go strugane jak brezylią do farbowania fioletowo, błękitno. *Kluk. Dyk.* 2, 34. das Blauholz, Campecheholz.

BLEKOT, a, *m.* bełkot, bełkotacz, momot, prędkomowny, jąkajło; *Croat.* bekav, pentàvecz; *Hung.* rebegò; *Gall.* bègue; *Carn.* jezavez; *Vind.* keklazh; ein Stotterer, Stammler. *Cn. Th.* §. *Botan.* blekot, ziele, lulek pospolity, *hyoscyamus niger Linn. Jundz.* 160. блекота, бѣлена bielun, szalej, петрушка собачья, gatunek szaleju; zażyty sprawuje szaleństwo. *Kluk. Dyk.* 1, 11. Tollkraut, schwarz Bilsenkraut. BLEKOTAĆ, BLEGOTAĆ, ał, ce, *nijak. nied.* bełkotać, chlebotać jak woda z wązkiej szyi naczynia nagle lana, lub w zawarciu wrząca, bullern, bollern, kollern, wie das Wasser, wenn es aus einem engen Gefäße hastig gegossen wird, oder in einem verschlossenen Gefäße siedet. Tak bywa w garcu, kiedy woda wrząca Wewnątrz blekoce u zawartej dziury. *P. Kchan. Jer.* 218. §. Momotać, zająkać się, niewyraźnie wymawiać, klekotać; *Eccl.* блакотати, момотать, невнятно говорить: *Ross.* блекотать, лепетать, *Carn.* atati, blebetati, lelati, kaudern, stottern, unvernehmlich sprechen. Blegotać, bałać, lalkać, jak dzieci czynią, *lallare. Macz.* Blegoce nowomownym przykładem, co owo Rzadko między tysiącem całe rzecze słowo. *Groch. W.* 555. — Nie wyrozumiale szwargotać, ni to ni owo pleść, unverständlich schwatzen, plappern, *Ross.* балагать; *Sorab.* 1. zplapotam. Gdzie on taki pośmiechu, który tak wiele blekoce jako dziecię. *Eraz. Jęz. H.* 8. *b.* A cóż to pomoże, słowa niewyrozumiale mówić; obyczajem papugi blekotać? *Baz. Hst.* 67. Wiele blekocesz, a nic nie dowodzisz. *ib.* 96. Bluźnierskie jest twych ust blegotanie. *Ryb. Ps.* 95. (Geschwätz). *Vind.* bleketati; *Ger.* blöcken; *Gr.* βληχάομαι *balare* beczeć. §. Fukać, łajać, *Boh.* blekotati, blekocy, *Ger.* belfern, schelten, keifen. Nie kontentowała się temi warunkami; ale jak była niewiasta chciwa grubo dosyć blekotała. *Żołk. Mscr.* 55. — BLEKOTEK, tka, *m.* ziele, *chaerophyllum*, Kerbel, u nas jest pospolity, główkowy, zwisły, żółty; lecz wszystkie nie bardzo bezpieczne są do zażycia. *Kluk. Dyk.* 1, 117. BLEKOTKA, i, *ż.* kobieta blekotliwa, eine Stammlerinn, papla, plotka, eine Schwätzerinn. Dwie hultajki, blekotki przyszły oskarżać mię, żem ich obudwóch mężem. *Teat.* 5, 85. BLEKOTLIWY, BLEGOTLIWY, BLEKOTNY, a, e, BLEKOTLIWIE, *przysłk.* momotliwy, jakliwy; *Ross.* блекотливый; *Croat.* pentav, lallend, stammelnd, stotternd. Rwie od piersi matek blekotnego syna. *Chod. Kost.* 47. §. Pletliwy, świegotliwy, gadatliwy, schwatzhaft, geschwätzig, *Eccl.* бладивъ. Blekotliwa Grecya sama się zdobiła szérokiém pisaniem. *Warg. Wal.* 81. Kto w każdej mowie wielkość słów niepotrzebnych działa, pletliwy, języczny, świegotliwy, blegotliwy. *Eraz. Jęz. D.* 5. *b.*

BLEN *ob.* Barwena.

BLENDA, y, *ż.* z Niem. die Blende, *pseudogalaena Linn.* kamień od niektórych między kruszce zynkowe policzony. *Kluk. Kop.* 2, 100 et 258.

BLESKOT *ob.* Błyskot.

*BLESNY, a, e, szalony, któremu się głowa zawraca, *fanaticus. Macz.* fanatisch, verrückt.

BLESZCZYĆ *ob.* Błyszczyć.

BLICH, BLICHARZ, BLICHOWAĆ *ob.* Blech i t. d.

BLIKTRY *ob.* BŁYKTRY. — BLISKI, BLISKOŚĆ, *ob.* Blizki, Blizkość. BLITRAM *ob.* Blejtram.

*BLIŻ, a, *m.* *BLIŻA, y, *ż.* blizkość, poblizkość, *Sorab.* 2. bliża; *Ross.* близь, die Nähe. Co go miał porwać lew, przyskoczywszy w bliżę Łasi się przed nim i nogi mu liże. *Jabł. Ez.* 214. Abo z bliża gromili, abo zdala pociskami ranili. *Warg. Cez.* 220. (z blizka, in der Nähe). *BLIZCE *ob.* Blizko. BLIŻEJ *ob.* Blizko. BLIZIUCHNY, a, e, BLIZIUCZKI, BLIZIUTKI, BLIZIUTEŃKI, a, ie, *intensiv. przymtn.* blizki; BLIZIUCHNO, BLIZIUCZKO, BLIZIUTKO, BLIZIUTEŃKO *przysłk. Boh.* blizaučko; *Ross.* близехонько; *Vind.* preblisu, naiblishe, zielublisu, ganz nahe, recht nahe. Bliziuchno dobrego złe posadzone jest. *Gorn. Dz.* 117. *Pilch. Sen. list.* 3, 225. Byłem raz bliziuchno śmierci. *Gorn. Dw.* 272. BLIZKI, BLISKI, *BLIZEK, zka, zkie, Bliższy *Compar.* nie oddalony, nie daleki, *Sorab.* 2. bliſki, bliſchi; *Boh.* bljžek, *Slovac.* bljzký; *Ross.* близкій; *Vind.* blisen, blishni, blishneishi; *Croat.* blisnyí; *Dal.* blisni; *Rag.* blixgni, blixij; *Bosn.* blisggni; *Gr.* πλησίος, nahe, nicht fern. Blizki czasem, blizki miejscem; blizki pokrewieństwem lub temu podobnemi stosunkami, nahe der Zeit nach, dem Orte nach, der Verwandtschaft und den Verhältnissen nach. Jestże to prawda, iż jesteś blizkim pójść w związki z Florysą? *Teat.* 11, 81. Przyjaźń bliższa jest szczęścia, aniżeli miłość. *Teat.* 48, *d.* 38. Już będąc blizek śmierci, tak mówił. *Radz.* 2. *Macch.* 7, 14. Ten, który naśladuje złości, blizek jest śmierci. *Radz. Prov.*

11, 19. Bliższa koszula ciału niżeli suknia. *Pot. Arg.* 559. *Cn. Ad.* 26. *Slovac.* bližssa kossela, než kabat = bliższym sobie. Każdy sobie bliższy, niż komuś. *Pot. Syl.* 304. Bliższa koszula ciała niż rodzona ciotka. *Mon.* 73, 620. Każdy woli sobie pierwej dobrze uczynić, potym drugiemu. *Mącz.* (*ob.* Pierwej Sobkowi, potym Dobkowi). Z natury bliższy swój swojemu. *Star. Vot. E.* 3. (geht ihn näher an). Blizki, krewny, der nahe Anverwandte. (*Vind.* blishna shlahta). Od ubogiego i jego blizcy uciekają. *Kul. Her.* 295. *Warg. Cez.* 206. Nie mówmy w rozdawaniu: tego bliskim czuję, A owego niewiem, zkąd do mnie przystępuje. *Prot. Jał.* 10. — Blizki czego czym, blizko następujący, zunächst folgend. Prymas najbliższy tronu krzesłem. *Oss. Wyr.* Gdy kto umarł, nikomu urzędu nie dawano, tylko tym, co byli temu miejscem najbliżsi. *Biel. Kr.* 308. Najbliższy kanclerstwa podkanclerzy t. j. nastąpić na kanclerstwo. *Oss. Wyr.* — Blizki do czego = prawo najbliższe do czego mający, pierwszeństwo, das Näherrecht habend. Andrzej nie mógł ścierpieć, iż Mścisław na Kijowie panował, do którego się on bliższym po ojcu czynił. *Stryjk.* 197. er eignete sich das Näherrecht auf Kijow zu. BLIZKO, BLISKO, *BLIZCE, *przysłk. przymiotn.* blizki, Bliżej *Comp.* niedaleko, nie w oddaleniu, tak co do czasu, miejsca, jak do pokrewieństwa, *Sorab.* 1. bliſko, blizko, bližey; *Boh.* bliz, bljże, bljżegi; *Slovac.* blizko; *Ross.* близь; *Eccl.* приближно, приближь; (*ob.* Blizu), nahe, in der Nähe. Lepiej sąsiad blizko, niźli brat daleko. *Leop. Prov.* 27. 10. (*Ross.* blisko o granicę вскрай). Kto bliżej ognia, bardziej gore. *Chodk. Kost.* 39. Nie tak blisko mamy od oskarżenia do dowodów. *Teat.* 7, *b.* 52. (daleko ztąd do owąd). Bliżej ma do śmierci niż my. *Teat.* 22, 32. Niźli młodzi, bliżej grobu starsi. *Pot. Syl.* 71. Ojca blizce stoi. *Żebr. Ow.* 3. (przy ojcu). Zaręczenie długu do blizko przyszłego sądu. *Chełm. Pr.* 140. (do najpierwszego, co nastąpi, zu dem zunächst künftigen). *Przysłw.* Tędy bliżej a dalej; owędy dalej a bliżej, *longius sed tutius. Rys. Ad.* 67. (króciej, a gorzej, dłuższa droga ale lepszy gościniec). Z blizka *przysłk.* w poblizkości, *Boh.* zbljzka; *Sorab.* 1. zbljzka, ſbliſka; *Ross.* изблизка; *Eccl.* изблизу; in der Nähe, aus der Nähe. Z daleka miłość płuży, powszedniejе z blizka. *Pot. Jow.* 23. BLIZKOLEGŁY, a, e, nie odległy, nahe liegend. Blizkołegłe podnięty troskliwie uprząta, By cały okręt w popiół nie poszedł, przeszkadza. *Zab.* 13, 265. BLIZKOPRZESZŁY, a, e, dopiero co przeszły, nächst vergangen. W wieku blizkoprzeszłym ludzie więcej nabyli światła, jak w poprzedzających wiekach. *Zab.* 5, 284. BLIZKOŚĆ, BLISKOŚĆ, ści, *ż.* nie dalekość, nie oddalenie, die Nähe; *Ross.* близкость, близость; *Boh.* bljzkost; *Bosn.* bliznost, blizocchja; *Rag.* blixika (= sąsiedztwo); *Vind.* bliska, blishnost, blisnost; *Eccl.* близочество, (= pokrewieństwo). a). Blizkość krwi, blizki stopień pokrewieństwa, die Nähe der Verwandtschaft. Już tę między nami rzecz, o którą idzie, Nie z blizkości krwi, ale z cnót uważać przyjdzie. *Otw. Ow.* 507. — szczególnie prawo blizkości krwi, prawo do czego z blizkości krwi, das Näherecht, Verwandtschaftsrecht, Erbrecht. Do Krakowa blizkość się mieć książęta Szląscy ozywają. *Biel. Kr.* 98. Borzywoj miał z bratem sprawę o blizkość na królestwo Czeskie. *ib.* 77. Ferdynand blizkością dochodził królestwa Węgierskiego, po żonie swojej córce Władysława. *Stryjk.* 741. Wasili szczycąc się przyrodzoną do tego blizkością, osiadł hordy Zawołgskie. *Paszk. Dz.* 11. b) Kraje, dobra, rzeczy, prawem blizkości komu się należące, durch das Näherecht zuständige Länder, Güter, Sachen. Posiadłeś i dzierżysz blizkość jego, to jest, wieś N. N. i jego dziedzictwo, do którego on jest bliższy, niźli ty, po stryju swym. *Herb. Stat.* 486. Prosił car króla o pomoc, aby przez niego mógł do swej blizkości przyjść. *Stryjk.* 673. Władysław posłał do braci młodszej, aby mu poddani ich posłuszeństwo wszelakie uczynili; gdy tego nie chcieli, rzucił się gwałtem na ich blizkość. *Biel. Kr.* 90. BLIZKOWAĆ się, *zaimk. niedok.* dochodzić prawem blizkości, sich etwas durchs Näherecht zueignen. Jeśli syn umarł, nie zostawiwszy po sobie dziatek, tedy rodzice do sukcessyi się jego blizkują. *Chełm. Pr.* 74. Prawo pozwala dochodzić i blizkować się rzeczy oddalonej. *ib.* 55. Blizkował się do retraktu rzeczy przedanej. *ib.* 112. Ktoby się chciał blizkować do rzeczy, którą on udaje sobie być ukradzioną albo wydartą, tedy rzecz, jako się działa, uczyni wiarę blizkowaniu, tak żeby aktor dowiódł, iż rzecz ona jego była i teraz jest, i iż się do niej blizkuje, jako do ukradzionej, albo gwałtem wydartej. *ib.* 128. BLIŻSZOŚĆ, ści, *comparat. subst.* większa blizkość, bliższe pokrewieństwo, bliższe krwi prawo, *Vind.* predpraviza, posebna praviza, popriedzhina, predversta, die größere Nähe, die nähere Verwandtschaft, das nähere Verwandtschaftsrecht, das Näherrecht, Vorrecht. Trwożyła ludzi mogąca nastąpić wojna, dla bliższości krwi innych książąt. *Nar. Hst.* 7, 21. BLIZKOWID, BLIZKOWIDZ, a, *m.* krótkiego wzroku. *Dudz.* 34. ślep. *Cn. Syn.* 590. *Dasyp. N. n. Sorab.* 1. krotkowidźeweż, *Ger.* ein Kurzsichtiger, der ein kurz Gesicht hat. BLIZKOZIEMNY, a, e, nie oddalony od ziemi, der Erde nahe. Mgliste blizkoziemne powietrze. *Krom.* 454. BLIZKOZNACZNY, a, e, von ähnlicher, einander naher Bedeutung. Wyraz blizkoznaczny, który z drugim nie zupełnie jedno, ale blizką bardzo rzecz znaczy, n. p. lubić, kochać. *Kpcz. Gr.* 3, 3. *porówn.* spółznaczny, synonym., *Ross.* сословъ, тожество, тождество; *Slovac.* gednotedelné, gednowka, gednotelka, gednotedelnost. BLIZNA, y, *ż.* BLIZNECZKA, i, *ż. zdrobn. Eccl.* близна, врѧска, морщина на тѣлѣ; zmarszczka plamista na ciele, eine Narbe, ein schrumpfiger Flecken auf der Haut. Blizny po ospie. *Sienn.* 362. Blatterflecken, Pockengruben. Blizna, znamię przyrodzone. *Cn. Th.* ein Muttermahl. Blizna, piątno, cecha piątnowa, ein Brandmahl. Blizna szelmowska. *Oss. Wyr.* §. Szczególniej blizna, znak z zagojonej rany, das Wundenmahl, die vernarbte Wunde, die Narbe; *Sorab.* 2. bluſna; *Sorab.* 1. buſna; (buſnoyitě *cicatricosus*); *Dal.* bilig, bilisich; *Rag.* bigljegh, brazgottina; *Bosn.* bigljegh; (*Bosn.* blizniça, oçigl = stal); *Croat.* brazgotina, brazgotinicza; *Carn.* brasgotina; *Vind.* shrimf, shrumf, obrastlika, brasgotina; *Boh.* prauha; (*ob.* Pręga); *Ross.* струпъ, рубецъ, рубчикъ; *Eccl.* язва. Nie szpetna to jest blizna, co z męztwa pochodzi. *Min. Ryt.* 4, 152. I po zgojonej ranie, blizna się zostaje. *ib.* 4, 134. Rana się zgoi, blizna zostaje się,

winę daruję, zaś pamięć jéj schowam. — BLIZNEK, *ob.* Bliźniak. BLIŹNI, iego, BLIŹNY, ego, *m.* 1). bliski co do powinności wzajemnych obowiązków, *Boh.* bližnj; *Vind.* blishni, blishnik; *Carn.* blishnèk; *Ross.* ближный; *Eccl.* ближникъ. ближнїи. *Gr.* ὁ πλησίον, *Slavon.* iskèrni, der Nächste. Naszym bliźnim jest każdy, który pomocy naszej potrzebuje. *Sk. Kaz.* 365. *Dambr.* 415. Człowiek niejako sam sobie bliźnym jest, nie godzi mu się więc przeciw sobie czynić. *Karnk. Kat.* 360. Czego sobie nie życzysz, tego bliźniemu nie czyń. *Oss. Wyr.* Krew nie woda, krewny bliższy, niż bliźni. *ib.* 2). Bliźni, ia, ie, bliźnięcy, tyczący się bliźniąt, Zwillings=. Może i żony służbami pilnemi czczą bliźnie bóztwo, (Dyanę i Apollina). *Bardz. Tr.* 258. 3). *Bliźni, blizki, nahe. Zmaza wstydu białogłowskiego u Turków się obraca na jej ojca, na jej bracia i bliźnich krewnych. *Kłok. Turk.* 185. BLIŹNIACZKA, i, *ż.* która się razem z drugiém dzieckiem, bratem lub siostrą, na świat urodziła, die Zwillingsschwester. *Tr.* BLIŹNIAK, a, *m.* *BLIZNEK, znka, *m.* *BLISNEK, snka, *m.* *BLIŹNIEC, źnca, *m.* razem z drugim na świat wydany, *Boh.* et *Slov.* bljženec; *Bosn.* bliznaç; *Croat.* blizanacz; *Ross.* близнецъ, der Zwilling, Zwillingsbruder. Tomasza blisnkiem zowią. *Sekl. Jan.* 20. bliźniakiem. *Leop. Jan.* 11, 16. *W. Post. W.* 347. Tomasz, rzeczony bliźniec. *Leop. Joan.* 20, 24. bliznek. *Źrn. Pst.* 3, 518. *b.* Miał Jezus tę rozprawę z Piotrem przy Tomaszu bliźniaku. *Białob. Post.* 109. Romulus i Remus Rzymskiej wilczycy bliźńcowie. *Chod. Kost. ep.* Bliźniacy, Bliźńcowie, BLIŹNIĘTA, iąt, razem urodzeni, Zwillinge, Zwillingsbrüder, Zwillingsschwestern, Zwillingsgeschwister. *Croat.* blizanczi, za jedno rojeni; *Bosn.* blizançi; *Ross.* близнецы; *Rag.* blizânzi; *Eccl.* близнята. Bliźnięta, Kastor i Pollux, Tyndarowi synowie, jednym razem urodzeni. *Otw. Ow.* 515. Bliźniacy dwaj, dwojacy, para bliźniąt, ein Zwillingspaar, eigentliche Zwillinge; *Boh.* dwogèe; *Slovac.* dwogèence, dwogèatka; *Croat.* dvojki, dvòyki, dvojak; *Dal.* dvoyczi, dvoinczi, dvanki; *Rag.* dvâgnzi, dvojke; *Bosn.* dvojçi, bratinçi; *Slavon.* dvojçi; *Vind.* duoizhjzhi, duojzheta, dvojniki, duiki, dua od ene matere na en bart rojena; *Carn.* dvojzhek, dvojzhézh; *Ross.* двойни, двойнишникъ. — Bliźniacy trzej, trojacy, Drillinge; *Ross.* тройни, тройнишникъ; *Carn.* trojzhèk, trojzhézh. — Bliźniacy czterzy, czworacy, *Ross.* четверни, Vierlinge. §. *Astronom.* Bliźnięta na niebie, znak niebieski wiosenny. *Żebr. Zw.* 25. *J. Kchan. Dz.* 6. das Zwillingsgestirn, die Zwillinge, Castor und Pollux. Gromada gwiazd, którą bliźniętami zowią, w kole zwierzęcym. *Otw. Ow.* 519. BLIŹNICZKI wonne, karda pękata, *narduum montanum*, Zwiebelnarden. *Sien. Wykł.* BLIŹNIĄTKO, a, *n.* *zdrobn. rzeczown.* bliźniak, bliźnięta, *Boh.* bližnátko; *Ger.* ein kleiner Zwilling, ein Zwillingsbrüderchen, Zwillingsschwesterchen. BLIŹNIĘCY, a, e, do bliźniąt należący, Zwillings=. Herb gwiazdy bliźniecéj. 1. *Leop. Act.* 28, 11. Kastora i Polluxa. **BLIŹNIOPŁODNY, **BLIŹNIĘTORODNY, a, e, płodzący czyli rodzący bliźnięta, Zwillinge gebährend. Bliźniopłodna bogini, *gemellipara. Żebr. Ow.* 146. Bliźniętorodna Latona, bo urodziła bliźnięta Apollina i Dyanę. *Otw. Ow.* 250. BLIŻSZOŚĆ *ob.* Blizkość.

*BLIZU *przysłk.* blizko, nahe; *Rag. Dal. Croat. Slavon.* blizu; *Vind.* et *Carn.* blisu; *Eccl.* близꙋ, приблизъ, приближно, o miejscu, blizu czego, nie daleko czego, nahe bey, ohnfern. Nie byłaliby gdzie blizu folwarku woda ciekąca, tedy potrzeba mieć w domu studnią. *Cresc.* 18. Miejsce to blizu miasta było. *W. Pst. W.* 300. Po bliżu, w poblizkości, in der Nähe, (*Dal.* na blizom). — Dwie po bliżu siebie góry opanował. *Pilch. Sall.* 292. Dowiedział się, iż tam pobliżu był Alfonsus. *Wys. Loj.* 38. Piołyn między ulami, ani pobliżu ich niema być miany. *Syr.* 347. Ty masz tam poblizu Etnę. *Pilch. Sen. list.* 1, 386. — O czasie, blizu, blizko następnie, wnet następując, bald, nahe. Czynili gwałt i już bliżu było, że drzwi wyłomili. *W. Gen.* 19, 9. (sie hätten bald die Thüre erbrochen). Blizuś jest, ty miły panie, *prope es. Wrob.* 294. A wszakoż bliżu mu jest zbawiciel jego. *ib.* 200. §. Nie bliżu, o miejscu, daleko, fern, nicht nahe, entlegen, weit. Choć nie blizu było od Nazaret do Jeruzalem, wzdy im nie ciężko było tam chodzić. *W. Pst. Mn.* 65. Nie blizuć ma z tobą wędrować. *Alb. n. W.* 17. (w daleką drogę). — Nie bliżu, o czasie, dawno temu, nie dopiero teraz, schon längst, nicht jetzt erst, vorlängst, lange schon. Już temu nie blizu, jak było posłano listy do kapłana. *Leop.* 1. *Mach.* 12, 7. Już temu nie bliżu, jako słowy i rzeczą w tym się znać dajecie. *Wys. Katr.* 36. Barabasz już nie bliżu za swoje psie sztuki, I rozboje po drogach, zarobił paść kruki. *Pot. Zac.* 92. Że już noc nie bliżu, poszli spać. *Pot. Arg.* 122. (już poźna noc była, es war schon tief in die Nacht). **BLIŻYĆ, *czyn. niedok.* zbliżyć, przybliżyć, *dok.* bliżej przysuwać, blizkim lub bliższym czynić; *Boh.* bljziti; *Vind.* blishiti, blishuvati; *Carn.* blishati; *Bosn.* blisgiti, priblisgati; *Ross.* близить, сблизить, сближать; *Gr.* πλησιάζειν, nähern, näher rücken. **Bliżyć się, *zaimk.* przybliżać się, przychodzić, przysuwać się, sich nähern. Ituryel i Zefon bliżą się piechotą. *Przyb. Milt.* 132.

Pochodz. *poblizkość, pobliższy, przybliżać, zbliżać, ubliżać, ubliżenie.*

BLOCH *ob.* Blok.

BŁOCIANY, a, e, z błota uklecony, von Koth, Koth=. Błociana chata. *Włod.* = lepianka; *ob.* Błotny. — BŁOCIĆ, *czyn. nied.* zbłocić, ubłocić, pobłocić *dok.* kalać; *Croat.* blatiti; *Ross.* блатню; *Boh.* ublatiti; *Bosn.* izblatiti, izkagljati, kothig machen, mit Koth beschmutzen. Tam się tarza i błoci twarz zapamiętały. *Przyb. Ab.* 253. Już cieplice prawie Pańskie, mywszy się w nich, błocą. *Bald. Sen.* 29. Gałęzie zbłocone mułem. *Otw. Ow.* 22. Kto się puści na błoto, ubłocić się musi. *Rej. Żw.* 91. *b.* Czystém jest sercem, niezmazany ciałem, Ani grzechowym ubłocony kałem. *Chrośc. Job.* 123. BŁOCISTY, a, e, BŁOCISTO *przysłk.* błotnisty, błotny, błota pełen; *Vind.* blatnu; *Sorab.* 1. boczaczé; *Ger.* kothig, voll Koth. *Włod.* BŁOCKO, a, *n.* wielkie uprzykrzone błoto, po pas, po szyję, po uszy; *Rag.* blattascze; *Ross.* болотище, häßlicher tiefer Koth. Błocka teraz były wyschły. *Warg. Cez.* 89. die Pfützen.

BLOFAREK *ob.* Bolwark.

BŁOGI, a, ie, szczęśliwy, szczęsny, błogosławiony; (*Sorab.* 2. blofchki; *Eccl.* блаженъ, благополꙋчьнъ, щастливъ;

Ross. блаженный; *Rag.* blaaxen; *Croat.* blasen; *Slavon.* blaxen: *Bosn.* blág, obilan, *lautus*, priblasgen *beatissimus; Vind.* blagoviten, bogat, bogaften), glückseelig. Przed śmiercią nie powiadaj nikogo być błogim. *Budn. Sap.* 11, 30. Błoga, żeś wierzyła słowu Pańskiemu. *Pieśń. Kat.* 5. Błogiś w tej mierze, żeć miłości płuży stadło. *Jag. Wyb. B.* 2. *b.* Błodzy słudzy twoi, słuchający mądrości twej *Budn.* 1. *Reg.* 30, 8. Błogim, szczęśliwym być; *Ross.* блаженствовать. §. Błogi, łaskawy, litościwy, (*ob.* Błagać), *Rag.* blâgh, blagostiv; *Croat.* blág; *Bosn.* blág, millostiv, dobrostiv; *Ross.* благій; (*Eccl.* благшій, лучшій lepszy; благына, добродѣтель, благость dobrodziejstwo), gnädig, barmherzig, gütig. Boże bądź nam błogim, I racz powrócić ojca sierotom ubogim. *Chodk. Kost.* 253. August był wszystkim tak miły i błogi, Że go po miastach czczono między bogi. *Chrośc. Fars.* 441. Znajdę ja chatę, gdzie gospodarz błogi Może z życzliwą uprzejmością przyjmie mię w swe progi. *Chodk. Kost.* 241. BŁOGO *przysłk.* *BŁODZIEJ *compar.*, dobrze, szczęśliwie, szczęśnie, wohl, glückseelig, glücklich. (*oppos.* biada!) *Boh.* blaze; *Sorab.* 2. blofchko; *Carn.* bloger, (błogo ci); *Croat.* blagoszi; *Eccl.* благо dobrze, pięknie; благоже bardzo dobrze, wyśmienicie; porówn. składane: благобровный pięknobrwi, благобреговый pięknobrzegi, благовласый pięknowłosy, благовѣтріе *ventus secundus* powiatr; благоизобильный przeobfity, dobrze obfity; благовожделѣнный mocno pożądany, благобочный mocnoboki, tęgoboki; благодаріе, podarze: благоизмѣнный łatwoprzemienny, благовоспалимый łatwospalisty, благовращный łatwoobrotny. — Rzeczownik *Eccl.* благое dobro, *Ross.* благо Błogość, szczęście, dobre powodzenie, благая dobra; *Croat.* blago = bogactwo, majątek, bydło; *Bosn.* blago, bogastvo, imanje, srebro i złato; *Rag.* blago, blaxeno *bonum; Vind.* blagu, imanstvu = majątek, bogactwo, skarb; *Slavon.* blâgo = skarb, *Carn.* blagu *merces.* (Blagu *Vindis interamnensibus bonum mobile aeque ac immobile; Carniolis merx; Croatis pecus, uti Latinis pecunia. Dialecti significationem variant, quia variis provinciis variæ sunt opes populis. Carniolis negotiatoribus merces, Vindis, cultoribus agrorum, fundi, Croatis, pecudum et jumentorum curatoribus, pecora.* ob. *Marc. a S. Ant.* Polacy tego przysłówka używają z trzecim przypadkiem: Błogo ci! *interj.* Heil dir! Wohl dir! rc. *Bosn.* blago tebbi!) Błogo mężowi, który nie poszedł w radę niezbożnych! *Budn. S.* 1, 8. Heil dem Manne! Błodziej wdowie, jeśli tak trwać będzie. *Budn.* 1. *Cor.* 7, 40. (szczęśliwsza jest; es ist besser für sie, sie ist glücklicher). Poznasz boga prawego, a błogo tobie będzie! *Sk. Zyw.* 1, 127. *b.* (es wird dir wohl gehen, es wird dein Glück seyn). Wyznają, że się im błogo dzieje, i że im do ich szczęścia więcej się nic przydać nie może, prócz trwałości. *Pilch. Sen. Łask.* 8. Co mi do kogo, gdy mnie błogo. *Cn. Ad.* 95. (niech świat ginie, bylem został). Chociaż z mniejszym honorem, byleby żyć błogo, ten twój sposób myślenia to twoje przysłowie. *Zabł. Amf.* 38. *BŁOGOBYTNOŚĆ, ści, *ż.* szczęsny byt, *Eccl.* благобытство, glückseeliges Leben. *BŁOGOBYTNY, a, e, szczęsny, *Eccl.* благобытный, glückseelig. *BŁOGOCZYNNY, *ob.* Dobroczynny. *BŁOGODAJNY, a, e, *Eccl.* благодательный, *ἀγαθοδοτικός*, Gutes gebend *ob.* Dobroczynny. *BŁOGODARZYĆ, *czyn. nied.* jałmużnę dawać, *Croat.* blagodaruvati, spenden, Almosen geben; *Rag.* blagodariti *largiri; Eccl.* благодарю, благодарствую dziękuję, wdzięczny jestem, благодареніе dzięki, wdzięczność. *Slavon.* blagodarno = miło, ludzko dający, wspierający. *BŁOGODUSZY, a, e, благодушный, dobrej myśli, *εὔθυμος*, gutes Muthes, благодушіе, dobra myśl, *εὐθυμία, εὐψυχία;* благодушествую, *εὐψυχέω, εὐθυμέω*, tuszę. *BŁOGODZIETNY, a, e, *Eccl.* благонсчадный, *εὐαπόγονος*, dobre dzieci mający, glücklich in seinen Kindern; благочадіе, *εὐτεκνία*, благочадствую, *εὐτεκνέομαι, bonos filios habeo.* *BŁOGODZIEJSTWO *ob.* Dobrodziejstwo. *BŁOGOJESTNY, a, e, *Eccl.* благоестественный, *εὐφυής*, *bona natura praeditus, ingeniosus;* благоестественность, *εὐφυΐα, bona indoles.* *BŁOGOKŁOSY, a, e, *Eccl.* благоклясьнъ, *εὔαγλις*, bogaty w kłosy, plenny, ährenreich. *BŁOGOLUBNIK, a, *m. Eccl.* благолюбьць, который доброе любитъ, dobre lubiący, ein Liebhaber des Guten, Tugendfreund, enotolubnik. *Ross.* благолюбивый cnotolubny. *BŁOGOMYŚLNY, a, e, dobrze myślący, gut denkend, gut gesinnt. *Ross.* благомыслящій. *BŁOGORADNIK, a, *m. Eccl.* благосовѣтникъ, *εὔβυλος*, ein guter Rathgeber; благосовѣтно *bono consilio*, благосовѣтство, благосовѣтіе, *εὐβυλία bonum consilium;* благосовѣтую *εὐβυλέω*, dobrze radzę. *BŁOGOROD, u, *m. Eccl.* благородіе, великородіе, *εὐγένεια*, dobre urodzenie, gute Geburt, gute Herkunft. *BŁOGORODNY, a, e, *Eccl.* благородьнъ, великородный. *ob* Familiant. *BŁOGORZĄDNY, a, e, szczęsnie się rządzący, wohlregiert. *Eccl.* благозаконный, *εὔνομος;* благозаконіе, *εὐνομία, bona legum constitutio;* благозаконюся, *εὐνομέομαι*, благозаконствую, благозаконю, *εὐνομέω, bonas leges fero*).

BŁOGOŚĆ, ści, *ż.* szczęsność, szczęśliwość, die Glückseeligkeit; *Boh.* blaženost; *Rag.* blaxeństvo, blaxenos; *Ross.* блаженство; *Eccl.* благополучіе; *Croat.* blasenoszt, blasensztvo (*ob.* Błażej); (*Vind.* blagovitnoft = bogactwo; *Vind.* blaguft = klejnot). §. Błogość, litościwość, ludzkość, dobroć, die Milde, Gnade, Leutseeligkeit. *Eccl.* благота, *Ross.* благость, благота; *Croat.* blágoszt; *Bosn.* blágoszt, dobrostivost.

BŁOGOSŁAWA, y, *ż.* imię niewieście, Beata. *Jabł. Her.*

BŁOGOSŁAWIĆ, *BOGOSŁAWIĆ, *czyn. nied.* pobłogosławić, ubłogosławić *dok. Boh.* blahoslawiti, oblahoslawiti, blaziti, žehnati; *Croat.* blagoszlavyati, blagoszlavlyati, blagoszloviti; *Rag.* blagoslovitti, blâxiti, ublaxiti, ublaxeniti; *Dal.* blagossloviti; *Bosn.* blagosloviti, blagosljvgljati; *Ross.* благословить; *Eccl.* благословити, благословьствовати, блажити, прославлять кого, хвалить, именовать блаженымъ, чтить, ублажить, разблажить, осѣнить. §. Błogosławić komu, błogosławić kogo, dziękować z wysławieniem, uwielbiać, błogim zwać, lobpreisen, preisen, erheben. Błogosławiemy cię Boże, że się nie tak stało. *W. Tob.* 8, 17. Błogosław duszo moja Panu, błogosław imieniowi jego świętemu. *J. Kchan. Ps.* 151. Chlebodawcę błogosławić będą wargi wielu. *W. Syr.* 31, 28. Gdy wyszła Judit, błogosławili ją wszyscy: tyś sława Izraela. *W. Jud.* 15, 10. — §. Błogosławić komu, dobrorzeczyć, żegnać (w dawnym znaczeniu), dobrego mu życzyć; *Sorab.* 1. woz-

bożnoleżam, wozbożam, żohnuyu; *Vind.* shegnati, posrezhuvati, blogeruvati, blogerrezhi, shegnuvati; *Carn.* blogerrêzhem, blogervam, blogerujem, einem Gutes wünschen, einen segnen, ihn einsegnen, (*oppos.* przeklinać, złorzeczyć). Usty swemi błogosławią, a w sobie przeklinają. *Budn. Ps.* 62, 4. Umierając błogosławił cesarzowi, cesarzowej i papieżowi. *Sk. Dz.* 855. Umierając błogosławił swoim dzieciom (dawał im ojcowskie błogosławieństwo, er segnete seine Kinder ein, gab ihnen seinen Segen). *Iron.* błogosławić go kijem, kropić go, einen durchwalken, durchschmieren. *Oss. Wyr.* *§. Błogosławić kogo na co = święcić, poświęcać go na jaki urząd, einweihen, einsegnen. Grzegorza Kalixt patryarcha błogosławił na metropolią Kijowską. *Fund.* 55. — §. Bóg błogosławi komu albo kogo, zdarza mu, szczęści mu, Gott segnet einen, giebt ihm Segen und Gedeyhen. Błogosławiąc ubłogosławi cię Bóg w ziemi onej. *Budn. Deut.* 15, 4. Niech was niebo błogosławi, tak jak ja was błogosławię. *Teat.* 18, 183. Bóg onej pracy błogosławił. *Sk. Dz.* 698. Niech cię bóg błogosławi *ob.* szczęść boże. Bóg obiecał napełnić wszystkie kąty twoje a ubłogosławić stodoły i obory twoje. *Rej Pst. S.* 5, 1. *Iron.* Niech cię bóg błogosławi z twoją radą, wolę pójść za moją głową. *Oss. Wyr.* (bądź zdrów, daj mi pokój, fahre wohl, bleibe mir vom Leibe). §. Błogosławić kogo, ubłogosławiać, uszczęśliwiać, uszczęśliwić, szczęśliwym czynić, beglücken, glücklich machen. Pan chce błogosławieństwy ubłogosławić i ozdobić każdego wiernego. *Rej Ap.* 25. Patrz jak cię bóg przez wiarę ubłogosławić raczył. *W. Pst. W.* 2, 201. Bóg cię zbyt ubłogosławił, szczęścia jesteś jedynakiem. *Wad. Dan.* 102. Białegłowy mogą swoją pięknością znęcić abo ubłogosławić, dać zdrowie abo śmierć. *Gor. Dw.* 508. Te rzeczy człowieka uszczęśliwiają i ubłogosławiają, nauka, cnota, zdrowie. *Mon.* 65, 513. BŁOGOSŁAWICIEL, a, *m.* który błogosławi, uwielbiacz, dobrorzeczący, uszczęśliwiciel, der Lobpreiser, Wohlwollende, Beglücker; *Croat.* blagoszlovitel; *Dal.* blagoszlaulyalacz; *Rag.* ublaxenitegl, blagoslovitegl, blagoslivgljalaz; *Ross.* благословитель. Przeklinacz twój będzie przeklęty; a błogosławiciel twój błogosławiony. *Budn. Genes.* 27, 29. w rodzaju żeńskim BŁOGOSŁAWICIELKA, i, która błogosławi, die Lobpreiserinn, die Wohlwollende, die Beglückerinn. 1). BŁOGOSŁAWIENIE, ia, *n.* rzeczownik słowa błogogosławić we wszystkich tegoż znaczeniach, uwielbianie, dobrorzeczenie, uszczęśliwienie, *ob.* Błożenie, das Lobpreisen, Segnen, Beglücken; (*Eccl.* благозвание; *Sorab.* 1. żohnuwano (żegnanie); *Vind.* blogerrezhenje, posrezhanje) = błogosławieństwo, der Segen. Proszę dla Boga, abyś wziął błogosławienie od służebnika twego. 1. *Leop.* 4. *Reg.* 5, 15. 2). BŁOGOSŁAWIENIE *przysłk.* sposobem błogosławionym, glückselig, auf eine glückselige Art. Trzeba nam się starać, żeby zawsze żyć dobrze i błogosławienie. *Petr. Pol.* 8. BŁOGOSŁAWIEŃSTWO, a, *n.* błogosławienie, dzięka, wychwalanie, das Lobpreisen, Segnen, der Segen; (*Boh.* et *Slov.* blahoslawenstwj, blahoslawenstwo, přežehnaní; *Croat.* blasensztvo, blagoszlov; *Ross.* благословение; *Dal.* blaxensstvo; *Rag.* blagoslov; *Slavon.* blagosov, *Bosn.* blasgenstvo, blagosov; *Vind.* shoegen, isvelizhanje; *Carn.* shegu). 1). Dobre życzenie, dobrorzeczenie, das Wohlwünschen, Gutes wünschen, Segnen, der Segen. Jakie też miał błogosławieństwo od ludzi, boże zawaruj, kiedy szedł, ludzie nań plwali, jako na bestyą. *Falib. Dis. I.* 11. Obrządek błogosławienia, benedykcya, das Segnen, Einsegnen, der Segen. Daję ci ojcowskie moje błogosławieństwo. *Kras. Pod.* 2, 75. *Zab.* 14, 317. Błogosławieństwo rodziców wiele może. *Rys. Ad.* 3. Jak ważne były w starym zakonie błogosławieństwa rodziców, jak się do błogosławieństwa tego synowie ubiegali! *Falib. Dis. R.* 2. Błogosławieństwo kapłańskie, der priesterliche Segen, die Einsegnung. Błogosławieństwo w Złoczowskim kościele król odbiera. *Susz. Pieś.* 3, *K.* 2. Biskupi jadą na wojny, aby błogosławieństwo dawali. *Sk. Dz.* 729. *Żart. iron.* Ktoć dał maczugą błogosławieństwo. *Rej Ap.* 11. (kijem go przeżegnał, pokropił). 2). Błogosławieństwo boże, gdy komu bóg błogosławi abo dobre powodzenie daje, der Segen Gottes. Boże zmiłuj nad nami, a racz nam dać błogosławieństwo. 3. *Leop. Ps.* 66, 1. (a pożegnaj nam. 1. *Leop.*). Największy dostatek w domu, gdzie błogosławieństwa boskiego nie masz, obraca się w niwecz. *Karnk. Kat.* 357. Błogosławieństwo boże, dobry opiekun. *Falib. Dis. R.* 3. Błogosławieństwo, szczęście, pomyślność, Glück, Wohlfahrt, Heil; *Boh.* blaženost; *Ross.* благополучие, благоденствие, доброденствие; *beatitudo. Macz. ob.* Błożenie. Wielu mędrców tego świata błogosławieństwo pokładali w rzeczach cielesnych, chrześcianie pokładamy go w chwale niebieskiéj. *Karnk. Kat.* 94. — *Żart.* błogosławieństwo boże, konsolacya, dzieci, Gottessegen, Kinder. Błogosławieństwo jest boże, kiedy w małżeńskim stanie potomstwem obdarza. *Kras. Pod.* 2, 270. W jego domu, aż nadto tego błogosławieństwa. *Oss. Wyr. Eccl.* доброчадїє, благословенное чадородіе, хорошие дѣти. §. Błogosławieństwo niebieskie, zbawienie, die himmlische Seeligkeit. Prawdziwego słowa nie mamy, którembyśmy wyrazili, świętych w chwale niebieskiej błogosławieństwo; pismo nazywa je królestwem bożym, niebieskim, Chrystusowym, domem ojca, rajem nowym. *Karnk. Kat.* 95. *§. Wiele zebranych było błogosławieństw męczenników, t. j. relikwij. *Sk. Dz.* 396. Reliquien. BŁOGOSŁAWIONOŚĆ, ści, *ż.* stan błogi, szczęśliwość, die Glückseeligkeit, Wohlfahrt. Błogosławioność twoja. *W. Pst. W.* 3, 262. BŁOGOSŁAWIONY, *BOGOSŁAWIONY, a, e, BŁOGOSŁAWIEŃSZY, *Comp. imiesł. sł. czyn.* błogosławić, *Boh.* blahoslawený, blahoslawenec; *Slovac.* blahoslaweni; *Rag.* blaxenik, blaxeniza; *Slavon.* bláxen, blaxeni; *Ross.* благословенный, благословленный, блаженный, богоблаженный, благоденственный, благополучный; *Vind.* isvelizhan, *Sorab.* 1. Bożne. 1). z dzięką wysławiony, uwielbiony, lobgepriesen, gelobpreist, gebenedeyt, gelobt, gesegnet. Błogosławiony bóg Izraelów; błogosławcie go wszyscy aniołowie. *Sk. Kaz. N.* 569. Bądź imię boże błogosławione na wieki. *Wrob.* 268. 2). Błogosławiony, ubłogosławiony od boga, zdarzony, uszczęśliwiony, szczęśliwy, von Gott gesegnet, glückseelig, glücklich. Błogosławione miasto, w którym na wszem dobrze jest. *Macz.* W plemieniu twoim będą ubłogosławione wszystkie narody. *W. Pst. W.* 3, 109. Nauki czynią bło-

gosławiony żywot nasz. *Gor. Dw.* 51. Błogosławiony był tym, że z ciebie dostał sobie żony. *Otw. Ow.* 248. §. Błogosławiony, zbawiony po śmierci, selig nach dem Tode. Błogosławieni, die Seeligen. Błogosławieni będą to mieć, iż żadnej boleści ani przykrości ucierpieć nie będą mogli. *Karnk. Kat.* 91. — Za życia błogosławiony, w doskonalszą istotę przemieniony, uwielbiony, verklärt. Równy błogosławionym bóztwem ojcu swemu. *Groch. W.* 299. §. Błogosławiony, uwielbiony w niższym stopniu od świętego, w wyższym od wielebnego czyli świętobliwie zmarłego, selig gesprochen. Papież wprzód błogosławionym, potym świętym ogłasza. *Oss. Wyr.* Tytuły sobie przywłaszczają, najświętszy, najbłogosławieńszy, najmiłościwszy. *Rej Ap.* 58. Przez nas i przez ś. synod, wespołek przez nabłogosławieńszego ś. apostoła Piotra, z biskupstwa go złożył. *Hebr. Art.* 194. — *Przysłk.* Błogosławiony, ale jeszcze nie święty. *Oss. Wyr.* (panek dopiero, jeszcze nie pan). §. *Czyn.* błogosławiony, ubłogosławiający, zbawienny, seeligmachend, selig. Błogosławieńsza rzecz jest dawać, niźli brać. *Leop. Act.* 20, 36. *W. Pst. W.* 2, 201. (szczęśliwsza rzecz, *Bibl. Gd.* es ist seeliger. Luth.). BŁOGOSŁAWNY, a, e, pełen błogosławieństwa, segenreich. W krótce potym Jowisza zapadł wyrok luby, Że małżeństwa zawarli błogosławne śluby. *Zab.* 14, 75. *Ross.* осѣнялъный; (*Croat.* blagoszlovlyiv, *quod sacrari potest*). BŁOGOSŁOW, a, *m.* błogo mówiący, błogosławieństwa obwieszczający, der Segenverkündiger. Strzeżmyż się, abyśmy tych pseudologów za swoich błogosłowów nie mieli. *Smotr. Ap.* 87. BŁOGOSŁOWNY, a, e, *Eccl.* благословный, εὔλογος, *blandus in sermone*, mildsprechend, heilverkündend. BŁOGOUSTY, a, e, *Eccl.* благоустый, εὔστομος, wohl beredt, *ob.* złotousty. BŁOGOWIEKI, a, ie, *Eccl.* благовѣчный, εὐαίων, *boni ævi, secundæ ætatis;* szczesnie zestarzały, glücklich alt geworden, wohlbetagt. *BŁOGOWIEŚCIĆ *czyn. niedok. Eccl.* благовѣстити, *evangelizare*, błogie rzeczy opowiadać, ewangelią przepowiadać, Heil verkünden, das Evangelium predigen. *BŁOGOWOLENIE *ob.* aprobacya. BŁOGOWONIĆ, *ob.* parfumować. *BŁOGOWODNY, a, e, *Eccl.* благоводный, εὔυδρος, dobrą wodą obfitujący, reich an gutem Wasser. BŁOGOŻYWOTNY, a, e, *Eccl.* благоживотный, εὔβιος, szczęśliwie lub błogo żyjący, glückseelig lebend.

BLOK, BLOCH, u, *m.* BLOSZEK, szka, *m. zdrobn.*, drzewo grube nieociosane, *Carn.* plóh; Obrd. Bloch; *Gall.* bloc, *Ger.* der Block, *Vind.* deblu, brune. — Brzeg taki trzeba chrostem i ziemią, blochami i palami utwierdzić. *Archel.* 2, 156. Ściany na wsi robią z blochow i strychulców i ze słomy w glinie walanej. *Świtk. Bud.* 66. *Haur. Ek.* 171. Składają blochy. *Miask. Ryt.* 69. §. Blok albo krążek, *trochlea. Os. F.* 124. die Blockrolle, der Block. Blochy albo kołki, na których się co winduje, bywają wiązowe. *Kluk. Rośl.* 2, 157. U flisów bloch, kółko, po którem, gdy mają holować, pulkę, a podczas hysu, tryskę hysują. *Mag. Mscr.* Majtki silną ręką błok obracali, Liny, na których kotwa była, wyciągali. *Przyb. Luz.* 268. *ob.* Puzdro klubne. *Jak. Art.* 3, 286. Na szkucie bloszki, kółka drewniane, dwa na każdym karnacie, od nich idą sznury aż do dołu. *Mag. Mscr.*

BLOKAUZ, BLOKUZ, a, *m.* I.) z bloków twierdza, *Vind.* lesenu obranſtvu, *Boh.* srub. *Gr.* das Blockhaus, das Bollwerk. Groblę osadzili blokauzami i działek dwie zatoczyli. *Tward. W. D.* 28. Blokauzów żadnych nie czekając, koszami dział nie obkładając, prosto na Turki działa narychtował. *Birk. Chod.* 33. §. Także strażnica albo wieża, z której nieprzyjaciela opatrują. *Dudz.* 34. ein aus Blöcken verfertigter Wachthurm. Laternią *pharus*, pod Gdańskiem, Niemcy blokuzem zowią. *Klon. Fl. G.* 3. der Leuchtthurm, das Blockhaus bey Danzig. II.) BLOKUZ = BLOKADA, y, *ż.* obsaczenie, opasanie, ostęp, dobywanie miejsca oblężonego, die Blocade, die Einschließung eines belagerten Orts, oblężenie fortecy, której chcą dobyć głodem, odjąwszy dowóz żywności. *Papr. W.* 1, 468. BLOKOWAĆ *ob.* opasać miasto.

BŁONA, y, *ż.* BŁONKA, BŁONECZKA, i, *ż. zdrob.*, skórka cieńsza, pęcherzowina, pliwa, die Haut, das Häutchen, ein dünnes zartes Fellchen: *Boh.* blána; *Ross.* оболонка, оболоночка, оболочка, (*ob.* Oblec, oblok, wlec.) блона = łożysko); *Ross.* кожица; *Carn.* koshèza; *Bosn.* kosgiça, oppouna; *Rag.* òpna; *Croat.* kosìcza, mézdra; *Boh.* et *Slov.* mazdra, mazdřička. I.) Błony, błonki koło jaj lub w ciele zwierzęcym, die mancherley Häute und Häutchen in den Eyern, oder im thierischen Körper. Z jajowych skorup obrawszy błonki, same tylko skorupy utłuc. *Gost. Ek.* 159. Gdy w ciele nitki różne tak się do kupy łączą, że niby tkankę formują, robi się ztąd błonka. *Wejch. An.* 13. Błona trzecia, *membrana adiposa*, część trzecia powłoki pospolitej człowieczej, die Fetthaut. *Krup.* 2, 8. (*ob.* Skóra, skórka). Błona, trzewo okrywająca, kałdun, odziecka, *peritonaeum*, *Croat.* rechicza; *Dal.* opna; *Bosn.* opniça, mrjesgiça od utrobe; *Slovac.* branica, mazdřička tučná okolo žaludka; *Carn.* mrenèza; das Darmfell; *Ross.* брюшина (*ob.* słabizna brzuchowa). Błona we wnętrzu poprzeczna, osierdzie, otoczyna, przegroda wnętrza, *diaphragma*, *Ross.* перепона; *Carn.* peréponka, hapân; das Zwergfell, das Brustfell. Błona kiszkowa, *mesenterium*, *Carn.* mihtar, das Gekröse. Błona w której się dziecię rodzi, łożysko, czepiec, czepek, *Ross.* блона, die Nachgeburt. - Błony lub błonki mózg otaczające, odzieczki. *Syr.* 402. die Hirnhäute, Hirnhäutchen. Twarda błona, twarda matka, *dura mater*, die obere Hirnhaut; pajęczynowa, *arachneidea*, trzecia cienka, *pia mater*, die untere Hirnhaut, matka pobożna, *Croat.* mrenìcza. *Krup.* 3, 109. *Perz. Cyr.* 1, 37. *Kirch. An.* 73. W głowie mu błonka pękła. *Teat.* 7, *c.* 62. (zwaryował, oszalał). - Błony lub błonki oczne, die Augenhäute, Augenhäutchen; pierwsza broniąca, druga rogowa, die Hornhaut, trzecia jagodowa, winogronowa, die Traubenhaut, czwarta siatkowa, pajęczyniasta, *Carn.* pezkèza, Netzhaut. *Sak. P.* 26. *Krup.* 2, 314. §. Błonka, choroba oka, das Fell über dem Auge, eine Krankheit des Auges. (*ob.* Bielmo). Oczy mu wpadły i zaszły błonką. *Wys. Ign.* 170. Lekarze błonkę z oczu zganiają; słowo boże szkodliwe bielmo z serc naszych zejmuje. *Damb.* 111. *fig.* Ma błonkę na oczach, nie widzi, lub nie chce widzieć. *Oss. Wyr.* II.) Błona w oknie, bądź z błony, bądź z szkła, że dawniej zamiast szkła

używano do okien pecherzowin, błon, papierów napuszczanych = szyba, kwatera, ein im Fensterrahmen statt Scheibe ausgespanntes Fellchen oder Häutchen, oder in Oel getränktes Papier; dann überhaupt, die Fensterscheibe. Chcac oknem wyleźć, i wybiwszy błone począł wyłazić. *Baz. Hist.* 59. Jaskółka przy błonach w oknie sie siedli. *Spicz.* 151. Gdy uźrzysz światło ta błona, Myśl, zkad ma moc przyrodzona. *Rej Żw.* 236. *b.* Szklarz na okna nowe błony albo kwatery jak ma stanowić. *Haur. Ek.* 178. Komora zadrżała i błona szklana, która tam była, potłukła sie. *Wys. Ign.* 7. § *Metaph.* błono = okno, *Bosn. Croat. Carn.* oblok, das Fenster. Rzadko w zamknione już kołace błony Miłością płocha młodzieniec strapiony. *Petr. Hor. D.* 3. *b.* Dawid spojrzawszy przez błone, Obaczył myjaca sie Uryasza żone. *Kulig. Her.* 145. W izbach błony, piece dobrze opatrzyć. *Gost. Ek.* 10. Oczy jako błony w ciele są wysadzone, patrza na swe strony. *Rej Wiz.* 118. *b.* (*Carn.* lina = okno bez szyb, Niederfächs. et *Ger.* Line).

Pochodz. *błoniany, błonowy, błoniarz, błonkowaty, błonolotny, błonoskrzydły, błoniastoskrzydły, błoniastoważ.*

BLONDYN, a, *m.* z Franc. złotawy, lisowaty, płowy, białokurowaty, *Ross.* бѣлокурый, ein Blonder. 1) BLONDYNA, y, *ż.* BLONDYNKA, i, *zdrb.* Kobieta włosów złotawych, eine Blonde, eine Blondine. Blondynowi podoba sie brunetka; a brunet blondynce. *N. Pam.* 11, 189. 2) BLONDYNA, BLONDYNKA, gatunek koronek, Blonden, eine Art Spitzen. Atłasy, muśliny, gazy, blondyny. *Vol. Leg.* 8, 981. Koronki sie piora, a blondynki nie można. *Zab.* 13, 210.

BŁONIANY, BŁONOWY, a, e, *Ross.* перепоночный, перепончатый, z błon, häutig. Błoniane skrzydło nietoperza. *Dudz.* 34. Z błonowemi skrzydły diabła maluja. *ib.* BŁONIASTOSKRZYDŁY, a, e, majacy skrzydła błoniane, mit häutigen Flügeln, hautgeflügelt. BŁONIASTOWAŻ, eża, *m.* *amphisbaena*, waż cały błona okryty, na pół łokcia długi, w Ameryce. *Zool.* 203. die Hautschlange.

BŁONIE, ia, *n.* obszerne pastwisko, smug gruntu na pastwisko gromadzkie zostawiony, die Aue, die Gemeindetrift, die Koppelhuth, die Gemeinweide, Koppelweide; *Boh.* občina; *Vind.* log (*Sorab.* 2. blome, darń, murawa). Piekne błonia w dolinie leżace. *Weg. Mar.* 1, 277. § Obszerna otwarta płaszczyzna, równina, ein weites offenes ebenes Feld. Jeczmień wiecej kocha sie na błoniu, gdzie zewsząd słońce dochodzi, niźli w cieniu. *Cresc.* 161. – §. Błonie miasto w ziemi Warszawskiej *Dyk. G.* 1, 85. ein Städtchen bey Warschau.

BŁONKA *ob.* BŁONA, BŁONKOWATY, a, e, na kształt błonek, z błonek złożony, aus Häutchen bestehend. Wieksza cześć owadu ma skrzydełka błonkowate. *Zool. Nar.* 103. BŁONOLOTNY, BŁONOSKRZYDŁY, a, e, błoniastoskrzydły, błoniane skrzydła majacy, mit häutigen Flügeln. Błonoskrzydły nietoperz. *Włod.* – BŁONOWY *ob.* Błoniany.

BLOSZEK *ob.* Blok.

BŁOTKO, a, *n. zdrobn.* rzeczown. błoto, kleiner Koth. Czasem madry woźnica w najmniejszym błotku utonie. *Rej Wiz.* 119.

BŁOTNICA, y, *ż.* 1) *Scheuchceria*, rodzaj roślinny, podobny do situ. *Kluk. Dyk.* 3, 58. die Sumpfbinse. 2.) ziemia łacno stajaca sie błotem. *Oss. Wyr.* Sumpfboden, Erdreich, das leicht kotbig wird. BŁOTNICZKA, i, *ż.* sikora, *parus palustris*, podobna pospolitym, lecz mniejsza; chowa sie w trzcinach. *Kluk. Zw.* 2, 312. die Mohrmeise, Kothmeise, das Mohrvögelchen. BŁOTNIEĆ, iał, ieje, *nijak. niedok.* zbłotnieć, *dok.* błotem sie stawać, zu Kothe werden. Ziemia zbłotniała; myśmy dżdżem zmoczeni. *Białob. Odm.* 45. BŁOTNISTY, a, e, (*Eccl.* блатнистый, *Ross.* болотистый, тинистый; *Vind.* blatjast, blaten, blatnu; *Rag.* blattast; *Ital.* lotoso; *Slovac.* blatnati, blatnowiti; *Boh.* blatiwý, blatnatý, bařinatý, *Carn.* mozhárn, mozhirn) błocisty, błotny, błota pełen, voll Koth, kothig. Błotnista ziemia. *Haur. Ek.* 10. Lin błotnisty. *Jabł. Ez.* 5. (w błotach sie znajdujacy). Zaż bez wilgoci rość sitowie może Albo błotniste bez wody rogoże? *Chrośc. Job.* 33. (nad błotami rosnace). BŁOTNIK, a, *m.* bagno, kałuża, ein Sumpf; (*Boh.* blatnjk, bahnjk = tun, ryba). Błotnik mieć trzeba przy owczarni, aby sie nim owce krzepiły i posilały. *Gost. Ek.* 127. BŁOTNY, a, e, *Boh.* blatný, blatiwý, *Ross.* блатный, болотный, тинный; *Sorab.* 1. botžané; *Dal.* blatan; *Rag.* blatni, blattast; *Croat.* blaten, blátni, *Bosn.* blatni, barni; *Vind.* blaten, blatjast, mlakast, berezhinast, klatjen, klatjast; *Carn.* mlakûshn, udirn) pełen błota, błotnisty, błocisty, z błotem pomieszany, kothig, voll Koth. Na błotnym stał padole. *Wad. Dan.* 158. Droga była dla dżdżu błotna. *Warg. Radz.* 350. Nie obieraj błotnej drogi, gdy sucha można jechać. *Fred. Ad.* 105. Ziemia błotna. *Cresc.* 655. Wpuścili go do dołu błotnego. 3. *Leop. Jer.* 38, 6. (jeziorzystego. 1. *Leop*). Błotny Phasis. *Otw. Ow.* 253. (metny). Błotna woda albo jest na trzesawicach, albo w kałużach. *Kluk. Kop.* 1, 89. (Sumpfwasser). Źrzódło to nigdy nie błotne, ale czyste. *Sk. Dz.* 771. Umył ich błotne nogi. *Groch. W.* 286. (zbłocone, błotem zwalane). Błotny, nad błotem lub w błocie sie znajdujacy, Sumpf=, in oder an den Sümpfen befindlich. Błotne rośliny, Sumpfpflanzen. Bak błotny. *Ban. J.* 2 *b.* Żółwie błotne. *ib.* Wieprz błotny. *Sk. Dz.* 326. (błotołożny, w błocie legajacy). BŁOTO, a, *n.* ziemia zmieszana z rzecza jaka wilgotna. *Syxt. Szkł.* 302. Z ziemi twardej przedtym, a zbyt napojonej potym, staje sie błoto. *Rog. Doś.* 1, 219. der Koth, Morast; *Boh.* et *Slovac.* blato; *Ross.* болото, болотнина, болотцо, грязь; *Eccl.* блато, *Croat. Dal. Slavon.* blato; *Rag.* blatto, blattina, barra, lòkvo; *Bosn.* blatto, loqva, barra, barrina; *Vind.* blatu, mlaka, podmok, musga, berezhina, blatje; *Carn.* blatu; *Sorab.* 1. błoto, boto, (*Sorab.* 2. błotto, bwotto, botto = bor, las, blotko lasek, błoto zaś *Sorab.* 2. para, timpalischczo); *Hung.* baleton, *Lat.* lutum, *Lat. med.* blathea, *Ital.* loto (*Ger.* Unflath, Fladen). Błoto ulicowe Straßenkoth, Koth. Błoto Bocheńskie *ob.* Bocheński. – Na wiosnę ceber wody, łyżka błota; na jesień łyżka wody, ceber błota. *Oss. Wyr.* Nie uczerpnąć z błota czystej wody. *Fred. Ad.* 22. Kedy źrzódło, a wody w nim niemasz, tam jest błoto. *Birk. Ex. E.* 4. Zostawa w błocie słabszy, wyjdzie duższy. *Jabł. Buk. K.* 4. Kto chce kogo z błota wyrwać,

musi mieć dobre barki, aby sam z nim w błocie nie został. *Sk. Żyw.* 2, 200. Błoto się podoba świni. *Rej Żw.* 232 (*ob.* Błotołożny). *Slovac.* kdo sa blatom umiwa, zamaže sa, (*porówn.* Kto się tyka smoły, ubrudzi się). Lezie człowiek jak świnia w błoto. *Rej Ap.* 2. *moraln.* w grzechy. *Theol.* błoto, nieczystość, nieczysta nauka, kacerstwo, Koth, Irrlehre, Ketzerey. Bywszy aryanem, w większe daleko błoto wpadł, gdy do Nestora przystał. *Sk. Dz.* 368. Po tem koncylium Aryusz i inni do swego błota się wrócili *ib.* 222 *et* 905. Występnych miał karać, a sam w tym błocie leżał. *Szczerb. Sax.* 407. §. Błoto, niedola, nędza, Koth, Elend, hülfloser Stand. Wiele dał i wyjął mię z błota, z nędzy. *Gorn. Sen.* 252. Ci, których pan z ciemności na światło, z błota na suszą wyrwał, częstokroć najgorzej o nim mówią. *Gorn. Dw.* 100. (*Slovac.* pomóct z blata). – Przeciwnie; z błotem mieszać, podeptać, gubić, in den Koth treten, zu Schanden machen. Mieli bohatyry Moskiewskie podeptać i i z błotem mieszać. *Birk. Zam.* 5 Pójdę, go zbuzuję, złaję i z błotem zmieszam. *Teat.* 24, *c.* 96. On myśli tylko o pomście, żeby cię mógł pomieszać, możnali i z błotem. *Pot. Arg.* 522. – §. Jakby w błoto wrzucił. *Alb. z W.* 12. (jakby w studnią; przepadły, als ob mans auf die Straße, in den Koth, ins Wasser geworfen hätte). Jakoby 2000 złotych wrzucił w błoto. *Pasz. Dz.* 26. Rozumieją, iż w błoto wrzucili, jeśli co za synami lub córkami do klasztoru dali. *Birk. Ex.* 19. Jak w błoto wrzucił pieniądze. *Cn. Ad.* 294. §. Na błoto siekiere ostrzyć, głupim się pokazać; Sforcować się na nic, jak gdyby na co wielkiego. *Sk. Dz.* 637. (Ungereimtheiten begehen). – §. Job na przyjaciół uraża się o to, Że ich odpowiedź, jako kijem w błoto, Że przyzwoicie z nim się nie zwierali, Lecz tylko w swych go mowach potępiali. *Chrośc. Job.* 119. (odpowiedź niegrzeczna, sprzeczna, bez należytego dowodzenia). – §. Błota, kałuże, bagna, Sümpfe, Moräste, Pfützen, Lachen. Pełno tam błot i jezierzysk. *Boter.* 32. *BŁOTOŁOŻNY, a, e, w błocie legający, im Kothe liegend. Błotołożne świnie. *Klon. Wor.* 69. BŁOTOLUBY, a, e, błota lub bagna lubiący, sumpfliebend. Trzcina błotoluba, *palustris. Żebr. Ow.* 88. *BŁOTOŚLAP, a, *m. Boh.* blátosslap, brukownik, włóczący się po bruku, ein Pflastertreter.

Pochodz: *błociany, błocisty, błocić, pobłocić, nabłocić, błocko.*

*BLOZBAK, u, *m.* miech kowalski, z Niem der Blasebalg. Oba policzki odął, jakoby blozbaki abo miechy kowalskie. *Eraz. Dw. E.* 3.

*BŁOŻENIE, ia, *n.* błogosławienie, das Segnen, der Segen. Gdzież przeto błożenie wasze! *Budn. Gal.* 4, 15. (błogosławieństwo. *Bibl. Gd*).

BLU BLU, wyrażenie odgłosu w łykaniu trunku z samej butelki, bul bul! Ausdruck des Schalles, wenn man aus einer Flasche trinkt. (*Ross.* буль, odgłos wrzącej wody, *porówn.* bełkotać). Baba się winkiem coraz blu blu z puzderka posilała. *Haur. Sk.* 508.

BLUĆ, bluł, bluje, *Intrans. niedok.* Blwać, *continuat.* zrzygać się, wymitować, zrzucić, zrzucać; *Boh.* bljtj, blil, bligi, bljwam, bljwawam; *Morav.* blwati, blwu; *Slavon.* bljuvati, *Bosn.* bgljuvati; *Sorab.* 1. blwacž, bluem, bluhwam; *Sorab.* 2. bluwasch; *Croat.* blyuvati, blujem; *Rag.* bgljuvatti, bgljuvattise; *Vind.* pluvat (*ob.* Pluć); *Ross.* блевать, блюю, рву, рвать, вырвать, sich erbrechen, brechen, sich übergeben, speyen. Pijcie a upijcie się; blujcie i padajcie. *Budn. Jer.* 25, 27. Tylko blują, aby pili, a piją zasię, aby znowu blwali. *Rej Żw.* 61. Węże straszne swemi ksyki Ropą blując, srogiemi błyskały języki. *Otw. Ow.* 163. Zarazem krwią począł blwać karmazynową. *Otw. Ow.* 182. Blucie, blwanie, womit, rzyganie; *Croat.* bluvanye, *Slavon.* bljuvanje, *Ross.* блеванie, das Erbrechen, das Brechen. Blwanie, wracanie, *Vomitus. Mącz.* Pijany ze blwaniem swym. *Budn. Jes.* 19, 14. §. Bluć potwarz, niegodziwie gadać, szkalować, łżyć, verläumden, schmähen, *porówn.* Bluźnić.

Pochodz: *bluj, blwociny,* porówn: *plwociny, nabluć, obluć, pobluć, ubluć się, wybluć, zbluć się, zebluć, zabluć.* 2. *bluźnieć ze swemi pochodzącemi.* 3. *bluzgać.* 4. *bluszczeć.*

BLUDA, y, *ż. Ross.* блюдо, misa drewniana, eine hölzerne Schüssel. Z jednéj bludy z gońcem Moskiewskim jeść będziesz. *Papr. Kl.* 519.

BLUJ, uja, *m.* blujący często, rzygacz, ein Speyer, Brecher, der sich oft übergiebt. *Croat.* blyuvalacz, *Rag.* bgljuvalaz; *Eccl.* блеватель. Najdowali się i ranni bluje, co na czczo womitowali, zalewając się przed pokarmem. *Pilch. Sen. list.* 3, 13. §. *Botan.* psi bluj, ziele, *dactylis. Linn.* Hundsgras. Psi tej trawy do swego czyszczenia używają, zaczym womity miewają, i ztąd nazwano ją psim blujem. *Syr.* 1305 *et* 1303. – BLUJKA, i, *ż. Rag.* bgljuvacizza; *Croat.* blyuvachicza = która bluje, rzygaczka, die Brecherinn, die sich übergiebt.

BLUMBERG, u, *m,* herb, dwie litery *x.* z Inflant. *Kurop.* 3. 6. ein Wappen.

BLUSKIER *ob.* Bluzgier.

BLUSZCZ, a, *m. Ross.* et *Eccl.* блющъ, плющъ, (*porówn:* płaszczyć się) *hedera* der Epheu. [właściwie *Eccl.* блющь, zaś *Ross.* плющъ. 2] *Croat.* blyufh = szparag dziki. Bachus bluszczem otoczon wieńczystym. *Ustrz. Klaud.* 8. *crinali florens edera. Boh.* ličok. Bluszcz drzewny, wielki, biały, około drzew się pnie, tudzież po starych murach; der Baumepheu. *Syr.* 886. *Sien.* 60. *Kluk. Rośl.* 2, 210. *Sorab.* 1. wihyitě kérk. Tu bluszcz zwija się na koło pniaków i gałęzi, i przechodząc z jaworu jednego do drugiego, niby je złącza. *Karp.* 3, 143. §. Bluszcz ziemny; bluszczyk, kurdwan, konrad, brzesztan, (*Boh.* břečtan, *Slov.* břečtan, *Hung.* borostyán; *Dal.* barstran, barslyan; *Slavon.* bêrshtan; *Bosn.* bersctran, brrisctran, brestran; *Rag.* barsctas; *Croat.* berslyen; *Vind.* barfhlan, berfhlan; *Carn.* berfhlin = bluszcz w ogólności). *Ross.* будра, кротовикъ; *Boh.* poponec, *Sorab.* 1. poponež, *glechoma hederacea*, der Erdepheu, der Gundermann, Gunderan, rośnie przy płotach, parkanach i między skałami, ztąd i skalny bluszcz. *Syr.* 612 *et* 887.

Pochodz: *bluszczokręt, bluszczopręt, bluszczowy, bluszczoperz, bluszczyć, ubluszczyć, bluszczyk.*

BLUSZCZEĆ, ał, y, *nijak. nied.* pluskać, wytryskać, płynąć, sprudeln, hervorsprudeln. Na rozkaz Mojżesza zamiast wody, krew ze źrzódeł Egipskich bluszczeć poczęła. *W. Pst. W.* 247. Krew bluszczy na czoło i na twarz, A zwycięzcy z radości rękami klaskają *Bardz. Luk.* 96. Bluszczące krople dżdżystego zlewu ciepłej wody, pieszczone członki twoje zmywać będą. *Hal. Ow.* 48.

BLUSZCZOKRĘT, BLUSZCZOPRĘT, u, *m. thyrsus. Mon.* 75, 588. der Thyrsusstab Ephenstab. Bachantki z giętkim w ręku bluszczopretem. *Szym. S. W.* 58. BLUSZCZOKRĘTY, a, e, obwiniony bluszczem, mit Epheu umwunden. Bluszczokręty kostur. *Mon.* 75, 595. BLUSZCZOPERZ, a, *m.* ziele, liście ma bluszczowemu podobne, *gramen parnassi*, Parnaßgras. *Syr.* 1308. błyszczyki, ziele. BLUSZCZOWY, a, e, tyczący się bluszczu, Epheu=, *Ross.* блющевый, плющевый; *Boh.* břečtanowý, *Rag.* barsctágni; *Croat.* berslyenov; *Sorab.* 1. wihyitohlérkowé. Liście bluszczowe. *Syr.* 612 – §. Do bluszczu i jego liścia podobny, epheuartig. Bluszczowe rycie na kubkach. *Cn. Th.* – BLUSZCZYĆ, *czyn. nied.* ubluszczyć, *dok.* bluszczem obwijać, mit Epheu umwinden. Satyr ubluszczony w wieńce. *Morszt.* 65. BLUSZCZYK *ob.* Bluszcz poziomy.

BLUZGAĆ, BLUZGOTAĆ, *czyn. nied.* pleść, wygadywać; labbern, schwatzen. Jaka taka rozgadawszy się mocno, trzepie, bluzga, co jej tylko wpadnie na język. *Mon.* 74, 141. Wolno każdemu, co tylko ślina do gęby przyniesie, bluzgać, wolno potwarzać, łajać, szydzić. *Boh. Diab.* 337. Był on wielki opój i zuchwały gębacz, pił i bluzgał. *Pilch. Sen. list.* 2, 361. Bluzga, co ślina niesie, nie ma w gębie tamy, Gorsząc młodzież niewinną i uczciwe damy. *Nar. Dz.* 3, 232. Bluzgać bez braku musiemy, kiedy bez przestanku mówić chcemy. *Zab.* 6, 318. Bluzganie śmiałe. *Mon.* 74, 144. Jak zagrodzić obcym językom bluzgania. *Teat.* 30. *b*, 146. (Schmähreden).– §. *Transit.* Usta głupich bluzgocą sprosność. *Budn. Prov.* 15, 2. («albo bluzgają,» *not.*)

BLUZGIER, BLUSKIER, u, *m.* palatynek kobiecy, ein Weiberpalatin. Zaczął dyskurs o bluzgierach, które już z mody zaczynały wychodzić. *Kras. Pod.* 1, 148.– *Mon.* 72, 21. (*porówn.* rańtuch).

BLUZGOTAĆ *ob.* Bluzgać. BLUŹNIĆ *czyn. nied.* zbluźnić *dok.* gadać złośliwie, nie do rzeczy, przeciw zdrowemu rozumowi: lästerlich reden, höchst unvernünftig reden, lästern. Jakbyś umyślnie przyszedł, żebyś przeciw niej bluźnił. *Teat.* 24. *b*, 9. *Slowac.* blauznjm *blatero.* – §. Szczególnie: gadać przeciwko bogu i bozkim rzeczom, gotteslästerlich reden, *Croat.* blazniti, *Boh.* rauhati se, (*porówn.* urągać się), *Carn.* shentam, shentujem, klàsam; *Vind.* bogakleti; *Rag.* psovatti, opsovati boga; *Ross.* богоборствовать. Bluźni, kto bogu przyczytuje, co mu przyczytano być nie ma; abo ujmuje, co nie ma być ujmowano. *Sax. Post.* 37. Arcykapłan rozdarł szaty swoje, mówiąc: zbluźnił! *W. Pst. Mn.* 164. W utrapieniach ludzie niech nie rozpaczają, ani bluźnią. *Haur Sk.* 56 – Z czwartym przypadkiem: bluźnić kogo, einen lästern – osobliwie boga i t. d. Dlaczego bluźni niezbożnik boga! *Budn. Ps.* 10, 13. Z gniewu niepohamowanego, boga bluźnił. *Haur. Sk.* 56. Bluźnisz majestat boży, gdy to powiadasz. *Smotrz. Ex.* 32. Bluźnisz świętych, bluźnisz też w świętych boga swego. *Paszk. Dz.* 97.– *Biernie:* Prawda często bywa zbluźniona. *Sk. Dz.* 50. lżona, gelästert. BLUŹNIENIE, ia, *n.* lżenie, osobliwie boga, bluźnierstwo, das Lästern, die Gotteslästerung. Aryańskie fałsze i bluźnienia. *Sk. Dz.* 269. Słuchając tego bluźnienia okrutnego imienia boskiego, rozgniewał się. *W. Post. W.* 3, 441. – BLUŹNIERCA, y, *m.* 2. BLUŹNIERZ, a, *m.* 1. bluźniący, lżyciel, osobliwie boga lub rzeczy świętych, der Lästerer, Gotteslästerer. (*Rag.* bogopsovnik; *Slavon.* bogopsovács; *Boh.* ruhač; *Croat.* blaznik; *Dal.* boghopszovnik; *Eccl.* богохульникъ, похулитель; *Carn.* shentuvavz; *Vind.* shentuauz, bogoklinjauz). Zowią Turcy Persów bluźnierców imienia proroka świętego. *Kłok. Turk.* 148. Teodotus bluźnierz nauczał, że Chrystus nie był prawym bogiem. *Sk. Dz.* 98. Tak rozumiał bluźnierz Apollinaryusz. *Żrn. Post.* 29 *b.* Pierwej był bluźnierzem i prześladowcą i potwarcą. 1. *Leop.* 1. *Tim.* 1, 13. Bluźnierze a matacze a zwodnicy słowa bożego. *Rej Post. G. g.* 4. Bluźnierzem go osądzili. *Baz. Hst.* 80. Odstąpiwszy od bluźnierzów, zostanę przy wyznawcach wiary. *W. Post. praef.*– BLUŹNIERKA, i, *ż.* która bluźni, lżycielka, *Vind.* okliniarza, prekliniarza, die Lästerinn, osobliwie boga i świętych, die Gotteslästerinn. Bluźnierka to wielka była, o bogu i nieśmiertelności nic nie trzymała. *Birk. Zyg.* 54. Machlerową naleziono być bluźnierką przeciwko bogu. *Gorn. Dz.* 7. Będąc bluźnierką na boga, do prawa małżeńskiego przypuszczoną być nie może. *Sk. Żyw.* 2, 24. *b.* BLUŹNIERSKI, a, ie, BLUŹNIERSKIE, BLUŹNIERSKO *przysłk.* lżywy, szyderski, lżący osobliwie boga i rzeczy święte, *Croat.* blazlyiv; *Boh.* rauhawý; *Vind.* preklinski, bogoklinjast, bogoklinski; *Ross.* богохульный, lästerlich, gotteslästerlich. Ten człowiek nieprzestawa mówić słów bluźnierskich przeciw zakonowi. *Biał. Post.* 105. Przeciw bogu bluźniersko gadał. *Bals. Św.* 2, 395. O pochodzeniu Ducha Ś. arcy bluźniersko pisał. *Sak. Persp. D.* 4. Bluźnierskie mówili. *Radz.* 1. *Mach.* 7, 41. (bluźnili. *Bibl. Gd.*) Bluźnierskie odpowiedział. *W. Post. W.* 2, 45. Słowa bluźniersko mówione. *Susz. Pieś.* 2, *E*, 3. *b.* – BLUŹNIERSTWO, a, *n*, złośliwa potwarz, głupstwo oczywiste, lżenie, osobliwie zaś przeciw bogu i rzeczom świętym, *Croat.* blaznozt, blaznoszt; *Rag.* psovka, psoost; *Sorab.* 1. czežki swar; *Vind.* preklinjanje, leshtruvanje, bogoklinenje, bogokletva, bogokliniost; *Carn.* shent, klafarya; *Boh.* rauhawost; *Ross.* богохулие, богохульство; *Eccl.* трибля дня, богохульничество; das Lästern, die Lästerung, Gotteslästerung. Bluźnierstwo może się ściągać na złe mowy, tak przeciwko ludziom o rzecz bozką, jako i przeciwko bogu. *Sekl. Marc.* 7. Samemu bogu nie przepuścił swojém bluźnierstwem. *Haur Sk.* 56. Słuchaj, co za bluźnierstwo! bluźni majestat boży. *Smotr. Ex.* 32. Aryusz, przodek i ociec bluźnierstw na jedynego syna bożego, i na ducha ś. *Sk. Żyw.* 2, 31 BLUŹNIWY, a, e, bluźnierski, lżywy, lästerlich, lästernd, gotteslästerlich, (*Croat.* blazlyiv). Przy tym dwojém omylnem, rozumiał i owo

trzecie bluźniwe, że Duch Ś. od ojca zstąpił. *Smotr. Ap.* 41. Co bluźniwsze na syna bożego od Aryanów mówić się mogło. *ib.* 42.

BLWAĆ *ob.* Bluć.

BLWOCINY, in, *liczb. mn.* co wybluto, zrzucono, das Ausgespieene, Weggebrochene, *Rag. Bosn.* bgljuvottina; *Sorab.* 1. bluhwanki; *Ross.* блевотина. Pies wraca się ku blwocinom swoim. 1. *Leop. Prov.* 26, 11. (ku zwróceniu swemu. 3. *Leop*). Pijany wala się w blwocinach swoich. *Radz. Jes.* 19, 14. (w zwracaniu swojem. *Bibl. Gd.*) Otrąci rękę o blwocina (blwociny) swoje. *W. Jer.* 48, 26.

BŁYKTRY, BLIKTRY, ów, *liczb. mn.* błyskotki, Schimmer, leerer Schein. Dusie grunt, reszta bliktry. *Teat.* 43. *c*, 19. *Wyb.* – *Vind.* blefhenie, fleparia.

BŁYSK, u, *m.* błyszczenie, blask przeraźliwy, szczególniej błyskawicy, błyskawica; das Blitzen, Strahlen, Schimmern, der Blitz, der Blitzstrahl, *Boh.* et *Slovac.* blesk, bliskani; *Sorab.* 1. blisk; *Carn.* et *Vind.* blisk, bliskanje; *Ross.* сіяніе. Straszny szereg tarczy z silnemi pociski, Całą przestrzeń napełnia okropnemi błyski. *N. Pam.* 22, 113. Bełty Jowiszowe w przykre polerowne błyski. *Zab.* 12, 241. Przelot bystrzejszy nad błysk piorunowy. *Hor.* 2, 118. *Nar.* Piorunnych tylko błysków światłość przeraźliwa, Bije w oczy, gdy nieba na wylot przeszywa. *Dmoch. Sad.* 24. Burze czarne z grzmotem dają błyski. *Kulig. Her.* 311. - BŁYSKAĆ *nijak. kontyn.* BŁYSZCZEĆ, *BLESZCZEĆ *niedok.* BŁYSNĄĆ, zabłysnąć, błysnął, błysnęło, błysło, *jedntl.* blask wydać, lśnić się przeraźliwie, schimmern, blitzen, glänzen, leuchten; *Boh.* blyssteti, blysstjwam; *Slov.* blýskati, blýskám; *Sorab.* 1. boskati, *Croat.* bleszikati; *Vind.* bliskati, bliskam, bliskazhem, blisketati; *Carn.* bliskatshem, lèshkazhem, leshketáti, lèshketâm, sijati; *Eccl.* блистати, сіяти, свѣтити, *Ross.* блеснуть, блистать, лоснѣть, возсіять; *Sorab.* 2. mŭrkotasch; *Bosn.* sinuti, prosjatti, svitliti, sjatti, laskati; (*Vind.* blefhiti = ślepić kogo, mamić). Oba miecze błysnęły, jako łyskawica. *Jabł. Tel.* 287. Co za iskrzący widok bliskie krzaki dają, Zmarzła rosą ich cienkie gałązki błyskają. *Chodk. Kost.* 15. Krew się toczy a żelaza błyskają. *Tward. Wł.* 66. W hucie trafia się czasem, że wszystek ogień na przód się zwróci, a na zadnych tyglach ani błyśnie. *Torz. Sz.* 111. (ani się iskrzy, bynajmniej ognia niemasz). Grom błyskający. *Bard. Luk.* 14. (błyskawica). *fig.* Szczęście trochę błysnęło, jednak nie długo trwało. *Sk. Dz.* 536. Błysnęło mu światło rozumu. *Mon.* 70, 508. (es gieng ihm ein Licht auf). Ach coś mi błysnęło; już przypominam sobie. *Boh. Kom.* 1, 310. (ochapia mi się, mir schwebt etwas vor, fährt mir durch den Kopf). Błyska w jego głowie. *Oss. Wyr.* – (pstro; nic gruntownego). §. Błyskać czym, mit etwas schimmern, funkeln, blitzen. Gwiazdy nieporuszone własnym błyszczą światłem. *Wyrw. G.* 52. Błyśnij błyskawicą, a rozpłosz ich. *Budn. Ps.* 144, 6. Błyskać będę mieczem moim po twarzach ich. *Budn. Ez.* 32, 10. Tak mieczem błysnął, jako więc błyskają Pełne swych gromów i piorunów nieba. *P. Kchan. Jer.* 112. Widząc, że ku nam mieczem Kormak błyska, szedłem prosto ku niemu z memi rycerzami. *Kras. Oss. E.* 2 *b.* Błeszczą oczyma i zęboma, a nie widzą szpetności swojej. *Gil. Post.* 169 *b.* Błyskanie, błyszczenie = błysk, blask, das Blitzen, Schimmern, der Blitz, der Schimmer. *Sorab.* 1. blyskani. Sertoryusz błyskaniem armaty Luzytańskiej oczy wojska naszego przerażał. *Warg. Wal.* 313. (blaskiem ich zbroi). Honorów czcze błyszczenie. *Teat.* 46, 6. Nie są światłem błyszczenia, co ledwo się śkliniły, I owszem gdy zagasną, większa po nich ciemność. *Kras. W.* 53. Nagłe błyśnienia dowcipów bystrych połączać trzeba z światłami pilnych namysłów. *Nag. Fil.* 153. – BŁYSKA się, *zaimk. bezosob.* łyska się, *Sorab.* 1. szo blyska; *Croat.* bliszichesze; *Carn.* bliska se, blifhy se; *Vind.* blíska, fe bliska, es blitzet. – BŁYSKAĆ się, BŁYSZCZEĆ się, *zaimk. osob.* lśnić się, migać się, *Boh.* bleyskati se, bleyssawam se, stkwiti se, třpyte'ti se. *Slovac.* blysstjm fe, bleskati se; *Sorab.* 1. bostžu szo, boscžžu szo; *Sorab.* 2. sze bliszkotasch; *Vind.* liskati fe, fe lesketati, blifheti; *Eccl.* блыщити ся, блещаюся. *Bosn.* trifetiti, sięęati, mugniti, schimmern, blitzen, funkeln, flimmern. Już zewsząd ostre błyskają się broni. *P. Kchan. Jer.* 334. Złoto, żelazo, herby, świetne stroje, Polerowane błyszczały się zbroje. *P. Kchan. J.* 334. Blask widzą, a nie widzą co im się świeci, a co się im bleszczy z blasku onego. *Rej Post. M. m.* 1.

BŁYSKACZ, a, *m.* błyskający, błyskawicę rzucający, piorunujący, der Blitzer, Blitzschleuderer, Donnerer. *Slovac.* bleyskač; *Croat.* bleszikavecz; *Dal.* szevalacz. BŁYSKAWICA, y, *ż.* łyskawica, der Blitz des Wetterstrahls; *Slovac.* blýskánj, *Sorab.* 1. błosk, bloskani; *Croat.* bliszikanye; *Vind.* blisk, grumski blisk; *Slavon.* múnja; *Ross.* молнія, молніе. Błyskawica, płomień szybko na powietrzu migający. *Wyrw. G.* 52. para siarczysta zmieszaniem się z innemi, zapalona. *Boh. Diab.* 171. Po burzliwem niebie błyskawica uwija się. *Tward. Wł.* 80. §. Błysk, blask, błyskanie, das Blitzen, Strahlen. Ani polor żelaza, ni z dział błyskawice Urażały subtelnej dziecinnej źrzenice. *Tward. Wł.* 6. – §. Kamień drogi, *astrapias. Plin. Hist. N.* 37, 11. ein sehr funkelnder Edelstein. *Cn. Th.* – **BŁYSKAWICONOŚNY, a, e, *Ross.* молніеносный, piorunonośny, blitztragend. BYSKAWICZNY, a, e, *Vind.* bliskni; *Eccl.* молніеблистателенъ, należący do błyskawicy, Blitz=, den Blitzstrahl betreffend. Błyskawiczny postrzegacz, *fulgurator*, u Rzymian, wykładacz błyskawicy, wróżek z błyskawicy. *Macz.* der Blitzausleger, Blitzprophet. – BŁYSKAWKA, i, *ż.* rzecz błyszcząca się; etwas Blitzendes, Flimmerndes. Dobył błyskawki = błyszczącej szpady lub szabli. *Tr.* – er zog den flimmernden Degen. Błyskawki, błyskotki, ozdobki, cacka dziecinne, fraszki, Flitter. – §. Błyskawka, kruszec, składany z drobnych łusek, w palcach rozcierający się na lśniące odrobiny. *Kluk. Kop.* 2, 218. *Ross.* блестнякъ; Eisenglanz, Eisenglimmer. BŁYSKAWY, BŁYSKLIWY, a, e, *Slovac.* bleskawý, *Ross.* блистательный, *Boh.* bleyskawý, stkw'elý; *Vind.* blisketliu, blisketezhen; *Eccl.* блещащійся, błyszczący, blask wydający, flimmernd, blitzend. Lśnęło lice jej a wzrok jej był błyskawy, tak żem się jej lękł. 1. *Leop.* 4. *Ezdr.* 10, 25. (rozświeciło się. 3. *Leop.*). Róża krucha a błyskliwa. *Przyb. Luz.* 280.

Ross. блистательность. Błyskawość. BŁYSKOT, BLESKOT, u, *m.* BŁYSKOTEK, tku, *m.* BŁYSKOTKA, i, *ż.* błyskawka, trzęsidło lśniące, fraszka pozorna, *Ross.* блестка, блюстка, блесточка, *Vind.* fleparia, blefhenje, Flitter, Flinder, Flinderlein. Bystrym okiem rozezna złoto od pozłoty, Od mezkich ozdob zwodne odłączy błyskoty. *Dmoch. Szt. R.* 20. Dowcip przez ubieganie się za błyskotkami staje się płochym. *Pir. Wym.* 5. Uciecha w świata próżności jest tylko błyskotką. *Węg. Mar.* 3, 196. - §. Bleskot ognia był widziany. *Biał. Odm.* 41. = blask, błysk, Schein, Schimmer, Wiederschein. BŁYSKOTAĆ, otał, oce, *mjak. niedok.* połyskiwać czym, błyskać czym, *Vind.* bliskati, blisketati, bliskezhem, bliskazhem; *Carn.* leshketáti, lèshketám, lèshkazhém; *Croat.* liszkechem, leszketam; *Sorab.* 2. sze bliszkotasch, *Ger.* womit funkeln, schimmern, paradieren. Kto ma ciemno w głowie, rad błyskota gwiaździstą piersią. *Oss. Wyr.* - BŁYSKOTNIK, a, *m,* *Ross.* блесточникъ, co błyskotki, trzęsidła robi, der Flinkermacher, Flittermacher. BŁYSKOTNY, a, e, błyszczący, łyskotny, lśnisty, migający, blitzend, flimmernd, funkelnd. Błyskotne kirysy. *Stas. Num.* 1, 219. Niebo lazur błękitną maścią przyodziewa, Po nim zaś złote cętki błyskotne rozsiewa. *Zab.* 15, 156. BŁYSZCZADŁO, a, *n.* błyskotek, trzęsidło lśniste, Flitter, Flinker. Tu przyczepia kwiatek, tam trzęsawkę, owdzie błyszczadła, czasem zaś pięknszydła. *Mon.* 65, 610. - BŁYSZCZAK, a, *m.* motyl dzienny, *Nymphalis Iris*, mający skrzydła mieniące się. *Lad. H. N.* 110. - *Kluk. Żw.* 4, 390. ein Schmetterling, Iris, ein Tagvogel. - §. Robaczek, złotnik, ś. Jana robaczek. *Cn. Th.* 37. das Johanniswürmchen. - §. Muszla morska, świetlik, *Solen. Cn.Th.* - die Nagelmuschel, der Solenit. - BŁYSZCZYKI ziele *ob.* Bluszczoperz.

B O.

BO! Spojnik, wyrażający przyczynę = bowiem, albowiem, ponieważ, denn, weil. *Eccl.* бо, понеже, потому что, для того что; напреди реченій у Славянъ не полагается; Малороссы обаче и напреди реченій полагаютъ; *Boh.* neb, nebo, zagiste; *Slovac.* nebo, *Sorab.* 1. bo, pżeto, pżetož, dokalž, dyž; *Sorab.* 2. žo; *Bosn.* bo, jerbo, jere, jer, ar, zascto; *Croat.* bo, kayti, ar, stoti, zbog; *Slavon.* jerbor, jer; *Dal.* jerbo, jere, ér, stoti; *Marit.* zách; *Vind.* kir, dokler, potehmal, fakai; *Carn.* fakaj; *Ross.* бо, ибо, убо, зане, занеже. Słuchajcie, bo osobliwe rzeczy mówić będę. *Budn. Prov.* 8, 6. Nie powracam, bom nigdzie nie był; nie idę, bo stoję; i nie zatrzymam się, bo nie odchodzę. *Teat.* 29, 28. - *NB.* Zwyczajnie, *bo* kładzie się na samym początku propozycyi, zamykającej przyczynę; wyjątki z tej reguły są rzadkie, n. p. Alež bo siestrzyczko nie lubię, żeby mnie tak śpiegowano. *Teat.* 49. *b*, 49.

BOAZERYA, yi, *ż.* z Franc. taflowanie, das Täfelwerk, die Täfelung. Futrowanie pokojów, co dziś zowiemy boazeryą, daje się z desek cienkich, od podłogi, aż do samego sufitu. *Świtk. Bud.* 162.

BOB, u, *m.* gatunek jarzyny. *Syr.* 1025. - *Kluk. Rośl.* 1, 225.
Radic: *Boh.* et *Slov.* bob; *Sorab.* 1. et 2 bob; *Vind,*
b - b. bob, *Carn.* bób, *Croat.* bòb; *Dal. Slavon.* bob;
f - b. *Ross.* бобъ, *Hung.* bab; *Lat.* faba, *Ital.* faua;
f - u. die Bohne. Bob albo groch Turecki, *phaseolus.*
b - hn. *Linn. Bosn.* poscigan, fasuo, fasugl; *Rag.* poscjagn, die Türkische Bohne, Schminkbohne. Bób Egipski, bób wodny, *colocasia*, die Egyptische Bohne, die Wasserbohne. *Syr.* 1028 *et* 1035. - §. Bób kamienny, tyczna wyka, palnik ogrodny, *anagyris Linn.* der Stinkbaum, Bohnenbaum. *Syr.* 791. *Carn.* pavos, fmerdlivz. - §. *Slavon.* arabski bob = kawa. §. Bób morski, *umbilicus Veneris*, kamień, pannom wdzięczność ma jednać, które go noszą. *Śleszk. Ped.* 408. der Nabelstein, Venusstein. - §. Boby abo jądra kurów. *Zabk. Ml.* 331. die Heckdrüsen oder Hoden der Hähne. - §. Plama na zębach końskich, die Bohne auf den Zähnen der Pferde, der Bohnenkern, der Kern, die Kernung. Końskie zęby są brudne, niegładkie, mając dołki bobem końskim zwane. *Kluk. Żw.* 1, 157. §. *Trsl.* bób, bierka, los, kostka, *calculus*, że go używano w Atenach, gdy lud urzędników obierał. *Kras. List.* 103. Kréska, das Votum, der Ausspruch, die Stimme, das Loos. Jeśli los mi przejrzał czarnego bobu. *Pot. Syl.* 303. (nieszczęścia).

BOBAK, a, *m.* świszcz, *mus marmotta. Zool.* 346. - *Haur. Sk.* 304. *Mus bobaque* naszym jest właściwym Ukraińskim i Podolskim zwierzęciem. *Kluk Żw.* 1, 366. Murmelthier, die Bergratze. Bobakowi Polskiemu imię świszcza dawają; lecz bobak albo świszcz Polski, Moraz albo świszcz Kanadeński, Kawia abo świszcz Bahamski, Krycet abo świszcz Strazburski, cztéry są różne gatunki. *Zab.* 12, 196. §. Małe dziecię zowią pieszczenie bobo, bobak, bobek, zärtlich; ein kleines Kind, ein Püppchen. Pień nieociosany, niezgrabny, od głowy do nóg równy, od kochanego tatunia zwany bywa bobakiem. *Zab.* 13, 64.

BOBEK, bka, *m. zdrobn. rzeczown.* bób, mały bób, *Boh.* bobek; *Rag.* bobizza, bobak; *Bosn.* bobak; *Croat.* bobek, bobicza; *Hung.* babotska; *Dal.* bobak; *Vind.* bobei, (*Vind.* bobeka, sernu = jagoda), *Ross.* бобокъ, бобочикъ, eine kleine Bohne, ein Böhnchen. - §. Bobki, dla podobieństwa jagody drzewa wawrzynu, die Lorbeere, *bacca lauri;* potém drzewko samo, wawrzyn, *laurus nobilis. Kluk Dyk.* 2, 74. der Lorbeerbaum, bobkowe drzewo, *Vind.* javorifhka bobeka, lorbar, javorika, lorvrika, lorbar; *Bosn.* lovorika; *Croat.* lovarika; *Dalm.* lovorika, yawor; *Sorab.* 1. lorberna. Od najdawniejszych czasów gałązki tego drzewa wieńczyły bohaterów i poetów; n. p. Wieniec z lauru abo z bobku żołnierzom kładziono. *Sk. Dz.* 103. Ztąd bobki, wawrzyny, laury, wieńce laurowe, Lorbeerzweige, Lorbeerkränze. Rzym cały z państwem Cezarowi kwitnie bobkiem. *Chrośc. Luk.* 274. Z nim nastawają lata Saturnowe, Jemu teatra budują, Jemu bobkiem obeliszki snują. *Tward. Misc.* 6. Oliwy spokojne, bobki wiekuiste kwitną. *Leszcz. Class.* 6. - §. Żartem bobki, łajno owcze, kozie, mysze, jelenie, do jagod bobkowych podobne; Schaflorbeeren, Ziegenlorbeeren, rc. Niedersächs. Köthel, Köttel. (*Ross.* бобки; *Vind.* ouzhji klat, ouzhji lorbeh, vorbar).

Tu leży, co chciał z skępstwa mieć krótki nagrobek, Pigułka Amalthei, vulgo kozi bobek. *Siel.* 411. BOBEŁKA, i, *ż.* krówka, ein Roßkäfer, Mistkäfer. *Tr.* – (*Bosn.* bobak, çrrivak, *cantharis*).

BOBIASTY, BOBOWATY, a, e, na kształt bobu, bohnenähnlich, bohnenartig. Kamień bobiasty, *cyamea. Plin. H. N.* 37, 11. ein bohnenartiger Edelstein.

BOBKOWY, a, e, laurowy, wawrzynowy, Lorbeer=, *Boh.* bobkowý, *Sorab.* 1. lorbernowé, lorberski; *Croat.* lovarichni; *Carn.* lorbarjov, *Ross.* лавровый. Drzewo wawrzynowe abo bobkowe. *Otw. Ow.* 31. *Croat.* javorika, lorvrika; *Carn.* lorbar; *Ross.* лавръ; *Vind.* lorbar, lorberjevu drevu; *Boh.* bobkowý strom. Liście bobkowe. *Kluk Dyk.* 2, 74. *Slavon.* lovorika, Lorbeerblätter. Wieńce bobkowe. *Past. F.* 259. Wieńcy czoła bobkowemi odziali, na znak zwycięztwa. *Pot. Arg.* 308. – *Otw. Ow.* 224.

Dalsze pochodz: *bobowiny, bobowisko, bobownica, bobownik, bobowniczek, bobowaty, bobowy.*

BOBO, a, *n.* BUBA, y, *ż.* straszydło, straszydełko, straszek, [Ten drugi wyraz oznacza w języku *dziecinnym* bolenie, po *niem.* bibi! po *franc.* bobo! i nie zdaje się stać w związku z poprzedniczym. 3.] *Carn.* bavz; *Boh.* bubak; *Ross.* et *Eccl.* бука, кока, der Popanz; (Liefländ. Bubbull); Knecht Ruprecht, Kinderschrecker; (Niedersächs. Bulleklaus). Bobo czyli mały dziwotworek, który bywa przytomny schadzkom bab na łysej górze, w kształcie capa lub kota. *Teat.* 11, *b.* 108. Któż więc wolny, kto mądry, i kto pan nad sobą? Kto ubóztwo, śmierć, więzy, ma za próżne bobo. *Zab.* 13, 132. Przysunąłem się bliżej to bobo oglądać. *ib.* 11, 404.

BOBOWINY, in, *liczb. mn.* badyle bobowe, *Rag.* et *Croat.* bobovina, Bohnenstroh; *Vind.* bobouzhina; (*Ross.* бобовина łupiny bobowe). *Slovac.* bobowa slama; *Hung.* babszalma; *Carn.* bobovnéza; *Vind.* bobouzhina, bobouna, bobouja flama. BOBOWISKO, a, *n.* pole bobowe, rżysko bobowe, *Boh.* bobowisstě; *Vind.* bobouјizhe, bobouje, bobouna gniva; *Ross.* бобовникъ, der Bohnenacker. BOBOWNICZEK, czka, *m.* gatunek przetacznika, *veronica anagallis aquatica Linn. Kluk Dyk.* 3, 154. Wassergauchheil. BOBOWNICA, y, *ż.* ziele, *samolus* rodzaj. *Kluk Dyk.* 3, 48. das Geschlecht der Bungenpflanzen. BOBOWNIK, a, *m. Veronica beccabunga*, gatunek przetacznika. *Kluk Dyk.* 3, 154. Bachbunge. *Jundz.* 90. (*Ross.* пбунка; *Rag.* et *Bosn.* bobovnik, *fabaria herba*, *telephium. Croat.* bobovnyak, Wasserbohnen; *Eccl.* бобовникъ, *fabata; Vind.* bobovez = rzeżucha; *Sorab.* 2. bobownik = Dreyblatt). BOBOWY, a, e, od bobu, *Boh.* bobowý; *Rag.* bobov, *Vind,* bobouni; *Carn.* bobôve; *Sorab.* 1. bobowé; *Croat.* bobov, bobni, bobji; *Bosn.* bobni; *Hung.* babbólvaló; *Ross.* бобовый, Bohnen=. Ziarna bobowe. *Kluk Dyk.* 3, 161.

BÓBR, bra, *m.* 1. zwierzę ziemnowodne, der Biber, (*Boh.* et *Slovac.* bobr, bober; *Ross.* бобръ; *Sorab.* 1. bibor, *Carn.* pibr, lél; *Vind.* pibra, piber, breber, dabar; *Bosn.* bobra, bobr, dabar; *Croat.* brèber, dabar; *Rag. Dal. Slavon.* dabar; *Ital.* bebero, bevero, *Hisp.* befro, *Gall.* bièvre; u *Klaudyan.* bebrus, u *Plin.* biber, *Lat.* fiber; *Anglsax.* befer, befor, *Svec.* befwer, *Isl.* bior, birf, *Angl.* beaver). Bóbr długi na dwa łokcie, ciało porosłe dwoistym włosem, krótszym miękkim i drugim gęstszym lśnącym się. Ogon łuską nakształt pargaminu okryty. Przebywa w lasach nad wodami. *Zool.* 341. – *Kluk Zw.* 1, 373. Bóbr suchowodny. *Biel. Myśl. A.* 4. Bóbr roczniak, *Ross.* ярецъ *ob.* Jarczak. Bóbr młody Kamczatski, *Ross.* кошлакъ. Pomieszkania bobrów, *ob.* Żeremie. Bóbr płaczliwy. *Zab.* 9, 362. *Eyss.* ratując się płacze, er weint, wenn er sich nicht anders mehr helfen kann. Płakać jak bóbr = rzewnie, bitterlich weinen. Syn macierzyńskie słysząc napomnienia, Rzewnie się, jako mówią bóbr, rozpłacze. *Pot. Syl.* 369. Pojrzyjże też i na mnie, o mój Jezu dobry, Daj grzech poznać, daj mi nań płakać, jako bobry. *Pot. Zac.* 57. – Okupić się jak bóbr strojami, z powodu bajki, jakoby bóbr, wiedząc, że go najwięcéj dla strojów gonią, gdy ucieka, sam je sobie miał odgryźć, żeby tym zaspokoiwszy łowców, sam uszedł. *Ezop.* 56. = bardzo drogo się okupić, sich sehr theuer loskaufen. Nie dosyć było cerkwie przedmiejskie im złupić, Że się każda musiała jako bóbr okupić.... *Zimor. Siel.* 250. – 2., Bóbr rzéka w Litwie. *Wyrw. G.* 21. ein Fluß in Litthauen. – BOBREK, brka, *m.* rodzaj roślinny, *menyanthes. Kluk Dyk.* 2, 119. ein Pflanzengeschlecht. Bobrek trójlistny, *Ross.* стрѣла *ob.* Strzała. BOBROSZCZUR, a, *m. castor moschatus*, w Litwie się najduje; ma kształt kreta, ale dwa razy większy od niego. Sposób życia z bobrami jednakowy. *Kluk Zw.* 1, 375. die Biberratze. BOBROWAĆ, ował, uje, *intransit. niedok.* brodzić jak bóbr w wodzie, w błocie, im Wasser, im Sumpfe waten, wie ein Biber. Nie Don, nie Dunaj był nam nieprzebyty, Grzmiała szumnemi Rodope kopyty, Grzmiała; i Polskie bobrowały konie Po Propontydzie i złotym Strymonie. *Tward. Misc.* 60. – §. *Fig. et transl.* W rozkoszach po uszy bobrujesz. *Wad. Dan.* 167. (brniesz, zatopiony). Bobrować, *grassari. Dasyp. Aa.* 2. herum schwärmen. Bobrują w śpiżarni, w komorze młodzieńcy. *Chrośc. Ow.* 9. (gmerzą, herum suchen, durchplündern). BOBROWNIA, i, *ż.* gniazdo bobrowe, gon bobrowy, der Biberbau. Widać z tego regiestru, że te bobrownie były porządne. *Czack. Pr.* 2, 264. BOBROWNIK, a, *m.* łowiec bobrów, der Biberjäger, Biberfänger. Mieli dawni książęta swoich myśliwców, nazwanych sokolnicy, bobrownicy, *castorarii. Nar. Hst.* 4, 245. §. Dawny urzędnik nadworny, ein ehemaliger Hofbeamter. Kiedy w Polszcze nadawano swobody, uwalniano od władzy Wojewodów, Kasztelanów, mincarzów, bobrowników i łowczych. *Czack. Pr.* 1, 69 et 2, 264. BOBROWY, BOBRZY, a, e, należący do bobra, od bobra, Biber=, Castor=. *Boh.* bobrowý; *Sorab.* 1. biborowé, *Ross.* бобровый, Bobrowe stroje, (*ob.* Strój). *Ezop.* 56. Bibergeil, (*Vind.* pibrou proshin, pibrovina, pibrovu jaize; *Carn.* pibrovna; *Dal.* brebrova jaycza). Bobrowy gon, bobrowe żeremie, *ob.* Gon, Żeremie. *Czack. Pr.* 1, 66. Bobrowy kapelusz. *Chełch. Poprz. A.* 2 *b.* der Castorhut. Bobrowy ogon, der Biberschwanz. Karczemny junak ma konexyą z bobrowym ogonem, który póty jest wielki i dzielny, póki moknie w trunku. *Mon.* 73, 309. Bobrowy kołpak,

czapka jezuicka wysoka z okładem bobrowym. *Weg. Lusk.* - *Eccl.* бобровина, мясо бобровое, bobrowe mięso. - Rodzaj bobrzy ma ogon łuską pokryty. *Zool.* 338. - *Zab.* 11, 389.

BOCH, u, *m.* tułów, tułub obłupionego bydlęcia. *Wlod.* tułów woli. *Cn. Th.* der abgelederte Rumpf des Ochsen oder andern Schlachtviehes, *porówn.* obs. Germ. Bock = pniak, kloc, *Lat. med.* buca, bucha. BOCHEN, chna, *m.* BOCHENEK, 'BOCHONEK, nka, *m. zdrb.*, bryła okrągława gruba, mały bałwan, der Klumpen, der Bergleib, die Luppe, der Leib, Laib, Laibel. Bochny miedzi, bryły zlane. *Cn. Th.* - §. Szczególniej chléb okrągły a gruby, ein Leib Brot, ein zu einem runden Körper geformtes Brot, ein Weck. *Morav.* bochnu, bochýnek, *Boh.* bochnjk, bochníček, pecen, pecnjček, pokruta, pokrautka; *Slovac.* bochnu, bochník, gulka, pokrutka, *Sorab.* 1. kwožčži kl'eb; *Sorab.* 2. pokschuta; *Ross.* коврига, *Croat.* czipòv, (*Croat.* hleb, *Vind.* hleb, hliebez, hlebez; *Carn.* hlèb, hlebz, hlebzhèk, *Lat.* libo). Chléb w bochnach. *Haur Sk.* 214. Dawano mu bochen chleba na dzień z ulicy piekarskiej. *Budn. Jer.* 37, 27. Wzięła dwieście bochnów chleba. *Birk. Zyg.* 49. Ciasto gniotą w kupy, iż będzie jako bochenek. *Sien.* 591. Z ciasta porobią się bochenki; które gdy się podnosić zaczną, w piec już wypalony wsadzają się. *Kluk Rośl.* 3, 262. Rozdawał braci po bochenku chleba. *Pimin. Kam.* 342. Chleba bochenek dali ubogiemu. *Birk. Dom.* 80. *Bibl. G. Jer.* 37, 27. Do bochenka, nie do szabli towarzysz, do stołu, nie do pomocy. *Oss. Wyr.* ein Brotfreund, Tafelfreund, der nur mitessen hilft und weiter nichts. *Przysł.* Pomoże bochenkowi, jak mówią, kukiełka. *Pot. Pocz.* 714. (nie gardź nikim, może ci się stać pomocą). BOCHENKOWATY, a, e, nakształt bochna, weckenförmig, wie ein Laib, laibförmig, knollig. Z wody niezdrowej gardła narastają, mając gruzły bochenkowate. *Haur Sk.* 99. BOCHENKOWY, a, e, *Slovac.* bochni, należący do bochna, Laib=, Wecken=. Towarzysz bochenkowy, darmojad, darmostraw, próżna strawa, próżny chléb. *Oss. Wyr.* ein unnützer Broteſſer. BOCHEŃSKI *ob.* Bochnia.

BOCHNA, y, *ż.* imię białogłowskie, *Benigna Jabł. Her.* ein Weibername.

'BOCHNAR, a, *m.* gatunek monety, podobno od imienia sławnego w Polszcze mincarza, eine Münze, ein Geldstück. Ociec worków potrząsa, przebiera bochnary, Bo podobno płatniejsze tam będą talary. *Rej Wiz.* 90.

BOCHNIA, i, *ż.* miasto w Galicyi, sławne dla żup solnych, eine Stadt in Galicien. Roku 1252 znaleziono kruszec solny u wsi Bochni, która dziś miasteczkiem jest, pół mili od Krakowa. *Krom.* 261. (*ob.* Boch, bochen). Koło Bochni bardzo błotna droga. *Alb. z W.* 8. Bocheński, a, ie, od Bochni = Bochner. Błota Bocheńskie, szkaradne, niezgłębione.

BOCIAN, a, *m.* ptak, *ciconia*, der Storch, (*Sorab.* 1. bačžen; *Sorab.* 2. boschon; *Slovac.* bočan, čap, *Morav.* bogdál, bokdál; *Boh.* čáp, bočan; *Bosn.* boccjan, lelek, sctrrik, sctrikonoga; *Rag.* et *Dal.* lelek, csaplya; *Croat.* stròk; *Slavon.* róda; *Carn.* zhapla; *Vind.* ſhtrok, ſhterk, ſhtorkla, zhapla; *Ross.* боцанъ gatunek czapli; бузанъ, бузель *ardea ciconia*; *Eccl.* бусель, птица роду журавлинаго; теслоносъ bocian; *Ross.* аистъ, стерхъ); ptak cały biały; gnieździ się na wysokich drzewach, stodołach, domach; na zimę odlatuje. *Zool.* 250. Przytaczają też drugi rodzaj bocianów, na grzbiecie wszystek czarny, a pod brzuchem trochę bielasy; ale te nie lęgą się przy ludziach, ale na bagnach, i to tedy jest bąg, nie bocian. *Sien.* 292. Bociany plugawe. *Ban. I.* 2 *b.* Dziobiasty bocian. *Przyb. Milt.* 225. Bociany nosem klekotały. *Ban.* I. 3 *b.* Klekce, jako bocian. *Rej Żw.* 62. - *Rej Wiz.* 30 *b.* (*glocitat*). Z tego klekotania bociana też klekotką, grzegotką zowią; Flisy zaś xiędzem Wojciechem. *Klon. Fl. E.* 4 *b.* - Bocian żywi się żabami i inszym owadem. Na jednej łące, stara to przypowieść, wół trawy patrzy, a bocian żaby. *Mon.* 71, 735. Roman Ruskim xiążętom takim prawem, jak bocian żabom, panował. *Stryjk.* 206. Cóż za bocian, świat czyści. *Gaw. Siel.* 367. (wady drugich wytyka). W reszcie, nie mnie na cudze wady być bocianem. *Zabł. Firc.* 69. (censorem). Kontent, jak gdyby go bocian nosem iskał. *Jabł. Ez.* 15. (nie ma z czego się cieszyć). BOCIANI, ia, ie, BOCIANOWY, a, e, do bociana należący, Storch=, (*Boh.* čapi, *Ross.* аистовъ; *Croat.* stròkov). Trzeci rząd ptaków, bocianowy. *Zool.* 217. Sadło bocianie do lekarstw wchodzi. *Kluk Żw.* 2, 267. Bocianie gniazda, ein Storchnest; (*Vind.* ſhtrokovu gniesdu); na masztach okrętowych, kosz majtkowski, der Mastkorb, der Mars. Maszty wyniosłe z bocianiemi gniazdy Pod same gwiazdy, *corbes*, *corbitae. Klon. Fl. G.* 3 *b.* - §. *Botan.* Bocianie noski, ziele, ma na końcu noski jako bocianie. *Urzęd.* 286. (*Vind.* ſhtrokou klun, pumpava), gatunek ziela, żórawiemi noskami zwanego, z mniejszemi nasiennikami, *geranium. Kluk Rośl.* 2, 269. Bodziszek *geranium*, rodzaj ten ze wszystkiemi swemi gatunkami pod imieniem bocianich nosków, żórawich nosków znajomy. *Jundz.* 351. *Ross.* журавлиной носокъ; Storchschnabel, Gichtkraut. BOCIANIE, ięcia, *n.* pisklę bocianie, das Junge des Storches. Bocianię z nosa, znać żórawię z szyi. *Wad. Dan.* 6. - BOCIAŃEK, nka, *m.* BOCIEK, ćka, *m.* mały bocian, ein Störchchen. Nie wadzi na boćka rzucić. *Rys. Ad.* 5. (gmin przebywanie bociana na jakim domu ma za hasło szczęśliwe). BOCIANOWATY, a, e, kształtu bocianiego, storchähnlich. Bocianowata szyja.

'BOCIEM, *spojn.* albowiem, bo, denn. Chwalcie boga; bociem on rzekł, a na jego słowo wszystko się stało. *Wrob. Zolt.* 332.

BÓCIK, a, *m*, *zdrob. rzeczownika* bót, bót opięty, kształtny, das Stiefelchen. *Boh.* botka, *Vind.* opank, zhishma; *Ross.* сапожокъ. Na udatnych nogach znaczne były bóciki. *Otw. Ow.* 93. §. Bót z krótszemi cholewami, pół bóta, *Boh.* pol aubotj, *Ger.* der Halbstiefel. Małe bóciki do półnogi, starym krojem Hiszpańskim. *Teat.* 20, *b. praef.* §. *Fig.* Bóciki komu szyć. *Teat.* 22. *b*, 102. (dołki pod kim kopać, sidła mu stawiać; Gruben graben, Fallen stellen). BÓCISKO, BUCISKO, a, *n. Ross.* сапожище, bót stary, brzydki, niekształtny, ein häßlicher

Stiefel. Palec mu z bócisków patrzy, jako świat przestrony. *Nar. Dz.* 3, 55.

BOĆWINA, BOTWINA, y, *ż.* 1, ziele *beta cicla*, gatunek ćwikły; 2, liście jej; 3, potrawa z tych liści, chołodec. *Kluk Dyk.* 1, 69. - *Ład. Hst.* 17. *Ross.* ботвинье, ботвинья; kisielec, nakształt Polskiego żuru. 1, Weißer Mangold, weiße Beete, Niedersl. Beiße, Beißkohl. 2, die Blätter derselben. 3, eine saure Suppe daraus. §. *Fig.* Wychował się na boćwinie, wychował się na żurze, za piecem, domator; er ist hinter dem Ofen nicht hervorgekommen.

BOCZASTY, a, e, wieloboki, großseitig, von großen Seiten. Ochraniali osła, aby mu tucz boczasta nie przepadła. *Jab. B.* 85. (boki jego rozpychająca.) BOCZEK, czka, *m. zdrb.* mały bok, *Ross.* бочокъ, *Boh.* bůček, *Ger.* das Seitchen, die kleine Seite. Boczku śliczny, boczku uzłocony. *Groch. W.* 536. Matka dzieciąteczku wiąże boczki, rączki, nóżki. *ib.* 69. Boczkiem, z boczka = z boku, von der Seite. Wiejskie domy boczkiem objeżdża. *Zab.* 9, 373. *Eyss.* Miłośnie coś na siebie z boczku poglądają. *Teat.* 15, 83. BOCZNICA, y, *ż.* pobocznica, poboczna strona, pobocze, stronica; die Flanke, die Seitenstrecke, die Seite der Länge nach. Pomacaj wołu po zadnich bocznicach. *Cresc.* 553. Bocznica baszty. *Tr.* - BOCZNY, a, e, poboczny, bokowy, w boku, od boku, *Slovac.* bočný, *Boh.* bočnj, *Ross.* боковый; *Vind.* nastranski, odſeben, Seiten=. Rana boczna. *Zygr. Pap.* 144. Cebryon, syn Pryama boczny. *Dmoch. Il.* 2, 123 *et* 1, 106 *et* 295. der natürliche Sohn. BOCZYĆ, *intrans. niedok.* wyboczyć, zboczyć, *dok.* na bok wystąpić, wybaczać; vom graden Wege abgehen, einen Seitenweg nehmen. Dobieżeć kresu życząc sobie prędzej, Nie chcę zapomniałemi końmi boczyć więcej. *Otw. Ow.* 627. Przejeżdżając tędy, miło mi jest zboczyć trochę z drogi, bym cię nawiedził. *Teat.* 54. *d,* 31. Panna ta z dziką niechęcią od młodzieży boczy. *Hul. Ow.* 123. (stroni od niej, unika jej; sie flieht sie, meidet sie). BOCZYĆ się *zaimk.* *1, boki nadymać, nadymać się; dick thun, sich aufblasen, prahlen. Boczył się paw', ukazując swe cudne pierze. *Ezop.* 38. Ryba rzeczna poczęła się boczyć i szlachetność swą nad morskie ryby wychwalać. *ib.* 45. - 2, boczyć się, stronić od siebie wzajemnie, unikać; einander meiden, fliehen, hassen. Kiedykolwiek się zejdą, choć się zrazu boczą, Prędko się z sobą zgodzą, prędko się zjednoczą. *Pot. Arg.* 543. - *3, boczyć się na kogo, krzywić się na kogo, marszczyć się, dąsać się; ungehalten seyn, seinen Aerger auslassen. Prawdę mu powiadają, a król się na nich boczy. *Pot. Arg.* 74. (*Bosn.* bocittise, bedritti se, *Ross.* ребриться na bok iść, po boku czyim iść, *Boh.* bocjm se, bočjwam se opierać się bokiem o co, sich stemmen).

BODĄC, BODĄCY, *ob.* BOŚĆ. BODAK *ob.* Bodłak.

BODAJ! BOGDAJ! *c. enclit.* BODAJŻE! BOGDAJŻE! *wykrzykn.* daj boże, żeby bóg dał, aby bóg zdarzył! niech bóg da! *Sorab.* 1. boh dahw, dai boh; *Slov.* bodag; *Boh.* bodaj, bodayž, bohday, bodayt, (*Boh.* bohdá = da-li bóg); *Rag.* a dà, ò dà, oh á dà bogh da, ò dà boogh da; *Vind.* bug dai, bugtuo, bug oteu! Gott gäbe! wollte Gott! Bodaj ta cnota dzisia w wielu sercach była wyrażona! *Birk. Dom.* 74. Bogdaj takowych było, bogdaj było wiele, Co dobrzy gospodarze i obywatele. *Kras. List.* 47. Ważny dekret Jozuego approbowany od Pana, bogdaj tak wasze! *Birk. Zam.* 10. Bogdajżem już odstąpił mizernego ciała, Żeby dusza przynajmniej odpoczynek miała. *Zimor. Siel.* 108. Bodaj takich wiele Korneliuszów i Chmieleckich, błogoby ojczyźnie z niemi było. *Birk. Chmiel. B.* 2 *b.* Cny Herkulesie Polski, bodaj, bodaj siła Podobnych Zamojskiemu ojczyzna nosiła. *Groch. W.* 546. — *Salut.* Bodaj zdrów = bożeć daj zdrowie, gdy kto kichnie abo gdy się do kogo pije; teraz mówią: zdrowie, na zdrowie, za zdrowie, *co ob.* zur Gesundheit. *Cn. Th.* — Bodaj zdrów, odpowiadając komu na pozdrowienie. *ib.* — Jaki pomaga bóg, taki bodaj zdrów = jakie pytanie taka odpowiedź, wie die Frage, so die Antwort; wie der Gruß, so der Dank. §. Bodaj = oby! żeby! o daß! daß doch! Bodaj to byli bogowie zdarzyli. *Past. F.* 214. Bogdaj ci nagrodzili obficie bogowie wszystko to dobre, które nam świadczysz. *Stas. Num.* 1, 137. Bodaj mądremi byli, bodaj rozumnemi, a bodaj ostatnie rzeczy przezierali. *Birk. Chod.* 25. *utinam.* — Przysięgi, przeklęctwa, beym Schwören, Fluchen: daß..... Przysięgam na to: bogdaj mię poraziło, bogdajem matki bozkiej nie oglądał! *Oss. Str.* Bogdajbym tak chorował, jak on o czym wiedział. *ib.* (nie wiedział o niczym, jak mi zdrowie miłe)! Zdjęty niecierpliwością, do zwykłej udaje się przysięgi: bodaj mię dia..... *Zab.* 1, 136. Bodaj się był nigdy nie urodził. *Glicz. Wych. F.* 7 *b.* Bodaj cię zabito! *Falis. Dis. L.* 3. Bodajeś oślepł. *Teat.* 51, *b.* 10. Bodajby wycięci byli, którzy was mieszają. *Sk. Dz.* 1128. Bodajbym osiwiał, bodajbym ołysiał, jeżeli nie prawda. *Boh. Kom.* 1, 402. Bodaj wypił pająka! Bodaj się udawił! Bodaj wisiał! Bodajbyś tam zdechł! zaklinania i przeklinania prostackie. Jeżeli kłamię, bodajem się udawił, bodajem skonał. *Teat.* 30, 33. (ich will des Todes seyn). — §. *Ellip.* bodaj! bodaj cię, bodaj go, bodaj mię, bodaj was, nas, ich; daß dich! daß ihn! daß... Bodaj tam Wać Pana.... *Teat.* 43, *c.* 81. *Wyb.* Bogdaj te ślubne pienia z miłym towarzyszem, Burmistrzowa Wenerą a burmistrz Jowiszem! *Dmoch. Szt. R.* 30. — §. *Dubitand.* Bodaj było tak wiele, *dubito tantum fuisse, optandum esset tot fuisse, i. e. vix fuerunt. Cn. Th.* 39. wollte Gott, es wären so viel gewesen! wenn nur so viel gewesen wären! schwerlich waren so viel. Bodaj go tylko Han wytrzyma, gdy mu pomocy żadnej nie dadzą sąsiedzi. *Jabł. Buk. G.* 4 *b.* (ciężko, żeby nieprzyjaciela sam wytrzymał, Gott gebe, daß er den Feind zurück halte! schwerlich wird er ihn zurück halten). — §. Bodaj nie, kto wie czy nie, może, podobno, bez mała, wer weiß, ob nicht; vielleicht; es ist möglich. Bodaj się która kobieta nie znajdzie, że się pozna na mych zasługach. *Teat.* 48, 43. Bodaj nie tam szedł, *nisi me conjectura fallit, prope certum est. Cn. Th.* Bodaj wojska swego Sułtan nie pchnie z tysięcy trzydzieści, a nas tu będzie jak w rosole smażyć! *Jabł. Buk. O.* 3 *b.* Rozsiano wieści, a nawet bodaj czy nie zyskały u kogo wiary, jakoby.... *Gaz. Nar.* 1, 86. W Pensylwanii zawsze duch demokracyi, bodaj czy

nie zawsze panował. *ib.* 1, 222. Sendomirskie województwo Baranowskich gniazdo, a bodaj nie Baranów nad Wisłą leżący. *Nies.* 1, 37.

BODĘ, *ob.* Bość. — BODŁAK, BODAK, BODZIAK, a, *m.* BODZIENIEC, ńca, *m.* kolce u roślin, bodząca roślina, pełna kolców, Stachel an den Gewächsen, ein stachliges Gewächs, voll Stacheln; tarń, głóg, Dorn, Weißdorn, Klette, Distel. *Boh.* bodlák, bodlaček; *Slovac.* bodláč; *Bosn.* badagli; *Sorab.* 1. badak; *Dal.* osslyebad; (*Rag.* bòdaz, *Vind.* bodlaji *pleuritis*). Jeżyny są prętu kolącego, abowiem po wszystkiej rozdze pełno ostrych bodaków drobnych. *Syr.* 1322. Ptak nie miał gdzie usieść na takich bodakach. *Jabł. Tel.* 245. Bieżę gdzie w las głęboki, między ostre głogi, Między bodłak, mający kolące ostrogi. *Kulig. Her.* 7. Za łagodne fiołki, za narcys kwitnący, Wschodzi oset, lub bodłak kolcami grożący. *Nag. Wirg.* 502. Nie zbierają z bodłaku fig. *Sekl. Math.* 7. *Kul. Her.* 244. Ruś mówi: bodlaka ne tysni, ukołet. *Cn. Ad.* 150. Złego nie draźnij, bodziaka nie ciśnij, bo ukole. *Żegl.* 294. (nie budź licha, nie maluj diabła na ścianie; psa nie draźnić). BODŁAKOWY, a, e, należący do bodłaka, Stachel=, Dorn=. Krzewina malinowa ma ości bodłakowe, jak jeżyna. *Syr.* 1323. BODLIWY, BODNY, a, e, kolący, bodący, bość lubiący, stachelig, stechend, stoßend, stößig, (*Boh.* et *Slovac.* bodlawý; *Vind.* bodezh, podbodezhen, pobadliu; *Rag.* bodexliv, bodesni, ubodni; *Ross.* бодливый; *Bosn.* ubadgliv). Herkules ponaszpilawszy bodnych w klawę głogów, Nemejskie z strachu uwalnia koszary. *Mon.* 71, 154. Bydlę przekorne a bodliwe, biczem przestraszyć potrzeba. *Haur Sk.* 53. Bodliwy byk, *Ross.* бодунъ. *Rag.* bodliva rjécj = *scomma*, przytyk, przymówka. — *Ross.* бодливость = BODLIWOŚĆ, ści, *ż.* die Stachligkeit, die Stößigkeit.

BODŁO, a, *n.* bobo, straszydło, potwora, dziwotwor, ein Schreckbild, Popanz, Unhold. Trudno dać wiarę, by to przecię bodło Podnieść cały wóz jedną ręką mogło. *Opal. poet.* 8. Okrutnym przerażona bodłem. *Pot. Arg.* 324. *Stryjk. Gon. U.* 3.

BODLOCH *ob.* Botloch.

BODMERYA, yi, *ż.* die Bodmerey, pożyczenie pieniędzy na okręt na część zysku, lub za nadzwyczajną prowizyą, że gdy okręt utonie, pretensya ustanie. *Gall. Cyw.* 3, 175.

BODŁ, BODŁO, BODNĄĆ, *ob.* Bość.

BODUŁA *herb*, trzy lilie. *Kurop.* 3, 6. ein Wappen.

BODZIAK, *ob.* Bodłak. — BODZIEC, dźca, *m.* *BOJEC, bojca, *m.* bodącego co, rzecz jaka koląca, kolec, oścień, etwas Stechendes, der Stachel, (*Boh.* bodec; *Rag.* bodàc, artàc; *Vind.* bodezh, sbodalu, bodalze; *Bosn.* obád, sciglјak; *Eccl.* бодецъ, бодило, стрекало; *Ross.* бодило; *Sorab.* 1. kawacž). Bodźce czyli kolce u ciernia lub innych roślin, die Stacheln an den Dornen, die Dornen. Cierniową koronę na głowę Jezusowi wcisnęli, i wbili, aż do końca ostre one przenikające bodźce. *Sk. Kaz.* 168. — Bodziec u ostrogi, kolec, der Dorn, der Stachel am Sporne. Nie ma się co drożyć z temi ostrogami, bodźce połamane. *Alb. n. W.* 8. Pod nim smukły Arabczyk dla bodźca ostrogi Zwinąwszy się, obalił kilku w rynsztok z drogi. *Zab.* 12, 168. *Zabł.* — *Metonym.* bodźce = ostrogi, die Spornen. (*Ross.* бодецъ = ostroga). Bojce dawszy w bok koniowi... *P. Kchan. J.* 188. Dawszy bojcem koniowi, na zgromadzone niósł drzewo złożone. *P. Kchan. Orl.* 1, 249. Bodźcami konia zwarłszy, między nieprzyjaciele wpada. *Krom.* 500. Bodziec czyli oścień wołowy, kij ostrzem osadzony na popędzenie bydła, der Treibestachel, der Stachel, *Eccl.* воловодило; *Gr.* βούκεντρον, *ob.* Oścień. — Bodziec, narzędzie cyrulickie, *trocar*, ein chirurgisches Stechinstrument, zum Aufstechen der Geschwüre, zum Abzapfen. Gdy ślinogorz gardło pacyentowi zatka, przyłożywszy do wiatrociągu bodziec *trocar*, przebić go. *Perz. Cyr.* 2, 205. §. *Fig. Moral.* wielki zachęt, pobudka, pochop, *Boh.* zabod; *Ger.* ein mächtiger Antrieb, Reiz, Sporn zu etwas. Co to za bodziec dla uczonych, widzieć, jak mądrych król ceni. *Zab.* 12, 83. Nagana lub pochwała jednych, powinna być bodźcem dla drugich. *Dyar. Gr.* 133. Bodźce i podniety cielesne, ustawicznie go trapiły. *Wys. Ign.* 123. Miał on w sercu bojce i ostrogi Do pomsty, pamięć swojéj świeżéj szkody. *P. Kchan. J.* 224. Niemałym mu do tego on był bojcem. *Pot. Arg.* 760. — *Aliter:* Niechaj kole sumienie me bodziec dotkliwy, Niech je gryzie i toczy robak codzień mściwy. *Kul. Her.* 201. (zgryzota, zarzuty sumienia, skrupuł, Gewissensbisse). (*Slovac.* boďec, bodka peryod, punkt, kropka; *Sorab.* 1. bodżak, bodżawka bodliwe bydlę; *Croat.* bodecz kolika, bodzenie w boku).

BODZISZEK *ob.* Bocianie noski, ziele.

1., BÓG, a, *m.* najwyższa istota, stworzyciel, rządca świata, Gott, das höchste Wesen. *Ma drugi przypadek w deklin.* boga; *trzeci* bogu; *piąty* boże; *siódmy* w bogu (*przestarz.* w bodze. *Żrn. Pst.* 1, 171. *b. Rej Wiz.* 49. *W. Pst. M.* 502. *Pot. Arg.* 24.). *W liczbie mnog.* bogowie i bogi; *siódmy przypad.* w bogach (*przestarz.* w bodzech. *Leop. Jes.* 57, 5.). (Źródłosłów porówn. Boję się, *Vind.* bogati = słuchać kogo, *Vind.* bogajozhen = posłuszny). *Ross.* богъ, *Vocat.* боже; *Bosn.* bóg; *Carn.* bóg, buh, *Genit.* boga; *Croat.* bog; *Vind.* bug; *Slavon.* bóg; *Rag.* boogh; *Sorab.* 2. bohg; *Sorab.* 1. boh, *Vocat.* bôžo; *Polab.* бусацъ; *Slov.* boh, bóh, buh; *Boh.* bůh, *Genit.* boha; *Rusn.* бигъ; [*porówn. Staropers.* baga = bóg, *Miklos. Rad.* 3 — 2]. *Phrygibus* βαγαῖον *deum sonat; Avar.* бечасъ. — §. 1. Bóg bogiem bez początku, bez końca. *Lach. Kaz.* 1, 47. Pan bóg nasz, bóg jeden w istności, i słowo Jehovah istność znaczy. *Kat. Gd.* 55. (*porówn. Słow.* Jessa = Jowisz; *co ob. Eccl.* сый, *Hung.* isten = deus). Trzy są osoby Bóg Ojciec, Bóg Syn, Bóg Duch Ś., a wszakoż nie trzy Bogowie. *Kat. Gd.* 60. — Bogi, Bogowie, *Bodzy = Bożki, Bożkowie, Götter, Götzen. Bałwany i obrazy zowią bogmi. *Gil. Kat.* 43. Jacy kędy bogowie, takie nabożeństwo. *Warg. Wal.* 5. Za Tyberyusza bogowie pogańscy, albo raczéj czarci umilkli. *Sk. Dz.* 67. Dawni Słowacy cząc zwyczajem pogańskim ogień, wodę, drzewa, i t. d., rzekę Hipanim bogiem zwali. *Klecz. Zd.* 9. Podolanie tę rzekę za boga mieli. *Chmiel. At.* 1, 26. W Litwie i na Polesiu ogień zowią bogaczem, od boga deflexo nomine. *t. t.* — *Carn.* Wełbog = biały bóg, bożek szczęścia; przeciwnie: czarny bóg = Czart, diabeł.

Radic:
b - g
b - h
b - j
b - dz
b - ż
b - z

(*Carn.* pod milem bogam = pod niebem, *sub dio* cf. *deus*). *Przen.* Słowo bóg różnie znaczy w piśmie świętem. *Farn.* 16. Sędziowie są bogami, jako ludzie bozkiej władzy na ziemi. *t.* 10. *Smalc.* 99. Proroki dla niejakiego z bogiem podobieństwa. *Karnk. Kat.* 14. Ci nazwani byli za boga, którzy miłość okazowali bliźniemu, mówiąc: toć mój bóg, toć dobrodziéj. *Gil. Post.* 118. Mojżesz był Faraonowi bogiem, ze strony dobrodziejstwa. *Gil. Kat.* 43. Bóg jest każdemu to, w czém kto ufa i nadzieję pokłada. *Żrn. Pst.* 3, 527 *b.* Znikomą rozkosz, marny zysk za boga mają. *Psalmod.* 35. W niebie staniemy się jakby bogami, iż boga będziemy poznawać. *Karnk. Kat.* 96. — §. Przysłowia i różne sposoby mówienia: Na kogo bóg, na tego i ludzie. *Rys. Ad.* 43, (= za szczęściem ludzie). Przez pany do króla, a przez święte do boga. *Rej Pst. Z.* 1. (*porówn.* instancya). Do boga, gdy trwoga. *Cn. Ad.* 162. (*porówn.* Kto nie umie pacierza, niech na morzu płynie, Noth lehrt beten; *porówn.* Wilcza pokora). Jakby z panem bogiem trzeciego dnia gadał. *Cn. Ad.* 288. (bożkuje się; jak gdyby aniołki połykał). Bóg wysoko, przyjaciel daleko. *Cn. Ad.* 29. (ratunek daleki). Bóg nie opuści, kto się nań spuści. *Cn. Ad.* 27. Bądź dobréj nadziei: bóg jeszcze żyje. *Fur. Uw. H.* 2 *b.* Kto z bogiem, bóg z nim; kto z bogiem zacznie, uczyni bacznie. *Rys. Ad.* 33. Kto bogu służy, temu szczęście płuży. *Cn. Ad.* 354. Bóg za wami, gdy macie dobrą sprawę. *Pasz. Bell. A.* 4 *b.* Dobrze ten handluje, co bogu nie żałuje. *Cn. Ad.* 26. (bóg ci zapłaci, nadgrodzi). Co bogu, to bogu. *Żegl. Ad.* 39. Często ofiaruje się biesowi, co chcemy, aby świat wierzył, iż bogu ofiarujem. *Mon.* 70, 746. Boga nie oszukasz. *Cn. Ad.* 29. (wie bóg, czyj baran, czyj kozieł). Bóg wszystko widzi i słyszy. *Cn. Ad.* 28. Nie skryjesz się przed bogiem, nie umkniesz. *ib.* 646. Bóg cię skarze, nie ujdziesz karania. *ib.* 26. (pomsta złego nie minie). Boga mając, rzekę śmiele: niedbam nic o przyjaciele. *ib.* 29. (nie dbam o gwiazdy, gdy mi słońce świeci). Kogo bóg ma w swej obronie, ten w złéj nawie nie utonie. *ib.* 351. Komu bóg jeszcze nie obiecał śmierci, ten i z grobu się snadniuchno wywierci. *ib.* Komu bóg co obiecał, nigdy go nie chybi. *ib.* Boga wzywaj a ręki przykładaj. *ib.* 30. (*ora et labora*, bez pracy nie będą kołacze). Kiedy Pan Bóg za kim, któż przeciwny będzie? *Pasz. Dz.* 56. Bogu nic nie jest trudnego. *Cn. Ad.* 37. Komu bóg pomaga, ten wszystko przemaga. *ib.* 355. Trudno z bogiem walczyć. *Rys. Ad.* 68. *Ryb. Gęśl. B, b.* Bogu się przeciwić próżno. *Cn. Ad.* 37. (losowi się przeciwisz darmo. Przeciw kozturowi wierzgać próżno). Komu bóg rozumu nie da, kowal mu go nie ukuje. *Rys. Ad.* 22. *Slov.* Komu Pán Boh né da, kowáč né nakuge, (kto z przyrodzenia głupi, i w Paryżu sobie rozumu nie kupi). Bóg dobrych, nie złych wysłuchywa. *Cn. Ad.* 27. (*porówn.* psi głos nie dochodzi niebios). Ni bogu świeczki, ni czartu ożoga. *Cn. Ad.* 549. (Ni bogu, ni ludziom, nikomu niepożyteczny, nic wart). Pana Boga chwalić i diabła nie gniewać. *Teat.* 22, *b.* 11. (nikomu się nie narazić; *porówn.* Wilk syt, baran cały). Czy miałeś boga w sercu! *Teat.* 28, 104. Ratuj! kto w boga wierzy. *Teat.* 21, 65. (dla boga! kto poczciwy, kto dobry człowiek). Mufty kończy każdy swój wyrok: bóg to lepiéj wie. *Kłok. Tur.* 134. (*infallibilitas*, jakoby bóg tylko lepiéj od niego wiedział). — *Bóg wie;* (*twierdząc*) *bóg świadkiem, dali bóg*, Gott weiß, wahrhaftig. *Bóg wie* = *nie wiem, nie wiedzą*, (cf. *diabeł wie, kat wie*). das weiß Gott, (das weiß der T.....), niemand weiß es, *n. p. Bóg ich tam wie, co oni z sobą mają, t. j. nikomu nie wiadomo, chyba tylko istota doskonalsza nad człowieka wie o tém. W tych sposobach mówienia spostrzedz można ostateczności przymiotów siły ludzkie przechodzących. Dla tego też wyraża się niemi liczba nieograniczona, stopień najwyższy; to wszystko zgoła, co jako nieskończone, nieograniczone, niezliczone, lub też trudne do pojęcia, siły i rozum ludzki przewyższa. Możnaby właśnie powiedzieć, że niejako nauka starożytnego pogaństwa, późniejszy zaś Manicheizm, dwa jestestwa najwyższe równie potężne utrzymujący, do dziś dnia się w językach, a nawet i w naszym zachował*, Spuren des Manichäism in der Sprache. Kto go zabił? Bóg to wie. *Bardz. Tr.* 359. Pan bóg wie, kiedy to będzie. *Birk. Chod.* 8. U ciebie rozrzutniku, wezmę-li co potym, wie-ż to pan bóg. *Bud. Ap.* 33. Pan bógże wie. *Birk. Zam.* 33. (*exagerativa constructio:* czy to nawet pan bóg wie). *Przen.* Na święty bóg wie. *Rys. Ad.* 42. (= na święty nigdy); *ad calendas Græcas. Mącz.* auf den Nimmerstag. (*porówn.* Ruski miesiąc). — Do boga, *jako przysłówek* = obficie, dostatkiem, w zbytku, co nie miara, niezliczenie, *Boh.* do boha, (*porówn.* bogaty; *porówn. Lat.* Deus, dives, divitiae), reichlich, im reichen Maße, Gottes Segen, n. p. Do boga ma pieniędzy. *Cn. Th.* Do boga tam doktorów. *ib.* — §. *Pozdrawiając i życząc:* Pomaga bóg, pomóż boże = szczęść boże = daj boże szczęście, przywitanie pracującym, Glück zu! Glück auf! *Rag.* pomaga boogh; *Bosn.* pomozi ti bog; *Slov.* pomahábob; *Boh.* bopomozy, bohpomože, méhoďek, zdař bůh, dar pan bůh; *Ross.* богъ въ помощъ, богъ на помощъ; (*porówn. Sorab.* ſboži = szczęście, *porówn.* zboże, bogaty); *Eccl.* радуйся, здравствуй. Odpowiedź na takie pozdrowienie: Daj panie boże. *Bardz. Tr.* 403. Bóg zapłać. Pomóż bóg, bracie. *Rej Wiz.* 147. Chciałem ci pomaga bóg (*Salve*) kilkakroć powiedzieć, Lecz kiedy czas do ciebie Pawle trudno wiedzieć, O którym kiedy jeszcze i dziś się nie dowiem, Com miał rzec: pomaga bóg (*salve*), toć bóg żegnaj (*vale*) powiem. *J. Kchn. Fr.* 70. Jaki pomagabóg, taki bógzapłać; jakie pozdrowienie, takie podziękowanie. *Mącz. Slovac.* gaki pomahabóh, taki boday zdraw. (Wie der Gruß, so der Dank). I pomaga bóg nie dałbym za to. *Bielaw. B.* 2 *b.* = bóg zapłać, Gott bezahl's. Szkapa ta nie stoi za bóg zapłać. *Rak. Pob. B.* 2. (i darmobym jéj nie wziął). Bóg wam zapłać za wasze dobre serce. *Teat.* 54, *c. A.* 2. Nie mam co inszego dać twej Pańskiej osobie, okrom dwóch słów, bóg zapłać. *Groch. W.* 603. *Ross.* спасибо. Bóg zapłać, daj jeszcze. *Cn. Ad.* 29. (= kto wziąwszy pilno dziękuje, ten się znowu wziąć gotuje). Za bóg zapłać nie wiele kupisz. *Cn. Ad.* 17. (= darmo nic, brząknąć tu trzeba. Bez pieniędzy do targu, bez soli do domu. Grosz Pan). *Podobnie;* Niech ci bóg za to da wszystko dobre. *Teat.* 54, *C. d.* 2. (niech ci bóg nadgrodzi). Nieboszczyk mój ojciec, niech mu tam

bóg da niebo. *Teat.* 30, 34. (Panie świeć nad duszą jego, niech mu bóg da wieczne zbawienie). — Pono ów w bogu odpoczywa. *Teat.* 1. *b*, 110. (umarł, poszedł do wiecznego pokoju), er ruht im Herrn. Co daj boże! (na końcu mowy pobożnéj = amen, niech się tak stanie). *Oss. Wyr.* das gebe Gott, Amen! — *Herb:* Boże zdarz, krzyż biały, a na każdym jego rogu lilia czarna. *Kurop.* 3, 8. ein Wappen. Daj boże zdrowie! szczęście! (witanie wiejskie). *Oss. Wyr.* — Boże daj szczęście, cny kawalerze. *Birk. Kaz. Ob.* 36. Gott grüß euch! *W innem znaczeniu:* Boże daj zdrowie (= *niby*: żebym tyle miał zdrowia). n. p. Było tego tałałajstwa, daj boże zdrowie. *Oss. Wyr.* (wielkie mnóstwo, do boga, do kata). Upił się; co daj boże zdrowie. (= zupełnie pijany, jak bela). — Do kichającego: boże daj zdrowie; beym Niesen: zur Genesung, zur Gesundheit! (*Vind.* bug te shiwi!) Roku 590 takie było powietrze, że skoro kto w niem kichnął, zaraz umarł, i dlatego kichające pozdrawiamy: bożeć daj zdrowie; ale dawniejszy to obyczaj. *Sk. Dz.* 587. *Sakow. Probl.* 55. Kichnął; Wszyscy: boże daj zdrowie! *Pot. Jow.* 2, 4. (*porówn.* na zdrowie)! *Podobnie:* Pijąc do kogo: boże daj zdrowie, beym Trinken: Ihre Gesundheit. Odpowiedź takaż. (*Vind.* masti bug, mafa i tebi bug). — Idź z bogiem. *Teat.* 54. *c*, *A.* 2. Niech cię bóg prowadzi. *Teat.* 34, 101. (= bywaj zdrów). *Vind.* sdrau bodi, bug te shivi, bug te obvari; gebe mit Gott! Gott begleite dich. Zbywając kogo, i z uszczypkiem: idź z bogiem = bywaj zdrów; niech cię bóg ma w swojéj opiece; opatrz boże; do ubogiego, nie dając mu nic, geh in Gottesnamen, leb' wohl (wenn man jemanden abfertigt, insonderheit den Armen ohne Allmosen). Niech sobie idzie z panem bogiem, już mi go teraz nie trzeba. *Boh. Kom.* 1, 362. Z bogiem, babko, monety nie mam. *Teat.* 24, 101. *Cztr.* Ją nic nikomu nie daję; z panem bogiem. *t. t.* (*Ross.* богъ даетъ, богъ подаетъ). — Z bogiem sądź, przedawaj, czyń = podług boga, sumienia. *Cn. Th.* mit Gott, nach Gottes Willen, gewissenhaft. — Broń boże, uchowaj boże, zachowaj boże (*przeciwnie:* daj boże). Gott behüte, Gott bewahre, da sey Gott für. (*Sorab.* 1. swarnu bożo; *Ross.* боже избавь, боже спаси, недай богъ), n. p. Broń boże, byście nie przyszli do upadku. *Paszk. Dz.* 65. Dla poratowania, broń boże choroby, zdrowia mego..... *Kras. Doś.* 22. A niech mnie bóg broni! *Teat.* 24. *c*, 53. Niech mię bóg broni od tego żebym..... *Zab.* 16, 285. Długi czas, boże zachowaj, jedno jednej szaty zażywały. *Falib. M.* 3. Uchowaj boże, co przemówić było, co się nie godzi, wnet się gniewała. *Auszp.* 25. — *Napominając:* broń boże! uchowaj boże! = nie czyń, strzeż się byś nie...... *Podobnie:* bój się boga = miej sumienie, uważaj co czynisz, nie czyń! fürchte dich vor Gott! *Jabł. Ez.* 140. — *Napominając z wykrzyknieniem:* dla boga! przebóg! prze bóg! bey Gott! um Gottes Willen! *Sorab.* 1. bohgadla, bohgala. n. p. Ale prze bóg żywy, dajże mi pokój. *Teat.* 24. *c*, 17. Prze żywy bóg! co to za śmiałość. *W. Pst. W.* 2, 52. Poczujcie się prze bóg żywy, jakoście daleko od cnoty ustąpili. *Star. Pob. B. b.* Dla boga! co czynicie, Że się ustawnie ze sobą wadzicie. *Jabł. Ez.* 150. Dla boga! Bywałaż kiedy taka lekkość sroga. *Pasz. Bell. A.* 4. Ale dla boga żywego! *Pilch. Sall.* 91. Zmiłuj się, proszę dla boga. *Birk. Dom.* 80. *Biel.* 76. Prosi go na żywy bóg. *Boh. Diab.* 3, 99. — Przebóg! wyraża affekt, poruszenie, dorozumiewając się: proszę, pytam. *Cn. Th.* Prze żywy bóg! przebóg was proszę, proszę ja was. *t.* Chciejże się zmiłować, przebóg na demną. *Past. F.* 112. — Niewiedząc co czynić z niewolnikami, puszczano ich przebóg. *Biel. Kr.* 494. (z miłosierdzia, darmo, aus Mitleiden). Nędznych i chorych przebóg puszczano. *Biel. Św.* 285. *W prawnictwie:* Jeśli niewiasta w chorobie gieradę któremu xiędzu oddała z rąk swych, z krzywdą krewnych, przy czym i świadkowie byli, zowie się to przebóg darować. *Szczerb. Sax.* 143. (= duchowny dar, geistliche Schenkung). *Z podziwieniem:* dajże go bogu! (= dajże go katu, niech kaci wezmą, zum Henker, zum Guckguck). Daj go bogu, jak WPan czerstwy! *Teat.* 7. *c*, 41. Dajże go bogu, źle to w Polskim świecie, Gdy na sejmiku opój brydnie plecie. *Bratk. H.* 2. — *Dziękując:* Bogu chwała! nie mam się na co uskarżać. *Teat.* 9. *b*, 15. Gott lob! Bogu dzięki, uratowaliśmy go przecię. *t.* 54. *c*, *D.* 2. Chwała bogu, żem się pozbył natręta. *Mon.* 65, 495. Chwała bogu, że przecie poszedł! *Teat.* 54. *c*, *C. a.* 2. — *Wykrzyk.* O Boże komuż już ufać! *Past. F.* 111. Wielki boże! *Teat.* 12. *b*, 134. Mój boże, miły boże, żal się boże, mein Gott! lieber Gott! Gott erbarme sich! Ale miły boże, że się to cnota nigdy nie utai. *Boh. Kom.* 1, 341. Pożal się boże. *Zab.* 12, 405. *Koss.* — *Paszk. Dz.* 65. Widzi, żal się boże, iż wojsko trawę je ze głodu. *Bardz. Luk.* 93. — *Podobnie:* Może jest oszust, jakoż, panie boże odpuść, i z oczu mu patrzy. *Teat.* 26. *c.* 8. Dał nam ekonoma, bóg mu odpuść, człeka niedobrego. *Teat.* 54. *c*, *C.* 2. — §. *Przysięgi i klątwy:* Przysięgam bogu, przysięgam boru, *ut religiosiores solent*, *ne in vanum accipiant nomen* (*inde* nieborak); *similem mutationem habes nominis* diabeł *in* jabłko, = bóg świadkiem, bóg wie, dalibóg, Gott weiß! so wahr Gott lebt! Gott ist mein Zeuge! *Sorab.* pžisʃabow, pžisʃaham ʃzo k bohu, pžisʃamazy bozi; *Slovac.* panu bohu prisam, prisaham. n. p. Bóg świadkiem, żem cię nie poznała. *Past. F.* 143. Boga mam świadka. *Bardz. Luk.* 2, 64. Mam boga za świadka. *Teat.* 49. *b*, 65. To mówię, bóg wie, z samej ku ojczyźnie miłości. *P. Kchn. Jer.* 264. Bóg widzi, że ja o tem nie myślę. *Mon.* 74, 142. Jak bóg w niebie, więcéj nie mamy. *Teat.* 8, 67 *et* 54. *b*, 29. Jak mi bóg miły. *t.* 28. *b*, 24. Jak boga kocham, jak sobie dusznego życzę zbawienia, niech mi tak bóg miłościw będzie. *Mon.* 73, 347. Niech mię bóg skarze! *Teat.* 28. *b*, 73. Bodaj mi tak bóg dał! *Oss. Wyr.* Tak mi panie boże dopomóż, *wyraz uroczystéj przysięgi*, so wahr mir Gott helfe. Jam tego uczynku nie winien, tak mi boże pomoż i wszyscy święci. *Szczerb. Sax.* 338. §. II. *Przenośnie:* Pan Bóg = ciało i krew pańska, unser Herr Gott, das h. Sakrament, die geweihte Hostie. n. p. Szylwachy, postrzegłszy, xiędza z panem bogiem idącego, do broni wołają. *Kaw. Nar.* 10.

Pochod: *boga, bogini, bogacić, ubogacić, zbogacić, bogacz, bogactwo, bogaty, ubogi, ubóztwo, ubożyć; bogarodzica; bogdan, bogdaj, bodaj, bogobojny, bogobojność, bogobójstwo,*

bezbożny, bezbożność, bezbożnik; bogochwalca, bogomodlca, bogomodlstwo; bogomyślność, bogomyślny; bogonośny; Bogorya, Boguchwał, Bogumił, Bogumiła, Bogusław, bogosłow, bogosłowny; bożyć się, bożyszcze, bożek, bożeczek, bożę, bożątko, bożec, Bożena, bozki, boży, bożkować się, bożnica, bożniczy, bożogróbca, bożogrobski, bóztwo, Bożydar, bożysko, nabożny, nabożność, nabożeństwo; pobożny, pobożność, zboże, zbożowy; nieborak, nieboraczek, nieboraczka, nieboga, niebożę, niebożątko.

2, BOG, BOH, u, *m.* rzéka w Polszcze. *Wyrw. G.* 21. *Klecz. Zd.* 9. ein Fluß in Podolien.

**BOGA, i, *ż.* bogini, die Göttinn. Słowa tam nie było słychać o bodze Palladzie. *Pot. Arg.* 441. BOGACIĆ *czyn. nied.* zbogacić, ubogacić, *dok.* ubogacać; bogatym czynić, *Boh.* bohatiti, zbohatiti, obohatiti, obohacowati; *Slovac.* obohacugi; *Bosn.* bogatiti, obogatiti; *Vind.* obogatit, pobogatiti; *Sorab.* 1. wobohatžam; *Rag.* obbogattiti; *Croat.* obogatůjem; *Ross.* богатить, обогатить, обогащать, озолотить; reich machen, bereichern. Wojna jednego zbogaci, a sto ich zubożу. *Rys. Ad.* 74. Krawca bogacą utratnicy. *Gorn. Sen.* 483. Graj w kostki cały dzień, te nie ubogacą. *Jabł. Ez.* 93. Jehowa ubożу i ubogaca. *Budn. Sam.* 2, 7. Twoje są Panie bogactwa, ubogacajże tych, co cię miłują. *Modl. Gd.* 127. Ubogacił go bóg w bydło, w sługi, w służebnice. *Sk. Żyw.* 1, 245. Bogacić się, *zaimk.* sich bereichern. Kto się prędko zbogaci, cnotą tego przypłaci. *Cn. Ad.* 37. Wszystko rychło źle utraci, Kto się rychło źle zbogaci. *Ern.* 158. Sromota z ubogich się bogacić. *Paszk. Dz.* 12. *Ross.* разжиться, разживаться. — Bogacić język, die Sprache bereichern. Wolno bogacić język słów nowych funduszem. *Kor. Hor.* 5. — BOGACICIEL, a, *m.* bogacący kogo, *Ross.* богатитель, обогатитель, der Bereicherer; w rodz. żeńsk. BOGACICIELKA, i, die Bereicherinn. BOGACIE *przysłk. ob.* Bogato. BOGACIEĆ, *nijak. niedok.* zbogacieć *dok.* bogatym się stać, *Boh.* bohatnauti, zbohatnauti; *Croat.* bogateti, obogateti, *Carn.* vogateti; *Vind.* bogat gratati; *Ross.* богатѣть; reich werden. On był ubogim, a ja mam bogacieć! *Birk. Gł. K.* 37. Przemysłem ludzie bogacieją. *Smotr. Lam.* 14. Robotnik pijany nie zbogacieje. *Biał. Post.* 199. W zazdrość, nie w pieniądze zbogacieliśmy. *Warg. Wal.* 100. BOGACTWO, a, *n.* ogólnie dostatek; skarby, dobre mienie; (*przeciwn.* ubóztwo, chudoba). *Boh.* bohatstwj; *Sorab.* 2. bogatstwo; *Sorab.* 1. bohatstwo; *Bosn.* bogastvo; *Ross.* богатство; *Croat.* bogacztvo; *Carn.* vogâtstvu, vogatya; *Vind.* vogattstvu, bogastvu, bogatinstvu, bogatia, blagu, blagovitnost; *Rag.* blágo, nàhogljàk; der Reichthum. Nie jest ci to bogactwo, mieć dość śrebra, złota; Lecz bogactwo, gdy człeka rządzi sama cnota. *Żegl. Ad.* 33. Prawdziwe bogactwo, jest bogactwo dowcipu. *Boh. Kom.* 4, 144. Wszelkie dla ludzi bogactwo znajdzie się w ziemi. *Przestr.* 10. Bogactwo jedzie sobie na wozie wysokim, Córka jego pycha siedzi przed nim z bystrym okiem, Fortel woźnica, chytrość i drapieztwo konie, A lichwa pani stara z workami na łonie. *J. Kchan. Dz.* 312. *ob.* Mammona. Bogactwa szczęśliwym nie czynią. *Oss. Wyr.* (*ob.* Pieniądze). Bogactwo języka, obfitość słów, wyrazów, sposobów mówienia, i t. d. §. Bogactwa, części pojedyncze, z których się bogactwo składa, skarby, Reichthümer, Schätze. Nie znalazł u niego jedno bogactwa chrześciańskie, książki, księgi święte, figury krzyża ś. i t. d. *Sk. Dz.* 251. *§. Bogactwo czego, wielkie mnóstwo, dostatek, eine große Menge. Wszystko złoto i śrebro, którego tam wielkie bogactwo było, wybrał. *Sk. Dz.* 1118. BOGACZ, a, *m.* człowiek bogaty, (*przec.* chudy pachołek, chudeusz). *Boh.* boháč, bohatač; *Slav.* bogatac; *Carn.* vogatâj, vogatin, vogatinz; *Ross.* богачъ, богатина, тисящникъ, тисящаначальникъ; ein Reicher. Job między wschodniemi bogaczami zgoła był najmajętniejszy. *Chrośc. Job.* 6. (*ob.* Job). Bogacz a świnia, po śmierci zwierzyna. *Cn. Ad.* 32. (W Litwie i na Polesiu ogień zowią bogaczem, od Boga deflexo nomine. *Chmiel.* 1, 26.). *Przysłk. Slovac.* I bohač len dwe má w nosie dírki, gako chudobni; i bogacz tylko dwie ma w nosie dziurki, jak ubogi. *Slovac.* Co wác bohač má, to wác mał si žádá; im więcej bogacz ma, tém więcej mieć żąda. BOGACZKA, i, *ż.* kobieta bogata; *Boh.* bohačka; *Ger.* eine Reiche. Strętwiajcie od strachu bogaczki! 1. *Leop. Jes.* 32. 11. Wyszedł z domu młodej bogaczki. *Teat.* 43, *b.* 20. BOGACZOWSKI, a, ie, BOGACZOWY, a, e, do bogacza należący, des Reichen, dem Reichen zuständig. Łazarz pragnął odrobin, które padały z stołu bogaczowego. *Sekl. Luk.* 16. (die von des Reichen Tische fielen). Majętność bogaczowa jest miasto mocy jego. 1. *Leop. Prov.* 18, 11. *Ezop.* 51. Oni nadgrodę onę bogaczowską, a my Łazarzowską otrzymamy. *Gil. Pst.* 179. *b.* *BOGAJA, i, *ż.* bogata, bogaczka, eine Reiche. Jedna cnota wszystkie te przymioty nadgrodzi, Gładka, strojna, bogaja jednako się rodzi. *Pot. Jow.* 19.

BOGARODZICA, y, *ż.* BOGARODZICIELKA, i, *ż.* *Sorab.* 1. boža hrodžičželka; *Vind.* boshja rodniza, boshja porodniza; *Rag.* bogorodiza, bogorodna djevizza; *Croat.* bogorodicza; *Eccl.* богородительница, богородица, *Ross.* богоматерь. Najświętsza Panna, bo bóg się prawy, acz w człowieczeństwie urodził z niej. *Sk. Żyw.* 2, 424. Bogorodzicielka wcielonego boga rodziła. *Smotr. Ap.* 135. *Sak. Dusz.* 111. *Pimin. Kam.* 106. die Gottesgebährerinn, h. Mutter Gottes. §. Pieśń ś. Wojciecha, którą przodkowie nasi, idąc do potrzeby, śpiewali, zaczynająca od słów: Bogarodzica dziewica, Bogiem sławiona Marya. *Biel. Kr.* 19. *Sk. Żyw.* 2, 252. *Birk. Kaz. Ob.* 2. der Schlachtgesang der alten Polen, den man dem h. Adalbert zuschreibt. *Vol. Leg.* 1. BOGATO, BOGACIE, *BOHACIE *przysłk. przymtk.* bogaty; z dostatkiem; reich, reichlich. Kościoły budowne i bogacie nadane. *Podw. Sion. Q.* Bohacie komu nagrodzić. *Papr. Koł. P.* Mogę bogato wydać córkę za mąż. *Teat.* 30. *c,* 79. — Obficie, silnie, wielce, mnogo, stark, reichlich, sehr. Postrzelany i krwią bogato zarumieniony, która z niego obficie płynęła. *Birk. Gł. K.* 51. Do tego mu i inne cnoty wielkie bogacie pomagały. *Birk. Dom.* 68. — Bogato czego, dostatkiem, etwas in reichem Maaße, etwas im Überfluß. Tu koło mnie koz tysiąc, mléka mam bogato, Mam świeże całą zimę, świeże całe lato. *Sim. Siel.* 17. **BOGATOMLECZNY, a, e, w mléko dostatni, milchreich. Wypadło jagnię i skakało, I bogatomlecznego wymienia szukało.

Otw. Ow. 268. BOGATY, a, e, bogactwa posiadający, dostatni, obfitujący, pieniężny, tłusty, (*przeciwn.* ubogi, chudy). *Boh.* bohatý; *Slovac.* bohatí, bohatý; *Sorab.* 1. bohaté, zbożné; *Sorab.* 2. bogati; *Slavon.* bogat; *Bosn.* bogat, bogatas; *Vind.* bogat; vogatt, bogasten, blagoviten; *Carn.* vogát, blagovit; *Rag.* et *Croat.* bogat, blagovit; *Ross.* богатый, денеженъ; reich. Nie kto ma złoto, ma perły, ma szaty, Ale kto na swym przestaje, bogaty. *Żegl. Ad.* 118. Bogatego nie majętnością, lecz uskromioną mierzaj chciwością. *Cn. Ad.* 33. Piękna i bogata. *Teat.* 19, *b.* 38. Bogate żony mężów jak sług zażywają. *Boh. Kom.* 2, 103. Sobaka kosmaty, jemu ciepło; pan bogaty, jemu dobrze. *Dwor. D.* 4. (dobrze mu z tym, że bogaty; ja z tego nic nie mam; niechaj sobie będzie bogaty). Bogaty za ubogiego nie płaci. *Rys. Ad.* 3. Im kto bogatszy, tym skępszy. *Macz. Slov.* bohatí n'e má dos't, až mnoho chudich zežere. Bogatemu nie trzeba rozumu. *Cn. Ad.* 54. Bogatemu wszystko przypisują. *Żegl. Ad.* 23. On nigdy nie będzie bogaty, (*Vind.* on bo bogat, kaker pess rogat). Człowiek przednie bogaty. *Sekl. Luk.* 18. (arcy bogaty, wielce bogaty). *Ross.* богатенькій nieco bogaty. §. Bogaty, bogactwo i dostatek wydający, kosztowny, wspaniały, kostbar, prächtig, reich. Bogaty łup z nieprzyjaciela zdjął i Jowiszowi ofiarował. *Warg. Wal.* 74. Bogata nędza *ob.* Alherunt. *Niewłaść.*Na sądach się na bogatą wymowę zbierają. *Sk. Dz.* 125. §. Bogaty w co, obfitujący w co, an etwas reich. Bogaty w chléb. *Birk. Sk. B.* Kraina ta była w męczenniki bogata. *Birk. Dom.* 158. Mąż w cnych przodków bogaty. *Zab.* 12, 8. Miasto to najbogatsze w jezdne. *Warg. Cez.* 93. Bogate pieniądze, wielce znaczne, sehr ansehnlich, sehr beträchtlich. Most kamienny zbudował nakładem bogatych pieniędzy. *Sk. Dz.* 203.

BOGDAJ *ob.* Bodaj. BOGDAN, BOHDAN, a, *m.* Dadzibóg, Teodor, Fiedor, Doroteusz, Dozyteus, Teodoret, Teodozy, *Deodatus*, imię mezkie, Theodor. *Nies.* 1, 103. *Jabł. Her.* — *Mon.* 75, 588. *Chmiel.* 1, 60. (*ob.* Bożydar). Od boga daniec. 1. *Leop.* 2. *Reg.* 21, 19. BOGDANKA, i, *ż.* Teodora. *Mon.* 75, 588. BOGINI, i, *ż.* BOGINKA, i, *ż. zdrbn.* niebianka, boga, świecica, *Boh.* bohyn'e; *Vind.* boginja, bogiza; *Carn.* bogina; *Sorab.* 2. bohgowka; *Sorab.* 1. bohowa, pžibohowa; *Croat.* bosicza; *Rag.* boxiza; *Bosn.* bosgiça; *Ross.* богиня; die Göttinn. O święta moja jedyna bogini. *Past. F.* 232. Koło nas skakały leśne boginki, bożeczki. *Nar. Dz.* 3, 31. Nimfa, boginka. *Urs. Gr.* 146. Nimfy wód i lasów; *Eccl.* русалки. Bogini deszczu, *Vind.* et *Carn.* Marna. — Bogini pracy, *Agenoria*, *Carn.* Marza. — Bogini zboża, *Carn.* Volufia, Voluta, *a* vol *medulla grani triticei.* Bogini wesela, Wenera, *Eccl.* Ладо, Лада, (*ob.* Ład). BOGNA, y, *ż.* imię matki ś. Stanisława, niby Boże na tobie. *Chmiel.* 1, 60. ein Weibername. *BOGOBÓJCA, *BOGOUBIJCA, y, *m. Eccl.* богоубійца, *deicida*, *θεοκτόνος*, der Gottesmörder. Żydom bogoubijcom biada! *Sak. Kal. D.* 1.

BOGOBOJNOŚĆ, ści, *ż.* czczenie boga, *Boh.* bohobognost; *Carn.* bogabojęzhnost; *Vind.* bogabojezhnost, brumnost, boshij strah; *Sorab.* 1. bohabôjafnoscž, bohuszwužownoscž; *Eccl.* богобоязность, благоговѣїє, благоговѣйство, благоговѣніє, *Ross.* богобоязливость, богобоязненность, благочестіе, die Gottesfurcht. Między cnotami wszystkiemi najpierwsza jest bogobojność abo świątobliwość, przez którą pomnożenia chwały bozkiej szukamy. *Star. Ryc. A.* 2, *b.* Bojaźń boża, jednym słówkiem bogobojność. *Hrbst. Nauk. H.* 4. *porówn.* religia, *Vind.* bogazhastvu, boguslushnost, religionstvu; *Rag.* boggosctòvnos, boggosctòvje. BOGOBOJNY, a, e, BOGOBOJNIE *przysłk.* boga się bojący, boga czczący, pobożny, zbożny, *Boh.* bohabogný; *Carn.* et *Vind.* bogabojezh, brumen, bogabojezhen; *Rag.* bogabojecchi, bogosctòvni, boggocjastovni; *Ross.* богобоязливый, богобоязненный, благочестивый, благочестный, богочестивый; *Eccl.* чыстивъ, богобоязливый; *Sorab.* 1. bohustwužowné; *Ger.* gottesfürchtig. Modlitwa, jałmużna i inne bogobojne sprawy. *Sk. Żyw.* 1, 64. Bogobojni twoi rozweselą się. *Budn. Ps.* 119, 74. Żywot wiedli bogobojnie. *Prot. Jał. A.* 2. Bogobojnie żyć, bogobojnym być; *Eccl.* благоговѣяти, благоговѣйствовати; *Ross.* благочествовать.

BOGOBÓJSTWO, a, *n. Eccl.* богоубійство, *deicidium θεοκτονία*, der Gottesmord. Nie było większego grzechu w świecie jako bogobójstwo. *Lach. Kaz.* 1, 76. *BOGOBORSTWO, a, *n. Eccl.* богоборьство, *θεομαχία*, der Götterkrieg. **BOGOBYTNY, a, e, boga bytnością zaszczycony, mit Gottes Gegenwart erfüllt. Ty dziś już odpoczywasz w bogobytnym niebie. *Kmit. Tr. C.* *BOGOCHODNY, a, e, *Eccl.* богоходный, *Deo pervius*, *θεοβάδιστός*, von Gott betreten. *BOGOCHRONNY, a, e, *Ross.* et *Eccl.* богохранный, *θεοφύλακτος*, od boga strzeżony, von Gott beschützt. BOGOCHWALCA, y, *m.* wychwalacz, wielbiciel boga, ein Gottesverehrer, Gotteslobpreiser. BOGOCHWALENIE, ia, *n. Eccl.* богохваленіе. (= 2, hymn), die Gottesverehrung, Lobpreisung Gottes. BOGOCHWALNY, *BOGOCZCIWY, a, e, czczący boga, Gott verehrend, *Rag.* boggosctovni; *Eccl.* богочтивый, *Substant.* богочестивецъ czciciel boga, богочествую, богочту, *θεοσεβέω*, czczę boga; богочестный, *θεόσεπτος*, *a Deo honoratus*, *instar Dei honorandus.* BOGOCZŁOWIECZY, a, e, należący do bogoczłowieka, Gottmensch=, den Gottmenschen betreffend. Jezus Chrystus w równej chwalebności, bogoczłowieczej osoby sprawą, z ojcem usiadł. *Smotr. Lam.* 209. BOGOCZŁOWIEK, a, *m. Eccl.* et *Ross.* богочеловѣкъ, der Gottmensch. Ś. Paweł nie dzieli Chrystusa od człowieka, ale z bogoczłowiekiem, to jest z bogiem i człowiekiem Panem Chrystusem być żąda. *Smotr. Ek.* 29 *et* 19. *BOGODAJNY, a, e, *Ross.* богоданный, od boga dany, von Gott gegeben. *BOGODAR, u, *m. Ross.* богодаріе, богодареніе, dar boży, Gottesgeschenk, Gottesgabe. *BOGODARNY, a, e, od boga darowany, *Ross.* богодарный, von Gott geschenkt. *BOGODOGODA, y, *ż. Eccl.* богоугодіе, *θεαρεστία*, *deo placendi cura*, staranie, by bogu się podobać, die Gottgefälligkeit, das Bestreben, Gott zu gefallen, богоугодный, *deo placens θεάρεστος*, gottgefällig; богоугождаю, *deo placeo*, *θεαρεστέω.* BOGODOPUSTNY, a, e, *Eccl.* богопопустный, бывающій по божіему попущенію, z dopuszczenia bożego zdarzony, auf Gottes Zulassen geschehen. *BOGODUCHY, a, e, *Eccl.* богодухновенный, *deo afflatus*, *θεόπνευστος*, natchniony, gottbeseelt. *BOGODZIELNY,

a, e, *Eccl.* богодѣтельнъ, дѣйствующій по вліянію божественному, przez boga działający, göttlich wirkend, durch Gott wirksam. BOGODZIETNOŚĆ, ści, *ż. Eccl.* богочадіе, *θεοτεκνία*, *divina soboles*, Gotteskindschaft, Gotteskinder. 'BOGOGRAD, u, *m. Eccl.* богоградъ, *θεύπολις*, boże miasto, Gottesstadt. BOGOJAWICIEL, a, *m. Eccl.* богоявитель, *θεοφάντωρ*, objawiacz boga, der Gottesverkündiger. BOGOJAWIENIE, 'BOHOJAWLENIE, ia, *n.* 3. *Ross.* богоявленіе, trzech Królów Święto, *Epiphania*, die Erscheinung Christi. Święto Theophaniarum, po Rusku bohojawlenie. *Sak. Kal. B.* 3. *Smotr. El.* 8. *Pimin. Kam.* 101. — *Ross.* богоявленскій, trzechkrólowy, Drey-Königs-. 'BOGOJEZYCZNY, 'BOGOMOWNY, a, e, *Eccl.* богоязыченъ, *θεόγλοττως*, bożym językiem mówiący, mit Gottes Zunge sprechend. 'BOGOIMIENNY, a, e, *Eccl.* богоименный, *θεόνυμος*, od boga zwany, bożym imieniem nazwany, göttlich benannt, богоименіе, *θεονυμία*. 'BOGOKRADZCA, *ob.* Świętokradzca. BOGOKSZTAŁTY, a, e, *Eccl.* боговидьнъ, *θεοειδής*, gottgestaltet, Gott ähnlich. BOGOLUBIEC, bca, *m. Ross.* боголюбецъ; *Rag.* bogogljubnik; *Dal.* boglyubnik, *Croat.* bogolyubytel, bogolyubnik - lubiący, kochający boga, der Gott liebt, ein Gottlieber. Prawdolubcami i bogolubcami ponazywali się, ale prawdziwie są krzywosłówcami. *Smotr. Ap.* 81. BOGOLUBNOŚĆ, ści, *ż.* kochanie boga, die Liebe zu Gott, *Ross.* боголюбіе, *Rag* bogogljubnos, bogomillos, bogogljubstvo; *Croat.* bogolyubnoszt, bogolyubsztvo. BOGOLUBNY, a, e, BOGOLUBNIE *przysłk. Ross.* боголюбивый, boga kochający, Gott liebend. BOGOMĄDROŚĆ, ści, *ż. Ross.* богомудріе, *theosophia*, znajomość rzeczy bożych, die Gottesweisheit. BOGOMĄDRY, a, e, *Ross.* богомудрый, göttlichweise *ob.* teolog, bogosłów, bogomowca. 'BOGOMĘZKI, a, ie, bogoczłowieczy, Gottmensch-. Jak się nie mamy zadziwić bogomęzkiemu twemu porodzeniu! *Pimin. Kam.* 230. BOGOMIŁY, a, e, bogu przyjemny, Gott angenehm, gottgefällig. *Zygr. Gon.* 288. *Ross.* богоугодный, *Carn.* bogulub; *Bosn.* bogumilli, *ob.* Bogumił. BOGOMÓDLCA, y, *m.* modlący się do boga, *Rag.* bogomoglja, bogòmolaz, pomólnik, *Ross.* богомолецъ, (pielgrzym) богомольщикъ, der Beter zu Gott, der Gottesanbeter. Prawdziwi bogomódlcy modlić się będą ojcu w duchu i w prawdzie. *Budn. Joan.* 4, 23. — *W rodzaju żeńsk. Ross.* богомолька, богомольница, богомольщица. Bogomodlącą być, bogu się modlić, *Ross.* богомольствовать. BOGOMODLNY, a, e, bogu się modlący, nabożny, zu Gott betend, *Ross.* богомольный, *Rag.* bogomolni. BOGOMÓDLSTWO, a, *n. Ross.* богомольство, богомоліе, modlenie się bogu, das Beten zu Gott, die Andacht, das Gebet. Bogomodlstwo za mnie i za inne dusze. *Sk. K. N.* 644. Kapłańskie bogomódlstwo. *Jan. Wz. A. b.* O ceremoniach i bogomódlstwie starożytnego kościoła. *Biał. Post.* 9. Bohomódlstwo. *Weresz. Kijow.* 39. BOGOMOWCA, y, *m.* o bogu mówiący, bogosłów, teolog. *Klecz. Zd.* 74. der Gottesgelehrte, Theolog. BOGOMOWNY, a, e, o bogu mówiący, teologiczny, theologisch, von Gott redend. *Eccl.* богоглаголивъ. BOGOMYŚLNOŚĆ, ści, *ż. Eccl.* богомысліе, myślenie o bożych rzeczach, die Betrachtung göttlicher Dinge, die Beschaulichkeit, das beschauliche Leben. Jeden stan ludzi zależy na samej pracy, drugi na rządzie, trzeci na bogomyślności i nabożeństwie, jako duchowni. *Petr. Et.* 50. Bawiła się ustawiczną bogomyślnością, w modlitwie, w postach, w czytaniu pisma ś., w rozmyślaniu spraw bożych. *Sk. Żyw.* 1, 178. BOGOMYŚLNY, a, e, BOGOMYŚLNIE *przysłk. Boh.* bohomyslny; *Eccl.* богомысленный, zatopiony w bogu, in Gott vertieft, beschaulich. W Maryi i Marcie dwa żywotów ludzkich na świecie kształty, t. j. pracowitego i bogomyślnego nam pokazują. *Żrn. Pst.* 3, 660. *b.* 'BOGONAŚLADOWANIE, ia, *n. Ross.* богоподражаніе, staranie się bogu być podobnym, die Nachahmung Gottes. 'BOGONAŚLADOWCA, y, *m. Eccl.* богоподражатель, der Gott nachahmt. 'BOGONIENAWIDNIK, a, *m. Ross.* богоненавидецъ, boga nienawidzący, der Gotteshasser, богоненавиствовать, boga nienawidzieć. 'BOGONIEWIASTA, y, *ż. Ross.* богоневѣста, bogu oddana panna; epitet N. P. die Gottverlobte. BOGONOŚNY, a, e, boga (w sercu) noszący, (*Ross.* et *Eccl.* богоносный, богоносьць - natchniony), Gott (im Herzen) tragend. Ś. Ignacego dla jego wielkiej miłości ku Panu, bogonośnym zwano. *Sk. Żyw.* 1, 73. Czemu cię tak zowią, rzecze cesarz, bogonośnym? A on powiedział: kto Chrystusa w sercu nosi, każdy tak nazwan być może. *ib.* 74. 'BOGOOBRAZIE, ia, *n. Eccl.* богообразіе, *θεοτυπία*, *Dei imago*, obraz boży, Gottes Bild. 'BOGOODSTĘPCA, y, *m. Ross.* et *Eccl.* богоодступникъ, богоотступникъ; który od boga odstąpił, odpadł, ein von Gott Abgefallner, Abtrünniger. *W rodz. żeńsk.* богоотступница. 'BOGOPODOBNOŚĆ, ści, *ż. Ross.* богоподобность, podobieństwo do boga, die Gottähnlichkeit. 'BOGOPODOBNY, a, e, podobny do boga, *Ross.* богоподобный, gottähnlich. 'BOGOPOJĘTNY, a, e, *Eccl.* богопостижный, od boga mogący być pojętym, *θεόληπτος*, bloß Gott begreiflich; богопостижность, *θεοληψία*. 'BOGOPOSŁANY, a, e, *Ross.* богопосланный, od boga zesłany, gottgesendet. 'BOGOPOSŁUSZNY, a, e, 'BOGOPOSŁUSZNIE *przysłk. Ross.* богопослушный, gottgehorsam; богопослушаніе, 'bogoposłuszność. 'BOGOPOZNANIE, ia, *n.* poznawanie boga, *Eccl.* богопознаніе, die Gotteserkenntniß. 'BOGOPRZECIWNY, a, e, 'BOGOPRZECIWNIE *przysłk. Ross.* богопротивный, bogu się sprzeciwiający, gotteswidrig. 'BOGOPRZEPOWIEDNIK, a, *m. Eccl.* богопроповѣдьникъ, *Gr. θεοκήρυξ*, przepowiadacz boga, der Gottesverkündiger. 'BOGOPRZEJRZENIE, ia, *n.* zrządzenie bozkie, *Eccl.* богосмотреніе, Gottesvorsehung. 'BOGOPRZYJEMNY, a, e, 'BOGOPRZYJEMNIE *przysłk. Ross.* богопріятный, przyjemny bogu, Gott angenehm. 'BOGOPRZYJMICIEL, a, *m. Eccl.* богопріимьць, богопріемникъ, *Gr. θεοδέκτωρ*, przyjmujący boga, der Gott aufnimmt, Gottesbewirther. BOGORODZENIE, ia, *n. Ross.* богорожденіе, rodzenie się boże, Gottes Geburt, (*ob.* boże narodzenie); богорожденный, należący do bożego rodzenia, Gottes Geburt betreffend. 'BOGORODZICIELKA, *ob.* Bogarodzica. 'BOGORÓWNY, a, e, *Eccl.* равнобожій, równy bogu, gottgleich. 'BOGOROZUM, u, *m. Eccl.* богоумie, богоразуміе, rozum boży, ein göttlicher Verstand; богоумный, богоразумный, *Gr. θεόφρων*, göttlich verständig. 'BOGORUCHY, a, e, *Eccl.* богодвижный, od boga poruszony, *Gr. θεοκίνητος*, göttlich bewegt. BOGORYA *herb*, żelezca duże od strzał

odłamane, jedno do góry, drugie na dół obrócone; na hełmie paw. *Kurop.* 3, 7. ein Wappen.
BOGORZĄDZTWO, a, *n.* teokracya, *Ross.* богоначаліе, die Theocratie. BOGORZĄDNY, a, e, teokratyczny, *Ross.* богоначальный, theocratisch.
*BOGOSĄDNY, a, e, *BOGOSĄDNIE *przysłk.* od boga sądzony, *Eccl.* богосудный, *Gr.* θεοκρίτος, von Gott gerichtet. *BOGOSŁOWIĆ 1). *ob.* Błogosławić. 2). O bogu i bożych rzeczach mówić, teologią się bawić, von Gott und göttlichen Dingen handeln, den Theologen machen. Dziwna rzecz pisma ś. niebyć wiadomym, a bogosłowić ważyć się. *Smotr. Ap.* 26. *Eccl.* богословствую, богословлю, *theologice loquor, Gr.* θεολογῶ. BOGOSŁOW, a, *m.* 1. bogomowca, teolog. *Klecz. Zd.* 74. *Boh.* bohoslow; *Carn.* bogavednek; *Bosn.* et *Rag.* bogoslovaz; *Vind.* bogovuzhen, bogosastopen; *Croat.* bogoslovëcz; *Ross.* et *Eccl.* богословьць богословъ, der Gottesgelehrte, Theologe. BOGOSŁOWNY, a, e, teologiczny, theologisch, *Rag.* bogoslóvni; *Croat.* bogoszlovni; *Vind.* bogasnanski, bogaſlouni; *Ross.* богослововъ, богословный, богословскій. Bogosłowni meżowie Dyonizyusz z Areopagu i Nicephorus. *Smotr. Lam.* 103 *BOGOSŁOWSTWO, a, *n.* BOGOSŁOWIE, ia, *n.* teologia. *Boh.* bohoslowj, bohomluwectwj; *Croat.* bogoszlovsztvo, bogoznansztvo; *Bosn.* et *Rag.* bogoslovstvo; *Slavon* bogoslovica, *Vind.* bogasnanstvu, bogaslouje, bogonavuzhnost; *Carn.* bogavednost; *Ross.* богословіе, die Gottesgelahrtheit, Theologie. *BOGOSŁUŻENIE, ia, *n.* służenie bogu, *Ross* богослуженіе, das Gott dienen; *Ross.* богослужитель kapłan der Diener Gottes. *BOGOSTWORZONY, a, e, *Ross* богосотворенный, stworzony od boga, von Gott erschaffen. *BOGOTOCZNY, a, e, *Eccl.* боготочьнъ, *qui a Deo funditur, Gr.* θεόῤῥυτος, von Gott herfließend. *BOGOUBIJCA *ob.* Bogobójca. BOGOWIDZ, a, BOGOWIDZCA, y, *m. Eccl.* боговидьць, богозрѣтель, który boga widzi, θεόπτης, der Seher Gottes, der Gott sieht. Bogowidzcę Mojżesza usłuchawszy. *Smotr. Ap.* 1. боговидѣніє, богозрѣніє, θεοπτία. BOGOWŁADZTWO, a, *n* teokracya, bogorządztwo, *Eccl* бигодержавіе, *Ross.* богоначаліе, die Theokratie. BOGOWŁADNY, a, e, BOGOWŁADNIE *przysłk.* teokratyczny, *Eccl.* богодержимый, *Ross* богоначальный; theocratisch. *BOGOWODZENIE, ia, *n. Eccl.* боговожденіе, θεαγωγία, wodzenie, rządzenie boskie, Gottesleitung. BOGOWY, a, e, boży, Gottes=, göttlich. Że zawsze bóg razem był ojcem, dla tego w tym wyznaniu mianujemy złączone imiona bogowe i ojcowe. *Kucz. Katch.* 1, 38. *BOGOZŁĄCZNY, a, e, *BOGOZŁĄCZNIE, *przysłk,* z bogiem połączony, *Ross.* богосочетанный, gottvereint. *BOGOZNANIE, ia, *n.* poznawanie boga, *Ross.* богознаніе, *Eccl.* боговѣдѣніе, die Gotteserkenntniß. BOGOZNAWCA, y, *ż.* znający boga, der Gotteserkenner, *Eccl.* боговидьць, θεογνώστης. BOGOŻYW, a, e, *Rag.* bogoxív, bogoxivaz, *religiosus*, bogu żyjący, zbożny, pobożny, Gott lebend, gottselig, fromm. BOGUCHWAŁ, a, *m.* imię mezkie, *Deolaus. Jabł. Her.* — *Mon.* 75, 588. Gottlob, ein Männer=Name *ob* Bogusław. BOGUMIŁ, a, *m.* *Boh* Bohomil, imię mezkie, *Theophilus*, *Deogratus. Nies.* 1, 103. *Jabł. Her.* — *Mon.* 75, 588. Gottlieb, ein Männer=Name. *W rodz. żeńsk.* BOGUMIŁA, y, *ż.* imię kobiece, *Theophila. Mon.* 75, 588. Gottliebe, ein Weibername. Zaśpiewaj, coby trudnej Bogumiły Uszy lubiły. *J. Kchan. Dz.* 248. §. 2). Bogumiła, ptak, *emberiza citrinella Linn.* der Grünfink. *Tr.* (*ob.* Boguwola). *ob.* Bogomiły. BOGUSŁAW, a, *m.* imię mezkie, θεοκλῆς, *Boguslaus*, (*ob.* Boguchwał), Boguslaus, Gottlob, ein Mannsname. *Mon.* 75, 588. *Chmiel.* 1, 60. BOGUWOLA, i, *ż.* ptak, wilga, wywielga, *Slavon.* vugga, der Goldfink. *Cn. Th.* pod słowem: Wywielga, *chloris.* BOH rzéka, *ob.* Bóg rzéka. BOHACIE, bogacie *ob.* Bogato.

BOHATER, BOHATYR, a, *m. Tatar.* behader, (*Eccl.* et *Ross.* богатырь, храбрець, рыцарь, витязь, сильникъ, герой; ирой; *Boh.* řek, hrdina, *Sorab.* 2. werch, rischař; *Sorab.* 1. réczěřa; *Vind.* junak, jenak; *Carn.* junâk; *Bosn.* junak, vitez; *Rag.* junak, vitez, hrabrenik; *Croat.* et *Slavon.* junak, vitez; *Hung.* vitez); walecznik, rycerz mężny, der Held. *Bohaterz. *Klon. Wor.* 24. BOHATERKA, i, *ż.* BOHATERZYCA, y, *ż.* (*Ross.* богатырка, *Sorab.* 2. w'erchowa; *Vind.* junakinja; *Croat.* vitezicza, viteskinya; *Rag.* viteziza; *Hung.* vitezné); walecznica, rycerka, die Heldinn. Dumna bohatyrzyca. *Stas. Num.* 2, 11. BOHATERSKI, BOHATYRSKI, a, ie, należący do bohatera, Helden=, (*Ross.* богатырскій, благодушный, геройскій, иройскій, витязевъ, взбранный, возбранный; *Eccl.* храбрскій; *Boh.* hrdinský, *Sorab.* 1. rěczerski; *Bosn.* vitescki, junacki; *Rag.* vitescki, iunacki, hrabrenski; *Vind.* viteshki; *Croat.* vitéski, vitesski, *Hung.* vitozloe; *Carn.* junashkè). Hańba bohatyrskie dzieci. *Rys. Ad.* 16. *heroum filii noxae.* Bohatyrskie męztwo pokazuje się w pogardzeniu własnego zdrowia. *Birk. Krzt.* 24. Bohaterski wiersz, *epopoeia*, das Heldengedicht. *Gol. Wym.* 402. Homer bohaterskiego wiersza jest autorem, W tysiąc lat Wirgiliusz poszedł jego torem. *Dmoch. Szt.* 58. Bohaterskie czasy, bajeczne. — *Przysłk.* bohatérsko po bohatersku, heldenmäßig. Cnota jest prawdziwa, umieć znosić po bohatyrsku, a czuć po ludzku. *Mon.* 69, 154. BOHATEROWY, a, e, należący do bohatera, Helden=. *Ross.* богатыревъ. BOHATERSTWO, BOHATYRSTWO, a, *n.* umysł i postępowanie bohatérskie, Heldenmuth, Heldengeist, Heldenwesen; *Ross.* богатырство, геройство, иройство; *Carn.* junashtvu; *Rag.* junasctvo, hrabrenstvo; *Croat.* vitèstvo, *Vind.* junakoserzhnost, junaknost; *Boh.* hrdinstwj. Stałość prawdziwym jest bohatérstwa gruntem. *Zab.* 12, 153. W duszy tylko wspaniałej bohatérstwo słynie, Z okrucieństwem złączone w niesławie wnet zginie. *Teat.* 44, *d.* 52. *Mon.* 73, 451.

*BOHATY *ob.* Bogaty. BOHDAN *ob.* Bogdan. *BOHOJAWLENIE *ob.* Bogojawienie. BOHOMAZ, a, *m.* z Ross. malarz mizerny. *Mon.* 75, 588. *N. Pam.* 19, 102. ein elender Mahler, ein Schmierer, Heiligenklecker. BOHOMODLSTWO *ob.* Bogomódlstwo. BOIĆ się *ob.* Bać się. BOJSKO *ob.* bojewisko.

BÓJ się *ob.* Bać się.

BÓJ, oju, *m.* bicie, walka, zabijatyka, bitwa, wojowanie, wojna, żołnierka; der Kampf, die Schlacht, die Schlägerey, das Treffen, die Feldschlacht, der Krieg; *Boh.* bog; *Bosn.* boj, rrivanje; *Slavon.* bój, bitva, batalia, borénje; *Vind.* boi,

boj, shoudnu bijenje, shoud, shouduvanje, voiskovanje, bitje, bijenje, voi; *Carn.* voj; *Dal.* boy, rath, rat; *Rag.* booj, bienje; *Croat.* boj, tabor; *Hung.* baj, vivás; *Ross.* бой, сраженіе, (*Eccl.* вои, = wojsko, воиньство, войнское = boj, bitwa, wojna = ратоборство, ратованіе; *Gr.* βοή clamor, pugna, βοὴν ἀγαθός *bello strenuus. Homer. Il. B.* 108. *Durich. Bibl.* 1, 326. *inde Bojemi dicti et Bavari vel Vojari. Bohoricz. ob.* Bić, *ob.* Wojować, wojna). W boju znać, nie w leży, żołnierza mężnego. *Błaz. Tł. A.* 6. Zdatny do boju, i do pokoju. *Cn. Ad.* 388. (*przeciwnie:* ani do rady, ani do zwady). Kto nie ma zbroje, mijaj boje. *Cn. Ad.* 388. Wszyscy i ręce i oczy do boju obrócili. *Warg. Cez.* 77. Zastęp się skupił, i sam sobie w boju był przeszkodą *ib.* 50. Cezar trzysta bitew wstępnym bojem z Gallami wygrał. *Warg. Cez. praef. F.* 3. (attakami, natarczkami, angriffsweise). Bój toczyć, bitwę wydać, *Vind.* storiti, narediti, boj dershat, klati, bojovat, shouduvat, ein Treffen liefern. Wielka to złość, kto bój wewnętrzny toczy. *Bardz. Tr.* 24. (wojnę domową prowadzi). Gdyby kto komu uczynił gwałt, bój, rany, szkody, rozbój i zabójstwo..... *Stat. Lit.* 146. (gwałtowne bicie, gewaltsames Schlagen, Schlägerey).

BOJAR, BOJARZ, BOJARZYN, a, *m.* od boju, pierwiastkowo bohatér, walecznik, wojownik, ursprünglich, ein Krieger, ein Held. Jezus jakby mocny bojarzyn nagotował się przebieżyć drogę. *Wrobl. Żołt.* 40. Za owych czasów, gdy bojarze żyli, Bogowie w niebie jadali i pili. *Jabł. Ez.* 33. (*Rag.* bojâr, vojnîk, vojnîcjár; *Vind.* vojarin, *dux militum, Carn.* vojâr, vojarnèk = panujący, władzca; *Carn.* vojariti = panować; *Ross.* бояринъ, баринъ, wielki znaczny pan, боярченокъ, барченокъ panicz, боярщина = pańszczyzna). Bojarowie w Moskwie Panowie znaczni, szlachta, in Rußland: große vornehme Herren, hoher Adel. Bojarowie buczni, dumni. *Żołk. Mskr.* 60. §. Bojarowie w Litwie byli pośredniczym stanem między szlachtą a chłopami; jedni byli putni, którzy z gruntu wojnę służyli, drudzy służkowie, do usług zamkowych, wożenia listów, wyciskania podatkow i t. d. Słowo bojarzyn dawano w przywilejach Polsko-Ruskiej szlachcie. *Czack. Pr.* 1, 306. ein Bojar, in Litthauen, Mittelding zwischen Edelmann und Bauer. Najzacniejsze imię abo ustawa, abo się w bojary a z bojarów w chłopstwo obraca. *Budn. Ap.* 11. Za wolą panów, szlachty, przełożonych i bojarów ziemi Litewskiej... *Herb. St.* 637. Jeśliby który człowiek stanu prostego, bojarzyn abo ciachły..... *Stat. Lit.* 379. Poturemnego od szlachcica brać mają 48 groszy, a od bojarzyna putnego, człowieka prostego 24. *ib.* 151. Bojary putne, którzy z listami starostów i dzierżawiec naszych jeżdżą..... *Vol. Leg.* 2, 1233. *§. Gwałciciel, gwałtowny człowiek, uciemiężyciel, ein Gewaltthätiger, ein Unterdrücker. Niechaj będzie biskup nienaganiony, nie gwałtownik, nie bojarzyn, ale skromny. *Żrn. Pst.* 2, 414. *b.*— BOJARSKI, a, ie, do bojara należący, in Rußland: von hohem Adel, hochadelig; *Ross.* боярскій, барской pański; in Reußen und Litthauen: adelig, gemeinadelig, von gemeinem niedrigen Stande. Prawa bojarskie, za którémi szlachta w Ukrainie wsie lub grunta z kondycyą obrony zamków posiada.... *A. Zam.* 116. das Landadelrecht. Bóg oczy wysokie i niewstydliwe bojarskie poniżył. *Birk. Zam.* 2. BOJARSTWO, a, *n.* 1) godność bojarska, die Bojarschaft, der Stand eines Bojaren; w Moskwie senatorstwo, in Rußland, die Senatorenwürde. Prosili posłowie Moskiewscy hetmana, żeby się przy bojarstwach, to jest przy senatorskim powołaniu zostali. *Żołk. Mscr.* 57. §. Stan szlachty Ruskiej i Litewskiej, der Russische und Litthauische Adelstand. 2). *Zbiorowo* bojarstwo = bojarowie, Bojaren. BOJARZ *ob.* Bojar. **BOJARZY, a, e, wojowniczy, bitny, waleczny, rycerski; kriegerisch. Lud bojarzy, prócz zniewieściałości, wszystko przepuszcza młodzieży. *Stas. Num.* 1, 39. BOJARZYN *ob.* Bojar.

BOJAŹLIWIE, BOJAŹLIWO *przysłk.* BOJAŹLIWY, a, e, *przymiotn.* skłonny do bojaźni, łatwo się bojący, dający się łatwo postraszać, zur Furchtsamkeit geneigt, leicht fürchtend, leicht furchtsam zu machen, furchtsam; *Slovac.* bogazliwý, bázniwý; *Boh.* bázliwý; *Slavon.* bojazljiv, strashljiv; *Vind.* bojezhliu, sbatliu, zaglou, zagou; *Croat.* bojazliv; *Sorab.* 1. traschiwé; *Bosn.* strasciv, plasciv; *Carn.* zagliv, zagov, zagoviten; *Ross.* боязливый, страховатый, страшливый, ужасливый, ужастливъ, застѣнчивый, трусливый, робкій, *Eccl.* боязнивъ, строхливъ. Różnica jest między bojącym się i bojaźliwym, jak między pijanym a pijakiem. *Pilch. Sen.* 119. Zowiemy bojaźliwego właśnie tego, kto ma z przyrodzenia, iż liścia się, gdy chrośnie, boi. *Gorn. Sen.* 291. Co po bojaźliwym starcu, który codzień umiera! *Sk. Dz.* 303. Czegoć drży ręka bojaźliwo? *Bardz. Tr.* 484. *Przysł. Slovac.* Pes bazliwi wic sčeka, než hrize. BOJAŹLIWIEC, wca, *m.* tchórz, człowiek bojaźliwy, trusia, ein Furchtsamer, ein Hase; *Boh.* bázliwec; *Slavon.* strashljivac; *Ross.* трусея, трусъ. Jak bojaźliwiec ostatni od walki oddalił się. *Karp.* 2, 25. BOJAŹLIWOŚĆ, ści, *ż.* skłonność do bojaźni, tchorzliwość, die Furchtsamkeit; *Boh.* bogácnost, bázliwost, strassliwost; *Vind.* bojezhnost, sezhjost, bojezhlivost; *Carn.* bojezhlivost; *Croat.* bojezlivozt, bojazlivoszt, bojaznoszt, ztrashlivozt; *Ross.* боязливость, страховатость, страшливость, ужасливость, застѣнчивость, робкость, робость. Turkom pospolita bojaźliwość gromić, A gdy się im zastawisz, gotuj się ich gonić. *Paszk. Dz.* 57.

BOJAŹŃ, źni, *ż.* banie się, lękanie się czego, die Furcht; (*Rag.* bojazan; *Ross.* боязнь; *Boh.* et *Slov.* bázen; *Sorab.* 2. bojaṡn; *Sorab.* 1. boyoscž, boyostka; *Hung.* boiaszas; *Bosn.* stráh, predanje). Bojaźń, niespokojność duszy, myślącej o czym przyszłym. *Cyank. Log.* 39. Przypadł strach i bojaźń na wszystek lud. 3 *Leop.* 1 *Mach.* 7, 18. (strach i trzęsawica). Cofa się przelękniony, a bojaźń mu blada Zimnem kości przeszywa i lice osiada. *Dmoch. Il.* 1, 68. Wielu z bojaźni dobrych jest, nie z niewinności. *Min. Ryt.* 4, 155. Więcej tych, którzy się bojaźnią do dobrego przywodzą, niż tych, którzy miłością i prawdą. *Sk. Dz.* 198. Bojaźń boża, pańska, banie się boga, czczenie boga, bogobojność, die Furcht des Herrn. Bojaźni was pańskiej kruciuchno wyuczę. *Kanc. Gd.* 320. – *Z drugim przypadkiem* bojaźń czego, obawa czego, die Furcht vor etwas, die Besorgniß. Wstyd, jest bojaźń złej sławy. *Gorn. Dw.* 271. – *W liczb. mn.* bojaźni, obawy, Besorgnisse, Kümmernisse. Tłumacz mi twoje

zamysły, twoje bojaźni, twoje nadzieje. *Stas. Num.* 2, 190. BOJAŹNIEĆ, *nijak. niedok.* zbojaźnieć *dok.* bojaźnym się stawać, zadrżeć, furchtsam werden. Gdyby czarci nową o tym wieść mieli, znowuby zbojaźnieli. *Chodk. Kost.* 60. BOJAŹNY, a, e, bojący się, *Sorab.* 1 boyazné, traschiwé; *Vind.* bojezh; *Ross.* боязливый, боязненный; voll Furcht, fürchtend, furchtsam. Jezus uczynił apostołów z nieuków nauczone, z bojaźnych, bardzo śmiałe. *W. Pst. Mn.* 241. Dzika koza jest zwierzę bardzo bojaźne. *Spicz.* 142. BÓJCA, *najpospoliciej używa się w składaniu słów, ztąd: zabójca, zbójca, bratobójca, królobójca, matkobójca, ojcobójca i t. d.*

BOJCE, od *Bojec*, *ob.* Bodziec.

BOJCZA *herb*, inaczej Modzela; na jednym drzewcu trzy krzyże złote. *Kurop.* 3, 8. ein Wappen.

*BOJEC *ob.* Bodziec.

BOJEWISKO, BOJOWISKO, BOISKO, BOJSKO, a, *n.* miejsce bicia, gdzie się biją, gdzie co biją, gdzie młócą; 1,) *bojewisko = pobojewisko, pole bitwy, das Schlachtfeld; *Boh.* bogissté; *Vind.* bijalishe, bojalishe, bijelishe, bojishe, vojuvalshe; *Rag.* bojnopoglje; *Carn.* vojvalishe; *Ross.* борбище. Przyszli aż na bojowisko, gdzie się potkać mieli. 1 *Leop.* 1 *Reg.* 14, 20. Nazajutrz bitwy, król po boisku onym jeżdżący, ujrzał rycerza leżącego. *Papr. Gn.* 1082. 2.) Miejsce młocki, klepisko, gumienczysko, *Sekl. Math.* 3. die Dreschtenne, die Tenne. *Sorab.* 2. tla. Młócił na boisku pszenicę. 1 *Leop.* 1 *Paral.* 21, 20 (na bojowisku. 3 *Leop.*). Bojowisko ma być dobrze utłoczone i udeptane. *Cresc.* 150. Na bojowisku jest ziarno, są też i plewy. *Karnk. Kat.* 71. Wiatr uniesie, co żadnej wagi na boisku nie ma. *W. Pst. W.* 49. O młócbo moja, o zboże bojska mojego. *Radz. Jes.* 21, 10. Mówią to chyba na bojsku. *Oss. Wyr.* (chłopi, prostacy o tym gadają, baby na trecie).

*BÓJK, a, *m.* wół Podolski. *Kluk. Źw.* 1, 204. ein Podolischer Ochs. *ob.* Byk.

BÓJKA, i, *ż. zdrobn.* rzeczownika bój, *Ross.* бойка, mała bitwa, ein kleiner Kampf. Do wdzięcznej bójki się zbiegały, Wnet się na harce mężnie wyzywają, Wnet słodkie razy wzajem sobie dają. *Past. F.* 70.

**BOJOGROMNY, a, e, w wojnie straszny, fürchterlich im Kriege. Bojogromna dziewoja przybyła, *belli metuenda virago. Żebr. Ow.* 50. BOJOWAĆ *czyn. intrans. nied.* boj toczyć, wojować, bić się, kriegen, Krieg führen; *Boh.* bogowati, bogugi; *Vind.* bojovat, bojuvati; *Carn.* vojûjem se; *Dal.* voyevati; *Ross.* ратовать; *Eccl.* ратоборствовати. Łokietek bojował z Krzyżakami mężnie. *Papr. Gn.* 1082. Fortunnie bojować. *Szczerb. Sax. praef.* Przeciwko mnie wszystkiemi siłami swemi ustawicznie bojują. *Smotr. Lam. pr.* (walczą, kämpfen, streiten). Kościoł niniejszy nasz bojujący. *Biał. Pst.* 240. *Wys. Kat.* 469. *ecclesia militans.* – Bojować na kogo = walczyć przeciwko komu, nacierać na niego, bić na niego, mit einem kämpfen, streiten, auf ihn losgehen, losschlagen, ihn angreifen. Synowie Israelscy bojowali na Filistyny. 1 *Leop.* 1 *Reg.* 17, 19. 1 *Leop.* 2 *Reg.* 21, 15. Ruszmy się, bojujmyż na te nieprzyjaciele nasze. *Leop.* 1 *Mach.* 9, 44. (walczmy. *Bibl. Gd.*) – Bojować, wojskowo służyć, żołdować, Kriegsdienste thun. Życzy sobie ten bohatyr pod waszą chorągwią bojować. *Stas. Num.* 1, 90. I któż kiedy swoim żołdem bojuje? 1 *Leop.* 1 *Cor.* 9, 7. BOJOWANIE, ia, *n.* wojowanie, wojna, walka, wojenna służba, das Kriegführen, das Kriegen, der Kampf, der Kriegsdienst. Z nieprzyjacielem mężne bojowanie. *Paszk. Dz.* 104. Żywot nasz niniejszy bojowaniem jest, na świecie. *Hrbst. Nauk. e.* 7. Mam ośmdziesiąt lat, a trwa we mnie moc, tak ku bojowaniu, jako ku chodzeniu. *Leop. Joz.* 14, 11.

BOJOWISKO *ob.* Bojewisko.

BOJOWNICZKA, i, *ż.* wojowniczka, walecznica, *Vind.* boiniza, bojuvauka, die Kriegerinn, Kämpferinn. Mądre i mężne bojowniczki. *Wys. Kat.* 34. BOJOWNIK, a, *m.* wojownik, wojak, walecznik, rycerz, bohatyr, żołnierz, der Krieger, Kämpfer, Streiter, Held, Ritter, Soldat; *Boh.* bogownjk; *Dal.* voynik; *Vind.* boinik, bojuvauz, bojuvar; *Ross.* боецъ, ратай, ратникъ, *Eccl.* ратоборецъ. Wielki bojownik był Cezar. *Birk. Kaw. Malt. B.* 4. *b.* Najezdnik a bojownik srogi. *Rej. Ap.* 57. Przeciwko heretykom bojownik okrutny. *Birk. Dom.* 9. Gdy mocny bojownik strzeże pałacu swego, w pokoju jest wszystko, co ma. *Ząbk. Ml.* 92. Pilnym i pracowitym bojownikom obiecana jest korona zwycięztwa. *W. Pst. Mn.* 364. Przychodził Chan z wielką kupą bojowników. *Birk. Dom.* 36

BOJOWNY, a, e, BOJOWNIE, *przysłk.* do boju zdatny, bitny, waleczny, streitbar, kriegerisch; (*Vind.* bojoviten, boin, bojuvarski, boinizhen, junaken, woiskazhen). Zebrał wielkie wojsko, w którym było o trzydzieści tysięcy ludu bojownego. *Stryjk.* 303. Sto tysięcy mężów bojownych. *Budn.* 1 *Jud.* 8, 10. Henetowie bojowni. *Biel. Kr.* 12. BOJOWNOŚĆ, ści, *ż.* bitność, waleczność, Streitbarkeit, kriegerisches Wesen, Tapferkeit; *Vind.* bojovitnost, boinost, boinizhnost, boinopridnost. BOJOWY, a, e, do boju należący, Kriegs=. *Vind.* boini; *Slavon.* bojni; *Ross.* боевый, бойный, барительный. Koń zawsze stał gotowy, I rynsztunek nań bojowy. *Groch. W.* 489. Szyk bojowy, *ordre de bataille. Jak. Art.* 2, 467. Bojowy plac, miejsce, na którém ma być albo była stoczona bitwa. *Jak. Art.* 3, 286; der Kampfplatz, das Schlachtfeld, der Wahlplatz, die Wahlstatt. Na placu bojowym umierać. *Birk. Podz.* 6. Kościoł bojowy. *Podw. Sion. C.* 2.

BOJSKO *ob.* Bojewisko. BÓJSTWO w składanych: królobójstwo, matkobójstwo, ojcobójstwo, i t. d.

BOK, u, *m.* Boczek, czka, *m. zdrobn.*, owa część u zwierzęcia, która z obu stron żebra okrywa. *Kluk. Żw.* 1, 48. strona, die Seite, die Flanke, (*porówn. Ger.* die Bake, die Backe, *Carn.* boka, bóh = połeć); *Boh.* et *Slovac.* bok; *Sorab.* 1. et 2. bok (*Sorab.* 2. boki = piersi); *Croat.* bôk; *Bosn.* bók (*Bosn:* boççi = boki); *Rag.* book; *Slav.* bocsine; *Ross.* бокъ, *Eccl.* ребро, (*ob.* Żebro). Owce w leganiu bok odmieniają; od wiosny do jesieni na jeden bok zawsze legają, a zaś do wiosny na drugi. *Sien.* 271. Przewracać się z boku na bok (nie módz usnąć). *Oss. Wyr.*

Miecz przypasał do boku. *Tward. Wł.* 171. Prawy bok, lewy bok, prawa lub lewa strona, czyli ręka. Na prawym boku będąc, bitwę zaczął. *Sk. Dz.* 571. (na prawym skrzydle, auf dem rechten Flügel). Ufa tobie, że go bokiem swym oszańcujesz. *Birk. Kan. B. b.* (skrzydłem, szczytem, zasłoną). Artylleryą mieliśmy po bokach. *Jabł. Buk. N. b.* (po skrzydłach, po obudwóch stronach). Ewa nie z nóg, ale z boku męża była wyjęta. *Karnk. Kat.* 286. (z żebra). Czuły nieprzyjacielskie boki szablę jego. *Bies. R. D.* 3. (dał im się we znaki, wzięli od niego po bokach, ihre Ribben empfanden es). Wziął po boku. *Jabł. Ez.* 27. (oberwał kije, plagi, er hat was auf die Ribben bekommen). Wara wygadać się; bo wziąłbyś po boku. *Zabł. Fir.* 49. Nauczył mnie dobrze polityki teraźniejszéj, aż mię boki bolą. *Boh. Kom.* 1, 156. Boków bolenie, bolenie boków, choroba, das Seitenstechen, *pleuritis*. (*Bosn.* bodaç, bodesgi, probadi; *Croat.* tiszkavicza, bochna bol; *Ross.* бокололѣніе). W bok kogo tracić. *Kras. Pod.* 2, 25. Bokami bić, mit den Flanken schlagen, *ob.* Bić. – Podejmować boki, podjąwszy boki chodzić = szumno. *Cn. Th.* 736. nadymać się, dick thun, sich aufblasen, *Ross.* подбочениться, подбочениваться, прибочениться. Widząc kapral, że na niczym nie zejdzie, wziął się pod boki, i o nic się więcej nie pytał. *Oss. Str.* 1. (er stemmte die Arme in die Seite). – Podeprzeć boków, opatrzyć się przeciw głodu, *famem sustentare. Mącz.* sich voll essen, satt essen, sättigen, mästen. Obym dostał mięsa tego Podparłbym jako tako boku zgłodniałego. *Papr. Koł. L.* 4 *b.* – Bokami świecić, gołym być, nędznym, odartym, abgerissen, zerlumpt, nackt und hungrig seyn. Bokami świeci jakby z niewoli, Głod, niedostatek, aż głowa boli. *Comp. Med.* 409. Bokami świeci, goły jak bicz. *Teat.* 30, *b.* 6. – Za boki strach go chwyta. *Tward. Daf.* 33. (strach na niego bije, napada, Schrecken überfällt ihn). Strach wielkooki, Z onego cudu, zdjął wszystkich za boki. *Groch. W.* 256. Widząc Wezyr, że w swych ucieczka powstaje, i samego strach za boki chwyta. *Kochow. Wied.* 29. – Ze śmiechu boki rwać. *Teat.* 21, 172. (pękać się, śmiać się do rozpuku; vor Lachen bersten, platzen). Dziwno mu było, czego się drudzy z śmiechu za boki biorą. *Zab.* 12, 274. *Dudz.* (sie hielten sich die Seiten vor Lachen). Nieraz boki zrywałem na to, co on plecie. *Zabł. Zbb.* 46. – Bokiem siedzieć, nieprosto, von der Seite sitzen, nicht grade, nur von einer Seite. Tak byłem ściśniony u stołu, żem bokiem siedzieć musiał. *Kras. Podst.* 2, 131. – Bokiem, przez bok, przez boki, przez żebra, von der Seite heraus, durch die Seiten, durch die Ribben. Pochlebcy ci umieją panom wyjąć sadło bokiem. *Klon. Wor.* 58. W ten czas, kiedy go karmili chlebem, knowali taką mu ucztę po wieczerzy sprawić, żeby mu tamta bokiem wyszła. *Oss. Str.* 1. – Bokiem, z boku, od boku, postronnie, von der Seite her, von der Seite. Nie śmieją w oczy natrzeć, z boku zdradziecko podejść pragną. *Mon.* 65, 119. Od Pruta Orda stała z boku. *Jabł. Buk. K.* 2. *b.* Kazano las rąbać, ażeby żołnierz szkody z boku nie wziął. *Warg. Cez.* 62. Być to może, jeśli co z boku nie przeszkodzi. *Opal. Sat.* 22. Obacz, jeśli kto z boku nie słucha. *Boh. Kom.* 2, 319. (nie podsłuchuje). Żeby się mąż o tym nie dowiedział z boku. *Teat.* 36, *c.* 69. Dobywszy od boku z *poszew broni swojej. *Otw. Ow.* 143. O bok, obok, obokiem, podle, zur Seite, neben. Na tej uczcie widział szlachcic o bok siebie siedzącego rzemieślnika. *Gaz. Nar.* 1, 184. Za co nie siędziesz o bok mnie, nie mam szydła w boku. *Oss. Wyr.* – Pod bokiem, przy boku, blizko, podle, tuż, gleich darneben, nahe; an der Seite, *Ross.* посторонъ. Niebezpieczeństwo prawie pod bokiem nam było. *Pilch. Sall.* 47. Turek coraz to bliżej pod bok się nam bierze. *Pasz. Dz.* 122.– Bok, do boku, pod bokiem, przy boku = najbliższy związek, towarzystwo, przystęp, Seite, Gesellschaft, genaue Verbindung, Zutritt. Brałem ciebie do pokoju i do boku mojego. *Teat.* 19, *b.* 22. (ich nahm dich in mein Zimmer und an meine Seite). Szczęście od ich boku poniekąd odstąpić chciało. *Fur. Uw. A.* 3, *b.* (od ich strony, partyi). Tymokrat był pod Troją boku mego pilny. *Jabł. Tel.* 187. (na krok mnie nie odstąpił). – W bok, na bok, na stronę, auf die Seite, seitwärts. W bok dyszlem mierzą, zawrócę ich. *Teat.* 42, *d. D.* – Na bok kogo brać, na stronę, odprowadzić od drugich, einen auf die Seite nehmen. Pójść na bok, *transl.* być uchylonym, auf die Seite gesetzt werden, zurück gesetzt werden. Skoro się Alcybiades u niej pokazał, inni poszli na bok. *Węg. Mar.* 1, 14. (*ob.* w kąt, pod ławę). Na bok odrzucić, uchylić, auf die Seite legen, zurück setzen, fahren lassen. Gdzie idzie o uszczęśliwienie twoje, tam wszystko na bok odrzucam. *Teat.* 29, 55. *Vind.* na stran, *Ross.* ребромъ. – Na bok! = z drogi! ustępuj na stronę! auf die Seite! aus dem Wege! *Sorab.* 1. na bok! Na boku, po boku, an der Seite, (*Vind.* odstrani, odfebnu). – Po bok, bokiem, wzdłuż boku, zur Seite. Siadł przy ołtarzu, i z nim wiele tam stało prałatów po bok i na czele. *Chełch. Popr. A.* 2, *b.* — Na wszystkie boki, na wszystkie strony, wszędzie, auf alle Seiten, nach allen Seiten. Mocno na wszystkie boki się umizga. *Teat.* 1, 22. §. *W Geometryi*, boki, linie trzy, w których się trójkąt zamyka. *Geom. Nar.* 1, 14. die Seiten eines Dreyecks u. s. w. (*ob.* Równobok, różnobok, równoległobok). §. Boki jakiego naczynia, krawądź, die Seiten, der Rand eines Gefäßes. Boki galery burtami zowią. *Otw. Ow.* 585.

Pochodz. *boczek, boczny, bokowy, boczyć, poboczny, wyboczyć, zboczyć.*

BOKAŁ *ob.* Pokał.

BOKI *herb*, topor, a na nim krzyż złoty. *Kurop.* 3, 7. ein Wappen.

BÓKŁAK *ob.* Bukłak. BOKOWY *ob.* Boczny. BÓKWICA *ob.* Bukwica.

BÓL, u, *m.* przykre uczucie, rażące nerwy; boleść, bolenie, der Schmerz; *Sorab.* 2. bohl; *Boh.* bolenj; *Croat.* ból, boleszt; *Dal.* bolezan, bolnoszt; *Ross.* боль, (больница infirmarya, dom chorych); *Rag.* ból, bogljezan, bolnos, boles, (*Rag.* bool, bolovanie; *Vind.* bol, bolesen, boleshina, nesdrauje = choroba); *Carn.* beteg, betesh; *Graec.* βολαὶ *dolores in partu*). Ból mały, znośny; wielki, krótki.

Cn. Ad. 41. Ból mi mocno ścisnał serce. *Teat.* 7, 23. Ból milczeć nie umie. *Cn. Ad.* 41. (co kogo boli, o tym mówić woli). Gdzie miło, tam oczy; gdzie ból, tam rece. *Rys. Ad.* 13. (gdzie kogo boli, tam rękę kładzie; *Croat.* gdè kogo boli, rad sze ondé pipa; gde koga boli, rad onde ruke dërsi; *Slovac.* kdé bolest, tu ruka; kdé milost, tu oči). Ból głowy, głowy bolenie, der Kopfschmerz, Kopfschmerzen. *Vind.* glavebol; *Slavon.* glavobolja; *Eccl.* главная болѣзнь. главоболѣніе. Głowy ból bywa albo całej głowy, albo tylko jednej połowy, a takowy migreną zowią. *Perz. Lek.* 167. *Sorab.* 1. wumpera, *heterocranea.* (*Ross.* похмелье = ból głowy z podchmielenia.) – Ból głowy cierpię, *Eccl.* главою болю. Ból zębów, Zahnschmerz. Bole przy porodzeniu, die Geburtsschmerzen, die Wehen: (*Ross.* потуги. перехваты; *Eccl.* болѣзнорожденіе. пролящаніе; *Vind.* rodna bolezhina, roistvena teshava, tunsht). Drzewiéj niż przyszedł ból na nię, tedy urodziła mężczyznę. *Budn. Jes.* 66, 7. *Vind.* tunshtiti = bole przy porodzeniu cierpieć, Wehen haben, (*ob.* 2. Boleć); *Eccl.* урѣвоболѣти. – Ból suchy, ˚dna, denna choroba, das Gliederreißen, die Gicht. W suchym bolu, *arthritis*, czuje chory straszny ból w stawach. *Perz. Lek.* 32. *Perz. Cyr.* 2, 312. Ból głuchy, *Ross.* ной. Ból głuchy cierpieć, *Ross.* ныти, ныю, ною, (*porówn.* nudzić). 2.) Ból, w drugim przypadku: bola; diacheł, diabeł, bies, der T..., der Henker. Bezemnie dawnobyście już byli u bola, I gdyby mnie nie było, nie byłoby króla. *Morszt.* 114. Jejmościnemu kołtunowi gorzałka tylko służy; to tylko franta bola z Jejmości wyprowadzi. *Perz. Lek.* 10. (*porówn.* choroba).

BOLĄCZKA, i ż. wrzód bolący, ein schmerzhaftes Geschwür, ein Schwären, (*Ross.* болячка; *Carn.* asla, bula, jasla). W śrzodku zaognienia podniesienie przeciwprzyrodzonym sposobem ciała, nazywamy wrzodem albo bolączką. *Perz. Lek.* 277. Plastr na otworzenie bolączki. *Śleszk. Ped.* 162. (*Porówn.* dymienica, szyszka). Bolączka morowa; *Vind.* kugna bula, kushna gumpa; *Carn.* prekûrsh, preskursh; die Pestbeule. *Sien.* 482. O rozganianiu bolączek morowych i odegnaniu powietrza. *Śleszk. Ped.* 162. BOLAK, a. *m.* bolączka wielka, guz bolący, eine schmerzhafte Beule. Rozciek serwatczany na bolaki od zmrożenia pochodzące służy. *Kruml. Chym.* 95.

BOŁBOTAĆ, otał, oce, *czyn. niedok.* mącić, mieszać jakie ciekliżny, *Oss. Wyr. Ross.* взболтать, взбалтывать, umschütteln, aufrühren, mischen.

1. BOLEĆ, bolał, boli, *Transitiv. niedok.* Bolewać, *czstll.* zaboleć. *inchoat.* zaboli *Fut.* z czwartym przypadkiem osoby = boleśnie się dawać uczuć, ból sprawiać, schmerzen, wehe thun; *Boh.* boleti, boljm, boljwam, boljwawam; *Sorab.* 2, bohlèsch; *Vind.* boleti; *Croat.* etc. boleti; *Ross.* болѣть, нагнесть, нагнетать. Gdzie biją, boli. *Kochow. Fr.* 93. Na to biją, żeby bolało. *Oss. Wyr.* Bardziej nas boli, gdy boleści naszej nikt nie wie. *Sk. Dz.* 647. Bardziej boli od podłego. *Cn. Ad.* 10. Bardziej boli od swojego *ib.* Człek to mniej czuje, co wszystkich boli. *Przestr.* 149. Nie doktora, chorego pytaj, gdzie boli. *Rys. Ad.* 51. Co kogo boli, o tym mówić woli. *Cn. Ad.* 238. Gdzie kogo co boli, tam rękę kładzie. *Petr. Hor. Praef.* Gdzie boli, tam reka; czego człek żałuje, o tym rad mówi. *Eraz. Jez. Dd. b. Croat.* Rad sze vszaki pipa, gde ga rana tiszka. *Slovac.* Kdě bolest, tu ruka; kdě milost, tu oči. Głowa mie boli, der Kopf thut mir wehe. (*Slavon.* et *Croat.* boli me gláva; *Carn.* boly me, buba me, sasklv mene). Nie upijaj się, nie będzie cię głowa bolała. *Żegl. Ad.* 170. I Panu głowa zaboli, gdy rachować przyjdzie. *Jez. Ek. E.* 2. Niech cię o to głowa nie boli = nie twoja rzecz o to się troskać. *Oss. Wyr.* (*Przsłk. Vind.* Tebi ne bo shau, te ne bo glava boleva). Pójdę z tobą, nie bolą mię nogi. *Zab.* 7, 203. Mózg go boli = zwaryował, szaleje, es rappelt bey ihm. Myśleli, że oszalał, i że go mózg boli. *Pot. Zac.* 119. Serce boli, kraje się, das Herz thut einem weh. Tak handel ustaje, aż mię boli dusza. *Jabł. Tel.* 36. Wasza i boża, niech was krzywda boli. *Paszk. Bell. A.* 4. Los mię ten boli więźnia nieszczęśliwego. *Teat.* 64, *b.* 50. Niewdzieczność boli. *Falib. Dis. N.* 3. – Boli go kaleta = skąpy. *Cn. Ad.* 42. er ist beutelkrank. – *Imiesł.* bolący = bole czyniący, bolesny, schmerzhaft, schmerzend; *in Compar.* bolątszy, (*Ross.* болящій = chory). W bolące kogo trafić miejsce, (*ob.* Sedno); das rechte Fleckchen treffen. Choroba ta z pierwszą jedna; ale miejsce bolątsze, bo na niém ciężar całego ciała polega. *Hipp.* 123. §. Bolący, ukrzywdzony, obrażony, żałobny, gekränkt, beleidigt. Stronie bolejącej wolno tego doglądać, jako i gdzie więzień siedzi. *Stat. Lit.* 153. ˚§. Ażeby tylko swej dopełnił woli, Nie dba choć na to i świat cały boli. *Zab.* 2, 305. (= boleje, ubolewa, bole cierpi, *ob. następujące*)

2. BOLEĆ, bolał, boleje, *Intrans. niedok.* zboleć, *F.* zboleje, *dok.* (*ob.* Balać), bole cierpieć, bole czuć, chorować, Schmerzen leiden, krank werden, erkranken, krank seyn; *Carn.* boleham; *Rag.* boletti, bolovati; *Vind.* bol terzeti, boluvati, beteguvati, sboleti; *Ross.* болѣть. Począł na boki bardzo boleć. *Sk. Żyw.* 421. er bekam heftige Seitenschmerzen. Gdy na jednej potrzebie raniony, zbolał, rzekł:... *Petr. Ek.* 96. (*ob.* Zbolały). Bodaj bolał, kto jego majątkiem się smuci. *Zab.* 11, 237. *Zabł.* – Szczególniej boleć = cierpieć bole przy rodzeniu, Geburtsschmerzen leiden, Wehen haben, *Eccl.* урѣвоболѣти. Drzewiej niż bolała, urodziła; drzewiej niż przyszedł bol na nię, tedy urodziła mężczyznę. *Budn. Jes.* 66, 7. Niewiasto! boleć będziesz, przy rodzeniu dzieci. *Przyb. Milt.* 340. mit Schmerzen wirst du Kinder gebähren. *Z szóstym przypadkiem* boleć dziećmi = rodzić dzieci z bolami, bey der Niederkunft mit einem Kinde Wehen haben. Do własnej się matki mojej, która mną bolała i karmiła, wracam. *Smotr. Lam.* 208. Synowie naprzeciw mnie, jak naprzeciw tej, którąby niemi nigdy nie bolała, powstali. *ib.* 6. §. Boleć sercem, w sercu = gryźć się, martwić się, frasować się, ubolewać, żałować, utyskiwać, narzekać, *Bosn.* boliti se; *Rag.* boliettise; *Ross.* болѣзновать; innerlichen Schmerz empfinden, sich grämen, härmen, kränken, innerlich leiden; wimmern, wehklagen. Cieżko sercem bolejemy, że od was prawa duchowne są podeptane. *Sowit.* 80. Gdy cię opuszczam, serce me boleje, Gdy cię nie widzę,

ledwo nie szaleję. *Teat.* 52, *c.* 52. Serdecznie bolała, Dziatki na myśli mając, które postradała. *Groch. W.* 530. Potocki bolał ciężko na to, że Chodkiewiczowi kazano do stolicy. *Tward. Wł.* 42. Nie boleje na krzywdy obecne; nie wspomina przeszłych. *Birk. Gł. K.* 18. Nie radzi byli pod Rzymiany i boleli z tego. *Warg. Cez.* 155. Niemcy śmierci Aryowista boleją. *Warg. Cez.* 110. Wszystko to przeszło; ty darmo nie bolej. *P. Kchan. J.* 412. BOLENIE, ia, *n. rzeczownik verbal: słowa* boleć 1.) = ból ciągły, das Schmerzen, ein anhaltender Schmerz. Bolenie zębów. *Sienn.* 119.

BOLEŚĆ, ści, *ż.* czucie bolu, die Schmerzhaftigkeit, der Schmerz; *Boh.* et *Slovac.* bolest; *Sorab.* 1. boloscž; *Croat.* boleszt; *Bosn.* bolest; *Rag.* boles, bolnos; *Vind.* bolesan; *Carn.* bolézhina, (*Carn.* bolesn = choroba; *Slavon.* bollest, bolèst; *Ross.* болѣзнь; *Vind.* boliesen; *Rag.* bolést = żal, pokuta). Siedm boleści Najświętszej Panny. *L.* Zawsze milcząca boleść cięższe daje sztychy. *Morszt.* 317. Boleść abo żałość jest towarzyszem pokuty. *Karnk. Kat.* 220. §. O jakiém dziele byle zbyć zrobionym, o jakiejkolwiek rzeczy nie wiele wartej, o człowieku, którego nie wziąć, nie położyć, mówi się: ot! od siedmiu boleści! *Oss. Wyr.* (*ob.* od biedy), leidlich, mit genauer Noth, passabel, erträglich. BOLEŚCIWY *ob.* Bolesny.

BOLESŁAW, a, *m.* 1) imię męzkie; bolem sławny. *Chmiel.* 1, 60. [nie bolem sławny lecz więcej sławny: *por.* cerk. болин = więcej; po *łac. major laus. Thietm.* IV, 28. 4.] ein Mansname, Boleslaus. Imię to wielość sławy oznacza. *Nar. Hst.* 2, 37. *zdrobn.* Bolko. *Nar. Hst.* 6, 152. 2) Miasto w Czechach, *Boh.* Boleslaw, *Ger.* Bunzlau.

BOLESNOŚĆ, BOLEŚCIWOŚĆ, ści, *ż.* mnogość bolów, die Schmerzhaftigkeit, Schmerzlichkeit; *Vind.* bolezhlivost, boleslivost, bounowitnost (= chorowitość).

BOLESNY, BOLEŚCIWY, a, e, BOLEŚNIE, BOLEŚCIWIE, BOLESNO, *przysłk.* 1.) *Act.* ból sprawujący, schmerzend, schmerzlich. Bolesne rany. *Ross.* огорчительный. 2.) *Pass.* ból cierpiący, Schmerz empfindend, schmerzhaft; *Boh.* bolestný; *Ross.* болѣзненный; *Slov.* balawý; *Sorab.* 1. bolosczíwé; *Rag.* bolestan, bolexglîv. (Chory, chorowity, *Vind.* boleslìu, boliesnast, bolezhliu, boun, bounoviten; *Slavon.* bolexljiv, bolestan; *Rag.* bolestan, bolan; *Carn.* bollan; *Bosn.* bolestan; *Ross.* больный; *Eccl.* болѣзнивъ, *Boh.* bolawý.) Me serce boleściwe dręczą morskie trwogi. *Żebr. Ow.* 281. Najświętsza Panna bolesna. *Groch. W.* 290. Gorzko i bolesno płakał. *Sk. Dz.* 654. Nie bądźcie boleściwi. *Leop.* 2. *Ezdr.* 8, 12. (nie smęćcie się. *Budn. Bibl. Gd.* härmt euch nicht, grämt euch nicht).

Pochodz. *bolny, odboleć, poboleć, przeboleć, przyboleć, ubolewać; zaboleć.*

BOLET, u, *m.* z Franc. balotte, cedułka od zapłaconego myta, Oesterr. die Ballete; der Mauthzettel, Zollzettel. Mam bolety prawdziwe, mam świadectwa jawne. *Paszk. Dz.* 43.

BOLETYN, u, *m.* z Włosk. gałka do kréskowania, bierka, die Loosfugel, Wahlkugel. W Wenecyi obierają urzędników losem przez boletyny. *Petr. Pol.* 456.

BOLEWAĆ, *Nijak. czstl. słowa* boleć, weh zu thun pflegen. Od owocu bukowego głowa bolewa. *Cresc.* 468.

BÓŁKA *ob.* Bułka. BOLKO *ob.* Bolesław.

BOLNY, a, e, BOLNO *przysłk.* bole cierpiący, chory, *Rag.* bolan, bolni; *Carn.* bolne, bollan. (*Carn.* bolehn = chorowity); *Vind.* boun; *Ross.* больный; Schmerzen leidend, krank. Uźrzał łzy, uźrzał bolne serce moje. *Żebr. Ow.* 236. Bolno Junonie, że z Jowisza Semele poczęła. *ib.* 62. *dolet. ib.* 343. Jowiszu! cośmy z twych rąk czy bolni czy zdrowi. *Zab.* 9, 77. *Iżyck.*

˙BOLSZY, *ob.* Gorszy, Zły.

BOŁTUSZNIK, a, *m.* kaźemiak, gatunek garbarzów, der Lohgärber, Rothgärber. *Cerdones vulgo bołtusznicy, contenti sint solo artificio suo: nec in mercatura, pellionibus servientes, sese intrudant. Dub.* 158.

BOLWARK, BULWARK, u, *m.* ˙BLOFAREK, rka, *m.* (baszta, narożnik, z Niem. das Bollwerk; *Lat. med.* ballatorium, ballium; *Holl.* bolwerk; *Angl.* bulwark; *Vind.* branishe; *Ross.* раскатъ, бойница). Bulwark, baszta, bierze się też za fortecę, zasłaniającą kraj. *Papr. W.* 1, 469. Uczynił około domu blofarki, żeby tramy nie leżały na murze kościelnym. *Radz.* 1 *Reg.* 6, 6. (ustępy. *Bibl. Gd.* odsadzenia. *Budn.* Thramen Luth. belkowania).

BOM *ob.* bo, bo ja.

BOM! odgłos dzwonów, zegarów, der Laut der Glocken, Uhren. Słyszę, że biją zegary, stanąłem, i słucham: bom. *Teat.* 16, *c.* 24.

BOMBA, y, *ż.* kula żelazna wewnątrz prochem wypełniona, którą z moździerza wystrzelają. *Jak. Art.* 3, 286. *Papr. W.* 1, 266. die Bombe. Bomba do miasta wpuszczona, Skrytym pokarmem wewnątrz zajuszona, Czyni grzmot, wznosi w górę tuman ślepy, Łamiąc kamienie, wieże, mury, sklepy, I wszystko nagle miesza z popiołami, Póki w niej żyją prochy z zapałami. *Susz. Pieś.* 3, *G.* 2. *Slavon.* bùmba, kumbara; *Bosn.* lumbarda, top; *Croat.* lombarda. BOMBARDOWAĆ, ował, uje, *czyn. nied.* rzucać bomby do miasta oblężonego. *Papr. W.* 1, 469. bombardiren; *Croat.* lombardati; *Bosn.* lumbardati. – BOMBARDOWANIE, ia, *n.* das Bombardiren, das Bombardement. BOMBARDYER, a, *m.* żołnierz od bombardowania, der Bombardier; (*Croat.* lombardar; *Bosn.* lumbardir). – W jednej kompanii dziewięciu bombardyerów ma się znajdować. *Pam.* 84, 706.

BOMBEL, BOMBELOWATY *ob.* Bąbel, Bąbelowaty.

BOMBONY *ob.* Dymienice francowate. *Krup.* 5, 46.

BOMOL, u, *m.* gatunek win zagranicznych, ein ausländischer Wein. Od win zamorskich, alakantów, bomolów, rywuł. *Vol. Leg.* 3, 945.

BOMZYN, u, *m.* z Włosk. bombasina, materya czy to bawełniana, czy to jedwabna krzyżowana; der Bombasin, der Baumbast. *Tr.*

BONA, y, *ż.* imię matki Zygmunta Augusta. Z Łacin. znaczy dobra. *Chmiel.* 1, 60. die Königinn Bona, Mutter Siegmund Augusts.

BONAROWA, y, *ż. herb*, dwie lilie związane; nad hełmem półczłowieka w szyszaku, w obudwu ręku po chorągwi trzymającego; z Francyi. *Kurop.* 3, 7. ein Wappen.

BONAWENTURA *ob.* Dobrogost.

BOŃCZA, y, *m.* 1) imię męzkie, Bonifacy. *Nies.* 1, 144.

Bonifacius. 2) Bończa, *herb.* jednorożec wzgórę wspięty; z Włoch. *Kurop.* 3, 7. ein Wappen.

BÓŃCZUK *ob.* Buńczuk.

BONET, u, *m.* z Franc. strój głowy kobiecy z koronek. *Haur. Sk.* 334. eine Weiberhaube von Spitzen. *Ob.* Kornet, Kukła.

BONIFIKOWAĆ *ob.* Nagradzać, nagrodzić szkodę uczynioną. BONIFIKACYA *ob.* Nagroda szkody. - BONIFRATER, tra, *m.* zakonnik reguły Ś. Jana Bożego do pilnowania chorych, szalonych, obowiązany, ein barmherziger Bruder. BONIFRATERSKI, a ie, należący do bonifratrów, Barmherzigebruder-. Może potrzebujesz kraty bonifraterskiej. *Tr. t.* 15, 105. (czyś waryat? czyś oszalał?) *ob.* Czubki.

BONONIA, ii, *ż.* miasto Włoskie, Bologne. BONOŃCZYK, a, *m.* 1) obywatel Bononii, ein Bologner. 2) Piesek mały, z którym się damy pieszczą. *Kluk. Zw.* 1, 299. ein Bologneserhündchen. BONOŃCZYŚ, ia, *m. zdrobn.* Bonończyś w izbie, a kundel do psiarni. *Mon.* 71, 545. *ib.* 75, 664. BONOŃSKI, a, ie, z Bononii, Bologneser-. Bonoński kamień, gipsowy, kalcynowany, w nocy świecący. *Kluk. Kop.* 2, 95.

BONOWAĆ, ował, uje, *Intrans. nied.* labować, hojnie żyć, hulać, z Łac. wohlleben, herrlich und in Freuden leben; *Carn.* lebati; *Rag.* tefericiti; *Ross.* благоденствовать, пожиться, насладиться, наслаждаться, бражничать; *Eccl.* сластвоватися, утышатися, самоугодствовати. (*Comessor* używam, rozgardyas stroję, bonuję niektórzy mówią. *Mącz.* Bonuje po świecie *ob.* Hulać. Bonujący, *Eccl.* благотрапезный. Bonowanie, labowanie, rozgardyas, lusztyk, Wohlleben; *Vind.* lebunga, gostovanje, jedkovaria, gostaria; *Ross.* раздолье, самоугодие, благовременство; *Eccl.* красование, красотство.

BÓNT *ob.* Bunt.

*BONTEM, z Franc. bon temps = krotochwila, zabawka, Zeitvertreib. Na bontem po kobzę moję. *Kochow.* 281.

*BONZA, y, *m.* pop Japoński, ein Bonze, ein Japanischer Priester. Księży w Japonii bonzami zowią. *Sk. Żyw.* 2, 385.

*BOPONT *Tr. ob.* Bipont.

BOR, u, *m.* las sosnowy, a potym w ogólności, żywicznych drzew, a jeszcze ogólniej, las gęsty ciemny, ein Fichtenwald, ein Nadelholzerwald, ein Tannenwald, ein dichter finsterer Wald; *Boh.* bor, borek; *Vind.* borje, burje, borsht; *Ital.* et *Lat. Med.* foresta; *Ger.* der Forst; *Bosn.* borovisete; *Hung.* berek; *Eccl.* боръ или сосновый лѣсъ, соснякъ; *Carn.* borsht, vorsht; *Rag.* bórje, borovisete; (sosna *Bosn.* bor, *Rag.* boor; sosnowy, *Rag.* borov; sosnorodny, *Rag.* borovit; sosnina, *Rag.* borovina; *Slavon.* et *Carn.* bor, borovz = sosna; *Croat.* bòr = jałowiec; *Vind.* borovez, *porówn. Ger.* Föhre; *Ross.* боръ piasek brzozami, osikami, klonami i sosnami obrosły; *Carn.* bore = szyszki drzew żywicznych. *Ross.* боровъ, боровокъ kiernoz; *Carn.* Barovit = bożek Słowiański, Boruta; *Croat.* borovnyak = kwiczoł, drozd). Wysiecz, wykop, karcz, popal korzenie, nie będą bory, ani gór odzieją lasy. *Gor. Sen.* 200. Zwyczajnie ciągnie wilka natura do boru. *Pot. Pocz.* 26. Bór głuchy gęsty *Ross.* глушнякъ; *Vind.* log (*ob.* Łag, Łęg; na błotach, *Ross.* лыва, *Croat.* chret, (*Sorab.* 2. błotto = bor). *Vind.* Boroule, miasto. Ferlach. (Przysięgam *boru *ob.* Bóg, przysięgam bogu).

Pochodz. *borowy, boruta, borówka, borowizna, borsuk.*

BORADEK, dku, BÓRATEK, tku, *m.* BURAT, u, *m.* BÓRACIK, a, *m. zdrobn.* (*Franc.* burat, *Ital.* burato, z *Łac.* burra = wełna gruba) = materya wełniana lub jedwabno-wełniana, der Burat, ein Zeug. Buratu sztuka. *Instr. C. L.* Od sztuki boradku, materyi jedwabnej... *ib.* Od bóratków różnej farby po złotemu. *Vol. Leg.* 4, 356 *et* 6, 133. Od sztuki boradku. *ib.* Towary cudzoziemskie, muchairy, boraciki, podatek takowy płacą... *Vol. L.* 4, 81. *por.* bura, burka.

BÓRAK, BURAK, a, *m. borrago*, ziele, u dawnych ziołopisów, Wołowy język. *Syr.* 1289 *et* 1291. *Boh.* borak, burak; *Eccl.* боаракъ; *Bosn.* borasgina, krastaviça, *Croat.* borága; *Vind.* borasha; *Dal.* krasztavicza, liszichina; *Sorab.* 1. wohlacžé yazék; *Ger.* Borrago, Borretsch, Ochsenzunge. Liście i kwiat zażywają się do sałat. *Kluk. Dyk.* 1, 77. Z buraków gotują ćwikłę. *Wiel. Kuch.* 399. Kto chce mieć dobrą ćwikłę, niechaj boraki przesadzi. *Kluk. Rośl.* 1, 207. (*Ross.* барканъ, морковъ = marchew). *Ross.* бураки *ob.* Ćwikła. BORAKOWY, BURAKOWY, a, e, do boraków należący, Borrago-, Ochsenzungen-. Burakowe liście. *Kluk. Dyk.* 1, 68 *et* 2, 212.

BORAKS, BORAS, u, *m.* sól krystallizująca się niejako sześciobocznie, zażywana do lekarstwa i topienia kruszców; przywoźna z Azyi pod imieniem Tynkal; w Europie ją dopiero czyszczą i boraksem zowią. *Kluk. Kop.* 1, 155. *Ross.* бура. der Borar, ein crystallisches Mittelsalz. Co dziś borasem zowią, starzy złota rdzą zwali. *Sien.* 592. Puresz. *Sien. wykł.* BORAKSOWY, BORASOWY a, e, należący do boraksu, Borax-. Boras wożono nam przed laty w maluczkich faseczkach z Aleksandryi, pełny tłustości niejakiéj, w któréj drobne kamyczki były; a te zwano ciastem borasowym. *Sien.* 594.

BÓRATEK *ob.* Boradek. - BÓRDEL *ob.* Zamtuz. BORDOWNIK *ob.* Hordownik. BOREASZ *ob.* północny wiatr, (*porówn.* burza).

BOREJKO *herb*, na tarczy dwie litery z na krzyż złożone, z Litwy. *Kurop.* 3, 7. ein Wappen.

BORG, u, *m.* borgowanie, kupno na kredyt. *Wyrw. G.* 290. der Borg, das Borgen, der Credit; *Boh.* uwěř, auwěř, auw'erek, uwěrek; *Eccl.* заемное. Dziś szlachcic mieszczaninowi majętność borgiem weźmie. *Petr. Pol.* 99. (borgując od niego, zadłużając się u niego.) Stargował i wziął na borg od szewca bóty. *Gorn. Sen.* 551. *Croat.* na veru jmati; *Vind.* na posod vseti; *Slavon.* na pocsek; *Boh.* na uwěř wzaty. - Na borg dać: n. p. Na bóty nie ma rozdawać ekonom bez pańskiej woli, bo reszty szkodliwe są. *Gost. Ek.* 14. Dawano mi wczoraj piętnaście złotych; jeno że na borg chciano. *Alb. n. W.* 16. (chciano brać na borg). §. Borg, zaległość, dług, die Schuld, die rückständige Zahlung. Żeby wojsko w borgu nie zostawało, następujące uchwalamy podatki.... *Vol. Leg.* 5, 545. um den Truppen den Sold nicht schuldig zu bleiben. BORGOWAĆ, ował, uje *Transit. niedok.* zborgować, poborgować, *dok.* 1. borgować od kogo, brać

na borg, (*Boh.* wyw'eřiti; *Vind.* v lehen vzeti, na posod jemati, posoditi; *Slavon.* uzajmiti; *Ross.* заимствовать, занять, занимать, auf Borg nehmen, borgen, auf Credit nehmen: *Anglosax.* borgian; *Holl.* borghen; *Dan.* borge; *Angl.* borrow). Drugi nie dba, borguje, pożycza, gdzie jeno może co na kim wymatać. *Dambr.* 483. – §. Borgować co komu, dawać na borg, na kredyt, na poczekanie, auf Borgen geben, borgen, creditiren; *Boh.* uwěřiti. Nazajutrz znowu żyd się deklaruje, Że mu już więcej trunku nie borguje. *Jabł. Ez.* 76. Karczmarze mają wiedzieć, komu borgować. *Haur. Sk.* 155. Gdy karczmarze borgować nie będą, już przyszłych spodziewanych pieniędzy chłop nie przepije. *Mon.* 64, 216. Wiele borgować, ma macochę, którą zowią: przedaj! Jej córkę nazywają: daj tanio! a córka ma brata, któremu imię jest: z miasta precz! a jeszcze jednego, którego zowią: musisz iść żebrać. *Furm. Uw. E.* 4. – *Transl.* odkładać, do czasu poczekać, aufschieben, verschieben. Oddam ci to, nie zborguję. *Cn. Ad.* 762. (nie puszczę w odwłokę). On nie borguje, kto go zaczepi. *Oss. Wyr.* (natychmiast odpowiada, odcina się, wetuje; od razu bierze za łeb). Już też Władysław więcéj nie chciał krzyżakom wojny borgować, a tak wszystkiéj Polszcze na nich wybrać się każe. *Krom.* 329. er wollte ihnen den Krieg nicht länger schuldig bleiben. – §. Folgować, pobłażać, szanować, ochraniać, oszczędzać, zachowywać, verschonen, schonen. Żołnierz, rozjątrzywszy się, nikomu borgować nie chciał, *parcere. Krom.* 528. Tatarzy, nie borgując i najmniejszej duszy, Walili ciała ludzkie pobite na stosy. *Zimor.* 246. Nie borgował zwycięzca i niewiastom. *Nar. Tac.* 2, 264. Krwi własnéj i gardł naszych przy tobie nie zborgujemy. *Krom.* 265. BORGOWNIK, a, *m.* biorący lub dający na borg, der Borger, der auf Borg nimmt oder giebt. §. Borgownik, bordownik, ziele, *ob.* Hordownik. BORGOWY, a, e, należący do borgu, borgowania, kredytowy, dłużny, czekający zapłaty, służący na zapłatę w dalszym czasie, unbezahlt, schuldig geblieben. Trzeba płacić wojsku, w długą borgową służbę zaciągnionemu. *Vol. Leg.* 4, 45. Wojsko w borgowe zaszedłszy ćwierci, już nie ma o czym się wyżywić. *ib.* 5, 765.

BORKARNIA, ii, *ż.* BORKAN, u, *m.* jałmużny funduszowe na ubogich studentów, pierwiastkowo od legacyi przez Stanisława Borka dziekana Krakowskiego pochodzące. *Stat. Akad. Krak.* §. 15. ein Stipendium für arme Studenten. Wszystkie konwikty, burse i borkarnie do zwierzchności komissyi edukacyjnej należą. *S. Grodz.* 2, 65.

*BOROCZNO, a. *n.* obrok, das Futter für die Pferde. [Por. cerk. брашьно = jadło. 2] Nie cieży swe boroczno koniowi. *Rys. Ad.* 43. (nie cieży owies koniowi. *ib.* 48). *Cn. Ad.* 562.

BOROWATO *przysłk.* na kształt boru, wie ein Tangelwald. Zamknęły dostępy borowato i dziko krzewistemi kępy. *Przyb. Milt.* 106. BOROWICZKA, i. *ż. Slovac.* borowička, wódka jałowcowa, Wachholderbeerbrantwein. *Tr.* (*Slovac.* borowičkowi ptak, kwičala = kwiczoł). BOROWIK, a, *m.* grzyb śliniak, *boletus olivaceus Linn.* na niektórych miejscach borowikiem polnym i podbrzeźniakiem zwany. *Jundz.* 564. Pospólstwo grzyb prawdziwy, *boletus bovinus Linn.* wszędzie borowikiem zowie. *ib.* 563. *Ross.* боровикъ, коровикъ, коровичекъ, eine Art Pilze. BOROWIZNA, y, *ż.* zarośle sosnami, bór gęsty, eine dichte Fichtenheide, eine Heide. Witen przez lasy i borowizny Kozacką drogą do Łęczyckiéj ziemi wtargnął. *Stryjk.* 342. §. Gatunek ziemi czarniawéj, lecz nie żyznéj, leśnica. *Oss. Wyr.* eine schwarze, unfruchtbare Erdart. BORÓWKA, i, *ż. Boh.* borůwka; *Carn.* barovnize; *vaccinium*, rodzaj roślin i jagod w borach rosnących, do którego należy czernica, łochinia, *Ros* гонобобель, голубица, пьяница, kamioneczka, żurowina. *Kluk. Dyk.* 3, 144. die Heidelbeere. Borówka czarna, czernica, *Vind.* zherniza, barouniza, *Ross.* черница, черника, *vaccinium myrtillus Linn.* czarna jagoda borowa. *Haur. Sk.* 71. *Krup.* 5, 59. die Schwarzbeere, Blaubeere. Borówka cudzoziemska, die wälsche Heidelbeere. Borówka czerwona, *vaccinium vitis Idaea. Linn.* die rothe Heidelbeere, Preißelsbeere. *Cn. Th.* Borówka czerwona, czerwienica, mącznica do kordwanu, *rhus coriaria Linn.* der Schmack, der Färberbaum, der Gärberbaum. §. Borówka, beczka z borowego czyli sosnowego drzewa, szczególniéj do miodu, pewnego wymiaru, eine fichtene Honigtonne von bestimmten Maße. Od beczki miodu przasnego po złotemu, a od półbeczki, mianowicie borówki, po groszy piętnaście. *Vol. Leg.* 3, 227. (*Boh.* = 2 borůwka sosnka). – BOROWIEC, wca, *m.* mieszkaniec, osadnik w puszczach lub lasach. *Oss. Wyr.* der Waldbewohner. *ob.* Boruta. BOROWY, a, e, należący do boru, od boru, *Boh.* borowý; *Ross.* боровой, боровый; *Eccl.* чащный: Tangelwald=, Heide=, Wald=. Jagody borowe. *Haur. Sk.* 71. Borowe Dryady. *Bardz. Tr.* 157. (leśne). Borowa szyszka, sosnowa = rzecz bez wartości, etwas Geringes, Werthloses. *Flocci facere aliquem*, za mało sobie ważyć. za borową szyszkę kogo mieć. *Mącz.* – *Urs. Gr.* 358. Byś był najcnotliwszy z mądrą bardzo głową, Bez pieniędzy nie stoisz za szyszkę borową. *Burl. A.* 2. – §. Szczególniéj: dziki, nieludzki, odludny, nieokrzesany, leśny, wild, roh, ungeschliffen. Ojczym nasz przyszły, parafianin, który zapewne będzie jak niedźwiedź borowy. *Teat.* 22, 33. Ostry, smutny, borowy, życia nie wiedzący, Wiek prowadzisz, Wenery nie zażywający. *Bardz. Tr.* 141. – §. Borowy, ego, *rzeczownik*, dozorca boru, leśniczy, der Hegereiter. *Oss. Wyr.* BORSUCZY, a, e, od borsuka, Dachs=; *Ross.* барсучей. Sadło borsucze używane jest na lekarstwo. *Zool. N.* 239. BORSUK, a, *m.* zwierzę, jaźwiec, *ursus meles*, długości psa miernego, z głowy podobny do lisa. *Zool. Nar.* 328. *Haur. Sk.* 502. der Dachs; *Ross.* барсукъ, борсукъ, барсучекъ, (*Ross.* барсъ lampart); *Hung.* borz; *Croat.* jazvecz; *Boh.* gezwec; *Vind.* jasbiz; *Sorab.* 1. swincž. (*ob.* Zbik). Głupi jak borsuk. *Bies. Rozk. C.* 1. Borsuk, człowiek wydanych żuchw, naciśnionego nosa, małych oczu. *Oss. Wyr.* ein Mopsgesicht.

BORSZTÓWKA, i, *ż.* jabłko śrzedniej wielkości białożółte, soku winnego, pełne. *Kluk. Dyk.* 3, 251. *Kluk. Rośl.* 1, 142. od wsi Borsdorf w Saxonii, der Borsdorfer Apfel, (Oester. Maschanzker).

BORUCH, a, *m.* miano psie. *Chmiel.* 1, 582. ein Name der Hunde.

BORUTA, y, *m.* diabeł borowiec, błotnik, zły duch, podług wieśniackich baśni mieszkający na błotach i Igniaczkach; *Carn.* bàrovit, der Waldgeist, Moorgeist, Sumpfgeist. Uwiazłszy furman wzywa leśnego boruty. *Oss. Str.* 6. Wy, którym ziemia nie zamknięta, Przedni ciemności książęta, Asmodeuszu, Boruto! *Teat.* 11, *b.* 107. §. *Transl.* rodzaju męzkiego i żeńskiego = pokusa, bieda, nieznośnik, nieznośnica, eine wahre Last, ein unausstehlicher Mensch, ein unausstehliches Weib. Żeby się jak można pozbyć tej boruty. *Teat.* 45. *c.* 87. *Wyb.*

BORYS, a, *m.* borowiec, człowiek borowy, leśny, gbur, chłopisko, ein Bauerkerl, ein grober, ungehobelter Mensch. Tałałajstwa pełno u dworu, ale to same borysy, chłopiska ze wsi, ustrojone w barwę. *Oss. Wyr.* – *Pot. Arg.* 734. (U Rusi Borys i Hléb, imiona własne dwóch braci, Książąt Kijowskich, których czci za świętych). §. Borys, chléb gruby razowy, grobes geschrotenes Brot, Commißbrot. Chléb ze zboża niewychędożonego, bardzo gruby, abo z mieszanego, jako z pszenicy i z żyta, z owsa, z jęczmienia, jakiego pospolicie Litwa i Ruś na wsiach używa, borysem zowią; bo go borowi ludzie używają, i po części go też z boru zbierają, zwłaszcza czasu nieurodzaju i głodu, jako z wrzosu, z żołędzi, z bukwi. *Syr.* 936. Stoły ich kosztowne zamieniły się w kawał ościstego borysa. *Bals. Niedz.* 2, 445. Borys, chléb rżany, którego robotni ludzie zażywają. *Sak. Probl.* 201. Kole go borys w zęby. *Oss. Wyr.* (zniewieściał, spanoszał, nie chce już być chłopem.) Teraz i borysowi rad. *Oss. Wyr.* (szumiał kiedyś, a teraz spaszował).

BORYSZ, u, *m.* litkup. *Dudz.* 31. der Leihkauf. °BORYSZNIK, a, *m.* barasznik, litkupnik, świadek kupna, der Leihkäufer, Zeuge des geschehenen Kaufs. Przy takiej kupi abo frymarku mają być borysznicy, wiary godni; i z temiż borysznikami sam ten iściec, kto przedaje, do urzędu iść ma. *Stat. Lit.* 405.

°BORŻOBOHATY, a, e, z *Rusk.* Kto chce być skorym i borzobohatym, Wnet straci na tym. *Klon. Fl. D.* 1. (bardzo bogatym)? [t. j. rychło, *ob.* Barzy, 2.]

1. BOSAK, a, *m. Eccl.* босакъ: *Ross.* босикъ; *Bosn.* bos = człowiek bosy, boso chodzący. *Dudz.* 22. ein Barfüßiger. Szczególniéj zakonnik bosy, n. p. Karmelita bosy, ein Barfüßlermönch, (*Boh.* bosácký klasster, klasztor zakonników bosych, das Barfüßlerkloster). §. Bosaki, wozy, sanie, konie niekute, łopaty niekute, unbeschlagene Wagen, Schlitten, Pferde, Schaufeln. Bosaki, rodzaj niby sanek z jednego dębu lub grabu wyschłego, a w sochę czyli widły rozchodzącego się, zrobionych, któremi się wielkie kamienie zwożą pod czas sanny. *Świtk. Bud.* 31. ein Schlittenbaum, eine Schleife.

2. BOSAK, a, *m.* osęka, chynak, hak, z *Niem.* der Bothshaken; *Bosn.* ganac; *Eccl.* багоръ. Hak skrzywiony do przyciągnienia batów z łodzi do brzegu. Hak do rozrywania ognia. *Włod.* Bosak, jest drąg długi, na końcu jego kruk i dzidka żelazna; tym chwycić i odepchnąć się można. *Magier Mskr.*

BOŚĆ, bodł, bodzie, bodę, *czyn. niedok.* bodnąć *jedntl.* zbość, ubość *Dok.* śpiczastym czém razić, mit etwas Spitzigen stoßen, stechen, (*porówn. obs. Ger.* bossen, *Gall.* pousser); (*Boh.* bůsti, bodl, bodu, bodnauti, bodnu; *Sorab.* 1. boscž, bodl, bodu, bodžu, bodžim, bodžem; *Bosn.* bosti, obosti, badnuti, bacnuti; *Vind.* bosti, bodel, bodem, pobadati; *Croat.* badati, boszti, bodem; *Dal.* badnuti, baczkati; *Rag.* bòsti, bodem, bàznuti, bàzkati, bàdati, ubosti, ubaadam; *Slavon.* bosti; *Carn.* vosti, vodl, vódem; *Ross.* бости. бодать; *Hebr.* בעט *baat recalcitravit*). Bośdź rogami, mit Hörnern stoßen. *Baz. Hst.* 296. Nie każdy bodzie rogiem i zębami chwyta, Chociaż tamtym potrząsa, chociaż tym źwierz zgrzyta. *Pot. Jow.* 31. Bodziesz mi w bok ostremi rogami. *Czach. Tr. B.* 1. – Bość konia ostrogami, *Vind.* oistrogati, oistroguvati, naoistrugati, naganjati, spornen, mit den Sporen stechen, die Sporen geben. Konia zbodł ostrogami. *Warg. Cez.* 258. – Bość łokciem, czołem, głową, tracić, mit dem Ellenbogen u. s. w. stoßen. – *Poet.* Atlas wielki wysokie bodzie niebo grzbietem. *Pot. Arg.* 208. tyka, berührt, stößt an den Himmel. *Fig. et transl.* bość, razić, przenikać, pobudzać, durchdringen, ans Herzen greifen, ins Herz stoßen, reizen. Rozmaicie mię trapili, bodąc mię swemi kły jadowitemi. *Baz. Hst.* 107. Na nich pióro swoje ostrzy, a prawie je żelaznemi słowy bodzie. *Sk. Dz.* 1139. Pytają się, coby kto znaleźć wolał: worek cnoty, czy pieniędzy? To go tym bodą, że wolisz pieniądze, niż cnotę: to go tym zagadywają, że swej cnoty nie masz. *Dwor. G.* Bodło go sumienie o grzech. *Birk. Dom.* 73. Leniwego trzeba bodnąć emulacyą. *Zabł. Roz.* 179. Teraz go czci pragnienie tak bodło, Że go od wczasów na wojnę wywiodło. *P. Kchan. J.* 423. Ma to do siebie roskosz i swawola, Używających iż pieści i bodzie. *Kras. List.* 2, 82. Prawda w oczy bodzie. *Pot. Pocz.* 231. (kole).

Pochodz: *bodak, bodłak, bodziak, bodzieniec, bodliwy, bodny, bodziec, bodziszek, dobość, dobadać, nabość, pobość, przebość, rozbość, wybość, ubość, zbość.*

BOSINY, *liczb. mn.* chodzenie boso, *Ross.* босота, das Barfußgehen. Miał Bolesław cesarza boso przeprosić, lecz nie wspominają o tych bosinach pierwsi historycy. *Nar. Hst.* 3, 331.

BOSKI, BOSKOŚĆ *ob.* Bozki, Bozkość.

BOSKIEM *przysłk.* bosym sposobem, boso, *Ross.* босикомъ, barfuß. Nie bał się na roli onej, po której boskiem chodził, ani jaszczurki, ani kamienia ostrego. *Birk. Zam.* 2.

BOSMAN, a, *m.* flis. *Volck.* 594. z *Niem.* der Bothsmann, der Matrose, *Ross.* ботсманъ, лодошникъ, (*Ross.* босманъ = wiatyk, nadrożne). Bosmanami zowią pospolicie okrętniki, abo tych, co na galerach robią. *Otw. Ow.* 174. Sternik się i bosmani z wiatry biedzą próżno. *Stryjk.* 219.

BOSNIA, ii, *ż.* kraina między Dalmacyą i Serwią, Bosnien, *Bosn.* Bosna zemglja, Bosnia; *Slavon.* Bosna; *Croat.* Bosnya; *Boh.* Bosyně, Bosynska země, *a* pos, pies; *sic dicta, a tribus canibus, quos insignia regionis continent. Frenz. Or. L. S.* 361. BOSNIAK, a, *m.* z Bosnii rodzony, ein Bosnier, *Bosn.* Boscgnak; *Croat.* Bosnyak;

Slavon. Bosnjak; *Carn.* Bosnijak; *Boh.* Bosnak. W rodz. żeńsk. *Bosn.* Bosanka; *Croat.* Bosnyacha, Boszanka.

BÓSTWIĆ, Bóstwo *ob.* Bóztwić, Bóztwo.

BOSY, a, e, BOSO *przysłk.* bez obuwia, barfuß; *Boh.* bosý, bosonohý; *Carn.* et *Slavon.* bôs; *Croat.* bosz, boszonog; *Vind.* bufs, bofs; *Rag.* boos, bòssa, bossonògh; *Bosn.* bós, bosonogh; *Ross.* босый, босоногій; *Sorab.* 1. boszy, bosze, (*porówn. Lat.* pes, *Gr.* πῶς, *Ger.* Fuß, *Hebr.* בוס *bos* = *calcavit. ob.* Biedz). Nigdy bóta ani trzewika żadnego na nogach nie nosił; ale przez kamienie, ciernie, śniegi bosemi nogami chodził. *Sk. Żyw.* 209. Dzieci niech się uczą bez obuwia wszelkiego boso chodzić. *Pir. Pow.* 73. *Falib. Dis. E.* 11. Zrzuciwszy z nóg trzewiki, boso szedł. *Birk. Dom.* 13. Zostawiwszy przede drzwiami bóty, bosemi nogami wchodzą w meczet Turcy. *Paszk. Dz.* 73. §. Bosy, niekuty, unbeschlagen. Konie mają być na przód kowane, a na zad bose. *Szczerb. Sax.* 70. Chociaż najlepszy jeździec, gdy na koniu bosym, Szwankowawszy na ledzie, utknie w ziemię nosem. *Pot. Pocz.* 224. Łopata bosa, wóz bosy *ob.* Bosak, (*Carn.* bositi = *disungulare* odjąć kopyto). §. Bosy, miano psie. *Chmiel.* 1, 582, ein Namen der Hunde.

BOSZKOWAĆ *ob.* Bożkować.

BÓT, a, *m.* Bócik, *zdrobn.* obuwie z cholewami, der Stiefel; *Franc.* botte; *Lat. med.* bota; *Hisp.* bota; *Angl.* boote; *Svec.* bota; *Boh.* bota, bot; *Bosn.* bjecva, bicva; *Carn.* shtebâla, shkorna, shkornèza; *Vind.* skorniza; *Sorab.* 1. žkorna; *Sorab.* 2. schkorna; *Croat.* skornya; *Ross.* сапогъ, (*Ross.* боты gatunek skórzanych trzewików u pospólstwa; чеботы, чоботы safianowe bóty *ob.* Choboty; *porówn.* postoły, baczmagi, kurpie). Dobre bóty wołowe, piękne i cielęce, A trwalsze i lepsze niż żółte panięce. *Jeż. Ek. E.* 1. Bót wielki skręca, mały ciśnie nogi. *N. Pam.* 25, 247. We łbie i na kołnierzu pierza pełno wszędy, Bóty spuścił do kostek prawie we trzy rzędy. *Rej. Wiz.* 56. *b.* (niedbały w ubiorze). *Boh. Prov.* Sswec dokúd gedn'e boty ne ussige, druhe ne začjna; (dokończ jedno, nim zaczniesz drugie). Bóty obuć, w bóty się obuć, Stiefeln anziehen. W bótach = obuty *Sorab.* 1. žkornoyité; *Vind.* oskornizati, škornize obuti, obkniesbati, naskornizati. – Bóty zzuć, zewlec, złożyć die Stiefeln ausziehen. Chłopiec do bótów, *Vind.* skornizhni hlapez, sez; *ob.* Chłopiec, der Stiefelknecht. Przedtym około bótów chodził, a teraz nie wie, na którą nogę stąpić. *Mon.* 73, 589. (za lokaja służył), (er hat Stiefel gewichst, war Bedienter). Nie był godzien bótów mu nosić. *Biał. Post.* 44. Nie godzien rozwiązać mu rzemyczek u bóta jego. *ib.* 46. (rzemień u trzewików jego rozwięzywać. *Bibl. Gd.* ihm die Schuhriemen auflösen). Kuty, kowany bót, bót z podkówką, ein beschlagener Stiefel. Ślizką drogą nie przejdziesz niekowanym bótem. *Pot. Syl.* 136. Bót stary, pochodzony, *Ross.* отопокъ, отопочекъ. W bótach umarł; bóty spalił = uciekł, *Tr.* er hat das Feriengeld bezahlt. Iść jak szewc z bótami na jarmark (*ob.* Szewc) = śpieszno; gnać, czwałować. – Nogi drze, a bóty na kiju nosi. *Oss. Wyr.* (woli głód mrzeć, niż grosz z wacka wydać). Nóg nie kupić, a za bóty trzeba szewcowi płacić. *ib.* (lepsze, co człowiek sam sobie zrobi, bo tego nie kupuje. Obadwa przysłowia stosują się do zwyczaju ubóztwa wiejskiego, które więcej niźli nóg ochrania obuwia, a do parafii idzie boso, niosąc je na lasce, żeby się przed kościołem dopiero obuć). – Skórka na bóty; wyraz szkalujący, nic wart; może ztąd że skórki u botów pod ostrogami z Niemiecka zowią huncwot. – Proste przysłowie: skórka na bóty, język na podeszwy. – Na bóty = płaca pewna zwykle naznaczająca się czeladzi inwentarskiej zamiast bótów, albo na ich sprawienie, Stiefelgeld. Dam ja ci na bóty; będziesz kontent; pogróżka, z przekazywania się panów na czeladź upominającą się o swoję należytość. *Oss. Wyr.* – Z chłopków wybierzemy i pobor za nich zapłacimy, i jeszcze się nam dobrze na bóty okroi. *Star. Vot. B.* 2. (obrywki). – Bóty, żartem postępki, z przymówką do uczynków i obyczajów. Co po świeżo Tureckim bócie, kiedy postępki cuchną! *Mon.* 65, 417. — Bóty żelazne = kajdany, okowy, Fesseln, Banden. Jabym żelazne dostał bóty, i przez lat kilka błotoby mi kazano skrzybać. *Teat.* 30, *b.* 85. – Bóty czerwone = plagi, cięgi, smaganie nóg, Peitschenhiebe über die Füße. Szczęście twoje, że odszedł starosta na stronę, Wziełabyś była pewnie na bóty czerwone, Abo na grzbiet upstrzony za to winszowanie. *Simon. Siel.* 109. Trzeba babie na bóty *ob.* Baba. – Obuć kogo w swe bóty = na swoje kopyto przerobić, na swoję stronę przeciągnąć, na swój kształt odmienić, przekabacić, einen über seinen Leisten schlagen, ihn breit schlagen, auf seine Seite ziehen. Chciał go w swe obuć bóty, do przyjaźni go wzywając. *Pot. Arg.* 181. (*Boh.* W cyzý boty se obauwati = cyzy powinnost na se brati). – Bóty komu szyć = (*ob.* kaptur komu szyć); pod kim dołki kopać, na kogo sidła zastawiać, podszczuwać na kogo, einem Gruben graben; Fallen stellen, Schlingen legen, ihm etwas Arges zubereiten. Ej strzeż ty się Myrtyla, takie bałamuty Niedorzeczne, dziewczętom młodym szyją bóty. *Zab.* 11, 256. *Zabł.* Jak król komu odmówi co, zaraz bóty mu szyć trzeba, zaraz szlachtę buntować? *Opal. Sat.* 80. On jeszcze siędzie kiedyś nad szyją Swych nieprzyjaciół, co mu dzisaj bóty szyją. *Pot. Arg.* 454. Sąsiad nam bóty szyje i zawiera ligi. *Pot. Arg.* 634. Wiem ja, gdzie Waści za to uszyję bóty, i zaproszę na kwaśne jabłka. *Mon.* 65, 723. (oddam ci to, zapłacęć).

Pochodz. *bótowy*, *bótek*, *bócik*, *bócisko.*

BOTANICZNY, a, e, należący do botaniki, *Ross.* травовѣдственный, zielniczy, ziołopismy, botanisch. BOTANIKA, i, *ż.* z Greck. zielnictwo, roślinopisarstwo, roślinopismo, ziołopismo, nauka mająca za cel poznanie własności ziół, drzew, kwiatów. *Kras. Żb.* 169. die Botanik, die Kräuterlehre, Kräuterkunde, *Ross.* травовѣдство. – Botanika, tytuł dzieł o botanice *ob.* Zielnik, herbarz. BOTANIK, a, *m.* BOTANISTA, y, *m.* ziołopis, roślinopis, biegły w botanice, der Kräuterkundige; *Rag.* travòznanaz; *Ross.* травовѣдецъ. *ob.* Zielnik.

BÓTEK, tka, *m.* bócik, mały bót, *zdrbn.*, das Stiefelchen. Ubrany w bótki przystojne. *Stryjk. Henr. C.* 3. Dziś pan

ociec, gdy widzi, iż ma bótek świeży, Tobie, także pachołku magierkę przypierzy. *Papr. Pr. E.* 2.
BOTLOCH, BODLOCH, BOTUCH, u, *m.* chusta czyli prześcieradło łaziebne do ocierania się po kąpieli, z Niem. das Badetuch, Bettuch, Bettlaken; *Boh.* patoch; *Ross.* богстрогъ; *Croat.* czvilìh; (*Carn.* botim = pocę się). Wyszedłszy z wanny, zaraz się w botloch abo prześcieradło obwinąwszy, położyć trzeba. *Haur. Sk.* 397. Prześcieradła, bodlochy, botuchy. *Sax. Tyt.* 3. Umarłego w łaźni umyją a ubrawszy go w botloch, na stołku posadzą. *Gwag.* 356. Po kąpieli uwinąwszy się w botuch, niechaj się położy w pościeli. *Syxt. Szk.* 256. Zawczasu myślić trzeba o botuchu. *Pot. Syl.* 362. *Pot. Pocz.* 138. (*porówn.* dać komu ścierkę po łaźni).
BÓTOWY, a, e, należący do bóta, Stiefel=; *Ross.* сапожный. Rzemyk bótowy. *Budn. Genes.* 14, 23.
BOTUCH *ob.* Botloch.
BÓTWIAŁOŚĆ, BUTWIAŁOŚĆ, ści, *ż.* spróchniałość, zgniłość, zgnilizna, Morschheit, morsches Wesen, Fäulniß, Moder. Szefeliny rdza rudawa Strawi, i ziemna butwiałość plugawa. *Paszk. Bell. B.* 4. Farba tylko chleba na wierzchu, wewnątrz butwiałość szczéra. *Birk. Sk. A.* 4, *b.* BÓTWIEĆ, iał, ieje, *nijak. niedok.* zbótwieć *dok.* próchnieć, gnić, modern, faulen, (*porówn.* Niedersächs. butt, Hochd. verbutten). Łodzi, morskie okręty, bótwieją na brzegu. *Kul. Her.* 145. Nawa zgniła, *zbutniała. *Zygr. Gon. A.* 6. (zbótwiała). Sodoma tak zgorzała, że i ziemia i powietrze i woda zbótwiały. *W. Post. W.* 255. *Fig.* W tém próżnowaniu i w téj gnusności Bótwiejąc, do zgrzybiałéj przychodzę starości. *Kulig. Her.* 140. Darmo niechaj ci od łez nie butwieje cera. *Zab.* 15, 179. Pamięć niezbożnych z natury swojéj butwieje. *Birk. Chod.* 20. Pamięć jego z pochwałami, i nie zbutwieje nigdy. *Birk. Chod.* 32.
Pochodz. *nadbótwieć*, *obótwieć*, *pobótwieć*, *przebótwieć*, *rozbótwieć*, *zabótwieć*.
BOTWINA *ob.* Boćwina.
*BOWAD *ob.* Owad.
BOWIEM *spójn.* wyrażający przyczynę dlaczego = bo, albowiem, ponieważ; *Slovac.* nebo, *Slavon.* jerbo, *Ross.* ибо, denn. Nie bądź ukwapliwy ku gniewaniu; bowiem gniew w łonie szalonego odpoczywa. 1 *Leop. Eccl.* 7, 10. Musi zmienić postawę, musi obyczaje, Bowiem statek z powagą stoi tu za jaje. *Rej. Wiz.* 27.
BOŻĄTKO, a, *n.* BOŻĘ, ęcia, *n. zdrbn.* rzeczown. bożek, bóg, mały młody bożek, ein kleines junges Göttchen, *w liczb. mn.* Götterchen. Wiosna razem przywiedzie bożąt poczet słodki, I żarciki ucieszne i wdzięczne chychotki. *Nar. Dz.* 3, 27. Bóztwo z swą świetnością całą, Z dworem pieszczonych bożąt i Nimf panowało Na téj wyspie. *Przyb. Ab.* 137. §. Szczęśliwiuteńki, szczęśliwiec, pieszczoszek fortuny, pączek w maśle, opływający we wszystko. (*przeciwn.* nieboże, niebożątko, nieborak, nieboraczek, biedaczek), ein Schooßkind des Glücks. (*ob.* Bożena). Męża hartownego doznanym nieszczęściem, by też i najtęższy przeciwnego losu wicher, nie zachwieje; rozpieszczone zaś boże za lada powiewem niewdzięcznym mdleje. *Oss. Wyr.* BOŻEC, żca, *m.* przytężenie słowa bożek (*porówn.* starzec, staruszek), ein Gott, der Gott. (*Boh.* božec = kaduk, boża kaźń). Miłość, ten okrutny bożec. *Stas. Num.* 2, 232. Podżega ich on bożec (Bacchus), gdy sok jego piją. *Klon. Wor.* 6. Kapłan na swoim szyszaku nosi swojego bożca zawoje. *Stas. Num.* 1, 98. BOŻECZEK, czka, *m. zdrobn.* rzeczown. bożek, ein Göttchen, ein kleiner Gott, *w liczb. mn.* Götterchen. Koło nas leśne skacząc boginki, bożeczki, Powtarzały cichuchno wieśniackie piosneczki. *Nar. Dz.* 3, 51. BOŻEK, żka, *m.* pogański bóg, bożysko, bałwan, ein Gott, Götze, ein Abgott, ein heidnischer Gott, *w liczb. mn.* Götter; (*Slovac.* božek; *Boh.* bůžek, pabuh; *Vind.* boshizh, malik; *Sorab.* 1. pžibóh; *Sorab.* 2. pschibohg; *Carn.* et *Bosn.* faush vug, malik; *Ross.* чтилище). Bożek miłości, Kupido. Bożkowie, (*Rag.* krivobozi, neboggovi). Gdzież bożkowie wasi, w którycheście nadzieję kładli w przeszłe czasy? *Groch. W.* 17. Złoto jest bożek, któremu się wszyscy kłaniają. *Boh. Kom.* 1, 194. Bożki domowe, *lares*, die Hausgötter; *Vind.* domazhi bug, fhratel; *Carn.* sidék; *Boh.* sskřjtek, křjstek, chřjstek, diblik, hospodařjček; insi bożkowie *Boh.* Wel, Merot, Radamas; *Carn.* Rugevid, Ferménsevl, Podàga, Tolistobog, Tolistovoj; — Bożek pięciogłowy *Carn.* Paramûz; Aesculap *Carn.* Krôdé; Bożek siły *Carn.* Jodute, Zedût, Jodût? Bożek czasu *Carn.* Flins; Bożek dziewek, *Carn.* Anék, *Lat.* Anculus; Bożek mowy *Carn.* Jesizhnìk *Lat.* Ajus; *Carn.* Barovit *ob.* Boruta; *Eccl.* Мокша, Макошъ, Мокошъ, Мокосль, bożek w Kijowie czczony. *Popow.* 196. Купало, bożek płodów ziemskich. *ib.* 195. Каляда, Коляда, bóg świata, *Janus. ib.* 194. Хорсъ, bałwan Kijowski. *Słow. Cerk.* 3, 242. Дажба, Дашуба, Дажбогъ, bożek szczęścia (*ob.* Dadzibóg). Ладо, bożek wesela. *Sł. Cerk.* 2, 73. Позвиздъ, Вихоръ, Похвисть, bóg powietrza, *Aeolus. Popow.* 199. *ob.* Świst, Poświst, Lelum, Polelum, Marchułt. — §. Bożek, nabożnik. *Macz.* ein Andächtler, ein Frömmler. — BOŻENA, y, *ż.* imię białogłowskie, *Beatrix. Nar. Hst.* 2, 209. *Jabł. Her.* ein Weibername, Beatrix (*ob.* Boże 2.). — BOZKI, BOSKI, a, ie, BOZKO, po BOZKU *przysłk.*, od boga pochodzący, boży, Gottes=, göttlich, von Gott; *Slovac.* bozski; *Boh.* božský; *Sorab.* 1. bozki; *Sorab.* 2. bohži; *Vind.* boshji; *Croat.* bosji, bosánszki; *Dal.* bosan; *Slavon.* boxanstveni; *Ross.* божескій, божественный. Bozkim zrządzeniem to się stało. *Cn. Th.* Od boga zawisły. n. p. Bozka to rzecz, samemu bogu to przystoi. *Cn. Ad.* 42. Rzeczy przyszłe wiedzieć, jest rzecz bozka. *Lat. Kom. A.* 2, *b.* Zostawił mnie na bozkiéj opatrzności. *Teat.* 24, 104. — Boga się tyczący; n. p. Nad Tertuliana w naukach bozkich i ludzkich żaden bieglejszy nie był. *Sk. Dz.* 111. Bozkie, święte rzeczy, przystojnie odprawuj. *Cn. Ad.* 42. Uraza bozka. *Kłok. Tur.* 148. — Do boga podobny n. p. Nic człowiek tak bozkiego nie ma, jako gdy drugim dobrze czyni. *Sk. Żyw.* 1, 294. Do najwyższego stopnia doskonały, przedni cudny; n. p. Zygmunt stary bozkim prawie był obdarzon rozsądkiem. *Krom.* 136. Bozką wymową przodki swoje Aureliusz przechodził. *Sk. Dz.* 89. Ona po bozku piękna. *Przyb. Milt.* 275. BOZKOŚĆ, ści, *ż.* istność bozka, przymioty bozkie, *Sorab.* 1. bozkoscž; *Ger.* die Göttlichkeit. Zjadłszy jabłko Ewa bozkość w sobie czuje, już jej ziemia zbrzydła. *Przyb. Milt.*

294. BOŻKOWAĆ się, *zaimk. nied.* zmyślać nabożeństwo. *Włod.* licemierniczyć, pacierze gryźć, świętoszkiem być, frömmeln, andächteln, heucheln. BOŻKOWANIE, ia, *n.* obłuda, nabożnictwo, Frömmeley, Andächteley, Muckerey. Statecznie nabożny, bez owego bożkowania a lizania obrazków. *Gor. Dw.* 374. Chytrek prośbą, bożkowaniem i pochlébstwem narabia. *Klon. Wor. Ded.* (*por.* bożyć się). BOŻNICA, y, *ż.* BOŻNICZKA, i, *ż. zdrobn.* 1., miejsce bogu poświęcone, boża świątynia, ein Gotteshaus, ein Tempel, ein Gott geweihter Ort. Teraz o wierni pańscy służebnicy, Którzy trzymacie straż w jego bożnicy.... *J. Kchan. Ps.* 195. (w jego świątnicy. *Karp.* 61, 188). Czynią sobie bożniczki, dzieci chrzczą, wiary nauczają. *Papr. Kol. H.* 4. Bożnica pogańska, bożyszcze, ein Götzentempel; *Ross.* божница; *Eccl.* жрътвище. Bogom w niebie i ludziom nieprzyjaciel, z bożnic wygnał bogi. *Bardz. Tr.* 545. Bożnic pogańskich, które dobrze zbudowane były, nie obalił. *Sk. Dz.* 612. — Bożnica Turecka, meczet; eine Moschee. *Star. Dw.* 60. Dwa tysiące bożnic Tureckich w Konstantynopolu. *ib.* 4. §. 2. Szczególniéj teraz: szkoła żydowska, *Vind.* judouska shula; eine Judenschule. Kościoł w żydowstwie jeden był; bożnic zaś było dosyć, gdzie się na naukę słowa bożego schodzili. *Sekl.* 13. Żydzi nie tylko po miastach w bożnicach, ale i w kościele Jerozolimskim miejsce pewne mieli do gadania o zakonie. *Sk. Dz.* 9. Krzyczy jak w bożnicy. Rozumieszli, żeś w bożnicy? Alboż to tu bożnica? To kościoł, nie bożnica. Sposoby mówienia zasiągnione z zwyczajnie zgiełkliwego śpiewania żydowskiego w bożnicach. BOŻNICZY, a, e, należący do bożnicy, Tempel-, Judenschule-, Synagogen-. Bożniczy, ego, *m.* dozorca bożnicy, der Vorsteher einer Synagoge. *Tr.* (*ob.* Arcybożnik). — BOŻNIK, a, *m.* deista, w boga samego wierzący, der Deist, *Mon.* 67. 25. *ob.* Ateusz, bezbożnik. BOŻOCIELSKI, a, ie, należący do święta bożego ciała, Frohnleichnahms-. Nastawał dzień bożocielski. *Baz. Hst.* 4. BOŻOGROBCA, y, *m.* BOŻOGROBIEC, bca, *m.* kanonik grobu bożego, w Polszcze w Miechowie, Miechowita. *Krom.* 174. *Ustrz. Kruc.* 1, 337. *Nar. Hst.* 3, 363. ein Tempelherr, geistlicher Ritter vom Grabe Jesu, *ob.* Templaryusz. BOŻOGROBSKI, a, ie, od zakonu bożogrobców, Tempelherren-. Kanonicy bożogrobscy dwoisty krzyż czerwony na kapie noszą. *Krom.* 174. §. Bożogrobski żołnierz, Częstochowski żołnierz, odpustowy żołnierz, niedołężny, niemusztrowny, niewojenny, niebitny, ein miserabler elender ungemusterter Soldat. *Oss. Wyr.* BÓZTWIĆ, BÓSTWIĆ, *czyn. nied.* ubóstwić, *dok.* bogiem uczynić, vergöttern; *Boh.* zbozim; *Ross.* боготворить. *Kłok. Turk.* 145. BÓZTWO, BÓSTWO, a, *n.* natura boża, istność boża, die Gottheit, göttliche Natur, das göttliche Wesen; *Boh.* et *Slov.* božstwj; *Sorab.* 1. boztwo; *Sorab* 2. bohgojstwo; *Vind.* bugastvo, bogust, bogustvu, boshja natura; *Bosn.* bosgjanstvo; *Slavon.* boxánstvo; *Rag.* boxânstvo; *Croat.* bosánsztvo; *Ross.* et *Eccl.* божество. W Chrystusie bóztwo z człowieczeństwem złączone było. *W. Post. W.* 263. Równy błogosławionem bóztwem ojcu swemu, Lecz podług człowieczeństwa już pomniejszy jemu. *Groch. W.* 299. W istności bóztwa nie jedna jest osoba, ale trzy. Jeden jest bóg, nie w szczególności jednéj osoby, ale w jednéj istności bóztwa. *Karn. Kat.* 15. Tyberyusz, usłyszawszy o cudach Jezusowych, bóstwo mu przyznał i między bogi pogańskimi swym sposobem poczytał. *Sk. Dz.* 17. Jupiter zrzucił Apollina z bóstwa. *Biel. Hst.* 22. Gdy liczą przodków swoich, a niestanie im już nikogo sławnego, to oni boga którego za przodka swego biorą i wdzierają się w bóztwo. *Gorn. Sen.* 297. — Bóztwo, bóg, bożek, die Gottheit, Gott, eine Gottheit, ein Gott. Już miał zginąć nasz kraj; lituje się raz jeszcze obrończe jego bóstwo. *Przestr.* 180. Bóztwa żadna rzecz nie może ogarnąć ani pojąć. *Karnk. Kat.* 96. On pełen bótzwa, które cicho w piersiach nosił, Godną świętych podwojów odpowiedź ogłosił. *Bardz. Luk.* 164. Bóstwo nam być i ustać daje. *Kol. Cat. B.* 3. W lesie tym jakieś bóstwo, mniemam, przemieszkiwa. *Hul. Ow.* 183. — Bóztwo, wszystko, do czego ktoś nieograniczoną cenę przywięzuje, das was einem unschätzbar ist, eine Gottheit für ihn. Ojczyzna dla poczciwych jest to takie bóztwo, Któréj trzeba poświęcić wszystkich rzeczy mnóstwo. *Teat.* 46, *c.* 75. Ja najpierwszy twój okręt w lotnym poznam biegu, I rzekę: ten me bóztwo prowadzi do brzegu. *Hul. Ow.* 151. Bóstwem Dafnisa piękna Ismena. Bóstwo Harpagona pokład pieniędzy. Bóstwo pijaka gąsiory, kufel. *Oss. Wyr.* Jakieś cię bóstwo w swych okowach trzyma, Czyli czarnemi, czyli modremi oczyma. *Oss. Wyr.* §. *Zbiorowo* bóztwo = bogowie die Götter. Wenus, której bóstwo podległe, z tej się człowiek śmieje, I potępia co w Cyprze na jej cześć się dzieje. *Jabł. Tel.* 80. BOŻY, a, e, od boga, pochodzący od boga, należący do boga, boski, pański; Gottes, göttlich; *Slovac.* et *Boh.* boži, *Vind.* boshji; *Carn.* boshje; *Bosn.* bosgji, bosgjanstven; *Croat.* bosji; *Dal.* bosan; *Rag.* boxij, boxanstvèn; *Ross.* божій; *Eccl.* боговый, божии. Syn boży. *Biał. Post.* 81. Gdy się kościoł boży rozkwitał, świat się na wierne boże oburzył i sług bożych zabijano. *Sk. Dz.* 1, 88. Adamie, boży kmieciu. *Bogarodz.* Boża opatrzność, boże miłosierdzie, boża moc. *Wrob. Żołt.* 44. Boża chwała. *Groch. W.* 540. Nie troszcz się, będzie to dobrze za bożą łaską. *Min. Ryt.* 1, 281. Boże sprawy są doskonałe. *W. Deut.* 32, 4. Chyba sąd boży to rozezna. *Teat.* 24, *b.* 25. — Bogu właściwy, własnością boską, Gottes, Gott gehörig. Oddajcie co jest cesarskiego cesarzowi, a co jest bożego bogu. *Leop. Math.* 22, 21. Nie rozumiesz, co jest bożego, ale to, co jest ludzi. *Sekl. Mark.* 8. Ktokolwiek to, co boże jest, wziął, jest świętokradzcą; boże zaś wszystkie na świecie rzeczy.... *Gor. Sen.* 514. Moja jest wszystka ziemia, abo boża, na której gospodę mam. *Sk. Dz.* 276. Kogo kto z buntowników potka, to już boży a nasz. *Rej. Żw.* 79. *b.* (jak gdyby go bóg zdarzył do ich partyi). — Boży, z boga pochodzący, od boga dany, zdarzony, od niego zawisły, Gottes, von Gott, von Gott verliehen, von Gott abhängig. Słowa boże. *Farnow. praef.* Boża wola, zrządzenie boże, Gottes Wille. Jak Maciek Kaśkę zoczył wysmukłą i chożą, Lód dla innych, do niej wnet poczuł wolą bożą. *Oss. Wyr.* (chętkę). Podług woli bożej *Ross.* благоподражательный. Bicz boży *ob.* Bicz. Boża kaźń, kaduk, ś. Walentego choroba, (*Carn.* boshje shlâk, boshja, *Boh.* božec); die fallende Sucht. Boża kara, kłopot nieznośny, eine Strafe Gottes, etwas Unaus-

ſtebliches. Kara boża na mnie ten człowiek. Kara boża mi z tym człowiekiem. Skaranie boże. Skaranie (bez dodatku). *Oss. Wyr.* — Boża rosa, którą bóg zdaje się spuszczać z obłoków, der liebe Gottes Thau. Żona nierządna, gdy jej zewszad niosa, Mniema, by jej to padło z nieba bożą rosą. *Rej. Wiz.* 139. — Dar boży; szczególniej: jedzenie, chléb, Gottesgabe, Eſſen, Brot. Jeżeli żebrak przyjdzie w ten czas, kiedy on używa darów bożych, wyrazem tym oznacza jedzenie, daje mu jednę potrawę. *N. Pam.* 16, 39. Chleba coraz więcej ubywało, a dnia drugiego, gdy bożego daru w koszu nie stało.... *Jabł. Ez.* 4. Dar to boży, co się położy. *Teat.* 30, *c.* 29. Boża braha, napój Tatarski, którym się opijają ni bestye. *Klok. Turk.* 75. ein Tartariſches Getränk. — Boża nadzieja, nadzieja w bogu położona, Hoffnung zu Gott. W nadzieję bożą żołnierzów swych zachęca, budzi.... *Chrośc. Fars.* 495. — W boży czas, w bożą godzinę, w boże imię = bóg da, niech bóg szczęści, zur glücklichen Stunde, in Gottes Namen; Gott ſegne. Idź tam w boży czas. *Pot. Arg.* 403. Jedź, gdzieś umyślił, jedź w bożą godzinę. *Klon. Fl. C.* 4. *b.* Jedźże w *bożymię (w boże imię). *ib. D.* 3, *b.* Krzyknie na żołnierzy, żeby sie w boży czas potykali. *Biel. Kr.* 510. (*ob.* w dobry czas). Robotnicy, gdy co około roboty zaczynają, mówią: w imię boże! *Glicz. Wych. K.* 3. *b.* W imię Pańskie i w boży czas może to wyniść ku rozrządzeniu tej Rzeczypospolitéj. *Weresz. Regl.* 135. — Boży świat, cały ten nasz świat, jak go bóg stworzył, die liebe Gottes Welt. Nie wiedzieć o bożym świecie, wcale ze szczętem nie wiedzieć n. p. Tak się oni spierają; po staremu przecię, I ten i ów, nie wiedzą nic o bożym świecie. *Nar. Dz.* 3, 144. *Teat.* 11, *b.* 24. — Boży rok, boży dzień, boża noc; każdy rok, co rok, i t. d. od boga zdarzony; jedes liebe Jahr, jeden lieben Tag, jede liebe Nacht, (die Gott giebt). Nigdy u siebie nie je, lecz co boży dzień u cudzego stołu półmiski chędoży. *Min. Ryt.* 4, 258. Żadna boża noc nigdy nie minęła, Żeby ta forta okrutnych razów nie podjęła. *J. Kchan. Dz.* 228. Cały boży rok czekał = całuczki, cały zgoła. *Cn. Th.* 58. Całą bożą noc grano. *J. Kchan. Dz.* 230. (caluteńka noc, die ganze ausgeſchlagene Nacht). Każdy boży dzień deszcz = każdy zgoła. *Cn. Th.* 58. — Boży, bogu podobny, bozkich przymiotów, göttlich, Gott ähnlich. Po bożemu *przysłk.* sumiennie, poczciwie, pobożnie, szczérze, gottesfürchtig, redlich, ehrlich, gewiſſenhaft. Powiedzmy sobie po bożemu prawdę, trzymacie rzecz cudzą. *Przestr.* 165. §. Boży = Chrystusowy, Jezusowy, Pański; Gottes=, Chriſti, Jeſu, des Herrn. Matka boża, Najświętsza Panna, bogarodzica, die Mutter Gottes. *Os humerosque Deo similis*, twarzą i wzrostem bogu podobny, t. j. tak piękny, by bogiem był, albo jak my mówimy, jakoby go matka boga urodziła. *Mącz.* — (Dzieciątko Jezus *Vind.* boshje diete). Boże narodzenie, Święto urodzin Chrystusowych, gody, die Geburt Chriſti, die Zeit der Geburt Chriſti, Weyhnachten; *Eccl.* богорождеиїе, *Graec.* θεογονία, *Ross.* рождество Христово, *Croat.* bosich; *Slavon.* boxich; *Rag.* bòxich, boxichni dan; *Vind.* boshizh, boshizhen den, fveti den, Kristusou prasnik, beinòcht; *Carn.* boshizh (=2, bożek Słowiański); *Boh.* hod boži, wánoce; *Slovac.* wánoce, wánocne swátki; (*Slov.* bože narodzeni, narodzeni Krista = dzień urodzin Chrystusowych). Jedni mówią że przejechał przed Bożym narodzeniem, a drudzy po Bożym narodzeniu. *Biel. Kr.* 18. (*Prov. Rag.* Jednom boxich dohodi; *Ital.* le gran felicita accadono di rado). Wilia bożego narodzenia, der Weyhnachts heilige Abend; *Vind.* fveti vezher, boshizhna bila; *Slovac.* wilia Krista Pana, ščedri den (*ob.* szczodry dzień); *Ross.* сочельникъ; (=2, wilia trzech królów); *Sorab.* 2. fwazina; *Croat.* bádnyak, badnyi vecher, badnyi den, nadvecherje bosichno, pòszt bosichni; *Rag.* et *Bosn.* badgni vecer (*Rag.* et *Bosn.* badgnak, *truncus natalitius, truncus pervigilii nativitatis Domini; Ital.* tronco, che si mette al fuoco la sera del natale). Należący do bożego narodzenia, godowy, *Ross.* рожественскій. — Boża męka, męka, cierpienie zbawiciela, passya, das Leiden Chriſti. — Posąg z wyrażeniem ukrzyżowanego, figura, passya, eine Statue mit dem Bilde des Gekreuzigten, ein Crucifix; (*Vind.* boshja martra, britka martra, krishanik). U nas drogi wystawieniem krzyża, to jest, bożej męki zdobią. *Haur. Sk.* 89. Krzyże, boże męki, po gościńcach wycinają, kościoły łupią. *Birk. Kant. A.* 4. *b.* *Przysłk.* Już jemu iść pod bożą mękę = zdziadział; że dziady i żebraki zwyczajnie pod bożą męką siadywają, wyciągając dłoń ku przejeżdżającym o jałmużnę. *Oss. Wyr.* er iſt an den Bettelſtab gerathen, (*ob.* w dziady pójść). Przyjdzie gdzieś pod bożą męką życie zakończyć = w nędzy, bez pewnego kąta, auf der Gaſſe ſein Leben endigen, in Noth und Elend, ohne Unterkommen. *ib.* Pogrzeb pod bożą męką = mniej uczciwy, że nie na cmentarzu, przy kościele, jako niegodny społeczności wiernych. *ib.* On nie wart, aby go nawet pod bożą męką pogrzebiono. *Oss. Wyr.* Samo się złe o bożą mękę rozbije. *Żegl. Ad.* (gdziekolwiek na drodze kark skręci, Bosheit nimmt allemal ein ſchlechtes Ende, findet ſelbſt an heiliger Stätte ſeinen Untergang). — Boże wstąpienie, Święto. *Star. Dw.* 42. Chriſti Himmelfahrt (*ob.* Wstąpić). — Boży grób, grób Pański, Chrystusa Pana, das Grab Chriſti, das Grab des Herrn (*ob.* Bożogrobiec, Bożogrobski). Jak bożego grobu broni, strzeże. *Cn. Ad.* 285. (jak czego bardzo drogiego). — Boże ciało, święto uroczyste (*ob.* Ciało). Frohnleichnam; (*Slovac.* den božeho tela; *Vind.* rieshne telu, rieshnega tela den, dan svetiga telesa; *Croat.* telòvo, bosanztvo, brassansztvo; *Slav.* brasháneslvo). Ciała bożego święto postanowił papież Urban IV. *Teof. Zw. C.* 2. — §. *Botan.* Boży byt, ziele, *ambrosia Linn.* rodzaj roślin, którego gatunki Żabie Gronka, Posypek. *Kluk. Dyk.* 1, 29. ludzie długo wiekuiste, jako ambrozya bogi czyni. *Syr.* 729. das Ambroſienkraut; *Bosn.* kugna, opak; *Sorab.* 1. bul; *Boh.* stozrnjčko. Boży dar, płodzień swojski, *Eringium Linn.* Mannstreu. *Syr.* 680. (*Carn.* zhernôb, zhernobje; *Sorab.* 1. mezn'e wóst; *Bosn.* vekesc, kapinika). Jaskółcze ziele, boży dar. *Urzęd.* 91. (*ob. niżej:* Bożydar, imię). Boże drzewko, *abrotanum Linn.* Stabwurz. *Kluk. Rośl.* 2, 211 *ib.* 1, 271. *Croat.* bosje drévcze; *Boh.* božj dřewce, dřewinka; *Slavon.* boxje dêrvce; *Rag.* boxje drjêvze; *Ross.* божіе дерево; *Bosn.* bosgje drjevçe, srricjano zelje; *Vind.* aborad; *Carn.* abarát, aborat. — Boża trawa, fengrek, kozorożec, *trigonella fœnum Græcum Linn.* das Bockshorn. *Syr.* 1017. Dru-

dzy też krzyżyki zowią. *Urzed.* 143. *Ross.* божья трава; *Bosn.* bosgja traviça, piskaviça; *Rag.* boxja travizza, piskaviza; *Dal.* piszkavicza; *Carn.* roshizh. — §. Boży prątek, piorunek, kamyk kręglasty, o którym mniemano, że z piorunem na ziemię pada, *Bronte, Plin. H. N.* ein Belemit, Pfeilstein, Donnerkeil. *Cn. Th.* — §. *Herald.* Boża wola, *herb*, w polu błękitném miesiąc rogami do góry; w nim podkowa, w której krzyż żółty. *Kurop.* 3, 8. ein Wappen. BOŻYĆ się, *zaimk. nied.* bogiem się świadczyć, bozkiego imienia wzywać, przysięgać bogu, zu Gott schwören, bey Gott betheuern; *Ross.* божиться, (*Ross.* божить za boga czcić, bóztwić; *Eccl.* обоженіе udzielenie łaski bożéj). *Eccl.* божитися, клати ся, кленуся. Boży się Filo, w domu że nigdy nie jada, *jurat. Min. Ryt.* 3, 91. Przynajmniej się Judaszu było z sobą drożyć, Grzechem zdradę pokrywać, przysięgać i bożyć. *Pot. Zac.* 9. *Eccl.* боженіе, божба; клятва przysięga. — §. Bogu cześć winną oddawać, przed bogiem się pokorzyć, sich vor Gott demüthigen. Bóg zdarłszy z grzbietu hardego purpurę, Temu ją, co się nizko przed nim boży, Nad spodziewanie wszystkich ludzi włoży. *Pot. Syl.* 200. — §. Przed człowiekiem tak nizko się upokarzać, jak przed bogiem, bić mu czołem, dla boga prosić, sich vor jemanden demüthigen. Kto się boży przed tobą, na tego się srożysz. *Pot. Arg.* 723. Cezar widzi, że się ów nie boży, Lecz śmierci życzy...... *Chrośc. Luk.* 53. Przed śmiercią darmo bożyć się, płakać, prosić, klękać. *Pot. Jow.* 87. On się bożył, płakał, klękał, wzdychał. *Zab.* 15, 247. Nie trzeba, żebyś tak ufała Tym krzywoszyjkom, co to nabożnemi Słówki bożą się na czas zmyślonemi. *Past. F.* 156. — BOŻYDAR, a, *m.* imię męzkie, Theodor, *Theodatus. Włod.* — *Jabł. Her.* — *ob.* Bogdan. *BOŻYMIĘ *ob.* w boże imię. — BOŻYSKO, a, *n.* z przytykiem: bożek pogański, ein Götze, ein Abgott, (*Vind.* boshizh). Idzie k niemu z postrachem, ukłoni się nisko, Mniemając, iż jest jakie tu ziemskie bożysko. *Rej. Wiz.* 143. Nie bogu, ale czartom ofiary czynili, Tym bogom których nigdy świadomi nie byli, Nowe jakieś bożyska, do nich się werwali. *Groch. W.* 15. — BOŻYSYN, a, *m.* imię staropolskie, Theophilus. *Jabł. Her. ob.* Bogumił. — BOŻYSZCZE, a, *n.* bożysko, bożek, bóstwo, Gott, Abgott, Götze, Gottheit. Spojrzało na cię z żalem małe bożyszcze. *Mon.* 65, 171. *Boh.* božiček. Ona jest bożyszczem, ona uszczęśliwieniem mojem. *Teat.* 54, 17. Tego dziwoląga jak bożyszcze jakie szanowali. *Mon.* 65, 358. — §. Świątynia pogańska (*ob.* Bożnica), ein Götzentempel, ein Götterhaus; *Boh.* bohárna; *Ross.* чтилище, капище, кумирнище, кумирня, ропать; *Eccl.* кумирище, трѣбище, капище идольское, жрътвище. BOŻYSZCZĘ, ęcia, *n.* małe młode bożątko, ein kleiner junger Gott, *w liczb. mn.* Götterchen. Latona z oczu Junonie zejść musiała, ze dwojgiem bożyszcząt na łonie. *Żebr. Ow.* 147. (*numina*).

BR.

BRAĆ, brał, biorą (bierą. *W. Pst. W.* 354), bierze, biorę, *czyn. nied.* nehmen; *Boh.* brati, bral, beru; *Sorab.* 2. brasch, beru; *Sorab.* 1. bracž, beru, *Ross.* брать, бралъ, беру, (w następujących dyalektach brać ma znaczenie *zbierania* n. p. *Slav.* et *Dal.* brati; *Bosn.* bratti; *Croat.* bràti, bèrem (ztąd, *Croat.* bratva = winobranie); *Rag.* bratti, *colligere*, broitti, zbraajam, *numerare;* (*Hung.* birom = *habeo*); *Vind.* et *Carn.* brati, bral, bérem = 1). zbierać, obierać, wybierać, 2). czytać; ztąd *Vind.* branjliu, bratliu, berliu, beratliu = czytelny; *Vind.* berauz, pobieravez = 1, zbieracz, 2, czytelnik; (cf. *Lat.* legere, colligere); *Hebr.* ברה *barach = selegit*, בער *baar sustulit*, פרע *para abstraxit* (cf. *Graec.* πρίω, *Lat.* privo, *Ger.* behren, entbehren). — 2). Wziąć, wziął, wzięła, wzięli, *F.* weźmie, wezmę, *jedntl. Boh.* wzyti, wzal, wezmu; *Slovac.* wzat, wezmem; *Sorab.* 2. wołesch, wöłesch, łesch, wołel, wołmu, wöłmu; *Sorab.* 1. włacž, włchacž, wołesch, wöłesch; *Vind.* vłeti, vłéti, vłet, vłel, vłamem, vłemem, jemati, jémlem; *Carn.* ułeti, ułamem, jemâti, jêmlem; *Dal.* vazeti, vazimati, yati; *Rag.* vzêti, uzimgljem, ùzeosam; *Bosn.* uzeti, vazeti, uzimati, vazimati; *Croat.* vzeti, uzeti, uzimlyem, uzel, vzemi; *Slavon.* vzeti, uzéti, uzimam; *Ross.* et *Eccl.* взять, възати, взялъ, вземлю, взимаю; возъимѣть, емствовати (cf. *Lat.* sumo, emo, *Hebr.* שים *sum = posuit. ob.* Jąć, imać). — 3). Bierać *Continuat. Boh.* brawam, brawawam. — §. I. a). Brać ręką, mit der Hand nehmen. Jedną ręką podaje mu listy, a drugą lekarstwo od niego bierze. *Birk. Chod.* 31. Oto broń, pieniądze, coć się jeno podoba, bierz. *Pilch. Sal.* 311. Z lewej ręki wziąć w prawą. *Gorn. Sen.* 344. Bierze ją za rękę i przytuła do siebie. *Zab.* 14, 316. Bierze go za puls. *Teat.* 35, 84. Bierze się za czapkę; ale jej nie zdejmuje. *Teat.* 35, 64. Sięgnij ręką twoją i weźmij go za ogon. 1 *Leop. Ex.* 4, 4. (uchwyć go. 3 *Leop.*). Otworzył worek z pieniędzmi i mówił: bierz. *Teat.* 10. *b*, 40. Leży tego kupa koło nas, brać one trzeba, a nie pojedynkiem zbierać. *Pilch. Sen. list.* 270. Kto brał nad siły, haniebnie upadnie. *Zab.* 15, 54. Chcąc brać księgi Tertuliana, mówił: podaj mi mistrza. *Sk. Dz.* 111. Bierze tabakę z tabakierki. *Teat.* 34. *b*, *ii*. Studnią aby często brano, i ubierano, nikomu nie bronić. *Haur. Ek.* 16. (czerpano). Dziecię u chrztu brać. *Sk. Dz.* 627. (do chrztu trzymać, chrzesnym być), aus der Taufe heben, zur Taufe halten. — Dzieci brać, odbierać, babić, die Hebamme machen, Kinder bey der Geburt abnehmen. Dziatki brać babom przynależna. *Cziach.* 4. Postanowiono, aby żydówka u chrześcijanki, ani chrześcijanka u żydówki dzieci przy rodzeniu nie brała. *Sak. Sob. A.* 4. Babieniem się i braniem dzieci bawiła. *Warg. Wal.* 94. — b). Brać; nie rękami; ustami, gębą, i t. d. Kobiety nigdy w gębę gorzałkę wziąć nie powinny. *Perz. Lek.* 262. in den Mund nehmen. Grzeszni świątość usty i sercy zmazanemi biorą. *Karnk. Katch.* 191. Wzięli wszyscy ciało i krew Chrystusową. *Sk. Dz.* 136. Kto zdrów, temu lekarstwa brać nie należy. *Perz. Lek.* 228. Arzeney nehmen, einnehmen. W pigułkach, w konfektach, brać na purgans. *Mon.* 64, 102. Gdy miał lekarstwo brać, włożono mu w nie on jad. *Sk. Dz.* 874. Ryby chytre nie chcą pokarmu z wędy brać. *Cresc.* 646. Konie przedniemi zębami trawę biorą a trzonowemi żują. *ib.* 514. — §. I. *c*). Brać, przyjmować, brać do siebie, dostawać, nehmen, annehmen, an sich nehmen, bekommen, kriegen. Głupstwo nie brać, kiedy dają. *Jak. Baj.* 126. Głupi daje

mądry bierze. *Rys. Ad.* 15. (*Slovac.* blazen dawa, mudri bere). Głupi bierze, a mądry daje. *Cn. Ad.* 252. Wszyscy chcą brać, a nikt nic nie dać. *ib.* 1269. *Pet. Et.* 286. Lepiej dawać, a niźli brać. *Sk. Dz.* 1033. Musi kto pierwej dać, toż dopiero drugi weźmie. *Gorn. Sen.* 344. Byś Homerem był, lub Cyceronem, nie przyniesiesz-li, nie weźmiesz, Homerze, Cyceronie. *Groch. W.* 566. (*ob.* Darmo nic). Bierz, coć dają. *Dwor. H.* 2. Bierz, Michale, coć bóg daje. *Zab.* 16, 161. (nie przebieraj; co bóg dał do kobiałki. *Slovac.* nassa kabsa uboha, wssecko bere, co kdo da). Brałabyś, zda się to na gospodarstwo. *Teat.* 10, *b.* 51. Brałabyś, kiedy ci dają; to tylko głupcy gardzą pieniędzmi. *Teat.* 29, 19. Cóż mi na tym, że moneta zła, kiedy ją odemnie wezmą. *Gost. Gor.* 23. Mynica, która zwykła być w kraju brana. *Sk. Dz.* 352. (kurs mająca, bieżąca). Za czynsze grosze Prazkie brać mają. *ib.* 350. Żydzi mogą wszystko w zastawę brać, krom rzeczy kościelnych. *Sk. Dz.* 251. Miałliby Brutus wziąć od Cesarza żywot, gdyby mu go dawał? *Gorn. Sen.* 98. Ziemia trzęsąc się, fundamentów budowania Julianowego brać nie chciała. *Sk. Dz.* 220. Proszącego w łaskę wziął. *Warg. Cez.* 239. er nahm ihn zu Gnaden an. Bellona weźmie cię w opiekę swoję. *Zbil. Chrz. A.* 4. — *Tryb targowania się:* To drogo! ośm złotych! weźmiecie! R. nie dam od dziesięciu. *Alb. n. W.* 12. Biorąc dają, to Walka zdradziło przysłowie, Przedał ciołka, a grosze wzięto na Grzybowie. *Zab.* 11, 236. *Zabł.* — d). Brać, z sobą brać, nehmen, mit sich nehmen, mitnehmen. Nie kazał brać wojsku tylko trawę a wodę. *Sk. Dz.* 487. Konny lud wszystek z sobą wziął. *Warg. Cez.* 185. Nic z sobą nie bierz, tylko tak jak jesteś ubrana, bądź gotowa. *Teat.* 32, *b*, 53. Żebyś miał sto razy sto tysięcy, albo je weźmiesz z sobą, kiedy umrzesz? *ib.* 52, 17. *Eccl.* съвъзнести, совозносити. — e). Brać na borg, na kredyt, borgować, auf Borg, auf Credit nehmen. Stargował i wziął na borg od szewca bóty. *Gorn. Sen.* 551. Brał na borg ze sklepów różne towary, czyniąc nadzieję prędkiego za nie zapłacenia. *Mon.* 64, 220. — f). Brać pieniądze = żołd, lenung odbierać; płaty dostać, płatnym być, Lohn erhalten, Zahlung erhalten, Lohn haben, besoldet seyn. Żołnierz który pieniądze bierze, jeśli pocztu nie osadzi, karan ma być. *Sk. Dz.* 437. Ci, co już ośmkroć brali pieniądze, jeszcze się nie zdobyli na to nazwisko żołnierz. *Warg. Cez.* 217. Gdzie służysz? wiele bierzesz na dzień? *Zab.* 13, 83. — g). Brać, przekupować się, dawać się przekupić, sich bestechen lassen, nehmen. Sędzia nie ma ani brać, ani dawać. *Budn. Ap.* 91. Bez ręku i bez oczu sędziego malują, Znać mu pożądać i brać zakazują. *Jag. Fr. A.* 3. Sumienni, niewinni, Rzekli, bierzmy też i my, kiedy biorą inni. *Zab.* 8, 93. *Treb.* Po funkcyi, gdy przyszło przysięgać, zastanowili się nad słowem: nie brałem. *Mon.* 65, 64. — h). Brać = łagodniej za kraść, nehmen, entwenden, (stehlen). Bierze, gdzie nie położył. *Cn. Ad.* 361. Wziąłem, nie ukradłem. *Oss. Wyr.* Gdzieś wziął, tam położ. *Oss. Wyr.* (oddaj poczciwie). — §. II. a). Brać, odbierać, zabierać, mimo chęci drugiego, z dorozumieniem mocy, przemocy, gwałtu, (mit Macht, mit Gewalt) nehmen, wegnehmen, abnehmen. (*Eccl.* брати, борю = wojować; брань = wojna, *ob.* Broń). Od tego brać nie będą, który nie da. *Psalmod.* 53. Pan dał, Panu też wziąć wolno. *Rej. Post. yy.* 3. I sam bóg nie bierze, gdzie niemasz. *Cn. Ad.* 43. Gdzie jest co wziąć, wolnoć wyciągać; gdzie nie masz nic i sam Pan Bóg tam nie bierze. *Hrbst. Nauk. e.* 4. *b.* O surowe nieba, Abo go nam nie dawać, abo brać nie trzeba. *Jabł. Tel.* 24. Pan Bóg wziął głowę, króla mądrego, wziął ręce, hetmanów koronnych obudwóch, wziął żywot, obfite Ruskie kraje, wziął piersi, wojsko Ukrainne; tylko wam nogi do uciekania zostawił. *Star. Ryc.* 55. Wziął mu bóg syna. *Groch. W.* 399. *Karnk. Katch.* 242. Starych śmierć bierze. *Kołak. W. A.* 3. Bał się, aby mu życia i majętności nie wzięto. *Sk. Dz.* 136. Przysiągł zdrowia mu nie brać. *ib.* 188. Dadzą majętnemu, A i to, co miał, wezmą ubogiemu. *Groch. W.* 566. Gdzie wziąć, tam wziąć, byle było. *Cn. Ad.* 241. Weźcie mi gardło. *Warg. Cez.* 209. (odbierzcie życie). Nie zarazem męczennikiem ten jest, któremu gardło wezmą. *Żarn. Pst.* 144. Nikt żony przeznaczonej nikomu nie bierze. *Hor. Sat.* 53. (nie odbiera). Brała woda niedościgłym biegiem ludzi i stada. *Past. F.* 45. (rwała z sobą). Miłość tak wzrok bierze, i tak go przydaje, Że za rzecz niewidomą widzianą udaje. *P. Kchan. Orl.* 1, 20. (odejmuje, odbiera). Trzeba koniecznie wziętą sławę przywrócić. *Zach. Kaz.* 1, 214. (odebraną nam, straconą). Przez zdarzenie przyszedł do gotowej sławy, z rąk owemu wziętéj. *Tward. Wł.* 42. Żołnierzy do miasta nie puścił, aby złupione braniem korzyści nie było. *Sk. Dz.* 521. (łupieniem, rabowaniem, Plünderung, Rauben). Miejsca różne mieczem, ogniem, braniem wypustoszył. *Warg. Cez.* 226. Klasztory wyłupił, i szlachetne panienki brać żołnierzom dopuścił. *Sk. Dz.* 828. Uciekających brali i przedawali. *Sk. Dz.* 142. Jawni złodzieje mają być z kościołów brani. *Kłok. Turk.* 182. Brać pod wartę, pod straż, przytrzymywać. *Kłok. Turk.* 250. gefangen nehmen, in Arrest nehmen, aretiren. Weźcie go do kozy. *Boh. Kom.* 2, 113. Do więzienia go brał. *Sk. Dz.* 311. Weźcie go, prowadźcie do aresztu. *Teat.* 21, 121. Gdziekolwiek ich znajdziesz, bierz jak swoich. *ib.* 32, *b*, 107. Ocalę mą wolność, bom słyszał, że mnie chcą wziąć w krótkim czasie. *Teat.* 45. *b*, 70. Król chce, byś był wzięty. *Jabł. Tel.* 37. Wziąć go ztąd liktorowie! *Teat.* 45, 57. Weźcie go, wytrzepcie z niego drwiny. *Jabł. Ez. B.* 4. (połóżcie go, zieht ihn über, legt ihn über). Niech cię diabli wezmą. *Zab.* 9, 96. (Porwą, der T. soll dich hohlen). *Teat.* 55. *b*, 7. Niech mię choroba weźmie. *Teat.* 53. *b*, 66. (*ob.* Choroba). Wędziskiem ryby brać. *Żebr. Ow.* 195. (łowić, poławiać na wędę, Fische angeln). — b). Miasto, obóz, kraj wziąć = dobyć, zawojować, einnehmen, erobern, wegnehmen. Miasta wziąć nie mógł, tylko go oglądał. *Sk. Żyw.* 1, 695 *et* 844. *Warg. Cez.* 162. Brał obozy pogańskie. *Birk. Kaz.* 4. *Warg. Cez.* 188. Nie miano dawniej tak dzielnych sposobów do brania miast. *Nar. Hst.* 2, 388. (do dobywania). Wiele zamków ledwo zoczył, zaraz brał. *Birk. Chod.* 3. Gotowie cudze państwa brali. *Sk. Dz.* 554. Wandalowie Afrykę wzięli. *Sk. Dz.* 522. Wszystko w Macedonii pod moc swoję brał. *Sk. Dz.* 865. Role mieczem wzięli. *Warg. Cez.* 77.

Przegrali bitwę, wziąłem ich przez miecz i trybut im rozkazałem. *Warg. Cez.* 24. (podbiłem). — c). Brać czas, zabierać czas, Zeit nehmen, Zeit rauben. Wieże budowano, tarany robiono, to długi czas musiało wziąć, nim się to nagotowało. *Biel.* 176. Winnica, niżeli się sposobi, siła kosztuje, siła czasu, pracy i nakładu bierze. *Dambr.* 115. Wyliczając wszystkich imiona, wzięłoby się niemało czasu. *Gwag.* 145. Leczby te rzeczy czas wzięły, by miały być wyliczone. *Groch. W.* 484. — Brać miejsce = zastępować miejsce, die Stelle einnehmen. Litość bierze miejsce pomieszania w jej sercu. *Teat.* 18, 103. — d). Brać kogo = ujmować sobie, zyskiwać sobie, einen für sich einnehmen, ihn für sich gewinnen. Buntownik chlebem, czapką i solą wziął pospólstwo głupie. *Pot. Arg.* 347. — e). Przyjaźń z kim brać, zawierać, Freundschaft errichten, stiften. Przyjaźń z nim i towarzystwo wzięli. *Warg. Cez.* 81. Przymierze z kim wziąć *fœdus jacere. Mącz.* Wziął z Turkiem przymierze. *Biel.* 432 *et* 436. er schloß ein Bündniß. Słał do mnie posły, abyśmy przymierze z nim wzięli. *Jer. Zbur.* 59. — f). Brać, przejmować od kogo, przyjmować, dostawać, zasięgać, überkommen, erhalten, nehmen, annehmen. Polacy miary sposób z Francyi abo z Niemiec brali. *Sk. Dz.* 283. Karamani pod Ormiany przedtym należeli; przetoż wzięli ich język i pismo. *Boter.* 209. Katolicy z podania i z pisma ś. wiarę swoję wzięli. *Sk. Dz.* 194. (wyczerpnęli, sie haben sie daraus geschöpft). Wiadomość się z pism bierze. *ib.* 483. Baśnie z pogaństwa brał. *ib.* 533. Z ich pism dowody brał. *ib.* 817. Z listu tego to się bierze, że ich przywołał. *ib.* 786. (dowodzi się). Od matki wzięła i wiedziała, Jaką moc w sobie wszystkie zioła mają. *P. Kchan. J.* 151. (nauczyła się od niej, sie hatte diese Kentniße von ihrer Mutter). Wziął wiadomość, że syna jego zabito. *Warg. Wal.* 114. (odebrał, er erhielt die Nachricht). Wziął wiadomość, iż z tąd już niedaleko jest miasto. *Warg. Cez.* 104 *et* 217. Od jednych mistrzów, i nauki swoje, I ćwiczenie młodości swej brali oboje. *Otw. Ow.* 383. Marek Aureliusz chodził do Sextyusza filozofa i brał od niego lekcye. *Pilch. Sen. list.* 280. Nie tylko imię wziął właściwe od ojca, lecz i sprawy onego poczciwe. *Kołak. W. A.* 4. (odziedziczył, przejął). Bił białemi dłoniami piersi swe odkryte, Aż subtelną rumianość brały piersi bite. *Otw. Ow.* 123. Z emulacyi inni cnotę biorą. *Jabł. Buk. D.* 4. Orygienes bierze sobie obmowę, winę kładąc na Ambrozyusza, który mu dawał nakład na pisanie. *Sk. Dz.* 154. (używa tego za wymówkę, er nimmt seine Entschuldigung davon her, daß....). Szczęśliwa pastereczka, która z białego giezłeczka, Ozdobę swoję choć ubogą bierze. *Past. F.* 96. Od celu, do którego zmierzają, cnoty szacunek biorą. *Mon.* 65, 175. Ślepota ta początek z grzechu wzięła. *Pieś. Kat.* 2. Przez wilgotność z ciepłem wszystkie rzeczy początki naprzód wzięły. *Otw. Ow.* 26. — Tak też *biernie* brać się zkąd = pochodzić zkąd, woher rühren. Nie wiem zkąd mu się w pół modlitwy bierze, że westchnął. *Bardz. Tr.* 474. Zkąd się ten bilet wziął w mojej kieszeni! *Teat.* 22. *b*, 88. (jak się tam dostał)? Zkądżeś się tak rano wzięła Reginko? *Teat.* 1, 6. (zkąd przychodzisz, wo kommst du her?) — g). brać co pożądanego, upragnionego = otrzymywać, zyskać, dostawać, osięgać, nabywać, erhalten, bekommen, gewinnen, wieder gelangen zu etwas. Pożywając tego owocu, zdrowie brali. *Urzęd.* 347. Wiele paraliżem zarażonych zdrowie brało. 1 *Leop. Act.* 8, 7. Od boga uzdrowienie wziął. *Sk. Dz.* 116. Ślepi widzą, trędowaci bierzą (biorą) oczyszczenie, głuszy słyszą. 1 *Leop. Luc.* 7, 22. Spadły z oczu jego łuski, a wnet wziął wzrok. *Rej. Post. B. b b.* 3. W słowie bożym wzrok bierzemy. *Groch. W.* 71. Cudowne braliśmy zwycięztwo. *Groch. W.* 266. Od boga siły wielkie brał. *Birk. Chmiel. C.* 2. Wziął koronę i z wiarą Jagiełło. *Psalmod.* 16. Biskup od papieża moc bierze. *Sk. Dz.* 696. Kto kapłaństwo brał, za czystość się ująć musiał. *Sk. Dz.* 1057. (święcony, pomazany na kapłana). Do Rzymu na pokuty branie przychodzili. *Sk. Dz.* 828. Przez białegłowy Rzym wiele wziął dobrego. *Gorn. Dw.* 259. (doświadczył, doznał). Dobrodziejstwo wziąć, jest wolność stracić. *Cn. Ad.* 182. Wziął parę sukien od matki w podarunku. *Kras. Doś.* 24. er bekam zum Geschenk. Nikt darmo nie wziął cnoty, trzeba do niej pracy. *Dmoch. Sąd.* 20. Kłamstwo od wzięcia rozumu nie postało w jego ustach. *Boh. Kom.* 3, 208. Wziął pisanie z Kastylionu. *Wys. Al.* 69. (odebrał). Jeden bierze, siła bieży (w zawodach). *Pot. Syl.* 318. Kto nie był przy rozdawaniu, nie weźmie nic. *Cn. Ad.* 386. Masz dosyć, a nie znać po tobie, Leda kto weźmie to po tobie. *Rej. Wiz.* 51. Po tej chorobie już znowu siły biorę. *Birk. Chod.* 9. ich komme wieder zu Kräften. Nie czekaj, ażby wrzód wziął siłę. *Gorn. Wł. T.* 2 *b.* Wziął wielką moc Attyla, aby był biczem bożym na chrześciany. *Sk. Dz.* 422. Seraceni moc brali, podbijając częściami Hiszpanią. *Sk. Dz.* 695. (zasilali się, wzmacniali się). Koncylium moc wzięło, że się powszechnym stało. *ib.* 551. (wzmogło się). Górę brać, w górę iść, (*ob.* Góra), postępować, postępek brać, vorwärts gehen, steigen. Budowanie to w górę szło i koniec brało. *Sk. Dz.* 220. (dokonywało się, nahm ein Ende, wurde vollendet). W naukach dobry postępek wzięli. *Kłok. Turk.* 36. sie machten gute Fortschritte. Nauki wzrost brały. *Zab.* 7, 154. *Węg. - Ellipt.* Mróz bierze, t. j. górę = wzmaga się, der Frost steigt. Brać na kieł, na ząb, na język, *ob.* Kieł, ząb, język. — h). Brać zwyczaj, zaczynać nałog, przywykać, czynić zwyczajnie, wswajać się, nakładać się do czego, wkładać się, nawykać, eine Gewohnheit annehmen, sich etwas zur Gewohnheit machen, etwas einführen. Księża wzięli zwyczaj, chować przy sobie białogłowy, jako za duchowne córki. *Sk. Dz.* 343. — i). Brać przykład, wzór, model, brać na przykład, na wzór, układać się na wzór jaki, ein Beyspiel nehmen. Uczył syna swego, by brał przykład z niego. *Kołak. W. B.* 3. Z ojca przykład bierz, jak trzymać wiarę. *Bardz. Tr.* 285. Bierzemy przykład z świętych. *Karnk.* 304. Zkąd to mieli, kędy te przykłady i nauki brali? *Falib. O.* 2. Brać się ztąd ma przykład i nauka. *Sk. Dz.* 1155. Obyczaje każe mu brać z przykładu swego. *Otw. Ow.* 652. Wysokie te cnoty sobie trzeba na przykład brać. *Falib. R.* Weźcie sobie na przykład tego świętego. *Groch. W.* 457. nehmt ihn euch zum Beyspiel. Złe nie ma się brać w przykładnym pogorszeniu. *Sk. Dz.* 36. am Bösen soll man nicht ein ärgerliches Beyspiel nehmen. Ksiądz Skarga, wizerunek kaznodziejski, z którego wzór brali dru-

dzy. *Birk. Sk. E.* 3. Na wzór biorę. *Otw. Ow.* 373. Gdzie się tylko jaka moda wszczyna, Jużci z niej cała bierze modele kraina. *Zab.* 12, 64. — Wzorki brać z kogo = przedrwiwać, wyszydzać (*ob.* Wzór, Wzorek). — k). Brać sobie, przywłaszczać sobie, sich etwas herausnehmen, sich zueignen. Ottonowie także sobie wybieranie papieża brali. *Sk. Dz.* 855. W Hiszpanii królowie już to sobie wzięli, aby biskupy mianowali. *ib.* 673. — l). Brać, wymuszać, wyciągać, wymagać, fordern, einfordern, abnehmen, einnehmen, einziehen. Starostowie, aby nie brali więcej jedno to, coby stało za to, za co ciążają. *Sk. Dz.* 353. Jeśliby kto orząc szczepił, dziesięcina nie ma być od niego brana. *Sarn.* 185. O tym myślą, jak wiele dziesięcin, czynszów, cła bierać mają. *Kosz. Lor.* 34. Starosta brał co rok brukowe od miasteczka, a mostku mizernego nie kazał zrobić. *Mon.* 65, 300. Od sta złotych bierzemy pięć, albo dziesięć. *Gost. Gorn. præf.* Branie, exakcya, dań, Eintreibung der Abgabe, Abgabe. Insze wszystkie i każde brania od kupców nie mają być wyciągane. *Herb. Stat.* 707. *Sarn.* 181. — m). Brać, chwytać, łapać, fangen, nehmen, fassen, greifen. Bierze krogulec ptaki rozmaite. *Cresc.* 615. Gdy już sokoł imie się brać ptaka, pierwszego, którego uchwyci, dać mu się najeść. *Cresc.* 620. Psy okarmić musiano, iż niedźwiedzia brać nie chcą. *Gorn. Dw.* 195. Żelazo, lemiesz, nóż, kula bierze = chwyci się, das Eisen, die Pflugschaar, das Messer greift ein, schneidet ein; die Kugel dringt ein. Ma inkluzę, dla której go żadne nie bierze żelazo. *Boh. Kom.* 1, 362. Doświadczajmyż, jeśli ich kula lub miecz bierze. *Boh. Diab.* 165. — Brać, krajać, krając wybierać, wykopać, hinein schneiden, hinein graben. Gdy oracz w głąb brać się nie leni, natrafi na grunt nowy. *Zab.* 6, 105. *Min.* Przekopy brać. *Warg. Cez.* 218. Rowy brać. *Haur. Sk.* 46. (*ob.* rowy bić). Graben ziehen. Wyżej brać nad oktawę. *Mon.* 65, 521. przesadzać, zu hoch spannen, überspannen, übertreiben. — n). Brać kogo, *przenośn.* zachwytać, napadać, opadać, przechwytać, przenikać, einen befallen, ergreifen, anwandeln, überfallen. Mdłość mię bierze. *Mon.* 68, 314. Słabość mię bierze, ognie na mnie biją. *Teat.* 9, 128. Wenus, gdy ją wezmą żale, Rzuca Cyterę. *Jabł. Tel.* 120. Z szczęścia tak spokojnego zazdrość samych bogów wzięła. *Jabł. Tel.* 22. Wzięły wilka skrupuły. *Kras. B.* 95. Mówiąc o tym, strach bierze człowieka. *P. Kchan. Orl.* 1, 397. Febra mię brała, gdym go obaczyła. *Teat.* 31. *c*, 91. Niecierpliwość mnie bierze. *ib.* 9, 59. Wszystkie mnie złości biorą, słysząc Wc Pana tak mówiącego. *ib.* 22, 24 *et* 52. *d.* 53. Zkądże was ta złość wzięła. *Jabł. Tel.* 140. Bierze mię ochota pisać boje i przewagi. *Oss. Wyr.* — o). Brać, chwycić się czego, obierać, nehmen, etwas ergreifen, erwählen, wählen. Corkom pozwolił żywot zakonny brać. *Sk. Dz.* 757. Wziął śluby ubóztwa i czystości. *Wys. Al.* 266. Cesarz Fryderyk wziął krzyż. *Sk. Dz.* 1189. (zaciągnął się na krucyatę). Chory chrzest wziął. *Sk. Dz.* 136. Na kanonie nie mają być brani, tylko obywatele szlacheccy. *Sarn.* 178. Z więzienia na państwo wzięty. *Zbil. Dr. F.* Bierz rzeczy nie wymowne, ale mocne, nie uszom gładkie, ale prostą prawdą przyprawne. *Sk. Dz.* 123. Brać kogo na co, brać go za co = przybierać, obierać, annehmen zu etwas, für etwas. Konstantyn chciał wziąć Maxencyusza za towarzysza na państwo. *Sk. Dz.* 168 *et* 121. Stryjecznego brata za syna wzięła. *ib.* 1013. (przysposobiła go). Od tejże godziny wziął ją zwolennik za swoję matkę. 1 *Leop. Joan.* 19, 27. Wzięli bogów za świadki. *Jabł. Tel.* 139. — p). Brać żonę = żenić się, eine Frau nehmen, heirathen. *Sk. Dz.* 861. Brać którą za żonę = żenić się z którą. *Sk. Dz.* 342 *et* 168. Rozumiał, iż łaskę świadczy córce mojej, biorąc ją. *Teat.* 25. *c*, 6. Wziąłeś mnie Wc Pan za żonę. *ib.* 33. *b*, 46. Inną bierze za żonę. *ib.* 32, 19. Śmiał wziąć do małżeństwa żonę brata swego. *Sk. Dz.* 554. Niewiast pogańskich zakazał bóg bierać w towarzystwo małżeńskie. *Gil. Kaz. Aa.* 5 *b*. Brać się, *zaimk.* pobierać się, einander nehmen, einander heirathen. Skoro się kochacie, bierzcie się. *Teat.* 35. *b*, 77. Dobrze, więc kochasz mię i ja ciebie, bierzemy się. *ib.* 16. *b*, 106. (*Eccl.* брачуся biorę się, żenię się; бракъ, бракопричастie = małżeństwo, wesele; *Ross.* бракосочетаніе, бракъ). Ślub brać, sich copuliren lassen, sich trauen lassen. Jutro weźmiem ślub. *Teat.* 11, 13. Panienka dziś ślub bierze, jutro ją mąż zdradza. *Teat.* 4, 43. Rozwód brać, sich scheiden lassen. Z piękną rozwód był wziął żoną. *Teat.* 48. *b*, 11. — *Obs. et vitios.* brać męża, brać za męża = iść za mąż, einen Mann nehmen, heirathen. Pulcherya Marcyana męża wzięła. *Sk. Dz.* 431. Niewiasta umyśliła wziąć za męża Dyogienesa. *ib.* 1049. — §. III. a). Brać, używać jakim sposobem, brauchen, gebrauchen, nehmen, sich bedienen. Nie bierz imienia Pana Boga nadaremnie, bo się mścić będzie nad tym, który imię jego nadaremnie bierze. *Radz. Ex.* 20, 7. den Namen Gottes unnützlich führen. Język nadaremnie imię bozkie biorący, niechaj do podniebienia przyschnie krzywoprzysięzcy. *Psalmod.* 53. Wielorako się to słowo przyjaciel bierze, abo wielorakie ma znaczenie. *Pilch. Sen. list.* 363. Geometryi naukę starożytni czasem przestronniej brali, niżeli teraz zwykliśmy. *Pilch. Sen. list.* 3, 17. Imię Azyi bierze się trojakim sposobem, to jest, iż trojako znaczy. *Boter.* 207. Oni to prosto biorą i wykładają. *Salin.* 4, 27. — b). Brać, poczytywać, mieć za co, für etwas nehmen, wofür halten, dafür achten. Wziąłem cię za kogo innego. *Niemc. Kr.* 1, 19. (ich habe dich verkannt). Dla wspaniałego postępku wziął ją za boginią. *Węg. Mar.* 1, 34. Za kogoż to mię ty bierzesz! *Teat.* 28, 133. Omyłka się stała, bierzemy jedno za drugie. *ib.* 10. *b*, 74. Wziąłam Wc Panią za tę panią, która jest bardzo grzeczna, alem się omyliła. *Teat.* 38, 15. (miałem Wc Panią za grzeczną). Dla blizkości różnych Słowiańskich narodów, kronikarze jeden za drugi brali. *Nar. Dz.* 2, 386. (sie haben sie mit einander verwechselt). Brać za złe, übel nehmen; (*Vind.* sa siu vseti, hudu vseti, sa hudu jemati, sasluvseti). Nie chciej mi tego brać za złe, że.... *Teat.* 12, 17. Brać sobie co za krzywdę. *Gorn. Sen.* 118. (für eine Beleidigung halten, auslegen). Brać za obowiązek, für seine Pflicht halten. Biorę sobie za słodki obowiązek, powinszować ci tej pociechy. *Gaz. Nar.* 189. Jak kto chce, niech sobie bierze; ja zaś oszczędność za największą poczytuję cnotę. *Siem. Cyc.* 376. (tłumaczyć, wykładać, auslegen). Właśnie Waść rzeczy rozumnie bierzesz. *Teat.* 1, 69. Węgry posyłają do Czech, biorąc jeden rok za dru–

gi, około 55,000 wołów. *Pam.* 85, 1, 4, 85. (wrachując rok w rok. ein Jahr ins andre gerechnet). — c). Brać, pojmować, poczuwać, nehmen, fassen, fühlen, empfinden. Czasem ludzie, ledwo co się obaczą, biorą zaraz do siebie przyjaźń. *Lub. Roz.* 185. fassen gleich Freundschaft für einander. Poczynali brać podejrzenie. *Warg. Cez.* 180. Argwohn schöpfen. Młodź aby smaku w rozkoszach nie brała. *Falib. Dis. L.* 5. Geschmack woran finden. Do rozkoszy gust wzięła. *Hul. Ow.* 176. Pociechę z czego brać. *Gorn. Sen.* 104. Nadzieję brali. *Warg. Cez.* 204. — d). Serce brać = *a.* przywiązanie powziąć, Zuneigung fassen. Wielkie serce do wiary chrześciańskiej brał. *Sk. Dz.* 177. Złe serce brać = wstręt, nienawiść, Abneigung, Haß fassen. Żołnierze brali do Gordyana złe serce. *Sk. Dz.* 122. — *b.* Serce brać, odwagi nabierać, odważyć się, ośmielać się, Herz fassen, Muth fassen. Serce brać, nie tracić trzeba, Komu przyjazne są nieba. *Jag. Wyb. D.* 3. *b.* Święty z mąk do męczeństwa jeszcze większe serce brał. *Sk. Dz.* 153. Wziął wielkie serce na swoje nieprzyjacioły. *ib.* 381. — §. III. a). Brać dokąd = obracać, kierować dokąd, wohin lenken, wenden, richten, die Richtung nehmen. Puszcza gościniec bity, a bierze w prawą. *Susz. Pieś.* 3, *J. b.* Pójdę, gdzie mię żal, gdzie mię szczęście bierze. *Ustrz. Trois.* 45. (dokąd mię porywa, prowadzi). Mówił Paweł: biorę sobie do Cesarza. Tedy Festus odpowiedział: wziąłeś sobie do Cesarza, do Cesarza pójdziesz. 1 *Leop. Act.* 25, 12 *et* 13. (appellować, zakładać appellacyą, appelliren, sich abberufen). Postąpiono na sejmie pobór, acz niektóre województwa do braci to sobie wzięły. *Biel. Kr.* 696. Niektóre województwa na to zezwoliły; drugie do braci wzięły. *Vol. Leg.* 3, 61. (zdaniu braci, szlachty, zjeżdżającej się na sejmiki relacyjne, zachowały, sie behielten es den Relationslandtagen vor). — *b.* Brać na się, brać na co = wkładać, wdziewać, odziewać, *Vind.* na se wseti, um sich nehmen, umnehmen, auf sich nehmen, anlegen. Brać na się mniską szatę i kapicę. *Sk. Dz.* 1040. Kaptury i żałobne stroje. *Groch. W.* 546. Stęskniwszy się z ubiorem Macedońskim, szatę na się wziął Perskie. *Warg. Wal.* 326. — Opuszczając *na się:* Trudno aby żałoby nie brała na pogrzeb jego. *Birk. Zbar. A.* 2 *b.* (Trauer nehmen, Trauer anlegen). Cesarze szatę najwyższego biskupa pogańskiego aż do Gracyana brali. *Sk. Dz.* 117. Brać minę, postać, wesołą, smutną, ein trauriges, heiteres u. s. w. Gesicht annehmen. — Brać na się, *nijak.* przyjmować na się, annehmen, bekommen. Chameleon bierze na się farby tych rzeczy, które blisko niego są; a bierze farby wszelakie, oprócz czerwonej. *Otw. Ow.* 626. Koń bierze ciało na się; lub też opuszczając *na się:* bierze ciało = tyje, pasie się, grubieje, das Pferd bekommt Fleisch (Luder) auf die Knochen. Koń to będzie, niech jeno weźmie ciało na się. *Alb. n. W.* 14. Gdyby koń na się nie mógł brać ciała, co mu dawać. *Comp. Med.* 2, 1. Koń ten ciała nie bierze. *Tr.* — *Inaczej:* brać ciało, postać = zawięzywać się na ciało, formować się, kształcić się, einen Körper erhalten, sich zu einem Körper bilden. Dziecię w matczynym żywocie ulane, postać człowieka bierze. *Otw. Ow.* 254. Chrystus wziął ciało z żywota N. P. *Karnk.* 177. Wszyscy, którzy się rodzą, ze krwi matek swych ciała biorą. *ib.* 31. — §. *Moral.* brać na się = *a*). ściągać na się, über sich bringen, sich zuziehen. Płaczu, przeklęctwa, abyś na siebie nie brał. *Falib. Q.* 3. — *b*). podejmować się czego, *Vind.* na se vseti, etwas auf sich nehmen, über sich nehmen, sich einer Sache unterziehen. Ten święte, ów rycerskie wziął na się posługi. *Zab.* 9, 20. Wziął na się legacyą. *Warg. Cez.* 4. Ręczę, że nam się uda, biorę to na siebie. *Teat.* 7. *c*, 56. (odpowiadam za to). Wzięcie na się, *Vind.* nasevsetje, navsetje, podjemanje, podstoplenje, das Übernehmen. — § Brać w się, a). mieścić w sobie, obejmować, ogarnywać, in sich aufnehmen, in sich fassen, in sich enthalten, umfassen. Wór tyle wart, ile w się bierze. *Pilch. Sen. list.* 2, 431. Rzéka ta bardzo wielka; bo bierze w się 6 rzek znacznych. *Boter.* 254. Rozumieją, jakoby nasz język łacińskich nauk w się wziąć nie mógł. *Gor. Dw.* 51. (nie podoływał, zdoływał, wydoływał tym naukom). Opuszczając *w się:* Okręt nie był wielki, bo tylko sześćset beczek brał. *Warg. Radz.* 12. Dunaj bierze około 60 rzék spławnych. *Pam.* 84, 549. — *Czynnie* brać w co = mieścić w co, in etwas hinein nehmen, aufnehmen. Charon srogi bierze dusze w łódź żałosną. *Zbil. Lam. A.* 4. *Inaczej* brać w się, b). wciągać w się, wpijać, przyjmować w się, wsączać, einziehen, einsaugen, einathmen, in sich hinein nehmen; *Vind.* noterpiti, notervlezhi; *Ross.* вобрать, вбирать. Wełna niektóre farby od razu w się bierze, a innych nie wciąga inaczej, chyba za wielokrotnym rozmaczaniem. *Pilch. Sen. list.* 2, 178. Dziecię, gdy z cudzego a nie matki własnej pokarmu używa, społem też bierze w się zwyczaj żywota a obyczajów mamki. *Glicz. Wych. D.* 3. *b.* Nie ten jest zdrowszy, który wiele jada, ale ów, który to w się bierze, co mu w sytość idzie. *Pilch. Sen. list.* 3, 572. (der so viel zu sich nimmt, als). Zkąd masz ten dech, który w się bierzesz, i wypuszczasz? *Gorn. Sen.* 237. *Sak. Probl.* 97. Wino u dna sędu bierze w się smak lagrowy, którego jest blisko. *Cresc.* 345. Płodna rola, daleko więcej zboża przynosi, niżli go była w się wzięła. *Bud. Cyc.* 26. Nawa puściwszy spoje, gęsto w się wodę bierze. *Pilch. Sen.* 20. — §. Brać w serce, brać do serca = wzruszonym zostawać, zu Herzen nehmen, gerührt werden, nicht gleichgültig bleiben, beherzigen; (*Eccl.* въпрѧсти, внутрь себя принять, вложить въ перси свои; *Vind.* vserzhiti, k' serzu vseti). Z daru bożego wziął do serca, aby się puścił na nawracanie. *Sk. Dz.* 677. Do serca to wziął i swoich do sprzeciwienia się pobudzał. *ib.* 834. Jednak to wzięła w serce i poczęła wierzyć temu. *Wys. Al.* 44. – §. Brać co do głowy. *Sk. Dz.* 569. brać co sobie w głowę. *Gorn. Dw.* 304. zastanawiać się nad czym, brać na uwagę, etwas in Betrachtung ziehen, in Ueberlegung nehmen, überdenken, bedenken. Otoż niech te słowa sobie rodzice wezmą w głowę i w rozum. *Glicz. Wych. N.* 2. Jakieś to śmieszne rzeczy wziął sobie do głowy! *Teat.* 42. *b.*, *D.* (uroić, ubrdać); *Vind.* vglavojemanje = zastanawianie, uwaga; *Eccl.* внятие, вниманie. *Inaczej fizycz.* Na uczcie śpiewali pieśni, które z wina w głowy brali. *Otw. Ow.* 275. (które im wino podawało, nieciło, wzniecało, tworzyło, die ihnen mit dem Weine in den Kopf stiegen, wozu sie der

Wein begeisterte). Brać w rozum, überlegen. Czemuż tego sobie nie wziął w rozum, co jest przyszłego, ale tylko to, co jest niniejszego. 1 *Leop.* 4. *Ezdr.* 7, 16. (w serce swe. 3. *Leop.*). Słuchajcie a w rozum bierzcie sobie. *Jer. Zbur.* 6. – *Inaczej*: brać co na rozum, rozumnie koło czego zachodzić, etwas mit Verstand angreifen, verständig behandeln. Umiem rzeczy brać na rozum. *Teat.* 18. *b*, 4. Czyni minę człowieka biorącego na rozum. *ib.* 33. *d*, 21, – §. Brać w pamięć, *percipere memoria. Macz.* ins Gedächtniß fassen. Czego ma często słuchać człowiek młody, a co sobie ma w pamięć brać. *Kosz. Lor.* 10. W on czas w przypowieści powiedział te słowa, Aby to w pamięć brała wszelka ludzka głowa. *Falib. D.* 1. *Inaczej* w pamięć brać, przypominać sobie, przywodzić sobie na pamięć, ins Gedächtniß zurück rufen. Elekcya Zygmunta skutku rychłego doszła, iż panowie sobie w pamięć brali święte panowanie Jagiełłowe. *Stryjk.* 688. Brać w uszy = pilnie słuchać, aufmerksam zuhören; anhören. Słuchajcie niebiosa a bierz sobie w uszy ziemio, boć Pan mówił. 1 *Leop. Jes.* 1, 2. Brać na uwagę, na rozmysł, nie od razu zbywać, zostawić dalszemu rozważaniu, näherer Erwägung vorbehalten. Na rozmyślenie brać. *Sarn.* 158 *et* 198. *Fizycznie* brać na wagę, ważyć, wagą dochodzić, auf die Wage legen, wägen. Potrzeba te nowe grosze na wagę brać. *Star. Mon. A.* 3. §. Brać do czego = stosować, obracać do czego, anwenden, deuten, beziehen auf etwas. Niechaj w całym tym pismie nikt nic w szczególności do siebie nie bierze. *Mon.* 65, 399. Zły do urazy bierze przestrogę, dobry do poprawy. *Frd. Ad.* 7. §. Brać przed się, wziąć przed się, przedsiębrać, przedsięwziąć, zamierzać sobie, chcieć co wykonywać, umyślać, sich vornehmen, vorsetzen; *Slovac.* předsewzeti, před se beru; *Vind.* priedvseti, napreivseti, priedjemati, priedimeti, pred sebo imeti; *Sorab.* 2. přetkwöfesch, *Ross.* предпринять, предпринимать, *Eccl.* предпріяти, предпріемлю. Wolno nam co przedsię wziąć i nie wziąć. *Petr. Et.* 222. *Gorn. Sen.* 533. *Gorn. Dz.* 195. *Otw. Ow.* 14. *Jabł. Ez. A.* 3. *Nawet może się odsaczać słowo* brać *od* przed się; n. p. Postanowienie to przed się pod tym teraźniejszym czasem bierzemy. *Vol. Leg.* 2, 840. Przed się myśli nowe wzięła, nawiedzić krainy wschodowe. *P. Kchan. Orl.* 1, 301. Brać środki przed się ostatnie. *Zab.* 14, 152. Wzięcie przed się *ob.* Przedsięwzięcie. – §. IV. *cierpiętliwie*, *biernie*, niby to *passive* wziąć co złego = cierpieć, ponosić co złego, etwas leiden, dulden, etwas Böses erfahren z. B. Schaden nehmen, ein böses Ende nehmen, Schläge kriegen, Schläge bekommen. Karę wziąć. *Bardz. Tr.* 213. Policzek od niego wziął. *Pieśn.* 68. Znać, żeś nie wiele wziął plag w szkołach. *Mon.* 73, 136. Panam miał złego; wzięło się może więcej, jak w szkołach. *Kras. Podst.* 2, 143. Brali po nabożeństwie na cmentarzu po kilka kijów. *Pam.* 85, 1, 1043. Od żydów pięć kroć po czterdzieści razów bez jednego wziąłem. *Budn.* 2, *Cor.* 11, 24. Chociaż wziął kijem, nie dbał nic na plagi. *Jabł. Ez.* 49. Brać w pięty. *Kłok. Turk.* 33. Obruszamy się, żeśmy upomnienie abo chłostę wzięli. *Pilch. Sen.* 240. Ten sromotny raz od Chryzostoma wzięła Eudoxya. *Groch. W.* 261. Umierając niosę bogu dzięki, Że cios śmiertelny z twojej biorę ręki. *Zab.* 13, 388. Obchodząc mury, wziął postrzał. *Pilch. Sen. list.* 2. 40. Wziąć po boku, wziąć w łeb, w pysk, w gębę (*ob.* Bok, łeb, i t. d.). Wziąć klęskę, eine Niederlage leiden, erleiden. Oni są przyczyną, że się ta klęska wzięła. *Warg. Cez.* 170. Zwyciężony Cesarz wziął wielką klęskę i był porażony. *P. Kchan. Orl.* 1, 17. Wziąwszy wielką klęskę a porażkę na wojsku swoim. 1 *Leop.* 2. *Mach.* 8, 35. Szkodę brać. *Sk. Dz.* 166. *detrimentum capere.* Szkody żadnej nie wzieli. *Biel. Kr.* 436. Upadek wziąć. *Zbil. Dr. G.* 4. *Gorn. Wl. T.* 2. Koniec wziął taki, że się obiesił. *Sk. Dz.* 170. *Groch. W.* 593. Brać zelżywość *Sk. Dz.* 68. Bóg to ku dobremu końcu przywiódł, tak że tu szpetną omyłkę sprosny czart wziął, jako ja i dziś nad każdym bierze, kto jeno wiernie ufa Panu. *Rej. Post. E.* 5. – §. V. Wziąć pić, grać, krzyczeć = wziąć się do picia: t. j. = zacząć *ob.* Wziąć, ponieważ to jedno znaczenie słowu *brać* obce jest, gdy wszystkie inne spólne są słowom *wziąć* i *brać*. – *NB. Ktoby chciał rozmaite a liczne znaczenia i cieniowania słowa* brać *należycie rozszykować*, *powinienby to czynić względnie do słowa* dać. *Pierwsza klassa znaczeń byłaby, gdzie słowo* brać czynnie *znaczy bez względu na słowo* dać. *Druga, gdzie brać* czynnie, *stosuje się do* dać biernie. *Trzecia, gdzie i* brać *i* dać, *równo* czynnie *znaczą. Czwarta, gdzie tak* brać, *jak* dać nijako *się używają. Piąta, gdzie* brać *szczególnie* biernie *znaczy.* – §. 1. BRAĆ się, *biernie ob.* pod znaczeniami słowa czynnego; lecz od tego różni się BRAĆ się, *zaimk. czynn. niedok.*, wziąć się, *dok.*, brać się do czego, na co = chwytać się czego, rozpoczynać co, przedsię brać, sich an etwas machen, sich darüber her machen. Trzeba się wziąć do roboty. *Teat.* 39, 78 *b.* Z dzieciństwa brał się skwapliwie do dzieł rycerskich. *Nar. Hist.* 3, 42. Brały się do tej co drudzy śklenice. *Wad. Dan.* 114. Musiał się wziąć do broni dla obrony króla. *Zab.* 14, 326. Słał do mnie posły, żebyśmy się do pokoju brali. *Jer. Zbur.* 59. Trzeba wprzód poznać ziemię, żeby wiedzieć, jak się wziąć do uprawy. *Kras. Doś.* 129. – Brać się na co = zabierać się na co, sich woran machen. Śpiewaj nam, jako się nadęci bisurmani brali na tę impreze. *Kchow. Wied.* 9. Płaczcie, co na kapłaństwo święte się bierzecie, Takiego dobroczyńce ledwo mieć będziecie. *Groch. Tr. B.* 2 *b.* Na te i tym podobne racye się brała. *Pot. Arg.* 149. – *Absolute* wziąć się, usiłować, siły natężać, sich zusammen nehmen, seine Kräfte anstrengen. Zaciął koni, które wziąwszy się jęły z wozem uciekać. *Glicz. Wych. J.* 1 *b.* – §. Brać się o co, brać się za co = o co ujmować się, sich einer Sache annehmen, darum eifern, streiten, kämpfen. Bierze się bóg o krzywdę swoję i od złych odbiera błogosławieństwo swoje. *Birk. Ex.* 26. Mężowi nie przystoi brać się o żarty i o słowa, bo on na to dbać nie ma. *Birk. Zyg.* 50. Kiedyby się o każdą krzywdę brał, tedy choćby po włosku z głowy wyrywano, nie stałoby ich na głowie. *Rys. Ad.* 23. Tak się właśnie brali o krzywdę cudzą, jak o swoję. *Budn. Ap.*

47. Jeśliby się kto brał o jaką rzecz na żyda, biorąc go sobie za iśca. *Szczerb. Sax.* 535. Kto się o psa i o chłopca nie weźmie, nie weźmie się i o żonę. *Rys. Ad.* 31. Wstań Panie, a weźmij się za swą krzywdę. *Kanc. Gd.* 178. *J. Kchan. Ps.* 109. My u dworu przyjacioł dosyć mamy, ale wy nie macie nikogo, ktoby się za was wziął. *Kosz. Lor.* 54 *b.* Mądremu przystoi, nie brać się za wszystko; ale umieć cudzy występek pokryć. *Budn. Ap.* 111. Brał się za nich, bo był ich opiekunem. *Pilch. Sall.* 84. Bardzo mężnie wzięli się za tę niewinną pana swego śmierć. *Baz. Sk.* 132. – §. 2. *neutr.* Brać się zkąd = wszczynać się zkąd, wynikać, pochodzić, przybywać, woher kommen, woher rühren, herkommen, entstehen. Ktożem ja? gdzie jestem? zkąd się wziąłem? *Karp.* 1, 150. Zkąd się też to ludzie biorą na świecie! *Teat.* 27, 38. Zkądże się tu wziąłeś? *ib.* 53, 26. *Kniaź. Poez.* 3, 194. Ujrzała szatę piękną przed sobą położoną, nie wiedząc zkąd się wzięła. *Sk. Żyw.* 1. 48. O wielkości takiej wiary, zkądżeś się u tego poganina wzięła! *Sk. Kaz. N.* 60. – *Inaczej*: Weź się ztąd = wyprowadź się ztąd, idź precz, *Vind.* et *Carn.* poberi se, poidi prezh, packe dich fort, hebe dich weg von hier. – §. Brać się dokąd, udawać się dokąd, sich wohin wenden, wohin begeben. Rzym tobie naznaczony jest; tamże się bierz. *Sk. Dz.* 2, 87 *b.* Do miłosierdzia twego się bierzemy. *P. Kchan. J.* 350. Ku niebu trzeba się brać. *Zygr. Gon.* 240. Chętnie się biorę ku tobie, gdyż sługę swego wzywasz. *Gęb. Hym.* 334. Wojska się ku Troi brały. *Otw. Ow.* 468. Do biskupów się brali, a biskupów wyrok ważny był. *Sk. Dz.* 180. (apellowali *ob.* brać dokąd). Odporna strona brała się do przysięgi, a żałobliwa dopuścić jej tego nie chciała, ale sama za przysięgę brała się. *Stat. Lit.* 293. Rządcy narodów, ojcowie, pasterze, Pod wasze berła na to się świat bierze, By mu zwierzone słodko żyły trzody. *Nar. Dz.* 2, 75. – Brać się, wyprawiać się, wybierać się, ruszać, aufbrechen, sich aufmachen. Już się Alexander brał z wojskiem, chcąc dochodzić swego prawa mocą. *Biel. Kr.* 443. *Stryjk.* 664. Jeśli się bierzesz od nas, powiedz to nam raczej; a my cię wściągać nie będziemy, i owszem cię wolno precz puścimy. *Biel. Kr.* 48. Dla cieplic tylko brać się na tę drogę miała. *Gorn. Dz.* 118. Gdzie się bierzesz w tak niepogodną drogę? *Mącz.* Rugier sam się ku nam bierze. *Jag. Wyb. D.* Konie w nieznajome się kraje przez powietrze brały. *Otw. Ow.* 62. Jako widzę, nie bierze się wam na to. *Zygr. Pap.* 154. – Bierze się na co = zanosi się, es geht worauf los, man nähert sich einem Erfolge. Bierze się ku nocy, poczyna się zmierzkać. *Mącz.* Zima już w tenczas brała się ku wiośnie. *Białob. Odm.* 15. (schylała się). Góra prosto się swym wierzchołkiem ku niebiosom bierze. *Bardz Tr.* 360. — §. Brać się, kształtować się, wkładać się w co, zaprawiać się, einschlagen, in die Art schlagen, nach einem schlagen. Jeśli ociec kostera, takiż się syn bierze. *Opal. Sat.* 56. Próżno chwalić, ni nacz się dobrego nie bierze. *Falib. Dis. X.* 2.

Pochodz: *dobrać, dobierać, dobior, nabrać, obrać, obierać, nadbierać, nadebrać; odebrać, odbierać, pobrać, pobór, poborca, poborowy, poborcowy; podbrać; przebrać; przybrać; rozebrać, rozbior, rozbiorowy; ubierać, ubiór, ubiorowy; wybrać; wybrać, wybór, wybornez, wyborność; węborek; zabrać, zabor, zaborowy; zbieracz, zbieraczka, zebrać, zbór, zborowy. Winobranie. Bierny.* (*Boh.* berný *rabowniczy*, branice *plondrowanie*). §. *Broń, bronić, i t. d. Eccl.* брати сѧ, борити сѧ, *za pasy chodzić, mocować się;* поборствовать, *bronić, walczyć za kim; Ross.* поборствователь, *obrońca.* – §. *Brak, brakować, wybrakować;* (*Ross.* бракъ, *małżeństwo, ślub*); *braknąć, zabraknąć.* – §. *żebrać,* Vind. *berazhiti; żebractwo, żebranina,* Vind. *berazhia.* - §. *Brzuch, Boh.* břicho. – §. *Berło.* §. *Bierać; Boh.* brawati; *ztąd* braw *trzoda,* ob. *baran.* – II. Pochodzące *słowa* wziąć ob. *pod* jąć *i pod samém* wziąć, *gdzie też i szczególniejsze jego znaczenie, które ma ze słowem* brać *niespólne, wyłuszczone zostanie.*

BRACELET, BRASELET, u, *m.*, BRASELETKA, BRANSOLETKA, i, *ż. zdrb.*, z Fran., manela, [naramnik. 1] die Armspange. *Ross.* зарукавье, запястье. Łańcuchów 183, braceletów 160. *Warg. Wal.* 83. Zabiwszy go, wziąłem bracelety, które były na ręku jego. *Radz.* 2 *Sam.* 1, 10. Z własnych zrobiła bransoletkę włosów. *Niemc. Kr.* 3, 129. Co to za śliczne brylanty, jak piękne bransoletki. *Teat.* 55. *e,* 28.

BRACHA *ob.* Braha.

BRACHU, miły BRACHU, rubasznie zamiast: bracie *ob.* Brat. BRACIA *ob.* Brat. – BRACIĆ, *czyn. niedok.* zbracić *dok.* bratersko połączać, jak najściślej zwięzywać, jednoczyć, verbrüdern, brüderlich verbinden, vereinigen, *ob.* Bratać, *pr. et impr.* Zygmunt unii dowiódł, zbracił Polskę z Litwą. *Stryjk. Gon. L.* 3. (*ob.* Wcielić). Różnofarbe kwiaty, gdy je kształtnie w jedno ręce zbracą, Najzgodniejszym skroń pańską darem ubogacą. *Zab.* 12, 220. – §. *Zaimk.* BRACIĆ się, pobratać się, łączyć się węzłem braterstwa, jak najściślej jednoczyć się, *Ross.* брататься, побрататься; *Carn.* bratiti se, sich verbrüdern, sich verschwistern, sich vereinigen, verbinden (*ob.* Bratać się). Ziemiomysł, gdy się jął bracić nazbyt z Krzyżakami, odstąpili go poddani. *Biel. Kr.* 154. Zbracił się on dawno z diabłem, dawno się z nim zna i zawartą z nim przyjaźń ma. *Birk. Ex. D.* 3 *b.* Czemu się ma bracić chrześciański człowiek z niemi? *Birk. Ex. E.* 4 *b.* Z pogany się bracąc, wydają im nasze sekreta. *Star. Vot. E.* 4 *b.* Zbracony, pobracony, skoligacony, sprzymierzony, ściśle związany, verbrüdert. Narzekali Czechowie na swego księcia, że przeciw pokrewnym i zbraconym Polakom wyciągnął. *Krom.* 125. Teraz nam bóg przejednany, anieli zbraceni a stowarzyszeni. *W. Post. W.* 3, 207.

BRACISZEK, szka, *m.* BRACISZEŃKO, a, *m. zdrbn.* rzeczown. brat, bratek, bratulek; jeszcze nie dorosły, w dziecińいstwie; *Sorab.* 1. bratžik; *Sorab.* 2. bratschik; *Boh.* bratřjček; *Bosn.* brattaç; *Carn.* bratéz; *Ross.* братецъ; das Brüderchen, der kleine Bruder. Jezus synaczek twój, najmilszy braciszek i mistrz mój. *Pieś.* 111. Kochajże mię braciszku, jak ja kocham ciebie. *Przyb. Ab.* 124. Moi mili braciszkowie. *Rej. Ap.* 84. One jedwabne słowa: moje serce, mój braciszeńku. *Klon. Wor. Ded.* 3. (*ob.* achatek, gagatek, kamrat, współtowarzysz). – §. Jaki

mi braciszek! czemu się śmie do mnie przykładać, zemną się równo mierzyć. *Oss. Wyr.* – §. Braciszek, zakonnik, nie wyświęcony jeszcze na księdza. *Oss. Wyr.* ein Laienbruder. §. Hussytowie, braciszkowie, *ob.* Bratrzyk.

BRACKI, a, ie, BRATSKI, bratów, do brata lub braci należący, *Bosn.* bratski; *Rag.* bratski, bratinski; *Vind.* bratouski; *Ross.* братскiй, братственный, Bruder=, Brüder=, dem Bruder oder den Brüdern zuständig. Brat o bracką duszę ma pilne staranie. *Groch. W.* 280. Czemu nas krew bracka nie wzbudza do zemszczenia narodu! *Groch. Tr. B.* 4. Władysław zebrawszy lud, posiadł brackie dzierżawy. *Biel. Kr.* 91. Brackie napominanie. *Żrn. Pst.* 3, 769 *b.* (braterskie brüderlich). §. Bracki, do bractwa należący, Brüderschafts=, zur Brüderschaft gehörig. *Cn. Th.* Bracki, iego, *m. rzeczown.* jeden z bractwa, einer aus der Brüderschaft, ein Bruder.

BRACŁAW, a, *m.* miasto Litewskie, Brazlaw in Lithauen. [Stolica niższego Podola, które przed unią Lubelską należało do Litwy. 2.]. BRACŁAWSKI, a, ie, z Bracława, Brazlauer=. Anioli Pańscy są pewniejsi stróżowie, niżli Bracławscy kozacy, chociaż na tym zrośli. *Rej. Żw.* 86.

BRACTWO, a, *n.* związek ścisły osób dla wspólnego celu, *Sorab.* 1. bratztwo; *Sorab.* 2. bratschojstwo; *Boh.* bratrstwo; *Rag.* bratstvo, bratinstvo; *Vind.* bratoushina, braterna, bratoushnost, bratrinje, brataushna, shlahta, botrinna; *Carn.* bratoushna; (*Hung.* baratſág= przyjaźń); *Ross.* братство, братовщина, собратство; die Brüderschaft, Confraternität. Ztąd raczej nieprzyjaźń, a niż bractwo, między niemi powstawała. *Birk. Dom.* 143. Bractwo duchowne, eine geistliche Brüderschaft. W Rzymie zaczęło się bractwo kapłanów i biskupów na to, aby po śmierci ofiarami świętemi jeden drugiemu pomagał. *Sk. Dz.* 883. Bractwo szkaplerne, różańcowe. *Xiadz.* 213. Nie przeto bractwo stoi, aby brali, Lecz żeby bracia duchowni duchownym dawali. *Bratk. X.* – §. Bractwa rzemieślnicze, cechy, Zünfte, Brüderschaften, Innungen der Handwerker. Około tych bractw, które też cechy zowią, nic nie odmieniamy, albowiem te pospólstwa abo bractwa znajdują się być wszędzie cierpiane. *Herb. Stat.* 307. Wszystkie cechy, które bractwa rzemieślnicze zowią, mają być zniesione. *ib.* (Zygm. III. 1538. R.). – §. Bractwo, banda, zgraja ludzi spółkujących, eine Bande, eine Rotte schlechter Leute. Bractwo pijaków, złodziejów, hultajów. *Oss. Wyr.*

BRAHA, BRACHA, y, *ż.* BRAJA, *i, ż.* (z Niem. brauen, Brühe) drożdże gorzałczane, wywar gorzałczany, das Brantweinspühlicht. (*ob.* Brzeczka); *Ross.* барда (барденикъ, bydlę braha karmione; барденый, brahą karmiony). Przez rury gorzałczanego kotła pobieży wódka; a w kotle zostaje się braha. W pierwszej braże wiele jest jeszcze dobrego, przelewa się więc. *Kluk. Rośl.* 3, 273. Braha od gorzałki daje się krowom i wieprzom. *ib.* 276. — §. Co u łacinników *curmi*, my brachą zowiemy, napój z jęczmienia. *Syr.* 985. ein Getränk von Gerste. *Ross.* брага, бражга (бражникъ piwowar). Bywa niegdzie trunek prosty z żyta czyniony, dla tych, którzy nie przemogą na piwo, abo na wino. Na ośm łotów mąki rżanej, wody wrzącej wleją, a tak się robi braha osobliwa dla ludzi ubogich. *Syr.* 919. ein Roggenmehltrank für arme Leute. (*Eccl.* бражникъ, піяница pijanica, бражничество pijaństwo).

BRAJCARKI, ów, kołce, na których wisi binda albo pas od szabli, die Haken, woran die Säbelriemen hängen. *Tr.*

BRAIN, u, *m. Boh.* prym., z Niem. die Bränne, Halssucht, zaplugawienie języczka. *Syr.* 1371. Zakażenie ustek dzieciom w powiciu. *ib.* 314. Zgorzałość ust i popadanie języka, co szkołą abo brain drudzy zowią. *Syr.* 982. *et* 293.

BRAJTARY, ów, podstawka żelazna w kuchniach, żeby się na niej drzewka lepiej paliły, a popiół na dół na ognisko spadał; der Rost auf dem Feuerheerde. *Tr. ob.* Wilki żelazne.

BRAK, u, *m.* (*ob. Germ.* der Brack, Gebrechen, gebrechen). §. 1. W ogólności, co wybrakowano, to jest wybrano, wybór, bądź na złą, bądź na dobrą stronę. (*Ross.* бракъ = małżeństwo, ślub; pobranie się). a). to, czym brakują, wyrzutek, odrzutek, *Boh.* brak, powrhel; *Carn.* ſbirk, pobirk; (*Vind.* praha = odłog *Germ.* brach, Brachacker). *Vind.* isverſhtvu, vunsverſhtvu; *Sorab.* 1. parob; *Ross.* оборъ, оборышъ. дрянь; auszus, der Brack, der Ausschuss, der Auswurf, (*ob.* pochodz. słowa *Brać*). Brak albo odrzutki w bydle, bydło podłe, nie do chowania, które ma być odrzucone. *Cn. Th.* (*Carn.* berkarye *abjecta*). Nie mają do usługi swojej, jeno brak najplugawszych murzynów z całej Afryki. *Kłok. Turk.* 46. Iść w braki = mało być ważonym, być wzgardzonym, pomiotłem, hintangesetzt werden, ins alte Eisen kommen. Miej cnotę, miej talenta, nie wiem rozum jaki; Pochwalą: człek to zacny! i z tym pójdziesz w braki. *Zabł. Zbb. ded.* (*porówn.*: pojść pod ławę, w kąt, w śmieci, w dziady). b). Sam wybór, treść czego, die Auswahl, der Kern, die Besten von allen. (*Carn.* bérhke *egregius*). W wojsku twoim na wybór może, brak rycerskiej młodzieży. *Kchow. Wied.* 5. – §. 2. Brak, brakowanie, schodzenie na czym komu, niedostatek, der Mangel; *Vind.* doljitje, menkanje, pomankanje, strad, stradost; *Carn.* pomankanje, potrieba; *Croat.* pomenkanye, zmenkanye; *Eccl.* оскудьное, (*Ross.* начетъ. начотъ brak w rachunkach); *Sorab.* 1. brach, braschnoscž = ułomność, wada, braschny ułomny; *Ger.* gebrechlich; *Vind.* praſhnik Brachmonat Czerwiec; (*ob.* Próżny). Był brak ludzi do każdej krajowej posługi, Chociaż w szkołach studentów rejestr bywał długi. *Zab.* 10, 233. Brak wielki wyobrażeń i obyczajów obywatelskich w ludzie wiejskim, niepodobny czyniły dla niego układ zgromadzeń nawet pierwiastkowych. *Ust. Konst.* 1, 114. Ilość nierzetelna czyli odciążna mniej niż nic, to jest dług albo brak czego, znaczy. *Ustrz. Alg.* 3. – §. *Bezosob. sł.* Brak komu czego = brakuje mu czego, schodzi mu na czym, zbywa mu na czym, es fehlt, es mangelt; *Sorab.* 1. pobrachno. Ja wiem to dobrze, czego mu brak. *Zab.* 12, 74. Ubóztwu mało co brak, łakomstwu wszystkiego. *Min. Ryt.* 4, 141. Brak mi, *Sorab.* 1. paruwam. Brak czegoś w głowie, niecała głowa, nie dostaje klepki. *Oss. Wyr.* (*ob.* Głowa, klepka), es ist nicht ganz richtig in seinem Kopfe. – §. 3. Brak, brakowanie w czym, czynienie różnicy, przebieranie, wybieranie, ró-

żnienie, rozróżnienie, das Auswählen, Unterscheiden, die Wahl. Odprawiwszy brak i popis trzy zastępy wyrównał. *Warg. Cez.* 128. (*census*). Urzędników obierają abo namyślnym brakiem, abo losem, abo razem obiema, i brakiem i losem. *Petr. Pol.* 393. Z brakiem brakować, *magno delectu. Cn. Th.* (z wielką rozwagą, mit Sorgfalt ausbracken, scheiden, auslesen). §. Brak, różność, różnica, wzgląd nierówny, der Unterschied, die ungleiche Rücksicht. Między świętym i przeklętym nic braku a różności nię mieli, a między plugawym i czystym nie rozsądzali. 1. *Leop. Ezech.* 22, 26. Mały tam brak szlachcica od chłopa prostego. *Paszk. Dz.* 51. Bóg nasz w osobach nigdy braku nie ma, Ani zna co Pan przed jego oczyma. *Chrośc. Job.* 130. Nie ma u boga braku w ludziach. *Gor. Dz.* 27. (bey Gott gilt kein Ansehn der Person). Bez braku, bez różnicy, zarówno, (*Sorab.* 1. bezbraschné, bez wady, *integer*), ohne Unterschied, ganz gleich. Blada śmierć równą postępując nogą, We wszystkie domy bez braku kołace, Bądź w chaty kmiece pod strzechą ubogą, Bądź w złotolite monarchów pałace. *Hor.* 1, 26. *Kniaź.* Ktożkolwiek z drogi prawa wystąpi, niechaj bez braku osób żelazną rózgą karany będzie. *Psalmod.* 30. (bezwzględnie na osobę). Cezar bez żadnego braku, godnym i niegodnym miejsce w senacie dawał. *Pilch. Sall.* 123. - §. 4. W młynie brak, czyli trop, die Spur, in der Mühle. *Schneid.* 365. - BRAKARZ, a, *m.* brakujący czym, brakownik, der Bracker, Scheider, Auswähler, Bóg nie jest brakarzem osób; ale w każdym stanie każdy taki bogu jest przyjemny, który sprawiedliwość miłuje. *Żrn. Pst.* 3, 620 *b.* (nie ma wzlgędu na osobę). - A nie widziałeś tu gdzie mego brakarza! *Teat.* 52, 15. (mówi kupiec o swoim czeladniku czyli stręczycielu, der Mäkler, Unterhändler).

BRAKNĄĆ *jedntl. niedok.* zbraknąć, zabraknąć, *dok.* brakować, *Continuat.* schodzić na czym, zbywać, nie dostawać, fehlen, mangeln, abgehen, gebrechen. (*Sorab.* 2. brachowasch, brachujo; *Sorab.* 1. brachuyu, neszom tuhd; *Vind.* smenkati, doljiti, menkati, pomenkati; *Carn.* mankam, pomankuie, permankujem; *Dal.* pomanykati). Gdy mu na liczbie żołnierzów brakło, w cnocie nadzieję położył. *Nar. Hist.* 2, 195. Pod czas suszy wody im często brakuje. *Os. Żel.* 44. Stał tam Kupido woskowy, tylko mu brakowało mowy. *Mon.* 76, 4. Brakujący; *Vind.* menkliu, pomenkan, fehlend, mangelnd. Pókić szczęście folguje, na przyjaźnić nie brakuje, *Donec felix eris, multos numerabis amicos. Mącz.* - 2. BRAKOWAĆ, *czyn. niedok.* zbrakować, przebrakować, wybrakować, *dok.* przebierać w czym, wybierać; *Boh.* brakowati; *Ross.* браковать, обраковать; *Carn.* berkati, berklati, berbati, ausbracken, durchmustern, mustern, auslesen. Telamon lud do boju brakował. *Otw. Ow.* 287. Przebrakował hetman wojsko, siedm set motłochu do domu wrócił, a z garścią dobrych się został. *Biel.* 588. - Brakować czym, różnicę w czym wynajdować, Unterschiede machen. Nikogo apostoł nie wyjmuje; osobami nie brakuje. *Wiśn.* 183. Bóg ludźmi nie brakuje. *Cn. Ad.* 27. Nie brakuje osobami. *Bud.* (nie ma względu na osobę. *Bibl. Gd.*). U boga nie masz brakowania osob. *Sk. Kaz. Nied.* - 2. *Leop.* 2. *Paral.* 19, 7. Niemasz u niego brakowania osób *Sk. Kaz. Niedz.* 2. *Leop.* 2. *Paral.* 19, 7. Niemasz u niego brakowania w personach. 1. *Leop. Efes.* 6, 9. Nie wszystko jednym smakuje, Ten w tym, ten w owym brakuje. *Bies. E.* 4. - §. Brakować czym = odrzucać, odmiatać co, jak nic warte, odwiewać, pogardzać, ausbracken, verwerfen, wegwerfen, verachten. Sługa mój ty jesteś, a nie zbrakowałem tobą. *Bud. Jes.* 41, 9. Czym panowie brakują, w tym ubodzy smakują. *Cn. Ad.* 822. (*ob.* bogatego pokuta, ubogiego biesiada). Z hardemi nie wytrwam, ani z temi, którzy brakują podlejszemi. *J. Kchan. Ps.* 148. Stany koronnemi brakujemy. *Orzech. Qu.* 13. Sędziowie mają sobie każdego jednako ważyć, nie brakując ubogim ani bogatym. *Szczerb. Sax.* 405. BRAKOWNICZKA, i, *ż.* brakująca w czym, die Auswählerinn. Mądrość nauczycielką jest wiadomości bożej i brakowniczką spraw jego. *Leop. Sap.* 8, 4. (obiera sprawy jego. *Budn.*). BRAKOWNIK, a, *m.* brakujący w czym, brakarz der Auswähler. Bóg nie jest brakownikiem osób. *Biał. Post.* 223. BRAKOWNY, BRAKOWY, a, e, wybrakowany, a). podły, nic wart, ladaco, *Boh.* brakowný; *Ger.* Brack=, Auswurf=, ausgeschossen, verworfen. Oczyszczenia ludzi gminnych i brakowych przed professyą stanu rycerskiego. *Nar. Hist.* 2, 155. Grosz ś. Piotra, dobrą a kurs mającą monetą, nie brakowną wypłacali. *Nar. Hist.* 4, 170. - b.) Przeciwnie: celny wyborny, wybrany, wyśmienity, (Oesterr. Ausbruch=), auserlesen, ausgesucht. Od szarych królików groszy 15; od brakowych złoty 1. *Vol. Leg.* 4, 357.

*BRALA, i, *ż.* Oni z więźnia kwestyą prędko chcą mieć wcale; To go łechcą w podeszwy, to mu skubą brale. *Pot. Arg.* 425? [t. j. brodę 2.]

*BRAŁT, u, *m.* Wygram ja przez statuta sprawę takim kształtem; Bo chociaż Rumlu nie mam, lecz przychodzę z Brałtem. *Kochow. Fr.* 30?

BRAM, u, *m.* - 1. BRAMA, y, *ż.* BRAMKA, BRAMECZKA, i, *ż. zdrb.*, listwa u szaty, obłoga, galon, fałbuła, haftowanie, passamon., *Ger.* die Brame, Bräme, das Gebräme, der Besatz, die Einfassung, die Borte. *Sorab.* 1. brama, kroma, podroha, wobrub; *Vind.* priem; *Croat.* perèm, obtoka, obmet, peremecz, krilcze; *Hung.* perém, perémetske; *Slovac.* prým; *Eccl.* бармъ, *Ross.* каемка, каемочка. Niech poczynią sobie bramy na połach szat swoich i położą na bramie sznur modry; i będzie u was na bramu. *Budn. Num.* 15, 39. Te bramy były sznury, i jakoby kutasy, które żydzi u czterech rogów szat swoich na dole nosili. *Sekl.* 107. - 1. *Leop. Num.* 15. U dołu szaty bram szeroki z pereł nasadzony. *Zbil. Dr. F.* 4. Wyszła Dydo szorcem Tyrskim z wzorzystym bramem otoczona. *A. Kchan.* 92. Rozpór szaty obwiedziesz bramą plecioną w pancerzowy wzór, aby się nie rozdzierał. *Bibl. Gd.* 32. Pani z bramami, Jego Mość w szafianie. *Falib. M.* 3. - §. Bram, bramka na głowie, czołko niewieście, strój na głowie niewieści, die Stirnspange, ein veralteter Weiberkopfputz. *Frontale mulierum ex gemmis, lunae corniculatae figura, ad auriculas pertin-*

gens; sed iam obsolevit. Successit ei redimiculum totum caput ambiens, tkanica, *et postmodum luxus diamenta regalia aemulari impulit. Cn. Th.* Włożyłem brameczkę na czoło twoje, a nausznice na uszy twoje. *Radz. Ezech.* 16, 12. Włosy głaszcze, nasuwnia nasuwa, By jako najkształtniej leżał, stara się o to, Aby bramy i wszystko widać było złoto. *Otw. Ow.* 93. Przyszła panna z brameczką pięknie ustrzępioną. *Rej. Wiz.* 53 *b.* Oblubienicę w Inflanciech, gdy do ślubu prowadzą, w wieniec abo bramkę perłową, srebrną, pozłocistą, okrągła, mało co wyższą niż tkanka, przybierają. *Gwagn.* 415. (*ob.* Kołstka). – §. *Fig.* bramy, bramowanie, censury, krytyki, obmowy, Critiken, Censuren, Lästerreden, Sticheleyen, Hecheleyen. Acz bez bramów nie ujdzie, ja tak temu tuszę; Wszakże chęć ku ojczyznie w nim pochwalić muszę. *Papr. Kl.* 720. Strzeż się zajączku zawsze lisiej jamy, Trafisz na liszkę, toć poszyje bramy. *Bratk. J.* 3 *b.* (dać się we znaki, *cf.* bóty).

2., BRAMA, 'BRANA, 'BRONA, 'BROMA, y, *ż.*, BRAMKA, BRAMECZKA, i, *ż. zdrbn.* wnijście, to jest, miejsce, którym się wchodzi do miasta, zamku, pałacu, kamienicy, domu, okazalsze niż wrota, większe niż drzwi, das Thor, Stadtthor, Palaisthor, Hausthor, die Hausthüre. *Boh. et Slovac.* brána, branka, (= 2, brona). *Slavon.* gradska vrata, velika vráta, *Croat.* vrata, *Vind.* vrate; (*Vind.* bramba, bramin, branva, branifhe; *Carn.* bramba, *Bosn.* brana = bronienie, obrona, *defensio*, *propugnaculum*). Brana szeroka i przestrona, którą ludzie wchodzą. *Wiśn.* 177. Siedział w branie miejskiéj. *Leop. Genes.* 19, 1. Rybna brona. 1. *Leop. list. S. H.* 7. (rybna brama. 3. *Leop.*). Z brom wypadają. *Otw. Ow.* 456. *Pot. Syl.* 196. Z otworzonej brony wypadał. *P. Kchan. J.* 547. Wchodząc do Kijowa Bolesław w bronę miejską miecza dobywa. *Krom.* 104. Mieszczanie wojsku bramy otworzyli. *Sk. Dz.* 521. Strzeżenie i osadzenie bran w obozie. *Tarn. Ust.* 238. Pakta między Polską i bramą Ottomańską. *Stebel. praef. Boh.* brana Ottomanska, Porta, die Ottomanische oder hohe Pforte. Brama na tryumf, brama tryumfalna, der Triumpfbogen. *Impropr.* Bramy Kaspijskie, ciasne skały nad morzem Kaspijskiém. *Sk. Dz.* 721. Felsenschlüfte. Brama, przedmurze, Thor, Vormauer. Kamieniec Podolski jest bramą i ubezpieczeniem krajów Polskich. *Tr.* (klucz do kraju). Otworzona do szczęścia i sławy brama (droga, przystęp).

BRAMNIK, a, *m.* haftarz bram, szmuklerz, co bramy, galony robi; *Sorab.* 1. bramnik, schnorkař, *fimbrarius*, *Vind.* priemar, priemnikauz; der Bortenwirker, Bortenmacher.

BRAMNY, 'BRONNY, a, e, należący do bramy n. p. miejskiej, *Boh.* branný, *Ger.* Thor =. Bramne wrota. Prog bronny. 1. *Leop. Ezech.* 407. Sionka bronna. *ib.* 40, 9. – Bramny, ego, *rzeczown.* m. Stróż bramy strzegący, *Vind.* pervratar, torbartel, der Thorwächter, Thorwärter. Bronny go pytał w bramie, zkąd i dokąd? *Pasz. Dz.* 43. Bramna, 'bronna = oddźwierna, die Thürhüterinn. Przystąpiła do niego jedna z dziewek biskupich bronna. *Zrn. Pst.* 3, 766. – Bramne, 'bronne, ego, *rzeczown.* n. płata bramna, das Thorgeld. Intraty od inwekty, które zwali portorium abo bramne. *Chmiel.* 1, 449. Bronnego, mostowego, ktoby nie oddał, we czwornasób nagrodzi. *Szczerb. Sax.* 49.

BRAMOWAĆ, ował, uje, *czyn. nied.*, zbramować, ubramować, obramować, *dok.*, krajem obrębywać, brzegi wyszywać, wykładać, brämen, bebrämen, besäumen, besetzen, einfassen; (*Vind.* priemati, opriemati, obrobiti, okrajati; *Croat.* peremati, robiti; *Ross.* каимить, окаимить; пушить, опушить; *Bosn.* obtociti). Na fartuszce jej dziesięć widzisz listew bramowanych. *Papr. Przy. C.* 3 *b.* Wiadro ono wieńcem złotym obramował. *Birk. Zyg.* 5. Pierwsza chorągiew była biała, złotem bramowana. *Baz. Szk.* 640. Bramowanie, bram, obłoga, obszywka, das Gebräm, die Einfassung. *Vind.* priem, rob, porta, okrajek; *Croat.* perém; *Carn.* pramesh, rôb; *Slovac.* prym, *Hung.* perém; *Boh.* ljnec, ljneček; *Bosn. et Dal.* obtoka; *Ross.* обшивка, закраина, бахрома, бахромка, бахромочка, околъ, околышъ, околышекъ, опушь, опушка, опушечка, рубецъ; *Eccl.* омстъ, бахрама. – Bramowany, *fimbriatus* brzeżysty. *Dasyp. U.* 3 *b. Sorab.* 1. trodluwaté; *Slovac.* premowaný; *Hung.* perémezett; *Vind.* zhopat, priemast; *Carn.* robât; *Ross.* обшивный. §. *Transl.* Krasić, zdobić, zaszczycać, schmücken, zieren, schön einschließen. Bobkowe, granatowe i insze kwitnące drzewa gościńce tam bramują. *Tr. Tel.* 152. Tym się najpiękniej każdy ubramuje, Gdy wszetecznego na się nic nie czuje. *Rej. Żw.* 219 *b.* Oto masz dom Tenczyńskich, Tarłami nazwani, Poczciwemi sprawami pięknie zbramowani. *Papr. Gn.* 18. – §. 2. Bramować kogo, obmawiać, osławiać, cenzurować, łatkę przyszywać, 'szpocić, bereden, afterreden, verläumden, durchhecheln. *Ross.* бранить. побранить (бранитель łżyciel, ganiciel). I między nami jest wielu, którzy także bramują, szacują, obmawiają i posądzają. *W. Post. Mn.* 292. Z takiego każdy szydzi, wszyscy go bramują, Panny w głowie siwiznę jego ukazują. *Zbil. Żyw. B.* Chwalono umarłych, a bramowano sławę żyjących. *Węg. Mar.* 3, 15. Biada wszystkim, co biskupy, urząd, króle bramują. *Brud. Ost. E.* 7. Białegłówki, kiedy się gdzie zejdą, już się tam nikt nie wysiedzi, już tam każdy musi być obramowan i oszacowan. *W. Post. W.* 3, 277.

BRAMROT, u, *m.* z Niem. das Braunroth, kreta czerwona. *Ład. Hst.* 84. eine rothe Farbe. Bramrot ma być odesłan do szacunku. *Instr. cel. Lit.*

BRANA *ob.* Brama.

BRANDEBURG, a, *m.* miasto w Saksonii; u Bogufała Zgorzelec, podług Balbina Branibor, czyli obrona boru. *Nar. Hst.* 2, 58. *Biel. Kr.* 28. *Boh.* Bramburgký; *Slav.* Brandibur; Brandenburg. BRANDEBURGIA, ii, *ż.* margrabstwo Brandeburskie, od stołecznego miasta Brandeburga, die Markgrafschaft Brandenburg. *Slavon.* Brandiburska; *Ross.* Бранденбургія. BRANDEBURCZYK, a, *m.* z Brandeburga lub z Brandeburgii rodowity; *Ross.* Брандебургецъ, der Brandenburger. BRANDEBURKA, i, *ż.* die Brandenburgerinn. BRANDEBURSKI, a, ie, należący do Brandeburga lub Brandeburgu; *Ross.* Бранденбургскій. Brandenburgisch. BRANDEBURYZACYA, yi, *ż.* gatunek łączenia

drzewek ogrodniczego. *Kluk. Rośl.* 1, 108. das Brandeburgisiren, eine Art des Propfens.
*BRANDNAR, u, *m.* głównia szabli, nieoprawna szabla. *Czack. Pr.* 1, 216. die Säbelklinge.
BRANIE, *ob.* Brać. BRANIEC, ńca, *m.* zabrany w niewolą, jeniec, imaniec, niewolnik, pojmaniec, der Kriegsgefangne, der Sclave. Był wzięty brańcem na wojnie. *Mon.* 76, 844. Mnóstwo brańców Tatarowie z różnych narodów do Konstantynopola przywożą. *Kłok. Turk.* 11. Te buczne pany, zdejmuj z nich tę marną maszkarę, obaczysz ich w łańcuchach, jako brańce. *Birk. Kaz. Ob. K.* 4. Żadze tak twardemi serce me krępowały pęty, Żem jak u Massagetów jęczał braniec wzięty. *Kulig. Her.* 14. – §. Wybraniec *Cn. Th.* wybrany rekrut. *Teat.* 47. *b, d.* ein ausgehobner Recrut. – BRANKA, i, *ż.* zabrana do niewoli, plonianka, pojmanka, niewolnica, die Kriegsgefangene, die Sclavinn. Branki Trojańskie, t. j. białe głowy pojmane w Troi. *Otw. Ow.* 532. Branek nędznych z Rusi, których Tatarowie nagnali, jako bydło do taborów na przedaj. *Birk. Podz.* 11. Któż mię weźmie za *branę (brankę), kto będzie mym panem! *Bardz. Tr.* 229. Któraż ci z Partskich służyć będzie branek, Gdy jej zabity poleże kochanek? *Hor.* 1, 136. *Min.*
BRANSOLETKA *ob.* Bracelet.
BRAŃSTWO, a, *n,* stan jeńców, jeństwo, imaństwo, niewola, die Kriegsgefangenschaft, die Sclaverey. Wielom brańswo na dobre wychodzi. *Bardz. Tr.* 225. – §. *Zbiorowo:* brańswo = brańcy, niewolnicy, Kriegsgefangne, wybrańcy, ausgehobne Recruten. [*ob.* wybraniec. 1.] BRAŃSZY *ob.* Brać, wziąć.
BRANT, u, *m.* I. srebro lub złoto wypalone, czyste, z Niem. Brandgold, Brandsilber, Brandstück. *Ross.* выжига. Nieczyste srebro, które nie jest brant, łacno się kazi a ubywa go; ale prawy brant jest rzecz wieczna. *Spicz.* 130. *Sien.* 260. W ogniu probuje złotnik, gdzie brant prawy. *Rej. Żw.* 211 *b.* Okował stół złotem prawym brantem. 1. *Leop. Ex.* 37. Manele w szczérozłotym brancie. *Pot. Arg.* 216. – §. Próba wypalonego srebra lub złota, die Brandprobe, die Probe, Goldprobe, Silberprobe. Z brantu złoto poznają; srebro zwykle dzwoni. *Pot. Zac.* 6. Gdy dobry brant z sobą z srebra przyniesiesz, już go tam będzie łacniéj przyzłocić. *Rej. Żw.* 17 *b.* Kto góry kopa, chociaż z ognia nieprawy mu brant wychodzi, jednak nie zasypuje onéj góry. *Gorn. Dz.* 132. – 2. *Transl.* brant, coś najwyborniejszego, arcy przedniego, klejnot, etwas äußerst Kostbares, ein theures Kleinod. Bozkie słowa brant szczéry, siedmkroć przelewany. *J. Kchan. Ps.* 15. Brant prawy. *Ryb. Ps.* 29. – II. *Medic.* Brant, zaognienie rany, der Brand in einer Wunde, der kalte Brand. Maść na ugaszenie brantu z postrzału, abo na zapał. *Haur. Sk.* 458. – III. *Herald.* Brant, *herb,* pochodnia gorejąca. *Kurop.* 3, 8. ein Wappen. BRANTKA *ob.* Przepalniczek, *ob.* Świeczki. BRANTOWAĆ, ował, uje, *czyn. nied.* złoto lub srebro ogniem oczyszczać, pławić, Gold oder Silber auf der Kapelle ausbrennen. Ogień srebro brantuje i wyczyszcza. *Petr. Ek.* 65. BRANTOWNIK, a, *m.* wypalacz srebra, złota, *Ross.* выжижникъ, der Goldbrenner, Silberbrenner. BRANTOWNICZKA, i, *ż. Ross.* выжижница. BRANTOWNY, a, e, brantowany, czysty, odciągniony od kału, pławiony, geläutert, gereinigt, gesäubert. Korona z złota brantownego. *Pot. Zac.* 109. Klejnot ten przekładam brantownemu złotu. *Pot. Arg.* 791. Srebro niebrantowne zarzucił. 1. *Leop. Jer.* 6, 30. BRANTOWY, a, e, I. od brantowania, Brand=. Brantowy piec, der Brandofen. *Tr.* – II. Brantowy, od brantu czyli zapału w ranie, zaognienie cierpiący, mit dem kalten Brande befallen. *Tr.*
BRANY *ob.* Brać, *ob.* Brama, Brana.
BRAT, a, *m.* z jednego małżeństwa z drugim urodzony, *Croat. Slavon. Carn.* brat; *Rag.* brat, brajen; *Dal.* brath, brajen; *Bos.* bràt; *Ross.* братъ; *Vind.* brat, brater; *Slov.* brat, brater, *Boh.* bratr; *Sorab.* 2. bratsch, *Sorab.* 1. brater (*Hung.* barátom = przyjaciel; *Hung.* batyám = brat; *Hebr.* ברית *berith* foedus). *Ger.* der Bruder, *Lat.* frater, (*Grae.* φράτωρ); (*Pers.* berader). – *w trzec. przyp.* bratu, *w czwart.* brata, *w piąt.* bracie, *w siódm.* o bratu. – *W liczbie mnogiej*, Bracia, (*Vind.* brati, bratje; *Bosn.* bratja; *Rag.* bracchja, brattimsctina; *Croat.* brachya). *W drugim, trzecim i czwart. przyp.* braci, *w piąt.* bracia; *w szóst.* z bracią, z braćmi, *w siódm.* o braci. – W dawnych pismach liczba mnoga zwyczajnie foremna n. p. mam jeszcze pięć bratów. *W. Post. W.* 2, 56. (pięciu braci). Siedm bratów. 1. *Leop. Mat.* 22, 25. Dziesięć bratów 1. *Leop. Genes.* 42. Ujrzał dwu bratu. *W. Post. W.* 3, 1. (*Dual.* = dwóch braci). Oznajmię to bratom moim. *W. Post. W.* 2, 200. (braci mojej). Gdzie zaś u dawnych liczba mnoga nieforemna, tam jest przymiotnik i słowo w liczbie pojedynczéj położone: n. p. Bracia miła. *Biał. Post.* 189. (bracia mili). Nie zna braciej swojej. *W. Post. W.* 1, 61. (braci swoich). Trzeci brat mieszkał daleko od onej swej braciej. *Gorn. Wł. F.* 2. (od onych swych braci). – §. Brat, co zemną pod jedną wątrobą leżał. *Cziach. Tr. C.* 2. Brat za brata karany być nie ma. *Vol. Leg.* 1, 54. Brat starszy majętności braci młodszych przedawać albo utracać nie może. *Vol. Leg.* 1, 150. Brat oddzielony kasować sprawy drugiego brata około ojczyzny nie może. *Vol. Leg.* 1, 22. Brat niewydzielony za brata wojnę służyć może. *Vol. Leg.* 1, 253. Noga nogę, a brat brata podpiera. *Sk. Żyw.* 1, 31, (ręka rękę myje.) Brat w uciskach poznan bywa. 1. *Leop. Prov.* 17, 17. Kochajmy się jak bracia, rachujmy się jak żydzi, *Prov. Slov.* Dluhi si platme, a dobri práteli budme. Co brat, to brat; co przyjaciel, to przyjaciel. *Cn. Ad.* 87. (krwi mocniejsze związki, niż przyjaźni; krew nie woda). Brat umrze, drugi się zostanie. *Rys. Ad.* 3. (braci można mieć kilku, matkę tylko jednę). Bracia jednejże matki, różne mają przydatki. *Cn. Ad.* 44. Bracia zgodliwi, są wielkie dziwy. *Żegl. Ad.* 24. Rzadka rzecz, między braćmi zgoda. *Zab.* 14, 32. Jako kto może, lub tak, lub owak, brat brata, swat swata rzuci przez nogę. *Gwagn.* 519. Nie folgowali bratu, ani swatu, ani żadnemu. *Biel. Św.* 165 *b.* Ni brat, ni swat. *Rys. Ad.* 51. Złodziéj mi nie brat. *Oss. Wyr.* (nierządnica nie siostra; takich nie uznaję za swoich). Brat rodzony, z jednego ojca i z jednéj matki, *Eccl.* ca-

мобратъ, der leibliche Bruder. Rodzeni bracia tych siostr. *Mon.* 65, 361. Chciwość i bracią rodzoną (braci rodzonych) wadzić zwykła. *Falib. Fl.* 258. *NB.* W tymże znaczeniu: *rodzony,* niedokładając *brat.* Rodzony rodzonego nie lubi, kiedy się ubogo ma. *Star. Ref.* 84. – §. Brat przyrodny, z tejże matki, ale inszego ojca, lub z tegoż ojca, ale inszej matki, *obs.* półbrat, podług Niem. der Halbbruder. Brat wujeczny, syn brata matki czyli wuja, der Vetter; brat cioteczny, po ciotce. *Sarn.* 599. nazywa cioteczni bracia, pochodzących z siostr, albo od braci stryjecznych. – Brat stryjeczny, po stryju czyli bracie ojca. Brat meżowy *ob.* Dziewierz. *Sarn.* 599. Brat żony, *Szury, *Ross.* шуринъ. – W pismie ś. zowią się bracią nie tylko rodzeni; ale i dalsi z innego powinowactwa idący: co i w Polskim języku mamy, iż bracią zowiemy i w trzecim i w czwartym pokoleniu i jakiekolwiek powinowate. *Sk. Żyw.* 2, 65. – §. Bracia, narody pokrewne, z jednego szczepu idące, verschwisterte Nationen, Brüder, (pobratymcy). One Słowiańskie narody, bracia nasi. *Pasz. Dz.* 64. Idą na nas fata *bratrzej naszej (braci naszych) Czechów. *Orzech. Qu.* 178. Turcy mają Tatarów za bracią. *Kłok. Turk.* 73. – §. Brat, kollega, spólnik, towarzysz, Bruder, Genosse, Kamerad, Mitgeselle, Mitgenosse. Bracia, ludzie jednego powołania, wyznania, zgromadzenia. Zwali się chrześcianie bracią jako rodzoną, dla wielkiej spólnej miłości między sobą, a wszystko mieli spólne, okrom żon. *Sk. Dz.* 25 *ib.* 26. Chrystus jest pierworodnym między bracią; ani się wstydzi nazwać nas bracią swą. *Karnk. Kat.* 15. Brat za *braty swoje zapłacił. *Sk. Kaz. N.* 256. Chrystus ma bracią te, którzy go przez wiarę przyjęli. *Karnk. Kat.* 27. Ztąd kaznodzieje, obracając mowę do słuchaczów, mianują ich bracia. *W. Post. W.* 3, 93. Bracia w Chrystusie. – Plato w swojej Rzeczypospolitej wszystkie sąsiady braty zowie. *Sk. Dz.* 26. Mówię o tym kawalerze Maltańskim, bracie moim wojennym. *Birk. Kaw. Malt. A.* 2 *b.* (von meinem Kriegscameraden). – §. Bracia, zakonnicy, ogólnie, Ordensbrüder, Brüder. Do niektórych klasztorów tylko bracia narodu Niemieckiego bywają przyjmowani. *Sarn.* 206. Bracia owi wielmożni w Koronie, ligi Jezusowej. *Tward. Wł.* 14. – Bracia, szczególniéj, zakonnicy niewyksiężeni, przeciwnie księży mianują ojcami, Laienbrüder, (*ob.* Braciszek). Po śmierci nie znać, która głowa jubilata, a która prostego brata. *Comp. Med.* 706. – Bracia, zakony, po większej części z braci, to jest z zakonnikow nie mających księżego święcenia złożone, jako Bracia miłosierdzia, Bonifratres, die barmherzigen Brüder, Krzyżacy, die Kreutzherren; o innych albowiem wcale kościelny cel mających, mówi się zwyczajnie Ojcowie, n. p. Ojcowie Reformaci, Dominikanie, Franciszkanie, i t. d. n. p. U Krzyżaków bracia zakonni miewali zamki swoje, jako u nas kasztelanowie. *Stryjk.* 274 – §. W bractwach katolickich męzkie osoby wpisane w jakie bractwo, bracią się zowią, jak białogłowy siostrami między sobą, Brüder einer geistlichen Brüderschaft. Bracia rożańcowi, szkaplerzni, i t. d. §. Bracia Czescy *ob.* Bratrzyki. Bracia Polscy *ob.* Socynianie. – §. Osoby równej dostojności lub tegoż samego rzędu, albo jednego stanu, zwykli się między sobą bracią tytułować. Tak królowie wszyscy między sobą nawzajem się piszą. Papież biskupów innych bracią zowie, że sam też biskup, aczkolwiek najwyższy. Biskupowie między sobą także bracią się tytułują: n. p. My Jarosław arcybiskup Gnieźnieński, przez Najjaś. Kazimierza króla Polskiego z jednej strony, a Bodzente brata naszego biskupa Krakowskiego z drugiej. *Sarn.* 183. My Bodzenta biskup Krakowski za wolą braci naszej, kapituły. *ib.* 186. – U dawnych Polaków najpierwszy był tytuł: bracie; poczekawszy trochę, przydano: Panie bracie. Powiększono potym i mówiono: Mości Panie Bracie. *Mon.* 67, 460. Pospolicie tych, co innych pierwszeństwem celują, starszych braci zwano, n. p. Sułtan zowie się starszym bratem wszystkich poddanych swoich, i pod tym tytułem zabiera dobra Baszów. *Kłok. Turk.* 89. Dla okazania równości, szlachta nazywać się zwykli wzajemnie bracią, i senatorowie to im dają nazwisko; ci znowu senatorów w obradach publicznych nazywają starszą bracią. *Skrzet. P. P.* 1, 50. stan rycerski zaś zowią młodszą bracią. *Wiel. Her.* 1, 218. Herr Bruder, der unter dem Adel gebräuchliche Titel: die Senatoren heißen ältere Brüder; der Ritterstand jüngere Bruder. Uznaję chęci i rozsądek Ich Mość Panów braci moich starszych i młodszych, Ich Mość Panów Senatorów i Posłów. *Warg. Wal.* 113. Postąpiono na sejmie pobór, acz niektóre województwa do braci to sobie wzięli. *Biel. Kr.* 696. Niektóre województwa na to pozwoliły; drugie do braci wzięli. *Vol. Leg.* 3, 61. (do braci, szlachty w domu pozostałych, na sejmikach relacyjnych się zgromadzających). – §. Brat, równy drugiemu, der dem andern gleich ist, seines Gleichen. Nie chciałem, aby mi kto w sławie równym miał być bratem. *Kulig. Her.* 137. Główne miasto, i jakie teraz nie ma brata, Nie miało, ani go nikt widział w przyszłe lata. *Otw. Ow.* 627. (równego mu miasta nigdy nie było). – §. Brat, bliźni, der Nächste, der Bruder. Mamy opatrzyć niedostateczną bracia naszą. *W. Post. W.* 1, 196. (*Prov. Croat.* Al' drag brát, al' szesztra drága, vszaki szebe ifche blága = każdy sobie najbliższy; bliższa koszula, niż kaftan). – §. Brat przyjaciel od serca, der Herzensfreund, Herzensbruder, Bruder. Oni brat a brat. *Żegl. Ad.* 24. (*ob.* achatek, gagatek). Jesteśmy waszemi przyjaciołmi, i waszemi braćmi. *Stas. Num.* 2, 161. Póki świat światem, pies kotce nigdy nie będzie bratem. *Cn. Ad.* 733. W twarz się podufałym czyni bratem, A z tyłu sięga puinałem. *Kul. Her.* 259. On się z nim zna, jak brat z bratem, i w zgodzie żyją z sobą. *Teat.* 16 *c*, 67. Brat, z którym się poufale żyje, poufalec, mit dem man ganz vertraut umgeht, wie mit einem Bruder. Łotrom brat. *Birk. Chod. A.* 3 *b.* (*ob.* Psubrat). Cokolwiek jest łotrów w Europie, brat a brat. *Birk. Ex. H.* 2 *b.* Postępować sobie brat za brat (tu przez wyrzutnią czwarty przypadek ma jak pierwszy. *Kopcz. Gr.* 2, *p.* 125,), jak najpoufalej, pospolitując się. Niepyszny, z każdym za brat. *Pot. Arg.* 309. Filip Macedo żył za brat z ludźmi w rozpustach pogrążonemi. *Nag. Fil.* 83. (*Prov. Slov.* Brat z mokreg stwrti, *compotator*, ein Zechbruder). Każda teraz garderobiana brat za

brat z panami, nie wdaje się z lokajami. *Teat.* 54, 22. W mieście i u dworu za brat jestem ze wszystkiemi. *Teat.* 1, 87. Za brat na grzech zgodnie się zmawiają. *Wad. Dan.* 228. Nie za panie bracie z panem. *Zabł. Firc.* 68. (nie nad to *bezpiecznie, poufale). Już też to nadto tej zuchwałości, jaki Pan brat! *Teat.* 26, 35. (pozwala sobie nadto poufale zemną, jak gdyby z równym). Z bratem kijem musi lekcyą sylabizować. *Rej. Żw.* 18 *b.* (ma ścisłą zażyłość z kijem, z plagami, często bit). W piątym przypadku: Bracie = przyjacielu, Freund! Bruder! Tylkoć się wygody twojej, bracie, chciało. (Mentor do Telemaka). *Jabł. Tel.* 319. Ztąd on tak smutnym był, jak widzisz, bracie. *ib.* 336. Skoro dorastasz lat i lepszej siły, Miejże mi się do zbroi zaraz bracie miły. *Star. Vot. C.* 4. – *Rubasznie* brachu, miły brachu, *Boh.* brachu, milý brachu, nie bez przytyku, Freundchen, Brüderchen; etwas spöttisch. Ujrzałbyś miły panie brachu, Byś tam był, zkąd ja idę, żebyś też był w strachu. *Rej. Wiz.* 158 *b.* Drzewcem jeźdźca uderzył, otóż tobie brachu. *M. Biel. S. N.* 25. Otóż tobie majestat, miły panie brachu. *Rej. Żw.* 71. *Rej. Żw.* 237 *b. Papr. Koł. D.* 3 *b.* (*Prov. Slov.* Mili brachu! dokud sa temu naučiš', esče pogeš' mnoho slowansk'eho brachu), – §. *Botan.* Brat z siostrą, *flos trinitatis*, Stiefmütterchen, kwiat podobny fiołkom marcowym. *Kluk. Rośl.* 2, 211. Wdowki, potrójny kwiat, potrójny fiołek. *ib.* Brat z siostrą kwiatek nazwany, W różne barwy przybrany. *Dar. Lot.* 20.

BRATAĆ *czyn. nied.* pobratać, zbratać, *dok.* bracić, bratersko łączyć, verbrüdern, verschwistern, brüderlich vereinigen. *Carn.* bratiti, bratem; *Ross.* братать, побратать. *pr. et impr.* Z wdziękami bratać cnotę, nie są dziś zwyczaje. *Teat.* 43. *b*, 54. Zbratany, złączony, stowarzyszony, verbrüdert. Młody, lekkomyślny, ze złemi zbratany. *Treb. S. M.* 85. – Bratać się, *bratować się, *zaimk.* spokrewniać się z kim, sich mit einem verbrüdern, verschwägern. Panowie Litewscy pobratawszy się i pokumawszy z Rusią, pustynie Ruskie osadzali. *Stryjk.* 228. – Ogólnie, poprzyjaźnić się z kim, obcować, przestawać z kim za brat, Freundschaft errichten, Brüderschaft machen; freundschaftlich, brüderlich mit einem umgehen. *Ross.* братствовать. Hugo, król Włoski, z Saraceny się pobratał. *Sk. Dz.* 870. Kto się ze złemi rad brata, tym samym nie dobry. *Min. Ryt.* 4, 159. Nie brataj się z dworem, bo przypłacisz worem. *Oss. Wyr.* (nie przebywaj między możniejszemi). Z łotrami bratować się, nie przystoi. *Gil. Post.* 28 b. Z fortuną tym ostrożniej, im się bardziej brata. *Pot. Syl.* 293. Jedząc i pijąc z sobą się pobratali. *Gwagn.* 291. (przypisować się do czyjego braterstwa, przyjaźni). Jest to z starożytnego jeszcze człowiek świata, Zacny, ludzki i grzeczny, lecz się nie rad brata. *Zabł. Firc.* 48. (nie pospolituje się, nie poufali się, er macht sich nicht gemein). – §. Bratać się, mieszać się z sobą, sich mit einander vermischen. Złe się z dobrym połącza, dobre ze złym brata. *Kras. List.* 2, 129.

BRATANEK, nka, *m.* brata syn, der Brudersohn. Bratankowie. *Sarn.* 600. *Boh.* bratranec, bratrancy, bratran'e; *Carn.* bratanz, bratinz; *Vind.* bratranz, ozhnego brata sin. (*ob.* Synowiec), bratoun sin, bratizh; *Croat.* bratich, bratov szin; *Ross.* братаничъ, братнинъ сынъ; *Eccl.* братаничь, братанъ, братнинъ или сестринъ сынъ; братанецъ, братанокъ, siestrzeniec). BRATANKA, i, *ż.* córka brata, die Bruders Tochter. *Vind.* bratouna hzhi, vnuzhiza, vnukinja od brata, bratanzinja, ozhnega brata hzhi, sestrizhka (*ob.* Synowica, siestrzenica). *Bosn.* braticna; *Eccl.* братанка, племянница отъ брата. BRATCZYK, a, *m.* BRATEK, tka, *m. zdrb. rzeczown.*, brat, das Brüderchen, der Bruder. (*Rag.* brataz; *Dal.* bràtacz; *Croat.* bràtecz). Chodzi w zadumach, niby uczony, Chociaż Tersyty bratek rodzony. *Zab.* 9, 346. *Zabł.* Ktośkolwiek bratku, gdzieby cię kto spytał *Strony stąd? rzecz, żeś o nich nikedy nie czytał. *Żebr. Ow.* 48. Głosy bratczyków schismatyckich. *Sak. Sob. praef.* (*ob.* Bratrzyk).

BRATERSKI, a, ie, BRATERSKIE, BRATERSKO, po BRATERSKU *przysł.* bratni, braci przyzwoity, *Boh.* et *Slov.* bratrský; *Bosn.* bratinski, brüderlich, Bruder =, wie Brüder geziemt. Pocałowanie braterskie, częstokroć jest pocałowaniem Judasza. *N. Pam.* 16, 28. (Bruderkuß, Judaskuß). Przyniesiono projekt podziału braterskiego tych wszystkich szkód, które mieszkańcy nad granicą w przypadku wojny ponieść mogą. *Gaz. Nar.* 2, 224. Miłość braterska, *Eccl.* любобратство, Bruderliebe. Skromnie i braterskie się obchodzili. *Kucz. Kat.* 3, 293. (po bratersku). *Sorab.* 1 bratrowne. Braterskie wszystkich prosimy, aby..... *Vol. Leg.* 5, 981. BRATERSTWO, a, *n.* 1). bratni krwi związek, die Brüderschaft, das Verhältniß des Bruders zum Bruder. (*Boh.* bratrstwo, *Slov.* braterstwo, bratrstwj; *Dal.* bratsztvo; *Croat.* bratinsztvo; *Slavon.* bratinstvo; *Bosn.* bratinsctvo; *Hung.* baratsagh = przyjaźń). Nie oglądając się na braterstwo, rodzonego swego na śmierć skazał. — §. Związek ścisły, eine enge brüderliche Verbindung, Brüderschaft. Koło rycerskie podniosło święte braterstwo, aby żaden żadnego nie odstępował, żaden nie uciekał z bitwy. *Birk. Chod.* 10. Część braci zgodnych oderwał i braterstwo dobrze spojone rozciął. *Sk. Dz.* 128. (*ob.* Bractwo). — §. Braterska miłość, Brüderlichkeit, brüderliche Liebe. Najwięcej teraz braci bez braterstwa. — 2). *Zbiorowo* brat z żoną czyli bratowa, der Bruder mit seiner Frau, das Geschwister. Przyszła też i Michała, Kaimowa żona, pozdrawiać swe braterstwo. *Przyb. Ad.* 16.

Pochodz. dalszy ciąg: *bratobójca*, *bratobójstwo*, *bratobójczy; bratowy*, *bratowa; bratrzyk; bratni*, *bratnić*, *bracić*, *braciszek*, *braciszeńko*, *bracki*, *bractwo*, *bratunio*, *bratuleńko*, *bratunek*, *bratunka*, *bratowizna*.

BRATNAL, BRETNAL, a, *m.* BRATNALIK, a, *m. zdrbn.*, z Niem. der Bretnagel, gwóźdź żelazny głowiasty, na trzy cale długi, do przybijania desek. *Włod. Dudz.* 34. Gontale, bretnale, głowacze, szkutniki. *Os. Żel.* 4. BRATNALOWY, a, e, od bratnala, Bretnagel =.

BRATNI, ia, ie, bratowy, braterski, należący do brata, des Bruders, Bruders =. *Vind.* braten, bratoun, bratou; *Ross.* братній, братовъ. Trzyma on na sobie bratni obraz i zawsze stawia ku żałobie. *Bardz. Luk.* 49. Jowisz w walce z Gigantami trójzębem bratnim poparł piorunu swego. *Bardz. Luk.* 86. On sam o swoje i o bratnie zbawienie

niedbały jest. *Smotr. Lam.* 34. Odprawiwszy rzeczy domowe i bratnie, jechał dalej. *Wys. Al.* 334. (brackie, zgromadzeńskie). BRATNIĆ *czyn. niedok.*, zbratnić *dok.*, ściśle połączać, bracić, bratać, verbrüdern, verschwistern, enge verbinden. Tobie łagodność, tobie powaga, któreś rzadką zgodą zbratnił, dwa słodkie owoce zrodziły. *Zab.* 11, 60. BRATOBÓJCA, BRATOUBIJCA, y, *m.* morderca, zabójca brata, der Brudermörder; *Sorab.* 1. bratrowé zamorduwař; *Boh.* wrahbi; *Vind.* bratovbijavez, bratovbojnik; *Ross.* братоубійца. Kain bratobójca życie wziął Ablowi. *Przyb. Ab.* 260. O niemiłosierni bratoubijce. *Smotr. Ex.* 4. Niedługo cieszył się bratobójca z swojej zbrodni. *Nar. Hst.* 5, 227. BRATOBÓJCZY, a, e, BRATOBÓJSKI, a, ie, należący do bratobójcy, lub bratobójstwa, Brudermörderisch, *Ross.* братоубійственный. BRATOBÓJSTWO, a, *n.* zamordowanie brata, der Brudermord, *Vind.* bratounu vbijanje, vmorjenje, *Ross.* братоубійство. Bratobójstwem i krwią opryśniony. *Hor. Sat.* 224. Tak jest, same to bogów wyroki Rzymianie, Ściągają bratobójstwa na was ukaranie. *Zab.* 8, 222. Bratobójstwo pełnić, *Ross.* братобійствовать. *BRATOGRYZCA, y, *m.* dokuczający bratu, der Bruderkränker, *Ross.* братогрызецъ. *BRATOGUBCA, y, *m.* zgubiciel brata, der Bruderverderber, *Eccl.* братогубьць, старающійся о пагубѣ ближняго. *BRATOLUBIEC, bca, *m.* kochający brata, der seinen Bruder liebt, *Ross.* братолюбецъ. *BRATOLUBSTWO, a, *n.* miłość braterska, die Bruderliebe, *Ross.* братолюбіе. Bratolubstwo mieć, *Ross.* братолюбствовать. *BRATOLUBNY, a, e, BRATOLUBNIE *przysłk.*, brata kochający, *Ross.* братолюбивый, братолюбный, bruderliebend. By się jeno dyssunici z nami chcieli bratolubnie znosić. *Sak. Ok.* 22. *BRATONIENAWIŚĆ, ści, *ż.* nienawiść brata, der Bruderhaß, *Ross.* братоненавидѣніе. *BRATONIENAWISTNY, a, e, BRATONIENAWISTNIE *przysłk.*, nienawidzący brata, bruderhassend. *Ross.* братоненавидный, братоненавистный. *BRATOWAĆ się, *ob.* Bratać się. BRATOWY, a, e, do brata należący, des Bruders, Bruders=. *Boh.* bratrůw, *Sorab.* 1. bratrowy, *Ross.* братовъ. Bratowemu trupowi bratobójce ofiaruje. *Birk. Kaz. Ob. E.* 3 *b.* — Bratowa, y, *ż. rzecz.* żona brata, die Brudersfrau. *Slovac.* bratrowa žena; *Sorab.* 1. bratrowa žona; *Slavon.* bratova xena, snaha; *Vind.* bratouna shena, ſvakinja; *Eccl.* братовая, братова жена, *Bosn.* nevjesta, *Croat.* nevezta; *Ross.* невѣстка, невѣстушка. Mężowa siostra abo bratowa, żołwica. *Sarn.* 599. Żona mego brata, po dawnemu jatrew. *Sax. Porz.* 132. BRATOWIZNA, y, *ż.* bratnie, bratowe, bratowa puścizna, *Croat.* bratovchina; *Dal.* brattimschina, der brüderliche Erbtheil. Brat był, bratowizny chcę. *Żebr. Ow.* 315. *fraterna peto.* BRATRZYK, a, *m.* Waldensów w Czechach zowią Pikartami abo bratrzykami. *Modrz. Baz.* 1, 216. *Baz. Hst.* 64. Bratrzyk Husa swego zaleca. *Herbst. Odp. U.* 3. *Boter.* 31. *Eccl.* братеникъ; *Boh.* zbornjk; *Ger.* ein Böhmischer Bruder, ein Mährischer Bruder, ein Hussite. BRATUNIO, BRATULEŃKO, BRATUŃKO, a, *m. zdrbn. rzeczown.* brat, Brüderchen. Witajże mój kochany bratuńku. *Teat.* 8, 55. Jedyna życia mego słodyczy mój bracie, mój bratuleńku! *Tr. Tel.* 337. *BRATUNEK, BRATUNKA. *Tr. ob.* Bratanek, Bratanka.

BRAUSZTYN, BRONSZTYN, u, *m.* z Niem. der Braunstein, Schwarzstein, Eisenglanz, *magnesia vitriariorum*, kamień kruchy czarny, mażący jak sadze. *Kluk. Kop.* 2, 91. *Torz. Szkł.* 242. Hutnicy nazywają go mydłem szklannym. *Torz. Szkł.* 241. Bronsztyn. *ib.* 55.

BRAWO! z Włosk. lub Franc. wykrzyknik pochwalenia: dobrze! pięknie! wyśmienicie! bravo. Brawo! śliczne życzenia, do podziwienia. *Teat.* 52. *d*, 64. Brawo, brawo, maleńkie się książątko rodzi. *Teat.* 48. *b*, 44. Brawo komu powiedzieć. *ib.* 55. *e*, 63. Brawo dawać. *Teat.* 42. *c*, 50. — BRAWURA, y, *ż.* BREWERYA, yi, *ż.* 1). zuchwałość junacka, junakerya, burda, hałas, Keckheit, kecke Streiche, Lärm, Tumult, Schlägerey. Ozdobne zyskali posagi, przybrawszy w płaszczyk męztwa łotrowską brawurę. *Zab.* 11, 43. *Zabł.* Pijaństwa, szulerstwa, brawury. *Teat.* 43. *c*, 136. *Wyb.* — Breweryе robisz; dzień nocą, a noc dniem jest u Waści. *Teat.* 29, 94. Chciałbyś, żeby znurzony w sprosności kałuży, Walery znowu przybył, breweryi narobił! *Tręb. S. M.* 9. — 2). Brawura, y, *m.* junak, kłótnik, ein Eisenfresser, ein Händelmacher. Śpiewam trafunek jednego brawury, idącego z miasta z szerokim pałaszem. *Jabł. Ez.* 124. Był to brawura prawdziwie inwentarski. *Mon.* 65, 360.

BRAWURSTWO, a, *n.* junactwo, Bramarbasserey, Eisenfresserey, Poltronerey. Na rozprawach i brawurstwie gotowi cały dzień strawić. *Mon.* 71, 590.

BRAWURZYĆ *intrans. nied.* breweryе stroić, den Eisenfresser machen, Händel machen.

BRAZELE *ob.* Brezole.

BRAŻKA *ob.* Prążka.

BRDĄKAĆ, *czyn. nied.* brząkać, brzękać, dzwonić na instrumencie, klimpern. Tu pod krzewistej siadłszy cieniem lipki, W Treickie i ja brdąkam nieuk szkrzypki. *Kochow.* 244.

BRE BRE, głos nie mogącego przemówić, Töne eines, der kein Wort ordentlich hervorbringen kann. Towarzystwo pijane, pijana straż, zgoła obóz wszystek pijany. Oj bre bre, lij rozlij. *Opal. Sat.* 129. (*ob.* Brednia, bredzić).

BRECHAJŁO *ob.* Brzechajło. BRECHTAĆ *ob.* Brzechtać.

BREDNIA, BRYDNIA, i, *ż.* bajka, bałamuctwo, plotka, Fabeley, Mährchen, Geschwätz, Gewäsch, *Eccl.* блядьство, (*Ross.* бреда = fantazya, waryacya, urojenie, бредни urojenia dzikie). *Ross.* враки, вранье, турусы, звяки, сумбуръ, ахинея, забубенщина, дребедень, пустомельство, незвязица, нескладица, чепуха. Książka pełna bajek, brydni, figmentów. *Pot. Pocz.* 42. Astrolog ten drogo przedawał swe brednie. *Pot. Arg.* 240. Źle to w Polskim świecie, gdy na sejmiku opój brydnie plecie. *Bratk. H.* 2. Sycylijskie plotki, Kozackie brednie. *Erasm. Dw. d.* Człowiek który mówi, co mu przyjdzie na myśl, narobi często wiele brédni. *Zab.* 5, 85. Powieść ta o nim jawną bajką a prawie brydnią pogańską ukazuje się być. *Zygr. Pap.* 139. §. Brednia, fraszka, drobiazg, nie stoi za szyszkę, bzdura, bagatela, eine Kleinigkeit, etwas ganz Unbedeutendes; *Ross.* чуха, чушь. Czy trzeba nam się gniewać o taką brydnią! *Teat.* 33, *e.* 47. Jakieżkolwiek nastąpi o piśmie moim zdanie twoje, Chociaż to małe brydnie, przecię własne moje. *Zimor. Siel.* 126. Nie drwij Mospanie, i w zamku i wszędzie, Gdy nie ma grosza,

brydnia Wojski będzie. *Bratk. C. b.* Chwalić go będę, dokąd wina stanie, A jak nie stanie, brédniaś rzekę Panie. *Bratk. B.* 4. BREDNY, a, e, płochy, mylny, obłąkany, faselnd. Bredne marzenia.

BREDZIĆ, BRYDZIĆ, *intrans. nied.* nabredzić *dok.* nie do rzeczy gadać, bzdurzyć, pleść, bałamucić, (*Ross.* бредить, брежу przez sen gadać). *Ross.* заврать, завирать, врать, вракаю, шальберить, шальберничать, сумазбродничать, пустомелить: *Eccl.* тщесловити, суесловити, schwatzen, dahlen, salbadern. Co mu do ust padnie, wszystko płocho bredzi. *Dmoch. Il.* 37. Bredzą jak na mękach. *Boh. Diab.* 2, 310. Brydzi, sam nie wie co. *Teat.* 11, *b.* 19. Ach! nie bredźże Waść. *Teat.* 30, 80. — §. Bredzić, pobrédzić, chybiać, błądzić, pobłądzić, poszkapić się, einen Bock schießen, einen Streich machen, einen Fehler begehen. Wszyscy ludzie wadą tą brydzą. *Pot. Zac.* 43. *Biel. Kr.* 713. Zawsze się Walter fraucymeru wstydził, Coż mu się stało, że teraz pobrydził? *Pot. Jow.* 120. Wielce pobrédził, że wjazd jej do Pergamu uprzedził. *Pot. Syl.* 321. Jeśli nas dziecię uraziło, przebaczyć wiekowi; jeśli niewiasta, bredzi. *Pilch. Sen.* 248. Bredzenie, brédnie, Alfanzerey. Nie daj się bawić czartu cacki świeckich brydzeń. *Pot. Pocz.* 625. BREDZICIEL, a, *m.* bałamut, ein Schwätzer, Windbeutel, wietrznik, *Ross.* завироха.

BREGA, BRĘGOWAĆ, BRĘGOWIEC *ob.* Prega.

BREJTER z Niem. der Bereiter *ob.* Koniuszy. BREJTERSTWO *ob.* Koniuszowstwo.

BREJTOWAĆ *czyn. nied.* nabrejtować *dok.* z Niem. breiten, ausbreiten, breit schlagen, szérzyć, rozklepać aby szerszym było. n. p. Nabrejtowali blach złotych, z których nastrzygli cienkich stref. *Radz. Ex.* 39, 3. (naklepali. *Bibl. Gd.*). Cherubiny ze złota brejtowanego. *Radz. Ex.* 25, 28. (złotolite. *Budn.* z ciągnionego złota. *Bibl. Gd.*). Lichtarz z złota szczérego. *Radz. Num.* 8, 4.

BREKLA, BRYKLA, i, *ż.* kij, co go z przodu pod kabat wsuwają. *Łaz. Zw.* 52. das Blankscheit. Sznurówki niewiasty dla stroju podkładają bryklami. *Comp. Med.* 765. Przykry kabat, przykrym brzuch ciemiężący popychaniem brykli. *Kchow. Fr.* 64.

BREKLESZT, u, *m.* Niedawnoś płacił sukno po złotych dwudziestu, Spytajże dziś, mało co droższe od brekleszta. *Pot. Zac. praef.?*

BREŁA *ob.* Bryła.

BREMA, y, *ż.* miasto Bremen nad brzegiem Wezery, ma być od Lecha założone i Brzemią od ciężaru, który z ustawicznej obrony obywatel ponosił, nazwane. *Krom.* 32. Brzemią od brzemienia nazwano, iż tam nasi znaszali swe rzeczy. *Biel. Kr.* 28. że tam brzemię prac swoich i niewczasów przeszłych złożyli. *Gwagn.* 16. BREMEŃCZYK, a, *m.* z Bremy rodowity, der Bremenser, der Bremer. BREMENKA, i, *ż.* die Bremerinn. BREMEŃSKI, a, ie, von Bremen, Bremen-.

BRESZA, y, *ż.* z Franc. rozwalina w murze od bicia z dział, [wyłom. 4.] die Bresche, *Vind.* luknja, postrelishe, podretje fkus strielanje.

BRET, BRYT, u, *m.* BRETA, BRYTA, y, *ż.* z Niem. die Breite, z. B. eines Zeuges, eines Tuchs u. s. w. szerokość materyi, albo postawu sukna, płat, pasmo, *Ross.* полотнище. Jeden bryt obicia był płomienistowytartego półatłasku; drugi włóczkową robotą w kostkę. *Kras. Dos.* 69. Błazeneś jeśli masz żupan w różne bréty. *Ob. Post. A.* 3. Brety, strefy, listwy, Breiten, Streifen, Besatz. Rany ozdobniejsze dla rycerza, niż niewiem jakie manele albo bryty złote. *Birk. Kaz.* 34. Co po tych strojach, w których się kochacie, Sobie i drugim sidła zakładacie, Nieszczęsne brety i wasze pontały. *Groch. W.* 113. — *Fig.* Szklą się i pachnią wdzięcznie łąk kwiecistych bryty. *Zab.* 9, 214. (obszary, przestrzenie). BRETOWY, a, e, od bretu, cały bret wynoszący, eine ganze Breite betragend.

BRETNAL *ob.* Bratnal.

BREW, brwi, *ż.* Brwi nad powiekami, wyniesienia obłączyste kości czołowej powierzchownie włosami okryte. *Krup.* 2, 279. die Augenbraune, die Augenbraunen, O b d. Augenbrauen, (*por. Ger.* brau, *Angl.* brow, *Holl.* brawe = brzeg, bramowanie) *Rotker.* bravo, *Boh.* břwy, obrwy, obočj; *Carn.* oberve, *Gr.* ὀφρύς, *Anglosax.* oferbrow; (*por. Ger.* Ober); *Bosn.* obrriva, obrrive, vechje; *Slavon.* obêrve; *Ross.* бровь; *Rag.* obarva; *Turc.* ebrù; *Croat.* oběrv, oberva, obervi; (*Dal.* trepavicza = 1, powieka, 2, brew; *Croat.* berv = kładka, ława). *Vind.* obré, obirve, obierva, obra; (*Vind.* berv = mostek, kładka). *Slov.* brwé neb chlupy, na wjčku oka *cilium* = rzęsy; oboči *supercilium* brew; *Sorab.* 1. tžolizna). — *Pol. p.* Czoło pomarszczyć, brwi do kupy zegnać. *Gorn. Sen.* 5. (kozła na czele postawić), *Bosn.* nagruditi se, napeti obbrive, *Ross.* насупить брови, die Augenbraunen zusammen ziehen, ein finsteres Gesicht machen. — §. W brew = w prost przeciwnie, w bród, bez ogródki, oko w oko, wzrecz, grade in die Augen, grade ins Gesicht, grade in den Bart hinein, *Ross.* прямо, прямикъ. W brew iść, w brew bić, *Ross.* переупрямить, trotzen, zum Trotz entgegenhandeln, grade zu entgegen. Iść w brew ustanowionym zwyczajom, nie jest droga do dójścia twego celu. *Kras. List.* 65. Kacerzom w brew tu bije ś. Augustyn, mówiąc.... *W. Post. W.* 215. Woleć przy prawdzie przestać, chociaż im nieco w brew biję. *Gorn. Dw.* 237. Żołnierz taki stanie dobrze w brew nieprzyjacielowi. *Pam.* 83, 2, 83. Starał się o nię, w brew moim rozkazom. *Teat.* 7, 31. Soliman wziął za żonę niewolnicę, w brew prawu Sułtanów. *Weg. Mar.* 1, 49. Nam chrześcianom nie pomału w brew dają te prawa pogańskie. *Wereszcz. Regl.* 77. Łakomstwo jego od spróchniałego trupa w brew wzięło. *ib.* 96. (na głowę zbite, zawstydzone zostało).

BREWERYA *ob.* Brawura.

BREWIARZ, a, *m.* z Łac. zbiór wszystkich modlitw codziennego nabożeństwa kapłańskiego, das Brevier. Księga służąca do odprawowania godzin kapłańskich. *Kras. Zb.* 1, 171. Kto nad brewiarz dziś więcej nie umie, Nie wiem, czy świętym, wiem, że próżniakiem. *Zab.* 16, 211. Do brewiarza księdzu. *Żegl. Ad.* 61. (księże patrz ołtarza). Klepie swój brewiarz. *Oss. Wyr.* (zawsze jedno; *ob.* taż baba na tychże kołach).

BREWNY, a, e, do brwi należący, Augenbraunen-, *Ross.* бровный.

BREZOLE, BRAZELE, *licz. mn.* Brezole robią z żeber wołowych porąbanych drobno, lub z cielęcej gurki. *Wiel.*

Kuch. 397. Brazele skopowe. *Tr.* (baranie). Rinder=, Kalbs= oder Schöpsenribben, klein gehackt.

BREZYLIA, ii, *ż.* kraina Amerykańska, Brasilien in Westindien. §. *Botan.* Drzewo Amerykańskie, *Caesalpinia Sappan Linn.* z którego wióry mamy do żółtego i czerwonego farbowania. *Kluk. Dyk.* 1, 92. das Brasilienholz, *Carn.* prêshilêka. BREZYLIOWY, a, e, należący do Brezylii, Brasilien=.

BRLOK, a, *m.* zezowaty, rożnem, świdrem patrzący, ein Übersichtiger, *Boh.* brlooky, breyl, *cernens sursum* (*Boh.* breylati *oculis blandire* (*porówn. Ger.* Brille); *Carn.* barle, varle *apparenter*; verleti = nie dobrze widzieć); *Carn.* berlav, berlov, berlovz; *Croat.* berliu; *Ross.* близорукъ. Brlok, który tak z wierzchu patrzy, jakoby tylko połowicę źrzenic otworzył, *pætus. Macz.* brlok, który jedno oko ma mniejsze, niż drugie. *Volck.* 657. BRLOKOWATY, a, e, na brloka pochodzący, etwas übersichtig; *Slov.* brlooký, breylawý; *Boh.* brlooký, breylawý, breylowatý. Którzy się w piciu zbytnim kochają, mają oczy brlokowate i ciekące. *Eraz. Dw. F.*

BRNĄĆ, brnął, brnęli, *intrans. niedok.* piechotą wodę jaką przebywać, brodzić przez wodę, *Boh.* břjsti, bředl, bředu; *Carn.* brêsti, brêdem, gasim; *Croat.* gaziti; durch ein Gewässer waten. Gdy ujźrzał, że się lud obawia brnąć a przeprawić się przez rzékę, brnął a przeprawił się naprzód; co mężowie ujźrzawszy, brnęli za nim. 1. *Leop.* 1. *Mach.* 16, 7. (przeszli za nim. 3. *Leop.*). — §. *Fig.* zapuszczać się bez uwagi, wciąż, unbedächtig immer tiefer hineinwaten, tiefer hineingerathen, hinein fallen. Latopiszce Litewscy liczby lat, kiedy się co działo, nie kładą, ale zgoła prosto brną. *Stryjk.* 226. Już z południa wszystko niżej, Człowiek brnie do kresu bliżej. *Pieśn. Kat.* 168. Co za zapamiętałość! coraz brniesz dalej! *Teat.* 7, 73. Brnąć w co, w błędy, w grzechy, w zbrodnie, in Irrthümer, Sünden, Laster, immer tiefer fallen, sinken, darin waten. Nieupamiętany z grzechu brnął w grzech. *Kul. Hcr.* 52. W światowe rzeczy, młodzieżą uwiedziony, brnąć bardzo począł. *Sk. Żyw.* 1, 234. Brnie w długi. *Oss. Wyr.*

Pochodz: *dobrnąć, nabrnąć się, pobrnąć, przebrnąć, przybrnąć, wybrnąć, zabrnąć;* (porówn. *brod, brodzić*).

**BROCZ, y, *ż.* płyn, sok, cieklizna, etwas Flüßiges, ein Fluidum, ein Saft. [Tak lud małopolski nazywa maźane, *porówn.* illir. broć, 2]. Śliczniejszym nad Tyrską brocz wyrasta kwiatem. *Otw. Ow.* 399. (nad purpurę, nad purpurowy sok).

BROCZYĆ *czyn. nied.* zbroczyć, ubroczyć, pobroczyć *dok.*, opryskać, oblać, bespritzen, begießen. W tym z góry lejąc, wały twarz mi broczą, I głowę tłoczą. *Zab.* 13, 138. Stok jasny mokrym szkłem równinę broczy. *Nar. Dz.* 2, 17. Zimny mu pot czoło zbroczył. *Zab.* 4, 344. *Koss.* (zwilżył, befeuchten). Broczą ziemię krwią nieprzyjacielską. *Stas. Num.* 1, 20. Brocząc dłoń w krwi twych dziatek, twaś ręką własnego ojca łono rozszarpała. *Przyb. Luz.* 77. (mit Blut besudeln, im Blute baden). Ubroczony, zbroczony, zbroczały, bespritzt, begossen, besudelt, gebadet, (z. B. im Blute). Obmywa z ropy ubroczone ciało. *Bardz. Luk.* 116. Z skały krwią zbroczałego nakoniec rumuje, I wysoką opokę posoką maluje. *Żebr. Ow.* 24. *(cruentum).* §. *Fig.* Czy twe lata we łzach broczysz, Czy smakowne wino toczysz..... *Hor.* 1, 20. (topisz, in Thränen baden).

BRÓD, u, *m.* mielizna poprzek rzéki do przebycia bez przewozu; *Boh.* brod, *Sorab.* 2. brad; *Sorab.* 1. reki pżeyêdź; *Ross.* et *Eccl.* бродъ, *Graec.* πόρος (πορθμός); *Lat. med.* forda; *Ger.* die Furt; *Angl.* forth; *Holl.* voord; *Dan.* bort; (w inszych dyalektach Słowiańskich przybiera rozmaite znaczenia; *Vind.* brud, brued = brod, brzeg morski, przewóz, port; *Carn.* bród, vród = brzeg, brod, przewóz; *porówn. Ger.* Bord; *Lat.* portus; *Sorab.* 1. et *Slavon.* brod = brzeg morski; *Croat.* brod = przewóz, nawa, statek, brod; *Rag.* brood = barka, nawa, statek, okręt; *Bosn.* bród, gazisćte = brod, 2. okręt, 3. wodne naczynie). Brod zaś *Vind.* gas, pregas, *Croat.* gáz, *Hung.* gázlóhely (*ob.* Gać, gacić, jaz). Bród jest miejsce gdzie miałka jest woda. *Macz.* (*ob.* Miela, Mielizna). Morze na niektórych miejscach niema w głąb jedno na sześć kroków, i przeto takowe miejsca zowią brody, że może przez nie przebrnąć. *Syxt. Szk.* 34. Okręty dna miały płaskatsze, aby na brodach i mieliznie mniejszą miały trudność. *Warg. Cez.* 62. Okręty na brodach stały, odbieżane od wałów morskich. *ib.* 65. Hetman kazał szukać brodów w onej rzéce, jakoby do nieprzyjaciół przeprawić się miał. *Papr. Gn.* 1238. Uciekać z bitwy, brodu w nocy ukradkiem przez rzékę macać, jest to zdrajcą być. *Birk. Kaw. Malt. B.* 4, *b.* Brody każdemu przez rzékę wolne, jeśliby na most nie chciał jechać. *Vol. Leg.* 1, 518. *Przysłk.* Na złej szkapie brodu próbować. *Cn. Ad.* 548. (ważyć się na co, bez sposobności). Puścić się w bród, w bród iść, w bród rzékę przebywać, *Sorab.* 2. brożezi = brodząc, brnący, die Furt passiren, ein Wasser durchwaten, durchreiten, durch ein Gewässer durchfahren. (*porówn.* w pław). — §.** Brody, nurty, prądy, wały, Fluthen, Wogen, Wellen. Głębokie oceańskie brody. *Zbil. Dr. C.* 4. Nieprzebrnione brody. *Zbil. Dr. E.* 4. Morskie brody niezbrodzone. *Zbil. Lam. A.* 2. Bałtyckie brody do swoich się wróciły portów. *Tward. Wł.* 3. — §. *Fig.* Bród, prawdziwa droga postępowania, prawdziwy sposób czynienia, tor, der rechte Weg, die rechte Handlungsart. Daj to, żem gdzie brodu chybił, Któż to niewie, żem człowiek był? *Groch. W.* 517. W odpowiedzi swej dwojako uchybiasz brodu. *Zygr. Pap.* 300. Uchybił tu brodu, i bardzo się omylił. *Syxt. Szk.* 164. Pośle papieski Rzymskiego narodu, Uczysz nas drogi, a sam chybiasz brodu, Nawracaj lepiej, niźli twój woźnica. *J. Kchan. Fr.* 20. — §. W bród *figur.* a). najkrótszą drogą, najprościej, niedługo myśląc, co pierwszego to lepszego, obces, z kopyta, od razu, wzręcz, bez ogródki, nieochylając, w brew, grade zu, ohne Umstände, ohne Umschweife, gerade heraus. Gdy się łasił, w bród mu tak odpowiedziała. *Żebr. Ow.* 52. Powiem ci to w bród i krótko. *Opal. Sat.* 62. Książęta Śląskie w bród się z tym Matyaszowi oświadczyli, iż inaczej rzeczom swoim zabiegać będą. *Krom.* 697. — W bród b). obficie, zbytecznie, po uszy, reichlich, überflüßig, bis über die Ohren. Dzień po dzień goście; wina w bród dla każdego. *Mon.* 67, 78. Na tym bankiecie wszędy w bród wszystkiego. *Pot. Arg.* 269. Jakiejsiś w tym chluby szukają, żeby było

wszystkiego w bród i wiele, choć najniesmaczniej będzie przyprawione. *Mon.* 65, 419. Dał koniom obiad i śniadanie, A słomy w bród na posłanie. *Jak. Baj.* 141. — W bród c). = ze szczętem, zupełnie, ze wszystkim, völlig, gänzlich. W nas ochota do służby w bród wywietrzała. *Tr.* — §. *Math.* Linia w bród, *infinita*, bez naznaczonej miary, którą do upodobania dłuższą rysować możesz. *Sol. G.* 4. eine Linie ohne Ende, eine unbestimmte Linie. (*por.* w ciąż).

Pochodz: *brodzić, dobrodzić, nabrodzić się, pobrodzić, przebrodzić, wbrodzić, wybrodzić, zabrodzić;* porówn. *brnąć.*

BRODA, y, *ż.* BRÓDKA, i, *ż. zdrobn.*, część twarzy pod dolną wargą, i włosy na niej porosłe, das Kinn, der Bart; *Sorab.* 1. broda, brodka; *Sorab.* 2. broda; *Boh.* et *Slov.* brada; *Vind. Carn. Rag. Slavon. Croat.* brada; *Bosn.* brada, bradiça; *Lat. med.* braditium; *Ross.* брада, борода, бородка. §. 1). część twarzy, das Kinn. Broda, na której okrasa męzkiéj twarzy. *Perz. Cyr.* 1, 18. *Vind.* brada, skrenje, podbradek, podbradjak; *Ross.* подбородокъ (*ob.* Podbródek). U mężczyzny niższa warga i broda włosami bywają obrosłe. *Zool.* 285. Młodzieńczyk on, a jeszcze ostremi Włosami gładkiej nie okrywał brody. *P. Kchan. J.* 245. — Brodą ziemię ryć, poledz, ginąć, umierać, ins Gras beißen, umkommen. Tam nasze siły starte; a co wprzódy Grozili, tych tam ryły ziemię brody. *Hor.* 1, 218. *Kobl.* Tam męztwo starte, a ci co grozili, Krwią oszpeconą ziemię brodą ryli. *ib.* 220. *Min. solum tetigere mento.* — a). Broda, włosy wyrosłe na brodzie, der Bart, (auf dem Kinne). Broda wyrasta od dolnej wargi na szczęce spodniej. *Zool.* 71. W pierze ptactwo, w miękką się wełnę owcy stroją, Broda mężom, a ciału ich włosy przystoją. *Otw. Ow.* 546. Broda długa po pas. *Sk. Dz.* 663. Brodę komu wytargać. *Sk. Dz.* 608. Dopiero mu się puszczać jęła broda farby złotej. *Otw. Ow.* 487. (*ob.* Mech.). Brodę golić, den Bart scheeren. Brody golenie, *Eccl.* брадобритие. (*ob.* Brzytwa), das Balbieren. Brodę zapuszczać, den Bart wachsen lassen; *Eccl.* броснити, отрощивать волосы. Golenie brody jest znakiem u Turków niewoli; skoro Janczar z służby wystąpi, zapuszcza brodę, na znak wolności. *Kłok. Turk.* 225. Jedni u nas gołą brody a z wąsy chodzą; drudzy strzygą brodę po Czesku, trzeci przystrzygają po Hiszpańsku. *Gorn. Dw.* 112. (*ob.* strzyżono, golono). Zygmunt August ostatni był nasz monarcha z długą brodą. *Kras. List.* 156. Przestrzyganie brody, podstrzyganie, zapuszczanie większe lub mniejsze, rozmiar na kształt miotły, wachlarza, dawniej gustownokształtnych nosicielów tak zatrudniały, jak teraz fryzury. *Kras. List.* 156. Broda, wiersz. *J. Kchan. Dz.* 146. Broda rozdwojona, *Boh.* frnausy *ob.* Śpiczak, ein Spreitzbart. Przyrzekł mi to na tę siwą brodę. *Teat.* 43, *c.* 137. *Wyb.* Rzucić się komu do brody, najzuchwalej na niego nacierać, sich einem in den Bart werfen; ihn keck angreifen. Świdrygajłło począł Jagielłę łajać, złorzeczyć i zaraz z oną furyą popędliwie rzucił mu się do brody. *Stryjk.* 538. Broda mędrcem nie czyni. *Mącz.* Rozumu nikt z brody nie ceni. *Teat.* 28, *b.* 88. *Żegl. Ad.* 25. *Cn. Ad.* 45. Mędrzec brodą, nie uczynkiem. *Mącz.* Broda jak u proroka, a cnota jak u draba. *Rys. Ad.* 3. *Pot. Zac.* 51. (Cera jak u dworaka, cnota jak u hajduka. Postać święta; hajduckie sumnienie). Jeszczeć broda nie urosła. *Cn. Ad.* 319. (przed laty rozum rzadki, *porówn.* młokos). *Vind.* bradinstvu = męztwo, mężność. *Przysł. Croat.* Vszaki szvoju bradu gladi, vszaki szvomu bolye radi = każdy naprzód myśli o sobie; (pierwej Sobkowi, potym Dobkowi). b). Broda znak starości, stary, starzec, Bart, Graubart, Alter, Greis. Spytam dziadziny mile: moja śliczna brodo, znać żeś się utrudził. *Nar. Dz.* 3, 17. c). Broda, brodacz, dużą brodę mający, ein Großbart, Langbart. Broda = brodaty, brodacz. Tylko go broda. *Żegl. Ad.* 24. Brodą stoi, broda. *Cn. Ad.* 45. — §. 2). Kozia broda, broda kozy, kozła, der Bart einer Ziege. — *Botan.* ziele *ob.* Kozia broda *Sorab.* 1. kozacża habo kozlacża broda. — *Chym.* Broda Jowisza, kosmy z cyny topiącej się, przyrastające do szyi bani. *Kruml.* 403. (*barba Jovis*). — §. Bardysz z dwiema brodami. *Boter.* 137. (z dwiema ostrzami, *Boh.* bradatice, sekera bradata, *ob.* Barta). — Brody wyspy. *Bot.* 34. (szyja w morze wychodząca). BRODACIEĆ, *nijak. nied.*, zbrodacieć *dok.*, brodatym zostawać, brody dostawać; *Ross.* бородатѣть, обородатѣть; *Vind.* braditise; *Croat.* bradatiti; *Carn.* bradujem; einen Bart bekommen, mannbar werden. Młodzieńczyk, który już brodacieje. *Mącz.* (*ob.* Okrzos, śpiczak). Czemu białegłowy nie brodacieją? *Sak. Pr.* 11. BRODACZ, BRODAL, a, *m.* 1. człowiek z wielką brodą, ein Großbart; *Croat.* bradás; *Carn.* bradazh; *Sorab.* 1. brodacž; *Ross.* бородачъ. *BRODARNIA, i, *ż. Slovac.* bradarna, tonstrina = barwiernia, die Barbierstube. BRODATY, a, e, brodę mający, bärtig, gebärtet; *Slov.* bradatý; *Croat.* bradat, bradaszt; *Bosn.* et *Rag.* bradat; *Carn.* bradat; *Sorab.* 1. brodaté; *Ross.* бородатый, брадатый; *Vind.* bradat, bradoviten, bradazh, bradast; (*Vind.* braditen = męzki). Książę Szląski Henryk przez trzydzieści lat brodę wzdłuż zapuścił, i ztąd brodatym nazwany. *Krom.* 235. Heinrich der Bärtige. Mądrość przychodzi z laty; acz nie każdy jest mądrym brodaty. *Cn. Ad.* 463. (broda nie czyni mądrym). Eskulap brodaty a Apollo bez brody. *Warg. Wal.* 10. — Pochodz. *bródka, brodzina, brodzisko.*

BRODAWCZANY, a, e, tyczący się brodawek, Warzen =. Ziele brodawczane. *Spicz.* 45. *ob.* Brodawnik.

BRODAWCZATY, BRODAWCZASTY, a, e, pełen brodawek, warzig, voll Warzen; *Sorab.* 1. brodawkaté; *Carn.* bradovizhast; *Croat.* bradavichaszt; *Rag.* bradaviciast; *Ross.* бородавочный; *Eccl.* брадавистый. Brodawczastego albo parchowatego abo krostawego nie przyniesiecie Jehowie. *Budn. Lewit.* 22, 22. (guzowatego *Bibl. Gd.*). BRODAWKA, i, *ż.* BRODAWECZKA, i, *ż. zdrbn.* §. 1). stwardziała wyniosłość na ciele, die Warze, das Wärzchen; *Sorab.* 1. brodawka, priodwka; *Sorab.* 2. brodajza; *Slov.* bradowice; *Boh.* bradawice; bradawička; *Vind.* bradaviza, vradaviza; *Carn.* bradoviza (a brada, *quia verucæ plerumque in mento apparent, ut Ger.* Warze a Bart. *M. a. S. A.*). — *Rag.* bradaviza, pùhviza, pupcìch, *Slavon.* bradavica, *Croat.* bradavicza, bradavka, berdavka; *Bosn.* bradaviça, bradaviciça, pupcicch; *Ross.* бородавка, бородавочка; *Eccl.* брадавка. Brodawki na ręku albo gdziekolwiek będące, spędza ruciany sok. *Syr.* 539. Lekarstwa na brodawki. *Haur. Sk.* 391. *Śleszk.*

Ped. 68. Brodawki na palcach nożnych *ob.* Nagniotki, odciski, kurze oka. *Syr.* 1099. Brodawki w stolcu, krwawnice. *Syr.* 11. Brodawki nerwowe, subtelne niteczki nerwiste w kupkę ułożone, *pupillæ nerveæ*. *Krup.* 2, 7. — *Fig. moral.* brodawka, plama, wada, przywara, ale, ein Flecken, Fehler, Tadel, Gebrechen, Aber, Anstoß. Same cnoty na nice obracamy, Często na gładkiej twarzy brodawki upatrujem. *Zab.* 13, 65. Miły Boże, jak na nas bicz sami dajemy, A wszyscy z brodawkami na świat się rodzimy. *Zab.* 8, 331. Przysłowia, chociaż niewinne, są mowie ludzkiej to, co brodawki ciału. *Mon.* 65, 666. — §. 2. Brodawka piersiowa, cyckowa, die Brustwarze; *Ross.* титька, титечка. Brodawki w śrzodku cycków. *Kirch. An.* 31. wyniesienia okrągłopodługowate, około szarawe. *Krup.* 2, 345. Guziki, z wielu nerwów skupione, mléko wytryskające, u źwierząt ludziom podobnych zowią się brodawkami. *Kluk. Żw.* 1, 49. (*ob.* Cyc, promień, wymię). Częstokroć u białychgłów po porodzeniu brodawki się kryją. *Śleszk. Ped.* 89. §. 3. Brodawka źrzebięca, Hippomanes. *Plin. H. N.* 8, 42. niejaki kąsek albo sztuczka mięsa na czele dopiero narodzonego źrzebięcia, które maciorka zwykła zlizować, jako je skoro urodzi. Powiadają, że czarownice tego pilne są; a mogąli tego dostać, wielkie czary z tym czynią. *Mącz.* ein Stückchen Fleisch, das die Füllen vorn am Kopfe mit auf die Welt bringen sollen. — §. 4). Brodawki abo cycki na gardzieli pod szyją kozom wiszące. *Mącz.* die hängende Warze am Halse der Ziegen. Uważaj, aby kozy ku chowaniu dwie *brodawce miały pod brodą, jako cycki wiszące. *Cresc.* 563. *Du Ham.* 1, 128. BRODAWNIK, a, *m.* 1). ziele którego sok przeciw brodawkom skuteczny. *Sien.* 61. *Urzęd.* 164. Warzenkraut, kleine Sonnenwirbel; *Boh.* bradowičnjk; *Ross.* бородавникъ; *ob.* Słonecznik, nawrot, podróżnik brodawczaty. 2). Brodawnik, kamień drogi, *Myrmecias. Plin. H. N.* 37, 10. der Sonnenstein. *Cn. Th.* BRODAWNIKOWY, a, e, należący do brodawniku ziela, Warzenkraut-. Brodawnikowe nasienie brodawki traci. *Syr.* 1530. *BRODGOLACZ, a, *m.* *BRODOGOL, a, *m.* golarz brody, brodę golący, der Bartscheerer, (*Ross.* бородобрѣй; *Vind.* bradobrivez, brivez, bradobriuz; *Carn.* bradobryvz; *Croat.* podbrijach; *Slov.* bradár; *Boh.* bradir; *Slavon.* briács). Insza cyruliki, insza brodgolacze, co się tylko myciem a garbowaniem bród i głów abo wyrywaniem zębów bawią. *Syr.* 248. *ob.* Barwierz, łaziebnik. (*Ross.* бородобритіе brodogolenie; бородобритный brodogolny). BRÓDKA, i, *ż.* BRODECZKA, i, *ż. zdrbn. rzeczownika* broda; das Kinnchen, ein kleines Kinn; das Bärtchen, ein kleiner Bart; *Boh.* bradička; *Rag.* bradizza; *Bosn.* bradiça; (*Ross.* бородовка gatunek sikory). Ucałowała obu, i głaszcząc pod bródki, Z rzewnym płaczem ich tuli matka nieszczęśliwa. *Przyb. Ab.* 201. Łechcą jej pod bródkę. *Pot. Syl.* 39. — Kwiat ten wisi jak bródka jaka sędziwa. *Syr.* 1238. Ziele Kozia Bródka *ob.* Kozi; 2). Bródka podkowy, gryfka, der Griff auf dem Hufeisen der Pferde. Dla koni ciągowych na podkowach, prócz zwyczajnych celów, ma być na przodzie bródka na kopyto zagięta, a pod nią cel trzeci. *Kluk. Żw.* 1, 187. Cele na podkowach, abo bródki zimą ostrzejsze być mają. *ib.* 182. — 3). Krótki kawałek łaty, osadzony prostokątnie w tłuku młyna prochowego. *Jak. Art.* 3, 286. der Bart, an dem Stampfer in der Pulvermühle.

BRODNIA, i, *ż.* gatunek sieci rybiej, z *Ross.* бродить, niewodem łowić; eine Art Fischnetz. Bydlęcy złodziej, *ogłowią i łyczaną brodnią łowi *źrzobki, bierze kozły, barany, świnie. *Klon. Wor.* 19. *Fig.* Czapla chociaż nie stawia więcierzy, Kiedy swą brodnią na brzegu rozszerzy, Wyciąga mnóstwo ryb. *Klon. Fl. A.* 4.

BRODNICA, y, *ż.* od brodu, miasto Prus zachodnich, die Stadt Straßburg in Westpreußen. BRODNICZANIN, a, *m.* z Brodnicy rodowity, ein Straßburger. BRODNICZANKA, i, *ż.* z Brodnicy rodowita, eine Straßburgerinn.

*BRODOGOL *ob.* Brodgolacz.

BRODOWINA, y, *ż.* mielizna, piaszczysta wyniosłość na rzéce, eine Sandbank *Tr.* eine Untiefe.

BRODY, ów, *liczb. mn.* miasto handlowe w Galicyi, Brody, eine Handelsstadt in Galizien, imię ma od brodu, czyli ścieku wody, przy którym jest położone. *Kpcz. Gr.* 2, *p.* 154.

BRODŹCA, y, *m.* BRODZICIEL, a, *m.* brodzący, świadom brodzenia i brodów, ein Water, der die Furten durchwatet, der die Furten kennt. (*Ross. Kamtszat.* бродильщикъ, бродовщикъ drogę przez śnieg torujący łowiącym sobole. *Ross.* бродяга włóczęga, tułacz, powsinoga; *Vind.* brodnik *nauclerus*). Brodźca doświadczony, *scitus vadorum. Żebr. Ow.* 220.

BRODZIC, *herb*, trzy złote krzyże w trójkąt ułożone. *Kurop.* 3, 8. ein Wappen.

BRODZIĆ *czyn. niedok.* brnąć, po wodzie lub inszej ciekliznie chodzić, waten; *Boh.* břisti, břeďu, brodit se, brodjwam; (*Boh.* broditi = konie pławić); *Carn.* brêsti; brêdem; *Eccl.* бреду. (*Ross.* бресть, бреду, бродить, wlec się, włóczyć się,брожение, бродьба tułactwo, włóczęga. *Carn.* brósti, brôdem, vrodem, *scrutare fundum, transfretare*; *Bosn. Croat. Vind.* broditi, broditti, brodariti *navigare;* Brodzić zaś *Rag. Bosn. Carn.* gaziti *ob.* Gać, Jaz). Rzéka była latem wyschła, że ją każdy brodzić mógł. *Sk. Dz.* 791. (w bród przebywać, durchwaten). Brodzili we krwi po same kolana. *Auszp.* 122. We krwi chrześcijańskiej do szyi brodził. *Sk. Dz.* 170. *Przysłk.* Witaj mi kaczko, nie brodząc. *Rys. Ad.* 71. (bez fatygi, bez zmaczania się; o dzikich kaczkach na bagnach. Zysk gotowy, bez pracy, bez trudu, Gewinn ohne Mühe). Jeżeli prawdę mówi królowa, nie zwodząc, Witaj, oba pomyślą, i kaczka nie brodząc. *Pot. Arg.* 757. — *Transl.* Jeszcze na ów czas w morzu odważne nawy nie brodziły. *Bardz. Tr.* 145. (nie żeglowały, nie broździły po nich, sie durchfurchten noch nicht die Meere). §. *Fig.* brodzić w czym, w grzechach i t. d. zapuszczać się, zagłębiać się, in Sünden u. s. w. waten. Ludzkie grzechy tłumili, a sami w nich brodzili. *Sk. Dz.* 1059. Nie ma serca, by w takim okrucieństwie brodzić. *Teat.* 46, *d.* 22. W rozpustności do szyi brodzi. *Sk. Dz.* 686. W nieprawościach aż po uszy brodzą. *Chrośc. Job.* 21. W ojczyźnie według fantazyi swojej chce brodzić, rady nie słucha niczyjej. *Star. Vot. C.* 2. (*ob.* prosto brnąć). Gdy kaznodzieja w głębokości pisma brodził, słuchacze go nie zrozumieli. *Sk. Żyw.* 1, 59.

b). Brodzić w czym, brnąć w czym, opływać, obfitować, im Überfluß haben, waten in etwas. Brodzić w dostatkach, w honorach. *Oss. Wyr.*

BRODZINA, y, *ż.* broda nie gęsta, nie zbyt duża, ein nicht dicker, nicht großer Bart. BRODZISKO, a, *n.* przyganiając, broda szpetna, nieforemna, ein ungeschlachter, häßlicher Bart. (*Croat.* bradina). Ach jak potężne brodzisko, o jak bujny krzak włosów. *Boh. Kom.* 11, 478. Starzec swoim brodziskiem twarz mi szorował. *ib.* 1, 436.

BRODZISTY, a, e, bród mający, brodów pełny. *Mącz.* mogący być przebrodzonym, durchwatbar, untief, seicht *ob.* Miałki, płytki; (*Ross.* бродоватый; *Slov.* brodný potok, kteryż mnoho brodůw má, brodnatý, *Rag.* et *Bosn. Croat.* brodlyiv ***navigabilis; Croat.*** gazliv *vadabilis*).

BRODZISZCZE, a, *n.* ta część twarzy, na której broda, podbródek, das Kinn. — §. Broda poważna, ein ansehnlicher ehrwürdiger Bart. Nurza w swoich łzach siwe długie brodziszcze ojca swego. *Stas. Num.* 1, 192. Gęste brodziszcze kryło mu twarzy połowę. *ib.* 1, 94.

BRÓG, u, *m.* daszek poszyty na czterech drągach, na skład siana, zboża, der Fehm, Feim, Feimen, Schober, *Boh.* brah, brh, stoh obilny, (*ob.* Stog); *Sorab.* 1. et. 2. brozna gumno, spichlerz, stodoła; *Bosn.* koppa, stógh, pojatta; *Carn.* kupiza, ręshta, fęma; *Ross.* скирдъ; (*Ross.* набросить, набросать, набрасываю nagromadzać, naskładać). Kiedy gumna wszystkiego zboża ogarnąć nie mogą, układają się brogi. Pod gołym niebem postawione, muszą być w kształcie kręgla (to raczej styrty); daszkowe mogą być równe aż pod sam daszek. *Kluk. Rośl.* 3, 228. Na Rusi u dobrego gospodarza do czterech i do sześciu set brogów, na kształt jakich wież czworograniasto stojących, różnym zbożem napełnionych, najdzie. *Gwagn.* 335. *Przysłk.* Ma pełne brogi. Ma wiele brogów. *Oss. Wyr.* (bogaty). Lepiej mieć więcej brogów, niżli złotych łańcuchów. *Petr. Ek.* 14. Bróg dziesięcinny wszystko przyjmuje, niczym nie brakuje. *Cn. Ad.* 46. *Rys. Ad.* 19. Lepszy bróg, niżli snop. *Rej. Wiz.* 54. — Osobliwie brogi bywają na siano, Heuschober. Nawet siano przedaje się na brogi; jest oraz w tym sposobie bróg i miarą; dzieli się na wozy. Bróg o 16, o 12 wozach. — *Phras.* Na brogu leżeć, toż co pod pierzyną, *fig.* gnuśnieć, auf der Bärenhaut liegen, ponieważ wiejskie próżniaki rade w zebranym brogu legają, że miętko. — Z brogu dopiero wylazł; ocucił się; ot, przecięż wstał; przecięż do czego się wziął. *Oss. Wyr.* §. Bróg, każdakolwiek kupa czyli gromada kamieni, broni i t. d. *Cn. Th.* ein Haufen, jeder aufgethürmte Haufe. §. *Math.* kręgiel, ***conus. Tr.*** ein mathematischer Kegel.

II*. Brog, zbór Luterski, osobliwie dawny Krakowski, od kamienicy w Krakowie Brog zwanej, ein Lutherisches Bethhaus. Nie byli królowie winni, kiedy brog w Krakowie po dwakroć burzono. *Podw. Sion. P.* 2. Jakośmy sobie nowych ministrów, nowych zborów, brogów, bożnic naczynili, tak też z razu nieszczęście wielkie Polski się jęło. *ib. L.* 2. BROGOWY, a, e, należący do brogu, Feimen=, Fehm=. Brogowy daszek.

BROIĆ *czyn. nied.* zbroić, nabroić, pobroić, *dok.* złego co uczynić, Böses thun, Unheil stiften, etwas (Böses) begehen. *Boh.* tropiti, stropiti; *Sorab.* 1. skutžam; *Vind.* hudobuvati, hudustoriti, sabroditi, dopernesti; *Ross.* злотворить, прокудить, проказить, смошенничать (*Sorab.* 2. broisch trwonić, marnować; broiwo śmieci, bród; *Rag. Croat. Bosn. Slavon.* broiti, broitti, ***numerare*** liczyć, rachować; broj ***numerus*** liczba, rachunek). Nie proszę więcej, już broj, jakoś nabroiła. *Bardz. Tr.* 119. Zagrodzić mu sposobność do brojenia złego. *Teat.* 48, 128. Nie mając dosyć na tym, co pierwej pobroił, jeszcze tchnął pogróżkami. *W. Post. W.* 3, 141. Oni wedle zuchwałości swej wiele złego wolnie broją. *Pilch. Sall.* 174. Wszelką niecnotę gotów jest broić. *Warg. Wal.* 268. Co drugi nabroi, to ja mam zastąpić. *Cn. Ad.* 90. Królowie broją, a poddani pokutują, *delirant reges, plectuntur Achivi. Modrz. Baz.* 575. Broić, srożyć się, dokazywać, szaleć, toben, wüthen, rasen. Miecz broi, siecze a morduje. *Rej. Ap.* 24. Patrz, jak broi srogie morze. *Bardz. Luk.* 85. — Broić z którą, niecnotę popełniać, Unzucht treiben. *Oss. Wyr.* Broić nad kim, dokazywać nad nim, wydziwiać z kim, pastwić się nad kim, mit einem grausam umgehen, mit ihm herumhausen. Gotowie we Włoszech z Rzymiany broili. *Stryjk.* 187. — BROIĆ się, *zaimk.* §. a). *Bezosob.* broją, man treibt Unfug, man tobt, es wird Unfug getrieben. W państwie tym wszystko dziwnie się broi. *Rej. Wiz.* 165. b). Broić się, *osobist.* szaleć, wściekać się, rasen, toben, wüthen. Gdy się broją panowie a ludzie mordują, To największe korzyści w tenczas diabli czują. *Rej. Wiz.* 168. Wejźrzał potym ku górze a chmury się broją, Roztargnione powietrzem, na poły się dwoją. *ib.* 165. BROICIEL, a, *m.* 1. brojący co, zbrodzień, der Stifter des Unheils; *Sorab.* 1. skutženik, *Vind.* hudodelnik, dopernashavez; *Ross.* проказникъ, замышленникъ, (*Sorab.* 2. brojar = marniciel, rozrzutnik; *Croat.* broitel, brojnik = *numerator* liczący, rachujący). Nie utaicie się broiciele nieprawości. *Budn. Job.* 34, 22.

Pochodz: *zbrodnia, zbrodzień.*

*BROK, u, *m.* (z dawn. Niem. der Brocken, Brocke), szrot, der Schrot. Nie stoi za to, na drobne ptaki ołowianym strzelać brokiem. *Haur. Sk.* 283. Co za sztuka z fuzyi brokiem ptaka zabić? *Pot. Pocz.* 315.

BROKADYA, yi, *ż. Ital.* broccato, *Gall.* brocard; materya, złotogłów, der Brocat. *Tr. Boh.* prokat; *Carn.* abad. BROKADYOWY, a, e, z brokadyi, Brocat=. *Boh.* prokatowý. BROKATELA, BRUKATELA, BURKATELLA, i, *ż.* 1). *Ital.* brocatello; materya podobna do brokadyi, jeno podlejsza, materya dychtowna z powłoki jedwabnej, das Brocatell. Brukateli łokieć. *Instr. Cel. Lit.* Od burkatelli Weneckiej różnej farby..... *Vol. Leg.* 4, 356. 2). Kamień od niektórych między marmury policzony, czerwoniawy porfir z żółtemi ziarnami. *Kluk. Kop.* 2, 63. eine Art rothen Porphirs.

BROKOLI, ego, *m.* odmiana kalafioru. *Kluk. Dyk.* 1, 81. *Kluk. Rośl* 1, 214. eine Art Blumenkohl.

*BROMA *ob.* Brama.

BROŃ, i, *ż.* w ogólności każda rzecz służąca do obrony, Waffe, Wehr; *Sorab.* 1. et 2. bron; *Boh.* bran, zbran, zbrog; *Slov.* zbrog; *Vind.* branva, oroshje; (*Carn.* bran;

Rag. brâna = obrona; *Ross.* et *Eccl.* брань = wojna, walka, kłótnia, łajanie; — broń *Ross.* ружье, оружье; *Croat.* orusje *ob.* Oręż; *Eccl.* бръння = zbroja, broń). 1). W szczególności broń, oręż, nazywa się to wszystko, co służy do rażenia nieprzyjaciela, lub obronienia siebie. *Papr. W.* 1, 469. das Gewehr, die Waffe. Broń i zbroje są naczynia obrony. *Petr. Pol.* 453. Dwojaką im broń dawali, jednę, którąby bili nieprzyjaciela, a drugą, którąby mu się bronili. *Pilch. Sall.* 17. Słowacy nie musieli bardzo zaczepiać sąsiadów, kiedy wojennym narzędziom dawali ogólną nazwę broni, dosyć mając bronić, co posiadali. *Gol. Wym.* 231. Kusza, rohatyna czyli włócznia i miecz u boku, to była własna i starożytna broń Polska; którą dopiero za Ludwika Węgierskiego nasi porzuciwszy, do drzew się wzięli. *Biel. Kr.* 218. Rycerz potyka się z nieprzyjacielem rozmaitemi broniami, z kopiją, z łukiem, z sztrzelbą, z rohatyną, z szablą abo pałaszem. *Star. Ryc.* 40. Pałasz, karabin i pistolety są bronią, której używa jazda. *Jak. Art.* 2, 456. (*porówn.* biała broń). — Broń, zbroja, Rüstung. On na sobie pancerza żadnego nie nosi, koń, tarcz, drzewo, a szabla, to wszystka broń jego. *Paszk. Dz.* 104. — Towarzysz broni, spółwojennik, Waffenbruder, Kriegscamerad. Z płaczącym wodzem płaczą towarzysze broni. *Dmoch. Il.* 2, 191. Robić bronią, używać broni należycie, mit dem Gewehr arbeiten, umzugehen wissen, es brauchen. Z wielką pilnością uczą rekrutów, jak robić bronią. *Pam.* 85, 1, 122. Mieć się do broni, zu den Waffen greifen. Skoro pierwsza straż rozruch usłyszała, I do sprawy się i do broni miała. *P. Kchan. J.* 228. Broń od siebie rzucić, broń położyć, poddawać się, das Gewehr strecken. §. Broń, słowo to wchodzi w termina musztry, biorąc się za karabin, strzelbę żołnierską, das Gewehr, der Karabiner. Szylwachy do broni wołają. *Kaw. Nar.* 10. sie rufen ins Gewehr. Do broni! już biją trwogę na odwachu. *Teat.* 44, 84. Broń do góry. *Kaw. Nar.* 235. (*Ross.* къ ружью). Broń na ramię! broń do nogi! *ib.* 242. Broń przed deszczem! broń się obraca, żeby stępel był ku sobie; podrywa się szybko kolba pod lewe ramię. *Kaw. Nar.* 249. Broń w prawe ramię. *ib.* Broń w płask! broń na płaz dłoni ostatnim bączkiem się rzuca. *ib.* 276. Broń za umarłym! broń się rurą na dół przewraca, kolbą do góry. *ib.* 370. — *Przysłw.* Dla pokoju, broń noszą. *Rys. Ad.* 10. (*si vis pacem, para bellum*). Daj boże dobrą broń mieć; a nigdy jej nie używać. *ib.* 13. Na się drugi broń nosi. *ib.* 49. Człek drugiemu zawsze wszędzie, Broń na siebie dawać będzie. *Jak. Baj.* 54. (*ob.* bicz na siebie dawać). Nie może ani bronią oddalać swej szkody. *Prot. Kont. C.* 3. (nic tu po działach, po strzelbie). 2). *Fig.* Broń naszego żołnierstwa nie cielesna jest. 3. *Leop. List. H.* 3. (*oręża nie są cielesne *ib.*). Broń w prawie = papiery, dokumenta. Słaba broń, niewinność przeciw mocy. *Oss. Wyr.* §. *Botan.* Łania broń *ob.* Jelenie oko.

Pochodz. *dobronić się, nabronić się, obronić, obrońca, obrona, rozbronić, wzbraniać, zbronić, zabronić; bronny, bronno. Zbroja, zbroić, uzbroić, rozzbroić, zbrojny.*

1). BRONA *ob.* Brama.

2). BRONA, y, *ż.* narzędzie rolnicze do włóczenia, die Egge; *Sorab.* 1. brona; *Sorab.* 2. bronna; *Boh.* brana, brany, wláčidlo; *Slov.* brána; *Hung.* borona; *Vind.* et *Carn.* brana; *Croat.* brana, uláka, zubache; *Ross.* борона, боронка. Broną się przewrócone grudy z bryły ziemi rozbijają, perz i inne dziczyzny z ziemi wyciągają, posiane nasienia ziemią się zasypują. Żelazna brona, którą ciężką zowiem, ma żelazne zęby; drewniana lekka zwana, robi się u nas z wici. *Kluk. Rośl.* 3, 118. *Kluk. Rośl.* 2, 157. Na Mazowszu brony mają drewniane zęby, w Krakowskim żelazne. *Haur. Sk.* 29. Rolą włóczyć *ob.* Bronować, skródlić.

BRONATEK, BRONATNY *ob.* Brunatny.

BRONC, BRONS, BRONZ, u, *m.* z Franc. materya z rozmaitych kruszców zmieszana, Bronze; *Ill. barb.* tùc; *Croat.* bruncz; (*Carn.* bron; *Vind.* bronz; *Croat.* bronze = ruda, kruszec). Z bronzu bite medale. *Węg. Mar.* 3, 27. BRONCOWY, a, e, z broncu, von Bronz.

BRONIC, *herb*, dwa jelca, na kształt S litery, na krzyż ułożone; z Czech. *Kurop.* 3, 9. ein Wappen.

BRONIĆ, *czyn. niedok.*, zbronić, obronić *dok.* bronią zasłaniać, szczycić, *właśc. i niewłaśc.* vertheidigen, schützen; *Boh.* et *Slovac.* braniti, bránjm, hágjm; *Carn.* braniti, branem, brambam, savétim; *Vind.* branit, obranit, varovat, obarit; *Croat. Rag. Bosn.* braniti; *Sorab.* 1. wobaram; *Ross.* боронить, оборонить; (бранить, побранить łająć). Król niebieski ludu swego strzeże i broni, odganiając od niego, jako od swej trzody, wilki, łotry i tyrany. *Gil. Katch.* 297. Sewerus bronił chrześcijan od ludu burzliwego. *Sk. Dz.* 155. Miłość ludzi swych pana broni. *Tward. Wł.* 50. Bóg broni sługi swoje. *Sk. Żyw.* 143. Niech mi drzewa swego użyczą cienia, Od słonecznego niech bronią płomienia. *Burl. B.* 3. Bronić ukrzywdzonych. *Zbil. D. F.* Karoł kościoła bronił. *Sk. Dz.* 732. Stan miejski przeciwko krzywdom szlachty bronić i zasłaniać. *Mon.* 65, 368. W prawie, bronić kogo, zastępować go, einen vertheidigen, vor Gericht vertreten. Które białogłowy przed urzędem spraw swoich, abo cudzych broniły. *Warg. Wal.* 265. Jeden drugiego broni, wymawia. *Cn. Ad.* 306. §. Bronić, zachowywać od czego, zabiegać czemu, vor etwas bewahren, beschützen. Niech mię bóg broni od tego, bym..... *Zab.* 16, 288. Kto mogąc grzechu bronić, nie bronił, pozwala. *Bardz. Tr.* 196. Broń Boże, Gott bewahre, Gott behüte, da sei Gott vor; *Sorab.* 1. swarnu božo; *Eccl.* отступи. Broń mię boże od tego szaleństwa. *Teat.* 3,6, *b.* 56. Broń boże, żeby was nie pokasał. *ib.* 7, *c.* 67. Broń boże, by nam nie przyszło do tego. *Paszk. Dz.* 65. Broń boże choroby. *Kras. Dos.* 22. §. Bronić komu czego = zabraniać, nie dopuszczać, przeszkadzać; wehren, verwehren, verhindern, nicht zulassen; *Rag.* brâniti; *Vind.* braniti, na poti biti, napotuvati, pazhiti, vbraniti, prebraniti, odbraniti; *Carn.* ubraniti; *Eccl.* бранити, запрещать, возбранять, претить, недопускать; *Sorab.* 1. wobaracž; *Slov.* zbramugi; *Ross.* возбранить, возбранять. Chcieli się nieprzyjaciele przeprawić; ale im tego Kościelecki bronił, i obronił. *Biel. Kr.* 494. Racz się prośbom mym nakłonić, Nie chciej szczęścia mego bronić. *Niemc. P. P.* 89. Ucha twojego żebrzącemu bronisz. *Past. F.* 13. Do domu odjechali, którym abo lata, abo siły, abo niedosta-

tek służby żołnierskiéj bronił. *Warg. Cez.* 220. Ten miał ojca takowego, Że mu bronił do dobrego. *Pieśń. Kat.* 144. BRONIĆ się, *zaimk.* (*Croat.* branitisze), orężem, bronią, lub czym inszym składać się, szczycić się, *pr. et impr.* sich wehren, sich vertheidigen. (*Ross.* карячиться bronić się rękami, nogami). Jak kto może, broni się. *Cn. Ad.* 302. Bronić się z wału nieprzyjacielowi. *Star. Vot. D.* 3. *b.* sich gegen den Feind vertheidigen. Turcy nie dali nigdy statecznej bitwy; tylko się bronili obozem. *Baz. Sk.* 166. Tak ci się Moskwa broni gęstemi lasami Od nas, China od Tatar przez sto mil murami. *Star. Vot. D.* 2. (zasłania się, ist gedeckt, geschützt, gesichert). Bronić się przed prawem sich vor Gericht vertheidigen. Gaja, skóra do zwad, zawsze się sama u pretora broniła. *Warg. Wal.* 266. Teć są dowody, któremi się bronią, ale nie obronią. *Petr. Ek.* 75. Żadnych wymówek nie szukał; ani się pismy bronił. *Sk. Dz.* 423. Bronić się mową, słowy, wymawiać się, oczyszczać się. *Cn. Ad.* 302. — Bronić się komu, przeciwko komu, stawić mu się, sich einem zur Wehre setzen. Broniłam się mu; lecz nie mogłam zdołać. *Chrośc. Ow.* 66. Nie bronisz się deszczowi, nie bijesz się z gradem, Ale pod dach uciekasz. *Pot. Arg.* 82. *Transl.* Jeśli się dłużnik wierzycielom fantem broni w długu.... *Sax. Porz.* 71. (składa się fantem). — Bronić się od czego = zasłaniać się, warować się, sich gegen etwas verwahren, sich dagegen schützen. Od zimna się odzieniem wedle czasu bronim. *Sk. Dz.* 828. — Bronić się komu, wzbraniać się, odmawiać sich weigern, kein Gehör geben. Jego prośbie pokornej nie mogę się zbronić. *Treb. S. M.* 100. — BRONICIEL, a, *m.* broniący, obrońca, der Vertheidiger, Beschützer; *Rag.* et *Bosn.* branaz, branitegl; *Croat.* branitel; *Vind.* branik, obvarnik, obranovez; *Boh.* zastawatel; (*Ross.* бранитель = łżyciel, ganiciel). BRONIECZKA, i, *ż.* mała broń, ein kleines Gewehr, ein Gewehrchen. Rany nie rohatynkami, albo jaką Grecką bronieczką zadali; ale haniebnemi oszczepami. *Falib. Fl.* 81. BRONIENIE, BRONIENIE się, *ob.* Bronić, Bronić się, *ob.* obrona, das Vertheidigen, die Vertheidigung, Beschützung, Verwahrung: (*Rag.* et *Bosn.* braniteglstvo, brana; *Croat.* branitva = opieka). *BRONIONOŚNY, a, e, noszący broń, waffentragend. Bronionośna Minerwa. *Otw. Ow.* 578. BROŃKA, i, *ż.* mała broń, ein kleines Gewehr, ein Gewehrchen. *Pot. Jow.* 2, 49. — 1) BRONNY, a, e, zabroniony, zakazany, niewolny, *Ross.* возбранный; (*Ross.* et *Eccl.* бранный wojenny); verwehrt, untersagt, unerlaubt. *Klok. Turk.* 185. Bronno. *Przysłk.* nie godzi się, niewolno, es ist nicht erlaubt. To nam mówić wolno; wam zaś bronno. *Pilch. Sen. list.* 3, 280. Niebronno = godzi się, wolno, es ist erlaubt, es steht frei; *Ross.* невозбранно. Dobrze myślić, nikomu niebronno. *Pilch. Sen. list.* 329.

2). *BRONNY, a, e, bramny, od bramy, po dawnemu brony. Thor =, *ob.* Bramny.

3). BRONNY, a, e, należący do brony, narzędzia rolniczego, bronowy, Egen =, die Ege betreffend, zur Ege gehörend; *Sorab.* 1. bronski; *Ross.* бороновый. Koń bronny, parobek bronny. *Oss. Wyr.* — BRONOWAĆ, *czyn. niedok.* rolą włóczyć, egen. (*ob.* Skródlić, wskopywać zasianą rolą). *Slovac.* bránjm, zawlačugi; *Carn.* branam; *Hung.* boronalni; *Croat.* branim, branati, drasim, uláchim, zubáchim; *Ross.* бороновать, бороздить (*ob.* Broździć); *Rag.* razgrùniti; *Boh.* wlačeti; *Vind.* sbranovlazhit, lazhiti; *Sorab.* 1. loczicž. Bronuję na ukos, poprzek brozdy. *Cn. Th.* Bronowanie, włóczenie, das Egen, *Ross.* бороньба; *Boh.* wlačka, *Vind.* lazhenje. BRONOWNIK, BRONOWŁOK, a, *m.* bronujący, włóczek; *Croat.* branacz, vlach, ulachitel, vlachàr; *Hung.* boronaló; *Rag.* razgrùnitegl; *Boh.* wlačec; *Ross.* бороннльщикъ, бороновальщикъ; *Eccl.* бронитель, боронитель, боронщикъ, боронникъ, der Eger, Egerknecht. Bronowłok z chłopca wyrastać, parobka niedorastać powinien; ma być w łżejszych robotach parobkowi pomocą, bronę wlec, żąć i t. d. *Kluk. Rośl.* 3, 111. (*ob.* Poganiacz, podparobczy).

BRONS, BRONZ *ob.* Bronc. BRONSZTYN *ob.* Brausztyn.

BROSKIEW *ob.* Brzoskiew.

BROSZCZ, u, *m.* obszycie na spodzie sukien białogłowskich. die Einfassung um den Rand der Weiberröcke. *Tr.* Spodnica z broszczem. *ib.* (*ob.* Brożec).

BROSZURA, y, *ż.* BROSZURKA, i, *ż. zdrobn.* z Franc. książeczka niegruba, zszyta, nieoprawna, eine Broschüre; *Ross.* тетрадька. BROSZUROWAĆ, *czyn. nied.* zbroszurować, pobroszurować *dok.* zszywać książki alla rustica, broschiren. Broszurowany *Ross.* въ тетрадяхъ.

BROWAR, u, *m.* BROWARNIA, i, *ż.*, budynek, gdzie się piwo warzy, piwowarnia, mielcuch, (z Niem. Brauen, *Holl.* brouwen), das Brauhaus, (*Sorab.* 2. bruhs; *Croat.* pivarnicza; *Ross.* пивоварня; *Vind.* olounia, olouniza, olounishe, ovarna). O browarze czyli mielcuchu. *Świtk. Bud.* 264. W browarach piwo robią. *Tward. Wł.* 160. Często browar = gorzelnia, palarnia, Brennhaus, wo Brantwein gemacht wird. — Browar winny, dom, gdzie się wino prasuje, die Weinkelter. *Cn. Th.* — *Przysłk.* Kto w karczmie służy, w browarze mu płacą. *Dwor. E.* 3. Jakbym wszedł do browaru, Pełno *gomona, pełno krzyku, wrzasku, swaru. *Pot. Pocz.* 363. Tu na świecie jak w browarze plugawym mieszkamy. *Rej. Wiz.* 159. — §. Browar = szynkownia, eine Schenke, ein Saufhaus. W browarze przesiaduje. *Oss. Wyr.* (pijak wierutny). BROWARNY, a, e, tyczący się browaru, lub gorzelni, Brauhaus =, Brennhaus =; *Ross.* пивоварный, пивоваренный. Browarny kocieł, w którym piwo warzą. *Syr.* 945. Ogień browarny. *Torz. Szk.* 61. Kadzi, koryta i inne narzędzia browarne, do warzenia piwa należące. *Szczerb. Sax.* 141. Arenda browarna. *A. Zam.* 83.

BROWY, a, e, od bru (*ob.* Ber) (*Boh.* berowý), von Fench. Browa słoma; *Vind.* bereniza, berouza.

BROZA *ob.* Brzoza.

BRÓZDA, y, *ż.* BROZDECZKA, i, *ż. zdrbn.*, żłobek ziemi w oraniu między skibami, die Furche; *Sorab.* 1. brófda, precžnicža; *Sorab.* 2. brofda; *Slovac.* brázda, rozhora; *Hung.* baràzda; *Boh.* brázda, brazdička, rozhor; *Croat.* brazda, razgon, szlog, brazdicza; *Rag.* brâzda, brâdiza; *Carn.* brasda, rosôr, pofredk; *Bosn.* brázda, brázdica; *Vind.* brasda, brasdeniza; *Bosn.* brazda, gribglja, vrrista, jarak; *Ross.* борозда, бразда, бороздка, бороздочка; *Eccl.* бразда, *Graec.* πρασά; *Lat.* porca; (2. *Ross.* et *Eccl.* бръзда = uzda, munsztuk). W brozdy pługiem poorane roztrząsnął siew. *Otw. Ow.* 106. §. Brozda między

zagonami, rowek, do ściągania wody, wodociąg, die Wasserfurche, Gränzfurche, die Scheidfahre; O b b. der Strang. Uczynił naokoło ołtarza jakoby dwie strudze, aby woda mogła zbiegać. 1 *Leop.* 3. *Reg.* 18, 52. (na dwie brozdy. 3. *Leop.*). *Ross.* рытвина. §. *Fig. transl.* brozdy, zmarszczki, rysy, kresy, kreski, Furchen, Runzeln, Striche, Risse. Mijają lata, i cnota nie umie Zagładzić brozdy, którą starość orze Gładką jagodę w bliskiej zgonu porze. *Hor.* 1, 266. Brozdami, furchenweise, strichweise. — BRÓŹDZIĆ *czyn. niedk.*, zbroździć *dok.*, brózdy robić, orać, Furchen ziehen, ackern; (*Sorab.* 1. brozdżu; *Boh.* brozditi; *Ross.* бороздить; *Rag.* brâzdati, brazditi; *Bosn.* brázditi, brazdati, gribgljati; *Croat.* brazditi; *Hung.* barazdalni; *Carn.* brasdam). *Fig.* porysować, poorywać, pokarbować, befurchen, runzelig machen, Striche und Risse worein machen. Babia postać wziąwszy, siwemi włosami skroń przykryła, i skórę zbroździła zmarszczkami. *Otw. Ow.* 114. §. *Transl.* broździć, wichrzyć, wszczynać nierząd, mieszać, bałamucić, Unruhe stiften. Nie przestawał broździć Koga, dokąd kasztelan do Gdańska nie przyjechał. *Krom.* 613. (*non quiescebat*). Ledwie co poczynali broździć herezyarchowie, zaraz okrutną śmiercią poginęli. *Birk. Ex.* 4. Do pokoju przyjść nie mogli, ponieważ cesarz w kondycyach pokoju broździł. *Krom.* 547. (*variante cæsare conditiones pacis*). Jeśliby która strona w przymierzu broździć co chciała, żaden z obudwu narodów, Polskiego i Czeskiego, królowi swemu, pokojem wichrzącemu, dopomagać nie był powinien. *Krom.* 343. Wandalowie od Stylikona, nowe rzeczy w państwie bróżdżącego, wywabieni, do Hiszpanii przenosili się. *Krom.* 18. Niech się zmówią żywioły, niech natura bróździ. *Pot. Arg.* 303. BRÓŹDZICIEL, a, *m.* brózdy robiący, der Furchenzieher. *Cn. Th. Eccl.* браздодерецъ, пахарь, земледѣлецъ, rolnik, oracz. (*Ross.* бороздникъ sierp ogrodowy mały). BRÓZDZISTY, BRUZDZISTY, BRUZDOWANY, a, e, pełen brózd, brózdami przeorany, furchig, voll Furchen. *Ross.* бороздчатый. Łodyga bruździsta ma wpodłuż ciągnione roweczki. *Bot. Nar.* 41. Owoc euforbii szerokoliściej bruzdowany. *Jundz.* 259.

*BROŻCEM, *BRZODŹCEM, *przysłk.*, na bakier. *Czrtr. Mskr.* in die Quere, nach der Seite. Znać, że drogo pszenicę przedał, bo czapkę brożcem na łeb wdział. *Rys. Ad.* 82. Ferezyą lub kontusz zawiesić brzodzcem, t. j. nie mieć ich na rękawy zadzianych, ale bokiem zawieszone. *Czrtr. Mskr.* seitwärts umgehangen. Jakbym się ze lwem spotkał, abo z jednorożcem, *Styg pod żorawiém piórem, ferezya brzodzcem *Pot. Jow.* 30. Ona jednę tylko spodnicę brożcem na się wdzieje. *Pot. Arg.* 85. (*porówn.* Broszcz. *Tr.*).

BROŻEK, żka, *m. zdrbn. rzeczown.* bróg, ein kleiner Fehm, ein Fehmchen. Niech mi bożek do nowego Doda zboża i żywności. *J. Kchan. Dz.* 301. §. *Math.* brożek, kręgiel, *conus*, bryła na kształt cygi albo głowy cukru. *Tr.* §. Kosz od kurcząt kręglasty, ein kegelförmiger Hühnerkorb. *Wrb.* §. 2). *Transl.* brożki, gatunek sieci pomniejszych na łowienie ptastwa. *Kluk. Żw.* 2, 378. Jedna strona brożka przywięzuje się do kołeczków w ziemię wbitych, druga się podniesie na słupeczku. *ib.* ein Vogelnetz, Vogelgarn. §. 3). gatunek pojazdów, ein Fahrzeug, ein Wagen, eine Kutsche. Ani jej w takiej chodzić przystoi koronie, Ani tak drogie Turskie w brożek wprzągać konie. *Zbil. Żyw. A.* 3. Jednę białogłowę, z którąby dobrze mucha uleciała, w brożku sześć woźników Tureckich, każdy po kilkaset złotych kupiony, wozi. *Lekarst. B.* Zaśby to nie lepiej na potrzebę Rzeczypospolitej wyprawić na owych koniach, co w brożkach chodzą. *ib. B. e.* (*ob.* Rydwan). BROŻKOWY, a, e, tyczący się brożka, Fehmen=, einen kleinen Fehm betreffend; Kegel=, den mathematischen Kegel betreffend; Vogelgarn=, das Vogelnetz betreffend; Kutsch=, Wagen=. Koń brożkowy = kareciany, ein Kutschpferd. BROŻYNA, y, *ż.* bróg mizerny, niewielki, ein elender kleiner Fehm. §. Brożyny, daszek i drągi brogowe, das Fehmendach, die Fehmenständer. Słoma na poszycie strzech, obory, brożyn. *Gost. Ek.* 135. Brożyny, aby nie gniły, niech na ziemi nie leżą, gdy są próżne. *Haur. Ek.* 39. Brogi na ziemi nigdy leżeć nie mają, kiedy je wymłócą, ani się mają przychylać nałożone; bo brożyny miąższe mają być, a kędy bróg podeprą, tam urzędnik łotr. *Gost. Ek.* 34.

1). BRU, n. p. długów tam jak bru *ob.* Ber.

2). BRU! odgłos przykrego uczucia, markotności, niechęci, zbrzydzenia, Ausdruck des Widerwillens, Ekels. Ej ej ej! umiéram! bru bru! włosy mi wstają na głowie. *Teat.* 27, 107. Bru na bru, fu na fu! *Cn.* 46. *minaciter loquenti, minaciter respondere. ob.* jakie pytanie, taka odpowiedź, *ob.* klin. klinem wybić. Drohung für Drohung. Auf einen groben Ast, gehört ein grober Keil. (*ob.* Burczeć, Fukać). §. *Hovoe, vox Bachantis* hejdasz hejdasz bru bru. *Mącz.* (*Ross.* брюзга mruczenie).

BRUCZE, BRUCZY *ob.* Brukać.

BRUD, u, *m.* a). plugastwo, nieczystość, gnój; der Schmutz, Unflath, Unrath; *Eccl.* брудъ, нечистота; *Sorab.* 1. brud, nerad, smrod, smerdżeno, wopanczanstwo, *Sorab.* 2. brojwo (*Sorab.* 1. wotdrapané brudé, *strigmenta*; *Carn.* brud = kał, błoto, *porówn. Ital.* brodo), *Vind.* vmas, madesch, maroga, skurnoba, klatje; *Rag.* ghnús, gad; *Boh.* sspina; *Ross.* замарка, дерьмо. Glina z brudem albo fusem oliwnym, albo olejowym zamieszana. *Cresc.* 151. Z rąk twych brud wodą zmywasz; omyj wprzód sumnienie. *Groch. W.* 163. - *Fig.* plama na sumnieniu, na sławie, i t. d. ein Flecken auf dem Gewissen, am guten Namen. Niewinnyś - obmyj się z brudu. *Oss. Str.* 7. (usprawiedliwiajże się). b) wszystko, co niedosyć wygładzone, oczyszczone, alles nicht Ausgearbeitete, Ausgefeilte, Gesäuberte, Gereinigte. Jać to będę prał jego brudy? Sam napisał, sam niech poprawi. *Oss. Wyr.* §. Brudy = brudne chusty, bielizna brudna, schmutzige Wäsche. Dałem brudy do prania. *BRUDNIA, i, *ż.* rzecz brudna, brudnego co, etwas Schmutziges. Podarłszy szaty i brudnie, przyszli do króla. *W. Jer.* 41, 5. (brudne chusty, koszule, brudy, które na sobie mieli.) BRUDNIEĆ, *nijak. nied.*, zbrudnieć *dok.*, brudnym się stawać, brukać się, schmutzig werden; *Boh.* sspinawěti. BRUDNO, *przysłk.*, nieczysto, plugawo, schmutzig; *Ross.* сорно. *pr. et fig.* Co ma być biało, niechajże będzie biało; a co ma być brudno, niechaj będzie brudno, a złego nigdy nie chwalić, a dobrego nie ganić. *Rej. Żw.* 147. *BRUDNOMOWNY, a, e,

tłustych słów używający, obſcön, ſchmutzigredend, *Eccl.* сквернословный. *Eccl.* сквернословствую plugawo mówię. BRUDNOŚĆ, ści, *ż.* plugawość, nieczystość, die Schmutzigkeit; *Rag.* ghnusòbba, *Vind.* vmasanost, madeshnost, klafaria, skurnobnost, ſpornost; *Ross.* грязнота. BRUDNOSIWY, a, e, ciemnosiwy, *Ross.* саврасій, ſchmutziggrau, dunkel grau. Brudnosiwy koń. *Tr.* °BRUDNOWEŁNY, a, e, brudną wełnę mający, ſchmutzigwollig. Ofiary czyniła z owiec brudnowełnych. *Otw. Ow.* 165. BRUDNOŻÓŁTY, a, e, ciemnożółty. *Ross.* рудожелтый, ſchmutzig gelb, dunkel gelb. BRUDNY, a, e, nieczysty, plugawy, usmolony, ſchmutzig. *Eccl.* брудный; *Vind.* vmasan, marongast, madeshen, skurnoben, skurn, ſporn; *Carn.* ſmêtnu; *Boh.* sspinawý; *Sorab.* 1. neschwarnĕ; *Rag.* hallai, tmast; *Ross.* сорный. Gdzie go tylko pośle, wszystko brudne przywiezie i najdrożej kupi. *Teat.* 48. *b*, 4. Im co brudniejszego, tym czystszej trzeba wody. *Pot. Jow.* 88. §. *Fig. moral.* Brudny charakter, postępek, czarny, zły, szpetny. *Oss. Wyr.* ſchmutzig, ſchwarz, häſſlich, böſe. BRUDZIĆ *czyn. nied.*, ubrudzić, zabrudzić, pobrudzić *dok.*, brudnym uczynić, brukać, smolić, *Eccl.* брудити, бружду, смолю; *Boh.* sspiniti, sspinjm, ussissmam; *Carn.* ſmétim; *Croat.* szmetim; *Vind.* vmasati, pogerditi, nanevzhediti; *Rag.* ghnûsiti, oglnûsiti, omargljatti, ogaditi, zquarnitti, ogrubiti, opoganiti, mêgljati; *Ross.* руднить, зарyднить, гадить, гажу, выгадить, изгадить, сорить, сорю, выгрязнить, марать, замарать, замарывать. Kurz mnie zbrudził i całym wniwecz obrócony. *Teat.* 48, *b.* 9. Ubrudził się. *P. Kchan. Orl.* 1, 59. Brudzący się łacno, *Ross.* маркій, мерокъ. §. *Fig. moral.* Kalać, walać, plamić, ćmić, beſchmutzen, beflecken. Długo tym zaskarżeniom nie dawał się łudzić, Żebyś Wac Panna miała dawną chwałę zbrudzić. *Treb. S. M.* 125.

BRUGA, i, *ż.* miasto w Niderlandzie. *Wyrw. G.* 246. die Stadt Brügge.

BRUK, BURK, u, *m.* wykład kamienny ulicy lub gościńca, (z Niem. Brücke, Steinbrücke, Steinbrücken), das Steinpflaster, das Pflaster. *Carn.* flajshtr; *Vind.* flaistr, taraz, potaraz, kamenski poklad; *Sorab.* 1. pucżowĕ ploster; *Croat.* taracz; *Bosn.* taraça, kalderma; *Rag.* poplocenie, *e Turc.* kaldèrma; *Boh.* dlażenj, dlażba, dlażka; *Ross.* мостовая. Psuli bruk przed kamienicami. *Pam.* 85, 1, 142. Ktoby był na bruku miejskim raniony... *Chełm. Pr.* 166. Bruki krwią zbroczone. *Tward. Wł.* 100. W on dzień będzie bruk z Micraima do Azura. *Budn. Jes.* 19, 23. (brukowana droga, gościniec, chaussée). §. *Phraseol.* Leżeć, bawić się na bruku, wałęsać się, próżnować, ein Pflastertreter seyn. Owe pacholiki łoźne, co się brukiem bawią. *Star. Pob. B.* 3 *b.* Na bruku rad bywa swobodny. *Rak. Pob. A.* 3. – Mieszkać na bruku, jakoby komorą, w cudzym domu, nie mieć swego gospodarstwa, żyć z grosza, auf der Straße, in den Tag hinein leben, sich herum treiben. Mieszkał na bruku w mieście, chociaż miał majętności ziemiańskie. *Dwor. G.* 1. Gdy kto majętność swoję przepije, przegra, na bruku utraci. *Petr. Pol.* 56. Majętność swoję dla sług i złego towarzystwa na bruku nikczemnie utracili. *Petr. Ek.* 97. Miał się kiedyś dobrze; utracił wszystko na burku. *Birk. Ex.* 30. – Krzesać szablą po bruku, junaczyć się śmiesznie, z zwyczaju pijanic nocnych szablami brząkających po brukowych kamieniach, sich mit dem Steinpflaster herum fechten. Nikt za to, że dobrze pił, abo po burku krzesał, szlachectwa nie dostał. *Falib. Dis. F.* 2. Kto w ciemną noc rad z brukiem wojuje, Niech jeno z Turki w polu się sprobuje. *Rak. Pob. A.* 3. Na bruku mężny, śmiały na bruku. *Cn. Ad.* 524 *et* 1061. burda nocny, junak, szaławiła, wiechowy rycerz. 2°., *Trans.* burk. *Biel. Kr.* 320. = zwada, burda, Zänkerey, Zank, Hader.

Pochodz: *brukarz*, *brukować*, *dobrukować*, *nabrukować się*, *obrukować*, *pobrukować*, *przebrukować*, *przybrukować*, *ubrukować*, *wybrukować*; *brukownik*, *brukowy*, *brukowiec*.

BRUKAĆ, ał, brucze, bruczy, *czyn. nied.*, zbrukać, zbruczy, ubrukać, ubruczy, obrukać *dok.*, brudzić, ubrudzić, usmolić, ſchmutzen, beſchmutzen, beſudeln. Kunegunda, gdy ją z urody chwalono, brukała twarz i mazała. *Sk. Żyw.* 2, 314. U pieca zbrukana siedzi miła matka. *Papr. Koł. R. b.* Korale ubrukane, jak prać. *Haur. Sk.* 354. Nie będzie nigdy wełna ubrukana biała. *Petr. Hor.* 2, *E.* 4. – *fig.* Marnie zbrukani a barzo zmazani występkami. *Rej. Post. y. y.* 4. (pokalani). *Pot. Pocz.* 80.

BRUKARZ, a, *m.* robotnik czyli rzemieślnik od bruku, der Steinbrücker, Steinpflasterer. *Faber lapidarius*, brukarz abo ten, co kamienie ciesze. *Mącz.* Miał przy sobie brukarzów dla naprawy bruku. *Pam.* 85, 1, 124.

BRUKATELA *ob.* Brokatela.

BRUKIEW, kwi, *ż.* odmiana kapusty ogrodowej, *brasica napobrassica*, *Linn. Jundz.* 340. *eruca*, Preuß. Wrucken, Brucken, *Ross.* брюква, Kohlrüben. Brukwie mogą się kwasić jak buraki lub rzepa. *Kluk. Dyk.* 1, 82. *ob.* Kwaki, karpiele.

BRUKOWAĆ *czyn. nied.*, wybrukować, ubrukować *dok.*, ulicę kamieńmi pokładać, bruk robić, steinbrücken, steinpflastern, pflastern, *Carn.* flaishtram; *Vind.* flaistrati, flashtrati, tarazati, potarazati, iskamenjati, popodnati; *Bosn.* taraçati, potaraçati, *Croat.* et *Rag.* taraczati, pokameniti, poplocciti; *Boh.* dlażiti, dlażditi; *Ross.* мостить. Droga uburkowana kamieniem. *Leop. Syr.* 21, 11. Droga ze Strazburga brukowana dobra do samego Paryża. *Kras. Doś.* 97. (chaussée). Stajnie mają być kamykami abo czym twardym burkowane. *Cresc.* 550. Podwórzec mozaikiem tam był brukowany. *Tward. Pas.* 110. (pokładany, wyłożony). *fig.* Już był mróz rzéki zburkował. *Krom.* 270. (pomościł, das Eis hatte den Fluß bebrückt). 2). *Intransit.* po bruku dokazywać, junaczyć się, burdy robić, auf der Straße herum lärmen. Jan Olbracht w nocy na ulicy na pijaną młódź burkującą napadł. *Krom.* 762. – *Cum. Instr.* Wiarą się chlubimy, a pismem często burkujemy. *Groch. W.* 587. (wierzgamy przeciwko niemu). BRUKOWNIK, a, *m.* 1). brukarz, brukujący kamieniami drogę, der Steinbrücker, Steinpflasterer, Pflasterer, *Ross.* мостильщикъ, *Boh.* dlażic. Brukownik nie dobrze wprawił kamienie. *Tr.* – 2). Brukownik, BRUKOWIEC, wca, *m.* włóczęga brukowy, junak uliczny, ein Pflastertreter, Pflastertreter, Gassenbauer, Händelmacher auf den Straßen, Re-

nommist; *Boh.* blátosslap; *Vind.* klatesh, manzigou, *Ross.* гулялыцикъ, глазунъ. Burkownik krzyknie: wara! chłopie z drogi. *Jabł. Ez.* 124. Od brukowników i żądzy wszetecznej, W chróścianej budzie śpię sobie bezpieczny. *Tward. Daf.* 15. Brukowcy ustawnie polowali na nieostrożnych starców. *N. Pam.* 17, 179. BRUKOWY, a, e, od bruku, do bruku należący, Pflaster=, Steinpflaster=. Z brukowych złoto wyciągać kamieni. *Mon.* 76, 439. Komissya brukowa. *A. Zam.* 2, 33. *S. Grodz.* 2, 83. die Straßencommission. Brukowy, ego, *Subst. m.* dozorca bruku, der Steinpflasteraufseher, der Straßenaufseher. Brukowe, ego, *n.* zapłata od bruku, ulicowe, das Straßengeld. Brukowe albo mostowe, które w bramie dawać każą. *Kosz. Lor.* 132. Brukowe płacimy, a nie możemy się doczekać mizernego mostku. *Mon.* 65, 301. Brukowe brał z miasteczka, a mostku nie kazał zrobić. *ib.* 300. – §. Na bruku się wałęsający, na bruku hałasujący, dokazujący, junacki, pflastertreterisch, sich auf den Straßen herum treibend, pflasterwetzend, gassenhauerisch. Nasi burkowi kozacy nie biją Tatarzyna, jedno kury i gęsi. *Falib. Dis. E.* Żołnierze brukowi, z których rzadki spojrzy w oczy Turczynowi, choć na bruku dosyć mężnie głowy nadstawiali. *Alb. z W.* 26. Tyś nie brukowy żołnierz, pogranicznego bijesz nieprzyjaciela. *Sk. Kaz. N.* 313 *b.* §. Brukowy, gminny, tretowy, uliczny, pospolity, von der Straße, vom Markte, gemein. Brukowa wiadomość. *Oss. Wyr.* (*ob.* baby na trecie o tym gadają).

'BRUKSOLA *ob.* Bussola.

BRULION, u, *m.* z Franc. sextern do nanotowania w nim z pierwszego pustu, z którego się przepisuje na czyste, das Brouillon. Tak w czystych kartach, jako w brulionach. *Łęsk. Mier.* 89.

BRUMLA *ob.* Drumla, Dremla.

BRUNACIĆ *czyn. nied.*, brunatnym czynić, brunatnić, przypalać, przyrumieniać, braun machen, bräunen. Cukier jak brunacić. *Śleszk. Ped.* 108. BRUNAK, a, *m.* koń rydzy, Wörtbch. ein Braunschimmel. *Boh.* bruna. BRUNAT, a, *m.* §. 1. kolor brunatny, das Braun, die braune Farbe. Purpurą róże, czarnym borówki bławatem, Śniegiem zdobi lilie, fiołki brunatem. *Ustrz. Klaud.* 28. *dulci violas ferrugine pinxit.* Fiołki brunatem zdobiły wiosnę. *Ustrz. Tr.* 17. – §. 2. Brunat, BRUNATEK, ziele, *ob.* szarłat ziele. BRUNATEK, tka, *m.* żaba poziemna, mająca grzbiet prawie rogaty brunatny, żyje robactwem. *Kluk. Żw.* 3, 63. der braune Landfrosch. – Brunatek kwiat, *ob.* ostróżki. BRUNATKA, i, *ż.* muchołówka, *muscicapa fusca*, wielkością i kształtem do słowika podobna; ale koloru brunatnego. *Kluk. Żw.* 2, 267. das Braunellchen, ein kleiner Vogel, *Ross.* юла. BRUNATNAWY, a, e, na brunatne pochodzący, bräunlich, *Vind.* arjav'kast, erjaukast, erjavosten. BRUNATNIA, BRONATNIA, i, *ż.* suknia koloru brunatnego, ein braunes Kleid. Senat niechaj w bronatni, posłowie w zieleni, a sędzia niech chodzi w czerwieni, aby znano po szacie, jakiej kto godności. *Star. Vot. D.* BRUNATNIĆ *czyn. nied.*, zbrunatnić, zabrunatnić *dok.*, brunacić, brunatnym czynić, braun machen, braunen. Już słońce góry brunatniło. *Tr.* – BRUNATNIEĆ *nijak. nied.*, zbrunatnieć, pobrunatnieć *dok.*, brunatnym się stawać, braun werden. Pobrunatniałe piegi na piersiach. *Syr.* 716. Ziele to korzenia jest z wierzchu pobrunatniałego. *ib.* 289. BRUNATNIK, a, *m. magnesia vitriariorum*, kruszec koloru białawego, Braunstein. *Mierosz. Msk. Ross.* марганецъ. BRUNATNIKOWY, a, e, należący do brunatnika, *Ross.* марганцовый, von Braunstein, Braunstein=. BRUNATNO *przysłk.* BRUNATNY, a, e, BRONATNY, koloru fiołkowego, z niebieskiego na ceglasty, braun, veilchenbraun. (*Boh.* brunatný, barewný; *Sorab.* 1. brune; *Sorab.* 2. bruni; *Lat. med.* brunus; *Hung.* barna, barat-ſzinii; *Vind.* arjau, fiolnoerjau, veiſhnjau; *Dal.* rigy; *Croat.* ſzivo; *Slavon.* mërk). Grona winne brunatno zfarbowane. *Otw. Ow.* 332. Facilety bronatną farbą fiołkową farbują. *Pasz. Dz.* 122. Brunatne obłoki a prędkie błyskawice na błękitnym niebie. *Koł. Cat. D.* 1. Ma brunatna dziewczyna jest też także ładna; Mogą być nad nią bielsze, ale milsza żadna. *Chod. Gesn.* 78. (*ob.* Brunetka). Brunatne świątki, świątki żydowskie, das Pfingstfest der Juden. *Tr.* BRUNATNOCZERWONY, a, e, brunatny na czerwone lub też czerwony na brunatne, braunroth. *Ross.* баканный, *Eccl.* червленный. Brunatnoczerwona farba. *Cn. Th.* BRUNATNOKRUSZ, u, *m.* kruszec brunatny, mający w sobie miedź, siarkę i żelazo. *Kluk. Kop.* 2, 182. Lebererz, Leberschlag. BRUNATNOŚĆ, ści, *ż.* farba brunatna, braune Farbe, Braun. *Vind.* erjavost, erjava.

BRUNELA, i, *ż.* od miasta Franc. *Brignole*, gatunek wielkich śliw, które do nas suszone bez pestek przysyłają, die Brunelle, Catharinenpflaume.

BRUNET, a, *m.* mężczyzna włosów brunatnych, cery ciemnej, śniadawy, ein Brunett, eine Mannsperson von dunkeln Haar und Gesichtsfarbe. Blondynowi podoba się brunetka, a brunet blondynce. *N. Pam.* 11, 189. BRUNETKA, BRONETKA, i, *ż.* kobieta ciemnych włosów i cery, śniadawa, eine Brunette. Dama ta brunetka, czarnych włosów i oczów czarnobłękitnych. *Pam.* 85, 1, 884. Patrzaj, te wszystkie brunetki, blondynki, Płaczą dziś po mnie, jęczą, chorują i mdleją. *Niemc. P. P.* 56. Śliczna brunetko. *Hul. Ow.* 137.

BRUNŚWICKI, a, ie, do Brunświku należący, *Cz.* brunsswický, *Germ.* Braunschweigisch, Braunschweiger. Piwo Brunświckie mum zowią. *Syr.* 947. Księztwo Brunświckie w dolnej Saksonii. *Wyr. G.* 205. das Herzogthum Braunschweig. BRUNŚWICZANIN, a. *m.* z Brunświku rodowity, der Braunschweiger. W rodz. żeńsk. BRUNŚWICZANKA, die Braunschweigerinn. BRUNŚWIK, u, *m. Cz.* Brunsswjk; księztwo i stolica jego w dolnej Saksonii. *Wyr. G.* 205. Braunschweig.

'BRUS, a, *m. Cz.* brus, brausek; *Vind.* brus; *Sorab.* 1. brusz, bruszk; *Sorab.* 2. brust, brusczik; *Carn.* brus; *Croat.* brusz; *Rag.* brús = osła, kamień do wecowania, der Wetzstein. Kowal lemiesze ostrzy na brusie. *Pot. Pocz.* 479. Nim ten miecz wyostrzy na brusie, drugi mu już z swoim nad głową. *Pot. Arg.* 505. *Fig.* Nieprzyjacielem tym, jakoby brusem niejakim, broń dzielności swojej naród Rzymski obostrzał. *Fal. Fl.* 61. *Morszt.* 337. BRUSIEC *ob.* Brzusiec. BRUŚNIK, a, *m.* ślifierz. *Tr.*

2350. wecownik, der Schleifer. BRUSZCZ, BRUSZEC *ob.* Brzusiec.

BRUSZNICA, y, *ż.* gatunek borówki, *vaccinium vitis Idaea. Jundz.* 223. *Ross.* брусница, die rothe Heidelbeere. BRUSZNICZNY, a, e, *Ross.* брусничный, od brusznicy, die rothe Heidelbeere betreffend, von rothen Heidelbeeren.

BRUTAL, a, *m*, z Łac. grubianin, chłopisko, ein brutaler Mensch. Rzadko, aby kto pyszny, nie był brutalem. *Mon.* 76, 423. Wielki brutal, złośliwszy nad smoki i żmije, Gdy gada, gdyra, a gdy macha, zaraz bije. *Zabł. Fir.* 12. BRUTALKA, i, *ż.* kobieta brutalna, ein brutales Weib. BRUTALNY, a, e, grubiański, nieokrzesany, brutal, ungeschliffen. BRUTALSTWO, a, *n.* grubiaństwo, Grobheit, brutales Wesen. Śmiesząe się odważać na takie brutalstwo! *Teat.* 15. *c*, 60.

BRUZDZISTY *ob.* Broździsty.

*BRUŻYNA, y, *ż.* mały brus, osełka, ein kleiner Schleifstein. U ślosarza, gdzie naczynia żelazne na kamieniu toczą, wstawia się w korytku brużyna. *Haur. Ek.* 178.

BRWI *ob.* Brew. BRWICZKA, i, *ż. zdrobn. rzeczown.* brew, mała brew, ein kleiner Augenbraun, das Augenbraunchen. Brwiczki. *Pot. Jow.* 199. BRWISKO, a, *n.* nieforemna brew, ein ungeschlachter Augenbraun, *Ross.* бровище. BRWISTY, a, e, wielkich brwi, von starken Augenbraunen. *Cn. Th. Ross.* бровистый; *Carn.* obervên. (*Sorab.* 1. tżoliznak człowiek brwisty).

BRYCZKA, i, *ż. zdrobn. rzeczown.* bryka, wóz mniejszy podróżny, czasem z półnakryciem, ein leichter langer Reisewagen, bisweilen halb gedeckt.

BRYDNIA *ob.* Brédnia.

*BRYFTRAGIER, a, *m.* z Niem. der Briefträger, listonosz, roznosiciel listów, *Rag.* listonòs; *Sorab.* 1. listownoscheř; *Slavon.* knjigonosha; *Vind.* pifemski nofnik, liftar; *Ross.* письмоносецъ, письмоподатель, письмовручитель.

BRYGADA, y, *ż.* z Franc. dywizya żołnierzy złożona z batalionów lub szwadronów, [dziś zwykle składa się z dwóch pułków 4.] *Papr. W.* 1, 169. die Brigade. BRYGADYER, a, *m.* komendant brygady. *Papr. W.* 1,469. der Brigadier. *Jak. Art.* 2, 467. BRYGADYERSKI, a, e, należący do brygady, Brigadier=.

BRYGITTA, y, *ż.* BRYGITKA, i, *ż. zdrobn.* (*ob.* Bietta). *Sorab.* 2. Brischa. święta, założyła zakon panien od imienia swego zwanych. *Kras. Zb.* 1, 172. *Teof. Zw. C.* 5. Brigitta. BRIGITKA, i, *ż.* zakonnica zakonu śtej Brygity, die Brigittennonne.

*BRYK, u, *m.* brykanie, wierzganie, zuchwalstwo, das Hintenausschlagen, das Auflehnen wider jemand, die Widerspänstigkeit, der Trotz. W szczególności, niepokój, niespokojność, Unfriede, Unruhe. Coś za nic miał przedtym szturmy, bryki, Teraz cię lada potrwożą wietrzyki. *Chrośc. Ow.* 302. Zwąchawszy te bryki, że hetman kawi, że i wojsko błądzi, Rzucą po wojsku kupę paszkwilów. *Chrośc. Fars.* 100. Ten bóg, który cię, kiedy chce, wietrznym pędzi brykiem, Ten cię do Włoch pewnie zaprowadzi. *Chrośc. Ow.* 95. (wietrznym wianiem, szturmem, burzą). BRYKA, i, *ż.* wóz ciężki furmański, der Rüstwagen, Lastwagen, Fuhrmannswagen; (*Vind.* tovorni vus). Pojazdy są różne, karety, kolaski, bryki, wozy. *Kluk. Żw.* 1, 186. Bryka siana. *Jak. B.* 220. Furmani są w odpowiedzi właśnikom za rzeczy na swoję brykę przyjęte. *A. Zam.* 84. Ale cóż bab do diabła! ładuj niemi bryki. *Zabł. Fir.* 29. BRYKAĆ *intransit. contin.*, bryknąć *jedntl.*, właściwie o koniach, wierzgać, von dem Pferde: hinten ausschlagen; *Ross.* брыкнуть, брыкать. Gdy konia ostrogami spina, ten nie znosząc bolu, stanie słupem, zacznie brykać, a jeździec pod most. *Boh. Kom.* 1, 437. - §. Swywolnie poskakiwać, biegać, muthwillig herum springen, herum laufen. Młody źrzebiec na łące pośrzód stada bryka, Ziemi kopytem twardym ledwie się dotyka. *Zab.* 10, 60. *Koss.* Erymantski dzik po lasach bryka. *Chrośc. Ow.* 120. *Fig.* zuchwale się podnosić, powstawać, dokazywać, übermüthig werden, sich überheben. Nauczymy tego, jak ma brykać, osła. *Zabł. Zbb.* 8. Dalejże, brykajcie, póki wam pasza służy. *Teat.* 16, 111. (*łabuj duszo, piekło gore). Swywolną Wołoską ukrócił ziemię brykającą. *Tward. Wł.* 88. Morze bryka. *Chrośc. Ow.* 302. Strasznym szumem wicher bryka. *Brud. Ost. D.* 7. W zbytnich nie brykał dostatkach. *Psalmod.* 12. Musi mieć pieniądze, bo bardzo bryka. *Teat.* 8, 65. Fortuna często bryka. *Kochow.* 301. Świat się zakurzył dymem i popiołem, Po wioskach ogień i miasteczkach bryka. *Jabł. Buk. Q.* - §. Brykać nad kim, swywolnie i zuchwale dokazywać nad nim, wydziwiać, pastwić się, an jemanden seinen Muthwillen üben. Już (rzecze Pan szatanowi), jak chcesz nad Jobem brykaj, Jednakże duszy jego nic nie tykaj. *Chrośc. Job*, 12. §. Brykać na kogo, przeciwko komu, odwarkać, odwierzgać, powstawać, przeciwić się, sich wider jemand auflehnen, ihm trotzen. Dobrocią wytuczeni Pańską, przeciwko swemu dobrodziejowi brykali. *Swada.* 1, 270. W szczęściu zuchwały, zadarłszy karku, przeciw niebu bryka. *Mon.* 71, 346. Węgrowie niektórzy na króla swego brykali. *Biel. Kr.* 432. BRYKACZ, a, *m.* krnąbrny zuchwalec, *Ross.* брыкунъ, ein Trotzkopf, ein Widerspänstiger. *Tr.* W rodzaju żeńskim; *Ross.* брыкунья. - BRYKLIWOŚĆ, ści, *ż.* krnąbrna zuchwałość; *Ross.* брыкливость, die Widerspänstigkeit. BRYKLIWY, a, e, krnąbrnie zuchwały, *Ross.* брыкливый, widerspänstig.

BRYKCY, ego, *m.* imię męzkie, *Fabricius. Jabł. Her.* ein Mannsname.

BRYKLA *ob.* Brékla.

BRYŁA, *BREŁA, y, *ż.* (*Sorab.* 2. brila = ruda żelazna), kawał jakiejkolwiek bądź ciężkiej a twardej rzeczy, buła; ogromniejszy bałwan; ein Kloß, ein Klumpen, ein Stück von einem harten und schweren Körper. Bryła miedzi, ołowiu, soli. *Tr.* Złoto w bryłach. *Teat.* 24, 94. *Czrtr. Cz.* trupel, chuchel; *Bosn.* rripa; *Slavon.* bussa; *Ross.* крухъ, комъ. - W szczególności: bryła ziemi, gruda po deszczu, eine Erdscholle, ein Erdkloß. Bryła, breła, *gleba. Volckm.* 371. *Ross.* глыба; *Sorab.* 1. ruzwa, ruzličžka; Gdy leją obłoki, zlewa się proch w bryły. *Budn. Job.* 38, 38. Polany proch ztężał, a bryły się społu zelnęły. *Bibl. Gd. ib.* Zboża oczekują tu już sierpa, gdy w innych klimatach ledwo co wyszły z pod bryły. *Now. Lor.* 3. (z ziemi). *transl. fig.* Boży duch w sztuce onej ziemi, w brele ciała świętego przemieszkiwał. *Birk. Dom.* 121. Jezus nas z sobą w jednę bréłę, iż tak rzekę, w jednę kupę gromadzi i swoim ciałem czyni. *W. Post. W.* 246.

(w jedno ciało zjednoczył, spoił, w jednę massę, in eine Masse, in einen Körper.) - Bryła, co do miękczejszych rzeczy, w jednę kupę zbitych, eine Masse, von weichen zu einem Stücke zusammen gedrückten Sachen. Bryła krochmalu. *Cn. Th.* ein Kloß, ein Stück Kraftmehl. Wziąwszy bryłę fig, uczynili plastr i przyłożyli na ranę. *Leop. Jes.* 38, 21. brełę suchych fig. *Bibl. Gd. ib.* (maść z fig. *Budn. ib.*). - §. *Math. Phys.* Bryła albo ciałem zowiemy wszystko, cokolwiek ma te trzy rozległości, długość, szerokość i głębokość, *solidum. Jak. Mat.* 1, 4 *et* 149. in der Mathem. und Phys. ein Körper. *Cz.* hmot. Bryła, sztuka materyalna, wielkość sama w sobie zawarta, mająca wymiar według długości, szerokości i głębokości, po łac. *corpus*, ciało; lecz to słowo w naszym języku nie służy właśnie wszelkim wielkościom wzdłuż, wszerz i w głąb' zawartym; wolałem je tedy nazwać bryłami, gdyż to słowo u nas nie służy żadnéj inszej rzeczy, krom wielkości wzdłuż, wszerz, i w głąb' zawartej. *Sol. G.* 22. cf. *Rog. Doś.* 1, 193. *Geom. Nar.* 2, 2. *Stas. Buff. ob.* Miąższość.

Pochodz. *bryłka*, *bryłeczka*, *brylasty*, *bryłowaty*, *brylastość*, *bryłowatość*, *bryłowy*.

BRYLANT, BRYLIANT, u, *m.* BRYLANCIK, BRYLIANCIK, a, *m. zdrobn.* z Franc. der Brillant, ein geschliffner Diamant. Ślifują się dyamenty na brylanty, zwężające się u wierzchu i u spodu, mające wszędzie wiele rzędów polek. *Kluk. Kop.* 2, 28. Niech na twój paluszek biały, Ten bryliancik włożę mały. *Teat.* 51. *b*, 85. Świetniejszym brylant się wydaje, Gdy z równym w jednej osadzon jest sferze. *Zab.* 12, 58. - 2. *Fig.* Człowiek nad inszych, z jakichkolwiek szacownych względów w porównaniu z drugiemi *Oss. Wyr.* ein hervorstechender Mensch. BRYLANTOWAĆ *czyn. nied.*, na brylant ślifować, einen Diamant brillantiren, zum Brillanten schleifen. Brylantowanie dyamentów jest dwojakie, Hollenderskie i Antwerpskie. *Wyrw. G.* 382. Tenże sam dyament daleko jest droższy, gdy jest brylantowany, niż gdy był prostym. *Mon.* 67, 394. BRYLANTOWY, a, e, należący do brylantu, Brillanten =.

BRYLASTO *przysłk.* bryłami. *Cn. Th.* pełno brył, voll Klumpen, in Klumpen, Schollen, schollig. BRYLASTOŚĆ, ści, *ż.* grudnistość, mnóztwo brył lub grud, scholliges Wesen. Brylastość ziemi, *globositas. Cn. Th.* 521. BRYLASTY, BRYLISTY, BRÉLISTY, a, e, grudzisty, pełen brył, pełen grud, schollig, klumpig. *Cn. Th.* Brylisty, *globosus*, n. p. siarka brélista. *Macz. Volckm.* 371. *Sorab.* 1. ruzwaté.

BRYLIANT, BRYLIANCIK *ob.* Brylant.

BRYŁKA, BRYŁECZKA, i, *ż. zdrobn. rzeczown.* bryła, = gruzołka, *Ross.* катышъ, катышекъ, ein Klümpchen, Klößchen. Gdy z śnieżystej skały stoczy się brełka śniegu, jako pięść, niż na dół doleci, będzie jak największy dom. *Stryjk.* 34.

BRYLOWAĆ, *nijak. nied.* z Franc., świecić się, lśnić, glänzen. Każdy też to radby brylować. *Teat.* 14, 132. Jak bryluje bardzo ładnie. *ib.* 51. *b*, 86.

BRYŁOWATOŚĆ, ści, *ż.* miąższość, körperlicher Gehalt, Solidität; *Boh.* hmotnost. Pełność czyli bryłowatość graniastosłupu wynajduje się, rozmnożywszy podstawę jego przez wysokość. *Łesk. Mier.* 2, 175. Bryłowatość sześcianu, *soliditas. Geom. Nar.* 2, 62. *Jak. Mat.* 1, 169. *N. Pam.* 5, 289. Bryłowatości kul są między sobą, jak sześciany ich promieni lub średnic. *Jak. Mat.* 1, 214. BRYŁOWATY, a, e, na kształt bryły, bryłę składający, *Cz.* hmotný, miąższy, körperlich, solid, von körperlichem Gehalte. BRYŁOWY, a, e, do bryły należący, miąższy, pełny, voll, körperlich, massiv. Kąt bryłowy, *angulus solidus. Geom. Nar.* 2, 40.

BRYN, *BERN, a, *m.* stolica Morawska, Brünn, *Boh.* Brno. BRYNCZYK, a, *m.* z Bryna rodowity, der Brünner; *Cz.* Brnan: w rodzaju żeńskim, Brnenka.

BRYNDA, y, *ż.* igraszka, fraszka, Spielerey, Spielzeug. Czasem cała majętność białogłowska w bryndach kosztownych zależy. *Sax. Porz.* 130. Bryndy, *crepundiae*, des babioles. *A. Czrtr.* (*ob.* Bryndzić się). (*Cz.* brynda = zlewki).

BRYNDZA, y, *ż.* [z wołosk. brénzé. 2], sér miękki owczy, jaki gorale robią i faskami przedawają, *Boh.* brynza, brynze, *Austr.* Brinse; eine Art Schmierkäse, Schafskäse. *Cn. Th. Dudz.* 34. *Sim. Siel.* 102.

BRYNDZIĆ się, *zaimk. nied.*, (*Cz.* bryndati pluskać), igrać, tändeln, spielen. Gołębiczka na brzegu gotowalni ubranej usiadła, Gdzie ona się bryndząc trawiła czasy u zwierciadła. *Zab.* 12, 322. *Nar.*

BRYŚ, ia, *m.* miano, które się psom daje, (może zdrobniałe od słowa brytan), eine Name der Hunde. Pan bryś kundel stary. *Zab.* 5, 238. Bryś wysłużony uszyma postrzyże, Poznał swe pany i ręce im liże. *Karp.* 1, 52. Pan swej trzody; tuż przy nim wierni słudzy stoją, Bryś i Kucziuk, co się ich zjadli wilcy boją. *Zab.* 10, 65. *Koss.*

BRYSGOJA, Bryzgowia, ii, *ż.* prowincya Niemiecka nadreńska, Breisgau. Fryburg w Brysgoi. *Birk. Dom.* 127.

BRYT *ob.* Brét.

BRYTAN, a, *m.* pies Brytański, wielki, wysoki. *Petr. Hor. O.* 3. *Rej. Wiz.* 63. eine Englische Docke, ein Bullenbeißer, Bärenbeißer. *Bosn.* komus, samosov, pas veliki; *Croat.* komùsz; *Ross.* мордашка. Brytany, psy wielkie, z wielką głową, trzymają się pospolicie przez dzień na łańcuchach, na noc się spuszczają. *Kluk. Żw.* 1, 299. Kroku niedoścignionego wierny mój brytan, w Swaronowej sworze, Nic pójdzie gonić jelenie za morze. *Kras. Oss. C.* 2. Brzęk słychać groźny, tarcz szczęka o tarczą, Brytany wyją i przy panach warczą. *Kras. Oss. A.* 3. Mężne brytany. *Ban. A.* 3. BRYTANEK, nka, *m.* BRYTANECZEK, czka, *m. zdrobn.* mały brytan, eine kleine Docke. (*ob.* Bryś). BRYTAŃCZYK, a, *m*, z Brytanii rodowity, Anglik, Szkot; *Ross.* Британецъ; der Britte. W rodz. żeńsk. BRYTANKA, die Brittinn. BRYTANIA, ii, *ż.* Anglia z Szkocyą, czyli wielka Brytania, *Ross.* Британія; *Bosn.* Bertagna; różna od Brytanii mniejszej, prowincyi Francuzkiej. *Wyr. G.* 395. 1. Groß = Brittanien, England und Schottland. 2. Bretagne. BRYTANIEĆ *nijak. nied.*, pobrytanieć, *dok.*, Brytańczykiem się stawać, zum Britten werden. Terazeście pobrytanieli. *Teat.* 22. *e*, 6. BRYTANIKA, i, *ż.* ziele Brytańskie, Panny Maryi kożuszek, Unserer Frauen Pelz. *Syr.* 1253. BRYTAŃSKI, a, ie,

od Brytanii, Brittisch, *Ross.* Британскій. Psi Brytańscy. *Rej. Wiz.* 64. *Pasz. Dz.* 26. Mysz pajęczna albo Brytańska. *Syr.* 819. Brytańska mysz, *mus araneus. Cn. Syn.* 588. *Sorab.* 1. trosk.

BRYTFANA, y, *ż.* BRYTFANKA, i, *ż. zdrobn.* z Niem. die Bratpfanne, Ob d. der Bratrain, naczynie żelazne kuchenne, które postawiają do pieczystego, ażeby na nie tłustość ściekała. *Wiel. Kuch.* 397. *Świtk. Bud.* 194. *Brytfan. *Brud. Ost. E.* 5. *Sorab.* 2. brotfanna; *Sorab.* 1. pecžna pwona; *Cz.* rendljk, rendljček, pekač, pekaček, kuthan, babowka; *Vind.* pónva, pezheuna ponou, zvertna ponouza; (*ob.* Panew'); *Carn.* lembas; *Croat.* ponywa, ponyvicza, trészka; *Slavon.* tava za pecsénje; *Bosn.* profuglja, prrisejurka, prrisuglia, tigagn; *Ross.* сковорода, противень; *Eccl.* сковрада, црепъ, жаровня. BRYTFANNY, a, e, od brytfany, Bratpfannen-. *Ross.* сковородный; *Eccl.* сковрадный.

BRYŻ, a, *m.* BRYŻE w liczb. mn., Bryżyk, Bryżyczki, *zdrbn.* haftowane, wyszywane, przetykane różnobarwe kędziorawe buchty w stroju osobliwie kobiecym, szamerunki, opustki, ztąd i same suknie kobiece pstro i pyszno haftowane, kędziorawe, bunte Stickereyen, bunter krauser Besatz, an den Frauenkleidern; daher auch diese bunt und kostbar gestickten und gekräuselten Kleider selbst. (*Ross.* брыжи, gors u koszuli, mankietki, брыжейка kréski, kruszki, cf. Obd. Bröschen). Nie dba o ubiory, a bryże żadne, chce też aby drugi w sworowanych odzieniach sobie nie rozkoszował. *Gliczn. Wych. E.* 7 *b.* Biega po kramikach kupując zwierciadłka, tkaneczki, brameczki, bryżyczki, barwiczki i inne rzeczy świata tego. *Rej. Post. F f f.* 2. Już nie wiedzą żony, jak chodzić w tych to bryżach swoich, A ty się na to ciągnij mężu, z wiosek twoich. *Zbil. Żyw. A.* 3. Odejmie Pan córkom Syońskim nauszki i bryże i płaszczyki. *Leop. Jes.* 3, 22. (odmienne szaty. *Budn. - Bibl. Gd.*). Na bryżach i na strojach twoich. *W. Pst. W.* 2, 61. Siłuż dziś kawalerów, którym raczej bryże Białogłoskie należą, złote nosi krzyże! *Pot. Pocz.* 469. Za nasze nagi baranek bryże. *Miask. Ryt.* 65. (za nasze stroje, zbytki Jezus nagi). Te łańcuszki i te bryżyki twoje. *W. Post. W.* 2, 62. Bryżyki rozmaite należą do stroju białogłowskiego. *Sax. Tyt.* 7. - §. W ogólności, bryż, haft, obszycie, bramowanie, Stickerey, Besatz, Einfassung. Kocha się pani matka, kiedy więc knaflików Nawiesza u panięcia, na szyi bryżyków. *Rej. Wiz.* 88 *b.* (gors karbowany, Busenstreif, Halsgekröse). Chorągiew pierwsza z białym krzyżem i z orłem w złotym polu, druga z białym bryżem czerwona. *Stryjk.* 494. Pochwy z złotym bryżem. *Stryjk. Henr. C.* - §. Bryże, różnobarwe obicia. *Tr.* bunte Tapeten. §. Wypustki, wyrostki drzew, wilki, unnütze Schößlinge an den Gewächsen, Räuber. Winiarz siekaczem obcina łozie niepotrzebne bryże. *Zim. Siel.* 216. §. Grzebień koguci, *bryże, kryzy, *crista. Perz. Cyr.* 1,150. der Hahnenkamm.

Pochodz.: *bryżować, ubryżować.*

BRYŻDZIĆ *intrans. nied.*, pryskać, spritzen, sprühen, Funken von sich geben. Siedzi przy lampie bryżdżącej w ubogiej skorupie. *Tward. Pasq.* 51.

BRYZELIA, BRYZYLIA *ob.* Brezylia.

BRYZGAĆ *czyn. nied.*, bryznąć *jedntl.*, zbryzgać, ubryzgać, pobryzgać, *dok.*, pryskać, błocić, pobłocić, bespritzen, beschlumpern, mit Straßenkoth beflecken. *Ross.* брызгать, брызгаю, брыжжу; *Bosn.* izbrrickati, pobrickati, izbriglјati, spruscati, posckropiti; *Cz.* prsseti, prsska; *Sorab.* 1. pančžam, wopančžam. Zatrzymałem się nad rynsztokiem, żebym nie zbryzgał moich pończoch jedwabnych. *Teat.* 24, 132. Pamiętaj, że to błoto, jak który pończochy sobie zbryzga, powiedzą, że bez dna muszą mieć karetę. *Teat.* 22, 122. Bryznął. *Papr. Pr. D.* BRYZGACZ, a, *m.* który bryzga, popryskuje, der Spritzer, Bespritzer. *Ross.* брызгунъ.

BRYŻOWAĆ *czyn. nied.*, ubryżować, *dok.*, pstro i kędzierzawo wystrajać, bunt und kraus ausputzen. Nie wiem, co za wory i miechy wymyślają, rzeżą, bramują, bryzują. *Herbest. Nauk. D.* 8 *b.* Gdybyś się ty, nie wiem jak stroił i bryzował, nigdy nie będziesz Salomonem. *W. Pst. W.* 2, 226. Syny swoje, zapożyczając się, bryzują a ubierają. *Glicz. Wych. F.* 2 *b.* Niech się insze w bogate stroją złotogłowy, Niech skarby na się biorą, niech bryzują głowy. *Zim. Siel.* 301. Nic po stroju przy cnocie; panna bryzowana Bez cnoty, kamienica słomą przyodziana. *Burl. C.* - Kleopatra twarzy zbytnie bryzowanej. *Bardz. Luk.* 180. Ubryzowana zbytnie w swej osnowie Kleopatra. *Chrośc. Luk.* 332. Czoło złotem koronował i wzorem się narodów grubych ubryzował. *Bardz. Tr.* 25. Ubryzowana pościel. *Petr. Et.* 187. - BRYŻYCZKI, BRYŻYKI *ob.* Bryże.

BRZĄKAĆ, BRZĄKNĄĆ *ob.* Brzękać, Brzęk. BRZANA, BRZANKA, ryba, *ob.* Barwena. BRZANKA, i, *ż. Phleum*, rodzaj trawy. *Kluk. Dyk.* 2, 180. eine Grasart, Stebenkraut. *Syr.* 1270. BRZANY, a, e, browy, od bru (*ob.* Ber), Fenchel-. Brzana kasza trudniejsza do strawienia, aniżeli jagły. *Syr.* 1009.

BRZASK, 1. *BRZAZG, u, *m.* rozmroczywanie się, wywijanie się świtu, rozwidnianie się świt poprzedzające, die Morgendämmerung, das Grauen vor Tagesanbruch. (cf. *Ger.* brechen świecić, *Goth.* bairht, *Anglosax.* beohrt, jasny; *Angl.* bright; *Hebr.* ברק *barak*, świecił). Na pierwszym brzasku dziennego rozmróczywania, do miasta wpadł, *summo diluculo. Krom.* 537. Gdy z samego brzasku trzeci dzień świtał. *Leszcz. H. S.* 127. Gdy się już na brzask zanosiło, posneli. *Pilch. Sall.* 293. Skoro pierwszym brzask błyśnie świtem. *Chrośc. Ow.* 194. Tyśli brzaskowi pierwsze dał rumieńce, Lub skład i miejsce naznaczył jutrzence! *Chrośc. Job.* 148. Z pierwszym brzazgiem słońca. *Żebr. Ow.* 220. (*primo feriente cacumina sole*). Wnet skoro z brzaskiem wołów swoich szukał. *Klon. Wor.* 23. Brzask dopiero wszedł Lucyferowy. *Jabł. Buk.* 4 *b.* - §. *Blask, błyszczenie, Schimmer, Schein, Glanz. Piorun wzrok przykrym tyka brzaskiem. *Chrośc. Luk.* 8. Brzazgi Lucyferowe przez jasne kryształy Ze swego oceanu dzień wywiodły biały. *Tward. Pasq.* 8. (*ob.* Brzeszczyć się, obrzasknąć).

2. BRZAZG, u, *m.* obrzazg, w trunkach cierpkość niejaka lżejsza, ein etwas herber Geschmack in den Getränken. Piwo

młode, wino nie wyrobione, miewa brzazg czyli obrzazg. *Oss. Wyr.*

BRZDĄKAĆ *ob.* Brzękać, Brząkać. BRZDEK! odgłos uderzenia nagłego, upadnienia gwałtownego, buch! plask! patsch! *Cz.* brdauc. Brzdęk przez łeb; ja go za piersi chap, a on o ziemię klap! *Mon.* 67, 725. BRZDĘKNĄĆ, brzdęknął, brzdękł, *Intrans. nied.*, gruchnąć o ziemię, ze zgiełkiem, hinplatzen, hinschlagen, mit Geräusch hinfallen. (*Vind.* berkniti, berkati, odberkniti, odletiti). Jak brzdęknął junak w kałużę, pałasz ulgnął. *Oss. Str.* 2. Podskoczył, aż mało nie brzdękł. *ib.* 3. Już się utrzymać dłużej nie mógł, brzdęknął jak długi. *ib.* 2.

BRZECHAĆ, [brechać 4] *intrans. contin.* BRZECHOTAĆ, BRZECHTAĆ, *nied.*, Brzechnąć *jedntl.*, szczekać, klapać, bellen, klaffen. *Ross.* брехаю, *Eccl.* брешу, (*Cz.* břesst'eti = wrzeszczeć). Psy brzechają bez przestanku. *Mon.* 70, 84. Brzechać umiesz, jak pieski. *Min. Auz.* 16. Sobaczki brzechają. *Jabł. Ez.* 190. *fig.* Warcz bez przestanku na nas, szczekaj śmiało, Jeżeli ci się brzechać podobało. *Min. Ryt.* 3, 93. Źle zaczął brzechać. *Zabł.* 14, 60. *Nagł.* - §. *Transl.* Sroka brzechotała. *Papr. Kl. przedm.* Sroka brzechoce. *ib.* Szpak brzecha, *Tr.* papla, plappern, von den Elstern, Staaren. §. Głowę komu brzechtać, naprzykrzać mu się gadaniem, einem mit Schwatzen den Kopf warm machen. Żebyś mi nie wiem jak, głowę brzechtał, wszystko to nic nie znaczy. *Teat.* 35. *b*, 5. (*ob.* Nabrzechać). BRZECHAJŁO, a, *m. Eccl.* брехатель, лаятель, *Ross.* кляузникъ, каверзникъ, ябедникъ; *Cz.* gazykotepec; *Sorab.* 1. postkař; szczekacz, bełkotacz, obmawiacz, ein Belferer, Zänker, Zungendrescher. *Jabł. Ez.* 158. (*ob.* Chrapek). BRZECHUN, a, *m.* kundel, szczekacz, co domu strzeże. *A. Czrtr. Msc.* ein Haushund, Kettenhund (cf. Brzesznik). Za psa domowego brzechuna trzy kopy groszy. *Stat. Lit.* 396.

BRZECHWA, y, *ż.* strzała bez żelezca. *Cn. Th. Włod. Dudz.* 34. ein Pfeil ohne Eisenspitze, ohne Pfeileisen, (*ob.* Grot).

BRZECZKA, BRZĘCZKA, i, *ż.* essencya ze słodu, der Meisch, Mösch beym Bierbrauer. *Cz.* břečka, *Sorab.* 1. brečžka, *Sorab.* 2. brazka; *Vind.* bresovez (cf. *Ross.* барда braha). Ugotowany słód przelewa się w naczynie tak przygotowane, aby się słodziny zostały; a brzeczka w podstawione trzecie naczynie wyciekała. *Kluk. Rośl.* 3, 271. (*Hebr.* בר, *Angl.* bere = jęczmień, zkąd Niemieckie Bier wywodzą). Brzęczka piwna. *Syr.* 186. Z brzeczki piwo poznać. *Cn. Ad.* 1361. Jakie kto uwarzy, lub złe lub dobre, takie piwo pije, A czasem jeszcze i brzeczką się sparzy. *Zab.* 15, 278. §. Brzeczka winna, muszcz, moszcz, noch nicht lauterer Wein, Maisch, Mösch. Niżeli wino kisać zaczyna, moszczem go, lub brzęczką zowią. *Krup.* 5, 98. - §. Miodowa brzęczka, *mellatum, mustum ad mediam partem decoctum. Mącz.* - Miodową brzeczkę sytą zowią. *Syr.* 501. Honigmaisch, Methmaisch. §. W ogólności, *poet.* napój der Trank. Wiersz mój nie będzie prosty miał ceny, Nie piwszy brzeczki nic z Hippokreny. *Kchow.* 307. Wybaczcie mądrzy, iżem prostej weny, Nie kosztowała brzeczki z Hippokreny. *Kchow.* 264.

BRZĘCZNY, a, e, brząkający, brzęczący, brzęk wydający, klirrend. Uderzył w tarczę brzęczną. *Kras. Oss. F.* 4. *Boh.* braukawý. BRZĘCZYĆ, BRZDĘCZYĆ *czyn. nied.*, zabrzęczyć, *dok.*, brzęk wydawać, *Cz.* braukati; (*ob.* Brzękać, brząkać). *Boh.* bručeti, bručjwam, břinčeti, břinkam, znjti; *Vind.* brenzhiti, brenzhati, brenkati; *Carn.* brenzhim, brenzhati; *Sorab.* 1. bortžu; *Ross.* бренчать, забренчать, звучать; *Eccl.* брацати, ein Geklirre von sich geben, klirren. Pancerze brzmią na kowadle, żelazo i miecz brzęczy pod młotami. *Stas. Num.* 1 55. Stroi cytrę brzęczącą. *Zab.* 4, 395. *Pir.* Na lutniach brzęcząc. 1. *Leop.* 1. *Par.* 15, 28. Zewsząd zabrzęczały głośno dzwonki wdzięczne. *Otw. Ow.* 386. §. O owadzie, brzęczyć, bęczyć, summen, sumsen, (*Rag.* brêzati, brécjati). Mucha, komar, pszczoła brzęczy. *Dudz.* 21. (*Rag.* brêzaviza = mucha końska, eine Bremse). Komar, nim żądłem zatnie, brzęczy koło uszu. *Kchow. Fr.* 81. Brzęczy mucha, kiedy w miodzie tonie. *Nar. Dz.* 3, 160. Pszczółka brzęcząc ssie zioła skropione. *Past. F.* 50. Pszczoły po powietrzu brzęczą, jakoby trąbiły. *Cresc.* 602. Brzęczące na kwiecie zbierały miód pszczołki. *M. Biel. S. M. A.* 3 *b.* Brzęczenie pszczoł, *Cz.* bručenj. - §. *Transl.* Szmer czynić, szeleścić, rauschen. Tam kędy strumyk kręto płynąc brzęczy. *Kras. Oss. E.* 4. BRZĘCZYDŁO, a, *n.* rzecz jaka brzęczna, etwas Klirrendes, (*ob.* Brzękadło). Żona, jeśliby nie była cackiem mężowi, jest ona brzęczydłem, ustawicznie mężowi uszy przerażającym. *Teat.* 20. *d*, 49.

BRZEDNIA *ob.* Brédnia. BRZEDZEC *ob.* Brożcem.

BRZEG. u, *m.* kraj ziemi, tykający się z morzem, albo z rzéką. *Wyrw. G.* 13. das Ufer, das Gestade, *Cz.* břeh; *Sorab.* 1. bróh, brod; *Sorab.* 2. brog; *Hung.* berek; *Vind.* breg, brieg, briegouje, piefhouje, obkrai, brod; *Carn.* vreg, vrôd, obkraj, okkraj; (*Carn.* et *Croat.* berég = błoto, kałuża). *Rag.* brjegh, *Croat.* bereg, brég; *Bosn.* brigh, brriddo, *Slovac.* breh, *Vind.* brieh = 1. pagórek, góra, 2. brzeg; cf. *Ger.* Berg, *Anglosax.* beorg, *Isl.* biarg, *Dan.* bierg, *Fin.* wari, wuori, Niedsächs. Berch, cf. wierzch). *Slavon.* bríg, bròd; *Rag.* xâl, xàlo, pomorje, primorje; *Ross.* брегъ, берегъ; (*Ross.* беречь, берегу, *Eccl.* брещи, брегу = strzedz, chronić, cf. *Ger.* bergen). Już morze brzeg ma, już się i w swoje zmieszczają Łożyska pełne rzéki, strugi opadają. *Otw. Ow.* 21. Na brzeg ściągają okręt skołatany, By nie zalały go morskie bałwany. *Zab.* 13, 295. *Harab.* Przy łatwym i otworzystym brzegu na kotwicach stali. *Warg. Cez.* 98. Rzéka do przeprawy trudna była, mając brzegi przerwane. *Warg. Cez.* 131. Brzegi morskie i wszelakie brzegi rzeczne, lądem żeglarze nazywają. *Otw. Ow.* 453. Brzegami pojedziesz, piaskami przy morzu. *P. Kchan. Orl.* 1, 79. (längs dem Ufer). Odpychać, odbijać od brzegu, odkładać, odstawiać, vom Ufer abstoßen, ablegen. Odpychając się od brzegu na Carogrod płynął. *Sk. Dz.* 660. Mieć się ku brzegowi, kierować ku brzegowi, przystawić, przyprzeć do brzegu, auf das Ufer zu steuern. Pływałeś dotąd, czas się mieć do brzegu. *P. Kchan. Jer.* 37. (czas odpoczywać). Dobrzeć to na swym brzegu w pokoju posiedzieć. *Paszk. Dz.* 56. Najciężej na brzeg

wysieść. *Pot. Arg.* 384. Na brzeg łódkę wyciągnał. *Kras. Hst.* 108. (er brachte sein Schäfchen ins Trockne). Cicha woda brzegi podrywa. *Opal. Sat.* 47. *Slovac.* ticha woda brehi podmiwa; tiche wodi breh migu, *Ger.* stille Wässer sind betrüglich. Brzegowi poderwanemu nie wierz. *Cn. Ad.* 47. *Rys. Ad.* 3. – Pływał, pływał, a przy brzegu utonął. *Oss. Wyr.* (bieżał, bieżał, aż kark skręcił. Wiodło się długo, aż na samym końcu omyliło go szczęście. Po długim powodzeniu źle skończył). Nad samym brzegiem stoi. *Oss. Wyr.* (nad przepaścią; na bardzo śliskim miejscu; za jedną razą może utonąć; położenie jego wcale niebezpieczne). Na brzegu był; przecież go lekarze do zdrowia wrócili. *Oss. Wyr.* (o włos co nie umarł, er war am Rande des Grabes). Nie chodź brzegiem, nie chodź po brzegu = nie narażaj się na niebezpieczeństwo, pewniejszych się środków chwytaj. *Oss. Wyr.* – Z brzegów wylewać, z rygi wychodzić, z granic występować, aus den Ufern treten, die Gränzen überschreiten, nicht in den Gränzen bleiben. Rozum niedojrzały z brzegów rad wylewa. *Birk. Zam.* 22. Za króla Achaba złość i grzechy z brzegów wylały. *Sk. Żyw.* 2, 193. Bardzo ci mędroszkowie z brzegów wylewają. *Rej. Żw.* 239 *b*. We wszystkich rzeczach miarę chować, a z brzegów, tak w radości, jako w smętku, nie wylewać. *Kosz. Lor.* 15. W brzegi brać = krócić, określać, ograniczać, umiarkować, begränzen, mäßigen, bändigen. Baczność roztropną zachowaj, a w brzegi Bierz ciasne płochych nadziei wybiegi. *Mon.* 67, 763. – §. Brzeg między polami, miedza. *Tr. Vind.* brieg, rob, reber, meja, die Markscheide, die Scheidegränze. – §. Brzeg jakich innych rzeczy, naczyń, sprzętów = kraj, okrajek, bok kończący co, der Rand einer Sache. Brzegi arkusza, książki *ob.* Marginesy. – Brzegi u szaty, der Saum eines Kleides. *Cn. Th.* Filiżanki z złotemi brzegami. *Mon.* 67, 287. Tassen mit goldnen Rändern. Obwód liścia zowie się także brzegiem. *Bot. Nar.* 47. Brzegi kapelusza, die Hutkrämpen. Pierwszego kapelusza brzegi obwisłe były w tę i w owę stronę, Tylko na okoł okrągło stoczone. *Zab.* 12, 73. Brzeg rowu, der Grabenrand. Brzeg wału, ścieżka po nad dołem wału chodząca. *Tr.* der Unterwall. – 2. BRZEG, a, *m. Cz.* Břeh, miasto mocne dolnego Szląska. *Wyrw. G.* 237. Brieg in Schlesien, *ob.* Brzeżanin, Brzeżanka, Brzeżański. – BRZEGATY, a, e, brzegi mający, brzeżysty, mit Küsten oder Ufern versehen; geränderert, Ränder habend. Gorące piaski brzegatej Afryki. *Przyb. Luz.* 74. On prawą zawieszony na barce przychwyca brzegaty obwód. *Przyb. Milt.* 16. (*Croat.* bregovit = górzysty). BRZEGOWATY, a, e, *Eccl.* брѣговитъ = берегу подобный, похожій на берегъ, na kształt brzegu, wie eine Küste, küstenähnlich, uferähnlich, wie mit einem Rande versehen. BRZEGÓWKA, i, *ż.* jaskółka, *hirundo riparia*, die Uferschwalbe, mniejsza nieco od dymówki, gnieździ w lądach rzék. *Kluk. Żw.* 2, 318. *Vind.* bregula, bergula; *Slavon.* brigunica; *Ross.* стрижъ. BRZEGOWY, a, e, do brzegu należący, brzeżny, Ufer=, Küsten=Rand=. *Eccl.* et *Ross.* береговый, бережный, *Slovac.* břehowý, břežný, *Sorab.* 1. brohowé. Ni wiatr zawieje, ni piasek brzegowy zasypie. *Wad. Dan.* 52. Küstensand, Ufersand. Prawo brzegowe. *Gall. Cyw.* 2, 55. das Strandrecht. Liczba brzegowa. *Stebel.* 2. marginesowa, die Zahl am Rande des Buchs.

Dalsze pochodz. słowa *brzeg*: *brzeżek*, *brzeżny*, *brzeżysty*, *nabrzeże*, *nadbrzeże*, *nadbrzeżny*, *nadbrzeżanin*, *pobrzeże*, *pobereże*, *pobrzegowy*, *podbrzeże*, *wybrzeże*, *zabrzeże*, *zabrzeżny*.

BRZĘK, u, *m.* brzęczenie, chrzest, szczęk, das Klirren, das Geklirre; *Vind.* brenzh, brenk; *Carn.* vrenk; (*Sorab.* 1. bruk = chrząszcz, *Lat.* bruchus). (*Ross.* брязги = gadulstwo). Usłyszałem dziwny hałas, dźwięki, brzęk, właśnie jak łańcuchy. *Teat.* 5, 66. Brzęk kajdan. *ib.* 49, 5. *Bogusł.* Brzęk kluczy. *Ezop.* 4. Biją w tarcze, brzęk głośny, po górach, skałach rozległy, daje się słyszeć. *Kras. Oss. A.* 2 *b*. Miedziany brzęk. *Rej. Żw.* 15 *b*. Czczym słów brzękiem posiedzenia bawią. *Pilch. Sen. list.* 399. Nótę miłosnych piosnek z brzękiem arf jednoczą. *Przyb. Milt.* 366. Przy słodkiej brzęku arfy. *Zab.* 6, 385. *Przysłk.* Po brzęku poznawają garniec. *Rej. Wiz.* 190 *b*. (*ob.* Próżna beczka brzmi). §. Brzęk *transl.* brzęczące pieniądze, Geldgeklimper, klimperndes Geld. Cokolwiek z tej przedaży nazbiera, Nie szczędzi najmniej sowitego brzęku, Chętnie da, kto się do niego zabiera. *Chrośc. Fars.* 78. – BRZĘKAĆ, BRZĄKAĆ, BRZDĄKAĆ *czyn. contin.*, brzęknąć, brząknąć, *jedntl.* zabrząkać, pobrząkać *dok.*, sprawiać brzęk; *Cz.* braukati, brinkati; *Vind.* brenkat, vrenklati; *Carn.* brenkam, vrenkam; *Ross.* брящать, забрящать, брякаю, звякать; *Sorab.* 2. schčžerkotasch; *Bosn.* glomatati, klapitati, klapati; klirren, ein Geklirre erregen, klimpern. Brząkać czym, brząkać na czym, brząkać w co. Nic nie umie, tylko ostrogami brząkać po ulicach. *Teat.* 23. *c*, 20. Muzykowie brząkali cymbałami miedzianemi. *Budn.* 1. *Chron.* 15, 19. Drudzy na arfach grali; Azaf zaś na cymbalech brząkał. *Budn.* 1. *Chron.* 16, 5. Słyszałem go pod oknem na czymsiś brzdąkającego. *Teat.* 30. *b*, 131. Czylim zaśpiewał, czym na arfie brzęknął, Sworan strapiony westchnął, abo jęknął. *Kras. Oss. G.* Brząkać we dzwonek. *Cn. Th.* Brząkaniem probować garca. *ib.* – Dzwonieniem, abo jakim brząkaniem pszczoły spędzają. *Cresc.* 601. (*Vind.* kłopotalstvu, ropotnia). §. *Fig.* Brząkać pieniędzmi, dokazywać niemi, mit Geld klimpern, sich mit Gelde sehen lassen; hören lassen, daß man was hat. Czeka gospodarz, by mu za żyto Brząknął Holender złotą kaletą. *Zab.* 1, 189. *Nar.* Darmo nic, brząknąć tu trzeba. *Żegl. Ad.* 13. *Cn. Ad.* 17. *Slov.* za penáze flinta strila. O sobie siła trzymają, a w rzeczy niemasz kim brząknąć. *Opal. Sat.* 116. keiner kann sich sehen lassen. Co przedtym tysiącami brząkałem, dzisiaj w liberyi chodzić muszę. *Teat.* 7. *d*, 19. *Czrtr.* 1. BRZĘKACZ, a, *m.* BRZĄKAŁO, a, *m.* brząkający, der Klirrer, Klimperer; *Vind.* brenkavez. *fig.* Appiona, chełpliwego literata, nazywał Tyberyusz brzękaczem świata. *Pilch. Sen. list.* 3, 26. — 2. BRZĘKACZ, BRZĘKADŁO, a, *n.* narzędzie od brząkania na strunach. *Włod. Cn. Th.* ein Klimperstöckchen. W ogólności brzękadło, naczynie brzęczące, czym brząkają, rozmaite, jako w gałce mosiężnej; kołeczka na trzygranistych ramionach; dremla, Ru-

skie blachy, klepadła, Klimperwerk, Klimperinstrumente; *Boh.* brčadlo, chřestačka, paradlo, parák, tjterky, *Slovac.* sstrkadla; *Vind.* bernka, shkrepetniza; *Carn.* ragla, tintèrka; *Ross.* бряцало. брякушка. побрякушка; *Croat.* brúnda, brundicza, skrobotálka, skarblyicza; *Bosn.* klepetallo, nakara, frricjaglka; *Sorab.* 1. klinczžadwo. Chciały myszy włożyć na kota obróżę z brzękadłem. *Zab.* 9, 276. (ze dzwonkiem, mit einer Schelle). Serenadę śpiewa gamrat głodny, Łącząc głos z brzękadłami dla swej dumnej ładnej. *Przyb. Milt.* 128. (z arfą, z cymbałem, Harfe, Hackbret, Cymbal). Coż teraz Egiptskie brzękadła pomogą! *Hul. Ow.* 230. BRZĘKADEŁKO, BRZĄKADEŁKO, a, *n. zdrbn.* Co innego piszczałka, a co innego brząkadełko. *Włod.* 228. BRZĘKLIWY, BRZĄKLIWY, a, e, BRZĘKLIWIE, BRZĄKLIWIE, *przysłk.* brzęczny, brzęk wydający, klimperig, klimpernd. Obudzony brząkliwych dzwonów przykrym dźwiękiem. *Węg. Org.* 2. — Bęczący, sumsend. Brzękliwy komarku, w całym moim nie postań folwarku. *Zab.* 9, 381. *Ejss.*

BRZEMIĘ, ienia, *n.* BRZEMIĄCZKO, a, *n. zdrbn.* 1). ciężar, jaki dwiema rękami objąć i zanieść można, eine Tracht, eine Bürde, so viel sich mit beyden Armen umfassen und forttragen läßt. *Cz.* břjmě, břemeno, břemýnko, auležek; *Vind.* breme, tovor, butora; *Carn.* brême; *Sorab.* 1. bremo, briemio, bremežko; *Sorab.* 2. breme, bremeschko, bremuschko; *Rag.* bremme, bremmescze, bremenak; *Croat.* brème, bremescze, tèrh; *Bosn.* brimme, brimmesçe; *Ross.* бремя-ени, охапка, охапочка, абуза; (cf. *Graec.* φόρημα, cf. ramię). Brzemię czego, drew, słomy. *Cn. Th.* Tatarzy prebywają rzéki na brzemieniu jakim rózg. *Boter.* 166. (Faschine, wiązanie). Nakładłszy chłop brzemion na osła, wezbrał się w drogę. *Ezop.* 23. (pak, tłómoków, juków). Białegłowe porodzone nie na czas dzieci swoje niosły brzemionami i ciężary. *Tward. Wł.* 259. (jak tłómoki jakie). 2). Brzemię kobiece, noszenie kobiet, płód w żywocie matczynym, die mütterliche Bürde, die Leibesfrucht. Pierwszym on był zastąpieniem i brzemieniem matki swej. *Otw. Ow.* 252. Z synem podtenczas brzemieniem chodziła. *Otw. Ow.* 361. sie gieng mit ihm schwanger. Zastąpić brzemieniem. *Otw. Ow.* 113. Wstąpić w brzemię. *M. Urzęd.* 459. Postąpić w brzemię. *Szczerb. Sax.* 225. (ciężarną zostać, schwanger werden; *Ross.* беременѣть, обеременѣла = pojęła. *Rag.* zâchi ú bremme). W dziewiątym miesiącu po zawitaniu Cezara, Kleopatrze brzemię się podnosi. *Bard. Luk.* 2, 23. (żywot rośnie). Brzemieniem którą obciążyć. *Otw. Ow.* 375. eine schwängern; *Ross.* бременить, обременить obciążać; *Carn.* brêjiti, vrejiti; *Vind.* fhroko storiti; *Bosn.* otruhliti, natruhliti. — 3). Brzemiona, ciężary wojskowe, bagaże, das Gepäcke, die Bagage. Równy będzie dział łupu i temu, który był w bitwie, i onemu, który pozostał przy brzemionach. *Leop.* 1. *Reg.* 30, 24. (przy tłómokach. *Bibl. Gd.*). — Brzemię, ładunek okrętowy, die Ladung, Schiffsladung. Żeglowanie to będzie z wielkiém niebezpieczeństwem nietylko brzemienia i okrętu, ale i dusz naszych. *Budn. Act.* 27, 10. (towarów. *Bibl. Gd.*). W ogólności = ciężar, właść. i niewłaść. = cokolwiek ciężkie, ciemięży, uciemięża, eine Bürde, eine Last, etwas Drückendes, Beschwerliches. Manne zowią oracze pospolicie brzemieniem, bo padłszy na zboże wisi miód, jako brzemię, przy ździeble albo kłosie. *M. Urzęd.* 446. Łotrowie ci niepotrzebne brzemiona ziemskie. *Kosz. Lor.* 39 *b.* eine unnütze Erdenlast. Brzemię to na mnie włożyłeś, zrzucić go z siebie nie mogę. *Gorn. Dw.* 15. Kto zbywa urzędu, ciężkie brzemię z siebie składa. *Budn. Ap.* 82. Gdy tak będzie wzajemna pomoc skojarzona, Łacniej i pewniej dźwigniemy brzemiona. *Przyb. Ab.* 45. Jarzmo moje jest wdzięczne, i brzemiączko, a obciążenie moje lekkie. 1. *Leop. Mat.* 11, 30. brzemię moje lekkie. 3. *Leop.* — *W. Post. W.* 3, 149. Każdy swe nosi od natury brzemię. *Wad. Dan.* 193. Tam biedy tej brzemię, i trudów nieskończonych złożyć mamy. *Tward. Wł.* 90. Bóg mię karze za grzechowe brzemię. *Auszp.* 33. (Sündenlast). Kto posiąga dobra, powinien nosić i brzemiona. *Stat. Lit.* 266. *commoda et onera.* Najuciążliwsze danin brzemiona. *Nar. Hist.* 4, 117. Dług ten niósł powinność, abo brzemię na wszystkę wieś, przyszło zaś tego się brzemienia odkupować. *Szczerb. Sax.* 83. — *§. W starym zakonie proroctwo straszne, abo ciężkie, zwano brzemieniem. *Budn. Jer.* 23, 33. eine schreckliche Prophezeyhung im A. T., eine Last. *Luth.* Brzemię pustyni morskiej, t. j. proroctwo na puszczę morską. *W. Jez.* 21, 1. *Leop.* — *Bibl. Gd.* BRZEMIENNOŚĆ, ści, *ż.* brzemienia noszenie, zajście płodem, ciężarność, ciąża, *Rag.* bremme, breghstvo; *Ross.* беременность; *Eccl.* бременность, чрѣвоношеніе, непраздность, непраздньство, чадоносіе; *Vind.* breinost, nosezhnost, fhrokust, fhrozhina; *Sorab.* 1. čzeczkožiwotnoscž; *Ger.* das Schwangerseyn, die Schwangerschaft. Ktoby niewiastę w czasie jej brzemienności bił. *A. Zam.* 194. Nie wszystkie znaki ciężarności tak pewne są, żeby z nich zawsze brzemienność prawdziwą poznać można. *Krup.* 2, 217. BRZEMIENNY, a, e, ciężarem obładowany, *Carn.* brej, vrej; *Croat.* brej; *Boh.* březý, téhotný; *Ross.* бременный; belastet. Szczególnie o kobiecie, brzemienna, ciężarna, w ciąży, ciężka, schwanger; *Bosn.* breghja, tegotna, sbabna, otruhla, natruhla; *Croat.* brèja, noszecha sena; *Rag.* brégħja, tegótna, nossêchja, prisòbna, prisobniza; *Vind.* nofhezha, fhroka, teshka, v' drugem pasi, ni sama na sebe; *Carn.* nofhézha; *Boh.* samodruha; *Ross.* беременная, очреватѣлая; *Eccl.* брѣменятл, бременная; *Sorab.* 1. čzeczkohžiwotna. Brzemienna, gdy się przybliża ku rodzeniu, boleje. *Budn. Jes.* 26, 17. Latona z Jowisza brzemienną została. *Otw. Ow.* 230. Skoro z nim brzemienną zostaje, zaraz staje się wolną. *Star. Dw.* 61. Ruta niewiastom brzemiennym płód w żywocie omartwia. *Syx.* 545. Paniom brzemiennym miętki się strzedz trzeba. *M. Urzęd.* 210. Brzemienna była Dominikiem Stym. *Birk. Dom.* 3. Brzemienną być; *Ross.* чревоносить. §. *Fig. transl.* Obietnice w nadzieję brzemienne, a w sam skutek jałowe. *Kul. Her.* 184. (cf. Złote góry). Powietrze gorących par mnóstwem brzemienne. *Przyb. Milt.* 121. *Grammat.* słowa brzemienne, *vocabula praegnantia*, które do znaczenia właściwego znaczenie wyrzuconego *per ellipsin* słowa przyłączają, n. p. bodaj cię! on mój rodzony, (t. j. brat). *BRZEMIONONOSZ, a, *m.* tragarz, noszarz, *Eccl.* брѣменоносьцъ, бременникъ, der Lastenträger. BRZEMIONONO-

ŚNY, a, e, *Eccl.* бремононосителенъ, noszący brzemiona, lastentragend.

BRZEŚĆ, ścia, *m.* 1). miasto Litewskie, Brześć Litewski, eine Stadt in Litthauen, Litthauisch Brzesc. 2). miasto Kujawskie, Brześć Kujawski, eine Stadt in Cujavien. BRZEŚCIAŃSKI, a, ie, Brześciańskie województwo, niektórzy tak zowią Brzeskie Litewskie, dla różnicy od Brzeskiego w Kujawach; luboć drudzy przestają na przydatku Litewskie. *Nies.* 1, 182. Brześciańscy kasztelanowie. *ib.* 240. Litthauisch Brzesc angehend, Litthauisch Brzescer, zum Unterschiede von dem Kujavischen; doch wird auch hier Brzeski mit dem Zusatze Litewski gebraucht. Biblia Brzeska, Radziwiłowska, w Brześciu Litewskim drukowana.

BRZESTAN, a, *m.* *ob.* Bluszcz poziemny, Erdepheu, *Slov.* břečtan, *Hung.* borostyan. BRZESTANOWY, a, e, *Slov.* břečtanowý *ob.* Bluszczowy.

BRZESZCZOT, a, *m.* sama głównia nożowa, kordelasowa, nieoprawna, die Messerklinge, Hirschfängerklinge, ohne Einfassung. Naukać bez obyczajów jest jakoby nóż bez okładzin, który jedném słowem zowią brzeszczot. *Glicz. Wych. L.* 7 *b.*

BRZESZCZYĆ się, BRZESZCZY się, *zaimk. bezosob.* brzask się pokazuje, es dämmert (des Morgens), die Morgendämmerung bricht an. *Cn. Th.* 48. (*ob.* Świtać), *Ross.* брезжиться, забрезжилось; *Vind.* bershi, se deni; *Boh.* rozbřeskuge se, zabřezkuge se, počjna switati.

BRZESZNIK, a, *m.* z Rusk. breszet = szczeka; pies zwierzynny, gończy, ogar (*ob.* Brzechun), ein Jagdhund. Za psa brzesznika zwierzynnego trzy ruble groszy. *Stat. Lit.* 396.

BRZEŻANIN, ina, *m.* 1). nadbrzeżanin, na brzegu mieszkający, *Eccl.* брегожитель; ein Küstenbewohner, Uferbewohner. 2). z Brzegu, miasta Szląskiego rodowity, ein Brieger. W rodzaju żeńsk. BRZEŻANKA, i, eine Briegerinn. BRZEŻAŃSKI, a, ie, od miasta Brzegu, Brieger=. *Cz.* břežský.

BRZEŻEK, żka, *m. zdrbn. rzeczown.* brzeg, eine kleine Küste, ein kleines Ufer, ein kleiner Rand, ein Rändchen, *Ross.* бережекъ, бережечекъ; *Sorab.* 1. brožk.

BRZEZINA, y, *ż.* BRZEZINKA, i, *ż. zdrbn.*, lasek brzozowy, ein Birkengehölze, Birkenhayn, Birkenwald; *Boh.* březyna, *Ross.* березникъ, березнякъ, березничекъ; *Vind.* bresou liefs, vresje; *Carn.* bresje; *Croat.* brezòvina; *Sorab.* 1. briesena. §. Drzewo brzozowe, drewno brzozowe, Birkenbaum, Birkenholz, Birken. *Cz.* březowj, březowka, březy; *Vind.* vresovinna; *Carn.* bresovina; *Ross.* березина. Kora młodej brzeziny jest gładka, biała, i lśniąca się. *Kluk. Rośl.* 2, 13. — *Transl.* brzezina bierze się za rózgi ku chłoście, n. p. Najlepsze na upor lekarstwo brzezina; brzezina napędza rozumu do głowy. *Oss. Wyr.* Birkenruthe.

BRZEZINY *liczb. mn.*, miasteczko Polskie knapy i prządkami sławne, gdzie najwięcej sukna robią. *Petr. Hor.* 2, *G.* 3. ein Polnisches Städtchen. BRZEZIŃSKI, a, ie, od miasteczka Brzezin, Brzesiner=. Brzezińskie sukno. *Petr. Hor.* 2, *G.* 3. Brzezińskiego sukna postaw. *Instr. C. L.* Piwo Brzezińskie. *Syr.* 946.

BRZEŻNY, a, e, brzegowy, należący do brzegu, Ufer=, Küsten=. *Slov.* břehowý, břežny, *Cz.* břežnj; *Ross.* береговый, бережный. Brzeżny rak. *Otw. Ow.* 622. (po brzegach żyjący). Na brzeżnym siada potrawie. *Zab.* 9, 17. — §. Brzeżny napis w talarze. *Czack. Pr.* 21. Randschrift.

BRZEŻYSTY, a, e, brzeg mający, uferig, ein Ufer, eine Küste, einen Rand habend, randig, geränderт. *Sorab.* 1. břohaté. Mirty najlepiej się rodzą na miejscach brzeżystych. *Otw. Wirg.* 401. Brzeżyste zakręty Chaońskie. *Otw. Ow.* 540. Rzéki żaden hamować nie może, Której oblewa deszcz brzeżyste łoże. *Petr. Hor.* 2, 11. (*ob.* zabrzeżysty). Wrzody brzeżyste wydubniałe wychędoży sok kopru górnego. *Syr.* 402. Brzeżysty, bramowaty, *fimbriatus. Dasyp. M.* 3 *b.*

BRZMIEĆ, brzmiał, brzmi, §. 1). *nijak. nied.*, zabrzmieć *dok.*, głosem ogromniejszym w uszy wpadać, tak, że się głos rozlega, grzmieć, huczeć, schmetternd ertönen, tönen, schmettern; *Vind.* berzhim, shumeti; *Carn.* sovęti, bobnim, shvénklám; *Eccl.* звенѣть, *Ross.* зычать; *Sorab.* 2. snisch, žwarzasch; *Sorab.* 1. zenčžžu. Weź mój oszczep, niech mi uderzona Brzmi tarcza Kabaita w Turze zawieszona. *Kras. Oss. A.* 2 *b.* Ucichły brzmiące trąby. *Pot. Jow.* 51. Brzmiący = głośny, głośno odbijający, tönend, laut klingend, schallend. *Sorab.* 1. zenčžžačžé, zenčžžaté; *Vind.* glasoviten, svenzhezhen, pojezhen; *Ross.* звучный, громкій, зычный, звонкій, звончатый. Cytra brzęcząca i arfa brzmiąca. *Zab.* 4, 395. Brzmiąca wdziecznie lira. *Hul. Ow.* 101. Brzmiący ogień. *Torz. Szk.* 110. Brzmiące dowody osobliwą moc mają ku namówieniu. *Kosz. Lor.* 58. *b.* (brzakające, brzękiem pieniężnym wsparte). — W ogólności, brzmieć, głośno wpadać w uszy, *pr. et impr.* laut tönen, ertönen, hallen, wieder hallen, klingen. Na nabożeństwa odprawę święcony brzmiał Cytheron. *Otw. Ow.* 134. Już brzmi muzyki wdzięczna harmonia. *Auszp.* 18. Ustawicznie mu brzmią w uszach słowa pańskie. *Rej. Ap.* 22. Kto usłyszy, zabrzmi mu w obu uszach jego. *Bibl. Gd.* 1. *Sam.* 3, 11. (zadzwonią mu obie uszy. *Budn.*). Brzmi w ustach obywatelów imię jego. *Teat.* 4. *b*, 127. W samychże uściech waszych z pochwałą brzmią chełpliwe ich tryumfy. *Pilch. Sall.* 172. Patrzała, zkądby brzmiała tak rzetelna mowa. *Otw. Ow.* 195. Diabelnie po Warszawie brzmią nasze sprawki. *Teatr.* 14, 9. (gruchnęło o nich, głośne są). Niewątpliwe wieści brzmiały, że się wszystkie wojska ruszały. *Tward. Wł.* 106. Niech brzmi głos wojny na twierdzach i murach, Niech go usłyszą mocarze po górach. *Kras. Oss. A.* 2 *b.* Niechaj kochana, wybrana wśrzód wiela, W twych pieśniach wdzięcznych nam zabrzmi Bragela. *Kras. Oss. B.* 3 *b.* Muzyka brzmi. *Oss. Wyr.* W domu brzmi, w mieszku głucho. *Oss. Wyr.* (panisko hula, a dłuży się). Brzmieć czym, von etwas wiederhallen. Wieże psalmami brzmiały. *Sk. Dz.* 802. Lasy brzmią rozkosznym pieniem. *Kołak. W. B.* 3. Chwałą boską brzmi na wieczne lata, Wielki krąg świata. *Groch. W.* 31. — §. Brzmieć = dobrze w ucho wpadać (choć i bez dodatku; dobrze), klingen, wohl klingen. Brzmi to słowo; owo zaś nie brzmi. *Oss. Wyr.* — Z sobą brzmieć, z sobą się zgadzać harmonijnie, zusammen klingen, harmoniren. Postępki jego nie brzmią z jego mową. *Oss. Wyr.* §. Brzmieć, opiewać, lauten, des Inhalts seyn. To oni tak zgoła wykładają, jako same słowa brzmią. *Baz. Hst.* 224. Dokument ten tak brzmi. — Słowa dwójbrzmiące, dwojako znaczące, obojetne, zweydeutige Wörter. Młody daje się słyszeć ze słów-

kami dwójbrzmiącemi. *Mon.* 74, 139. — Głoska brzmi jak = wymawia się jak: n. p. *j* Francuzkie brzmi jak *ź* Polskie. — §. 2). *czyn.* brzmieć, wydawać brzmienie, czyli głos brzmiący, ertönen lassen, ein Getön hören lassen. Brzmi (ptak) dzwonek. *Ban.* 24 *b.* (wydaje ton brzmiący, läſſt ein Getöne hören). Wyrojone pszczoły brzmią koło ula, nim się ruszy matka. *Jabł. Buk. J.* 2 *b.* (brzęczą, ſie ſumſen). W prawie ćwiczony ojczystym zwyczajem, Brzmi on posępnym głosem w ratuszu za najem. *Hul. Ow.* 93. Nieśmiertelnej chwały Ja szukam, żeby mię świat brzmiał i głosił cały. *Min. Ryt.* 3, 75. 1). BRZMIENIE, ia, *n.* BRZMIĄCZKA, i, *ż.* dźwięk, brzęk, chrzest, ſchmetterndes Tönen, Getöne. *Ross.* звучность, звонкость. Brzmienie instrumentów pochodzi z wzruszenia powietrza. *Boh. Diab.* 60. Uderzywszy jaki ciężar o ziemię, słyszymy brzmienie niejakie. *Rog. Doś.* 1, 233. Na brzmienie gitary pląsały Kupidyny. *Węg. Mar.* 1, 141. Mieć w uszu brzmienie, abo piszczenie. *Sien.* 88. Klingen in den Ohren. Zawsze w domu brzmiączka, zawsze huczno, Saus und Braus im Hauſe. 2). Brzmienie, *BRZMIENNOŚĆ, ści, *ż.* opiewania treść, co pismo zawiera, tenor, der Inhalt (wie etwas lautet). *Ross.* содержаніе. Protokołu tego takowa jest brzmienność. *Dyar. Gr.* 157. — II. BRZMIEĆ, brzmiał, brzmieje, brzmi, *nijak. nied.*, nabrzmieć *dok.*, nabrzmiewać, *kontyn.* puchnąć, nabiegać, ſchwellen, anlaufen. Naczynia hemoroidalne, kiedy brzmieją, tę brzmiałość hemoroidami zowią. *Krup.* 2, 62. Pompej, gdy brzmią z razów piersi mu i kości, Nie traci swej ozdoby, powagi, wdzięczności. *Luk. Bardz.* 146.

1. BRZOSKIEW, BROSKIEW, kwi, *ż.* z Łac. brassica, *Graec.* βρασκη, kapusta. *Syr.* 1049. Kraut, Kohl; *Rag.* brosqua; *Vind.* broſque; *Bosn.* brosqua, vrasct, kupus; *Croat.* zelye; *Slavon.* vèrza; *Carn.* breſqua, ohrovt; *Sorab.* 1. kaw. Brzoskiew ogrodna, kapusta czarna, Braunkohl. *Syr.* 1110. Brzoskiew polna, dzika kapusta, wielkierz, *Ursin. Lampsana*, Ackerkohl, Reinkohl, wilder Kohl. *Syr.* 1097. Brzoskiew morska, kapusta morska, *Brassica marina, Soldanella*, Meerwinde, Meerglöckchen, Soldanellen. *Syr.* 1117. niektórzy krecicą zowią. *Macz.* — 2. BRZOSKIEW, BROSKIEW, kwi, *ż.* = BRZOSKWINIA, i, *ż.* BRZOSKWIŃKA, i, *ż. zdrbn.* drzewo i owoc, od Perskiej ziemi zwane, *Persicum malum. Sien.* 134. *Cresc.* 508. der Pfirſichbaum, die Pfirſiche; *Cz.* břeskew, broskew; *Vind.* breskou, bresque, breskva, breskovu drevu; *Carn.* brezkva, brezka, bresqva; *Croat.* brezkve, brezkva; *Dal.* braszkva, praszkva; *Hung.* baratzk, barazk; *Rag.* práskva; *Bosn.* prasqua; *Slavon.* briska, briskovo dêrvo, septelia; *Sorab.* 1. brěska, brěsczžina, brioska, perschk; *Ross.* бросквиня, персикъ, шептала. Brzoskwinie dwojakie są: w jednych mięsiwo pestki mocno się trzyma, te są samce; w drugich gładko odstaje, a te są samiczki. *Kluk. Rośl.* 1, 154. Komput z brzoskwiń opiekanych. *Wiel. Kuch.* 359. BRZOSKWINIOWY, a, e, od brzoskwini, pfirſich=; *Cz.* břeskwowý, broskowý; *Croat.* brezkveni; *Eccl.* бросквинный; *Ross.* персиковый. Brzoskwiniowa gałązka. *Cresc.* 508. Brzoskwiniowy kwiat. *Teat.* 37, 148. Wino zielonawe, tego szacownego gatunku, który to brzoskwiniowym zowią. *Kras. Podst.* 1, 19.

BRZOST, u, *m.* drzewo, *ulmus sativa*, odmiana tylko jest wiązu pospolitego, *ulmi campestris. Jundz.* 178. *Kluk. Rośl.* 2, 36. die Garten=Ulme. *Carn.* barst, brest; *Vind.* brest, brestvu; *Croat.* breszt; *Bosn.* brist; *Slavon.* brìst; *Rag.* brjés; *Cz.* gilm; *Sorab.* 1. ulmowé dřewo; *Ross.* илемъ, ильма. Brzost, drzewo bardzo wielkie i grube, mające pień wysoki, a wierzchołek okryty licznemi gałęziami. *Jak. Art.* 3, 155. Brzost winem odziany. *Otw. Ow.* 393. (po którym się wino pnie). BRZOSTOWINA, y, *ż.* brzostowe drewno, brzostowe drzewo, brzostowy las, Ulmenholz, Ulmenbaum, Ulmenwald, Ulmen=; *Carn.* barstje; *Vind.* brestje, brestouje, brestou lieſs, bresten lieſs; *Croat.* bresztovina, bresztovje, breschische; *Rag.* brjestovina; *Ross.* ильмовникъ. BRZOSTOWY, a, e, od brzostu drzewa, Ulmen=; *Rag.* brjestov, brjestni; *Croat.* bresztov; *Dal.* bresztni; *Bosn.* bristov; *Ross.* ильмовый. Brzostowego drzewa jeden rodzaj rośnie wysoko i szeroko, a ten pospolicie brzostem, drugi rodzaj mniejszy wiązem zowią. *Cresc.* 457.

BRZOZA, y, *ż.* BRZOZKA, i, *ż. zdrbn.* drzewo leśne, nieco większej, jak śrzedniej wysokości. *Kluk. Rośl.* 2, 13. die Birke, *Sax. Inf.* Barke, *Holl.* berke, *Svec.* biörk, *Anglos.* beorce, birc; *Angl.* birch; *Cz.* břjza, *Slovac.* breza; *Vind.* bresa; *Carn.* bresa; *Croat.* brez, breza; *Sorab.* 1. brieſa, breſa, bréſa; *Sorab.* 2. bráſa; *Ross.* береза, березка. Brzoza z pośrzód muru się ryje, Aż wierzch ku górze wybije. *Dar. Lot.* 11. — *Przysłk.* Dobra kozie brzoza. *Cn. Ad.* 162. (dobra koza na wrzosie; dobra psu mucha; dobra Matyaszowi plotka; takiemu takie). BRZOZOWATY, a, e, na kształt brzozy, do brzozy podobny, birkicht, birkenähnlich, birkenartig. *Tr.* BRZOZOWNIK, a, *m. ob.* brzozowy sok, Birken=waſſer. *Klecz. Zd.* 67. BRZOZOWY, a, e, od brzozy, Birken=; *Cz.* březowý, *Slovac.* brezowi; *Carn.* bresov; bresne; *Vind.* bresou, bresen; *Croat.* brézov; *Sorab.* 1. břeſowé; *Ross.* березовый. Sok brzozowy, na wiosnę zebrany, trunek niezły. *Kluk. Dyk.* 1, 70. (*ob.* Oskoła), Birkenwaſſer, Birkenſaft; *Vind.* bresova voda; *Ross.* березовица. (*Cz.* et *Slovac.* Březen, miesiąc Marzec, w n'emž březowa woda teče). Brzozowe drzewo, brzozowy gaj *ob.* Brzezina. Brzozowa hubka; *Ross.* березовикъ. Brzozowa skóra, *Ross.* береста; z brzozowej skóry, *Ross.* берестяный; powlec brzozową skórą, *Ross.* берестить. Chłopiec zsiniał, ospa się zlała; wygląda jakby brzozową skórą powleczony. *Perz. Lek.* 315. Brzozowa skóra z drzewa odarta, *Eccl.* скала; (*ob.* Skała, skadłubina). Koszyk z brzozowej skóry, *Ross.* пестеря, туязъ, туязокъ. — §. *Przenośn.* brzozowy sok, brzozowa wić, chłosta rózgą brzozową, Ruthenſchläge, die Ruthe, Schläge. Z prostoty popisze się węglami dziecina, aż matka łaje, gromi, a pod czas brzozowym zmywa sokiem pstrociny bez ługu. *Łącz. Zw.* 23. Dębowa wić uczy robić; a brzozowa rozum dawa. *Rys. Ad.* 11.

BRZUCH, a, *m.* *BRZUCHO, a, *n.* część ciała źwierzęcego, pod piersiami zawierająca kiszki i inne wnętrza. *Zool.* 68. *Krup.* 2, 12. der Bauch, *Cz.* břicho, břich (od branj, že do sebe pokrmy beře *Roza*). *Slovac.* bruch, brucho, bricho; *Sorab.* 1. briuch, břuch; *Sorab.* 2. bruch; (cf. *Gèr.*

Brust; *Lat.* bruchus; *Gr.* βρόχω); *Ross.* брюхо, чрево, утроба, животъ; *Vind.* trebuch, tribuh, zhrevo, zhróvu, (trzewa); *Carn.* trebuh; *Slavon.* têrbuh; *Dal.* tarbuch; *Croat.* terbuh; *Rag.* tarbùh, vtrobba; *Bosn.* tarbuk, trribuk, trribuh, terbuh, cf. *vet. Francon.* buch, buh; *Svec.* buk; *Dan.* bug; *Cz.* bachor = brzuszysko, cf. bachur). Brzuch, *abdomen*, idący aż do członków wstydliwych, zamyka żołądek, kiszki, wątrobę, śledzionę, nérki i pęcherz. *Kirch. An.* 2. Dzieli się na wyższy, Oberbauch, po wyżej pępka; średni około pępka, Mittelbauch, Nabelbauch, i niższy abo dolny, idący aż do członków rodzajnych, Unterbauch. *Kluk. Zw.* 1, 48. W brzuchu kruczy, kluka, warczy. *Dudz.* 20. *Ross.* урчать. Gryzienie brzucha, brzuchobolenie, *Croat.* madron, Bauchschmerzen, Leibschmerzen. Brzuchem mówić, brzuchem mówiący. *Boh. Diab.* 2, 127. ein Bauchredner. Na brzuchu leżeć, twarzą na ziemi; *Eccl.* ницъ, ницы, никомъ, ничкомъ, (*oppos.* wznak). Brzuchem do góry leżeć = próżnować. *Slovac. Prov.* Lahnut si na brucho, a chrbtom sa přikřit, na brzuchu leżeć a grzbietem się przykryć, *male jacere, carere lectisterniis.* — *Slov. Prov.* Chrbtom ge k' ohnu a bruchom k stolu; grzbietem do ognia a brzuchem ku stołowi, *est fortunatus.* Brzuch gruby, *Ross.* пузо; *Gall.* la panse. — Ciało szarańcze wszystko tylko brzuch. *Zygr. Pap.* 224. Utonął w brzuchu. *Cn. Ad.* 756. (kałdunowaty, brzuch ma nad miarę reszty postawy). Z brzuchem, jak kupcy po świecie biegają, a żebrać się nie wstydzą. *Sk. Dz.* 397. Brzuch tłusty, ma łeb pusty. *Zegl. Ad.* 25. *Cn. Ad.* 47. §. Brzuch, żołądek, kałdun, z szczególnym względem na jedzenie lub żarłoctwo, Bauch, Magen. Miesną strawą chciwe brzucho nafasował, *alvum. Zebr. Ow.* 378. Tereus swe w swe brzucho wnętrzności fasuje. *ib.* 157. Głodny brzuch uszu nie ma. *Klon. Wor. praef.* Brzuch nie słyszy. *Cn. Ad.* 97. (nie słowami się nakarmi; słowa nie tuczą). Dla brzucha w ogień wleźć, dla pożywienia wielką pracę podjąć. *Mącz.* Pójdą oni spać, brzuchy głodne mając. *J. Kchan. Ps.* 84. (mit hungrigem Magen). Co w brzuchu, nikt nie widzi, co na grzbiecie, na to wszyscy oko mają. *Dwor. E.* 3. Bezdenne żarłoków brzuchy. *J. Kchan. Ps.* 20. Gdzie są bożkowie, coście z ich ofiar swe brzuchy tuczyli. *Groch. W.* 17. Trudno zażyć jednego na dwoje god brzucha. *Pot. Arg.* 325. Z jednym brzuchem na dwoje gody. *Cn. Ad.* 1330. (za jeden ogon dwie liszki. Nienasycony, więcej chce brać niż udźwignie). Brzuch, wór dziurawy. *Cn. Ad.* 18. (zawsze potrzebuje). Gość z brzuchem tylko i z zębami, godzien siedzieć jest z osłami. *Cn. Ad.* 265. (brzuchopas). Brzuchowi dogadzam *Eccl.* чревоугождаю, чревонеистовствую, *Gr.* γαστρίζω, γαστριμαργῶ. чрѣвонеистовьство, *Gr.* γαστριμαργία żarłoczność. §. *Personif.* brzuch, w żarłoctwie zatopiony, obżartuch, ein Bauchdiener, der bloß mit seinem Bauche beschäftigt ist. Brzuch, bęben, pijanica, utratny żarłok. *Mącz.* Kreteńscy zawzdy kłamcy, zły zwierz, brzuchowie leniwi. *Budn. Tyt.* 1, 12. brzuchowie gnuśni. 1. *Leop. Tyt.* 1, 12. faule Bäuche, Luth. Brzuch, wilk, rosomak. *Cn. Ad.* 756. §. *Przenośn.* brzuch, wnętrze, pękatość, opukłość dzbana, flaszy i inszych statków, miara wnętrzna, abo plac, w który się może co wlać, abo wsypać. *Cn. Th.* 1275. der Bauch eines Gefäßes, einer Flasche, Kanne u. s. w. BRZUCHACZ, BRZUCHAL, a, *m.* (*Cz.* břichač, břichaček; *Sorab.* 1. bruchacž; *Vind.* trebushnik, vampnjak, mastnik, vamp; *Ross.* брюхачъ, брюханъ, пузанъ; *Rag.* tarbuscgnak). Człowiek z potężnym brzuchem. *Kpcz. Gr.* 3, *p.* 139. kałdun, ein dicker Wanst, ein Dickbauch. I co lata i co pływa, tkaliście w się brzuchacze. *Brud. Ost. C.* 2. *ventri dediti.* — BRZUCHACZKA, i, *ż.* kobieta z dużym brzuchem, eine Dickwanstige, Dickbäuchige. BRZUCHACIEĆ *nijak. nied.* pękacieć, grubieć, brzucha nabierać; *Slovac.* bruchatit, *Cz.* břichatjm; *Ross.* брюхатѣть, обрюхатѣть, чреватѣть, очреватѣть; *Rag.* otarbùsciti; bäuchig werden, einen Bauch bekommen. BRZUCHATOŚĆ, ści, *ż.* pękatość, die Bauchigkeit, *Eccl.* чрѣвоношеніе, ciężarność, brzemienność. BRZUCHATY, a, e, z brzuchem wystawnym, dickbäuchig, wanstig; *Cz.* břichatý; *Slovac.* bruchat; *Sorab.* 1. briuchaty; *Ross.* брюхатый, брюхастый, кубоватый, утробистый, чреватый, пузатый; *Vind.* trebushast, vampast; *Bosn.* tarbuscjat, trribuscjat, terbuscjasti; *Croat.* terbussaszt; *Rag.* tarbuscjast, tarbuscgnják; *Eccl.* чревистый. Człowiek brzuchaty, otyły. *Perz. Cyr.* 3, 179. Brzuchaty, jak kadź. *Mon.* 70, 177. (cf. Podsędek). Brzuchata żaba. *P. Kchan. Orl.* 1, 169. (ropucha). Brzuchaty dzban. *Fr.* *§. Brzuchata klacz = źrzebna, trächtig. Gdy już klacz będzie brzuchata, nie trzeba jéj chować ani bardzo tłusto ani też chudo. *Cresc.* 516. *BRZUCHOBOLENIE, ia, *n.* bolenie brzucha lub w brzuchu, *Ross.* чревоболѣніе; Bauchschmerzen, Leibschmerzen. *Eccl.* чрѣвоболѣти, cierpieć bolenie brzucha. BRZUCHOCHODNY, a, e, na brzuchu chodzący, czołgający się, auf dem Bauche gehend, kriechend. Pełno wszelkich zwierząt czteronogich, brzuchochodnych i latających. *Herb. Art.* 130. *reptilia.* — *BRZUCHODOGADZANIE, ia, *n.* służba brzuchowi, der Bauchdienst, die Bauchpflege, *Ross.* чревоугодіе. Dogadzający brzuchowi *Ross.* чревоугодникъ, der Bauchdiener, *Cz.* bachornik; *w rodz. żeńsk.* чревоугодница, die Bauchdienerinn. BRZUCHOGADACZ, a, *m.* BRZUCHOMOWCA, y, *m.* gadający brzuchem, der Bauchredner, *Ross.* чревовѣщатель. *Zebr. Zw.* 165. *Zab.* 13, 10. *Mon.* 76, 107. *BRZUCHOGRYZIENIE, ia, *n.* gryzienie w brzuchu, *Vind.* zhrevogris, zhrevobol, trod, Bauchschneiden, Leibschneiden. *BRZUCHOLUBNY, a, e, lubiący brzuch, bauchliebend; *Eccl.* чреволюбивый. BRZUCHOPAS, a, *m.* pasący brzuch, żarłok, ein Bauchmäster, ein Fresser; *Cz.* břichopásek; *Slovac.* bruchopas, bruchopasek. Gość brzuchopas, bez rozmowy, z brzuchem tylko i zębami. *Cn. Ad.* 265. *w rodz. żeńsk.* brzuchopaska. BRZUCHOPASTWO, a, *n.* żarłoctwo, *ożrzalstwo, *Eccl.* чрѣвообъѣденіе, чрѣвонеистовьство, Bauchfütterey, Freßsucht. **BRZUCHOPŁOŻNY, a, e, na brzuchu się czołgający, auf dem Bauche kriechend. Wąż brzuchopłożny. *Otw. Ow.* 343. BRZUCHOWY, a, e, brzuszny, od brzucha, do brzucha należący, Bauch=; *Croat.* terbussni; *Ross.* брюшный, чревный. Wewnątrz brzucha skóra brzuchowa, *peritonaeum,* die Darmhaut. *Kluk. Zw.* 1, 48. Myszki brzuchowe, które okolicę brzuchową otaczają. *Krup.* 4, 72. Pokarm gębny, zębny, brzuchowy. *Zrn. Pst.* 3, 83. *b.* Ty lud ten do rozpusty i wygody brzuchowej

wiedziesz. *Pimin. Kam.* 302. Starał się jedynie o brzuchowe dobra. *Kosz. Lor.* 95. Kochają się w nieczystości i służbie brzuchowej. *Sk. Żyw.* 1, 144. BRZUSIEĆ, śca, *m.* BRZUSZEC, szca, *m.* 'BRZUSZCZE, a, *n.* wydatna pękata część jakiej rzeczy, wypukłość. *Dudz.* 34. das Bauchige an einer Sache. Brzusiec u palca, die Fingerkuppe. Lekarz ma wziąć prawą rękę choremu i położyć palce cztery ręki swej brzuszcze na serdecznej żyle, tak żeby pierwszy palec brzuszczem leżał podle samego stawu dłoni kości. *Spicz.* 209. *Sien.* 399. Brzuszcza u palców i nóg w kąpaniu się marszczą. *Petr. Wod.* 41. Już i mięso opadło, stoi goła rana, Ciecze otok, spłynęły brzuśce. *Bardz. Luk.* 168. Brzusiec u dłoni, mięsistsza wypuklejsza część, der erhabnere fleischige Theil der inwendigen Hand. Brzusiec noża, miecza = ostrze wypukłe, die bauchige Schneide. (*Slavon.* bêrrk = śpica nożna). Miecz tak wyhartowany, iż od jego brzuszcza Pękać musiały ostrza i pancerna tłuszcza. *Przyb. Milt.* 186. Lecz i tylec noża można nazwać brzuścem, skoro on wypukły, jak n. p. u siekiery. BRZUSKA, *herb*, krzyż a u spodu drzewo. *Kuropa.* 3, 9. ein Wappen. BRZUSZEK, szka, *m.* *zdrbn. słowa* brzuch, das Bäuchchen, Bäuchelchen; *Cz.* břissko; *Sorab.* 2. bruschk; *Rag.* tarbusejaz, tarbuscich; *Bosn.* tribusejak; *Croat.* terbusseez; *Eccl.* чревеце, чревце. желудокъ. Pankowie z tłustym brzuszkiem. *Brud. Ost. E.* 10. Na opasłym brzuszku swoim. *Teat.* 33, *d.* 82. Szor lisów, brzuszkow. *Ern.* 1471. BRZUSZNY *ob.* Brzuchowy. BRZUSZYNA, y, *ż.* biedny brzuch, ein elender armseeliger Bauch. BRZUSZYSKO, a, *n.* nieskładny, nieforemny brzuch, ein ungeschlachter Bauch; *Bosn.* tribuscina, veliki tribuh; *Rag.* tarbuscina; (*Ross.* брюховина = żołądek przeżuwających).

BRZYD, u, *m.* obrzydliwość, brzydota, paskudność, sromota, das Häßliche, Ekelhafte. Ofiarując Chrystusa, krzyżuje go z żydy, Łakomstwem, wszeteczeństwem i inszemi brzydy. *Pot. Pocz.* 429. BRZYDAL, a, *m.* człowiek brzydki, ein Häßlicher; *Ross.* мерзавецъ. Ten brzydal, gdyby snop grochowin. *Teat.* 32, *b.* 7. *Cz.* ohawnjk. (*Cz.* břidil = zgubiciel, niszczyciel). BRZYDKI, a, ie, BRZYDLIWY, BRZYDNY, a, e, Brzydko, Brzydliwie, Brzydnie, *przysłk.*, mierziony, omierzły, häßlich, garstig, abscheulich, eckelhaft, scheußlich; *Cz.* ohawný; *Slavon.* mêrzak, ruxan, opáki, nágêrdan; *Croat.* rúsen; *Vind.* grosliu, gnusitliu, gerd, sporn, skurn, ostuden; *Carn.* gèrd, gerdin, gnusné, spôrne; *Sorab.* 1. rosny, rožné, tamanité; *Ross.* дурный, мерзскій, мерзостный, брезгливый, гадкій; (*Cz.* břidky = *acutus*, *opimus*, *Slovac.* břitký = *austerus*; *Carn.* britke, britkótne, *amarus*, *acerbus*, *acutus*, cf. *Gr.* βρίθω, *Vind.* britek = *amarus*, *Vind.* brietki = *asper*, *durus*; *Vind.* britko, britku = *anxius* tęskny. — *Rag.* brijdki, brijtki; *Dal.* bridak; *Croat.* bridek, *Bosn.* bridak, gljút; *Ital.* brusco = *Lat.* acer, acerbus, acutus). Brzydka była jak diabeł. *Teat.* 30, 36. Wrzody i choroby brzydliwe a mierzione należy zakrywać. *Gliczn. Wych. G.* 4. *b.* Niebiosa nie są czyste przed oblicznością bozką; tym więcej obrzydny a nieużyteczny człowiek. 1. *Leop. Job.* 15, 16. brzydki. 3. *Leop. ib.* Pyszny każdemu się przykrzy i bogu jest brzydliwy. *Biał. Post.* 161. (ist dem Herrn ein Greuel). Nic nie jest milszego człowiekowi, jako światłość, a nic brzydliwszego ani szkodliwszego, jako ciemności. *W. Post. Mn.* 252. Po téj zbrodni król mężobójca wszytkim Poddanym stał się przemierzłym i brzydkim. *Groch. W.* 263. Rzuci się nań swojemi usty brzydliwemi. *Kraj. Chim. B.* 2. *b.* Swe języki brzydliwe Wprawują w ustawiczne swary niezgodliwe. *Otw. Ow.* 232. Nie była brzydniejsza porażka nad tę tam. *Fal. Fl.* 26. Jakżem się brzydko oszukał. *Teat.* 7, 92. Wcale fałszywą mu dałeś nowinę! brzydkoś się zawiódł. *Teat.* 48, 15. BRZYDKOŚĆ, BRZYDLIWOŚĆ, BRZYDNOŚĆ, ści, *ż.* mierzioność, obrzydliwość, die Häßlichkeit, Garstigkeit, Abscheulichkeit, Ekelhaftigkeit, der Ekel; *Cz.* ohawnost, ohawa; *Dal.* gardnoszt, gnussota; *Croat.* merszkocha; *Vind.* gerdust, groslivust, ostudnust, spornust; *Carn.* gnusia, gnulóba, ostudnost; *Ross.* брезгливость, гнусность, дурность, дурнота, мерзость, скверность, скверпота, приторность; *Eccl.* гнусъ, гнусьность, скука; (*Cz.* břidkost = ostrość; *Vind.* britkust = a). gorzkość; b) tęsknota; *Carn.* britkust = gorzkość; *Croat.* bridkocha, bridkoszt = ostrość; *Bosn.* bridkost = *mordacitas*; *Eccl.* бридость, остросmь вкуса, горесть, остроже.лчie *acrimonia*). Słodkość tych roślin czyni brzydkość żołądkowi, a tak i wracanie. *Spicz.* 158. Niepojęta imienia chrześcijańskiego u Turków brzydliwość. *Kłok. Turk.* 37. (ohyda, ohydzenie). Zawsze się brzydził mówić z białogłowami, i tak od nich uciekał, jakby miał jakąś widzieć je brzydzoną brzydkość. *Wys. Al.* 51. W brzydliwościach dusza ich kochała się. *Budn. Jes.* 66, 3. (w brzydkich postępkach, Greuelthaten). Wspomnienia niegodne brzydkości Nerona. *Sk. Dz.* 67. Brzydliwości Egiptskie będziemy ofiarować Panu? *W. Exod.* 8, 26. (obrzydliwość. *Bibl. Gd.* die Greuel Egyptens. *Luth.*). BRZYDNĄĆ *nijak. niedok.*, zbrzydnąć, obrzydnąć, zbrzydł, obrzydł *dok.*, mierznąć, brzydkim czyli obrzydliwym się stać; *Ross.* дурнѣть, подурнѣть. häßlich werden, garstig werden, zum Ekel werden, anekeln. Pobożnemu niebieskie dobra smakują, a ziemskie brzydną. *Sk. Kaz. N.* 125. Kto się sobie bardzo podoba, drugim obrzydnie. *Cn. Ad.* 400. Potwarca się gorliwym nazywa bezwstydnie, Gnuśny leniuch spokojnym, że w ospalstwie brzydnie. *Nar. Dz.* 3, 127. Twej cnocie miła chwała, lecz taki obrzydły, Który ją nieprawemi oczernia kadzidły. *Kras. W.* 64. Modlitwa niezbożnego obrzydła będzie. *W. Prov.* 28, 9. (obrzydłością będzie. *Budn.*). BRZYDNICA, y, *ż.* kobieta brzydka, obrzydła, obrzydliwa, mierziona, eine Häßliche, Garstige, Ekelhafte. Wiem, że téj brzydnicy kochać nie będzie mógł. *Teat.* 55, *d.* 29. Może ta brzydnica jeszcze raz się odmieni. *ib.* 31. BRZYDNIK, a, *m.* człowiek brzydki, brzydal, obmierzły, ein Häßlicher, Garstiger, Ekelhafter. Nazywasz mnie wszetecznicą, ty koźle, brzydniku. *Past. F.* 114. Uczmy się gardzić temi brzydnikami, którzy nas tak srogo dręczą w miłości. *Teat.* 29, 58. BRZYDOTA, y, *ż.* brzydkość, obrzydliwość, die Garstigkeit, Häßlichkeit, Abscheulichkeit. *Cz.* ohawatèla, nechutenstwj; *Croat.* gnyusz; *Vind.* merkust, gnusnota, gnusnobstvu). Wdziękom tylko należą ofiary serca; brzydota zaś i zgrzybiałość niech złotkiem najmuje sobie przychylność. *Teat.* 14, 103. Na coż Wc Pan tych brzydot czynisz obraz żywy? *Tręb. S. M.* 11. Nie chcąc

on oczu zrazić pozorem brzydoty, Bierze na się obłudnéj zwierzchnią barwę cnoty. *Nar. Dz.* 1, 57. Gdzież znajdę tak czarną barwę, abym dosadnie odmalował ich brzydotę! *Zab.* 11, 97. BRZYDZIĆ się kim, *zaimk. nied.* mierzić sobie, einen Ekel vor etwas haben, etwas verabscheuen. (*Cz.* břiditi = a). ostrzyć, b). niszczyć, gubić, *Vind.* britkuvati = trwożyć, straszyć). *Cz.* w ohawnosti miti, *Slovac.* hnusit si, osskliwjm sobe; *Sorab.* 2. sze žadasch; *Sorab.* 1. žadwawuszo, tamam; *Vind.* gnusiti se, ostuditi se, grositi se, graushati; *Carn.* gravsha se, gnusim; *Dal.* gnussitisse; *Croat.* gnyusziti, oddurjávam; *Bosn.* grozit se, grrrstiti se, burtati se, tumbati se; *Ross.* бразговать, побрезговать, гнушаться; *Eccl.* омражати, мерзить. Brzydzą się świniami i inszemi potrawami, które nazywają nieczystemi. *Boter.* 227. Święta ta rozkoszami się, jako zgniłym psem, brzydziła. *Sk. Żyw.* 2, 209. Ksiądz ci się, ani doktor, niema brzydzić nikim. *Pot. Jow.* 2, 24. Co za nadgroda? kto długo świat widzi, I on się światem, i świat się nim brzydzi. *Zab.* 13, 220. I ci nawet brzydzą się krzywdą, co ją czynią. *Min. Ryt.* 4, 134. Panicz ten bardzo się brzydzi pieniędzmi. *Boh. Kom.* 4, 86. (nie zbiera ich, owszem trwoni). Jużcito żyć po pańsku i jabym lubiła, I jabym się strojami, balem nie brzydziła. *Teat.* 48, *b.* 14. (nie zrzekłabym się ich). †§. Nawrócony sam szedł do sędziego pogańskiego, przed nim się Mahometem brzydził, i ściętym został. *Sk. Dz.* 802. (przed sędzią oświadczył swoje obrzydzenie Mahometa). — Brzydzący się czym *Ross.* брезгунъ, *w rodz. żeńsk.* брезгуня. — 1. BRZYDZIĆ co sobie lub komu *czyn. nied.*, zbrzydzić, obrzydzić *dok.*, bydzić co komu, obrzydłym czynić, einem etwas verekeln, Abscheu davor erwecken, zum Ekel machen, als ekelhaft und häßlich vorstellen. Niepodobnie go sobie brzydzi. *Otw. Ow.* 86. Zbrzydzony = którym się brzydzą lub którego sobie brzydzą, verabscheut. Który zdepce to prawo, niech będzie i od bogów i od ludzi zbrzydzony. *Jabł. Tel.* 154. — Brzydzenie się czym, brzydzenie sobie, brzydzenie, zbrzydzenie, obrzydzenie = mierzienie, obmierzłość, wstręt od czego, der Ekel, der Abscheu; *Slovac.* osskliwenj, *Sorab.* 1. žadwaweno, *zdrobn.* žadwawenczko; *Slavon.* gêrstanje; *Vind.* grosa, ostuda, gnusnoba, gnusitnost; *Ross.* мерзѣние, *Eccl.* берзгованіе, гнюсьность. Obrzydzenie mi ten człowiek sprawuje. *Teat.* 9, 43. Obrzydzenie rozkoszy, nigdy nie jest cnotą. *Zabł. Fir.* 59.

2. †BRZYDZIĆ *ob.* Brédzić.

BRZYTEWNIA, i, *ż.* sztuciec barwierski, pokrowiec brzytwiany, puzdro na brzytwy, *Ross.* бритовникъ, das Barbierzeug, Barbierbesteck. §. Szlifiarnia brzytew, eine Scheermessermühle. *Tr.* BRZYTWA, y, *ż.* BRZYTEWKA, i, *ż.* *zdrbn.* 1). nóż do golenia brody, das Barbiermesser, Scheermesser; *Cz.* et *Slov.* břitwa; *Sorab.* 1. břitwa; *Sorab.* 2. britwej; *Rag.* britva, briacchja, britviza; *Vind.* britva, briuni nosh; *Carn.* brytva, brytvéza; *Hung.* beretva, borotva; *Croat.* et *Bosn.* britva; *Dal.* briacha, britvicza; *Ross.* бритва, бриточка, бритвица; (cf. *Cz.* břjti, břegi = brodę golić, *Cz.* břidky, *Slov.* břitký ostry; *Vind.* briti, brijem = golić; *Vind.* britbar, brivez, bradobrivez = balbierz, brodogolarz; *Vind.* briuka, briazhiza = cyruliczka; *Slavon.* briács = balbierz, *Rag.* briati, briciti = golić; *Rag.* brijtki = ostry; *Carn.* bryti, bryem = golić; *Carn.* brytne, bryvne *tonsilis*; *Carn.* bryvz = golarz; *Carn.* britke = ostry; *Bosn.* britki, bridak, osctar = ostry, *Bosn.* briciti = golić; *Croat.* briti, briem = golić; *Croat.* bridek, britki = ostry; *Hung.* beretvalni = golić: *Ross.* брить, брѣю = golić; *Eccl.* бритвити; (cf. *Angl.* beart; *Ger.* Bart = broda). Weź brzytwę barwierską, i ogól sobie brodę. *Radz. Ezech.* 5, 1. Jeszcze brzytwa zarosłych skroni ich nie znała. *Groch. W.* 103. Po brzytwie włosy odrastają. *Sk. Dz.* 247. Pierwszy mech z rumianéj jagody, Bez pracy spędza wyostrzona brzytwa. *Pot. Syl.* 44. Brzytwa bierna, co dobrze bierze. Brzytwę wecować, przeciągać. Brzytwa drapiąca, drapacz, skrobacz, szeleżna brzytwa, która na wsi chłopstwo za szeląg gola, ein elendes Barbiermesser, ein Schraper. Balwierz go szeleżną brzytwą golił. *Dwor. K.* 2. (męczył go niezmiernie goląc). Trafił dyabeł na brzytwę. *ib.* (przypowieść z staroświeckiej bajki o diable chudym pachołku, który za szeląg na tak złego barwierza trafił, chcąc się na mięsopust wygolić, że ledwo dosiedział, cf. Trafił dyabeł na poganina). Jednemu szydła golą, a drugiemu brzytwy nie chcą. *Rys. Ad.* 17. *Kchow.* 61. *Pot. Pocz.* 197. (często zawadzi, co powinno pomódz; a często pomaga to, po czym się nie spodziewano. Czego jeden i wielkiemi sposobami nie dokaże, to drugi nie wiedzieć czym. Wann gewöhnliche Mittel nicht ausreichen, helfen oft ungewöhnliche). — Bez brzytwy ogolić, oszwabić, ociąć, oćwiczyć, ochłostać, bez ługu omyć, einen ohne Seife waschen, ihn übervortheilen. Wierz mi, iż z panien tych każda bez brzytwy ogoli, A gdzie kogo uszczypnie, jako wrzód to boli. *Rej. Wiz.* 31, *b. Zab.* 8, 121. — Tonący i brzytwy chwyta się. *Teat.* 49, 25. *Zabł. Amf.* 47. *Pot. Arg.* 271. *Slovac.* Kdo sa topi i britwi sa lapá (tonący i miecza i cienia się chwyci; gołego się miecza chwyta. Nieszczęśliwy odważa się na wszystko; w ostatnim razie nie brakuje się w ratunku, dobre i najprzykrzejsze i najniebezpieczniejsze środki). Jak po brzytwach stąpać. *Rys. Ad.* 67. *Cn. Ad.* 554. (jak po szydłach, ostrożnie, żeby się nie obrazić). Stać jak na brzytwach, siedzieć jak na brzytwach = być troskliwym, niespokojnym, lękać się o co, wie auf Nadeln sitzen, ängstlich verlegen seyn. — †Brzytwy, trudności, przeszkody, niebezpieczeństwa, Hindernisse, Gefahren. Za krzyż i świętą bijemy się wiarę, Gotowiśmy iść na brzytwy, na noże. *Jabł. Buk. L.* 4. Cożkolwiek król przyrzekł za tę bitwę, Musi się Roderyk nie przez jednę jeszcze dobijać mnie brzytwę. *Morszt.* 188. (er muß noch manchen Strauß bestehen). 2). Brzytwa, ryba morska, *novacula. Plin. H. N.* 32, 2. ein gewisser Seefisch, der Messerfisch. *Cn. Th.* BRZYTWIANY, a, e, należący do brzytwy, od brzytwy, *Ross.* бритвянный, Scheermesser=. Ostrze brzytwiane. *Petr. Hor.* 2, *H.* 2.

BU.

BU! BU! odgłos bicia, uderzenia, ein Ton, den Schall des Schlagens auszudrücken. Skoro jeno bu bu bu w bęben głośno trąci, Aliści..... *Bielaw. Myśl. E.* 3.

BUBA, BUBO *ob.* Bobo.

BUCEFAŁ, a, *m.* sławny koń Aleksandra W. dziś z uraga-

niem o koniach przerosłych, dryblasach, drabinach. *Alb. n. W.* 14. der Bucephalus Alexand. d. Gr.; jetzt ein übergroßes ungeschlachtes Pferd; toż i o człowieku.

BUCH! wykrzyk. odgłos uderzenia o co nagłym upadkiem, Platz! Plotz! Plutz! von einem harten Falle. (cf. puk, buf, brzdęk, plask!) *Cz.* bauch. Sięgając po gruszkę na kraj deski stąpię, Ta się zważyła, buch razem z drabiny zleciałem na łeb. *Kniaź. Poez.* 2, 182. §. Buch! odgłos bicia kijem i t. d. Puff! *Cz.* buch, buchot, bauch; *Carn.* puh; *Croat.* bůk; der Schall von einem Schlage mit dem Prügel u. s. w. Buch mąż kijem po żonie, buch żona krzesłem po mężu. *Oss. Str. Mon.* 75, 64. BUCHAĆ, 'BUHAĆ *intrans. contin.*, BUCHNĄĆ *jednotl.*, BUCHCIĆ *niedok.*, wybuchać; 1). mocno wybijać, gwałtownie się wyłamać, o ogniu, o parach, o wodzie, o krwi, i t. d. głośno się dobywającej, gewaltig hervor brechen, hervor brausen, hervor platzen; *Ross.* пыхать, пышать. пыхнуть. Z oczu rumaka i nozdrza ogień zdaje się buchać. *Stas. Num.* 1, 96. Krew bucha z tej rany i struży szeroko. *Przyb. Ab.* 145. Gorzałka z niego bucha. *Oss. Wyr.* Bestyi z krwią pospołu szarłatną buchają wody z gęby, *vomit. Żebr. Ow.* 101. Buchcących żarów para szkodzi kopeć blizki. *Hul. Ow.* 14. Gdybyś miłości buchcące zapędy W lubym złączeniu wystudzić był zdolny. *Hul. Ow.* 112. Rozpusta przy winie buchcącym. *ib.* 115. (dampfender Wein). §. Buchać co, czym, gwałtownie tchnąć czym, heftig aushauchen, gewaltsam ausathmen. Tchem, niby ogniem, na ten świat buchając. *Wad. Dan.* 149. Krwią buha to miejsce. *Miask. Ryt.* 2, 145. Gęsty dym czarny buchał zaraz z Tatara. *Jabł. Tel.* 251. (*Carn.* buzhati, vuzhati; *Hebr.* פוח *puach* mocno dmuchać). 2). Buchać kogo, zbuchać = bić mocno kijmi, batogami obłożyć, einen derb prügeln; *Ross.* бухнуть, бухать; (*Cz.* busstjm = łupam, rozszczepam, cf. obuch) *Cz.* bauchati, bauchnauti; *Croat.* bubati, bubati, (cf. pukać). Buchał go, buchał, i porządnie wybuchał. *Oss. Wyr.* 3). Buchać, zbuchać, jeść żarłocznie, źrzeć potężnie, gierig fressen. Przeklęty dziadu, coż tu strzedz, byś w garść nie chuchał, Aby to syn, lub dziedzic wyzwoleniec zbuchał. *Zab.* 9, 65. *Iżyck.* (zjadł). Zwierzęta żarłoczniej pokarm w się buchają. *Pilch. Sen. list.* 2, 210. (pochłaniają).

'BUCHALER, u, *m.* materya Turecka, ein Türkischer Zeug. Od buchaleru Tureckiego i czamletu od sztuki..... *Instr. Cel. Lit.*

BUCHASTY, a, e, BUCHASTO *przysłk.*, otoczysty, szeroki, przestronny, worowaty, że się wzdyma i torby się robią, bauchig, sackig, sehr weit und faltig; (*Ross.* бочистый, сумоватый, мѣшковатый; *Croat.* zaviat). Suknie miał buchaste. *Mon.* 68, 221. Towarzysz pancerny, opasany pod brzuch, kuso, buchasto, dźwigał miecz u kolana. *Kras. Pod.* 144.

BUCHCIĆ *ob.* Buchać. 'BUCHHALTER *ob.* Pisarz.

BUCHTA, y, *ż.* 1). woda, która się wdarła w ziemię, wbrzeże, die Bucht, Bay; *Sorab.* 2. buchta; (*Sorab.* 2. buchti = hurty); *Sorab.* 1. bordlo; *Ross.* бушта, заводь, лиманъ, взморье. Buchta bywa za cyplem, t. j. woda ta, która w ląd zachodzi. *Magier. Mskr.* Jest w krzywy łuk Aemońska buchta zawiniona, *sinus Haemoniae. Żebr. Ow.* 274. 2). Buchta okrętu, bryki, sztuki niby brzuch ich składające. *Tr.* die Bauchstücke eines Schiffs u. s. w. 3). Buchta, potężny kawał chleba lub ciasta na chléb i t. d. ein großer Knollen z. B. Brot. *Cz.* buchta, buchtička, gatunek potrawy z mąki, eine Art Mehlspeise. Wieśniacy buchty rozdęte drożdżami, to jest ciasto w wielkie sztuki toczą i w ukropie warzą, a potym sérem tartym potrząsają a masłem rozpuszczonym polewają. *Syr.* 949. BUCHTOWAĆ *intrans. nied.*, wyraz majtkowski, das Schiff ziehend um eine Bucht herum kreisen. Buchtowanie, hałkowanie, kołowanie, kiedy flisy w trylu idąc na poboczną natrafiają rzékę, albo na jaką odnogę, to w koło idąc ciągnąć muszą. *Haur. Ek.* 175.

BUCIĆ się, *zaimk. nied.*, butą się unosić, pyszno się chełpić, pysznić się, kokoszyć się, sich brüsten, prahlen, stolzieren (dick thun). *Ross.* кичиться, возкичиться, спесивиться. Lepszy kto pracuje, a ma dostatek na wszystkim, niżli on, który się buci a potrzebuje chleba. *Leop. Syr.* 10, 30. (który się chlubi. *Budn.* — *Bibl. Gd.*). Nie słuchaliście mnie; ale bucąc się pychą, weszliście na górę. 1. *Leop. Deut.* 1, 43. (zuchwaliwszy się. *Budn.*). Gdyś się bucił, a burzył przeciwko mnie, pycha twoja weszła w uszy moje. 1. *Leop. Jes.* 37, 29. Buciła się liszka przed kotem, iż miała wiele rozumów. *Ezop.* 46. Ta wielkość ludzi, którą się ty bucisz, i srogim nieprzyjaciołom chcesz być, strachem tobie samemu być może. *Gorn. Sen.* 467. Ktokolwiek się z tego buci, że białogłowę zwiódł, srogie karanie zasłużył. *Gorn. Dw.* 272.

BUCIEŃ, cnia, *m.* ziele, woszczyca, zurnica, *bisnaga, gingidium*, das Zahnstochkraut. *Syr.* 1198.

BUCISKO *ob.* Bócisko.

BUCZACKI, a, ie, *m.* [z Buczacza. §. Imię szlacheckie z rzędu rodzin znaczniejszych, wzięte od tejże siedliska. Sławna była stadnina Buczackich tak, iż w przysłowie weszła: equus Buczaciorum gregis. Sarnic. Descr. vet. et nov. Polon. B. 1. — 2]. Koń przedni Buczackiego stada. *Klon. Wor.* 20. BUCZACZ, a, *m.* miasto w województwie Podolskiem [dziś w Galicyi. 2]. *Dyk. G.* 1, 105. eine Stadt in Podolien.

'BUCZE, a, *n.* buczyna, drzewo bukowe, Büchenholz, Büchen. Leśny mu prowent pokazał z dąbrowią i buczą, Potyją na tym wieprze, kiedy je tam wpędzi...... *Pot. Jow.* 109.

BUCZEĆ, 1). BUCZNIEĆ *nijak. nied.*, zbucznieć, *dok.*, próchnieć, [butwieć 1]; verbutten, morsch werden, faulen. Drzewa świeże od rdzenia poczynają bucznieć. *Cresc.* 53. Macica winna, gdy już więcej siły nie ma, buczneje dla suchości i zimna w niej panującego. *ib.* 71. Gnój do ogrodów nie ma być wyschły a zbuczniały abo zetlały, tak żeby się w proch ziemny obracał. *Cresc.* 76. Pospolicie rzeczy skrycie włożone buczneją. *Kosz. Lor.* 100. 'Gałęzie gnojem przytrząśnione, psuje się, próchnieje albo buczneje. *Cresc.* 151. 2). BUCZNIEĆ *nijak. nied.*, zbucznieć *dok.*, buty nabywać, bucznym się stawać, pysznieć, stolz und eitel werden. Biada tobie o hardy, któryś zbuczniał od zwycięztw gęstych. *Birk. Ek. G.* 4. *b.* BUCZNO *przysłk.*, pyszno, chełpliwie, prahlerisch, stolz. Dla czego tak buczno Turcy, i dla czego bać się mają Polacy! *Birk. Chod.* 16. Sulla z taką zgrają i tak buczno chodzi. *Pilch. Sall.* 327. Buczno każe. *Cn. Ad.* 49. nos wyżej gęby nosi. — §. Buczno, paradnie, przepysznie, z wielkim zbytkiem; luxuriös, verschwenderisch, prächtig, mit großem Aufwande. Buczno sobie po-

czynają, a potym do nędzy przychodzą. *Budn. Ap.* 89. Nie tak się buczno w Rzymie niewiasty stroiły. *Jeż. Ek. G.* 1. Wjechało ich pięćdziesiąt w miasto buczno. *Stryjk. Henr. A.* 3. Pięknie, buczno i pierno; teraz leżysz w błocie. *Wereszcz. Regl.* 84. Buczno żyć, niebezpiecznie. *Petr. Hor.* 2, *B.* 2. Głupi, kto chce mieć kredyt przez same wykręty, Komu buczno w czuprynie, chociaż zimno w pięty. *Nar. Dz.* 3, 123. Buczno, a w pięty zimno. *Cn. Ad.* 49. *Żegl. Ad.* 25. Buczno, a w mieszku pusto. *Cn. Ad.* 49. (mina gęsta a grosza pasz. Fantazya pańska, a chudy pachołek; *Slovac.* Picha na ulici, a howno w truhlici; *Vind.* Vafha gnada kruha strada). §. Obficie, dostatecznie, reichlich, im Überfluß. Ja was zachowam, jeść buczno przyniosę. *Jabl. Ez.* 103. BUCZNOŚĆ, ści, *ż.* pycha, zuchwałość, chełpa, der Stolz, der Übermuth. Aby wam bóg serce miłosne sprawował a buczności ciała powściągał. *Gil. Post.* 48. "BUCZNOSZUMNY, a, e, butą odęty, aufgeblasen, hoffärtig, stolzierend. Upadkiem niech bóg skarze bucznoszumne głowy, Hardym karki złomi, nad pychą surowy. *Groch. W.* 141. BUCZNY, a, e, buty pełen odęty, chełpliwy, wystawny, stolz, hoffärtig, eitel, prahlerisch. Buczny i niemądry, umiéj się w szczęściu uniżać. *Sk. Dz.* 16. §. Przepyszny, szumny, ze zbytkiem, luxuriös, prächtig, kostbar. Żaden tam nie chodzi w sukni buczniejszej, jedno wszyscy jednako. *Star. Ref.* 27. Prawo broni zbytnich ubiorów bucznych. *Petr. Ek.* 75. Pod czas gdzie suknia podlejsza, tai się szata buczniejsza. *Cn. Ad.* 872. (mina rzadka, serce mężne. Na spojrzenie trzech nie umie zliczyć, jednakże w głowie tego).

BUCZYNA, y, *ż.* 1). bucze, bukowina, bukowy las, bukowe drzewa, Buchen, Buchenholz, Buchenwald. Z buczyny, byle była jędrna, najprzedniejsze miewają materyały. *Haur. Ek.* 178. 2) Buczyna, bukiew, owoc drzewa bukowego, die Buchecheł. Wieprze karmią się żołędzią, buczyną.... *Kluk. Rośl.* 3, 241. 3). *Botan.* Buczyna, ziele, *ob.* Żórawie jagody.

1. BUDA miasto *ob.* Budzyn.

2. BUDA, y, *ż.* BUDKA, i, *ż. zdrbn.*, jakakolwiek klecianka z desek, na schronienie, n. p. pasterskie budy, budy dla psów; kramarskie, jarmarczne budy, kramnice; budy wiejskie, chałupy, chaty chłopskie; eine Bude, in der allgemeinsten Bedeutung, eine Hirtenbude, Wächterbude, Hundebude, (Hundehaus); Jahrmarktsbude; eine Hütte, Bauerhütte; *Boh.* bauda, budka; *Sorab.* 2. buda; *Ross.* будка (=szylerhauz); (*Holl.* boede, bode; *Isl.* bud, bu; *Dan.* bod; *Gall.* boutique; *Lat. med.* buda; *Graec.* φάτνη, *Hebr.* בית *baith* (=*domus, sedes,* cf. *Ger.* Gebäude, Bauten). Na rynku w budce jarzyny przedawał. *Warg. Wal.* 93. (*ob.* Stragan, tasza; *Vind.* fhtazuniza, fhtazuna, predauzniza). Buda w sadzie, w której jabłek pilnują. *Psalmod.* 74. Chróściana budka, to były marmóry ich. *Rej. Żw.* 69. *b.* Nocował w lada budzie przy gęstwinie. *Groch. W.* 488. Do budy, gdzie są legumina, aby nie ciekło. *Haur. Ek.* 174. Szczęśliwy kto w kryjomej budce mógł się utaić. *Tward. Wł.* 186. Pełno po miastach fałszu i obłudy, Czego nie znają pasterskie budy. *Nar. Dz.* 1, 109. Niechaj nie znają nasze wiejskie budy, Zwyczajnej dworom i miastom obłudy. *Teat.* 54, *c. D.* 2. I my co się rodzim w prostej budzie, Jesteśmy równie jak i oni ludzie. *Teat.* 54, *c. C.* 2. Buda dla psa, die Hundehütte, das Hundehaus. Na upatrzonym miejscu postawi się psu od słot okryta buda. *Kluk. Żw.* 1, 300. "Buda szczęścia, faryna. *Gal. Cyw.* 3, 162. die Glücksbude. §. Buda, budka na pojeździe, na bryczce, półkrytek, das Halbverdeck auf einem ordinären Reisewagen. §. Buda, na szkucie mieszkanie dla szypra, w której są dwa okienka. *Magier. Mskr.* die Cajüte auf dem Gefäße. BUDARZ, BUDKARZ, BUDNIK, a, *m.* co w budzie mieszka, ein Budensitzer, Ladensitzer. *Ross.* сидѣлецъ, рядовичь. O budarzach czyli kopaczach. *Czack. Pr.* 2, 199. Najwięcej u Kozaków było ochotników, Z skoromosów, leśniczych, powozan, budników. *Zimor. Siel.* 252. (stróżów sadowych pod budą siadywających). — BUDOMIRCA *ob.* Budowniczy. — BUDOWA, y, *ż.* budowanie w ogólności, Bau, Baue, Bauten. Budowa rozmaita między najpierwszemi naszemi jest potrzebami. *Kluk. Dyk.* 1, 9. §. Budowa, sama czynność budowania, das Bauen. Jeszcze ta budowa nie prędko się zakończy. *Oss. Wyr.* (fabryka). §. Gatunek zbudowania, die Bauart, die Art des Bauens, der Bau. W tym domu zła budowa; w tak okazałym zdałaby się lepsza budowa. *Oss. Wyr.* Budowa ucha ludzkiego bardzo sztuczna. *Hub. Mech.* 203. §. Budowa = budynek, budowanie postawione, das Gebäude. Budowę tę zdaleka widać. *Oss. Wyr.* — BUDOWAĆ *czyn. nied.*, zbudować, ubudować, wybudować *dok.*, §. 1. stawić budynek, tak w ogólności, jak szczególniej z drzewa, bauen, erbauen, sowohl überhaupt, als insonderheit von Holz. *Slovac.* budugi, stawim; *Boh.* stawěti; *Sorab.* 1. twaricž; *Sorab.* 2. twarisch; *Vind.* et *Carn.* zimprati, sidati, puvat; *Croat.* zidati; *Slavon. Rag.* et *Bosn.* zidati, graditi; *Ross.* создати, созидати, основать, состроить, строить; *Eccl.* зиждати, сограждити, сограждати, содѣтельствовати. Budować z marmuru. *Bardz. Tr.* 564. Cieśla, gdy ma budować dom, pierwej go sobie w głowie ubuduje. *Petr. Et.* 17. Eudoxya kościoł budowała, a cudze wydzierała. *Sk. Dz.* 355. Był jeden szlachcic w Polszcze, co wszystko budował, zbudowawszy rozwalał. *Opal. Sat.* 58. Otto cesarz zbudował Magdeburg. *Sk. Dz.* 880. Wszelki dom zbudowan od kogo; lecz kto wszystko to zbudował, bóg jest. *Budn. Hebr.* 3, 4. Jeśli Jehowa nie zbuduje domu, próżno pracują, którzy go budują. *Budn. Ps.* 127, 1. Ludzie dla nas budowali; a my dla ludzi. *Rys. Ad.* 38. (żyła dla nas starożytność, żyjmyż dla potomności). Budują ludzie, chociaż nie dziedziczą. *Pot. Syl.* 133. (nie tylko na pewne stawiaj). Jeden buduje; drugi psuje. *Cn. Ad.* 308. Co długo ręka ludzka buduje, To ogień i woda w momencie zepsuje. *Tward. Wł.* 42. Kto muruje, buduje, ale kto z drzewa kleci, ogień w domu nieci. *Rys. Ad.* 29. (kamień kamień; drzewo drzewo; drzewo próchno). Z piasku zamki budować, *ob.* Piasek. Na lodzie budować, *ob.* Lód. §. 2. *Fig.* wystawiać, wyprowadzać, zrobić, tworzyć, schaffen, machen, erbauen. Religia Mahometańska zbudowała jakieś niebo grube i cielesne. *Kłok. Turk.* 132. Gwiazd szkoda winować, Każdy zwykł sobie swe szczęście budować. *Past. F.* 215. — Budować, układać, ułożyć, ma-

chen, zu Stande bringen, stiften z. B. einen Frieden. Biskupi między synami Belowemi, a Salomonem pokój budują temi kondycyami. *Krom.* 103. (*componunt*). On, który te zbudował zdrady.! *Tward. Wł.* 5. - Budować, zbudować, wskórać, dokazać, uskutecznić, bewirken, ausrichten. Pisaniem łagodnym unosić chciał króla papież; ale na ten czas nic w nim nie zbudował. *Sk. Dz.* 1095. Żadnym napominaniem nic nie mogli u królowej zbudować, *proficere. Krom.* 85. Najmniejszéj poprawy aż do tego czasu w tobie zbudować nie mogłem. *Krom.* 531. Odpisał mu, prawdę mu przekładając; ale gdy nic w nim nie zbudował, puścił się pisaniem na jego radę. *Sk. Dz.* 1136. Znamienitszą sławę zwycięztwo na psim polu, aniżeli insze Bolesławowi u Niemców zbudowało. *Krom.* 138. §. 3. *Transl.* budować na czym, zasadzać, gruntować, worauf gründen, worauf bauen. Upada, co się na mocnej skale nie buduje. *Sk. Dz.* 1096. *Baz. Hst.* 360. Kto o głównych rzeczach stanowi, żałuje gdy na niepewnym gruncie nowinek budował. *Warg. Cez.* 76. To gruntownie stoi, i na tym wszystko się buduje, iż uczciwe nie dla czego inszego w powadze u nas jest, jedno dlatego, iż jest uczciwe. *Gorn. Sen.* 283. 4). §. *Moraln.* budować kogo, zlepszać go napominaniem, dobrym przykładem, einen erbauen; (*Boh.* wzdělati, wzdělawati; *Vind.* nabulfhati, napobulfhati). Żywotem dobrym ludzi budują. *Sk. Dz.* 1177. Wielka chwała księży, gdy przykłade ludzi budują. *ib.* 486. Słowa, jeżeli się nie zgadzają z uczynkami, nic nie zbudują. *Petr. Ek.* 98. Budujący, zlepszający, erbaulich; *Vind.* dobropredkladen, nabulfhliu, napobulfhliu. BUDOWAĆ się *zaimk. nied.*, zabudowywać się, budynki dla siebie stawiać, sich anbauen, Gebäude für sich aufführen. Kto się jeno chciał budować, mógł bezpiecznie w lasach jego rąbać drzewo do budynku. *Star. Dw.* 74. Kosztownie się budowali. *Bud. Ap.* 67. §. Budować się, zasadzać się, gruntować się, *ob. wyżej pod sł. budować.* §. *Moral.* budować się, zlepszać się napominaniem, nauką, przykładem, sich erbauen. Trzeciego dnia go w kościele znajdują, Gdzie z roztropności jego się budują. *Leszcz. H. S.* 546. BUDOWALNY, a, e, do budowania służący, na budowlę zdatny, Bau=. Wielom naszym obywatelom budowalnego drzewa wcale brakuje *Mon.* 74, 671. BUDOWANIE, ZBUDOWANIE, ia, *n.* 1). stawianie budynku, i to, co stawiają; wyraża i działanie i samo dzieło; das Bauen, der Bau; auch das Gebäude, der Bau; *Boh.* stawenj; *Slovac.* staweni; *Sorab.* 1. twareno, twareniczko; *Vind.* sidastvu, puvanje, zimper; *Carn.* sidànje, zimpr; *Dal.* zidanye; *Croat.* ztanye; *Ross.* созиданіе, строеніе, состроеніе, сострoиваніе, зданіе, здаваніе, созданіе, *Eccl.* ꙁдáнїє, сгражденїє, назиданіе, зижденіе, домоздательство, строеніице. Wszystkich do budowania potrzeb nazbierał i starszego nad budowaniem posłał. *Sk. Dz.* 262. Biskupowi nad grobem pańskim budowanie (wystawianie) kościoła zlecił, aby nakładu nie żałując, wymyślne nad wszystkie inne kościoły budowanie (= budynek, budowlę, gmach, bazylikę) wynajdował. *Sk. Dz.* 198. - Budowanie, budynek, budowla, wystawione budowanie, der Bau, das Gebäude. Widzisz te wielkie budowania? nie zostanie kamień na kamieniu, któryby nie był rozwalon. *Budn. Mar.* 13, 1. Trzęsieniem ziemi, wielkie budowania upadły. *Sk. Dz.* 420. Wiele pospolitego budowania postawił. *Sk. Dz.* 511. (domów publicznych). *Transl.* i *fig.* Bóg to tak piękne świata budowanie, niebo i ziemię dla nas stworzył. *W. Post. Mn.* 566. Jeśli się nasza ziemna chałupa rozwali, mamy zbudowanie z boga, dom nie ręką czyniony, wieczny w niebiosach. *Budn.* 2. *Cor.* 5, 1. Zbudowanie mamy od boga, t. j. mieszkanie, nie urobione ręką. *Wiśn.* 247. Budowanie od boga, dom wiekuisty mamy. *Smotr. Ek.* 40. 1. *Leop.* 2. *Cor.* 5, 1. - §. Budowanie, budowa, sposób budowli, którym budynek wystawiono, die Bauart, der Bau. Pogańskie kościoły wspaniałością budowania swego okrasy miastom dodawały. *Sk. Dz.* 345. Etyopia ma budowanie z gliny a pokryte słomą. *Boter.* 224. Kościoła Serapisa budowanie przepyszne było ze złota, srebra i miedzi. *Sk. Dz.* 324. *Transl.* Każdy język ma swoje własności, swój kształt, i że tak rzekę, swoje budowanie. *Pir. Wym.* 234. (układ, skład). 2). *Moraln.* Budowanie, zbudowanie, zlepszanie mową lub przykładem, die Erbauung, das (moralische) Erbauen. Wszystko to mówiemy dla waszego zbudowania. *Budn.* 2. *Cor.* 12, 21. Na modlitwy te przychodzili z wielką ochotą, z wielkim budowaniem korony wszystkiej *Birk. Zyg.* 46. Budowanie się, zlepszanie się, die Selbsterbauung, die Erbauung, die man in sich selbst empfindet. BUDOWCA, y, *m.* budownik, który co buduje lub wybudował, der Erbauer, der etwas baut, oder erbaut hat. Z powszechnego wzoru, który był pierwej na niebie, wieczny budowca uczynił skazitelny świata wizerunek. *Zab.* 4, 27. (stwórca). Budowca niebodajnych cnot. *Chodk. Kost.* 5. - BUDOWISKO, a, *n.* budynek wielki obszerny, gmach, ein übergroßes Gebäude. Już ich niemasz! z wielkiego niegdyś budowiska Leży podziw wędrowcom i wiatrom igrzyska. *Zab.* 12, 251. §. Miejsce budowy, der Bauplatz, tam gdzie się buduje, *Vind.* zimpralifhe, prestor sa zimpranje. - BUDOWLA, i, *ż.* budowa, budowanie, budowania, budynki, co wybudowano; działanie i dzieło; das Bauen, der Bau; Bauerey, Bauten, Gebäude; *Sorab.* 2. stwarba; *Vind.* sidstvu, sidashtvu, sidina, zimper, puvanje; *Croat.* ztanye; *Bosn.* graghja; *Rag.* graaghja, zgradda, sagrada, zidgna, zgraaghja, zidje; *Ross.* зданіе, созданіе, здаваніе, строеніе, постройка; *Eccl.* сгражденїє. Osobliwie Pan mój budowlą strasznie lubi stawić, buduje, muruje, rozwala. *Teatr.* 8, *b.* 25. Domy, magazyny, lub jakiekolwiek inne budowle. *Jak. Art.* 2, 87. Królestwo to pokazuje niewiem jaką starożytność w budowle murowane. *Boter.* 230. Wyrzućcie z ogrodów cały ten tłum budowli różnych, te obeliski, pagody, gmachy Chińskie. Nie szukaj nawet w budowlach twoich ozdób nadaremnych. *Karp.* 3, 110. §. Budowla, sposób budowania, struktura, die Bauart, der Bau. Anatomia daje nam poznać budowlę prawdziwą ciała ludzkiego. *Perz. Cyr.* 1, 11. Utwor czyli budowla ciała. *Perz. Lek.* 152. BUDOWLI, a, e, na budowlę, budowalny, Bau=, zum Bauen tauglich. Od drzewa bu-

dowlego i palnego. *Pam.* 83, 214. Bau= und Brennholz. Drzewo na budowlę *Ross.* строевый, рамень; *Boh.* stawěcý; *Sorab.* 2. twař, *czambrowina. *Ern.* 92. – *BUDOWNIA, i, *ż.* układ, systema, das System, der Bau eines Systems. Gwałtem cię z tej budowni dźwignę omamionego. *Zab.* 15, 83. – BUDOWNICA, y, *ż.* która buduje, die Erbauerinn, Bauerinn, Bauherrinn, *Ross.* строительница, созидательница; *Eccl.* здательницa. BUDOWNICTWO, a, *n.* urząd budowniczego, lunarstwo, das Baumeisteramt, *Croat.* naddërvodelczi glavarsztvo; *aedilitas.* §. Sztuka budownicza, *Eccl.* зодчество, die Baukunst. Budownictwo wiejskie. *Świtk.* Budownictwo podziemne, nauka wskazująca sposoby otwierania wnętrza gór i utrzymywania kopalni. *Mierosz. Mscr.* der Bergbau, Grubenbau. BUDOWNICZY, a, e, należący do budownika, Baumeister=, Bau=, *Sorab.* 1. twarski; *Vind.* zimpraviten, sidatliu; *Eccl.* зодческій. Budownicze narzędzia, abrysy. Luncheronski urząd po Polsku budowniczy. *Gost. Gor.* 128. – BUDOWNICZY, ego, *m. Substant.* architekt, kierujący budowaniem, der Baumeister; (*Sorab.* 1. twarcž; *Sorab.* 2. twař; *Carn.* sidâvz). Sixtus V. obelisk z Aleksandryi z wielkim misterstwem budowniczych podniósł. *Sk. Dz.* 239. Kazimierz był wielki budowniczy, grodów i miasteczek osadziciel. *Mon.* 71, 202. Zastawszy zgotowane nawy budowniczych pochwalił. *Warg. Cez.* 93. (die Schiffsbaumeister). W szczególności Budowniczy, *Budomirca, Rzymski *aedil*, der Oberbaumeister, od starania o budynkach publicznych imię ma. *Skrzet. P. P.* 1, 213, lunar. Budowniczowie mieli to z obowiązku urzędu swego, że zwiedzali te miejsca, na które się lud zbierał. *Pilch. Sen. List.* 2, 413. Na igrzyskach publicznych w Rzymie sprawcami bywali budowniczy krzesłowi. *Min. Fars.* 27. Urząd budowniczego krzesłowego, *aedilis curulis. Zab.* 2, 331. *Alb.* Urząd około budowania miejskiego sprawują budomirce. *Petr. Pol.* 2, 148. §. *Fig.* Ruskiej cerkwi fundatorowie i budownicze. *Smotr. Apol.* 2. BUDOWNIK, a, *m.* budujący, architekt, budujący dla siebie, lubiący budować, der Erbauer, der baut; der Baumeister; der Bauherr; ein Liebhaber vom Bauen, der gern und viel baut; *Boh.* stawitel; *Slovac.* budowatel; *Sorab.* 1. twarcž, twaričžeř, ftworiežel; *Vind.* zimprarski, sidarski moister; *Bosn.* sagradillaç, graditegl, zidaç; *Rag.* zgraditegl; *Ross.* создатель, назидатель, домоздатель; *Eccl.* зодчій, здатель, зиждитель. Budownik wszystkie budowanie ma wprzód w swej głowie, niżli je na wierzch w skutku okaże. *W. Post. W.* 3, 58. Fundamenta, które budownik dobry założył, nie mogą być wzruszone. *Sk. Dz.* 819. Nie każdy dobry budownik, kto buduje. *Gor. Dw.* 384. Kazimierz W., iż też był sam dobry budownik, rad to widział, gdy kto co zbudował. *Biel. Kr.* 200. Konstantyn W. pierwszy jawny chrześcianin i budownik kościołów. *Sk. Dz.* 331. – §. *Fig.* Budownicy i naprawcy kościoła chrześciańskiego. *W. Post. W.* 2, 339, Biada budownikowi kłamstwa. *Sk. Dz.* 833. BUDOWNY, a, e, zdolny do budowania, budowalny, Bau=, zum Bauen, *Ross.* строильный, *Eccl.* здателный, зиждительный. Drzewo budowne. *Świtk. Bud.* 14. Jeśliby kto kradł drzewo budowne w nocy... *Szczerb. Sax.* 521. §. Budowny, budowany, z drzewa stawiony, gebaut, erbaut, besonders von Holz. Komisarze zamki te armatą, żywnością i też budownemi warunkami obmocnili. *Krom.* 611. *propugnaculis.* §. Budowny, budować lubiący, budować zwyczajny, baulustig, gern bauend. Kraju tego ludzie są ludzcy, hojni, okazali, tylko że nie budowni. *Biel. Kr.* 4. Kazimierz Jagiellończyk był nie pyszny, trzeźwy, nie budowny. *Stryjk.* 643. §. Budowny, budownie, *przysłk.* dobrze budowany, lub zabudowany, wohl gebaut, gut angebaut. Miasteczkaby nasze budowniejsze były. *Star. Vot. B.* 2. *b.* W kletkach niebudownych daleko od siebie mieszkiwali. *Krom.* 10. Miasta i zamki budowne Położyli z ziemią równe. *J. Kchan. Ps.* 117. Kościoł pokoju w Rzymie był największy, najbudowniejszy, najbogatszy. *Sk. Dz.* 97. Igrają z popiołami wichry niehamowne, Gdzie wprzód liczne wsie stały i grody budowne. *Nar. Dz.* 1, 57. W Gdańsku dosyć jest kościołów i klasztorów budownie murowanych. *Gwagn.* 369. Budowny Upsal. *Zbil. Dr. F.* §. *Transl.* Kształtny, układny, krasny, ozdobny, wohl gebaut, wohl gestaltet. Te były sztuki, którémi tysiąc serc pożyła, I owszem miecze budownej gładkości, którémi możne rycerze gromiła. *P. Kchan. Jer.* 104. BUDOWNOŚĆ, ści, *ż.* zabudowanie dobre, piękne, guter Anbau.

Dalszy ciąg pochodz.: *budynek, budyneczek; dobudować, nabudować, nadbudować, obudować, pobudować, podbudować, przebudować, przybudować, wbudować, ubudować, wybudować, zabudować, zbudować, wzbudować.*

BUDUAR, BUDOAR, u, *m.* nowomodny makaronizm, z Franc. pokoik niewielki, kształtny, ozdobny, ustronie między gmachami sal pałacowych. Starzy Polacy na to mieli alkierze, komory, ein Boudoar, ein Ziercabinettchen. Buduar szklni się złotem, pełno porcelany. *Kras. Sat.* 81 et 39. Wapory, choroba wyższej kondycyi, która się nie nabywa, tylko w budoarach. *Teat.* 20, *b.* 127.

BUDULEC, lca, *m.* drzewo na budowlę, ein Stück Bauholz.

BUDWICZ *herb ob.* Blacha.

BUDYNEK, nku, *m.* BUDYNECZEK, czka, *m. zdrobn.*, budowanie, wystawienie domu, das Bauen, der Bau. Ktoby się jeno chciał budować, mógł w lasach jego rąbać drzewo do budynku przez trzy lata. *Star. Dw.* 74. §. To co wystawiono, das Gebäude; *Vind.* sidstvu, sidoshtvu, sidina, zimper; *Rag.* graaghiza; *Bosn.* graghja, graghjiça, graghjanje; *Sorab.* 1. twareno, twarenčžko; *Ross.* et *Eccl.* строеніе, строеніще. Oględować urzędownie budynek. *Cn. Th.* 52. Budynek od lata. *Tr.* ein Sommerhaus. §. Sposób, którym budowano, die Bauart. Dobrego budynku dom, cały dobrze budowany. *Cn. Th.* 52. 2.)* Budowanie moralne, zlepszanie, die (moralische) Erbauung. Na każdym miejscu uczciwie stójcie, i budynkowi bliźnich wiernie służcie. *Birk Dom.* 56. BUDYNKOWY, a, e, należący do budynku, do budowania, do budowy, Gebäude=, Bau=. Budynkowego nie rąbać drzewa. *Gost. Ek.* 161. budownego, budowlego, budowalnego, Bauholz.

BUDYSSYN, BUDYSZYN, a, *m.* stolica Luzacyi, Bautzen, in

der Lausitz; *Sorab.* 1. Budyschin; *Sorab.* 2. Budischin; *Boh.* Budissjn. BUDYSZANIN, a, *m.* z Budyszyna rodowity, der Baußner; *Sorab.* 1. Budyschiar. BUDYSZANKA, i, *ż.* die Baußnerinn. BUDYSZYŃSKI, a, ie, z Budyszyna, Baußner-.

BUDŻACKI [BUDZIACKI, BUDZIŃSKI, a, ie, z Budziaku czyli Bessarabii. Orda Białogrodzka, czyli Budziacka. *Czartor. Mskr.* Akerman (Białogród) stolica Tatarów Budzińskich w Bessarabii. *Wyrw. G.* 256. *ob.* Białogrodzki. 2] Tatarski, należący do jednej z trzech głównych ord Tatarskich; Budzakisch, Tatarisch. BUDZIAKI, ów, *licz. mn.* Tatary, góry Tatarskie, die Tartern, das Carpathische Gebirge. Idzie król swoją osobą w głębokie Budziaki. *Susz. Pieś.* 3, *K. b.* Pędzi poza Budziaki pierzchliwe motłochy. *Kras. List.* 2, 28. [W obu tych przykładach, Budziaki znaczy po prostu kraj: Bessarabię, w której, jak wiadomo, nie ma gór, tylko stepy. 2].

BUDZIĆ *czyn. nied.*, zbudzić, obudzić *dok.*, ze snu kogo ocucać, (aus dem Schlafe) wecken, aufwecken, *Boh.* buditi, zbuditi, budjwam, zbuzugi; *Slovac.* zbudit; *Bosn.* buditi, zbuditi, probuditi; *Vind.* sbudit, gor budit, isbudyti, obuditi; *Carn.* vudim, budim; *Croat.* budit; *Rag.* bûditi; *Eccl.* бꙋдити, убуждати, разбужать, (cf. pędzić). Niektórych śpiących nie trzeba uderzeniem budzić, dosyć pociągnąć maluczko wezgłowie pod niemi. *Gorn. Sen.* 388. Już słońce ludzi do zwykłych budziło robót. *P. Kchan. J.* 526. Śpiącego lwa budzić. *Teat.* 33, *d.* 39. Nie budź biedy, kiedy bieda śpi. *Żegl. Ad.* 156. licha nie budzić, psa nie drażnić, dać złemu pokój, *Slovac.* ne zbudzag psa, keď spi. – Budzona pieśń, pieśń budząca *ob.* Ejnał, Hejnał. §. *Fig.* wzbudzać, zachęcać, zagrzewać, pobudzać, wecken, reizen, antreiben. *Ross.* бодрить, ободрить. Gdy nic nie odpisywał, musiał drugi raz go innym listem budzić, o toż go pytając. *Sk. Dz.* 463. Zleniałe budził. *Sk. Dz.* 721. Co przymierze końcem wojny jest u ludzi, To u tego pogańca znowu wojnę budzi. *Paszk. Dz.* 38. Ludzkie serca okiem budzą. *Wad. Dan.* 217. BUDZIĆ się *zaimk. nied.*, obudzić się *dok.*, ocucać się, ocknąć się, aufwachen, erwachen; (*Vind.* sbuditi se, gorsbuditi se). Gorsze, gdy się obudzi, mniejsze, gdy śpi licho. *Zabł. Amf.* 60. BUDZICIEL, a, *m.* co drugich budzi, der Aufwecker, Wecker; *Boh.* budič, budjček; *Croat.* buditel, izbuditel; *Dal.* probuditel; *Bosn.* buditegl; *Carn.* budivz; *Ross.* et *Eccl.* бꙋдильникъ, будильщикъ. Budziciel, co budzi, urzednik, budzący drugich. *Cn. Th.* 52. *W rodz. żeńsk.* BUDZICIELKA, i, *Croat.* buditeliza; *Dal.* probuditelicza; *Carn.* budniza, die Aufweckerinn, Weckerinn. BUDZIDŁO, a, *n.* narzędzie do budzenia spiących, excytarz, der Wecker an der Uhr; *Carn.* budilu; *Rag.* budillo; *Bosn.* probudillo, budillo; *Croat.* budilo; *Dal.* probudilo.

BUDZYN, a, *m.* Buda, miasto Węgierskie, Ofen, Buda, in Ungern: *Boh.* Budjn; *Croat.* Budin. – Budzyn od Niemców nazwisko wziął, odmieniwszy dawną swą literę a na u, to jest, Baden na Budę, co u Niemców znaczy cieplice abo kąpanie. *Petr. Wod.* 5. BUDZYŃSKI, a, ie, z Budzyna, Ofner; *Sorab.* 1. budyski; *Slavon.* budimski.

BUF! odgłos strzelania lub mocnego uderzenia. *Cn. Th.* 707. Puff! Piff! Paff! (*ob.* Buch, puk).

*BUFO. 1. *BUFON, a, *m.* z *Łac.* ropucha jadowita, eine giftige Kröte. Śmiertelna wina jadowitsza nad hydry i bufonów jady. *Kul. Her.* 62. Żaba ziemna bufo zwana. *Comp. Med.* 449.

2. BUFON, a, *m.* 1). z *Franc.* śmieszek, błazen, der Boufon, Lustigmacher. 2.) Miano psów gończych, ein Name der Spürhunde. BUFONADA, y, *ż.* BUFONERYA, yi, *ż.* śmieszkowanie, strojenie śmieszków, das Spaßmachen. Teatr zwyczajny szkoła bufoneryi bez smaku. *Teat.* 32, 51. Rozpustne i grubiańskie bufonady. *ib.* 33, *d.* 65. BUFONOWAĆ *czyn. nied.* śmieszkować, śmieszki stroić, Spaß machen.

BUG, a, *m.* [właściwie Boh 1.] rzéka *Hipanis*, wszczyna się za Międzybożem i wpada w morze czarne. *Biel. Kr.* 3. (*ob.* Bóg), der Fluß Bug in der Ukraine. Insza zaś rzéka Bug wpada w Narew w powiecie Zakrocimskim. *Biel.* 4. der Bug in Masuren.

BUGI, gatunek bergamotek lśniących się, jakby były lakierowane. *Ład. H. N.* 8. eine Art Bergamotten.

BUGAJ, BUHAJ *ob.* Byk (*Ross.* бугай-bąk).

1. BUHAĆ *ob.* Buchać.

2. BUHAĆ, *czyn. nied.* ryczeć, brüllen, wie das Rind. Przemienił się w wołu, buha z bydłem, *mugit.* *Żebr. Ow.* 43.

BUJAĆ, *intransit. contin.* 1). wzbijać się nad okresy zwyczajne umiarkowania, szczególniej na złą stronę, sich über die Gränzen des Gewöhnlichen, der Mäßigung, wegsetzen, besonders auf eine tadelhafte Art; *Boh.* bugněti; *Slavon.* bugnjm; (*Hung.* buja-*lascivus*, bujálkodom-*lascivio*; bujasag-*lascivia*; *Slovac.* buja-*hircosus*: *Vind.* obujati, gorsbujati-budzić się, *Eccl.* буяю, буйствую-*vesanio*, бꙋи waryat; *Ross.* обуять-zwaryować; буйствовать szaleć; буй błazen; буянить warcholić. *Bosn.* bunovati-waryować. *Bosn.* bunovanje-waryacya). Buja ptak-zuchwale wysoko się wzbija, i tam i sam lata, der Vogel schwingt sich keck hoch in die Lüfte, und schwebt hier und dort hin. Buja ptak, buja, po świecie tym leci, Aż niespodzianie podpadł pod sieci. *Bratk. G.* Nie dosyć im jest latać, będą chcieli bujać. *Pot. Arg.* 167. Gęś zazdrości, orzeł buja. *Pot. Jow.* 2, 12. (pies szczeka, słońce świeci). Jako orzeł bujał, latając wysoko. *Prot. Jal. A.* 2. *Fig.* bujać, unaszać się, wznaszać się, sich empor schwingen, hoch droben schweben. On co był z nami wczoraj, martwe w zwłokach Jest ciało; dusza buja po obłokach. *Kras. Oss. c.* Żaden nie wie, gdzie buja myśl człowiecza. *Baz. Hst.* 265. Zapał umysłu, czy w wierszu, czy w prozie, Buja gdy ciepło, ustaje na mrozie. *Kras. List.* 2, 61. W młodych krew buja. *Budn. Ap.* 33. (burzy się; młode piwko robi, junges Blut raucht, ist hitzig). 2). Bujać po jakiém miejscu-biegać sobie i tam i sam, wałęsać się, hin und her laufen, herum laufen, herum schwärmen, herum streichen, herum treiben. Jął się koło niego przebiegać i przechodzić albo sobie bujać. *Gliczn. Wych. H.* 8. *b.* Wół buja wpośrzód zioła. *Żebr. Ow.* 53. Tu wonne zioła, tu rozkoszne trzody, Bujajcie sobie, gryźcie chróścik młody. *Zab.* 12, 307. Ja wolen będąc, raz w Sabińskim

lesie Bujam bezbronny, aż do mnie wilk drze się. *Mon.* 70, 532. Ja w obszarze folwarku mego bujam. *Mon.* 68, 130. Mnie chętka trochę po świecie pobujać. *Oss. Baj.* 2. *Fig. transl.* Bujał sobie po wonnym Parnassie z Muzami. *Tward. Wł.* 7. Oko jéj, lubo żywe, nie bujało przecie na wszystkie strony. *Kras. Doś.* 36. Bystrości oka musisz w Rzymie, w Atenach, i indzie po świecie myślą bujając, szukać. *Orzech. Q.* 41. §. Bujać, bujać sobie, bujać się, *nied.* zbujać się, *dok.* rozpuszczać się, dokazywać, broić, hasać, hulać, rozkoszować, *Carn.* beslàm; üppig werden, ausgelassen seyn, ausschweifen. Od zbytnich pokarmów ciało buja i do wszeteczeństwa się skłania. *Petr. Ek.* 68. Nie żeniwszy się bujał, jako byk w oborze. *Pot. Jow.* 84. Bogacz stroił się, bujał sobie, skakał, pląsał. *W. Post. W.* 2, 57. Śpicie na łożach słoniowych i bujacie w pościelach waszych. 1. *Leop. Amos.* 6, 4. (rozciągacie się. *Budn.* — *Bibl. Gd.* ihr treibet Ueberfluß mit euern Betten. *Luth*). Daleko lepiej, że za życia jego sobie bujasz, bo ktożby potym te błędy poprawić potrafił. *Teat.* 7, *c.* 22. Winny buja po świecie; a ten cierpieć musi, kto ukrzywdzon jest. *Gorn. Wł. N.* 2, *b.* Tatarowie w Węgrzech trzy lata bujając mieszkali. *Stryjk.* 222. Twa młodość dość długo bujała po świecie. *Hul. Ow.* 186. Gdy się chłop zbuja, niemasz miary. *Biał. Odm.* 22. Wół wytuczony na żyznej trawie, Zbujał się i zabłąkał cale. *Jabł. Ez.* 81. Zbujały, zuchwale uniesiony, przesadny, keck, übermüthig, übertrieben. Zbrodnie długą swobodą wypasłe i zbujałe, trudno podbić. *Pilch. Sen. list.* 2, 141. Wymowa człeka pijanego, zawikłana, błąkliwa, swobodna i zbujała. *ib.* 4, 71. - BUJACZEK, BUJAK, BUHAK *ob.* Byk.

Dalsze pochodz.: *bujność*, *bujny*, *nabujać się*, *rozbujać się*, *przebujać.*

*BUJNOMYŚLNY, a, e, **BUJNOMYŚLNIE *przysłk.* bujającej myśli, górnomyślny, płodny w myśli, sehr gedankenreich, gedankenüppig. Bujnomyślna kształtność wymowy. *Mon.* 73, 200. **BUJNORODNY, a, e, **BUJNORODNIE, *przysłk.* zbyt żyzny; üppigfruchtbar. Bujnorodne niwy. *Zab.* 14, 86. Bujnorodne chłopy. *Żebr. Ow.* 3, *b.* **BUJNOROSŁY, a, e, zbyt obficie rosnący, üppigwachsend. Bujnorosłej leszczyny krzak. *Zab.* 1, 106. *Nar.* BUJNOŚĆ, ści, *ż.* przewielka żyzność, obfitość, üppige Fruchtbarkeit; Üppigkeit, Geilheit (cf. Lagerwuchs Adlg.) *Boh.* bugnost, (*Slovac.* bugnost *effrenatio*; *Hung.* bujaság *libido*, buyasagh zbytek; *Ross.* буйность, буйство szaleństwo, zapęd). Ziemi naszej bujność. *Star. Vot. D. b.* Na Ukrainie bujność ziemi jest nie do porównania z wszelką inną żyznością. *Oss. Wyr. Transl.* Skoro nastąpiły pracowite żniwa, Gdy bujności pozbyła ogolona niwa... *Zimor. Siel.* 203. (bujnych swoich płodów, ihre reichen Früchte). §. *Fig. moral.* jędrność, swywola z zbytku pochodząca, bujanie, Geilheit, Ueppigkeit, Uebermuth. Ziele gorczyczne na krzyż przyłożone czyni bujność cielesną. *Sien.* 62. Świadomem, co czyni w ludziach bujność, a co statek. *Czahr. Tr. C.* 1. Gdy pszczoły z bujności po powietrzu grają, O robotę, o ule, o miody nie dbają, Oberwij królom skrzydła; bo gdy ci osiędą, Nie będą się wyzywać i robotne będą. *Modrz. Baz.* 501. *Wirg. Georg.* 1, 4. Młodzieńcza bujność. *Piram. Wym.* 127. Ona bujność, która się z młodej a gorącej krwi rodzi, tyle daje zmysłom siły, ile jej rozumowi odejmuje. *Gorn. Dw.* 404. Dotykasz już wieku, który młodzieńczej bujności zapędy stępił. *Nar. Tac.* 3, 26. Gdy bóg godności da, prosić go trzeba, aby pychę i bujność w nich odjął. *Biał. Post.* 217. Panu we łbie roją się bujności. *Rej. Wiz.* 129, *b.* Gut macht Uebermuth. BUJNY, a, e, BUJNIE, BUJNO *przysłk.* do zbytku żyzny, obfity, überaus fruchtbar, üppig, geil emporschießend. *pr.* et *fig. Boh.* bugný, (*Slavon.* bugný *effrenatus*; *Hung.* buja; *Ross.* буйный, буйственный głupi, szalony; *Eccl.* буи, безумный, глупый. Im bujniej wschodzi ździebło, tym większą czyni nadzieję. *Pot. Syl.* 23. Co się z samego gruntu zajmuje, z czasem bujniej wzrasta. *Pilch. Sen. list.* 7. Początki nazbyt bujne, nie trwałe, *Cn. Ad.* 867. Bujne jawory. *Teat.* 30, *d.* 25. Zawsze rola u sąsiada bujniejsza. *Pot. Arg.* 568. (sąsiedzka krowa lepsza). Dostatkiem słów wielu bujnym niejako zbytkują. *Mon.* 65, 364. Rozpustna abo bujna rzecz jest wino. 1. *Leop. Prov.* 20, 1. (do bujności czyli rozpusty, pobudzająca, Geilheit, Ueppigkeit erzeugend). Wiek we złości bujny. *Lib. Hor.* 69. Bujna młodzi, nie wdawaj się w rozpustę. *Pasz. Dz.* 46. Bujny, jędrny, jurny; geil, üppig, übermüthig, ausschweifend. Zbytek ciału naszemu ku rozpustności wędzidła rozpuszcza; dosyć jest bujny ten osieł nasz, a gdy mu nad miarkę dosypiesz, będzie bujniejszy. *Żrn. Post.* 13. Leniwy jest ku każdéj dobréj sprawie, a zaś jest bardzo bujny, gdy mu dosypują tych doczesnych swowolności. *Rej. Post. J. i.* 1.

*BUJURDAN, *BUJURDUN, a, *m.* z *Tur.* cedułа śmierci, którą od Sułtana oddają znaczniejszym. *Nar. Chod.* 2, 309. *Leszcz. Class.* 42. das Todesurtheil mit des Sultans Unterschrift.

BUJWÓŁ *ob.* Bawół.

BUK, u, *m.* Jedno z większych drzew i najpiękniejszych. *Kluk. Rośl.* 2, 15. die Buche, Büche, Rothbüche; (*Boh.* et *Slovac.* buk; *Sorab.* 1. buk; *Vind.* bukva, boukou; *Carn.* buka; *Bosn.* et *Croat.* bukva; *Rag.* bùkva; *Slavon.* bukva, csesmica; *Hung.* bikfa; *Dal.* brijsst; *Ross.* букъ (*Eccl.* букъ, сопѣль flet z bukowego drzewa, używany przy pogrzebach); *Anglosax.* bocce; *Holl.* beuke; *Svec.* bok, *Dan.* bog; *Gr.* φηγός, *Lat.* fagus, *por. Gr.* φαγεῖν). Wysoka sosnia, modrzew i dąb trwały, Jawor i buk okazały. *Past. F.* 8. Buk smagły. *Miask. Ryt.* 81. - *Prov. Vind.* Naiskaka bukva k' svojemu konzu topar da. *por.* bicz na siebie.

BUKAŁ *ob.* Bukłak.

1.) BUKAT, a, *m.* 1. byczek, ciołak, ein junger Stier, ein größeres Kalb. Od rzezi płacić mają, od wołu zł. 2. od bukata zł. 3. od wieprza zł. 1. *Gaz. Nar.* 1, 117.

2.) *BUKAT, u, *m.* kawał, ein Stück [por. wołosk. bukaté 2]. Obleżeni siekając mięso w bukaty, w wojsko nieprzyjacielskie miotali. *Papr. Gn.* 65. Skoro do nich wyszedł na pole nędzniaczek, Roztargan na bukaty małe. *Papr. Kol. S.* 4. *b.*

BUKIET, u, *m.* BUKIECIK, a, *zdrobn.* z *Franc.* wianek,

wiązka, równianka kwiatów, der Blumenstrauß, das Sträußchen; (*Boh.* kýtka; *Slovac.* kitka, kitečka; *Morav.* wonička; *Vind.* povojak, venshizhek, pushelz). Zrób mi bukiet z jak najpiękniejszych kwiatów. *Teat.* 54, 90. Bukiet ten z wonnej róży dlatego mi miły, Że go ręce Koryla Ismenie uwiły. *Zab.* 1, *b.* 73. Teraz zaniosę jej ten to bukiecik. *Zab.* 9, 97. §. *Transl.* bukiet kucharski, wiązka z zioła rozmaitego. *Wiel. Kuch.* 398.

BUKIEW, kwi, *ż.* żołądź bukowa, die Buchecker, Buchecker; *Sorab.* 1. bukwiza; *Carn.* shir, (cf. żér). Z dębów żołądź, z buków bukiew zbierać. *Jeż. Ek. C.* 4. §. Bukiew Turecka, orzech aptekarski, *glans unguentaria*, die Morrheneichel, Apothekernuß. *Syr.* 1481. *Śleszk. Ped.* 409. (*por.* Lilch, Lilak).

BUKŁAD, BUKŁAK, BUKAŁ, a, *m.* BUKŁADEK, dka, *m.* BUKŁASZEK, szka, *m. zdrobn.*, z Tatarsk. buklak, skórzane naczynie, którym się woda wozi. *Czrtr. Msk.* ein Schlauch, Wasserschlauch; *Eccl.* боклакъ, суленка, боклашка; *Bosn.* bukliiça, bucciça, bardak; *Slovac.* budkač; (*Slavon.* boca, plaskia; *Hung.* polaszk = flasza); (*Ross.* баклага = naczynie o podwójnym dnie; манерка flasza wodna żołnierska). Bukłak wody. *W. Genes.* 21, 14. (*sunka *Budn.* łagiew *Bibl. Gd.* por. *suna). Trochę oleju w bukłaszku. 3 *Leop.* 3 *Reg.* 17, 12. w bokłaszku. 1 *Leop. ib.* Nie ubędzie ci oleju w bukłaku. 3 *Leop.* 3 *Reg.* 17, 14. (w łagwicy. 1 *Leop.* we dzbanie. *Budn.* w bańce. *Bibl. Gd.*) Morza dojechawszy Czechowie wody morskiej naczerpawszy w bukłaszkach, do domów zawieźli, *lagunculis. Krom.* 527. Nalawszy bukłak wina. *Sk. Żyw.* 1, 275. Gościom dał wina bukłak. *ib.* 531. Niech się napiją z bukłaka wody czystej. *Paszk. Bell. B.* 3. *b.* Rychlej się dowie, czym flasza śmierdzi, niżli o prostym bukłaczku. *Rej. Żw.* 104.

BUKOLIKA *ob.* Pasterka, Sielanka, Skotopaska.

*BUKON, u, *m.* z Włosk. kąsek, kęs, ein Bissen. Nie możesz tego i zgryźć i połknąć bukonu; tylkoby smaczne kąski. *Opal. Sat.* 75.

BUKOWINA, y, *ż.* buczyna, drzewo bukowe, las bukowy, Buchen, Buchenholz, Buchengehölz: *Boh.* bukowj; *Carn.* bukovina; *Rag.* bukoviscte, bukovina; *Vind.* bukovina, bukou borsht, bukouje; *Eccl.* буковина. (w niższej Luzacyi wieś Bukowina zwana, po Niemiecku Buchholz). §. Imię własne prowincyi na pograniczu Tureckim, die Bukowine. Las jest bukowy, gęsty, przeciągiem dwóch mil rozwlekły, Bukowiną od drzewa buczyny rzeczony. *Krom.* 760. BUKOWIŃSKI, a, ie, należący do tej krainy Bukowina, Bukowinisch. Pamiętne uprowadzenie wojska z cieśni Bukowińskiej *Stan. Jabłonowskiego.* BUKÓWKA, i, *ż.* zięba, *fringilla autumnalis*, w kształcie i wielkości pospolitym podobna, lecz w kolorach piękniejsza. *Kluk. Żw.* 2, 329. der Buchfink, Bergfink. BUKOWY, a, e, od buka, Buchen=; *Slovac.* et *Boh.* bukowý: *Sorab.* 1. bukowé; *Vind.* bukou, bukouski; *Carn.* bukne, bukove; *Croat.* bukov; *Hung.* bikfából; *Ross.* буковый. W Niderlandzie niemasz sosnowego i jodłowego drzewa; jest potrosze bukowego. *Boter.* 78. Łódź bukowa. *J. Kchan. Dz.* 79. Bukowa żołądź *ob.* Bukiew.

BUKS, a, *m.* z Niem. die Büchse (*por.* puszka) rura żelazna abo śpiżowa wewnątrz piasty. *Jak. Art.* 3, 287. Orale, po naszemu buksy. *Archel.* 3, 62, die Büchse in der Radnabe. §. Rafa około czopów, rękojeści, der Reif um einen Zapfen, um einen Griff, Stiel. *Tr.* Rafa do spajania dwóch rur od wody, die Büchse, der Reifen, der zwey Wasserröhren verbindet. Buks w młynie, der Warzenring. *Schneid.* 365.

BUKSOLA *ob.* Bussola.

BUKSOWAĆ *czyn. nied.* buksami wyłożyć, mit Büchsen inwendig versehen, ausbüchsen, buchsiren. Koła powinny być dobrym żelazem należycie buksowane. *Torz. Szkł.* 28.

BUKSZDORN, u, *m.* ziele, *rhamnus Lycioides Linn.* licznik, bukszpan ościsty. *Śleszk. Ped.* 415. der Buchsdorn, eine Art des Kreuzdorns. BUKSZDORNOWY, a, e, od bukszdornu, Buchsdorn=. BUKSZPAN, u, *m.* w południowych krajach drzewo, u nas ogrodna chróścinka. *Kluk. Rośl.* 1, 272. der Buchsbaum; (*Boh.* pusspan, pusspanek; *Slovac.* pusspan, zymzelen; *Hung.* puszpáng; *Sorab.* 1. bukszowina; *Dal.* buss; *Vind.* pushpan, pukshpain; *Carn.* fushpán; *Croat.* pùspan, bùsz; *Bosn.* zelenika; *Slavon.* zelenikovo dêrvo; *Ross.* пумпасъ, самшитъ, самшитое дерево, зеленичіе; *Ital.* bosso; *Lat.* bussus, bucus; *Gr.* πύξος). Bukszpan bywa w różne kształty strzyżony. *Karp.* 3, 138. §. *Transl.* bukszpany, raki na kształt bukszpanu układane na przystawce. *Wiel. Kuch.* 398. gesottene Krebse auf der Schüssel, wie Buchsbaum rangirt. §. Bąk rozdymany wielodziurych bukszpanów. *Otw. Ow.* 476. (Fletów bukszpanowych, Buchsbaumflöten). – Bukszpan ościsty *ob.* Bukszdorn, Bukszpan ostowaty, *onopyros Plin. H. N.* 21, 16. Hauhechel, Oesterreichisches Aglarkraut. *Cn. Th.* BUKSZPANOWY, a, e, od bukszpanu, Buchsbaum=; (*Boh.* pusspanowý; *Croat.* puszpanok). Tablice bukszpanowe. 1. *Leop.* 4. *Ezdr.* 14, 24. Barwa bukszpanowa. *Birk. Chmiel. B.* 4, *b.* Flety bukszpanowe. *Kluk. Dyk.* 1, 90.

*BUKSZTAB, u, *m.* z Niem. der Buchstabe, głoska, litera, czcionka. *Hor.* 2, 157. *Nar.* Chrystus nie chce, aby i kréska i najmniejszy bukszstab z zakonu miał zginąć. *Budn. praef. Ross.* буква.

BUKSZTELE, ów, *licz. mn.* obłąki z tarcic, formy w murowaniu, *Ross.* кружало. z Niem. das Bogengestelle, das Bogengerüste, die Bogenlehre, der Lehrbogen. Są to niby półkręgi zbite z pewnej liczby tarcic, na którym muruje się sklepienie. *Jak. Art.* 3, 287. *Świtk. Bud.* 29. §. Buksztele, wieże na walcach lub kołach, które u dawnych podmykano pod mury. *Nar. Hst.* 2, 183. die beweglichen hölzernen Thürme bey den Belagerungen der Alten. BUKSZTELUNEK, nka, *m.* złączenie dwóch bukszteów spodem legarami a wierzchem łatami. *Jak. Art.* 3, 287. die Verbindung zweyer Lehrbogen.

BUKSZTYN, a, *m.* kamień palony, cegła, z Niem. der Backstein. Buksztynów dwa, do piecow, każdy ma w grubsz calów 10. *Os. Żel.* 46.

BUKWICA, cy, *ż.* ziele; bukwica czerwona, *Betonica*, die Betonie, do herbaty pożyteczne ziele. *Kluk. Rośl.* 2, 212. (*Boh.* bukwice 1. bukiew 2. betonica; *Slovac.* bukwice

bukiew); *Slavon.* bukvica; *Carn.* patonèka; *Rag.* bòkviza, pàsquiza *plantago; Bosn.* bukviça, bokviça *plantago; Bosn.* sarpaç, srripaç = *betonica*; *Sorab.* 1. rezaczk; *Ross.* буквица. Bukwica jest tak wielkich cnót, iż w przysłowie Włochom przyszła, gdy kogo wychwalają: ty masz więcej cnot, niż bukwica. *Syr.* 1250. Turecka bukwica, *ob.* Lilchowe jądrka. *Sien.* 593. Bukwica biała; paraliżowe ziele, Pierwiosnka, *Primula Veris*, *Boh.* bjla bukwice, *Syr.* 1423. die Schlüsselblume, weiße Betonie. Bukwica wodna *scrophularia Linn.* der weiße Nachtschatten, die Wasserbetonie. *Syr.* 1252. BUKWICZANY, a, e, należący do bukwicy, od bukwicy, Betonien= *Eccl.* буквичный. Bukwiczana wódka. *Sien.* 236. Bukwiczany proch padającą niemoc uzdrawia. *Urzed.* 53.

BUL! BUL! blu' blu, odgłos tęgiego łykania, cecha pijaństwa, Glucks glucks! schlucks schlucks! Oj dewotki od wódki, nie zaczynajcie modlitwy z wzdychaniem na gorzki bul! bul! bul! bul! *Mon.* 73, 200. (*Ross.* булъ odgłos wrzącej wody, булькнуть glukać, bełkotać).

1. BULA, BULLA, i, *ż.* BUŁA, y, *ż.* *BÓŁA, *Lat. med.* bulla = wydatna pieczęć; stąd bula papiezka, *Vind.* papeshovu pismu; die päbstliche Bulle, wyrok, dekret papiezki w rzeczach duchownych. *Kras. Zb.* 1, 174. Bół, listów, przywilejów, dosyć, któremi się lepiej ksiądz ubiera, niż w pancerze. *Rej. Apoc.* 80. Buły papieżów o krwi pańskiej. *Sk. Dz.* 755. Buła. *ib.* 666. §. Złota bulla, najpierwsze prawo rzeszy Niemieckiej, od złotej puszki, w której zamyka się wisząca pieczęć. *Wyrw. G.* 232.

2. BUŁA, y, *ż.* chleb okrągły duży, ein großes rundes Brot. (*por. Ger.* Beule guz, *Boh.* baule; *Carn.* bula). Chleby, nie tylko okrągłej, jak buły, ale i podługowatej, albo inakszej formy, według zwyczaju miast, rozmaite bywają. *Pimin. Kam.* 147. (*ob.* Bochen, *ob.* Bułka). *Przysłk.* Jest krumka chleba, a na coż mi buły? *Kchow.* 63. (kiedy dosyć, po coż nadto?). §. Buła, chléb obroczny, *panis salarius*, *annona salaria*, *diurna*, *hebdomatica vel menstrua sacerdotum. Cn. Th.* das den Priestern zugemessene Tagebrot. Kanonik musi robić, jeśli chce jeść bułę. *Stryjk. Turk. H.* 2. Których przedtym zdobiły pompy i infuły, Dyszą w pęciech Tureckich, nie idą im buły. *Paszk. Dz.* 51. §. Buła, grundychwał, grundal, basałyk, nieokrzesany, ein schwerfälliger ungeschliffener Mensch.

BUŁANY, a, e, tylko o koniach się mówi, maści płowej fahl, falbe (von den Pferden). *Ross.* буланый, соловый; *Slavon.* vugásh.

BUŁAT, u, *m.* 1). *Ross.* булатъ stal, der Stahl. Puklerze z szczerego bułatu. *Pot. Pocz.* 328. z Tatarsk.= 2.) szabla z głownią szeroką; stal wypolerowana aż do przezierania się. *Czrtr. Mskr.* miecz Perski, albo szabla Turecka. *Macz.* ein orientalischer Säbel von feinem polirten Stahle. W ogólności: miecz, das Schwert. Jawna już, co świadomo tutecznemu światu, Oddając dług ojczyznie, przytępił bułatu. *Pot. Arg.* 226. Gdzie się podział Rzym sławny, co dzielnym bułatem Podbił wszystkie narody i całym trząsł światem. *Dmoch. Sąd.* 78. BUŁATNY, a, e, z bułatu, z stali, stalny, stalowy, von Stahl, stählern. Bułatne zwierciadła. *Radz. Exod.* 38, 8. (miedziane. *Budn.*). Gdy żołnierz bić się niechce, nie nasiecze Sam pałasz, ani bułatowe miecze. *Chrośc. Luk.* 150. Bułatowa tarcz. *Leszcz. Cl.* 55.

BUŁAWA, y, *ż.* 1). z Tatarsk. (cf. Buła, *Ger.* Beule); *Eccl.* булава *clava ferrea longo manubrio; Ross.* булава, żelazna lub z inszego kruszcu niby to laska, po końcach pękata, der Streitkolben. (*por.* buzdygan). *Croat.* kihacha; *Dal.* tolyaga; *Sorab.* 1. heya. Ziele pałecznik ma pałeczki jako buławy. *Syr.* 881. *Fig.* Dałem chłopięciu od kapłuna kolanko; a ten wskok: Tatusiu, mam ja, mam buławę, i kołatał po stole tą buławką. *Pot. Jow.* 151. (Buławy dawny gatunek *Ross.* перната). 2.) Buława u Polaków, znak władzy hetmańskiéj. *Jez. Wyr.* Jak nikomu nie wolno było używać buławy, okrom samym hetmanom; tak też nikomu z wojskowych niegodziło się używać buzdyganu, oprócz rotmistrzów, poruczników i chorążych. *Czrtr. Mscr.* (*ob.* hetmańska klawa. *Tward. Misc.* 44 et 47. polna klawa. *Chrośc. Fars.* 156. *Chrość. Luk.* 206.) – *Metonym.* buława, hetmaństwo, komenda hetmańska, urząd hetmański, das Feldherrencommando, die Feldherrenwürde, das Obercommando. Są tacy, co nad wszystkie szczęście poczytają Dopiąć buławy, to jest dopiąć hetmańskiego urzędu. *Opal. Sat.* 121. Zazdrość ku tej buławie abo pieczęci mierzy. *Birk. Zam.* 36. (jak buława za urząd hetmański, którego jest zaszczytem, tak pieczęć za kanclerstwo, laska za marszałkostwo się kładzie). Rejmenta Wielkiéj i Polnej buławy. *Skrzet. P. P.* 1, 177. Poszło pod buławę jego wojsko Albina. *Pilch. Sall.* 194. BUŁAWIĆ *intransit. contin.* hetmanić, przywodzić, dowodzić nad wojskiem, Feldherr seyn, das Feldherrncommando führen. Buławił na miejscu Sahajdacznego Borodawko. *Nar. Chod.* 2, 380. BUŁAWKA, BUŁAWECZKA, i, *ż. zdrbn.* mała buława, ein kleiner Streitkolben, ein kleiner Commandostab. (*Ross.* булавка = śpilka). *Transl.* Dałem chłopięciu od kapłuna kolanko, a on po stole kołatał tą buławką. *Pot. Jow.* 151. (dla podobieństwa w kształcie). Na poznanie odmian powietrznych, każ robić w hucie szklannej rurke, z gałką na wierzchu zamkniętą, na kształt buławki. *Solsk. Arch.* 192. *BUŁAWNIK, a, *m.* 1). **BUŁAWONOŚCA, y, *m.* **BUŁAWOWŁADZCA = noszący, władający buławą, hetman; der den Streitkolben führt, der den Commandostab führt, der Feldherr. Nie mógł znieść buławnik, mając się za pierwszego z urzędu, takowego poniżenia. *Ust. Konst.* 2, 14. Buławonośca. *Otw. Ow.* 604. Buławowładzca Tezeusz, że zawsze z buławą chodził. *Otw. Ow.* 277. der Keulenschwinger. 2). *Botan.* buławnik *ob.* Pałecznik, że pałeczki jego jak buławy. *Syr.* 881.

BULECZKA, *ob.* Bulka.

BULGARCZYK, a, *m.* BULGARZYN, a, *m. Croat.* Bùlgarin; *Carn.* Bulgarin; *Slavon. Bosn. Dal.* Bugarin, Bugar = z Bulgaryi rodowity, der Bulgar. Bulgarowie. *Sols. Arch.* 81. Ten metropolita rodem był Bulgarzyn. *Stebel.* 38. BULGARKA, i, *ż.* z Bulgaryi rodowita, die Bulgarinn; *Croat.* Bulgarka; *Dal.* Bugarka, Bugarkina. (*Bosn.* bugarsctiça = pieśń; bugariti = śpiewać). BULGARSKI, a, ie, z Bulgaryi, Bulgarisch. (*Croat.* bulgarszni; *Dal.* bugarszki). Młyn Bul-

garski jest bez kół, bez palców, bez zębów. *Solsk. Arch.* 81. Bulgarska ziemia, BULGARYA, yi, *ż.* kraina Turecka w Europie, die Bulgarey. *Bosn.* Bugarska zemglja; *Slav.* Bugarske.

BULION *ob.* Bullion.

BULKA, BUŁKA, BULECZKA, i, *ż. zdrbn. rzeczown.* Bula, buła = bryłka okrągła, wypukła, ein kleiner runder aufgelaufner Körper. (cf. *Lat.* bulla, *Ger.* Beule; *Boh.* baule, baulička guz. *Ross.* пулька = kulka). Bulki wodne, bańki, Blasen, Schaumblasen. Bulki na wodzie. *Chmiel.* 1, 1178. Bulki z piany gieniusz puszcza na wiatr. *ib.* 1, 1196. Dzieci bulki nadymają przez słomkę z mydła z wodą roztworzonego. *Rog. Doś.* 1, 266. W sztukach żelaznych w piasku odlanych dla wilgoci robią się bułki. *Os. Rud.* 182. *Torz. Szkł.* 171. *Vind.* mèhier, meshir. – §. Gatunek pszenicznego chleba, *Moraw.* belka; *Ross.* булка, булочка, сайка, валенецъ, сгибенъ, *Vind.* pogazha, biel kruh, shemla, ein kleines Weißbrot, eine runde Semmel, *Preuß.* ein Bulchen. Kupują sobie bułki na rynku pszeniczne. *Sak. Persp.* 12. Bułki kupne, co na rynku przedawają. *Pimin. Kam.* 50. Papka z bułki i mléka. *Perz. Cyr.* 2, 64. Choremu nakruszonej bułeczki w mléku dałem. *ib.* 3, 102. Każdy woli za bułki, niż za stołki. *Dwor. E.* 4. (lepszy chléb, niż tytuł). *Ross.* булочникъ, piekarz bułek, co biały chléb piecze, der Weißbrotbäcker, Weißbäcker.

BULKOTAĆ *ob.* Belkotać.

BUŁKOWY, a, e, od bułek czyli białego chleba, Semmel=, Weißbrot=. Bułkowa mąka, pszeniczna, żemlowa, *Vind.* pogazhna, bielopshenizhna moka.

BULLION, u, *m.* 1). z Franc. rosół z mięsa wołowego, kapłuna, i t. d. wygotowany, którym zalewają rozmaite potrawy. *Wiel. Kuch.* 396. Bouillon. Bullion suchy, massa wygotowana z mięsa, zsiadła, zastudzona. *Wiel. Kuch.* 397. trockner Bouillon, Bouillontafeln. §. 2. Szlifa ze wstążek, eine Bandrose. Będę miała suknią z klapami i z bullionami. *Teat.* 58, 297. BULLIONOWY, a, e, z bullionu, Bouillon=, von Bouillon.

BUŁWA, BULWA, y, *ż.* owoc ziemny na stołach zażywany, *Croat.* krumper, Erdapfel. *Kluk. Rośl* 1, 209. BULWOWY, a, e, Erdapfel=. Rosół bulwowy.

BULWARK *ob.* Bolwark.

BULZA, y, *ż.* skórzana torba, *Czrt. Msk.* ein lederner Beutel, ein Tornister. Gdy na Moskwę jedziecie, miejcie te potrzeby: Namiot, pancerz, tarcz, drzewce, w bulzach sery, chleby. *Bielsk. S. N.* 32.

BUNCZEWIE *ob.* Grzybienie.

BUŃCZUCZNY, a, e, BUŃCZUCZNO *przysłk.* z buńczukiem, *Ross.* бунчужный, mit einer Türkischen Fahne, mit einem Roßschweife. *transl.* mówią też o kim, co strojno i z trzaskiem się pokazuje, że huczno buńczuczno wpada. *Czrtk. Mskr.* (*ob.* Bundiuczyć się), mit Aufwand, Pracht, Staat. – BUŃCZUCZNY, ego, *m. Substantive* buńczuk noszący, chorąży, der den Roßschweif trägt, ein Fähnrich. BUŃCZUK, a, *m. Ross.* бунчукъ, z Tatarsk. ogon koński na lasce zawieszony, zamiast chorągwi służący. *Czrtr. Mscr.* die Türkische Fahne; der Roßschweif, die Roßschweiffahne. Nazwisko buńczuk daje się naprzód całemu nosidłu, mającemu trzy lub dwa ramiona z ogonami przyczepionemi; potem każdemu z tych ramion o jednym ogonie z osobna; te to są ramiona, które zowią po Turecku tu; ztąd basza trzytulny, dwatulny. *Kłok. Turk.* 61. Przed Wezyrem noszą buńczuk o trzech ogonach. *ib.* 54. – *Coxe Voy.* 2, 360. Nahajskie buńczuki. *Jabl. Buk. J.* 4 *b.* Buńczuk Turkom wzięty. *Pam.* 83, 2, 472. – §. Buńczuk, sama kiść, zwykle w złoto, w srebro lub w mosiądz pozłacany oprawna, którą na szyszakach, na końskich piersiach, uszach wieszano, eine Quaste am Helme, an den Brüsten oder Ohren der Pferde. Szyszak białym buńczukiem lśnił się na głowie jego. *Jabl. Tel.* 278. Z piersi koniom złote buńczuki wisiały, *monilia. A. Kchan. W.* 191. – *Fig. transl.* Tu ostarzałe i ogromne buki, Tu brzozy gęste wieszają buńczuki. *Pot. Arg.* 377. liściste kiści. – BUŃCZUCZYĆ się, BUNDIUCZYĆ się, BURDZIUCZYĆ się, *zaimk. niedok.*, junaczyć się, dick thun, sich keck brüsten. Gap' ten, co się tak bundiuczy i kroi na junaka. *Zabł. Zbb.* 69. Czyż można zaraz o lada słówko się burdziuczyć! *Teat.* 1, 89 *et* 14. 133.

BUNKOWY, a, e, w kartach; dzwonkowy, Schellen=, in der Karte. Bunkowy tuz. *Tr.* Schellentaus.

BUNT, BÓNT, u, *m.* z Niemiec. der Bund, w ogólności związek, związanie, związka, zwłaszcza związka futer, 1. Bunt, mendel, pospolicie liczba 15 czego. *Chmiel.* 1, 167. ein Bund, eine Mandel, 15 Stück. 2. Bunty w budowaniu, drzewa co balki lub krokwy trzymają. *Dudz.* 34. in der Zimmermannskunst die Strebe, das Strebeband, Kreuzband. Sieci trzeba pod dachami u bóntów środkiem pozawieszać, aby wyschły. *Haur. Sk.* 147. - §. Bunty w statkach wodnych, drzewa zakrzywione w poprzek idące, szpagi okrętowe. *Dudz.* 34. auf dem Schiffe, der Gesperrbaum, die krummen Hölzer, welche den Boden und die Wände mit einander verbinden, die Sperrbäume, Kniee, Kniestücke. – §. Bunty, pachołki przy niektórych narzędziach muzycznych, kołki, na które nawięzują się struny, die Wirbel an einem Saiteninstrumente. Kiedyś Amfion lutnista ćwiczony, Na dziewięć buntów nawiązane strony, Przy suchym trącał Kaistrze. *Zim. Siel.* 300. *3. *a.* W dobrém znaczeniu, wiązanie się z sobą, przymierze, sojusz, der Bund, Freundschaftsbund, das Bündniß. Jonatan z domem Dawidowym uczynił bunt. *Radz.* 1. *Sam.* 20, 16. (przymierze. *Budn.*). 3. *b.* Teraz używa się w złém znaczeniu = spisek, spiknienie, porwanie się przeciwko władzy prawnej, eine unerlaubte Verbindung, Meuterey, Verschwörung. *Slovac.* puntowanj; *Vind.* punt, puntarstvu, savesa; *Croat.* puntaria, búna, bùka, znevèra. *Carn.* punt; *Bosn.* buna, smetgna, smecbja, uzbugnenje, nabugnenje; *Rag.* bûna, nâbuna, uzbûgnegne, smûtgna, bukka, talabukka; *Ross.* бунтъ, крамола; *Eccl.* ковъ, *Boh.* odbog; *Sorab.* 1. hawtwana, rebelstwo, zperačnosčž. W bunt zatym miasto, w bunt idą obozy. *Zab.* 15, 233. Bunt podnieść przeciwko komu. BUNTLIWY *ob.* Buntowliwy. BUNTOWAĆ, ował, uje, *czyn. niedok.*, zbuntować, pobuntować, *dok.*, do buntu poduszczać, zum Aufruhr reizen, aufwiegeln; *Vind.* puntaruvati, punt delati, napuntariti, gorsbudovati; *Croat.* (puntati = szturmować),

bantuvati, burkati, puntárim; *Bosn.* buniti, uzbuniti, nabuniti; *Rag.* nabûniti, vzbûniti, odvàrchi; *Ross.* бунтовать, взбунтовать, возмутить, возмущать; *Eccl.* съмататн, перевѣщати. Buntowanie, poduszczanie do buntu, i sam bunt, das Aufwiegeln, die Aufwiegelung, die Meuterey, die Empörung. Zawsze do buntowania rzeczy wiódł. *Warg. Cez.* 250. W ogólności: buntować kogo: naprowadzać kogo na złe, nabechtać, podburzać, wzniecać niepokój, kłócić, anhetzen, aufhetzen. Fryjerz w domu buntuje za zwyczaj żonę na męża. *Oss. Wyr.* – BUNTOWAĆ się, *zaimk. nied.*, zbuntować się, *dok.*, 1.* *Obsol.* w dobrém znaczeniu, sprzymierzyć się z kim, związać się z kim, sich mit einem verbinden, mit ihm ein Bündniß machen. Zbuntował się Jonatan z Dawidem, albowiem go miłował, jako zdrowie swoje. *Radz.* 1. *Sam.* 18, 3. (postanowili z sobą przymierze. *Budn.*). 2. dziś tylko w złém znaczeniu: burzyć się przeciwko komu, sich empören, sich wider jemand verbinden; *Vind.* puntaritise, puntaruvati, puntarski biti; *Carn.* puntam se; *Rag.* bûcjati, nabunitise, vzbûnitise; *Ross.* крамолить. крамольничать, заговариться, мятежничать, заратиться, *Eccl.* вскрамолитися взбунтоваться; *Croat.* zneverújmsze; *Sorab.* 1. rebelstžu szo. Poddani jego buntowali się. BUNTOWLIWY, BUNTLIWY, BUNTOWNY, a, e, BUNTOWLIWIE, BUNTOWNIE, BUNTLIWIE *przysłk.* do buntu skłonny, lub też nakłaniający, rozterkliwy, burzliwy; *Rag.* vzbuniv; *Ross.* крамольный. (*Slov.* puntowný = sprzymierzony). aufrührerisch, zum Aufruhr geneigt, zum Aufruhr reizend. Miasto to z dawna buntowliwe, a królom szkodliwe. *Budn. Ezdr.* 4, 15. Buntowny lud pod rządy królewskie wprawuje. *Bardz. Tr.* 322. Rozmowy bluźnierskie, buntliwe. *Baz. Hst.* 51. Powstawali w Atenach wymowcy źli i buntowni. *Petr. Pol.* 137. BUNTOWNICA, y, *ż.* kobieta buntująca, eine Aufwieglerinn; *Ross.* бунтовщица, крамольница; *Sorab.* 1. rebelstžnicža; *Croat.* puntaricza. BUNTOWNICZY, a, e, należący do buntowników, lub do buntu, Aufrührer=, Aufruhr=, aufrührerisch. *Ross.* бунтовскій, крамольничій; *Rag.* vzbuniv, buniv, nabungliv; *Bosn.* nabugniv, uzbugniu; *Slavon.* pobunljiv; *Vind.* punten, puntarski; *Croat.* puntàrszki; *Boh.* pohromný, odbognj. Buntownicza i niezgodna liga. *Birk. Ex.* 12. BUNTOWNIK, a, *m.* BUNTOWNICZEK, czka, *m. zdrbn.* buntujący, bunt podnoszący, warchogłów, mąciwoda, ein Aufwiegler, Aufrührer; *Carn. et Vind.* puntar; *Cro.* puntàr, bunitel; *Bosn.* bunitegl, uzbunitegl, smetnik; *Rag.* bunìtegl, nabunitegl, podbunitegl, odmetnik; *Boh.* odbognjk; *Ross.* бунтовщикъ, крамольникъ; *Eccl.* ковьникъ. Buntownicy już się uspokoili, i przysłali posłów, prosić króla, o darowanie im tego występku, iż śmieli porwać się przeciwko swemu monarsze. *Teat.* 53. *b*, 16. BUNTOWNY *ob.* Buntowliwy.

BUPKI, ów, *plur.* [brzuchy futer najprzedniejszych koło pępka. *ob.* Pupki. 1]. Bywały kiedyś rysie pod tobą i bupki; teraz liszki. *Pot. Jow.* 2, 67.

BURA, y, *ż.* płaszcz deszczowy pilśniany, ein Regenmantel, Filzmantel (*por.* Burat Adlg *ob.* Bóradek, burat. *ob.* Burka; *Croat.* bura, szever veter *boreas. ob.* Burza). 2. bura, zburczenie, wyłajanie, wyrzut, zbuzowanie, ein derber Verweis, ein Filz. (*ob.* Burka). Dobrze tak na zuchwalca! oberwałże burę! *Zab. Zbb.* 94. *Ross.* журьба. *ob.* Burczeć, wyburczeć.

BURAK *ob.* Bórak. BURAT *ob.* Bóradek.

BURAWY, a, e, na bury kolor pochodzący, etwas dunkelgrau. Katarakta źrzenicę bielmem białawym, potym burawym, żółtawym lub niebieskawym pokrywa. *Perz. Cyr.* 2, 169.

BURCHLA, i, *ż.* jaje bez twardej łupiny od kury zniesione. *Kluk. Zw.* 2, 105 *et* 3, 21.

BURCZEĆ, BURCZYĆ *intransit. contin.* burknąć, 1. *jedntl.* odgłos bełkoczący wydawać, szemrzyć, mruczeć, ein kollerndes Geräusch machen, bollern, kollern, murmeln, schwirren; *Ross.* бурчать, забурчать. *Vind.* burklati, kerklati; *Boh.* burc, hlábol negakeho tlučenj. Upatrzywszy, skąd burcząc nadobny strumień płynął. *Żebr. Ow.* 41. (*cum murmure*). Kamyk burczy w powietrzu, po ziemi się toczy. *N. Pam.* 19, 110. Dzieciom wiejskim, jednym wietrzne burczą w ustach młynki, Drugim z kijów wiatr trzepocze jaskrawe płacinki. *Zab.* 9, 373. Nimfa po powietrzu wijąc się kręgami Burczy, kiedy sen bierze moc nad powiekami. *Tot. Saut.* 110. W brzuchu burczy. *Oss. Wyr.* kruczy, gluka, es gnurrt im Bauche. *Transl.* Burczyć sobie pod nosem. *Mon.* 68, 82. unter der Nase brummen. Uniesiony niecierpliwością burknął: co strona, to przyjaciel. *Oss. Baj.* 2. - 2. *Czyn.* burczyć kogo, *nied.*, zburczyć, wyburczyć, *dok.*, strofować, łajać, fukać, einen ausfilzen, ausschelten; *Vind.* sabukniti na koga; *Ross.* журить, зажурить. Burczał mię, nie wiedzieć za co. *Teat.* 34. *b*, *D.* 2. (*ob.* oberwać burę). BURCZYMUCHA, y, *m.* mrukajło, na wszystko mruczący, zrzęda. *Oss. Wyr.* ein beständiger Brummer, Schelter, Zänker.

BURDA, y, *ż.* 1). ciężar, brzemię, jakie się kładzie na zwierzętach jucznych, z Niem. die Bürde, die Last; Gepäcke. *Onus* ciężkość, burdy, brzemię; *deponere onus* złożyć burdy; *opprimi onere* uciśnionym być burdami; *sustinere onus* nosić burdy. *Mącz.* Rozbierać ciężary, burdy, z muła, z osła. *Cn. Th.* 1003. (obłogi, juki). Burda, nieco ku noszeniu, *gestamen. Mącz.* Żurawiem ciężkie burdy, a brzemiona wzgórę wściągają, *ergata. Mącz.* b). *we grze:* burda, prosta przegrana w karty, różniąc ją od podwójnej przegrany, od dupli czyli suchy. *Oss. Wyr.* der einfache Verlust im Kartenspiel, zum Unterschiede vom Doppelten. — *§.* Burda, raczej *w liczb. mn.* burdy, gatunek gry we trzy karty, pikieta, Piket, ein Kartenspiel. Hajducy grali w przedpokoju w burdy. *Oss. Wyr.* — 2). Burda, rozterk, kłótnia, zwada, turnieja, gomon, fasoł, zamieszanie, rozruch. (*Boh.* 1. burda upad, hurdi burdi burc, *dum quis cadit.* 2. burda *discordia*). Hader, Streit, Händel, Zank. Miedzy stronami do niemałej burdy i waśni przyszło. *Biel. Kr.* 536. Kilka godzin ona burda trwała. *Zbil. Dr. C.* Brońcie zamku, czy burdy ludu nie widzicie? *Bardz. Tr.* 572. Tu niebo i powietrze zdrowe, Lecz burdy wszystko pustoszą Marsowe. *Zab.* 6, 238. Była ustawiczna burda między Roboamem i Jeroboamem. 1. *Leop.* 3. *Reg.* 15, 6. (wojna. *Leop.*). Wiodłam znaczną burdę z siostrą, i otrzymałam plac. *Radz. Genes.* 30, 8. (biedziłam się z siostrą. *Budn.*) *Farnow.* 154. On dla ciebie ustawicznie burdę wiedzie z

nieprzyjacioły twemi. *Rej. Post. A.* 4. Nikomu nic na przykrość działać nie trzeba, żeby się ztąd poswarki, nienawiści i burdy w ojczyznie nie działały. *Star. Ref.* 14. Oni mili przyjaciele burdę z sobą ztoczyli. *ib.* 87. O Dobrzyńską ziemię dosyć krwawych burd Polacy z Krzyżakami miewali. *Stryjk.* 359. Masz burdę z okrutnemi nieprzyjacioły. *Rej. Post. A.* 4. Cnota z niecnotą zawzdy ma burdę. *Rej. Żw.* 17. Po wszystkiej Francyi burdy czyniła. *Birk. Dom.* 8. Burdy stroić. *Cn. Th.* — 3). Burda, y, *m.* człowiek niespokojny, kłótnik, warchoł, ein Händelmacher, unruhiger Kopf. Rozpustnik, burda, marnotrawca, kostera. *Tręb. S. M.* 6. Pijak, burda, okazyi tylko szuka. *Teat.* 26. *b*, 28. Zdał mi się być burdą niespokojnym. *Zab.* 13, 284. *Tręb.* — Inaczej *Burdowie, zwierzęta juczne, ciężarne, Saumthiere, Lastthiere. Mułowie i burdowie małą różność od koni mają. *Cresc.* 64. *Lat. med.* burdo. — b). *Collect.* burda, y, *ż.* hałastra, Gesindel, Troß. Jazda się Pompejego zaraz wysypała Z lekką burdą, która się w szyki zamieszała. *Bardz. Luk.* 122. BURDAĆ się, *zaimk. niedk.*, kustrać się, leniwie się do czego brać. *Włod.* zaudern, tändeln, langsam machen.

Dalsze pochodz. *uburdać się*, *ubrdać się*, *ubrdanie.*

BURCIK *ob.* Burt.

*BURDALON, u, *m.* z Franc. bramowanie złote, galon, eine goldne Tresse. Odpara z kapelusza brudne już galony, I kładzie złotolite na wierzch burdalony. *Zab.* 12, 65. *ob.* *Burdon.

BURDEGALA, i, *ż.* Bourdeaux in Frankreich, miasto wielkie bogate nad Garoną we Francyi. *Wyr. G.* 303.

BURDEL, u, *m.* z Franc. zamtuz, das Bordell. Znaleziono go w wszetecznym burdelu. *Pot. Syl.* 520. *Carn.* burdeliza = wszetecznica.

*BURDON, u, *m.* z Franc. galon, bramowanie, die Tresse. Już w kształcie kapelusza znaczne były wady, Już pióra były brudne, złoty burdon śniady. *Zab.* 12, 66.

BURDOWIE, BURDY *ob.* Burda.

BURDZIUCZYĆ się *ob.* Buńczuczyć się.

BURDZIUK, a, *m.* naczynie, w którém wino i wodę wożą, najczęściej skórzane, lub w skórę wewnątrz oprawne. *Czrtr. Mskr.* Bukłak, suma, ein Schlauch. Gotując się w drogę, burdziuk swój winem napełnił. *Stas. Num.* 2, 95.

*BURG, BURK *ob.* Bruk.

BURGRABIA, i, *et* biego, *m.* (*por.* hrabia) z Niem. der Burggraf, sprawca zamkowy. *Herb. Stat.* 70 *et* 235. der Schloßhauptmann, (*Boh.* purgkrabj; *Vind.* gradski knes; *Carn.* porkulâb). Burgrabiowie po zamkach królewskich mieli sobie dozor powierzony, dla utrzymania ich w całości *Nar. Hst.* 7, 64. *Skrzet. P. P.* 1, 209. *Kras. Zb.* 1, 175. — §. W miastach Pruskich pod Polskiém panowaniem, burgrabia = namiestnik królewski: tacy byli burgrabiowie Toruński, Gdański, Elblązki; der königliche Burggraf, der königliche Repräsentant in den drey großen Preußischen Städten. §. W życiu potocznym: burgrabia = murgrabia, pałacowy, domowy dozorca, der (Burggraf) Aufseher eines Palais, eines Hauses. BURGRABINA, y, *ż.* bugrabiego żona, die Burggräfinn; *Boh*, purgkrabowa. BURGRABIANKA, i, *ż.* burgrabstwa córka, die Burggrafentochter. BURGRABICZ, a, *m.* syn burgrabstwa, der Burggrafensohn. BURGRABSKI, a, ie, od burgrabiego czyli burgrabstwa, Burggrafen=, burggräflich, *Boh.* purgkrabsky. Burgrabski wielki sąd najwyższy sędzia w Magdeburgu sprawował, ale w Krakowie i we Lwowie na miejscu burgrabi burmistrz siada. *Sax. Perz.* 35. *Farr.* 14. das hohe Burggrafengericht. BURGRABSTWO, a, *n.* 1. urząd burgrabski, die Burggrafschaft, das Burggrafthum; *Boh.* purgkrabstwj. — 2. *Collect.* burgrabia z burgrabiną, der Burggraf mit seiner Frau.

BURGUNDYA, yi, *ż.* kraina Francuzka, Burgund. BURGUNDZKI, a, ie, z Burgundyi, Burgundisch, Burgunder=. Między winami Francuzkiemi najgłówniejsze są Burgundzkie i Szampańskie. *Wyrw. G.* 518. Z win Burgundzkich najlepsze Bonońskie, oko kuropatwie zwane. *Krup.* 5, 105.

BURK, BURKOWAĆ *ob.* Bruk, Brukować.

BURKA, i, *ż.* BURECZKA, i, *zdrbn.* (*ob.* bura; *Lat.* burra = gruba wełna, *por. Ger.* Burat cf. brokatela). 1) Opończa od deszczu wełniana, pilśniana; ein Regenmantel von grober Wolle, von Filz. *Ross.* бурка; (*Croat.* burkati = wzburzać). Na deszcz dobra Krymska burka. *Haur. Sk.* 313. Jedzie ktoś, że Tatar, rozumiałem z burki. *Pot. Jow.* 107. Wzięli burki od ordy, pistolety dali za nie. *Pot. Pocz.* 617. Gardząc miękkim puchem, Lega w polu pod burką lub prostym kożuchem. *Nar. Dz.* 3, 111. Astrakańskie burki. *Niemc. P. P.* 127. Szewc w burce za żołnierza, furman za szlachcica. *Pot. Jow.* 107. Bureczka zaszczyt na te wszystkie słoty. *Susz. Pieśń.* 3, *K.* 4 *b.* Słudzy w burki i szarawary na drogę przystrojeni. *Mon.* 68, 71 *et* 71, 499. — 2). Burka, wybuzowanie, strofowanie, Schelte, Strafrede, Filze. Od Pani za to już burek kilka dostał. *Teat.* 15. *c*, 6. Otóż to chléb wysłużony, od Jegomości kułakiem w zęby, od Jejmości codzień burka. *ib.* 10, 83. Złoty strawnego, a kopa burek. *Oss. Wyr.* Następujące sposoby mówienia z podwójnego znaczenia tego słowa burka (= opończa i połajanie) wszczęły się: darować komu burkę; okryć kogo burką; kupić sobie burkę (zasłużyć na połajanie); hojny do burek; tam i darmo dostać burki, i t. d.

BURKATELA *ob.* Brokatela.

BURKNĄĆ *ob.* Burczyć. BURKOWAĆ *intrans. contin.*, burki dawać, burczyć, wyburczać, łajać, fukać, schelten, filzen. Rzucił się na przepaść, aby więcej nie słuchał Pańskiego burkowania. *Pilch. Sen. list.* 1, 19. — *§. *ob.* Brukować.

BURŁA, y, *ż.* jakaś materya, ein Zeug. Burły sztuka. *Instr. C. L.*

BURMISTRZ, a, *m.* z Niem. der Bürgermeister, najpierwszy miejski urzędnik, *Kras. Zb.* 1, 175, (*Ross.* бургомистръ; *Eccl.* бурмистръ; *Slovac.* purgmistř, mestanosta, meščanota; *Hung.* polgármester; *Vind.* purgermeister, mestauni predstoinik, miestni sprednik; *Carn.* barovish, burovisda, mejstanos, samejstanos; *Sorab.* 1. bormižter, m'estžanski mižter; *Croat.* veliki verhnik). Byś miał i burmistrza brata, Nie ujdziesz ręki kata. *Rej. Żw.* 237. Szlachetny burmistrz. *Mon.* 76, 141. Burmistrz Nowogrodzki, Pskowski = *obsol. Ross.* посадникъ. *Burmistrz Rzymski = Konsul. §. *Ironic.* Wej jaki mi burmistrz! *Oss. Wyr.* (rządzi mi się, jak szara gęś po niebie. Chce mi prawa dawać, er will mir befehlen, will mich commandiren!). BURMISTRZOWA, y, *ż.* burmistrza żona, die Bürgermeisterfrau. BURMISTRZOWAĆ *in-*

transit. contin. właściwie: burmistrzowski urząd sprawować, zwyczajnie zaś znaczy z przyganą: przywłaszczać sobie jakąś powagę, ton dawać, przewodzić, imponować; Bürgermeister seyn, das Bürgermeisteramt verwalten; dann: befehlshabern, andre commandiren wollen. Ci Iehmość w każdém posiedzeniu chcieliby burmistrzować. *Mon.* 68, 501. Pospólstwo burmistrzujące. *Bals. Św.* 2, 739. Burmistrzowanie gieneralności Targowickiej. *Ust. Konst.* 2, 270. BURMISTRZOWSKI, a, ie, do burmistrza należący, Bürgermeister=. (*Ross.* бургомистерскій; *Eccl.* бурмистровъ; *Hung.* pólgármesteri; *Croat.* velikovechnichki). Urzędy burmistrzowskie w juryzdykcyach miasta Warszawy. *Mon.* 76, 139. Burmistrzowskie *przysłk.* po burmistrzowsku, bürgermeisterlich, auf Bürgermeister Art. BURMISTRZOWSTWO, BURMISTRZOSTWO, a, *n.* 1. urząd burmistrzowski, das Bürgermeisteramt. (*Ross.* бургомистерство, посадничество; *Slovac.* purgmistrstwo; *Sorab.* 1. burmižterstwo; *Vind.* mestarna predstoinost, oblastnia, purgermashtrova slushva; *Hung.* polgármesterség; *Croat.* velikovechnictvo). Burmistrzowstwo, abo radziectwo rzymskie. *Petr. Et.* 310. = Konsulat. — 2. *Collect.*, burmistrzowstwo, burmistrz z żoną, der Bürgermeister mit seiner Frau. BURMISTRZYNI, i, *ż.* burmistrzująca, die Bürgermeisterinn.

BUROŚĆ, ści, *ż.* kolor bury, das Dunkelgrau. Różę chorobę u niektórych poznać można po jakowéjsiś burości, która zaraz ginie za przyciśnieniem palca. *Perz. Lek.* 272.

BURSA, y, *ż.* *Lat. med.* bursa, *Gall.* bourse; *Holl.* borse; *Ger.* Börse; *§. 1). mieszek, worek, ein Geldbeutel, ein Beutel. (*Croat.* birssag; *Hung.* birság = mulcta = wina pieniężna. *Croat.* birshasiti, *Hung.* megbirságolom = *mulctare*). Tkała korporały, w bursy je drogie i kosztowne kładąc i do kościołów rozsyłając. *Sk. Żw.* 2, 108. Krzyżyk w Perską bursę zamkniony na szyi nosił. *Sk. Dz.* 615. Nie przestaj ze złemi, i do bursy się ich nie składaj. *Sk. Dz.* 300. Złóżmy się do jednej bursy, a mieszkajmy z sobą: ja dam, co mam; a ty też daj co masz. *Sk. Kaz.* 546. §. 2. Bursa, życie spólne, spólnym kosztem, szczególnie konwikt, kollegium; gemeinschaftliches Leben; gemeinschaftliche Kost und Wohnung; Convict, Collegium, Seminarium, u. s. w. Jadwiga w Pradze bursę Litewską, aby się tam uczyli, założyła. *Biel. Kr.* 242. Oleśnicki w Krakowie bursę Jeruzalem założył dla studentów. *Krom.* 605. *Petr. Et.* 261. *Przysłk.* Jedna to bursa. *Cn. Ad.* 310. (jednej faryny, na jedno kopyto, jeden kram, von gleichem Schlage). Wierna bursa zje bez obrusa. *Rys. Ad.* 73. (niepyszny pachołek). — §. *Bursa kupiecka, giełda, die Kaufmannsbörse. *Ross.* биржа. Robię pieniędzmi na bankach, abo na bursie kupieckiej. *Grod. Dis. D.* 2. BURSAK, a, *m.* współmieszkaniec. *Dudz.* 22. Z pod jednej strzechy, z pod jednego dachu, spólnik, spółtowarzysz, der Stubenbursche, Stubengenoß, Hausgenoß. Bursak muzyk. *Dudz.* 22. należący do bandy, w której się zarobkiem między sobą dzielą, ein Musikant, der zu einer Musikantenbande gehört. Bursacy grają: w żłobie leży...... *Teat.* 8, 70. §. Bursak, BURSISTA, y, *m.* żyjący w jakowymsiś konwikcie, ein Convictorist. Bursiści biorą małą pensyą, aby mieli o czém nauki odbywać. *N. Pam.* 11, 175.

*BURSKA *ob.* Burzka, Burza.

BURŚNICA, y, *ż.* ziele. *Gost. Ek.* 135. *ob.* Miechunki.

BURSOWAĆ *intrans. nied.* na bursie żyć, in einem Collegio studiren. Człowiek młody nie do samej śmierci ma studować albo bursować. *Gliczn. Wych. O.* 1.

*BURSTYNEK, nku, *m.* piasta obija się mocnemi żelaznemi refami i burstynkami, które też gwoździami przybijają. *Archel.* 3, 62.

BURSZTYN, u, *m.* z Niem. der Bernstein *ob.* Abłg. *Bosn.* burstin, ambra; *Rag.* burstin; *Croat.* burstin, burchan, ambra, òkstan, klaris; *Boh.* akssteyn, čzistec, *Slovac.* akssteyn, *Sorab.* 1. okžten; *Carn.* burzhén, okshtan; *Vind.* ſmolski kamen; *Eccl.* амбра, юнтаръ, прудъ, бурштынъ, илектръ; *Ross.* янтаръ. *Succinum electrum*, gładka, twarda, przecież krucha przeźroczysta ziemna żywica. *Kluk. Kop.* 1, 211. Bursztynu nie mało na brzegach morza Baltyckiego. *Gwagn.* 397. Blask bursztynu. 3. *Leop. Ezech.* 8, 2. (kontryfału. 1. *Leop.*). Piękna, włosem bladego bursztynu okryta. *Hor. Sat.* 15. Czysty jak bursztyn (= bez skazy). To ja tylko z żartu mówię; ale serce czyste jak bursztyn. *Mon.* 74, 140. BURSZTYNOWAĆ *czyn. niedk.*, elektryzować, elektrisiren. Nauka fizyczna elektryzacyi czyli bursztynowania. *Mon.* 73, 776. *Rogal. Doś.* 1, 124. BURSZTYŃOWY, BURSZTYNNY, a, e, od bursztynu, z bursztynu, do bursztynu podobny kolorem, Bernstein=. *Sorab.* 1. okžtenané; *Boh.* čistcowý; *Ross.* янтарный. Bursztynowe ziarno, *Ross.* янтарикъ. — Włos jej po ramionach płynął bursztynowy. *Tward. Pasq.* 6. (*ob.* Blond). *Tward. Daf.* 54. Bursztynna sól. *Mier. Mskr.*

BURT, u, *m.* BURCIK, a, *m. zdrbn.* z Franc. borte (cf. bart); 1). bramowanie, listwa, galon, die Einfassung, die Borte. Listewka czyli burcik. *Chmiel.* 1, 78. Forsztmani po Francuzku z burtami srebrnemi. *Teat.* 24. *b*, 7. Odporz te burty z liberyi. *ib.* 11. *c*, 20. Nie dawno nosił po szwach burty. *N. Pam.* 16, 119. (nie dawno w liberyi chodził, za lokaja służył). — 2. Burt okrętowy, 1). BURTA, y, *ż.* brzeg okrętu czyli statku po którym się chodzi; także ostatnie przy burcie szycie. *Magier. Mskr.* das Bord eines Schiffs; (*Gall.* bord; *Holl.* boord; *Angl.* board). Burtami zowią kraje boków u statku wodnego, przy których ci, co wiosłami na nim robią, siedzą, przez wierzchy tych burt wiosłami robiąc. *Otw. Ow.* 452. Częstokroć muszą zatykać strzelnice w burcie okrętowym do dział porobione. *Papr. W.* 1, 349. Nawałność ta rozwiąże zbite fugi i klejone burty. *Pot. Arg.* 527. Lina przy mocnym przywiązana burcie. *Hor. Sat.* 79. Z łodzi na burty okrętu wstępują. *Przy. Luz.* 14. — §. Burta, Burtnica, ława lub tarcica okrętowa, gdzie siedzą flisi. *Włod.* die Ruderbank. *Carn.* barva; *Croat.* béru, *Dal.* barv. (*Carn.* bortun = wielki okręt). Wieźcie z boru do Wisły burtnice i ławy. *J. Kchan. Dz.* 33. Szumią jazy, burtnice, szumią lotne koła. *Pot. Pocz.* 432. Burtnice abo pasy są wązkie bale zewnątrz na boku burty przybrane, do których statek ładują. *Magier. Mskr.*

2. *BURTA, y, *ż.* wróżba, wróżenie, die Wahrsagerey. Litwa, jako poganie, leda czemu wierzyli, a sami burtami abo wróżkami sprawy swoje odprawowali. *Stryjk.* 355.

BURTNICA *ob.* Burta.

*BURTNIK, a, m. [z litewsk. burtinikas. 2]. wróżbita, wróżek, der Wahrsager. Biegł między Persyany, a widząc niektóre Magi abo burtniki zabobonom służące, karać ich począł. *Sk. Żyw.* 51.

BURTOWAĆ *intrans. nied.*, bortować *ob.* Hurtować.

BURY, a, e, koloru ciemnoszarego z plamami, dunkelgrau gefleckt. [Por. łac. burrus = lisowaty, rusy. 3]. *Ross.* бурый = czerwonawo czarnobrunatny; чернобурый czarnobury, ciemnobrunatny; побурѣлый, o koniach, *roussin, qui a pris la couleur rousse;* смурый ciemnoszary; *Vind.* burn = wątpliwy. Bury wilk. *Zab.* 9, 346. Wróbel bury. *Zab.* 10, 207. *Zabł.* W nocy wszystkie koty bure; *Vind.* vse mazhke fo po nozhi zherne; *Slov.* w nocy wssecke krawi, kočki su černé. Jeśli nie wilk szary, to kot abo pies bury. *Oss. Wyr.* (jeśli nie to, co mówią, to przecież coś. Jeśli nie tyle; przynajmiej ile tyle). Jeśli nie szary to bury. *Os. Wyr.* (Jeśli nie zbójca, to drab; jeśli nie kij, to drzewo). Mniejsza o to, czy szary czy bury. *ib.* — Świat bury. *Rej. Żw.* 29. (pochmurny, posępny, dunkel, finster).

BURZA, y, *ż.* BURZKA, i, *ż. zdrobn.*, szturm, nawałność, zamieszanie, Sturm, Ungewitter, Ungestüm, Unruhe, Verwirrung. *Boh.* bauře, baurka, chomol; *Slovac.* baurka powetřna, buřka, zbauřenj wětrůw, wlnobitj; *Hung.* haboru; *Vind.* burja, viha, fortuna, nevurje; (*Vind.* buria, *Croat.* bora, bura; *Bosn.* et *Dalm.* burra; *Carn.* burja; *Eccl.* борей, ворей; *Ross.* борей; *Lat.* Boreas; *Ital.* borra = wiatr północny; *ob.* Siewier). (*Vind.* et *Carn.* burjava, ſeverska ſvietloba = zorza północna; *Vind.* buroaſh = gwiazda północna, polarna). Burza morska, Seesturm, *Carn.* fertûna, *Bosn.* barascka, fortuna, zlo vrjeme, *Ital.* barascha; *Ross.* буря, волненіе, треволненіе; *Ross. Sibir.* буранъ; (cf. *Ger.* brausen; *Svec.* brusa; *Græc.* βρύζειν, *Lat.* bruitus; *Gall.* bruit). *Croat.* balabuka (*oppos. Eccl.* безбурие cisza, безбурный spokojny). n. p. Otóż to tak najlepiej, po burzy pogoda, Po pogodzie znowu burza. *Zabł. Amf.* 76. Gdy nastanie lato, Tedy się z onych burzek snadnie wszystko zmieni, Wszystko pięknie zakwitnie, wszystko się zieleni. *Rej. Żw.* 29. *b.* Nie to mistrz, co się na cichéj wodzie wozić umie, ale to większy, kiedy wstaną wiatry, burzki, iż i pomódz, i ratować umie. *Rej. Żw.* 113. *Przysł.* Z wielkiej burzy mały deszcz. *Nar. Chod.* 2, 472. *Cn. Ad.* 1374. (z wielkiej chmury mały deszcz; więcej huku niż puku; zanosiło się na co strasznego, przecież nic nie było; viel Geschrey und nichts dahinter). Przeciwnie: z małej burzy wielki deszcz. *Cn. Ad.* 1356. (z małej iskierki wielki pożar). §. *Transl. figur.* niepokój, zamieszanie, zatargi, zamieszki, Unruhe, Ungestüm, Verwirrung, Hader, Streit. Powstała na nich wielka burza, iż ich zabijano, topiono, spychano, rozmaitemi śmierciami gubiono, wyganiano. *Sk. Dz.* 905. Wezyr rozbił przez swoję mądrość straszliwą burzę, któraby była całe państwo rozniosła. *Kłok. Tur.* 92. W jakim tumulcie zostawałem? co za burzę we mnie passye wzniecały? *Teat.* 9, 86. Zamieszki i burzki czyniących na gardło szukano. *Wiśn.* 245. Ktoby burzki wzruszał, głowę traci. *Szczerb. Sax.* 177. Bez tumultu abo zbrojnej burzki. *ib.* 181. Djabół te burzki w kościele wzruszył. *W. Post. W.* 229. Burzki były w Gdańsku, które hetman zaledwie uspokoił *Biel. Kr.* 363. Nie ustaniemy nigdy w żadnych burzach świata tego. *Rej. Ap.* 73. (*por.* zburzka). *BURZCA *ob.* Burzyciel. — BURZKA *ob.* Burza. — BURZLIWIEC, wca, *m.* człowiek burzliwy, niespokojny, *Ross.* бурлило, ein Unruhstifter, unruhiger Kopf. Burzliwca na tronie posadzili. *Dmoch. Il.* 2, 68. Burzliwce Barabasza, Chrystusem pogardziwszy, sobie obrali. *Sk. Dz.* 54. BURZLIWOŚĆ, ści, *ż.* niepokój, niespokojność, nawałność, Ungestüm, Unruhe, Sturm, stürmisches, unruhiges Wesen; *phys. et moral.*, (*Boh.* zbauřliwost; *Ross.* бурность; *Vind.* nepokoinost, nadleshnost, klamdranje). Gdy tak nami gwałtownie się burzliwość morska namiotała, wymiatawali co mieli w okręcie. 1. *Leop. Act.* 27, 18. Zdało mu się, iż miał burzliwościom morskim rozkazować. 3. *Leop.* 2. *Mach.* 9, 8. (nawałnościom. *Bibl. Gd.* — *Budn.*). Burzliwość morska rozpędziła nawy. *Warg. Cez.* 95. Wybrani zachowani będą w burzliwościach świata tego. *Rej. Ap.* 70. Gniew i nienawiść w sercu ludzkim znaczne burzliwości czynią. *Wargoc. Wal.* 321. BURZLIWY, a, e, BURZLIWIE *przysłk.* wichrzasty, wichrowaty, nawalny, nawałności pełny, ungestüm, stürmisch; (*Boh.* zbauřliwý, bauřliwý; *Slovac.* buřliwý; *Ross.* бурливый, бурный, мятежный, возмутительный; *Vind.* nepokoin, naposten). Milszy wschód słońca po burzliwej nocy. *Zab.* 14. *Szost.* Wiatr przez swe burzliwe zamieci, Rozwalił domy, pozabijał dzieci. *Chrośc. Job.* 12. — *Moraln.* Wczoraj bardzo burzliwa była sessya zgromadzenia narodowego. *Gaz. Nar.* 1, 286. Umysł burzliwy, człowiek burzliwy, warchoł, maciwoda, wichrzyciel, niespokojna głowa. BURZNICA *ob.* Burzyciel. **BURZOTWÓRCA, y, *m.* burzę czyniący, sprawujący, der Sturmmacher, Sturmbringer. Gwiazda Kozieł burzotwórca. *Zab.* 11, 415. — BURZYĆ *czyn. nied.*, zburzyć *dok.*, burzę wzniecać, Ungestüm erregen, ungestüm machen, tobend machen. *Boh.* baurati, baurawati, bauřjm, bauřjwam, zbauřiti, bořjm, bořiti, bořjwam. Wody wiatr potężny burzy. *Lib. Hor.* 105. *fig. transl.* poduszczać, podburzać, niepokoju nabawiać, niepokój wzniecać, buntować, Unruhe stiften, aufwiegeln, beunruhigen; unruhig machen. *Vind.* smieſhuvati, smotuvati, vertuvati; *Croat.* zburkávati; *Ross.* возмутить; *Eccl.* смятати, мятежствую. Cesarzowa syna swego burzyć przeciwko świętemu Ambrożemu nie przestawała. *Sk. Dz.* 317. Ludzie swawolni poddanych na panów burzyli, a łupiestwa szerzyły się. *Sk. Dz.* 808. Idźże, bo przytomnością swoją żółć we mnie burzysz. *Teat.* 5. *b*, 16. (wzburzasz, jątrzysz). — Tak też zaimkowe, BURZYĆ się, burzliwym niespokojnym się stawać, wzburzać się, powstać, buntować się, ungestüm werden, unruhig werden, aufrührerisch werden, sich auflehnen, sich empören. *Ross.* бурлить. n. p. Morze się burzy, Eurem poruszone. *Bard. Tr.* 469. Morza są niebezpieczne, ustawicznie się burzą. *Teat.* 3. *c*, 5. Burzenie morza, burza, *Slovac.* bauřeni moře, *Ger.* Seeungewitter, Seesturm. W tym niebo z ogromnym trzaskiem się burzy, Po nim z gradem zmieszany wicher dżdżowy kurzy. *A. Kchan. W.* 92. Burzyć się na cesarza począł i z nieprzyjaciołmi zmowę mieć. *Sk. Dz.* 344. Pospólstwo Londyńskie burzyć się i mruczeć na tę bezczynność po-

czeło. *Pam.* 83, 446. Obywatel Rzymu, który się burzył na Rzeczpospolitą, był odpadły od praw swoich. *Nag. Cyc.* 25. Tam gdzie niema jedności, zawsze kraj się burzy. *Teat.* 44. *d*, 61. Burzenie, burza, burzka, bunt, (*Vind.* vertnia, vertuvanje). Unruhe. Wielkie to było zamieszanie, tak że z onego burzenia Aryańskiego kościół nigdy większéj szpetności nie miał. *Sk. Dz.* 243. — *Transl.* burzy się krew, żółć, irrytuje się, jątrzy się, das Blut ist in Wallung, oder geräth in Wallung. Krew się we mnie burzy, gdy na niego patrzę. *Teat.* 48, 100. Burzyć się o co = gniewać się, entrüstet werden. O lada rzecz się burzy. *Oss. Wyr.* — Burzy się co w sercu, wre, warzy się, es kocht im Herzen, auf dem Herzen. Twarz łacno wynurzy, co się w sercu burzy. *Cn. Ad.* 1181. — §. O trunkach: burzyć się, fermentować, robić, von Getränken: gähren, arbeiten. (*Vind.* iesbati). Burzy się piwo, wino. *Cn. Th.* Burzenie się płynów, *effervescentia*, die Gährung, ów ruch, podczas którego widzimy płyny pieniące się i bańki robiące. *Kruml. Chym.* 80. *Vind.* iesbanie, kip, kipenje, (*Rag.* bûritise = szczać). Młode piwko się burzy. *Oss. Wyr.* (dokazuje młodość, trzpiota się młodzik, buja sobie, bryka). — § Burzy *intransit. bezosob.* burzy w tym domu. *Tr.* Straszy, niespokojnie przeszkadza; es geht in dem Hause um, es spuckt. — §. 2). Burzyć kogo, czyje zdanie, pismo = walczyć z kim, zbijać, zwyciężać, obalać jego zdanie, einen bekämpfen, eine Meynung, eine Schrift bestreiten, widerlegen; (*Croat.* boritise = *luctari; Bosn.* borittise, rrivattise = *certare lacertis; Eccl.* брати, борю = воевать wojować; брань война. *Slavon.* borénje = walka; *Ross.* бороть = zwyciężyć). Nie mieczem, nie ogniem, nie działem, będziesz burzył niewierniki; ale mocą bozką. *Rej. Ap.* 33. Posłał mu pisanie Pelagiusza i swoje tegoż pisania burzenie. *Sk. Dz.* 383. zbijanie swoje, seine Widerlegung. — §. 3). Burzyć, zburzyć, pustoszyć, obalić, niszczyć, verwüsten, zerstören, umwerfen, niederreißen; (cf. *Ger.* Bruch, brechen, cf. brać). (*Boh.* zbořiti; *Vind.* resmotiti, resdreti, resdirati, reskonzhati, resvaljati; *Croat.* fundati, zatreti, russim; *Slavon.* razoriti; *Eccl.* истнити, истнѣвати). Za Władysława Hermana burzyli Rusacy Polskę aż do Wisły, i niewymowne szkody w ludziach i w dobytkach ogniem i mieczem poczynili. *Stryjk.* 171. Wielkie działa tylko dla burzenia murów z sobą wożą. *Archel.* 2, 15. (rozwalanie *Vind.* resmota, resdretje, reskonzhanje). Działa burzące, burzyciele, jako to: półkartauny, Sturmstücke, schweres Geschütz. (*Boh.* bořicý, *Ross.* стѣнобитный; (*ob.* murołomny); *Slav.* lubarda). Wojsko z działami burzącemi wielkiemi zostawił. *Gwagn.* 118. *Biel. S. N.* 35. *Gwag.* 109. — *Passiv.* burzyć się, rozwalać się, rozwalonym być, zerstört werden, niedergerissen, niedergeschossen, zertrümmert werden. Pospolicie fortece burzyć się nie zwykły; tylko same obmurowania twierdzy. *Jak. Art.* 2, 369. — *Fig. transl.* burzyć, niszczyć, gubić, vernichten, zerstören. Wyniosłość i nienawiść partykularnych burzą szczęśliwość powszechną. *Gaz. Nar.* 1, 252. BURZYCIEL, ZBURZYCIEL, a, *m.* *BURZYCA, *BURZNICA, *BURZCA, y, *m.* BURZLIWIEC, wca, *m.* burzę wzniecający, burzący, ein Unruhstifter, Aufwiegler, Ruhestörer, Zerstörer. *Slovac.* bauřitel, powzbuditel; *Boh.* buřič, bořitel, bořič; *Vind.* smieshuvauz, smotovez, vertazh, resmotovez, resdertnik; *Ross.* смутитель, возмутитель; *Eccl.* мятежьникъ, любомятежникъ. (*Croat.* boritel = wojak, walczący; *Dal.* boracz, borenik; *Bosn.* boraç, boritegl = *luctator*). Mężne ma serce z przodków swoich, świata burzycielów okrutnych. *Warg. Cez. praef. A.* 4. Tyrana, burzyciela kościoła i Rzeczypospolitej, na cesarstwo koronował. *Sk. Dz.* 1103. Wziął tych pijaków pod wartę, jako burzycielów pokoju. *Teat.* 7. *d*, 42. Burzliwce Barabasza, Chrystusem wzgardziwszy, sobie obrali. *Sk. Dz.* 54. Czytaj, w jakiej Katylina albo insi burzyce, a skaźce pospolitej rzeczy, sławie zostawali. *Rej. Żw.* 38. Bóg dopuści się burzyć tym złym wiatrom nad nami, to jest, wymyślaczom, burzycom a pochlebcom świata tego. *Rej. Post. J.* 5. Mamy w sobie ustawicznego burzcę wszystkiéj duchownéj siły naszéj. *W. Post. W.* 241. Burznicy i zabijacze dusz ludzkich. *ib.* 97. O łupieżcach a burzycach kościelnych. *ib.* 2, 78. —, §. Półkartauny zowią burzycielami. *Chmiel.* 1, 238. *Archel.* 8, burzące działa, Sturmstücke, Halbcarthaunen. BURZYCIELKA, i, *ż.* burząca, wzniecająca burzę, die Unruhstifterinn, Beunruhigerinn, Störerinn der Ruhe. *Vind.* resmotniza; *Ross.* смутительница, возмутительница. Straszydła i burzycielki spokojności. *Boh. Diab.* 3, 89. BURZYSTY, a, e, pełen burzy, nawalny, voll Ungewitter, schwanger von Ungewitter, stürmisch. Czarownicy przyzywają wiatrów i obłoków burzystych i niepogód. *Boter.* 156. Gewitterwolken. BURZYŚWIAT, a, *m.* warchogłów, mąciciel, niespokojny, pochopny wszystko wywracać i zmieszać. ein höchstunruhiger Geist, Ruhestörer, Weltumkehrer. *Oss. Wyr.*

Dalszy ciąg pochodzących od słowa *burzyć: oburzać, poburzać, podburzać, naburzać się, doburzać, wyburzać, rozburzać, wzburzać, zaburzać.*

BUŚ, buczak, byś *ob.* Byk.

BUSSOLA, i, *ż.* z Franc. kompas magnesowy. *Jak. Art.* 3, 287. *Łęsk. Miern.* 119. buksola, bruksola, der Seecompaß; *Carn.* busula brodnishka; *Bosn.* bussuła brodarska; *Ital.* bossola. BUSSOLOWAĆ *czyn. nied.*, mierzyć za pomocą bussoli n. p. w przeciętych okolicach, mit Hülfe des Seecompasses messen. O bussolowaniu. *Łęsk. Miern.* 228.

BUST, u, *m.* z Franc. popiersnik, półposąże, die Büste, das Brustbild; *Ross.* поясной портретъ. Jemu potomność chwały stawia busty. *Zab.* 12, 19.

BUTA, y, *ż.* pycha, pokazowanie się, chełpliwość, der Stolz, die Hoffart; *Croat.* bahatozt; *Vind.* sdetnost, oblednost, koshatitnost; *Ross.* спесь, спесивость, кичливость; (*Boh.* botnati = nadymać się; *Carn.* buzhati = mocno dmuchać; *Carn.* buhta = *agmen*). Dla jednej swojej buty i wyniosłości niepohamowanéj, wiele grzechów popełniają. *Star. Ref.* 10. Dosyć się na poniżenie buty nieprzyjaciela stało. *Warg. Cez.* 184. Boże! że tak długo tę tak wysoką i wyniosłą butę i hardość cierpisz! *Smotr. Lam.* 65. Pieniądze dobre, gdy ich będziem obracać, nie na butę, nie na zbytki. *Petr. Pol.* 69.

Pochodz. *buczny, buczno, butliwy, butny, bucić się, bucznić.*

*BUTEL, tla, *m.* z Niem. der Büttel, der Stadtknecht, der Häscher, Gerichtsdiener, *Emissarius*, butel, miejski parobek, którego i tam i sam śla, który też złodzieje imuje. *Macz.* Butel, oprawca albo miejski sługa, szargarz, kat, który złoczyńce imuje i traci, *lictor.* *Macz.* Podwojskiego pospolicie w niektórych mieściech butlem zowią, dla tego, iż jest posłem sądowym i sędziego. *Szczerb. Sax.* 505. (*Carn.* butam, vutam = *concutio*).

BUTEL, BUTLA, i, *ż.* BUTELKA, BUTELECZKA, i, *ż. zdrbn.*, *Gall.* bouteille; *Lat. med.* buticula, butilia; *Sorab.* 2. butellá, buttellá; *Ross.* бутылка, бутылочка; *Croat.* buklia, buklicza; *Rag.* buklia, buklijza; *Bosn.* buklia, bukliiça; (*por.* bukłak) gatunek flasz z mocniejszego szkła, do piwa, wina i t. d. die Bouteille, das Bouteilchen. Flasz puzdrowych, butlów, gąsiorów, kielichów wiwatowych, co niemiara. *Mon.* 75, 140. Czarne butelki bardzo mało kosztują. *Torz. Szkł.* 124. Butelka z długą szyją, *phiale. Krup.* 5, 26. Z winem wyprowadzają się z kraju beczki i butelki. *N. Pam.* 21, 323. Dziś ledwie pół kwarty buteleczka trzyma, a za kwartową przedają. *Teat.* 22, *b.* 106. Wypija za zdrowie całą flaszkę, lub butlę. *Mon.* 71, 515. Stawiano przedemną buteleczkę czarną z krzyżykiem na czopku. *Teat.* 24, 171. *Czrtr.* (starego dobrego wina). Skoro choć jedne wina butelkę wypije, wnet staje się wesołym. *Mon.* 68, 76. Tylko już tę wypijemy butelkę. *Teat.* 55, *e.* 45. *Zab.* 13, 211. *Meton.* butelka = trunek, napój, piwo lub wino w butelce, die Bouteille, das Getränke in der Bouteille, Bier, Wein. Butelka tyle poczciwego zniewoliła prałata, że mu pieniędzmi wygodził. *Zab.* 13, 205. Ach luba buteleczko! *Teat.* 54, *b.* 9. Wszystko już wybrano, co ma być do drogi, i o butelce się nie zapomniało. *Kras. Podst.* 11, 116. Przy butelce się powadzili. *Oss. Wyr.* (pijana sprawa). Do niczego nie dobry, tylko do butelki. *Oss. Wyr.* BUTELCZYNA, y, *ż.* biedna mizerna mała butelka, eine miserable elende Bouteille. BUTELCZYSKO, a, *n.* niekształtna nieforemna butla, eine ungeschlachte Bouteille. BUTELCZANY, BUTELKOWY, BUTLOWY, a, e, od butli lub butelek, Bouteillen=; *Ross.* бутылочный. Butelczane szkło. Butelkowe piwo = ściągane na butelki. Butlowy, butelkowy przyjaciel, kuflowy, ein Zechbruder. Widzą to na swoich butelkowych towarzyszach. *Mon.* 68, 92. BUTELKOWAĆ, BUTLOWAĆ piwo, *czyn. nied.*, ściągać na butelki, auf Bouteillen füllen.

BUTLIWOŚĆ, BUTNOŚĆ, ści, *ż.* pyszność, buta, Hoffart, Stolz. W téj swéj butności. *Sk. Kaz.* 327. BUTLIWY, BUTNY, a, e, BUTLIWIE, BUTNIE *przysłk.* pyszny, butą unoszony, hardy, dumny, panoszy, stolz, hoffärtig (*ob.* Buczny, buczno); *Vind.* sdeten, obleden, koshat, saferliu, savseten, *Ross.* спесивый, спесивецъ; *Eccl.* кичливый. Bóg zrzucił butne z łoża ich. *Leop. Syr.* 48, 5. (pysznych *Budn.*). Bóg wyrzucił żydom gwoli pogańce butliwe. *J. Kchan. Ps.* 115. On srogi i butny nieunoszony Atreusz okrutny. *Bardz. Tr.* 302. Białogłowa nie ma być hardą, butliwą, swarliwą. *Gorn. Dw.* 229. *Groch. W.* 583. Poniżył butne mieczem duchy. *Hor.* 2, 69. *Nar.* Tak butny chłop. *Pot. Arg.* 401. Coś tak bardzo matką Alkmeną butliwy? *Żebr. Ow.* 217. (*quod te jactas?*) warum bist du so stolz auf sie. §. Ogień pali gmachy butne. *Bardz. Tr.* 100. (buczne, przepyszne, wspaniałe, prächtig, stolz).

*BUTONIERA, y, *ż.* z Franc. dziura guzikowa, das Knopfloch. Forsztmani po Francuzku z butonierami, burtami srebrnemi. *Teat.* 24, *b.* 7.

BUTWIEĆ *ob.* Bótwieć.

BUTYKA, i, *ż.* z Franc. buda kramarska, jata; eine Boutique; *Bosn.* dogagnja, stacjun; *Ital.* bottega.

*BUTYNEK, *BITUNEK, nku, *m.* z Franc. butin, (*Ital.* botino), łupież, zdobycz, korzyść, die Beute; *Ross.* дуванъ; *Boh.* bita; *Sorab.* 2. bejta. Spiesz się do łupu a kwap się do bitunku. *Radz. Jes.* 8, 1. (do korzyści. *Budn.* do łupu. *Bibl. Gd.*). Bitunek. *Radz. Genes.* 14, 24. (dział z zdobyczy. *Budn.* — *Bibl. Gd.*). Wszystko bydło i butynek z miast rozchwyciliśmy sobie. *Budn. Deut,* 3, 7. (łupy z miast. *Bibl. Gd.*). Na butynku każdemu poganinowi dostało się z działu dwadzieścia osób chrześcian. *Stryjk.* 325. (przy podzielaniu zdobyczy bey der Vertheilung der Beute). BUTYNKOWAĆ się, *zaimk. niedk.*, dzielić się zdobyczą, sich in die Beute theilen; *Boh.* bitowati; *Ross.* дуванить. Kiedy Tatarowie z Polski powracając na Wołyniu się butynkowali i dzielili, samych dzieweczek dwadzieścia tysięcy naliczyli. *Stryjk.* 323.

BUZDYGAN, a, *m.* z Tatarsk. broń na krótkim drzewcu osadzona, formy podługowatej ze stali demeszkowanéj. *Cztr. Mskr.* ein Streitkolben in Form einer Birn, auf einem kurzen hölzernen Stiele; (*Boh.* buzykan; *Carn.* busdihân, żhestopêr; *Hung.* bosogan, buzogány, bozogan; *Vind.* busdihan, dremel, shestopirniza, kołba, boini bat; *Dal.* buzdokan, sesztoper; *Rag.* buzdohan; *Bosn.* buzdohan, seestoperac). Jak nikomu niewolno było używać buławy, okrom samych hetmanów; tak też nikomu z wojskowych nie godziło się używać buzdygana, oprócz rotmistrzów, poruczników i chorażych. *Cztr. Mskr.*

BUZIA, i, *ż.* BUZIAK, a, *m.* BUZIACZEK, czka, *m.* 1). pocałowanie miłosne, *Ital.* bascio; *Lat.* basium; (*Bosn.* busnuti = całować, *Ital.* bagiare; *Ger.* Puß, Busel, Bussen; *Svec.* puss; ein Kuß, ein Küßchen, ein Mäulchen; (*Vind.* kushez, pokushez). *Svavium* całowanie, puska też mówią. *Macz.* By mi tak, jak tamtemu dała buzi tkliwie. *Hul. Ow.* 118. §. Gębunia, gęba, usteczka, Mund, Mündchen, Mäulchen. Talijka smukła, piękna buzia, mina gracka. *Zabł. Firc.* 62. Pozwól, abym w oczach wszystkich malował tę śliczną buzię. *Teat.* 15, 109. Co za ładna buzia, oczki weale żywe, miluchne. *Teat.* 52, *d,* 95. Wszystkich ich wdzięki niczym są, w porównaniu twej buzi. *ib.* 54, 5. — Buzia, gęba, das Maul. Ja do ciebie nie gadam, bo wiem, że masz buzię wyprawną. *Teat.* 25, *c.* 9. Lada buzi wolno na majestat królewski następować. *Obr.* 48. *Sowit.* 28. 2). Buziak, buziaczek, osobeczka, laleczka, figureczka, ein Figürchen, Persönchen. Witaj Reginko, najmilszy buziaku. *Teat.* 31, *b.* 125. Niech Pan raczy i nas pobłogosławić z tym buziaczkiem. *ib.* 16, 111.

BUZOWAĆ *czyn. niedk.*, zbuzować, wybuzować *dok.*, dać komu po nosie, einem eins auf die Nase geben, groźno go łajać, derbe ausfilzen; *Ross.* бузовать, обузовать, ostro bardzo karać, scharf züchtigen; (*Slovac.* zbuzugi *excito; Rag*

barb. bùza = niezgrabna kobieta). Pójdę go zbuzuję, złaję i z błotem zmieszam. *Teat.* 24, *c.* 96. Jak ten zły człowiek nas buzuje; ale że nieuważnie, mało o to dbamy. *Obr.* 49. Buzować pana zięcia, gdy chce pod nos dmuchać. *Tręb. S. M.* 6. §. Bić, zbijać, karać, schlagen, nieder beugen, nieder halten (den Feind). Żółkiewski buławą swoją monarchy północne buzował. *Tward. Wł.* 85. Tak klawę trzyma, jakby nią Tureckie buzował wojska. *Leszcz. Class.* 44. Nieprzyjaciel cięzej niż Alcydową zbuzowany klawą, nie śmiał się z nim kosztować. *Tward. Wł.* 2. Buzuj Gielony i Trackie chimery. *Jabł. Buk. B.* 2. BUZOWAĆ się, gwałtownie się palić, stark flammen. Tak się buzuje w piecu, że aż czeluściami płomień wybucha. *Wrb.*

Pochodz. *nabuzować, dobuzować, pobuzować, wybuzować.*

BY.

BY 1). *przysłk.* przynajmniej, choć, aby tylko, wenigstens; *Boh.* by; *Slovac.* bi; *Sorab.* 2. bü; *Ross.* бы, бъ; *Eccl.* бы. By dziesięć talarów mi daj. *Tr.* By-nie = nawet-nie, auch nicht einmal, selbst-nicht einmal. By najmniej, by krople, by odrobiny niemasz. *Cn. Th.* 2). Jak, jako, niby to, gleichsam. By na jakiego łotra, wyszliście z kijmi pojmować mię. 1. *Leop. Math.* 26, 55. Pod lasem nieprzyjaciel był; Leszek to widząc, kazał zbroje rozwieszać, by szydząc. *Gwagn.* 22. Swarzą się, by doktorowie o ciało, diabli o duszę, przyjaciele o majętność. *Lekarst. C.* Jechanie ich by właśnie uciekanie było. *Warg. Cez.* 42. Z drzew i czerni by mur jaki uczynili. *ib.* 45. Na boga, by na osła, na niego wkładamy, Co sami dobrowolnie sobie zarabiamy. *Sim. Siel.* 83. By na złość, by na urząd. *Cn. Th.* §. *In compar.* jak, niżeli, nawet jak, choć jak, als, sogar als, wenn auch, ja sogar. W Mazowszu białogłowy pracowitsze, by w którym kącie królestwa Polskiego. *Dwor. J.* 3. Niech kto ma głowę równą żelazu, A twardsze serce; by też od głazu, Bachus ze dzbanem dokaże je zburzyć. *Hor.* 2, 142. *Nar.* Bremod rozumu by w najniebezpieczniejszych razach przytomnego. *Ustrz. Kruc.* 1, 141. By najlepsze prawo, gdy odłogiem leży, pożytku nie czyni. *Vol. Leg.* 3, 185. Do Kazimierza W. wolno było każdemu, by najmniejszemu przyjść. *Biel. Kr.* 205. Każdéj materyi, by najdroższéj, zawsze tam pełno. *Star. Dw.* 29. §. *Condition.* by = choćby, chociaż, und wenn auch, selbst wenn. Arab, by zginął, od wina się wstrzymać nie może. *Warg. Radz.* 157. By też i to było, że go pobito, przecież on wielki człowiek. *Oss. Wyr.* By mi nie jeść, by zdechł, nie dam. *Cn. Th.* By nie wiem co, nie dam, nie uczynię. *ib.* II. BY *spójnik*, za którego pomocą składamy tryb życzący, *optativ. et conjunctivum*, co w Niemieckim się wyraża przez möchte, könnte, sollte, müßte, hätte, wäre, würde. Składa się zaś *cum Imperfecto*, *Perfecto*, *Plusquamperfecto et Infinitivo Verbi;* zakończenia zaś *Perfecti* od słowa się częstokroć odejmują, a ze spójnikiem *by* łączą, n. p. bym pisał, *obsol.* bych. *Boh.* by, bych, bysy, bys, bychom, bychme, bysme, byste. n. p. Bych (= bym = gdybym) miłości, którą mam ku matce, służył, na tymbych (na tymbym) krzyżu nie wisiał; abobych teraz zaraz z niego stąpił i nieprzyjacioły pogromiłbych, i śmiercibych się tej odjął. *Sk. Kaz.* 177. würde ich der Liebe zu meiner Mutter Gehör geben, so würde ich nicht an d. Kr. hängen u. s. w. Te złączenia w słowach *by-śmy, by-ście*, lepiej się kładą od początku sensu, który ich wymaga, n. p. «lepiej milczałbym, a niżeli źle mówiłbym,» powinno tak brzmieć: lepiejbym milczał, a niżelibym źle mówił. *Gol. Wym.* 219. By się w tym majętni postrzegli, jako im wiele dóbr ginąć prędko może rozmaitemi przypadkami, byliby do czynienia jałmużny ochotniejsi: bo dwojakiby pożytek mieli, i z tego, coby dali, utraty żadnej nie mieliby, owszemby skarby swoje po śmierci zebrali, i dobraby świeckie rozmnożyli. *Sk. Żyw.* 215. *b.* III. Spójnik ten ma jeszcze znaczenia następujące: 1). aby, żeby, daß, damit. Rozkazano mu, by przyszedł. *Cn. Th.* (*Carn.* de; *Vind.* da). By nie, żeby nie, daß nicht. Bój się boga, by cię nie skarał. *Tr.* 2). Oby, gdyby, bodaj! o daß! daß doch! o wenn doch! O Klemensie! byś poznał jakim jest panem Jezus! *Sk. Żyw.* 1, 294. Brody dość, by tyle rozumu! *Cn. Ad.* 45. By cię to, owo! *Cn. Th.* Tylkobyś nie był dzieckiem. *Teat.* 24, *c.* 80. Zgody nie masz, o tęby prosić pana z nieba. *Paszk. Dz.* 110. (trzeba, lub należy, darum hätte man zu bitten). 3). Jeśliby, gdyby, kiedyby, wenn, wofern. Hetman byłby wziął zamek ten, by był dłużej leżał około niego. *Biel. Kr.* 236. By to prawda była, co mówią, żaden żołnierz w niebieby nie był. *Birk. Chmiel. A.* 2. Trudnoby mi wybrnąć, bym wodze językowi puścił. *Birk. Zam.* 30. Bym nie był Aleksandrem, życzyłbym sobie być Dyogienesem. *Warg. Kurc.* 8. Byś Homerem był, bądź wdzięcznym Maronem, Nic przyniesiesz, nie weźmiesz Homerze, Maronie! *Groch. W.* 566. By była Jerozolima łaski bożej nie wzgardziła, by byli kapłani darów bożych tak źle nie używali, nie okazałby był bóg przeciw nim takiej srogości. *W. Post. Mn.* 321. §. By, chociażby, nawet gdyby, (*Slovac.* bitbi), wenn gleich, obgleich. By rozmarnować zbiorów dziadowskich fanty, Niech przecież będą bażanty. *Kchow.* 202. Dołożył sędzia, bych (bym) i sam widział, tedy inaczej skazaćbym nie mógł. *Gorn. Wł. K.* 4. Ani odpowie słowa mi biednego, By już srogiego i najostrzejszego. *Past. F.* 141. §. By, jakby, jak gdyby, als wenn, als ob. Ulękł się wnet nieborak, by go z tyłu chwytał. *Rej. Wiz.* 26, *b.* Leszko, aczkolwiek był z prostego narodu, ale się tak dobrze zachował, by miał być na dworze królewskim wychowany. *Gwagn.* 23. Oblężenie Zygetu, przezacnej i by niezwyciężonej fortecy. *Furm. Uw. F.* 6.

Pochodz. *byle, aby, bynajmniej, jakoby, oby, gdyby, żeby.*

BYĆ, był, jestem, I. *verb. substant. niedok.*, byt mieć, eksystować, seyn, (vorhanden seyn), war, gewesen, ist, bin; *Boh.* beyt, býti, byl, búdé, ge, gest, gsem, gsme, gste, gsau; *Slovac.* bit, sem, si, sme, s'te, su; *Sorab.* 1. bocž, budž, bydž, bu, bie, biesche, budže, budu, won je, ty szy, ja szum, ja szym, som, my szmy, wy sčže, woni szu; *Sorab.* 2. busch, büsch, won je búl, ja bech, bescho, bužo, budu, buž, ja szom, tü szü, won jo, müszmü, wä sčžo, woni szö; *Vind.* bit, biti, byte, biù, bila, bilu, bodem, bom, bodosh, bosh, bode, bo; jest sim, sem, ti si, on je, mi sva, vi sta, ona sta, mi smo, vi ste, oni so;

Carn. biti, bit, je, sè, sèm, bòdém, bôm, bôde, bò; *Slavon.* biti, bi, bio, bila, bilo, bude, biashe, biah; jesam, jesi, jest, jesmo, jeste, jesu; *Croat.* biti, bit, bude, je, jezt, jeszem, jeszu, jeszmo; *Bosn.* bitti, jesam jesi, jest; *Rag.* biti, budi, biasce, bi, biahu, bisce, jesu, jesam; *Ross.* быть, былъ, буду, есмь, еси; *Eccl.* бѣ, бѧше, быхомъ, бѧхѫ, (*Hebr.* בות *but*, בית *bit manere*, *commorari:* את *eth essentia*, אתה *atta* = *fuit*, *por. Lat.* est, esse, sum, sunt; *Ger.* iſt, ſey, ſind, bin, cf. Bywać. §. 1). Być, co do czasu, eksystować, ſeyn, da ſeyn. Co było, już nie jest, to co jest, nie będzie. *Pot. Jow.* 61. Było kiedyś ono sławne miasto Trojańskie, Były, były mury sławne. *Bald. Sen.* 4. Co już było, to i teraz jest; a co będzie już było. *Budn. Eccl.* 3, 15. Co było, a nie jest, nie pisać tego w rejestr. *Mon.* 73, 131 *et* 71, 707. Co jest, tym gardzi; czego niemasz, woli. *Morszt.* 210. Być, eksystować, bytność mieć; *Ross.* веществовать. Będący, eksystujący, *Eccl.* сын, (= 2. bóg). (*Eccl.* бытнiй stworzony). *Współbyć, razem być; *Vind.* sravenbiti, ravensnaitiſe; *Eccl.* събыти, сбесмь; Preexystuję *Eccl.* предсуствую, предбываю, предбыществую. Preexystencya предбытie, предбытство, предбытность, предбыщество. §. Być, trwać, ſeyn, (dauern). Michał Samor cesarz, ten nie był roku, aż go wypędzono. *Biel. Św.* 77, *b.* §. 2). Co do miejsca, być, być gdzie, znajdować się gdzie, daſeyn, an einem Orte ſeyn, ſeyn, vorhanden ſeyn, ſich befinden. Jeśli cię się spytają: jest tu kto? tedy rzeczesz: niemasz! *Budn.* 1. *Jud.* 4, 20. Już są! *Teat.* 30, *b.* 147. (już przyszli). Był tu, ale go już niemasz. *Psalmod.* 38. Oczy jego i uszy nie były kędy indziej, jeno w biblii. *Birk. Sk. C.* 2, *b.* Zawsze wprzód biegła suczka przed panią, trzeba było być wszędzie bestyjce. *Zab.* 9, 275. Za przeczytaném imieniem odzywa się żołnierz, którego czytają, jestem! *Kaw. Nar.* 505. Ja i syn mój będziewa (*Dual.* = będziemy) na drugiej stronie. *Budn.* 1. *Sam.* 14, 40. Gdyby nie ta zazdrość, w Węgrzech samych nigdyby były nie były pustki takie. *Jan. Pos. C. b.* Gniewali się, iż nieprzyjaciel w takiej wielkiej blizkości, śmiał im być na oczach. *Warg. Cez.* 165. Każdy pierwej iść i co rychlej doma być chciał. *Warg. Cez.* 42. (stanąć). Ze złemi przestawał; dobrym nie dał i być w domu. *Jabł. Tel.* 33. To mój pokój, myśl Wc Pani, jak gdybyś u siebie była. *Teat.* 48, *d.* 56. Nie być doma, nie być u siebie, (*Vind.* vunbiti, vunpostati). Bywszy w Rusi, do domu musi. *Cn. Ad.* 54. (mile doma; ojczyzna najmilsza, allenthalben iſt gut; zu Hauſe iſt doch am beſten). Not. *Zakończenia Perfecti primae et secundae personae Sing. et Plur. odejmują się i do najpierwszego w konstrukcyi słowa przyłączają: n. p. Gdzieś jest Panie? jeśliś jest, przecz się nie odezwiesz?* Groch. W. 229. (*gdzie jesteś Panie? jeśli jesteś......*) In Praesenti, *dodawszy najpierwszemu słowu zakończenie* personae, *słowo jest całkiem się opuszcza: Wielem kredytorowi długu winien memu.* Kul. Her. 130. (*wiele jestem winien, wiele winienem*). *Nie bój się, bom ja z tobą.* Budn. Jer. 1, 8. (*bo ja jestem z tobą*). §. 3. Być, ze względem na jaki przymiot, na jaką jakowość, kładzie się z przysłówkami, z przymiotn., z rzeczownikami, ſeyn, von einer gewiſſen Beſchaffenheit ſeyn, etwas ſeyn, als Copula des Prädicats. Bądź wasza rozmowa: jest tak? jest! nie jest tak? nie jest! 1. *Leop. Mat.* 5, 37. bądź wasza mowa; jest? jest! nie jest? nie jest! 3. *Leop.* (*Croat.* je, jezt, da!) tak tak! nie, nie! *Budn.* euere Rede ſey: ja! ja! nein! nein! Luth. Człowiek szczéry! jest? jest! niemasz? niemasz! *Oss. Wyr.* (*opposit.* a biało? biało! czarno? czarno!) Bywszy źle, będzie gorzej. *Falib. Disk. K.* Jaka była, taka była. *Teat.* 1, *d.* 15. *Czrtr.* Tyś to jest Xymeno! *Niemc. Kr.* 2, 193. To jest = t. j. = to znaczy; (*Vind.* namrezh). Bądź łaskaw. *Teat.* 30, *c.* 15. W złotym wieku, na twarz nic nie dano sędziną; za pokojem *byto bez sędziego. *Żebr. Ow.* 4. (byto *Partic. praeteriti* = byli spokojni; w pokoju, żyli spokojnie, *erant*, man war friedlich, man lebte friedlich, im Frieden). Być w cenie, w pieniądzach, popłacać, płacić *qu. v.* Niech będą dobrzy, będą szczęśliwi Polacy. *Kras. Sat.* 27. — Not. *To osobliwsza w naszym języku, że po słowie* być, *równie jak po słowie* stać się, zostać, *predykat, czy to przymiotnikiem czy rzeczownikiem wyrażony, może się kłaść* in casu sexto *czyli* instrumentali; *a tak, co* Krasicki *napisał: „niech będą dobrzy, będą szczęśliwi Polacy" mogłoby i tak być wyrażonym: „niech będą dobrymi, będą szczęśliwymi Polacy" co następujące przykłady okażą:* Wolał raczej być, niźli się na pozór tylko pokazać dobrym. *Pilch. Sall.* 106. Kto umiał ucho stworzyć i oko, temu Jako być głuchym (wypada) albo ślepym samemu? *J. Kchan. Ps.* 139. (wie kann der taub oder blind ſeyn)? Przytomnym być, obecnym być, *Vind.* tukaibiti, wprizhibiti, *ob.* Przytomny, (przy sobie, przy rozumie). Pytali Jana ś. cóżeś tedy? *Biał. Post.* 45. (czym tedy jesteś? czy Heliaszem jesteś)? Bądźmy dobremi gospodarzami albo dobrzy gospodarze. *Cn. Th.* 247. Być czym = personę czyję mieć na sobie. *Cn. Th.* 247. etwas ſeyn, (etwas vorſtellen). Być księdzem, praca, kłopot, i biskup i sądy; — Być młodzianem, czcza pora, złe chwile, złe rządy; — Być żonatym; staranie o dzieciach i żonie; — Być wdowcem; żal lat przeszłych, tęskność w każdéj stronie; — Być dworakiem; niewola w powabnej postaci; — Być żołnierzem; zysk trudny i życie się traci; — Być w domu gospodarzem; i tam złe znajdziemy — Czymże być? wszędzie przykrość! Żyjmy jak możemy! *Kras. List.* 170. Albo mnie nie być królem Polskim, albo tobie nie arcybiskupem (wypada). *Biel. Kr.* 717. Byłby jeszcze szczęśliwszy, gdyby był nie był ojcem. *Ustrz. Kruc.* 2, 180. Mąż ten przykładem jest w kościołach i pomocą w radzie. *Karp.* 1, 83. Not. *Instrumentalis tylko tam ma miejsce, gdzie się predykat indefinite wyraża: on jest królem,* il est un roi, il est roi, er iſt ein König, er iſt König; *lecz skoro definite, pierwszy przypadek się kładzie: to jest król Stanisław,* das iſt der König Stanislaus. *Toż: On jest hrabią,* er iſt ein Graf, er iſt Graf; *to jest Hrabia,* das iſt der Graf, *n. p. Potocki, Zamojski, Ossoliński.* — §. W dawnych pisarzach znajdujemy konstrukcyą Łacińską *Accusativi cum Infinitivo*: Herod bał się Jana, wiedząc go być mężem świętym, *eum esse virum sanctum. W. Mar.* 6, 20. (wiedząc, że jest mężem świętym). Nikt się być nędznym, chociaż jest, nie wierzy. *Bardz. Tr.* 231. §. U dawnych pi-

sarzów *są* w liczbie mnogiej czasu teraźniejszego, służy wszystkim osobom, zamiast *jesteśmy, jesteście:* n. p. Sąchmy synami bożemi, ale się jeszcze nie pokazało, czym będziem. *Sk. Kaz.* 499. Słudzy sąśmy Jezusowi. *P. Kchan. Jer.* 205. I tego nie sąśmy niewdzięczni, co mamy. *Otw. Ow.* 141. Cożeście wy są, którzy kusicie pana? *W. Judit.* 8, 11. Gdyżeście wy teraz tu są... *Budn.* 4. *Ezdr.* 14, 32. Jeżeliżeście są synowie Abrahamowi, uczynki Abrahamowe czyńcie. *Leop. Jan.* 8, 39. Wyście są zdrajcy, zbiedzy, oszustowie. *Chrośc. Job.* 130. O serca strapione, Kto wyrazi jak słodkim sąście napojone Weselem dziś. *Zab.* 4, 355. *Kossak.* – §. 4.) Być z kim, towarzyszyć mu, pomocą mu być, mit einem seyn, ihn begleiten, ihm behülflich seyn. By był Jehowa nie był z nami, gdy powstawali na nas, tedyby żywo nas pożarli. *Budn. Ps.* 124, 2. Cnota i tu na świecie, i po śmierci w niebie, jest z tobą. *Zbil. Lam. B.* 3. Nie bój się, bom ja z tobą. *Budn. Jer.* 1, 8. – §. 5.) Być względem kogo lub czego = w stosunkach pewnych się znajdować, mieć się względem czego, seyn zu etwas, zu einem; im Verhältnisse stehen, sich verhalten. Bryłowatości kul są między sobą, jak sześciany ich promieni lub śrzednic. *Jak. Mat.* 1, 214. Siedm ma się do 9, jak 12 do 14; skrócić można: siedm jest do 9, jak 12 do 14. *ib.* 1, 138. – *Podobnież:* Dawniej to się cierpieć nie mogli; nie wiem jak są teraz. *Teat.* 19, *c.* 2. (jak są z sobą, ich weiß nicht, wie sie jetzt sind, wie sie mit einander stehen). §. Być komu, być dla niego = jemu żyć, jemu się całkiem oddawać, für jemanden seyn, für ihn nur leben. Ty, dla której, jak sama wiesz, jedynie byłem, O nicem więcej nie stał, gdym tobie był miłym. *Zab.* 12, 36. *Gawdz.* Com jest więcej, jej jestem, ba nie jestem sobie, Gdy miarkuję, żem wszystko winien jej osobie. *Zab.* 14, 149. (nie należę do siebie, tylko do niej). Rzucajmy szkolne przynuki, Bądźmy sobie, krótkie chwile Czujmy życie, trwajmy mile. *Kras. List.* 190. (żyjmy sobie, wir wollen uns leben). – *Inaczej* być sobie czym, jakim = wewnętrznie, wewnątrz siebie, bez względu na zewnętrzność, für sich, innerlich in sich. Być sobie wesoł, kontent (*ob.* się). – §. Być sobie abo drugiemu czym, w stosunkach pewnych być, sich etwas seyn, jemanden etwas seyn, für sich oder jemanden etwas seyn. Ja będę wam bogiem, a wy mnie będziecie ludem. *Leop. Jer.* 7, 23. Jam mu jeszcze w dzieciństwie była przeznaczoną, On mnie miał być małżonkiem, a ja jemu żoną. *Teat.* 44, *d.* 13. Gospodarz jeden był sobie panem i oraz pastuchem. *Jabł. Ez.* 81. (er war zugleich Herr für sich und Hirte). Puszcze te zarosłe, leżyskami tylko i przechowaniem rozmaitemu zwierzowi były. *Stryjk.* 354. (służyły im na legowiska, dienten ihnen zu.....). Drzewa łosiom są miasto legowiska. *Warg. Cez.* 142. — Być do czego = służyć do czego, należeć, zu etwas seyn, zu etwas dienen, zu etwas gehören. Wszystko już wybrano, co ma być do drogi. *Kras. Podst.* 2, 116. Tej winy połowica stronie, a druga połowica do skarbu być ma. *Sat. lit.* 16. – Być z czym dla kogo, gegen jemanden hegen (Freundschaft u. s. w.), gegen jemanden erfüllt seyn, z. B. von Achtung u. s. w. Boję się przyjaźni twego ojca, z którą jest dla Majętnickiego. *Zabł. Dz.* 72. Zawsze była dla niej z tém uszanowaniem, którego od niej wiek jej wyciągał. *Zab.* 14, 293. Wie, jak dla niej jestem z uwielbieniem. *Zab.* 14, 370. Powiedz mi, z jakiem jest sercem twoja panna dla mego pana! *Teat.* 27, *c.* 20. (was hat sie für eine Neigung zu ihm?) a). Być na czym = sprawować co, etwas verwalten. Był Mieczysław na państwie lat 35. *Papr. Ryc.* b.) Starać się o co wszystkiemi siłami, über etwas her seyn, sich woran machen. Wszyscy są na tym, opuściwszy wszystko, aby ducha pilnowali. *Birk. Dom.* 125. Dominik ś. na tym był wszytek, aby zakon rozmnożył. *ib.* 43. Ś. ten ociec na tym wszytek był, żeby jak najwięcej towarzystwa zebrać. *Wys. Ign.* 47. – Być komu na zdradzie, zdradliwie się mu zachowywać, mit einem betrügerisch umgehen. Jeżelim przymierza nie strzymała, umowę złamała, albo na zdradzie komu była? sama się sądzę, że słusznie tę zawziętość ponoszę. *Psalmod.* 40. c.) Być na czym, zależeć od czego, zawisnąć, wovon abhängen, worauf beruhen. Teraźniejsze pokuty są na szafunku starszych, i na roztropności spowiedników. *Sk. Dz.* 1028. Uważam, jest na tym nieco, iścić obietnicę, jest też zasię wiele na tym niegodnemu nie dawać przyrzeczonego dobrodziejstwa. *Gorn. Sen.* 314. (znaczy i to coś, i to coś; i tamto ważne, i to). – §. 6.) Być, *z drugim przypadkiem*, seyn, mit dem Genitiv. Bądźcie dobrej nadziei. *Sekl. Mar.* 6. dobrej myśli, seyd guter Hoffnung, gutes Muths. On je cieszył i nadziei wielkiej być im kazał. *Sk. Żyw.* 2, 286. Wielki skarb nauki sobie zebrał, bo był ostrego rozumu i wielkiej pamięci. *Sk. Żyw.* 2, 284. er war von scharfem Verstande. – §. 7.) Być za co = uchodzić za co, ważyć za co, mianym być za co, für etwas gelten, gehalten werden, passiren. Nigdy za niesprawiedliwą rzecz nie będzie, dobrodziejstwem dobrodziejowi nagradzać. *Modrz. Baz.* 5. Czym się ojcowie brzydzili, to teraz za osobliwą przystojność być sobie rozumieją. *Star. Ref.* 4. Gość u nich za świętego abo za uprzywilejowanego wszelkim sądem i dekretem jest. *Warg. Cez.* 141. – II. Być *verbum auxiliare, cum activis in Praeterito et Futuro*, als Hülfszeitwort der thätigen Zeitwörter in der vergangnen und künftigen Zeit. Cokolwiek mówiemy, było mówiono, cokolwiek piszemy, było pisano, cokolwiek działamy, inni już to działali. *Kras. Pod.* 2, 36. was wir nur sprechen, das hat man gespr., was wir nur schreiben, das hat man geschr... Kto grał, będzie grał, kto pił, będzie pił. *Teat.* 19, *b.* 16. Będę miała suknią. *ib.* 38, 297. Wielką z niego dogodę wnet będziewa miała. *P. Kchan. Orl.* 1, 25. (*dualis* = my dwie będziemy miały). (Not. *Zamiast będę czytał*, буду, *w Rossyjskiem też mówią* стану читать, писать, *cf.* Gall. *je vais*). Dałby to był Pan Bóg, abyśmy ów zapał ugasić mogli. *Jan. Pos. C. b.* (*Plusquamperfect. Conj.*) Być, z imiesłowem przeszłego czasu słowa biernego wyraża bierną konjugacyą, a Niem. seyn, oder werden. Kochanym być, geliebt seyn, geliebt werden. Jestem kochany, ich werde geliebt. III. Być = stać się, werden, seyn; (*Sorab.* 1. budź = werden; bydź; seyn; *Vind.* byti, gratat, postati). Powścią-

gajcie się a bądźcie świętemi. 3. *Leop. Levit.* 20, 7. (a stańcie się świętemi. 1. *Leop.*) Zeszli się cicho patrzeć, co też będzie z tego. *Jabł. Tel.* 90. Nie będzie nic z tego, gdy jeden na drugiego patrzy, a żaden nic nie czyni. *Cn. Ad.* 307. Nic z tego nie będzie. *Teat.* 24, *c.* 49. (daraus wird nichts; es wird nichts daraus werden). Ani z tego, ani z owego nic wcale nie będzie. *ib.* 34, *c.* 99. *Opal. Sat.* 3. *Gaz. Nar.* 1, 16. Niech będzie co chce. *Cn. Ad.* 557. es mag (daraus) werden, was da will; es mag geschehen, w. d. w. Nie bój się; nic ci nie będzie. *Jabł. Ez.* 155. es wird dir nichts (werden) geschehen. Będzie, będzie, a nie wiedzieć kiedy. *Cn. Ad.* 12. es wird schon werden. Wiedział Jezus co z Judasza być miało, gdy go sobie obierał. *Sk. Kaz.* 610. was aus ihm werden sollte. IV. Bądź, właściwie tryb rozkazujący słowa *być*, dla niektórych szczególnych znaczeń, musi być jeszcze osobno rozważone: a). zwyczajne znaczenia: niech będzie, sey. Otrząśmy się, bądź mężem. *Burl. A.* 3. Chwała bądź Bogu ojcu, synowi i duchowi ś. *Groch. W.* 66. Cokolwiek bądź, to jednak rzecz pewna. *Pilch. Sall.* 317. – §. Bądź zdrów. *Teat.* 11, 85. *Hul. Ow.* 258. (bywaj zdrów), zostań zdrów, (bleib gesund). §. Bądź u mnie = przyjdź do mnie, komm zu mir. Dziś jeszcze będę u ciebie. (= przyjdę do ciebie, ich werde heute noch bey dir seyn, zu dir kommen). b). Bądź, niech się stanie, es mag geschehen. Bądź co chce, z placu bitwy nie uciekam. *Kras. Os. C.* Co bądź, to bądź. *Teat.* 24, *c.* 98. niech się stanie, co chce, es mag geschehen, was da will. Co bądź, to bądź, muszę zerwać to nieszczęśliwe małżeństwo. *Boh. Kom.* 3, 427. Kto bądź, ten bądź, na kogo los padnie. *Hor.* 2, 2. Z jeńcem każdym, bądź jak się zwie, obchodź się jak najsłodzej. *Teat.* 45, *d.* 70. (*Vind.* bodili, bodisi). Bądź – bądź = albo – albo, es sey nun – oder; entweder – oder; (*Boh.* buď – buď to; *Croat.* ali – ali-). Byś Homerem był, bądź wdzięcznym Maronem, Albo wymownym Rzymskim Cyceronem. *Groch. W.* 566. (*Slovac.* bítbi = chociaż; *Ross.* буде = gdy, jeśli.) Bądź to, bądź owo = lubo to, lubo owo. *Cn. Th.* 12. Bądź krótko, bądź długo. *Biel. Kr.* 208. es sey über lang, oder kurz. §. Bądź = dajmy, supponujmy gesetzt. Bądź, że bogaty, co z tego? – V. Będący, właściwie *participium praesentis* = byt mający, exystujący, *Ross.* сущій, der seyende; lecz zwyczajnie o przyszłym czasie = być mający, przyszły, *Slovac.* budučni, *Ger.* der werdende, der künftige. Co jest przytomnego, to przytomnym; a co przyszłego, będącym. 1 *Leop.* 4. *Ezdr.* 8, 46. — Not. *Słowo to być, jest, są, częstokroć się opuszcza, gdzie łatwo przychodzi do dorozumienia:* das *verbum substantivum być* wird im Polnischen oft weggelassen: *Dać chcemy, co cesarskiego (jest) cesarzowi; a co bożego (jest) bogu.* Sk. Żyw. 2, 201. *Wielki z ciebie dudek (jest).* Pot. Jow. 119. *Co nam i tobie jest?* Budn. Math. 8, 26. *Mnieć tu bardzo blizko (jest).* Rej. Wiz. 64, b. *Dzieci to moje.* §. *Przeciwnie zaś dawni pisarze, osobliwie tłumacze biblii, niewolniczo naśladując łacinę, częstokroć kładą słowo* być *niepotrzebnie:* [Jestto pierwotna i właściwa forma czasu przeszłego, 1]. Wszyscy ci w rodzajach ludu swego chwały są dostąpili, *assecuti sunt. Leop. Syr.* 447. Na obraz boży stał się jest człowiek. *Leop. Genes.* 9, 7. Umarł jest. *ib.* 9, 29. I stało się jest, że człowiek pewny chodził. *Biał. Post.* 62. – VI. Być, było; jest, *słowo bezosob.* 1. Z drugim lub czwartym przypadkiem, *partitive,* mit dem Genit. oder Accusat. Otoż nowy kłopot! będzież tu hałasu! *Teat.* 25, 51. das wird ein Lärm werden! Znikniesz z oczu raptownie, jakby cię nie było. *Zab.* 13, 160. (als wenn du gar nicht gewesen wärest). W ten czas dopiero męztwo twe poznają, I twoję dzielność, kiedy cię nie będzie. *P. Kchan. Jer.* 119. (wenn du nicht mehr seyn wirst). Na coż mię było na ziemi, gdy nic do niej nie mam prawa? *Karp.* 7, 59. (na co się urodziłem na ten świat, wozu musste ich gebohren werden, wenn...). 2. Z trybem bezokolicznym, mit dem Infinitiv: jest, (*opposit.* niemasz), (*Gall.* il - y - a, es ist, man hat, man hat wohl. *Ross.* имѣется, имѣлся, oppos. нѣсмь. нѣси, нѣсть, нѣсмы). Jest co z sobą samym czynić. *Sk. Żyw.* 141. man hat wohl mit sich selbst (genug) zu thun. O złote czasy nierządu, o prawdziwie jest czego onych żałować. *Gaz. Nar.* 1, 307. Nie było co odpowiedzieć, na takowe zagadnienie. *Kras. Doś.* 252. Nie było komu bronić, bo wszyscy do Litwy byli wyciągnęli. *Stryjk.* 391. (nie było nikogo, coby bronił). Jest czego winszować Polszcze, że tak wielu ma gorliwych obywatelów. *Gaz. Nar.* 1, 187. Jest o co ludzie na się zwaśnić. *Cn. Th.* 247. Jest się czemu dziwować, jest na co patrzeć. *ib.* §. Jest, należy się, jest powinnością, man hat, man soll, es gehört sich. Zażyłeś rozkoszy, gdy było robić; umierajże teraz z głodu. *Sk. K. N.* 51. Jeśliś się ludzi nie bał; przynajmniej na surowe pomnieć było bogi, Bać się było Jowisza. *Min. Ryt.* 1, 323. Nie było grać. *Cn. Th.* (man hätte nicht spielen sollen). §. Jest = wypada, potrzeba, należy się, es soll, es ist erforderlich, nöthig. Nie ludźmi takowym zdziercom być było, ale wilkami drapieżnemi. *Star. Ref.* 124. sie hätten nicht sollen Menschen werden, sondern Wölfe. Krystynowi było książęciem być, a nie Konradowi. *Biel. Kr.* 117. (er hätte sollen Fürst seyn, nicht Konrad). Królu, po coż ty córkę do Węgier dajesz? Byćci jej tu zaś u ciebie, a przeto zbuduj jej tu kamienicę. *Gorn. Dz.* 45. sie mag hier bey dir bleiben. Jezusowi nie było czego się uczyć, ani do żadnej szkoły chodzić nie potrzebował. *Sk. Żyw.* 177. Leszek prostych sukień używał, aż kiedy było cokolwiek dla okazałości majestatu, osobliwie dla postronnych, przydać, to się dopiero stroił. *Krom.* 41. §. Jest, było, = można, godzi się, podobna rzecz, man kann. Poznać jest w gnieździe małego orlika. *Mon.* 74, 646. Znać było, że skrytego coś w sercu utaiła. *Zab.* 5, 435. Z wody główkę tylko widzieć było. *Lib. Hor.* 114. Strzały z obu stron tak gęsto leciały, Że nieba było nie widać przed niemi. *P. Kchan. Jer.* 287. (der Himmel war nicht zu sehen; man konnte den H. nicht s.). Jakoż się było do takiego mistrza nie cisnąć! *Sk. Żyw.* 299. wie hätte man sich zu ihm nicht drängen sollen? wie wäre es anders möglich gewesen? Jakoż się było do tak przedziwnego miejsca nie kwapić? *ib.* 40. Not. *Opuszcza się też słowo* być, jest, *n. p. widać już, słychać* qu. *v.* – §. Jest

mnie = mam, ich habe, (cf. *Lat.* est mihi). Było już na ten czas Bolesławowi dziewięć lat. *Biel. Kr.* 66. Elżbieta tańce stroiła, chociaż babie było już przez 80 lat. *ib.* 209. Miód, iż się tu w domu rodzi, komu może być, może go pić. *Lek. C. o.* (kto go mieć może). Był człowiek posłany od boga, któremu było imię Jan. *Biał. Post.* 80. Not. *Opuszcza się tu też słowo jest: n. p. Pytasię go, zkądeś? jak ci imię?* Zab. 13, 83: wie ist dein Name? wie heißt du? *jak ci na imię?* (ob. *Imię*). §. Jest mię z to = równam temu *ob.* Z, z to. §. Było = przypadkowo się stało, zdarzyło się, trafiło się, es ereignete sich. Uchowaj boże, co przemówić było, co się nie godzi, wnet się gniewała. *Auszp.* 25. (gdyby co przemówiono przypadkiem).

Pochodz. od słowa być: *bycie, były, bywszy, byt, bytność, bytny, niebyt, niebytność, niebylica; bywać, bywały, bywalec, bywałość; dobywać, dobyć, dobytny, dobytek, zdobywać, zdobyć, zdobycz; nabywać, nabyć; obywać, obywatel, obywatelka, obywatelski, obywatelstwo; odbywać, odbyć; pobyt, przebywać, przebyć, przebytny, przybywać, przybysz, przybyszowy, nowoprzybyły; ubywać, ubysz, ubytek. Wszędybył. Zbywać, zbyć, zbyt, zbytek, zbyteczny, zbytkować; niezbytny, niezbędny; pozbywać, pozbyć.* - §. *Bydło, z pochodz.* 2. *Od jest: jestli, jeśli, jeżeli; jestestwo; jestwo, jestność, istność, istny, isty, istotny, istota, istoczyć, przeistoczyć, iścić, iściеć, iścizna, ziścić, zaiste, zaiście.*

BYCHAWA *herb. ob.* Paprzyca.

BYCHÓW, a, *m.* 1. miasteczko w Polszcze, ein Polnisches Städtchen. BYCHOWSKI, a, ie, z Bychowa, Bychauer =. Bychowskiego sukna postaw. *Instr. C. L.*

BYCIE, ia, *n.* byt, rzeczownik od słowa: być, das Seyn, das Existiren, die Existenz; (*Vind.* bitje, bitnost, postajenje, *Rag.* bìvstvo). Uprzedza zawsze rzeczy bycie; a potym bywa dobre bycie. *Petr. Ek.* 92. Dla człowieka wspaniałą ręką tak obficie Wszelkieś dobro udziałał, by miał słodkie bycie. *Przyb. Milt.* 247. Ukontentowanie samo z bycia kochanym, nie mogło go uszczęśliwić. *Teat.* 9, *b.* 101.

BYCZAK, a, *m.* byczy korzeń, bykowiec, der Ochsenziemer. Osieł płytkim zacinany byczakiem, wzdycha.... *Zab.* 15, 178. *BYCIĘ, ęcia, *n. Budn. Ex.* 29, 1. BYCZEK, czka, *m.* BYSIEK, śka, *m.* BYŚ, ia, *m.* BUJACZEK, czka, *m.* BUŚ, ia, *m. zdrobn. rzeczownika* byk, ein Stierchen, ein kleiner Stier, ein Stierkalb, Bullenkalb; *Boh.* býček, beyček, béhaunek, gunec; *Vind.* junazhek; *Eccl.* юнецъ, бычекъ; *Lat.* buculus; (*ob.* Juniec). Spojrzyj Europo na tego bujaczka. *Zab.* 16, 310. Europa busia pięknego postrzega, Jako się do niej coraz mknie od brzega. *ib.* Bezecny byś. *Hor.* 2, 180. *Kniaź.* — *Przysłk.* Czyj byczek, tego byczek, byle nasze cielątko. *Rys. Ad.* 52. (nie pytam się, zkąd co pochodzi, bylebym miał). Na rzeź cię, byśku, chowają, przetoć dobry obrok dają. *Cn. Ad.* 977. (przypłacisz). Otóż tobie byśku *mazia. *Rys. Ad.* 52. *Cn. Ad.* 801. — 2). Byczek, *scarabaeus typhoeus Linn.* chrząszcz cudzoziemski, długości cala, mający na piersiach trzy rogi. *Kluk. Żw.* 4, 25. ein ausländischer Käfer, mit drey Hörnern auf der Brust. — 3). Taniec skoczny, eine Art hüpfender Tänze. Krakowiaka, byczka, sarabandy, drabanta. *Teat.* 24, *c.* 74. — BYCZEĆ, *nijak. nied.*, BYCZYĆ się, *zaimk. nied.*, bykiem się stawać, bestwić się, dziczeć, zum Stier werden, wild werden, roh, frech, ausgelassen seyn. Wyście rozrośli by cielcowie na trawie, a byczeliście by bycy. 1. *Leop. Jer.* 50, 11. Lekarz uczony miny nie stroi, ani byczenia się na nim nie widać. *Perz. Lek.* 326. (nieokrzesanego zuchwalstwa, Rohheit, Wildheit). (*Ross.* бычиться tetrycznie z dołu poglądać, glupen). BYCZY, a, e, od byka lub byków, Stier, Bullen =, (Ochsen =). *Sorab.* 1. boczżi, bokowé; *Ross.* бычій, бычачей. Trzoda bycza. *Hor.* 1, 268. *Nar.* Tarcz z byczych skór siedmi złożona. *Żebr. Ow.* 326. Krew byczа. 1. *Leop. Hebr.* 10, 4. (bykowa 3. *Leop.*). Ławkę, kobierzec, korzeń niosą byczy. *Pot. Jow.* 120. (byczak, bykowiec, Ochsenziemer). Aufid z byczej postaci szumne pędzi wody. *Hor.* 2, 285. (*tauriformis* bykokształty). Mina desperacka, mina bycza. *Teat.* 43, *c.* 144. *Wyb.* (dzika, sroga, wild). — BYCZYĆ *czyn. nied.*, zbyczyć *dok.*, ćwiczyć bykowcem, mit dem Ochsenziemer durchhauen. §. *Transl.* zdzierać, ociąć, oszwabić, einem einen Streich versetzen, ihn übervortheilen. §. *Intransit.* wszeteczność z niewiastą popełnić, sprawę byczą iścić, der Wollust fröhnen. 1). BYCZYNA, y, *ż.* bykowina, bykowe mięso, Bullenfleisch. 2). BYCZYNA, miasteczko Szląskie, sławne klęską i wzięciem do niewoli Maxymiliana przez Jana Zamojskiego, Pitschen, ein Städtchen in Schlesien.

BYDEŁKO, a, *n. zdrobn. rzeczownika* bydło, Vieh, Viehchen, (liebes gutes Vieh). *Collective.* I czeladź i bydełko dobrze mi się wiodło. *Zimor. Siel.* 259. Bóg ludzi opatrzył różnym na pożywienie bydełkiem. *Haur. Sk.* 51. BYDLARZ, a, *m.* 1). pastuch bydła, der Viehhirt; *Vind.* shivinavez, shivinski barautauz, kupzhuvauz; *Slavon.* govedár; *Eccl.* скотопитатель. Oddałem bydlarzowi bydło moje. *Tr.* 2). Bydlarz, pies, który pomyka się do bydła, co w nim wielka wada. *Ostr. Myśl.* 41. ein Hund, der statt auf das Wild, auf das Vieh losgeht. BYDLĄTKO, a, *n. zdrobn. rzeczown.* bydlę, ein kleines Vieh, Viehchen, (von einem einzelnen), *Vind.* shivinzhe, govedze; *Ross.* скотинка. Bydlątko przecię ozdrowiało. *Teat.* 52, 14. Sprawiedliwy zna żywot bydlątka swego, ale wnętrzności bezbożnych okrutne. 1. *Leop. Prov.* 12, 10. (miłosierny jest, ku bydlątku swemu). Miejsce to puste, niemasz tam ni człowieka, ni bydlątka. 1. *Leop. Jer.* 33, 10. §. *Transl.* Głuptaszek, ein kleiner dummer Mensch, ein Dümmling. BYDLĘ, ęcia, *n.* skocina z rzędu bydlęcego, *pecus, pecudis*, ein Stück Vieh; *distingu.* bydło. *Boh.* et *Slovac.* howado; *Vind.* govedu, govedje, shivina; *Carn.* shivinzhé; *Croat.* marshe; *Sorab.* 1. skočžo; *Sorab.* 2. sczkot, szkosche; *Ross.* скотъ. Bydlęta są duszą rolnictwa. *Kluk. Rośl.* 3, 285. Kozieł pomówiwszy z lisem, iż odtąd nie chciał przystawać z bydlęty, Ale z Ichmością zwierzęty. *Kniaź. Poez.* 3, 126. Kot abo kotka, zwierzę i bydlę roztropne; domowe słusznie bydlę nazwane; leśne zwierzęciem. *Sien.* 218. Żyć jak bydlę, rozpustnie, podług zmysłów, wie ein Vieh. Bydlę *tr.* o człowieku bezrozumnym, ein dummer Mensch, ein Vieh. Ach bydlę, bydlę nierozumne! *Boh. Kom.* 1, 282. BYDLĘCE *przysłk.* = po *bydlęcemu*, zwyczajem bydląt, viehisch, auf eine viehische Art. Szkoda zwać człowiekiem, kto bydlęce żyje. *Podw. Sion. A.* 2, *b.* Po bydlęcemu żyje, nie po

ludzku. *Teat.* 19, *c.* 67. BYDLĘCIEĆ *nijak. nied.*, zbydlęcieć *dok.*, bydlęciem się stawać. *Cn. Th.* zum Viehe werden, ein Vieh werden. BYDLĘCOŚĆ, ści, *ż.* bydlęce nałogi, własności, viehisches Wesen, Viehheit; *Boh.* howadnost, howadstwj; *Ross.* скотство. Bydlęcość przeciwna jest bohatérskiej cnocie. *Petr. Et.* 231. *ob.* Bestyalność, bestyalstwo, zwierzęcość. BYDLĘCY, a, e, od bydląt, należący do bydląt, Vieh=. *Boh.* howadj, howadnj; *Slovac.* howadi, howadzi, howadný, howezý, zhowadilý, dobytčj; *Sorab.* 1. howazé; *Vind.* goveden, goveji, govedski, shivinski; *Ross.* скотскій; *Eccl.* скотьнъ. Zwierząt ssących piąty rząd jest bydlęcy, *pecora. Zool.* 282. die Classe des Viehes. Bydlęcy lekarz *ob.* Konował. Bydlęca lekarska nauka, die Vieharzeneykunde. Młyny bydlęce, które abo konie, abo woły poruszają. *Os. Fiz.* 347. *Sol. Arch.* 88. (Viehmühlen), Roßmühlen, Ochsenmühlen. Bydlęcy, sposobem bydląt, nach der Art des Viehes, viehisch. *Eccl.* скотоподобный. Poddanych swoich chcą mieć w stanie bydlęcym. *Kras. Pod.* 2, 227. Bydlęcy ludzie ducha nie mają; nic innego w nich nie masz, jeno mięso, flaki. *Birk. Ex. D.* 3. Człowiek bydlęcy nie pojmuje tego, co jest z ducha. *Lach. Kaz.* 1, 207. *Eccl.* скотоподобникъ. BYDLĘCZYZNA, y, *ż.* mięso bydlęce, Fleisch vom Viehe, Viehfleisch. Ilekroć bydlęczyznę tkacie w gęby swoje, wiedźcie, że swych rolniczków trawicie. *Żebr. Ow.* 379. (*boum caesorum membra*). BYDLIĆ się *zaimk. nied.*, bydlnika czyli byka do siebie przypuszczać, den Bollen zulassen. Krowy, które się tak bardzo rade bydlą, do płodu nie są już pewne. *Haur. Sk.* 52. Co robić trzeba z jałowicami, które się nie chcą bydlić. *ib.* Krowa się bydli, *Vind.* krava se poja. (*ob.* Pobiegać się). Bydlenie krów, gdy biorą abo przyjmują bydło, jako pospolicie bywa mówiono. *Mącz.* (*por.* gzić).

*BYDLINEK, nka, *m.* wędzony śledź. *Volckm.* 392. der Pickling.

BYDLNIK, a, *m.* byk, der Bulle, Brummochs, (*por.* stadnik). Do bydła bydlnika przypuszczać. *Zaw. Gosp.* O krowy płodne ma dworka baczyć, aby zawsze bydlnik w oborze był porządny dla bydła, aby nie zadrobniało. *Gost. Ek.* 79. BYDLNY, a, e, 1). bydlęcy, od bydląt vieh=. Bydlny lekarz, Vieharzt. 2). Bydlny, bydła siła mający, viehreich. *Cn. Th.* BYDŁO, a, *n.* skot, *collect.* pecus, pecoris, Vieh; *Boh.* et *Slovac.* howado, dobytče, dobytek; *Carn.* govędu; *Vind.* govedu, govedje, govedna shivina; *Croat.* govedo, sivinche; *Slavon.* màrva; *Bosn.* goveda, mahra; *Sorab.* 1. skot; *Sorab.* 2. ſbožo; *Ross.* скотъ, говядо, паствина; (*Hung.* barom). Bydło rogate (rogacizna), owczarne, stadne, chlewne. *Haur. Sk.* 63. (*Boh.* bydlo *vita*, *victus*, bydleti mieszkać, bydlenj mieszkanie, bydlitel mieszkaniec). Bydło robocze (*qu. v. por.* dobytek). Pod bydło a zwłaszcza woły, aby pilno słano. *Cresc.* 37. Boże, dałeś w moc ludziom wszystkie *bydła (bydlęta) polne, Dałeś i leśne zwierzęta swowolne. *J. Kchan. Ps.* 9. Dziewka od bydła (*Vind.* shivinarka, shivinariza). Pasisty dla bydła, *Ross.* скотопитательный; *Eccl.* говядопаствинный. Stare bydło, *Ross.* одрань, одеръ, (*ob.* Karw). Ludzi jak bydło traktować. *Pam.* 83, 440. (nieludzko). Żyją jak bydło. *Paszk. Dz.* 15. (bydlęce, po bydlęcemu). *Fig.* bydło, zgraja, motłoch, czerń, zbiór ludzi bezrozumnych. *Oss. Wyr.* viehische Menschen, Vieh. §. Bydło morskie zawiera konie morskie i cielęta morskie *trichecus. Zool.* 294. Seevieh, Seepferde, Seekälber. BYDŁOKRADŹCA, y, *m.* złodziej bydła, der Viehdieb. *Mon.* 75, 588. *Cn. Syn.* 5. (*Croat.* marhotat); zajmacz a złodziej dobytku cudzego, uwodziwołek. *Farr.* 402. BYDŁOKRADŹTWO, a, *n.* kradzież dobytku, *Croat.* marhotatbina, der Viehdiebstahl. *Cn. Th.* 5. BYDŁOPAS *ob.* Skotopas. **BYDŁOSZKODY, a, e, bydłu szkodliwy, viehverderbend. Wilk bydłoszkody. *Bielaw. Myśl. D.* 2. *b.*

BYDŹ, był, będzie, bądź, jest, są *ob.* Być.

BYGIEL *ob.* Begiel.

*BYGLA, i, *ż.* z Niem. das Bügeleisen, żelazo krawieckie do prasowania. *Tr.*

BYK, a, *m.* BUGAJ, BUHAJ, aja, *m.* BUJAK, BUJAŁ, *BOJK, a, *m.* bydlnik; byczek, bujaczek, byś, *zdrbn. qu. v.* der Bulle; (*Boh.* byk, beyk, běhaun, běhaunek; *Slovac.* bik, byk, bugák; *Hung.* bika; (*Slovac.* bugak, bak; *Hung.* vizi bika; *Croat.* bik = bak, ptak); *Vind.* bik, buk, junz; *Carn.* bik, bis; *Croat.* bìk, bàk; (*Croat.* biczko = kiernoz); *Dal.* et *Rag.* bàk, *Slavon.* bika; *Bosn.* bák, bik, *Sorab.* 2. bük, büllo, *Sorab.* 1. bok, wokolcž, boran, cžylz; *Ross.* быкъ; (*Ross.* бугай bak). cf. *Gall.* boucanier; cf. *Ger.* Bock, Bacher, Bach, Bak). Byk jest samiec cały; pokładany, zowie się wół. *Kluk. Zw.* 1, 202. *Zool.* 359. (*por.* stadnik). Przypuszczanie krów do buhajów, czyli byków. *Wolszt.* 4. *Nag. Wirg.* 495. Postronkami go jak byka każe obić. *Boh. Kom.* 1, 345. Europa usadziła śnieżne nóżki na barki bujaka lubieżne. *Hor.* 2, 183. *Nar.* – *Przysłk. Slov.* Pozďe bika honit (= po szkodzie mądry). Nagi jak byk. *Tręb. S. M.* 83. Goły jak byk. *Teat.* 30, 35. *ib.* 14, 14. (jak bizun, jak derwisz, jak Turecki święty). Zdrów jak byk. – §. 2. Byk, gatunek statku wodnego, do którego potrzeba ludzi kilkunastu; bierze zaś łasztów 40. *Magier. Mskr.* ein Wasserfahrzeug, ein Flußschiff von 40 Last. Po tej wodzie lecą byki, szkuty, trafty. *Pot. Syl.* 219. *Haur. Ek.* 165. (*Ross.* быкъ izbica). – §. Byk na szkucie jest drzewo przy końcu trarefy, u którego jest kółko, na którym przewleczone są kalaryfy. *Magier. Mskr.* ein Baum mit einem Kloben auf dem Gefäße. – §. 3. Byk; baran do szturmowania, der Sturmbock. Ci w baszty biją bykami, ci palą, Inni zaś wieże i okopy walą. *Chrośc. Luk.* 176. – §. 4. Znak niebieski wiosienny. *Żebr. Zw.* 25. der Stier am Himmel. Znamię koła zwierzęcego między baranem a bliźniętami. *Otw. Ow.* 57. – II. *Transl.* byka dać komu, z tyłu go łbem uderzając podsadzać, jakoby byk bódł; żart zwyczajny parobków wiejskich. *Oss. Wyr.* einem einen Stoß von hinten versetzen, als wenn ein Stier stöße. **BYKOGŁOWY, a, e, głowę byczą mający, stierköpfig. *Vind.* bikoglavez, bikazh. **BYKOKSZTAŁTY, a, e, kształtu byczego będący, wie ein Stier gestaltet. Aufid bykokształty. *Hor.* 2, 289. *Kniaź. tauriformis.* BYKOWAĆ, owal, uje *intrans. nied.*, bykowe płacić, (bedemunden *v.* Adlg), für eine geschwängerte Unterthanin dem Hofe Strafgeld zahlen. Z ciebie staroście, Gdy mu corok bykujesz, dobry procent roście. *Gaw. Siel.* 365. BY–

KOWCOWY, e, e, 1. od bykowca, Ochsenziemer=. 2.=rzemienny, von Riemen. BYKOWIEC, wca, *m.* bykowy bicz, korzeń byczy; der Ochsenziemer; *Boh.* beykowec, *Eccl.* воλуінжилы; *Sorab.* 1. z boczżege kože paytža. Kropił czeladzi boki bykowcem. *Zab.* 8, 49. *Tręb.* BYKOWINA, y, *ż.* 1. byczyna, mięso bykowe Bullenfleisch. 2. skóra bykowa, Bullenhaut, Bullenfell, Bullenleder. Bili je biczmi i puhami z bykowiny. 1. *Leop.* 2. *Macchab.* 7, 1. (biczmi bykowemi. *Radz.*). BYKOWY, a, e, byczy, od byka, Bullen=; *Boh.* býkowý; *Vind.* bikast, bikou; *Carn.* bikove, bikovske, bisov; *Croat.* bikov; *Eccl.* быковый; *Graec.* βοϊκός. Krwią koźlą abo bykową grzechy zgładzić. 3. *Leop. Hebr.* 10, 4. (byczą. 1. *Leop.*). Bili ich biczmi bykowemi. *Radz.* 2. *Macch.* 7, 1. (biczami z byczej skóry). Wysep bykowy, *cherson. Taurica. Paszk. Dz.* 10. – BYKOWE, ego, *Subst. n.* wina, która się dworowi płaciła za nabawienie płodu poddanki, der Bedemund, das Strafgeld an den Hof für die Schängerung einer Unterthaninn (*ob.* Bykować). Chociaż czeladź trzymają gorzej niż w klasztorze, Przecię corok bywają z bykowym we dworze. *Sim. Siel.* 53. Nie wiele on sieluszkom na fawory tracił, Tylko bykowe przez rok kilka razy płacił. *Zim. Siel.* 226. Niech rodzice za bękarta przed prawem bykowe odbędą. *Pot. Jow.* 210. *Pimin. Kam.* 151. *Eccl.* почеревыя деньги.

BYLE *conjun.* żeby tylko; *Slovac.* leda, (*ob.* Lada). Byle dziś. *Gemm.* 27. Piję, jem, byle przeżyć, a co po nas potém Tam będzie, nigdy moim nie było kłopotem. *Zabł. Z. S.* 63. Byle poczciwie; choć mało. *Gemm.* 27. Byle bez szkody. *Żegl. Ad.* 26. Byle teraz było dobrze i zabawnie; jutro nie nasze. *Teat.* 19. *c*, 67. Głupia, stara, szpetna, byleby pienieżna. *Hor. Sat.* 28. Per fas et nefas, byle było u nas. *Rys. Ad.* 59. *Dudz.* 28. Nie dba Jan ś., byle jego Pan sławny był. *Sk. Kaz.* 21. Byle jako (*ob.* Lada jako). Byle zbyć, byle odbyć, letko, niedbale, od ręki, um es nur los zu werden, um nur los zu kommen, fertig zu werden. *Ross.* скорохвать. Niektórzy te nauki byle zbyć, odprawują. *Pir. Pow.* 117. Byle się strawa wlokła. *Cn. Th.* Wiersze piszą, byleby czyje imieniny, Wiersze znowu, byleby czyje urodziny. Jeszcze wiersze, byle kto sprzykrzywszy sam w domu, Ślubował przy ołtarzu, kaci wiedzą komu. *Węg. List.* 22.

BYLE, a, *n.* bylina, *Suffrutex*, ein holziger Strauch, Mittelgewächs zwischen Kraut und Staude. (podkrzewie). *Ross.* былие ziele, roślina. Wskoczył koń na byle, które po skale rosło; tam został rycerz i siodło na bylu; koń spadł na dół. *Papr. Ryc.* 235. Ciernie, osty i byle, miasto pszenicy rodzim. *Sk. K. N.* 97. §. Łodyga, *Vind.* bil, der Stengel eines Gewächses. Czartowe ziele pręt, albo byle, ma na łokieć wzwyż. *Syr.* 883.

BYLICA *ob.* Bielica.

BYLINA, y, *ż.* BYLINKA, *ż. zdrobn.*, 1. byle, ziele, chwast, Krautstauden, Kraut, Unkraut; *Boh.* bylina, bylinka; *Ross.* былина, былинка; *Rag.* biglje. §. Łodyga, źdźiebło, der Krautstengel, der Stiel, der Halm; *Carn.* bil, bilka; *Vind.* bil, bilka, flamnu steblu. (*Boh.* obilj = zboże, *Croat.* obilne = obficie). Ze śrzodku tego ziela wyrasta bylinka, na której wierzchu jako kłoseczek blady. *Syr.* 600. 2. *Bylina, kłoda, ciemnica, więzienie. *Sax. Rej.* ein Gefängniß, der Stock.

BYŁOŚĆ, ści, *ż.* bywszy byt, była bytność, die Gewesenheit, das vergangne Daseyn. Którym miastom przywileje lokacyjne zaginęły, za dowodzeniem ich byłości, nowe wydamy. *Gaz. Nar.* 1, 125. (że były; że je rzeczywiście niegdyś miały). BYŁY, [a, e, co było, bywszy, gewesen. (*Boh.* bylý, bywalý; *Ross.* былой; *Eccl.* предбывый, бывшій. Rzeczy niebyłe, ale być mające, udają za byłe i stałe. *Smotrz. Ex.* 36. (*ob.* Byty).

BYNAJMNIEJ *przysłk.* by najmniej to nie; wcale nie, wcale nic, *nikaki, ganz und gar nicht; nicht im geringsten. *Boh.* nikterak; *Slovac.* nikoli, nigako, nigakž; *Sorab.* 1. n'eschak; n'edže, niczschak, nide niz; *Sorab.* 2. nikak; *Hung.* nem.; *Carn.* nekâr; *Vind.* nikar, nigdar, nikaker, nikoli; *Bosn.* nikako, nine; *Slavon.* ni poshto; *Croat.* nikak, podnijeden put; *Ross.* нимало, отнюдъ, никако. Bynajmniej nie pyszny; przysługuje się każdemu. *Teat.* 48, 68.

*BYON, u, *m.* chmiel, der Hopfen. *Tr.* cf. *Greckołac.* bryon.

BYŚ, BYSIEK *ob.* Byk, Byczek.

BYSTRO, BYSTRZE, *przysłk. przymiotn.* bystry := rzeźwie, ostrze. *Mącz.* szybko, pędem, *pr. et impr.* schnell mit sich fortreißend, scharf. (*Croat.* bisztro 1. *limpide*, *clare*, 2. *argute*, *acute*). Rzéka bystro bieżąca, bystro ciekąca, *Ross.* быстротекущія. Nie tak mię bystro kochaj. *Jabł. Tel.* 162. (nie tak gorąco, żwawo, nicht so hitzig; *Ross.* чутко). Bystro patrzeć. *Cn. Th.* przenikliwie, ostro, scharf sehen. (*Slavon.* bistro gledati). Bystro pojmować, scharf eindringen, scharfsinnig seyn. *Ross.* замысловато. (*ob.* Dowcipnie). **BYSTROCHODY, a, e, pędem bieżący, schnell laufend, reißend. **Bystrochody Nar, rzéka w Umbryi. *Otw. Ow.* 572. **BYSTROKRĘTY, a, e, szybko obrotny, schnell drehend, schnell windend. Potok bystrokręty. *Dmoch. Il.* 2, 238. (*por.* wirowaty). **BYSTROLOT, **BYSTROLOTY, **BYSTROLOTNY, a, e, **BYSTROLOTNIE *przysłk.*, pędem lecący, schnellfliegend. Bystrolotne skrzydła. *Hor.* 2, 154. *Kniaź.* Bystrolotny pegaz. *Zab.* 7, 149. *Węg.* Wozy bystrolotne. *Zimor. Siel.* 273. Bystrolotna kula. *Zab.* 13, 337. *Nar.* (*ob.* Lotka). Sława bystrolotna. *Chrośc. Luk.* 306. Łacno się przedziera Przez tysiąc zapor, komu bystrolotem Drogę fortuna utoruje złotem. *Hor.* 2, 120. *Kniaź.* **BYSTROMYŚLNY, a, e, bystrego dowcipu, zgłębiający, scharfsinnig, *Eccl.* остромысленный. **Bystromyślność, die Scharfsinnigkeit, *Eccl.* остромысліе. **BYSTRONOGI, a, ie, szybkonogi, chyży, schnellfüßig. Bystronoga liszka. *Kmit. Spyt. B.* 2. **BYSTROOKI, a, ie, wzroku bystrego, oczu przenikliwych, scharfäugig, scharfsichtig. *Ross* быстроглазый, остроглазый, остроокій, острозрительный, зоркій, зорокъ; *Eccl.* острозритель. (*por.* ostrowidz). (*Vind.* bistroviden, bistrogleden, oistrovidezh). Dziki to ptak bystrooki. *Zab.* 14, 238. Chart bystrooki. *Otw. Ow.* 111. Feniksy bystrookie. *Ban. J.* 2. *b.* Człek bystrooki. *Pot. Arg.* 560. Bystrooki filozof Seneka. *Pilch. Sen. Ł.* 2. – (*Vind.* bistrovidnost, oistrovidezhnost = **bystrooczność, die Scharfäugigkeit, Scharfsichtigkeit. **BYSTROPADNĄCY, *BYSTROPADŁY, a, e, pędem walący

się, schnell stürzend. Gwałtowność bystropadnącego pędu morskiego. *Fal. Fl.* 53. **BYSTROPIÓRY, BYSTROSKRZYDŁY, a, e, bystrolotny, lotu piórami czyli skrzydłami szybkiego, schnellgeflügelt. Sokoł bystropióry. *Kniaź. Poez.* 3, 105. Zefir bystropióry. *Zab.* 10, 52. *Kossak.* **BYSTROPŁAWNY, **BYSTROPŁYNNY, a, e, szybko ciekący, schnellfluthend, schnellfließend. Ismen bystropławny, *celer. Żebr. Ow.* 34. Bystropłynny Ister. *Zab.* 12, 213. **BYSTROPOJĘTNY, a, e, szybko pojmujący, schnell fassend, schnell begreifend; *Eccl.* остропоятный. – **Bystropojętność, *Ross.* остропоятие. – BYSTROŚĆ, ści, *ż.* 1. rączy pęd, popęd, porywająca prędkość, hinreißende Schnelligkeit; *Boh.* bystrost; *Ross.* быстрота; w innych dyalektach zachowuje pierwiastkowe znaczenie klarowności, światłości; *Vind.* bistrust, uternost; *Carn.* bistrust, bistrina; *Rag.* bistros, bistrîna, *Croat.* bisztrocha, bisztrina, bisztroszt; (*Bosn.* bistrost, 1. *limpitudo* 2. *acies*). Woda wyrwane krzaki niesie przez bystrości. *Kołak. Wiek. A.* 3. (przez bystre nurty). 2. *fig. transl.* przenikliwość, pojętność. Scharfsinn, Scharfsinnigkeit. *Boh.* ostrowtipnost; *Eccl.* быстрота, природная острота разума; *Carn.* premetalnost; *Vind.* oistropametnost, domiflenost, prevershnost; *Sorab.* 1, pżewidzicżnoscž, wotrohzmosznoscz; *Ross.* остроумие, замысловатость, предусмотрительность, толковитость, чуткость, зоркость. Bystrość rozumu, gdy kto każdą rzecz, jako się w sobie ma, obaczyć może. *Budn. Cyc.* 9. Nasi jako bystrości rozumu, tak też i zdrad nie mają. *Sk. Dz.* 601. **BYSTROWATY, a, e, *Ross.* быстроватый, быстренькій, przybystrzejszy, nieco bystry; trochę szybki, etwas schnell. **BYSTROWODY, a, e, bystro pływający, schnell schwimmend. Łosoś bystrowody. *Bielaw. Myśl. F.* 2 *b.* (bywający w wodach bystrych). BYSTRY, a, e, bystrzejszy, bystrzszy *Comparat.*, prędkiekiego pędu, rączy, rzeźwy, z sobą porywający, reißend schnell, mit sich fortreißend. *Boh.* bystrý, *Ross.* быстрый; (w inszych dyalektach zachowuje pierwiastkowe znaczenie: klarowny, czysty, światły; *Vind.* bister, utern, ſvietel; *Carn.* bist; *Rag. Bosn. Slavon.* bistar; *Croat.* bisztër = a. *limpidus* b. *acutus, acer.*). Bystry Tyras. *Star. Vot. D.* 2 *b.* Które, rzecze białogłowa, pisz na bystréj wodzie słowa. *Rys. Ad.* 23. – §. Co do zmysłów bystry, ostry, przenikliwy, scharfdurchdringend, von den Sinnen. Psi powonienie bystre mają. *Sak. Probl.* 51. *Ross.* чуткій, чутокъ. Niemasz bystrzejszych oczu nad owe, któremi zazdrosna miłość patrzy. *Oss. Str.* 9. Bystry wzrok, przeszywający do razu, daleko widzący. §. Co do umysłu czyli rozumu, przenikliwy, ostro widzący, dowcipny, domyślny, scharfsinnig. *Boh. et Slovac.* ostrowtipni; *Vind.* bistropameten, domifhliu, premeten; *Carn.* ſbrisan; *Slavon.* oshtrohuman; *Sorab.* 1. pżewidżicżné, wotrohzmoszné; *Ross.* быстроумный, остроумный, толковый, толковитый, предусмотрительный, замысловатый; *Eccl.* смотрѣливый. Jesteś człowiek bystry i głęboki w rozumie i w rozsądku. *Boter. A.* 4. – *In malam partem.* Bystry człowiek, przebieglec, oszust, ein Durchtriebner. Bystre ręce = prędkie do złapania czego, złodziejskie, schnelle Hände (diebische; lange Finger). §. Bystry, nieunoszony, niepohamowany, nieugłaskany, heftig, feurig, ungezähmt. Panowanie wysokie bystre jest, i dobre zamysły odpędza. *Sk. Dz.* 581. BYSTRZE 1. *adverb. ob.* Bystro. 2. BYSTRZE, a, *n.* bystrość, ostrość, die Schnelligkeit, die Schärfe. Powiedz mi, bo nic niebo, ni przepaść głęboka Piekła, przed bystrzem twego nie ukrywa oka... *N. Pam.* 12, 363. BYSTRZEC, strzca, *m. Ross.* быстрякъ, bystry, popędliwy, prędkopojętny, przenikający; o ludziach i zwierzętach, ein Schneller, der alles schnell macht, schnell faßt u. s. w. ein Scharfsichtiger. *Oss. Wyr.* BYSTRZEĆ *nijak. nied.*, BYSTRZYĆ się, *zaimk.*, bystrym, nieunoszonym zostawać, bestwić się, wild werden, ausgelassen werden. *Cn. Th.* (*Croat.* bisztritise = wyjaśnić się; *Carn.* bistry ſe *clarescit*). O koniach, rżać, bystrzyć się, *equire, coitum appetere. Macz.* BYSTRZYĆ *czyn. nied.*, bystrym, ostrym czynić, ostrzyć, scharf machen, schärfen. (*Bosn.* bistriti; *Rag.* zbistriti, bistrim; *Vind.* bistruvati, obistriti = *clarificare*). Sameś godzien pala, Bystrząc jawnie miecz domowy I na tumult trąbiąc nowy. *Miask. Ryt.* 2, 31. BYSTRZYCA, y, *ż.* miasto Siedmiogrodzkie, Bistritz in Siebenbürgen. *Boh.* Bánska Bystřica, miasto Węgierskie, Neusohl in Ungarn. §. Bystrzyca, rzéka na Wołoszczyznie, ein Fluß in der Wallachey, die Bistritz. *Ross.* быстрина, prąd rzéki, nurt.

BYT, u, *m.* bycie i stan bycia, das Seyn, das Daseyn, Vorhandenseyn; der Zustand des Seyns: *Boh.* byt, (*cf. Boh.* bydlo *vita*, *victus*). *Sorab.* 2. büsche; *Sorab.* 1. byczi, botżo, boczo; *Vind.* et *Bosn.* bitje; *Croat.* bitje, bichye, jesztvo; *Rag.* bîvstvo, bijtje; *Ross.* бытъ, бытие; *Eccl.* осуществие; 1. eksystencya, bytność, das Seyn, Daseyn, Vorhandenseyn, die Existenz. Rząd bez bytu pewnych pośredniczych władz, utrzymać się nie może. *Ust. K.* 1, 112. Niebyt baczności, brak baczności. *Włod.* – cf. *Eccl.* предбытие, preeksystencya. 2. stan bycia, mienie się, kształt i sposób bytności, der Zustand des Seyns, des Unterhalts, der Stand. Chce się odmiany, a często z lepszego Idziemy bytu do bytu gorszego. *Jabł. Ez.* 175. W dobrym bycie, wszystko idzie z mydłem. *Pot. Syl.* 135. Byt ma dobry. *Cn. Ad.* 54. (ma się dobrze). I najlepszy się w dobrym bycie zepsuje. *Żegl. Ad.* 93. (Gut macht Uebermuth). Drudzy giną od nędzy, a ja od pieszczoty, W najlepszym bycie są też i swoje kłopoty. *Sim. Siel.* 122. Ty co tak wiejskim mierzisz sobie bytem, Nie gardź zemną pod nizkim mieszkać oraz szczytem. *Nag. Wirg.* 489. Radby sprobować żołnierskiego bytu. *Alb. n. W.* 5. 3. byt = dobry byt, wygodne życie, wygody życia, dobre mienie się, Wohlstand, gutes Leben, Auskommen, Wohlbefinden, *Eccl.* благобытство; *Graec.* εὐεξία. Praca do bytu tor ściele, Ręce szczérzy przyjaciele. *Karp.* 7, 10. Za nic byt, kiedy nie ma w domu Pozyskanego szczęścia uczęstnika. *Zab.* 13, 228. Co on dba, byle jeno swych bytów zażywał, Babkę głaskał, a od niej pieniążki odrywał. *Sim. Siel.* 32. Bytu, jako słynie przypowieść, póty, póki żytu. *Paszk. Dz.* 106. Póki żyta, póty byta. *Rej. Żw.* 100. Póki żyta, póty *byta (bytu), wszak nie dać od tego myta. *Rys. Ad.* 56. (żyto najlepiej dobry byt przysparza). 4.

byt, siedlisko, bycie gdzie, mieszkanie, *Boh.* byt (bytem beyt, mieszkać); *Hebr.* בית, בת. Mieszkać u kogo, bytem być, *commorari. Mącz.* Tu ja mieszkam, tu jest mój byt. *ib.* Ty z ziemi precz wyciągaj, nie tu twego bytu, Musisz dać possessyą bez wszelkiego kwitu. *Biel. S. M. A.* 3 *b.* Póki ten poganiec byt swój w Wołoszech mieć będzie, już się nam rozbierać nie trzeba. *Falib. Dis. X.* (*Eccl.* бытія, *Ross.* бытіе = pierwsze księgi Mojżeszowe, księgi rodzaju). *BYTNIA, i, *ż.* jestestwo, kształt przyrodny, das Wesen, die Gestalt. Tam Areteusz pod morze się wkręca, Do Aretuzy ciągnąc w swojej bytni. *Chrośc. Luk.* 73. BYTNOŚĆ, ści, *ż.* §. 1. byt, bycie, eksystowanie, eksystencya, das Seyn, das Daseyn. *Boh.* bytnost; *Slovac.* bitnost; *Rag.* bivstvo; *Carn.* bitje; *Vind.* bitje, bitnost; *Ross.* бытность, сущность, существованіе; *Eccl.* осуществіе. Bytność rzeczy wszelakiej na świecie; zachowanie każdej rzeczy, przy istocie, którą wzięła przez stworzenie albo rodzenie, *existentia apud philosophos. Cn. Th.* 57. Bóg dał mi ku swej chwale mą bytność. *Kulig. Her.* 24. Dowód bytności powietrza. *Hub. Wst.* 167. Bytność szlachty z bytności chłopów powstała. *Teat.* 13, 30. Początek czasu uprzedził bóg swoją bytnością. *Psalmod. A. b.* Preeksystencya, *Eccl.* предбытность, предбышество, предбытство. Niebytność, nieeksystencya, nieeksystowanie, das Nichteristiren, Nichtdaseyn. Człowiek wyszedłszy z macierzyńskich więzów na swobodę, płacząc żałuje pierwszego swego stanu, to jest, niebytności. *Zab.* 12, 42. – § 2. Jestestwo, istność, das Wesen; *Boh.* bytnost; *Eccl. Ross.* существіе, сущность. Dusza jest bytność rozumna. *Sak. Dusz.* 28. Aniołowie są bytności duchownej, nie mają ciała ani kości. *Gil. Post.* 291. *b.* (natury, przyrodzenia duchowego). Duch śty ma od syna bytność, abo, jak starzy Słowacy przełożyli, jestestwo. *Sk. Żyw.* 1, 8. – §. 3. bytność, obecność, przytomność, die Anwesenheit, die Gegenwart. Przyobiecał mi na inszy dzień bytność swoję. *Xiądz.* 88. Prawdziwie bytnością swą była dusza Chrystusowa w otchłani. *Karnk. Kat.* 45. Niebytność, nieprzytomność, die Abwesenheit. *Boh.* nebyt, nebytnost; *Rag.* nenâmjera, dalecîna; *Ross.* отсутствіе, отлучка. BYTNY, a, e, BYTNI, ia, ie, obecny, będący, przytomny, co do czasu i miejsca, gegenwärtig, anwesend, jetzig. (*Boh.* bytný, bytedlny = trwały). Choć żywot, choć śmierć, choć bytne, choć przyszłe rzeczy. *Budn.* 1. *Cor.* 3, 22. (bądź przytomne, bądź przyszłe. *Bibl. Gd.*) Po śmierci miasto wiary, nastąpi rzecz już bytnia, skuteczne nasze wyswobodzenie od grzechu. *Gil. Post.* 47. *b.* (już aktualna, rzeczywista, bytność mająca, wirklich, ausgeführt). — Niebytny, nieprzytomny, nicht gegenwärtig, abwesend. *Ross.* отсутствующій. Tak obliczni, jak niebytni jednostajnie byli trapieni. 1. *Leop. Sap.* 11, 12. Jednego obecnego, drugiego niebytnego uzdrowił. *Sk. Kaz.* 55. Dekret przeciwko niebytnemu nic nie waży. *Szczerb. Kaz.* 393. *et* 65. Niebytnemu bożkowi, jako obecnemu służyli. *W. Sap.* 14, 17. (nieprzytomnemu, jako przytomnemu. *Bibl. Gd.*). Chrystus, acz niebytny wedle ciała; ale wedle bóstwa wszystko napełniający. *W. Post. W.* 2, 289. *Petr. Hor.* 2, *F.* 2 *b.* *BYTO *partic. praeter.* Być *qu. v.* (BYTOMKA, i, *ż.* w Krakowskim tak zowią rzepę słodką podługowatą; drudzy ją kolnikiem zowią. *Syr.* 1043 *et* 1041. Steckrüben). BYTY, a, e, co był, bywszy, gewesener, der schon war. Przed przyjściem Pańskim byli też ludzie, którzy wierzyli weń, tak przyszłego jeszcze, jako i my wierzymy tak już bytego. *Gil. Post.* 39. *b.* Nie wzmiankują i najmniejszej bytej na soborze Floreńskim tyranii. *Smotr. Ap.* 86. Ziemię przez morze wynalazł on drugą Niebytą jeszcze w tamten kraj żeglugą. *Chrośc. Fars.* 165. (*porówn.* bez praktyki). BYWAĆ *frequen. słowa* być, zu seyn pflegen, gewöhnlich seyn, für gewöhnlich seyn. *Boh.* beywati, beywawati, býwam, bywawam; *Slavac.* biwał, biwawat; *Rag.* bivati; *Croat.* bivati; *Ross.* бывать. (*Sorab.* 1. bywacž béwam = bywać; *Sorab.* 1. buwacž = często się stawać; *Eccl.* збывается, *fit.* ἀποτελεῖτῃ). Te z wież przed laty bywały pełne różnych rzeczy bogatych. *Star. Dw.* 3. Pospolicie łotrowie bywają wierutni, ci ich filozofowie. *Star. Dw.* 17. Bywa pod wozem, kto bywa na wozie. *Gemm.* 27. (fortuna odmienna). Rozumiecie, aby o tym mowy nie bywały! *Falib. Dis. O.* (że o tym nieraz gadano). Bywa między Tatary, że przenoszą swe kotary. *Lib. Sen.* 15. (zwyczaj jest). Bywa to nie raz, że człowiek chciałby się pozbyć biedy, a nie wie, że ona do szczęścia prowadzi. *Teat.* 54, *c. D.* 2. (trafia się, es ereignet sich, es pflegt zu seyn, es pflegt zu geschehen; *Sorab.* 1. waschna). Nie tak będzie, jak bywało. *Xiądz.* 86. (wie es zu seyn pflegte, wie es sonst war). Nie bywało to w Polszcze, i nigdy nie będzie; Tak jest, że nie bywało; lecz może być wszędzie. *Star. Vot. D.* 3. Bywało jeszcze gorzej. *Leszcz. Gł.* 67. – §. Bywało, było, minęło, przeszło, es war einmal, es ist vorbey. Zacna Sparta bywała, Miceny kwitnęły. *Otw. Ow.* 626. By nie przyszło nam mówić z Trojany, Bywaliśmy i my też kiedyś ono pany. *Paszk. Dz.* 117. *fuimus*). – §. Bywaj zdrów, żegnając kogo na dłuższy czas = bądź zdrów, zostań zdrów, bleib gesund, leb wohl. Wsiada na konia a przytłumionym głosem do mnie przemawia; bywaj zdrów. *Stas. Num.* 2, 73. Uściskał serdecznie swego przyjaciela, i powiedział: bywaj zdrów! jutro odjeżdżam. *Zab.* 14, 302. *fig. transl.* Bywaj zdrowe takowe mniemanie; nie ma miejsca u mnie. *Nag. Fil.* 224. (Fort! nie chcę o nim wiedzieć. Gott befohlen! ich mag davon nichts hören). Bywaj sam = witaj, witam serdecznie, willkommen! Wnet otworzywszy drzwi, hajduk rzeknie: bywaj sam miły Bartku z Wawrzyszewa, Dawno już ciebie pan się spodziewa. *Zab.* 15, 57. – §. Bywać = zwyczajnie stanąć, gewöhlich ankommen, anlangen, eintreffen. Co z Kairu wychodzą, za miesiąc bywać zwykli w Mekce. *Star. Dw.* 64. – § Bywać gdzie, uczęszczać do jakiego miejsca, einen Ort besuchen, frequentiren; wo verkehren. Od dawnego czasu przestał bywać u mnie. *Teat.* 29, 64. Gdy Dawmunt na dwór Witolda nie uczęszczał, spytał Witold przyjaciół swoich, czemuby przy nim nie bywał. *Stryjk.* 307. Moje zabawy, domy które uczęszczałem, Może że nie te były, kędyś Wc Pan bywał. *Niemc. P. P.* 45. Nie bywała między ludźmi, i dlatego wstydliwa. *Teat.* 31. *c*, 69. (sie ist nicht viel unter den Leuten gewesen). Kto

nigdzie nie bywał, swoję chałupkę najpiękniejszą być rozumie. *Cn. Ad.* 390. Gdzieś dziś sprawiedliwości bozka! kędy bywasz! *Groch. W.* 217. (gdzie przebywasz, gdzie mieszkasz! wo hälst du dich auf)? Gdzie cię radzi widzą, tam nie często bywaj, a gdzie nie radzi, tam nigdy. *Rys. Ad.* 14. *Cn. Ad.* 235. Zaprowadzą cię tam, gdzieś nie bywał. *Teat.* 36. *c*, 63. (gdzieś jeszcze nie był w życiu swojém; do kozy; wo du noch nie, noch in deinem Leben nicht gewesen bist: ins Gefängniß). BYWALEC, lca, *m.* człowiek bywały, niedzisiejszy, niewczorajszy, nie domator, nie piecuch, nie legart; ćwik, szczwany, świadomiec; wie, gdzie kozy gnano; po świecie ochrostany, przebieglec; *Boh.* bywalec; *Ger.* ein Gewitzter, Erfahrner. Już też i ja bywalec i świadom hałasu. *Tręb. S. N.* 124. Aby się pokazać bywalcami i dworakami, zaniedbywają wszystkich znaków przystojności. *Mon.* 65, 149. Oj musi to być bywalec, bo się dobrze między ludźmi wytarł. *Teat.* 29. *c*, 67. BYWALKA, i, *ż.* kobieta świadoma, eine Erfahrne, ein Frauenzimmer von Erfahrung. *Pot. Syl.* 15. §. *W rodzaju męzk.* jaki mi bywalka! (z niejakim przytykiem). *Oss. Wyr.* was das für ein erfahrnes Männchen ist. – 2. *Niebywalka, rzecz niebywała, niebyła, niebylica, niepraktykowana, etwas Unerhörtes, das nie war. Spracowane w takiej niebywalce, przy dokończeniu ustają palce. *Chrośc. Ow.* 275. Rzecz bywała, bywalka, *Ross.* бывальщина. BYWAŁO *przysłk.*, zwyczajnie, gewöhnlich. Bieży bywało, jakby gonił nieprzyjaciel. *Zab.* 8, 327. *Iżyck.* Z nim sampas się bywało nagrali, nadrwili. *Zab.* 10, 336. BYWAŁOŚĆ, ści, *ż.* 1. zeszłe często gdzie bywanie, przeszłe uczęszczanie, vormaliger häufiger Besuch; (*Boh.* beywalost= przeszły, bywszy stan). Bywałość twoję w postronnych krajach z doskonałości języków obcych każdy obaczy. *Petr. Ek. ded.* – 2. Biegłość, doświadczenie, ćwiczenie, praktykowanie, praktyka, Gewandtheit, Erfahrung, Uebung, Bewandertseyn. Było w nich ćwiczenie, była wiadomość rzeczy swych i postronnych, była biegłość, sprawa, bywałość, była nauka wielka. *Gorn. Dw.* 317. Mąż rodzaju zacnością, dowcipem, bywałością i wielką dzielnością sławny. *Stryjk.* 780. Do rządzenia trzeba bywałości i doświadczenia w rzeczach. *Petr. Pol.* 166. Kto ma umiejętność, a bywałości w rzeczach nie ma, nie dobry jest mistrz; kto ma bywałość, a nauki nie ma, też niedoskonały. Medyk z ksiąg nie może być doskonały, ażby w rzeczach bywałości nabył. *Petr. Pol.* 260. Dla bywałości wojny, sposobni są do podejmowania wszelkiego niebezpieczeństwa. *Petr. Et.* 183. (dla częstej wojny i praktyki w niej). BYWAŁY, a, e, który często bywał, oft gewesen. *Boh.* bywalý, beywalý; *Ross.* бывалый. To gość niebywały w domu moim. *Star. Ref.* 44. Im niebywalszy wdzięczniejszy gość bywa. *Pot. Syl.* 182. (im rzadszy, tym milszy). W różnych częściach świata bywały. *Teat* 52, 18. Pompejusz, hetmanem ludu Rzymskiego bywały. *Gorn. Sen.* 74. (często był hetmanem). Miecz dobry i w wielkich potrzebach bywały. *Alb. n. W.* 9. Mężowie na najwyższych urzędach bywali. *Fal. Fl.* 27. Gliński, człowiek w cudzych stronach, we Włoszech, w Hiszpanii, i na dworze Maxymiliana bywały. *Stryjk.* 670. §. Ztąd: przejrzały w świecie, biegły, doświadczony, nie gość gdzie, nie pierwszy raz gdzie, nie fryc, otarty między ludźmi; *Eccl.* многоопскусный; bewandert, geübt, erfahren. Aeneasz Sylwiusz, człowiek w wielkich rzeczach bywały. *Krom.* 61. *versatus.* Człowiek bywały wiele wie; a kto w rzeczach jest biegłym, mądrze mówi. *Radz. Syr.* 34, 9. *Paszk.* 83. Słuchaj mędrszego, albo bywalszego. *Budn. Ap.* 48. Nie pytaj starego, pytaj bywałego. *Rys. Ad.* 82. Że sama starość nie daje rozumu, ztąd przysłowie: nie radź się starego, ale bywałego. *Budn. Ap.* 48. Staremu, bywałemu i wielkiemu panu musi człowiek wierzyć. *Rys. Ad.* 63. §. *Passive.* bywały, gdzie bywają, uczęszczają, besucht, frequentirt. Dokąd cię po głuchym tym lesie, Ludziom rzadko bywałym, zabłąd ślepy niesie? *Tward. Pasq.* 50. BYWSZY, a, e, były, byty, lecz już niebędący, gewesen, *Ross.* бывшій; (*Boh.* bylý, bywalý; *Eccl.* предбывый, бывшій; *Vind.* nekedaishni). Kraje odstąpione na rzecz bywszego W. X. Toskańskiego. *N. Pam.* 13, 124 *et* 125. (*Gall.* ci-devant).

B Z.

BZDERE, n. p. Tere bzdere. *Teat.* 43, *c.* 32. *Wyb.* głupie gadanie, bezsens, dummes Geschwätz. *ob.* Bzdurzyć.

BZDRĄG, BZDRĘGA *ob.* Pstrąg. BZDUCHA *ob.* Bzdziucha.

BZDURA, y, *ż.* BZDURKA, i, *zdrbn.*, §. 1. bagatelka, fraszka, maleństwo, eine Kleinigkeit, ein Bagatell, (eine Lumperey). (*Vind.* maluvriedstvu). Miłeć będą te bzdurki, dlatego, że moje. *Glaiz. Pierw.* Onby się o takie bzdury pojedynkować miał? *Teat.* 30. *b*, 35. Pojedynki, bo bzdura, nie warto i wspominać o nich. *Teat.* 11. *b*, 13. – §. 2. *Personif.* bzdura, *rodz. męzk.* i *żeńsk.* półgłowek, miałkiego rozumu, rura, ein Schafskopf, ein Pinsel. O jaki z ciebie bzdura! *Zabł. Zbb.* 15. Miał on go za bzdurę. *Jabł. Ez.* 78 Milczałbyś lepiej bzduro. *Teat.* 18. *b*, 37. Widzisz bzduro opanowana, czego mnie szczebietliwość twoja pozbawia. *Teat.* 6, 93. BZDURNY, a, e, niewiele wart, nicht viel werth, geringfügig, (lumpig). Dla kilku bzdurnych dukatów upadlać się mam? *Teat.* 47, 21. BZDURSTWO, a, *n.* bzdurne rzeczy, bzdurne gadanie, głupstwo, Lumpereyen, dummes Zeug, albernes Geschwätz; *Boh.* titi páti; tintiry wáry kočka wře, tintily wantily kočička brauk; *Ross.* чуха, чушь, чепуха. BZDURZYĆ *czyn. nied.*, pleść troje niewidy, bzdurzyć, faseln, albern schwatzen; (*Sorab.* 2. badorisch, *Ross.* дурить, придуривать (*ob.* Dureń). *Croat.* tlapiti, flasztati, fliszt́ati, hlasztati; *Rag.* cepgljûskati, bagariti, spárdati, zanovêtati; *Vind.* kvantati, berbrati, pledrati, zheblati, trabusati, shvandrati; *Carn.* quasiti, beleshtrati, klobeshtrati; *Eccl.* суесловлю). Zdaje się, że sam nie wiesz, co bzdurzysz. *Teat.* 24. *c*, 18. Ladaco bzdurzy. *Jabł. Ez.* 7. Trzy po trzy bzdurzy. *Zabł. Zbb.* 77. *Teat.* 28. *b*, 10. Nic do rzeczy mi bzdurzyła. *Teat.* 22. *b*, 102. Ej co bzdurzysz! *Teat.* 30, 5. A ja stary będę wam źle czy dobrze bzdurzył. Słuchajcież co się stało, przed staremi laty. *Zab.* 8, 93. *Tręb.* Sam z sobą bzdurzył. *Teat.* 48, 41.

Pochodz.: *dobzdurzyć, dobzdurzyć się, nabzdurzyć, nabzdurzyć się, obzdurzyć, pobzdurzyć, przebzdurzyć, wybzdurzyć.*

BZDYK, a, *m.* BZDYCZEK, czka, *m. zdrobn.* BZDYŚ, ia, *m. zdrbn.*, dziad, pstryk, starzec, trup, dziaduś, starowinka, ein alter Knasterbart (ein alter Farzer). I tobie się też bzdyku chce żony! oszalał stary! *Opal. Sat.* 14. Ten stary bzdyk narobił nam tych kłótni! *Teat.* 43. *c*, 149. *Wyb.* Ktoby tego bzdyka, co on baje, słuchał! *Teat.* 43. *c*, 37. *Wyb.* Ty stary bzdyku! *Teat.* 8, 7. Żonka młoda pewnie nie dla ciebie, stareńki bzdyczku, znajdzie ona sobie młodszych. *Opal. Sat.* 122. Tu pewny bzdyś wdaje się w rzecz do panny Juliany. *Teat.* 24, 105. *Czrtr.* Gdy się bzdyś smuci, Że jego chuci Próżne i zawody, Trzeźwiąc w nim duszę, Pedzieć (powiedzieć) mu muszę, Gdzieś o damie młodej. *Kchow.* 172.

BZDZEL, a, *m.* bzdzelem zowią flisy młyn pobrzeżny na Wiśle. *Klon. Fl. E.* 4. *Dudz.* 35. in der Sprache der Bootsknechte, eine Wassermühle, am Weichselufer, *por.* bździel.– BŹDZIĆ, ił, bździ, bżdżę *intrans. niedok.*, zabzdzić *dok.*, wiatr tyłem cicho puścić, kadzić, kurzyć, smrodzić, fisten, stänkern; (*Boh.* bzditi, bzdjm, bzdjwam; *Ross.* бздѣть, *Sorab.* 1. bzdżu, *Lat.* visire, *Graec.* βδέω; *Vind.* pesdeti, pesdim; *Carn.* pesdniti, pesdnem, posdęti, pèsdim; *Croat.* pezdím). Nietylko pies, i człek bździ, gdy się boi. *Pot. Jow.* 2, 67. Odpuść, że ci to powiem, mój drogi kochanku, Musisz ty się bardzo bać, bo bździsz bez przestanku. *ib.* 37. ztąd bździć = bać się, cf. srać, usrać się ze strachu. BŹDZIEL, a, *m.* wiatr śmierdzący tyłem odchodzący, zabzdzenie, der Fist, *Graec.* βδόλος, zły duch, zła wonia. §. 2. Bździel, BŹDZIOCH, a, *m.* BŹDZIOSZEK, szka, *m.* kto bździele puszcza, smrodziuch, ein Fister, ein Stänkerer, *Boh.* bzdoch, *Ross.* бздунъ. §. b. tchórz, bojaźliwy, ein furchtsamer Hase, *Carn.* pesdlivz; *Vind.* pesdliuz.– §. c. śmierdziuch z obyczajów, kutwa, ein schmutziger Mensch, ein Knauser. *W rozd. żeńsk.* BŹDZIOCHA, y, BŹDZIOSZKA, i, *ż. zdrobn.*, die Fisterinn, *Vind.* fishterna; *Carn.* pesdlivka. *Ross.* бздунья. BŹDZINA, y, *ż.* BŹDZINY *liczb. mn.*, wiatry ciche tylne, bździele, Fiste. (*Boh.* bzdina; *Ross.* бздехъ; *Carn.* pèsdèz; *Croat.* pezdècz). Równo puszy Apollo mądre i nieuki, Tylko że różnym duchem, i u Apollina Jest natchnienie do wierszów, znajdzie się i bździna. *Pot. Jow.* 2, 14. Wziął za pierdel bździnę. *ib.* 25. (jaka praca, taka płaca). Kto ze strachu umiera, temu bździnami dzwonią. *Oss. Wyr.* BŹDZIUCHA, BZDUCHA, y, *ż.* purchawka, *lycoperdon bovista. Linn. Jundz.* 569. *Ross.* дожжевикъ; Bofist, eine Art schädlicher Erdschwämme. Owe bdły tak szkodliwe bydłu; ludzie prości nazywają bździuchami, bzduchami. *Kluk. Żw.* 1, 253. *Kluk. Dyk.* 2, 103.

Dalszy ciąg pochodz. *nabździć, nabździć się, pobździć, zabździć, zebździć się, wybździć.*

BZICHA, BZUCHA, y, *ż.* ziele, gatunek czarnuszy, *melanthium nigella*, Schwarzkümmel, Nardenkraut. *Syr.* 458.

BZIKNĄĆ *intrans. jedntl.*, bzikać *nied.*, pisknąć, zabrzęczeć, sumsen. Rzekłszy to mucha, bziknęła, niby trąbiąc ku potrzebie. *Zab.* 13, 282. *Tręb.* §. Proch zamokły na panewce bzikał. *Wrb.* nie od razu się spalił, cf. pstrzyknąć, es brannte nur nach und nach zischend weg.

BZIU! fiu bziu! *Klecz. Zd.* 67. (fik mik) nie wielka rzecz, bzdura, nie dbam o to, das ist was Großes!

BZOWY, a, e, od bzu, (*ob.* Bez). Hollunder=; *Boh.* bzowý, bezowý; *Sorab.* 1. bozowé; *Vind.* besouji; *Croat.* bezgov; *Dal.* bazgov; *Rag.* bazgov; *Carn.* bèsgov; *Ross.* бозовый, бузинный, бузиновый. Bzowe powidła. *Kluk. Rośl.* 2, 49. Hollundersaft. Bzowa gąbka. *Krup.* 5, 148. Bzowy kolor, czyli lila. *Niemc. Kr.* 4, 12. Bzowe jagody. *Zab.* 13, 79. Hollunderbeeren, *Boh.* gahudky bezowe, bezynka, bzynka, kozynka; *Sorab.* 2. bäsowki; *Sorab.* 1. božanki. Bzowe drzewo, bzowe krzaki = BZOWINA, y, *ż.* Hollunder, Hollunderholz, Hollunderstrauch, Hollundergesträuch. *Carn.* besgovie, besgovina; *Croat.* bezgovje, bezgovina, *Dal.* bazgovie, bazagovje, bazgovina; *Rag.* bazgòvina; *Bosn.* bozovina, zobovina, abzovina; *Ross.* бузина, бознякъ. W lasach nie trzeba cierpieć małych krzewin i chróścin, jakoto bzowiny, kruszyny, i t. d. *Mon.* 74, 712. Dziką bzowinę na osobnym miejscu zasadzić. *ib.* 713. (*Carn.* besgovnèza = łapeczka na ptaki).

BZURA *herb. ob.* Lis herb. 2. rzéka w Polszcze, ein Fluß in Polen.

C, c.

C, C, głoska trzecia abecadła różnych języków *Kras. Zb.* 1, 176. Jan *Kochanowski* liczy troje *c* 1. łacińskie n. p. nic, muß überall wie das Deutsche z gelesen werden, z. B. Potocki Potozki, Kicki Kizki. 2. *ć* z kreską, n. p. nić, gelinder als tsch, 3. z przydanym *z: cz* n. p. czeladź, entspricht dem Deutschen tsch, *Ross.* ч. Łukasz *Górnicki* miasto kréski nad *ć*, chce daszku, n. p. nič, a miasto *cz*, *cc.* n. p. ccas. *Januszowski* miasto *cz*, albo *cc*, woli głosce *c* dać punkt miąższy č, albo też pisać c', albo nakoniec, jak sam najczęściej pisuje ç; więc čytać, c'ytać, çytać. *Now. Char.* Zwyczaj dzisiejszy stosuje się do rozkładu Kochanowskiego.

1.–*ć*, *ci*, *conjunct. enclit.* przyczepiająca się do końca słów,– *ć* kiedy się słowo kończy na samogłoskę: dobryć, pisalić;– *ci*, kiedy się kończy na spółgłoskę: panci jest.– Znaczy 1. skazując, toż co–*ż*, grade, eben, *justement*, Tegoć on chciał. *Cn. Ad.* 195. Tegoż, tegoż samego. 2. twierdząc, zaiście, ja gewiß, ja wohl, fürwahr, ach ja; ja genug; ja doch; doch wohl. Mam-ci ja komu dać. *Cn. Ad.* 144. ich habe ja wohl wem zu geben. Lepiejci tobie, ułomnym wniść do żywota, niźli dwie ręce mając, być wrzuconym do piekła. *W. Math.* 18, 8. für dich ists ja doch besser. Nie będęć ja się tobie sprawiał. *Cn. Ad.* 553. ich werde mich doch wohl nicht vor dir rechtfertigen. Trafia się bezbrodny mędrek; bywa-ć i śnieg w Maju. *Kras. W.* 51. es pflegt ja auch wohl im Maye zu schneien. 3. Nawet, ja so gar. I czartowie-ć się nam poddają w imię twoje. *W. Luc.* 10, 17. ja auch sogar die T.... 4. wprawdzie; z następującym ale, lecz, atoli, jednak, tylko, i t. d. zwar, freylich – doch, allein, aber. Nie bardzoć to dobre; atoli nie najgorzej. *Cn. Ad.* 553. Nie źle-ć

mówi; ale nie wszystko też dobrze. *ib.* Dobre-ć to są wasze pieśni; ale ja swoje mam inszą. *Kniaź. Poez.* 3, 204. Żniwo-ć iście wielkie; ale robotników mało. *W. Luc.* 10, 2. Dał-ci mi; ale hardzie; ale chciał pierwej, żeby o tym wszystek świat wiedział. *Gorn. Sen.* 24. Głos-ci głos Jakubów jest; ale ręce, ręce są Ezau. *Leop. Genes.* 27, 23. Żartuje-ć on; ale wie jako. *Cn. Ad.* 1303. Mógł-ci był Przemysł Krakowa bronić; ale wolał go Czechom poddać. *Krom.* 301. 5. - ci = gdy tak, co robić, nun einmal. Pan-ci jest, niech czyni, co się jemu podoba. *Sk. Żyw.* 2, 33. *Leop.* 1. *Reg.* 3, 18. er ist nun einmal der Herr. 6. już-ci, kiedyś, schon einmal. Odpuszczają-ć oni sobie. *Cn. Ad.* 770. - §. 7. Z przyciskiem mówiąc, den Nachdruck zu verstärken. Mnie-ć tylko młodości twojej żal. *Sk. Żyw.* 47. *Not. Uczony* Knapski *przestrzega, żeby czasem dla uniknienia obojętności rozłącznik kłaść, n. p. bobrowa-ć to skóra: bo tryb bezokoliczny także bobrować. Uczyni-ć on, żeby nie brano za tryb bezokoliczny uczynić. - Mówią też i piszą, osobliwie dawni:* miałciem *miasto* miałemci; byłciem *miasto* byłemci.

2. —'ć, CI, trzeci przypadek zaimka TY *qu. v.*

C A.

CABAN, a, *m.* CABANEK, nka *m. zdrobn.*, gatunek większych baranów, pospolicie Wołoskich (*Bosn.* cjobanin = pastuch); czaban zaś gatunek wołów; tylko że pisarze dawni te słowa częstokroć mieszają, eine Art größerer Wallachischen Schafe. Są u nas dwojakie owce, pospolite i cabanki; ostatnie nieco są większe, i dłuższą i lepszą wełnę mają. *Kluk. Żw.* 1, 257. I mały baran często czabana wybodzie. *Pot. Pocz.* 216. Wełnonośne czabany. *Stryjk.* 553. Pasterz chodzi z fletnią za trzodą cabanów. *Węg. List.* 10. I mnie odeszły dojne czabanki i owce, Tylko dwie zimowane zostały jałowce. *Zimor.* 233. - §. 2. W prostej mowie, caban, o człowieku, basałyk, niezgrabny, ein ungeschlachter, ungeschickter Mensch. *ob.* Cap. CABAŃSKI, CZABAŃSKI, a, ie, od cabana, Wallachische Schafe angehend, von solchen Schafen. Rycerstwo Wołyńskie za granicę Turecką wtargnąwszy, przez kilka tysięcy trzod czabańskich owiec zajęli. *Stryjk.* 736.

CĄBR, CZĄBR, CĄBER, bru, *m. Ross.* чемеръ, sztuka krzyżowa z wołu, jelenia, sarny, skopu, i t. d. z ćwierci zadniej odcięta. *Wiel. Kuch.* 398. z Niem. der Ziemmer, Zämmer z. B. von einem Hirsche. [przenośnie, cząbr = tłusty czwartek. 5]. 2. Cąbr, Cząber, Cząbr, ziele, *satureia hortensis. Linn. Boh.* saturyga; *Carn.* shetrâja, shetrajeka; *Rag.* zùpar; *Ross.* чаберъ, Pfefferkraut. *Kluk. Rośl.* 2, 215. *Urzęd.* 274. CĄBRZYCA *ob.* Dzięcielnica, Kanianka, *Syr.* 505. CĄBRZYSTY, a, e, na kształt cąbru; wie ein Zimmer; wie Pfefferkraut. Łamikamień cąbrzystym mianujemy, od kształtu do cąbru podobnego. *Syr.* 1277.

CACA! zwyczajne godło, którym się niemowlętom co zaleca; tyle co: ślicznie; (*oppos.* bla) schön! Dziecię cieszy się i woła: caca! caca! *Mon.* 71, 459. (*Eccl.* чадо dziecię). CĄCAĆ, CACKAĆ, CIECKAĆ kogo *czyn. nied.*, CACAĆ się z kim, CACKAĆ się z kim, CECKAĆ, CIECKAĆ się z kim, *zaimk. niedok.*, pieścić, liebkosen, zärtlich behandeln, zärtlich thun, *Ross.* чечениться. (cf. ciokać). Ustawicznie swe dzieci caca, a jakże ma być z nich co dobrego! *Oss. Wyr.* A widzicie, atoli jeszcze się z nią cacka. *Tręb. S. M.* 137. Tak się z nią cacka, jak gdyby mu się wąs dopiero sypał, i kochaneczko, i moja Julusiu. *Teat.* 24, 97. *Czrtr.* Pieścił się i cackał. *Węg. Org.* 22. Czy można znowu wyciągać z kobiety, żeby się tylko z Wac Panem samym cieckała! *Teat.* 29, 8. (*ob.* Nacieckać się). Piękne to stworzenie cacka się u gotowalni. *Węg. Mar.* 1, 87. (umizga się, gębę sznuruje, tändelt, liebäugelt, thut schön). CACANY, a, e, pieszczony, delikacki, pieścliwy, śliczny, piękny, zart, delicat, niedlich, zärtlich. Wszak znasz go dobrze, jaki to chłopiec cacany! *Teat.* 48. *b*, 37. Słówko cacane, słówko pieszczone, które ożywia chęci spragnione. *Teat.* 52. *b*, 76. Ach! słoweczko cacane! *ib.* 56. *c*, 52. CACANKI, *liczb. mn.* pieszczoty, umizgi, Liebkosungen, Zärtlichkeiten. Nigdy okrutna, zawsze jak skromny baranek, I przyjmie i dozwoli niewinnych cacanek. *Zabł. Firc.* 71. CACO, CZACZO, a, *n.* 3. 'CZACZEK, czka, *m.* CACKO, CZACZKO, a, *n.* CACKA, i, *ż.* CACUNIO *zdrobn.*, słowo dziecinne, wyrażające wszystko to, czém się dzieci pieszczą, pieścidełko, bawidełko, bagatelka, błyskotka (*ob.* Caca!) *pr. et fig. transl.* Kinderspielzeug, Spielzeug, Kinderspiel, Gaukeley; (*Vind. et Carn.* zhazha, zhazlaria, *Boh.* čač, tjtěrky). Jak obaczą jaką młodą dziecinę, to mu tam lada czaczko ukażą, konika, sukienkę, szabelkę. *Falib. Dis. F.* 3. Dzieci za cackiem bieżeć gotowi z zapędy, za cackiem, które zbyt wysoko leci. *Kras. Baj.* Gdy poznasz w dziatkach, z których będą męże, Czackiem ich nie tul; ale daj oręże. *Kochow. Wied. A.* Dla utrzymania ludu w pokorności wymyślają lalki i cacka. *Zał.* 2, 45. *Alb.* Świat jest dzieckiem, co się cackami bawi, fraszkami zatrudnia. *Kras. List.* 108. Dziś nie trzeba klejnotów, uwiedzie nas snadnie leda czaczko, albo leda jaka lekka obietnica. *Rej. Żw.* 38. *b.* Nas jak nikczemnych cackiem pożyć chcieli. *Paszk. Dz.* 57. Modne drogie cacka. *Pam.* 84, 643. Jakiekolwiek zbiory, czaczko to dziecinne i połyskujące się nic. *Psalmod.* 102. Patrzemy na czaczek błyszczącego się szkła bogactw. *Smotr. Lam. pr.* Te są marne pstrociny, któremi grzech upiękniony, jako czaczek dzieciom wystawiony bywa. *Smotr. Lam.* 34. Jeszcze miejsca nie zagrzał, już go śmierć zwlekła, Czy dosyć go pokazać było jako czaczko? *Pot. Jow.* 79. - §. 2. *personif.* CACO, CZACKO, CACUNIO, CACKA, i, (*rodz. męzk.* i *żeńsk.*) pieszczoch, pieszczoszka, delikatniś, delikatka; (*Ross.* сосунъ, сосунокъ = osysek; соска, сосочка = smoczek dziecinny). Panna Eliza, milutkie caco. *Zabł. Dz.* 27. Jak mnie nie kochać, taki zemnie cacka, Talijka smukła, piękna buzia, mina gracka. *Zabł. Firc.* 62. Bo też i jest co kochać, albo nie cacunio! *Zabł. Firc.* 89. Zapewne ci Walery zawraca głowę, piękne cacko, który od rana do wieczora w zwierciedle się kryguje, i do siebie samego umizga. *Teat.* 7. *d*, 18. *Czrtr.* Ale moja Regisiu, moje drogie czacko, Zmiłuj

się, jak mię kochasz, przestań być dziwaczką. *Zabł. Zbb.* 87. Agata, śliczne owo, miłości rękami utworzone czaczko. *Węg. Mar.* 3, 7.

CADZENIEC, CADZIĆ *ob.* Cedzić. CAFAĆ *ob.* Cofać.

*CAFF, a, *m. lictor, ad puniendos reos paratus*, ceklarz, oprawca, zbir, caff. *Farr.* 620. (cf. cap, łap, łapacz). der Häscher.

CAJCEL, cla, *m.* w hucie szklanej, munsztuk metalowy lub szklany, na drzewce od piszczela wsadzony z tej strony, którą dmie szklarz dla lepszej wygody, od słowa Niemieckiego Zitze, cycek. *Torz. Szkł.* 32. in der Glashütte, das Mundstück zum Blasen des Glases.

*CAJG, u, *m.* z Niem. das Zeug, das Geräth, Werkzeug. Statek albo cajg do rzemiosła należący. *Szczerb. Sax.* 141. — 2. Cajg, das Korn oder die innere Güte der Münze. Z strony myncy trzeba na baczeniu mieć i cajg i wagę i kształt pospolity. *Modrz. Baz.* 133. t. j. materyał, kruszec i dobroć jego. CAJGHAUS *ob.* Cekauz.

CAL, a, *m.* *CALA, i, *ż.* z Niem. der Zoll, ein Daumenbreit in die Länge, ein Längenmaß, cal równy palcowi, albo dwunastom ziarkom jęczmiennym. *Ostr. P. C.* 2, 296. *Boh.* caul, *Slavon.* pallac, *Vind.* pauz; *Ross.* дюймъ. Cal każdy dzieli się na 10 lub 12 linij. *Łesk. Mier.* 2. Łokcia ćwierć dzieli się na sześć części, które calami zowiemy; tak że w łokciu jednym znajduje się calów 24. *Solsk. G.* 2, 5. u Jeometrów palec *qu. v.* — §. *Fig.* na cal, o włos, bardzo blisko, um einen Daumen breit, um ein Haar. Nawa, gwałtownością burzy tłuczona, na cal już była od swej zguby. *Dyar. Gr.* 297.

CAŁ *ob.* CAŁY, — na CAŁ przedać = hurtem, *en gros. Mon.* 69, 404. im Ganzen verkaufen.

CALE, wcale, *przysłk. Przymiotn.* cały = zupełnie, ze szczętem, zgoła, gänzlich, völlig. (*Boh.* cele, celo, do cela, w cele, w celosti, *Sorab.* 2. zelě; *Sorab.* 1. zyli; *Slavon.* cilo; *Vind.* zielu, povfodnu; *Croat.* chizto (*ob.* Czyście); *Ross.* совсѣмъ, сохранно, совершенно; *Eccl.* совершеннѣ, вѣхъма. Wprawdzieć się na naszych pisarzach nie funduję; nie tak jednak od nich ręki umykam, żebym ich nie miał przywodzić cale. *Nies.* 1, 97. Nicetas, lubo cale Greczyn, ten uczynek podaje za cud męztwa. *Ustrz. Kruc.* 2, 224. Głosy cale słusznych ludzi. *Xiądz.* 168. Nic cale, nic ze wszystkim, *Ross.* невступно. — CALEC, lca, *m.* celc, całzzna, ziemia twarda, nie ruszana jeszcze, das ganze unberührte Erdreich, unter dem Ackerfelde u. s. w. Tuż pod górą w ogrodzie, idąc na południe, Na calcu nie ruszonym wykopałem studnię. *Zimor. Siel.* 128. Głęboko orzcie, ziemię przerzucajcie, Rydlem, motyką calcu dosięgajcie. *Jak. Baj.* 159. *fig.* Dziesięciorga przykazań gruntem i calcem jest sprawiedliwość. *Mon.* 71, 555. CALEĆ *nijak. nied.*, ocaleć, scaleć, ucaleć, ucleć, *dok.*, ucalać *continuat.*, nienaruszonym zostać, cało wychodzić z niebezpieczeństwa, (*Eccl.* цѣлити = goić), ganz bleiben, unverletzt bleiben, unversehet seyn. Całe miasto zgorzało, dom tylko jeden ucalał. *Chrośc. Fars.* 370. Zrzuca znak hetmański, chcąc nieznacznym ucleć w kupie ludzi. *ib.* 422. O boże daj nam mądrość, abyśmy w tym kroku Ucalali obadwa. *Jabł. Tel.* 57. Dziw wielki, że przez tak wiele lat ta owca między głodnemi wilkami scalała. *Smotr. Ex.* 91. CALIĆ *transit. nied.*, ocalić, ucalić, *dok.* ucalać *contin.*, w całości zachować, ochraniać (*oppos.* gubić). (*Boh.* celiti, zaceljm, dokompletować, uzupełnić; *Vind.* rano fzeliti, sazielati, fzielati = ranę zagoić) ganz und unverletzt erhalten, vor Schaden bewahren, erhalten. Gniew jego zapewne na to nas cali, Żebyśmy nieskończone kary odbierali. *Przyb. Milt.* 40. Trzeba znieść te wątpliwe tłumaczenia, żeby święta sprawiedliwość, jak najgruntowniej calona została. *Vol. Leg.* 7, 78. Ucalając bezpieczeństwo obrad publicznych, wszystkie o tym dawne konstytucye odnawiamy. *Vol. Leg.* 7, 81. CALIZNA, y. *ż.* ziemia cała, sztuka ziemi całkowita, gruda, ein Erdstück, ein ganzes Stück Erde, eine Scholle. (*Boh.* celina; *Croat.* czelina). Skiby równo składać mają, tak żeby calizny nie zostawić na zagonie. *Haur. Sk.* 25. [I w tym przykładzie calizna znaczy calec, nie grudę. 4] — §. 2. calec, celc, das feste unberührte Erdreich unter dem Erdboden. Fundamentom pod domy trzeba głęboko ziemię wykopać, aż do calizny. *Cresc.* 654. CAŁKA, i, *ż.* liczba cała, całkowita, *integralis. Jak. Mat.* 1, 2. eine ganze Zahl. 2. rzepa całkiem suszona, albo wędzona, eine im Ganzen getrocknete oder geräucherte Rübe. Do suszonych rzep, całkami zwanych, trzeba dobrego żołądka. *Kluk. Dyk.* 1, 78. Z chłopy jadł całki i przymierał głodu. *Zab.* 11, 193. ogólnie, strawę wiejską prostą grubą, ein ordinäres grobes Bauerngericht. CAŁKI, a, ie, niepodzielony, całkowity, ganz, unzerstückt. Nie można ukrzywdzić całkiej rzeczy, bez zaszkodzenia każdej jej części. *Stas. Buff.* 23. Niech ociec tobie całką chowa przyjaźń. *Przyb. Luz.* 69. CAŁKIEM *przysłk.* nierozdzielnie, w całkowitości, całkowicie, im Ganzen, unzerstückt. *Ross* цѣлкомъ. Wkładają owcę w wyprawnego wołu, w owcę zaś kokosz z jajem, to wszystko pospołu całkiem pieką. *Pasz. Dz.* 79. Materya traktowana być może już w szczególności, już całkiem. *Mon.* 73, 407. Weź całkiem pieprzu. *Tr.* (niestłuczonego). CAŁKOWAĆ *czyn. nied.*, scałkować *dok.*, do całości przywracać, w Arytmetyce liczbę robić całkowitą, *integrare*, ganz machen, Arithm. zu einem Ganzen machen. Sztuka całkowania ilości, zależy na tym, aby ilość zadaną rozłożyć w rząd ilości jednosłownych, coraz w mniejszej wartości po sobie następujących; a natenczas każdy wyraz całkuje się bardzo łatwo. *Jak. Mat.* 5, 130. Wiele jest takich ilości różniczkowych, które nie dadzą się całkować. *Jak. Mat* 3, 81. CAŁKOWITKA, i, *ż.* liczba całkowita, eine ganze Zahl. Chcąc wyciągnąć z ułomków całkowitki, licznika przez mianownika rozdzielić trzeba; wieloraz da całkowitki. *Jak. Mat.* 1, 61. O całkowitkach uważanych w postaci ułomku *ib.* 1, 61. CAŁKOWITOŚĆ, ści, *ż.* całość, zupełność, die Gänzlichkeit, Ganzheit, Völligkeit, Ungetheiltheit. Nieczczość, die Massivheit, Dichtigkeit. *Cn. Th.* CAŁKOWITY, a, e, (*CAŁKOWATY *Cn. Th.*). CAŁKOWICIE *przysłk.* całki, we wszystkich swoich częściach cały, niepodzielny, unzerstückt, ganz, im Ganzen. *Ross.* всецѣлый. Projekta na sejmie nie kategoryami, lecz całkowicie decydowane były. *Ust. K.* 1, 107. (*ob.

Ogół). Liczby całkowite, całą jedność wyrażające. *Łesk. Mier.* 2, 18. - §. Nieczczy, lity, nicht hohl, dicht, massiv. *Cn. Th.* CAŁKOWY, a, e, od całek, całkowitek, liczb całkowitych, Integral=. Rachunek całkowy, *calcul integral. Jak. Mat.* 3, 81. *et* 3, 3. §. 2. od całek, rzep całkiem węndzonych, die im Ganzen geräucherten Rüben betreffend. §. 3. całkowa krowa, [dojna, eine melkbare Kuh. 4] dojrzała (cf. jałówka), eine ganze Kuh, die die rechte Portion Milch giebt. Gdy na oddawkę postanowią oborę, od faskowej jednej, to jest, od całkowej krowy, faska masła ma być oddana. *Gost. Ek.* 120. W nabiale od całkowej krowy, co daje faskę masła, kopę sera, żyd od sztuki pożytkowéj ujedna się. *Haur. Sk.* 220. — 1. CAŁO, *przysłk. przymiotnika* cały= w całości, bez naruszenia, bez szkody, nienaruszenie, zupełnie, (*Bosn.* çilo, çjelo, *Boh.* celo), ganz, unversehrt, unverletzt, unbeschädigt. Powinnością szypra jest, cało okręt doprowadzić na miejsce. *Petr. Pol.* 205. Sama cało uchodzi, nic nie obrażona. *Zbil. Lam. A.* 2. Jemu wszystko po bogu przypisać musiemy, Żeśmy cało zostali, że jeszcze żyjemy. *Groch. W.* 536. Daniel z pośrodka lwów okrutnych cało wyszedł. *Birk. Ex. G. b.* Kraj wojowali, a łupy do siebie odesławszy, raz po raz, gdzie jeszcze było cało, plondrowali. *Stryjk.* 367. Cało wyszedł z bitwy. *Star. Ryc.* 49. Jużci to nas dosięga, co się inszym stało, Któż w tym może upewnić, iże uj dziem cało! *Pasz. Dz.* 117. Żyje kochanek twój, żyje ojciec, cało tyran ich trzyma. *Min. Ryt.* 2, 229. Kazał, aby oboz umocnili wielkim przykopem, aby tak był cało. *P. Kchan. J.* 74. Wody w rzeszoto nabrała i do kościoła cało zaniosła. *Warg. Wal.* 260. — 2. CAŁO, a, *n.* całość, zupełność, nienaruszoność, die Gänzlichkeit, Ganzheit, Völligkeit, Unverletztheit, Unversehrtheit. Z cała, ze wszystkiém, (*Boh.* do cela), gänzlich, im Ganzen, überhaupt, völlig. Zamykam z części konkluzyą pierwszej demonstracyi, gotów ją będąc z cała zamknąć. *Zygr. Pap.* 25.— W cale, w całości, nienaruszenie, im vollkommnen Zustande, ganz, unverletzt. To wszystko jest w cale i nic Turcy nie ruszyli. *Star. Dw.* 7. (*disting.* wcale), *Boh.* w cele, w celosti. Gospodarzowi zawsze trzeba doglądać, czego niemasz, co w cale, co popsowano. *Petr. Ek.* 13. Rzeczpospolita póki jest w cale, póty każdy swoje może mieć spełna; ale jeśli ona zginie, niechaj się tego nie nadziewa żaden, żeby co swego cało zachować mógł. *Gorn. Wł. N.* 3. Cnoty zachowują w cale Rzeczpospolitą i onę szczęśliwą czynią. *ib. R.* 4 *b.* Tym sposobem mieli być zdrowi i w cale. *Birk. Dom.* 82. CAŁODNIOWY, a, e, CAŁODNIOWO *przysłk.* CAŁODZIENNY, a, e, CAŁODZIENNIE *przysłk.*, dzień cały trwający, den ganzen Tag während, ganztägig. *Eccl.* въсєдьнєвьнъ. Słońce całodzienne. *Zim. Siel.* 202. Całodniowe. *Pot. Syl.* 50. Całodniowe w lasach polowanie. *Mon.* 68, 186. Białogłowy te całodziennie w zwierciedle stawały. *Bals. Św.* 2, 737. *Eccl.* вседенствую, *Grae.* παλημερεύω, *diurno* **CAŁOKSIĘŻYCZNY, a, e, cało księżycem oświecony, ganz vom Monde erleuchtet. Całoksieżyczna noc, *Eccl.* всенунная нощь. CAŁOKSZTAŁT, u, *m. Architect.* abrys całe budowanie wnątrz i z wierzchu oku wystawiający. *Tr.* ein perspectivischer Riß, der Höhe, Tiefe und Seiten eines Gebäudes. CAŁOMIESIĘCZNY, a, e, CAŁOMIESIĘCZNIE *przysł.*, miesiąc cały trwający, einen ganzen Monat während, ganzmonatlich. Całomiesięczny post. — §. Całomiesięczna noc, *ob.* Całoksieżyczna. CAŁON *ob.* Całun. CAŁONOCNY, a, e, CAŁONOCNIE *przysłk.*, przez całą noc. die ganze Nacht hindurch (ganznächtig). Bankiety całonocne. *Sim. Siel.* 67. Całonocne niespanie. *Ban. C.* 2. *Urs. Gr.* 188. Całonocne nabożeństwo. *Pimin. Kam.* 343. *Eccl.* всенощное бдѣніе, всенощница. *Eccl.* всеноществую. *Grae.* παννυχίζω, całą noc trawię. CAŁOPALIĆ *czyn. nied.*, całopalną ofiarę ofiarować, ein Brandopfer bringen. *Cn. Th. Eccl.* всесожигаю, *Grae.* ὁλοκαυτόω. Całopalone w starym testamencie ofiary. *Haur. Sk.* 106. CAŁOPALENIE 1. ofiarowanie całopalnej ofiary, das Darbringen eines Brandopfers. 2. Całopalna ofiara sama, das Brandopfer, *Boh.* zapál; *Sorab.* 1. palenité wópor; *Vind.* shganigorezh, zieloshgan offer; *Rag.* xartva, xartvo; *Dal.* sartva; *Croat.* sártva, aldòv; *Bosn.* sgjartva; *Ross. et Eccl.* всесъжьженїе, всесъжигаемое. Całopalenie insi tłumaczą paloną ofiarę; ale każda ofiara była palona, a takby się nie wyraziło *holocauston. Budn. bibl. praef.* CAŁOPALNY, a, e, całkiem bywający spalony; od całopalenia, Brandopfer=, Brand=, ganz zu verbrennen beym Opfer. Ofiarował całopalne *obiaty za każdego z osobna. *Birk. Zyg.* 46. Jest miasto Heliopol, kędy zwyczaj stary, Całopalne przed bóztwem słońca nieść ofiary. *Zab.* 15, 162. *Kniaź.* Całopalnemi pana nad pany błagał darami. *Susz. Pieś.* 1, *D.* 4 CAŁOROCZNY, a, e, CAŁOROCZNIE *przysłk.* przez cały rok, ganzjährig. *Boh.* celoročnj. **CAŁORUCHNY, a, e, cały w ruchu, ganz bewegt. Po szyję się pachołę wśród kąpieli puściło; Całoruchnym ciężarem kręte z wód bałwany Wyrzuca, śnieżne stopy bijąc na przemiany. *Zab.* 9, 328. CAŁOŚĆ, ści, *ż.* objęcie wszystkich części składających co, ogół, ogólność, das Ganze, (die Ganzheit), *Boh.* celost, *Vind.* zielost, zieloba; *Bosn.* çjelochja; *Ross.* цѣлость. Gdzie cząstki są gwałtownie odcięte, tam reszta skaleczona, nie może wystawiać całości *N. Pam.* 13, 94. *Pieśń. Kat.* 94. Natenczas ma zupełną dzieło doskonałość, Gdy i części w nim piękne i piękna z nich całość. *Dmoch Szt. R.* 67. Świat, jakokolwiek bądź wielki, cząstką jednak tylko najmniejszą jest całości, *universi. Hub. Mech.* 536. des Ganzen, des Alls, Weltalls. 2. Całość posagu, niedetość, zupełność. *Cn. Th.* die Massivheit, Dichtigkeit, z. B. einer gegossnen Statue, die nicht hohl ist. 3. *transl.* całość, nienaruszony byt, zdrowie bez uszczerbku, nienaruszoność, die Unverletztheit, Unversehrtheit, der gute Zustand. *Ross.* невредимость, сохранность (*Eccl.* цѣлость= zdrowie). Wy niesiecie w ręku waszych rycerze wolność i całość ojczyzny waszej. *Zab.* 13, 299. Tobie poruczam mą całość. *Niemc. P. P.* 83. Całość, wolność, niepodległość. *Gaz. Rząd.*

CAŁOWAĆ *czyn. nied.*, pocałować, ucałować *dok.*, ustami się czego dotykać za powodem tkliwości, upodobania, kochania, lub uszanowania, küssen; *Boh.* celowati, ljbati,

polibiti, hubičkowati; *Slovac.* boskati, polibiti, libám; *Bosn.* çelivati, pogljubiti, çuknuti, busnuti; *Croat.* czelovati, kushuvati; *Dal.* czelujem, lyubim; *Rag.* zelûnuti, zelivati, gljubiti, pogljûbiti; *Slavon.* poljúbiti; *Vind.* lubit, kushnit, pushati, pushniti; *Car.* kushnèti; *Ross.* цѣловать, лобзать, лобызать, облобызать; *Eccl.* цѣлую = 1. поздравляю, 2. устами лобзаю; *Sorab.* 1. hubiczkugé, koschim, wokoschim, rotkuju, rotkujem, rotkowacž. - Całuje ją w twarz. *Teat.* 19. *c*, 52. w gębę, w usta. Co to za ciężka kara zdrajcę swego całować. *Bardz. Tr.* 539. Na ziemię często upadają całując ją. *Pasz. Dz.* 74. Sułtan Muftemu rękę całuje dwa razy do roku. *Star. Dw.* 51. Którędy Sułtan przejedzie, tędy stopy konia jego poddani całują. *Star. Dw.* 41. Pójdźcie, ucałujcie ojca waszego. *Teat.* 53. *d*, 31. Pozwól się ucałować, raz jeno, nie więcej. *Zab.* 11, 374. *Zabł.* Chodź, niech cię uściskam, niech cię ucałuję. *Teat.* 48, 138. — *fig.* Pocałował nóżki = umknął, uciekł, *ob.* Pocałować — §. Komplement, wyraz grzeczności: całuję rączki, całuję nóżki, osobliwie dziękując za co; in der Complimenten=Sprache; ich küsse die Hand (besonders im Oester. gebräuchlich) = ich bedanke mich gehorsamst. Ludzie lepiej wychowani mają wyborniejsze wyrazy grzeczności: całuję nogi, upadam do nóg, i t. d. *Mon.* 68, 458. — §. *Zaimk.* CAŁOWAĆ się, sich küssen, einander küssen. Ślicznie Mościa panno, tak się całować i ściskać z żołnierzem. *Teat.* 54, 66. Będziem się całować, jak gołąbka gołąbeczka w ocio, nosio i usteczka. *Teat.* 56. *b*, 72. Zwyczaj był Rzymian, że się witając wzajemnie całowali. *Pilch. Sen.* 253. CAŁOWANIE, UCAŁOWANIE, POCAŁOWANIE, ia, *n.* czynność całowania, das Küssen. Całus, (buzia, - gęba), der Kuß; *Boh. et Slovac.* poljbeni; *Dal.* czelov; *Bosn.* çelov, çelivanje, çuknútje; *Carn.* kushék; *Vind.* pokush, pushei; *Sorab.* 1. kóž, hubiczkwan'o; *Croat.* czelov, kussëcz; *Dal.* lyubacz; *Ross. et Eccl.* цѣлованїе, (= 2. pozdrowienie, 3. przysięga) лобзаніе, лобзанїе. Całowanie, znak miłości. *Pimin. Kam.* 170. znak pokoju. *ib.* 270. Święte całowanie, jakie na Wielkanoc bywa. *Pim. Kam.* 269. Posła do całowania szaty Sułtana przyprowadzono. *Birk. Zbar. D.* 2 *b.* Wezwany Marszałek do ucałowania ręki Królewskiej. *Dyar. Gr.* 327. Handkuß, *Ross.* рукоцѣлованіе. — A ty za moje prace, za moje staranie, Daj mi najmilsza ust twych jedno całowanie. *Sim. Siel.* 35. jedną buzią, einen Kuß. Marna rzecz całowanie; ale w tej marności Są też swoje przysmaki, są swoje słodkości. *Sim. Siel.* 46. Jeszcze tu niemasz z czego chełpić się mój panie, Marna rzecz powiadają, samo całowanie, *ib. ob.* Pocałowanie.

Pochodz: *całus*, *całuś*, *nacałować się*, *docałować się*, *pocałować*, *wycałować*.

CAŁOWITOŚĆ, ści, *ż.* całość, całkowitość, die Gänzlichkeit, die Unversehrtheit, Unverletztheit. (*Croat.* czelowitoszt; *Rag.* zjelovitos). Nawet i zdrowie dla pożytku i całowitości Rzeczypospolitej odważają. *Krom. ded.* CAŁOWITY, a, e, w całości, im Ganzen, aus einem ganzen Stücke. (*Croat.* czelovit; *Rag.* zjelovit); *Globus Solidus* kula całowita, niedęta. *Macz.*

CALÓWKA, i, *ż.* lina na cal gruba, ein zolldicker Tau. Lina calówka, *Gall. alogne*, jest długa na 35 sążni, wchodzi w niej na każde żebro po 72 nitek, waży 100 funtów. *Jak. Art.* 3, 42. półtora calówka, *comblau*; $^5/_3$ calówka *cinquenelles. ib.* §. Deska calowa, e. zolld. Bret.

CAŁOWŁADNOŚĆ, ści, *ż.* cała władza, pełna moc, najwyższa zwierzchność, die Allgewalt, völlige Herrschaft, Oberherrschaft. Całowładność narodowa w Polszcze, we trzech stanach zamknięta, na sejmie okazuje się. *Skrzet. P. P.* 1, 41 *et* 248. CAŁOWŁADNY, a, e, CAŁOWŁADNIE *przysłk.*, nieograniczenie władający, unumschränkt herrschend.

CALOWY, a, e, na cal, od cala, Zoll=, einen Zoll oder Daumen groß. *Ross.* дюймовый.

CAŁOWY, a, e, w całości czyli całkowitości, na cał, hurtowy, im Ganzen, (en gros). Handel całowy. *Gaz. Nar.* 1, 115. **CAŁOZUPEŁNY, a, e, z jednej sztuki, durchweg aus einem Stücke. Wędzidła bywają całozupełne, albo otworzyste. *Hipp.* 60. CAŁUCHNY, *CZALUCHNY, a, e, CAŁUCZKI, CALUTEŃKI, CAŁUSIEŃKI, CAŁUŚKI, a, ie, *intesiv. przymiotnika* cały, ganz, völlig, ganz und gar, *Boh.* caličký, *Sorab.* 1. cyliczki. Cały boży rok czekał = całuczki, cały zgoła. *Cn. Th.* 58. Całuczka noc. *Rej. Wiz.* 137. Całuchną noc pracując, niceśmy nie ułowili. *Leop. Łuk.* 5, 5. Czaluchną noc. *Rej. Post. G.* 1. Caluteńki dzień. *Boh. Kom.* 4, 197. Całuchną drogę milczał. *Teat.* 11. *b*, 60. — §. Ty w tym schronieniu będziesz caluteńki. *Boh. Kom.* 1, 274. (bez najmniejszej szkody, zdrowiuteńki). CAŁUN, CAŁON, u, *m.* wielka deka, zszyta z całych brétów sukna lub materyi, szczególniej nakrycie żałobne trumny i mar, eine große aus ganzen Breiten Tuch oder Zeug gemachte Decke; besonders das Leichentuch, Baartuch. (*Slovac.* čalaun (cf. *Lat.* aulaeum); *Boh.* čalaun, přjkrov (*Boh.* čalaunjk tapecyr); *Vind.* merlak). Spadł on z krzesła na całon, do grobu z całonu. *Pot. Jow.* 49. Całun, który trupa przykrywał, w proch się rozsypał. *Oss. Str.* 3. — §. Całun, pakłak, sierak, gruba odzież mnisza. *Oss. Wyr.* grobe Mönchskleidung. Występki żyją, chociaż pod całunem. *Zab.* 14, 37. *Nagł.* (i w kapicy wełna; nikt bez ale).

CAŁUS, a, *m.* CAŁUSEK, ska, *m.* pieszczenie, całowanie, pocałowanie, buzia, ein Küßchen. (*Rag.* zelov, gljubaz. *Vind.* kushez, pokushez). Nigdy Jegomość od Jejmości tak czułych pieszczot i tyle całusów nie odebrał, jak tą razą. *Oss. Str.* 8. Muszę ci do każdej jagody po jednym przypiąć całusku. *Teat.* 28. *b*, 72. Zdradyś użyła ze mną nad miarę, Setnych całusków odbierzesz karę. *Zab.* 11, 265. *Zabł.* - CAŁUŚ, ia, lubiący dawać lub odbierać pocałowania, ein Küsser, der gern küßt. *Rag.* zelovnik; *Bosn.* çelovnik; *Croat.* czelovnik (*Eccl.* цѣлователь *salutator*). Dziewczyna ta wielki całuś, coraz albo posuwa usta albo nadaje lica. *Oss. Wyr.*

CAŁUSIEŃKI, CALUTEŃKI *ob.* Całuchny. — CAŁY, CAŁ, a, e, (Cało *przysłk. qu. v.*) zupełny, obejmujący wszystkie swoje części, ganz; (*Boh.* celý; *Slov.* celi; *Sorab.* 2. zeli; *Sorab.* 1. czewé, tžiwé, cyly, cylly; *Carn.* cęl, zęl; *Vind.* zeu, zel, zelú, zeel, ziu, ceil, ziel; *Bosn.* çio — la — lo, cittav, çieli; *Croat.* czél; *Dal.* czcio, czila, czilo;

Rag. zio, zjêla, zjelo; *Slavon.* sav, sva, sve; *Hung.* tellyes; *Ross.* цѣлый, *Eccl.* цѣлъ, = zdrowy; (*Eccl.* цѣльба leki; цѣлити, léczyć), cf. *Lat.* salus; *Ger.* alt; *Grae.* ὅλος; *Hebr.* כל *kol kal* = *omnis;* כליל *kalil* integrum, solidum; כלל *kalal* = *perfecit*; cf. *Ger.* heil; *Anglosax.* hal; *Holland.* heel, geheel, *Svec.* hel), 1). zupełny w swoich częściach, ganz, in allen seinen Theilen. Cała rzecz większa od każdej części swojej osobnej. *Sol. Geom.* 26. Człowiek cały w sercu jest zawarty. *Zab.* 6, 358. Poświęcił całego siebie ojczyźnie. *Gaz. Nar.* 1, 340. Gotów jestem na wszelkie usługi, zawszem twój cały. *Teat.* 49, *b.* 48. Władysław miał być królem całym Węgierskim, a Olbrachtowi postąpić na Szląsku różne dzierżawy. *Stryjk.* 639. (całych Węgier, von ganz Ungarn). Kocham ją z całej duszy. *Teat.* 17, *c.* 14. *Eccl.* вседушно. *Smotr. Ap. praef.* Całém sercem będę służył We Panu. *Teat.* 27, 38. Całém sercem życzę. *Teat.* 22, *b.* 49. Cały w tym, aby swego dokazał. *Mon.* 65, 163. (ze wszystkich sił pracuje, zatopiony w swoich zamysłach, er ist ganz damit beschäftigt). Jabym całą moję krew wylał za niego. *Teat.* 49, *b.* 84. (do ostatniej kropli). Rzecz ta cała zmyślona była. *Teat.* 52, *d.* 126. (ze wszystkiém). Z całym domem *Eccl.* вседомовно; *Gr.* πανοικί. *Eccl.* вседомовство; *Gr.* πανοικία. *Eccl.* вседомовенъ *Gr.* πάνοικος. §. Cały, istny, prawdziwy, ganz, wahr, wahrhaftig. Jozafat prawdziwym i całym był naśladownikiem Dawida. *Sk. Żyw.* 2, 177. Bystry pies a przekobiały, Nazów go, że to pies cały. *Bielaw. Myśl.* 4, *b.* To jest cały diabeł ten chłopiec. *Teat.* 17, 38. Cały szelma, wierutny, ostatni, na urząd, od stóp do głowy, (*ob.* cała sobaka). §. Cały ze wszystkiem ciągle i nieprzerwanie aż do końca, tak o przeciągu miejscowym, jako i o czasowym, ganz, bis zu Ende, ganz und gar. Mała iskierka całe miasto spalić może. *Kłok. Turk.* 118. Cała Warszawa tłumem przed dom nasz zbiegać się będzie. *Teat.* 52, *d.* 29. Całe nocy, całe dni frasobliwie wzdycha. *Otw. Ow.* 97. Całą noc aż do poranka przesiedział, cały dzień aż do nocy przechrapał. *Zab.* 13, 62. Bezsenny, jak długą noc strawiłem całą. *Hul. Ow.* 9. Cały dzień *Slavon.* vas dan (*ob.* Wszystek). Cały boży rok czekał = całuczki, cały zgoła. *Cn. Th.* 58. Cały obiad gadał, *ab ovo ad mala. Cn. Ad.* 55. – *Podobn.* To nie było jeszcze całe złe, lecz tylko początek większego nieszczęścia. *Zał. Test.* 331. (tu jeszcze nie był koniec; na tym się jeszcze nie skończyło, das war noch nicht alles; damit war es noch nicht alles). Co tu próżnego gadania; musi pójść za niego, i cała rzecz. *R.* Otóż nie pójdzie, i cała rzecz. *Teat.* 36, 105. (i po wszystkiem, i koniec und basta)! Przywołać go nazad, i cała ceremonia! *Teat.* 17, *c.* 56. §. Całą gębą, całem gardłem = a). głośno, aus vollem Halse. Teraz ma mieć cześć swoję Pallas, teraz ona Ma słusznie całą gębą od nas być chwalona. *Otw. Wirg.* 432. Rolnik całą gębą żyjące w mieście wielbi mieszczany. *Zab.* 8, 317. *Fig.* całą gębą = b). w ostatnim stopniu, im höchsten Grade. Fortuna cała gębą pańska. *Teat.* 19, *b.* 19. Cała gębą chłop. *Rzewusk. Mskr.* Oszukać ufającego sobie, jest to całą gębą zdradzać. *Lub. Roz.* 306. 2.) Cały nieděty, ale jako lity, lany, niedrożony, *solidus*, *Macz.* nieczczy, ganz, nicht hohl, massiv; *Boh.* celistwý. 3). Cały, nienapoczęty, ganz, nicht angefangen. Cały chléb, sér, noch nicht angeschnitten. Cała beczka, noch nicht angezapft. *Cn. Th.* 58. 4). Cały, nienaruszony, nieuszczerbiony, nieskażony, *Ross.* всецѣлый, невредимый, неврежденный, сохранный. (zdrów, *Ross.* цѣльный = czysty, niesfałszowany, *Eccl.* цѣльба = kuracya, leki; цѣльбоносный uzdrawiający), ganz unversehrt, unverletzt, unbeschädigt. Dom nie rozwalony I w tak wielkim nieszczęściu cał jest zostawiony. *Otw. Ow.* 19. Cezar z wojskiem zdrów i cał idzie. *Warg. Cez.* 151. Gdy jeszcze w szczęściu był cał, wiele mógł między swemi. *Warg. Cez.* 230. Milczałbyś lepiej pókiś cały. *Teat.* 36, 21. Umykajże mi, pókiś cały. *Teat.* 1, 32. weil du noch ganz, gesund, bist. Ottfried braucht ganz für gesund, Ganzida für Gesundheit. *Dur. Bibl. Sl.* 1, 191. Adlg. Dobry gospodarz chcąc być całym od szkody, nie skąpi na opłatę stróża. *Koll. List.* 1, 111. Należy na tém Rzpltéj, żeby pokój pospolity był cały. *Gorn. Wl. E.* Wiara moja i przodków moich jest cała; w niczém nie naruszona. *Gorn. Dz.* 106. *Baz. Hst.* 116. *Warg. Wal.* 265. To to grunt wesela prawego, Kiedy człowiek sumnienia całego. *J. Kchan. Dz.* 204. (unverletztes Gewissen). Tatarowie czując się być już niecałemi, do domu uszli.. *Biel. Kr.* 490. (już nadwątlonemi). O ludzie mający niecały rozum! *Odym. Św. Mm.* 3. (nie z pełna rozumu). §. Cały, w jednej sztuce, niepodzielny, ganz, in einem Stücke, unzerstückt, nieskładany, niesztukowany. *Cn. Th.* 58. Cała liczba rachuje rzeczy zupełne bez ich części. *Sol. Geom.* 3, 77. Całe pieniądze, *oppos.* dobre pieniądze. Ma całe i dobre pieniądze. *Tr.*

Pochodz. *całuczki*, *całuchny*, *całuteńki*, *całusieńki*, *całun;* *całość*, *całowity*, *całowitość*, *całkowity*, *całkowitość*, *całka*, *całkiem*, *całkowy*, *całowy*, *cale*, *cało*, *wcale*, *całodzienny*, *całomiesięczny*, *całonocny*, *całoroczny*, *całowładność*, *całowładny*, *całopalić*, *całopalenie*, *całopalny;* *calić*, *ocalić*, *ucalać*, *caleć*, *ocaleć*, *ucaleć*. *Calec*, *calizna*, *celc*. *Całkować*, *scałkować;* *całkowitka*. 2). *Szczelny*. 3). *Członek*.

1. CAP! wyraża prędkość porwania, ripps, rapps, gripps, grapps! *Boh.* drapsa; (cf. chap, chabias, capnąć; *Graec.* ἅπτομαι, *Lat.* apto; *Hebr.* אסף *asaph* = *apprehendit*. *Carn.* zap, zaf = łapacz). Pies do ciebie się łasi, a gdy się nie obaczysz, alić on za nogę cap. *Rej. Żw.* 83. Zjedliśmy łap cap, a potym w nogi. *Oss. Wyr.* Zrazu się tylko słowy szpocą, a potym za łby łap cap po sobie. *Jabl. Ez.* 121. (*ob.* Łup cup). Pan łap cap, co z wilczym jada apetytem. *Nar. Dz.* 3, 106.

Pochodz. *capnąć*, *capać*, *capić*, *czapić*, *czepić*, *przyczepić i t. d. czapla*.

2. CAP, a, *m.* [z Wołosk. capu = kozieł, 2]. (*ob.* Caban) gatunek baranów większych z przydłuższym miąższym ogonem, jakie w wschodnich krajach bywają, ein Dickschwanz, Fettschwanz, ein morgenländischer Schafbock mit einem dicken langen Schwanze und großen Hörnern. (cf. *Ger.* Zake, Zauvel). (*Slovac.* cap, capa, w ogólności kozieł, baran, ein Schafbock, Widder. *Ross. vulg.* цыба koza; *Sorab.* 2. schaparna owczarnia). Potomek capa jurliwego. *Mon.* 70, 295. Jeśli mędrcem czyni broda zapuszczona, Toć może i brodaty

cap ujść za Platona.. *Min. Auz.* 83. — *Slov. prov.* Capa zahradnikom sprawit; kozła ogrodnikiem robić. 2). *Transl.* o człowieku, brodacz, basałyk, gap', ein bärtiger grober Kerl, ein Schöps, ein Flegel. Nie wiem, co mnie wstrzymuje, ty trutniu, ty capie, Że ci zębów nie wytnę, oczu nie wydrapię! *Zabł. Amf.* 61.

CAPA, y, *ż.* skóra wielbłądowa, ośla i t. d. chropawo wyprawna, der Chagrin, Leder zu Futteralen, Einbänden u. s. w. *Croat.* czapa, *corium, elaboratum e pelle porcina, piscis, asini.* Z oślej skóry robi się capa na oprawę szabel. *Kluk. Zw.* 1, 191. Capa zielona, czerwona, błękitna, szara, *Vol. Leg.* 4, 357. 2). *Transl.* oprawa pochew, der Überzug der Degenscheiden.

CAPIĆ, czapić, *czyn. nied.*, zcapić, zacapić, *dok.*, capnąć, *jedntl.* capać, *contin.*, zmykać, łapać, porywać, schnell ergreifen, erwischen, grapsen; *Boh.* chapati, chopiti (*ob.* Chapać, chopić); *Ross.* цапнуть, цапать, хапнуть; (*Gr.* ἅπτομαι, *Lat.* apta; *Hebr.* אסף *asaph*). Zostawić młodym rozkoszy i żądze, Wac Pan już stary, capnij za pieniądze. *Zabł. Bal.* 61. Parę milioników dobrze jest zacapić. *Niemc. P. P.* 32. Patrzę rychło zkąd ront wypadnie i capnie mię do kozy. *Teat.* 53, *b.* 25. Capnięty, capniony, zcapiony, porwany, zemknięty, erwischt, gegrapst. *Pulp.* 11. §. Capaj, miano charta, Name eines Windhundes. Pędzi konno przez zwierzyniec, a za nim capaj, łapaj, ścinaj, dołóż, dwa smycze chartów. *Teat.* 20, *b.* 52.

CAPIĘ, ięcia, *zdrbn. rzeczown.* cap = koziołek, baranek, ein Schafböckchen. Capięta, kozki, owieczki, baranki. *Zab.* 12, 398. *Kossak.* CAPIEĆ *nijak. nied.*, ocapieć *dok*, capem się stawać, głupieć, durnieć, zum Schafbocke werden, dumm werden. Ocapiałby dziad stary, by mu się zachciało stawiać klétki, grać w licho i na trzcinie jeździć. *Zab.* 9, 74. *Iżyck.*

CAPSTRYK, CAPSTRZYK, CZAPSTRYCH, CZAPSTRZYK, u, *m.* uderzenie w bęben pod wieczór do spoczynku, z Niem. der Zapfenstreich, *Boh.* čepubitje. Za dwie godziny będzie czapstrych. *Teat.* 8, 70. Jeszcze on i po czapstryku na ulicy. (włóczęga nocny). Przysłuchajmyż się czapstrzykom tego dobosza. *Teat.* 28, *b.* 137. (bębnieniu jego).

CAR, a, *m.* (skrócone z Łac. caesar. *Durich. Bibl. Sl.* 1, 302. *Slavon.* car; *Rag.* zàr, *Carn.* zhâr; *Bosn.* çar; *Croat.* czar, czeszar; *Hung.* tsászár; *Dal.* zár (= *imperator Turc.*) *Ross.* царь (= o dawnych panujących i o bogu = król; od Iwana Wasilewicza = cesarz), *Hebr.* שר *sar = princeps,* שרה *sarah = principem se gessit*, cf. *Gall.* sire; *Angl.* sir); der Zar (z. B. der Russische Zar). Wasili widząc, iż mu fortuna posłużyła, począł się pisać: My Wielki Pan, Król i Wielki Car wszystkiej Rusi, Wielki Kniaź Włodzimierza i t. d. *Gwagn.* 522. Tenże *Gwagnin* utrzymuje, że Car więcej nie znaczy jak króla, bo we wszystkiém Ruskiém duchowném i świeckiém piśmie Car Królewskie, Kesar Cesarskie imię znamionuje. Takież też król Taurycki Przekopskim carem, t. j. Królem się zowie; i wszyscy insi królowie Tatarscy tém imieniem carskim zowią się. *Gwagn.* 523. Car, czyli Han, znaczy jedno co cesarz, czyli pan Tatarów. *N. Pam.* 17, 157. Niektórzy też kniazia Moskiewskiego białym carem nazywają, to jest, królem białéj Rusi. *Gwagn.* 523. (*Ross.* всецарь = król królów). §. Car Turecki, Sułtan, der Türkische Kaiser. Turecki *czarz. *Lat. Kom. E.* 3. (*ob.* Carogrod). §. Car Abyssyński, *ob.* pop Jan. *§. Car = Cezar Juliusz, Julius Cäsar. Godniejszego nad się znać Car nie chce nikogo, ni Pompejusz równego. *Bardz. Luk.* 4. — §. *Eccl.* царь славы Христосъ; car sławy = pan chwały, = Chrystus, der Herr der Herrlichkeit. 2). *Botan.* car ziele, podbiał, lepiężnik, *tussilago petasites Linn.* wieśniacy zowią car ziele, dla skutków, które niegdyś przeciwko morowej zarazie mu przypisywano. *Jundz.* 420. jakoby cesarz nad ziołmi, dla jego wielkiéj nad inszemi ziołmi szlachetności. *Urzęd.* 245. der große Huflattich. *Ross.* царь трава *aconitum lycoctonum* tojad, tojeść. CAROGROD, a, *m.* Konstantynopol, po Turecku Stambuł, po Polsku Carogrod, stolica państwa Tureckiego. *Wyrw. Geogr.* 257. Constantinopel *caesaris arx, Bohor.* — *Slavon.* Carigrad; *Croat.* Czarigrad; *Ross.* Царьградъ, Цареградъ. Konstantynopol, nowy Rzym, po naszemu Carogrod. *Sk. Dz.* 203. *Per totam Turciam, praecipue apud milites, sclavonica lingua in usu est, eaquae in porta imperatoris Turcici usum patriae linguae paene obscuravit; ita ut Constantinopolis ipsa jam non amplius prisco nomine, sed Caesaris domus sclavonica vocetur lingua.* Nic. Myler. addit. CAROGRODZANIN, a, *m.* z Carogrodu rodowity, ein Constantinopolitaner; *Eccl.* Цароградецъ. Carogrodzanie. *Sk. Dz.* 218. *w rodz. żeńsk.* CAROGRODZANKA, die Constantinopolitanerinn. CAROGRODZKI, a, ie, Konstantynopolitański, Stambulski, Constantinopolitanisch, (*Rag.* zarigradski; *Croat.* czarigradszki; *Bosn.* çarigraçki). Lud Carogrodzki. *Sk. Dz.* 486. Cieśnina Carogrodzka łączy Marmorę z morzem czarném. *Wyrw. G.* 27. CAROWA, y, *ż.* żona cara, cesarzowa, imperatorowa, die Zarinn; *Rag.* zariza; *Croat.* czeszaricza, czaricza; *Hung.* tsaszárné; *Ross.* царица, (*Ross.* всецарица królowa królów, N. Panna). Do carowej należący *Ross.* царицынъ. CAROWICZ, CARZEWIC, a, *m.* syn carski, der Sohn des Zar. *Ross.* царевичъ. Po te czasy niewolnik dziedzice, Przeciwny bękart karał carzewice. *Pasz. Bell. B.* 4. *b.* CAREWICZOWY, a, e, do carewicza należący, dem Sohn des Zars zuständig. *Ross.* царевичевъ. CARÓWNA, y, *ż,* córka carska, die Tochter des Zars. *Ross.* царевна. Do carówny należący *Ross.* царевнинъ. — CARSKI, a, ie, do cara należący, *Rag.* zarski; *Croat.* czeszarszki; *Hung* tsászari; *Ross.* царевъ, царскій. Imię Carskie zacniejsze być rozumieją niż królewskie, ale mylnie. *Gwagn.* 523. Dworzanin carski *Ross.* царедворецъ *adj.* царедворцевъ. Stolica carska *Eccl.* царственница. Carską godność sprawuję. *Ross.* царюю; *Eccl.* царствовать; *Rag.* zarevati. — Wstąpić na tron carski *Ross.* воцарить, воцарять. Wstąpienie na tron *Ross.* воцареніе. — W kościele Ruskim carskie drzwi, *Eccl.* святые врата, царскія двери, śrzednie drzwi ołtarzowe, któremi wnoszą Najśw. Sakrament, a tak Cara czyli króla sławy wprowadzają. *Dyk. Cerk.* 3, 50. die Mittelthüre im Altar, in der altrussischen Kirche, wo das Allerheiligste herein gebracht wird. W Ruskiéj cerkwi przy liturgii ś. drzwi carskie zamykają. *Pim. Kam.* 103. przed skończeniem liturgii kapłan otwiera

carskie drzwi. *ib.* 104 *et* 140. Врата царскіе *sacrae valvae*, по тому что царь славы Христосъ въ оные входитъ. — Godziny Carskie abo wielkie, składane przez doktora Cyrilla. *Pim. Kam.* 253. §.* Carski = Cezarski, od Cezara Juliusza, Cäsars=. Mijają carskie półki Genabejskie grody. *Bardz. Luk.* 12. Już miecz Carski napił się niewinnéj posoki Rzymskiéj. *ib.* CARSTWO, CZARSTWO, a, *n.* państwo carskie, królestwo. *Gwagn.* 523. die Zarschaft, die Würde, das Land eines Zars. *Rag.* zarstvo; *Croat.* czarsztvo; *Vind.* zharstvu (*ob.* Cesarstwo). *Ross.* царьство; *Eccl.* царьствіе. Za pomocą panów Polskich osiadł carstwo mocą. *Pasz. Bell. B. b.* — Ogólniej państwo, panowanie, *Ross.* царствованіе; Herrschaft, Reich, Regierung. Ja to przekładam nad wszystkie bogactwa, Nad skarb, nad wszystkie tego świata carstwa. *Groch. W.* 332. Uczynił go panem swego dworu i carstwa wszystkiego. *Ryb. Ps.* 208. Panie! czy raczysz ty Izraelskiego ludu przywrócić czarstwo. *Odym. Św.* 2. *N. n.* 4. *b.* Przysięga na stolicę czarstwa swego. *Groch. W.* 303. CARZEWIC *ob.* Carowicz. CARZYK, a, *m. zdrbn. rzeczown.* car, mały car, królik, ein kleiner Zar, ein Fürst. Kantymir stary, carzyk Tatarski. *Birk. Chmiel. B.* 3. *b.* Carzyk jeden w więzieniu miał szlachty naszej dwieście. *Falib. Dis. C.* 1.

CASZA *ob.* Czasza.

CĄZKI, ów, *liczb. mn. zdrbn. rzeczownika* cęgi, eine kleine Zange, ein Zängchen. Cążki i nożyczki do rwania i chędożenia zębów. *Perz. Cyr.* 2, 6.

C C.

ku CCI *ob.* Cześć, Cześć. *CCIONKA *ob.* Czcionka.

C E.

CEBER, bra, *m.* CEBRZYK, a, *m. zdrbn.* jedno z największych naczyń drewnianych do noszenia wody lub trunków, *Ger.* der Zober, der Zuber; *Boh.* et *Slovac.* děber, děbernice; *Croat.* cheber, chěbrich; *Dalm.* chabar, csabar; *Slavon.* csabar; *Bosn.* cjabar; *Vind.* zhebar, *Carn.* zhebr; *Sorab.* 1. tźwor; *Ross.* ушатъ, кадка (cf. kadź). Pojmanych posadzał w cebry, iż się zwinęli w kupę. *Biel. Kr.* 149. Na te ognie, nie ceber jaki wody, ale wszystkę krew swoję nieśli. *Birk. Podz.* 5. Gdy czasza pełna, przecz masz w cebrze nosić? *Rej. Wiz.* 18. (na co ci więcej, gdy masz dosyć). Idzie deszcz, jako cebrem lał. *Mącz.* Na wiosnę ceber deszczu, łyżka błota, na jesień łyżka deszczu, ceber błota. *Oss. Wyr.* Kto ma umrzeć i w cebrze wody utonie. *Cn. Ad.* 381.

CĘBROWAĆ, CĘBROWINA *ob.* Cembrować.

CEBROWY, a, e, od cebra, Zober=, Zuber=. *Boh.* děberowy, děbernj; *Ross.* ушатный, кадочный.

CEBULA, i, *ż.* CEBULKA, CEBULECZKA, i, *ż. zdrbn.* znajome bardzo kuchenne ziele, (*Boh.* et *Slov.* zybule; *Sorab.* 2. zibbula, zibula; *Sorab.* 1. zebula, czebla, cjbla; *Carn.* zhebul; *Vind.* zhebula, zebvu, (*Vind.* zhebulzh = łuk); *Bosn.* kapulla, kapulliça; *Croat.* kapula, kapulicza, luk; *Ital.* cipolla, cepolla; *Lat.* cepula, cepa; *Hebr.* בצל *bazal*; *Ger.* die Zwiebel, das Zwiebelchen; *Ross.* цыбуля, луковица, луковка; *Eccl.* лукъ червленый; *Slavon.* luk cèrljeni; *Dal.* luk cserlyeni). Wielorakie są cebuli rodzaje: dymka, siedmiolatka, szalotka. *Ład. H. N.* 20. Cebula Hiszpańska, Strazburska, biała, czerwona. *Kluk. Rośl.* 1, 211. Cebula Askalońska *ob.* Oszloch. Cebula psia, *ob.* Psia cebula. Cebula morska, *scilla maritima Linn.* die Meerzwiebel, rośnie nad morzem w Hiszpanii i t. d. *Kluk. Dyk.* 3, 60. §. *Phras.* Oczy cebulą natrzeć; z cebuli płakać = przymuszać się do płaczu. *Oss. Wyr.* die Augen mit Zwiebeln reiben, sich zum Weinen zwingen. §. Cebula kwiatowa, jaką mają tulipany, narcyze, lilie i insze kwiaty. die Blumenzwiebel z. B. die Tulipanenzwiebel. CEBULATY, CEBULASTY, a, e, cebulę mający, na kształt cebuli, mit Zwiebeln, Zwiebeln habend, zwiebelartig; *Boh.* cybulkowatý, cybulowatý; *Carn.* zhebûlkast; *Ross.* луковичный. Hiacynt korzeń ma cebulaty. *Syr.* 1356. Lilia ma korzeń cebulasty. *ib.* 751. *Bot. Nar.* 197. CEBULNY, CEBULKOWY, CEBULOWY, a, e, od cebuli, Zwiebel=. *Boh.* cybulowý, *Slov.* cybulnj. Korzeń cybulkowy. *Bot. Nar.* 31. Rośliny cebulowe, mają korzeń cebulasty. *ib.* 197. Zwiebelgewächse. Cebulna skórka powierzchnia, łupina. *Cn. Th.* Cebulny ogród *Sorab.* 1. czeblencza. CEBULARZ, CEBULNIK, a, *m.* przedawacz cebul, der Zwiebelhändler, Zwiebelmann; *Boh.* cybulář. § *Fig.* skąpiec, ein Filz. *Sł. Kiesz.* — *w rodz. żeńsk.* CEBULNICZKA, *Boh.* cybulařka.

1\. CECH, u, *m.* z Niem. die Zeche, lepiéj die Innung, die Zunft; *Boh.* et *Slov.* cech; *Hung.* tzéh; *Croat.* czèh; *Sorab.* 1. czacha; *Sorab.* 2. zecha; *Carn.* zhęka; *Vind.* rokodelna skupshina, drushba, brataushna; *Ross.* цехъ. 1. Cech rzemieślniczy, towarzystwo jednéj professyi osób, które za nadanym sobie przywilejem, schadzki swoje miewają, końcem utrzymywania między sobą porządku. *A. Zam.* 80. Bractwa albo cechy, które rzemieślnicy w mieście między sobą zachowują, mają być zniesione. *Herb. Stat.* 307. — *Przysł.* Najmłodszy w cechu świeczki gasi. *Pot. Jow.* 231. (na młodszych zawsze bieda, *ob.* Fryc). 2). *W górnict.* każda w szczególności kopalnia zowie się cechem czyli pieczarą, rudnikiem lub szybą. *Staw. Dr.* 213. ein Schacht in den Bergwerken. 3). *Fig. transl.* towarzystwo, kompania, bractwo, kolleżaństwo, eine Gesellschaft, Brüderschaft, Verbrüderung. Żydowie posłali do niego posłów z cechu Faryzeuszów. *Biał. Post.* 59. (z sekty). To kacerstwo w jednym cechu było z sektą Manicheuszów. *Birk. Dom.* 8. Chcecie nas wprawić do cechu onych olbrzymów, którzy potopu przyczyną byli. *Birk. Ex.* 9. Przed oblicznością Twoją każdego nabożeństwa ludzie widzę, a z mego cechu albo stanu żadnego nie widzę. *Zygr. Pap.* 145. (*ordinis*). Cechy Indyjskie = kasty. *Mon.* 76, 152. *Przysł.* W jakim cechu siedzisz, takim sam będziesz. *Rej. Żw.* 239. (z kim kto przestaje, takim sam się staje). 4). *Metonym.* cech, schadzka cechu, miejsce, gdzie się cech schodzi, gospoda. *Cn. Th.* 59. die Zunftversammlung, der Ort ihrer Zusammenkunft.

Pochodz. *cechmistrz*, *cechmistrzostwo*, *cechmistrzstwo*, *cechmistrzowski*, *cechownik*, *cechowy*.

2\. CECH, u, *m.* 1). CECHA, y, *ż.* powłóczka poduszek, pierzyny, poszewka, z *Niem.* die Zieche, der Bettüberzug; (*Boh.* ceycha, ceysska; *Carn.* zęka, zęhta; *Vind.* oblieka, po-

stelnu obvlezhilu). Po wypoceniu człowieka, odmienić trzeba koszulę i pościel, a przynajmniej prześcieradła i z cechami. *Sien.* 542. Pierwéj niżli cechy na pierzyny obleczesz, rozwieś je. *ib.* 481. 2). Wór od chmielu, der Hopfensack. Na przedaż upakuje się chmiel w wory, cechami zwane. *Kluk. Rośl.* 3, 322.

2. CECHA, y, *ż.* CESZKA, i, *ż. zdrbn.*, znak, po którym rozpoznawają rzecz od rzeczy, oznaka, znamię, z *Niem.* das Zeichen, Abzeichen, Unterscheidungszeichen; *Boh.* zeych; *Sorab.* 2. zejchen, žiw; *Sorab.* 1. czeych, cejcha; *Dal.* biligh, (*ob.* Blizna). Cechami rodzajowemi w gramatyce nazywa się to, co nam niezawodnie pokazuje, jakiego rodzaju które imię. *Kopcz. Gr.* 2. *p.* 11. Pierwsza cyfra każdego logarytmu nazywa się cechą, *characteristica*, albowiem z niéj dochodzić można, w którym dziesiątku zawiera się liczba, do któréj ten logarytm należy. *Jak. Mat.* 1, 183. Krzywdami wspaniale pogardzać, jest cechą wielkiéj duszy. *Pilch. Sen.* 256. Włożył na nie cechę Chrystusową, bierzmując je. *Sk. Dz.* 136. *Baz. Hist.* 24. Chléb ś. i kubek błogosławienia są cechy i uczciwe znaki, przez które Chrystus znaczy się i bierze. *Zygr. Gon.* 234. (*symbola*). — Cecha na bydlęciu, naczyniu, piątno, ein Brandzeichen, ein Merkzeichen auf dem Viehe, auf Geschirren; *Ross.* тавро. Rumak na łbie pańską oznaczony cechą. *Zab.* 13, 33. (cf. cyfra). Cecha domu jakiego szlacheckiego, *ob.* Herb. — Cecha na monecie, stępel, das Gepräge, der Stempel auf der Münze. Na każdéj z srebra zrobionej sztuce, ma być cecha tak miasta, jako i mistrza. *Vol. Leg.* 4, 78. Poźniej dopiero zaczęto cechę do kruszców przyciskać, pierwej je wszystko ważono. *Summ. A.* 2. Sfałszowana moneta choć na niej cecha dobra, przecież kruszec ladajaki. *Mon.* 72, 230. — Cecha na człowieku, złoczyńcy, piątno, pryskowanie, das Brandmal auf einem Verbrecher. *Fig.* Kacerską cechę włożyłeś na nie. *Zygr. Pap.* 185. (ohydziłeś ich imieniem kacerzów). §. Cecha, którą ukazawszy albo oddawszy drugiemu, co od niego bierzemy, eine Marke, ein Wahrzeichen, ein Billet. Ceszka *tesserula. Mącz.* — §. 2. *Metonym.* cecha, narzędzie do cechowania, którém się znak wybija, wyciska, wypala, das Stempeleisen, Brandeisen, Merkeisen, das Instrument zum Bemerken der Zeichen. Żelazna cecha, którą rozpaliwszy cechują, piątnują, *cauterium. Mącz.*

Pochodz. *cechować, nacechować, pocechować.*

CECHMISTRZ, a, *m.* mistrz cechu, starszy, przełożony nad cechem, der (Zechmeister) Zunftmeister, Obermeister; (*Boh.* zechmistr; *Sorab.* 1. czechmižter; *Carn.* zhekmashtr; *Croat.* czehmester, zhehmester, czaczmestar; *Hung.* tzehmester; *Vind.* starimoister). Skazano na śmierć Jana stolarza i cechmistrza ratusznego. *Biel. Św.* 245. *b.* Oprawcy, ceklarze, cechmistrze i inni urzędnicy ktemu przynależący, gdy imają złodzieja.... *Sax. Porz.* 144. (*ale porówn.* ceklmistrz). 2. Cechmistrz, *symposiarcha*, który wyrządza biesiadę lub starszym jest na biesiedzie. *Mącz.* der König des Gastmahls, der Gastgeber. CECHMISTRSTWO, CECHMISTRZOSTWO, a, *n.* urząd cechmistrza, das Zunftmeisteramt, Obermeisteramt; *Sorab.* 1. czechmižterstwo. CECHMISTRZOWSKI, a, ie, od cechmistrza, Zunftmeister-, Obermeister-.

CECHOWAĆ, ował, uje, *czyn. nied.*, nacechować, pocechować *dok.*, cechą znakować, znaczyć, piątnować, bezeichnen, ein Zeichen eindrücken, einbrennen; *Boh.* ceychowati, ceychugi; *Sorab.* 1. czeychuyu, woznamuyu; *Ross.* мѣтить, таврить. Nowacyusz bierzmowania nie przyjął, i ręką biskupią cechowany nie był. *Sk. Dz.* 129. Degami kogo nacechować, *cicatricare. Mącz.* Cechowanie złodzieja, piątnowanie, pryskowanie, das Brandmarken, Brandmahlen. Cechowanie na złodziejach dla tego bywa, aby ich ludzie znali i ich się strzegli. *Sax. Porz.* 143. — *Przysł.* Nie darmo cię natura nacechowała. *Cn. Ad.* 568. (nie darmoś zezowaty, garbaty, czerwonowłosy, i t. d. stronić od ciebie potrzeba, die Natur hat dich nicht umsonst gezeichnet). Cechowanych się strzeż. *Cn. Ad.* 55.

CECHOWNIK, a, *m.* tegoż cechu, der Zunftgenosse. Cechownicy, którzy do jednego cechu należą, *curiales. Mącz.* CECHOWY, a, e, od cechu, Zunft-, zünftig. *Ross.* цеховой. Starsi cechowi. *A. Zam.* 80. die Zunftältesten. Cechową chorągiew. Cechowe świece, które cechy kościołom dodawają. Majstrem cechowym nie może być, kto wprzód miejskiego nie przyjął. *A. Zam.* 80. ein zünftiger Meister. Niececbowy (*ob.* Partacz). Cechowy garniec dwa razy jest większy od szynkownego. *Skrzet. P. P.* 2, 197. *Czack. Pr.* 1, 292. *Ostr. P. C.* 2, 316. — §. *In malam partem* cechowy pijak, arcypijak, wierutny; cechowi bracia, wierutni pijacy, że na schadzkach cechowych pijaństwo zpowszedniało, Erzsäufer, Zecher, (cf. *Ger.* Zeche, Zunft, zechen, Zecher). Ma męża niebogatego wprawdzie, ale cechowego pijaka! *Mon.* 69, 802. *Teat.* 13, *c.* 5. Cechowa rzecz - nie jednego, pospolita dosyć, etwas zunftmäßiges, ziemlich allgemeines. Ej czegoż tak o pijaństwo strofujesz, alboż to nie cechowa rzecz? *Oss. Wyr.* (jedenże to ja pijak na świecie!)

CECKAĆ *ob.* Cackać, Cacać, Ciokać.

CEDR, u, *m.* z Greckołac. *cedrus*, drzewo rosnące w Syryi, do jodły nieco podobne. *Kluk. Dyk.* 2, 190. die Ceder, der Cederbaum. *Boh.* cedr; *Carn.* cêdr; *Vind.* ceder; *Dal.* czedar; *Croat.* czedrovo drevo; *Hung.* tzédrus; *Sorab.* 1. czĕderna; *Ross.* кедръ; *Gr.* κέδρος. Cedr rosły. *Min. Ryt.* 3, 24. Cedr pod niebo się dumnym wierzchem wspina. *Zab.* 13, 237. *Nar.* Cedr, król nad drzewami. *Dar. Lot.* 6. Niezbótwiały cedr aż pod niebo rośnie. *Kochow. Roż.* 98. Przykłady cedru godne. *Gost. Gor. praef.* (nieśmiertelnéj pamięci). 2). Cedr, cedrowy owoc, szyszka. *Cn. Th.* der Cederzapfen; (*Ross.* кедровка - sojka). CEDROWAĆ *czyn. nied.*, olejem cedrowym nacierać, mit Cedernöl einreiben. Cedrowany. *Cn. Th.* CEDROWY, a, e, od cedru, Cedern-; *Boh.* et *Slov.* cedrowý; *Carn.* cedrove; *Croat.* czedróvszki; *Dal.* czedarszki; *Sorab.* 2. czĕdernowé. Cedrowa żywica; *Sorab.* 1. czĕdernowa žiwicža. Cedrowy las *Ross.* кедровникъ. (*Eccl.* кедрскій cedrami zarosły). CEDRZYNA, y, *ż. collect.* drzewa cedrowe, Cedern, Cedernholz. Położył przysionek cedrzyną ode tła do tła. *Budn.* 1. *Reg.* 7, 7.

CEDUŁA, y, *ż.* CEDUŁKA, i, *ż. zdrbn.* kartka pisana. *Dudz.* 35. *Ger.* der Zettel, das Zettelchen; *Ital.* cedula; *Boh.* et *Slovac.* cedule, cedulka; *Vind.* zedelz; *Sorab.* 2. zedel;

Sorab. 1. čžedlya, čžedlijka; *Slavon.* cedula; *Hung.* tzedula; *Croat.* czedula, czedulicza, séda, sédicza; *Dal.* czeda; *Lat.* scheda, schedula; *Ross.* ерлыкъ, прописка. Ceduły napisów dla pamięci. 1. *Leop. Math.* 23, 5. Dać cedułkę do arendarza, żeby gromadzie wódkę wydał. *Oss. Wyr.* (*ob.* Kwitek). 2*). Chodkiewicz po skończonym liście, kładzie jeszcze cedułę. *Nar. Chod.* 297. Not. „*listy przeszłego wieku zamykały w sobie często kawał papieru, który nazywano cedułami, a my teraz zowiemy* postscriptum." die auf einem besondern Blatte dem Briefe beygefügte Nachschrift.

CEDZIĆ, *CADZIĆ *czyn. nied.*, zcedzić *dok.*, cieckliznę przepuszczać, aby się gąszcz został, seihen, durchseihen; *Boh.* cedjti, cedjm, cedjwam; *Slovac.* cedjm; *Sorab.* 1. čžedžu; *Vind.* zödit, zediti, tozhiti, prezejati, pretozhiti; *Carn.* zidyti, zédim; *Croat.* czediti, preczejati, preczediti; *Dal.* czediti, proczediti; *Rag.* zjĉditi; *Bosn.* çiditi, proçiditi, iscïdïti, *Ross.* цѣдить, цѣжу; *Gr.* ἠθεῖν. (cf. cyc, cf. ssać). Różne gąszcze przecedzają się przez sito, durszlak, serwetę lub chusty czyste czyli cedziworek. *Wiel. Kuch.* 398. Cadzicie komora, a wielbłąda połykacie. *W. Post. W.* 282. Komora *tsadzicie. *ib.* 2, 119. przecedzacie komora. *Radz. Math.* 23, 24. cadzicie się z komorem. 1. *Leop. ib.* — *Slovac.* komara cedis', welblud zhltás'; (w drobnych rzeczach skrupulatni; w występkach lekkomyślni). §. *Transl.* cedzić, ronić, przelewać, fließen lassen, strömen lassen, fallen lassen. Przy ołtarzu wół zjuszony Padłszy, cadzi posokę przez gardziel przepchniony. *Żebr. Ow.* 213. Miłość łzy cedzi. *Jag. Wyb. D.* 4. *b.* Poznawszy, w domy swoje z chęcią nas prowadzi, A między rozmowami łez obfitość cadzi. *A. Kchan. J.* 72. Oko moje dla ciebie jednej łzy nie zcedzi. *Zab.* 13, 257. §. Cedzić w kogo = wpajać, wpuszczać, einflößen. Trzeba z nienagła znajomość bożą w dzieci cedzić. *Modrz. Baz.* 42. §. Cedzić słowa przez zęby, bąkać, półgębkiem gadać. pieszczenie, in der Aussprache affectiren, (die Wörter durch die Zähne filtriren). Cedził przez zęby z grymasami słowa. *Mon.* 69, 509. Słowa cedzi półgębkiem pieszczonym. *Słonk. Pers.* 13. (*tenero supplantat verba palato*). Sznurowanie gębusi, podrygi i cedzenie ślinki, nie wprawia nas w tę, któréj pragniesz, opinią. *Mon.* 70, 159. CEDZENIEC, CADZENIEC, ńca, *m.* kamień z grubych ziarek piaskowych tak rzadko skupiony, że się woda przez niego przecedza. *Kluk. Kop.* 2, 97. der Filtrierstein. CEDZAWKA, i, *ż.* CEDZIDŁO, a, *n.* CEDZIK, a, *m.* CEDZINA, y, *ż.* CEDZIWOREK, rka, *m.* CEDZIDEŁKO, a, *n. zdrbn.*, przecacka, narzędzie od cadzenia, der Seiher, ein Geschirr zum Seihen; *Boh.* cezák, cednjk, cedidlo, cedniček, cedidko; *Slov.* cedák, cedidlo, cedilko; *Sorab.* 1. čžedzenk, čžedženczk, čžedženski korb; *Vind.* zediuz, zedilu, szedilu, prezedilu, zediunik, zediuniza, zediuna posoda; *Carn.* zèdilu, ezin; *Slavon.* cidilo; *Dal.* czidilo; *Bosn.* çidillo, proçid, proçidillo; *Rag.* zjedillo; *Croat.* czedilo, preczedilo; *Ross.* et *Eccl.* цѣдило, цедило, цѣдилка. Cedzidło, nazwisko to obejmuje narzędzia w przecedzaniu używane. *Mier. Mskr.* Cedziworek, cedzidło, durszlak. *Ern.* 182. *Mon.* 75, 588. Cedzawka, *filtrum. Rog. Doś.* 3, 171. Cedzina. *Jak. Art.* 1, 78. Cedziki z sukna, z płótna. *Kruml. Chym.* 60. Cedzidła do cedzenia mléka. *Syr.* 557. *Perz. Lek.* 18. Cedzidełko. *Teat.* 19, 70. Cedziworek. *Wiel. Kuch.* 398. CEDZINY, ów, *liczb. mn.*, męty po przecedzeniu na cedzidle pozostałe. *Jak. Art.* 3, 287. der zurückgebliebene Satz beym Seihen, das Dicke.

Pochodz. *docedzić*, *nacedzić*, *odcedzić*, *pocedzić*, *przecedzić*, *wcedzić*, *wycedzić*, *zcedzić*.

*CEDZIEĆ *przysłk.*, kiedyś tam, irgend einmal, einst. Patrz jako w gnuśnym pokoju zlenieli, Cedzieć jak dawno w ręku swych nie mieli gołego miecza. *Kochow. W.* 5. (u chłopstwa jeszcze w używaniu).

CEFA, y, *ż.* [*zam.* Cecha = znak. 1] On miasto zdarcia gdzie pancernej cefy, Przy jakiej takteż poglądał pod kwefy. *Jabł. Buk. M.?*

CEGAUZ, CEGHAUZ *ob.* Cekauz.

CĘGI, ów, *liczb. mn.* obcęgi, z Niem. die Zange, Kneipzange, narzędzie ślusarskie, kowalskie, i t. d. Cążki *zdrbn.*, cf. kleszcze.

CEGIEŁKA, *ob.* CEGŁA. — CEGIELNIA, i, *ż.* *CEGIELNICA, y, *ż.* budynek z piecem od palenia cegieł, die Ziegelscheune, der Ziegelofen; *Slov.* et *Boh.* cyhelna, cyhelnjce; *Carn.* zegovnéza; *Croat.* cziglenicza, opekalnicza; *Hung.* téglatçür; *Dal.* pech od opekke; *Ross.* кирпичный заводъ; *Eccl.* кирпичедѣланія мѣсто, гапчары. Cegielnie, gdzie się cegły, dachówki, i t. d. wypalają. *Kluk. Roś.* 2, 173. Skryj te kamienie do gliny w cegielnicy. *Budn. Jer.* 43, 9. CEGIELNICZY, a, e, od cegielnika, Ziegelstreicher=. Partowie niech się chełpią z Babilonów swych cegielniczych. *Chrośc. Luk.* 172. CEGIELNIK, CEGLARZ, a, *m.* cegielny robotnik, strycharz, der Ziegelstreicher, Ziegelbrenner; *Boh.* cyhlař; *Sorab.* 2. ziglař; *Vind.* zeglar; *Slavon.* ciglár; *Croat.* cziglar, opekàr; *Dal.* opekkar; *Hung.* téglás, teglatsináló; *Rag.* opekkàr; *Ross.* черепичникъ, плинѳодѣлатель. — W *rodz. żeńsk.* CEGLARKA, i, die Ziegelstreicherinn; *Boh.* cyhlařka. CEGIELNY, a, e, od cegły, Ziegel=. *Boh.* et *Slov.* cyhelnj, cyhelný; *Hung.* téglából; *Croat.* cziglen, opechni; *Ross.* плинѳенный. Cegielny robotnik. *Cn. Th.* CEGŁA, y, *ż.* CEGIEŁKA, i, *ż. zdrbn.* 1). z gliny palona massa do murowania, der Ziegel, das Ziegelchen; *Sorab.* 2. zigel, *Sorab.* 1. čžěhel, čžehelk; *Boh.* cyhla, topynka; *Morav.* tihla; *Slovac.* cyhla, cihla, těhla; *Hung.* teegla; *Slavon.* cigla; *Ital.* tegola; *Lat.* tegula; *Sax. Inf.* Tegel; *Gall.* tuile; *Carn.* zęgl; *Vind.* zegu, ziegeu; *Croat.* czigel, opeka, cziglek; opekicza; *Dal.* oppeka, opekka, osega; *Bosn.* opeka, kuppa; *Rag.* opekka, opecciza; *Ross.* плинѳа, кирпичъ, кирпичникъ, черепица, черепичка; *Eccl.* керамида, кирпичикъ. Cegła robi się z gliny i powinna się w ogniu zaczerwienić i upalić do twardości kamiennéj. *Kluk. Kop.* 1, 301. Sklepiąc piec hutny, trzeba cegiełkę z cegiełką dobrze zsadzić gliną. *Torz. Szk.* 84. Cegły robić, palić, strychować, Ziegel brennen. Robienie, palenie cegieł, *Ross.* плинѳодѣланіе, *Eccl.* кирпичедѣланіе. Cegłę ociosać *Ross.* хмылить, охмылить, охмыливать. Cegła na ukos przecięta *Ross.* косякъ. косячокъ. Pół cegły *Ross.* половикъ. Cegła do ogniska piecowego *Ross.* подовикъ. Cegła duża *Ross.* керамида, керемида, херемида. Cegła murowa *ob.* Murówka. — Cegła dwojaka, jedna wypalona w piecu, druga na słońcu ususzona. *Paszk. Dz.* 122. Cegła Egipt-

ska, na słońcu wysuszona. *Oss. Wyr.* Cegła dachowa, dachówka; *Vind.* strehen ziegeu, strehna opeka, korz, strehen zhrep, *Ross.* черепица; Dachziegel, Dachpfanne. Czy me dach złoty rece będą kładły, Czy ty cegiełki liche będziesz sadził.....? *Zab.* 12, 119. *Nar.* Sławna z czerwoności i twardości cegła Toruńska; ztąd: *Przysłk.* Zbladł jak cegła Toruńska. *Rys. Ad.* 79. *Cn. Ad.* 129. (zczerwienił się, zarumienił, raki upiekł). Darmo cegłę myją i murzyna. *Pot. Jow.* 2, 58. Choćby się w jedno wszystkie świata rzéki zbiegły, I wszystkie zniosły mydła, nie wybielą cegły. *Pot. Zac.* 130. Wszystko to tak wiele pomogło, jak kiedy kto cegłę wymywa i barwę na niéj odmienić chce. *Sk. Żyw.* 2, 202. Mowa ta cegła bez wapna. *Opal. Sat.* 66. *arena sine calce* (nie klei się, nie trzyma się jedno drugiego, nic się ztąd nie wywięzuje). §. *Not.* Cegła, w naszym języku częstokroć zbiorowo zamiast cegieł w liczbie mnogiéj, *collect.* Ziegel. Dom z dobréj cegły, (= z dobrych cegieł, von guten Ziegeln). *Metonym.* cegła, budynek z cegły, murowanie, ein Gemäuer, ein Gebäude von Ziegeln. Przyszliśmy do téj pustéj cegły na grób twój patrzeć. *Morszt.* 43. 2). Cegła, miara mularska, murowa, Ziegel, Ziegeldicke, als Maaß. Grubość muru na cegłę, na dwie, na półtory. *Oss. Wyr.* 3). Forma cegły, kawał w kształcie cegły, ein Stück in Form eines Ziegels. Zerznąć rydlem darnia na dwie cegły. *Dudz.* 12. CEGLANY, a, e, z cegły, von Ziegel, Ziegel=; *Sorab.* 1. czehelowe. Zameczek ceglany. *Star. Vot. D. b.* Miasto zastawszy ceglane, Umierając zostawił marmury usłane. *Leszcz. Class.* 14. Ceglaną ojczyznę wziął, a murowaną zostawił. *Kosz. Lor.* 34, *b.* CEGLARSKI *ob.* Cegielniczy. CEGLARSTWO, a, *n.* rzemiosło koło cegieł, das Ziegelbrennen, Ziegelstreichen; *Rag.* et *Bosn.* opekarstvo. CEGLARZ strycharz *ob.* Cegielnik. CEGLASTY, a, e, barwy na cegłę pochodzącéj, bladoczerwony, miniowaty, ziegelroth, ziegelfärbig; *Slovac.* cyhelné barwý; *Slavon.* ciglena boja; *Hung.* tégla - szinii; *Ross.* кирпичистый. Przy opuszczaniu gorączki mocz miewa ustoiny ceglaste. *Perz. Lek.* 96. CEGLISTY, a, e, na kształt cegły. *Cn. Th.* ziegelförmig.

CEGLOWAĆ *ob.* Cekłować. CEGWART *ob.* Cekwart.

CEJKAUZ, CEJKHAUZ *ob.* Cekauz. CEJKWART *ob.* Cekwart.

CEJTUCHOWY, a, e, królików czarnych cejtuchowych tysiąc płacą 5 złotych. *Vol. Leg.* 4, 357. (czy nie z Niemieck. zeitig dożrzały, dostały).

CEKAUZ, CEKHAUZ, CZEKHAUZ, CEJKAUZ, CEJKHAUZ, CAJGHAUZ, CEJGHAUZ, u, *m.* zbrojownia, arsenał, z Niem. das Zeughaus; *Sorab.* 1. bronencža; *Carn.* oroshnishne; *Vind.* orosharniza; *Ross.* оружейная палата, оружельня, оружехранилище, снарядохранилище, *Eccl.* оружница, оржжехранительница, збруеположница. Zbrojownia, cejghauz, arsenał, miejsce wyznaczone na skład wszelkich dostatków i rynsztunków wojennych. *Jak. Art.* 3, 324. Cekauz. *Star. Dw.* 33. *Star. Vot. D.* 3. *b.* Cejkauz. *Petr. Pol.* 457. Cekhauz. *Groch. W.* 482. Czekhauz. *Vol. Leg.* 3, 934. Cajghauz. *Baz. Sk.* 338. Cejkhauz. *Warg. Wal.* 21. CEKAUZOWY, CEKHAUZOWY, *ob.* Arsenałowy, *ob.* Cekwart.

*CEKLACYA, yi, *ż.* *CEKLATUM chodzenie, (z Łac. caecus, caeculus); chodzenie po nocy, włóczęga nocna, Nachtschwärmerey. Jednemu się chce pokoju a czytania; drugiemu opilstwa a ceklacyi. *Rej. Żw.* 12, *b.* Zdać się też za pociechę, całą noc pić, ceklatum chodzić. *Rej. Żw.* 114. CEKLARSKI, a, ie, od ceklarza, oprawcy, Häscher=. Głowa twoja pójdzie pod ceklarski topor. *Stas. Num.* 2, 15. *Sorab.* 1. běriczki. CEKLARSTWO, a, *n.* urząd ceklarski; das Häscheramt, der Häscherdienst; *Sorab.* 2. běrizna. §. *Zbiorowo:* = ceklarze Häscher *collectiv.* — CEKLARZ, a, *m.* miejski sługa do łapania lub bicia winnych. *Włod.* zbir, oprawca, siepacz. *Dudz.* 35. der Häscher, der Stadtknecht; *Boh.* biřič, sserha; *Slovac.* sserha; *Sorab.* 1. bericž, bież; schwikař; *Sorab.* 2. běriz; *Vind.* berzh, utavuz, berizh, musel, feihtel, pot, popadiga, ludilovez, rabelnou hlapez, shibavez, tepstnik, vapot; *Carn.* birizh, berezh, verizh; *Croat.* valpot; *Rag.* teklic; *Bosn.* çaf, barabanat, cjausc; *Ross.* сыщикъ, *Eccl.* посошникъ (*ob.* Posocha). Urzędnik ten z ceklarzmi we dnie ulice obchodził, a w nocy miasto wszędzie nawiedzał, doglądając domów, które za podejźrzane miał. *Modrz. Baz.* 140. U Rzymian najpierwszy ceklarz miał nad innemi ceklarzami przełożeństwo. *Pilch. Sen.* 135. *(lictor).* Wolno zbirom albo ceklarzom imać złoczyńcę i w pałacach kardynalskich. *Warg. Wal.* 308. Przedarł się przez gmin ludzi i ceklarzów albo oprawców. *Sk. Żyw.* 2, 391. By cię kiedy sprzeciwnik nie oddał sędziemu, a sędzia ceklarzowi, a takbyś był wrzucon do ciemnicy. *Radz. Math.* 5, 25. (sługa sędziego. *Bibl. Gd.*). — CEKLMISTRZ, a, *m.* CEKMISTRZ, a, *m.* nad ceklarzami przełożony, der oberste Häscher. Kapitan zbirów. *Dudz.* 35. der Häschermeister, Oberhäscher. CEKLOWAĆ, CEGLOWAĆ, ował, uje, *intransit. niedk.*, *ceklatum chodzić, po nocach się włóczyć; bey Nacht herumschwärmen. Jan Albracht raz w nocy po Krakowie ceklował, a pijany trafił na pijańców. *Stryjk.* 653. *Star. Ref.* 150. Ktoby w nocy na ulicy krzesał albo ceglował, tego słudzy marszałkowscy pojmać mają. *Vol. Leg.* 5, 647. Nocne wołanie, ceklowanie, *tumultus nocturnus. Mącz.* CEKLOWNIK, a, *m.* włóczęga nocny, ein Nachtschwärmer, Herumtreiber bey der Nacht. Tułający się po nocy, ceklownik, *noctivagus. Mącz.* *Przechowawać *kostarze, pijanice albo ceklowniki. *ib.*

CEKTAĆ się z kim *zaimk. nied.*, cektować się *continuat.*, spierać się z kim. *Włod.* przegadywać się z kim. *Cn. Th.* sich mit einem zergen, wörteln. Cektanie się, sprzeczanie się. *Dudz.* 35. das Zergen, Gezerge, das Wörteln. CEKTOWNIK, a, *m.* przegadywający się z kim, gadacz. *Cn. Th.* 182. der sich mit einem herumzergt, ein Disputar.

CEKWART, a, *m.* rynsztunkowy, officyer, mający dozór zbrojowni. *Jak. Art.* 3, 314 *et* 287. *Vol. Leg.* 4, 407. z Niem. der Zeugwart, Zeugwärter, Zeughauswärter. *Ross.* оружейничей, оружничей. CEKWARTOWY, a, e, od cekwarta, Zeugwarts=.

CEL, CYL, u, *m.* do czego się mierzy lub dąży, Fizycz. i moraln. das Ziel, der Zweck, der Endzweck, die Absicht; *Boh.* cyl; *Slovac.* cýl; *Hung.* tzél, tzélt, czil; *Sorab.* 1. czil, mól; *Sorab.* 2. zel, żiw; *Vind.* zil, konz, nagled, namienik; *Carn.* zil; *Croat.* czily; *Dal.* czilij, zamerka, bilig; *Bosn.* cigl, bigljegh; *Rag.* zigl, zamjerak; *Ross.* цѣль, при-

цѣль, мѣта, мишень, предмѣть. 1). Cel, punkt lub rzecz, do któréj się strzela, das Ziel, der Schießpunkt, Zielpunkt, das wonach gezielt und geschossen wird. Cel, punkt na tablicy strzeleckiej, która się zowie tarcza. *Oss. Wyr.* (*ob.* Meta). Cel jest strzelcowi przeto wystawiony, aby go trafił. *Bach. Ep.* 32. Gdy strzela, celu Kupido nie mija. *Past. F.* 1. (nie chybia). On wprawdzie daleki cel dardą trafić umiał. *Otw. Ow.* 181. Uczą ich z rusznic strzelać, dzidą cel ubijać. *Star. Dw.* 21. Niepodobna, aby ten w cel trafił, który nie strzela. *Zab.* 3, 48. Wziąć na cel, celować, zmierzać do czego, aufs Korn nehmen, zielen. Ażeby nie spudłować, nabiwszy strzelbę, wziąć na cel dobrze. *Boh. Kom.* 5, 15. Na cel biorąc nieprzyjaciela, armatną kulą w rękę trafionym został. *Per. Cyr.* 3, 149. Na słowo komenderującego: na cel! puszkarz celuje przy pomocy silni celowniczéj armatnéj. *Jak. Art.* 1, 412. (celuj! gezielt!) Na słowo: cel! pierwszy palec na cyngiel się kładzie, kolba w przyłożeniu z ramieniem równo przypada, lewa się ręka pod ostatni bączek podsadza. *Kawal. Nar.* 236. — *Fig.* Wszyscy jednego przekonania byli i do jednego celu wszyscy strzelali. *Sk. K. N.* 368. (wszyscy w jedno bili, sie schossen alle nach einem Punkte, hatten alle ein gemeinschaftliches Ziel). Daleko człecza myśl od celu strzela. *Pot. Syl.* 163. (celu chybia, verfehlt das Ziel). Siedziemy wszem na celu, wszyscy w nas strzelają, Za nami, jak za murem, wszyscy pokój mają. *Biel. S. M. C.* (myśmy na sztych wystawieni, wir sind allen zum Ziel ausgesteckt, wir der Gefahr ausgesetzt, wir stehen vor dem Risse). Wielkie Państwa stoją fortunie na celu. *Bardz. Tr.* 346. — §. Cel, kres, zakres, kierunek, zamiar, zamysł, przedmiot, objekt, koniec, das Ziel, die Richtung, die Absicht, das Absehen, der Gegenstand, der Zweck, die Absicht, der Endzweck. Tu cel wojny zakłada, tu ściąga żołnierza, Ztąd przeciw cesarzowi z swojém wojskiem zmierza. *Bardz. Luk.* 27. (Kriegstheater, Kriegsschauplatz). Bóg człowiekowi pewny kres naznaczył i pewny cel, do któregoby zmierzać zawżdy miał. *Żrn. Post.* 3, 583. We wszystkich sprawach ludzkich jest cel, do którego miłość własna ciągnie. *Mon.* 65, 160. Tysiąc ma celów, w które razem mierzy. *Zab.* 14, 374. Jednę rzecz przedsięwziąć, cyl sobie wystawić. *Mącz.* Od celu, do którego zmierzają, cnoty ludzkie szacunek biorą. *Mon.* 65, 175. Prawdę podczas można mówić, choć złym umysłem albo cylem. *Zygr. Pap.* 203. Cyl i koniec śmierci Pańskiej, abyśmy byli wykupieni od nieprawości. *Salin.* 4, 329 *et* 228. Cel lekarzów jest zdrowie ludzkie. *Gor. Dw.* 395. Ty jesteś celem sekretnym jego miłości. *Teat.* 17, 131. Ty jesteś celem nienawiści familii twojéj. *ib.* 54, 56. Niech cię mam przed oczyma, boże stworzycielu, Ty sam bądź tylko wszystkich pragnień mych na celu. *Dmoch. Sąd.* 61. (jedynym objektem). §. Cel, czoło, wybór, rzeczy celne, das Auserlesenste, die Auswahl, der Kern. Sam cel stada. *Oss. Wyr.* — Cel sukna, lice, strona przedniejsza, die rechte Tuchseite. Z celu na nice przewrócić. *Oss. Wyr.* — §. Cel, szacunek, wartość, die Schätzung, der Werth. Którzy się z nieuczciwego łona rodzą, nie są w takim celu, abo w takiéj wadze, jak te, co według prawego małżeństwa rodzą się. *Glicz. Wych. B.* 4.

2) Cel na strzelbie, celik, znak, podług którego celują, *Carn.* muha, das Korn, das Visier, das Gesicht auf dem Schießgewehr. 3). Cele, celowniki, przez które gieometra linie wzrokiem prowadzi, *pinnacidia. Sol. G.* 5. die Absehen, die Diopteru. Są to te części instrumentu mierniczego, przez które zwykli okiem zmierzać na rzecz jaką odległą. *ib.* 4). Cele na podkowach, ocele, bródki. *Kluk. Zw.* 1, 182. die Stollen auf den Hufeisen der Pferde.

Pochodz: *celny, celność, celować, celowy, celownik, celowniczy, celowny.*

CELA, i, *ż.* CELKA, i, *ż. zdrbn.* z Łac. pokoik mniszy, die Zelle, die Mönchszelle; *Croat.* czelicza, szobicza; *Hung.* tzelátska; *Ross.* келья, келейка; *Eccl.* келлія. W komorach, w celach, w klasztorach się kryją. *Sekl.* 117. Ma swoję celę nienawiść w klasztorach. *Zab.* 13, 379. (i w kapicy wełna. Nic bez ale).

CELBRAT, a, *n.* tablica czyli stolica do odbierania i rachowania pieniędzy; *Boh.* početnice; *Ross.* счеты; z *Niem.* das Zahlbrett. Jako celnik na mycie, tak z celbratem siedzi. *Rej. Wiz.* 167. *b.*

CELC, u, *m.* calec, calizna, twardy grunt w ziemi, na którym fundamenta zakładają. *Dudz.* 35. twarde dno w gruncie, na którém się już godzi grunt kłaść. *Cn. Th.* hartes Erdreich, fester Boden unter der Erde zum Fundamente.

CELEBRANT, a, *m.* celebrujący, śpiewający mszą uroczystą, der das Hochamt hält. Xiądz pleban na feście tym nie był celebrantem. *Xiądz.* 214. (*ob.* Oficyant). CELEBROWAĆ, ował, uje *czyn. nied.*, obchodzić uroczyście, świątkować, feyerlich begehen. Święto celebrowali i drugim powodem byli do uroczystego celebrowania. *Birk. Dom.* 122. Przeniesienie znakomitego doktora było celebrowane. *Birk. Dom.* 116. §. Mszą ś. odprawiać, das Hochamt halten. Celebrował summę sam X. biskup. *Tr.* §. *Fig.* celebrować kogo, ucelebrować kogo = hojnie kogo raczyć, uraczyć, einen wacker tractiren, ihm wacker zutrinken, (ihn illuminiren). Podsędek obchodził tak solennie swoje święto, że sam pierwszy się ucelebrował. *Oss. Wyr. Zab.* 14, 263.

CELESTYN, a, *m.* imię własne, Cölestinus. 2.) Zakonnik reguły Bernardyńskiej ś. Franciszka; zreformowanej przez papieża Celestyna V. *Kras. Zb.* 1, 185. ein Cölestiner Mönch.

CELIDONIA, *ob.* Jaskółcze ziele. CELIK *ob.* Cel na strzelbie.

CELKA *ob.* Cela.

CELNICA, y, *ż.* komora celna, das Zollhaus; *Ross.* мытница, мытня; *Boh.* celnice, celna; *Eccl.* кумеркарія. CELNICKI, a, ie, od komory celnéj, Zollhaus =. Komorze celnéj podległy, zollbar, *vectigalis. Cn. Syn.* 910. *Sorab.* 1. dahwkowné. CELNICTWO, a, *n.* cło, komora, urząd celniczy, das Zollwesen, das Zollamt. CELNICZY, a, e, od celnika, Zöllner =, Zolleinnehmer =. Celnicze miejsce, gdzie celnik cło wybiera. *Cn. Th. Ross.* цолнерскій.

CELNIE *ob.* Celny.

1. CELNIK, a, *m.* wybierający cło, der Zolleinnehmer, Zollbeamte, Zöllner; *Boh.* celnjk; *Sorab.* 2. zollnař; *Sorab.* 1. czwonik; *Carn.* zolnar, aushlokar; *Vind.* zollnar, aushlakar, mutar, daziar; *Rag.* occitnik, zarrnik, haracjar; *Croat.*

napláchnik; *Bosn.* çarinik; *Ross.* цолнеръ, мытникъ, мытоимецъ, пошлинникъ; *Ross. Tatar.* баскакъ; *Eccl.* пошлиноимецъ, **мытоимьць**, *Ross. obsol.* цѣловальникъ. Celnicy, mytnicy abo wyborcy. *Sekl. Math.* 9. U Rzymian byli celnicy ludzie znaczni. *Dambr.* 338. *Warg. Wal.* 67. U żydów celnicy byli miani za największych występców. *Dambr.* 338.

2. *CELNIK, a, *m.* posługujący w celi, der Zellendiener; *Ross.* келейникъ.

CELNOŚĆ, ści, *ż.* doskonałość drugich celująca, pierwszeństwo, wyborność, die Vorzüglichkeit, Vortrefflichkeit. *Sorab.* 1. předobétžo; *Bosn.* izvrrisnóst, izversnost; *Carn.* preseshnost; *Rag.* izvarsnos; *Croat.* verlócha; *Ross.* превосходство, превосходность; *Eccl.* благоизящество. W najmłodszym swoim wieku celnością swych przymiotow, zadziwił wszystkich. *Niemc. Kr.* 2, 95.

1. CELNY, a, e, od celi, Zellen-, die Zelle betreffend. (*Ross.* келейный = b. sekretny, tajny).

2. CELNY, a, e, od cła, do cła należący, Zoll-; *Boh.* celný; *Bosn.* haracni; *Slavon.* harmicarski; *Ross.* мытный, таможенный, пошлинный. Celny dom *ob.* Celnica.

3. CELNY, *CELOWNY, a, e, CELNIE *przysłk.*, do celu, od celu, nie chybiający celu, dobrze celujący, mierny, Ziel-, das Ziel betreffend, das Ziel treffend, wohl zielend, gut treffend. *Ross.* цѣльный, цѣльно, цѣлько. Racze jelenie pod ręki celnej strzelaniem padają. *Zab.* 11, 14. *Koss.* 1.) Drugich celujący, przewyższający, przechodzący, wyborny, wyśmienity, główny, przodkujący, przedni, vorzüglich, vortrefflich, excellent, hervorstechend. (*Ross.* цѣльный = b. czysty, niesfałszowany); *Boh.* et *Slovac.* zwlásstnj; *Sorab.* 1. předobewacže; *Bosn.* izvrristan; *Rag.* izvarstan, izvarsni; *Croat.* zverssen, verli; *Ross.* отличный, предпочтительный, коповной, превосходный; *Eccl.* благоизящный, преизящный, изрядно. Było w tém wojsku 4000 celownych bojowników. *Krom.* 633. (*selecti*). — CELOWAĆ, ował, uje, *intrans. niedok.*, do celu mierzyć, *Ger.* zielen, wornach, wohin, worauf zielen; *Boh.* cylity, cýlim, čeljm; *Sorab.* 2. zellowasch; *Croat.* czilyati; *Bosn.* smirati, nagaghjati, za zgoditi ù çigl; *Carn.* zilati, zilam, namirjam; *Vind.* namerjati; *Slavon.* nishaniti; *Ross.* цѣлить, нацѣлить, цѣлиться, прицѣлиться, мишенить, мѣтить, сулять. Celować strzelbą, wymierzać nią do pewnego celu, żeby weń pociskiem trafić. *Jak. Art.* 3, 287. Gdy właśnie celował z karabinu, armatną kulą trafionym został. *Perz. Cyr.* 3, 149. *Transl.* Prawidłem na stoliku mierniczym celuje się do pionu. *Zabor.* 86. man visirt. 2.) Celować kogo, celować, przechodzić, przewyższać, przodkować, prym mieć, mieć przed kim, mieć przodek, nie dać wprzód, übertreffen, vortrefflich seyn, Vorzüge haben, vorkommen, excelliren; *Slovac.* předějm; *Sorab.* 1. předobywam; *Rag.* nadvîsiti; *Bosn.* nadhoditi, primocchi; *Carn.* preseshém, presezhi; *Vind.* premagat, vezhvellat, boilshi byt; *Ross.* превосходствовать, превзойти, перешибить, отличествовать; *Eccl.* **прѣвъзыти, прѣвъзходити**, преимуществую, изрядствую. Miał przodki, męże wielkie; męztwem je przesiągł; miał uczone, nauką ich celował; miał prawne, prawem je przeszedł. *Orzech. Tar.* 34. Chcąc nietylko równym przodkom swym być, ale też ich celować, szukał pomocy ku tak wielkiemu celowi. *ib.* 28. W sławę, w bogactwa, nikt go nie celuje, Żaden w urodzie, w cnotach nie przodkuje. *Past. F.* 18. On nad resztę celował, nad wszystkie szwadrony, I nadobą i wzrostem dumnie wyniesiony. *Przyb. Milt.* 25. Celujący wszystkich, *Ross.* первоверховный. 3.) U kuśnierzów, celować futro, włosów co lepszych dobierać, bey den Kürschnern: die besten Stücke eines Pelzwerks zusammen nähen. *Oss. Wyr.* — CELOWNICZY, a, e, służący do celowania, do celowników należący, Ziel-. Silnie celownicze, przy których pomocy armata bardzo wygodnie daje się wycelować. *Jak Art.* 1, 284. *et* 153. *Łesk.* 2, 241. CELOWNIK, a, *m. dyopter. Ross.* наставъ, прицѣльникъ, Visir, Diopter, Absehen. Śrzednice kątomiaru opatrzone są celownikami, przez które się patrzy do przedmiotu. *Jak. Mat.* 1, 245. *Geom. Nar.* 1, 208. *Łesk.* 119. *CELOWNY *ob.* Celny. CELOWY, a, e, od celu, do celu należący, celny, Ziel-, zum Ziel gehörig. *Włod.*

*CELPY z knaflami, strój białogłowski. *Sax. Tyt.* 6?

CELSTAD, u, *m.* strzelnica, miejsce strzelania do celu, (z Niem. die Zielstatt), die Schießstatt, der Schießgarten. *Dudz.* 35.

CEMBAŁ *ob.* Cymbał.

1. CEMBRA, CĘBRA, y, *ż.* CEMBROWANIE, OCEMBROWANIE, ia, *n.* zrąb w studni, opasanie studni lub dołu kopanego ścianami drewnianemi, der Brunnenkasten, Grubenkasten, (die Zimmerung, Auszimmerung); *Vind.* studenski opafs, studenska ograja; (*Vind.* zimper = budynek drewniany). *Ross.* срубъ, обрубъ, обрубецъ; *Eccl.* **съкмоуение**, — *Dudz.* 35. Różne bywa cembrowanie studni. *Świtk. Bud.* 336. Ocembrowanie studni daje się pospolicie z drzewa, abo czasem z kamienia lub z cegieł. *Kluk. Kop.* 1, 128. 2. CEMBRA, *CZAMBR, *CZAMR, u, *m.* w liczbie mnogiej cembry, pale, dyle, do cembrowania, Stämme, Pfähle zu Brunnenkasten und dergleichen Einfassungen. Sosna, któraby się godziła na czamr. *Stat. Lit.* 315. Czambru drzewa od kopy. *Instr. Cel. L.* CEMBROWAĆ, CĘBROWAĆ *czyn. nied.*, ocembrować *dok.*, (cf. *Ger.* zimmern, bezimmern); studnią lub dół kopany ścianami drewnianemi po bokach zapewniać, mit Brettern einfassen, mit einem Brunnenkasten versehen. Studnie się cembrują dębiną, sośniną, olszyną. *Kluk. Rośl.* 2, 164. Studni gdyby nie ocembrowano, prędkoby się zawaliła. *Haur. Sk.* 380. Każda porządna studnia od spodu aż do góry powinna być mocno ocembrowana. *Świtk. Bud.* 336. *W górn.* cembrowanie, Zimmerung, Auszimmerung, użycie drzewa w kopalni na podpory różnego gatunku i kształtu. *Mier. Mskr.* CEMBROWINA, CĘBROWINA, CZAMBROWINA, CEMBRZYNA, y, *ż.* drzewa na cembrowanie zdatne, drzewo budowle, Bauholz, Zimmerholz, Holz zu Brunnenkasten und ähnlichen Einfassungen. Czambrowina, Bauholz. *Ern.* 92. *Sorab.* 2. twař; *Ross.* надолба; (*Bosn.* cjabrun = belka). Od kopy cembrowiny, jako towaru leśnego, złoty. *Vol. Leg.* 3, 60. Od kopy czambrowiny. *Instr. C. L.* Lasy

nasze dostatkiem nas drzew do cembrowiny okrętowéj opatruja. *Tr. Tel.* 52, Schiffszimmerholz.

1. CENA *ob.* Cyna.

2. CENA, y, *ż.* 1. wymiar wartości, szacunek, taksa, ilość pieniędzy, za którą się co przedaje, der Preis einer Sache; *Slovac.* cena; *Boh.* cena, odhad; *Carn.* zęna; *Vind.* zena, kup; *Slavon.* cina; *Rag.* zjëna, szjenna prózjenna; *Bosn.* çjena, çina, ucignenije; *Croat.* czena, preczemba; *Dal.* czina, proczina; *Ross.* et *Eccl.* цѣна (cf. *Gr.* τιμή). Naznaczona wartość rzeczy, zowie się cena. *Gall. Cyw.* 2, 12. Wojewodowie mają ustawy i cenę rzeczom czynić. *Gost. Gor.* 73. (cenę postanowić). Starałem się krótko pisać, aby nie podwyższać ceny tej książki. *Łęsk. Mier.* 260. Poprzedawać pod większą cenę, t. j. kto więcej da, aby rzecz miał, *hastae subiicere. Macz.* (*plus offerenti*). Cena raz schodzi, drugi raz wstępuje. *Sekl. Math.* 18. Cena wskoczyła wzgórę. Cena wzgórę idzie. *Cn. Th.* Cena stoi; albo stoi co w cenie *ib.* (trzyma się w cenie). Cena upadła. *ib.* Cenę podnoszę urzędownie. *ib.* Cenę podnoszę, więcej podaję w targu. *ib.* Cenę spuszczam (*Croat.* odczenujem). 2.) Cena, wysoka cena, ein hoher Preis. Towar ten teraz w cenie = popłaca, płaci, cenią go. §. *Fig. transl.* wziętość, wysoko ważenie czego, waga, szacunek, die Schätzung, [illegible], das [illegible], das Gewicht, die Bedeutung, der Werth. Dalekko bogactwa w większej kładłeś cenie nad ten szacunek, który im wyznaczyła natura. *Zab.* 14, 19. Mądry aptekarz ma w cenie Zioła, z których bierze pożywienie. *Past. F.* 193. Najlepsze czyny, tak się często iści, U dobrych w cenie, u złych w nienawiści. *Zab.* 12, 309. Czym się ojcowie nasi brzydzili, to wszystko dziś w cenie u siebie mają. *Star. Ref.* 4. Moje Kameny nie będą miały nigdy u was takiej ceny, Jakiej są fraszki tylko poety wielkiego. *Star. Vot. A.* 3. Po zwycięztwie tém był Leszek w większej cenie u Polaków, niż pierwej. *Biel. Kr.* 144. Żadnej pieniądze ceny nie miewają, Które łakomi gdzieś w sklepach chowają. *Petr. Hor.* 2, *A.* 2. Poszła w cenę niecnota, a ci już pognili, Co prawdę bez obrzesków bezpiecznie mówili. *Nar. Dz.* 3, 71. 3.) Cena w targu, właściwie nie jest to, za co się rzecz zbywa, ale raczéj oświadczanie przedawcy towaru, podawanie do targu, zacenianie, das [illegible] des Preises, der [illegible] Preis, das Gebot des Verkäufers, [illegible]. *Pryg.* [illegible]. Cena w mieszek nie idzie. *Rys. Ad.* 6. (nie tak ci zaraz płacą, jak zacenisz). *Alb. n. W.* 14. §. *Transl.* Najmniejszą ceną rachując, było ich tysiąc t. j. najmniejsza liczba, [illegible] *Tr.*

Pochodz.: *cenić, zacenić, ocenić, bezcen, bezcenny, bezcenek, cenny, cenność, cny, bezecny, bezeceność, bezeceństwo, cnota, cnotka, cnotliwy, cnotliwiec, cnotliwość; nieoceniony, nieocenny; przecenić, nieprzeceuny, zacny, zacność, uzacnić.*

CENAR, CYNAR, a, *m.* [rodzaj tańca. †] Tam już pieśni rozmaite, tam będą gadki pokryte, Tam trefne plesy z ukłony, Tam cenar, tam i gonony. *J. Kchan. Dz.* 209. Umysł stateczny nigdy się okazać nie może jedno w rzeczach przeciwnych; bo pewnie w cenarze, ani w gonionym nie się tam nie okaże. *Rej. Żw.* 86 *b.* Pewnie w cynarze, ani w gonionym, albo w tańcu szalonym, nic się tam nie okaże. *Wereszcz. Regl.* 111.?

CENIĆ *czyn. nied.*, zacenić *dok.*, 1. wymierzać wartość czego, cenę czego oświadczać, bieten, den Preis sagen, fordern. *Boh.* ceniti, cenjm, odhadati; *Carn.* zeniti, porajtam; *Vind.* zeniti, zenam, shtimati, fhazat: *Rag.* zjêniti, szjêniti, zazieniti; *Croat.* czeniti, przeczenyati, prestimati; *Dal.* cziniti, stimati; *Slavon.* ciniti, scinim; *Bosn.* sçieniti, çjeniti, proçjeniti; *Ross.* цѣнить, цѣню, (cf. *Ross.* развѣнить ganić, poniżać). Ten ceni, który przedaje; ten targuje, który kupuje, *indicare est venditoris. Macz.* Drożej ceń, a w miarę zapłacą. *Cn. Ad.* 58. (cena w mieszek nie idzie). 2. Cenić, ocenić, taksować, otaksować, szacować, schätzen tariren; (*Carn.* razunim). Wzięli zapłatę cenionego, abo oszacowanego. *Sekl. Math.* 27. Not. *Szacuję* latius patet: *cenię kupującemu; szacuję sam sobie, komu, swoje, cudze. Cn. Th.* — 3. *Moral.* cenić, szacować, schätzen, achten. O swobodo! jedyne dobro życia ludzkiego, jak cię cenić i jak uwielbiać należy, słów nie dobiorę. *Teat.* 19. *b*, 1. O gdybyśmy się lepiej cenić umieli, gdybyśmy droższymi byli, kobietki byłyby pokorniuchne. *Teat.* 29, 72. Drwiąc o sędziach, o kobietach: nie drogo się ceni = weźmie, co dasz, można go mieć za tanie pieniądze. *Oss. Wyr.* Lekko cenić, nie poważać, pogardzać, gering achten. Człek zawsze chce więcej; co ma, lekko ceni. *Zab.* 14, 100. *Nar.* §. Cenić, wysoko cenić, wysoko szacować, uczcić, poważać, czcić, szanować, hoch achten, [illegible]. Ceni mą łagodność i sposobność do nauk. *Teat.* 37, 57. CENIENIE, ZACENIENIE, OCENIENIE, a, *n. rzeczownik słowa* cenić; oświadczenie ceny, cena das Bieten des Preises, das Schätzen, der Preis; *Carn.* zenênje; *Vind.* zenenje, zenitje, zenenga, fhtimanje, (*Bosn.* scjenna = zdanie). CENICIEL, a, *m.* który co ceni, der Preisbieter, der Schätzer; *Carn.* zenik, zenitnek, razunik; *Vind.* zenitnik, shtimauz; *Bosn.* çjenitegl; *Croat.* czenitel, preczenitel; *Dal.* czenik, proczenik; *Ross.* цѣнитель, цѣновщикъ. *Wrona.* [illegible]. CENICIELKA, i, die Schätzerinn. CENNOŚĆ, ści *ż.* wartość, szacowność, die Schätzbarkeit, der Werth; *Vind.* zenitlivost; *Ross.* цѣнность. *N. Pam.* 22, 110. CENNY, a, e, cenę mający, szacowny, schätzbar, werth. *Vind.* zenitliu; *Ross.* цѣнный. Okazywania dobrego serca waszego, przez się nader dla mnie szacowne, tém stały się cenniejsze, że wzorem były dla całego kraju. *Dyar. Gr.* 294. *Stan. Aug.* Rozum, kształtność, żywość i odwaga, lecz to wszystko jak cenne, tak też jest zwodnicze. *Teat.* 52. *b*, 82. *CENOBIT, a, *m.* czciciel czołobitny, ein [illegible] Verehrer, mnich, pokutnik, z łac. *coenobium* = klasztor. 4] Nie jeden kufer dla złotych *jelitów Takich za sobą miewał cenobitów, Co mu nabożne przesyłali modły... *Zab.* 10, 159. *Zabł.*

CENSOR, a, *m.* z *Łac.* u Rzymian, popisowy urzędnik, i obyczajów dostrzegacz. *Pach. Sall.* 45. der Censor bey den Römern; *Sorab.* 1. [illegible]; *Eccl.* соцѣнитель. Censor Rzymski obyczaje, postępki i zasługi przeciw

Rzeczypospolitej uznawać, i one abo czcią zdobić abo bezecenstwem piątnować powinien był. *Gorn. Dw.* 186. *ob.* Strofarz, szacunkarz, stanowiciel obyczajów. Mistrz obyczajów. *Kosz. Lor.* 108. — §. Censor ksiąg, sędzia, rozsądnik i niby probierz ich, der Büchercensor. — §. *Moral.* censor, krytyk, wybierający wzory z drugich, ein Sittenrichter, Critisirer, Splitterrichter. Nikt chętniej innych ludzi nie wybaczy przywary nad tego, który najsurowszym własnych przywar jest censorem. *Zab.* 13, 72. — *W rozd. żeńsk.* CENSORKA, i, die Censorinn. CENSORSKI, a, ie, od censora, Censor=. *Sorab.* 1. pžeszudniczki; Censorski urząd= CENSORSTWO, a, *n.* das Censoramt. Kato na censorstwo obrany. *Warg. Wal.* 212. CENSOROWAĆ, CENSUROWAĆ, CENZOROWAĆ, ował, uje, *czyn. nied.*, błędy wytykać, omyłki znaczyć, ganić, wzorki wybierać, łatkę przypinać, censiren, critisiren, tadeln, richten, hofmeistern. Bajki Ezopowe w języku zwierząt ludzkie censurowały passye. *Jabł. Ez. A.* 2. — Cenzorowane, gra pewna z gatunku rozrywek ślachetniejszych, gdy się dla zabawy zdrożności jednego wytykają grzecznie i dowcipnie, das Censorspiel. Grać cenzurowanego, albo ganionego. *Oss. Wyr.* — *fig. transl.* Ci Ichmość zagrali się kaducznie w cenzurowanego. *Oss. Wyr.* (poswarzyli się, łają się, sie zanken mit einander, schimpfen sich herum). CENSURA, CENZURA, y, *ż.* krytykowanie, krytyka, wytknięcie błędów i rozsądek o nich, die Censur; *Sorab.* 1. pžeszudženo. Censura ksiąg, podobna do krytyki; lecz wchodzi tylko w rozeznanie szacunku pisma, co do religii, rządu i obyczajów. *Kras. Zb.* 1, 491. Censura w potoczném życiu, wzorków wybieranie, omyłek znaczenie, błędów wytykanie, die Censur, der Tadel. Censury nie uchodzą poczciwe obyczaje. *Bardz. Tr. praef.* Niech stąd uchodzę, albo cenzury, albo opinii, jakobym z własnej tylko swojej miłości dom mój chwalił. *Jabł. Buk. praef.* §. Censury papiezkie, napominanie kościelne, strofowanie, gatunek mniejszej klątwy, die päbstliche Censur, eine gelindere Art des Kirchenbanns. *Tr.* CENSURANT, a, *m.* wzórki z drugich wybierający, ganiciel, krytyk ostry, ein Tadler. *Tr. W rodzaju żeńskim*, CENSURANTKA, i, die Tadlerinn. CENSURANTSKI, a, ie, krytyczny, zrzedny, *Sł. kieszk.* przyganiający, tadelnd.

CENTAUR *ob.* Chłopokoń, chłopoogier, kolibyk.

CENTNAR *ob.* Cetnar.

CENTROWAĆ *czyn. nied.*, zcentrować *dok.*, zbijać, stężać, skupiać, concentriren, zusammen drängen. Kupido żarzy ognie nie gasnące, Bo zcentrowane, wewnątrz pałające. *Past. F.* 192. CENTRUM *ob.* Środek, Pośrzodek.

CENTURYA *ob.* Setka.

CENTURZYA, yi, *ż.* ziele, *Centaureum*, od Centaura Chirona, który tém zielem uzdrowiony został od rany strzał Herkulesowych. *Urzęd.* 79. *Boh.* zeměžluč; *Sorab.* 1. sczietka; *Carn.* tisezhûla, jesariza; *Slavon.* trator; *Bosn.* çrrigljena, çargljena kittiça *Centaurea Centaureum Linn.* Centurzya wielka, jasieniec, goryczka Włoska, Großtausendgüldenkraut. *Syr.* 654. Centurzya mniejsza, Dobra myśl, Ziemna żółć, *Centurium minus. Linn.* Erdgall, Bibergeil. *Syr.* 655. Centurzya żółta, *Cent. luteum*, gelb Tausendgüldenkraut. *Syr.* 661. CENTURZYOWY, a, e, od centurzyi, Tausendgüldenkraut=. Wódka centurzyowa. *Syr.*

CEP, a, *m. zwyczajniej w liczb. mn.* CEPY, ów, 1. narzędzie od młócenia, ma trzon, dzierżak abo cepak, a na wierzchu tego osadzony bijak. *Kluk. Rośl.* 3, 229. der Dreschflegel, der Flegel, O b d. der Drischel. *Boh.* cep; *Slovac.* cepy; *Sorab.* 2. zépi; *Sorab.* 1. zieppy, zjpy; *Vind.* zepi, (zepez, hlod=kij), zepizh, mlatiza; *Bosn.* cép; *Croat.* czépi, czép; *Hung.* tsép; *Ross.* цѣпъ, цѣпикъ, оцѣпъ, бпленъ, молотило; (cf. *Gall.* le cеppeau, cep; *Lat.* cippus; *Svec.* kaep, *Ital.* ceppo=kij, cf. czepić, cf. szczep, szczepić). Kmieci potomek barki w złoto stroi, A możnych książąt krew u cepa stoi. *Zab.* 12, 121. *Nar.* Im jeśli nie flintę, to pewnie cep, albo kosę trzeba dać w ręce. *Chmiel.* 1, 1117. Wyszedł kniemu z cepami jeden błazen prawy. *M. Biel. Sen. M. B.* (*ob.* błazen nadworny). Od cepów idą; do cepu idą= od młocki, albo do młocki, von Dreschen, zum Dreschen. *Oss. Wyr.* Takem się roztrząsł, jakbym ze dwa dni był cepami młócił. *Alb. z W. J.* 4. Osłabł, jak cepy=jak mucha. *Tr.* er ist matt geworden, wie eine Fliege. Chłopy mówią: ocepiał=ociężał; zmordował się, *Ross.* цѣпенѣть=drętwieć. — 2. Cepy, narzędzie do prędkiego nabijania armat polowych służące, od postaci swojej tak nazwane. *Jak. Art.* 3, 288. ein Werkzeug beym Laden der Feldkanonen — 3. Gatunek broni, eine Art Gewehr, ein eiserner Knittel. Miejscy ludzie mają mieć pułhaki, siekiery, miecze, cepy żelazne, oszczepy, co do obrony piechoty należą. *Petr. Pol.* 454. (*Bosn.* cépati, tlaciti=tłoczyć). CEPAK, a, *m.* CEPISKO, a, *n.* dzierżak cepowy, trzon albo rękojeść, do której przywięzuje się bijak. *Kluk. Rośl.* 2, 158. der Dreschflegelstiel. *Ross.* цѣпникъ. — 2. Cepak, młócek, der Drescher. Proso tak częstokroć śmieci, że aż cepaka uczyni na boisku niby kominiarza. *Haur. Sk.* 34. — *Transl.* gbur, grundal, nieokrzesany, ein grober Bauerkerl. Zdrowy, jak cepak=jak byk, ein starker gesunder Kerl. *Tr.*

*CEPLIK, a, *m.* warkoczyk, z *Niem.* das Zöpfchen. Cepliki, tkanki, bramki, należą do stroju niewieściego. *Sax. Tyt.* 6.

CEPOWY, a, e, od cepa lub cepów, Dreschflegel=, *Sorab.* 1. cžépowé; *Ross.* цѣповый. Cepowy rzemień; *Vind.* gosh, gosha, hosh, zepovesnik, *ob.* Gążwy.

CEPUCH, CZOPUCH, a, *m.* (*por.* czop) otwor z tyłu pieca, dla luftu, w którym baba, das Rauchloch am Ofen. (*ob.* Czeluść). (*Carn.* zèbùh=skórzany węborek do gaszenia ognia; *Rag.* cèp=zatyczka; *Ross.* чепуха brednie, bzdurstwo). Jakby z cepucha, Pędząc czarny przed sobą dym, pożar wybucha. *Min. Aus.* 6. — *Fig.* Cepuchy poodmieniać. *Żebr. Ow.* 386. (*spirandi mutare vias*). CEPUCHOWY, a, e, od cepucha, Ofenloch=. Cepuchowa baba.

CEPY *ob.* Cep.

CERA, y, *ż.* farba, krasa, barwa twarzy, die Gesichtsfarbe. *Ital.* ciera, *Pers.* czehre; (*Boh.* plet, cf. płeć). Cera na twarzy jego była rumiana. *Birk. Gł. K.* 26. Jesteś zdrów, widać po cerze. *Zabł. Zbb.* 97. Cera dobra. *Teat.* 8. *b*, 27. Przypalonéj cery. *Susz. Pieśn.* 3, *F. b.* Ona twarz i cera zmieniona, okazowała wnętrzną boleść serca jego. 1. *Leop.* 2. *Macch.* 3, 16. (barwa. 3. *Leop.*). Stanęła

wryta, z twarzą bez cery i blada. *Hul. Ow.* 73. Cera albo barwa kościelna = zła, blada. *Tr.* Wielu zdrowych na cerze, a słabych wewnątrz. *Boh. Diab.* 3, 117. — §. Cera, mina, twarzy ułożenie die Miene, das Gesicht, die Gesichtszüge. Pokryte cerą szczerości serca jadowite. *Susz. Pieśn.* 1, *B.* 4. *b.* Zmyślony przyjaciel niebezpieczny; lecz nie boję się, gdy mi Nieprzyjaźń sama cera powie. *Past. F.* 93. Z rozgniewaną cerą przychodzi. *Kul. Her.* 306. Millionami pragnie przymilić cerę chropawą. *Zab.* 9, 347. *Zabł.* Daj chleba, soli, wody, a przy szczérej cerze, Wolę niż przy zmyślonej bażanta ofierze. *Pot. Arg.* 140.

CERATA, y, *ż.* z *Włosk.* woskowane płótno, Wachsleinwand. *Rag.* vosetenizza; *Bosn.* voseteniça; *Croat.* vóscheniecza; *Ross.* вощанка, клеенка. CERATOWY, a, e, z ceraty, von Wachsleinwand.

CERBELA, i, *ż.* [z *Łac.* cerebellum = móżdżek. 2] Schorzałych Bachus pewnie nie odżywi, Z kubków się złotych nie zgrzeją cerbele. *Chrośc. Luk.* 116.

CERBER, *Boh.* třjhlawec, *ob.* trójgłowy pies.

CEREGIELE, ów, *liczb. mn.* §. Coś należącego do stroju białogłowskiego. *Sax. Tyt.* 7. może kornety, koronki, Hauben, Spitzen. Ujźrzawszy lada Monkę przed karczmą w niedzielę, Zaraz jej pośle pierścień abo ceregiele. *Zimor. Siel.* 225. §. *Fig. transl.* Koperczaki, wykwintne grzeczności, korowody, bałamuctwa, übertriebne Complimente, Umstände, Weitläufigkeiten, Schnick Schnack. Po krótkich ceregielach poprzysięgli obadwa sobie wierną przyjaźń. *Oss. Baj.* 2. Ja wiem, co robię, właśnie wskórałbym wiele, Gdybym chciał jeszcze zważać na te ceregiele. *Niemc. P. P.* 90. CEREGIELNY, a, e, CEREGIELNIE *przysłk.*, korowodny, bałamutny, übertrieben, umständlich, weitläufig.

CEREMONIA, CERYMONIA, ii, *ż.* z Franc. *Boh.* ceremonye, *Sorab.* 1. dźerženstwo; obrządek uroczysty, die Ceremonie. W religii ceremonia, powierzchowne oznaczenie czci bogu winnej. *Kras. Zb.* 1, 190. Ceremonie kościelne. *Sekl.* 107. religiöse, kirchliche Ceremonien. Uczynek każdy zwierzchowny z nabożeństwa czyniony, który sam z siebie nie ma żadnego innego zalecenia, jeno iż się na cześć bożą dzieje. *Sk. Kaz. Nied.* 354. Gdy się kłaniamy i ciałem padamy, albo ręce podnosim, albo się w piersi bijem, albo processye czynim, albo się popiołem posypujemy, i święconą wodą kropiem, wszystko to zwierzchowne są ceremonie. *ib.* 354. — §. Ceremonie, w rzeczach cywilnych, znaki poszanowania, obrządki, zwyczaje uroczyste, Ceremonien, feyerliche Gebräuche. Ceremonie koronacyi. — §. W życiu potocznym: ceremonie, koperczaki, ceregiele, komplimenta, pozory, Ceremonien, Complimente, Umstände die man macht, Ziererenen. Jak to teraz pogodzić szczerość z grzecznemi oświadczeniami, które pospolicie komplementami czyli ceremoniami zowią. *Mon.* 74, 1. Zbyteczne oświadczenia i ceremonie nie są oznaczeniem uprzejmej chęci. *Kras. Pod.* 2, 59. Gdzie siła ceremonij, tam szczerości mało. *Pot. Arg.* 8. *Mon.* 67, 457. Człowiek pełen ceremonij; *Ross.* поклонный, поклонливый. Ceremonie robić, *Ross.* чиниться. Ale nie rób ceremonij, przyjmij pieniądze. *Teat.* 15, 64. Mów co rozumiesz, bez ceremonii. *ib.* 18. *c,* 11. Sans façon, bez ceremonii, bez subjekcyi, tak jak u siebie. *Teat.* 21, 8. ohne Umstände, ohne Complimente. Przywołać go nazad; i cała ceremonia. *Teat.* 17. *c,* 56. (i cała rzecz; i po wszystkiém). CEREMONIAŁ, u, *m.* cały zbiór i układ ceremonij, zachowywanych przy zdarzonej okazyi, das Ceremoniel. Zgodzono się, aby, gdy zobopolnie przywracają się poselstwa, tenże sam ceremoniał, jak przed wojną, był zachowywany. *N. Pam.* 11, 255. *Ross.* чинъ. U stołu, nim się ceremoniał sadowienia skończy, potrawy ostygną. *Mon.* 65, 48. *Xiądz.* 229. CEREMONIALNY, a, e, CEREMONIALNIE *przysłk.*, ceremoniom odpowiadający, podług ceremonij, z ceremoniami, ceremoniell, *Ross.* обрядный. Na weselu zachowany był zwyczaj staroświecki w tańcu ceremonialnym przy assystencyi należących. *Kras. Pod.* 2, 73. Zaczęły się podług zwyczaju ceremonialne zdrowia, kielich za kielichem lata. *Zab.* 13, 213. — §. Tyczący się ceremonii, obrządkowy, die Ceremonien oder Gebräuche betreffend, Ceremonial=. Chrześcianie nie podpadają prawom Żydowskim, które są ceremonialne i sądowe. *Birk. Podz.* 13. CEREMONIANT, a, *m.* CEREMONIANCIK, a, *m. zdrbn.*, lubiący robić wiele ceremonii, *Ross.* обрядливый, ein Ceremonienmacher, Complimentenschneider. *W rodz. żeńsk.* CEREMONIANTKA, i, die Ceremonienmacherinn. CEREMONIARZ, a, *m.* mistrz ceremonii, dozorca publicznych ceremonii, der Ceremonienmeister. (*Ross.* церемонимейстеръ; *Rag.* nadobicjainik). Używają Polacy żywcem łacińskich wyrazów *Magister ceremoniarum*, na żart z kogo siląc ego się zbyt na koperczaki. — *W rodz. żeńsk.* CEREMONIARKA, i, die Ceremonienmeisterinn. CEREMONIARSKI, a, ie, od ceremoniarza, Ceremonienmeister=. *Ross* церемонимейстерскій. Ceremoniarski urząd = CEREMONIARSTWO, a, *n.* das Ceremonienmeisteramt. *Rag.* nadobicjajstvo. CEREMONIOWAĆ, *intransit. nied.*, stroić ceremonie, Ceremonien machen. Z nami przestań ceremoniować. *Teat.* 19. *c,* 27.

CERES, CERERA, y, *ż.* bogini, n. p. Kościół Cerery. *Stas. Num.* 1, 52. *Ross.* Церера. *ob.* Marzana, *Boh.* Żewéna; *Carn.* Sejvina, die Göttinn Ceres. CERERZYN, a, e, do Cerery należący, der Ceres gehörig. Gargarus Cererzyn. *Bardz. Tr.* 430.

CEREWIZNA, y, *ż.* [brzuch, *por.* czerewo. 2] Przywiózł Jazon z Kolchów młodą panią, Karego bobru wprowadził w ojczyznę, Pod cerewiznę. *Klon. Fl. B.* 4. *b.*?

CERKIEL *ob.* Cyrkiel. CERKIES, CERKIESKI *ob.* Czerkas.

CERKIEW, kwi, *ż.* CERKIEWKA, i, *ż. zdrbn.*, 1. kościół szczególniej Greckiego obrządku, eine griechische Kirche; *Boh.* cýrkew, chram; *Sorab.* 1. čžerkwa, zyrkei; *Sorab.* 2. zerkwej, zerkwá, zerkwizka; *Carn.* cirkva, cirkuv, zirqva, zerkou; *Vind.* zirkou, zerkau, zirkva, zierkou; *Croat.* czirkva, czerkva, czrikva, czirkvicza; *Dal.* czarkva, zarkva, czrikva; *Bosn.* çarqua, çrriqua, çerqua, çarquiça, cerquiça, çrriquiça; *Slavon.* cêrkva; *Rag.* zarqva, zarquiza; *Ross.* церковь. *Eccl.* цркъвь, cerkiew Grecka; костелъ = kościół katolicki, кирка, молбище отдравшихся

отъ правыя восточныя матере нашея церкве. (w *Isidorze* chirichhu, *Anglosax.* cyrice, cyre; *Grae.* *κυριακός*; *Germ.* Kirche Adlg.). Domy chwały bożej Greków nieunitów odtąd nazwane być mają cerkwiami. *Vol. Leg.* 7, 574. (cf. bożnica, zbór, sobór). Tam była przedtym stara drzewniana cerkiewka. *Stebel.* 1, 82. Wcielać cerkwi. *Ross.* воцерковлять. Pierwszy raz do cerkwi wchodzić *Eccl.* вцерковлятися. имѣть первой входъ во церковъ. — 2. *Transl.* ogólniej: kościół, świątynia, Kirche, Tempel, Heiligthum. Cerkiew Święta Katolicka. *Birk. Gl. K.* 6. Upominania matki naszej cerkwi Świętej, aby próżne nie były. *W. Post. Mn.* 31. Oblubienica Pana Chrystusowa, cerkiew jego święta. *ib.* 289. Abym cię Boże mógł sławić W cerkwi twojej wybranej. *J. Kochan Ps.* 41. CERKIEWNIK, a, *m.* [ojciec kościelny. 4] z cerkwią trzymający, Greckiego obrządku, einer von der Griechischen Kirche, ein Altgläubiger. Na owym kamieniu ewanielistowie i inni cerkiewnicy budowali. *Smotr. Lam.* 213 *et Smotr. Apol.* 61. — 3*. Kościelny, duchowny, ein Kirchendiener, ein Geistlicher, *Slovac.* cirkewnik, swetski knaz; *Dal.* czarkownak, *Rag.* zarkovgnak = duchowny; *Ross.* церковникъ, церковнослужитель. (*ob.* Zakrystyan); *Eccl.* церковница służąca kościelna. CERKIEWNY, a, e, do cerkwi należący, szczególniej do Ruskiej, Kirchen=, Kirchlich, besonders die griechische Kirche betreffend. *Boh.* cýrkewnj; *Slovac.* cirkewni; *Carn.* cirkevne, cirkvene; *Vind.* zirkoun, zirkveni, zirkouski; *Rag.* zarkovni; *Croat.* czirkveni; *Dal.* czarkovni; *Ross.* церковный. Ułożono na gieneralnej kongregacyi Pińskiej urządzenie cerkiewne. *Gaz. Nar.* 2, 243. My Roxolanie mamy ŚŚ. OO. Doktorów cerkiewnych. *Fund.* 82. Prawidło cerkiewne *horae canonicae. Pimin. Kam.* 305.

CERKLINA *ob.* Cyrklina. CEROGRAF *ob.* Cyrograf.

CEROT, u, *m.* z Łac. plastr przymiększy, twardszy cokolwiek od maści, z wosku po większej części zrobiony, ein Wachspflaster. Cerot z róży a wosku, przydawszy balsamu, przykładać na żywot. *Urzed.* 324.

CEROWAĆ *ob.* Cyrować. CERYMONIA *ob.* Ceremonia.

CERTA, CYRTA, y, *ż.* *Cyprinus zerta. Linn.* ryba do rodzaju łososia należąca. *Kluk. Żw.* 4, 170. *Ład. H. N.* 21. die Zärte, ein Fisch.

CERTOWAĆ, *intrans. nied.*, z Łac. uganiać się z kim na wyścigi, wyścigać się o co, emulować, certiren, wetteifern. Najlepszy pojedynek certować ludzkością. *Min. Ryt.* 4, 159.

CESARSKI, a, ie, należący do cesarza, kaiserlich. *Boh.* cysarský; *Slovac.* cisarský; *Slav.* cesarski, cesarov; *Vind.* zefarski, zefarjiou, zefarstveni; *Croat.* czeszarszki, czeszarov; *Hung.* tsászári; *Rag.* cesarski, cesarov; *Bosn.* çesarovo; *Ross.* цесаревъ. Oddajcie cesarskie cesarzowi, a bozkie bogu. *Budn. Math.* 22, 21. (*Croat.* datije bogu, kay j' nyegovo, a czeszaru czeszarovo). *Paszk. Dz.* 48. Cesarscy *scilicet* żołnierze, die Kaiserlichen. Cesarskie = po cesarsku = sposobem cesarskim, jak na cesarza przystoi, kaiserlich, auf kaiserliche Art. Kazał niewolnika tego po cesarsku szanować. *Ustrz. Kruc.* 2, 345. CESARSTWO, a, *n.* 1). godność i władza cesarska, panowanie cesarskie, państwo i kraje cesarskie, das Kaiserthum, das Kaiserreich. *Boh.* cysarstwj; *Slovac.* cisarstwo; *Sorab.* 1. kheyžarstwo; *Vind.* zefarstvu; *Carn.* zefarstvu; *Croat.* czeszarsztvo, czarztvo; *Rag.* cesarstvo; *Bosn.* çesarstvo; *Ross.* имперія. Nie liczy się jego cesarstwo, jeno od koronacyi. *Sk. Dz.* 847. Włóczył się żebrząc; a przecię o cesarstwie sobie tuszył. *Sk. Dz.* 546. — *transl.* Niechaj będzie bogu cześć, chwała i cesarstwo na wieki. *Rej. Apoc.* 6. (panowanie). 2). *Zbiorowo* Cesarstwo = cesarz z cesarzową, Kaiser und Kaiserinn. Cesarstwo Ichmość szczęśliwie podróż swą odprawili. *Gaz. Nar.* 1, 188. CESARZ, a, *m.* z Łac. Caesar, co kiedy nazwisko sławnego dyktatora jest, Cezar brzmi, a kiedy imperatora znaczy Cesarz. *Dudz.* 18. *Chrośc. Fars. praef.* — *Kras. Zb.* 1, 191. der Kaiser; *Boh.* cysař; *Slavon.* čisar, cýsař; *Sorab.* 2. keyžor; *Sorab.* 1. kheyžor; *Slavon.* cesar, caesar; *Vind.* zefar, cefsar, kaisher; *Carn.* zêfar; *Rag.* cesar; *Bosn.* çesar; *Croat.* czaszàr, czar; *Hung.* tsászár, chyassaar; *Dal.* czessar; *Ross.* цесаръ, государь; *Eccl.* кесарь; *Graec.* *καῖσαρ* (*por.* Car). Cesarzem być; *Rag.* cessarovati, ucessariti se. — §. 2. *Hst. Nat.* cesarz mucha, *musca caesar*, die Kaiserfliege, niewielka, pięknie zielona, pomieszkanie jej gnój i błoto. *Kluk. Żw.* 4, 393. *Ład. H. N.* 112. CESARZOWA, y, *ż.* żona cesarza, imperatorowa; die Kaiserinn; *Boh.* cysařowa; *Slovac.* cýsarowá; *Sorab.* 2. keyžorka; *Sorab.* 1. kheyžorowa; *Slavon.* caesarica, cesarica; *Hung.* tsászarné; *Vind.* zefariza, kaishrinja; *Bosn.* çesaricza; *Rag.* cesariza; *Croat.* czeszaricza, czaricza; *Eccl.* кесарева. *CESARZOWIC, a, *m.* syn cesarski, der kaiserliche Prinz, *Ross.* цесаревичь. Miłował cesarzowice, jako bracią; szanował jako pany. *Birk. Chodk. B.* 2. 6. CESARZÓWNA, y, *ż.* córka cesarska, die kaiserliche Prinzessinn. *Boh.* cysařowna; *Slov.* cisařowna; *Ross.* цесаревна.

CESZKA *ob.* Cecha. CET *ob.* Cetno.

CĘTKA, i, *ż.* CĘTECZKA, i, *ż.* *zdrobn.*, kropka odmiennego koloru, na kształt punktu, ein Tüpfel, ein Punct. *Boh.* cetka. Cietrzew białemi cętkami upstrzony. *Ład. H. N.* 23. Ryś dziwnie upstrzon od natury w cętki różne. *Zab.* 16, 354. Skrzydełka motyla ślicznie pisane, w różne są cęteczki przybrane. *Zab.* 7, 287. Smoczy kark zieloną cętką nakrapiany. *Zab.* 15, 22. Kitajka w cętki = cętkowana. §. Blaszka odmiennego koloru; ein Blechel, Flitterchen, Flimmer. Blaszki u pasa, lub na szorach wypukłe, cętki. *Dudz.* 35. Łotewki u koszul koło szyi zewsząd nawieszają cętek rozmaitych z ołowiów, z bursztynów, z gałeczek śklanych. *Gwagn.* 414. Ozdobiony cętką złotą. *Pilch. Sall.* 275. Lada cętki nam za pieniądze dają. *Gost. Gor.* 4. *Summ. A.* 4. *b.* CĘTKOWAĆ *czyn. nied.*, ucętkować *dok.*, cętkami upstrzyć, betüpfeln, mit Tüpfeln oder Flimmern verzieren. Ryś także ucętkowany, jak tygrys. *Chmiel.* 1, 583.

CENTNAR, CETNAR, CETNAR, a, *m.* z Łac. *centenarius*, stofuncie, *Cn. Th.* waży kamieni pięć. *Skrzet. P. P.* 2, 196. der Zentner; *Boh.* centnyř; *Sorab.* 2. zantlař, zantnař, zentnař; *Sorab.* 1. czentnar; *Vind.* zent; *Carn.* zênt; *Slavon.* cénta; *Croat.* czent; *Eccl.* центаръ, кентнаръ, *Graec.* *κεντηναρίων*. Cetnar Warszawski ma funtów 160. *Jak. Art.* 3, 288. Centnar zwyczajny ma funtów sto; Lwowski ma funtów Krakowskich 126. — *Przysł.* Lepszy jest funt złota

niż centnar ołowiu. *Pot. Arg.* 70. *Cn. Ad.* 451. CENTNARÓWKA, i, *ż.* beczułka zajmująca centnar, eine Centnertonne, die einen Centner faßt. Jeżeli proch był suszony na słońcu, przed pakowaniem w centnarówki, trzeba go dobrze pierwej wychłodzić. *Jak. Art.* 1, 26. CETNAROWY, a, e, od cetnara, Centner=. Waga cetnarowa, Centnergewicht. CETNO, a, *n.* 3., równa czyli do pary liczba, die grade Zahl, *Ross.* четно (четъ = para; *Eccl.* четъ = półk, poczet; 2. равное число, пара = para; *Rag.* cetta, reedra cetta, *agmen*; *Boh.* suda; *opposit.* licho, nieparzysta liczba). Niech tylko sędziów będzie dziewięć; a dla tego je lichem kładę, bo jeśliby byli cetnem, ktoby równość rozstrzygł? *Modrz. Baz.* 370. Pod kokosz dziewiętnaście pokłada jajec, a nigdy w cetnie, ale w lichu zawsze. *Cresc.* 581. Cetnem, w parzystej liczbie, do pary. *Włod.* Cetno licho, gra: czy do pary, czy nie do pary! *Zabł. Fir.* 42. Grade und Ungrade, ein Spiel. *Boh.* lich suda; *Ross.* четъ или нечетъ; *Rag.* brooj lih, brooj ták; *Bosn.* ták i lih, takan i lih; *Sorab.* 2. por unpor. Grać cetno licho. *Min.* 4, 187. *Rag.* igratti na tak i na lih. — §. *Fig. transl.* Lepsza zgoda, niż sprawa; bo nie wiedzieć komu padnie cetno, komu licho. *Sax. Porz.* 78. (kto przegra, kto wygra. Nie wiedzieć, jak kostka padnie). Jutro pokaże cetno, albo licho. *Pot. Syl.* 511. (wygrana lub przegrana).

CEW, CYW, i, *ż.* CEWA, y, *ż.* CEWIE, CYWIE, ia, *n.* CEWY, ów, cew, *liczb. mn.*, §. 1). we młynach koło małe, mające palców do dziewięciu pod pion ustawionych, któremi drugie koła obraca. *Os. Fiz.* 343. *Schneid. Młyn.* 369. das Getriebe, der Drilling in der Mühle; (cf. *Ger.* Zapfen, czop). Cewa, małe narzędzie, na kształt latarni okrągłéj, z wierzchu i spodu nakryte krążkami, w których brzegach osadzają się szczebelki wałkowe, na okoł idące; samym śrzodkiem zaś przechodzi pospolicie żelazny sworzeń, na którym cewa się obraca, przy pomocy koła zębatego, zaczepiającego zębami swemi o szczeble cewy. *Jak. Art.* 3, 288. Kółko takie z wałeczkami pospolicie bywa pod kamieniem młyńskim, który obraca. *Solsk. Arch.* 1. Co u młynarzów cewy, to u zegarmistrzów tryby. *qu. v.* — §. 2). Cewy często się biorą w ogólności za małe koła, które dla krótkości jedném słowem cewami nazywają. *Solsk. Arch.* 49. ein kleines Rad, ein Rädchen. — §. 3). Cewy, sidła na łapanie wilków, lisów, i t. d. *Kluk, Żw.* 1, 406. eine Art Wolfsschlingen, Fuchsschlingen. Właściwie zaś cewą zowie się drewienko podłużne i okrągłe, w podłuż przewierciane, aby się na sznurku łatwo posuwać mogło. *ib.* ein ausgehöhltes Hölzchen, ein Röhrchen, das sich auf der Schnure hin und her schiebt. CEWA, CYWA, y, *ż.* CEWKA, i, *ż.* CEWECZKA, i, *ż. zdrbn.*, 1). rura, rurka, die Röhre, das Röhrchen. (znaczenie zaś rury, a do tego i trzciny ma to słowo prawie we wszystkich mowach Słowiańskich; *Boh.* et *Slov.* cywka; *Vind.* ziu, zieu, zeu, zueh; *Carn.* zeu, zev, zev; *Croat.* czév, czevchicza; *Hung.* tsév, tsévétçke; *Dal.* cziv; *Slavon.* civ; *Lat.* sipho; *Bosn.* cju, civcisa; *Ross.* цѣвка, цѣвочка; (*Eccl.* цѣвница flet, piszczałka; — *Vind.* ziu na nogi; *Carn.* zeu golenu; *Croat.* czév nosna = piszczel, goleń). Cewka albo rurka z miedzi, z żelaza albo innej materyi u wodnych rur, która woda wycieka. *Mącz.* Rurna abo rurmusowa cewka, która wodę pomiernie rozmaitym udzielają. *Cn. Th.* 956. der Kraan, der Hahn. Cewka u beczek. *ib.* 62. Cewka u sikawki, koniec jej, którym woda wytryskuje, die Spitze einer Spritze, wo das Wasser herausspritzt. — *Transl.* cywa u krowy, owcy, i t. d. cyc, promień cycowy, cycek, die Zitze, Euterwarze. Bielsza ona nad mleko, które wyciśniono z cywy dojnej owcy. *Hul. Ow.* 210. — *Medic.* Łzowa cewka, *fistula lacrimaris*, die Thränenfistel, gdy łza kąt większy oka zawzdy napełnia, lub też od punkcików łzowych po twarzy wedle nosa spuszcza się. *Perz. Cyr.* 2, 168. — Cewką, cewkami płynąć, strugami, strahlenweise fließen, stromweise. Jak wiele krwi się z rany pieszczocha sączyło, Tak wiele swych cewkami łez Wenus cedziła. *Min. Ryt.* 3, 280. Żyła zerwała się i rzuciła krew z siebie, jako cewką bez przestanku. *Birk. Ex. G.* 3. *b.* Łzy jej gęsto spadały jak cewką. *Zab.* 16, 312. Kocham z duszy całej; Lecz nie mogę łzom kazać, by się cewką lały. *Przyb. Ab.* 109. — Cewki, rurki, kanaliki, żyłki, żłobki w drzewach, w roślinach, die Adern, Canäle, Röhrchen in den Gewächsen. Cewkami płyną w drzewach karmie soczne, Rozlewając swą żyzność w gałęzie poboczne. *Zab.* 9, 111. *Zabł.* (in Canälchen). Cewki podłużne trzciny. *Żebr. Ow.* 199. — *transl.* Zaraz z rószczki daje znaki drzewko, Smagłą sięgając prosto w górę cewką, W jaki urośnie dąb. *Zab.* 12, 2. (pniaczkiem). — 2). Cewka tkacza, rurka w czółnku tkaczym, das Röhrchen im Weberschiffe, die Weberspuhle. Cewki u tkaczów bywają bzowe, łozowe. *Kluk. Rośl.* 2, 158. — 3). Cewka drewniana do zwijania nici, jedwabiu, i t. d. die Spuhle, die Spille; *Carn.* zev; *Vind.* zieu, zeu, shpula, spuva, naviuniza, suvilu; *Ross.* катушка, катушечка. Na cewkę nawijać; *Vind.* sukati, na zieu naviti, ovijati, aufspulen. Nie ten wielki, co wojuje kraje, Lub ze złotej cewki szczęsną przędzę zwija. *Zab.* 14, 81. — *Fig. transl.* Miesiąc swe światło, jak z cewki rozwinął. *Chrośc. Ow.* 281. *Metonym.* Suknie ze szczérych złota cewek. *Pot. Syl.* 459. (ze złotych nici). Trudno się im z tej ma wykręcić cewki. *Pot. Syl.* 385. (z tego sidła, z tego zawikłania, osidlenia). 4). Cewki, wałeczki na cewach, abo kołach młyńskich pod pion ustawione. *Solsk. Arch.* 2. *Schneid. Młynob.* 365. die Spillen im Mühlengetriebe.

(CEWAĆ, *ndjak. nied.*, o ptastwie: zdychać, freviren, von den Vögeln. (cf. ziewać).

CEWKARZ, a, *m.* nawijający przędzę na cewkę, der Spuler, *Sł. kieszk.* 28. *W rodz. żeńsk.* CEWKARKA, i, die Spulerinn. CEWKOWAŁ, a, *m.* wałek cewkami osadzony, a częstokroć we młynach miejsce samych cewów zastępujący, der Triebstecken, der Stab im Drilling, der Kumpf. *Schneid. Młyn.* 365. CEWKOWY, a, e, od cewek, Spul=, *Ross* цѣвошный. Cewkowe koło, *Vind.* sukalu, sukaunik, cf. sukno.

CEZAR, a, *m.* imię sławnego dyktatora Rzymskiego, *ob.* Cesarz, Cäsar Julius. *Chirurg.* Rznięcie Cezara: operacya, der Kaiserschnitt. *Czerw. Narz.* 25. CEZARYANIN, a, *m.* stronnik Cezara, ein Cäsarianer, einer von Cäsars Parthey. Ano się Cezaryanie pytają: kędy jest hetman? *Warg. Wal.* 77.

CEZURA, *Slovac.* pretimalka, *ob.* Średniówka.

C H.

Na słaby przydech mamy *h*, na mocniejszy *ch;* i ta jest jedna okoliczność, gdzie głoska *c*, nie zachowuje zwyczajnego dźwięku. *Kopcz. Gr.* 3, *p.* 36. Na początku słów *ch* częstokroć się miasto *h* kładzie, i przeciwnie *h*, miasto *ch; ha*łastra miasto *cha*łastra; *Ch*alicz miasto Halicz, *ch*aniebny, *ch*ańba, miasto *h*aniebny, *h*ańba. Nawet i we środku słów toż się zdarza, choć rzadzej n. p. roztarchany, zamiast roztargany. W książkach starych w konjugacyach częstokroć z Czeska *ch* zawadza, n. p. byłe*ch*, miasto byłem; by*ch*my, miasto byśmy. Dla przykrego głosu *ch*, takie głoski u prostactwa nawet w rzadkiém już są używaniu. *Kopcz. Gr.* 1, *p.* 147. *NB.* Jeśli którego słowa pod *ch*, darmo szukasz, patrz go pod głoską *h*, na swoim miejscu. Wörter, die man unter dem *ch*, vergeblich suchen sollte, sehe man unter *h* nach.

CHA! głos śmiechu, haha ha! *Mącz. Ross.* xa xa xa, ra ra ra! cf. Ha ha, cf. Chych.

CHABA *ob.* Haba.

CHABELEK *ob.* Abełek.

CHABER, bru, *m.* ziele, *centaurea*, rodzaj, zawierający 65 gatunków, z których jeden jest bławatek, albo modrak lub chabrek. *Kluk. Dyk.* 1, 112. *Syr.* 1270. die Flockenblume. *Ross.* стоголовникъ, *ob.* Chabrek.

CHABIAS! cap! smyk! wyraża uczynek prędkiego capnięcia czyli kradzieży. *Włod.* grips! rips! raps! może z Łac. habeas.

CHABINA, HABINA, y, *ż.* CHABINKA, i, *ż. zdrobn.*, rózga, pręcik, die Ruthe, die Gerte. Dziecko swawolne bojąc się chabiny,. Gniewnemu ojcu czyni przeprosiny. *Kchow.* 98. Chabiną uderzony. 1. *Leop. Jes.* 50, 51. (prętem. 3. *Leop.*). Po głowie bogini głaśnie nas chabiną, *tetigit virga. Zebr. Ow.* 356. Póki się giąć pozwoli habina, rób z niej jakiém drzewem chcesz ją mieć. *Pot. Syl.* 5. — §. Mniemana wieszcza rózga, do szukania skarbów, die Wünschelruthe. Teraz złoto mieć potęgą chabiny można, o jednym końcu różnorogiej, Gdy we Lwie słońce daje upał srogi, Ta rózga w czyjej gdy ściśniona dłoni, Swą przyrodzoną mocą się nakłoni, Kędy pod ziemią złoty skarb zakryty. *Kochow.* 68.

CHABREK, brka, *m.* modrak, bławat, modrzeniec, *cyanus*, die Kornblume. *Syr.* 1175. *Kluk. Rośl.* 2, 215. *Boh.* chrpa; *Morav.* charba. Chabr, który i chabrkiem czerwonobrunatnym zowią, *phleum*, Stebenkraut. *Syr.* 1270. CHABRKOWY, a, e, od chabrka, Kornblumen=. Kwiat chabrkowy.

CHABRY, CHOBRY *ob.* Chrobry.

CHABUZ, i, *ż.* zielsko, trzcinisko, Unkraut, Rohr in Teichen. Nie trzeba przestać, póki się nie wyprzątnie staw z téj chabuzie. *Haur. Sk.* 153.

CHAĆ, i, *ż.* chata, eine Hütte. Słowo Ruskie. *Dudz.* 32. chatka, budka, kuczka. *Włod.*

CHACHMĘĆ, i, *ż.* werteb, plątanina, zamęt, Irrgänge, Wirrwarr, Verwirrung, *phys. et moral.* Napadani od nieprzyjacioł ze ślepych chachmęci milczkiem urywani byli. *Tward. Wł.* 88. Oracz zapomni za pługiem chodzić, kryjąc się po chachmęciach. *Tward. Wł.* 50. Pasterze się w chachmęci i jamy pokryli. *Tward. Wł.* 205. Noc mię w téj strasznej zastała chachmęci. *Tward. Daf.* 31. Otożeś tu minęła owe wszytkie, Żabiegi Cyklopowe i chachmęci brzydkie. *Tward. Pasq.* 56. Chrapliwa echo po swych chachmęciach niech się tak odzywa, Aby zpłochani ludzie ze snu się porwali. *Kulig. Her.* 168. Czyny te w głuchéj zagrzebała zawisność chachmęci. *Hor.* 2, 254. *Kniaź.* W srogiej wyszedł z Rzymu chachmęci. *Zab.* 15, 392.

Pochodz. *zachachmęcić*, ob. *męt*, *mącić*, *odmęt*.

CHACISKO, a, *n.* paskudna chata, eine elende Hütte.

*CHADZAĆ *intransit. frequent*,. słowa chodzić, iść, zu gehen pflegen. Do nich tam często chadzał. *Star. Dw.* 25. Do téj świątyni częstokroć chadzali. *Groch. W.* 247. W deszcze i niepogody chadzał z drugiemi do domu professorów. *Wys. Al.* 253. Świat sidła po drodze zastawił, po której chadzałem i chodzę. *Kul. Her.* 245. Zwyczajnie w małym zawoju chadzał. *Star. Dw.* 41. Przyszły kobiety pieszo, i jako powszednie chadzały. *Pot. Arg.* 213. Taż białogłowa, która jeszcze w dzieciństwie koło niego chadzała, taż musiała z nim do szkoły chodzić. *Falib. Dis. G.* 3.

CHAJ! CHAJŻE*!* wykrzyknik radości, ein Freudenausruf. Biegajcież prędko do szopy, pokłon mu oddajcie, I wesoło chajże chajże przed nim wykrzykajcie, Chajże chajże Panie Jezu, chajże chajże choc choc. *Kant.* 229.

*CHAJA, *HAJA, ii, *ż.* zawierucha, burza, Gewittersturm, Ungewitter. Jak nas po morzu rozegnała chaja, Jam się aż ostatniego obaczył u kraja Piasków Afryckich. *Pot. Arg.* 717. — *Fig.* Tak go ustraszyła pierwsza z ordą haja, że do domu uciekłszy, domatorem został. *Pot. Pocz.* 311. Pierwszy z niemi szturm, pierwsza walka.

CHALA! krzyk na woły. (*porówn.* hala). Heba! (auf die Ochsen zu rufen). Wół, gdy do niego mówią: chala, zaraz rozumie. *Haur. Sk.* 50. CHALAG, a, *m.* wolarz, gbur, cham, (*Ross.* хайло. grubianin). ein Ochsentreiber, ein grober Bauerkerl. Szlachetka rozprawia i łaje, a mili chalagowie śmieją się z tych gadek, czyniąc co sami zechcą. *Opal. Sat.* 78. CHAŁASTRA, HAŁASTRA, y, *ż.* rodzaj najpodlejszych ludzi u dworu, w mieście, w wojsku. *Włod.* Lumpengesindel, Hefen. (*Rag.* hlapa, cegljadina; *Boh.* zběř, luza, hluza); gawiedź, motłoch, szarapatka, pacholstwo, próżny chleb, darmojady, darmostoje, chasa, tułaki, Herumtreiber, Gesindel. Jak bolesna rzecz Panu była słuchać onéj chałastry i ludzi lekkich, sobie urągających, bluźnierstwa. *Groch. W.* 211. Wszystkich nocna chałastra swém strzelaniem budzi. *Groch. W.* 465. Mały okręt chałastrą sprosną i mieczami armuje. *Bard. Luk.* 143. Zebrał chałastrę od 900 do 1000 rabowników. *Gaz. Nar.* 1, 136. Chałastra wojskowa, gawiedź, ciury, Troß bey der Armee, Troßbuben. Gawiedź ta, czyli chałastra tak drugdy liczna była, iż za 70,000 wojska, ciągnęło jej 300,000. *Pilch. Sall.* 197. Do szturmu chałastrę puszczać. *Cn. Ad.* 548. §. *Fig. transl.* Nie dba na żądła brzmiącéj chałastry Chłop, podcinając z kanaru plastry. *Zab.* 1, 191. *Nar.* (pszczół, roju, Bienen, Bienenschwarm). §. Chałastrą się bawić. *Cn. Th.* 63. markietanem być, Marketänder seyn; dla zysku podłego nikczemne posługi odprawować. *Dudz.* 35. sich auf eine schmutzige Art nähren.

CHALCEDON, u, *m.* kamień ciemnawy i mglisty, ledwie co przejźroczysty. *Kluk. Kop.* 2, 48. der Chalcedon, ein Edelstein, *Ross.* переливтъ. CHALCEDONOWY, a, e, *Ross.* переливтовый; den Chalcedon betreffend, von Chalcedon.

*CHALIBSKI, a, ie, z Łac. stalowy, stalny, von Stahl, stählern. Bystrzejszy bułat chalibskim ustalony hartem. *Kochow. Fr.* 65.

CHAŁUPA, y, *ż.* CHAŁUPKA, CHAŁUPECZKA, i, *ż. zdrbn.*, wiejski chłopski budynek, chyza, chyżyk, chyżeczek, das Bauernhaus, die Bauernhütte, die Hütte, ein schlechtes Haus. *Boh.* chalupa, chalup, chalupka; *Slov.* chalupa, koliba; *Hung.* kalyiba, kalibátska; *Bosn.* koliba; cf. chlew; *Graec.* καλύβη, cf. καλύπτειν = pokryć, cf. *Gall.* chaloupe Schaluppe, *Ross.* шлюпка. cf. *Ger.* schlupfen, cf. chłop cf. gleba; *Dal.* hixa; *Rag.* pljevniza, kuchjarizza, poiatta; *Carn.* bajta, bedniza; *Vind.* kozha, kozhithtvu; *Ross.* олачура; *Sorab.* 1. pasterna. Prędzej do chałup miernych ludzi, miły, Nizli do wielkich dworów sen się chyli. *Petr. Hor.* 2, *D.* 2. *b.* W ubóztwie szukałem nadaremnie chałupki dla siebie. *Teat.* 46. *c*, 52. Z obalonych pustek budujesz sobie chałupkę. *Żebr. Zw.* 113. Oba na puszczach mieszkali, ale w osobnych chałupkach, które pokrycia i drzwi nie miały. *Sk. Dz.* 264. I najmniejszéj chałupeczki tam nie nalazł. *Biel. Kr.* 212. Chałupa, suppa czyli szopa w starym języku Polskim. *Nar. Hist.* 4, 282. (*ob.* Żupnik). Wychował się w chałupie = za piecem; domator, nieświadom, niebywały, er ist nicht hinter dem Ofen hervor gekommen. Do chałupy = do domu! — 2). *Żartobl.* chałupa, zadek, stara pani, der Hintere. Dał mu w chałupę. *Oss. Wyr.* (dał mu w sępet, w cymbał). Ztąd też i ten wieśniacki obojętny tok mówienia: alboż to pan zły! nic nie łacniéj u niego, jak kazać chłopu dać sto kijów na chałupę. *Oss. Wyr.* CHAŁUPINA, y, *ż.* biedna, mizerna chałupa, eine elende armselige Hütte. Rybitw spokojnie siedzi w swojej chałupinie. *Chrośc. Luk.* 156. CHAŁUPNICZY, a, e, od chałupnika, Häusler=. Chałupnicze mieszkania. *Świtk. Bud.* 459. Chałupnicza chata. *Opal. Sat.* 160. CHAŁUPNIK, a, *m.* Chłop chałupnik nie ma tylko ogrodek na jarzyny przy chałupie, a kilka zagonów na jęczmień. *Haur. Sk.* 43. der Häusler, der Angerhäusler, Ob. d. Brinksaß, Niederd. Hoffstattler; *Boh.* chalupnjk, podruh; *Graec.* καλυβίτης; *Sorab.* 1. knižnik; *Sorab.* 2. koszaz. Rolnicy nasi jedni mają znaczne gospodarstwo, jako kmiecie, drudzy połową mniejsze, jako zagrodnicy; trzeci ledwie mają jakie, jako chałupnicy, komornicy. *Świtk. Bud.* 441. Chałupnikom, chatnikom, zagrodnikom, mniej naznaczać podymnego. *Vol. Leg.* 5, 651. — W *rodz. żeńsk.* CHAŁUPNICA, y, die Häuslerinn; *Boh.* chalupnice, podruhyně; *Sorab.* 1. knižnica; *Sorab.* 2. koszazka. CHAŁUPNY, a, e, od chałup, Hütten=. *Sorab.* 1. knižny. Podatek pługowy, chałupny. *Vol. Leg.* 4, 786. CHAŁUPSKO, a, *n.* paskudna chata, chacisko, eine häßliche Hütte. Chałupsko, co go brzydka socha podpiera. *Mon.* 74, 364.

1. **CHAM**, CHAN, a, *m.* u Tatarów król. *Pasz. Dz.* 80. ein Tatarischer Chan, ein König, ein Tatarchan; *Scyth.* ханъ, хаянъ; *Eccl.* хаганъ, каганъ. Król wielki Tatarski, którego chamem zowią. *Birk. Dom.* 35. Nazwiska dygnitarstw u Tatarów, któremi się raczą, te są: cham, król; sołtan, syn królewski; bij, hetman. *Gwagn.* 619. CHAMSKI, HAŃSKI, CHAŃSKI, a, ie, od Chama, den Chan, den Tatarchan betreffend. *Jabl. Buk.* Q. 4 *b.*

2. **CHAM**, a, *m.* CHAMA, y, *m.* CHAMEK, mka, *m. zdrbn.*, CHAMCZYK, a, *m. zdrbn.*, chłop, gbur, podłego urodzenia, jakoby potomek Chama, syna Noego, ein Bauer, Bauerkerl, Mensch ohne Geburt. (*Boh.* cham = niewolnik; *Sorab.* 2. chamnoscż = bieda). Nie czyń się chamie Jafetem, strzeż roli. *Stryjk. Gon. D.* 2. Ty cham orz rolą, rób; strzeż każdy urzędu swego. *ib. D.* Po śmierci nie znać, co są szlachta, a co chamy. *Nar. Dz.* 3, 228. Sługus, nie sługus, chłop, chamczyk, nie chama, mieszczanek, łyk, nie łyczak, wszyscyśmy od Adama. *Teat.* 43. *c*, 4. *Wyb.* Czym ja cham! czym skradł kogo, czy zabił na boru! *Teat.* 13. *c*, 158. *Wyb.* Nuże chamie niepoczciwy, a palże w piecu! *ib.* 8, 7. A to chamek rozprawny, jak' uważam. *Teat.* 19, 57. CHAMSKI, a, ie, *żartobl.* chłopski, gburski, od chama gbura, bäuerisch, Bauer=, Bauerkerl = Flegel=. Piękny mi ślachcic z województwa chłopskiego, a z ziemi Chamskiej. *Teat.* 22. *b*, 101.

CHAMA, y, *ż.* z Greck. χάνη, pewny gatunek muszli niby to ziewającéj, die Gienmuschel. *Tr.*

CHAMELEON, a, *m.* z Greckołac. gatunek jaszczurki, większéj od pospolitéj; gniewem poruszony nadyma się tak, iż skóra odbija kolory tych rzeczy, przy których się blizko znajduje. *Zool.* 209. das Chamäleon. Wiatrożył, bo mniemane było, że żyje samém powietrzem. *Zab.* 13, 179.

CHAMER *ob.* Hamer. CHAMSKI *ob.* Cham. CHAN *ob.* Cham 1.

*CHANAJA, ii, *ż.* (może z Franc. canaille), gawiedź, motłoch, Gesindel. Gospodarz sam u siebie nowym gościem po wyjściu kozackiej chanai. *Białob. Odm.* 57.

CHAŃBA *ob.* Hańba. CHANDŻAR, *ob.* Andżar. CHAŃSKI *ob.* Cham, Han, Chan.

CHAOS, u, *m.* zamęt, odmęt, mieszanina, gmatwa, das Chaos. Właściwie massa pierwsza zmieszana żywiołów. *Kras. Zb.* 1, 192. *N. Pam.* 18, 283.

CHAP, HAP! 1). głos wyrażający szczekanie psów, huff! haf haw haw. *Włod.* hau hau! das Bellen der Hunde auszudrücken. *Ross.* гавъ. 2). Cap, nagłe porwanie, rapps, schnapps, ripps, graps! *Vind.* hlop, klopnenje, popad. — CHAPAĆ, HAPAĆ, HAUPAĆ, HUPAĆ, *intrans niedok.*, §. 1). szczekać, bellen, anschlagen. *Ross.* гавкнуть, гавкаетъ, загавкать, słowo gminne. *Kopcz. Gr.* 2, *p.* Psy chapają. *Włod.* — §. 2). Chapać *czyn. nied.*, chapnąć *instant.*, capnąć, nagle porwać, haschen, raffen, grapsen, an sich reißen. *Boh.* chapati, chopiti; *Vind.* hlopiti, popasti; *Ross.* хапнуть, хапать, схапать, охапать; *Eccl.* захапляю, похищаю: (*Eccl.* хапати = кусать, урывать: *Graec.* κάπτω, *Lat.* capio, cf. *Graec.* ἅπτομαι. Bank założony, i zobaczysz, że jaki tysiąc dukacików chapniem. *Teat.* 28, 93. (*v.* Chabias, nachapać, zachapnąć, pochop, pochopny). CHAPANKA, HAPANKA, i, *ż.*, CHAPANECZKA, i, *ż. zdrbn.*, 1). zmykanie, porywanie, das Haschen, Grapsen. Jednę kryse na sejmiku podczas hapanki na zerwanie onego rozrzuconéj, oberwał. *Mon.* 65, 361. 2). Pewna gra w karty, ein Kartenspiel. Zgrał się szuler w chapankę. *Kras.*

Baj. 72. Tak dobra chapanka, jak trysseta. *Kras. Pod.* 1, 189. Kiedy trwała chapanka między kartowniki, Bił kinal z pancerolą tuze i wyżniki. *Zab.* 14, 364. Skończyła się chapanka, zaczęto grę inną, Aż owa pancerola szóstką tylko winną. *Zab.* 14, 364. Chapanka ustąpiła lombrowi. *Podol.* 50. Chapaneczka, trysetka, tryszaczek, i t. d. *Teat.* 24. *b*, 7.

CHARACZ *ob.* Haracz.

CHARAKTER, u, *m.* z Greck. χαράσσειν, kształtowanie głoski, liczby, die Zeichnung eines Buchstabens, einer Zahl. *Boh.* pisemnost. Insze są charaktery Egiptskie, insze Greckie, Łacińskie. *Jez. Wyr.* Starych charakterów czytanie, wielce potrzebne plenipotentowi. *Kras. Pod.*. 2, 209. §. Charaktery, czarodziejskie kréski, znaki, kulasy, Charactere, Zauberchäractere. Niech się wyrwą z charakterami swemi książęta ciemności, niech nakładą guseł swoich, piątn swoich tuzinem, nic nie sprawią. *Birk. Kaw. B.* Papier z czarodziejskiemi charakterami. *Pam.* 83, 642. Inkluzy, charaktery przy sobie noszą. *Birk. Ex. H.* 2. *b.* §. Charakter, szczególna postać głosek, które człowiek jaki pisze, ręka jego. *Jez. Wyr.* die Hand, die einer schreibt. *Ross.* почеркъ. Dobrze odrysowany plan, żeby był dobrym charakterem wypisany. *Łesk. Mier.* 111. — §. Charakter, cecha, piętno, szlad, das Kennzeichen, der Character, das Merkmal. Muszę ci niektóre przełożyć charaktery, po których mię poznasz. *Koll. List.* 1, 8. Serce czułe i umysł szczery, Są dwa wieczne poczciwych ludzi charaktery. *Zab.* 11, 385. *Zabł.* — §. Charakter, moc i władza wlana, czyli przez nadanie urzędowne, czyli przez obrządek. *Kras. Zb.* 1, 192. der Character, den jemand bekleidet. Turcy nie czynią żadnéj różnicy charakteru duchownych i świeckich. *Kłok. Turk.* 189. (stanu). — §. Charakter, zbiór przymiotów duszy, skłonności, nałogów, *Kopcz. Gr.* 3, *p.* 51. der moralische Character, der Character. *Ross.* нравъ. Charakter właściwy, upor, *Ross.* самонравіе. Charakter miękki, *Ross.* мягконравіе. Charakter dobry, *Ross.* добронравіе. Podobieństwo dwóch charakterów, *Eccl.* подобострастіе. Nie ma tęgości charakteru, to jest duszy mocnéj, stałéj i nieporuszonéj. *N. Pam.* 4, 79. Inaczej myślić, inaczej gadać, jest przeciw charakterowi, który całą zaletą poczciwego człowieka. *Teat.* 19, 18. Powiedz mi w szczérości, jakiego on jest charakteru. *Teat.* 8. *c*, 45. Człowiek ten dobrego charakteru, bo jest cnotliwy. *Jez. Wyr.* Trudno rysować charakter całego narodu. *Pam.* 84, 126. Zatracono narodowy charakter; ślachcic z nieustraszonego, stał się na wszystko lękliwym. *Przestr.* 95. Przyrzekł uiszczać się pod charakterem. *Teat.* 19. *b.* 57. (na charakter, na poczciwość, na honor, bey seiner Ehrlichkeit). — *Fig. transl.* charakter w nogach = dobry do dania drapaka, ein guter Ausreißer. *Oss. Wyr.* CHARAKTERNIK, a, *m.* udający wiadomość charakterów czarodziejskich, ein Zeichenschreiber, Zeichendeuter, Zauberer. Czarnoksiężnicy i charakternicy. *Haur. Sk.* 427. Nie wierz, żeby kula i pałasz charakternikowi szkodzić nie mogły. *Tr.* — CHARAKTERYZOWAĆ *czyn. nied.*, wyrażać charakter czyj, characterisiren. W przyjmowaniu gości, ludzkość charakteryzuje naród Polski. *Pam.* 83, 593. Rzeczy charakteryzujące wielki rozum. *Łesk. Mier.* 2, 52. CHARAKTERYSTYCZNY, a, e, CHARAKTERYSTYCZNIE *przysłk.*, charakteryzujący, characteristisch. Charakterystyczne znaki. *Mon.* 68, 93.

CHARCHAĆ *ob.* Chrachać.

CHARCICA, y, *ż.*, CHARCICZKA, i, *ż. zdrbn.*, suka charcia, die Windhündinn, ein weibliches Windspiel. (*Boh.* chrtice; *Rag.* hartiza; *Croat.* herticza; *Bosn.* hrritiça). Lotka charcica. *Teat.* 19. *b.* 53. (*ob.* Chart). CHARCI, ia, ie, chartowy, od charta, Windhunde=, Windspiel=. Myśliwcy charcią gębę zowią trąbą. *Otw. Ow.* 31. Charci ogon, *Ross.* правило, *ob.* Prawidło. CHARCIĘ, ęcia, *n.* CHARCIĄTKO, a, *n.* *zdrbn.* szczenię charcie, das Junge eines Windspiels. Jeśli wolno z charcicą charcię to zrównać małe. *Tołoczk. Saut.* 74. CHARCIK, a, *m. zdrbn. rzecz.*, chart, ein Windhündchen, Windspielchen. *Paszk. Dz.* 114. CHARCISKO, a, *n.* szpetny chart, ein häßlicher Windhund. CHARCINA, y, *ż.* CHARCINKA, i, *ż. zdrbn.*, biedny mizerny chart, ein elender miserabler Windhund.

CHARCOWAĆ *ob.* Harcować. CHARCZEĆ *ob.* Chraczeć, Chrachać. CHARDY *ob.* Hardy. CHARKAĆ, CHARKAŁA, CHARKAWY *ob.* Chrachać.

CHARŁAK, HARŁAK, a, *m.* CHARŁACZEK, czka, *m. zdrbn.*, nędzarz, ubogi, mizerny, ein Elender, ein Bettler. Cóż proszę, za stan taki, Szukać chleba, jak charłaki. *Jak. Baj.* 12. Charłak ubogi, może z lichéj nędzy Przyjść do pieniędzy. *Kniaź. Poez.* 3, 97. Ten królem, ów poddanym, ten charłakiem. *Zab.* 9, 20. Milszy jest mi poczciwy charłak, niż łotr w szamerowanych sukniach. *Teat.* 30, 59. *N. Pam.* 20, 239. — §. Charłak, chorowity, schorzały, chorłak, cherlak, którego tylko skóra a kości, ein kranker elender Mensch. Ten chłop, jak charłak wyglądał. *Teat.* 30, 59. CHARŁACKI, a, ie, CHARŁACZY, a, e, od charłaka, biedny, chorowity, schorzały, elend, krank. *Sł. kiesz.* 28. CHARLEĆ, HARLEĆ, *nijak. nied.*, 1). z chorowitości i schorzałości dyszeć, niby mieć wrzenie w gardle, jakoby warczenie; chorowitym i schorzałym być; von Kränklichkeit keichen, krank und elend seyn, kränkeln. *Boh.* postonawati; *Croat.* beteguvati; *Ross.* похворать. (*ob.* Cherlać). Bydlę chore zaraz poznać, gdy chudnieje, harleje, kaszle. *Haur. Sk.* 58. Byli tam na jednej biesiedzie, tamże się rozniemógł, tak żeć charlał, charlał, ażci poszedł. *Rej. Żw.* 60. — 2). Biedę łatać, biedę klepać, mit Noth und Elend kämpfen.

CHARON *Boh.* Radon, Radun.

CHARPA, CHARPINA, CHARPĘĆ, CHARPĘCINA *ob.* Chrapowina.

CHART, a, *m.* gatunek psów długich, cienkich, wysokich, z ostremi mordami, bardzo szybkich. *Kluk. Żw.* 1, 391. *Boh.* chrt; *Sorab.* 2. chart; *Sorab.* 1. kort, khort; *Carn.* hèrt; *Vind.* hertiza, louni pes, breck; *Croat.* hart, hërt, szamolovecz; *Slavon.* hêrt; *Bosn.* hrt, hrrit, hart, hert; (*Bosn.* hrrilli = śpieszny); *Rag.* hàrt (harli = *agilis*, harlos *agilitas*, harlit *festinare*); *Eccl.* хортъ; *Ross.* борзая собака, хортъ; (cf. *Ger.* hurtig = szybki; *Vind.* hiter = prędki, cf. chytry; *Anglosax.* hryththa = pies). Na zające trzeba psów bardzo prędkich, którzyby gonili a dodzierżeli, jako

sa chartowie. *Cresc.* 637. Kota na myszy, na zające charta. *Mon.* 65, 95. Rącze charty. *Banial. A.* 3. Gończe charty. *Min. Ryt.* 4, 211. (*disting.* Gończy pies. *qu. v.*). Z chartami jechał w pole. *Groch. W.* 488. Pożytku niemasz, acz charty robiemy. *Bielaw. Myśl. D.* (polujemy). Trudno przed charty ugonić wyżłowi. *Bratk. C.* 3. *b.* Często inszy chart porwie kota, nie ten co dogoni. *Pot. Pocz.* 66. (*sic vos, non vobis* inszy sieje, inszy żnie). *Slovac. Prov.* Mnoho chrtow zagača smrt. (przemoc zwycięża). Pędzi konno przez zwierzyniec, a za nim Capaj, Łapaj, Ścinaj, Dołóż, dwa smycze chartów. *Teat.* 20, *b.* 52. Jeden myśliwy swoim chartom i charcicom te nadał miana: Murzyn Uwił Wieniec, Panna Warkocz Spletła. *Chmiel.* 1, 583. Chartom miana się dają: 1). Od rączości: Dzidka, Lotka, Dolot, Doskocz, Szastaj. 2). Od zajadłości: Załeb, Porwisz, Pałasz, Ostroząb. 3). Od bystrego oka: Zoczna, Sokoł. 4). Od cienkiego kształtu: Sarna, Igła, Spilka. 5). Od celności ich przymiotów: Sława, Honor. 6). Od sierści: Morąg, Murzyn. — Od głosu ogarom miana się dają. — CHARTECZKA, i, *ż.* charciczka, mała charcica, eine kleine Windhündinn. Wszak to od ciebie Phillis ta charteczka mała! *Teat.* 48, *b.* 14. *ob.* Charci, charcię, charcica.

CHARTA *ob.* Karta.

CHARTOWITY, a, e, CHARTOWATY, na kształt charta, wie ein Windspiel, windspielartig. *Sl. kiesz.* 28. Chartowity koń. *Tr.* obdłużny, cienki.

CHARTUZ *ob.* Kartuz.

CHARYBDYS, bdy, *ż.* wir na morzu środziemném, równo niebezpieczny jak Scylla, der Meerstrudel Charybdis. Zapłynął w Charybdym. *Tr.* (w wielkie niebezpieczeństwo wpadł).

CHARYTY *ob.* Gracye, Wdzięki, *Carn.* Crushize.

CHASA, CHASZA, y, *ż.* chuszcza, chałastra, zgraja, motłoch, szary koniec, (*Boh.* chasa, čeladka = czeladź; *Ross.* хазъ = koniec materyi, zuchwalec). Gesindel, Lumpenvolk, Pöbel, Hefen, Jan Hagel. Po lasach ciżba sroga, wchodzą i wychodzą chasy marne. *Żebr. Ow.* 295. (*leve vulgus*). Mierziona chasa. *ib.* 71. Inszą chasę długoby rachować z imiony. *Żebr. Ow.* 111. (*nomina media de plebe*). Z nizkiego stanu ich na wysoki wynieśli, a z chasy podłej i z orszaku ostatniego wyjąwszy, tak wystawili, iż nigdy umrzeć nie mogą. *Gorn. Sen.* 223. Do tych rzeczy i chasa ma przystęp wolny. *Gorn. Sen.* 296. Tak rzecze który z tej niespokojnej chaszy. *Smotr. Ap.* 10. Trzech senatorów, jakby ostatniej chasy niewolników, chłostą dręczył. *Pilch. Sen.* 328. *Gorn. Dw.* 92. A oni się w mej pładze weselili, I schadzki o mnie tajemne czynili, Chasza nikczemna. *J. Kchan. Ps.* 47. (*ob.* Chuszcza). CHASZCZ, u, *m.* [krzak, *por. Ross.* кустъ 2.] zarośle, gęstwa, gęstwina, gąszcz, das Dickig, ein dickes Gebüsch. Bestye w gęstych chaszczach lasów spoczywają. *Hor.* 2, 330. *Min. Mon.* 69, 682. Spieszno gnał swoje bydło przez chaszcze, krzewiny. *Zab.* 9, 363. Gościńcem wolnym z chaszczów ich wyprowadził. *Zim. Siel.* 226. (*ob.* Chuszcza).

CHATA, HATA, CHATKA *ob.* Jata.

*CHAWTURNIK, a, *m.* [włóczący się po chawturach, z litew. chauturas = uroczyste pominki na cześć umarłych, *ob.* Sniegirew. Русск. праздн. I, 109. — 2]. Tobie widzę jako staremu pirużnikowi albo chawturnikowi, nie o powagę święta, ale bardziej o kiermasz idzie. *Pimin. Kam.* 352.?

CHCĄCKA, i, *ż.* chętka, pożądanie, das Gelüsten wornach, die Lust. Najwłaściwsza choroba kobietom ciężarnym; chcącki te bywają czasem bardzo dziwaczne. *Dyk. Med.* 1, 392. CHCIEĆ, chciał, chcieli, chce, chcę, *transit.* et *intransit. niedok.*, zechcieć *dok.*, mieć wolą, wollen; *Boh.* chtjt, chtjti, chtěl, chtěgi, chtj, chcy, chtjwam; *Slovac.* chtjti; *Sorab.* 1. chcieczʼ, chzyl, chze, chzem, chzu, fechzem, fechzu, chkam; *Sorab.* 2. ja cham, kschesch, ja zu, tü zosch, (cf. niechać); *Carn.* oteti, otl, otshem; (*Carn.* hoteti, hôtshem *de mulis*, *coitum appetere*). *Vind.* hoteti, hotel, htèl, hózhem; otiti, oteu, otla, ozhem; *Croat.* chochteti, hteti, hoteti, hochu, hochem; *Rag.* hotjetti, htjetti, hotitti, hôcchju; *Ross.* хотѣть, хочу, похотѣть, восхотѣть; *Eccl.* хотѣти, хощу, восхотѣти. Gdzie nie można chcieć i nie chcieć, tam obca wola panuje. *N. Pam.* 13, 94. Kto nie rychło uczynił, długo nie chciał. *Gorn. Sen.* 6. Na to patrzeć trzeba, gdzie kto chciał strzelić, nie gdzie strzała padła. *Gor. Sen.* 413. Nie chcą, musieć będą. *Bardz. Tr.* 301. Kiedy nie może być co, jak chcemy, jak być może chciejmy. *Cn. Ad.* 56. (co muszę, to rad czynię; cnotę z musu czynić). Kto tego dopiąć, czego chce nie może, Niechaj chce, co ma raczej i co może. *Past. F.* 146. Mów ty co chcesz, a ja uczynię, co chcę. *Cn. Ad.* 517. Kto czyni, co chce, ucierpi, czego nie chce. *Cn. Ad.* 377. Chcieć i nie chcieć, każdego porzucono woli, Więc gdzie rozum nie każe, zmysł nie ma mieć gwoli. *Gaw. Siel.* 366. Chciałeś tak, chciałeś, dobrze ci tak. *Teat.* 33, *b.* 34. (tegoś żądał). Usiedzie sam, kto jeść chce, choć go nie posadzisz. *Burl. A.* 3. Niepodobna jest rzecz, chcieć wszystko samemu czynić. *Kras. Pod.* 2, 58. Niech kto chce, co chce gada, ja zaś tak sobie wnoszę.... *Zab.* 13, 273. *Treb.* Prawdać, iżby tak być miało, ale cóż chcesz, kiedy już zwyczaj jest tak z dawna wniesiony. *Rej. Ap.* 25. (co chcesz robić? co robić)? Ja ciebie, chcesz czy nie chcesz, dzisiaj za mąż daję. *Treb. S. M.* 30. (du magst wollen oder nicht). — *Gerund.* chcąc, *chcęcy, dobrowolnie, z własnej woli i ochoty, wollend, aus eigenem Willen, aus freyem Willen, freywillig. *Rag.* hotté, hotechi; (*Croat.* hote, hotesch, hotomcze; *Bosn.* hotte, vogljom). *Volens* chcąc, z swej dobrej woli. *Mącz.* Osieł *chcęcy powalił się w wodzie. *Ezop.* 97. Ten pomocy bożej godny nie jest, który sam chcąc w pokusy idzie. *Sk. Kaz. N.* 358. Nie chcąc, niechętnie, nie z własnej woli, ungern. Nie chcąc wszystkicheś zrobił sam nieprzyjacioły. *Jabł. Tel.* 145. Chce nie chcąc. *Cn. Ad.* 56. (wrzkomo chce). Nie chcąc zjadła baba prosię. *Pot. Jow.* 181. Pod czas nie chcąc, nie myśląc, lepiej się co sprawi, Niż kiedy się umyślnie kto na tém zabawi. *Cn. Ad.* 873. Ten co z bojaźnią i jak nie chcąc prosi, Nie dziwować się, jeśli nic odnosi. *Morszt.* 230. Chcąc niechcąc, man mag wollen oder nicht; *Slovac.* chtjc nechtjc; *Vind.* ozhez boli nozhezh; *Boh.* wol neb newol, wolky newolky. — Chcąc, chcieć, *bezosobiście zamiast*

osobiście. Wolno mu pić, jako chcąc, czy mało, czy wiele. *Hor. Sat.* 241. (jak chce, podług własnéj woli, do woli). U nas wolno każdemu co chcąc czynić. *Star. Ref.* 25. (co chce, co zechce, co mu się podoba). Przekupnie zboża kupują, aby je zasię tylko oni sami, jako chcąc przedawali. *Modrz. Baz.* 564. (według upodobania). — Chcąc = aby, dla, z przyczyny, z powodu, w zamyśle, um, in der Absicht. Senat Rzymski, *chcecy (chcąc) się lepiej dowiedzieć, coby czynić, posłali tam. *Biel. Św.* 34, *b.* Lecz chcąc sie do pierwszego wrócić, jakież Wc Pana zdanie o sejmie gotowym? *Niemc. P. P.* 14. — Chcący, wolą mający, ochoczy, z woli własnéj czyniący, wollend, freywillig, aus eignem Willen, willig, gern; *Eccl.* хотитель = который хощетъ чего, волитель, изволитель; *Gr.* θελητής. Chcącemu nic masz nic trudnego. *Gorn. Wl. M.* 1. *Cn. Ad.* 56. *Kołak. Wiek. B.* 4. Wszystko niechcącemu trudno. *Fredr. Ad.* 3. Chcącemu nic nie podobnego. *Pot. Arg.* 73. Chcącego trudno zatrzymać. *Żegl. Ad.* 27. Chcącemu umrzeć, żaden nie zabroni. *Morszt.* 247. — Chcący, chciany uczynek = dobrowolny, freywillig, aus freyem Willen geschehen. Chcący uczynek, gdy przyczyna i skłonność w tym jest, który czyni; uczynki z bojaźni uczynione nie są chcące i dobrowolne. *Petr. Et.* 196. Cudna rzecz jest pokuta, abowiem tak wyjdzie grzechu chcianego. *Radz. Syr.* 20, 4. (dobrowolnego *Bibl. Gd.*). — Chciany = umyślony, gewollt, gedacht, vorgenommen. Rzeczy chcianéj a nie uczynionej sąd ludzki nie sądzi. *Sk. K. N.* 166. — Chcenie, chęć, wola, ochota, das Wollen, der Wille; *Sorab.* 2. kschesche; (*Carn.* hotenje = concupiscentia; hotinstvu *pellicatus*); *Rag.* htjenie, hotjenje, hoochja, hotionos, hotjenstvo; *Ross.* хотѣніе; *Eccl.* волѣніе. Jedna część duszy ma w sobie rozum, a druga ma w sobie chcenie. *Gorn. Dw.* 370. Prośbą stanów więcej, niż snadź chceniem naszém pobudzeni...... *Herb. Stat.* 17. Albož to nasza wola, nasze chcenie ma tym rozrzadzić, co się tycze dobra publicznego? *Teat.* 26, *c.* 113. — Niechcenie, *Eccl.* нехотѣніе, nie wola, niechęć, nieochota, das Nichtwollen, die Unlust, die Abneigung. Bez najmniejszych starań, prawie przez niechcenie Umiem wzbudzać w kobietach najtkliwsze płomienie. *Niemc. P. P.* 52. Jak od niechcenia. *Niemc. P. P.* 63. (niby to niechcąc, bez starania, nieumyślnie, ohne zu wollen, ohne Absicht, unabsichtlich). W Cycerona listach znać rzecz idącą, jak od niechenia, bez żadnej przysady. *Kras. Pod.* 2, 112. — Chcieć sobie, umyślić u siebie, bey sich selbst wollen, beschließen. Jak sobie już chce, niech robi. *Teat.* 1, *b.* 99. Jak sobie chce śmierć, ja i dziś gotowy. *Pot. Syl.* 258. (jakokolwiek jéj się upodoba). — §. Chcieć, raczyć, belieben, Belieben tragen, wollen. Chciej się do mnie pofatygować. — §. *Z drugim przypadkiem* chcieć czego, pragnąć, żądać czego, etwas wollen, wünschen, begehren. Żaden mu nie rzekł: czego chcesz? *Sekl. Jan.* 111. (*Not.* szukasz). Siedzi człek w domu jako liwrant w magazynie, Ten grosza, tamten zboża, ów chce, byś dał koni. *Zab.* 16, 125. *Nar.* Czegom sam chciał, to mam, a jakom robił, taka mię też i kara za grzechy potyka. *Psalmod.* 95. Król niech cnoty chce, wszyscy się na nię zdobędą. *Bardz. Tr.* 301. Cesarze papieżom pisali: rozkazujemy i tego chcemy. *Sk. Dz.* 820. — Chcieć do czego = dążyć, usiłować, wornach trachten. Drudzy chcą w rzeczy do dobrego, a ręku nie przyłożą. *Sk. Kaz. Nied.* 638. §. *Ellipt.* Ty mnie chcesz i ja ciebie chcę, biegaj po księdza. *Teat.* 2, *b.* 14. (*domyślnie:* brać w małżeństwo). Prosił Bogdan o królewnę; ale ona nie chciała zań. *Biel. Kr.* 449. (iść, sie wollte ihn nicht (heirathen). §. Chcą cię tam jacyś ludzie = żądają cię, pytają się do ciebie, man will zu dir, man sucht dich, will dich sprechen, begehrt dich. *Quis me vult,* kto mię chce, kto mię woła! *Mącz.* — §. Chcieć co po kim, chcieć mieć co po kim = wymagać, żądać, potrzebować po kim, *Boh.* weleti; *Ger.* von einem etwas begehren, fordern. Nie wiem czego chcesz zawsze po mnie. *Past. F.* 84. Trzy rzeczy apostoł po nas pilnie mieć chce, abyśmy się w nich ćwiczyli. *Rej. Post. D.* 4. Uczynięć, gdy to sobie po mnie mieć chcecie. *Gorn. Dw.* 7. §. *Chcieć z kim = chcieć komu = sprzyjać komu, einem wohlwollen. Niech ma wojska milliony, Kiedy fortuna nie chce z nim, zginiony. *Pot. Syl.* 153. Chce ci dobrze. *Oss. Wyr.* Lepiej chciej ojczyźnie, niżeli dotąd. *ib.* — II. CHCIEĆ się, *zaimk. bezosob. nied.*, zachcieć się, zachciało się *dok.*, apetyt, ochotę, skłonność mieć do czego, wziętym być żądaniem czego, Lust, Apetit, Neigung, Sehnsucht wornach haben; (*Croat.* hoche mi sze; *Sorab.* 1. chze mi szo; *Ross.* хотѣться, хочеться; *Vind.* se lubi, dopade). Aleksandrowi chciało się drugiego świata; książęciu chce się królestwa, hrabiemu księstwa, szlachcicowi hrabstwa, mieszczaninowi szlachectwa, dzierżawcy zastawy, zastawnikowi dziedzictwa; Chęć jest jedna, jak jestestwa, Ten chce wioski, ten królestwa. *Kras. List.* 11, 81. Komu się robić nie chce, tego i mąka w ręce kole. *Cn. Ad.* 17. Jeść mi się chce = łaknę, es hungert mich, mich hungert. Nie jedno to jest zawsze, jeść mi się chce, co potrzebuję pokarmu. *Rog. Doś.* 1, 109. Jeść, kiedy się chce, to czas. *Pot. Jow.* 176. Pić mi się chce = pragnę, mich dürstet. Nie pij, aż ci się pierwej będzie chciało, Tedyć się każde wino dobrém będzie zdało. *J. Kchan. Fr.* 8. Nie jeść i nie pić, tylko w ten czas, kiedy się chce. *Mon.* 70, 228. Spać mi się chce = drzymię, mich schläfert; *Sorab.* 1. mi chze szo spačž; *Ross.* спиться, спалось. Spać mu się tak chciało bez pamięci, że na murawie cisnął się jak długi. *Zab.* 14, 241. *Szym.* Chce mi się na dwór, *ob.* Dwór. — Sam nie wie, czego mu się chce. *Teat.* 35, *b.* 3. Niczego mi się nie chce. *Teat.* 17, *c.* 57. (ich habe zu nichts Lust). Możeby się chciało spacerów, szlitadów. *Teat.* 26, *d.* 10. Gdy mu się nie chce, nie zaśpiewa, choćby go kto...... *Zab.* 13, 61. (wenn er nicht will, wenn er keine Lust hat); *Sorab.* loztuyo. Chce się być dobrym, gdy zapłata cnoty nie ma umierać z nami. *Gorn. Sen.* 300. man hat Lust gut zu s. Zachciało mu się, die Lust ist ihm angekommen, *oppos.* odechciało mu się, die Lust ist ihm vergangen. — CHCIEWAĆ się *frequ.* Na modlitwach trwał, że mu się i jeść nie chciewało. *Sekl.* 85. (daß er keine Lust zum Essen zu haben pflegte). CHCIWIĆ się *zaimk. nied.*, łakomić się, sich von der Begierde wozu leiten lassen. *Carn.* ustitise, ustem. CHCIWIE *przysłk. ob.* Chciwy. CHCIWIEC, wca, *m.* łakomiec,

chciwie pragnący, ein Begieriger, ein Habsüchtiger, Gewinnsüchtiger; *Rag.* pohlepnik; *Eccl.* любостяжатель. Zawsze chciwiec ubogi; określ twe pragnienia. *N. Pam.* 13, 120. Nikczemny chciwiec sławy i pieniędzy. *Przestr.* 71. Niechaj przepadną te chciwce krwi ludzkiej! *Stas. Num.* 2, 145. die Blutdürster. CHCIWOŚĆ ści, *ż.* CHCIWOSTKA, i, *ż. zdrbn.*, chcenie silniejsze czego, chęć, chuć, żądza, die Gierde, die Gier, die Begierde, die Sucht; *Boh.* chtiwost; *Slovac.* žádost; *Carn.* hotenje, hlepênje, hrêpenje; *Dal.* hlepenye; *Vind.* poshelenje, shelnost, tertnost, blagoshelnost; *Croat.* pohlepnozt, selenye; *Bosn.* hlipnóst, hlipanje; *Rag.* xeglnos, pohlepa, pohlepnost; *Ross.* жадность, падкость. Chciwość pożąda wprzód potrzeby, potym wygody, nakoniec zbytku. *Lach. Kaz.* 1, 260. Chciwość nienasycona, co zamiast źrzenice Szkło pomnożne na śrzodku głowy wężokrętej nosi. *Zab.* 12, 235. Chciwość im więcej ma, tym więcej jeszcze chce. *J. Kchan. Dz.* 183. Chciwość jest płodem miłości własnej; z chciwości zaś urosło prawo mocniejszego. *Karp.* 2, 109. Żyje jak bydlę, chciwości wszystkie na szrot puściwszy. *Gor. Dw.* 346. Chciwość miasto zysku, szkody często przynosi. *Cn. Ad.* 423. Kto chciwości zahamuje, nie wiele potrzebuje. *Cn. Ad.* 34. Chciwość cielesna. *Sien.* 157. (lubieżność, jurność). Chciwość pieniędzy, łakomstwo, (*ob.* Srebrogorz); *Eccl.* любоимѣнство, любостяжаніе, имѣнолюбіе; *Ross.* мшелоимство, Geldsucht, Habsucht. Panująca namiętność wasza, jest chciwość pieniędzy. *Gaz. Nar.* 2, 141. Chciwość panowania, Herrschsucht. *Eccl.* любоначаліе. властолюбіе. Chciwością panowania zapalony. *Warg. Cez.* 2. O ślepa *do panowania chciwości! *Sk. Dz.* 851. Zbytnia chciwość nauki. *Warg. Wal.* 274. (zu große Lernbegierde). — Chciwostka, zdrobniona namiętność. Chciwostka pieniędzy nikczemne umysły do podłości, chciwość zuchwalsze aż do zbrodni prowadzi. *Oss. Wyr.* ein Lüstchen wornach. CHCIWY, a, e, CHCIWIE *przysłk.*, niepohamowanie czego pragnący, gierig, süchtig, begierig; *Boh.* chtiwý, hltawý, dichtiwý; *Slovac.* chtiwi, žadostiwý; *Sorab.* 1. žadoszné; *Carn.* hlepn, hlepitné; *Vind.* shelen, poshelen, tert; *Croat.* hotliu, selen, pohlepen; *Slavon.* hotan; *Dal.* xelyan; *Rag.* pohlepan, pohotni, xegljan; *Bosn.* sgeglian, pohljepan, pohotni; *Ross.* жадный, падокъ, падкій, мшелоимный; *Eccl.* рачительный, любоимѣтелный. Hołota chciwa krwi, królowania, zdrady i oręża. *Bardz. Tr.* 414. Chciwy panowania, herrschsüchtig; *Ross.* властолюбивый, властолюбецъ; ztąd *verbum* властолюбствовать. Chciwy krwi, blutdürstig. Chciwemu umysłowi żadna rzecz nie pośpieszna. *Pilch. Sall.* 229. Chciwemu nigdy dosyć. *Oss. Wyr.* Miecz wojny chciwy. *P. Kchan. J.* 3. Chciwy *do wojennych spraw. *Warg. Cez.* 3. Niewiasta łakoma, i srebra chciwa. *Sk. Dz.* 114. Wzrok jego zdaje się chciwy; pała on zapewne wielkim do niej przywiązaniem. *Teat.* 49, *b.* 21. Chciwie żądać, pragnąć *Eccl.* возжелѣти, въждѣлѣти.

Dalsze pochodz. słowa *chcieć*: *zachcieć*, *zachciewać*, *odechcieć*, *chęć*, *chęcić*, *chętka*, *chętny*, *przychęcać*, *zachęcić*, *zachęt*; *chuć*, *chutki*, *chutny*, *chutliwy*, *pochutniwać*; *małochętny*. *Ochoczy*, *ochotny*, *ochota*, *podochocić*. *Choć*, *chociaż*.

CHEBD, HEBD, u, *m.* ziele, *Ebulus* Attich. *Kluk. Rośl.* 2, 221. *Sien.* 58. Chebd albo CHABZINA, y, *ż.* *Urzęd.* 87. *Boh.* chebdj; *Slov.* chebdj, chabzda; *Carn. inf.* hâbat; *Carn. sup.* hebèt, hébât; *Vind.* hebet, hebd, hmet; *Croat.* hebed; *Slavon.* habdovina; *Bosn.* habat, abdov; *Dalm.* habad, abad; *Sorab.* 1. dźiwi boz; *ob.* Chept. CHEBDOWY, a, e, od chebdu, von Attich, *Croat.* hebden; *Dalm.* abdov.

*CHEBULA, i, *ż.* myrobalany brunatne aptekarze chebuli zowią. *Śleszk. Ped.* 116. Owoc drzewa balsamowego, die Frucht eines Balsambaums.

CHĘĆ, i, *ż.* wola do czego, chcenie, der Wille zu etwas, *Boh.* chtjě; *Ross.* позывъ, благоволеніе. Dobra chęć za uczynek stoi. *Pot. Arg.* 504. *Rys. Ad.* 9. Chęcią się, nie datkiem mierzą usługi. *Zab.* 3, 219. Nie to, co od kogo bierzemy, dobrodziejstwem jest, ale chęć tego, który nam daje. *Gorn. Sen.* 28. Chęć, ochota, skłonność do czego, die Lust zu etwas, die Neigung. Co musisz, czyń z chęci. *Rys. Ad.* 5. §. Życzliwość, sprzyjanie, przychylność, affekt, die Zuneigung, das Wohlwollen, die Gewogenheit. Wielką chęcią przeciwko tak dobrze zasłużonemu w Rzpltej książęciu pobudzeni, synem jego stolicę osadzają. *Krom.* 51. Z miłą chęcią kazał im dostatkiem wszystkiego dodać. *Ustrz. Kruc.* 3, 134. Słowa pełne chęci. *Opal. Poet.* 4. Chęć swą ku Rzpltej okazali. *Pilch. Sall.* 85. Chęć chęcią oddawać. *Biel. Kr.* 190. §. Chęć, oświadczanie chęci, życzenie, geneigte Gesinnung, Wünsche. Oświadczyłem Wc Panu chęci moje w zdarzonej porze nowego roku. *Oss. Wyr.*

CHECHOT, CHECHOTAĆ *ob.* Chychot, Chychotać.

CHĘCIĆ *czyn. nied.*, zachęcić, przychęcić *dok.*, chęci dodawać, pobudzać, anmahnen, ermuntern, aufmuntern, Lust wozu machen. Oni go do tego darami w każdy dzień chęcili. *Ban. F.* 8. Wodze swoich, jak mogą, chęcą, budzą, grzeją. *Chrośc. Fars.* 431. Wyszukują wszystkich sposobów, któreby chęciły i łudziły ludzi do ustawicznej pracy. *Przestr.* 183. — Nęcić do siebie, ujmować sobie, an sich locken. Wszystkiemi sposobami lud do siebie chęcił. *Oss. Wyr.* Darmo Maryno chęcisz sobie Jacka; nie przychęcisz! *ib.*

CHĘDOGI, a, ie, CHĘDOŻSZY, a, e, *compar.* Chędogo, Chędożej, CHĘDOŻNIE, CHĘDOŻNIEJ *przysłk.*, 1°. *Obsol.* piękny, krasny, ozdobny, *phys. et metaphys.* sauber, schön, zierlich, geschmückt; (*Eccl.* хѫдогъ = мудръ mądry, uczony; хѫдожьникъ artysta; хѫдожьство kunszt, sztuka; *Ross.* художный misterny, sztuczny). Niech już zaśnie dziecię drogie, Uciesznе, śliczne, chędogie. *Groch. W.* 368. Ta nauka jest bardzo lekka, mała i chędoga. *Gliczn. Wych. K.* 1. Mówca może z prędka o każdej rzeczy chędogo mówić. *Petr. Et.* 181. Laski chędogo ostrugane. *Strojn. Staw. C.* 1. Księża nie mają się wadzić; ale aby ludzi chędogo słowy upominali i cierpliwie nauczali. *Szczerb. Sax.* 195. Przymuszani być nie mają; ale mają być chędogo napominani. *ib.* 422. To chędogo Augustyn ś. objaśnił. *Kucz. Kat.* 2, 529. (cf. czysto, czyście). Chędogi, okrzesany, obyczajny, polerowany, geschliffen, verfeinert, cultivirt, gesittet. Bolesław grube a okrutne ludzie do ludzkości, obyczajów i do życia chędoższego niejako przy-

wiódł. *Krom.* 64. (*civilior*). 2). Dziś chędogi znaczy: bez brudu będący, czysty, rein, reinlich; *Boh.* čistotny, sswarný; *Sorab.* 1. schwarné, schwarnužki; *Vind.* zheden, zhistoben, snashen; *Carn.* zhedu, prishn; *Croat.* sznásen; *Ross.* хольный. Bałwan soli chędogiej niebłotnej. *Vol. Leg.* 3, 455. Czystsza, chędoższa. *W. Post. W.* 3, 134. Turczyn klęka na modlitwę, choć też na miejscu nie bardzo chędogim. *Kłok. Turk.* 192. Choć ubogo, byle chędogo. *Rys. Ad.* 7. *Pot. Arg.* 770. Lepiej nie chędogą rzecz zachować, niż chędogą stracić. *Cn. Ad.* 440. CHĘDOGOŚĆ, ści, *ż.* czystość, ochędóztwo; die Reinheit, Reinlichkeit; *Boh.* čistotnost, sswarnost; *Sorab.* 1. schwarnosčž; *Carn.* zhednost; *Vind.* zhedenje, zheja, zhednoba, zhidnost, zhistoba, snashnost; *Croat.* sznága, sznasenye; *Ross.* холя. Trędowaty przywrócon został do chędogości. *W. Levit.* 13, 7. Chędogość, ochędożność, *polities, munditias, ornatus. Macz.* Wiele zależy na mocności i chędogości dworu na wsi. *Cresc.* 654. CHĘDOŻKA, i, *ż.* chędożenie, das Reinigen, Reinkehren, Reinfegen, Säubern, *ob.* słowo Chędożyć. CHĘDOŻYĆ *czyn. nied.*, ochędożyć, uchędożyć *dok.*, *uchędożać *nied.* = czyścić, oczyszczać, czystym lub chędogim czynić, obmiatać, otrzepywać, säubern, reinigen, rein machen; rein putzen, ausputzen, auskehren, ausklopfen; *Sorab.* 1. schwarnu; *Carn.* zhediti; *Vind.* zhediti, ozhedit, pozhedit; *Croat.* sznasiti, sznásim; *Bosn.* urediti; *Ross.* холить, холю. *propr. et fig.* Uchędażajmy mu te zapługawione przybytki swoje. *Rej. Post.* n. n. n. 5. Weź brzoskwiń, z wierzchu i zewnątrz uchędożonych. *Sien.* 534. Kościoły uchędożcie. *Sk. Dz.* 507. Oczyść serce twoje i o to staraj się, aby Chrystus uchędożył, gdzieby mieszkać miał. *W. Post. Mn.* 239. §. Chędożyć, stroić, putzen, schmücken. Zawołana do cesarza, weszła wprzód do komory, chcąc się uchędożyć. *Sk. Dz.* 172. (ustroić). Nastawa zbytek w strojach i jakieś niezwykłe ciał chędożenie. *Gorn. Sen.* 29. (*ob.* Ochędóztwo). §. *Transl.* chędożyć kogo = ćwiczyć, oćwiczyć, ociąć, obić, (cf. sprawić łaźnią, kurtę skroić); einen durchfegen, durchfuchteln, durchhauen. Trzebaby ich kijem chędożyć. *Chmiel.* 1, 1119. W Moskwie słudzy na pany swe częstokroć się uskarżają, iż im rzadko grzbiet knutami chędożą. *Gwagn.* 512. Już mi się zdaje, że się z nim potykam, że go pałaszem moim chędożę, a on mi do nóg upada. *Boh. Kom.* 4, 222. — We grze: chędożyć kogo = ogrywać, im Spiele, einem den Beutel fegen, ihm alles abgewinnen. §. *Obsc.* chędożyć kobietę, obłapiać, mieć z nią sprawę cielesną, einer beywohnen. CHĘDOŻYCIEL, a, *m.* ten co chędoży, oczyściciel, der Reiniger, Säuberer. *w rodz. żeńsk.* CHĘDOŻYCIELKA, i, die Reinigerinn, Säuberinn.

Pochodz. *dochędożyć*, *nachędożyć się*, *pochędożyć*, *ochędogi*, *ochędożny*, *ochędóztwo*, *przyochędożyć*, *przychędożyć*, *przechędożyć*, *wychędożyć*, *zchędożyć*.

CHEF-D'OEUVRE, *Franc. ob.* Naczelne, mistrzowskie dzieło, arcydzieło, sztuka.

CHEL, u, *m.* miasteczko na cyplu morskim pod Gdańskiem, der Flecken Hela bey Danzig. Za niemi nawy przyśpieszały do Chelu. *Zbil. Dr. D.* 1.

CHEŁBAĆ, ał, a, *czyn. nied.*, Chełbnąć *jedntl.*, wychełbać *dok.*, naczynie pełne ciekliny wzruszać, chlupić. *Wlod.* — *Dudz.* 35. rütteln, schütteln, schlittern, jakoby rozkołysywać cieklinę, że się w swojém naczyniu burzy i wznosi, aufschütteln, aufrütteln. CHEŁBAĆ się *zaimk.*, burzyć się, aufgerührt werden, geschüttelt, gerüttelt, (Obd. gebeutelt) werden; *Ross.* хлябать; *Sorab.* 1. zmohuyu szo. Chełba się morze, burzy się, fala na morzu jest. *Wlod.* die See tobt. Chełba się łódź, kołysze się po bałwanach, der Nachen wird herum geschüttelt, geschaukelt. Nawy chełbające się po morzu. *Pilch. Sen. list.* 393. Na to burzliwe morze rzuceni, wisimy, chełbamy się, jedni o drugich uderzamy, często rozbijamy. *Oss. Sen.* 47. *fluctuamur.* Chełbanie się żołądka, zbieranie się na wymiot. *Wlod.* das Erbrechen des Magens.

1. CHEŁM *ob.* Hełm.

2. CHEŁM, u, *m.* miasto w województwie Ruskiém. *Dyk. G.* die Stadt Chelm in Reußen. CHEŁMCZYK, a, *m.* z Chełmu lub Chełmskiego będący, ein Chelmer. Przemyślczyki, Wołyńczyki i Chełmczyki. *Stebel.* 1, 67. CHEŁMIŃSKI, a, ie, od Chełma, von Kulm, Kulmer=. Nazwisko prawa Chełmińskiego z tąd wywodzą, że w Chełmnie założony był sąd najwyższy dla miast prawa tego używających. *Skrzet. P. P.* 2, 97. Prawo Chełmińskie jest prawo Magdeburskie, przeniesione do miast Pruskich. *Ust. Konst.* 1, 235. CHEŁMNO, a, *n.* miasto stołeczne województwa Chełmińskiego. *Dykc. G.* Imię od Kulma, jednego z synów Wejdewuta. *Biel. Kr.* 45. *Stryjk.* 46. CHEŁMSKI, a, ie, od Chełma, Chelmisch, von Chelm. Ziemia Chełmska dzieli się na powiat Chełmski, i Krasnostawski. *Dyk. G.* CHEŁMŻA, y, *ż.* miasto o milę od Chełmna w Prussiech zachodnich. *Dyk. G.* Culmsee in Westpreußen. CHEŁMŻANIN, a, *m.* obywatel Chełmiński, ein Kulmer. Przywilej Hermana de Salca dany Chełmżanom. *Nar. Hst.* 4, 330.

CHEŁPA, y, *ż.* chluba, chełpienie się, przechwalanie, przechwałka, eitle Prahlerey, Rühmerey; *Bosn.* hvasta; *Ross.* похвальба, чванство, величавость, высокорѣчие; *Eccl.* велехвальство. Chwała niezbożnego nie jest prawdziwą chwałą; raczej wyniosłością i chełpą. *Birk. Chod.* 24. Abyśmy się przeciwko panu jaką chełpą nie wspinali, a tego, czym dziś jesteśmy, nie sobie przypisywali, ale łasce szczérej pana. *Żrn. Pst.* 81. *b.* Taką chełpą i wykrzykaniem dusze swoje tracą. *Groi. Obr.* 246. Bez chełpy w takiej sprawie rzec mogę, iż przystoi, żebyś usłuchał. *Sk. Dz.* 344. Sprawił wielkie gody, aby okazał bogactwa swoje, i wielkość i chełpę możności swej. *Leop. Esth.* 1, 4. Wielkie serce bogactwy gardzi, nie stoi o rozkoszy, ani o chełpy marne. *Birk. K. Malt. B.* 4. Młodemu jeśli pozwolisz, co do chełpy i czci przynależy, jeszcze więcej sobie przyda. *Petr. Ek.* 96. *CHEŁPAĆ *ob.* Chełbać, CHEŁPIĆ się *zaimk. nied.*, chlubić się, eitel prahlen, sich rühmen, groß thun; *Sorab.* 2. sze bachtasch; *Sorab.* 1. tžepeżžu szo, hordžu; *Bosn.* hvastati, bahati se, prehvaluvati se, poshtuvati se; *Carn.* baham se; *Ross.* похвастать, похвастывать, величаться, чваниться, благоукраситься, кичиться, возкичиться, высокоглаголать. Niemasz się z czego chełpić. *Cn. Ad.* 617. Chełpi się z tryumfu swego. *Węg. Mar.* 1, 169. Takowy w sobie

nic dobrego nie okazuje, który się w rodzicach swych chełpi. *Kosz. Lor.* 29, *b.* CHEŁPICIEL, a, *m.*, CHEŁPLIWIEC, wca, *m.* człowiek chełpliwy, chlubnik, samochwał, ein Prahler, Prahlhans; *Bosn.* hvastavaç, hvastalo; *Sorab.* 1. tžepcžžicžer; *Carn.* bahavz, bahovnek, behàzh, uhùlé; *Vind.* poshtimauz, pohvaluvauz; *Ross.* чванъ, величавецъ, янька. *Jactator* chwalca, chełpiciel. *Mącz.* Widzisz, co to za chełpliwiec; ułożyliśmy co na pohańbienie jego. *Boh. Kom.* 4, 249. CHEŁPICIELKA, i, *ż.* chlubiąca się, chełpiąca, die Prahlerinn; *Sorab.* 1. tžepcžerka. CHEŁPLIWOŚĆ, ści, *ż.* skłonność do chełpy, chlubliwość, die Prahlsucht, Ruhmredigkeit; *Sorab.* 1. tžepcžženo; *Carn.* bahovnost; *Vind.* bahaunost, pohvaluvanje, famohvalnost; *Ross.* величавость. CHEŁPLIWY, a, e, CHEŁPLIWIE *przysłk.*, samochwalny, chlubny, prahlerisch, großthuerisch, ruhmredig; *Sorab.* 1. hordoscžiwé, hordžecžné, tžepcžžowné; *Carn.* bahovne; *Vind.* bahoun, famohvalezhen; *Ross.* чванливый, величавый, высокорѣчивый. Chełpliwi ludzie, wielkie rzeczy obiecując, mało działają. *Ezop.* 11. Chełpliwy, *substant.* *ob.* Chełpiciel, Chełpliwiec.

CHEŁŚCIĆ CHEŁSZCZYĆ, chełszczę *intrans. niedok.*, CHEŁŚCIĆ się *zaimk nied.*, szumić, szeleścić, szmerzyć, rauschen, sausen, sprudeln. Chełszcze woda, szumi, mruczy po kamykach. *Dudz.* 35. Chełszczę, *strepo ut fluctus lapillos movens. Cn. Th.* 1127. W ulu przed rojeniem taki szum słychać, jak gdy woda burząca chełści się. *Cresc.* 599. Pijanemu po głowie *chełce. *Pot. Jow.* 2, 56.

CHEŁZNAĆ, CHEŁZNĄĆ *ob.* Kiełznąć, Kiełzać. CHEMIA *ob.* Chymia.

CHEPT, u, *m.* (*ob.* Chebd) zielsko, chwast, zarośle, Unkraut, Dickig. Herezye są to chepty, pokrzywy, choć nie raz wykoszone, przecież rosnące. *Chmiel.* 1, 1110. Jakoż się im wykradał w krzewiny i chepty. *Jabł. Tel.* 89.

CHERA, y, *ż.* zawierucha, szaruga, zamieć, zadymka, Gestöber, Wind und Wetter, Nässe mit Wind und Schnee. *Fig.* Żołnierze hetmana z owej swojej chery, bez okrzyków cicho witają. *Chrośc. Fars.* 99. CHERCHAŁA, y, *m.* chytrzec, chytrek, ein Schlaukopf. Wyśmienicie zrobił ten cherchała stary, że nam zostawił moment. *Teat.* 55, *b.* 4. CHERCHEL, CHYRCHEL, u, *m.* wykręt, podstęp, obłuda, Hinterlist, Rank, Kunstgriff. Szczére bez cherchelów obroty. *Mon.* 76, 411. Jakim cherchelem i w czym cię podszedł? *Pot. Arg.* 747. Brat przeciw tobie, i choć obiecuje wiele, Choć ci łaskę przyrzeka, Wszystko to cherchele. *Min. Ryt.* 1, 151.

CHERLAĆ, ał, a, *nijak. kontyn.*, CHERLEĆ, eje, *nied.*, chorowitym być, ciągle, choć nie ciężko, chorować. *Włod.* (*ob.* Charleć), kränkeln, immer kränklich seyn; *Ross.* похворать. Dziad ten, choć ustawicznie cherleje, jednak uporczywa dusza jego z zgrzybiałego ciała wyjść nie chce. *Teat.* 1, *b.* 6. CHERLAK *ob.* Charlak.

CHERUB, a, *m.* *Hebr.* כרוב, jeden z celniejszych aniołów, der Cherub. Bóg z tronu swego na Serafy patrzy i Cheruby. *Przyb. Milt.* 17. CHERUBICZNY, a, e, od cheruba. Cherubs=. *Przyb. Milt.* 105.

CHETKA, i, *ż. zdrbn. rzeczown.* chęć, eine kleine Lust, ein Lüstchen zu etwas; *Boh.* chautka; *Slov.* chutka. Mam wielką chętkę ciebie dostać za żonę. *Teat.* 53, *c.* 17. Chętka mnie bierze do małżeństwa. *Teat.* 5, *b.* 79. (*Slovac.* napadla ho chutka zachciało mu się, chce). Pomknę się za chętkami mojemi, za rozkoszą, bez skrupułu. *Birk. Ex.* 16. *CHĘTKOŚĆ, ści, *ż.* ochota, die Bereitwilligkeit, die Lust. Duch Ś. wielką chętkością a wielkiém szczęściem naukę tę rozlał. *W. Post. W.* 417. CHĘTLIW, CHĘTLIWY, CHĘTNY, a, e, CHĘTLIWIE, CHĘTNIE, *przysłk.*, ochoczy, pełen chęci, willig und bereit. *Vind.* voljan, volen, radovolen; *Eccl.* хотитель, который хощетъ чего, волитель, хотно, охотно. Chciał cierpieć dobrowolnie; i umarł chętliwie. *Groch. W.* 286. Jezus chętliwy był ku wypełnieniu woli ojca swego. *Biał. Post.* 184. Nieprzyjaciele widząc, że nasi się chętnie do nich mają, uciekać poczęli. *Papr. Ryc.* Czeka cię pospolita rzecz wszystka chętliwa. *Paszk. Bell. B.* 2. Niechętny *Boh.* bezděčný, (*ob.* bez dzięki), *Vind.* odvolen, hudovolen. §. Chętny do czego, ku czemu, skłonny, przychylny, geneigt zu etwas. Mąż do wszelakich spraw poczciwych chętliwy. *Papr. Ryc.* 112. Serce nasze skłonne i chętliwe ku złemu. *W. Post. W.* 241. Żołądek nie trawiący i niechętliwy do jedzenia. *Budn. Syr.* 527. — Chętny komu, życzliwy komu, jemanden geneigt, gewogen. Ty bądź mi chętliwym. *Dmoch. Szt. R.* 1. Każdy jej chętny, każdy ją chętną mieć żąda. *ib.* 22. Rodzice pospolicie tak dzieciom są chętni, iż nic niemasz, czegoby dla nich nie podjęli. *Karnk. Kat.* 332. Źle chętny, niechętny, nieżyczliwy, abgeneigt, ungünstig; *Ross.* зложелательный, недоброжелательный, недоброхотный. Znali go być ojczyźnie niechętliwego. *Papr. Gn.* 1171. Bolesław źle chętliw potomki Piotrowina naprawił na Stanisława. *Groch. W.* 253. §*. Chętliwy, chęć pobudzający, powabny, reitzend, Lust erweckend. Chleb rżany smaczny i do jedzenia chętliwy. *Syr.* 920.

CHIL *ob.* Chyl.

CHIMERA, y, *ż.* CHYMERA, 1). dziwotwór bajeczny trójskładny, złożony z konia, niedźwiedzia i człowieka. *Petr. Hor. E.* 2. *ob.* Trójrodny, iskrodmy, die Chimäre, das dreyförmige Wunderthier der Fabellehre. Trójnewid. *Klecz. Zdan.* 75. *Ross.* химера. Chimera trójkształtna, ogień z paszczeki buchająca. *Birk. Ex. E.* 2. 2). *Transl. fig.* chimera, chimerka *zdrbn.*, urojenie, kaprys, dziwactwo, humor, eine Chimäre, eine Einbildung, Hirngespinst, eine Caprice, Laune; *Croat.* neszpodoba, nezlika; *Ross.* мечта. Cnota kobiety, jest to taka chimera, jak salamandra w ogniu albo bazyliszek. *Teat.* 11, *b.* 33. Coć dziś dał, jutro wydrze, jak przyjdzie chimera. *Zab.* 8, 334. *Iżyck.* Chimerę ma w głowie, muchy ma w nosie; chimery stroi. *Oss. Wyr.* **CHIMERONOŚNA Licya. *Otw. Ow.* 231. **CHIMEROPŁODNA. *Żebr. Ow.* 147. **CHIMERORODNA. *Otw. Ow.* 231. Not. *koziorodna, ale rozumiej kozę ową trójskładną*; chimaerifera, chimärenerzeugend. CHIMEROWAĆ *intransit. contin.* chimerami nadrabiać, dziwaczyć, Grillen fangen. Nie chimeruje, tylko czasami. *Zabł. Rozm.* 188. CHIMERYCTWO, a, *n.* dziwactwo, kapryśnictwo, Grillenfängerey. CHIMERYCZKA, i, *ż.* dziwaczka, kapryśnica, die Grillenfängerinn. CHIMERYCZNOŚĆ, ści, *ż.* dziwaczność, skłonność do chimery, Hang zum Grillenfangen, Wunderlichkeit; *Ross.*

мечтательность. CHIMERYCZNY, a, e, CHIMERYCZNIE *przysłk.*, dziwaczny, kaprysowy, urojony, grillenfängerisch, chimärisch, wunderlich: *Ross.* химерическій, мечтательный. Chimeryczne to myśli, kiedy kto sobie w głowie niepodobne rzeczy ułoży. *Zab.* 12, 53. CHIMERYK, a, *m.* CHIMERYCZEK, czka, *m. zdrbn.* dziwak, roiciel, kaprysnik, śniarz, ein Grillenfänger.

CHIMIA, ii, *ż.* z Arabsk. nauka oddzielania ogniem złączone przedtym substancye. *Kras. Zb.* 1, 201. die Chemie, die Scheidekunst. Chimia nie tylko przyrodzenie ciał czyni znajome: ale nad to naucza, jak ich do zażycia zdatnemi robić. *Kluk. Kop.* 1, 58. (*disting.* alchimia). CHIMICZNY, a, e, CHIMICZNIE *przysłk.*, od chimii. chemisch. CHIMIK, a, *m.* CHIMISTA, y, *m.* obierający się chimią, der Chemiker.

CHINA, y, *ż.* CHINY *liczb. mn.*, najdawniejsze i najludniejsze cesarstwo Azyi. *Dyk. G.* das Kaisertum China; *Ross.* Китай, (*ob.* Kitajka). 2.) *Medic.* China, *Ross.* хина, drzewo rosnące obficie w Peru, którego kora jest jednym z najsławniejszych lekarstw. *Kluk Dyk.* 1, 131. die Chinarinde, China. CHIŃCZYK, CHINEŃCZYK, a, *m.* z Chiny rodowity; der Chineser. *Ross.* Китаецъ. CHINKA, CHINEŃKA, i, *ż.* rodowita z Chin, die Chineserinn. *Ross.* Китайка. Dzieło to mogłoby się zdawać za surowe innych narodów kobietom, oprócz Chinek. *N. Pam.* 18, 312. CHIŃSKI, a, ie, CHIŃSKIE, po CHIŃSKU *przysłk.*, od Chin, Chinesisch; *Ross.* Китайскій. CHIŃSZCZYZNA, CHIŃCZYZNA, y, *ż.* wszystko co po Chińsku, Chiński język, gust, sposób, obyczaj, towar, etwas Chinesisches, das Chinesische; Chinesische Sprache, Geschmack, Sitten, Waaren u. s. w. Widać tam było tafty, rąbki, gazy, Modne chińczyzny. *Kniaź. Poez.* 2, 71. Chińszczyzna, porcelana Chińska. *Teat.* 48, *b.* 14.

CHIRAGRA, y, *ż.* z Greck. łamanie w ręku, das Chiragra. *Ob.* *Dna, denna choroba. *Slavon.* rukobolja. CHIRAGRYCZNY, a, e, od chiragry, Chiragra=. CHIRAGRYK, a, *m.* CHIRAGRYCZEK, czka, *m. zdrbn.*, cierpiący chiragrę, der Chiragrist. CHIROMANCYA, yi, *ż.* z Greck. wróżenie z rąk, die Wahrsagerey aus der Hand, die Handdeuterey; *Boh.* rukohled, rukohledstwj, rukowiděnj; *Ross.* руковолшеніе. CHIROMANCISTA, CHIRONOMANCISTA, y, *m.* rękowieszcz, wróżek z ręki, der Chiromant, der Handdeuter, Wahrsager aus der Hand; *Boh.* rukowid, rukohled; *Ross.* руковолшебникъ; *Eccl.* руковражбитель, рукосмотритель. Chiromancista umie z rąk, z twarzy i z ułożenia ciała, przyszłe rzeczy zgadywać. *Boh. Kom.* 111, 410. (cf. fizyonomista). Z ręki wróżyć, *Ross.* руковолшебствовать.

CHLAĆ, CHŁAPAĆ *czyn. nied.*, CHŁANĄĆ, *jedntl.* pyskiem zachwytywać psim sposobem, żłopać, chłeptać, łeptać, schlappern wie ein Hund, schlampern, *Graec.* λάπτειν, *Gall.* labber; *Angl.* lap; *Boh.* hltati, chlemtati, chlemcy, chlemtam; *Carn.* shlempam; *Vind.* lopati, lekati; *Bosn.* lokati, kakoti pas lokce, (hlepati, hlipati= *concupiscere*; *Croat.* hlepeti; *Rag.* hlêpiti, laptati; *Sorab.* 1. wóptam= kosztuję). *Ross.* глону, глотаю, локнуть, локать, локаю, лочу; *Eccl.* хлептати, хлепчу, локати, (*Ross.* хлебнуть, хлебать= łyżką jeść, löffeln, хламь, rum, gruz, хламостить namiotać bez ładu). Chłapa pies pomyje, żrze, połyka. *Dudz.* 35. Obaczył zazdrość ścierw chlającą smoczy. *Żebr. Ow.* 50. Chlał z świniami. *ib.* 356. Wy obłudnicy chłaniecie domy wdów. *Sekl. Math.* 23. (pożeracie).

*CHŁAŃSKO, a, *n.* otchłań, miejsce pochłaniające, der Abgrund, ein Ort, der alles verschlingt. Na szkutach tych prowadzą do Gdańska Poty cnych kmiotków, a raczej do Chłańska, Stamtąd ma pycha podżogę do zbytku Miasto pożytku. *Klon. Fl. B.* 4. CHLASK! CHLAST! dźwięk ruszonego gąszczu, n. p. błota, (cf. klask.)! das Geräusch, den aufgerührter Schlamm macht. §. Chlask, chlast, chlaskanie, chlastanie, rzucenie się czego po gąszczu, błocie, das Herumwerfen im Schlamme und Kothe. (*ob.* Chlust)! CHLASKAĆ, CHLASTAĆ, ał, chlaszczę, *intrans. et transit. niedok.*, chlasnąć *jedntl.* 1. miotać po gąszczu jakim, im dicken Schlamme herum arbeiten, herum werfen, so daß es klatscht; den Koth aufrühren. (*ob.* Chlustać). Koła nie zbyt rozłożyste bardziej, niż insze, chlastają błotem. *Oss. Wyr.* Chlastać się *zaimk.*, walać się po gąszczu, że aż klaśnie, sich herum wälzen. Przeląkł się święty pustelnik, słysząc i widząc diabłów i potępieńców chlastających się w szumowinach smolnopłomiennych. *Oss. Str.* Chlastają się ryby. (*ob.* Pluskać). (*Boh.* chlastati, chlastawam; *Carn.* hlastâm = chłapać, żłopać). — 2. Chłastać co, schlastać co *dok.*, szargać, poszargać, mit Koth beschmieren, beschlumpern. Schlastał się w błocie, lub błotem. *Oss. Wyr.*

CHLASTAWA, y, *ż.* ziele, *conyza*, die Dürrwurz. *Tr.* — *Boh.* wrbice, blechawec, blessnjk, rdesno.

CHLEB, eba, *m.* CHLEBIK, a, *m. zdrbn.* CHLEBICZEK, czka, *m. zdrbn.*, upieczona w piecu bryła mąki zaczynionéj, das Brot, Brötchen; *Boh.* chléb, chljb, chlebjček; *Slov.* chleb; *Sorab.* 1. chleb, kleb, chlib; *Sorab.* 2. kléb, klébk; *Bosn.* hljeb, hlib, krúh; *Rag.* hgljeb, hgljèbaz, hgljebcich, hgljebina, krùh, krùscjaz; *Eccl.* хлѣбъ, *Ross.* хлѣбъ (= 2. zboże); (w inszych dyalektach słowo chléb, lub temu podobne, znaczy bochen; n. p. *Carn.* hlep, hléb, hlebz, hlebzhek; *Vind.* hleb, hliebez, hlebez; *Croat.* chleb, czipóv; *cf. Celt.* llaib; *Germ.* Laib, Leib, Laibel; *Lappon.* leabe; *Finn.* leipa; *Svec.* lif; *Lat. med.* leibo, libo, libum; *Goth.* hlaibs; *Anglosax.* hlaf; *Angl.* loaf; cf. *Ger.* Leib, Leben, cf. *Pol.* żyto, życie. — Chléb zaś w ogólności; *Vind. Carn. Croat. Slavon.* kruh, cf. krąg). Chléb jest z mąki, wodą, kwasem, lub drożdżami i solą zaprawiony, a w piecach do tego przyzwoitych upieczony. *Kluk. Rośl.* 3, 262. Piekarz wie, iż dobry chléb z mąki, wody i drożdży piecze się. *Torz. Szk.* 129. Zaczynić na chléb, ciasto w dzieży rozbić. Chléb rozmaity, pszeniczny czyli pszenny, jęczmienny; kwaszony, przasny. *Karnk. Kat.* 167. — Chléb z ziarna zmełtego, z otrąb oczyszczony, przez ogień i wodę przeszedł, i tak się piękny stał. *Sk. Dz.* 419. Gdy bez wszelkiego przydania chléb mianujemy, tedy jasna rzecz jest, że chléb pszeniczny rozumiemy. *Kuczk. Kat.* 2, 411. Chléb ci tak pszenny, jak żytni; ale przecię co pszenny, to pszenny. (nad dobre jest lepsze). Chleby nie tylko okrągłej, jako buły, ale i podługowatéj, albo inakszéj formy, według zwyczaju miast, rozmaite bywają. *Pimin. Kam.* 147. (*ob.* Bochenek, kukiełka, kołacz).

Chléb pszeniczny z otrębiastéj grubéj mąki, jakiego chłopi używają, zowią grysowym. *Syr.* 956. ze śrzedniéj mąki pszenicznéj, nie do czysta z otrąb wypytlowanéj, miejskim, abo kupieckim mianujemy. *ib. Ross.* кушуръ, ситникъ. Biały chléb, bułka, żemła, Weißbrot, *Ross.* сгибенъ. *Ob.* Strucla, kołacz, placek, podpłomyk, suchar, biszkokt. — *Prov.* Szkoda psu białego chleba. *Cn. Ad.* 1159. (dobra w chomato słoma, w kaftan bawełna; dobra psu mucha, Matyaszowi płotka. Nie mieć pereł przed świnie.) *Burlesq.* Chléb biały *ob.* Biały, biała płeć). — Chléb gruby. *Budn. Ap.* 37. *ob.* Borys. Chléb żółty; (*ob.* Baba, obartuch). Chléb owsiany; (*Carn.* ovsénâk). Chleby obliczności, wykładów, położenia, w Starym zakonie. *Leop. Hebr.* 9, 2. *Eccl.* преложенія хлѣбы. Wielkonocny święcony chléb; (*Vind.* mifnjak, velikonozhni kruh). Mały chlebik, chlebiczek, ein Brötchen, *Boh.* pokrautka; *Ross.* хлѣбецъ; *Sorab.* 1. pokruta; *Sorab.* 2. pokschuta. W maluczkim piecyku pieką maluczkie chlebiczki. *Sien.* 529. Wiele chleba macie? siedmioro. *Sekl. Math.* 15. (wiele chlebów, chlebic, bochnów). Chléb cały, *Ross.* коврига. W jednéj ręce chléb, a w drugiéj kamień trzyma. *Rys. Ad.* 75. (nagroda i kara). On kamieniem na niego; ten zaś chlebem na tamtego ciskał. *Oss. Wyr.* (nieprzyjacielowi dobrze uczynił). Skiba, partyka, gleń chleba; *Eccl.* укрухъ. Kromka chleba, grzanka chleba; przylepka; ośrzódka chleba, *patrz. na swoich miejsc.* chleb wypukły, pulchny, zakwitły, czerstwy, wypieczony, *qu. v.* Chléb domowy, Hausbrot, *oppos.* kołacze, ciasto, i t. d. *Prov.* Dobry chléb, gdy kołacza nie masz. *Cn. Ad.* 183. Kto zemną chleba jeść nie chce; ja z nim i kołaczów nie będę. *Rys. Ad.* 30. Niech jem i chléb suchy, byle zarobiony. *Alb. z W.* 17. trocken Brot. *Prov. Slovac.* Ani sucheho chleba nam ne podal. Pies jego chleba samego nie będzie jadł. *Falib. Dis. S.* 2. 2. (pieszczony; er ißt nicht trocken Brot, er will was dazu). Jedz chléb, nie spłuskasz się. *Cn. Ad.* 317. (żyj skromnie, będziesz zdrów). O chlebie i wodzie, bey Wasser und Brot. Jak ten głupi, co to baje, Iż dość ku zdrowia wygodzie, Żyć o chlebie i o wodzie; Jestci u nas chléb i woda, Ale na tém przestać szkoda. *Kras. List.* 2, 153. Że dobrze myślić o chlebie i wodzie, Bajali niegdyś mędrcy zapaleczywi. *Kras. Mon.* 44. — Chléb z masłem, Butterbrot. Tak to snadno, jak chléb z masłem zjeść. *Oss. Wyr.* (cf. smarownie). Już po chlebie z masłem. *ib.* (już po śniadaniu, nach dem Butterbrote, nach dem Frühstücke). — Miły chléb, jak rzecz święta ma być uważana. *Erazm. F.* chléb święty. *Cn. Th.* 51. das liebe Brot, die liebe Gottesgabe. Czemu chléb, kiedy z trafunku na ziemię upadnie, całujemy podniosłszy? bowiem chléb jest święty. *Erazm. C.* — Chléb *vulgus appellat* Stawinogą. *Cn. Th.* 744 *et* 784. Włosi chléb zowią *panem* (alluzya do Polsk. pan). *Dwcr. D.* 4. Moc żywienia i tuczenia ciała ludzkiego jest przyzwoita chlebu. *Karnk. Kat.* 182. Kaszka fraszka, jarzyna perzyna, chléb trawa, mięso potrawa. *Haur. Sk.* 507. (*Prov. Croat.* Jajcze od jedne vure, kruh od jednoga dneva, priatel od trideszet lét, jessu tri dobre dugovanya). W kraju tym mają chléb lepszy, niż chléb, żelazo twardsze nad żelazo. *Boter.* 85. (najwyborniejszy chléb). Chléb z solą, bez masła, suchy, Brot mit Salz. Chléb z solą, byle z dobrą wolą. *Zegl. Ad.* 28. Salz und Brot und ein freundlich Gesicht, stehen für das beste Gericht. *Slovac.* chleb ze solu, z dobru wolu. Chléb z solą znak i hasło zgody. *Erazm. C.* Arabowie rozbójnicy, na znak przysięgi chléb z solą jedzą. *Warg. Radz.* 118. Starzy poganie na znak pokoju, chleba i soli podawali temu, któremu życzliwe serce pokazać chcieli. *Sk. Kaz. N.* 392. Pskowczanie, obaczywszy, iż się Moskalom oprzeć nie mogą, każdy stół swój przed dom wyniosłszy i pięknie przykrywszy, chleba i i soli na nim położyli; abowiem w Moskwie chlebem łaska, a solą miłość się znamionuje. Wyszli tedy przeciwko kniaziowi i pokornie go na chléb i na sól prosili, sami się pod moc jego poddając. *Gwagn.* 539. Rozpaczający obywatele, nie szablami, ale chlebem i solą witać będą nieprzyjaciela. *Swad.* 1, 130. Polacy mówią, że chlebem i solą przyjaźń łowią i ludzi niewolą. *Jabł. Ez.* 153. (papką i czapką). *Ross.* хлѣбосоль gościnny; хлѣбосольство gościnność. *Panis amicitiae symbolum:* proszę cię na chléb, jadłem u niego chléb: *dicta haec praedones Russici religiose usurpant et intactos relinquunt eos, apud quos panem comederant. Cn. Ad.* 60. — §. W ogólniejszém znaczeniu, chléb znaczy często cokolwiek do żywności i zachowania cielesnego potrzebne, bądź chléb, bądź mięso, bądź ryby, bądź co inszego. *Karnk. Kat.* 423. in weiterer Bedeutung, Brot, Nahrung, Unterhalt. Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj. *Bibl. Gd. Math.* 6, 11. t. j. dodawaj nam rzeczy wszystkich życiu potrzebnych. *Kat. Gd.* 50. *Kucz. Kat.* 3, 361 *et* 359. Lecz przez chléb nie ma być rozumiana wielka i wytworna pokarmu i odzienia obfitość; lecz tylko prosta i potrzebna. *ib.* 3, 362. — W szczególności: chléb, stół, pokarm, obiad, jedzenie, Tisch, Mittagsbrot, Abendbrot, Essen. (*Ross.* быть у кого на хлѣбахъ = stołować się u niego). Kiedy prosił na obiad, nigdy inaczej nie mawiał, jeno proszę na chléb. *Fal. Dis. M.* 2. (er bat ihn auf eine Suppe). Prosił go na chléb z sobą i co bóg dał w domu. *Paszk. Dz.* 41. Proszę cię na chléb, mówią Polacy, kiedy jeden drugiego na obiad prosi. *Dambr.* 228. — (Chléb żałobny, żałosny, *ob.* Stypa, uczta pogrzebowa). Do domu swojego wezwał go na chléb. *Odym. Św. Y.* 3. *b.* Wszedł w dom jego, aby pożywał chleba. *Kucz. Kat.* 3, 362. Głodnemu chléb na myśli. *Teat.* 12, 67. (myśli tylko o tém, czego żąda). Kniaź prawie wszystkę szlachtę chlebem był zhołdował, iż się przy nim jedząc i pijąc wszyscy bawili. *Stryjk.* 307. (częstowaniem, Tractiren, gutes Bewirthen). — §. Chléb, sposób do życia, sustentacya, utrzymywanie się, majątek, Lebensunterhalt, Unterhalt, Brot, Auskommen, Habe, Vermögen. Panowie, co na chléb nic robią, azali im na próżnowanie chléb dano? *Skar. Kaz.* 469. Kmiotek na chléb orze. *Jak. Baj.* 17. Z zacnej familii idąc, snadnie do promocyi, i do chleba przychodzą. *Falib. Dis. P.* 3. do chleba hojnego przychodzą. *ib. G.* 3. Do sztuki chleba komu dopomódz. *Haur. Sk.* 308. (*Slovac.* položil som mu chleb do ruk;

dal som mu chleba do ruk). Niech Wc Pana bóg broni, dałbyś sobie chleba. Teat. 28, A. 4. (straciłbyś swoję sustentacyą). Teraz mnichom i zakonnikom chléb odjęli. Birk. Ex. 33. Kupcy skarżą się na żydów, że im chléb odbierają. Pam. 85, 1, 684. Musimy z pracą w pocie czoł naszych chléb wyrabiać. Karnk. Kat. 422. Chléb się nie rodzi. Oss. Wyr. (nic bez pracy. Bez prace nie będą kołace). Święty Paweł sobie i drugim chléb wyrabiał. Sk. Dz. 38. Nie zajrzeć ziemskim bożkom doczesnego nieba, Bylebym był spokojnym i miał z gębę chleba. Zab. 11, 396. Nar. (najpotrzebniejsza sustentacya, das nöthigste Auskommen, von der Hand ins Maul). Nie zabraknie mu chleba. Oss. Wyr. (ma dosyć; nie zubożeje). U wdowy chléb gotowy. Teat. 24. b, 44. (majątek, grosze). Którzy chléb gotowy mają, ci pożytecznie się zabawić mogą robotą. Sk. Dz. 38. Dla chleba, nie dla nieba chce być księdzem. Opal. Sat. 135. (non propter Jesum, sed propter esum). Głodny ci zięć powie: złe mięso bez chleba. Pot. Arg. 817. (dziewka bez posagu, Fleisch ohne Brot, ein Mädchen ohne Brautschatz; sine Bacho et Cerere friget Venus). Ta bywszy jedynaczką, miała chléb do mięsa, Powabne te oboje w żonach interessa. Pot. Pocz. 183. Za chlebem ludzie idą. Stryjk. 307. Cn. Ad. 1294. (interes ludzi ciągnie). Po chlebie idzie pochlebstwo. Dwor. E. 3. Pochlébca ciało swe puści po chlebie. Pot. Jow. 69. Idę ja za chlebem, za żołdem, za obrywką, kto dał, ten dał, by jeno dał. Birk. Ex. H. 2. Chlebem gnuśne pospólstwo panowie trzymają, O głodzie przeciw władzy częstokroć wierzgają. Bardz. Luk. 36. Starać się dziś o przyjaźń, mam to za próżnicę, Chléb a grosz pobratają z pany i woźnice. Jag. Gr. B. 3. Chléb najmocniej wiąże. Żegl. Ad. 28. Jest dobrych gospodarzów zdanie, starać się za chleba o chléb. Teat. 22. b, 80, (zawczasu obmyślić przyszłość). Nic po chlebie, kiedy brak zębów. Oss. Wyr. (w poźnéj starości przyjść do czego, kiedy używać nie można). Łatwiej się jest bez zębów obejść, niż bez chleba. Teat. 43. b, 22. Kto dał zęby, ten da i chléb. Rys. Ad. 25. (bóg nie opuści, kto się nań spuści). Miej ty nadzieję w bodzie, (w bogu), a chléb przecię w wozie. Jag. Gr. B. 2. (bogu ufaj, a ręki przykładaj). Chleba żebrać, żyć o żebranym chlebie, żebrakiem być, dziadem, żyć z miłosierdzia, Brot betteln, ein Bettler seyn. Jeść czyj chléb, być na czyim chlebie, od niego się żywić, von jemand Brot haben, von ihm leben, von ihm seinen Unterhalt haben. Kto je chléb pański, powinien być wierny i życzliwy. Kłok. Tur. 20. Kto czyj chléb je, tego piosnkę śpiewa. Oss. Wyr. (na czyim wózku siedzi, tego piosnkę śpiewa). Nie z jednego pieca chléb jadł. Wlsk. (bywalec). Dzieci nieodprawione są jeszcze na ojcowskim chlebie; odprawione zaś już są na swoim chlebie. Sax. Tyt. 29. Księga ta z rozkazania Waść Mości przy chlebie W. M. jest napisana. Boter. 3. Tamem i za chléb Jego Mości podziękował. Sak. Persp. B. 2. b. (za służbę, za urząd). Chlebem komu gębę zatkać). Mat. z Pod. B. 4. (datkiem go przywieść do milczenia). Tak go wytrząsali, iż nie został i przy skórze chleba. Alb. n. W. 3. (cały majątek stracił). — Chléb, byt dobry, majątek, bogactwo, Brot, Vermögen, Gut, Reichthum. Chléb ma rogi. Lub. Roz. 42. Nie łacno człowiek szczęście znosi; zkąd Polska przypowieść: chléb ma rogi, rozbodzie, t. j. swawolnych czyni. Petr. Et. 268. Gut macht Uebermuth; der Haber sticht das Pferd. — §. Chléb łaskawy, emerytura, Gnadenbrot, Gnadengehalt, Emeritur. Professorom po dwudziestu leciech ciągłéj pracy, chléb łaskawy jest upewniony. Dyar. Gr. 160. — §. Chléb wysłużony, königliche Tafelgüter, die wohlverdienten Männern als Belohnung zur Verbesserung ihres Unterhalts ertheilt wurden. Pod Zygmuntem III oddano szafunek pewnych dóbr królowi, pod tytułem: nadgradzanie zasłużonych, zkąd chlebem wysłużonym, panis bene merentium, są nazwane. Skrzet. P. P. 1, 215. (ob. Królewszczyzna). Poszły królewszczyzny, zamki na chléb zasłużony, a bardziej próżnujący, mało dobru pospolitemu użyteczny. Nar. Hst. 2, 88. cf. Ross. кормленіе. — §. Chleby zimowe, hyberna, Soldatenbrote, Brote, die den Soldaten, in den Winterquartieren, von den Gütern und Städten, als eine Abgabe, gereicht, und späterhin in Gelde abgeführt wurden; eine Kriegssteuer. Uwalniamy te dobra od ciężaru chleba zimowego, hyberny, konsystencyi i stacyi. Vol. Leg. 5, 262. Uwolnienie dóbr szlacheckich od stanowisk, konsystencyj, chlebów, stacyj i wszystkich żołnierskich exakcyj. Vol. Leg. 5, 262. Nie dziw, że nie są w chorągwiach komputy, Zwłaszcza na takie chlebów dystrybuty. Jabł. Buk. C. 4. b. Zamieniono te chleby zimowe na pieniądze z dymów. Vol. Leg. 5, 618. Ztąd się objaśnia następujące: jeśliby gdziekolwiek w dobrach dziedzicznych żołnierze brali chleby pieniężne... Vol. Leg. 5, 553. — Metonym. zimowe chleby, zimowe leżyska, kwatery, die Winterquartiere. Na chlebach niech się sprawują cicho, Ztamtąd najcięższe do skarg na nich licho. Jabł. Buk. U. — Pójdą na zimowe chleby. ib. J. 4. — §. Chléb, sposób, którym na chléb zarabiają, sposób życia, professya, rzemiosło, Brot, Gewerbe, Lebensart, Handwerk; Boh. obživa. Szukać na koniu żołnierskiego chleba. Lib. Hor. 93. Żołnierska służba jest to lekki chléb i kęs luby. Pilch. Sen. list. 290. Z młodości na rycerskim chlebie w cudzych ziemiach żył. Papr. Gn. 100. Wielu z téj familii na chlebie rycerskim bywało. Papr. Ryc. 318. Nieświadomy chleba żołnierskiego. Warg. Cez. 25. Chléb żołnierski za chléb rolników i oraczów frymarczą. ib. 140. Już i żołnierskiego, i dworskiego, i gospodarskiego i kupieckiego kosztowałem chleba, a żaden mi się nie podoba. Boh. Kom. 1, 9. Udał się na lekki chléb, chwycił się lekkiego zarobku, bawieniem drugich krotochwilnie. Cn. Ad. 553. er treibt ein leichtes Gewerbe; er sucht sein Brot auf eine leichte Art zu bekommen. — 2. Personif. metonym. próżny chléb, próżna strawa, darmojad, darmostój, próżniak, ein unnützer Brotesser. Miasto wojska niepotrzebnych chlebów, potrzebnych a godnych, słusznych, poczet chowali. Sekl. 109. Próżny chléb, pasorzyt, wszędybył. Macz. Nic zacnego nie pomyśli pan młody, próżny chléb i ciężar ziemi. Birk. Ex. 30. — 3. Botan. chléb Świętego Jana ziele, ob.

Słodkie stracze. Świni chléb *ob.* Świni. — CHLEBIĆ *intrans. nied.*, pochlebiać, schmeicheln. Namby tak potrzeba nie chlebić nikomu, Byłoby mniej na świecie od łotrów gomonu. *Papr. Kat. F.* 2 (cf. schlebiać). (*Eccl.* ухлѣбити karmić, nakarmić). CHLEBICA, y, *ż.* bochen chleba, ein Laib Brot, ein Brot. Położę przed cię chlebicę chleba, abyś jedząc wzmógł. 3. *Leop.* 1. *Reg.* 28, 22. (sztukę chleba. 3. *Leop.*). Niosła trzy chlebice chleba. *Leop.* 1. *Reg.* 10, 3. (bochny chleba. *Bibl. Gd.*) *Ezop.* 21. *CHLEBIE, ia, *n. zbiorowo* (cf. kamienie, *n.*= gromada kamieni), gromada, kupa chlebów, Brote, *collect.* Z jagod bzowych naczynić jakoby chlebie i w piec wsadzić. *Cresc.* 558. CHLEBNICA, y, *ż.* *Slov.* chlebnica, szafa do chleba, ein Brotschrank; *Boh.* chlebnik; *Vind.* krushniza, krushna sagraja. (*Boh.* chlebnice komora chlebna; *Sorab.* 1. klebnik; *Ross.* хлѣбенная, хлѣбня piekarnia; *Vind.* hlebnizza; *Carn.* hlebnéza). — (*Ross.* хлѣбница, piekarka). — CHLEBNIK, a, *m.* piekarz chlebowy, der Brotbäcker, *Ross.* хлѣбникъ; *Eccl.* хлѣборобъ, (*Ross.* хлѣбенникъ ciastowy piekarz; хлѣбенное ciasta), *Boh.* chlebnař. (*Ross.* хлѣбопашецъ rolnik). CHLEBNY, a, e, na chléb, od chleba, Brot=, zum Brot, vom Brot. (*Boh.* chlebnj, chlebný; *Ross.* хлѣбный, хлѣбенный; *Slavon.* krushni). Chlebna ofiara. *Hul. Ow.* 59. Przy dworach mieszają żyto z stokłosą, a tak to mianują poślednym, abo chlebnym zbożem. *Haur. Sk.* 36. §. Chlebny, w chléb bogaty, żyzny, brotreich. Kraje mniej chlebne tylko zyskują z przemysłu i z pracy. *Pam.* 83, 390. *ob.* Bezchlebny. *CHLEBOCHWALSTWO, a, *n.* czczenie chleba, die Brotverehrung, Brotanbetung. *Artolatria* chlebochwalstwo, *inolatria* winochwalstwo. *Sak. Persp.* 13. Mszą z kościołów wyrzucił, jako matkę jawnego chlebochwalstwa. *Zygr. Pap.* 206. CHLEBODAWCA, y, *m.* chleba dający (*Ross.* хлѣбодаръ szafarz klasztorny), der Brotgeber, Ernährer, (Brotherr). Kmieć chlebodawca. *Nar. Dz.* 2, 198. Chłopi nasi chlebodawcy; oni grzebią dla nas w ziemi. *Leszcz. Gł.* 100. Obfitemu temu i hojnemu chlebodawcy, nie nowina była w domu swym pany swe króle Polskie na swym chlebie miewać. *Falib. Dis. J.* 2. — *Iron.* Chlebodawca wielki; nie żałuje nikomu chleba. *Cn. Ad.* 269. (u niego chléb a chléb; kasza a kasza; skąpiec, liczykrupa). §. Ogólniej: dobroczyńca, dobrodziej, der Wohlthäter, Unterstützer. Był on wszystkich chudych pachołków ojciec prawy i hojny chlebodawca. *Paproc. Ryc.* 545. Chlebodawca ten wielki przez ludzkość swoję od wszystkich był miłowany. *Warg. Wal.* 113. Pilecki był człowiek zacnego rodu, ktemu chlebodawca wielki. *Biel. Kr.* 206. Czczono go, jako chlebodawcę. *Dwor. E.* 3. (*ob.* Chlebojad, chlebojedzca). CHLEBODAWCZY, a, e, od chlebodawcy, chleba dający, brotgebend. Chlebodawcza Ceres; bo ją mają nie tylko za wynalazcę zbóż, ale i dawcę ich i stworzycielkę. *Otw. Ow.* 208. CHLEBODAWCZYNI, *ż.* die Brotgeberinn. — CHLEBOJAD, a, *m.* CHLEBOJEDZCA, CHLEBOJEJCA, y, *m.* 1. chléb czyj jedzący, der jemandes Brot ißt. Krzyżacy chlebojedzcy i opiekalnicy Polscy. *Krom.* 317. Jego chlebojedzca, jego zwolennik miał go wydać. *Wrob.* 125. Jesteśmy tu gośćmi naszego pana i chlebojejcami jego. *Żrn. Post.* 2, 341. *b.* Czeladkaśmy bozka i chlebojedzcy domowi i dzieci jego. *Sk. Kaz.* 417. Będą mówić dobrodzieje swoim chlebojedzcom, wy, którymyśmy dobrze czynili, nas oszukali. *Sk. Kaz.* 387. — 2. Chlebojad, chleba dużo i rad jadający, ein starker Broteßer, — 3. Darmojad, pasibrzuch, ein Freßer, unnützer Broteßer, *Ross.* хлѣбоѣдъ. — II. *Hist. nat.* chlebojad, *dermestus paniceus*, chrząszczyk maleńki, w chlebie się często najdujący. *Kluk. Żw.* 4, 355. *Ład. H. N.* 23. CHLEBOKRADZCA, y, *m.* złodziej chlebowy, *prop. et transl.* der Brotdieb. *Sł. kiesz.* 29. CHLEBOKRADZKI, a, ie, brotdiebisch. *ib.* CHLEBOŁAMANIE, ia, *n.* łamanie chleba w starym zakonie, das Brotbrechen, *Ross.* хлѣболомленіе. *CHLEBOPIEK, a, *m.* piekarz od chleba, der Brotbäcker, *Ross.* хлѣбопечецъ. CHLEBOPRZEDAWCA, y, *m.* przekupień chlebowy, der Brotverkäufer, Brotsitzer, *Ross.* хлѣбопродавецъ. CHLEBOROB, a, *m.* robiący na chléb, ein Brotverdiener, Broterzeuger. Arbeiter ums Brot. Najezdnik mocny został panem i dziedziecem; tubylec poddanym i chleborobem, to jest, chłopem. *Nar. Hst.* 7, 72. CHLEBOROBNY, a, e, wyrabiający chléb, ums Brot arbeitend, brotverdienend, broterzeugend. Uprawia swe role chleborobne chłopstwo. *Nar. Dz.* 1, 9. CHLEBORODNY, a, e, chléb czyli zboże rodzący, brotzeugend, brotgebend, *Ross.* хлѣбородный. Chleborodne lato. *Ryb. Gęśl. C.* 4. Pola chleborodne. *Dmoch. Szt. R.* 13. CHLEBOSTRAW, a, *m.* strawiający chléb darmo, darmojad, cały na tém żeby jadł, ein unnützer Broteßer, *fruges consumere natus.* CHLEBOTWORNY, a, e, stwarzający chléb, broterschaffend. Chlebotworna Ceres. *Nar. Dz.* 2, 19. CHLEBOWY, a, e, do chleba należący, Brot=. (*Boh.* chlebowý; *Sorab.* 1. klebné; *Ross.* хлѣбный; *Vind.* krushen). Chlebowy kosz; *Vind.* flamniza, krushen korpîzh, krushna pleteniza, platizh; *Slovac.* chlebowý koss. Piec chlebowy. *Świtk. Bud.* 295, der Backofen. (*Vind.* pezhniza). W Sakramencie chlebowa natura odmienia się w ciało Chrystusowe. *Sk. Żyw.* 2, 403. §. Chlebowy, z chleba, von Brot. My chlebowego Krystusa nie mamy. *Żrn. Post.* 209. Ofiara zbożna abo chlebowa. 1. *Leop. Levit.* 2, 1. — §. Chlebowy żołnierz, dla chleba tylko, dla ćwierci, dla żołdu służący, ein Brotsoldat, dem es blos um den Sold geht. Chlebowego żołnierze werbunku. *Pot. Zac.* 162. Chlebowy rycerz lwią skórę wdział na siebie przed Dyogienesem, który mu powiedział; a długoż temu klejnotowi dzielności, wstyd będziesz czynił? *Budn. Ap.* 39. (*ob.* Bochenkowy). §. *Hist. Nat.* Chlebowe drzewo, *sitodium*, drzewo Indyjskie, którego owoc w tamtych stronach zastępuje miejsce chleba. *Kluk. Dyk.* 3, 82. der Indianische Brotbaum. CHLEBURAD, a, e, rad chlebu, chciwy na chléb, dla chleba wszystko czyniący, pasibrzuch, patrzący skąd się dymi, brothungrig, brotgierig. *Mon.* 75, 588. *Przysł.* Chleburad, séra nie odrzuci. (nie rozgniewa się, byś mu dał i więcej. O więcej mu chodzi, więcej pragnie, niż to o co prosi). *Oss. Wyr.*

CHŁEPTAĆ *ob.* Łeptać.

CHLEW, u, *m.* CHLEWIK, a, *m. zdrobn.* komorka na bydlęta, szczególniej na świnie, der Viehstall, Ochsenstall, besonders der Schweinestall, der Koben. *Boh.* chljw, chléw,

chljwek, chljweček; *Slovac.* chlėw, chlėwek; *Vind.* hlieu, hliu; *Carn.* hlev, *Sorab.* 1. klev, klow, skotnicža; *Sorab.* 2. klĕw, chlĕw (= owczarnia); *Croat.* hlev (= stajnia na rogaciznę); hleu, pojata, stala szvinszka, *Ross.* хлѣвъ, хлѣвокъ, клѣвъ, (*Eccl.* хлѣвъ, *domuncula*, *Graec.* καλύβη, cf. chałupa, *Lat.* caula, *Hebr.* כלוב *kelub* = *cavea*; *Hebr.* כלה *kulah* = *aequat clausit*, *Graec.* κλείω, *Lat.* claudo). Świni chlėw. *Switk. Bud.* 73. der Schweinestall, der Saustall, der Saukoben; *Croat.* kotecz, szvinschak; *Slavon.* svinjac; *Sorab.* 2. koba; *Vind.* fvinski klieu, fvinak, fvinski hleuz, fvinjak; *Carn.* fvinàk; *Ross.* свинарня; *Eccl.* вепрярня. Prosięta z maciorą w osobnym trzeba chlewiku warować. *Haur. Sk.* 80. Chlewy dla krów. *Świtk. Bud.* 448. stajnie, Kuhställe; *Bosn.* tor od krava i volova, obor (*ob.* Wołownia, obora). *Ross.* коровникъ. Chlewy owcze. *Leop.* 1. *Reg.* 24, 4. Schafställe, owczarnie, *Vind.* ouzhji hlieu, ouzhjak, ouzhjarifhe; *Ross.* овечій хлѣвъ. Przyciągnął ku chlewom owczym. 1. *Leop.* 1. *Reg.* 24, 4. Chlėw kozi, *Eccl.* козарня; der Ziegenstall. Chlewik albo komorka dla gęsi. *Haur. Sk.* 123. der Gänsestall; (*Vind.* gofinjak, gofinji hlieu). Chlewy gęsie. *Kluk. Żw.* 2, 151. Chlewy na kaczki takie się stawiają, jakie na gęsi. *ib.* 165. Chlew zimowy, stajnia ciepła; *Ross.* мшенникъ, (cf. mech). (*Vind.* hlieu, hleu, fhtala; vhlieviti, v' hlieu postaviti, vfhtalati, einstallen; hlievati, fhtaluvati, v' hlievi stanuvati, im Stalle stehen). Bydło większe, konie, woły, krowy, nie w chlewach, lecz w stajniach się trzymają. — *Przysł.* Starościc z chlewka, wojewodzic z piekarni. *Rys. Ad.* 63. (tak temu dać, jak tamtemu, i ten bierze, i tamten). Do chlewa z takim obyczajem! (między świnie!) CHLEWIARNIA, i, *ż.* chlewy, miejsce chlewów i co zawierają, die Koben, der Kobenplatz. Upadek inwentarza owczarni, chlewiarni, ciągnie za sobą zgubę rolnictwa. *N. Pam.* 14. CHLEWIARZ, a, *m.* dozorca chlewów. *Wlod.* der Kobenwärter, der Viehstallaufseher. CHLEWIARKA, i, *ż.* dozorczyni chlewów, die Kobenwärterinn. CHLEWNY, CHLEWOWY, a, e, od chlewa, Koben=, Saukoben=. Chlewne bydło abo świnie. *Haur. Sk.* 9. Chelwny nawóz. *Haur. Ek.* 41.

CHLIP! odgłos, dźwięk chlipania, schlurf! der Laut, den man beym Schlürfen hört. Przyszedł do źrzódła; chlip chlip wody. *Oss. Wyr.* (*ob.* Łyk łyk). CHLIPIĆ *czyn. nied.*, CHLIPNĄĆ, CHŁYPNĄĆ *jedntl.* CHLIPAĆ, CHŁYPAĆ *cont.*, ciekłego co w siebie brać, czerpać ustami napój abo wodę, schlürfen, (*ob.* Chłeptać, łeptać, cf. chłapać); (*Ross.* схлебнуть, ухлебнуть, всхлипнуть, всхлипывать; *Ross.* хлипкій słaby, o naczyniach i o zdrowiu; *Ross.* похлебка, polėwka; *Boh.* chlipěti *lascivum esse*; chlipiti, spuścić, upuścić; *Carn.* hlêpim *appeto*; liptam *anhelo; Bosn.* hlepati, hlipati *concupiscere;* hlipnost *cupiditas.* — *Rag.* pohlepan *avidus*, pohlepa *aviditas*). Poszło jagniątko chlipać sobie wodę. *Zab.* 13, 273. *Tręb.* Pachołek znosząc ze stołu, Chlipnął z półmiska cokolwiek rosołu. *Zab.* 8, 322. Ryba w morzu skrzelą wodę chlupnie. *Pot. Arg.* 537. Chłodzą się, chlipiąc wodę chciwemi języki. *Dmoch. Il.* 2, 101. Pokażeli się garść brzydkiego kału, Zapomnią wszyscy obozu i straży, a chłypać biegą. *Chrośc.* 112. *Fig.* Miasto rozkoszy niesmaki chłypa. *Zab.* 13, 163. — §. 2. Chlipać, łkać, jęki połykać, szlochać, *Ross.* хлипать, weinend seufzen, schluchzen. Jęczał, wzdychał i chlipał. *Jabł. Tel.* 318. Ścisnął go i chlipając rzekł słabo... *ib.* 240. *Jabł. Ez.* 194. Chlipanie, szlochanie, szlochy, jęki, Seufzer, Schluchzer, verbissenes Weinen. Płaczem, chlipaniem duszą się i dławią. *Jabl. Tel.* 48. Tak rzewno płakał, iż chlipania i wzdychania za drzwiami słyszane były. *Wys. Al.* 61.

Pochodz. *dochlipać*, *nachlipać się*, *odchlipać*, *pochlipać*, *przechlipać*, *przychlipać*, *rozchlipać*, *uchlipać*, *wychlipać*, *zachlipać*, *schlipać*.

CHLISNĄĆ *ob.* Chłysnąć.

*CHŁOB, a, *m.* [KŁOBA, y, *ż.* z niem. der Kloben, narząd do łowienia ptactwa. Uczyń budkę małą dla nocnego stawiania, od kloby na sążeń abo na dziesięć. *Myśl. ptasz. D.* 2. Kloba ma być żelazna abo drewniana na moc. *ib. G.* 2. — 2] Aczci ptak nie wiedzieć kędy on nie siędzie, Przed się temu czas przyjdzie, że u chłoba będzie. *Kmit. Spit. C.* 3.

CHŁÓD, u, *m.* CHŁODEK, dka, *m. zdrbn.*, umiarkowanie ciepła i zimna, śrzodek między niemi, często jedno znaczy co powietrze chłodne, lub cień chłód sprawujący, die Kühle, das Kühle, die Schattenkühle, der Schatten. *Boh.* chlad, chládek; *Slovac.* chladno, chládek; *Sorab.* 1. klotk, kwódk, schežien; *Sorab.* 2. chlotk = cień; *Vind.* et *Carn.* hlad (= aura, chłód); *Rag.* hlad, hlâdak; *Croat.* hlad; *Ross.* холодокъ, захолодъ, (cf. lod); *Eccl.* хладъ, хладота. Wyjechał do ogrodu pod wieczorne chłody. *Tward. Wł.* 147. (gdy się ochłodziło, *attend. numer. plural.* gegen die Abendkühle). Chłodem, chłodkiem, *adverbialiter* pod czas chłodu, za chłodu, po chłodzie, w chłodzie, w cieniu; *Vind.* sa hladu, per hladnem, im Kühlen, wenns kühl ist, im Schatten. Chłodkiem na trawie z przyjacielem wiernym, Starym się wesoł zasilasz Falernem. *Hor.* 1, 201. W chłodzie, na chłodzie, w cieniu chłodnym, im Kühlen, im Schatten. Komuż milej kiedy czas zbieżał upłynny, Jako gdy leżąc w chłodku łykał soczek winny! *Zab.* 1. 188. *Nar.* Lecie rad siadam w chłodzie. *Budn. Cyc. Star.* 23. Naczynie na chłodzie postawić. *Kluk. Kop.* 1, 122. Szkodzi chłód pod jałowcem, szkodzą zbożom chłody, Już późno, idźcie trzody, idźcie do gospody, *Nag. Wirg.* 527. Snadnie mu przyjdzie szaleć, czasem i po chłodu. *Rej. Wiz.* 79 *b.* (nie trzeba mu czekać kanikuły, es rappelt bey ihm auch außer den Hundstagen, auch wenns kühl ist). *transl.* Kiedy nawet już jarzyny podrosną, jeszcze raz bronować można, póki sobie, jak mówią, chłodu nie uczynią. *Kluk. Rośl.* 3, 208. (cienia swojém liściem, bis es so hoch aufschießt, daß es sich selbst Schatten macht). — *In pejor. part.* o chłodzie, chłodno, zimno, niecieplo, ubogo, biednie, kühl, kahl, armseelig, elend. Gdyby się zawsze słusznością miarkować, przyszłoby podobno żyć o chłodzie i o głodzie. *Teat.* 12, 8.— §. *Botan.* Zajęczy chłodek, *hieracium minus*, Hasenstrauch; niektórzy to ziele zowią domkiem zajacowym, a drudzy zajęczym zielem. *Sien.* 129. CHŁODNE *ob.* CHŁODNY. — CHŁODNĄĆ *nijak. jedntl.*, CHŁODNIEĆ *nied.*, stać się chłodnym, sty-

gnąć, kühl werden, *Boh.* chladnauti. Niech chłodnie polewka, tym czasem list napisze. *Oss. Wyr.* CHŁODNICA, y, *ż.* CHŁODNIK, a, *m.* CHŁODNICZEK, czka, *m zdrob.*, miejsce chłodne, gdzie się chłodzą. *Macz.* ein kühler Ort. Chłodnik, pomieszkanie letne, *aestiva. Macz.* die Sommerwohnung, der Sommeraufenthalt. Chłodnica, miejsce gdzie się chłodzą, *frigidaria cella. Macz.* (*ob.* Lodownia). (*Ross.* холодникъ = piwnica; *Bosn.* hladenac - studnia, (cf. studzić), *Boh.* chladnice, *Carn.* hladilnéza; *Vind.* hladitna posoda, hladiuni sod; *Croat.* hladilniza; *Rag.* hladiòniza; *Dal.* hladionicza = naczynie od chłodzenia, Kühlfaß). — §. Szczególniej chłodnica, chłodnik, altanka, miejsce na otwartém powietrzu, w ogrodach, zasłonięte, czy to liściem, czy budowaniem, czyli też płócienną lub inną zasłoną, ein Kühlungsort im Freyen, von Laub, Holz, oder Stein, oder wie ein Zelt von Leinwand. Chłodnik pleciony z ziół, roszczek, drzewek. *Cn. Th.* eine Laube, eine Sommerlaube, Gartenlaube, (*Slov.* chladek; *Sorab* 1. kwodkowna, zpletženeža; *Sorab.* 2. löbina, löbe; *Boh.* beseda, besýdka, (*ob.* Biesiada), laubj, laub; *Vind.* braida, listna hutiza, veinik, lietenza, poletna hishiza, veselitna hishiza; *Carn.* brajda, lustovsh, selenya, vésha; *Croat.* brayda, lüczen, cherdak; *Slavon.* sjenica; *Bosn.* plandiscte, gaj za stát ú hladu, odrina). Tam chłodnik przeplatany klonem gałęzistym. *Zbil. Żyw. A.* 2. Chłodnik z cienistych drzew zrobiony, których gałęzie jedne z drugiemi poplecione gęsto go okraszały. *Mon.* 69, 505. W ciasnym gdy chłodniczku siędę, pić tam będę. *Lib. Hor.* 40. Wejście w on wdzięczny chłodnik zasadzone krzywo kryły drzewa. *Pot. Arg.* 211. Tam uczynił sobie chłodnik i siedział pod nim w cieniu. 1. *Leop. Joan.* 4, 5. — Chłodnik, chłodnica, ulica cienista chłód dająca, allea, szpaler, ein Schattengang, ein Laubengang. Chłodnice z wina albo przechadzki, jakoby zasklepione. *Cresc.* 320. Z winnego drzewa przyprawiają sobie chłodnice, albo przechodniki nad ścieżkami, tak, iż od dołu macice prosto puszczają na żerdziach poprzecznych, wierzchy jednéj ku drugiej przychylając, tak iż gdy się zejdą latorośle, a liście się też złączy jedno z drugim, tedy pod onym będzie chłodne siedzenie, albo przechodzenie. *Cresc.* 293. Macice winne na chłodniki, albo przechadzki rozpinają. *Cresc.* 317. Chłodnica lub chędoga przechadzka ku ochłodzie pańskiej przy parkanie, albo przy wale, między drzewy stojącym *ib.* 25. — Chłodnik sklepisty z kamienia, z cegły, albo podziemny sklep. *Cn. Th.* ein gemauertes gewölbtes Gartenhaus, ein Gartengewölbe unter der Erde. — Chłodnik, namiot, ein Zelt. Prowadzony był mistrz ku wielkiemu chłodnikowi, który był na jego hołdowanie chędogo nagotowany, w którym król na miejscu wyniosłym siedział. *Biel. Kr.* 550. — Chłodnik, szopa, pod którą senatorowie, der Schoppen, worunter die Senatoren saßen. Ufce się ku chłodnikowi ściągają; podobno ten rokosz krwią się obleje. *Gorn. Wl. U.* 3. — Chłodnik żydowski, kuczka, święto chłodników, kuczki, die Laubhütte, Lauberhütten der Juden. Gdy święto chłodników i namiotów się skończyło stawiania... *Odym. Św. O. o.* 4. *b.* Święto żydowskie wtykania chłodników, rozbijania namiotów. *Sekl. Jan.* 7. — §. W hutach śklanych, chłodnik, Kühlofen, piec, w którym się śkło ochładza. *Torz. Szk.* 55 *et* 31. — §. Chłodnik, rzecz chłodząca, trunek chłodzący, etwas Kühlendes, ein Kühltrank. Tam można się zabawić i żądać różnych chłodników czyli lodów, które gospodarz każe dawać z wielką ochotą. *Pam.* 85, 1, 1412. Przedający chłodniki brząkali kieliszkami, ofiarując napoje, któreby po słonych potrawach ugasić mogły pragnienie. *N. Pam.* 2, 160. (*Eccl.* хладоппие limonada; *Croat* et *Bosn.* hladnetina, merzletina = galareta). — §. Chłodnik, chłodniczek, z którym chodzą, ciennik, parasol, ein Sonnenschirm. *Zab.* 10, 413. *Kniaź.* CHŁODNIKARZ, a, *m.* który chłodniki robi. *Włod.* — *Cn. Th.* der Laubenmacher, Lusthausmacher. CHŁODNO *przysłk.*, zimnawo, kühl. *Ross.* холодно; *Eccl.* хлодно. Ej chłodno i głodno; choć i głodno i chłodno, Ale żyjem swobodno. *Kniaź. Poez.* 2, 177. Chłodno, głodno, i do domu daleko. *Oss. Wyr.* (wszystko złe na raz). CHŁODNOŚĆ, ści, *ż.* znajdowanie się w stanie chłodnym, chłód, die Kühle, kühles Wesen; *Vind.* hladnost; *Ross.* холодность; *Eccl.* хладность, студеность, буйство. **CHŁODNOWIETRZNY, a, e, o wietrze chłodnym, kühlwindig, windigkühl. Chłodnowietrzna mokrość. *Fur. Uw. A.* 4. CHŁODNY, a, e, usunięty od gorąca, wolnozimny, wolnociepły, kühl; *Boh.* chladný; *Sorab.* 2. chłodni; *Carn.* hladne, merslotn; *Vind.* hladen, studen, permersel; *Rag.* hlaadni; *Bosn.* hladan; *Slav.* ladan; *Ross.* холодный; *Eccl.* хладнъ, tak *active* jak *passive*, chłodny, chłodzący; chłodny, ochłodzony. Chłodne wachlarze. *Pot. Zac.* 114. (chłód czyniące, chłodzące). Napój chłodny, (*ob.* Chłodnik). Cieniste jaskinie i groty z chłodnym ustępem. *Przyb. Mil.* 110. — Chłodne; *substantive*, lekarstwo chłodzące, ein Kühlmittel, Kühltrank, kühlende Arzeney. I zdrowie tu uwagi godne, Żeby nie zawsze plastry, albo robić chłodne. *Pot. Arg.* 515. (*Ross.* холодное chłodne jedzenie, chłodna potrawa). §. *Fig. moraln.* chłodny, oziębły, kalt, lau, nicht hitzig, gleichgültig. Chłodny w przedsięwzięciu, do którego nieco wprzód zapalił się był. *Oss. Wyr.* **CHŁODONOŚNY, a, e, chłód przynoszący, chłodzący, kühlebringend, *Eccl.* хладоносный. CHŁODOWITY, a, e, trochę chłodny, przychłodniejszy etwas kühl. *Ross* холодноватый, свѣжеватый, (*ob.* Świeży). Chłodowite miejsce wprzeciw kładzie się gorącemu. *Smotr. Ap.* 147. *Ross.* холодноватость chłodowitość. CHŁODZIĆ *czyn. nied.*, ochłodzić *dok.* chłód sprawiać, chłodnym czynić, kühlen, abkühlen, Kühlung bringen, kühl machen. *Boh.* chladiti, chladjwam; *Slovac.* chladjm; *Bosn.* hladiti, ohladiti; *Vind.* hladiti; *Carn.* hladim; *Croat.* hladiti, hladeti; *Rag.* hlâditi; *Ross.* холодить, холожу, *Eccl.* хладю, ухлаждаю, стужу, простужаю. Chłodzą armaty po trzydziestym wystrzeleniu octem z wodą pomieszanym. *Jak. Art.* — §. *Przysł.* Lecie mi go nie chłodź, w zimie mi go nie grzej. *Rys. Ad.* 34. (zostaw go, jaki jest). — Żółtek w wodzie rozbity w upale chłodzi. *Tr.* — Chłodzący, kühlend; *Sorab.* 1. wokwodžité, *Ross.* хладительный. Chłodzenie, ochłoda, das Kühlen, die Kühlung. *Croat.* hladenye; *Vind.* hladitje,

blajenje. §. *Fig. transl.* Jakoby odwilżać, ulżywać zbytniego gorąca, posilać, erquicken, erfrischen, laben. Kato myśl ufrasowaną winem zwykł chłodzić. *Kosz. Lor.* 126. Pan Bóg one złe czasy cudami świętych chłodził. *Sk. Dz.* 868. Jeśli ozdoby ziemi uciechę tobie dają, jeśli na ptakach, na zwierzach rozmaitych oko twoje chłodzisz, a jako się patrząc na święte boże nie ochłodzisz! *Sk. Żyw. praef.* Nic bardziej nie chłodzi, jedno pieniądze mieć. *Gliczn. Wych. M.* 5. CHŁODZIĆ się *zaim. nied.*, CHŁODZIEĆ *nijak. nied.*, ochłodzieć *dok.*, chłodnieć, chłodnym się stawać, chłodu nabierać, kühl werden, sich abkühlen. *Sorab.* 2. kahlisch sze. Pasterz śrzód dnia liściem dębu chłodział. *Zab.* 12, 211. Kraina ta piaszczysta; ale są tam przecię niektóre jeziora, z których polewa się i chłodzi jedna część jej. *Boter.* 224. (odwilża się, wird befeuchtet und abgekühlt). *Moral.* Nienawiść złym cudzym się chłodzi, choć jej to samo równo szkodzi. *Cn. Ad.* 628, (cieszy się, rozkoszuje, sich an etwas laben, ergötzen). CHŁODZICIEL, a, *m.* chłod czyniący, chłodzący, der Kühler, Abkühler; *Croat.* hladitel. *W rodz. żeńsk.* Chłodzicielka, die Kühlerinn, *Croat.* hladitelicza. — *CHŁODZIDŁO, a, *n.* narzędzie od chłodzenia; *Vind.* hladilu, mahalze, mahalniza = wachlarz. ein Werkzeug Kühle hervorzubringen, ein Fächer. CHŁODZIUCHNY, a, e, CHŁODZIUTEŃKI, CHŁODZIUTKI, a, e, CHŁODZIUCHNO, CHŁODZIUTEŃKO, CHŁODZIUTKO *przysłk., intensiv. adject.* chłodny, przechłodny, recht sehr kühl; *Ross.* холодненекъ, холодненько, холоднехонекъ.

Pochodz. dalszy ciąg: *nachłodzić*, *nachładzać*, *ochłodzić*, *ochłoda*, *ochłodnąć*, *przychłodniejszy*, *przechłodny*, *przechłodzić*, *przechłodnąć*, *nachłodnąć*, *nadchłodnąć*, *schłodnąć*, *wychłodzić*, *wychłodnąć*.

CHŁONĄĆ *czynn. jedntl.*, ochłonąć, pochłonąć *dok.*, wciągnąć w się, łykać, połknąć, garnąć w się, chlać, in sich schlucken, schlingen, verschlingen, einschlucken. *Ross.* глонуть, глотать. Po panach i szlachcie samodzierż chłonie w sobie duchowieństwo. *Przestr.* 83. *§. Płomieniem zemsty chłoną, aż do samych kości. *Teat.* 45. *d*, 67. *Wyb.* (pałają entbrannt seyn).

Pochodz. *ochłonąć*, *ochłaniać*, *odchłań*, *otchłań*, *odchliny*, *odchlisko*, *pochłonąć*, *pochłaniać*; 2. *gleń*, *głonek*.

CHŁOP, a, *m.* 1). rolnik poddany, wyraz dziś pogardę w sobie zawierający, der Bauer, der Bauersmann, (erniedrigend). *Boh.* chláp, (od chopjm *et* lapjm w bitwé chopený; sed cf. *Lat.* gleba, globus, *Ger.* Kloben; *Rag.* hláp, *homo nauci*; *Ross.* холопъ niewolnik; хлапъ niżnik w kartach; хлопать bić, klepać, выхлопать z trudnością wyrobić, wymęczyć, хлопотать kłopotać); *Sorab.* 1. bur, ratař; *Sorab.* 2. bur, karl; *Vind.* purizh, pauer, arazh; (*Vind.* hlapzhuvanje = służebność; *Carn.* kmet, (*ob.* Kmieć); *Croat.* mus, szelyan, (*ob.* Mąż, sielanin); *Ross.* мужикъ, деревенщина, крестьянинъ, cf. czarny chrześcianin pod słowem czerń; мірскій человѣкъ: chłop Inflantski, латышъ: *Eccl.* мужикъ, поселянинъ, крестьянинъ, деревенскій мужикъ. Gdzie rolnik bądź pod nazwiskiem wieśniaka, bądź pod imieniem wzgardy chłopa, jest nędzny, tam cały kraj nędznym. *Przestr.* 135. (cf. kmieć.). Labor chłop, *avaritia* pop. *Rys. Ad.* 34. Lepiej być dobrym chłopem, niż złym popem. *Cn. Ad.* 482. *Gliczn. Wych. O.* 6. Nie byłbyś szlachcicem, gdyby chłop nie był chłopem. *Leszcz. Gł.* 100. Jeżeli kogo wynosząc mówiemy: pan z panów; słusznieby mówić; pan z chłopów. *Leszcz. Gł.* 100. (dorobił się). Chłopi szlacheccy są zupełną własnością panów swoich. *Pam.* 85, 1, 727. Chłopi koronni są w dobrach lennych państwa, czyli starostwach. *ib.* §. Chłopem każdego nieszlachcica zowią, choćby daleko ode wsi był. *Modrz. Baz.* 356. (*ob.* Cham), ein Unadelicher, ein Roturier. (*Bosn.* sebar, novak). Gdy chłopa wezmą do dworu, chce być równy szlachcicowi. *Budn. Ad.* 90. (sowa, gdy zjastrzębieje, wyżej od sokoła lata). — 2). Chłop, mężczyzna, co do wzrostu, wieku, ein Kerl, ein Mann, in Rücksicht des Alters, der Größe; *Slovac.* chláp. W siedmnaście lat człowiek chłopem poczyna być. *Petr. Pol.* 2, 386. Chłopa w korzec nie mierzą. *Żegl. Ad.* 29. *Kochow.* 52. *Pot. Arg.* 591. *Cn. Ad.* 93. Co chłop na dziecię, wąż na ogon wspomnie. *Pot. Syl.* 443. Kos na kosa, chłop na chłopa. *Rys. Ad.* 25. Wojsko w pole wyprowadzić, ażeby się chłop z chłopem w oko potykał. *Zab.* 4, 290. Mann für Mann. Chłop w chłop wszyscy, wybrani wszyscy ludzie, ein Kerl so schön, wie der andere, ausgesuchte Leute. Konie wyprawne, koń w koń okazałe, Niosą na sobie chłop w chłop jedźce śmiałe. *Groch. W.* 446. *Orzech. Tarn.* 84. Na chłopa, na wysokość słusznego mężczyzny, mannhoch. Przybyło w rzéce wody na chłopa. *Oss. Wyr.* Lichtarze dwa na chłopa wzwyż srebrne. *Warg. Wal.* 306. Owa z dwudziestu *chłopia (*collect.* = chłopów), tylkom sam szczególny pozostał. *Żebr. Ow.* 76. Jak mam wiadomość jest go z chłop. *Alb. z W.* 30. (nie pigmejczyk, nie niedołęga; całą gębą chłop, co chłop to chłop). — §. Chłop, mężczyzna, co do płci, eine Mannsperson. Chłop tak się nie może bez niewiasty obejść, jak bez pokarmu żyć. *Birk. Ex. D.* 3. *b.* Gdzie chłop w głowie, już się tam rząd dobry nie zmieści, Zawsze w tym błędzie rozum szwankuje niewieści. *Sim. Siel.* 111. Zły chłop od żony. *Rys. Ad.* 79. (nie dogadza żonie). — §. Chłop, z przyganą: grubianin, gbur, grundal, ein grober Bauerkerl, ein Bauer, ein grober Kerl, ein Flegel. *Boh.* chrapaun, chlupač. Wyraz chłop, najużyteczniejszych krajowi obywatelów oznaczający, nie wiem, przez jaki przesąd wzięty jest za nazwisko zelżywe; bo *Kromer* świadczy, że już za czasów jego poczytano je za takie *appellationem probrosam. Skrzet. P. P.* 11, 135. Z niemi się obchodzą, by z jakiemi prostemi chłopy, a gburami. *Gliczn. Wych. N.* 8. — W szesnastym wieku Jan Tarnowski do króla na sądach mówiąc o prokuratorach rzecze: „ci chłopi jedno potwarzy się uczą." *Orzech. Tarn.* 84. *Bohomolec* taki do tego miejsca daje przypisek: „Słowo chłopi owego wieku nie znaczyło pogardy; używano go za łacińskie *viri*. Jakoż i dzisiaj jeszcze o godnych ludziach mówiemy: Słuszny chłop, łepski chłop," ein rechter Kerl, ein ganzer Kerl, ein braver Kerl (ohne mit Kerl etwas Verächtliches zu verbinden). Zwyczajnie tchórz ucieсze, a chłop dobry ginie. *Pot. Arg.* 271. Chłopi dobrzy poginą, a zostają tchórze. *ib.* 762. Już tęskno było

młodemu Leszkowi między kądzielniczkami siedzieć; wolał być między chłopy czystemi, a uczyć się tych spraw, które królom należą. *Biel. Kr.* 110. unter gemachten Männern. Grzeczny chłop. *Dudz.* 22. Ale toć mi chłop, co to mógł zrobić. *Tworz. Ok. A.* 1. Dobrze, grzecznie, toś chłop! *macte. Dasyp. Hh.* 3. so bist du ein ganzer Kerl! ein ganzer Mann! §. Chłop = człowiek, *Gall.* on, der Mensch, man. Chłop strzela, a bóg kule nosi. *Jabł. Buk. R.* 2. *b.* Chłop swoje, czart swoje. *Teat.* 30, 12. (uparty, po staremu wszystko). — §. Dodając dla wybitności, *propter emphasin* oszalał chłop! *Dudz.* 22. der Kerl ist verrückt! CHŁOPAĆ komu *czyn. nied.*, chłopem, gburem kogo przezywać, (*ob.* Nachłopać), (*Ross.* хлопать, хлопнуть bić, trzaskać); jemanden einen Bauer schelten. Gdy Ewa kądziel przędła, Adam ziemię kopał, Kto tam był szlachcic w ten czas, I kto komu chłopał? *Kochow. Fr.* 139. da Adam grub und Ewa spann, wo war damals der Edelmann? CHŁOPACZEK, czka, *m.* mniejszy od chłopaka, ein kleiner Junge. *Boh.* chlapeček, klauček. 2). *Botan.* ziele, Flöhkraut. Na pchły weź ziela, co je chłopaczkami zowią. *Sien.* 578. CHŁOPAK, a, *m.* wyrostek, dorosły, w grubej mowie, ein erwachsener junger Kerl, ein Junge. Byłem ci i ja w młodości mojej nieforemny trochę chłopak: lecz on mię dopiero na jakiegoś wykierował człowieka. *Teat.* 30. *b*, 36. Poczciwy chłopak. *ib.* 54. *c, ii.* ein ehrlicher Junge. Postyllionowie są to czasem tylko małe chłopaki, w dziesięciu lub dwunastu leciech. *Pam.* 85, 1, 872. CHŁOPCÓWY, a, e, od chłopca, chłopcom przyzwoity, Jungen=. *Ross.* парневъ. CHŁOPCZYK, a, *m. zdrbn. rzeczown.* chłopiec, ein kleiner Junge. *Vind.* hlapzhizh, pueb, fant, hlapzhizhek; *Carn.* hlapzhèzh, hlapzhizh; *Sorab.* 1. hulčžik; *Sorab.* 2. golzik; *Ross.* мальчикъ, мальчуга, молодчикъ, молодчина. Rzadko widzieć, aby się w jednym chłopczyku wraz zeszły dobre talenta i równa im chęć. *Mon.* 68, 327. Ślepy, aż go chłopczyk wodzi. *Lib. Sen.* 13. Długowłosisty *chłopczak. *Pilch. Sen. list.* 4, 149. CHŁOPCZYNA, y, *m.* CHŁOPCZYNKA, i, *m. zdrbn.*, wyraża pieszczenie, politowanie, wzgląd na miekkość wieku = chłopiec miły, dobry, delikatny, biedny, ein lieber Junge, ein guter armer Junge. *Ross.* парень, паренекъ. Tu lecisz do mnie nadobny Kupidzie, Słodki chłopczyno kochany. *Kniaź. Poez.* 1, 152. Głos miły, żartkość, zręczność i ozdobna mina, Wcale był do miłości stworzony chłopczyna. *Treb. S. M.* 23. Piękny chłopczyna. *Teat.* 54. *b*, 3. CHŁOPCZYSKO, a, *m.* chłopiec abo rubaszny, abo gruby i nieokrzesany, ein Junge, ein derber Junge, ein ungeschliffner Junge, ein Bube. O chłopczysko, może tak częściej bywasz głodny. *Teat.* 43. *b*, 30. CHŁOPECZEK, czka, *m. zdrbn. rzeczown.* chłopek, chłopczyk, ein Kerlchen, ein Junge, ein Bube. *Pupus* mały chłopeczek, pucek. *Mącz.* CHŁOPEK, pka, *m. zdrobn. rzeczown.* chłop, służy młodemu chłopu, albo też w ogólności, gdy się o chłopie z użaleniem mówi, ein junger Bauer; oder auch der arme Bauer, der arme Landmann; *Boh.* chlapjk, chlapjček; *Sorab.* 1. burik; *Vind.* kmetizh, arazhzih; *Croat.* musák, musicz; *Ross.* мужичекъ, мужиченько. Lepszy chłopek prosty i cnotliwy, niż matematyk, który siebie zapomniał. *Kul. Her.* 154. O wieki, nie wśród laurów, ale pośród snopków, Ogłoście Kazimierza, głoście króla chłopków. *Kras. W.* 37. Chłopkowie nieborzęta. *Biel. Kr.* 401. Bez chłopka bardzo ciężko, bo drugi zdechłby od głodu, by nie chłopek ubogi. *Falib. Dis. U.* 2. Surowo żołnierza karać, któryby szkodę chłopkowi ubogiemu uczynił. *Star. Ryc.* 28. CHŁOPI, ia, ie, od chłopa mężczyzny, męzki, mężczyński, otroczy, männlich. Amazonki niewieścią płeć chowają i chłopią topią. *Pot. Pocz.* 52. Białogłowa chłopią chytrością zwiedziona, warta użalenia. *Gorn. Dw.* 287. CHŁOPIANKA, i, *ż.* córka chłopska, lub też żona chłopa, chłopka, die Bauerntochter, die Bäurinn. Dorota udaje chłopiankę i mowę wiejską. *Teat.* 34. *c*, 77. Żoną pogardza dla jednéj chłopianki. *ib.* 53, 20. CHŁOPIASZEK, szka, *m.* puellus. *Mącz.* ein Knabe, ein Knäblein. Chłopiaszek Samuel posługował panu. 1. *Leop.* 1. *Reg.* 3, 1. (młodzieniaszek 3. *Leop.*). Chłopiaszku miecz okrutny wziąłeś na narody. *Bardz. Luk.* 73. CHŁOPIĄTKO, a, *n.* CHŁOPIĄTECZKO, a, *n. zdrbn. rzeczown.* chłopię, chłopczynka, ein Jungchen, ein Bübchen. (*Vind.* fantizh, pobei, puebizh). *pupulus. Mącz.* Chłopiątko urody pięknej i nadziei wielkiej. *Warg. Wal.* 319. Chłopiąteczko z łuczkiem. *Zim. Siel.* 164. Chłopiątko obleczone w koszyczkę. 3. *Leop.* 1. *Reg.* 2, 18. (pachołątko 1. *Leop.*). CHŁOPIĘ, ięcia, *n. et m.* Chłopięta *liczb. mn.*, *zdrbn. rzeczown.* chłopiec, ein Bürschchen, ein Junge, ein Knäblein, ein Bube, ein Bübel. *Ross.* отроча. Jak się ma chłopię do mężczyzny dorosłej, tak się ma niewiasta do męża. *Petr. Ek.* 88. Dzieci i chłopięta nadzieją szczęśliwemi. *Petr. Ek.* 31. Białogłowa chłopię karmiąca. *Syr.* 892. (niemowlątko). Chłopięta nigdy nie urosną. *Rys. Ad.* 6. (to jest tak, żeby chłopiętami zostali). Lepid, jeszcze chłopięciem będąc, to jest lat 17 nie mając, stanął na czele wojska. *Warg. Wal.* 70. Wyrosł z chłopiąt. *Mącz.* Nie zna dworskich chytrości, ani dołków kopie Pod drugim, w niewinności wzrastające chłopię. *Zab.* 15, 82. *Węg.* Biegło co żywo, chłopi, chłopięta, niewiasty i baby. *Birk. Gł. K.* 24. Szkoły tu swoje mają insze na chłopięta, A insze na niewinne w leciech swych dziewczęta. *Paszk. Dz.* 100 *et* 24. Areopagitowie chłopię obiesili, który wróblom oczy śpilką wykałał. *Birk. Kaz. Ob. K.* 4. Chłopię dworskie, pacholę, paź, ein Hofknabe, ein Page. Przyszedł do dworu królewskiego, i stanął między chłopięty. *Gliczn. Wych. H.* 7. *b.* Źle czynią rodzice, gdy syny swe bez nauki jakiejkolwiek na służbę w chłopięta dają. *Gliczn. Wych. H.* 5. (na paziowską dworską służbę oddają). §. Chłopię, syn chłopski. *Oss. Wyr.* der Bauernsohn. CHŁOPIEC, pca, *m.* młodzik do dwudziestu lat, ein Bursche, ein junger Mensch bis gegen zwanzig Jahr. *Boh.* chlapec, holek, holeček, kluk; *Slovac.* chlapec. (*Hung.* gyermek, *ob.* Giermek); *Sorab.* 1. holz, holcž, holcžecž, holo, holatko, holcžk, holtžisko; (cf. pachołę), (holza, holcža dziewczyna); *Sorab.* 2. golz, golázk, golzik; *Vind.* hlapez, shlushaunik; *Carn.* hlapz = sługa, parobek; (*Vind.* hlapzhnia = służebność); *Vind.* pub, fant, famez, mladouzh; *Carn.* pubèzh, fant; *Croat.* fanat, dechko decharecz; (*Croat.* hlapez = *servus*); *Bosn.* djetiech, slusgbenik, momak; *Slavon.* momak, momcsich, mladich, ditcság; *Ross.* малой, парень, паренекъ, отрокъ, отро-

чищъ, отроча. Prawie w same dwanaście lat, dziecię już chłopcem będzie. *Gliczn. Wych. J.* 6. *b.* (*ob.* Młodzieńczyk, okrzos, szpiczak). Chłopiec niby to obrotny, z chłopca wyszedłszy żyje i umiera z reputacyą starego szalbierza. *Zab.* 11, 75. — §. Chłopiec do usługi, ein Aufwartebursche, der Bursche, der Junge. *Sorab.* 1. wotroczk. Chłopiec ma izbę umiatać. *Star. Zad. E.* Oddano mnie za chłopca do dworu. *Kras. Pod.* 2, 143. Przy dworze chłopiec ten jest najczystszy, któremu trzy światy złość wyrządzić. *Gliczn. Wych. H.* 6. *b.* (*ob.* Pacholę dworskie, paź). Serce nie chłopiec, rozkazać mu nie można. *Teat.* 31. *b,* 129. *Nar. Dz.* 3, 170. Chłopiec na rzemieśle, na terminie, der Lehrbursche, Lehrjunge. Majstrom wolno więcej niż jednego chłopca trzymać w terminie i sporą liczbę czeladników. *Pam.* 83, 2, 431. Stolarz wziął od ubogich rodziców syna dla nauczenia swego rzemiesła i zapisał go sobie na lat pięć za chłopca. *Mon.* 68, 142. — §. Chłopiec do bótów, narzędzie domowe do zzuwania bótów, der Stiefelknecht. *Sł. kiesz.* 29. *Boh.* zauwak, zauwadlo (zzuwadło); *Vind.* skornizhni hlapez, sez. §. Gra prosta w karty, ein gemeines Kartenspiel. W karczmach w karty różne gry, w putkę, w chłopca grają. *Haur. Sk.* 154. CHŁOPIEĆ *nijak. nied.*, schłopieć *dok.*, chłopem się stawać, dziczeć, zum Bauer werden, bäuerisch werden. Na wsi żona, i najlepiej edukowana, schłopieje. *Teat.* 34. *b, D.* 2. Ziemia ta, co była w domy i familie zacna, teraz schłopiała. *Jan. Lig. B.* 2, *b.* CHŁOPIĘCTWO, a, *n.* wiek chłopięcy, pacholęcy, das Knabenalter. *Sł. kiesz.* 29. die Knabenjahre. *Ross.* отрочество. CHŁOPIĘCINA, y, *ż. zdrbn.*, otroczątko, pacholątko, dziecina, das Knäblein, Knäbchen. Olbrzym, co wszemu był Izraelowi straszny, dał gardło małej chłopięcinie. *P. Kochan. Jer.* 186. Kupido, chytra owa chłopięcina. *Pot. Jow.* 159. Słonia leda chłopięcina za powrozek trzyma. *Petr. Et.* 141. Górę wylatować jęła chłopięcina Ikar. *Żebr. Ow.* 195. CHŁOPIĘCY, a, e, od chłopięcia, młody, dziecęcy, Knaben-, Jugend-, jung. *Vind.* fanten, fantouski; *Sorab.* 1. holcžžacže, hólcžži; *Ross.* молодцовъ, отроческій, отрочь. W dzieciństwie łuk naciągać, w chłopięcym wieku żelazem szermować. *Pilch. Sen. list.* 286. *Warg. Cez.* 138. Włos nietykany spuszcza się po twarzy chłopięcej. *Ustr. Tr.* 51. *Warg. Wal.* 73. CHŁOPINA, y, *m.*, CHŁOPINKA, *zdrobn. rzeczown.* chłopek = chłop biedak, mizerak, ein armer Bauer. Berło wydrze, da kij gładki, aż król prostą chłopiną. *Brud. Ost. A.* 4. CHŁOPINI, i, *ż.* chłopka, eine Bäurinn. Pewna chłopini w wielkiej przyjaźni z czarownicą żyła. *Mon.* 65, 592. CHŁOPISKO, CHŁOPSKO, a, *n.* CHŁOPISZCZE, z pogardą, chłop który nie wiele wart, grundal niezgrabny, nieforemny, ein grober ungeschlachter Bauer, ein Fläz. *Boh.* chlapisko; *Sorab.* 2. kèrlisko, kerlischežo; *Ross.* мужчина, мужичище. Z ciebie ospałe, rozlazłe chłopisko. *Mon.* 70, 171. Tylko zawojem straszy, niechajże mu spadnie, Poznasz, iż chłopsko płoche, pożywiesz go snadnie. *Stryjk. Tur. C.* 3. Chłopsko się zdumiało. *Rej. Wiz.* 61. — *NB.* Chłopisko drugi przypadek liczby mnogiej może mieć na - *ów*, chłopisków, przez wzgląd na płeć mezką. *Kopcz. Gr.* 2, *p.* 162. CHŁOPKA, i, *ż.* kobieta wiejska, poddanka, die Bäuerinn. *Boh.* chlapkyně; *Sorab.* 2. burowka; *Carn.* kmetèza, kmetiza; *Vind.* paurinia; *Croat.* musacha; *Ross.* крестьянка, (холопка niewolnica). Ja jestem uboga chłopka. *Teat.* 23. *b,* 34. Wmawia w chłopkę, że jamkę wskok rzuca domową. *Zab.* 9, 325. CHŁOPOBYK, a, *m.* CHŁOPOBYKOWIEC, wca, *m. Minotaurus. J. Kochan. Fr.* 66. Miasto Ateńskie posyłało ludzie na zjedzenie chłopobykowcowi Minotaurowi. *Otw. Ow.* 313. Zrosły chłopobyk. *Żebr. Ow.* 193. (*tauri gemina juvenisque figura*). *Rag.* polubik, der Minotaur. *CHŁOPODUR, a, *m. nymphomania*, ustawne pragnienie, albo nienasycenie się nigdy płcią drugą. *Perz. Lek.* 199 *et* 193. die Manntollheit, Weibtollheit; *Vind.* moshoshelnost; *Eccl.* мужененстовство, *ανδρομανία*. *CHŁOPODURNY, a, e, od chłopodura, manntoll, weibertoll; *Vind.* moshashelen; *Eccl.* мужененстовый; — мужененстовствую chłopodur cierpię. **CHŁOPOKOŃ, **CHŁOPOOGIER, a, *m.* **CHŁOPOKONIEC, ńca, **CHŁOPOSZKAPIEC, pca, *m. hippocentaur, centaur. Klecz. Zd.* 75. *Mon.* 75, 588. *Boh.* konibodce, konolidé. Centaurowie chłopokońcy. *Otw. Ow.* 487. Chłopokoniowie byli ramiony i głową podobni ludziom, a pośladkiem i nogami koniom. *Otw. Ow.* 350 *et* 357. *Hor.* 2, 345. *Min.* Straszne z kopyt swych chłopoogiery. *Hor.* 2, 75. *Nar.* Chmurorodzcy srodzy centaurowie chłoposzkapcowie. *Otw. Ow.* 486. (*ob.* Dwuczłonkowcy, półzwierzowie). CHŁOPOWIC, a, *m.* syn chłopski, der Bauernsohn. Zabiegając swywoli młodych chłopowiców (kmiecych synów)... *Herb. Stat.* 331. §. *Plebejus, Mącz.* nieszlachcic, ein Roturier, ein Unadlicher, von niedriger Geburt. *Ignobilis* chłopowic, gbur. *Mącz.* U śmierci nie ma różnicy między chłopowicem, a szlachcicem. *Wys. Kat.* 129. CHŁOPÓWNA, y, *ż.* córka chłopska, chłopianka, die Bauerntochter. Szlachcic szlachciankę niech pojmuje, chłop chłopównę. *Opal. Sat.* 27. Diabeł niebodze królownie Bardziej dokuczał niż chłopownie. *Jabł. Ez.* 203. Król się rozmiłował jednej chłopowny. *W. Post. W.* 240. CHŁOPSKI, a, ie, od chłopa, kmiecia, wiejski, Bauern-, bäurisch; *Sorab.* 1. burski, burowy; *Vind.* porouski, kmeten; *Bosn.* sebarski; (*Ross.* холопскій, холоповъ = niewolniczy); *Ross.* крестьянинновъ, крестьянскій, деревенскій, мужицкій. Kazimierz Wielki ludziom prostym był dziwnie przychylny; tak iż go niektórzy chłopskim królem zwali. *Biel. Kr.* 202. *Kras. Pod.* 1, 231. Bauernkönig. Chłopska rzecz siła jeść; a siła pić szlachecka. *Rys. Ad.* 8. Chłopscy bożkowie, faunowie, satyrowie. *Otw. Ow.* 14. (wiejscy). CHŁOPSKIE, CHŁOPSKO, po chłopsku, z chłopska, *przysłk.*, obyczajem chłopskim, bäurisch, auf eine bäurische Art. *Ross.* посельски. Szlachcic, wygnanym będąc z domu swego, nie chłopsko począł sobie, żeby jeszcze dziękować miał. *Gorn. Sen.* 317. Grubo, po chłopsku, łaje słowy plugawemi. *Otw. Ow.* 581. — §. Chłopski, męzki, mężczyński, Manns-, Männer-, männlich. Ubrawszy się w męża szaty chłopskie, a męża ubrawszy w swoje niewieście, z więzienia go uwolniła. *Petr. Ek.* 64. Pańszczyzny dzień chłopski, dzień kobiecy. *Mon.* 68, 196 - 8. — 2). Chłopsko *substant. ob.* Chłopisko. - CHŁOPSTWO, a, *n.* 3. *zbiorowo* chłopi jakiej krainy, die Bauern, die Bauerschaft. (*Boh.* chlapstwj; *Slovac.* chlapstwo *servitus* słu-

żebność); *Vind.* kmetstvu, (*ob.* Kmieć); (*Ross.* холопство niewolstwo); *Ross.* чернь, черные люди, крестьянство; *Eccl.* селянство, поселянство. Rozkazał król zebranemu z okolic chłopstwu zasieki porobić. *Nar. Hst.* 2, 385. Wszystko chłopstwo, które jedynie z pracy rąk żyje, zaniechawszy robociznę, hurmem poszło za Maryuszem. *Pilch. Sall.* 240. Chłopstwo tam po większej części między górami mieszkają. *Warg. Radz.* 319. — §. Chłopstwo, stan chłopski, der Bauernstand. Chłopstwo *ignobilitas. Macz.* — (*Bosn.* sebarstvo). Gdyby chłopstwa nie było, musielibyśmy się sami stać rolnikami. *Leszcz. Gł.* 100. Najzacniejsze imię, albo ustawa, abo się w bojary, a z bojarów w chłopstwo obraca. *Budn. Ap.* 111. — §. Chłopstwo, gburstwo, grubiaństwo, bäurisches Wesen, bäurische Sitten; *Sorab.* burstwo, poburskoscž. Czyste chłopstwo, pić, żeby się upić, a upiwszy się wadzić. *Oss. Wyr.* *CHŁOPTAS, a, *m.* chłopisko, ein Bauernkerl, ein Kerl. Błazen, pochlebca, lichwiarz, sprosny chłoptas, Nierządnica się złotem upstrzy po pas. *Stryjk. Gon. D.* 3.

CHŁOSTA, y, *ż.* cięga, plaga, bicie, chłostanie, smaganie, obicie, Schmiffe, Hiebe, Schläge; *Boh.* chlost. Chodzili biczownicy po wsiach, dając sobie okrutną chłostę poczwornemi rzemykami. *Nar. Hst.* 5, 74. Idąc za obyczajem Greków, chłostą obywatelów karali. *Pilch. Sall.* 94. Chłostę dać komu, dać rózgą, biczem komu. *Cn. Th.* Chłostę wziąć, chłostanym być, sieczonym, smaganym. Przydam mu jeszcze chłostę przy karze więzienia. *Teat.* 46, *b.* 39. §. *Transl.* klęska, porażka, kara, nieszczęście, plaga, erlittne Niederlage, Unglück, Strafe, Streiche. Bóg łaskawie odpuścił Dawidowi grzechy, chciał przecię, aby odniósł dobrą chłostę za zgorszenie. *Boter.* 3, 205. Osmanowi się chłosta gotuje, Xerxesowi podobna. *Tward. Wł.* 109. Tatarskie ćwiczenia i chłosty. *Jabł. Buk. M.* 2. *b.* — *ob.* Chlusta. (*Eccl.* холостецъ rzezaniec, kastrat). CHŁOSTAĆ, ał, a, *czyn. kontyn.* chłoszcze *Praes. niedok.*, chłościć *niedok.*, ochłastać *dok.*, smagać, ćwiczyć rózgami, miotełkami, Schmiffe geben, schlagen, hauen; *Vind.* holistati, oshagati; *Carn.* hlastniti, hlastném; *Croat.* frustati; *Ross.* хлеснуть, хлестать, хлещу, хлыщу, ухлеснуть, ухлыснуть, хвостать, хвощу. Mieszczanina nie godzi się chłostać i biczmi siec. *Petr. Pol.* 2, 15. Ubitego a rózgami schłostanego z miasta wygnali. *Sk. Żyw.* 1, 169. — §. *Transl.* Bić, gnębić, dokuczać, porażać, peitschen, schlagen, zusetzen, plagen, zu Boden schlagen, eine Niederlage beybringen. Ten sam, ale choroba musiała go schłostać, Ubóztwo też odmienia jeszcze gorzéj postać. *Treb. S. M.* 68. Bolał, że Turków nie chłostał. *Jabł. Buk. F.* 2. Ptastwo jastrząb' chłości (*saevit in aves*). *Żebr. Ow.* 278. (biczem jest na nie). (*disting.* chlusnąć).

Pochodz. *przechłostać, pochłostać, nachłostać, wychłostać.*

CHLUBA, y, *ż.* chełpa, szczycenie się czém, popisywanie pyszne, die Prahlerey, das Großthun, das Ruhmreden; *Boh.* chlauba, schlauba, honosnost; *Slovac.* chlauba; (*Vind.* klubet = hardość); *Ross.* похвальба, тщеславіе, суесловіе; *Eccl.* велехвальство. U was, jako baczymy, większa chluba, niż rzecz. *Smotr. Ex.* 11. Pieniedzy pożyczają na chlubę, aby się zdali być bogatszemi. *Szczerb. Sax.* 217. Niechaj tej ze mnie nie ma nieprzyjaciel chluby, Aby miał rzec: jam go starł i przywiódł do zguby. *J. Kchan. Ps.* 16. CHLUBCA, y, *m.* CHLUBICIEL, CHLUBNIK, a, *m.* CHLUBIŚ, ia, *m. zdrbn.*, chlubiący się, chełpiący, chełpiciel, der Prahler, Großthuer, der Ruhmredige; *Boh.* chlubce, chlaubce; *Slovac.* chwalka; *Vind.* pohvaluvauz, hvalahaush, bahounik, poshtimauz; *Ross.* чванъ, величавецъ, янька. Nie trudno zwyciężyć chlubcę zuchwałego. *Jabł. Ez.* 52. Przy potocznej stanąwszy wodzie, Sam się swej zdziwi chlubiś urodzie. *Zab.* 8, 357. *Kniaź.* CHLUBSKI, *substant. ob.* Samochlubski. CHLUBIĆ się *zaimk. nied.*, pochlubić się, *dok.*, chełpić się z czego wystawnie, womit prahlen, groß thun; *Boh.* chlubiti se, chlubjwam se, pochlubiti se, pochlaubati se, honosyti se; *Slovac.* honosyti se, chlubim se; (*Vind.* klubetuvati = hardym być); *Bosn.* dicitise; *Vind.* pohvaluvatise, poshtimatise, glasovitise, poslavitise; *Ross.* хвастать, похвастать, сохвастать, почечениться, тщеславиться, чваниться, почваниться, величаться; *Eccl.* велехвалюся. Często się ojciec w własnym synie chlubi, Siebie w nim widzi i siebie w nim lubi. *Zab.* 14, 247. *Szym.* Męztwem się nie chlubi, ani pochwał lubi. *Teat.* 51, 7. Angela jest urodzenia znakomitego, i uważałem, iż chlubi się z tego. *Teat.* 17, *c.* 14. Jaki ton pełen ognia, aż się serce chlubi z swego wyboru. *Teat.* 46, 62. CHLUBLIWOŚĆ, CHLUBNOŚĆ, ści, *ż.* skłonność do chluby, chełpliwość, die Ruhmredigkeit, Prahlsucht; *Vind.* samohvalnost, bahaunost, fnashajozhnost; *Ross.* хвастливость, хвастовство, величавость, чванство. CHLUBLIWY, CHLUBNY, *CHLUBY, a, e, CHLUBLIWIE, CHLUBNIE *przysłk.*, chełpliwy, lubiący się chlubić, prahlerisch, großthuerisch, ruhmredig; *Boh.* chlubný, honosný; *Slovac.* chlubný, kteryž sebe sameho chwalj; *Vind.* famohvalezhen, bahoun, fnashajozhen; *Ross.* хвастливый, тщеславный, величавый, чванливый. W niwecześ obrócił ich dumy chlubliwe. *Groch. W.* 455. Z jałowego śmiechu jego możesz poznać, iż jest człowiek lekki i sprośnie chlubliwy. *Gorn. Dw.* 116. Lepszy jest ubogi, mając swą potrzebę, niż chlubliwy, który potrzebuje chleba. *W. Prov.* 12, 9. (chlubny. *Bibl. Gd.*). Chluby język. *Pot. Jow.* 70. Próżna a martwa wiara ludzi chlubliwych. *Zygr. Gon.* 139. Żem przyszedł w tych łeciech do doskonałości, mówiłbym chlubliwie, ale nie prawdziwie. *Sk. Dz.* 308. §. Chlubny, na dobrą stronę, zaszczycający, honor czyniący, ehrenvoll, schmeichelhaft für jemanden. Chlubne jest dla mnie powołanie sługom bożym wolą niebios donosić. *Oss. Str.*

CHŁUCHA, y, *ż.* [sława, *ob.* Izaj. 40, 6. *por.* Czesk. hluk. 1] Wszelkie ciało jest, jako siano, i wszelka chłucha jego, jako kwiatek polny. *Gil. Post.* 263, *b.* (chluba)?

CHŁUPACZKI *liczb. mn.*, ziele, *ob.* Kmin leśny. *Syr.* 439. *Boh.* et *Slovac.* chlup, chlp, chlaupek, chlaupky włos krótki, n. p. na brodzie; ztąd: CHŁUPATY, a, e, włosisty, kosmaty, haarig, rauch. Jaskółcze ziele ma pręt cienki, chłupaty abo kosmaty. *Syr.* 889. Roślina ta jest liścia ostrego chlupatego. *ib.* 520.

CHLUPIĆ *czyn. nied.*, chelbać, naczynie pełne cieklizny wzruszać, poruszać, rütteln, schütteln, aufrühren. *Włod.* CHLUPOTAĆ, ał, occ, *nijak. nied.*, bełkotać, burczeć, glukać,

w naczyniu z poruszenia, albo jak glukanie w brzuchu. *Włod.* rumpeln, schluttern.

CHLUST! 1). padnięcie zamachu, odgłos uderzenia, bicia, Patsch! der Schall eines Hiebes. Skoro nań tego sposobu zażyłem, zaraz go chlust w łeb, jak w kapustę. *Boh. Kom.* 1, 360. Jakeśmy dobyli szabel, tak zaraz łup cup po sobie, chlust chlust, na odlew, spodem, krzyżową sztuką. *ib.* Bijemy się, jak chlust, tak chlust, jak chlust tak chlust. *ib.* 2). Chlust! odgłos jakiego wylewu, patsch, das Geräusch eines plötzlichen Ausgusses. Chlust na niego z okna pomyjami. *Oss. Wyr.* (*Ross.* хлюстъ gra w karty pospolita). CHLUSTEM, upławem, strumieniami, hervorströmend, in Strömen, strahlend. Strzela łowiec żubra, czarna posoka chlustem z brzucha pluszczy. *Pot. Syl.* 131. CHLUSTA, y, *ż.* pręt, zacinaczka, smagaczka, rózga, eine Spießgerte, eine Ruthe; *Ross.* хлыстъ, хлестъ, хлыстикъ. Pieszym dwom za koniem stanąć kazał, z prętami długiemi abo też i dużemi chlustami. *Hipp.* 53. CHLUSTAĆ *czyn. kontyn.*, CHLUSTNĄĆ, CHLUSNĄĆ *jedntl.*, 1). pluszczyć, plusnąć, chlustem wylać, pryskać, mit Geräusch spritzen, bespritzen, gießen. Pochwyciła stoku i w oczy chlusnęła. *Żebr. Ow.* 60. Ty nigdy być moją nie możesz, zawołał, chlustnąwszy łzami. *Stas. Num.* 2, 65. (chlustem się zalawszy łzami). *Fig.* Fircyk ów coraz w oczy swoją mitrą chluśnie i wyjeżdża na popis. *Nar. Dz.* 3. (oczy drugim mydli). — *Chlustać sobą i tam i sam, przegibać się *curvari in diversum. Macz.* sich hin und her beugen. 2). Chlustać, machać, machając uderzać, ocinać, einen Schmiß versetzen, einen Streich geben, peitschen, schmitzen, schmeißen. (*Rag.* hgljústati). Końcem chwostu chluśniony. *Żebr. Ow.* 57. Tyrsem go chlusnęła. *ib.* 77. Biczem lekkie i wolne chlustanie. *Sak. Probl.* 63. Wnet ten drobiazg głupków zmędrzeje, jak chlusną jednego z nich. *Birk. Zyg.* 15. Ani wzwiesz, z której cię strony chluśnie. *Rej. Żw.* 153. Nie mów przeciw Wenerze, by cię nie chlusnęła. *Sim. Siel.* 47. Chlustnał go w pysk, aż mu świeczki w oczach stanęły. *Oss. Wyr.* Kiedy cię mizerna śmierć tak chlusnęła kosą, Leżysz w nędznej koszuli, a cię insi niosą. *Rej. Wiz.* 83, *b.* — *Transl. fig.* Chciałem mu coś przytoczyć o jego pradziadu, Lecz mię on głupcem chlusnął przez łeb bez układu. *Nar. Dz.* 3, 123. (wyciął mi głupca, oberwałem od niego głupca, er warf mir einen Dummkopf an den Hals, schalt mich einen Dummkopf). *Przysł.* Chlustał chlustał, aż konik ustał. *Cn. Ad.* 64. *Rys. Ad.* 6. (strugał, strugał, aż przestrugał; machał, machał, aż się zmachał; przesadził na swoję szkodę, er hat die Sache übertrieben, er ist zu weit gegangen). CHLUSTACZ, a, *m.* który chlusta, macha, bije; der Peitscher; *Rag.* hgljustalaz. CHLUSTAWA ziele *ob.* Chlastawa.

Pochodz. *dochlustać, nachlustać, odchlustać, pochlustać, przechlustać, rozchlustać, schlustać, wychlustać, uchlustać, uchlusnąć, zachlustać.*

CHŁYPAĆ, *ob.* Chlipać, Chlipnąć.

CHŁYSNĄĆ, CHLISNĄĆ *czyn. jedntl.*, CHŁYSTAĆ *kontyn.*, cieklizne nagle połykać, sarkać w się, mit großen Zügen einschlürfen. Każdy za zdrowie spory puhar chłyśnie. *Mon.* 71, 470. Wyspawszy się, znowu winka, jeszcze lepiej niż wczoraj, chłysnąłem. *ib.* 73, 62. U żydówki chlisnąwszy przepalanki, zbledniała. *Comp. Med.* 395. Bestya ta Wisłę pijąc wody chłysnęła. *Nies.* 1, 2. Wolał chleba mniejszego zażywać, niż polewki dworskiej chłystać. *Petr. Et.* 197. CHŁYSTEK, stka, *m.* hołysz, golec, łajdaczek, człowiek bez znaczenia i powagi, ein Schlucker, ein unbedeutender Mensch; (*Boh.* laula; *Vind.* mladustnik, smerkovez). Nie dowiaduj się, chłystku, co o tobie mówią, bo się dowiesz, żeś nic wart. *Bies. A.* 4. Lada hetka, lada chłystek, co ledwie w gębie obrócić może to słowo król, gada o królu. *Mon.* 73, 378. Traktują mię jako chłystka wzgardzonego, Którego trafia kijem kat zjadły po grzbiecie. *Kul. Her.* 86. Ktoż to jest? zdaje mi się z miny wielki chłystek. *Zabł. Zbb.* 107.

CHMARA *ob.* Chmura.

CHMIEL, u, *m.*, CHMIELIK, a, *m. zdrb.*, ziele, der Hopfen, (*Boh.* chmel, chmelíček; *Sorab.* 1. kmel; *Sorab.* 2. kmel, chmel; *Carn.* hmel; *Vind.* hmel; *Croat.* hmèly, mely; *Slavon.* melj; *Rag.* hmêgl; *Bosn.* hmegl, kukka; *Ross.* хмѣль; *Dan.* homle; *Svec.* humle; *Finn.* humala; *Lat. med.* humela; *Pers.* hymel; *Hung.* komlo). Chmiel, *lupulus*; wić jego słaba, około drzew, płotów i innych roślin wije się; kwiaty główną są zasadą piwa. *Jundz.* 495. Dobrze chmielowi, gdy się trzyma tyki. *Biał. Odm.* 11. Chmiel, jeśli tyczki nie ma, ściele się po ziemi. *Pot. Jow.* 2, 78. O pijanicach mówią: kręcą się, jako chmiel po tyczce. *Dwor. D.* 4. Chmiel obierać, zbierać, den Hopfen lesen. Chmiel, danina inwentarska z tegoż ziela w niektórych dobrach od poddanych dworowi, die Hopfensteuer, Hopfenabgabe. Chmielu narobił = pogmatwał, poplątał, pomieszał, Wirrwar anrichten, Confusion machen. Chmiel w księgarni, w metryce = nieład, iż chmiel zrywany byle jako pakuje się do worów. Chmiel w głowie = wróble w głowie, sieczka we łbie, widłami układano, jak siano. — Pnie się jak chmiel = pyszni się, a niema z czego. Gorzki jak chmiel = niemiły. *Oss. Wyr.* §. *Meton.* chmiel, zamiast piwa i wszelkich pijanych trunków, Bier, starkes berauschendes Getränk. Mózg mu się chmielem zagrzał. *Petr. Et.* 255. (*Ross.* онъ подъ хмѣлкомъ podchmielił sobie, podpił). Chmiel mózgu ich nigdy się nie puści. *Star. Ref.* 53. Nie lubi chmiel za stołem cicho siedzieć. *Hor.* 2, 132. (*ob.* chmielowa robota, pijana sprawa). Chmiel im hetmani, on serca dodaje i ochoty. *Pot. Arg.* 78. (krapuła). Nazajutrz, gdy im chmiel wyszumiał, przepraszali. *Budn. Ap.* 111. CHMIELARZ, a, *m.* zbieracz chmielu, der Hopfensammler; *Boh.* chmelař; *w rodz. żeńsk.* CHMIELARKA, die Hopfensammlerinn; *Boh.* chmelařka. CHMIELIĆ *czyn. nied.*, ochmielić *dok.* chmielem zaprawiać n. p. piwo, miód, mit Hopfen anmachen, den Hopfen geben; *Boh.* chmeliti, chmeljwam. Piwa chmielą dla smaku i dla dłuższego zachowania. *Syr.* 945. (*Ross.* хмѣлѣть, охмѣлѣть upić się, podchmielić; *Eccl.* хмелю, упояваю, піяна творю). CHMIELINA, y, *ż.*, CHMIELINKA, i, *ż. zdrbn. w liczb. mn.* Chmieliny, wąsy, gałązki chmielne, Hopfenranken; *Croat.* hmelina, melina; *Ross.* хмѣлина, хмелинка. Chmiel puszcza długie, cienkie, kosmate chmieliny, które czegokolwiek w bliskości chwytają się i okręcają. *Kluk. Rośl.* 3, 316. §. Chmielina winna, Weinranken;

Bosn. zaviaccje; *Vind.* paperki; *Ross.* развилина, развилинка. Okręcane chmieliną winną tyki. *Otw. Ow.* 126. Obwite winną chmieliną. *ib.* 137. CHMIELINOWY, a, e, od chmielin, chmieliny mający, rankig, Ranken habend, wie der Hopfen; *Ross.* развилистый. Rodzaje roślin chmielinowe, które gibko w górę wyrastając, czegokolwiek się czepiają i trzymają. *Kluk. Rośl.* 1, 266. *humulus* Hopfenpflanzen. *CHMIELNICKI, iego, *m.* Kiedy kto komu pijany co zawini, Nazajutrz mówi: Chmielnicki to czyni. *Bratk. B.* 2. jest to żartobliwa przymówka do sławnego herszta Kozaków zbuntowanych za Jana Kazimierza; a oraz do chmielu, trunku, pijaństwa; eine Anspielung auf den Namen Chmielnicki und auf chmiel Hopfen, Bier, Rausch. CHMIELNIK, a, *m.* CHMIELISKO, a, *n.* ogród chmielowy, der Hopfengarten, Hopfenberg, Hopfenplatz; *Boh.* chmelnice; *Sorab.* 1. kmelnicža; *Carn.* hmelje, hmelovje; *Ross.* хмѣльникъ. Chmielniki są miejsca, na których się rosnące chmiele utrzymują. *Kluk. Rośl.* 3, 316. Chmielisko znaczy ogród, gdzie się chmiel rozsadza. *Czack. Pr.* 2, 265. Tam pilni gospodarze obszerne i porządne utrzymują chmielniki. *Pam.* 83, 367. CHMIELNY, a, e, CHMIELNIE *przysłk.*, zaprawny chmielem, mit Hopfen angemacht, Hopfen=. Piwo chmielne zatkane żyły otwiera. *Syr.* 945. Rozmarzył chmielny trunek ukrainnego Spartaka, że i Rzymowi groził. *Psalmod.* 41. — §. Gorzki, niemiły. *Oss. Wyr.* bitter, unangenehm; (*Ross.* хмѣльное trunek pijany, upajający; хмѣлевый, хмѣленъ pijany, podchmielony). CHMIELOWY, a, e, od chmielu, Hopfen=, von Hopfen; (*Carn.* hmelov; *Vind.* hmelen, hmelni). Vivat chmiel woła; zacznie się ochota, A przy ochocie chmielowa robota. *Bratk. D.* 2. *b.* (sprawa pijana, zwady, czubki, targańce).

CHMURA, *CHMARA, y, *ż.*, CHMURKA, CHMURECZKA, i, *ż. zdrbn.*, ciemny deszczowy obłok, (*ob.* Murzyć); eine (finstre) Regenwolke; *Slovac.* chmara; *Sorab.* 1. mroczel, mrótžel, mrotžawka; *Sorab.* 2. mrokowa; *Vind.* dishni oblak, dishouna megla; *Ross.* туча, тучка, облакъ дождевный, смерщь. Chmury są zebraniem waporów, na śrzednej części powietrza daleko od nieba miesięcznego. *Otw. Ow.* 65. *Kluk. Rośl.* 3, 87. Dziś chmurami się wszystko niebo okrywa. *Otw. Ow.* 534. Czarna chmura, wzdęta grzmoty Toczy się z hukiem, pogrom śmierci niesie. *Kras. Oss. B. b.* Grad leci, chmura grzmi, huczy i łyska. *ib. F.* 6. Dwie chmury zwarte grotami strasznemi ziemi grożą, i pioruny strzelają. *Psalmod.* 71. Słońca będzie straszliwe zaćmienie Z obłoków ciemnych i chmur czarnosiwych. *Odym. Św.* 2, *S.* 4. Krzyk w okręcie, a chmury nocy przydawają, Świata nie znać, wiatry się sobie sprzeciwiają. *Papr. Ryc.* 26. Chmurka abo obłoczek mały i śrzód biała dnia słońce ludziom zasłoni. *Żrn. Post.* 200. Niebo by kryształ wnet się okazało, A najmniejszej chmureczki na nim nie zostało. *Rej. Wiz.* 165, *b.* Z wielkiej chmury mały deszcz. *Rys. Ad.* 77. Z małej chmury wielki deszcz. *ib.* Nie z każdej chmury deszcz. *Cn. Ad.* 607. Teraz chmury, po chwili niebo się pogodzi. *Sim. Siel.* 39. Wesoły dzień po chmurze. *Bardz. Tr.* 545. Chmury, kiedy przejdą, jaśniejszy dzień bywa. *Rej. Wiz.* 35. Niech troski twoje nadzieja słodzi, Po chmurach słońce jaśniejsze wschodzi. *Teat.* 54, *c. ii.* — §. Chmura dymowa, dym gęsty powstający, eine Rauchwolke. To mówiąc, wskoczył chyżo w chmarę dymu gęstą. *Jabł. Tel.* 246. Widząc obóz w płomieniu i tak czarne chmury Do nich się przybliżają, że się wojsko chwieje. *ib.* 227. §. Chmura czego, ćma czego, czerń czego, gęsta liczba, eine große dicke Menge von etwas, eine Wolke. Chmara strzał. *Jabł. Tel.* 282. Chmura szarańczy. *Oss. Wyr.* Orda na szlaki wzad pchnie swoją chmarą. *Jabł. Buk. T.* 2. *b.* Pełno kielichów, śklenic, *kubków chmara. *Wad. Dan.* 117. §. *Fig. transl.* chmura, zachmurzenie, zaćmienie, finstre Wolke, Verfinsterung. Z fałszywych opinij powstająca zamieszanego rozumu chmara, owo prawdziwe zakrywa światło. *Bardz. Boet.* 25. Ćmi mu się w oczach; chmura już śmiertelna stawa; Choć patrzy, mizernego ojca nie poznawa. *Bardz. Luk.* 52. Chmura mu się w oczy wkradła. *Brud. Ost. A.* 5. Sława jego chmurą zaszła. *Oss. Wyr.* (ściemniała). Chmury w głowie u niego. *Oss. Wyr.* (ciemno we łbie; głupi). — Chmura, plama, wada, ein Flecken, ein Fehler. Nic nie jest na tym świecie bez ciernia, i jasne słońce ma chmury. *Mon.* 65. 98. W nich cnota się bez najmniejszej chmurki pokazała *Zab.* 7, 370. §. Chmura, zasępienie, posępność, smutek, Wolken auf der Stirne, Gewölke, finstre Miene, Düsterheit. Coż znaczy zasępione oko, to czoło pod chmurą? *Teat.* 45, 12. Z pod chmury patrzy; posępnie, nieśmiało. *Oss. Wyr.* Kochanko! zkądże na twym czele chmurka ona? *Przyb. Ab.* 89. CHMURAĆ *ob.* Chmurzyć. *CHMURAWA, y, *ż.* zasępienie powietrza, *nubilum. Mącz.* das Gewölke. *CHMURAWY, a, e, chmurny, pełny chmur i obłoków, obłoczysty, *nubilosus. Mącz.* wolfig, gewölft. CHMURECZKA, CHMURKA *ob.* Chmura. CHMURLIWY, CHMURNY, a, e, CHMURLIWIE, CHMURNO *przysłk.*, chmurami zachodzący, deszczowy, bewölft, umwölft, voll Regenwolken, Regen=, regnigt; *Sorab.* 1. mrotžné. Chmurliwe obłoki. *A. Kochan.* 223. Dzień chmurny i wichrowaty. *Leop. Joel.* 2, 2. *Leop. Ezech.* 30, 3. Deszcz wylewa z obłoku chmurnego. *Odym. Św. T.* 2. *b.* Były nocy chmurne i deszcze przechodziły. *Latos. Kom. C.* 2. Nazajutrz było chmurno. *Lat. K. C.* 2, *b.* — *Fig.* posępny, pochmurny, kwaśny, finster, sauer. Chmurną twarz ku niebu wzniosła wysokiemu. *Otw. Ow.* 531. Chmurno, kwaśno patrzeć, *Ross.* сентябремъ смотрѣть. Chmurliwy człowiek, odmieniający humor, markotny z lada czego. *Oss. Wyr.* launisch. *ob.* Chymeryczny. **CHMURNOMGLISTY, a, e, pełen mgły i chmur, voll Nebel und Gewölke. Chmurnomglisty dzień. *Mon.* 75, 593. **CHMURNOOKI, a, ie, posępnego wzroku, finsterblickend. Niedźwiedź chmurnooki. *Mon.* 71, 389 *et* 77 *et* 75, 593. CHMURNOŚĆ, ści, *ż.* chmur gęstość, dickes Gewölke. Odwilżenie mrozu z chmurnościami. *Sien.* 434. **CHMURORÓD, a, *m.* **CHMURORODZIEC, dźca, *m.* z chmury urodzony, ein Wolkensohn, Wolkenerzeugter. Za stoły srogie chmurorody zasadzono, *nubigenas feros. Żebr. Ow.* 300. Centaurów, kolibyków, chłoposzkapców, zwano też chmurorodzcami, że się byli porodzili we wsi, którą zwano chmurą. *Otw. Ow.* 482. **CHMUROTYCZNY, a, e, **CHMUROTYCZNIE, *przysłk.*, tykający się chmur, wolkenberührend. Chmurotyczna góra. *Przyb. Milt.* 352. **CHMUROWŁADZCA, y, *m.* władający chmurami, der Wolkenbe=

herscher, Wolkenherscher. Olimp się trząsł po każdym chmurowładzcy kroku. *Dmoch. Il.* 212. Chmurowładzca Jowisz. *ib.* 22 *et* 88 *et* 2, 323. CHMURZYĆ *czyn. nied.*, zachmurzyć, pochmurzyć *dok.*, chmurami okrywać, bewölken, umwölken, mit trüben Wolken beziehen. *pr. et fig.* (*Ross.* хмурить, хмурю marszczyć czoło, wzjeżać pióra). Czoła jasnych niebian podła chuć nie chmurzy. *Przyb. Milt.* 105. CHMURZYĆ się *zaimk. nied.*, pochmurzyć się, zachmurzyć się, *dok.*, Chmurać się *contin.*, chmurami zachodzić, ćmić się chmurno, sich wölken, *bezosob.* i *osob.*, (*Boh.* kaboniti se; *Sorab.* 1. mrotžu szo; *Carn.* oblazhy se; *Croat.* oblachisze; *Slavon.* oblácsise). Często mały deszcz bywa, choć się bardzo chmurzy. *Pot. Arg.* 49. Nie zawsze piorun bije, gdy się pocznie chmurać. *Pot. Arg.* 333. Niebo zaczęło się chmurzyć, Wiatry wzmagać, świstać, burzyć, Deszcz rzęsisty wskróś nas zmoczył, Blask piorunów oczy mroczył. *Kras. List.* 31. §. *Transl. Fig.* chmurzy się w kraju, burzy się, na zamieszanie się zanosi, es wird in einem Lande unruhig, es fängt an zu spucken. — Chmurzy się z daleka wojsko = wydaje się być chmurą, ćmą, t. j. liczném, wielkiem, es läßt sich ein zahlreiches Heer sehen, wie eine dichte Wolke. Chmurzą się góry, chmurzy się z gór, wyziew czyli parę wydają z siebie, die Berge dampfen, rauchen. Kiedy się chmurzą góry, deszcz nie chybi. — Chmurzy mu się z głowy, jakoby dym pijacki wybija się przez czaszkę, der Kopf dampft ihm (vom Soffe). Chmurzy mu się w głowie = ciemno u niego w głowie, głupi, in seinem Kopfe ists finster. — Chmurzyć się na kogo, dąsać się, krzywić się, złém okiem poglądać; einem finstre Gesichter machen, ungehalten über ihn seyn. CHMURZYCA, y, *ż.* gęsta chmura, eine schrecklich finstre, dicke Regenwolke. Bóg wyciąga chmurzyce z ziemskich przepaści. *Ryb. Ps.* 270.

Pochodz. *pochmurny*, *pochmurność*, *zachmurzyć*.

*CHNET, *HNET *ob.* Wnet. CHOB! *ob.* Chop.

CHOBOT, CZOBOT, a, *m.* (*Ross.* чеботы, чоботы = safianowe bóty; чеботарь szewc od safianu; чеботарить szewcem być) 1). obuwie skrzydlaste, z jakiém Merkuryusza malują. *Włod.* — *Dudz.* 35. *Cn. Th.* 67. die geflügelten Merkursstiefel, Talarien, Flügelstiefel, Flügelschuhe, Knöchelflügel. Choboty, latawcowe obuwie. *Cn. Th.* 67. — *Fig. allegor.* Opłakuję z Nazonem wygnania kłopoty, Unoszę się z Pindarem lotnemi choboty. *Zab.* 1, *b.* 175. *Alb.* *§. Choboty, bóty, Stiefeln. Z czobotów mu dziurawych wyglądają wiechcie. *Klon. Wor.* 41. *§. Gatunek spodni buchastych, eine Art weiter Beinkleider. Owe choboty, co się w nich pośladek jako korzec widzi; ubrałby się był za to dobrze pierwej poczciwy szlachcic i z czeladzią. *Rej. Żw.* 58. Nie dla tegoć łańcucha, nie dla tych klejnotów, Ani dla tych na zadzie rzezanych chobotów, Szlachcic dla spraw szlachetnych, wiedz, że jest nazwany. *Papr. Gn. praef.* Pyszny idzie, nawieszawszy dziwnych pstrych chobotów około siebie. *Rej. Żw.* 53. Panu czartowi zerwie się na choboty. *Weresz. Regl.* 98. (*Boh.* chobot = 1. buchta, wbrzeże morskie, 2. wlok; *Ross.* хоботъ, хоботокъ trąba słonia, ryj; *Eccl.* хоботъ ogon; *Croat. et Dal.* hobotnicza; *Carn.* hobotnéza; *Bosn.* hobotniça; *Hung.* habarnicza = polip, wielonog; *Vind.* hobotniza; *Slavon.* hobotniza, attapot = pająk morski). 2). *Botan.* CHOBOT ziele, chobotna wyka, drudzy pospolicie powojem wielkim mianują, *Clymenum Calycathemum. Syr.* 1271. die wilde Erbse. CHOBOTAĆ, otał, chobocze *czyn. nied.*, tupać bótami, nogami, trapsen, poltern. *Sł. kiesz.* 30.

CHOBRY *ob.* Chrobry.

CHOC [właściwie HOC. 1] *wykrzykn.*, taneczne godło z wesela i radości, ein Freudenausruf, besonders beym Tanze. Zaśpiewali dzieciąteczku wesoło jak trzeba, Chajże Chajże Panie Jezu, Chajże Chajże choc choc. *Kant.* 229. *Klecz. Zdan.* 67. Chociaż bieda, to choc. *Oss. Wyr.* (wesoły i w nieszczęściu).

CHOĆ, 1). *przysłk.* przynajmniej, wenigstens; *Ross.* хотя, хоть; *Slovac.* aspon. Niech choć raz jeszcze twarz twoję obaczę. *Kras. Oss. E.* 2. Czytaj o tym sobie choć mego Justynusa księgi. *Warg. Wal.* 89. 2). *Spójnik.* CHOĆ, *CHOCIE, *CHOCIAJ, CHOCIAŻ = acz, aczkolwiek, lubo; obgleich; *Boh.* ač, ačkoli, gakžkoli, byt; *Slovac.* ačkoli, bisbi, trebas, tremas; *Sorab.* 1. acž rune, hacž rune, acž, hacž, acž tež, dyby runi, nech; *Sorab.* 2. lěz rowno; *Carn.* akulih; dêslih, deblih; *Vind.* akuli, dali, akulich, naisi, dessilich, lihdobru; *Croat.* akoprem, josdá, premda; (*Croat.* hote, hoteh = chcąc); *Dal.* premda; *Slavon.* primda, akoprem, premako; *Bosn.* prem da, sasveda, rasma da, o svem da; (*Bosn.* hocch li = chcesz-li); *Rag.* premda, sasve, joscda, makar; *Ross.* хотя, хоть. (*Etym.* Chcieć). Nie wszyscy ludzie mądrzy, chociaż starzy. *Chrośc. Job.* 120. Chociaj miał obietnicę listowną, chociaj rzecz już się była rozgłosiła, chociaj widział sromotę wielką swoję; chciał radniej wszystkiego odbieżeć, niż.... *Gorn. Dz.* 92. Choć mu się dwoi w oczach, chociaż z jednej świecy Dwie widzi, ulubionej nie rzuca szklenicy. *Hor. Sat.* 149. §. Choć, choćby, gdyby nawet, wenn auch, wenn gleich. Poddanego choć ze skóry obedrzyć. *Teat.* 8, 68. Węgrowie, jeśliby im Kazimierz nie chciał pomagać, choć od Turków pomocy prosić się opowiedzieli. *Stryjk.* 625. Pszenica ma być wyplewiona od chwastu rękami, chocia motyczkami albo jakim inszym narzędziem. *Cresc.* 155. §. Choć-choć = bądź-bądź; czy-czy, (es sey nun so, oder anders), sowohl, als auch. Na każdą rzecz, którąby bóg na nich włożył, gotowi byli, i czekali od niego choć głodu choć wesela. *Sekl.* 39. Bo choćże ja, choćże oni, tak każemy i takeście uwierzyli. 1. *Leop.* 1. *Kor.* 15, 11. Chociabyśmy czuli, chocia spali. 1 *Leop.* 1 *Thess.* 5, 10. wir mögen wachen oder schlafen. Umiejmy czcić kapłany, choć źli, choć dobrzy. *Sk. Kaz.* 611. Którzy na sądziech, choć ziemskich, choć królewskich, sędzie zgwałcili.... *Herb. Stat.* 78. Ktobykolwiek chocia mąż, chocia żona wszedł do króla.... *Budn. Est.* 4, 11. Żaden, choć wielki, choć mały, nie ma do żup wchodzić. *Herb. Stat.* 108. Co rozkazują, czyni, choć czuje skłonności do tego, choć też nie czuje. *Sk. Żyw.* 2, 367. Łakomiec myśli, gdzie co załapić, choć gwałtem, choć potajemnie, choć za uproszeniem, choć żartem, choć bez żartu, choć zdradą, choć też bez zdrady. *Weresz. Regl.* 97. — §. Choć-abo nie = czy = lub nie, (es sey nun daß) - oder nicht; er mag nun- oder nicht. Wszystkie więźnie, choć są oszacowani albo nie,

wolne uczyniemy. *Herb. Stat.* 729. Chociaj stanie pozwany albo nie stanie, my w sprawie postępować będziemy. *Herb. Stat.* 210. er mag sich stellen, oder nicht.

CHOCHLA, i, *ż.* tyczek u niewodu, der Pflog am Zugnetze. Gdy lód wody okryje, do długich sznurów od chomolców niewodu, przywięzują się chochle, t. j. tyczki suche, długie i z skóry obdarte. *Kluk. Żw.* 3, 243. Chochle te bywają sosnowe. *Kluk. Rosl.* 2, 158. CHOCHOŁ, a, *m.* kończatookrągły wierzch, czub na głowie, na brogu, wierzchołek śpiczastowypukły, die Kogel (*ob.* Adlg., Gugel), eine kugelförmige Erhöhung; *Boh.* chochol, chocholka; *Ross.* хохолъ, хохолокъ, хохолочикъ, хохлище; *Lat.* cucullus; *Ital.* cocolla, (*ob.* Kukla). Chochoł na brogu i na inszych rzeczach, *culmen. Mącz.* (*ob.* Kiwior). Chochoł na głowie, czub, fryzura wysoka; (*Rag.* kikka; *Croat.* kechka, kika; *Bosn.* kikka, percin). Panienka przywieńczona z wymuskanym czołem, Z wyniosłym chochołem. *Klon. Wor.* 68. Chochoł koński, na głowie końskiej, *Ross.* холка, чолка. Chochoł góry, wierzch, szczyt, der Gipfel eines Berges, die Kogel. Theuerdank 36. Widzą z daleka wielkich gór chochoły. *Pot. Syl.* 382. CHOCHOLATY, CHOCHOLASTY, CHOCHOLISTY, CHOCHOŁOWATY, a, e, CHOCHOLATO, CHOCHOLASTO, CHOCHOLISTO, CHOCHOŁOWATO *przysłk.*, z chochołem, na kształt chochoła, kończatookrągły, wie ein Kogel, flauschig, kulpig, halbrundgespitzt; *Boh.* chocholatý; *Ross.* хохлатый. Rośliny mające kwiat w wierzchu chochołaty. *Syr.* 759. Chochołate ku wierzchu i śpiczaste kiełki szparagów. *Syr.* 1125. CHOCHOLIĆ *czyn. nied.*, *Sł. kiesz.* 30. chochołatym czynić, kugelig machen, bauschig machen. (*Ross.* хохлиться osowieć; хохлачъ rozczochraniec; хохлуша kura czubata).

CHOCIM, a, *m.* sławna forteca Turecka, die Türkische Festung Chotschim. CHOCIMIANIN, a, *m.* z Chocima urodzony, der Chotschimer. Ubogie Chocimiany. *Birk. Chod.* 14. CHOCIMIANKA, i, *ż.* z Chocima rodowita, die Chotschimerinn. CHOCIMSKI a, ie, należący do Chocima, Chotschimer=.

CHÓD, u, *m.* chodzenie, sposób chodzenia, postęp, iście, władza chodzenia, miejsce chodzenia, der Gang, das Gehen, die Kraft zu Gehen, der Ort des Gehens; (*Boh.* chod, chodba, chodisste, chuže; *Sorab.* 1. chod, khod; *Sorab.* 2. chojžene, hische; *Carn.* hód, hoja; *Slavon.* hòd; *Vind.* hod, hoda, hoja; *Croat.* hód, hodyenye; *Rag.* hood; *Bosn.* hód; *Ross.* ходъ, ходьба, походка, ступь, выступка; поступъ; *Eccl.* ходище, проходъ, шьствїе, *Graec.* ὁδός, cf. *Gr.* ὁδεῖν; cf. *Ger.* Hott!) — Poznałem go po chodzie. *Tr.* Nie na chód prawych ścieżek, Lecz na chód złej drogi Miałem duże nogi. *Kul. Her.* 21. Gonili ich jednego dnia chodu. 1 *Leop.* 1 *Macch.* 7, 45. (jeden dzień drogi. 3 *Leop.*). Mieszkali od siebie na trzy dni chodu. *Radz. Genes.* 30, 36. Dni kilka chodu. *Zabk. Ml.* 444. (Tage=Gänge), Tagereisen. Ślepym oczy, chromym chód wracał. *Sk. Żyw.* 2, 422. CHODAK, a, *m.*, CHODACZEK, czka, *m. zdrbn.*, §. 1. co rad chodzi, *Cn. Th.* der Geher, Fußgänger, der viel geht; *Ross.* ходокъ. — §. 2. Chodaki, gatunek prostego obuwia, cf. kurpie, postoły, łapcie, Bauernschuhe von ungegerbten Häuten, die sich der Bauer selbst zusammen näht. Na Rusi obuwie sobie ze skór bydlęcych zaraz z sierścią odartych z wołu, po prostu robią, które chodakami zowią. *Gwagn.* 414. Chodaki, gatunek obuwia, które chłopi noszą z łyka. *Ład. Dyk.* 1, 78. Bastschuhe, Bauernschuhe. Ludzie wiejskie nie potrzebują szewców, używając chodaków miasto bótów. *Petr. Pol.* 349. Rusin w łyczanych chodakach. *Falib. Dis. R.* Kogo niestaje na bóty, niech w chodakach chodzi. *Oss. Wyr.* Chodaczki dziecinne, łubki dziecinne, narzędzie, które dzieciom przyprawiają do kolan, aby się uczyły prosto nogi stawić. *Włod.* — *Cn. Th.* Kniesteifen, an die krummen Knie der Kinder zu binden. — §. 3. *Transl.* chodak, gbur, prostak, od obuwia tak zwany, ein Bauerkerl, ein plumper gemeiner Mensch; (*Boh.* chodec = żebrak, *Boh.* stary chodec = grzyb, zgrzybiały). Chodakowi kucharzowi, nie obeznanemu z francuzkiemi wymysłami, skwarzyć frykasy każą. *Mon.* 65, 420. Szlachtę drobną i ubogą po niektórych województwach, pleniejszych w nią, chodakami zowią. *Oss. Wyr.* (*Croat.* hodalke; *Dal.* hodala; *Vind.* hodalka, hodalniza; *Ross.* ходули drążki, soszki, na których chodzą, Stelzen; *Boh.* chodidlo podeszwa nogi). CHODKIEWICZ, a, *m.* imię sławnego wodza Polskiego, Namen eines berühmten Polnischen Heerführers. §. *Herb.* Kościesza, z przydatkiem gryfa. *Kurop.* 3, 9, ein Wappen. CHODNIK, a, *m.* miejsce chodzenia, ścieżka, drożysko. *Mącz.* der Weg, der Pfad, der Fußsteig; *Boh.* et *Slovac.* chodnjk, chodniček; (*Carn.* hodnik = grube płótno, parć). Ostrożnie niechcąc potykać się z nikim, Idzie nieznacznym do domu chodnikiem. *Pot. Syl.* 359. Chodnikami tajnemi przez lasy żywność do miasta nosili. *Birk. Podz.* 10 (manowcami). Rękę mi podaj, dzielny przewodniku, Kieruj me kroki po twoim chodniku. *Zab.* 16, 87. (*Prov. Slov.* Wichadzał na staré chodnički = wracać się do dawnych nałogów). Chodnik, chodzenie w ogrodzie nakryte ziołmi, drzewem, chłodnik. *Cn. Th.* ein Gartengang, ein Laubengang, eine Allee; (*Carn.* hodishe). Chodnik, kurytarz, ganek, ein Gang, Säulengang; (*Carn.* hodin). Budował Salomon cztery chodniki między słupami cedrowemi. *W.* 3 *Reg.* 7, 2. (cztery rzędy słupów. *Bibl. Gd.*). — *Milit.* przykopie do zasłonienia podkopnika. *Tr.* der bedeckte Gang für die Minierer. CHODNY, a, e, chód mający, chodzący, gehend; *Vind.* hodliu, pohojen; *Carn.* hojne; *Eccl.* шествовательнъ. Wyrzekł bóg, a wraz się nieforemne bryły W niezliczonych postaciach w chodny twor kształciły. *Przyb. Ab.* 12. (*Ross.* ходкій, ходокъ lekkochodny). (CHODOWAĆ *ob.* Hodować). CHODOWY, a, e, od chodu, do chodu należący, Gang=, das Gehen betreffend. CHODZIĆ *intransit. continuat.*, CHODZIWAĆ (*Chadzać *qu. v.*) *częstotl.*, (iść *niedok. qu. v.*) wyraża wolniejsze niż bieganie, prędsze niż łażenie, nogami przenoszenie się z miejsca na miejsce (*ob.* Kroczyć, stąpać, latać, jechać, pływać, *oppos.* stać, leżeć), gehen, anhaltend gehen, in einem fort gehen, zu gehen pflegen; *Boh.* et *Slovac.* chodjwám, choditi; *Sorab.* 1. chodžim, chodžu, khodžu; *Sorab.* 2. chojžisch, hdu, hdžem; *Rag.* hoditti; *Vind.* hodit; *Carn.* hoditi, hôdem; *Dal. Slavon. Bosn. Croat.* hoditi; *Ross.* ходить, хаживать, хожу; *Eccl.* хожду; (2. = hodować); (cf. *Gr.* ὁδός, ὁδεῖν; *Lat.* cedo, incedo; *Arab.* קטט *katat* = *incessit placide*). Przyrodzenie dało nam nogi, abyśmy

niemi chodzili. *Pilch. Sen. list.* 420. Kto nóg nie ma, nie może chodzić. *Petr. Et.* 392. Nauczę ja cię chodzić, chcęć tego żołwiowego chodu przymnożyć. *Mącz.* Kto dobrze chodzi, koszt nogami nadgrodzi. *Cn. Ad.* 377. *Slovac.* Kdo ne skoro chodi, sam sebe škodi. (*ob.* nie w czas przychodzić). Góry były zarosłe; chodzili drogami niechodzonemi. *Sk. Żyw.* 1, 404. Przed nim na urząd chodziwali. 1 *Leop.* 3 *Reg.* 14, 28. t. j. mieli urząd przed nim chodzić. 3 *Leop. ib.* Tamtędy często chodziwał. 1 *Leop.* 4 *Reg.* 4, 9. Starością pochylony chodzę. *Psalmod.* 39. Tak mi łeb zawróciła, że chodzę jak głupi. *Teat.* 27, 10. ich gehe herum, wie ein..... Chodzić z zadartym nosem (= pysznić się, die Nase hoch tragen). Chodzi często *ellipt.* na przechód = biegunkę ma. *Oss. Wyr.* er hat das Lariren, geht oft auf die Seite. Chodzić i tam i sam, przechadzać się, sich ergehen, herum gehen, gehen, spazieren gehen. Chodzę po górach, po łąkach, po polach, przechadzam się. *Cn. Th.* 68. Pójdź chodzić = pójdź na przechadzkę, komm spazieren. — *Fig.* Między temi wszystkiemi mękami, sercem po raju chodzili. *Birk. Kr. Kaw.* 30. (serce do nieba wznosili). Chodzić po niebie = nie brać rzeczy jak się należy, schwärmen. Chodzić do kogo = przychodzić, kommen. Chodź sam. *Cn. Th.* komm her. Chodź siedzieć. *J. Kchan. Dz.* 50. — *Fig. Moral.* chodzić, postępować, zachowywać się, wandeln, sich (moralisch) verhalten. Chodź tak, jakoś począł chodzić, Prawdziwe te są i zbawienne drogi. *J. Kchan. J.* 357. Chodzić ścieżką cnoty. *Oss. Wyr.* Będziemy chodzić w posłuszeństwie jego. *Rej. Post. S.* 5, 2. Chodzili w pokusach świata tego. *ib. S.* 5, 1. Kto larwę tę odsłoni, szczerzeli w tym poganin, pokrycieli chodzi. *Tward. Wł.* 132. — Chodzić, włóczyć się, wałęsać się, herum gehen, herum laufen, sich herum treiben. Po bankietach i t. d. chodzi. *Cn. Th.* Nieboszczyk mąż jej po śmierci chodzi. *Teat.* 28, *b.* 169. (straszy, przeszkadza, er geht um, spukt). Chodzić, uczęszczać, bywać, gehen, besuchen, frequentiren. Ojcowie nasi do szkół razem chodzili. *Zab.* 13, 198. sie sind mit einander in die Schule gegangen. Chodziłem sam do szkół lat kilka. *Mon.* 68, 418. W szkołach będąc na teologią chodził. *Teat.* 8, *c.* 61. er besuchte theologische Collegien. Marek Aureliusz, cesarzem będąc, chodził do Sextiusza filozofa, i brał od niego lekcye. *Pilch. Sen. list.* 1, 279. §. Chodzi co nieżywego = bywa, szerzy się, rozchodzi, es geht, es pflegt zu seyn, es verbreitet sich. Nieszczęście po ludziach chodzi, nie po drzewach. *Gliczn. Wych. N.* 8, *b.* (napada ludzi, es trifft die Menschen, es geht bey den Menschen herum). Szczęście jedno bez drugiego nigdy nie chodzi. *Teat.* 55, *e.* 20. Te rzeczy chodzą na świecie, że zwodzeni znowu drugich zwodzą. *Teat.* 48, *b.* 34. Choroby stawowe, to jest po stawach chodzące. *Krup.* 5, 110. Strach na mnie ciężki bije, frebra po mnie chodzi. *Bardz. Tr.* 469. — Chodzi co po czym = wywięzuje się co z czego, es folgt eines aus dem andern. Wielka to rzecz u prostaków; ale u tych, którzy znają, co po czym chodzi, za nic to będzie. *Modrz. Baz.* 164. Nie wiedzą co po czym chodzi, ani rozumieją, coby było pożyteczno synom swoim. *Gliczn. Wych. J.* 7. *b.* (nie znają porządku, osnowy rzeczy, co przyczyna a co skutek). —

§. Chodzić z kim, przestawać z kim, obcować, mit einem umgehen. Kto z mądremi chodzi, mądrym będzie. *Sk. Żyw. praef.* — §. Dziećmi chodzić, brzemienną być. *Mącz.* = w ciąży być, schwanger seyn, mit einem Kinde (schwanger) gehen. Jak poznać, jeśli niewiasta dziećmi chodzi. *Sien.* 442. jeśli synem albo dziewką chodzi. *ib.* 441. Już sześć miesięcy płodem, to jest, Janem ś. chodziła. *Gil. Post.* 272. Jednać kostka tajna nie była, gdy mną jeszcze matka chodziła. *Ryb. Ps.* 277. *Krowa bydłem chodząca. *Mącz.* cielna, trächtig. *NB.* Z prepozycyą *z:* Gdy matka z tym dziecięciem chodziła, żadnej w noszeniu ciężkości nie miała. *Sk. Żyw.* 1, 218. Matce, gdy z Parysem chodziła, śniło się, że pochodnią urodziła. *J. Kchan. Dz.* 82. §. Chodzić z czym = razem być, zgadzać się, łączyć się, sich mit einer andern Sache vertragen, mit ihr zugleich bestehen können, einander nicht ausschließen, zusammen gleichen Schrittes gehen. Lubo przeszłych wieków ministerya koronne z którymkolwiek krzesłem chodziły; teraz jednak marszałkostwa, kanclerstwa, podskarbstwo z żadnym senatorstwem pomieścić się nie mogą. *Nies.* 1, 100. Nie zawsze godność wraz z zdatnością chodzi. *Zab.* 12, 12. Cytra z trąbą nie chodzi, pasztet z grochem równo. *Pot. Jow.* 35. Trzeba, żeby expensa z perceptą chodziła. *Opal. Sat.* 144. *Oppositum* chodzić oddzielnie, niejednakowo chodzić, różnić się, oddalać się wzajemnie, seinen Gang jedes für sich besonders haben, seinen eignen Weg gehen. Żmudzkie księstwo, lubo było jednego narodu z Litwą, chodziło dawniej oddzielnie od niej, mając swoich osobnych książąt. *Nar. Hst.* 5, 353. Daleko od siebie chodzą te dwie rzeczy, dobrodziejstwo a kupiectwo. *Gorn. Sen.* 420. Różnie od siebie i daleko chodzą zdania. *Susz. Pieś.* 3, *M.* 2, *b.* §. Chodzi o co, *bezosob.*, idzie o co, jest o co rzecz, czyni się o co, gra o co idzie, es geht um etwas, es ist worum zu thun. Jeszcze się o posag nie zgodzili, o dziesięć tysięcy im chodzi. *Teat.* 1, *c.* 64. Przyjechał do swego stryja, u którego mu o znaczne dobra chodziło. *Boh. Kom.* 2, 240. Chodzi tu o sto czerwonych złotych. *ib.* 4. 41. Tegom dopiął, co w wolnym narodzie się godzi, O berło między wami, nigdy mi nie chodzi. *Bardz. Luk.* 31. — *Obsol.* Złoczyńcę chować nie godzi się, bo w tym gardło chodzi. *Pot. Arg.* 19. (bo w tym o gardło chodzi, to gardłowa sprawa, es ist ums Leben zu thun). §. Chodzić, co do ubioru lub stroju = nosić się, ubierać się pewnym sposobem, (gekleidet) gehen, sich tragen, sich kleiden; (*Slavon.* hodicha, hodilo = suknia, szata). U Turków nikomu się nie godzi w szatach zielonych chodzić; wszelako siła obaczysz, co tak chodzą w zieleni. *Star. Dw.* 49. Widziałem przejeżdżającego cesarza: chodzi po Francuzku. *Kras. Doś.* 95. Po Polsku chodzi. *Mon.* 68, 676. Jużci kiedy chodzi po Niemiecku, tym samym musi być mędrszy od drugich. *Teat.* 18, *b.* 18. W srebrnym na każdy dzień chodziwała pasie. *Sim. Siel.* 78. Ich dzieci w ostatniej nędzy, nie mają w czym chodzić. *Teat.* 48, 44. Nie troszczcie się, co będziem jedli, abo w czym będziem chodzili. *Sekl. Math.* 6. w czymbyście chodzili. *ib.* (w cobyście się obłoczyli. *ib.*). Żydowie z łańcuchami i z klejnotami złotemi chodzić, tak też srebra na pasach nosić nie

mają. *Stat. Lit.* 375. §. Chodzić na kogo, auf einen losgehen. Nie chodź na pijanego, żal mi grzbieta twego. *Bratk. J.* 3, *b.* Chodzić za łby, sich an die Köpfe kriegen. Temu, o co za łby chodzimy, przypatrzyć się, jak nikczemną rzeczą jest. *Pilch. Sen.* 361. Chodzić za pasy *ob.* za pasy chodzić. Chodzić z kim w odpowiedzi, sprzeczać się z kim, mit einem wörteln. Około tej kwestyi, tak z sobą chodzą, że każdy swą powiada. *Gliczn. Wych.* 4, *b.* §. Chodzić za kim, nieodstępnym być, puścić się za nim, hinter einem hergehen, einem nachfolgen. Chodzi za nim, by cielę za krową. *Cn. Ad.* 636. Miasto czeladzi cień za nim chodzi. *Jabł. Ez.* 72. Czas za każdym tuż za piętami chodzi. *Rej. Ap.* 5. Masz za swe, kara za występkiem chodzi. *Zab.* 13, 234. *Nar.* Chodzić za przykładem czyim *ob.* Naśladować. — Chodzić za czym = uwijać się, krzątać się koło czego, hinter etwas her seyn, es betreiben. Chodzić za sprawą, popierać ją polecaniem jej sędziom. Chodzić za urzędami, starać się o godności. Chodzić za kim, starać się o co u kogo usilnie. Chodziłem za nim kilka dni, chcąc dostać dzierżawy, i nie otrzymałem. *Oss. Wyr.* Chodzić nad trzodą pilnując, die Heerde weiden, neben ihr hergehen, sie bewachen, hüthen. Pasterz nad owcami chodzi. *J. Kchan. Dz.* 237. Król tego sobie za niewczas nie poczytał, w budzie leśnej się przespać i nad stady chodzić. *J. Kchan. Dz.* 70. Chodzić koło czego, trudnić się czym, staranie mieć koło czego, pracować koło czego, *Vind.* biti na zhem, pomujati se na kai, sich womit beschäftigen, womit umgehen, sich womit befassen, sich einer Sache annehmen, einem Gewerbe nachgehen. Tak chętnie chodziłem koło tego wszystkiego, iż w kilka dni wszystko już było po gotowiu. *Kras. Doś.* 199. Już poczęto chodzić koło naprawy kościoła. *Zał. Test.* 257. Chodził ustawnie koło Rzpltej, W pośrzód obywatelskich trawił czas swój trudów. *Niemc. P. P.* 49. Me ręce koło wełny subtelnie chodziły. *Tol. Saut.* 61. Jezus znak swej miłości przyłączył i *o tym na ten czas chodził. *Hrb. Art.* 94. (*hoc tunc agebat*, koło tego chodził, o tym myślał, er ging damit um). Zaprawują syny swe w tym z młodu, w czymby się k latom przyszedłszy chodzić mieli. *Gliczn. Wych. F.* 2, *b.* Chodzić koło siebie = pamiętać o sobie, o zarobku swoim, sich nicht vergessen, auf seinen Nutzen bedacht seyn. Umiał gospodarz ów koło się chodzić. *Jabł. Ez.* 103. Niech koło siebie, jak kto może, chodzi, A przecię innym złośliwie nie szkodzi. *Zab.* 12, 307. — §. Chodzić, brać się do czego, zu etwas schreiten, wozu greifen. Chodźmy w karty. *Oss. Wyr.* §. Po czemu chodzi? *Cn. Th.* jaka wartość, jaka cena, wie theuer, wie viel werth? Po tych pieniądzach chodzi. *Cn. Th.* tej ceny, es hat den Preis. Król nasz z przedniejszemi monarchami w jednym szeregu chodzi. *Psalmod.* 14. (w równi, równej powagi). CHODZENIE, ia, *n. substant. verb.* 1). (czyn), chód, iście, das Gehen, der Gang; *Sorab.* 1. chodzeni; *Ross.* хожденіе, ходьба, ходъ. Chodzenie nie może być bez nóg. *Petr. Et.* 392. Chodzenie bosemi nogami po gołej ziemi, pomaga do solucyi naturalnej. *Comp. Med.* 498. das Barfußgehen. Dzieci za młodu mądrości uczcie, a nie wyniosłego a wysokiego chodzenia. *Gliczn. Wych. F.* 4, *b.* — §. Władza chodzenia, die Kraft zu gehen, das Gehen, der Gang. Od Chrystusa ślepi wzrok, chromi chodzenie odbierali. *Bals. Niedz.* 1, 134. 2). Chodzenie, miejsce chodzenia, ganek, chodnik, chłodnik, ulica, szpaler, allea, wo man geht, herum geht, der Gang, z. B. Laubengang, die Allee. Chodzenie pod ziemię do skarbu zbudował. *Star. Dw.* 26. Chodzenie w ogrodach ziołmi plecione, (*ob.* Chłodnik). Chodzenie na okręcie, pokład okrętowy, das Verdeck auf dem Schiffe. CHODZICIEL, a, *m.* który chodzi, chodak, der Geher, Fußgänger; *Slovac.* chodil; *Sorab.* 1. khodžiežer; *Rag.* hoditegl, hodaz, hodjak; *Croat.* hoditel, hodëcz; *Bosn.* hoditegl; *Ross.* ходокъ; *Eccl.* ходьцъ, *w rodz. żeńsk.* CHODZICIELKA, die Geherinn, Fußgängerinn; *Rag.* hoditegliza. *CHODZINY, in, *liczb. mn.* chodzenie, das Gehen, der Gang. Dokąd się wybierasz? chorego nawiedzić! Próżne twe chodziny, bo już szedł w niebo. *Chodk. Kost.* 63. CHODZISTY, a, e, gdzie chodzić można, zu gehen, wo man gehen kann, gangbar. *Sł. kiesz.* 30. Koło chodziste, które obracają, chodząc i depcąc po szczeblach. *Tr.* das Tretrad. CHODZIWY, a, e, nie mordujący się chodzeniem, dobry do chodu, biegun, von gutem Gange, gut gehend, gut laufend; *Eccl.* благовходный. Koń piękny chodziwy. *Sim. Siel.* 69. *Pot. Jow.* 91. Koń ten zdaje się coś chodziwego i ogonem wierci. *Alb. n. W.* 12. §. Chodziwy człowiek, lubiący chodzić, der gern gehet.

Pochodz. *dochód, dochodzić, dochodowy, dochodny, podochodzić; jednochoda, jednochodnik, nachodzić, ponachodzić, nadchodzić, ponadchodzić; obchód, obchodowy, obchodzić, poobchodzić; odchód, odchodowy, odchodzić, poodchodzić; pochod, pochodnia, pochodniowy, pochodowy, pochodzisty, pochodzistość; podchodzić, podchód, popodchodzić; przechód, przechodowy, przechodzić, przechadzać, poprzechodzić; przychód, przychodowy, przychodzić, przychodzisty, poprzychodzić, przychodzień, przychodniowy; rozchód, rozchodzić, rozchodzisty, porozchodzić; uchód, uchodzić, pouchodzić; wchód, wchodowy, wchodzić, powchodzić; wschód, wschody, wschodowy, wschodny, wschodzić, powschodzić; zachód, zachodowy, zachodny, zachodzić, pozachodzić; schodzisty, płaskoschodzisty, przykroschodzisty, wolnoschodzisty*; (porówn. *słowo:* Iść).

CHOJA, ii, *ż.* CHOINA, y, *ż.* CHOINKA, CHOJKA *zdrob.*, §. 1. gatunek sosny, der Kienbaum, eine Art Fichtenbaum. (*Boh.* chwog *frondes abiegnae, piceae*; *Carn.* hoja, hojka, *Vind.* hoika = jodła; *Sorab.* 1. khoyna *pinus; Sorab.* 2. chojza, kojza, chojzka; *Sorab.* 1. kujza sosna; *Sorab.* 2. chojna, kojna szyszki sosnowe; *Ross.* хвоя = szyszka). *Slavon* bor; *Boh.* borowice, borowička; (*Rag.* hvoja = gałąź). Choina, rodzaj sośniny, od niej daleko mniejsza. *Ład. H. N.* 21. Szumy we mkłych się choinach dzieją. *Otw. Ow.* 638. Do rusztowania biorą się długie i mocne chojki, lub jakie niegrube drzewa. *Świtk. Bud.* 332. Z wielkiego strachu wlazł na chojkę. *Teat.* 8, 109. Chłopy gdyby choje. *Teat.* 15, 44. (proste, wysmukłe). §. *Collect.* choina, choinka = choiny, choinne drzewa, gaj, las choinny, junge Fichten, Fichtenwald, Fichtengehölz. *Cn. Th.* §. Choina, choinka, gałązka choinna, wierzchołek choiny, Fichtenreis, Fichtenwipfel, Fichtenspitze. Powtykali sobie choinki

za czapki. *Biel. Kr.* 639. Wierzchołek choiny osadzony na żerdzi, tudzież przywiązany do sznura dla chędożenia kominów, ein Fichtenstrauch zur Reinigung der Camine. Cała umiejętność kominiarzy wiejskich, skrobać sadze choiną. *Oss. Wyr.* §. Choina, wiecha, znak pijacki, ein Bierzeichen, Schankzeichen. *Oss. Wyr.* — §. 2. *Bot.* choina ziele *ob.* Sosnka ziele. §. 3. choinka klasztorna, *sabina*, drzewko, der Säbenbaum, *Boh.* chwogka. CHOINNY, CHOINOWY, a e, od choin, Fichten=. Choinowy borek. *Klon. Wor.* 46. (*Boh.* chwogowý *sarmenticius*).

CHOJDA! *ob.* Hejda. CHOJNY *ob.* Hojny. CHOŻY *ob.* Hoży. CHRABĄSZCZ *ob.* Chrząszcz. CHRABRY *ob.* Chrobry.

CHOLEBAĆ *ob.* Kolebać. CHOLERA *ob.* Kolera.

CHOLEWA, y, *ż.* CHOLEWKA, i, *ż. zdrbn.* szyja bótowa, der Stiefelschaft. *Siles.* cholewa; *Boh.* holen, holené, holenka, holinka, (*ob.* Goleń); *Ross.* голенище. (*Eccl.* холевы, холявы, халевы= obuwie zakonnicze; *Sorab.* 2. cholowi, *Sorab.* 1. kolowi=spodnie); *Bosn.* opanak. Obuwali się w skorznie, u których, aby tym leksze były, nie bywało cholew. *Sekl. Mar.* 6. Suknia na nim wisi, jak na kołku, golenie po cholewach pływają, cały człek niezgrabny. *Zab.* 13, 63. Szewc od cholew; *Ross.* стежникъ. — §. W hucie szklanej, cholewa, sztuka szkła, jak pęcherz rozdęta, z obu końców otwarta, z której tafelnik rozprawia tafle. *Torz. Szk.* 32 *et* 16. in der Glashütte, die Glasblase, woraus die Glastafeln geschnitten werden. — §. Gęba u niego, jak cholewa= pijanica wielki. *Cn. Ad.* 841. er säuft einen guten Stiefel weg; er säuft wie ein Schuhknecht, wie ein Faßbinder, wie ein Bürstenbinder. Brat spełni; ona znowu mu dolewa; Wszak mówi, moja gęba nie cholewa! *Bratk. J.* 4. *b.* §. Cholewy, cholewki smalić, albo palić do której, koperczaki stroić, umizgać się, um eine buhlen, ihr den Hof machen, ihr die Cour machen. Cholewki do niej pali; a przykazał mi, aby nikt o tym nie wiedział. *Teat.* 10. *b,* 6. Amfitryon na wojnie, gdy siecze i pali, Jowisz w męża postaci koło jego pani, Zawija się co żywo i cholewy smali. *Zabł. Amf.* 5. Do cudzych żon cholewy smali. *Zabł. Firc.* 80. — §. *Żarty flisowskie:* Frycu nieboże, przybliżać się męka; Miej się nieboże, byś nie wziął cholewą Na rękę lewą. *Klon. Fl. G.* 1. *b.* (*ob.* Frycować, cf. babę całować.) Żeś chłostę podjął u Nogatu, Nie zwierzaj ani rodzonemu bratu, Bo cię cholewą będą zwać parobcy. *ib. H.* 3. §. *Herb.* Cholewa, dwie klamry żelazne, między któremi miecz otłuczony, od Bolesława Śmiałego cieśli nadany, nazywającemu się Cholewa. *Kurop.* 3, 9. ein Wappen.

CHOŁODZIEC, dźcu, *m.* W Litwie z botwiny, to jest, z liści buraków, robią potrawę smaczną chłodzącą, po Rusku Chołodec, Chołodziec, zwaną. *Ład. H. N.* 17. ein kühlendes Gericht von Mangoldblättern. O używaniu boćwiny, chołodźcu. *Perz. Lek.* 11.

CHOMĄTO, a, *n.* CHOMĄT, a, *m.* obłąk do zawdziania koniom na szyję, skórzany, wypychany, klestrzynami drewnianemi ściągnięty, żeby tym silniej całym karkiem ciągnęły, (u bydła roboczego jarzmo), das Kummet, (*Sorab.* 1. kómot; *Sorab.* 2. kommot; *Boh.* chomaut, chomut; *Vind.* komat, okragnik, ham; *Carn.* komât, ham; *Croat.* hamut, ham; *Hung.* hám; *Ross.* хомутъ; *Lat.* coma, chawus; *Grae.* χαμός, χαμυρον; κᾶμα, κημός; *Arab. kamat= constrinxit*). Chomąta Moskiewskie. *Kluk. Żw.* 1, 186. — Chomątem zowie się też cały ubiór na konie z takowemi obłąkami, różny od szorów, szli, das Kummetzeug, das Pferdezeug; *Boh.* chamy. Chomąta lub szleje do zaprzężenia koni. *Kluk. Rośl.* 3, 121. *Przysłk.* Dobra w chomąto słoma, w kaftan bawełna. *Cn. Ad.* 162. *Fr. Ad.* 21. (szkoda psu białego chleba, dobra psu mucha; takiemu takie; nie wyrzucaj pereł dla świni; dobra Matyaszowi płotka). Jak w chomącie, jak w jarzmie, w niewoli; w ciężkiej niewolniczej pracy. *Oss. Wyr.* wie im Joche, sclavisch eingespannt. Chodzi jak w chomącie, z szyją zawsze wytężoną, nienaturalny, er geht wie im Kummet, mit steifem Halse. Nie do chomąta; nie do pracy; nieprosty; lub też: wart, żeby go ochraniać, er ist nicht zu schwerer Arbeit. §. *Herb.* chomąto, kleszcze zwyczajne, jak u chomąta prostego. *Kurop.* 3, 10. ein Wappen. CHOMĄTNIK, a, *m.* rzemieślnik od chomąt, der Kummetmacher. *Sl. kiesz.* 30. *Carn.* komatâr. CHOMĄTNY, CHOMĄTOWY, a, e, od chomąta, Kummet=. (*Boh.* chomutný; *Ross.* хомутный. Chomątowy rzemień, *Ross.* гужъ. гужище, супонь, супоня. (супонуть zwięzywać kleszcze chomątowe). *Boh.* chomutniho platiti = oduzdnego płacić. *Ross.* хомутина poduszka chomątna, das Kummetkissen. *Ross.* хомутать, охомутать; *Croat.* hamiti= wkładać chomąto).

CHOMIK, a, *m.* mysz wielka ziemna. *Dudz.* 57. *mus cricetus*, większa od łasicy, ma w policzkach wewnątrz torebki, kopie w ziemi nory, w których zebrane ziarna składa, znosząc w torebkach policzkowych. *Zool. Nar.* 548. der Hamster. Chomiki szczekają na kształt psów, i stąd zowią je psami ziemnemi. Na Podolu nazywają je skrzeczkami. *Ład. H. N.* 22. *Ład. Dyk.* 2, 409.

*CHOMLE należą do stroju białogłowskiego. *Sax. Tyt.* 6. ein Theil des Weiberputzes?

CHOMOLEC, CHOMULEC, lca, *m.* drzewo w końcu skrzydeł niewodowych w poprzek sadzone, ein Ständer des Zuggarns. Skrzydła niewodu u wierzchu i spodu osadzają się na sznurze, którego końce są przymocowane do chomolców, albo drzew w końcach skrzydeł w poprzek sadzonych. *Kluk. Żw.* 3, 241. Chomulce te bywają sosnowe. *Kluk. Rośl.* 2, 158. (cf. hamulec).

*CHOMOS, a, *m.* Farinzucker. Cukru chomosu albo faryny kamień. *Instr. cel. Lit.*

*CHONOM, a, *m.* pewna farba, eine gewisse Farbe. Od kamienia chonoma farby Tureckiej. *Vol. Leg.* 4, 360. farby Tatarskiej. *ib.* 6, 155.

CHOP! CHOB! [właściwie HOP! 1] odgłos nagłego i mocnego uderzenia, der Schall eines schnellen heftigen Schlages, schmiß! puff! Bijemy się; chop w gębę, przez nos, przez zęby, aż się o brodę szabla oparła. *Boh. Kom.* 1, 361. Spotykam się z pewnym junakiem, chop go tedy bez ceremonii w pysk. *Mon.* 74, 43. Dalej chob lalka, nie pójdziesz mi stąd. *Teat.* 36, 23. (cf. hop, hup!). CHOPNĄĆ [wł. HOPNĄĆ. 1] *jedntl. czyn.* Chopać *kontyn.* gwałtownie na prędce uderzyć, ganz unversehens einen starken Hieb versetzen, schmeißen, puffen. Pięścią chopnąć w gębę,

uderzyć kogo w gębę, dać ni z tego ni z owego w pysk komu. *Oss. Wyr.* Chopnąć, o koniach, poskoczyć wierzgając, von Pferden, aufspringen und hinten ausschlagen (*ob.* Kopnąć). *Fig.* Onby górował; lecz go szczęście chopnie mańkutem, w pierwszym zaraz gasząc świecie. *Mon.* 71, 155. §. *Transl.* pobieżeć prędko gdzie, czesać dokąd, eiligst wohin laufen, hinspringen. (cf. hop, hopsasa). Słysząc różne wieści, chopnął sam w tamte strony, żeby na swoje oczy widział, co było. *Oss. Wyr.* §. Chopać na kogo = popędzać, nalegać popędzając, eintreiben, anspornen. Chopać na konia. *Oss. Wyr.* Chopał na niego, chopał; ten przecież, jak się wlókł noga za nogą, tak się wlókł. *Oss. Wyr.*

Pochodz. *ochapiać, ochopny, pochop, pochopny, wychopień, schopić się, uchopić*; [pochodzą od chapać = chwytać; nie od hopnąć. 1] (Boh. chopit se, chopjm, *prehendo*, chapati, *mente capere*, chapat se *capere*, *arripere*, (*ob.* Chapać, chapnąć;) *Slovac.* schopný *docilis*, schopnost *docilitas*; *Sorab.* 1. choppinacž, khopinam, zpotzinam = *począć cf. pochop*; *Sorab.* 2, schopene = *początek*.

1. CHOR *ob.* Chory.

2. CHÓR, KÓR, oru, *m.* z Łac. 1. w kościele chór, miejsce dla śpiewaków, das Chor in der Kirche für die Sänger, das Singechor. *Morav.* chor, *Boh.* kůr; *Slovac.* chorus, kur; *Hung.* kar; *Sorab.* 1. khérlusch, spiewancža; *Sorab.* 2. corra, korra; *Croat.* korush, korùs; *Dal.* kór, hor; *Vind.* peuni kor, pojelishe, porke, porzhelna, *Carn.* porzhéhn, chor; *Slavon.* kôr; *Rag.* pjevaliscte; *Ross.* хоръ, хоры, *Eccl.* строшъ. Długim orszakiem rozległego dworu, Gankiem szedł w kościoł z królewskiego choru. *Chełch. Poprz.* A. 2. — §. Chór, kilku razem śpiewających, grających, das Chor, die Chorsänger, Chorspieler. *Eccl.* ликостоянїе, лики, собраніе пѣвцовъ, хоръ; *Ross.* ликъ. Na dwa chóry śpiewanie, na przemian, ein Wechselgesang, Gesang zweyer Chöre. Ignacy Święty śpiewanie na chory w Antyochii ustawił, z widzenia aniołów, którzy na przemianę Trójcę świętą wychwalali. *Sk. Dz.* 66. Kazał kościoły pięknie ubierać i śpiewanie w nich na chory czynić. *Sk. Dz.* 261. Chóry anielskie, chóry muzykantów. *Tr.* (cf. kapela). §. Chór, to, co chór śpiewać, pieśń od całego chóru śpiewana, der Chor, der von allen gesungen wird. Kto zmiarkuje, jak wiele chor ma głosów? jest tam głos cienki, gruby i śrzedni; są głosy niewiast i mężczyzn, do których przydają surmy; dają się głosy wszystkich słyszeć ogólnie, lecz w szczególności żaden. *Pilch. Sen. list.* 2, 578. Pienie na różne podzielone chory. *Ustr. Tr.* 50. §. Chór u mnichów, pewne nabożeństwo, i godziny do śpiewania jego, der Chor der Mönche, der Chorgesang. Rad do koru chodził. *Birk. Dom.* 63. Jezuici nie byli obowiązani do choru. *Oss. Wyr.* — §. *Fig. transl.* pod chóry wynosić, pod niebiosa, uwielbiać, Himmel hoch erheben, lobpreisen. On szczodrobliwość królowy pod chory wynosi. *Pot. Arg.* 217. — Chór, rzęd, ranga, stopień, der Rang, die Reihe, Stufe. Stawia go w najpierwszych panów chórze. *Jabł. Ez. C.* 3. Niższego chóru, pospolity, zwyczajny, ordynaryjny, gemein, ordinair, ganz gewöhnlich, von gewöhnlichem Schlage. Ja z pięknościami niższego choru wdawać się lubię. *Teat.* 1, 41. Schönheiten vom zweyten Range. 2. Chór, część kościoła, gdzie wielki ołtarz i formy kapłańskie: der Haupttheil der Kirche, wo sich der Hochaltar und die Priesterstühle befinden (in der catholischen Kirche). *Ross.* клиросъ, крылосъ. Kanonik, gdy w chór przyszedł, nalazł wszystkie formy zastąpione, tak się wiele kanoników najechało. *Gorn. Sen.* 526. (*Carn.* chorar = kanonik, der Chorherr, Canonicus).

Pochod. *chórny, chorowy, choral, choralista, choralny.*

CHORĄGIEW, gwi, *ż.* CHORĄGIEWKA, i, *ż. zdrb.*, znak wojskowy, pod którym gromadzić się mają żołnierze, die Fahne, (*ob.* Proporzec, sztandar). *Boh.* korauhew, korauhwička; *Slovac.* korauhew, prapořec, zastawa; *Sorab.* 1. khoroy; *Sorab.* 2. fonna; *Carn.* wendêru, sastâva; *Vind.* bandera, sastava, snamnje; *Bosn.* zastava, stjegh, dundar; *Croat.* zasztâva, bandera, páh; *Rag.* stjegh, zastava; *Hung.* zászló; *Slavon. Turc.* barjaka, barjâk; *Ross.* хоругвь, знамя, значекъ, стягъ, стязь. Miała z dawna każda ziemia swoję chorągiew, którą nosić na pogrzebach królów i na pospolitej wyprawie należało do chorążego. *Skrzet. P. P.* 1. 208. Turcy chorągiew Mahometową w wielkim poszanowaniu chowają w skarbcu. Kiedy ją wystawią, wszyscy powinni iść pod ten znak. Wierzą, iż ją Gabryel Mahometowi z nieba przyniósł, i zowią ją też niebieską chorągwią. *Kłok. Turk.* 27. Kurfirszt Pruski od króla wedle mody staréj chorągiew brał. *Pot. Jow.* 51. (znak hołdu, lenności, das Fahnenlehn). Wojewoda Wołoski, porzuciwszy chorągiew pod nogami królewskiemi, jako był obyczaj, przysiągł hołd i posłuszeństwo. *Stryjk.* 514. Pod chorągwiami stanąć, wojnę podnieść. *Warg. Cez.* 155. sich zur Fahne stellen. Chorągiew rozwijać, die Fahne fliegen lassen. Chorągiew zwijać, wojsko rozpuścić, die Soldaten abdanken. Chorągiew rozciągać, wojsko zaciągać, werbować, werben. Chorągwi przysiądz, do chorągwi przysiądz = do żołnierzy przystać, zur Fahne schwören. Pod chorągwią służyć, wojskowo służyć, Kriegsdienste thun. Chorągiew opuścić, dezerterować, die Fahne verlassen, desertiren. Zbieg z pod chorągwi, dezerter, Ausreißer. Białą chorągiew z miasta wywiesić = poddać się, die weiße Fahne aushängen, sich ergeben. Z nieprzyjacioł chorągwie a zwycięztwo otrzymać. 1. *Leop.* 2. *Macch.* 5, 6. Nieprzyjaciela z pod chorągwi rozegnał. *Warg. Cez.* 215. (rozprószył). Nic nie wskórają największe wojska, na których sprawiedliwość chorągwi swej nie ma. *Sk. Dz.* 841. (którym sprawiedliwość nie przewodzi, hetmani). — Chorągiew, *metonym.* żołnierze pod jedną chorągwią, (*ob.* Rota, półk), eine Compagnie, ein Escadron; (auch im Deutschen ehemals Fahne, Fähnlein. Adlg). Jan Olbracht ze szkodliwemi chorągwiami do ziemi Wołoskiej zajeżdża. *Krom.* 758. — Chorągiew kościelna, eine Kirchenfahne. *Ross.* хоругвь. Chorągiewka wywiesza się na kościele na znak kiermaszu. *Oss. Wyr.* Chorągwie brackie, die Fahnen der Brüderschaften. Cechy pod chorągwiami w paradzie. *Oss. Wyr.* Chorągiew okrętowa, bandera, die Schiffsflagge. Flotta na znak radości, która w ów dzień miała Różnobarwe chorągwie zewsząd wywieszała. *Przyb. Luz.* 56. Chorągiewka na dachu, die Dachfahne, der Wet-

terhahn. *Teat.* 29, 126. *Zabor. Geom.* 6. Chorągiewka u pióra, są to owe gęsto osadzone niteczki, z których każda znowu jest piórkiem. *Kluk. Zw.* 2, 12. die Fahne an einem Federkiele. — *Fig.* Chorągiewkę zwinąć = w nogi uderzyć, zmykać, dać drapaka, Reiß aus nehmen, ausreißen. CHORĄGIEWKOWY, a, e, od chorągiewki, Fähnleins =, Fähnchen =. Chorągiewkowe kopije, albo spisy. *Czack. Pr.* 216. (na których chorągiewka osadzona, Spieße mit kleinen Fahnen). CHORĄGIEWNY, CHORĄGWIANY, a, e, od chorągwi, do chorągwi należący, Fahnen =, zur Fahne gehörig, von der Fahne. *Croat.* zasztávni; *Ross.* стяговный, знаменный. Szlachta chorągiewna, obowiązana iść pod chorągiew swojej ziemi na pospolite ruszenie, der Fahnenadel, der zu den Fahnen seiner Woiwodschaft bey dem allgemeinen Aufgebothe stoßen mußte. Wszystkie stany duchowne i świeckie, książęta, panięta, dworzanie i ziemianie, szlachta chorągiewna, winni wojnę służyć. *Stat. Lit.* 37. Panowie chorągiewni, lennicy, którzy przy oddawaniu hołdu zwierzchnikowi najwyższemu banderę swoję zniżali, die Fahnenlehnsmänner. My hospodar ślubujem, iż wszystkich książąt, panów rad duchownych i świeckich, panów chorągiewnych, szlachtę, miasta, temi jednemi prawy sądzić mamy. *Stat. Lit.* 1. Książęta i panowie chorągiewni, rada także i urzędnicy ziemscy. *Stat. Lit.* 414. Ludzie chorągiewni, chorągiew, żołnierze pod chorągwią, nie luzacy, Fahnensoldaten. Ogromna jesteś, jako obóz chorągiewny. *Budn. Cant.* 6, 4. (jak wojsko uszykowane. *Bibl. Gd.*) — Drąg chorągwiany, u którego wisi chorągiew. *Oss. Wyr.*

Pochodz. *chorąży, chorążyc, chorążanka, chorążyna, chorąztwo.*

CHORAŁ, KORAŁ, u, *m.* (*ob.* Chór) śpiewanie prosto jednym głosem poważne. *Cn. Th.* 302. der Choral. CHORALISTA, CHÓRZYSTA, y, *m.* śpiewak chorowy, der Choralist, Chorist. CHORALNY, KORALNY, a, e, od chorału, Choral =. Śpiewanie kościelne choralne. *Birk. Dom.* 148.

CHORĄŻANKA, i, *ż.* córka chorążego, die Fähndrichstochter. *Zab.* 12, 55. CHORĄZTWO, CHORĘZTWO, a, *n.* urząd i godność chorążego, die Fähndrichsstelle. Chorężtwa trzeba ludziom dawać zdolnym, gdyż na tym wiele zależy. *Tarn. Ust.* 307. — §. Chorąży z chorążyną, der Fähndrich mit seiner Frau. Państwo chorąztwo przyjechali.

CHORĄŻY, ego, *m.* piastujący chorągiew, (*ob.* Propornik), der Fähndrich. *Boh.* korauhewnjk, praporečnjk, fendrych; *Sorab.* 1. khorownjk, khoroynik; *Carn.* prapognek, wendirzhar, sastavnek; *Croat.* zasztavnik; *Bosn.* zastavnik, stjegonosač, dvendarnik; *Vind.* fendrich, banderar, banderovez, bariaktar; *Ross.* хорунжій, стяговникъ, знаменосецъ; *Eccl.* знаменщикъ. Chorąży, kiedy chorągiew będzie trzymał, ma mieć na sobie zbroję dobrą; a chorągiew sam chorąży w ufie swym ma dzierżeć. *Stat. Lit.* 41. §. Chorąży, urzędnik w Polszcze, der Fahnenträger, ein vornehmer Beamter. Urząd koronny i ziemski do noszenia tak przed królem, jako i na czele rycerstwa wojewódzkiego chorągwi. Miejsce chorążych wielkich koronnych po podkomorzych; toż samo między ziemskimi urzędnikami. Chorążowie nadworni są w Koronie i w Litwie; tych obowiązkiem wielkich zastępować. *Kras. Zb.* 1, 205. CHORĄŻYC, a, *m.* syn chorążego, des Fähndrichs Sohn. CHORĄŻYNA, y, *ż.* żona chorążego, die Fähndrichinn, Fahnenträgerinn.

CHÓREK, rka, *m. zdrobn. rzeczown.* chor, ein kleines Chor, ein kleiner Chor, Chörchen. Chórek przy organach. *Tr.*

CHORKAWY *ob.* Chrachać.

CHORŁAK, a, *m.* cherlak, charlak, chorowity, ein Kränklicher.

CHÓRNY, a, e, chórowy, od chóru, Chor =. *Boh.* kůrnj; *Vind.* korski.

CHORO *przysłk. przymiotn.* chory, niezdrowo, słabo, frank. Choro się mieć. *Włod.* = słabym być, chorować, sich krank befinden. CHOROBA, y, *ż.* CHOROBKA, i, *ż. zdrobn.*, złe zdrowie, słabość, niezdrowie, niemoc, die Krankheit; *Sorab.* 1. khoroba, khoroscž, choroscž; *Sorab.* 2. choroscž; *Hebr.* כריותא; *Slovac.* choroba, nemoc, neduživost; *Boh.* neduh, nemoc; *Carn.* bolesn, beteg, betesh; *Vind.* boliesen, nesdraujo, bol, boliesnost, (*Vind.* skerb, skerbnost = troska); *Rag.* bool, nemooch, nezdrav; *Slavon.* bolêst, bollest, (*Slavon.* chorav = ślepy); *Bosn.* betegh, nemocch, *Croat.* beteg, nemoch, szlaboszt, gingavócha, bòl, nezdrauje; *Dal.* nezdrav, ból, boleszt, bolovanye; *Hung.* betegsegh; *Ross.* болѣзнь, немощь, *Eccl.* недугъ, (cf. duży). Choroba, stan taki ciała, w którym różne działania, inszym razem z łatwością wykonane, więcej z taką łatwością wykonać nie może. *Krup.* 5, 1. Choroby powszechne, szczególne; chroniczne, ostre; miejscowe, sympatyczne, epidemiczne (*ob.* Przymiotne, przymioty). *Krup.* 5, *praef.* Chorób znaki, symptomata. *ib.* Choroba przypadła, abo przypadek choroby w drugiej będącemu, symptomata. *Cn. Th.* Nauka o chorobach, pathologia. *Krup.* 5. *praef.* Choroba sądowna, która niestanie u sądu wymawia, eine legale Krankheit. Choroba czarna, ciemnozielona. *Syr.* 777. черная немощь. Wielka choroba, kaduk, świętego Walentego niemoc, *qu. v.* Choroba satyryjska, *ob.* Satyryjski. Choroba łożna, *ob.* Łożny. Choroba niewieścia, krwotok, miesiące, miesięczna choroba, czas, czasy; *ob.* Miesiączki. Choroba świętego Antoniego, *ob.* Antoni. Pańska choroba, *ob.* Pedagra. Zapadł na jakąś cudzoziemską chorobę. *Mon.* 69, 81. (*ob.* Franca). *Cziach. Przyp. G.* 2. Jedna chorobka, wrzód, rana, krosta, Tak śliczny obraz poszpecić zprosta. *Susz. Pieś.* 3. R. 4. *b.* Ujmuje ci glancu twarzy nagła choroba, nadobną cerę traci niemoc. *Poe. Hom.* 144. Od dawnego czasu choroba go trzyma. *Sekl. Jan.* 5. — *Prov.* Pańska choroba, ubogiego zdrowie. *Rys. Ad.* 55. (takiej choroby ubogi za nic nie ma, nic pieści się nią). Co choroba, to doktor. *Rys. Ad.* 6. — *Prov. Slovac.* Gaká bolest, taká mast. Nie masz gorszego człowieka nad tego, co z choroby powstanie. *Rys. Ad.* 45. Choroba choroby nie wyrzuci. *Birk. Ex. C.* 2. Choroba nie piastuje. *Rys. Ad.* 5. Sama starość stoi za chorobę. *Rys. Ad.* 62. Chorobę zastarzałą trudno uléczyć. *Żegl. Ad.* 30. Komu miła swa choroba, temu nie wołaj doktora. *Cn. Ad.* 355. Zdrowy choroby, a chory ma się spodziewać śmierci. *Rys. Ad.* 77. Bywa lekarstwo gorsze niż choroba. *Leszcz. Gł.* 76. Ostatni to jest środek, przez chorobę dostawać zdrowia. *Pilch. Sen.* 143. — §. Choroby wymysłów i dziwactwa. *Jez. Wyr.* Einbil=

dungen, Grillen, Seelenkrankheiten. Niecnoty, złe skłonności, choroby duszy. *Perz. Lek.* 83. Nie wstydź się, nie wstydź, już to pospolita Choroba kochać, wszystkim przyzwoita. *Past. F.* 151. §. Przeklinając: choroba = kaduk, kat, diabeł, der Henker, die schwere Noth, der T.... Bodaj go choroba!.. *Teat.* 24, *b.* 11. Niech mię choroba weźmie. *ib.* 33, *c*, 66. O niechże diabli, choroba, wszystko złe takich bierze Ichmościów. *Teat.* 27, *c*, 37. Otoż i oni, na moje nieszczęście! czy tu choroba ich niesie! *Kniaź. Poez.* 3, 211. Czy choroba nadała tego posłańca? *Boh. Kom.* 1, 188. Idź do choroby! CHOROBSKO, a, *n.* brzydka choroba, eine häßliche Krankheit. Ludzie pełni chorobsk i wrzodów. *Pilch. Sen.* 169. Wszeteczne chorobska. *Pilch. Sen. list.* 2, 367. CHOROBNY, a, e, do choroby należący, Krankheits =, die Krankheit betreffend. Siły chorego ustały, bo chorobnej srogości nie wystarczyły. *Cziach. Przy. G.* 4. §. Chorowity, kränklich. Za takowym płynieniem krwi, trudne i chorobne brzemienia bywają. *Cziach. Przy. E.* 2.

CHOROGRAFIA, ii, *ż.* z Greck. krainopistwo, opisanie jednéj znacznej części ziemi, jaką jest Francya, Niemcy, i t. d. *Wyrw. G.* 6. die Chorographie, Landesbeschreibung, *ob.* Gieografia, topografia. CHOROGRAFICZNY, a, e, CHOROGRAFICZNIE *przysłk.* tyczący się chorografii, chorographisch.

CHOROŚĆ, ści, *ż.* chorowitość, słabość, schorzałość, die Kränklichkeit, *Eccl.* хворость. Zbytni cień chorość wszem rzeczom zadawa i czerstwość powietrza zaraża. *Cresc.* 679. *CHOROSŁODZENNY, a, e, chorobę na słodzenie mający, *Macz.* milzsüchtig.

*CHOROSZ, *CHOROSZY, a, e, *Ross.* хорошій ładny, piękny, schön, artig. Każdy chorosz, za swój hrosz. *Teat.* 29. *c*, 7. CHOROSZ, a, *m.* grzyb siedź, *boletus ramosissimus Linn.* eine Art Pilze, zdatny do jedzenia; na wielu miejscach w Litwie siedźcem go zowią; na niektórych zaś pod nazwiskiem chorosz jest znajomy, *Jundz.* 565.

CHOROWAĆ *nijak. kontyn.*, chorym być, choro się mieć, źle się mieć, słabym być, krank seyn, kranken. *Sorab.* 1. *obsol.* koriu, korim, *Eccl.* скорблю, болѣзную; *Syr. Chald. Talmud.* כרה *kora*, (*Boh.* zchuraweti = zachorować); *Boh.* nedužiwati; *Slovac.* stonat, stonem, nemocen gsem; *Carn.* boleham, betegujem, betéshujem; *Croat.* beteguvati; *Vind.* boliehati, bolesnuvati, boluvati, boun biti, beteshuvati, bounizhuvati, bolezhuvati; *Dal.* bolovati; *Rag.* bolovatti; (*Ross.* скорбѣть tęsknić; хворать kwękać, charlać; захворать zachorować); *Ross.* немочь, немогу, недомогать, болѣть; *Eccl.* недуговати, немоществовать. Już siódmy dzień, jak choruje na febrę. *Gaz. Nar.* 104. *b.* Lepiej nie chorować, jak być léczonym. *Fr. Ad.* 104. Lepiej chorować na ciele, niż na duszy. *Cn. Ad.* 439. Skrzywił się, jakby chorował na glisty. *Jabł. Ez. C.* 3. — *Fig.* Chorować na głowę, mieć gzika we łbie, nicht richtig im Kopfe seyn, einen Sparren haben. Wszyscy ludzie bez braku chorują na głowę, Choć jeden wziął funt głupstwa, a drugi połowę. *Nar. Dz.* 3, 120. CHOROWITOŚĆ, ści, *ż.* podpadłość chorobom, die Kränklichkeit. *Sorab.* 1, khoroyitoscž; *Boh.* nedužiwost; (*Boh.* churawstwo suchorlawość); *Carn.* beteshnost; *Vind.* bolezhlivost, boleslivost, bounovitnost; *Eccl.* недуговаміе, *Ross.* немоществованіе. CHOROWITY, a, e, CHOROWICIE *przysłk.* skłonny do chorób, kränklich. *Sorab.* 1. khorosczíwé, khoroyité; *Boh.* chrochadlený, stonawý, nedužiwý; *Carn.* bolêhn, betéshnik; *Vind.* bolestliu, bolezhliu, bounoviten; *Rag.* betesgyiv, bescjav, zlocèst, arghjav; *Slavon.* bolexljiv; *Ross.* перепадчивый, припадчивъ, болноватый. Zdrowie chorowite. *Krup.* 5, 627. Chorowitym być, charlać, kwękać, *Ross.* похворать. CHOROWNIA, i, *ż.* izba chorujących, chorowny gmach. *Mącz.* lazaret, infirmarya, lekarnia, das Krankenzimmer; *Sorab.* 1. khorencža; *Ross.* больница; *Eccl.* цѣлебница; *Vind.* bounikalishe.

CHÓROWY, a, e, chórny, od chóru, Chor =. Składa chórowe piosnki, jak do kantyczek. *Teat.* 20. *b*, 284.

CHORY, *CHOR, a, e, CHORO *przysłk.*, niezdrowy, niemocny, słaby, krank; *Sorab.* 1. chory, khoré; *Sor.* 1. chori, korri, chorri; *Boh.* bolawý, stonawý, nemocný, (*Boh.* churawy suchorlawy); *Slov.* nemocni, nedužiwj, nezdrawi; *Slavon.* bolestan; (*Slav.* chorav = ślepy, jednooki); *Vind.* bolan, boun; *Carn.* bolne, bollan; *Rag.* nemochjan, bolan, bolestan, rozbogljen, pobogljen, nemocchen, bescjav, betexan; *Bosn.* betesgjan, bolestan; *Croat.* betesen, mlaháv, szlab, nemochen, bolen, bolesztan, nezdrav; *Dal.* bolan; *Ross.* больный, болящій, немощный, недужный, скорбный; *Eccl.* хворый, недужьнъ, немощьнъ, болѣзнивъ. Chory jest zwierz, gdy się cokolwiek przeciwnym sposobem w nim dzieje, jak się dziać zwykło, gdy zdrowym jest. *Kluk. Żw.* 1, 124. Chory na głowę, na żołądek, na śledzionę. *Cn. Th.* Chorej baby chorszy umysł. *Wys. Kat.* 183. Chory na przesąd, uprzedzeniem zaślepiony, krank an einem Vorurtheile. Każdy to uzna, kto tylko na przesąd nie chory, Próżen jest ciemnych błędów i ducha przekory. *Zab.* 11, 43. *Zabł.* — Chory *subst. masc.* der Kranke, ein Kranker; (*Slavon.* boléstnik; *Croat.* betesnik; *Dal.* bolnik; *Rag.* nemochnik; *Vind.* bounik, boliehavez, beteshnik; *Carn.* bolnik). *W rodz. żeńsk.*, Chora *subst.* die Kranke, eine Kranke. (*Carn.* bolniza, *Croat.* bolnicza, betesnicza). Zły znak, gdy chory swojej nie czuje choroby. *Teat.* 34, 47. Choremu wszystko gorzko. *Cn. Ad.* 65. Choremu się poprawuje, gdy śmierć bliżej przystępuje. *ib.* A chcesz jeść? chorego się pytają, zdrowemu dają. *Cn. Ad.* 65. Tylko to chorego pytają, jeśli chce. *Rys. Ad.* 67. Nie doktora, chorego pytaj, gdzie boli. *ib.* 51. *Prov. Croat.* Nemochnemu zdrav na razume. (zdrowy nie wie, co chory cierpi). CHORZEĆ *nijak. nied.*, schorzeć *dok.*, podlegać chorobie, krank werden, erkranken. *Sorab.* 1. zkhořu; *Sorab.* 2. schorěsch; *Boh.* zchuraweti; *Vind.* sboleti, boun gratati; *Ross.* захворать. Łacno chorego cieszyć zdrowemu, Trudno gdy chorzeć przyjdzie samemu. *Cn. Ad.* 411. Zchorzał na glisty. *Jabł. Ez.* 2. Iż książę chorzał, nie mogłem się z nim widzieć. *Warg. Radz.* 351. Tak mu język schorzeje, by chore oczy na słońcu. *Gliczn. Wych. K.* 7. Na śledzionę chorzejącym co pić dawać. *Syr.* 624. Chorzenia i febry cielesne modlitwą wygnał. *Birk. Kaz. Ob. H.* 2. (choroby). CHORZUCHNY, a, e, CHORZUTKI, a, ie, CHORZUCHNO, CHORZUTKO *przysłk.* bardzo cho-

ry, ciężko chorujący, recht sehr krank. *Macz.* Chorzuchne dziecią̇tko. *W. Post. W.* 3, 409.

Pochodz: przymiotn. *chory: chorłak, charlak, cherlak, cherlać, charlać, choroba, chorobka, chorobsko, chorobny, przychorszy, rozchorować się, zachorawać, zachorzeć, odchorować, przychorować, przechorować, nachorować się, wychorować, dochorować.*

CHÓRZYSTA *ob.* Choralista.

CHOST, a, *m.* CHOSTEK, CHOSZTEK, tka, *m.* *CHOSZYSKO, nierządnik, ein liederlicher Mensch. Popiela wtórego na wzgardę większą chostkiem pospolicie przezywano, gdyż swowolne i nikczemne obyczaje jego, twarz szkaradna, włos w brodzie i w głowie rzadki bardziej go jeszcze szpeciły. *Krom.* 46. Chosztek abo choszysko według opisania inszych historyków. *Papr. Ryc. ob.* Koszysko.

CHÓW, u, *m.* wypielęgnowanie, utrzymanie, wygnarowanie, die Auferziehung, die Zucht. U nas chów bydła nie jest jeszcze w tym stanie, jakby być powinien. *Pam.* 83, 439. Mogę ci za konia tego ręczyć, bo jest mego chowu. *Oss. Wyr.* CHOWAĆ *transit. niedok.*, schować *dok.*, zabezpieczając od zguby w pewném miejscu złożyć, verwahren, aufbewahren, *Boh.* chowati, chowawam, howjm, howjwam; *Slovac.* chowám; *Sorab.* 1. khowam, chowam, schowam; *Sorab.* 2. chowasch, kowasch; *Hebr.* חבה *chaba*: *Vind.* sahraniti, obraniti, saobvariti, savaruvati; *Carn.* hraniti; *Bosn.* sprenuti, sahraniti, ostaviti; *Croat.* chuvati; *Ross.* прочить, зберечь, блюсти. W sklepach skarb swój chowa. *Star. Dw.* 26. W wieżach tych prochy składają i chowają. *ib.* 38. Korona ma być w skarbie w Krakowie chowana. *Vol. Leg.* 2, 900. Żołdy swoje w karczmach chowają, a nie w trzosach. *Birk. Kaz. Ob. G.* 2. *b.* Radbym co nalazł; ale swoje chowa każdy. *Klon. Wor.* 34. W okowach i we dnie i w nocy ich chowają. *Paszk. Dz.* 51. (trzymają, sie halten sie in Ketten). Daleko ważniejsze rzeczy wiem i w milczeniu chowam. *Teat.* 29, 40. (taję, zatajam, verschweigen, in Stillschweigen verbergen). — Zboże chować, trzymać, nie puścić, nie przedawać, das Getreide verwahren, liegen lassen, nicht verkaufen. Kto zboże chowa, tego przeklina lud; ale nad tym, który je przedawa, jest błogosławieństwo. *Radz. Prov.* 11, 26. Chować co na droższe przedanie, na droższy czas. *Tr.* — Chować owoc, frukta, dać im leżeć, Obst verwahren, aufheben, liegen lassen. Owoc do chowania, który może leżeć, *Sorab.* 1. khowanitė, fvarnuitė, *Ger.* aufbewahrbar. §. Chować kogo, bronić od złego, zachowywać, warować, strzedz, einen wovor bewahren, behüthen, beschützen. Chowaj boże! broń boże! Gott bewahre! Gott behüthe; Behüthe Gott! Bewahre Gott! I w ostaniej nędzy mnie nie odstąpili, chowaj boże! *Teat.* 54. *d*, 27. Niech cię Pan Bóg chowa nam na długie lata, W łasce swej, w czerstwej sile i w wadze u świata. *Groch. W.* 160. Łaskęm zawsze od ciebie znał, i dosyć hojną, Chowałeś w ziemi cudzej głowę mą spokojną. *Papr. Przy. A.* 2 *b.* Niech cię Pan bóg przez wiek wielopomny chowa w łasce swej świętej. *Protas. Jał. A.* 3. §. Chować kogo u siebie, ukrywać, taić, przechowywać, einen Zufluchtsort geben, bey sich verbergen, verstecken, bey sich halten. Uciekających skrycie u siebie chowają. *Paszk. Dz.* 63. Cudzego zbiega chować, nie godzi się. *Morszt.* 79. — Chować się, kryć się, sich verbergen, sich verstecken. Powiedz mi, gdzie się chowasz, bracie Stanisławie, Bom cię tak długo szukał, ażem ustał prawie. *J. Kchan. Fr.* 42. Drży cała i chowa się za Antka. *Teat.* 54. *c*, *D.* 2. Chowają się z tym, co najdroższego mają, *ib.* 55. *e*, 11. *Sorab.* 1. khowam szo. Chowany, gra, gdy się ktoś ukrywa, aby go drudzy szukali, das Versteckspiel. Grać chowanego. §. Chować gości, stawiać gości, przyjmować na gospodę, Fremde beherbergen, einen Gasthof halten. Gospodarz domu gościnnego rozumie się ten, który goście i przychodnie ustawicznie stawia i chowa. *Szczerb. Sax.* 142. §. Chować kogo u siebie, w domu przy sobie mieć, na swoim chlebie, bey sich unterhalten, in seinem Hause haben. Księża wzięli zwyczaj chować przy sobie białogłowy, jako za duchowne córki. *Sk. Dz.* 343. Chowa on familią wielką w domu swoim. *Star. Dw.* 50. Chować dwór, ludzi, służących, czeladź, eine Hofstaat halten, Bediente, Gesinde halten. Nieboszczyk pan chował dwór wielki. *Kras. Pod.* 2, 29. Pan, który muzykę chowa, niech płaci poboru 300 złotych; bo lepiej na to miejsce puszkarzów chować. *Lek. D.* U ziemiaństwa jest ten obyczaj, dzieciom rządzić a chować bakałarza. *Gliczn. Wych. K.* 3 *b.* Jeśli chcesz mamkę dziecięciu chować, chowajże stateczną, a trzeźwą *ib. D.* 5 *b.* (dem Kinde eine Amme halten). Chować bydło, ptaki, Vieh halten, Vögel halten. Błądzą, którzy więcej bydła chowają, niż należycie wyżywić mogą. *Kluk. Żw.* 1, 148. Kto chowa ptaki z pisku, Ten miewa łajno w zysku. *Rys. Ad.* 23. Któż mi większe rany zadać może, jako pies odemnie chowany! *Pot. Arg.* 733. (bardziej boli od swojego). Źwierz chowany, domowy, ogłaskany, ein zahm gemachtes Thier, ein im Hause gezogenes Thier. Z wilka chowanego mała jest pociecha. *Kluk. Żw.* 1, 354. Wilk chowany, przyjaciel jednany, żyd chrzczony, niepewny. *Cn. Ad.* 1246. — *Dwor. B.* 2. (po staremu wilk. Maż jak chcesz chłopa masłem, przecież mu wonieć dziegciem). §. Chować, karmić, pielęgnować, wychowywać z młodu, nähren, erhalten, erziehen, ziehen. *Sorab.* 1. kubuyu, zkubuyu; *Sorab.* 2. kublasch; *Rag.* hrâniti, goitti; *Ross.* питать. Niewiasta chowała syna swego, aż go odchowała od mleka. 1. *Leop.* 1. *Reg.* 1, 24. Matki własnemi piersiami dziateczki swe chowały. *Falib. Dis. G.* Żona z dziatkami w mieście łaską ludzką chować się musiała. *Falib. Dis. M.* — *Pasiv.* chować się, brać wychowanie, erzogen werden. Córki chowają się przy matkach; a syny biorą od nich, a chowają osobno. *Star. Dw.* 48. Syn umarł, a córka się chowa, (żyje i bierze edukacyą, ist am Leben und wird erzogen). — Ryby, ptaki, dobrze się tu chowają. *Cn. Th.* płużą tu, sie kommen hier gut fort. — §. Chować, o stadnikach, rozmnażać, rozmnażaniem utrzymywać, von den Beschälern, bespringen, beschälen, belegen, befruchten. Stadnik do dwudziestu lat może stado chować bezpiecznie. *Hipp.* 15. Gdy stadnika wolno w stado puścisz, jak mu możesz zabronić, aby zbytnie nie chował? *ib.* 18. — *Recipr.* Stadniki z klaczami się chowają, spu-

szczają się, stanowią, die Beschäler beispringen, belegen, beschälen die Stutten. Gdy stadnika wolno w stado puścisz, jak możesz wiedzieć, z którą świerzopą i wiele się razy chował. *Hipp.* 18. (*ob.* Odchować, uchować). Nawet o ludziach: chować się = mieć sprawę cielesną, sich fleischlich vermischen, zu thun haben mit jemanden. Nie było mężów doma, a żonki ich poczęły się z pasterzami chować. *Biel. Św.* 118. Amazonki, aby rodzaj ich nie zaginął, chowały się z postronnemi ludźmi raz w rok. *ib.* 117. *b.* — §. *Moral.* Chować wiarę, zakon, przykazanie, przyjaźń, tajemnicę, i t. d. dotrzymywać, wypełniać, zachowywać, halten, Treue und Glauben, die Gebote, Befehle, Freundschaft unterhalten, Geheimnisse bey sich behalten. *Eccl.* съблюсти, соблюдать. Kto wiary nie chowa, chowana mu też wiara być nie ma. *Sk. Kaz.* 234. Próżne jest prawo, jeśli nie będzie chowano; a chowane być nie może, ażby ku wiadomości przyszło. *Herb. Stat.* 24. Penelope chowała mężowi wiarę małżeńską mocno. *Petr. Ek.* 24. Towarzyszki jéj, z któremi przyjaźń chowała... *Star. Dw.* 46. Chować gniew, nie porzucać go, nie udobruchać się, den Zorn behalten, ihn nicht fahren lassen. Niesprawiedliwa, iż człowiek człowiekowi gniew chowa, a od boga miłosierdzia prosi. *Sk. Kaz.* 429. — Chować się, zachowywać się, postępować sobie, sich verhalten (moralisch). No chowajcież się trzeźwo, poczciwie i wiernie. *Tręb. S. M.* 94. — §. Chować kogo jakoś, trzymać go, traktować go jakoś, jemanden auf eine gewisse Art halten, tractiren. Chować co ciepło, zimno, chędogo, skromno. *Cn. Th.* Kallimach radził Olbrachtowi, aby szlachtę w srogości chował. *Biel. Kr.* 434. er sollte den Adel streng halten. Chować się z kim dobrze, mieszkać z nim dobrze. *Cn. Th.* in gutem Vernehmen stehen. — §. Chować, oszczędzać, ochraniać, aufbewahren, verwahren. Co masz dziś zrobić, dziś zrób; co masz zjeść, chowaj na jutro. *Oss. Wyr.* (dobrze zapas na starość chować). Chowaj co na kołacz. *Cn. Ad.* 69. (nie nasycaj się, zachowaj co apetytu na lepsze jedzenia). Chować się na co. *Cn. Th.* ochraniać się, zachowywać się na co, sich zu erhalten suchen, sich schonen, sich aufsparen. §. Chować, odkładać, w odłog puszczać, odwłaczać, aufschieben. Chować na dalszy czas. *Oss. Wyr.* §. Chować umarłego, pochować, grześć, einen Todten begraben, (*Vind.* pokopat, k'semli perpravit; *Bosn.* zaghrrinuti, zakopati, zadubsti). CHOWACIEL, CHOWACZ, a, *m.* chowający, zachowujący, pełniący co, pełniciel, der Bewahrer. Bóg obiecuje wiele dobrego chowaczom, a złego przestępcom przykazania swego. *Leop. Deut.* 11. (zachowującym przykazania, den Beobachtern seiner Gebote). §. Chowacz dzieci, wychowywacz, der Erzieher; *Sorab.* 1. khowacžeř, kubelnik, kubuwař. Posłał ku chowacielom dzieci Achabowych. *Budn.* 2. *Reg.* 10, 1. Not. «*ku karmicielom albo piastunom, albo mistrzom.*» (do tych, którzy wychowywali dzieci Achaba. *Bibl. Gd.*)— *W rodz. żeńskim.* CHOWACIELKA, die Verwahrerinn, die Bewahrerinn, Beobachterinn, Erzieherinn. *Boh.* chowačka, piastunka; *Sorab.* 1. kubelničžža, kubuwarka. CHOWALNY, a, e, mogący być chowanym, aufbewahrbar, aufzubewahren, das sich hält. Niechowalny owoc, którego chować nie może. *Tr.* CHOWANIE, ia, *n. Subst. verbale* we wszystkich znaczeniach słowa chować, das Bewahren, Verwahren, Verstecken, Aufbewahren, Behüten, Beobachten, der Unterhalt, das Erziehen, Großziehen. °CHOWANIEC, ńca, *m.* który się u kogo chowa, (cf. wychowaniec), der Zögling, der Pflegesohn. *Slovac.* chowanec. *Eccl.* питомикъ, вскормленикъ, питомецъ. Doma chowaniec jeno do kozicy się godzi. *Glicz. Wych. H.* 6. (domator). Mieczem przeszył chowańca swojego. *Żebr. Ow.* 329. *et* 270. (*alumnum*). *W rodzaju żeńskim.* CHOWANICA, *Slovac.* chowanica. — CHOWANY *imiesł.* czasu przeszłego części biernej słowa Chować.

Pochodz. *dochować*, *dochowek*, *nachować*, *odchować*, *pochować*, *pochwa*, *poszwa*, *przechować*, *przechów*, *przychowek*, *przychować*, *wychować*, *wychowanie*, *wychowaniec*, *wychowanica*, *spółwychowaniec*, *uchować*, *zachować*, *zachowacz*, *zachowałość*, *schować*.

CHOWIERAĆ *czyn. kontyn.*, °chowierzyć *niedok.*, chwierutać, ruchać, wahać czym, kołysać, hin und her bewegen, schaukeln; (*Ross.* сковырять przedrapać; сковеркать zmiąć). Nie godzi się dziecięcia, gdy go spać położysz, bardzo chowierać, kołysać, ani też bardzo utrzęsać. *Sien.* 466. Wiatry drzewo chowierzące. *Cresc.* 444. Drzewo oliwne żąda częstego chowierania od wiatrów. *ib.* 437. Gniazda dla kokoszy mają być mocno uwiązane, aby się nie chowierały. *Cresc.* 581. Ciężarna, aby się nie poruszała skakaniem, chwianiem, chowieraniem, staniem długim. *Spicz.* 183. CHOWIOREK, rka, *m.* snopek nieurodzajny, nikczemny, tylko do poszywania chałup służący, eine unfruchtbare körnerlose Getreidegarbe, die man blos zu Strohdächern brauchen kann.

CHRACHAĆ, CHARCHAĆ, CHARKAĆ, *intrans. kontyn.*, Chraczeć, Charczeć, *nied.*, Charkotać, Churkotać, otał, oce, Chrachnąć, Charknąć, *jednl.*, krtusząc się z ciężkością głośno flegmy zbywać, *screare Macz.* sich räuspern, aufhusten um auszuspeien. (*Boh.* chrkati, chrkánj, hrochtam; *Vind.* herkati, hrezhiti, hrakati, gerklati, hrakazhiti; *Carn.* hrezhim, gérgrâm, herkam; *Rag.* harkatti, harkmeti, hrâkati, hrâknuti; *Sorab.* 2. charchnusch, karchnusch; *Bosn.* hrakati, hrrikati, shrakati, shraknuti; *Croat.* herkati, hraknuti, hrachem, zhraknuti; *Dal.* hropem; *Hung.* horchyogni; *Ross.* харкнуть, харкать, першить. перхать, *Eccl.* хракати, cf. *Gall.* cracher). Uważaj oddech pacyenta, czy lekki, czy pracowity, czy grający w gardle, czy charczący. *Perz. Lek.* 77. Owce, kiedy robaki w gardle mają, zbyt charchają. *Gost. Ek.* 127. Ziele to kaszel uśmierza, charkanie wywodzi, to jest, gdy człowiek charka flegmą. *Spicz.* 44. Głos jego był chrapotliwy, właśnie gdy kto charka do odpluwania. *Perz. Cyr.* 3. 102. Słyszeli głośne charkotanie. *Perz. Cyr.* 3, 97. Kolika z parciami i charkotaniami. *Krup.* 5, 691. Churkotanie po brzuchu. *Krup.* 5, 461. Po złej dyecie churkotanie po brzuchu jest znakiem materyi zgniłej. *ib.* 5, 189. glukanie, gruchotanie, das Knurren im Bauch. §. Chrachać, gargaryzmować, gurgeln, (*Boh.* kloktati; *Carn.* gergrati; *Dal.* garglyati). Charkanie, gargaryzm; *Dal.*

gargochya, das Gurgelwasser. Gdy z poleju uczynisz charkanie, uwarzywszy w occie z figami, tym sobie usta płócz charkając. *Sien.* 123. Jak płókania ust czyli charchanie gardła sporządzać. *Perz. Cyr.* 2, 335. Niechaj pacyent często gardło sikawką, lub charkaniem dla czyszczenia wrzodów przepłokuje. *ib.* 198. CHRACHAŁA, CHARKAŁA, y, *m.* krztuszący się często, odkaszliwający chropawo, ein Räusperer, der sich oft räuspert. (*Vind.* herkavez, herkazh, gerklauz; *Croat.* hrakavecz, hrachkavecz, herkessa; *Dal.* szhrakavecz, krakalacz, hropalacz, hropa; *Rag.* hrâkavaz, hrâkalaz; *Bosn.* shrakavaç, hrakavaç). Flegmatyk, wiele nieczystości w sobie mający, charchała, chrapek. *Mącz.* CHRAKOTLIWY, CHARKOTLIWY, CHARKAWY, HARKAWY, *HORKAWY, a, e, CHRAKOTLIWIE, CHARKOTLIWIE, CHARKAWO, *HORKAWO *przysłk.*, chrachający, chropawo oddychający, räusperig, röchelnd, *Ross.* перхотный. Choroba ta wprawia pacyenta w charkotliwy oddech. *Perz. Lek.* 108. W chorkawych piersiach duch się odzywa zamkniony. *Bard. Tr.* 274. Języki z upragnienia psy wywiesiły, Tchną chorkawo, biją w nich bez przestanku siły. *Bard. Luk.* 70. (*Bosn.* shrakivi, scto se mosge izhrakati, *screabilis.* — *Bosn.* hràkotina, *Rag.* krakotina, hrakotina; *Ross.* харкота, харкотина, перхотина; *Eccl.* храхотина, харкатина flegma).

Pochod. *dochrachać, nachrachać, pochrachać, wychrachać, odchrachać, schrachać.*

CHRAMAĆ *ob.* Chromać.

CHRAP, u, *m.* Chrapka *zdrbn. q. v.* 1). gniew ukrycie w człowieku wrący, geheimer Aerger, Groll. Ma kto nieprzyjaciela, niechaj spuści chrap, niech hamuje serce gniewliwe. *W. Post. Mn.* 36. Kto chowa chrap przeciwko bliźniemu. *Birk. Gł. K.* 13. Mając już z dawna chrap na szlachtę, żwawie na nią następował. *Pilch. Sall.* 256. Wszystkie wojska wzięły nań chrap i nieprzyjaźń. 1. *Leop.* 1 *Macch.* 11, 38. (gniewały się nań. 3 *Leop.*). Wziąwszy pochóp, wnętrzny chrap nie leży. *Miask. Ryt.* 2, 135. Na kogo ona chrap ma, może i od niego Spodziewać się, że ją co potka niesmacznego. *Sim. Siel.* 110. *Slovac.* Ma na něho zubi, (*ob.* do zęba), chętka wyrządzenia komu figla, psoty, spłatania sztuczki; dąsanie się na kogo, *cf. Austr.* ich bin harp auf ihn. 2.) Chrap, charp, chrapowina, chrapięć, chropawe miejsce, zaroślina na wilgotnym miejscu, Bruchgrund, Bruch, Morast mit Strauch verwachsen. Nie bez trudności przebyłem te chrapy, Bo srodze lgniące i błotniste drogi, Wywracały się wozy, lgnęły szkapy, Szkodziły pieszym gęstych drzew ożogi. *Jabł. Buk. O.* Po charpach, górach, lasach, skałach, nie cknie sobie. *Żebr. Ow.* 260. (*juga*). Tamtym las w gębie, bez żadnej zawady, Tym ledwie chrapy z błot wydostarczały. [chrapy znaczą tu nie zarośl, ale nozdrza; *por.* czesk. chřipč. 1] *Chrośc. Fars.* 249. Jeść na tych błotach nie dadzą im chrapy i łozy. *ib.* 266. (*ob.* Chrapać się, chrapocić się). 3.) CHRAP, a, *m.* CHRAPAŁA, y, *m.* ten co chrapa, der Schnarcher. *Mącz.* (*Ross.* храпунъ, сапунъ; *Rag.* hropalaz; *Vind.* herkavez, dernjohavez, herkesh, smerzhez, shmerzhai; *Carn.* smerzhai). *W rodz. żeńsk. Ross.* храпунья, сапуня. chrapałka, chrapaczka, die Schnarcherinn. CHRAPAĆ *intrans. kontyn.* CHRAPIĆ, CHRAPOCIĆ *nied.*, CHRAPNĄĆ *jedntl.*, 1). śpiąc głos chropawy od piersi wydawać, schnarchen (im Schlafe); *Boh.* chrápati, chrápám, chrapáwam, chrupám, chroptjm; (*Boh.* chřipě nozdrze, chřapati, chřapawam, chraptěti chropotać); *Ross.* храпнуть, храпѣть, всхрапнуть, всхрапывать; *Eccl.* хрепетати, хрепечу: *Rag.* hropati; (*Vind.* hripat *frémere*); *Vind.* herkati, herzhati, dernjohati, smerzhati, herliti; *Croat.* herkati, (cf. charkać, chrachać); *Carn.* hêrzhim, herkam, smerzhim, smerzhâti; (*Carn.* hripati, hriplem, hripôzhem, hrópsti, hrôplem, hropôzhem, hrepsti, hreplem, hrepétati, hrêpezhem *gravedine laborare*); *Bosn.* hropati, hropsti, hrrikati, hropotati, sopsti; *Sorab.* 1. szmorcžecž, smorcžžu. Pan śpi; chłop chrapi, ode snu zmorzony. *Auszp.* 12. Złoż twarz na łonie jéj, jak wierny sługa, Chrapaj bezpiecznie do woli. *Hul. Ow.* 106. Nie śpi drugi, chociaż chrapi. *Pot. Arg.* 410. A on śpi? nie śpi! tylko chrapi, Oczy śpią, serce do uczynku kwapi. *Bratk. G.* 3. *b.* (cf. śpi jak kot.) 2). Chrapać, chrapić, nieśpiąc głos chropawy wydawać, chropawo oddychać, charchać, sapać chropowato, rauhe, unreine, heisere Töne von sich geben, röcheln, räusperig athmen. W piersiach albo w gardłku chrapocącym dzieciom, kmin jest pomocą. *Syr.* 429. Chociaż widzą, że wilcy stadko pańskie drapią, Przecię szczekać nie mogą, ledwie trochę chrapią. *Chrzyszt. Nin. B.* 4. Wół, gdy się zapali, będzie chrapał, sapał, rogami strzęsał. *Wereszcz. Regl.* 125. Chrapanie, chrapienie śmiertelne, *ob.* Chrapot, das Röcheln des Sterbenden. 3.) *Zaimk.* CHRAPAĆ się *kontyn.*, chrapnąć się *jedntl.* chrapocić się *nied.*, przedzierać się, drapać się przez gęstwinę, skały, chrapy, klimmen, klettern; sich mit Mühe durch Gesträuch, Sumpf u. s. w. durcharbeiten. Chrapocąc się po skałach, biegnąc po lasach. *Stas. Num.* 2, 104. §. *Fig.* Chrapał się do urzędu, a w ten czas układał się uniżenie; dochrapał się go, teraz patrzcie jak skobuział. *Oss. Wyr.* wornach ringen, streben, trachten, hinarbeiten. — CHRAPĘĆ, CHRAPĘCINA *ob.* Chrapowina. — CHRAPEK, pka, *m.* ochrapiały, chrapliwy, *raucus. Mącz.* ein Heiserer, einer, der heiser ist. §. Chrapek, chrachała, flegmatyk, wiele nieczystości w sobie mający. *Mącz.* ein Räusperer. *W rodz. żeńsk. Carn.* chrepavka. §. *Fig. transl.* chrapek, skwierczek, pierca, szczekuła, szczekarz, który zwłaszcza na sądzie rzecz sprawując skwierczy a wszystko złe płodzi, *rabula. Mącz.* ein Zungendrescher brzechajło. — CHRAPIEĆ, CHRYPIEĆ, CHRZYPIEĆ *nijak. nied.* ochrapieć, schrzypieć, ochrapnąć, ochrypnąć, ochrzypnąć *dok.*, chrapkiem być, chrapliwym głosem mówić. *Mącz.* heiser werden, heiser seyn, chrypkę mieć, *Ross.* хрипѣть, хрипнуть, сипнуть, осипнуть; *Bosn.* izmuknuti. *Sorab.* 1. wodebáwu. Spracowałem się wołając, aż mi gardło ochrapiało. *Radz. Ps.* 69, 4. Głos schrzypiały nie daje wymówić mu słowa. *Jabł. Tel.* 286. Lekarstwo na ochrapienie gardła. *Śleszk. Ped.* 78. (na chrypkę, für die Heiserkeit). CHRAPINA *ob.* CHRAPOWINA. — CHRAPKA, CHRYPKA, i, *ż.* CHRAPLIWOŚĆ, CHRZYPLIWOŚĆ, ści, *ż.* ochrapienie głosu, gardła, die Heiserkeit; *Ross.* храпежь, хриповатость, кар-

тавость, хрипота; *Boh.* chřapawost, chropotliwost, chřopot, chroptiwost. Osłabienie gardła, chrzypliwość przynosi. *Sak. Probl.* 101. (*Carn.* chrepanje; *Bosn.* hropotina. nastid; *Sorab.* 1. déba, dĕbawosčž; *Croat.* hropot; *Slovac.* natcha; *Vind.* hripaliza; *Slavon.* hràpotina; *Bosn.* nastida, hropot; *Sorab.* 2. žiba). Chrapka, *raucitas*, *branchos*. *Mącz.* Mówię chrapowato, bom chrapki wielkiej dostał. *Teat.* 21, 53. X. proboszcz, ile razy przez połowę tyle z ambony powiedział, nazajutrz chrypki dostawał. *Oss. Str.* 7, Tancmistrz zachorował na chrypkę; Cóż ma mieć chrypka do tańcowania? ale bo to chrypka w nogach, alias wywinął sobie albo też i złamał nogę, tak że aż mu w niej chrupie. *Zabł. Bal.* 21. W chorobie szkarłatnej dnia czwartego najcięższe jest mówienie; na tegoż dnia końcu zaczyna się chrapliwość. *Krup.* 5, 346. – 2.) Chrapkę na kogo mieć, *ob.* Chrap mieć, gniew mały w sobie zamknięty mieć na kogo, chętkę wyrządzenia mu figla, psiej sztuki, zachodzić na kogo, dybać, ważyć na niego, einen kleinen Groll auf jemanden haben, ihm etwas nachtragen, ihm gern etwas anhaben wollen. Niech mi się opłaci oszust; bo z dawna mam chrapkę na niego. *Teat.* 55, *e*, 33. Chciałbym mu oddać za swoje, bo mam nań chrapkę. *ib.* 30, 91. CHRAPLIWY, CHRYPLIWY, CHRAPOTLIWY, CHRZYPLIWY, CHRAPOWATY, a, e, CHRAPLIWIE, CHRYPLIWIE, CHRAPOTLIWIE, CHRAPOTLIWO, CHRAPOWATO *przysłk.*, charczący, głosu niegładkiego, chrapiącego, chropowatego, rauh tönend, röchelnd, schnarchend, schnarrend; *Ross.* картавый, осиплый; *Vind.* skripou, skriplezh, hriplez; *Sorab.* 1. dybawy. Pacyent począł chrapotliwo i okropno oddychać. *Perz. Cyr.* 3, 100. Głos pacyenta zbyt był chrapotliwy, właśnie gdy kto charka do odpluwania. *Perz. Cyr.* 3, 103. Trąby chrapliwe. *Kras. Oss. C.* 2, *b.* Niech zamiast trąby chrapliwej odgłosów, Głos wasz pieszczony rozkwila powietrze. *Hul. Ow.* 125. Chrapliwe sowy. *Hul. Ow.* 79. Sobaka z chrapotliwym mruczeniem goniła. *Otw. Ow.* 533. Na łanią chrapliwe wypuszcza ogary. *Zab.* 9, 238. Rzegocąca sroka i wrona chrapliwa. *Tol. Saut.* 36. — §. Ochrypiały, schrzypiały, mowy z cicha chropowatej, zakatarzony, heiser; *Boh.* chřapawy; *Ross.* хрипливый, хриповатый; *Bosn.* hropotivi, nazebo, hropottvaç; *Sorab.* 1. debawé, schepeřawé. Mowa chrapliwa. *Krup.* 5, 576. Chrypliwe głosy. *Karp.* 1, 186. Gdy głos masz chrapliwy, daj pokój koncertom. *Opal. Sat.* 7. Mówię chrapowato, bom chrapki wielkiej dostał. *Teat.* 11, 53. CHRAPOCIĆ *ob.* Chrapać. CHRAPOT, u, *m.* CHRAPOTA, HRAPOTA, CHRYPOTA, y, *ż.* *Boh.* chropot, chropotliwost; (cf. chrobot), chrapanie, chrapotliwość, chrapka, chrypka, ochrypienie, das Schnarren, Röcheln, die Heiserkeit. Z zimna zbytniego przychodzi hrapota i przekaza mowy wielka. *Cresc.* 4. Orzechów Włoskich zbyteczne używanie sprawuje chrypotę. *Krup.* 5, 64. Śmiertelny chrapot brzmi w uszach jego mile, I dech konającego w ostatnim wysile. *Przyb. Ab.* 147. (chrapienie umierającego, das Röcheln des Sterbenden); (*Slovac.* S chropotu sa prabudit *evigilare* ze snu się przebudzić). CHRAPOTLIWY *ob.* Chrapliwy. — CHRAPOWINA, CHRAPINA, CHARPINA, CHRAPĘCINA, CHARPĘCINA, y, *ż.*, CHARPĘĆ, i, *ż.* zarośl dzika gęsta, osobliwie po miejscach wilgotnych, (*ob.* Charp, chrap). Dickig auf feuchtem Boden, Bruchland, Bruch, wildes Gehölz; in morastigen Gegenden, Gesträuche. Gdybyś chciał nowinę kopać, masz obaczyć, jeśli tam jest wilgotna albo chwastem jakim albo chrapęcią drzewia zarosła. *Cresc.* 105. Najrychlej paproć i insza chrapęć może wykorzeniona być w Czerwcu. *Cresc.* 106. Drzewka godne ku budowaniu, jeśliby stały między ciernem albo jaką charpęciną, trzeba około nich wycinać takowe. *ib.* 486. Po deszczu wszelkie charpęci leśne i chwasty łacniej mogą być z ziemi dobyte z korzeniami. *ib.* 483 *et* 666. Charpiny, cyplów i innych zawad, aby rotman przestrzegał, dla szwankowania. *Haur. Ek.* 171. Z krwi chrześcijańskiej bujniejsze porosły w téj charpięcinie buki i olszyny. *Jabł. Buk. G.* 2. (in diesem Bruche).

Pochodz. *dochrapać*, *dochrapać się*, *nachrapać się*, *odchrapać*, *ochrzypieć*, *ochrzypnąć*, *wychrapać*.

'CHREST *ob.* Chrzest, 2). *ob.* Krzyż. 'CHRIZMO, CHRIZMOWAĆ *ob.* Chrzyżmo. 'CHRISTIANIN *ob.* Chrześcianin. CHRISTUS *ob.* Chrystus.

'CHROBACTWO, 'CHROBACZEK, 'CHROBAK, 'CHROBACZYWY *ob.* Robak i t. d.

CHROBOT, u, *m.* CHROBOTANIE, ia, *n.* chrost, trzask, *Lat.* crepitus; das Geraffel; (*Boh.* chropot chrapienie, chrapota). *Boh.* chramosta, *Rag.* sckrobocchjanje; *Sorab.* 1. ropot; *Vind.* ropot, ropotanje; *Croat.* ropot, stropot, hrop; *Bosn.* treska, bahat; (*Ross.* кропотъ mruk, mruczenie; *Eccl.* хрепетаніе = rżanie). Chrobot rączych kół. *Nar. Dz.* 2, 21. Kołat wozu i kół chrobotanie. *Pilch. Sen.* 204. Nie słychać chrobotania i trzasku w poście. *Pilch. Sen. list.* 127. Bardziej mię miesza hałas, niżeli trzask jaki i chrobotanie. *Pilch. Sen. list.* 2, 5. CHROBOTAĆ, otał, ota, *intrans. kontyn.* Chrobotać, otał, oce, *nied.*, chrościć, skrzypieć, szmerzyć *strepere*, chrobotać też mówią niektórzy. *Mącz.* stukać, raffeln, prasseln, poltern; *Boh.* chřapati, chřapawam, chraptéti *crepare*, *crepitare*, chramostiti (*Boh.* chroptěti, chroptjm, chrápam = chrapać; *Sorab.* 2. rapotasch; *Rag.* sckrobocchjatti; *Croat.* hropotati, ropòchem, skrobôchem, hrebetati, hrebechem; *Bosn.* hropati, hropsti, hrrikati, hropotati, sckrobochjati, bahchjatti; *Carn.* ropozhem, ropotshem, ropotâm; *Vind.* hrupetati, ropotati; (*Carn.* hrópsti, hropôzhem = chrachać); *Sorab.* 1. žčžerczžu, dumpam; (*Ross.* кропотать mruczeć, łajać; *Eccl.* хрепещу, ржу = rżę). Dom chroboce, nim się powali. *Pilch. Sen. list.* 5, 329. es kracht. Jadą; chrobocą koły złocistemi bruki. *Nar. Dz.* 1, 121. Dzik zgrzytem chrobocąc, kieł swój ostrzy krzywy. *Pilch. Sen. list.* 2, 65. CHROBOTAĆ się *zaimk.*, tłuc się, i tam i sam obracać, sich herum stoßen, herum drehen, herum kugeln. Czego się po izbie chrobocesz, czy nie możesz z pokojem siedzieć! *Oss. Wyr.* Jasiek na łóżku matczynym się chroboce. *Węg. Mar.* 3, 280. *Vind.* ropozhen, hrupezhen = CHROBOTLIWY, CHROBOTNY; *Vind.* ropotazh = CHROBOTACZ.

'CHROBRY, 'CHRABRY, 'CHOBRY, 'CHABRY, a, e, śmiały, odważny, tęgi, łepski, wacker, brav, kühn, tapfer; *Croat. Rag. Bosn. Vind.* hrabren; *Ross.* храбрый; *Sorab.* 1. krobly, krobli, krobwé; *Syr.* גבר. Po zbiciu Jarosława, Ru-

sacy Bolesława chrobrym, t. j. przeważnym, śmiałym i wielkiego serca mężem nazwali. *Stryjk.* 156. Bolesław od Rusi chrobrym, jakoby rzeźwym, cierpkim albo roztropnym, dla znamienitej cnoty i wielkiego umysłu nazwany był. Od którego nazwiska nowy zamek w mile od Wiślice założywszy, Chrobrzem go nazwał. Zwyczaj miasto chrobry chabrym Bolesława zuczył się mianować. *Krom.* 72. Naród chrabry, Nie chcą wdziać jarzma naszego Kantabry. *Hor.* 1, 216. *Nar.* Co przed tym mówiono chobry, teraz mówią pyszny; a drudzy nie wiedzą, co jest chobry. *Petr. Hor.* 2. *J.* 3, *b.* (*Ross.* похрабровать chełpić się, pysznić się, junaczyć się; охрабрить ośmielać kogo, dobrze mu tuszyć; храбрость meztwo; храбровать, храбриться, похрабриться junaczyć się, храбрецъ bohatyr, rycerz, junak, fanfaron; *Eccl.* храбьровикъ, храбрый воинъ или подвижникъ, китязъ, богатырь, храбрецъ, рыцарь = bohatyr, rycerz, zwycięzca; храбрски, храбро, смѣло mężnie, śmiało; *Croat.* hrabrenoszt *strenuitas*, hrabrensztvo, *magnanimitas; Rag.* hrabrenstvo *magnanimitas, praeclarum facinus;* hrabrenski *heroicus;* hrabrenik *heros; Bosn.* et *Vind.* hrabrenost *strenuitas; Sorab.* 1. krobwoscž śmiałośc, wokroblu szo odważam się).

CHROM *ob.* Chromy. CHROMAĆ, CHRAMAĆ *nijak. kontyn.*, CHROMIEĆ, CHRAMIEĆ, iał, ie, *niedok.*, kuleć, kulawo chodzić, chromym być, hinken, lahm gehen, lahm seyn; *Rag.* hrâmati; *Dal.* hramati; *Croat.* hramati, hramlyèm, romim, santam, plántam, napádam, shépati; *Carn.* hrometi, hromim, kinkam, krévlâm, bêdrim se; *Vind.* chromotati, hromuvati, hrom biti, hrometi, kröulat, krumpasto hodit; *Bosn.* hramati; *Slavon.* pogèrbitise; *Ross.* хромать, хромаю, храмлю, хромѣть, охромѣть, колчить, ковылять; *Eccl.* храмлю, хромаю; (cf. Obd. krumm Adlg.); *Sorab.* 2. žtinzasch, klězasch, nalegasch; (*Sorab.* 2. chrommisch kaleczyć); *Sorab.* 1. hinkam. Gdy mamka z nim uciekała, tedy on upadł i chramał. *Budn.* 2. *Sam.* 4, 4. Skoczek nogę wywinął i jeszcze chroma. *Teat.* 19, *b.* 67. Lepiej na jedną nogę chramać, niż na obie. *Cn. Ad.* 440. (lepsza szkodka niż szkoda). Sami na obie nodze (*dual.* = nogi) chramią, a drugim w podparcie się stawią. *Smotr. Lam.* 14. (ślepy ślepego prowadzi). Choćby karanie na nogi chromało, Przecież złośnego będzie doganiało. *Lib. Hor.* 61. (i na chromym zemsta dojedzie; co się odwlekło, nie uciekło). §. *Fig.* Podobieństwo to chramie. *Susz. Pieś.* 3. *E.* 3. nie utrzymuje się, nie stosuje się, niestosowne ze wszystkim, das Gleichniß hinkt, paßt nicht völlig. §. *Moraln.* chramać, niestatecznym być, niepewnym, niemocno stać, wahać się, nicht fest stehen, schwanken. Wahają się w zdaniach swoich i na obie stronie chramią. *Karnk. Kat.* 297. *W. Post. W.* 2, 219. Byśmy w żadnej sprawie, ani na tę, ani na owę stronę nie chramali. *Budn. Cyc.* 63. *Kosz. Gr.* 78. §. Sprawa ta chramie, skrzypie, niedobrze idzie. *Cn. Th.* die Sache geht schief. Od onego czasu wszystkie postępki króla chromiąc szły, szczęścia nikedy nie miał. *Birk. Ex.* 31. (nie zdarzyły się, sie giengen schlecht, glückten nicht). Wolności sejmowe bardzo królowie nadwątlili, tak iż na obie nodze chramać muszą. *Birk. Zam.* 31. Chromać na czym = szwankować na czym, szkodować na czym, narażać się na niebezpieczeństwo, woran Schaden leiden, verlieren. Pod ich mądrym regimentem nikt na swej sprawiedliwości nie chramał. *Gorn. Dw.* 239. U dawnych mowców, gdyby się była nauka ich najmniej odkryła, bardzoby byli na tym chramali, bo ludzie się boją, by ich nią nie oszukano. *Gorn. Dw.* 39. Chudy przed możnym na wolności chromie. *Paszk. Dz.* 113. Kto na religii prawdziwej chramie, nieskory ma postępek w onych cnotach. *Birk. Zam.* 20. Chromać na łasce cesarskiej. *Miask. Rytm.* 66. Ludzie na sławie chromiący, jako bękarci, kacikowie, nie mogą być mieszczaninami. *Petr. Pol.* 201. §. Chramać na powinności, niestatecznie we wszystkim pełnić powinność, nicht immer und nicht ganz seine Pflicht thun; es daran ermangeln lassen. Sędzia ten na swej powinności bardzo chramał. *Modrz. Baz.* 352.

Pochodz. *pochramywać, nachramywać, ochramieć, uchramować, schramieć.*

·CHROMINA, y, *ż.* buda, chata, chałupa, eine Hütte, ein Bauernhaus; (*Ross.* храмина izba, pomieszkanie; храмъ kościoł; *Boh.* chram). Złożywszy łupy w chrominach albo budach Litewskich, do Polski wtargnął. *Stryjk.* 398. Koniom snopki słomiane z chromin chłopskich dawali. *ib.* 453.

CHROMO *przysłk.*, chromiąc, kulawo, hinkend, lahm. Lepiej tobie mdło a chromo wniść do żywota; niż z obiema rękoma albo z obiema nogami do ognia wiecznego. 1. *Leop. Math.* 18, 8. Gdy mu konia pożyczył, tedy mu go chromo wrócił, powiadając, iż przyczyny nie wie, od czego ochromiał. *Tarn. Ust.* 92. CHROMONOGI, a, ie, kulawy, lahmfüßig; *Ross.* хромоногій. Pies chromonogi. *Biel. Myśl. B.* 3. Chromonogi Wulkan. *Łączn. Zw.* 22. (*Carn.* Hromek = Wulkan). CHROMOTA, y, *ż.* kalectwo na nogi, kulawość, das Hinken, Lahmgehen, Lahmseyn; *Boh.* chromota; *Vind.* hromota, ohromlenje, ohromitje; *Rag.* hrómstvo, hromos; *Carn.* hromost, hromenje; *Croat.* shantanye; *Dal.* hromoszt, hromosztvo; *Sorab.* 1. kromosč; *Ross.* хромота; *Eccl.* хромота, слукость, клосность, клоснота. Ranienie, któreby ślepotę albo chromotę za sobą przyniosło..... *Sax. Porz.* 42. CHROMOTNY, a, e, ochramiający, kaleczący, chromoty nabawiający, lähmend, lahm machend. Sadzele chromotne, to jest te, które chromotę przynoszą. *Sien. Rej.* ··CHROMOURODZONY, a, e, z przyrodzenia chromy, lahm gebohren. Kazali wstać i chodzić onemu chromourodzonemu, który od czterdziestu lat na nogach swych nie postał. *Rej. Post. Bbb.* 2. ··CHROMOWIDZ, a, *m.* widzący lecz chromy, ein sehender Hinker. Niegdyś siedział ślepego chromowidz na plecach, Ślepowodza swym okiem kierując jak w lecach. *Żegl. Ad.* 101. z *Jabłon.* CHROMY, ·CHROM, a, e, 1. kulawy, na nogę napadający, hinkend, lahm; *Slovac.* et *Boh.* chromy; *Bosn.* hrom, scjantav; *Dal.* hrom; *Croat.* hrom, rom, santav, plantav; *Rag.* hròm; *Slavon.* ròm, kljast; *Vind.* hrom, shantau, hromoten, hromast, krumpast, kroulou; *Carn.* hrom, shepast, krulov; *Sorab.* 1. króme; (cf. *Ger.* krumm Adlg.); *Ross.* хромый: *Eccl.* хромъ, клосьнъ, обоюдоногій. Jeśli będziesz mieszkał z chromym, sam się nie nauczysz chodzić. *Gliczn. Wych. L.* 7. Kto podle sąsiada chromego mieszka, i sam chromać się nauczy. *Falib. Dis.*

P. 2. Pluton bogactw chromy bożek. *Birk. Ex. H.* 2. Na zdrowym (koniu) do targu, na chorym do domu. *Rej. Wiz.* 163. *Klon. Wor.* 68. (zły frymark). Chromy chce dalej skoczyć, a ślepy widzieć. *Rys. Ad.* 5. (każdy sadzi się na nie swoje). Córkę chromą do klasztoru dają. *Cn. Ad.* 101. (*deteriora deo*, chudego kura na ofiarę). Chromy *substant. Boh.* chromec, chromeček; *Carn.* hromázh, shantovz, shepz; *Vind.* shabeuz, shantavez, hromazh; *Croat.* hromacz, shepavecz; *Bosn.* hramac; *Sorab.* 1. hinkacž; *Rag.* hromaz; *w rodz. żeńsk.* hromizza; *Ross.* колча. *Przysłk.* Pomsta i na chromym (koniu) dojedzie. *Rys. Ad.* 76. (choć się późni, nie chybia). Nim. pomsta boża na chromym nadjedzie, Wielki królu, wiedz o mej tej żałosnej biedzie. *Groch. W.* 466. Kassego z Brutem chroma pomsta goni, Lub wojskiem, flottą i pieniądzmi słyną. *Chrośc. Fars.* 158. (wolna, powolna, langsame Rache). — Chromym krokiem, żółwim krokiem, lahm, hinkend, langsam. Sprawiedliwość tu zwykła iść tak chromym krokiem, Że winny ze wszystkiego wyjdzie przed wyrokiem. *Morszt.* 146. — Chromego czekać trzeba; nie leda czemu zaraz wierzyć. *Cn. Ad.* 69. *qui nuntium expectare claudum amat, sapit;* der hinkende Bote kommt nach. 2. Chromy, kaleka, skaleczony w czymkolwiek, gelähmt, lahm, verstümmelt. W Greckim języku chromy i ułomny, tak jak i w Polskim, ściąga się podczas na tych, którzy na nogi, podczas na tych, którzy na ręce chromi abo ułomni są. *Sekl. Math.* 15. Kiedy kto sam zezna, iż na którym członku chrom jest, tedyć onego członka szacować nie potrzeba. *Szczerb. Sax.* 453. §. Chroma piędź = ściśniona, niewyciągniona, skrzywiona, niewyprostowana, eine gekrümmte Spanne, nicht ganz ausgestreckt. Od tej dziury odstąpiwszy w górę na chromą piędź, drugi czop wprawić. *Torz. Szk.* 70. 3. *Fig. transl.* chromy, chromy w czym, wadny, chybiający, niemocny, niepewny, niedoskonały, hinkend, lahm, schwankend, schwach, unzuverlässig. Wybornie z temi swemi chromemi dowodami mógłbyś się skryć. *Pim. Kam.* 163. Latopiszcze ladajako wszystko piszą, według swojego zwyczaju, w dowodzie i w doczytaniu chromego. *Stryjk.* 243. Człowiek na sławie bardzo chromy. *Stryjk.* 341. Chroma to jest wielu perswazya, że w młodym wieku nie można być świętym. *Bals. Nied.* 1, 47.

CHRONIĆ *transit. nied.*, (schronić, ochronić, uchronić, *dok. qu. v.*) ochraniać, zasłaniać, obraniać, zakrywać, bewahren, verwahren, schützen. (cf. chować). (*Boh.* chrániti, chranjwam, (*Boh.* et *Slovac.* chram, kostel = kościoł); *Vind.* hraniti, obraniti, sahraniti, (hranva, sahranva, ohranstvu = ochrona, schronienie; *Vind.* hram = komora, piwnica); *Carn.* hraniti, hranem (hranishe = magazyn; *Carn.* hrana = prowiant); *Bosn.* hraniti, shraniti (= 1. *servo*, 2. *nutrio*, *educo*); *Rag.* hrâniti, shrâniti (= *servare*, *sustinere*, *conservare*, *alere*, *nutrire;* shraniv *servabilis*); *Dal.* hraniti (= *servo*, *custodio*, *nutrio*); *Croat.* et *Slavon.* hraniti *nutrire*, odhraniti = odchować; *Croat.* hranenye = pokarm; *Ross.* хранить, беречь, блюсти, хоронить, схоронить (1. = chować, schować, 2. grześć, pogrzebać, pochować; хранение schowanie, схоронение pogrzeb; храмина dom, храмъ cerkiew); *Eccl.* похраняю, погребаю pogrześć, pochować, похранение, погребение pogrzeb; cf. *Hebr.* כרן *karan*; cf. *Ger.* Schrank, skrzynia, szranki). Pałac czy chata równie człeka chroni; Od zgryzot duma dachów nie zasłoni. *Kras. List.* 2, 142. (schronienie dają, ein Obdach geben). Nie takim, jako mniemasz, bojaźliwym, Abych tak bardzo miał chronić tej głowy. *P. Kchan. Jer.* 133. Chrońcie bogacze rąk od nieprawości. *Bardz. Tr.* 511. (strzeżcie behüthen, bewahren vor etwas). Chronić kogo, przechowywać, kryć, taić, przytułek dawać, einen bey sich verwahren, verstecken. Chronił w domu swoim złodzieja. *Oss. Wyr.* CHRONIĆ się, *zaimk.*, strzedz się, wystrzegać się, unikać czego, uciekać od czego, stronić, sich vor etwas hüthen, in Acht nehmen, etwas meiden, fliehen; (*Bosn.* hranitise, *vesci, edere*); *Slov.* obchazým; *Sorab.* 1. warnuyu szo, zwihyam szo; *Sorab.* 2. sze wostawisch; *Carn.* vogibatise, ogniti, ogibat, anam se; *Vind.* s'ognit, se ogibati, sogibati se, ogeniti se, opustiti; *Slavon.* pazitise; *Croat.* chuvatisze, habatisze; *Ross.* храниться, обѣгать чего, внимать отъ кого; *Eccl.* ошаяваться, огрестися, блюсти ся, берегуся. Chroni się tego, jak pies kija. *Cn. Ad.* 70. Chroni się towarzystwa, z nienawiści jego. *Bardz. Tr.* 536. Takich ludzi mamy się chronić, jak wściekłych psów. *Petr. Ek.* 115. Chroni się go, jak czego złego. *Cn. Ad.* 627. Bardziej się mnie, niż padalca chroni. *Past. F.* 101. Bardziej niż jaszczurczej krwi się tego chroni. *Lib. Hor.* 17. Darmo, darmo myśl ludzka przypadków się chroni, Nie ujdziesz srogiej chorób i bolów pogoni. *Nar. Dz.* 4, 161. Chronił się jako sowa światła. *Biel. Kr.* 450. Brutus odstąpiony od wszystkich; bo zwyczajnie chroniemy się nieszczęśliwych. *Karp.* 2, 48. Chronić się przed nim, jak przed złym groszem. *Teat.* 33, *b.* 4. (pilnować się, auf seiner Huth seyn). Chronienie się grzechu należy do powinności chrześcianina. *Oss. Wyr.* wystrzeganie, unikanie, das in Acht = Nehmen. §. Chronić się gdzie, ochrony szukać, kryć się gdzie, uciekać gdzie, seine Zuflucht wohin nehmen, sich wohin flüchten, sich verbergen, sich verstecken. Jam się chronił pod drzewem przed słonecznym skwarem. *Hul. Ow.* 209. Schraniał się w ten dzień lud wniść do miasta; prawie jako zwykł się chronić lud, gdy ucieka z bitwy. 1. *Leop.* 2. *Reg.* 19, 3. (schować się). Chroni się przed rozesłanemi za sobą imaczami po lasach i górach. *Oss. Wyr.* CHRONICIEL, a, *m.* ochrońca, ochronę dający, protektor, der Behüther, Bewahrer, der Beschützer, bey dem man Zuflucht findet; *Boh.* chranitel, chrance; *Vind.* hranjak, sahranjavez, obvarih; *Ross.* хранитель, зберегатель; (*Eccl.* хранительникъ mnich klucznik, mający pod swoim dozorem zapasy klasztorne); *w rodz. żeńsk.*, CHRONICIELKA, *Ross.* хранительница; (*Rag.* hranitegl, odhranitegl *educator*).

Pochodz. *chronka*, *ochronka*, *ochronić*, *ochraniać*, *ochrońca*, *uchronić*, *uchronny*, *nieuchronny*, *schronić*, *schronienie*, *schraniać*, cf. *skrzynia*, *szranki*.

CHRONICZNY, a, e, CHRONICZNIE *przysłk.*, z Greck. czasowy, czesny, doczesny, Zeit =, an eine Zeit gebunden, chronisch. Chroniczne choroby. *Krup.* 5, 6. *Pam.* 85, 1, 899.

CHRONIKA *ob.* Kronika.

CHRONKA, i, *ż.* tajnik, kryjówka, przytułek, schronienie,

ucieczka, der Zufluchtsort, der Schlupfwinkel; (*Ross.* хранилище; *Carn.* hranishe = magazyn, schowanie, skład; *Eccl.* хранилище amulet, noszenie; *Eccl.* хранило hamulec, хранимый chowalny; *Carn.* hrana = prowiant; *Rag. Dal. Croat.* hrana = żywność). Wyśpiegujcież wszystkie chronki jego, w których się kryje. *Leop.* 1 *Reg.* 23, 22. (to miejsce, gdzie się obraca. *Bibl. Gd.*). §. Chronka, ochrona, protekcya. *Tr.* der Schutz. §. Zasłona, powłoka, obsłona, która czego ochrania, koperta, eine Decke, Hütte, Bedeckung, Überzug. *Oss. Wyr.*

CHRONOGRAF, CHRONOLOG, a, *m.* z Greck. czasopis, czasolicznik, ein Zeitrechner; *Ross.* лѣточислитель. CHRONOLOGIA, ii, *ż.* z Greck. nauka o czasie. *Kal.* 39. *M.* 1. *Eccl.* лѣтословіе, *Ross.* лѣточисленіе; die Zeitrechnung; umiejętność rachowania lat zeszłych. *Kras. Zb.* 1, 205. czasopistwo, latopistwo. CHRONOLOGICZNY, a, e, czasopiski, latopiski, chronologisch.

CHROPAWIĆ, CHROPOWACIĆ *czyn. nied.*, schropawić, schropowacić *dok.*, chropawym czynić, chropowatości nabawić, holprig machen, uneben machen, höckerig machen; *Sorab.* 1. żkropawu; *Boh.* zdrastiti; *Ross.* шерошить, мшарить. замшарить. Porosty, które gładkie role chropowacą. *Przyb. Milt.* 123. CHROPAWIEĆ, CHROPIEĆ, CHROPOWACIEĆ *nijak. nied.*, schropawieć, schropieć, ochropawieć, schropowacieć, ochropowacieć, *dok.* chropawym się stawać, holprig werden, schrumpfen; *Boh.* drsnatéti. Bajka, żeby pieprz od ognia ochropawiał; tak sam schropieje, gdy schnie na słońcu. *Urzęd.* 371. Jeśli szkło w piecu zaczęło chropawieć, tedy trzeba drugi tygiel szkła zaprawić. *Torsz. Szk.* 278. CHROPAWOŚĆ, CHROPOWATOŚĆ, ści, *ż.* niegładkość, skrabowatość, szorstkość, Holprigkeit, Höckrigkeit, Rauhheit; *Sorab.* 1. żkropawoscż; *Boh.* drsnatost; *Ross.* шероховатость, шерохъ, стропота. *Propr. et Fig.* Chropawość gardłowa, co ochrapieniem zowią. *Sien.* 363. Z tłumaczenia do słowa, cierpkość jakaś i chropawość pobaczywszy, rzeczy samej się trzymałem. *Pilch. Sall.* CHROPAWY, CHROPOWATY, a, e, CHROPAWO, CHROPOWATO *przysłk.*, niegładki, skrabowaty, holprig, höckerig, uneben, rauh; *Sorab.* 1. żkropawé, reskotaté; *Slovac.* drsnatý, grobowatý; *Boh.* drsnatý, draplawý, draslawý; *Croat.* hrebav; *Dal.* karsan; *Slavon.* rutàv; *Ross.* шероховатый, мшаристый; *Eccl.* стропотный. стропотскій. Przez chropawe miejsca przedzierać się. *Pilch. Sall.* 244. (przez chrapy, charpy). Ostre i chropawe drogi staną się gładkiemi. *W. Post, W.* 3, 36. Blade jej cielsko w chropawej uwięzło chudości, Powiedziałbyś, że z samych jest złożona kości. *Zab.* 6, 159. Pomnij chropawe zmarszczki zetrzeć w czele. *Hul. Ow.* 54. Ta milionową dóbr swych oprawą Pragnie przymilić cerę chropawą. *Zab.* 9, 347. *Zabł.* (krostawą, dziubatą). Chropowate pismo, chropowata mowa, niegładka, niewymuskana, (*ob.* jak po grudzie). Chropawych obyczajów, nieokrzesanych, von rauhen Sitten. Nie bądź ostrym i chropawym, to jest, ciężkim i nieużytym przeciw bliźniemu. *W. Post. W.* 3, 36. CHROPOTAĆ *ob.* Chrobotać. CHROPOWACINA, CHROPOWACIZNA, y, *ż.* miejsce chropawe, niegładkie, skrabowate, das Holprige, Höckerige; eine holprige, höckerige Stelle. Powierzchnia ciała, nawet najgładszego, jest zawsze najeżona wielką liczbą wypukłości czyli chropowacizny. *Jak. Mat.* 4, 359. Siarka trędowaciny każde, chropowaciny na skórze, paznokcie chropawe z palców spędza. *Urzęd.* 419. Pochodz. *ropucha.*

CHROŚCIANY, a, e, z chrostu, von Reisig, von Strauch, Strauch=. Postąpi dalej do chróścianéj ściany I ujrzy w cieniu pasterza starego. *P. Kchan. J.* 167. CHROŚCIASTY, a, e, pełen chrostu, pręcia, voll Reiser. Krzewinki chróściaste. *Syr.* 1344. CHROŚCIĆ *intrans. nied.*, 1). chrostem pleść. *Dudz.* 22. mit Reisern flechten. 2). *ob.* Chrosnąć. CHROŚCIE, ia, *n. zbiorowo*, chróściny, chrosty, Gesträuche. Drugdzie też roście wino, jakoby chróście drobne, tak że samo stać może bez podpory. *Cresc.* 293. *Croat.* germ. CHROŚCIEĆ, CHRUŚCIEĆ *nijak. nied.*, schróścieć *dok.*, chrostem zarastać, w patyk, w pręt twardnieć, ins Gesträuche schießen, zu Strauche werden. (*Chald.* חורש *condensari more sylvae*, חורשא *chyrscha – sylva*); *Boh.* krowatéti. Badyle chróścieją. *Oss. Wyr.* †CHROŚCIEC, śca, *m.* CHROŚCINIEC, ńca, *m.* krzew, chróścina, krzak, ein Strauch. Jeżyna jest chróściec taki, jaki w figurze wyobrażono. *Sien.* 151. Chróściniec. *Urs. Gr.* 125. CHROŚCIEL, CHRUŚCIEL, a, *m.* CHROŚCIELEC, lca, *m.* ptak, *rallus*, rodzaj ten należy do rzędu bocianowego. *Zool. Nar.* 245. der Wachtelkönig, Wiesenknarrer, Wiesenschnarcher, die Schnarrwachtel; *Boh.* chřastel, *Eccl.* крастель, *Ross.* коростель. Leniwe chróściele. *Banial. J.* 3. Chróściele strzykały. *ib. J.* 3. *b.* (*ob.* Derkacz). CHROŚCIK, a, *m.* robaczek w chrostach się znajdujący, ein kleiner rauher Wurm. *Cn. Th.* — *Tr.* CHROŚCINA, CHRUŚCINA, y, *ż.*, CHROŚNIAK, CHRUŚNIAK, a, *m.* CHROŚNIACZEK, CHRUŚNIACZEK, czka, *m. zdrbn.*, krzew, krzewie, krzewina, Gesträuche; *Slovac.* chrastina, krowissté; *Boh.* prutina; *Sorab.* 1. keřeczżina; (*Carn.* hrashina, hrastina = dębina); *Carn.* satishje, seshmád, hôsta, sushmat, protje, germadishe; *Vind.* germ, germei, drázhje; *Croat.* kupinja, siberje, ternye; *Slavon.* gérm, tèrnjak; *Ross.* хворостина, хворостъ, прутнякъ; *Eccl.* хврастіе, троскоть. Tamy z faszyn są kosztowne i chruściny wytępiające. *Świtk. Bud.* 399. Tak cedr, co się pod niebo dumnym wierzchem wspina, Jak i pozioma wiatrem powali chróścina. *Zab.* 13, 237. *Nar.* W lasach nie cierpieć małych krzewin i chróścin, jako to, bzowiny, kruszyny, ligustu i t. d. *Mon.* 74, 712. Chróścina jagodna, *arbutus*, rodzaj roślin, którego u nas te dwa gatunki: niedźwiedzie grono i kamionka. *Kluk. Dyk.* 1, 47. der Erdbeerbaum, Meerkirschenbaum. CHROŚCINIEC *ob.* Chróściec. CHROŚCISTY, a, e, pełen chrostu, voll Gesträuche. CHROSNĄĆ, CHROSTNĄĆ, CHRZĄSTNĄĆ, *jednotl. intrans.*, CHROSTAĆ, CHRUSTAĆ *kontyn.* chróścić, chruścić, chroszczę, chruszczę *nied.*, chrost, chrzest, szmer wydawać; szmerzyć, szeleścić, rasseln, knastern; rauschen, ein Geräusch machen; *Boh.* chrastiti; *Sorab.* 1. chrosczżiu, chrosczim; *Rag.* harstati; *Vind.* hrushati, versbati, berzhati, kreshpetati; *Carn.* hrushâti, hrushim; *Croat.* róstam, hruztati; *Ross.* хруснуть, хрустѣть, хрущу; (*Lat. med.* crusciare; *Gr.* ῥοῖζος; *Ger.* knuspeln). Strach i zewsząd trwoga, lada by co chrosnęło. *Tward. Wł.* 71. Król sam prze-

czuje Noc tę wszystkę i co z kąd chrośnie upatruje. *Tward. W. D.* 83. Bojaźliwy ma to z przyrodzenia, iż i liścia się, gdy chrośnie, boi. *Gorn. Sen.* 291. Lada cień ją, lada list, pod głuchą tę trwogę, Tylkoć chrośnie po ziemi, ustraszy niebogę. *Tward. Pasq.* 37. *Tward. Daf.* 32. Coś tam o podal chrusnęło z szelestem, Źwierz jakiś na mnie srogim wzrokiem błysnął. *Kniaź. Poez.* 1, 243. Nigdy tu w krzewie rozkosznym źwierz drapieżny chruszcze. *Zab.* 14, 85. *Szost.* Tu niedźwiedź gruby chrości po szelinie. *Tward. Daf.* 30. *ib.* 60. Paw' około siebie ogon roztacza a chrości pierzem trząsając. *Cresc.* 576. Z drzeniem na najmniejsze chroszczenie spogląda, by nie został dzikiej bestyi łupem. *Stas. Buff.* 45. §. Chrostnąć miotłą, szmargnąć, powlec miotłą. *Włod.* mit dem Besen überstreichen, worüber hinfahren, hinrauschen; *Sorab.* 2. roschisch. §. Przećwiczyć prętem, śmignąć, wytrzepać, mit einer Gerte oder Ruthe hauen, einen Hieb versetzen. Schrustał go prętem. *Oss. Wyr.* Opalonym kijem lepiej mu poprawił, Trzy czterykroć chrosnąwszy, wierzch głowy roztrącił. *Żebr. Ow.* 303. (*gravi ictu*, uderzywszy, wyciąwszy). Co z mocy w dno wodne chrosnąwszy berło wraził. *ib.* 118. W ziemię trójzębem chrosnął, *ib.* 10. *percussit.* W obie ręce porwawszy kruż, chrosnął go. *ib.* 107. (*infligit*). *Fig.* Kto chce zostać wolnym od miłości, z razu trzeba jej zabiegać, z razu nie dać jej się chrostać. *Pot. Arg.* 159. (nie dać się jej opanować). §. Schrustać, zgryźć, skruszyć, jak się chróst kruszy, zermalmen, zerknirschen, mit einem Male und mit Geräusch zerbeißen. Kot ten nas myszy może schrusta. *Zab.* 13, 286. *Tręb.* Pochwycił kot myszkę i schrustał. *Ezop.* 121. CHROŚNIAK, CHROŚNIACZEK *ob.* Chrościna. — 1). CHRÓST, u, *m.* pręcie, wiklina, gąszcz, Gesträuche, Reiser, Reisig; *Boh.* chrastj, chrastina, metlissté; (*Boh.* chrast = list jarzynny; *Boh.* hráz = grobla); *Slov.* chrastiny; (*Slov.* chrust = chrząszcz); *Vind.* hrush, hrasha, hrastje, germouje, rubidje; (*Vind.* hrast = dąb); *Carn.* fratje; (*Carn.* hrast = dąb); *Bosn.* trrisegljad, scjummiça; (*Bosn.* hrást = dąb); *Croat.* drazhje; (*Croat.* hrazt = dąb; *Rag.* hraast; *Slavon.* rast); *Sorab.* 1. prutžina, prutžané kèrk; (*Rag.* hrustaviza *cerasum duracinum*); *Ross.* хворость, тальникъ, кустарникъ, сланецъ; *Eccl.* хврастъ; (cf. *Lat. med.* hursta; *Anglos.* hurst; *Germ.* Horst, Kruste). Sypie czas góry, kędy był grunt płaski, Z drobnego lasy wyrastają chrostu. *Zab.* 12, 2. Chrost służy na płoty. *Mon.* 74, 694. Chróst do grodzenia płotów bywa łozowy, wierzbowy, leszczynny. *Kluk. Rośl.* 2, 158. Chróst do plecenia koszów. *Biel. Kr.* 712. Wiązano was, jak pęk chrustu. *Teat.* 17, *b.* 52. Chrostem zarastam *Eccl.* хврастомъ зарастаю, оляденѣваю. *Przysłk.* Łakoma rzecz chróst. *Rys. Ad.* 34. (potrzebny wielce w gospodarstwie; wyrywają go z płotów). — A nasi w chróst. *Rys. Ad.* 1. *Cn. Ad.* 1203. (umknęli, uciekli, w nogi, w ciernie, fugas chrustas, hajda w chrust, sie nahmen Reißaus, liefen ins Dickig). — §. Chróst suchy *ob.* Susz drzewny, *Ross.* хворостникъ, хворостинникъ. 2). CHROST, u, *m.* chroszczenie, chrobot, *Cn. Th.* das Geraffel, Geräusch, Gepraffel. — CHRÓSTAĆ *ob.* Chrosnąć. — CHROSTEK, a, *m. zdrbn.* rzeczown. chróst = krzewinka, ein Gesträuchchen, ein kleiner Strauch. — §. Chwaścisko w zbożu się znajdujące, którego ziarnka smołą i szpecą mąkę. *Haur. Sk.* 37. der Lolch, der Raden, oder ein ähnliches Unkraut im Getreide. CHROSTOWATOŚĆ, ści, *ż.* podobność do natury chrostu, die Strauchartigkeit. Ziele to, póki z korzeniem w chrostowatość zdrewniałą nie wyrośnie, przychodzi do używania stołowego. *Syr.* 130. CHROSTOWATY, a, e, na kształt chrostu, pręcikowaty, strauchartig. Dzięcielina druga od pierwszej jest chrostowatsza. *Syr.* 499. Jeżyny pręta są chrostowatego kolącego. *Syr.* 1322. CHROSTOWISKO, a, *n.* zaroślina chrostowa, Strauchdickig, Gesträuche. *Oss. Wyr.* 2). Ołomki chrostowe, chróst do opału, faszyna, Reiser, Reisbündel. Hetman wyschłego chrostowiska i smolnego łuczywa pod zamek nieprzyjacielski nanosić kazał, aby tak, one stosy podpaliwszy, zamek zniszczył. *Krom.* 266. CHROSTOWY, a, e, od chrostu, Strauch=, Reis=, Reisig=. *Eccl.* хврастный. Nóż chrustowy wielki krzywy, do wycinania chróstu. *Jak. Art.* 3, 304.

CHRUP! CHRUPANIE, ia, *n.* odgłos, gdy co chrupnie, knacks! das Knorpeln, Knacksen, Knacken, Kraspeln; (*Croat.* hrúp, hrupa *strepitus*; *Vind.* hrup, hrush, *strepitus*, *fama*, *tumultus*). Skoro kość złamana, daje się jakoweś chrupanie słyszeć. *Perz. Cyr.* 1, 90. Chrupanie jednego kawałka złamanej kości o drugi. *Perz. Lek.* 300. CHRUPAĆ *nijak. kontyn.*, Chrupnąć *jednil.*, chrupieć *nied.*, §. 1. wydawać odgłos gruchocący, chrobotać, knacken, knacksen, knorpeln, kraspeln; (*Boh.* chrupati, chrapati chrapać; chrupawka gatunek trześni; *Carn.* chrupeti *tumultuare*); *Croat.* hrupeti; *Vind.* hrupati, roshlati; *Bosn.* hruppiti; *Rag.* hrùpnuti; *Ross.* хрупнуть. Złamał nogę, że aż mu w niej chrupie. *Zabł. Bal.* 21. *Teat.* 56, *b.* 21. — §. 2. *Czyn.* chrupać, schrupać, chrupcić, schrupcić, zębami co kruszac zgryźć, zjeść, zajadać, schróstać, etwas Hartes mit den Zähnen zerknirschen, zerbeißen, zerknacken; (*Carn.* et *Rag.* hrùstati, harstati, hrumati). Szczęśliwy, rzecze wilk w sobie, ktoby tego konia schrupał! Ej czemu ty nie baran, byłbym cię już łupał. *Zab.* 13, 276. *Tręb.* — §. *Fig.* chrupcić kogo, kości w nim łamać, zmłócić go, einen zu Brey schlagen, ganz zerschmettern. Nadstawiał mu się długo; ale go on na drobne kawałki schrupcił. *Oss. Wyr.* CHRUPATY, CHRUPOWATY, CHRUPIASTY, a, e, kruchy, knorpelig, mürbe, zerbrechlich. *Cn. Th. Ross.* хрупкій, хрупокъ. CHRUPIASTOŚĆ, CHRUPOWATOŚĆ, *Ross.* хрупкость. (cf. krupy).

CHRUŚCIEL *ob.* Chrościel. CHRUSNĄĆ *ob.* Chrosnąć.

CHRUSTEK *ob.* Chróstek. CHRYPIEĆ *ob.* Chrapieć.

CHRYPKA *ob.* Chrapka. CHRYPLIWY, CHRYPOTA *ob.* Chrapliwy.

*CHRYSTOBORCA, y, *m.* *Ross.* христоборецъ Aryanin, Socynianin; христоборный aryański. *CHRYSTOBÓJCA, y, *m.* zabójca Chrystusowy, ein Christusmörder; *Eccl.* христоубійца = жидъ. *CHRYSTOLUBNIK, a, *m.* Chrystusa lubiący, ein Christusliebender; *Ross.* христолюбецъ; христолюбивый. Chrystusa lubiący. *CHRYSTONIENAWIDNIK, a, *m.* nienawidzący Chrystusa, ein Christushasser; *Ross.* христоненавистникъ; *Eccl.* христоненавидецъ, который не любитъ Христа. *CHRYSTONOSICIEL, a, *m.* co zawsze

w sobie Chrystusa nosi, ein Christusträger (im Herzen), *w rodz. żeńsk.*, Chrystonosicielka *Eccl.* христоносица. *CHRYSTONOŚNY, a, e, Chrystusa w sercu noszący, Christus im Herzen tragend. Przyjdźcie Chrystonośni ludzie, obaczmy, co uradził Judasz. *Pim. Kam.* 250. *CHRYSTORODZICIELKA, i, *ż.* która Chrystusa urodziła, die Christusgebährerinn. Najświętszą pannę bogarodzicielką, nie Chrystorodzicielką nazywamy. *Smotr. Ap.* 135. CHRYSTUS, a, *m.* Christus; (*Slovac.* Kristus; *Slavon.* Isukêrstje). To, co żydowie w swym języku mówią Messyasz, to po Grecku Chrystus. *Wiśń.* 510. wykłada się po naszemu pomazaniec. *Hrbst. Nauk. C.* 5, *b.* Chrystusa wyznawający, *Ross.* христоименитый, (*ob.* chrześcianin). Przykład *Chrysta Pana. *W. Post. W.* 224. (Chrystusa). Prorokuj nam *Chryście. *W. Post. W.* 276. (Chrystusie). CHRYSTUSÓW, CHRYSTUSOWY, *CHRYSTOWY, *KRYSTOWY, a, e, od Chrystusa, Christus=; (*Ross.* христовый; *Slavon.* Isukerstov); Słowa *Pana *Chrystusowe. *Biał. Post.* 44. (Pana Chrystusa). *Botan.* Krystowa dłoń, rączki, *palma Christi.* korzenie ma szerokie jako dłoń z palcy. *Sien.* 157. zasige Stendelwurz; *Bosn.* vragnák; (*Ross.* христосованіе pozdrowienie wielkanocne z pocałowaniem, mówiąc: христосъ воскресе). CHRYSTYAN, a, *m.* imię męzkie, Christian; *Sorab.* 2. Kerstan, Kristo, Kritscho.

CHRYZOLIT, a, *m.* z Greck. klejnot przeźroczysty, zielono-żółty. *Kluk. Kop.* 2, 37. Złotokamień. *Brud. Ost. F.* 7. *Eccl.* златокамень; der Chrysolith, ein Edelstein, (der Goldstein). CHRYZOPRAS, a, *m.* gatunek chryzolitu bardziej zielony. *Kluk. Kop.* 2, 38. der Chrysopras.

CHRZABĄSZCZ *ob.* Chrząszcz. CHRZĄCHAĆ *ob.* Krząkać.

CHRZAN, u, *m.* ziele, roślina, *raphanus major*, der Meerrettig; *Boh.* křen; *Austr.* der Kräu; *Carn.* hrén; *Croat.* hren, povertnicza; *Slavon.* ren, rin; (*Carn. et Vind.* grenk = gorzki); *Rag.* hrèn; *Sorab.* 2. kschin; *Ross.* хрѣнъ. Korzenie tarte zażywają się do sztuki mięsa, albo surowe z octem, albo różnie przyprawione. *Kluk. Dyk.* 2, 141. *Kluk. Rośl.* 2, 214. *Ład. H. N.* 22. Nie kontent z sztuki mięsa, chce jeszcze do niej chrzanu. *Oss. Wyr.* (nie dość mu na rzeczy samej i okrasy pragnie). Dobry chrzan z miodem, a miód sam. *Cn. Ad.* 70. *Obron.* 29. Chrzan się chłubił, dobry ja z miodem; a miod na to: kat cię prosi, dobry ja bez ciebie. *Rys. Ad.* 7. (co dobre, dobrém, i bez przyprawy; samo się dobre zaleca; dobremu piwu nie potrzeba wiechy). Wolno bogu, jako panu, kanar urobić z chrzanu. *Chrośc. Job.* 3. — §. *Fig.* Ten człowiek chrzan. *Oss. Wyr.* (gorzki, niemiły). CHRZANOWY, a, e, od chrzanu, Meerrettig=; (*Ross.* хрѣновый; *Carn.* hrenov; *Boh.* křenowý; *Croat.* povertnichni). Chrzanowe liście. *Ład. H. N.* 22. Chrzanowy przekupień, *Boh.* křenař; *w rodz. żeńsk.* křenarka. Chrzanowe pole, chrzanowisko, *Carn.* hrenoza.

CHRZĄSTAĆ *ob.* Chrzęstać. — CHRZĄSTKA, CHRZĘSTKA, CHRZĘSŁKA, i, *ż.* część ciała miększa od kości, ale twardsza od innych części zwierzęcia. *Zool. Nar.* 65. der Knorpel; (*Boh.* chrustačka; *Slov.* chrustadlo, chrustawec; *Sorab.* 1. krémst; *Croat.* hrusztavěcz, hrusztavicza; *Carn.* hrustânz; (*Carn.* hrust *vir robustus*); *Ross.* хрящъ, хрящикъ; *Rag.* mézgra, slùzina). U młodych źwierząt więcej jest chrząstek; u starych obracają się w kości. *Kluk. Żw* 1, 31. Chrzęsłka. *Leop. Job.* 40, 12. §. *Botan.* Chrząstka, *agaricus farctus*, gatunek bedlki, rośnie w lasach, wydaje sok biały. *Kluk. Dyk.* 1, 15. eine Art Milchschwämme. (*ob.* Chrząszcz bedłka). CHRZĄSTKOWATY, a, e, CHRZĘSŁOWATY, na kształt chrząstek, *Ross.* хрящеватый; *Sorab.* 1. krémstwaté; *Ger.* knorpelicht. Liście chrząstkowate, *cartilagineum*, ma w około obwódkę twardszą od reszty. *Botan. Nar.* 58. (*ob.* Chrześlisty). — CHRZĄSTNĄĆ *ob.* Chrzestnąć. — CHRZĄSZCZ, CHRZABĄSZCZ, CHRABĄSZCZ, a, *m.* owad, *scarabaeus*, gatunki jego liczne, pospolicie tak nazywamy wszystkie robaki, które mają skrzydła w pochwach. *Ład. Dyk.* 2, 289. der Käfer; *Boh.* brauk, chraust, prznjk; *Slovac.* chraust, chrust; *Sorab.* 1. bruk; *Dal.* skorovosa; *Croat.* keber; *Carn.* kebr; *Vind.* keber, zheber, kokiz, koka; *Ross.* хрущъ (gatunki скрипунъ, еленецъ, рогачъ, жукъ, жучекъ, козакъ, короткошея). Chrząszcz majowy, *sc. melolontha. Zool.* 164. *Boh.* babka; *Ross.* майка; *Eccl.* снпль. Chrząszcz pospolity, pokrywki skrzydeł ma rdzawe. *Ład. H. N.* 22. Chrząszcz brzmi. *Dudz.* 20. Złote chrząszcze, *cantarides*, Goldkäfer, robaki w nocy błyskające. *Sien.* 85. *Eccl.* весеннпцы хрущи. *Przysłk.* Chrabąszcza czyli chrząszcza komu przez nos puszczać, na nosie mu grać, do gniewu go pobudzać, jątrzyć go figlami, jemanden einen Käfer bey der Nase vorbey fliegen lassen, ihm auf der Nase spielen, ihn zum Zorne reitzen. Rychlejby wytrwał, kiedyby mu chrząszcza przez nos puszczano. *Rys. Ad.* 60. Nie dadząc sobie grać na gębie, ani chrząszcza, jak owo mówią, przez nos przepuścić. *Lub. Roz.* 95. Poszedł im chrząszcz po nosie. *Teat.* 32, *d.* 56. (rozjątrzeni, *ob.* muchy w nosie). Uchowaj boże złego robaka, chrząszcza. *Rys. Ad.* 68. (może tu znaczy gniew wzbudzony, albo też prawdziwie chrząszcza, dla wielkich szkód, które czyni w drzewach, w zbożach i t. d. *ob. Ład. Dyk.* 2, 290). §. *Botan.* chrząszcz, bedłka, *agaricus lactifluus Linn.* pełen jest soku białego. *Kluk Dyk.* 1, 14. Pospólstwo zowie świniarką. *Jundz.* 555. CHRZĄSZCZOWY, CHRABĄSZCZOWY, a, e, od chrząszcza, Käfer=. Rzęd owadu chrząszczowy, *caleoptera*, którego rodzaje mają całe twarde pokrywy, skrzydła i ciała pokrywające. *Kluk. Żw.* 4, 20. Kamień chrabąszczowy, lawa. *Stas. Buff.* 267. CHRZĄSZCZYK, a, *m.* *zdrbn. rzeczown.* chrząszcz, das Käferchen, ein kleiner Käfer; *Boh.* brauček. Chrząszczek kuśnierz, słoninka, chlebojad. *Ład. Nat.* 22.

CHRZCIĆ, KRZCIĆ, chrzci, chrzczę, *czyn. nied.*, ochrzcić, pochrzcić *dok.*, 1). chrzest ś. odprawiać, chrzest komu dać, taufen, die Taufhandlung verrichten; *Sorab.* 2. dupisch, dupu; *Sax. Inf.* dupen; *Sorab.* 1. chežicž, kežu; *Boh.* křtiti, křtjm, křtjwam, okřtiti; *Slovac.* krstím; *Bosn.* krristiti, karstiti, *Rag.* karstiti, pokarstiti; *Slavon.* kêrstiti; *Vind.* kerstiti, kerstit, kershuvati; *Carn.* kerstiti, kerstém, kerstujem; *Croat.* kerztiti, okêrschen; *Hung.* keresztelek; *Ross.* крестити, крещаю, окрестить. Chrzczący ma powiedzieć te słowa, ja ciebie chrzczę w imię ojca i syna i ducha ś. *Karnk. Kat.* 117. *Inter vocabula originatione latina, in linguam Slavorum ante Cyrillum, cum institutionibus christianis a latinis doctoribus inducta, numeranda:*

хрестъ kříž krzyż *crux*, крещение krszczen'e, křténi, křest *signatio crucis, baptismus. Durich.* 1, 80. (cf. Chrift, chriften chrześcianin). Żyd chrzczony, *ob.* Przechrzta; cf. wilk chowany. (*ob.* Chować). 2). Chrzcić, do chrztu trzymać, aus der Taufe heben, zur Taufe halten. *Eccl.* возпріемлю отроча. Pilecka chrzesną siostrą Władysławowi była, gdyż matka jej króla niekiedy chrzciła. *Krom.* 479. (*a matre ejus de sacra fonte levatus erat*). Komendator Osterodeński kmotr Kiejstuta, który córkę jego chrzcił mu. *Krom.* 406. *de sacro fonte susceperat.* 3). Chrzcić, nazywać, mianować, imię nadawać, nazwać, przezwać, taufen, einen Namen geben, benennen, Namen beylegen. Jeszcze się nie urodziło, a już się ochrzciło. *Cn. Ad.* 319. *Pot. Arg.* 711. Tam gdzie mury i miasto posadzisz, Beocyą ochrzcisz. *Otw. Ow.* 112. Przewrotność cnotami chrzcili. *Star. Ref.* 3. Krzcić nazwiskiem wspaniałym nieforemne rzeczy, Na tym się rozum teraz zasadza człowieczy. *Min. Ryt.* 3, 336. Nie chrzcij passyą, co jest prawdą. *Teat.* 26. *c*, 97. Napiera się, by jej dał Jowisz, ocz prosiła, Choć tego, czego chciała, jeszcze nie ochrzciła. *Otw. Ow.* 115. (nie wymieniła). 3). Wodą rozrzedać, wässern, mit Wasser verdünnen, taufen. Karczmarz ten często chrzcił piwo ze studni. *Pot. Jow.* 67. To wino chrzczone. *Oss. Wyr.* §. Żartem, zlać, oblać, nurzać, einen begießen. — (CHRZCICA *ob.* Krzcica). — CHRZCICIEL, a, *m.* chrzczący, który chrzci, chrzest daje, der Täufer; *Sorab.* 2. dupař; *Boh.* křtitel; *Croat.* kersztitel; *Hung.* keresztelö; *Slavon.* kérstitelj; *Rag.* karstitegl; *Vind.* kerstnik, kershuvauz; *Carn.* kerstnik; *Ross.* креститель. Sylwester papież chrzciciel Konstantyna W. *Sk. Dz.* 191. Jan ś. chrzciciel, że nie wielu chrzcił, lecz że samego Messyasza chrzcił. *Biał. Post.* 57. *Kras. Zb.* 1, 387. Jana chrzciciela święto *Vind.* kriess, svetega kerstnika gud, kresni svetik. CHRZCIELNICA, CHRZCILNICA, KRZCIELNICA, CHRZEŚLNICA, KRZEŚNICA, y, *ż.* naczynie, z którego chrzczą, i miejsce, gdzie chrzczą, der Taufstein, der Taufort; *Boh.* křtidlnice, křtitedlnice; *Slovac.* krstni kamen; *Hung.* keresztellö kö; *Sorab.* 1. kčeńičžka; *Carn.* kèrstirna, kerstne kamen; *Slavon.* kêrstioniça; *Bosn.* karstiniça, krrisceteniça, kameniça od krrisetenja; *Vind.* kerstirna, kerstni kamen; *Croat.* kersztelnicza, kersztilnicza, opiralnicza; *Rag.* karsceteniza; *Ross.* крестильница; *Eccl.* кжпѣль, грузило. Chrzcilnicę abo sadzawkę, w której się Konstantyn chrzcił, na Watykanie ukazują. *Sk. Dz.* 189. Dzieciątko trzykroć w krzcielnicy bywa nurzane. *Hrbst. Nauk. E.* W sobotę wielkonocną i świąteczną wodę do chrztu święcą w chrzcielnicach. *Karnk. Kat.* 144. CHRZCILNICZNY, KRZCIELNICZNY, a, e, od chrzcilnicy, Taufstein-. Woda krzcielniczna. *Hrbst. Lek. C.* 4. CHRZCIELNY, KRZCIELNY, CHRZTOWY, a, e, od chrztu, do chrztu należący, Tauf-. Matka nie dożyła chrzcielnego obchodu. *Morszt.* 85. Woda chrzcielna, która się chrzest odbywa. *Karnk. Kat.* 144. Chrztowa woda. *ib.* 146. CHRZCINY, KRZCINY, *Genit.* chrzcin *liczb. mn.*, obchód chrzcielny, akt chrzczenia, wyprawienie chrztu, das Kindtaufen, die Taufhandlung, das Taufen; *Boh.* křtiny; *Vind.* djetnu kerstitje, otrokni kerst; *Croat.* kërsztitki; *Ross.* крестины. Nie byłeś na mych chrzcinach. *Cn. Ad.* 557. (tyś nie starszy, nie mędrszy, nie doświadczeńszy odemnie). Był w kościele; ale aż na swoich chrzcinach. *Oss. Wyr.* (nienabożny, nie bywa w kościele, nie naprzykrza się panu bogu). Chrzciny komu sprawić, łożyć na bankiet przy chrzcinach. *Oss. Wyr.* CHRZCINNY, a, e, od chrzcin, tyczący się chrzcin, Kindtaufs-, *Ross.* крестинный. Chrzcinna biesiada. CHRZCZONY *ob.* Chrzcić; — ochrzczony *oppos.* Niechrzczeniec. 2*). Chrzczony, we chrzcie nadany, chrzesny, in der Taufe gegeben, Tauf-. Rechwold, imieniem chrzczonym Wasili. *Stryjk.* 233. — (CHRZEPT, CHRZEPCIZNA *ob.* Pochrzept, pochrypcizna). — CHRZEŚCIANIN, KRZEŚCIANIN, a, *m.* nazwisko uczniów Chrystusowych, którzy przez chrzest odrodzeni, według ewanielii żyć powinni. *Kras. Zb.* 1, 206. der Christ; *Boh.* křestian; (*Boh.* křťenátko = dziecię które chrzczą, der Täufling); *Slovac.* kreštan; *Hung.* keresztény; *Slavon.* kêrstjanin; *Sorab.* 1. kžestiyan, kschestian; *Sorab.* 2. kschěsčžian; *Carn.* kristijan; *Vind.* kristian, kershenik, karszhenik, cristian; *Croat.* kerschenik, kerszchenik; *Rag.* karstjanin; *Turc.* kàur; *Ross.* христіанинъ; (*Ross.* крестьянинъ chłop, cf. czarny chrześcianin pod słowem czerń, cf. krzyż). Nie od chrześcianina Chrystus, ale od Chrystusa chrześcianin rzeczony. *Smotr. Lam.* 37. *Wiśn.* 530. *Christianin. *Farnow. praef.* Nazwano naprzód w Antyochii ucznie Chrystusowe chrześcianami. *Sk. Dz.* 25. *Budn. Act.* 11, 26. *Christianus* chrześcianin, nie chrystyanin. *W. Post. W. praef.* Po chrzcie zwali się chrześciany. *Sk. Żyw.* 2, 382. Od Chrystusa chrześciany, od krzyżma krzestowanemi. *W. Post. W.* 2, 372. Prawym chrześcianinem jest, który chowa naukę Pana Chrystusową. *Hrbst. Nauk. A.* 4. Być dobrym chrześcianinem nie zawisło od wiedzenia, ale od czynienia tego, co bóg przykazał. *Kras. Pod.* 2, 210. *Eccl.* христіанствовати. CHRZEŚCIANKA, i, *ż.* wyznawająca religią chrześciańską, die Christinn; *Boh.* křestianka; *Slavon.* kêrstjanka, *Croat.* kerschanka; *Turc.* kaurkina; *Rag.* karstjanka; *Ross.* христіанка; (*Ross.* крестьянка chłopka, cf. krzyż). Miał Julian Bazylią matkę pobożną chrześciankę. *Sk. Dz.* 264. 2). *Pomol.* chrześcianki, gruszki, *Gall.* bonnes chretiennes. *Kluk. Rośl.* 1, 138. die Christbirne. — CHRZEŚCIAŃSKI, a, e, CHRZEŚCIAŃSKO, po CHRZEŚCIAŃSKU *przysłk.* od chrześcianina lub chrześciaństwa, christlich; *Boh.* křestianský; *Slovac.* krestanski; *Hung.* keresztény; *Croat.* kerschanszki; *Carn.* kristijanske; *Vind.* kristianski, kershenski, kerszhanski; *Slavon.* kerstjanski; *Rag.* karstjanski; *Ross.* христіанскій; (*Ross.* крестьянскій, крестьяниновъ chłopski, cf. krzyż). Każdy chrześciański człowiek łatwo to obaczy. *Białob. Post.* 38. (chrześcianin jeder Christenmensch). Francya, królestwo najchrześciańsze. *Ustrz. Kruc.* 1, 34. das allerchristlichste Königreich. Wiara *christiańska (chrześciańska). *Farnow.* 116. Dobrze to i chrześciańsko czyniemy. *Sak. Probl.* 157. Iż nie chrześciańsko żyjemy, wielką żydom przyczynę dajemy niedowiarstwa. *Hrbst. Nauk.* 8. Chrześciański, przyzwoity, przystojny, porządny, ludzki, christlich, anständig, ordentlich, menschlich. Łaje nas nie chrześcijańsko. *Exent.* 11. Ale bo też te imiona ulic właśnie niechrześciańskie. *Teat.* 33, 71. (niepoczciwe, niegodziwe, niesłychane, trudne do spamiętania). Woła

głosem, jak się zdaje, dosyć chrześciańskim. *Teat.* 29, *b.* 112. *Chrześcijańskowierny *Vind.* kershanskovern, christianskovern, christgläubig. CHRZEŚCIAŃSTWO, a, *n.* wiara lub religia chrześciańska, życie chrześciańskie, a zbiorowo: chrześcianie; das Christenthum, die Christenheit; *Boh.* křestianstwj, křestianstwo; *Slovac.* krestanstwo; *Hung.* kereszténység; *Carn.* kristijanstvu, kershanstvu; *Vind.* kristianost, kristianstvu, kershanstvu, kristianska, kershanska sdrushba; *Croat.* kerschánsztvo; *Rag.* karstjanstvo; *Slavon.* kěrstjánluk; *Sorab.* 2. kschesczjanstwo; *Ross.* христіанство; (*Ross.* крестьянство chłopstwo, chłopski stan). Chrześciaństwa różnego dosyć jest na świecie. *Hrbst. Nauk. A.* 4. Nie tylko na ówczas w żydostwie, ale i u nas w chrześcijaństwie, wielu się cudom sprzeciwiało. *Biał. Post.* 130.

Dalsze pochodz. *chrzesnak, krzesnak, chrzesny, krzesny, chrzest, dochrzcić, nachrzcić, nowochrzczeniec, przechrzta, przechrzcić, wychrzta, wychrzcić.*

CHRZĘŚCIĆ, CHRZĄŚCIĆ *ob.* Chrzęstać. CHRZĘSTKA *ob.* Chrząstka. *CHRZESLA *ob.* Chrościna.

CHRZĘŚLISTY, a, e, CHRZĘŚLISTO *przysłk.*, pełen chrząstek, knorpelig, voll Knorpel. *Mącz. Boh.* et *Slovac.* chrustawý.

CHRZESNAK, KRZESNAK, a, *m.* chrzesna koszula, w której dziecię chrzczą, das Taufhemde, das Westerhemde; *Ross.* ризки. Przy chrzcie obloką cię w chrzesnak, w szatę białą, która niewinność znaczy. *Groch. W.* 300. Czas naznaczono nowonarodzonej królewnéj, już się do chrztu wybierają, Już niosą krzesnak złotem powleczony. *Auszp.* 16. CHRZESNY, KRZESNY, CHRZESTNY, a, e, 1). chrztowy, od chrztu, Tauf=, zur Taufe gehörig; *Boh.* křestný, křticý; *Slovac.* krstni; *Hung.* keresztellö; *Vind.* kerstni; *Carn.* kerstne; *Rag.* karstni; *Ross.* крестильный; (*Ross.* крестный 1. krzyżowy, 2. chrzesny). Powinnowactwo chrzesne przeszkadza do małżeństwa. *Karnk. Kat.* 131. Rodzice, którzy do chrztu trzymają, die Taufpathen; Ojciec chrzesny, der Taufpathe, der Pathe; *Sorab.* 2. potha; *Slovac.* krstni otec; *Hung.* keresztattya; *Eccl.* пріемникъ, воспріемникъ, крестный отецъ, пріятникъ, примецъ. Chrzesna matka, die Taufpathinn, die Pathinn; *Slovac.* krstna matka; *Hung.* kereszt annya; *Eccl.* мать крестная, пріемница, возпріемница. Chrzesny syn, chrzesny, którego kto do chrztu trzymał, der aus der Taufe Gehobene, der Pathe, das Pathchen, der Taufsohn; *Slovac.* krstní, krsni; *Hung.* kereszt sín; *Ross.* et *Eccl.* крестникъ. Chrzesna córka, chrzesna, die aus der Taufe Gehobene, die Pathe, das Pathchen, die Tauftochter; *Slov.* krstna, krsna; *Hung.* kereszt leány; *Ross.* et *Eccl.* крестница. Kmotry zowią ojcami krzesnemi dzieci, synów i córek chrzesnych. *Hrbst. Nauk. T.* 3. *b.* Kmotry abo ojce chrzesne mają nauczać syny swoje chrzesne. *Karnk. Kat.* 127. Pojął Jagiełło Granowską, matkę swoję chrzesną, bo ona, gdy go chrzczono, zań według zwyczaju przyrzekała. *Stryjk.* 515. Matrona zacna matką chrzesną jej była. *Birk. Dom.* 3. Piękna moja matula chrzesna. *Teat.* 20, *b.* 23. Imię chrzesne, dane na chrzcie. Chrzesny podarek, *Carn.* krishmenk; Taniec chrzesny *Eccl.* ликованіе. *2). Chrzesny, *chrzestny, krzyżowy, na krzyż, Kreuz=. Dymitr i z bojary swojemi, po chrzestnym całowaniu, przysięgę uczynił. *Stryjk.* 380. (pocałowawszy krzyż ś.). Przymierze zamknęli chrzestnym całowaniem. *ib.* 487. CHRZEST, KRZEST, chrztu, krztu, *m.* obmycię z złączoną świątością, dzieje się przez polanie wodą lub nurzenie w wodzie, z wypowiedzeniem tych słów: ja ciebie chrzczę w imię ojca i syna i ducha ś. *Karnk. Kat.* 117. die Taufe; *Boh.* křest, křtu; *Slovac.* krst, krsteni; *Hung.* keresztség; *Dal.* karssth; (*Dal.* kerszt; *Croat.* kris • krzyż); *Carn.* et *Vind.* kerst; *Croat.* kárszt, kerszt, kerzt; *Sorab.* 2. kčženicža, chčženičže; *Slavon.* kérstenje; *Bosn.* krrisctenje; *Ross.* крещеніе (2. trzech królów święto); *Eccl.* груженіе, погруженіе; (*ob.* Grążyć). My Polacy, tak jak też i Ruś, od krzyżma ś. podobno krztu ś. daliśmy imię, abowiem chrześcianin bierze imię od Chrystusa, a Chrystus, to jest pomazaniec, od chrizma, przetoż też chrzest, (my pospolicie mówimy krzest, Ruś chrest), na którym stawamy się chrześciany, nasi ojcowie nie źle nazwali od chrizma. *Hrbst. Nauk. F.* 2. Chrzest w naszym języku nie począł być zwan, aż kiedy Polacy, nie rychło po Panu Chrystusie, wiarę Pańską przyjęli, którą kto przyjął, był w wodzie obmywan w imię Chrystusowe, a to Chrystowaniem abo Christem, a źle wymawiając, jako prosty lud czyni, chrztem przezwali; jako i dziś niektóre narody chrestować mówią, co my chrzcić wymawiamy. *Sekl.* 10. *Baptismus* chrzest, nie zaś nurzanie, ponurzanie. *W. Post. W. praef.* Chrzest ś. na miejsce obrzezania nastąpił. *Sk. Żyw.* 53. *Kłok. Turk.* 190. Mieczysław po przyjeździe Dąbrowki chrzest ś. obrzędem chrześciańskim przyjął. R. 965. *Krom.* 59. Święty ten na wszystkie szczęśliwie chrzest włożył i lud on do poznania syna bożego przywiódł. *Sk. Dz.* 1116. Trzymać dziecię do chrztu, *ob.* Chrzcić, 2. cf. kmotr, kum. *Przysłk.* Wyrzeka się go, jak diabła na chrzcie. *Oss. Wyr.* uroczyście, solennie, feyerlich entsagen.

CHRZĘST, u, *m.* (cf. chrost, chrobot) szczęk, dźwięk, das Gerassel, Geklirre, das Geräusch; *Boh.* chřest; *Graec.* ῥοῖζος. Chrzęst zbrojnego nieprzyjaciela słyszę, *Strepitum. Warg. Kurc.* 21. Słychać chrzęst broni. *Teat.* 51. *d.* 27. Chrzęst przeraźliwy pałaszów. *Teat.* 51, *d.* 87. Chrzęst świetnej jego zbroje Wdzięcznym odgłosem cieszył serce moje. *Kras. Oss. E.* 3. Bez wszelkiego chrzęstu w ciszy onej chodziła. *Otw. Ow.* 261. Za najmniejszym chrzęstem drżał. *Pilch. Sen.* 239. CHRZĘSTAĆ, CHRZĄSTAĆ *intransit. kontyn.*, CHRZĘŚCIĆ, Chrzęszczeć *niedok.*, chrzęstnąć, chrząstnąć *jedntl.*, chrzęst wydawać, klirren, rasseln, rauschen; (*Boh.* chřestati, chřescy, chřestěti, chřestjwam, (chřestačka grzegotka); *Carn.* hrushim). Suszący się chmiel, gdy będzie chrząstał, znak, że już dosyć ususzony. *Kluk. Rośl.* 3, 322. Upadł rycerz, a zbroja na nim przeraźliwie chrzęsła. *Dmoch. Il.* 1, 106. Zbroje chrzęszczą, konie rżą, ranni stękają. *Stryjk.* 191. Wszędzie wojna, wszędzie broń chrząszczy. *Stas. Num.* 1, 55. Krami rzéki chrzeszczą. *Petr. Hor. M.* 2. Chodzi ona; a długi ogon za nią chrzęści. *Papr. Przyk. B. b.* Piasek dobry do wapna, który chrzęści w garści ściśniony. *Cresc.* 34. Słowiczek, skoro listek powiewny chrząstnął, już on na pta-

sznika pomyślił. *Birk. Kaz. Ob. L.* 2. *b.* Spłoszanie ptaków do sieci, nie ma być tylko samym chrzęścieniem liścia. *Cresc.* 636. Skoro się wam da nad głową słyszeć jakie chrzęśnienie, drżycie od strachu. *Pilch. Sen. list.* 3, 79 *et* 2, 204. Chrzeszczenie. 1 *Leop. Jer.* 47, 3. (cf. chrząszcz). CHRZĘSTKA *ob.* Chrząstka.

CHRZESTNY *ob.* Chrzesny. *CHRZESZCZATY, *ob.* Krzyżowy. CHRZESZNAK *ob.* Chrzesnak. CHRZTOWY, a, e, od chrztu, chrzesny, Tauf=. Woda chrztowa. *Kucz. Kat.* 2, 362. *Pot. Zac.* 173. *Karnk. Kat.* 119.

*CHRZYBIET *ob.* Grzbiet. CHRZYPIEĆ *ob.* Chrapieć. CHRZYPLIWOŚĆ *ob.* Chrapliwość, Chrapka. *CHRZYPT *ob.* Grzbiet.

CHRZYŻMO, KRZYŻMO, a, *n.* z Greck. χρῖσμα, das Chrisam, chrzyżmo ś., które biskup z balsamu i oleju z wielkiemi ceremoniami poświęca, jest materyą bierzmowania. *Karnk. Kat.* 152. *Boh.* křjzmo; *Vind.* krishma; *Sorab.* 1. kžižmo; *Eccl.* мνро. *Kucz. Kat.* 2, 373. *Pim. Kam.* 370. KRZYŻMAŁ, CHRZYŻMAŁ, u, *m.* naczynie od chrzyżma, die Chrisambüchse. Do kościoła sprawił miednicę, nalewkę, krzyżmał, wszystko ze srebra. *Papr. Ryc.* 221. CHRZYŻMOWAĆ, KRZYŻMOWAĆ, *czyn. nied.*, krzyżmem pomazywać, bierzmować, mit Chrisam salben, firmeln. Kapłanom chrzyżmować abo bierzmować nie wolno, iż to samych biskupów zabawa. *Sk. Dz.* 817. Aby w balsamie, a nie w maśle chrzyżmowanie abo bierzmowanie było. *ib.* 1073. *Pim. Kam.* 25.

CHUĆ, i, *ż.* *1. chęć, skłonność, die Lust, die Neigung. Dar poprawdzie nie wielki; lecz ja o to proszę, Chuć moję więcej uważ, niż to, co przynoszę. *J. Kchan. Dz.* 140. Chuć ludzka jest dwojaka, jedna ku dobremu, Druga zasię świat zwodzi ku wszystkiemu złemu. *Rej. Wiz.* 37. *Niechuć, niechęć, niesklonność, nieżyczliwość, wstręt, die Ungeneigtheit, Abgeneigtheit, der Unwille, die Unlust. Gdy obaczył niechuć ksobie wszystkich ludzi, wpadł w niemoc. *Biel. Kr.* 133. Ubogim niech nie dają z niechuci, ani za niewolą. *W. Post. W.* 193. — §. Z przyganą; chuć, żądza, pochoć, die Begierde, die Gier, die Sucht; *Boh.* chtjč, chuť; *Slovac.* chuť, chtiwost; (*Croat.* hotinztvo = sprawa cielesna); *Croat.* pohlepnoszt, pohlepa; *Rag.* pohotjenstvo, bjes, objés; (*Rag.* hoochja = wola); *Carn.* hotenje, (*Carn.* hotinstvu = porubstwo; *Carn.* hotlivost = jurność; *Vind.* hut, hot, hotniza *pellex*); *Vind.* shela, shelje, shelnost; *Bosn.* sgeglia, hlipnóst, hlipanje; *Hebr.* חמד; *Ross.* похоть, прихоть, жажда. Wojen początkiem są chuci; chuci z interessów wynikają. *Zab.* 1, 1. *Alb.* Obiecał jéj wziąć ją sobie za żonę, byle na chuć jego pozwoliła. *Bals. Niedz.* 1, 52. Chuć mieć *Eccl.* похотствовать. — §. 2.* Smak, który co ma, der Geschmack, den etwas hat; *Boh.* chuť; *Slovac.* chuť. Chléb z nieba ma w sobie wszelakie kochanie i chuć a smak wszelakiej wdzięczności. 1 *Leop. Sap.* 16, 20. *Slovac.* Ani chuti, ani smaku, *nec odorem, nec saporem habet*, ohne Geruch und ohne Geschmack.

Pochodz. *chutki*, *chutliwy*, *chutnie*, *pochoć*, *ochota*; ob. pod sł. *Chcieć.*

1. CHUCH! 1). głos puszczonego tchu, huch! das Hauchen auszudrücken. *Rag.* chjuh *aura tenuis*; *Sorab.* 2. püch; (cf. puch). 2). chuch, grając w warcaby, bierka czyli kamień wzięty przeciwnikowi za opuszczone wzięcie przez niego, das Blasen eines Steins im Damenspiel. *Fig.* Powrócił kochanek; teraz chuch po wszech żalach jéj i modłach i skargach. *Zab.* 5, 194. (jak gdyby je rozdmuchano). 2. CHUCH, u, *m.* Chuchanie, Chuchnienie, puszczanie z ust tchu na co, das Hauchen, der Hauch. (*Rag.* hák; *Vind.* duh, odih, sapa, slap; *Croat.* szapa). Karciane domki chuch dziecięcia obala. *Oss. Wyr.* Jednym chuchem go obalił. *ib.* — CHUCHAĆ *intrans. kontyn.*, Chuchnąć *jedntl.*, dech z niejakim przyciskiem wypuszczać, hauchen. *Rag.* hâkati, hûkati; *Vind.* dihati, dehniti, dihuvati, sapopushati; (*Eccl.* хухаю łaję). Pospólstwo na febrę, w dziurę w osiczynie wywierconą, trzy razy chucha, a chuchnąwszy kołkiem zabija. *Krup.* 5, 565. Chuchać, grzać tchem; jak dmuchać, studzić, hauchen, warm hauchen. Mróz był potężny; w garść gospodarz chucha. *Jabł. Ez.* 153. W zimie nocy całe przepędza na miesiącu, chuchając w ręce. *Teat.* 6, 97. Lepiej dmuchać, niż chuchać, *melius est abundare, quam deficere. Cn. Ad.* 438. Ciepło i zimno, i dmuchasz i chuchasz. *Jabł. Ez.* 154. (odmienny). Acz sparzył się i nie raz, na zimno nie chuchał. *Zab.* 14, 55. (raczej: nie dmuchał, cf. sparzony i na zimne dmucha). *Fig.* w garść chuchać; ślinkę połykać, łapę lizać, postradać nadziei, nachpfeifen, in die leere Hand blasen, der Hoffnung beraubt werden. Omyliła go nadzieja, chucha w garść. *Cn. Ad.* 785. *Chrośc. Fars.* 134. Lepiej było wcześnie przestrog mądrych słuchać, Niżeli jako mówią, po czasie w garść chuchać. *Pot. Arg.* 342. *Pot. Pocz.* 346. Odstąpiony od wszystkich, musi w garść sam chuchać. *Jabł. Tel.* 176. Gruchnie, że idzie z dwiema na odsiecz hetmany, Zaraz Seraskier i z Hanem w garść chuchnie. *Jabł. Buk. Q.* 2. *b.* — §. Chuchnąć na kogo, urągać się z niego, einen anhauchen, anblasen, seiner spotten. Drugi zjadł; a na cię chuchnie. *Cn. Ad.* 14. §. W warcaby grając, chuchnąć, zabrać drugiemu bierkę, którą zapomniał zbić, im Damenspiele, einen Stein blasen. — CHUCHRACZEK, czka, *m.* papinek, stokfisz, wyschły jak stokfisz, cherkający, którego dziś a jutro. *Oss. Wyr.* ein Kerl zum Umblasen, ein Mensch, wie ein Skelett, wie ein Schatten. — CHUCHRO, HUCHRO, *KUCHRO, a, *n.* KUCHRA *licz. mn.* ksieniec, rybi żołądek, das Fischbündel, (Oest. Beuschel). Fladry nietknięte i płaszczki chuchra podał mi. *Zab.* 8, 340. *Iżyck.* Kuchra. *Wiel. Kuch.* 421. *Dudz.* 42.

Pochod. *nachuchnąć*, *ochuchnąć*, *pochuchnąć.*

CHUCZYĆ *ob.* Huczyć.

CHUDACTWO, a, *n.* chudzina, chudaki, ubóztwo, armes Geschöpf, armer Tropf, Armseeligkeit, armseeliges Wesen. Parysa sądem zelżona Pallada, Biedne chudactwo odtąd w kruchcie siada. *Zab.* 9, 37. *Zabł.* CHUDACZKA, i, *ż.* kobieta chuda lub uboga, biedna, ein mageres, oder armseeliges Weib. *Morav.* chuderka; *Boh.* chudinka. CHUDAK, a, *m.* CHUDACZEK, czka, *m.* człowiek chudy na ciele, tudzież na majątku, chudy pachołek, nędzny biedaszek, mizerak, ubóztwo, ein magrer Mensch, ein armer, elender, miserabler Mensch. *Boh.* chudak, chudinec, chudas, chudátko; *Morav.* chuderak; *Sorab.* 2. chudlas; *Vind.* potrebnik, sromak, srutei, frutez, gladounik;

Ross. скуднякъ, мозглякъ. Ktoż tak jest nieszczęśliwy, jako on na świecie, Chudak, mizerak, nagi, zewsząd bieda gniecie. *Jak. B.* 33. Co w modzie było w narodzie przed laty, Teraz tym gardzi chudak, a bardziej bogaty. *Mon.* 73, 39. Śmierć równym osądza prawem panów i chudaki. *Zab.* 11, 414. Bogactw swoich zażywają panowie na uciemiężenie chudaków. *Nar. Tac.* 2, 313. Lubo ja chudak, przecie do mej chaty, Chętnie idzie i bogaty. *Hor.* 1, 301. CHUDERLAWY *ob.* Chudorlawy. CHUDEUSZ, a, *m. żartobl.* chudy pachołek, gołota, goły jak bizun, *Lat. Irus.*, ein armer Teufel. Nie znam większego chudeusza, jak ten twój pan. *Teat.* 8. *c*, 8. Ach! cóż to za chudeusz idzie. *Teat.* 43. *b*, 52. CHUDNIEĆ *nijak. nied.*, chudnąć, *jedntl.*, schudnąć, schudnieć, uchudnąć, ochudnąć *dok.* z ciała spadać, chudym się stawać, mager werden, von Leibe fallen. *Slovac.* chudnu, churawjm, (*Boh.* chudnauti, zchudnauti = ubożeć); *Boh.* chřadnauti, churawéti, hubnauti, hubl, zhubnauti, zhubenéti; *Croat.* hudeti, mlednem; (*Sorab.* 1. chudnu ubożeję). *Vind.* medou gratat, doujemat, pohuishat, *Carn.* hujsham, (*Carn.* hudim se, hudajem se *indignor*); *Rag.* mlednietti, omlednietti, omlednîvati, marscjaviti; *Bosn.* mrrisciaviti, mledniti; *Ross.* худѣть, похудѣть, тощать, отощать, скудать, скудѣть. Ziele to ciału chudniejącemu i niszczejącemu ratunkiem. *Syr.* 285. Kuropatwy, stęskniwszy sobie, chudnęłyby, a nie tyły. *Cresc.* 590. Często z tajemnych przyczyn konie schną i chudnieją. *Hipp.* 129. Nim tłusty schudnie, chudy prędzej zginie. *Bratk. O.* 4 *b.* Rychlej chudy zdechnie, niźli tłusty schudnie. *Pot. Pocz.* 304. Pychą się rozdyma, i z chciwości chudnie. *Treb. S. M.* 25. Wilk ochudły. *Pot. Arg.* 209. Uchudł, wycieńczał i zamarł. *Kniaź. Poez.* 3, 66. §. Chudnieć, ubożeć, arm werden, verarmen. Fara chudnieje. *Gliczn. Wych. F.* 2. *b.* CHUDO *przysłk.* nietłusto, mager, (*Ross.* худо = źle, хуже gorzej, cf. *Ger.* hudeln). Lepiej mało świni chować a tłusto; a niż wiele a chudo. *Zaw. G.* §. Nędznie, mizernie, ubogo, skąpo, arm, armseelig, mager, ärmlich. Wiem do Waszmości, że się chudo macie, A przecię pompę kochacie mój bracie. *Bratk. P. b.* Chudo jada = skąpy. CHUDOBA, y, *ż.* ubóztwo, nędza, mizerya, Armuth, Elend, *Boh.* et *Slov.* chudoba, chudobnost; *Sorab.* 1. khudoba; (*Vind.* hudoba, hudobia, hudobnost, hudoblivost = złość, złośliwość; hudobnik = złoczyńca; *Carn.* hudóba = złoczyńca, djabeł, *Croat. Rag.* et *Bosn.* hudòba = djabeł; *Slavon.* hudoba = strach, przeszkoda; *Ross.* худоба nieprzyzwoitość, nieprzystojność, liche, złe położenie, niedobry byt), *Ross.* скуда, скудота, бѣдность, нестяжаніе; *Eccl.* схудство, недостатъкъ, убожьство, нищетство, оскѫдѣніе, скѫдость. Kto się chełpi z bogactw; bój się chudoby. 1. *Leop. Syr.* 10, 14. Chudoba a nieszczęście zazdrości próżne. *Falib. Dis. P.* 3. Nie boli mnie chudoba, bo ta jest poczciwa. *Czachr. Tr. J.* 2. Chudoba cnoty nie traci. *Żegl. Ad.* 30. *Pot. Arg.* 610. *Rys. Ad.* 51. *M. Kochan. Dz.* 306. Miary w skarbach, budynkach, pałacach nie było, Chudoba, cnót mistrzyni, wszystkim się zbrzydziła. *Bardz. Luk.* 5. §. Chudoba, majątek ubogi, ubogiego mienie, ein armes Eigenthum, das Bischen Armuth, was einer besitzt, der nicht wohlhabend ist. Ubogi musi wszystkiej chudoby swojej pozbyć, żeby jako zdrowia uchronił. *Star. Ryc.* 27. Chudoby poddanych niszczeją, gdy pan łakomy. *Grod. Dis. F.* 2. *b.* Chudoba chłopska, co chłop posiada, niewiele. Chudobę Walkową z paszy zabrał polowy. *Oss. Wyr.* (krowę jego, seine Kuh, sein ganzes Bischen Armuth). §. Chudoba, chudak, chudeusz, nędzarz, nieborak, ein armer Mensch, ein Armer. Gdy sługa wodę nieco później przyniesie, trzy sta plag chudobie wyliczyć każą. *Pilch. Sen.* 234. Chudobie wszędzie piskorz. *Cn. Ad.* 543. (ubogiemu wszędzie krzywda się dzieje, cf. na pochyłe drzewo kozy skaczą). *Slov.* o chudobného každi s otrc. CHUDOBNY, a, e, CHUDOBNO *przysłk.* nędzny, mizerny, armseelig, elend; *Slov.* chudobni. *Slovac. Prov.* Chudobného chudobné ge sčeští. (*Vind.* hudoben, loter, *nequam, malitiosus. Bosn.* hudobni, *diabolicus*). *CHUDOBRODY, a, e, brody niegęstej, schwach an Barte. *Ross.* скудобородый, cf. bezbrody. *CHUDOBRZUCHY, a, e, bez brzucha, magern Bauches, ohne Bauch; *Ross.* скудобрюхый. *CHUDOGŁOSY, a, e, słabego głosu, von schwacher Stimme. *Eccl.* худогласный, хѫдогласьнъ, *Ross.* скудогласный. CHUDOPACHOŁEK *ob.* Chudy pachołek. CHUDOPACHOLSKI, a, ie, od chudego pachołka, ubogi, chudobny, arm, armseelig. Od najpierwszych do najostatniejszych chudopacholskiego stanu brakując osoby, całą naszę okolicę przetrząsnął. *Mon.* 69, 372. Chudopacholski spłacheć. *Mon.* 75, 594. Po chudopacholsku. chudo, ubogo, nędznie, arm, armseelig, *przysłk.*, *Boh.* po chudopacholsku. Człowiek po chudopacholsku ubrany. *Xiadz.* 159. *Slovac.* Po chudopacholski sa mať. — CHUDORLAWY, CHUDERLAWY, CHUDORLOWATY, a, a, pociągłej chudej twarzy, suchy, mager im Gesichte, hager; *Ross.* сухощавый, худенькій. U ludzi chuderlawych, smagławych, zatwardzenie żołądka ze skąpości żółci pochodzić zwykło. *Perz. Lek.* 176. Chuderlawo *przysłk.* Pacyenci świerzb mający chuderlawo wyglądają. *Perz. Lek.* 138. CHUDERLAWOŚĆ, ści, *ż.* suchość, nietłustość twarzy, die Hagerkeit des Gesichts. *Ross.* сухощавость. *CHUDORODNY, a, e, *Ross.* худородный, nieszlachecki, nie familiant, podłego urodzenia, von schlechter Abkunft. худородство nieszlachectwo, geringe Abkunft. CHUDOŚĆ, ści, *ż.* nietłustość, niemięsistość, suchość ciała, die Magerkeit. *Slovac.* et *Boh.* churavost, hubenost; *Croat.* mlednoszt; *Bosn.* mrriscjavost, mlednóst; (*Bosn.* hudost *fascinatio*). *Vind.* medloust, madlost, (cf. mdłość, *Rag.* hûdost *improbitas*). *Eccl.* худость тѣла (= 2. худость, смиреніе pokorność, uniżoność, скудость, неимущество, ubóztwo); *Ross.* худость, худощавость, мозглявость. Blade jej cielsko w chropawej uwięzło chudości, Powiedziałbyś, że z samych jest złożona kości. *Zab.* 6, 159. *Min.* Blada twarz; chudość wszystko osiągnęła ciało. *Otw. Ow.* 95. CHUDOWATY, a, e, CHUDOWATO *przysłk.* przychudszy, nieco chudy, etwas mager. (*Ross.* худоватый przygorszy, przylichszy). *Sorab.* 2. Chudowina miasto Mittenwalde w Luzacyi. CHUDY, a, e, 1. niewiele ciała mający, nietłusty, mager. *Slovac.* chudý, chudí, chu-

dyèky, churawý, hubený; *Boh.* churawý, hubený; (*Croat.* hùd = 1. zlocheszt *malus*, 2. mleden, szuch, mèrssav, lòs; *Dal.* okoszt, jezliv, *macie torridus*; *Croat.* hudich = djabeł; *Rag.* hùd *impius*; hughi = deterior; *Rag.* mlédan, marsejav, *Slavon.* mârshav, mershav = *macer.* *Vind.* 1. hud *malus*, hunshi *peior*, 2. hud = mocny, hudi duh, hudizh = czart, szatan; *Vind.* medou, medel, kumern, suh = *macer*; *Carn.* hùd *malus, lacer*; hudizh *diabolus*; *Carn.* madal, kumern = chudy; *Bosn.* hùd = zły; *Bosn.* hudoba = djabeł; *Bosn.* mledan, mrrsejav = chudy; *Ross.* худый, худъ = 1. zły, lichy (cf. *Gr.* hudeln, = 2. chudy *Eccl.* худопавый, мозглявый, мозглый. *Ross.* кудъ, кудесъ, czart, (*disting.* художный, sztuczny, kunsztowny, cf. chędogi). Koń chudy, że skóra tylko a kości. *Jabl. Ez.* 29. Chudy jak szczap, jak gont, *Ross.* онъ какъ спичка. Chude mięsiwo *Ross.* лубовина. Chudego na ofiarę dają kura. *Cn. Ad.* 101. (*deteriora Deo* chromą córkę do klasztoru oddają). *Slovac. Prov.* Chuda mršina dobre táha, *macer bene bibit.* — *Croat. Prov.* Videt je, kô da on ni je lani szlana izio, *apparet, quasi anno praeterito nihil salsi gustasset.* — Ugór koniczyną zasiany, jest ugorem tłustym, gdzie zaś trawka i zielska rosną, ugór chudy. *Pam.* 85, 1, 906. — §. *Fig.* Chudy rok, nieurodzajny, ein mageres unfruchtbares Jahr. Jego komedye zdają się być chude i postne. *Teat.* 34. *b, B.* 2. (czcze, niesmaczne). 2. Chudy, nędzny, ubogi, mizerny, arm, elend, armselig. *Boh.* chudy, chudobný; *Slovac.* chudí, chudý; *Sorab.* 2. chudi; *Sorab.* 1. chudy, khudé, khudobné; *Arab.* חוד *opus habuit*; *Graec.* χῆτος *indigentia*, cf. *Graec.* χυδαῖος *vilis*. *Ross.* скудный, скудень, бѣдный; *Eccl.* скудостный, недостаточный. Tak chudy zdrowie, jako i pan kocha. *Pot. Arg.* 65. Którzy dziś mogą być pany, jutro z chudym zrównają. *J. Kochan. Ps.* 12. Jego Mość nie chce się z chudemi wdawać, jeno wszystko z pany. *Gorn. Dw.* 111. Człowiek skąpy przed chudym się chroni. *Patr. Jał.* 4. Wilk gromi owce, orzeł gęsi łomie, Takież chudy przed możnym na wolności chromie. *Paszk. Dz.* 113. (ubogiemu zawsze piskorz). Szlachetnego rodzaju, cnych rodziców, acz domu chudego. *Paszk. Dz. A. b.* Mówiła chuda, jako się uda. *Rys. Ad.* 41. (musiała się na przemysł puszczać). Chudy jestem. *Eccl.* скудствую, скудень есмь. Chudy pachołek, chudopachołek, gołysz, chudeusz, ein armer Schlucker, ein armer T. *Boh.* chudopacholek; *Ross.* бѣдняга, бѣдняшка. Trudno chudemu pachołku skrzydeł podnieść do góry, jeśli nie ma groszy. *Pot. Arg.* 476. Posażnej panny za chudego pachołka nie dadzą. *Teat.* 26. *b*, 75. Kolejno panem wielkim i chudopachołkiem czułem się. *Zab.* 11. 161. Chudy derwisz. *Zab.* 12, 96. — §. Od chudego końca co rozpocząć, z wolna, stopniami wyżej, z dołu, von unten herauf anfangen. Jeśli drobniejszych wad w Rzeczypospolitej, opuściwszy większe, poprawujesz, od chudego końca, jako jest u nas w przypowieści, rzeczy bardzo wielkie poczynasz. *Modrz. Baz.* 399. CHUDZIĄTKO, a, *n.* nieboraczątko, biedaszek, chudzina, ein armes Geschöpfchen. *Slovac.* chudiatko. Owieczki chudziątka *Zebr. Ow.* 378. Komar, chudziątko, był w pajęczynie uwikłany. *Żebr. Żw.* 104. CHUDZIĆ *czyn. kontyn.*, schudzić ochudzić *dok.*, chudym uczynić, tłustości odbierać, suszyć, mager machen, ausdorren. *Eccl.* худю, худа чиню, охуждаю *emacero.* *Boh.* zhubeniti; *Croat.* payszam; (*Slavon.* huditi = gardzić; *Rag.* huditi = łajać, cf. *Ger.* hudeln, herum hudeln). Posty dręczą a chudzą. *Kosz. Lor.* 185 *b.* Was te wstrzemięźliwości schudziły znacznie. *Wad. Dan.* 12. Koń ochudzony w ciężkim wozie pracując, zapomni darskości swojej. *Tward. W. D.* 2, 141. — *transl.* Prometeuszowi wątrobę wznowioną sęp obżarty chudzi. *Bardz. Tr.* 241. (ugryzuje, wyjada). *Fig.* Żyto nie zchudzi roli, ale ją utwierdza. *Haur. Sk.* 32. (płonić, wycieńczać, auszehren, mager, unfruchtbar machen). Chudzić, niszczyć, ubożyć, arm machen, elend machen. *Boh.* chuditi, zchuditi, chudjm, ochuditi, ochuzowati. Król, jak tych utuczy, a tamtych ochudzi, będzie pewniejszym na tronie. *Pot. Arg.* 29. Nie zuboży jałmużna, bo kto ją daje bogatszym, Nie zchudzi, bo miłosiernego tuczy. *Psalmod.* 55. Złym gospodarstwem sam się chudzi. *Oss. Wyr.* CHUDZIĘ, ięcia, *n.*, CHUDZIĘTA *liczb. mn.* nieboraki, biedaki, arme Leutchen. Hetmanów pozbywszy, tył chudzięta podają. *Krom.* 243. Że się do domów nic nie sprawiwszy wrócić musiały, Przetoż chudzięta miały żal nie mały. *Auszp.* 79. Chudzięta, chude kurczęta, chudy drób', mageres Federvieh, lub też pieszczenie: biedne kurczęta, das arme liebe Vieh. CHUDZIEC, dźca, *m.* chudak, człowiek chudy, chudeusz, nieboraczysko, ein armer Schlucker, ein armer Tropf. Ow chudziec, co ranę odniósł, jednać jeszcze musi. *Gorn. Wł. L.* 3. Znoście sam chudcy, wypróżniałe mieszki. *Kochow.* 67. — §. Chudziec, bydlę biedne, niekarmne, osobliwie świnie, ungemästetes mageres Vieh, besonders Schweine. Będę pasł bydło na stracenie, was, o chudzikowie trzody. *Leop. Zachar.* 11, 7. (o nędzne owce. *Bibl. Gd.*). Od wieprza karmnego 3 grosze podatku, od chudźca jeden. *Gaz. Nar.* 1, 118. Około świni i chudaków porządek być ma, aby tego było na potrzebę do karmienia. *Zaw. Gosp.* § Psie imano, ein Hundenamen. Obalił sarnę mój chudziec. *Bielaw. Myśl. B.* 4. CHUDZINA, y, *m.* et *ż.* CHUDZINKA, CHUDZINECZKA, i, *ż. zdrobn.*, niebożątko, nieboraczek, biedaszek, *Slov.* chudina, chudènka; *Sorab.* 1. chudzinka; *Sorab.* 2. chużinka; *Ross* голякъ. ein Armer, ein armer elender Stümper; eine Arme. Dobrze ten chudzina uczynił, że będąc niewidomym żebrał. *Dabr.* 158. Więcej zawsze może chudzina pokorny, A niżli możny pyszny. *Papr. Koł. G.* 4. Chudzina na nędznego baczniejszy. *Papr. Koł. N.* 4. *b.* Rychlej chudzina dla chudziny uczyni, niżli dostatni. *Rys. Ad.* 59. Leżał Łazarz chudzineczka przed wrotami bogacza. *Dąbr.* 322. Nie mógł nic uprosić i owszem był chudzinka nie prawie słusznie odpędzon. *Stryjk.* 582. Niechaj jako chce prosi, niechaj wzdycha, Bez opatrzenia chudzineczka licha. *Groch. W.* 566. Bogaty się dziwi, czym się chudzina żywi. *Rys. Ad.* 3. Pan jako chce; a chudzina jak może. *ib.* 54. Prawa za mocą idą; pan chudzinę gniecie. *Biel. S. M. B.* 2. *b.* Za chudziną pan bóg. *Rys. Ad.* 80. Kręciła się chudzina, jak mogła. *Pot. Arg.* 826. Zwyciężeni chudzinowie, wnet spełnili kondycye księżnej Ruskiej. *Stryjk.* 118. §. *Zbiorowo* ubo-

gi ludek, ubóztwo, armes Volk, arme Leutchen, das Armuth. Cały lud z miasta zawiódł w niewolą; tylko chudzinkę i robotniczki zostawił. *Leop.* 4. *Reg.* 25, 12. (ubogich *Bibl. Gd.*). — §*. Chudzina, *obscoen.* wstyd kobiecy, die weibliche Schaam. *Sł. kiesz.* 32. CHUDZIUCHNY, a, e, CHUDZIUSIEŃKI, CHUDZIUTEŃKI, CHUDZIUTKI, a, ie, CHUDZIUCHNO, CHUDZIUTEŃKO, CHUDZIUTKO, *przysłk., intens. przymiotn.* chudy = bardzo chudy, bardzo ubogi, sehr mager, äußerst mager, äußerst arm. *Boh.* chudjčký; *Sorab.* 1. khudužki; *Ross.* худехонекъ, скудненькій.

Pochodz. *nachudnąć, nachudzić, nadchudnąć, nadchudzić, przychudszy, wychudzić, wychudnąć, wychudły, pochudnąć, przychudzić, dochudzić, ochudzić.*

CHUJ, uja, *m. obscoen.* członek męzki, das männliche Glied, *Sł. kiesz.* 33.

CHUJEC [CHUDZIEC. 1], ujca, *m.* wieprz cały, ein zahmer unverschnittner Eber, ein Stammschwein, im Preuß. Kujjel, in Thüring. Hacksch. Na to mieć oko, aby jaki na ustroniu nie zamieszał się chujec, któryby znacznie pańskim ujmował obroku wieprzom. *Gost. Ek.* 111. [*ob.* Chudziec. 1]

CHUK *ob.* Huk. CHUMEN *ob.* Humen. CHUR *ob.* Chór.

*CHURDA, y, *ż.* Churdy kopa. *Instr. Cel. Lit.* 2. — CHURKOTAĆ *ob.* Charkotać, Chrachać.

CHURMEM *ob.* Hurmem.

CHUŚCIANY, a, e, z chust, chustowy, lniany, płócienny, von linnen Tüchern, Tuch=, z. B. Schnupftuch=, Linnen=, Leinwand=. *Ross.* платочный, платошный. W chuścianym woreczku majoranu uwarzonego przykładać. *Sien.* 103. Zaziębionemu koniowi dym knota chuścianego pod nos kurzony pomaga. *Cresc.* 539. CHUŚCINA, y, *ż.* CHUŚCINKA, i, *ż. zdrobn.* biedna mizerna chustka, ein elendes armseeliges Tüchel. Nie masz teraz na mnie i szmaciny, Nie masz i jednej chuściny. *Comp.* 702. CHUŚCISKO, a, *n.* paskudna nieforemna chusta, ein abscheulich schlechtes Tuch, Schnupftuch, Halstuch, Kopftuch. Pop w łapciach, a chuściskiem prostym łeb obwinie. *Stryjk. H.* 2. Diak w kurpiach, chuściskiem prostym łeb obwinie. *Paszk. Dz.* 51. (*NB.* uważaj, jak *Paszkowski* co do drobiazgu nawet skradł *Stryjkowskiego*). CHUSTA, y, *ż.* CHUSTKA, CHUSTECZKA, i, *ż. zdrobn.*, płat płótna obrębiony do różnych potrzeb, do obwinięcia, do uwiązania, i t. d. ein Tuch, ein linnen Tuch, ein Stück Wäsche. *Boh.* prádlo, raucha, šat, šatek, plachetka; *Bosn.* linçuo, otarak, ubrus, obrus, ubrusocich, rucinik za trritti nos; *Slovac.* šatka, ručnjček; *Sorab.* 1. rub, rubežk, rubižčžko; *Sorab.* 2. rub, rubik, rubz, rubzik, płat, schant, schantk; *Vind.* pert, hantvela, hadra, facenett, obrisazh, robek; *Carn.* partnina, pertnina, fazanekel, rôbz, aftah, pezha; *Slavon.* rùbac, marama rùbac, otarcsich, marama na vràtu; *Croat.* rubecz, vratni rubecz, golerecz, szekuvatni rubecz, pecha; *Dal.* marhama, pestencan; *Ross.* платъ, платище, платокъ, платочекъ; *Eccl.* лентіе, лентій, повязка, платъ, убрус, убрусъ. Chusta do zawiązania rany. *Cn. Th.* (binda). Chusta do opasania się, fartuch, szorc n. p. Wziąwszy Jezus lnianą chustę, przepasał się i począł nogi uczniom umywać. *Sekl. Jan.* 13. (*not.* szorstuch). Łazarz wyszedł z grobu, mając związane nogi i ręce chustkami grobowemi i oblicze chustką obwiązane. *Sekl. Jan.* 11. (obwiązkami grobowemi, Grabetücher, Leichentücher). Dzieciątko uwinione w chusteczki. *Rej. Postilla C.* 6. (w pieluszki, *Eccl.* повои). Chusteczki maczane w dekokcie na rany przykładać. *Krup.* 5, 399. Chusteczka we dwoje złożona. *Syr.* 393. Sułtan chustkę rzuca na tę, która mu się podoba; a ta rzuconą chustkę odebrawszy, całując do zanadrza kładzie. *Klok. Turk.* 48. Chustka do nosa; *facelet, Schnupftuch. Dobywa chustki natartéj piżmem. *Zab.* 9, 347. *Zabł.* Nie turbuj się, choćby mu i dwie żony umarły, obejdzie się bez chustki. *Oss. Wyr.* (nie będzie potrzebował, bo nie będzie płakał). Sprawię ja mu chustkę do nosa. *Oss Wyr.* (utrę mu nosa, przytrę mu rogów, nauczę go rozumu). Chustka na szyję, *szyjnica. *Ern.* 1102. (alsztuk, ein Halstuch). Chusteczki wyszywane. *Dwor. K.* 3. *Sk. Dz.* 612. §. *liczb. mn.*, chusty, bielizna, Leinenzeug, Linnenzeug, Wäsche. (*Croat.* rubje). Już mu się chusty białe dla częstego używania podrapały. *Wys. Al.* 320. §. *Fig.* Zbladł jak chusta. *Teat.* 39, 314. (jak płótno, spłótniał; er wurde blaß wie ein Tuch, wie eine Leiche, wie die Wand). Zbledli jak chusta, w głębokim milczeniu. *Zab.* 8, 222. *Cn. Ad.* 1312.

CHUŚTAĆ [właściwie HUŚTAĆ. 1] *czyn. kontyn.*, chuśtnąć *jednll.* wychuśtać *dok.*, kołysać, chybać kogo, einen schaukeln. Lew chuśtał w łapie koźlątko i wypuszczał zdrowo. *Przyb. Milt.* 113. Chuśtać się, *zaimk.*, sich schaukeln. Dzieci się na mych kolanach chuśtały. *Przyb. Abl.* 82. Dali się tam chuśtać i mężczyzni i kobiety. *Pam.* 85, 1, 138. CHUŚTACZKA, i, *ż.* kołyska, krzesełko na powrozach do chuśtania czyli kołysania, eine Schaukel. Młode panny bawiły się chuśtaczką, zawieszoną w drugim końcu ogrodu. *Pam.* 85, 1, 138.

CHUSTECZKA, CHUSTKA, *ob.* Chusta.

CHUSZCZA, y, *ż.* [właściwie HUSZCZA = gąszcz. 2] tłuszcza, chaszcza, tłum, rzesza, ein dicker Haufen Menschen, Volkshaufen. Przed wielką ludzi chuszczą. *Jab. Ez.* 214. *Zab.* 10, 59.

CHUTA *ob.* Huta.

CHUTKA, i, *ż. zdrobn. rzeczown.*, chuć, chęć = chętka, eine kleine Lust, ein Lüstchen, Belieben. Zawsze do służby bożej masz mieć chutkę. *Kulig. Her.* 173. — CHUTKI, a, ie, CHUTNY, CHUTLIWY, a, e, CHUTKO, CHUTNIE, CHUTLIWIE *przysłk.*, ochoczy do czego, przez ochotę prędki do czego, bereitwillig zu etwas, schnell zu etwas, hurtig, *Boh.* chutné; *Vind.* preshelen, pretert; *Ross.* похотный. Niechaj cię chutliwego ku sobie poznamy. *Biel. Kr.* 370. Abyśmy do tej cnoty chutliwsi byli. *W. Post. W.* 111. Chutliwego, a wesołego dawcę bóg miłuje. *W. Post. W.* 193. Dosyć chutliwie szyi swojej nastawił. *Warg. Wal.* 75. Chutliwiem się zastawował o Boga zastępów. *Radz.* 1. *Reg.* 19, 10. (gorliwiem się zastawiał. *Bibl. Gd.*). Do wioseł chutnie się rzucili. *Zbil. Dr. A.* 4. Zasłużonym ku wszelkiej zacności w Rzeczypospolitej chutliwie dopomagał. *Orzech. Tarn.* 87. Dęby na dźwięk Orfeuszowej lutnie Tańczyły chutnie. *Hor.* 1, 68. *Kniaż.* Z Jezusem byli uczniowie tylko na téj górze, jako chutliwsi, jako domowi przyjaciele. *Biał. Post.* 212. Duch jest chutki; ale ciało mdłe. *Radz. Math.* 26, 41. (ochotny. *Bibl. Gd.* prędki.

Kucz. Kat. 3, 336). — §. Chybki, prędki, chyży, hurtig, schnell, geschwind. Niechutki, niepośpieszny. *Macz.* Ptak chutki i prędki. *W. Post. W.* 122. Letkość podków czyni też konia chutkiego ku podniesieniu nóg. *Cresc.* 520. Co chutniej wysłuchaj mnie panie, boć ustawa duch mój. 1. *Leop. Psal.* 142, 7. Blisko już jest dzień pański wielki, bliski jest a barzo chutki. 1. *Leop. Sofon.* 1, 14. — °§. Chutny, Chutliwy. (*Boh.* chutný = smaczny), przyjemny, miły, wdzięczny, angenehm. Będziecie ofiarować zapalną ofiarę, wonią najchutniejszą panu. *Leop. Num.* 28, 27. (wdzieczną wonność. *Bibl. Gd.*). Nie jadłem chleba chutliwego, ani mięso ani wino postały w ustach moich. 1. *Leop. Dan.* 10, 3. Pokarm przedtym chutliwy, zbrzydza się teraz duszy jego. 3. *Leop. Job.* 33, 20. (pokarm wdzięczny. *Bibl. G.*). Dziecko kołyszą, aby spało chutniej. *Zimor. Siel.* 162. (milej, smaczniej). CHUTKOŚĆ, CHUTLIWOŚĆ, ści, *ż.* ochocza do czego gotowość, ochota, Bereitwilligkeit, Fertigkeit zu etwas. Schowajcie na inszy czas tej chutliwości. *Baz. Sk.* 235. §. Chutkość, szybkość, chybkość, prędkość, Hurtigkeit, Schnelle, Geschwindigkeit. Skoki nie tak na mocy, jako na chutkości należą. *Macz.*

CHWAŁA, °CHWALBA, y, *ż.* pochwalanie, uznanie znakomitości z zaletą, zaleta, das Lob, (*Slovac.* chwała; *Boh.* chwála; *Vind.* hvala, pohvala, hvala, zbast, hvalo, sahvala = dzięka; *Carn.* hvala; *Bosn.* huala, hvala, fala; (*Dal.* hvale; *Hung.* halandas *gratis*); *Rag.* hvâla; *Croat.* hvala, dika; *Dal.* szlava; *Sorab.* 2. chwalba; *Sorab.* 1. chwalba, chwała, kwawa, hordoscž; *Ross.* хвала, хвальба, cf. *Hebr.* הלל *halal.*, cf. hallelujah, *Ger.* Hall, *Gr.* *καλεῖν*). Chwała jest istotne, a szczére cnoty uznanie; sława jest opinia, a rozumienie niedoskonałe, które tylko z wielu ust mówiących ma swoje wagę. *Lub. Roz.* 280. Sława urasta ze zdań wielu, chwała z dobrych. *Pilch. Sen. list.* 3, 318. Między chwałą a sławą jest właśnie ta różność, która jest między szczęśliwością a szczęściem. *Lub. Roz.* 253. Zbytek chwalby i nagany podejźrzany jest. *Kras. Hst.* 29. Chwała najprzyjemniejsza piosnka. *Cn. Ad.* 851. Chwała z własnych ust śmierdzi, z cudzych pachnie. *Cn. Ad.* 72. Eigenlob stinkt. W liczb. mn. chwały, pochwały, Lobeserhebungen, Lobsprüche. Z chwałami wjachał. 1. *Leop.* 2. *Macch.* 4, 22. Święty Jan Jezusa wielkiemi chwałami wysławiał. *Biał. Post.* 49. (uwielbiał go). — Chwała Bogu, chwałaż bogu, *adverbialiter*, to dobrze! bogu dzięka! bogu chwała! bogu bądź chwała! Gottlob! Bogu chwała, nie mam się na co uskarżać. *Teat.* 9. *b*, 15. Chwałaż bogu, widziałem małżeństwo niemodne, Stadło wielce szczęśliwe, uprzejme i zgodne. *Kras. Baj.* 49. Lepsze jest chwała bogu, niżeli da-li bóg. *Opal. Sat.* 82. *Cn. Ad.* 449. Lepsze jedno chwała bogu, niż dwoje da-li bóg. *Rys. Ad.* 35. (lepiej już mieć, niż dopiero się spodziewać, beßer ein hab ich, als zwey hätt ich. Beßer ein Sperling im Käfig, als ein Kanarienvogel auf dem Dache. §. Chwała, chwalenie głośne po ludziach chodzące, sława, der Ruhm, die Ehre. Za szczęściem chwała chodzi, t. j. chwała zwierzchnia, nie wnętrzna, chwała ludzi głupich, nie mądrych, chwała lekka, nie gruntowna. *Petr. Ek.* 88. Chwała za cnotą idzie. *Żegl. Ad.* 31. Chwały pragnienie *ob.* czci chuć, ambicya. §. Chwała, cześć, czczenie, uszanowanie, die Verehrung, die Ehre. Chwała badź bogu ojcu, synowi i duchowi Świętemu. *Groch. W.* 66. Szatan mówił Jezusowi: jeśli mi dasz chwałę, padłszy przedemną, to wszystko będzie twoje. *Leop. Luk.* 4, 7. (wenn du niederfällst und mich anbetest, cf. pokłon). Diabli dając chwałę Jezusowi, albo kłaniając się przed nim, głosem wielkim wołali. *Salin.* 2, 10. Chwała boża, pokłon, religia, Gottesverehrung. (cf. bałwochwalstwo) *alias* nabożeństwo, Andacht, Andachtsübung. Za panowania złego chwała boża i domy pańskie pusto stoją. *Falib. Dis. A. Pimin. Kam.* 365. Bywać na chwale bożej (w kościele). Zapisać co na chwałę bożą, (na kościół). §. Chwała niebieska, uwielbiona szczęśliwość zbawionych, die himmlische Herrlichkeit, die himmlische Seeligkeit. Stan szczęśliwości przyszłego życia nazywamy chwałą niebieską. *Mon.* 69, 180. Mędrcy tego świata szczęście pokładali w rzeczach nietrwałych; chrześcijanie pokładamy go w chwale niebieskiej i nazywamy żywotem wiecznym. *Karnk. Kat.* 94. Błogosławieństwo świętych w chwale niebieskiej. *ib.* 95. Z matki swawolnej zrodzona Brygida panna, chwałą w niebie jest uczczona. *Kulig. Her.* 14. Rozświeciła się ziemia od chwały jego. 1. *Leop. Apoc.* 18, 1. (od wspaniałości jego niebieskiej, Herrlichkeit). §. Chwała, zaszczyt czego, co celuje, ozdoba, czoło, die Zierde, der Ruhm, der Stolz. Wy, coście chwałą kraju a rycerstwa chluba. *Dmoch. Il.* 2, 7. Julia chwałą jest pogłowia swego. *Teat.* 30. *b*, 114. CHWALACZ, CHWALICIEL, a, *m.* CHWALCA, y, *m.* wielbiciel, pochwalacz, der Lober, der Lobpreiser; *Bosn.* hvalaç; *Sorab.* 1. kwaličžeř, kwalbnik; *Carn.* hvalnik; *Vind.* hvalnik, hvaluvauz; *Rag.* hvalitegl, hvalitel; *Ross.* хвалитель. *Eccl.* хвалебникъ. Jurgieltowi chwalacze, autorowie głodni, Ci których niezmazana w sądzeniu rzetelność, Gotowa za grosz patent dać na nieśmiertelność. *Kras. W.* 16. Epikur nie byłby podobno, jak Seneka, chwalcą rozpaczy Katona, za słabośćby to poczytał. *Mon.* 71, 804. §. Chwalca, chwaliciel, czciciel, der Verehrer. Prawdziwi chwalcy będą chwalić boga w duchu i w prawdzie. *W. Joan.* 4, 23. (die wahrhaftigen Anbeter. *Luth.*) Chwaliciel, który boga w duchu chwali. *Wiśn.* 340. Ci się brzydzili wiarą Chrystusową, A chwalców jego na śmierć skazowali. *Auszp.* 113. Bóg w zakonie chwalcom swoim co obiecuje, daje. *Smalc.* 23. Sługi Chrystusa i chwalce prawego Boga. *Sk. Dz.* 285. *P. Kchan. Orl.* 1, 410, *Pieśń. Kat.* 121. *ob. femin.* Chwalicielka. — CHWALEBNOŚĆ, ści, *ż.* chwały godność, die Lobenswürdigkeit, Preiswürdigkeit, *Boh.* chwalitebnost; (*Carn.* et *Vind.* hvaleshnost = wdzięczność). Grób nad grobami wszech królów świata bardziéj okazały Swą chwalebnością. *Odym. Św.* 2, *K. k.* 4. — CHWALEBNY, a, e, CHWALEBNIE *przysłk.*, chwały godny, chwalny, lobenswürdig, preiswürdig. *Boh.* et *Slovac.* chwalitebný; *Carn.* hvalitne, hvalne; (*Carn.* hvaleshn; *Vind.* hvaleshen = wdzieczny); *Rag.* hvaalni; *Vind.* hvalitliu, hvalevrieden; *Sorab.* 1. kwalenité, kwalbné, hordé; *Ross.*

хвалебный, похвальный, достохвальный, благохвальный; *Eccl.* доброхвальнъ, похвальнъ, похвалителенъ. Stan rycerski jest chwalebny i czci wszelkiej godny, iż żadne państwo bez niego się nie obejdzie. *Star. Ryc.* 9. Insza być sławnym, a insza być chwalebnym. *Lub. Roz.* 242. O jak wielka, chwalonym nie być, być chwalebnym. *Min. Ryt.* 4, 158. Od chwalebnych mężów być chwalonym, rzecz piękna i chwalebna. *Teat.* 42. *A.* 2. Chwalebne święta = boże narodzenie, Weyhnachten. — Pan chwalebny, Pan chwały, Chrystus, iż go bóg chwałą i czcią ukoronował. *Salin.* 2, 444. der Herr der Herrlichkeit. Chwalebnie, z pochwałą *Cn. Th.*

CHWALEŃSKIE morze, Azyatyckie abo Kaspijskie. *Dudz.* 45. *Wlod.* das Caspische Meer. *Slavon.* Valinsko mòre; *Rag.* hvalinsko more; *Eccl.* море асийское или каспийское или хвалисское. Morze Kaspijskie, z dawna Chwaleńskim czyli Słowiańskim zwane, świadczy, że tam Słowacy pod tymże imieniem siedzieli. *Klecz. Zd.* 18.

CHWALIBURCA, y, *m.* wielki samochwał, chełpiciel, ein Prahlhans, der sich selbst rühmt und lobt. Trzeba też to z okoliczności podrożyć się, nie zawadzi czasem być chwaliburcą. *Zabł. Dz.* 93. *Teat.* 24. *c*, 89. Wielki chwaliburca; za nic panegiryk Pliniusza Trajanowi, względem tego, który on daje sam sobie. *Oss. Wyr.* CHWALIĆ *czyn. nied.*, pochwalić, *schwalić *dok.*, zalety czyje uznawać, przymioty czyje zalecać, (*oppos.* ganić, cf. uwielbiać), einen loben; *Boh.* chwaliti, chwaljwam; *Slovac.* chwalit, chwáljm; *Rag.* hvâliti, pohvaliti; *Carn.* hvaliti, hvalit, hvalèm; *Vind.* hvalit, hvaliti, hvaluvati, pohvaluvati, hvalenje, pohvalenie; *Croat.* hvaliti, hvalenye, dichiti, chiztiti; *Sorab.* 2. chwalisch; *Sorab.* 1. kwalu, *Bosn.* hvaliti, faliti; *Slavon.* fàliti; *Ross.* хвалить, хвалю, благохвалить, возблагословить. *Hebr.* הלל. Nie mam się za co wstydzić, że choć swego, ale godnego chwały, chwalę. *Jabł. Buk. praef.* Co kto lubi, to chwali. *Mon.* 73, 595. Każdy swoje chwali. *Cn. Ad.* 229. *et* 344. Każda liszka swój ogon chwali. *Gliczn. Wych. G.* 4. *b.* Twoje sprawy niech kto inszy chwali. *Fred. Ad.* 28. Nie chwal, aż poznasz. *Cn. Ad.* 560. Ani mnie chwal, ani mnie gań. *Żegl. Ad.* 5. Chcesz-li być chwalonym; chwalże drugich. *Zab.* 13, 71. Jakci świat umie, osobliwie dzisia, Wilk wilka chwali, a ryś chwali rysia. *Bratk. J.* 3 *b.* Zchwalili Egipczykowie niewiastę, iż była bardzo piękna. 1. *Leop. Genes.* 12. — §. Chwalić boga, wielbić go, czcić, dziękować mu, służyć mu, modlić mu się, Gott loben, preisen, lobpreisen, ihm danken; ihm dienen, ihn verehren, ihn anbeten. Mądry, i gdy milczy, boga chwali. *Zab.* 7, 228. *Koss.* Pana boga chwalić, i diabła nie gniewać. *Teat.* 22. *b*, 11. Chwalcie Pana, prze dobroć jego nieprzebraną, Chwalcie prze litość, wiekom żadnym niepoddaną. *J. Kochan. Ps.* 158. Chwalcie Pana z jego świątobliwości, Chwalcie Pana z jego wielkiej możności, Chwalcie Pana, ogromnemi trąbami, Chwalcie Pana przyjemnemi lutniami. *J. Kochan. Ps.* 214. Taki pan, nie tylko miał miłość u poddanych; ale ledwieby go za boga nie chwalili. *Gorn. Dw.* 375. Rozraduje się, będąc wesoła i *chwalęcy. 1. *Leop. Izai.* 35, 2. (wielbiąc boga). Chwalić bałwany, czcić bałwany, bałwochwalić, den Götzen dienen. Na tych wyspach nago chodzą i chwalą bałwany. *Boter.* 36. CHWALIĆ się *zaimk. nied.*, pochwalić się *dok.*, chełpić się, chlubić, zaszczycać się, sich rühmen, sich loben. (*Vind.* se hvalit, pohat, se sdet; *Rag.* bânitise, hvastati, kocitise; *Bosn.* ghizdatise, dicitise, ponositise). Nigdy się prawy żołnierz sam nie chwali. *Jabł. Buk. M.* 3, 6. Kto się sam chwali, tego nikt nie pochwali. *Cn. Ad.* 398. Złe ma sąsiady, kto się sam chwali. *Rys. Ad.* 79. *Sim. Siel.* 49. Według mnie, ten najlepszy, co się najmniej chwali. *Kras. Baj.* 45. Tacy, co się to chwalą, mało zawsze czynią. *Opal. Sat.* 116.. (*Slovac.* Dobré samo sa chwali *ob.* cnota sama się chwali; dobremu piwu nie potrzeba wiechy). Nie chwaląc się, ohne mich zu rühmen. §. Chwalić się z czym, w czym, wyjeżdżać z czym na popis, popisywać się czym, szczycić się czym, womit prahlen, sich womit hervor thun. Ów szablę, zawój wywięzuje z troku, Ten się w kierejce chwali i kołczanie. *Jabł. Buk. S.* 2. *b.* Termin gracki: chwalić się z kartą, n. p. chwali się z trzema tuzami i partyą bierze. *Oss. Wyr.* eine Karte, z. B. einen Daus aufweisen, vorzeigen. CHWALICIELKA, i, *ż.*, która chwali, chwaląca, wielbicielka, die Lobpreiserinn. *Mącz.* — *Croat.* hvaliteliсza; *Bosn.* hvaliteglіça; *Sorab.* 1. kwaliežerka; *Eccl.* хвалительница, хвалебница. CHWAŁKA, i, *ż. zdrobn. rzeczown.* chwała = mała pochwała, ein kleines Lob. Jeden drugiemu zazdrościł chwałki mizernej. *Bals. Nied.* 1, 150. CHWALNY, a, e, CHWALNIE *przysłk.*, chwalebny, chwały godny, löblich, lobenswürdig. *Boh.* chwalný, chwaly hodný; *Rag.* hvaalni, pohvagliv, hvagliv; *Carn.* hvalne, hvalitne; *Vind.* hvalni, hvaloviten, hvalen; (*Vind.* hvaleshen = wdzięczny); *Croat.* pohvalyiv; *Ross.* хвальный, *Eccl.* хвальнъ, хвалебный, (хвалителный pochwalny). Chwalny, sławny, godzien sławy, pamiątki. *Cn. Ad.* 73. Ten chwały godzien, ten na nię robi, Co z siebie chwalny, to czym jest zdobi. *Kras. List.* 126. Jako chwalne dzieła, tak trzeba hańba by pamiętna była. *Kochow.* 6. Niechwalne gdy słyszysz sprawy, czyń o nich wykład łaskawy. *Cn. Ad.* 185. Przodek w gładkości przed wielą ich miała, Chociaż się w chwalnej twarzy najmniej nie kochała. *Otw. Ow.* 208. Posag teraz chwalne czyni żony. *Opal. Sat.* 38. Chwała przyjemna od chwalnego. *Cn. Ad.* 71. Nauka wielka nie zawsze chwalna. *Cn. Ad.* 545. Był ten bohatyr *prze te cnoty chwalny, Iż małym pocztem swoim pogromił lud walny. *Papr. Ryc.* 1095. *Petr. Wod.* 7. — §. *Activ.* chwalny, chwalący, zalecający, zaszczycający, pochwalny, Lob =, lobend. Skoro tylko wiersz chwalny urodę dziewczyny czułym opiejem wysławi... *Hul. Ow.* 102. §. Chwalny, chełpliwy. *Cn. Th.* chwalący się sam, chełpiący, ruhmredig, prahlend. *CHWAŁOCHCIWOŚĆ, ści, *ż.* pragnienie chwały, die Lobgier, Ruhmbegierde. *Vind.* hvaloshertnost, hvaloshelnost. CHWAŁOCHCIWY, a, e, CHWAŁOCHCIWIE *przysłk.*, pragnący chwały, lobbegierig, ruhmbegierig, *Vind.* hvaleshelen, hvalosherten. CHWAŁOLUBNY, a, e, CHWAŁOLUBNIE *przysłk.* lubiący pochwałę, lobliebend, ruhmliebend. *Vind.* hvalelubijozh. *CHWAŁOPIEW, u, *m.* pieśń pochwalna.

ein Lobgesang. *Boh.* chwalospèw. (*Boh.* chwalořeč panegiryk, eine Lobrede).

Pochodz. *chwała* i t. d. *bałwochwalca*, *bogochwalca*, *odchwalać*, *nachwalać*, *samochwał*, *uchwalić*, *uchwała*, *przechwalić*, *wychwalić*, *zachwalić*, *zchwalić*, *zchwał*, *na zchwał*, *zuchwały*.

CHWARSZCZEĆ, ył, y. *intrans. nied.*, chwarstać *kontyn.*, chrześcić, szeleścić, knarren, rasseln. Sutanna i mantolet chwarszczą. *Opal. Sat.* 137. Na konia nieobjeżdżonego trzeba wsieść bez wszelkiego chwarstania. *Cresc.* 522.

CHWAŚCIĆ się *zaimk. nied.* zchwaścić, zachwaścić się *dok.*, o chwastach, gnieździć się, wykorzenić się, (vom Unkraut) sich einnisteln, wachsen. W owsach chwaści się smeć, wyka, len, oset. *Haur. Sk.* 51. CHWAŚCIEĆ *n jak. nied.*, zachwaścieć, zchwaścieć *dok.*, chwastem zarastać, mit Unkraut verwachsen. *Sorab.* 1. ze zélmu wobrostu, (*Ross.* хвастать, cохвастать chlubić się). § W chwast się obracać, w chwast iść. *Cn. Th.* holzig, strunkig werden. CHWAŚCISTY, a, e, CHWAŚCISTO *przysł.*, pełen chwastu, voll Unkraut, voll Strunken. *Sorab.* 1. mnohowubovité, želiski, želoyité. Jeżeli pszenica w polu na garściach przemoknie, chwaścisto porośnie i zepsuje się. *Haur. Sk.* 15. CHWAST, u, *m.* CHWAŚCISKO, a, *n.* zielsko, Unkraut. *Haur. Sk.* 34. Nie wyrywa gospodarz pszenicy dla chwastu. *Zab.* 12, 247. Jakie w którym zbożu krzewią się chwasty: w życie i pszenicy stokłosa, kąkol, mącznik i t. d. *Haur. Sk.* 34. (*Vind.* kokoil, lulka, glota, plevel, dergola, mufhez). Chwast, nie zboże. *Oss. Wys* (zboże zagłuszone chwastem). °§. Ziele, roślina, das Kraut. Laktuka między inszemi chwastami, które pożywamy, jest najlepsza. *Smcz.* 47. CHWASTOWATY, a, e, CHWASTOWATO *przysłk.* nakształt chwastu, strunkig. Z młodego kłącza ziela tego, póki w twardę, a chwastowate nie wyrośnie... *Syr.* 189. CHWASTOWY, CHWAŚCIANY, a, e, od chwastu, Unkraut=, Strunken=. *Sł. kosz.* 55. °CHWASTEJ, eja, *m.* γερσιγονος, w Batrachomyomachii imię żaby. *Przyb.* der Unkrautler, der Name eines Frosches im Froschmäuster.

°CHWATAĆ cz. *częst. słowa* chwytać, łapać, sięgać, haschen, greifen, (*Bosn.* hvattati; *Ross.* хватить, хватать; *Boh.* chwatati; *Sorab.* 2. chwatam, chwatawam; *Sorab.* 1. kwatam = kwapię; *Sorab.* 2. chwat = dna, denna choroba, łamanie kości, cf. ochwat). Są by wilcy chwatający łup. 1. *Leop. Ezech.* 22, 27. Tęcza wody chwata. *Żebr. Ow.* 9. (*concipit*). Lepiej swoje łatać, niż cudze chwatać. *Cn. Ad.* 444. *Rys. Ad.* 35. Prawie wszystkie nieszczęście tuż za rękaw chwata. *Rej. Wiz.* 72. *b.* Wysokich rzeczy chwatasz; przyjdzie czas, że niczym nie będziesz. *Budn. Ap.* 83. *M. Biel. S. M. A.* 3. *b.* — CHWATKI, a, ie, chwytający, chwytny, greifend, fassend; (*Boh.* chwatawý; *Sorab.* 1. kwatayné = kwapliwy, śpieszny; *Ross.* хватскій rezolutny, хватъ rezolut). Rozruch po kuźni; sam się Wulkan kręci, Ów kleszcze chwatkie kręci, tamten młóci. *Nar. Dz.* 117. Chwatkie osęki. *Zab.* 11, 377. *Zabł.* Wszystko ona chwatkiemi zajmie pazurami. *Zab.* 6, 158. *Min.* Już śmierć, ta nędza wybladła, Chwatkie hartem śmiertelnym na łuk groty kładła. *Nar. Dz.* 199. CHWATKIEM *przysłk.*, dopadkiem, dorywczo, śpieszno, in Eile aufgegriffen; (*Sorab.* s kwatom; *Ross.* хватки, похватки prędko, szybko). Nie chłopcu chwatkiem czytać ustaw cerkiewny rozkazuje; ale zakonnikowi na to naznaczonemu. *Pimin. Kam.* 339. Chwatkiemeś nabożeństwo odprawował. *ib.* 331.

Pochodz. *ochwat*, *ochwacić*, *cf. Chwycić i t. d. cf. kwapić.*

CHWIAĆ, chwiał, chwieje, *czas niedk.*, zachwiać, zachwieje *dok.*, chwiewać *częst.*, poruszać co tam i sam, ważyć czém, obracać czém, chybać, chwiewać, schwanken, hin und derhin bewegen, (cf. schwanken, schweben. Adel.; *Boh.* chwjti, chwěł, chwěgi, heýbati, klatiti, klatjm, klatjwam; *Sorab.* 2. chwásch; (= 1. wiać, powiewać, 2. chwiać); *Vind.* habvati, vihtiti, gibati; *Carn.* vihtim; *Bos.* lelujati; *Ross.* шатнуть, шатать, пихаю, махаю, качать, качивать. Wyniosłą sosną częściej chwieją wiatry. *Hor.* 1, 255. *agitatur ventis.* Trześ migdały na panwi i tam i sam panwią chwiejąc. *Sien.* 527. Patrz, jak akwilony zbożem chwieją. *Chrośc. Ow.* 139. *Chod. Gesn.* 57. Ptak przerażon zapamiętał chwiać skrzydłami. *Żebr. Ow.* 100. (machać). Baba pociągać ma onego łożyska, i na tę i na owę stronę chwiejąc, aby się tak mogło wychwiać i wyciągnąć. *Spicz.* 179. Ofiarownik weźmie obiatę i chwiać nią będzie obracając przed Jehową. *Budn. Levit.* 14, 24 *et Num.* 5, 25. będzie ją obracał i tam i sam. *Bibl. Gd.* er soll's weben vor dem Herrn. Luth. Bluźniercy chwiali na mnie głowami swemi. *Wrobl.* 47. (*moverunt caput*). Głową chwiać, trząść, mit dem Kopfe schütteln. Głową swą będzie chwiał a ręką będzie pląsał. 1. *Leop. Syr.* 12, 19. — §. chwiać, wiać, wehen. Gdy wiatr z południa chwieje. *Sekl. Luk.* 12. Morze z °chfiania (z wiania) wielkiego wiatru powstało. *Sekl. Jan.* 6. CHWIAĆ się *zaimk. niedk.*, to na tę to na owę stronę ulegać, skłaniać się, chylić się, ważyć się, cholebać się, wanken, schwanken, sich hin und her bewegen; *Boh.* wiklati se; *Vind.* se vurtiti, se svrazhati, potikuvati se, opadati, kinkati, shemetati; *Carn.* obotavlam se, omahujem, pohibujem; *Sorab.* 1. kiwkam szo, motam szo; *Croat.* tertéchem; *Rag.* zokocchjattise; *Bosn.* dibatise, navoditise; *Ross.* хлябать, шататься, сообращатися; *Eccl.* зыблюсь. Chwiejący się o kiju staruszek. *Zab.* 8, 396. ein wankender Greis. Trzcina chwiejąca się od wiatru. *W. Math.* 11, 7. (Rohr, das der Wind hin und her webet. Luth.) Nieustawiczne ludzie trzciną chwiejącą się pismo nazywa. *Biał. Post.* 40. Chwiewam się, powiewa mię wiatr. *Cn. Th.* Nogi się chwieją podemną, duch tracę, omdlewam. *Teat.* 28. *b.* 181. Drży cały i w nogach się chwieje. *Dmoch. Il.* 1, 266. Chwieją się na wsze strony, ciał swych przychylaniem. *Paszk Dz.* 73. Chwieje się jak osika. *Pot. Arg.* 492. Chwieją się zęby, chwierutają się, niemocno siedzą, die Zähne wackeln. Zęby chwiać się zaczynające, potym wypadają. *Kirch. An.* 84. Umysłem się chwiać, wahać się, schwanken, unentschlossen seyn. Odmiennością w umyśle swym się chwiał, jak się chwieje trzcina od wiatru. *Biał. Post.* 40. Tymoteusza posyłał Paweł, gdzie się chwiali chrześcianie, aby je potwierdzał.

Sk. Żyw. 53, *b.* Jagiełło nieustawiczne, wątpliwe i chwiejące się na tę i owa stronę umysły Litewskie, hojnością swoją potwierdził. *Stryjk.* 456. Wielki statek po sobie pokazał, a nigdy się jako trzcina żadnym wiatrem nie zachwiał. *Sk. Kaz.* 14. *b.* (er ließ sich durch nichts wankend machen). W tym co się godzi prędkie jest zachwianie do tego, co się nie godzi. *Sk. Żyw.* 2, 313. (prędkie przechylenie, das Hinüberschwanken, das Umschlagen auf die böse Seite). §. Chwiać się, cholebać się na wodzie, von den Wellen bewegt werden, wogen. Ot się braterska łódź nieszczęsna chwieje. *Bardz. Tr.* 579. — *transl.* chwiać się, słabieć, wątleć, marnieć, schwanken, wanken, in Verfall kommen, abnehmen. Gdzie wzruszona sprawiedliwość, tam zaraz chwiać się muszą Rzpltej filary. *Psalmod.* 29. CHWIERUTAĆ *cz. kont.*, Chwierutnąć, *jednt.*, chowierać, poruszać, chwianiem luzować, rütteln, rüttelnd los machen. Beczką nie chwierutaj, aby się napój nie zmącił. *Tr.* CHWIERUTAĆ się *zaimk. niedok.*, zachwierutać się *dok.*, chowierzyć się, obluzować się, chrobotać się z obluzowania, wackeln, von etwas losgeben, nicht feste halten, nicht feste sitzen. Pług ma być w swojej osadzie dychtowny, aby się nie chwierutał. *Haur. Sk.* 47. Kurom trzeba czynić mocne gniazda, aby się nie chwierutały. *ib.* 119. Żeby osłabiałe i chwierucące się ziele to utwierdza. *Syr.* 60. CHWIEWAĆ *ob.* Chwiać.

Pochodz. *dochwiewać*, *nachwiewać*, *pochwiewać*, *rozchwiewać*, *cf. wiać*, *wiewać.*

CHWILA, i, *ż.* przeciąg jakiś czasu, czas niejaki, doba; (*Boh.* chwjle; *Sorab.* 2. chüla; *Sorab.* 1. kwila; *Vind.* enzhafs; *Croat.* chasz); *Ger.* die Weile, eine Weile, eine gewisse Länge Zeit, Zeitdauer, Zeit. (*apud Otfr.* wila; *Svec.* bile; *Angl.* while). Ach jak to krótki przeciąg i najdłuższej chwili, Gdy się przy tej czas trawi, z którą żyć najmilej. *Zab.* 13, 159. *Szost.* Potym po chwili, jakoby w godzinie, drugi jakiś twierdził to. 1. *Leop. Luc.* 22, 59. (einige Zeit darauf, etwa eine Stunde nachher). — §. Chwila, krótka cząsteczka czasu, moment, okamgnienie = CHWILKA, CHWILECZKA, i, *ż. zdrobn.*, eine Weile, ein Weilchen, ein Augenblick, ein Augenblickchen; *Boh.* chwjlka, chwjlečka; *Sorab.* 2. chülka, chülzizka; *Sorab.* 1. kwilka tžasza. I chwili jednej nie mam spoczynku. *Teat.* 28, 157. Czego lata i wieki nie dokażą, to jedna chwila dobrze i rzeźwo zażyta wygra. *Lub. Roz.* 463. Cały rok tyle pożytku nie przyniesie, co w godzinę złą uszkodzi chwila. *Pot. Arg.* 101. Chwileczka czasu jest rozkoszy, wieczność dręczenia. *Bals. Niedz.* 1, 145. I głupstwo ma chwile, znać się na rozumie. *Zab.* 14, 44. *Nagł.* Uwiadomiony zostałem aż w ostatniej chwili, i już nie mogłem być posłusznym. *Gaz. Nar.* 1, 237. den letzten Augenblick, die letzte Minute. Zegary pokazują godziny i chwile. *Rog. Doś.* 2, 274. (minuty, die Minuten). Chwilę, przez chwilę, moment, trochę, einen Augenblick, ein wenig; *Sorab.* 1. kwilu, kwilku. Niech ją chwilę widzę. *Teat.* 18, 142. Chwileczkę was zabawię. *Czachr. Tr. K.* 2. Nocy trawię bezsenne, a kiedy na chwilę Stulę oczy, marzenia łudzą oczy mile. *ib.* 44, *d* 23. (auf einen Augenblick, für einen Augenblick). Postój tu na chwileczkę. 1. *Leop. Num.* 23. Po chwili, wkrótce potym, nach einem Augenblick. Po chwili, po chwilu. *Leszcz. Hist.* 87. To z płaczem sobie czytamy, A po chwilce nic nie dbamy. *Lib. Sen.* 16. — §. Chwila zła, czas zły, niepogodny, niepogoda, burza, *phys.* i *transl.* schlechte Zeit, schlechtes Wetter, Ungestüm. Pogoda była; Aż razem czarna chwila niebo nam zakryła. *Jabł. Tel.* 80.

Pochodz. *krotochwila*, *krotofila*, *krotochwilny; pochwila, pochwilek.*

CHWIST, u, *m.* świst, chwistanie, das Pfeifen durch die Luft, des Windes, der Peitsche u. s. w. Skierował w lewą okrętami; mieni się *chwizd — woźnica nie tak zwraca końmi. *Bardz. Luk.* 135. CHWISTAĆ *intrans. kontyn.*, CHWISTNĄĆ *jednt.* CHWISZCZYĆ *niedk.*, świszczyć, świstać, durch die Luft pfeifen, schneidend pfeifen; (*Boh.* chwjstati *tenue stercus facere*; chwistačka *alvi profluvium*).

CHWOŚCISTY, a, e, CHWOŚCISTO *przysłk.*, ogoniasty, schwänzig, geschwänzt; *Ross.* хвостистый, хвостатый. *CHWOST, a, *m.* CHWOSTEK, stka, *m.* CHWOŚCISKO, a, *n.* ogon koński, bydlęcy, der Schwanz; *Slovac.* chwóst, chůst, očas; *Dal.* hvosst; *Ross.* хвостъ, хвостикъ, хвостище, опашь; *Carn.* shlóf; (*Boh.* chwoštiště; *Sorab.* 2. chožischčžo; *Sorab.* 1. khožčžo, khožčžižko = miotła, cf. chwast, chost). Nie jeden się ciołaczek na drodze opierał, Lecz im Kakus, włokąc je za chwosty, doskwierał. *Klon. Wor.* 23. *Chrośc. Luk.* 2, 56. Chwost smoczy. *Żebr. Ow.* 57. Koń bez chwosta. *Alb. z W.* 4. (*Rag.* hvasta *jactantia*; hvastati *sese ostentare*). CHWOSTAĆ *cz. niedok.*, schwostać, ochwostać, ochostać *dok.*, chwostnąć *jednt.*, siec biczem, chłostać, biczować, hauen, peitschen; *pr. et impr.*, *Ross.* хвостать, хвощу, всхвостать. I ciebie będą chwostać. *Dwor. G.* 4. W bożnicach waszych ich ochwoszczecie. *Sekl. Math.* 23. (*not.* «ubiczujecie»). Hetman nasz hordę schwostał. *Stryjk. Gon.* O. 3. CHWOSTANIE *ob.* Chłosta. CHWOSTEK *ob.* Chostek. CHWOSTOWATY, a, e, CHWOSTOWATO *przysłk.* ogonowaty, na kształt chwostu, ogona, geschwänzt; *Eccl.* хвостоватый. CHWOSTOWY, a, e, ogonowy, od chwostu, Schwanz=; *Ross.* хвостовый. CHWOSZCZKA, i, *ż. equisetum*, Schachtelhalm; *Ross.* хвощъ; *Sorab.* 2. choscž; ziele używane od stolarzów do gładzenia swoich robot. *Kluk. Rośl.* 2, 214. *ob.* Skrzyp. CHWOSZCZKOWY, a, e, od chwoszczki, Schachtelhalm=; *Ross.* хвощовый.

Pochodz. *dochwostać*, *nachwostać*, *przechwostać*, *wychwostać.*

CHWYCIĆ, *CHICIĆ, *CHYCIĆ *cz. niedok.*, CHWYTAĆ (*ob.* Chwatać) *kontyn.*, schwycić, uchwycić, pochwycić *dok.*, łapać, imać, greifen, fangen, haschen, nehmen; *Bosn.* hvattati, hittati, uhittiti (= 1. *capere*, 2. *jacere*); *Boh.* chwatnauti, chwatati (= 1. *rapere*, *corripere*; 2. *festinare*). *Boh.* chytati, chytáwám, chytjm, chmatam, chmatnauti; *Slovac.* chitit; *Vind.* hitati, hitim; *Carn.* hiteti *festinare*; *Croat.* hitati *jacere*, hiteti *festinare*; *Dal.* hitati; *Slavon.* hittiti; *Hung.* haitanni *jacere; Sorab.* 2. hischisch, chittasch; *Hebr.* חטיל, cisnąć, rzucać, (cf. chyc); *Rag.* hittiti, hittati, hvattiti, uhvattiti, uhittiti; *Ross.* схватать, схватить, схватывать; (cf. *Ross.* хитить rabować, kraść); *Eccl.* хи-

щаю. Ptaki, które paznokty zżymają albo w nogi chwytają. *Szczerb. Sax.* 341. (szponami insze ptaki łapają). Sokoły lotu szybkiego w chwytaniu obłowu. *Kulig. Her.* 182. Chwytać ptaki, chwytać ryby. *Oss. Wyr.* (łowić). Ten co niegdyś potrafił flotty Duńskie chwytać, Król Wizimierz nie umiał pisać ani czytać. *Kras. Sat.* 9. Człowiek ten tak nędzny, żeby z płomienia chleba chwytał. *Gorn. Wł. K.* 3. (er möchte das Brot aus dem Feuer hohlen, langen). Mądry za kaletę chwyta. *Jabł. Ez.* 4. Za ręce kogo chwytać. *Perz. Lek.* 73. Uląkł się, by go kto za łeb z tyłu chwytał. *Rej. Wiz.* 26. *b.* Jak go chwycę w kark szabliskiem, tak zawój na jednę a głowa na drugą stronę poleciała. *Boh. Kom.* 4, 202. (jak go uderzyłem szablą, wie ich ihn mit dem Säbel recht fasste). Uchwycił *peculiari notione* uderzono go. *Cn. Th.* (oberwał, dostał, er hat was erwischt, auf den Pelz bekommen). §. *transl.* Z papieru ogień drzew chwyci do razu. *Pot. Syl.* 272. (bierze, das Feuer ergreift). *Fig.* Bardziéj nas te rzeczy za serce chwytają, w których żywot i zdrowie nasze położone, niżeli te, które nas zdobią. *Gorn. Sen.* 32. Za boki strach lękającego chwyta wielooki. *Kulig. Her.* 3. Gdzie spojrzę, zewsząd troska, zewsząd smutek chwyta. *Zbil. Lam. A.* 3. (*sc.* za serce). Niebezpieczne nowości chwytanie. *Zab.* 14, 193. (das Haschen nach dem Neuen). Stare przykłady za głupie mają, a wszystko cudzoziemskich zwyczajów chwytają. *Star. Vot. C.* 2. — *Fig. tr.* Koń za brzmiącym trąby głosem chęć do wojny chwyta. *Otw. Ow.* 134. (wciąga w się). CHWYTAĆ się *zaimk.*, brać się nagle za co, sich greifen, sich kriegen (an etwas). Słysząc to, ja się za łeb chwytam. *Jabł. Tel.* 211. Chwycił się za boki, a śmiał się do rozpuku. *Oss. Wyr.* — §. Wzajemnie chwycić się, nacierać na siebie wzajemnie, einander anpacken, sich packen, sich wechselseitig fassen. Chwycą się obaj jak lwi, rozszarpać się chcący. *Jabł. Tel.* 219. Skoro się tylko gdziekolwiek obaczą, zaraz się za łby chwytają. *Jabł. Ez.* 128. Ten nie junak, kto z śmiercią nie chwyta się żwawie. *Bardz. Luk.* 12. — §. Chwytać się czego, chwytać się za co, sięgać po co, wornach greifen, langen, haschen. Tonący i brzytwy się chwyta. *Pot. Syl.* 408. (*ob.* Brzytwa). Nie deski, lecz ognistej szyny, choć go sparza, Chwyta się, gdy kto tonie. *Pot. Arg.* 608. *Tward. W. D.* 244. *Chyciłam się go, ani się go puszczę. 1. *Leop. Cant.* 3, 4. (chwyciłam się go, 3 *Leop.*). Już nieprzyjaciel nad granicą stoi, Sparta co żywo chwyta się do zbroi. *Kniaź. Poez.* 2, 7. (ergreift die Waffen). Szkło gorące do rozegrzanego żelaza, jak karuk chwyta się. *Torz. Szkł.* 129. Trąd Naamana zostanie na tobie a *chici się ciebie. 1 *Leop.* 4. *Reg.* 5, 27. Gdy z zbytecznego picia gorzałki gangrena żołądka nagle się staje, mówią, że się gorzałka chwyciła i zapaliła. *Krup.* 5, 28. (der Brantwein hat Feuer gefasst, hat sich entzündet, brennt aus dem Halse). §. *Moraln.* chwycić się czego, ujmować się czego, ergreifen, fassen. Starej miłości wygasną płomienie, Gdy świeże serca chwycą się promienie. *Past. F.* 146. — Chwycić się czego, przylgnąć do czego, sich woran hängen. Rozmiłował się tej panny i bardzo się jej chwyciło serce jego. *Radz. Tob.* 6, 23. (dusza jego przylgnęła do niej. *Bibl. Gd.*). Lech miłością zniewolił sobie poddane, aby z chęci swej chwycić się go mogli. *Krom.* 32. Niechaj się was chwycą słowa moje. *Jer. Zbr.* 9. (bierzcie je do serca). §. Chwycić się czego, przedsiębrać, udać się, święcić się na co, obierać sobie, etwas ergreifen, sich woran machen, es wählen. Kto się wielu dróg chwyta, nie idzie, lecz błądzi. *Klecz. Zdan.* 102. Pospólstwo snadne każdej się rzeczy chwycić, kiedy o wolność idzie. *Kłok. Turk.* 94. Czego się chwycić, jakiego się jąć sposobu? *Teat.* 17, *b.* 19. Wiary odstąpili a sekt bluźnierskich się chwycili. *Star. Ryc.* 16. Pogardza dobrym a ladajakiego się chwyta. *Past. F.* 228. Nie chwytaj się, chyba za to, co ludzie w kim przednie chwalą, a tego naśladuj. *Gorn. Dw.* 38. CHWYTACZ, a, *m.* łapacz, der Haścher, Aufgreifer, Schnapper. Chwytacz testamentów. *Hor. Sat.* 228. §. Chwytacz, CHWYTAJ, aja, *m.* miano charcie, der Name eines Windspiels. Chwytaj wielkogęby. *Bielaw. Myśl.* 4. *b.* Chwytacz. *Otw. Ow.* 111. (*Ross.* хищникъ rabuś, złodziej). CHWYTKA i, *ż.* skórzana piłka do grania, ein kleiner lederner Spielball. *Cn. Th.* 697. CHWYTNY, a, e, zdolny chwytać, chwatki, greifend, fassend; *Boh.* chytlawý. Trąba u słonia długa, chwytna. *Zool.* 292. Chwytne kotwice. *Przyb. Luz.* 54. (*Eccl.* хищетный, который чуждее отнимаетъ или похищаетъ; — хищно *raptim*; *Rag.* hitgna *celeritas*; *Slovac.* chititliwi *adhaesivus*, chitenliwi, chicenliwi = mający być uchwyconym). *CHWYTOPIS, a, *m.* actuarius. *Przyp. Pis.* 77. cf. skoropis.

Pochodz. *chwatać*, *chwatki*, *ochwat*, *ochwacić*, *dochwycić*, *nachwycić*, *odchwytać*, *pochwytać*, *podchwytać*, *przechwytać*, *przychwytać*, *rozchwycić*, *uchwycić*, *uchwytać*, *wychwytać*, *schwytać*, *zachwytać*, *zachwycić*, *zachwycenie*, *zachwycony*, *w *dochwatki*, *w dochwytki*, *w dochwatny*.

1\. CHYBA *spójn.*, wyraża warunek, pod którym się na co zezwala, es sey denn, daß...., wofern, etwa; (*Sorab.* 1. khiba, kiba, khiba yeno; *Slavon.* vech ako). Nie wierz, że kto przyjaciel, chyba że go doznasz. *Min. Ryt.* 4, 129. Chybaby też żelazne serce miała, żeby się tym nie wzruszyła. *Teat.* 22, *c.* 34. Och! głupimbym też był chyba. *ib.* 15, 108. ich müßte etwa. Cała moja zasługa w tym się chyba znajduje, iż nie rozpaczałem o ojczyźnie. *Gaz. Nar.* 3, 86. Niecnotliwa zazdrość, chyba w niebie jej niemasz. *Rys. Ad.* 45. (wszędzie jej pełno, chyba w niebie nie). 2*. Wyjąwszy, oprócz, mimo, krom, prócz, ausgenommen, außer. Boga chyba mnie nie *zwiesz i zbawiciela nie masz kromia mnie. *Leop. Hos.* 13, 4. (oprócz mnie. *Bibl. Gd.*). Chyba mnie, niemasz innego boga. 1. *Leop. Jes.* 45, 6. (prócz mnie. 3 *Leop.*) Nic nie nalazł na figze, chyba liście samo. *Sekl. Math.* 21. (tylko, jeno). Żaden inny nie był z nami, chyba nas dwie. 1 *Leop.* 3 *Reg.* 3, 18. Przyszli pogrześć ją, alić nie naleźli jej, chyba łeb a nogi. *Budn.* 2 *Reg.* 9, 35. (nie znaleźli z niej jeno czaszkę. *Bibl. Gd.*) *Gorn. Dw.* 163. — 2. CHYBA, y, *ż.* chybienie, pochyba, niedostatek czego, niedogoda, niedostarczanie, das Fehlschlagen, Mißlingen, das Verfehlen, der Fehler, der Mangel; *Boh.* chyba; (*Slovac.* chyba; *Hung.* hiba *decrementum; Carn.* hibun = chybanie);

Ross. прошибка, прокидышь, промахъ, промашка. — *Error* błąd, chyba. *Macz.* Jeśli gdzie na chybę jaką przyjdziesz, proszę cię, nie zaraz się obrażaj. *Szczerb. Sax. praef.* Kto ma ryby, ma chyby. *Cn. Ad.* 380. (rybny dochód często chybia). Chyba przyrodzona, w rodzeniu, płód dziwny. *Cn. Th.* potwora, monstrum, eine Mißgeburt, eine Fehlgeburt. Niemasz chyby, bez chyby, bez pochyby, niepochybnie, nieuchybnie, unfehlbar. Takim wojskiem chyby nie masz, aby nie miał wszystkiego świata zwalczyć. *Gorn. Dw.* 289. Bez chyby takby się to było udało. *Krom.* 456. *ib.* 452. *Leop. Ruth.* 3, 13. — Chyba w grach, pudło, mydło, das Pudeln, im Spiele, ein Pudel. — CHYBAĆ, *HYBAĆ *cz. kontyn.*, CHYBNĄĆ *cz. jdnt.*, CHYBOTAĆ *niedok.*, chwiać czym, ruszać, hin und her bewegen, schwänken, schlänkern; *Boh.* heybati, *Sorab.* 1. hibnucž, hibam, (cf. gibać, cf. *Vind.* shiba = pręt). Na koniu siedząc, sam sobą, jak koń stąpi, z lekka chyba. *Gorn. Dw.* 40. (podnosi się). Jako skałą wiatr nie włada, tak poczciwego człowieka usty, ani chmiel, ani gniew, ani żal chybać nie ma. *Gorn. Dw.* 31. Cukier smażąc, chybać panwią. *Sien.* 527. Rzecz podziwienia godna, w jednym okamgnieniu tak niemała ciała machinę, jak konia, na tę i owę stronę chybnąć. *Hipp.* 51. Wodzą i kawecanem na lewą rękę koniem chybnąć trzeba. *Hipp.* 51. Byle chybnął dzbanem, rozlewa się woda. *Oss. Wyr.* Wicher chybotał wisielcami. *Oss. Str.* 3. Chybotać czołnem, (kippen mit dem Kahne). CHYBAĆ się, CHYBOTAĆ się *zaimk.*, ruchać się, kołysać się, sich bewegen, sich rühren, sich schaukeln. Gdy dwaj niosą rzecz jaką chybającą się, jako tarcicę, niech jej nie niosą za końce, boby chybanie obciążało ich bardziej. *Solsk. Arch.* 18. Grunt był słaby, za leda powianie wiatru, chybocą i wyjmują się kotwice. *Warg. Radz.* 297. Chybający się *Ross.* валкій. Chybanie zapaśnicze, utarczki, *palaestricus motus. Macz.* das Schlänkern der Ringer. (*ob.* chybki szermierz). — CHYBIAĆ *nijak. kont.*, Chybnąć *jedntl.*, Chybić *niedk.*, uchybić, schybić *dok.*, chybić czego, nie trafić, mijać, verfehlen, fehlen, nicht treffen. *pr.* et *fig. Boh.* chybéti, chybiti, chybowati; *Slovac.* chybugi; *Sorab.* 1. jebu, jebem; *Arab.* כבב; *Croat.* faleti, falim; *Ross.* прошибиться, пробросить, обмишулиться, опрометнуться, промахнуться. Chybiały celu. *Zab.* 8, 248. *Nar.* Umyślnie chybił kulą i przeniósł ptaka tego. *Paszk. Dz.* 36. Łacniej chybić, niż trafić. *Cn. Ad.* 409. Marnika każdego sama złość pobije, A jeśli chybi głowy, nie chybi mu szyje. *Rej. Wiz.* 107. — Chybić drogi, błądzić, den Weg verfehlen. Daj to, żem gdzie brodu chybił, ktoż to nie wie, żem człowiek był. *Groch. W.* 517. — Chybiać od czego, oddalać się od czego, sich von etwas verirren, davon abirren, davon abweichen, abgehen. I najsławniejszym autorom, gdy od prawdy chybiać zdają się, wiary nie dajemy. *Nar. Hst.* 6, 230. My czasem w naszych zdaniach od wszelkiego chybiać zwykliśmy prawidła. *Zab.* 6, 358. — Chybiać, błądzić, fehlen, irren. Ludzkie zdanie nie raz błądziło, nie raz chybiało. *P. Kchan. J.* 83. — §. Chybiać czego umyślnie = omijać, umgehen, vermeiden, meiden, aus dem Wege gehen. Chytry Leszek, ziemię niedźwiadkami przysypawszy, oznaczył sobie ścieszkę osobną, jakoby chybiał onych gwoździ. *Biel. Kr.* 26. U nas głowa każdego przedajna, jeno króla chybiaj. *Gorn. Wł. H.* — *Moral.* chybiać komu = ubliżać komu, wykraczać przeciw komu, gegen jemanden etwas versehen, sich an ihm vergehen, sich gegen ihn etwas zu Schulden kommen lassen. Syn źle wychowany pospolicie chybia rodzicom. *Oss. Wyr.* — §. Chybi mnie co = nie dostaje mi się, nie dochodzi mnie, es geht mir etwas fehl. Komu bóg co obiecał, nigdy go nie chybi. *Cn. Ad.* 354. Bogdaj to w takiej służbie trawić lata, Gdzie pewna zasług nie chybia zapłata. *Zab.* 14, 96. *Nar.* Czy mnie sromota chybnie Palameda winić! *Żebr. Ow.* 824. — Chybia co, nie ziszcza się, nie uiszcza się, es schlägt etwas fehl, trifft nicht ein. Bozki wyrok nie chybi i włosem. *Zab.* 13, 307. Co ludzie mówią abo obiecują, to chybić może. *Sk. Kaz.* 402. — Chybić, omylić nadzieję, nie zdarzać się, jak trzeba, nicht eintreffen, nicht einschlagen. Nie schybi słońce nigdy swym zapadem. *Kanc. Gd.* 339. Ostatnia poczta z całego zachodu chybiła. *Gaz. Nar.* 1, 20. (nie przyszła, nie stanęła, die Post ist ausgeblieben). Ja nie chybię, nie zborguję. *Cn. Ad.* 280. (ich werde es nicht schuldig bleiben, nicht ermangeln). Chybia urodzaj, nie zdarza się, die Feldfrüchte schlagen nicht ein, gerathen nicht. Oziminy chybiły, tak dalece, że żyto po 12 złotych. *Teat.* 8, *b.* 24. Urodzaj ani oliwa w tej okolicy nie chybia. *Lib. Hor.* 122. Zdarzają się lata, w których zboża i łąki chybiają. *N. Pam.* 21, 313. I w polu tego roku zupełnie chybiło, Po nizinach wymokło, na wzgórkach spaliło. *Niemc. P. P.* 72. — §. Ani chybi = bez chyby, nieuchybnie, unfehlbar, es kann nicht fehlen. Ani chybi, musi być upiór. *Teat.* 8, *b.* 70. Ani chybi, drwią z niego. *ib.* 11, *b.* 26. Każę ponabijać sztućce; skoro tak, ani chybi, trup w domu. *ib.* 11, *b.* 77. Gdybym wyjechał, ani chybi, umarłby z rozpaczy. *ib.* 11, *b.* 14. §. Chybia, brakuje, nie dostaje, es fehlt, es mangelt. Chybia do 1000 złotych 100. *Oss. Wyr.* — §. Chybił, trafił = na szczęście, na los, czy wygrać czy przegrać, czy chybi, czy trafi, auf gut Glück, es sey nun Gewinnst oder Verlust. W loteryą gramy, chybił, trafił. *Teat.* 19, *c.* 77. Chybił, trafił, na szczęście się żenię. *ib.* 42. *c.* 51. CHYBIAĆ się z czym, *zaimk.*, mijać się z czym, etwas verfehlen. Chybiasz się daleko z prawdą, jeśli temu wierzysz, *erras. Macz.* Chybiali się w drodze. *Oss. Wyr.* (sie sind sich auf der Reise einander vorbey gefahren, haben sich einander verfehlt). — CHYBIĆ *ob.* Kibić. CHYBITKA *ob.* Kibitka. CHYBITNOŚĆ, CHYBITNY *ob.* Kibitność. CHYBKI, CHYPKI, a, ie, CHYBKO *przysłk.*, szybki, chyży, żartki, wartki, zwinny, hurtig, flink, schnell, behende, geschmeidig. Napięty łuk przed sobą z chybką strzałą niesie. *Kulig. Her.* 289. Dzidy chybko rzuci za znak naznaczony. *Lib. Hor.* 18. Okręty sprawne do natarczywości I na odwrót i chybkie w swojej obrotności Łatwo się styrują. *Bardz. Luk.* 48. Człowiek subtelny, wymowny, *hybki. *Leop. Sap.* 7, 22. (prędki. *Bibl. Gd.*). Nie patrza bóg na dzielność wyprawnych koni, Ani oka za chypkim szermierzem skłoni. *J. Kchan. Ps* 211. (*ob.* chybania szermierskie). CHYBKOŚĆ, CHYPKOŚĆ, ści, *ż.* chyżość, żartkość, szybkość, die Behendigkeit, Hurtigkeit, Flinkheit. Ciała po zmartwych-

wstaniu będą miały tę chybkość abo wartkość, iż ciało nie będzie miało ciężaru, jak teraz, ale jak dusza będzie chciała, tak nim będzie ruszać. *Karnk. Kat.* 92. Dzika koza bronić się nie umie, tylko uciekając; jej obrona chypkość nóg. *Spicz.* 142. *Haur. Sk.* 309. — *CHYBKOSTRZAŁY łuk. *Paszk. Dz.* 16. (strzelający chybko). CHYBNĄĆ *ob.* Chybać. — CHYBNOŚĆ, ści, *ż.* możność chybienia, die Fehlbarkeit, *oppos.* niechybność, die Unfehlbarkeit. Wyroków niechybność. *Bardz. Boet.* 138. Niechybność przyszłych rzeczy dla boskiej opatrzności. *ib.* 156. (*Boh.* cheybawost *mobilitas*). CHYBNY, a, e, CHYBNIE *przysłk.*, 1). chybiający, nie trafiający, fehlend, nicht treffend; *Boh.* chybný; *Slavon.* pofalljèn; *Ross.* пробросчивый. Ciska Jowisz nigdy niechybne gromy z swej ręki świadoméj. *Bardz. Tr.* 545. Gdy do głowy strzelono, cudów boże! Panie! Samceś chybne uczynił tak blizkie strzelanie. *Zab.* 4, 347. *Koss.* — 2). Zawodny, omylny, fehlbar, fehlschlagend, trügend. *Oppos.* Niechybny, niechybnie, unfehlbar. Niechybnego spodziewam się powodzenia w tej robocie. *Teat.* 14, *c.* 24. Wojna w tymże czasie zdawała im się niechybnie pomyślna. *Ust. Konst.* 2, 181. CHYBOTAĆ *ob.* Chybać.

Pochodz. *ochybić*, *odchybiać*, *ochybny*, *pochyba*, *pochybny*, *niepochybny*, *uchybiać*; *kibić*, *chybić*, *kibitka*, *kibitny*, cf. *gibać*, *gibki*.

CHYC! [wł. HYC. 1] CHYT! odgłos nagłego porwania się zkąd, husch! Kogut zapiał, baba zaraz chyc z tapczana. *Zab.* 13, 278. *Treb.* Przeklęta małpa chyc mi na łeb siada. *Zab.* 15, 177. Rybeczki około wędki igrają; alić jedna po chwili chyt na brzeg, ani się sama obaczy, co się jej stało. *Rej. Żw.* 72, *b.* cf. chybić, chwycić.

CHYCH, u, *m.* rozśmianie się przytłumione, cichy śmiech, das Kichern, das Gekicher, verhaltenes Gelächter; *Ross.* хи. Jeden drugiemu oczy zaleje, to potym chychu na trzy zbyty. *Gorn. Dw.* 131. Diabeł się z chychem unosił nad wieżami miasta. *Przyb. Ab.* 94. Będziesz ty miał chychy. *Oss. Wyr.* (przypłacisz, dir wird schon das Lachen vergehen). To nie chychy, to nie fraszka, nie żart, das ist keine Kleinigkeit. Bóty na cały regiment robić, to nie chychy. *Teat.* 36, *c.* 98 *et* 10, *b.* 19. CHYCHOT, CHÉCHOT, u, *m.*, CHYCHOTANIE się, CHECHOTANIE się, ia, *n.* 1. chych, ciche, przytłumione śmianie się, verstecktes Lachen; *Sorab.* 1. khichot, khichotano; *Slovac.* chychotáni; *Hung.* katzagás; *Ross.* хохотъ, хохотня, грохотъ; *Eccl.* хохотанье, грохотъ, хлепетаніе; *Lat.* cachinnus; (*Rag.* et *Croat.* grohot; *Vind.* hersa). Śmiech wielki z chechotaniem uczynił i uciekł. *Birk. Dom.* 89. Chechoty. *Stas. Num.* 1, 10. — 2. Chéchot, a, *m.*, o człowieku, śmieszek, rozśmieszający drugich, żartowniś, ein Spaßvogel, ein Lachbruder; *Ross.* хрохотунъ, хохотунъ. CHYCHOTAĆ, CHECHOTAĆ, CHYCHOTAĆ się, *intr. niedk.*, śmiać się cicho, *cachinnari. Mącz.* kichern, hucheln, versteckt lachen; *Boh.* chechati se, chechtam se, chechtawam se; *Sorab.* 1. khichotam; *Ross.* хохотать, хохочу, хикать, хикаю, грохотать; *Hung.* haczagni; *Dal.* grohotati, hrokochemsze; *Rag.* hakati, grohotattise; *Bosn.* hrokotatise, grohotatise, çirritise, smiatise; *Croat.* grohochemsze, grohotatisze; *Carn.* grohotati, krohotam, regetâm; *Eccl.* хохочу, хлехощу, хохотать, хлепетати, хлепещу. Jeszcze się głosem do pani chéchocą. *Wad. Dan.* 226. Aby się nieprzyjaciele nie chychotali z upadku naszego. 1 *Leop. Ester.* 14, 11. (aby się nie śmieli. 3 *Leop.*). Obiło się o uszy jego, że coś się gdzie chychotało. Zły duch, kiedy sztukę wypłata, chychoce się, nawet i do rozpuku się śmieje. *Oss. Str.* 2. Jędze z kąta poglądają a chechocą się. *Brud. Ost. D.* 2. Chéchocą się, śmieją się. *W. Post. W.* 254. CHYCHOTKI, CHECHOTKI, CHÉCHOTECZKI *zdrbn. rzeczown*, chychot, Schmunzeln, Lächeln, kleines Gekicher. Uśmiechnęła się, słysząc chychoteczki Od najmilejszej małej dziecineczki. *Groch. W.* 353. Co znaczą te chychotki? - *Oss. Wyr.* — *Personif.* Chychotki, Żarty, Charyty, Wenery senat znamienity. *Zab.* 11, 286. — Chychotki, ludzie śmieszki lubiący, strojący, Lachbrüder, Spaßvögel. Nie cieszy niemowlęctwo Chrystusowe wielomownych, nie cieszą łzy chychotków. *Birk. Gł. K.* 40.

CHYCIĆ *ob.* Chwycić. CHYDZIĆ *ob.* Hydzić.

1. CHYL, CHIL, u, *m. Medic.* chylus, sok z pokarmu przetrawionego w żołądku. *Krup.* 3, 92. cf. chym, der Milchsaft von den verdauten Speisen. *ob.* Chylowy.

2. CHYL, u, *m.* miejsce najwydatniejsze przewyższające, wystawa, ein über etwas hervorragender Ort. Chyl nadmorski, góra nadmorska. *Oss. Wyr.* ein Vorgebürge. §. *Fig.* cel, szańc, w który pierwszy sztos uderza, położenie najniebezpieczniejsze, der gefährlichste Standpunct, das Ziel, die Schanze. Na chylu wiatrom, nawałnościom. *Oss. Wyr.* Narażać się na chyl. *ib.* (na szańc, na największe niebezpieczeństwo). Wzięty za chyl od przeciwnej fortuny. *ib.* (na sztych, na cel). Dalej od chylu. *ib.* (umykaj ztąd, umykaj od ognia). CHYLAĆ *czyn. kontyn.*, chylić *niedk.*, schylić *dok.*, zniżać, naginać, skłaniać na dół, ku dołowi, neigen, beugen, herab neigen; *Boh.* cheyljm, chyljm; *Slovac.* schylugi; *Sorab.* 2. chilisch; *Sorab.* 1. chilecž, skilecž, chilacž, kilacž, kilnu, kilu, kilam; *Croat.* huliti; *Hung.* hajlok; *Arab.* חלא; *Graec.* κλίνω; *Lat.* clino; (cf. kłaniać, skłonić); *Slavon.* sagnuti; (*Ross.* хилѣть cherlać, kwękać). Siekierą zwalone sosny, wprzód w niebo wyniesione chylą głowy. *Bardz. Tr.* 514. Strach go chyli. *Żebr. Ow.* 298. Ogrodnik chyli drzewa po obudwóch stronach, żeby się ich wierzchołki ku ziemi zniżały. *Oss. Wyr.* — *Moraln.* chylić kogo, nakłaniać do czego, przychylać, einen wozu hinbeugen, hinlenken, hinneigen. Chylił go od młodości do dobrego. *Oss. Wyr.* Chylił wolą jego do swego zdania. *ib.* — §. Chylić, uchylać, utaić, verbergen. Chylił go przed jego nieprzyjaciołmi. *ib.* — §. *Intrans.* chylić, chyłkiem biegnąć, gebückt laufen. Chylił przez pola co tchu, żeby go nie postrzeżono. *ib.* CHYLAĆ się, CHYLIĆ się, *zaimk.*, zginać się na dół, sich herab beugen, sich neigen; *Croat.* hulitisze, klyuchimsze; *Ross.* никнуть. Drzewo rodzajne, im więcej ma owocu na sobie, tym się niżej do ziemi chyli. *Sk. Żyw.* 295. Długo się drzewo chyli, w okamgnieniu spadnie. *Pot. Arg.* 511. Musi się złamać, kto się nie chce schylić. *Pot. Arg.* 51. §. Chylić się na stronę, na bok, nachylać się, sich auf die Seite neigen. Trzcina od wiatru na wszystkie strony chyli się. *Biał. Post.* 228. (cf. chwiać się). Gdzie się fortuna, tam się i ludzka chęć

chyli. *Min. Ryt.* 4, 136. (obraca się). Jeszcze się na to zdanie nie nakłonił, ale się chyli. *Oss. Wyr.* (chwieje się, waha się). §. Chylić się, tulić się, chronić się, kryć, sich verbergen, sich aufhalten, seine Zuflucht nehmen. Tym czasem się u zaufanego przyjaciela chyli, nim zła burza minie. *Oss. Wyr.* (CHYŁBAĆ *ob.* Chełbać). CHYŁEM, CHYLCEM, CHYŁKIEM *adverbialiter*, ku ziemi się schyliwszy, zgarbiwszy, gebeugt, niedergeduckt, geduckt. Wszystkich mija, wszystkich się owa zgoła boi, Aż chylcem idąc, trafił do swego namiotu. *Pot. Arg.* 656. W tym lew wielki i mocny z jaskini wyziera, Pasterz się chyłkiem tai i na pół umiera. *Jak. Baj.* 200. Skoro się ten obalił, drugi wymknął chylcem. *Pot. Arg.* 421. Chyłkiem przyskoczywszy, wymknął mu z czapki listek. *Gliczn. Wych. H.* 8. *b.* Chyłem przez powietrze pędzi. *Żebr. Ow.* 37. Chyłem, borem, czarnym szlakiem. *Rys. Ad.* 6. (ukradkiem). CHYLIĆ *ob.* Chylać.

Pochodz. *dochylać*, *nachylać*, *nadchylać*, *ochylać*, *nieochylając*, *odchylać*, *pochylać*, *przechylać*, *przychylać*, *przychylny*, *przychylność*, *uchylać*, *schyłek*, *schylać*, *wychylać*.

CHYLOWY, CHILOWY, a, e, od chylu, *medic.* den Milchsaft betreffend. Naczynia w ciele ludzkim chilowe lub mléczne. *Kurop.* 2, 51.

CHYM, u, *m.*, *medic.*, materya z potraw, jakiegokolwiek te były koloru, wyrobiona, mająca kolor popielaty. *Krup.* 2, 36. der Nahrungssaft, cf. chyl.

CHYMERA *ob.* Chimera.

CHYMIA, CHEMIA, ii, *ż.* z Greck. χύμα, die Chymie, wiadomość odmian, przypadających ciałom, gdy ich skład roztrząsamy; sztuka ogniowa, sztuka Hermetyczna, odłączalna, światomądrość przez ogień. *Kruml.* 1. CHYMICZNY, a, e, CHYMICZNIE *przysłk.*, do chymii należący, chymisch, cf. alchymia, alchymiczny.

CHYNA *ob.* China.

CHYNĄĆ *cz. jedntl.*, schynąć, szynąć *dok.*, może jedno ze słowem *kinąć; Knapski* i wierny jego wypisarz *Włodek* tłumaczą to słowo: *raptim fundere*, *effundere cursim*, lunąć, raptem co wylać; *Trotz* tłumaczy go rozproszyć. — Następujące przykłady okażą, że znaczy: 1). chylić, kłaniać, nakłaniać, skłaniać, neigen, beugen. Tu ledwie dzień z południa na dół głowę chynie, Zaraz się cień rozciągnie po wszystkiej nizinie. *Zimor. Siel.* 132. Król sam zrażony został; lecz podniósł Brandeburczyk z konia schynionego. *Tward. W. D.* 2, 198. Spuścił głowę ku ziemi, spuścił kark szyniony. *Tward. Misc.* 55. Szynione z koni kajdanami brzmiały. *ib.* 70. Przybądźcie mi na pomoc życzliwe boginie; Niech wiatr mej kruchej łódki w topieli nie chynie. *Przyb. Luz.* 225. (nie wrzuci, nie utopi). Czego bóg i przyrodzenie broni, Ten wasz umysł, gdy wiatr chynie, zroni. *Biel. S. N.* 10. (zachwieje, zawieje, wenn der Wind es anbläst). Chynąć się *zaimk.*, nachylić się, skłonić się, spaść, rzucić się, uskoczyć, sich neigen, sich beugen, bücken, herab fallen, herab springen, entspringen). (*Carn.* shincti *prosilire*, cf. *Rag.* hiniti, sluxiti se himbom, vuhovatti, *calliditate uti*). Ziemia sporych dojęła żywiołów i swą waga na dół się chynęła. *Żebr. Ow.* 2. Już się był dobrze dzień z południa chynął. *Pot. Syl.* 82. Wiek mój już chynął się ku nocy, jako cień wieczorny. *J. Kchan. Ps.* 149. Szynęło się prawie do wieczora. *Bielaw. Myśl. D.* Konie czasem się kręcą, w bok się chyną. *Haur. Sk.* 50. Ty jakoś się bał za żywota wody, Nie śmiesz się chynąć w ślepe one brody. *Tward. Misc.* 164. — §. Chynąć czego, wciągać w się, in sich ziehen, einziehen, einschlürfen. Chynął ognia wszystkiemi kościami, *totis perceperat ossibus aestum. Żebr. Ow.* 369.

Pochodz. *ochynąć*, *pochynąć*, *wychynąć*, cf. *kinąć*, *szynąć*, cf. *okuń*.

CHYNAK, a, *m.*, z Niem. der Schienhaken, szyna żelazna z hakiem. Chynak żelazny potrzebny jest na nakładanie drzewa na wysokie kobylice. *Solsk. Arch.* 20. (cf. bosak). §. Chynak, hak żelazny, na którym baba do wbijania palów wisi. *Tr.* der Rammenhaken.

CHYŃCZYK *ob.* Chinczyk. CHYPKI *ob.* Chybki.

CHYRAGRA *ob.* Chiragra. CHYRCHEL *ob.* Cherchel. CHYROGRAF *ob.* Cyrograf. CHYT *ob.* Chyc. CHYTAĆ *ob.* Chwytać.

CHYTREK, trka, *m.*, CHYTRZEC, trzca, *m.*, CHYTRZELEK, lka, *m.*, 1. przebieglec, przebiegły na złe, ein Arglistiger, ein Schalk. *Boh.* chytrak, chytřec, chytraček, auskočnjk, zheyralec, ošemetnjk; *Vind.* potuhnjenik, savitnik, temnak; *Bosn.* himbenik, hinaç; *Croat.* haramzáda, segavecz; *Ross.* хитрецъ, (*Ross.* хитрокъ, = 2). *Eccl.* хитрьцъ = artysta, rzemieślnik); коварникъ, казнодѣй, збойчакъ, збойникъ, пролазъ, лукавецъ, щука, проныра, навѣтникъ; *Eccl.* умышлятель. Przewierzga przez nogę chytrek prostaczka łacnowiernego. *Gil. Post.* 28. Byśmy nie byli oszukani od chytrków przez dobroć naszę. *Papr. Kol. U. b.* Uwodził ją obłudnemi obietnicami stary chytrek. *Nar. Hst.* 4, 123. Pojmał chytrki te w chytrościach ichże własnych. *Birk. Podz.* 7. Ile chytrków, tyle mędrków. *Sowit.* 61. *Ezop.* 98. (trafił swój na swego, trafiła kosa na kamień). *Rys. Ad.* 18. Ukryte są te rzeczy przed mędrkami i chytrcami świata tego. *W. Post. W.* 3, 149. Bóg zawsze srogi chytrzelkom; dobrym był łaskawy. *Papr. Gn.* 10. — *2. Na dobrą stronę, mądry, biegły, roztropny, weise, klug, verständig. Chytrzec czyni wszystko rozumnie; lecz głupi wywiesza sprosność. *Budn. Prov.* 13, 16. (ostrożny. *Bibl. Gd.*). *CHYTRCOWY, a, e, od chytrzca, do chytrzca należący, Schalks-, arglistig; *Na dobrą stronę:* Mądrość chytrcowa jest zrozumieć drogę swoję, a nieopatrzność głupich obłędna. 1 *Leop. Prov.* 14, 8. (mądrość ostrożnego. *Bibl. Gd.*). CHYTRO, CHYTRZE *przysłk.*, z chytra, chytrym sposobem, auf eine arglistige Art, arglistig. *Sorab.* 1. pžeklepadne; (*Slavon.* hitro; *Vind.* hitru = śpiesznie, chyżo). *Ross.* хитро, (= 2. sztucznie, misternie), лукаво, лестно, *Eccl.* лестнѣ, злокозненно. Chytrze z chytrym. *Cn. Ad.* 76. (wet za wet; jak galą, tak biją). Chytro mądro, a nie z wielkim kosztem. *Oss. Wyr.* (z pyszna skąpo). 2. Chytro, na dobrą stronę, mądrze, weise, klug. Czarownik żmiję zażegnawa chytro. *Wrob. Zol.* 132. (*sapienter*). CHYTROBA, y, *ż. Modl. Gd.* 92. chytra sztuka, ein Kniff, ein arglistiger Kunstgriff. **CHYTROBIEGI, a, ie, chytrze, sztucznie bieżący, wymykający się, listig im Laufen, im Entspringen. Lis hardy, k temu chytrobiegi. *Biel. Myśl. D.* 4. *ob.* Chytroskok. **CHYTROGARNY, a, e, chytrze podgarnywający, arglistig an sich raffend. Zła roztrop-

ność ma pasierbicę chytrogarną, która bogactwa zbiera chytro. *Stryjk. Gon. B.* 3. **CHYTROMOWNY, a, e, CHYTROMOWNIE *przysłk.*, chytrze mówiący, arglistig redend. *Eccl.* хитрорѣчивый. *Versutiloquus. Cn. Th.* **CHYTROMOWNOŚĆ, ści, *ż.* mówienie chytre, arglistiges Reden, Arglist im Sprechen. *Tr.* **CHYTROMYŚLNY, a, e, **CHYTROMYŚLNIE *przysłk.*, chytrze myślący, arglistig denkend, arglistig gesinnt. **CHYTROMYŚLNOŚĆ, ści, *ż.* chytrość w myśleniu, myślenie chytre, arglistige Gesinnung, arglistiges Denken. **CHYTROSKOK, **CHYTROSKOKI, a, ie, skaczący chytrze, uskakujący, hinterlistig springend, listig entspringend. Chytroskoka liszka. *Biel. Myśl. C.* — (*ob.* Chytrobiegi). **CHYTROTAJNY, a, e, **CHYTROTAJNIE *przysłk.*, tający chytrze, listig verbergend. Karp' skrycie się po wodzie utuli, A głowę na dno chytrotajny wmuli. *Biel. Myśl. F.* 2, *b.* — CHYTROŚĆ, ści, *ż.* dowcip na złe drugim, die Arglist. *Boh.* chytrost, lest, lsti, aukladnost, ošemetnost; *Slovac.* schytralost, lest; (*Slovac.* chytrost *agilitas*); *Dal.* propazt, propaszt; *Bosn.* varka, himba, haramzastvo, bila, propadanje; (*Bosn.* hitróst, lakost, = 1). *agilitas;* 2). *solertia, sagacitas, calliditas;* 3). *ars, artificium*) *Rag.* hitros = agilitas, hitros, hitrina, *ingenii acumen, sagacitas, argutia*); *Croat.* himba, szegavozt; (*Croat.* hitrozt = szybkość, chyżość, prędkość); *Vind.* savitnost, skasnost, potuknost, potuhnjenost, shertanje, galufishnost, galufia, smota; (*Vind.* hitrost, bersnost, hitanje = pośpiech); *Carn.* sativje, savytje, savytost, szerbarya, pregnanost; *Croat.* chelaria; *Sorab.* 1. pžeklepanoscž; *Ross.* хитрость, лукаввство, прелесть, збой, пронырливость, пронырство, двоязычіе, коварность, коварство, козноденство, лесть; *Eccl.* прилогъ, вѣжество, льсть, обманъ (*Eccl.* хитрость = 1). коварство *calliditas* 2). художество sztuka, kunszt, *artificium*). Nic nie pomogła rzeczypospolitej Weneckiej owa prawie wężowa w rządach chytrość i niewyśledzona skrytość. *Pam.* 83, 2, 206. Chytrość liszki. *Hor. Sat.* 196. To jest prawdziwa mądrość, która się od cnoty nie odstrzela; a inaczej tedy nie jest mądrość, ale chytrość przewrotna. *Gorn. Dw.* 373. *CHYTROSZKI *liczb. mn.*, podchwytki, *cuptiunculae. Mącz.* Fallstricke, Schlingen, listige Streiche. *Eccl.* хитростнотвореніе. *CHYTROWATY, a, e, przychytrszy, etwas arglistig. *Ross.* хитроватый. CHYTRY, a, e, przebiegły, zdradliwy, wykrętny, podstępny, dowcipem na złe narabiający, arglistig; *Boh.* chytry, ošemetný, zchytralý, auskočný, lstiwý; *Slovac.* schytraly, lstiwy, podwodný, chytry, (= 2. *agilis*); *Sorab.* 1. kjtry, kytry; *Graec.* κνδρός; (*Arab.* כתר *decepit*, cf. *Lat.* catus, cautus, cf. kot); *Sorab.* 1. pžeklepané, batschniwé; (*Sorab.* 1. khetré *citus* chyży); *Sorab.* 2. schidni; *Carn.* shegàvn, prevârn, furbást; (*Carn.* hiter *festinus*, hitro *celeriter*, cf. *Graec.* ἰθαρ); *Vind.* savit, potuhnjen, globozhen, hudokunshten, sbrisan, premeten, safukan, galufizh, pregnan, kunsten, saferlan, saroblen, shertajozhen, hudomushn; (*Vind.* hiter *velox, strenuus*, cf. *Ger.* hurtig); *Dal.* propasztan, (*Dal.* hittar, hitar = prędki); *Rag.* himben, podhibni, privarni, (*Rag.* hitri, hittar = *agilis, cautus*); *Croat.* himben, chelaren, segav; (*Croat.* hiter = chyży); *Bosn.* zloban, haramzada, (*Bosn.* hitar = 1). *festinus, agilis;* 2). *acris, acutus, solers, perspicax*); *Slavon.* prevarljiv, zloglav, zlochud; *Ross.* хитрый, хитръ (= 2) misterny, sztuczny, kunsztowny), хитростный, бойкій, боекъ, лестный, коварный, коварственный, пронырливый, збойливый, козненный, лукавный, затѣйливый, двоязычный; *Eccl.* ѕълохытръ, ѕълокъзньнъ, ѕъловмьнъ, льстьнь, ѕъломждрьнъ, cf. *Hebr.* חרר. Liszki chytre. *Ban. J.* 2. Wrony chytre. *ib. J.* 3. Wąż chytrzszy nad inne zwierzęta. *W. Genes.* 3, 1. chytrzejszy. *Bibl. Gd.* Na zakonniki diabli najchytrzsze i najsubtelniejsze sieci miotają, i na nie, gdy sami nie zmogą, jadowitych i chytrzszych czartów przywodzą. *Sk. Żyw.* 40. Miał rozum bystry, chytrszy jednak trochę, aniżeli na pana przystoi. *Ustrz. Kruc.* 2, 182. Chytry by wół, *vulpes bovem agit. Rys. Ad.* 8. — §*. Odciągnął od zamku, a w tym się tajemnie zasadził na miejscach chytrych. *Papr. Ryc.* (chytrze wybranych, chytrości służących). *2). Na dobrą stronę, mądry, roztropny, opatrzny, klug, gescheut. Człowiek chytry pokrywa umiejętność; zaś serce głupich wywoływa sprosność. *Budn. Prov.* 12, 23. (ostrożny. *Bibl. Gd.*). CHYTRZEĆ *nijak. nied.*, schytrzeć *dok.*, chytrym się stawać, arglistig werden, listig werden. *Ross.* ухитриться. Teraz świat schytrzał bardziej, niżeli zmędrzał. *Star. Zad. C.* — §. Na dobrą stronę, weise, klug werden. Sprosny gardzi ćwiczeniem; lecz kto strzeże karności, schytrzeje. *Bud. Prov.* 15, 5. CHYTRZYĆ *czyn. nied.*, schytrzyć *dok.*, chytrym robić, arglistig machen. *Boh.* chytrati, *Ross.* хитрить, хитрю. Żył między złośnikami, wzięty jest od nich, aby zdrada umysłu jego nie schytrzyła. *Gil. Post.* 308. *b.* Schytrzyć kogo *ob.* Przechytrzyć. (*Eccl.* хитрствовати kunsztować, misternie robić).

CHYZ, CHYŻ *ob.* HYZ, HYŻ, HYŻA.

CHYŻO *przysłk.*, chybko, szybko, wartko, prędko, rączo, śpiesznie, hurtig, rasch, flink. Chyżuchno, Chyżutko, chyżuteńko *intens.*, (*Sorab.* 1. kjtse, kitsi; (*Sorab.* 1. hižo; hižom = już); *Sorab.* 2. chwataj, (*Sorab.* 2. hiza = gorąco); *Slav.* hitro, ù hitnjii; *Vind.* hitro, nagło). Wszyscy się chyżo tam i sam uwijają, Chłopcy pospołu z dziewczęty biegają. *Lib. Hor.* 103. Czas w lot bieży chyżo. *Kul. Her.* 128. Ptak mi pod czapkę chyżuchno wlatywał. *Tol. Saut.* 31. CHYŻOLOTY, CHYŻOLOTNY, a, e, CHYŻOLOTNIE *przysłk.*, prędko lecący, schnell fliegend. Strzała chyżolotna. *Auszp.* 122. Chyżoloty. *Hor.* 2, 238. *Kniaź.* CHYŻONOGI, a, ie, prędkich nóg, geschwindfüßig, schnellfüßig. Chyżonogim wymierza wszystkie miejsca krokiem. *Zab.* 6, 153. *Min.* CHYŻOŚĆ, ści, *ż.*, chybkość, szybkość, wartkość, śpieszność, die Hurtigkeit, Flinkheit, Schnelligkeit. (*Boh.* hbitost; *Rag.* hîtgna; *Vind.* hitrust, bersnost; *Croat.* hitrina, hitroszt, hitnya, hicha). Chyżość jest porównaniem długości czasu z długością drogi przebieżonej. *Rog. Doś.* 2, 7. Chyżość, liczba wyrażająca drogę przebieżoną, rozdzielona przez liczbę wyrażającą czas strawiony na przebieżenie téj drogi. *Śniad. Jeog.* 12. CHYŻY, a, e, chybki, wartki, rączy, szybki, prędki, hurtig, schnell, flink; (*Boh.* hbitý; *Slovac.* chytrý; *Sorab.* 1. khetré; *Croat.* hiter; *Carn.* hitr; *Vind.* hiter, bersen, jadern). Patrz jego rzeski obrót ciałka, Ani cyga, tak chyża, ani wartka gałka. *Pot. Arg.* 59.

CHYŻYK *ob.* Hyż.

CI.

1. CI *enclit. ob.* - ć *enclit.* 2. CI *w liczb. mn. zaimk.* Ten *qu. v.* 3. CI *trzeci przyp. zaimk.* Ty.

4. CI! CI! odgłos ptaków niektórych śpiewających, der Gesangston einiger Singvögel. Strzyżyk Ci Ci się odzywa. *Ban. J.* 3. *b.*

CIĄĆ, ciął, cięli, tnie, tnę *czyn. nied.*, (cinać *kontyn.* w pochodzących używane); uderzać narzędziem jakiém kresę zadającém, kordem, pałaszem, biczem, batogiem, szablą, hauen, einen Hieb versetzen. (*Boh.* tjti. tal, tnu; *Slovac.* tal, tnem; *Sorab.* 2. schéseh; *Croat.* tèpem). Jak mię ciął przez pysk, aż się szabla na brodzie oparła. *Mon.* 68, 404. Aż mózg prysnął, tak mię ciął bezbożny. *Boh. Kom.* 1, 59. Bolesław, gdy do Kijowa wjeżdżał, ciął w fortę złotą, w któréj blachę przeciął. *Biel. Św.* 175. (hieb hinein). Musi się bronić, gdy ustępując, drugi nie przestaje na niego ciąć. *Chełm. Pr.* 181. (auf einen los hauen). Przestaje ciąć; spoczywa od boju i czeka. *Przyb. Milt.* 184. (przestaje siec, einhauen, um sich hauen, fechten, kämpfen). Raz tnij, dwa pchnij, gdzie o gardło idzie. *Rys. Ad.* 60. (do gardła się bronić). Mając krew puścić, ciąć kazał w żyłę. *Pilch. Sen. list.* 2, 152. Rana cięta, cięciem zadana, eine Hiebwunde. I cięte mu i kłóte razy zadawają. *P. Kochan. Orl.* 1, 351. Raz sztychowy lub cięty. *ib.* 1, 249. W ranie sztychem ciętej nie upatrujemy długości, lecz głębokości. *Chel. Pr.* 175. (sztychem zadanej, durch einen Stich versetzt). §. *Fig.* Ciąć słowy, przycinać, przymawiać, tykać w sedno, einem Stiche geben, auf ihn sticheln, ihm einen Hieb versetzen. Ciął go słówki, że się aż po czele poskrobał. *Oss. Wyr.* Ciąć komu prawdę. *ib.* (wzręcz, bez ogródki mówić, einem grade heraus die Wahrheit sagen). Co najświętszego, kłem ciął nienawiści. *Teat.* 45. *d*, 65. *Wyb.* (prześladował). §. Ciąć drzewa, ścinać, rąbać, Holz fällen, einen Baum fällen, umhauen, niederhauen. Ci drzewa tną w lesie. *Dmoch. Il.* 1, 189. Tną lasy tak nieostrożnie, że wnet ich po wielu okolicach braknie. *Oss. Wyr.* Kazał w lesie linią ciąć do kościoła. *Teat.* 19, 47. (er ließ im Walde eine Straße aushauen). §. Ciąć rózgą, biczem, batem, ćwiczyć, chłostać, hauen, schlagen, peitschen. Niewolników nie tylko cięli okrutnie, lecz i zabijali. *Jabl. Ez. A.* 4. Stał na wozie tnąc konie nad siłę. *Jabł. Tel.* 67. Bakałarz ciął żaków do krwi. *Oss. Wyr.* Mój grzbiet te rózgi łatwo wytrzyma, za każdym cięciem będę wystawiał sobie nędzę ojca mojego. *Teat.* 8, 79. bey jedem Hiebe. Cięcie, der Hieb, der Streich; *Ross.* колка, лозанъ. Cięcie *Fig.* zażycie kogo z mańki, ein böser Streich, den man jemanden spielt, ein Hieb, ein Streich, den man ihm giebt. W frymarku koni dał mu kaduczne cięcie. *Oss. Wyr.* §. *Transl.* Ciąć co, ciąć w co, gładko, gracko, z wprawą i biegłością odbywać, mit großer Fertigkeit etwas machen. Ciął mu komplementa. *Oss. Wyr.* Kozak na torbanie tnie tańczyki. *Zab.* 13, 204. Dobrze się wyuczył, w karty tnie wyśmienicie. *Boh. Kom.* 1, 107. Pan ojciec tnie w karty, kości z ręki rzuca. *Birk. Kaz. Ob. K. b.* Ciął kieliszek po kieliszku. *Oss. Wyr.* (połknął, er stürzte ein Glas nach dem andern hinunter). §. *Intrans.* Ciąć gdzie, dokąd, bieżeć bez zatrzymania się, czesać gdzie, wohin schießen, wohin eilen. Tnie do lasa. *Bard. Boet.* 22. Tnę zaraz do obozu, nie bawiąc. *Bardz. Tr.* 554. Raz sobie tnę przez miasto, napadłem człowieka, który...... *Mon.* 67, 722. Ktokolwiek z burz Emackich uszedł, za Pompejem tnie. *Bardz. Luk.* 135. Od Nilowych krajów tnie Car do Ormian, od Austru prędszy Libiekiego. *ib.* 2, 25.

Pochodz. *cięciwa*, *docinać*, *dociąć*, *nacinać*, *naciąć*, *natonie*; *ociątnie*, *ocietnie*, *ocięty*, *ociąć*, *ocinać*, *odcinać*, *odciąć*; *obcinać*, *obciąć*; *pociąć*, *pocinać*; *podciąć*; *przeciąć*, *przecinać*; *przyciąć*, *przycinać*, *przycinek*; *rozciąć*, *rozcinek*; *ścinać*, *ściąć*, *pościnać*; *uciąć*, *ucinać*, *ucinek*, *wciąć*, *wcinać*; *wyciąć*, *wycinać*; *zaciąć*, *zacinać*, *zacięty*, *zaciętość*; *szczat*, *do szczętu*, *szczędzić*, *oszczędzić*, i t. d. cf. *cios*, *ciosać*, i t. d.

CIACHŁY *ob.* Ciabły. CIADZAĆ *ob.* Ciażać.

CIĄG, ągu, ęgu, *m.*, ciągnienie, cug, das Ziehen, der Zug. *Boh.* tah, táhlo, tażenj, tażba. Do ciągu zażywają się konie, albo do karet, albo na różne furmanki, albo do robót rolniczych. *Kluk. Zw.* 1, 185. Ciągowe konie przyuczają się do ciągu z młodu. *ib.* Ciągiem ciągnąć. *Cn. Th.* durch Ziehen, im Zuge, ziehend. — Ciąg wojska, der Zug einer Armee. Fortece strwożysz blizkim wojska ciągiem. *Jabł. Buk. A.* 3. Ciąg, szyk, szereg, der Zug, die Reihe. W jednym ciągu kilkaset żołnierzy stało. *Oss. Wyr.* Powrócił z ładownych wozów długim ciągiem. *Zab.* 16, 127. *Nar.* (z długim ich pocztem). — Ciąg, pociąg, w pisaniu, w rysowaniu, kreślenie, dukt, rys, ein Zug, ein Strich. Misterne szyła wzory ciągiem złotej igły. *Zab.* 15, 29. Łacińskie litery z pojedynczych ciągów są złożone. *Łesk. Mier.* 111. Pięknym ciągiem pisze. *Tr.* — Ciąg miejsca, ciąg czasu, przeciąg, pasmo, ein Raum, ein Spatium, Ortsraum, Zeitraum. Prawda, że ciąg dni szczęśliwych ma także swoje przygody. *Niemc. P. P.* 114. *Math.* ciąg, *progressio. Alg. Nar.* 275. (*ob.* Postęp). Ciąg rosnący, ciąg malejący. *ib.* Dalszy ciąg = kontynuacya, die Fortsetzung. Dalszy ciąg w następującym numerze. *N. Pam.* — *Sorab.* 1. wobstaynoscženo. CIĄGIEM *adverbialiter* ciągle, nieprzerwanie, wciąż, in einem Zuge, in einem fort, ununterbrochen. Bale ciągiem przez piętnaście wieczorów. *Teat.* 24. *c*, 57. Trzy dni z nim ciągiem jednę drogę zwiedza. *Zab.* 14, 248. Nieznacznym ciągiem przyjść mające klęski. *Zab.* 15, 295. (pasmem). CIĄGACZ, a, *m.*, który ciągnie, der Zieher, *Boh.* tahaun. — *W rodz. żeńsk.* CIĄGACZKA, die Zieherinn. CIĄGADŁO, a, *n.*, koło do ciągnienia, das Zugrad; *Boh.* tahadlo. CIĄGAWKA, i, *ż.* chęć przeciągania się, po stawach się odzywająca, *Croat.* szteravicza, *pandiculatio*, cięgotka. CIĄGŁAWOŚĆ, ści, *ż.* możność być ciągnionym, giętkość, die Dehnbarkeit. CIĄGŁAWY, a, e, CIĄGŁAWO *przysłk.*, mogący być ciągnionym, dający się ciągnąć, dehnbar. *Sł. kiesz.* 34. CIĄGLE, CIĄGŁO, *przysłk.* w ciąż, ununterbrochen, in einem Zuge, fortdauernd. (*Carn.* fmirej; *Croat.* uszevdil, uszestat). *Math.* Cztery linie, z których stosunki pierwszéj do drugiej, tej do trzeciej, tej znowu do czwartej, są równe, ciągło *continue* są proporcyonalne. *Geom. Nar.* 2, 98. §. Ciągło,

ciągiem, ciachło, ciahło *ob.* Ciągły, zaprzęgiem. CIĄGLICA, y, *ż.* u górników, tłusta ziemia warsty kamienia przedzielająca. *Os. Rud.* 38. zähe fette Erde zwischen dem Gesteine; (bey den Bergleuten). Ziemia przekładająca plaskury, ciąglica. *Os. Żel.* 83. CIĄGŁOŚĆ, ści, *ż.*, łatwość dawania się rozciągnąć, die Dehnbarkeit. *Ross.* тягучесть. Ciągłość kruszcu. *Tr.* (gibkość, giętkość, die Geschmeidigkeit). *Fig. tr.* Ciągłość, powolność, *tractabilitas. Mącz.* — §. Trwanie, trwałość, ciąg, przeciąg miejsca lub czasu, Dauer, Zusammenhang, Ortsraum, Zeitraum, ununterbrochene Fortsetzung. *Math.* Prawo ciągłości, *lex continuitatis. Śniad. Alg.* 2, 7. Ciągłość, rozległość, obszerność. *Oss. Wyr.* CIĄGŁY, CIĘGŁY, *CIAHŁY, *CIACHŁY, a, e, dający się ciągnąć, ziehbar, dehnbar, geschmeidig; *Boh.* táhlý; *Sorab.* 1. čžahačžné, čžežité; *Ross.* тягучій. Ciało ciągłe, które znacznie podłużoném być może, a nie rozrywa się. *Hub. Mech.* 209. Ciągły, co się da ciągnąć, wlec, n. p. ciągły klej. *Mącz.* Złoto tak jest ciągłe, że z jednego granu może się wyciągnąć drót na 500 łokci długi. *Kluk. Kop.* 2, 145. Zamesz i inne skóry ciągłe. *Warg. Cez.* 62. Cięgły łuk, który naciągają, von der Armbrust, aufziehbar, geschmeidig, aufzuspannen. Każdy sajdak i łuk cięgły niesie. *P. Kochan. Jer.* 14. W prawej ręce łuk cięgły trzymała. *ib.* 224. Ciągłemi połami ptaków nałowi. *P. Kochan. Orl.* 1, 249. (któreściągnąć można, zusammenziehbar). Wiąz ciągły, w koło okręcony od płodnej macicy. *P. Kochan. Jer.* 554. (smagły geschmeidig, schlank). Ciągły, rozciągniony, aufgezogen, gespannt. Ciągłe z mosiądza i z cienkich żył strony. *Susz. Pieś.* 2, *C.* 3. *b.* §. Ciągły, nieprzerwanie trwający, co do miejsca, i co do czasu, zusammenhängend, in einem Zuge, dem Orte nach, oder der Zeit nach. Brzęk niekiedy przerywany jest mi przykrzejszy, niżeli ciągły. *Pilch. Sen. list.* 2. *b.* (*Croat.* uszestatni, uszevdilni). Ciągłą mową bronił ich. *Dyar. Gr.* 408. Cóż się po trybunałach dzieje? gdzież przestępstwa i niesprawiedliwości ciąglejsze? *Gaz. Nar.* 1, 361. Ziemia ciągła, *oppos.* wyspy. *Hub. Wst.* 13. (tęga, stała, ląd, *Rag.* kopno, das feste Land). Proporcya ciągła, *continua. Alg. Nar.* 174. *Jak. Math.* 1, 140. *Łesk. Mier.* 2, 71. Linija ciągła. *Śniad. Alg.* 1, 216 *et* 2, 7. — §. Ciągły gość w domu. *Oss. Wyr.* (ustawiczny, częsty, nie odchodzący, ein anhaltend bleibender Gast). — §. Ciągły, przeciągniony, rozciągniony nadto, ausgedehnt, verlängert. Byłem na bankiecie późno w noc ciągłym. *Oss. Wyr.* — §. Ciągła mowa = proza, die ungebundene Rede. Tyś w ciągłej i w wiązanej mowie gruntowny. *Zab.* 15, 316. *Szost.* §. Ciągły, *ciachły, *ciahły, bydłem pańszczyznę odrabiający, pocięźny, zum Spanndienst verpflichtet, mit Gespann fröhnend, Anspänner. *Boh.* tažný, (*Rag.* texâh *operarius;* têxati zemgliu *terram colere*, tegh *labor. Bosn.* tégh, djello, *opus, labor; Ross.* тяглый скотъ; Zugvieh, cf. *Gall.* taille; тяглый pańszczyznę odbywający, тяглецъ czynszownik, таежные czynszowniki na Kamczatce w lasach i górach; *Eccl.* тягло = дань, оброкъ czynsz; *Ross.* чахлый wychudły). Ciągły człowiek, czyli robiący bydłem. *Pam.* 84, 837. *Czack. Pr.* 2, 212. Ludzie ciahli i mieszczanie, poddani książąt, szlachty. *Stat. Lit.* 87. Ludzie ciahłe abo danne. *ib.* 190. ciachłe. *ib.* 351 *et* 372. — CIĄGNĄĆ *czyn. nied.*, cięžkiego co prowadzić sobą z miejsca na miejsce, ziehen, eine Last ziehen. (*Boh.* tahati, tahnauti, *Slovac.* táhať, tahnuť; *Vind.* tegniti, cf. *Ger.* dehnen; *Sorab.* 1. čžanucž, čžanem, čžanu, čžahnu, čžaham; (*Hebr.* צעה *zaah = peragravit*); *Sorab.* 2. schĕgnusch, schĕnusch; (cf. sięgać), *Lat.* tendo, tensum, distendo; (*Graec.* τείνω, τείω, ταγός); *Croat.* natesem, raztesem; *Ross.* тянуть, тяну, тягнити; *Carn.* makniti, mâknem). Konie wóz ciągną. *Kluk. Żw.* 1, 185. Siła ciągnąca tak się ma do ciężaru ciągnionego, jak się ma śrzednica koła do śrzedniey osi. *Jak. Art.* 1, 280. Wóz Wenery gołębie ciągnęły. *Jabł. Tel.* 46. Cztery konie lepiej ciągną, niż trzy. *Teat.* 4. *b*, 10. Cztery konie w jednym cugu ciągną. *Psalmod. A.* 2. — *Allegor.* Jarzmo mniej cięży ciągnącego, niżeli opierającego się. *Pilch. Sen.* 320. Bogatsi przez łakomstwo z chudszemi równo ciągnąć nie chcieli. *Biel. Kr.* 470. (nie chcieli równo dźwigać ciężarów). (*Prov. Slovac.* Woz tahne koné, wóz ciągnie konie, *ordo inversus*). — Ciągnąć do góry, in die Höhe ziehen, (cf. windować). Ciągnijcie do góry, ciągnijcie. *Teat.* 55. *d*, 42. — Ciągnąć nawę, szkutę, statek wzgórę, u flisów holować, ein Schiff ziehen, trecken. Na tryl to się rozumie, gdy flisy lądem ciągnąć mają polną liną statek, a przy sterniku zostający woła na nich: holuj, albo nie holuj, to jest, ciągnij albo nie ciągnij. *Haur. Ek.* 174. Ciągnąć nawę jedne, nawą drugą, albo powrozami wzgórę, *remulcare. Cn. Th.* Ciągnący nawę, *Ross.* лямошникъ. §. Ciągnąć co albo kogo do siebie, an sich ziehen, zu sich hinziehen, anziehen. *Ross.* тяготѣть. Magnes ciągnie do siebie żelazo, bursztyn słomki. *Rog. Doś.* 1, 19. Dwie rzeczy dziwnie do siebie ciągną, magnes żelazo, a bursztyn źdźiebło albo słomę. *Radz. Z. P. M.* 478. Słońce wszystkie planety ku sobie ciągnie. *Boh. Rog.* 30. — *fig. moral.* ciągnąć do siebie, zyskać sobie, zjednywać, ujmować, jemanden an sich ziehen, für sich einnehmen, gewinnen. Ciągnie do siebie, by magnes żelaza. *Rys. Ad.* 6. Ciągnie do siebie ludzi, t. j. bardzo miły jest. *Cn. Ad.* 76. Jak się temu panu oczy śmieją; właśnie ciągnie wszystkie stworzenia do siebie. *Teat.* 10, 49. Każdego to do siebie ciągnie, kto się w czym kocha. *Rej. Żw.* 12. *b.* Trewirowie Niemców legacyami do siebie ciągnęli. *Warg. Cez.* 129. (na swoję stronę). Wielka odległość tych dwóch punktów: ciągnąć kogo, albo dać się pociągnąć; kto kogo ciągnie do siebie, musi znać jego interes, aby wiedział, za co go pociągnąć. *Lub. Roz.* 109. §. Ciągnąć za sobą, *moraln.* przyczyną być jakiego skutku, ściągać za sobą, nach sich ziehen. Występek ciągnie za sobą zgubę. *Tr.* Ale co też kłopotów miłość ściągnie, łez wysączy? *Zab.* 14, 150. §. Ciągnąć kogo do sądu, powoływać, pozywać, zapozwać, einen vor Gericht ziehen, vorladen. Cesarz do starosty dał taki wyrok, aby księży do sądu swego nie ciągnął. *Sk. Dz.* 313. — *Moraln.* Ciągnąć kogo do czego, pobudzać, przynęcać, przywabiać, hinziehen, anziehen, anlocken, anreizen, hinlocken, hin reizen, treiben wohin. Nakarm ty wilka, niech popuści pasa, A wilka ciągnie natura do lasa. *Bratk. M.* Każdemu się to podoba, do czego zwyczaj a ono jego przyrodzenie ciągnie. *Rej. Żw.* 21. *b.*

Sama z przyrodzenia swego cnota ciągnie do tego pięknością i wdzięcznością ludzi, żeby ją miłowali. *Gorn. Sen.* 266. Duszy nie słucha, która do nieba ciągnie; a za cielskiem idzie, które go w marności grązi. *Psalmod.* 8. Nic mnie do twojej nie ciągnie Zofii, oprócz jednej cnoty. *Zab.* 14, 309. Honor ciągnie do trudów. *Zab.* 12, 251. Swa powinność ciągnie z nich każdego, Wziąwszy zbroje, zwycięztwa pewne biorą znaki. *Bardz. Luk.* 118. (wzbudza, zachęca, pędzi). §. Ciągnąć co gdzie, na co, do czego, ku czemu, kierować, nakierować, nakręcać, hinziehen, hinlenken, hinleiten. Na swoje koła wodę ciągnąć. *Pot. Arg.* 161. (na swój pożytek obracać, das Wasser auf seine Mühle leiten). *Ciągnąć na się karę, klęskę, nieszczęście = ściągać na się, sprowadzać na się, sich zuziehen, über sich bringen. §. Ciągnąć kogo za co, szarpać, rwać, porywać, einen bey etwas ziehen, reißen, zupfen. *Ross.* таскать. Za włosy kogo do czego ciągnąć. *Pot. Arg.* 748. Ten człowiek, który mi włosy na głowie układał, musi często swoję żonę za głowę targać, bo i mnie ciągnął, jak konia za grzywę. *Teat.* 51. *b*, 53. Ciągnąć za brodę, za czuprynę. *Oss. Wyr.* Ciągnienie za włosy *Ross.* таска, таскание. — Ciągnąć kogo za język, macać go, dobadywać się, einen bey der Zunge ziehen, ihm auf den Puls fühlen, von ihm etwas heraus haben wollen. Kiedy mnie ciągniesz za język, już ci muszę powiedzieć. *Teat.* 37, 218. Kiedy kogo ciągnie za język, powie i co wie, i czego nie wie; dlatego król nasz zniósł tortury. *Oss. Str.* — §. Ciągnąć, naciągnąć, napinać, n. p. łuk, aufziehen, aufspannen, spannen, z. B. die Armbrust. Wielką część czasu w szaraju obracają na ciągnienie łuku, i snadno bardzo by też najtęższy łuk ciągną, nie tak mocą, jak chybkością. *Kłok. Turk.* 35. Uczą ich z rusznic strzelać, dzidą cel ubijać i łuk ciągnąć. *Star. Dw.* 21. Raz wysoko ciągnie strony, Drugi raz ma ton spuszczony. *Lib. Sen.* 13. §. Ciągnąć, rozciągać, wyciągać, rozdłużać, ziehen, recken, ausrecken, ausziehen, in die Länge ziehen. Ciągnąć kruszec, ciągnieniem przerabiać go na drót, Drath ziehen. Złoto ciągnione, ciągnięte, na drót przerobione, gezogenes Gold, Golddrath, Goldfaden. *Ross.* волоченое золото. Szyły jedwabiami wpół ze złotem ciągnionėm. *Leszcz. Cl.* 61. Kobierce haftowane złotem ciągnionym. *Kłok. Tur.* 107. *Hor. Sat.* 189. — Serwety ciągnione = w pasy z figurami tkane, gezogne Servietten. Serwety ciągnione, nieciągnione. *Vol. Leg.* 5, 185. Obrusy ciągnione. *ib.* — Cukier ciągniony, topiony na pasma, geschmolzener, gezogener Zucker. *Syr.* 959. §. Ciągnąć, rozciągać, rozpinać, ziehen, aufziehen, aufspannen, ausspannen, ausrecken, ausdehnen. Ciągnąć skórę, das Leder ziehen, recken. (*ob.* Ciągniskóra, szewc). Tak ciągnij rzemyk, żeby się nie zerwał. *Cn. Ad.* 1154. — Ciągnąć złoczyńcę na mękach, katować go, męczyć, einen auf die Folter spannen. Po kilkodniowych na katowni ciągnieniach, powieszono go. *Nar. Dz.* 4, 291. Którzy dawać nie chcieli, ciągnieniem ich na kole, wymęczono. *Weryf. praef.* 3. — *fig. tr.* rozciągać, rozszerzać, ausdehnen. Twa bojaźń chwalebna, ale ją daleko ciągnąć nie potrzeba. *Jabł. Tel.* 112. Przewlekać, przeciągać, rozwlekać, in die Länge ziehen. Sprawę tę można przez całe życie ciągnąć. *Teat.* 1. *c*, 79. Ciągnąć co dalej = kontynuować, etwas fortsetzen. Powiedziałem to, żeby ciągnąć dalej rozmowę. *Kras. Pod.* 2, 187. Teraz ciągnijmy dalej dyskurs nasz o hucie. *Torz. Szkł.* 100. Wspomniawszy krótko przeszłe dzieje, dalej ciągnie mowca o teraźniejszych wypadkach. *N. Pam.* 14, 242. Szturmu zaniechawszy, samo oblężenie ciągnąć stanowi. *Zab.* 2, 358. *Alb.* Coż robić? jak można, tak ciągnijmy do końca. *Teat.* 19. *c*, 139. – Ciągnąć kogo ode dnia do dnia, trzymać go na słowie odkładając, einen von einem Tage zum andern aufhalten. — Ciągnąć życie, nudno, nieochoczo życie pędzić, das Leben hinschleppen, hinleyern, ein langweiliges Leben führen. Ciągniemy życie nędzne, nieszczęścia nam rosną, tak, że tylko sobie, Obiecywać możemy pewny pokój w grobie. *Min. Ryt.* 2, 227. §. Ciągnąć, targować, wymagać, wydzierać do ostatniego, dingen, drücken, ziehen, rupfen, schneiden, schinden, aufs äußerste treiben. W targu ciągnie, żeby aż koszulę chciał zwlec i zabrać. *Oss. Wyr.* Bodaj to z żydem sprawa, rok w rok można go ciągnąć. *Oss. Wyr.* W domu przedam dobytek i swego dociągnę, a zapędziwszy do Niemiec, ciągnie mię Niemiec jak chce. *Gost. Gor.* 62. §. Plastr ciągnie, pęcherzyki robi, das Pflaster zieht, macht Blasen. Plastry pęchyrze ciągnące zowią wezykatorya. *Krup.* 5, 392. §. Ciągnąć co po czym, prowadzić co po czym, pisząc, rysując, etwas worauf hinziehen, hinmalen, hinschreiben. Maronity pismo swe własne mają, lecz je po papierze ciągną od ręki prawej do lewej, w czym z żydami się zgadzają. *Paszk. Dz.* 98. §. Ciągnąć bank, karty, die Bank ziehen, die Karten ziehen. Zacząłem się szastać po wielkim świecie i banki ciągnąć po mieście. *Teat.* 14, 14. (faraona grać, Pharao spielen). Hrabia, ciągnąc bank: siódemka przegraje, ośmka wygraje. *ib.* 22, 4. Nieszczęśliwie karty ciągnął. *Oss. Wyr.* — §. Ciągnąć co zkąd, czerpać, wyczerpywać, wybierać, wyprowadzać, woher ziehen, schöpfen, nehmen, hernehmen, beziehen. Ciągnąć wodę. *Cn. Th.* Największą Islandczykowie ciągną korzyść z rybołowstwa. *N. Pam.* 14, 169. Kupcy Rygi najwięcej siemienia ciągną z Litwy. *Przędz.* 2. Z gwiazd łaskawe albo nieszczęśliwe życia obroty ciągnie gwiaździarz. *Past. F.* 60. Ciągnąć z przyczyn i zasad pewnych wnioski. *Oss. Wyr.* — §. Ciągnąć w się, wciągnąć w się, wpijać, wsiąkać, in sich ziehen, einsaugen, einziehen. Jak wątroba krew w człowieku, tak Wezyr wszystkie dostatki państwa Tureckiego w się ciągnie. *Kłok. Tur.* 60. Burmus ciągnący. *Jak. Mat.* 3, 408. — Ciągnąć wino, łyknąć, zechen, ziehen, schlürfen, schlucken. Nie lubią z zbytniej wino ciągnąć flachy. *Zab.* 15, 357. Rano się wszyscy na likwory schodzą; w wieczór ostrygi i stare wino ciągną. *Zab.* 13, 204. Chlubi się dobrym likieru ciągnieniem. *Teat.* 6, 21. *Prov. Slov.* Chudá mršina dobre tahá, (*macer bene bibit*). Ciągnąć tutuń, fajkę, lulkę = kurzyć, palić tutuń, Tabac rauchen; (*Vind.* tobak kaditi, tobakati, tobak piti). Nie czuję wonności tytuniu, który Sułtan Turecki ciągnie; niechby zaś pod nos zakurzył, wnet uczułbym. *Boh. Diab.* 39. Ujrzawszy ludzi lulki ciągnących, pytali się: co to za ludzie, którzy ogień połykają, a dymem oddychają. *Boh. Diab.* 2, 219. Podczas

marszu trzeba zakazać żołnierzom ciągnąć tutuniu. *Papr. W.* 1, 453. — II. CIĄGNĄĆ *intrans.*, ciągnąć gdzie, albo dokąd, dążyć dokąd, *pr.* et *impr.*, *physic.* et *moral.*, ziehen, sich wohin begeben. Wołoski Wojewoda ciągnął z wojskiem do Ruskich krain. *Biel. Św.* 266. *b.* Przez skały wysokie bezdrożne ciągnie z wojskiem car. *Bardz. Luk.* 70. Na wartę ciągnąć. *Teat.* 8, 12. (*ob.* warta zaciąga). Ciągnienie żołnierskie, marsz, pochód, der Marsch, das Marschiren. Surowo żołnierzy karać, którzyby w ciągnieniu szkodę chłopkom uczynili. *Star. Ryc.* 28. Gdy człowiek do miejsca, do którego ciągnie, przychodzi, cieszy się. *Biał. Post.* 46. (do którego dąży, śpieszy, wohin er zu kommen trachtet, wohin er zieht). W lesie ułowiony, choć już oswojony, źwierz w lasy ciągnie. *Mon.* 71, 461. Wody na dół ciągną przyrodzeniem. *Past. F.* 138. — Ciągnąć do czego, zmierzać, wonach trachten, worauf zielen, sich darnach bemühen. Do wyższych cnót ciągnąć, albo ubiegać się. *Falib. Dis. A.* 1. Żadne nie może być baczenie na sprawiedliwość, gdzie wszystko do pożytku ciągną. *Modrz. Baz.* 77. Do tego kresu wszyscy ciągniemy. *Biał. Post.* 46. Wszelka rzecz ku swemu końcowi pewnemu ciągnie i ma się. *Gliczn. Wych. O.* 1, *b.* Kto podlega ciału i we wszystkim za nim ciągnie, wielom bardzo podlegać będzie musiał. *Pilch. Sen. list.* 1, 99. *Ross.* тянуть. — §. Powietrze ciągnie = cug jest, *Ross.* несетъ, несть; die Luft zieht, es ist zugicht. Niechaj się chory strzeże ciągnącego powietrza. *Perz. Lek.* 312. Zugluft. Przejęcie ciała ciągnącym wiatrem. *ib.* 80. — III. CIĄGNĄĆ SIĘ *zaimk.*, wyciągać się, rozciągać się, sich recken, sich dehnen. Ciągnę się i ziewam, jako ci, którzy się ze snu dopiero ocucili, *pandiculor. Mącz.* Ciągnąć się za co, po czym, sich bey etwas oder an etwas ziehen, zupfen. Ciągnąć się za nos; poczuwać się do czego. *Tr.* sich bey der Nase ziehen, sich getroffen fühlen. Chcą-li szeląg dać, to się ciągną po nosach. *Brud. Ost. E.* 10. (marszczą się, krzywią się, sie lassen die Nase hängen). — §. Ciągnąć się, dać się podłużać, przyczyniać, rozciągać, sich ziehen lassen, dehnen lassen, sich ziehen. Złoto się ciągnie bardziej, niż żelazo. *Teat.* 48. *b*, 4. Szkło roztopione musi mieć w sobie glej, boby się nie dało w górę ciągnąć, i wodniałoby pod ręką. *Torz. Szk.* 63. Mléko ciągnie się, soplem pada, die Milch zieht sich in Fäden. Jeżeli się mléko ciągnie, znakiem jest, iż bydlę zażyło trawy, okurzonej pyłem bdłów. *Kluk. Żw.* 1, 253. Łój rozpuszczony chłodnąc ciągnie się w wylewaniu. *Oss. Wyr.* §. Ciągnąć się, iść szykiem, porządkiem, co do miejsca, rozciągać się, miejsce zabierać, sich über eine Strecke hinweg ziehen, nach einander ziehen. Ciągną się żórawie czasem i na milę. *Oss. Wyr.* Ciągnie się Moskwa od Polski aż do Persyi. *Tr.* sich erstrecken, sich ausdehnen. — Co do czasu, ciągnąć się, rozciągać się, sich erstrecken, sich dehnen, sich ziehen, dauern, fortdauern. Ciągnęła się nieprzerwanym pasmem z lędźwi jego potomność od Piasta do Kazimierza. *Psalmod.* 15. Wszystko porządnym ciągnie się łańcuchem. *Zab.* 14, 413. — Przedłużać się, przewlekać się, rozciągać wzdłuż co do czasu, sich in die Länge ziehen. Choroby niektóre z własności swojej długo się ciągnąć zwykły. *Perz. Lek.* 335. Wszystko mi teraz idzie jak z opoki, Chwile się ciągną dniami, z miesiąca mam roki. *Zab.* 11, 383. *Zabł.* (chwile stają się dniami, Augenblicke werden mir zu Jahren). — Ciągnąć się, kontynuować się, trwać, wisieć, dauern, fortdauern, hängen, schweben. Ciągnęła się nasza rozmowa o wychowaniu, gdy ksiądz pleban nadszedł. *Kras. Pod.* 2, 243. Ciągnie się co, samo się trzyma, nie urywa się, es schwebt, es bricht nicht ab, es leyert sich fort. Już to nie idzie; ale się tylko ciągnie. *Oss. Wyr.* Z początku szło; dalej się tylko ciągło. *ib.* — §. Ciągnąć się z czego, wywięzywać się, woraus folgen, abgeleitet werden, sich abnehmen, abziehen lassen. Drugą tu rzecz na tym miejscu wyraził, która z pierwszej potrzebnie się ciągnie. *Żrn. Post.* 26, (koniecznie z niej wypada). §. *Czyn.* ciągnąć się do czego, brać się do czego, sich an etwas machen. Pijanemu nie trudno o zwadę, ręce się ciągną do mężobójstwa. *Żrn. Post.* 3, 528. Prawo uczy, jak się kto do dóbr ma ciągnąć. *Szczebr. Sax.* 392. Do iśca ciągnę się o rzeczy przedane, których u mnie kto inny dochodzi. *ib.* 277. (jego się trzymam, ich halte mich an ihn). Do znalezionych rzeczy, ktoby się ciągnął według prawa, mają mu być wrócone. *ib.* 264. (wer darauf Ansprüche machte). §. Ciągnąć się, usiłować, wysilać się, szczególniej co do wydatków, sich anstrengen, sich recken, sich drehen und winden, alles sein Möglichstes thun. Żony nie wiedzą, jak chodzą, w tych to bryzach swoich, A ty się na to ciągnij mężu z wiosek twoich. *Zbil. Dr. A.* 3. Pracuje i ciągnie się do ostatniego grosza, dla dźwignienia ojczyzny. *Przestr.* 123. Nuż gdy się nieprzyjaciel jaki trafi z strony, To się ciągnij jako lis, by miał ogon stracić, To już działa zataczaj, to już szykuj hufy. *Rej. Wiz.* 69. Ciągnie się jak lis; większy rozchód niżli dochód. *Cn. Ad.* 77. CIĄGNIENIE, CIĄGNIĘTY *ob.* Ciągnąć. CIĄGNISKÓRA, y, *m. żart.* szewc. *Cn. Th.* 1127. der Lederrecker, Lederzieher, im Scherz: der Schuster. CIĄGOWY, a, e, od ciągu, do ciągu lub ciągania należący, cugowy, Zug-. Ciągowe konie przyuczają się do ciągu z młodu. *Kluk. Żw.* 1, 185. (*ob.* Pocieżny). *CIAHŁY, *CIACHŁY *ob.* Ciągły.

Pochodz. *cięga*, *cięgatura*, *cięgotki*, *cięgaczka*, *ciegiel cięgotać; dociągać*, *dociągnąć*, *dociąg*; *naciągnąć*, *naciąg nadciągnąć*, *nadciąg*; *ociągać się*, *odciągnąć*, *pociągnąć pociąg*, *pociągły*, *pociągłość*, *pociegiel*, *pocieżny*; *podciągnąć*, *podciąg*; *przeciągnąć*, *przeciąg*; *przyciągnąć*, *przyciąg*; *rozciągnąć*, *rozciąg*, *rozciągadło*, *rozciągły*, *rozciągłość*; *ściągnąć*, *ściągacz*, *ściegno*, *ściągły*; *ściana*, *ścianka*, *ścianwa*, *ścienny*, *ściennik*, *ościenny*, *ościenność*; *wściągnąć*, *powściągnąć*, *powściągliwość*, *powściągliwy*; *uciągnąć*, *wciągnąć*, *wciąż*, *wstęga*, *wstążka*; *wyciągnąć*, *wyciąg*, *wyciegacz*; *zaciąg*; *zaciągnąć*, *zacieżnik*, *nowozaciążnik*. 2. *Ciąż*, *cięża*, *cieżyć*, *ciężki*, *ciężar*, *naciążać*, *obciążać*, *ociężały*, *uciążać*, *zaciążać*. 3. *sięgnąć i t. d.*

CIAŁO, a, *n.* CIAŁKO, CIAŁECZKO, a, *n. zdrobn.*, ein Cörper, der Cörper, der Leib. *Boh.* télo, tjlko; *Slovac.* tělo; *Rag.* tjélo, telescze, tioze; *Sorab.* 1. cželo, cžewo, žiwot, cžewko, žiwotžik; *Sorab.* 2. schělo, schěwo, žiwot, schélko; *Carn.* télu, télesa, shivót; *Vind.* telu, tel-

lu, shivot; *Dal.* tilo; *Hung.* test; *Slov.* tilo, put; *Croat.* télo, sivot, *Bosn.* tilo, tjelo, tilescçe; *Ross.* тѣло, тѣлцо, *Eccl.* телесъ, тѣлце. Ciałami, Cörper, zowiemy wszystkie rzeczy, które nie są duchem, i które zmysłami poznać możemy. *Rog. Doś.* 1, 2. to wszystko, cokolwiek widzieć, słyszeć, czego się dotykać, lub innym sposobem czuć możemy. *Hub. Wst.* 373. Ciało u filozofów, nie tylko ciało człowieka, lub zwierząt, lecz każda rzecz materyalna, pod zmysły podpadająca, wszerz, wzdłuż i głąb' rozciągła. *Boh. Diab.* 9. Niepodobna, aby dwie *ciele (dwa ciała) były na jednym miejscu i przeniknęły się. *Sk. Kaz.* 282. Wszystkie trzy rozciągłości razem wzięte, składają ciało gieometryczne. *Łesk. Mier.* 5. Wszelako to słowo *ciało*, w naszym języku nie służy właśnie wszelkim wielkościom, wzdłuż, wszerz i wgłąb zawartym, wolał tedy miasto niego użyć słowa *bryła*, wyrażając Łac. *solidum*, ein Cörper, *Solsk. G.* 22. *Rog. Doś.* 1, 193. *Geom. Nar.* 2, 2. *Stas. Buff.* = *Gall. masse.* Do tego *Knapski* przestrzega: nos philosophiam vulgari lingua non tractamus, quare dure redderetur: Kamień jest ciało, quod nullusdum usus praemollivit. Interim dicamus: Kamień jest rzecz materyalna, albo z żywiołów złożona, albo zmysłami pojętna, dotkliwa. *Cn. Th.* Ciało tedy zwyczajnie wyraża ciało członkowate, zwierzęce, ein articulirter, gegliederter Cörper, ein thierischer Cörper, ein Leib. Ciało człowiecze dzieli się na pień i na członki. *Kirch. Anat.* 1. Ciało ludzkie składa się z części twardych, z części miękkich i z części płynnych. *Perz. Cyr.* 1, 12. Ciało nie jest jednym członkiem, ale wiele w nim członków, a przedsię jedno ciało jest, w którym się członki wszystkie zgadzają. *Skar. Kaz.* 467. ztąd *figur.* ciało, korpus, całość czego, cały ogół, objęt jego, das Ganze, der Cörper, das zu einem Cörper Vereinigte. Jedno ciało kościoła bożego z wielu członków jest złożone. *Karn. Kat.* 170. Monarsze należy dać baczność na wszystkie familie i całe ciało stanu. *Zabł. Sokr.* 17. auf den ganzen Staatscörper. §. Ciało, rożniąc go od duszy (cf. zmysły, zmyślność, *oppos.* umysł), der Leib, der Cörper, im Gegensatze der Seele, des Geistes. Filozofowie trzymali, iż nie ciało jest człowiekiem, ale dusza. *Budn. Ap.* 10. Co ciało lubi, to duszę gubi. *Rys. Ad.* 8. Nie ma tylko duszę w ciele. *Sim. Siel.* 110. (goły). Ciałem stoisz w kościele, a myśl biega po ratuszach. *Sak. Kal. E.* 1. *b.* (mit dem Leibe, dem Leibe nach). Hołysz ciałem dług płaci, kiedy pieniędzmi nie może. *Pot. Jow.* 66. Kto nie może pieniędzmi, niech płaci ciałem. *Modrz. Baz.* 556. (kto nie może worem, zapłaci robotą, lub też na ciele karanym zostanie). Na *cielech swych. *W. Post. Mn.* 104. = na ciałach swych; (w liczbie pojedyncz. po dziś dzień piszemy na ciele). Młode ciałko. *Lib. Hor.* 113. Jakaś niesposobność czuła na ciałeczku pieszczonym. *Tward. Pasq.* 93. *Auszp.* 125. Przyzwyczajać ciałko do gnuśnego próżnowania. *Gorn. Sen.* 256. — (*Prov. Slov.* Telom bliskat, ciałem świecić, gołym, odartym być. — *Prov. Vind.* Dusho per telesi satofiti = duszę u ciała oskarzyć; do nienależytego sędziego się udać). Czystość ciała. *Susz. Pieś.* 2, *B. b.* (niepokalaność, niewinność). *Eccl.* уцѣломудреніе, приведеніе человѣка къ воздержности. §. *Theol.* W pismie śtym ciało znaczy na wielu miejscach człowieka całego, z duszy i ciała złożonego, jako n. p. *Ezech.* 40, 6. Każde ciało jest siano. *Karnk. Kat.* 86. in der h. Schrift bezeichnet ciało in den Polnischen, wie Fleisch in den Deutschen Uebersetzungen, den ganzen Menschen, z. B. in der Stelle Ezech. 40, 6. alles Fleisch ciało ist Heu (ja nicht mięso). Błogosław wszelkie ciało imieniu jego. *Wrobl. Ps.* 329. *Not.* «wszelki człowiek». — Na swe ciało, na swoję osobę, für seine Person. Białogłowy mogą mieć lenno w tym, co na swe ciało kupią. *Szczerb. Sax.* 455. (na siebie). — Ciało, człowieczeństwo, przyrodzenie człowiecze, natura człowiecza, Fleisch, die menschliche Natur, die Menschheit. Chrystus stał się człowiekiem, to jest: przyjął na się naturę człowieczą. *Dabr. Kaz.* 41. Przyjście Chrystusowe w ciało. *Żrn. Post.* 243 *b.* §. *Moral.* ciało, krewkość ludzka, cielesność, podżoga do złego, chuć, zmyślność, stary Adam, die Fleischlichkeit, die Sinnlichkeit. Żyć w ciele bez ciała, to jest, żyć na tym świecie w czystości szczerej, trudna. *Biał. Post.* 43. Alboż to człowiek nie ciało? *Oss. Wyr.* (alboż to człowiek anioł, duch?) §. Ciało = ciało bez duszy, martwe, umarłe = trup, der Leib, der Leichnam, die Leiche. *Bos.* telesina, mrricina, mrritvo tilo; *Slov.* mêrtvac; *Vind.* merlizh, mertvu tellu; *Boh.* mrtwola, umrlčina; *Slovac.* umrli, umrlina; *Ross.* мертвецъ. Ciało *de homine praesertim probo et honesto*; trup *de improbo et vili.* *Cn. Th.* Zdjęli ciało jego z krzyża. 1. *Leop. Joan.* 8, 29. (trupa jego. 3. *Leop.*). W drodze napadłszy zabitego, kazał ciało pochować. *Chmiel.* 1, 581. Że ciało bez duszy nie żywe, ztąd różne łagodniejsze omówienia śmierci: Z ciała wyszedł. *Sk. Dz.* 440. (umarł). Na pokój z ciała poszedł. *ib.* 507. Z ciałem się rozdzielił. *ib.* 807. Z ciałem się rozstał, *ib.* 313. (*NB.* osobliwie *Skarga* w nich obfituje). §. Ciało Pańskie, Chrystusowe, ciało boże, der Leib des Herrn, Christi Leib. Ciało i krew Pańska, *eucharistia*, świętość podług nauki katolickiej odmienionego chleba w ciało i krew zbawicielową; Sakrament jeden ze siedmiu; zowią też prosto Sakramentem ciała bożego, także tajemnicą ciała i krwi Pańskiej. *Karn. Kat.* 160. das Sacrament des Leibes und Blutes des Herrn. (*ob.* wieczerza Pańska, stół Pański, cf. ofiara). *Sk. Dz.* 741 *et* 19. O Sakramencie ciała bożego. *Kucz. Kat.* 2, 398. Na tej mszy ojciec Śty wziąwszy w rękę ciało Pańskie, rzekł... *Sk. Dz.* 1066. Hostyą abo opłatek święcony ciałem bożym zowią. *Baz. Hist.* 24. — Boże ciało, święto bożego ciała; (*Croat.* telovo; *Dal.* brassansztvo, *ob.* Boże ciało). §. Ciało, mięso na kościach ciała człowieczego, zwierzęcego, das Fleisch auf dem Leibe. *Ross.* плоть. Kazał tyran męczennikowi mocno drzeć ciało z kości. *Sk. Żyw.* 1, 29. *b.* Kazał go tak długo bić, ażby ciało jego od kości odpadło. *ib.* 1, 255. Iż ciało z niego odlatało, a krew jako ze źrzódła płynęła. *ib.* 2, 238. Tyran kazał ciało na nim krajać. *ib.* 1, 15. Krwie w sobie nie czuję, niemasz na mnie ciała, Kości tylko biedne, a skóra została. *J. Kochan. Ps.* 149. — Brać ciało, tyć, am Leibe, am Fleische zunehmen, feist werden.

Ross. плотнѣть. Tracić ciało, spaść z ciała, abnehmen, vom Leibe kommen. Ciało biorący, pokarm dobrze trawiący. *Cn. Th.* Koń na się nie mógł brać ciała. *Comp. Med.* Gdy koń ciała na się nie bierze, chociaż ma obrok dostateczny, dawaj mu... *Lek. Kon.* 68. CIAŁOBÓJCA, y, *m.* zabijający ciało, der den Leib tödtet. *Chod. Kost.* 11. "CIAŁOCHRONCA, y, *m.* stróż chroniący ciała czyjego, drab, drabant, *Ross.* тѣлохранитель, *obs.* тѣльникъ, gardzista; der Leibtrabant. "CIAŁOGRZEJ, eja, *m*, cokolwiek ciało ogrzewa, ein Leibwärmer, alles was den Leib erwärmt. *Ross.* тѣлогрѣя, тѣлогрѣйка, тѣлогрѣечка = kamizelka kobieca bez rękawków, cf. kaftan. CIAŁOKUPIEC, pca, *m.* ludźmi handlujący, rajfura, rufian, ein Menschenhändler, Seelenverkäufer. Dom na ubogie panienki od łotrów i ciałokupców wybawione wystawił. *Sk. Dz.* 526. CIAŁOLUBNY, a, e, ciało lubiący, cielesny, zmysłny, den Leib liebend, fleischlich, sinnlich. *Eccl.* тѣлолюбивый. который только о украшенiи и насыщенiи тѣла старается. "CIAŁONOŚNY, a, e, ciało mający, wcielony, oczłowieczony, eingekörpert, einen Leib tragend, *Eccl.* плътоносьцъ, обложенъ тѣломъ, какъ то сынъ божiй по вочеловѣченiю. "CIAŁORUCH, u, *m. Ross.* тѣлодвиженie agitacya, mocya, Leibesbewegung. 2. Giestykulacya, giest, der Gestus. CIAŁOSKŁAD, u, *m. Ross.* тѣлосложенie. konstytucya ciała, kompleksya der Körperbau. CIAŁOTWORCA, y, *m.* stworzyciel ciała, des Leibes Schöpfer. *Groch.* W. 67. CIAŁOWITY. a, e, grubego ciała, cielesny, wohlbeleibt, stark von Leibe, starkleibig, feist; *Vind.* teloven, shivotnast, teloviten, debel, toust. CIAŁOWITOŚĆ, ści, *ż.* grubość ciała, Wohlbeleibtheit, Feistheit, *Vind.* telovitnost, telounost, debluna. CIAŁOWNY, CIAŁOWY, a, e, z ciała złożony, ciało mający, körperlich, leiblich, einen Leib habend; *Ross.* плотный, плотяный. Bóg ciałowne istoty nadał ruchem równym Biegowi właściwemu istotom duchownym. *Przyb. Milt.* 238. *et* 122.

Pochodz. *cielesny, bezcielny, cielesność, cielisty, cieleśnik, wcielić, wcielenie.*

CIAP! CIAP! mowa niewyraźna, cedzona, eine undeutliche kauderwälsche Sprache auszudrücken. §. Chód cieżki, lejbowaty, einen schwerfälligen Gang auszudrücken. Tamten stąpał; ten za nim ledwie na palcach dreptał ciap ciap. *Oss. Wyr.* §. Ciapu kapusta, ciapu groch; na niemającego swego zdania, przyjmującego wszystko, co kto powie: czarno czarno; biało, biało; ein Strohkopf, ein Mensch ohne Kopf, ein kauderwälscher Schwätzer. (cf. ciupa). CIAPA, y, *m.* nieumiejący gadać, mający język w chodakach, ni be ni me, ein unschlüger Mensch, der nichts Gescheutes hervorbringt. Wielki ciapa. *Oss. Wyr.* CIAPAĆ *intrans. ndk.*, słówko za słówkiem niedomawiając niewyraźnie cedzić, kauderwälsch reden. Ciapał, jakby nie wiedział, co mówić. *Oss. Wyr.* cf. ciupać.

CIĄPAĆ *cz. ndk.*, ciułać, łabudać, mitrężyć, mitrężnie zbierać, zaudern, tändeln, langsam machen.

CIARAPATA *ob.* Szarapata.

CIARKI *liczb. mn.* dreszcz, czucie cierpkie, mrowiska, Schauer, Schaudern. Gdy o drabinie wspomnę, ciarki mnie przechodzą; zdaje mi się, że na szubienicę lézę. *Teat.* 13, 48. Patrząc na niego, przechodzą mię ciarki. *Zabł. Zbb.* 87. §. Ciarki, jagody *ob.* Czarka.

CIARLATAN, CZARLATAN, CIERLETAN, CZARLETAN, a, *m.* CIARLATANEK, nka, *m. zdrbn.*, z Włosk. który bez nauki lekarskiej wtrąca się w praktykę jej, łudząc łatwowiernych okazałością mniemanych sekretów. *Dyk. Med.* 1, 538. ein Charletan, Quacksalber, Marktschreyer; *Vind.* tershni beseduvauz, masilodelauz, masilar; *Croat.* vszagditersez, prezóvich; *Rag.* maminjeddh; *Ross.* мальханчикъ. Lekarz czarlatan opowiada swoje kuracye, mówi o wielkich rzeczach, gada bez ustanku, zabawia wszystkich, kielichy wytrząsa, stroi się w powagę. *Perz. Lek.* 326. Ciarlatan urynowy. *ib.* 68. Na rynku skoczkowie, kuglarze i cierlatani swoje figle wyprawiają. *Star. Dw.* 11. Czarletan. *Klok. Turk.* 112. §. Ogólniej: kuglarz, pędziwiatr, wietrznik, ein Gaukler, ein Windbeutel. Figlarz, szalbierz, ciarlatan. *Dudz.* 35. *Petr. Pol.* 2, 199. Twe to psikusy, Bożku rozkoszny, ciarlatanku kusy. *Zab.* 16, 322. CIARLATANERYA, CZARLETANERYA, yi, *ż.* CIARLATAŃSTWO, a, *n.* postępek ciarlatański, *Vind.* masilodelstvu, masilaria; Charletanerie, Windbeuteley; *Ross.* мальханъ. Powszechna ułomność kobiet pokładać ufność w czarletaneryach. *Teat.* 28, *b.* 80. CIARLATAŃSKI, a, ie, od ciarlatana, charletanisch, Charletans-. Pieśń ciarlatańska na jarmarku: O cuda cuda! o śliczne cuda! kto ma pieniążki, niechaj je tu da. *Zab.* 1, 104. *Nar.* Ciarlatańsko, po ciarlatańsku, *przysłk.* charletanisch. CIARLATANIĆ *intr. ndk*, ciarlatana stroić, wietrznikostwem narabiać, den Charletan, den Windbeutel machen. Apian Grammatyk za czasów Cezara po całej ciarlatanił Grecyi. *Pilch. Sen. list.* 3, 26.

CIAŚCISTOŚĆ, ści *ż.* niewypieczoność, zakalistość, die Teigigkeit. *Sł. kiesz.* 32, CIAŚCISTY, a, e, CIAŚCISTO *przysł.*, zakalisty, niewypieczony, teigig, unausgebacken. *Tr.* — *Carn.* téstęn; *Vind.* testen, testien.

CIAŚNINA *ob.* Cieśnina. CIASNO *przysłk. przymiotn.* ciasny; Ciaśniej *comparat.*, Ciaśniuchno, Ciaśniutko, Ciaśniuteńko, *intens.*, nieprzestronno, enge; *Slovac.* tesno; *Eccl.* тѣсно, тѣсномѣстно. Teraz kto ma tak szeroki dom, jako szły role Cyncynnata, mówi że ciasno mieszka. *Warg. Wal.* 132. Dwiema ciasno, a jednemu tak wczas. *Rys. Ad.* 12. (trumna). Komu ciasno, niech ustępuje. *Rys. Ad.* 26. (niekontenteś, idź precz). Ciasno tu dla tych Jchmościów. *Oss. Wyr.* (gardzą nami, nie radzi obcują z nami). Ciasnoby było We Panu w naszém towarzystwie. *ib.* (nie prosimy, nie bratamy się z takim.) §. Ciasno komu, znajduje się w obertasach, w ambarassie, między młotem a kowadłem, w złym rosole, przygrzano go, er ist im Gedränge, in Verlegenheit, *in puteo constrictus. Cn. Ad.* 6. *Ross.* заторно; *Slovac.* tesno mu ge; uzsko mu ge. Krajowi było ciasno, dla niedostatku pieniędzy. *Pam.* 85, 109. Biją go bardzo, i już mu jest ciasno. *Rej. Żw.* 99, *b.* Było im ciasno, albowiem znędzony był lud. *Leop.* 1 *Rey.* 13, 6. (byli ściśnieni. *Bibl. Gd.*). Zewsząd ciasno, uciekać-li, czyli stać w kroku bezpieczniejby było, trudno zgadnąć. *Pilch. Sall.* 184. Widzisz, od nieprzyjaciół, jak mi bardzo ciasno. *Biel.*

S. M. B. 3, *b.* Wszystko im teraz trudniej, wszystko cieśniej chodzi. *Pot. Arg.* 174. §. Ciasno, ściśle, jak najściślej, enge, genau, scharf, im engsten Verstande, genau genommen. Przełożony cieśniej ich chował, niż oni chcieli. *Biel. Św.* 282. Jeden cieśniej trzyma przeciwnika, drugi stawi mu pole. *Nag. Cyc.* 11. Gdy każdy urzędnik w swojej ziemi ma być osiadłym, wiele ludzi to tak ciasno rozumieli, chcąc żeby oni nie w ziemi, ale w powiecie bywali osiedli. *Herb. Stat.* 168. *Vol. Leg.* 2, 619. *stricte.* CIASNOCHA, y, *ż.* CIASNOSZKA, *ż.*, *zdrbn.*, odziemnica, *castula*, *subucula. Cn. Th.* ein Weiberhemde. Ciasnocha, die Jupe. *Ern.* 537. *Sorab.* 2. jopa; *Sorab.* 2. mayka; *Carn.* jezherma, robazha; *Vind.* janka, interfat; *Bosn.* modriniça; *Ross.* понька, понява. Ona się drapie w nóżkę podniółszy ciasnoszkę. *Kchow.* 173. §. Rozpustnie, o miejscu lubieżnem kobiecem; czasem i znaczy pannę; pospolicie, udającą pannę, drożącą się, cnotkę, przez szyderstwo. CIASNODŁONI, ia, ie, skąpy, filzig, knauserig. CIASNODROGI, a, ie, drogi ciasne mający, engwegig, enge Straßen habend. Kraj ciasnodrogi. *Oss. Wyr.* CIASNOŚĆ, ści, *ż.* CIASNOTA, y, *ż*, nieprzestronność, własność miejsca, naczynia i t. d. niewystarczającego temu, co ma mieścić w sobie, die Enge; *Boh.* tjsen'; *Sorab.* 1. czesznoscž; *Vind.* tesnata, tesnust; *Carn.* tesnóba; *Croat.* tesznócha; *Rag.* tjesnos, tjesnocchja, tjeskocchja; *Bosn.* tjeskochja, tiskochja; *Ross.* тѣснота. Ciasność miejsca. *Pilch. Sall.* 113. Same ciasnoty (*w liczb. mn.*) tego miejsca bronią, abyśmy nie byli otoczeni nieprzyjaciołmi. *Zab.* 13, 301. Domeczek nie wielki, w ciasności musi się mieszkać. *Oss. Wyr.* (ciasno, in der Enge; enge, gedrängt). §. Ciasności, ciasnoty, przejścia wązkie, wąwozy, cieśniny, enge Päſſe. Już swoje hufy przez ciasności przeprawili. *Warg. Cez.* 9. — §. Ciasność, ucisk, nędza, ostateczności, ostateczne potrzeby, Bedrängniß, äußerste Noth. Przywiódłeś nas w ciasność, położyłeś ściśnienie na biodra nasze. *Budn. Ps.* 66, 11. (nagnałeś nas w sieć. *Bibl. Gd.*). Gdy miasto obległ i ścisnął, w taką wparł ciasnotę nieprzyjaciela, że co do jednego od miecza polegli. *Pilch. Sen.* 139. Jużeś w tej ciasności, że nie masz nad czym myślić, tylko uciekać.. *Oss. Wyr.* Już do tej ciasności przyszedł, że nie powinien się wahać na wszystko się ważyć. *ib.* §. Ciasność, ścisłość, ścisłe pilnowanie, Genauigkeit, Strenge. Kto soboty u żydów nie czcił, tego bóg kamionować kazał; jednak ciasność ona święcenia na szkodę się ludzką nie ściągała. *Sk. Kaz.* 389. CIASNOSZKA *ob.* Ciasnocha. CIASNOSZYI, yja, yje, szyję ciasną mający, enghalsig. Ciasnoszyja flasza. *Cn. Th.* CIASNY, a, e, Cieśniejszy *compar.* Ciaśniuchny, Ciaśniuteńki *intens.*, nieprzestronny, którego własnością ciasność, trudno mieszczący w sobie, enge; *Boh.* těsný, utáhlý; *Slovac.* těsný; *Bos.* tjesan; *Sorab.* 1. czeszné, cžjsny; *Carn.* têsn, tesne; *Vind.* tesen, tessan; *Dal.* tizkan; *Rag.* tjesnij, tjesan; *Croat.* tészen; *Ross.* тѣсный, тѣсенъ, щепеткій; (cf. *Graec.* στενὸς; *Hebr.* צא *az*, צוא *uz*, cf. wązki). Osiedli zbrojni miejsca ciasne, gdzie jakoby wązkie ścieszki przechody były w górach. 1. *Leop. Jud.* 7, 5. Do nieśmiertelności, Ciasna droga, przez tysiąc przejść trzeba trudności. *Leszcz. Cl.* 3. Piersi mdłe, słabe, ciasne. *Syr.* 1465. Nieprzyjaciela w tak ciasny kąt zaparł, iż całą nadzieję w ucieczce pokładać musiał. *Pilch. Sall.* 213. Zapędzić kogo w ciasny kąt, w kozi rożek, przydybać, że nie może ujść, dać komu dybika, związać, skrępować wywodami, że ani ma co powiedzieć; nagnać mu strachu, einen in die Enge treiben. Ciasna głowa, niewiele objąć mogąca, niepojętna, ein beschränkter Kopf. Ojczyzna ciasna sławie mej i mała. *Past. F.* 259. Majątek ciasny, szczupły, ein geringes Vermögen. Majętność by najmniejszą, miej za wielką własną, A cudzą najprzestrzeńszą, rozumiej za ciasną. *Jeż. Ek. D.* 2. Mam kawał roli dosyć ciasny, nie miał czego sąsiad pożądać. *Siru. Qu.* 4. §. Życie ciasne, oszczędne, skąpe, surowe, ein hartes, strenges, genaues Leben. Surowy żywot i ciasny wiódł na wsi. *Sk. Dz.* 334. W ubóztwie i życiu ciasnym i głodnym bogu służył. *ib.* 303. Żywot ciasny przeżywszy, umarł, *post vitam durissime exactam. Krom.* 63. Występek ten cieśniejszym żywotem oczyścić umyślił. *Krom.* 355. Chciał zakonnikiem być i wieczne ubóztwo i ciasny żywot wieść. *Sk. Żyw.* 51. Już myślił o klasztorze i ciasnym żywocie, żadnej się nędzy i głodu nie bojąc. *ib.* 182. Ciasna dłoń, skąpa, nie popuści grosza, eine karge Hand. *Zygr. Gon.* 250. — Ciasne sumnienie, pieszczone sumnienie, ein zartes Gewissen, das alles sehr genau nimmt. (*oppos.* przestronne sumnienie, jak wrota wjezdne). Lepsze ciasne sumnienie, aniżeli przestronne; ciasne, które i małego grzechu lekce sobie nie waży. *Sk. Żyw.* 2, 165. §. Ciasny sąd, ścisły, genau, scharf, pünktlich. Jaką wymówkę na owym ciasnym sądzie ostatnim mieć będziem? *Sk. Żyw.* 2, 421. Owego wieku prawo chrześciańskie około małżeństwa ciasne było. *Sk. Dz.* 615. Jako czystość ciała zachowa się, jeśli nie będzie wsparta ciasnym zatrzymania ratunkiem, *arctioribus continentiae praesidiis. Zygr. Gon.* 348.

Pochodz. *cieśń*, *cieśnina*, *cieśnić*, *zacieśnić*, *przycieśnić*, *ścieśniać.* 2.) *Cisnąć*, *ciskać*, *docisnąć*; *nacisk*, *nacisnąć*, *naciskać; ocisk*, *ocisnąć*; *odcisk*, *odcisnąć*; *pocisk*, *pocisnąć*; *przycisk*, *przycisnąć*; *przecisnąć*; *rozcisk*, *rozcisnąć*; *ścisk*, *ścisnąć*, *ścisły*, *ścisłość*; *ucisk*, *ucisnąć*, *uciskać*; *wcisnąć*, *wciskać*; *wycisk*, *wycisnąć*; *zacisnąć*, *zaciskać*; *ciżba.* 3.) *z Czeszczyzny ślad, że z tegoż źrzódła: teskny, tęskliwy, tęsknota, tężyć, tążyć, przetęsknić, utęsknić, tęsknić.*

CIASTO, a, *n.* CIASTKO, CIASTECZKO, a, *n. zdrbn.* 1.) mąka rozczyniona, der Teig; *Boh.* et *Slovac.* těsto; (cf. der Test Adlg.). *Dal.* tiszto; *Hung.* teszta, tesztatska; *Rag.* tjeesto; *Bosn.* tjesto; *Sorab.* 1. czesto, kwasz, czestko; *Sorab.* 2. schesto; *Croat.* tezto, tęszto, falak, tesztecze, (*Croat.* tesztèn *crudus*); *Carn.* testu; (*Lat. med.* testum = piec piekarski); *Vind.* testenina, testouje, testu, svalek; *Ross.* тѣсто, тѣстцо, печиво. Dla smaku chleba sypie się w ciasto przy rozczynach kmin albo anyż. Przerabia się ciasto po należytym kiśnieniu do przyzwoitej gęstości robienia z niego bochenków. *Kluk. Rośl.* 3. 262. Banię w cieście upiec. *Cresc.* 227. Kto duższy z dzieżą bierze drugiemu ciasto. *Zab.* 15, 247. (kto duż-

szy, ten lepszy). Dałby i ciasto z dzieżą. *Cn. Ad.* 140. (zbyt dobry, dałby i koszulę z siebie). 2.) Ciasto, *w liczb. mn.* Ciasta, ciastka, ciasteczka, różne z mąki upieczone przysmaki Backwerk, Kuchen. Ciasta rozmaite, torty, makarony, kreple, pączki, placki, i. t. d. *Vind.* potiza, krapniza, gibaniza, pogazhiza, medelni, krapi, tostouniki, mokjaki, shganki, meshta, kubunza; *Ross.* пирожное, оладья, аладья, кулага, хлѣбенное, дрочона, сосулька, левашникъ, хворость; (*Slavon.* tistenica = pasztet; *Slavon.* tistenićár = pasztetnik). Drożdży używają do makarów albo ciast krajanych. *Syr.* 949. Mąki pszenne zażywają się do ciast przedniejszych różnego imienia. *Kluk. Rośl.* 3, 271. Ciasta formowane, moździerzowe, garnuszkowe, fumetowe. *Lek. C.* 2. Ciasto francuzkie, gdy chcemy, aby w listkach było osobnych, smarujemy każdy listek masłem. *Rog. Doś.* 1, 33. — §. CIASTO, CIASTOCH, CIASTUCH, a, *m.* CIASTUSZKO, a, *m. zdrbn.*, człowiek miękki, ni weź, ni połóż, nie mający swego zdania, ni to ni owo, i zimno i ciepło, miękisz, lele, flak, bezkost, ein weicher, weichlicher Mensch, ein Zärtling, der alles mit sich machen läßt. Ciastochami ich nazywa. *Smotr. Lam.* 57. Ciastuszko, człowiek jak ciastko, ciasteczko. *Oss. Wyr.* CIASTUCHY, ów, *liczb. mn.*, kluski wiejskie obwarzane, (cf. paluchy), gekochte Klöße, wie sie die Bauern essen, Bauerklöße. CIASTOWY, a, e, od ciasta. Teig =. *Ross.* тѣстяный. CIASTOŻUJ, uja, *m.* mysz (u Homera, *ἀρτοφάγος*). *Przyb. Batr.* der Teigfresser, der Name einer Maus in der Batrach. cf. chleburad.

Pochodz. *ciaśeisty, naciasta.*

*CIĄSZ *ob.* Ciążać. CIASZKA *ob.* Czaszka.

w CIĄŻ *adverb.*, ciągle, ciągiem, nieprzerwanie, co do miejsca lub też co do czasu, pasmem, w jednym tchu, jednym tchem, w jeden ped, in Einem, in Einem fort, in einem Zuge, ununterbrochen; *Carn.* v'ĕdnu; *Croat.* zajedno; *Vind.* skues, veden, v'sellei, smiram; vsaki zhaſs, veſszhaſs, spuvu; *Bos.* vazda, sueudiglje, udiglje, sueghjer; *Eccl.* выну. Sklepy na wysokich słupach wciąż murowane, służyły do prowadzenia wody. *Star. Dw.* 2. Do obozu uciekli, dalej w ciąż się puściwszy. *Warg. Cez.* 220. Najciężej raz webrnąć, w ciąż się brnie. *Oss. Wyr.* — §. *Math.* Linia w ciąż albo w bród, *infinita*, bez najmniejszej miary, którą do upodobania dłuższą rysować możesz. *Sol. Geom.* 4. *CIĄŻ, CIĄŻA, *CIĘŻA y, *ż.* brzemię, ciężar, die Last, die Bürde. Ulżyj nam trochę tej cieży, chceszli byśmyć służyli. 1 *Leop.* 2 *Paral.* 10, 4. (tej ciąży. 3 *Leop.*). Czemużby miał być służebnik twój ku próżnej ciąży panu memu? 1 *Leop.* 2 *Reg.* 19, 36. Wina podrosłych gron ciąże Przy małych tyczkach wiąże. *Petr. Hor.* 2. *N. b.* Kamień ciążą jest względem kapusty, którą przykłada. *Oss. Wyr.* (ciężarem, wagą, Last, Gewicht). — Ciąża, ciężkość, die Schwere. To co przykrywa, swoją ciążą zatrzymywa od wznoszenia się to, co przykrywa. *Oss. Wyr.* §. Dolegliwość, ucisk, ciężkość, die Last, Beschwerniß, Bekümmerniß, Drangsal. Taż to jest przyczyna mojej tej ciąży i troski dolegliwej. *Tward. Pasq.* 59. Ciąże, podatki, Abgaben, Lasten. Ciąże i przeciąże, *angariae et perangariae.* Dworzanie podwody i stacye biorą, także i ciąże. *Biel. Kr.* 304. — §. Kara, karność, die Strafe, die Züchtigung, die Zucht. Spowiednik miasto ciąży abo kaźni, kazał mu do Rzymu jechać. *W. Post. W.* 23. Kto żołnierza w ciąży nie ma, sam się zwojuje bez wojny. *Fr. Ad.* 45. §. W prawności, ciąża, grabież, rzecz zaaresztowana. *Dudz.* 35. zajmowanie i rzecz zajęta, das Pfänden, das Gepfändete, das Pfand; *Boh.* obstawek. Z ubogiego ciążą biorą. *Budn. Job.* 24, 9. (zastawę *Bibl. Gd.*). Od tych, co płacić nie mogą, ciężko rzecz pożyczaną wyciągają, i takie ciąże od nich biorą, jakie im ku obronie ciała są potrzebne. *Kucz. Kat.* 3, 171. (*not.* «zastawy»). Z dłużnikiem do wieży abo daje ciąże. *Klon. Wor.* 73. Kto ma ciążą, tego nie wiążą. *Cn. Ad.* 380. *Rys. Ad.* 27. Ciąże mają być w większej cenie, niż rzeczy, o które bywa ciążano. *Herb. Stat.* 534. Jaka ma być ciąża brana, za podatki królewskie. *Herb. Stat.* 88. §. Ciąż, pociąg, zaprząg, sprzężaj, das Gespann. Ma dwoje ciąży wołów. *Oss. Wyr.* Zabrać chłopu ciążą. *Oss. Wyr.* (*Ross.* дать тягу dać drapaka). §. Ciąża kobiet, brzemienność, ciężarność, czas brzemienności, die Schwangerschaft; *Vind.* shrokust, shrozhina; *Ross.* чревоношеніе. Żona jego w ciąży zostaje; już jest w siódmym miesiącu. *Tr.* (*Vind.* ona je te sedmi miesenxz o' drugem paſi, ni sama na ſebe). W ciąży być *Ross.* чревоносити, чревоношу, во чревѣ имати младенца. CIĄŻAĆ, *CIĄDZAĆ *cz. kontyn.*, Ciążyć *ndk.*, obciążać kogo, ciężar nakładać na kogo, ładować go, einen belasten, ihm eine Last, eine Bürde auflegen. *Fig.* uciskać, uciążać, bedrücken, drücken; (*Boh.* těziti *pecuniam exigere*). Trzeba mi się uwolnić od pewnego ciążącego mię długu. *Teat.* 2, 89. Na złość tym, którzy mię ciążą. 1. *Leop. Ps.* 22, 5. (frasują. 3 *Leop. ib.*). Którzy mię frasują a ciążą nieprzyjaciele moi. 1 *Leop. Ps.* 26, 2. Nie zasmączaj ani *ciąsz brata twego. 1 *Leop. Lev.* 25. (ciąż). §. *Jurid.* ciążać, grabieżą sądową, strofami co od kogo wymagać, zagrabiać, zajmować sądownie, (cf. dzieckować), (gerichtlich) pfänden, durch Pfändung erzwingen; *Vind.* isarati, vunsarati, rubiti, salog vseti, fentati, saloguvati; *Carn.* rûbiti, rûbem; *Croat.* plenyati; (cf. *Ross.* тягаться, prawować się). Kto komu w łące pasie, taki ma być ciążan na sukni. *Tarn. Ust.* 138. Szlachcic, jeżeli tych pieniędzy nie będzie chciał brać, niech będzie przez starostę ciążan w bydlech. *Herb. Stat.* 81. Ilekroć trafi się ciążanie czynić, aby nie brano więcej, jeno coby stało za to, za co ciążają *ib.* 88. Byka wdów jego *ciądzają. *Budn. Job.* 24, 3. (w zastawie biorą. *Bibl. Gd.*). Ciążania obyczaj. *Herb. Stat.* 506. *§. Ciążyć na kogo, żalić się na kogo, narzekać, sich über jemanden beschweren, über ihn klagen. Biskup ciążył sobie wiele rzeczy na mnie, wymawiając, iż już dosyć długo łaskę okazuje. *Baz. Hist.* 252. Na króla niektórzy sobie ciążyli, że ludziom nierządnym urzędy zlecał. *Kosz. Lor.* 169. *et* 168. *b.* Alexander W. na Arystotelesa ciążył, iż ono, czym wszystkich przechodzić chciał, to on drugim pisząc podawał. *Modrz. Baz.* 63. *Warg. Kurc.* 4. CIĄŻACZ, a, *m.* który zagrabił co. *Dudz.* 35. Który rzeczy urzędownie hamuje albo hamowane zabiera. *Włod.* zajmacz, zagrabiciel,

der Pfänder, der etwas pfändet; *Vind.* rublenik, fentovez, salogajemauz.

Pochodz. *ciężki*, *ciężkość*, *ciężar*, *ciężarny*, *ciężyć*, *dociężyć*; *ociążać*, *obciążać*, *ociężały*, *przyciążać*, *przeciążać*, (*cf. ciąg*, *ciągnąć*). 2.) *cf. tążyć*, *tęsknić i t. d.*

CIBORA *ob.* Cybora. CIBORYUM *ob.* Cyboryum.

CI-Ć *ob.* Ci.

CICHACZ, a, *m.* człowiek cichy, cicho siedzący, milczący, ein stiller Mensch, ein Stillsitzer. Ty pachołkiem cichaczaś dumał życie wiejskie, Teraz włodarzem, łaźnie i gry chwalisz miejskie. *Zab.* 8, 329. CICHACZEM *przysłk.*, po cichu, milczkiem, pokryjomu, ukradkiem, in der Stille, im Stillen; *Eccl.* отаи, *Sorab.* 2. poschichne, po schichu. Z panną córką cichaczem się swata. *Zabł. Zbb.* 69. Cichaczem się wkrada do kobiet. *Teat.* 6, 25. Fałszywi przyjaciele cichaczem cię podszczuwają. *Teat.* 38, 104. CICHNĄĆ *nijak. niedk.*, zcichnąć, ucichnąć *dok.*, ciszeć, cichym się stawać, still werden, ruhig werden, sich beruhigen; *Carn.* potihneti; *Ross.* тихнуть, смирѣть. Cichną wiatry, a niebo w wdzięki się przybiera. *Przyb. Luz.* 272. Na twe słowo scichł morski wiatr mnogi. *Kulig. Her.* 2. Musi zcichnąć wrzawa zawstydzonych chuci. *Przyb. Ab.* 26. CICHO *przysłk.*, pocichu, z cicha, niegłośno, stille, Ciszej *Compar.*, *Boh.* tjše, *Sorab.* 2. schicho, žtillom; *Sorab.* 1. čžicho, čžische, počžichu; *Vind.* tihu, rahlu; *Croat.* tiho; *Slav.* tiho, shutichi; *Ross.* тихо, тишкомъ, изъ подтиха, изъ подтишки; *Eccl.* тихообразно. Starszy głośno modlitwę mówi, a oni za nim, jak kto chce, lubo cicho lubo głośno. *Star. Dw.* 59. Cicho prędzej sprawisz. *Cn. Ad.* 78. Wielkie rzeki cicho płyną. *Fredr. Ad.* 28. (bez hałasu, bez zgiełku, spokojnie). Starał się cicho ten interes zakończyć. *Siem. Cyc.* 122. Polska nigdy się z nikim łączyć nie powinna, Niech cicho siedzi, ale niech nie będzie czynna. *Niemc. P. P.* 9. — §. Cicho! Ciszej! *wykrzyk.* przykaz milczenia, cyt! st! stille! Cicho! nie wrzeszczcie tak. *Teat.* 1, 7. Cichoż bądź, prze bóg żywy. *Teat.* 36, *b.* 128. Ciszej! (z prosta: stul pysk!) A ciszej z panią matką. *Bardz. Tr.* 286. Ciszej, życzę ci, wynieść się ztąd. *Teat.* 1, 124. Gdzie państwa niemasz, nikt nie rzecze ciszej! Gdzie niemasz kota, tam biegają myszy. *Bratk. F.* 4. *b.* — *CICHOCHÓD, a, *m. Ross.* тихоходъ, *bradypus*, das Faulthier. *CICHOPŁAWNY, *CICHOPŁYNNY, a, e, płynący spokojnie, stillfließend, sanftfließend. Wody Caephiza cichopławne. *Żebr. Ow.* 65. Cichopłynny nurt. *Mon.* 75, 594. *Hor.* 2, 191. *Min.* — CICHOŚĆ, ści, *ż.* umilknienie, spokojność, gdy wrzawy i głosu nic nie słychać (*oppos.* głosność, hałas), cisza, die Stille; *Boh.* tichost; *Vind.* tihust, tihota, tiha; *Carn.* tihóta; *Sorab.* 1. čžichota; *Rag.* tihos; *Croat.* tihocha, tissìna; *Dal.* tihota; *Slavon.* tihocha; *Bosn.* tiscenost, tihochja, krotkost; *Ross.* тихость. W nocnej cichości. *Jabł Tel.* 153. W cichości bez gości, w komorze, w pokorze. *Żegl. Ad.* 265. Już cały świat w cichości, nikt stąpi i kroku, Wiatr, morze śpią, i zwierząt nie usłyszy skoku. *Zab.* 14, 121. Cichość morska, morskie uspokojenie, cisza, die Meeresstille. Cichość człowieka, łagodność, łaskawość. *Cn. Th.* stilles Wesen, Sanftmuth, Leutseeligkeit. CICHUCHNY, a, e, CICHUCZKI, CICHUTKI, CICHUTEŃKI, CICHUSIEŃKI, a, ie, *intens. przymiotn.*, cichy, ganz still, leise; *Slovac.* tichički, tichučki. Cichuchnie, Cichuczko, Cichutko, Cichuteńko, Cichusieńko, Cichuteneczko *przysłk.*, (Mäuschen still); *Ross.* тихонько. Cichuchno, leguchno. *Pieśń. Kat.* 52. Chodził sobie cichuteńko. *Boh. Kom.* 3, 111. Burd nie lubię; ale bez hałasu cichuteńko byłbym go wyforował. *Teat.* 1, 104. Dawid oderznął cichuczko kraj płaszcza Saulowego. *Budn.* 1 *Sam.* 24, 5. Milczcie wszyscy, ani szepczcie, I cichuczko ziemię depczcie. *Groch. W.* 367. Wszedł potajemnie a cichuczko. *Leop. Judic.* 4, 21. Cichuczeńko. *Klon. Wor.* 2, Cichusieńko wchodzi. *Kłok. Tur.* 91. Widział prorok boga w cichuchnym wietrze. *Sk. Żyw.* 2, 195. W cichuczkie strony śpiewam. *Kołak. W. C.* 2. Częścią nań głosem woła, częścią cichusieńkie W uszy słówka posyła, bardzo malusieńkie. *Banial. J.* 2. — §. Spokojniuteńki, skromniuteńki, sehr still, sanft, bescheiden. Koń gdy się zapali, z onego cichuczkiego, stanie się wnet jako szalony. *Rej. Zw.* 75. Pan nasz cichuchny i serca pokornego. *W. Post. W.* 204. CICHY, a, e, Ciższy *comparat.*, niegłośny, spokojny, still, ruhig; *Boh.* tichý; *Slovac.* tichi, tichý; *Sorab.* 1. čžichi; *Sorab.* 2. schichi; *Croat.* tih; *Carn.* tih; *Vind.* tih, tihoten, miren; *Bosn.* tih, miran, krotak; *Rag.* tih, tihha; *Ross.* тихій, тихъ, безмятежный, угомонный; *Eccl.* тишествующій. Skowronek nad sobą kobuza czujący, daleko bywa ciższy. *Hipp.* 37. Na coż się przyda ciche morze temu, który już utonął. *Teat.* 49, 4. Nie to mistrz, co się na cichej wodzie wozić umie; ale to więtszy, kiedy wstaną wiatry, iż i radzić i ratować umie. *Rej. Żw.* 113. Cichy jest, który nic nie mówi, abo skromnie mówi, nie czyni żadnego hałasu. *Petr. Et.* 273. Błogosławieni ciszy, abowiem oni odzierżą ziemię. *Leop. Math.* 5, 4. Nie tylko to jest cichy, co w kącie milcząc leży, a ninacz dobrego przygodzić się nie może; ale to jest cichy, który w cichości, w skromności a w nadobnej pomierze, wszystkie rzeczy swe sprawuje i ludziom służy. *Rej. Żw.* 139. *b.* Natura źwierzęta ciche i drobne płodniejsze uczyniła, aniż srogie i wielkie. *Boter.* 3, — Po cichu, z cicha *adverbialiter*, cicho, cichym sposobem, bez hałasu, zgiełku, still, leise, ruhig; (*Carn.* natihàma). Rzekł jej zbliżywszy się, po cichu. *Niemc. Kr.* 2, 87. Po stole modlitwę każdy po cichu czynił. *Kras. Pod.* 2, 212. Jam niegłuchy Mospanie, można mówić z cicha. *Teat.* 7, *c.* 43. *Wyb. Kras. W.* 15. *Eccl.* истолста, низкимъ голосомъ. Prędzej swego po cichu dopniesz, niż hałasem. *Żegl. Ad.* 78. Z cicha frant, (z głupia mądry; układa się, a złe broi). Z cicha pęk, cicha woda, o człowieku figlarzu z układną minką; inszy w rzeczy, jak na pozór. *Oss. Wyr.* ein heimlicher versteckter Gaudieb.

Pochodz. *ciszeć*, *ciszyć*, *uciszyć*, *cisza*, *ucichnąć*.

CIE, CIEBIE *ob.* Ty.

CIEC, ciekł, ciecze, ciekę *nijak. niedk.*, cieknąć *jedntl.*, o ciekliznach, płynąć, fließen, rinnen; *Sorab.* čžecž, čžeku, čžečžžu; *Boh.* tecy, tekl, teku, tekati; *Slovac.* teku;

Croat. techi, techem; *Rag.* tecchi, teccem; *Vind.* tezhi, tozhi, tekel, tèzhem; *Carn.* tèzhem, tekam; *Bosn.* tecchi; *Ross.* тещи, течь, теку, (*obsol.* рѣти, cf. rzéka, cf. *Turc.* ciovi *fluvius*; cf. *Graec.* θέω). Strumyczek, który między temi skałami ciekł, zatrzymały. *Sk. Dz.* 868. Krew strumieniami wytoczona ciecze. *P. Kchan. Jer.* 195. Z małych zdrojów rzéka ciecze. *Miask. Ryt.* 4. Rzéka między skałami ciecze. *Warg. Radz.* 124. Woda nabywa naturę onej ziemi, zkąd ciecze. *Urzęd.* 429. Nestora syn przychodzi, łza mu hojna ciecze, I żałosną donosząc nowinę, tak rzecze. *Dmoch. Il.* 2, 163. Kruszec nigdy nie ciekł w tak żywe postaci. *Ustrz. Tr.* 11. *Ross.* житьть. Ciekący, płynący, fließend. Zdrój mam ciekący, lasek nieprzestronny. *Lib. Hor.* 77. Wyrok ten na wodzie ciekącej zapiszą, Niechaj się na nim wiatry za świadków podpiszą. *Zimor. Siel.* 221. Ciekące oczy, triefende Augen. Oczy mu cieką, die Augen triefen *ibm.* Cieczenie, choroba, der Fluß, der scharfe Fluß. Cieczenie ustawne, fluks z oka, z ucha, fistuła, fistułka. *Cn. Th.* die Fistel, das Rohrgeschwür, Hohlgeschwür. Rzezanie w łonie, albo ciekąca niemoc. *Cresc.* 211. *ob.* Ciekączka, *ob.* Tryper, rzezączka. Ciekący, ciekły, płynny, *Boh.* tekutý; *Slavon.* tekuch; flüßig. Części ciekące, *fluidae*, humory ciała. *Kirch. Anat.* 5. Przez poty, ciekąciejsze wychodzą humory. *Krup.* 5, 361. (cieklejsze, płynniejsze, die flüßigern.) Ciekątsze i miększe części. *ib.* 280. Krew w tej żyle jest ciekąciejsza i rzedsza, niżeli w innych. *ib.* 2, 110. Krew mu z nosa ciecze, die Nase blutet *ibm.* Cieczenie krwi z nosa. *Comp. Med.* 447. das Nasenbluten. — §. Ciec, zaciekać, kapać gdzie, einregnen, herein lecken, herein triefen, herein rinnen. Na zboże, żeby nie ciekło, boby inaczej gniło. *Haur. Sk.* 19. Wszędzie wiatr przewiewał, woda ciekła, któręby chciała. *Wys. Loj.* 52. Dwór powinien być dobrze opatrzony, aby kiedy deszcz, do dworu nie ciekło. *Gost. Ek.* 16. Podstawić naczynie, żeby weń ciekło. *Torz. Szk.* 264. *Prov. Slov.* Keď ně téče, kapká, *si non fluit, stillat*, nicht mit Scheffeln, doch mit Löffeln. §. Beczka, garniec ciecze, nieszczelne są, die Tonne läuft, leckt, rinnt. Beczka, póki w niej nic niemasz, póty nie znać, by gdzie ciec miało; a skoro ją naleją, ali się wnet z kilku stron sączy. *Gorn. Dw.* 360. §. Ciec czym, płynąć czym, von etwas triefen, abtriefen. Brzozy dziegciem cieką. *Tr.* §. Ciec dokąd, biedz szybko, wohin eilen. Już ciecze ze krą do Gdańska w komiedze. *Klon. Fl. C.* 4. (płynie szybko statkiem). Czas chybkim ciecze pędem. *Tr.* §. Ciekące zegary= wodą lub piaskiem ciekące, Wasseruhren, Sanduhren, Stundenuhren. Parki ciekące noszą na głowie zegarki. *Tward. Daf.* 32. Zegarki ciekące, po których w nocy omacką poznać namacawszy, która godzina, a nie trzeba ich przewracać, bo same się przewracają. *Star. Dw.* 33.

Pochodz. *ciekać, ciekawy, ciekawość, ciekły, ciekłość, dociec, dociekać, naciec, naciekać, nadciec, nadciek, ociec, ociekłość, otok, odciec, odciekać; pociec, pociekać, potok, potoczny, potoczysty; podciec, podciek; przeciec, przyciec; rozciec, rozciek, roztok; uciec, ucieczka, wciec, wciekać, wściec się, wściekły, wściekłość, wściekliна; wyciec, wycieczka, wyciekać; ściekać, ściek, stek, stok, śkło, śklarz, śklanny, zaciec, zaciek; wszeteczny, wszeteczeństwo.* 2.) *cf. tok, toczyć.*

— CIECH, zakończenie wielu imion Polskich, n. p. Wojciech, t. j. wojska cieszy, Sieciech, i t. d. *Jabł. Her.* die Endigung vieler Polnischer Taufnamen, von cieszyć trösten. CIECHANOW, a, *m.* miasto w województwie Mazowieckim. *Dyk. G,* 1, 139. eine Stadt in Masuren. CIECHANOWSKI, a, ie, od Ciechanowa, von Ciechanow. Ziemia Ciechanowska ma trzy powiaty. *Dyk. G.* 1, 139. CIECHANOWICE, ic, *liczb. mn.*, miasto w Podlaskim. *Dyk. G.* 1, 139. eine Stadt in Podlachien. [właściwie Ciechanowiec, wca, *ob.* Bal. Staroż. Polska II, 1282. 3].

CIĘCIE *ob.* Ciąć.

CIECIERZYCA, y, *ż.* cieciorka ogrodna, groch Włoski, die Ziserebse, Kichererbse; *Ital.* cicerchia; *Lat.* cicer; *Boh.* cyzrna, cyzrle; *Slovac.* cyzrna; *Hung.* tsitster, ciczerborso; *Carn.* zhizhàrka, kihra, zisara, cicerka; *Vind.* zisara, cirsa; *Croat.* chichek, czaczaricza, cziczerka, chicherka; *Dal.* szlanigrach; *Sorab.* 1. woski hroch; *Bosn.* gràhor, jarik, grah jari, grasciąć; *Svec.* kikert, (cf. *Graec.* κάχρυς *pilula*: *Hebr.* ככר *kikar orbis*); jarzyna do pokarmu używana; lecz naszym gospodarzom Polskim nieznajoma. *Syr.* 1023. *Kluk. Dyk.* 1, 125. CIECIERZYCZKA, i, *ż.* cieciorka dzika, *cicer sylvestris, cicerula*, die wilde Kichererbse. *Syr.* 1025. CIECIERZYCZKOWY, a, e, od ciecierzyczki, (wilde) Kicher=. *Cn. Th. Boh.* cyzrnowý, cyzrny. CIECIORECZKA, i, *ż.* płonna albo dzika cieciorka, *cicerula*, ciecioreczką zwana, że ziarna bardzo podobne cieciórce, ale liście drobniejsze. *Syr.* 1025. *coronilla*, rodzaj roślinny, rodzący strączki zdatne na paszę. *Kluk. Dyk.* 1, 158. Ciecioreczka pospolita, mała, upstrzona, *coronilla varia. Jundz.* 379. *Ross.* вязель, bunte Kornwicke. CIECIÓRCIANY, a, e, od cieciórki, Kicher=, Ziser=. Mąka cieciórciana. *Syr.* 1024. CIECIÓRKA, i, *ż.* §. 1). rodzaj grochu. *Cresc.* 177, *ob.* Ciecierzyca, Ciecierzyczka, Kirchererbse. Cieciórka, którą sieją na Mazowszu, a temi czasy poczęli w Sandomierzu, jest *cicer angulosum. Urzęd.* 93. — §. 2.) CIECIÓRKA, i, *ż.* ptak, samica cietrzewia. *Zool.* 240. das Birkhuhn; *Boh.* tetřiwek; *Vind.* bresna kura; *Ross.* тереря, тетерка. (*Ross.* стрепетъ, *otis tetrax*; die kleine Trappe, Zwergtrappe, Trieltrappe). Wstydliwe cieciorki. *Banial. J.* 3. Cieciorki kokały, cietwierze grały. *ib. J.* 3. *b.*

CIĘCIWA, y, *ż.* CIĘCIWKA, i, *ż. zdrbn.*, (*Etym.* ciąć). struna bydlęca na łuku rozpięta, die Sehne an einer Armbrust; *Boh.* tětiwa; *Vind.* tetiu, tetiva, tetiuka, pozhasno sejme; *Carn.* tetiva, tetiv, tetivka; *Sorab.* 1. dżeczel; *Rag.* tetiva, tettiva; *Bosn.* tetiua, sgiçça; *Ross.* тетива; *Eccl.* тятивa, *Graec.* τέτανος. Tęgą cięciwą pchniona, strzała obu przebiła. *Otw. Ow.* 226. Gdy im do łuków cięciw nie dostawało, niewiasty warkocze swoje urzynały a cięciwy kręciły. *Biel. Hst.* 129. Tę strzałę bystrą najprzedniejszą moje Z szybkiego łuku i rączej cięciwy wypuszczam. *Past. F.* 236. Cięciwy brzęczą, lotne strzały świszczą. *Krass. Oss. B.* 2. Zbyt siłona cięciwa najprędzej się zerwie. *Zab.* 14, 112. (strugał, aż przestru-

gał, chlustał, aż konik ustał. Strzałka Kupidyna maluchna, lecz cięciwka tęga, Kiedy strzeli, i nieba samego dosięga. *Sim. Siel.* 22. — §. *Math.* linia prosta łącząca końce dwa łuku, *chorda. Geom. Nar.* 1, 7. *Sol. G.* 12. die Sehne in einem Kreise. §.*. Sznur, nić, eine Schnur, ein Faden. Gardło mu bluźnierskie cięciwą zawiązali. *Birk. Kaz. Ob.* 4. Poty sułtan baszę pieści, póki go kat, cięciwę na szyję zarzuciwszy, nie udusi. *Kłok. Tur.* 98. Cięciwka złota, srebrna = sznurek, ein Schnürchen. §. *Medic.* Cięciwa lub sucha żyła jest to część myszki włókienkowata, *tendo. Perz. Cyr.* 1, 55. eine Sehne im thierischen Körper. CIĘCIWNY, a, e, od cięciwy, Sehnen=. Cięciwna żyła *varix. Mącz.* die Krampfader, der Aderkropf.

CIECKAĆ się *ob.* Cackać się.

CIECZ, CIECZA, y, *ż.* płyn, *Hub. Wst.* 130. *liquor, fluidum*, die Flüßigkeit, etwas Flüßiges. Póki zwierzę żyje, jakaś ciecza w nim krąży. *Zool. Nar.* 6. Sok pożywny roślin jest ciecza wodna i t. d. *Botan.* 22. CIECZENIE *ob.* Ciec.

CIĘGA, i, *ż.* (*Etym.* ciąć) dęga, pręga, przydłuższy szram, eine Schwiele von einem Peitschenhiebe. *Meton.* chłosta, bicie, das Peitschen, Peitschenhiebe, Schmisse, Streiche; *Sorab.* 2. schtrejeh, pranz. Nieborak takie cięgi dostał. *Teat.* 8, 105. Taki język trzeba cięgą powściągnąć. *Haur. Sk.* 226. Już tu, już owdzie kroczac różne wije kręgi, To wprzód, to w tył się cofa, unikając cięgi. *Tol. Saut.* 35. *Fig.* Klęska, cios, ein Stoß, ein hartes Ereigniß. Angielczycy diabelną wzięli cięgę. *Teat.* 7. *c.* 28. CIĘGACZKA, i, *ż.* CIĘGOTY *liczb. mn.*, przeciąganie w stawach, łamanie w stawach, Gliederschmerz, Gliederreißen. Bywa też i dzieciom cięgaczka; tak że się w nich kości łuskają. *Sien.* 468. Cięgoty po stawach szczypiące. *Przyb. Milt.* 365. CIĘGATURA, CYNGATURA, y, *ż.* CIĘGATURKA, i, *ż. zdrbn.*, przepaska, przepasanie, der Gürtel, die Leibbinde. Żeby przyszła do siebie Owe to jedwabne potargały cięgatury. *Tward. Pasq.* 105. Zbądź cięgatury suknio opłakanej, Niech będą wolne z pięścią łokcie oba. *Bardz. Tr.* 186. Cyngatura *fascia* podwiąsło, pas sukienny, którym dzieci powięzują. *Mącz.* CIĘGIEL, CYNGIEL, gla, *m.* u skrzypców deszczułka, o którą jednym końcem strony założone po nad podstawkiem w górę idą, das Saitenbretchen an der Violine. *Tr.* Cyngiel u strzelby, *Ger.* das Züngel, haczek pod zamkiem, za którego poruszeniem kurek w panewkę bije, *Slavon.* odponac, der Schneller, der Abdruck, der Abzug bey einem Schießgewehr. Przyłoży rusznicę, ruszy cyngla. *Pot. Jow.* 2, 70. U kuszy, u łuku cyngiel, za którego poruszeniem cięciwa się spuszcza, der Schneller an der Armbrust. Chcąc z kuszy strzelać, poruszano cyngiel, spuszczała się natężona cięciwa. *Papr. W.* 1, 208. CIĘGIEM, CIĄGIEM *ob.* Ciąg.

CIĘGŁOŚĆ, CIĘGŁY *ob.* Ciągłość, Ciągły.

CIĘGOTAĆ *intrans. nied.*, głos wydawać kuropatwy, wie ein Rebhuhn schreyen. Kuropatwy cięgocą. *Ban. J.* 3, *b.*

CIĘGOTKI, tek *liczb. mn.*, choroba, kurcz korzenia męzkiego. *Włod. priapismus*, der Krampf des männlichen Gliedes. Cięgotki go napadły. CIĘGOTY *ob.* Cięgaczka.

CIEK, u, *m.* cieczenie, płynienie, das Fließen, der Fluß; *Slov.* tok, (cf. tok); (*Ross.* токъ = potok); *Boh.* mok, cf. mokry; (*Vind.* tek; *Carn.* tęk; *Rag.* tjek; *Croat.* techáj = bieg). Gdy Nimfy do bystrego Cefe się przybliżą, Wstrzymane wody brzegi lekkim ciekiem liżą. *Szym. Sw. W.* 4. Bismut czyni ciek kruszców w topieniu bardzo subtelny. *Kruml. Chy.* 188. CIEKAĆ *intrans. ndk.*, szybko biegać, laufen, rennen; *Bos.* tecchi, trriejatti; *Rag.* tecchi, itti tjekom, tarkatti, tarcjatti; *Carn.* tękam; *Vind.* tezhi, tiekati, dirjat; *Croat.* techèm, tekelszem, dërchim; *Sorab.* 1. czekam (= uciekam), *Eccl.* рнстатн, рнстаю, благотещи, нттн спѣшно. Z dworu wybieżała I szalenie tam i sam po polach ciekała. *Zebr. Ow.* 360. On biega, cieka, z żydy handle wiedzie. *Falib. Dis. F.* Natura bystra, skłonna do złego, wierzga, cieka, biega. *Podw. Wroż.* 21. Bystrym lew zjęty jadem, Cieka po puszczy zwierzęcym śladem. *J. Kchan. Ps.* 20. Cieka i krąży po miejscach rożnych. *Susz. Pieś.* 2, *Cc.* Nic nie usłyszeć; głębokie milczenie Psów ciekających śrzód głuchego lasu. *Tward. Daf.* 82. §. Ciekać około czego, usilnie chodzić koło czego, etwas hitzig betreiben, hinter her seyn. Mistrz krzyżacki usilnie około tego ciekał, jakby wszystkie one zawziątki rozpróć. *Krom.* 322. *enixe studuit.* §. Ciekać, dochodzić, dociekać, ślakować, nachspüren, nachforschen. Ciekał wszystkie jego myśli. *Oss. Wyr.* CIEKAĆ się *zaimk.*, o wilkach i psach: biegać się, grzać się, parzyć się, läufisch seyn (von Wölfen und Hunden); (*Boh.* běhat se; *Carn.* se gôniti; *Vind.* pojati se). Wilki tylko chodzą gromadnie w czasie ciekania się wilczyc. *Zool.* 308. (während der Brunst); *Vind.* pojanje; *Ross.* течка, течка. CIEKĄCY, CIEKĄTSZY, CIEKĄCIEJSZY *ob.* Ciec. — CIEKĄCZKA, i, *ż.* biegunka. *Kluk. Rośl.* 2. der Durchlauf; (*O e st.* das Abweichen). Gdyby przez konia bieżało i ciekączkę miał, dać mu... *Syr.* 959. §. Ciekączka, pollucya, pochodzi z rozjątrzenia członków wstydliwych z zbyt żywej imaginacyi. *Perz. Lek.* 2, 5. Pollution, Samenerguß. §. Ciekączka jadowita, tryper, rzeżączka, nosacizna. *Perz. Lek.* 2, 6. der Tripper *ob.* Ciekąca choroba, pod sł. Ciec. CIEKAWOŚĆ, ści, *ż.* chuć dowiedzenia się czego, pragnienie uczenia się, nabywania jakiej wiadomości, nowości, die Neugierde, die Wißbegierde; (*Croat.* shegavozt = podstęp, chytrość); *Vind.* novushelnost, novusvedlivost; *Rag.* xèglja; *Ross.* любопытство, пытливость; *Eccl.* многоискание; *Boh.* wšetečnost; (cf. wszeteczny). (*Boh.* těkawost obieganie, ciekanie). Cudze wiedzieć rzeczy, ciekawość jest, a swoje potrzeba. *Fredr. Ad.* 4. Na tym sztuka, żeby w czytelniku ciekawość wzniecić, i do dalszego czytania go zachęcić. *Zab.* 12, 287. Ciekawość prawd i błędów matka. *Zab.* 2, 257. Czegoż ciekawość babia nie wyśledzi? *Kras. Mysz.* 67. Ciekawość kobieca, niezbyta. *Oss. Wyr.* (Pani Ewa nie była ciekawsza). Ciekawość pierwszy stopień do piekła. *Oss. Wyr.* (przysłowie na zbycie się wścibiających w cudze sprawy). To co umysł przeraża bardziej słuchającego, ciekawość ostrzy i attencyą natęża. *Mon.* 65, 104. Ciekawość ludzka kusiła się nieraz o nabycie wiadomości przyszłych rzeczy. *Zach. Kaz.* 1, 143. Przez ciekawość, aus Neugierde. Jednego wieczora poszedłem przez ciekawość na reduty. *Zab.* 13, 212. CIEKAWIEC

wca, *m.* człowiek ciekawy; §. 1. biegający, ciekający chciwie koło czego, der einem Gegenstande gierig nachrennt; ein gieriger Nachspürer; (*Sorab.* 1. čžekawež *fugitivus*, zbieg). Komedya obaczyć tych chciwych ciekawców, jako wszystek oblecą świat, żeby skrzynie żelazne natkali. *Opal. Sat.* 61. — §. 2. Pragnący dowiedzieć się czego nowego, ein Neugieriger; *Eccl.* многоискатель. Posłał Pan przez chłopca coś uwinionego; spotkawszy go drugi chłopiec, ciekawiec, spytał: co to jest? *Dwor. J.* Nie spytaj, sam lepiej wiesz, ciekawcze! *Lib. Hor.* 125. CIEKAWY, a, e, CIEKAWIE *przysłk.* 1. Ciekający, szybki, prędki, rennend, schnell laufend; (*Sorab.* 1. čžekawe *fugax* pierzchliwy; *Boh.* těkawý ciekający i tam i sam). Hordyniec zrażony Próżno ciekawe rozpuszcza zagony. *Tward. Misc.* 64. Tchórz ma nogi ciekawe. *Klon. Wor.* 3. Zająca prędkiego myśliwy zwie ciekawym. *Klon. Fl. E.* 2. Czas ciekawy, prędko uciekający. Nikt umrzeć nie ma, aż w ciekawym czesie Śmierć koniec pożądanej chorobie przyniesie. *Pot. Pocz.* 555. §. Ciekawy, prędki, porywczy, popędliwy, hitzig, hastig. W postępkach swoich zawsze był ciekawy. *Tr.* — §. Chciwy wiedzieć, nauczyć się, neugierig, wißbegierig; *Boh.* doskočný; *Slovac.* wšetečný, (cf. wszeteczny); *Vind.* novusheln, novusvedliu; *Carn.* serbliv; *Rag.* xegljan; *Ross.* любопытный, пытливый; *Eccl.* оплазникъ, многопытный, многоискательный. Ciekawym być. *Ross.* любопытствовать; *Eccl.* оплазнствую, вельми испытую. Kobiety zawsze są ciekawe. *Teat.* 48, 71. Niechaj wierzą, niechaj się ciekawie nie pytają ani badają o to. *Kuczb. Kat.* 82. (*not.* «w dawnej edycyi: wszetecznie»). Hurmem się snują bezecne potwory, Z pudła ciekawej uciekłe Pandory. *Zab.* 16, 89. *Treb.* §. Pilny, troskliwy, sorgsam, sorgfältig, fleißig. Oszukaństwa owczarskiego nie upilnuje i ciekawym gospodarstwem. *Gost. Ek.* 126. §. Domyślny, przenikający, leicht errathend, durchdringend. Darmo co przed tak ciekawym umysłem ukryć. *Oss. Wyr.* §. Szczególnie też wyraża przymiot psów myśliwczych wietrzenia, zwąchywania, za węchem tropienia, von Jagdhunden: gut spürend. 2. Ciekawy, ciekawość wzbudzający, wart ciekowości, interessujący, interessant, die Neugierde oder Wißbegierde reizend. Napełniał on tym swoje składy, co natura wydaje najciekawszego. *Zab.* 14, 7. Oto ten bardzo ciekawy wyląg mego gniazda. *Zab.* 16, 150. Ciekawe między nami będzie tu spotkanie. Gotuję Jegomości niejedno pytanie. *Niemc. P. P.* 36. Ah to będzie ciekawa rzecz! *Teat.* 14, *b*, 47. Mieliśmy honor w ciekawszych bywać obrotach. *Teat.* 10, 78. *CIEKIWAĆ, *Cziach. Przy. C.* 4. *czsttl. słowa* Ciec, Ciekać, — CIEKLIZNA, y, *ż.* ciecza, płyn, eine Flüßigkeit, etwas Flüßiges. *Sł. kiesz.* 34. CIEKŁOŚĆ, ści, *ż.* płynność, die Flüßigkeit; *Vind.* tekozhnost, tezhezhnost, vlashnost; *Rag.* xitkos; *Ross.* жидкость. Ciekłość czyni, że cząstki nie są pod jednym zwiazkiem, i ruszać się mogą, jedna bez drugiej. *Rog. Doś.* 3, 75. Ciekłość wody zawisła od pewnego stopnia ciepła albo ognia. *Mon.* 74, 563. *Perz. Cyr.* 1, 158. CIEKŁY, a, e, płynny, flüßig, fließend; *Sorab.* 1. čžeččžaté, zbežačžé, rozbežačžé; *Vind.* tezhezhen, tekozh, vlashen; *Rag.* xijtki; *Eccl.* течный; *Ross.* жидкій. Woda jest ciało ciekłe bez zapachu, bez smaku. *Mon.* 74, 563. Rzeczy ciekłe, jak woda, powietrze i t. d. *Rog. Doś.* 2, 65. Ciekłe i stałe części ciała źwierzęcego. *Mon.* 73, 548. §. Ciekły, domyślny, przenikający, mający dobry nos, dobry węch; osobliwie też o psach myśliwczych: ciekły chart; lecz to też znaczyć może: chybki, szybki, rączy; schnell spürend, schnell rennend. CIEKUN, a, *m.* biegun, ein Läufer; (*Boh.* těkaun = tułacz; *Ross.* течецъ kursor, goniec, kuryer). Kuryusza i innych starców do senatu ze wsi przyzywano; zkąd i tych, którzy po nie chadzali, nazywano ciekunami. *Budn. Cyc. Star.* 28.

CIELAK *ob.* Ciołak. CIELĄTKO, a, *n. zdrbn. rzeczown.* cielę = młode cielę, ein junges Kälbchen; *Boh.* telátko; *Slavon.* teleshce; *Sorab.* 1. čželatko; *Sorab.* 2. schelětko; *Ross.* теленокъ, телёночекъ. Rośnie Jaś jak cielątko, będzie wołek z niego. *Opal. Sat.* 2. Cielątko, w potocznym używaniu, człowiek rozlazły, nieumiejący sobie radzić, ein unbeholfner dummer Mensch (ein Kalb Mosis). Ach! jakże to niezgrabne cielątko, ruchać się nie umie. *Teat.* 22, 109. Kto cielątkiem pojedzie w cudze kraje, wołem wróci. *Dwor. F.* 2. CIELĄTKOWA *herb*, księżyc jak na nowiu, rogami do góry, z którego śrzodka takiegoż połowę widać księżyca; na każdym rogu gwiazda. *Kurop.* 3, 10. ein Wappen. CIELCOWY, a, e, od cielca, Kalbs =, Kälber =. Stopa nogi cielcowej. 1 *Leop. Ezech.* 1, 7. (wołowej 3 *Leop.*). Roboam postanowił sobie kapłanów bałwańskich i diabelskich i cielcowych. *Leop.* 2 *Paral.* 2, 14. (kapłany cielcom, których był naczynił. *Bibl. Gd.*). — CIELE PIELE = tere bzdere, ni to ni owo, nie wiedzieć co, ni w pięć, ni w dziewięć, lari fari, nicht gehauen, nicht gestochen, weder gesalzen, noch geschmalzen. Ot prawisz kumie, właśnie ciele piele, Jeść, pić, nie dajesz, tylko mówisz wiele. *Bratk. E.* 2. CIELĘ, ęcia, *n.* płód krowy, *Kluk. Żw.* 1, 202. das Kalb; *Sorab.* 1. čželo; *Sorab* 2. schele, schelle; *Slovac.* téla; *Boh.* týle, tele; *Carn.* têle, teleta; *Vind.* tele, telle; (cf. *Ital.* vitello; *Lat.* vitulus); *Slavon.* tele; *Croat.* tele, telichi; *Bosn.* tele, junciceh; *Rag.* téle, júnaz; *Ross.* теля; (*Arab.* طلا *tela* = *catulus animalium*, *quae habent ungulam fissam*, *pullus. Graec.* ἰταλὸς *bos. Tuscis italus taurus*; *Hebr.* טלה *tale* = *agnus*; *Aeth.* ጠሊ *tali hircus*); cf. cielica. Cielę beczy, beka. *Dudz.* 21. *Ład. Dyk.* 2, 380. Cielę rogów nie miało, a okoć wybodło. *Mat.* 2. *Pod. B.* 1. Przywiązał się, by cielę do krowy. *Rys. Ad.* 56. Chodzi za nim, jak cielę za krową. *Cn. Ad.* 636. (jak cień za ciałem, *Slovac.* Chodí za nim, gako tela za krawú). *Slovac. Prov.* Běda temu domowi, kďe rozkazuge těla wolowi = bieda temu domowi, gdzie cielę rozkazuje wołowi. Rozigrał się, by cielę. *Rys. Ad.* 60. *Vind.* telezhiti, teletuvati; kälbern, wie die Kälber herumspringen und spielen; *Sorab.* 1. čželcžu, čželcžkam, (cf. giez). Skacze, by cielę u kołka, *testudo volat. Cn. Ad.* 516. *Rys. Ad.* 63. Więcej cieląt w jatkach bywa, niż starych wołów. *Żegl. Ad.* 270. (śmierć nie patrzy wieku). Ruszył konceptem, jak martwe cielę ogonem. *Mon.* 71, 321. (nie udał mu się koncept). I tu ruszyłeś głową, jak zdechłe cielę ogonem.

Pimin. Kam. 61. — Cieleciem wyjechawszy, wołem do domu się wrócić. *Gliczn. Wych. N.* 1. *b.* Nie jeden zajedzie cieleciem, a nazad się wróci wołem. *Haur. Sk.* 179. Nazad się wracają całemi wołami, coście je wysłali byli z domu cielętami. *Star. Vot. C. b.* Między cielęty się wychował, *ex hara productus. Cn. Ad.* 275. — §. W potoczném używaniu, człowiek rozlazły, ni be, ni me, ein Tölpel, ein Kalb. Otoż stoi ciele, mówże, co masz mówić. *Teat.* 30, *b.* 55. §. Ciele morskie, ein Meerkalb, *trichecus manatus*, zwierz podobny do konia morskiego. *Zool.* 295. zwierzę ziemnowodne, beczy jak cielę. *Ład. Dyk.* 2, 162. *Sien.* 320. Cielcowie morscy, *phocae. Otw. Ow.* 67. CIELEC, lca, *m.* odchowane ciele, ein abgesetztes Kalb, ein Heukalb; *Rag.* telich, telesze, júnecich; *Croat.* telècz, junecz, telchècz; *Hung.* tulok; *Sorab.* 1. czělcž; czělcžk; (*Sorab.* 1. cžjlc = byk); *Ross.* телецъ, подтелокъ. Cielec, ciołak, *juvencus. Dasyp. Ee.* 1, *b.* Cielców młodych przy starym sprzężaju zaprawują do roboty. *Haur. Sk.* 50. Kozy, barany, cielcowie. *Groj. Uży.* 2. Jeroboam uczynił dwa cielca (*dual.*) złote. *Budn.* 1 *Reg.* 12, 28. Niech nam tu dadzą dwu cielcu (*dual.*) *ib.* 1 *Reg.* 18, 23. CIELĘCINA, y, *ż.* CIELĘCINKA, i, *ż. zdrbn.*, cielęce mięso, cielęca pieczenia, (Östr. Kälbernes) Kalbfleisch, Kalbsbraten; *Boh.* teletina, teletinka (= 2. skóra cielęca); *Slovac.* tělačina; *Croat.* telétina; *Vind.* telezho mesu, teletnu mesu, telezhje, teletina; *Bosn.* teletje meso; *Ross.* телятина. Żadnego tu nie biją cielęcia, które nie ma 14 dni; ale za to cielęcina jest tu tak tłusta, jak wieprzowina. *Pam.* 84, 889. Nic więcej jeść nie każe, jak tylko pieczonej cielęcinki kawałek. *Teat.* 35, 85. Cielęciny gatunek *Carn.* zhôhovna. CIELĘCISKO *ob.* Cielsko 1. CIELĘCY, a, e, od cielęcia; Kalbs=, Kälber=; *Boh.* telecý; *Slovac.* telací; *Sorab.* 1. czelacžé, czelacy; *Vind.* teleten, telezhji, telezhen; *Carn.* teletov, telezhje; *Rag.* teletni, junicni; *Ross.* телячій; *Eccl.* тельчь. Cielęca skóra. *Cn. Th.* (*Carn.* teletèna). Cielęca głowa, głowa cielęcia, potrawa z głowy cielęcej. — *Fig.* głowa niepojętna, nierozgarniona, ein Kalbskopf. — *Vind.* teletnja, teletuvanje = cielęcość, Kälberey. §. *Botan.* Cielęca główka, *antirrhinum orontium. Linn.* der Orant, der Hundskopf, Teufelsband, gatunek wyżlinu; roślina jadowita. *Kluk. Dyk.* 1, 43. wyżlin czerwony. *Jundz.* 325. CIELEMECKI, iego, *m.* gap', głupek, ein Einfaltspinsel. *Sł. kiesz.* 35.

Pochodz. *cielny, cielić się, ocielić się, ciołak, cielsko, cielica, cieliczka, cielenic. cf. telega.* (*Boh.* tělačka ancilla alens vitulos).

CIELEŚNIE, CIELESNO *przysłk.*, sposobem ciała, podług ciała, cielesnym sposobem, cörperlich, dem Leibe nach, leiblich, fleischlich, dem Fleische nach; *Ross.* плотски. Chrystus chociaż cieleśnie szedł do nieba, obiecał wiernym swoim, iż tu zawsze z niemi miał być. *Rej. Ap.* 1. — §. Lubieżnie, wollüstig, fleischlich. *Cn. Th.* CIELEŚNIK, a, *m.* człowiek cielesny, ciału oddany, ein fleischlicher, dem Cörper ergebner, sinnlicher Mensch, ein Wollüstling; *Eccl.* любосластецъ; *Ross.* плотоугодникъ. Ludzie niepowściągliwi, cieleśnicy. *Gil. Post.* 22, *b. Mon.* 76, 306. *w rodz. żeńsk.* CIELEŚNICA, y, eine sinnliche wollüstige Weibsperson. CIELESNOŚĆ, i, *ż.* 1). istność zmysłom podpadająca, die Cörperlichkeit; *Croat.* telovnoszt, telesznoszt; *Boh.* tělesnost, tělesenstwj; *Ross.* тѣлесность. Wykorzenienie namiętności w tej cielesności być nie może. *Petr. Et.* 225. Dusza nasza jest z cielesności i z duchowieństwa spojona; cielesność jest jako głupi poddany i sługa niemądry; a rozum i duchowieństwo jest jako pan i mądry gospodarz. Cielesność chce wczasów, rozkoszy, i t. d. *Sk. Kaz.* 597. *b.* Cielesność z duchem się nie zgodzi. *Wad. Dan.* 19. 2). Cielesne złączenie się, der Beyschlaf, die fleischliche Vermischung. Jest u Turków sekta, w której ludzie zażywają wspołecznej cielesności z najbliższemi krewnemi. *Kłok. Tur.* 164. Cielesność abo nieczystość z samym sobą, *ob.* Psota, samogwałt; Cielesność z wolną *ob.* Porubstwo; Cielesność z krewną *ob.* Kazirodztwo; Cielesność z niemą rzeczą *ob.* Sodomia. — §. Cielesność, skłonność do nieczystości abo bawienie się nią, zmyślność, lubieżność, die Fleischlichkeit, Sinnlichkeit, Wollüstigkeit, Wollust; *Ross.* плотоугодіе, плотолюбіе. Przodkuje przed cielesnością zapalenie i swawola, idzie za nią smród i nieczystość, kończy żal i pokuta. *Pociej.* 34. Niektóre wody rozbestwiają do nierządu i cielesności. *Otw. Ow.* 619. CIELESNY, a, e, od ciała, do ciała należny, cörperlich, Cörper=, Leibes=, leiblich; *Slovac.* et *Boh.* tělesný; *Carn.* telesn, shivótne; *Vind.* telesen, shivoten; *Slavon.* tilesni, puten; *Bosn.* telesni; *Croat.* telóvni, teleszni; *Rag.* telesni; *Ross.* тѣлесный, тѣлесенъ, плотьный, плотяный; *Eccl.* тѣлный. Bole duszne wieksze, niż cielesne. *Cn. Ad.* 275. Diabli wołali głosy cielesnemi albo człowieczemi. *Rej. Ap.* 61. Niecielesny rozum, *incorporalis. Oss. Sen.* 10. Boga cielesnemi oczyma nie widzą. *Mon.* 76, 306. Abyśmy tu nic cielesnego nie rozumieli. *Rej. Post. R.* 1. Cielesny, *corporeus. Żebr. Ow.* 149. §. Zmyślny, lubieżny, jurny, rozpustny, sinnlich, fleischlich, wollüstig, geil; *Ross.* плотоугодный; *Eccl.* тѣлолюбивый, который только о украшеніи и насыщеніи тѣла старается, любосластный. Religia Mahometańska zbudowała jakieś niebo grube i cielesne. *Kłok. Tur.* 132. Mahometa szaleństwo znalazło dosyć ludzi cielesnych, co mu wierzą. *ib.* Głupie i nader cielesne umysły. *Oss. Sen.* 17. Uczynki cielesne, jako są, nieczystota, plugawość, wszeteczność, porubstwo. *Biał. Post.* 251. Nasienie koprowe duchy cielesne oczerstwia. *Syr.* 392. (chciwość, chuć cielesna). Skłonność ku rzeczom cielesnym. *Sien.* 62. Była niewolnica śliczna u pana niepowściągliwego i cielesnego, który jej, wiele jej obiecując, zwieść nie mógł. *Sk. Żyw.* 2, 239. Sprawa cielesna *Ross.* соитіе; *Eccl.* кровомѣшство, кровомѣшеніе, сєуєтствіе, смѣшеніе тѣлесное, соитіе.

CIELIĆ się *zaimk. nied.*, ocielić się *dok.*, o krowach, łosicach, łaniach: płód wydawać, ciele rodzić, kalben (von Kühen, Elendthieren, Hirschkühen); *Boh.* teliti se; *Vind.* teleteti, tele vrezhi; *Sorab.* 1. czelu, czelim; *Ross.* телиться, отелиться, причинать (*Croat.* teléchim, szkachem kot tele, *vitulo, adolescenturio*). O inszych zwierzętach mówią: okocić się, oszczenić się, oprosić się, ożrzebić się, *qu. v.* Krowy, które się w jesieni cieliły, to im na wiosnę czas przypadnie. *Haur. Sk.* 54. Łani w polu cieliła się i opu-

szezała płód, bo nie było trawy. *Budn. Jer.* 14, 5. (na polu porodziła. *Bibl. Gd.*). Przy cieleniu się krów, różne bywają niebezpieczeństwa. *Kluk. Żw.* 1, 251. beym Kalben. Krowy, które blizko są na cieleniu, jak chować. *Haur. Sk.* 52. Łoszyca ocieliła się *Dudz.* 21. *ob.* ocielona krowa, ocielać się. CIELICA, y, *ż.*, CIELICZKA, i, *ż. zdrbn.*, cielę niewieściego krowiego rodzaju, kroweczka; (cf. jałowiczka, *oppos.* ciołak, cielec), ein Kuhkalb, *Sorab.* 1. čželežka; *Carn.* téliza; *Vind.* jeniza; *Bosn.* teliça, juniça; *Croat.* telicza, telichicza; *Ross.* телица, телка, телочка, телушка. I cieliczki mi padły i ciołacy. *Sim. Siel.* 86. Cieliczka mi do sadu przez płot przeskakuje, I kwiateczki mi depce i szczepy mi psuje, Cieliczko nie przeskakuj! i ty Dafnisowi Daj pokój, krasna Cyrce, cudzemu mężowi. *Sim. Siel.* 104. Byście byli nie orali cielicą moją, nie trafilibyście byli gadki mojej. *Radz. Jud.* 14, 18. (jałowicą. *Bibl. Gd.* ihr habt mit meinem Kalbe gepflügt). §. Ogólniej, cielica, za wszelką młódź stadną, (cf. cielę *Hebr.* et *Aeth.*) jagnię, owieczka, ein junges Thier von der Heerde, ein Schäfchen, Lämmchen. Cieliczko ma, biegasz mi po krzach, po tarninie, A coraz to nie mało z ciebie wełny ginie, Pełno wszędy na tarniu twojego kożucha, Pełno twej wełny po krzach. *Gaw. Siel.* 386.

CIELISTOŚĆ, ści, *ż.* ciała dostatek, tucz, mięsistość, tyłowitość, die Fettigkeit, die Fette; *Boh.* et *Slovac.* télnatost, libiwost; *Vind.* telounost, telovitnost. Posągi dawne mają we wszystkim, razem przy wydatnych wielu muszkułach, stadłość i cielistość większą. *Mon.* 69, 652. — §. Cielistość, kolor cielisty, Fleischfarbe. CIELISTY, a, e, CIELISTO *przysłk.*, 1. siła ciała mający, mięsisty, tyłowity, fett, fleischig, beleibt, wohlbeleibt. *Boh.* et *Slovac.* télnatý, libiwy, libowy; *Croat.* telòven, jederen, libiv; *Vind.* teloven, shivotnast, teloviten, telesnast; *Sorab.* 1. žiwotně; *Ross.* тѣлный, плотный. Iż był człowiek cielisty, miał niemałe w kazaniu utrudzenie. *Sk. Żyw.* 483. Ukazały się twarzy ich lepsze i cielistsze nad wszystkie pacholęta, które pożywały potraw królewskich. *Leop. Dan.* 1, 15. *Wujek. ib.* (tłustsze. *Bibl. Gd.*). Domowe zwierzęta bywają cielistsze i sytniejsze, niż dzikie, dla dostatku karmiej większego. *Cresc.* 80. Cielistym się staję; *Croat.* telovimsze. 2. Cielisty, cielistej farby, *carnosus. Cn. Th.* fleischfarbig. *Boh.* télný; *Rag.* nazangljen; *Vind.* telełna farba; *Slavon.* mesna boja. *CIELNOSPÓJ, oju, *m.*, spojenie ciałem, *syssarcosis. Perz. Cyr.* 183. die Fleischverbindung. — 1). CIELNY, a, e, od ciała, cielesny, cörperlich, Leibes-, leiblich. *Ross.* et *Eccl.* тѣлный. Bez narzędzi cielnych, dusza ani widzieć, ani słyszeć nie może. *Krup.* 2, 7.

2). CIELNY, a, e, od cielęcia; krowa, łania i t. d. cielna, cielęciem chodząca, brzemienna, trächtig (von Kühen, Hirschkühen und s. w.). *Boh.* telný, stelný; *Slovac.* stelná krawa, neb březý krawa; *Sorab.* 1. zeželna, fuczelna; *Vind.* breja, vimlezba krava; *Rag.* steòna, skòtna krava; *Ross.* стельная. Nie wybiegały się przed ich zapalczywością prośne maciory, cielne łanie, kotne sarny. *Mon.* 68, 187. (cf. szczenny, źrzebny). — 1). CIELSKO, a, *n.* cielęcisko, cielę mizerne, paskudne, ein elendes Kalb. *Tr.*

2). CIELSKO, a, *n.* ciało mizerne, paskudne, ein elender Leib, ein miserabel häßlicher Cörper; *Rag.* telessina; (*Croat. barb.* tulina *corpus animale*). Niechaj cielsko obmierzłe ziemia sobie skryje. *Bardz. Tr.* 404. O duszę się nie stara, cielsko ma na pieczy. *Klon. Wor.* 62. Wyjdź z mego cielska, duszo obrzydzona. *Chrośc. Fars.* 43. Cielsko, w śmierdzącej ulgnąwszy kałuży, Chce mię w tym kale trzymać, jak najdłużej. *Kochow.* 96. Blade cielsko w chropawej uwięzło chudości, Powiedziałbyś, że z samych jest złożone kości. *Zab.* 6, 159. *Minas.*

1). CIEM *Genit. plur. subst.* ćma. 2). CIEM = ci, *cum enclit. primae personae ob.* Ć, *ob.* Ty.

CIEMCOWY, CYMCOWY, a, e, z ciemca, zamszowy, sämisch, von Sämischleder. Od sta skór ciemcowych, kozłowych i baranich. *Instr. Cel. Lit.* Od sta skór cielęcych, kozłowych, baranich i ciemcowych po złotemu. *Vol. Leg.* 5, 604. *Vol. Leg.* 6, 152. cimcowych. *ib.* 4, 555. CIEMIEC, CYMIEC, mca, *m.* zamesz, Sämischleder. Siodło słomiane dla źrzebców ma być płótnem grubym surowym albo miękkim cymcem obszyte. *Hipp.* 33.

CIEMIĘ, ienia, *n.*, CIEMIĄCZKO, a, *n. zdrobn.*, wierzchołek głowy, der Scheitel, der Wirbel; *Slovac.* temeno, wrch hlawi; *Boh.* paulec; (*Boh.* temeno, temýnko, týme *sinciput*; *Slavon.* time; *Bosn.* tiinme; *Croat.* téme; *Vind.* teme, temena, glauni verh, verhotez glave, (2. teme, temenu, priednja stran glave); *Carn.* tęmé, verh glavè; (2. *basis, Gr.* θεμέλιον *fundamentum*; (*Rag.* tjemme *sinciput*; *Rag.* témegl *adminiculum*; uteméglju *solidare*; *Ross.* темя, тѣмя, тѣмячко. Najwyższa część albo wierzch głowy, *vertex. Kirch. An.* 3. *Krup.* 1, 29. Ciemiączko dziecinne. *Syr.* 1179. Drzące ciemię u niemowląt, *fonticulus. Perz. Cyr.* 1, 154. — *Fig.* Nie bito go w ciemię. *Teat.* 1. *b.* 47. (nie głupi, er ist nicht auf den Kopf gefallen). To mi to człowiek z rozumem i smakiem, w ciemię go nie bito. *Zabł. Amfi.* 6. Ona choć kobieta, Ma arcy bystry rozum i w ciemię nie bita. *Zabł. Zbb.* 52. (*Prov. Ross.* носить кого на тѣмячкѣ na ręku kogo nosić). 1. CIEMIĘGA, i, *ż*, nużenie się, suszenie mózgu, mozoł, Kopfbrechen, Schwierigkeit. Im co z większą ciemięgą przychodzi, Tym milsze, tym bardziej czas w sercu ludzkim słodzi. *Pot. Pocz.* 105. — 2. CIEMIĘGA, i, *m.*, mantyk, zmudnik, nudnik, który sam nie wie, czego chce, innych bez potrzeby kłopoce, ein langweiliger confuser Mensch. Żeby ten ciemięga poszedł precz odemnie; niech ja się sama w domu rządzę. *Teat.* 16. *c*, 68. Jeden, co imię tylko z orderowej wstęgi Miał pana, obyczaje brutala, ciemięgi.... *Min. Ryt.* 4, 269. CIEMIĘGAĆ *intrans. nied.*, mantyczyć, głowę komu bez potrzeby suszyć, gadać ni to, ni owo, einem ohne Noth den Kopf warm machen. CIEMIENIOWY, a, e, od ciemienia, Wirbel-. Kości ciemieniowe. *Kirch. An.* 29. CIEMIENUCHA, y, *ż.* Laide, Schorf; *Gall.* escarre, croûte. *Sł. kiesz.* 35. CIEMIENNIK, a, *m. helleborus* Nieswurz, roślina, której korzeń dla ludzi niebezpieczny. *Kluk. Dyk.* 2, 37. *Ross.* стародубка. CIEMIERZYCA, y, *ż.* ziele, *helleborus albus Linn. veratrum album*, weiße Nießwurz, korzeń mocno laksuje i mocne womity wzbudza. Ciemierzyca czarna, *veratrum nigrum Linn.* Christwurz, podobna pierwszéj, kwiat jéj zażywa się

na śledzionę, na melankolią, na szaleństwo i t. d. *Kluk. Rośl.* 2, 214. *Jundz.* 502. *Urzęd.* 178. Ztąd żart: *bibe helleborum* pij ciemierzycę, t. j. toś szalon, masz muchy albo koczki w głowie. *Mącz. Boh.* čemeřice, čemerka, keychawka; *Rag.* cemerizza, cemerikka; *Vind.* zhemerika, zhemerizni koren, maſlak, kihna, korenina, tolouje, zhurnier, zhumerica; *Carn.* zhmerka, sęsamojda, talovje; *Croat.* chemerika, maszlak, kukuvjek, talovo trava; *Bosn.* cemerica, kukuvjek; *Ross.* чемерица, чихотка; *Sorab.* bože želo; (cf. *Slovac.* čemeř *fastidium; Carn.* zhmęr; *Rag.* cemér; *Hung.* chemer; *Bosn.* cemer; *Croat.* chemer = trucizna, *venenum*). CIEMIERZYCZNIK, a, *m.*, CIEMIERZYCZNICA, y, *ż.*, ziele podobne starcowi, czyli rucie, *sesamoides magnum;* Großsesamkraut. *Syr.* 1473. tychże skutków, co i ciemierzyca biała. *ib.* CIEMIERZYCZNIKOWY, a, e, od ciemierzycznika, Großsesamkrauts=. *Syr.* CIEMIĘŻCA, y, *m.*, CIEMIĘŻNIK, CIEMIĘŻYCIEL, a, *m.*, uciemiężyciel, uciążający drugiego, der Belästiger, Bedrücker. Ciemiężnik. *Krom.* 171. Ciemiężyciel wynosi głowę aż pod obłoki, a niewinność nogami zdeptana. *N. Pam.* 3, 333. *W rodz. żeńsk.* ciemiężycielka, die Belästigerinn, die Bedrückerinn. CIEMIĘŻYĆ *transit. nied.*, zciemiężyć, uciemiężyć *dok.*, uciemiężać *kontyn.*, uciążać, uciskać, trapić, belästigen, beschweren, bedrücken; *Boh.* utjziti, utjzjm; *Ross.* удручать, удручить. Nogi jego okowami ciemiężone, ręce zwiazane. *Birk. Zbar. C.* 3. uciemiężone. *Birk. Chmiel. C.* 2. Otaczają nas ci ludzie i ciemiężą. *Teat.* 18, 93. Gdy go zwycięży nieprzyjaciel, w niewolą lud jego zciemiężą. *Jabł. Tel.* 69. Coż to za wiara, co swe uciemięża stróże! *Zab.* 12, 253. Możniejszy, co myśl człowieczą zwycięży, Niż który tysiąc tysięcy zciemięży. *Chełch. A.* 3. *b.* Uciemiężać poddanych. *Teat.* 46, 11. CIEMIĘŻYK, a, *m.*, ziele, *saxifraga. Śleszk. Ped.* 409. Steinbrech, ein Kraut, *ob.* Łomikamień.

Po CIEMKU, *adverbialiter*, w ciemnym, po omacku, bez światła, im Finstern, tappend. *Ross.* въ потемкахъ. Gdy blizko przychodzą do nafty, muszą światło zostawiwszy, po ciemku kopać onę naftę. *Syxt. Szk.* 166. Kto w pociemku chodzi, nie wie, gdzie idzie. *Radz. Joan.* 12, 35. Po zgaszeniu świecy wpociemku był raniony. *Stat. Lit.* 326. W pociemku nocnym i w zamierzknieniu. *Budn. Prov.* 7, 8. CIEMNAWOŚĆ, ści, *ż.*, farba na ciemną pochodząca, niezupełna ciemność, nicht gänzliches Dunkel, grauer Schimmer. *Vind.* temlivost, temnozhnost; *Ross.* темноватость; *Eccl.* сумерки, примракъ. CIEMNAWY, a, e, CIEMNAWO *przysłk.*, nie ze wszystkim ciemny, nicht ganz dunkel. *Vind.* temliu, temnozhen; *Bosn.* potaman, pomrricjan; *Ross.* темноватый; *Eccl.* темновидный. Izba, w której ma być trzyman szalony, powinna być trochę ciemnawa. *Perz. Lek.* 202. Ta ciemnawa cera, skrzywdzona nieco upałem. *Węg. Mar.* 3, 101. CIEMNIA, i, *ż.*, ciemność, miejsce ciemne, ciemnota, ciemno, das Dunkel, das Finstre, die Finsterniß. Co za pociecha błyska w ciemni duszy mojej, Mechalo, żono moja, twa cnota mię koi. *Przyb. Abl.* 230. CIEMNIĆ *czyn. nied.*, uciemnić *dok.*, ciemnym czynić, zaciemiać, dunkel machen, verdunkeln. (*Bosn.* et *Rag.* tamniti). Wzywam światłości twojej na objaśnienie uciemnionych braci. *Mon.* 63, 99. Mężnych serc w grobie śmierć sama nie ciemni. *Jabł. Buk. J.* 4, *b.* CIEMNICA, y, *ż.* miejsce ciemne, bezświatłość, ciemno, ciemnia, ciemnota, das Dunkel, die Finsterniß, ein finsterer Ort. Kazawszy zamknąć okna, został w ciemnicy. *Oss. Sen.* 73. (*tenebrae*). §. Skrzynka, nazwana ciemnicą nositelną, *camera obscura portatilis. Hub. Wst.* 257. eine Camera obscura. §. Więzienie ciemne, zwyczajnie podziemne, taras; die Temnitz Adlg. ein finstres unterirdisches Gefängniß; *Slovac.* temnice; *Hung.* tömlötz, temsecz. *Slavon.* tavnica; *Bosn.* tamniça; *Rag.* tamnizza; *Croat.* temnìcza; *Vind.* temniza, zhiha; *Carn.* temniza (= 1. *carcer*, 2. *puerorum limbus*); *Eccl.* тьмьница. Dano Józefa do ciemnicy, gdzie więźniów chowano. *W. Genes.* 39, 20. (do domu więzienia. *Bibl. Gd.*). Przy apostołach w więzieniu był anioł i ciemnice im otworzył. *W. Post. W.* 568. CIEMNICZNY, a, e, od ciemnicy, więzienia, Gefängniß=. *Croat.* temnichki; *Hung.* tömlötzös; *Eccl.* темничный. Stróż ciemniczny dał kubek Sokratesowi z trucizną. *Bud. Ap.* 9. der Gefängnißwärter. Wrzucili ich do ciemnicy i rozkazali ciemnicznemu stróżowi, strzedz ich pilno. *Budn. Act.* 16, 23. (stróżowi więzienia. *Bibl. Gd.*). Odmienił szaty ciemniczne jego. *Budn.* 4 *Reg.* 25, 29. (*Not.* «szaty więzienia jego»). CIEMNICZNY, ego, *m.*, *Substantiv.* = stróż ciemnicy, czyli więzienia lub więźniów, der Gefängnißwärter, Gefangenwärter; *Croat.* tëmnichar; (*Rag.* tamnicjar *captivus*, tamnicjarstvo, *captivitas; Eccl.* тамничникъ więzień); *Bosn.* tamnicjar; *Eccl.* юзилищникъ; *Sorab.* 1. yastwówski, yastwa wóbstaraczeř. Nie wiedział ciemniczny nioczym. *Budn. Genes.* 39, 23. (przełożony nad domem więzienia. *Bibl. Gd.*). CIEMNIEĆ *nijak. nied.*, zciemnieć, ociemnieć *dok.*, ciemnym się stawać, finster werden, dunkel werden. *Croat.* tëmnem; *Ross.* темнѣть, потемнѣть. Od strzał niebo tak było zakryte, Że się tak zdało, iż zciemniał dzień biały. *P. Kochan. Jer.* 466. Jutrzenka zciemniała. *Otw. Ow.* 455. *Fig.* Niech bóg ociemniałe serca ich oświeci. *Sak. Okul.* — *Transl.* brudnieć, nikczemnieć, utracić z blasku, z świetności, schmutzig werden, seinen Glanz verlieren. Jakże przy tej białości czernieć szpetnie mieli, jak przy światłości ciemnieć. *Bals. Św.* 2, 420. Co minuta ciemnieją i niszczeją bardziej. *Birk. Zyg.* 8. §. Ślepym się stać, oślepiać, blind werden, blöde werden, erblinden. Ociemniał, obwisł z bojaźni. *Oss. Baj.* 2. Z żalu oczy mi zciemniały, A członki zwykłej siły postradały. *Chrośc. Job.* 62. *CIEMNIK, a, *m.*, człowiek ciemnotę lubiący, *Carn.* temnâk, ein Obscurant, ein Schleicher, Duckmäuser. CIEMNISTY, a, e, CIEMNISTO *przysłk.*, pełen ciemnoty, voll Finsterniß, ganz finster, dunkel. Szukałem w lesie ciemnistego chłodu. *Zab.* 2, 118. (cf. ciemnisty). CIEMNIUCHNY, a, e, CIEMNIUTKI, CIEMNIUTEŃKI, CIEMNIUSIEŃKI, CIEMNIUTENECZKI, a, ie, — *adverb.* na- o, *intens. adj.* Ciemny, sehr finster, sehr dunkel. — 1). CIEMNO *adverb. adj.* Ciemny, = niejasno, niewidno, bez światła, finster, dunkel. *phys.* et *moral. Boh.* ztemna, zšera; *Croat.* skuro; *Ross.* темно. Ciemno tu, nie widno. *Cn. Th.* Ciemno, niewyraźnie, niezrozumiale to wyrażone. *ib.* Ciemno w głowie. *Oss. Wyr.* (niema wiele światła, rozumu). Ciemno w szkatule, w worku (próżno). — 2). CIEMNO,

a, *n. Subst.* = ciemnota, das Dunkel. CIEMNOBARWY, a, e, farby ciemnéj, dunkelfärbig, *Ross.* темноцвѣтный. CIEMNOBŁĘKITNY, a, e, ciemnomodry, dunkelblau; *Ross.* синетный. W ciemnobłękitnej farby szaty się ubrała. *Otw. Ow.* 583. CIEMNOBRUNATNY, a, e, z ciemna brunatnawy, dunkelbraun, *Ross.* чернобурый, темнобурый. Ciemnobrunatny kolor, *Slavon.* tavnomêrka boja. CIEMNOCISAWY, a, e, o koniach kasztanowatych, dunkelkastanienbraun. CIEMNOCZERWONY, a, e, *Cn. Th.* dunkelroth, *Ross.* баканный. *CIEMNOFAŁECZNY, a, e, niezrozumiałe fałsze podający, dunkel und falsch. Udał się Sakowicz do Krakowa, na pisanie ciemnofałecznej Perspektywy. *Pimin. Kam. praef.* (Perspektywa, tytuł dzieła Sakowicza, które Pimin o ciemności i fałsze obwinia). CIEMNOGNIADY, a, e, o koniach kasztanowatych, gniadawych, dunkelkastanienbraun, von Pferden, *Ross.* темногнѣдый; *Slavon.* mêrkov. CIEMNOMGLISTY, a, e, CIEMNOMGLISTO *przysłk.*, mgłą gęsto zaćmiony, dick umnebelt, vom Nebel verfinstert. Wszystkie zdarzenia zagasłyby w ciemnomglistej nocy, by nam historya świadectwa o nich nie dawała. *Stryjk. praef.* Tyber ciemnomglisty. *Otw. Ow.* 577. Dobrodziejstwem nocy ciemnomglistej, Raczą ucieczką uszła śmierci oczywistej. *Otw. Ow.* 413. CIEMNOOKI, a, ie, oczu ciemnych, niejasnych, dunkeläugig. §. Ślepy, nie widzący, blöde, blind. Fortuna ciemnooka. *Chrośc. Luk.* 81. CIEMNORUSY, a, e, ciemnokasztanowaty, *Ross.* темнорусый cisawy, kastanienbraun. CIEMNORÓD, a, *m.* ślepourodzony, ein Blindgeborner. *Birk. Zbar. B.* 3. *b.* CIEMNOŚĆ, ści, *ż.*, niejasność, brak światła, die Finsterniß, die Dunkelheit, das Dunkel. *Boh.* temnost, tmawost; *Carn.* témmâ, temmóta; *Sorab.* 1. czemnoscž; *Vind.* temlivost, mrazhliwost; *Croat.* temnozt, temnòszt, tmicza; *Rag.* tàmnos, tminne, tmuscja, tmà; *Bosn.* tamnost, mrák, (2. łotrostwo *inertia*); *Ross.* темнота, темность. Światłość jest ciało istotne, a ciemność jest utratą jego. *N. Pam.* 15, 357. Ciemnościami otoczył mię nieprzejrzystemi. *Kul. Her.* 85. Nic nie są ciemności, tylko znak słonecznej nieprzytomności. *Susz. Pieś.* 3. *E.* 4. *b.* On prawa z tajników i z ciemności na światło wyprowadził. *Pilch. Sen. łask.* 5. §. Ciemność oczu, niedowidzenie, ślepota, die Blindheit. Oczy ledwie co widzą, ciemność na nie pada. *Zab.* 16, 358. §. Ciemność mowy, niejasność, niezrozumiałość, die Dunkelheit, Unverständlichkeit. CIEMNOSIWY, CIEMNOSZARY, a, e, dunkelgrau; *Ross.* темносѣрый, сивый, смурый. CIEMNOTA, y, *ż.* ciemność, ciemno, die Finsterniß, das Dunkel. (*Croat.* tmicza, tmina; *Vind.* temniza, temnota, temna). Grzechowi ciemnoty potrzeba. *Gorn. Dz.* 97. O mgło wieczysta, mętne ciemnoty! *Zab.* 13, 232. *Nar.* — *Medic.* Ciemnota, *gutta serena*, niemoc oka wewnętrzna, przy czystej źrzenicy nic nie dająca pacyentowi widzieć. *Perz. Cyr.* 2, 171. der graue Staar. CIEMNOWID, CIEMNOWIDZ, a, *m.*, człowiek niejasno widzący, ein Blödsichtiger, Schwachsichtiger, słabego wzroku. *Cn. Th.* 1016. CIEMNOWRONY, a, e, o koniach karych, dunkelrappig, von Pferden. Ow koń był ciemnowrony, ten jest cisawy. *Alb. z W.* 4. CIEMNOZIELONY, a, e, *Ross.* темнозеленый szekłakowy, *Cn. Th.* dunkelgrün. CIEMNOŻÓŁTY, a, e, dunkelgelb. *Cn. Tn.* — *Slavon.* tavnaxût; *Ross.* темножелтый, рудожелтый. CIEMNY, a, e, bezświatły, niejasny, bez blasku będący, niewidny, finster, dunkel. *Sorab.* 1. czemné, czmité, czmogité; *Boh.* temný, tmawy; *Slovac.* tmawý; *Vind.* temen, temnoten, temmen, mrazhen, timen, timnu, oblazhen, temliu; *Carn.* temné; *Bosn.* taman, tmasti, tmuscjasti; *Croat.* témen, tméch, skúr; *Slavon.* tavan; *Rag.* tàman, tàmni, tmàst, tminast, tmuscjast, taamni; *Ross.* темный, теменъ, (*Eccl.* темникъ podrzutek), (cf. *Graec.* τέμενος *delubrum*, *Svec.* dimmer dunkel, *Ger.* dämmern; *Lat.* tenebrae; *Arab.* tamara; *Hebr.* טמן *taman abscondit*). Noc ciemna. *Teat.* 56. *c*, 84. Opuśćmy to ciemne pomieszkanie. *ib.* 50. *b*, 3. Jedne dni były jasne, a drugie ciemne, w których słońce widzieć się nie mogło. *Sk. Dz.* 893. Ciemny kolor, niejasny. *Cn. Th.* eine dunkle Farbe. — *Moral.* Ciemnych spraw, ciemna też bywa robota. *Jabł. Ez.* 17. (światła się chronią). *§. Niesławny, nieznakomity, nieświatły, ohne Ansehen, unansehnlich, unbedeutend, niedrig. Przesądy nasze wskazują białogłowy na życie ciemne i na nieuctwo. *Zab.* 15, 64. Aurelian ciemnych i płodnych rodziców syn. *Sk. Dz.* 146. Żyje w stanie ciemnym. *Now. Lor.* 50. §. Ciemny, niejasny do zrozumienia, niezrozumiały, dunkel, unverständlich. §. Niewidzący, niewidomy, niedowidzący, ślepy, blöde, blind. *Subst.* ciemny, ślepy, der Blinde. Ciemna, ślepa, die Blinde. Usługuje mi ubogi ciemny. *Teat.* 58, 29. — *Prov.* Przygania ślepy ciemnemu. *Oss. Wyr.* (kulawy chromemu, kocieł garcowi, cf. sameś taki). §. *Logic.* nieoświecony, nieświatły, unaufgeklärt, finster, unwissend. Oskarża niewinnego przed ludem, a lud ciemny słucha. *Teat.* 45. *d*, 4. *Wyb.* Ciemne żydy. *ib.* 45. *c*, 4.

CIEŃ, ia, *m.*, CIEŃ, i, *ż.*, CIENIE, ia, *n.* powtarzanie się widoku słabsze i ciemne za odbiciem się promieni, der Schatten eines Cörpers; *Sorab.* 1. sen', sczien, schczien; *Sorab.* 2. sczeń, woszeń, kon; *Boh.* stjn; *Slovac.* stin, twona; (cf. *Hung.* szín *color*, cf. *Ger.* Schein); *Bosn.* sjenna, osjenna, osina, (cf. *Graec.* σκά); *Vind.* ſienza, ſenza; *Carn.* ſẹnza, ſenzhenina; *Croat.* szencza, ténya; *Rag.* sjenna, sjen, zasjenna, obsjenna, (*Rag.* cin *facies*, *lineamentum*); *Ross.* тѣнь, оттѣнъ; *Eccl.* тѣнь, сѣнь, (2. сѣнь = скинія, шатеръ, наметь namiot, cf. sień, cf. ściana); *Slavon.* sinnica = kuczka zielona, chłodnik, (cf. *Lat.* scena). Niepodobna by kto cień przestąpił, Który wszędzie tuż za nim, gdziebykolwiek stąpił. *Protas. Jał.* 13. Miasto czeladzi, cień za nim chodzi. *Jabł. Ez.* 72. (bez sług, hołota). Sam jeno na swój cień patrzy. *Rej. Post.* 2. *q*, 2. Jak cienie nieodstępne przyszli za nami. *Hor. Sat.* 258. Chodzi za nim, jako cień za ciałem, (cf. jak cielę za krową). *Ross.* прихвостень. Cienia się swego boi. *Opal. Sat.* 193. (wszędzie się ogląda). *Slovac.* Swého stinu sa lekat; muchi sa zdésit; ze stinom sa pasowat. I cienia swego dziś się strzedz potrzeba. *Pot. Arg.* 147. *Kras. Ant.* 11. Rozpustnicy drżą i przed swoim cieniem. *Jabł. Tel.* 48. I włos ma swój cień. *Rys. Ad.* 76. Muszki, pajęczyny, albo jakiekolwiek inne cienie przed oczyma mu się zdają latać. *Syr.* 21. §. W malarstwie, cień, cienie, ciemne miejsca na obrazach, dla le-

pszego odbijania się jaśniejszych, der Schatten in einem Bilde. Malując, umiesz cienie udawać i na swoim właściwym kłaść miejscu, aby przez spór ciemne jaśniejszym dodawały świetności. *Teat.* 54. *d*, 9. Sposób robienia cieniów, albo bań różnego koloru. *Comp. Med.* 677. (*Eccl.* сѣнопишу, *Graec.* σκιωγραφέω = maluję). Cień i światło, *Ross.* свѣтлотѣнь, Schatten und Licht. — Cienie, pierwsze rysy, słaby abrys, der Schattenriß, der Abriß. Cienie to tylko obrazu, wartego bieglejszego i ćwiczeńszego pędzla. *Oss. Wyr.* Ofiarowali według zakonu, którzy kształtowi i cieniowi rzeczy niebieskich usługują. 1. *Leop. Hebr.* 8, 4. (Schattenbild, Vorbild). — Cień, rzecz znikoma, wątła, marna, ein Schatten, etwas Wertbloses, Leeres, Eitles, Vergängliches. Moje wiersze są cieniem w porównaniu wierszów WPana. *Boh. Kom.* 4, 146. Nieszczęścia nowe, przeciw którym przeszłe cieniem były. *Jabł. Tel.* 53. Wszystko zdać się musi cieniem, lub istotą. *Przyb. Milt.* 57. Rzeczywiste upuszczamy dobra, abyśmy się za próżnym cieniem upędzali. *Zab.* 7, 164. (eitler, leerer Schein). *Prov. Sorab.* 2. Chtož sa teju sženu pschima, ten nama niz garsczi. (cf. blask). Cień chwytać, łapać, (= marność, znikomość). Myśmy wczorajsi, i jak znikłe cienie, Tak dni ubiega naszych przedłużenie. *Chrośc. Job.* 33. — Cień, najmniejszy, najsłabszy pozór, der geringste Schein, (Anschein). Strzegę się, abym cieniowi nawet nieukontentowania między mną, a Rzeczapospolitą, nie dał miejsca. *Gaz. Nar.* 1, 71. *Stan. Aug.* Delikatny człowiek cierpieć nie może cienia nawet, któryby mu honor uwłaczał. *Teat.* 9, 20. Cienia prawdy w tym nie masz. *Oss. Wyr.* Cieniów się nadziei trzyma. *Sk. Dz.* 825. Niech powie, jeśli kiedy cień kłamstwa jakiego mógł we mnie postrzedz. *Boh. Kom.* 3, 208. — Cienie, odmiany delikatne, nie do spostrzeżenia, cieniowanie, *Gall.* nuances, Schatten, Schattirung, Nuancen. Nic trudniejszego, jak wydać w słowniku rozlicznych słowa jakiego znaczeń cienie. — Cień, fałsz, nieprawda, Schatten, Unwahrheit, Falschheit. Iść za cieniem, za fałszywym wyobrażeniem. *Oss. Wyr.* Cień prawdzie ustępuje. *Pieśn. Kat.* 93. §. Cień, o człowieku: cień go tylko; zmizerniał, zniszczał, er ist wie ein Schatten, wie ein Schattenbild, elend, hager. Kuglarze i ci, którzy się w niewolą podają, mają nagrody = cień jednego człowieka. *Szczerb. Sax.* 259. Cień to tylko tego wielkiego bohatyra, któremu niegdyś świat się dziwił. *Oss. Wyr.* (nie ten człowiek, co był). §. Cień, dusza z ciałem rozłączona, duszyca, mara, ćma, eine abgeschiedene Seele, ein Geist, ein Schatten. Cień abo dusza zabitego Achillesa z ziemi w postawie dawnej wymknąwszy się, ukazała się w nocy. *Otw. Ow.* 526. Próżne są przy ubóztwie dawnych cieniów składy, Weź sobie miłośniku ubogi twe dziady. *Hul. Ow.* 57. Matka przepowiada córce: radabyś potym cień mój zobaczyć. *Gol. Wym.* 194. Na kartach drogi czas zgubią i żywot jako cieniowie przechodzą. *Sk. Kaz.* 614. §. Cień, mara, mamidło, obłuda, fałszywa postać, bobo, straszydło, ein Scheinbild, ein Popanz. Iżby się tym większe wojsko jego zdało, kazał cieniów co najwięcej poczynić, i poubierawszy je w szaty, na konie powsadzać. *Biel. Kr.* 313. *Biel. S. N.* 34. Robią łowcy z chust, a z grzebi cienia, jakoby chłopa, i biorą je z sobą do lasa, gdy idą na niedźwiedzia; gdy tedy niedźwiedź rozdrażniony pójdzie na łowca, rzuci nań cień, którego niedźwiedź pochwyciwszy, mniemając by chłop, imie dławić, a w ten czas łowiec na cieniu go przebodzie. *Cresc.* 641. Tatarzy cieniów na konie nawiązali, i tak straszydłami Polskę plondrowali. *Falib. Dis. C.* 3. — §. Cień, miejsce cieniste, od słonecznego upału wolne, chłód, der Schatten, die Kühle, ein Ort, wo Schatten ist, ein schattichter kühler Ort. *Sorab.* 1. klotk, schežien, kwodk; *Sorab.* 2. chlotk, (cf. chłód). Niech mi drzewa swego użyczą cienia, Od słonecznego niech bronią płomienia. *Burl. B.* 3. Milej podczas i w cieniu posiedzieć, aniżeli ustawnie na słońcu. *Lub. Roz.* 486. Uczynił sobie chłodnik i siedział pod nim w cieniu. 1. *Leop. Joan.* 4, 5. Las głębokim Cieniem, słońca promieniom wstręt czyni wysokim. *Ustrz. Klaud.* 29. Kto w słońce może patrzeć, ten nie szuka cienia. *Pot. Arg.* 444. — *Transl.* obrona, ochrona, protekcya, Schutz. W fortyf. cień, zasłona robotników od strzelby nieprzyjacielskiej. *Tr.* die Blendung. Pod cieniem mądrego króla śmiało uczeni wykonywają swoje roboty. *Oss. Wyr.* §. Miejsce ciemne, ustronie, ciemnota, ein dunkler Ort, Dunkelheit, Dunkel. Tak nie cenię Miłości, bym szedł dla niéj chętny w grobu cienie. *Hul. Ow.* 114. Z ostatniego cienia na najświetniejsze wylecieli urzędy. *Nag. Fil.* 137. Utracać nikczemnie w cieniu wieku swego, nie skosztowawszy, co jest na świecie dobrego. *Star. Vot. C.* 4. Dzieło wychodzące z cienia drukarskiej prasy na widok publiczny. *Teat.* 47. *D, a.* §. *Botan.* ziele, strzali jad, też nocnym cieniem zowią, iż sen przywodzi. *Syr.* 1374. *dorionium* Nachtschatten, ein Kraut.

CIEŃCZEĆ, CIEŃSZEĆ, CIENIEĆ *nijak. nied.*, zcieńczeć *dok.*, cieńszym się stawać, subtelnieć, dünner werden, feiner werden; *Boh.* ztenčeti; *Ross.* тонѣть, тончать. Ciało jego chudnieje i cieńczeje. *Smotr. Ap.* 54. Znakiem suchot, kiedy oczy wpadają, nosa koniec cieńczeje. *Krup.* 5, 572. Skorupa jaja coraz cienieje i subtelnieje, dla nasiedzenia kokoszy; jako też ścieńczeje, gdyby w occie leżało. *Sak. Probl.* 179. Głos męzki zcieńczał. *Żebr. Ow.* 39. *Otw. Ow.* 73. Włosy ich zżółciały i zcieńczały. 1. *Leop. Levit.* 13. *Fig.* Maleć, mniejszeć, geringer werden. Starsi rozumieją, iż powaga ich cieńczeje, jeśli surowości nie przyłożą. *Birk. Dom. J.* 3. CIEŃCZYĆ, CIEŃSZYĆ *czyn. nied.*, ścieńszyć *dok.*, ścieńczać, ścieńszym uczynić, umniejszać, dünner machen, feiner machen, verdünnen, verfeinern, geringer machen, verringern, verkleinern, schmählen. *Boh.* tenčiti, ztenčiti, ztenčowati; *Slovac.* ztenčugi; *Croat.* tenchám; *Sorab.* 1. wočženkosčzam; *Bosn.* tanciti, stanciti, otanciti; *Rag.* tânciti, tancjatti, otânciti, protânciti; *Ross.* тонить, отонить, утонить, изтонить; *Eccl.* стончить, стончевать, тончу. Jak widzę, cieńczyć będzie ten palcat, aż się i złomie. *Oss. Wyr.* (strugał, strugał, aż przestrugał). Ścieńczenie drzewa. *Karp.* 3, 16. Deszczki do ścieńczenia, wanczosy, wasiłki. *Klon. Fl. D.* 3. Albom ja słuch przytępił, alboś głos sobie ścieńczyła. *Teat.* 9, 29. Rzecz tak opowiedział, że cieńcząc swe

zasługi, drugich chwalił. *Pot. Arg.* 832. Cieńczyć, niszczyć kogo na majątku, ubożyć, einen aussaugen, ihn arm machen. Niezbędny pieniacz cieńczy poczciwego człowieka, włócząc go z trybunału na trybunał. *Oss. Wyr.* (*Eccl.* тончительный, истончательный, *extenuativus*). CIEŃCZYĆ się, *zaimk.*, • cieńczeć, stać się cieńszym, dünner werden. Jak mu się twarz cieńczyła, kliniasto ściągniona. *Przyb. Milt.* 321.

CIENIĆ *czyn. nied.*, ocienić, ucienić, zacienić *dok.*, cieniem obtulać, beschatten. (*Boh.* stjniti; *Slovac.* stjnjm; *Carn.* senzhem, senzheti). Czarna czupryna bujnie po barkach rozlana, Cieni kędziorem czoło wyniosłe młodziana. *Przyb. Ab.* 8. Kształtnym się paskiem tulipan ucieni. *Zab.* 16, 92. *Nar.* Można w opisaniu myśl nadobną ocienić, lubo też przygodnym wdziękiem umilić. *Mon.* 65, 609. CIENIEĆ *ob.* Cieńczeć. CIENIEJ *ob.* Cienko, Cienki. CIENIEK *ob.* Ciennik. CIENIK, a, *m. zdrbn. rzeczown.* cień, • mały cień, cionek, ein kleiner Schatten. (*Rag.* sjenza, sjenniza; *Croat.* szenczènicza). Umrze w swej ślepocie, Fałszywe ogniki, Biorąc za żywe światło i próżne cieniki. *Jabł. Tel.* 55. CIENIOWAĆ *czyn. nied.*, cienie dawać, schattiren. *pr. et Fig.* (*Eccl.* сѣннописати, malować); *Ross.* тѣнить, тѣню, оттѣнить, оттѣнивать; *Vind.* fienzhati, pofienzhati, safienzhuvati, safienzhati. Brzegi rzeki cieniowane. *Przyb. Ab.* 137. CIENIOWANIE, nia, *n.* działanie i skutek działania, das Schattiren, die Schattirung, *Ross.* оттѣнка. *pr.* et *Fig.* Cieniowanie w malarstwie, dawanie cieniów, to jest, ćmienie, żeby światło żywiej odbijało. *Oss. Wyr.* Cieniowanie znaczeń słowa, *Gall.* nuances; die Nuancen, Schattirungen. Trzeba dobrze język swój umieć, trzeba znać w osobnych wyrazach jego acz najmniejszą różnicę i niby najcieńsze cieniowania. *Pir. Wym.* 221 *et* 243. CIENIOWY, a, e, od cienia, Schatten=. Cieniowej mara próżności, Obraz jest świeckiej zacności. *Dar. Lot.* 5. *Vind.* fienzhni. CIENISTOŚĆ, ści, *ż.*, mnogość cienia, Beschattung, (Schattenreichthum). *Sorab.* 1. zaczemnenoscž. W starożytności jeziorom niektórym, albo cienistość, albo niesięgniona głębina cześć zjednała. *Pilch. Sen. list.* 313. CIENISTY, a, e, CIENISTO *przysłk.*, w cień obfitujący, schattenreich, schatticht. *Boh.* stjnny, stjnowý, *Bosn.* sjennast, koji ima sjennu, osoj; *Vind.* fienzhno; *Carn.* fenzhno; *Sorab.* 1. cžmitė, kwodkowné, kwokoyité; *Rag.* sjennast, sjenniv; *Croat.* tenyászt, szenchèn; *Ross.* тѣнистый, сѣнистый, сѣнный, сѣновный, благосѣнный; *Eccl.* присѣнный, покрытый, который сѣнь t. j. тѣнь наводитъ, благосѣннолиственный. Cienista lipa. *Pot. Arg.* 377. W lasach cienistych. *Lib. Hor.* 14. W cienistym Helikońskim kraju. *Lib. Hor.* 21.

CIENIUCHNY, a, e, CIENIUCZKI, CIENIUSIEŃKI, CIENIUTEŃKI, CIENIUŚKI, CIENIUTKI, CIENIUSIENECZKI, CIENIUTENECZKI, a, e, *adverbia* na - o, *intens. przymiotn.* Cienki, sehr dünn, ganz dünn, fein, zart; *Boh.* tenjčký, tenaučký; *Sorab.* 2. schanuschki; *Sorab.* 1. cženkužki; *Ross.* тоненькій, тоненекъ. Duchy ożywiające przez cieniuchne kanaliki z głowy spływają. *Mon.* 68, 285. Z cieniutkich deszczek skrzyneczka mała. *Cresc.* 667. Na cieniuczkiej nici sprawy swe wieszają. *Rej. Wiz.* 83. Cieniusieńki. *Pot. Arg.* 431. Słód rozciągnąć cieniusieńko na wietrze, aby wysechł. *Gost. Ek.* 107. Srebro cieniuchno uklepane, w małe blaszki strzyżone. *Sien.* 605. Cieniuczkie głoseczki. *Groch. W.* 352. Szepce mu cicho do ucha cieniusieńkim tonem. *Mon.* 73, 664. Śpiewał, jako mógł cieniuchno. *Sk. Dz.* 762. CIENKI, a, ie, Cieńszy *Compar.*, • niegruby, niemiąższy, dünn, fein, nicht dick, nicht grob. (*Boh.* tenký, tence; *Slovac.* tenkí; *Sorab.* 1. cženki, fnadne; *Sorab.* 2. schanki, bejni, bojni; *Slavon.* tanak, tanean; *Vind.* tinek, tinfhi, tenek, tenak, tenko; *Carn.* tank; tenkú, tanke, tajnshe; *Bosn.* tanahan, tanki, tanahni; *Croat.* tënëk, tenèhen, tenshi; *Hung.* gyenge; *Rag.* tánki, tànak, tanahan, tankovit; *Ross.* тонкій, тонокъ, тонко; *Britan. minor.* tanao; *Irl.* tana; *Pers.* tend; *Graec.* τενός; *Lat.* tenuis; *Gall.* tene; *Anglosax.* thyn; *Svec.* tunn; *Ger.* dünn). Jeleń ma nogi cienkie, jak badyle. *Zab.* 13, 271. *Treb.* Człowiek cienki, niegruby, nietłusty, niebrzuchaty, ein dünner, nicht dicker, schmächtiger Mensch. Szczupły, cienki, glista. *Cn. Ad.* 1138. Cienki stan wzrostu; smukły, wysmukły. *Tr.* schlank. Głos cienki; eine feine Stimme. O materyach, na pochwałę lub naganę, cienka, przednia materya, ein feiner Zeug, lub też cienka, lekka, niedychtowna, ein dünner Zeug. *Ross.* тонина. Płótno cienkie, *ob.* Bisior, Kment. — Umyślnie robią bławaty rzadkie, cienkie, niedychtowne, a za dobry towar przedają. *Grod. Dis. D.* 3. Od cienkiego końca począć, powoli, stopniami, vom dünnen Ende anfangen, allmählig, stufenweise etwas betreiben. *Eccl.* потонку, подробно, помалу. Jezus w dzieciństwie swoim żadnego dziwu bóztwa swego nie okazał, bo nie chciał tego od cienkiego końca począć, i nie chciał tego między dziećmi, jako dziecię, okazować. *Rej. Post. G.* 4. (cf. od szarego końca). — Cienkie wytarte miejsce jakiej skóry, *Ross.* пашина, пашинка. Cienki, wytarty, *Ross.* пашинный. §. O cieczach, trunkach, napojach, cienki, rzadki, niegęsty, nietęgi, niemocny, słaby, dünn, von Getränken, nicht dick, nicht stark, schwach. Cienka kawa, cienkie piwo, (cf. cienkusz). §. Delikatny, ostry, bystry; fein, scharf. Cienki ma smak, nos, węch. *Tr.* CIENKO *przysłk.*, Cieniej *compar.*, niegrubo, niemiąższo, nie gęsto, dünn, fein, nicht dick, nicht grob; *Boh.* tence, ztenka; *Sorab.* 1. cženko, cženčže. Gdzie cienko, tam się rwie. *Fr. Ad.* 57. Mury mają się coraz cieniej wywodzić ku górze. *Haur. Ek.* 6. Cienko śpiewa *fig.* spuszcza z tonu, er spannt gelindere Saiten auf. Co przedtém cienko śpiewał pod oknem za kawałek chleba, teraz dmie jakby zjadł sto diabłów. *Mon.* 73, 589. Dam ja ci, wnet ty tu cieniej będziesz śpiewał. *Oss. Wyr.* (będziesz tańszy; utrę ja ci nosa, przytrę ci rogów, upokorzę cię). Ów nieborak już cienko przędzie. *Falib. Dis. F.* 2. (kalkuluje się). *Prov. Slovac.* Tenšeg kragał musiš, *parcius comedendum.* Cienko koło niego, chudo, chudeusz, skąpo koło niego, er muß sich schmal behelfen. Dwa półzłotki, cały wasz majątek, to cienko koło was, za katy. *Zabł. Fir.* 11. CIENKOGŁOSY, CIENKOGŁOŚNY, a, e, głosu cienkiego, feinstimmig, klar, fein. Cienkogłośną piszczałkę miał z rogu białego. *Banial. J.* 2. *b. Eccl.* тонкогласенъ. CIENKOMÓWNY, a, e, mówiący cienko, feinredend. cf. *Eccl.* тонкословецъ, тонко-

словный *argutus;* тонкословіе *subtilis disputatio;* тонкословлю subtylizuję. CIENKONOGI, a, e, nogi cienkie mające, dünnfüßig. (*Rag.* tankonògh). Pająk cienkonogi. *Klon. Fl. B.* 2. CIENKOPŁASKI, a, ie, w szerz cienki, flach und dünn, dünn in die Fläche. *Tr. ob.* Płytki. CIENKOŚĆ, ści, *ż.*, niegrubość, niemiąższość, szczupłość, delikatność, die Dünne, die Dünnheit, die Feinheit, Klarheit, Zartheit. *Boh.* tenkost; *Slovac.* tenkost; *Bosn.* tancinna; *Vind.* tinkota, tinkust, tinzhina, tinzhinost; *Rag.* tancîna, tankovitos; *Croat.* tenchina, tenchnoszt; *Dal.* tenkovitoszt; *Ross.* тонизна, тонина, тонкость; *Sorab.* 1. cženkoszč. Cienkość ciała; cienkość głosu; cienkość napoju. CIENKOWŁOSY, a, e, niegrubych włosów, dünnhaarig. CIENKUSZ, a, *m.*, piwo pośledni, taśbir, das Nachbier, Halbbier. (cf. doimek). *Boh.* ředina, ředinka; *Vind.* patezhi, sadnji ou, koritnjak; *Sorab.* patoki; *Ross.* полпиво. Spuściwszy ze słodzin dobre piwo, może się na też słodziny nalać wrzącej wody, i przepuściwszy osobno z chmielem, przygotować; tak będzie cienkusz, zdatny dla czeladzi. *Kluk. Rośl.* 3, 272. Upijałeś się pierwej piwem, teraz na cienkuszu przestawaj. *W. Post. W.* 3, 290. Dobry tobie cienkusz. *Cn. Ad.* 162. (takiemu takie; dobra Matyaszowi płotka; dobra psu mucha). §. Cienkusz także używa się o każdym słabym trunku pogardliwie, ein dünnes schlechtes Getränk überhaupt. (*Boh.* ředinář *cerevisiam secundariam vendens*, cienkusznik, przedający cienkusz. *W rodzaju żeńsk.* ředinářka).

CIENNIK, *CIENIEK, a, *m.*, CIENNICZEK, czka, *m. zdrobn.*, narzędzie od cienia, zasłona od upału słonecznego, od światła, i t. d., parasol, ein Schattendach, ein Sonnenschirm, Lichtschirm. *Boh.* stinidlo; *Bosn.* sjenniça; *Rag.* sjenza; *Vind.* ſienzhek, ſienzhnik; *Sorab.* 1. kwodzik, zakitadwo; *Ross.* твнникъ, зонтикъ. Cieniek *umbrella. Mącz.* (cf. umbrelka). Ciennik, zasłona od słońca, od świecy. *Cn. Th.* Parasol, ciennik, czyli daszek z kitajki, lub płótna, na prętach rozpięty, od upału słońca zasłaniający. *Mon.* 71, 66. §. Ciennik, miejsce cieniste, ein schattiger Ort. Zdobiące i bogacące kraj nasz cienniki. *Pam.* 83. 333. CIENNY, a, e, od cienia, cieniowy, w cieniu zostający, Schatten=, im Schatten befindlich. Aby się nie chronił ludzi, ani też osobliwego a jakoby ciennego żywota wiódł. *Gliczn. Wych. K.* 4. *b.* CIENSZEĆ *ob.* Cieńczeć. CIEŃSZY *ob.* Cienki.

Pochodz. słowa *cienki i cień: przycieńszy, docieńczyć, przycieńczyć, zacieńczyć, wycieńczyć;* 2. *bezcienny, zacieniać*, cf. *ćma*, *ćmić*, i t. d.

CIEPŁAWY, a, e, na ciepło podający się, letni, wolny, etwas warm, lau; *Ross.* тепловатый. Zefir ciepławy. *Zab.* 13, 275. *Treb.* Ciepławość *Ross.* тепловатость, die Lauheit, (cf. тепловая = podymne). CIEPLEC, plca, CIEPLEK, plka, *m.*, kamień drogi, *apsyctos. Plin. H. N.* 37, 10. ein gewisser Edelstein. CIEPLEĆ *nijak. nied.*, ściepleć, ociepleć *dok.*, stawać się ciepłym, warm werden. *Boh.* tepleti, ztepleti; *Ross.* теплѣть, теплѣю. Woda od słońca ciepleje. *Ustr. Tr.* 113. CIEPLIĆ *czyn. nied.*, ściplić, ocieplić *dok.*, grzać, ogrzewać, ciepłym uczynić, warm machen, wärmen. *Bosn.* utoplitti, zgriati, stopliti; *Croat.* topim; *Hung.* táplálom, (cf. topić); *Eccl.* теплю. *CIEPLENICA, y, *ż.*, ogrzewadło, naczynie do ogrzewania łóżek, ein Bettwärmer; *Croat.* topilnicza; *Rag.* topliposteglja. CIEPLICE, plic, *liczb. mn.*, CIEPLICZKI, pliczek, *liczb. mnog. zdrobn.*, wody z przyrodzenia ciepłe, warme Wasser, warme Bäder. *Boh.* teplice, wary; *Sorab.* 1. czoplicža, czopliczka; *Croat.* toplicze; *Vind.* topliza; *Carn.* toplize; *Slavon.* toplica; *Rag.* tòpla kûpaliscta; *Ross.* теплицы. Wody, moc do leczenia mające, dzielimy na wody do picia i na wody do kąpieli służące, czyli cieplice. *Krup.* 5, 209. Cieplice *thermae*, wody mniej więcej ciepłe, a czasem gorące, mające coś z rzeczy kopalnych. *Kluk. Kop.* 1, 96. Ciepłe łaźnie abo cieplice. *Sk. Żyw.* 1, 36. W cieplicach abo łaźniach. *Smotr. Lam.* 163. Cieplicz ki, *thermulae. Mącz.* §. Cieplica ogrodowa, *Ross.* теплица, trepauz, rośliniarnia, ciepłodom, das Treibhaus, Gewächshaus. Ananasy po różnych cieplicach ogrodowych w Europie nader są delikatne. *Mon.* 67, 824. Zagraniczne rośliny w ciepłodomach chowane. *Pam.* 82, 114. §. Cieplice, powietrze ciepłe, ciepłota, Wärme, warme Luft. Południowi podległe granice, Gdzie znój wieczny panuje i wieczne cieplice. *Groch. W.* 593. Bociani na zimę do cieplic uchodzą. *Haur. Sk.* 332. (do cieplejszych krain). CIEPLICZNY, a, e, od cieplic, Warmbrunn=, Warmbad=, warme Brunnen und Wasser betreffend. *Boh.* tepličný. Cieplicne zdroje są w poszanowaniu. *Pilch. Sen. list.* 313. Zkąd cieplicznych wód gorącość pochodzi. *Petr. Szk.* 3. Tatry siła wód cieplicznych z siebie wydają. *ib.* 5. I cieplicne wody, zaś i te nie dla ludzi są od boga dane. *Gorn. Sen.* 235. Wszystkie zioła i cieplicne wody znał i rozumiał. *P. Kochan. Jer.* 294. Gruzy cieplicne. *Nar. Tac.* 2, 334. *Ross.* тепличный trepauzowy. *CIEPLIK, a, *m.* calorique, der Wärmestoff, pierwsza przyczyna ciepła. *Microsz. Msk.* — *N. Pam.* 6, 320. Ciepłoczyn. *N. Pam.* 14, 200 *et* 6, 316. Cieplik, siła, która w nas czucie ciepła wzbudza. Wyraz ten cieplik szczęśliwie znaleziony, bo nie rażąc ucha, rzecz dobrze wyraża. *Ciepłoczyn*, jest wyraz zły, bo i z rzeczą i z językiem niezgodny. Wyraz *czyn* = uczynek; więc *ciepłoczyn* = uczynek albo skutek ciepła, a tu potrzeba oznaczyć nie skutek, ale przyczynę ciepła, więc należałoby raczéj materyą ciepła nazwać *ciepła czynnik*, albo *ciepła sprawnik.* Czynnik i sprawnik mają to samo zakończenie, co cieplik, więc krócéj będzie *cieplik. Śniad. Jeogr.* 284. *CIEPLNIKOMIAR, u, *m.*, calorimètre, narzędzie zdatne do uznania ilości zawartego w ciałach cieplniku, Wärmestoffmesser. 1). CIEPŁO *przysłk.*, niezimno, mniej niż gorąco, a więcej niż letno czyli wolno, warm. *Boh.* teple; *Slovac.* teplo; *Slavon.* toplo; *Sorab.* 1. schoplo; *Ross.* тепло. Ma-li być ciepło, niechaj będzie znój. *Rys. Ad.* 39. (mam-li za jednę nogę wisieć, lepiej za obie). Ciepło i zimno z jednéj gęby. *Jabł. Ez.* 154. (i dmucha i chucha; raz tak, drugi raz inak; odmienny; *Slovac.* on i teple i studéné ze swich ust pusčá; studeni, tepli weter z gedních ust wipusčat). — §. Ciepło w głowie, szumno, pijano, warm im Kopfe, Saus und Braus. Wszakże i Kato, choć cnoty surowie Strzegł, często jednak ciepło miewał w głowie. *Hor.* 2, 137. *Min. saepe mero caluit.* §. Gorliwie, gorą-

co, eifrig, hitzig, warm, nachdrücklich. Tu Jowisz córkę wziąwszy na pokoje Ciepło za Psychą i za synem prosi. *Morszt.* 98. §. Ciepło co chować, w pilnéj pieczy mieć, etwas warm halten, sorgfältig bewahren. Ten co przekonanego o wywołanie przyprawił, ciepło głowę chować musi. *Gorn. Wł. N.* 2. — 2). CIEPŁO, a, *n.*, CIEPŁOŚĆ, ści, *ż.*, stopień mniejszy gorącości, większy letności, czyli wolności, die Wärme. *Boh.* teplo, teplost; *Croat.* toplina, toplota; *Dal.* teplina; *Sorab.* 1. cžopwota; *Sorab.* 2. schoplota; *Rag.* toplìna; *Carn.* toplûta; *Vind.* topluta; *Ross.* теплота. Ciepło w ciele ludzkim pomnażają wszystkie te przyczyny, które w nim powiększają ilość cząstek ognistych. *Med. Dyk.* 1, 542. Ciepło ciała zwierzęcego naturalne. *Krup.* 2, 30. Ciepło żołądkowe. *Krup.* 5, 30. Na wiosnę ziemia rozgrzewa się ciepłotą. *Jeż. Ek. B.* 3. Okrywanie się skórą lisią, osobliwą czyni ciepłotę. *Haur. Sk.* 300. Ciepło zbytnie, *Ross. vulg.* теплынь. CIEPŁOCZYN *ob.* Cieplik. CIEPŁODOM *ob.* Cieplice. — 2. cieplica, trepauz. CIEPŁOMIAR, CIEPŁOMIERZ, a, *m.* narzędzie mierzenia ciepła, das Thermometer, Wärmemesser. *Mon.* 75, 588. *Ross.* тепломѣръ. Ciepłomierze oznaczają miarę ciepła przez płyn w śkle zamknięty. *Kruml. Chy.* 32. *Rog. Doś.* 2, 288. *Hub. Wst.* 219. Podnoszenie i opadanie ciepłomierza. *Mon.* 68, 291. Ciepłomierz Reaumura. *Zool.* 147. Fahrenheita. *Mon.* 74, 563. (cf. powietrzomierz, ciężkomierz, wiatromierz). CIEPŁONOŚNY, a, e, przynoszący ciepło, wärmebringend. Wiosnę pożera Rak ciepłonośny. *Mon.* 71, 31. CIEPŁORODNY, a, e, ciepło rodzący, wärmeerzeugend. Ciepłorodne wiatry. *Zab.* 13, 161. CIEPŁOŚĆ *ob.* 2). Ciepło. — "CIEPŁOŚLISKI, a, ie, śliski i ciepły, warmschlüpfrig. Broń swą ciepłośliską Z pierwszego mordu, zagrzał zaś krwią towarzyską. *Otw. Ow.* 320. "CIEPŁOSUCHY, a, e, suchy a ciepły, warmtrocken. Wietrzna Waga a naprzeciw niej ciepłosuchy Baran. *Fur. Uw. E.* 4. *b.* CIEPŁOWIEWNY, a, e, CIEPŁOWIEWNIE *przysłk.*, ciepło powiewający, warmwehend. Ciepłowiewne Zefiry martwą rzeźwią ziemię. *Zab.* 5, 324. *Pir.* CIEPŁOWOLNY, a, e, CIEPŁOWOLNO *przysłk.*, wolnociepły, wolny, letny, gelindwarm, lau, laulich warm. CIEPLUCHNY, a, e, CIEPLUCZKI, CIEPLUTKI, CIEPLUSIEŃKI, CIEPLUTEŃKI, CIEPLUSIENECZKI, a, ie, *adverbia na* -o, *intens. przymiotn.* Ciepły, recht sehr warm. *Boh.* teplaučký. CIEPŁY, a, e, średni między gorącym a letnim, warm. *Boh.* teplý; *Slovac.* teplý; *Dal.* tepal; *Slavon.* topol; *Croat.* tòpël; (cf. topić); *Carn.* tópl, *Vind.* topou, toplo; *Bosn.* topli; *Rag.* topli; *Sorab.* 1. cžopwé; *Ross.* теплый, тепль, (cf. *Lat.* tepidus). Gdy cię na wsi ciepła izdebka ogrzeje, Siła i pięknych rzeczy i gładko napiszesz. *Hor. Sat.* 179. Chwila cieplejsza drzewa po zimie okryje, Lecz ciepłe Noty zły Boreasz zbije. *Bardz. Tr.* 454. Jak ciepła kukiełka ten towar przedawać się będzie. *Torz. Szk.* 124. (prędki i dobry odbyt będzie miał). — Ciepłego co, ciepłe jedzenie, ciepła potrawa, etwas Warmes, ein warmes Essen. Przez tak długi czas ciepłego nie jedząc, nie dziw, że zmizerniał. *Teatr.* 21. *c*, 28. §. Ciepły, gorliwy, nieobojętny, warm, eifrig, nicht kalt, nicht gleichgültig. Ludzie owi bez gorącości, są ani ciepli ani zimni. *Sk. Kaz.* 313. Nie ciepły ani zimny, na dzień kilka razy Odmienia się, jak owe u Włochów obrazy. *Nar. Dz.* 3, 158. §. Ciepły, ciepło czyniący, grzejący. *Cn. Th.* warm, erwärmend, warm machend. §. Świeży, jeszcze ciepły, w świeżej pamięci, frisch, noch warm. Świeży a ciepły przykład. *Wez. Zab. E.* 2. Wlazł na drabinę, której stopnie jeszcze ciepłe były po katowskich nogach, i odwiązał wisielca. *Dwor. H.* 3. §. *Jurid.* ciepłą ręką = za życia (mit warmer Hand), bey Lebzeiten, noch bey Leben, aus freyer Hand. Nic ciepłą ręką udzielić nie chcą, na śmierć swoję każąc czekać. *Mon.* 71, 382. Dar stu tysięcy ciepłą ręką przed ślubem będzie wyliczony. *Teat.* 42. *c*, 64. Zapisy od testatora na łóżku śmiertelnym, lub ciepłą ręką, jak mówią uczynione. *Ostr. P. C.* 168. §. Ciepły, ciepło się mający, dobrze się mający, majętny, bogaty, warm sitzend, sich wohl befindend, vormögend. Kogoż ciepłej wdowy zbiór nie wzruszy? *Teat.* 42. *c*, 13. Mógłbym jeszcze z rok szumieć i grać rolą panka, Potymbym się ożenił z jaką ciepłą babą, Notandum z babą starą, z babą dobrze słabą. *Zabł. Fir.* 29. §. Na ciepłe nóżki, z rana, nim z łóżka ostygną, früh, früh Morgens, (ehe noch die Füße kalt geworden sind). Znam cię, Waść zawsze gość na ciepłe nóżki. *Zabł. Z. S.* 13. (z rana kobiety odwiedzasz). *Prov. Slovac.* Ma teple nohi *bene illi omnia succedunt.*

Pochodz. *ocieplec*, *ocieplić*, *ocieplały*.

CIERAĆ *ob.* Trzeć. CIERKAĆ *ob.* Ćwierkać.

CIERLICA, y, *ż.*, (*ob.* Trzeć) tarlica, narzędzie do otłukiwania paździorów od włókna, (cf. pochy); die Flachsbreche; *Boh.* drhlen; *Sorab.* 2. tarliza; *Rag.* tarliza; *Croat.* terlicza; *Bosn.* trrilica, za trritti lan; *Carn.* terlîza, teriza; *Vind.* terliza (= 2. kłoda, panna na ręce); *Ross.* трепалка, трепало. Naczynia do wyczyszczenia paździorów są: międlica albo łamaczka, i cierlica albo pięciornia; pierwsze dwie o dwóch żłobkach, drugie o czterech być powinny. *Przędz.* 14. Że w cierlicy dwa razy tyle łamie się przędziwo, ile w międlicy, wprzód przez międlicę a potym przez cierlicę przepuszczone być ma. *ib.* 15. Po ususzeniu len połamie się w drewnianej cierlicy, gdzie się części przędzy od nieużytecznych paździerzy oddzielają. *Kluk. Rośl.* 3, 327. Cierlice te bywają dębowe, bukowe. *ib.* 2, 158. Trzeć abo łamać len na cierlicy *Sorab.* 2. tarlisch. — §. Wózek, którym starzy, miasto młocby, zboża pocierali, der Dreschwagen bey den Alten. Jeszcze we Włoszech cierlicą zboża pocierają. *Tr.*

CIERŃ, ia, *m.* CIERŃ, i, *ż.* kolec krzewin, der Dorn, der Stachel an einem Strauche; (*Sorab.* 1. cžerno, wowoncž, cžern, wohonz; *Boh.* trn; *Croat.* tërn, dracha, diracha; *Rag.* tarn, draccja; *Bosn.* trrin, draccja; *Vind.* tern, dern; *Carn.* térn; *Ross.* терпъ, терніе, шипъ; *Isl.* thorn, thyrne; *Angls.* deorn; *Angl.* thorn; *Dan.* et *Svec.* torn, *Ger.* Dorn). Rośliny uzbrojone bywają cierniami, *spinae*, są to wystawujące chrząstkowate kolące części, twardą korą okryte, wyrastające nie z samego drzewa, ale tylko z kory. *Bot. Nar.* 82. Gdzież jest róża bez ciernia? *Pot. Arg.* 679. (nic bez ale). Cierń *fig.* dolegliwość, ucisk, przykrość, dokuczanie, mól; Dorn, Stachel, Beschwerde, Kreutz, Ungemach. Nic nie jest na tym świecie bez cier-

nia, i jasne słońce ma chmury. *Mon.* 65, 98. Złote korony ciernie w sobie mają. *Groch.* W. 163. Kto z rozjątrzonej rany wyjmie mi ciernie? *Psalmod.* 35. Zygmunt, ile razy go Polskiej korony ciernie do żywszego ubodły, wzdychał za swoim kochanym Głogowem. *Oss. Zyg.* — II. CIERŃ, CIERNIE, CIERZNIE, ia, *n. zbior.*, krzew rozmaitego gatunku, nizko rosnący, kolców ostrych pełny, na nic się nieprzydający, tylko do przykrywania parkanów i płotów. *Łud. Nat.* 25. die Dornen, ein Dornstrauch; *Boh.* trnj; *Sorab.* 2. scherne; *Sorab.* 1. wowoncž; *Croat.* ternye, gërm; *Carn.* ternje, gèrm; *Slavon.* têrnjak; *Bos.* tergne, trrigne, trrinje, draceje; *Vind.* ternje; ternouje, ternina, trenje; *Rag.* targne; *Ross.* терніе, *Eccl.* тернина. Cierznie albo tarnie, małe drzewko kolące, na płoty zdatne. *Cresc.* 455. Cierznie i osty rodzić ci będzie ziemia. *Sk. Kaz.* 90. Baran uwiązł w cierzniu rogami. *Leop. Genes.* 22, 13. (w cierniu. *Bibl. Gd.*). Między chrosty ryczeli, pod cierzniem się zbierali. *Budn. Job.* 30, 7. Trzask cierznia gorejącego. *W. Eccl.* 7, 6. Król cierzniem koronowany. *Orzech. Qu.* 117. Nie zbierają z ciernia fig. *W. Luk.* 6, 44. Czyś ludzi nie znał, czyś tak rozumiał nieboże, Iż ciernie inszy owoc niż tarnki dać może? *J. Kchan. Fr.* 63. Ciernie, a przecię piękną różą rodzi. *Auszp.* 28. *Paszk. Dz.* 56. I ciernie miłe, zkąd się upatruje róża. *Min. Ryt.* 4, 166. (i trudów nie żal, gdy jest o co). Nic po cierniu, kiedy róża spadnie. *Rys. Ad.* 47. W ciernie bracia. *Rys. Ad.* 74. (a nasi w chróst, w nogi, hajda do lasa). Zdaje je się im, że stoją na cierniu, kiedy półgodziny zostają bez rozmowy. *Mon.* 74, 546. (jak na brzytwach, jak na igłach). §. Cierń, raczej ścierń, kłosów pniaczki na rżysku po sprzątnionym zbożu. *Oss. Wyr.* die Stoppeln. §. *Botan.* Ciernie białe, *berberis dumetorum*, die Berberstaude (die Praiſſelbeere), krzewik, noszący owoc okrągły, pięknie czerwony, smaku kwaśnego. *Dyk. Med.* 1, 547. *ob.* Piwnik, kalina włoska. — Ciernie zamorskie, cudzoziemskie wonne, *aspalathus. Cn. Th.* Ciernie kozłe *tragacantha*, Bocksdorn, Bocksdistel, Tragant. CIERNIĆ *cz. ndk.*, ociernić *dok.*, cierniem grodzić, obsadzać, mit Dornen bepflanzen, bezäumen. CIERNIEĆ *nijak. niedk.*, ścierniеć *dok.* cierniem zarastać, w cierń wyrastać, zu Dornen werden, in Dornen verwachsen. CIERNIEWISKO *ob.* Ciernisko. CIERNIOWATY, a, e, na kształt ciernia, na ciernie pochodzący, dornicht, dornenähnlich. Cierniowata gęstwina. *Krom.* 365. CIERNIOWY, *CIERZNIOWY, a, e, od ciernia, do ciernia należący, Dornen=; *Boh.* trnowý; *Sorab.* 1. czernané; *Vind.* ternou, ternoujen, ternski; *Carn.* ternov; *Croat.* ternòv; *Rag.* tarnov, draccevni; *Ross.* терновый. Pogaśli, jak ogień cierzniowy. *Budn. Ps.* 118, 12. (jak ogień z ciernia. *Bibl. Gd.*). Cierniowa korona, co kole i przykrości zadaje. *Oss.* Wyr. Cierniowa tarnka, *prunum sylvestre. Mącz.* (*ob.* Tarnki). CIERNISKO, CIERNIEWISKO, a, *n.* ciernie, *Mącz.* miejsce cierniem zarosłe, ein Dornstrauch, eine Dornhecke; *Boh.* trniště, trnowiště; *Slovac.* trnowište, kde mnoho trnj roste, trnowě křewj; *Bosn.* trrinje, dracisctе; *Carn.* drazhje, srobratzhina, ternishe, ternovina; *Croat.* ternye, ternische, germie, sikara; *Slavon.* têrnjak; *Rag.* drâccisctе, tarnovisctе, tarnisctе, handracina; *Vind.* ternishe, ternouje, germovje, ternina; *Ross.* терновище; *Eccl.* тернина; *Sorab.* 1. wowonczžina, czernina. Chodzili po cierniskach i ostach nogami zranionemi. *Birk. Dom.* 13. Cierniowisko. *Volckm.* 927. §. Cierniska, z przyganą, fatalne, przykre, bezecne ciernie, abscheuliche Dornen (den Unwillen auszudrücken). Winnice tę już opanowały były cierniska. *Birk. Dom.* 120. Na leśnym ciernisku wiszących jabłek nie widać. *Pilch. Sen.* 200. CIERNIASTY, a, e, CIERNISTO *przysłk.*, pełen ciernia, lub cierniów, dornig, voll Dornen, voll Stacheln, stachlig, voll Dornsträucher; *Slovac.* et *Boh.* trnowatý; *Vind.* ternjast, ternounast, ternasto, ternovo; *Carn.* ternat; *Croat.* ternàszt; *Bosn.* tergniui, draciui, terginui; *Croat.* germaszt, *Sorab.* 1. czernoyité, wowonczoyité; *Eccl.* тернистый. Ciernistе gałęzie. *Birk. Gl. K.* 7. Ciernisty, głogowity, *dumosus. Mącz.*

Pochodz. *ocierniać*, *ściernie*, *ściernisko.*

CIERPIEĆ, iał, ieli, ię, *nijak. niedk.*, ucierpieć, zcierpieć *dok.*, przykrego co uczuć, leiden, ein Uebel empfinden; *Slovac.* trpět, trpěti, trpim, strpjm; *Boh*, trpěti, strpiti, strpjm, pokusyti; *Sorab.* 1. czerpicž, czerpu, czerpim; *Sorab.* 2. scherpesch; *Croat.* terpeti, terpim, pàtim; *Vind.* terpet, terpim, terpeti; *Carn.* terpeiti, terpęti, terpim, terpishém; *Slavon.* terpiti; *Bosn.* tarpiti, trripiti, terpiti, trripit, pattiti, podnositi;; *Ross.* терпѣть, терплю, страждать, стражду, болѣть; *Eccl.* ѕѫлострадати. 1. Cierpieć, ponosić przykrość, uczucie mieć przykre, etwas unangenehmes leiden, (empfinden), dulden, ertragen. To za nas ucierpiał, cośmy cierpieć mieli. *Rej. Pst. Bb.* 3. Nie jest rzecz godziwa, abym wolna była, kiedy ociec mój cierpi niewolą. *Weg. Mar.* 1, 145. Zawsze prawie waryacya cierpi. *Teat.* 55. 39. er leidet am Wahnsinn. Cierpi ból zębów, er leidet an Zahnschmerzen. Co też to człowiek z temi sługami ucierpieć musi! *Teat.* 30. *b.* 62. (was man doch mit den Bedienten leiden, ausstehen muß). Wielką krzywdę cierpiwa ja z żoną od niego. *Papr. Koł. U.* (*dual.* cierpiemy my dwoje). Cierpieć z drugiemi lżej. *Cn. Ad.* 79. Równo się sądźmy i wy pospólstwo i wy, Jednako niechaj cierpi, kto jest krzywy. *Zab.* 15, 273, Nie potrzeba cierpiącym tłumaczyć, co boli. *Kras. W.* 47. (den Leidenden darf man nicht....). — Cierpieć na co, ubolewać nad czym, worüber Schmerzen empfinden, dabey leiden, sich darüber kränken. Cierpię na to prawdziwie, widząc, jak źle się Wc Panu jego gorliwość nadgradza. *Teat.* 1, 127. §. Cierpieć, znosić cierpliwie, unosić, ertragen, leiden (geduldig). Najlepsza sprawa cierpieć, czego zwrócić i poprawić nie można. *Pilch. Sen. list.* 3, 379. Widzisz! i teraz mi przymawiasz; ja do czasu cierpię. *Boh. Kom.* 1, 307. Cierp', co i drudzy. *Cn. Ad.* 79. Pan Bóg długo cierpi a czeka. 1 *Leop.* 2 *Macch.* 6, 14. Nie cierpieć czego, nie znosić, etwas nicht leiden, nicht ausstehen. Jak dyabła tego cierpieć nie mogę, kiedy mi kto w mowę wpada. *Teat.* 30, 55. (ich kann das vor den Henker nicht leiden). Nie cierpię sługi, któryby mną chciał rządzić. *Teat.* 5, *b.* 5. Jako pierwszego nie cierpi, tak ani równego mieć nie chce. *Psalmod.* 69. Gdy go tu wewnę-

trznie ledwie cierpieć może. Inszych gachów zaciąga w niewstydliwe łoże. *Jabł. Tel.* 39. Cierpieć co, dopuszczać, dozwalać, pobłażać czemu, etwas leiden, dulden, zugeben, zulassen, verstatten. Cierpi religia Machometańska kościoły chrześciańskie, gdzie z dawna zbudowane; ale nowe stawiać nie pozwala. *Kłok. Turk.* 130. *§. Cierpieć komu, czekać komu, wytrzymywać, cierpliwość z nim mieć, pobłażać mu, einem nachsehen, Geduld mit ihm haben, Nachsicht mit ihm haben. Dokądże cierpieć mam temu złośliwemu zgromadzeniu! *Radz. Num.* 14, 27. (dokądże znosić mam ten zły lud? *Bibl. Gd.*). O rodzie niewierny, dokądże cierpię wam? *Budn. Marc.* 9, 19. (dokądże was cierpieć będę? *Bibl. Gd.*). Bóg zbrodnie złych, którym długo milcząc cierpiał, będzie wszystkie *zaraz (razem) karał. *Sk. Kaz.* 4. Póki mi cierpiano, używałem pożyczanego; a gdy teraz pożyczalnik swe odbiera, bronić mu nie mogę. *Sk. Żyw.* 2, 405. *§. Cierpieć komu czego, pobłażać, płazem puszczać, dopuszczać, einem etwas gestatten, hingehn lassen. Takiej śmiałości panowie nikomuby z dworu swego nie cierpieli. *Kosz Lor.* Łokietek, nie chcąc już dłużej cierpieć krzyżakom tych swoich krzywd, uczynił pospolite ruszenie przeciwko nim. *Biel. Kr.* 180. — CIERPIENIE, nia, *n.* sam przeciąg uczucia przykrego, i to co się cierpi, das Leiden, das man leidet und duldet; *Croat.* terplenye; *Carn.* terplenje; *Vind.* terplenje, terpetje; *Ross.* терпѣніе (= cierpliwość), страсть; *Eccl.* страдьба, страданіе. Dozwól mi przerwać śmiercią cierpienia okrutne. *Teat.* 45, *c.* 49. Byłem dobrowolną cierpień jego przyczyną. *Niemc. Kr.* 4, 74. (*Ross.* нестерпимый nie do ścierpienia, nieznośny). *CIERPIEC, pcu, *m.* cierpienie, gorzkość, przykrość, kwas, niesmak, das Leiden; das Bittere, die Bitterkeit. Bracia Władysława, wolą wszystkie cierpce odnosić, aniżeli brata okrutnego przywrócić. *Krom.* 175. Niechajże ciało cierpi, byle się tym cierpcem dusza jako z długu wypłaciła. *Psalmod.* 96. §. Cierpliwość, die Geduld. Skurczywszy ramiona a cierpcu przyłożywszy, mówił... *Gorn. Dw.* 192. CIERPIĘTLIWOŚĆ, ści, *ż.* stan podpadający cierpieniu, podleganie cierpieniu, die Leidensfähigkeit, Leidensempfänglichkeit. Niecierpiętliwość, niepodległość cierpieniu, die Unfähigkeit zu leiden. Dar ciał zmartwychwstałych pierwszy, niecierpiętliwość, który to czyni, że już żadnej przykrości, żadnej boleści i szkody cierpieć nie mogą. *Kucz. Kat.* 236. Nie mieć żadnej skłonności i żadnego pragnienia, byłaby niecierpiętliwość prawie głupia. *Zabł. Roz.* 93 *et* 169. *Pilch. Sen. list.* 54. Apathie. §. Cierpienie, stan cierpienia, das Leiden, der Zustand des Leidens. Chory ociec, syna odzyskawszy, już nie czuje boleści, wielka roskosz przytłumia cierpiętliwość. *Stas. Num.* 1, 195. CIERPIĘTLIWY, a, e, CIERPIĘTLIWIE *przysłk.*, cierpieniu podległy, Leiden unterworfen, leidensfähig, Leiden empfänglich; *Sorab.* 1. czerpelné. Ciało nasze po zmartwychwstaniu już nie będzie cierpiętliwe, ale nieśmiertelne, żadnej skażoności niepoddane. *W. Post. W.* 2, 49. Ciało Chrystusowe na tym świecie było widzialne, cierpiętliwe, a boleściom poddane. *ib.* 3, 64. Syn boży niecierpiętliwy, stał się cierpiącym. *Sk. Kaz.* 1, 1 *et* 76 *et* 2, 347. Co było w naturze Chrystusa cierpiętliwego i śmiertelnego, to cierpiącym i śmiertelnym zostało. *Karnk. Kat.* 36. Najwyższe dobro na umyśle niecierpiętliwym zasadzam. *Pilch. Sen. list.* 54. (na apatyi). §. Cierpliwy, geduldig. Żaden nie może być tak pokorny i cierpiętliwy, jak Pan nasz. *Sk. Żyw.* 1, 1. On leżąc cierpiętliwie to wszystko przyjmował. *Papr. Koł. R. b.* CIERPKAWY, a, e, trochę cierpki, etwas herbe. Cierpkawy smak. *Syxt. Szk.* 102. *stimulans.* CIERPKAWOŚĆ, ści, *ż.* łagodna cierpkość, eine gelinde Herbigkeit. CIERPKI, a, je, smaku kwaskowatego, usta ściągającego, herbe; (*Boh.* trpký, kruty; *Slovac.* trpký; *Carn.* terpke, skominast, pust, brïtke, garjup; *Vind.* sharek, grenek, grenjak; *Sorab.* 1. yeré; *Croat.* tërpèk; *Bos.* trripki; *Ross.* терпкій; cf. *Svec.* kerf, *Gall.* chwerw; *Ger.* herb; *Lat.* acerbus). Wszystkie rzeczy, mające smak przeraźliwy, zęby cierpnieniem przerażający, nazwane są cierpkiemi; taki smak mają owoce niedojźrzałe. *Dyk. Med.* 1, 561. Cierpkie frukta *Ross.* горлопятина. Cierpki kwaśny owoc *Eccl.* пародокъ. Drzewa leśne miewają owoc suższy i cierpczejszy, niżli owoc domowych drzew. *Cresc.* 131. — *Fig.* Ztąd najcierpszą pojmuję gorycz, że gorzko znosisz przygodę moję. *Oss. Sen.* 36. §. *Transl.* niełagodny, przykry, ostry widrig, unangenehm, rauh. Cierpki, już jest gatunek gniewliwych. *Pilch. Sen.* 120. Libijczycy, lud cierpki i nieokrzosany. *Pilch. Sall.* 151. CIERPKO *przysłk.*, *Boh.* trpce; *Ger.* herb. Ma być cierpko, niech będzie kwaśno. *Oss. Wyr.* (mam za jednę nogę wisieć, lepiej za obie). §. Przykro, rauh, unangenehm. Głosy, które cierpko w uszy wpadają. *Pilch. Sen. list.* 2, 2. CIERPKOŚĆ, ści, *ż.* smak cierpki, kwaskowatość, die Herbigkeit; *Boh.* trpkost, krutost; *Slovac.* trpkost; *Dal.* tarpkozt; *Croat.* terpkócha; *Bosn.* trripkóst; *Carn.* terpkust, pustota, skominost; *Vind.* sharkust, grenkust; *Eccl.* терпкость; *Sorab.* 1. yerosž. CIERPLIWOŚĆ, ści, *ż.* wydoływanie dolegliwościom, przykrościom, die Geduld; *Boh.* trpéliwost, trpnost, snašeliwost; *Slovac.* trpezliwost; *Sorab.* 1. zczerpnoscž; *Rag.* vstarpgljénstvo, ustarpgljenós; *Croat.* terplyivoszt, terpezlyivoszt, poterplenye; *Carn.* poterpeshlivost, poterplenje; *Vind.* poterpeshlivost; *Slavon.* ustêrpljenje; *Hung.* vzatarplynye; *Bosn.* ustrripgljenje, ustrripgljenstvo, terpgljenstvo; *Ross.* терпѣливость, сносливость, терпѣніе, равнодушіе, безотвѣтность, безотвѣтіе, незлоба, (терпимость tolerancya); *Eccl.* благострастіе. Która rzecz stałą myśl jaśniej może okazać, jako cierpliwość, to jest, aby człowiek skromnie znosił, cokolwiek nań przychodzi. *Jer. Zbr.* 93. Cierpliwości przyrodzeniem jest, wytrwać niezmarszczoną twarzą wszystkie stosy przeciwnej fortuny. *Gorn. Dw.* 358. Cierpliwość znosi, czemu zaradzić nie można. *N. Pam.* 24, 327. Jobowa cierpliwość. 1. *Leop. Jacob.* 5, 11. Cierpliwość najlepsze lekarstwo. *Fr. Ad.* 8. Cierpliwość panią rzeczy. *Zab.* 14, 153. Cierpliwość wszystko wytrwa. *Cn. Ad.* 79. Ile kto ma cierpliwości, tyle ma mądrości. *Cn. Ad.* 466. *Oppos.* niecierpliwość, *Croat.* neterplyivnozt, die Ungeduld. Niecierpliwość, co się zda z wigoru pochodzić, jest słabość, która ludzi na złe zwykła wodzić; nie słucha nic, nie

pozwala nic czasu na pomiarkowanie, gwałtownie łamie rzeczy, łamie gałąź, niżli się owoc mu dostoi. *Jabł. Tel.* 337. Niecierpliwość mię bierze. *Teat.* 9, 59. — §. Wytrzymywanie, odwłoka, czekanie komu, cierpienie komu, die Langmuth. Wysławiamy Boga dobroć, jego cierpliwość nad złemi, miłość ku dobrym. *Sk. Kaz.* 136. Cierpliwość mieć *Ross.* утерпѣть, утерпливаю, перегодить. CIERPLIWY, a, e, CIERPLIWIE *przysłk.*, znoszący cierpienie, przykrość, geduldig; *Boh.* trpěliwý, trpný, snašeliwý; *Vind.* terpeshliu, terpezhen, pohleun, poterpeshliu, poterpeozh, preterpezhen, (*Vind.* trepliu, terpeozh *diuturnus*; *Carn.* terpliv = znośny); *Sorab.* 1. čžerpačžé, zčžerpné, čžerpliwé; *Bosn.* tarpecchi, terpecch, trripecch; (*Bosn.* tarpivi, terpivi, trripivi, podnosivi, scto se mosge podnit, sctose mosge trripiti = znośny); *Slavon.* vstêrpljiv; *Croat.* terplyiv, terpezlyiv, terpliv, uztèrplyiv; *Rag.* tarpgliv, ustarpgljen; *Ross.* терпѣливый, сносливый, равнодушный, незлобный, терпѣливо, терпѣливно, безотвѣтный; (*Ross.* терпимый tolerowany); *Eccl.* терпѣливострастный, благострастный. Cierpliwy w swoim nieszczęściu. Cierpliwie wszystko znosi. *Oppos.* niecierpliwy, ungeduldig; (*Vind.* napoterpeshlivu, navolen). Niecierpliwy, niedotkliwy (*ob.* Wrzód). §. Cierpliwy, niepopędliwy, wytrzymujący, niezgaga, czekający drugiemu, langmüthig. Bóg długo cierpliwy. *§ Niecierpliwy, nie do cierpienia, nieznośny, unerträglich, unleidlich. To jest niecierpliwy grzech u Pana. *Rej. Post. L. l.* 3. *§. Cierpliwy, cierpki, kwaskowaty, obrzaskliwy, herbe. Gdzież on wiek szczęśliwy, Gdy chlebem daktyle i żołądź cierpliwy. *Tward. Daf.* 9. CIERPNĄĆ, *nijak. jedntl.*, pocierpnąć, ścierpnąć *dok.*, CIERPNIEĆ *niedok.*, z oskominy tępieć, (o zębach), stumpf werden (von den Zähnen, nach etwas Sauerm). Po tych owocach zęby cierpną i drętwieją. *Mon.* 70, 774. Cierpnienie zębów sprawują owoce niedojźrzałe gryzione, skrzypienie n. p. piłą. *Dyk. Med.* 1, 561. Ojcowie jedli kwaśne jagody a synom zęby cierpną. *Radz. Jer.* 31, 29. *W. Post. W.* 288. ojcowie jedli cierpkie jagody, a synom zęby zcierpną. *Bibl. Gd. ib.* — Cierpnący, drętwiący, stumpf geworden; *b. activ.* oskominy nabawiający, die Zähne stumpf machend. Ojcowie jedli jagodę cierpnącą, a w zębiech synom zostają oskominy. *Radz. Ezech.* 18, 2. Wino cierpnące. *Śleszk. Ped.* 424. §. Cierpnąć, drętwieć, odrętwieć, stwardnąć, tarnieć, erstarren (von Händen und Füßen: einschlafen); (*Eccl.* терпну, cf. *Lat.* torpeo). Spuszczone pocierpły ci nogi. *Hul. Ow.* 197. Cierpnienie nogi. *Teat.* 31, *b.* 53. das Einschlafen des Fußes. Plastr ten pomaga onym miejscom, któreby cierpnęły lub czujności nie miały. *Spicz.* 26. Ramię mu zcierpło od tęgiego razu. *P. Kchan. Orl.* 1, 32. Kiedy szyja cierpnie albo drętwieje, nazad się ku plecom kurczy. *Mącz.* Skoro żołądek zasłabł, każdy członek cierpł i spadł z siły. *Jak. Baj.* 91. Śpiączka niektórych zwierząt zimowa podobna jest do umartwienia i zcierpnienia wszystkich członków; widziałem szczury tak zaspałe i zcierpłe. *Rog. Doś.* 1, 118. Ścierpły, na pół martwy, zmartwiały. *Mącz.* Cierpnę z biedy, trętwieję i bez zmysłu chodzę. *Bard. Tr.* 202. Komuż, ujźrzawszy ojca, stryja, brata W przeciwnym wojsku, nie zcierpnieje ręka! *Chrośc. Luk.* 79. Strach to niesłychany, aż na mnie ciało cierpnie, krew się z zimna zsiada. *Bard. Tr.* 356. §. *Moral.* ścierpły, cierpki, tetryczny, finster, mürrisch. Nie bądźże taki ścierpły, rozfałduj to czoło. *Tręb. S. M.* 54. *CIERPNIĄCOŚĆ, CIERPNOŚĆ, ści, *ż.* cierpkość, smak cierpki, Herbigkeit, herber Geschmack. Muszcz ma w sobie nieco cierpniącości. *Urzęd.* 97. Nasienie to ma w sobie cierpność dosyć znakomitą. *Spicz.* 47. CIERPNY, a, e, cierpki, herb. Orzechy laskowe są cierpniejsze, niżli Włoskie. *Spicz.* 121. Gdyby matczyne mléko było niejako cierpne a przykre, tedy.. *Sienn.* 464. Tarnki cierpne. *Chodk. Kost.* 31.

Pochodz. słowa *cierpieć*: *docierpieć*, *nacierpieć się*, *odcierpieć*, *pocierpieć*, *przecierpieć*, *przycierpieć*, *ucierpieć*, *wycierpieć*, *zcierpieć*.

CIERZENIEC, ńca, *m.* sak na ryby. *Cn. Th.* 976. ein Sacknetz zum Fischfange. CIERZEŃCOWY, a, e, do cierzeńca należący, Sacknetz=. CIERZNIE *ob.* Ciernie, Cierń.

*CIEŚ, i, *ż.* (cf. ciąć, ciesać, ciosać, cios), ciosane drzewo, balka, (*Boh.* tesanice; *Ross.* тесъ deska cienka); der Balken. Zbudował dom na czterech rzędach słupów cedrowych, ciesi też cedrowe na słupiech. *Budn.* 1. *Reg.* 7, 2. (balki. *Bibl. Gd.*). Bierzma domów naszych cedrowe, a ciesi nasze jodłowe. *Budn. Cant.* 1, 17. (stropy. *Bibl. Gd.*). Ciesi proste niespojone jednę przeciwko drugiej kładą, na czele żelazami je zejmują, ziemią fasują, na pierwszej ciesi drugą kładą, i tak rzędy insze. *Warg. Cez.* 167. CIESAĆ, CIOSAĆ, ciesał, ciosał, ciesze *cz. niedok.*, ociesać, zciesać *dok.* siekierą obrabiać, okrzesywać, zimmern, mit der Zimmeraxt behauen; (*Boh.* tesati; *Carn.* tésâm; *Rag.* tessatti, iztessati, zatessati; *Ross.* тесать, тешу, cf. teszarz, cieśla, *Ger.* Tischler). Na miejscu tym stelmaszy i kołodzieje cieszą i obrębują drzewo do potrzeb swoich. *Archel.* 2, 41. On mu trunę ciesze, *Sk. Dz.* 262. Ciesze kamień, okrzosuję, kwadruję, gładzę. *Cn. Th.* einen Stein behauen. Drogi kamieniem ciosanym brukowane. *Tward. Wł.* 152. (ciosowym, kwadrowym, mit Quadersteinen). Nieciosany kamień *ob.* Orcla. §. *Fig.* ciesać kogo, krzesać, heblować, einen hobeln, schleifen. Ciosałem cię przez proroki. 1 *Leop. Ozea.* 6, 5. (heblowałem. 3 *Leop.*). Nieciosany, nieociosany, nieokrzesany, gruby, grob, ungehobelt, ungeschliffen. Skryjże się z tym swoim nieciosanym argumentem. *Pim. Kam.* 168. Jesteś nieciosanym dragiem. *Nar. Dz.* 3, 111. §. Kliny na głowie komu ciesać, kołki, *ob.* Klin, Kołek.

Pochodz. (*cf. ciąć*) *ciesielczyk*, *ciesielka*, *ciesielski*, *ciesielstwo*, *cieśla*, *cieślica*; *cios*, *ciosowy*, *ciosna*, *nacios*, *naciosać*, *dociosać*; *ociosać*, *pociosać*, *przeciosać*, *przyciosać*, *oczosnąć*, *odczosnąć*, *czosnek*, *podczos*, *podcieś*, *przycieś*, *przycios*, *przycioska*, *wyciesać*, *zaciesać*, *tesak*, *teszarz*.

1. CIEŚĆ, *G.* cieścia, *contr.* ćcia, *m.* teść, *Boh.* test (*ob.* Teść) ojciec żony mojej, der Frauen Vater, der Schwiegervater. Przyjedzie wywołany do cieścia swego w dom i z córką jego a żoną swoją, i ma-ż ten poczciwy ociec rozumian być za współwinowajcę, iż zachował miłość córce swej i zięciowi? *Gorn. Wł. N.* 2. *b.* Żalem mał-

żonki zdjęty obesłał bracią swoje i ćcia albo cieścia, ojca żony swojej. *Stryjk.* 310. Cieść, to jest, żony mojej ociec; niektórzy świekrem zowią, ale niewłaśnie; bo świekier jest mężów ociec, którego także zowią po łac. *socer. Macz.* Jetro świekier Mojżeszów. 1 *Leop. Ex.* 18, 12. (cieść. 3 *Leop.*). Annasz był cieść Kaifaszów, *Sekl. Joan.* 18. — 2. CIEŚĆ, ści, *ż.* synowa, niewiastka, sneszka; u *Maczyńsk.* czcia, die Schwiegertochter. (cf. ciotka, pocieść).

W CIEŚCIE *ob.* Ciasto.

CIESIELCZYK, a, *m.* ciesielski czeladnik albo chłopiec, ein Zimmergesell, Zimmermannsjunge. Szydził z Krystusa, zowiąc go Galilejczykiem i ciesielczykiem. *Baz. Hst.* 3. CIESIELKA, CIESIOŁKA, i, *ż.* ciesielstwo, rzemiosło ciesielskie, das Zimmerhandwerk; (*Ross.* теска = ciosanie). Na majstra wyszedł w ciesielce. *Pir. Pow.* 166. Że topor do ciesiołki zwyczajnie należy, Cieśla tu myślę, widząc na grobie go, leży. *Pot. Pocz.* 58. — §. Ciesielka, robota ciesielska abo jakie dzieło roboty ciesielskiej, Zimmermannsarbeit. Zamek drewniany wybornej ciesielki, tak w zamknięciu, jak w swej budowie. *N. Pam.* 8, 136. CIESIELSKI, a, ie, od cieśli, Zimmermanns=; *Boh.* et *Slov.* tesařský; *Sorab.* 1. czeszliczki; *Rag.* darvodjeglni; *Slav.* dêrvodilski; *Eccl.* древодѣлателенъ; *Graec.* ξυλουργικός; *Ross.* плотничный. Wyćwiczył go, aby robił robotę ciesielską. 1 *Leop. Ex.* 35. Ten Jezus, którego ciesielskim synem zowiesz, zbudował niebo i ziemię; a teraz tobie trunę ciesze. *Sk. Dz.* 262. Czynienie ciesielskie, to jest, ciosanie, jest śrzodkiem do przyjścia końca, t. j. do domu, *Petr. Et.* 4. Rubrykę, ciesielską glinką nazywają, iż nią cieśle znaki swoje na drzewie wypisują. *Kluk. Kop.* 1, 333. der Röthel. CIESIELSTWO, a, *n.* ciesielskie rzemiosło, ciesielka, das Zimmerhandwerk; *Boh.* tesařstwj; *Rag.* darvodjeglstvo; *Ross.* плотничество; *Eccl.* тесельтво, плотничье ремесло. Józef żywność ciesielstwem sobie obmyślający. *Groch. W.* 334. Ciesielstwo jest ich zabawą. *N. Pam.* 14, 178. Justyn robił ciesielstwo, a wszedł na cesarstwo. *Stryjk. Gon.* J. 3. Ciesielstwo robić *Ross.* плотничать, плотничаю; *Eccl.* древодѣлствую; *Graec.* ξυλουργέω. CIEŚLA, i, *m.* rzemieślnik od ciosania drzewa do budowli, robiący ciesielstwo, der Zimmermann; *Boh.* tesař; *Slovac.* těsař, (*ob.* Teszarz); *Sorab.* 1. tescher, czeszla; *Carn.* stenar, stenovz, (cf. ściana); *Bosn.* drrivodiglja, marangun; *Dal.* därvodelya, därvodelich, drivodylya; *Slavon.* dêrvodilja, dêrvodilac; *Croat.* drevodelya, dervodelecz, czimèrman. (*Croat.* tisslyàr = stolarz; *Croat.* teszla *dolabra*; *Rag.* tesla = siekiera; *Carn.* têsla = barta, oksza); *Rag.* darvodeglja, darvodjegliaz; *Ross.* плотникъ, рубленикъ, домоздатель, тектонъ, (*Ross.* тесла, теслица, тесло — oksza, barta, *ob.* Tesak); *Eccl.* вещедѣлатель. Miał u siebie mnóztwo mularzów i ciesiel i wszelakich rzemieślników. *Budn.* 1 *Chron.* 22, 15. cieślów. *Bibl. Gd.* — §. Cztery przednie zęby, cieśle niektórzy zowią, *ctenes. Macz.* die Schneidezähne, die Vorderzähne. §. Cieśla, gatunek kozki, *cerambyx aedilis*, różki ma pięć razy dłuższe niżeli kadłub, lęgnie się u nas w drzewach. *Zool.* 164. eine Art Baumkäfer, Hirschschröter, Baumschröter. §. Cieśla *ob.* Dzięcioł. CIEŚLARKA, i, *ż.* żona cieśli, lub też robiąca ciesielstwo, die Zimmermannsfrau, die Zimmermannin; *Boh.* et *Slovac.* těsarka. CIEŚLARNIA, i, *ż.* ciesielski dwór, der Zimmerhof; *Boh.* tesárna. CIEŚLICA, y, *ż.* ostrze zębu przedniego, die Schneidespitze eines Vorderzahns. Kłów cieślice wyszczerzają obłudy. *Brud. Ost D.* 5. §. Cieślice. *Gall. hoyaux*, *effettes*, między narzędziami rzemieślników robiących koło drzewa. *Jak. Art.* 2, 288. Zimmerbeile. CIEŚLIN, a, e, należący do cieśli, Zimmermanns=; *Ross.* плотниковъ. (*ob.* Ciesielski). Żydzi na Jezusa mówili: jeżeliż to nie on syn cieślin, to jest, Jozefów, który był tego rzemiesła ciesielskiego. *Biał. Post.* 127.

CIEŚŃ, i, *ż.* CIEŚNIA, i. *ż.* CIEŚNINA, CIAŚNINA, CIEŚNICA, y, *ż.* ciasne miejsce, ciasne położenie, die Enge; *Boh.* tjsen', auzkost, aužina; *Sorab.* 1. czisn; *Rag.* tjeskocchja; *Eccl.* тѣснина. Zbili potężne wojsko małą garścią, iż było w cieśni. *Petr. Pol.* 390. Pod ogólnym nazwiskiem ciaśnin, zawierają się wszystkie ciasne przejścia, któremi wojsko małym tylko frontem maszerować a rozpostrzeć się nie może. *Łesk. Mier.* 91. enge Pässe. (cf. przesmyk). Cieśnina morska, przesmyk, kanał ciasny łączący dwa morza z sobą, albo jednego morza dwie części. *Wyrw. G.* 14. eine Meerenge; *Boh.* aužina, okřjdli, klauza; *Rag.* morski prodor; *Ross.* проливъ; *Vind.* voskust murja, morska tesnozha, voskumorje, voskovina; *Eccl.* жзина. §. Ścisk, nacisk, ciżba, das Gedränge. Wielka dziś na rynku cieśń była. *Tr.* — *Fig.* ucisk, ambaras, bieda, zawikłanie, Noth, Gedränge, Bedrängniß, Drangsal, Enge, Verlegenheit. Aby jeśli ich w cieśni będą rzeczy Król sam z hetmany przybyli w odsieczy. *Jabł. Buk.* Q. 3. Umysł się wzmaga, zostający w cieśni. *Kras. Mysz.* 11. Wota te ślubili pod czas cieśni. *Pot. Syl.* 114. W tej cieśninie biedzącego się z sobą narodu. *Karp.* 2, 125. Król w cieśni był przez buntowników zdrady. *Pot. Arg.* 261. Psa w cieśni źle drażnić. *Cn. Ad.* 984. CIEŚNIĆ *cz. niedk.*, ścieśnić *dok.*, ścieśniać, cieśniejszym czynić, engen, enger machen, verengen, beschränken; *Boh.* stisniti, saužiti; *Dal.* ztizknuti; *Sorab.* 1. czesznoszczu, zczesznosczu; *Vind.* stesniti, stesneishati; *Croat.* tesznim; *Rag.* tjesctim, stjesctiti; *Ross.* тѣснить, утѣснить, утѣснять, (*Bosn.* cesniti *perire*, *dolore cruciari*). Battyada świat cały śpiewać będzie pieśni, Moc go sławi nauki, chociaż umysł cieśni. *Hul. Ow.* 99. Weź większe dzieło do roboty, osnową tego ścieśniasz dowcip. *ib.* 185. CIEŚNIĆ SIĘ *zaimk.*: sich verengen, sich beschränken. Kto nie zna przystojnego ścieśnienia się sztuki, Ten nie ma o pisaniu najpierwszej nauki. *Dmoch. Szt. R.* 9. Cieśnić się, kurczyć się, mniejszyć się, ujmować sobie, sich beschränken, sich einschränken. Cieśni się jak może, a przecież ledwo może swoim dochodem wyżyć. *Oss. Wyr.* — *Passive* Cieśnić się = CIEŚNIEĆ, cieśniejszym się stawać, sich verengen, enger werden; (*Rag.* cèznuti *confici dolore*; *Bosn.* ceznuti *deficere*); *Eccl.* утѣснѣти. Kiedy kto w niedostatku, i rozum się cieśni. *Weg. Org.* 22. CIEŚNICA *ob.* Cieśń, Cieśnina. CIEŚNIEJ *ob.* Ciasno. CIEŚNIEJSZY *ob.* Ciasny.

CIESZE, CIESZĘ *ob.* Ciesać, Ciosać. CIĘSZKI, CIĘSZKOŚĆ *ob.* Ciężki.

CIESZYĆ, ył, cieszy, ciesze *cz. niedk.*, pocieszyć, ucieszyć *dok.*, (Etymon *ciech* znajduje się jeszcze w słowach *uciecha*, *pociecha*, otucha cf. tuszyć, i w zakończeniu imion, Wojciech, Sieciech) łagodzić czyje zmartwienie, frasunek odejmować strapionemu, *Boh.* těšiti, těšiwam, troštugi, těšjm; (*Slovac.* těšjm *oblecto*); *Carn.* tasheti, odshaliti, pobôsham, povôsham; *Vind.* tashiti, potashiti, odshaliti, troshtati, potroshtati, arsvefelit; *Croat.* batriveti; *Sorab.* 1. trożtyu; (*Sorab.* 1. cześchu *rumo*); *Rag.* táxiti, tjesciti, utjesciti, utaxiti; *Dal.* vtisiti; *Ross.* тѣшить, тѣшу; (*Eccl.* тѣшъ, орудія ко увеселенію). On ja cieszył, jak mógł; ale nie dała się ucieszyć. *Prot. Jał.* 19. Trzeba go w tej biedzie cieszyć. *Teat.* 54, *c. D.* 2. Przyjaciel kiedy jest życzliwy, Najlepiej cieszyć może, gdy sam nieszczęśliwy. *Jabł. Tel.* 299. Kędy płaczą, tam cieszyć, kędy smutno, tam bawić. *Dzwonk. Stat. A.* 4. Łacno cieszyć chorego, gdyśmy zdrowi sami. *J. Kchan. Dz.* 238. — Cieszyć się *zaimk.* sich trösten, ulżywać sobie umartwienia, folgę sobie czynić w frasunku. Tylko się płaczem cieszą. *Paszk. Dz.* 65. W tej tu samotności przy przyjemnej składania wierszów zabawie, cieszę się w mych nieszczęściach. *Zab.* 13, 49. Cieszący, tröstreich, tröstlich; *Ross.* утѣшительный. §. Cieszyć, rozweselać, uweselać, erfreuen, freuen. To co nas dziś cieszy, jutro zasmucić może. *Zab.* 8, 268. *Nar.* Cieszy rolnika, choć z czoła pot leje, Plennych zasiewów owoc okazały. *Zab.* 14, 97. *Nar.* Syn mój zawsze powolnością i posłuszeństwem serce moje cieszył. *Falib. Dis. Q.* 3. Dziś mnie nic nie cieszy. *Teat.* 36, *c.* 85. Nie ciesz Panie złych ludzi, nie ciesz mną, proszę. *J. Kchan. Ps.* 165. (niech się nie cieszą z mojej zguby). Gdy bóg małżonkom potomstwa nie daje, albo ich na nim, prędką śmiercią dzieci ich, nie cieszy... *Sk. Żyw.* 2, 93. (nie da się doczekać uciechy, wenn er sie an ihnen keine Freude erleben läßt). Cieszący, pocieszny, ucieszny, erfreuend, erfreulich; *Ross.* радостотворный. Cieszyć się *zaimk.*, weselić się, sich freuen, sich erfreuen, sich ergötzen. Dusza się cieszy przyjacielskiemi dobremi radami. 3 *Leop. Prov.* 27, 9. (słodnieje. 1 *Leop.*). Cieszę się niewymownie, że cię tu widzę. *Zab.* 13, 53. Ja łzy gorzkie wylewam, gdy on tym czasem z moją rywalką się cieszy. *Teat.* 52. *d*, 114. Król Konarskiego chciał robić senatorem; ale on wolał sam z sobą cieszyć się skrycie. *Zab.* 13, 152. Cudzym się złym cieszyć, nędzna uciecha. *Cn. Ad.* 114. *Ross.* тѣшиться, насладиться, красоваться. §. Cieszyć, bawić, śmieszyć, unterhalten, amüsiren, lachen machen. Cieszą mię jego dowody, które tak są do rzeczy, jak pięść do oka. *Oss. Wyr.* CIESZYCIEL, a, *m.* cieszący smutnego, pocieszyciel, der Tröster; *Boh.* těšitel; *Carn.* tushnek; *Vind.* troshtar; *Sorab.* 1. trożtař. Obroćcie oczy do boga, który każdego cieszycielem jest w smętku. *Żrn. Post.* 3, 593. Wszyscy wy jesteście bardzo marni cieszyciele. 1 *Leop. Job.* 16, 1. Duch twój niech będzie moim cieszycielem. *Czahr. Tr. B.* 3. CIESZYCIELKA, i, *ż.* ciesząca w smutku, die Trösterinn; *Sorab.* 1. trożtarniczża. (CIESZYKAMIEŃ, ia, *m.* ciesający, ciosający kamień, *lapicida. Volck.* 459. der Steinmetz).

CIESZYN, a, *m.* miasto i księztwo wyższego Szląska. *Dyk. G.* 3, 113. Teschen, in Schlesien; *Boh.* Těšjn; *solatii locus*; *vel a* ciasny, cieśnić, *Frenzel in Westphal. monum.* 2, 2420. CIESZYŃCZYK, a, *m.* z Cieszyna rodowity, ein Teschner, *w rodz. żeńsk.* CIESZYNKA, die Teschnerinn. b. CIESZYNKA, i, *ż.* gatunek strzelby ognistej, która przednie w Cieszynie robiono, eine Teschine, eine Art Feuergewehr. Adlg. CIESZYŃSKI, a, ie, z Cieszyna; Teschner. — Księstwo Cieszyńskie. *Wyrw. G.* 258. das Herzogth. Teschen; *Boh.* těšjnský.

Pochodz. *nacieszyć się*, *pocieszyć*, *pociecha*, *pocieszalny*, *pocieszny*, *pocieszność*, *niepocieszny*, *niepocieszność*; *ucieszyć*, *uciecha*, *ucieszny*. 2.) *Tuszyć*, *otucha*, *potucha*.

CIETRZEW, ia, *m.* ptak, mniejszy od głuszca, *tetrao tetrix. Zool.* 259. der Birkhahn; *Boh.* tetřew; *Slov.* tetrew; *Slav.* tetrib; *Vind.* bresni petelin; *Ross.* тетеревь, косачъ. Cietrzewie czyste. *Ban. J.* 3. Cieciorki kokały, cietrzewie grały. *Ban. J.* 3. *b.* (kollern). Cietrzewie tokują. *Zool.* 270. sie balzen. Cietrzew głuchy, *ob.* Głuszec. §. Łając: cietrzew, głupiec, ein dummer Kerl, ein Dummian, ein Schöps, ein Pinsel. I ty nie pójdziesz ztąd cietrzewiu zdechły! *Boh. Kom.* 1, 254. Głupi cietrzewiu. *Cn. Ad.* 250. Na wszystko byłem zdumionym cietrzewiem, Ledwiem się upamiętał, gdym już wybrnął z tłumu. *Zab.* 9, 366. *Eyss.* §. *Herb*, wspominają o nim autorowie, lecz żaden go nie opisuje. *Kurop.* 3, 10. ein Wappen. (Cietrzew, *inde nomen urbis* Teterau. *Frenzel in Westphal. monum.* 2, 2415). CIETRZEWI, ia, ie, od cietrzewia, Birkhahn=. Rodzaj cietrzewi należy do rzędu kurzego. *Zool.* 239. Ktoby komu sieć cietrzewią ukradł, zapłaci trzy ruble groszy. *Instr. Cel. Lit.* 313.

CIĘTY *ob.* Ciąć.

CIĘŻA, y, *ż.* (*ob.* Ciąża) brzemienność, *Sorab.* 1. czeża; *Ger.* die Schwangerschaft. Krolowa znowu przy nadziei znajduje się; już to dwudziesta druga cięża jest. *Gaz. Nar.* 1, 310. *CIĘŻADŁO, a, *n.* narzędzie ciągnienia, dyszel, die Deichsel. We śrzodek kleka wprawione bywa ciężadło, to jest, dyszel. *Urs. Gr.* 389. CIĘŻAR, u, *m.* waga rzeczom przyrodzona, ciężkość, to co cięży, die Last; *Boh.* autěžek; *Vind.* tesha, tovor, breme, teshina, butora, buntara, vtesh; *Bosn.* tera, brimme, touar; *Rag.* tegòtta, texîna, tescîna; *Carn.* téshina, butara; *Croat.* těrh, breme; *Ross*, тяжесть, абуза. Siłę ciał, która ustawicznie na dół pędzone bywają, ciężarem nazywają. *Hub. Mech.* 72. die Schwere der Cörper. Cała siła, którą ciężkość wywiera bez przestanku na jakie ciało, nazywa się ciężarem, *pondus*, Schwere, Gewicht. *ib.* 77. Nie jedno ciężkość, co ciężar. Przez ciężar rozumiemy cały zbiór cząstek mających ciężkość, które się znajdują w jakiej bryle; zatym można mówić, że mała bryła ma tyleż ciężkości, ile wielka, lubo ma daleko mniej ciężaru. *Rog. Doś.* 3, 313. die absolute und relative oder specifische Schwere. §. Ciężar, rzecz ciężka, uciążająca, brzemię, etwas Schweres, eine Last, eine Bürde. *Phys. et Fig.* Upadek cięższy pod ciężarem. *Bardz. Luk.* 3. Co nad

przyrodzony stan ciała człowieczego, próżny to ciężar. *Karnk. Kat.* 90. — Ciężary wojskowe, obłogi, bagaże, Gepäcke, Bagage. Zawady i ciężary podróżne zastępów swoich zwiózł do miasta. *Warg. Cez.* 145. W mieście tym hetman plony jeńców i różne obłogi i ciężary złożył. *Pilch. Sall.* 253. Zostawiwszy obozowe ciężary, z jazdą dalej ciągnął. *Nar. Hst.* 2, 403. §. *Fig.* ciężar, trud, trudność, uciemiężenie, ucisk, die Last, die Mühe, die Bedrückung. Kogo fortuna prowadzi przez stopnie, Umie z ciężaru nadgrodę szacować, Nie zna jej ceny, kto jej rychło dopnie. *Zab.* 14, 100. *Nar.* Wielki go ciężar, zacność familii gniecie. *Bardz. Tr.* 205. Kazimierz Sprawiedliwy zniósł wszystkie ciężary, to jest, podatki i danie nieznośne, które był Mieczysław wniósł. *Biel. Kr.* 102. Lasten, Abgaben. Dłużnicy proces przewiedli; pokazały się ciężary przewyższające wartość substancyi. *Kras. Pod.* 2, 44. (długi, Schuldenlasten). Ciężar na roli, na gruncie; powinność. CIĘŻARNOŚĆ, ści, *ż.* brzemienność, ciąża, die Schangerschaft; *Slov.* obtjžnost; *Bosn.* tegotnost; *Rag.* tegotnós; *Ross.* тяжелость, тяжелина, непраздность. *Eccl.* беременность, удоносїє, утѣконошенїе. Znaki ciężarności są pewne, są i wątpliwe, z których nie zawsze brzemienność prawdziwą poznać można. *Krup.* 2, 217. CIĘŻARNY, a, e, 1°. ciężący, ciężki, ciężar mający, schwer, Schwere habend. Co lżejsze żywioły wnetby na doł poszły, a ciężarne w górę zażby podniosły? *Susz. Pieś.* 3, *M.* 2. *b.* §. Ciężarny, brzemienny, w ciąży zostający n. p. żywot, schwanger. Ciężarna t. j. kobieta, eine Schwangere; *Boh.* et *Slovac.* těhotný, obtjžený; samadruha; *Rag.* tegòtna, nóssêchja, prisòbna, prisobniza; *Croat.* noszécha; *Bosn.* tegotna, breghja, sbabna; *Carn.* noshézha; *Vind.* noshezha, shroka, teshka; *Ross.* очреватѣлая. Ciężarną będąc, skoro tę złą wieść odbiera, Nagle gdy rodzi, tak zaraz umiera. *Leszcz. Test.* 236. Białogłowa, gdy się czuje być ciężarną, czego się strzedz ma. *Haur. Sk.* 438. CIĘŻAROWATY, a, e, ciężar mający, ważący, ciężki; schwer, Schwere und Gewicht habend. Ucierały się rzeczy twarde z miękkiemi, lekkie z ciężarowatemi. *Zebr. Ow.* 1. Ciężarowate ciało, *onerosum. ib.* 382. CIĘŻAROWY, a, e, od ciężaru, Last=; *Vind.* teshonoshen, tovorski, tovoren; *Sorab.* 1. wobčžeženité, wobkwadzité. Wozy furmańskie abo ciężarowe. *Archel.* 2, 14. (*CIĘŻBA *ob.* Ciżba). CIĘŻEĆ *nijak. niedk.*, ściężeć, ociężeć *dok.*, ciężkim być abo się stawać, schwer seyn, schwer werden, schwer fallen, *pr. et tr.: Bosn.* tesckati, otesckati; *Ross.* тяжелѣть, отяжелѣть; *Eccl.* тягчитися, тягощуся, тяжелѣть. Absalona raz w roku strzyżono, bo mu włosy ciężały. *W.* 2 *Reg.* 14, 26. We dnie i w nocy ciężała nademną ręka twoja. 1. *Leop. Ps.* 31, 4. (ociężała. 3 *Leop.* deine Hand lag schwer auf mir. Luth.). Głowa mu myślami ciężeje. *Jabł. Buk. N.* 3. b. der Kopf wird ihm schwer. Ciężenie głowy *Eccl.* тяжкоглавїе; *Graec.* βαρυκράνιον. Ściężały, schwer geworden, schwerfällig. Przygodami i laty ściężali. *Otw. Ow.* 167. Krew w nim od ściężałej starości tępieje. *A. Kchan. W.* 128. CIĘŻKI, *CIĘSZKI, CIĘŻEK, żka, żkie; Cięższy *Comp.* wagę mający, ważący, ciężący, nielekki, schwer, Schwere und Gewicht habend; *Slov.* tažki, těžki, téžký; *Boh.* těžký, téžek, téžšj; *Sorab.* 2. schěschki; *Sorab.* 1. cžiaschki, cžežki, cžežkoyité; *Slav.* tèxak; *Carn.* téshk, teshke, teshejshe; *Vind.* teshek, teshak, teshaun, teshi, teshku; *Croat.* tèsëk, teséshi, teseji, smehek; (*Croat.* tesak = wyrobnik); *Bosn.* tescki, tesgjak, tegotan; (cf. *Bosn.* tesgjak = chłop); *Rag.* téxak, tegotan, teescki, teseka; *Ross.* тяжекъ, тяжкій, тяжелъ, тяжелый, тягостный, беременный, вѣскій; *Eccl.* тяжькъ, отяготѣнъ, (cf. тяжание praca, zysk, тяжатель pracownik, cf. *Hebr.* קשה *kaschah* difficilis fuit; *Hebr.* טען *taan*; *Syr.* טען *tean oneravit*). Względem wagi, ciężaru, ciężki, *oppos.* lekki, schwer, nicht leicht vom Gewicht. Żelazna brona, którą ciężką zowią, ma żelazne zęby. *Kluk. Rośl.* 3, 118. Uczuł coś na ramionach ciężkiego, i mniemając, aby nań kto ciężar kładł, ściągnął rękę. *Sk. Żyw.* 2, 408. Artylleryą dzielą na ciężką i na polową; ciężka służy do fortecy i przeciwko fortecy. *Jak. Art.* 1, 285. *Ross.* ломовая артиллерія. Ciężkie armaty albo murołamy. *ib.* Ciężkie działo *Ross.* затинная пищаль. Nie podejmuj się brzemienia cięższego nad twą moc. *Budn. Syr.* 13, 2. (*quid valeant humeri*). — Ciężki, nieruchawy, ociężały, nieskory, schwer, schwerfällig. Żubry ciężkie. *Ban. J.* 2. Koń ciężki, spasły. *Oss. Wyr. Ross.* ломовая лошадь. Objadłszy się bez pamięci, wstaje nazajutrz ciężki i niezdrowy. *Hor. Sat.* 168. Człowiek ciężki, ociężały, *Ross.* пѣшковатый. Wstań, nie żartuj i nie bądź tak ciężki jak ołów. *Przyb. Ab.* 147. Starzec laty ciężki. *Groch. W.* 296. Ciężki język, ciężka mowa, jękliwa, eine schwere Sprache, schwere Aussprache; schwere Zunge, nicht geläufige Zunge. Nie jestem mąż mowny, bo ciężki język mam. *Budn. Ex.* 4, 10. Lekarstwo ciężkiej mowie, za nabrzmiałością i ociężałością języka. *Syr.* 167. § Ciężki, trudny, schwer, nicht leicht zu bestehen, mit Mühe verknüpft. Kaczki mają mięso czarne, a tym samym są ciężkie do strawienia. *Boh. Kom.* 1, 286. Ciężki oddech, gdy człowiek czuje ból, dolegliwość, ciężkość w oddychaniu. *Krup.* 3, 653. We Pan straszliwie ciężki do dogodzenia. *Teat.* 14, 71. (Sie sind schwer zufrieden zu stellen; es ist schwer es Ihnen recht zu machen). §. Ciężki do znoszenia, do przetrwania, tęgi, mocny, potężny, schwer, schwer zu ertragen, schwer auszuhalten, zu bestehen. Ciężka choroba, eine schwere Krankheit. Każdemu swoja choroba najcięższa. *Cn. Ad.* 336. W szczególności: choroba ciężka, wielka choroba, *epilepsia. Krup.* 5, 645. die schwere Krankheit, das böse Wesen, die schwere Noth. Ranami ciężkiemi czyli niebezpiecznemi nazywamy te, w których zadaniu naczynia krwi znaczniejsze obrażonemi zostały. *Perz. Cyr.* 67. Sroga Lachezys ciężkie dziwy broi. *Bardz. Tr.* 351. Tam się dopiero zaczęła ciężka bitwa. 1 *Leop.* 1 *Macch.* 9, 17. ein harter, schwerer Kampf. Nie wie, w jak ciężkiej teraz jestem toni, Gdy śrzód bezdennej fali nikt nie broni. *Zab.* 13, 139. Ciężkie to teraz czasy. *Zabł. Fir.* 29. Dni te ciężkie były wielce Rzymianowi i okolicznym obywatelom. *Sk. Dz.* 841. Zaraz mu policzek ciężki wyciął za to. *Pasz. Dz.* 85. Dał mu twardą a ciężką odpowiedź. 1 *Leop.* 3 *Reg.* 12, 13, (odpowiedział mu srodze. *Leop.* 3). Cię-

żkie rozsiano wieści. *Siem. Cyc.* 374. §. Ciężki, przykry, uciążliwy, uciemiężający, ciężarem stający się; schwer, drückend, lästig, widrig, beschwerlich; (*Carn.* teshavni; *Vind.* teshak, poteshliu). Słyszeć o tym żałosna, być przy tym cięższa rzecz jest. *Petr. Hor. pracf.* Ludzie zubożeli, lata drogie, panowie cieżcy. *Falib. Dis. U.* Ciężcy poborce. 1 *Leop. Ex.* 5. Ciężką jego rękę uznawał nad sobą. *Ustrz. Kruc.* 2, 178. Poddanych się pytał, jeśli roboty na nich nie ciężkie? *Falib. Dis. P.* Gdym był u was, nie byłem *ciężek nikomu. *Leop.* 2 *Cor.* 11, 9. Na to dowcipu swego zażywał, aby nie miał być ciężki komu w ojczyźnie. *Star. Żad. C.* Ludziom ubogim *ciężek był. *Kosz. Lor.* 85. Pacyent, który nigdy nie chorował, bywa naprzykrzonym, gdy zachoruje, i ciężkim swą niecierpliwością, jak drugim tak i sobie. *Perz. Lek.* 344. Jeden król drugiemu może być straszny i ciężki, kiedy go przechodzi dzielnością. *Star. Woj. A.* 2. Był ciężkim w tenczas Turek Persowi i jedenaście mu prowincyj odjął. *Star. Dw.* 43. Stałem się sam sobie *ciężek. *Leop. Job.* 7, 20. (sam sobie ciężarem. *Bibl. Gd.*) Przymierzeniec ten był mu więcej *ciężek, niżli mu przydał pomocy. *Budn.* 2 *Chron.* 28, 20. (bardziej go ucisnął. *Bibl. Gd.*). Heretycy nigdy tak cieżcy i przykrzy kościołowi nie byli, jak teraz. *Sk. Dz.* 854. Ciężki im się zdawał ten podatek. *Sk. Dz.* 1016. Pożyczyszli ubogiemu, nie będziesz mu ciężek, lichwę z niego biorąc. *Radz. Ex.* 22, 25. (nie obciążysz go. *Bibl. Gd.*). §. Ciężki na kogo, srogi, ostry, dokuczliwy, schwer, hart, scharf, streng, lästig. Lepsza fortuna wielu rada zepsuje; staropolska niesie przypowieść: ciężki z kaleki pan, z klechy pleban. *Fr. Ad.* 35. Oleśnicki najcięższy był na Witołda. *Biel. Kr.* 292. Bolesław na szlachtę i na lud pospolity ciężkim był. *Krom.* 250. Margrabia Myszeński ciężkim był na Czechy. *Krom.* 701. Na wszystkie miłosierny, a na samego siebie ciężki był. *Sk. Żyw.* 253. §. Ciężki, ścisły, ściśle dochodzący, ostry, scharf, genau. Cieżkie szukania Pigmaliona były, Żeby się obu głowy przed nim nie skryły. *Jabł. Tel.* 107. Cieżkim go prawem dłużnicy gonili, Jam swą niewolą wyrwał go z bastyli. *Zab.* 13, 249. §. Cieżka, dziećmi chodząca. *Mącz.* brzemienna, ciężarna, schwanger. Gdy już ciężka niewiasta przychodzi ku samemu porodzeniu, tedy... *Spicz.* 145. *Sienn.* 446. Poroniwszy dziecię, bo była cieżka, zaraz umarła. *Petr. Ek.* 64. Niewiastka twoja zcudzołożyła i chodzi cieżka z cudzołóztwa. *Radz. Genes.* 38, 24. (brzemienna jest. *Bibl. Gd.*). Szła Marya, ciężka od brzemienia, aby porodziła w Betleem. *Biał. Post.* 66. *Paszk. Dz.* 74. *Otw. Ow.* 614. CIĘŻKO, CIĘSZKO, *CIĘSZCE *przysłk.*, Cieżej *comp.*, ważno, nielekko, niełatwo, schwer; *Boh.* težce; *Slov.* tažško; *Dal.* tesko; *Rag.* tèscko; *Vind.* teshku; *Sorab.* 1. cžežcze, zcžežka; *Slav.* teshko; *Ross.* тяжко, тяжело. Nielekko, z ciężarem, ciężąc, ważno, z wagą, schwer von Gewicht. Ołów ciężko waży. — Ociężale, nie z łatwością, schwer, schwerfällig. Koń dobry, ale ciężko nosi. §. Ciężko, niełatwo, z trudnością przyrodzoną, schwer, mit Mühe. Ciężko mówić *ob.* Jąkać się. — Ci którzy ciężko słyszą, gębę otwierają. *Wej. An.* 173. — Ciężko, niełatwo co do pracy, trudno, schwer, in Ansehung der Arbeit. Dźwigacie kamienie we dnie i w nocy, robicie ciężko, nielekko. *Birk. Zam.* 14. Trzeba pracować ciężko na kawałek chleba. *Teat.* 15, *c.* 14. Musi tam ciężko robić. *Paszk. Dz.* 51. Teraz ciężko, potym będzie cięższej. *Cn. Ad.* 772. Ciężko było Jegomości ukłonić się. *Teat.* 26, *b.* 84. — Ciężko, z ciężkością, z trudnością, co do skutku, schwer, mit Mühe zu erlangen, sauer. Nie wie, jak pieniądze nam ciężko przychodzą. *Teat.* 15, *c.* 21. (wie schwer und sauer wir das Geld verdienen müssen). Z ciężka, ledwie, schwerlich, mit Mühe, schwer, mit Noth, mit genauer Noth. Z ciężkaby za to gardła nie dał. *Erazm. Jęz. L.* 3. *b.* — Ciężko - o co, trudno, rzadka rzecz, es hält schwer um etwas. W historyi niecieżko o fałsz; przecież ją radzi czytamy. *Oss. Str.* 3. §. Ciężko, mocno, tęgo, co do stopnia, schwer, stark. Ciężko choruje. Ciężko raniony. — Niechaj tak ciężko nie zadrzymię, By mi z pamięci wyszło twoje imię. *Jab. Buk. M.* 4. §. Ciężko, uciążliwie, z uciskiem, ciasno, schwer, drückend, lästig, enge, gedrängt. Na nas bardzo ciężko, od głodu zdychać nam z dziećmi przyjdzie. *Falib. Dis. S.* 2. Pyrrusowi przed Fabrycyuszem było bardzo ciężko. *Rej. Żw.* 101, *b.* Zewsząd mi ciężko, jeżeli wolą waszę uczynię, śmierci wiecznej nie ujdę, jeżeli nie uczynię, wpadnę w śmierć doczesną. *Sk. Żyw.* 2, 373. Łódź na śrzód morza była, gdzie jej wały bardzo ciężko czyniły. *Sekl. Math.* 14. (dręczona była od wałów. *ib. not.* dokuczały jej, sie setzten ihm zu). Powinniśmy usiłować ciężko sobie czyniąc, jakobyśmy nieprózno łaski pańskiej przyimowali. *Zygr. Con.* 322. (mus jaki sobie czyniąc, sich einen Zwang anthun). Kto sobie pierwej ciężko nie uczyni, tedy nieprzyjacielowi nigdy. *Biel. Kr.* 47. §. Ciężko, przykro, gorzko, markotno, schwer, widerlich, verdrüßlich, kränkend. Gdym patrzał na twe błędy, jak mi cieżko było! *Jabł. Tel.* 97. Ona to cieżce przyjąwszy od sługi, jęła narzekać, płakać. *Gorn. Dz.* 92. §. Ciężką albo ciężko chodzić, dziatkami chodzić, brzemienną, ciężarną być. *Mącz.* schwanger seyn. *CIĘŻKOCHODNIK, a, *m.* który cieżko chodzi, der einen schweren Gang hat; *Eccl.* косноходецъ. CIĘŻKOJĘZYCZNY, a, e, ciężkiego języka, momot, schwerzüngig, von schwerer Zunge; *Eccl.* косноязычный. CIĘŻKOMIERZ, a, *m.* narzędzie okazujące stopień ciężkości powietrza, barometer. *Hub. Wst.* 187. der Schwermesser, das Barometer; *Carn.* vrêmenek; (cf. powietrzomierz, wilgociomierz, ciepłomierz, wiatromierz). CIĘŻKOMOWNY, a, e, mowy ciężkiej, von schwerer Sprache; *Eccl.* косноглаголивый, медленногласенъ, медленноязычный. *CIĘŻKOMYŚLNY, a, e, z ciężkością myślący, schwerdenkend; *Boh.* težkomyslný, frasobliwy, melankoliczny, schwermüthig. (*ob.* Ciężkoserсу). Ciężkomyślność *Boh.* težkomyslnost, melankolia, die Schwermüthigkeit. CIĘŻKONOGI, a, ie, nogi ciężkiej, schwerfüßig: *Eccl.* косноногій. *CIĘŻKOPOJĘTNY, a, e, pojęcia ciężkiego, lub też do pojęcia ciężki, schwerbegreifend, schwer fassend; schwer zu fassen; *Eccl.* косноумный. CIĘŻKORUCHY, a, e, ruchu ciężkiego, schwerfällig, sich schwer bewegend; *Eccl.* коснодвижный. CIĘŻKOŚĆ, ści, *ż.* waga, własność tego, co jest ciężkim, die Schwere; *Boh.* težkost, tiž; *Slovac.* težkost; *Sorab.* 1. cžežkosč;

Vind. teshkust, teshkota, teshina, tesha, vtesh, teshkuta; *Carn.* tesha, teshâva, teshkozha, teshavnost; *Croat.* teskócha, tesina; *Bosn.* teseкoсhja, tegota, tesecina; *Rag.* tegòtta, teskocchja, têsekos, texìna; *Ross.* тяжесть, тягость, тягота; *Eccl.* беременность. Usiłowanie ciał zbliżenia się do środka ziemi, nazywamy pospolicie ciężkością albo uciążaniem. *Rag. Doś.* 2, 17. (cf. ciężar). Ciężkość kieruje ciała zawsze na dół. *Hub. Wst.* 9. Ciężkość albo przyciąganie, dążenie nieustanne wszystkich cząstek materyi do złączenia się z sobą. *Śniad. Jeog.* 22. Ciężkość gatunkowa. *N. Pam.* 6, 320. Środek ciężkości. *Hub. Mech.* 91. *Jak. Mat.* 3, 298. §. Ciężkość, ociężałość, nieruchawość, die Schwerfälligkeit, Unbehülflichkeit, Langsamkeit, nieochota, ociąganie się, die Unlust. Co rozum gani, z roskoszą i z weselem, a dobre uczynki z ciężkością czynią. *Sk. Kaz.* 473 §. Ciężkość, trudność fizyczna, die Schwierigkeit, die Mühe, die Schwere, Beschwerung. Ciężkość piersi, *opressio pectoris*, uciśnienie i zatchnienie w piersiach. *Dyk. Med.* 1, 548. Brustbeklemmung. Utyskuje na ciężkość piersi. *Pilch. Sen. list.* 414. Ciężkość oddechu, *ib.* 549. schwerer Athem. §. Ciężkość, uciążenie, dolegliwość, przykrość, Bedrängniß, Beschwerde, Bedrückung, Ungemach. Powiedzieli poddani, w niwczym ciężkości nie mamy, jedno iż na nas podróży ciężkie. *Falib. Dis. P.* Opisanie ciężkości i nieszczęścia żydowskiego. 1 *Leop.* 3 *Macch. praef.* Wcisnęli na cię wszelkie ciężkości. *Wrob.* 45. (*not.* «to jest: męki i udręczenia»). Ci tylko jednę godzinę robili; myśmy cierpieli ciężkość dnia i upalenie. *Biał. Post.* 270. (wir haben des Tages Last und Hitze getragen). Dajcie jej pokój, przecz jej ciężkości wyrządzacie? *Sekl. Marc.* 14. Urzędy powinny obmyślić, aby każdy swego bezpiecznie używał, a ciężkości i szkody od drugich nie miał. *Sk. Kaz.* 432. Jezus dla nędznych przyszedł, aby ciężkość oddalił. *ib.* 442. Jezus wziął na się ciężkości nasze, i znosił boleści nasze. *W. Post. W.* 2, 318. Gdyby kto na kogo fałszywie skarżył, a obwiniony za tą skargaby ciężkość jaką albo więzienie podjął.... *Sax. Art.* 32. §. Umartwienie, zgryzota, Verdruß, Kränkung, Kummer. Obawia się Grecyi, wstyd go wszystkich ludzi, Własne sumnienie ciężkość największą w nim budzi. *Morszt.* 352. Przez jaki gniew Juno w tę ciężkość wprawiła Męża tak szlachetnego i w srogie trudności? *A. Kchan. W.* 1. §. Wielki stopień, moc, tęgość jakiego złego, die Größe eines Uebels. Ciężkość choroby. *CIĘŻKOSERCY, a, e, serca ciężkiego, von schwerem Herzen; *Vind.* teshkoserzhen, tesnoumen = melankoliczny, hypochondryczny; — *Vind.* teshkoserzhnost, tesnoumnost = hypochondrya, melankolia. (*ob.* Ciężkomyślny). *Eccl.* тяжкосердый twardosercy; zakamieniały; тяжкосердіе zatwardziałość. *CIĘŻKOUCZNY, a, e, (*Vind.* teshkovuzhliu) który się ciężko uczy, ungelehrig, der schwer lernt. *CIĘŻKOWATY, a, e, niby to ciężki, przycięższy, etwas schwer; *Ross.* тяжеловатый. Ciężkowatość тяжеловатость. CIĘŻUCHNY, a, e, CIĘŻUTKI, CIĘŻUTEŃKI, CIĘŻUSIEŃKI, CIĘŻUSIEŃECZKI, a, ie, *adverb. na — o; intens. adj.* Ciężki, recht sehr schwer, tüchtig schwer; *Ross.* тяжелёнекъ, тяжеленько, тяжелехонько. CIĘŻYĆ *nijak. niedk.*, ciężkim być, schwer fallen, schwer seyn, zur Last fallen. *ob.* Ciężeć, *Boh.* tjžiti, stjžiti; *Vind.* teshiti, poteshiti, teshim; *Carn.* teshâti, têshim; *Croat.* tesím, pertim, zmechím, smehkchím; (cf. *Croat.* tesim, tésam *operor*, *laboro*); *Ross.* тяготить, тягощу, тягочу. §. *Absolute:* ciężyć, ważyć, wagę mieć, ciężkim być, nielekkim, schwer seyn, *pr. et fig.* Bryły tak cieżą wzajemnie na siebie, jak cząstki z których się składają: ciężenie na siebie brył, jest w stosunku ich mass. *Śniad. Jeog.* 23. Wszystkie ciała cieżą do środka ziemi. *ib.* (dążą ciężkością swoją, sie drücken mit ihrer Schwere gegen.... cf. prężyć). Głowa mi cięży. *Teat.* 8, c. 55. Uczuł coś na ramionach ciężkiego, ściągnął rękę, mówiąc: co takiego cięży na mnie? *Sk. Żyw.* 2, 408. (co mię uciska, was drückt mich so schwer)? Cięży mu na sercu. *Teat.* 29, 70. (liegt ihm schwer auf d. H.). Niezmiernie sekret ten cięży mu na języku. *Teat.* 5, *b.* 77. Cięży mu to na sumnieniu. *Oss. Wyr.* (*Vind.* viest mene teshi). Ciężyć, ciężarem być, ciężkim komu być, zur Last fallen, lästig seyn. Chléb w drodze nie cięży. *Cn. Ad.* 61. (*Aesopicum onus*). Nie cięża rogi jeleniowi, ani skrzydła ptakowi, ani owies koniowi. *Cn. Ad.* 562. *Rys. Ad.* 48. (cf. dzięciołowi swój nos nie wadzi). Niech ci nie cięża dla nas wszystkich nogi. *Pot. Arg.* 727. (nie leń się, śpiesz się). Żeby synowie nauki dostąpili, nie cięża rodzice sobie im dosypować. *Gliczn. Wych. M.* 2. §. Cięży mi co, przykro, markotno mi, es ist mir lästig, widrig, verdrüßlich. Cięży nam uraźliwe od bliźniego słowo. *Pot. Zac.* 140. *§. Ciężyć co sobie, za złe poczytywać, narzekać, skarżyć się na co, etwas übel nehmen, sich darüber aufhalten, beschweren. Począł się gniewać i grozić a ciężyć to sobie, że jeno jednego posła do niego posłali. *Eraz. Jez. H.* Cesarzowa przyszedłszy ku cesarzowi, poczęła sobie ciężyć na cesarza. *Eraz. Jez. J.* 8. §. *transit.* ciężyć kogo, uciskać, einen drücken. Niemasz tak uciemiążliwego jarzma, któreby nie ciężyło mniej ciągnącego, niżeli opierającego się. *Pilch. Sen.* 320. Niewczasem zmordowane powieki cięża zczerwieniałe oczy. *Tward. Daf.* 35. Ociec twój ciężył nas a gnębił twardym jarzmem. 1 *Leop.* 2 *Paralip.* 10, 4. (przyciskał 3 *Leop.*). Koń twardousty ręce cięży, ein hartmäuliges Pferd fällt schwer in die Faust. *Tr.* — *Bardz. Tr.* 168.

CIMIEC, CIMCOWY *ob.* Ciemiec, Ciemcowy.

CIN CIN! wyraża głos zięby, den Gesang des Finken auszudrücken. Zięba cin cin woła. *Ban. J.* 3, 6. (*Boh.* cynkati *tinnire; Carn.* zhinkam *fringillare; Ross.* чикнуть, чикать ćwierkać).

CINAĆ *ob.* Ciąć.

CIOCIA *zdrobn. rzeczown.* ciotka, Tantchen. Kochana ciociu, ciebie dziecinną miłością kocham. *Glaizn. Pierw.* 74. Ciociu, *Vocativ.*

CIOKAĆ, CZOKAĆ, CMOKAĆ, CECKAĆ *czyn. niedok.*, Cioknąć *jedntl.*, (cf. czochać się, czochać się) lekko głaskać ręką, plaskać konia dłonią, mlaskać na konia, streicheln, beklatschen mit der Hand, klatschen mit der Zunge, wenn man z. B. ein Pferd streichelt. (*Vind.* zhohlati; *Carn.* zhohlâm; *Ross.* тюкнуть, тюкать, чокнуть, чокать, чмо-

кнуть, чмокать, cf. smoktać; cf. *Gall.* choquer; *Ital.* toccare; cf. tknąć, tykać, cf. *Croat.* czukati, (*Germ.* zucken); *Croat.* czmokati). Ciokanie, Czokanie, hahakanie i głaskanie rekoma młodych koni jeszcze płochych, *poppysma. Macz. Croat.* czmok; *Sorab.* 1. poplaczwano. Klepie lubieżnie krasne twarzy jego wdzięki, I głaszcze je ceckaniem pożądliwej ręki. *Zab.* 13, 320. *Nar.* Dał mi się ogłaskać, cierpiał me ciokania. *Tol. Saut.* 53.

CIOKOLATA, CZOKOLATA, CZEKULATA, y, *ż.*, z Włosk. cioccolata, die Chocolate; *Vind.* shokolata; *Ross.* шеколадъ, шоколадъ, trunek z tabliczek złożonych z kakao, cukru, jaderek wanilii, cynamonu, goździków. *Krup.* 5, 12. Czokolata, jest to roskosz Hiszpana, herbata jest rozrywką Anglika. *Zab.* 5, 67. *Teat.* 55. *b*, 26. CIOKOLATNIK, a, *m.*, przedający ciokolate, der Chocolatenhändler. *Ross.* шеколадникъ, garnek od czokolaty.

CIOŁAK, CIELAK, a, *m.*, CIOŁEK, łka, *m.*, ciele podrosłe, bycze, byczek, ein Bullenkalb, ein Stierchen, ein Farr. *Dasyp. E. e.* 1. *b. Sorab*, 1. czelcž, czelcžk. §. O człowieku, leń, gnuśnik, leżuch, ein Bärenhäuter, ein Faulenzer. Pastuchowie nie mają przy bydle na zagonie jak ciołkowie leżeć ani spać, ale zawsze pilnować. *Haur. Sk.* 52. §. Ciołek, *herb* obraz byka. *Orzech. Tarn.* 11. byk rogaty we śrzodku tarczy stojący, czerwony, w prawą obrócony; na hełmie pół takiego byka, z korony jakoby wyskakującego. *Kurop.* 3, 10. ein Wappen. CIOŁKA, i, *ż.*, krówka, cf. jałówka, eine junge Kuh. Ciołka ta dwakroć do doiwa stawa, cieląt karmi dwoje. *Nag. Wirg.* 495. Weź czcią darem sobie tę białą ciołkę. *Żebr. Ow.* 48. Ciołka morska. *Sien.* 323. CIOŁKOWY, a, e, od ciołka, byczy, Stier=. Jowisz w ciołkowym ukryty ciele. *Anakr.* 44. CIOŁUCH, a, *m.* z przyg. byczysko, ein häßlicher Stier. Sprosny ciołuch. *Hor.* 2, 176. CIOŁUCZKA, CIOŁYCZKA, i, *ż.*, *zdrobn. rzeczown.* ciołka, ein Kuhchen, kroweczka. CIOŁUSZEK, szka, *m.*, *zdrobn. rzeczown.*, ciołuch, ein Stierchen.

CIONEK, nka, *m.*, cienik, mały cień, ein kleiner Schatten. W waszym cionku, na waszych brzegach, o strumyki. *Przyb. Ab.* 197.

*CIONKA, ćcionka *ob.* Czcionka.

CIORA, CIORBA, CIORCZEĆ, CIORKIEM *ob.* Ciura, Ciurba.

CIOS, u, *m.*, (Etym. Ciesać, ciosać, ciąć), cięcie, mach, raz, der Hieb, der Schlag; *Boh.* mrsk, drb; *Croat.* vudarecz; *Bosn.* udorać; *Sorab.* 1. pranz; *Vind.* vdar, vsiek, vdarik, shlak, mah, shverk, luzhai, vershai, shok; *Carn.* usék; *Ross.* ударъ, вяха; *Eccl.* стухъ. Jęcząc deby ciężko, od siekier cios odbierające. *Bardz. Tr.* 514. Jednym ciosem, gęba z nosem. *Rys. Ad.* 19. W samym kwiecie młodości doznał śmierci ciosu, Zginał, i już nie słyszy więcej twego głosu. *Kras. Os. H.* 3. *b.* Kilka ciosów jezycznych zadał mu w wierszach swoich. *Mon.* 68, 213. (przytyków, przycinków). §. Cios, szram, karb, kresa, blizna, paragraf na twarzy z cięcia, eine Schramme, Schmarre, ein Hieb. Czego się ów junak teraz wstydzi, oto swoich karbów i ciosów wyhaftowanych. *Mon.* 65, 360. §. Cios, klęska, plaga, stos, nieszczęście, ein Unglücksstreich, ein Stoß, Schlag, Hieb, eine Niederlage. Wojska tam jego cios dobry wzięły. *Jabł. Buk. S.* 4. Wszystko to na me serce jest śmiertelnym ciosem. *Teat.* 44, 19. Skromny w pociechach, a cierpliwy w ciosach. *Zab.* 15, 341. §. Cios, ciosane drzewa, najszczególniej, ciosane kamienie, kamienie ciosowe, (*Boh.* tes, dyl do pokładania stajni). Zimmerholz, gezimmerte Balken, am gewöhnlichsten, behaune Steine, Bruchsteine, Quadersteine. Kościoł częścią z cegieł, częścią z ciosu wystawił. *Nies.* 1, 171. Wszystkie kościoły w Krakowie są z ciosów ogromnych zbudowane. *N. Pam.* 9, 280. (*Ross.* теша, тешка dzwono rybie). CIOSAĆ, CIOSANY *ob.* Ciesać. CIOSNA, y, *ż.*, nacięcie, narznięcie. *Włod.* — *Cn. Th.* der Einschnitt. CIOSOWY, a, e, od ciosu, Hieb=, Hau=. *Ross.* плитный. Ciosowy kamień, der Bruchstein, Quaderstein; *Vind.* shtirivoglast kamen, na shtiri vogle sdelan kamen; *Ross.* плитнякъ. Ciosowe kamienie są pospolicie piaskowe, od znacznych skał odkowane; że się różnemi narzędziami okrzesują, ztąd się zowią ciosowe. Ten który jest ziarna grubszego, ocina się w kwadratowe sztuki; Quaderstein u Niemców zwany; zażywa się zaś na budowę różnych gmachów zamiast cegły, które budowy nazywamy z ciosowego kamienia. *Kluk. Kop.* 2, 81. CIOSOWAĆ *czyn. nied.*, wyraz flisowski, kiedy szkuta z wodą w tył się cofa. *Mag. Mskr.* ein Schifferwort, wann das Flußschiff mit dem Strohme sich zurück zieht.

*CIOTCZANY, *CIOTCZONY, CIOTECZNY, a, e, CIOTECZNIE *przysłk.*, od ciotki, Muhmen=, Mutterschwester=, mutterschwesterlich. *Boh.* tetiččin, tetin; *Sorab.* 1. fotžiné; *Rag.* tettich; *Slavon.* tecsich, tecsichna; *Croat.* techich, techichna; *Ross.* теткинъ; *Eccl.* двоюродный. Cioteczni bracia albo siostry, które się rodzą od dwóch sióstr. *Sax. Porz.* 125. (*Slovac.* tetčeni bratri, dwoch sester sini); Halbbrüder, Halbschwester, Geschwisterkinder. Izasław brat ciotczony Bolesława. *Krom.* 99. *Gwag.* 32. *Rej. Wiz.* 74. *b.* Twój ciotczony brat ci to powiedział. *Baz. Hst.* 203. (*Slavon.* tétak = mąż siostry ojcowskiej, lub matczynej, cf. cieść, czcia, teść). *Fig.* Pochlébca prawie dobrze wyćwiczony, Jest panom łgarzom ciotczony, rodzony. *Rej. Zw.* 216 *b.* Zna swój swego, wujeczny ciotczonego. *Macz.* CIOTKA, i, *ż.*, CIOTUCHA, CIOTUCHNA, y, *ż. zdrobn.*, CIOTULA, CIOTUNIA, CIOCIA, i, *ż. zdrobn.*, matki siostra, der Mutter Schwester, die Muhme, die Base, die Tante. *Boh.* teta, tetička, tetka; *Morav.* tetka; *Slovac.* tetka, otcowa sestra, matkina sestra; *Sorab.* 1. czeta, maczere sotra; *Sorab.* 2. schotta; *Bosn.* tetka, occina sestra, materina sestra; *Dal.* teta; *Carn.* teta, tetta (• 2. druchna); *Vind.* teta, tetta, ozhna ali materna sestra, vizhiza, uizhinja; (=2. teta=druchna); *Rag.* tètka, vjna; *Slavon.* teitka; *Croat.* tecza, ochina, materina szesztra; *Ross.* тетка, тетушка; (cf. tata, teść, cieść, czcia, cf. *Ital.* zia; *Graec.* τηθίς, *Chald.* אנתא *itheta* = *mulier*; *Hebr.* דודה *dodah* = *amita*). Ino była ciotka płodu Semeli, bo była rodzona siostra Semeli. *Otw. Ow.* 116. Ciotka jest (ojcowa albo) matczyna siostra. *Sax. Porz.* 125. (cf. stryjenka). Marya pozdrowiła Elżbietę: pokój tobie, moja miła ciotuchno! *Żyw. Jez.* 15. *Pieśn.* 10. Marya bieżała nawiedzieć Helżbietę ciotuchnę swoję. *Gil. Post.* 272. Kochana moja

ciotula tego wszystkiego narobiła. *Teat.* 52. *c*, 30. Mówiła do mnie jednego poranka: Wieszże ciotulu, że już mam kochanka. *Zabł. Bal.* 11. — Stara ciotka, mego dziada lub mojej baby siostra; starsza ciotka albo przeciotka, mego pradziada albo prababy siostra. *Sax. Porz.* 125. *Prov.* Bliższa koszula ciała, niż rodzona ciotka. *Mon.* 71, 709. (bliższa koszula niż kaftan; krew nie woda; brat bratem). Obieszą tu i bez prawa, Będziesz miał, stłuczeszli kłótkę, Szubienicę pewną ciotkę. *Rej. Żw.* 237. *b.* (poznasz się z nią, poprzyjaźnią cię z szubienicą, sie werden dich mit dem Galgen vermählen). — §. Febry pospólstwo nazywa drzączkami, zimnicami, psinami, ciotuchnami. *Krup.* 5, 527. das kalte Fieber. Na pierwszym noclegu febrę miał; ale ona zła, jako nasza Ruś mówi, ciotka w ziemię wnet przepadła. *Hrbst. Odp. Z. z.* Febrę ciotką nazwano; może kto rozumiał, że ciotka za czarownicę miana, nasłała siestrzenicy tę chorobę. *Czack. Mskr.* §. Prostactwo świnię zowie ciotką żydowską, przez urągowisko, iż ją jakoby ciotkę szanują, nie jedząc świniny. *Oss. Wyr.* ein Schwein, eine Sau. §. Siodłata wronkę ciotuchną flisy zowią. *Klon. Fl. E.* 4. *b.* eine Krähe, in der Schifferſprache.

CIS, a, *m.* drzewo nie wielkie zawsze zielone, twarde, giętkie, dające się polerować, mające czerwony kolor. *Kluk. Rośl.* 2, 37. *Boh.* tis; *Carn.* tis; *Vind.* liſs, lopuh; *Rag.* lopùh; *Croat.* tisz, tisza; *Hung.* tisza-fa; cf. Tisza; *Pol.* Tysza = *Tibiscus; Ross.* тисъ, негніючее дерево; *Lat.* taxus; Österr. Tis, Hchd. die Eibe, der Eibenbaum. Gdy człowiek pod cieniem cisa śpi, zaraża go. *Urzęd.* 384. Nieluby cis. *Koch. Roż.* 99. Gościniec żałobnym cisem zacieniony. *Otw. Ow.* 159. Włosy siwe śmiertelnym cisem opasuje. *Bardz. Tr.* 372. CISAWY, a, e, koloru kasztanowatego, orzechowego, jasnogniadego; *Croat.* halat, halataszt; *Slovac.* řjzý, (cf. rydzy), kaſtanienbraun, nußbraun. Sierść cisawa samą maścią podobna ogniowi. *Hipp.* 7. Sierść cisawa jest ogniowej natury. *Lek. Kon.* 3. Cisawej sierści czworakie konie się znajdują: jasnocisawej, prawie mało nie czerwonej, ciemnocisawej.... *ib.* 4. CISINA, y, *ż. zbiorow.*, cisowe drzewo, drzewa cisowe, (cf. dębina, sośnina i t. d.) Eiben, Eibenholz, Eibenbäume. *Karp.* 3, 52. Ambioryx się ciesiną otruł, której we Francyi i w Niemczech bardzo wiele. *Warg. Cez.* 144. CISION, a, *m.*, cis wielki rozległy, ein großer weit ausgebreiteter Eibenbaum. Wyniosły cision różni się od wszystkich drzew obszernego lasu, pysznym liściem. *Zab.* 13, 168.

CISK, u, *m.*, ciskanie, rzucanie, rzut, der Wurf, das Werfen. (*Bosn.* tiska, tjeska, *impulsus, turba*, prasa); *Ross.* бросокъ; (*Ross.* тиски, тисочки prasa, szrubsztak); *Vind.* tiſh, stiſs = ścisk. CISKAĆ *czyn. kontyn.*, I. CISNĄĆ *jednotl.*, rzucać, miotać, werfen, schmeißen, *Boh.* hazeti, hoditi, chrljm; *Sorab.* 1. cžiskam, mjetam, cžisznu, zacžisznu; *Sorab.* 2. chischisch, chittasch; *Bosn.* bittiti, hittati, mechjatti; *Dal.* hitati; *Hung.* haitanni; *Croat.* hititi, hitati; *Slavon.* hìttiti, bâciti; *Vind.* vrezhi, luzhati, mezheti; *Carn.* berkam, bersnem, berskam, luzhám; *Ross.* верзить, вергать, бросить, лукать, буркать. Porwali kamienie, aby niemi nań ciskali. 1 *Leop. Joan.* 8, 59. Im bardziej ciskamy na psy, tym bardziej szczekają. *Mon.* 70, 94. Kto z was jest bez wady, niech pierwszy kamień na nię wyciśnie. *Odym. Św. Mm.* 2. Kamień ku górze rzucony, wraca się na głowę ciskającego. *Rys. Ad.* 21. Ciśnienie, cisk, rzut, der Wurf. Ciskanie, rzucanie, das Werfen. Kiedy z muru kamieńmi bito, Żadne ciśnienie darmo nie leciało, Lub raniono lub kogo zabito. *P. Kochan. Jer.* 291. Cisnąć się, rzucić się, walić się, powalić się, sich werfen, sich hinwerfen. Spać mu się tak chciało bez pamięci, że na murawie cisnął się jak długi. *Zab.* 14, 241. *Szym.* Ciskać się, rzucać się, miotać się, *phys.* i *moral.* sich werfen. Ryba jak w wodzie, tak i na brzegu ciska się. *Oss. Wyr.* Ciskać się ze złości, z gniewu, z niecierpliwości. *Oss. Wyr.* sich vor Ärgerniß u. s. w. werfen. Niesłusznie na mnie gniewasz się i ciskasz. *Teat.* 46. *c*, 26. Ciskać się na kogo, uderzyć, miotać się, porywać się nań, darauf losgehen, sich darüber hermachen. Niech tylko nieprzyjaciela zoczy, zaraz się na niego ciska. *Oss. Wyr.* Na strzelbę, na ogień ciska się. *ib.* (niepohamowanie naciera). §. Ciskać czym, rzucać, miotać czym, mit etwas werfen. Wyszedł i drzwiami cisnął. *Xiądz.* 39. Ciskać czym i tam i sam, hin und her werfen, schleudern. Szczęście ludźmi ciska jak piłą. *Stryjk. Gon. E.* 2. Namiętności życiem ludzkim ciskają. *Mon.* 65, 301. Ciska nim jak piłką. *Oss. Wyr.* (co chce z niego robi, i kozła i barana, er spielt mit ihm Fangeball). §. Ciskać ogniem, światłem, promieniami, blaskiem, siać światło, migać, połyskiwać, błyskać, Strahlen werfen, strahlen, blitzen. Rycerz tak świetną miał zbroję, że blaskami ciskała. *P. Kochan. Orl.* 1, 84. Tu dyamenty ogniami ciskają, Smaragd się śmieje, rubiny błyskają. *P. Kochan. Jer.* 365. §. Ciskać pieniędzmi, szafować, Geld auswerfen, verschleudern, verschwenden, zum Fenster hinaus werfen. Po groszu zbierając, zbierzesz; po szelągu ciskając, rozciskasz. *Rys. Ad.* 58. Ciska, nie daje. *Oss. Wyr.* (rozrzuca). — II. CISNĄĆ *czyn. jedntl.*, ciśnie *praes.*, gnieść, tłoczyć, *prop. et transl.* drücken, drucken; *Boh.* tisknauti, tiskl, tisknu, mačknauti, mačkati; *Slovac.* tisknu; *Sorab.* 1. cziżczu; *Vind.* tishati, tishim, tishet, tiskat, drengat; *Carn.* teshim, tishim, drejnam; *Croat.* tischati, tischim, tiszkat, tiszkam; *Rag.* tisnuti, (*Rag.* tiskati *impellere*; tîscati *tenere;* cèznuti *angi*, *ob.* Ciasny, cieśnieć); *Bosn.* tjesnuti, tjeskati, tisnuti, tiskati, tisctiti; *Ross.* тиснуть, тисну, тискать, жать, жму. Szczuje psami i konia ostrogami ciśnie. *Hor. Sat.* 21. (zwiera, ściska, bodzie, er giebt d. Pf. die Spornen). Bót wielki skręca, mały ciśnie nogi. *N. Pam.* 23, 247. To trzewik nowy, gładki, a żaden nie czuje, gdzie mię ciśnie, jedno ja sam. *Eraz. Jęz. X.* 2. (każdy ma swego móla, jeder weiß am besten, wo ihn der Schuh drückt). Piękny trzewik widzisz, a nie wiesz, gdzie mię ciśnie. *Cn. Ad.* 705. Ciśnienie, ścisk, der Druck. Ciśnienie powietrzokręgu na ciecze. *Hub. Wst.* 183. Skażona natura wszystko nam głowę ciśnie, abyśmy w ziemię patrzali i szukali pożytków jej. *Rej. Ap.* 5. (schyla nam głowę, drückt uns den Kopf niederwärts). §. Cisnąć księgi, tłoczyć księgi = drukować, wybijać, bić, Bücher drucken; *Boh.*

knihu tisknauti, tlačiti; *Ross.* тиснуть, тискать, печатать. (*Przybylskiego* batrachom. ciśnięto w Krakowskiej drukarni szkoły głównej. *Boh.* tisk druk, *Ross.* тискание drukowanie). §. Cisnąć kogo, ściskać, uciskać, ciemiężyć, uciemiężać, einen drücken, drängen, bedrücken, (*Ross.* дручить dręczyć). Dręczącym rządem synów Eola ciśnięto. *Przyb. Luz.* 71. Wielki głód bardzo cisnął wszystkie ziemię. 1 *Leop. Genes.* 43. Ciśnie głód, wojna, powietrze. *Kucz. Kat.* 3, 428. Możniejszy uboższego ciśnie w domu, w grodzie. *Teat.* 43. *d*, 11. *Wyb.* Dać odpłatę tym, którzy was cisną. 1 *Leop.* 2 *Thess.* 1, 6. Nie będzie schodziło przeciwnikowi na wymowie, która będzie rzecz nasze cisnął. *W. Post. Mn.* 568. — §. Cisnąć kogo do czego, albo na co, naglić, napędzać, musić, przymuszać do czego, einen wozu nöthigen, zwingen. Lepszaby była rzecz, na to nikogo nie cisnąć, na co Pan Bóg rozkazania nie dał. *Gil. Post.* 322. Gwałt cisnący nas do ich wiary. *Zygr. Pap.* 306. CISNĄĆ się *zaimk.*, tłoczyć się, przedzierać się, wtrącać się, gwałtem się wdzierać, sich drängen, sich durchdrängen, sich eindrängen, sich hindrängen. Owce przelęknione cisną się gromadą, potrącają się, jedne na drugich się kładą. *Dmoch. Il.* 116. (sie drängen sich zusammen). W bramach, gdy się cisnęli, wielu się zatłoczyło i zadusiło. *Sk. Dz.* 52. Cisną się hurmem w pole, a od tylu tłoków Wrzask i zgiełk się przebija do samych obłoków. *Dmoch. Il.* 1, 60. Otoż widzę, i bez pozwolenia ciśnie się. *Teat.* 16, 63. (swoją wolą, przeciwko woli pana domu się wdziera). Wszędzie się ciśnie. *Oss. Wyr.* (er drängt sich allenthalben ein). Cisnąć się na co, ku czemu, do czego, za czym, sich wozu drängen. Cisnąć się na wysokie w ojczyźnie stopnie, sięgać wielkich dostojeństw. *Mon.* 65, 141. On się mocą i pieniędzmi już dawno na papieztwo cisnął. *Sk. Dz.* 1042. (gwałtem tego dopinał). Gdybyć położono trochę złota na stole, cisnąłbyś się do niego. *Hrbst. Nauk. e. b.* Kobiety, co wam w oczy błyśnie, Za tym się każda z swemi powabami ciśnie. *Teat.* 48. *b*, 36. Z przyrodzenia się i z dobréj swej woli ku nauce cisną. *Kosz. Lor.* 17. *b.* (garną się, biorą się, mają się, udają się). Przez wszystkie te frasunki ciśnimy się do prawej ojczyzny naszej. *W. Post. W.* 3, 199. (sich durchdrängen, durchdringen, sich durcharbeiten). Wszyscy uciśnieni, ciśńcie się do niego. *Kanc. Gd.* 277. (chrońcie się, uciekajcie do niego). CISKACZ, a, *m.*, ciskający, co ciska, rzuca, miota, der Werfer, Schleuderer, (*Boh.* tiskař drukarz, *w rodz. żeńsk.*, tiskařka; *Rag.* tiskalaz *impulsor*). *Ross.* бросатель. Trzeci szereg u Rzymian składały lekkie chorągwie, sajdaczni i dobrzy ciskacze. *Papr. W.* 1, 101. (procowniki, włóczniarze). CISKANIE *ob.* Ciskać, Cisk. CISKANKA, i, *ż.*, gra dzieci ciskających pieniędzmi lub liczmanami, ein Spiel der Kinder, das Werfen oder Anschlagen mit Geld oder Rechenpfennigen. Trzeba zacząwszy w ciskankę z chłopcy po miesiącu, Kończyć z pany wśrzód luster grając po tysiącu. *Kras. Sat.* 105. (stopniami na szulera się formować). CISKAWKA, i, *ż.*, narzędzie czyli kij od ciskania. *Włod.* palcat rozszczepiony do rzucania nim kamyków, der Schleuderstock, ein aufgespaltner Stock kleine Steine damit zu schleudern. §. *Medic.* Ciskawki, wyrostki mięsiste, blizny dawnych wrzodów wenerycznych twarde, gąbiste, w kanale żyły urynnej. *Dyk. Med.* 1, 552. Auswüchse von dem wilden Fleische in der Harnröhre. "CISKAWY, a, e, rzutny, rzutliwy, Wurf-, geworfen, leicht zu werfen. Po siwej wodzie wściekają się Trytony, Nagie po pas do siebie wabiąc Meluzyny ciskawemi fawory. *Tward. W. D.* 2, 105. CISNĄĆ, CIŚNIENIE *ob.* Ciskać, Cisnąć.

Pochodz. *po słowie* Ciasny.

CISOWY, a, e, od cisu drzewa, Eiben-, Tis-. *Croat.* tiszov; *Hung.* tisza-foe; *Carn.* tisav, tisov; *Ross.* тисовый. Cisowe liście, jagody, drzewo. *Ład. H. N.* 24.

CISZA, y, *ż.*, umilkłość, skutek milczenia i nieruchu, cichość, spokojność, cichy spokojny czas, ciche spokojne miejsce, Stille, Ruhe; ruhige stille Zeit; ein ruhiger stiller Ort. *Boh.* tišina; *Sorab.* 2. schischina, schisch; *Vind.* tiha, tihota, tih, potih; *Carn.* potih; *Bosn.* tiscinna; *Rag.* tiscina, tihocchia; *Croat.* tissina, tihocha; *Ross.* тишина, безвѣтріе, безмятежность, угомонъ, тишайшество, благотишие, благоутишие, безбурие, премирное. Świat ma rozrywki, ciszą ma zakąt domowy. *Zab.* 15, 172. Nie długo Rzeczpospolita używała ciszy. *Oss. Wyr.* (spokojności krajowej). Cisza morska, morskie uspokojenie, die Meeresstille. Po spokojnej przez czas niejaki ciszy morza; przypada nawalność. *Pilch. Sen. list.* 3, 379). O ciszą bogów prosi wpośród morza Żeglarz, skoro mu obłok jasne zorza Z księżycem zaćmi. *Hor.* 1, 276. Kto wejźrzy na obronę, która nieba dały, Skała mu będzie portem, ciszą nawalnica. *Zab.* 15, 167. — Cisza, ustronie, prywatne życie, schronienie, przytułek, (cf. pokój = izba, od słowa koić), die Stille, ein stiller Zufluchtsort, stilles Leben, Privatleben, Einsamkeit. Nie dokażesz, bym w chaty mej zamknięty ciszy, Nie miał nucić Lucetki, choć tego nie słyszy. *Zab.* 13, 161. Tyle moja cisza jest pożyteczna Rzeczypospolitéj, ile drugich publiczne sprawy. *Oss. Wyr.* Kontent z mojej ciszy, nie zazdroszczę gmachów nikomu. *ib.* (z mojej chatki, z mego przytułku). CISZEĆ *nijak. nied.*, uciszeć *dok.*, ciższym się stawać, umilkać, uspakajać się, still werden, sich besänftigen, sich legen, *Ross.* тишать, тишаю. Ciszeję, uspokajam się, *silesco. Macz.* Ciszeje morze, wnet się uciszy. *Oss. Wyr.* CISZEJ *ob.* Cicho. CISZKIEM *przysłk.*, milczkiem, ukradkiem, z cicha, po cichu, still, leise, heimlich, verstohlen. Wilk na górę się skrada ciszkiem. *Zab.* 15, 46. Przydybał ciszkiem do wrot mojej chaty, I puka w okno Kupido skrzydlaty. *Anakr.* 9. CISZYĆ *czyn. nied.*, ściszyć, uciszyć *dok.*, koić, uspokajać, śmierzyć, ciższym czynić, stiller machen, stillen, besänftigen. *Boh.* tišiti; *Sorab.* 1. czeschu, zmeru; *Bosn.* tisciti, utisciti; *Carn.* tasheti; *Vind.* potihati, otihati, tashiti; *Croat.* tissiti, tissim, tásim, szászim; *Ross.* угомонить, угомонять; *Eccl.* благотишествую. Eolus hamuje i ciszy wiatry. *Otw. Ow.* 464. Ciszyć się, ściszać się = ciszeć, uspokajać się, stille werden, sich besänftigen, sich beruhigen, sich legen. Gdy się ciszyli nieśmiertelni, wielki Jowisz głos wznosząc mówi... *Przyb. Luz.* 7. Już jaśnieją obłoki, i wiatry się ściszają, otoż wcale ustają. *Teat.* 53. *b*, 7. CISZYCIEL, a, *m.*, uciszający, uciszyciel, pocieszyciel, der Stiller, Besänftiger, Beruhiger;

Vind. potihovez, vtihuvauz, tashnik, potolashnik; *Croat.* tissitel. *W rodz. żeńsk.* CISZYCIELKA *Croat.* tissitelicza. (*Bosn.* tisciui, utisciui, koi se mosge utisciti = uciszliwy).

CIUCIUBABKA *ob.* Babka.

CIUCIURY, *liczb. mn.*, trele śmieszne, lächerliche Triller. Nie dam się w klasztorze zasklepić, pewnie tam mam śpiewać ciuciury. *Teat.* 43. *c*, 39. *Wyb.* (*ob.* Ciurczeć, ciurkać, ciórko).

CIUŁAĆ, CZUŁAĆ *czyn. niedk.*, uciułać *dok.*, z trudem i powoli uzbierać, mühsam zusammen lesen, (zusammen klauben Ō s t r r.); (*Vind.* shuliti = marudzić). Na tej drodze długo ciułane rozposażył zbiory. *Zab.* 14, 255. *Szym.* Żyjemy skromnie tym, cośmy za dobrych czasów uciułali. *Węg. Mar.* 3, 280. Z młodu robić, czułać sobie potrzeba, znaszać, chować, abyś miał na starość wygodę. *Haur. Ek.* 114.

CIUPA, y, *ż.*, koza, izba nieporządna ciemna, ciemnica, więzienie, ein Gefängnißstube, ein finsteres enges Loch. Ronty się ustawicznie włóczą; ślicznieby było, gdyby nas wsadzono do ciupy. *Teat.* 53. *b*, 28. Ja się lękam, żeby nas ojciec kiedy nie złapał i w ciupie gdzie nie zasadził. *Teat.* 27, 10. §. O człowieku: Ciupa, głupek, ni to ni owo, ni go weź, ni go połóż, ein einfältiger Tropf, ein Pinsel. *Min. Ryt.* 4, 231. CIUPAĆ *czyn. nied.*, ściupać, *dok.*, słabo bić, schwach schlagen, (cf. *Ger.* zupfen). Nie ma siły ciąć, ledwie ciupie szabliną. *Oss. Wyr.* Jaka trwoga na mię uderzyła, serce ciupa, a w ciało utrapione bije. *Bardz. Tr.* 67. Wylękłam się i wszystka jak ryba zadrżała, w piersiach ciupa i mowęm całe utraciła. *ib.* 569. Nie ściał go, ale ściupał. *Oss. Wyr.*

CIURA, CIÓRA, y, *m.*, lózak wojskowy, ein Troßbube bey der Armee. *Vind.* falot; *Ross.* погонщикъ. Ciórowie, Ciurowie *liczb. mn.*, lóżna czeladź, zaszkodnicy, picowni, Troß; *Vind.* taborska flushana drushina; *Boh.* holanek, holanstwo; (cf. *Ross.* чурбанъ, чурка niezgrabny kloc). Nie znać, czy tu hetman, czy tu ciúra leży, w tak plugawym lochu. *Pot. Jow.* 51. Ciúra leży w tym grobie, radujcie się kury, Ale o cóż na świecie łatwiej, jak o cióry? *Pot. Jow.* 64. Tatarowie gardząc nim mówili do siebie: Ciura to, nic ten nie wie, nie bywał w potrzebie. *Paszk. Dz.* 23. Przymówka na owych ciurów albo karczmarzów, co za wojskiem idą. *Falib. Dis. N.* 2. (*ob.* Markietan). Ciurowie obozowi. *Tward. Wl.* 125. (cf. ciurma).

*CIURBA, CIORBA, y, *ż.*, supa, żur, eine Suppe, eine Brühe. (*Carn.* zhôrba; *Croat. barb.* cjôrba; *Slavon.* cforba, júha, csorba). W niewoli ziemia mu i łoże darniowe i ciorba były. *Tward. W. D.* 97.

CIURCZEĆ, CIORCZEĆ *nijak. nied.*, CIURKNĄĆ *jedntl.*, Ciurkać *kontyn.*, 1. strugą się lać, nitką się lać, sikać, z szmerem ciec, szczerkać, (in einem Faden) sprudeln, rinnen. (*Boh.* hrčeti, crkati; (*Boh.* curati = szczać); *Vind.* zuriti, tezhi, (*Vind.* zurlat = szczać). *Croat.* czureti *scaturire*, czuzeti, po malo czurim *stillare*). *Ross.* журкнуть, журчу. Krew z ręki na miednicę ciurczy. *Pot. Jow.* 2, 62. 2. Ciurkać, głos podobny do dzięciolego wydawać, die Stimme des Spechtes hören lassen. Ciurkał dzięcioł. *Banial. J.* 3. *b.* (*ob.* Ciuciury). *Ross.* чурнчка, козодой kozodój; cf. *Boh.* crk. CIURKIEM, CIORKIEM, *adverbialiter* strugą, z szmerem, kapka za kapką, mit Geräusch träufelnd, sprudelnd. Lał z góry potop; wlewała mi się z gałęzi woda ciurkiem za kołnierz. *Oss. Str.* 7. Ciurkiem mu się krew leje. *Boh.* hrkem, crčkem; *Carn.* zûrk = odnoga rzéki, ponik.

*CIURKO *przysłk.*, trelem ciągłym, jakoby ciurkiem (*ob.* Ciuciury) trillernd. Toć mi to dworzanie, za magierką piórko, Pośpiewują ciurko. *Bies. D.* 2.

CIURMA, y, *ż.*, (*Ital.* ciurma, li schiavi di galera; *Bosn.* cjurma, vozci od galje) niewolnicy galerowi, Galeerensclaven. Ciurma na galerach. *Kłok. Turk.* 11. Jeżeli Turkom ciurmy nie dostaje, jak oni zowią, wybierają parobków dużych i mocnych z niektórych prowincyj. *ib.* 248.

CIWUN, TYWUN, TYMON, a, *m.*, [z skand. thion, thiun = sługa 2]. *Ross.* тiунъ, тивунъ, cyrkularny sędzia, amtman, marszałek domowy; w Syberyi gdzieniegdzie naczelnik; *Eccl.* тивунъ, тiунъ, судья духовныхъ дѣлъ; (z *Tatarsk.* тiунская изба, тiунской приказъ, miejsce sądu duchownego, konsystorz). Ciwunów Wileńskich i Trockich, bo insze województwa litewskie tego urzędu nie mają, prerogatywa należy na przodkowaniu przed urzędnikami ziemskiemi i zagajeniu sejmików. *Skrzet. Praw. Pol.* 1, 212. W księstwie Żmudzkim może ciwun sprawy graniczne, czyli urząd podkomorzego sprawować. *Kras. Zb.* 1, 208. in den Woiwodsch. Wilna und Trozk, der erste Landschaftsbeamte, der Präses auf den Landtagen; in Samogitien, Gränzrichter. §. Urzędnik wiejski, ein Dorfbeamter. Urzędnikom, włodarzom, tymonom, nie każą robić, ale doglądać. *Petr. Ek.* 108. Szołtysi, wójtowie, kniaziowie, tywonowie, bojarowie, tak nasi królewscy, jak duchownych i świeckich i miejskich, każdy płaci z włoki po złotemu. *Vol.* 2, 1301. CIWUNOSTWO, CIWUŃSTWO, a, *n.*, urząd, władza ciwuna, das Amt eines solchen Litthauischen Oberlandschaftbeamten und s. w. *Stat. Lit.* 190. CIWUŃSKI, a, ie, od ciwuna, einen solchen Tiwun betreffend, Tiwuns=. *Ross.* тiунскiй.

CIŻBA, y, *ż.*, cieśń, tłum, tłok, ścisk, das Gedränge. *Boh.* tjskeu, tlačenice, mačkanice; *Rag.* tiska; *Vind.* tish, tishanje; *Carn.* drejn; *Ross.* заторъ, свалка. Po salach ciżba sroga, wchodzą i wychodzą. *Żeb. Ow.* 295.

CIZIOANUS *ob.* Cyzyanus.

CIŻMA, y, *ż.*, CZYŻM, u, *m.*, z Węg. półbócie, półcholewek, ein Ungerischer Halbstiefel. *Slavon.* csizme; *Bosn.* cizma; *Croat.* chisma, cizmiza, chismessia; *Dal.* csisma; *Rag.* zizme; *Vind.* zhishma; *Carn.* zhiſma; *Hung.* tsizma; (*Tur.* czyzmu = obówie). *Paszk. Dz.* 134. Krok mu za każdym stąpieniem się płata, Dla nieuważnie wspak obutych ciżem. *Pot. Syl.* 507. Portki, ciżmy, magierkę, wszystko dyabli wzięli. *Mat. z Pod. C.* 3. Dobywa chustki natartej piżmem, Pieści się z łytą lub małym ciżmem. *Zab.* 9, 447. *Zabł.* Serce, świętym twym utwierdzony krzyżem, Wyzuję co najprędzej z świata tego ciżem. *Pot. Zac.* 111. *Slovac. Prov.* W krpcoch musi člowek na zenáze robit, a w čižmech gich trowit. CIŻEMKA, CIŻMARZ, a, *m.*, rzemieślnik od ciżm, der Ungerische Halbstiefelmacher. *Slavon.* csizmár; *w rodzaju żeńskim*, csizmárica; *Slovac.* čižmár, čizmárka; *Hung.* tsizmazia.

C K.

— CKI zakończenie imion szlacheckich, *ob.* - Ski.
CKLIĆ się, CKNIĆ się *zaimk. nied.*, CKNĄĆ się, *CNĄĆ się *jedntl.*, ucknąć się, zecknąć się, zecklić się *dok.*, zwijać się, zabierać się na womit, übel werden, (schlimm werden), Übelkeiten bis zum Erbrechen haben. *ob.* Czczyć się. *Boh.* et *Slovac.* oškliwiti sobě; (*Boh.* ceknauti trunąć, pisnąć); *Sorab.* 2. sze szeznusch; *Rag.* podviatise tkomu; *Vind.* gnufyti; *Bosn.* stusgitise, burtatise, tumbattise na moru; *Croat.* grusztisze, durisze; *Ross.* тошниться; (*Carn.* skly mene = boli mię, *dolere ex vulnere*). Tym, którzy się na morze puszczają, żeby się nie cklili, potrzeba używać.... *Syr.* 354. Cknienie, ucknienie, nudy, nudność, ckliwość, die Übelkeit. Cknienie jest początek nie pewnego poruszenia mocy wyganiającej, przez którą usiłuje przez usta wygnać, to co jest żołądkowi przykro. *Cziach. B.* 3. Ktoby piołunu w trunku przedtym używał, niżliby na morze wsiadł, takowy ujdzie cklenia morskiego i womitów. *Syr.* 349. Seekrankheit. §. Cknić się komu, mierznąć mu, przykrym mu się stawać, einem zum Ekel werden, lästig, überdrüßig werden. Nie chcieli do domu, iż się im zeckniło dalekie żeglowanie. *Biel. Św.* 157. Cnie mi się żywą być dla córek Heth. 1 *Leop. Genes.* 27, 46. (czknie mi się. 3 *Leop.*). Ckliło im się na niego czekać. *Oss. Str.* 3. (cf. *Bosn.* doçkna, doçna = poźno; uçknitti *morari*, uçknenje *mora*). Tak się między Egipczykami rozmnożyli Izraelici, aż cnęło się im przed Izraelem. *Budn. Ex.* 1, 12. Cnęło mi się z żywotem mym. 1. *Leop. Eccl.* 2, 17. (cknęło. 3 *Leop.*). ich habe das Leben satt, überdrüßig. §. Cknąć sobie, przykrzyć sobie, mierzić sobie, obmierzać sobie, einen Ekel und Grauen vor etwas bekommen, zum Ekel haben, zum Überdruß satt haben. Serce ckni, choć skaczą nogi. *Jag. Wyb. D.* 4. Tych, którzy są jeszcze żywi, już je za umarłe mają, albowiem sobie ckną przed trupim smrodem, który pozarażał wiele ich aż na śmierć. *Jer. Zbr.* 182. Jął sobie lud cknąć przez drogę i pracą wielką. *Leop. Num.* 21, 4. Począł sobie Pan cknąć a styskować nad Izraelem. 1 *Leop.* 4 *Reg.* 10, 32. Cknący sobie, *Ross.* брезгунъ, *w rodz. żeńsk.* брезгунья. §. Ckni się komu do czego, teskni za czym, zachciewa mu się, sich wonach sehnen, darnach verlangen. Skoro zobaczę, że się znowu Wc Panu ckni do zbytków, wołać nań będę: wara kocie, idzie o cię. *Teat.* 24, *b.* 77. CKLIWIE, CKLIWO, *przysłk.*, brzydząc się, obrzydliwie, obmierźle, nudno, brzydko; *Ross. et Eccl.* тошно, (cf. teskno), ekelhaft, mit Ekel. Czytane raz wiersze ckliwie powtarzamy. *Mon.* 75, 645. Ckliwo mi, ckni mi się, mir ist übel, mi. wird übel, *ob.* Cklić się. CKLIWOŚĆ, CLIWOŚĆ, ści, *ż.* morzenie się na żołądku, zwijanie się, mierzienie sobie, czczyca, die Übelkeit; *Boh.* oškliwost, oškliwustka; *Bosn.* tumbanje, tumbanjiçe; *Vind.* gnufs, grosa, ostuda; *Ross.* тошнота, блевота; *Eccl.* скука. Ckliwość, zbieranie się na womity, stowarzyszone z niesmakiem, czyli obmierźliwością, nudnością żołądka i z obfitym odsączeniem śliny w ustach. *Dyk. Med.* 1, 554. Serca ckliwości abo kordyaki leczenie. *Sien. Rej.* §. *Transl.* obrzydzenie, obmierzłość, wstręt, die Übelkeit, der Ekel, Abscheu, das Grauen. Aż mię ckliwość bierze, że tak długo nie pojedynkuję. *Boh. Kom.* 4, 233. Nędza i ckliwość życia sprawuje ociężałość, niesmak i nieochotę do wszystkiego. *Mon.* 68, 307. Lebensüberdruß. *Zab.* 15, 191. Syta i nazbyt wolna zabawa w miłości ckliwość mi rodzi. *Hul. Ow.* 126. Ile niegdyś miłości dręczyły go żary, Tyle go ckliwość gnębi z tak dobranej pary. *Zab.* 15, 190. CKLIWY, CKNY, a, e, sprawujący morzenie, *pr.* et *fig.* ekelhaft, Ekel erweckend; *Boh.* oškliwý; *Slovac.* oškliwný; *Vind.* gnufnoben, gnuſen, gnufiten, ostuden; *Ross.* гадливый; (*Carn.* sklyvn *punctorius* bodliwy). Nie masz dla mnie nic ckliwszego, jak być sama z sobą. *Mon.* 63, 549. §. Skłonny do cknienia, ekelig. Żadnym ust ckliwych nie zostrzy nektarem. *Zab.* 15, 398. Oczy nie mniej ckliwe są od uszu, gdy bywają znarowione. *Pilch. Sen.* 367. (cf. tkliwy, tknąć; cf. tesknić, tążyć).

C L.

CLARZ, a, *m.* celnik, mytnik, der Zöllner. Dyogienes, postrzegłszy zgraję clarzów, szafarzów, prowadzących chudobę jakąś na śmierć..... *Pilch. Sen. list.* 2, 434. CLIĆ *cz. niedk.*, oclić *dok.*, cło płacić. *Macz.* verzollen, den Zoll zahlen; *Boh.* cliti, clim; *Eccl.* мытствити. W blokauzie muszą okręty clić, które do Rygi idą. *Biel. Kr.* 546. Kupcy mają jechać ku Wrocławowi przez Szrem i Poniec; a tamże mają clić; we Szremie mają dawać cła po cztery pieniądze od konia, a w Poniecu po półgroszku. *Herb. Stat.* 330. CŁO, a, *n.*, opłata skarbowi z towarów, wchodzących, wychodzących. *Kras. Zb.* 1, 209. der Zoll, die Abgabe; *Boh.* clo; *Sorab.* 2. zlo; *Sorab.* 1. złô, czwo; *Vind.* zoll, muta, aushlak, stibra, zou, brodnina; brodovina; *Carn.* zôl (Niederf. Toll; *Angl.* toll; *Lat.* telonium; *Graec.* τέλος), avshlok; *Bosn.* dohodak, çarrina; *Rag.* dâchja, zarrina, harâc, prohodiscte; *Croat.* malta; *Ross.* пошлина, таможное, тамга; *Eccl.* мыто. Cło wybierać *Eccl.* мытоимствовати. O *clech królewskich. *Herb. Stat.* 95. (o cłach). Cło wodne, rzeczne, lądowe, mostowe, grobelne, (*ob.* Myto, falgeld, fordon, funtcoll). Myśl cła nie płaci. *Rys. Ad.* 41. *Mon.* 70, 225. (Gedanken sind zollfrey, myśli urząd nie sądzi). *Fig.* Cło naturze płacić. *Oss. Wyr.* doznawać przykrość, der Natur zollen. Oszczędność cłem wielkim nazywają. *Teat.* 42. *d. B.* (dochodem). §. Cło, miejsce wybierania cła, komora celna. *Macz.* die Zollkammer, das Zollhaus, der Zoll. Gdy szedł mimo cło, ujźrzał Lewiego, a on siedzi na cle. 1 *Leop. Marc.* 2, 14. na cle czyli poborach i mytach. *Sk. Żyw.* 2, 199. *Prov.* Na ćle przyszło, na przewozie odeszło, *male collecta, male disjecta. Rys. Ad.* 42. (źle nabyte, nie bywa dobrze pożyte, wie gewonnen, so zerronnen). Trzeba z nabożeństwem bożym nabywać; bo co na ćle przyjdzie, na mycie odejdzie. *Lek. B.* 4, *b.* Niepewne nabycie: Co na cle przyszło, żeby nie poszło na mycie. *Pot. Arg.* 725.

Pochodz. *celnica, celnik, celny, odeclić, przeclić.*

C M.

ĆMA, ćmy, *ż.*, ciemnota, ciemność, die Finsterniß, die Dunkelheit; *Boh.* tma; *Slovac.* tma, tmawost; *Carn.* temmâ, temnóta; *Sorab.* 1. cžma; *Sorab.* 2. schma; *Bosn.* tma, tmuscja, tminne; *Croat.* tmà, tmina, tmicza; *Vind.* temma, merknenje; *Rag.* tmà, tmìnne, tmùseja, támnos; *Ross.* тьма (*Arab.* et *Hebr.* תמא *obscuratus est*, cf. *Ger.* dämmern; *Lat.* tenebrae, *ob.* Ciemny, Cień). Już na oczy moje ćma śmiertelna pada, już ręka moja dretwieje. *Zab.* 14, 332. Jako ćma od słońca i proch od wiatru, nieprzyjaciele się rozproszyli. *Sk. Żyw.* 1, 39. Wolę ćmę a niż jasność, niech o mnie nikt nie wie. *Birk. Ob. Kaz. L.* 2. *b.* (wolę nieznanym być, niż słynąć). Śmierć dla ojczyzny podjęta, we ćmy żadne paść nie może. *Birk. Zbar. C.* 3, *b.* Jakaś ich ćma rozumu, jaka niewiadomość prawdy zaślepia. *Oss. Sen.* 10. *tenebrae.* §. Tłum czego, gęstwa, chmura czego, tak że się aż zaciemia, obłok czego, tłuszcza, rzesza, eine dicke Menge, ein dicker Haufen, eine große Schaar. Tego roku niezmierna ćma myszy stogi wypasły. *Krom.* 685 (*multitudo*). Nie przelękł się Chodkiewicz tak wielkiej ćmy, która z Azyi, z Afryki i z Europy wypadała. *Birk. Chod.* 6. Z tej tak wielkiej ćmy ludzi, nie znajdziesz nikogo, któryby go nie pożałował. *Birk. Ob. Kaz. E.* 3. *b.* Ćmy ludzi na około stały. *Pot. Arg.* 737. Ćma niezliczona w chmurach się wieszała duchów piekielnych. *P. Kochan. Jer.* 237. Ćmy wojsk rozmaitych. *Ryb. Ps.* 57. Pytał Jezus ducha: co za imię masz, a on odpowiedział: dzieją mi ćma, bo nas sam wiele. *Leop. Marc.* 5, 9. (huf. *Radz.* wojsko. *Bibl. Gd.* orszakiem. *Kucz. Kat.* 408. t. j. niezliczona rzecz szatanów. *Karnk. Kat.* 3, 437. Legion, Luth.) Mógłbym ojca swego prosić, a on mi pośle więcej niźli dwanaście ciem aniołów. *W. Post. W.* 270. dwanaście zastępów. *ib.* (zwölf Legion, Luth.). Zjedźże ćmę dyabłów. *Teat.* 16, *c.* 67. (całą beczką, sto kroć milion dyabłów). Ćmą, tłuszczami, orszakami, gromadami, schaarenweise. Wozów pańskich stoi ćmami. *Ryb. Ps.* 127. (gęstemi rzędami). Ścinaj a posyłaj dusze ćmą do Plutona. *Pasz. Bell. B.* 3, *b.* Zbierały się ćmami tłuszcze, aż deptali jedni drugich. *Budn. Luc.* 20, 1. Z gniewu jeden drugiemu ćmami, tysiącami, czartów naliczy. *Haur. Sk.* 456. (kopami). § Ćma, dziesięć tysięcy, *μυριάς*, eine Myriade, zehntausend. *Budn. Ps.* 3, 6. *not. ib. Ps.* 68, 17. *ib. Ezech.* 16, 7. *Ross. obs.* тьма 10,000, тморичный dziesięćtysięczny. *Eccl.* тьма *decies centena millia*, *ἑκατονταχισμύρια*, тмищно, въ десять тысячь кратъ = *μυριάκις decies millia;* тмочисленный, который въ 10,000, безчисленный, темникъ naczelnik nad 10,000. — *Boh.* tem 1. reiment; 2. tem 13,000. — Była ich liczba ćmy ciem i tysiące tysięcy. *Budn. Ap.* 5, 11. §. Ćma, mara, duszka, przeszkoda, ein Gespenst, ein Geist. Na czarnoksięzkie zaklęcia straszliwe Okropnym jękiem ćmy nocne zawyły. *Kras. W. Ch.* 93. Ćmy wichrzyste Ciemne obłoki na pola wrzosiste I lasy pędzą. *Kras. Oss. B.* 2. §. Motyle nocne czyli ćmy, *phalaenae*, latają w nocy. *Zool.* 138. Nachtvögel, Schmetterlinge, die nur des Nachts fliegen. *Ład. H. N.* 108. §. Móle ulowe pospolicie ćmami zowią. *Ład. H. N.* 108. Motten, die sich in den Bienenstöcken nisten. §. Ćma, o człowieku, krótkowidz. *Sł. kiesz.* 37. ein Kurzsichtiger. (cf. ćmić).

CMENTARZ, CMYNTARZ, a, *m.*, CMENTARZYK, a, *m.*, *zdrbn.*, miejsce grzebania umarłych, grobowisko, der Kirchhof; *Graec.* *κοιμητήριον; Lat.* coemeterium; *Ital.* cimiterio; *Gall.* cimetière; *Slovac.* cinter, cinterin, cynter, hrob; *Hung.* tzinterem; *Slavon.* cintòr, grobje; *Croat.* czintor, czintorom, grobje, pogrobje, pokop, grobovische, dvor, czirkveni; *Dal.* czimitar; *Rag.* gròbje, pokòpje, pogrobje, grobovisćte; *Sorab.* 1. pohrebarna, pohřebancža, kerchow; *Boh.* hrobka, hřbitow, krchow; *Vind.* mertlishe, pokopalishe, britof, (Österr. Freythof), semishe, shôgnena perst; *Carn.* mertvalishe, pokopalishe, britof; *Bosn.* grobje; *Ross.* кладбище, погостъ; *Eccl.* гробище, вогробница, многогробищное мѣсто, многопогребательное мѣсто, усыпальница. Miejsce, gdzie grzebano męczenników zwano katacumbe; ale najzwyczajniejsze słowo jest cmentarze. *Sk. Dz.* 115. Cmyntarz. *Biel. Kr.* 438. Cmentarz u katolików jest miejsce poświęcone, ztąd się też zowie *per excell.* miejscem świętym, die heilige Stätte. Nie pochowają go na cmentarzu, nie będzie na cmentarzu leżał, inaczej, na świętym miejscu, t. j. ladaco, łotr, zarabia na pochowanie podlejsze, pod bożą męką, na rozstajnej drodze, pod szubienicą. — Cmentarz ewanielicki, z Niemieckiego kirchów, Żydowski okopisko, okopowisko. — Ponieważ dawniej przy kościele parafialnym zwyczajnie był cmentarz, gdzie grzebiono, bierze się to słowo za plac koło kościoła, n. p. szła processya po cmentarzu, t. j. w około kościoła; nie jak Bożego Ciała po ulicach, Krzyżowa do krzyżów i figur. — Później na cmentarze naznaczono miejsca za miastami. *Gaz. Nar.* 2, 109. CMENTARZOWY, a, e, od cmentarza, Kirchhofs; *Ross.* кладбищный, кладбищенскій. Siwe włosy na głowie, kwiatki to są cmentarzowe. *Mon.* 76, 449. Poszedł na cmentarzowe ugory. *Brud. Ost. B.* (*Ross.* погостъ parafialna duża wieś; *adj.* погостный).

ĆMIĆ *czyn. nied.*, zćmić, zaćmić, oćmić *dok.*, ciemnym robić, zaciemiać, finster machen, verfinstern, verdunkeln; *Boh.* tmjti, zatmjti; *Rag.* tamniti; *Eccl.* тмити, тмю *pr.* et *fig.* Las ciemny dosyć, dym ćmi i kurzawa. *Jabł. Buk. R.* 4. Wisi zastęp skrzydlaty na wietrznej przestrzeni, Ćmiąc groty złotolite słonecznych promieni. *Zab.* 15, 161. (zasłania). Oddal mgłę, która ćmi twe oczy. *Zab.* 13, 293. (zakrywa). Ćmią oczy larwą jakąś pokoju, a krew się toczy i żelaza błyskają. *Tward. Wł.* 66. (mamią, łudzą, sie blenden die Augen). Nie ćmi nienawiść cnoty, lecz oświeca, W jej czarnych chmurach cnota dzień roznieca. *Min. Ryt.* 1, 245. ĆMIĆ się *zaimk.*, ĆMIEĆ *nijak. nied.*, utracić jasność, ciemnym się stać *pr.* et *fig.*, sich verfinstern, sich verdunkeln, finster werden, dunkel werden, von seinem Lichte verlieren; *Boh.* tmjti se, tmělo se; *Ross.* темнѣется, затемнѣлось. Nie słońce, lecz ziemia się ćmi, na którą pada cień księżyca. *Wyrw. G.* 56. (wird verfinstert). Powietrze się zćmiło pod strzałami, Nocą się pole zamroczyło. *Bardz. Luk.* 122. Oczy mu mgłą ćmieją. *Odym. Św.*

D. 3. (zachodzą ciemnotą). Ćmią mi się oczy, ślepiam, (nie dojrzę, nie dowidzę). Ćmi się w oczach, es wird einem dunkel, vor den Augen; (*Carn.* temny se). Władzy w sobie nie czuję, ćmi mi się w oczach. *Teat.* 21, 22. Ćmienie w oczach, miganie, das Flimmern, Flattern vor den Augen. Ćmienie w oczach cierpiącym zdaje się, że widzą muchy, iskry, farby rozmaite, płatki. *Dyk. Med.* 1, 557. Ćmi mu się w głowie, w mózgu; (miesza się w głowie, es wird im Kopfe immer finsterer, düsterer, confuser). Ćmi się w worku, (coraz mniej pieniędzy).

ĆMIEL, ŚĆMIEL, a, *m.* pszczoła leśna gruba kosmata. *Cn. Th.* – *Włod.* die Waldbiene; cf. *Graec.* *μέλισσα; Boh.* štmel, čmel, čmelik, čmelíček; *Morav.* čmela; *Croat.* chmela, chela, (cf. pchela, chela = pszczoła); *Sorab.* 1. cżmewa; *Ross.* шмель, *apis terrestris,* die Erdhummel. ĆMIELOWY, a, e, od ćmiela, Waldbienen=; *Ross.* шмелевый, шмелиный.

CMOKNĄĆ *ob.* Ciokać.

CMONO. Bóg najprzedniejszą moc w niebie cmono osadziwszy, Rząd jej prawem niebłędnie stałym umocniwszy, Żeby wszystko w porządku swoim zostawało, Przestrzega. *Bach. Ep.* 69? [Błąd druku, *zam.* mocno. 4].

C N.

*CNAĆ *ob.* Cknać, Cklić.

*CNIE, NIECNIE *ob.* Cny. CNOTA, y, *ż.*, od ceny czyli szacunku, czyli od słowa cny abo czci godny. *Kpcz. Gr.* 3, 101. ogół, zbiór własności, skłonności, uczynków rozumnego stworzenia z powinnością jego zgodnych, a zatym zasługujących na zaletę, ciąg usiłowania, by dogodzić swoim obowiązkom, die Tugend; *Boh.* ctnost; *Slovac.* ctnost, cnost; *Sorab.* 1. czesnost, poczčiwoscž; *Vind.* zhednost, brumnost, muzh, praunost, zbastlivost, poshtenost; *Carn.* zhednost (= 2. ochędożność), kripkust, (cf. krzepkość); *Bosn.* krjepost, kripost, krepost; *Slavon.* kripóst; *Croat.* krèposzt, dobrota, izverssenoszt; *Ross.* доблесть, добродѣтель, (= 2. dobrodziejstwo); *Eccl.* годство, (cf. godzić się). W tym ogólnym znaczeniu słowo cnota, jako jedna nierozdzielna, nie może być użyte w liczbie mnogiej; tym objaśnia się przysłowie: Jedna cnota nie cnota. *Rys. Ad.* 18. — Cnota, jest słusznością rządzący się rozum. *Pilch. Sen. list.* 2, 105. Mądre rządzenie wolą, jest cnota. *Mon.* 75, 124. Cnota, z uwagą złączona skłonność i gotowość, która ukontentowania i dobrze dziania ludzkiego według przemożenia przyśpiesza. *Mon.* 70, 319. Cnota ludziom dobrze czyni. *Węg. Mar.* 3, 305. Cnota na tym zasiadła, aby ludzkiemu zgromadzeniu z niej pożytek i ratunek był. *Petr. Et.* 312. Cnota jest wad uniknąć a głupstwa pozbyć. *N. Pam.* 14, 262. Cnota i niewinność. *Teat.* 50, *b.* 58. Święta cnoto, tyś nie jest ponura i dzika. *Kras. List.* 2, 100. Niecnota podli, cnota ludzi większy. *Mon.* 67, 175. Cnota jest panią świata. *Węg. Mar.* 1, 146. Rzadko cnota pomaga ludziom do bogactwa. *Teat.* 46, *b.* 13. Praca doskonali cnotę. *Teat.* 46, *c.* 12. Cnota się z człowiekiem nie rodzi, trefunkiem się nie nagodzi, Kto jej szuka, w nią ugodzi. *Cn. Ad.* 82. Cnota sama się zaleca. *Cn. Ad.* 82. Cnota cudzej chwały nie potrzebuje. *Żegl. Ad.* 33. *Slovac.* Dobré same sa chwali, (dobremu piwu nie potrzeba wiechy. Dobry chrzan z miodem, a miód sam). Cnota nigdy nie umiera. *Żegl. Ad.* 34. Za cnotą chwała idzie. *ib.* 31. Cnota grunt, cnota więcej waży niż szlachectwo. *ib.* 33. Lepsza cnota, niż kopa. *Dwor. G.* Lepsza cnota w błocie, niż niecnota w złocie. *Rys. Ad.* 35. Milsza cnota uboga, nad bogatą niecnotę. *Teat.* 35, *b.* 15. Znamienity ubiór cnota, Lepszy niżli bryła złota. *Petr. Ek.* 18. Cnota ma zawsze swoich nieprzyjaciół. *Boh. Kom.* 3, 327. *Slovac.* Cnost ze záwistu spolu chodi; každa cnost ma sweho hanca. Pod cnotą moją. *Tr.* na charakter, na cnotę, na poczciwość, jakem poczciwy, so wahr ich ehrlich bin. §. Cnoty, gatunki własności, skłonności, spraw uczciwych, Tugenden, einzelne Arten der Tugend. Cnoty przyrodzone, które w nas zaszczepia przyrodzenie, albo do których nas prowadzi, natürliche Tugenden. Natura, w kogo cnoty, w tego też i przysady wlewa; lecz w Radziwile widzę tego nie chowała; bo dawszy mu cnot wiele, przysady nie dała. *Warg. Radz. Pr.* Cnoty chrześciańskie; obywatelskie, Bürgertugenden. Cnoty towarzyskie uprzyjemniają życie ludzkie. *N. Pam.* 24, 326. die geselligen Tugenden. Pojedyncze cnoty n. p. sprawiedliwość, dobroczynność, pracowitość i t. d. (*ob.* na s. miejsc.) Żebyśmy tego dokazali, dwie *cnocie (*dual.* = cnoty) są nam najpotrzebniejsze. *Petr. Pol.* 2, 391. Usiłują, aby mi młodą latorośl, którą ja w cnoty pędzę, z gruntu wyniszczyli. *Teat.* 30, *b.* 56. (pilnie w cnoty wprawiam). — Cnota niewieścia, *per excell.* wstyd, Weibertugend, Ehre, Weiberehre. Dworzanie na cnotę białychgłów czuwają. *Petr. Ek.* 18. Cnota jej, aż się za nią wlecze, jak u sukni ogon; (zaszargała się). — *§. Powiadają, że człowiek cnoty utracił, kto się nie wysiekł, ale wedle prawa wywodził. *Sekl.* 21; (honor rycerski, kawalerski). §. Cnoty w jestestwach nierozumnych lub nieżyjących, przymioty zalecające, dobre, pożyteczne, zalety, Tugenden vernunftloser und lebloser Wesen, gute Eigenschaften, die sie empfehlen. Ma tę cnotę mój koń, że... *Cn. Th.* Nikt nie kupuje konia upodobanego z maści, ale z cnoty. *Klecz. Zd.* 100. Dwoje szczeniąt od jednej psicy są zrodzone, a wzdy każdy inszego przyrodzenia, każdy inszą ma w sobie cnotę. *Falib. Dis. G.* 3. Materia medica uczy poznania się na cnotach różnych rzeczy do lekarstw wchodzących. *Krup.* 5, 14. W różnych krajach różnej znajdują się cnoty piwa. *Krup.* 5, 95. §. Cnotę z musu, z potrzeby zrobić = co musisz, rad czynić; udawać jak gdyby ochoczo; bo kiedy nie możesz jak chcesz, chciej jak możesz; aus der Noth eine Tugend machen; *Slovac.* Potrebu w cnost obratiť. Przeczuwszy, co się z nim stać miało, uczynił cnotę z potrzeby, udając się najpierwszy do tamtej strony. *Nar. Hst.* 4, 126. Trzeba było zrobić z potrzeby cnotę, obiecałem tedy odmienić sposób życia. *Kras. Doś.* 26. §. Psia cnota! o czynności jakiej z pozoru dobrej, nie z rozsądku, nie z czucia powinności wypełnionej; eine Scheintugend. CNOTKA, i, *ż.* z przytykiem: cnota mniemana, fałszywa, pozorna *ironic.* eine (schöne, allerliebste,) Tugend. Te są tej płci cnotki, Sarkać na los kochania, a czuć, że jest słodki. *Teat.* 42,

c. 55. §. *Personif.* cnotka, niby też to cnotliwy albo cnotliwa. (*ob.* Niecnota, niecnotka); ein vermeynter Tugendhafter, eine vermeynte Tugendhafte. Chłopiatka złodzieje z początku, więc dla dobroci cnotkami one przezywają, jakoby rzekł niecnotka, rozumiejąc to po nich, że się na cnotę bardzo przesadzają, i mają jej tak wiele, jak na wróblowej goleni mięsa. *Gliczn. Wych. H.* 6. *b.* CNOTLIWOŚĆ, ści, *ż.* cnotliwe we wszystkiem zachowanie się, wykonanie cnoty, die Tugendhaftigkeit. Stan twój obowięzuje cię do cnotliwości i dania dobrego przykładu. *Mon.* 71, 713. *Opposit.* niecnotliwość, brak cnotliwości, brak cnoty, die Untugendhaftigkeit. Niecnotliwości, niecnoty, występki, wady, Untugenden, Fehler, Laster. Damy z niecnotliwościami temi, które w nich teraz upatrujemy, nie urodziły się zapewne. *Mon.* 71, 609. CNOTLIWY, a, e, CNOTLIWIE *przysłk.*, pełen cnoty, wedle cnoty; tugendhaft; *Boh.* ctnostný; *Vind.* zhednosten, zhednostiten; *Carn.* zhedn (= 1. chędogi); *Bosn.* krjepostan; *Croat.* krepozten; *Ross.* доблественный, добродѣтельный; (2. = dobroczynny); *Eccl.* краснодушный. Człowiek cnotliwy jest ten, który ma przyzwyczajenie czynić według praw i według powinności swojej. *Mon.* 75, 327. Pierwej czynimy cnotliwie abo niecnotliwie; toż potym stawamy się abo cnotliwemi abo niecnotliwemi. *Gorn. Dw.* 342. niecnotliwy *Sorab.* 1. nekmanczliwé, nekmanstliwé. Nie ten jest cnotliwy, który pięknie dyszkuruje o cnocie, ale kto cnotliwe rzeczy czyni. *Petr. Et.* 99. Cnotliwym być, jest tym być przeciwko drugim, czymeś jest przeciwko sobie samemu. *Orzech. Tarn.* 27. Cnota wdzięczy, cnota wieńczy, Kto cnotliwy, ten szczęśliwy. *Kras. List.* 93. W cnotliwe strzemię wkroczyć *ob.* Strzemię. §. Uczciwy, poczciwy, cny, zacny, ehrlich, rechtschaffen, bieder, brav. Nie zmyślam, wierz cnotliwemu słowu. *Pot. Jow.* 113. Obiecał cnotliwym słowem, że pokoju dotrzyma. *Klok. Tur.* 120. Goń go, kto cnotliwy. *Pot. Jow.* 154. (kto boga kocha, kto dobry chrześcianin, dobry katolik, wer ein rechtschaffener Kerl ist). — Niecnotliwy, niegodziwy, nie do zniesienia, abscheulich, fatal, infam. Niecnotliwe miasto, niemasz za co kupić. *Rys. Ad.* 48. (bez pieniędzy do targu, bez soli do domu, darmo nic). Hetmani wojsko na miejsca niecnotliwe rozwiedli. *Krom.* 602. *iniqua.* §. Cnotliwy, przywrócony do czci, wieder ehrlich gemacht, für ehrlich erklärt. Odpuszczamy zbiegom z wojska i czyniemy ich cnotliwemi tą terazniejszą konstytucyą. *Vol. Leg.* 3, 122. (*ob.* wywód słowa cnoty od czci pod słow. Cnota), *CNOTNY, a, e, *CNOTNIE *przysłk.*, cnotliwy, tugendhaft; *Boh.* ctnostny. Niech co chce będzie, Choć już i złego, I w tym zapędzie Losu przykrego Czuli a cnotni Bądźmy ochotni. *Kras. List.* 2, 127. **CNOTOŁOMNY, a, e, CNOTOŁOMNIE *przysłk.*, występny, verbrecherisch, untugendhaft, tugendbrüchig. Srogim przystoi duszom ta chuć cnotołomna, Która z pokrzywdzającym skrzywdzonego równa. *Teat.* 46, *d.* 44. **CNOTOLUBNY, a, e, **CNOTOLUBNIE *przysłk.*, lubiący cnotę, die Tugend liebend; *Ross.* любодобродѣтельный. CNOTORODNY, a, e, CNOTORODNIE *przysłk.*, rodzący cnotę, Tugend erzeugend. Cnotorodne utrapienie. *Chod. Kost.* 42. Nadgroda cnotorodna. *Nar. Dz.* 2, 171. *Zab.* 14, 97.

CNY, a, e, *CNIE *przysłk.*, czcigodny, cześciwy, *Boh.* ctny, ctnostný, ctiwý; *Vind.* zhasten, zhastliu; *Sorab.* 1. tžestné, czesny; *Sorab.* 2. czesni; *Ross.* честный; (*Rag.* cjastan *decorus.*) (*oppos.* bezecny), zacny, szanowny, schäzbar, achtungswürdig. Naruszewicz w cnych przodków bogaty. *Zab.* 12, 8. Otwierają ci się wrota do cnej sławy. *Jabł. Tel.* 127. Mądry Konarski, cny kochanku Feba. *Zab.* 13 148. Poczciwy, uczciwy, ehrlich, tugendsam, *oppos.* niecny, unehrlich, untugendsam, abscheulich. Popełniłeś czyn niecny. *Teat.* 18, 119. Niecne powieści i uczynki. *Warg. Wal.* 333. Kto co niecnie udziałał.... *ib.* §. Przedni, wyborny, vortrefflich, auserlesen. Na cnym słoniu jechał. *Jabł. Ez.* 70.

Pochodz. po słowie *Czcić.*

C O.

CO, *CZO, *G.* czego, *D.* czemu, *Instr.* czym, czém, *Loc.* w czym, w czém, (*Neutr. Pronom. Relat.* Kto.) was; *Boh.* co; *Slovac.* čo, čeho; *Slavon.* shto; *Bosn.* ça, scto, cja; *Croat.* sto, zha, kaj, chesza, chemu; *Marit.* chà; *Carn.* kaj, kar, zhegav, zhes; *Vind.* kaj, kar, gdu, kaizhesa, zhigavu; *Rag.* scto; *Sorab.* 1. schto, žto; *Sorab.* 2. zo, zogo; *Ross.* что, ась; *Eccl.* кое (cf. ki, *Ital.* chi, che; cf. *Germ.* so; *Lat.* qui, quod, cujus). 1). *Pronom. relat.* które to, to co, was, das was. Nie z tego sądzić o biegłości grającego, co gra, ale jako gra. *Zab.* 12, 257. Co z gęby wyszło, tego w gębę nie wewleczesz. *Pot. Arg.* 583. Czymeś nie jest, tym się nie pokazuj. *Jabł. Ez.* 43. Zna każdy co pochodnia, zna każdy co świeczka. *Kras. List.* 91. Z czym przyszli z tym się nazad wracali. *Mon.* 69, 458. Wie, co po czym chodzi. *Modrz. Baz.* 164. — §. Co, zamiast który, która, welcher, welche, *w liczb. mn.* którzy, które, welche. My cośmy dniowi, bądźmy trzeźwi. 1 *Leop.* 1 *Thess.* 5, 8. (którzyśmy dniowi. 3 *Leop.*) Aby to wiedzieli ci, co od wschodu słońca i co od zachodu. 1 *Leop. Jez.* 45, 6; (którzy). Obywatele, co kochają ojczyznę. *Gol. Wym.* 198. Po rzeczownikach, zwłaszcza żywotnych, lepiej się kładzie *który. ib.* Otoż ten sam pan idzie, co wczoraj tu był; lepiej: który wcz. t. b. Nawet mówiąc po Niemiecku, jak Wielkopolanie, tak i Słowacy we Węgrzech, wyrażają ten nienajlepszy sposób: der Herr, was (welcher) gestern hier war (cf. b. Herr, so gest. h. w.). — Używając Co zamiast Który, *in casibus obliquis*, dodają się stosowne przypadki zaimku On, n. p. co go, co ją, co mu, co jej, co ich, co je, co im, co z nim, co z nimi, co w nim, co w nich = którego, którą, któremu, której, których, które, którym, z którym, z któremi, w którym, w których, n. p. Daj mi ten rejestr, co go przejrzę. *Teat.* 7, 39. Ten dziś nieszczęśliwy, co u niego pieniędzy czują. *Zab.* 13, 200. Trzcina, co ją wiatr wszędzie miota. *Zab.* 16, 192. Tej nie kochał, co od niej był kochany. *Jabł. Tel.* 88. Nie byli nigdy zelżeni, co im złość wyrządzali. *Ryb. Ps.* 42. Tak i w Czeskim: to ge ten, co sme ho prosili; to sau ti, co sme s nimi mluwili; tu magi hrneček, co ge bjlek w nem. *Erronee:* Cebula wody zaraźliwe naprawuje; co żołnierze i żeglarze dobrze o tym wiedzą. *Syr.* 1224; (o czym). — Bez dodatku

przypadkowego: Jednegoż co i on wieku, nie jednakowej, co i on fortuny. *Zab.* 14, 12. (jednego wieku, którego on; nie jednakowej fortuny, której on). Przerysowanie mappy, w tejże wielkości, co oryginał. *Zabor. G.* 250. — §. *Demonstrative*: a. Co = to, toć to jest, to właśnie, das, grade das. Co było nieszczęście twoje. *Cn. Th.* Co nie miało być tak. *ib.* — b. Wszystko to, co, alles was; alles das, was. Co mam na sobie. *Cn. Th.* — §. Co to, *identitatis exclusivae*, das ist und bleibt. Co matka, to matka, a co macocha, to macocha. *Cn. Ad.* 667. (cf. mamka za matkę nie stoi,) eine Mutter ist und bleibt nun einmal eine Mutter, und eine Stiefmutter Stiefm., Mutter ist Mutter. — *Intensionis*, co matka, to matka (wzór matek, matka na wybór, eine Mutter ohne Gleichen). Co dobrze, to dobrze, (= arcydobrze). Co się najadł, to się najadł. Co się upił, to się upił. *Explicand. per ellips.* co do tego, że się upił, to tego się upił, was seinen Rausch anbetrifft, so war er tüchtig. Oj co pamiętam, to pamiętam, i będę póki życia dobrze pamiętał. *Teat.* 10, *b.* 60. Com szczera, tom szczera. *Mon.* 70, 584. — §. Co — to, *indifferentiae aestimationis*, *vel contemtus*, was nur immer. Co dać, to dać (niech kosztuje, co chce, *coute ce qu'il coute*). Co bądź, to bądź (niech będzie jak chce, albo ile chce, dem sey, wie ihm wolle; es sey so viel, als da wolle). Com napisał, tom napisał. 1 *Leop. Joan.* 19, 22. Za co, za to, (= za bezcen, byle zbyć), für den ersten besten Preis. *Mon.* 76, 5. Za co, za to przeda, gdy kto co ukradnie. *Pot. Zac.* 5. Czym — tym = byle czym, mit dem ersten dem besten, gleich viel womit, gleich viel wie. Rozumieją, że czym tym zbyć można święta. *Lach. Kaz.* 1, 116. Nie jest to interes czym tym kończyć się mogący. *ib.* 1, 318. — *Identitatis numeri*: co — to = ile — tyle, so viel — so viel; jeder. Co Polak, to rycerz. *Gaz. Nar.* 1, 55. jeder Pole ist ein Rittersmann; (so viel Polen, so viel Ritter). Co rozum, to głowa. *Past. F.* 153. Co Polak, to Stanisław; co żyd to lichwiarz. *Cn. Th.* Na Ukrainie, co chłopiec, to muzykant. *Mon.* 65, 238. Co Polak, to Starosta; co Niemiec, to gienerał; co ksiądz to kanonik. *ib.* 65, 300. U Tertulliana, co słowo, to nauka, ile rozumienia, tyle wygrania. *Sk. Dz.* 3. — *Iterationis* Co — to = ile razy — tyle razy, wie oft — so oft, lub też: skoro jeno — to, sobald als nur — so. Co za broń porwą, to im z ręku leci. *Wad. Dan. K.* 2. Ptaszka za nogę uwiązawszy, co ptaszek wzlecieć chce, to ono go pacholę do siebie potargnie. *Sk. Żyw.* 1, 239. — *Progressionis comparat.* co — to = czym — tym = im — tym, je — desto. Lecąc z wschodów baba rzekła, co dalej, to gorzej. *Sim. Siel.* 101. Co dalej to bardziej go ku męztwu podżegał. *Gorn. Sen.* 315. Już ludzie co dalej to bardziej o rzeczy zbawienne niedbali. *Biel. Kr.* 484. Co dalej (to) gorzej się na zdrowiu mając, szóstego dnia umarł. *Sk. Żyw.* 182. — *Quantitat. suffic.* Co = dosyć, dostatek, dostatecznie, was; genug; ziemlich viel. Z tym urzędem mam co czynić, a jeszcze większe brzemię mam nosić? *Sk. Żyw.* 235. Było na co patrzeć, gdy w takim tłumie wjeżdżał. *Sk. Żyw.* 326. Jest co z sobą samym czynić, by nad sobą panem być. *Sk. Żyw.* 141. Mam wam czego zazdrościć. *Zab.* 14, 320. — Co niemiara = niezliczone mnóztwo, eine unermeßliche Menge. Kościołów na sto i czterdzieści spalił; a wsi co niemiara. *Biel. Kr.* 180. Co dosyć, obficie, überflüßig, genug. Nabrawszy się co dosyć wszystkiego, uczynili odwrot od zamku. *Biel.* 156. — Co, ile, *ralationis*, co do = ile się tycze, ile się ściąga do, was anbelangt. Przepędził życie w roskoszach, tak co do swobodnego życia, jako też i i co do miłego towarzystwa. *Zab.* 14, 10. Już co za to, i szeląga bym nie dał, że się znacie. *Teat.* 21, 142 — Co *partitive cum Genit.* was. Co nowego. *Teat.* 6, *b.* 26. was Neues. Co innego jest mówić, co innego pisać. *Kras. Pod.* 2, 102. was anders. — *Nom. Genit. et Accusativum sequitur Genitivus Adjectivi*; *reliqui casus sunt excepti e. gr.* ku czemu dobremu; czym twardym go uderzył; w czym brzydkim. *a*). *Magnitudinis vel quantitatis ascendentis*, *absorbentis*, ile jeno, so viel als nur immer, was nur immer. Co wojen, co szturmów i bitew na świecie było, niemal zawdy z przyczyny białychgłów rosły. *Gorn. Dz.* 138. Wszystkę majętność moję, co jeno jej mam, tobie oddaję. *Sk. Kaz.* 153. Ucieka, co mu sił staje. *Karp.* 1, 116. Co z gardła wszystkim okrzyk uczynić kazał. *Krom.* 524. (z całego gardła). Niechaj rodzice dzieci odwodzą od złego, co najwięcej mogą. *Modrz. Baz.* 39. Bieży, co koń ma mocy. *P. Kochan. Jer.* 15. Co z mocy trzaskał. *Klok. Tur.* 21. (z całej swojej mocy, ze wszystkich sił, aus allen Kräften). Co żywo = jak najżywiej, jak najprędzej, jak najochotniej, aus Leibes= und Lebenskräften, mit aller Macht, mit aller Anstrengung, mit allem Eyfer. Już wisi nad karkiem zguba, Co żywo do roboty, komu dusza luba. *Nar. Dz.* 3, 207. — Co żywo, co żywiej, co najżywiej, *ob.* Żywo. — Co żywo = ile tylko było żywych, alles, was nur lebte und webte. Biegło co żywo, chłopi, chłopięta, niewiasty i baby. *Birk. Gl. K.* 24. Co żywo sobie nowe piosnki wymyślało, Co żywo z płaczliwych łez oczy ocierało. *Ban. C.* 3. — *b.*) Co, ile, *magnitudinis descendentis*, by w najmniejszej cząsteczce, was, etwas, im Geringsten was. Poki co krwi w ciele, Będziemy krajów naszych bić nieprzyjaciele. *Pot. Arg.* 278. Oczy ledwie co widzą, ciemność na nie pada. *Zab.* 16, 358. Gęstość szarańczy ledwo co słońce przenikało. *Stryjk.* 631. Co stąpi = jeno co stąpi, co się ruszy, lezie, nogę za nogę kładzie. *Cn. Th.* mit genauer Noth und Mühe. *Pleonast.* Trwogi nikt po nich nie znał, co bynajmniej zgoła. *Groch. W.* 103. Głodem ich w więzieniu morzono, i ledwie im co trochę chleba w wieczor dawano. *Sk. Żyw.* 2, 417. — *c.*) Co, ile, *indifferentiae quantitatis et qualitatis* by najmniejsza rzecz, by najlichsza rzecz, cokolwiek bądź, czy wiele czy mało, by tylko nie nic, nieco, coś, was, etwas, irgend was, viel oder wenig, gut oder schlecht. Lepiej co przed czasem, niż po czasie wszystko. *Warg. Wal.* 234. (lepiej rydz, niż nic). Lepiej co, jak nic. *Cn. Ad.* 437. Co patryarsze za pracę posłać, żeby wzdy nie z gołemi rękami do niego przyjść. *Sak. Sob. B.* 3. *b.* Co z mięższego tylko kamień obcinać. *J. Kochan. Orl.*

1, 56. Mówi leda co, co ślina do gęby przynosi. *Cn. Ad.* 520. Nie był w tym stanie, aby co mógł mówić. *Zab.* 14, 334. Będzie tego, co bóg da = dosyć dla mnie; (przestanę na tym). Że mię palcem pokazują sobie, Parnasu wieszczka Polskiego, Co tchnę i podobam się, mam to z daru twego. *Tward. Misc.* 112. (*quod spiro*). Niech zawżdy sługa twój ma co czynić. *Gorn. Dw.* 369. Nie – co; co – nie = nic, nichts. Pójdę z tobą, nie mam co robić. *Zab.* 7, 203. *Teat.* 9, 39. Człowiek nie ma co robić, cały dzień się nudzi. *Niemc. P. P.* 47. W głodzie wielkim trzy dni co jeść nie mieli. *Sk. Żyw.* 333. — §. Co, *enumerat.*: ile, jeder, jede, alle. Co kwadrans, co półgodziny, co półkwadransu zażywać lekarstwa. *Krup.* 5, 44. alle Viertelstunde, alle Halbestunde u. s. w. Co dzień ją widzieć, co chwila z nią mówić, co ranek ją ubierać, co wieczor rozbierać. *Teat.* 20, *b.* 23. Co poczta odbieramy od nich wiadomość. *Gaz. Nar.* 1, 205. Chłop radby co tydzień wojta, co miesiąc urzędnika, a co rok inszego pana miał. *Rys. Ad.* 7. Co dnia, co tygodnia = co dzień, co tydzień, alle Tage, alle Woche. Który co dnia pije Węgierskie wino, po śmierci nie gnije. *Bratk. U.* Pisma jego, które co tygodnia wydaje. *Mon.* 73, 51. Co raz = za każdym razem, jedesmal, mit jedem Male. Laurze, na co raz nowe wdzięki się zdobywasz. *Zab.* 14, 154. — §. Co: ile razy, jak często, so oft als, so oft nur immer. Car, co spojrzy na Kleopatrę, tym się więcej pali. *Bardz. Luk.* 2, 18. §. Co, skoro, ledwo co, jedno co, tylko co, sobald nur, kaum. Co tylko u drzwi stanął, pada na kolana. *Stas. Num.* 2, 98. Słońce ledwo wytryskujące tam wędziło trawę, i tylko co pokazujące się wypalało kwiaty. *Zab.* 13, 170. Tylko co, o mało, o włos, o trochę, o krztę, tuż, już już, um ein Weniges, um ein Haar, nur ein Bischen, nur ein Augenblickchen. Zaledwo że już tchnącą zastałem tu żonę, Com tylko sam nie skonał, myśląc że umarła. *Teat.* 45. *d.* 102. *Wyb.* Zdziwi się, a oczy mu co nie staną słupem. *Min. Ryt.* 3, 139. Tylko co od głodu nie umieram. *Zab.* 13, 89. Tylko co już pogrążonego Sameś wydźwignął i sameś ratował. *J. Kochan. Jer.* 2. O kęs co tylko nie zarwał szaleństwa. *Zab.* 16, 337. Oświadcza czekającym, że co tylko nie widać pana. *Zab.* 13, 192. co pies szczeknie, (er muß jeden Augenblick erscheinen, kommen). Wnet powróci, tylko co go nie widać. *Teat.* 34, *b. E i i.* Ale że Jejmości nie widać! R. Już też tylko co jej nie widać. *Teat.* 36, 28. Co = że = iż, daß. Biada tobie, co cię tak dyabeł zaślepił. *Sk. Żyw.* 1, 254. §. Co = że, tak iż, daß, so daß *Conjunct.* W takie ręce przeniósł summę, co mu się podobno przyjdzie pożegnać z nią. *Zab.* 13, 202. Nie trzebaby całe ludzkiego znać rodzaju, co nie wiedzieć, żeby... *Mon.* 70. 822. §. Co = aż, bis. W taką wparł ciasnotę nieprzyjaciela, że co do jednego od miecza polegli. *Pilch. Sen.* 239. §. Co = że, ponieważ, *causal.* da, weil. Zamek bez ludzi zastał, co z niego pouciekali krzyżacy. *Biel. Kr.* 261. A co tak, to pozwalam. *Teat.* 36, 106. Iść nie mogą, co ich tak piaski osypały. *Bardz. Luk.* 162. Nie chcę tu przywodzić szczególnych przykładów tego nierządu, co zdaje mi się, że sambym popełnił bluźnierstwo majestatu. *Mon.* 73, 379. §. Co = zamiast że, miasto że, statt daß. Co inne dzieci płakały na widok książek, jam płakał, gdy mi je brano. *Kras. Pod.* 1, 39. Coby alchymiści powinni być bogatemi, ubożeją. *Kluk. Kop.* 1, 61. Coby się miał bić, to prosi pokoju. *Lib. Hor.* 68. Co miał rano wstać, to spał, aż ku południu. *Papr. Ryc.* 34. Co się miał kazać potykać, kazał się ustępować, a co się miał do Jassów wrócić, to się obrócił do Multańskiego Wojewody. *Gwagn.* 341. Ujął legat postu wielkiego, co przedtym dziewięć niedziel pościli, to potym tylko sześć. *Papr. Ryc.* — §. Co *ante adverb. comparativor. vel superlativ.* jak, aufs. Radzono mu, aby co najmniej spał. *Sk. Żyw.* 2, 366. (aufs mindeste, so wenig als nur immer möglich). Odrzećij się co prędzej. *Sk. Żyw.* 294. (aufs geschwindeste, jak najprędzej). Co prędzej do mojej czeladki. *Birk. Dom.* 166. Co chutniej wysłuchaj mnie. *Leop. Ps.* 142, 7. Niewdzięczniey mają być znoszeni co najłaskawiej, co najdobrotliwiej i co najwspanialej. *Gorn. Sen.* 560. Co najszerzej i najdłużej mógł, kraj zwojował. *Stryjk.* 362. Rozmów z nim unika, I co najdalej zawsze stroni i umyka. *Zab.* 16, 83. *Węg.* — *Ante adject. comparat. et superlativ.* = jak naj =, am aller =. Cesarz za przyjacioły wziął sobie tych, którzy w rzeczach co lepszych, to jest, w wierze ku bogu, stale trwali. *Kosz. Lor.* 48. Krew, która z Troi idzie z dawna zawołana, W tobie przez dwie co lepsze źrzódła pomieszana. *P. Kchan. Orl.* 1, 61. Posłał posłów swych co zacniejszych. *Biel. Kr.* 435. Co największe drzewa podrąbili. *Stryjk.* 346. Co winniejsze rajce do więzienia wsadził. *Krom.* 349. Czterech co najzacniejszych więźniów. *Krom.* 720. Dał im co najlepszą ziemię. *Sk. Żyw.* 324. Czterech skopów co lepszych. *Sk. Żyw.* 2, 365. Chłopu co duższemu dopuszczał się o ziemię uderzyć. *Papr. Ryc.* 269. Z kraju na świecie co najobfitszego. *P. Kochan. Jer.* 15. W co urodziwszych tylko zwierząt lwy zęby utapiają, A zwierz co mniejszy, imo się puszczają. *P. Kochan. Jer.* 230. Siał co na najlepszej ziemi, spodziewając się co najlepszego urodzenia z niej dostać. *Petr. Ek.* 20. — §. Co = *loci* gdzie, wo. Bodaj to u nas na wsi, co ja z bratem sąsiadem pociągnę wina. *Teat.* 10, 93. Bodaj to na wsi, co wszystko tanio. *ib.* — §. Co gdy, co jeśli, *copula transitionis conditionalis*, Lat. *quodsi vero*, wenn nun, wenn aber. Gdybym był królem, byłbym sprawiedliwym, Co gdybym był biskupem lub officyałem, nie byłbym nigdy zgorszeniem. *Węg. Org.* 17. Stefan dowiadywał się, jeśliby Olbracht przyjacielskim lub nieprzyjacielskim obyczajem ciągnął do Wołoch; co jeśliby na Turki chciał wojnę wieść, tedy to mógł prościejszą drogą uczynić. *Stryjk.* 650. Uwarowali sobie przeszłych krzywd zapomnieć; co jeśliby która strona wojnę odnowiła, aby poddanym jej wolno było panom nie dopomagać. *Krom.* 493. — §. Z przyimkami kładąc co, dawni pisarze pozwalają sobie skrócenia, zamiast: na co = nacz; o co = ocz; po co = pocz; przez co = przecz (= dla czego); za co = zacz, *qu. vid. suis in loc.* — §. 2. Co, *interrog.* — indirect. *interrogat. vel exclamat. relative ad magnitudinem*, *qua*–

litatem, *numerum*, jak wielkie, ile; was! wie viel! wie sehr! wie groß! Otoż, co tu kłopotu! *Teat.* 52, 30. Ah! co mi Wc Pan powiadasz! *Teat.* 33, *c.* 45. Patrz co sie ich buntuje, a jak broni swoje ostrzą! *A. Kchan. W.* 221. Jak piękna! co ma wdzięków! *Teat.* 30, *d.* 15.— *Cum enclitico* z przyrostkiem *ż.* Cóż, *Carn.* kajshe; *Sorab.* 2. zož. Coż było czynić. Cóż to ja słyszę! A cóż to! — §. Co, *elliptice* n. p. Co mi się tam w cudze wdawać rachunki? *Teat.* 33, 24. (co to do mnie, *quid mea*, was soll ich mich...). *Cum enclit.* Mądry, poczciwy, cóż kiedy nie modny! *Kras. Mysz.* 75. (co potym, na co się zda, was nützts? was hilfts?) Otoż i ona! Cóż? Kiedy mąż z nią jest. *Teat.* 10, *b.* 45. §. Co za = jaki, was für ein. Co za nauczycielowi rodzice syna mają poruczyć. *Gliczn. Wych. L.* 3, *b.* Co mój był za błąd! *Teat.* 41, *c.* 381. Co za mina, uroda, co za wdzięk skromności, co za wielkość przymiotów w nim! *Jabł. Tel.* 83. Coż to za oczki, jakaż twarz, cóż to za lice! *Zab.* 15, 189. Ja nie wiem co teraz za ludzie na świecie. *Boh. Kom.* 5, 309. §. Co wiedzieć, ani sposobu wiedzieć, nie wiedzieć, was weiß ich; wer weiß? Co wiedzieć, jak rychło mieć będziecie takiego? *Groch. W.* 425. Pierzchliwych jeleni cóż wiedzieć, jak wiele? *Paszk. Dz.* 124. §. Coż, jakże, wie! nun! Cóż ci się podoba Warszawa, może ci i przypadła do gustu. *Teat.* 22, 65. §. *Cum enclit.* Coć nie, Cóż nie = a jakoż nie, czemuby nie, warum denn nicht! was sollte ich u. s. w. denn nicht. Cóż nie miałem znać; wszak to tego, u którego Wc Pan za szypra służył. *Teat.* 28, 121. Coć nie wie. cf. katać nie wie. §. Coś, cosi, cosik, coż toż, *indeterm. Substant.* irgend etwas, irgend was. Jest jeszcze coś nad bogactwa droższego. *Weg. Mar.* 198. Znać było, że skrytego coś w sercu utaiła. *Zab.* 5, 455. Jutro jadę w drogę, jeśli mi na wyjezdnym coż toż nie przeszkodzi. *Opal. Sat.* 22. Musi tu w tym coś być. *Teat.* 54, *b.* 52. Twarz jego miała coś w sobie; bo zawsze była i w przeciwieństwie wesoła. *Birk. Dom.* 63. Zakładają sobie punkt honoru w tym, aby coś nad ludzi pokazać się. *Lub. Roz.* 240. Sparsere famam, quod Zebrydovius in conventu illo revelaturus esset *coś*, nempe quiddam, innuendo, eum singularius quid Rempublicam afficiens, ibi dicturum. *Pias. Chr.* 237 *et* 239. Już jest coś, i coś z tego zapewne będzie. *Mon.* 67, 149. Zawsze sobie upatruje coś do sług. *Teat.* 6, *b.* 13. Odmówże mu co, zaraz gniewem szaleje i wie na cię cosi. *Pot. Arg.* 322. Byłem też kiedy coś; albo czymsi. *Cn. Ad.* 50. Byłbym czymsik, gdyby mnie pewne nieszczęście w tę biedę nie było wepchnęło. *Teat.* 7, *d.* 19. *Czrtr.*— Coś, cóż = cokolwiek, leda co, irgend was. Gorzej byłoby nadawać miastom tylko coś; albo wszystko, albo nic, nie masz śrzodka. *Przestr.* 285. §. Coś, *adverbialiter, rationis incognitae*, jakoś, *Gall.* comme ça, gewisser Maßen, in gewisser Art. Trzeba ich pożenić, bo coś mimłosiernie na siebie z boczka poglądają. *Teat.* 15, 85. Jesteś coś pomieszana. *Teat.* 30, *b.* 21. Wc Pan coś dużo muzykantów rachujesz. *Teat.* 36, 9. Coś się nie długo bawił. *ib.* 24. *c*, 44. Ale coś nie słychać cię. *Zab.* 14, 122. — §. *Interrogat. direct.* co, *c. enclit.* coż, cóż, coś, was? Cóż jest ta piękność ciała? oto! wór gnoju! Cóż jest to wdzięczne śpiewanie? oto! lekkie powietrza poruszenie! Co są potrawy? oto! trupy zwierząt! Co wonie? dymy! Co są odzienia i szaty? wnętrzności robaczków albo skóry zwierząt! *Bals. Nied.* 1, 204. No cóż tam? powiadaj Wc Pan. *Teat.* 45, *c.* 58. *Wyb.* — *Zab.* 12, 403. Nieszczęśliwy! ℞. no coż mu? *Teat.* 8, 88. Co ztąd Persyuszowi, że kradli kwestory? *Kras. Sat.* 118. Cóż ci to, mój Kretoszu! *Teat.* 33, *d.* 85. Jeśli ja tak chcę, co tobie do tego? *Biał. Post.* 107. Nadchodzi Jan, a Piotr mówi do Jezusa: a ten co! *Biał. Post.* 107. (was will denn der?) Jam prosiła o to. ℞. to co? *A.*) to, że nie chce. *Teat.* 26, *c.* 25. — §. Co? = *causal.* czegoż, dla czego, czemu, dla jakiej przyczyny, was? warum? wozu? Ale co nosimy tu i owdzie oczy i uszy swoje po świecie? w Polskę, to jest, sami w się wejrzyjmy. *Orzech. Qu.* 175. — Czego, czegoż? was? warum? Czegoż płaczesz? *Kras Baj.* 26. Czegoż ci tak gwałtownym twarz płonie rumieńcem, Cóż tu do wstydu? *Zabł. Amf.* 57. Sami nie wiedzą, czego się śmieją. *Zab.* 12, 268. z czego się śmieją, *ob.* Śmiać się. — Czemu? u dawnych: Kczemu, to jest, ku czemu, ku jakiemu końcowi, przecz, dla czego, z jakiej przyczyny, z jakiego powodu i t. d. warum? *Slov.* kčemu, prečo; *Sorab.* 1. čžoholda, pžetžo; *Sorab.* 2. zogodla; *Vind.* h'zhem, sakai, h'zhim, pokai, koku; *Carn.* sakaj, pozhim, pokaj; *Rag.* cému, zasćto; *Slav.* zashto; *Bosn.* cemu, zascto, jere, jer; *Dal.* zasto; *Croat.* zakaj, kchemu, chemu, zach, jere, jer; *Ross.* чего ради, для чего, за чѣмъ, по чему, почто, вскую; *Ecc.* чесо ради; odpowiedź też gdzie niegdzie: ktemu, temu, darum. Ale kczemu to mówię? otoli ktemu, abyśmy... *Modrz. Baz.* 25. Ale kczemu to? *ib.* 439. Ale rzeczesz: kczemu te dygressye? ktemu aby.. *Orzech. Tarn.* 36. Na waszych zbrojnych biesiadach smaczno jeść nie mogę; czemu? temu, że tam zdrowie na łyczku. *Star. Ref.* 71. A to czemu? temu, że pospolicie... *Archel.* 2, 51. Czemu to Waszmość Mospanie Starosto, Obmijasz pany i nie chodzisz prosto? Temu, braciszku, że zemnie Starosty Dziś bez pieniędzy cale Bernat prosty. *Bratk. B.* 4. *b.* A to czemu? temu, bo w podobnym wieku.... *Zabł. Roz.* 99, *Loco* temu *vitiose* tym n. p. Czemu to dziś tak? Tym bracisieńku, że... *Bratk. B.* 4. *b.* §. Po czemu! za jaką cenę, za jakie pieniądze, jak drogo, wie theuer? *ob.* Po, §. Na co? na cóż? na jaki koniec? *Croat.* nakaj? wozu? zu was Ende? Na coż piszecie prawa, jeżeli ich nie słuchacie? *Kras. Doś.* 153. Na cóż nam wiele, gdy tak krótko żyjem? *Hor.* 1, 281. — O co, że tak, *scilic.* pójdziemy w zakład, założemy się. *Cn. Th.* 555. was gilts, was wetten wir? cf. O. — §. Czym *Instrument.* (cf. kim *Instr. pronom.* kto) womit? *Ross.* чѣмъ! *Sorab.* 2. szim, szimga. Czym się to robi, czym się to dzieje?—Czym mię powiadają być ludzie? *W. Marc.* 8, 27. (kimże mię powiadają być. *Bibl. Gd.* wer (was) sagen die Leute, daß ich sey?), *ob.* Czym. — W czém? worin? *Croat.* vukaj? *ob.* W. — CODZIEŃ *ob.* co dzień *sub. voc.* Dzień. CO-

DZiENNY, a, e, CODZIENNIE *przysłk.*, każdodzienny, powszedny, täglich, tagtäglich, alltäglich, Tag für Tag, alle liebe Tage, jeden lieben Tag; *Slovac.* každodenni; *Sorab.* 1. wschědne, schiedni, schiedniu; *Sorab.* 2. schedne. *Bosn.* svakdagani; *Vind.* vſakidanski, vſedaini, vſakdani, vſednenni, vſakiden; *Carn.* usakdane; *Ross.* вседенный, всеедневный, ежедневный, поденно, буднишній, насущный; *Eccl.* поднeвный, повседневный, тождеднeвнѣ, ежедневно. Febry codzienne, gdy co dzień paroksyzm chorego dręczy. *Krup.* 5, 551. Codziennie prawie gorzej rzeczy idą. *Zab.* 6, 354. Rządzca dworu codziennie dla dyspozycyi przychodzi do pana. *Kras. Pod.* 2, 206.

Pochodz. *cogodzinny*, *cokolwiek*, *cóżkolwiek*, *comiesięczny*, *coroczny*, *copółroczny*, *cotygodniowy*; *nacz*; *nieco*; *ocz*, *wniwco*, *wniwecz*; *zacz*; *czyj*.

COFAĆ, CAFAĆ, *CZOFAĆ *cz. niedok.*, Cofnąć *jdnt.*, scofnąć *dok.*, wstecz ciągnąć, wstecz pchać, wracać, odwodzić, zurück trecken, zurück ziehen; *Ger.* zaufen. Adlg.; *Boh.* caufati, caufnauti; *Sorab.* 1. cofam, cufam; *Carn.* zauſam; *Hebr.* שוב *schubh reversus est; Ross.* попятить, попячивать, спятить, отпятить, пятить, выпятить, выпячивать; *Eccl.* вспящаю. W woźnictwie czyli furmaństwie, *absolute:* w ciasnym wąwozie, niema sposobu, tylko cofać. *Oss. Wyr.* (zurück!) Cofać czym, końmi, kołmi, dyszlem; cofać co, karetę, wóz, konie; zurückziehen. Koń próżno zpienionym cofany wędzidłem Wziąwszy na kieł, w okropną przepaść z panem godzi. *Hul. Ow.* 141. Cofać nieprzyjaciela, obracać go nazad, odpędzać, den Feind werfen, zurück drängen. Ustępując zwyciężcom trzy razy stawa obracając się, i trzy razy cofa nacierające nań hufy. *Stas. Num.* 1, 155. Nieprzyjaciele naszych bez wszelkiej sprawy wojujących, zcofnęli, *represserunt. Krom.* 602. §. Cofać, wstrzymywać, zurückhalten. Nie pomału szkodzili naszym, dokąd aż król wycieczek ich nie zcofnął, *inhibuit. Krom.* 673. Nie cofnie wody człek, która uciecze. *Pot. Syl.* 274. — Cofnąć słowo, wyrok, odwołać, sein Wort, seinen Ausspruch zurücknehmen. Cofam słowo moje. *Teat.* 55, *d.* 56. Słowa mi swego nie cofniecie. *Teat.* 8, 75. Zbyt porywczo osadził; wolał tedy cofnąć wyrok, niż sumnienie niesprawiedliwością obciążyć. *Oss. Wyr.* Cofnął od niewdzięcznika dobrodziejstwa. *ib.* er entzog ihm seine Wohlthaten, zog seine Hand von ihm ab. — Cofnąć zegarek, wstrzymać go, lub też wstecz go rychtować, die Uhr anhalten, oder auch zurückstellen. COFAĆ się *zaimk.*, wsteczać się, iść w tył, iść wspak, sich zurückziehen, zurück weichen; *Vind.* posadjati ſe, sasaduvati ſe; *Ross.* отшагнуть, тулиться, спятиться, пятиться, попятиться. Gdy Jesus rzekł tym, którzy go szukali: jamci jest, cofnęli się nazad i padli na ziemię. *Sekl. Joan.* 18. Na koniu, co się cafa, jechać niebezpieczna. *Haur. Sk.* 353. Żeby się koń w tył nie cofał, chodzić będzie za nim człek z harapnikiem, który go za każdym zastanowieniem się na przód popędzi. *Kaw. Nar.* 385. Jak tylko usłyszał to słowo, jak nie cofnie się nazad! *Zab.* 12, 271. Cofnie się wzad mdłą nogą. *Bardz. Luk.* 6. Chętnie się do mej cofam prostoty. *Zab.* 13, 232. *Nar.* Cofnie się nazad od świętej nauki. *Wiśn.* 573. Od tej rezolucyi nie jest w mej mocy i nie chcę się cofnąć. *Teat.* 5, *d.* 75. Ugoda ta się cofnęła *Tr.* rozeszła się, ist zurückgegangen, rückgängig geworden. — COFANIE się, das Zurückziehen, der Rückzug, die Retirade; (*Vind.* posadjanje, sadvliek, sadpoteg, naſaihoja, sadhod, retarada). Nieśmiertelne cofanie się *Moreau* było takie, że ten odwrót miał postać tryumfu. *N. Pam.* 4, 90. Cofanie się zbitego wojska. *Łesk. Mier.* 254. — COFNIONY, COFNIĘTY, a, e, którego cofnięto, zurückgezogen. Puls mały cofnięty. *Perz. Cyr.* 3, 140. b) Cofnięty, COFNY, którego cofnąć można, podobny do cofnienia, do odwołania, *Sorab.* 1. roczenité *revocabilis*, zurückziehbar, zurücknehmbar, widerruflich. *oppos.* niecofniony, niecofnięty, niecofny, unzurückziehbar, unwiderruflich. Mąż ten niecofny z podjętej raz roboty. *Kniaź. Poez.* 2, 99. Niecofne wyroki przeznaczenia. *Przyb. Luz.* 6. Niecofnionym nas wyrokiem fata w swej utrzymują klubie. *Pilch. Sen. list.* 1, 123. Niecofnioną wzięła rezolucyą. *Teat.* 28, 133. Gdy tylko tam staniecie przed boga obliczem, Pełnijcie jego wyrok, niecofnięty niczym. *Dmoch. Il.* 2, 68.

Pochodz. *docofnąć*, *nacofać się*, *odcofnąć*, *pocofać*, *wycofać*, *zacofać*.

COGODZINNY, a, e, COGODZINNIE *przysłk.*, każdogodzinny, co godzina przypadający, stündlich, zu jeder Stunde; *Ross.* всечасный, ежечасный, повсечасный; *Boh.* každohodinen. *COJESTWO, a, *n. Eccl.* чтожество *quidditas*, bycie czym. COKOLWIEK, COLIKOLWIEK, COŻKOLWIEK, *G.* czegokolwiek, czegolikolwiek czegożkolwiek; Cokolwieczek *zdrbn.*, *Boh.* cokoli, cokoliw, cokoliwek; *Slov.* čokolwěk; *Sorab.* 1. žtożkuli, žtożlein; *Sorab.* 2. habbon, habben; *Bosn.* setogod; *Croat.* kajgod; *Carn.* kolzhekaj, karkol, enukolku, enukolkajn, merskaj; *Vind.* kolzhkei; *Ross.* немножко, мало-мальски, byle trochę, mało, niewiele, aby krtę, coś, etwas, ein wenig, etwas Weniges. Cokolwiek przyszedłszy do siebie, znowu zapłakała. *Zab.* 14, 338. Ach Mości Dobr. cokolwiek mogę mieć łaski... *Teat.* 24, *c.* 114. (finde ich nur einige Rücksicht...). §. Cokolwiek, to lub owo, tak czy siak, dieß oder das, es sey was es sey. Nie wchodzę w to jego przedsięwzięcie, łacno-li mu się albo trudno udać może; cożkolwiek bądź, przecie mu chwałę przyniesie. *Oss. Wyr.* jakokolwiek. §. Cokolwiek, wszystko a wszystko, jakiekolwiek bądź, bez braku, was nur immer, was irgend nur, alles ohne Unterschied. Od tego wszystkiego cokolwiek cła dają, to wszystko idzie na intratę do meczetu. *Star. Dw.* 16. O lubieżna młodzi, colikolwiek świat ma gwoli człowieku, zażywaj rostropnie. *Zimor. Siel.* 345. COŁAK, a, *m.* zielsko w jęczmieniu, ein Unkraut in der Gerste. *Tr.* CO-LI, cf-li, *dubitat. aut interrogat.* was wohl. Co-li zemną będzie. *Cn. Th.* — COMIESIĘCZNY, a, e, COMIESIĘCZNIE *przysłk.*, każdomiesięczny, co miesiąc przypadający, monatlich, allmonatlich, jeden Monat gefällig; *Boh.* každoměsýčny; *Ross.* всемѣсячный, ежемѣсячный, повсемѣсячно. COMINUTNY, a, e, COMINUTNIE *przysłk.*, co minuta przypadający, jede Minute gefällig; *Ross.* ежеминутный. CONIEDZIELNY, a, e, CONIEDZIELNIE *przysłk.*, co niedziela przypadający. COTYGODNIOWY, a, e, co tydzień

przypadający, *Slov.* každotidni; *Boh.* každotihodni; *Ross.* еженедѣльный, allsonntäglich, allwöchentlich. CONOCNY, a, e, CONOCNIE *przysłk.*, noc za noc przypadający, jede Nacht gefällig; *Slov.* každonočni.

*CORA, y, *ż.* CÓRKA, i, *ż.* Córeczka, Coruchna, Corunia, Corusia *zdrbn.*, dziecię czyje płci żeńskiej (cf. dziewka, cf. syn, otrok), die Tochter, das Töchterchen; *Boh.* dcý, dcera, dcerka, dceruška; *Slov.* dcera, cera, dcerečka, dgewka; *Carn.* hzhy, *g.* hzhyrà, hzhyre; *Vind.* h'zhi, hzher, *g.* hzhere, *dem.* hzheriza, hzherka; *Croat.* kchí, kchér, hcher, *g.* kchere, *dem.* kcherka, kcherchicza; *Bosn.* kcchi, kcchjerça; *Slav.* kchi, kcheri; *Rag.* kchì, *g.* kchjere, *pl.* kchjeri, *dem.* kchjêrza; *Ross.* дочь, дочери; дочка, доченка; *Eccl.* дщи, дщерь, дщица, дщерица, дщерница, (cf. *Germ.* Tochter; *Graec.* θυγάτηρ); (*Sorab.* 1. dżowka, hrodżena dżowka; *Sorab.* 2. żowka). Jaka matka, taka córka jej. *Budn. Ezech.* 16, 44. *Vind.* kar mazhka rodi, radu mishi lovi, (cf. jaki szczep, takie jabłko; nie daleko jabłoni jabłkò padnie). Córka swej matki we wszem naśladuje, Suczka swej pani zawsze trop pilnuje. *Rys. Ad.* 8. Wiele ze złych matek córek świętobliwych. *Auszp.* 29. Żona, ba i corusia stroi mi cherchele. *Teat.* 43. *c.* 4. *Wyb.* To jest pana sędziego kochana corunia. *Teat.* 46, 53. Ojczyzna do was kobiet mówi: miłe moje coruchny. *Biel. S. N.* 39. Oto moja corusia. *Teat.* 26, *d.* 7. A Arpin wymowny, nuż dziecięcia swego, córeczki, czy nie płakał, idąc wygnaniec z Rzymu od miłej Terencyi! *Groch. Thr. A.* 4. Przysposabiać sobie córkę, adoptować, *Carn.* pohzhyreti, an Tochter Statt annehmen. (Córka adoptowana *Slav.* pokchí). Bolesław pojął córę książęcia Halickiego. *Biel. Kr.* 95. Dwie *córce (*dual.* = córki). *ib.* 359. §. *Niewłaść.* młoda osoba płci żeńskiej, panienka, dzieweczka, Tochter, Töchterchen, Mädchen. Choć jej nie znał, ale widząc ją być młodą, córką ją nazywa. *Otw. Ow.* 412. Córeczka malutka, poimana z ziemi Izraelskiej, na posłudze żony Naamanowej była. *Sk. Kaz.* 370. §. Córka chrzesna *ob.* Chrzesna. §. *Fig.* Córka, skutek czego, die Tochter, die Frucht, die Wirkung, die Folge. Córka dumy zuchwałość. *Oss. Wyr.* CÓRCZY, CÓRECZNY, a, e, od córki, Tochter-, töchterlich; *Boh.* dčeřin, dceruščin; *Slov.* čerin; *Carn.* hzhyrèn, hzhyrne; *Vind.* hzherni, k'zhirni; *Ross.* дочерниный, дочеринъ; *Sorab.* 1. dżowczéné, dżowczżinski. Córeczny wnuk *Eccl.* дщерничищъ, внукъ отъ дщере. (NB. *że od słowa cora*, *pochodzi pasierbica*, *zkąd poźniej w rodz. męzk. pasierb formowano*, *ślad pokazuje* Ross. *et* Eccl. надщерица, патчерица).

CORAZ *ob.* co raz, raz. COROCZNY, a, e, COROCZNIE *przysłk.* każdoroczny, alljährlich; *Slov.* každoročni, každoročný, wyrocitý, wyročnj; *Sorab.* 2. každe leto; *Sorab.* 1. wscheletné; *Vind.* vſakoleten; *Carn.* vçakljtne; *Ross.* ежегодный, погодно; *Eccl.* повселѣтняя, что ежегодно бываетъ. Komissarz corocznie majętności wszystkie ma objeżdżać. *Kras. Pod* 2, 280.

CORUCHNA, CORUNIA *ob.* Cora, Córka.

COŚ, COSI, COSIŚ, *ob. Co.* COTRZECIODZIENNY, COTRZECIODZIENNIE *przysłk.*, co trzeci dzień przypadający, jeden dritten Tag. *ob.* Przezedni. COTRZECIOLETNI, ia, ie, COTRZECIOROCZNY, a, e, Cotrzecioletnie, Cotrzecioroczie *przysłk.*, przezroczny, jedes dritte Jahr. COTYGODNIOWY *ob.* Coniedzielny. CÓŻ *ob.* Co.

C U.

1. CUCH psi, *ob.* Czuch. 2. CUCH, u, *m.* CUCHNIENIE, ia, *n.* smród zgniły, ein fauler Gestank; (*Boh.* čich, čuch wech; *Slov.* čuch; *Sorab.* 1. czuczi, czuchani). Smrodliwe wonią rozpędzać cuchy. *Szusz. Pieś.* 2, *B.* 3, *b.* Cuch od człowieka, jest to wylot par smrodliwych z ciała, bądź przez nozdrza, bądź przez usta, podpasze, nogi, otworem warg wielkich, lub łonem. *Dyk. Med.* 1, 590. (cf. parsk), der Gestank aus der Nase, aus dem Munde, von den Füßen u. s. w., stinkender Athem, stinkender Schweiß. Zapach abo *czuchnienie ust z czosnku. *Syr.* 1118. Cuch zwierzyny, mięsiw, nadgniły przysmrodek, das Wildenzen oder Wildpern, das Müffen. CUCHNĄĆ *nijak. jednt.*, wydawać z siebie zgniły smród, zaśmiardywać, zgnilizną trącić, faul stinken, müffen; (*Boh.* čuchnauti *odorari*; *Sorab.* 1. tżucham *olfacio*); (*Bosn.* discjati, mirisiti; *Vind.* ſmerdlivati). Z ust gdy komu cuchnie, pochodzi to często z zagniłości żołądka niestrawnego. *Haur. Sk.* 407. Padłby trupem przy swojej Maruchnie, Choć jej z nosa i z gęby, jak sto dyabłów cuchnie. *Zab.* 13, 64. Nie dbaj, chociaż zła wieść tobie gruchnie, Kto nie je czosnku, pewnie nim nie cuchnie. *Żegl. Ad.* 193. *Niewiesk.* Cuchną ścierwy pogniłe. *Brud. Ost. E.* 4. Trup już cuchnie, bo mu już czwarty dzień. *W. Joan.* 11, 39. W domu cuchnie, wszędzie pełno śmieci. *Zab.* 16, 219. Wody żywe w cuchnące sadzawki obrócili. *Kul. Her.* 25. Zwierzyna cuchnie, czuć jej, słychać jej, das Wildpret müffelt, wildenzt, wildpert. Cuchnąć czym, wonach riechen, stinken. Mięso świszczów bardzo zwierzyną cuchnie. *Zab.* 12, 196. Ręce i usta ludzi upadłych jeszcze cuchnęły ofiarami bałwochwalskiemi. *Herb. Art.* 76. *Fig.* To coś przeklęcie cuchnie miłością. *Teat.* 30, 42. (pachnie miłością, wydaje miłość, das sieht nach Liebe aus, riecht nach L.). CUCHNY, a, e, *Tr.* cuchnący, cuch wydający, faul riechend, müffend, wildenzend.

Pochodz. *zacuchnąć* ob. *po słowie*: *czuć*, *czuch*.

CUCHTHAUZ, u, *m.* dom poprawy, z *Niem.* Zuchthaus; *Sorab.* 2. zuchthausz; *Boh.* dům kázně, kuté; *Ross.* смирительный домъ. Cuchthauz, sposób bardzo dobry do uskromienia ludzi swawolnych. *Haur. Sk.* 159. *Mon.* 74, 488. Za takie cnoty odsyłają do cuchthauzu. *Oss. Wyr.* Za twoję niewinność trzebaby cię na rok przynajmniej do cuchthauzu oddać. *Teat.* 55, *b.* 95. Obaczę, jak się poprawisz do roku, Gdy w cuchthauzie ujmą ci obroku. *Morszt.* 73. I cuchthauz mu nie pomoże. *Oss. Wyr.* (nie wart, tylko wisieć). CUCHTHAUZNIK, a, *m.* siedzący na pokucie w cuchthauzie, ein Zuchthäusler. *Bdtk.* *w rodz. żeńsk.* cuchthauznica, die Zuchthäuslerinn. CUCHTHAUZNICZY, a, e, do cuchthauznika należący, Zuchthäusler-. *Bdtk.* CUCHTHAUZOWY, a, e, od cuchthauzu, Zuchthaus-. Stróż cuchthauzowy. *Tr.*

CUCIĆ, *CZUCIĆ *czyn. niedok.*, czucie w kim wzniecać, rzeźwić, budzić, die Empfindung beleben, wecken, erwecken ins Leben bringen, aus einer Ohnmacht, aus dem Schlafe wecken; (*Croat.* czoczati *agitare*; czoczan *tentator*, *satanas*); Upada prawie bez życia; przyskoczywszy, cucą go wszyscy. *Stas. Num.* 1, 192. Przybiegła ją cucić; jeszcze nie przyszła była do siebie, gdym poszedł. *Niemc. Kr.* 4, 90. *Fig.* Roskosze będziem roskoszami czucić W owych przybytkach samej szczęśliwości. *Kniaź. Poez.* 2, 92. CUCIĆ się *zaimk.*, przychodzić do siebie, orzeźwiać się, rzeźwić się, wzbudzać się, ku ocknieniu zmierzać, sił, mocy nabywać, erwachen, sich ermuntern, munter werden, sich munter machen, im Erwachen begriffen seyn, frischer werden. *pr.* et *fig.* Wdzięki łechcące pięknej Likory zdawały się cucić, i zaszpecać wszystkie jej towarzyszki. *Zab.* 13, 167. Pochodz. *po słowie*: *czuć*.

CUD, u, *m.* *CUDO, a, *n.* zdarzenie dziwne niezwyczajne, którego przyczyny nie dochodzą. *Boh. Dyab.* 78 *et* 3, 117. ein Wunder, cf. dziw. *Boh.* diw, zazrak, (*Boh.* cud, čud = karność, čudny karny); *Vind.* zhudes, (zhuda *admiratio*); *Carn.* zhudu, zhudesh; *Bosn.* cjuddo; *Slovac.* diw, zázrak; *Hung.* tsuda; *Rag.* cjuddo, *Croat.* chùdo, (cf. zhuda = wiele); *Dal.* csudo, cjuddo, chyuddo, chyudesza; *Slavon.* csudo, csudesàh; *Ross.* чудо, чудеса, удивленіе, невидаль, невидальщина; *Eccl.* чудество, удивительное дѣло. W liczbie mnogiej mówimy *cuda*, bo się dawniej w pierwszym przypadku liczby pojedynczej mówiło *cudo*. *Kopcz. Gr.* 2, 129. Rzeknie do was Faraon, dajcie po sobie cudo. *Budn. Ex.* 7, 9. (uczyńcie jakiś cud. *Bibl. Gd.*). Herod nadziewał się widzieć od Jezusa jakie cuda uczynione. *Sekl. Luc.* 23. Nas w wierze utwierdzą cuda Chrystusowe, syna wdowy wskrzeszenie, dziewki, Łazarzowe, i t. d. *Paszk. Dz.* 78. Bogu wolno czynić cuda. *Birk. Gł. K.* 57. Cudo zmartwychwstania Pańskiego. *Karnk. Kat.* 39. Wielki cud, w ogniu nie zgorzeć. *Sk. Dz.* 1003. Ogień nie pali, a gore, o cuda! *Wad. Dan.* 87. *Eccl.* великодѣйствія. Cuda Częstochowskie, Kobylańskie, Sokalskie, i t. d. zdarzenia za nadzwyczajne poczytane przy obrazach w Częstochowie i t. d. — Cudem, cudownym sposobem, durch ein Wunder, auf eine wunderbare, wundervolle Art. Wiele dziwów po wszystkim świecie dzieje się; ale że się zawsze dzieją, nie cudem, ale przyrodzeniem to nazywamy, że się to z natury tak dzieje. *Biał. Post.* 206. Cudem się stało, że z nas który nie zginął. *Teat.* 45. *c*, 129 *b*. — §. *Latius* rzecz jaka dziwna, niezwyczajna, etwas Wunderbares, Wundersames, ein Wunder, ein Wunderwerk, Wunderding. *Warg. Wal.* 22. Siedm cudów świata, die sieben Wunderwerke der Welt. Grób Artemizya mężowi swemu taki wystawiła, że go między siedm cudów świata, albo między rzeczy siedm, które świat wszystek za niejaki cud ma, liczą. *Warg. Wal.* 137. Paulinus ostry wiodąc żywot, cudem był świata wszystkiego. *Sk. Dz.* 338. Cuda o kim powiadać, cudowne rzeczy, wynosić go pod niebiosa. Wunderdinge von einem erzählen. Cuda opowiadał o męztwie Czarnieckiego. *Oss. Wyr.* Ósmy cud świata, niepodobieństwo, das achte Wunderwerk der Welt. Będzie ósmy cud świata, jeżeli on pić przestanie. *Oss. Wyr.* — Miłość umie cuda czynić. *Teat.* 18, *c.* 25. sie kann Wunder thun. Ciarlatan śpiewa: O cuda cuda, o śliczne cuda: Kto ma pieniążki, niechaj je tu da. *Zab.* 1, 104. *Nar.* — *Disting.* Cuda wyrabiać, cudowne rzeczy wyrabiać, tolles Zeug machen, abentheuerliches, sonderbares Zeug treiben. Cuda wyrabiał na weselu, skakał, pląsał, koziołki wywracał. *Oss. Wyr.* Nie zastawszy żony swojej w domu, cuda wyrabiał. *ib.* (nadzwyczajnie dziwaczył). Cuda z ludźmi wyrabia w domu. *ib.* §. *Poetycz.* cud, *le merveilleux*, nadzwyczajne, nadprzyrodzone, nadludzkie, das Wunderbare. Nic nad podobieństwo nie stawiaj do prawdy, Cud w dziełach rymotwórczych podejrzany zawsze, Ludzkim działaj sposobem. *Dmoch. Szt. R.* 41. CUDACKI, a, ie, CUDACZNY, a, e, CUDACZNIE *przysłk.*, dziwaczny, chimeryczny, wunderlich, abentheuerlich, seltsam; *Ross.* причудливый. Myli się Marcin Gallus w cudackiej swojej powieści. *Nar. Hst.* 2, 249. Każdy uważa w sprawach cudzych coś, co mu się zdaje cudaczne i pełne chimer. *Cyank. Log.* 85. CUDACTWO, a, *n.* cudackie postępowanie, cudackie sprawy, rzeczy, tolles wunderliches Zeug, Abentheuer. *Nar. Hst.* 5, 109. *Nar. Tac.* 2, 303. CUDACZYC *intr. niedk.* dziwaczyć, wydziwiać, wunderliches Zeug machen; *Ross.* чудесничать. Nie dogodzi mu nikt, zawsze cudaczy. *Oss. Wyr.* Powiedz, czego chcesz, nie cudacz. *ib.* CUDACZYĆ się *zaimk. pass.* CUDACZEĆ *nijak. nied.*, 1. zcudaczyć się, zcudaczeć *dok.*, dziwakiem zostawać, ein wunderlicher Heiliger werden, wunderlich werden. Miło było z nim żyć; ale teraz tak zcudaczył się, że niesposób mu dogodzić. *Oss. Wyr.* Zcudaczał ze szczętem. *ib.* 2. *transl.* cudaczyć co, zaplątać, zabałamucić, verwirren, verwickeln. Zcudaczył tak całą sprawę, że nikt jej nie rozwikli. *Oss. Wyr.* CUDAK, a, *m.* CUDACZEK, czka, *m. zdrbn.*, osoba lub rzecz śmieszna, nadzwyczajnej postaci, eine wunderliche, abentheuerliche Figur, ein abentheuerliches Ding; *Ross.* чудакъ, чудесникъ, чудодѣи, чудородье, причудникъ; *Eccl.* дивозритель. Gdy mię za cygankę Jejmość kazała ubrać, wszyscy się na mnie jak na cudaka jakiego patrzali. *Teat.* 52, *d.* 75. Spostrzegłszy go krzyczy: ach! coż to za cudak. *Teat.* 34, 62. Myślę, czy się ów drżący skrzywiony cudaczek Nie da zgłaskać przekazem łakoci lub cacek. *Przyb. Luz.* 152. §. Cudak, dziwak, niedogodny, niejednostajny, nie tak żyjący, jak drudzy, ein Grillenfänger, ein abentheuerlicher Mensch, ein wunderlicher Kopf, wunderlicher Heiliger. O cudaku, kiedy ty przestaniesz drwić głową. *Teat.* 10, 82. Ciężko z cudakiem wyżyć. *Oss. Wyr.* Cudakowi nikt nie dogodzi. *ib.* §. Pokazujący niby to cuda, kuglarz; ein Taschenspieler, Gaukler. Nie trzeba lekko ważyć ludzi, co pod postawą błaznów i cudaków po świecie biegają. *Kłok. Turk.* 182. *§. Cudak, cudotworca, cudodziej, ein Wunderthäter. Niemasz cudaka nad mojego ś. Antoniego. Ej panie Bracie, nie igraj z ś. Mikołajem, bo i on wielki cudak. *Oss. Wyr.* — §. Święty cudak; nie wie co począć w kościele, klęka, krzyżem leży, czołem bije, w piersi się grzmota, policzkuje się, ręce wyciąga w górę i wpoprzek, obrazki li-

że. Oss. Wyr. ein affectirter Heiligenfresser. — *W rodz. żeńsk.* CUDACZKA, die Grillenfängerinn, die Heiligenfresserinn u. s. w.; *Ross.* причудница, чудесница. CUDKO *ob.* Cudo. CUDNOŚĆ, ści, *ż.* uroda nadpospolita (cf. sudanność), Wunderschönheit, außerordentliche Schönheit. Dziecię dziwnej cudności, Wdzięczne, pełne słodkości. *Pieśn. Kat.* 29. Jadwiga była niepospolitej urody i cudności. *Biel. Kr.* 196. Król chciał okazać książętom cudność królowej, abowiem bardzo nadobna była. *Radz. Est.* 1, 11. (piękność jej. *Bibl. Gd.*). W tej cudności i zacności niemasz żadnej przysady. *Pieśn. Kat.* 130. Cudność albo uroda konia. *Haur. Gosp.* 147. Widzisz, w co się kończą cudności i rozkoszy świata. *W. Post. W.* 3, 502. CUDNY, a, e, CUDNIE *przysłk*, cudownie piękny, arcypiękny, *sudanny, wunderschön; (*Boh.* cudny karny; *Vind.* zheden *bellus*; zhuden = dziwaczny; zhudliu = dziwny; *Slavon.* csudun, csudno = cudaczny; *Rag.* ćjudan, cjudnovat, cjudnovit, cjuddotvoran = cudowny; *Carn.* zhûdn; *Croat.* chuden, chudavreden; *Dal.* chudan, chudovat, chudnovat, chudnovit); *Ross.* чудный, чудно. Co szpetnego, to i złego; a co cudnego to też dobrego. *Gliczn. Wych. P.* 8. *b.* Piękna byłaś śpiąca; lecz teraz cudna mi się zdajesz. *Niemc. Kr.* 3, 142. Żona Krescencyusza była nad wszystkie we Włoszech żony nacudniejsza. *Biel. Kr.* 38. Cudne przy cudniejszym gaśnie. *Żegl. Ad.* 47. *Cn. Ad.* 165. (gwiazdy przed słońcem; świeczka przy pochodni). Koń cudny, który ma wzrost postawny, wielki a długi, tak iż każdy członek ma proporcyą. *Cresc.* 524. § Przedziwny, wart zadziwienia, wundervoll, bewundernswürdig. Kobiety mają cudny talent domysłu. *Teat.* 6, *c.* 30. Jest kościołów w Kijowie cudnych dosyć. *Biel. Kr.* 36. Dom cudnie murowany, gdzie albo marmurem albo sztukwarkiem wnątrz ściany, albo strop kwiaty pozłacanemi osadzono. *Gorn. Sen.* 256. § Przystojny, grzeczny, wohlanständig, artig. On ich niecudnie przyjał. 1 *Leop.* 1 *Reg.* 25, 15. Przystąpił Judasz cudnie, Pozdrowił pana obłudnie. *Pieśn.* 57. Milczeć młodemu cudniej, niżli wiele mówić. *Cn. Ad.* 469. §. Cudny komu, miły, słodki, wdzięczny, lieblich, angenehm. Drzewo oczom cudne a ku wejźrzeniu roskoszne. *Leop. Genes.* 3, 6. (wdzięczne na wejźrzeniu. *Bibl. Gd.*) CUDO, a, *n.* — 1.) zamiast Cud *qu. v.* — 2). dzika jakaś postać, potwora, straszydło, ein Wunderthier, ein Wunderding; *Eccl.* чюдъ. Nie małpa, nie pies, nie wilk, nie kozieł, ot jakieś cudo! *Oss. Wyr.* Jeśli białogłowy ciężarne, będą o złych rzeczach myślić, to pewnie wyrodków i cudów narodzą. *Sak. Probl.* 217. — Cudko *zdrbn.*, nie zawsze na naganę, czasem na pieszczotę z żartem: Ta dziecina prawie cudko. *Oss. Wyr.* ein Wunderdingchen. §. Cudo, pokusa dyabelska, przeszkoda, dyablik, bies drobnego rodzaju, ein Teufelchen, ein Geistlein, ein Gespenstchen. Święty bił się w piersi; a oto jedną razą w końcu komina pokazało mu się jakieś cudo. *Oss. Str.* **CUDOMOWNY, a, e, mówiący o cudach, Wunderdinge erzählend; *Graec.* τερατολόγος. *Cn. Th.* CUDOPRĘTY, epitet Mojżesza. *Ryb. Gesl. D.* 4. prętem czyli laską cuda czyniący, der wunderstäbige Moses. CUDORODNY, a, e, cuda wydający wundererzeugend. Cudorodne Cyrcy gmachy, że w nich czarami swemi dziwy czyniła. *Otw. Ow.* 552. *Bardz. Tr.* 152. CUDOŚNY, a, e, cudaczny, śmieszny, wunderlich, neckisch, lächerlich. Świszcz różne cudośne bierze na się ciała ułożenia. *Zab.* 12, 186. *CUDOSŁAWNY, a, e, *CUDOSŁAWNIE *przysłk.*, słynący cudami, durch Wunder berühmt. Mąż ten po dziś dzień wielom świeci cudosławnie. *Chod. Kost.* 65. CUDOTWOR, u, *m.* potwora, eine Mißgeburt. Nieprzyjaciel co zmyślne układa postury Przyjaciela, jest mi cudotwor natury. *Min. Auz.* 119. CUDOTWORCA, y, *m.* sprawca cudów, der Wunderthäter; *Bosn.* cjuddotuoraç; *Croat.* chudochinitel; *Dal.* chudotvoritel, chudotvoracz, chudotvornik; *Rag.* cjuddotvoraç, cjuddotvornik, cjuddotvoritegl; *Ross.* чудотворецъ, чудоносецъ, чудодѣтель; *Eccl.* чудодѣйствитель, чюдотворьць. Cudotwórcy, którzy cuda czynią. *Gal. Al.* 56. thaumaturgus. *Mon.* 75, 588. W Maryi była większa wiadomość, aniżeli wszystkich cudotworców. *Bals. Niedz.* 1, 157. Cudotworca szalbierski albo czartowski, czarnoksiężnik, ein Schwarzkünstler. Onych fałszywych cudotworców pożarł zakręt wód. *Birk. Dom.* 18. CUDOTWÓRCZY, CUDOTWORNY, a, e, CUDOTWORNIE., *przysłk.*, cuda sprawiający, wunderthätig, wunderwirkend; *Slav.* csudotvoran; *Ross.* чудотворный, чудосный; *Eccl.* чудесоточный, чюдотворнкъ, *Boh.* zazračný. Laska cudotwórcza. *Przyb. Luz.* 52. Obraz cudotworny N. P. *Stebel.* 2, 367. Cudotworne Jezusa ręce. *Kchow. Roż.* 111. Im większa dzielność cudotworna któremu świętemu dana, tym większą dla niego sprawuje chwałę. *Bals. Św.* 2, 257. Cudotworna natura. *Tward. W. D.* 2, 259. Cudotworna wymowa. *Dmoch. Szt. R.* 95. Cudotworny teolog. *Mon.* 65, 29. CUDOTWORCZYNA, y, *ż.* sprawująca cuda, die Wunderthäterinn. Wszystkichęś cudów ty cudotworczyna. *Susz. Pieśn.* 2, *F.* 2, *b.* CUDOTWORNOŚĆ, ści, *ż.* CUDOTWORSTWO, a, *n.* moc działająca cuda, czy to bozka, czy przyrodzenia, czyli też z umiejętności, die Wunderkraft, die Wunderthätigkeit; *Ross.* чудодѣйствіе, чудодѣйство. Cudotworstwo cudowne od boga; cudotworstwo przyrodzone abo i nabyte, dowcipem, nauką; magia, cudotworność zabobonna, czartowska. *Cn. Th.* *CUDOTWORZYĆ *cz. niedk.*, sprawiać cuda, Wunder thun; *Ross.* чудотворить; *Eccl.* чюдодѣйствовати, чюдодѣяти, *Rag.* cjuddotvoritti. CUDOWAĆ *intr. niedk*, cudaczyć, dziwaczyć, wydziwiać, wunderliches Zeug treiben. Cudujesz z czeladzią bez końca; jeśli będziesz tak cudował, nie utrzymasz sługi. *Oss. Wyr.* CUDOWAĆ się *zaimk.*, dziwować się, sich verwundern, cudować się czemu, sich worüber verwundern, erstaunen, etwas bewundern; *Carn.* zchudite se; *Vind.* obzhuditi, pozhuditi, savseti se; *Rag.* cjúditi se, cjudditi se; *Croat.* chuditisze; *Dal.* zachuditisze; *Ross.* почудиться. Temu się cudował, *mirabatur*. *Żebr. Ow.* 296. Temu słusznie wszystek wiek potomny ma się cudować. *Birk. Dom.* 100. Zastał go w kościele na modlitwie, której się cudował bardzo. *Birk. Dom.* 64. Pierwszy raz w życiu wschód słońca zobaczywszy, cudował się; ani się nacudował. *Oss. Wyr.* CUDOWIDZ, a, *m.* widujący cuda, ein Wun-

derſeber. Cudowidzowie Azyatyccy. *Jan. Oksz. L.* 4, *b.* (zabobonniki) CUDOWISKO, a, *n.* widowisko za cud uchodzące, ein Wunderſchauſpiel, ein verwundernder Anblick; (*Ross.* чудовище potwora). Słowem jednym go uléczył z wielkim ludu cudowiskiem. *Leszcz. Test.* 721. Uczony ten prawdziwym był czasów swoich cudowiskiem. *Mon.* 65, 549. *CUDOWNIK *Bdtk. ob.* Cudak. CUDOWNY, a, e, CUDOWNIE *przysłk.*, zadziwiający przez osobliwość, osobliwszy, nadzwyczajny, wunderbarlich, außerordentlich, beſonder; *Carn.* zhúdn; *Vind.* zhudnu; *Bosn.* cjuddan, cjudnovat, zamjerni; *Rag.* cjúdnovat, cjúddan; *Croat.* chuden, chudavredèn, chudovit; *Dal.* chudan, chudovat, chudnovat, chudnovit; *Slav.* csudnovat; *Ross.* чудесный, досточудный, удивительный, чудесно; *Eccl.* чудимый, чудодѣемый, досточюдный, удавляемый, чудодѣльнѣ. Roku tego stał się cudowny dziw. *Haur. Sk.* 55. Słupy té robotą prawie cudowną równają się odważnym dziełom Rzymian. *Star. Dw.* 2. Wejźrzenie ztamtąd na ogrody tak piękne, że rzecz cudowna wypowiedzieć. *Star. Dw.* 27. Kabałę cudownie ciągnie. *Teat.* 48, *b.* 42. §. *Activ.* cuda czyniący, wunderthätig. Obraz cudowny N. P. — Ej co poczniesz z twoją biedą, R. bóg cudowny! *Oss. Wyr.* (bóg wszechmocny, może cudownym sposobem ratować). §. Człowiek cudowny, na naganę, dziwaczny, niedogodzony. *Oss. Wyr.* ein wunderlicher Menſch; (*Ross.* чудесность cudowność).

CUDZIĆ *cz. niedk.*, zgrzebłem konia czesać i chędożyć, ein Pferd ſtriegeln; *Boh.* cydit hřbelcem; *Vind.* zhesati, sherbati, strugati, shtriglat; (*Boh.* čaudjm potok czyścić; *Carn.* zhediti; *Vind.* pozhediti; *Croat* striglyati). Koniczka nadobnie cudzimy, wycieramy, guńkami przyodziewamy; ale też koniczek musi za to skakać, kiedy mu każą. *Rej. Żw.* 95. Woźnica konia cudzi. *Petr. Ek.* 98. *Alb. n. W.* 5. *Bies. b.* 3. *Petr. Pol.* 25. §. *Transl.* ćwiczyć, potrzepać, bić, czesać, klopfen, ſchlagen, hecheln, derb durchwalken. Turków częstokroć mężną ręką cudził. *Wereszcz. Pob. C.* 2, *b.* Kiejstut sam się z Prussami mężnie bije, w Żmudzi Krzyżaków cudzi. *Stryjk. Gon. Q.* 2. Bóg rycerza swego Skanderbega wzbudził, Który Turków częstokroć mężną ręką cudził. *Stryjk. Turk. J.* 2. Uszedł, by go tam wojna nie trapiła, Owszem, by go w tych kłótniach nędza nie cudziła. *Bardz. Luk.* 98. — §. *Culin.* Kucharz, nim sztokfiszu włoży do garka, wprzód go wałkiem cudzi. *Pot. Pocz.* 711. (okłada, bije, by był kruchczejszy). CUDZIDŁO, a, *n.* grzebło, drapaczka, szropa końska, der Striegel. *D. Poln. L.* 457.

Pochodz. *nacudzić*, *ocudzić*, *pocudzić*, *przecudzić*, *wycudzić*, *zacudzić*.

CUDZOŁOŻCA *ob.* Cudzołożnik. CUDZOŁOZKI *ob.* Cudzołożny. CUDZOŁOŻNICA, y, *ż.* która miasto męża swego przyjmuje cudzego. *Budn. Ezech.* 16, 32. die Ehebrecherinn; *Boh.* cyzoložnice, smilnice; *Slovac.* cyzoložnice; *Vind.* preshushtniza, preshushniza; *Rag.* prigljubovza, hotimiza, prigljubovniza; *Bosn.* prigljubodivniça; *Sorab.* 1. mandželstwa zwamarka; *Ross.* прелюбодѣйница, любодѣйница, прелюбодѣйца. Poganie cudzołożnice karzą. *Sk. Dz.* 712. *§. Nałożnica, die Beyſchläferinn, das Kebsweib. Nie sprośniejszego, jeno miłować żony, jak cudzołożnice. *Sk. Dz.* 289. CUDZOŁOŻNIK, a, *m.* *Boh.* cyzoložnik, smilnik; *Slovac.* cyzoložnik; *Slavon.* priljubodlivac; *Bosn.* prigljubodivaç; *Carn.* preshtnèk, presushtnek; *Vind.* preshushtnik, preshushtuvauz, preshoshnik, prelomnik tega sakona; *Rag.* prigliubovnik, hotim; *Dal.* priliubodinik; *Sorab.* 1. mandželstwa zwamař; *Ross.* et *Eccl.* любодѣи, прелюбодѣи, (любодѣйчикъ bękart), der Ehebrecher. Cudzą żonę wziął, jako cudzołożnik, za żywota jej męża. *Sk. Dz.* 815. Cudzołożnikiem go zowią, iż cudzą żonę brał. *ib.* 861. CUDZOŁOŻNICZY, CUDZOŁOŻNIKOWY, a, e, od cudzołożnika, Ehebrecher=. Oko cudzołożnikowe przystrzega mroku. 1 *Leop. Job.* 24, 15. Wy synowie czarownice, nasienie cudzołożnikowe i nierządnice. 1 *Leop. Jes.* 57, 3. Pełni obrzydliwości Sodomskich, cudzołożniczych. *Birk. Kaz. Ob. E.* 3. *CUDZOŁOZKI, CUDZOŁOŻNY, a, e, od cudzołoztwa, ehebrecheriſch; *Slovac.* cyzoložni; *Boh.* cyzoložný; *Slavon.* priljubodljiv; *Carn.* presushtne; *Vind.* preshusten, preshustliu; *Ross.* любодѣйный, любодѣющій, прелюбодѣйный. W mniemane albo raczej w cudzołózkie małżeństwo poszły. *Sk. Dz.* 596. Cudzołożny pokój. *Bardz. Tr.* 286. Jeżeliby mąż wolny z cudzą żoną sprawę miał, tedy cudze łoże nierządem cudzołożnym maże się. *Karz. Kat.* 3, 146. Nałożnych i cudzołożnych bóg osądzi. *Mon.* 76, 553. Darem i zdradą ginie żony cudzołożnej. *Bardz. Tr.* 289. Cudzołożne, to jest, z inszej cudzej macicy latorośli, głęboko nie puszczą korzenia. *Sk. Kaz.* 545. CUDZOŁOZTWO, a, *n.* *Boh.* et *Slovac.* cyzoložstwo; *Vind.* preshushtvu, preshushnia, preshushenje; *Dal.* prilyubodinsstvo; *Rag.* prigljubodinstvo, prigljubostvo; *Bosn.* prigljubodivstvo; *Sorab.* 1. zwameno; *Ross.* любодѣйство, прелюбодѣйство, прелюбодѣяние, прелюбы; *Eccl.* прѣлюбодѣйство, der Ehebruch. Cudzołoztwo jest krzywda małżeńskiemu łożu. *Karnk. Kat.* 545. CUDZOŁOŻYĆ *cz. niedk.*, zcudzołożyć *dok.*, cudzołoztwo popełniać, mieć sprawę z cudzą żoną, wystąpić z małżeństwa, z małżonkiem, z małżonką cudzą grzeszyć, ehebrechen; *Boh.* cyzoložiti, smilniti, zcyzoložiti; *Carn.* presushtujem, presushtuvam; *Vind.* preshushtvati, preshushiti, preshushtuvati, sakon prelomiti; *Sorab.* 1. mandželstwo waman; *Rag.* prigljùbiti, hotimiti; *Ross.* любодѣйствовать, прелюбодѣйствовать; *Eccl.* преблуждати, скверноодѣйствовать. Kto wejrzy na białogłowę, aby jej pożądał, ten już w sercu cudzołoży. *Karnk. Kat.* 345. Cesarz ustanowił, aby o cudzołoztwo żony taki mąż obwiniać nie mógł, który też sam zcudzołożył. *Sk. Dz.* 84. §. *Transl.* cudzołożyć niewiastę, przywodzić którą do cudzołoztwa, eine zum Ehebruch verleiten, mit ihr Ehebruch treiben. Zcudzołożył którą niewiastę. *Petr. Et.* 366. Żonę czyją, gdy kto jawnie cudzołożył, ten...... *Szczerb. Sax.* 51. Żony cudzołożone. *Kanc. Gd.* 188. *Fig.* Dopuszcza obyczaje swe tym sposobem psować, metlować i prawie jakoby cudzołożyć. *Wereszcz. Regl.* 105. (przekabacać). CUDZOŁOŻYĆ się *zaimk.*, cudzołoztwem się hańbić, ſich mit Ehebruch beflecken. Ona założnica zcudzołożyła się od niego. *Radz. Jud.* 19, 2. Zcudzołożyć się. *Rej. Ap.* 26. *CUDZOMIŁ, a, *m.* cudze lubiący, der fremdes Eigenthum gern hat. Niechby tego psi kąsali, kto się od żony oddali, Cudzomił. *Petr. Hor.* 2, *Q. b.* *CUDZOPAŃSKI, a, ie, inszego pana, von einer fremden Herr=

schaft; *Boh.* cyzopanský n. p. člowěk. *CUDZORODY, a, e, *Boh.* cyzonarodsky cudzego narodu, von einer fremden Nation. CUDZORODAK, a, *m.* Od cudzorodaków kościoł był splugawiony. 1 *Leop.* 2 *Macch.* 5. (od cudzoziemców. 3. *Leop.*). CUDZOSTRONNY, a, e, z inszej cudzej strony, aus einer fremden Gegend. Teraz Mars w cudzostronnych oręż ręku składa. *Hul. Ow.* 54. *CUDZOWŁOŚCIEC, śca, *m.* do innej cudzej włości należący, ein fremder Bauer, der auf eine andere Herrschaft gehört. *Stat. Lit.* 14, 20. *Bndt.* CUDZOZIEMCZEĆ *nijak. niedok.*, zcudzoziemczeć *dok.*, stawać się cudzoziemskim, przekształcić się na blejer cudzoziemski, zum Ausländer werden, ausländisch werden, ausländische Manieren annehmen. Tak nasz dom cały zcudzoziemczał, iż słowa Polskiego w nim nie słychać. *Kras. Pod.* 2, 48. Nie ze wszystkiem zcudzoziemczeli. *Mon.* 73, 140. Zcudzoziemczała łacina. *Kopcz. Gr.* 1, 75. CUDZOZIEMCZYĆ *czas. niedok.*, zcudzoziemczyć *dok.*, na cudzoziemca przerabiać, zu einem Ausländer umformen, ausländisch machen. *Bndt.* CUDZOZIEMCZYZNA, y, *ż.* cudzoziemskie zwyczaje, rzeczy, stroje, sposoby mówienia, etwas Ausländisches; *Boh.* cyzozemčina. Naganne jest przylgnienie do cudzoziemczyzny takowe, które własnego kraju wzgardę ciągnie niegodziwą *Mon.* 65, 79. W mowie cudzoziemczyzna, zwyczaj cudzoziemski, w jednym lub kilku wyrazach, zwyczajowi narodowemu przeciwny. *Kpcz. Gr.* 2, 23. *Slovac.* inonásledowka, *exoticismus.* CUDZOZIEMIEC, mca, *m.* z dawnych z Włoska foryster, nie tego kraju, der Ausländer, der Fremde; *Boh.* et *Slovac.* cyzozemec, ginozemec; *Sorab.* 1. czužobnik, zušnik; *Vind.* nesnanz, ptuji, ptuinik, isdeshelnik; *Bosn.* tughjinaç, innostranaç, innostran, stranik; *Rag.* innostranaz, innostran; *Croat.* innosztranacz, stranski; *Slavon.* inostranac, jabanlia; *Dal.* tuinizvanij; *Ross.* чужестранецъ, иностранецъ, инородецъ, иноземецъ, странный, странникъ, переселенецъ, иноязычникъ; *Eccl.* чужеземецъ, иноземецъ, иноплеменьникъ, иноколѣнникъ, обитальникъ, пришельникъ. W takich okolicznościach podejźrzany bywa przyjazd cudzoziemców albo przychodniów w cudze miasta. *Baz. Hst.* 373. Mieli pilne oko nad przybywającemi do miasta cudzoziemcami. *Teat.* 26, *c.* 47. Alboż ja tu cudzoziemiec! *Oss. Wyr.* (czyż ja to nie znam!) Cudzoziemcowi to mówić. *ib.* (temu, co nie zna). Jaki mi cudzoziemiec! Anglik! Francuz! *ib.* (Jegomość radby udać, iż się inszą polewką wykarmił, jak my; albo zmyśla, że nie zna). CUDZOZIEMKA, i, *ż.* niewiasta nie tego tu kraju, die Ausländerinn, die Fremde; *Boh.* cyzozemka, ginozemkyně, cyzozemkyně; *Rag.* innostranka; *Ross.* чужестранка, иностранка, странница. Pojeli byli żony z cudzej ziemi. 1 *Leop.* 1 *Ezdr.* 10, 44. (cudzoziemki 3 *Leop.*) Pojeli byli żony cudzoziemki. 1 *Leop.* 1 *Ezdr.* 10, 17. Wszystkie królowe Polskie były cudzoziemki, prócz Pileckiej i Barbary Radziwiłłowny. *Skrzet. P. P.* 1, 120. Ty mię znasz! a ja cudzoziemka. *Budn. Ruth.* 2, 10. CUDZOZIEMSKI, a, ie, Cudzoziemskie, z cudzoziemska, po cudzoziemsku *przysłk.*, *Boh.* cyzozemský, cyzokragný, cyzokraginný, přespolnj, cyzokragný; *Slovac.* cudzokragni; *Sorab.* czuzobné, pžezpolné; *Croat.* sztranszki, zvánszki; *Ross.* чужестранный, иноземный, инородный, иностранный; *Eccl.* чужеземный; ausländisch, fremd. Kto się z młodu nie przechodzi do ćwiczenia po cudzoziemskich krajach, i nie przypatrzy się dobrze między cudzoziemskiemi narodami, nigdy nie może o ojczyźnie dobrze radzić. *Star. Dw.* Nie trzeba cudzoziemskiego ludu w ojczyznę wprowadzać, iż więcej im się płaci, i nieprzyjacielowi przedają się. *Star. Vot. B. b.* Regimenta cudzoziemskiego autoramentu. *Vol. Leg.* 7, 675. Cudzoziemskiego wojska sto tysięcy. *Leszcz. Gl.* 144. Zioła cudzoziemskie pospolicie Włoskiemi zowią. *Syr.* 99. Cudzoziemskiemi językami mówić. *Paszk. Dz.* 114. Z cudzoziemska ubrany. *P. Kochan. Jer.* 38. CUDZOZIEMCOWY, a, e, do cudzoziemca należący, Ausländer=, dem Ausländer gehörig. Z rąk cudzoziemcowych nie będziecie ofiarować chleba bogu waszemu. 1 *Leop. Levit.* 22. CUDZOZIEMSTWO, a, *n.* cudzoziemczyzna, nieswojskie obyczaje i t. d. Ausländisches Wesen, Ausländerey, fremde Sitten u. s. w.; *Sorab.* 2. zušba; *Ross.* чужестранство. Sposobili do cudzoziemstwa starych i młodych umysły. *Przestr.* 93. §. *Collect.* cudzoziemcy, Ausländer. Pełno tam cudzoziemstwa. — CUDZY, *TZUDZY, a, e, zagraniczny, cudzoziemski, nie tego kraju, niekrajowy, fremd, ausländisch, nicht einheimisch; (*Boh.* cyzý; *Slovac.* cyzý, cudzi; *Slavon.* tugji; *Sorab.* 2. zuši; *Sorab.* 1. cušy, czuze, czuzobné; *Vind.* ptui, rusnan; *Carn.* leshke, ludske, lushke; *Croat.* túczki, tugyi, tuji; *Bosn.* tughi, tuj; *Rag.* túgh, túghi; *Dal.* tuy; *Ross.* чужій, чужъ, страннический, сторонный, иноплеменный, инородный: *Eccl.* чуждый, чуждь, тждь, *Hebr.* צעה *zaah peregrinatus est*, cf. ciągnąć, cug; *Ger.* ziehen, Zug). Odjechać w cudzą ziemię. *Chel. Pr.* 27. in die Fremde reisen; *Boh.* cyzyna, do cyzyny gjt. Błędny, tułacz, wygnany z domu swego. W cudzych krajach ratunku żebrał i porady. *Bardz. Tr.* 429. Mieszkać w cudzej ziemi. 3 *Leop.* 4 *Reg.* 8, 1. (za granicą, in der Fremde; na pielgrzymstwie. 1 *Leop.*). Dziś wszystko cudze milsze nam się zdaje, Ztąd miłość kraju własnego ustaje. *Karp.* 2, 135. §. Nie nasz, do kogo inszego należący, nicht unser, fremd. Cudze grzechy, które acz my nie sami czynimy, wszakże albo drugich naprawiamy, albo pomagamy, albo nie hamujemy. *Hrbst. Nauk. l. b.*, 6. Z cudzych, nie z jego własnych słów. *Smotr. Ex.* 39. Żeby dom jego nie zginął, majętność żeby w cudze ręce nie przyszła. *Gorn. Sen.* 215. Po cudzej woli chodzić. *Dudz.* 55. Na cudzym wozie jadąc, cudze śpiewać pieśni. *Pot. Arg.* 543. Lepsze jedno oko swoje, niżeli cudze oboje. *Cn. Ad.* 780. Nie siągnij do cudzego, w swym sobie warz garku. *Pot. Arg.* 341. Kto po cudze posięga dobro, swoje niezawodnie utraci. *Stebel.* 64. Niżeli cudza, bliższa swoja ściana. *Jabł. Buk. N.* 4, *b.* (pierwej Sobkowi, potym Dobkowi). Cudzemu psu, cudzemu koniowi i cudzej żenie nie trzeba dowierzać. *Rys. Ad.* 6. Trzy rzeczy żadnego nie przynoszą pożytku: cudze pieniądze liczyć, cudzego psa karmić, cudzą żonę uściskać. *Rys. Ad.* 67. *Tzudzą rolą orzą; kozy między *tzudzemi płonkami pasą. *Kosz. Lor.* 64. (do cudzych żon się mają). Cudze choć uboższe szczęście w oczy kole, Dojniejsze cudze bydło i żyźniejsze pole. *Hor. Sat.* 10. Cudze rzeczy lepsze nad

swoje sądzimy. *Star. Vot. C.* 3. Cudza kozka ma miąższe wymiona. *Zab.* 8, 321. W cudzym sadku kwiateczki, piękniej kwitną róże, W cudzej niwie kłos pełny i obfite zboże. *Gaw. Siel.* 372. *Slovac.* Susedowa krawa wiceg mleka dawa. Hogněši zboži na susedoweg roli. Żaden w swoim, ale raczej w cudzym stanie jest szczęśliwym. *Zab.* 7, 67. *Nar.* Na 'tzudzym chlebie dobrze hojnym być; łacnie 'tzudzym szafować. *Kosz. Lor.* 118. *b.* Na cudzy chléb nie wadzi naostrzyć noża. *Burl. A.* 3. Na cudzej strawie hojno sobie poczynać, a z cudzej skóry szerzej rzemień krajać. *Kosz. Lor.* 41, *b.* (cf. kiedy z cudzego tedy nu nu! a kiedy z swego tedy nie nie). *Ross.* Хорошо чужими руками жаръ загребать. Lepiej cudzym grzbietem, niż swym zapłacić. *Cn. Ad.* 438. Cnota cudzej chwały nie potrzebuje. *Żegl. Ad.* 33. (cnota sama się chwali). Wolę własnemi ozdoby jaśnieć, niż cudzą szatą być odzianym. *Zab.* 12, 5. *Slovac.* Kukučka, žežulka, pawowim perím sa duri. Cudze ręce lekkie, lecz niespore. *Cn. Ad.* 109. *Haur. Sk.* 33. *Rys. Ad.* 5. (cudza pomoc nierzetelna). *Slovac.* Ludske ruki lahke, ale neosožne. Tak rzeczy cudzych pilnuj, żebyś i swoich nie opuścił. *Budn. Ap.* 10. Kto cudze łyczko zgubi, rzemykiem swoim przypłaci. *Rys. Ad.* 28. Łacniej cudzy grzech ganić, niż się w swoim poprawić. *Pot. Jow.* 121. Cudze progi pocierać. *Bardz. Tr.* 71. (po cudzych domach schronienia szukać, sich unter fremden Leuten herum stoßen). *Slovac.* Pri cudzom stole nože a widlički utiraf; na fatku sa žiwif. Cudzy koń = nie własnego chowu, ein Pferd von fremder, nicht eigner Zucht. Tu żadnego cudzego konia nie obaczysz, wszystkie mego stada i mego chowania. *Kras. Pod.* 2, 141. — *Subst.* Cudzy, *masc.* cudzoziemiec, cf. obcy, ein Fremder. — *Subst.* Cudze *n.*, cudzy majątek, to co nie nasze, das Fremde, fremdes Gut; *Rag.* tuughje, tughîna; *Ross.* чужбина, чужбинча. Z cudzego się szeroko kraje rzemień, ze swego szczupło. *Dwor. B.* 4. Kto pragnie cudzego i swoje utraci. *Jeż. Ek. D.* 2. *Biel. Kr.* 326. Daj pokój cudzemu. *Sim. Siel.* 41. Bardzo ludzi zawodzi chęć na cudze chciwa. *Groch. W.* 540. Kto na cudzym skąpy, swego nigdy nie udzieli. *Rys. Ad.* 29. Cudzego zażywać miło. *Cn. Ad.* 115. (cudzy chléb najsmaczniejszy). W cudze dwie łyżki diabeł miodu włożył, a w swoje łyżkę. *Żegl. Ad.* 266. Cudzym się zdobić, głupstwo. *Cn. Ad.* 48. (cudzym pierzem). Co cudze, to niemoje. *Oss. Wyr.* (nie zwykłem sobie nic przywłaszczać).
CUDZYMÓW, CUDZYSŁÓW, u, *m.* wyraz grammatyczny, nazywający znak w pismach i drukach, rozróżniający powieść autora od wypisu z innego lub mowy innego, ot tak „. *Kopcz. Gr.* 1, *p.* 2. *et* 1, 5. das Anführungszeichen, bey den Buchdruckern die Gänseaugen ". *Slovac.* cudzomenowka, znak prednesení.

NB. *W Polsk. języku nie odkryłem żadnego już słowa prócz wyżej wyłożonych, pochodzącego od Cudzy; w dyalektach atoli na Łacińskie* abalienare entfremden, *znajduje się złożone od słowa cudzy,* Boh. *et* Slov. odcyzowati, odcyzyti; *Sorab.* 1. wočzuzobnam, wočzuznosczam; Vind. *natujati, satujati;* Croat. *odtugyújem, potugyújem;* Bosn. *potughjiti, uciniti tughje;* Dal. *potuiti;* Ross. *et* Eccl. отчудить, отчуждать.

CUG, u, *m.* żywc. Niem. der Zug; *Boh.* tah, táhlo, tažba; *Ross.* цугъ, zaprząg sześciokonny jednej maści, ein Postzug, drey Paar Pferde von gleicher Farbe. Do cugów karetowych wszystkie konie jednej maści i jednego wzrostu być muszą. *Kluk. Żw.* 1, 186. (cf. fornalka, formanka). Faetona cugi. *Ustrz. Kl.* 34. Cugiem jechać, poszostno, sześciokonno, sześcią końmi maścistemi, mit einem Postzuge fahren. Pierwsi nasi nie jeździli cugiem Rodzice, ale chodzili za pługiem. *Min. Ryt.* 4, 268. *Mon.* 73, 763. Jak bystre konie w jednym cugu ciągną. *Psalmod. A.* 2. — §. Cug, jedna para z tych trzech cugowych, ein Paar vom Postzuge. Jeden cug i drugi koni. *Pimin. Kam.* 369. Przeprzęgam konia z pierwszego cugu na ostatni. *Cn. Th.* 852. Cug koni podwójny. *Cn. Th.* 90. §. Cugu jednego konie. *Cn. Th.* 90. zaprzęgu, sprzężaju jednego, von einem Anspann, von einem Zuge Pferde. §. *Milit.* Cug, część kompanii piechoty, większa od roty, pluton, peloton, beym Militair, ein Peloton. Cugami, plutonami; pelotonweise, in Zügen. Kompania maszerować ma cugami; maszeruje pierwszy cug; zachodzi drugi cug, aby mógł za pierwszym maszerować. *Łęsk. Miern.* 2, 213. §. Cug, przeciąg, odległość, dalekość drogi, die Strecke, die Länge, die Weite, der Weg. Wielki pąd albo cug jednego dnia uczynić, *emetiri ingens spatium. Mącz.* Nowogród dalekim bardzo cugiem leży od Kijowa. *Krom.* 70. Widzę, żeś przebiegł cug, a nielekki, Do Jeruzalem z ziemi dalekiej. *Miask. Ryt.* 106. — Cug, wymiar pewnej drogi od rana do noclegu, jazda na dzień, eine Tagereise, Tagefahrt. *Quot dierum est via* wiele cugów mamy uczynić, niżli dociągniemy do miejsca? *Mącz.* Ztąd miałem jeszcze dziewięć cugów do Belgradu. *Klok. Turk.* 244. Koniom taki cug na cztery mile nigdy nie wadzi. *Czachr. Tr. L.* 2. §. Cug, ciąg, przeciąg czasu, ein Zeitraum, eine Zeitreihe. Krótki cug życia nie miły Odbywaj winem, także pieśniami. *Petr. Hor.* 2. *P.* 4. Długosz tylko ośmią lat cug panowania Ziemiomysłowego wymierzył. *Krom.* 55. §. Cug, ciąg, pasmo, der Zusammenhang, der Fortgang, die Dauer, der Zug. Siedź, kto chcesz na Ujazdowie, W tej chatce dobrze mej głowie, A założyłbym się z drugim, Że noc prześpię jednym cugiem. *Kchow.* 305. Idąc zwycięztwa szczęśliwego cugiem, Jeden posiłek posyła po drugim. *P. Kchan. Jer.* 193. §. Cug w oraniu, w ciągnieniu, przegon, ciąg. *Cn. Th.* 76. der Furchenzug. — §. Cug wiatru, der Luftzug, der Zug. Gdzie okno na przeciw okna, tam cug wiatru. *Oss. Wyr.* Cug wody, prąd, bieg, der Lauf, der Zug des Wassers. Nil siedmią cugów wali się otwarty. *Żebr. Ow.* 241. (*septem in cornua*). §. Cug puścić = ustępować, zupełną wolność zostawić, einem das Feld räumen, völlige Freyheit lassen. Puściliśmy niebożę cug, brniemy w grzechach. *Pimin. Kam.* 48. Kochałam i tyś widział, żem kochała, ale Miłość ma powinności puszczała cug cale. *Morszt.* 191. Puszczam cug komu, ustępuję komu placu. *Cn. Th.* 903 *et* 1206. — *Jurid.* ustępować stronie przysięgi, dem Gegenpart den Eid deferiren. W sprawie gardłowej, gdyby obwiniony dowód albo cug powodowi puścił, tedy jeśli się obwiniony uczynku nie przy, może takowy dowód sędzia przyjąć; ale jeśliby się do uczynku nie znał, cho-

ciażby obwiniony cug puszczał, tedy go sędzia przyjmować nie ma. *Szczerb. Sax.* 107. Jeśliby dziedzic do przysięgi w sprawie jemu niewiadomej przyciśnion był, może cug aktorowi puścić. *ib.* 361. Gdy kto sprawę swą puści na czyję przysięgę, tedy mu też on zasię może cug puścić. *ib.* 361. Jeśliby aktor, albo potomkowi, albo rękojmi, cug, którymby go oni potkali, puścił, tedyby przedsię musieli przysięgać. *Szczerb. Sax.* 361. W sprawach kryminalnych nie ma być cug puszczan do przysięgi. *ib.* 333. Kto komu cug puszcza w sprawie jemu niewiadomej, ten go przyjmować nie powinien. *ib.* 362. Cug, sekwela, pochop sędziemu dany. *Cn. Th.* — CUGIEL, gla, *m.*, CUGLE *liczb. mn.*, — *Niem.* der Zügel, die Zügel; *Vind.* zügel; *Croat.* czugel, czugèly, czugli; *Sorab.* 1. čžuhel; *Boh.* stjhlo, wotež; *Sorab.* 2. natschik; *Slavon.* kajàsi; *Ross.* поводъ. Przyprawione do munsztuku rzemienne cugle, jeździec w ręku utrzymuje. *Kluk. Żw.* 1, 183. W jeżdżeniu, jak cuglów nie popuszczać, tak też zbytnie skracać nie trzeba. *ib.* 185. Z ręku mu się cugiel wywinął. *Żebr. Ow.* 144. Popuścił cugle żartko koniowi. *Leszcz. Cl.* 34. *Fig.* powściąg, hamulec, der Zügel, die Bändigung, Hemmung, Beschränkung. Puścić cugle, den Zügel schießen lassen, (cf. rozpusta). Puścił cugle wszystkim namiętnościom swoim. *Zab.* 14, 12. (*ob.* Wysworować). Swywola nie zna cuglów. *Oss. Wyr.* Zwycięztwu wolniej cugle puściwszy, wielu ludzi mieczem zgładzili. *Pilch. Sall.* 292. Cuglów ukrócić, powściągnąć, den Zügel anziehen, mäßigen; *Slovac.* žadost na uzdě držať. Każ ująć cugli tak wielkiemu mieniu. *Chrośc. Job.* 8. (laß ihm die Flügel beschneiden). Dobrzeć dobierze pomsta cugli za twą złość. *Żebr. Ow.* 213. §. Cugle u sieci, sznury, za które się ściąga, die Schnüre, womit das Fischnetz zusammen gezogen wird. Na pierwszym i na drugim cuglu, gdzie się sieci skrzydło z skrzydłem schodzi, myśliwca jednego zostawią. *Haur. Sk.* 338. CUGLOWAĆ *czas. niedk.*, ucuglować *dok.*, cugle wkładać, chełznać, zügeln, zäumen. Wenus na wozie swym z dwiema ucuglowanemi gołębicami w złocistym uchodziła obłoku. *Tr. Tel.* 65. CUGLOWY a, e, od cugla, Zügel=, Zaum=. Cuglowy rzemień. — CUGOWY, a, e, od cugu, ciągowy, Zug=, zum Zuge; *Boh.* tažný; *Ross.* цуговый. Cugowy koń; *Slavon.* vozichi konj.

CUKATA *ob.* Cykata.

CUKIER, kru, *m.*, słodki stężały sok, wyciągniety z trzciny Indyjskiej. *Dyk. Med.* 1, 602. der Zucker; *Boh.* et *Slovac.* cukr; *Sorab.* 2. zukor; *Sorab.* 1. čžokor; *Carn.* zûkr; *Vind.* zuker, zókla; *Bosn.* çukkar, çakar, zakar, çakara, zahara; *Rag.* zàhar; *Croat.* czukor, szecher, tersztikov med; *Dal.* czahar; *Slavon.* shecher, fhecher; *Hung.* tzukor, nádméz; *Ross.* сахаръ; (*Graec.* σάκχαρον; *Pers.* schacar; *Malaic.* dschaggriè; *Hebr.* זכר *zachar = candor, nitor*). Indowie cukier z trzciny morskiej robią. *Bardz. Luk.* 40. Jakże kładziesz cukier? czy przed nalaniem czy po nalaniu kawy? *Teat.* 36, *c.* 20. Cukier pity, dopiero wyciskany z trzciny. *Star. Dw.* 29. Zuckersaft. Cukier lodowaty, Zuckerkand; *Boh.* cukrkant; *Ross.* леденецъ, cukier po zwyczajnym roztopieniu krystalizowany. *Dyk. Med.* 1, 603. *Kłok. Tur.* 90. Cukier jęczmienny, Gerstenzucker, rozpuszczony w wywarze jęczmiennym i gotowany aż do stężałości, aby z niego robić odłupki. *Dyk. Med.* 1, 604. Cukier mléczny, Milchzucker, otrzymuje się przez krystalizacyą wyparowanej serwatki. *ib.* Cukier różany, Rosenzucker. *Cresc.* 496. Cukier mączka *ob.* Faryna, Farinzucker. cf. kanar, kandys. — Głowa cukru, ein Huth Zucker, ein Zuckerhuth; *Ross.* голова сахару. *ob.* Głowa. — *Prov.* Ma dyabeł dosyć cukru, i grzech czyni słodki. *Pot. Arg.* 401. (powabny grzech). I cukier bez dobrej woli w piołun się obróci. *Cn. Ad.* 178. (chléb z solą, byle z dobrą wolą). On dotąd nie znał, co w cukrze piołuny. *Chrośc. Luk.* 270. (pieszczoch fortůny, złego nie doświadczył; nie wie, że róży niema bez ciernia). Daj siana wołowi, a cukru papudze. *Mon.* 70, 256. (każdemu, co mu przyzwoita; siana w chomąto, a w kapicę bawełny.) Cukru, głos sinogarlicy, das Rufen der Zuckertauben, Lachtauben. Sinogarlicom, jeżeli dasz należytą wygodę, to ci za to nie pieprzu! ale cukru! zawsze wołać będą. *Haur. Sk.* 129. CUKRY, ów, *liczb. mn.* CUKIERKI, ów, *zdrbn.* cukrowe łakotki, Zuckerwerk, Zuckereyen, wety, der Nachtisch; (*Carn.* slastje, sladzhiza; *Croat.* czukoria, szlaschicze; *Rag.* slaastje, slaasti; (cf. słodycze); *Bosn.* zakara, zahara, slastje, stvari slatke, çakara). Zastawiono na końcu stół cukrami. *Zab.* 3, 110. *P. Kochan. Orl.* 1, 270. Zbytek w cukierkach stołowych i pokarmach cukrowanych, bardzo czerni zęby. *Dyk. Med.* 1, 605. Od funtu cukrów prostych, na rozmaitym korzeniu robionych.... *Vol. Leg.* 4, 359. — *w liczb. pojedyn.* CUKIEREK, rka, *m.* łakotek cukrowy, ein Bonbon, Zuckerplätzchen. *CUKIERKANDEL *Tr. ob.* cukier lodowaty. *CUKIERLAN, u, *m. Tr.* polewanie cukrowe, der Zuckerguß, der Eisspiegel. CUKIERNIA, i, *ż.* miejsce, gdzie cukier topią, lub też cukry, cukierki, nawet ogólnie wszystkie łakocie robią, die Zuckersiederey, Zuckerbäckerey, Conditorey. CUKIERNICA, y, *ż.* 1. CUKIERNICZKA, i, *ż. zdrobn.* puszka od cukru, die Zuckerbüchse; *Ross.* сахарница; *Slavon.* kutia za shecher. 2. CUKIERNICZKA, i, *ż.* żona cukiernika, lub też utrzymująca sama cukiernią, die Zuckerbäckerinn; *Boh.* cukrařka. CUKIERNICTWO, a, *n.* cukierniczy kunszt, die Zuckerbäckerkunst. CUKIERNICZY, a, e, CUKIERNICKI, a, ie, od cukiernika, Zuckerbäcker=; *Boh.* cukrařuw. CUKIERNICZEK, a, *m.* czeladnik cukierniczy, der Zuckerbäckergeselle, chłopiec w cukierni, der Zuckerbäckerjunge. CUKIERNIK, a, *m.* ten co robi cukier, lub też cukry, cukierki, łakocie, der Zuckersieder, Zuckerbäcker, Conditor; *Boh.* cukrař; *Rag.* sladiciar; *Slavon.* sladkopek; *Croat.* czukoràss, szmokochin, sladkochin, szladkopek; *Ross.* конфектчикъ; *Eccl.* пироготворецъ, приспѣшникъ. Hanyżu cukiernicy do białego cukru zażywają. *Haur. Ek.* 41. §. *Hst. nat.* cukiernik, *lepisma*, rodzaj owadu, podobny do poczwarki mólowej, znajdujący się koło cukru. *Kluk. Żw.* 4, 145. die Zuckermotte. *CUKROMLÉCZ, a, *m.* Gall. *Saccholate*, milchzuckersaures Salz, złączenie kwasu cukru mléka, w kształcie sól obopolnych. *Mieros. Mskr.* — CUKROWAĆ, ował, uje, *cz. niedk.*, ocukrować, pocukrować, ucukrować *dok.*, cukrem zaprawiać, przysładzać, słodzić, zuckern, verzuckern, mit Zucker anmachen, *Croat.* czukoriti; *Slavon.* sze-

keriti; *Boh.* cukrowati. Cukrowane potrawy. *Rej. Post. E.* 3. Nie chce osieł polewki, byś ją i cukrował. *Rej. Wiz.* 105. *b.* — Cukrem powlekać, polewać cukrem, überzuckern, bezuckern. Anyż, tatarskie ziele i t. d. cukrują. §. *Fig.* słodzić, przyjemnym, powabnym czynić, powabu przydawać, zalecać, süß machen, versüßen, angenehm machen, schön machen, beschönigen. Chrystus świętym słodził i cukrował miłość bożą. *Hrbst. Nauk. K.* 5, *b.* Niech to cukruje, kto chce, ja się boję i lękam. *Podw. Wr.* 57. Człowiek, kiedy co ma, nie wie, jak to smakuje, aż dopiero, gdy to straci, toż to cukruje. *Haur. Ek.* 5. Kto sobie cudze szczęście cukruje, ten swoje bardzo gorzko uczuje. *Cn. Ad.* 400. Tym sobie cukrowali wsze dolegliwości, że tak Pan rozkazał. *Biał. Post.* 121. Hetman mężnym sławę cukruje, a drugim sromotę wyrzuca. *Leszcz. Cl.* 75. Nagroda nagotowana w niebie, prace wielkie apostołom cukrowała. *Bals. Niedz.* 1, 230. Żyd zbrodnie swe cukruje, szafrani, że się państwu smaczniuchną potrawą zdadzą. *Grod. Dis. F. b.* Dyabeł cukruje z wierzchu jako żółć cielesne lubości, aby tak przysłodzonym trunkiem opojony człowiek prędzej zginął. *Psalmod.* 8. Gniew zatajony po wierzchu zdradnie cukrujecie nieszczérą chęcią. *Kchow. Roż.* 109. *CUKROWARZ, a, *m.* fabrykant cukru, warzący sok na cukier, der Zuckersieder, cf. cukiernik. CUKROWATY, a, e, podobny do cukru, na kształt cukru pochodzący, zuckerartig, zuckerähnlich. Melon cukrowaty. *Syr.* 1184. Do wina używają z apteki hałunu cukrowatego. *Cresc.* 353. *Boh.* cukrowatéti cukrowacieć. CUKROWNY, a, e, jak cukier słodki, pełen cukru, zuckersüß, voll Zucker, süß. Po gorzkim cukrowniejsza słodycz. *Fr. Ad.* 62. Będąc słówka cukrowne, a postawka cudna, Pojźrzysz jeno kęs dalej, alić myśl obłudna. *Rej. Wiz.* 76. Namowy cukrowne. *Auszp.* 109. (cf. jedwabne słówka). CUKROWY, a, e, od cukru, do cukru, do cukru należący, Zucker=; *Boh.* cukrowý; *Croat.* czukorni; *Ross.* сахарный. Cukrowa trzcina, pełna jest drdzenia soczystego słodkiego, zkąd pochodzi cukier. *Kluk. Dyk.* 3, 36. Macice cukrowe. *Boter.* 269. Cukrowe korzonki, die Zuckerwurzel, rodzaj ogrodowin. *Kluk. Rośl.* 1, 210. Cukrowa kolacya, wieczerza, która się zastawia w łożnicy państwa młodych dla swatów i gości odprowadzających ich na złożenie, die Zuckermahlzeit, das Zuckermal, in der Brautkammer, für die Gäste, die das junge Ehepaar dahin begleiten. Słodycz małżeństwa często się z cukrową wieczerzą kończy. *Oss. Wyr.* Pierwszy cukrowy rok małżeństwa. *Mon.* 72, 662. das erste Flitterjahr der Ehe. — Cukrowy, ocukrzony, cukrem powleczony, posypany, cukrem zaprawny *pr.* et *fig.* gezuckert, überzuckert, zuckersüß, voll Zucker. Cukrowa wódka. *Oss. Wyr.* W cukrowym listku ostry proszek dany I niechcącemu często niesie zdrowie. *Hor. Nar. ded.* Cukrowe usteczka. *Teat.* 12, 80. Zuckermund. Usta jej koralowe, pocałowania cukrowe. *Groch. W.* 543. Każdy ucinek z ust amanta wyrzeczony, jest to cukrowe dla kobiety słowo. *Teat.* 22, *c.* 37. *alias* Cukrowe słowa, obłudne, cf. jedwabne słówka. CUKRZEĆ *nijak. nied.*, zcukrzeć *dok.*, cukrem się stawać, słodnieć, zu Zucker werden, zuckersüß werden. Z marchwi robią bardzo delikatne powidła, które gdy zcukrzeją, mogą służyć na konfitury. *Ład. H. N.* 102.

Pochodz. *docukrować*, *nacukrować*, *ocukrować*, *pocukrować*, *przecukrować*, *przycukrować*, *zacukrować*.

CUKUŁ, u, *m.* podstawa słupowa, der Fuß des Säulenstuhls, das Fußgesims. *Bndtk.*

CULAG, u, *m.*, CULAGA, i, *ż.* z *Niem.* die Zulage, (*Boh.* připlata, připlatek, przyczynienie pensyi). Culagi abo dodatku dla gwardyi. *Vol. Leg.* 7, 456. Culaga gwardyj Litewskich. *ib.* 822. Miałby nierównie ozdobniejszą usługę kraj z kawaleryi narodowej za małym culagu przydatkiem. *Koll. List.* 1, 89. CULAGOWY, a, e, od culagu, przydatkowy, dodatkowy, przypłatny, Zulags=, Zulage=. Culagowe pieniądze.

CUMA, y, *ż.* CUMKA, i, *ż. zdrobn.*, u Flisów, lina u pachołka od sztaby uwiązana, którą się statek do lądu zawinąwszy uwięzuje do hartfula, das Seil, womit die Wasserfahrzeuge am Ufer an den Pfahl fest gebunden werden. (*Ross.* причалъ; *Rag.* cêlo). Obaczył czołnik małą cumą przywiązany. *Bardz. Luk.* 2, 16. Zakładać cumę. *Jabł. Buk. F.* 4. *b.* Miejsce zgodne cumie. *Chrośc. Luk.* 68. *Bardz. Luk.* 149. CUMOWAĆ *czas. niedk.*, przycumować, ucumować *dok.*, strzosować, przybiwszy do lądu, statek u hartfula uwiązać. *Mag. Mskr. Ross.* чалить, причалить, причаливать, das Wasserfahrzeug an dem Pfahle am Ufer festbinden. Cumowanie, przycumowanie, *Ross.* причалка.

Pochodz. *odcumować*.

CUP! czasem przez różny sposób wymawiania, toż co cap! odgłos, znaczący chwytanie, złapanie, Ripps! Rapps! Grapś! Łup cup po sobie. *Teat.* 29, 122. §. Czasem to, co ciup! odgłos uderzenia. *qu. v.* §. Właściwie hasło przydybania niespodziewanego, bey unverhofftem Überfall: hasch! husch! ha! Dybał na niego długo, aż zawołał: cup! a tuś mi! *Oss. Wyr.* CUPAĆ *intrans. niedok.*, z nienacka, nogą za nogą powoli milczkiem na kogo dybać, iść za kim, żeby go złapać, einem still nachschleichen, um ihn zu haschen. Postrzegłszy z daleka idącego, cupał za nim, aż go przycupał. *Oss. Wyr.*

CUPEL *ob.* Cypel.

CURUK! z *Niem.* zurück! nazad, wzad! *milit. Tr.*

*CUSZ *ob.* *Czosz, *Czusz.

C W.

CWAŁ, CZWAŁ, SZCZWAŁ, u, *m.* pęd najrączszy koński, der Galopp; *Boh.* záwod, zábod; *Croat.* prusczе, pruszech; *Ross.* галопъ, прыть, опоръ, (*Ross.* разваль kłus). W drodze koniowi czwału przydłuższego pozwalać nie należy. *Kluk. Zw.* 1, 185. Czwałem, na czwał, im Galopp. Osieł na czwał nie pójdzie nigdy, jako żywo. *P. Kochan. Jer.* 1, 205. (*Boh.* cwalem = spiesznie). Cwałem jachać abo iść, wałem, *fluctuatim. Cn. Th.* 90. — O człowieku, czwałem, skokiem, im Galopp, im Sprunge. A dalej dalej, w czwał, w czwał! *Teat.* 8, 64. Biegaj Wc Pan czwałem. *Teat.* 43, *c.* 51. *Wyb.* Kto czwałem nie ucieka od pokusy, pokusa bierze go za kark i obali. *Oss. Str.* 3. *Fig. transl.* Rzéki bystre, które prędkim czwałem biegą

do morza. *Kul. Her.* 313. CWAŁAĆ, CZWAŁAĆ *intrans. niedok.*, Czwałować *kontyn.*, pędzić koniem jak najrączej, galoppiren; *Boh.* zabodati, zawodati; (*Boh.* cwaléti śpieszyć się); (*Bosn.* kassati, drussati; *Carn.* dirjam; *Vind.* skokuvati, na skok jesditi; *Croat.* pruszim). Jak uczyć koni czwałać. *Hipp.* 40. *Fig.* Czwała mi co w głowie, uwija mi się, snuje mi się po głowie, es geht mir was im Kopfe herum. Najwięcej mu to w smutnej myśli czwała, że.... *Pot. Arg.* 229. Czemu się już przyuczył syn twój, to mu czwała w głowie, Radby tam i przeleciał, nic mu po tej mowie. *Rej. Wiz.* 88, *b.* Dziwne szumy w nich cwałały. *Tward. Wł.* 18. *Nunc jam alia cura impendet pectori*, insze teraz mam staranie na się, insze mi teraz w głowie czwała. *Mącz.* §. Cwałać w czym, czwałać się, brnąć w czém, z biedą i ciężkością się posuwać, worin waten, sich mit Mühe fortbewegen. W tymże błocie czwałać albo tkwieć, to jest, w tejże niefortunie, *in eodem haesitare luto. Mącz.* Waż się czwała = suwa się. *Włod.* sich fortwälzen. Cwałam się, *tarde moveor*, *magna me mole fero. Cn. Th.* *Volutabrum* kał, w którym świnie zwykły się walać, czwałać. *Mącz.* sich wälzen. *Fig.* Czwałać się, uwijać się, kręcić się, sich herum tummeln, herum drehen. Kiedy mu w głowie ta się czwała scena.... *Chrośc. Fars.* 460. Jeszcze narodów tak wiele się czwała, Zbiwszy ich, tam się zdobywaj bogato. *Chrośc. Luk.* 71. §. *Transl.* Czwałać co w głowie, czwałem przebiegać, porywczo roztrząsać, etwas in seinem Kopfe herum wälzen. W głowę zachodzi bez mała, Wszystkie te różne rzeczy w myśli czwała. *Pot. Arg.* 229. °§. Czwałać na kogo *ob.* Czyhać. CZWAŁACZ, a, *m.* czwałem jeżdżący, ein Galoppirer; *Carn.* dirjavz.

Pochodz. *docwałać*, *docwałować*, *nacwałować się*, *pocwałać*, *przecwałać*, *przycwałać*, *rozcwałać*, *wycwałać się.*

CWEJNOS, a, *m.* z Niem. dwóchnosek, dwójnos, miano, które dają ogarom. *Kniaź. Poez.* 3, 120. (cf. grzmilas, zagraj), ein Name, den man den Stäuberhunden zu geben pflegt.

CWELICH, u, *m.* z *Niem.* der Zwillich; (cf. drelich) tkanina lniana z podwójnej osnowy; *Boh.* cwilink; *Carn.* dvojshert; *Sorab.* 2. zwilluch; *Croat.* czvilich, czvilih; *Slavon.* csetverocip; *Hung.* kitoel, (cf. kitel); *Ross.* тикъ. Namiot z cwelichu. *W. Post. W.* 3, 318. CWELICHOWY, a, e, z cwelichu; Zwillich=, von Zwillich; *Boh.* cwilinkowý; *Ross.* тиковый.

ĆWIARTKA, i, *ż.* ĆWIARTECZKA, i, *ż.* zdrobniałe wyrazy słowa Ćwierć, czwarta część jakiej drobniejszej rzeczy, ein Viertelchen, ein Viertel, der vierte Theil; *Boh.* čtwrtka; *Ross.* четвертка. Talary, półtalary, ćwiartki Hiszpańskie i Hollenderskie. *Vol. Leg.* 7, 499. Viertelteil. Ćwiartki są to dwuzłotówki, 40 z grzywny. *Vol. Leg.* 7, 451. Achtgroschenstücke. °Ćwiartkówka, zł. 1, gr. 22. *Pam.* 85. 1, 60. Ćwiartka, czwarta część miary. *Mącz.* ein Viertel irgend eines Maßes. Walas prosi o ćwiartkę. Jacy za ćwiartkę winien. *Oss. Wyr.* (w sposobie mówienia chłopów, za ćwierć korca zboża, ein Viertelscheffel Getreide). Ćwiartka mięsa, zwłaszcza pomniejszych bydląt, ein Viertel Fleisch von Thieren, z. B. ein Kalbsviertel. Ćwiartka cielęciny. — Ćwiartka papieru, ein Quartblatt Papier, ein Blatt Papier, ein Stückchen Papier; *Vind.* zhetertni list, shtertez listu; *Ross.* четвертка листа. Ćwiartka papieru złożona. *Teat.* 37, 174. Nie pisz na arkuszu, co się mieści na ćwiartce. *Oss. Wyr.* Nie żałuj ćwiartki dla przyjaciela. *ib.* (przecież napisz, abo odpisz na listy). ĆWIARTKOWAĆ, CZWARTKOWAĆ, ĆWIARTOWAĆ *ob.* Ćwiertować. ĆWIARTKOWY, a, e, z ćwiartki, viertel=. Ćwiartkowa książka, ćwiartkowy list, ćwierćarkuszowy, *Ross.* книга въ четвертку, in Quarto. §. Cynę, do której czwartą część ołowiu dodają, ćwiartkową zowią. *Kruml. Chym.* 192. Viertelzinn, worin der vierte Theil Bley.

ĆWICZYĆ *czas niedok.*, sposobić kogo do czego, wkładać go w co, wprawiać w co, doskonalić w czym, einen worin üben, ihn wozu anführen, anleiten, ihm Anweisung geben; (*Boh.* et *Slovac.* cwičiti, cwicjm; (cf. wyknąć, zwyczaj, cf. uczyć, cf. *Ger.* ziehen); *Sorab.* 1. pohutżam, nahanam; *Rag.* zabavgljati; *Slavon.* zabavljati). Na tym placu ćwiczą konie do jazdy. *Star. Dw.* 11. Przełożeni, aby czeladź swoję do wszelakiej powinności ćwiczyli. *Modrz. Baz.* 48. Nie trzymam z Marsem, co na bitne boje Ćwiczy swe szable, ćwiczy zbroje. *Ryb. Gęśl. C.* 2. Lepiej bogaty psa ćwiczy, niż ubogi syna. *Rys. Ad.* 35. Mądrego cudza nieostrożność ćwiczy. *Pot. Syl.* 4. Tego niech za mądrego zemną wszyscy liczą, Kogo nie doświadczenie, lecz przykłady ćwiczą. *Pot. Pocz.* 228. (po szkodzie mądry; lepiej przed szkodą być mądrym, cf. cudzym się przypadkiem kajać). Ćwiczenie, wprawianie, das Üben, die Übung; (*Slavon.* zabava; *Sorab.* 1. czahnidba, hutżwa; *Vind.* navada, navajenje, vada, dopernashilu; *Dal.* nasstoyanye; *Hung.* dolog). Ćwiczeniem zowiemy wszelakie powtórzenie spraw dla potwierdzenia i ugruntowania nałogu (wprawy). *Petr. Et.* 120. Ćwiczenie, jakoby druga natura u młodego. *Radz. Z. N. J.* 18. Ćwiczenia ciała służą zdrowiu. *Pilch Sen. list.* 111. Leibesübungen. Ćwiczenie rozumu jest podobne do uprawy roli. *Zab.* 5, 128. Dowcip ćwiczeniem ostrzeje. *Cn. Ad.* 117. Dasz źrzebca na ćwiczenie do dobrego kawalkatora. *Falib. Dis. G.* 3. (na objeżdżanie). Siła, siła ma w wojsku przed liczbą ćwiczenie. *Pot. Arg.* 155. (t. j. wprawa wojskowa, musztra, umiejętność). Gdzie jest rada rozważna a sprawa ćwiczona, więcej jeden radą swą sprawi, niżli ich wiele, co nic nie umieją. *Rej. Żw.* 165. *b.* Ogólniej ćwiczyć, uczyć, wychowywać, edukować, formować, üben, bilden, erziehen, unterrichten. Woźnica konia nie ćwiczy jeno ostrogą, munsztukiem, biczem i korbaczem; dozorca zaś ma ćwiczyć ucznia, napominaniem, groźbą, podczas biczem, a zawżdy przykładem dobrym. *Petr. Ek.* 93. Ćwiczenie, nauka, edukacya, die Unterricht, die Bildung, die Erziehung. Dawniej wyjeżdżać młodym zabroniono Na ćwiczenie z ojczyzny, aż w dojźrzałym wieku. *Star. Vot. C.* 2. Kazimierz Jagiellończyk Długoszowi syny swoje do starania i do ćwiczenia nauk i obyczajów poruczył. *Krom.* 688. Jakie ćwiczenie, takie pociechy. *Falib. Dis. J.* 3. Źle czynią rodzice, którzy zaniedbywają dobrego ćwiczenia dziatkom. *Modrz. Baz.* 36. Dzieci bez ćwiczenia żyjąc, dorosłszy, do niczego dobrego się nie przydają. *Petr. Ek.* 97. Nie umiecie ćwiczenia dawać dziatkom z młodu. *Opal.*

Sat. 1. Jak się pachnące nazywają wody, Jakie z Paryża wywiezione mody, Jak trefić włosy, jak się pierś odkrywa, Nie to się, nie to ćwiczeniem nazywa. *Karp.* 7, 57. Konrad będąc w złym ćwiczeniu z młodu i w roskoszy i w próżnowaniu wychowan, nie umiał się zgoła rządzić na swoim państwie. *Biel. Kr.* 117. Ćwiczony, wprawny, biegły, wyuczony, geübt, fertig, bewandert, unterwiesen, gelehrt; *Vind.* obhojen, povajen, svuzhen; *Ross.* искусный; *Eccl.* обычникъ. Im ćwiczeńszy kto w swoim rzemieśle, tym większej czci godzien. *Gorn. Dw.* 23. Rozmyślania częste nas sprawniejsze i ćwiczeńsze czynią. *Lat. Kom. C.* 3. Niećwiczeńsi pospolicie goretsi. *Biel. Kr.* 489. Was na pomoc przyzywam, o Muzy ćwiczone, Cny Jowiszów narodzie, o panny pieszczone. *Star. Vot. A.* 3. Wszystkie prawie ćwiczeńsze narody chronią się tego. *Star. Vot. B.* 4. *b.* (polerowniejsze, oświeceńsze, die gebildeteren, cultivirtern Nationen). *Zygr. Gon.* 253. Ćwiczony, *in malam partem* przebiegły, sztuczny, kunsztowny, erkünstelt, studiert. Pono rozumiesz, że mię ćwiczonemi Łzami i słówki zmówisz pieszczonemi. *Past. F.* 113. Zmyślone Słowa masz, śmieszki, pojrzenie ćwiczone. *ib.* 116. — Ćwiczenie duchowne, rekollekcya, rozmyślanie, geistliche Übung, Betrachtung. *Cn. Th.* Biskup osądził księdza na dziewięć dni ćwiczenia duchownego o chlebie i wodzie. *Oss. Wyr.* — Ćwiczyć kogo słowami, napominać go, strofować, einen mit Worten züchtigen, ihn ermahnen. Ćwiczenie, napominanie, strofowanie, die Ermahnung, die Zucht, Züchtigung mit Worten. Synu mój, słuchajże ćwiczenia ojca twego, a nie opuszczaj nauki matki twej. *Radz. Prov.* 1, 8. §. Ćwiczyć rózgą, batem = chłostać, smagać, karać, mit Ruthen, Peitschen u. s. w. züchtigen, schlagen, prügeln, fuchteln, séwiczyć, oćwiczyć *dok.*, (*Sorab.* 1. schwikam *ferio*; *Vind.* shibati, otepsti). Kto folguje rózdze, nienawidzi syna swego; a kto go miłuje, ćwiczy go. *Sk. Kaz.* 420. Bękartem, nie dziecięciem boga się niech liczy, Kogo nie karze, kogo ten ociec nie ćwiczy. *Pot. Pocz.* 486. Przeklęty ten kucharz, jakżebym ja jego séwiczył, gdybym był Wc Panem. *Teat.* 11, *b.* 19. Ćwiczony, wybity, smagany, ein Geprügelter, Gezüchtigter. Jeden ćwiczony stoi za dwóch niećwiczonych. *Oss. Wyr.* (jeden bity, za dwóch niebitych, cf. rózga brzozowa, rozum dawa). Ćwiczony miotełkami pod pręgierzem. *ib.* ein Gestäupter. Ćwiczenie, chłosta, obicie, osmaganie, Schläge, Prügel, Hiebe. Wziął rózgą dobre ćwiczenie. *Oss. Wyr.* — *Fig. tr.* ćwiczyć nieprzyjaciela = bić, porazić go, den Feind schlagen, peitschen. Waleczny Sobieski ćwiczył Turczyna pod Wiedniem. *Teat.* 32, 50. Hetman ten zwykł Turków ćwiczyć. *Paszk. Dz.* 49. ĆWICZYĆ się *zaimk.*, wprawiać się w co, wkładać się w co, doskonalić się, sich worin üben; (*Vind.* se vadit, se navajat; *Carn.* umetam; *Sorab.* 1. pilnosczu szo, pohuknu; *Slavon.* zabavljati se, priucsávati se). Szanujmy tych, którzy się w naukach ćwiczą szczęśliwie. *Zab.* 15, 68. Trzeba mu się ćwiczyć w naukach z młodu. *Star. Ryc.* 40. Młódź się zjeżdżała ćwiczyć w rycerskiej zabawie. *Star. Vot. C.* 4, *b.* Wół, gdy we trzech latach będzie, poczynaj z nim się ćwiczyć ku robocie. *Cresc.* 550. Lud ten śmiałością wszystkich przewyższa, bo z Tatarami przyległemi ustawicznie ćwiczyć się muszą. *Stryjk.* 351. Wszędzie od filozofów się badał, i z niemi się ćwiczył, Tak że się prędko między pierwsze liczył. *Jabł. Ez.* 3. On jest skarbnicą mądrości, z której się nawet i nieśmiertelni duchowie ćwiczą. *Bzow. Roż.* 61. (uczą się, doskonalą się, sie lernen, bilden sich daraus). §. Ćwiczyć się, rózgą, dyscypliną, smagać się, chłostać się, sich peitschen, sich schlagen. S. mąż ćwiczył się po grzbiecie rzemykami, z których każdy miał na końcu drót ostry. *Oss. Wyr.* Kapnicy ćwiczyli się dyscyplinami nieraz aż do krwi. *ib.* *ĆWICZEŃSTWO, a, *n.* ćwiczenie, układność, karność, Übung, Zucht, Disciplin. Trzeba zawsze ćwiczeństwa a karności około siebie użyć, aby gniewem władnąć. *Sk. Kaz.* 314. ĆWICZEŃSZY *comparat. particip.* Ćwiczony, *ob.* Ćwiczyć. *ĆWICZNY, a, e, przyjmujący ćwiczenie, pojętny, nauczny, gelehrig, empfänglich für Übung und Unterweisung; *Boh.* cwičny. Głowy ćwiczne. *Ryb. Ps.* 89. ĆWICZYCIEL, a, *m.* ćwiczący drugich, upominacz, uczyciel, der einen übt, der Unterweiser; *Sorab.* 1. pohužer, nahanik; *Boh.* cwičitel. Chcesz być wodzem ślepych, ćwiczycielem nierozumnych, uczycielem niemówiątek. *Budn. Rom.* 2, 19. (mistrzem. *Bibl. Gd*) *w rodz. żeńsk.* ĆWICZYCIELKA, i, die Unterweiserinn. Ćwiczycielka córek. *Teat.* 30, *b.* 131. *ĆWICZYZNA, y, *ż.* ćwiczenie, biegłość, wprawa, doświadczenie, Übung, Geübtheit, Fertigkeit. Wy przez rycerskie na wojnach ćwiczyzny Zasłużyliście względy u ojczyzny. *Chrośc. Fars.* 34. Turczyn kilkakroć twej doznawszy broni, Przeczuwa swoje z rycerskiej ćwiczyzny Nieuchronione pogromy i blizny. *ib. ded.* Żołnierze wodza zdrajcą zowią swej ojczyzny I swoje w zbrodniach domowych ćwiczyzny. *Chrośc. Luk.* 145. §. Sztuka, kunszt, mistrstwo, doskonałość, Kunst, Geschicklichkeit, Fertigkeit. Dedal ostatniej ćwiczyzny czyny po sobie zostawił. *Pot. Arg.* 49. Srebra i złota do okrętu z lądu Dziadowskiej jeszcze wynosi ćwiczyzny. *Pot. Syl.* 81.

Pochodz. *doćwiczyć, naćwiczyć, oćwiczyć, odćwiczyć, poćwiczyć, przećwiczyć, wyćwiczyć, zaćwiczyć, ćwik, ćwikowy.*

ĆWIECZEK, czka, *m. zdrobn. rzeczown.* Ćwiek, ein kleiner Zwecknagel, ein Zweckchen, ein Zweck; *Boh.* cwéček, cwoček; *Sorab.* zwak. Byś więc ćwieczki przybijał do rozumu słowa, Tedy snadnie odpadną, gdy szaleje głowa. *Rej. Wiz.* 68. — *Fig.* Ma ćwieczek w głowie = bito go w ciemię, nie staje mu klepki, er hat einen Schuß, er ist geschossen. Ćwieczek musi mieć w głowie; życzyłbym od licha Dać jej z łót ciemierzycy, niechaj się wykicha. *Zabł. Amf.* 53. Ćwieczek ś. Ignacego w głowie, brak klepki, dziura we łbie; z przesądu, że kto od Jezuitów występował, mieszał mu ś. Ignacy rozum czyli figurycznie, zabijał mu ćwieczek w głowę. ĆWIECZYSTY, a, e, ĆWIECZYSTO *przysłk.*, pełen ćwieków, ćwiekami pobity, voll Zwecknägel, zweckig. ĆWIEK, a, *m.* gatunek gwoździ żelaznych z wypukłą głową, z Niem. der Zweck, der Zwecknagel; *Boh.* cwek, cwok; *Croat.* czvèk; *Vind.* shrebliza, shebliza; (*Vind.* zveki = gatunek ciasta, makarony). Ćwieki gontowe. *Oss. Żel.* 64. Darował Otton Bolesławowi ćwiek z krzyża Chrystusowego. *Nar. Hist.* 2, 95. Pieszy leni-

wo wygra, ale dłużej dotrzyma, według onego przysłowia, jakby go ćwiekiem przybił. *Fredr. Ad.* 45. (piechota jak mur, nieporuszona, jak przykuta). §. *Medic.* ćwiek, odcisk, nagniotek, narostek, ein Gewächs wilden Fleisches, eine Fleischverhärtung, verhärtetes Geschwür, ein Überbein, Hühnerauge, Warze u. s. w. Naróśliny przez stawy i członki, które łacinnicy *clavos*, my ćwiekami albo gwoździami nazwać możemy. *Syr.* 739. Po staropolsku te ćwieki kurzemi okami zowią. *ib.* 1180. Ćwieki albo brodawki twarde pod palcy w nogach, *furunculi*. *Syr.* 110. Lilia ćwieki na członkach i stawach zasiadłe spędza. *ib.* — §. Ćwiek, mozoł, trudność, przeszkoda, kłopot; Kummer, Verlegenheit, Schwierigkeit. To nie lada ćwiek. *Oss. Wyr.* (tu to sęk!) Coraz mu nowe w sercu leżą ćwieki. *Pot. Syl.* 185. Wbijać komu ćwiek w głowę, zadawać mu trudność, kłopot. *Cn. Th.* 1250. einem einen Nagel in den Kopf schlagen, einen Keil; ihm einen Floh ins Ohr setzen, ihm Kummer machen, ihm Angst machen. Daj go katu! wbiłeś mi ćwiek w głowę. *Teat.* 19, *c.* 69. ĆWIEKARNIA, i, *ż.* kowalnia ćwiekarska, die Nagelschmiede. *Bndtk.* ĆWIEKARSKI, a, ie, od ćwiekarza, Nagelschmids=. Ćwiekarskie rzemiosło=. ĆWIEKARSTWO, a, *n.* das Nagelschmidshandwerk. ĆWIEKARCZYK, a, *m.* czeladnik lub chłopiec ćwiekarski, der Nagelschmidgeselle, Nagelschmidjunge. ĆWIEKARZ, a, *m.* rzemieślnik od ćwieków, der Nagelschmid; *Boh.* cwečkař, cwočkař. *Bndtk.* — *W rodz. żeńsk.* Ćwiekarka, die Nagelschmidinn. ĆWIEKOWAĆ *czyn. niedok.*, ćwieki powbijać, ćwiekami pobijać, Zwecknägel einschlagen, mit Zwecken beschlagen. ĆWIECZKOWAĆ, ćwieczkami pobijać, mit Zweckchen, Zwecknägelchen beschlagen. *Bndtk.* §. *Fig.* Ćwiekować, smagać nielitościwie aż do krwi, katować, męczyć, bis aufs Blut peitschen, zerpeitschen. Zły, jak bies zapalczywy, chciał mię ćwiekować. *Teat.* 17, 75. Mówisz: zając niedopiekły, Daj kańczuka, wołasz wściekły, Wolisz kucharza ćwiekować, Niżli zająca ćwiertować. *Min. Ryt.* 3, 87. (*scindere*). ĆWIEKOWY, a, e, od ćwieka, Zweck=, Zwecknagel=. Ćwiekowa głowa.

Pochodz. *doćwiekować*, *naćwiekować*, *przećwiekować*, *wyćwiekować*, *zaćwiekować*, *zćwiekować*.

ĆWIERĆ, i, *ż.* czwarta część czego, (cf. kwarta), ein Viertel, Ćwiartka *zdrobn. qu. v.*, *Boh.* čtwrt, čtwrtce, cžtwrtka, cžtwrtina; *Slovac.* stwrť; *Vind.* shtertez, zhetertinka, zhetertnina; *Carn.* zhetert, zhetertinka, zhetertnina, firkélz; *Bosn.* cetvrrit, cetvrritina; *Slavon.* csetvertina, litra; *Sorab.* 1. žtwortélk; *Sorab.* 2. stwörsch, bertel; *Rag.* cètvart, cetvàrtina; *Croat.* chetèrt, chetertinka, fertaly; *Dal.* chetvart; *Ross.* четвертка; *Eccl.* четверть, четвертая часть. четвертина. Ćwierć łokcia, eine Viertelelle. Łokieć dzieli się na cztery części, nazwane ćwierci, a ćwierć każda na sześć calów. *Solsk. G.* 2, 5. *Prov.* Na ćwierć mu popuścisz, to on się domyśli na łokieć. *Haur. Sk.* 137. (cf. dano kurowi grzędę, a on się domyśla wieży). Ćwierć godziny *Croat.* fertaly vure, *ob.* Kwadrans. Ćwierć roku *Eccl.* тримѣсячіе, время трехмѣсячное, *ob.* Kwartał. — Ćwierć korca, ćwierć = czwarta część korca, lub też naczynie jakie do mierzenia zboża, mieszczące w sobie czwartą część korca, dzielące się na cztery miarki, ein Viertelscheffel, ein Viertel, auch das Maß, das ein Viertel misst, das Viertel. Korca Krakowskiego ćwierć, półmacek Lwowski. *Cn. Th.* 304. Korca Sendomirskiego ćwierć, ma garcy sześć; korca Sendomirskiego półćwierci trzy garce ma. *ib.* — *ob. Inwentarze tit.* miary. Ćwierć dębowa, sosnowa, t. j. naczynie ćwierć mierzące z dębiny i t. d. zrobione. Ćwierć kuta z obręczami żelaznemi. Handluje zbożem na ćwierci. *Oss. Wyr.* (nie na korce; drobny przekupień). Jeszcze teraz na ćwierci przedają. *ib.* (niemasz tylko chłopi na targu; jeszcze panowie nie otworzyli śpichlerzów). Ćwierć żydowska, arendarska. (fałszywa). Podstawić ćwierć (podsunąć fałszywą). Prosił chłop we dworze o ćwierć, (*ob.* o ćwiartkę, o zapomogę zbożem, er bat, ihm einen Viertelscheffel Getreide zu leihen). Ćwierć z czubem *ob.* Czub. Ćwierć pod strych *ob.* Strych, cf. korzec. Ćwierć funta, ein Viertelpfund. Ćwierć arkusza; ein Quartblatt Papier; *Ross.* четвертка листа *ob.* Ćwierćarkuszowy, — Ćwierć mięsa, wołu, sarny, (o drobniejszych, ćwiartka,) ein Viertel von einem Thiere. Ćwierć abo ćwiartka przednia, od przodu, das Vorderviertel, poślednia, tylna, zadnia, pośladek, od zadu, das Hinterviertel. Droższa dziś ćwierć mięsa, aniż na on czas był wół cały. *Falib. Dis. N.* 2. Ćwierć, sztuka ćwiertowanego winowajcy, das Viertel, ein Stück von einem Geviertheilten. Dulcyn poszedł żywcem na ćwierci i ogień. *Nar. Hst.* 5, 366. został ćwiertowanym i spalonym, er wurde geviertheilt. Skazany na roztargnienie od koni na ćwierci. *Tward. Wł.* 100. (von Pferden in vier Stücke zerrissen werden). Niech mię na sztuki bisurmaniec płata, niech członki moje na ćwierci rozrywa. *Jabł. Buk. B.* 3. — Ćwierć drzewa, czasem u niektórych połeć drzewa, deska, ein Viertel eines zerspaltnen oder zersegten Baums, eine Holzspalte, ein Bret. Trumnę sobie za wczasu na pamiątkę śmierci Stolarzowi z dębowej kazał zrobić ćwierci. *Pot. Pocz.* 651. (z dębiny na ćwierci czyli połcie porzniętej). — Ćwierć w czapce, mającej cztery strony, n. p. jak konfederatka. *Oss. Wyr.* jeden ze czterech płatków, inaczej kwatera, das Quartierchen, in einer viereckigen Mütze, eines von den vier Stücken, woraus sie besteht. — Ćwierć roli, miara pewna inwentarska, czwarta część łanu, eine Viertelhufe. Nie bez nadgrody gospodarz mnie puszcza, za wierne wysługi Orzą obszerne ćwierci moje pługi. *Zab.* 16, 341. (*synecdoch.* obszerne pola, niwy). Ćwiertnik, chłop na ćwierci roli osiadły, n. p. siedzi Paweł na półrolku, Gaweł na ćwierci. *Oss. Wyr.* — Ćwierci pan, tetrarcha. *Sekl.* 69. (czwartej części państwa pan, ein Vierfürst). §. Ćwierci wojskowe, kwartały, raty płaty wysłużonej, die Soldatenquatember, Dienstquatember, Dienstvierteljahre. Zabroniono prawem, aby żaden towarzysz z wojska albo do inszego rotmistrza nie wyjeżdżał, dokądby zupełnych czterech ćwierci z jednym rotmistrzem nie wysłużył. Jedna ćwierć a prima Aprilis ad primam Julii. *Vol. Leg.* 4, 488. Wojsko w borgowe zaszedłszy ćwierci, już nie ma czym się utrzymywać. *Vol. Leg.* 5, 765. Żołnierz, kilkadziesiąt na wojnie wysłużywszy ćwierci. *Pot. Jow.* 56. Za Stefana po ośm złotych husarzowi na całą ćwierć płacono. *Star. Ryc.* 20. ĆWIERĆARKUSZOWY, a, e, ćwiartkowy, na ćwierć arkusza wielki, Viertelbogen=, Quart=. Ćwierćarkuszowa forma, Quart=

format. Ćwierćarkuszowa księga, ein Quartant, ein Quartband. ĆWIERĆBECZEK, czka, m. beczki czwarta część, eine Vierteltonne. Ćwierćbeczek, abo antał trzyma garcy 18 Warszawskich. *Jak. Mat.* 1, 5. *Łesk. Mier.* 2, 26. ĆWIERCIEŃ *Genit. plur. subst.* Ćwiertnia. ĆWIERCIENNY, a, e, od ćwiertni, co ćwiertnie waży, korzeczny, *modialis. Macz.* Malter=, u. s. w. ĆWIERCIOFUNTOWY, a, e, ćwierć funta wynoszący, viertelpfündig; *Vind.* zhetertnofunten. ĆWIERCIOKRĄG, ęgu, m. ĆWIERĆKOLE, a, n. kwadrans, narzędzie matematyczne, składające czwartą część okręgu. *Jak. Art.* 3, 288. Do zwyczajnych pomiarów ćwierćkole, czyli jako zowią ćwierciokrąg, *quadrans*, mający promień na stopę długi, jest najwygodniejszy. *Zabor. G.* 178. ĆWIERCIOROCZNY, ĆWIERĆROCZNY, a, e, ĆWIERCIOROCZNIE *przysłk.*, trzymiesięczny, kwartalny, vierteljährig; (*Vind.* shtertezhnolieten, trimesezhen, kvatern). Ćwiercioroczny. *Mon.* 75, 594. Ćwierćroczny prezes. *Czack. Pr.* 231. *Boh.* čtwrtletnj. ĆWIERCIOWY, a, e, ćwierć biorący w się, jakąkolwiek miarą albo wagą, obejmujący ćwierć, Viertel=, ein Viertel eines Maßes oder Gewichtes enthaltend; *Boh.* čtwrtnj; *Ross.* четвертный. Ćwierciowy worek. *Oss. Str.* 3. Grzyb ćwierciowy. *Mon.* 71, 546. ĆWIERĆMUROŁOM, u, m. ein Viertelmauerbrecher. Ćwierćmurołomy dwunastofuntową kulę strzelają. *Jak. Art.* 1, 212. ĆWIERĆSOKOŁ, a, m. ein Viertelfalke, eine Art Geschütz. Ćwierćsokoły jednofuntową kulę strzelają. *Jak. Art.* 1, 212. ĆWIERĆWĘŻE, a, n. eine Viertelschlange, Art von Geschütz. Ćwierćwęże cztero - albo pięciofuntową kulę strzelają. *Jak. Art.* 1, 212.

Pochodz. po słowie: *czwarty*.

*ĆWIERDZA *ob.* Twierdza. ĆWIERDZIĆ *ob.* Twierdzić.

ĆWIERCZEĆ *czas. niedok.*, Ćwierknąć *jednotl.*, Cierkać, Ćwierkać *kontyn.*, skrzyp wydawać jak świerszcz, świergotać. *Włod.* zirpen, einen rauhen Ton hören lassen; (*Boh.* cwrcéti, cwrčjm, cwrkam, cwrnceti, cwrncjm, cwrkáti, cwrkáwám; *Sorab.* 1. zczerkam; *Sorab.* 2. sczirzeſch; *Carn.* zverzhati, zverzhim; *Vind.* zherzhiti; *Ross.* чиркнуть, чиркать, чирликать, чикнуть, чикать; *Bosn.* gjuberiti; *Rag.* xuberitti, xâmoriti, bighlissati). Świerszcz ćwierka. *Dudz.* 21. Konik uszy wrzaskliwym ćwierkaniem obraża. *Tol. Saut.* 4. *Zab.* 10, 191. *Eccl.* кобылки, и сверчки чиркають. — O wróblach i inszych drobnych ptaszkach n. p. Mało słowików, a wdzięcznie śpiewają, Ćma wróblów; kiedy lada-jak ćwierkają! *Bratk. F.* 2. *b.* (*Carn.* shvergoleti). Żadne nad mego kanarka pisklę skromniej nie ćwierkało. *Tol. Saut.* 33. Kanarek migdał chwyciwszy, ćwierkając odemnie uciekł. *ib.* 82. Wróbel porwawszy się podleci i pocznie cierkać. *Min. Ryt.* 2, 251. 1. *ĆWIERK, *ĆWIERCZ *ob.* Świerszcz. 2. ĆWIERK, u, m. ćwierkanie, świergot, skrzyp, das Zirpen, das Gezirpe, der Zirp, z. B. der Grille, des Heimchens; (*Boh.* cwrkani; *Rag.* xubér, xâmor). Świerszcz skrzydłami swemi ruszając, ociera je o grzbiet; a powietrze tym sposobem poruszone, wydaje ćwierki. *Zool. Nar.* 152.

Pochodz. *świerszcz*, *świergotać*, *świerkotać*, *świergot*, *cf.* *świegot*, *świegotać*, *świegotliwy*.

ĆWIERTNIA, i, ż. (*Etym.* Ćwierć); *Boh.* čtwrce, miara zboża różnej w różnych krainach wielkości, *Croat.* stertina, stertinka, stertinyak; *Vind.* startinjek; cf. kłoda, maca, korzec, ein Getreidemaß, von verschiedener Größe, nach Verschiedenheit der Gegenden. Małdr albo ćwiertnia. *Syr.* 945. Ćwiertnie abo pewne mace. *Chełm. Pr.* Łaszt dobrej miary ma ćwiertni 26; ćwiertnia korcy trzy. *Sol. Geom.* 3, 135. Ćwiertnia Poznańska ma garców 42. *Cn. Th.* Małdr Paryzki 12 ćwierteń, jako i w Polszcze czyni; a ćwiertnia Paryzka jest tylko jako w Krakowie Kazimierska, albo w Wielkopolszcze Kaliska, bo także cztery korce czyni. *Grzęb. Geom. M. b.* Ćwiertnia Krakowska ma garców 36, Kaliska 52. *Cn. Th.* Ćwiertnia Toruńska, równa jest Krakowskiemu korcowi. *Tr.* — Wydano nań każdy dzień dwanaście ćwiercień (*Genit. plur.* zamiast: ćwierteń) białej mąki. *W. Dan.* 14, 2. (dwanaście miar wielkich. *Bibl. Gd.*). Sto ćwiercień pszenicy. 1 *Leop.* 3 *Ezdr.* 8, 21. *W. Post. W.* 2, 153. ĆWIERTNIK, a, m. chłop na ćwierci roli osiadły. *Oss. Wyr.* ein Viertelhüfner; (*Boh.* čtwrtnjk = ein Viertelhauptmann). ĆWIERTOWAĆ, *ĆWIARTOWAĆ, *CZWARTOWAĆ *czas. niedok.*, poćwiertować, rozćwiertować *dok.*, na cztery ćwierci rozciąć, rozszarpnąć, n. p. złoczyńcę, viertheilen; *Boh.* čtwrtiti; *Vind.* zhetertiti, na shtirje resdeliti; *Ross.* четверить, разчетверить, четвертовать, разчетвертовать. Wojewoda Wołoski syna cara Tatarskiego rozćwiertować rozkazał. *Krom.* 695. Każe cię ćwiertować I ćwierciami twojemi pale nasztychować. *Paszk. Dz.* 24. Pojmany, ćwiartowany od urzędu, który nie chciał bluźnierców żywić, wziął swą zapłatę. *Birk. Sk. E. b.* — *Fig. transl.* Jeśli chcą Włochy poczwartować bogowie. ... *Bardz. Luk.* 186.

ĆWIERZYĆ *czas. niedok.* (cf. *Ger.* zwerch - na ukos) przeorywać, odwracać, radlić. *Cn. Th.* — *Włod.* — *Dudz.* 35. zwiebrachen, überzwerch ackern.

1. ĆWIK, a, m. ćwiczony, doświadczony, weteran, nienowak, niefryc, ein Erfahrner, ein Bewanderter, ein Veteran; *Boh.* cwik, zwyk, zwykly ku wšemu; *Eccl.* обычникъ, многоискусный; *Ross.* стройный. *Exercitatus* wyćwiczony abo ćwik, jak niektórzy mówią. *Macz.* Wojenni ćwikowie wszyscy radzili, nieprzyjacielowi już nie dać się rozpościerać. *Krom.* 456. Więcej w jego wojsku było młodzików, aniżeli ćwików. *Orzech. Tarn.* 54. Większe ma być jadło dane zawodnikowi ćwikowi, niźli nowakowi. *Petr. Et.* 103. Młodzik niewolnik, *maisz towarzysz, ćwik pan. *Rys. Ad.* 40. — Ćwik, przebiegłec, szczwany, kuty na cztery nogi, karmiony szpakami, wronami, kos, ein Schlaukopf, ein Fuchs, mit allen Hunden gehetzt; auf allen Vieren beschlagen, durchtrieben. Kioperli, ten stary ćwik, wyprawił przed swoją śmiercią niepoślednią sztukę. *Kłok. Turk.* 92. Słyszałem to od Sienickiego, ćwika starego i sławnego męża. *Orzech. Tarn.* 49. — §. Ćwik, stary karp', ein dreyjähriger großer Karpfen; auch im Deutsch. an einigen Orten Zwicke; ein Hauptkarpfen. Za trzy lata stare karpie już będą ćwikami i okrasą gatunku. *Haur. Sk.* 141. (cf. kroczki, stopniki). §. Kogut nie zupełnie wykapłuniony, ćwikiem u nas zwany; głosu taki zupełnie nie traci; ale go przecież znacznie odmienia. *Kluk. Żw.* 2, 129. (u koni i bydląt zowią to wnętr. *Dudz.* 35). der Halbkapaun,

der Spitzbahn, der nicht ganz verschnitten ist. *Prov.* Wpadł jako ćwik głodny, między mdłe kuropatwy. *Pot. Pocz.* 117. (kto duższy, ten lepszy). §. Skępiec i z dębu radby odarł łyka, Aby dosypał konopnego ćwika. *Rej. Zw.* 217. *b.* — 2. ĆWIK, u, *m.* obejście, stan życia, das Gewerbe, der Stand, die Lebensart; (*Boh.* cwik edukacya). Zgodny do żołnierskiego ćwiku. *Tr.* 3. ĆWIK, raczej cwyk, pospolita gra w karty, das Zwicken, ein bekanntes Kartenspiel. *Bndt.*

ĆWIKŁA, y, *ż.* ĆWIKIEŁKA, i, *ż. zdrobn.*, rodzaj rośliny, *beta Linn.* rodzaje jego burak, boćwina. *Kluk. Dyk.* 1, 68. Mangold, Bete, rothe Rüben; *Boh.* tuřjn, mancholt; *Sorab.* 1. tżerwena rěpa; *Slavon.* cikla; *Dal.* blitva; *Vind.* erdezha repa, piesje, rona, pössa, pesa, peisa, plitva; *Carn.* peissa, pęsa, blitva; *Croat.* czikla, blitva; *Hung.* tzékla; *Bosn* bitva, blitva; *Ross.* свекла, свеколка. Roślina początkowie obca, teraz każdemu dobrze znajoma. *Jundz.* 178. Ćwikła jarzyna ubogich. *Syr.* 1120. Zwyczajnie zowią buraki zaprawne ćwikłą, a liście ich zaprane boćwiną — Ćwikła na stołach u nas, a boćwina w Litwie bardzo jest pospolita. *Kluk. Dyk.* 1, 68. *Krup.* 5, 56. Ćwikła jest czerwona, biała i czarna; nawet o żółtej piszą. *Syr.* 118. *Prov.* Czerwony jak ćwikła. *Oss. Wyr.* (jak krew, jak cegła). Mdły jestem jak ćwikła, *betiso. Macz.* (*Croat.* blitvenyak *homo plumbeus*). — Ćwikła leśna albo polna, Waldmangold, *Limonium*, do ogrodnej podobna. *Syr.* 1281. Ćwikła pomorska, *alypum*, *herba terribilis*, Kraut Alypo; wiesiołek od drugich zwana, ma kwiat i korzeń ćwiklanemu podobne. *Syr.* 1517. ĆWIKLANY, a, e, od ćwikły, Mangolds=, rothe Rüben=; (*Ross.* свекольный; *Croat.* blitvin, cziklin; *Hung.* tzeklahoz - való). Ćwiklany sok. *Haur. Sk.* 420. Ćwiklane liście *ob.* Boćwina, *Ross.* свекольникъ. Ćwiklany list *ob.* Rdest wodny.

ĆWINTNAL, a, *m.* na statku czyli szkucie, cwintnale są zimbelki, na których zamykają linkę abo kalaryfy; cwintnale zowią się także kijki poprzeczne u dołu karnatów, na których też karnaty są okręcane, auf den Wasserfahrzeugen, hölzerne Pflöcke, woran die Leinen gebunden werden. *Magier. Mser.*

°ĆWITNY *ob.* Kwitnąć.

ĆWIŻGUŁT, u, *m.* złoto w blaszkach z podłożonym srebrem, z *Niem.* das Zwischgold. Ćwiżgułtu księga. *Instr. Cel. Lit.*

CWYKIEL, kla, *m.* klin, trójśpiczasty kawał, który w koszulę, w pończochy i t. d. wsadzają, z *Niem.* der Zwickel im Hemde, im Strumpfe u. s. w.; *Boh.* cwikl, klin; *Ross.* ластовица, ластовка, стрѣлка. *Fig.* Aryusz, jak jednę kwaterę fałszywie zakroił, wnet do niej kilkadziesiąt innych cwyklów przystosował. *W. Post. W.* 2, 143.

C Y.

CYBANT, CYBUNT, a, *m.* CYBANCIK a, *m. zdrbn.* z *Niem.* das Ziehband, żelazo, którym się fugi okołka u koła okrywają, inaczej też wyrwant. *Archel.* 3, 62. *Ross.* рвань, обойма, скоба. Cybanty, wyrwanty, prędzej, prędzej, koło się zepsuło! *Teat.* 8, 62.

CYBEBY, ów, *liczb. mn.*, z Arabsk. największe z wielkich rozynków, die Cubeben, Zibeben.

CYBET *ob.* Zybet.

CYBORA, y, *ż.* cyperus *Linn.* roślina rosnąca na łąkach mokrych. *Jundz.* 104. rodzaj trawy. *Kluk. Dyk.* 1, 178. Cypergras; *Eccl.* галганъ; *Graec.* χαλβάνη.

CYBORYUM *indecl.*, CYBORYA *liczb. mn.*, z *Greckołac.* u katolików miejsce, gdzie się chowają hostye poświęcone z kielichem. *Cerem.* 1, 67. przybytek, schowanie święte, das Ciborium, das Schränkchen auf dem Altare zur Aufbewahrung des Kelches, der Hostien u. s. w. *Fercula pulpita*, almarye, w których poganie chowali swoich bogów, równie były jak u nas cyborya. *Mącz.*

CYBUCH, a, *m.* CYBUSZEK, szka, *m.* rurka do ciągnienia tytuniu, która się w lulkę wsadza, das Pfeifenrohr, Tabaksrohr, Tabakspfeifenrohr, z *Tureck.* tschubuk, tschebek, tschubek; *Ross.* чубукъ, чубучекъ; *Boh.* treska, trýska. Cybuchy do kurzenia tytuniu bywają hordowidowe. *Kluk. Rośl.* 2, 158. *ob.* Kalinowe. CYBUCHOWY, a, e, od cybucha, Tabakspfeifenrohr=. Munsztuk cybuchowy.

CYBULA *ob.* Cebula. — CYC, u, *m.* z Ind., gatunek materyi, der Zits.

CYC, a, *m.* CYCE, ów, *liczb. mn.*, brodawka czyli guzik u piersi, osobliwie białogłowskich, die Zitze, die Brustwarze; (*Boh.* cyc; *Carn.* sesz; *Sorab.* 1. ziez, cjc, cžéčž; *Bosn.* sissa, dojka, sasaç, *plur.* saske, sisse, dojke; *Croat.* czeczèk, szeszecz; *Dal.* czicza, cziczak, doyka, szaszacz; *Hung.* chiche; *Ross.* сосецъ, сосокъ, титька; *Ital.* ciccia, zizza, tetta; *Svec.* tisse, disse, *Angl.* teat, tett; *Angls.* tit; *Hisp.* teta; *Gall.* teton; *Alb.* sisa; *Graec.* τίτθη; *Ger.* Zitze, Dütte; *Chald. Syr.* דד; *Arab.* ثدي; *Hebr.* דד *et* שד *schadh*, cf. ssać, cf. dziecię, cedzić). Cyce często za całe piersi, albo raczej ich wypukłość, die Brust, die Erhöhung der Brust. Naczynia zbierające mléko, u których zwierząt wpodłuż brzucha dwoma rzędami położone są, jak u suki, wilczycy, świni, zowią się cyce. *Zool.* 68. (cf. promienie, wymiona), die Brüste der Säugthiere, die ihre Milchgefäße an der Brust haben; zum Unterschiede vom Eiter. (cf. cycek). Pstra łamparcica w pokarm dodawałać cyca. *Bardz. Tr.* 443. Cyc niewieści, *honestius dicitur* piersi niewieście. *Cn. Th.* CYCAŁ, CYCAL, a, *m. Boh.* cycoš, cucak; *Sorab.* 1. cjcak, ssący piersi, ein Säugling. §. Pieszczoch, niewieściuch, ein Muttersöhnchen, ein Zärtling. CYCATY, a, e, piersisty *mammeatus. Macz.* stark von Brüsten; *Sorab.* 1. cjcawy; *Croat.* czeczkaszt; *Slov.* cecatý; *Hung.* tsetses; *Rag.* sissast. CYCEK, cka, *m.* CYCKI *liczb. mn.*, *właściwie zdrobn. rzeczown.* Cyc, część, podniesiona na piersiach, w której środku brodawka. *Kirch. Anat.* 51. der erhöhete Theil der Brust, worauf sich die Brustwarze befindet; *Boh.* cecek; *Vind.* sisek, zisei, zesek; *Carn.* zusèk; *Rag.* sissa, dojka, sissiza; *Sorab.* 1, cjck, cžéčžk; *Dal.* szassak; *Hung.* tsets, tsetsetske; *Croat.* czeczkek, szëszëcz, szaszacz; *Bosn.* sissiça; *Ross.* сосецъ, сосокъ, сосочекъ, титька, титечка, *Eccl.* титки; *Graec.* τίτθαι. Cycki, gruczołki mleko oddzielające, ciała gruczołkowate na wyższej części piersi. *Krup.* 2, 344. die Brustwarzen. Cyckom bolącym lekarstwo. *Ślęszk. Ped.* 83. — Piersi białogłowskie, die Weiberbrust; die Brüste. Jeszcze w pieluchach i przy cycku *Gliczn. Wych. K.* 2. *b.* an der Brust. Najmłodszy syn

jeszcze przy cycku. *Weg. Mar.* 3, 279. Panna widzę, bo w wieńcu; ale z sporym cyckiem. *Pot. Jow.* 2, 43. *Cycek dawać, piersiami karmić, *Sorab.* 1. czëčž dahwam, czëschu. CYCKOWY, a, e, od cycków, piersiowy, Brust-, Brustwarzen-; *Ross.* сосковый, титечный. Około brodawek cyckowych, idzie okrąg pewny, kołko cyckowe rzeczony. *Kirch. Anat.* 51. *Ross.* румянце. CYCON, ia, *m. zdrbn. rzeczown.* 1.) Cycek, cyś, das Brüstchen. 2.) Pieściek, pieszczoch, ein Muttersöhnchen, Zärtling. *Cn. Th.* 694. *Sorab.* 1. čžéčžak. CYCOWATY, a, e, na kształt cyców, zitzenartig, brustwarzenartig. Cycowaty, wymionowaty pociąg, *mastrideus. Perz. Cyr.* 1, 159. §. łejbowaty, schwerfällig. CYCOWO, a, *n.* miasto na Szląsku, Wartenberg in Schlesien. *Tr.* (CYCOWY, a, e, z cycu; Zitz-, *dist.* cyckowy).

Pochodz. *cyś*, *cf. ssać*, *cf. dziecię*.

CYFRA, y, *ż.* CYFERKA, i, *ż. zdrbn.*, sposób tajemnego pisania, eine Chiffre zum Geheimschreiben, z *Włosk.* ciffra; *Gall.* chifre; *Lat. med.* cifara; *Boh.* cyfra; *Sorab.* 2. ziffra; *Bosn.* çifra, pismo potajno; (*Carn.* zifra *numerus*; *Croat.* czifra 1. *ornatus*, 2 *signum*, 3, *striatura*, *dem.* czifrica; *Ross.* цыфиръ; *Arab.* et *Hebr.* saphar = liczył *numeravit*). Przejęto list cyframi pisany. *Kłok. Tur.* 110. W liście, co nie wyraził, cyfrą naznaczył. *Jabł. Tel.* 181. §. Cyfra imienia czyjego, litery imienia początkowe ściągnione, der Namenszug, die Chiffre. *Ross.* вензель. Już się palą fajerwerki; cyfra nad same wzniosła się pałace. *Zab.* 9, 149. Cyfra Jana Kazimierza Cl. §. Liczba jakkolwiek pisana, die Ziffer, die Zahl; *Croat.* broj; *Ross.* число. Znajome znaki liczebne 1, 2, 3, 4 i t. d nazwane cyframi. *Łesk. M.* 2, 3. Znamiona liczb nazywają się cyframi. *Jak. Mat.* 1, 3. §. Cyfra, zero, w liczbie kołko, oczko, przez siebie nie znaczące żadnej ilości, die Null. Cyfry nie mają swego mianowania w liczeniu, tylko znaczą, że nie masz w takowym podziale set albo dziesiątków albo jedności, któreby licząc trzeba mianować. *Sol. Geom.* 3, 83. Nie idzie w liczbę cyfra przez się sama, bo nic nie waży, jak plewa do miary. *Wad. Dan. praef.* (*Vind.* gola, golina, karena). *Fig.* cyfra, zero, nic, fraszka, Null, Nichts, Kleinigkeit, Bagatell. Nie mieć za sobą tylko samo szlachectwo jest to być to, co w rachunku nazywają cyfrą, przy której kiedy żadna rozumu, cnoty, poczciwości zaleta się nie znajduje, nic nie waży. *Mon.* 65, 158. Nie podnieśli tych urzędów; ale je gołemi cyframi uczynili i bez wszelakiej władzy. *Biel. Kr.* 607. Człowiek za cyfrę, kiedy w mieszku dziura. *Bratk. C. b.* Niechaj się taki chwyta i zęboma, Cyfrą u ludzi, cyfrą będzie doma. *Pot. Syl.* 275. Sprawiedliwa, kiedy nie ma potęgi, za cyfrę nic stoi. *Pot. Arg.* 412. Groź mi życiem tyranie! śmierć ja cyfrą sądzę. *Min. Ryt.* 1, 82. Jak zagram na skrzypcach, cyfra wszystkie orkiestry. *Zabł. Bal.* 39. *Teat.* 56, *b.* 39. Przykłady te za cyfrę ważą. *Wad. Dan.* 219. Sprawiedliwości nie zejdzie na niczym, Pewnie winnego cyfrą nie odbędą. *Pot. Syl.* 80. §. Cyfra, miano, które się daje charcicom, ein Name der Windspiele. CYFROWAĆ *cz. niedk.*, cyframi, tytłami pisać, mit Chiffern schreiben; (*Slov.* cyfrugi; *Hung.* tzifrázom; *Carn.* zifram, nacifrávam, czifrati = ozdobić, przyozdabiać). CYFROWY, a, e, od cyfry, Chiffer-, Ziffer-, Null-; *Ross.* цыфирный.

CYGA, i, *ż.* kraglica, bąk, fryga, wartałka, der Brummkreisel; *Croat.* chiga (= 2. żoraw studzienny, *cf. Lat.* ciconia), czvérk, kotách; *Slav.* kotur, z - kojemsze detcza igraju; *Hung.* tsiga, csiga; *Boh.* šamrha, brčadło; *Carn.* fertavka; *Bosn.* zvark, zvrrik, kojim se djeça igraju; *Rag.* zvàrk, varticka; *Ross.* волчекъ. Cyga, kiedy się od rzemienia kręci, Jaką po długich salach grą się bawią dzieci, W długim kole patrząjąc, ta biczmi pędzona, Krzywym kołem polata... *A. Kchan.* W. 194. Biczem cygę ocucają. *Hor.* 2, 162. *Nar.* (dzieci w nię grając, popędzają ją biczami, żeby nie ustawała). Po przysionkach biega lekka cyga, Gdy ją bicz miękki zacinając ściga. *Susz. Pieś.* 3. *K.* 2. *b.* Lata myśl szalona, Jako cyga od dzieci biczami sieczona. *Tward. Wł.* 56. Tak skaczesz, jak cyga, wściągniona rzemykiem. *Zab.* 13, 132. *Urs. Gr.* 140. Człek goni tańcem po ledzie cygę malowana. *Tward. Msc.* 45. (zapędza się za fraszką, narażając się). Ferta się, skacze, kręci się, jak cyga. *Teat.* 12, 12. — *Fig. tr.* Cyga, osoba fartyczna, zawsze się ruszająca, żywe srebro, wszędziebylski, wszędziewścibski, trzpiot, co na jednym miejscu długo nie postoi, ein unruhiger Geist, Quecksilber.

CYGAN, a, *m.* CYGANEK, nka, *m. zdrbn.*, *Boh.* cykán *Sorab.* 1. zygan; *Slav.* ciganin; *Croat.* czigàn, cziganin; *Hung.* tzigány; *Lat. med.* cinganus, cingarus; *Ital.* zingaro; *Dal.* cziganin, jegyupak, egiptianin; *Rag.* zigànin, jeghjùpak; *Bosn.* çiganin, ighjupak; *Ross.* цыганъ; der Zigeuner. Syngara, miasto w Mezopotamii, zkąd znać owi cygani, którzy się po wielu królestwach włóczą. *Sk. Dz.* 266. Teraźniejsi cyganowie, włóczęgowie po naszych krajach, zdają się być plemieniem dawnych Jazygów albo Jazyganów. *Nar. Hst.* 4, 85. *Ostr. Pr. Kr.* 1, 214. Iż się przez cygany wiele złego dzieje, rozkazujemy, aby ich w państwach naszych nie było. *Herb. Stat.* 364. Zyg. Aug. — Cygan, odarty, włóczęga, opalony, ein Zigeuner, ein Abgelumpter, ein Herumtreiber, ein Schwarzgebraunter, Schwarzer, Schmutziger. Szewc jeden w gałganach, Jakby w szeregu służył on w cyganach... *Jabł. Ez.* 177. (jak prawdziwy cygan, odarty). Włóczy się by cygan po świecie. *Rys. Ad.* 73. Mucha w mléku, abo cygan w bieli. *Rys. Ad.* 40. Łacnoć więc bywa poznać z murzynem cygana, Ale trudniej obaczyć, co wewnątrz u pana. *Rej. Wiz.* 76. Czarny, jak cygan. *Oss. Wyr.* (opalony). — Cygan, szalbierz, matacz, krętarz, złodziej, łotr, ein Zigeuner, Betrüger, Lotterbube, Spitzbube, Dieb; *Vind.* zigan, savitnik, domishlenik, kurbetat; (*Vind.* oziganost = fortel, sztuczka; *Croat.* cziganija *fallacia*; cziganyazt, cziganyliv *fallax*). To wielki cygan, nie trafisz z nim do końca; wdaj się tylko z nim, zobaczysz, że cię z biczem puści. *Oss. Wyr.* — (*Prov. Croat.* Czigan velik, czigan mali, Vszaki szvoyga konya hvali). Poczekaj, ty stary cyganie! *Teat.* 30, 58. Cygan swemi dziećmi świadczy. *Cn. Ad.* 117. *Rys. Ad.* 5. (szalbierz szalbierzem; swój swoim). Wyświadcza cygan dzieci, a

wszystkie złodzieje. *Papr. Przyk. C.* 3, *b.* (der Zigeuner beruft sich auf seine Kinder, als Zeugen, und sie helfen mit stehlen). Niczym tego probujesz, chyba samym sobą, jako cygan dziećmi świadczysz. *Pimin. Kam.* 165 *et* 40. *Prov. Slov.* I ciganča ge sweg materi wzácné, (krew nie woda). §. Cygan, miano, które zwyczajnie daje się czarnym chartom, ein Name der schwarzen Windhunde. *Boh.* cykán. Charta czarnego nazwiesz cyganem. *Bielaw. Myśl. B.* 4, *b.* Najpierwsze dzikowi we grzbiet cygan zadał rany. *Otw. Ow.* 111. §. U chłopów, cygan, cyganek, nóż podły składany, z trzonkiem drewnianym, jakie pospolicie cygany ślósarze robią, ein ganz ordinäres Taschenmesser, wie sie die Zigeuner zum Verkauf machen; (*Boh.* kudla, kudlička; *Carn.* popkarza). CYGANIĆ *cz. niedk.*, oszukiwać jak cygan, w pole wywodzić, matać, plątać, wikłać, kręcić, betrügen, berücken, bevortheilen, drehen, verdrehen, verwickeln. Już raz przynajmniej skończ tę sprawę, nie cygań zemną dłużej. *Oss. Wyr.* Jak zaczął cyganić jurysta, tak prostaczka szlachcica wykwitował, że summę stracił, a i szeląga nie wziął. *ib.* (*ob.* Ocyganić kogo, oszwabić. *Croat.* cziganiti; *Carn.* ozzeganeti, zegâneti; *Vind.* oziganiti, oshertati; *Ross.* цыганить, поцыганить kpić z kogo, расцыганить przeszydzać). CYGANIĆ się *zaimk.*, CYGANIEĆ *nijak.*, zostać cyganem, człowiekiem cyganowi podobnym, zum Zigeuner werden, einem Zigeuner ähnlich werden; (*Boh.* cykanowati se *vagari*). CYGANKA, i, *ż.*, CYGANECZKA, i, *ż. zdrbn.*, kobieta rodu cygańskiego, die Zigeunerinn; *Boh.* cykanka; *Slav.* ciganka; *Sorab.* 1. ziganiza, zyganka; *Rag.* ziganka, jeghjupka, jejupka, jeghjupkigna; *Bos.* çigança, ighjupka; *Croat.* cziganicza; *Dal.* jegyupka; *Hung.* tzigányaszszony; *Ross.* цыганка. O cyganach i cygankach. *Klon. Wor.* 6. Zakazano Turkom pojmować owe białogłowy, co się po świecie włóczą, my je cygankami zowiemy, nie mające ni czci, ni wiary. *Kłok. Turk.* 187. — §. Wróżka, wieszczbiarka, die Wahrsagerinn. Jestem cyganką, kto mnie chce użyć, Umiem dokładnie wszystko wróżyć. *Teat.* 52, 64. *Eccl.* цыганскія жены, ворожеи, суевѣрныя гадательницы. § Mataczka, filutka, eine Betriegerinn, Spitzbübinn. Czasem niekoniecznie źle, o kobiecie sztucznie się mężczyznie wykręcającej, ein listiges pfiffiges Frauenzimmer. §. Kobieta płci oliwkowatej, płowej, ogorzałej na słońcu, ein brunettes, von der Sonne verbranntes Frauenzimmer. *transl.* A ty cyganeczko, Wiedź białoszyje siostry, jaskółeczko. *Zab.* 16, 318. von einer Schwalbe. §. Cyganka, gatunek jabłek *ob.* Jabłko, eine Art Aepfel. CYGANOWATY, a, e, na cygana pochodzący, czarniawy, oliwkowaty, zigeunerähnlich, zigeunerartig. CYGAŃSKI, a, ie, po CYGAŃSKU, z CYGAŃSKA *przysłk.* od cygana, do cygana należący, Zigeuner=, zigeunerisch; *Bosn.* çiganski; *Croat.* cziganski, jegyupachski; (*Croat.* cziganyazt, cziganyliv *fallax*; *Vind.* oziganski); *Ross.* цыганскій. Byli w koronie nominowani w kancellaryi królewskiej rządcy cyganów; ci pod imieniem królów cygańskich znani, despotami byli cyganów i niejaką policyą utrzymywali. *Czack. Pr.* 1, 239. Chiromancya, praktyka cygańska. *Klon. Wor.* 7. Cygański żywot prowadzić, *nomadicam vitam. Cn. Ad.* 117. (włóczęgą się bawić, tułać się). Tak opalony, że prawie cygańską ma cerę. *Haur. Sk.* 346. Zigeunerfarbe im Gesichte, schwarzbraun, olivenfarbig. Jednak mnie jakieś poty cygańskie przechodzą. *Teat.* 55, *et* 46. (niegodziwe, fatalne, z złego sumnienia, Zigeunerschweiß, Angstschweiß vom bösen Gewissen). Cygańska strzelba, niegodziwa, popsuta, że u cyganów pospolicie taka bywa, ein Zigeunergewehr, ein Gewehr in schlechtem Stande, woran etwas fehlt. Otoli tą ognistą strzelbą tą cygańską Ledwieśmy odegnali szarańczę szatańską. *Zimor. Siel.* 240. CYGAŃSTWO, a, *n.* 1. ród cygański, obyczaje i postępowanie cygańskie, Zigeunerey, Zigeunerabkunft, Zigeunerleben; *Slov.* cigánstwo; *Ross.* цыганство, (= 2. szyderstwo, drwiny). Siła się ich było temi fanty i tym cygaństwem pozarażało. *Falib. Dis.* 3. — 2. *Zbiorow.* = cyganie, Zigeuner, Zigeunervolk.

Pochodz. *nacyganić, wycyganić.*

*CYGRYNOWY, a, e, z *Niem.* seegrün, morskozielony. Jejmości płaszczyk cygrynowy czarny. *J. Ossol. Dyar.* 12. (cf. *Ger.* zittergrün, cidergrün).

CYKADA, CYKATA, CUKATA, y, *ż.* CYTRYNAT, u, *m.* skorupy cytrynowe cukrem zaprawne, das Citronat. Do pierników Toruńskich nakłaść cykady krajanej albo skórek cytrynowych. *Comp. Med.* 667. Cła płacą cukaty, słodkie rzeczy w cukier wprawione. *Vol. Leg.* 4, 81. Niewiasta przed rodzeniem ma być posilona dobremi trunkami, konfekty miodunczanemi, cytrynaty. *Sien.* 446.

CYKL, u, *m.* z Greckołac. cyclus, liczba lat w czasie pewnym odwracających się, jak liczba niedzielna, liczba złota, indykcya, epakta. *Ostr. Pr. C.* 2, 11. ein chronologischer Cyclus.

*CYKLOP *ob.* Okrągłook.

CYKORYA, yi, *ż.* *Cichorium Linn.* podróżnik ziele. *Jundz.* 586. die Cichorie, Wegwart, Endivien; *Croat.* czikoria, czukoria; *Dal.* sutenicza pitoma; *Slav.* cikoria; *Ross.* цикорія, солнцева сестра, петровы батоги, tudzież cały rodzaj roślin do cykoryi podobnych, tym nazwiskiem oznaczają. *Dyk. Med.* 1, 605. Jest ogrodowa, której liście młodociane używane w sałacie, Endiviensalat, jest też dzika, której korzeń upaliwszy do kawy mieszają, Cichoriencaffee. *Lad. H. N.* 24. CYKORYJKOWY, a, e, na kształt cykoryi, cichorienähnlich. Cykoryjkowe rośliny jeden składają rodzaj. *Dyk. Med.* 1, 605. CYKORYJOWY, a, e, od cykoryi, Cichorien=; *Ross.* цикорейный. Syrop cykoryjowy. *Dyk. Med.* 1, 608.

CYKULATA *ob.* Ciokolata.

CYKUTA, ziele jadowite *ob.* Szaleń, Świnia wesz. *CYKUCIEĆ *nijak. niedk.*, zcykucieć *dok.*, szaleć, oszaleć, verrückt werden. Obeszło mię, żebyś nie szalał, żebyś nie zcykuciał. *Zab.* 9, 68. *Iżyck.*

CYL, CYLOWAĆ *ob.* Cel, Celować.

CYLINDER, dra, *m.* wał, [walec, 4] słup okrągły. *Sol. Geom.* 2., *Rag.* ostúpiza; *Croat.* osztupiaza; ein Cylinder.

CYMBAŁ, u, *m.* CYMBAŁEK, łka, CYMBALIK, ika, *m. zdrbn.*, z Greckołac. *Boh.* cymbal, cymbálek; *Slov.* cymbal; *Hung.* tzimbalom; *Bosn.* cimbal, glavosimbal; *Ital.* cembalo; *Croat.* czimbola, czimbal, poudricza; *Dal.* pou-

dricza, polububnicza; *Carn.* zingel, cimbala, wytâlu, wytalze; *Vind.* zingle, dilize; *Rag.* poùdriza, polubúbagn; *Sorab.* 1. klinczžadwo; *Ross.* кимбалъ; *Eccl.* кумвалъ; *Ger.* die Cymbel. Dzwon n. p. u zegara, die Glocke in einer Schlaguhr. Człek jest zegar, ma w sobie skład onego cały, Dusza jest jak sprzężyny, ciało jak cymbały. *Zabł. Zbb.* 105. *not.* «cymbały, dzwony u zegara, które godziny biją». Na wieży ratusza Krakowskiego były dwa cymbały zegarowe. *Solsk. Arch.* 13. (dzwonkowe gry, Glockenspiele). Cymbały na konia do sanek. *Tr.* die Schellen beym Schlittenfahren. Cymbaliki. 1 *Leop. Exod.* 39. §. Cymbał, Cymbały *liczb. mn.*, narzędzie muzyczne stronami drócianemi pokładane, które w graniu uderza się pałeczkami, das Hackebrett, das Zymbal. Cymbał brzmiący. *Smotr. Ex.* 55. Szynkarka krzepki bok przy cymbałach uwijała w koło. *Mon.* 76, 282. Para Serbów a cymbał, idą w taniec kołem. *Mat. z Pod. C.* 3. Cymbałki słomiane modno zrobione, uchodzą teraz za fortepiano. *Teat.* 15, *c.* 70. Dawid na cymbałach grając rozweselił Saula. *Perz. Lek.* 199. (na arfie). Chwalić boga w cymbałach dobrze brzmiących, chwalić go na cymbałach chwały nabożnej. *Wrobl. Zolt.* 735. Appiona chełpliwego literata nazywał Tyberyusz cymbałem abo brzękaczem świata. *Pilch. Sen. list.* 3, 26. — §. Głupiec, zgłupiały, nie wie, co powiedzieć, jak cymbały nie dają brzęku, aż uderzone, ein Einfaltspinsel, ein Dummian. Jak się spotkasz z tym cymbałem, Gotów jest w łeb ci palnąć samopałem. *Teat.* 43, *c.* 117. W pysk dostałem, jak cymbał. *Teat.* 51, *b.* 32. (wie ein dummer Junge). §. W mowie rubasznej cymbał, zadek, der Allerwertheste, der Hintere. Wziął kaducznie w cymbał. *Oss. Wyr.* Dał mu w dupę, w sepet, w cymbał, w chałupę, w zadek, w starą panią. §. Cymbał, miano, które się daje gończym psom, ein Name der Stäuberhunde. CYMBALISTA, y, *m.* grający na cymbałach, der Cymbalist, der Cymbelschläger; (*Boh.* cymbálnjk; *Slov.* cymbalista; *Hung.* tzimbalmos; *Croat.* czimbalas, czimbulàss; *Carn.* cimbalnik). W *rodz. żeńsk.* cymbalistka, die Cymbalistinn; *Boh.* cymbalnice; *Croat.* czimbulassicza; *Hung.* tzimbalmoscà. *CYMBAŁTOWNIK, a, *m.* który cymbały robi. *Macz.* der Cymbelmacher, der Cymbalmacher.

CYMBARKA, i, *ż.* imię białogłowskie, *Cimburgis. Jabł. Her.* Xiężny Mazowieckiej, ein Weibername.

CYMBORYUM *ob.* Cyboryum.

*CYMBULC, a, *m.* wielka strzała, przed czasy pospolita, [illegible]. *Macz.* ein großer Wurfpfeil (Bolzen).

*CYMBURY *liczb. mn.*, więzy, kajdany, Banden, Fesseln. Wydarłem się, zeznawam, od śmierci, a mocą Potargawszy cymbury, ujdę ciemną nocą. *J. Kchan. W.* 34. (*vincula*). Już więźnie w cymburach wiodą. *Gorn. Wł. Q.*

*CYMEC, *CYMCOWY *ob.* Ciemec.

1. CYMENT, CEMENT, u, *m. caementum*, das Cement. z Łac., Brak u nas kamienia ciosowego zastąpić może cyment z wapna gaszonego, niegaszonego i z dachówki drobno utłuczonej. *Świtk. Bud.* 363. (cf. astrych). W ubogiej chacie nie ma przystępu złe zdrowie do mnie, Kwita z cementów, z mchowych materacy. *Pot. Syl.* 27.

2. CYMENT *ob.* Cynamon.

*CYMER, u, *m.* [ozdoba hełmu, pióropusz, z franc. *cimier.* 1] Przyłbicę o dwu cymerach [*duabus distinctam pinnis* 1] miał na głowie. *Warg. Wal.* 26.

*CYN, u, *m.* Cynu w dobrą drogę nagotować, aby się inszym rzeczom dla nieopatrzenia nie odwlokła odprawa. *Zaw. Gosp.*

CYNA, *CENA, y, *ż.* metal biały, miękki, łatwo się topiący, mniejszej ciągłości od ołowiu. *Kluk. Kop.* 2, 189. das Zinn; *Boh.* cýn, ceyn; *Slov.* cin; *Sorab.* 2. zinn; *Sorab.* 1. czén; *Carn.* zin; *Vind.* zin, kositer; *Slav.* kositor, kalaj, kositer; *Croat.* kosziter, cziny, belo olovo, (*Lat. med.* cassiterium); *Bosn.* kositer; *Rag.* kossiter, *barb.* kalàj; *Ross.* олово, (cf. ołów). Cyna Angielska jest najczystsza. *Ład. H. N.* 24. (cf. kontryfał, zynek). Cyna płatkowa do zwierciadeł. *Tr.* die Spiegelfolie. Naczynia kuchenne cyną pobielają. *Kruml. Chy.* 193. verzinnen; *Boh.* cynowati, cynugi; *Vind.* obkositrati, pokositrati, sakositrati, sazinati; *Rag.* kositeriti, pokositeriti; *barb.* kalaissati; *Croat.* koszitrim, czinyam; *Ross.* лудить, вылудить, вылуживаю, полудить, перелудить. §. *Zbiorow.* cyna = cynowe naczynia, das Zinn, Zinngeschirre. Tu na cynie jeść dają; ona z porcellany ma serwisy. *Teat.* 43, *c.* 111. *Wyb.* Szczęśliwsze były wieki, kiedy na cynie jadano, niż oto teraz, kiedy srebrami stoły zastawiają. *Oss. Wyr.* — Rzemieślnik od cyny, konwisarz. *Boh.* cynař; *Croat.* koszitritel, czingessar; *Slav.* kalayszar; *Rag.* kositeritegl, kalais.

CYNADRY, ów, *liczb. mn.*, wnętrzności śniedne z ryby, jako ksieńce, wątrobki; *ogólniej*, nérki. *Tr.* (cf. *Austr.* Geschnarre, das Fischgeschlinge, die essbaren Eingeweide eines Fisches; Nieren.

CYNAMON, u, *m.*, CYNAMONEK, nka, *m. zdrbn.* *Laurus Cinnamonum Linn.* drzewo rosnące na wyspie Cejlon, z którego mamy korę tymże imieniem zwaną. *Kluk. Dyk.* 2, 75. der Zimmet, der Zimmetbaum, die Zimmetrinde, (*vulg.* Caneel; *Ital.* canella); (*Sorab.* 2. zimmet; *Sorab.* 1. cjmmt, czimetska skora; *Vind.* zimath, cimarindel; *Carn.* zimat, kanęla; *Croat.* czimet, koricze szlatke, kanella; *Dal.* czinamomka, kanela, miriszna kora; *Rag.* cinamomka; *Bosn.* kanjella; *Slav.* sladka korica; *Hung.* tzinamon; *Slov.* skořice, *Boh.* skořice; *Ross.* корица, киннамонъ; *Eccl.* киннамомъ, киннамонъ. *Graec.* κίνναμον; *Hebr.* [illegible] *kinnamon*; *Arab.* [illegible] *grauiter oluit*. Pachnący cynamon, smak dający dziwny. *Kchow. Roż.* 98. U nas kora cynamonowa, dawniéj była cyment zwana, n. p. korzenie, szafrany, cymenty, cło płacą. *Vol. Leg.* 4, 81. Cynamon biały, *cortex vinteranus*, Magellanischer Zimmt. *Krup.* 5, 125. — Drwa jak cynamon drogie. *Teat.* 10, 93. (bardzo kosztowne). Drewka, jak cynamonki (bardzo szczupłe). Poszło w przysłowie potoczne, o izbie nie nagrzanej mówić: palono cynamonem. *Oss. Wyr.* CYNAMONIK, a, *m.* ptak, *cinnamologus. Plin. H. N.* 10, 33. który gniazdo swoje z samego cynamonu budować ma. *Cn. Th.* der Zimmtvogel, Zimmtfresser. CYNAMONKA, i, *ż.* wódka przepalana z cynamonem, Zimmtbranntwein. CYNAMONOWY, a, e, od cynamonu, Zimmt-; *Boh.* skořicowý; *Ross.* коричный, коришневый. Ze-

wnętrzną cynamonową korę ode pnia cynamonowego oddzielają, w paski krają, pokrajaną na słońce wystawują, gdzie się w małe trąbeczki zwija. *Dyk. Med.* 1, 610. Woda cynamonowa. *ib.* 611.

*CYNAR *ob.* Cenar.

CYNDAL, u, *m.* sandał, *santalum*, drzewo Amerykańskie, rzadkie i drogie, używane do farbowania. *Lad. Dyk.* 2, 280. der Sandelbaum. CYNDALOWY, CYNDALINOWY, CYNDELINOWY, a, e, Sandel=. Sztukwarki hebanowe i cyndelinowe. *Rej. Wiz.* 24. *b.*

*CYNDELIN, u, *m.* kitajka cienka, feiner Taffent. Kołaczyk ten w cyndelin albo w tawtę cienką zawiezują. *Syr.* 97.

*CYNDERT, u, *m.* Cyndertu sztuka. *Instr. Cel. Lit.*

CYNDLOCH, u *m.* z Niem. zapał u strzelby, das Zündloch. CYNDLONT, u, *m.* z Niem. lont do zapalenia strzelby, die Zündlunte.

CYNDPULWER, u, *m.* z Niem. podsypka, das Zündpulver. *Tr.*

1. CYNEK, nka, *m.* z Łac. *quincunx* figura z pięciu, na kształt piątki na kostkach, fünf Stück in der Gestalt der Fünfe auf der Würfel. Trzywęglasta figura dwojaka, o jednym śrzednim punkcie, Quinkunks czyni, który Polacy cynkiem zowiemy; słowo to z Łaciny wzięte jest, jakoby rzekł quinek. *Orzech. Quincunx.* t. j. wzór korony Polskiej na cynku wystawionej. 66. Drzewa w cynek rozsadzać. *Dudz.* 22. Foremniejszej figury ku rozsadzeniu sadów niemasz nad *cynka; bo do któregokolwiek kąta w cynku oka przyłożysz, hnet wszystek cynek w oku swym razem masz. *Orzech. Quinc.* 66. §. Cynek, piątka na kostce *Gall.* cinque, *Germ.* Zink, Adlg. die Fünfe auf der Würfel. Chciał się pojedynkiem bić z nim, lubo kość zyzem lubo padnie cynkiem. *Pot. Arg.* 668. Wszystkie rzucił cynki. *Tr.* §. Cynek, cętka, plama, ein Flecken z. B. auf der Haut eines Thieres, ein Sprenklein. Sobaka cynkiem niemałym upstrzona. *Otw. Ow.* 111. Murzyn swej skóry, jak cynków swych nie może odmienić tygrys. *Kul. Her.* 189. Cynkami upstrzone rysie. *Otw. Ow.* 132. Leda kondys, gdy ma cynki, ujdzie za wyżła. *Pot. Syl.* 34. (leda głupek, gdy ma dzięgi, mądry). Cynki na oczach. *Syr.* 345. Flecken auf den Augen; *Boh.* cynk na oku, bělmo, cf. cętka, bielmo. — *Fig.* Wielka cnota milczenie; drugi co mu ślinki Niosą do gęby gada; ma też po niej cynki. *Pot. Jow.* 27. (cięgi, blizny, szramy, siniaki, blaue Flecke, Striemen). *ob.* Cynkowaty, Cynowaty.

2. CYNEK, nku, *m.* dęty instrument, z *Niem.* die Zinke, ein Blasinstrument; *Boh.* cyn'k. Piszczałka podobna do kornetu. *Dudz.* 22. (cf. *Boh.* cynkati *tinnire*, cynkani *tinnitus.*)

3. CYNEK, *ob.* zynek, półkruszec, gatunek ołowiu białego. *Krup.* 5, 148. der Zink, ein Halbmetall.

CYNGATURA *ob.* Cięgatura. CYNGIEL *ob.* Cięgiel.

CYNKA, i, *ż.* *zinnia Linn.* rodzaj rośliny. *Kluk. Dyk.* 3, 179. die Zinie, ein Pflanzengeschlecht

*CYNKATURA, i, *ż.* wazki *harus nazwany cynkatura. *Instr. Cel. Lit.* — *Vol. Leg.* 6, 134.

**CYNKOPSTROŚĆ, ści, *ż.* cynkowatość, buntes Gesprenkel. Złych w cynkopstrości czarna tygrysów Indya się boi. *Bardz. Tr.* 136. CYNKOWATOŚĆ, CYNOWATOŚĆ, ści, *ż.* kształt cynkowaty, die Gestalt einer Würfelfünfe. §. Pstrocina, pstrość, upstrzenie w cynki, das Gesprenkelte. CYNKOWATY, CYNOWATY, a, e, — ato *przysłk.*, kostkowaty, na kształt cynka, sadzony w cynek, wie eine Würfelfünfe gestaltet. Cynkowate płótno, gemodelte Leinwand. §. Cynkami, plamami obsypany, upstrzony gesprenkelt. Ryś cynkowaty. *Banial. D.* Skóra rysia cynkowata. *Klon. Wor.* 80. Futro rysie im bielsze i cynkowatsze, tym droższe. *Tr.* Apis cynkowaty, *varius coloribus.* *Żebr. Ow.* 239.

CYNOBR, CYNOBER, bru, *m.* *Graec.* κιννάβαρι, *Lat.* cinnabaris; *Boh.* cynobr; *Sorab.* čžinober; *Bosn.* cinabar; *Vind.* zinober, menni; *Croat.* czinabër; *Dal.* rumenicza; *Rag.* rumenizza; *Ross.* киноварь. der Zinober. Cynobr naturalny jest właściwym kruszcem żywego śrebra. *Kluk. Kop.* 2, 229. Siarka z żywym śrebrem czyni ową czerwoną farbę cynober zwaną. *Kluk. Kop.* 1, 221. *Sien.* 330. CYNOBROWATY, a, e, na cynober pochodzący, zinnoberartig. CYNOBROWY, a, e, od cynobru, Zinnober=. *Ross.* киноварный.

*CYNOLEJ, CYNOLEJNIK *Bandtk. ob.* Konwisarz.

CYNOWATOŚĆ, CYNOWATY *ob.* Cynkowatość. CYNOWOD ziele *ob.* Orlik ziele.

CYNOWY, a, e, od cyny, Zinn=, von Zinn, aus Zinn. *Sorab.* cžénowé; *Boh.* cynowý; *Croat.* koszitren; *Bosn.* et *Rag.* kositerni; *Slov.* cineni; *Sorab.* zinnowi; *Vind.* zynast, kostiterjaù; *Ross.* оловянный. Cynowe minery najprzedniejsze są w Anglii. *Wyrw. G.* 415. Cynowe naczynie *Ross.* оловенникъ. cf. cyna.

*CYNOZURA, y, *ż.* z Greckołac. niedźwiadek na niebie, der kleine Bär. Tym co za pasem ognistym mieszkają, Cynozura leniwo wschodzi. *Bardz. Luk.* 163. §. *fig.* skazówka do miarkowania się za nią, ein Wahrzeichen, Anzeichen, Richtungszeichen. Elekcya nowa przynieść miała zbawienną cynozurę przez obranie pana w odmęcie tak burzliwym. *Tward. W. D.* 37. Biorę to za cynozurę. *Oss. Wyr.*

CYPEL, pla, *m.* z Niem. der Zipfel koniec śpiczasty jakiejkolwiek rzeczy, w drugą kliniasto wchodzący, *Boh.* tjpec, cecp, cýp, cypek; (*Bosn.* cipke *lacima*; *Carn.* zipla = pulsowa zyła). U flisów cypel, narożnik lądowy. *Haur. Ek.* 174. klin lądu, który wychodzi na wodę. *Magier.* eine Erdspitze, Landspitze, Erdzunge, Landzunge. Charpiny, cyplów i innych zawad, aby rotman przestrzegał od nich, dla szwankowania. *Haur. Ek.* 171. — Cypel skały, szczyt, śpica; die Spitze eines Felsens. Siedział na cyplu wysokiej skały. *Stas. Num.* 2, 49. Płyniem i wnet my cypel okropny ujrzeli, Okrążyliśmy on wisz groźny... *Przyb. Luz.* 160. — Cypel nadmorski, przedgórze, góra nadmorska zawiesista, ein Vorgebürge. Widać nad samo wielkie wyniesiony morze cypel, wodą daleko od morza nietknięty. *Bardz. Luk.* 159. Cypel dobrej nadziei. *Hub. Wst.* 6. Przy cyplu Ameryki leży przesmyk Magiellański. *Stas. Buff.* 114. Szczupłe cyple południowej Ameryki okazują uszczuplanie lądów a rozszerzanie się morza na południu *ib.* 114. (*pointe.*) §. Cypel, gwoźdź u główni, który w rękojeść wchodzi. *Tr.* die Angel einer Messerklinge, Degenklinge. CYPLIK, a, *m. zdrbn.* ein Zipfelchen. Konewczka mała z cyplikiem albo noseczkiem, *Mącz. guttulus*, die Schnauze einer Kanne. CYPLOWATY,

a, e, na kształt cypla, zipfelig, spitzig, keilig. *Boh.* cypowatý; *Ross.* долгополый.

CYPR, u, *m.* wielka wyspa w Azyi na morzu śrzodziemnym. *Dyk. G.* 1, 154. die Insel Cypern. *Slav.* Cipar; *Carn.* Zhérig. 2. Cypr, drzewo, cyprus. *Plin. H. N.* 12, 24. der Cypernbaum. (*ob.* Cyprys). §. Miano psów gończych, ein Name der Stäuberhunde. Wilczek raczy z cyprem swoim bratem. *Otw. Ow.* 111. CYPROWATY, a, e, na cyprowe drzewo pochodzący, cyperartig. *Bandtk.* CYPROWY, a, e, od drzewa cypru, Cypern=, von Cyperbaum. Miły mój jest mi, jak grono cyprowe. *Bibl. Gd. Cant.* 1, 14. CYPRYJSKI, CYPERSKI, a, ie, z wyspy Cypru, Cyprisch, aus Cypern, Cypern=. Król Cypryjski przysłał Jagiełłowi podarunki. *Biel. Kr.* 299. Cypryjska Pani, Wenera, die Venus. Prędzej czy później w koniecznej dani Trzeba hołd oddać Cypryjskiej pani. *Zab.* 10, 203. *Zabł.* Cyperski korzeń *ob.* Ostryż wonny. CYPRYOTA, y, *m.* CYPRYJCZYK, a, *m.* z Cypru wyspy rodowity, der Cyper, Cypariot. *Bandtk. Slav.* Cipravac. CYPRYS, *KUPRYS, a, *m. cupressus*, rodzaj rośliny, którego gatunki są drzewa; najznakomitszy z nich jest Cyprys zawsze zielony. *Kluk. Dyk.* 1, 172. der Cypressenbaum, die Cypresse; *Boh.* cypřis; *Vind.* cipravo drevo; *Carn.* ciprês; *Sorab.* czipreszna; *Slav.* cipres; *Slov.* cypresow strom; *Hung.* tzipros-fa; *Bosn.* ciprès; *Croat.* cziprès; *Dal.* czempres, czipris; *Ross.* кипарисъ; *Eccl.* купарисъ. Stary kupres. *A. Kchan.* 55. Kupres kopcowi podobny, ku ziemi szeroki, ku wierzchowi szczuplejszy i okrągło kończaty. *Otw. Ow.* 394. Cyprys krzewisty. *Min. Ryt.* 3, 24. Cyprys próchna i starości nigdy nie zna. *Ład. H. N.* 24. Cyprys rodotrwogi. *Zab.* 9, 218. (cf. cypr.) §. Cyprys ziele, w ogrodach się znajduje. *Kluk. Rośl.* 2, 215. jest to gatunek świętoziola, *Santolina Chamae Cyparissus. Kluk. Dyk.* 3, 50. Cypressenkraut. CYPRYSOWY, a, e, od cyprysów, Cypressen=, *Boh.* cypřišowý, *Sorab.* 1. czipresznane; *Croat.* czipreski; *Ross.* кипарисный, кипарисовый; *Eccl.* купарiсный. Cyprysowy lasek, *Bosn.* cipresciste; *Croat.* czipressische, ein Cypressenwald. W krainach gorących z korzeni cyprysowych zbierają żywicę. *Ład Dyk.* 1, 251. Cyprysowa gałka albo macharzynka. *Cn. Th.* die Cypressennuß. cf. cyprowy.

*CYRA, y, *ż.* miejsce zacyrowane, eine zugeflickte Stelle z. B. im Strumpfe. §. Szew jakiej rany, paragraf, szram, eine Flicknath, zugeflickte Wunde. *Bandtk.* cf. cyrować, cyrulik, podług *Bandtk.*

CYRANKA, i, *ż.* CYRANECZKA, i, *ż. zdrbn.; Boh.* cirka, čirka; *Ross.* чирокъ, чиренокъ, атайка, полевой чирокъ, *Lat. circia, crecca,* anas querquedula. *Linn.* die Kriechänte; gatunek dzikich kaczek najmniejszy, znajduje się na stawach, jeziorach. *Zool. Nar.* 255. Cyranka jest właśnie między kaczkami karłem. *Kluk. Żw.* 2, 322. — Cyraneczka, równa się drozdowi. *Kluk. Żw.* 2, 322.

CYRENAJSKIE ziele, *Sylphium, Laser*, Cyrenisch Laserkraut. *Syr.* 187. eine Art Gerstenkraut, daje sławną gumę smrodzieniec, dyabelskie łajno, *assa foetida*, Teufelsdreck, zwaną. *Ład. Dyk.* 1, 64. Cyrenajski sok. *Syr.* 187 *et* 529.

*CYRK, u, *m.* cyrkuł, koło, okrąg, Cirkel, Kreis. Włos po ramionach płynie zaniedbany, Cóż by go w złote cyrki utrafiła? *Tward. Daf.* (pierścienie, Haarlocken). CYRKIEL, CERKIEL, kla, *m.* z Łac. naczynie do określenia cyrkułu czyli koła służące, der Cirkel, das Instrument. *Boh.* cyrkl, kružidlo, kolokruh; *Hung.* tzirkalom; *Sorab.* 2. cirköl; *Sorab.* 1. czérkel, *Carn.* okroshdèl; *Vind.* cirkelz, cirkli, cirkel; *Croat.* krusilo, okrusilo, sésztilo; *Rag.* scetka, scestillo; *Ross.* циркулъ, кружало, воробa. Do nakreślenia na papierze, na tablicy i t. d. okręgu koła, używamy narzędzia nazwanego cyrklem. *Geom. Nar.* 1, 7. Rozkroczywszy cérkiel, uczynisz koło. *Grzep. G. L.* 2. *b.* W cérkiel co czynić, pod cerkiel. *Włod.* Bez cérkla wszelakiego cyrkuł obwodzi. *Bald. Sen.* 36. Wynalazca jego barki nitem spoił, Tak jednak drugie końce równo w nim rozdwoił, Że lubo jednej części miejscu stać przychodzi, Druga ją pięknym krańcem na koło obwodzi. *Otw. Ow.* 311. CYRKIELNIK, a, *m.* rzemieślnik, co cyrkle robi, der Cirkelschmid. CYRKIELNICZY, a, e, od cyrkielnika, Cirkelschmids=. CYRKIELNICTWO, a, *n.* rzemiosło cyrkielnicze, das Cirkelschmidshandwerk. CYRKLINA, CERKLINA, y, *ż.* mizerny cyrkiel nie w najlepszym stanie, ein elender Cirkel. Prości mularze dłubią po kole cyrkliną drewnianą. *Sol. Arch.* 65. CYRKLASTY, CYRKLISTY, a, e, podług cyrkla, cirkelförmig. Linie cyrkliste, ellipsy, hyperboli, owaty. *Sol. G.* 60. *Ross.* круговый. CYRKLISKO, a, *n.* niezgrabny cyrkiel, ein ungeschickter, ungeschlachter Cirkel, ein schlechtes Instrument. CYRKLOWAĆ, ował, uje, *czyn. nied.*, odcyrklować, ocyrklować, zacyrklować, *dok.*, okrążyć, okołować, obwieść w okrąg, cirkeln, abcirkeln. (*Sorab.* 1. czerkluyu; *Croat.* sésztilim; *Rag.* scetkovati; *Croat.* sésztilitel= cyrklujący). Ocyrklował mi to kijem na piasku. *Pot. Jow.* 108. Naznaczamy komissarzów na océrklowanie osiadłości Kozackich. *Vol. Leg.* 3, 928. (określenie, ograniczenie). Przyrodzenie bieg życia naszego océrklowało. *Nag. Cyc.* 132. (oznaczyło, bestimmen, bezeichnen, abmessen.) *Tr.* Leszek Kraków murem I wałem ocyrklował do koła, jak sznurem. *Min. Ryt.* 2, 27. (obwiódł, otoczył, umgeben, einschließen, umzingeln). §. *Intr.* cyrklować, kołować, krążyć, sich im Kreise bewegen, kreisen. Sokoł pod niebem bezpiecznie cyrkluje I po powietrznych krajach śmiało labiruje. *Tol. Saut.* 68. Płomień cyrkluje w piecu. *Torz. Szk.* 118. CYRKLOWY, a, e, od cyrkla narzędzia, Cirkel=. Cyrklowy nit, cyrklowe rozkroczenie. CYRKUŁ, u, *m.* CYRKULIK, a, *m. zdrbn.*, koło, obwód, linia na około pewnego punktu śrzodkowego w równej zewsząd od niego dalekości obwiedziona, der Cirkel, der Kreis, der Umkreis, die Cirkelfigur. *Boh.* cyrkl; *Slov.* cirkel; *Slav.* shestár; *Eccl.* кружило. Każdy cyrkuł dzieli się na 360 gradusów. *Wyrw. G.* 41. *Ross. obs.* четверть. Małych cyrkulików pewnej liczby według woli na ziemi pisanie. *Boh. Diab.* 2, 253. §. Prowincya, powiat, der Kreis einer Provinz; (*Vind.* okroglishna oblastnia; *Croat.* varmegyia). Niemcy dzielą się na dziewięć cyrkułów. *Wyrw. G.* 202. §. Zjazd, zgromadzenie u dworu, ein Cirkel bey Hofe, eine Versammlung. Nie bywa już u dworu

zwyczajnego w niedziele cyrkułu czyli zjazdu państwa po nabożeństwie. *Pam.* 84, 609. CYRKULACYA, yi, *ż.* bieg, obbieg czego, n. p. krwi w ciele, monety, der Umlauf, die Cirkulation. Harwej najpierwszy odkrył cyrkulacyą krwi w ciele ludzkim. *Wej. An.* 9. Cyrkulacya krwi w ciele naszym dzieje się za pomocą serca. *ib.* 116. Wnętrzna cyrkulacya krajowa, handel dziejący się wewnątrz kraju. *Pam.* 85, 1, 1092. CYRKULOWAĆ *nijak. niedk.*, być w biegu, krążyć, chodzić, cirkulieren, umlaufen, herum gehen. Cyrkuluje wieść między ludźmi. *Oss. Wyr.* (gruchnęło, słychać). Cyrkulująca moneta, cyrkulacyą, kurs mająca, bieżąca. CYRKULARNY, a, e, od cyrkułu krajowego, Kreis=, Kreisamt=. *Vind.* okroglishni; *Ross.* окружный. Cyrkularny Kapitan, Kreishauptmann. Cyrkularne listy. *Teat.* 5, *c*, 21. okolne listy, okolniki, Kreisschreiben, CYRKULARZE. 2*. CYRKULARZ, a, *m.* cyrkiel, der Cirkel, das Cirkelinstrument. Cyrkularzem opłatek wykrążają. *Gil. Kat.* 346. CYRKUMFLEKS, *Slov.* prokolec, *Carn.* streshèza, der Circumflex, daszek.

CYROGRAF, CEROGRAF, CHYROGRAF, u, *m.* *CHYROGRAFA, y, *ż.* z Greckołac. chirographum, własnej ręki zapis, karta, skrypt, die Handschrift, Verschreibung, Obligation, der Schuldbrief, *Boh.* gistota, (cf. istota); *Vind.* dougnu pismu, dougapismu; *Ross.* кабала; *Eccl.* рѫкописанїе, заемная запись, кабала; *Graec.* χειρόγραφον. Dał mu ono srebro na szultbryf własnej ręki. 1. *Leop. Tob.* 1, 17. na cyrograf. *ib.* Dłużnik, który pewne summy podług swojej chyrografy albo urzędowej zapisy winien. *Groick. Obr.* 187. Weź szultbryf twój, napiszże 50. 1. *Leop. Luc.* 16, 6. weź cyrograf twój. 3. *Leop.* Jużci nic po cyrografie, kiedy długi popłacone. *Bial. Post.* 143. Gdy mu cyrograf niektórych panów komissarzów pokazano, płacił je. *Birk. Zbar. A.* 3. Słowo przy świadku jest jakoby cerografem i membraną, któremu nie uczyniwszy dosyć, musiałby dać w giełdzie winę. *Haur. Ek.* 173. Cyrograf iścow = kwit. *Cn. Th.* Cyrograf iścow od dłużnika podpisany i jemuż oddany, rekognicya. *ib.* §. Cyrograf, skrypt na duszę dyabłu, czyli zapisanie się dyabłu, eine Teufelsverschreibung. Cyrografy dyabłom, które nierozsądni podpisywali, były pisane krwią, jako największej przysięgi świadectwo. *Czack. Pr.* 2, 232. O kartach ostro opisanych mówi się: nie skrypt dałem, ale cyrograf; jakoby, zapis tak surowy, jakiegoby ledwie sam dyabeł wyciągał. *Oss. Wyr.* CEROGRAFOWY, a, e, od cerografu, zapisowy, Handschrifts=, handschriftlich, Schuldbrief=. *Ross.* кабальный; *Eccl.* рукописный. Obowiązanie bywa listowne albo cyrografowe, gdy się kto cokolwiek uczynić, listownie obowięzuje. *Szczerb. Sax.* 321.

CYROWAĆ, ował, uje, *czyn. nied.*, zacyrować *dok.*, rozdartego co plecioną robotą pozaszywać, stopfen, sticken, z. B. einen Strumpf, ein Loch zustopfen. *Ross.* штопать. *ob.* Cyra. CYRULICKI, a, ie, od cyrulictwa, Wundarzney=, Chirurgie=, chirurgisch. cf. *Graec.* χειρουργία, *Sorab.* 1. howerski; *Carn.* ranozelnishke; *Croat.* ranolikarszki; *Ross.* цырюльничій, цырюльническій, цырюльниковъ, хирургическій, врачебный, лѣкарскій. Cyrulicka nauka, o sposobach leczenia zewnętrznych chorób, dolegliwości, chirurgia. *Perz. Cyr.* 1, 3. Piłki cyrulickie. *ib.* 3, 153. CYRULICTWO, a, *n.* *Greckołac.* chirurgia, (cf. lek, léczyć), die Chirurgie, die Wundarzneykunst. *Boh.* ranarstwj, hogeni; *Sorab.* 1. howerstwo, kunžt howena; *Croat.* ranolichtvo; *Rag.* rukoljekarstvo; *Ross.* хирургія. (*Ross.* цырюльня = barwiernia, łaźnia). Cyrulictwo bardzo znaczna część lekarskiej umiejętności, podająca nam prawidła, jak z powierzchownemi niemocami, ranami i innemi przypadkami, całemu ciału ludzkiemu trafić się mogącemi, postępować. *Perz. Cyr.* 1, 59. Znać się na cyrulictwie. *Perz. Cyr.* 1, *praef.* CYRULICZEK, czka, *m.* czeladnik lub chłopiec cyruliczy, der Geselle oder Lehrbursche des Wundarztes, der Barbiergeselle, Barbierjunge. Przyszedł cyruliczek do krwi puszczania. *Boh. Kom.* 1, 357. CYRULICZKA, i, *ż.* kobieta cyrulictwem się trudniąca, lub też żona cyrulika, barwierka, die Wundärztinn, die Barbierinn. *Vind.* briuka, briazhiza; *Ross.* лѣкарша. CYRULICZY, a, e, od cyrulika, Wundarztes=, Chirurgen. Nie wiem, czy ktoś przez całe życie obejść się może bez cyruliczej pomocy. *Perz. Cyr.* 1. *praef.* CYRULIK, a, *m.* lekarz chorob zewnętrznych, ran i t. d. z *Greck.* χείρ ręka, i słowa: lek, léczyć, der Wundarzt, der Chirurgus, Chirurg; *Rag.* rukoljecenik, rannarnik; *Boh.* ranlék, ranohogič, hogič, hogitel, ranař; *Croat.* ranolichnik, virachitel; *Vind.* arjak, arzat, padar, brivez; *Carn.* ranozelnik, bryvz; *Slav.* briács; *Sorab.* 1. hower, ranom howiczer; *Ross.* цырюльникъ, хирургъ, лѣкарь, рудометъ. Kto i umysłową i działającą część chirurgii dobrze pojął i uskutecznia, ten wart imienia cyrulika. *Perz. Cyr.* 1, 62. Cyrulik położny. *Perz. Cyr.* 2, 267. *accoucheur.* W używaniu pospolitym cyrulik = barwierz, golibroda, der Barbier.

*CYSŁO *ob.* Czysło, Czcić.

CYŚ, ia, *m. zdbr. rzeczown.* cycek, das Brustwärzchen, das Brüstchen.

CYSTERNA, y, *ż.* z *Łac.* rów na wodę deszczową wymurowany lub ciosowym kamieniem wykładany, die Cisterne. *Boh.* nadržka, kašna; *Slov.* cysterna, ğrant; *Sorab.* 1. wohdné kažež; *Carn.* shtirna, (=studnia), stęqva, dèshirna, gushtèrna; *Vind.* sterna, desharna, stekva, dishna shterna; *Croat.* stérna, gusterna, vodoszrana, nakapnyak, desgyemcza, *peregr.* cheternya; *Bosn.* gustirna; *Dal.* sztudenacz; *Rag.* vodobranna; *Ross.* водомѣстилище, водоемъ, водохранилище, збиралище; *Eccl.* ровенникъ, приятелище, збиралище, водохранительница, водособраніе, водопріятелище. Cysterna, krynica. *Cn. Syn.* 182. *Switk. Bud.* 362. Sołtan srogim kosztem dał w ziemi z ciosanego kamienia cysterny po drodze porobić, aby się w nich mogła woda dżdżowa z gór przyprowadzona zachować dla pątników. *Star. Dw.* 64. — *Allegor.* Opuścili źrzódło wody żywej, a ukopali sobie cysterny rozwalone; które nie mogą wody zatrzymać. *Pociej.* 439.

CYSTERS, a, *m.* zakonnik reguły ś. Bernarda, od klasztoru Cistertium w Burgundyi. *Kras. Zb.* ein Cistercienser, Cistercienser mönch. CYSTERKA, i, *ż.* zakonnica reguły ś. Bernarda, die Cistercienserinn, Cisterciensernonne. CYSTER-

SKI, a, ie, od Cystersów, Cistercienser=. Zakon cysterski; klasztor cysterski.

CYT! *exclam.* do milczenia, cicho! *Lat.* st! *Ger.* st! pst! still; *Gall.* st. chûte; *Ital.* zitto; *Slov.* cit, st, ps, ho! (dist. *Boh.* cyt= czucie); *Slav.* shûti, mucsi; *Sorab.* 2. st! sch! *Rag.* mûci; *Ross.* шить! (*Ross.* цыть do psa kuſch! цыкать, einen Hund kuſchen laſſen); *Eccl.* цыть! цыцъ, гласъ молчать повелѣвающъ. Cyt! już dosyć tego. *Teat.* 52. *c,* 6. Cyt! Cyt! ktoś tu idzie. *ib.* 55. *e,* 4. Cyt! milczmy. *Boh. Kom.* 5, 48. Cyt Paulinie z twym dekretem. *Zygr. Pap.* 362. (schowaj się z tém.) Ale ty cyt i ja cyt, wiemy na się obie. *Opal. Sat.* 38. Ej cyt! *Teat.* 18. *b,* 8. Cyt! nie płacz! sposób mamek tulenia dzieci. *Oss. Wyr.* Cyt panowie! lżej mówcie, by król nie usłyszał. *Rej. Żw.* 80. Cytcie panowie, i t. d. *Wereszcz. Regl.* 129. Cyt chłopcy. *Tr.* CYT, u, *m.* milczenie, uciszenie, das Schweigen, die Stille. Milczenie powszechne; lecz pod onym cytem Widziałbyś rozróżnione myśli w sercu skrytem. *Pot. Arg.* 137. Okropny cyt świat wydaje. *Bud. Ost. B.* 4.

CYTACYA z księgi *ob.* Przytoczenie, przywiedzenie. Cytacya do sądu *ob.* Pozew. CYTADELA *ob.* Twierdza, forteca. CYTARA *ob.* Cytra.

CYTAWA, y, *ż. Sorab.* 2. Zůttawa, miasto wyższej Luzacyi. *Dyk. G.* 3, 213, die Stadt Zittau. CYTAWCZYK, a, *m.* z Cytawy rodowity, der Zittauer. CYTAWSKI, a, ie, od Cytawy, Zittauer=, Zittauiſch.

CYTER, CYTR, u, *m.* cytrynowe drzewo, *citrus*, *Eccl.* цитръ, der Citronenbaum. Cytr, drzewo, którego owoc zowią rajskiemi jabłkami, drzewo zamorskie. *Cresc.* 414. Ten kraju skarb Maurytańskiego, deby i cytry. *Bard. Luk.* 161. §. Cytr abo jabłko rajskie. *Cresc.* 414. ein Paradiesapfel. *ob.* Cytrowy, *ob.* Cytrul, *ob.* Cytryna.

CYTOWAĆ zacytować *ob.* Przytoczyć, pozwać, zapozwać.

CYTRA, °CYTARA, y, *ż.* CYTERKA, i, *ż. zdrbn.* narzędzie muzyczne, die Zither; *Boh.* cytara; *Sorab.* 1. czithara, czitara; *Sorab.* 2. zittra; *Slov.* cytara; *Hung.* tzitera; *Carn.* citra, zitre; *Bosn.* çitara, çitariça; *Croat.* czitara; *Dal.* czitra, gussle, (cf. gęśle); *Ross.* цитра; *Eccl.* кіѳара, гѫсль (cf. gęśle); (*Pers.* ciar *quatuor*, tar *chorda*; *Ital.* guittarra; *Gall.* guitarre; *Arab.* kithar). Cytra Hiszpańska. *Jeż. Ek. D.* 3. Miasto arfy i fletów i bębnów miedzianych I krzykliwych kornetów i cyter rzezanych.... *Zbil. Żyw. B.* 2. Ogromnemi bębnami, krzykliwemi trąbami, wdzięcznemi lutniami, przejemnemi cytrami, chwalcie pana. *Ryb. Ps.* 294. Brzęk cytar twoich nie będzie więcej słyszan. 3 *Leop. Ezech.* 26, 13. (brzęk lucień twoich. 1. *Leop.*) Grać na cytrze; *Vind.* zitrati. *ob.* Cytrzysta.

CYTROWY, a, e, od cytru, drzewa, Citronenbaum=, von Citronenbaumholz. Z Afryki cytrowe zwożą stoliki. *Bardz. Luk.* 2, 2. Na słoniowych cytrowe nogach kładną stoły. *Bardz. Luk.* 180. Cytrowe jabłka, *citrum*, *aurea mala, mala medica, nuptiale pomum. Urzęd.* 337. Citrone.

CYTRUŁ, a, *m. Gall.* citrouille; *Ital.* cerdiuolo, die Citrulle, wodny melon, [kawon, 4] die Waſſermelone. Cytrule, póki są młode, małe, zielone, lepsze bywają; ale gdy już twardnieją a ku żółtości przychodzą, nie są tak dobre. *Cresc.* 229. Ogórki i cytrule są bardzo niestrawne; wszakoż cytrule nad ogórki niestrawniejsze. *ib.* 229.

°CYTRYN, u, *m. Cn. Th. Tr.* CYTRYNA, y, *ż.* CYTRYNKA, i, *ż. zdrobn.* cytr, cytrowe drzewo, lub też owoc cytrowego czyli cytrynowego drzewa, die Citrone, der Citronenbaum und die Frucht des Citronenbaums. (*Boh.* cytron; *Slovac.* cytron; *Hung.* tzitrom; *Sorab.* 2. citrona; *Sorab.* 1. czitrona; *Carn.* zitrona; *Rag.* cetrûn; *Slavon.* citroni; *Bosn.* cidrun, cedrun; *Croat.* czitrona; *Dal.* czetrun; *Ross.* цитронъ; *Lat.* citrus medica; *Arab.* kidharen, kitaraen). drzewo u nas w oranżeryach chowane; owoc zwyczajny jest podłużny, jasnożółty, chudomięsisty, jedne kwaśne, drugie słodkie. *Kluk. Dyk.* 1, 133. Cytryny wielkiego są użycia w życiu pospolitym i w sztuce lekarskiej. *Dyk. Med.* 1, 619. Kładną cytrynki na stół, a gdy wycisną sok, rzucą na śmiecie. *Zab.* 12, 14. *Ross.* бадрянка pewny gatunek cytryn Perskich. CYTRYNOWY, CYTRYNNY, a, e, od cytryny, Citronen=; *Boh.* cytronowý; *Sorab.* 1. czitronski; *Croat.* czitronszki; *Hung.* tzitronyos; *Ross.* цитронный; *Eccl.* цытровый. Z kwiatów i skórek cytrynowych robią wodę dystyllowaną. *Dyk. Med.* 1, 621. Drzewko cytrynowe. *Kluk. Dyk.* 1, 133. *Slovac.* cytronowý strom. Cytrynowy przedawca, cytrynarz *Boh.* cytronař, *w rodz. żeńsk.* cytronařka. Kolor cytrynowy, Citronenfarbe. CYTRYNAT *ob.* Cykada.

CYTRZYSTA, y, *m.* grający na cytrze, der Zitherſpieler; *Sorab.* 1. cžitarnik; *Carn.* citrar; *Vind.* zitrar; *Croat.* czitarista; *Dal.* gudacz, (*ob.* Gędziec). Głos, jako cytrzystów, grających na cytrach swoich. *W. Apoc.* 14, 2. *W rodz. żeńsk. Sorab.* 1. czitarniczža.

CYTWAR, u, *m. Zedoaria*, der Zitwer, *Kaempferia Linn.* roślina, której korzeń w lekarniach użyteczny, ma zapach kamforowy. *Kluk. Dyk.* 2, 67. *Boh.* cycwar; *Carn.* zhmerûnka; *Ross.* цытварное сѣмя. Nie ulżą trosków nalane puhary Winem, ani wykwintne od Persów cytwary. *Zab.* 11, 416. CYTWAROWY, a, e, od cytwaru, Zitwer=; *Boh.* cycwarowý. Cytwarowe nasienie (*ob.* Glistne nasienie), na proszek utarte, dawać dzieciom na robaki. *Perz. Lek.* 191.

CYWA, CYWKA *ob.* Cewa; Cewka.

CYWILIZOWAĆ *czyn. nied.*, ucywilizować *dok.*, obyczaić, okrzesać, civiliſiren. Nieucywilizowany jeszcze naród. *Mik. Turk.* 402. CYWILNOŚĆ, ści, *ż.* sprawy cywilne, obywatelskie, mieszczańskie, das Civilſach, Civilſachen. Księdzu wdawać się w cywilność nie godziło. *Xiądz.* 278 (w świeckie, światowe sprawy, weltliche Sachen, Welthändel). CYWILNY, a, e, CYWILNIE *przysłk.*, (*oppos.* duchowny, *oppos.* wojskowy) obywatelski, mieszczański, civil=. Prawo cywilne traktuje o szczególnych obywatelów pewnego narodu związkach, jako n. p. o spadkach, kontraktach, przestępstwach, karach i sądach. *Ostr. Pr. C.* 1, 7. das bürgerliche Recht. Tenże tytuł pozostałym prawa Rzymskiego księgom dawać zwykliśmy. *ib.* Urzędy przełożeństwa w sprawiedliwości są urzędy cywilne. *Jez. Wyr.*

CYZYOJANUS, CIZIOJANUS, *indecl.*, świątnik, kalendarz świąt. *Cn. Th.* — *Dudz.* ein Feſttagscalender, Heiligentagscalender, Feſtcalender. Z Wielkiejnocy liczy ciziojanus, da-

lekoli do ś. Jana. *Rej. Żw.* 159. Musisz liczyć i ciziojanus i godzinki, abyś powinności swej nie omieszkał. *ib.* 58. *b.*

NB. *Zastanawiać się należy nad tym, że pod zgłoską* cy -, *żadnego niemasz słowa początkowego Polskiego; bo nawet i słowo* cyga, *jeżeli nie Węgierskie, przynajmniej nie Polskie.*

C Z.

CZ. NB. *Jak w naszym języku, wspólnym mu ze wszystkiemi słowiańskiemi trybem* k *na* cz *zamienia się; n. p.* rok, roczny, bok, boczyć; *tak też w słowach cudzoziemskich, od których nasze ze swoim* cz *pochodzą, za te dwie głoski* cz, *znajdziesz albo* k, *albo* c *wymawiające się jak* k, *albo podobne do nich* qu, *n. p.* czapka, Kappe, czysty *castus*, czwarty *quartus*.

CZABAN, a, *m.* CZABANEK, nka, *m. zdrobn.* (cf. caban, cap) wół wielki, jakie są Podolskie. *Wład.* ein großer Podolischer Ochs. (*Rag. vulg*, cjobàn; *Dal.* cjoban, chyoban; *Croat* choban = pasterz). Czerniec trzodę pasie, czabany i świnie. *Stryjk. Tur. H.* 2. Cło od wołów, czabanów, które z Wołoch, Multan prowadzą. *Vol. Leg.* 4, 82. Bij na ofiarę, ile ich rok liczy, Opasłych z trzody byczej trzysta czabanów. *Hor.* 1, 268. *Nar.* Ofiarowano dwadzieścia i dwa tysięcy czabanów i sto dwadzieścia tysięcy baranów. *Leszcz. Test.* 515. CZABANKA, i, *ż.* wielka krowa Podolska, eine große Podolische Kuh, (*Rag.* cjobanka = pasterka) CZABAŃSKI, a, ie, od czabanów, von Podolischen Ochsen, Rinder. Nie chcę, by w sforach czabańskich rząd długi Po mej roli ciągnął krzywe pługi. *Petr. Hor.* 2. *Nb.* (*Rag.* cjobanski = pasterski).

CZĄBR *ob.* Cąbr. CZĄBRZYCA *ob.* Cąbrzyca. CZAC *ob.* Czadz.

*CZĄĆ, *CZYNAĆ *obsol.* znajduje się w składanych: począć, poczynać, zacząć, zaczynać i t. d. *Boh.* četi, čjti, čnu, počnu, počjti, začjti.

CZACH, CZACHT, u, *m.* CZACHY *liczb. mn. Boh.* šachta, dół górniczy, z Niem. der Schacht, Bergschacht. *Tr.* — *Budtk.* — *CZACZ *ob.* Czadz.

CZACZEK, *CZACZKO *ob.* Caco, Cacko.

*CZAD, u, *m.* swąd od pieca, *Dudz.* 31. Ofendunst, Dunst. *Ross.* чадъ, (cf. чадить swędzić): *Boh.* čaditi = kadzić. *qu. v.* Ortolog skwarów kacerskich dymem okopciały, Ruś tymże czadem zaraził. *Smotr. Ap.* 96.

*CZADZ, *CZACZ, *CZAC, a, *m.* (*distingu.* cacko, caczek) podarek pieniężny, który między lud rzucają, Geschenke, Schaustücke, Geld, die unter das Volk geworfen werden, *missilia. Cn. Th.* (cf. *Vind.* zazniti = cisnąć, rzucić; *Vind.* zazaria = rzut; *Eccl.* цатъ *denarius*). W czacz co rzucić, w tłok, bez różnicy komu się dostanie, in den Haufen hinein werfen, unter den Haufen werfen, es bekomme es wer da wolle. Nic ma się komu upominać, kto w czadz rzuci. *Gorn. Sen.* 434. Dobrodziejstwa w czadz gminu kto miece chełpliwie, Przyjdzie mu zgubić wiele, niż raz da szczęśliwie. *Gorn. Sen.* 10. Jeszcze łakomcy przeklętą duszą konają; a już majętność ich, właśnie jakby w czac rzucił. *Krom. Kr. pr.* Rzuć w czacz cukry i orzechy, Zwykłe chłopcom to uciechy. *Kochow.* 165. §. Nakoniec niefortuna abo śmierć przypadnie, To drugi, choćby nie rad, czacz porzuci snadnie. *J. Kochan. Fr.* 24. (cacko, błyktra, Spielerey, Flitter, Blendwerk, Gaukeley).

CZAIĆ się *zaimk. nied.*, uczaić się, zaczaić się *dok.*, z cicha, nie pokazując nic po sobie, na co godzić, ukryć się, zasadzić się na co, zataić się, in der Stille, versteckt, heimlich, ohne sich das geringste merken zu lassen, worauf passen, auf etwas im Stillen lauern; (*Ross.* чаяніе nadzieja, cf. czyhać, czatować). Czajmy się ze wszystkich stron na niego. *Teat.* 56. b, 105. Z onego pochopu przyszło się cofnąć i uczaić chłopu przy dawnym okopisku. *Biał. Odm.* 51. Taić się, kryć się przy czym, za czym, sich verbergen, sich verstecken bey etwas, hinter etwas. Zdrada w owych słów obojętnych składzie, czai się ku podejściu. *Zab.* 14, 55. Obłudniku, czaisz się protestacyami, jakobyś był obyczajnym, przecię szczypiesz. *Tworz. Wie.* 25. Chytrze się uczai, Ale przecię natury swej psiej nie zatai. *Paszk. Dz.* 13. W mej zawziętości nigdym się nie czaił, I grzechów nigdy jako człek nie taił. *Chrośc. Job.* 117. Czaję się, *simulo me dormire, mortuum esse, non audire; Graec.* προσποιοῦμαι, sich stellen, als ob man.... (z. B. schliefe, todt sey u. s. w.). Czaić się do kogo. *Budtk.* przyczajać się, sich zu etwas hinschleichen, hinstehlen. §. Czaić się, schylać się na dół, sich setzen, sich ducken. *Tr.* Poczekaj, aż się wiatr uczai *Chrośc. Ow.* 98. (ucichy, bis sich der Wind legt). *§. *Act. trans.* czaić kogo gdzie *Budtk.* zaczaić go, kryć go, zatajać w zasadzkach, im Hinterhalte verstecken, in den Hinterhalt, auf die Lauer legen. CZAIK, a, *m.* statek wojenny na Dunaju, (*ob.* Czajka): ein bewaffnetes Donauschiff, ein Kriegsschiff auf der Donau. Czajkiści, żołnierze należący do statków zwanych czajki. *Oss. Wyr.*

Pochodz. *czajka, czajkista, doczaić się, naczaić, poczaić, przeczaić, przyczaić się, uczajać, zaczaić, cf. czyhać, cf. czaty, czatować.*

*CZAIR, u, *m.* [CZAHOR, CZAHAR, drobne krzaki lub las rozmaitego drzewa; *ob. Goszcz. Zam. Kaniowsk.* 2]. Leżeli w zimowlach do wiosny Tatarowie, żeby koni swe paść mogli nowym czairem *Tward. W. D.* 47.

1), CZAJKA, i, *ż.* łódka kozacka skórzana, ein lederner Kosakenkahn. Kozacy łódki swe skórzane zowią czajki. *Gwag.* 359. Kozacy porohy przebywają w łódkach swych skórzanych, które oni zowią czajki, po linie się spuszczając, i także się po linie zasię ciągnąc. *Biel. Kr.* 660. Ruś wtargnęli w tysiące łodzi, zowią to dziś Kozacy czajkami. *Biel. Kr.* 32. *Nar. Chod.* 2, 287. §. Ogólniej, łódka, statek osobliwie zbrojny, czaik; ein Kahn, ein Nachen, ein Flußschiff, ein Kriegsflußschiff. *Croat.* sájka *celox*, (cf. *Lat.* scapha); *Hung.* sajka, hajótska; *Bosn.* scjajka; *Slavon.* shajka; (*Ross.* шайка, шаечка gatunek węborków, gatunek naczynia wodnego). Czajki, kaiki Tureckie. *Mik. Tur.* 214. Przed okrętem Sułtańskim idą cztery czajki wielkie, które każą na stronę wszystkim statkom. *Star. Dw.* 43. Żałosna rzecz, widzieć czajki Bosforem przychodzące, naładowane chrześcianami, z wyniesioną przy wielkim maszcie chorągiewką. *Klok. Turk.* 102. (*ob.* Czajki-

sta). 2). CZAJKA, i, *ż.* ptak, der Kibitz; *Boh.* čeyka, ceyka, od hlasu čey čey, (cf. czaić); *Bosn.* çjejka; *Slovac.* čagka, wodna lastowica; *Sorab.* 1. sžawiza; *Sorab.* 2. kibut, (cf. kobuz); *Vind.* ribizh; *Rusn.* [чайка, тегитка, 2.] гайка; (*sed Ross.* = macica szrubna); *Ross.* пигалица, пигалка, луговица, луговка, кептушка; (*Ross.* чайка *larus* sikora); *Eccl.* чайка; *Graec.* ταώς. Rodzaj czajek, *tringa* należy do rzędu bocianiego. *Zool.* 247. Czajka *tringa vanellus Linn. Gavia vulgaris Klein*, mniejsza od gołębia, przebywa na bagnach żyje owadem, ptak krzykliwy. *Zool.* 247. Czajki uciekającym w polach zdradne. *Banial. J.* 3. *b.* Ustroił się, właśnie jakobyś czajkę w strusie pióra ubrał; obskubżeno te pióra, alić po staremu czajka, a na głowie czubek. *Żebr. Zw.* 112. Zdybał go jak czajkę na gnieździe. *Cn. Ad.* 1319. przecięż go uchwycił, endlich hat er ihn doch erwischt.

CZAJKISTA, y, *m.* żołnierz od statków nazwanych czajkami. *Oss. Wyr.* ein Tschaykist. Austryaccy, Tureccy czajkiści, Österreichische, Türkische Donauschiffsoldaten.

*CZAKLOWIE, *CZEKLOWIE *ob.* Sekiel.

CZAL, u, *m*, tył, zad, die Hinterseite, der Rücken. Armate położywszy, na czal ustąpić kazał. *Warg. Wal.* 248. W tym szyku najwięcej na tym zależy, abyś czoło i czal, abo tył mocnemi ludźmi osadził. *Papr. W.* 1, 113. z *Bielsk.* I z czoła i z czalu nieprzyjaciół ostąpił. *Warg. Kurc.* 27. (*et a fronte et a tergo*). W ciągnieniu wojska już na froncie, już na czalu, często też w pośrzodku stawał. *Pilch. Sall.* 297.

*CZAŁBATKA, *SCZAŁBATKA, *SZCZAŁBATKA, i, *ż.* czaszka główna, *Boh.* lebka, (*Etym.* Czoło) die Hirnschale, der Hirnschädel. (*Vind.* et *Carn.* zhelata = hełm). Zabiwszy go, z głowy jego, z czałbatki czaszę uczynił. *Stryjk.* 48. Zwycięzca dał sobie z czałbatki głowy Swentosława czaszę uczynić. *ib.* 122. Że królowa Węgierska koronę ukradła, dlatego był Władysław koronowan z ś. Szczepana głowy szczałbatką na króla Węgierskiego. *ib.* 558.

*CZALUCHNY, *CZAŁY *ob.* Cały.

CZAMANAGA, i, *ż.* gatunek sztuki mięsa Ormiańskiej; wprzódy kilką dniami marynowanej w saletrze i ziołach różnych Rindfleisch auf Armenisch zugerichtet. Sztufady, czamanagi, kiszki, polędźwice. *Zabł. Fir.* 74.

CZAMARA, y, *ż.* gatunek sukni długiéj z rękawami do ziemi, zwyczajnie prałackiej i kanoniczej, ein langer Rock mit langen Ärmeln bis auf die Erde, ein Priesterrock, Domherrenrock; (*Boh.* kaumar, kaumoro, wé barwy sukno, genž se wlnau barwj). Na głowie kłobak; czamara czarna zamiatała ziemię. *Oss. Str.* 3. Zającami czamarę aksamitną miasto rysiów podszył. *Pimin. Kam.* 44. Miasto kirysiu, włóczy się w czamarze. *Mon.* 71, 470. CZAMARKA, i, *ż.* suknia Perska wierzchnia, z guzikami do zapinania aż po szyję, ein Persisches Oberkleid, mit Knöpfchen bis unter das Kinn. (*Boh.* čamrda = Knopfhölzchen, Knopfbeinchen). Miał na sobie żupan gredytorowy, czamarkę sukienną. *Gaz. Nar.* 1, 255. (*ob.* Kontusz).

CZAMBR, CZAMBROWINA *ob.* Cembrowina.

CZAMBÓŁ, CZAMBUŁ, u, *m.* z Tatarsk. raptowna i krótka wojenna wyprawa, napad, najazd, zagon nagły, doryweczy, przepadający, ein schneller kriegerischer Streifzug, eine Streiferey. Gorzej że pójdą w czambuł Tatarowie i na Wołyń się podobno wyleją. *Jabł. Buk. O.* 4. Orda puszczać czambółów nie śmie. *Susz. Pieś.* 3. *L.* 2, *b.* Anton miał Partów, z Syryjskiego kąta, których Labien w czambuł wprawia, wygnać. *Chrośc. Fars.* 387. Tatar w czambule nigdy takiej szkodyby nie uczynił, jak lis tu w kurniku. *Jabł. Ez.* 115. Ukaz Carski był groźny, jak jest czambuł Tatarski. *Jabł. Ez.* 9. — W czambuł konia puścić, w czwał wypuścić. *Czrtr. Mskr.* den Galopp laufen lassen. W czambule, czwałem, śpieszno, im Galopp, in der Eile. Nie wieleby i pszczoła wskórała w czambule Pasieki i swe tylko oblatując ule. *Pot. Pocz.* 171. — W czambuł, hurtem, w ogół, im Ganzen, im Allgemeinen, überhaupt. On idzie, woła w czambuł lub z osobna z krzętem, Żeby pułki śpieszyły za wielkim rejentem. *Przyb. Milt.* 165. — W czambuł, w bród, obficie, podostatkiem, po szyję, po uszy, po dziurki, in Überfluß, bis an den Hals. Cztery mieć będę ładne razem żony, Koni ze dwieście i gwałt odalików, Sto sług, szerajów sześć, dziesięć szyflików, Wszystkiego w czambuł. *Zab.* 14, 251. *Szym.*

CZAMLET, u, *m.* kamlot. *Dudz.* 36. z Włosk. camelotto, der Camelot, materya, z włosów kozy Azyackiej robiona. (*Boh.* šamlot; *Sorab.* 2. cammelot, camlòt; *Vind.* shamlot, valovitnu suknu; *Bosn.* cjambelot, muhaviar svitta, (*ob.* Muchair); *Croat.* chambolat, czambolat). Czamlet *undulata toga. Cn. Syn.* 934. Poseł od króla Cypryjskiego oddał Jagiełłowi kilka sztuk czamletu; co na on czas był wielki upominek. *Biel. Kr.* 299. Towary cudzoziemskie muchairy, saje, czamlety cło płacą. *Vol. Leg.* 4, 81. *Zygr. Post.* 3, 621, *b.* CZAMLETOWY, a, e, kamletowy, z czamletu, Camlot =, cameloten. Teraz żadnego niemasz, któryby nie nosił szat czamletowych. *Kosz. Lor.* 103. *b.*

CZAMR *ob.* Cembrowina.

CZANKA, i, *ż.* drążek u munsztuka końskiego, die Stange am Pferdezaume. *Boh.* can'k. Munsztuk złożony jest z czanek, z wędzidła i z podbródka. Czanki bywają proste abo wprzód pochylone; są zakrzywione nieco nazad, są też i bardzo krzywe. *Hipp.* 58. Uszko u czanek, gdzie nagłowek przypinają, nie ma być bardzo nizkie, ani też nazbyt wysokie. *ib.* 59. — CZAP *ob.* Cap.

CZAPCZYNA, y, *ż.* podła mizerna czapka, eine elende miserable Mütze. U górala siekierka za pasem, Czapczyna z kutasem. *Kniaź. Poez.* 3, 203. CZAPCZYSKO, a, *n.* czapka nieforemna, niekształtna, niezgrabna, eine ungeschlachte ungestalte Mütze. CZAPCZASTY, CZAPCZYSTY, a, e, mający nakrycie owiesiste, daleko zachodzące, okapiste, kappig, bemützt, bekappt. Czapczaste ćwieczki. *Oss. Wyr.* (z czapkami). Czapczysty żydowin. CZAPECZKA, i, *ż.* *zdrobn. rzeczown.* czapka, das Mützchen, eine kleine Mütze. Wszyscy mają czapeczki szkarłatne na sobie. *Star. Dw.* 42. Zdjął czapeczkę. *Mon.* 68, 743. Jeśli podlejszego czapeczką uprzedzimy, tym nie będziemy podlejszemi, ale owszem obyczajniejszemi. *Erazm. G.* 3. (grzecznością kogo uprzedzić, ukłonem). Niczym nas sobie nie obliguje, jeno chlebem a czapeczką. *Star. Ref.*

55. (częstowaniem i grzecznością, czapką i papką). — Czapeczka księża, którą koronę czyli plesz przykrywają, *ob.* Jarmułka, piuska, das Priesterkäppchen. — Czapeczka dziecinna z materyi z bramką koronkową lub muślinową albo też i płócienną u uboższych, ein Kindermützchen. Po chrzcie kapłan małym dziatkom, które w szatach nie chodzą, dawa białą czapeczkę. *Kucz. Kat.* 2, 369. — *Tr.* Czapeczka abo czaszka żołędziowa, das Schälchen an der Eichel. *Tr.* CZAPIĆ *ob.* Capić. CZAPIGA *ob.* Czepiga. CZAPKA, i, *ż.* pewny gatunek nakrycia głowy, pospolicie z futra, die Mütze; *Boh.* čapka, čepice, čepička, (cf. czepiec); *Morav.* čepka; *Slavon.* kappa; *Croat.* kapa; *Vind.* kapa, kapiza; *Hung.* sapka; *Ross.* шапка, шапочка; *Ross. obs.* капа; (cf. *Germ.* Kappe; *Graec.* κάππα); *Sorab.* 1. měčа, (cf. mycka). Żydzi na znak niechaj żółte czapki noszą. *Herb. Stat.* 373. Czapkę na głowę włożyć. *Tward. Wł.* 171. die Mütze aufsetzen. Czapkę zdejmować, d. M. abnehmen. Wchodząc do kościoła, czapki nie zdejmował. *Sk. Dz.* 861. Łotrostwo to i przed panem ledwo czapkę zdejmuje. *Falib. Dis. H.* 2. Zdjęciem czapki, cześć wyrządzamy. *Petr. Et.* 316. (cf. odkryć głowę). Gdy wszedł, żaden czapki nie ruszył, na wzgardę jego wielką. *Biel. Kr.* 500. Przyszedł do tego kresu wzgardy, iż nikt przed nim czapki nie zdjął. *Zab.* 7, 166. Sam nie uchylał czapki swej przed nikim. *Chrośc. Job.* 77. A cóż to, czapka na głowie, przed królem Jegomością? *Oss. Wyr.* (jakież to uszanowanie!) Cóż to, przyćwiekował kto Waści czapkę? przyrosłaż to czapka do głowy? przymarzłaż? (czemu się nie kłaniasz, czemu nie prosisz?) Cóż to? cięży czapka w ręku? (jak to śmiesz głowę nakryć przed panem?) Czapkę przed kim trzymać, łamać, czapką go czcić, czapkę pod pachą, kłaniać mu się, czapkować, vor einem die Mütze, den Hut abnehmen, sich vor ihm entblößen, neigen, demüthigen, ihm hofiren. Sługami gardzisz, a tu im czapkę łamiesz? *Gorn. Sen.* 198. Kto tylko usty wyznawa a czapką czci a nie czyni woli pana swego, ten będzie karany. *Gil. Kaz. Bb.* 3, *b.* Szedł za nim z czapką pod pachą. *Oss. Wyr.* (z największą uniżonością). Ztąd Czapka, oświadczenie grzeczności, ukłon, Höflichkeitsbezeugung, Compliment. Sam się o ten urząd, nietylko pieniądzmi, ale czapką, staniem, czczeniem i rozmaitemi pokłonami stara. *Gliczn. Wych. N.* 4. Uczy go, jak się ma ku każdemu mieć, tak słowy, jako czapką a ukłonem. *ib. L.* 8. Czapką, chlebem i solą, Ludzie sobie ludzi niewolą. *Rys. Ad.* 5. Czápką i papką, ujmują przyjaciela. *Zab.* 14, 35. Buntownik chlebem, czapką i solą, wziął pospólstwo głupie. *Pot. Arg.* 347. — Czapkę mieć na bakier = junaczyć się, fantazyą stroić, den Hut die Quere rücken. (*ob.* Bakier). Czapkę natłoczyć na uszy. *Oss. Wyr.* (nie chcieć słuchać, chronić się, by nie wziąć słowami po uszach). Czapkę zapuścić na oczy (nie chcieć widzieć, nie chcieć pokazać wstydu; często być bez wstydu). — Ma się za mądrego, jakby w czapce bobrowej chodził. *Oss. Wyr.* (że Jezuici nosili bobrowe kołpaki, cf. bobrowy). — Darmo, trzeba tu czapki uchylić. *ib.* (prosić, uniżyć się, podleźć). Nie idzie o czapkę, ale pospołu i z czapką o głowę. *Rej. Żw.* 126. Zadrzyj no koty z panem, wnet ci czapka z głowy spadnie. *Oss. Wyr.* (przytrze ci rogów, utrze-ć nosa). Mahomet wziął szpetnie w czapkę, gdy dobywał Białogrodu, gdzie wziął wielką szkodę na ludziach, i sam ranion. *Biel. Św.* 120, *b.* Lepiej wziąć po czapce, niż po łbie. *Oss. Wyr.* (zawsze dobrze., mieć się czem zasłonić). Czapkę już brał (zabierał się wychodzić). — Czapkę na stole położyć = hardzie kazać, imponować, die Mütze oder den Hut auf den Tisch legen, imponiren. Kto ma sześć koni w wozie, tysiąc złotych w szkatule, a pannę we dwu milach, ten może czapkę na stole położyć. *Rys. Ad.* 33. — Czapkę na czém wieszać, zasadzać się, sich worauf stützen. Oni zaś na czym inszym tę czapkę wieszają, A szczęśliwe przypadki szczęściu przyczytają. *Rej. Wiz.* 53, *b.* — Każda głowa ma swoję czapkę. *Pot. Jow.* 34. (ile głów, tyle rozumów, so viel Köpfe, so viel Sinnen). Na złodzieju czapka gore. *Żegl. Ad.* 48. *Rys. Ad.* 48. (niespokojne ma sumnienie; żyje by mysz na pudle). Mój Panie Jędrzeju, Nie gore czapka na wielkim złodzieju. *Zab.* 14, 365. — Jak o starą czapkę, tak o niebo dbamy. *Rej. Wiz.* 180. *b.* (nie wiele o to stoimy). — Już też to łga, jak czapka. *Zab.* 15, 182. (potężnie, oczywiste łgarstwo, eine handgreifliche Lüge). — Czapka za biret. *Cn. Ad.* 117. *officium officio pensare*, Wurst wider Wurst, eine Höflichkeit erfordert die andere. — Kto z natury do czapki stworzony, Niechaj swą głową nie sięga korony. *Pot. Arg.* 21. (cf. dudku, nie grab siana; szaszku, nie podejmuj się legawego pola). Głowa ledwo do czapki, wcale nie do kołpaka. *Oss. Wyr.* (zadek do ławy, nie do krzesła; nie senatorem mu być; iż senatorowie zwyczajnie kołpaków używali). — U Rzymian czapka znak wolności; bez niej niewolnicy chodzili. *Warg. Wal.* 269. Dawniej u nas, sędzia, na sądzie wyłożonym, potwierdzając kupno jakiegoś imienia, brał czapkę od tego, który przedawał, a kładł ją na głowę kupującego. *Sax. Porz.* 45. (cf. rózga). Czapek gatunki: konfederatka, magierka, kołpak, szłyk, kapuza, mycka, kuczma, jarmułka; *Ross.* колпакъ, колпачекъ = czapka nocna, szlafmyca, duchenka, die Schlafmütze. Wziął z sobą opończe i czapkę nocną. *Baz. Hist.* 87. Czapka skrzydlasta *Ross.* оскрыльцы; czapka z czterema cyplami *Ross.* малахаи, малахайчикъ; gatunek dawny czapek *Ross.* подкапокъ. — Czapka biskupia *ob.* Infuła. — Czapka książęca, mitra, die Fürstenmütze, der Fürstenhut, die Fürstenkrone. Roman w czapce książęcej na stolicę Halicza od metropolity był podniesion. *Stryjk.* 205. Giermont był na stolice Litewską w czapce książęcej podniesion według obyczaju z dawna zwykłego i od przodków podanego. *Stryjk.* 297. Czapka książęca Litewska była z aksamitu czerwonego w strefy złote, kamieńmi drogiemi osadzona. *Gwagn.* 273. §. *Transl.* Czapka, przykrywadło, rzecz jaka podobieństwo niejakie do czapki mająca, Kappe, Haube, Hut, Kopf. Czapka alembikowa abo kapitela. *Comp. Med.* 665. *Ross.* колпакъ; die Kappe des Destillirkolbens, der Hut. Czapka u rury konewki ogrodniczej drobne powybijane mająca dziureczki. *Kluk. Dyk.* 1, 81. die Kappe, der Hut auf der Gießkanne. Len żeby nie zamókł od deszczu, czapkami ze słomy prostej, gdy w mendle złożony jest, przy-

krywa się. *Przedź.* 9. (chocholami, Strohkappen, Strohbüschel). — Cyrulickim materacykom według różnych części ciała różne imiona dają; na głowę, zowią czapkami głównemi lub kukułami; na brzuch tarczą.... *Krup.* 5, 298. eine chirurgische Kappe oder Haube. Czapki szańcowe. *Łesk. Mier.* 2, 255. — Czapka u gwoździa, wierzch, der Kopf, die Kappe eines Nagels, der Hut. Ćwieczki z czapkami. *Oss. Wyr.* (*ob.* Czapczasty). CZAPKOWAĆ, ował, uje, *intrans. kontyn.*, trzymać czapkę przed kim, kłaniać się, prosić mu się, nadskakiwać, wysługiwać, einem hofiren, ihm schmeicheln, den unterthänigst gehorsamsten machen. Że już wiedzą o moim skarbie, wszyscy mi czapkują. *Teat.* 11, 57. Czapkowanie assystencyi miłym mu widokiem. *Mon.* 65, 502. Przedtym czapkował; a teraz chce żeby mu czapkowano. *Oss. Wyr.* *CZAPKOWIATR, a, *m.* Windmütze. Wiatry z tej strony wiały, na którą Eryk, król Szwedzki, nazwany czapkowiatr, czapkę swą obracał. *Boh. Diab.* 189. CZAPKOWY, a, e, od czapki, mützen=; *Ross.* шапочный, колпашный. Czapkowy baranek.

CZAPLA, i, *ż.* ptak, *ardea cinerea Linn.* żywi się rybami; ma nieprzyjaciół, osobliwie jastrzębia i sokoła. *Zool.* 250. der Reiher; *Sorab.* 1. tžap, tžapula, cžapula; *Rag.* cjapglja; *Bosn.* cjapglja; *Slavon.* csaplja; *Sorab.* 2. schüttawa; *Croat.* chapla, chaplya, potóchna, (zhapla = bocian, *ciconia*); *Boh.* čepě, wolawka, (*Boh.* čap, bočan, bocian; *Dal.* csaplya); *Slovac.* čep, čepa, wolawka, (*Slovac.* čap, bočan, *ciconia*); *Carn.* shtôrkla, (*Carn.* zhapla = bocian); *Vind.* zhapla (= 1. shtrok, shterk shtorkla = bocian; 2. rogar, shtorkla, vezhi ribizh = czapla); *Ross.* цапля, цапелька, еродія; *Eccl.* чапля, цапля, (cf. цапнуть, цапать capnąć). Czaple są czarne, białe, popielate, niebieskawe, rdzawe i pstre. *Ład. Nat.* 25. *Bosn.* bukaç *ardea stellaris*; *Ross.* нужда czapla biała, łyszczak; чапура czapla siwa; теслоносъ, колпикъ *platalea*; боцанъ gatunek czapli, (cf. bocian). Czapla rybna. *Banial. J.* 2, *b.* Czapla na wysokich nogach. *Jabł. Ez.* 4. Nie trzeba ważyć lekko mdłych nieprzyjacieli, Bo i mdła czapla czasem *jastrząba ubije. *Stryjk.* 207. Umizga się, jak czapla w kobieli. *Rej. Żw.* 19, *b. Mat. z Pod. C.* 3. sich schmiegen, wie der Reiher im Kober. Miłosiernym okiem poglądać, jak czapla schwytana. *Mat. z Pod. C.* 3. (cf. pokorny, jak wilk w dole, cf. wilcza pokora). §. Czapla, o człowieku, wysokonogi, ein hochbeiniger, langbeiniger Mensch; *Boh.* čapaty. — §. *Herald.* czapla, *herb*, czubata czapla cała stojąca, skrzydła do lotu podnosząca; w pysku rybkę mająca; także w hełmie. *Kurop.* 3, 10. ein Wappen. CZAPLĘ, ęcia, *n.* CZAPLĄTKO, a, *n. zdrobn.*, pisklę czaple, das Junge des Reihers, ein junger Reiher. Młode czaplęta we Francyi jedzą za specyał. *Ład. Dyk.* 1, 363. CZAPLI, a, e, od czapli, Reiher=; (*Vind.* zhapelni). Kosztowne dwie czaple kity wieszają się z zawoju. *Tward. Wł.* 105.

CZAPNICZY, a, e, od czapnika, Mützmacher=, Barretkrämer=; *Ross.* шапочниковъ. CZAPECZNIK, a, *m.* co czapki robi. *Petr. Et.* 392. der Mützenmacher; *Ross.* шапочникъ, колпачникъ. Nie było w ten czas takich rzemiosł, jakich się dziś namnożyło, nie było czapników i t. d. *Gliczn. Wych. H.* 3. Mularze, kowale, cieśle, czapnicy. *Hrbst. Art. B.* Czapnik, co czapki przedaje, der Barretkrämer. Sukiennicy, czapnicy. *Vol. Leg.* 3, 592. (*W rodz. żeńsk. Boh.* čepčařka, co czepki robi).

Pochodz. ob. *Kapa, kapnik*, ob. *Capnąć*, *cap*, ob. *Czepiec*, *czepek*, ob. *Czepić*, *oczepić*, *zaczepić*, cf. *skofia.*

CZAPRAK, u, *m.* CZAPRACZEK, czka, *m. zdrobn. Turc.* czapras, przykrycie na konie. *A. Czrtr. Mskr.* die Schabrake; *Sorab.* 2. schabraka; *Vind.* shabraka, jesdarsku pregernilu, deka, fedlonski pervifek; *Croat.* czaprag; *Hung.* tzafrang; *Slavon.* habáiia, chultan; *Carn.* dęka; *Boh.* postlani, dek; *Ross.* чапракъ, чапрачекъ. Obaczyli konia, z bogatym rzędem i z czaprakiem złotym. *P. Kchan. Orl.* 1, 25. Złej szkapie czaprak haftowany nic zacności nie przydaje. *Star. Ref.* 32. §. Czapraczki, czapraszki, pętlice srebrne przyszyte na żupanach, jak noszą Wołosza, Arnauci. *A. Czrtr. Mskr.* silberne Rockschleifen. Dosiągnąwszy mu pod szyję czapraszki od płaszcza, zrzuca go z niego matrona i rozgaszcza go. *Pot. Arg.* 748. CZAPRACZNIK, a, *m.* rzemieślnik od czapraków, der Schabrakenmacher. *Bndtk.* Czapraczniczka, *w rodz. żeńsk. ib.* die Schabrakenmacherinn. CZAPRACZNICZEK, czka, *m.* czeladnik czapraczniczy, der Schrabakenmachergesell. CZAPRACZNICZY, a, e, od czapracznika, Schabrakenmacher=. Czapracznicze rzemiosło = CZAPRACZNICTWO, a, *n.* das Schabrakenmacherhandwerk. *Bndtk.*

CZAPSTRZYK *ob.* Capstrych.

1. CZAR *ob.* Car. 2. CZAR *ob.* Czary, ów.

CZARA, y, *ż.* czasza, czasem miska na polewkę, eine Schale, Suppenschale, große Trinkschale; (*Boh.* čara = 1. kreska, 2. czary, czarowanie, gusła); *Ross.* чара, фіалъ; ztąd чарочникъ cześnik, podczaszy; *Sorab.* 2. nop, nap; *Vind.* zhasha. Im dalej, tym się gęściej uwijają czary z kubkami, a ci piją. *Chełm. Poprz. A.* 4, *b.* Insze czary w gusłach, a insze na stole. *Pot. Jow.* 199. (*ob.* Czary). Czara podługowata, czołnkowata. *Cn. Th.* Czara do ofiar. *Ład. Dyk.* 2, 146. die Opferschale. — *Transl.* Czara, otwór wulkanu, der Crater eines feuerspeyenden Berges. Otwory na wierzchołkach gór ognistych czarą *crater*, dla podobieństwa kształtu nazywają. *Hub. Wst.* 17. (*ob.* Czareczka, czarka).

CZARCI, ia, ie, od czarta, czartowski, dyabli, Teufels=. Przeniknął Chrystus czarcie grody. *Groch.* 4, 77. Kto jest złym przełożonym, ten czarcią osobę na sobie nosi. *Kosz. Lor.* 36, *b.* Czarcia sztuczka. *Oss. Wyr.* Czarcie łajno abo dyable gówno, *assa foetida.* *Krup.* 5, 125. CZARCI, CZARCIA *ob.* Czart. CZARCIK, a, *m. zdrobn. rzeczown.* czart, dyablik, das Teufelchen; *Boh.* čertjk, čertjček; *Ross.* чертенокъ.

CZARKA, i, *ż.* CZARECZKA, i, *ż, zdrobn. rzeczown.* czara, czaszka, das Schälchen, eine kleine Trinkschale; *Ross.* чарка, чарочка; *Eccl.* чарка; (*Boh.* čarka, čarička; *Slovac.* čarka linijka, kréseczka; *Carn.* zhèrka = litera). Do stołu miasto śklenic, starych przodków naszych trybem, czarek używajmy. *Star. Ref.* 171. Równą czarką Cekubskie wino będziem pili. *Lib. Hor.* 119. Polewkę pije garnuszkiem albo czareczką. *Cziach. D.* 1. *Ross.* почарочно. Pijaczka zaraz znowu do czarki. *Pol. Jow.* 126. (do kubka, do

śklanki, do kufla). Mała czareczka. *Lib. Hor.* 28. Czarki, w których dla Sułtana rozpuszczają sorbet. *Star. Dw.* 30. cf. filiżanka. §. *Botan.* Czarki, ziele do farbowania *anchusa*, rothe Ochsenzungenwurzel, *ob.* Czerwieniec, wołowy czerwony język. *Haur. Ek.* 178. CZARECZNY, a, e, od czary, czaszowy, Schaalen-, *Ross.* чарочный.

CZARLETAN *ob.* Ciarlatan.

CZARNAWCZYCE, ów, *liczb. mn.*, miasto w Brzesk. Lit. znaczne pałacem i ogrodem książąt Radziwiłłów. *Dyk. G.* 1, 154. eine Stadt in Litth. *CZARNAWA, *ob.* Czarnoziem. CZARNAWY, CZARNIAWY, CZERNIAWY, a, e, - awo *przysłk.*, pochodzący na czarne, schwärzlich; *Boh.* et *Slovac.* náčerný; *Sorab.* 1. wobtžorn, natžorn, čzemné; *Bosn.* çrrinomagnast, çarnomagnast, naçrrin; *Vind.* zhernkast, zharnikast, pozhern, nazhern; *Carn.* zhernèklast; *Croat.* szúchern; *Ross.* черноватый; *Eccl.* черновидный, черноoбразный. Już noc czarnawe rozwijała włosy. *P. Kchan. Jer.* 226. Przyodziany pióry czarniawemi. *Otw. Ow.* 81. Memnon czarniawy. *Bardz. Tr.* 250. Przetarła zlepłe snem czarniawe oczy. *Zab.* 14, 162. Czarniawość *Ross.* черноватость. die Schwärzlichkeit. CZARNIUTKI, CZARNIUŚKI, CZARNIUTENKI, CZARNIUSIENKI, CZARNUSIENECZKI, a, ie, CZARNUCHNY, a, e, - no *przysłk.*, intensiv. przymiotn. czarny *qu. v.* CZARNO, *przysłk. przymiotn.* czarny, schwarz; *Boh.* černo; *Croat.* cherno, *pr.* et *fig.* A biało? biało! czarno? czarno! *Cn. Ad.* 1. (*ob.* Biało). U nas co biało, to biało; a co czarno, to czarno i zawsze czarno. *Teat.* 52, 12. Gdzie mózg? a w głowie, czarnoli czy biało? *Zab.* 9, 74. (jasno-li czy ciemno?) CZARNOBARWNY, a, e, koloru czarnego, schwarzfarbig; *Eccl.* черноцвѣтный. Jasna pochodnia w czarnobarwne cienie wystawiona, oczy obraca ksobie. *Paszk. Bell. A.* 2, *b.* CZARNOBLADY, a, e, - o *przysłk.*, blady na czarne, bleichschwarz; *Vind.* zhernoblied, zhernobleden. CZARNOBŁĘKITNY, a, e, błękitny na czarne, schwarzblau. Dama oczów czarnobłękitnych. *Pam.* 85, 1, 884. CZARNOBREWKA, i, *ż.* kobieta brwi czarnych, eine Schwarzaugenbraunige. Czarnobrewka Doryda. *Karp.* 1, 28. CZARNOBREWY, CZARNOBRYWY, CZARNOBRWY, a, e, brwi czarnych, schwarzaugenbraunig; *Ross.* чернобровый. Bolesław rozmiłował się w Kijowie piękności niewiastek czarnobrewych. *Stryjk.* 164. Czarnobrwa dziewoja. *Mon.* 75, 594. Pan ustawicznie się przenosi od czarnobrywej do jasnowłosej. *Teat.* 63. *C.* *CZARNOBRUNATNY, a, e, brunatny na czarne, dunkelbraun; *Vind.* zhernoerjau, skurnozhern; *Ross.* чернобурый czarnobury. CZARNOBYL, a, *m. botan.* ziele, tojad, mordownik, pospólstwo na wielu miejscach czarnobylem, ogrodnicy bernardynem zowią. *Jundz.* 286. *Ross.* мордовникъ, преградъ, прострѣльная трава; gesegnete Distel. §. *Geogr.* Miasto w Kijowsk. dosyć znaczne, domu Chodkiewiczów. *Dyk. G.* 1, 154. eine Stadt in d. Woiw. Kijow. CZARNOGARDL, a, *m.* czarne gardło mający, ein Schwarzkehl. *Hist. nat.* czarnogardl, pliszka, *motacilla phoenicurus Linn. sylvia rubicilla Klein.* ptaszek na głowie i piersiach czarny, ogon mający czerwonawy. *Kluk. Żw.* 2, 228. die schwarze Bachstelze, das Ackermännchen, das Schwarzkehlchen. CZARNOGŁÓW, CZARNOGŁOWY, a, e, głowy czarnej, schwarzköpfig; *Boh.* čzernohlawý. Czarnogłowy koń, ein Mohrenkopf; *Ross.* воронопѣгій. — *Botan.* Czarnogłów, ziele, łani czyściec. *Cn. Th. Seseli Linn.* der Sesel, Seselkraut, Roßkümmel. *Śleszk. Ped.* 409. wielki kmin. *Syr.* 139. CZARNOGŁÓWKA, i, *ż. hist. nat.* sikorka, *parus atricapill. Linn. sylvia atricapill. Klein.* ma głowę czarną, grzbiet popielaty. *Kluk. Żw.* 2, 273. die Schwarzmeise; *Boh.* černohlawek; *Rag.* zarnoglavaz; (*Slavon.* cèrnoglavka = gil). CZARNOGRZYWY, a, e, z grzywą czarną, schwarzmähnig; *pr.* et *fig.* Burze czarnogrzywe. *Pot. Arg.* 607. Fale czarnogrzywe. *Zab.* 14, 271. *CZARNOISKRY, a, e, iskrzący się z dymem czarnym, mit schwarzem Rauche funkelnd. Czarna z piasku smolnego dzień chmura zakrywa, A cała czarnoiskrym góra ogniem ziewa. *Zab.* 5, 439. CZARNOKOZIENICE, ic, *liczb. mn.*, miasto w Podolskim, bogate znajdującym się w jego gruntach alabastrem i marmurem. *Dyk. G.* 1, 154. eine Stadt in Podolien. *CZARNOKRWISTOŚĆ, ści, *ż.* *Boh.* černokrewnost melankolia, melankoliczność, die Schwarzblütigkeit; *czarnokrwisty, melankoliczny. CZARNOKRUSZ, u, *m.* Pecherz, kruszec czarny, mający w sobie miedź, siarkę i żelazo. *Kluk. Kop.* 2, 181. Kupferknoten. CZARNOKSIĘZKI, a, ie, czarodziejski, czarowniczy, guslarski, zauberisch; *Ross.* чернокнижный, чародѣйный, волшебный; *Eccl.* потворьнъ, *Sorab.* 2. skuzwarski. O czarnoksięzkim jej powiadała błędzie. *P. Kochan. Orl.* 1, 374. Szalbierz czarnoksięzki. *Biał. Post.* 156. CZARNOKSIĘŻNIK, a, *m.* czarodziej, czarownik, czarami się bawiący, der Schwarzkünstler, Zauberer, Hexenmeister; *Boh.* černoknèžjk; *Carn.* zhernasholz; *Slavon.* vishtac; *Ross.* чернокнижникъ; *Eccl.* чародѣи, колдунъ, шаманъ, кудесникъ, баальникъ. (*Etym.* czarna księga, nie księżyc). Szymon czarnoksiężnik przez sztuki dyabelskie latał po powietrzu. *Birk. Ex.* 5. Co Syrowie magiem, my czarnoksiężnikiem zowiemy. *P. Kchan. Jer.* 256. CZARNOKSIĘŻNIKOWY, a, e, od czarnoksiężnika, Schwarzkünstler-, Zauberer-. Zamek czarnoksiężnikowy. *P. Kochan. Orl.* 1, 48. *Fig.* Wielki to czarnoksiężnik. *Oss. Wyr.* (człowiek osobliwie zręczny, biegły, któremu nic niepodobne,) ein großer Hexenmeister. *Opposit.* Nie czarnoksiężnik, nie osobliwsza głowa, er ist kein Hexenmeister. CZARNOKSIĘZTWO, a, *n.* nauka i sztuka czarnoksięzka; die schwarze Kunst, die Zauberey, Hexenmeisterey, Hexerey; *Boh.* černokněžstwj; *Carn.* zherna shola, zupernya, uràsha; *Ross.* чернокнижіе, чернокнижество, волшебство; *Eccl.* чернокнижество, бальство, колдовство, ведунство, потворство. *Perz. Lek.* 209. CZARNOKWIT, u, *m.* ziele, *Cyrcaea Linn.* że ta go do swych czarów zażywać miała, czarownik. *Syr.* 735. Hexenkraut, Stephanskraut. Czarnokwit prosty, rośnie w zaroślach; czarnokwit pochyły, na pagórkach. *Jundz.* 87. *Ross.* колдунова трава. Zowią go też czarownikiem, niewieściemi psinami, czarownicą. *Syr.* 734. Czarownicy u nas są dwa gatunki, Paryzka i górna. *Kluk. Dyk.* 1, 131. CZARNOLAS, a, *m.* w Sandomirskim, o milę od Sieciechowa, wieś niegdyś dziedziczna Jana Kochanowskiego; znajduje się w dziełach jego napis na dom w Czarnolesie. *Kras. List.* 20. das Landgut des Dichters Johann Kochanowski. CZARNOMORZEC, rca, *m.* nad mo-

rzem czarnym mieszkający, ein Küstenbewohner des schwarzen Meeres. Czarnomorce, lud najbitniejszy w wojsku Moskiewskim. *Gaz. Nar.* 2, 262. Flotylla Moskiewska złożona z czarnomorców. *ib.* 1, 19. CZARNONAKRAPIANY, a, e, z cętkami czarnemi, schwarz gesprenkelt. CZARNONOGI, a, ie, nóg czarnych, schwarzfüßig. Chart czarnonogi. *Otw. Ow.* 110. *CZARNONOSZ, a, *m.* noszący się czarno, ein Schwarzgekleideter, der sich schwarz trägt; *Eccl.* черноносецъ. *CZARNONOŚNY, a, e, czarne kolory noszący, schwarze Farbe tragend. W szaciech czarnonośnych. *Chodk. Kostk. praef.* CZARNOOKI, a, e, oczu czarnych, schwarzäugig; *Boh.* černooký; *Carn.* zhernaoke; *Rag.* zarnók; *Ross.* черноглазый: *Subst. Slavon.* cérnookaç = czarnook, Schwarzäugel. CZARNOPIÓRY, a, e, piór czarnych, schwarzfedrig, schwarzgefiedert. Czarnopióry kruk. *Mon.* 75, 594. Smutnej wieszczby głosy wydały ptaki czarnopióre. *Hul. Ow.* 245. Czarnopióry orzeł Pruski. *Mon.* 75, 594. CZARNOPSTRAWY, a, e, cokolwiek pstry z czarnym, etwas schwarzbunt. Bób czarnopstrawy. *Zab.* 10, 49. *Koss.* CZARNOPSTRY, a, e, nakrapiany czarno, schwarz gefleckt. *CZARNORESZA, *CERNORESSA, y, *ż.* zakonniczy ubiór, habit, z *Ross.* риза szata, i черный, (ztąd *Ross.* черноризецъ zakonnik), die Mönchskutte, der Mönchshabit. [Pierwiastkiem tego wyrazu jest раса = habit mnisi; риза = suknia, tu nie należy. 2]. Świata i rozkoszy jego wyrzekłem się, a przyjąłem tę czarnoreszę albo kaptur czerniecki. *Stryjk.* 316. Romunt zrzucił z siebie kaptur abo kapicę, cernoressę czerniecką. *ib.* 315. *CZARNOROBOTNIK, a, *m.* *Ross.* чернороботецъ prosty robotnik, wyrobnik, ein gemeiner Arbeiter. CZARNOŚĆ, ści, *ż.* farba czyli kolor czarny, *oppos.* białość, die Schwärze; *Boh.* černost; *Bosn.* çarnochja, çrrinochja; *Vind.* zhernost, zhernoba, zhernota, zhernina, vranost; *Ross.* черность. Zimno jest matką białości, jak gorącość matka jest czarności i ogorzenia. *Sak. Pr.* 21. *Fig. moral.* Poznałem czarność jej duszy. *Teat.* 29, 6. (brzydkość). *CZARNOSINY, a, e, ciemnosiny, schwarzblau. Słońca będzie straszliwe zaćmienie Z obłoków ciemnych i chmur czarnosinych. *Odym. Św.* 2. *S.* 4. CZARNOSIWY, a, e, ciemnosiwy, schwarzgrau. Czarnosiwy koń, ein Schwarzschimmel; *Ross.* вороночалый, cf. wrony. CZARNOSKRZYDLATY, CZARNOSKRZYDŁY, a, e, skrzydeł czarnych, schwarz geflügelt. Już nad głową krąży śmierć czarnoskrzydlata. *Hor. Sat.* 152. Czarnoskrzydlata noc. *Zimor. Siel.* 315. *CZARNOSMUTNY, a, e, niewdzięczno czarny, traurig schwarz. Kocyt czarnosmutny. *Hor.* 1, 268. *Nar.* *CZARNOSZARY, a, e, szary na czarne, schwarzgrau; (*Ross.* сивый, cf. siwy; сивость czarnoszarość). CZARNOTWARZY, a, e, twarzy czarnej, schwarz von Gesicht; *Vind.* zhernolizhen. CZARNOWEŁNY, a, e, wełny czarnej, schwarzwollig. Owce czarnowełne. *Otw. Ow.* 264. CZARNOWŁOSY, a, e, włosów czarnych, schwarzhaarig; *Vind.* zhernolasen; *Dal.* czarnovlàszt; *Rag.* zarnovlas; *Ross.* черноволосый. CZARNOZIEM, u, *m.* grunt ziemi czarny, schwarzer Grund, schwarzes Erdreich; *Ross.* черноземъ. *Boh.* černawa. Grunt płaski, z wierzchu niby czarnoziem. *Torz. Szk.* 4. Przekopawszy ten czarnoziem, piasek pokazuje się. *ib.* CZARNOŻÓŁCIOWY, a, e, żółć czarną mający, schwarzgallig; (*Vind.* tegoten, sakernel). Ludzie czarnożółciowi do szaleństwa skłonni. *Krup.* 5, 4 *et* 419. CZARNUCHA, CZERNUCHA, y, *ż.*, CZARNUSZKA, i, *ż. zdrbn.*, miano, co się daje czarnym krowom i kozom. *Cn. Ad.* 614. *Boh.* černuša. §. *Botan.* Czarnucha, czarnuszka, *nigella*, der Schwarzkümmel, jest pospolita, jest i włoska. *Ład. H. N.* 25. *Jundz.* 287. der Schwarzkümmel; *Bosn.* çrrinika, çarnika, cjurek; *Sorab.* 1. tžorna khimewkä; *Ross.* чернушка. §. Czarnucha żytna, *agrostema Githago Linn.* gatunek kąkolnicy, rośnie między pszenicą, żytem i t. d. *Kluk. Dyk.* 1, 16. *Urzęd.* 157. eine Gattung Raden; *Ross.* чарнуха gatunek dzikiego grochu. CZARNY, a, e, Czerniejszy *Comparat.* CZERNIUTKI, CZERNIUŚKI, CZERNIUSIEŃKI, *intensiv.*, najciemniejszy ze wszystkich kolorów, wszelkiego światła pozbawiony, (*oppos.* biały): schwarz; (*Boh.* černý; *Dal.* czàrn, csarn, vran, (cf. wroni); *Sorab.* 2. čzorni; *Sorab.* 1. čzorny, tžorné, tžornužki; *Croat.* chern, vran, cherni; *Bosn.* çarni, çrrini; *Vind.* zhern, vran; *Carn.* zhèrn, zhirn; *Slavon.* cèrn; *Rag.* zárn; *Ross.* черный, черенъ. черненонекъ, черненькій; *Finn.* sorttan; *Dan.* sort; *Svec.* swart; *Anglos.* sweart; *Samar.* [illegible] *niger*, (cf. szary); *Hebr.* שחר *schachor* = *niger*, cf. *Turc.* kara = czarny, *ob.* Kary). Rzecz ta, która drugą czarną abo białą czyni, bez pochyby sama musi być czerńsza (czerniejsza) abo bielsza. *Gorn. Dw.* 390. Od czarnych jagod będziesz miał czarną gębę. *Zab.* 13, 79. Czerniejszy niż smoła. *Ezop.* 6. Jak wągl czarny. *Kul. Her.* 112. (jak kruk). (*Vind.* zhern kaker vogel, prezhern; zherneishi koker shoshou). Czarny jak atrament. *Oss. Żel.* 59. Czarny łabędź. *Kosz. Lor.* 66. *b.* (rzadka rzecz; jak biały kruk). *Sorab.* 2. Zarne ako schwon, bèle ako ron, rowno ako motele (motowidło), kschiwé ako rescheno (wrzeciono). Leszek czarny nazwany, dla włosów tej farby. *Nar. Hist.* 5, 72. I czarna kokosz białe jajca niesie. *Rys. Ad.* 76. *Vind.* zherna krava ima saj biélu mlieku). Czarne mydło. *Syr.* 933. (gatunek mydła ciemnozielonawego). Kazał sobie dać kawy czarnej. *Teat.* 47, 2. (bez mléka, bez śmietanki). On się nawet czarnej krowy boi. *Teat.* 17, *b.* 47. (swego cienia się boi). Trzeba mu czarnej kury, kokoszy = zwaryował *ob.* Kura, kokosz, es rappelt bey ihm. Cóż ten godzien, co córkę za owcę traci? wart on czarnej kury. *Zab.* 9, 72. *Iżyck.* (pójść do czubków, ins Tollhaus). A już też to warto czarnej kury! *Teat.* 43, *c.* 53. *Wyb.* — Czarna ziemia ogrodowa *ob.* Czarnoziem. — Czarne morze, *Slavon.* cèrno mòre; das schwarze Meer; (*Ross.* понтъ czarne lub czerwone morze). Helespontem woda z morza czarnego do morza białego idzie. *Star. Dw.* 2. — Czarna miedź, schwarz Metall, Kupfer mit Eisen vermengt. Miedź od żelaza często nabiera koloru czarnego; przeto każdą miedź z rud otrzymaną, która cale czystą nie jest, czarną zowią. *Kruml. Chy.* 509. Złotą monetę nazywamy czerwoną, śrebrną białą, a zdawkową czyli mieszaną z miedzią, czarną. *Czach. Pr.* 1, 165. (schwarz Geld), Scheidemünze, von Kupfer mit Eisen versetzt. — Nocy czarne. *Tward. Wł.* 173. (ciemne, schwarze, finstre Nächte). Czarny las, który zbyt zageszczony, zarosły, nawet w dzień okropność sprawuje. *Ład. H. N.* 88. ein schwarzer, finstrer, dun-

ter Wald. Cis, cyprys i jodły do zaćmienia godne Czarny las bujno rodzi. *Bardz. Tr.* 323. Czarny las, Schwarzwald, zowie się las wielki w Szwabii. *Dyk. G.* 3, 31. Czarne lasy, bory, dąbrowy, brzezina, jesienina, klonina, grabina, leszczyna. *Torz. Szk.* 2 *et* 3. *Ross.* черной лѣсъ, Laubholz. Do liściowego, czyli jak u nas zowią, do czarnego drzewa, należą dęby, jawory, jesiony, wiązy, lipy, brzozy i t. d. *Mon.* 74, 744. — Czarna droga, leśna, ein Waldweg. Tatarowie wtargnęli do Ruskich krain czarną drogą. *Biel. Św.* 264. *b.* — (*ob.* czarny szlak). — Na czarne pole albo na czarny zwierz jechać, *in apros. Macz.* aufs Schwarzwild jagen, auf die wilden Schweine; *Boh.* černý dobytek, wepřowý dobytek (*Ger.* Borstenvieh). — Czarna izba *ob.* Dymnik, die schwarze Kammer, die Rauchkammer. — Czarne na białym (atrament na białym papierze) = piśmiennie, na piśmie, schwarz auf weiß, schriftlich, documentirlich; (*Ross.* въ чернѣ, на черно w brullionie). Czarne na białym. *Pam.* 84, 683. Wzbraniał się przyjmować, że nie widział czarnego na białym. *Oss. Str.* 3. — Czarny chrześcian, *ob.* Czerń. Czarny, smutny, żałobny, schwarz, Trauer=, traurig. Czarnym się okrywa odzieniem pogrzebowym. *Bardz. Tr.* 322. Jakież to czarne nachodzą cię myśli! *Teat.* 28, 128. Widzę ją w najczerniejszej melankolii, w nieukojonym smutku. *Teat.* 26, *d.* 4. *Eccl.* черножелчие melankolia, czarna żółć; *Vind.* tegota. *Slovac.* smrtna neb černa neděla *Dominica Passionis*, der fünfte Sonntag in der Fasten, (*ob.* Biała niedziela). — Choroba czarna *Ross.* черная немощъ wielka choroba, kaduk, padaczka, ś. Walentego niemoc, die fallende Sucht; (2., melankolia. *Bndtk.*). (*Ross.* черный годъ, день, nieszczęśliwy rok, nieszczęśliwy dzień). Jest też pod słońcem, mówią, czarny dzień każdego, Dobrzeć to biały pieniądz mieć dla dnia czarnego. *Jag. Gr.* 4, *b.* (cf. burzliwy, pochmurny, *oppos.* pogodny, jasny). — *Moral.* Czarny, brzydki, występny, schwarz, häßlich, lasterhaft. Ty rażący oczy moje, uchodź najczerniejszy człowieku. *Teat.* 2, 75. Ktożkolwiek winowajcą, zbrodnia zawsze czarna. *Zabł. Amf.* 72. (*Carn.* vojska zherna, *bellum intestinum, rebellio*). Czarny anioł, czarny duch *Rag.* zarni duh, *ob.* Czart, dyabeł. — Czarna księga, rejestr notowanych, poczet źle osławionych, das schwarze Register, das schwarze Buch. Powołania złodziejskie powinny być do oddzielnych ksiąg, czarne zwanemi, zapisywane. *Czack. Pr.* 2, 236. Słyszysz, co czyni Fedra, macocha owa w czarne położona księgi? *Pot. Syl.* 10. Statut Litewski ostrzega, iż tylko powołania, urzędownie w księgach, czarne zwanych, zapisane, za istotne potwarzy poczytane być mają. *Ostr. Pr. C.* 1, 350. — Białe za czarne a czarne za białe udawać. *Otw. Ow.* 444. Czarne w białe obracają, t. j. złe w dobre, *nigrum in candidum vertunt. Macz.* aus schwarz weiß machen. cf. biały. §. *Botan.* Czarne ziele, *anemone pulsatilla Linn.* die Küchenschelle, die Osterblume. *Kluk. Rośl.* 2, 215.

Pochodz. *czerń, czernić, czerniec, czerniecki, czernieć, oczernić, poczernić, przyczerniejszy, doczernić, naczernić.*

CZARODZIEJ, a, *m.*, CZARODZIEJNIK, a, *m.*, *Boh.* čarodegnik; *Slovac.* čarodelnik; *Ross.* чародѣй, чарователь; *Eccl.* кудесникъ, улродѣи czary robiący, czarownik, czarnoksiężnik, der Zauberer, Schwarzkünstler, Hexenmeister. Czarodzieje, co się wieszczki czynią, ludzi zdradzają. *Eraz. Jęz. R.* 4. Przeciw naukom czarodziejników. *ib. O.* 8. Jesteś jeden z czarodziei, którzy pewne mentale noszą. *Zabł. Amf.* 89. Czarodziejnik. *Sax. Post.* 17. *W rodz. żeńsk.* CZARODZIEJKA, i, czarownica, *Slavon.* čarodelnička, čarodelnica; *Ross.* чародѣйка. CZARODZIEJSKI, a, ie, czarnoksięzki; *Boh.* čarodegný; *Ross.* чародѣйный; zauberisch, herenmeisterisch, schwarzkünstlerisch. CZARODZIEJSTWO, a, *n.* czarnoksięztwo, czary, die Schwarzkünsteley, Hexenmeisterey, Zauberey; *Boh.* čarodègnictwj; *Ross.* чародѣйство. Mężobójstwa, czarodziejstwa. *Smotr. Napom.* 43. Zdradził go swoim czarodziejstwem. *Mon.* 65, 28. *Perz. Lek.* 209. Szkoda, że ustało czarodziejstwo, to był sposób uczciwy zmyślania snów przyjemnych. *Węg. Mar.* 1, 117. CZAROSTWO, a, *n.* czary, czarowanie, *Eccl.* чаровство; Hexerey, Zauberey. Ludwik XIV. zakazał juryzdykcyom, aby zaskarżeń o czarostwa nie przyjmowały. *Ostr. Pr. Kr.* 1, 86. Przez pławienie niewiast, zostało tym bardziej utwierdzone o ich czarostwie mniemanie. *Mon.* 74, 462. "CZAROTŁUM, a, *m.* tłumiący czary, der Zauberfeind, Hexenfeind. Ty czarotłumie darmo masz mię w mieście sławić, Żebym się nie miała wzdy o krzywdę zastawić. *Petr. Hor.* 2, *R. Not.* «który czary tłumi, czarownice karze.» CZAROWAĆ *czyn. niedok.*, zczarować *dok*, — §. *intrans.* czary czynić, gusłować, zaubern, hexen, Zauberey treiben; *Boh.* čarowati (= 1. linijować, kréskować); *Slovac.* čariti; *Bosn.* cjarati, ciniti cine; *Croat.* czarati, czáram, sátrim, bajam, czopram, bahoriti, bajati, czoprati; *Vind.* zuprati; *Carn.* zupram, zbarkanje; *Ross.* чародѣять, чародѣйствовать, чаровать, чарованіе, бальствовать, волшебничать, волшебствовать, колдовать, вражить, ворожить, волшвеніе; *Eccl.* чаровать, чарую, чарованіе. Czarnoksiężnik czarował był Filippikowi o cesarstwie. *Sk. Dz.* 891. wróżył, er hatte ihm gewahrsagt. Czarujące słowa, czarownicze, Zauberworte. Moc czarujących słów tak gwałtowna bywa, że w nocnej cichości i miesiąc z gwiazdami bywa zatrzymany. *Jabł. Tel.* 153. §. *Transit.* czarować, zczarować, oczarować, uczarować kogo, czarów go nabawiać, einen bezaubern, behexen; *Eccl.* обаялти, заговорить, околдовать. *pr.* et *fig.* Zczarowaną ziemię na straży obsiadły mocy czartowskie. *Jag. Wyb. D.* 3, *b.* Zakochałem się prawie jak zczarowany. *Teat.* 30, *b.* 102. Żony Sułtańskie płacą czarownicom, aby ich nauczyły, jak mają uczarować cesarza, aby się w nich kochał. *Star. Dw.* 48. Oczy rychlej uczarować mogą, niż która baba ziołmi. *Gor. Dw.* 298. *Otw. Ow.* 259. Rozumienie jest w krajach wschodnich, że się znajdują ludzie, co z przyrodzenia wzrokiem czarują. *Kłok. Turk.* 148. Nic innego nie czynił, jeno się z białemi głowami zabawiał, co go były tak bardzo zczarowały. *Biel. Kr.* 191. Musiał go ktoś oczarować. *Oss. Wyr.* (nie ze swojej głowy zrobił, nie sam z siebie, nie wiedzieć dla czego). cf. odczarować, odczynić. CZAROWIERCA, y, *m.* wierzący w czary, der an Zauberey glaubt. Nie mogąc przeprzeć tego czarowiercy, zostawiłem go z plebanem. *Mon.* 74, 462. CZAROWNICA, y, *ż.*, CZAROWNICZKA, i, *ż. zdrobn.*, czarami się trudniąca, czarująca, czarodziejka, guślarka, die Zauberinn,

die Schwarzkünstlerinn, die Hexe; *Boh.* čarodègnice, bozkorka; *Carn.* zupernèza, zuparniza; *Vind.* zoperniza, zuperniza, zoprarza; *Slavon.* csaratariça, vishtica; *Bosn.* cjarovniça, vracjariça; *Rag.* cjarovnizza, vilenizza; *Slavon.* csaratatica; *Sorab.* 2. chodota; *Sorab.* 1. kodota, khodota; *Croat.* czopernicza, sátravka, bahoricza; *Ross.* чародѣйка, ягабаба, колдунья, волшебница, русалка; (dawniej Dryada Nimfa); *Eccl.* чаровница, ухродѣнница, баальница. Czarownice szatanami mamią i mniemają, aby nocą na bydle jeździły i po rozmaitych się miejscach włóczyły. *Sk. Dz.* 306. O północy czarownice na ożogu lecą przez kominy, Na rozstajnie, na bagna i na Łysą górę. *Zabł. Zbb.* 27. *Teat.* 25, *c.* 61. (Czarownic schadzka *Carn.* klék). Mówiąc o czarownicy, powinno się wprzód wspomnieć ten dzień, w który było Boże narodzenie, n. p. przeszłego roku było w sobotę, otóż powinno się mówić: w sobotę Boże Narodzenie czarownica. *Mon.* 74, 358. Gdy deszcz ustał w maju, czarownica przyczyną; zdechł wół jeden drugi, czarownicę winią. *Opal. Sat.* 12. Czarownica, trzebaby ją spławić. *Oss. Wyr.* (*ob.* Pławić). *Tr.* Czarownica, brzydkie i złe babsko, eine alte Hexe, ein altes häßliches böses Weib. §. *Botan.* czarownica ziele *ob.* Czarnokwit. CZAROWNICZY, CZAROWNY, a, e, od czarów, czarodziejski, czarnoksięzki, Zauber-, Hexen-, zauberisch; *Vind.* zoperski; *Carn.* zuperske; *Ross.* чародѣйный, колдуновъ, волшебный, ворожебный; *Eccl.* бальственный, потворьнъ, чародѣйный. Po trzy kroć mówił słowa czarowne, których go była Medea nauczyła. *Otw. Ow.* 260. Wiersz czarowny. *Bardz. Tr.* 372. Medea cielce ogniste i smoki, czułe runa stróże, czarownemi słowy Jazonowi powolne robiła. *Otw. Ow.* 257. Na tak wiele narodów głuche bogów uszy Bezbożny złego ludu wiersz czarowny ruszy. *Bardz. Luk.* 101. *Fig.* Słowo, spojrzenie, oko czarownicze, t. j. ujmujące, łudzące. CZAROWNIK, a, *m.* CZAROWNICZEK, czka, *m. zdrobn.*, czarami się parający, czarodziej, czarnoksiężnik; der Zauberer, Hexenmeister, Schwarzkünstler; *Boh.* čarodègnik; *Rag.* cjarovnik, vilenik, vjesctaz, maghiouik; *Bosn.* cjaratan, cjarovnik; *Slavon.* csaratár, vishtac; *Vind.* zopernik, zhernashulz, zharounik, zopravez, zoprar; *Carn.* zharkar, koshelnèk, koshelnèkar; *Croat.* chyarovnik, czopernyak, bajavecz, charavecz, satrivecz, sátrenik, czopravecz; *Ross.* чародѣй, чаровникъ, чарователь, колдунъ, волхвовать, ворожея, волшебникъ; *Eccl.* кудесникъ, ухродѣи, колдунъ, шаманъ, баальникъ, обаянникъ, балїи, обавателъ, наговорщикъ, заклинатель. Zegnania i zaklinania guslarzów i czarowników. *Syr.* 365. Saul wygnał wieszczki i czarowniki z ziemi. *Radz.* 1. *Sam.* 28, 9. §. *Botan.* Czarownik ziele *ob.* Czarnokwit. CZAROWNY *ob.* Czarowniczy.

Pochodz. *ob.* pod *Czary.*

*CZARSTWO *ob.* CARSTWO.

CZART, *CZORT, a, *m.* CZARCIK, a, *m. zdrbn.*, (cf. czarny, kary), dyabeł, szatan, wróg, czarny duch, bies, der Schwarze, der Teufel, der böse Feind; *Boh.* čert, das. čzert; *Slovac.* čert; *Rag.* zarni dùh; *Sorab.* čzert; *Sorab.* 2. zart; *Carn.* zhèrt; *Vind.* hudizh, slodei, slomek, hudi duh; *Croat.* vrag, malik, szumrak, szotona, napasztnik, skrapecz, zlödi, paklenik, hudich, djaval; *Ross.* чертъ, чортъ, кудъ, кудесъ; *Eccl.* хрътъ, діаволъ; (*Hebr.* צר *hostis*). Psu oczy przedał, a czartowi duszę. *Jabł. Ez.* 161. *Slovac.* Čert neb ďabel wšecko gedno, czart lub dyabeł wszystko jedno, (cf. nie kij, ale pałka). Tysiącami czarty liczyć. *Klon. Fl. B.* 3. (klnąć *Boh.* čertowati). Gniewa się jak czart. *Jabł. Ez.* 219. Nie gryź z czartem orzechów. *Rys. Ad.* 42. (nie wdawaj się z człowiekiem niebezpiecznym, nie igraj z ogniem). Chłop swoje, czort swoje. *Teat.* 30, 12. (każdy chce mieć racyą, utrzymuje swoje). Gdy czart swoje, pop swoje, od słów do słów, przyszło do czubków. *Zab.* 15, 182. Zły czart melancholia, anioł myśl wesoła. *Dwor. A.* 1. — *W liczb. mn.* czarci (czarcia), die Teufel. — §. *Tr.* = licho, nieszczęście, der Henker, die Pest, der T.... Czart tu wuja mego niesie. *Teat.* 55, *e.* 38. Co za czart was podżega i rządzi? *Zab.* 15, 151. Czarci go nadali. *Oss. Wyr.* (nieszczęście, choroba). Niechże go czarci wezmą. *ib.* (*ob.* Kat, kaci). Rzecz niesłusznie drugiemu wydarta, idzie do czarta. *Teat.* 54, *c.* 2. (źle nabyte, źle odbyte). Do czarta tam tego, do kata, co niemiara (verdenkert), viel. CZARTKOW, a, *m.* miasteczko w Podolskim. *Dyk. G.* 1. 154. ein Städtchen in Podolien. CZARTOPŁOCH, a, *m. agaricus integer*, gatunek bedłki, straszne czyniącej womity. *Kluk. Dyk.* 1, 13. der ungetheilte Blätterschwamm, der Täubling. CZARTORYSK, a, *m.* miasto z zamkiem w Wołyńskim, niegdyś księztwo, imienie Xżąt Czartoryskich, dzielnicy Jagiellońskiej. *Dyk. G.* 1, 154. eine Stadt mit einem Schlosse in Wolhyn. ehemals ein Fürstenthum. CZARTOSTWO, a, *n.* dyabelstwo, czarci, Teufel, Teufeley, Teufelwerk, Teufelsbrut; *Boh.* čertowina; *Ross.* чертовщина. Córka moja okrutnie od czartostwa bywa dręczona. 1. *Leop. Math.* 15, 22. (od dyabła. *Bibl. Gd.*). *CZARTÓWKA, i, *ż.* dyablica, eine Teufelinn, ein Teufelsweib; *Ross.* чертовка. CZARTOWNIK ziele, *Bndtk. ob.* Czarownik, Czarnokwit ziele. CZARTOWSKI, a, ie, CZARTOWY, a, e, czarci, od czarta, dyabelski, Teufels-, teuflisch; *Boh.* čertowý; *Ross.* чертовъ, чортовъ, чертовскій. Czartowska w tobie gnieździ się pycha. *Bals. Niedz.* 1, 177. Czartowscy posłańce szarpali bóztwo Chrystusowe. *Biał. Post.* 82. Ta czartowska Mość ze dyabły zuchwała. *Teat.* 7, *c.* 70. — *Hist. Nat.* Czartowe łajno, sok Laserowy, dla przykrego zapachu. *Syr.* 529. Smrodzieniec, Teufelsdreck, czartowskie łajno. *Kluk. Dyk.* 2, 4. (cf. cyrenajskie ziele); (*Vind.* hudizhni klat, vrashje blatu, oshank). Czartowe mléko, *Euphorbia platyphylla Linn.* Teufelsmilch, Wolfsmilch, gatunek Euforbii. *Kluk. Dyk.* 1, 212. *Syr.* 1491. (*Carn.* fidùlka, hivojka). Czartowe żebro, Komonica, ś. Piotra ziele, Łysina, *Scabiosa succisa Linn.* der Teufelsabbiß, der Abbiß *Syr.* 883. (*Ross.* чертовъ палецъ piorunek). CZARY, ów, *liczb. mn.* gusła, czarodziejstwa, czarnoksięskie sztuki, Hexerey, Zauber, Zauberey, Zauberkunst, Zaubermittel, Zaubertrank, Zauberkraft; (*Boh.* čara, čarka, čarečka = 1. linia, kréska; *Slovac.* čárka; *Carn.* zhèrka = litera, głoska; 2. czary *Boh.* čara, čary; *Bosn.* cjar, cjaranje, cjari, cini, hudóst, vrasgjanje; *Slavon.* csáranje; *Croat.* char, cjáar, chara, czopria, czopernia, bahoria; *Dal.* vilensztvo; *Rag.*

cjàr, cjaar; *Vind.* zhara, vrasha, zopernia, zherna shula; *Carn.* urásha; *Ross.* волшебство, волшба, колдовство, волхвованіе, ворожба; *Eccl.* чары, кудесы, влъхвованїє, шаманство, ведунство, вѣдунство, ворожба, ядъ, отрава, наговоръ, обаванїє. Czary samego z nieba sprowadzą księżyca, Czarami mogła Cyrce, sławna czarownica, Przetworzyć niegdyś w świnie Ulisesa męże, Jadowite przez czary padają się węże. *Nag. Wirg.* 517. Pospólstwo w cięższe choroby wpadłszy, nie rozumiejąc przyczyn ich, natychmiast rozumie, że to są czary. *Krup.* 5, 621. Kto wierzy w czary, tego weźmie dyabeł stary. *Rys. Ad.* 31. W czary wierzy (= zabobonnik, głupiec). Pędzla są większe, niżli złości czary. *Zab.* 15, 168. Czary! cuda! rzecz niepojęta! (cf. cud). To chyba czary! *Oss. Wyr.* Czary na zjednanie miłości u kogo, *philtrum. Cn. Th.* ein Liebestrank. Ścisnąwszy krzepko usta, odrzuć te puhary, Które ci daje Cyrce, wierz mi, w nich są czary. *Zab.* 10, 199.

Pochodz. ob. *Czarodziej, czarownik, i t. d. czarować, odczarować, wyczarować, cf. czarnoksiężnik; cf. kary, czarny, cf. czarka.*

*CZARZ *ob.* Car.

CZAS, u, *m.* (*in Locali* w czasie, w czesie), ciąg następujących po sobie chwil, die Zeit; (*Boh.* čas, doba; *Slovac.* čas; *Sorab.* 1. cžas, tžas; *Sorab.* 2. zasz; *Slavon.* csas, dóba, vríme; *Vind.* zhas, zait, ura; *Carn.* zhas; *Rag.* vrjéme, dobba (cjás = moment); *Croat.* vrème (chasz *momentum*); *Bosn.* dobba, vrieme, vrjeme, brime, godina; (*Bosn.* cjas od vrjemena, hip = *momentum*); *Ross.* година = czas; *Ross.* часъ = godzina, часовщикъ zegarmistrz; *Eccl.* година, годъ, врѣмя rok, czas, cf. *Ger.* Zeit; *Graec.* ἔτος; *Hebr.* עת *eth;* *Arab.* צרן *tempus, pars capitis*). Czas niniejszy, przeszły i przyszły. *Karnk. Kat.* 166. Czas mierzy się wiekami, rokami, miesiącami, tygodniami, dniami, godzinami, kwadransami, minutami. *Solsk. G.* 3, 18. *Kald.* 39. *M.* 1. Czas roczny dzienny. *Syxt. Szkł.* 274. Oszczędzaj czasu, czas płynie jak woda. *Zab.* 16, 311. Czas szybko bieży, wnet uciecze. *Mon.* 76, 197. Wszystkiego kupisz za pieniądze, oprócz czasu. *Oss. Wyr.* Czas wszystkokrotny. *Zab.* 9, 40. (*ob.* czas żerca). Czas wszystkotrawny. *Zab.* 12, 213. Czas ma skrzydła. *Oss. Wyr.* Leci czas. *Słonk. Pers.* 34. (ulatuje). Czas dziad, ale z kosą. *Oss. Wyr.* (choć poźno, przecież niszczy). (Bożek czasu *Carn.* Flins). Czas wszystko psuje. *Żegl. Ad.* 49. Czas wiele może; czas wszystko otwiera; czas wszystko trawi. *Cn. Ad.* 122. Gdzie rozum nie, czas pomoże. *Rys. Ad.* 15, Czas wszystkich rzeczy lekarzem. *Jabł. Ez.* 186. Czas doktor najpewniejszy. *Zimor. Siel.* 142. Zostawmy to czasowi, może się Hrabia upamięta. *Teat.* 54, 53. Czas to zatarł. *Tr.* (zapomniano już tego, darüber hat die Zeit Gras wachsen lassen). W piekle będzie żal a gryzienie sumnienia, pokąd czasu stawać będzie. *Gliczn. Wych. L.* 5, *b.* §. Czas, pewna część czasu, ein Zeittheil, eine Zeit, eine gewisse Zeit. Jeden czas niebo cieniem okropnym zamroczy, Drugi jasnym promieniem z nagła wypogodzi. *Zab.* 14, 152. Wszystkie czasy mają swój czas, prócz czasu na świecie nic nie masz. *Żebr. Zw.* 5. I czasy czasów swoich nie pilnują, W statku się widzę nam akkomodują. *Bratk. U. b.* Bóg naznacza rzeczom swoje czasy. *Bardz. Tr.* 141. Śmierć czasu nie opowiada. *Banial. B.* 2. (terminu). Długi czas na tym strawił. *Birk. Dom.* 36. Chcą go wziąć w krótkim czasie. *Teat.* 43, *b.* 70. (wkrótce). Każdą minutą i najmniejszym czasem, Ty mi na myśli. *Zab.* 14, 125. (w każdej najmniejszej chwilce). Będziesz się teraz cieszyć za wszystkie czasy. *Teat.* 55, *b.* 5. (za całą przeszłość). — §. *Grammat.* czasy, *tempora*, odmiany słów czasowych czyli czasowników *verborum* podług czasu. — §. Czas, dojźrzały czas, że już odwłoka dalsza miejsca nie ma, Zeit, hohe Zeit, höchste Zeit zu etwas. Już też czas abym powiedział Teraz, com od ciebie wiedział. *Past. F.* 79. Czasby mu już być statecznym, a nie jest. *Cn. Ad.* 117. Czas wielki, bardzo czas. *Cn. Th.* §. Czas, czas właściwy czemu, die bestimmte rechte schickliche Zeit. Czas mówienia, czas milczenia. *Sk. Kaz.* 39. Wszystkie rzeczy swój czas mają, czas narodzenia, czas umarcia, czas obalenia, czas budowania. *Budn. Eccl.* 3, 1. (*Slovac.* Každa wec ma swog čas; *Croat.* Vsze z-vremenom szvojem hodi, Umret mora, stosze rodi). Wszemu czas ma być słusznie upatrowan, kiedy orać, więc orać, kiedy pląsać, więc pląsać, kiedy się bić, więc się bić. *Rej. Żw.* 113. *b.* Przyszedł i na niego czas. (nosił dzban, aż się ucho urwało). Co dalej to gorzej dzieje się, aż też przyjdzie czas boży. *Hrbst. Lek. B.* Przetrzymał nad czas. *Oss. Wyr.* — §. Czas, wolny czas, ułacnienie, łatwość od zatrudnień, Muße, Zeit; *Ross.* досугъ. Drudzy czasu nie mają, a drugich nad czas dalej stawa. *Warg. Wal.* 270. Teraz się ucz, gdy czas masz, pokić czasu stawa. *Paszk. Dz.* 47. Musiało się to prędko zbyć, bo czas był bardzo ciasny. *Żółk. Mskr.* 17. Radbym czas kupić. *Oss. Wyr.* (wiele mam do czynienia nie wystarcza mi czas). Czasu zabrakło. *ib.* Czas truć *Bosn.* karsmati, dangubati, (*ob.* Czas). Będzie na to czas. *Oss. Wyr.* §. Czas, pora, sposobny czas do czego, pogoda do czego, gelegene Zeit, rechte Zeit, Gelegenheit; *Ross.* время; *Eccl.* благовременіе. Czas po temu, teraz na to pogoda. *Cn. Ad.* 119. Kto czas ma, a czasu czeka, czas traci, *qui occasiones amittit, maximam partem rerum bonarum amittit. Rys. Ad.* 22. Kto czas ma czasu czeka, mnie zaś czas uciecze. *Pot. Arg.* 274. Kto czas ma a czeka, temu czas uciecze. *ib.* 315. Kto czas ma, czasu czeka, czas tylko upuszcza. *Simon. Siel.* 50. Czasu czekać; *Ross.* временить (czasować). Kto czas traci, traci to, co czasy dają. *Jag. Wyb. C.* 2, *b.* Twój teraz czas, pomścij się. *Teat.* 54, *c. D.* 2. (na ciebie kolej). Kto czasu chybił, wszystko stracił. *Sk. Kaz.* 511. Włoszczowic upatrzywszy dobry czas, gdy mało ludzi było przy Jaropełku, rzucił się nań. *Biel. Kr.* 85. — §. Czas, czasy, czasowe okoliczności, die Zeitumstände, die Zeiten, die Zeit. Czasy teraz ciężkie. *Teat.* 18, 39. Drogi to teraz czas, trzeba się ująć. *Mon.* 75, 684. W zły czas przychodzisz, nie mogę teraz Wc Pana zaspokoić. *Teat.* 48, 60. I w złym czasie służyłem mu wiernie, i teraz w dobrym. *Teat.* 19, *b.* 5. Czas płaci, czas też i traci. *Haur. Sk.* 33. (*ob.* Płacić). W dobry czas kupić, przedać = w czasie kupnu lub prze-

daży zyskownym. *Tr.* Czasowi ludzie służą. *Żegl. Ad.* 51. Jest przyjaciel niektóry, co czasowi swemu służy, a nie zostanie z tobą czasu uciśnienia. *Radz. Syr.* 6, 8. Czasów dobrych używać. *Oss. Wyr.* (lusztykować, biesiadować, *ob.* Wczas). Pan bóg czasy rozdaje. *Rys. Ad.* 59. W takich żyjemy czasach niestety, Że wszystkie stany wypadły z kluby. *Zab.* 14, 337. U nas wszystko brzmi, huczy, gra, śpiewa, takie nasze czasy. *Teat.* 52, 41. Rozumieją, że jestem okrutnie bogaty, Ja atoli nic nie mam; nie takie to czasy. *Niemc. P. P.* 72. Gdzie się owe czasy podziały, kiedy to ś. Marcin rozdzielił się płaszczem z żebrakiem. *Mon.* 75, 685. Czasu patrzeć na kogo, aspektu patrzeć. *Cn. Th.* einem die Nativität stellen. §. Czas na dworze, piękny, pogodny czas, brzydki, słotny czas i t. d. die Witterung, das Wetter, die Zeit; *Boh.* počasy; *Vind.* vreme; *Croat.* vreme; *Sorab.* 2. gožba, wädro; *Sorab.* 1. wjedro; *Ross.* ведро, погода, погодье. W tej podróży przypadku żadnego nie miałem; czasy były piękne, droga dobra. *Kras. Doś.* 252. §. Czas dobry, godzina błoga, czas szczęśliwy, eine gesegnete glückliche Stunde. *oppos.* zły czas, zła godzina, eine unglückliche Stunde. Nie w dobry czas, w złą godzinę, *infauste. Mącz.* Daj boże w dobry czas mówić, a we zły milczeć. *Rys. Ad.* 10. (*Vind.* per dobrei frezhi). Jeśli mu też sam zły czas lub gwałt kędy szkodził, Za lepszą to pogodą do skutku przywodził. *Groch. W.* 126. Utopiona w zdradliwej wygodzie Nie wiesz, że rączo zły czas konia bodzie. *Morszt.* 52. — W boży czas, w dobrą godzinę, za bożą pomocą, w imię boże, zur glücklichen Stunde, unter Gottes Segen, in Gottes Namen. Krzyknie na żołnierze, aby się w boży czas potykali. *Biel. Kr.* 510. W imię pańskie i w boży czas może wyjść ku rozrządzeniu tej Rzpltej. *Wereszcz. Regl.* 135. — *Interject.* Czasie! czasie Pański! czas boży! = dla boga! um Gottes Willen. Czasie Pański! *Tr.* Czas boży Paulinie! a jeszczeż nie gwałt przykazaniu szóstemu! *Zygr. Pap.* 129. Czas boży! jakie oszczerstwo tego uczynił. *Zygr. Pap. x.* 3. Nic nie mówisz? o czasy! *Teat.* 45, *d.* 84. *Wyb. o tempora!* — §. Czas, czasy, u kobiet, miesiączki, das Monatliche der Weiber; (*Rag.* vrjeme xensko, stvari xenske). W pięćdziesiątym pospolicie roku przestają niewiasty miewać swe czasy. — Na czasie, na czasach kobieta = w ciąży, przy nadziei, schwanger, guter Hoffnung, in andern Umständen. Widząc Józef pannę na czasie, zafrasował się bardzo z tego. *Żyw. Jez.* 21. Żonka mi na czasach. *Teat.* 1, 83. — Także i o źwierzętach, von Thieren, trächtig. Przebieży drogę albo szczenna suka, Albo uwija się liszka na czasie. *Hor.* 2, 174. (liszka kotna. *ib.* 170. *Min.*). *§. Czasy, podług Ross. godziny, kościelne księże godziny, die Stunden, das Stundengebet, die horae. Na czasiech (czasach) abo godzinach psalmy zwyczajne nie czytają się. *Pimin. Kam.* 226. §. *Czasu*, *czasów*, *za czasu*, pod czas, w przeciągu czasu, zur Zeit, während. Jak się zachować i czasu wojny i czasu pokoju. *Petr. Pol.* 102. Coć pieniądze pomogą czasu śmierci? *Sk. Żyw.* 2, 199. Nie opuszczaj pana swego tak czasu szczęścia, jako i nieszczęścia. *Biel. Kr.* 395. Pewnych czasów z niczego ta wielka machina zbudowana ręką boga, i jego się mocą swoich czasów zepsuje. *Sk. Kaz.* 446. zu gewisser Zeit, zu seiner Zeit. Trzech czasów w dzień klękał na kolana swoje i modlił się. *W. Dan.* 6, 10. trzech różnych razów (trzy kroć. *Bibl. Gd.*). zu drey verschiedenen Tageszeiten. Za czasu Króla Zygmunta. Pod czas panowania Króla Zymunta. Za czasów Zygmuntowskich kwitły u nas nauki. — *Za czasu*, za wczasu, wcześnie, bey Zeiten, zeitig. Król z radą za czasu hamował, nie czekając, że wrzód mógł wziąć siłę. *Gor. Wł. T.* 2. *b.* Obacz za czasu. *W. Post. W.* 2, 221. Którego czasu, o którym czasie, kiedy? zu welcher Zeit, um welche Zeit, wann? (*Vind.* kovried, obkovried, v' kirei dobi, kiro dobo; *Croat.* ob kejoj dobi). Każdego czasu, zawsze, zu jeder Zeit, immer, allezeit; (*Vind.* vfaki zhafs, vfelei, vefs zhafs). Swego czasu; kiedy się będzie należało, zu seiner Zeit, zur gehörigen Zeit; *Croat.* zagòda, (*ob.* Swój). — *Do czasu* = na jaki czas, do niejakiego czasu, eine Zeitlang, einige Zeit; *Eccl.* донѣгдѣ, на нѣкоторое время. Co do czasu uchodzi, to za czasem ginie, Cnota w swej zawsze barwie, ta i w wieki słynie. *Gaw. Siel.* 367. (*ob.* Doczesny, doczesność). Widzisz, i teraz mi przymawiasz! ja do czasu cierpię. *Boh. Kom.* 1, 307. Każda rzecz do czasu idzie, a swego się końca dopiera. *Gliczn. Wych. O.* 2, *b.* Opatrzność tylko do czasu gwałcicielów ludzkości cierpi. *Kras. Hst.* 165. Będziesz ślepym, nie widząc słońca do czasu. 1 *Leop. Act. Ap.* 13, 11. Zacharyasz, iż wątpił, na ustach i mowie skarany jest do czasu. *Sk. Żyw.* 427. — *Do tego czasu*, *do tych czas* (czasów), dotąd, do tej godziny, do tego momentu, bis auf diesen Tag, bis zu dieser Stunde, bis auf diese Zeit. — Od tego czasu, odtąd, od tej godziny, von der Zeit an; *Carn.* odkorej; *Eccl.* отнелѣже. — *Od czasu do czasu*, od doby do doby, od jednego terminu w ciąż do drugiego, od początku do końca w ciąż, von einer Zeit bis zur andern ununterbrochen, von Anfang bis zu Ende; von einem Ende bis zum andern. Zakazanie łowów rozumie się od czasu do czasu i trwa od ś. Wojciecha aż do ś. Marcina. *Chełm. Pr.* 199. Umarłego modlitwami po śmierci ratują pewnych czasów, od czasu do czasu co tydzień, albo też w każdy miesiąc dwakroć na każdy dzień. *Paszk. Dz.* 92. — **Ku czasowi*, ku temu czasowi, koło tego czasu, gegen die Zeit, um die Zeit. Król sejm na ten czas w Krakowie złożywszy, sam ku czasowi z Litwy nie omieszkał przyjechać. *Biel. Kr.* 541. — *Na czas*, nie na zawsze, na niejaki czas, od czasu, auf eine Zeit, auf einige Zeit. Kto na czas się czym trapi, czyż już na zawsze będzie nieszczęśliwym? *Zab.* 14, 152. — *Na czas*, czasem, niekiedy, nieustawnie, zuweilen, zu Zeiten. Na czas on pilny. *Cn. Th.* 441. Zły człowiek na czas dobrze uczyni. *Sekl.* 61. (*Vind.* enzhafs). — *Na czas*, na czasie, na umówiony czas, w należytym czasie, w swoim czasie, zur rechten Zeit, zur gehörigen Zeit. Na czas co oddać, *ad diem. Cn. Th.* 441. Prawie na czas trafił się jej obrońca. *Warg. Wal.* 242. Na dobry czas Wc Pan idziesz, Panie Instygatorze, zraniono tu officyera. *Teat.* 7,

d. 52. *Cztr.* Niechże tu będzie na czasie. *Teat.* 31, 24. *Oppos.* nie na czas, czasu uchybiwszy, w zły czas, w złą porę, zur Unzeit, zu einer ungelegenen Zeit. Prześladowanie heretyków nie na czas było od cesarza zaczęte. *Kłok. Turk.* 116. Zniknąłeś mężu wielki, nie na czas zniknąłeś. *Groch. W.* 546. Hetmana Zamojskiego, nie na czas odejście, Terazby jeśli kiedy płakać na nieszczęście. *Groch. W.* 532. — *Pod czas*, w przeciągu, gdy się działo, gdy trwało, w ciągu, w czasie, czasu, zur Zeit, während, unter. Pod czas Te Deum laudamus armaty słyszeć się dały. *Ust. Konst.* 1, 161. — §. Pod czas — pod czas = czasem — czasem; raz — drugi raz; bald — bald; einmal — ein andermal. Bagnisko to pod czas Francuzi, pod czas Rzymianie przechodzili. *Warg. Cez.* 218. Koło obozu, pod czas aby położenie widział, pod czas dla rozmowy włóczył się. *ib.* 125. — *Pod czasem*, pod umówiony czas, pod należyty czas, swego czasu, zu seiner Zeit. Słowo stało się ciałem pod czasem, przyjąwszy na się naturę ludzką. *W. Post. W.* 206. — *Pod czasem*, nie razem, z czasem, Za czasem, po mału, zwolna, *Carn.* pozhasno; mit der Zeit, gemach, nach gerade, eines nach dem andern. Że morski piasek nie rychło wysycha, przeto nie zarazem masz go sypać do murowania w wapno, ale pod czasem. *Cresc.* 35. Żywot matczyny nie zaraz dziesięciorga urodzi, ale pod czasem. 1 *Leop.* 4 *Ezdr.* 5, 46. za czasem. *ib.* 47. — *W czas*, w naznaczony należyty czas, właśnie swego czasu, zur rechten Zeit, zur gehörigen Zeit; (*Boh.* záhy; *Sorab.* 1. sahe; *Bosn.* uréd, navrjeme, zgodno). W czas powrócił. *Boh. Kom.* 4, 42. — *W czas*, za wczasu, wcześnie, bei Zeiten, zeitig; (*Vind.* perzhafi, pergodi, sguda, sagoda). W czas się opatrować na przyszłe przygody potrzeba. *Sk. Żyw.* 2, 311. Złemu w czas, zachodzić potrzeba. *Papr. Tr. C.* 3. — Nie w czas za późno, zu spät, wenn es nicht mehr Zeit ist. Nie w czas już, kiedy gore, a daleko woda, Niżli jej więc nanoszą, większa będzie szkoda. *Rej. Wiz.* 173. — Nie w czas, nie w sposobną porę, zur Unzeit, zur ungelegnen Zeit, ungelegen. Nie w czaseś nam, o wielki umarł Władysławie, Kiedy było, o kiedy potrzeba cię prawie. *Tward. W. D.* 12. On Pan, w rzeczach biegły, Niech odpoczywa, nie w swój czas poległy. *Groch. W.* 443. Nie w swym czasie, zur unrechten Zeit. Porwała cię śmierć nie w swym czasie. *Groch. W.* 541. — *Inaczej* w czas w miarę, po przeczkę, jak wypada, przystoi, den Umständen angemessen, mit Maß, schicklich, gehörig, verhältnißmäßig. Co w czas jest, zawzdy obieraj. *Petr. Hor.* 2. *M. b.* Polacy mówią, co w czas, to z nas, dając znać, że do nierównej rzeczy nie mamy się piąć. *ib.* Co w czas, to z nas, a co nazbyt, tam biesiady nie masz, pijawka się nie puści ciała, aż będzie pełna. *Męcz.* Co w czas, to z nas; co w czas, to dobrze. *Rys. Ad.* 4. Głowa u konia ma być cienka, a w czas długa. *Cresc.* 524. — *W ten czas*, tedy, wtedy, ondzie, zu der Zeit, damals, alsdann, darauf; (*Carn.* tazhâs, takrat; *Vind.* tedai, tistikrat, tistobart; *Croat.* tada, onda; *Slav.* onda). W ten sam czas, zu derselben Zeit, zu gleicher Zeit; (*Carn.* obsorej). — *Czasem*, *Czasami*, niekiedy, kiedy niekiedy bisweilen, zu Zeiten, manchmal; *Vind.* vzhafi, zhafi, kirobart, kiredobe, kotiremali, she zhafi; *Carn.* vzhasi, zhasi; *Croat.* negda, kadkad; *Sorab.* 1. drude, dokwile; *Sorab.* 2. gażlim, wottargi, wotterga, zaszi; *Ross.* временемъ, иногда. Czasem słońce świeci, Czasem z burzą pochmurną deszcz haniebny leci. *Zimor. Siel.* 164. *Inaczej* czasem, przypadkiem, może, zufällig, vielleicht. A propo czy niema tam czasem kapitana? *Teat.* 11, *b.* 23. — Tym czasem, pod ten czas. *Cn. Th.* 1139. w tym, indeß, in der Zeit, während der Zeit; *Carn.* temzhasi, mêd tem; *Vind.* dozhafs, med tem, dokle, dotlei, tezhafs, dokler da, ta zhafh, vmiefs, vmiefama, s' zhafam, v' friednem zhafi, vdofriednjem; *Croat.* medtem toga. — Tym czasem, tymczasowo, docześnie, indessen, bis auf weiters, auf einige Zeit. — *Z czasem*, za czasem, za czasy, za postępkiem czasu, mit der Zeit. Czas z czasem, czas za czasem, czas przed czasem, czas po czasie, wszystko się z czasem mieni. *Rys. Ad.* 7. (*tempora mutantur et nos mutamur in illis*). Wszędzie się skaza za czasem wprowadzi. *Kłok. Turk.* 215. Za czasem wszystko się mieni. *Cn. Ad.* 122. Mieni się rada częstokroć za czasy. *Past. F.* 4. — *Przed czasem*, czas uprzedzając, zawcześnie, *oppos.* po czasie, vor der Zeit, bey Zeiten, frühzeitig, früh, zu früh. Wypowiedzmyż dla boga służbę tej niezgodzie, Bądźmy przed czasem mądrzy, bo nie wczas po szkodzie. *Błaż. Tł. B.* 2. Lepiej przed czasem, niż po czasie. *Cn. Ad.* 441. Rzemieślnikowi przed czasem nie płać, koni na borg nie przedawaj, żony bez posagu do domu nie bierz. *Rys. Ad.* 61. (nie awansuj, nie płać z góry). — Przed czasy, przed dawnemi czasy, przed laty, vor Zeiten; *Vind.* tanekeda. — *W czasie* = wcześnie, za wczasu, bey Zeiten. Gospodarz ujmie sobie przykrości, gdy każdego z czeladzi o jego obowiązkach w czasie przestrzeże. *Kras. Pod.* 2, 54. W czasie, z czasem, kiedyś, mit der Zeit, einmal, seiner Zeit. Mąż dóbr żadnych, ani żona posagu nie miała; a w czasie przemysłem dorobili się majątku. *Ostr. Pr. C.* 1, 212. Zobaczę, o co rzecz idzie, będziesz miał w czasie rezolucyą. *Kras. Doś.* 67. Urządźcie przynajmniej niewolą chłopa; a przyniesie wam w czasie daleko więcej intrat. *Przestr.* 212. Pewnie to nadzieja nieurodzajów w czasie i ciężka potrzeba Ten publiczny magazyn założyła chleba. *Karp.* 1, 98. Jestem człowiekiem wesołym, lubię się w czasie rozerwać. *Teat.* 9, 4. Gdybyśmy rozrywki mieli poniechać i nie wyznaczyć im w czasie żadnej godziny, trzebaby nam przestać być ludźmi. *Mon.* 71, 341. — *Po czasie*, (*oppos.* przed czasem), za poźno, (cf. już klamka zapadła), zu spät; *Carn.* pozhasi, (ztąd: *Carn.* pozhasn = *pozdny, poźny). Zgodźmy się na to, dać za mąż Kasię, Lepiej skwapliwie, niżli po czasie. *Zabł. Bal.* 11. Po czasie daremne są wszelkie sposoby. *Opal. Sat.* 74. (lekarstwo po śmierci). Próżno, co się stało, po czasie żałować. *Paszk. Dz.* 120. Zaraz na początku choroby radź się lekarza; bo lepiej wcześnie, jak po czasie. *Perz. Lek.* 334. Poznaję teraz, żem źle czynił; szkoda, że po czasie. *Teat.*

54, c. D. 2. (cf. po szkodzie mądry). Po czasie, już nie rychło. *Biel. Kr.* 223. — *Po czasu*, za czasu, zur Zeit. Polacy z synów Jagiełły jednego sobie po czasu żywota ojca za króla przyjęli. *Herb. Stat.* 3. — *O tym czasie*, o tej godzinie, um diese Zeit. Wróć się, wróć! nic dobrego; Ř. jutro! o tym czasie! *Zabł. Amf.* 77. morgen um diese Zeit, (na ś. Nigdy). CZASIK, a, *m. zdrbn. rzeczown.* czas; mała cząstka czasu, chwilka, ein kleiner Zeittheil, ein Weilchen; (*Ross.* часокъ, часочикъ, часочекъ godzinka). Postanowiłem sobie zabawić czasik jaki w kąciku. *Mon.* 71, 541. Upraszał o czasik jaki, iżby zgubionego towarzysza mógł poszukać. *Pilch. Sen.* 162. §. Pora, sposobność, okazyjka, Gelegenheit, rechter Zeitpunkt. Czasik sobie upatrzył. *Tr.* CZASOBÓJ, oja, *m.* CZASOSTRAW, a, *m.* CZASOTRAWCA, CZASOMORCA, y, *m.* trujący czas, der Zeittödter. Przecię umniejszy się u nas cokolwiek takich czasotrawców. *Mon.* 71, 333 *et* 75, 588. Te nudne, te późne godziny, tak przykre czasomorcom. *Mon.* 65, 23. CZASOPIS, a, *m.* chronolog, der Zeitbeschreiber, Zeitrechner. *Tr.* CZASOPISARSTWO, CZASOPISTWO, CZASOPISMO, a, *n.* chronologia, die Zeitbeschreibung, Zeitrechnung, *Sorab.* 1. lètowne wopiszwano; *Ross.* лѣточисленіе, началочисленіе (era, od której się rachuje); *Eccl.* лѣтословіе (cf. latopiszec). Epoki, które w historyi potęgi i w dziejach nauk Rzymu, stanowią w czasopiśmie przedziały. *Czack. Pr.* 1, 50. CZASOPISARSKI, CZASOPISKI, a, ie, od czasopisarza, Chronologen=. =CZASOPISMOWY, a, e, od czasopisma, Chronologie=, chronologisch. Narodzenie to kładąc, dwie znaczne czasopisarskie popełnił omyłki. *Stebel.* 24, 3. Że wszystkich epok czasopismowych rachunek indykcyj podlega najczęściej wątpliwościom. *Czack. Pr.* 1, 87. *CZASOSŁÓW, a, *m.* z *Ross.* часословъ, часовникъ, rubrycella, brewiarz, [pochodzi od wyrazu часъ godzina; według greckołac. horologium, 4] die Rubricelle der Geistlichen, das Brevier. Modlitwy, które są w trebnikach i czasosłowach, nabożnie odprawuje. *Pimin. Kam.* 95. CZASOWAĆ, ował, uje *intrans. niedk.*, pauzować, czasu czekać, *Ross.* временить, laviren, pausiren, temporisiren; (*Ross.* часовать, bawić czas niejaki). Niekiedy na odwłokach, na czasowaniu i na cierpliwym skutku czekania, więcej zysku, niżeli na żartkim zapędzie. *Nar. Chodk.* 2, 405. §. *Gramm.* czasować słowo, *transit.* konjugować, odmieniać słowo przez czasy i osoby, ein Zeitwort conjugiren, abwandeln, sposabiać słowo. *Tr.* — *Ross.* спрячь, спрягать. Czasowanie, konjugacya, jest zbiór odmian, które w słowie, *in verbo*, zachodzą. *Kopcz. Gr.* 1, *p.* 127. *Slov.* skonawatelka, spogitelka, spogugičnost, spoganost; *Vind.* prehodishe; *Carn.* prekladnost; *Ross.* спряженіе. CZASOWŁADNY, a, e, — ie *przysłk.*, rządzący, władnący czasem, zeitenbeherrschend, die Zeit regierend. Czasowładne niebieskie okręgi. *Tr.* CZASOWNY, a, e, od czasowania czyli konjugacyi, konjugacyjny, mogący być czasowanym, Conjugations=, conjugabel; *Kopcz. Gr.* 1, 157. Czasowne słowo, słowo *per excell.*, czasownik, *verbum*, część mowy, podpadająca czasowaniu czyli konjugacyi, das Zeitwort; *Slov.* časoslowo, slowo; *Carn.* zhasna beseda; *Vind.* zhasna beseda; *Ross.* глаголъ, (*Ross.* часовникъ, часословъ *ob.* Czasosłów). CZASOWY, a, e, od czasu, czasu się tyczący, Zeit=, die Zeit betreffend; *Boh.* časný; *Carn.* zhasn; *Vind.* posvetn; *Sorab.* 1. tžaszné, natžaszné; *Bosn.* vremènit, vrjemeniti; *Ross.* временный, (*Ross.* часовый, godzinny, zegarowy); *Eccl.* привременный, подлѣтный. Podziały czasowe są rok, miesiąc, tydzień i t. d. *Zebr. Zw.* 13. Natura czasowa ludzkiemu rozumowi nazbyt jest trudna. *ib.* 3. §. Czasowy, od czasu zawisły, czesny, doczesny, zeitlich, vergänglich. Czasowe nikną próżności. *Tr.* Czasowe ptaki, pewnych czasów od nas ulatujące, Zugvögel. *Tr.* (*Ross.* часовой szylwach, warta). *CZASOWOŚĆ, ści, *ż.* czesność, doczesność, *Croat.* vremenitoszt *temporalitas.*

Pochodz. *czesny*, *czesność*, *bezczesny*, *wczas*, *wczesny*, *wczesność*, *wczasować*, *wywczasować*, *zawczasu*, *doczesny*, *doczesność*.

*CZAST *Ross. ob.* Część. CZĄSTKA, CZĄSTECZKA, i, *ż. zdrb. rzeczown.* część; mała część, ein Theilchen, ein kleiner Theil; *Boh.* částka, částečka; *Slov.* částka; *Bosn.* dilak; *Vind.* dielzhez, sranzhiza; *Sorab.* 1. tžastka, télk, dželk; *Ross.* частица, частичка, часточка. Atom, czyli drobna cząsteczka materyi. *Mon.* 76, 525. Każdy człowiek jest cząstką towarzystwa, w którym żyje. *Kras. Pod.* 1, 54. Niech jaki chce w ojczyznie, kto urząd piastuje, Skoro jest w ogólności, cząstką się mianuje. *Zab.* 9, 114. Żadnej niemasz od zdrady wolnej cząstki w domu. *Bardz. Tr.* 302. (żadnego wolnego kącika). Po cząstce, cząstkami, theilweise, ein Theilchen nach dem andern. Po woli po cząstce, dostajemy całości. *Pilch. Sen. list.* 4, 2. Cząstka wydzielona, dział, der Theil, der einem zufällt, die Portion. Ale się memu panu najznaczniejsza dostanie cząstka; zaczym i mnie z tych łupów co przypadnie. *Teat.* 1, *b*, 8. Cząstka w dziedzictwie, dziedzictwo nieznaczne wydzielone, ein geringer Erbtheil. Rodzice dzieciom pozostałym cząsteczki tylko zostawili. *Birk. Ex.* 20. — *Fig.* dziedzictwo, Erbtheil. Tu tylko nadzieja nasza; a cząstka nasza nie tu, ale w ziemi żyjących. *Birk. Kant. A.* 2, *b.* Boże! cząstko sług swych wieczna I odpłata ostateczna. *Groch. W.* 111. (*Slov.* částkomenka antimeria, *Rhetor.*) CZĄSTKOWY, a, e, — *o przysłk.*, po cząstce się udzielający, zu kleinen Theilen, theil=. Siły pierwiastkowe albo cząstkowe, *elementares. Hub. Mech.* 416. Cząstkowo *Ross.* повытно.

CZASZA, y, *ż.*; CZASZKA, CZASZECZKA, CZASZUŁKA, CZASZUŁECZKA, i, *ż. zdrbn.*, czara, czarka, kubek, naczynie do picia, eine Schale, eine Trinkschale, *demin.* ein Schälchen. *Boh.* číše, číška, (číšeti *intro flare*, *inflare*, *inspirare*); *Slov.* číše, šak; *Hung.* tsésze; *Dal.* csassa; *Rag.* cjàscja, cjasciza; *Bosn.* cjascja, cjasciça; *Slav.* csasha, shalica, zdilica, schalica; *Croat.* shaliza; *Vind.* zhasha, zhashiza, skudeliza, shkedelza, moraushiza, sklediza; *Ross.* чаша, чашка, чашечка, фіалъ; *Eccl.* укшица, окринъ, *Sorab.* 2. nop, nap. Cudowna Bacha ma to w sobie czasza, Że wszystkie ze łba kłopoty wystrasza. *Zab.* 9, 36. *Zabł.* Skoro w rękę wezmę czaszę, Wnet ze łba troski wystraszę. *Anakr.* 26, *J. Kchan.* I mnie po

pracy dajcie wina czaszę. *Protas. Par. B.* 3, *b.* Niech przygotują napój, czaszę poświęconą. *Teat.* 46, *c.* 95. (die Opferschale). Czasza drewniana. *Sk. Dz.* 558. Kurpie miał na nogach, a czaszkę u pasa. *Wys. Loj.* 9. (*Eccl.* кръчагъ. *Ross.* корчага, корчажка, cf. korczak; *Eccl.* красовулъ mierna czaszka od picia w Greckich klasztorach). Czaszą się bawić, piciem, kuflem, kubkiem, kieliszkiem, sich die Zeit mit Zechen vertreiben. Młodsi się grą, albo czaszą, albo gonitwami bawią. *Pot. Syl.* 467. — Rurna czasza, misa, panew, w którą woda z cewek strzyka, a z niej w skrzynię opada; *crater. Cn. A.* 956. (bassin, das Springbrunnenbecken, das Bassin). Czasza, w fontanie, to w co woda spływa. *Oss. Wyr.* *§. Czasza, pewna ustanowiona miara płynów, ein gewisses bestimmtes Maaß flüssiger Dinge. Czasza jest miara do miodu przasnego w Litwie, inaczej miednica, ma garcy 12, czyli garcy cechowych 6. *Czack. Pr.* 1, 292. W Litwie szynkownych garców 12 czynią czaszę miodową. *Ostr. Pr. C.* 2, 316. Cechowych garcy sześć wchodzi do czaszy, którą się w Litwie miody praśne w przedażach mierzą. *Skrzet. P. P.* 2, 147. §. Czasza, czaszka, coś na kształt czaszy, kubka, wydrążonego coś, nakrywającego drugie, etwas Schalenartiges, wie eine Schale, wie ein Schälchen Gestaltetes. Czasza ślimacza, perłowa, żółwiowa, skorupa, małż, Muschelschale, Schneckenhaus u. s. w.; (*Bosn.* cjascka *concha*). Czaszułki albo małżowiny starte. *Spicz.* 239. Ślimaków wodnych czaszułki. *Cresc.* 542. Czaszki u pławu morskiego miękkiego, którémi się jak bańkami barwierskiemi chwyta i przypina do czego, *acetabula*, die hohle Vertiefung in den Armen der Polypen.— Czaszka żołędziowa, czarka, das Schälchen an der Eichel. *Eccl.* плюска. Czaszułki siedzą na jednym końcu *żołędzia dębowego. *Sien.* 143. Szałwia ma strączki albo *szaszułeczki, w których nasienie. *Urzęd.* 153. (czaszułeczki, łupinki, Schlauben, Hülsen, Schälchen, Kapseln). *Anat.* Czaszka w ciele ludzkim, kość wklęsła, die Höhle, die Pfanne eines Knochens im thierischen Körper. Czaszka biodr, ramion, die Hüftpfanne, die Pfanne, die Armpfanne. Czaszka goleniowa albo raczéj kula w kolanie, na któréj czaszka biega, die Kniescheibe. *Cn. Th.* (*Slav.* csashica na kolinu). Niemowlę o czworonóg w zgórę się dźwignęło I drżąc na mdłych czaszeczkach z wagą się stawiło. *Żebr. Ow.* 382. (*nondum poplite firmo*). — Czaszka głowy, głowia kość, trupia kość, czałbatka, kość jak czapeczka mózg otulająca. *Zool.* 42. die Hirnschale, der Hirnschädel, der Schädel, (die Hirnpfanne). *Boh.* et *Slovac.* leb, lebka; *Carn.* glip, buzha, terma; *Vind.* zhellu, moshganska kust, buzha, zhrepina, glubanja, zhelna kust; *Sorab*, 1. hwowné nop; *Croat.* lubánya, siska, glubanya; *Ross.* кранъ, черепъ, черепокъ, черепочикъ; *Eccl.* урепъ, чашка главы. Spuściła sztukę kamienia z muru na głowę jego, i straciła mu czaszkę. *Radz. Jud.* 9, 53. (rozbiła wierzch głowy jego. *Bibl. Gd.*) Nie przejdzie przez grube czaszki Dobroć moralnej igraszki. *Kras. List.* 143. CZASZARZ, a, *m.* co czasze robi, *ampullarius. Mącz.* der Schalenmacher, (cf. słojarz). CZASZKOWATY, a, e, — O *przysłk.*, na kształt czaszki, schälchenförmig. Nogi czaszkowate polipów. *Cn. Th.* 97. CZASZKOSKUR, a, *m.* skóreczka na głowie *pericraneum* rzeczona. *Perz. Cyr.* 1, 23. *Perz. Cyr.* 1, 81. CZASZNY, a, e, od czaszy, Schalen-; *Ross.* чашный, чашечный. *CZASZOWIESZCZENIE, ia, *n.* wróżenie z czaszy, z czaszy, (cf. czary); *Eccl.* чашеволхвованіе, тазоволшвеніе syatomantia; *Graec.* λεκανομαντία, die Schalenwahrsagerey, Tassenwahrsagerey.

Pochodz. *cześnik*, *cześnikostwo*, *podczaszy*, *podczaszyna*, *podczastwo*.

*CZAT *ob.* Czad, dym, dymek, swąd.

CZATA, y, *ż.* CZATY, *liczb. mn.* (*Turc.* čete *excursio, rapina*; *Hung.* tsata = bitwa *proelium*), śpiegowanie, wzwiady. *Dudz.* 36. *Ross.* подъискъ, wysyłani dla śpiegowania, die Lauer, das Spioniren; auf die Lauer ausgeschickte Soldaten, eine Lauerparthie. Stawiać kogo na czatach. *Teat.* 37, 198. Gdy sam skończysz czatę twoję, samego ciebie czatować będą. *Birk. Ex. G.* 4. Czatą zbieżeć nieprzyjaciela. *Star. Ryc.* 41. (czatując napaść, auf der Lauer überrumpeln). Potężne czaty wprzód puściwszy przed sobą, baszę irrytuje. *Tward. Wł.* 60. (Streifpartheen). §. Czata, lózowanie się straży w nocy, doba żołnierska, die Nachtwache. U Rzymian nocna pora dzieliła się na cztery czaty *vigiliae*; na początku każdej dawano znak w trąbie, po którym znaku czatnik obchodził straże, czy się też wszystko dobrze działo. *Nar. Tac.* 2, 323. CZATNIK, CZATOWNIK a, *m.* czyhający, czatujący na co, der Laurer, Auflaurer, Aufpasser; *Vind.* nazhakuvauz, safednik, safeduvauz; *Ross.* подъищикъ; *Eccl.* съглядатаи, соглядатель, съглядникъ. Czatownicy jego w lesiech nałapali 300 człowieka, pacholików, ciurów, kozaczków. *Birk. Ob. K. f.* Czatowniki na cudze dobra, ptakami pismo zowie ognistemi. *Birk. Chod.* 28. Czatnicy. *Nar. Hst.* 3, 33. §. Czatnik, stróż nocny obozowy. *Nar. Tac.* 2, 323. der Nachtwächter im Lager. *Ross.* подъищица czatownica, die Auflaurerinn. CZATOWAĆ, ował, uje, *intransit. nied.*, czyhać na co, dybać na co, nieznacznie na co godzić, zaczajać się, zasadzać się, worauf lauern, passen, Jagd machen; *Vind.* nastreguvati, napafuvati, skriunu povanzhati, obvanzhati, nazhakuvati; *Ross.* подъискать, подъискивать; *Eccl.* съглядати, пресѣдѣти, присѣжду. Ichmość jak dyabeł na dobrą duszę, na rozrzutnych czatują paniczów. *Teat.* 7, *c*, 19. Podobnaś do kota, co w kącie czatuje zdradnie, Gdy myszkę czuje, niecnota cicho się do niej kradnie. *Teat.* 55, *e*, 14. Czatowałem też właśnie na Wc Pana, jak kot na przepiórkę. *Teat.* 17, 5. Zebrawszy hultajów kupę, z temi czatuje na życie Wc Pana. *Boh. Kom.* 4, 383. Czy macie wy sumnienie, na życie tak zacnego pana czatować. *ib.* 4, 380. Czatujący na zgubę naszę despota. *Przestr.* 187. *§. *Transit.* czatować czego, kogo = pilnować go, strzedz go, einem auflauern, worauf lauern. Daremnie czatowali duszy mojej. *Birk. Kant. B.* 4, *b.* Czatuje dziesięciny księżej, dybie na bogate kościoły. *Birk. Ex. D.* 2, *b.* CZATOWNIK *ob.* Czatnik, CZATOWSTWO, CZATOSTWO, a, *n.* rozbójstwo *Menin. Turc.* 1, 241. Straßenräuberey. CZATOWY, CZATOWNY, a, e, od czaty, na czaty wysłany, Lauer-, Streif-, Czatowny połek. *Tr.* eine

Streifparthie. §. Do czatowania, czyhania, zasadzania się skłonny, laurerisch, zum Lauern geneigt. *Tr.*

CZAUSZ, a, *m.* u Turków pokojowiec, goniec. *Dudz.* 36. *Włod. Cn. Th.* bey den Türken, ein Höfling, Cammerjunker, Courier. Causzów nazwać można woźnemi albo miejskiemi sługami, gdyż ich posługi osobliwie używają w sprawach domowych i prawnych. *Klok. Turk.* 255. ein türkischer Gerichtsdiener. ¾. Czausz, miano charcie, ein Name der Windhunde.

*CZAWUN, u, *m.* [ogrodzenie wszelkie, z (Niem. Zaun. 1] Łatwo tam piec postawić ze psutego czawunu z budy, który dobrze ogrzewa a nie kurzy. *Torz. Szk.* 282.

*CZCHNĄĆ *ob.* Kichnąć.

*CZCIA, i, *ż.* *socrus* matka żony. *Mącz.* die Schwiegermutter, cf. cieść, pocieść, teść.

1\. CZCIĆ, czcił, czci, czczę *czyn niedk.*, poważać, szanować kogo, ehren, verehren; *Boh.* ctiti, ctjti, ctjm; *Slov.* ctjm, poctjm, w poctiwosti mám; *Hun.* tisztelem; *Vind.* zhastit, poshtovati, zhastim, zhestim; *Carn.* zashtim, zhislam (= liczyć, rachować); *Sorab.* 1. tżcstżugu, cžescim, cžesciuju, cžesciujem; *Croat.* chasztiti, chesztiti, postuvati, postujem; *Dal.* stovati, (*Dal.* csesstiti = sławić); *Rag.* cjastiti, cîtati, sctovatti, pocjastitti, posctovatti, pocîtati; *Bosn.* cjastiti, pocitati, sctovati; *Ross.* чтить, чту, говѣйствую; *Eccl.* чту, почитаю, чествовать, говѣйствовати, говѣю, (чту, почитаю = 2. czytam, czytać); (cf. *Graec.* *τίω*, *τιέω*; *Hebr.* שחה, *prostravit se*, in Hithpael *supplex veneratus est*, *adoravit*). Czcić przykazanie, to jest, czyniąc posłuszeństwo przykazaniu, mieć je w wielkiej uczciwości. *Gil. Kat.* 110. Czcij ojca twego i matkę twoję. *Radz. Ex.* 20, 12. Czcij się, szanują cię. *W. Post. W.* 436. Leszek kościoł ś. Michała zmurował i święto jego czcić przykazał. *Star. Ryc.* 51. (święcić, świątobliwie obchodzić, feyern). *Rag.* cjastitti dân *celebrare diem*, (*cf.* nieczcić.) §. *Cciąc (czcząc) Achimas króla, padł przed nim na ziemię na swe oblicze. 1, *Leop.* 2. *Reg.* 18, 28. (kłaniając mu się.) §. Czcić kogo czym, zaszczycać go czym, uwielbiać go czym, einen womit beehren; *Sorab.* 1. wotżestżu, k tżestżi pomham. Niebem zwykła czcić Muza; tak Herkules z dołu Ziemskiego wzięt przez prace k niebieskiemu stołu. *Petr. Hor.* 2, *L.* 3. §. Czcić *niedk.*, uczcić *dok.*, szanownym uczynić, upoważnić, powagi dodać, ehrwürdig machen. Kogo wiek uczcił, tego i my szanować powinni. *Pol. Arg.* 268. Człowieka od boga uczcionego i uraczonego posądzać śmieją. *W. Post. W.* 362. §. Czcić kogo u siebie, czestować, podejmować czym, być mu rad, einen womit aufnehmen, ihn tractiren, bewirthen, ihm womit aufwarten. *Ross.* честить, чещу. Moi towarzysze już kilkakroć mię u siebie czcili. *Sk. Żyw.* 93. Wina nie stało, i wstydzili się, iż wezwawszy gości, nie mieli ich czym do końca uczić. *Sk. Żyw.* 2, 114. (*cf.* uczta) Czcili się do upadłej, Paweł za Piotra zdrowie spełniał, Piotr za Pawła, aż obadwa podochocili sobie gracko. *Oss. Wyr. Iron.* Czcić, uczcić kogo, poczestować kogo, źle się z kim obejść, wyczubić, wybić, einen (übel) tractiren. Czcił go po plecach, pędząc go przez cały dziedziniec. *Oss. Wyr.* Czcił go należycie, aż nieborak czapkę na uszy natłoczył. *ib.* Uczciłże go, uczcił, nigdy pewnie nie nasłuchał się był takich słów, jak teraz. §. Czcić kogo ofiarowaniem mu czego, raczyć go czym, spotykać go czym uczesnym, einem einen guten Antrag thun, ihm was Gutes anbieten. Zmówili się na Jawnuta Kiejstut z Olgierdem; gdy się oni dwa bracia Wileńskim państwem długo czcili, wziął go połowicę Olgierd, a Kiejstutowi ostatek udzielił. *Biel. Kr.* 218. — CZCI MIĘ, czciło mię i t. d. *Imperson.*, zaszczyca mię, honor mi czyni, es macht mir Ehre, es gereicht mir zur Ehre. Nie chciał wydać wojewoda Wołoski Michała, strzegąc uczciwego swego, boby mnie, mówił, to nie czciło, człeka, który się do mnie skłonił, wydać. *Biel. Kr.* 342. Nie czciłoby mnie to, gdybym zamysły, raz gruntownie postanowione, ladajako puścić miał. *Krom.* 503. CZCZENIE *ob.* Cześć.

2\. *CZCIĆ, *CZYŚĆ, [*CZEŚĆ, 4], czedł, czcił, czci, czcie', tcie, czczę *czyn. nied.*, sczcić, przeczcić *dok.*, czytać, lesen. *Boh.* čjsti, četl, čtu, (*Boh.* sčjsti, sčjtam zrachować, zliczyć, čislo liczba); *Slov.* čtu; *Rag.* ctitti, sctitti; *Croat.* steti, chteti, chitam, stem, stejem, chtejem; *Dal.* chyatam; *Slav.* shtiti, shti, shtie, shtiesh, shtiem; *Bosn.* ctitti, sctitti, prosctitti; *Vind.* zhtimati, (*ob.* Stima; *Vind.* shteti, shtejti, sheteu, shtiem, shtejem = liczyć, rachować; *Carn.* shteti, shtejem. *id.*); *Ross.* читать, читаю, (cf. счесть, считать liczyć, rachować); *Eccl.* чту, читаю, (чту, почитаю = 1. czcić). Aby starszy pasterz pisać i czyść umiał. *Cresc.* 571. Kto chce przyjść Do tej wiadomości, nie lza jedno pisma czyść. *Rej. Wiz.* 3. *b.* Przedmowa ku temu, co ma czyść te księgi. *Rej. Wiz.* Kto chce wyrozumieć tę rozprawę, musi przeczcić pierwszą. *Rej. Ap.* 79. Tylko przeczyść kilka kart. *Rej. Wiz.* 17. *J. Kchan. Fr.* 24. Tu czcij, a pamiętaj, o czym masz rozmyślać. *Żyw. Jez. A.* Słowo boże cztą, jednak jako ślepi nie widzą prawdy. *Sekl.* 52. Kto czcie, niech rozumie. 1. *Leop. Mth.* 24, 15. Jak napisano jest w zakonie, jak tciesz? *Sekl. Luc.* 10 et 126. Jak czciesz? *Rej. Post. Mm.* 6. Kto o tym czcie, ma się czemu zadziwować. *Rej. Post. K.* 2. Jeśliście dzieje stare kiedy czciły, Jako panie i panny na koniach jeździły. *Biel. S. N.* 7. Dał księgi te pisarzowi i czedł je. *Leop.* 4. *Reg.* 22, 8. Czedł pisarz te księgi przed królem. *ib.* 11. Gdy on na tych księgach czedł. *Leop.* 2. *Paral.* 24, 19. Czciłem księgi Warkowana. *Urzęd.* 334. Tam się ccie. *Leop. Est.* 13, 9. (da liest man). Mszy ccione. *Biel. Św.* 257, *b.* Czetł. *Leop. Hab.* 2, 2. Będziesz czedł na księgach słowa pańskie. *Radz. Jer.* 36, 6. Odezwa do tego, co czetł. *Petr. Pol.* 2. Cztąc w historyi, szerzej o tym nauczyć się możesz. *Rej. Ap.* 32. To tam cztąc szerzej obaczysz. *Rej. Wiz.* Przypadł cztąc na on wierszyk Dawida. *Rej. Wiz.* 131. Poety z wielką pilnością trzeba żebyś przeczczcił i zwartował. *Gorn. Dw.* 61. Kto przeczcie pismo to… *Radz. Dan.* 5, 7. Wziął list z rąk jego i przeczedł *gi. *Leop.* 4. *Reg.* 19, 14. Wierzysz wszytkiemu, coś przeczedł. *Groch. W.* 278. *Radz.*

2. *Reg.* 5, 7. *Papr. Gn.* 202. Czcienie. *Tarn. Ust.* 21. (czytanie).

*CZCICHUĆ, i, *ż.* zbyteczna czci miłość, ambicya, die Ehrsucht, der Ehrgeiz; *Vind.* zhastishelnost, zhastishertnost; *Slav.* ponosit; *Sorab.* 1. częscižadosž; *Boh.* žadostcti; *Ross.* любочестіе, славолюбіе, славолюбство, честолюбіе. *CZCICHUTNY, a, e, ambitny, ehrgeizig, ehrsüchtig; *Vind.* zhastishelen, zhatisherten; *Ross.* честолюбивый, честолюбный, любочестивый; *Eccl.* любочестный. Czcichutnym jestem, *Eccl.* любочествую.

1. *CZCICIEL, a, *m.* czytelnik, der Leser; *Boh.* čtitel; *Slov.* čtitel; *Ross.* чтецъ, (cf czytelnik). Mój miły czcicielu! *W. Post.* W. *praef.* *Tczciciel abo czytelnik. *Macz. Stryjk. Gon. M.* 3. *w rodz. żeńsk.* *czcicielka, czytelniczka, die Leserinn.

2. CZCICIEL, a, *m.* czczący, cześć wyrządzający; *Boh.* čtitel; *Rag.* cjastitegl; *Croat.* chasztitel; *Hung.* tiszteloe, *Vind.* postuvauz; *Ross.* чтитель, почитатель, der Verehrer. Płonnych czcicielów głos nieba nie poruszy. *Zab.* 14, 104. Czciciel prawdy. *Zab.* 13, 411. Cnota uwieńcza swych czcicielów. *Teat.* 48, 144. §. Czciciel, raczący, czestujący, szczególniej pojący do upadłej, der gern tractirt, bewirthet, zutrinkt. Wielki czciciel w domu swoim. *Oss. Wyr.* CZCICIELKA, i, *ż.* czcząca, szanująca, cześć wyrządzająca, die Verehrerinn. Mężowie także mają swoje czcicielki. *Teat.* 14, 54. *CZCIENIE *ob.* Czytanie, Czcić. 2.) — CZCIGODNY, a, e, CZCIGODNO *przysłk.* wart czci, uszanowania, poważania, ehrwürdig, verehrungswürdig; *Boh* ctihodný, ctiwažný; *Slov.* čtihodni; *Vind.* zhästivrieden; *Carn.* zhastit, zhastitliv; *Sorab.* 1. częscihodny, częscidostoiny, tžestžowné; *Rag.* cjastni, posctovan; *Ross.* досточестный; *Eccl.* достойночестный, вочтителенъ, достоговѣемый, говѣтельный. Uszanowawszy czcigodne zwłoki jego. *Pilch. Sen. list.* 2, 406. Nie zapomnę nigdy twarzy jego czcigodnej. *Mon.* 69, 130. Bogini w przyrodniej czcigodna okrasie. *Kniaź. Poez.* 1, 24. We wszystkich aby było czcigodne małżeństwo i łoże niepokalane. *Kucz. Kat.* 2, 657. — *Sorab.* 1. tžestžownosž czcigodność, die Ehrwürdigkeit, Verehrungswürdigkeit. CZCILUBNY, a, e, cześć lubiący, honor lubiący, ehrliebend. *Vind.* zhastilubezhen.

*CZCIONKA, i, *ż.* litera, głoska, der Buchstabe, die Letter; *Boh.* čtena; *Slov.* známka; *Carn.* zhérka; *Vind* zharka; *Sorab.* 1. pisznik; *Sorab.* 2. buchschtoba; *Slav.* slovo; *Croat.* pustuba, szlova; *Eccl* буква, писмя, стихія. Niepodobno wiele słów Polskich czcionkami albo literami łacińskiemi wypisać. *Erasm. Jez.* 11. *b.* Każdą czcionkę w piśmie ś. każą ściśliwie zachowywać, i na literze samej zasadzają duszne zbawienie. *Biał. Post.* 9. Gramatyka obiera się około uczenia obiecadła, *tcionek i *rzeków (syllab, zgłosek), słów i wszego języka. *Macz.* *Czczonka. *Żebr. Ow.* 249 et 22.

*CZCISZKODNY, a, e, naruszający cześć czyli honor, entehrend; *Vind.* zhastishkodliu. *CZCIZAPAMIĘTNY, a, e, nie pamiętający na cześć czyli honor, ehrvergessen; *Vind.* zhastisablen. *CZCIZAPAMIĘTNOŚĆ, ści, *ż.* niepamiętanie na cześć czyli honor, die Ehrvergessenheit; *Vind.* zhastisablivost, zhastisablenje. *CZCIWIARSKI, a, ie, *n. p.* zbójca czciwiarski. *Pot. Arg.* 59. bez czci i wiary, ohne Ehre und Glauben. 1. CZCZENIE *ob.* Czcić 1 *et* 2. cf. cześć. 2. CZCZENIE *ob.* Czczyć się.

Pochodz. słowa *czcić* 1). *cześć, czesny, cześciwy, czestka, czestować, częstować, poczestować, uczestować, uczcić, uczta;* — Od słowa *czcić* 2): *czytać, czytelnik, czytelny, doczytać, naczytać się, obczytać się, przeczytać, poczytywać, poczet, pocztowy, przeczytać, wczytać się, wyczytać, zaczytać się.*

CZCZEW, TCZÓW, a, *m.* Derszawa, miasto Pruss zachodnich, Tczow. *Krom.* 317. die Stadt Dirschau in Westpreußen. Miasto to zwało się wprzód Sau i było hrabstwem. *Dyk. G.* 3, 106.

CZCZO, *przysłk. przymiotn.* czczy, nic wewnątrz nie zawierając, hohl und leer, inwendig leer. Na czczo, nad czczo, pokarmu do siebie nie wziąwszy; nie jadłszy, nie piwszy jeszcze, noch nüchtern, bey nüchtern Magen, ohne vorher schon etwas zu sich genommen zu haben. *Boh.* čtitrob; *Vind.* nateshe; *Croat.* natésche; *Rag.* náscte sarza; *Bosn.* nascte srriça; *Sorab.* 1. nacž hutrobé; *Ross.* натощакъ, (тщетно darmo, próżno). Doktor nigdy nie ma do pacyentów na czczo chodzić. *Perz. Cyr.* 2, 68. Żaden robotnik niech na czczo koło kruszców nie robi. *Krup.* 3, 702. Zrana nad czczo najlepsze używanie kawy jest z mlékiem. *Krup.* 5, 117. To muszą być uroki, zapewne cię która Złym okiem baba na czczo zajrzała ponura. *Żabb.* 11, 375. *Zabł.* Na czczo, nim wam zajmie głowy dym z mocnych trunków. *Hor. Sat.* 158. bey nüchternem Muthe. Nie na czczo, szczególniej, upiwszy się, nicht nüchtern; trunken, berauscht. Ledwo słońce świtało, kiedy do mnie przyszedł, a już nie był na czczo. *Oss. Wyr.* Znać po Jegomości, że nie na czczo. *ib.* — Na czczo, nie najadłszy się, nie napiwszy się, nie nakarmiwszy się, łaknący, pragnący, nüchtern, hungrig, durstig. Mam ja dosyć, że i z domowemi na czczo spać nie idę. *Psalmod.* 11. (Ztąd *adject.* *naczcza ślina; *jejuna saliva. Macz*). Czczo mi jest. *Bndtk.* czczy mi się, ckni się, nudno mi, mir ist so nüchtern, unwohl, übel, schlimm. CZCZONKA *ob.* Czcionka. CZCZONY *ob.* Czcić.

CZCZOŚĆ, ści, *ż.* próżność miejsca wewnętrznego, gdy się wewnątrz nic nie zawiera, die Leere, die Leerheit, das Hohle, die Höhlung; *Carn.* tèshlivost; *Croat.* teschína; *Bosn.* tascchjina, tasctina; *Vind.* teshnost, teshnoba; *Ross.* тщетность, тщета. Czczość *vacuum inane,* miejsce, w którym żadnego niemasz ciała. *Os. Fiz.* 182. *Rog. Doś.* 3, 57. der leere Raum. Teraz najpospolitsze zdanie uczonych jest, że czczość jest na świecie. *Rog. Doś.* 3, 64. — Czczość żołądka, gdy kto nad czczo, die Nüchternheit, Leere des Magens. Czczość *moral. tr.* daremność, próżność, nikczemność, die Leerheit, Vergeblichkeit, Eitelkeit, Nichtigkeit. CZCZY, *TCZY, *TSZCZY, *TZCZY, a, e, wewnątrz próżny, w sobie nic nie zawierający, inwendig leer, hohl, ledig. *Bosn.* tascti, prazni; *Croat.* tisch; *Carn.* tèsh; *Vind.* tiesh, votou, luknast; *Dal.* taschy, (cf. *Lat.* cassus); (*Rag.* tásct *invalidus*); *Ross.* тщетный; *Eccl.* тщій, тщь. Czczy, wewnątrz próżny, inwendig leer, ledig.

Czczy i nieładowany okręt. *Otw. Ow.* 62. Czczy wóz skoki wyprawuje i podlatuje. *ib.* 61. Które statki furę pierwszą odbyły z żołnierzem, do Francyi czcze powróciły. *Warg. Cez.* 105. Kiszka czcza, że po śmierci próżniejsza bywa, aniżeli insze cienkie kiszki. *Krup.* 2, 39. Duch ubogi, czcza kaleta. *Brud. Ost. H.* 3. Tszczy. *Bud.* 1. *Sam.* 6, 3. Tzczy. *Cresc.* 557, — *cum Genit.* O dusze tczc nieba, a pełne ziemi. *Star Ref.* 34. — Czczy o owocach, zbożach, jeśli o kłosie, skorupie, strączku, próżny; jeśli o ziarnie = nikły, leer, taub, von Nüssen, vom Getreide, von den Aehren. Czczy orzech, czczy owies. *Cn. Th.* Jak źdźbło uschnie, niepłodność na czczy kłos przypadnie. *Bardz. Tr.* 348. — Czczy żołądek, na czczo będący, nie zażywszy pokarmu, nüchtern, z. B. ein nüchterner (leerer) Magen. *Boh.* čtitrobny, štitrobný. Lepsza rozmowa, gdy nie czcza głowa. *Cn. Ad.* 447. (nie na czczo). — W ciągnieniu kartek, losów, czczy = płonny, przegrający = licho, mydło, leer, nicht gewinnend, verspielend. Czcza karteczka w loteryi. *Oss. Wyr.* eine Niete in der Lotterie. — Czczy, wydęty, wewnątrz wydrążony, hohl, ausgehöhlt, inwendig leer. Czcza gałeczka. *Cn. Th.* (*Sla.* shúpalj). Ziemia tam dziurawa i czcza, bo drży na wielu miejscach pod wozami i pod końmi, tak iż się i zapadają. *Boter.* 91. Tczy wrzód. *Sien.* 260. Fistula *ib. Rej.* ein Hohlgeschwür, eine Fistel. Nieczczy, pełny, niedziurkowaty, niedęty. *Cn. Th.* nicht hohl, massiv; *Sorab.* 1. krutė — ȣ. Czcze wino, czcze piwo = wywietrzałe. *Tr.* schaler Wein, schales Bier. — Czcze pole, czyste, szczére, otwarte, puste pole, freyes leeres Feld. Jako wicher moc traci, gdy w czczym polu świszczy, Wzmaga się gdy przeciwne zarośliny niszczy. *Bardz. Luk.* 45, Do brzegu zawinąwszy oczami czcze piaski obiega. *ib.* 132. — *Moraln.* Czczy, próżny, daremny, niepożyteczny, chlubny, chełpliwy. leer, unnütz, vergeblich, eitel, prahlerisch; *Sorab.* 1. naproznoyite. Honor, honor! czcze słowo, które nic nie znaczy. *Teat.* 25, 81. Czczemi tylko odpowiadasz mi słowy. *Teat.* 9, *c.* 64. Już niechaj z tego dzikiego plemienia Nic nie zostanie, krom czczego imienia. *Paszk. Bell. B.* 4. (*Eccl.* тщесловіе próżnomówność, gadulstwo). Czczy człowiek, z lada czego szukający pochwały. *Oss. Wyr.*
˙CZCZYĆ, ˙czczał, ˙czczą *nijak. niedk.*, stérczeć, hervorragen, in die Höhe stehen. Skała tam nad wodą czczy, *emicat. Żebr. Ow.* 224. Z boków subtelne palce czczą miasto goleni, *haerent in latere ib.* 141. Karki najeżone. Szczeciny czczą do góry, by drzewa złożone, *horrent. ib.* 197. Oszczep szyję przepędził i czczał po obu stron ciała, *eminet ib.* 109. Około jeziora trzciny błotne czczały. *ib.* 147.
˙CZCZYĆ się *zaimk. niedk.*, cknić się, morzyć się, Uebelkeit empfinden. Lekarstwo jadącemu po morzu, aby się nie czczyło. *Śleszk. Ped.* 111. *Sien.* 529. ˙Czczenie, morzenie, nudy, die Uebelkeit. Lekarstwo naprzeciwko brzydzeniu i czczeniu i kręceniu na sercu *Sien.* 472. (*ob.* Czczenie, *ob.* Czcić). CZCZYCA, y, *ż.* ckliwość, nudność, morzenie, die Uebelkeit, der Ekel, Widerwille. Bachus, co nudnej odejmując czczycy Troski nam ze łba swą kiścią wystrasza. *Hor.* 2, 277. Włóczeń, (ryba), sam w okręty skacze, gdy go w skrzelach gzik gryzie, tak że przed czczycą nie wie, co czynić ma. *Sien.* 317. Dopieroby cię czczyca zdejmowała, gdybyś ich pieszczoty widział. *Pot. Arg.* 370. (cf. oskoma, ślinka, das Wässern des Mundes wonach). Matkę nakoniec zdejmuje czczyca, Że się dotąd kto inny jej synem nasyca. *Pot. Arg.* 737. Zbądź czczyce. *Żebr. Ow.* 279. (*pone metus*). Szaty na sobie w wielkiej czczycy podrapała. *ib.* 237.
CZCZYN, u, *m.* w piecu hutnym, sklep niższej kontygnacyi. *Torz. Szk.* 42. die untere Wölbung im Hüttenofen. Czczyny w piecach powinny być z najtwardszego kamienia, bo ustawicznie szyty kładąc i wyjmując, mocno się psują. *ib.* 42.
CZECH, a, *m.* ˙CZECHACZEK, czka, *m. zdrbn.*, z Czeskiego królestwa rodowity, der Böhme; *Boh.* Čech, Čechaček (*a verbo obsol.* četi, čjti, *incipere; unde* počjti, začjti począć, zacząć, bo osada Czeska była pierwsza czyli przednia, w tyle byli Slezacy. *Rosa Mskr*). *Slov.* Čech; *Sorab.* 1. Čzech; *Vind.* Zheh, Pem, Pegam; *Carn.* Pęmz; *Croat.* Chèh, Pemecz; *Hung.* Tseh, *Eccl.* Чехъ; *Ross.* Богемецъ. Nazwisko Polaków ledwie od siedmiu set lat do używania weszło, jako i nazwisko Czechów, których Łacinnicy i Niemcy Boemami zowią. *Krom.* 1. O Czechu i Lechu dzieło, prozą pisane, *Jana Kochanowskiego*, zbija dzielnemi dowody, jakoby Polacy szli od Lecha, od Czecha Czechy, Czesi, czyli Czechowie. *Kras. List.* 89. Bracia nasi Czechaczkowie. *Gost. Gor.* 5. Dziś u nas zwykli niektórzy mówić: aza ja Czech, słowa trzymać. *Stryjk.* 103. Co za Czech, słowo trzymać? *Rys. Ad.* 6. (znakiem, że Czechów za bardzo rzetelnych miano, cf. Czeskie słowo). Umknij Czechu! siłaś stawił. *Rys. Ad.* 69. (nie grab' siana; *quid valeant humeri?*) §. Czech, grosz Czeski, ein Böhm, ein Böhmischer Groschen. Moneta drobna, szelągi, grosze, czechy, potrójne. *Gost. Gor.* 2.

Pochodz. *Czechy, Czeski, Czeszka, czeszczyzna.*

˙CZECHEŁ, ˙CZEHEŁ, chła, *m.* CZECHŁO, a, *n.* gzło, giezłko. *Dudz.* 36. koszula, osobliwie niewieścia. *Włod.* ciasnocha, płócienny kitel, ein Weiberhemde, ein Leinwandskittel, ein langer Linnenrock; (*Boh.* čechel, čechljk nocna koszula; *Croat.* choha *toga rusticana; Turc. Slavon.* czoha = sukno; *Bosn.* cjohha, çioscjça, haglina dugga; (*Lat.* toga; *Rag.* cjóha, cjosciza = chlamys); *Vind.* zhikel, kikel, zhoka, koza; *Carn.* kikla; (*Ross.* чехолъ, чехолокъ pokrowiec, powłoka); cf. *Graec.* χάλασις; *Lat.* calassis). Jeżeli zgadkę moję zgadniecie, dam wam trzydzieści czechłów i trzydzieści sukien. *Leop. Jud.* 14, 12. (prześcieradeł. *Wujek. Bibl. Gd.*) Córkom Syońskim odejmie Pan piękność trzewików i kołstki i czechły i letniki. *Żrn. Post.* 3, 622. §. Śmiertelna koszula, das Sterbehemde, der Leichenkittel. *Feralia amicula* czecheł i inne odzienie umarłych. *Macz.* Wprzód lekarza, śmierć, uprzątnę, rzecze, A zaś ich biały czecheł dość oblecze. *Mask. Ryt.* 2, 151. CZECHAĆ się, CZOCHAĆ się, *zaimk.*, trzeć się o co, suwać się, (cf. ciokać), sich woran reiben. (*ob.* Odczochnąć). Czocha się świnia o węgieł. *Dudz.* 36. Czochanie się, ocieranie się. *Włod.* das Reiben an etwas. CZECHCZERY *liczb. mn.* [gacie obszerne. 4]

Łokci cztery lnianego białego płótna na czechczery. *Gaz. W.* 6, 1591. kamasze.
CZECHRAĆ, CZOCHRAĆ, CZUCHRAĆ, ał, chrze, *czyn. niedk.*, oczochrać *dok.*, oczochrować *kontyn.*, len z główek wyczesywać, wełnę czesać, den Flachs riffeln, oder die Wolle krämpeln, kardetschen; *Boh.* čechrati; *Croat* cheszrati, mikati; *Dal.* gardassati, (cf. gręplować). Gdy len w główkach zczernieje, wyrywają go, suszą i oczochrują, zachowując nasienie w główkach. *Przedz.* 105. Wymłóciwszy czyli oczochrawszy len z główek, moczą go. *Przędz.* 107. Dziewko, nie sromota-ć Wełnę czechrać, kądziel prząść lub motać? *Chrośc. Ow.* 135. Ten który wełnę bije abo czechrze *carminarius.* *Mącz.* Czochraniem częstym zmiękczała wełny, mgłom się równające gęstym. *Otw. Ow.* 215. — *Fig.* Skrzypne wiatry jeżny włos jego czochrały. *Przyb. Ab.* 160. (rozwiewały sie zerwebeten, lockten sein Haar). Tu łabędzie, tam kaczory, Swoje czochrały kędziory. *Zab.* 15, 53. (muskały, układały, kędzierzyły sie kraušten, machten kraus). — Czochrać się, czesać się grubo, nieskładnie, nieforemnie, *Oss. Wyr.* sich kampeln, sich ungeschickt kämmen, sich riffeln. — Czechrać (*opposit.* czesać), włosy mieszać, fryzurę burzyć, kudłać, jeżyć, die Haare in Unordnung bringen, zerraufen, bey den Haaren raufen. *Boh.* cuchati. Czuchrają sobie brodę. *Zabł. Amf.* 14. Czochrać się z kim, targać się z kim, czubić się, iść za łby, za czuprynę się wodzić, sich mit einem herum raufen; (*Croat.* kechkati). Przy kramnicy Rachelka z Chają Waśniąc się za łby czochrają. *Kniaź. Poez.* 2, 197. §. Czechrać, skrobać, kratzen. Chłop coraz się w głowę czochrał i skrobał. *Haur. Sk.* 160. Ciało paznoktami czochrać. *Eraz. O. b. a.* §. Czochrać, czochać, trzeć o co, reiben. Odyniec jest jakoby kirysem odziany z czochrania od sosnowego drzewa żywicy. *Haur. Sk.* 295. CZECHRANIEC, CZUCHRANIEC, ńca, *m.* załebka, bitwa, rwanie za włosy, Haarraufen, Zausen. Obawiać się tu potrzeba kułaków, czuchrańców. *Teat.* 56, *c.* 7. CZECHRZYCA, y, *ż.* roślina, *chaerophyllum Linn.* jest leśna, zwisła, kosmata, główkowa, żółta. *Jundz.* 190. der Kerbel. *Ross.* бутень; *Bosn.* cescglika; cf. iglica, grzebienica. *Syr.*
CZECZOTKA, i, *ż.* CZECZOTECZKA, i, *ż. zdrbn.*, pliszka ksykacz, *Motacilla sibila*, *Linaria rubra minor Linn.* ptaszek mały, który głosem swoim, między krzewinami ksykającym, czyni podobieństwo jakiej znajdującej się tam gadziny. *Kluk. Żw.* 2, 254. *Ład. Nat.* 26. eine Art Hänflinge, das Gräßlein, Schwarzbärtchen, Zitscherlein, (in Preuß. Tzschetzke), Gräfferlein, der Meerzeisig. (*Boh.* čečetka; *Ross.* чечетъ, чечотка; *Carn.* menishzhék). Ptaszki drobne szare z Moskwy, które zowią czeczotki, gdy do nas w jesieni uciekają, dobra będzie zima. *Haur. Sk.* 8. Czeczotki gromadne. *Banial. J.* 3, *b.* (w gromadach latające). *Prov.* Jak czeczotki na lepie pobrał. *Rys. Ad.* 56. *Cn. Ad.* 288. (wszystkich razem, jednym zamachem, er hat sie alle in einen Sack gefangen). — *Fig.* Ten przez rodziców pannie czołem bije, A ten przez baby swe konkurrencyje Stroi załoty, a tego czeczotki, Czuby służyste, tego wiodą ciotki. *Jabł. Ez.* 6.

1. CZECZUGA, i. *ż.* ryba, *accipenser ruthenus*, gatunek jesiotra, poławia się w Dnieprze; z ikry jego przyprawują kawiar. *Zool.* 193. der Sterlet, eine Art Stör. *Croat.* kechiga; *Hung.* ketsege; (*Ross.* чехона, сабля рыба, *ciprinus cultratus*). 2. CZECZUGA, i, *ż.* gatunek szabli, eine Art Säbel. Gdy nastąpiły z karabelkami czeczugi, nie zdołamy ordzie. *Pot. Pocz.* 417. Ten wziął konia z siedzeniem, tamten za przysługę Nieboszczyka pradziada z lamusu czeczugę. *Kras. Sat.* 38. — *Fig.* Koścista czeczuga kiernoza. *Hor.* 2, 145. *Nar.* (kieł).
*CZEDŁ *ob.* Czcić, 2. czytać. *CZEGLANY *ob.* Ceglany.
CZEHEŁ *ob.* Czecheł.
CZEKAĆ *nijak. niedk.*, (doczekać, poczekać *dok.*, *qu. v.*) zatrzymywać się na co, póki co nie nastąpi, warten, auf etwas warten; *Boh.* čekati, čekawam, sečkam, (čaka nadzieja); *Carn.* zhâkam; *Vind.* zhakat, zhakati, strezhi; *Rag.* cekkati; *Slav.* csekati; *Bosn.* cekati, uzcekati; *Sorab.* 1. čżakacž, tžakam; *Sorab.* 2. zakasch; *Croat.* chakati; *Dal.* chekkati; *Ross.* ждать, жду, чаять, (cf. czaić), ожидать, перегодить; *Eccl.* ожидаю, (cf. *Hebr.* חכה *chakah praestolatus est*; צפה *sakah prospexit*; *Syr.* סכא *exspectavit*; *Chald.* סכא). Kto czeka, doczeka się, a kto się zaś sili Przed czasem, częstokroć go nadzieja omyli. *Zimor. Siel.* 148. *Sim. Siel.* 50. Bóg długo cierpi a czeka. 1. *Leop.* 2. *Macch.* 6, 14. Czekaj u drzwi. *Star. Wot. E.* 2. *b.* Czekaj na tym miejscu do zawołania. *Teat.* 19, *b.* 78. Jejmość czeka z kawą w ogrodzie. *Teat.* 19, *c.* 63. Miłość na długie czekanie narzeka. *Jag. Wyb. B.* 4. Czekaj! poczekaj! kształt odgrażania się: nie minie cię, dam ja ci, warte nur! (du sollst schon sehen). — Czekać kogo, czekać na kogo, czekać za kim, auf einen warten. Napisano u białego lwa, Nie czekają jednego dwa. *Rys. Ad.* 43. *Cn. Ad.* 563. Czekam cię od godziny. *Nar. Dz.* 3, 50. Powiedz im, żeby za mną nie czekano. *Teat.* 30, *c.* 89. Nie dali się długo czekać. *J. Kchan. Dz.* 144. sie liessen nicht lange auf sich warten. Czekać czego, czekać na co, worauf warten, auf etwas warten. Męztwo lat nie czeka. *N. Pam.* 5, 113. (uprzedza lata). Głupia to rzecz czekać tego na lata, czemu rozum prędzej zabieżeć mógł. *Zab.* 12, 287. Będzie najrostropniej czekać końca. *Teat.* 30, 14. Cierpliwie czeka poprawy jego. *Psalmod. A.* 3, *b.* Trzeba w cierpliwości łaski jego czekać. *Zab.* 12, 124. *Nar.* A sprawiedliwość kędy? czekajże jej zgoła, Kiedy umarli trąbę usłyszą anioła. *Zab.* 16, 124. *Nar.* Milczą prawa w pośrzód broni, ani się czekać każą. *Siem. Cyr.* 422. Czekać kogo abo czego pożądanego, wyglądać czego, kogo, einen oder etwas erwarten, sich darnach sehnen. Czekać kogo tęskliwie, śmierci się równa. *Żegl. Ad.* 52. Tyżeś jest, który ma przyjść, czyli innego czekamy? *Leop. Luc.* 7, 20. Skarb wielki, droższy złota, i czekany długo. *Groch. Tr. B.* 3. Czekać czego złego, obawiać się, etwas Böses erwarten, besorgen, befürchten. Kara to nie mała, czekać kary. *Pilch Sen. list.* 3, 365. — Czekać czego od kogo, z rąk jego patrzeć, po nim się spodziewać, etwas von jemanden erwarten, hoffen. Od złego nie czekaj dobrodziejstwa. *Rys. Ad.* 52. Cze-

kać po kim, spodziewać się po kim, von jemanden erwarten, hoffen. Tyle po Jazonie czekano, ile niekiedy Alexander wielki pokazał. *Warg. Wal.* 333. — *§ Czekać komu, *cierpieć komu, cierpliwość z nim mieć, einem nachsehen, Geduld mit ihm haben, langmüthig gegen ihn seyn. Izali dłużej ma bóg folgować burzycielom praw bożych i ludzkich, izali im pan bóg dłużej czekać ma? *Sk. Kaz.* 343. §. Czeka kogo co, przeznaczenie, los; gotuje mu się co, wisi nad nim, grozi mu, es erwartet einen etwas, es steht ihm bevor, er hat es zu gewärtigen, zu erwarten. *Vind.* popreistati, priedi stati, nadstati, nazhakati; *Ross.* предлежать. Przeczuwam, że mnie tam pewne guzy czekają. *Teat.* 53, *b.* 30. Jeżeli mi wiernie służyć będziesz, tyle troje dukatów czeka cię jeszcze. *Teat.* 55, *b.* 12. Jedna nas wszystkich noc czeka. *Hor.* 1, 128. Giną wojenne narody, swoja czeka zwyciezców zguba. *Bardz. Tr. praef.* W tym momencie dostałem pozew i wielki mię process czeka. *Teat.* 52, *d.* 30. Jeżeli rolnik jest niewolnikiem, czeka kraj cały niewola. *Przestr.* 135. Zła to służba, gdzie korzyść nie czeka. *Kras. Baj.* 20.

Pochodz. (Boh. čekanec = *kandydat*, čekanka = *kandydatka*), *doczekać się*, *doczekiwać się*, *naczekać się*, *oczekiwać*, *poczekać*, *przeczekać*, *zaczekać*. (Boh. popočkam sy *długo czekam*).

CZEKAN, a, *m.* z Węgiersk. Czekan albo nadziak różni się tym od obucha, że koniec od młotka idący jest zakrzywiony w obuchu, w czekanie zaś na prost idzie. *A. Czrtr. Mskr.* ein Ungarischer Streitkolben, Tschekan; *Slovac.* čekan *clava; Croat.* chekich = młot, shaka = pięść; *Carn.* et *Vind.* zhokan = długi spis; *Carn.* zhok = pal, kół; *Ross.* чеканъ (= 2. stępel mincarski; 3. rylec; чеканить монету = 1. bić pieniądze. 2. dłubać, rzezać, sztychować; чеканщикъ *un ciseleur* sztycharz); *Eccl.* чеканъ *malleus rostratus*; *dorsum securis*, (*ob.* Obuch). *Clava mucrone eminente munita*, *genus teli usitatum Polonis*, czekan *vulgariter dicitur*. *Pias. Chr.* 338. Czekanów publicznie nosić ludziom zakazano, R. 1620. *Vol. Leg.* 3, 382.

*CZEKAWY *ob.* Ciekawy. CZEKAUZ *ob.* Cekauz.

CZEKMAN, a, *m.* CZEKMANIK, a, *m. zdrobn.*, kontusz Tatarskim krojem. *A. Czrtr. Mskr.* ein Tartarisches Oberkleid. Suknia nie modna, pas nie Perski, czekmanik łatany i wytarty. *Mon.* 72, 432.

CZEKULADA *ob.* Ciokulata.

*CZELADA, y, *m.* zgrubiałe, (cf. czeladka, czeladnik), sługus, służący, ein Dienstbote. Ja to, ów Hołotkiewicz, poczciwy czelada, Którym się u Pańskiego wychował sąsiada. *Treb. S. M.* 78. CZELADKA, i, *ż. zdrobn. rzeczown.* czeladź, das Gesinde (im deminut). *Boh.* čeladka. Gospodyni sama wszystkiego nie zrobi, trzeba jej czeladki. *Birk. Zam.* 17. Pani zważać ma, ażeby wszyscy czeladkę jej składający, mieli potrzebne do oświecenia się o swoich obowiązkach środki. *Zab.* 16, 5. Godna pana czeladka. *Bardz. Tr.* 377. (jaki pan, taki kram). Ociec czeladki, ociec czeladny, *pater familias*, der Hausvater. *ob.* Czeladny. — *Fig. tr.* Usłuchaj boże głosu czeladki twojej. *Groch. W.* 65. (wiernych, tobie oddanych, der Deinen, deiner Gemeinde, deiner Gläubigen). CZELADNICA, y, *ż.* izba czeladna, izba dla czeladzi. *Świtk. Bud.* 55. die Gesindestube. *Boh.* čelednjk; *Morav.* šalanda; *Sorab.* 1. tželedžna žlwa; *Ross.* людская. CZELADNICZYSKO, a, *n. zgrubiałe* czeladnik prosty, rzemieślniczysko, ein gemeiner Handwerksbursche, Dienstbote u. s. w. Mąż jako czeladniczysko z pod choru i kruchty wygląda, a Jejmość cel trzyma przed ołtarzem. *Mon.* 69, 587. CZELADNIK, a, *m.* CZELADNICZEK, czka, *m.* rzemieślniczek, towarzysz pod majstrem robiący, der Handwerksgeselle, Handwerksbursche, der Geselle. (*Boh.* čeledjn służący); *Boh.* námezdnjk, (cf. namiestnik); *Carn.* xęl; *Croat.* detich, obitel, drusina; (*Ross.* челядинецъ służący, челядинка dziewka); *Ross.* подмастерье; (*Eccl.* челядь, челядникъ, рабъ, sługa, niewolnik). Uczeń u majstra po wyjściu terminowania zostaje czeladnikiem; będąc zaś już czeladnikiem, ma u majstra swego, którego był uczniem, przez rok za czeladnika robić. *A. Zamoj.* 80. Czeladnik kowalski der Schmiedegesell. *J. Oss. Dz.* 53. Majstrom wolno więcej niż jednego chłopca trzymać w terminie i sporą liczbę czeladników. *Pam.* 83, 2, 431. Starszy czeladnik; *Vind.* starodrushnik, staritovarh, der Altgesell. Czeladnik kupiecki, kupczyk, pisarz kupiecki, der Kaufmannsdiener, der Diener. *Ross.* прикащикъ. CZELADNO *przysłk.* bogato w czeladź, gromadnie, orszaczno, z wielkim sługusów pocztem, reich an Dienerschaft, viel Gesinde haltend. W kilka lat syn do domu powrócił Zuchwały, i konno i czeladno. *Pot. Jow.* 159. CZELADNY, *CZELADZIJNY, a, e, od czeladzi, Gesinde-. (*Boh.* čelednj; *Slovac.* čeledny; *Sorab.* 1. tželedžné; *Hung.* tselédhez valo; *Vind.* poselni, poslovì, drushinski; *Carn.* dershinske). Czeladna izba. *Teat.* 2, *b.* 98. Gesindestube; (*ob.* Czeladnica). Na drugiej połowicy dworu ma być zbudowan dom czeladny wielki lub mały, według wielkości czeladzi. *Cresc.* 25. (*ob.* Officyna, Gesindewohnung). Ociec czeladny, gospodarz, ociec czeladki, *pater familias*, der Hausvater; *Rag.* òtaz od obitili, domachin, kuchnik; *Bosn.* domacchin; *Croat.* gozpodar; *Eccl.* дому владыка, хозяинъ, домовитъ. Rzadzcę domowego starzy ludzie zwali ojcem czeladnym, Polacy gospodarzem. *Petr. Ek.* 2. Przodkowie nasi z panów wszelką nienawiść, a z sług wszelką zelżywość otarli, zowiąc pana ojcem czeladki *pater familias*, a sługi domownikami. *Pilch. Sen. list.* 354. Gdyby wiedział ociec czeladny, którejby godziny miał przyjść złodziej, pewnieby czuł. *Rej. Post. Mmm.* 4. *Żrn. Post.* 3, 734. Ociec czeladny oparkanił sobie winnicę. 3 *Leop. Math.* 21, 33. (gospodarz. 1 *Leop.*). Podobne jest królestwo niebieskie człowiekowi ojcu czeladnemu. 3 *Leop. Math.* 20, 1. (gospodarzowi. 1 *Leop.* — *Bibl. Gd.*). Słudzy ojca czeladnego. 3 *Leop. Math.* 13, 27. Gdy ociec czeladny jest dobrej myśli, wszystka czeladka z nim wesoła. *Biał. Post.* 24. Matka czeladna *mater familias*, gospodyni domowa, die Hausmutter; *Croat.* gozpodaricza; *Eccl.* домодержица. Roztropne matki czeladne i gospodynie. *Syr.* 141. *Nawet i* syn czeladny = do gospodarstwa się mający häuslich, haushälterisch. Ociec jeśli syna chce mieć gospodarzem a synem czeladnym, doma przy sobie niechaj go trzyma. *Gliczn. Wych. L.* 1. §. Chléb czeladny, razowy, rozchodny, jaki czeladzi dają,

Gesindebrod, ordinäres Hausbrod. CZELADŹ, i, *ż.* są to owe obojej płci osoby, które za pewne zasługi i codzienne pożywienie służą. *Kluk. Rośl.* 3, 109. das Gesinde, die Dienstboten. *Boh.* čeled, čeladka, chasa, (čeleď, celý lid, neb cely dom), (*Boh.* čeled, čeleď familia, *domus*); *Slovac.* čelad, čeladka, domownj čeled; *Hung.* tseléd, cheled; *Dal.* cselyad; *Sorab.* 1. tželedž; *Sorab.* 2. zelaž; (*Croat.* chelyád 1. *familia*, 2. *persona*; chelyadina, pûk *plebs*); *Croat.* drusina, drusinche; *Bosn.* cegljád *gens*, *familia*, cegljáde *persona*, cegljadinna *vulgus*; *Rag.* cegljad *persona*, *gens*, *natio*, cegljadina *plebs*; (*Carn.* zhelâda *galea*); *Carn.* dershina, drushina, posl; *Vind.* drushina, posli; *Ross.* челядь, домочадство. §. Czeladź, rzemieślnicze czeladniki, rzemieślniczki, Handwerksgesellen, Gesellen, Gesellen und Lehrjungen. Majster ten zawsze dużo czeladzi trzyma. *Tr.* — Najemniki czyli rzędna czeladź. *Sekl. Marc.* 1. Miethlinge, Löhner. Czeladź obozowa, ciurowie, der Troß der Armee. *Jabł. Buk. P. b.* Rozkazał Sułtan, aby nasz poseł czeladź od siebie rozpuścił, zostawiwszy przy sobie osób kilka. *Birk. Zbar. D. b.* orszaku swego, von seinem Gefolge. §*. W statucie Litewskim niewolników wojennych czeladzią nazwano. *Czack. Pr.* 2, 239. Kriegsgefangne. §. *Fig.* Niech bóg radzi o swej czeladzi. *Rys. Ad.* 49. *Cn. Ad.* 558. (o swoich, o wiernych posłusznych mu, seine Diener, seine Gemeine, die Seinigen, (*ob.* Czeladka).

Na CZELE *ob.* Czoło. CZELNY, a, e, czołowy, od czoła, Stirn=, von der Stirne; *Boh.* čelnj; *Ross.* лобный, лобовый. *Milit.* potkanie czelne, frontowe, od czoła czyli frontu, Fronte=, von der Fronte, von vorn. Litwa mężnie pierwsze najazdy i potkanie czelne Polakom wytrzymała. *Stryjk.* 313. §. Czelny, naczelny, celny, celujący, przodkujący, na czele będący, Haupt=, vorgesetzt, angesehen, vornehm. W Jeruzalem, mieście czelnym żydowskim. *Biał. Post.* 111. Hauptstadt. Zgromadzili się książęta i wojewodowie i czelni panowie, którzy byli nad innemi postawieni. *Leop. Dan.* 3, 3. (starsi. *Bibl. Gd.*). Przyzwał Jozue Izraelczyków, starszych ich, a czelniejszych między niemi. *Radz. Jos.* 23, 2. (przedniejszych. *Bibl. Gd.*). Przystąpili czelniejsi ojcowie plemienia Gileada. *Budn. Num.* 36, 1. (»*Not.* właściwiej: głowy«. przedniejsi. *Bibl. Gd.*). Wszyscy czelni wojska Tureckiego officerowie. *Mik. Obs.* 135. Sprawował kolacyą panom czelnym i hetmanom. *Sekl. Marc.* 6. Bóg Egiptu wielkiego czelne wparł panięta w głąb morza. *Gęb. Hymn.* 296. §*. Kamień od rzemieślników niedbałych wzgardzony, Na kąt czelny jest włożony. *J. Kochan. Ps.* 176. (na węgielny kamień obrócony. *Karp.* 6, 152). er ist zum Eckstein (Grundstein) worden. Luth.

CZELUŚĆ, ści, *ż.* CZELUSTKA, i, *ż. zdrobn.*, szczęka, kość, w której zęby, der Kinnbacken, der Kinnladen; *Boh.* čelist; *Slovac.* čelist, sána; *Sorab.* 1. tželizna, džasno; *Croat.* chelyuzt, srélo, lalóka, (zhelust *genae*); *Slavon.* cseljûst; *Dal.* koszeticza, koszer; *Vind.* zhelusti, lize, (cf. lice); *Carn.* zhelûst; *Bosn.* cegljúst, sgvatalice, kositi od usta; *Ross.* челюсть, (= 2. paszczeka). Samson czeluścią osłową kilka tysięcy ludzi pobił. *Rej. Zw.* 166. *Rej. Post. Gg.* 3. *Radz. Jud.* 15, 15. Czeluść albo szczęka w gębie wyższa, *maxilla superior*, złącza się mocno pod czołem z kością czołową. *Kirch. Anat.* 201. der obere Kinnbacken, die obere Kinnlade, der Oberkiefer. Czeluść niższa, *maxilla inferior. ib.* 102. der Unterkiefer. *Sak. Probl.* 67. Czelustki dziecięce. *Sienn.* §. Czeluść, *albo raczej w liczb. mn.* Czeluści, otwor między szczękami, otwór gęby, die Öffnung zwischen den Kinnladen, *ztąd tr.* czeluść, czyli czeluści u pieca, ujście u pieca. *Włod.* der Ofenmund, das Mundloch, das Ofenloch; *Boh.* celesten, čelesten, záhřeb; *Slovac.* čelusté; zahřeb; *Dal.* cselyuzti; *Rag.* cegljusti; *Sorab.* 2. jesczeje; *Vind.* mesteje, osteje; *Ross.* печура, печурка. Ogorzały na twarzy, jak gdyby dopiero z czeluści wyszedł. *Oss. Str.* 3. Napisaćby to węglem na czeluściach, *alba linea in albo lapide. Rys. Ad.* 50. *Cn. Ad.* 537. (*ob.* napisać węglem w piecu; znać jak wągl na czeluściach; znać jak kretę na gipsie). CZELUŚCIOWY, a, e, od czeluści, od szczęk, Kinnbacken=, Kinnladen=; *Boh.* čelistný; *Slovac.* čelistný; *Croat.* lalochni; *Ross.* челюстный. Kość czeluściowa lub szczękowa, *os maxillare. Kirch. Anat.* 49. Czeluściowe gruczołki leżą w policzkach. *ib.* 49. *Krup.* 3, 154. §. Od piecowych czeluści, Ofenmund=, Schlund=, Ofenloch=. Dym wychodzi rurą czeluściową w komin. *Świtk. Bud.* 304. CZELUŚNIK, a, *m.* (*Carn.* zhelęshnik, das Ofengeländer). Ramki czyli czeluśniki żelazne. *Torz. Szkl.* 39. Z czeluśników żelaznych uformować ramę. *ib.* 39.

CZEMBRZYNY *ob.* Cembrowina, Cembrzyny.

*CZEMERYSSY, ów, *liczb. mn.* Do jazdy lekkiej należą czemeryssy, którzy używają włóczni krótkiej i pancerza. *Papr. W.* 2, 271. eine Art leichter Reiterey. (cf. Czeremissy).

CZEMU *ob.* Co.

CZEP, u, *m.* u zwierząt odżuwających drugi żołądek, *reticulum. Zool.* 27. *Kluk. Zw.* 1, 41. der zweyte Magen der wiederkäuenden Thiere, die Haube, die Mütze, das Garn, der Magenzipfel. *Czepiec. *Sak. Probl.* 71. (*Boh.* čepec *intestina*, cf. żwacz, księgi, żołądek). *CZEPAĆ *czyn. niedk.*, zaczepiać kogo, przeszkadzać mu, einen antasten, mit ihm anbinden, ihm hinderlich seyn. Waszym uprzywilejowanym szerokie mimo nas wrota dajemy; ni my ich czepamy, ni od nich czepani być pragniemy. *Smotr. Elen.* 8. CZEPCOWY, a, e, od czepca, Hauben=. *Fig.* Nie boi się ogarów, ani chartów chciwych, Nie boi z czepcowemi chartami myśliwych. *Pot. Pocz.* 110. CZEPCZYK, a, *m. zdrobn. rzeczown.* czepiec, ein Häubchen, Häublein, Käppchen; *Boh.* čepeček. Czepczyk na głowie z pstrocinami. *Sim. Siel.* 110. Odejmie Pan corom Syońskim ochędostwa trzewików, czepczyków i noszenia. *Radz. Jes.* 3, 18. CZEPEK, CZYPEK, pka, *m.*, CZEPIEC, pca, *m.*, czapka czyli siatka dziecinna lub kobieca, eine Kinderhaube, Weiberhaube; *Boh.* čepec, čepeček; *Sorab.* 1. tžepcž; *Carn.* shap, shapel, avba, tumbâna; *Slavon.* kapa, poculica; *Croat.* poczulicza; *Ross.* чепецъ, чепчикъ; (cf. *Gr.* σκέπη *vestimentum*; *Arab.* צעף *vitta revinxit*; *Hebr.* צָעִיף *zaiph*, *peplum*). Dziatkom na chrzcie wdziewa kapłan na głowę czepek biały. *Karnk. Kat.* 148. Po krzyżmie kładziono na cię biały czepek, odzienie godowne. *Hrbst. Lek. F.* 4. *b.* Król Zygmunt w czepku z młodu chadzał, włosy długo nosił. *Biel. Kr.* 533. (Ten czepiec w kratkę

pleciony, na medalach i pieniądzach jego widzieć). Czepiec królewski, korona; czepiec książęcy, mitra; czepiec biskupi, infuła. *Oss. Wyr.* Czepek nocny, die Nachthaube, die Nachtmütze. Włosy jej pod nocnym czypkiem zdawały się w nieładzie. *Niemc. Kr.* 4, 13. — Czepek, czepiec, białogłowski, siatka, eine Weiberhaube. Czepki Morawskie staroświeckie, część stroju białogłowskiego. *Sax. Tyt.* 6. Gotuj jeść kucharko, będziesz miała na Krakowski czepiec. *Pot. Jow.* 150. Ten czepiec jest nieco rozwarty, lepszego poszukam, aby bardziej twarz zasłonić można. *Teat.* 34, 91. Bursztynowy włos po ramieniach w złoty czepek zbiera. *Tward. Daf.* 54. Kornet tej jest własności, co u mieszczek kapturek czyli czapka, a u wiejskich kobiet czepiec. *Teat.* 24, *b.* 34. Przystoi-ć jak kozie w czepku. *Cn. Ad.* 634. (nie do twarzy-ć). Niewieściuchowie czepkami głowy zawijają. *A. Kochan.* 260. *redimicula mitrae*, ein Zeichen der Weibischkeit. Do czepca on, nie do czapki. *Oss. Wyr.* (kobietą mu było być). W czepcu chodzi. *ib.* (spodnicę nosi, do kądzieli mu, niewieściuch dający się żonie rządzić, er trägt die Haube, die Frau den Hut, die Hosen). — Czepiec *metonym.* kobieta, n. p. za czepcami biegać, (cf. podwika), den Weibern, (den Schürzen) nachlaufen. — Czepiec, czepce, znak mężatki, die Haube, ein Attribut einer Verheiratheten. Czepiec nic innego nie znaczy, tylko odmianę stanu panieńskiego w małżeński. *Teat.* 24, *b.* 34. Ucieka od czepca, (*ob.* Czepić). Jej się nie dziś czepce należą. *Pot. Arg.* 484. (już dawno nie panna). Czepiec jej sprawił. *Oss. Wyr.* (odjął jej dziewictwo). Czepiec lub czepce porzucić, ze strony mężatki znaczy, uchylenie się od życia z mężem, die Haube wegwerfen, und nicht länger mit dem Manne leben wollen. Gryfina, zrzuciwszy czepiec niewieści, a ubior panieński wdziawszy, zupełne cztery lata z Leszkiem rozprzężona była. *Krom.* 282. Okrywszy skórami piersi, pozrzucała czepce, a na warkocze wieńce powkładała. *Otw. Ow.* 137. (*ob.* Prostowłosa). Mościwe panie, że czepców nosić nie chcą, w kornety się stroją. *Teat.* 24, *b.* 34. §. Czepiec, czepek, łożysko dziecięce, die Nachgeburt; (*Boh.* čepec *intestina*); *Carn.* sèjnki; *Vind.* postelka, materna koshiza, koshuliza dietinska, senki; *Rag.* koscjugliza, kucchiza; *Ross.* блона; *Eccl.* сорочка, блонка въ нейже родится младенецъ. Proch tego ziela matkom czepek, który po łacinie zowią *secundina*, wywodzi z żywota. *Spicz.* 92. Płód ludzki zawiniony jest w dwóch błonkach: te przed porodzeniem pospolicie otwierają się; przytrafia się zaś, iż miasto otworzenia się część ich oderwana zostanie na głowie dziecka na kształt czepku. Pospólstwo bierze to za znak przyszłego jego szczęścia; przeto części te pilnie chowają, rozumiejąc, iż gdyby zginęły, ci, którzy z niemi się urodzili, nieszczęśliwszemi nad innych byliby. *Boh. Dyab.* 367. Dla lepszego szczęścia niektórzy przy sobie nosić zwykli czepek swój, w którym się rodzili dziecęcy. *Haur. Sk.* 178. Ten który szczęśliwym jest, pospolicie mówią, iż się z białej kokoszy, albo wedle Polskiej mowy, w czepku urodził. *Kosz. Lor.* 11. *Ross.* онъ въ сорочкѣ родился, er ist mit dem Helme, in der Haube auf die Welt gekommen, er ist ein Glückskind. *Cn. Ad.* 1136. *Dar. Bal. Sen.* 58. W czepku się urodził, a w powrozku zginie. *Rys. Ad.* 72. (wróżki zawodzą; inaczej mu się wyświęciło). Nie dokaże-ć, choćby się i urodził w czepku. *Pot. Arg.* 754. §. Czepek, skórka otaczająca tłustość w ciele zwierzęcym. *Kluk. Zw.* 1, 33. die Fetthaut, die Schmeerhaut. *§. Czepiec, żołądek zwierząt przeżuwających drugi. *ob.* Czep. — §. *Botan.* Czepek, *caliptra*, kielich okrywający części owocowania na kształt czapki. *Botan.* 96. *Kluk. Dyk.* 1, 36. der Hut, der Kelch gewisser Gewächse; *Ross.* дурнишникъ czepiec rzepikowy. CZEPIĆ *czyn. niedok.*, czepiać *kontyn.*, czepnąć *jedntl.*, uczepić *dok.*, przypinać, przyhaczać, anstecken, anheften, anhaken, anmachen; *Ross.* цѣплять; (*Vind.* et *Carn.* zhepati, zhepęti, zhepim = przyczepnąć, uczepnąć *qu. v.*); (*Ross.* цѣпки, цѣпочка; *Eccl.* чепочка łańcuch; *Ross.* цѣпка zaczepka, szykana). Pasterka każda swego kochanka świeżym wieńcem czepi. *Pot. Arg.* 65. (koronuje go, wieńczy, sie krönt ihn, kränzt ihn, setzt ihm einen Kranz auf, steckt ihm einen Kranz an den Kopf an). Głowa uczepiona. *Past. F.* 44. ein gesteckter Kopf. Tak dziś siostry, tak swe córki czepić zwykli. *Pot. Arg.* 451. Czepić pannę młodą, czepiec jej włożyć, die Braut häubeln; *Boh.* čepiti. Czepienie panny młodej, das Häubeln; *Boh.* čepenj, (obrządek godowy wkładania czepca pannie młodej, który gdy jej ku głowie niosą, ucieka niby; swatki zaś chwytają ją i czepią). Wawrzkowa czepiła Kaśkę. *Oss. Wyr.* (cf. oczapić). §. Czepnąć, ująć, uchwycić, ergreifen, fassen. Rzecze a gładką Ewy rękę zwolna czepnął. *Przyb. Milt.* 141. CZEPIĆ się *zaimk.*, uczepić się *dok.*, lgnąć do czego, chwytać się o co, sich an etwas anhaken, ansetzen, anklammern; *Ross.* цѣпляться; (*Ross.* цѣпкій chwytny, dobrze się chwytający). Słabe łodygi wąsami czepiając się pobliższych ciał, do góry się podnoszą. *Botan.* 76. sie ranken sich. Ledwiem się jej pozbył, uczepiła mi się, jak pchła kożucha. *Teat.* 22, 53. Biedak majętnej żonki szczérze się uczepi. *ib.* 43. *b*, 46. — Czepić się za co *pass.* zahaczać się o co, woran hängen bleiben. Idąc czepiał się za głóg, a rozumiał, że go kto trzymał za połek. *Oss. Wyr.* §. Czepiać się, wieszać się przy kim, sich an einen hängen, an ihm kleben, sich an ihn halten. Czepiają się mali przy wielkich. *Oss. Wyr.* Ledwo czepia się przy dworze, a ma się za dworzanina. *ib.* Nie wiem, czego on mnie się czepia. *ib.* §. Czepiają się pijawki ciała, biorą, die Igel saugen an, beißen an. §. *Imperson.* czepia się co kogo, chwyta się go, trzyma się go, es bleibt etwas an einem haften. Jak czeladź jego słowem bożym nie tyła, tak i córki nie więcej się czepiało, jak rzucony groch. *Oss. Str.* 3. CZEPIEC *ob.* CZEPEK. 2. *Botan.* Czepiec *xanthium*, rodzaj roślin, tak zwanych od czepiających się ramion. *Kluk. Dyk.* 3, 172. Rankenpflanzen, Rankengewächse. CZEPIGA, CZAPIGA, i, *ż.* czepigi, ramiona nad pługiem wychodzące, za któremi chodzący za pługiem się trzyma. *Cn. Th.* 715. die Pflugsterzen. *CZEPKARKA, i, *ż.* robiąca czépki, czépce, die Haubenmacherinn; *Boh.* čepčařka.

Dalsze pochodz. sł. *czepić: doczepić, naczepić, oczapić, oczepić, odczepić, poczepić, przeczepić, przyczepić, roczepić, zaczepić, zaczepka, zaczepny, uczepić, uczepnąć,*

przyczepnąć; czapla, (cf. czapka); *cepy* Ross. оцѣпъ; *cepowisko, dzierżak*, цѣпникъ.
*CZERAK, a, *m.* wrzód, ein Geschwür. Czeraki bydło miewa na języku albo wrzody. *Wolszt. Bydł.* 19.
*CZEREDA, y, *ż.* motłoch, hałastra, Gesindel, Schwarm von Leuten. Zniszczyły nas kozackie czeredy. *Kniaź. Poez.* 2, 219. Zostawiliśmy ją z czeredą sług. *Teat.* 42, *d, d.* Zwyczajna możnych ludzi czereda. *Mar. Pow.* 1, 154. *Eccl.* урѣда trzoda; 2. *Eccl.* урѣдъ, *Ross.* череда rząd, porządek, kolej, szereg.
CZEREMCHA *ob.* Smrodynia. CZEREMISSY, ów, *liczb. mn.* naród Tatarów osiadłych na półn. Wołgi w Moskwie. *Dyk. G.* 1, 155. (cf. Czemeryssy).
CZEREP, u, *m. Ross.* черепъ; *Eccl.* урѣпъ, [*pr.* ztłuczony garnek lub naczynie gliniane, *ob.* Trzop; *transl.* 3] czasza główna, der Hirnschädel, die Hirnschale. Postrzegł cyrulik w ranie głowy jego kawałek czerepu wznoszącego się. *Perz. Cyr.* 3, 3. Ukazał się w ranie kawał czaszki z obudwóch czerepów *tabulae cranii* odbity. *ib.* 1, 84. *CZEREPACHA, *CZERPACHA, y, *ż. Ross.* черепаха, żołw, die Schildkröte. *Zim. Siel.* 252. *Bufo*, żaba krostawa, Rusniacy jednym słowem zowią czerpacha, jest to żaba leśna. *Urs. Gr.* 144. die Kröte, cf. ropucha. — *Fig.* babsko, eine alte Schachtel, alte Büchse, alte Hexe. Człowiek do gienerałów wolny wstęp ma, a ty od jednej baby na łeb wypychasz. Czy to mi wasza ta stara czerepacha sztabsofficyer! *Teat.* 16, *b.* 60.
CZEREŚNIA *ob.* Trześnia.
*CZEREWO, a, *n. Ross.* чрево brzuch, ciało, der Bauch, der Leib, (черева wnętrza, trzewa, die Eingeweide). Wisiał Judasz, a zatym też trzewa Z rozpukłego niekiedy płynęły czerewa. *Klon. Wor.* 31. Nuż ja też swym twego żelazem pokosztuję czerewia *tua corpora. Żebr. Ow.* 309. Widząc jeden cyklopa drwi z jego czerewa, Trzebać będzie na trunę prawi, taflę drzewa. *Kchow. Fr.* 144 *et* 151. *Czerew *n. p.* Czerew rozpłaszczony. *Żebr. Ow.* 76.
*CZERHI, *CZERHO, [z Rusk. czerha = kolej 2.] czerstwo, krzepko, żwawo, żywo, frisch! rasch! Czerhi na świecie we wszem przestrzegamy, Czemuż nie czerho staruszku zmieramy? *Bratk. U.*
CZERKAS, CZERKIES, CERKIES, a, *m.* 1. z Czerkass rodowity, ein Circassier. Cerkies z urodzenia; ale wychowany w szaraju. *Klok. Turk.* 15, 2. Czerkies, gaszek, modniś, junaczek, ein Stutzer, ein Poltron. Zakochała się w młodym czerkiesie. *Teat.* 28, 35. Wysmukłe czerkiesy, raźne wiercipięty. *Zab.* 1, 139. §. Junak, żwawiec, zuch, brawura, czupurny, śmiałek, ein Eisenfresser, Bramarbas, Haudegen. W wielu się rzeczach ten czerkies przećwiczył. *Tręb. S. M.* 79. Szlachcic ten czerkies nie do samej misy, Zna się z żelazem. *Kniaź. Poez.* 2, 206. To mi to czerkies! *Oss. Wyr.* (to mi to zuch! gracz!). CZERKASKA, CERKIESKA, i, *ż.* z Czerkass rodowita, die Circassierinn. Matka Sułtana jest Cerkieska, zdobyczy Tatarskiej upominek. *Kłok. Turk.* 11. CZERKASKI, CZERKIESKI, a, ie, z Czerkass, Circassisch. Hola hola, nie dobry to taniec, proszę o Czerkaskiego. *Teat.* 8, 74. §. Czerkieski, elegancki, stutzerisch. Czerkaskie czupryny. *Brud. Ost. E.* 8. (nazbyt podgolone). Dostanę męża według swego gustu, nie takiego kinala, ale z wysmukłemi wąsikami, z czerkieską czuprynką. *Mon.* 70, 14. Czerkieski rządzik, letki, blachmalowy, ein leichtes geblachmaltes oder damascirtes Pferdegeschirr. Na rządziku czerkieskim tu pukiel, tu nie. *Mon.* 69, 603. — Czerkieski, ladajaki, byle zbyć, nie rzetelnie dobry, oben hin, leicht weg, nicht so recht. Czerkieska robota. Czerkieski bankiet. Czerkiesko, po czerkiesku, letko, byle zbyć, od ręki, oberflächlich, oben hin. Czerkiesko to sprawił. Czerkiesko to wziął. (po wierzchu, nie na głęboką uwagę). Po czerkiesku, nieporządnie, nieprzyzwoicie, unordentlich, unanständig. Niespodziewałem się stawić Pani tak po czerkiesku, ale dyabelski w drodze przypadek miałem. *Teat.* 33, *d.* 34. — Czerkieski, junacki, eisenfresserisch. Idę ku niemu z miną czerkieską, i mijając go potrącam. *Mon.* 67, 403. CZERKASSY, *G.* Czerkass *liczb. mn.*, 1. miasto w wojew. Kijowskim. *Dyk. G.* 1, 155. eine Stadt im Kijowischen. 2. Kraina, Circassien.
CZERMIENIEC, eńca, *m.* ziele, *Arum Aegypt.* Großaaronbart. *Syr.* 1029. 1. *CZERŃ *ob.* Cierń.
2. CZERŃ, i, *ż.* kolor czarny, ubiór czarny, das Schwarze, schwarze Farbe, schwarze Kleidung. Świetno bywało pierwej; teraz nie wiem, czemu czerń się zagęściła; dobrzeby żeby i ta czerń, żałobna maść, znak płaczu, zginęła. *Gorn. Dw.* 114. Obłócze niebiosa w czerń, a jako wór kładnę na nie przykrycie ich. *Budn. Jes.* 50, 3. (w ciemności. *Bibl. Gd.* ich verhülle in Dunkel die Himmel). W czerni chodzić, (*oppos.* w bieli chodzić). *Ross.* въ чернѣ, начерно, w bruillonie. §. *Zbiorowo* czerń, ludzie czarni, schwarze Leute, Schwarze. *Melanchlaeni*, *quos nos czerń vocamus*, naród u Herodota czarnych ludzi. *Sarn.* 965. — *Ross.* чернь, черные люди, chłopstwo, pospólstwo, czarni chrześcianie, das Bauernvolk, das gemeine Volk, der Pöbel. Zbuntował czerń albo chłopów Ukraińskich. *Steb.* 2, 272. Nieprzyjaciel pustki znalazł w Rusi, biała czeladź i czerń uboga pozostała, szlachta z królem w Prusiech. *Birk. Chmiel. B.* 3, *b.* Starodawna szlachta Litewska od Trojanów wywód swój zda się mieć; a prości ludzie i czerń z starych Giepidów; aczkolwiek też za czasów postępkiem z tejże czerni i prostego ludu, większa się część szlachty rozmnożyła. *Stryjk.* 80. W Moskwie, jako szlachta od kniazia, tak pospólstwo od bojarów obciążenie odnoszą; a na wzgardę większą potężniejsi uboższych czarnemi chrześciany nazywają. *Gwagn.* 510. Ubiegłszy sobie wszystkie u czerni fawory Zsadził brata z stolicy Moldawskiej Petryło. *Tward. Wł.* 54. Nieznaczni ludzie, czerń własna. *Birk. Kant. B. b.* — §. Czerń czego, chmura czego, ćma czego, wielka liczba czego niedobrego, eine große dichte, dicke Menge (von nicht guten Dingen). Jak różne od siebie rzeczy, rój pszczół, a czerń szarańczy. przecię jak to, tak owo robactwo. *Oss. Wyr.* — *Czerń, trzmiel, trąd. *Tr.* eine Hummel. §. Czerń, bunt chłopstwa, ein Bauernaufruhr, Bauernkrieg, zbuntowane chłopstwo, aufrührerische Bauern. Ruszyła się cała wieś na czerń. *Oss. Wyr.* Nie dziw, że chłopi idą na czerń, kiedy ich żydzi skubią, podstarościowie drą, a panowie ani im się napłakać nie

dadzą. *ib.* Czerń była za panowania Jana Kazimierza pod hersztem Chmielnickim. *ib.* CZERŃCZY *ob.* Czerniecki. CZERNIAWY *ob.* Czarniawy. CZERNIĆ *czyn. niedok.* zczernić, uczernić, oczernić *dok*; czarnym uczynić, schwarz machen, schwärzen; *Boh.* černiti, zčerniti, zčernati; *Sorab.* 1. tžornu, natžornam; *Vind.* zherniti, pozherniti, sazherniti; *Carn.* zhirniti, zherniti; *Rag.* zarnitti, ozarnitti; pozarnitti; *Bosn.* çarniti, çrriniti, mrricciti, omrricciti; *Croat.* cherniti, ocherniti; *Ross.* чернить, черню, исчернить; *Eccl.* почерниваю. Siwizny nie uczerni grzebień ołowiany. *Kochow. Fr.* 19. Wszystek się czarno ubrał; tarcz mu uczerniono. *P. Kchan. Orl.* 1, 143. Czernić brwi *Ross.* сурмить, сурмлю. Słońce czerni, opala, die Sonne brennt schwarz. Czernić, brudzić, schmutzig machen, schmutzen, beschmutzen. Nie oczerni błoto, póki się go nie dotkniesz. *Fr. Ad.* 118. (cf. kto się smoły tyka). *Moral.* czernić kogo, hańbić, osławiać, potwarzać go, einen anschwärzen, beinzeln, verunglimpfen, verläumden; *Ross.* марать, ябедничать. Dzisiejsza, o niestetyż! okrutna robota, Uczerniła mojego niewinność żywota. *Morszt.* 357. Umieją czernić w powszechności najlepsze postępki. *Teat.* 52, 37. CZERNIĆ się *zaimk. niedk.*, CZERNIEĆ *nijak. niedk.*, czarnym się stawać, sich schwärzen, schwarz werden; *Sorab.* 1. tžornu szo; *Boh.* černati; *Croat.* cherneti; *Vind.* ozherniti ſe, zhern perhajati; *Ross.* чернѣть, почернѣть. Skóra tak na mnie zczerniała, jak sadze. *Chrośc. Job.* 112. Skóra moja zczerniała na mnie. *Budn. Job.* 30, 30. Mróz zwarzył koniczynę, tak iż wszystka zczerniała. *Pam.* 85, 1, 149. Teraz mu od zbroi ramiona zczerniały. *Lib. Hor.* 17. Blednieć, czernieć, zdychać muszą przed srogiemi plagami Pańskiemi. *Rej. Ap.* 58. Jakże przy tej białości czernieć szpetnie mieli. *Bals. Św.* 2, 420. (czarnemi się wydawać, schwarz erscheinen). Czerni się, *bezosob. Fig.* mroczy się, zaciemia się, ćmi się, es wird dunkel, es wird finster, schwarz. Taki tam tłum ludzi, że się aż czerni. *Oss. Wyr.* Czerni się co, n. p. z daleka, widać coś czarnego, pokazuje się coś czarnego, miga się, es zeigt sich etwas Schwarzes. Gdzie cokolwiek się czerni, kozacy biegną wszędzie lub pancerni. *Jabł. Buk. D.* 3. Coś się czerni z daleka. *Oss. Wyr.* CZERNICA, y, *ż.* 1. ryba, *sepia loligo. Linn.* der Tintenfisch, Blackfisch; *Carn.* zhernauka; *Bosn.* lighna. — 2. Jagoda borowa, borówka. *Haur. Sk.* 364. die Blaubeere, Heydelbeere; *Vind.* zherniza, barouniza; *Ross.* черница, черика. Czernice, owe jagody ubogich, od których nie tylko zęby sinieją, ale się z nich modra czyni farba do farbowania płócien. *Kluk. Rośl.* 2, 183. (*Ross.* et *Eccl.* черничие, фигъ дикихъ древа *sycomorus*). (*Ross.* черничникъ. 1. krzak czernic, czyli czarnych jagód; 2. likwor z nich). §. Czernica, zakonnica obrządku Greckiego, (cf. czerniec), eine griechische Nonne; *Ross.* черница. Aby czerńcy i czernice w kumostwo się nie wdawali. *Sak. Sob. B.* 2. On był spowiednikiem czerńców i czernic swoich. *Birk. Gł. K.* 21. CZERNICZEK, czka, *m.* pliszka murzynek *motacilla maura* ptaszek krajowy, wielkości pospolitej sikory, główkę czarną mający. *Kluk. Żw.* 2, 255. der Mohrenkopf, eine Art Bachstelzen. CZERNIDŁO, a, *n.* 1. czarna farba do farbowania czarno, schwarze Farbe, Schwärze, zum Schwärzen; *Boh.* černidlo; *Slov.* černidlo; *Dal.* csarnilo; *Vind.* zhernilu, zherninstvu; *Carn.* zhirnilu, zhernilu; *Rag.* zarnillo, zarnopis; *Sorab.* 1. tžornidwo; *Bosn.* çarnillo, çrrinillo; *Croat.* chernilo, chernillo; *Ross.* чернило; (w dyalektach słowo to albo atrament, albo szwarc, albo to i owo razem znaczy). Czernidłem brwi sobie powiększają. *Kras. Pod.* 1, 17. *Ross.* сурмило, стивіе. (cf. bielidło, błękitnidło, barwidło, rumienidło, czerwienidło). Czernidło drukarskie, malarskie, Druckerschwärze, Mahlerschwärze. *Cresc.* 169. Czernidło szewskie, szwarc, (*Carn.* galzh; *Vind.* gliz, zhrieulamas). Czernidło do pisania, inkaust, atrament, die Tinte; (*Sorab.* 1. piszarske tžornidwo, tinta; *Vind.* tinta, zhrenilu; *Dal.* czarnillo, czarnopisz, ingvaszt). Bez liter i czernidła na sercach swych mają zapisane zbawienie. *Hist. Ap.* 46. (*sine atramento*). Pisałem wszystkie słowa jego czernidłem. *Budn. Jer.* 36, 18. («inkaustem»). Chcąc pisać, pióro czernidła nie puszczało. *Sk. Dz.* 276. Apostołowie nie na kartach, ani czernidłem, ale na tablicach serc ludzkich skład swój napisali. *Sk. Dz.* 27. §. *Moraln.* osława, czernienie, potwarz, obmowa, das Anschwärzen, Verschwärzen, die Verschwärzung, die Verläumdung. Przy wielkich dworach znajdują się podstępy, intryga, zdrady, i to co nazywają czernidłem. *N. Pam.* 12, 316. Nie było złości i czernideł, którychby nie użyła do pokłócenia ich z sobą. *Niem. Kr.* 3, 130. Ciągłe czernideł rzucanie zatrze świetne ślady czynów jego. *Ust. Konst.* 2, 227. Rzucał przed bratem czernidła na synowca, iż Niemcom sprzyja. *Nar. Hst.* 4, 60. 2°. Czernidło, czarny kolor, czerń, brud, Schwärze, schwarze Farbe, (Couleur), Schmutz. *pr. et fig.* Kto kiedy w słońcu odrobinkę znalazł ciemności, kto w lilii makułę czernidła? *Birk. S. K. B.* 3. Któż kiedy wymyje czernidło z murzyna? *Birk. Zyg.* 16. §°. Czernidło we krwi, melankolia. *Petr. Wod.* 24. Schwarzblütigkeit. CZERNIEC, ńca, *m.* w ogólności, człowiek czarny, uczerniony, ein Schwarzgefärbter, ein Schwarzer; (*Rag.* zaarnaz; *Bosn.* çarnaç, çrrinaç = murzyn). Czerniec, co z piekła powrócił. *Rej. Wiz.* 159.— Czerniec, w czerni człowiek, ubrany czarno, ein schwarz Gekleideter, ein Schwarzrock. Czerńcowie, którzy czarnego odziewania używają, jak mniszy w Polszcze albo czerńcy w Rusi. *Budn. Zeph.* 1, 4. Ztąd w Greckim kościele, na Rusi, w Moskwie, zakonnik czyli mnich, Czerniec, ein Mönch, in der griechisch. Kirche, in Reußen, in Rußland; *Eccl.* et *Ross.* чрънець, чрънориз̑ецъ, (cf. °czarnoresza); (*oppos.* бѣлецъ, бѣлориз̑ецъ, немонахъ, мірскій человѣкъ laik; священникъ бѣлецъ ksiądz świecki). Książe Wojsałk był czerńcem albo mnichem Ruskim. *Krom.* 273. (cf. czernica). *W ogóln.* pop, mnich, ein Mönch, ein Pfaffe. Kazimierz czerniec, i syn jego, śmiały. *Petr. Hor. C. b.* Nie tak Cybele gzi szalone serca, Ni wróg Pitejski swego puszy °czerca (czerńca). *Hor.* 1, 90. *Nar.* W czerńce dać, do klasztoru na czerńca lub czernicę oddawać, ins Kloster geben, zum Mönche, zur Nonne machen. Moskiewski żonę swą dawszy w czerńce, z inszą się żenił. *Biel. Kr.* 716. CZERNIEĆ *ob.* Czernić się. CZERNIECKI, a, ie, od

czerńców, czerńczy, zakonniczy, mniszy, Mönchs=; *Ross.* чернеческій. Zrzucił z siebie kapicę czerniecką, a wdziawszy zbroje, przyjechał do obozu. *Stryjk.* 315. Uszedł w czernieckim ubiorze. *Leszcz. Class.* 59. — 2. Od czerni, motłochu, chłopstwa buntowniczego, buntowniczy, Pöbel=, Volks=, Bauern=, Aufruhr=. Któryby z Kozaków był nieposłusznym abo autorem czernieckiej rady, na gardle będzie karan. *Vol. Leg.* 3, 851. *(sub titulo* bunt ludu). Rozpuścił Kałaba dywan, t. j. czerniecką radę. *Kłok. Turk.* 18. CZERNIECTWO, a, *n.* zakonnictwo, mnichostwo, der Ordensstand, das Klosterleben, Mönchsthum; *Ross.* чернечество, черноризничество. Wy zakonnicy apostatowie jesteście od professyi, i reguły, i przysięgi, i czerniectwa swego. *Smotr. Elen.* 28. CZERNIENIE *ob.* Czernić, Czernić się, Czernieć. CZERNINA, y, *ż.* prosię czarną polewką podlane. *Teat.* 22, *b.* 108. *Golisz.* ein Ferkel in einer schwarzen Sauce gekocht. (*CZERNIOWY, *CZERNISTY *ob.* Cierniowy, Ciernisty). CZERNIUCHNY, a, e, CZERNIUCZKI, CZERNIUŚKI, CZERNIUSIEŃKI, CZERNIUTEŃKI, CZERNIUTKI, a, ie, *przysłk. na* — o, *intens. przymiotn.* czarny, bardzo czarny, jak kruk, jak wągl, jak murzyn, jak noc, jak dyabeł, (*Sorab.* 1. tżornužki) ganz schwarz, kohlschwarz, rabenschwarz, (kohlpechrabenschwarzstockfinster). *CZERNORESZA *ob.* Czarnoresza.

CZERP, a, *m.* wiaderko, kożubek, naczynie do czerpania wody, (cf. czerpacz, czerpaczka), ein Schöpfeimer, eine Schöpfkelle. *Oss. Wyr.* §. Kaszerz, kacerz, siatka mała okrągła na kiju, którą ryby ze skrzyni dobywają. *Dudz.* 56. der Fischbärn, Fischhamen, der Kesser; *Boh.* čeřen. CZERPAĆ *cz. niedk.*, Czerpnąć *jdnt.*, naczyniem zkąd wody lub innej cieklizny nabierać, schöpfen, (cf. *Ger.* Scherpe Adlg.); *Croat.* czerpati, czripati, chrepati, czreplyem, grabiti, zajeti, zaimlyem, puliti; *Rag.* zrèpati, zarpsti; *Bosn.* çarpati, çerpati, çrripati, utociti; *Vind.* zhrepati, sajeti, sajemati; *Carn.* sajęmam; *Ross.* черпать; *Sorab.* 1. tžerpam, tžeram; *Slov.* wodu važjm, začjrám, važiti. Czerpali wodę i pili. *Sk. Dz.* 586. Studnia czerpaniem czyścieje. *Cn. Ad.* 117. Próżna rzecz wodę czerpać rzeszotem. *Min. Ryt.* 3, 353. Daremna praca sitem czerpać wodę. *Haur. Sk.* 174. Nie ile chcesz, ale ile zająć możesz, czerpaj. *Pilch. Sen. list* 4, 2. §. *Fig. et transl.* czerpać co zkąd, brać zkąd, etwas woher nehmen, schöpfen. Chcącego skończyć swoje prace weselicie, Gdy mu we źrzódłach mądrość czerpać pozwolicie. *Lib. Hor.* 66. Serce czuje obowiązki z twych łask czerpane. *Teat.* 46, 37. (wypływające, wynikające). Z cnót jego wierni czerpali przykłady. *Zab.* 14, 240. *Szym.* Czerpał z niego, co tajemnie myślał. *Oss. Wyr.* (zrozumiewał, wyrozumiewał, wybadywał, forschen). (*CZERPACHA *ob.* Czerepacha). CZERPACZ, CZYRPACZ, a, *m.* który wodę czerpa albo lud wodą świeżą opatruje, *aquator. Mącz.* der Wasserschöpfer, Schöpfer, (cf. woziwoda); *Sorab.* 1. tžerpak, tžerak, tžeračžk; *Vind.* sajemavez; *Croat.* herg; *Eccl.* черпатель. Uciecze się do głębszych studniczek i do czyrpaczów ich. *Rej. Post. a.* 6. — *Fig.* czerpacz, badacz, szperacz, der Forscher. §. Naczynie do czerpania (*ob.* Czerp, czerpadło, czerpak, czerpaczka), ein Schöpfgeschirr, Schöpfeimer. CZERPACZKA, i, *ż.* która wodę czerpa, die Wasserschöpferinn. *fig.* badaczka, szperaczka, die Forscherinn. §. Czerpadło, czerpak, naczynie od czerpania, das Schöpfgefäß, der Schöpfeimer. CZERPADŁO, a, *n.* CZERPADEŁKO, a, *n. zdrbn.*, = CZERPAK, a, *m.* naczynie od czerpania, ein Schöpfgeschirr, Schöpfeimer, eine Schöpfkelle; *Sorab.* 1. tžerpak, tžeradwo; (*Boh.* čerpadlo 1. miejsce u rzéki, gdzie wodę czerpają, 2. port; *Rag.* zarpallo *siphon*); *Croat.* czarpàllo, hèrg; *Bosn.* ispolaç; *Vind.* vodna vedriza, sajemazh; *Ross.* черпало, ковшъ, коблъ; *Eccl.* почерпало. Czerpak, naczynie drewniane na kształt skopca, osadzone na rękojeści, którym w salitrzarni war czerpa się z kotła, albo woda dolewa się do kotła. *Jak. Art.* 3, 288. Czerpadło. *Dasyp. A. a.* 4, *b.* Naczynia w hucie używane drewniane, jako to, konwie, kadzie, czerpaki, mają być jasinowe albo klonowe. *Torz. Szk.* 288. §. Czerpak, mała czworograniasta sieć na ryby, ein kleines viereckiges Fischnetz. *Tr.* — *ob.* Czerp.

Pochodz. *doczerpać, naczerpać, odczerpać, poczerpać, przeczerpać, przyczerpać, nieprzeczerpany, wyczerpać, niewyczerpany, uczerpnąć.* §. *uszczerbek i t. d.*

CZERSTWIĆ *cz. niedk.*, oczerstwić, uczerstwić, zczerstwić *dok.*, krzepić, pokrzepiać, rzeźwić, czerstwym czynić, czerstwości udzielać, posilać, frisch und munter und stark machen, stärken, erfrischen, ermuntern, rege machen. Szukali jedła sobie, żeby uczerstwili duszę swoję. *Budn. Tr.* 1, 19. (posilili. *Bibl. Gd.*). Boże, ty mdłe zmysły czerstwisz i szczęścisz pobożne zamysły. *Odym. Św.* 2. *A.* Uczerstw' rozum i siłę, wlawszy w serce ufność w bogu. *Psalmod.* 58. Zaniechaj mię, że się mało oczerstwię. *Budn. Job.* 10, 20. (abym się troszeczkę posilił. *Bibl. Gd.*) Czerstwienie, rozruchanie, agitacya. CZERSTWIEĆ *nijak., nied.*, zczerstwieć *dok.*, zsychać się, czerstwym się stawać, jak chléb, trocken werden, hart werden, scharf werden, wie Brot, wenn es alt wird; *Boh.* zčerstwěti; *Ross.* черствѣть, зачерствѣть. Kawałek chleba zczerstwiał. *Mon.* 71, 379. Chléb, gdy zczerstwieje, pomuśniony piwem i w piec wsadzony, oświeża się. *Kluk. Rośl.* 3, 263. Nie tylko już ten chléb zczerstwiał, ale i zakwitł. *Oss. Wyr.* §. Czerstwieć, oczerstwieć, orzeźwieć, rzeźwieć, krzepić się, rasch werden, frisch, munter, stark werden, sich ermuntern, stärken, erfrischen. Febus robaczki, żeby oczerstwiały, wdzięcznie rozgrzewa. *Kołak. W. B.* 1. Ziemia, oczerstwiawszy, wstaje. *ib.* Tedy katolicy wszędzie zaś oczerstwieli i silnemi się stali. *Sk. Dz.* 1079. CZERSTWOŚĆ, ści, *ż.* chleba suchość i twardowatość z leżenia, Trockenheit und Härte alt gewordnen Brots; *Boh.* čerstwost; *Sorab.* 1. čžerstwoscž; *Ross.* черствость, (черствоватость czerstwowatość). Dla zbytniej czerstwości jeść nie mógł tego chleba, ile mdłe mając zęby. §. Czerstwość, rzeźwość, rzezkość, żywość, darskość, Stärke, Kraft, Munterkeit, Lebendigkeit. W kwiecie mi młodości na czerstwości zbywa. *Hul. Ow.* 215. On drugim do czerstwości animuszów, nie leda pobudkę dawał. *Warg. Wal.* 89. CZERSTWY, a, e. CZERSTWO, CZERSTWIE *przysłk.*, wyschły, suchy, leżały, o chlebie, nicht mehr frisch, alt und hart vom Brote. *Boh.* čerstwý;

Sorab. 1. czerstwy; *Slov.* čerstwý; *Ross.* черствый, чорствый, чорствъ; (*Ross.* черствоватый czerstwowaty). Chléb ten tak długo leżał, że aż czerstwy. *Oss. Wyr.* §. Rzeźwy, krzepki, darski, żywy, rzeski, frisch, stark, munter, kräftig, kraftvoll; *Vind.* zherstvi, frishen, bersen, *Sorab.* 1. tžerstwé. Był Kazimierz I. silny, i na zdrowiu czerstwy. *Nar. Hst.* 2, 366. Jakim sposobem do tak pożądanej, bo czerstwej starości przyszedł. *Kras. Pod.* 2, 149. Cieszę się, iż Wc. Pana widzę tak czerstwym i rzeskim. *Teat.* 33, 12. Wiedzą, iż Sarmatowie wszyscy biją czerstwie. *Paszk. Dz.* 54.

CZERW, ia, *m.* CZERWIK, a, *m. zdrobn.*, robaczek drzewo i insze rzeczy toczący, mól, eine Made, ein Wurm; *Boh.* čerw, čerwik, čerwjček; *Slov.* čerw, čerwik; *Sorab.* 1. tžerw, tžerwik; *Sorab.* 2. zerw'; *Slav.* cêrv, cêrvak; *Bosn.* çarv, çrriv, çerv, cjarv, çrrivak; *Carn.* zherv, zhervizhik; *Rag.* zárv, zarvich, zarvak, (w szczególn. jedwabniczek); *Croat.* cherv, chèrvek, kukecz; *Dal.* czàrv, zárv, czarvak, czarvih; *Ross.* червъ, червякъ, червячекъ; *Eccl.* урьвь, моль повреждающий одежду, червячекъ, червикъ, червецъ, (cf. czerwony, cf. krew, cf. ścierw, cf. *Graec.* ἕρπω; *Lat.* serpo). Czerw drzewny, der Holzwurm. Czerw nie w każdym drzewie się rodzi; ale tylko w słodkim. *Modrz. Baz.* 259. Rolą psuje mysz obżarta; czerw padnie na drzewa owocowe. *Birk. Zam.* 17. Sławę naszę, jako czerw wiercą i dziurawią. *Birk. Chod.* 20. Czerw żytny, der Kornwurm; (*Bosn.* gazriça, gagleriça). Czerw' koński abo rupie. *Syr.* 1161. Robaczek czerw'. *Urzęd.* 333. *ob.* Czerwiec. §. Młody płód pszczół, zapłód pszczelny, die junge Bienenbrut. Pszczoły w lipcu najbardziej na miód, na czerw', z którego roje się mnożą, robią. *Kack. Pas.* 32. §*. Czerw, trąd, nierobotna pszczoła. *Tr.* die Hummel, (cf. czerń). §. Czerw, bób na zębach końskich, die Bohne auf den Zähnen der Pferde. Czerw, plama czarna na zębach końskich, z których się ich starość poznawa. *Tr.* CZERWCOWY, a, e, od czerwca, robaczka i rośliny, Scharlachbeer-, Johannisblut-, Kermes-. Ziarnka czerwcowe są nasienia, które na swym miejscu zostawia robaczek czerw. *Urzęd.* 333. Czerwcowy, karmazynowy, Carmasin-. Czerwcowy jedwab'. *Budn. Num.* 19, 6. (karmazyn dwakroć farbowany. *Bibl. Gd.*). §. Od miesiąca czerwca, Czerwcowy *Ross.* Іюньскій, den Junius, Brachmonat betreffend, Junius-. Dni czerwcowe. CZERWIEC, wca, *m. coccus, kermes, Ross.* червецъ, козявка, owad drobny, ciemnoczerwonawy, w stanie poczwarki użyteczny do farbowania. Szczególny gatunek Polskim zwany znajduje się na korzonkach Kosmyczka i Biedrzeńca. Niektóre rośliny od imienia tych ziarnek czerwonych czerwcem nazywają. *Zool.* 159. das Johannisblut, die Polnische Schildlaus, der Polnische Kermes, die wilde oder deutsche Cochenille, Scharlachkörner, ein purpurrothes Insect, das seine Eyer an die Wurzeln einiger Gesträuche legt, die daher auch Czerwiec heißen. Gąsieniczka tego owadu zwija się w kłębek fioletowy, rośnie i pęcznieje, i to to jest tego owadu poczwarka, pospolicie nazwana czerwcem, *coccus Polonicus ib.* Gdzie niegdzie dawniej chłopi robaczki szkarłatne, czerwiec zwane, na dwór zbierać musieli. *Ostr. Pr. C.* 1, 53. *Urzęd.* 333. Owad ten, niegdyś znaczne handlu Polskiego źrzódło, jedyna karmazynowego koloru zasada, teraz po wynalezieniu Amerykańskiej koszenilli, a podobno bardziej po zaniedbanym u nas tak drogiego owadu zbieraniu, u samych tylko Poleskich wieśniaczek na brudnoczerwoną farbę zażywany. *Jundz.* 238. — Czerwiec, roślina, *scleranthus Linn.* das Sandkraut. *Jundz.* 237. §. Karmazyn, szarłat, kolor szarłatowy, Carmasin, Scharlach, Scharlachfarbe; *Boh.* čerwec; (*Ross.* черватый purpurowy, szkarłatny). Wełna czerwcem ukraszona. *Budn. Hebr.* 9, 17. (szarłatowa. *Bibl. Gd.*). By złości twoje były sfarbowane jak czerwiec, jako śnieg wybielone będą. *Rej. Post. E. e.* 3. Będąli grzechy wasze jako szarłat, wybielone będą, jako śnieg; a jeśli będą tak czerwone, jako czerwiec, jako bawełna, tak zbieleją. 1. *Leop. Jes.* 1, 18. W Wenecyi nie mogąc wymówić naszego języka, przewrócili obiecadło, mówiąc *k* zamiast *c*, a *m* miasto *w*, tak iż mówią kermes za czerwiec abo szkarłat. *Urzęd.* 333. *§. Czerwiec, drugi przedni jedwab', die zweyte Seide, das zweyte Gespinnst des Seidenwurms. Gruby pierwszy jedwab' zowią bękartem, a drugi, który robaczki około swego domku toczą, jest wyborny, który zowią czerwcem pospolicie; aczkolwiek insza rzecz czerwiec. *Urzęd.* 383. §. CZERWIEC, szósty miesiąc w roku, *Junius. Haur. Sk.* 485. der Junius, der Brachmonat; *Slov.* et *Boh.* čerwen (*Boh.* et *Slov.* čerwenec lipiec, Julius); *Sorab.* 1. rožowé měszaczžtzwo, smažnik; *Sorab.* 2. szmažki, (cf. szmaga, odłog, Brache); *Slav.* lipanj; *Bosn.* lipagan, ljepagn, gjugn; *Rag.* ljépagn; *Vind.* shestnik, roshni zviet, kresnik, kriesnik, prashnik; *Croat.* roshenzvet, ivanschak, klaszen, mlechen, lipan; *Dal.* lipan, lyepan; *Hung.* szent Ján hava; *Ross.* Іюнь. CZERWIĆ *cz. niedk.*, o owadzie; zapładzać, na płód nanosić; (von Insecten) brüten, die Brut anlegen, Brut ansetzen. Gdy się uczyni rój tak potężny, jakiego w ul trzeba, dopiero na nowy młody rój czerwić pocznie. *Kack. Pas.* 9. Zwyczajnie pszczoły z jedną stronę plastru miód robią, a z drugą stronę czerwią *ib.* 32. CZERWIĆ się *zaim. niedk.*, zaczerwić się *dok.*, w czerw' się zapładzać, Maden oder Würmer ansetzen, Brut ansetzen; (*Rag.* ozarvittise, uzarvittise). Robactwo się w tym mięsie zaczerwiło. — Czerwi się *bezosob.*, płodzi się, rodzi się, gnieździ się; es brütet, es heckt, es setzt sich Brut an. Gdzie ciepło i mokro w swej stanęły mierzę, Czerwi się, i rzecz każda rój swój z obu bierze. *Zebr. Ow.* 14. (*concipiunt*). *Fig.* Pszczołka, gdy się jej też zaczerwi niecnoty, To ona i śrzód lata przestanie roboty. *Rej. Wiz.* 80. *b.* (zagnieździ, wrodzi). — *Passiv.* Czerwić się, CZERWIEĆ *nijak. niedk.*, czerwiwym, robaczywym się stawać, robaczeć, madig werden, wurmstichig werden, Maden und Würmer bekommen; *Boh.* čerwiwěti *Croat.* cherviveti; *Dal.* czarviviti; *Ross.* червивѣть, очервивѣть. Gdy się w kapustach liścia na gąsiennice zaczerwią, zrywać i do szczętu je spalić. *Haur. Sk.* 74. Owoce statecznej wiary nie zczerwieją. *Psalmod.* 19. CZERWIEŃ, i, *ż.* czerwony kolor, das Roth, die rothe Farbe. Senat niechaj w brunatni, posłowie w zieleni, a

sędzia niech chodzi w czerwieni, aby znano po szacie, jakiej kto godności, *Star. Wot. D.* Cnota w czerwieni chodzi. *Rys. Ad.* 5. (*rubor est virtutis color). Eccl.* чръвьнь purpurna przędza, ягода красильная; (червлень = *rubor*, баканъ purpur, цервецъ aksamit czerwony). §. Czerwień w kartach, jedna ze czterech maści, in der Spielkarte, Roth, Herzen; *Ross.* черви. Czerwień do czerwieni dodać. *Oss. Wyr.* CZERWIENIAŁOŚĆ, ści, *ż.* czerwonawość, die Röthlichkeit. Czerwieniałość ciała jak szarłat. *Syr.* 1377. CZERWIENICA, y, *ż.* = 1.) CZERWIENIEC, ńca, *m. Botan. Anchusa tinctoria Linn.* gatunek wołowego języka, jego korzeniem łój i wosk czerwono farbują. *Kluk. Dyk.* 1, 35. die ächte rothe Ochsenzunge, das Färberkraut. Czerwony wołowy język, czerwony korzeń, czerwienica, czerwone ziele. *Syr.* 1294. *Urzęd.* 26. §. Czerwienice, czerwone borówki, *vaccinium vitis Idaea*, die rothe Heydelbeere, die Preißelsbeere; (*Boh.* červenice a. czerwony grunt, czerwona ziemia, (cf. okra). b. czerwona śliwka, c. czerwona gruszka, d. czerwona wierzba). CZERWIENIĆ, *CZYRWIENIĆ *czas niedk.*, zczerwienić, uczerwienić, zaczerwienić, *dok.*, czerwonym robić, roth machen, röthen; (*Boh.* červeniti, zčerweniti; *Sorab.* 1. tžerwenu; *Croat.* cherleniti; *Bosn.* çergljenitti, çarveniti, oçrrigljeniti; *Vind.* kervaviti, erdezhu storiti, erdezhkati; *Rag.* zargljenitti, ozargljenitti, pozargljenitti; *Eccl.* червлено, чермню purpurzę). Wino może być przyrumienione albo uczerwienione. *Cresc.* 354. Blizny jako czyrwcem zafarbowane a uczyrwienione *Rej. Post. N. n.* 6. §. Wstydu, rumieńca, raka kogo nabawić. *Oss. Wyr.* einen schaamroth machen. CZERWIENIĆ się *zaimk.*, CZERWIENIEĆ *nijak.*, stawać się czerwonym, sich röthen, erröthen, roth werden; *Boh.* červenati, rdjti se; *Bosn.* çrrigljenitti se; *Vind.* erdezh povstati; *Croat.* cherlenitisze; *Ross.* червленѣть, очервленѣть, червленѣться, краснѣть, покраснѣть, багрѣть, побагрѣть, алѣть, поалѣть, рдѣть, рдиться, *Eccl.* чермноватися. Rak gotowany czerwienieje. *Zool.* 112. Niewczasem zczerwieniały mu oczy. *Tward. Daf.* 35. Tarcz mocarzów uczerwieniła się. *Budn. Nah.* 2, 3. Niech się czerwienią doły i potoki od krwi nieprzyjacielskiej. *Pasz. Bell. B.* 4. *Moral.* czerwienić się, piec raka, rumienić się, wstydzić się, sromać się, *Vind.* framuvati se, od framote erdezh gratati, erröthen, schaamroth werden, roth werden. Czerwieni się, piecze raki. *Cn. Ad.* 129. (*Vind.* erjaviza jo oblije). Czerwieni się ze swojej sprawy. *Oss. Wyr.* CZERWIENIDŁO, a, *n.* róż, rumienidło, barwiczka, rothe Schminke, Rouge. *Kras. Pod.* 1, 17. *Rag.* zargljenillo, zargljêno; *Bosn.* çergljenillo, çrrigljenillo, rumenillo. 1. CZERWIENIEC, ieńca, *m. botan.* a., *ob.* Czerwieńca. b. Czerwieniec fałszywy, *Pseudanchusa*, die Hundszunge. *Syr.* 1296. 2. CZERWIENIEC, CZERWIEŃCZYK, CZERWOŃCZYK, a, *m. Ross.* червонецъ, червонной, czerwony złoty, dukat, (ein Goldgulden), ein Ducaten. Gdy ja nazbieram czerwieńców do woli, Będą się kłaniać mi i ministrowie. *Jabł. Ez.* 14. Gdybyś miał w ręku czerwończyki, tobyśmy kupili tego śpiewaczka. *Boh. Kom.* 1, 194. Co moment to inni kredytorowie attakują; a u nas w kieszeni niemasz i jednego czerwieńczyka. *Boh. Kom.* 4, 364. Sto czerwonczyków *ib.* 1, 129. CZERWIENIUCHNY *ob.* Czerwoniuchny. CZERWIENNY, a, e, od czerwieni w kartach, Roth=; Herzen=, im Kartenspiel; *Ross.* червонный. Niźnik czerwienny. *Kras. Sat.* 103. cf. kinal. CZERWIK *ob.* Czerw', CZERWIWY, CZERWLIWY, a, e, robaczywy, pełen czerwu, stoczony, madig, voll Würmer, wurmig, wurmstichig; *Boh.* červiwy; *Vind.* zhervizhen, zhervoviten, zhervojeden; *Rag.* zarviv, zargliv, zarvgliv; *Bosn.* çrrivas, çarvivaç, çrriviv; *Croat.* chèrviv; *Dal.* czarviv, czarliv; *Ross.* червивый; *Eccl.* червистый. Jabłko czerwiwe. *Pot. Pocz.* 587. Jabłko czerwliwe butwieje. *Birk. Chod.* 20. Czerwliwe jabłka z drzewa lecą. *Otw. Ow.* 283. Czerwiwy owoc. *Zaw. Gosp.* Cieśla podcieś przewraca, jeśli nie czerwiwa. *Rej. Wiz.* 84, *b.* Korzeń czerwiwy wiary naszej. *Orzech Qu.* 170. wadzisty, podległy wadzie, verderbt, dem Verderben unterworfen. CZERWONAK, CZERWONOG, a, *m.* ptak *phoenicopterus*; z samych języków tego ptastwa robili Rzymianie, aż do zbytków deboszujący, potrawę. *Pilch. Sen. list.* 4, 47. *Plin. H. N.* 10, 48. Obejdę się bez języków czerwonaków. *Pilch. Sen. list.* 4, 47. *Ross.* краснобровъ, красной гусь, der Flamingo, der Flamant, Rothfeder, Rothfuß. CZERWONAWY, CZERWONASY, a, e, na czerwono pochodzący, röthlich; *Boh.* načerwený; *Sorab.* 1. natžerwen; *Vind.* ardezhkast, erdezhliu, erdezhkast, ermenozherlenkast; *Carn.* erdęzhkast; *Slav.* cèrljenikast; *Ross.* красненькій, красненекъ, аловатый, красноватый, рыжеватый; *Eccl.* чермноватый, чермновидный. Niebo czerwonawe. *Banial. C.* Czerwonasy. *Haur. Sk.* 12. CZERWONAWOŚĆ, ści, *ż.* kolor czerwonawy, die Röthlichkeit; *Ross.* красноватость, рыжеватость. CZERWOŃCZYK, CZERWONEK, CZERWONIK *ob.* Czerwieniec. CZERWONIUCHNY, CZERWIENIUCHNY, a, e, CZERWONIUCZKI, CZERWONIUŚKI, CZERWONIUTKI, CZERWONIUTEŃKI, CZERWONIUSIEŃKI, a, ie, *przysłk. na* — o, *intens. adj.* czerwony, ganz roth, recht roth, (feuerroth, fuchsroth); *Sorab.* 1. tžerwenoyté, tžerwenužki; *Ross.* краснехонекъ. CZERWONKA, i, *ż.* biegunka krwawa, die rothe Ruhr, der Blutlauf; (*Boh.* červenka, červena; *Slav.* kérvogriz). Czerwonka jest trojaka, pierwsza pochodzi z rozsiania jelit; druga z łupienia a odzierania ich; trzecia z otworzenia krwawnic; wszystkie te choroby czerwonką się zowią. *Sien. Rej.* Czerwonka, biegunka krwawa *ib.* Sprzykrzyło się im oblężenie, dla głodu i czerwonek, których było pełno między niemi. *Biel.* 263. Na czerwonkę co bydłu dawać. *Haur. Sk.* 463. Czerwonka łona męzkiego = pławy męzkie krwawe. *Sien. Rej.* Blutharn. §. Szulersko, czerwonka, czerwona maść, czerwienna maść, czerwień. *Oss. Wyr.* in der Karte: Roth, Herzen; (*Boh.* červänky *aurora borealis* zorza północna). CZERWONO *przysłk. przymiotn.* czerwony, roth. Wełna czerwono farbowana. 3 *Leop. Ex.* 25, 5. (poczerwieniona. 1 *Leop.*). CZERWONOBARWNY, a, e, farby czerwonej, rothfärbig; *Vind.* erdezhofarbast. CZERWONOBRODY, a, e, brody czerwonej, rothbärtig; *Carn.* erjavobradz; *Vind.* erdezhobradazh, erjavobradez, erdezhobradast. CZERWONOGARDŁ, a, *m.* ptaszek, gatunek

pliszki, das Rothkehlchen, Rothbrüstchen; *Boh.* čermak, čermaček, červenka, raška; *Slov.* červenka; *Croat.* cherlenoperssznicza; *Slav.* tvêrdkova punica; *Sorab.* 1. roczka; *Ross.* каменщикъ, плистовка, реполовъ; *motacilla rubecula.* Od podgardzieli do brzucha ma wypłowiałą czerwoność; w reszcie jest ciemnopopielaty, wielkością równa sikorze. *Kluk. Żw.* 2, 275. cf. ludarka. CZERWONOGARDŁY, a, e, gardła czerwonego; rothkehlig, rothhalsig; *Ross.* реполовый. Dzwonek (ptak) czerwonogardły. *Banial. J.* 3. CZERWONOGLINNY, a, e, glinę mający czerwoną, rothlehmig. Czerwonoglinna ziemia, *terra rubricosa. Mącz.* CZERWONOGŁOWY, a, e, głowy czerwonej, rothköpfig; (*Vind.* erdezhoglau, erdezhaglaua). Szczygieł czerwonogłowy. *Banial. J.* 3. CZERWONOGON, a, *m.* pliszka, *motacilla Erithacus*, ptaszek niewielki, na głowie biały z ogonem czerwonym. *Kluk. Żw.* 2, 257. der Rothschwanz; *Boh.* červenka; *Carn.* brojeza, brolèza; *Vind.* brojiza; *Ross.* гиль. CZERWONOKRUSZ, a, *m.* kruszec w srebro dosyć bogaty. *Kluk. Kop.* 2, 163. *minera argenti rubri*, Rothgüldenerz. § Kruszec zynkowy, blendzie podobny. *Kluk. Kop.* 2, 238. *sterile rubrum*, Rothschlag. CZERWONONOSY, a, e, nosa czerwonego, rothnasig. Czerwononose indyki. *Klon. Wor.* 35. *Vind.* erdezhonosat. CZERWONOŚĆ, ści, *ż.* farba czerwona, kolor czerwony, cera czerwona, die Röthe; *Boh.* červenost; *Carn.* erdézhust, erdezhiza; *Croat.* cherlenina; *Vind.* erdezhnost, erdezhust, erdezhina, erdezhiza; *Sorab.* 1. tžerwenoscž; *Ross.* алость, краснота; (*Eccl.* червленость purpurność). Szpetna czarna barwa, zieloność z czerwonością przemieszająca. *Bern. Dek. B.* 3. *b.* Czerwoność włosów *Ross.* рыжесть. *Fig.* Czerwoność grzechów naszych. *Rej. Post. x. x.* 2. (krwawe grzechy nasze). CZERWONOWŁOSY, a, e, włosów czerwonych, rothhaarig; *Vind.* erdezholasen, erjauz; *Eccl.* чермновласый. CZERWONOŻÓŁTY, a, e, żółtoczerwony, lisowaty. *Cn. Th.* gelbroth, blond. CZERWONUCHA, y, *ż.* CZERWONUSZKA, i, *ż. zdrobn.*, miano, które dają czerwonym krowom, ein Name der rothen Kühe; *Boh.* červinka, cf. wiśniucha, czarnucha, białucha. CZERWONY, a, e, Czerwieńszy *Comp.*, kolor żywy nieskładany główny, w porządku siódmy, roth; *Boh.* červený; *Sorab.* 2. čžerweni, zerwöni; *Sorab.* 1. tžerwené, čžerweny; *Croat.* chèrlyen, cherleni, cherleno; *Dal.* czarlyen, zarljen, rujan; *Bosn.* çargljen, çrrigljen, çergljen, çrriven, çarven; *Rag.* zarvèn, zargljen; *Slavon.* cerljen; *Turc.* erghaewani; *Carn.* erdęzh, ardęzh; *Vind.* ardezh, razh, zherlen, drezh; (cf. *Graec.* ἐρυθρός, cf. rdza); *Ross.* червонный (czerwienny), красный, красно, ало, сырь; *Eccl.* чермный, уръмьнъ. Zakazano im za szlachtę się liczyć, ani też czerwonego ubioru nosić. *Stryjk.* 326. Szata czerwona. *Sekl. Math.* 27. (*not.* szarłatna abo purpurzana. *Eccl.* уръвленицл, слиманъ). Twarz jego raz czerwona, a drugi raz zbladła. *Zab.* 13, 402. (cf. rak). Stoi niestrwożony, na twarzy czerwony. *Bardz. Tr.* 520. Czerwone morze. *Leop. Exod.* 15, 22. *Slavon.* cêrljeno more, das rothe Meer. Czerwony wosk do pieczętowania, rothes Siegelwachs. Szlachta Sieradzka ma ten przywilej, żeby czerwonego wosku do pieczętowania listów wszyscy używali, gdyż przedtym tam żadnemu wolno nie było woskiem się czerwonym pieczętować, tylko panom wielkim a urzędnikom. *Gwagn.* 201. Czerwone drzewo, Rothholz. Do szpilkowatego, czyli, jak u nas zowią, do czerwonego drzewa należą sosny, jodły i jałowiec. *Mon.* 74, 743. — Czerwona moneta, złota, Goldgeld, Goldgülden. Złotą monetę nazywamy czerwoną, srebrną białą a zdawkową czyli mieszaną z miedzią czarną. *Czack. Pr.* 1, 165. Czerwony złoty, czerwony, czerwieniec, czerwieńczyk, czerwończyk, dukat, ein Goldducaten, ein Ducaten, (Goldgulden); *Sorab.* 2. zerwone llotto; *Carn.* slât; *Vind.* slat, dekat; *Bosn.* sgjutiça, sgjuticiça; *Ross.* золотой. Powszechnie bierzemy dukat za czerwony złoty, w średnich wiekach były te obiedwie monety rzeczy różne. Kiedy floreny zaczęły być podlejsze, czyste złoto wybijano i te nazwano ducatus. *Czack. Pr.* 1, 165. (*Ross.* червенное золото dukatowe złoto). Wniesiono do nas czerwone złote, zkądeśmy złote nasze nazwali. Uchodziły z przodku za Kazimierza W. po 14, potém po 16 groszy; poźniej za Olbrachta ustanowiono czerwony złoty po 30 groszy naszych, która cena i do tych czas przy naszym złotym została, choć potém czerwony złoty, od którego złoty poszedł, tak daleko wyniósł się w górę. *Summar. B.* Czerwony złoty, według swego nazwiska, niech nie idzie, jeno jako za naszych ojców chadzał, po złotemu jednemu, mając w sobie groszy trzydzieści. *Star. Ref.* 170. *Herb. Stat.* 340. (1496 R.). — Za 32 grosza, za Alexandra 1505. R. *ib.* po sześciu złotych. *Star. Ref.* 99. po siedm złotych. *ib.* 169. — R. 1676 po 12, R. 1717 po 16, R. 1766 po $16^{3}/_{4}$, R. 1786 po 18 zł. polsk. *Ostr. Pr. C.* 2, 305 *et* 314. Czerwone złote z kratkami, co je zkonfederowani Holendrowie biją, Polskiemi zowią, rozumiejąc, że je u nas kują, ponieważ do nich nie tak ztamtąd, gdzie je robią, jak z Polski przychodzą. *Grodw. Dis. C.* 2. Czerwony = czerwony złoty. Z kramów wewnątrz płacą po 500 czerwonych, a z tych, co są ze dworu, po 100 czerwonych. *Star. Dw.* 12. Tysiąc czerwonych w szkatule ma. *Star. Ref.* 99. — §. Czerwona niemoc, czerwona choroba. *Syr.* 1481. czerwonka, (*Boh.* červena nemoc), die rothe Ruhr. Niewczasami i lada zielskami, które głód śmierząc jeść musieli, zarażeni, na drogach ustawali, drudzy biegunkami i czerwonemi niemocami marli. *Stryjk.* 391. Cesarz Albrycht umarł czerwoną niemocą, która mu się dostała z melonów, bo je bez miary jadł. *Biel. Kr.* 315. Głód wielki i czerwone niemocy srogo w wojsku panowały. *Stryjk.* 629. — *Botan.* Czerwony wołowy język *ob.* Czerwienica, Czerwieniec. CZERWOTOCZ, u, *m.* toczenie czerwów, robaczywość, die Wurmstichigkeit, der Wurmstich; *Boh.* červotočina *caries*, (červotoč *tarmes*); *Slovac.* črwotoč; *Dal.* csarvotocsina; *Rag.* zarvotocniza, zarvotocina; *Bosn.* çrrivotocina, çarvotocina; *Croat.* chervojedina, chervotochina; *Dal.* czarvotocznica; *Carn.* zhervojędèna, zhervovedèna, zhervovina; *Vind.* zhervojedina, zhervouje, zhervizhje, zhervizhnu gniesdu; *Ross.* червоточина, проточина, молица. Piołyn pisma zachowywa od molów, od czerwotoczu, i od myszy. *Syr.* 347. CZERWOTOCZNY, a, e, czerwi-

wy, toczony od czerwów, wurmstichig; *Croat.* chervojedni, chervotochni. *CZERWOWATY, a, e, do czerwia podobny, *Eccl.* червевидный *vermiformis*, wurmgestaltet, wie ein Wurm.

CZERYN, u, *m.* (*Ross.* черенъ trzonek) podstawa ogniska, die Unterlage des Feuerheerdes. W lesie wymurować czeryn, a na tym czerynie zrobić ognisko, albo przynajmniej gliniany zrobić czeryn, wykopawszy dołek, wybić go surową gliną twardą, i na tym zrobić ognisko. *Torz. Szk.* 170. *cf. Germ.* Scherm, Schirm.

CZESAĆ, *CZOSAĆ, ał, czesze, czeszę *cz. niedok.* uczesać, poczesać, zaczesać, zczesać, oczesać *dok.*, grzebieniem włosy przeciągnąć, kämmen, die Haare kämmen; *Boh.* česati, česáwám, čjsnauti, čisl, čjsnu, rozprawiti; (*Slovac.* češi *frico*, česáni *frictio*); *Dal.* cheszlyati, csessyati; *Sorab.* 1. čžessacž, ladzicj, tžeszam, wadžu, čzeszlu; *Vind.* zhesati, pozhesati, zheshem, zhesam; *Carn.* zhesati, zhęshem; (cf. *Carn.* tesati, tęshém *vellicare crines*; cf. *Angl.* teaze; cf. *Ger.* zausen); *Rag.* cescgljatti, izcescgljatti; *Bosn.* cescgljatti, cesatti; *Croat.* cheszati, cheshem, grebenim, cheshlati, cheshlyati; *Slavon.* csesati, strúgati, (cf. ciosać); *Ross.* чесать, чешу. Grzebieniem się czeszesz. *Warg. Radz.* 175. Włos kawalerski czesał grzebieniami. *Bardz. Tr.* 135. Czesał włos swój płowy, po ramionach rozpuszczony. *Tr. Tel.* 56. Włosy najeżone Sczesz, niechaj będą ładnie na ślub utrafione. *Bardz. Tr.* 225. Widzi z pozornej szyi wiszące nieczosane włosy, Cóżby rzekł, gdyby widział ugłaskane? *Otw. Ow.* 29. Włos nieczesany niech igra z wiatrami. *Bardz. Tr.* 365. ungekämmt. Włosy przez długi czas nieczesane w kupę się wiklą. *Comp. Med.* 388. Nieuczosane włosy. *Otw. Ow.* 386. Broda nieuczesana. *Mon.* 72, 709. Czesanie włosów, das Kämmen; (*Ross.* ческа, чоска (= fryzura). Czesać len, czesać wełnę; Flachs hecheln, Wolle krämpeln; *Ross.* умыкать, вымыкать, отрепать; *Carn.* mikam, ahlam; *Rag.* gargascjatti; *Vind.* dersati). Czesanie lnu, das Hecheln; *Ross.* учосъ. Czesać suknią szczotką, szczotkować, den Rock bürsten; (*Vind.* shzhetiti, poshzhetiti). Dziś Pan Comes sam sobie suknią czesze. *Falib. Dis. R.* 3. — Czesać konia, cudzić, grzebłem czyścić, ein Pferd striegeln; (*Rag.* cesati; *Vind.* zhesati, strugati, sherbati). — Rybę czesać, oczosać, sprawować, *desquamare. Macz.* oskrobać, ołuszczyć, Fische schuppen, abschuppen; (*Vind.* lusko odstergati, ribjo skorjo odernkati, shlepati, odluskuvati, ribe strushiti, luske iz rib jemati). Skrobię ryby, czeszę, czeżuję. *Cn. Th.* 1008. (cf. szczeżuja). — *Fig.* Czesać kogo, ćwiczyć go, okładać, einen prügeln, schmieren, wichsen, gerben. Wyczosać kogo, to jest, dobrze za łeb dorobić, urwać, *depexum aliquem reddere. Macz. Rag.* tessati, otessati, *erudire.* Nieuczesany, nieokrzesany, nieutarty, nieulizany, ungeschliffen, ungehobelt. Niewstydliwy, nieuczony, hardy. *Lat. Kom. D.* 2, *b.* Nieuczosany Kuryusz. *Lib. Hor.* 22. Czesanie, pobicie, chłosta, Prügel, Schläge, Schmiere. Dał mu nieszpetne czesanie. *Oss. Wyr.* (łaźnią, bankiet mu sprawił). — Czesać, oczesać kogo, oszwabić go, oszulerować, oszukać, einen übervortheilen. Zczesał go nieszpetnie. *Oss. Wyr.* Dał mu czesanie. *Oss. Wyr.* (puścił go w koszuli, zgrał go). §. Czesać *nijak.*, biedz, ciec, ciąć, laufen, rennen; *Eccl.* благотещи, итти спѣшно. Już się wszyscy z legowisk ruszają co duchu, Ten z jaskini, ów czesze z borowego puchu. *Zab.* 1, 183. *Nar.* Czy widzisz, jako za nim buczny junak czesze. *Nar. Dz.* 3, 154. CZESAĆ się *zaimk.*, a). *czyn.* sich kämmen; *transl.* o koniach, kiedy się wzajemnie po szyjach gryząc czyszczą, von den Pferden, wenn sie sich einander auf den Hälsen herumnagen. Wzajem się kobyłki czeszą. *Cn. Ad.* 1290. (noga nogę wspiera). b). *biernie* czesać się, czesanym być, gekämmt werden. Włosy, gdy się nie czeszą, w kupę się zrastają. *Comp. Med.* 388. *CZESADŁO *ob.* Grzebień, *ob.* Zgrzebło.

Pochodz. *doczesać*, *naczesać*, *oczesać*, *nieoczosaniec*, *poczesać*, *pacześ*, *paczesny*, *przeczesać*, *rozczesać*, *wyczesać.*

CZEŚĆ, cześci *contr.* czci, *ż.* honor, uszanowanie, czczenie, poważenie, die Ehre, die Verehrung; *Boh.* čest; *Slovac.* čest, pocta, poctiwost; *Hung.* tiszt, tisztelet; *Sorab.* 1. čzescž, tžestž; *Sorab.* 2. zescž, sči, tschi; *Vind.* zhastitje, pozhastitje, zhast, poshtenje; *Carn.* zhast; *Bosn.* cjas, cjast, posctenje, dika; *Slavon.* poshtovanje; *Rag.* cjast, cjás, posctenje; (*Rag.* cjas *donum*, *ob.* Czesne, cjastitti *munerare*); *Croat.* chászt; (*Croat.* chaszt; *Dal.* csaasst; *Hung.* tizth = urząd); *Dal.* stovanye; *Ross.* честь, чествованіе; *Eccl.* чьствованїе, даронос̑їе. Cześć, którą kto ma u drugich, dobre imię, honor, die Ehre (bey andern), der gute Name, gute Ruf. Cześć znaczy imię między ludźmi dobre. *Petr. Et.* 307. Maciejowski ustawicznie to obmyślał, zkądby król cześć, a naród sławę u postronnych miał ludzi. *Gorn. Dw.* 2. Wielka cześć na królewski bankiet wezwanym być. *Dambr.* 533. Równej czci, *Ross.* равночестно. Wasza Cesarska Mość czynisz mi cześć, której się nie spodziewałam nigdy. *Niemc. Kr.* 2, 22. Bez czci, bez cześci, *bezećci (cf. bezecny), bez honoru, uszanowania, ohne Ehre, ehrlos. Nie jest prorok wzgardzeńszy, a bezećci, jedno tylko w ojczyznie swojej. 1 *Leop. Math.* 13, 58. (krom czci. 3 *Leop.*). Przez cię rycerska sława i chwała spodlała, Przez cię każda przewaga bezećci została. *P. Kochan. Orl.* 1, 306. Pokój trwał bez wigoru, bez nauki, bez cześci. *Zab.* 15, 298. Na czci kogo karać, na honorze, an der Ehre strafen, (*ob.* bezecnym czynić). Jednych na ćciach, drugich na gardle karano. *Biel. Św.* 248, *b.* — Cześć, sława, chwała, die Ehre, der Ruhm, das Lob. W bitwie ludzie czci dostawają. *Gorn. Dw.* 18. Każdy z tych dopiął sobie nieśmiertelnej cześci. *Zab.* 13, 418. — Cześć którą mamy dla drugich, uszanowanie, poważanie ich, die Ehre, Ehrerbietung, Verehrung, Achtung, Hochachtung. Prawdziwa cześć jest poszanowanie ludziom dla cnoty powinne na znak zapłaty. *Petr. Pol.* 60. Wszyscy ptacy ze czcią wonnemu prym dają feniksowi. *Zab.* 15, 161. *Kniaź.* — Cześć, uczucie wewnętrzne tego, czego honor wymaga, punkt honoru, das Ehrgefühl, die Ehre. Cześć też miasto cnoty i poczciwości bierzemy. *Petr. Et.* 310. Niemasz już na świecie ani czci, ani wiary, ani rzetelności. *Teat.* 3, 94. Widzieli, że ani czci, ani wiary nie było w Wezyrze. *Birk. Zbar. D.* 2. (cf. wstyd, srom). Pełen czci, uszanowania dla kogo *Ross.* почти-

тельный; *Eccl.* уьстнкъ. — Cześć, znak uszanowania, wyrządzanie czci, co się dzieje na honor drugiego, die Ehrenbezeugung. Spuściwszy twarz swą ku ziemi, uczyniła cześć królowi. 1 *Leop.* 3 *Reg.* 1, 31. Uczynił cześć na twarz ku ziemi. 1 *Leop.* 3 *Reg.* 1, 23. (pokłon, ukłon). Zowiemy też to czcią, co z dobrego rozumienia o kim jakiekolwiek poszanowanie pochodzi, n. p. czapkę zdjąć, odprowadzić kogo. *Petr. Eth.* 307. Mnogiemi czciami uczcili nas. *Budn. Act.* 28, 10. (wielką uczciwość nam wyrządzali. *Bibl. Gd.*). Na cześć czyją obiad dawać = dla niego. *Cn. Th.* einem zu Ehren. — Cześć bozka, *cultus. Sk. Dz.* 742. die Verehrung Gottes. On cześć uprzejmą czyni swemu bogu. *Zab.* 15, 162. Sylwanowi cześć czynią Faunowie. *Zbil. Dr. G.* 2. Wszystko czyńcie ku czci Panu. *W. Post. W.* 212. zur Ehre des Herrn. — Boga cześć! bogu chwała, Gott Lob! Gott sey die Ehre. Dzień dzisiejszy, boga cześć, więcej niż kilkadziesiąt tysięcy więźniów nam przywrócił. *Pot. Arg.* 279. §. Cześć, godność, dostojeństwo; czci, dostojeństwa, godności, honory, eine Ehrenstelle; Ehrenstellen, (Ehren). Cześć przyrodzenia nie mieni. *Rys. Ad.* 7. Czci i bogactwa mu obiecywał. *Sk. Dz.* 152. Dawszy cześć, dajże i wolą. *Rys. Ad.* 12. Kościoł ś. zakon wasz przywilejami i czciami ubogacił. *Birk. Kaw. Malt. C.* — §. Czci pragnienie, czcichuć, panosza, ambicya, die Ehrsucht, der Ehrgeitz. Królestwo ojcu wydrzeć chciał, zajuszony czci pragnieniem, łakomstwem. *Sk. Dz.* 787. Kościoł złością i czci pragnieniem Focyusza roztargniony. *ib.* 831 *et* 168 *et* 222. Harde czci pragnienie. *ib.* 851. Czci pragnący, czcichutny, ambitny, ehrsüchtig, ehrgeitzig. Czci pragnącym duchem sobie stolicę przywłaszczył. *Sk. Dz.* 853. *§. Cześć, uczta, biesiada, bankiet na czyję cześć, ein Ehrenmal, ein Gastmal; *Slavon.* csàst, gostba; *Dal.* chasztenye, gozba, gosztbina; *Croat.* goschenye; *Vind.* gostuvanje; *Sorab.* 2. gosčina. Mieszczanin jeden Krakowski prosił cesarza i królów na cześć do siebie w dom i obficie ich uczestował. *Gwagn.* 64. Na nich uczyniwszy cześć, dostatkiem ich czestował. *Biel. Kr.* 107. Był Tarnowski u hordy Nahajskiej na czci, czestowali go tedy kobylém mlékiem i mięsem końskiém; ale mu nie bardzo smakowała ona cześć. *Biel. Kr.* 572. Zgoda ta była listy, przysięgami, czciami obojej strony umocniona. *Vol. Leg.* 2, 769. Wesele wielkim nakładem, ozdobą, *cztami (z Czeska, zamiast: czciami), gonitwami, sprawowane było. *Biel. Kr.* 487. Umiękczał lud cztami, dary i innemi łagodnościami. *Biel. Hst.* 119. Pospolity człowiek ma sobie za wielką rzecz, mieć kogo u siebie na czci. *Budn. Ap.* 28. Senat i szlachta w ten dzień czci na siebie sprawiali. *Otw. Ow.* 275. Sprawił wielką cześć na pany swoje. *Zbil. Dr. G.* 2. *Papr. Koł. O.* 2. *b.* Wolą drudzy *ćci (czci) sprawiać, niżli w pole wyjachać. *Biel. S. M. C.* 2.

NB. *Tak w dawnych jak w nowych drukach często znajduje się* część *zamiast* cześć, *co niedbalstwu drukujących przypisać należy. — Pochodz. ob. po słowie:* czcić.

CZĘŚĆ, ści, *ż.* Cząstka, Cząsteczka *zdrbn. qu. v.*, jedna z tych rzeczy, z których się składa całość, ein Theil, der Theil (eines Ganzen); *Boh.* část, častka, djl; *Sorab.* 1. tžastž, tel, dźel, teil, dźiel; *Sorab.* 2. żel, żelba; *Bosn.* del, dio; *Rag.* diò, djêlak; *Carn.* dejl; *Vind.* dieu, diel, tal, rasdell, falat, stranik, part, plat, stran; *Slavon.* thàl, dio, rîs; *Croat.* del, tàl, dél, ztran; *Dal.* díl, dio; *Ross.* часть, пай, участь, доля (cf. счастіе, щастіе szczęście). Cała rzecz większa od każdej części swojej osobnej. *Sol. Geom.* 26. Wziąć połowę, trójkę, ćwierć, piątkę, dwudziestkę, trzydziestkę jakowej liczby, jest to rozdzielić tę liczbę przez 2, 3, 4, 5, 20, 30, albo ją przedzielić na 2, 3, 4 i t. d. równych części dla wzięcia z nich jednej. *Jak. Mat.* 1, 55. Jedna trzecia część *ob.* Trójka, ein Drittel; jedna czwarta część, czworka, ćwierć, ćwiartka, ein Viertel; jedna piąta część, piątka, ein Fünftel i t. d. szóstka, siedmka, ósmka, dziewiątka, dziesiątka, jedynastka i t. d. Zgoda dwóch *trzech części narodu. *Przestr.* 12. (dwóch trzecich części). Ciało ludzkie składa się z części twardych, z części miękkich i z części płynnych. *Perz. Cyr.* 1, 12. Cztery części roku. *Kal.* 39, *M.* 3. die vier Jahreszeiten. Części dnia. *Sekl.* 6. die Tageszeiten. Księga na dwie części podzielona, na dwa podziały, jaka jest n. p. *Kras. Hist.* na 2 części podzielona. — §. Część czyja, udział jego, sein Antheil, sein Theil; *Eccl.* доля, уасть, *Ross.* участокъ, участочекъ. Ta jest część nasza i los ten. *Birk. Zyg.* 25. — Jagiełło wziąwszy Witołda na część swego starania, najwyższe księstwo ziem Litewskich mu dał. *Herb. Stat.* 663. (zrobił go uczęstnikiem swego starania, przypuścił go do dzielenia z sobą tego starania, er ließ ihn an seiner Regierungssorge Antheil nehmen); *Ross.* причаститься, причащаться; *Eccl.* объщати. Część mający w czym, uczestnik *Eccl.* обьщитель, *Ross.* общникъ. Nie mający części w czym, nieuczestnik *Eccl.* бесщастьнъ. Pozbawiać kogo części jego *Eccl.* бесщьствовати. Część losem na kogo przypadła *Ross.* повытокъ. (cf. *Eccl.* злочастіе *mala pars*, nieszczęście). Posiadacz części, t. j. części wsi, nie całej wsi, der Besitzer eines Theils des Dorfes. Najwięcej jest takiej szlachty na Podlasiu, która tylko części posiada. *Oss. Wyr.* Część w jakiej pracy mający, dzielący jaką pracę z kim, der an einer Arbeit Theil hat, Antheil hat. W postanowieniu trybunałów przez Batorego, miał swoję część wielki Zamojski. *Oss. Wyr.* W dziełach Sobieskiego miał część Jabłonowski hetman. *ib.* §. Częścią, nie całkowicie, zum Theil, nicht völlig; *Ross.* частію, отъ части; *Eccl.* ово. Częścią tego dopiął. *Tr.* — Część - część; częścią - częścią; zum Theil - zum Theil; theils - theils; eines Theils - andern Theils; sowohl - als auch. *Sorab.* 2. nėsto - nėsto. Ryś częścią biały, częścią bury. *Zab.* 16, 354. Częścią zazdrość, częścią nienawiść, częścią niewdzięczność ludziom oczy zasłaniała. *Star. Zad. E. b.* Linia prosta nie może być częścią na równi a częścią podniesiona. *Jak. Mat.* 1, 12. — Po części, nie ze wszystkiem, niezupełnie, zum Theil, nicht völlig, nicht ganz; *Slavon.* na dio; *Vind.* en diel, is ene strani, eno stran, nekai; *Boh.* gednak; *Ross.* отчасти. Po części prorokujemy; ale gdy przyjdzie to, co jest doskonałe, tedy to, co jest po części zginie. *Radz.* 1. *Cor.* 13, 10. Nie po części, ale wszystko ogółem oswobodził. *Warg. Wal.* 50. — Po wielkiej części, gro=

ßentheils; po większej części, po największej części, größtentheils; (*Vind.* vezhi diel; *Carn.* vezhdejl). — Częściami, jedne część po drugiej, theilweise, zu einzelnen Theilen, einen Theil nach dem andern; *Boh.* částečně; *Ross.* почастно, частно. Potym częściami jał wszystko odkrywać Jako na jego zdrowie czyhać miano. *P. Kochan. Jer.* 524.

Pochodz. *cząstka, cząsteczka, uczastek, uczestnik, uczestnictwo, spółuczęstnictwo, uczęszczać, często, częstokroć, częsty.* §. *Szczęście, nieszczęście i t. d.*

CZEŚCIWY, a, e, — o, albo — ie *przysłk.*, pełen czci, uszanowania, voll Ehrfurcht, ehrfurchtsvoll; *Boh.* ctiwý; *Sorab.* 1. cżeszny; *Vind.* zhastitliu; *Ross.* почтительный; *Eccl.* участивъ. Ludzie cnotliwi, ubogą ofiarą błagając bogi, bywali miani za nabożne i cześciwe; a ludzie grzeszni, chociaż hojnie krwią bydląt oblewali ołtarze, przecię przezwiska niezbożnych i niecześciwych uchodzić nie mogli. *Gorn. Sen.* 22. (*religiosus, irreligiosus*). Okrutnicy niecześciwi Scyron, Gieryon i t. d. *Gorn. Dw.* 382.

CZEŚCIUCHNO *intens. adv.* często, często gęsto, bardzo często, gar sehr oft. Prawda częściuchno pokryto siedzi. *Gorn. Dw.* 17. *Fal. Fl.* 140.

w CZESIE, w czasie *ob.* Czas.

CZESKI, a, ie, *CZESKO, po CZESKU *przysłk.* od Czech, böhmisch; *Boh.* česky; *Slovac.* česki, češki; *Croat.* cheski; *Dal.* czesky; *Hung.* chéhül; *Ross.* Богемскій. Wacław był razem królem Czeskim i Polskim. *Dyk. G.* 1, 155. Po Czesku mówić = językiem Czeskim, Böhmisch sprechen. Z Czeska mówić, zarywać czeszczyzny, den Böhmen hören lassen, durchblicken lassen. Pierwej gdy co zacnego i w Polszcze zmawiano, Tedy to Czeskiem słowem zdzierżeć obiecano. *Rej. Zw.* 241. (cf. Co za Czech słowa dotrzymać. Czechów za bardzo rzetelnych ludzi miano). Czeski grosz, albo Czeski, (cf. Prazki), ein Böhmischer Groschen, ein Böhme; *Boh.* český, (6 groszy Polskich). Czeski kamień, fałszywy dyament; bo w Europie dyamentami zfabryfikowanemi popisują się osobliwie Czechy. *Kluk. Kop.* 2, 26. ein Böhmischer Stein, ein unächter Demant. Nie tylko dyament się świeci; aleć i Czeskie kamyki blask wydają. *Oss. Wyr.* (pozór oszukuje. Nie wszystko złoto, co się świeci). Zamiast brylantu, Czeski mi się tylko dostał kamyk. *Teat.* 29, *b.* 39. Znać się na Czeskich kamieniach, (znać się na malowanej twarzy, na farbowanych lisach). Tak się stosuje Czeski kamień do dyamentu, jak liczman do czerwonego złotego, szych do złota, nędza do złotogłowu. CZESŁAW, a, *m.* imię mezkie, niby to, Czechów sława. *Chmiel.* 1, 60. ein Mannsname.

*CZESNE, ego, *n. Substantive*, (*Rag.* cjas *donum, ob.* Cześć) *honorarium* podarunek sędziemu, ein Ehrengeschenk, Honorar, für den Richter. Czesne abo pamiętne, które zwykło być sędziemu, gdy którą rzecz skazował, dawane, było odjęte; wszakże taż płaca pod innym imieniem, które pamiętnym zowią, jest odnowiona, które na miejscu onego czesnego bywa brane, i jeszcze to czesne w wielkości przewyższa. *Herb. Stat.* 403. *Vol. Leg.* 1, 22. (R. 1347). *ob.* Czesny.

CZEŚNIK, a, *m.* urzędnik ziemski, od czaszy zwany, że w czasie przyjazdu króla w swojej ziemi miał mieć staranie o trunki, (cf. podczaszy), der Landmundschenk, Landschaftsschenk; *Boh.* češnjk, čjšnjk, cžešnjk; *Ross.* чарочникъ; (*ob.* Czara). *Eccl.* винолятель. CZEŚNIKIEWICZ, a, *m.* syn cześnika, der Landmundschenkensohn, Landschaftsschenkensohn. Wziąwszy jaki z dużemi guzikami fraczek, pójdę między szulerów, i będę się prezentował za jakiego cześnikiewicza. *Teat.* 22, 14. Pan Cześnikiewicz przesejmikował dwa folwarki. *Kras. Pod.* 2, 237. CZEŚNIKOSTWO, a, *n.* urząd cześnika, das Landschenkenamt; *Vind.* tabernaria, tabernanstvu, likebuvanje, oshtirjastvu; *Eccl.* винолитие. §. *Zbiorowo* cześnik z żoną, der Landmundschenke und seine Frau. Przejeżdżając zatrzymał się dni kilka u państwa cześnikostwa, naszych sąsiadów. *Teat.* 16, 11. CZEŚNIKOWA, y, *ż.* die Landmundschenkinn; *Boh.* čjsnice. CZEŚNIKÓWNA, y, *ż.* córka cześnikostwa, des Landmundschenkentochter.

1\. CZESNY, CZESTNY, a, e, od czci (*ob.* Cześć), czcigodny, cny, zacny, ehrwürdig, achtungswürdig; *Ross.* честный; (*Dal.* csesstit = sławny). Nie tylko z dostojeństwa, ale i z urodzenia potrzeba do tak wielkiej sprawy czesnego, po naszemu, zacnego człowieka. *Żołk. Mskr.* 59. Nieczesny, bezczesny, bezecny, infamis, ehrlos, infam, schändlich. O synu nieczesny, co z ojcowskim nieprzyjacielem przestajesz. *Żebr. Zw.* 129.

2\. CZESNY, a, e, od czasu, czasowy, doczesny, zeitlich; (*Boh.* časný; *Carn.* zhasn). Błogosławił im bóg, tak na czesnych, jak i na duchownych dobrach. *W. Post. W.* 2, 115. Ostatecznego czasu żywota czesnego twego. *Biał. Post.* 33. Racz nam dać Panie, po żywocie czesnym on wieczny. *Biał. Post.* 114. Wzgardziwszy temi rzeczami czesnemi, żąda wiecznych. *Wrobl.* 91. *Kucz. Kat.* 3, 354. Czesność, doczesność *Ross.* временность. §. Czesny, wczesny, zeitig, früh, Früh =; *Sorab.* 1. tžaszné. Bóg da ziemi waszej deszcz czesny i późny. *W. Deut.* 11, 14. (ranny i późny. *Bibl. Gd.*) Früh = und Spatregen; (*Sorab.* 1. tžasnoscž wczesność).

CZESTKA, *CZOSTKA, i, *ż. zdrbn.* słowa cześć, *gloriola*, eine kleine Ehre, kleinliche Ehre, ein Ehrchen. Kiedy wstąpi w nas chciwość zbytnia czestki, człowiek prawie nic nie widzi. *Gorn. Dw.* 84. My się na świeckich rozkoszach, zyskach, czostkach, łakomstwie bawiem. *Sk. Kaz.* 232.

*CZESTNIK, a, *m.* uczestnik, der Theilnehmer, (*ob.* Część). Przez wiarę stałem się członkiem Krystusowym i czestnikiem pomazania jego. *Katech. Gd.* 19.

CZESTNY, CZESTNE *ob.* Czesny, Czesne.

CZĘSTNY, a, e, na części dzielny, sztuczasty, *particularis*. *Macz.* theilbar; *Ross.* частный. CZĘSTO *przysłk. przymiotn.* częsty, CZĘŚCIEJ *Compar.*, wiele razy prędko powtarzając, oft; *Boh.* často, častěgi; *Slovac.* často; *Slavon.* csesto; *Carn.* zhestu; *Sorab.* 2. zésto, zesczej; *Sorab.* 1. tžasto, husto, tžastžey, hustžischey, hustcžo, (cf. gęsto); *Vind.* zhestu, gostu, velikobart, vshtat; *Ross.* часто, почасту, почаще. Mało a często, stoi za wiele. *Cn. Ad.* 472. *Często częstokroć = bardzo często, gar oft. Często częstokroć dla obrony królestwa nieprzyjacielskie najazdy mężnie podjęli. *Herb. Stat.* 3. — Często gęsto, bardzo często, sehr oft, sehr häufig, (cf. *ugęszczać = uczęszczać,

cf. Obd. dickmals, dickbemeldet, dickbesagt, ob. Abl.) Nasi plundrowali Węgry, za tym płacz i narzekania przychodziły do Władysława często a gęsto. Biel. Kr. 429. Często gęsto w dół wpadnie, kto go pod kim kopie. Pot. Jow. 65. — Dosyć często Ross. частенько. Tak często, tyle razy Ross. коліждо. CZĘSTOBIT, a, m. którego często biją, der oft Schläge bekömmt, ein Abgeprügelter. CZĘSTOBYŁ, a, m. uczęszczający gdzie, bywający często, ein fleißiger, häufiger Besucher. Ten Jegomość częstobył w mym domu. Oss. Wyr. CZĘSTOCHOWA, y, ż. Jasna Góra, Mons Clarus, miasto w Sieradzkim, wsławione cudami P. Maryi, której tam kościół jest bardzo bogaty. Dyk. G. 1, 155. Tschenstochau, eine Stadt in Siradien, mit einem berühmten Marienbilde. Już też i w Częstochowie takie cuda się nie dzieją, jakie ten Jegomość w karty dokazuje, (cud nad cuda). Ofiaruj się Wc Pan do Częstochowy, (nic zwyczajnego nie pomoże, na to trzeba cudu). I w Częstochowie tego nie widać, (osobliwość nad osobliwościami). Gada, jak w Częstochowie (jak w wieży Babilońskiej, różnemi językami, jak opętani, których pełno w Częstochowie). Tak trudno to, jak Częstochowy obronić, (rzecz snadna, bo Częstochowę sama N. Panna obronić miała przeciwko Szwedom). Potrzebny, jak dyabeł w Częstochowie. Teat. 32, b. 88. Zabl. Zbb. 41. (jak Piłat w kredzie, jak pies w kościele, Saul unter den Propheten; Vind. Taku trebi, kaker tern v' peti). — Częstochowa (Częstochowająca. Żrn. Post. 3, 787. b.) składa się z słów: często i chowa; ztąd liczygroszów i łapipieniążków, łowiszelążków tym wyrazem cechują n. p. To panosko prawdziwie Częstochowa. To Pan Częstochowa. CZĘSTOCHOWSKI, a, ie, od Częstochowa, Tschenstochauer=, von Tschenstochau. Forteca Częstochowska. Dyk. G. 1, 156. Ślubował odprawić Częstochowską drogę. Paszk. Dz. 27. (obiecał się do Częstochowy, er gelobte eine Wallfahrt nach...). Obrazy Częstochowskie, któremi rycerstwo pod czas wojen piersi swoje uzbraja, a za największy skarb synom swoim leguje. Nar. Hst. 3, 83. (obrazy wyrażające N. Pannę, jaka w Częstochowie, bywały o cudowny jej obraz pocierane). Cud Częstochowski; cud większy nad Częstochowski, (bardzo wielki). Jeśli się mój koniuszy na jarmarku nie upije, będzie to cud większy niż Częstochowski. Oss. Wyr. Częstochowski żołnierz, bożogrobski, papieczki, księży, odpustowy, nieéwiczony, niewprawny; ponieważ w Częstochowie załogę utrzymywali Paulini, nawet dowódzcami jej i starostami fortecy byli, aż do panowania Stanisława Augusta. Dyk. G. 1, 156. Poszły zbiory, jak Częstochowskie skarby, (nie wiedzieć, gdzie się podziały, znikły z dymem, ani ich śladu niemasz). Krésa Częstochowska, (tęga, eine tüchtige Schramme, od krésy tegoż obrazu cudownego, na twarzy Najśw. zadanej od poganina). Rycerz z krésą Częstochowską. Oss. Wyr. Kadencye Częstochowskie, wierszyska ladajakie bez ładu i składu, jak w organiścich książkach. *CZĘSTOKOŁ, u, m. palisady, zasieka palisadami, Tr. die Verpalisadirung, ein Palisadenverhau. ob. Okołokop. CZĘSTOKROĆ przysłk. raz w raz często, oftmals; (Boh. častokrát; Slov. častokrát, mnohokraté; Bosn. cestokrat, gustokrat); Rag. cestokrát, velekrat, vecchjekrat; Vind. zhestukrat, velikobart; Carn. pogostu; Croat. gusztokrat; Hung. gyakran; Ross. многократно; Eccl. начастѣ, многочастѣ, многажьды, многащи, множицею ob. Często. CZĘSTOKROTNY, a, e, CZĘSTOKROTNIE przysłk. raz po raz częsty, oftmalig; Sorab. 1. tžastokrotżné; Eccl. многочастный, Ross. многократный. CZĘSTORODNY, a, e, CZĘSTORODNIE przysłk., rodzący często, oft gebährend, oft zeugend. W kościele łaska pańska, duchem świętym płodna, Nowe syny częstorodna. Groch. W. 140. CZĘSTOŚĆ, ści, ż. wielokrotne powtarzanie się czego..., die Häufigkeit, die Oftmaligkeit; Bosn. cestochja; Croat. chesztocha, gusztocha; Sorab. 1. hustofcž, tžastotnofcž; Rag. cestina, cestocchja: Ross. частота, частость; Eccl. частость, густость, (cf. gęstość). Jak częstość uprzykrzenie, tak rzadkość ma w sobie coś pożądanego. Lub. Roz. 225. CZĘSTOTLIWY, a, e, CZĘSTOTLIWIE przysłk., nie raz, lecz często powtórzony; w grammat. słowo częstotliwe, frequentativum. Kopcz. Gr. 2, 197. (oppos. jednotliwe); Slov. častotliwé slowo. CZĘSTOWAĆ, *CZĘSTOWAĆ, ował, uje, cz. niedk., poczęstować, uczęstować dok. Częstowywać częstotl. (ob. Cześć, uczta), dawać jeść i pić, podejmować gościa, być mu rad u siebie, tractiren, bewirthen; (Rag. cjastitti munerare; Sorab. 1. težstžyu czczę); Dal. chasztim; Rag. ctovatti, ctujem, sctovatti; Boh. hostiti; Bosn. gostiti; Croat. gosztim; Vind. gostuvati; Ross. честить, чещу, Częstować absolute biesiadować, bankietować, tractiren, schmausen, banketiren. Częstuje, gra, baliki daje, suto szafuje pieniędzmi. Teat. 14, 107. — Transitive częstować kogo, einen tractiren. Kucharza rad winuje, gdy kto gości źle częstuje. Cn. Ad. 406. Dobrze częstuje, kto co ma nie żałuje. Cn. Ad. 90. Skarżą się, żeście ich źle na obiedzie częstowali. Baz. Sk. 362. Wdzięczne było Jagiełłowi poselstwo od Czechów, i przeto częstował posły dobrze. Biel. Kr. 298. Uczęstujwa (Dual) go, a uweselmy się z nim. Sk. Dz. 578. Cycero częstowywał co przedniejsze swego powiatu ludzie. Kosz. Cyc. 5. Częstowanie, uczta, *cześć, biesiada, die Gasterey, das Tractieren; Bosn. gozbina, gostenje; Vind. gostovanje; Eccl. угощеніе, учрежденіе. §. Częstować kogo, poić kogo, einem zutrinken (ihn besaufen, trunken machen). Jakże nie poczęstować, gdy kto w dom przychodzi, Jak częstować, a nie pić? i to się nie godzi. Kras. Sat. 55. Tak go będę częstował, że go będzie w każdym kącie dosyć. Cn. Ad. 333, (wystrychnę go na świnię, że pijany będzie bluł i t. d.) Częstował go, aż nie trafił do domu. Cn. Ad. 129. (vel ebrius, vel plagis impos animi factus). Fig. tr. Turczyn w każdym państwie, które opanuje, Senatora, biskupa, jak chłopa częstuje. Pasz. Dz. 49. (tak się z niemi obchodzi, jak z chłopami, er tractirt sie, wie Bauern). Częstować kogo kijem, przeżegnać go kijem, wyłatać mu skórę, wygarbować, einen mit dem Stocke tractiren. Poczęstował go nieszpetnie przez łeb. Oss. Wyr. Policzkami częstować, mit Ohrfeigen tractiren. Częstują cię pogębkiem. Past. F. 131. §. Częstować kogo czym, (cf. czcić kogo czym), spotykać go czym,

ofiarować mu co poczesnego, einem einen ehrenvollen Antrag thun. Częstowano go województwem; ale wolał starostwo. *Oss. Wyr.* CZĘSTOWAĆ się *zaimk.* a.) siebie samego, sobie rad być, sich selbst tractiren. Gości zaprosiwszy, sam się częstuje. *Cn. Ad.* 268. Sam się częstuje, nie da się prosić, sam sobie dolewa, sam się bierze do szklanki, nie trzeba go częstować, sam pije.— Poczęstować się, uczęstować się, uraczyć się, użłopać się, upić, się, sich betrinken, benebeln. Żona jego dobra, póki się nie poczestuje i póki jej się nie zagrzeje w głowie jaki trunek. *Haur. Sk.* 194.— b.) Wzajemnie się częstować, sich einander wechselseitig tractiren. *Fig.* Koperczaki stroić, komplimentować się, prosić się, mit einander Complimente machen. I w tym łaski dosyć, Nie dać się bardzo długo czestować i prosić. *Pot. Arg.* 8. Czestują się, jak N. N. do wieży. *Cn. Ad.* 130, (rad każdy drugiemu ustępuje). Czestują się, jak N. N. z wieży. *ib.* (każdyby rad być pierwszym). CZESTOWNIK, *CZĘSTOWNIK, a, *m.* który cześć a biesiadę jaką sprawuje. *Mącz.* der Gastirer, Tractirer; *Dal.* chasztitel, gosztenik; *Croat.* gosztitel, chasztnik; *Eccl.* чреждатель, чреждитель. Gdy gospodarz się odwrócił, wymknałem się z izby; dogonił mnie wśród podwórza niespracowany czestownik. *Kras. Podst.* 2, 11.

CZĘSTY, a, e, CZĘSTSZY, CZĘŚCIEJSZY *Compar.* wkrótce wielokrotnie powtórzony lub powtarzający się, häufig, oft; (*Boh.* častý; *Slovac.* časty; *Dal.* cseesst; *Croat.* chészt, guszt; *Rag.* et *Bosn.* cést; *Vind.* gost, vnogen, veli, kubarten, pogosten; *Sorab.* 1. husté, tžastotné, tžastokrotžné; *Ross.* частый; *Eccl.* чащя gaszez, cf. gesty, częsty). Wolę częsty mały zysk, niż większy a rzadki. *Pot. Jow.* 95. Gość częsty i długi, rychlej się sprzykrzy. *Cn. Ad.* 265. Kraj ten ma źrzódła częste. *Warg. Radz.* 31. Krużganek częstemi koszami albo łukami ozdobiony. *Opis. Jer.* 55. Jako siekierka częsta w ręku rękę czyni twardą, tak grzechy częste twarde serce. *Birk. Zbar. C.* 2. *b.* Wrzaskiem wszystkich okrutnym i częstym a gęstym ksykaniem znacznie był zelżony. *Warg. Wal.* 245. (*ob.* Gęsty = częsty). *Eccl.* частвю, частъ бываю, *crebresco*; *Ross.* частѣть *gęścieć*; *Bosn.* céstiti, cesto ciniti; *Rag.* cêstiti, cestovatti, zacêstiti, uczęszczać, *Croat.* chesztovati *frequentare*, chesztiti *celebrare*.

CZESZCZEĆ *nijak. niedk.*, zczeszczeć *dok.*, Czechem się stawać, na Czecha zarywać, zum Böhmen werden; *Boh.* sčeštjti, *bohemizare*, sčeštily, *bohemizatus*, zczeszczały. CZESZCZYZNA, y, *ż.* wszystko co Czeskiego jest, język, sposób, obyczaj, towar Czeski i t. d. das Böhmische, etwas Böhmisches, Böhmische Sprache, Gebräuche, Waaren u. s. w; *Boh.* čeština, češtinka; *Slovac.* češina, česčina. Polak, chociaż nie będzie w Czechach, jedno iż granice Szląska przejedzie, to już inaczej nie będzie chciał mówić, jeno po Czesku; a czeszczyzna, wie to bóg, jaka będzie. *Gorn. Dw.* 42. Czeszczyzna, towary, ziemiopłody Czeskie, osobliwie kamyki Czeskie, (cf. norymberszczyzna). CZESZKA, i, *ż.* z Czech rodowita, die Böhminn; *Boh.* češka; *Slovac.* česka, českina; *Sorab.* 1. čžiska, čžechowka; *Croat.* chehinya. (2. *Boh.* češka czarownica, *Gall.* bohemienne, cf. cyganka).

CZESZĘ, CZEŻUJĘ *ob.* Czesać. *CZĘTKA *ob.* Cętka.

CZETWER, CZETWERT, a, *m.* CZETWERYK, CZETWERTNIK, a, *m. zdrbn.* pewna miara zbożowa Ruska, [Czetwert zawiera w sobie korzec i garcy 24 polskich; Czetweryk zaś garcy polskich siedm. 4] ein Reußisches Kornmaß. *Ross.* четверть, 8 czetwertników, четверикъ, ósma część czetwerta, 1229 calów kubicznych Paryzkich. (cf. ćwiertnia).

CZKAWKA *ob.* Szczkawka. CZŁAP *ob.* Szłap.

CZŁECZEK *ob.* Człowieczek. CZŁECZY, a, e, człowieczy, ludzki, człowieczeński, menschlich, Menschen=. Człecza natura łakoma a zła. *Pot. Jow.* 217. Króla tego ród człeczy przeklina. *Karp.* 2, 76. Ona w człeczym ciele aniołem się zdała. *Auszp.* 24. §. *Possess.* czyjsik, nie wiem czyj, do kogoś, lecz nie wiedzieć do kogo należący, irgend jemandes (eines Menschen). Czyj ten płaszcz? Człeczy. CZŁECZYNA, y, *ż.* człowieczyna, z pogardą, niewielki gracz, nietęgi pachołek; lub z pożałowaniem, biedaczyna, nieborak, ein elender erbärmlicher Mensch; oder auch: ein armer bedauernswürdiger Mensch. Śmieszna człeczyna chciała się ze mną zmierzyć. *Oss. Wyr.* Kogoż się tu bać! takiej człeczyny! *ib.* CZŁECZYSKO, a, *n.* człowieczysko, w rubasznej mowie, n. p. Stryj mój jest dobre człeczysko. *Węg. Mar.* 3, 10. ein guter Kerl. Dobre człeczysko, choć czasem lubi się gniewać. *Teat.* 14, *d.* 22. Człeczysko prawne. *ib.* 7, *b.* 35. CZŁEK *ob.* Człowiek. CZŁEKOBOG *ob.* Człowiekobog. CZŁEKOLUBNOŚĆ *ob.* Człowiekolubność.

CZŁONECZEK, czka, *m. zdrbn. rzeczown.* członek, das Gliedchen, Gliedlein, ein kleines Glied. *Boh.* człanček, članček; *Vind.* vudizh, kotrigizh; *Sorab.* 1. stawčžk. Młode jego członeczki w trunienkę schowali. *Zbil. Dr. H.* 1. Członeczki twoje drżą od zimna. *Żyw. Jez.* 29. Nie ma w człowieku członeczka, któryby nie miał swego własnego bolu. *W. Post. W.* 2, 286. Członeczki śliczne. *Groch. W.* 365. CZŁONEK, nka, *m.* **CZŁON, a, *m.* cześć jakaś oddzielna ciała zwierzęcego, das Glied, ein Theil des thierischen Cörpers; *Slovac.* članek, klaub, ud; (*Boh.* član, cela gedna kustka); *Boh.* članek, aud, klaub; *Rag.* sckgljan, sckgljânak, cclán, cclanak, zglòb; *Sorab.* 2. zlonk, lenk, (cf. *Germ.* Gelenk); *Bosn.* çlàn, çlén, çlanak, cglian, udo; *Slav.* cslának, prigib, ûdal; *Croat.* chlènk, zglob, kotrig, chlanyek; *Dal.* chlanak, zglob, sklyàn, sklyanek; *Carn.* zhlank, gânek, gib, ud, (*Carn.* zlink *condylus*); *Vind.* zhlink, glied, sklèp, vud, kotrig; *Sorab.* 1. staw, hrodželne stawé; *Ross.* членъ; *Eccl.* удъ. Ciało człowiecze złożone jest z wielu członków, które jedna dusza żywi; przez nię oko ma swoję moc do widzenia, ucho do słyszenia, i insze członki mają swoje własności. *Karnk. Kat.* 74. (narzędzia zmysłowe, Sinnenwerkzeuge). *Wszystkie członki należą do zupełności ciała ludzkiego. *ib.* 90. Członki są między sobą spojone, że kiedy jedne co boli, wszystkie boli, kiedy jeden członek co cierpi, wszystkie ciało cierpi. *Karnk. Kat.* 79. Zmordowane członki dobrze tu wypocząć mogą. *Teat.* 8, 84. Eneasz zebrał członki, do ziemi się schylił. *Dmoch. Il.* 2, 221. (skurczył się, er bückte sich, zog sich

zusammen). W sztuki i na członki był rozsiekany. *Stryjk.* 367. Mają wzrost olbrzymi i ogromne człony. *Przyb. Luz.* 325 *et* 155. §. Członek, *per excell.* członek mezki, wstydliwy, plemienny, płodny, tajemny, nizki, wszeteczny, das männliche Gied, das Glied, das Zeugungsglied. *Boh.* čičál, gebak; *Slavon.* csovicse udo; *Rag.* xilla; *Sorab.* 1. muzki stahw, narodny staw, muzka hanba; *Carn.* kurz; *Vind.* moshki fram, rep, kurz, shpiza; *Bosn.* sglizda; *Eccl.* срамные уды. Członek naturalny mezki lub korzeń. *Krup.* 2, 139. Członek mezki. *Śleszk. Ped.* 214. Członek tajemny mezki. *Otw. Ow.* 591. Odcinać chłopcom członek płodny. *Hul. Ow.* 112. Członki wstydliwe. *Sk. Dz.* 825. Przez ubrania ich znać wstydliwe członki. *Paszk. Dz.* 122. Członek wszeteczny. *Pot. Jow.* 2, 38. U Izraelitów na członku plemiennym obrzezanie ustawiono. *W. Post. Mn.* 53. Mazanie około nizkiego członka. *Sien.* 452. Do rozmnożenia narodu ludzkiego służą członki naturalne tak mezkie, jak białogłowskie. *Kirch. An.* 61. die Schaamtheile, Zeugungsglieder, Schaamglieder. §. *Fig. tr.* Członek jakiego społeczeństwa, towarzysz, ein Mitglied, Glied einer Gesellschaft; *Vind.* tovarsh, fravenvud; *Eccl.* стѣлесникъ. W kościele bożym są różne członki, to jest, rozmaici ludzie, rozmaite narody. *Karnk. Kat.* 79. Wierni członkowie Chrystusowi. *W. Post. W.* 205. Martwe członki w kościele, ludzie zli. *Karnk. Kat.* 79. Członek rady. *Oss. Wyr.* Pan Schultz, członek Pruskiej akademii. *Łesk. Miern.* 2, 205. §. Członek u źdźbła, trzciny, łodygi, ziela, drzewa, kolano, kolanko. *Cn. Th.* wyrostki poprzeczne, die Knoten, die Glieder. Członek czosnku. *Cn. Th.* eine Zehe des Knoblauchs. §. Członek w mowie sporszy, odstep, ein Abschnitt in einer Rede; członek w mowie drobniejszy, peryod, eine Periode. Modlitwe mówił rozdzielnie i jakoby po członku, z słowy sie nie kwapiac. *Erazm. Ob. E.* 2. Członek, punkt, kategorya, paragraf, artykuł; *Vind.* odstavik, artikel; *Ross.* статья. Począł czynić wyznanie wiary po członku, każdego członka z osobna pismem dowodząc. *Baz. Hist.* 52. jeden Artikel, jeden Punct. Członki wiary, artykuły wiary, die Glaubensartikel, die Artikel. Członki *kreda*, niejakim podobieństwem, którego ojcowie nasi często używali, członkami nazywamy. Bo jako w ciele część od części członki dzielą, tak w tym wyznaniu członkiem to zowiemy, cokolwiek o każdéj rzeczy z osobna wierzyć mamy. *Karnk. Kat.* 10. Dwanaście członków wiary ś. Symbolum, kredo, skład apostolski. *Sk. Dz.* 26. *Rej. Post. X. x.* 5. §. *Adverbial.* członkami, po członku, na członki. *Cn. Th.* gliederweise. *Vind.* po vudi, po vudach, *Ross.* статейный. CZŁONKOWANIE, ia, *n. membratura. Macz.* ein gliedriger Bau, der Gliederbau. *Eccl.* членовеніе. CZŁONKOWATOŚĆ, ści, *ż. articulatio*; *Eccl.* вчленовеніе. Spojenie kości z sobą niby szwem jakowym złaczonych, nazywamy członkowatością. *Perz. Cyr.* 1, 24. Palce składają się z trzech członkowatości. *ib.* 1, 21. Gliederung, Gliederfügung; *Eccl.* благосочлененіе = *εὐ-αρμοστία* składność; *Eccl.* вчленяю *articulo*; сочленяю, слагаю яко члены *Graec.* *συν-αρθρόω*; сочлененіе, членовъ сложеніе *Graec.* *συν-άρθρωσις*, **zczłonkowanie; изчленяю *Graec.* *ἐξ-αρθρόω membra concido*, **wyczłonkuję, (cf. rozczłonkować); счленословитися, согласиться многимъ во едино, zgodzić się jednomyślnie; *Eccl.* пречленятися, переродиться przeobrażać się, przekształcić. CZŁONKOWATY, a, e, *articularis. Mącz.* członki, przeguby mający. *Cn. Th.* z członków składany, gliederig, zergliedert. *Rag.* sckgljanast; *Dal.* szklaniaszt, zglobni; *Croat.* kotrisni; *Eccl.* членистый; *Vind.* vuden, kotrishen; *Carn.* udn; *Sorab.* 1. stawotně. — §. Członków wiele abo wielkie członki mający. *Cn. Th.* großgliederig, starkgliederig. CZŁONKOWY, a, e, od członka, do członków należący, Glied=, Glieder=; *Ross.* членовый.

CZŁOWIECZEK, *abbrev.* Człeczek, czka, *m. zdrbn. rzeczown.* człowiek, ein Menschchen, ein Kerlchen. *Slovac.* človečik, člowjček; *Boh.* člowjček, žiwuček; *Slav.* csovicsac; *Rag.* cjovjecîz, cjovjècjaz', (*vulg.* baghègl); *Bosn.* çlouicjaç; *Croat.* chlovechez; *Dal.* chyovichacz, cjovjecjaz; *Sorab.* 2. zloweschk; *Sorab.* 1. čźwoyečžk, čźwoyečžko; *Ross.* человѣчекъ. My jesteśmy mdli a słabi jego człowieczkowie. *Baz. Hist.* 13. On nedzny człowieczek natychmiast był uzdrowion. *Rej. Post. B.* 4. Niemasz ni człowieczka, ni bydlątka w mieściech Judskich. 1 *Leop. Jer.* 33, 10. Najlepsześ schował dla siebie człowieczku. *Pot. Jow.* 139. Jest to w swoim gatunku człeczek arcypocieszny. *Teat.* 24, 119. Człowieczek to z główką. *Oss. Wyr.* (szpak, choć mały, ale głowiasty; mało ciała, wiele mózgu). Bedęż sie ja lękał tegoż człowieczka! *ib.* (karła, pigmejczyka). *CZŁOWIECZEŃSKI, a, ie, *CŁOWIECZEŃSKO, *CZŁOWIECZEŃSKIE, po CZŁOWIECZEŃSKU *przysłk.*, człowieczy, ludzki, od człowieka, menschlich; (*Croat.* chlovechanszki, chlovechki). Chrystus wziął na się nature człowieczeńską. *W. Post. W.* 206. Moc bozka Chrystusowa pokazuje się w meztwie człowieczeńskim. *ib.* 263. Ciało człowieczeńskie *ib.* 2, 51. To nieczłowieczeńska, ale bozka wiadomość. *Rej. Ap.* 42. Nieczłowieczeńską, ani świata tego, ale bozką naukę okazał. *Rej. Post. M.* 3. Słyszysz nieczłowieczeńską sprawę. *ib. Rr.* 4. Pamiętaj Attyllo, żeś człowiek; obacz się, iż nieczłowieczeńsko czynisz, ale jako smok okrutny ludzie mordujesz. *Gwagn.* 659. Nieczłowieczeńskie czynisz. *Biel. Św.* 123. Po człowieczeńsku, po człowieczu; *Eccl.* человѣкострастнѣ. CZŁOWIECZEŃSTWO, a, *n.* ludzkie czyli człowiecze przyrodzenie, stan człowieczy, die Menschheit, menschliche Natur; *Boh.* čłowěčenstwj, lidstwo (2. člowěčenstwj niewolnictwo); *Slovac.* človečenstwo; *Sorab.* 2. zlowezstwo; *Carn.* zhlovestvu; *Vind.* zhloveshtvu, zhlovezhnost; *Rag.* cjovjectvo; *Croat.* chlovechànsztvo; *Dal.* chyovichansztvo; *Bosn.* cjoujecjanstvo; *Ross.* человѣчество. Cyrce chciała przemienione w bestye ludzie Ulyssesowe do pierwszego człowieczeństwa wrócić, by z nią mieszkał. *Petr. Ek.* 25. Do złego skłonniejsze jest człowieczeństwo nasze. *Gorn. Wł. N.* 2. Człowieczeństwo Jezusowe. *Sk. Dz.* 65. Apollinarzysty trzymali, iż człowieczeństwo Chrystusowe duszy nie miało. *Sk. Dz.* 655. Nie złemu człowiekowi jałmużnę dać, ale człowieczeństwu. *Budn. Ap.* 23. Czym jest różna natura od persony? natura jest istność, która na jednym albo na

wielu stanąć może, jako człowieczeństwo, które jest i w Pietrze i w Pawle i w innych jedno i t. d. *Sk. Kaz.* 535. Człowieczeństwo i bóztwo Chrystusowe. *ib.* 361. Tak prosto jest ich człowieczeństwo, jak niewypolerowane zwierciadło. *Gliczn. Wych. H.* 4. *b* (ludzie naturalni, bez wszelkiego poloru). §*. Człowieczeństwo, ciało człowiecze czyli ludzkie, der menschliche Cörper, der Leib. Kto przeciwko człowiekowi występuje, ten na człowieczeństwie, to jest, na ciele cierpieć i karan być ma. *Szczerb. Sax.* 42. Widząc synaczka nagiego, zakryła rąbeczkiem człowieczeństwo jego. [t. j. wstydliwą część ciała. 4] *Pieśn. Kat.* 112. §*. Człowieczeństwo, ludzkość duszy, Menschlichkeit; *Croat.* chlovechtvo; *oppos.* nieczłowieczeństwo, nieludzkość, okrucieństwo, die Unmenschlichkeit, Grausamkeit. Szalone nieczłowieczeństwo pod sławy przezwiskiem krew ludzką przelewa. *Tr. Tel.* 184. §. *Zbiorowo* ludzie, die Menschen, die Menschheit. Raczyłeś ciało przyjąć na twe bóztwo, abyś zbawił człowieczeństwo. *Pieśn. Kat.* 170. CZŁOWIECZY, a, e, od człowieka, od ludzi, ludzki, *ob.* Człowieczeński, menschlich, Menschen-; *Boh.* člowěčj; *Slovac.* člowécj; *Sorab.* 2. zlovezni; *Sorab.* 1. cžwoyecžži; *Slav.* csoviscj, csovicsanski; *Vind.* zhlovecshki, zhloveken; *Carn.* zhloveshke; *Bosn.* cjouecjan, cjoujecki; *Croat.* chlovechii; *Ross.* человѣческій, человѣчій. Człowiecza rzecz chcieć, a bozka naznaczyć. *Pot. Syl.* 284. Do zupełności ciała człowieczego należą kości i żyły. *Karnk. Kat.* 179. Obyczaje człowiecze. *Tr.* (człowiekowi przystojne, przyzwoite). *CZŁOWIECZYCA, y, *ż. Boh.* člowecice; *Vind.* zhloveckina, *mulier* kobieta, cf. *żeńczyzna. *CZŁOWIECZYNA *ob.* Człeczyna; (*Rag.* cjovjeccina; *Ital.* homaccione, (huomo grande, cf. człeczysko, człowieczysko; *Boh.* člowěčina mięso człowiecze). CZŁOWIEK, *contr.* CZŁEK, a, *m.* jestestwo duszą rozumną obdarzone, der Mensch; *Boh.* člowěk; *Slov.* člowek; *Sorab.* 1. czlowek, czlowk; *Sorab.* 2. zlowek, zlojek, czloweck; *Vind.* zhlovek, zlovek; *Carn.* zhlovek; *Dal.* chyovìk, cjovjek; *Rag.* cjovjek; *Slav.* csovik; *Bosn.* çlovjek, cjovjek, çlovik; *Ross.* человѣкъ. Bóg stworzył człowieka, zwierzę rozumne, zwierzę nad inne wszystkie zwierzęta i kształty i urodą i wszystkiemi innemi sprawami ozdobione. *Rej. Pst. Ll.* 3. — (*Prov. Croat.* Chlovek, to je sztvár velika, koga mores rech' chlovika, *res magna est dici posse hominem*). Człowiek człowiekowi bogiem, człowiek człowiekowi wilkiem. *Pot. Jow.* 173. Człowiek człowiekowi zdrowie, człowiek człowiekowi zguba. *Cn. Ad.* 131. Jak ryba ryba żyje, tak człowiek człowiekiem się wspiera. *Gliczn. Wych. K.* 5. Człowiek nie bydlę, nie kamień. *Cn. Ad* 131 (cf. krew nie woda). Człowiek od człowieka, nie może być więcej człowiekiem. *Jez. Wyr.* By najświętszy był człowiek, tedy przedsię jest człowiekiem, t. j. błędom podległym. *Sk. Kaz.* 479. W każdym miejscu i czasie człowiek jest człowiekiem, Te same w nas skłonności, co były przed wiekiem. *Kras. W.* 46. Nie jest człowiek w człowieka. *Teat.* 43, *c.* 128. *Wyb.* (jeden nie jest do drugiego podobny). Albo się to człek w człeka nie uda? *Boh. Kom.* 1, 71. (albož to jeden nie bywa podobny do drugiego?) Nie będę człekiem, jeśli ci nie dogodzę. *Teat.* 21, *c.* 43. (człowiekiem poczciwym; jakem poczciwy, jakem człowiek, ich will kein Mensch seyn, kein ehrlicher Mensch seyn, wenn ich...) W *człowiecze (w człowieku). *Birk. Kant. B.* — *W. Post. W.* 192. *Sienn.* 289. *W. Post. Mn.* 247. O nędzny zaślepiony człowiecze! *Rej. Post. Ll.* 5. (człowieku!) — Wedle człowieka, podług człowieczeństwa, sposobem człowieczym, stosownie do ludzkiej natury, menschlicher Weise. Ludwik był bliższy powinny Margrafowi, aniżeli księciu: dla tego, wedle człowieka mówiąc, mógł być w podejźrzeniu o większej skłonności ku tamtéj stronie. *Wys. Al.* 327. §. *Theol.* człowiek, człowieczeństwo, krewkość, der Mensch, die menschliche Natur, Gebrechlichkeit, Sündhaftigkeit, Menschlichkeit. Umorzyła w sobie ś. Tekla zwierzchniego człeka. *Sk. Dz.* 33. den äußern Menschen. §. Rycerski człowiek, rycerz, ein Rittersmann, ein Ritter. Każdy rycerski człowiek winien o prawdę ręką czynić. *Gorn. Dw.* 266. W rycerskim *człowiecze (człowieku) potrzebniejsze jest posłuszeństwo, niż męztwo. *Gorn. Dz.* 79. §. Pospolity człowiek *zbiorowo* pospolstwo, lud, ludzie, der gemeine Mann, das Volk. Wyszedł przeciw Kazimierzowi pospolity człowiek z żonami i dziećmi, z wielką radością takiemu królowi, którego kilka lat pożądali. *Biel. Kr.* 52. *§. Kilka i t. d. człowieka, *zbiorowo* kilku ludzi, głów, mehrere Mann, mehrere Köpfe. Znaleziono tam kilkoro człowieka tej sekty. *Birk. Dom.* 8. Walentynian tysiąc sześć set człowieka prowadząc. *Krom.* 7. Ziemia pięcioro człowieka zabiła. *Wez. Zap. C.* 1. Miał u siebie w niewoli dziewcząt z chłopiętami i pospolitego gminu z naszych ośmdziesiąt człeka. *Paszk. Dz.* 24. §. Człowiek, *per. excell.* mąż słuszny, człowiek jak potrzeba, *vir*, ein Mann, ein ganzer Mann, ein rechter Mann. Wszystkośmy ludzie; tylko xiądz pleban człowiek. *Rys. Ad.* 71. To mi to człowiek; całą gębą człowiek. *Ois. Wyr.* Miałem się też kiedy, jak człowiek. *Cn. Ad.* 50. (*floruit*). *Iron.* Jaki mi człowiek, (*ob.* Człeczyna, człeczek). §. Człowiek, człek, służący, lokaj; *Ross.* человѣкъ, der Bediente, der Dienstbote, der Lakay, der Bursche, der Kerl, (cf. mein Mensch). (*Boh.* člowék niewolnik). Trzeba officerowi konia pod człeka. *Teat.* 36, *b.* 65. Dobryś na hetmana, Lecz ladaco na człeka, a gorszy na pana. *Zabł. Amf.* 11. *Mussin Puszkin annott. ad antiqu. leges Russ. p.* 2. «*natio Russorum antiquissimis temporibus divisa fuit duplici ordine boiarum et hominum. Vocabulo vir* мужъ *intelligabantur primi insignes genere et divitiis; vocabulo* человѣкъ *omnes generaliter liberi, divisi multis gradibus secundum varietatem generis.*» — Człowiek, w Polskim języku zastępuje zaimek zbiorowy Francuski *on*, Niem. man, który także przez pierwszą lub trzecią osobę liczby mnogiej wyraża się, n. p. człowiek robi a robi = robimy a robimy = robią a robią, *Gall.* on travaille, man arbeitet. (Także i francuzkie *on* pochodzi od rzeczownika *homme*; a niemieckie man jedno jest z rzeczownikiem der Mann mąż). Jak to Polak szczęśliwie żył pod Augustami! Człek jadł, pił, nic nie robił i suto w kieszeni. *Niemc. P. P.* 10. To prawda, że bóg człeka stworzył dosyć ładnie,

Żebym jednak wykształcił figurkę dokładnie, Chciałem Paryż odwiedzieć. *ib.* 16. Es ist wahr, Gott hat einen ganz artig erschaffen; oder: man ist zwar von Gott ganz artig erschaffen worden u. s. w. Osobliwie tym nieznacznie się wytyka pierwsza osoba: Człowiek robi, a on sobie próżnuje *Cn. Th.* unser einer arbeitet, oder man arbeitet, ich arbeite und er geht müßig. — Opuszczają *człowiek* przed słowem *dostać*: a gdzie tego dostanie? (gdzie człowiek tego dostanie? wo bekommt man das? wo ist das zu haben?) §. W liczbie mnogiej zamiast *człowieki* teraz używany słowa ludzie; *Boh.* lide, lidi; *Vind.* ludi; *Croat.* lyudi; lecz u dawnych pisarzów tak liczba mnoga jak podwójna, *pluralis et dualis* w częstym używaniu; (*Vind.* zhloveki; *Croat.* dva, tri, chetiri chloveki). Uznawszy to, że ludzie są człowiekami, nie mieliby tak hardzie a postawnie na swą ludzkość kazać. *Glicz. Wych. F.* 5. Na takie świadectwo ma siedmiu człowieków obrać. *Stat. Lit.* 21. Dwa człowieki wstępowali do kościoła. 1 *Leop. Luc.* 18, 10. *Budn. Luc.* 18, 10. *Wujek ib.* O dwu człowiekach. *W. Post. W.* 2, 175. Dwu człowieku własnemi rękami zabił. *Wys. Kat.* 306. Śmierć wzięła mi razem dwu człowieku. *Groch. W.* 421. Różność władz dusznych nie może dwu człowieku z jednego czynić. *Petr. Et.* 402. CZŁOWIEKOBÓG, CZŁEKOBÓG, a, *m.* Jezus łączący w sobie bóstwo z człowieczeństwem, der Gottmensch. Gdy człekobóg podchodził pod ostatnie prawo, Rykła góra i słońce zaćmiło się krwawo. *N. Pam.* 21, 565. CZŁOWIEKOBÓJCA, y, *m.* mężobójca; *Ross.* человѣкоубійца, der Menschenmörder, der Mörder. CZŁOWIEKOBÓJSTWO *ob.* Mężobójstwo, zabójstwo. *CZŁOWIEKOZGUBNIK, a, *m.* gubiący człowieka, der Menschenverderber; *Eccl.* человѣкогубитель. *CZŁOWIEKOKSZTAŁTY, a, e, kształt człowieczy mający, menschengestaltet; *Eccl.* человѣковидный, человѣкообразный, *Eccl.* человѣкообразую, *Graec.* ἀνθρωπο-μορφόω. *CZŁOWIEKOLUBEC, bca, *m.* lubiący człowieka, der Menschenlieber, Menschenliebhaber, Menschenfreund, *Ross.* человѣколюбецъ. W psałterzu Słowiańskim bóg nazwany człowiekolubec. *Teat.* 24, 41. *Czrtr. not.* Błahodarim tia władyko czełowikolubcze, t. j. dzięki tobie oddajemy władzco, człowieka miłujący. *Pamw. Kijo.* 94. *Eccl.* человѣколюбствую; *Graec.* φιλ-ανθρωπέω. CZŁOWIEKOLUBNOŚĆ, ści, *ż.* *humanitas*, co się zwyczajnie przez ludzkość wyraża. *Teat.* 24, 41. *Czrtr. not.* die Menschenliebe, Menschenfreundlichkeit; *Ross.* человѣколюбіе; *Eccl.* человѣколюбство. CZŁOWIEKOLUBNY, a, e, – ie *adv.*, człowieka lubiący, miłujący, menschenliebend, menschenfreundlich; *Ross.* человѣколюбивый, człowiekolubiwy, *humanus*. *Teat.* 24, 41. *Czrtr. not.* (cf. ludzki). *CZŁOWIEKONIENAWIŚĆ, ści, *ż.* mizantropia, nienawiść ludzi, der Menschenhaß; *Eccl.* человѣконенавидѣніе. *Człowiekonienawistnik, mizantrop, der Menschenhasser; *Eccl.* человѣконенавидецъ; *Ross.* человѣконенавистникъ, *w rodz. żeńsk.* человѣконенавистница; *adject.* человѣконенавистный mizantropski. CZŁOWIEKORODNY, a, e, rodzący ludzi, menschenzeugend; *Eccl.* человѣкородный. CZŁOWIEKOŻERCA, y, *m.* ludożerca, samojedz, der Menschenfresser; *Eccl.* человѣкопожиратель. CZŁOWIEKOŻERNY, a, e, menschenfresserisch; *Eccl.* человѣкоядный.

*CZŁOWIEKOZBAWNY, a, e, zbawienny dla ludzi, menschenerlösend; *Eccl.* человѣкоспасительный. (*Eccl.* человѣчествую *Graec.* ἀνθρωπεύομαι; *Eccl.* человѣкострастіе, *Graec.* ἀνθρωποπάθεια, *adj.* человѣкострастный; *Eccl.* человѣкостраствую ἀνθρωποπαθέω.)

CZMER, CZMYR, *ob.* Szmer. §. Czmeranie w głowie, w oczach, ein dunkles Gekriebel im Kopfe, in den Augen. *Budth. Zab.* 10, 552. CZMERAĆ, CZMYRAĆ *czyn. niedk.*, gmérać, kriebeln, krabbeln. Piórkiem w gardle czmerają. *Perz. Lek.* 162. — Czmyrzy mi się w głowie, w oczach, es kriebelt mir im Kopfe, in den Augen. *Btth.*

CZOBOTY *ob.* Choboty. CZOCHAĆ się *ob.* Czechać się. CZOCHRAĆ *ob.* Czechrać. CZOFAĆ *ob.* Cofać. CZOKAĆ *ob.* Ciokać. CZOKAN *ob.* Czekan. CZOKULATA *ob.* Czekolata. *CZOŁAK *ob.* Wielkoczoły. CZOŁECZKO *ob.* Czoło, Czołko.

CZOŁDAR, a, *m.* *Pers.* czoldur, przykrycie wełniane kosmate na konie. *Czrtr. Mskr.* eine wollne zottige Pferdedecke. *Croat. barb.* cjultar. (cf. koc, dera może też i czabrak, eine Schabracke). Ubrawszy konia w kosztowne czołdary. *Pot. Jow.* 217. Koń siekiel wszystek w brud utarlowany, Na którym czołdar złotem haftowany. *Kochow.* 51. Koń pod złotym czołdarem. *Pot. Syl.* 472. *Pot. Arg.* 810. Rzędy, siodła, czołdary. *Pot. Jow.* 90. (cf. kołdra). U *Trotza* CZOŁDRO deka stajenna końska, eine Stalldecke.

CZOŁECZKO, CZOŁEM *ob.* Czoło. CZOŁENEK, CZOŁENKO *ob.* Czołnek.

*CZOŁG, a, *m.* czołgacz, płaz, ziemiopłaz, gadzina czołgająca się, ein kriechendes Insect. Słysząc szmer liścia, myśli, czy się jaki czołg pod krzakiem wije. *Przyb. Milt.* 276. Bóg o chropawym czołgu, w dobrodziejstw podziele, Tak jak o płomienistym pamięta aniele. *Przyb. Ab.* 111. — §. Czołgam *ob.* Czołgiem. CZOŁGAĆ się *zaimk. kontyn.*, Czołgnąć się *jednotl.* płazać się, pełzać, pełznąć, chodzić ślizgając się na brzuchu płaskim, kriechen, auf dem Bauche fort gleiten, wie die Schlangen und andere kriechende Thiere. *Bosn.* smiegatise, plaziti, *Croat.* bolyatisze; *Ross.* пресмыкаться; *Eccl.* плъзати. Gad czołgający się, zwierzęta, które nie mają żadnych członków zewnętrznych do przenoszenia się z miejsca na miejsce, ani skrzydeł, ani płetw, ani nóg. *Zool. Nar.* 197. §. O zwierzętach nożnych, raczkiem, chyłkiem łazić, auf allen vieren kriechen. Czołga się na bałuku. *Bardz. Tr.* 11. Chodzić na nogach, jest rzecz przyzwoita; czołgać się zaś na ręku, jest przeciw przyrodzeniu. *Bardz. Boet.* 114. Trójnogi starzec w parze z czwornogiem dziecięciem Czołga się opłakanym ku ziemi przygięciem. *Zab.* 8, 395. *Koryt.* Wieprz, któremu sadło, Tak że prawie się czołgał, na ziemię opadło. *Zab.* 15, 111. — § *Fig.* Czołgać się, nie unosić się, nie wznosić się, nizko się wlec, kriechen, sich niedrig am Boden hinschleppen, sich nicht erheben. Poziomym tylko Muza nasza krokiem, ledwo się czołga. *Zab.* 14, 366. (nizkim tonem śpiewa). Bojąc się czołgać drugi, w obłokach się gubi. *Zab.* 16, 102. — *Moral.* Czołgać się, z pokory, uniżać się pokornie, pokorzyć się, aus Demuth gebeugt gehen. Niż mi pióra bogomyślności odrosną, czołgać się będę do krzyża. *Psalmod. A* 5. *b.* Musi się czasem czołgać, by

mógł powstać potym. *Przyb. Milt.* 264. Zwyciężeni pod zwyciezca kształtem jakich po ziemi czołgają się raków. *Tward. Wł.* 257. sie friechen vor ihm. Czołgać się, uniżać się nikczemnie, podlić się, płaszczyć się, sich friechend wegwerfen, sich wegwerfend vor einem friechen. *Ross.* раболѣпствовать. (*Hung.* szolgalni = służyć). Czołga się w prośbach, dumny w faworach. *Teat.* 52, 25. Wolą raczej, aby się pod ich czołgano nogami, niżeli żeby mówiono kiedy prawdę bez ogródki. *Zabł. Roz.* 78. Czołganie się, łasienie; *Ross.* человѣкоугодіе. §. *Artill.* Gdy kula z armaty nawiasem wystrzelona po pierwszym uderzeniu znowu porwała się do góry, i tak na przemiany padając i skakając, nieprzyjacielowi kilkakrotnie szkodziła, takowe strzelania nazywają czołgające, *Gall.* à ricochet, w początkach nazwano je głuchemi, *boulets sourds. Jak. Art.* 1, 439. Wyraz ten czołgające strzelanie, już nieco wziętym jest, ale lepiej naturę rzeczy tej wyraża, na odbitkę strzelanie. *Jak. Mat.* 5, 161. Prallschüsse, Prellerschüsse. Działobitnie czołgające, *batteries à ricochet*, od czołgającego strzelania. *Jak. Art.* 1, 369. Prallbatterieen. CZOŁGACZ, a, *m.* pełzacz, czołg, der Kriecher. Rodzaj piąty gadu czołgającego się, *amphisbaena*, nazywamy czołgaczami, że nie przez sprężynowatość samę, jak inne węże, lecz stulaniem i rozwodzeniem pierścionków członkowatych czołga się. *Kluk. Zw.* 3, 37. Wąż czołgacz. *Zab.* 14, 251. §. Nikczemnik podły, bakę komu świecący, pochlebca, ein (niederträchtiger) Kriecher; *Ross.* раболѣпствователь, рабскій. CZOŁGANIE się, CZOŁGANIE, ia, *n.* CZOŁGANINA, y, *ż.* CZOŁG, u, *m.* płazanie się, das Kriechen, das Gekrieche. Już wąż (szatan) dąży ku Ewie, nie tak jak przedtym pochyłą czołganiną, lecz do góry się wznosząc. *Przyb. Milt.* 276. §. CZOŁGIEM, CZOŁGAMI *adverbial.* czołgając się, kriechend. Smokowie czołgiem bieżą. *A. Kchan.* 38. Tatarzy czołgiem się podmykali pod okopy. *Tward. W. D.* 65. (na bałuku). Czołgiem idzie przy brzegu. *Tward. Pasq.* 95. Czołgami. *Tr.* CZOŁGANIEC, ńca, *m.* czołgacz, płaz, ziemiopłaz, ein kriechender Wurm, ein Kriecher. Za piękną sobie rzecz ma czołgańcem być ziemskim i zaniechać pomocy bozkiej, która cię do góry prowadzi. *Birk. Kant. B.* 4. *b.* §. Czołganina, das Kriechen, das Gekrieche. Piaski wąż orze, długie swego czołgańca zostawując ścieżki. *Bardz. Tr.* 21. CZOŁGATNY, CZOŁGLIWY, a, e, zdatny się czołgać, czołgający się, kriechend, zum Kriechen geeignet. *Eccl.* плѣжьнъ, пресмыкателный. Zwierzęta o czterech nogach i robactwa czołgatne i ptastwa. *Leop. Act.* 10, 12. Przymierze z bestyą polną i z ptakiem niebieskim i z czołgatnym zwierzęciem. *Leop. Ozeasz* 2, 18. Podobieństwo czołgatnych zwierząt. 1 *Leop. Ezech.* 8, 10. (ziemiopłazów. 3 *Leop.*) Niektóre z gatunków czołgliwego gadu. *Przyb. Milt.* 227.

Pochodz. *doczołgiwać się, doczołgać się, naczołgać się, odczołgać się, poczołgać się, przyczołgać się, rozczołgać się, wczołgać się, zaczołgać się, zczołgać się.*

CZOLISTY, a, e, czołowaty, *frontosus. Volck.* 341. Wielkiego czoła. *Macz.* großstirnig; *Boh.* čelaty; *Slov.* čelatý, kdo weliké čelo ma; *Sorab.* 1. wulkoh tžowack; *Vind.* zholak, velkozhelast; *Eccl.* челистый, лбистый.

CZOŁKO, CZOŁECZKO, a, *n. zdrbn. rzeczown.* czoło, das Stirnchen, eine kleine Stirn, *Boh.* cžjlko, čjlko, *Ross.* лобокъ, лобочикъ, лобикъ. §. Czołko, czułko, opaska czoła używana od kobiet, ein Weiberkopfputz, eine Stirnbinde. Jejmość w długich kornetach, w czułku i mantoleciku, prezentowała postać naszych prababek. *Kras. Pod.* 1, 143. Ubrać się w czołko albo w duet. *Teat.* 22, 58. Brzydkież to są te czołka, te kaftaniki. *ib.* 54, *b.* 21. Co przedtym chodziły w czołeczkach; dziś o trzech piętrach noszą fryzury. *ib.* 36, *c.* 112. (cf. *Eccl.* челки, пострижение волосовъ на лбу для красы). CZOŁKOWA Jejmość, w czołko ubrana, t. j. mieszczka, parafianka, prostaczka, *oppos.* kornetowa.

CZOŁN, a, *m.* CZOŁNO, a, *n.* łódka rybitwia, ein Fischerkahn, ein Kahn, ein Nachen, Oest. eine Zille (cf. *Ger.* Schelch, Schale); *Boh.* člun, kocáb, kocábka; *Slov.* člun; *Hung.* tsónak, chonok; *Croat.* chún, ladja ribichka, ladijcza; *Sorab.* 2. zoln, zown; *Sorab.* 1. tžownik, (*Sorab.* 1. tžowm okręt); *Bosn.* cjun, plav, goliça; *Slav.* csùn; *Vind.* zhoun; (*Vind.* zholn, zkuln; *Carn.* zhovn, zkuln = okręt; *Carn.* zhovnâr = majtek; zhovnishe = port; *Chin.* tsoun, czołn); *Ross.* челнъ, пловъ; *Eccl.* чолнъ, ботникъ, лоточка. Czołno jest z całkowitego drzewa wyrobione i to zawsze przy statkach prowadzą. *Magier.* Czołny albo łodzi z jednego drzewa są wydrożone. *Klon. Fl. E.* 1. Czołna do wożenia się po wodzie, bywają bukowe, sosnowe, topolowe. *Kluk. Rośl.* 2, 158. Przy statkach mieć potrzeba czołn, także dla potrzeb jakich sprawowania i cel odprawienia. *Haur. Ek.* 171. Włożyli go na czołn i szukali największej głębiny w rzéce, tam go wrzucili. *Birk. Gł. K.* 24. Wsiadłszy na czołno, po rzéce pośpiesza. *Przyb. Luz.* 208. CZOŁNEK, CZOŁENEK, nka, *m.* 1. CZOŁNIK, a, *m.* CZOŁENKO, CZOŁNKO, CZOŁNECZKO, a, *n. zdrb. rzeczown.* czołn, das Kähnchen; (*Boh.* člunek; *Slav.* člunek; *Bosn.* ciunàk; *Croat.* chunĕk; *Hung.* tsonakotska; (*Vind.* zholniz = okręcik); *Sorab.* 1. tžowmiczk; *Ross.* челнокъ, челночекъ. Wsiada w czołnik płytki. *Pot. Syl.* 197. Czołnik mały Nieraz z niemi w półmorza fale zalewały. *Pot. Arg.* 229. *Chrośc. Luk.* 156. Czołnek przy brzegu uwiązany. *Warg. Cez.* 35. Wierzbina łub im daje na ich niewielkie czołniki. *Bardz. Luk.* 56. Gdy inne statki płyną pełnemi żaglami. Mój się czołenek puszcza miałkiemi wodami. *Tol. Saut. pr.* — *Anat.* chrząstka czołenko formująca, *cartilago arytoenoidea. Perz. Cyr.* 1, 148. Czołen czyli zaklęsnina ucha, *scapha. Perz. Cyr.* 1, 180. der Ohrtrichter. §. Czołnek tkacki, iglica tkacka, narzędzie pospolicie drzewiane, na które nawijają się nici na wątek, i przerzucone przez podłużną przędzę, rozciągnioną na nawojach, z nią się mieszają, das Schiff der Weber, das Weberschiff, die Schießspule, der Schütze, *navicula; Boh.* člunek; *Reg.* cjûnak, soviello, sovillo; *Vind.* snovauniza; *Ross.* тканый челнокъ. челнъ: *Eccl.* чолнокъ ткаческій. Kończystym czołnkiem wątek w środek zapuszczony Chyżo mi palcy miecą z tej i owej strony. *Otw. Ow.*

216. Wątek w ostrym czołniku środkiem samym lata palców dziełem. Żebr. Ow. 128. (cf. płocha). Gdzieby same czołnki tkaczego rzemiosła tkały, nie potrzebowalibyśmy mistrzów. Petr. Pol. 15. §. Czołnek do kadzidła, narzędzie kościelne, z którego ksiądz kadzidło do turybularza czyli kadzilnicy sypie, od kształtu łódkowego rzeczone, zowie się też i łódka, die Weihrauchsbüchse in den Kirchen. Wystawił kościoł wielki i bogaty, Tamże wniósł wszystkie stoły i ołtarze, Czołnki, kadzidlnie i turybularze. Odym. Św. G. 2. b. — 2. CZOŁNIK, łodnik, der Schiffer eines Kahns; (*Vind.* zolnar, zholnar, veflar *remex*). CZOŁNISKO, a, *n.* czołn niewiele wart, niezgrabny, ein ungeschickter häßlicher Kahn. Trzask nazbierał z czołniska starego. Bardz. Luk. 148. W czołnisku przewieziony. Bardz. Tr. 511. CZOLNY, a, e, 1. od czołna, Kahn=, Nachen=. 2. Czolny, czołowy, od czoła, Stirn=. *Artill.* Czolny rygiel, czolna szpona, sztuka drewniana, spajająca w samym środku dwie ściany łoża armatnego. Jak. Art. 3, 288. das Querholz, das in der Mitte die Lavette verbindet. Łesk. Mier. 2, 241. (*ob.* czoło łożowe armatne).

CZOŁO, a, *n.* Czołko, Czołeczko *zdrbn.* qu. v., wydatna część przedniej głowy nad oczami między skroniami, die Stirne; *Boh.* čelo; *Slov.* čelo; *Bosn.* celo; *Sorab.* 1. czolo, tžowo, (tžolizna = brew); *Sorab.* 2. zollo, liszina; *Slav.* cselo; *Rag.* célo (celo *summitas*); *Vind.* zhellu, zhelu; *Carn.* zhèlu; (= mózg; zhélâda = hełm); *Croat.* chèlo; *Eccl.* чело (чела, skały nadbrzeżne); *Ross.* лобъ, лба, лобина, лобовина. Jan Chodkiewicz czoła był wysokiego. Birk. Chod. 2, (*ob.* Czolisty). Od czoła damy modne stroją się i przystojnie udają. Mon. 69, 588. (*ob.* Czołko, czołeczko). Być czołem, brodą, w ziemi, w błocie, pogrążonym być, bis an den Hals versunken seyn, hingestreckt da liegen. Ten który chciał sto sażniów bujać nad sokołem, Potknął się i w szkaradnym błocie ryje czołem. Zab. 16, 87. Treb. §. Czoło, siedlisko radości lub smutku, ukontentowania lub nieukontent. i t. d. die Stirne, als Sitz der Heiterkeit oder Betrübniß, Zufriedenheit oder Unzufr. W samym niebezpieczeństwie nie zmarszczyła czoła. Leszcz. Cl. 30. (die Stirne runzeln; *Vind.* zhelu gerbati, sagerbati). Zwykli, gdy czują, że ich kto o co prosić ma, czoła pomarszczyć, kozła postawić, brwi do kupy zegnać, twarz odwrócić. Gorn. Sen. 5. Na miejscu ochoty twarzy wnet surowe i posępne, i czoła kwaśne Saturnowe pokażą mu. Tward. Wł. 132. Gdzie chęć przychylna, uprzejmość wesoła, Nikt się nie krzywi, nikt nie sępi czoła. Zab. 16, 187. Kniaź. — (*Croat. Prov.* Kade szërcze ni veszelo, Raduval sze némre chèlo). Czoła jasnych niebian podła chuć nie chmurzy. Przyb. Milt. 105. Jej czoło zdało się być rozpogodzone. ib. 145. Łatwo z jej poznać możesz czoła, Jak jest z odwiedzin twych dzisiaj wesoła. Zab. 16, 77. Nie chciał i najmniej o tym trudzić czoła. Kul. Her. 48. (kłopotać się, mozolić się). — Czoło, siedlisko poczciwości, wstydu, lub przeciwnie, die Stirne, Sitz der Ehrlichkeit, Schaamhaftigkeit, oder des Gegentheils. Na czele mieć lub nie mieć napisane, n. p. Cóż dziwnego, że zwiódł, nie miał na czele napisano, że hultaj. Oss. Wyr. (z pozoru nie można było wyczytać, jaki wewnątrz). Nieletko zaufałem mu, bo jego czoło go wydawało. Oss. Wyr. Piątnowany będzie nosił na swym niewstydliwym czele te litery, które godzien, żeby na oczach jego napisane były. Gorn. Sen. 320. Wedle starej przypowieści, u tych niemasz czoła, u których wstyd zagasł. Modrz. Baz. 201. (*ob.* Bezczelny; *effrons*, *Gall.* effront, stirnlos, unverschämt). Gdybyś cokolwiek miał czoła, sam wstyd powinienby cię przerobić. Min. Ryt. 5, 25. (sromu, wstydu, Schaam, Schaamhaftigkeit). Niewiasty te, już wstyd z czoła starłszy, zakusiły niewstydliwej miłości. Petr. Ek. 102. (psu oczy przedały). Otrą czoła, a jawnie bez wstydu wszystko złe broić będą. Jer. Zbr. 7. Świat teraz bez sumnienia, bez wstydu, bez czoła. Zab. 6, 16. Już teraz bez czoła jawnie jął gwałcić. Birk. Dom. 19. Czoło miedziane, nieczułość na honor, na wstyd, eine eherne Stirne. Trzeba mieć czoło miedziane, kto co chce na świecie wskórać. Kras. Doś. 57. Po tak niegodnej akcyi, jakiem czołem śmiałbyś się pokazać przed nią? Teat. 53, 2. (chybaś najbezczelniejszy). Czoło, bezczelność, bezwstydność, z śmiałością i zuchwalstwem, Stirnlosigkeit, Schaamlosigkeit, Frechheit, Keckheit. Kto ma czoło po temu i kredyt, może się podpisu swej ręki zaprzeć. Teat. 7, c. 20. Czoła na to potrzeba! Oss. Wyr. Jak do potęgi przyszli, ku większej wzgardzie swej przysięgi, czoło śmieli pokazać. Tward. Wł. 47. (hardzie się stawić). Z wysokiego czoła, górnie dzieci swoje przyodziewają. Gliczn. Wych. F. 3. b. (zuchwale, dumnie). §. Czoło, przód czyli wierzch rozmaitych rzeczy, die Stirne, die Fronte, der höhere, erhabnere, vordere Theil verschiedner Dinge: czoło budynku, facyata, die Vorderseite eines Gebäudes. Każde czoło u sieni i u bramy w koło było pod jedną miarą. Radz. Ezech. 40, 14. Komory tej bramy, czoła jej i ganki jej i okna... Budn. Ezech. 40, 36. — *Artill.* najwyższa i najszérsza część łoża armatnego zowie się przodkiem albo czołem. Archel. 3, 60. die Laffetenstirne. — Czoło okrętowe, brzeg, der Bord eines Schiffs. Czoło okrętów bardzo wyniosłe, burzliwościom i szturmom gwoli. Warg. Cez. 62. — Czoło koła, die Stirne, der Rand eines Rades. Czoło koła jest sama okrągłość powierzchna koła. Sol. Arch. 49. — *Milit.* Czoło wojska, front, die Fronte einer Armee; *Ross.* строй. Litwa miała na Niemców w czoło uderzyć, a Prussowie z tyłu i z boków. Stryjk. 324. von vorne, von der Fronte, (cf. czal). Giedymin w bok Prussakom uderzył, tak iż się musieli z czoła do bocznej bitwy obrócić; Litwa zaś w jednakiej sprawie i na czele i po bokach stojąc, tym śmielej nacierała. Stryjk. 350. Uczynił Sędziwoj czoło szerokie, aby się tym większe wojsko zdało. Gwagn. 272. Litwa z czoła ściśniona i z zadu, pierzchać poczęli. Stryjk. 210. Iż wszyscy byli chciwi ku potykaniu, nie mogli się zgodzić o czoło pierwsze, kto się miał pierwej potykać. Biel. Kr. 468. Pędzili ich na samo czoło kosza. Warg. Cez. 78. (do samego kraju obozu, *ob.* Kosz); Czoło postawić, czołem się stawić (*oppos.* tył podawać) sich einem stellen, ihm die Spitze bieten. Nie wierzyli, aby

kto miał być tak śmiały, by czoło wystawić miał przeciw nim. *Birk. Zyg.* 29. Z wojskiem tym mógł każdego czasu nieprzyjacielowi czoło postawić. *Nar. Hst.* 2, 65. Czołem też to niewinności trzeba się stawić potwarcom. *Teat.* 33, *d.* 39. (odważnie, śmiało). Wszystek sposób wojny należy na samych żołnierzach, gdy się czołem opierają. *Baz. Sk.* 342. Na czoło zachodzić, naprzeciw iść czemu, grade entgegen gehen. Z góry on zaraz wszystkim przeciwnościom na czoło zachodził. *Oss. Wyr.* Czoło w czoło, oko w oko, Stirn gegen Stirn prosto naprzeciw, grade gegen über. Podczas pełni, kiedy czoło w czoło Słońce pogląda na miesiączne koło. *Susz. Pieśn.* 3. *T.* Na czele być wojska, dowódzcą być, an der Spitze der Armee seyn, commandiren. Na czele interessów, rządów, przełożonym być, (*ob.* Naczelnik). *Fiżycz.* na czele, z przodu, von Vorne. Siadł przy ołtarzu i z onym tak wiele Stało prałatów po bok i na czele. *Chełch. Popr. A.* 2. *b.* — Na czoło wyjeżdżać, na popis wyjeżdżać, sich womit hervor thun, damit groß thun, prahlen. Fałsz to jest, czém na czoło wyjeżdżamy, że... *Pilch. Sen. list.* 2, 365. Ze swoim na czoło, z cudzym do kąta, choć dobre. *Fredr. Ad.* 23. (każda liszka swój ogon chwali). §. Czoło, prym, wybór, okrasa, zaszczyt, der Vorzug, die Ehre, die Zierde, das Haupt, das Vornehmste, Auserlesenste. (cf. cel, celować). Przypowieść, pierwsze czoło, niż tył, to jest, lepsze. *Kosz. Lor.* 58. Wszystkich hetmańskich czynów dank i czoło, sprawa Chocimska. *Susz. Pieśn.* 3, *G.* 3. *b.* Cabany wychowałe, czoło pysznej trzody. *Zim. Siel.* 203. Owieczko moja, duszy mej duszo, Żadne mnie teraz rozrywki nie wzruszą, Bom stracił czoło mej trzody. *Karp.* 1, 39. Dam kozła, który czołem jest między memi trzodami wszystkiemi. *Past. F.* 52. Czoło narodu, obywatele, którym kraj szczęście swoje powierza. *Dyar. Gr.* 135. Zebrał starsze Izraelskie i czoła familii. *Leop.* 2 *Par.* 5, 2. (przedniejsze. *Bibl. Gd.*) Michałowicz, czoło partyi swojej. *Pam.* 85, 1, 789. (głowa, naczelnik, herszt). Po wywiewaniu zboża, pierwsze od wiatru, ile cięższe, jest czoło, średnie pospolite. *Kluk. Roś.* 3, 233. Między pismami Seneki czoło trzymają listy. *Pilch. Sen. list. pr.* (pierwszeństwo, prym mają). U niektórych statek sam i powaga ma czoło; i w kim to widzą, to już u nich wielki człowiek. *Gorn. Dw.* 16. (jedna sobie szacunek). §. U kucharza: czoło, tłustość na wierzch się wzbijająca (cf. okrasa), die Fettaugen, das Fett, das oben auf schwimmt, wenn etwas gekocht wird. Gdy się mięso gotuje, zbierają czoło, i w osobną rynkę składają na omastę innych potraw. *Oss. Wyr.* §. Czołem bić ziemię, schylać się ku ziemi, aż czołem jej się tykać; mit der Stirne die Erde berühren, sich tief bis zur Erde bücken. Trzy razy czołem w ziemię uderzył i pocałował. *Star. Dw.* 58. Między zewnętrznemi wewnętrznej czci boga znakami jest u nabożnych i ten, że czołem biją w kościele; ztąd czołem bić, właściwie cześć bogu oddawać; przenosząc zaś do ludzi, przesadzać w uszanowaniu; *Ross.* бить челомъ wyraz zakazany przez Katarzynę II. auf sein Angesicht zur Erde niederfallen. Porzucił się na ziemię głęboko schylony, Wybija czołem pokorne ukłony. *Przyb. Ab.* 109. Stanęli przed książęciem chłopi skarżąc się o krzywdy swoje, z pokłonem czołem nizko bili. *Stryjk.* 314. Czołem komu bić, czcić go za boga, adorować go, czołgać się przed nim, pokorzyć się, (cf. upadać do nog, do stóp), verehren, anbeten, sich vor einem demüthigen, vor ihm kriechen. Konstantyn W. do tego wszystkich poddanych wiódł, aby z nim Chrystusowi czołem bili, a kłaniali się bogu. *Sk. Żyw.* 273. Narody te bałwanom czołem biły. *Birk. Kant. B.* 4. Po śmierci Wacławowej Władysławowi panowie i szlachta poczęli bić wnetże czołem. *Biel. Kr.* 173. Swemu obrońcy uderzmy czołem. *Past. F.* 201. Czołem wielkiemu hetmanowi wolę uderzyć, a niżli szczęścia dalej pokusić. *Birk. Zam.* 33. Ryngołtowi potym Pruskie książęta z daleka biły czołem, po szkodzie mędrszemi będąc. *Stryjk.* 243. Zna on tę śliczność a czołem nie bije. *Past. F.* 33. — *Czołem! = najniższy pokłon! najniższy sługa, Unterthänigster, Serviteur! Gehorsamster! Czołem wprzód, czołem, obaj się witają, I wzajem dokąd i zkąd się pytają. *Jabł. Ez* 36. Czołem Miłości Waszej Rossyjskie kniehynie, Czołem panienki Lackie, czołem wam boginie, Żegnam was. *Zim. Siel.* 320. Czołem za cześć, *convivio lauto accepti laetos ac gratos se postridie testantur. Cn. Ad.* 135. (cf. cześć, uczta). wir danken für gütige Bewirthung. *Macte* dziękuję, miej cześć i chwałę; czołem za cześć, bywa też mówiono. *Macz.* (*ob.* Cześć, pokłon, ukłon, cf. czapka za beret). *CZOŁOBARWY, a, e, czoło barwiący, krasząc, die Stirne zierend. Wiążą mię czołobarwe kolory twej twarzy. *Zab.* 8, 224. CZOŁOBITNIA, i, *ż.* bicie czołem, najpokorniejszy ukłon, die Verbeugung mit der Stirne bis an die Erde, die tiefste Verbeugung; *Ross.* колѣнопреклоненіе; (*Eccl* челобитня, челобитье suplika, челобитчикъ suplikant). Ukłon pierwszy czyni we drzwich, który stanie za czołobitnią. *Mon.* 68, 238. — Czołobitnia = CZOŁOBITNOŚĆ, ści, *ż.* cześć, czczenie, największe uszanowanie, adoracya, Verehrung, Anbetung, tiefste Unterthänigkeit, demüthigste Unterwerfung. Murzynowie przed nią czołobitnie czynili a nieprzyjaciele jej proch podnóżkowy lizali. *Birk. Zbar. B. b.* Niechże tedy uniżona za to będzie czołobitnia bogu. *Psalmod.* 92. I serca i bramy miała stolica otworzone, z czołobitnią pana czekając. *Tward. Wt.* 16. Ciebie boga chwalim, pana wyznajemy, Tobie czołobitnią nizką oddajemy. *Kchow.* 349. Prędkonogi Tatarzyn, także Turczyn srogi Czołobitnią nizką do twojej odprawują nogi. *Pet. Hor. F.* 2. *Tward. Misc.* 8. W jakiejem godności Zostawała niedawno, i czołobitności Jakiem brała od ludu... *Ustrz. Klaud.* 66. (*quantisper procerum cingebar studiis*). Ona wielu zalotników do czołobitności przed sobą ciągnęła. *Bals. Św.* 2, 84. CZOŁOBITNY, a, e, CZOŁOBITNIE *przysłk.*, najuniżeńszy, allerunterthänigst, unterwürfig. Czołobitne oddał ukłony. *Zim. r. Siel.* 285. Te ozdoby tym równe, które bogom czynią, Ten ukłon czołobitny, jakby przed boginią. *Min. Ryt.* 1, 130. Dziękuję czołobitnie. *Pot. Jow.* 1. CZOŁOBITNE *subst. neutr.*, czołobitnia, uniżoność, die höchste Ehrerbietung, Ehrenbezeugung. Miasto pokłonu i

czołobitnego, Posyłam kolędę, anioła pańskiego. *Birk. Zam.* 1. CZOŁOWY, a, e, od czoła, Stirn=; *Boh.* čelnj; *Ross.* лобовый, лобный, лобковый. Kość czołowa na przedniej części czaszki głównej. *Krup.* 1, 20. §. Na czele czyli przodzie się znajdujący, an der Spitze befindlich, Vorder=. Skoczył z trzemasty ussaryi na piechotę czołową nieprzyjacielską. *Nar. Chod.* 1, 159. §. Przedni, celny, główny, Haupt=, vornehmst. Ulice w ogrodzie czołowe i ulice węższe. *Kluk. Rośl.* 1, 41. Do siejby ziarna powinny być zupełne, ważne, czołowe, jak nazywają. *Kluk. Rośl.* 3, 189. CZOŁOWATY, a, e, na kształt czoła, wielkiego czoła, czolisty, mit einer Stirne, stirnig, großstirnig. *Cn. Th.* CZOLSKO, a, *n. pogardz.* nieforemne, niekształtne czoło, eine ungeschlachte Stirne; *Ross.* лбище (cf. łbisko).

Pochodz. *czelny, naczelnik, naczelny, bezczelnik, bezczelny, bezczelność, przyczołek, wielkoczoł, czolisty, cf. czeluść, cf. czeladź, cf. człowiek.*

CZOMBR *ob.* Czabr.

CZOP, a, *m.* kończaste drewno do zatykania beczki, der Zapfen, *Boh.* čep; *Slov.* čep; *Hung.* tsap; *Sorab.* 2. zop; *Sorab.* 1. tžop; *Croat.* chèp, czep, pipa, vinotochka; *Vind.* zhep, zhop, pipa, veishniza, satik, veha, pila; *Carn.* zhèp; *Slav.* pipa, *Ross.* шипъ; (*Lat.* cipus; *Ital.* ciaffo). Czop beczki. *Mon.* 71, 96. Wyjęto czop, nawarzyło się piwa, trzeba go wypić. *Teat.* 31, 80. (cierp' za swoje winy). W obłokach bóg wody trzyma, jak pod czopem, By nagłym świata nie zlały potopem *Chrośc. Job.* 95. Handlować i korcem i czopem. *Jabł. Ez.* 158, (i żytem i trunkami, mit Getränke handeln). Pospólstwo drą, aż do czopa, aby były zbytkom nakłady. *Psalmod.* 85. (aż do dani od trunków, *ob.* Czopowe). Czopem się często żegnał. *Kchow. Fr.* 150. (podlewał sobie, sączypiwosz, moczywąs, kufel mu patrzy z oczu, moczymorda, ein Vollzapfen, ein Naßkittel). Piwo młode czop wysadza. *Oss. Wyr.* (młody niecierpliwy władzy nad sobą). Uchył czopu, wnet będzie po piwie. *Oss. Wyr.* (niech nie będzie karności, wszystko pójdzie wniwecz). §. Czop, zarzezanie drewna do wiązania. *Cn. Th.* der Zapfen an einem Zimmerholze, womit es in das andere gefügt wird. Czop, biegun, oś, na którym się co obraca, jak n. p. drzwi, der Thürzapfen, die Angel, der Zapfen; *Slov.* čep w dweřjch. Czopy nazywają się końce jakiegokolwiek walca, na których on się obraca. W armacie są to dwa wałki, z tejże materyi co armata, na których rura jak na osiach spuszcza się na dół, albo podnosi się do góry. *Jak. Art.* 3, 289. die Schildzapfen an der Kanone, an den Mörsern. *Łęsk. Miern.* 2, 240. §. Czop liny, zowie się u flisów koniec polnej liny, do którego zacinają się flisi. *Magier.* das Tauende, woran sich die Schiffzieher spannen. §. Człowiek czop, gap', drągal, koł, głupiec, niezgrabiarz, ein dummer Stock, ein Klotz. Stoi na kształt czopa, i nic dowcipnie powiedzieć nie umie. *Teat.* 11, 17. CZOPEK, pka, *m.* CZOPECZEK, czka, *m. zdrbn.* mały czop, ein Zäpfchen, ein kleiner Zapfen; (*Boh.* čipek; *Sorab.* 2. zopik; *Sorab.* 1. tžopik; *Croat.* chepecz, chepicz; *Vind.* zhopezh, zhopzh, zhepizh, pipek, piliza, sabertva). Czopek wrzecionowy, *Boh.* čepowe u wřetena, wypukłość pewnej części żelaznego wrzeciona, na którym robi się gliniana kula czyli dusza bomby. Ten czopek oblepiony gliną, służy do ukształtowania oka bomby. *Jak. Art.* 3, 289. der Spindelzapfen, Walzenzapfen. Czopek do flaszy, zatyczka, korek, der Stöpsel. Czopki do flasz, butlów, bywają z kory korkodębu. *Kluk. Rośl.* 2, 68. Butelkę czopkiem dobrze zatkać. *N. Pam.* 17, 212. Buteleczka czarna z krzyżykiem na czopku. *Teat.* 24, 171. *Czrtr.* (starego wina butelka zapieczętowana). §. Czopek lekarski, supozytoryum, *suppositorium*, rzecz słupkowata, z płótna, bawełny, mydła, słoniny i t. d. którą wsuwają w otwor zadni, podług rozmaitych choroby przypadków. *Dyk. Med.* 1, 631. ein Stuhlzäpfchen, Zäpfchen. Na zapieczenie psu w zadek mydlany czopek wetknąć. *Ostror. Myśl.* 25. §. Czopek na podniebieniu, języczek, *uvula*, ciało okrągławe, gąbczaste, zawieszone w głąbi podniebienia na korzonku języka. *Dyk. Med.* 2, 675. das Zäpfchen hinten am Gaumen; (*Vind.* zhepizh, jesizhek, zapfel; *Slav.* résa; *Bosn.* resa, jezicjac od ghrrilla; *Croat.* chepecz). Czopka spadnienie, ocieczenie, żaba. *Cresc.* 258. *Cn. Th.* Proszek ten z miodem goi w gardle jagodę, którą zowią czopek. *Spicz.* 159. §. Czopek, krtani błonka w ujściu jej, głosowi służąca, krtani w jedzeniu broniąca, *epiglottis. Cn. Th.* der bewegliche Deckel der Luftröhre, der Zungendeckel, der Zapfen. CZOPOWAĆ *czas niedk.*, zaczopować *dok.*, zatykać czopem, verzapfen, mit einem Zapfen verkeilen. §. Czopować, *dok.* odczopować = czopowe opłacać (cf. myció, odmycić, clić, odclić), Zapfengeld zahlen, Trankſteuer zollen. Wina już odczopowane urząd pieczętować ma, aby drugi raz od nich nie czopowano. *Vol. Leg.* 3, 58. CZOPOWNIK, a, *m.* poborca czopowego, der Zapfengeldeinnehmer, Trankſteuereinnehmer. *Vol. Leg.* 2, 667. CZOPOWY, a, e, od czopu, Zapfen=. Czopowa dziura *Ross.* долбежъ. Czopowy brat, kuflowy, piwosz, moczymorda, moczywąs, czopem się żegna, ein Vollzapfen, ein Naßkittel, Bruder Saufaus. — *Artill.* Opaska czopowa, obrączka opasująca czopy armaty. *Jak. Art.* 3, 306. das Zapfenband, der Zapfenreifen. Czopowa sztuka, ta część armaty, gdzie się dwa boczne czopy abo wałki znajdują, na których rura się spuszcza i podnosi. *Jak. Art.* 3, 289. das Zapfenstück in der Kanone. Armatę dzielą na denną sztukę, na czopową i wylotową. *Łęsk. Miern.* 2, 240. — CZOPOWE, ego, *n. Substantive* w Polszcze opłata od rozmaitego rodzaju trunków. *Kras. Zb.* 1, 222. das Zapfengeld, die Trankſteuer; (cf. kotłowe); (*Boh.* poběčowne, posudne, (*ob.* Sęd); *Vind.* pitna vezha, taza od pitju). Wszystkie miasta od wyrobku piwa, gorzałek i wszelkich miodów, czopowe do skarbu wnoszą. *Skrzet. P. P.* 1, 345. CZOPUCH *ob.* Cepuch. (*Vind.* zheppoun = wielki czop).

Etym. *cf. czepić, szczupły,* Boh. čjplý; *sopel.*

Pochodz. *doczopować, odczopować, zaczopować.*

CZORT *ob.* Czart. CZOS *ob.* Cios. CZOSAĆ *ob.* Czesać.

CZOSNACZEK, czka, *m. alliaria*, das Knoblauchskraut, ziele po drogach i dąbrowach nizkich rosnące, śmierdzące jak czosnek. *Kluk. Rośl.* 2, 216. Läuchel, Waldknoblauch. CZO-

SNAK, u, *m.* gatunek ozanki, *Teucrium Scordium*, ma zapach czosnkowemu podobny. *Kluk. Dyk.* 3, 109. Ozanka czosnkowa. *Jundz.* 305. der Lachenknoblauch, Wasserbathengel. CZOSNEK, snku, *CZOSTEK, stku, *m. allium*, der Lauch; *Boh.* et *Slovac.* česnek, česnek; že z rozdjlnich straučku srostly gsa, rozčesuge se, rozbira; *Slavon.* cseshnjak, bili luk; *Vind.* zhefnik, zhefen, knoblach, riesanje, fol; *Carn.* zhêsn; *Rag.* cêssan; *Croat.* cheshnyak, cheseny; *Dal.* luk csessni, cheszan; *Bosn.* lùk cesan; *Ross.* чеснокъ; *Eccl.* чеснъкъ, rodzaj bardzo liczny i cebulę w sobie zamykający. Gatunki jego u nas są: płodziszek, por, ogrodowy czosnek, rokambuł, głowkowy, łuk, cebula szalotka, ogrodowa, tatareczka. *Kluk. Dyk.* 1, 21. Czosnek pospolity, *allium sativum*, der Knoblauch; *Sorab.* 1. kobowk. *Dyk. Med.* 1, 634. rozmnażają go, główkę jego na części rozebrawszy. *Kluk. Rośl.* 1, 212. (cf. czosać). Czosnek babczy, psi, niedźwiedzi, *allium ursinum*, Bärenlauch, Hundslauch, Ramsel. *Syr.* 1231. *Ross.* черемица, черемша, черемушка. Czosnek z nasienia *Ross.* съянецъ; Czosnek Syberyjski слизунъ; Czosnek polny, *allium agreste. Urzęd.* 17. wilder Knoblauch. Czosnek winniczy, *ampeloprassum*, rośnie na winnicach. *Urzęd.* 18. der Weinlauch. Czosnek łuczek, łuczny czosnek, łuczyczosnek, czosnek ługowy, biały, słodki, Włoski. *Cn. Th. allium schoenoprasum*, Schnittlauch; *Carn.* drobnak. *Prov.* Czosnek ma białą głowę, a ogon zielony. *Rys. Ad.* 7. (stary, lecz jary). Czosnek trzykroć przesadzony obraca się w truciznę. *Rys. Ad.* 5, (zbytne powtarzanie szkodzi). Niedbaj, chociaż zła wieść o tobie gruchnie, Kto nie je czostka, pewnie nim nie cuchnie. *Żegl. Ad.* 7. (niewinność puklerz). 2. Czosnki, zaciosane pale, zasieka, palisady, rogatki, Spitzpfähle, Palisaden, Verhaue, Schlagbäume. Ciernie, czosnki albo rogatki. *Chmiel.* 1, 464. Miasto wałem, czosnkiem z palów zaostrzonych i z przekopem warowne. *Fal. Fl.* 148. Wysieść z płetnicy nie było gdzie, bo brzegi wysokie były, a Moskwa do tego czosnku nasadziła. Przeto Zamojski, kazawszy znieść koce i w wory ich nakładłszy, dał każdemu po worze, którychby namiotali na on czosnek. Na brzeg wysiadłszy, nie uczynili tak, jak im był rozkazał, nie namiotali worów na czosnek; ale zaraz jęli czosnek siec, i wysiekłszy, pod parkan się ukwapili. *Biel. Kr.* 716. U Trotza czosnek, kolec na nogi, eine Fußangel. CZOSNKOWAĆ *cz. niedok.*, zaczosnkować *dok.*, czosnkiem zaprawiać, mit Knoblauch anmachen. Czosnkowany, *alliatus. Cn. Th.* CZOSNKOWATY, a, e, na kształt czosnku, knoblauchähnlich; *Eccl.* чесноковатый. CZOSNKOWY, a, e, od czosnku, Lauch=, Knoblauch=; *Boh.* česnekowý; *Eccl.* чесноковый; *Ross.* чесношный, луковый, лучный. Czosnkowa główka. *Dyk. Med.* 1, 634. *Ross.* чесноковка. Czosnkowy moździerz *Ross.* чесношница. Czosnkowa polewka (*Carn.* bozpôr). Czosnkowy zagon (*Carn.* zhèsnishe). Czosnkowe pole (*Carn.* zhesnouje). Czosnkowy przedawca *Boh.* česnekař, *w rodz. żeńsk.* česnekařka. Czosnkowy członek (*ob.* Członek). Czosnkowe ziele, gęsi polej, *Carn.* kremuz, kirshét, *alliarium*, ma korzeń czarny, który czosnkiem wonia. *Urzęd.* 22. *scordium*, Lachenknoblauch. *Krup.* 5, 205.

*CZOSTKA *ob.* Czestka, *zdrobn. rzeczown.* cześć.

*CZOSYK, a, *m.* nać, ein Schoß, Schößling, Sprosse. Młode czosyki albo łodygi, które się na kapuście albo też na inszych ziołach na ostatek puszczają, podczos, *cyma. Mącz.*

*CZOSZ, *CZUSZ, *CUSZ = co jest, to jest, jest, *Lat.* id est, was ist, das ist, ist, mianowicie, nämlich. Umniejszyłeś go, czusz, pana Chrystusa syna twego. *Wrob. Zołt.* 16. Dziwne dzieje, czusz, starego i nowego zakonu. *ib.* Pamięta ich, czusz, poganów. *ib.* 17. Aby w tego, który miał przyjść po nim, wierzyli, to cusz, w Jezusa. 1 *Leop. Act.* 19, 4. (to jest, w Jez. 3 *Leop.*). Co siejesz, nie siejesz onego zboża, co ma być, ale gołe ziarno, to cusz albo pszenicę, albo czego innego. 1 *Leop. Kor.* 15, 37. Żebyście odtąd byli innego, to cusz tego, który zmartwychwstał. 1 *Leop. Rom.* 7, 4.

*CZTA, uczta *ob.* Cześć.

CZTERDNIOWY, CZTERDZIENNY *ob.* Czterodniowy, Czterodzienny. CZTERDZIEŚCI, stu, dziesięć cztery razy, vierzig; *Boh.* čtyřidcet, čtyřidceti; *Slovac.* štiricat; *Slavon.* csetêrdeset; *Sorab.* 1. schtyrzeczi, žterčežtžo; *Sorab.* 2. stüržaschcža, stüržascza, stüržastet; *Bosn.* ceterdeset, cetrrideset, cetrrideseti; *Vind.* shtiridefet, shtirredi, stiredi; *Carn.* shtirdéset, shtiridesiti; *Croat.* cheterdeszet; *Dal.* chetreszti; *Rag.* cetardesét, cetreesti; *Eccl.* четыредесять, *Ross.* сорокъ, (cf. sorok). CZTERDZIESIĄTNICA, y, *ż.* pierwsza niedziela w post, iż już jest w czwartym dziesiątku dni do Wielkiej Nocy. *Sk. Kaz.* 86. (cf. siedmdziesiątnica). der erste Sonntag in der Fasten, Invocavit, Wstępna niedziela. — §. *ob.* Czterdziestnica. CZTERDZIESIĄTNIK, a, *m.* heretyk, członek sekty czterdziesiątników, to jest tetradytów i Apollinarystów. *Pimin. Kam.* 29. eine Art Ketzer. CZTERDZIESTEK, stka, *m.* ogół z czterdziestu, eine Zahl von Vierzig, ein Ganzes von Vierzig Stück. *Bzow. Roz.* 26. CZTERDZIESTÓWKA, i, *ż.* CZTERDZIESTNICA, CZTERDZIESIĄTNICA, y, *ż.* post wielki, 40 dni trwający, die große Fasten, die vierzigtägige Fasten; *Rag.* cetardesetizza, korizma; *Croat.* cheterdeszeticza, cheterdeszetnicza, cheterdeszetka, korizma, posz 40 dan; *Dal.* posztna, chiterdeszeticza; *Bosn.* korizma; *Ross.* четыредесятница. Czterdziestnica postów ma świadectwo i w starym zakonie z postu Mojżesza i Heliasza, i z ewanielii, bo tyleż dni Pan pościł. *Sk. Kaz.* 110. Czterdziesiątnica. *Pimin. Kam.* 84. — §. Adwent nazywał się też kiedyś czterdziestnicą, że czterdzieści dni do wielkich świąt poszczono. *Cer.* 1, 184. §. Czterdziestnica, kobieta 40 lat mająca, eine Vierzigerinn. CZTERDZIESTNIK, a, *m.* czterdziestek, liczba czterdzieści w sobie mająca. *Cn. Th.* ein Ganzes von vierzig Einheiten. §. Człowiek czterdziestoletni, ein Vierziger. CZTERDZIESTNY, a, e, czterdzieści mający, vierzig enthaltend. Post w liczbie swych dni czterdziestny. *Groch. W.* 62. Postu czterdziestnego nie pościł. *Sk. Dz.* 788, *Sak. Prob.* 153. CZTERDZIESTODNIOWY, CZTERDZIESTODZIENNY, a, e, CZTERDZIESTODNIOWO, CZTERDZIESTODZIENNIE *przysłk.*, dni czterdzieści trwający, lub co 40 dni przypadający, vierzigtägig; *Slov.* štiricatodénni; *Vind.* shtiredidanski; *Ross.* четыредесятодневный. CZTERDZIESTOGODZINNY, a, e, CZTER-

DZIESTOGODZINNIE *przysłk.*, godzin 40 trwający, vierzigstündig; *Vind.* shtiredivuren; *Ross.* сорочинный, сорокоустный. Czterdziestogodzinne nabożeństwo, *Ross.* сорокоустіе, сорокоустъ, сорочины. Modlitwy czterdziestogodzinne po kościołach nakazano. *Tward. Wł.* 95. CZTERDZIESTOLETNI, a, ie, CZTERDZIESTOLETNIE *przysłk.*, lat czterdzieści trwający lub co 40 lat przypadający, vierzigjährig; *Boh.* čtyřidcetiletý, čtyřidcytiletý; *Sorab.* 1. žtereżetletné. CZTERDZIESTOLUDNY, a, e, ludzi czterdziestu mający, vierzig Mann habend. Czterdziestoludna gromade strachem przeraził. *Mon.* 73, 571. CZTERDZIESTY, a, e, w porządku po trzydziestym dziewiątym następujący, der Vierzigste; *Boh.* čtyřidčátý; *Slovac.* štiricátí; *Sorab.* 1. schtyrzety, žtérczeteré; *Sorab.* 2. stüriżasti; *Slavon.* csetêrdeseti; *Rag.* cetardesecti, cetardésti, cetverodesseti; *Croat.* chetêrdeszeti; *Dal.* chetverodeszeti; *Carn.* shtirdesetè; *Vind.* shtirredni, shtirídeſeti; *Eccl.* уєтыредесатын, *Ross.* сороковой. CZTERLETNY, *ob.* Czteroletni. CZTERMIESIĘCZNY, a, e, CZTERMIESIĘCZNIE *przysłk.*, cztery miesiące mający, lub co cztery miesiące przypadający, viermonatlich, *quadrimestris. Cn. Th.* CZTERNAŚCIE, *CZWORONAŚCIE, stu, cztery nad dziesięć, vierzehn; *Boh.* čtrnáct, čtrnácte; *Slovac.* štrnášt, čtrnácte; *Slavon.* cseternaest; *Bosn.* cetrrinadeste, cetrrinaeste; *Sorab.* 1. schtyrnacżc, žternatžo; *Sorab.* 2. stürnasczo, sternasczo; *Rag.* cetarnàdest; *Vind.* shternaist, stirinaist; *Croat.* cheternajzt, cheternayszt, chetirinayszt, chetérnadeszte; *Dal.* chetarnadeszt, cheternajeszt; *Ross.* четырнадцать; *Eccl.* уєтыренадесате. Summując pokolenia od Abrahama do Dawida jest pokoleń *czworonaście. *Sekl. Math.* 1. Czternaście kroć *Ross.* четырнадцатью; *Boh.* čtrnactkrat. Za czternaście dni, za dwa tygodnie, za dwie niedziele, *Gall.* quinze jours. CZTERNASTKA, i, *ż.* liczba czyli cyfra 14 wyrażająca, die Vierzehn; *Boh.* čtrnáctka. W kartach francuzkich, jedna z nich, o 14 okach; także w grach niektórych karta dobrana aż do czternastu ok, eine Spielkarte von 14 Augen, oder die vierzehn Augen voll macht. CZTERNASTNIK, a, *m.* jeden z heretyków 2go wieku, którzy święcili Wielkanoc 14go Marca, einer von den Ketzern, die Ostern den 14ten März feierten; *Eccl.* четыренадесятники. CZTERNASTOLETNI, a, e, CZTERNASTOLETNIE *przysłk.*, czternaście lat mający, lub co czternaście lat przypadający, vierzehnjährig; *Boh.* čtrnactiletý. CZTERNASTOLATEK, tka, *m.* chłopiec o 14 latach, ein Knabe von 14 Jahren. CZTERNASTOLATKA, i, *ż.* dziewczyna o 14 latach, ein vierzehnjähriges Mädchen. CZTERNASTY, *CZWARTONASTY, *CZWARTYNASTY, a, e, w porządku po trzynastym następujący, der Vierzehnte; *Boh.* čtrnáctý; *Slovac.* štrnásti; *Sorab.* 1. schtyrnaty: *Sorab.* 2. stürnasti; *Croat.* cheternadeszti, chetirinayszti, cheternayszti; *Dal.* cheternajeszti; *Bosn.* cetrrinaesti; *Slavon.* csetêrnaesti; *Rag.* cetarnadeesti, cetarnaeesti; *Vind.* shtirnaisti, shtirnaistni, shtirinajsti; *Ross.* четырнадцатый; *Eccl.* уєтыренадесатый. *Czwartynasty potomek Rzymskiego cesarza. *J. Kochan. Dz.* 289. (czternasty *ob.* Czwartonastnik). *Czwartegonastego roku. *Budn. Genes.* 14, 5. (czternastego. *Bibl. Gd.*). Trzynastego i czwartynastego przydać nie może. *Żrn. Post.* 2, 293. *b.* CZTERNY, a, e, czworny, cztery w sobie zamykający, *quaternarius. Macz.* aus vieren bestehend, vier enthaltend, geviert. *CZTERÓBOK *ob.* Czworobok. CZTERODROŻE *ob.* Czworodroże. *CZTEROKĄT *ob.* Czworokąt. CZTERODNIOWY, CZTERDNIOWY, CZTERYDNIOWY, CZTERDZIENNY, CZTERODZIENNY, a, e, cztery dni trwający, lub co czwarty dzień przypadający, viertägig; *Boh.* čtwrtodennj, čtyrdennj; *Sorab.* 1. žteridneyski; *Vind.* shtiridanski; *Rag.* cetverodnévni, cetverodáni, cetverodagni, cetverodánik; *Eccl.* уєтвєродьнєвьнъ. Prawa na zbytek ustanowione, nazywają się czterodniowe. *Mon.* 74, 257. Łazarza czterydniowego Chrystus wskrzesił. *Sk. Żyw.* 54. (po czterech dniach). Czas czyli przeciąg czterodzienny *Eccl.* четверодневіе, *quadriduum.* CZTEROFUNTOWY, a, e, cztery funty ważący, vierpfündig; *Vind.* shtirilibrast, shtirifunten; *Ross.* четырефунтовый; *Sorab.* 1. žteripautak czterofuncie, *n.* gwicht od czterech funtów. CZTEROFUNTÓWKA, i, *ż.* armata czterofuntową kulę strzelająca, eine vierpfündige Kanone, ein Vierpfünder. CZTEROGODZINNY, a, e, cztery godziny trwający lub co cztery godziny przypadający, vierstündig; *Vind.* shtirivuren. CZTEROGRANIASTOŚĆ, CZTEROGRANIASTY *ob.* Czworograniastość. CZTEROKITNY, a, e, o czterech kitach, vierfederbüschig, mit vier Federbüschen. Czterokitny na głowę mocny szyszak bierze. *Dmoch. Il.* 139. CZTEROKOŁOWY *ob.* Czworokoły. CZTEROKONNY, a, e, o czterech koniach, mit vier Pferden. Wóz wielki czterokonny. *Jak. Art.* 2, 292. *Sorab.* 1. žtéripžažné wóz. CZTEROLETNI *ob.* Czworoletni. CZTEROŁOKCIOWY, a, e, o czterech łokciach, vierellig. Czterołokciowy wzrost. *Mon.* 71, 100. CZTEROMIESIĘCZNY, *CZWORMIESIĘCZNY, a, e, CZTEROMIESIĘCZNIE *adv.*, cztery miesiące trwający, lub co cztery miesiące przypadający, viermonatlich; *Vind.* shtiri meſezou; *Ross.* четверомѣсячный. Pszenica czwormiesięczna, po wsianiu w czterech miesiącach prawie dojrzewa. *Syr.* 928. CZTERONOCNY *ob.* Czworonocny. CZTEROPIĘTRY, CZTERPIĘTRY, a, e, o czterech piętrach n. p. dom, von vier Stockwerken, viergadig. CZTEROSETNY, CZTERSETNY, CZTERYSETNY, a, e, czterysta obejmujący, von vierhundert, aus vierhundert bestehend. §. Czterysetny, *CZWARTYSETNY, *CZWOROSETNY, w porządku po trzysta dziewięćdziesiąt dziewiątym następujący, der vierhundertste; *Boh.* čtyrstý; *Slovac.* štiristi; *Sorab.* 1. žteristoteré; *Rag.* cetverostoti, cetverostottini; *Ross.* четыре сотый. Aby każdy rok czwartosetny bywał przestępny. *Sak. Kal. D.* 4. Czworosetny. *Macz.* CZTEROSYLLABNY, CZWOROSYLLABNY, a, e, z czterech syllab czyli zgłosek złożony, viersylbig; *Vind.* shtirifilben; *Slovac.* štworoslowkowiti; *Sorab.* 1. žteriszilabne. CZTEROZŁOTÓWKA, i, *ż.* pieniądz cztery złote ważący, ein Vierguldenstück. Z grzywny mają bić 80 czterozłotówek, którym to czterozłotówkom odtąd imię złotego naznaczamy. *Vol. Leg.* 7, 451. *St. Aug.* cf. reński. – CZTERY, *CZTERZY, *G.* éch; *mascul. exclus.* CZTERZEJ; liczba między trzema a pięcią środkująca, vier; (*Boh.* čtyři; *Slovac.* štiri; *Carn.* shtiri, zhvetiri, shtir; *Vind.* shtiri, stiri; *Slavon.* csetiri; *Croat.* chetiri, stiri; *Bosn.* cetiri; *Rag.* cettiri; *Sorab.* 1. schtyri, schtyrio, žtéri; *Sorab.* 2. stüri; *Ross.* четыре; *Aeol.* κετορα; *Pers.* ciar).

Przyjeżdża czterema końmi. *Teat.* 22, 111. Przyrodzenie czterech części roku. *Sien.* 435. Wszystkich *czterzech ewanielistów przeczytał. *Biał. Post.* 115. (czteréch). Miała do ośmdziesiąt i *czterzech lat. *ib.* 125. (czteréch). Sędzia z sześcią albo *czterzemi. *Herb. Stat.* 21. (czterema). *Czterzy niedzieli. *ib.* 78. (cztery). Przez cztery księżyce. *Leop. Jud.* 19, 2. (przez cztery miesiące. *Bibl. Gd.*). Jakby on cztery zliczył, kiedy i trzech nie umie. *Oss. Wyr.* (niepodobna, by więcej umiał, mniej nie umiejąc). Z kwitkiem poszedł na cztery wiatry. *Teat.* 24, *b.* 76. (w świat, in die weite Welt). Dom, w którym cztéry kąty a piec piąty. *Teat.* 7. *c,* 73. (pustki, niemasz nic w nim, die vier leeren Wände). Szukam, przewracam izby cztery kąty, i nic znaleźć nie mogę. *Teat.* 43, *c,* 3. *Wyb.* (caluteńką izbę, alle vier Winkel). Spi na wszystkie cztery boki. *Teat.* 8, *b.* 17. (tęgo, jak zarznięty, jak zabity). Cztery kąty, cztery mury, więzienie, vier Mauern, das Gefängniß, der Arrest. Cztery kąty odpowiedzą mi za twoje postępki. *Teat.* 7, 113. Między cztery mury zamknąć go kazali. *Teat.* 7, *c.* 67. Cztery litery (k. i. e. p. *ob.* Kiep). (cf. *Lat.* trium literarum), Hundsfott. Za cztery litery czy mię Wc Pan masz. *Teat.* 43, *c.* 47. *Wyb.* Nos i uszy obciąć gotów, zwłaszcza gdyby mu kto jakieś słowo, ze czterech liter składające się, powiedział. *Mon.* 65, 456. Zaklina go na przyjaźń, miłość, na boga, na cztery litery. *Mon.* 73, 141. CZTERYKROĆ, *CZTERZYKROĆ, cztery razy, viermal; *Boh.* čtyrykrát; *Vind.* shtiribarti, shtirikrat; *Ross.* четырежды, четырью. Poruczył go po czterzykroć czterzem żołnierzom, aby go strzegli. 1 *Leop. Act.* 12, 4. CZTERYKROTNY, a, e, czterykrotnie *adv.* cztery razy powtórzony, vierfältig; *Vind.* shtiribarten. CZTERYPALCOWY, CZTEROPALCOWY, a, e, na cztery palce. *Cn. Th.* vierfingerig, vier Finger groß. CZTEROPALCZY, a, e, o czterech palcach n. p. człowiek, vierfingerig, mit vier Fingern. Czteropalczasty. *Bndtk.* CZTERYSETNY *ob.* Czterosetny, cztersetny. CZTERYSTA, cztery sta, *G.* czterechset, sto cztery razy, vierhundert; *Sorab.* 1. schtyris'ta, žteristoterni; *Sorab.* 2. stüri hunderti; *Bosn.* cettrista. CZTERZONOGI *ob.* Czworonogi.

Pochodz. *czworo*, *czwarty*, *ćwierć i t. d.*

CZUB, a, *m.* CZUBEK, bka, *m. zdrobn.*, chochoł na wierzchu, czupryna stercząca, zjeżona, der Schopf auf dem Kopfe; *Vind.* zhop, kop, plasem, kopp; *Carn.* zhop; *Ital.* ciuffo; *Slovac.* štica; *Boh.* chocholka; *Slavon.* kruna; *Sorab.* 1. tžecž; *Bosn.* huhor, percin, kika; *Croat.* kúkma, kukmicza, pernicza; *Dal.* huhor, huhorich; *Rag.* huhor, huhorich; (*Eccl.* чубъ, носъ птичій dziób). Czub na głowie człowieczéj z włosów, der Schopf, Haarschopf. Tatarowie łeb wszystek golą, wyjąwszy młodzieńce, co sobie czuby na wierzchu głowy zostawując, koło uszu zakręcają. *Gwagn.* 589. Uchwycił mię za czubek głowy mojej i podniósł mię. 1 *Leop. Ezech.* 8, 3. (za kędzierze. *Bibl. Gd.*). — Czub, czubek, *meton.* głowa, łeb, der Kopf, der Schopf, der Nickel. Nalać sobie w czub, upić się, podpić sobie, sich betrinken, benicken. Mieć w czubie, podchmielonym być, etwas in der Krone haben. Nalał w czub, tak że rozum stracił. *Jabł. Ez. B.* 4. Ma w czubku, a zatém łacny do ograniа. *Teat.* 7, *d.* 40. Dobrze w czubkach zagrzani, wracają z karczmy. *Zab.* 16, 152. Rozum utraca, w czub nalawszy wina. *Pot. Pocz.* 652. Nikomu nie przepuszczą, jak się w czub należe. *Kochow. Fr.* 101. — Pójść w czuby, za łby, *ob.* Czubić się, poczubić się, sich an die Köpfe kriegen, mit einander raufen, bey den Haaren zausen. Dla ciebie pójdę w czuby z samym dyabłem. *Teat.* 11, *b.* 41. Ja w czuby pójdę za ciebie. *ib.* 53, 62. Wnet się w czuby sprobujemy. *Teat.* 52, 60. Bili się w czubki po naszemu. *Boh. Kom.* 1, 360. Od słów do słów, w czubki zostali graczami. *Zab.* 15, 182. Czubki, zaczubki, załebki, bitwa, Rauferey; *Ross.* волосянка, волосяночка. Prawda, że z tego wszystkiego przyjść do czubów może, I tak było po śmierci Augusta wtórego, Ci bili Sasów, owi bili Leszczyńskiego. *Niemc. P. P.* 86. Zwady, swary, o mało nie przyszło w czuby. *Mon.* 76. 141. Czuba podnosić, głowę podnosić, pysznić się, das Haupt stolz erheben. Kto więcej wziął, nie miałby dla tego czuba podnosić nad drugiego, ani dumy sobie stroić. *Gil. Post.* 403. *b.* — §. Czub koński przyrodzony, włosy nad czołem między uszami, der Schopf eines Pferdes über der Stirne zwischen den Ohren; *Ross.* чолка, холка, хохолъ, хохолокъ, хохолочикъ, хохлище. Rozpalonym żelazem w samym czubie między uszami przypal koniowi wzdłuż skórę. *Lek. Kon.* 21. — Czuby u koni dla ozdoby, kutasy stojące z frandzlami, w które łby koni cugowych przybierają się, Pferdequasten, Pferdebüsche, zur Zierath auf den Köpfen der Kutschpferde. Konie w czubach, postylion w burtach. *Xiądz.* 19. Żeby była w stajni wszelka gotowość, konie przybrane; o czubach nie zapomnieć. *Teat.* 26, *b.* 12. Konie bez czubów. *ib.* 19, *c.* 8. §. Czuby kobiece, stroje głowy bardzo wysokie, i wszelkie tegoż gatunku ubiory, trzęsidła, pióra, hoher Weiberkopfputz, Kogel. Te modne kornety u panny Cześnikownej nie podobały mi się; kto to widział takie czuby na łbach! *Teat.* 26, *b.* 60. Rada, że nastawiła sobie na łbie czubów; dziwuje się sobie, że jej z tym pięknie; ja jej się dziwuję, że jej chce się babilońską wieżę dźwigać. *Oss. Wyr.* §. Czub, czubek u czapki, pióro, kutas, eine Quaste, oder ein Federbusch an der Mütze. Ten z opiętym kołnierzem, ów z podwójną klapką, Drugi z czubkiem; a ja też z mą niepyszną czapką. *Zab.* 9, 364. *Ejss.* §. Czub, czubek u ptaków, wężów i t. d. der Schopf, der Busch, der Federbusch. Wąż podnoszący łeb z czubem. *Bardz. Tr.* 496. Dłuższe pióra na głowach niektórych gatunków ptactwa jeżące się, czubem nazywamy. *Zool.* 72. Każdy dudek ma swój czubek. *Cn. Ad.* 340. (każdy ma swoję przyganę; nikt bez ale). Znać dudka z czubka *Cn. Ad.* 1361. (powierzchność wydaje, co się wewnątrz świeci). — Czubek kura, koguta, grzebień koguci. *Cn. Th.* der Hahnenkamm. §. Czub góry, wierzch, wierzchołek, die Bergkuppe, Koppe, Bergspitze, der Gipfel. Konie biegły, Gdzie góry rosłym czubem nad morze wybiegły. *Bardz. Tr.* 401. Lekko się Parnas wznosi, dwa czuby mający. *Bardz. Tr.* 358. Niedaleko miasta mała górka wschodzi, Ta czub na kształt schodzistej płaszczyzny rozwodzi. *Bardz. Luk.* 44. — §. Czub w mierzeniu, nalewaniu, to co nad strych wychodzi, das

Übermaß, was über den Strich in die Höhe steht, volles, reichliches Maß. Nalać wina z czubem. *Teat.* 28. *b*, 7. (pełniuteńko). Muszę koniecznie wypić z czubem za zdrowie Wc Panny. *ib.* 28, *b.* 104. Tylko z czubem. *ib.* 11. §. Serwety składane w czubki, na kształt czuba, czubka, Servietten, wie ein Schopf gebrochen. Serwety składają się na różne fozy, w łodzie, w czubki. *Dwor. D.* 1. §. *Botan.* Czubek Turecki, *centaurea benedicta*, gatunek chabru. *Kluk. Dyk.* 1, 114. chaber kosmaty. *Jundz.* 426. Cardenbenedict, bernardynek, oset Włoski. *Chmiel.* 1, 646. *Ross.* стороловникъ. §. *Czubkami* zowią w mowie pospolitej braci miłosierdzia, bonifratrów, die barmherzigen Brüder, u których utrzymuje się w Warszawie śpital dla obłąkanych; ztąd czubki, *Gall.* les petites maisons = śpital obłąkanych, das Irrenhaus, Narrenhaus. One szaleją, a jego nie zawadziłoby oddać do czubków. *Teat.* 11, *b.* 11. Idź, idź, głupi dziadu do czubków. *ib.* 7, *b.* 66. (potrzebujesz kraty bonifraterskiej). Wpadł, jak ten, co się od czubków zza kraty wyrwie. *ib.* 56, *b.* 20. *Zabł. Bal.* 20. Ledwie nie oszalał; mało brakowało, żeby go do czubków zapakować. *ib.* 25, *c.* 30. Każemy mu jeszcze dzisiaj czupryne ogolić i zawieść do czubków. *Teat.* 7, 62. *CZUBA, y, *ż.* (*Boh.* čuba, wilczura), szuba, suknia z futrem, (cf. czucha), eine Schaube, ein Pelzrock. Księża chodzą w czubach Tureckich miasto rewerendy. *Stryjk. Tur. H.* 2. Przystojniej w czubie chodzić cudnej klacze, Niż gdy szpetula pani w czubie skacze. *Bratk. M.* 2, *b.* Przysiadł się ów orator luby Do dziewki ślicznej owej wiernej czuby. *Jabł. Ez.* 196. CZUBACZ, a, *m.* zwierzę jakiekolwiek czubate, ein Thier mit einem Schopfe; (*Ross.* хохлачъ rozczochrany). W szczególności, czubacz, *columba cucullata. Klein.* die Haubentaube, ma na tyle głowy piórka stérczące. *Zool.* 226. CZUBATKA, i, *ż.* sikorka, *parus cristat. Klein.* ma na głowie czubek z piórek pstrokatych. *Kluk. Żw.* 2, 274. die Haubenmeise, die Schopfmeise; (*Carn.* zhôpka; *Ross.* хохлуша, kura czubata). CZUBATY, CZUBIASTY, a, e, - o *adv.*, czub mający, schopfig, mit einem Schopfe; *Vind.* zhopast, kopash, kukmast, pernizhast, grebenast, koppasti; *Carn.* zhopàst; *Slovac.* chocholatý; *Sorab.* 1. tžečžoyité; *Rag.* buhorast; *Dal.* huhorjav; *Croat.* kukmàszt; *Bosn.* huhorav; *Ross.* хохлатый. Wyglądasz mi, jak nasza czubata kaczka. *Teat.* 51, *b.* 70. Dzierlatka czubata. *Banial. J.* 3. Czubate kury, z czubem na głowie. *Kluk. Żw.* 2, 96. Perlhühner; *Carn.* zhôpka; *Ross.* хохлуша. Czubate smoki. *Otw. Ow.* 168. Czubata albo parchowata żaba. *Syr.* 825. (*ob.* Ropucha). Czubata przyłbica. *J. Kochan. Dz.* 56. *Fig.* Rodem kokoszki czubate. *Oss. Wyr.* (całe to plemię kata warte, jedna drugą ladaco, krew nic warta). §. Czubaty, czubiasty, wydatny, wysadzony, wypukły, buschicht, bauschicht, bauchicht. Na mokrych rolach zagony na samym wierzchu czubiasto robią. *Haur. Sk.* 46. CZUBIĆ *cz. niedok.*, w czub na głowie stroić, mit einem Schopfe verzieren, einen Schopf auf dem Kopfe machen. Babsko czubi łeb w trzy piętra, tym też straszniejsze. *Oss. Wyr.* (czuby stawia, buduje). Czubić konie, czuby im na głowie wystawiać, den Pferden Quasten und Trollen auf die Köpfe setzen. Wieśniaczysko stangret zapomni, choćby i na wjazd starosty uczubić konie. *Oss. Wyr.* §. Czubić kogo, bić kogo, prać go po łbie, czesać, targać za czupryne, einen bey den Haaren zausen. Czubić się *zaimk.*, wzajemnie w czuby z sobą pójść, za łby się wodzić, einander in die Haare fallen, sich bey den Köpfen kriegen, sich herum raufen, zausen; (*Slavon.* csupatise, svaditise). Wielka mię chętka bierze zczubić ją. *Teat.* 33, *b.* 46. Walek czubił Maćka, Maciek czubi Walka; ot tak na świecie, raz ten górą, drugi raz ów. *Oss. Wyr.* On taki dziki w kochaniu, jak w czubieniu. *Teat.* 30, 84. Baby się kłócą, krewni się nie lubią, Panowie straszą, a słudzy się czubią. *Kras. W.* 72. Tam chłop się z chłopem pokłóciwszy czubi, Gdy z drogi umknąć nikomu nie lubi. *Zab.* 9, 145. §. Czubić, skubać, *Bndtk.* zupfen; *Croat.* chùpati; (*Croat.* chubim, chubeti = patrzeć z rozwartą gębą, jak gap). CZUBOWY, CZUBKOWY, a, e, od czuba, czubka, Schopf=. §. Od czubków, czubienia się, Rauf=, Schlägerey. Nasi czubkowi rycerze. *Zab.* 15, 184.

Pochodz. *doczubić, naczubić, odczubić, poczubić, przeczubić, uczubić, wyczubić, zaczubić, zaczubki, cf. czupryna, czupurny.*

CZUĆ *transit. kontyn.*, mieć zmysły czym poruszone, i wiedzieć to do siebie, fühlen, empfinden; (*Boh.* čjti, čil, čigi, cytjm, ceytjm, ceytjwám, uceytiti, uceytim *sentire*, *odorari*, cyt *sensus; Slovac.* čuť, čauti, čul, čugi *audire*, citení *tactus; Sorab.* 2. zusch *sentire*, zusche *sensus; Sorab.* 1. tžuyu, čžuju, čžujem *sentio;* čžucž *odorari;* čžučži *sensus*, *odoratus;* tžutžo *tactus; Bosn.* chjutiti, cjutti, uzchjutiti *sentire*, cjutti, cjuvati *custodire*, (cf. czuwać), chjuchjenje *sensus; Croat.* chutiti *sentire;* chúd, chutenya; *Dal.* chyuchenya *sensus; Croat.* chutenye *tactus*; chuti, chujem, *audire*, chuienye *auditus; Slavon.* ositíti *sentire*; chútiti, csuti *audire;* chútenje *auditus;* ticanje, pipanje, *tactus; Rag.* chjûtjeti, cjutti, *sentire;* cjutti, *audire;* chjûchjenje, *sensus; Vind.* zhutiti, obzhutiti, pozhutiti, sazhutiti, *sentire;* zhut, zhuti, zhujem *audire;* zhuti, zhuiti *custodire, vigilare;* (*ob.* Czuwać), zhutik, obzhutik, zhutenje *sensus, tactus; Carn.* zhuti, zhujem, *vigilare*, zhutiti, zhûteem, *sentire;* potip, *tactus; Ross.* чуять, почуять *audire*, *sentire;* чувствовать, возчувствовать. ощутить, ощущать, *sentire;* чувствование, чувство, возчувствование, ощущение *sensus; Eccl.* чувствилище, чувствило *organum sentiendi; Chald.* et *Syr.* שית *tsuth* = *auscultare, attendere*). I. W ogólności, postrzedz swoje zmysły czymsiś wzruszone, fühlen, empfinden. Znak śmierci w chorym, nie czuć boleści. *Karp.* 2, 144. Czuje się, daje się czuć, *Pass.* es wird gefühlt, empfunden. Ból wszelki nie tak się czuje, Gdy kto go lekko przyjmuje. *Cn. Ad.* 42. Mniejsza przykrość się nie czuje, kiedy większa następuje. *ib.* 510. Czucie, władza czucia, stan w którym się co czuje, uczucie, to co się czuje, das Empfinden, das Fühlen, das Gefühl, die Empfindung. Do czucia służą żyły suche, które się w różnych częściach ciała znajdują. *Kirch. An.* 87. Czucie, jest to pojęcie przedmiotu zewnętrznego, czyli wrażenie, które jaki przedmiot czyni na duszy za pośrednictwem zmysłów. *Dyk. Med.* 1, 635. Gdy się cokolwiek nerwów dotknie, czucie się w nas wzbudza, że poznajemy co jest

ostre, gładkie, co miękkie, twarde, suche, ciepłe abo zimne. *Wejch. An.* 188. Czucie jest rozkosz albo ukontentowanie, boleść albo przykrość, od wzruszenia zmysłów pochodzące. *Boh. Djab.* 30. — Wewnętrznie; w duszy czuć, wzruszonym być, *moraln.* innerlich empfinden, fühlen. Czuj sam dobrze twą nędzę i my będziem czuli, Jak ten, najukochańszej co płakał Urszuli (Jan Kochanowski). *Dmoch. Szt. R.* 18. Coś tam w sercu czuję ku tobie. *Teat.* 53, *b.* 59. Gdy miłość równe czucie dwom osobom daje, Za coż ten jeden płaci, a drugi przedaje? *Hul. Ow.* 69. §. Węchem czuć, czuć, woniać, durch den Geruch empfinden, riechen, (Österr. schmecken). Mam katar i nic złego ni dobrego węchem nie czuję. *Jabł. Ez. A.* 2. Czuję tu zapach rozmarynu. *Teat.* 55, *b.* 39. Uszy mają a nie usłyszą, nozdrza mają, a woni czuć nie będą. 1 *Leop. Ps.* 113, 6. Nie czuję w Warszawie wonności tytuniu, który Sułtan w Stambule ciągnie; niechby zaś pod nos zakurzył, wnet uczułbym. *Boh. Dyab.* 39. Kiedybyście wy czuli ten cuch, którym ja czuła, gdy ze mną mówiła, zrzucilibyście ją. *Wys. Kat.* 180. Swoje maszczą dłonie, Tylko aby Sabejskie od nich czuto wonie. *Kochow. Fr.* 12. Czuć od niego. *Oss. Wyr.* (śmierdzi). Czuć mu z ust. *ib.* (es riecht ihm aus dem Munde, cf. słychać). Daleko żyr orłowie, dalej sępi czują. *Pot. Arg.* 514. (wittern). Kot, gdy myszkę czuje, cicho się do niej kradnie. *Teat.* 55, *e.* 14. — *Fig.* Czułam ich przez skórę. *ib.* 55, *e.* 38. Wilk jeden, wielki łapikura, Gdy szedł, na milę w koło czuć go było frantem. *Zab.* 13, 280. *Tręb.* Czuć z daleka tchórza. *Oss. Wyr.* (poznać bojaźliwego po minie). Czuć zaraz co śmierdzi. *ib.* (łotr, niepoczciwemu z oczu patrzy). Wilk głodny krąży, kędy owce czuje. *Paszk. Dz.* 15. (miarkuje, zwącha, wittern, merken). Póki w mieszku twym co czują, Póty cię wszyscy szanują. *Cn. Ad.* 886. Ten dziś najnieszczęśliwszy, co u niego pieniądze czują. *Zab.* 13, 200. Czuje wilka w życie. *Rys. Ad.* 8. (miarkuje coś). Tam ludzie, gdy chmurę czują, po ścianach szkarłatne sukno rozwieszają. *Paszk. Dz.* 8. Starzy bliższą czują śmierć nad szyją. *Prot. Kont. D.* 3, *b.* — Czuć o czym, zwąchać czego, pomiarkować, etwas wittern, spüren. Czując pan u popa o groszach, posłał nań. *Petr. Ek.* 43. Poborcy gdzie czuli o ludziach majętnych, łupili ich z majętności. *Budn. Ap.* 90. Bolesław syna Hinka pojmał, że czuł u jego ojca o pieniądzach. *Biel. Kr.* 144. Swój skarb straciwszy Nero, na łup się wdał, gdzie czuł o bogatym. *Stryjk.* 59. §. Czuć, baczyć, uważać, poważać, bemerken, betrachten, erwägen. Nad ludźmi wielcy królowie panują, Jednak nad sobą niechaj boga czują. *Petr. Hor.* 2. *D.* 2. Miła wolność, ale kiedy się z posłuszeństwem zgadza, i zwierzchność nad sobą czuje. *Falib. Dis. O.* §. Czuć do siebie, czuć na się, w sobie postrzedz i uważać, znać się do czego, sich bewusst seyn, an sich wahrnehmen. Ale nie mniej i konie do siebie to czują, Że w złocie, że i złote wędzidło smakują. *Tward. Misc.* 143. Harda Netta, iż gładkość swą do siebie czuje. *J. Kochan. Fr.* 65. Jest kto, co na się nie czuje nic złego, Ni miecza, ni strzał nie trzeba z sajdakiem Nosić za takiem. *Petr. Hor. D.* 3. *b.* (*integer vitae*). Znaczny to pan, ale czuje i nad miarę, iż jest dostatnim. *Kras. Podst.* 2, 169. §. Czuć, czułym być, czułość mieć, łatwo być poruszonym, empfindsam seyn, empfinden, Empfindung haben. Czym szczuplejszy jest pręt poprzeczny w szalkach, tym bardziej czują. *Kruml. Chy.* 62. — II. Czuć *nijak. nied.*, czuwać, nie spać, wachen, nicht schlafen; *Boh.* bdjti, bdél, bdjm, bdjwam, (cf. budzić), *Slovac.* bdjti; *Bosn.* bditti; *Rag.* bditti, bdénje; *Croat.* zkoznuvati, zkoznujem, sztrásim; *Ross.* бдѣть, бодрствовать; *Eccl.* бѫдѣти, бдити, бдю, пободѣти, безъ сна время проводить, не спать. Śpisz Wc Pan, czyli też czujesz! *Teat.* 6, 38. Jest siła tych, którzy czują i nie śpią całej nocy, w karty grając. *Dambr.* 548. 1 *Leop.* 1 *Thess.* 5, 10. Gdyby wiedział, którejby godziny miał przyjść złodziej, pewnieby czuł. *Rej. Post. Mmm* 4. Czujmy, spać się już nie godzi. *Groch. W.* 53. Sen mi przypadł taki, iż ani spałem, ani też czułem cale. *Sk. Żyw.* 408. Czujcie, a bądźcie zawżdy gotowi. *Rej. Post. Lll.* 6. Patrz, abyś tego, coś sobie czuciem dostał, spaniem nie stracił. *Sk. Żyw.* 2, 13. §. Wartować, pilnować, strzedz, wachen, bewachen, Wache halten, auf der Wache seyn. Każda rota po murze zbrojna nie śpiąc czuje. *A. Kochan. Jer.* 245. Stróżowie w bramach ustawicznie czują. *Prot. Jał.* 12. Czucie, *vigilia*, straż nocna, die Nachtwache, die Wache. Przyszło czucie jutrzenne. 1 *Leop. Ex.* 14. — Czuć o czym, na pieczy co mieć, strzedz czego pilnie, etwas bewachen, bewahren, behüthen, sorgfältig in Acht nehmen. Ty o mnie na wszelki czas czujesz. *Ryb. Ps.* 117. Czujcie z pilnością o powierzonych wam owieczkach. *Smotr. Lam.* 8. Przestrzeżono Trojnatę, aby o sobie czuł. *Stryjk.* 288. (aby się strzegł, aby się miał na ostrożności, er sollte auf seiner Huth seyn). Zetrzyj sen z oczu, a czuj w czas o sobie. *J. Kochan. Dz.* 237. Czuć w czym, bacznym być, aufmerksam seyn, worauf achten. Rodzice niechaj czują w tym, aby dzieci swych z młodości nie rozpuszczali. *Glicz. Wych. E.* 6. — Czuć o sobie, chodzić koło siebie, zabiegać, für sich sorgen, für sich um was bemüht seyn. Iż o sobie czuł X. Zebrzydowski, przez wojewodę Wileńskiego czyniąc staranie, przeto dano mu biskupstwo Krakowskie. *Gorn. Dz.* 38. — III. CZUĆ SIĘ *zaimk.*, czując przy sobie być, przytomnym sobie być czując, czułość mieć z przytomnością, Gefühl haben, sich fühlen, bey Gefühl (Empfindung) seyn. Była w zachwyceniu; wołano na nię, a ona się nie czuła; przybiegły i inne siostry, a ona przedsię nie czuła. *Sk. Żyw.* 113. Zdumiała będąc, nie wiedziała co czynić, a ledwie się czuła, gdzie stoi. *Sk. Żyw.* 2, 198. Z onego dziwu ledwie co się czuje. *P. Kochan. Jer.* 256. Nie czuje się z radości. *Teat.* 54, 87. *Eccl.* невѣдѣтися. Jeśli się dobrze czuję, Więcej cię nad się miłuję. *Groch. W.* 386. — Czuć się na mocy, na siłach, na pieniądzach, czuć do siebie żeś mocny, silny, pieniężny, sich bey Kräften fühlen, seine Kraft fühlen. Czuje się po siłach, i zna dobrze, że brzemię to udźwignąć może. *Pilch. Sen. list.* 2, 175. §. Czuć się w czym; do czego; czuć się = czuć co do siebie, znać się do czego, sich bewusst seyn, an sich spüren, sich getroffen finden. Kto się nie czuje, niech się nie frasuje, A kto się czuje, niech się poprawuje. *Rys. Ad.* 28. Kto się sam w czym-

kolwiek czuje, Drugiego w tym nie winuje. *Cn. Ad.* 770. Kto się w czym czuje, wszystko mniema, by o nim mówiono. *Kosz. Lor.* 179. Jak się szczęśliwie umiera, gdy człowiek nie czuje się do niczego. *Pam.* 83, 2, 127. Kto się złym czuje, tego zarzut wzruszy. *Kras. Antim.* 11. Do czego się nie czuję, do serca nie przyjmuję. *Cn. Ad.* 194. §. Czuć się, wchodzić w się, brać do serca, in sich gehen, erwägen, bedenken. Jałmużna grzechy odkupuje, Czemuż się w tej mierze człek skąpy nie czuje. *Prot. Jał. A.* 4. My którzyśmy przyjęli jego prawo, mamy się czuć i znać, żeśmy jego poddani. *Gil. Kat.* 76. Boga za pana znać, jest jemu poddanym być, sługą jego się czuć i na wszelakie rozkazania jego posłusznym być. *Wiśn.* 357. §. Czuć się, strzedz się, czuć o sobie, na pieczy się mieć, pilnować się, *Croat.* chuvatisze, auf seiner Huth seyn, Acht haben, wachsam seyn. Radzili Iwoniemu Kozacy, aby się czuł, a wiedział, jako daleko ma ufać Hieroniemu. *Gwagn.* 153. Czujmy się bracia, pan blizko, oto idzie, strzeżmy się, aby nas niegotowemi nie zastał. *Sk. Żyw.* 2, 19. Czujcie się starzy, czujcie się i młodzi, Obliczcie stopnie, wiele już ich macie W górne pałace. *Groch. W.* 411. *Sk. Żyw.* 421. §. Czuć się *biernie ob.* Czuć *czynn.* — CZUCH, u, *m.* (cf. cuch) węch, wiatr, wonia, (o psach), das Riechen, das Wittern, der Geruch, die Witterung (eines Jagdhundes, cf. die Suche, Adlg.); *Boh.* čuch, čich; *Slovac.* čuch, citedelnost *odoratus; Sorab.* 1. čzuczi, čzuchani, (tžucham, wuszledžam *sagio*); *Ross.* чутье (= 1. słuch, 2. czuch, wiatr, wonia). Czuchu dwojako pies używa, który ma doskonalszy wiatrem, który ma słabszy tropem. *Ostror. Myśl.* 8. (cf. wietrzny, kopytny). Czuch u psa znaczy się nosem i trąbą, bo nosem wiatru nabiera, a trąba go mózgowi podaje. *ib.* 7. Śledziłem zwierza w boru, śledził w lesie głuchym, Włóczyłem się cały dzień, jeżdżąc za psim cuchem. *Pot. Jow.* 59. Czuchu dobrego, nosa dobrego, *Sorab.* 1. wutžuchaté, wuszlédniczki.

Pochodz. *czuły, czułość, bezczuły, bezczułość, czujny, czujność, czuwać, doczuwać, naczuwać się; poczuwać się, poczuć, przeczuwać, przeczuć, nadczuwać, czuhać, czyhać, cucić, ocucić, ocykać się, ocknął, ocniewać się.*

CZUCHA, CZUHA, y, *ż.* szuba, czuba, suknia długa futrem podszyta, (cf. czujka, czuhaj), ein langer Pelzrock. Czucha na nim z czerwonego adamaszku. *Warg. Radz.* 166. Księża tam w czuchach Tureckich chodzą, miasto rewerendy. *Paszk. Dz.* 51. Gdy sobie wspomnisz one dziwne czuhy, one stradiotki, delie, żupany.... *Rej. Żw.* 57, *b.*

CZUCHRAĆ, CZOCHRAĆ, CZUCHRANIEC *ob.* Czechrać.

CZUCIE *ob.* Czuć. CZUHA *ob.* Czucha, Czuhaj.

CZUHAĆ, CZYHAĆ na co *intransit. kontyn.*, czuwać na co, pilnować czego, oko mieć na co baczne, czatować, strzedz na co, worauf lauern, passen. (*Boh.* čihati, wyčjhati, (čijhař ptasznik); *Vind.* nazhakuvati, saſeduwati). Wszyscy na krew strzegają, mąż na śmierć brata swego czuha. 1 *Leop. Mich.* 7, 8. Na baranka niewinnego czuhają, jakoby się krwią jego popoić. *Bzow. Roż.* 66. Szatan ustawicznie na dobre czuha. *ib.* 110. Czuhała i załawiała nań, i chciała go zabić. 1 *Leop. Marc.* 6, 20. Czyha a czeka na rozdrapanie twoje. *Rej. Post. m m m.* 5. Czyhają na upad mój. *Ryb. Ps.* 4. On na mię czuha, aż po dziś dzień. 3 *Leop.* 1 *Reg.* 22, 8. (czwała na mnie. 1 *Leop.*). Przez nienasycone łakomstwo czyhał na dobra klasztorne. *Birk. Dom.* 133. Złodziej, który na cudze mieszki czuha albo godzi. *Mącz. Ząbk. Mł.* 42. Stać komu o gardło, też czuhać na kogo, niektórzy mówią. *Mącz.* Pod wojsko się podmykał, czyhając na to, jakoby mógł kiedy na nieopatrznych uderzyć. *Papr. Ryc.* 174. Na zdrowie jego czyhać miano. *P. Kochan. Jer.* 524. Czekał czasu, czyhał na pogodę. *Gorn. Sen.* 460.

*CZUHAJ, aju, *m.* CZUJA, *SZUJA, i, *ż.* CZUJKA, i, *ż. zdrobn.*, czuba, czucha, płaszcz z rękawami Tatarski, Ruski, ein Tatarischer oder Reussischer Rockelor. Kontusze, żuki i czuhaje, wschodowe ubiory. *Tward. Wł.* 201. Dla niego krawcy szyją telety, krają złotogłowy, a z nich zaś kontusze, czuhaje, hazuki. *Opal. Sat.* 115. Chmielnicki ochotników poubierawszy w ordyńskie czuhaje, żeby straszniejsi byli.... *Tward. W. D.* 30. Czuhaj wdziawszy Ruski. *ib.* 77. W szubach i szujach chodzą. *W. Post. W.* 2, 103. (cf. szuja, nikczemnik).

CZUJE *ob.* Czuć. CZUKULATA *ob.* Ciokolata CZUŁAĆ *ob.* Ciułać. CZULE *ob.* Czuły CZUŁKO *ob.* Czółko.

CZUJKA, i, *ż.* płaszcz z rękawami, ein Mantelor, Mantelrock. *ob.* Czuhaj, Czuja, Czucha.

CZUJLIWY, a, e, CZUJLIWIE *adv.*, dotkliwy, snadny do obrażenia, empfindsam, zart. Błona w oku winogronowa bardzo jest czujliwa. *Krup.* 2, 314. CZUJNOŚĆ, ści, *ż.* niespanie, czucie, das Wachen, die Wachsamkeit, Schlaflosigkeit; *Boh.* bedliwost; *Sorab.* 1. wachownoscž; *Vind.* budnost; *Ross.* бодренность, бдѣніе, блительность; *Eccl.* бодрость. Postami, czujnościami i modlitwami się trapił. *W. Post. W.* 32. Częścią klęcząc, częścią stojąc, trwał na czujnościach. *Wys. Loj.* 10. Czujnościami i rozmaitém udręczeniem martwić się. *Karnk. Kat.* 349. §. Baczność, pieczołowitość, pilnowanie, die Wachsamkeit, die Acht, Obacht, Aufmerksamkeit. Żona dobra staraniem, czujnością i przemysłem przyniesie lepszy posag, choć uboga, niż owa modna bogata. *Kras. Pod.* 2, 146. Od starej surowości i czujności rycerskiej odstąpili. *Sk. Dz.* 522. Obrócił całą myśl swoję do wojny i rycerskiej czujności. *Stryjk.* 125. *Oppos.* Nieczujność, ospałość, gnusność. *W. Post. W.* 2, 356. die Schläfrigkeit, Unachtsamkeit, Trägheit. §. Czujność, czucie, uczucie, władza czucia, das Empfinden, die Empfindung, die Empfindsamkeit. Bielun czujność członków i krew zastanawia, i boleści złuczenia uśmierza. *Sien.* 80. Nie było ani głosu, ani czujności, ani zmysłu dziecięcia. 1 *Leop.* 4 *Reg.* 4, 31. Pełne szaleństwa czujności mają. 1 *Leop. Sap.* 14, 23. *Ross.* чуткость bystrość słuchu, woni, cuchu; *Slovac.* citedelnost *odoratus.* CZUJNY, a, e, CZUJNIE, CZUJNO *adv.*, nieśpiący, niespany, wachend, wach, munter; *Boh.* bedliwý, ostražitý; *Slovac.* bedlitedlni; *Vind.* buden, sbujen; *Croat.* zkòzen; *Sorab.* 1. wachowné, wachwaté; *Ross.* бдѣнный, блительный, недреманный, несонливый, бодренный, бодростный, бодрый. Nie wszyscy zaraz czujcie, śpij każdy na swym miejscu, a czasem bądźcie czujni. 1 *Leop.* 4 *Ezdr.* 11, 8. Czujne smutki nędzne wycieńczały ciało.

Otw. Ow. 120. — Czujny, łekkiego snu, prędko się ocucający, leise schlafend, leicht erwachend; *Ross.* чуткій, чутокъ, чутко. Słyszy czujny, choć i śpi, gdy co najmniej skrzypnie. *Pot. Arg.* 449. Czujne żórawie. *Banial. J.* 2. Nosorożec czujny. *Banial. J.* 2. Czujne koguty. *Oss. Wyr.* §. Baczny, uważny, pilny, nie załegający pola, wachsam, achtsam, aufmerksam. Chart czujny, w ślad gońca uparty. *Otw. Ow.* 110. Miał wielkie cnoty, czujny rozum, mądrość. *Sk. Żyw.* 2, 454. Napominał go, by czujnym był w sprawowaniu państwa. *Star. Dw.* 52. Pasterz najczujniejszy. *Kanc. Gd.* 51. O dobrym pospolitym pilno a czujno myśli. *Kosz. Lor.* 9. Będziecie strzedz czujnie domu. 1 *Leop.* 4 *Reg.* 11, 6. — §. Czujny, czujący, czuły, empfindend, empfindsam. Rzeczy nieczujne. 1 *Leop. Sap.* 15, 18. Nieczujna natura. *Susz. Pieśn.* 3, *B.* 4. Ludziom bardzo delikatnym, uraźliwym i czujnym, wolniejsze przykładać wezykatorya. *Krup.* 5, 400. Czujne ziele *ob.* Czułozioł, Czułek. §. Czujny komu, dający mu się uczuć, uciążliwy, jemanden empfindlich, drückend für ihn. Rozrządzone tym sposobem ciężary poddaństwa, mało co będą czujne chłopom. *Mon.* 67, 213. *ib.* 191.

CZUŁEK, łka, *m.* rodzaj i gatunek rośliny, *mimosa*, którego dotykane liście stulają się, i dopiero się po niejakim czasie rozwijają. *Kluk. Dyk.* 2, 112. Czułozioł. *Ład. Dyk.* 2, 289. die Sinnpflanze. CZUŁO *ob.* Czuły. CZUŁOŚĆ, ści, *ż.* władza czucia, tkliwość, das Gefühlsvermögen, die Empfindungskraft, die Empfindsamkeit; (*Boh.* čilost *vivacitas, alacritas*); *Boh.* cytliwost, cytedlnost, čitedlnost; *Bosn.* chjuchjenstvo; *Vind.* obzhutlivost, pozhutnost, zhutlivost; *Carn.* zhutlivost; *Rag.* chjûchjenstvo; *Ross.* чувственность; *Eccl.* благочувствіе. Czułość, siła znajdująca się w nerwach, która za każdém ich dotknięciem czucie sprawuje. *Śniad. Teo.* 222. W kim serce czułe, czułość ostrożna, Chwalić takiego nadto nie można. *Kras. List.* 126. Śliczna czułość serca, nie może patrzeć, jak kurczę rżną, a męża katuje. *Teat.* 19, *c.* 90. — Czułość, wzruszenie, poruszenie, die Rührung; *Ross.* умиленіе; *Eccl.* срдоболїе. Dwóch czułości nie można w jednym sercu mieścić. *Teat.* 44, *d.* 30. — Czułość, moc wzruszenia, die Kraft zu rühren. Czułość pióra jego, mowy, pisma. — Nieczułość, NIECZULENSTWO, a, *n.* obojętność, zimność, die Gleichgültigkeit, Kälte; *Slovac.* necytedlnost *indolentia.* Nieczułość pana na złe, cały dom w nierząd wprowadza. *Ksiądz.* 208. W nieczułości na powszechne dobro, domowym tylko zaprzątają się zrzędzeniem. *Mon.* 65, 257. Konwulsye krasomowskie słuchacza w nieczuleństwie i oziębłości zostawują. *Zab.* 8, 142. — Czułość, czujność, niespanie, die Wachsamkeit; *Boh.* bdelost, bedliwost. Sen jest kradzieżą, której natura w nas szuka, Lecz ją umie oszukać czułością nauka. *Zab.* 15, 332. *Nagł.* — Baczność, uwaga, baczne oko, pilność, pilnowanie, strzeżenie, piecza, die Aufmerksamkeit, Obacht, Achtsamkeit. Do tej czułości obowiązani są opiekunowie względem sierot, których staranie mają. *Bals. Niedz.* 1, 319. Do takiej czułości obowiązani są gospodarze względem domowych. *ib.* 1, 320. CZUŁY, a, e, CZULE, CZUŁO *adv.* CZUTKI, a, e, CZUTLIWY, a, e, czujący, czucie mający, fühlend, empfindend; (*Boh.* čilý *alacer, vividus*); *Boh.* čitedlný, cytedlný, cytliwy; *Vind.* et *Carn.* zhutliu, obzhutliu; *Rag.* chjútiv; *Bosn.* chjuchjv; *Sorab.* 1. wutžuyité; *Ross.* чувственный, чувствительный. Serce moje nie zatwardziało, jest czułe. *Teat.* 48, 52. Utworzyć machinę czutliwą. *Zabł. Roz.* 172. Mniej czutkim i dotkliwym umysłem to zniesie. *Pilch. Sen.* 343. Czuły, snadno czujący, łatwo wzruszony, empfindsam. Serce od natury ma bardzo czułe. *Kras. List.* 126. *Eccl.* сердобольный, благоуѕвьствьнъ, *Ross.* нѣжный. Czym czulejsi są pacyenci, tym wolniejszych im potrzeba lekarstw. *Krup.* 5, 762. (im delikatniejsi, pieszczeńsi). Serce czułe, oraz umysł szczéry Są dwa wieczne poczciwych ludzi charaktery. *Zab.* 11, 385. *Zabł.* — Czuły na co, wzruszony czym, gerührt von etwas. Czas korzystać z jego powolności, kiedy na moje usługi tak czuły. *Zab.* 14, 250. *Szym.* Na los nieszczęśliwych najczulsi nieszczęśliwi. *Oss. Str.* 9. — *Oppos.* Nieczuły, obojetny, zatwardziały, twardy, kamienny, unempfindlich, gleichgültig, hart; (*Slavon.* neositljiv). W pięknym ciele, czyż może być nieczuła dusza! *Węg. Mar.* 1, 137. Bądź stałym w przedsięwzięciu, nieczułym na bole. *Hul. Ow.* 240. Alboż mogę być nieczułym na taką obelgę? *Zabł. Roz.* 87. Nieczuły jestem *Eccl.* нечувствую. — *Activ.* Czuły, wzruszający, poruszający, rührend, beweglich; *Rag.* ochinutni; *Ross.* умилительный. Napisał o ich nieszczęściu list bardzo czuły. Mowa bardzo czuła. — *Pass.* Czuły, którego czuć może, *sensilis. Cn. Th.* empfindbar, fühlbar. §. Czuły, czujny, nieśpiący, wachsam, nicht schlafend, munter. Jason smoku czułego snu nabawia. *Żebr. Ow.* (*pervigilem*). Nikt nie był z mężów tak ranny, tak czuły. *Dmoch. Il.* 2, 348. Spodziewali się naszych niedbalszych i nie tak czułych zejść. *Warg. Cez.* 53. (*vigilantes*). *Czuła noc, niespana, bezsenna, schlaflos, durchwacht. Mam tę nadzieję, że przecię za łaty Nie będą moje czułe nocy bez zapłaty. *J. Kochan. Dz.* 25. — Czuły, strzegący, uważny, pilny, wachsam, aufmerksam, hütbend, sorgfältig. Pod czułym ona wychowana okiem. *Zab.* 12, 56. Czulejszym pasterzom ustąpmy. *Smotr. Ap.* 110. Mąż bogobojny, a w czynieniu sprawiedliwości czuły. *Psalmod.* 25. Aby obywatele granic państwa swojego czułe od sąsiadów bronili. *Star. Ref.* 17.

CZUMA *ob.* Cuma.

CZUPIĆ *intrans. kontyn.*, CZUPNĄĆ *jednotl.*, uczepnąć, przyczepnąć, przyczaić się, schylić się, sich niederdrucken, niederducken, niederkauern. Na równinie psi mają z zającem do czynienia, bo czupnie na miejscu, że go aż psi w zapędzeniu pominą. *Haur. Sk.* 299. Ledwie co w krzewiu czupiąc Witeza dojźrzała. *Żebr. Ow.* 358. (*virgultis abdita*). Szczliny dostawszy czupnęła, (*fructicumque recondita silva delituit*). *ib.*

CZUPRYNA, *SZUPRYNA, y, *ż.*, CZUPRYNKA, i, *ż. zdrobn.*, cf. *Lat.* capronae; czub na wierzchu głowy, der Schopf, Haarschopf auf dem Kopfe; *Boh.* čupryna, wlasy, ktere z předu wisy, kštiče; *Sorab.* 1. kruženčže; *Rag.* kikka; *Croat.* percîn; *Bosn.* kikka, percin; *Ross.* чупрунъ; (*Ross.* чуприна gatunek dawnej zbroi); *Eccl.* челки. Włosy po samym wierzchu głowy wyrastające, są czupryną. *Kluk. Żw.* 1, 45. Kazali mu czuprynę ogolić. *Teat.* 7, *c.* 62. (waryat, oddać go do czubków, wart czarnej kury). Ju-

nak to, znać i z miny i z czupryny. *Teat.* 18, *b.* 33. Anioł wziął Habakuka za czuprynę, i stawił go nad jamą Danielową. *Zal. Test.* 318. (za czub). Pikneło go, czupryna mu wstaje. *Bardz. Luk.* 6. (włosy mu wstają, jeżą się). Poprawiwszy sobie szuprynki, a otarłszy gdzie brudno, odszedł. *Rej. Żw.* 24. Paniez z wysmukłemi wąsikami, z czerkieską czuprynką. *Mon.* 70, 14. Czerkazkie czupryny. *Brud. Ost. E.* 8. (wygolone). Niedobrze ma czuprynę przystrzyżoną, suknia na nim wisi, cały niezgrabny. *Zab.* 13, 63. (nie elegant). Zjeżona szupryna. *Rej. Wiz.* 159. Wzięli się za czupryny, za łby, za czub, za boże poszycie, sie friegten sich an die Köpfe, an die Haare. Kiedy dwaj za czupryny, do kalety trzeci. *Pot. Pocz.* 643. Codzień targali się za czupryny, Te zawzięte syny. *Jabł. Ez.* 144. Patrzę, dwóch się trzyma mocno za czupryny. *ib.* 4. Powiedz Jegomości, Niech przestanie, by nie miał na czuprynę gości. *Nar. Dz.* 3, 129. Dać komu po czuprynie, w łeb, w czub. Dwa razy się po czuprynie poskrobie, niżeli się raz do mojej zerwie. *Oss. Str.* 1. Daleko Waści do mojej czupryny. *ib.* (jeszcześ nie dorósł; jeszcześ się zemną nie zrównał). Chłopiec jeszcze od ziemi nie odrósł, a już panu ojcu do czupryny sięga. *ib.* (zły nad lata). — Długów ile czupryny. *ib.* (ile włosów na głowie). Nad zwyczaj zagrzałać się czupryna. *Auszp.* 63. (łeb ci się zagrzał). §. Czupryna u konia, włosy między uszami nad czołem, der Schopf des Pferdes. Przyciągnij koniowi czuprynę. *Tr.* §. *Poet.* Wierzch, szczyt, der Gipfel, der Wipfel, der Giebel. Widziałam, kiedyś zamkom nachylał szupryny, Puszczał nity pewny mur i trwałe dębiny. *Papr. Try. D.* Kołysne czupryny drzew. *Przyb. Ab.* 11. Cedry, chwiejcie czupryny wasze i wy sosny! *ib.* 148. §. Cypel, ucho u woru, der Zipfel, das Ohr an einem Sacke. Worki z związanemi czuprynami. *Tr.* CZUPURNY, a, e, CZUPURNIE *adv.*, jeżący się, junakowaty, nadstawiający miną, sierdzisty, szorstki, bitzig vor der Stirn, furz angebunden; (*Ross.* чопорный przysadny). Zawsze co mali, bywają czupurni, A jak po Polsku zowią ich, są durni. *Jabł. Ez.* 69. Już teraz to pan zacny, co kołpakiem wstrząsa Sobolim, czupurnego potrząsając wąsa. *Nar. Dz.* 3, 115. CZUPURNOŚĆ, ści, *ż.* sierdzistość, junactwo, bitziges Wesen, Eisenfresserey.

CZURZYĆ *ob.* Ciurczyć.

CZURYŁO, a, *m.* 1. [rodzina znakomita w ziemi Przemyskiej. Początek jej wyprowadzają od Andrzeja C y r y l a ze Stojany, któreto imię na Czuryła przekręcono. *Papr. Ogród król. Przedm.* W szesnastym wieku wsławił się Marcin Czuryło w bitwach z Tatarami i Wołoszą. *Papr. Herb. Ryc.* 536. Lud w ziemi Przemyskiej śpiewa pieśń o jakimś Czuryle, wojowniku. Jest też i taniec zwany Czuryło. *Ob. Paul. Pieśn. L. rusk. w Galic.* II. 149. — 1] z Rusk. czerkies, pałogłowiec, chłystek, ein Schlucker, ein Schwindler. Patrzajże, jak się stroi, on czuryło młody. *Klon. Wor.* 58. Jeden i drugi czuryło, Któremu także z swoją Jejmością nie miło, Poprze żywo to zdanie, że człek ma żyć wolnie. *Nar. Dz.* 3, 170. 2. *Botan.* Czuryło, z *Greck.* χονδρίλλος, *sesamoides parvum*, klein Sesamkraut. *Syr.* 1474. CZURYŁOWY, a, e, waryacki, czerkieski, schwindlerisch, närrisch, albern, verrückt. Bieganie na koniu takie byłoby czuryłowe, a nie nauką kawalkatorską. *Hipp.* 48.

CZUSZ *ob.* Czósz. CZUTKI, CZUTLIWY *ob.* Czuły.

CZUWAĆ *kontyn. et frequ. verbi* czuć; czujnym na co być, baczność na co mieć, ein wachsames Auge haben, über etwas wachen; (*Vind.* zhuiti, zhuti; *Croat.* chuvati; *Bosn.* cjuvati; *Rag.* cjùvati). Każdy w swej się sławie kocha, każdy na nię czuwa. *Krom. Błaż. ded.* Do policyi należy czuwanie na wszelkie bunty, rozruchy. *S. Grodz.* 2, 78. §. Czuwać o czym, wystrzegać się czego, sich hüthen, auf seiner Huth seyn. Czuwał o zdradzie; widział ją w gębie ich. *Birk. Chmiel. C.* 2, *b.* §. Czuwać na co, czyhać, czuhać na co, czatować, worauf lauern, passen. Dworzanie na cnotę białychgłów czuwają. *Petr. Ek.* 18. W Turczech na urzędy, jak psi głodni czuwają. *Kłok. Turk.* 99. Jak tygrys, który gdzie z ustronia czuwa Na dwie sarny w igraszce, tak on śpiegując się przyczaił. *Przyb. Milt.* 11. Czuwa, jak dyabeł na dobrą duszę. *Oss. Wyr.* (jak najchciwiej na co wartuje). CZUWACZ, a, *m.* czuwający na co, czyhający, der Laurer, Passer auf etwas, Auflaurer; (*Vind.* zhuvauz; *Carn.* zhuvaj; *Rag.* ciùvalaz; *Croat.* chuvar = stróż; — *w rodz. żeńsk.* Czuwaczka; *Croat.* chuvaricza = pasterka, chronicielka; *Croat.* chuvarnicza *custodia; Carn.* zhuvajnishe, der Wachtthurm). CZUWAŁOŚĆ, ści, *ż.* czujność, pieczołowitość, baczność, pilnowanie się, die Wachsamkeit, Achtsamkeit. Pracą, staraniem, czuwałością i zabieganiem niebezpieczeństwom, rychło w wielką się wzbił sławę. *Pilch. Sall.* 129.

CZWAŁ, CZWAŁAĆ *ob.* Cwał.

CZWARCIZNA, y, *ż.* czwarta część, der vierte Theil, das Viertel. Jedni chcą trzecizny, drudzy czwarcizny. *Czack. Pr.* 2, 6. CZWARTACZEK, czka, *m.* *rhomboides*, czworościenna figura, tylko po dwie ściany i po dwa kąty równe mająca. *Solsk. Geom.* 2. eine längliche Raute. §. *Anat.* Muszkuł w tył ruszający łopatkę, wtyłruszak, ein rautenförmiger Muskel, der das Schulterblatt hinterwärts bewegt. *Tr.* CZWARTACZKA, i, *ż.* febra, która czwartego a czwartego dnia się wraca. *Mącz.* das viertägige Fieber. Kwartana, czwartodzienna febra; *Boh.* čtwrtačka; *Vind.* shtertiza, zhetertniza; *Carn.* zhetertniza; *Croat.* chetertacha zimlicza, chetertàcha; *Sorab.* 1. na žtwortĕ dźen khodžacža zchmnicža, ztwortohdneyska. CZWARTACZNY, a, e, od czwartaka, Rhombus=. Gdy miesiąc czwartacznym aspektem albo promieniem lewym na Lwa pogląda... *Syr.* 330. *ob.* Czwartny. CZWARTAK, a, *m.* poczworny grosz, ein Viergroschenstück; (*Boh.* čtwerak 1. *quaternio*, 2. *scurra*, *sannio*, *nebulo*, cf. czwarzyć); *Sorab.* 2. stwórek, vierka; *Rag.* cetvartak, cetverí, cetverizza; *Vind.* zheterták, shtertnik, birinj; *Ross.* четвертакъ, четвертачекъ; *Eccl.* четверница. On za to 30 czwartaków wziął. *Warg. Wal.* 332. Czwartaków owych Augustowskich koło Mastrychtu bardzo wiele, a tam zowią je Polskiemi; a idą tam każdy za pół orta, ośm ich tylko w talar. *Grod. Dis. G.* 2, *b.* §. Gatunek jęczmienia, który we cztery rzędy w kłosie ziarno rodzi. *Haur. Sk.* 15, (cf. plaskur, sześciorak), vierzeilige Gerste. §. *Math.* rhombus, czworościanna figura, cztery ściany równe mająca i po parze kątów równych. *Sol. Geom.* 2. der Rhombus, die Raute, die Rautenfigur. *Astron.* Czwar-

tak słońca i przeciwny każe na inny dzień prawo odłożyć. *Mon.* 67, 448 *et* 445. §. Czwartak, koń czwarty do trzech przyprzężony, daß vierte Pferd. *Bndtk.* CZWARTEK, tku, *m.* czwarty dzień po niedzieli, w tygodniu piąty, der Donnerstag; *Boh.* čtwrtek; *Slov.* štwrtek; *Hung.* tsötörtök, chevtertek; *Sorab.* 2. stwortk; *Vind.* zhetertik, zhetertek; *Carn.* zhetertk; *Bosn.* chetvártak; *Croat.* chetertèk, chetvertak; *Dal.* chetvártak; *Rag.* cetvàrtak; *Slav.* csetvèrtak; *Ross.* четвергъ, четвертокъ. Czwartku! tygodnia synku, w rzędzie piąty. *Zab,* 12, 82. Czwartek tłusty, ostatni przed postem. *Oss. Wyr.* Wielki czwartek, czwartek przed Wielkanocą, der grüne Donnerstag; *Slov.* zeldni štwrtek; *Vind.* veliki zhetertik; *Slav.* veliki csetvèrtak: (cf. wielki tydzień). W wielki czwartek wieczerzy Pańskiej bywa wzmianka. *Pot. Jow.* 2, 27. *Prov.* Pragnie, jak żak czwartku. *Oss. Wyr.* (że czwartek pospolicie żakom był pozwolony do rozrywki). CZWARTKA *ob.* Ćwiartka. CZWARTKOWAĆ *ob.* Ćwiartkować. CZWARTKOWY a, e, od czwartku, Donnerstags=, donnerstäglich. Zgromadzenie uczonych na obiady we czwartek od króla Stanisława dla nich dawane, zwało się czwartkowym. *Nar. Chodk. ded.* CZWARTNY, a, e, czwartego stopnia, im vierten Grade. Księżyc, gdy się przez szóstą część nieba oddala, to zowiemy aspekt szestny; przez czwarty, to zowiemy czwartny albo kwadra. *Spicz.* 191. CZWARTODNI, ia, ie, CZWARTODNIOWY, CZWARTODZIENNY, a, e, co czwarty dzień przypadający, lub też cztery dni trwający, viertägig, den vierten Tag gefällig, vier Tage dauernd; *Boh.* čtwrtodenuj. Trzeciego dnia mieli z grzechów powstać; lecz stali się czwartodniemi, a przeto już śmierdzą. *W. Post. W.* 328. Kwartana albo febra czwartodniowa. *Syr. Rej.* Czwartodzienna. *Macz.* (*ob.* Czwartaczka). CZWARTOLETNI, ia, ie, co czwarty rok przypadający. *Cn. Th.* alle vier Jahre gefällig, vierjährig; (*Boh.* čtwrtletnj, ćwierćroczny). CZWARTOSETNY *ob.* Czterysetny. CZWARTONASTNIK, a, *m.* Czwartonastnicy, którzy 14 *lunae* Wielką noc obchodzą, *quartodecimani. Zebr. Zw.* 122. die Sabbatianer. CZWARTOSTOPNIOWY, a, e, *arithm.* pomiary dwuczworogranne czyli czwartostopniowe. *Ustrz. Alg.* 2, 170. vierpotenzisch, in der vierten Potenz. CZWARTOWAĆ *ob.* Ćwiertować. CZWARTY, a, e, w porządku po trzecim następujący, der Vierte; *Boh.* čtwrtý; *Slov.* štwrti; *Sorab.* 1. schworty, żtwórte; *Sorab.* 2. stworti; *Vind.* shterti, zheterti; *Carn.* zheterte; *Bosn.* cetvrrté; *Croat.* cheterti, stérti; *Dal.* chetvarti; *Rag.* cetvarti; *Slav.* csetvèrti; *Ross.* четвертый. Nogi mam tak słabe, żebym się za czwartym krokiem obaliła. *Teat.* 55, *b.* 54. — Czwarta *scilic.* godzina, Viere, vier Uhr. Czwarta bije; jeszcze nie masz czwartej; już po czwartej; o samej czwartej przyjechał. — We grze Rumelpikiecie, czwarta, karta czwarta od króla, die Quarte im Rumelpiket. Po czwarte = czwarty raz, zum vierten, viertens. *CZWARTENDWUDZIESTY *ob.* Dwudziesty czwarty. *CZWARTYNASTY *ob.* Czternasty.

CZWARZYĆ *cz. niedk.*, udawać, zmyślać, verstellen, vorgeben, *simulare*; (*Boh.* čweračiti, *scurrilem esse*). Mowę sobie czwarzyłem, a białogłowskie wziąwszy na się krezy, podszedłem ją. *Pot. Arg.* 822. §. Czwarzyć *ob.* Swarzyć, wadzić. CZWARZYĆ się *zaimk.*, udawać, jakbyś nie chciał, drożyć się, niby to odrzucając dziękować, sich scheinbar weigern, Complimente und Ceremonien machen, sich zieren. *Dudz.* 36. *Włod. Cn. Th.*

*CZWICZYĆ *ob.* Ćwiczyć. CZWIERCIEŃ *ob.* Ćwiercień. CZWIERTOWAĆ *ob.* Ćwiertować.

*CZWOR, *CZWORY, a, e, CZWORAKI, a, ie, czterech rodzajów, viererley; *Boh.* čtwerý; *Slov.* štworni, štworaki, štwornásobni; *Vind.* shtirisorten; *Bosn.* cetiristruk; *Slav.* csetverostruk; *Sorab.* 1. schtworaki, żtworé; *Sorab.* 2. stwöraki; *Ross.* четверoякій, четверный, четверoугубый; *Eccl.* четверакій. Czwor rodzaj majowej miodunki znajdujemy. *Syr.* 1353. Pospolicie sadzą trój albo czwor rodzaj wina. *Cresc.* 307. Czwora jest rzecz najlepsza ku zachowaniu pospolitego dobra: dobrze czynić, dobrze się sprawować, dobrze dziatki wychować, i dobrze orać. *Budn. Ap.* 119. Rola tęga czworego potrzebuje orania. *Cresc.* 657. §. Na *czworą *ob.* Czworo. §. Cztery razy tyle czyniący, vierfach, viermal. Czwora ośm czyni 32. *Grzep. F.* 4. *b.* Podał go czworakiej czworo straży żołnierzy. *W. Act.* 12, 4. (szesnastu żołnierzom. *Bibl. Gd*). W czwor sposób, w czwornasob, viermal, vierfach. Acz nieprzyjacioł w czwor sposób więcej w liczbie było, niż naszych, wzdy ich głupstwo pobiło. *Stryjk.* 506. *CZWORAK, a, *m. Substant.*, zamykający czterech, cf. czwartak, ein Vierling; *Ross.* четверни, Vierlinge. CZWORAKO *adv.*, na cztery gatunki, na cztery części, na cztery razy, viererley, vierfach, viertheilig, viermal; *Ross.* четвероякo; *Eccl.* четверако. четверицею. Jeślim kogo w czym oszukał, nagradzam czworako. 1 *Leop. Luc.* 19, 8. *Prot. Jabł. B.* w czwornasób. CZWORAKOWAĆ *ob.* Czworkować. CZWORGRANNY *ob.* Czworogranny. CZWÓRKA, i, *ż.* czworo czego, czworynek, vier Stück, ein Ganzes von Vieren; *Boh.* čtwerka; *Sorab.* 2. stüriza; *Rag.* cetverizza; *Croat.* chetverieza; *Ross.* четверка, четверня; *Eccl.* четверица. We czwórkę, we czworo, czterech razem złącznie, vier vereint, vier mit einander. We czwórkę chwycimy się do wykonania tego. *Teat.* 25, *b.* 61. Czwórką, czterzej a czterzej. *Cn. Th.* zu vieren, je vier. Czwórka, cyfra cztery wyrażająca, die Vier. Czwórka w kartach, jedna z nich, mająca cztery oka, albo dobrana do tej liczby, *Ross.* четвертка. Teraz dobrze uważmy czwórkę pikową. *Teat.* 48, *b.* 44. §. Czwórka, jedna czwarta część, $^1/_4$. *Jak. Mat.* 1, 60. ein Viertel. Dwie czwórki, $^2/_4$. *ib. Slav.* csetvertina *ob.* Ćwierć, ćwiartka. CZWORKOWAĆ, CZWORAKOWAĆ *cz. niedk.*, w czwornasób przyczyniać, *quadruplicare*, vervierfältigen, vierfach nehmen. Kwadruplikować, jednę miarę brać cztery razy, czworkować. *Sol. Geom.* 4. Czworakować, czworako czynić. *Macz.* Czworkowanie, poczwarte powtórzenie. *Cn. Th.* CZWORLETNI *ob.* Czworoletni. CZWORMIAROWY, a, e, cztery miary trzymający, vier Maß haltend. Czworomiarowe naczynie. *Dmoch. Il.* 2, 293. CZWOROMIESIĘCZNY *ob.* Czteromiesięczny. CZWORNASÓB, w CZWORNASÓB, CZWORNASOBNIE *adv.*, poczwórnie, cztery razy tyle wynosząc, vierfältig, vierfach; *Boh.* čtwer-

násob, čtwernasobně, (*ob.* w *czwor sposób). W czwornasób teraz zda się być śliczniejszy. *Groch. W.* 371. CZWORNASOBNY, a, e, cztery razy tyle wynoszący, vierfach, vierfältig; *Boh.* čwrtnasobný, tyle czwory. *Cn. Th.* Czwornasobny, samoczwarty, *quadruplus. Macz.* CZWORNOG *ob.* Czworonog. CZWORNY, a, e, czterny, cztery w sobie zamykający, *quaternarius. Macz.* vier enthaltend, von vieren, aus vieren. Ów z koniem pojman, ów na placu ścięty, Jeśli go czworne nie uniosły pięty. *Jabł. Buk. N.* 2. CZWORO, czworga, *zbiorowo*, cztery czego, vier Stück, vier von etwas; *Boh.* čtwero; *Slov.* štworo; *Rag.* cetvero; *Sorab.* 1. schtwore; *Bosn.* cetuero; *Slav.* csetvero; *Vind.* zhvetirn, zhveteru; *Ross.* четверо, четверы. Czworo drzwi wielkie, przez które wchodzą ze czterech stron. *Star. Dw.* 6. Egipcyanie z *czwora (czworga) rodzaju ziemi dwój tylko sprawiali. *Cresc.* 90. Nie rzekę przed *czworem (czworgiem) albo *pięciorem osób, ale przed wszystkim światem. *Gorn. Dw.* 326. Osobliwie czworo się używa, gdy liczba ta zawiera osoby różnej płci: czworo dziatek, czworo ludzi. Dawniej zamiast cztery księgi: czworo ksiąg, lub raczej: ksiąg czworo. — Na czworo, na *czworą, czworako, na cztery części n. p. podzielić, in vier Theile theilen. W czworo, we czworo, czworako, cztery razy, na cztery, vierfach, ins Gevierte. We czworo chustkę złożyć. *Tr.* Pomarańczę rozkrawaj na czworą abo w sześciorą. *Sien.* 536. We czworo za nim posłał. *Tr.* (czterema różnemi drogami). Czworgiem, czterma, mit vieren, zu vieren. Czworgiem robi, po inwentarsku rozumie się, czworgiem bydła. CZWOROBOCZNY, a, e, o czterech bokach, vierseitig. Wysuwka ta ma dziurę czworoboczną. *Jak. Art.* 1, 197. CZWOROBOK, a, *m*, czterobok, *trapezium. Sol. Geom.* 2. *quadrilaterum. Geom. Nar.* 1, 36. eine vierseitige Figur. CZWOROCZĘSTNY, a, e, na cztery części się dzielący, *quadrifidus. Macz. ob.* Czworoszczepny, viertheilig. §. *Quadrantarius*, *Macz.* czwartą część zawierający, den vierten Theil enthaltend. CZWOROCZUBNY, a, e, o czterech czubach, vierschopfig, mit vier Schopfen. Na głowie blask się świeci czworoczubnej kity. *Dmoch. Il.* 2, 271. CZWORODROŻE, a, *n.* czterodroże *quadrivium. Macz.* ein Kreuzweg, wo vier Wege zusammen stoßen; *Eccl.* крестецъ. CZWORODROŻNY, a, e, na cztery drogi, vierwegig. Czworodrożne rozstanie, gdzie się cztery drogi schodzą. *Macz.* CZWORODZIELNY, a, e, CZWORODZIELNIE *przysłk*, podzielony we czworo, viertheilig; *Ross.* четверочастно; (*Rag.* cetverodjêliti, *quadripartiri*). CZWORODZIENNY, a, e, czterodzienny. *Macz.* cztery dni trwający, lub co czwarty dzień przypadający, viertägig; *Boh.* čtwrtodenný, čtyrdennj; *Ross.* четвероднeвный. Łazarz czworodzienny w grobie. *Miask. Ryt.* 134. CZWORODZIURY, CZWORODZIURNY, a, e, *quadriforis*, o czterech dziurach. *Macz.* vierlöcherig. *CZWOROGŁOSIE, ia, *n.* kwarteta, śpiewanie lub granie we czworo, *Eccl.* четвероголосное; *Ross.* четвероголосное, четверопѣснецъ. CZWOROGŁOWY, CZWOROGŁOWNY, a, e, o czterech głowach, vierköpfig; (*Vind.* shtiriglavast) Czworogłówne monstrum. *Smotr. Ex.* 8. CZWOROGRAN, CZWORGRAŃ, u, *m.* CZWOROGRANIEC, ńca, *m.* kwadrat, ein Quadrat, ein Viereck; (*Rag.* cetuneroùghliza; *Vind.* zhveterovogelje, shtirivogelstvu; *Croat.* krisnicza). Cztery czworograńce mogę tak złączyć, że z nich będzie jeden większy czworograniec. *Rog. Doś.* 1, 14. Czworograńce. *Mon.* 73, 536. Czworgran. *Dmoch. Il.* 1, 314. — *Arith.* Ilość każda, przez siebie rozmnożona, czyni czworogran liczby. *Ustrz. Alg.* 2, 6. die Quadratzahl, drugi stopień, *secunda potestas. ib.* 9. CZWOROGRANEK, nka, *m. zdrbn.*, kwadracik, ein Viereckchen, Quadratchen. Czworograniec podzielić możesz na wiele czworogranków pomniejszych. *Rog. Doś.* 1, 197. CZWOROGRANIASTOŚĆ, CZWOROGRANISTOŚĆ, CZWOROGRANNOŚĆ, ści, *ż.* czterograniastość, czwororożność, *quadratura. Macz.* die Vierung, die Viereckigkeit; (*Boh.* čtwerhranost; *Rog.* cetveronùglos). Kości tyłu wyobrażają nierówną podługowatą czterograniastość. *Kirch. An.* 25. Czworogranność obwodu, kwadratura cyrkułu. *Ustrz. Alg.* 77. CZWOROGRANIASTY, CZWOROGRANISTY, CZWOROGRANNY, a, e, — o *adv.*, kwadratowy, viereckig, Quadrat=; *Boh.* čtwerhraný, čtwerhranatý; *Slov.* štworohranni; *Bosn.* cetverokrajni; *Sorab.* 1. žteristronaté, žteristronské. Studnia czworograniasta. *Boter.* 1, 222. Miasto czworograniaste. *ib.* 31. Mila czworograniasta. *Rog. Doś.* 3, 122. Rota czworogranna. *Dmoch. Il.* 2, 8. (*bataillon quarré*). Czworogranny, czworokątny, czwororożny, o czterech kątach, *quadrangulus. Macz.* Czworogrannym drogi zawalił głazem. *Chrośc. Job.* 190. Czworogranista ukośnie figura, szybiasta, *rhombus. Cn. Th.* Czworograniasto ukośny, *rhombi figuram habens. Cn. Th.* Co było czworogranne, to robię okrągłym. *N. Pam.* 14, 263. (Czworogrannym czynić, *Rog.* cetveronùgliti). CZWOROGRANOSZEŚCIOGRAN, u, *m. quadratocubus* albo piąty stopień. *Ustrz. Alg.* 2, 7. die sechsfache Quadratzahl, die fünfte Potenz. *CZWOROJARZEMNY n. p. wóz, *quadrijugus. Żebr. Ow.* 225. o czterech jarzmach, vierjochig. *CZWOROJEDNI, a, e, w czterech jeden, viervereint. Jehowa jest bóg jeden, nieczworojedni, jeden, nieczterojedni. *Farnow.* 45. *CZWOROJĘZYCZNY, a, e, o czterech językach, vierzüngig, von vier Sprachen; *Sorab.* 1. žteriyazeczné. CZWOROKĄT, a, *m.* Czterokąt, figura cztery boki mająca. *Jak. Mat.* 1, 52. eine vierwinkliche Figur, ein Viereck. *Solsk. G.* 2. *quadrilaterum. Geom. Nar.* 1, 36. *Carn.* shtirvogl; *Vind.* shtirivogel; *Rag.* cetverokùtie, cetveronùghlo, cetveronùglich; *Ross.* четвероугольникъ. Czworokąty dzielą się na czworokąty prosto rzeczone, na nierównoległoboki *trapezia* i na równoległoboki *parallelogr. Jak. Mat.* 1, 98. CZWOROKĄTNY, CZWOROKĄTOWY, CZWORKĄTOWY, a, e, CZWOROKĄTNIE *adv.*, o czterech kątach, *quadrangulus. Macz.* vierwinklig: *Slov.* čtweruhelný; *Sorab.* 1. žtérirožné; *Bosn.* cetveronughli; *Rag.* cetveronùgli, cetverokrajni, cetveronùglast; *Carn.* shtirvoglat; *Vind.* shtirivoglat; *Ross.* четвероугольный. Figura czworokątna, która prosto nazywa się czworokątem, jest ta, w której żaden bok nie znajduje się równoległy drugiemu. *Jak. Mat.* 1, 98. Czworokątnym czynić, (*Vind.* shtirivoglati). Arystoteles dobrego człowieka czworokątowym zowie, to

jest, trwałym, statecznym, τετραγονος. Jak czworokątowa kostka, na którąkolwiek padnie stronę, mocno stoi. *Petr. Et.* 36. (cf. vierschützig, vierschrötig. Adlg.). CZWOROKOŁY, a, e, o czterech kołach. *Cn. Th.* CZTEROKOŁOWY, vierrädrig; (*Vind.* shtirikolesen). Z wozem czterokołowym idą muły przodem. *Dmoch. Il.* 2, 333. CZWOROKOŃCZATY, a, e, o czterech końcach, vierendig, vierspitzig; *Vind.* shtiribodeshen, shtirishpizhast; *Ross.* четвероконечный. Czworokończaty szyszak. *Dmoch. Il.* 327. CZWOROKONNY *ob.* Czterokonny. CZWOROKROTNY, a, e, — ie *adv.*; cztery razy powtórzony, czworaki, vierfach. Ilość czworokrotna, *quadrinomium. Ustrz. Alg.* 7. CZWOROKSZTAŁTNY, a, e, o czterech kształtach, *quadriformis. Mącz.* viergestaltet, vierleibig. CZWOROLETNI, CZWORLETNI, CZTEROLETNI, ia, ie, CZWOROLETNY, a, e, cztery lata mający, lub co czwarty rok przypadający, vierjährig; *Boh.* čtvrletnj, čtyrletý; *Vind.* shtirilieten, shtiri léta star; *Sorab.* 2. stüri létni; *Sorab.* 1. schtyrilietni, žtwortak, žteri leta staré, žtwortaczk; *Bosn.* cetvrriták; *Rag.* cetveroljetni, cetverogodni; *Eccl.* четверолѣтный. Pisałem to dzieło w czteroletnym więzieniu swoim. *Jabł. Tel. pr.* Czworoletniego napijaj się wina. *Lib. Hor.* 18. Czworletniego wina. *Petr. Hor. B.* 3. Czworoletni czas, *Eccl.* четверолѣтие. CZWOROLECIE, ia, *n.* — CZWOROLICZEBNY, a, e, cztery liczący, vierzählig. Nieco czworoliczebnego, *quaternio. Mącz.* CZWOROLISTY, CZWOROLIŚCIANY, a, e, o czterech listach, vierblätterig; (*Vind.* shtirilisten, shtiripernat). Kwiat czworoliściany. *Kruml.* 334. CZWORONAROŻNY *ob.* Czwororożny. *CZWORONAŚCIE *ob.* Czternaście. CZWORONOCNY, a, e, czteronocny. *Mącz.* viernächtig. CZWORONÓG, CZWORONOGI, CZWORNÓG, CZWORNOGI, *CZTERONOGI, a, ie, CZWORONOŻNY, CZWORNOŻNY, a, e, o czterech nogach, vierfüßig; *Boh.* čtwernohý; *Rag.* cetveronògh, cetveronoxij; *Carn.* zheternog, shtirnogat; *Vind.* shtirinogen, zhetertnog; *Slav.* csetveronoxni; *Croat.* chetveronog; *Sorab.* 1. žterinohaté; *Ross.* четвероногій. Pełno tam zwierząt czterzonogich. *Herb. Art.* 130. Bydlę czworonogie. *Syr.* 710. *Cresc.* 575. *Otw. Ow.* 488. Odmieńmy czworonożne zwierzęta na dwunożne, myśliwiec będzie bohatyrem. *Kras. List.* 191. Trójnogi starzec w parze z czwornogiem dziecięcieciem Czołga się opłakanym ku ziemi przygięciem. *Zab.* 8, 395. *Koryt.* (starzec o kiju, dziecię na ręku i nogach, na bałuku) — Czwornóg, o czwornóg, na czwornóg *adv.* o czteréch nogach, auf vier Füßen, auf Vieren. Na łapach co chodzi czwornóg, nieczysto wam będzie. *Budn. Levit.* 11, 27. (na czterech nogach. *Bibl. Gd.*). Niemówiątko chodzić jęło na czwornóg, i całem Zwyczajem niemych zwierząt pomykać się ciałem. *Otw. Ow.* 614. Co na piersiach o czwornóg łazi, nie będziecie jeść. 1 *Leop. Levit.* 11. Wstępował o czwornóg na rękach i na nogach. 1 *Leop.* 1 *Reg.* 14, 13. (czołgając się. 3 *Leop.*). *Żebr. Ow.* 382. **CZWORNÓG, CZWORONÓG, a, *m. Subst.* czworonożny zwierz, ein Vierfüßler, ein vierfüßiges Thier. Odeszły na spoczynek czwornogi i ptaki. *Przyb. Milt.* 122. *ib.* 148. CZWORORĘKI, a, ie, o czterech ręku, vierhändig; *Sorab.* 1. žtériručżné. CZWOROROCZNY, a, e, czteroletni, cztery lata mający. *Mącz.* vierjährig. CZWOROROGI, a, ie, CZWOROROŻNY, a, e, o czterech rogach, albo kątach, czworogranny. *Mącz.* vierhörnig, viereckig. Czwororogie berety. *Teof. Zw. E.* 2. CZWORORÓŻNOŚĆ, ści, *ż.* czworogranność, *quadratura. Mącz.* die Viereckheit, die Vierung. CZWOROŚCIAN, *CZWÓRŚCIAN, u, *m. tetraedrum. Geom. Nar.* 2, 50. ein vierseitiger mathematischer Cörper. Foremny czwórścian. *Przyb. Milt.* 69. CZWOROŚCIENNOŚĆ, CZWORŚCIENNOŚĆ, ści, *ż.* czworakość ścian, die Vierseitigkeit. Trójścienność, czworścienność. *Czach. Pr.* 2, 205. CZWOROŚCIENNY, a, e, o czterech ścianach, vierseitig. Czworościenna figura, *quadrilaterum*, figura o czterech ścianach. *Sol. Geom.* 2. (*ob.* Czworobok, Czworokąt). *CZWOROSETNY *ob.* Cztersetny. CZWOROSIEK, a, *m.* świder do wiercenia armat, na powierzchni wydrażony w fugi, w których osadzają się cztery hartowne ostrza. *Jak. Art.* 3, 110. *equarrisoir*, ein Kanonenbohrer mit 4 Schneiden. CZWOROSKŁADNY, CZWOROSPOJNY, a, e, — ie *adv.*, czworako złożony, vierfach zusammengesetzt. Czworoskładne słowo, czworosłowie, czworosłów. *CZWOROSOWITY, a, e, poczworny, czworaki, vierfach. Chusteczkę trzy - i czworosowitą, tą wódką maczać. *Syr.* 1291. CZWOROŚPICZASTY, a, e, — o *adv.*, o czterech śpicach, vierspitzig; *Vind.* shtirishpizhast, shtiribodeshen. *CZWOROSTRAŻ, y, *ż.* straż poczwórna, ze czterech ludzi, eine Wache von vier Mann. Wsadził go do ciemnicy, podawszy go czworakiej czworostraży żołnierzów pod straż. *W. Act.* 12, 4. (szesnastu żołnierzom. *Bibl. Gd.*). CZWOROSTRONNY, a, e, o czterech stronach, vierseitig. Kocieł nie jest u nich, jak u nas okrągły, ale czworostronny i podłużony. *Świtk. Bud.* 277. CZWOROSYLLABNY *ob.* Czterosyllabny. CZWOROSZCZEPNY, a, e, *quadrifidus. Cn. Th.* czworoczestny. *Mącz.* co się na czworo rozszczepia, vierspaltig. *CZWOROTOCZNY, a, e, toczący się czworgiem, ze czteréch stron, czworako płynący, vierfach strömend. Przyjdzie do wód czworotocznych ewanielskich potoków. *Smotr. Lam.* 15. CZWOROWĘGIELNY, a, e, o czterech węgłach, czworokątny, vierwinkelig, viereckig. Położyli pod głowę i nogi dwa *kamienia czworowęgielne. *Sk. Dz.* 1185. *CZWOROWIOSŁY, *CZWOROWIOSŁOWY, a, e, o czterech wiosłach, vierruderig. Bat czworowiosłowy, *Ross.* щебротъ, верейка. *CZWOROWŁADZCA, y, *m.* samoczwart władający, panujący z równą władzą z trzema jeszcze, *tetrarcha*, ein Vierfürst; *Eccl.* четверовластникъ. Tetrarchą być, *Eccl.* четверовластвовати. CZWOROZĄB, ęba, *m. tetrodon*, rodzaj gadu, którego wszystkie gatunki morskie mają szczęki kościane. *Zool.* 196. Vierzahn, Stachelbauch, ein Geschlecht von Knorpelfischen. (cf. płaskosz). **CZWOROZAMCZYSTY, a, e, o czterech zamkach, pod czterema zamkami, vierschlösserig, unter vier Schlössern. Jej się w czworozamczystej nie obronisz wieży. *Groch. W.* 527. CZWOROZĘBY, CZWOROZĘBNY, a, e, o czterech zębach, vierzähnig; (*Vind* shtirisobast), *quadridens. Mącz. Cn. Th.* W trzecim roku owieczkom znowu dwa zęby wypadają i nazywają się czworozębne. *Wolszt.* 107. *CZWORO-

ŻENIEC, ńca, *m.* po czwarty raz się żeniący, der sich zum vierten mal verheirathet; *Eccl.* четвероженецъ. *CZWOROŻEŃSTWO, a, *n.* małżeństwo po czwarty raz powtórzone, die vierte Ehe; *Eccl.* четверобрачіе, женитьба на четвертой женѣ. *CZWORŚCIAN *ob.* Czworościan. CZWORY *ob.* Czwór. CZWORYNEK, nka, *m.* czwórka, czworo czego, Viere, ein Ganzes von Vieren; *quaternio. Urs. Gr.* 144. Kostka z czterema okami, eine Würfel mit vier Augen. Czworynkiem, *adverbialiter* po cztery, zu Vieren. CZWORZYSTY, a, e, poczwórny, czworaki, vierfach. Czworzysty czerwony złoty. *Czack. Pr.* 167.

CZY, CZYLI, CZYŻ *conj. interr.*, na początku mowy: azali, aza, izali, abo, *Lat.* an, num, bey der indirecten Frage zu Anfange des Satzes, wird dieß Fragewort, wie das Lateinische *an, num,* im Deutschen bloß durch die Inversion ausgedrückt. *Boh.* či, zda, zdaž, zdali; *Slov.* či, čili, zdali, zdažby; *Hung.* azé; *Vind.* zhe, se, ali, aku; (cf. *Ital.* se; *Lat.* si); *Carn.* ki; *Sorab.* 1. acž, da, hacž, hacžto, acžteisch; *Sorab.* 2. lěz, lězbü; *Bosn.* jeda; *Slav.* zàr; *Croat.* ali, ili, iliti, jeli; *Dal.* ako; *Ross.* егда, развѣ; *Eccl.* єдл, уболи. Czyż mogą w lasach morskie przebywać delfiny, Czyż mogą pływać dziki wśród morskiej głębiny? *Dmoch Szt. R.* 6. können wohl Seedelphine...., können Wildschweine.... Ona z Ludwikiem uciekła; czyż być może! *Teat.* 30, *b.* 144. ist das möglich! Czemuż mnie nie kochasz? R. Czy ja wiem. *Teat.* 27, 131. weiß ichs! (ich weiß selbst nicht). Pola, łąki, sady, za pokojem, a czy hojniejszego pożytku nie przynoszą? *Falib. Dis. A.* 11. bringen sie nicht einen größern Nutzen? *Croat.* néli? §. Czy, we środku mowy, 1. jeżeli, ob, *n. p.* nie wiem, czy mu dał, ich weiß nicht, ob er ihm gegeben hat; (oder auch:) ich w. n. hat er ihm gegeb. Nie wiem, czy przyjdzie, ob er kommen wird, (oder:) ich w. n. wird er kommen? 2. albo, oder. Ten czy nie ten? *Cn. Th.* der? oder nicht der? §. Czy - czy, *Slov.* či - či; či - čili; *Croat.* ali - ali; *interr. direct.* n. p. Czy on? czy nie on? R. on to jest, on! *Teat.* 8, 22. ist ers? oder ist ers nicht? — *Interr. indir.* Czy ty chcesz, czy nie chcesz, musisz być moją. *Teat.* 54, *c. b.* 2. du magst wollen, oder nicht. Czy tak, czy siak, już się stało. *Teat.* 30, 36. es sey nun so, oder anders. Czyś bogacz, czyli z liczby królów dzieci, Czy nędzarz, umrzesz. *Hor.* 1, 199. *divesne an pauper*, du magst nun reich seyn, oder ein Königssohn, oder ein Bettler.... O ty, czyś człowiek, czy bozkim zrządzeniem Anioł na moję pociechę zesłany, Czyś człowiek, jak ja, czy nieba osiadasz, Powiedz czym jesteś. *Kras. Woj. Choc.* 89. bądź, bądź, bądź, (entweder —) oder z. B. O du, (entweder) Mensch oder Engel, durch Gottes Fügung zu meinem Troste gesandt, Mensch, wie ich, oder des Himmels Bewohner;.. auch: O du! du magst nun Mensch seyn oder E... auch: O du! seyst du nun...

CZYCHAĆ *ob.* Kichać. CZYHAĆ *ob.* Czuhać.

CZYJ, yja, yje, *relat. possess.*, do kogo należący, kogosiś, wessen, wem gehörig; *Boh.* čj; *Slov.* či, čiga, čigé; *Slav.* csiji, csija, csije; *Bosn.* cigov, ciji; *Sorab.* 1. cžei, tžěy; *Sorab.* 2. zoji, žeji; *Carn.* zhegâv, zhegava, zhegavu, (cf. czego, cf. co); *Croat.* chij, kojega, koga, (cf. kto, kogo); *Dal.* chigov; *Rag.* cij, cigov, cigova, cigovo; *Ross.* чей; *Eccl.* чии, (cf. *Lat.* cuius). Dajcie, co czyje, każdemu, Bogom, sobie i bliźniemu. *Karp.* 7, 9. Oddaj, co czyje. *Prot. Jał.* 9. gieb ab, wem was gehört. Żaden nie ma cudzych rzeczy ruszać, gdzie ten, czyje są, na to nie zwala. *Herb. Stat.* 551. (ten do którego należą, der dessen sie sind, dem sie gehören). Na czyim wózku siedzisz, tego piosnkę śpiewaj. *Cn. Ad.* 526. von (dessen) wessen Brot ich habe, dessen Lied ich singe. Nikt się do siły teraz nie udawa, Gdyż ten wygrywa, czyja lepsza sprawa. *Zab.* 16, 343. Sędzia nie ma patrzeć czyja, ale tylko znać jaką sądzi sprawę. *Mon.* 65, 58. Czyja szkoda, tego i grzech. *Cn. Ad.* 137. wer den Schaden hat, darf für den Spott nicht sorgen. Wie bóg, czyj baran, czyj kozieł. *Cn. Ad.* 1231. (*Vir nobilis ducebat hoedum templo hostiam; videns autem colonum suum ducentem agnum, institit, ut commutaret secum, dicens, indecorum esse, herum offerre sacris hoedum, colonum vero ejus agnum. Qui cedens precibus dixit: cujus sit agnus, cuius hircus, homines latere poteris, haud deum*). Wie bóg czyj kapłun, czyj baran. *Rys. Ad.* 73. W tłumie nie znać było, kto czyj. *Warg. Cez.* 199. (cf. naszyniec, waszyniec, wer zu wem gehörte, wem einer zugehörte. cf. *Eccl.* коестранецъ; *Graec.* ποδαπὸς, *cujus?*) — *Interr. indir.* Czyjeżby oczy tu nie zapłakały! *Past. F.* 10. Coś ty nagotował, czyje proszę będzie? *Prot. Jał.* 10. *Interr. direct.* Czyj? wessen? Co się wam zda o Chrystusie: czyj syn jest? *Leop. Math.* 22, 42. Czyj ten kapelusz? §. *Indetermin.* Czyjś, nie wiedzieć czyj, kogoś tam, irgend jemandes, jemandes. Czyjś koń w zbożu. Czyjś pieniądz znalazł. CZYJKOLWIEK, bądź kogośkolwiek, wessen auch immer; *Slov.* čikolwek; *Sorab.* 1. niecžejižkuli. CZYJOSTRONNY, a, e, do czyjej strony należący, wessen Parthey zugehörig. Łatwo poznać można, kto jest czyjostronny, kto czego chce i życzy. *Mon.* 71, 410. CZYM *Instr. Pronom.* Co; 2. Czym *adverbial.* n. p. czym prędzej = jak najprędzej, aufs geschwindeste. §. Czym - tym = im-tym; je-desto; *Boh.* čjm-tim; *Sorab.* 1. cžim. Czym głupszy, tym śmielszy. Czym więcej pieniędzy, tym mniej spokojności.

CZYMBURY *ob.* Cymbury. CZYMSIK, CZYMSIŚ *ob.* Co, Coś.

CZYN, u, *m.* co uczyniono, uczynek, die Handlung, die That, das Werk; *Boh.* čin; *Slov.* čin, činetnost; *Croat.* chín, chinenye; *Hung.* tsinálás; *Slav.* csinjénje; *Sorab.* 1. ztžink, skutk; (*Rag.* cín *operatio*; cín, nâcin *modus*; *Bosn.* cin od obraza *effigies*, cin, nacin *modus, ratio*; akt komedyi, giest; *plur.* cini = czary, cf. odczynić); *Bosn.* djello, posao; *Vind.* djanje, djanstvu, delu, naredba, storjenje, djanje; *Carn.* dijanje; *Ross.* дѣйствіе, дѣйство, (*Ross.* чинъ porządek, ranga, dostojeństwo, чиновникъ urzędnik); *Eccl.* съдѣяніє, вещь. Wyraz *czyn* to samo znaczy co uczynek. *Śniad. Jeogr.* 285. Czynienie a czyn różne są rzeczy: czynienie jest robienie, a czyn, rzecz urobiona. Czynienie, czasem i śrzodkiem do końca i końcem; czyn zawsze końcem. *Petr. Et.* 4. Najlepsze czyny, to się często iści, U dobrych w cenie, u złych w nienawiści. *Żab.* 12, 309. Miałem ręce, nie do dobrych czynów, lecz do złych robót i niecnoty. *Kul. Her.* 21.

Bohatyrskie czyny, przewagi, Heldenthaten; *Boh.* hrdinstwj; *Ross.* подвигъ. Cały kraj jego się czynmi zdumiał. *Jabł. Tel.* 54. — Czyn, czynienie, sposób czynienia, postępowania, das Thun, das Handeln, die Handlung, was man treibt. Przykład monarchy jest czynem narodu. *Stas. Num.* 2, 199. — Czyn, dzieło, robota, praca, gatunek pracy, die Arbeit, die Art der Arbeit. Tam kilka obrazów i rzniętych sztuk czynu misternego. *Pot. Arg.* 208. — Czyn, dzieło przez wzgląd na sprawę, rzecz uczyniona, zrobiona, stworzona, stworzenie, istność, jemandes Werk, Geschöpf. Bóg ziemi i wszystkiego co na niej jest, jako czynu swego, nie przebaczywa. *Modl. Gd.* 17. Psalmista woła na kreatury bezduszne, i na wszystkie czyny pańskie: chwalcie pana! *Birk. Kant. A.* 2. *b.* Ciebie o twórco wszelakiego *czyna (!), Proszę o łaskę i pomoc w potrzebie. *P. Kchan. Jer.* 276. *§. Czyn, naczynie, das Geräth, Geschirr. Jako na śmieciach leży z domu wyrzucony Wiotchy czyn, takem jest od ludzi wzgardzony. *J. Kochan. Ps.* 41. (naczynie. *Karp.* 5, 78). *§. Czyn, ofiara, das Opfer. Ja sam za ojczyznę, za się, za syny, Sporządzał Jowiszowi uroczyste czyny, *sacra. Żebr. Ow.* 179. *§. Czyn, *czyny, machiny wojenne, wieże, tarany i t. d. podług łac. *opera*, Kriegsmaschinen, Belagerungsmaschinen, z. B. Mauerbrecher, Thürme, Werke. Hetman wojskowe cieśle w onej dobie Po drzewo na czyn w lasy wyprawował. *P. Kochan. Jer.* 335. Do szturmu potym przysposabia czyny I przeciw basztom wieże swe zatacza. *Chrośc. Luk.* 53. (*opera*). Tym tedy czynom, machinom, taranom, wieżom, przydał załogę. *Chrośc. Fars.* 445. Z nowemi czyny Goffred następował; I co najwyższy przed wysoką broną Jeden postawił, i z niego szturmował: Wieża to była, którą z drzew złożono. *P. Kochan. Jer.* 287. Już i wojennych czynów odbiegali, a nieprzyjaciel śmiele naciera i tłucze tarany. *ib.* 292. Myślał przekazić, aby leśne czyny Do wojska nie szły, i aby inszej wieży nie robiono, Z którejby znowu wątły mur tłuczono. *P. Kochan. Jer.* 330.

*CZYNIAĆ, *CZYNIWAĆ *czyn. czstl. słowa:* Czynić; = często czynić, zwykle czynić, powtarzając czynić, zwyczaj mieć czynić, *Rag.* cinùkati; zu thun pflegen, oft thun, zu handeln pflegen. Król ten czynił źle przed Jehową, jako czyniwali ojcowie jego. *Budn.* 2 *Reg.* 15, 19. Dobry żołnierz rad prawdę miłuje, jako czyniwali przodkowie nasi. *Star. Ref.* 110. *Star. Ryc.* 51. Coś mi przedtym troskliwą czyniwał tęsknicę, dziś cię pragnę. *Lib. Hor.* 22. (sprawował). Za radą Nigidyusza Cycero wiele czyniwał. *Kosz. Cyc. B.* 3.

CZYNIĆ *cz. kontyn.* i *niedok.*, uczynić *dok.*, działać, robić, thun, machen; *Boh.* činiti, činjm, učinjm; *Slovac.* činit, činjm; *Dal.* csiniti; *Hung.* chinalni; *Croat.* chiniti, vchiniti, uchínyam, chinîm; *Slavon.* csiniti, ucsiniti; *Sorab.* 1. čžinicž, čžinim, čžiniu, tžinu; *Ger.* thun; *Sorab.* 2. zinisch, huzinisch, szinisch; *Rag.* cinitti; *Bosn.* ciniti, uciniti; *Vind.* storiti, djati, diem, dejem, (cf. stworzyć, dziać); *Carn.* sturim, dęlam; *Ross.* чинить, учинить, учинять, строить, творить; *Eccl.* съдѣлати, съдѣловати, *absolute* czynić, wyrażając samę czynność bez określenia jej w czym = nie próżnować, działać, robić, czynnym być, thätig seyn, thun, handeln. Wiele czyniąc, nic nie czynią, albo przynajmniej nie to, co czynić powinni. *Mon.* 67, 65. W przeciągu życia swego, nic nie czyniąc, wielkie rzeczy czynił. *Żyw. Jez.* 51. Wiele czynił, a zdał się, jakoby nic nie uczynił. *ib.* 52. Kto wiele mówi, mało czyni. *Teat.* 15, 54. W domu zawzdy trzeba co czynić, próżnować nigdy. *Hrbst. Nauk. O.* 6. Chcesz, abyć się sługa nie skaził, niechaj zawzdy ma co czynić. *Gorn. Dw.* 369. (robić, pracować, zatrudnionym być). Insza pięknie mówić, insza pięknie czynić. Wysoka mowa na nizkie czynienie. *Fr. Ad.* 18. Takich nauczycielów świat chwalił i chwali, Którzy ucząc czynili, czyniąc nauczali. *Min. Ryt.* 3, 367. Widziałem ja i mądrych, choć dobrze uczyli, Przecię z nami prostaki, toż co my czynili. *Gaw. Siel.* 366. (tak postępowali, sprawowali się jak i my). Niepodobna, żeby kto dobrze chciał czynić, nic nie czyniąc. *Zab.* 3, 48. Albo czyń, albo daj pokój, *hortatur ad serio agendum. Cn. Ad.* 3. Czyń, masz-li czynić. *Cn. Ad.* 137. — (*Slovac.* činenliwi, *agendus*, co się ma czynić). Dobrze czynić; ani dobrze, ani źle czynić; z przyłaju czynić; źle czynić. *Petr. Et.* 120. *Slovac.* Čin dobre a prawe, ně bog sa cisara ani krala. (cf. cnota puklerz). Przestańcie czynić źle, a uczcie się czynić dobrze. *Kat. Gd.* 87. (sprawujcież się dobrze). Czyń, co masz czynić. *Cn. Ad.* 137. Masz-li co uczynić, czyń dobrze. *Cn. Ad.* 444. Co śmiesz radzić, śmiej sam czynić. *Rys. Ad.* 61. (wykonać). Co źle czynić, to źle i mówić. *Cn. Ad.* 100. Dzieci to prawią, co czynią; starzy, co niegdyś czynili; a głupi, co dopiero czynić myślą. *Zab.* 5, 97. Zobaczymy, co z tym czynić. *Zabł. Dz.* 108. (co z tym robić, zacząć, począć). Wolno ci, czynić z nią, co chcąc. *Teat.* 10, *b.* 62. Cóż czynić, gdy innego nam braknie sposobu. *Teat.* 44, *d.* 46. was ist zu thun? was ist zu machen? Nie wiedzieli lekarze co czynić z chorym panem takim, i czegoż nie czynili w nadziei łaski cesarskiej! *Birk. Ex. G.* 2. *b.* Zakon tylko te sprawy czynić rozkazuje, które człowiek czynić może cnotliwie. *Karnk. Kat.* 209. Sami z siebie żadnej rzeczy dobrej bez pomocy bozkiej nie możemy czynić. *ib.* 419. (wykonywać, do skutku doprowadzać, uskuteczniać). Jam z mojej osoby wszystko czyniła, bym ci ulżyła przykre wyroki. *Zab.* 14, 207. (podług przemożenia się przykładałam). Oblubienica cnotliwa radaby i pomyślenie oblubieńca swego uczyniła. *Żrn. Post.* 3, 577. *b.* Nie odpuści im bóg, bo czynią na miłosierdzie jego, jako na karb. *Glicz. Wych. E.* 3. *b.* (postępują sobie, grzeszą). — Czynić, sprawiać, ziszczać, skutkować, hervorbringen, zu Wege bringen, machen. Wężowy trank jest przyrodzenia ciepłego, która ciepłość jego czyni kąsanie jego. *Sienn.* 187. Jaką w ludziach odmienność te czasy czyniły, Zwierciadło bozkiej prawdy na ziemi zaćmiły. *Biel. S. M. A.* 3. W zwadzie uczynił mężobójstwo. 3 *Leop. Marc.* 15, 7. (zbroił mężobójstwo. 1 *Leop.* popełnił mężob. er begieng einen Mord). — Czynić pogrzeb, wesele, sprawować, ausrichten, veranstalten. Czynił mu wspaniały pogrzeb. *Oss. Wyr.* Córce jego w zamku czynił wesele. *Falib. Dis. M.* Inaczej: czynić komu wesele, rozrywać go, rozweselać, einem Vergnügen machen, ihn ergötzen. Febus swą lutnią bogi cieszył i czynił wesele Jowiszowi. *P. Kochan. Orl.* 1, 56. — *Czynić ku czemu, przykładać się do czego,

wpływać na co, wozu beytragen, mitwirken, dazu helfen. Nic tak nie czyni ku szczęśliwemu żywotowi.... *Macz. confert.* — Owoce czynić, rodzić, Früchte bringen, tragen. Złe drzewo złe owoce czyni. *W. Post. Mn.* 309. Bóg okazał się w ciele, i przyszedł na świat, uczyniony z niewiasty, to jest, narodzony. *Gil. Post.* 16. (gezeugt, gebohren). — Czynić przemowę, kazanie, słowa, modlitwę, eine Rede, Predigt halten, ein Gebet verrichten. Chryzostom kazania w Antyochii czynił. *Sk. Dz.* 316. (mówił, miał, prawił). Bardzo pożyteczne kazanie uczynił. *Wys. Al.* 65. Czas nie po temu, abym długą jaką przemowę do was czynił. *Birk. Chod.* 6. O zbawieniu dusz słowa żywe i ogniste czynił. *Birk. Dom.* 65. (*verba facere*). Uczyńmy modlitwę za duszę jego. *Birk. Chodk.* 40. (módlmyż się; lasst uns ein Gebet verrichten). — Przysięgę czynić, przysięgać, przysięgę składać, einen Eid ablegen. Przysięgę swą czyniąc, czoła swego prawą ręką dotykają się. *Paszk. Dz.* 113. — Posłuszeństwo komu czynić, posłusznym mu być, einem Gehorsam erweisen. Posłuszeństwo, które Turcy Cesarzowi swemu powinni zawsze czynić. *Paszk. Dz.* 106. — Sprawiedliwość czynić, rozsądzać, przyznawać co czyje, Gerechtigkeit ausüben, handhaben. Leszek objeżdżał wszystkie krainy, czyniąc wszędzie sprawiedliwość poddanym. *Biel. Kr.* 116. Żaden sobie sam sprawiedliwości nie może czynić, ale do urzędu powinien się udać. *Sax. Tyt.* 129. — Liczbę komu czynić, zdawać rachunek, rachować się, sprawiać się z czego, Rechenschaft ablegen, Rechnung ablegen. Sługa księdza pozwał, iż mu myta nie zapłacił; ksiądz zaś pozwał, iż mu sługa liczby nie uczynił. *Gorn. Wł. K.* 4. My cię wolno precz puścimy, kiedy nam liczbę uczynisz dostateczną ze wszystkiego. *Biel. Kr.* 48. Bym miał zgubić tak szlachetny lud, nigdybym za to bogu liczby nie mógł uczynić. *ib.* 53. Czynić z kim liczbę, rachować się z nim, słuchać liczby, rachunków, *ob.* Liczba. — Czynić komu dobrze lub źle, wyrządzać, einem Gutes oder Böses thun, erweisen. Nie czyń złemu dobrze. *Dwor. H.* 3. Czyń dobrze, aby i tobie czyniono. *Jabł. Ez.* 69. Skarżąc się na niewdzięcznych, mówimy w przeciwnym wyrozumieniu: czyń tu dobrze złemu! *Kopcz. Gr.* 3, *p.* 91. da thue man einmal dem Bösen Gutes! Bogatemu dobrze czynić, strata. *Cn. Ad.* 36. Dobrze czyń każdemu, i niewdzięcznemu. *Cn. Ad.* 190. — Źle komu czynić, szkodę, krzywdę, złość, einem etwas Böses, Schaden, Unrecht u. s. w. thun. Uczynił co dla mnie, i uczynił rzecz niemałą; potym zasię uczynił mi krzywdę. *Gorn. Sen.* 162. Nie dopuszczą nikomu czynić złości. *Paszk. Dz.* 109. Uczynić sobie co złego. *Cn. Th.* 1178. Myślę sobie co złego uczynić. *ib.* 440. (sich ein Leid anthun). To czyń innemu, co też sobie życzysz. *Budn. Ap.* 10. Każdy co inszym czynił, niechaj się spodziewa. *Pot. Jow.* 96. — Wygodę sobie czynić, wygadzać sobie, dogadzać sobie, wczasować się, odpoczywać, wylegać się, wysypiać się, sich's bequem machen, sich's commode machen. Kazał mu król, aby sobie w domu uczynił wczas, wkrótce go mając odesłać do wojska. *Zał. H. T.* 128. Czynić sobie wczas, wypróżniać się, potrzebę przyrodzoną odprawować, na stolec, na dwór iść. *Cn. Th.* 1326. sich's leichter machen, sich erleichtern, sich entledigen, seine Nothdurft verrichten, auf die Commodität gehen. — Pomoc czynić, pomagać, Hülfe leisten, Hülfe verschaffen. Mieszczanie chcieli sobie pomoc uczynić. *Sk. Dz.* 55. (sie wollten sich helfen). — Dobrze mi czyni to lekarstwo, *ob.* służy mi, es thut mir gut, es dient mir. — Strach czynić, strachu nabawiać, straszyć, Schrecken verursachen, in Schrecken setzen. Ogień niebieski strach czyni błyskaniem, Ziemia złym głodem, a woda wezbraniem, Powietrze morem. *Groch. W.* 555. — Dosyć, zadosyć czynić, genug thun, Genüge leisten, pełnić, uiścić, oddać, co komu należy, *Rag.* zadovogliti; *Carn.* sadovolim; *Ross.* довлетворить, удовлетворить. Miasto dosyć powinności swej czyniło. *Warg. Cez.* 238. Jeśli lekarz uczynił wszystko, co do uzdrowienia chorego należało, tedy uczynił dosyć swej powinności. *Gorn. Sen.* 528. Dosyćuczynienie, dosyć uczynienie, die Genugthuung; *Slovac.* zadostiučineni; *Ross.* угодность, управа, удовлетворение. Dosyć uczynienie jest krzywdy uczynionej komu nadgrodzenie. *Kucz. Kat.* 2, 560. Pospolicie dosyć uczynienie to zowią, kiedy kto rzecz jaką, którą winien, spełnia. O przejednaniu mówiąc, dosyć uczynienie znaczy taką nadgrodę uczynić, na którejby rozgniewany miał dosyć. *Karnk. Kat.* 240. — Czynić co z czego, robić z czego, udziałać, etwas woraus machen, verfertigen. Z wełny czynią opończe, welence. *Paszk. Dz.* 121. — Czynić, tworzyć, machen, schaffen, erschaffen. Ten świat przez boga uczyniony, rozumie się, stworzony. *Salin.* 2, 483. Tyś uczynił nieba i ziemię. *Gil. Kat.* 50. — Czynić kogo czym, robić go czym, einen wozu machen. Pytał ich, jeżeliby to prawda była, że Pan Harlej był uczyniony hrabią. *Mon.* 67, 294. Zamojskiego Król Stefan uczynił kanclerzem i hetmanem. *Oss. Wyr.* Rzetelność twa czyni cię szacunku celem. *Zab.* 15, 318. Nauki życie nasze czynią błogosławionym. *Gorn. Sen.* 433. Tak mu mądrze odpowiedział, że go kpem uczynił. *Oss. Wyr.* (na kpa wystrychnął). — †Czynić w co, przemieniać, przekształcić, verwandeln. Passya odmienia człowieka każdego, i w inszego go czyni. *Weresz. Regl.* 4. — W prostackiej mowie, czynić = czarować, (cf. odczynić; *Bosn.* ciniti cini, cjarati = czarować; *Bosn.* cini, cjari = czary). Babsko tak krowom coś uczyniło, że się nie doją. *Oss. Wyr.* (cf. uczynek, urok). — Czynić sobie żarty, śmiechy z czego, stroić żarty, sich worüber lustig machen. Tyś sobie ze mnie śmiechy czyniła zdradliwe. *Past. F.* 109. — W rachunkach: czynić jaką summę, wynosić, im Rechnen: machen, betragen, ausmachen. Sto czerwonych złotych czyni 1800 złł. *Oss. Wyr.* — Czynić komu pożytek, chwałę, sławę, przykrość = przynosić, bringen, einbringen, eintragen, thun. Ociec zostawił mi dobra, czyniące rocznej intraty koło 30,000 złł. *Mon.* 67, 622. (dochodu dawać, przynosić). Nie pytam się, ani rachuję, coby mi on folwarczyk uczynić mógł. *Gorn. Sen.* 255. Trybunały, kondescensye i kompromisy, więcej czynią jak wioski. *Kraj. Pod.* 149. — Wojny czynić z kim, toczyć, staczać, prowadzić, Kriege führen. Kontor Pruski Ludwik, częste i wielkie wojny czynił przeciw Żmudzi. *Stryjk.* 259. Podobnież: czynić pole, w polu się bić, sich im Felde schlagen, in einer Feld-

schlacht kämpfen. Harcuj mężnie sobie, Czyń pole, harcuj szeroko, By cię znać było daleko. *Kosz. Lor. pr.* — Czynić z kim, walczyć z kim, mit jemanden zu thun haben, mit ihm streiten, kämpfen. Sami z sobą tak długo broniami czynili, Pokąd ostatni nie legł i ducha nie oddał. *Opal. Sat.* 4. Rzymianie w bitwach z nieprzyjaciołmi czyniąc, za ojczyznę się potykali. *Star. Ref.* 18. Polaków Turek był świadom, gdy z Wołochy czynił. *Biel. Kr.* 432. Chętliwie do siebie skoczyli I mężnie z sobą chwilę niemałą czynili. *Papr. Ryc. pr.* Rzekli sobie, o pannę z sobą czynić, a któryby którego zabił, miał dobrowolnie precz jechać. *Papr. Ryc.* 10. Z Parysem czynił o swą Menelaus. *Zbil. Dr. G.* 3. Każdy rycerski człowiek winien o prawdę ręką czynić. *Gorn. Dw.* 266. Pokrzepiaj się, a czyńwa (*dual* = czyńmy dwa) mężnie za lud nasz. 1 *Leop.* 1 *Paral.* 19, 13. Kto będzie śmiał obstawać za nim, ze mną będzie miał do czynienia. *Teat.* 9, 31. (er wirds mit mir zu thun haben). — Czynić słowami, wadzić się, spór wieść, (cf. *gadać się), dysputować się, sich herum disputiren. Długo słowy z sobą czynili, a darmo. *Birk. Dom.* 10. — Czynić prawem, prawować się, rozprawiać, rozsądzać się, rozpierać się, vor Gerichte mit einander zu thun haben, processiren, streiten, gerichtlich etwas suchen. Słusznym a sprawiedliwym prawem czyńwa (*dual.*) z sobą, że jeżeli twoje zdanie fałszywe, ty go zarzucisz, a .... *Baz. Hst.* 43. Będąc powinien ukrzywdzony sam czynić o swą krzywdę, a nie mogąc czynić przez niedostatek, rad nie rad zjednać się musi. *Gorn. Wl. E.* Kto o zabitego ojca nie czyni, ten wstępowania na jego dziedzictwo nie godny. *Sk. Dz.* 1042. — Czynić za kim, ujmować się, sich jemandes annehmen. — Czynić za kogo, zastępować go, einen vertreten. — Czynić przeciwko komu, knować co przeciwko komu, etwas wider jemanden unternehmen, wider ihn schmieden. Skoro się Absalon widział pojednanym z ojcem, zaczął znowu czynić przeciwko niemu i życiu jego. *Zał. H. T.* 7, 182. — Czynić z kim o co = traktować z nim, negocyować, mit einem unterhandeln; *Sorab.* 1. zakhadżam. Papieże przez posły swoje między cesarzem i Królem Polskim pilnie o pokój czynili. *Krom.* 546. (*de pace diligenter egerunt*). — Czynić o czym, traktować o czym, wovon handeln. O lasach i żytach w osobnym dziele czynić będziemy. *N. Pam.* 10, 37. — §. Nie ma tu co czynić, nie ma tu miejsca, er hat hier nichts zu thun. Między temi dwoma gniew niema co czynić, których pospołu na jeden urząd wysadzono. *Warg. Wal.* 118. §. Czynić, udawać, vorgeben, machen, thun als ob.... (cf. czynić się). Czynił minę, jak gdyby był najprzywiązańszym. *Teat.* 57, *c.* 24. — §. Czynić z nim kompanią, składać towarzystwo, obcować z nim, mit einem Gesellschaft machen. Z kimże to i kędy kompanią chcecie czynić. *Birk. Ex. H.* 3. — CZYNIĆ się *zaimk.* 1. *Passive* robić się, stawać się, gemacht werden, gethan werden, geschehen, werden. Jakie się to prześliczne dziewczę uczyniło, Gdyby róża rozkwitła, aż patrzeć miło. *Tręb. S. M.* 94. was das für ein schönes Mädchen geworden ist. 2. Czynić się *recipr.*, robić się, działać się czym, sich wozu machen. Juliusz Cezar, gdy już wszystkie przeciwniki swoje wygubił, uczynił się jednowładcą Rzymskim. *Stryjk.* 74. Potrzebnym się komu czynić, starać się, żeby się nie mógł obejść bez ciebie. *Oss. Wyr.* — §. Czynić się, czym nie jesteś, udawać się za co, zmyślać się, sich für etwas ausgeben, sich zu etwas machen, was man nicht ist, sich stellen, als ob...., sich verstellen. Głupi, a mądrym się czyni. *Cn. Ad.* 252. Nie czyń się tym, czymeś nie jest. *ib.* 564. Czynisz się, czymeś nie jest. *ib.* 137. Bez cnoty szlachcicem się czynić, taki rozum jest, jak ktoby się bez duszy żywym być mienił. *Sk. Żyw.* 2, 172. Widząc szaleństwo jej, uczynił się tym, że zwyciężony jej prośbami, chciał jej już powiedzieć. *Eraz. Jęz. J. b.* (udawał, er stellte sich). Uczynię się, jakbym o niczym nie wiedziała. *Teat.* 50, *b.* 47. Że przeciw tobie mógł co twój przyjaciel zgrzeszyć, uczyń się, że nie wiesz. *Hor. Sat.* 53. CZYNICIEL, a, *m.* czyniący co, który co uczynił, sprawca, wykonywacz, spełniciel, wypełniacz, der Thäter, der Vollbringer, Vollzieher; *Slovac.* činitel; *Sorab.* 1. ztżiniczer, tżniczer; *Rag.* cinitegl; *Croat.* chinitel; *Hung.* tsinálo; *Bosn.* cinitegl, ucinitegl; *Ross.* содѣтель, (сочинѣтель autor, pisarz; *Eccl.* чиновникъ naczelnik, porządek robiący). Odstąpcie ode mnie czyniciele nieprawości. *Wys. Kat.* 469. 1 *Leop. Luc.* 13, 27. 1 *Leop.* 3 *Macch.* 2. Lewitowie i czyniciele zakonu, czyniący roboty w domu Pańskim. *W.* 3. *Ezdr.* 5, 58. Bądźcie czyniciele słowa, nie tylko słuchacze. *Leop. Jac.* 1, 22. Mowa nie będzie skuteczna, aż się pierwej uczyciel okaże czynicielem. *W. Post. Mn.* 199. Niechaj słów i przykazań twych wykonywaczem I szczérym czynicielem będę, nie tłumaczem. *Pot. Jow.* 1, 2. §. Czyniciel, czyniący za kim, zastępca, rzecznik, adwokat, pełnomocnik, der Vertreter, Sachwalter. *w rodz. żeńsk.* CZYNICIELKA, die Thäterinn; *Croat.* chinitelicza; *Rag.* cinitegliza; *Ross.* содѣтельница (cf. сочинительница autorka, pisarka). CZYNIENIE *ob.* Czynić. CZYNIROD, u, *m.* ziele Rodzeniec, *Phyllum Bryon*, wälsch Bingelkraut, Männlein. *Syr.* 757. CZYNIWAĆ *ob.* Czyniać. CZYNLIWY, a, e, mogący być uczynionym, podobny do uczynienia, thunlich; *Vind.* storliu, sdelatliu, dopernashliu. §. Czynliwy, czasem albo częstokroć czynny. *Oss. Wyr.* skłonny do czynności, gern thätig, geschäftig. CZYNNIK, a, *m.*, czynnik, sprawnik. *Śniad. Jeog.* 285. *ob.* Czyniciel. §. *Arithm. factor. Alg. Nar.* der Factor in der Multiplic. Mnożny i mnożnik nazywają czynnikami mnogości. *Jak. Mat.* 1, 25. *Łesk. Mier.* 2, 7. CZYNNOŚĆ, ści, *ż.* skłonność do czynienia, pracowania, niegnusność, ustawiczne czynienie, die Thätigkeit; *Carn.* delovnost; *Vind.* opraulivost, opravilnost, djanstvu, savjetnost, skerblivost; *Ross.* дѣятельность, расторопность; (*Eccl.* чинность porządność). Czynność, owoce pracy pomnażająca. *N. Pam.* 24, 327. *§. Czynność, czynienie, zatrudnienie, sprawa, robota, praca, die Thätigkeit, die Beschäftigung, das Geschäft, die Arbeit. Sejm w swoich postępuje czynnościach. Departament czynności zagranicznych. *Tr.* (interesów, spraw, der auswärt. Angelegenheiten). §. Powołanie czyje, rzemiosło, stan życia, to czym się trudni, das Gewerbe. *Bndtk.* CZYNNY, a, e, – ie, *adv.*, skłonny i wprawny do ustawicznego czynienia, robienia, pracowania, działania, dziel-

ny, thätig; *Slovac.* činitelni, činenliwí, činitliwí; *Vind.* delen, delatliu, djanski, opravilen; *Ross.* дѣтельный, дѣйствующій, расторопный, (cf. чинный ładny, nadobny); *Eccl.* многовещный *Graec.* πολυπάγμων; *Eccl.* дѣлистый, (cf. чинительный porządkowy). Człowiek to bardzo czynny, sam jeden zawiaduje wszystkim. Jestem czynny *Eccl.* многовеществую, *Graec.* πολυπραγμονέω; cf. *Eccl.* вещелюбствую. §. *Grammat.* Słowo czynne, *verbum activum*, wyraża sąd o tej rzeczy, która co czyni względem drugiej. *Kopcz. Gr.* 1, 32. (cf. bierne, nijakie). *Trotz* zowie go czyniącym; czynne zaś u niego jest *Gerundium*.

Pochodz. *°doczynić*, *dobroczynny*, *dobroczyńca*, *dosyćczynny*, *dziękczynny*, *naczynie*, *naczynić*, *obczynić*, *odczynić*, *poczynić*, *przeczynić*, *przyczynić*, *przyczyna*, *przyczynca*, *przyczynny*; *rozczyn*, *rozczynić*; *uczynić*, *uczynek*, *uczynkowy*, *uczynny*, *uczynność*; *bezczynność*, *wielkoczynny*, *wszystkoczyn*, *zaczynić*, *złoczyńca*, *złoczyństwo*. *Boh.* činohra, *°czynogra = drama*.

CZYNSZ, u, *m.* nazwisko powszechne podatków pieniężnych. *Kras. Zb.* 1, 222. der Zins, überhaupt, eine Geldabgabe; *Lat.* census; *Svec.* tims; *Gall.* cens; *Boh.* cynže, aurok; *Croat.* chins, haszen; *Dal.* fit; *Carn.* zhimsh, stroshèg, mitje, (cf. myto); *Vind.* zinsh, zhienf; *Ross.* et *Eccl.* (тягло), дань, оброкъ, урокъ. Pewnego pieniężnego czynszu na rok każdy płacić musiał. *Sk. Dz.* 1154. Czynsz jest podatek niejaki, który z dochodów jakiejkolwiek rzeczy płacon bywa; abowiem cokolwiek dorocznie bywa dawane, może być zwano czynszem, który może pan, którego własność ona jest, stanowić. *Szczerb. Sax.* 54. Roczne czynsze na lampy, na kościoły. *Tward. Wł.* 101. (opłaty). W szczególn. czynsz, płaca z gruntu, z roli, Grundzins, Herrenzins, Herrengefälle. Z gruntu czynsz albo płat roczny. *Chełm. Pr.* 135. Z rol, które niedawno pod jarzmem poddaństwa niechętnie i opuszczenie uprawiał rolnik, znaczny dzisiaj czynsz z ochotą płaci. *Mon.* 65, 298. Podzielił grunta między chłopów za czynsz pewny. *Pam.* 83, 532. Na czynsz, w czynsz puścić, zmienić robociznę w opłatę. — Czynsz gruntowy *Ross.* поземельное, поземельныя деньги. (*Ross.* посаженное czynsz gruntowy podług sążni). *Inaczej* na czynsz puścić rolą, zaarendować, zadzierżawić, za pewną summę w najem dać, puścić, verpachten. Na czynszu siedzieć, z gruntu czynsz płacić, dzierżawę trzymać, auf Pacht sitzen. Moi rodzice ubodzy szlachta byli; siedzieli na czynszu. *Teat.* 22, *b.* 47. *ob.* czynszowa szlachta, (*Carn.* kasn = zboże, co się rocznie w czynszu oddaje). — Czynsz z najmu, z domu, ze stancyi, i t. d. komorne, der Miethzins, die Zinse; *Ross.* пожилое. Czynsze od kramów. *Star. Dw.* 13. — Czynsz od kapitału. *Tr. ob.* Prowizya, procent. °§. *Fig.* dochód, intrata, bogactwo, Einkünfte, Einkommen, Reichthum. Dwór ubogim zamknięty, czynsz daje honory, Ztąd i sędzia wspaniały i gienerał możny. *Hul. Ow.* 226. Układność wszędzie wielkie czynsze bierze. *Rej. Wiz.* 44. (popłaca). CZYNSZOWAĆ *cz. kontyn.*, płacić komu dochód coroczny, Zins zahlen; *Boh.* auročiti. W szczególności, płacić z roli, zamiast roboty czyli odbywania dni pańskich, Grundzins zahlen, auf Grundzins sitzen. — Czynszować komu, być czyim dannikiem, haraczowym, jemanden zinsbar seyn, ihm zinsen, ihm tributär seyn. *Oss. Wyr.* Pochodz. *odczynszować*, *zaczynszować*.

CZYNSZOWNIK, a, *m.* 1. co czynsz jaki daje, der Zinsmann, der Zins zahlt; *Carn.* zhimshman; *Croat.* chinsnik; *Dal.* fitnik; *Boh.* poplatnjk, auročnjk; *Ross.* тяглецъ, оброчникъ. Gospodarz tego, któremu imienie najmuje, zowie komornikiem, czynszownikiem albo najemnikiem. *Sax. Tyt.* 215. Miethsmann. W szczególn. czynszownik, chłop opłacający się, miasto robienia pańszczyzny, ein Zinsbauer, der statt der Herrendienste Zins zahlt. O czynszownikach osadnych. *Haur. Sk.* 45. 2. Czynszownik, co czynsz wybiera, nakazuje. *Cn. Th.* der Zinsherr, Schoßherr, der sich Zins zahlen läßt. CZYNSZOWY, a, e, od czynszu, Zins=; *Boh.* cynežný, auročnj; *Carn.* primske; *Ross.* оброчный, тяглый, (cf. ciachły, ciągły). Ukażcie mi monetę czynszową. *Budn. Math.* 22, 19. *Sekl. ib.* 22. (którą czynsz się płaci, die Zinsemünze. Luth.). Czynszowe grunta, z których czynsz płacą. — Czynszowy, płacący, nie robiący z gruntu, na czynszu siedzący, Zins zahlend, auf Zins sitzend. Szlachta czynszowa, trzymająca pod panami w dobrach ziemskich grunta, na Ukrainie osobliwie i na Rusi, za najem pewny, wolna od pańszczyzny czyli dni pańskich, Zinsadel, der Grundzins zahlt. Najwięcej możnowładzcy uciskali obywatelów przez czynszową szlachtę. *Ust. Konst.* 1, 218. CZYNSZYK, a, *m. zdrobn. rzeczown.* czynsz, drobniejsza inwentarska danina, którą poddani oprócz robocizny z roli czyli najmu opłacają. *Oss. Wyr.* eine kleine Nebenabgabe; *Boh.* auroček.

°CZYNTAKOR, u, *m.* Czyntakoru z jedwabiem półsztuki. Czyntakoru bez jedwabiu półsztuki. *Inw. Cel. Lit.?*

CZYPEK *ob.* Czépek.

CZYREK, rka, *m. furunculus*, wrzodek mały jako gołębie jaje, kończaty na wierzchu. *Comp. Med.* 595. wrzód kończaty, drdzeń mający, czerwony, bolejący. *ib.* 8. ein kleines spitziges Geschwür.

CZYRPACZ *ob.* Czérpacz. CZYRWIEC *ob.* Czerwiec.

CZYRWIWY *ob.* Czérwiwy. CZYŚĆ *ob.* Czcić 2).

CZYŚCIĆ, ił, i, czyszczę *cz. kontyn.*, oczyścić, wyczyścić *dok.*, czystym czynić, czystszym robić, chędożyć omiatując, otrzepując, ocierając i t. d. reinigen, säubern, rein machen; *Boh.* čistiti, učjstiti; *Slovac.* čistjm; *Hung.* tisztitom; *Vind.* zhistiti, zhediti, zhistuvati, ozhishuvati, ozhedit, pozhedit, pometat; *Bosn.* cistiti, ocistiti; *Slavon.* csistiti; *Rag.* cistiti, ocistiti, izcistiti; *Sorab.* 1. čžisčžičž, tžisteźu, tistžosczu, schwarnu, redžu; *Croat.* chiztiti, zchisztujem, sznasim; *Ross.* чистить, чищу, счистить, счищать; (cf. *Hebr.* זכך *zachach*; *Lat.* castus). Narzędzia do czyszczenia zębów. *Czerw. Nar.* 32. Wiatr powietrze, powietrzne wodę czyszczą wiewy. *Zab.* 2, 272. *Nar.* W miejscu, gdzie gospodarz czyści od plew ziarna, Wyskakują z opałki boby albo grochy, Jak je rolnik podrzuca i wiatr niesie płochy. *Dmoch. Il.* 2, 25. Konopie czyszczą od wszelkiego chwastu rolą. *Haur. Sk.* 32. Czyścić ranę ciepłym winem albo wódką z octem. *Perz. Cyr.* 1, 69. Żółw' czyści krew. *Jabł. Ez.* 25. Czyszczące lekarstwa, *depurativa*, zdolne do oczyszczenia massy humorów

i do oddzielenia od nich mogiłek obcych szkodliwych. *Dyk. Med.* 1, 636. Gorączki pomierne czyszczącemi zowią, że zamuleń różnych początki lécza. *Krup.* 5, 417. Reinigungsfieber. Czyszczenie białogłowskie miesięczne. *Krup.* 2, 176. miesiączki, czas, die monatliche Reinigung der Weiber; *Ross.* чистка. Woda Drużbacka białogłowskie czyszczenia przywraca. *Petr. Wod.* 16. *Fig. et pr.* Prawnik czyści worek, lekarz ciało, spowiednik sumnienie. *Mon.* 71, 429. (wypróżnia). §. *Tr.* Czyścić bydlę, rzezać, trzebić. *Cn. Th.* castriren, verschneiden; (cf. wałaszyć, klęsnąć, mniszyć, kapłunić); *Croat.* kopim; *Bosn.* tribiti, sckopiti, cf. skop. CZYŚCIĆ się *zaimk. recipr.*, chędożyć się, sich reinigen, säubern. Czyści się od rana do wieczora; a przecię brudna. *Oss. Wyr.* sie säubert sich, putzt sich. §. Purgować się, brać na purgans, zum Abführen nehmen, sich reinigen, purgieren. Czyścił się pigułkami. §. *Fig.* Czyści się niebo, czyści się na niebie, wypogadza się, es heitert sich auf, klärt sich auf. CZYŚCICA, y, *ż.* drugi gatunek storzyszka, *clinopodium alter*, die gemeine Wirbelborste, Wirbeldosten. *Syr.* 567. *Boh.* klinopad. CZYŚCICIEL, a, *m.* który czyści, der Reiniger, Säuberer; *Sorab.* 1. tżistžeř; *Vind.* zhistitnik, ozhedovez; *Ross.* чистильщикъ; (*Eccl.* учститель kapłan, чистительство kapłaństwo). *W rodz. żeńsk.* CZYŚCICIELKA, die Reinigerinn. CZYŚCIE *adv. przymiotn.* czysty = czysto, rein, sauber. §. *Tr. fig.* Zupełnie, wcale, ze wszystkim, völlig, gänzlich; (*Vind.* zhistu nizh = zgoła nic; *Vind.* zhistu nikar = bynajmniej; *Vind.* zhistu, zielu = cale). Mądry bez wojska czyście się obejdzie. *Gorn. Sen.* 505. Nasi mogli się w Gdańsku, wybiwszy Brandeburczyków, czyście obejść bez Krzyżaków. *Biel. Kr.* 175. Doskonale, dobrze, pięknie, wyśmienicie, vollkommen, gut, vortrefflich, schön. Duży młodzieńcy, na murach stojąc, bardzo czyście bronili miasta. 1 *Leop.* 2 *Macch.* 12, 27. Uspokoiło się potym bardzo czyście wszędzie. *Birk. Dom.* 16. Czyście być zdrów, *belle se habere. Mącz.* Umie czyście pływać. *Papr. Koł. T.* Niechaj nie mówią w swej myśli: czyście tak nań. *Ryb. Ps.* 63. (dobrze mu tak!) Czyście, jak potrzeba, dokładnie, należycie, *Gall.* comme il faut, gehörig. Jeśli projekt taki będzie zawierał kilka kategoryj czyście ułożonych, któreby potrzebowały jakiej modyfikacyi; na ten czas na każdą z tych kategoryj czyście ułożoną, i żadnej obojętności nie podającą, ma być turnus dawany. *Vol. Leg.* 7, 617. Czyście, otwarcie, jasno, jawnie, oczywiście, offen, offenbar, deutlich, augenscheinlich. Gdy go cesarz wyciągał na oddanie hołdu, odpowiedział czyście, że nie dla tego przyjechał. *Ustr. Kr.* 1, 117. Tyś czyście skłamał. *W. Dan.* 13, 59. Widzicie, jak was czyście oszukał. *W. Post. W.* 320. — *Ironic.* Czyście, pięknie, ślicznie, wyśmienicie, wybornie, herrlich, schön, allerliebst, trefflich. W wielkiej powadze jesteś i czyście sprawujesz królestwo, że i tego nie dokazujesz! *W.* 3 *Reg.* 21, 7. Król Czeski Goldberski powiat Wrocławskim rajcom wydarł, a iż mu ci do nabycia państwa Wrocławskiego dopomogli, bardzo czyście odwdzięczył. *Krom.* 326. *Probe curasti,* ej czyścieś sprawił, stoi za kozi rożek twoja sprawa. *Mącz.*

CZYSCIEC, śca, CZYSZCZEC, szcza, szca, *m.* 1. *Boh.* očistec; *Slov.* očištec; *Rog.* ocistník; *Sorab.* 1. tžistž, cžiszcž; *Croat.* ochisztnik, mezto ochischavanya; *Hung.* tisztito hely; *Slav.* muka ocsistenja; *Vind.* te hize; *Carn.* vize; *Ross.* чистилище; *Eccl.* чистецъ, огнь чистительный; das Fegfeuer, u Katolików, miejsce, gdzie dusze ludzi pobożnych do czasu pewnego męki za grzechy swe cierpią, mając nadzieję, że oczyszczone przez ogień do nieba przeniesione będą. *Karnk. Kat.* 45. Ogniem doczesnym, który czyściec zowiemy, przeczyścić się muszą. *Sk. Żyw.* 2, 292. Miejsce między niebem i piekłem, które łacinnicy *purgatorium*, Polacy czyścem, Słowianie mytarstwem nazywają. *Sak. Dusz.* 154. — *Phras.* Przeszedł przez czyściec. *Oss. Wyr.* (już teraz biały łabędź z czarnej wrony). Kto się w czyścu śmieje, niech się piekła boi. *Hrbst. Nauk. F.* 3. (nie mów hop, aż przeskoczysz). Czyściec na ziemi, piekło na ziemi, przykrość znaczna doczesna, die Hölle auf Erden, Noth, Pein. Co za czyściec, mieć żonę! *Teat.* 18, *b.* 4. Czyściec wytrzymał z złą żoną. *Oss. Wyr.* Bawić w tym domu, jak w czyścu. — 2. *Botan.* Czyściec, ziele, *Stachys Linn.* rodzaj, którego gatunki leśny, błotny, roczny, polny, prosty. *Kluk. Dyk.* 3, 99. Roßnessel, warzony a pity, wyczyszcza stolcami. *Urzęd.* 16. żywiczka. *Jundz.* 309. — Łani czyściec, czarnogłów, nim łanie kotne się pasą dla snadniejszego okocenia. *Syr.* 141. Seselsaame, Roßkümmel. CZYŚCIOCH *ob.* 2. Czystek. CZYŚCOWY, CZYSZCZOWY, a, e, od czyśca, Fegfeuer =; *Boh.* očistcowj. Trzeba nam w zatrzymaniu jakim być czyścowym, wypłacając dług sprawiedliwości bozkiej. *Birk. Chodk.* 18. *CZYŚCITELNY, a, e, — ie *adv.*, do czyszczenia służący, reinigend; *Ross.* чиститeльный. CZYŚCIUCHNY, a, e, CZYŚCIUTKI, CZYŚCIUSIEŃKI, CZYŚCIUTEŃKI, CZYŚCIUTENECZKI, a, ie, — o *adv.*, *intensiv. adj.* czysty, sehr rein, sauber und rein; *Ross.* чистехонекъ, (чистенькій dosyć czysty). Woda przeźroczysta i czyściuteńka. *Prot. Jał.* 11. Czyściuchne wody. 1 *Leop. Ezech.* 32, 14. Weźmij czyściuchnego cukru. *Sien.* 537. Gołębiczka jest cichuchne, proste a czyściuchne zwierzątko. *W. Post. W.* 417. Czyściuteńko w worku (próżniuteńko).

*CZYSŁO, a, *n.* poczet, liczba (od słowa *czcić = rachować), die Zahl; *Boh.* čislo; *Bosn.* cislo; *Carn.* zhislu; *Ross.* число; *Eccl.* уисмя, чисменица. Lustrum, pięć lat, pięcioletne *cysło. *Farr.* 625.

1. CZYSTEK, stka, *m.* cistus *Linn*, rodzaj rośl. u nas jest kretyjski, którego liście gummę pocą, wrzosowy i słoneczny. *Kluk. Dyk.* 1, 132. Cistrose.

2. CZYSTEK, stka, *m.* CZYŚCIOCH, a, *m.* wykwintniś, w ochędóstwie zbytkujący, der die Reinlichkeit übertreibt. CZYSTO *adv. adj.* czysty, rein, sauber. Czysto w domu, jak wymiótł, rein ausgekehrt im Hause. Onegdaj pełno gości, a dziś czysto, jak wymiótł. *Oss. Wyr.* Czysto w głowie; próżno, pusto, leer. Czysto, z czystością duszy. *Cn. Th.* rein, keusch; *Ross.* цѣломудренно. — Czysto, gracko, walnie, łepsko, *ob.* Czyście. herrlich, vollkommen. Czysto się popisał. *Oss. Wyr.* — Czysto, pewna rzecz, richtig, sicherlich. Czysto ma jakieś podej-

źrzenie i będzie czatował. *Teat.* 52, *b.* 68. Do czysta, ze szczętem; *Ross.* до чиста; gänzlich, ganz und gar (mit Haut und Haar). Wyczyszczę ostatki domu Jeroboamowego, jak wyczyszczają gnój aż do czysta. 1 *Leop.* 3 *Reg.* 14, 11. Wszystko pobrał do czysta. *Cn. Ad.* 1271. Łeb mu do czysta uciął. *P. Kchan. Jer.* 232. (gładko, na piękne), glatt weg, rein weg. Palec do czysta ucięty. *Chełm. Pr.* 124. Średnia mąka, nie do czysta z otrąb wypytlowana. *Syr.* 936. Wyczyszczę do czysta żużelice twoję. *Budn. Jes.* 1, 25. (wypalę aż do czysta. *Bibl. Gd.*). Ograł go do czysta. *Mon.* 76, 724. (do grosza). Zmókł do czysta (do nitki). Za zdrowie aż do dna samego wypijano; wszyscy tam do czysta użyli. *Gaw. Siel.* 369. CZYSTOŚĆ, ści, *ż.* CZYSTOTA, y, *ż.* ochędożność, ochędóztwo, die Reinheit, Sauberkeit, Reinlichkeit; *Boh.* čistost, čistota; *Slov.* čistota, čistotnost; *Hung.* tisztaság; *Bosn.* cistochja, krasnost; *Dal.* csiztochya; *Sorab.* 1. tžjstoscž, cžistocž; *Vind.* zhistost, zhistast, zhistnost; *Rag.* cistòcchja, cistost; *Croat.* sznaga; *Croat.* studnost; *Ross.* чистота, щирость; (cf. *Lat.* castitas; *Ital.* castita; *Germ.* Keuschheit). Nieczystość, die Unreinlichkeit, Unreinheit. Nieczystość skóry, zapchawszy pory powierzchowne, parowaniu przeszkadza. *Krup.* 5, 368. Czystość potrzebna do utrzymania zdrowia. *Fig. tr.* Czystość obyczajów, serca, die Reinheit der Sitten, des Herzens. Niemasz mu podobnego w prawej prostocie, W straży od złego i w serca czystości. *Chrośc. Job.* 11. Czystość, cnota, ściągająca się do miarkowania miłostki. *Petr. Ek.* 50. die Keuschheit; *Carn.* stud; *Sorab.* 1. poziwoscž: *Eccl.* уцѣломудреніе; (*Ross.* чистодушіе, чистосердечіе = szczerość, uprzejmość, poczciwość). Czystość, panieństwo, dziewictwo, Jungfrauschaft, Junggesellenschaft, Keuschheit. Czystość ślubować; czystości dochować; umrzeć w czystości. Czystości nie znajdziesz, chyba w brudach, (panieństwo chyba pod płocienniczką). Bernardyńska czystość, (*iron.* cielesność, rozpusta; z przesądu, jakby ci ojcowie nie byli wstrzemięźliwi). *Oppos.* Nieczystość, die Unkeuschheit; *Ross.* погань, (*Ross.* нечисть franca, swierzb). Uczynki cielesne, jakie są cudzołoztwo, porubstwo, nieczystota. *W. Post. M.* 408. *Leop. Levit.* 22, 3. *Rej. Zw.* 78, *b.*

CZYSTY, *CZYSTOTNY, a, e, CZYSTSZY, CZYŚCIEJSZY *Comp.*, chędogi, niebrudny, nieplugawy, rein; *Boh.* čistý, čistotný; *Slov.* čistý, čistotný; *Hung.* tiszta; *Sorab.* 1. tžisté, cžisty, cžistotné; *Sorab.* 2. cžisti; *Rag.* cist; *Bosn.* cist, crassan, ugljudan; *Carn.* zhist; *Vind.* zhist, zheden, gol, studen, zhisten, poshten; *Slav.* cçist, chisti; *Croat.* chiszt, sznásen; *Dal.* chizt, kraszan; *Ross.* чистый, чистъ; (cf. *Lat.* castus; *Germ.* keusch; *Hebr.* [illegible] *zach*). Wody czyste, które są zupełnie przeźroczyste, bez wszelkiego koloru, zapachu i smaku. *Kluk. Kop.* 1, 115. Żadnej wody niemasz tak czystej, aby nie miała mieć jakiej przysady. *Syxt. Szkł.* 19. *Moral. fig.* Serce czyste, sumnienie czyste, bez plamy, bez skazy, rein, unbefleckt. Sumnienie jego czyste jest. *Teat.* 49, 95. W ofiarę najczystszą serc parę oddali. *ib.* 43, *c.* 104. Serce czyste jak bursztyn. *Mon.* 74, 140. — Czyste oko, wzrok niezfałszowany, nieobmamony, nieuprzedzony, ein reines ungefälschtes, ungetrübtes Auge, ohne Vorurtheil. Dlatego się dziwujesz, iż tego Jegomości tak poważamy, że nie tak czystym, jako my, okiem, na niego poglądasz. *Boh. Kom.* 4, 160. — Czysty rozum, prosty, naturalny, reiner, natürlicher Verstand. Mam z łaski boskiej rozum czysty. *Boh. Kom.* 1, 303. — Czysta intrata, czysty dochód, czysty zysk, bez defalki, reine Einkünfte, reiner Gewinn u. s. w. Czystą intratę nazywam czynsze, najmy i t. d. *Mon.* 74, 152. Mam 40,000 czystego posagu. *Teat.* 22, *b.* 50. — Co do wstrzemięźliwości, czysty, nielubieżny, niecielesny, keusch; *Ross.* цѣломудренный, чистоплотный. Czystość obyczajów miłujący, powściągliwy, sromięźliwy, czysty, *castus. Mącz.* Jest nauka boża czystotna, mierna, układna, spokojna. *Eraz. Jęz. Q.* 7. Dokąd się sprosnym wnijść ptakom nie godzi, Tam się łabędzi czystych gromady zbiorą. *Hul. Ow.* 129. *Eccl.* чистотолюбивый. Czysty, zachowujący cnotę czystości czyli panieństwa, keusch, unbefleckt, jungfräulich. Stanisław Kostka czyste życie aż do śmierci przepędził (t. j. w panieństwie, w dziewictwie umarł). Czystym jestem, *Eccl.* цѣломудрствую; *activ.* czystym, wstrzemięźliwym robię kogo, *Eccl.* цѣломудрю, уцѣломудряю; *Graec.* σωφρονίζω. §. Czysty = jaki być ma, jaki być powinien, doskonały, zupełny, należyty, wyborny, przedni, (cf. *Gall.* comme il faut, cf. czyście), gehörig, völlig, vollkommen, brav, recht. U dworów, im kto najwszeteczniejszy, tym się ma za najczystszego dworzanina. *Gorn. Dw.* 14. Tęskno było dziecięciu między kądzielniczkami siedzieć; wolał być między chłopy czystemi, a uczyć się tych spraw, które mężom należą. *Biel. Kr.* 110. (unter gemachten Männern, unter ganzen Männern). Mają sobie za wielką rzecz, kiedy o kim jest ta sława, iż czysty towarzysz; otoż aby dostali tej sławy, czynią jak najgrubiej mogą. *Gorn. Dw.* 131. Hiszpan jeden, czysty mąż, przestrzegał hetmana, aby.... *Dwor. J.* 3. Żal mi młodości twojej; byłbyś za prawdę czystym człowiekiem i na wysokie dostojeństwa godnym. *Sk. Żyw.* 50. Co lepiej jest, prostym być, czyli czystym a uczonym człowiekiem! *Gliczn. Wych. H.* 4. Syny miał bardzo czyste a cnotliwe. *Gliczn. Wych. F.* 1. *b. Paszk. Dz.* 110, U Witolda i młodź ćwiczenie czyste miała. *Biel. Kr.* 287. Czysty gospodarz, *diligentissimus. Mącz.* Wojsko wielu czystych mężów uroniło, *fortissim. Krom.* 418. Mężny, śmiały, czystego serca, *masculus. Mącz.* Czyste, śmiałe a mężne przyrodzenie, *generosa et mascula indoles. Mącz.* Dziatki młode bardzo czystej są pamięci. *Gliczn. Wych. J.* 7. *b.* (przedniej, bystrej). Weźcie sobie czystych użytków ziemi w sędy wasze. 1 *Leop. Genes.* 43, 11. (weźcie co najlepszych rzeczy. 3 *Leop*). Widziałem na wendecie czystych rzeczy siła. *Alb. n. W.* 5. Takeś tu Wc Pan czystych rzeczy napowiedział, iżby szkoda którą inną rozmowę w to wtrącać. *Gorn. Dw.* 380. Figura jego udatna, wzrost hoży, talia piękna, noga czysta. *Teat.* 22, *b.* 37. Dajcie jałmużnę, a wszystko wam czyste będzie. *Sk. Żyw.* 99. (będzie wam się wiodło dobrze, wyśmienicie). To czysta prawda. *Teat.* 17, *b.* 25. die reine ächte Wahrheit. Daj mi czysty pokój. *Teat.* 8, *c.* 12. (święty, miły po-

kój). — To czysty waryat. *Teat.* 22, *c.* 24. (ze wszystkim, cała gęba). Z niego czysty hajduk. *Falib. Dis. L.* 3. — Przypadek czysty, goły, nic więcej jak przypadek, ein bloßer Zufall; *Eccl;* самослучай; *Graec.* αὐτοματία. — *Ironice:* Ba to czysta, mężczyznom niechaj będzie wszystko wolno, a wy białogłowy święcicami bądźcie. *Gorn. Dw.* 265. §. Czysty, jawny, oczywisty, rzeczywisty, offenbar, augenscheinlich. Biskup Krakowski na Leszka Litwę przywodził, aby temi czystemi [częstemi ma wyd. pierwotne; w wyd. Boh. jest tu błąd druku. 1] wjazdami nieprzyjacielskiemi turbował go za to, że go więził. *Biel. Kr.* 162. §. Pole czyste, szczére, otwarte, niezarosłe, offenes Feld. Otoczywszy ich w czystym polu, nie wątpił o porażce ich. *Ustrz. Kruc.* 2, 376. Zamek w trudnym miejscu, zwłaszcza w równi czystej między wodami. *Biel. Kr.* 168. CZYSZCZĘ, CZYSZCZENIE *ob.* Czyścić.

Pochodz. *naczyszczać się*, *oczyścić*, *oczyścialnia*, *przeczyścić*, *wyczyścić*, *poczyścić*.

CZYTAĆ *cz. kontyn.*, czytywać, *czytawać *częstl.*, przeczytać *dok.*, (*ob.* *Czcić, *czedł), pisma znaki zbierać i wyrozumiewać, lesen; *Boh.* čjsti, čisti, četl, čtu; (*Boh.* čjtam = liczę, rachuję); *Slov.* čitám; *Vind.* brat, brati, berem, (cf. brać, zbierać, zebrać); *Carn.* brâti, bêrem; (*Carn.* zhitam *attendo*); *Bosn.* cjatati, sctitti; *Sorab.* 1. lafowacž, lafuyu; *Croat.* chteti, chitam, steti, stem, stejem, chtejem; *Dal.* chyatam; *Ross.* читать, читаю. Kazimierz mnich, najpierwszy król Polski, co czytać umiał. *Biel. Kr.* 54. Szkoda do tego pisać, co nie umie czytać. *Pot. Jow.* 179. Czytywajmy razem z sobą książki, mam ich znaczną liczbę. *Teat.* 28, 18. *Czytawają Mojżesza. 1 *Leop.* 2 *Cor.* 3, 15. Czytywałem z podziwieniem płód twej muzy. *Zab.* 14, 390. Ten tylko czytać książkę może, który ją potrafi w tej myśli czytać, w jakiej pisana. *Perz. Lek.* 360. Czytać na książce, czytać w książce, in einem Buche lesen. Spytano go, jakieby księgi czytał? a on rzekł: jam więcej na księgach miłości czytał, niżeli na innych. *Sk. Żyw.* 2, 91. Nie widziałem nikogo w domu naszym, któryby oprócz kościoła, na książce czytał. *Kras. Doś.* 21. Czyta wiele; utonął w księgach. *Cn. Ad.* 138. Czytać komu, einem vorlesen. Czytać piszącemu, dyktować mu z karty, einem vom Blatte dictiren. Czytać nad umierającym. *Pim. Kam.* 210. (modlić się nad nim z książki). Czytać mszą, odprawiać mszą czytaną, nieśpiewaną, ani mówioną, mieć cichą mszą, eine Messe (still) lesen. Czytany *Ross.* читанный, чтомый; *Eccl.* чтеный. Czytanie, das Lesen, sam czyn czytania i to co się czyta, die Lectüre; *Slov.* čitánì; *Boh.* čtenj; *Vind.* et *Carn.* branje; *Ross.* читание; *Eccl.* чтенїе, чтенїице; *Sorab.* 1. lafwano. Czytanie do nauki droga. *Cn. Ad.* 138. Człowiek bawiący się wielkim czytaniem. *Mon.* 70, 239. Dobre czytanie, *Slov.* dobročitanliwost, *orthoepia*, *Vind.* berrozhnost. §. Czytać naukę jaką uczniom, dawać, uczyć, lekcye dawać, lehren, lesen, Vorlesungen halten. S. Augustyn w Kartaginie retorykę czytał. *Sk. Dz.* 293. Trzeba nam professora, coby prawo Polskie czytał. *Star. Wot. C.* 2, *b.* Przez lat 5 prawo kanoniczne jako professor czytał. *Birk. Dom.* 153. Który *jawnie czyta, uczy, professor. *Mącz.* §. *Fig.* W oczach, minach czyich czytać, z nich dochodzić, domyślać się, in jemandes Augen lesen. *CZYTACZ, *CZYTANIEC *ob.* Czytelnik. CZYTELNIA, i, *ż.* lektoryum. *Cn. Th.* słuchalnia, der Lesesaal, Hörsaal, audytoryum. CZYTELNICA, y, *ż.* CZYTELNICZKA, i, *ż.* czytająca, rada czytać, die Leserinn; *Boh.* čtenařka; *Croat.* stelnicza, chtelnicza; *Ross.* читательница, книгочетница. Może któren z czytelników lub czytelnic, mnie pomieści w liczbie onych autorów.... *Mon.* 72, 759. To pismo poświęcam grzecznym czytelniczkom moim. *Mon.* 68, 317. CZYTELNICTWO, a, *n.* lektura, czytanie i to co czytają, die Lectüre. Momenta, które trawiemy w naukach, w czytelnictwie.... *Mon.* 65, 24. Ciekawość rozżarzona coraz się gorszego czytelnictwa ima. *Kras. Pod.* 2, 247. Przyzwyczajony do zagranicznej mowy i czytelnictwa, myśl swoję francuzką po Polsku przetłumaczył. *Kras. Pod.* 1, 48. CZYTELNIK, a, *m.* *CZYTACZ, *CZYTANIEC, *Kchow. Fr.* 86. ten, co czyta, rad czytać, der Leser; *Boh.* čtenař; *Slov.* čtenař; *Croat.* stavěcz, chtelecz; *Rag.* sctioz, ctioz, sctionik; *Bosn.* ctillaç; *Vind.* et *Carn.* bravz, berauz, poberavez, (cf. zbieracz); *Sorab.* 1. lafwař; *Ross.* читатель, книгочетъ, чтецъ. Czytacz, który jedno uporu nie będzie miał, naukę pisma będzie mógł wyrozumieć. *Gil. Post.* 325. Przyjmij wdzięcznie, mój chrześciański czytaczu, tę pracą moję. *Gil. Post. A.* 5. Któren z czytelników moich. *Mon.* 72, 759. §. Czytelnik, urząd w dawnym kościele czytania pisma głośno i nauczania pacierza; drugi z mniejszych porządków święcenia kapłańskiego. *Karnk. Kat.* 264. *Kucz. Kat.* 2, 617. der Vorleser in der Kirche. CZYTELNOŚĆ, ści, *ż.* możność bycia czytanym, die Leserlichkeit; (*Boh.* čitedlnost = 1. czułość, 2. czytelność). *Oppos.* Nieczytelność, die Unleserlichkeit. CZYTELNY, a, e, CZYTELNIE, CZYTELNO *adv.* możny do czytania, dający się czytać, leserlich; (*Boh.* čitedlný (= 2. czuły); *Eccl.* четкій, четко; *Vind.* branjliu, bratliu, berliu, beratliu). Na bani napisz wierszyk, ledwie znać z przodku, za czasem występują one litery i wysadzą się tak czytelno, jak czytelniej drukarz ich wybić nie potrafi. *Birk. Kaz. Ob. K.* 3. Nieczytelny, unleserlich. Charaktery tego rękopisma przez dawność czasu stały się nieczytelnemi. *Teat.* 37, *d.* 49. Charakter jego bardzo nieczytelny i drobny. *ib.* 26, 25. *Ross.* тарабарской. Nieczytelnie pisze. *Teat.* 20, *b.* 141. *Ross.* потарабарски. Trzeba też dzieci wprawiać w czytanie nieczytelnych charakterów. *Pir. Pow.* 150. CZYTYWAĆ *ob.* Czytać.

Pochodz. *doczytywać się*, *naczytać się*, *obczytany*, *poczytywać*, *poczytać*, *poczet*; *przeczytać*, *przyczytać*, *rozczytać się*, *wczytać się*, *wyczytać*, *zaczytać się*; *cf. czcić*, *czciciel*, *czcionka*, *czysło*.

CZYWUN *ob.* Ciwun. 1. CZY-Ż, CZYŻ *ob.* Czy.

2. CZYŻ, a, *m.* CZYŻYK, a, *m.* ptaszek mniejszy od szczygła, na grzbiecie oliwkowy, *fringilla spinus*, *linaria viridis. Klein. Zool.* 221. der Zeisig, das Zeischen; Niederf. Zieske; *Boh.* čjž, čjžek; *Slov.* čizik, čiža; *Hung.* tzizige; *Rag.* ciz; *Bosn.* çiz, cizer; *Carn.* zisék, lisz, liszhék; *Sorab.* 2. ziž, zižik; *Sorab.* 1. schwiežk, faba;

Slav. zelencsica; *Croat.* czàyzlek, sterlinecz, ternyovka; *Hung.* tsíz; *Ross.* чижъ, чижикъ, чижичекъ, *fem.* чижовка, чижовочка. Czyżykowie zieleni. *Banial. J.* 3. Czyżykowie psykali. *ib. J.* 3. *b.* Oto ten czyżyk zielony, Śpiewa jak umie swéj samicy szarej. *Karp.* 1, 47. CZYŻOWY, a, e, od czyża, czyżyka, Zeisig=; *Ross.* чижовый. CZYŻMA *ob.* Ciżma.

D. d.

D czwarta głoska abecadła, u Greków delta, w Hebrajskim języku daleth zwana. *Kras. Zb.* 1, 222. *D.* jedne tylko mamy łacińskie. *Now. Char.* W odmianie słów Polskich, pospolicie pod *d* wtłacza się *z* n. p. i*d*ę, i*dz*iesz, dzi*d*a, na dzi*dz*ie. Często też, osobliwie u dawnych zamienia się we śrzodku słowa na *j*, n. p. wła*j*ca, zamiast wła*dz*ca, jedynowła*j*ca, równowła*j*ca, świętokra*j*ca. §. *d. abbreviat.* n. p. *d.* 15*go* czerwca, znaczy: *dnia.* §. w *abbreviat.* i t. d. *d* znaczy *dalej.*

D A.

1. DA! godło dziecinne kłaniania się lub dziękowania, ein Wörtchen, womit ganz kleine Kinder ihr Compliment machen, oder sich bedanken. Mamka mówi Jasiowi da! *Oss. Wyr.* Tatuniowi za jabłuszko Jasiek: da Tatuniu. *ib.*

2. *DA! słowo przydatkowe niepotrzebne. *Dudz.* 31. wyraz dosyć powszechny, jakoby hasło lekce ważenia: mniejsza o to, niech tak będzie! ja! feys! was liegt dran! Nie wieliczka to zbroja, mówi, da dobreńka. *Jag. Gr. B.* 2. *b.* Nie chodź tam Wojciechu, rzekł Jakub; da! odpowiedział Wojciech i odszedł. *Oss. Wyr.* (*Vind.* da, de = żeby, aby, by; *Carn.* de; *Dal.* da, ali; *Hung.* dé; *Croat.* da; *Bosn.* da = ale; *Eccl.* дабы żeby, да будетъ niech będzie; *Rag.* da! *partic. exhortat.* nu! nuże)!

DA DA DA; głos śpiewającego bez wyrażenia słów, da da da! la la la! wenn man singt ohne bestimmten Text. Śpiewa: Matusia w lasek pognała jagnięta: da da da, da da da. *Teat.* 53, 58.

DĄB, ębu, *m.* żołędziorodne drzewo, die Eiche, der Eichbaum; *Boh.* dub, (od tuposti, t. j. twrdosti), zymak, zymnj dub; *Slov.* dub, swjda, dubowý strom; *Sorab.* 1. et 2. dub; *Vind.* dob, sholodio drevu, sholodje, hrast, (cf. chróst); *Carn.* dob; *Hung.* dub, *antiquis erat quercus bona arbor, quia primum mortalibus victum dedit, ab Hebr.* חוב, *unde et* dôbr (dobry) *a Slavis derivatum est. Carn.* dôb *aesculus*, dobsti *excavare*, hrast *quercus;* (*Hung.* domb *collis*); *Slav.* râst, cer; *Bosn.* dúb, 1. *arbor*, 2. *quercus*, hrást *cerrus*; *Rag.* dub *arbor*, *robur*, hraast *quercus*; *Croat.* hrazt, hraszt; *Ross.* дубъ. Dąb, drzewo między leśnemi jedno z najwyższych. *Kluk. Rośl.* 2, 17. Dąb w niebo się wzbija. *Dar. Lot.* 6. rozłożysty. *Bardz. Luk.* 45. trwały. *Past. F.* 8. Nie raz siekierą trzeba w dąb uderzyć, kto go chce wyciąć. *Birk. Kaz. Ob.-K.* 3. *b.* Łatwo zbierać gałęzie, kiedy dąb upadnie. *Tward. W. D.* 259. Ściąwszy dęby, każdemu wolno zbierać trzaski. *Pot. Arg.* 319. Nie miej za *dęba liche jego trzaski. *Jabł. Ez.* 137. Mały robak wielkiego dębu toczac na ostatek obali. *Tr.* Chłop jak dąb. *Budn. Ap.* 31. (sążenisty). Łakomca myśli o tym, aby darł i z dębu łyka. *Rej. Zw.* 231. *b. Fig. tr.* Ślij już dziewosłęby I sadź na wsparcie domu twego dęby. *Pot. Syl.* 247. (podpory, filary). §. Dąb, *herb*, na tarczy młodociany dąbek o pięciu korzonkach; na trzech jego gałązkach trzy żołędzie. *Kurop.* 3, 11. DĄBCZYNA, y, *ż.* niepozorny dąb, eine unansehnliche Eiche. Tamaryskus tak daleko różny od Bagna, jak dąbczyna od wrzosu. *Urzed.* 2. DĄBEK, bka, *m.* mały dąb, ein Eichchen, eine kleine Eiche; *Boh.* daubek, daubeček. Dąb rodzi żołądź, z którego potym wynika dąbek. *Petr. Ek.* 54. *§. *Prov.* Własny nieboszczyk, dąbek, co w stojączki zdechł. *Rys. Ad.* 73. (DĄBIN *ob.* Tabin). DĄBIEŃ, bnia, *m.* dębiec, dębowy kij, ein Eichenknittel. Glinę w korytach drewnianemi młotkami czyli dąbniami potłuc. *Torz. Szkł.* 69. Glinę dąbniami ubijać. *ib.* 170. DĄBNIK, a, *m.* miejsce dębami osadzone, ein mit Eichen besetzter Ort. Dąbniki w rynki rozsadzone, ogień łakomy pożarł. *Zimor.* 129. DĄBROWA, y, *ż.* gaj dębowy, ein Eichenwald; *Boh.* daubrawa; *Slov.* dubí; *Vind.* dobja gosda, dobji borsht, dobje, dobovje, (dobrova = wrzos), hrastje; *Carn.* dobrâva, hrastje; *Bosn.* dubraua, *sylva; Rag.* dubràva *sylva*, dubraviscte, hrasctoviscte *sylva cerrina*, (*Rag.* Dubrovnik = Raguza); *Croat.* dubràva *sylva majorum arborum*, *sylva roborea*, hrasztina *quercetum*); *Ross.* дубнякъ; *Eccl.* дѫбрава, дуброва, частой и густой лѣсъ *saltus*, дремучей лѣсъ, особливо дубовой. Ztuczone świnie żołędziem nazad z dąbrów się wracają. *Otw. Wirg.* 418. Po dąbrowie chodził. *Biel. S. M. A.* 3. — *Herald.* Dąbrowa, *herb.*, w polu błękitnym podkowa biała; na niej krzyż złoty i przy ocelach z obu stron takie dwa. *Kurop.* 3, 11. ein Wappen. *Geogr.* Dąbrowa, miasteczko zachodniej Galicyi, ein Städtchen in Westgalicien. DĄBROWICA, DUBROWICA, y, *ż.* miasto w Brzeskim Litewskim. *Dyk. G.* 1, 176. eine Stadt in Litth. DĄBROWISTY, DĄBROWNY, a, e, pełen dąbrow, reich an Eichenwäldern; *Croat.* dubravaszt *sylvosus*, dubravni, dubravszki *sylvestris*; *Ross.* дубравный, дубравистый; *Eccl.* дубровистый, дубровый, Dąbrowisty, *saltuosus. Mącz.* W lipcu łąki leśne i dąbrowne mogą być sprawiane. *Cresc.* 695. DĄBRÓWKA, i, *ż.* imię żony Mieczysława I. [DOBRÓWKA, zowią ją stare roczniki, a Thietmar (IV, 35) wykłada jej imię przez łacińskie *bona.* 2] — §. imię wielu miasteczek i wsi. DĄBROWNA, y, *ż.* miasto w Pomezanii w Prusiech, Gilgenburg in Preußen. *Wyrw. G.* 581. §. Dąbrowna, Dubrowna, miasto w Witebskim nad Dnieprem. *Dyk. G.* 1, 176. eine Stadt in d. W. Witebsk.

Pochodz. *dębina*, *dębinny*, *dębinowy*, *dębowy*, *dębianka*, *dębiasty*, *dębić*, *korkodąb*; Boh. duben, *kwiecień miesiąc*; dubrawnik *pszczelnik.*

DAĆ, dał *cz. dok.*, da, dadzą *Fut.* — daje *Praes.* — (Dawać *frequen. et contin. q. v.*) (*oppos.* brać), geben; (*Boh.* dati, dal, dam, dawati, dawam; *Sorab.* 2. dasch; *Sorab.* 1. dacž, dam; *Vind.* dati, dál, dájem, dajati; *Croat.* dati,

dajem, davati; *Dal.* dati; *Hung.* adni; *Bosn.* datti; *Slavon.* dati; *Rag.* datti, davati; *Ross.* дать, давать, давывать; *Lat.* datus, dare, do, dedi; *Graec.* δίδωμι, δώσω, δότε; *Hebr.* נתן *teth*; *Ind.* dadámi, dadasi, dadati). Dać co, jest odjąć sobie, a ku używaniu podawać drugiemu. *Gorn. Sen.* 350. (cf. udzielić). Co drugiemu dasz, tego sam nie masz. *Rys. Ad.* 6. Daj temu, daj owemu, aleć nie masz. *Cn. Ad.* 149. Dziś daj, jutro daj, aż sam nie masz nic. *ib.* Dawszy raz, dwa, musisz dziesięć. *Cn. Ad.* 533. Nikt nikomu nie daje, czego sam nie ma. *Biel. Kr.* 119. *Mon.* 71, 794. Dwa kroć daje, kto rychło, a trzy kroć, kto ochotnie daje. *Cn. Ad.* 179. *Prot. Jał.* 7. Trzykroć daje, kto nieproszony daje. *Żegl. Ad* 69. Wszystko mówią: daj, daj! darów czekają. *Sk. Kaz. pr.* Kto dał, ten dał, by jeno dał. *Birk. Ex. H.* 2. — Dać *ex oppos.* braniu, geben, im Gegensatze des Nehmens. Dadzą majętnemu, a i to, co miał, wezmą ubogiemu. *Groch. W.* 566. *Bach. Ep.* 29. Głupi daje, mądry bierze. *Rys. Ad.* 15. Głupi bierze, a mądry daje. *Cn. Ad.* 252. Wszyscy chcą brać, a nikt nic nie dać. *Cn. Ad.* 1269. Musi kto pierwej dać, toż dopiero drugi weźmie. *Gorn. Sen.* 344. Bierz, coć dają. *Dwor. H.* 2. Głupstwo nie brać, kiedy dają. *Jak. Baj.* 126. — Dać, z podmyśliwaniem przysłówka dobrowolnie, gutwillig geben, mit Gutem geben, freywillig geben. Abo daj, aboć wydrę. *Cn. Ad.* 1. Daj chceszli, alboć wydrę. *J. Kochan. Dz.* 73. — Dać komu co, udzielić komu co, użyczyć, einem etwas geben. Bóg swą mocą raczy nam dać dobra wszelakie. *Karnk. Kat.* 379. Tym dwiema córkom z potrzebę pokarmu dać nie miała. *Wys. Kat.* 2. Z dzierżawy swojej dziedzictwo da synom swoim. 3 *Leop. Ezech.* 46, 18. (oprawi. 1 *Leop.*). Dusza daje nam życie. *Teat.* 23, *b.* 91. Nie jest to łaską dać życie człowiekowi, ale myśleć trzeba o jego wychowaniu. *Teat.* 49, *c. A.* 2. (płodzić człow.) Ile kroć dasz ustek twoich, Tyle kroć użycze swoich. *Groch. W.* 344. *Rozpustnie:* Panny strojnym dają. *Dwor. K.* 3. (faworów nie odmawiają). Ta Jejmość daje, (przypuszcza cieleśnie do siebie, szafuje ciałem). Dać komu lekarstwo, na poty, einem Arzeney geben, eingeben. Praca niech daje na poty. *Pilch. Sen. list.* 389. — Dać, zdarzyć, geben, verleihen, gewähren. Któżby mi to dał, bym mógł widzieć boga, Bym znał, którędy bliższa k niemu droga. *Chrośc. Job.* 84. Któżby mi dał, by zdatna do tejże przysługi Krew moja służyła wam przeciąg wieków długi. *Teat.* 45, 8. Grzéch w nas panuje: o ktoby nam dał dobrze tego się korzenia dokopać, ktoby nam dał ten korzeń umorzyć, jakimby nam był zbawicielem. *Sk. Kaz.* 510. Jednym praca, drugim cnota, wielom szczęście daje. *Fr. Ad.* 1. (zdarza, szczęści im, sprzyja). — Bóg daje, zdarza, Gott verleiht, giebt. Daj boże, boże daj, bogdaj, bodaj, Gott gäbe! Daj boże, bym fałsz przerzekł, mniejszaby to była. *Groch. W. A.* 3. Boże daj w dobry czas mówić, a we zły milczeć. *Rys. Ad.* 10. Dałby bóg, oby bóg dał, möchte Gott geben, verleihen, Gott gäbe, daß.... Dałby to bóg, aby tylko na nieprzyjacioły śmiały był. *Psalmod.* 15. Nie daj boże = broń boże, uchowaj boże, Gott wolle nicht, Gott behüthe. Panna ta winy żadnej nie ma, nie daj tego boże. *Sk. Żyw.* 1, 17. Boże daj zdrowie, na zdrowie, zur Genesung. On tu umyślnie rzeskim głosem kichnie, Wszyscy: boże daj zdrowie! *Pot. Jow.* 2, 4. Widząc go ochotnie jedzącego, rzekł: boże daj ci na zdrowie. *Sk. Żyw.* 236. (niech ci służy! Gott lasse es dir wohl bekommen). Boże daj szczęście, szczęść boże! *R.* daj Panie Boże! Glück zu! Antw. das gäbe Gott! Więc co daj boże szczęście, ruszmy Ossę wprzódy. A na Ossę Pelion wsadźmy. *Min. Ryt.* 1, 281. (w imię boże, in Gottes Namen). — NB. Opuszcza się słowo Bóg, Boże, a kładzie się daj = bogdaj, bodaj, boże daj = oby, wollte Gott, gäbe Gott! Daj się tacy ludzie rodzili. *Warg. Wal.* 208. Przyjdzie i wam powiedzieć ostateczne słowo, Daj, żebyście lepszych lat doczekali zdrowo, Daj, żebyście do śmierci, krom sielskiej dziewice, Nigdy nie poznawali miejskiej miłośnice. *Zimor. Siel.* 188. Biadaż mnie! dajbym już więcej nieżyła. *Zimor. Siel.* 197. Nie jeden głos poszedł z ust poddanych: daj tego nie zażył, bodaj zdechł, niż zażyje. *Opal. Sat.* 29. Poległ w ulicy on gospodarz miły, Od gęstych: daj zdrów! pozbył chłop i siły. *Białob. Odm.* 13. (od częstych, bodaj zdrów, t. j. kielichów za zdrowie spełnianych, von dem vielen Gesundheitstrinken, von den vielen Gesundheiten). — Da bóg, da-li bóg, dali bóg, jeśli bóg da, zdarzy, dozwoli, wenn Gott giebt, geliebt es Gott, so Gott will. Będzie-li Pan raczył, abo da-li nam bóg zdrowie, uczyniemy to abo owo. 1 *Leop. Jac.* 4, 15. O tej rzeczy się z czasem w Paryżu, da bóg, muszę dowiedzieć. *Kras. Doś.* 97. Dali mi bóg oglądać ojca mego, oddam ci hojnie tę uczynność. *Gorn. Sen.* 36. Da-li mi bóg teraz ujść, na potym będę ostrożniejszy. *Cn. Ad.* 144. Lepsza chwała bogu, niż da-li bóg. *Cn. Ad.* 449. *Birk. Krz. Kaw.* 7. *Orzech. Qu.* 135. — Takaż przysięga: dali bóg, dali pan, (cf. tak mi panie Boże dopomoż), wahrhaftig! *Sorab.* 2. lez boh da; *Boh.* bohda; *Sorab.* 1. pschisamoce, pschisamace, pschi samei mocy boschei. Czy to nie nasz Pan? a dali bóg ci on sam! *Teat.* 30, 29. Tegom dalibóg najbardziej życzyła, Abym się ciebie do woli naprała. *Past. F.* 133. Dali bóg, jak żyję na świecie, nie widziałem podobnej bestyjki. *Zab.* 15, 181. Dali bóg ojczyznę miłuję. *Birk. Zam.* 55. Cóż tam słychać? Nic, dali Pan! *Zab.* 9, 322. — *Dać, *pro causa causante* rozkazywać, kazać, zlecać, (cf. *Gall.* faire faire), befehlen, lassen, veranstalten, (machen lassen). Dobry żołnierz, umie kowalowi rozkazać, jakim kształtem ten tesak, i jak dobry ma być, który robić daje. *Gorn. Dw.* 36. Jam sobie raz dał to pismo studentowi czytać. *Teat.* 30, 4. Gdy synaczek miał sześć lat, dali go rodzice uczyć grammatyki. *Sk. Żyw.* 2, 35. Syny swe dać czytać uczyć. *Gliczn. Wych. J.* 8. Annę dano uczyć po Polsku. *Biel. Kr.* 249. Platynę papież dał wsadzić. *ib.* 434. Wielu ludzi Nero dla pieniędzy dał pozabijać. *Star. Ref.* 100. (NB. *Teraz rzadziej się używa* dać *zamiast* kazać; *w brew zaś przeciw Polszczyznie Niemcy* swoje bitten lassen, *tłumaczą* dać prosić). — *Similit.* Da się to widzieć. *Past. F.* 115. (wyjawi się to samo przez się, pokaże się, das wird sich zeigen). Da-ć się to widzieć, jeżeli on ważność

daru twojego uczuć potrafi. *Teat.* 64. Dać się we znaki, (cf. znak). Ranę komu dać. *Otw. Ow.* 134. (zadawać, eine Wunde versetzen). §. Dać, nie bronić, dopuszczać, *permissive*, lassen, zulassen. Za pana swego da się zabić. *Jabł. Tel.* 72. Dałbym sobie oko wyłupić, jeśli to nie prawda. *Cn. Ad.* 140. Dał się bóg napić, a dyabeł nie dał się wyspać. *Rys. Ad.* 12. Zabija mię jak bydło, a płakać nie daje. *Zabł. Amf.* 23. Sobie prawdy ani mówić nie damy. *Groch. W.* 565. Nie da się więcej uprosić. *Żrn. Post.* 2, 359. *b.* Ś. Grzegorz dać mu pogrzebu z bracią nie chciał. *Sk. Dz.* 586. Prosił, aby mógł przystąpić do Jagiełła, i dano mu to; przyszedł tedy pod namiot do króla. *Biel. Kr.* 262. *Similit.* Adrast zwyciężony prosi o życie, Telemak mu go daje. *Jabł. Tel.* 270. (daruje, nie odbiera, er schenkt ihm das Leben). §. Dać co za co, płacić, für etwas geben, zahlen. Co dać to dać, zapłacić i przepłacić, geben was man nur haben will, es mag kosten, was es will, überzahlen. Namawia żona męża, co dać to dać, byle kasztelanią kupić. *Opal. Sat.* 39. Co dać to dać, kobiety muszą mieć koronki. *Haur. Sk.* 354. W targu kupujący daje t. j. pieniądze płaci albo ofiaruje, podawa, der Käufer giebt, zahlt oder bietet für etwas. *n. p.* Dajcie Waszmość złotych dwanaście! *Alb. n. W.* 12. Przedający daje, to jest, spuszcza, ustępuje za jaką cenę, der Verkäufer giebt, läßt die Waare für einen gewissen Preis. To drogo dwanaście złotych! ośm złotych weźmiecie? R. Nie dam od dziesięciu! *Alb. n. W.* 12. — Dać na rękę, zaliczyć, zadawać, dać zadatek, *qu. v.* auf die Hand geben, Handgeld geben. §. Dać na co, łożyć na co, nakładać, worauf verwenden. Tym pogardzili, na co się w tym żywocie praca i czas darmo daje. *Sk. Żyw.* 2, 50. Dać czemu = poświęcić czemu, geben, weihen, widmen. Dawszy sprawom zawiłym ledwo nie dzień cały, odpoczywał wieczorem. *Jabł. Tel.* 16. Noc potym spaniu dali. *Otw. Ow.* 287. — Dać głowę = stawić głowę, życie, seinen Kopf geben, zum Pfande setzen, lassen. Dałbym głowę, że jest nienawidzonym. *Teat.* 29, 7. — Dać głowę, zdrowie, życie = położyć życie, seinen Kopf, sein Leben lassen. Trzeba nam dla boga nie wzdrygać się i zdrowie dać. *Sk. Żyw.* 2, 43. Chętnie przy tobie na śmierć pod miecz damy głowy. *Teat.* 44, 27. Dać życie i t. d. tracić, utracać, sein Leben verlieren. Co komu inszemu żywot chciał wziąć, przyjdzie go dać jemu samemu. *P. Kochan. Orl.* 1, 57. Rychard strzałą postrzelony, dla swojej chciwości zarazem gardło dał. *Star. Ref.* 98. §. Dać kogo do nauki, na naukę, ku wychowaniu = oddawać go, einen in den Unterricht u. s. w. geben. Rosło dziecię i do nauki dane, prędko się wiele nauczało. *Sk. Żyw.* 334. Na naukę dany, prędko pojmował, co słyszał. *Sk. Żyw.* 218. Umyśliła jednę córkę komu innemu dać ku wychowaniu. *Wys. Kat.* 2. — Dać do jakiego miejsca, oddawać, an einen Ort hingeben, hinthun, geben, thun. Ludzie rycerscy byli do więzienia dani. *Baz. Hst.* 18. Nim go do więzienia dadzą, mają mi go tu wprzód przyprowadzić. *Teat.* 85, *C.* Do ciasnego więzienia papież go dać kazał. *Sk. Żyw.* 326. Chciał do stajni dać konie podróżą znużone. *Toł. Saut.* 47. — Dać co komu, oddawać mu, jego woli, poruczać mu, poddawać mu, einem jemanden übergeben, gänzlich überlassen, ihm Preis geben. Pan ten arendarzom zdziercom dał poddane swoje. *Groch. W.* 565. Czyniłem sprawiedliwość, nie daj mnie potwarcom moim. *Budn. Ps.* 119, 121. (nie podawajże mnie im. *Bibl. Gd.*). Ja tobie dam w posłuszeństwo, a w opanowanie twoje wszystkie narody świata tego. *Rej. Post. S. s.* 1. Nie mogąc dłużej okrucieństwa jej wytrwać, chce wszystko dać we dyabły. *Gorn. Dw.* 311. (dyabłom oddawać, do kata porzucać). *Simil.* On na miecz ostry wszystkich da. *P. Kochan. Orl.* 1, 73. (skazał, poświęcił). — *Adverbial.* Daj go bogu! wykrzyknik zadziwienia! daß dich der liebe Gott! Daj go bogu, jak Wc Pan czerstwy, co za cera, twarz jak pełna! *Teat.* 7, *c.* 41. Cud niesłychany, daj go bogu! Góra w połogu. *Kniaź. Poez.* 3, 124. *Min. Ryt.* 4, 113. *Simil.* Daj go katu, daß dich der Henker! Daj go katu, mało! *Pot. Jow.* 108. I ty także pustakiem chcesz być, daj go katu! *Treb. S. M.* 47. — Dać na wolą czyją, zdawać na jego wolą, zostawić jego woli, spuszczać co na niego samego, jemandes Willkühr überlassen, ihm etwas frey lassen, es ihm beimstellen. Jezus bezżeństwo na wolą daje, nie przymuszając do tego. *Biał. Post.* 134. Chciał obleżonego wolno przepuścić, lecz jeśliby się też chciał bronić, tedy mu to dał na wolą. *Biel. Kr.* 176. §. Dać na kogo, zdawać nań, jemanden etwas überlassen, anheim stellen. Cieszył go mówiąc: już to na mnie daj, sprawię ja to. *Sk. Dz.* 870. — Dać na kogo *nijak.* względać na niego, wzgląd mieć nań, szanować go, auf jemanden etwas halten, ihn werth halten. Syn na ojca nic nie da; a córka sprzeciwia się matce. *Radz. Mich.* 7, 6. (lekce waży ojca. *Bibl. Gd.*). Chłopczyk ten na pedagoga nic nie dał. *Dwor. K.* Sędziowie wasi na świadki nic nie dają. *Gorn. Wł. K.* 3. Ja na te rozumienia nic nie daję. *Krom.* 5. §. Dać w gębę, po gębie, po uchu i t. d. = bić, eins geben, (eine Ohrfeige, Schläge u. s. w.), schlagen. Teraz w pysk ciężko dać komu. *Zab.* 13, 29. *Gawdz.* Dał synowi w gębę dosyć głośno. *Falib. Dis.* 111. Dał mu pięścią w gębę. *Zab.* 13, 82. Trzykroć Arachnie w łeb dała Minerwa. *Otw. Ow.* 220. Jednemu z posłów dał w gębę. *Biel. Kr.* 294. Dał sobie w łeb o ścianę. *Mącz.* Jakby mu w gębę dał, zawstydził się. *Cn. Ad.* 294. Dawszy dyabłu i rozkoszom po gębie, za cnotą się udał. *Orzech. Tarn.* 21. (porzuciwszy je). Jakbyś wszystkim dał po uchu. *Pot. Syl.* 450. (zmieszani są). Dać komu w nos. *Cn. Ad.* 140. Jakoby wszystkim dał po nosie. *Chrośc. Fars.* 86. Dała mu w nos szczutkę, że aż odskoczył. *Oss. Str.* 3. (*ob.* Szczudłek). Tak jakby mu w pysk dał, nazad odskoczył. *Jabł. Ez.* 145. Dać komu po grzbiecie, po skórze dybiku, po tybinkach *qu. v.* = wygrzbietować, wygrzmocić. — *Ellip.* Dam ja ci, poznasz, z kim masz sprawę. *Boh. Kom.* 1, 41. (ich will dir geben! *Slov.* polnem ta). Bym się nie rozgniewał, wierz mi, żebym ci dał dobrze, tak żebyś pamiętał. *Gliczn. Wych. G.* 3, *b.* Za to zuchwalstwo dam ja wam, złodzieje! *Zab.* 14, 280. Da on tobie, jak się o tym dowie! *Teat.* 53, 6. Ej dałemże jemu, dałem! *Boh. Kom.* 1, 359. *Simil.* Dałbym sobie = nawarzyłbym

sobie piwa, ich würde mir schön betten, ich würde schön ankommen. Niechże mnie bóg broni, dałcibym sobie. *Teat.* 1, *b.* 99. Dałabym ja sobie, żebym w taką historyą weszła. *Teat.* 10, 56. Dałaćbym sobie, nie! nie chcę się w to wrażać. *Teat.* 54, 17. — Dać czym o co = bić, uderzyć czym o co, womit gegen etwas schlagen. Przez gniew zapalczywy Z góry dał mną o ziemię. *J. Kochan. Ps.* 149. (z góry mnie na dół pchnął. *Karp.* 6, 101.) *Fig.* Dać czym o ziemię, porzucić co, odrzucić, etwas wegwerfen, verwerfen. Tą prawdziwą rozkoszą wolą białegłowy dać o ziemię, a nie zachować się temu, który je szczérze miłuje, niżliby.... *Gorn. Dw.* 309. Widząc, iż go mieć nie mogła, umyśliła dać wszystkim o ziemię, a nie przyjmować ani listów, ani darów, ani w tę stronę, gdzie on był, patrzać. *ib.* 275. *Simil.* Dać precz = porzucić, odrzucić, wegwerfen. Dam precz wszystko a wszystko, a cało odejdę. *Żebr. Ow.* 296. §. Słowo dać, słownie przyrzekać, sein Wort geben. Dajesz mi na to swe słowo. *Teat.* 54, *c.* 11. Daj teraz słowo, że w krótce dasz rękę. *ib.* 54, *c. B.* 2. Słowa mi danego nie dotrzymał. *ib.* 8, *b.* 91. *Simil.* Dać rękę na co, przyrzekać co podawaniem ręki, seine Hand werauf geben, es mit einem Handschlage versprechen. Wszyscy rękę na to dajem, że tego czynić nie będziemy. *Sk. Dz.* 729. Dali sobie na to rękę, dali ręce drugim rozjąć. *Budn. Ap. T.* 2. (symbolum zgody i ugody). Zmowę Paweł ś. i danie ręki, rozchodząc się, uczynił z ś. Piotrem, aby ubogich ratowali. *Sk. Dz.* 29. Zaczym sobie na zgodę dawszy ręce wzajem, rozeszli się. *Zab.* 14, 71. §. Dać komu godzinę, dzień, czas, miejsce, *zrok, rok = naznaczyć, wyznaczyć, einem die Stunde u. s. w. geben, bestimmen. Ich rada jest, aby dnia dzisiejszego, który sobie dali, po łeżach wojsko wasze pobili. *Warg. Cez.* 108. Niech pozwany wie, od kogo i na który dzień rok mu dano. *Gorn. Wl. Q.* 4. *b.* Zlecił swoim, aby dali zrok, (rendez-vous, congress), abo miejsce posłom cesarskim, gdzie się zjechać mieli. Dali im tedy zrok za tydzień niedaleko od pierwszego miejsca. *Papr. Ryc.* 105. *Ross.* сождаться, сжидаться. Nie to mię obraża, że cnocie po rozkoszy dajecie miejsce, ale to, że ją na sztych kładziecie z rozkoszą. *Gorn. Sen.* 229. — Dać komu wyższe miejsce, dać mu dank, przodek, wprzód, naprzód = przyznawać mu pierwszeństwo, ustępować mu, einem weichen, ihm nachgeben, ihm den Vorrang lassen, den Vorrang geben. Ludzie wyższe miejsce dali rzeczom potrzebnym, niżli rzeczom dobrym. *Gorn. Sen.* 165. Dał mu miejsce po prawej ręce. *Tr.* — Uczony jeden temu rycerzowi dał wielki dank w sprawie, w męztwie i w dzielności wojennej. *Gorn. Dw.* 180. (*ob.* Dank). Ś. Bazyliuszowi przodek sam Libaniusz daje. *Sk. Dz.* 265. Nie dam ci wprzód, nie ustąpię-ć placu. *Cn. Ad.* 566. Lecz i Klorynda w ten czas Argantowi Męztwem i sercem naprzód nic nie dała. *P. Kochan. Jer.* 241. Mięsa tych wołów inszym nie dadzą wprzód smakiem i dobrocią, oprócz Angielskim. *Boter.* 78. Nie dam nikomu wprzód, co się wojny tyczy. *Alb. z W.* 20. Głosem wam nie damy wprzód i naukami. *Otw. Ow.* 193. Dać wprzód na kogo = dać pierwszeństwo komu, einem den Vorzug geben. Nie dbałam ja na wysokie panięce stany, Nie dałam wprzód na dostatnie i wielkie pany. *Zimor. Siel.* 336. — *Aliter* miejsce, ucho komu dać, słuchać go, einem Raum geben, einem Gehör geben. Mąż lekkowierny słowom zdradliwej żony dał miejsce, i nie wysłuchawszy młodzieńca, potępił go. *Sk. Żyw.* 322. Słowom jego miejsce dali. *Zbil. Dr. B.* 4. Prosił go, aby jego posłom ucho dał. *Sk. Dz.* 223. Ucho jedno daj skarżącemu, drugie chowaj obwinionemu. *Cn. Ad.* 1193. *Pot. Arg.* 92. (mówiwszy za baranem i za wilkiem mówić trzeba). Nowiny nam smakują, tym dajemy ucha, Nie myślimy, że co dzień bóg pacierza słucha. *Pot. Zac. pr.* Znajomym prędsze ucho dają. *Auszp.* 53. *Jabł. Tel.* 149. — Miejsce dać czemu, stosować się do czego, czynić podług czego, sich wonach bequemen, Raum geben, sich darnach einrichten. Jeślim godzien, że mię naśladować I miejsce memu chcesz dać przykładowi. *P. Kochan. Jer.* 118. Wojsko Tortozę wziąwszy, miejsce dało zimie i roku nowego czekało. *ib. J.* 3. §. Dać bitwę, wydawać, staczać bitwę, eine Schlacht liefern. Gdy bękartowi Karola W. Leszko bitwę dał, w onejże sam zabit. *Krom.* 42. — Szturm dać = przypuszczać, Sturm laufen, einen Sturm veranstalten, stürmen (eine Stadt), bestürmen. Dam szturm ten z rana piątego dnia oblężenia. *Ustrz. Kr.* 1, 282. Domyślił się, z której strony dać szturm król umyślił. *P. Kochan. Orl.* 1, 423. — Dać odpór = odpierać się, bronić się, odejmować się, Widerstand leisten, Widerstand thun. Jeśli namiętności nie z początku zaraz się hamują, tedy dusza nie jest już w stanie dania odporu natarczywościom. *Pilch. Sen.* 128. — Ognia dać = wystrzelać, Feuer geben, los schießen, feuern. W ten czas właśnie ognie dały owe posłane rejmenta ze skrzydeł. *Jabł. Buk. K.* 3. *b.* — Dać tył nieprzyjacielowi. *Chmiel.* 1, 83. (uciekać, *ob.* Tył, dem Feinde den Rücken wenden). §. Dać przyczynę, racyą, zdanie = przekładać, powiadać, die Ursache, den Grund angeben, vorbringen, vortragen, seine Meynung sagen, seine Stimme geben. Dajcie swe zdania, lecz nie bądźcie szalonemi. *Zab.* 15, 185. Jak jurysta daj w tym swoje zdanie. *Teat.* 32, *b.* 141. Czemuż tak pomieszany? czemuż nie dasz zdania? *ib.* 45, *d.* 35. *Wyb.* By wynikłe w kraju zamieszania na mnie nie padły, Dajcie swoje zdania, dajcie, jak krew oszczędzić. *Teat.* 45, *d.* 56. *Wyb.* Trzeba, ażeby ministrowie dali przyczynę, dla której żądają większej liczby majtków. *Gaz. Nar.* 1, 3. Piątą racyą dajesz, mówiąc, że... *Pimin. Kam.* 137. — Dać komu radę, radzić mu, einem Rath geben, ihm rathen. I nad tym nam się zastanowić zdaje, Choć rada dobra, zważyć, kto ją daje. *Zab.* 12, 307. Czemu rady nie dać, (*ob.* Rada). — Dać liczbę = zdawać rachunek, Rechnung ablegen. Panowie z przełożeństwa swego na ostatecznym sądzie srogą liczbę dać mają. *Star. Ref.* 137. Winien będę liczbę dać za każdą duszę. *Stryjk.* 493. Masz dać dostateczną liczbę bogu z tych owiec, które ci zwierzono. *Gorn. Dz.* 83. *Simil.* Dać komu sprawę, (*ob.* Sprawa). Dać komu znać = donosić mu, einen etwas wissen lassen, es ihm zu wissen thun. Poseł nasz przeczuwszy to, dał o tym znać do króla. *Biel. Kr.* 119. *Simil.* Dać mu do poznania, es einem zu erkennen geben. Gdybyś jej mógł

nieznacznie dać do poznania, że się w niej kochasz. *Teat.* 52, *d,* 91. Dać do zrozumienia, z daleka namienić, namknąć, von weiten zu verstehen geben. §. Dać, podawać, überreichen, reichen, geben. Daj sam tę szablę z ręku. *Bardz. Tr.* 161. *Fig.* Dać sposób, podawać komu sposób, pokazywać, ein Mittel an die Hand geben. Pozwólcie mi, dać wam sposób, że wolność i sławę sowicie utrzymacie. *Jabł. Tel.* 145. *Simil.* Wieczny pokój wam daję. *ib.* 149. (podawam, głoszę, ich gebe euch ewigen Frieden). *Aliter* Dać pokój = zaniechać, zu Frieden lassen, mit Frieden lassen, (Oesterr. Frieden geben). Dajno mi pokój. *Teat.* 30, 5. Daj złemu pokój. *Cn. Ad.* 150. (nie drażnij złego; nie budzić licha, kiedy licho śpi). Ale daj jeno pokój, mej to zleć robocie. *Jabł. Tel.* 143. (nie mieszaj się do tego, zdaj na mnie). Możesz-li sprostać temu, podejmuj się, a nie możesz sprostać, daj pokój. *Biał. Post.* 154. (nie wdawaj się). Bagatele, dajcie tym rzeczom pokój. *Zabł. Zbb.* 14. (porzućcie je). Zelżywość będzie, jeżeli temu dobywaniu damy pokój. *Warg. Cez.* 164. (jeżeli go przestaniemy dalej ciągnąć). Odciągnęli, i obleżeniu pokój dali. *ib.* 120. §. Dać komu, przypisywać, przywłaszczać, einem zuschreiben, zueignen. Lub słusznie, lub niesłusznie dają jej tę winę, Byle ona została żywą, ja niech ginę. *P. Kchan. Orl.* 1, 142. W swoich elogiach przyjacielowi nic, ale prawdzie i cnocie wszystko dał. *Warg. Wal.* 271. Co własnego jest bogu, bożemu dajemy częstokroć człowieczeństwu. *Hrbst. Nauk. D. b.* Daję mowę komu, *attribuo orationem. Cn. Th.* Dać na pochwałę, za wygraną = poczytywać za pchw., za wygr. dafür erklären, auslegen. Powiedz nam Morson; wszak to za pochwałę dają, Kiedy się młodzi ludzie o rzeczach pytają. *Sim. Siel.* 18. Już lud krzyknął, dając Simonowi za wygraną. *Sk. Żyw.* 437. — Dać w języku jakim, oddawać, wyrażać, geben in einer Sprache, ausdrücken, wieder geben. X. Golański życia sławnych ludzi Plutarcha dać w naszym języku przedsięwziął. *N. Pam.* 15, 370. §. Dać list do kogo, wydawać do niego, ein Schreiben an einen erlassen. Pismo We Pana dnia pierwszego maja do mnie dane. *Mon.* 71, 504. (cf. datowany, cf. dan). — §. Dać komu dobry dzień i t. d. oświadczać mu dz. d. einem den guten Morgen u. s. w. wünschen. Więcej nie umie, jedno czapkę zjąć, a dzień dobry dać. *Rej. Zw.* 151. Dawszy sobie wzajem dobra noc, do spania się zebrały. *Toł. Saut.* 39. Piękne słówka komu dawać, *dicta dulcia dare. Mącz.* schöne Worte geben. §. Obiad, kolacyą dać komu, dla kogo = sprawiać, einen Mittag u. s. w. geben. Dajmy mu kolacyjkę dziś u siebie. *Teat.* 19, *c.* 3. — Dać na stół, przynieść i stawić potrawy na stół, zastawiać, das Essen auftragen, Essen geben, das Essen anrichten. Dano jeść, usiedliśmy sam na sam oboje. *Zabł. Amf.* 57. (*ob.* pierwsze, drugie danie). §. Dać z córką, za córką, dać w posagu, wyposażyć córkę, der Tochter mitgeben, zur Aussteuer geben. Żony co teraz szukają, Co z nią dadzą wprzód się pytają. *Cn. Ad.* 1369. — Dać córkę za kogo, wydawać ją za mąż, die Tochter an jemanden verheirathen. Posażnej panny za chudego pachołka nie dadzą. *Teat.* 26, *b.* 75. Dana była za męża narodu kapłańskiego. *Żrn. Post.* 3, 674. *b.* Nie dam mu córki, nie dam. *Boh. Kom.* 4, 179. — §. Dać na szpital, kościoł, szkołę, mszą, odkazywać szpitalowi, zapisać mu, dem Spitale vermachen. *Cn. Th.* §. Dać co, supponować, przypuszczać na chwilę, den Fall annehmen, den Fall setzen, einräumen, zugestehen, zugeben. Nie jesteśmy my zakonnicy użyteczni; dajmy to, iż tak jest; któż nieużyteczności naszej przyczyną? *Kras. Pod.* 2, 162. (*Croat.* poztawimo). Daj to, żem gdzie brodu chybił, Któż to nie wie, żem człowiek był? *Groch. W.* 517. (gesetzt!) Dajmy to, że rodziców jakich szlachetnych córa jest na wydaniu.... *Bals. Niedz.* 2, 116. Dajmy na to, że mamy wprawdzie plan fortecy, lecz nie posiadamy rysunku jej okolicy. *Łesk. Mier.* 262. Nehmen wir an; angenommen; setzen wir den Fall; gesetzt den Fall. §. Dać komu do czego, dopuszczać mu, es einem zu etwas kommen lassen. Wojsko nasze dosyć miało zabronić nieprzyjaciołom żywności; do boju zaś nieprzyjaciołom żadną miarą nie dało, *elici ad pugnam non potuit. Krom.* 617. Wypędziwszy syna z domu, nie dał mu na oczy. *Oss. Wyr.* (przyjść albo pokazać się, er ließ ihn nicht vor seine Augen kommen). §. Dać na borg, na kredyt, borgować, auf Credit geben. Dać na weksel, na cyrograf, na słowo, pożyczać. — §. Dać komu, pomagać komu, służyć mu, przydawać mu się, stawać mu się użytecznym, einem helfen, nützen, wozu dienen. Coż tedy nam tytuł da, żeśmy chrześcianie? Kiedy spraw chrześciańskich sława u nas tanie? Co nam to da, żeśmy koronni synowie, Kiedy się nie sprawujem tak, jako przodkowie! *Paszk. Dz.* 110. §. Dać wizytę, Besuche abstatten. Wizyt ani odbiera ani ich daje. *Pam.* 84, 1060. — Dać karty, rozdawać, Karten geben (im Spiele). Ja daję karty. *Teat.* 52, *d.* 104. (*Ross.* наздать, наздавать za wiele kart rozdawać). — Dać jaką naukę, czytać, lekcye jej dawać, (*ob.* Dawać), eine Wissenschaft geben, lehren, lesen. Znakomitsze osoby krajowe dają tam darmo bieg fizyki i innych umiejętności. *N. Pam.* 13, 36. — Dać z siebie przykład, ein Beyspiel geben. Dał z siebie przykład, jak ojczyznie służyć. *Jabł. Buk. U.* 4. *b.* — Dać drapaka, *ob.* Drapak. §. *Żegl.* Nie daj! mówi sternik na flisów, kiedy mają przestać pojazdami robić. *Magier.* hört auf zu rudern. Daj jej pałasz, *ob.* Pałasz. — §. *Intrans.* Dać w jaką stronę; *ob.* Dawać, n. p. okna na ogród dają = wychodzą, (*Gall.* donner), die Fenster geben in den Garten. DAĆ się 1.) *Passiv. act.* Dać. 2). Dać się *recipr. zaimk.*, siebie samego oddawać, sich selbst übergeben, abgeben. Starosta dał się do więzienia. *Sk. Dz.* 154. Dajże się kędy do szkoły, aż się grammatyki nauczysz. *Tworz. Wie.* 39. Teraz mnie naśladujcie, na naukę się moję dajcie. *Żrn. Post.* 3, 302. *b.* §. Dopuszczać co do siebie, sich lassen, in Ansehung seiner selbst zulassen. Trzeba mężnie walczyć, a nie dać się zwyciężyć. *Sk. Żyw.* 230. Poddawać się ustępować, ulegać, sich ergeben, nachgeben. Jam Goffred, daj się, a więźniem bądź moim. *P. Kchan. Jer.* 566. Nie daj się; (hasło zwyczajne zagrzewające w bitwie). Tak obleżonych głodem morzył, aż się musieli dać.

Biel. Św. 15. *b.* Mniemał, iż dwoje ludzi jednemu się nie dają. *Sk. Żyw.* 199. Ty nie daj się Fortunie; lecz nacieraj wszędzie Śmielej, im cię nabardziej prześladować będzie. *A. Kchan. W.* 149. *ne cede malis.* — (*Rag.* datti se). — O trunkach i potrawach; da się pić, da się jeść = niezłe, albo też: bardzo przednie: es läßt sich trinken, es läßt sich essen; es passirt, (oder auch: es ist sehr vortrefflich). §. Dać się winnym, przyznawać się, sich für schuldig erklären, seine Schuld gestehen, eingestehen. Dręczony był tak długo, aż wyznać złodziejstwo swoje i dać się winnym musiał. *Sk. Żyw.* 1, 156. §. Dać się na kogo, zdawać się, spuszczać się na kogo, sich auf einen verlassen, sich ihm überlassen, sich ihm dahin geben, sich ihm übergeben. Na śś. doktory się dać, jest to dobrze wierzyć. *Herb. Art.* 44. Oszukał Zygmunt Jagiełłę, że się dał nań, tak iż coby wyrzekł między nim a Pruskim mistrzem, miał król na tym przestawać. *Biel. Kr.* 270. Zbigniew dał się na łaskę królewską, bo mało już wierzył Pomorzanom. *ib.* 73. Leszek musiał Pawłowi więzienie dobrze nagrodzić, za wynalazkiem wojewody i scholastyka, na które się oba dali. *Biel. Kr.* 163. Zgrzeszyliśmy, dajemy się i spuszczamy na karanie twoje, czyń z nami, co chcesz. *Sk. Żyw.* 407. Naostatek poddać się musieli; potym się dali na łaskę królewską. *Papr. Rycr.* Dał się na konia swego, wodze mu puszczając, gdzieby się obrócił. *Sk. Dz.* 593. DADZIBÓG, DAĆBÓG, a, *m.* Bogdan. *Mon.* 75, 588. imię męzkie, Bohdan, *Theodorus. Jabł. Her.* ein Mannsname. — *Eccl.* Дажбогъ, Дашуба, Дажба, bożek szczęścia, u Rossyan, aż do chrztu Włodzimierza.

Pochodz. *danie*, *dawać*; *bodaj*, *bogdaj*, *Bogdan*, *chlebodawca*, *chlebodaj*, *dań*, *dannik*, *danniczy*, *danny*, *dan*, *data*, *datować*, *datek*, *datny*, *dodawać*, *dodać*, *dodatek*, *dodatkowy*, *dodawacz*, *dodawca*; *nadać*, *nadawać*, *nadatek*, *nadawca*; *naddać*, *naddatek*, *naddawca*; *oddać*, *oddawca*, *oddatek*, *oddatny*, *nieoddatny*; *obdać*, *obdawać*; *podać*, *podawać*, *podawca*, *podatek*; *poddać*, *poddawca*, *poddany*, *poddanik*, *poddaństwo*; *przedać*, *przedaż*, *przedaj*, *przedajny*, *przedajność*, *przedawca*, *odprzedawać*, *sprzedawać*, *rozprzedawać*, *wyprzedawać*, *powyprzedawać*; *przydać*, *przydatek*, *przydatkowy*, *przydatny*, *przydatność*, *przydawca*; *rozdać*, *rozdatek*, *rozdajny*, *rozdawca*; *udać*, *udatny*, *udatność*, *udawacz*; *wdać*, *wdawać*; *wydać*, *wydawca*, *wydatny*, *wydatność*, *wydatek*; *wzdawać się*; *zdawać*, *zdać*, *zdanie*, *zdatny*, *zdatność*; *powzdawać*; *zadawać*, *zadawca*, *zadatek*, *zadana*. *Pierwodawca*, *prawodawca*, *zakonodawca*, *rękodawca*, *rękodajny*.

DĄĆ, dął, dęła, dęli, dmie, dmę, *cz. nied.* dmuchać, powietrze wypachywać, *dunąć, (cf. tchnąć), blasen, Luft blasend von sich geben; *Boh.* dauti, dul, dugi, dmauti, duty; *Slov.* duchám, dutj; *Sorab.* 1. duju, dujem, duhyu, duhtžo; *Sorab.* 2. dusch, dunusch; *Rag.* dutti, dîmati, dûhati, dunuti; (*Carn.* dęti, dęm = pracy sobie zadawać); *Carn.* pihneti, piham; *Vind.* pihati, pishem, piham, pihanje, pih; *Croat.* hlideti, pussem, puhati, *Slav.* púhat; *Bosn.* dunut; *Ross.* дунуть, дуть, дую; *Eccl.* дую, дму; (cf. *Gr.* δύομαι exhalo, cf. *Lat.* tumeo). *Absolute* dąć, wiać, blasen, wehen. Wiatr dmie. *Dudz.* 19. On też wicher dący ustawać zwolna począł. *Jabł. Tel.* 82. Zefiry pod me nogi ciche swoje dęcia składają. *Min. Aus.* 18. (wiania, powiewy). *Fig.* Dąć, pysznić się, dmuchać, odymać się, puszyć się, stolz blasen, sich aufblasen, dicke thun, sich blähen, (cf. duma). Co przedtem cienko śpiewał, teraz dmie, jakby zjadł sto dyabłów. *Mon.* 73, 589. Jakże to dmą ci ludzie, co to z chudego pachołka zrobili się panem. *Teat.* 22, 16. Jak teraz dmie Achilles, dopiął, czego żąda. *Dmoch. Il.* 2, 44. Ustroję się w złoto, będę brząkał pieniędzmi, będę dął, jak pan. *Teat.* 55, *b.* 14. Rzekł; Sarknęły Achiwy, że dął tak zuchwale. *Dmoch. Il.* 2, 18. Ty możesz w podłej chacie Z pany i jak pan żyjąc, dąć przed swaty bracie. *Zab.* 9, 315. *Iżyck.* — Dąć czym, nadymać się czym, womit dick thun, sich womit blähen. O biedny Trojańczyku, chlubą dmiesz daremną. *Dmoch. Il.* 2, 20. Patrząc, jakie przed nim stoją Wojska, jacy rycerze, dmie wielkością swoją. *N. Pam.* 22, 114. — Dąć na co, dmuchać na co, auf etwas blasen, worauf hinblasen. Wszyscy wiatrowie niebiescy dęli nań a zbierali się. 1 *Leop.* 4 *Ezdr.* 11, 2. Każdy dmie na wodę, gdy go ukrop sparzy. *Rej. Wiz.* 195. (kto się na gorącym sparzył, i na zimne dmucha, chucha; przypadki czynią ostrożniejszym, podejrzliwym, ein Kind das sich verbrannt hat, scheut das Feuer). — Dąć w co, dmuchać w co, in etwas blasen, hinein blasen. Już wiatr dobry dmie w żagle. *Jabł. Tel.* 27. Dmijcie o wiatry w Fingalowe żagle. *Kras. Oss. C.* 3. *b.* Neptun Trytonowi w głośną konchę dąć każe. *Otw. Ow.* 21. Dąć w fujarę, w fletrowers i t. d. Rozrządź myśliwstwo, ale z gruntu prawie, Bo jeśli w sen dmiesz, nie wygrasz na jawie. *Bielaw. Myśl. B.* — Dąć co, nadymać, rozdymać co, etwas aufblasen, etwas blasen. Dmie pęcherz, a pęcherz rośnie. *Oss. Wyr.* Dąć perłę fałszywą, bańkę szklanną i t. d. robić co czczego wewnątrz. Hutarz dęciem szkło w rozmaite kształty utwarza. *Pilch. Sen. list.* 3, 72. durchs Blasen. Niektórych sprawy podobne do złotników, co dęto, a nie odlewano robią. *Pilch. Sen. list.* 46. drożeniem, Hohlarbeit, ausgehöhlt, hohl, nicht massiv. Ten ołtarz nie był lity i pełny, jedno jakoby dęty, wewnątrz czczy. 1 *Leop. Ex.* 38, 7. (wydrożały. 3 *Leop.* ausgehöhlt, hohl); *Boh.* duty; *Dal.* supaly. — *Fig. tr.* Dąć kogo, poddymać, podbudzać, nabechtać, (*Ross.* дмить, дму napuszać kogo), einen aufblasen, aufhetzen, anfachen. Dał go ustawicznie, żeby przeciw prawom i władzy wierzgał. *Oss. Wyr.* On ci gra; ale kto inszy dmie. *ib.* (inszy jest przyczyną, inszy czyni. Jest ktoś za zasłoną; on tylko sprawcą na oko). DĄĆ się *zaimk.*, nadymać się, puszyć się, sich aufblasen, sich aufblähen; *Boh.* dmauti se, dmu; *Eccl.* дмитися, дмюся, кичиться, надыматься, гордиться. Srogo się z tej chluby nad insze dmie narody, że w swojej ziemi z wieków żyje. *Tward. Wł.* 8. Gniewają się, dmą się, a zaperzywszy się, klną. *Gliczn. Wych. E.* 4. *Eccl.* дмуся на кого; *Graec.* πνέω ὀργὴν *spiro iram.*

Pochodz. *dąsy*, *dąsać się*, *nadąsany*, *wydąsać się*; *dma*, *dym*, *dymić*, *dymać*, *dodymać*, *dodąć*, *nadymać*, *nadąć*, *dętość*, *nadętość*; *odymać*, *odąć*, *obdymać*, *obdąć*; *poddy-*

mać, poddąć, podymne; przedymać, przedąć; przydymać, przydąć, przydymek, przydymić; rozdymać, rozdąć; wdymać, wdąć, wzdymać, wzdąć, wydymać, wydąć; zadymać, zadąć, zdymać, zdąć. 2). *Dech, tchu, dychać, tchnąć* cum derivat. 3). *Dmuchnąć, dunąć, dmuchać* cum derivat.

DAĆBÓG *ob.* Dadzibóg.

DACH, u, *m.* Daszek *zdrobn.*, przykrycie czyli pokrycie domowe, z *Niem.* das Dach; *Svec.* tak; cf. *Lat.* tectum, tegere; *Graec.* τέγος, στέγος; *Hebr.* גג; *Boh.* kryt, krytka, krow, (cf. kryć); *Sorab.* 1. cžjecha, tžecha, (cf. strzecha); kréw, kwadžita tžecha; *Sorab.* 2. tschecha, kschülo, kschüwo, kschylo, kschischo; *Carn.* streha, streiha; *Vind.* streha; *Croat.* sztròha, sztrossina, krou, kròv; *Dal.* sztreha; *Bosn.* krov, strehha, pokrov od kuchje; *Rag.* kroov, pokròv, strèha; *Slavon.* kròv; *Ross.* стрѣха, кровля, крышка, палуба; *Eccl.* крокъ, покровъ, зда, здо, кровля, стропъ. Pokrycie albo dach bez fundamentu ostać się nie może. *Smotr. Ap.* 12. Szczyt albo dach domowy. *Cresc.* 36. Dach słomiany, poszycie, strzecha, ein Strohdach. Dach gontowy, gonty, ein Schindeldach, dach ceglany, dachówka, ein Ziegeldach. Pod strzechą, pod gontami, pod dachówką = pod dachem słomianym, gontowym, ceglanym. Dach dwoisty, ein vierseitiges Dach. Dach niedwoisty. na obie strony schodzisty, ein Satteldach. *Cn. Th.* Dach Włoski, ein italienisches Dach. *Świtk. Bud.* 109. Kiedy naprzód ludzie budować poczęli, wywiedli na domiech wysokie dachy, iżby łatwiej deszczowa woda ściekać mogła, a dach się nie kaził; wszakoż wnet i ozdoba przystąpiła, tak iż owe dachy, co je Włoskiemi zowią, a nie są, i stoją by kominy abo studnie niepokryte, nigdy tej piękności i tego pożytku nie przynoszą. *Gorn. Dw.* 411. Na wroty potrzeba dachu. *Cresc.* 24. (*ob.* Daszek, obdaszek). *Fig.* Kobiety gotoweby na dach włazić, byleby je tylko widziano. *Teat.* 53, 39. (wszelkich używają sposobów, by oczy na się ściągnąć). Kto w dachu nad sobą nie zabije dziury, Niemasz dziwu, że zmoknie, skoro przyjdą chmury. *Pot. Arg.* 342. (złemu zawczasu zapobiegać). Dziury w dachu nie zatka, gdyby nie kapało. *Pot. Arg.* 637. (wszystko aż musi). *Prov. Slov.* Mokně gako dach. — Lepiej mieszkać pod dachem, niżeli w opończy. *Pot. Jow.* 107. (lepiej doma, niż pod namiotem, w polu). *Meton.* Dach, dom, pomieszkanie, Dach und Fach, Haus, Wohnung. Oba razem nie możemy pod jednym mieszkać dachem. *Teat.* 18, 126. Za dawnych czasów bracia pod jednym dachem mieszkali i z jednej miski jadali. *Oss. Wyr.* Pozwolić komu dachu; dać schronienia, przytułku. DACHOWE *ob.* Dachowy. DACHÓWKA, i, *ż.* cegła dachowa, der Dachziegel, die Dachpfanne; *Boh.* škridlice, křidlice, dlažice, dlažička, žlabowice, *Slovac.* skridlica, *Sorab.* 1. kortkoyité cžéhél; *Carn.* streshnek; *Vind.* korz, strehen zhrep, strehna opeka, strehen ziegeu; *Slavon.* crìp; *Bosn.* opeka, kuppa; *Rag.* króvniza, kuppa, ploccja; *Croat.* czigel krovni, krovni chrèp; *Dal.* krovnicza, kuppa; *Ross.* черепица, черепичка, гусакъ; *Eccl.* скждѣль. Dachówka podobnież jak cegła robi się z gliny. *Kluk. Kop.* 1, 303. Dachówki są wyginane, są i karpiówki. *Kluk. Kop.* 1, 304. Hohlziegel und Flachziegel oder Biberschwänze; *Boh.* kurka, dlažica. Dachówka żłobkowata. *Cn. Th.* Forstziegel. §. *Zbiorowo* dachówka, dachówki = dach ceglany, dom pod dachówką, das Ziegeldach. Wstąpiwszy na dom, przez dachówki spuścili chorego w pośrzodek izby. *Budn. Luc.* 5, 19. (wleźli na dach i spuścili go przez dachówkę. *Sekl. Luc.* 5, 19. przez posowę. *Bibl. Gd.*). — *Impropr.* Dachówkę marmurową zdjął z kościoła Junony a położył nią kościoł Fortuny. *Warg. Wal.* 9. (pokrycie). §. Dachówki, gatunek gołębi, die Dachtaube. Gołębie są różne: kruczki, noski, włochate, garłacze, bębenki, dachówki, izdebne. *Haur. Sk.* 127. DACHÓWKARZ, a, *m.* co dachówki robi, der Dachpfannenarbeiter. *Bndtk. Bosn.* opekàr. DACHÓWKOWATY, a, e, - o, *adv.*, pochodzący na dachówkę, dachpfannicht. Łodyga dachówkowata, *caulis imbricatus*, łuskami dachówkowato przykryta. *Jundz. Bot.* 2, 14. DACHÓWKOWY, a, e, od dachówek, Dachpfannen =. *Eccl.* черепичный. Łupik dachówkowy łupa się w grubsze tablice i używa się na pokrycie dachów, zamiast dachówek. *Kluk. Kop.* 2, 85. Dachówkowo *adv.* w kształcie dachówek, in Dachziegelform, wie eine Dachpfanne. Listki dachówkowo układane. *Bot. Nar.* 86. DACHOWNIA, i, *ż.* cegielnia od dachówek, eine Dachpfannenbrennerey, eine Ziegelscheune zu Dachpfannen. Grunt do wystawienia dachowni sposobny. *Vol. Leg.* 5, 150. Summa na wystawienie tartaku, cegielni i dachowni. *ib.* 5, 150. DACHOWNIK, a, *m.* co dachówki pali, ceglarz od dachówek, der Dachpfannenbrenner. *Bndtk.* DACHOWY, a, e, daszny, od dachu, Dach =; *Boh.* krycý; *Ross.* крышечный, кровельный. Dachowy kamień, ardoise. *Stas. Buff.* 144. Dachowy pokrywacz, der Dachdecker; *Carn.* krovz; *Vind.* krivez, strehokrivez; *Ross.* кровельщикъ. §. Dachowe, ego, *Subst. neutr.* (cf. komorne, czynsz od mieszkania), płaca od dachu, od kwatery, Quartiergeld. *Tr.*

Pochodz. *daszek, daszkowaty, obdach, obdaszek, poddasze, poddachowy, przeddaszek, przydaszek.*

*DAGA, i, *ż.* DASZKA *zdrobn.*, deka, tulich, *pugio. Macz.* (cf. tasak), ein Dolch, (cf. *Germ.* Degen szpada); (*Ital.* daga; *Boh.* dyka; *Lat.* sica). Rana mieczem, puinałem, dagą abo inszą bronią, sposobną do zamordowania kogo sztychem, zadana.... *Chełm. Pr.* 166. Zbójcy mieli krótkie dagi pod pancerzmi. *Jer. Zbr.* 12.

DĄGA, i, *ż.* deszczka jedna z tych, z których się składa dno u beczki i t. d. [właściwie każda deszczułka u beczki. 4] ein Bret von denen, aus welchen der Boden einer Tonne, eines Fasses zusammengesetzt ist. Ty czopu nie przybijaj, żebyś tym pochopem Dągi we dnie z wątorem nie wytrącił czopem. *Pot. Jow.* 40.

DAJ *ob.* Dać.

DAJCZMANEK, nka, *m.* niemiaszek, skąpiec, ein Knicker, (z *Niem.* Deutscher). Co z grochu nie doje kawałca słoniny, To włoży do kalety Dajczmanek nasz miły. *Rej. Żw.* 241. *b.*

DAJE *ob.* Dać.

*DAK = więc, tedy. *Dudz.* 31. folglich, also. *ob.* DA.

DAKTYL, u, *m.* owoc palmowy, die Dattel; *Boh.* daktyle, datel (= 2. datel dzięcioł); *Rag.* dattala; *Vind.* dotala, datelni; *Bosn.* dattili; *Ital.* dattolo, dattole; *Graec.* δάκτυλος; *Eccl.* et *Ross.* финикъ; *Graec.* φοίνιξ. Ujźrzał na pal-

mie owoc, który daktylami zowią. *Sk. Żyw.* 1, 35. Niech będzie dany braci po jednemu finiku albo daktylu. *Pimin. Kam.* 342. Daktyl, drzewo daktylowe, palma, *Phoenix Linn. Kluk. Dyk.* 2, 181. der Dattelbaum; *Vind.* dotalnik, dotalnu drevu; *Rag.* póma. §. Daktyl leśny Indyjski, tamarynda, owoc miesisty. *Ład. Dyk.* 2, 322. die Tamarinde. *Urzed.* 384. Daktyle morskie *Rag.* parstzi, parstazi. DAKTYLOWY, a, e, od daktylów, palmowy, Datteln=, Palm=; *Boh.* daktylowý; *Ross.* финиковый. Daktylowy gaj, *Vind.* ſad palmavega drevesa, dotala. DAKTYLOWATY, a, e, do daktylu podobny, dattelförmig. *Bndtk.*

DAL, a, *m.* DALA, i, *ż.* dalekość, oddalenie, odległość, *Dudz.* 36. die Weite, die Entfernung, die Ferne; *Boh.* dal, dálka, dalekost; *Ross.* даль, дали, далина; (*Vind.* dela, delova, dougust = długość; *Arab.* תאל *longus*; *Graec.* *τῆλε procul*). Wpadł w gęste lasy i skały okrutne, Zkąd patrzał, w dal od ludzi w swym żalu na morze. *Jabł. Tel.* 331. Antyoch Pompiliusza, gdy z dala obaczył, wita go. *Papr. Pr. B.* 2. (*ob.* z daleka), aus der Ferne, von Weiten. Tyś tu przyszedł z tak dala. *Jabł. Tel.* 250. (z tak daleka, von so ferne). Albo z bliża gromili, albo z dala pociskami ranili. *Warg. Cez.* 220. (cf. obdal, opodal). *W malarstw.* W dali, w tyle, w głębi, im Hintergrunde, in der Tiefe, in der Ferne, in der Entfernung. W dali wioskę w lesie odmalował. *Tr.* Na dalą podanie, die Vertiefung. *ib.* — §. *De Tempore* Na dal, na dalszy czas, na przyszłość, in der Ferne, in die Zukunft, für die Zukunft; *Vind.* sanaprei, napried, naprei; *Sorab.* 2. nadalschem, bindalej. Gdzie obywatele na dal nie myślą, tam państwa upadek blizki. *Kras. Pod.* 1, 249. Mądra ostrożność patrzy na dal. *Teat.* 26, *c.* 47. Co za korzyść ztąd weźmiesz, iż się w *dalą snujesz? *Chodk. Kost.* 30. Na dal wszystko odkłada, (*ob.* Dojutrek). DALECE *ob.* Daleko. *DALECZE, a, *n.* dal, oddalenie, die Entfernung, die Ferne. Bojaźnią zdjęci stali z dalecza. *W. Ex.* 20, 19. (z daleka. *Bibl. Gd.* von Fern, von Weiten). *DALECZKI, a, ie, DALECZKO *adv.*, obdalny, opodal, przydalej, etwas weit, etwas fern. Ujźrzał ją pozadź daleczko. *Wys. Kat.* 5. Sam jechał daleczko od wszystkich. *Wys. Aloj.* 173.

DALEKI, a, e, DALSZY *comp.*, nieblizki, odległy, *Boh.* daleký (*obs. Boh.* delý, *cuius loco*, dluhý długi, *in comp.* delši); *Slov.* daleki, dalši; *Vind.* delezh, dalizh, (cf. *Vind.* deli, dalshi = dłuższy); *Carn.* dalne; *Bosn.* daleki; *Rag.* dalèk, dalecni; *Croat.* dalèk, daléchni; *Sorab.* 1. dahločné, dahlischi; *Sorab.* 2. daloki; *Ross.* далекій, дальный. Daleki miejscem, odległy, oddalony, weit, fern, entferent, dem Orte nach. Niemasz męża w domu, poszedł w drogę daleką. *Budn. Prov.* 7, 19. Dalsza Gallia, *ulterior. Cn. Th.* Lepszy jest sąsiad blizki, niżli brat daleki. *Radz. Prov.* 27, 10. Wolał dalekiego nieprzytomnie miłować, niżeli się w czym blizkiemu przytomnie przykrzyć. *Sk. Żyw.* 1, 203. Jam tu cudzoziemiec i swoich daleki. *Jabł. Tel.* 47. (od swoich daleki, od nich oddalony). — *Tr.* Daleki powinowactwem, weitläuftig verwandt. *Cn. Th. Fig. tr.* Daleki, obszerny, weitläuftig, weit ausholend. Udał się do duchownego, ale dalekiego wykładu tego tu słowa. *Biał. Post.* 113. (z daleka wyprowadzonego, weit hergeholt). — Daleki od czego, daleki czego *Fig. tr.* fern, entfernt. Co u drugich ganimy, sami od tego dalecy być mamy. *Gol. Wym.* 327. (strzedz się, warować się tego). Te dwie rzeczy tak są niepodobne, i tak dalekie od siebie, jak słońce od ziemi. *Teat.* 32, *b.* 118. W targu dalecy od siebie. *Oss. Wyr.* (nie zgadzają się jeszcze o wiele, sie sind noch weit von einander). O jakeś jeszcze ojca twego przezorności daleki. *Jabł. Tel.* 42. (jeszcześ jej nie doszedł); jeszcze wiele brak, du bist noch weit davon entfernt. *Aliter* Daleki od czego, co do chęci, wstrętny, niesklonny, fern wovon, abgeneigt. Namawiałem go, aby wieś kupił; ale od tego daleki. *Oss. Wyr.* Dalekim być od kogo. *ib.* (nie lubić z kim przestawać, stronić od kogo, nie sympatyzować z kim, nie lubić się, nie wiązać się, nie mieć serca do kogo). §. Daleki czasem, tak przeszłym, jak przyszłym, fern, entfernt, von der Zeit, von Vergangenheit und Zukunft. Tamten wiek tak jest daleki od naszego, iż nam oni mogą bajać to, co chcą. *Gorn. Dw.* 263. (tak dawny, dawnością oddalony, so fern v. u., so alt). Dalekie rzeczy upatrujemy, a blizkich nie widzimy. *Cn. Ad.* 141. (przyszłe upatrujemy, a teraźniejszych nie widzimy). Dalszy, dalej ciągnący się, następujący, następny, der fernere; *Ross.* прочій. Dalszy ciąg = kontynuacya. *N. Pam.* Przyjdzie potym ku dalszym latom. *Modl. Gd.* 116. Wpadłem w niebezpieczeństwo Do dalszych grzechów, przez me w żądzach niezwycięztwo. *Kul. Her.* 59. — W dalszą albo na dalszą odłożyć. *Tr.* (na dalszy czas, na dal, na przyszły czas, auf die lange Bank schieben, verschieben, aufschieben). DALEKO, DALECE *adv. oppos.* blizko, weit, fern, entfernt; *Boh.* et *Slov.* daleko; *Croat.* dalko, daleko; *Slav.* daleko, *Sorab.* 1. dahloko, daleko, daloko; *Sorab.* 2. daloko; *Vind.* delezh; *Carn.* dè lézh; *Ross.* далеко, далече; (cf. *Ital.* da lungi), miejscem daleko, weit, fern. *pr. et fig.* Daleko mnie ztąd do domu? R. Któż cię wie, gdzie mieszkasz. *Teat.* 8, 56. Daleko ztąd do onąd. *Gem.* 60. (nie godzimy się, nie trafiasz w rzecz, nie przypadamy na jedno; jak kulą w płot). Daleko paś świnie od ogrodu. *Cn. Ad.* 142. (strzeż się okazyi do złego; mijaj). Dalekośmy od siebie; ja kwartę gorzałeczki po dwa grosza, a pan młody rosolią po dwa czerwone. *Falib. Dis. E.* 3. Jako niebo od ziemi, tak prawda od tej powieści daleko siedzi. *Żebr. Zw.* 114. Te materye tak daleko są od zagniłości, jak niebo od ziemi. *Syxt. Szk.* 145. Bóg wysoko, przyjaciel daleko. *Cn. Ad.* 29. *Pot. Arg.* 831. (nie masz ratunku, nie ma przed kim się żalić). Zimno, głodno, do domu daleko. *Oss. Wyr.* (wszystko złe na raz). *Transl.* Daleko spokrewniony, weitläuftig verwandt. §. Daleko czasem, fern, lange noch. Daleko do wieczora. *Cn. Ad.* 142. Daleko do tego, wiele wody upłynie. *Cn. Ad.* 141. Daleko w noc, głęboko w noc, weit in die Nacht, tief in die Nacht. Już daleko w noc, boję się, ażeby nie było za nierychło. *Teat.* 33, *b.* 63. Rozmowa się na daleko zanosić miała. *ib.* 24, *c.* 87. (przedłużyć, sich in die Län-

ge ziehen). §. Tak daleko, tak dalece, do tego stopnia, so weit, bis dahin. On nie tak dalece przyczyna jest szkody, jak mniemają. *Karnk. Kat.* 343. Ten jednak początek krucyaty nie miał tak dalece wielkiego skutku. *Ustrz. Kruc.* 2, 91. (nie tak bardzo wielkiego skutku, er hatte eben nicht sehr großen Erfolg). — *In Comparat.* Daleko więcej, mniej, daleko lepszy i t. d. *Cn. Th.* weit, bey weiten mehr, weniger, besser; *Ross.* гораздо. Z DALEKA, z dala, *oppos.* z blizka, von Weiten, in der Entfernung, in der Ferne, aus der Ferne, aus der Entfernung; *Boh.* z daleka, wzdaleně; *Sorab.* 1. z dahla, sdaloka; *Sorab.* 2. sdala, sansdala, sdalöka, wot dalöka; *Vind.* od delezh, od sdalzh; *Ross.* издалека, отдалече; *Eccl.* издалече, издалеча, здалече, отдалеча. Rzecz to jest doświadczona, że człowiek człowieka Bardziej lubi nie widząc, i kocha z daleka. *Pot. Arg.* 175. Z daleka miłość płuży, powszednieje z blizka. *Pot. Jow.* 23. Często się rzecz większa zdaje z daleka. *Pot. Arg.* 175. *Tward. W. D.* 2, 219. Czy mniemasz, abym ja tylko z blizka był bogiem, a nie bogiem z daleka! *Leop. Jer.* 23, 23. Z daleka się przymawiać, zachodzić na co, (nieznacznie, niewzręcz). Z takiemi szaławiłami nie trzeba się wdawać wcale, albo bardzo z daleka. *Teat.* 15, 35. (ostrożnie). Lepszy z daleka, niż z bliska. *Oss. Wyr.* (nie do życia, nie do obcowania). Z daleka się mieć od kogo, nie zbliżać się, sich fern halten, nicht annähern. Człek gdy pijany, powinien się z daleka mieć od swojej żony. *Zabł. Amf.* 65. — Z DALSZA *compar.*, z odleglejszego miejsca, von einem noch entfernteren Orte, aus einer noch größern Entfernung. Wino im z dalsza było sprowadzone, tym go bardziej lubili. *Klecz. Zdan.* 16. — Po DALEKU, opodal, obdal, entfernt, weit. Car Zawolski stanąwszy nie po daleku Kijowa, posłał do wojewody Kijowskiego. *Stryjk.* 665, — DALEJ *Compar.*, 1. względem miejsca, weiter; *Boh.* dál, dále, dálegi; (cf. *Boh.* dele, dyl = dłużej); *Slov.* dál, daleg; *Croat.* dalye; *Vind.* del, dele, she del; *Carn.* dèl, dalèj; *Sorab.* 1. dale, dahley; *Sorab.* 2. dalej; *Slav.* daljè; *Ross.* далѣе, дальше, (cf. долой precz). Do Warszawy z Drezna dalej na Kraków, niż na Wrocław. Dalej Warszawy pojechał, (za Warszawę). — Idź dalej się żywić. *Cn. Ad.* 144. (szukaj sobie gdzie indziej). Nadgroda dalej zaprowadzi człowieka. *Jabł. Tel.* 37. (do dalszych czynów). Kto ogarnął wszystko, dalej wszystkiego niemasz nic. *Gorn. Sen.* 306. (nad objątek wszystkiego). — Co dalej to bardziej, im dalej tym bardziej, im dłużej t. b. tak o miejscu jak i o czasie, je länger, je ärger. Baba lecąc ze wschodów wołała: co dalej to gorzej. *Rys. Ad.* 1. Dawno to baba rzekła: co dalej to gorzej. *Sim. Siel.* 101. *Cn. Ad.* 89. *Żegl. Ad.* 40. Częstemi darami człeka tego co dalej to bardziej podżegał. *Gorn. Sen.* 315. — 2. Dalej względem czasu, a.) względem przyszłego, weiter hin, ferner hin. Gdyś teraz kontent, co się dalej stanie, nie myśl. *Hor.* 1, 277. Cóż dalej, Mości Dobrodzieju! *Teat.* 17, *c.* Jak najdalej, jak najpoźniej, jak najdłużej, aufs späteste, aufs längste. Lat najdalej potomnych żądza. *Warg. Cez. A.* 3. Najdalej jutro ci oddam. (już to najpoźniej, jeżeli aż jutro). Najdalej za godzinę powróci. *Teat.* 27, 16. — b.) Względem teraźniejszości, dalej co prowadzić, dalej ciągnąć = kontynuować, (weiter) fortsetzen. Teraz ciągnijmy dalej dyskurs nasz o hucie. *Torz. Szk.* 100. Przypomniałem mu, na czym mówić przestał; on zaś tak dalej rzecz prowadził. *Kras. Pod.* 2, 155. Dalej robili. *Torz. Szk.* 91. Pisz dalej. *Tr.* Dalej niż godzinę mówił. *ib.* (dłużej, länger). Mieszkał tam dalej, niż mu król naznaczył. 1 *Leop.* 2 *Reg.* 20, 5. (dłużej. 3 *Leop.*). I t. d. = i tam dalej, u. s. w., und so weiter. Jesteś pasibrzuch, darmozjad, zuchwalec, i tam dalej. *Teat.* 55, *b.* 93. Ach co za delicye, Gdy się ujmiemy za szyje, I tam dalej, i tam dalej, Będziemy się z sobą kochali. *Zabł. Bal.* 72. §. *Interj.* Dalej! dalejże! naprzód! ruszaj! nuże! weiter! vorwärts! marsch! frisch! Dalej bracia śpiewajmy sobie. *Teat.* 55, *d.* 16. Dalej na dwór, nie tu. *Cn. Ad.* 143. Dalejże do więzienia. *Teat.* 30, *c.* 90. (fort!). Namaca osła surowcem po boku, i woła: dalej! *Zab.* 14, 278. Dalej, dalej, ciągnij prędzej. *Teat.* 55, *c.* 56. A dośćże już tych żartów, dalej kiedyś kawaler! *Boh. Kom.* 1, 356. (wychodź, masz pistolet, prosze na ładunki). Ustawicznie na niego trzeba wołać: a dalej! a dalejże! (leń, leniuch, ociążały, wół, leniwiec). Dalej w błoto! (obces, z kopyta, nie zastanowiwszy się). Dalej na łeb! (łam kark, szyję, rób co ci się żywnie podoba; idź do dyabła, kiedy koniecznie chcesz). Dalejże, w nogi! *Teat.* 29, 93. (uciekaj). DALEKOŚĆ, ści, *ż.* oddalenie, odległość, die Weite, die Ferne, die Entfernung; *Boh.* dalekost, dálka, dal; *Sorab.* 1. dahloczność; *Croat.* dalekocha, dalechína; *Vind.* delezhina, delnost; *Carn.* dalnost, dàla; *Rag.* dalecîna; *Bosn.* delezina; *Ross.* дальность, далина, разстояніе; *Eccl.* далекость. DALEKOPIS, u, *m.* telegraf. *Gaz. Kr.* dalopis, der Fernschreiber, Telegraph. °DALEKOWID, a, *m.* teleskop, ein Fernrohr; *Croat.* ochnik; *Ross.* подзорная трубка. °DALEKOWIDNY, a, e, daleko widzący, fern sehend; *Ross.* дальновидный. °Dalekowidność *Ross.* дальновидность.

Pochodz. *obdal, opodal, opodalny, opodalność, oddalić, dalszość, przydalszy, cf. długi.* Carn. dalsham *extendo; Ross.* далить, далю *oddalać; Eccl.* далю *prolongo*, далѣю *abstineo.*

DALIBÓG, DALIPAN *ob.* Dać, dali bóg.

DALMACYA, yi, *ż.* prowincya granicząca z Bosnią, z odnogą Wenecką i z Serwią. *Dyk. G.* 1, 157. Dalmatien. Dalmacya, jakoby dała mać, bo tę prowincyą Królowa Pannońska synowi swemu dała była. *Biel. Kr.* 12. DALMAT, DALMATCZYK, a, *m.* w Dalmacyi urodzony, der Dalmatier; *Croat.* Dalmatinecz. *W rodz. żeńsk.* DALMATKA, i, die Dalmatierinn. DALMATYCKI, DALMACKI, a, ie, od Dalmacyi, dalmatisch. DALMATYKA, i, *ż.* ubiór, którego dyakoni i subdyakoni w obrzadkach kościelnych używają. *Kras. Zb.* 1, 223. ein Priesterrock mit kurzen Aermeln. *Vestimentum breves manicas habens, quod apud Dalmatas maxime in usu. Hinc ob similitudinem quandam vestis diaconi, sacerdoti ad aram assistentis, dalmatica appellatur.* Bellosthen. °Dałmucya, °Dałmucyum; n. p. Oblokłszy proboszcza w dałmucyą z Krakowa precz

wypędził. *Biel. Św.* 245. W dałmucyach z kościoła ich wywlókł. *ib.* Nie chodził w szarłacie, w hatłasie, w dałmacyum, ani w kapicy. *Rej. Post. C.* 1.

DAŁOMAN *ob.* Dołoman.

DALSZOŚĆ, ści, *ż.* większa odległość, odleglejsza dalekość, die größre Entfernung. *Quoad tempus* przyszłość, die Zukunft. Nie mam przyczyny czekać dalszości. *Teat.* 35, 76. DALSZY *ob.* Daleki.

DAMA, y, *ż.* z Franc. zacniejsza białogłowa, eine Dame, ein angesehenes Frauenzimmer; *Vind.* dama, gospa; *Rag.* vladikka, plemeniza, gòspoja, plemkigna; *Ross.* дама. Jejmość Panna Konsyliarzówna wysokiej edukacyi dama. *Teat.* 8, *c.* 42. Przysłuż się tak wielkiej damie. *ib.* 54, 34. Pod Jagiełłami, Wazami i Piastą Lepiej niż damą było być niewiastą. *Kras. List.* 160. Przestawanie z damami jest najlepszą grzeczności szkołą. *Zab.* 4, 151. Zaproszono go na posiedzenie z damami. *Lub. Roz.* 476. (do kompanii damskiej, in eine Damengesellschaft). Dama orderowa, die Ordensdame. *Iron.* Jaka mi dama! (czymsik większym się zmyśla, niż jest). *Poët.* Dziewiątne grono dam Parnaskich. *Kochow.* 16. (Muzy). §. Dama, gra w warcaby, bierki, das Damenspiel; *Ross.* доведь. Grać w damę, w bierki. *Cn. Th.* Dama we grze damą czyli bierkami zwanej, dwie bierki złączne, eine Dame, die man im Damenspiele macht. Dama w karcie, die Dame im Kartenspiele. *Ross.* краля królowa, die Königinn. As przegraje; dama wygraje. *Teat.* 22, 5. Dama ta już mi cztery razy przegrała. *ib.* 22, 3.

Pochodz. *damka*, *dameczka*, *damula*, *damulka*, *damuleńka*, *damski.*

DAMASZEK, szku, *m.* stolica Fenicyi, sławne miasto fabryką adamaszków (*qu. v.*), nożów i szabel. *Wyrw. G.* 261. (*ob.* Demeszek, demeszkowany), Damascus. DAMASCEŃSKI, a, ie, z Damaszku, Damascenisch, Damascener=. Wonne mydło Damasceńskie, które z Syryi przywożą. *Sien.* 565. DAMASCENA, DAMASZCZYNA, DAMASZCZYZNA, y, *ż.* gatunek przedniejszych śliw, Damascener Pflaumen; *pruna damascena. Linn.* O damascenach śliwach trzeba wiedzieć, że my je Węgierskiemi zowiem. *Urzęd.* 375. Nietylko ze śliw Węgierskich smażą powidła; ale też i z damaszczyzn bywają dobre. *Haur. Sk.* 76. **DAMASZKOWY, **DAMASZKOWNY, a, e, adamaszkowy, na kształt adamaszku, Damast=, damastartig, wie Damast. Na damaszkownej kwieciem murawie siedzieli. *Przyb. Milt.* 112. (t. j. kwiatowanej, wzorzystej, napełnionej kwiatami, jak adamaszek tkany w kwiaty, cf. demeszkować).

DAMBROWA *ob.* Dąbrowa.

DAMKA, DAMECZKA, 1. DAMULA, DAMULKA, DAMULECZKA, DAMULEŃKA, *ż. zdrobn. rzeczown.* dama, ein Dämchen. Widziałem wiele dameczek w frantostwie, ale rzadko w cnocie podobnych do Rozynelli. *Mon.* 74, 123. Zabawne damuleńki. *Tręb. S. M.* 60. Szukaj tych *damulków (damulek), które to o niczym nie myślą, tylko jakby się ufryzować.... *Teat.* 28, 21. Damula, *iron.* pieszczoszka, grymaśnica, sznurowana buzia, buzia, wykwintnisia, ein Zierpüppchen. DAMSKI, a, ie, od dam, kobiecy, Damen=, Frauen=; *Ross.* дамскій. Damski kapelusz, damski krawiec. Płeć damska = kobiety, das weibliche Geschlecht, das schöne Geschlecht. Nie ma milszej zabawy płeć damska, jak czas trawić na czytaniu romansów. *Kras. Pod.* 2, 246. Po damsku, po kobiecemu, n. p. Przebieram się po damsku, i nie źle w tym stroju wyglądam. *Teat.* 14, *c.* 23. sich in Frauenkleider verkleiden, sich als Frauenzimmer verkleiden.

2. DAMULA, i, *ż.* samica daniela, das Damthier, die Damgeiß. O łani albo o damulach. *Haur. Sk.* 297. Danielica. *Bndtk.*

DAN, data, na kształt Łac. *datum*, w podpisach skryptów n. p. dan w Wiedniu dnia 17go czerwca 1798 r. pisze się też: działo się; gegeben, geschehen; das Datum ausdrücken; cf. dać. *Boh.* dan, dawka. — DAŃ, i, *ż.* DANINA, y, *ż.* należytość, która się daje albo płaci zwierzchności, podatek, czynsz, die Abgabe, Gabe, Steuer; *Boh.* dan', dan'ka; *Sorab.* 2. dan; *Sorab.* dahn, dan, dahwk; *Slavon.* dànak; *Vind.* dazha, daiza, taza, dazia, taz, vezha, shtibra; *Carn.* shtibra; *Rag.* dàchja, zarrina, baràc; *Croat.* dacha, podányek; *Dal.* daczija; *Ross.* дань, дача, кинсонъ; (cf. *Graec.* δάνειον); *Eccl.* врокъ. Dani kmiece są: czynsz, najem, miodowe czynsze, gajowe dani, karczemne, rybne czynsze, kapłuny, kokosze, kury, chmiel, jajka, łój, pieprz, gęsi, owies, żyto i t. d. *Zaw. Gosp.* Klasztorne wsi winny dawać dań królewską. *Turn. Ust.* 81. Zalecił Jezus Piotrowi ś. płacenie dani za siebie i za niego. *W. Post. Mn.* 562. (myta). Dań wybierający *Ross.* даньщикъ. Dań płacić *Vind.* vezhuvati. §. Dań, haracz, trybut, płata lennicza, die Lehnsgebühr, der Tribut. Prędzej czy później w koniecznej dani, Trzeba hołd oddać Cypryjskiej pani. *Zab.* 10, 203. *Zabł.* Przyznaj, żeś serca mego jest panią, I wszystkie myśli me są pod twą danią. *Zab.* 14, 130. §. DANINA, nadawanie, die Belehnung, Lehnsverleihung, Ausstattung, Schenkung. Wszystkie prawa, swobody, wolności, daniny, przywileje, przez przodki nasze dane, dzierżeć będziemy. *Herb. Stat.* 7. Ktoby co z dóbr królewskich bezprawnie i bez daniny naszej zabrawszy, zatrzymał.... *Stat. Lit.* 17. Plac ten z przyległościami, jak danina obmawia nieboszczyka Koniecpolskiego, na śpital dajemy. *Vol. Leg.* 3, 10. Bez dozwolenia papiezkiego, za samą daniną książęcia, biskupstwo trzymał. *Sk. Dz.* 1095.

DANGIEL *herb*, pas przez śrzodek tarczy, na którym dwa listki winne. *Kurop.* 3, 11. ein Wappen.

DANIJA, ii, *ż.* królestwo północne na południe stykające się z Niemcami, z innych stron dwoma jest oblane morzami. *Wyrw. G.* 543. Dänemark; *Bosn.* Danija, Danimarka, Dancika; *Boh.* Duns; *Ross.* Данія. *DANIN. *Sk. Dz.* 809. dziś Duńczyk qu. v. *ob.* Duński, cf. Gdańsk, Gdański.

DANIE, ia, *n. Subst. verb.* Dać, *qu. v.* das Geben. §. Danie, dawanie, zastawianie stołu potrawami, ein Gang Speisen bey Mahlzeiten. Pierwsze danie, drugie danie i t. d. *Wiel. Kuch.* 399. *Vind.* dajanje, daja, dajina, red inu noshnja jestvin; *Carn.* jestnina; *Sorab.* 1. hrechta yedze. Gdy nieco z tego dania skosztowano, nastąpiło trzecie. *Zab.* 3, 109. Kurczęciem na pierwsze danie stół mier-

nie obdarzyć, a drugie zaś noszenie, co mógł mieć w ogrodach. *Hor. Sat.* 175. §. Danie lekarstwa, tyle ile się na raz daje, miarka i waga lekarstwa, *dosis*, eine Dosis Arzeney, eine Portion. *Tr.* Miara albo waga dania na raz soku piołunowego. *Syr.* 351. *DANIEC, ńca, *m.* Od boga daniec. 1 *Leop.* 2 *Reg.* 21, 19. *ob.* Bogdan.

1. DANIEL, a, *m.* DANIELEK, lka, *m. zdrobn.*, imię mezkie żydowskie, n. p. Daniela proroka, Daniel; *Boh.* Dangel, Daněk.

2. DANIEL, a, *m.* DANIELEK, lka, *m. zdrobn.*, *cervus dama*, der Dammhirsch, zwierz w Polszcze mało większy od sarny. *Zool.* 373. *Germ. sup.* Tannhirsch; *Ital.* daino, damma; *Gall.* daim; *Holl.* deyn; *Boh.* daněk, dannel; *Carn.* damjek; *Vind.* fiern, fern, (cf. sarna); *Ross.* лань, (cf. łani, jeleń). Samica, *ob.* Damula, cf. przekkoza. DANIELATKO, a, *n.* DANIELĘ, ęcia, *n.* ciele daniele, das Junge des Dammhirsches. *Bndtk.* DANIELI, a, e, od daniela, Dammhirsch=. Danieli róg. *Bndtk.* DANIELICA *Bndtk. ob.* Damula.

*DANIN, Duńczyk *ob.* Dania. DANINA *ob.* Dań.

DANK, u, *m.* nadgroda zwycięzka, którą zwycięzca odnosi, z *Niem.* der Dank, den der Sieger in den Turnieren bekam, der Preis; *Boh.* dan'k, dar po bogi w turnegi. Między wszystkiemi co gonili, najpierwszy dank odniósł i pierwszy klejnot wziął koniuszy księcia Pruskiego. Wtóry klejnot wziął dworzanin jeden, który na zamku, goniąc na ostrze z tymże koniuszym dank odniósł. *Gorn. Dz.* 58. Na tych gonitwach nad wszystkie inne pierwszy Zerbinowi Szkockiemu przyznawali dank królewiczowi. *P. Kochan. Orl.* 1, 360. §. *Tr. et fig.* Pierwszeństwo, prym, przodek, zaszczyt, der Vorrang, Vorzug, die Ehre. W gonitwie z drzewy mieli przedniejsze miejsce i dank dzielności Jan Tarło i Jarocki. *Stryjk.* 711. Prawda, że Greckim i Łacińskim językiem są nauki pisane; ale ten dank nie językom ma być, lecz ludziom. *Gorn. Dw.* 51. Uczony jeden naszemu rycerzowi w pismie swym dał wielki dank w sprawie, w męztwie i dzielności wojennej. *Gorn. Dw.* 180. Mały dank, wzięta dostojność z pieluchy. *Zab.* 12, 3. Cnota jedna dank czyni człowieka istocie. *Zab.* 13, 320. Kto słuszniej wojnę zaczął, każdy ma patrona, Dank u bogów wziął tryumf, pogrom u Katona. *Bardz. Luk.* 4. (*victrix causa diis placuit, S. v. C.*) Wojenne szczęście jedni przyczytają Bogu, a drudzy dank żołnierzom dają. *Groch. W.* 252. Kraków między miasty Polskiemi dank przedniejszy trzyma. *Krom.* 36. *Mon.* 76, 329. Wszystkich hetmańskich czynów dank i czoło sprawa Chocimska. *Susz. Pieśn.* 3, *G.* 3. *b.*

DANNICZY, a, e, od dani lub daniny, podatkowy, czynszowy, Gaben=, Abgaben=, Steuer=; *Sorab.* 1. danski; *Eccl.* данный. Rodzajów danniczych nazwiska: przewód, pomocne, powóz, stroża, stan, powołanie, targowe, leśne, osep, godziwe (godne), na raz, krowa, podworowe, opole. *Nar. Hst.* 2, 86. (dodaj: wątrobne). §. Hołdowniczy, haracz płacący, tributair, zinsbar; *Sorab.* 1. dahwkowné; *Vind.* vezhi podvershen, vezhliu, vezhonosen; *Ross.* ясашный; *Eccl.* данный. Wołosza była raz dannicza Polszcze, drugi raz Węgrom, teraz jest Turkom. *Oss. Wyr.* §. Danniczy, nadawczy, nadawający co, Belehnungs=, Schenkungs=, Ausstattungs=. Listy dannicze na starostwo, (cf. przywilej). DANNIK, a, *m.* hołdownik, lennik, opłacający się, dań czyli daninę płacący, der Lehnsträger, Zinspflichtige, Steuerpflichtige; *Ross.* данникъ, ясашникъ; *Eccl.* данникъ, данодатель. Jesteśmy sąsiadów naszych dannikami, gdyż ich fabrykantom musimy się ciężko opłacać. *Pam.* 84, 16. *Kosz. Lor.* 163. DANNICTWO, a, *n.* hołdownictwo, leństwo. *Bndtk.* die Lehnbarkeit. DANNY, a, e, co może być danym, datny, dawalny. *Cn. Th.* 117. gebbar, das gegeben werden kann; *Slovac.* dawanliwí. — *Act.* Datny, datliwy, rad dać, gern gebend. Wam daję z dannej życzliwości. *Susz. Pieśn.* 2, *A.* 3. §. Danny, z czego się dań oddawa, danniczy, *Eccl.* данный; tributair, zinsbar, wovon gezahlt werden muß. Alfons uczynił danne księstwo swoje kościołowi Rzymskiemu, i postąpił na rok dawać cztery uncye złota. *Sk. Dz.* 1139. DANO, DANY *ob.* Dać.

*DAŃSKO *ob.* Gdańsk.

DAPORTA, DEPORTA, y, *ż.* gatunek jabłek, eine Art Äpfel. Bolesław książę Wrocławski Cystercyany do klasztoru Lubuskiego wprowadził z klasztoru Porteńskiego; ciż rozkosznego drzewa jabłka, które i teraz daportami zowiemy, w Polszcze rozkrzewili. *Krom.* 209. *Biel. Kr.* 111. Rozmaite są gatunki jabłek: słodkie, winne, bursztówki, deporty. *Ład. H. N.* 50. Rajskie abo daportowe jabłka. *Urzed.* 335.

DAR, u, *m.* DAREK, rku, *m. zdrobn.*, upominek, darowizna, co się drugiemu daruje, das Geschenk, die Gabe; (*Boh.* dar, darek, auplatek; *Slovac.* dar, darunek; *Sorab.* 2. dahr; *Sorab.* 1. dahr, dahrk, dahtžo; *Carn.* dâr; *Vind.* dar, daruvanje; *Bosn.* dar, poklon, ciast, dáraç; *Rag.* dár, darov, vrés; *Croat.* dâr, prikaz, darecz; *Dal.* poklon, chyaszt; (*Dal.* dar *saltem*); *Ross.* даръ, даровщина, поклонное; *Eccl.* даръ, дарокъ; *Graec.* δῶρον; *Chald. Tal.* נרא; *Graec.* δορέω). Dar znaczy się to, co dobrotliwie i darmo bez żadnej nadziei oddania bywa komu dawano. *Kucz. Kat.* 172. Inna rzecz jest dar, a inna darowanie. *Gorn. Sen.* 397. Nie każdy dobrodziejstwa godny dar imienia. *Zab.* 14, 358. *Pir.* Kto dary odrzuca, snać i dawcę z niemi. *Jag. Wyb. C.* 3, *b.* Daru sędzia brać nie będzie, bo dar zaślepia widzące. *Budn. Ex.* 23, 8. (*Slovac.* darober = *munera, captans*; *Eccl.* дарочаятеленъ darogłodny). Dar za dar, słowa za słowa. *Rys. Ad.* 10. Dar za dar, darmo nic. *Mącz.* (czapka za biret). My, co możem, niesiemyć w dereniowej czarze, Miód w plastrach i orzechy; w większym weź chęć darze. *Gaw. Siel.* 387. (chęć naszę poczytuj za podarunek). W darze wziąć, darem wziąć, zum Geschenke bekommen. Chociażem nie wziął tego od natury w darze, Abym na złotostrunnej mógł brząkać cytarze.... *Zab.* 6, 3. Darem dać, w darze, w podarunku, zum Geschenke machen. Darem darować, na wieczność, sposób mówienia w transakcyach, znaczący, że kto na wieczność co rezygnuje. — *Fig. tr.* Dar, dary, przymioty dobre od boga zdarzone, Gabe, Gaben, gute (natürliche) Eigenschaften, Talente. Wszelki datek dobry i dar doskonały z wysoka jest od ojca światłości. *Salin.* 80. Dar ducha ś. *Kucz. Kat.* 1, 172. Siedm darów jest du-

cha ś. *Hrbst. Nauk. L.* 7. Myślą o nich, jakoby mieli dar wszystkich cnot potocznych. *Kłok. Turk.* 122. Jest w nim grunt poczciwości i dar większy nad mienie. *Teat.* 43, 82. Dał ci bóg dary, zażywaj miary. *Żegl. Ad.* 56. *Cn. Ad.* 140. — Boży dar, dary boże = chléb, jadło, Gottes Gabe, Brot, Speise. Chleba coraz ubyło, a gdy bożego daru w koszu niestało, chodził Ezop z próżnym. *Jabł. Ez. A.* 4. Jeżeli żebrak przyjdzie, kiedy on używa darów bożych (wyrazem tym oznacza jedzenie), daje mu jednę potrawę. *N. Pam.* 16, 39. — Z daru bożego, z zdarzenia bożego, z łaski bożej, durch Gottes Schickung, durch Gottes Gnade. Tak wielkiemi zwycięztwy panowanie swoje z daru bożego okrasił. *Sk. Dz.* 877. — *§. Przestępca taki zostanie bezeczci, ani onemu niech będzie przystęp ku dostojeństwom, i żadnych darów na szaciech [t. j. w szatach, in vestibus. *Voll. Leg.* I. 46. — 1] albo w innych rzeczach niech nie dostąpi. *Herb. Stat.* 553. (orderów, znaków zaszczytnych, Ehrenzeichen, Orden). *DARCA *ob.* Darownik. *NB.* pochodz. *ob.* pod słow. *Darować.*

DARCIE *ob.* Drzeć, Drę.

DARDA, y, *ż.* 1. włócznia, oszczep, pocisk, der Wurfspieß, Wurfpfeil; *Vind.* darda, fuliza, kopje; *Carn. Croat. Bosn.* darda; *Hung.* dárda; *Ital.* dardo; *Eccl.* дарда, копїє, *Graec.* δόρυ; *Ross.* дротъ, дротикъ; *Sorab.* 1. leba, lebiczka. Groty, dardy, glewie, im z wyższego miejsca puszczone bywają, tym mocniej biją. *Papr. W.* 1, 218. Piechotny ma być wyprawiony z rusznicą, szablą, siekierą, a dziesiętnik z dardą. *ib.* 2, 267. Żołnierz nie idzie do kościoła, To musi przed kościołem dardy pilnować. *Dwor. B.* 4. (*Vind.* dardiza = głownia mieczowa). 2. Darda, forteca wyższych Węgier nad Drawą. *Dyk. G.* 1, 159. eine Festung in Ober = Ungern.

DARDAŃSKI, a, e, Trojański, Dardanisch, Trojanisch. Dardański osieł, wierutny głupiec, ein wahrer, echter, recht vollkommner Esel; (może alluzya do konia Trojańskiego). Cóż to on mi baje ten osieł Dardański? *Teat.* 29, 103. Widzisz Dardański ośle, o czym tu mowa była. *ib.* 28, 72. *ib.* 22, 43.

*DARDAROWY, a, e, ogromny, okropny, fürchterlich, entsetzlich, abscheulich, schrecklich. Krzyknie na niego Dardarowym głosem. *Tr.* może Tartarowy?

DAREK *ob.* Dar. *DAREMNIĆ *czyn. niedok.*, udaremnić *dok.*, daremnym czyli próżnym uczynić, vereiteln. Użyjcież tego na mój pożytek, niech nie będzie udaremniona intencya moja. *Mon.* 73, 328. Zakon tę całą robotę jego udaremnił. *Stebel.* 2, 380. DAREMNIE, DAREMNO *przysłk.*, próżno, bezskutecznie, umsonst, vergebens, fruchtlos; *Boh.* daremně, zbuhdarma; *Slovac.* darebně, daremně, nadarmo; *Sorab.* 1. podarmo, nadarmo, podarmu; *Vind.* sabstoin, sastoin, obstoin; *Carn.* sadstoin; *Croat.* sauman; *Ross.* всуе, суе; *Eccl.* тщиe. Daremnie się na przycinki sadzisz; gardzić niemi umiem. *Teat.* 1, 40. Jedna godzina niech daremno nie minie. *Paszk. Dz.* 39. DAREMNOŚĆ, ści, *ż.* próżność, bezskuteczność, die Vergeblichkeit, Eitelkeit; *Boh.* daremnost; *Vind.* sabstoinost, prasnost; *Ross.* суетность; *Eccl.* суетствие, суетїе, суетьство. Daremność naszych starań. DAREMNY, *DARMY, a, e, darem dany, darmo dany, umsonst gegeben, geschenkt; *Sorab.* 1. darmaczkowne; *Ross.* даровый. *Oecon.* Daremny dzień, nie za najem, nie za pańszczyznę, ein unentgeldlicher Tag der Unterthanen, (*ob.* Daremszczyzna). §. Bez przyczyny, bez zarobienia, bez zawinienia, umsonst, unverschuldet. Niedaremna to kara. §. Bezskuteczny, próżny, bez użytku, umsonst, vergeblich, fruchtlos; (*Boh.* daremný; *Croat.* sztúnyszki, zahmánszki, zabsztunyszki, zobsztúnszki, zobsztúny; *Eccl.* тощій). Darmo robisz; daremna to robota. *Cn. Ad.* 145. Złym miała być darma pokuta. *Wad. Dan.* 73. O darmém usprawiedliwieniu człowieka. *Baz. Hst.* 1. Rad jestem, że nasza praca niedaremna. *Teat.* 5, *b.* 72. Daremną nadzieją się karmić *Ross.* суетствовать; *Boh.* daremnjk *nequam, ineptus, w rodz. żeńsk.* daremnice. DAREMSZCZYZNA, y, *ż.* nie za pieniądze, ani z powinności robota, daremny dzień, eine unentgeldliche Arbeit, eine Arbeit oder ein Arbeitstag, der dem Unterthanen nicht gerechnet wird. Daremszczyzna są w szczególności roboty chłopskie panu nie za najem, ani za dzień, ale nad powinność i bez wziątku, n. p. Kazał gromadzie jechać do lasu za daremszczyznę. Gromada za daremszczyznę powinna to albo owo zrobić. *Oss. Wyr.* Darmocha. *Bndtk.* DARMO *adv.* za nic, darem, bez zapłaty, nadgrody, darowanym sposobem, umsonst, geschenkt, zum Geschenk; *Boh.* darmo, gešitně; *Slovac.* darmo, nadarmo, daremně; *Sorab.* 1. darmo, podarmo; *Sorab.* 2. darmo, dermo, podarmo, podermo; *Bosn.* nadar, na poklon, nacjast, stugne, bez plachje, tugne, za gljubav; *Croat.* napoklon, zabsztúny, sztúnya, mùhta, muhticze, zahmán; *Slavon.* muhta, *Dal.* za ludu; *Carn.* umân, sabstoin; *Ross.* даромъ: *Eccl.* даромъ, дарно; *Graec.* δωρεάν. Dar za dar, darmo nic: Cóż mi We Pan przywiózł? A cóż mi We Pan dał zawieźć? *Dwor. G.* Darmo chcą wszyscy. *Cn. Ad.* 143. Darmo czego dostać. *ib.* Darmo nic, brzaknąć tu trzeba. *Żegl. Ad.* 13. *Slovac.* Za penaze flinta strila. Przełożeni miłują dary, a darmo nic nie czynią. *Kosz. Lor.* 102. Boli gardło, śpiewać darmo. *Mon.* 70, 648. (niemiło służyć bez nadgrody). Umarł dawno, co dawał darmo. (chcesz mieć, to kup). *Prov. Slov.* Umrel darmodag, nastal widrigroš. Darmo nauczyciel nie ma dziatki przyjmować, bo ich ociec, iż ma na co inszego, przeczby też nie miał mieć nauczycielowi? *Gliczn. Wych. M.* 6. *b.* Uczenie się darmo. *Pam.* 84, 705. Bogatych ojców dziatki, aby się nienapierały uczyć w imię Pańskie, to jest, darmo. *Gliczn. Wych. M.* 6, *b.* (za bóg zapłać, bezpłatnie). Niedarmo wszystko ludziom niebo przeda, za żal i troskę daje to co miło. *Pot. Syl.* 144. Pół darmo, na pół darmo, za pół darmo, *ob.* za bezcen. §. Darmo, bez przyczyny, niewinnie, bez zasługi, umsonst, ohne Ursache, unverdient, unverschuldet. Nie darmo to; coś tu jest. *Cn. Ad.* 568. Nie darmoś się ty zezowatym urodził. *ib.* Nic nigdy darmo, mówią, natura nie czyni. *Pot. Zac.* 66. Nie darmo go tak zowią. *Cn. Ad.* 566. Nie darmo on daje; wie on czemu daje. *ib.* Nie darmo ludzie gadają. *ib.* 519. §. Darmo, daremnie, bezskutecznie, próżno, bezużytecznie, płonno, umsonst, vergebens; *Vind.* sauman, sabstoin, prasen; *Carn.* sa obstojn; *Bosn.* zaludu, zaman; *Ross.* суетно, втунѣ, всуе; *Eccl.* вотще.

Przestańmy o miłości wzmiankę czynić; darmo, darmo, kochać nie będę. *Teat.* 1, 105. Te wydatki czy pójdą na darmo? *Teat.* 33, *d.* 54. Darmo robisz; daremna robota. *Cn. Ad.* 145. Nie od rzeczy powiedział, co te wyrzekł słowa, Że darmo być cnotliwym boli bardzo głowa. *Star. Wot. E.* 2. *b.* Niechaj ten raczéj na świecie nie żyje, Kto tylko na nim je darmo i pije. *Nar. Dz.* 3, 212. (*ob.* Darmojad). — Darmo, niepodobno, niepodobieństwo, niemożna, ohnmöglich. Darmoć tego dokazać, darmo nieboże. *Oss. Wyr.* (pójdziesz, jak zmyty; nie twojej to głowy, nie twego rozumu; za wysoko to na ciebie). — DARMOBIT, a, *m.* nieokrzesany, którego darmo bito, ein Ungezogener, den keine Schläge gezogen haben. Między ludzi przyszedłszy, nie siedzieć jak darmobit, ale umieć i ku temu i ku owemu przymówić. *Rej. Zw.* 112. *b.* DARMOCHA *ob.* Daremszczyzna. DARMOCHLÉB, a, *m.* próżny chléb, darmojad, darmostraw, próżna strawa, *fruges consumere natus*, ein unnützer Brotesser; *Boh.* darmochleb *homo nihili; Ross.* хлѣбоѣдъ. Darmochlebów zowią przy dworze garkoskroby. *Burl. A.* 3. DARMOCHLUB, DARMOCHWAŁ, a, *m.* próżno się chlubiący, chełpliwy, butny, ein Prahlhans, Prahler. Czemu kłopot (urząd) kupujesz, biedny darmochlubie? *Klon. Jud.* 12. Darmochwał i sroka do siebie podobni, głos tylko obu, a więcej nic. *Zab.* 5, 103. Darmochwał i bęben zdają się być zrobione dla zagłuszenia. *Zab.* 5, 158. *Mon.* 75, 588. DARMOCHLUBNY, a, e, DARMOCHLUBNIE *adv.*, butny, prahlerisch. Piszę to dla tych nieuków darmochlubnych, żeby mieli czym się skutecznie pochlubić. *Syr.* 248. *DARMODAJ, aja, *m.* darmo czyli darem dający, darownik, darodawca, (*ob.* Darmowski), der Schenker, der umsonst giebt. *Prov. Slovac.* et *Boh.* Umrel darmodag, nastal widrigroš, cf. umarł dawno, co dawał darmo. *DARMOGONNY, a, e, bezskutecznie goniący, vergeblich jagend. Wszyscy przed sobą go mając darmogonni zostali, bo go nie poznali, ani wiedzieli, kto był. *Chodk. Kost.* 29. **DARMOHARDY, a, e, bez przyczyny hardy, eitel trotzig, ohne Ursache trotzig, trotzig und nichts dahinter. Patrząc na darmohardego chłopa, każdy szarą pychę u siebie snadnie omierzić może. *Rej. Zw.* 53. DARMOJAD, DARMOJED, DARMOZJAD, a, *m.* darmochléb, pasorzyt, próżniak, niewart chleba, próżna strawa; *fruges consumere natus*, *Ross.* тунеядецъ, ein unnützer Esser, Schmarotzer; *Ross.* хлѣбоѣдъ. Precz ztąd wszeteczna zgraja brzydkich ludzi owych Darmojadów nikczemnych, przyjaciół stołowych. *Nar. Dz.* 3, 46. *Mon.* 75, 588. Nie mogę cierpieć w domu takich darmozjadów i pasibrzuchów. *Teat.* 55, *b.* 48. Ty stary darmozjadzie! *ib.* 30, 33. Co to za zbytek trzymać wiercipiętków, kręciwąsów, darmojedów, moczymordów. *Mon.* 71, 483. Bardzo plugawo żył z owemi darmojady, kozactwem, hajductwem. *Falib. Dis. E.* 11. Nazbierał darmojadów. *ib. D.* 1. Darmojadowie. *J. Kochan. Ps.* 47. Darmojedztwo *Ross.* тунеядство próżniactwo. DARMOJEDNY, a, e, darmostrawski, próżniacki, unnütz Brot essend, müssiggängerisch. *Chodk.* 2, 332. *Bndtk.* DARMOLEG, DARMOLĘG, a, *m.* leżuch, gnuśny, ospalec, ein Faulenzer, Bärenhäuter. Ty darmolęgu, co czynisz, Iż o sobie nic nie myślisz! Onegoć się wierszyka chce, Da bóg na piecu komu chce. *Rej. Zw.* 231. *ib.* 135, *b.* Od darmolęga żołnierza, co nim świat grzeją, niech płacą złotych trzy. *Lek. D.* 2. Cóż ma darmoleg, co na piecu dyszy? Jedno wszy we łbie, pod kołnierzem myszy! *Rej. Zw.* 222, *b.* DARMOMOWNY, a, e, *inaniloquus*, pletliwy, który nic krzeczy nie mówi. *Mącz.* salbaderisch, schwatzhaft, waschend; *Boh.* darmotlach. DARMOMYŚLNY, a, e, rojący sobie coś w myśli, ów, co po powietrzu sieje ziarno, albo buduje na wietrze, schwärmerisch, chimärisch. DARMOPŁOCH, a, *m.*, tchórz, który się swego cienia boi, którego pęcherzem wystraszysz, który się i myszy zlęknie, ein Furchtsamer, ein Hase. Darmopłoch boi się, gdzie nie ma bojaźni. *Sak. Okul.* 32. DARMOPYCH, a, *m. zdrbn.*, nadęty a nie ma przyczyny, ein verdienstloser Stolzer, ein Aufgeblasener. Darmopychy dufali w dostojeństwach swoich. *Rej. Post. F. f. f.* 1. Darmopycha unosi ona pawia myśl jego, że też ani dobrej myśli, ani dobrych czasów użyć nie może. *Rej. Zw.* 142. Darmopyszkowie gardzili nami. *Rej. Zw.* 69. Tak się zagęścili darmopyszkowie i samochlubcy, że niema miejsca, gdzieby się ów kąkol bujno nie rodził. *Mon.* 73, 103. Niespokojnego tego darmopycha uskromić trzeba. *Pot. Arg.* 143. DARMOSILNY, a, e, daremnie się silący, vergeblich angestrengt. Zapalczywości zbość rozumem nie może darmosilna Medea, *frustra repugnans. Żebr. Ow.* 160. Darmosilna śmierć zwalczona. *Chodk. Kost.* 59. Darmosilna fortuna. *Tward. W. D.* 2, 273. DARMOSTÓJ, DARMOSTAJ, ja, *m.* DARMOSTOJAK, a, *m.* kręciwąs, wiercipięta, storzypięta, zawalidroga, ein müssig da Stehender, der seine Stelle unnütz einnimmt. Czemu tu stoicie cały dzień próżnując, na kształt darmostojaków? *Kulig. Her.* 147. Zje kilkaset dukatów na jednym obiedzie, Kilkaset darmostojów otoczony jedzie. *Nar. Dz.* 3, 115. *Mon.* 75, 588. Liczny go poczet darmostajów okrąża. *Pilch. Sen. list.* 1, 282. Co to za zbytek trzymać darmostojów, wiercipiętków, kręciwąsów, moczymordów. *Mon.* 71, 483. DARMOSTRAW, a, *m.* DARMOSTRAWCA, DARMOTRAWCA, y, *m.* DARMOSTRAWSKI, iego, *m.* daremna strawa, próżniak, ein unnützer Brotesser; *Boh.* darmotrat. Darmostrawca zuchwały, w igrzysku szczęścia niestały. *Dar. Lot.* 9. Abraham nie chował storzypiętków, darmostrawców. *Bals. Niedz.* 5, 68. Wiersz ten przypisuję frantom, rzygulcom, łakomskim, darmostrawskim, wytrzęsikuflom. *Dzwon. Stat. A.* 2. §. Darmo co trawiący sam, marnotrawca, utracyusz, der Prasser, Vergeuder, Verschwender. Za nim się wlecze darmostrawskich siła, A już się wszystka majętność przepiła. *Groch. W.* 564. §. Darmo co strawiający komu, der einem etwas vergeudet, verschwendet, verderbt, durchbringt. Żaden uczonemu nie jest cięższy, tylko czasu darmotrawca. *Budn. Ap.* 80. (co mu czas truje, ein Zeitverderber). DARMOSWAR, DARMOZWAD, a, *m.* swarzący się, wadzący się o ladaco, o to, co niewarte, zawadyak, kłótnik, ein Zankfüchtiger, ein Zänker. Rychlej zwalczy poczciwego człowieka skromne milczenie każdego, niżli darmoswara wszeteczne a uporne słowa. *Rej. Zw.* 140. *DARMOWSKI, iego, *m. żart.* darmo wszystkiego chcący, der alles ge-

schenkt haben will. Kupniowskiego w tym użyć potrzeba, Darmowskiego proszę zaniechać. *Haur. Sk.* 2. DARMOZJAD *ob.* Darmojad. DARMOZWAD *ob.* Darmoswar. DARMOŻYT, a, *m.* darmo żyjący, *vivant à discretion*, der in den Tag hinein lebt. §. *ob.* Darmochléb, darmojad. DARMY *ob.* Daremny.

NB. Dalszy ciąg pochodz. pod słowem *Darować.*

DARŃ, ia *et* iu, *m.*, DARŃ, i, *ż.* płat ziemi korzonkami przerosłej, ziołkami, trawami obkrytej, (cf. murawa), der Rasen, ein Stück gestochenen Rasens; *Boh.* drn; *Sorab.* 1. dorn, dern, derno; *Ross.* дернъ; *Vind.* selen dern, selina, vasha, trata; (*Vind.* dern = gruda, kra; *Carn.* dern *scopulus*); *Carn.* vasha, rushèna; *Sorab.* 2. błome; *Slovac.* hať z pažiti. Trzy ołtarze z darnia. *Olw. Ow.* 176. Z darniu ławy. *Jabł. Tel.* 65. Murawnym mokrą ziemię darniem wskroś okrywa. *Hul. Ow.* 161. (*Bosn.* pobasiti). Darnie kopię, (*Carn.* rashim). — §. Darnie ziemne, torf, bryły ziemi do palenia sposobnej, skladające się z kleju i korzonków różnych roślin, der Torf. *Ład. H. N.* 28. DARNIASTY, DARNIOWATY, DARNOWATY, a, e, na darń pochodzący, do darnia podobny, rasenartig. *Bndtk.* DARNINA, y, *ż. zbiorow.*, darnie, murawa, Rasen; *Croat.* tratîna; *Ross.* дернина. Stół ich był ułoczony z darniny. *Przyb. Milt.* 155. Tym czasem na kwiecistej spocznijmy darninie. *Teat.* 51, 14. DARNIOWY, DARNOWY, a, e, od darnia, Rasen=; *Boh.* drnowý; *Ross.* дерновый. Na darniowej wśrzód kwiecia spoczywa kanapce. *Teat.* 3, *c.* 33. *et* 16, *b.* 100. DARNISTY, a, e, DARNISTO *adv.*, pełen darnia, rasenreich, voll Rasen; *Eccl.* дернистый. DARNOWIEC, wca, *m.* gatunek mrówek, które w trawie żyją, rozproszone bez kopca, *formica caespitum. Kluk. Żw.* 4, 385. die Grasameise. *DARNY, a, e, czupurny, oprysкliwy, hitzig vor der Stirne, jähzornig. Cholеryk darny, śmiały, zarosły, szczupły i fałszywy, Na żółty poszedł kolor, suchy i gniewliwy. *Comp.* 698.

*DAROBIERCA, y, *m.* biorący dary, der Geschenkenehmer; *Ross.* мздоимецъ; *Eccl.* дароимецъ, даропріемникъ, дароятель. *Darobierny *Ross.* мздоимственный. *Darobierność *Ross.* мздоимство. DARODAWCA, y, *m.* darownik, dający darem, darujący, *Croat.* dareslyivecz; *Dal.* blagodarnik, darovnik, millodarnik; der Schenker, Geschenkgeber; *Eccl.* households дародавецъ; *Graec.* δωροδότης. Szczęście podobne złemu darodawcy, który częstokroć niegodnych obdarza. *Zab.* 7, 222. *Koss.* *DAROLUBNIK, a, *m.* lubiący dary, ein Geschenkliebhaber; *Eccl.* даролюбіе, *Graec.* φιλοδωρία; *Eccl.* даролюбецъ, *Graec.* φιλόδωρος; *oppos.* дароненавистный, *Graec.* μισόδωρος. DARONOŚNY, a, e, noszący dary, geschenkbringend; *Eccl.* дароносный, *Graec.* δωροφορικός; *Subst.* дароносецъ, *Graec.* δωροφόρος; *Fem.* дароносица. DAROWAĆ, ował, uje, *cz. niedk.*, podarować *dok.*, darowywać *frequen.* darem dawać, schenken, zum Geschenke geben; *Boh.* darowati, - owal, darugi; *Slovac.* darugi, daruwám; *Sorab.* 1. dahruyu; *Vind.* daruvati, obdaruvati, darovititi, darujem, shenkati; *Carn.* daruvati, darujem; *Rag.* darìvati, darovatti; *Bosn.* darovati; *Croat.* daruievati, daruvati, prikazati, prikasujem; *Dal.* darovati; *Slavon.* pokloniti; *Ross.* даровать, дарую, дарствовать, *vulg.* кланиться, поклониться; *Eccl.* дарити; *Graec.* δωρέω; *Chald. Tal.* מרא. Kto drugiemu bezpłatnie co daje, świadczy albo dobrowolnie ustępuje, ten mu to daruje. *Gal. Cyw.* 3, 7. Jam ci sto wołów obiecał, mój Boże; Lecz kto ich nie ma, darować nie może. *Jabł. Ez.* 91. Darowanemu koniowi *ob. pod. sł.* Koń. §. Darować kogo czym, udarować k. cz. *dok.*, obdarzać, einen womit beschenken. Ja śmierć blizką czuję, A tak cię temi księgami daruję. *J. Kochan. Fr.* 38. To najpewniejszy skarb, który zakładamy u przyjaciół, darując ich. *Budn. Ap.* 96. Obiedwie strony darowały sędziego równo hojnie. *Petr. Ek.* 34. Darujcie mię tą godziną, a ja obrócę całą na chwałę boga. *Birk. Kant. A.* 2. Jednym oka rzuceniem udarować mnie nie raczysz. *Teat.* 5, *c.* 34. Skarga roczne dzieje Baroniusza polszczyzną darował. *Birk. Sk. D.* Obiecał wielkie udarowanie, jeśliby doszli. *Warg. Cez.* 114. (podarunek, dary). §. Darować co komu = odpuszczać, wybaczać, verzeihen, schenken, erlassen; *Sorab* 1. wodacż; *Vind.* odpustiti, odpushati, odpushanji, odpust; *Slav.* oprostiti; *Croat.* opraschati, oproztiti, oprascham, proschenye; *Dal.* prostenye; *Bosn.* prostiti, prascchjati, prasctati, oprostiti, prosctenje, oprosctenje, odpusctenje; *Ross.* простить, прощать, оставить, оставленіе, невпненіе, помилованіе; *Eccl.* простыня. Nigdy sobie tego nie daruję, żem tak łaskawego ojca zmartwiła. *Teat.* 54, *d.* 21. Bóg daruje-ć; bo gdyby on nie darował, z dobroci swej.... 4 *Leop.* 4 *Ezdr.* 7, 67. (odpuszcza. 3 *Leop.*) Niech ci daruje Pan Bóg; niech ci odpuści. *Kucz. Kat.* 2, 586. (niech ci przeźrzy *obs.*). Niech Pani daruje, Że się przed nią w zbryzganym fraku prezentuję. *Niemc. P. P.* 27. Daruj mi Panie, nie przyjmę tych pieniędzy. *Teat.* 53, 46. Sprawę u sądu zaczętą drugiemu darować albo odstąpić. *Chełm. Pr.* 25. erlassen. Darowanie lat małoletniemu. *Gal. Cyw.* 2, 164. — *Darować kogo czym = odpuszczać mu co, einem etwas schenken, erlassen, verzeihen. Leszek buntowniki, miłosierdzia proszące, winą darował. *Krom.* 296. Jagiełło kucharkę, która go pomyjami oblała, od karania wyzwolił, i obrazę swoję darował. *Krom.* 436. — DAROWANIE, darem dawanie, das Schenken, die Schenkung. Darowanie winy, odpuszczenie, odpust, das Verzeihen, die Verzeihung. DAROWANY, *contr.* DAROWNY, a, e, darem dany, geschenkt, zum Geschenke gemacht. Darowanemu koniowi nie patrzą w zęby. *Cn. Ad.* 147. *Rys. Ad.* 9. *Ross.* даровому коню въ зубы не смотрятъ. Darowną wieś jednę za niezbożność wziął. *Sk. Dz.* 242. Darowna owa od Wulkana tarcza Achillowa. *Tward. W. D.* 81. Żołnierz się teraz zaraz ćwierci darownych upomina. *Star. Ref.* 112. — §. Grać w *darowanego*, Schenken und Logiren spielen. *Wolski.* §. Darowny, od darowania, ściągający się do darowania, Schenkungs=. Obiecał król połowicę tej majętności na wychowanie sług do kościoła i zaraz list darowny napisać kazał i zapieczętował. *Sk. Żyw.* 1, 372. den Schenkungsbrief. §. Darowny, mogący być darowanym, t. j. 1.) darem dany, was geschenkt werden kann, schenkbar; 2.) mogący być odpuszczony, wybaczony, verzeihlich, erläßlich; *Ross.* простительный; *Eccl.* простимый.

Występkiem jest w twych oczach już nie darowanym, Być kiedy od twej córki kochanym. *Przyb. Luz.* 47. *Ross.* незагладимый. DAROWIZNA, y, *ż.* darowanie, czyn darowania i to co się daruje, podarek, das Schenken, das Geschenk, die Schenkung. Ugoda, przez którą rzecz jaka, albo prawo jakie bezpłatnie przeniesione bywa, zowie się darowizną. *Gal. Cyw.* 3, 25. (cf. donacya). Tego darowizną nie nazwę, co każdy sam sobie da. *Bardz. Luk.* 127. Darowizna może się stać pod kondycyami. *Chel. Pr.* 64. DAROWNIK, a, *m.* *DARCA, y, *m*, darodawca, darujący co, der Schenker, Geschenkgeber; *Vind.* daruvauz, darovitnik, obdaruvauz; *Sorab.* 1. dahruwař; *Rag.* daritegl, daròvaz, darovnik; *Bosn.* darovnik; *Croat.* darovnik, daritel, prikazitel, dareslyivecz; *Dal.* blagodarnik, millodarnik; *Ross.* даритель, дарователь; *Boh.* darce. Darowizna może być pod kondycyą, aby darownik rzecz darowaną, póki będzie żyw, miał w swojej possessyi. *Chel. Pr.* 64. Duchu ś. darco twego wiary klejnotu drogiego. *Kanc. Gd.* 248. — *W rodz. żeńsk.* darownica, die Schenkerinn, Geschenkgeberinn; *Rag.* dariteglica; *Eccl.* дарительница.

Pochodz. sł. *dar*, *darować: darzyć*, *nadarzyć*, *obdarzyć*, *wydarzyć*, *zdarzyć*, *zdarzenie*, **kozidar*; *darunek*, *podarunek*, *podarze*, *podarek*; *nadarować*, *naddarować*, *obdarować*, *podarować*, *przedarować*, *udarować*, *rozdarować*, *wydarować*.

DARSKI, a, ie, rzeski, żwawy, żywy, krzepki, rasch, wacker, hurtig, flink, munter, frisch. Ubiega się i darski i leniwy, *strenuus. Brud. Ost. B.* 10. Niedarski, gnuśny, *iners. Urs. Gr.* 180. Młódź darska szła na odsiecz krwawą. *Miask. Ryt.* 2, 125. On w bitwach tych jak darski junak stawał. *Bardz. Luk.* 2, 20. Darską nogą uderzyć w ziemię. *Hor.* 1, 173. Nie traci ceny koń, choć idąc drogą, Darskie mu nogi poszwankować mogą. *Kochow.* 6. Pojmują wszystko łatwie darskiemi swemi rozumami. *Birk. Dom.* 148. Darski do czego, ochoczy, gorliwy, voll Muth, Lust, Eyfer zu etwas. Widząc go sposobnego do spraw i darskiego do wszystkiego, począł go miłować. *Boter.* 4, 146. Ludzie dowcipni, do wszystkiego darszy. *Petr. Pol.* 58. Twardym snem kłopoty Umarza, a powstaje dziarstszy do roboty. *Zab.* 11, 184. *§. Darski, śmiały, zuchwały, (*ob.* Dziarski). *Ross.* дерзкій, дерзостный. Były tak darskie ręce, które te karty z ksiąg wyszarpywały, ale Bóg te na wszystko śmiałe ręce sam hamował. *Smotr. Ap.* 83. DARSKO *adv.*, rzesko, żwawo, rasch, frisch, wacker. Przodkowie nasi młodzież rzesko ćwiczyli, jak konia darsko zwracać, bronią zręcznie szermować. *Pilch. Sen. list.* 3, 14. Na koniach gładko, darsko, kręte koła zwijał. *Pot. Arg.* 577. Na nich darsko dosyć natarli. *Warg. Cez.* 102. DARSKOŚĆ, ści, *ż.* rzeskość, żwawość, ochoczość, die Raschheit, Frischheit, Wackerheit, Munterkeit. Od darskości gnusność stroni. *Brud. Ost. D.* 2. Obrano ich według darskości, męztwa i cnoty. *Petr. Pol.* 135. Górę nad nieprzyjacielem trzyma darskości, męztwa. *Bzow. Roż. pr.* Gdzie sława swe namioty rozbija, tam animusz wspaniały według sił swoich darskość swą pokazuje. *Gwagn.* 430. Darskością kazania na wielu miejscach znacznie słynął. *Birk. D.* 30.

DARTY *ob.* Drzeć.

DARUJĘ *ob.* Darować. *DARUNEK, nku, *m.* dar, upominek, podarunek, darowizna, das Geschenk, die Gabe; (*Vind.* darovitje). Wypędzili tych posłów i z darunkami swemi. *Falib. Fl.* 42. DARY *ob.* Dar. *DARZNĄĆ *nijak. jednt.*, wydoływać, zdołać, podołać, gewachsen seyn, im Stande seyn. Nie darzną ręce na złe, *deficiunt. Żebr. Ow.* 204. Wiele ich jest, którzy nie darzną się popisować a okazować w prawym chrześciaństwie. *Gil. Post.* 122. *b.* Mdli z żydostwa w wierze byli, którzy z strony pokarmy brakowania, nie darznęli używać wolności od tego chrześciańskiej *Gil. Post.* 5. (*Ross.* дерзнуть śmieć, odważać się).

DARZYĆ *cz. ndk.*, udarzyć, zdarzyć *dk.* szczęścić, błogosławić, Gedeihen geben, gedeihen lassen, segnen, beglücken, verleihen (Glück, Heil, Segen, Wohlfarth); *Boh.* zdařiti. Zdarz nam wszystkie nasze sprawy, Zdarz o boże nasz łaskawy. *J. Kchan. Ps.* 136. Chciał wiedzieć, zdarzył-li bóg drogę jego, czyli nie! *Leop. Genes.* 24, 41. Wino cere darzy. *Mon.* 73, 493. (daje, d. W. verleiht, giebt Farbe). Nieudarzony, nie płużący, nieszczęsny, ohne Gedeihen, ohne Fortkommen, ungesegnet. Pnie zostawione siłom samej natury, wydają gałązki nieudarzone i liche. *Fors.* 54. — Darzyć, zdarzać komu, sprzyjać mu, szczęścić mu, gewogen seyn, hold seyn. Ofiarym bogom czynił i matce Wenerze, By przedsięwzięciu memu zdarzyły w tej mierze. *A. Kchan. W.* 60. Zdarz mi Apollo! prośbą cię tu wzywam, Niech z czerstwą siłą mej pracy zażywam. *Hor.* 1, 142. — *Absolute* Zdarz bóg! = szczęść boże, pomagaj bóg, Grüß euch Gott, Glück zu! Glück auf! Przychodząc, rzecze ona: zdarz Pan Bóg, a cóż rozmawiacie? *Rej. Wiz.* 39, *b.* **§. Darzyć, obdarzać, świadczyć, beschenken, Gutes erweisen, mittheilen. Znając dobrze szacunek krajowych pisarzy, Wchodzi w ich stan, zachęca, chwali, wspiera, darzy. *N. Pam.* 16, 120. — Darzyć kogo czym *ndk.*, udarzyć kogo czym *dk.*, obdarzać czym, uszczęśliwiać czym, womit beglücken, begaben, beschenken. By nas wygnańców kiedy udarzył powrotem. *Przyb. Milt.* 105. Już gdzieś w obcej dziedzinie wdziękiem gładkiej twarzy I okiem dobroczynnym lud szczęśliwy darzy. *Zab.* 3, 412. Wyzwolone sztuki nie mogą nas udarzyć cnotą; ale dusze sposobią do przyjęcia cnoty. *Pilch. Sen. list.* 3, 15. DARZYĆ się *zaimk. ndk.*, (zdarzyć się *dk.*, *qu. v.*). Wieść się, udawać się, iść po myśli, szczęścić się, gelingen, glücken, gut einschlagen, glücklich einschlagen; (*Boh.* dařjm se,-iti; *Vind.* se pergoditi, se permeriti). Cisowe drzewo na górnych miejscach lepiej się darzy. *Haur. Ek.* 166. bekleiben. Potym się wojny szczęśliwie darzyły. *Lib. Hor.* 95. Komu się klacze i żony darzą, ten nie żebrze chleba. *Oss. Wyr.* — Darzy się *bezosob.*, powodzi się, szczęści się, es geht gut, es geht von Statten; *Slo.* dari sa. §. *Transl.* Darzyć się = przypadać, stosować się, przystawać, sich schicken, passen, (wohl) anstehen, stehen (gut oder übel). Kiedy szkatuła na suchotę stęka, modne się nie darzą stroje. *Pot. Arg.* 439. Chłopięta, gdy rurała obaczyły, tak jako zwykły,

gdy się im kto nie zdarzy ani upodoba, jeły mu się przypatrować.... *Glicz. Wych. H.* 7. *b.* (gdy im kto nie przypada do smaku, do gustu).

*DĄS, u, *m.* zwyczajnie w liczb. mn. DĄSY, ów, sapanie z gniewu, dęcie, (*ob.* Dąć), kwasienie się, krzywienie się, marszczenie się na kogo, stawienie kozła, das Schnauben vor Zorn, der Unwille. Nie wiedzieć zkąd się wzięły te dąsy i sapy. *Pot. Arg.* 743. Zkądże tyle względem nas wszystkich dąsów i goryczy? *Przyb. Abl.* 23. Zaprzestańcież dąsów, weźcie mię za gwaranta i zróbcie przymierze. *Zabł. Zbb.* 12. Cierpliwa dobroć nie wywiera dąsów. *Kniaź. Poez.* 2, 89. (*Inde nomen urbis Sax.* Dessau, *stomachantium urbs*, Zornburg, Wüthenstadt, *derivat Frenzel in Westphal. monum.* 2, 2414). DĄSAĆ się *zaimk.*, krzywić się na kogo, sapać z gniewu, vor Zorn schnauben, unwillig, aufgebracht werden. Idź prawda a bogiem, niech się dąsa kto chce. *Dambr.* 354. Dąsałeś się Wać pierwej, i ja teraz będę. *Zabł. Amf.* 77. I zajrzy w oczy i główkę schyli, To się nadąsa, to się umili. *Zab.* 11, 267. *Zabł.* Niechaj się nigdy słaby na mocnych nie dąsa. *Kras. Baj.* 61. (cf. *sierdzit a nie duż).

DASZEK, szku, *m. zdrbn. rzeczown.* dach, das Dächelchen, Dächlein, Dächchen, ein kleines Dach; *Boh.* striška, krowec; *Vind.* strehiza; *Croat.* nadsztròssek; *Ross.* кровелька. Daszek od deszczu. *Mon.* 75, 702. ein Regendach, Wetterdach, wypustka, podcienie. *Fig.* Patrzeć jak z pod daszku, z pod powiek = posępnie, ponuro, nieochoczo, nieuprzejmie, unfreundlich, finster unter den Augenbraunen hervorblicken. *Meton.* Daszek, chatka, chałupka, domeczek, Hütte, Häuschen. Furmana błoto, flisa deszcze trapią, Że się obadwa pod swój daszek kwapią. *Gemm.* 84. Ubogiego żywot lepszy jest pod daszkiem swoim; niż kosztowne potrawy w cudzym domu. *Radz. Syr.* 29, 27. (pod dachem podłym. *Bibl. Gd.*) §. *Gramm.* Daszek, *circumflexus*, znaczek przedłużenia nad zgłoską. *Kpcz. Gr.* 1, *p.* 58. das Dächelchen, der Circumflex. *ob.* Daszkowaty.

DASZKA, DAŻKA, i, *ż. zdrbn. rzeczown.* daga = puinalik, mały tulich, deczka, *pugiunculus. Macz.* ein kleiner Dolch oder Degen. (*ob.* Deka). Wystrzeliła mu dażka z pochwy i przebiła mu przez przyszwę. *Sien.* 561.

DASZKO, a, *m.* imię Staropolskie, *Damianus. Jabł. Her.*

DASZKOWATY, a, e, na kształt daszku, spuszczony, owiesisty, wydany, dachartig, wie ein Dach oder Dächelchen. Skrzynka ta ma wieko daszkowate. *Jak. Art.* 1, 305. §. Pod znakiem grammatycznym, daszkiem, mit einem Circumflex oder Dächelchen. Daszkowate â francuzkie. *Tr.* DASZNY, a, e, dachowy, od dachu, Dach =; *Ross.* кровельный. DASZYSTY, a, e, dachem pokryty, dachig, mit einem Dache bedeckt. *Bndt.*

DATA, y, z *Łac.* wyrażenie dnia, którego się co działo, das Datum; (*Croat.* datum). Daty forma: dan z Krakowa trzeciego dnia stycznia 1572go roku. *Cn. Th.* (*ob.* Dan). Datę odmienić, pomknąć, przyczynić. *ib.* (cf. antydatować). Datę położyć. — *Transl.* Data, epoka, pewny kres czasu, der Zeitpunct, die Epoche. Naród Polski religią Mieczysławowi winien; a od tej dopiero daty historya nasza pewniejszą być zaczęła. *Nar. Hst.* 2, 6. — *Fig.* Wina dawnej daty. *Oss. Wyr.* (stare, alte W.). To dawnej daty rzecz, (zastarzała, o któréj dawno zapomniono, etwas Altes, längst Vergessenes). Nie teraźniejszej, dawnej daty, starodawny, staroświecki, staromodny, vom alten Schlage, von der alten Welt, altfränkisch, altmodisch, altväterisch. Astolf, rycerz starej daty. *Kras. Mysz.* 53. Chociażeś zacny człowiek; ale starej daty. *Teat.* 43, *c.* 109. *Wyb.* To mąż starej widzę daty, Tak piszą, że się bili za żony przed laty. *Teat.* 48, *b.* 7. Żona jego nie jest dzisiejszej daty. *Teat.* 15, 61. (sie ist nicht nach der jetzigen Welt). — Pod datą, *żart.* pijany, podchmielony, berauscht, benebelt. Wyszedł ode mnie dobrze pod datą. *Oss. Wyr.* (popamięta dzień, wyszedł podchmieliwszy sobie). Był dobrze pod datą; pod dobrą datą, (dobrze podpiły).

DATEK, tku, *m.* co się daje, dar, płaca, die Gabe, das Geschenk, die Belohnung, der Lohn; (*Boh.* datek; *Sorab.* 1. dahwk, dahwčik; *Vind.* davek, daja; *Carn.* davk). Łaska Pańska bez datku, nic nie waży. *Rys. Ad.* 34. *Cn. Ad.* 428. Bez datku łaska właśnie, jak rzéka bez wody. *Jag. Gr. A.* 3. Kto datek obiecuje, a nic nie ma, nie jednego zawiedzie. *Rys. Ad.* 32. Datek od dawcy zalecenie bierze. *Cn. Ad.* 149. Którym miał od ciebie datek, Ten wracam dawcy szczodrobliwemu. *Psalmod.* 100. Nie datkiem się uwodzić; ale niewinności bronić. *Teat.* 46, *b.* 40. (nie dać się przekupić, przedarować). Chęcią się, nie datkiem mierzą usługi. *Zab.* 3, 219. Wszelki datek dobry, i dar doskonały z wysoka jest, od ojca światłości. *Salin.* 80. (talent). Wedle datku służba. *J. Kochan. Fr.* 4. (jaka płaca, taka praca). Pański datek czyni sługę pilnego. *Petr. Ek.* 11. Datek pana dobrego czyni sługę pilnego. *Rys. Ad.* 9. **Datek, wydatek, die Ausgabe. Cokolwiek wydasz, zlicz, a datek każdy i wziątek napisz. 1 *Leop. Syr.* 42, 7.

DATERKI *ob.* Flaterki.

DATLIWOŚĆ, DATNOŚĆ, ści, *ż.* hojność, dobroczynność, szczodrość, gotowość dania, świadczenia, die Freygebigkeit; *Sorab.* 1. dahruwacžnosč; *Vind.* darovitnost; *Rag.* blagodarnos, blagodarstvo, darovitos; *Croat.* dareslivozt, dareslyivoszt; *Dal.* blagodarnoszt, darovitoszt; *Ross.* податливость, податность. DATNY, a, e, lubiący dawać, szczodry, hojny, dobroczynny, freygebig; *Sorab.* 1, dahruwačžné; *Vind.* radodarn, dareshliu, daroviten, radodajezh, darotliù; *Rag.* darovit, blagodaaran, blagodarnik; *Croat.* daresliv, dareslyivecz; *Dal.* blagodaran, darovit, blagodarnik, darovnik, millodarnik; *Ross.* податливый, податный, благоподатливый, великодаровитый. Miłość ostatniego sknerę datnym i wspaniałym czyni. *Teat.* 7, *c.* 14. Doktor rad, wie że Pan w chorobie datniejszy. *Jag. Gr. A.* 3. *b.* Był Bolesław Chrobry szczodrobliwy, datny, jako pan; jednak więcej żył miernie, a niż rozkosznie. *Biel. Kr.* 44. Kto i hojnego i datnego pana nie miłuje? *Sk. Kaz.* 152. Pilność sługi dobrego, czyni pana datnego. *Rys. Ad.* 54. Datnym być *Rag.* blagodariti. §. Datny, danny, dawalny, co może być danym. *Cn. Th.* was gegeben werden kann; *Slov.*

dawanliwi; (*Ross.* дательный падежь *Dativus*, trzeci przypadek).

DATOWAĆ *cz. ndk.*, datę kłaść, datą oznaczać, batiren. List datowany z Wiednia dn. 17go lutego 1788 R. (*ob.* Dan, Data, Dać, antydatować).

DAWAĆ, *częstl. i kontyn. sł.* dać, oft geben, zu geben pflegen; *Boh.* dawati, dawawam; *Slov.* dawat, dawám, dawáwám; *Sorab.* 1. dawacż, dahwam; *Sorab.* 2. dawasch. Kto dawać może, bogatym: kto brać musi, ubogim słynie. *Zab.* 13, 74. Szczęśliwsza rzecz jest dawać, aniżeli brać. *Sk. Kaz.* 283. Dobrodziejstw ani dawać, ani brać dobrze nie umiemy. *Gorn. Sen.* 1. *Slov. Pro.* Kdo mne dawa, ůči ma dawat, *dare est docere reddere.* Dawanie i branie dobrodziejstw jest rzecz święta. *Gorn. Sen.* 94. Ziemia z siebie owoc dawa. *Odym. Św. A. a.* 4. *b.* (wydawa, giebt, bringt hervor). Dawały owoc niektóre sześćdziesiątny. 3 *Leop. Math.* 13, 8. Dawać komu, darowywać komu, zu geben, zu schenken pflegen. Dawał darmo studentom kałamarze, pióra, papier i książki. *Sk. Żyw.* 2, 146. Dawać ognia, Feuer zu geben pflegen. Tygle te były tak twarde, że o stal bite ognia dawały. *Torz. Szk.* 85. Dawać chwałę, nadzieję, winę, zdanie, przestrogę i t. d. (cf. znaczenia pod sł. *dać* wyłuszczone). Gdy one zwierzęta dawały chwałę, upadali oni starsi. 1 *Leop. Apoc.* 4, 9. Dobrą po sobie nadzieję dawa. *Farm. Cw. F.* 2. *b.* W czymże dawacie winę człowiekowi temu? *Zarn. Post.* 3, 771. Tak właśnie jak ślepy, dawał zdanie o kolorach. *Torz. Szk.* 135. Dawać przestrogi. *Węg. Mar.* 1, 224. Pośpieszę dawać wiedzieć Panu mojemu, że.... *Teat.* 19, *c.* 19. — Dawać lekcye, Unterricht geben; *Ross.* преподавать. W szkołach wojskowych dawany jest język Niemiecki i Francuzki. *N. Pam.* 11, 180. Są dawane dziś w szkołach lekcye francuzkiego języka. *Dyar. Gr.* 155. Każda nauka jest łatwa, kiedy uczący umie ją dawać. *Pr. Pow.* 158. — Dawać listy do kogo, wyprawować, Briefe an einen erlassen. (*ob.* Dać). Częste listy do niego dawał, i upominki posyłał. *Sk. Dz.* 604. Dawający spadek. *Tr.* trzeci przypadek. *Kpcz. Gr. Dativus*, *Slov.* dawatliwi, dawatliwec; *Ross.* дательный падежь. §. Dawać *ndk.*, ofiarować, oświadczać się z czym, anbieten, bieten, geben wollen, geben. Dam wszystko, com nie dawno przez Ulissa dawał. *Dmoch. Il.* 2, 196. Dawano mi wczoraj za konia piętnaście; jeno że na borg chciano. *Alb. n. W.* 16. Dawano - nie chciał! ple Panie Jędrzeju, Nie gore czapka na wielkim złodzieju *Zab.* 14, 365. Mał - li by Brutus od Cezara wziąć żywot, gdyby mu go dawał? *Gorn. Sen.* 98. §. Dawać dokąd, *nijak.*, podawać się w jaką stronę, być obróconym ku czemu, skierowanym, zmierzać ku czemu, wychodzić, wohin gehen, gerichtet seyn, gekehrt seyn. Leżała niegdyś Polska między dwoma morzami; z jednej strony morze północne, z drugiej morze czarne dawało na morze południowe. *Przestr.* 185. Okna z pokoju dawały prosto na ogród. *Lub. Roz.* §. Dawać na kogo (*ob.* dać na kogo), poważać go sobie, auf einen etwas (geben) halten, [illegible]. Na wojska wielkie nie nie dawał, aż głód go do poddania przymusił. *Birk. Kr. Kaw.* 33. DAWAĆ się *pass.*, *ob.* Dawać, dać. DAWAĆ się *recipr.*, dawać się na kogo, spuszczać się nań, sich auf jemanden verlassen, sich an ihn halten. Za to też dziękujemy królu, iż sam sobie nie ufasz, a iż się na ludzie dawasz. *Orzech. Qu.* 37. — Dawać się komu, ulegać mu, ustępować mu, poddawać mu się, einem nachgeben, weichen, sich ihm ergeben. Pana oczekawać, a nieszczęściu się nie dawaj. *J. Kchan. Ps.* 36. Gdy cierpiał nie groził, ale się wolnie dawał onemu, który sądził niesprawiedliwie. 1 *Leop.* 1 *Petr.* 2, 23. Królowie nie radzi się dawają domownikom, i tym, którzy ustawicznie koło nich bywają. *Modrz. Baz.* 518. (nie słuchają ich). Faliszkowie nie potencyi, ale wierze Rzymskiej się dawają. *Warg. Wal.* 206. Gdy się obleżeni dobrowolnie dawali, puścił ich z zamku wolno. *Biel. Kr.* 367. DAWANIE, ia, *n.* częste danie, öfteres Geben; ofiarowanie, Anerbieten. Dawanie potraw (*ob.* danie pierwsze, drugie i t. d.), der Gang der Speisen. Lepiej się gościom podobało drugie dawanie. *Zab.* 3, 109. DAWACZ, a. *m.* ten, który dawa. *Macz.* der Geber, der Geber. 1. DAWCA, y, *m.* który dał, der gegeben hat, der Geber; *Boh.* darce; *Vind.* dajauz; *Sorab.* 1. dahwacżer; *Rag.* davaoz, davalaz; *Bosn.* dajnik; *Croat.* daynik, davavecz, davecz; *Dal.* davac, dajalacz; *Hung.* adó; *Ross.* даятель. датель: *Eccl.* давцъ. Dobre serce dawcy, dodaje szacunku darom. *Kras. Pod.* 2, 94. Ochotnego dawcę bóg miłuje. *Prot. Jał.* 7. Wielu na swoich dawców zapomnieli. *Zab.* 14, 104. O ty dawco losów! *Teat.* 43, 42. *Wyb.* Dawca zakonu. *Kucz. Kat.* 3, 36. *Biał. Post.* 68. (zakonodawca, cf. prawodawca. *Ross.* преподаватель nauczyciel). 2. DAWCA *w rodz. żeńsk.*, DAWCZYNA, y, *ż.* die Geberinn; *Rag.* davaliza; *Ross.* подательница: *Eccl.* давальница, даятельница. Ceres była nietylko wynalazca zbóż, ale i dawca ich i stworzycielka. *Otw. Ow.* 208 *et* 314. Pallas była dawcą oliwy. *ib.* 314. Dawczyna żywota, któraś mię z serdca wód wydarła. *Kchan.* 115. DAWCZYNI. *N. Pam.* 20, 190.

DAWIĆ *cz. ndk.*, udawić, zadawić *dk.*, dławiąc dusić, einen würgen; *Boh.* dawiti, dawiwam, (*Boh.* daw *pressura*); *Sorab.* 2. dawisch, dajisch; *Sorab.* 1. dahwu, zadawu; *Croat.* daviti; *Bosn.* daviti, udaviti; *Rag.* daviti, udaviti, zadaviti, zadavglîvati; *Vind.* daviti, sadavit, gerzhiti, (*Vind.* [illegible]); *Carn.* davit. [illegible]; *Ross.* давить. [illegible]. [illegible]. давлю. [illegible] dławicho, [illegible]: zapłać mu! *W. Post. M.* 371. *Fig.* Wychodziła często cnota ś. Dominika; ale ją dawiła synów niepilność. *Birk. Dom.* 115. (tłumiła ją. Dawić się, dusić się, zadawiać się. *Cn. Th.* [illegible] gen. DAWICA, y, *ż.* [illegible], węzeł, który w gardle zalega. *Syr.* 549. [illegible]; *Carn.* daviza; *Croat.* davnicze, zadavnicze, zadusnicze; *Rag.* davnize, zadavnize, zadùscnize; *Bosn.* davniçe, zadavniçe; (*Ross.* давка prasa, ścisk, nacisk). DAWICIEL, a, *m.* dusiciel. *Cn. Th.* der Würger; *Eccl.* давитель. DAWIZWIERZ, a, *m.* nazwano psa gończego. *Os. Ow.* 111. der Name eines Hetzhundes, Würgwild, Würger; (*Ross.* давило 1. [illegible] do prasowania [illegible]. 2. [illegible]: давленица [illegible]

Pochodz. *nadawić się*, *podawić*, *zadawiać*, *udawić*, *zdawić*, *cf. dłabić*, *dławić*, *przydławić*, *wydławić*.

DAWID, a, *m.* DAWIDEK, dka, *m. zdrbn.*, imię starozakonne, David; *Sorab.* 2. Dabo, Dabko.

DAWIDKA, DAWIDÓWKA, i, *ż.* gatunek gruszek, eine Art Birnen. Dawidki gruszki, dawią i ledwo jeść się dadzą. *Lad. H. N.* 46.

*DAWIEŃKI, DAWNIUTEŃKI, DAWNIUSIEŃKI, DAWNIUTKI, DAWNIUŚKI, a, ie, DAWNIUCHNY, a, e, *intens. Adj.* dawny, sehr lange her, seit gar sehr langer Zeit. *adv. in.* -o, *dawienko, dawniuteńko i t. d. **DAWNIĆ *cz. ndk.*, dawne dzieje wspominać, alter Dinge gedenken. Wielkie rzeczy Elkana i Anna dawnili, Małgorzata niemniejsze z Janem ponowili. *Chodk. Kost. epigr.*

DAWNO *adv.*, długi czas temu, lange, vor langer Zeit, seit langer Zeit, (blos von der Länge der Vergangenheit bis zur Gegenwart, *disting.* długo); *Boh.* dawno; *Slov.* dáwno; *Slav.* davno; *Vind.* daunu, dauno, dauna, dougu, predaunu, preddougem; *Rag.* dâvno; *Sorab.* 2. dawno, dauno; *Sorab.* 1. dawno, zastara, zastarofcže, nehdé; *Ross.* давно; *Eccl.* длвьно, дрєвлє, (cf. drzewiej), (cf. *Lat.* diu). Już też dawno, jak mieliśmy honor Pani służyć. *Teat.* 15, *c.* 21. Dawno się już znamy. *Cn. Th.* Stary dawno pamięta. *Cn. Ad.* 1096. Dawno żyję na świecie; wiem dobrze świat jaki. *Teat.* 44, *d.* 34. (nie dzisiejszym, nie dziś się na świat urodziłem). Nie mówiłżem dawno, że tak będzie? *Karp.* 4, 34. Jak dawno, wie lange; *Carn.* odklej; *Croat.* od kada, (*ob.* Odkąd, od którego czasu), seit wie lange, seit wann. Pytałem się go, jak dawno już był w zakonie. *Kras. Pod.* 2, 149. Dawnoż temu? ists schon lange? Niedawno, nicht lange, ohnlängst; (*Ross.* недавно, намнясь; *Croat.* onomadne; *Bosn.* toic, malloprie; *Vind.* vunou, vunouka, pred kratkem, nedaunu, vnuvizh, v'kratkem, novizh). Nie dawnoś panem został, nie dawnoś był nędznikiem. *Cn. Ad.* 570. (pamiętamy, kiedyś boso chodził). — Od dawna, z dawna, od dawnych czasów, von alten Zeiten her, seit langer Zeit; *Croat.* z davna; *Rag.* odávna; *Vind.* sdaunaj, od nekeda, od starega; *Carn.* sdavnej; *Ross.* издавна, искони; *Eccl.* отмнога. Widzę od dawna, że twe źrzenice Na ubraną przez jesień rzucasz okolicę. *Chod. Gess.* 89. Z dawna dawno, z dawien dawna, od niepamiętnego czasu, von Uralters her, von uralten Zeiten her, seit gar sehr langer Zeit; *Ross.* голомя. Lisy wyśmiawszy kusego, noszą więc ogony, jak nosiły z dawien dawna. *Zab.* 13, 281. *Tręb.* — DAWNIEJ *compart.*, przed dłuższym czasem, rychlej, vor längerer Zeit, länger, eher; *Ross.* давя, давеча. Dawniej być musi ten, który rodzi, od tego, którego rodzi. *Zach. Kaz.* 1, 15. *DAWNOCHWALNY, a, e, starochwalny, od dawna chwalny, altberühmt, langberühmt. Dawnochwalny dom. *Papr. Gn.* 104. *DAWNOLETNI, ia, ie, stary, podeszły, altbetagt, hochbetagt. Obawiał się, aby ojca jeszcze mógł żywego oglądać, ile tak dawnoletniego. *Krom.* 531. *DAWNOPOMNY, a, e, *pass.* od dawna wspominany, altbekannt, altberühmt, von Alters her erwähnt. Stara Wandalska dawnopomna Wisła. *Morszt.* 101. §. *Activ.* Dawne dzieje pamiętający, alte Dinge gedenkend. Dawnopomny Nestor, *ob.* Pomnik, pamiętnik. DAWNOŚĆ, ści, *ż.* upłynionego czasu długość, die verflossene Zeitlänge, die Länge der verflossenen Zeit, die Länge des Zeitverlaufs, das Alter; (von der gegenwärtigen und zukünftigen Zeitlänge, długość); *Carn.* davnost, sdavnost, nekdina; *Rag.* dâvnos, davnina; *Croat.* davnoszt, davnina; *Bosn.* davnina, daunòst; *Eccl.* давность. Same nawet kamienie dawnością się psują. *Zab.* 8, 398. Wiem o tym od dawności. *Teat.* 14, 85. od dawna, lange schon, seit langer Zeit. §. Dawność, starożytność, das Alterthum. Co o Lukrecyi Rzymska dawność głosi, Tę widzę cnotę w tobie. *Zab.* 14, 126. *§. *Relativ.* Późność, jak dawno czemu, die Späte, die verflossene Länge, z. B. der Nacht, das Zeitmaß, wie spät es sey. Chłopi po gwiazdach dawność nocy upatrują, także po pianiu kogutów dawność nocy uważają, i prędkoli dzień będzie upatrują. *Haur. Sk.* 183. §. *Jurid.* Dawność w prawie, preskrypcya, czas po którego upłynieniu prawo do rzeczy jednej stronie przepada, drugiej przypada, die Verjährung; (*Vind.* polietenje, polietuvanje). Praescriptio abo dawność wynaleziona jest dlatego, aby każdy w dobrach, których nabywa, bezpieczniejszy był. *Szczerb. Sax.* 65. Dawność ziemska. *ib.* 324. Dawność dziedzictwa zastawnego do ośmnastu lat szła; które gdy przeszły, tedy takowe dziedzictwo przy tym, który pożyczył, zwykło zostawać. *Herb. Stat.* 521. *Szczerb. Sax.* 65. *Mon.* 67, 302. Trzytygodniową dawnością upada niewiasta, o gwałt sobie wyrządzony nie czyniąca. Dwóchtygodniowa dawność służy temu, który o konia pożyczonego skaléczonego, w czasie niedziel dwóch, nie będzie pozwany. *Ostr. Pr. C.* 1, 139. Rzeczy ruchome bywają trzymane dawnością i długim ich używaniem za własne. *Chełm. Pr.* 61. Rzecz kradziona dawnością nigdy nie ginie. *Sax. Porz.* 119. DAWNY, a, e, czemu już długi czas, dawnobyły, lange vergangen, alt, lang; (bloß von der verflossenen Zeit; von der gegenwärtigen und künftigen, długi); *Boh.* dáwnj; *Slovac.* dáwný; *Rag.* daavgni, davgnèn, davgneni; *Carn.* nekdân; *Bosn.* davni; *Ross.* давній, давнишній, давешній (przeszły), исконный, (cf. *Lat.* diu). Już dawne lata, jak się tak nie cieszyłem. *Teat.* 43, *c.* 97. *Wyb.* (es sind lange Jahre, daß ich....). A mój Dobrodzieju, nie ten to czas dawny, już i panowie żyją teraz okrągło. *Zab.* 13, 209. das sind nicht mehr die alten Zeiten. Zwyczajnie chwalim dawne, nasze ganim lata, Mieli, panie, i nasi ojcowie brodawki. *Teat.* 43, *c.* 8. *Wyb.* Ale my dawnych wieków ludzi pochwalajmy, Wszakże na terazniejszych czasiech przestawajmy. *Sim. Siel.* 100. Dawni są dawnymi; a my jesteśmy ludzie czasów terazniejszych. *Teat.* 35, 77. (*ob.* dawnej daty rycerz, człowiek). Gdzie owa skromność, gdzie on wstyd surowy, Który zalecał dawne białogłowy. *Nar. Dz.* 1, 45. (dawnych wieków białogłowy, die Frauen alter Zeit). Tak starego, jak niedawnego wieku historycy. *Stryjk.* 43. Gieografia dawna, opisanie dawnego świata, aż do upadku państwa Rzymskiego. *Wyrw. G.* 3. die alte Erdbeschreibung, die Beschreibung der Erde, wie sie vor Alters war. Kato dawniejszy, *major. Warg. Wal.* 117. starszy, der ältere Cato. Cy-

cero i Demostenes dawni są nasi nauczyciele. *Nag. Cyc. pr.* 14. — Od dawnego czasu będący, trwający, lange Zeit her dauernd, alt. Dawny on mój, od szkół jeszcze przyjaciel. *Zab.* 13, 426. Rzeczy dawne nowym ustępują. *Gorn. Sen.* 566. Dawny ja na świecie, a Waszeć ledwo nie dzisiejszy, ledwo wczorajszy. *Oss. Wyr.* (*ob.* Niedzisiejszy; ein Veteran, kein Neuling; cf. ćwik, cf. fryc). §. Dawny, przeszły, bywszy, gewesen. Dawny kanclerz. — Po DAWNEMU, dawnym trybem, zwyczajem, nach altem Brauch und Sitte. Po wsiach jeszcze może kochają się po dawnemu; w miastach modna panuje galantomia. *Kras. Doś.* 58. — Po dawnemu, po staremu, jak wprzódy, noch wie vor. Tyś pan mój po dawnemu. *Zab.* 11, 3. Ztądeś odjechał mężem moim, Czemu nie wracasz moim nazad po dawnemu? *Chrośc. Ow.* 78.

Pochodz. *starodawny*, *starodawność*, *zadawnić*, *zadawnienie*, *zdawnić*.

DAŻKA *ob.* Daszka, Daga.

DĄŻYĆ *nijak. kontyn.*, (Zdążyć *dok. qu. v.*) usilnie dokąd zmierzać, nachdrücklich wohin streben, wonach trachten, wohin eilen. Ilekroć poznać zechcesz, izaliś postąpił, uważaj, czy do tegoż samego dąży chęć twoja dzisiaj, do czego dążyła wczoraj. *Pilch. Sen. list.* 280. Jak rozum, za jedyny kres, do którego dąży, ma prawdę; tak wola, za jedyny cel, do którego dąży, ma dobro. *Bals. Niedz.* 1, 260. Przyrodzenie wszystkiego, co jedno rośnie, dąży wzgórę. *Pilch. Sall.* 283.

Pochodz. *nadążyć*, *zdążyć*, *wydążyć*, *podążyć*.

D B.

DBAĆ *intrans. kontyn.*, stać o co, trwać o co, baczyć na co, dać na co, wzgląd mieć, uwagę, uważać, poważać co, auf etwas achten; (*Boh.* dbati, -al, -am; (*Boh.* dba pieczа); *Vind.* marati se; *Croat.* marati). Dbać o co, worauf achten, darauf Rücksicht nehmen, sich darum bekümmern, daran kehren. Kto nie dba o rolą, nie będzie też ona dbała oń. *Cresc.* 655. Wszyscy mu się dziwują, a mało oń dbają. *Rej. Zw.* 45, *b.* Człowiek łżywy tak o boga, jako i o ludzi nic nie dba. *Ezop.* 64. Boga się tylko lękaj, a nie dbaj o ludzie. *Zab.* 13, 246. O dzieci, żonę, dobra nie dbam, choć weźmiecie, mniej trwam o to, byleście kraju uchowali. *Bardz. Luk.* 125. Tak się mam, jak o mnie dbasz. *Teat.* 33, 20. Tyle dbam o to, jak pies o piątą nogę. *ib.* 24, *c.* 84. *ib.* 24. O jutro nie dbam, gdy się dziś dobrze mam. *Cn. Ad.* 771. Nie dba o to, (*Vind.* se nizh ne mara sa tu); niedbam *Eccl.* нерадительству. — Dbać na co = uważać na co, *względać, auf etwas achten, es berücksichtigen, darauf Rücksicht nehmen. Prawdziwemu animuszowi nie przystoi brać się o żarty i słowa, ponieważ ludzie mężni, jak lwi na szczenięta, tak oni na lekkie ludzie nie dbać mają. *Birk. Zyg.* 50. Mądra głowa nie dba na głupie słowa. *Cn. Ad.* 516. Jesteś prawdziwy, nie dbasz na nikogo, nie patrzasz na osobę ludzką. *Leop. Marc.* 12, 14. Sędzia ten boga się nie bał, i na człowieka nic nie dbał. *Sekl. Luc.* 18. Nie dba nic na śmierć, nie śmierci go wstyd, ale jej sprawczyny. *Bardz. Tr.* 494. — Nie dbać czego, nie uważać czego, etwas nicht achten, sich nichts daraus machen. Nie dba nic, choć go kto w czym uprzedza. *Bach. Epikt.* 64. A wszakoż tej dobroci twej ludzie nie dbają. *Wrob. Żołt.* 7. On prośby jej nie dbając, pobieżał. *Ezop.* 26. Król nie dbał tego nic, śmiechem go odprawił. *Biel. Św.* 184. Nie bój się, nie dbaj nic, miło mi tu w twojej chałupce. *Sk. Kaz.* 309. DBAŁOŚĆ, ści, *ż.* baczenie, baczność na co, troskliwość o co, wzgląd, starowność, die Acht, Achtsamkeit, Sorgfalt; *Boh.* dbalost. Urody lub ma dosyć, lecz dbałość przydać jej potrafi, *cura adjuvat illam. Żebr. Ow.* 49. — *Oppos.* Niedbałość, *ob.* Niedbalstwo, *incuria.* DBAŁY, a, e, DBALE *adv.* baczny, pieczołowity, starowny, zabiegły, achtsam, achtend auf etwas, Sorge tragend, sorgsam; *Boh.* dbalý; *Slovac.* bedliwi. Ociążałe serce, nie zaraz na pociechę dbałe. *Groch. W.* 434. *Oppos.* Niedbały, nie uważający, unachtsam, nicht achtend. Naród swawolny i śmierci niedbały. *Falib. Fl.* 74. Przyniedbalszy. *Petr. Pol.* 120. trochę zaniedbały, etwas zu nachläßig. Człowiek niedbały *ob.* Niedbalec.

Pochodz. *zaniedbać*, *zaniedbanie*, (*cf. zaniechać*), *niedbalec*, *niedbalstwo*.

D E.

DEALBACYA, yi, *ż.* pobielenie chymiczne, bielidło, das Überweißen, Übersilbern, Weißsieden. Poczęto kować szelągi miedziane; już ich teraz nie widać, wszystkie na potrójne przekuto, dealbacyi dodawszy. *Star. Ref.* 169.

DEBANKOWAĆ *cz. niedok.*, zdebankować *dok.*, we grze, z banku zrzucić, einem die Bank sprengen, ihn debankiren. Zdebankowany jestem; nie gram więcej. *Teat.* 9, 49.

DĘBCZAK, a, *m.* kij dębowy, ein Eichenknüttel. Niech tłuką dębczaki odważne ręce. *Bardz. Tr.* 57. DĘBCZYNA, y, *ż.* młody dąb, eine kleine junge Eiche; (*Boh.* dubec; *Carn.* hrastizh). Liście z młodej dębczyny. *Sien.* 390. *Spicz.* 240. §. Dębczyna, *quercetum. Zabor. Geom.* 361. ein Eichenwäldchen. DĘBIANKA, DĘBIONKA, i, *ż.* nie jest to owoc dębu, ale obrastające gniazdo pewnego owadu. *Bot. Nar.* 186. galas, der Gallapfel; *Boh.* et *Slovac.* dubowá kulka; *Sorab.* 1. dubenka; *Carn.* dublize, doblize; *Vind.* knoper; *Ross.* дубянка. Są dębianki pod liściem i dębianki przy szypułce; przydają się dla farbierzów i na atrament do pisania. *Ład. H. N.* 29. *Cresc.* 465. DĘBIANY, a, e, dębowy, z liścia dębowego, Eichen=, Eichenlaub=. *Bndtk.* DĘBIASTY, a, e, na kształt dębiny, eichenartig. Dębiasty kolor, podobny do liścia dębowego. *Tr.* wie Eichenlaub. — Człowiek dębiasty. *Bndtk.* sążenisty, ein vierschrötiger Kerl; *Ross.* дубиноватъ, niezgrabny, cf. olszowy Piotr; (*Ross.* дубасъ 1. gatunek długich sukień chłopek, które dębowym liściem farbują; 2. koryto dębowe). DĘBIĆ *cz. niedok.*, wydębić, zdębić *dok.*, dębować *kontyn.*, (*Bndtk.*) skóry dębową korą przyprawiać, ein Fell in der Lohe beizen, in der Lohe gar machen; *Ross.* дубить, дублю. Dębiona skóra. *Cn. Th.* Dębienie skór *Ross.* дубка, дубленіе. §. *Fig. tr.* Dębić, wstrzymywać, hamo-

wać, zurückhalten, einhalten, zusammen halten. Aeolus tarasem dębi wiatry, *cohibet. Żebr. Ow.* 334.

˚DEBIĆ *ob.* Dybić.

DĘBICA, y, *ż.* 1. *quercetum* dębowy gaj. *Macz.* dębnik, ein Eichenwäldchen, (cf. dąbrowa). §. Dębina, młody dąb, eine junge Eiche. *Bndtk.* — *Fig.* Kobieta przerosła, dragan, drabina. *Bndtk.* ein übergroßes ungeschlachtes Frauenzimmer. 2. Dębica, miasteczko w Galicyi nad Wisłoką w cyrkule Tarnowskim. *Dyk. G.* ein Städtchen in Galicien. DĘBICZ, *herb*, na tarczy trzy oszczepy do góry ostrzem, takież trzy w hełmie. *Kurop.* 3, 12. ein Wappen. DĘBIEC, DUBIEC, DEMBIEC, bca, *m.*, DEMBEL, mbla, *m.* dębowy kij, ein Eichenknüttel; (*Ross.* дубецъ rózga). Kazał car ich u pręgierza knutami i dębcami wychłostać. *Gwagn.* 534. Dłużnicy w Moskwie knutami i dubcami bywają wzbierani. *ib.* Który nie dostoi Placu, wnet go na klocu mistrz dębcem przystroi. *Paszk. Dz.* 60. Żmudy, które zbierają ogryzione zdziebła, Radzę niechaj się wideł strzegą abo dembla. *Pot. Jow.* 106. §. Dębiec, dąbiec, młody dąb, ein junger Eichbaum. *Bndt.* DĘBIKUFEL, fla, *m.* moczymorda, wytrzęsikufel, moczywąs, opój, ein Saufaus. Nadgrobek pijanicy. Tu dębikufel leży.... *Kochow. Fr.* 150. (twardyłeb). DĘBINA, y, *ż.* *zbiorowo* dębowe drzewa, Eichen, las dębowy, ein Eichenwald, drzewo dębowe, Eichenholz; (*Boh.* daubj, dubina; *Slovac.* dubowina, *Sorab.* 1. dubina; *Croat.* dubovina, hrasztovina; *Carn.* hrashina, hrastina; *Vind.* hrastovina, hrastje; (*Ross.* дубина = kij, palica; *Rag.* dubîna = przepaść); *Rag.* dubovina, hrastovina). DĘBINNY, DĘBINOWY, a, e, dębowy, z dębu, z dębiny, von Eichenholz, Eichen=. Dębinna albo dębinowa brama. *Cn. Th.* DĘBISTY, a, e, dębów pełen, voll Eichen; *Eccl.* дубистый. (DEBKA *ob.* Depka). DĘBNIAK, a, *m.*, 1. *boletus arboreus sessilis*; gatunek hubki, rosnący na dębach; może być zażywany. *Kluk. Dyk.* 1, 76. der Eichschwamm; *Boh*, dubowka (dębowka). 2. Dębniak, dąbrowa, dębowy las, gaj, der Eichenwald, Eichenhain. Blizko Dodony był dębniak, w nim gołębie, co przyszłe rzeczy opowiadały. *Warg. Wal.* 301. DĘBNICA, y, *ż.* Lohe, Gärberlohe. Dębnica garbarska, abo sok miękkich dębianek. *Sien.* 522. *aqua gallarum, qua utuntur aptantes coria. Śleszk. Ped.* 410. DĘBNIK, a, *m. Eccl.* дубникъ, dąbrowa, dębica, ein Eichenwald. §. Dębianka, galas, der Gallapfel. Jałowiec dobry i dębnik od powietrza. *Lekarst. C.* 2. *b.* DĘBNO, a, *n. herb*, na tarczy krzyż, spodem na lewym rogu abdank; na hełmie między dwoma rogami bawolemi krzyż. *Kurop.* 3, 12. ein Wappen. Twe dębno starożytne jedną miarą chodzi, Nigdy Katylin, ani Apicych nie rodzi. *Kchow. Fr.* 49. DĘBONOSEK, ska, *m. Ross.* дубоноска, *loxia chloris*, der Grünfink, ptak, krzywonos, wywielga. ˚DĘBOSIEK, a, *m. Eccl.* дубосѣчецъ, *Graec.* δρυοκόπος, co dęby siecze, der Eichenhacker; *Ross.* дубосѣчение, *Graec.* δρυϊτομία. DĘBNY, a, e, 1. koloru dębiastego, liścia dębowego, eichenlaubfarbig. Między gołębiami do wsadzania w nowy gołębiniec, najlepsze są dębne, po nich siwe; białych się ˚waruj. *Cresc.* 585. 2. Dębny, dobrze wydębiony, gut in der Gar gelegen. Dębna skóra. *Bndtk.* DĘBORÓG, u, *m. herb*, pień dębowy, z którego wierzchołka dwa jelenie rogi wyrosły. *Kurop.* 3, 12.

1. DEBOSZ, u, *m.* hulanka, hulanie, eine Debauche, Ausschweifung. Sprowadzono kilkoro sani z miodem i gorzałką na dopełnienie zwycięzkiego deboszu. *Nar. Chod.* 1, 412. Całą noc tam trawili na swobodnej zabawie, którą z francuzkiego nazywamy deboszem, a po naszemu swywolą. *Lub. Roz.* 477. 2. DEBOSZ, a, *m.* hulacz, hulajko, einer der debauchirt. Ten Jegomość debosz, mizguś, galancik. *Xiądz.* 52. DEBOSZOWAĆ *ob.* Hulać.

DĘBOWAĆ *ob.* Dębić.

DĘBOWIEC, wca, *m.* kij dębowy, dębczak, dębiec, ein Eichenknüttel. Twardym go zagłuszył dębowcem, *stipite querno. Żebr. Ow.* 304. ˚DĘBÓWKA *ob.* Dębniak. DĘBOWY, a, e, od dębu, Eichen=; *Slovac.* et *Boh.* dubawi, dubowý; *Sorab.* 1. dubané; *Bosn.* dubou; *Rag.* dubov, hrastov; *Croat.* dúbov, hrasztóv; *Vind.* dobou, hrastou; *Carn.* hrastov; *Ross.* дубовый; *Eccl.* дубный, дубовый. Kory dębowej potrzebują garbarze do garbowania skór. *Bot.* 186. Drzewo dębowe. *Kluk. Rośl.* 2, 18. Wieniec z dębowych liści. *Zab.* 13, 5. Zbudowali krzyżacy twierdzę dębową przeciw Toruniowi nad Wisłą, gdzie zowią Dybów, ale mają zwać Dębów. *Bielsk.* 120. — Dębowy kij, dębowa wić, ein Eichenknüttel, eine Eichengerte. Dębowa wić uczy robić, a brzozowa rozum dawa. *Cn. Ad.* 152. Kto się nie porusza słowy, Tego porusza dębowy (kij). *Cn. Ad.* 367. *Fig. tr.* Dębowe słowa, groźne, chłostą grożące, Dräuworte, Drohungen, Donnerworte. Kto gardzi słowy prostemi, tego trzeba dębowemi. *Cn. Ad.* 539. Porzućże te słowa, Bo na taką kwestyą odpowiedź dębowa. *Min. Ryt.* 1, 318. Chciał go był upomnieć dębowemi słowy. *Budn. Ap.* 12. ˚§. Delia dębowa, jakiś dawny sposób leczenia francy, eine von den alten Arten, die Venerische Krankheit zu heilen. Nieszczęsna miłość szaty wymyśliła nowe, Paniom metle, mężczyznom delie dębowe. *Pot. Jow.* 162.

DEBRZA, y, *ż. Ross.* et *Eccl.* дьбрь, дубрава, особливо на низкомъ мѣстѣ, dolina wązka między górami, obrosła drzewami, wodą oblana, ein enges mit Bäumen bewachsenes und von Wasser umflossenes Thal. (2. *Eccl.* дебръ = las, дебрный = leśny). Tu jamy mchem odziane, tu debrze, tu cienie. *Sim. Siel.* 17. Leszczyna bujna w debrzy; winograd przy górze. *ib.* 38. Wszystkie debrze, wszystkie cię lasy słuchywały. *ib.* 83.

DECH, *G.* ˚dechu, tchu. *D.* dechowi, tchowi, *Instr.* dechem (tchem), powietrze, którém zwierzęta żyją, wciągając i wypuszczając, der Athem; *Boh.* dech, dych, dchnutj; *Sorab.* 2. düch; *Sorab.* 1. déch, djch, dych, déchel; *Rag.* dáh, dúh, (cf. duch); *Bosn.* dúh, díh, dihanje, píh; *Dal.* dih, dussak, pihanye; *Croat.* dihanye, (*Croat.* duha = zapach; *Croat.* dehnenye = wonia); *Vind.* odih, sapa, duh, slap, (*Vind.* duh dajeti = pachnąć; *Carn.* dushk = *aër*); *Ross.* et *Eccl.* дуновеніе, дохновение. Zkąd masz ten dech, który w się bierzesz i wypuszczasz? *Gorn. Sen.* 257. Serce zdrowe jest źrzódłem krwi i tchów udziela żywota wszystkiemu ciału. *Kosz. Lor.* 73. We wszystkich znajomych językach wyraz znaczący dech, przeniesiony

jest do znaczenia duszy, *spiritus*, *anima*, *πνεῦμα*. *Kopcz. Gr.* 3. *p.* 74. (*ob.* Duch, dusza). Dech tracę, omdlewam. *Teat.* 28, *b.* 181. Byłby dłużej jeszcze mówił, gdyby mu było tchu stało. *Gaz. Nar.* 1, 75. wenn ihm der Athem zugereicht hätte. Już czuję śmierć, już nie zadługo tchu nie stanie. *Stas. Num.* 1, 202. Jak umarły leżał, ledwo co tchu mając. *Sk. Dz.* 689. (*Vind.* bresodihliu, bresfapen). Póki tchu stanie, do ostatniego tchu, i. e. do śmierci, do zgonu, dozgonnie, bis zum letzten Athemzuge. — Jednym tchem, ciągle, bez odetchnienia, ile tchu stawa, in einem Athem, in einem Zuge. Trzeba było jednym tchem wypić. *Mon.* 68, 88. (duszkiem). *Petr. Wod.* 32. — Co tchu, co tchu staje, jak najszybciej, jak najusilniej, aus vollem Athem, aufs schnellste. Co tchu pobiegł za granicę. *Zab.* 13, 82. §. *Grammat.* Dech u Greków jest dwojaki, gęsty ῾ i rzadki ᾿, *spiritus asper* i *lenis*. Dech gęsty wydaje się przez letki chuch, nakształt Polskiego *h*; dech zaś rzadki cale słyszeć się nie daje. *Przyb. Gr. Gr.* 3. der Griechische *spiritus asper* und *lenis*. DECHOWY, a, e, od tchu, Athem=; *Ross.* духовый.

Pochodz. pod sł. *Dać.*

DECIE *ob.* DAĆ.

DECYDOWAĆ *cz. niedok.*, zadecydować, udecydować, *dok.*, osądzać, zdanie dawać, stanowić o czym, wyrok dawać, decidiren, den Ausspruch thun, entscheiden. Sam głos zabiera, inszych zdania tłumi, Chce decydować, jak doktor w katedrze, I słowa swoje mieć ryte na cedrze. *Min. Ryt.* 3, 334. We wszystkich rzeczach decydować będą, nie wiedząc nawet o czym mówią. *Mon.* 65, 215. Powziął ton decydujący, jakby na trybunale siedział. *Kras. Pod.* 2, 253. DECYMALNY *ob.* Dziesiątny. DECYZYA, yi, *ż.* wyrok, rozsądek, die Decision, die Entscheidung.

*DECZKA *ob.* Daszka, Daga, Deka.

DEDUKCYA *Kras. Zb.* 1, 230. *ob.* Wywód. DEDYKACYA *ob.* Przypis, przypisywanie dzieła komu, die Zuschrift, Zueignung, Zueignungsschrift, Dedication. Dedykacya jest to rozumna przymówka autora, aby co wziął za to, że napisał książkę. *Kraj. Pod.* 1. *Latos* w swojej *dedykatoryi (dedykacyi) kalendarz swój zegarem zowie. *Żebr. Zw.* DEDYKOWAĆ *ob.* Przypisać. DEFALKA, i, *ż.* DEFALKATA, y, *ż.* odtrącenie, potrącenie, spuszczenie, zniżenie n. p. czynszu, der Abzug von einer Summe, das Abziehen. Kredytor dla wyliczonej summy, przed czasem zwykł z niej pewną kwotę wytrącać, i to wytrącenie od summy rachunkowej nazywa się u kupców *escompte* czyli defalkata. *Ustrz. Alg.* 277. Emfiteuta z przyczyny nieurodzaju defalki żądać nie ma. *A. Zamoj.* 149. Z arendarzem, ile razy rachujesz, defalka musi być zawsze. *Haur. Sk.* 220. DEFALKOWAĆ *cz. niedok.*, zdefalkować *dok.*, wytrącać, abziehen, abrechnen. Staroście mogłoby się co w skarbie defalkować z tego, co do skarbu płaci, żeby miał co więcej pachołków do imania zbrodniów. *Gorn. Wł. P.* 2. *b.* §. Defalkować, podefalkować, pogorszyć co do intraty, mniej intratnym uczynić, schlechter machen, herab bringen, an Einkünften schmälern. Komissarz ten dobra pańskie podefalkował. *Zab.* 13, 105. DEFEKT, u, *m.* DEFEKCIK, a, *m. zdrobn.*, niedostatek, niecałość, niezupełność, brak, der Mangel, der Defect. Koło nich jest wielki defekt, fara chudnieje, a syny swoje, zapożyczając się, bryzują. *Gliczn. Wych. F.* 2. *b.* (ubóztwo). Defekt w rachunkach *Ross.* начетъ, начотъ, недочетъ. §. Wada, przywara, ułomność, Fehler, Mangel, Gebrechen, Defect. Na defekta śledziony lekarstwo. *Comp. Med.* 51 Gdy pacyent defekta opowiada, lekarz powinien dać podług ich mniemania uczoną rezolucyą. *Kras. Pod.* 2, 187. — §. *Moral.* Chwalić defekta, jest więcej niż zdradzać. *Kras. Mysz.* 40. Pokuta za popełnione przez 5 lat *defekty (defekta). *Sk. Żyw.* 1, 338. Przez całe życie nie wiedziała, co to jest najmniejszy defekcik przeciwko niewinności. *ib.* 339. (wykroczenie). DEFEKTOWY *ob.* Niezupełny, niecały; *Ross.* начетный. DEFENDENT, DEFENDENS dysputacyi. *Warg. Wal.* 306. odpornik, der Defendent in einer Disputation. DEFENDOWAĆ, bronić w dysputacyi, (cf. *gadać się). DEFERENCYA, yi, *ż.* uleganie, poważanie, ustępowanie, uniżoność. die Nachgiebigkeit, Submission, Unterthänigkeit. Mędrszych słuchaj z deferencyą. *Jabł. Tel.* 165. DEFEROWAĆ komu, ustępować mu, ulegać, podlegać, poddawać mu się, einem nachgeben, weichen, ehrerbietig vor ihm zurücktreten, ihm willfahren, unterthänig seyn. Na ów czas szlachecki stan deferował senatorom. *Petr. Pol.* 98. Wojewoda Wołoski, iż nie deferował Sułtanowi, rozgniewał się nań pohaniec. *Gwagn.* 649. §. Deferować co komu, ofiarować mu. *Cn. Th.* §. Deferować co albo *kogo, donosić, odnosić, denonciren, angeben, zu wissen thun. *Tr.*; *ob.* Delata. DEFINICYA, yi, *ż.* wyłuszczenie rzeczy zwięzłe, dostateczne i jasne. *Kras. Zb.* 1, 230. opisywanie, (*ob.* Oznajmienie. *Modrz. Baz.* 7, cf. obmowa), określenie, wykład, die Definition; *Dal.* dozpitak; *Ross.* опредѣленіе. Definicya czyli istotny opis. *Mon.* 76, 312. DEFINIJOWAĆ, opisywać, określać, oznaczać, wyłuszczać, wykładać; *Dal.* dozpiti; *Ross.* опредѣлить. DEFINITOR, a, *m.* radzca zakonny, osobliwie w zakonach ś. Franciszka, der Definitor, geistliche Rath in den Orden des h. Franciscus, der Ordensrath. Przy definitorach zostawała władza, póki trwała kapituła gieneralna, sądzić i stanowić prawa. *Birk. Dom.* 86. Przewielebny Ojciec Definitor dobroczynnego fundatora wielbi. *Mon.* 65, 88. DEFINITORZ, a, *m.* izba zakonnych obrad, die Ordensrathsstube, die Rathsstube in einem Kloster.

1. DĘGA. i, *ż.* pręga, blizna, szram. *Macz.* die Schwiele von Schlägen, Hieben, ein Hieb, eine Schramme, Schmarre; *Boh.* gizwa, (*Boh.* duha = tęcza, cf. ducha, duha); *Vind.* prega, shlakni snamik; *Sorab.* 1. mozel, podreniča. Sine dęgi były na niej od twardego leżenia. *Ezop.* 52. Słyszeć było bicie, kołat z gęstych razów; a na ciele siność, dęgi, guzy, rany. *Opal. Sat.* 30. W czerwonych dęgach ciało na grzbiecie się wzdyma. *Dmoch. Il.* 2, 310. Szabelne w karku poniósł dęgi. *Jabł. Buk. N.* 2. Te dęgi, któreś w głowie odebrał, służą patronowi ku twojej obronie. *Teat.* 30, *c.* 62. Skarga dęg pełna, (*ob.* Posieczona). Dęgami kogo naccchować. *Macz.*

2. DĘGI *ob.* Dzięgi.

DEGRADACYA, yi, *ż.* zniżenie ze stopnia, rangi; u duchownych odświęcenie, die Degradation. Obrządek odbie-

rający komu prerogatywy jego przeszłego stanu. *Kras. Zb.* 1, 230. DEGRADOWAĆ *cz. niedok.*, zniżać do mniejszej godności, składać, wyzuwać, ruszać z urzędu, wyświęcać, odświęcać, degradiren, dem Range entsetzen, herunter setzen, absetzen; *Eccl.* разжаловать.

DEISTA, y, *m.* bożnik, który samego tylko boga przypuszcza, der Deist. Satyra przeciw bożnikom czyli bezbożnym deistom. *Mon.* 67, 25. U deistów cała rzecz wyznać boga i słuchać rozumu. *Lach. Kaz.* 1, 196. (cf. ateusz). DEISTOWSKI, a, ie, bożniczy, bożny, deistisch. Żył i umarł po deistowsku. *Zab.* 5, 280. DEISTOWSTWO, a, *n.* bożnictwo, die Deisterey.

DEK, u, *n.* 1. DEKA, i, *ż.* z *Niem.* die Decke, (cf. *Lat.* teges), przykrywanie, przykrywka, nakrywka, nastołka, naścielnik, dywdyk, derha, die Decke, Pferdedecke, Satteldecke; *Sorab.* 2. deka; *Carn.* deka, farkésh; *Vind.* koinska odeja, farkesh, koinska plahta, vlfta; *Rag.* sacrafòc; *Croat. barb.* cjultar, (*ob.* Czołdar); *Ross. obs.* полсть. Posłali mu konia dobrego, siodło pozłocone z dekiem. *Biel. Św.* 125. Manufaktury na deki końskie, koce, kilimki. *Pam.* 83, 359. Na dzielnym koniu siedział, którego dek złoty nakrywał. *A. Kochan. W.* 330. Słoń szedł okryty haftowanym dekiem. *Jabł. Ez.* 70. Konia przykrywać deką płócienną czasu gorącego dla kąsania much; a zimnego czasu deka wełniana jemu zdrowa. *Cresc.* 521.— Deka, kilim, nakrycie, *Croat.* poplun; *Ross.* одѣяло; eine Tischdecke, Bettdecke u. s. w. Dek włosianych jedenaście dla okrywania przybytku. *W. Exod.* 26, 7. (opon. *Bibl. Gd.*). — Daszek nad czym, das Dächelchen, Dachchen. Deki na ulach najpiękniejsze gontowe. *Kąck. Pas.* 18. — U narzędzi muzycznych, u lutni, cytry, nakrywka, die Decke eines musicalischen Instruments, der Resonanzboden. U lutni grzbiet, w którym się głos odbija, jest na dole, a deka z kołem i z strunami na wierzchu. 1. *Leop. praef. na Ps.* — Deka u zamku, blacha zamek pokrywająca, die Decke, das Oberblech eines Schlosses. Rygiel, klamka, zasuwka, deka, sprężyna i inne części zamku do drzwi. *Teat.* 6, *c.* 58. — Deka pasztetowa, przykrycie z ciasta, der Pastetendeckel. Deka, blacha abo papier, na którym ciasta się pieką, das Blech oder Papier, worauf Kuchen gebacken werden. *Tr.* — Deka hełmowa u herbu, der Helmdeckel eines Wappens. *Tr.* §. *Fig.* Płaszczyk, pokrywka, pozór, der Deckmantel, die Beschönigung. Krzywoprzysięstwu swemu deki szukał, t. j. omawiał go, ogradzał, *latebram perjurio quaes. Mącz.*

2. DEKA, i, *ż.* daga, tulich. *Mącz.* der Dolch, Deczka, Daszka *zdrobn. qu. v.* (cf. *Ger.* Degen, cf. stechen); (*Gall.* dague; *Ital.* daga; *Graec.* θήγω; *Hebr.* דקר, cf. tasak). Ukłóli go dekami. *Stryjk.* 63. Deczka, daszka, mały tulich. *Mącz.*

DEKALOG, u, *m.* z Greck. dziesięcioro bożego przykazania, dziesięciorg, der Decalogus, die zehn Gebote.

DEKANALNY *ob.* Dziekański.

DEKIEL, klu, *m.* nakrywka panewki u strzelby, der Pfannendeckel am Schießgewehre. Dekiel z panewki i nabić! *Kaw. Nar.* 277. (tryb musztry). DEKARZ, a, *m.* pokrywacz dachów, der Dachdecker. *Bndtk.*

DEKLAMACYA, yi, *ż.* stosowanie tonu i giestów do myśli, dla dokładnego onej wyrażenia, die Declamation. — Powstawanie przeciw czemu, raczej żwawe, bujne niż dowodzące i gruntowne, das Declamiren gegen etwas. Pismo pełne deklamacyi, a czcze w dowody. — Gatunek krasomowy, eine Art Reden. Seneka pisał deklamacye. DEKLAMOWAĆ *cz. niedk.*, głosem i gestami myśl silnie wyrażać, declamiren. Deklamować na co, przeciw czemu = głośno powstawać, gadać, gegen etwas declamiren. Deklamować, *krasomowskie się ćwiczyć. *Cn. Th.* to jest, w wymówieniu, sich im Declamiren, in der Redekunst üben.

DEKLARACYA, yi, *ż.*, DEKLARACYJKA, i, *ż. zdrobn.*, oświadczenie się, oznajmienie, obwieszczenie, die Erklärung, Bekanntmachung. — Przyrzeczenie, obietnica, die Verheißung, das Versprechen. DEKLAROWAĆ *cz. niedok.* oświadczać, oznajmować, obwieszczać, erklären, bekannt machen. — Przyrzekać, obiecywać, versprechen, verheißen. *Teat.* 16, *b.* 28. DEKLAROWAĆ się *ob.* Oświadczać się.

DEKLINACYA *ob.* Przypadkowanie, spadkowanie, forma, *Boh.* ohybka, ohybatelka; *Slovac.* odchilnost, ohibatelka. ohibnost; *Slavon.* pregibanje; *Vind.* pregybalshe; *Carn.* prestavnost; *Ross.* склоненіе.

DEKOKT, u, *m*, DEKOKCIK, a, *m. zdrobn.*, wywar, wywarzyny, der Decoct; *Rag.* uvarak; *Croat.* varenicza, okuha; *Sorab.* 1. yuszka wotwarena. Napój lekarski robiony z wywarzenia roślin lub innych substancyj. *Dyk. Med.* 1, 640. *Kluk. Rośl.* 2, 274.

DEKOMPOZYCYA *ob.* Rozkład. *N. Pam.* 6, 318.

DEKRET, u, *m.*, DEKRECIK, a, *m. zdrobn.*, wyrok prawny, das Decret, das Urtheil; (*Vind.* povela vkasa). Dekret albo ortel, rozstrzygnienie, które sędzia na sądzie między stronami czyni, którym jednego wolnym czyni, drugiego winnym być uznawa. *Szczerb. Sax.* 67. Wielkie bezprawie i krzywda na świecie, Dopiero prawo pisać przy dekrecie. *Zab.* 15, 236. Otrzymałem wexlowym prawem dekrecik na Wc Pana z exekucyą. *Teat.* 3, 67. Dekretami wzgardziwszy, sprawiedliwość czynią sobie sami. *Star. Wot. D.* Wyrok szczęścia albo dekret śmierci słowa twoje będą dla mnie. *Teat.* 4, *b.* 153. Spieszcie się, bo skoro sędzia na dekret zadzwoni, może być gorzej. *Pot. Syl.* 82. skazanie, skaźń das Verdammungsurtheil. Dekreta oczywiste, za stawieniem się stron obu, *ob.* Oczywisty. *oppos.* Zaoczne, kontumacyalne, *qu. v.* DEKRETAŁY, ów, *decretalia papae*, die päpstlichen Decretalien. *Rej. Ap.* 36. DEKRETALSKIE księgi. *ib.* 88. *id.* — DEKRETARZ, a, *m.* księga, w której ostateczne wyroki, podług formy, z dowodami i odwodami ułożone, mieszczą się. *Ostr. Pr. C.* 2, 45. (cf. sentencyonarz), das Decretenprotocoll, Urtheilsbuch. DEKRETOWAĆ *cz. ndk.*, wyroczyć, wyrok dawać, decretiren, den richterlichen Ausspruch thun. §. Dekretować kogo, skazować, einen verurtheilen, odekretować *dk.* — W niedługim czasie 150 na tenże zabój odekretowano. *Chrośc. Fars.* 164. osądzono, skazano. DEKRETOWY, a, e, z dekretu. *Cn. Th.* wyrokowy, decretmäßig.

DELATA, y, *ż.* (*ob.* deferować kogo) odniesienie, doniesienie do sądu, die Denunciation, die Angabe, Anklage, das Angeben, Anzeigen, die Anzeige. DELATOR, a, *m.* donosiciel, odnosiciel, donośca, oskarżyciel, der Denunciant,

Anzeiger, Angeber, Anfläger. Delatory oskarżają podstępnie. *Hor. Sat.* 36. *W rodz. żeńsk.* delatorka.

DELEGACYA, yi, *ż.* poczet osób mających wlaną na siebie część wyższej władzy, z obowiązkiem sprawienia się z jej użycia. *Kras. Zb.* 1, 231. Deputacya, słowo dziś użyte na miejsce delegacyi, na dawniejszych konfederackich sejmach zażywanej, znaczy wszystko jedno. *Koll. P. P.* 4. (cf. komissya), die Delegation, Deputation. DELEGAT, a, *m.* DELEGOWANY, do delegacyi należący, deputat, *porucznik. *Far.* 525. (*Croat.* naruchnik, odluchnik, podoblasztnik; *Vind.* odposhiljanik, odpotlanik; *Bosn.* odreghjen); der Delegirte, Deputirte. DELEGOWAĆ *cz. ndk.*, z ramienia swego kogo zsyłać, einen delegiren, deputiren; *Vind.* odpoflati, odposhilati; *Bosn.* odrediti; *Croat.* narucham, odluchujem.

DELEKTACYA, yi, *ż.* delektowanie się, rozkoszowanie, ucieszanie, uciecha, die Ergötzung; *Eccl.* красотство, красованіе. DELEKTOWAĆ kogo *cz. ndk.*, miło ucieszać kogo, einen ergötzen. DELEKTOWAĆ się *zaimk.*, ucieszać się, zażywać delicyi, rozkoszować, sich ergötzen; *Ross.* насладиться, наслаждаться; *Eccl.* насластвитися, крашуся. Delektować się z kim, *ob.* Pieścić się z kim.

1. DELFIN, a, *m.* DELFINEK, nka, *m. zdrbn.* zwierz, dłuższy od świni morskiej, w oceanie Europejskim. *Zool.* 394. der Delphin, eine Art großer Seefische; (*Slov.* delfin, morska swina; *Carn.* delfin; *Vind.* delfin, dupin; *Bosn.* duplin, pliskavicza; *Croat.* delfin, dupin, pliszkavicza; *Rag.* pliskaviza). Delfin = świnia morska. *Otw. Ow.* 67. §. Delfiny u armaty, die Delphinen, die Handhaben an den Kanonen. Antaby u armat zowią delfinami, ponieważ na kształt tych bywają uformowane. *Archel.* 3, 60. (*ob.* uszy armaty. *Jak. Art.* 3, 290).

2. DELFIN, a, *m.* niegdyś książę udzielny delfinatu, później następca tronu Francuzkiego, der Dauphin, der Französische Kronprinz. *Hubert Delfin*, widząc się bezdzietnym, włości swoich odstąpił Filipowi, synowi króla Filipa, pod warunkiem, aby imię jego przyjął; od tego czasu królowie Francuzcy zaczęli dawać najstarszym synom swoim, dziedzicom tronu, tytuł Delfina. *Dyk. G.* 1, 162. §. *Żart.* Delfin, ogólnie za starszego syna, następcę, dziedzica, pierworodnego, der Erstgebohrne, der Erbe, der Thronfolger (im Scherze). Urodziła delfina. *Oss. Wyr.* DELFINAT, u, *m.* prowincya Francuzka. *Wyrw. G.* 303, das Delphinat. *Dyk. G.* 1, 162. DELFINOWY, a, e, od delfina, Dauphins=, den Dauphin betreffend. DELFINOWA, y, *ż.* żona Delfina, królewicowa Francuzka. *Tr.* des Dauphins Gemahlinn.

DELIA, DELIJA, ii, DELIKA, DELIJKA, i, *ż. zdrbn.*, szata zwierzchnia. *Cn. Th.* gatunek kierei wciętej, opończa, ein Oberrock, insonderheit ein Waffenrock; (*Croat.* delia *vir strenuus*). *Ephestris*, suknia żołnierska, którą na zbroję kładą, delią może być zwaną. *Mącz.* Skanderbeg włożywszy na się wedle zwyczaju, deliją na pancerz, jechał miasto oglądywać. *Baz. Sk.* 208. Dziś co kurta, to dołomań; co delijka, to nasuwień. *Dwor. H.* Zdjąwszy im poddańską suknią, w delije je ubierają i do siebie na służbę biorą. *Petr. Pol.* 100. One z dziwnemi kołnierzmi delie. *Rej. Zw.* 57, *b.* Delijki z grzbietów rysich. *Niemc. P. P.* 127. Czy delia przy kołnierzu, czy kołnierz przy delii ma zostawać? *Sak. Ok.* 15. (czy nos dla tabakiery, czy ona dla nosa?), (cf. delutka, delura, deliura). *§. Delia dębowa, dawny sposób léczenia francy, ein altes Mittel die Venerische Krankheit zu heilen. Nieszczęsna miłość szaty wymyśliła nowe, Paniom metle, mężczyznom delie dębowe. *Pot. Jow.* 162. *§. *Delijunak, *deliunak, (*Croat.* delià *vir strenuus*), ein Eisenfresser, Bramarbas. Tu o delijunacy, tu sławni rycerze! *Groch. W.* 462. Każdy w deliunaka kopią zawadził. *Wereszcz. Pob. C.* 3.

DELIBERACYA, yi, *ż.* rozmyślanie się nad czym, rozwaga, rozmysł; die Berathschlagung; *Slov.* rozmislelka; uwaga, z różnych zdania złożona, która namawia do rezolucyi umysł radzącego się. *Lub. Roz.* 455. (cf. konferencya, obrada, namowa), jest to niby anatomia rzeczy zaproponowanej, bo rozbiera, składa, uważa jej najmniejsze cząsteczki. *ib.* DELIBEROWAĆ *cz. ndk.*, rozmyślać się nad czym, rozważać sobie co, rozbierać, roztrząsać, berathschlagen. Dwie są uwagi każdego deliberującego, skutek i bezpieczeństwo. *Lub. Roz.* 456.

DELICYA, yi, *ż.* delektacya, rzecz delektująca, specyał, eine Delicatesse. Najwięcej *w liczb. mn.* DELICYE, delikactwo, rozkoszniczy żywot, rozkosze; Ergötzlichkeiten, Wonne, Anmuth, Vergnügen. Tu nietylko o odzianiu mowa, ale i o delicyach albo rozkoszach tego świata. *Biał. Post.* 42. Annibala Kapuańskie delicye zgubiły, jak Bolesława Śmiałego Kijowskie delicye psuły. *Petr. Et.* 186. Cały ten dzień w okrutnych mękach, jako na delicyach strawił. *Birk. Kant. B.* 2. Ah cóż to za delicye, Gdy się ujmiemy za szyję, I tam dalej i tam dalej, Będziem się z sobą kochali. *Zabł. Bal.* 72. Widząc, iż sąsiedzi delicye płodzili, rzekł: hojnie używają, jakby jutro mieli umrzeć. *Budn. Ap.* 67.

*DELIJUNAK *ob.* Delia.

DELIKACIK, a, *m. zdrbn. rzecz.* delikat, papinkarz, pieszczoszek, ein kleiner Weichling, Zärtling. Delikacik żołnierzem nie będzie. *Opal. Sat.* 33. Niemasz nic śmieszniejszego, jak ubogi wyniosły delikacik. *ib.* 31. DELIKACKI, a, ie, DELIKACKO *adv.*, pieszczony, wymyślny, wykwintny, przysmaczkowy, wytworny, delikatny, weichlich, verzärtelt. Delikackie ciało. *Petr. Ek.* 47. Delikacki, rozkoszniczy. *Cn. Th.* 927. wollüstig. Nie żył delikacko, jak domator jaki, ale żył jak żołnierz w trudach krwawych. *Birk. Chodk.* 32. DELIKACTWO, a, *n.* wymyślność, wytworność, przebieranie, brakowanie w rzeczach, pieszczotliwość, die Weichlichkeit, Weibischheit. Delikactwo, rozkoszniczy żywot, delicye. *Cn. Th.* 927. DELIKAT, a, *m.* pieszczoch, niewieściuch, wczasownik, papinkarz, ein Weichling. Dla rozpustnych delikatów i Włoskich niewieściuchów służbę bożą skracają. *Pimin. Kam.* 90. Choćby nierad, musi pić, aby go delikatem nie nazwano. *Haur. Sk.* 159. Delikat, rozkosznik. *Cn. Ad.* 152. — *W rodz. żeńsk.* DELIKATKA, i, pieszczocha, eine Weichliche, Weichlinginn. Biada tym boginiom, tym delikatkom upstrzonym. *Brud. Ost. E.* 8. DELIKATNIE *ob.*

Delikatny. DELIKATNOŚĆ, ści, *ż.* pieszczoność, pieskliwość, papinkowatość, die Weichlichkeit, Zartheit; *Boh.* autlost; *Slov.* rozmazanost; *Carn.* gingavost; *Sorab.* 1. wahodnosċ; *Ross.* мягкотѣліе, нѣга; *Eccl.* мягкость, сластолюбіе, щабьство, ласкосръдіе, ласкосръдство. Czemu się sami do tego delikatności stopnia przywodzicie? *Zab.* 6, 362. — *Moral.* Delikatność sumnienia i t. d., urażliwość, pieszczoność, die Zartheit, Zärtlichkeit, Empfindlichkeit, Delikatesse. Przez delikatność sumnienia mego, nie chcę być dłużej narzędziem zguby jego. *Teat.* 7, *c.* 19. Jeśli to honoru mego delikatności nie naruszy. *Teat.* 9, 85 — Delikatność gustu, smaku, dowcipu, wybór, wykwint, die Feinheit, Scharfsinnigkeit. — Delikatność względem drugiego, troskliwa względność, die Delicatesse gegen andere. Delikatności w oświadczeniu używać należy. *Teat.* 3, *b* 11. — Ż. Cienkość, subtelność, die Feinheit, Zartheit. Delikatność pędzla zaleca to malowanie, ten obraz. DELIKATNY, a, e, DELIKATNIE *adv.*, pieszczony, pieskliwy, papinkowaty, wykwintny, delicat, weichlich, verzärtelt; *Boh.* autlý; *Slov.* chlipný, denglawý; *Carn.* gingav, gingavast, prâshn; *Sorab.* 1. wahodné; *Ross.* нѣжелый, пухленькій, любосластный, сластолюбивый: *Eccl.* ласкосръдъ, мягкостный. Powszechnie mówiąc, białogłowy słabsze są, i delikatniejsze, niżeli mężczyzny. *Krup.* 5, 257. Delikatna gąbka. *ib.* Tak mam nos delikatny, że gotowam umrzeć od jakich zapachów. *Teat.* 53, *b.* 25. — Delikatny, subtelny, cienki, misternie zrobiony, fein, dünn, zart. Jeszcze to drzewko delikatne. (*Vind.* tinkoslosbliu). Na teorbanie najlepiej się wydaje na cienie delikatnych palców. *Wej. Mar.* 1. 53. — Dotkliwy, obrażliwy, leicht zu verletzen, delicat, zart. Człowiek to widzę delikatnego sumnienia, i skrupulat. *Boh. Kom.* 1, 63. Delikatny człowiek cierpieć nie może cienia nawet, któryby mu honoru uwłaczał. *Teat.* 9, 20. Sprawa bardzo delikatna, bardzo zawikłana. *Teat* 39, 258 *Boh. Kom.* 1, 72 — Smakowity, wyśmienity, wyborny, köstlich, delicat, vortrefflich, auserlesen. Ananasy nader są delikatne i wyborne. *Mon.* 67, 824 Delikatne potrawy. *Teat.* 46, 18. Tego jedynie pragnął Apicyusz, aby jak najdelikatniej jadał *Zab.* 7, 196. — Delikatny dla drugich, względny, ostrożny, przezorny, pełen attencyi, delicat gegen andere, voll Delicatesse. Obaczysz, jak delikatnie usłużę We Panu. *Boh. Kom.* 1, 237.

*DELIUŃAK *ob.* Delia DELIURA, y, *ż.* DELUTKA, i, *ż.* wołoszka, ferezya, szuba, (*ob.* Delia, ein Wallachischer Oberrock. Deliurę na sobie miał Tyrskiej roboty. Która piękny pasaman w krąg obchodził złoty. *Otw. Ow.* 181. Kedy owe szkarłaty twoje, któreś obiecował na deliury krająć janczarom swoim? *Birk. Kaz. Ob. F.* 3. Delutka, zwierzchnia suknia bez rękawów. *Tr.*

DEMAGOG, z Greck. herszt ludu, wódz, naczelnik pospólstwa; *Eccl.* народоводитель; народоводствую demagogiem jestem; народоводство naczelnictwo nad ludem.

DEMASKOWAĆ *cz. ndk.*, maskę złożyć, *pr. et fig.* demaskiren, die Maske ablegen; (*Vind.* odshemati, resobrasiti). Proszę o demaskowanie się. *Teat.* 9, *b.* 46.

*DEMBEL, Ha, *m.* DEMBIEC *ob.* Dębiec.

DEMESZ, DEMIESZ, a, *m.* DEMESZKA, i, *ż.* *zdrobn.*, głównia Szamska, główna demeszkowana, od miasta Damaszek, które my, tak jak oryentalne narody także Dameszek i Szam nazywamy. Są to tedy głównie w Damaszku abo w Szamie pławione. *Czrt. Mskr.* (cf. taban), die Damascener Klinge, der Damascener. Mars wzywa do boju, Już lemiesze na demiesze Wulkan przetapia. *Min. Ryt.* 3, 354. Starodawna Tatarska demeszka. *Pot. Pocz.* 417. Często na płytkość demesza otwarte piersi wystawia. *Teat.* 51, *d* 106. Owemi demeszami junackiemi opryszczkowie twarz mu poznaczyli. *Mon.* 65, 360. DEMESZKOWAĆ *cz. ndk.*, żelazo na wzór fabryk Damaskich kwiecić, damasciren, cf. *Ross.* воронить. cf. насѣчка. Demeszkowany *Vind.* tomoshken, tomasziran.

DEMNOWESZKA *ob.* Mendeweszka.

DEMOKRACYA yi, *ż.* z Greck. gminowładztwo, gminorządztwo, die Democratie, *Macz.* - *Modrz. Baz.* 11. *Ross.* народоначальство: *Rag.* puukovladanje DEMOKRAT, a, *m.* który demokracyi broni, obszczyca a mnoży. *Macz.* der Democrat, gminowładzca, osoba z gminu, chudeusz, chudy pachołek. *W rodz. żeńs.* DEMOKRATKA, i, die Democratinn. DEMOKRATSKI, a, ie, gminowładzki, gminorządny, democratisch.

DEMONOMANIA, ii, *ż.* z Greck. szaleństwo dyabelskie, dla którego ludzi zwano opętanemi. *Krup.* 5, 616. die Teufelsbesitzung, (*ob.* Obsess, opętaniec, nawiedzony).

DEMONSTRACYA. yi, *ż.* DEMONSTRACYJKA, i, *ż.* *zdrbn.* okazanie na oko, die Demonstration, die Darthuung, Beweisführung, der Beweis, Erweis. Dowód prawdy matematycznej. *Zab.* 11, 123 DEMONSTROWAĆ *cz. ndk.*, zdemonstrować *dk.*, okazywać na oko, pokazywać jak na dłoni, zmysły przekonać, po matematycznemu dowodzić, demonstriren, erweisen, beweisen.

1. DENAR, a, *m.* z Greckołac. pieniądz dawny Polski, R. 1368 wartał groszy trzy; R. 1620 szeląg jeden. *Ostr. Pr. Cyw.* 2, 509. eine veraltete Polnische Scheidemünze. *Gliczn. Wych. M.* 1. Arabowie i teraz pieniądze wszelkie dinarami nazywają. *Czack. Pr.* 2, 141.

2. DENAR, DYNAR, a, *m. zwyczajn. zdrbn.* DENAREK, DYNAREK, rka, *m.* dyfus, trójnóg der Dreyfuß. Kocieł, postaw na denarku, abyś podeń mógł węgle podkładać *Sien.* 363. Garniec trójnogi abo na dynarze stojący. *Eraz. Ob. F.*

DENKO, a, *n.* *zdrbn. rzeczown.* dno, der kleine Boden eines Gefäßes; *Rag.* dànze; *Ross.* донце. донышко. (cf. donica). Szklanka bez denka, kulawka, ein Tummelglas, ein Tummelchen. *Tr.* Kapelusze z głębokiém denkiem. *Teat.* 22, 58. (z głęboką głową, Hüte mit einem tiefen Boden, tiefen Kopfe). *Denka na głowach od broni padały. *Leszcz. Class.* 84. (przyłbice, die Pickelhauben). — Denko pod co, podkładka, der Boden, die Unterlage zu etwas. Denka brak jeszcze Jejmości do czołka. *Oss. Wyr.* der Teller (z. B. einer Haube). — Denko, wieczko, przykrywka, der Deckel, das Deckelchen. Formę tę z wierzchu równym przykryć denkiem i kamieniem przyłożyć. *Haur Ek.* 178.

*DENNOŚĆ, ści, *ż.* dna, denna choroba, łamanie stawów, die Gicht, das Gliederreißen. Denność nóg, dancie nóg,

dna. *Sien. Rej. ob.* Podagra; *Vind.* resvudenost.— 1. *DENNY, a, e, scyatyczny, dnawy, artrytyczny, suchobolny, gichtisch; *Boh.* dnawý; *Vind.* resvuden, resvudenizhen, derhavizhen; *Croat.* vulòslyiv; *Ross.* грыжный; *Eccl.* членоволѣзненъ. Denna niemoc, albo w stawiech bolenie. *Urzed.* 15. Kto ma scyatykę, to jest, denną boleść.... *Spicz.* 26 *et* 247. Denna boleść, dna, to jest darcie. *Sien. Rej. Eccl.* членовная болѣзнь.

2. DENNY, a, e, od dna *(ob.* Dno), Boden=, den Boden eines Gefäßes betreffend; *Ross.* донный. (cf. bezdenny). Denna sztuka, część armaty w śpiżu najgrubsza, poczynająca się od dna. *Jak. Art.* 3, 290. *Łęsk. Miern.* 2, 240. das Bodenstück einer Canone; *Ross. obs.* зелейникъ. Obręcze położone na dnie armaty zowią denne obręcze. *Jak. Art.* 1, 138. *Łesk. Miern.* 2, 240. die Bodenreifen. Skrzynia denna w stawie, najgłębsze miejsce przy upuście, którym zbytnia woda upływa. *Osiń. Żel.* 83. der Bodenkasten, die Bodenhöhle in einem Teiche, die tiefste Stelle an der Schleuse.

DENTYSTA, lekozab, zebolek, der Zahnarzt. Najzręczniejsi dentyści. *N. Pam.* 16, 28.

DEPCE *ob.* Deptać. *DEPCZYCZEŚĆ, tak może być zwan ten, co nie dba o rozumienie ludzi o sobie. *Petr. Et.* 109. der die Ehre mit Füßen tritt.

DEPENDENCYA *ob.* Zawisłość; *Ross.* подчиненность. DEPENDENT, a, *m.* w ogóln. dependujący, subaltern, ein Abhängiger; *Ross.* подчиненный, поддатель: *Eccl.* подрѫчьнъ, подърѫчьникъ. W trybunałach Polskich, dependent, nazwisko młodzieńca, do nauki prawnej sposobiącego się, pod mistrzem w téj nauce biegłym, czyli mecenasem. *Kras. Zb.* 1, 232. ein juristischer Practicant, Exspectant. Mecenas każdy za swoich dependentów odpowiada. *Vol. Leg.* 7, 700. (cf. palestra, palestrant). DEPENDOWAĆ od kogo. *Teat.* 7, 26. *et* 52, 16. *ob.* Zawisnąć, należeć.

DEPKA, DEBKA, i, *ż.* u szewców, drewienko śpiczaste, które się pod haskę na kopycie posuwa. *Mag. Mskr.* h. d. Schuster, ein spitziges Leistenbeltchen.

DEPORTA *ob.* Daporta.

DEPOZYT, u, *m.* rzecz zwierzona ku schowaniu. *Farr.* 527. *Sax. Tyt.* 42. pokład. *Cn. Th.* złożenie. *Ustrz. Tr.* 32. skład, rzecz u kogo złożona do przechowania, das Depot, die Hinterlage. *Fig.* Gdy ś. ciało do skrytego schowano lochu, cudowna wonność wydała ludziom ś. depozyt. *Sk. Żyw.* 1, 307. Więcej u nas ubogich w depozyt, aniż panów z depozytami. *Gost. Gor.* 24.

*DEPRESS, u, *m.* struna tonu opadającego, eine gedämpfte Saite, ein gedämpfter Ton. Jest dyszkant z basem, są śrzednie tenory, Jest flet rzewliwy, jest i depress spory, Są alty głośne.... *Kchow.* 323.

DEPTAĆ, ał, depcę, depcę *cz. ndk.*, zdeptać *dk.*, nogą cisnąć, treten; *Boh.* dupati, *(ob.* Tupać, tąpać, stopa); *Croat.* tèpchem, (cf. *Croat.* tepzti, tepem = bić); *Sorab.* 1. teptam, taptam, tepcu, tepcem, (cf. *Germ.* tappen, die Tappe; *Hebr.* [illegible] *tapap*; *Lat.* depsere, depso: *Hung.* tapodom; *Vind.* tapat, stopit; *Carn.* taptati; *Vind.* tepsti, tepem = bić; *Ross.* топтать, топчу, истоптать, истаптывать. Deptać po ziemi. *Pot. Arg.* 396. Jeden drugiemu depce koniem pięty. *Jabł. Buk. G.* 3. *b.* Wyjdzie na pożytek ziarno, jeśli skoro wznijdzie, często będzie deptane. *Birk. Dom.* 115. Rurmus deptający, *pompe foulante. Jak. Mat.* 3, 408. — Deptać glinę, utłaczać, potłaczać depcąc, treten, eben treten, nieder treten. Depce skóry, jako szwiec, garbarz, *Graec.* δέφω, δέψω; *Lat.* depso. *Cn. Th.* Deptać wino, jagody, grona, tłoczyć, den Wein treten, austreten, trotten, (keltern); (*Slav.* vèrshiti). Grona pozbierał, a pacholęciu deptać one kazał. *Sk. Żyw.* 1, 351. dłażyć. 1 *Leop. Jes.* 16, 10. §. Deptać koło czego, pilnie chodzić a chodzić, włóczyć się ustawicznie, sich um etwas sorgfältig bemühen, die Füße nicht schonen, sich das Gehen nicht verdrießen lassen. Deptać za sprawą. *Oss. Wyr.* (kierować swoję sprawę, ustawicznie chodząc za nią, odwiedzając sędziów i prosząc). *Aliter* Nie wprost, na około chodzić, z daleka tentować, nicht grade zu, von weiten sich wonach bestreben, Gelegenheit suchen. Już dalej nie depcąc piórem koło płota, Pytajmy się, coli to taka za robota? *Łaczn. Zw.* 6. Chytrze koło niej depcę, I powoli w ucho szepcę. *Jak. Baj.* 100. §. *Moraln.* Deptać po czym, deptać co, zuchwale wzgardzać, bezwstydnie znieważać, mit Füßen treten, höchst verächtlich behandeln. Przetoż cię świecie zdradliwy, Depcę już z twemi pompami, Czas ci też być pod nogami. *Dar. Lot.* 7. Wiarę pod nogi swoje rzucają i depcą. *Smotr. Ap.* 52. Sercem podniosłym to depce, co innych zadziwia. *Pilch. Sen. list.* 1, 339. Depce względy cnoty i obowiązków swoich, cały w tym, aby swego dokazał. *Mon.* 65, 163. Już nie po ziemi, lecz po ludziach depce. *Pot. Arg.* 396. Niezbożny depce po lepszym, niżli sam jest. *Sk. Kaz.* 3. Kto pieniędzy nie ma, każdy go lekce waży, każdy po nim depce. *Star. Ref.* 102. Nie badź pochyłem drzewem, niech cię nikt nie depce. *Rej. Wiz.* 51. Zdeptanie, pogarda, das unter die Füße Treten, das Niedertreten. Jaka po tej sławie wzgarda i narodu zdeptanie. *Pam.* 83, 2, 238. DEPTACZ, a, *m.* *DEPTA, y, *m.* (*Cn. Th.*) co depce n. p. glinę, wino. *Włod.* der Tretter; *Croat.* tepècz *vagabundus*, włóczęga, tułacz. DEPTALNIA, i, *ż.* gdzie się co depce, die Trottkelter, das Trottfaß. Grona pozbierał i w deptalnią wrzucił, a pacholęciu deptać one kazał. *Sk. Żyw.* 1, 351.

Pochodz. *dodeptać, nadeptać, obdeptać, odeptać, oddeptać, podeptać, poddeptać, przydeptać, przedeptać,* [illegible]*ptać, udeptać, wdeptać, wydeptać, zadeptać, cf. tupać, tąpać, stopa, stąpić, stopień, cum derivatis.*

DEPUTACKI, a, ie, od deputacyi, Deputations=. Sejmik deputacki postanowiony jest do obierania deputatów na trybunał. *Leszcz. Gł.* 73. der Deputationslandtag. DEPUTACYA, yi, *ż.* słowo dziś użyte na miejsce delegacyi, na dawniejszych konfederackich sejmach zażywanej, może się różnić tym od kommissyi, że deputacya jest zbiór ludzi, wyznaczonych do wykonania lub przygotowania dzieła, władzy prawodawczej służącego; komissya zaś jest zbiór ludzi wyznaczonych do władzy wykonawczej. *Koll. P. P.* 5. die [illegible], der Ausschuß. DEPUTAT, a, *m.* deputowany, w powszechn. osoba z nadaną sobie na czas od wyższej zwierzchności władzą namiestniczą.

W Polszcze zaś szczególnie tak się nazywali sędziowie trybunału głównego, z ziem i województw od współobywatelów wybrani. *Kras. Zb.* 1, 233. 1.) ein Deputirter, ein Abgeordneter. *Ross.* выборной; 2.) ein Obergerichtshof-deputirter. DEPUTOWAĆ *cz. ndk.*, wysyłać kogo z ramienia swego, zastępować się kim, einen deputiren, abordnen. Z supliką posłów deputują. *Jabł. Ez.* 175.

DERA *ob.* Derha. DERBISZ *ob.* Derwisz. DERBSKO *ob.* Derpy. DERDAĆ *ob.* Dyrdać.

DEREŃ, renia, *m.* krzew Ruski abo Podolski pierwszej wielkości; owoc rodzi na kształt małej oliwki, smaku podobnego jagodom berberysowym. *Kluk. Rośl.* 2, 51. *cornus Linn.* Dereń Świdwa. *Jundz.* 138. der Cornelbaum, cf. *Ger.* Dörnlein, Dierlein, Terling; (*Boh.* dřjn *larix*); *Boh.* dřjnka; *Vind.* drenn, dren, drenovu drevu, (cf. *Vind.* drén = tarn, głóg); *Carn.* drin, drejn; *Slov.* dřjnkowý strom; *Croat.* drén, drenek; *Rag.* drjên; *Dal.* drin; *Slav.* drinovina; *Bosn.* dren, drin; *Ross.* деренъ; (*Sorab.* 1. wulki wôwoncž). Dereń zawiły. *Dar. Lot.* 5. DERENIAK, a, *m.* trunek na Podolu, robiony z jagód dereniowych; który gdy się wystoi, w smaku i kolorze podobny do wina Węgierskiego. *Ład. H. N.* 29. der Cornelwein; *Boh.* dřjnka, břjnka. DERENIOWY, a, e, od derenia, Cornel=; (*Boh.* dřjnowý *larignus*); (*Croat.* drenov). Dereniowe drzewo, twarde, białe, zdatne na rękojeści. *Kluk. Rośl.* 2, 51. (*Rag.* drjenovina; *Bosn.* drenovina, drinovina, dernouina; *Croat.* drenovina). Czekają cię u mnie ubogie dary, Wspienią się mlékiem dereniowe czary. *Tward. Daf.* 20. Dereniowe jagody. *Ład. H. N.* 29. Cornelkirschen; (*Boh.* dřjnky; *Rag.* drjegnina; *Bosn.* dargnina, dergnina, drrignina; *Vind.* drennulla, drenina, drenek, drenu sad; *Carn.* arlijze, arlishke). Dereniowy las *Rag.* drenoviscte. DERENIORODNY, a, e, *cornifer. Cn. Th.* rodzący derenie, cornelenzeugend; cf. *Carn.* Drinopjolje = 1). *Tracya,* 2.) *Adryanopol; Croat.* Drenovo polye *Hadrianopolis; Carn.* Drinopojlz *Thracus.*

DERESZ, DERESZAK, a, *m.* DERESZEK, szka, *m. zdrbn.*, koń czarnej abo czerwonej maści z pomieszaną sierścią białą, ein stichelhäriges (stichelhäriges) Pferd, ein Rappe oder Fuchs, mit einigen wenigen untermischten weißen Haaren an den Seiten. DERESZOWATY, DERESZKOWATY, a, e, jak deresz upstrzony, stichelhaarig. *Tr. Bndtk.*

'DEREWACZ, a, *m.* [przysiołek na południe ode Lwowa, śród wielkiego lasu. 4] Teraz wichry szturmowne Derewaczem głuchym I tam i sam rzucają, jako listem suchym. *Zimor. Siel.* 26.

DEREWNIA, DEREWNICTWO *ob.* Drewnia.

DERHA, DERA, y, *ż.* kilim, 'nastołka, deka, eine Decke z. B. Pferdecke. Jak tylko konia ochędoży, derhą przykryć go powinien. *Kaw. Nar.* 16. W kulbaczeniu derha tak ma być złożona pod wójłok, aby jej mało co z pod kulbaki widać było. *ib.* 393. Okrywać kocami albo derami końskiemi. *Wolszt.* 37. Towary Tureckie, kobierce, kilimy, derhy. *Vol. Leg.* 4, 82. Aby konie zbytnie nie parowały, okrywają się derami, osobliwie spracowane. *Kluk. Żw.* 1, 280. Konie po brzegach stoją w złotolitych derach. *Pot. Syl.* 198. Koń stoi już gotowy w złotolitej derze. *Pot. Arg.* 744. (w czapraku). (*Ross.* дерюга, дерюжина gatunek grubej materyi).

DERKACZ, a, *m.* ptak od głosu tak zwany, wielkością równy kuropatwie. *Ład. H. N.* 29. przepiórczy król. *Mącz.* chróściel, *rallus Linn.*, *crex Klein.* der Wachtelkönig, w kolorze podobny do przepiórki, w wieczór i w nocy ustawicznie się odzywa. *Zool.* 245. *Ross.* дергачъ; *Carn.* derskâsh; (cf. *Carn.* dèrkam = ślizgam, ślifuję; cf. *Vind.* derskati, derkati, poderskati, oderskati = grześć, grzebać w piasku). §. Po wsiach ćwiki dworskie nowicyuszom i niebywalcom wyrządzają psikusa, iż ich wyprawują na derkacze, dając im karbik w ręce, po którym palcatem chrobocze, niewiadomie wyszedłszy w pole, jakoby derkacze wabił, osłoniwszy się płachtą. W tym zaczajone wygi wypadają, nuż po owym zasłonionym, każdy pytkuje, gdzie dopadnie, drwiąc i szydząc z fryca. Ztąd sposoby mówienia liczne: posłał go na derkacza, t. j. wywiódł go w pole, naraził go na coś niedobrego, gdzie mu skórę wygarbują. Derkacze łowi, t. j. nie wie, co robi. Grał już derkacza, t. j. nie fryc, nie nowina mu to. Idzie dopiero na derkacze, t. j. dopiero to jego pierwsze pole, ledwo co zaczyna, zaprawuje się. Łowić mu jeszcze derkacze t. j. jeszcze mu potrzeba doświadczenia. Nie bywał na derkaczach, t. j. nie ma doświadczenia, nie bywalec, nie ćwik, fryc. Przedni myśliwiec na derkacze t. j. niczego nie świadom; próżno się chlubiący z tym, czego nie zna. *Oss. Wyr.* (cf. skoki przypiekać.)

DEROGACYA, yi, *ż.* uwłoka, ujma, ubliżenie, naruszenie, die Schmählerung, Schwächung. *Jurid.* Derogacya nie znosi tak jak abrogacya dawniejszego wyroku; ale przeciwnym po części lub w zupełności ustanowieniem, słabi go i nadweręża. *Kras. Zb.* 1, 115. die Milderung eines Urtheils.

DERPY, ów, *Torpatum*, miasto Inflantskie z biskupem i akademią. *Lex. G.* 176. Derpt. *Dyk. G.* 1, 164. Derpsko. *Tr.* Dorpat in Liefland.

DERUS, a, *m.* a. zdzieracz, co drze, zdzierca, ein Schinder, der einem die Haut über die Ohren zieht, ein Placker; *Vind.* dertnik, omusnik, omusovez; (*Ross.* дерунъ gorzkie ostre rzeczy, n. p. chrzan, pieprz i t. d.) b. *pass.* derus, odartus, ein Abgelumpter, Abgerissner, *ob.* Galgan.

DERWISZ, DERBISZ, a, *m.* Derwiszowie, t. j. ubodzy, odłączeni od świata, zakonnicy Tureccy. *Kłok. Turk.* 170. *Mik. Obs.* 261. ein Türkischer Derwisch, ein Mönch. *Fig. transl.* Chudy derbisz, goły jak Turecki święty, chudeusz, chudy pachołek, ein armer Ritter, arm wie ein Bettelmönch, ein armer Teufel. Jam derwisz goły jak bizon, nie mam nic. *Teat.* 11, 64. On chudy derbisz, nie ma nic, zgłodniały jak i ja. *Treb. S. M.* 79. Ten się dzisiaj w sobolach odmie jak ropucha, A jutro goły derbisz, w garść uboga chucha. *Żegl. Ad.* 72.

'DESABILKA, i, *ż.* z Franc. negligée damski, ein Damenneligée. Widziałem Wc Panią, byłaś w desabilkach atłasowych. *Teat.* 28, *b.* 68. *ob.* Dezabilka.

'DESCENS, u, *m. Medic.* spadek n. p. główny. *Haur. Sk.* 407. zstok, od stoczenia się na dół, der Herabfluß der Feuchtigkeiten, z. B. aus dem Kopfe.

*DESEŃ, DESSIN, u, *m.* z Franc. model, sposób, układ, das Dessin, das Muster. Posadzki z marmuru białego i czarnego w różne desenie, przyozdobione malowaniami. *N. Pam.* 9, 276.

DESKA, i, *ż.* DESZCZKA, Deszczułka, Deszczułeczka *zdrbn.*, (cf. tarcica, dranica, dyl) piłą wytarty z drzewa płat, znaczniejszej nad grubość szerokości, das Bret; (*Slovac.* deska, prkno; *Morav.* deska; *Boh.* dcka, dska, deštka, deštička, prkno, (*Boh.* deštka = klepka); *Sorab.* 1. deska; *Carn.* dêská; *Hung.* deszka, dezka; *Dal.* dazka; *Rag.* dàska, zka, zhu, sctizza, dasctizza, scticiza; *Croat.* dezka, deszka, daszka, deszchicza, ciska; *Slavon.* daske; *Bosn.* daska, daçka, çka, dasceiça; *Ross.* доска, дска, тесница, тесъ; *Eccl.* тесъ, тесница; (cf. ciosać; *Graec.* δαίω, δαίσω; cf. Niederf. et *Svec.* disk, Tisch; cf. *Ital.* desco); *Vind.* dila, dilla, diliza; *Sorab.* 2. delá. Deska długa. *N. Pam.* 13, 39. Deskami pokładać, taflować *Sorab.* 1. deskuyu, zdeskuyu. Chce przynajmniej deskę z rozbitego ułapić okrętu. *Pot. Pocz.* 45. Ostatniej się deski uchwycił. *Tr.* (ostatniego środka, cf. brzytwy się tonący chwyci, er hat das äusserste Mittel ergriffen. O deskę tylko od zguby być. *Tr.* o włos, o palec, nur ein Haar breit vom Untergange, dem Verderben nahe. — Przewlekłby go przez deskę = chudy jak gont, jak szczepa, śledź, skóra a kości, dürre, wie ein Schindel, Haut und Knochen. — Z deski spaść, pod ławę, proby nie wytrzymać, von der Bank fallen, unter die Bank fallen, die Probe nicht aushalten, nicht bestehen. Gdyby herbów szlacheckich metryki pisano, Za co go, jaki, komu, od kogo nadano, Siłaby z deski spadło wymyślonych figli, Siłubyśmy szlachciców w parobki postrzygli. *Pot. Pocz.* 611. §. Deska do gniecenia ciasta. *Cn. Th.* die Beute, das Teigbret. §. Deski, deszczki, okładki książek, die Schalen des Einbandes der Bücher. Od deski do deski księgę przeczytać = od końca do końca. *Cn. Ad.* 763. von einer Schale bis zur andern, von Anfang bis zu Ende, durch und durch. Biblią czternaście razy od deszczki do deszczki przeczytał. *Birk. Zam.* 26. Przewróć kroniki Polskie od deszczki do deszczki. *Orzech. Qu.* 11. Ma-li być exekucya, tedy musi być od deszczki do deszczki statutu. *Gorn. Dz.* 30. Umiał całą gramatykę od deszczki do deszczki. *Kraj. Pod.* 140. Wyliczył im od deszczki do deszczki ich wszystkie łotrowskie sprawy. *Biel. Kr.* 680. §. Grobowa deska, truna, mary, grób, śmierć, das Leichenbret, der Sarg, das Grab, die Bahre, der Tod. Przodkowie nasi aż do grobowej dochowywali deski związków małżeńskich. *Mon.* 76, 802. Przedsięwzięli częstować się do deski grobowej. *Chrośc. Fars.* 498. Człowiek, gdy się nie nadziewa, Wpadnie w wieczór na deszczkę, choć po ranu śpiewa. *Rej. Wiz.* 150, *b.* Po małej chwili potem na deszce już leży, Już co się mu kłaniało, precz od niego bieży. *Rej. Wiz.* 53. Ty śmiesz mi mówić jeszcze, Rodryga na grobowej rozciągnąwszy deszce. *Morszt.* 190. (zabiwszy go).

Pochodz. *deszczkowy, deszczułka, deszczułeczka, liczydeska.*

DESMAN, a, *m.* gatunek bobra, znajdujący się w Laponii i Rossyi północnej, wielkości szczura. *Zool.* 342. eine Art kleiner Biber.

DESOLACYA *ob.* Spusztoszenie, DESOLOWAĆ pustoszyć.

DESPEKT, u, *m.* zelżywość, obelga, niecześć, pogarda, die Verunehrung, die Unehre. Na co cię bóg jeszcze trzyma? abyś gorszym był? abyś mu despekty i nieposłuszeństwa czynił? *Sk. Kaz.* 512. Despektu nie rad cierpiał. *Gwagn.* 670. Gdy kto gardzi urzędem, despekt czyniąc urzędowi.... *Petr. Pot.* 462. *DESPEKTOWAĆ *cz. niedok.*, zdespektować *dok.*, znieważać, zelżywać, einen verunehren. Pysznego serca ludzie tych despektują i znieważają, którzy się ich woli sprzeciwiają. *Star. Ref.* 9.

DESPERACKI, a, ie, DESPERACKIE, DESPERACKO, DESPERATNIE, po DESPERACKU *adv.*, rozpaczywszy, rozpaczający, zwątpiwszy, pełen rozpaczy, desperat, verzweifelt. Był on melancholicznej a prawie desperackiej myśli. *Sk. Żyw.* 1, 360. DESPERACYA, yi, *ż.* zwątpienie, rozpacz, die Verzweiflung, Desperation. Do ostatniej mię przyprowadziła desperacyi. *Past. F.* 136. Desperacya, serca i siły dodaje. *Cn. Ad.* 155. DESPERAT, a, *m.* rozpaczeń, (cf. zuch), (*Boh.* zaufalec), ein Verzweifelter, Desperater. Co za desperat zuchwały! *Jabł. Tel.* 264. Mam-liż dla przykrych zgryzot zostać desperatem? Na zawsze rozbrat z lubym uczyniwszy światem? *Zab.* 11, 120. Desperat; samby się zabił. *Haur. Sk.* 422. — Zuchwalec, śmiałek zuchwały, ein desperater, verwegner Frevler. Ojca miał nader złego i desperata, który nietylko odstąpił od boga; ale i własne swoje syny palił i zabijał na ofiary Baalowi. *Sk. Żyw.* 2, 293. — *W rodz. żeńsk.* DESPERATKA, i, eine Verzweifelte. Z owej spokojnej i niewinnej dziewczyny taką zrobił desperatkę. *Teat.* 21, 86. DESPEROWAĆ *intrans. niedok.*, zdesperować *dok.*, zrozpaczyć, zwątpić, verzweifeln. Podłych to dusz znakiem, w nieszczęściu desperować. *Teat.* 4, *b.* 145. My się rzniem sami, żeśmy zdesperowali. *Bardz. Luk.* 65.

DESPOTA, y, *m.* DESPOT, DESZPOT, a, *m.* według etymologii Greckiej, pan, rządzca jedynowładny. *Kras. Zb.* 1, 234. der Herrscher. Serbscy książęta despotami się nazywali, a słówko despota po Polsku znaczy pan, po Słowiańsku *władyka. *Pimin. Kam.* 344. (*ob.* Władzca). Deszpot, tytuł hospodarski, der Hospodar der Moldau, Wallachey. Deszpot prawdziwy był wygnan od Wołochów, a na to miejsce przyjęli Alexandra za hospodara swego. *Gwagn.* 110. *J. Kochan. Dz.* 32. *Gorn. Dz.* 161. Rossyański deszpot. *Krom.* 578. (*ob.* Car). §. Despota, absolutny monarcha, samodzierzca, samowładzca, jedynowładzca, der Despot, ein despotischer Regent. Król nasz nie despotą, ale ojcem i głową narodu być powinien. *Gaz. Nar.* 1, 170. *DESPOTSTWO, a, *n.* hospodarstwo, panowanie hospodarskie, die Hospodarwürde. Turcy mu despotstwo wracali. *Stryjk. Turk. K.* 3. DESPOTYCZNOŚĆ, ści, *ż.*, DESPOTYZM, u, *m.* despotyczne panowanie, absolutność, samodzierztwo, der Despotismus, despotisches Herrschen. Despotyzm, rząd jedynie na woli panującego zasadzony. *Kras. Zb.* 1, 234. Despotyczność katy otoczona, do nóg jednego sobie równych kuje. *Mon.* 68, 170. DESPOTYCZNY, a, e, DESPOTYCZNIE *adv.*, samodzier-

czy, samowładny, despotisch, uneingeschränkt. Rząd despotyczny albo samowładny, gdy najwyższa władza, żadnemi nie określona prawami, od jednej panującego zawisła woli. *Wyrw. G.* 1, 113.

DESSAWA, y, *ż.* miasto w Anhaltskim. *Dyk. G.* 1, 134. Dessau im Fürstenthum Anhalt, nomen urbis derivat a verbo *dąsać się*, *Frenzel in Westphal. Monum.* 2, 2414. *quasi urbs stomachantium*, Zornburg. DĘSSAWCZYK, a, *m.* z Dessawy rodowity, ein Dessauer. DESSAWSKI, a, ie, od Dessawy, Dessauisch.

*DESSER. *Xiądz.* 78. *ob.* Wety. DESTYLACYA, DESTYLOWAĆ *ob.* Dystylować.

DESZCZ, a, *vel* u, *DEŻDŻ, *Gen.* dżdża, *vel* dżdżu; *Dat.* deszczowi, *dżdżowi, *Instr.* deszczem, *dżdżem, *Plur.* deszcze, *dżdże, der Regen. DESZCZYK *zdrobn.*, *Slovac.* dešť, desd; *Boh.* dešt, mokosta, prška, pršenice, pliskenice; *Bosn.* dasg, dasgd, kiseja; *Sorab.* 1. deischeż, deischeżik, deżcż; *Sorab.* 2. deischeż; *Vind.* desh, dish, dishei; *Carn.* dèsh, slja; *Hung.* eső; *Croat.* dèsgy, godina; *Dal.* dashgy, godina; *Slavon.* kissa, kisha; *Ross.* дождь, дождикъ, дожжичекъ; (cf. *Graec.* δεύω *madefacio*; *Graec.* δεῦσις *rigatio; Syr.* אשר *effudit*). Mówimy w drugim przypadku *deszczu* lub *dżdżu*, bo też w starych księgach dwojako pisane znajdujemy to słowo *deszcz* lub *deżdż*. *Kopcz. Gr.* 2, *p.* 244. Gdy wapory (wyziewy) w chmurach, zebrane w krople do nas padają, jest deszcz. *Kluk. Rośl.* 3, 88. *Hub. Wst.* 160. (Bogini deszczu *Carn.* Marna). Deszcz drobny prószący *Boh.* prš; *Ger.* Staubregen, (cf. pryskać). Deszcz drobny pada, mży *Boh.* prši, pršjm, - eti, pršjwati; *Carn.* pershy, es rieselt. Deszcz pada, deszcz idzie, dżdży, es regnet, (*Vind.* desh hodi, dish gre, disheti, dishuvati, dishuje; *Croat.* desgyi; *Sorab.* 2. sze hisch, sze padasch; *Slavon.* kisha pada). Przez wszystkie lato ustawicznie deszcz szedł. *Biel. Kr.* 80. Dżdże ustawicznie szły przez całe lato. *ib.* 369. Deszcz bije (*ob.* Bić). Mały deszcz bywa z wielkiej chmury. *Zabł. Amf.* 76. (*oppos.* Z małej chmury wielki deszcz, *ob.* Chmura). Idzie deszcz, jako cebrem lał. *Mącz.* Na wiosnę ceber deszczu, łyżka błota; na jesień łyżka deszczu, ceber błota. *Oss. Wyr.* Deszcz jak z konewki się leje. *Tr.* Błoto było, i bardzo ślizko od dżdża. *Biel. Kr.* 579. dla deżdżów. *Budn. Ezdr.* 10, 9. Dżdża pragną trawy, żeby orzeźwiały, Dżdża pragną ziołka, które cześć wysila. *Kras. W. Ch.* 35. Ja tego jak kania dżdżu a jeleń źródła pragnę. *Teat.* 24, *b.* 48. *ob.* Kania. Kto jest dżdżu ojciec? *Budn. Job.* 38, 28. Błogosławcie wszelki dżdżu i roso Panu! *W. Dan.* 3, 64. — Deszcz wielki nawalny, lunący, nawalnica, ein Platzregen. Deszcz *przewalny. 1 *Leop. Zachar.* 10, 1. *Ross.* ливень; *Carn.* plóha, (*ob.* Pluta); *Sorab.* 1. hliyencža. Deszcze ciągłe, *Vind.* dishouje, dishuvanje, dishoje; *Carn.* deshęvje; anhaltende Regengüsse. Deszcz z śniegiem, (*Bosn.* susnisgiça). Deszczem omoczyć, beregnen, (*Eccl.* одъждити, одождаю, дождь низпустити = *odeszczyć, odżdżyć; *Sorab.* 1. pžiperscham *appluo*; *Vind.* skusdishuvati *perpluere* *przedeszczyć, przedżdżyć; *Croat.* nadesgyen *implutus; Sorab.* 1. podeschežì *perpluitj.* — Po deszczu, w deszczu, w deszcz, pod czas deszczu, im Regen. Po deszczu, po ustaniu deszczu, nach dem Regen. I ptaszek, kiedy po dżdżu, każdy głośniej śpiewa. *Rej. Wiz.* 35. Po deszczu zawsze zwykła być pogoda. *Past. F.* 254. (cf. po wojnie bywa pokój). — Dla deszcza, od deszcza, vor dem Regen, gegen den Regen. Gdy jedziesz w drogę, ano piecze słońce, Nie chroń się dla dżdża wziąć sobie opończe. *Rys. Ad.* 15. — Na deszcz, znakiem na deszcz, znamionuje deszcz, das bedeutet Regen. Gdy się po mieszkaniach dymy włóczą, na deszcz. *Haur. Sk.* 103. — Z deszcza pod rynę = poprawił sobie z pieca na łeb, aus dem Regen in die Traufe kommen; *Slovac.* Trefil sam s kiga na palicu. Trafiły tedy z deszcza pod rynę niebogie. *Zab.* 13, 279. *Tręb. Zimor. Siel.* 236. *Pot. Pocz.* 454. Od zazdrosnego pana przystałeś do zazdrosnej pani, to tak właśnie, jak z deszczu pod rynę. *Teat.* 52, *d.* 74. Ze dżdżu idziesz pod rynę; śmierci szukasz panie! *Pot. Zac.* 28. Ze dżdżu pod rynę ustąpić, t. j. z małego nieszczęścia w większe upaść. *Mącz.* — Jak deszcz, dżdżem padać = licznie, wie Regentropfen, häufig. Jak deszcz padali, licznie zginęli. *Cn. Ad.* 289. Dziś policzki dżdżem spadają. *Teat.* 20, *b.* 215. heute regnet es Ohrfeigen. §. *Fig.* Hojnym deszczem swoję oko moczy. *Bardz. Tr.* 90. Thränenguß, Thränenstrom. Żałując Pompeja puszczają deszcz hojny z oczu. *Bardz. Luk.* 134.

Pochodz. *deszczonośny*, *deszczorodny*, *deszczowy*, *deszczyć*, *dżdżyć*, *odedżdżyć*, *deszczyk*, *dżdżowy*, *dżdżownica*, *dżdżysty*.

DESZCZKA, i, *ż.* *zdrobn. rzeczown.*, deska, das Bretchen; *Boh.* deštka; *Slovac.* destička; *Hung.* deszkátska; *Slavon.* dasesica; *Croat.* dèschieza; *Ross.* досечка, теснина, тесъ; *Sorab.* 2. delka, delzizka. Na bokach każdej deszczki dwoje figurowania będzie, przez które deszczka z deszczką się spoi. 3 *Leop. Exod.* 26, 17. Do grobowej deszczki wierność ci moję dochowam. *Teat.* 28, 14. (do śmierci, do trumny, *ob.* Deska). Od deszczki do deszczki *ob.* Deska. DESZCZKOWY, a, e, z deszczek, z desek, Breter=, Bretchen=, Bret=; (*Eccl.* тесовый; *Vind.* dilast, diln). Lepsza jest żywność u boga pod przykryciem deszczkowym, niżli hojne gody w goście bez domu. 1 *Leop. Syr.* 29, 29. (pod dachem podłym. *Bibl. Gd.*). *Ross.* тесовый лѣсъ, drzewo na deszczki zdatne. (*Ross.* дощаникъ skrzynia deszczkowa, hebel deszczkowy).

DESZCZONOŚNY, DESZCZONOSY, a, e, dżdżonośny, przynoszący deszcze, regenbringend; (*Rag.* daxdonossan). Deszczonosa w rozliczne się stroi farby tęcza. *Bardz. Tr.* 360. DESZCZORODNY, DESZCZORODY, a, e, deszcze rodzący, regenerzeugend. Smutnej jesieni szczątek deszczorody. *Zab.* 6, 331. DESZCZOWY, a, e, dżdżowy, od deszcza, Regen=; *Boh.* et *Slovac.* dešťowý; *Sorab.* 1. deżcżowé, deżcżowné; *Croat.* dèsgyèn; *Ross.* дождевый, дождевный, дожжевый, дощаный, дощатый, (cf. дощанъ, дщанъ stągiew). Deszczowa woda, dżdżownica, (*Croat.* desgyevina; *Vind.* dishouniza, deshouniza, kap, strieshenza). Deszczowy dół (*Ross.* вымоина). Deszczowa glista, dżdżownica, (*Vind.* dishni zherv, dishounik). Deszczowy ptak, DESZCZOWNIK, *Gall.* pluvier; *Lat. pardalus pluvialis. Trotz.* 2, 4409.

DESZCZUŁKA, DESZCZUŁECZKA, i, *ż. zdrobn. rzeczown.*, deska, deszczka, ein ganz feines Bretchen. Ustrugać deszczułeczki. *Perz. Cyr.* 5, 20. *Bosn.* dasceiça; *Ross.* дощечка; *Eccl.* теснячкя; *Boh.* topynka.

*DESZCZYĆ *nijak. niedok.*, (cf. dżdżyć), deszczem spadać, herab regnen, wie Regen herabfallen. Rozpłakali się dumając nad sobą, A z oczu łzy im deszczą z serdeczną żałobą. *Przyb. Milt.* 298. DESZCZYK, a, *m. zdrobn. rzeczown.*, deszcz, ein kleiner Regen; *Boh.* deštjček; *Rag.* daxdiz; *Sorab.* 1. deischežik; *Sorab.* 2. dejschežik; *Ross.* дождикъ, дожжичекъ. Pamiętaj tylko pilnie, co się dzieje, Wprzód deszczyk mały, a potym się leje. *Bratk. X.* Złoty deszczyk, (pożyteczny na rok). *Fig.* Skropi nieraz te prochy deszczyk łez rzęsisty. *Przyb. Ab.* 221. *DESZCZYSTY *ob.* Dżdżysty.

*DESZPOT *ob.* Despot.

DETERMINACYA, yi, *ż.* przytomna śmiałość, die Entschlossenheit; *Ross.* рѣшительность. Brak determinacyi *Ross.* нерѣшимость, die Unentschlossenheit. §. Przedsięwzięcie czego, postanowienie czego u siebie, myślenie czego, umysł, der gefaßte Entschluß, der Beschluß; (*Rag.* odluka). Dziś od nich determinacyi proszą, komu uczynią preferencyą. *Teat.* 19, *b.* 37. DETERMINOWAĆ kogo, *cz. niedok.*, przywodzić do jakiej decyzyi, do jakiego u siebie postanowienia, einen determiniren, wozu bestimmen. DETERMINOWAĆ się *zaimk.*, rezolwować się, postanowić u siebie, przedsiębrać, sich wozu entschließen. Determinował się oddalić z tego kraju. *Sk. Żyw.* 2, 144. DETERMINOWANY, ma to samo znaczyć, co odważny i śmiały; lecz dziś znaczy raczéj, że kto gotów odważyć się na cnoty i niecnoty, wedle interessu. *Jez. Wyr.* odważony na co, postanowiony, determinirt, entschlossen, bestimmt; *Ross.* рѣшительный, стойкiи, стоекъ; *oppos.* нерѣшимый.

DĘTKA, i, *ż.* rzecz jaka czcza wewnątrz swojej powierzchności, która się dmuchem nadyma, n. p. bańka, etwas innerlich Hohles, hohl Aufgeblasenes, eine Blase, Wasserblase, Seifenblase u. s. w.; *Ross.* дутикъ, дутышъ. Czy widziałeś te bańki na wodzie, te z piany Dętki, gdy strumień pędzi powodzią wezbrany? *Min. Ryt.* 1, 295. §. Perła robiona, dla różnicy od prawdziwej, eine Glasperle, falsche aus Glas geblasene Perle. Dętki, perełki szklane różnego kształtu i koloru, które przy hutach paciorniki z rurek szklannych przy kagankach robią. *Magier. Mscr.* Jubiler mieć powinien pilne oko, aby zamiast pereł nie kupił dętki. *Bals. Św.* 2, 72. Kramarze perłami dętki zowią, rubinami szkiełka. *Pot. Pocz.* 406. DĘTOŚĆ, ści, *ż.* wklęsłość, wypukłość nadęta, eine aufgeblasene Höhlung, eine Höhlung, Wölbung; *Boh.* dutost. Płuca zawarte są w dętości piersi między żebrami rozciągającej się. *Zool.* 17. DĘTY, a, e, *imiesł. słowa* dąć, geblasen; *Boh.* dutý; (cf. *Ger.* Düte). Dęte instrumenta, czcze wewnątrz, które za dmuchnieniem głos wydają, Blaseinstrumente. Flety, trąby, waltornie, piszczele, surmy, puzany, szałamaje, dudy, są instrumenta dęte. Muzyka dęta *ob.* piszczelna muzyka. §. Dęty, wydęty, wydrożony, czczy, piszczałkowaty, hohl, ausgehöhlt. Cymbały dęte. *Zimor. Siel.* 174. Żyła dęta, *vena cava*, szerokim otworem do prawej serca komorki krew zewsząd odnosi. *Zool. Nar.* 8. *Kluk. Zw.* 1, 53. die Hohlader. Łodyga dęta, *fistulosa*, jak u traw. *Bot.* 39. Rąka dęte nogi. *Otw. Ow.* 622. Kij dęty albo wydrożony, w którym miecz bywa. *Mącz.* — Dęta robota, wypukła, Hohlarbeit.

DEUTERONOMIUM, piąte księgi Mojżeszowe, *Ross.* второзаконie; das fünfte Buch Mosis.

DEWOCYA, yi, *ż.* nabożna bogomyślność, nabożność, die Devotion, Andächtigkeit, andächtige Betrachtung. Ma męża ślepego na dewocyi w Częstochowie. *Teat.* 22, *b.* 4. U Franciszkanów na dewocyi siedzi. *ib.* 28, 55. DEWOT, a, *m.* nabożniś, świętoszek, liziobrazek, dławipacierz, ein Andächtler. DEWOTKA, i, *ż.* nabożnisia, święcica, świętoszka, die Andächtlerinn, Betschwester; (*Vind.* sveta peta). Pójdę do dewotek, bowiem tak więc zowią Święte one dziewice i wdowy. *Opal. Sat.* 48. Dewotce służebnica w czymsiś przewiniła, Właśnie na ten czas, kiedy pacierze kończyła.... *Kras. Baj.* 66. Metressa, na starość dewotką. *Zab.* 13, 250. *Nar.* Furt ztąd, o święte bezbożne dewotki! *Jabł. Ez.* 135. Oj dewotki, od wódki nie zaczynajcie modlitwy, z wzdychaniem na gorzki bul bul bul bul! *Mon.* 73, 200. (cf. bul! cf. ból). DEWOTNY, a, e, nabożniczy, devot. *Bndtk.*

DEZABILKA, i, *ż.* z Franc, negliże, das Negligée. Wdziej dezabilkę. *Teat.* 31, *b.* 93. *ob.* Desabilka.

DEŻDŻ *ob.* Deszcz.

*DEZERTATY, ów, dobra odbieżałe, odbieżalizna, im Stich gelassene Güter. *Tr.* DEZERTOR, a, *m.* właściwie wojskowy zbieg, potym ogólniej zmiennik, odstępca, der Deserteur. *pr.* et *fig.* Zawstydzi się ów podły dezertor mojej siostry. *Boh. Kom.* 4, 187.

DEZOBLIŻANTKA, i, *ż.* kareta na jednę osobę, n. p. doktorska, eine Kutsche für eine Person. Ja sobie tą karetkę dezobliżantkę na jednę osobę upatrzyłem. *Mon.* 74, 367.

D I.

DIABEŁ *ob.* Dyabeł.

DIAK, DZIAK, a, *m.* kleryk Ruski, śpiewak cerkiewny, ein Clericus von der Griechischen Kirche, ein Kirchensänger, Cantor; *Rag.* diàk, diakon; *Bosn.* diak, sgjakan, koji slusgi missu, (2. skulat = żak; *Croat.* diák, dijak = żak; *Croat.* diachki *literarius*); *Eccl.* дiакъ: церковный. дьячекъ, церковный причетникъ. церковникъ. (дiакъ приказный, *Graec.* λογοθέτης sekretarz; *Ross. ob.* дьякъ 1. sekretarz, думной дьякъ sekretarz stanu; 2. kantor, śpiewak; *Eccl.* подьякъ, пѣвецъ śpiewak). Dziak cerkiewny. *Perz. Lek.* 259. Jakobyś przedtym nigdy diakiem nie bywał, i tryody cwitnej nigdy nie czytał. *Pimin. Kam.* 223. *§. Sekretarz, der Secretair, Geheimschreiber. Był diakiem u Sapiehy przedtém, niż uciekł do Moskwy. *Stryjk.* 658. Przyjechało dwóch diaków *dumnych, jako to u nas pieczętarzów. *Żołk. Mskr.* 50. (sekretarzów stanu, abo kanclerzów, Staatssecretaire, Canzler). Znana jest prostota onych starych pisarzów albo diaków. *Stryjk.* 243. (o latopiszcach mówiąc). *DIACISCE, a, *n.*, DIACZYSKO *demin.* diak z przytykiem, śpiewaczysko, kantorzysko, ein elender Kirchen

sänger. Diaczysko będzie beczał jak kozieł. *Sak. Persp.* 33. — §. Pisarczysko, ein Schreiber, (Schmierer). Diacisce się omyliło. *Stryjk.* 607. (jakiś latopiszec Ruski cerkiewny). DIAKOŃSTWO *ob.* Dziekaństwo. DIAKOWIEC, wca, *m.* Filiponi dzielą się na popowców i diakowców. *Czack. Pr.* 1, 84. Popowcy mają kapłanów, diakowcy tylko sług kościelnych diakami zwanych. *ib.* 1, 301. eine Secte in der Griechischen Kirche, die statt der Geistlichen blos Kirchendiener hält. *DIAKOWSTWO, a, *n.* służba diaka cerkiewnego, das Kirchendieneramt, Cantoramt. Wszystek żywot swój na diakowstwie strawił. *Pimin. Kam.* 327.

DIALEKT *ob.* Dyalekt. DIAMENT *ob.* Dyament.

DIASEK *ob.* Dyacheł. *DIDKO, a, *n.* [rodzaj duchów ziemskich = dyasek. 2] z Rusk. dyabeł, der Teufel. Tak się rozśmiał brzydko, Że gdyby na Rusi, toby rzekli didko. *Jabł. Eż. A.* 4. Na cię jak didko ryknęła. *Pimin. Kam.* 359.

*DIED, a, *m. Ross.* дѣдъ dziadek, dziadunio, Großväterchen. Jedwabne owe słowa, bracisieńku, ojczeńku, diedu..... *Klon. Wor. ded.*

DIETA *ob.* Dyeta.

DIEZIS czyli krzyżyk w muzyce przed notą położony, znaczy, aby zamiast tego tonu przed którym jest położony, wziąć wyżej półtonem. *Magier. Mskr.* † das Kreuz, das die Note um einen halben Ton erhöht.

*DIG *ob.* Dyg.

DIN DI DON! brzmienie czyli dźwięk dzwonu, eine Nachahmung des Glockentons, des Geläutes. Kiedy na podróż wieczną Magda się wybierała, Dzwonica użyteczną naukę dla mnie dała: din di don, din di don. *Teat.* 52, *c.* 25.

DINAR *ob.* Denar. DIONYZY *ob.* Dziwisz. DIURNAŁ *ob.* Dyurnał. DIWA *ob.* Dziewona, Dyana.

D L.

DLA *praepos. reg. Genit.* wyraża przyczynę, powód, zamiar, wegen, aus Ursache, für, um; *Sorab.* 1. dla, *Sorab.* 2. dla; *Ross.* для. *Eccl.* для. дѣлѧ, дѣльма, (cf. dzieło, dzielnie, działać); cf. *Graec.* διά; *Vind.* sa-delu, savolo, satorei, sato, sol; *Carn.* savol, savle; *Croat.* ràdi, (cf. rad), zbog, (cf. bo), zaradi, zarad, kroza, krozech; *Dal.* chichya; *Slavon.* cicha, zaradi, poradi, radi; *Bosn.* cjechja, zaradi, radi, cjchja; *Rag.* zá, zarádi, rádi, rád, zjechja, kròz; *Boh.* pro; *Slovac.* pre, (*ob.* *Prze, przecz). Dla = przyczyna jakiego skutku, wegen. Ręka dla roboty zgrubiała. *Warg. Wal.* 249. (od roboty, z roboty, von der Arbeit). Racya, aus Ursache, wegen, dla tego = przeto, deswegen; *Vind.* satu, satorai, satiga voilja, sategavolo, sategadelu; *Carn.* sategavolo, satôrej, satú, torej; *Ross.* тогоради; *Sorab.* 2. dla togo, togodla; *Sorab.* 1. tuhtege wěcže dla. Nazwan jest apostoł naczyniem wybraném, dla tego, że był prawie pism świętych jako naczyniem a jakoby almaryą. 2 *Leop. Hieron.* 4. (przeto że był. 1 *Leop.*). Dlaczego, czemu, przecz, weswegen, weshalb, warum. Tak nie byłoby żadnej przyczyny, dlaczegoby się godziło, lub nie godziło. *Kucz. Kat.* 2, 660. (przeczby. *prior. edit.*). *Boh.* proč; *Vind.* sakaj; *Carn.* sazhésvolo; *Ross.* чего ради, для чего, за чѣмъ, по чему. — Powód, den Bewegungsgrund auszudrücken: wegen, aus, um. Przecześ Herodzie złośliwy, Dla Chrystusa bojaźliwy! *Groch. W.* 60. (czemu się jego boisz?) Pozwolili na chrzest, więcej dla bojaźni, niźli dla boga. *Biel. Kr.* 97. mehr aus Furcht, als um Gottes Willen. Dla boga kogo prosić, przebóg, przeżywy bóg, einen um Gottes Willen bitten. Kozacy dla boga prosili hetmana, aby tam nie jeździł. *Papr. Ryc.* 106. Dla boga! *interj.* ach um Gottes Willen! Dla boga! Bywałaż kiedy taka lekkość sroga. *Paszk. Bell. A.* 4. Dla boga! co to za cnota w tych ludziach była. *Falib. Dis. O.* 2. — Uczyń to dla mojej przyjaźni. *Zabł. Zbb.* 12. thue das aus Freundschaft für mich; *Carn.* salubu; *Vind.* samojedelu, meinetwegen; (satvojedelu = dla ciebie, deinetwegen). — Kierunek, wzgląd, stosunek, für jemand, in Rücksicht, in Ansehung seiner. Wiele mam dlań (= dla niego) obowiązków. *Teat.* 18, 50. Kto wie, jak ta noc mogła być dlań nieszczęśliwą. *ib.* 18, 12. Idź precz, te mowy nie są dla mnie. *ib.* 12, *b.* 25. (nie przystoją, nie szykują się, dergleichen Reden sind nicht für mich, schicken sich nicht für mich). Dziwno mi, że ona cię nie lubi, gdy właśnie jesteś dla niéj. *Teat.* 43, *c.* 309. (du bist ganz für sie). — Przeznaczenie, cél, zamiar, die Bestimmung, den Zweck auszudrücken, für, wegen, zu. Nie dlatego człowiek jest, aby żył; ale dlatego, aby wedle rozumu żył. *Petr. Et.* 25. nicht dazu ist der M. da, daß er.... Dusza nie dla ciała, ale ciało dla duszy jest stworzone. *Sk. Żyw.* 2, 233. Królowie dla ludu, nie lud dla nich jest postanowion. *Modrz. Baz.* 86. Czy nos dla tabakierki, czy ona dla nosa? złotnik dał wyrok: nos dla tabakiery. *Kras. List.* 92. Nie dla wróżki żył Augur, ale dla intraty. *Kras. Sat.* 119. (nie dla nieba, ale dla chleba, *non propter Jesum, sed propter esum).* Dla zdrowia wszystko człek wytrwa. *Cn. Ad.* 157. Dla chwały, by też nie wiedzieć co. *Gemm.* 62. (chwała każdego wzbudza). Dla kompanii dał się Niemiec obiesić. *Gemm.* 62. (zur Gesellschaft, der Gesellschaft wegen). — Dla kogo, na pożytek czyj, für jemanden, zu seinem Besten (= *Dativus commodi*). Cokolwiek jeden dla drugiego czyni, to wszystko u nich z statecznej chętliwości pochodzi. *Warg. Wal.* 173. Nie wieszże, coby mi dlań (dla niego) uczynić przystało. *Teat.* 18, 50. Ty jeden możesz ją dlań zachować *ib.* 18, 21. Do tych czas żyłem dla drugich; czas, abym żył i dla siebie. *Stas. Num.* 2, 174. Bądźcie więc jedno dla drugiego, ponieważ jednakie macie chęci. *Teat.* 14, *c.* 50. Człowiek się nie dla siebie tylko rodzi, Żyć mu też tylko sobie się nie godzi. *Pilch. Sen. list.* 36. Tak nie dla siebie w jarzmie robią woły, Nie sobie biedne miód zbierają pszczoły. *Stryjk.* 237. *sic vos, non vobis.* Pszczołka nie sobie miód zbiera, Wół jarzmem dla drugich kark sobie naciera. *Teat.* 46, *b.* 22. Nie dla siebie biedna owca wełnę nosi. *Budn. Ap.* 31. Dla dobrego gościa nie żałuj. *Cn. Ad.* 137. Urodził się *nas *dla (dla nas) Syn boży, *Ciebie *dla (dla ciebie) dał przekłóć sobie ręce. *Bogarodz. Biel. Kr.* 19. — Dla, zapobiegając, um zu verhüthen, wegen. Dla małej rzeczy wielką stracić. *Cn. Ad.* 156. Dla ptastwa nie siać, głupstwo. *Cn. Ad.* 156. (żeby ptaki ziarn nie zjadły). Jagnięta od matek na noc odłączają dla podeptania. *Cresc.* 562. (żeby ich nie podeptały). Zbudował zamek, a iz-

bice gliną ze wszech stron oblepił dla spalenia. *Biel. Kr.* 154. (żeby ich nie spalono). — Dla, wyrażając przyczynę przeszkadzającą, wegen, vor, die Ursache der Verhinderung auszudrücken. Do tego przyjdzie za czas już nie długi, Że dla pałaców mieć nie będą pługi Rol do uprawy. *Hor.* 2, 170. *Nar.* vor lauter Pallästen wirds an Ackerland fehlen.

Etym. *cf. dzieło*, *działać*, *cf. *wedla*, *wedle*, *podle.*

DŁABIĆ, DŁAWIĆ *cz. ndk.*, gnieść, ściskać, drücken, kneten; *Ross.* сдавить, сдавливать; (*Boh.* dlabati = dłubać). Garncarz miękką glinę dławiąc, lepi naczynie. 1 *Leop. Sap.* 15, 7. Nocne dłabienie, gdy się komu we śnie widzi, jakoby był duszon, dłabion. *Mącz.* das Alpdrücken, die Alp, die Truth, (cf. mara). Dławią jagodę, a gdy wytryśnie ziarnko mięsem nieobrosłe, tedy się już godzą jagody zbierać. *Cresc.* 335. — Dłabić, dawić, dusić, drücken, würgen. Do ostatka gdy mię siepa, dłabi, nęka, Mdła białogłowska nie przemogła ręka. *Chrośc. Ow.* 101. Herkul w kolébce jeszcze węże dławi małemi ręczynami. *Leszcz. Class.* 58. Ścinaj, przeszywaj, obcinaj, brodź w jusze, dław jako muchy, a posyłaj dusze ćmą do Plutona. *Paszk. Bell. B.* 3. *b.* — Tłoczyć, dłażyć, ściskać, drücken, pressen. Wina w prasie nie będzie dławił ten, który był zwykł tłoczyć. 1 *Leop. Jes.* 16, 10. (dłażył). Obierali winnice swoje i dłabili. *Budn. Jud.* 9, 27. (tłoczyli. *Bibl. Gd.*) — *Tr. et fig.* Walą w stosy bór żyjący, A stosem się stos dławi. *Brud. Ost. D.* 11. einer wird vom andern gedrängt. (dusi się, ściska się). *Moraln.* Człeka z jednej strony przyciska i dławi głupstwo, z drugiej zaś strony frasunek. *Gorn. Dw.* 360. — Dławić robotę, nie robić z chęcią, jak się należy, ale poniewolnie z przymusu, z uprzykrzeniem, nierączo, nierzeźwo, verdrossen arbeiten. *ob.* Dłubać. DŁABIKURA, DŁAWIKURA, y, *m.* kurygoń, złodziej na kury, ein Hühnerwürger, Hühnerdieb. Tu legł, niegdy piwowej od chorągwi ciura, Stary dławikura. *Kchow. Fr.* 147.

Pochodz. *nadłabić*, *nadławić*, *oddławić*, *podłabić*, *przydławić*, *wydłabić*, *zadłabić*, *udławić.*

*DŁAZIĆ, *DŁAŻYĆ, *cz. ndk.*, nogami tłoczyć, deptać, gnieść, mit Füßen treten; (*Boh.* dlažiti, dlaždjti = brukować; dlaždený, dlažený = brukowany; dlažice, dlažička płaska dachówka). Niech go dłaży nogami nieprzyjaciel. 1 *Leop. Job.* 18, 13. (niech go depce. 3 *Leop.*). Wina w prasie nie będzie dłażył ten, który był zwykł dłażyć. 1 *Leop. Jes.* 16, 10. (dławił ten, który zwykł tłoczyć. 3 *Leop.*) On szczęście i nieszczęście lekce sobie waży, A przypadłe przygody pod nogami dłazi. *Rej. Wiz.* 62. *Tr. fig.* Dusić, dławić, tłoczyć, uciskać, drängen, würgen, drücken, bedrücken. Gdy jeden (z grających w szachy) liche pieszki dłażył, Na co więtszego drugi ważył. *J. Kchan. Dz.* 90. Jeden z tych przyjaciół dla drugiego wszystko mało waży, Już tam wierę jednego obcy niech nie dłazi. *Rej. Wiz.* 43. Jak sowy zająca, tak go wszyscy dłażą. *Rej. Wiz.* 102.

Pochodz. *nadłazić się.*

DŁOŃ, i, *ż.* ręka od junktury do końca palców, die flache Hand, von der Handwurzel, bis zu den Fingerspitzen; *Boh.* dlan, *qu.* dolina ruky, cf. dół); *Slov.* dlaň; (*Sorab.* 2. dlon długość); *Sorab.* 1. dwon; *Slav.* et *Bosn.* dlan; *Rag.* dlàn; *Croat.* dlàn, pergische; *Carn.* et *Vind.* dlan; *Eccl.* длань, *Ross.* ладонь, ладоша; (*Eccl.* долонь, длань, ладонъ kadzidło); cf. *Graec.* ἔπαθλον. Dłoń cała w miesz, *palma*; dłoń spodnia, *vola*, der Handteller; dłoń zwierzchnia. *Cn. Th.* der Handrücken. Dłoni dołek, *hir*, *ib.* die Höhlung der inwendigen Hand. Zwyczajnie znaczy same szczególnie wewnętrzną część ręki, spodnią dłoń, der Handteller, die flache Hand. Ręka dzieli się na grzbiet lub część zewnętrzną, i na dłoń lub część wewnętrzną. *Krup.* 1, 142. Pieczenie dłoni, znakiem jest suchot. *ib.* 5, 572. *Phras.* Swędzi go dłoń, świerzbi = spodziewa się pieniędzy, die Hand juckt; man hofft Geld einzunehmen. Ściska dłoń, ciasnej dłoni = skąpiec, sknera, kutwa, ein Knauser. Dawać całą dłonią = hojnie. Otworzyć dłoń = rozdawać, seine milde Hand aufthun. Zamknąć dłoń = przestać dawać. — *Meton.* Z duszybym rada tę twarzyczkę dłoniami obłożyć. *Teat.* 28, *b.* 31. (policzkami, mit Ohrfeigen). Dłonią w dłoń bić, ręką w rękę, hasło zgody, dobijając targu, Hand in Hand schlagen, mit einem Handschlag einig werden. Dłonią w dłoń uderza; zgoda! zgoda! *Teat.* 36, *c.* 130. Przedawaj, kupuj, handluj, bij dłonią w dłoń, zysk sobie ugoń. *Klon. Fl. G.* 3. *b.* — *Fig.* Jak na dłoni = oczywiście, na oczy, ganz augenscheinlich, handgreiflich, sonnenklar. Miał go za proroka, który jak na dłoni, przyszłość i przeszłość widział. *Oss. Str.* 3. To tak jawno, jak na dłoni. *Min. Ryt.* 1, 287. Już wszystko wiedzą, jak na dłoni. *Pot. Syl.* 85. Pokażę mu to, jak na dłoni. *Boh. Kom.* 4, 123. *Zab.* 15, 184. *Siem. Cyc.* 40. W nauce tej na oko się każda rzecz pokaże, i żywo jak na dłoni wystawi. *Rog. Doś.* 1. *praef.* — *Prov.* Kiedy mi na dłoni włosy urosną. *Cn. Ad.* 737. = nigdy, wenn mir auf der innern flachen Hand Haare wachsen werden; nie! §. Dłoń, miara, eine Handbreit, als Maaß; (*Bosn.* pedagl, cetiri prrista). Dłoń cztery cale składają. *Ostr. P. C.* 2, 296. Morze ustąpiło od brzegu na sześć dłoni. *Pam.* 83, 64. *Fig.* Wielu to ich na ojcowskim tronie Usiadłszy, długo, szczęśliwie dziedziczą? Nie napisałbyś niemi całej dłoni! *Pot. Syl.* 275. **DŁONIATONOGIE gąski. *Klon. Fl. A.* 3. *b. palmipedes*, schwimmfüßig, flachfüßig. DŁONIASTY, DŁONISTY, DŁONIOWATY, a, e, na kształt dłoni ułożony, die Gestalt einer flachen Hand habend; *Eccl.* дланистый. Liście dłoniste, *f. palmatum*, na pięć części podzielone jest, na kształt ręki na pięć palców. *Bot. Nar.* 56. Korzeń dłoniasty, *radix palmata*, ma dwie spłaszczone główki, których spód jest palczasto podzielony. *Jundz. Bot.* 2, 7. Liście dłoniaste. *ib.* 27. — §. Wielkości dłoni, einer Handbreit, von der Größe der flachen Hand. Oto na dłoń dałeś dni moje. *Budn. Ps.* 39, 15. (*not:* «dłoniste abo dłoniowate, t. j. tak krótkie jak dłoń»). DŁONIOWY, DŁONNY, a, e, od dłoni, zur flachen Hand gehörig; *Eccl.* дланный; *Ross.* ладонный. (*Eccl.* ладонный kadzidlny). Dłoniowa prążka, *incisura in manu. Cn. Th.* §. Dłoniowy, dłonisty, dłoniowaty, wielkości dłoni, von der Größe einer flachen Hand. *Cn. Th.*

Pochodz. *dwójdłonny, trójdłonny, czterodłonny i t. d.*

DŁÓTO, a, *n.* DŁÓTKO, a, *n. zdrbn.*, narzędzie od wydłubywania, das Hohleisen, der Hohlmeißel, der Meißel, das Stemmeisen; *Boh.* dláto, dlátko; *Slov.* dláto, dlatce: *Morav.* dlátko; *Vind.* dlietu, dlietvu, glodilu, isbodalze, isresalu, dlietze; *Carn.* dlejtu, vovzhèzh; *Croat.* dléto, dlétcze; *Dal.* dlitto, dubka, glabachka, dubachka; *Rag.* dljêto, ljéto, objetelìza; *Croat. barb.* masecklìn; *Bosn.* dljéto, dúbka, dubacka; *Ross.* длато, долото, долбило, ваало, ваяло; *Eccl.* долотце; *Sorab.* 1. błożtko; *Sorab.* 2. bloschzo. Przepłaca on, co śnicerz sztucznym wyrznie dłótem. *Hor. Sat.* 65. (cf. rylec). Dłótka żelazne i świderki. *Gost. Gor.* 106. Stalszej pamiątki trzaby na tym grobie, Niż twe są dzieła, kielnio, pędzlu, dłóto! *Żab.* 9, 198. *Meton.* Dłóto = snycerstwo, der Meißel, die Bildhauerkunst, jak pędzel za malarstwo. — Dłóta używają też cyrulicy przy rozczłonkowaniu trupa, do wycięcia zepsutej kości; są ordynaryjne, i żłobkowate. *Czerw. Nar.* 18, 59. DŁÓTKOWATY, a, e, na kształt dłóta, meißelartig, wie ein Meißel. Przednie zęby są w końcach ostre dłótkowate. *Zool. Nar.* 24. DŁÓTOWAĆ *cz. ndk.*, wydłótować *dk.*, dłótem wyrzynać, meißeln, ausmeißeln, stemmen, ausstemmen, ausgraben; *Vind.* dlieteti, dlietviti, dlietuvati, sdlietuvati, vunsdlietiti; *Ross.* долотить, долочу; *Eccl.* длатю, (cf. dłubać). Dłótujcie na marmurze wieczne jego czyny, Niech je widzą i wznowią godne ojca syny. *Oss.* DŁÓTOWY, a, e, od dłóta, Meißel=, Stemmeisen=; *Ross.* долотный. Dłótowa robota. *Oss Wyr.* Dłótowy snycerz, *dłótnik, *Vind.* dlietovez, dlietnik, sdlietovavz; (*Eccl.* длатодѣлатель *scalpellofactor*, длатовлагалище *scalpellotheca*).

DŁUBAĆ, ał, ie, *cz. ndk.* drożyć, wydrożać, ryć, żłobić, wypychać, höhlen, hohl ausgraben, ausstochern; *Boh.* dlaubati, daubati, dlabati, (*Boh.* dlab fugowanie, laskowanie, cf. dławić); *Slov.* dlabu; *Bosn.* dubsti, izdubsti; *Croat.* dubzti, dubem; *Dal.* dubziti; *Carn.* dóbsti, dôbem, dôbam, dòblem; *Vind.* dubiti, dlietiti; *Sorab.* 1. dowpam, depam, djpam, dipnu, djpu, tipu; *Ross.* долбить, ковырять, колупать; (cf. *Lat.* dolabra. *Dwi h.* 1, 272. cf. łub, łubie). Dłubię obrazy, ryję obrazy. *Cn. Th.* Bilder einschnitzeln, eingraben. Dłubanie, *actio scalpendi vel effectus.* *Cn. Th.* das Schnitzen, Schnitzwerk. Chędogie dłubanie, rzezanie. *Cn. Th.* (*ob.* Rzeźba). §. Dłubać w czym, gmerać w czym, worin herumstochern. Dłubie w zamku szkatułki, chcąc ją otworzyć. *Boh. Kom.* 1, 444. Gołębiczka w swej pulchnej odzieży dłubie, Nie jedno piórko wyskubie. *Zab.* 15. 196. Dłubać w zębach, zęby wypychać. *Cn. Th.* in den Zähnen stochern, die Zähne stochern. Dłubać w nosie palcami, mit den Fingern in der Nase klaubern. Dzieci aby w nosie palcami nie dłubały, rozjątrzywszy bowiem miazdrę, wdać się ogień może. *Mon.* 70, 69. — Dłubać się w głowę = skrobać się w głowę, sich im Kopfe kratzen. Lepiej gotowe mieć wojsko, niż w głowę się dłubać, kiedy tuż nieprzyjaciel. *Pot. Arg.* 715. — Dłubać komu w mieszku, szypłać komu mieszek. *Cn. Th.* einem den Beutel fegen, den Beutel plündern. — Dłubać co jedzęc, obierać, ogłodać, benagen, beklauben. Odłubać *dk.* Odłub to skrzydełko. *Tr.* — Dłubać robiąc, od niechcenia robić, unlustig arbeiten, trödeln, zaudern, tändeln; *Ross.* ковырять. Insza robić, insza dłubać. *Fr. Ad.* DŁUBAĆ się gdzie, dokąd *zaimk.*, drapać się dokąd, z trudem i powoli dokąd się dostawać, sich mühsam wo hinarbeiten. Robak dłubie się do góry. *Bndt.* DŁUBACZ, a, *m.* drożyciel, co wydłubuje n. p. koryta, czołna. *Włod.* der Aushöhler, der etwas hohl ausarbeitet, sztycharz, snycerz, pieczętnik, der Kupferstecher, Petschirstecher, Bildschnitzer; *Vind.* dlietnik, dubez; *Eccl.* долбитель. §. Który dłubie a nie pracuje, mitreżny, mitręga, ein unlustiger Arbeiter, ein Trödeler, Zauderer. *Bndt.* — DŁUBACZKA, i, *ż.* narzędzie od dłubania, ein Werkzeug zum Schnitzeln, Stochern; (*Bosn.* dubacka, dúbka). Dłubaczka do rzezania, śnicerska, rzemieślnicza, ein Schnitzmesser zum Einschnitzen; *Sorab.* 1. dówpaczk, prénka. Tak potrzebny jest wzór rzemieślnikowi, jako gnyp, dłubaczka, piła, bez których nic począć nie może. *Pilch. Sen. list.* 2, 78. — Dłubaczka bałwierska, szpatełka *Cn. Th.* der Spatel der Wundärzte; *Boh.* dlabatko. — Dłubaczka zębna, narzędzie do zębów wypychania. *Włod.* piórko do zębów, śpilka do zębów, dłubiząb, zębodłub, der Zahnstocher. DŁUBANINA, y, *ż.* ciągłe dłubanie, drobiazgowa robota n. p. plewienie, wybieranie z ziarna, langweiliges Stochern, Klauben, Trödeln. *Fig.* Matactwo, Dreherey, Durchsteckerey. — *Collect.* Rzeczy dłubane, drożone, etwas Eingeschnitztes, Eingegrabenes. *Klecz. Zd.* 67. DŁUBIUCH, a, *m.* łyżeczka od dłubania w uszach, der Ohrlöffel. *Tr.* DŁUBIZĄB, DŁUBOZĄB, ęba, *m.* dłubaczka zębna, drewienko, piórko, śpilka do zębów, der Zahnstocher; *Rag.* zubàtka; *Croat.* zubàtka, zubodub; *Sorab.* 1. zubow tžistžeř; *Bosn.* spilka od zùbi, zubatka; *Ross.* зубочистка. Zębacze abo dłubozęby. *Teat.* 12, 126. Dłubizębem zęby przeczyszczać. *Teat.* 49, *c. A.* 2.

Pochodz. *nadłubać się, odłubać, oddłubać, podłubać, poddłubać, przedłubać, rozdłubać, wdłubać się, wydłubać, zadłubać, zdłubać.*

DŁUG, u, *m.* należytość komu od kogo, którą kto komu płacić winien, die Schuld, die man einem schuldig ist zu zahlen, die Geldschuld; (*Boh.* et *Slov.* dluh; *Sorab.* 2. dlug; *Sorab.* 1. dów, dol, winwatoscž; *Vind.* doug, vunstoja, vunostaja, dolg, douh; *Carn.* dolg, dolga, *a* dolg = długi, *quia in longum credit*; *Croat.* dúg, dùg, dusnoszt; *Dal.* dúgh; *Slav.* dùg; *Hung.* adósság; *Rag.* dúgh, duugh; *Bosn.* dúgh; *Ross.* долгъ; *Arab* [illegible] *extrahi ex debitis*). Są niektóre długi, co o nie nie pozywają; dług długiem przecię jest, choć się go nie upominam. *Gorn. Sen.* 405. Długów cierpieć nie mogę. *Boh. Kom.* 2, 403. (płacę wszystko). Dług, wielki ciężar. *Cn. Ad.* 158. Długów ma, jak włosów na głowie. *ib.* 161. utonął w długach. Utopiony w długach aż po uszy. *Kłok. Turk.* 95. Dług zaniedbany ginie. *Cn. Ad.* 162. Długi idą w długą. *Dwór. E.* (*ob.* Długi). Wziął go dyabeł za stary dług. *Rys Ad.* 72 (już dawno godzien był piekła). W długu brać. *Herb. Stat.* 519 auf Schuld annehmen. Dług długiem, a to podarunek. *Oss Wyr.* [illegible]

bene distinguit, *bene disputat*). Reszta długu pozostała *Ross.* доимка. Długi płacić, posypłacać, z długów się wypłacić, wybrnąć *Bosn.* izdusgitise; *Croat.* odusitisze; *Eccl.* отдолговатися, расплатиться, долгъ заплатить. Długów się upominać, (*Bosn.* skogjatti dug, skuppiti dug); długów wymaganie *Ross.* правежъ, długów wymagacz *Ross.* правежчикъ; *Boh.* na dluh dat, na borg dać; na dluh brat, na borg brać. — *Fig.* Dług śmiertelności wypłacić. *Pilch. Sall.* 145. umrzeć, der Natur die Schuld bezahlen. Panowawszy wiele lat, musiał się uiścić śmierci z długu. *Stryjk.* 255. musiał umrzeć. §. Powinność, obowiązek, należytość, die Schuldigkeit. Boże, czy zdarzasz co, czy nie, tyś bogiem, Żeś stwórca, za to dług mój, wiernie służyć. *Zab.* 11, 1. *Koss.*

Pochodz. *dłużek*, *dłużen*, *dłużny*, *dłużnik*, *dłużnica*, *dłużyć się*, *nadłużyć się*, *odłużyć się*, *zadłużać się*, *zdłużać*.

DŁUGAWY, a, e, Długawo *adv.* cokolwiek długi, obdłużny, etwas lang, länglich; *Boh.* dlauhaty; *Vind.* dungoviten, podougi; *Ross.* долгинекий, долговатый. Czworograniec długawy, *parallelogr.* *Hog. Dos.* 1, 14. Łodzie wązkie długawe. *Przyb. Luz.* 15.

DŁUGI, a, *Comp.* Dłuższy; *oppos.* krótki; lang; (*Boh.* dlauhý, *Compar.* delšj, *ab obsol.* delý, (cf. dalszy, daleki); *Slov.* dlauhý, dluhi, dlužši, dlukši; *Sorab.* 1. dolhi, dlieschi, dowhi, dowhužki, dljschi; *Sorab.* 2. dlujki, dlejschi; *Vind.* doug, dolg, dolge, dalshé, *Vind.* doug, dung, dong, deli, deleishi, dalshi; *Croat.* dúg; *Slav.* dug, dugacsak; *Rag.* dugh; *Bosn.* dugh, dughi, dusgi; *Ross.* долгій, долгъ, длинный; *Graec.* δόλιχος; *Arab.* [illegible]; *Hebr.* גדל *gadel*). Długi co do czasu, trwający, trwały, lang, langwährend, in Ansehung der Zeit. Choroby długie, które dłużej nad setny dwudziesty dzień trwają, jak puchliny, różne wyrzuty.... *Krup.* 5, 7. Niech cię pan Bóg chowa nam długie lata. *Groch. W.* 160. Abyś długi czas był żyw, a iżbyś był długowiecznym na ziemi. *Kosz. Lor.* 80, *b.* Wykrzykiwano: długie lata cesarzowi! *Sk. Dz.* 742. — Długi, długim się zdawający, nudny, langweilig, lang. Nie uwierzysz, jaki mi czas długi; od godziny już nudzę się. *Teat.* 24. *c*, 85. Czas każdy długi w kłopocie. *Rej. Ap.* 84. Dłuższa sobota, niż niedziela. *Cn. Ad.* 161. *Slov.* dlužša sobota, než neděla. — W długą iść, w przewłokę, sich in die Länge ziehen, auf die lange Bank kommen. Gdy w długą szło obleżenie, mocą odeprzeć nieprzyjacioł odważył się. *Krom.* 759. Nie dobywali zamku pilno, zatym to szło w długą. *Biel. Kr.* 367. Poszłoby to w długą, na posiłki czekać. *Warg. Cez.* 132. Tuszę, że ta rzecz nie postąpi w długą. *Groch. W.* 234. W długą proces powlecze się lat kilkanaście. *Falib. Dis. F.* 3. Długi idą w długą. *Dwor. E.* (*ob.* Dług). Na długą zanosi się (z zamilczeniem, n. p. rzecz, wojnę i t. d.), es scheint was langwieriges werden zu wollen. §. Względem miejsca długi, mający długości rozciągłość większą od szerokości i głębokości, lang, dem Raume nach. Frankowie długich sukień używali. *Sk. Dz.* 494. Średni palec zowie się też długi palec. *Krup.* 1, 148. Uczyń dłuższe powrozki twoje. 1 *Leop. Jes.* 54, 2. Na murawę cisnął się, jak długi. *Zab.* 14, 241. er warf sich hin, so lang er war. Galatea nad długą olszę urodziwsza. *Otw. Ow.* 544. nad wysoką olszę, hoch. On dłuższy od brata, wyższy, większy, höher, größer. *Fig. tr.* Długi język ma. *Teat.* 33, *b.* 60. (świegotliwy, niedobry do sekretu). Długą rękę ma złodziej. *Cn. Ad.* 361. er macht lange Finger. — Na długą = na dłuż, in die Länge. Trzeba wiedzieć, jak wiele która figura ma na długą i na szerzą. *Grzep. G. F.* 4. W długą, daleko, w długą drogę, w pole, ins Weite, in die Weite, ins freye Feld. Koń, zrzuciwszy jezdca, w długą ucieka. *P. Kchan. Orl.* 1, 351. Pierzchnęła w gęste chrosty w długą uciekając. *ib.* 1, 372. Do szabli nań skoczą, on w długą popuszczał, uciekł przez trzy rzéki. *Papr. Gn.* 1029. *Trans.* Nie rozwodząc się w długą, powinność ta na trzech rzeczach zależy. *Petr. Ek.* 70. (w długą rozprawę, szeroko). DŁUGO *adv.*, Dłużej *Comp.* (— *oppos.* krótko), lang, lange; *Boh.* dlauho, *Comp.* déle, dýl, (cf. dalej, daleko); *Slov.* dlauho, dluho, delegi; *Vind.* dougu, del, dele; *Croat.* dugo; *Sorab.* 1. dolho, dowho, dljie, dléy; *Sorab.* 2. dlujko, dlej; *Ross.* долѣе, дольше; *Eccl.* долѣ, длиннѣе. §. Co do czasu, o teraźniejszości i przyszłości; o przeszłości zaś: *dawno*, *qu. v.* lang, in Ansehung der Zeit, doch bloß von der Gegenwart und Zukunft; von der Vergangenheit muß es heißen: dawno. Długo się dobre pamięta; a złe jeszcze dłużej. *Cn. Ad.* 159. Kto sobie długo żyć obiecuje, rzadko się, jako trzeba, sprawuje. *Cn. Ad.* 401. Niedługo to tego. *Teat.* 15, 29. Niedługo twego wesela. *Cn. Ad.* 574. Już też długo i wiele znosiłem cierpliwie. *Hul. Ow.* 259. Długoby o tem mówić. *Cn. Th.* A długoż tego będzie! *Zegl. Ad.* 5. Długo żyć *Ross.* многолѣтствовать; *Eccl.* долголѣтствую, долгоденствую. Nie za długo = wkrótce, in Kurzem. Nie za długo po nią tu przyjdą. *Psalmod.* 67. Jak długo = póki; tak długo = póty, wie lange; so lange. Jak długo żyjesz, tak długo trzeba ci się uczyć, jak żyć. *Pilch. Sen. list.* 2, 239. (*Vind.* taku dougu, tezhafs, dozhafs). Nieprzyjaciel wie, długo na granicach leżeć macie. *Gorn. Wl. T.* (jak długo, czy długo, czy krótko). Na długo = na długi czas, auf lange Zeit, in die Länge, auf die Dauer. Piękność nie na długo płaci, Nagle pozorny czas jej krasę straci. *Marszl.* 240. — W długo = w długą (*ob.* Długi), szeroko, daleko, ins Weite, weitläuftig, in die Länge. W długo rzeczy nie wiodąc, szalonym impetem na przednią straż uderzył. *Psalmod.* 90. §. Długo, względem miejsca czyli placu, daleko. *Cn. Th.* lang, in Ansehung des Raums, lang hin, lang gestreckt. Długo się nosi. *Tr.* Długo koniowi ogon spuścił. *ib.* §. Z długa, z dawna, seit lange. Oto z długa pożądany dzień przyszedł. *Teat.* 47, *c.* 129. *Boh.* zdlauha z wolna, powoli, wolno, po mału. DŁUGOCHWOSTEK, stka, *m. Ross.* долгохвостикъ, ptaszek, *parus caudata*, sikora ogoniasta, die Schwanzmeise. *Ross.* долгохвостый długochwosty, długoogonny. DŁUGOCIĄGŁY, a, e, ciągnący się długo, langwierig, in die Länge sich ziehend. Choroba długociągła. *Kruml.* 124. DŁUGOCIERPLIWOŚĆ, DŁUGOMYŚLNOŚĆ, ści, *ż.* powolność długa, znoszenie długie, die Langmuth; *Boh.* dlauhočekanj, dlauhomyslnost,

showjwagjènost; *Vind.* dougosterpliunost, dougovolnost; *Ross.* долготерпѣніе; *Sorab.* 1. dolhoežakani, dobromyslnost, dowhomosznoseż. Długo nam przewłóczny i łaskawy bóg nam cierpi; dawno zbieramy skarb gniewu jego z przewłóczności i długocierpliwości jego. *Sk. Kaz.* 545. Długomyślność. 1 *Leop.* 4 *Ezdr.* 7, 33. DŁUGOCIERPLIWY, przewłoczny, langmüthig; *Vind.* dougsterpliven, dougovolen; *Ross.* долготерпѣливый; *Eccl.* длъготрьпѣливъ, долгодушнѣйшъ: *Boh.* showjwagjèný; *Sorab.* 1. dowhomoszné. Długocierpliwym być *Ross.* долготерпѣть. DŁUGOCZESNY, a, e, czas długo trwający, długotrwały, lange dauernd. Sami rzemieślnicy, którzy tych bogów robią, nie są długoczesni. *Budn. Bar.* 6, 45. (trwali. *Bibl. Gd.*). DŁUGODZIENNY, a, e, wiele dni trwały, vieltägig. Osłabiony długodziennym trudem. *Wod. Dan.* 145. *Eccl.* долгоденствую długo żyję. DŁUGOJĘZYCZNY, a, e, języka długiego *pr. et fig.* langzüngig; *Ross.* долгоязычный. DŁUGOLĄG *ob.* Dyląg, dryblas, drygant, drabina. DŁUGOLETNI, ia, ie, wieloletni, vieljährig; *Carn.* dolgulejtnie; *Ross.* долголѣтный Długoletnia wrona. *Lib. Hor.* 78. Długoletnie podejmuje ... *Zab.* 5, 380. *Eccl.* долголѣтствую: *Graec.* πολυχρονίζω, perenno. DŁUGOLETNOŚĆ, ści, *ż.* długie lat panowanie, die Vieljährigkeit; *Ross.* долголѣтіе. Wszystko skłóciła mienionemi losy długoletność. *Pilch. Sen. list.* 330. DŁUGOMÓWIEC, wca, *m.* rozwlekły w mowie, ein Langredner, ein Schwäzer. DŁUGOMÓWNOŚĆ, ści, *ż.* nałóg rozwlekłego mówienia, die Weitschweifigkeit im Reden, die Wortseeligkeit; *Sorab.* 1 dowhoretzniwoseż. DŁUGOMOWNY, a, e, DŁUGOMOWNIE *adv.*, rozwlekło mówiący, langredend, weitschweifig; *Eccl.* долгоглаголивый. *DŁUGOMYŚLNOŚĆ *ob.* Długocierpliwość. DŁUGONOGI, a, ie, nóg długich, langfüßig; *Boh.* dlauhonohý, čapatý; *Sorab.* 1. döwhonohatż; *Vind.* dougonogen; *Croat.* dugonog; *Ross.* долгоногій. Długonogie kuligi. *Banial. J.* 3. DŁUGONOSY, a, e, nosa długiego, langnäsig; *Ross.* долгоносый; (*Subst. Rag.* dugonossaz, dugonos, nossan, w rodz. żeńsk. nossana). *Ross.* долгоносикъ *curculio*, der Rüsselkäfer. DŁUGOPAMIĘTNY, DŁUGOPOMNY, a, e, pamiętający długo, lub też wart, żeby go długo pamiętać, lang gedenkend, lange denkwürdig; *Eccl.* долгопамятный. Krótkie swoje pociechy żalem długopomnym pieczętuje. *Banial. G. b.* Teraz ku jego długopomnej chwale, Nad głuchym grobem oświadczmy swe żale. *Zimor. Siel.* 195. *Subst. Ross.* долгопамятство = długopamiętność. *Verb.* долгопамятствую = długo pamiętam. DŁUGOPŁAJCA, y, *m.* płacący długi (*ob.* Dług), der Schuldenbezahler; *Eccl.* долгорѣшитель; *Graec.* χρεολύτης. *DŁUGOPŁYNNOŚĆ, ści, *ż.* płynienie długie, *fig.* trwanie długie, langes Strömen, lange Dauer. *Tr.* *DŁUGOPŁYNNY, a, e, — ie, *adv*, płynący czyli ciągnący się, trwający długo, langflüßig, langdauernd. *Tr.* DŁUGOPOMNY, DŁUGOPOMNOŚĆ *ob.* Długopamiętny. DŁUGOPOTOMNY, a, e, — ie, *adv.*, przez długie potomstwo trwający. *Tr.* eine lange Nachkommenschaft hindurch dauernd. *ob.* Długowieczny. DŁUGORĘKI, a, ie, ręki długiej, *longimanus. Mon.* 75, 591. langhändig; *Rag.* dugoruk; *Vind.* dougorocken; *Ross.* долгорукій; *Eccl.* рукодолгій, долгорукій, рукастый. Artaxerxes długoręki, iż jedne rękę dłuższą miał. *Kosz. Lor.* 112. *Fig. tr.* Mający długie ręce, dosięże daleko, potrafi zemstę wziąć, der einen langen Arm hat, weit reichen kann, mächtig ist. Sięgający i po cudze, długie palce ma, smyk, złodziej, der lange Finger hat. DŁUGOROCZNY, a, e, — ie, *adv.*, długoletni vieljährig. Życzy mu zdrowia długorocznie. *Pot. Syl.* 392. — Długo się przez rok ciągnący, sich lange im Jahre schleppend, langwierig. Padają siewby mostem, w żałość się obraca Zadość oracka, w niwecz długoroczna praca. *Żebr. Ow.* 9. DŁUGOŚĆ, ści, *ż.* długotrwałość, dłuża, dłużyzna, co do czasu, lub co do miejsca, die Länge; *Boh.* dlauhost, dýl, dýlka; *Slov.* dluhost; *Vind.* dolgust, dougust, delova, dungust, dongovina, dela; *Carn.* dolgust; *Sorab*, 1, dowhoscž; *Sorab.* 2. dlujkoscž, dlon; *Rag.* diglina, duglina; *Bosn.* dúglina, dusgina; *Croat.* dugócha, dusina; *Ross.* долгота. Długość życia. 3 *Leop. Bar.* 3, 14. (długowieczność. 1 *Leop.*) Wyliczać wszystko, potrzebaby długości na to. *Gil. Post.* 70. (długiego czasu). Rozległość długości samej tylko, nazywamy linią. *Jak. Mat.* 1, 4. — *Geogr.* Od pierwszego merydyanu rachują się stopnie długości gieograficznej. *Wyrw. G.* 65. *Łęsk. Mier.* 2, 188. Długość jeograficzna, kąty, pod któremi się przecinają wszystkie południki. *Śniad. Jeo.* 73. *DŁUGOSIERCZY, a, e, sierci długiej, langhaarig (am Leibe), cf. sierć. *Ross.* долгошерстый. *DŁUGOSPALSKI, a, ie, sypiający długo, langschlafend, langschläferig. Odpoczywają nie na piernatach, jak ty Panie Długospalski, ale na twardym materacyku. *Pimin. Kam.* 89. DŁUGOSTAJNY, a, e, ciągnący się przez długie staje, sich durch lange Felder ziehend. Są węże, które prosto w piasku piersią brodzą I długostajne czołgiem brozdy wyorują. *Bardz. Boët.* 172. DŁUGOSZ, a, *m.* człowiek długi, wysoki, *longurio. Dudz.* 36. ein langer, großer Mann; *Boh.* dlauhoš, dlauhoss, slombidło, kolohnát, *Sorab.* 1. dówhowcž. — *Tr.* Zwłóczący, ciągnący wszystko w długą, rozciągły w pisaniu, w powieści, der alles dehnt, in die Länge zieht. — *Nom. pr* Jan Długosz, *Longinus*, Kanonik Krakowski, Nominat Lwowski, nauczyciel Jana Olbrachta, Alexandra, Zygmunta I. i Kaz. ś. jeden z pierwszych naszych dziejopisów. *Kras. Zb.* 1, 259. der polnische Geschichtschreiber Johann Dlugosch. Michał Ernest *Długosz* pisał Joan. III. Viennense Venit, vidit, vicit. — §. *Botan.* Czerwony korzeń nazywają też Długoszem, że liścia jest długiego i wązkiego, *onosma. Syr.* 770. *anchusa Linn.* rothe Ochsenzunge. — Gwoździki Indyjskie, że mają gałązki obdłużne. *ib.* 899. Indianische Nelkenblumen, *flos Africanus.* — *Osmunda* rodzaj do krytopłciowych należący, tu należy podeźrzon, strusie pióro. *Kluk. Dyk.* 2, 160. Traubenfarn. DŁUGOSZATNY, a, e, ubrany w długie szaty czyli suknie, langröckig. Długoszatne Persy. *Pilch. Sen. list.* 267. DŁUGOSZCZĘSNY, a, e, — ie *adv.*, przez długi czasu przeciąg szczęśliwy, lang glücklich. DŁUGOSZYJNY, DŁUGOSZYI, *DŁUGOSZYJAWY, a, e, szyi długiej, langhälsig; *Ross.* долгошея. Długoszyje gryfa gardło. *Bielaw. Myśl. D.* 2. Dyabli długoszyjawi. *Sk. Żyw.* 1, 96.

Banie mające zbyt długie wałkowate szyje nazywamy baniami długoszyjnemi albo fialami. *Kruml.* 52. *Ross.* долгошейка. DŁUGOTRWAŁOŚĆ, ści, *ż.* trwanie długie, die lange Dauer, Langwierigkeit; *Slov.* dluhotrwanliwost; *Sorab.* 1. dowhotraczżnoscz; *Vind.* dougogvernost, dougovremnost; *Ross.* долговременность, долгоденствіе: *Eccl.* многовременство. DŁUGOTRWAŁY, a, e, — e *adv.*, trwający długo, ciągnący się, langedauernd, langwierig; *Slov.* dluhotrwanliwý; *Sorab.* 1. dowhotrayaczé, dowhotraczżne: *Vind.* dougogveren, dougovremen; *Ross.* длительный, долгоденственный, долговременный: *Eccl.* многовременный, временний, продолжительный, долговременный. Długotrwała choroba, która nie tak gwałtowną będąc, do późnej starości człowieka się trzyma. *Perz. Lek.* 146. Długotrwałym być *Ross.* долгоденствовать; (*Eccl* многовременствую). Długotrwałym czynić *Ross.* долговременствити. DŁUGOUCHATY, a, e, ucha długie mający, langohrig, langöhrig, langbakkig. Rogate birety, długouchate mycki. *Gil. Post.* 41, *b.* DŁUGOUSZNY, DŁUGOUSZY, a, e, uszy długie mający, langohrig, von langen Ohren. Osły długouszne. *Jak. Boj.* 61. *Fig. tr.* Długouszy i. q. osieł, ein Langohr. DŁUGOWIECZNY, a, e, DŁUGOWIEKI, a, ie, — cznie *adv.*, długo trwający, lange während, langwierig, lange dauernd, lang lebend; *Boh.* dlauhowěký; *Slovac.* dluhoweki; *Rag.* dugovjecjan, dugovit, dugovjecni; *Ross.* долговѣчный; *Eccl.* многолѣтный. Długowieczna wojna. *Bardz. Luk.* 163. (bez końca). Umarł długowieczny już, i bardzo stary. *Sk. Żyw.* 1, 226. Czcij ojca, abyś był długowieki na ziemi. *Leop. Exod.* 20, 12. Abyś długi czas był żyw, a iżbyś był długowiecznym. *Kosz. Lor.* 80. *b.* W starych ludziach jest mądrość, a w długowiecznym czasie roztropność. 1 *Leop. Job.* 12, 11. (w długim czasie. 3 *Leop.*). Bóg ich w błogosławieństwie długowiecznie chowa. *Warg. Wal. pr.* Mięsa nie jedzą, przeto długowieczni są w mierności onej. *Sk. Żyw.* 2, 385. Długowieczną mu potomność obiecał. *Kron.* 58. Mamy inszy świat nad wszystkie rzeczy okiem dojźrzane daleko wyższy i długowieczniejszy. *Bel. K. z. K.* 29. — Niedługowieczny, t. j. nie długie będzie jego życie. DŁUGOWIECZNOŚĆ, ści, *ż.* trwanie długie, życie długie, lange Dauer, langes Leben; *Boh.* dlauhowěkost; *Ross* многолѣтіе: *Eccl.* долговѣчность. Długowieczność żywota. 1 *Leop. Bar.* 3, 14. (długość żywota. 3 *Leop.*). DŁUGOWIEZITOŚĆ, ści, *ż.* wysokość, *proceritas.* *Macz.* ansehnliche Länge, Größe vom Wuchse. DŁUGOWIEŻNY. DŁUGOWIEŻY, a, e, wysoki, na długich nogach, *procerus.* *Macz.* lang, hoch, lang gestreckt, hochbeinig, langbeinig. Świnie długowiężne, *procero corpore. ib.* Długi człowiek, smagaj, długowiężny, jak niektórzy zowią. *Macz.* — *Ross.* долговязый = nieforemny, niekształtny, niezgrabny. DŁUGOWŁOSY, a, e, włosów długich, langhaarig; (*Vind.* dougolasen. Długowłosy Smyntes, *comatus*. *Zebr. Ow.* 312. *et* 107 *et* 144. DŁUGOWŁOS, a, *m.* *Subst.* ein Langhaar. Bacha z zarosłej głowy zwano długowłosem. *Otw. Ow.* 137. DŁUGOWY *ob.* Dłużen, dłużny. DŁUGOŻYTNY. DŁUGOŻYWOTNY, a, e, — [illegible], żyjący długo, długowieczny, długoletni, langlebend; *Rag.* dugovit, duggovjecjan; *Ross.* доложивотный, долгожизненный; *Eccl.* великожизненный. Bodaj szczęśliwie, bodaj długożytnie. *Pot. Syl.* 474. Człowieka długożywotnego lekarstwo to zachowuje. *Syr.* 332. starego. *Subst. Ross.* долгоживотіе. DŁUSZCZA *ob.* Dłużca. (DŁUTO, DŁUTKOWATY *ob.* Dłóto, Dłótkowaty). °DŁUŻ, y, *ż.* DŁUŻA, y, *ż.* 1. długość, dłużyzna, co do miejsca, die Länge einer Sache; *Boh.* zdálka; *Sorab.* 2. dlon; *Ross.* долгота, длина, долина, длинникъ. Extensio longitudinis, quae vulgariter dłuż nominatur. *Szczyg. Tyn.* 173. Dymensya względem dłuży, szerzy i głębokości. *Mon.* 76, 111. Wszystka dłuża jego była 25000 łokciów. *Leop. Ezech.* 48, 13. (długość. *Bibl. Gd.*). — Na dłuż, na dłużą, w dłuż, w dłużą, wzdłuż, in die Länge; *Boh.* podýlmo; *Ross.* вдоль. Przysionek na dłużą ma 50 łokci. *W. Ezech.* 40, 36. (w dłuż. *Bibl. Gd.*). Zchodź sobie ziemię na dłużą i szerzą jej. *Budn. Genes.* 13, 17. (w dłuż i w szerz. *Bibl. Gd.*). *Rej. Post. Jii* 5. Przysionek miał 50 łokci wzdłuż, a 30 w szerz. *W.* 3. *Reg.* 7, 6. (w dłuż. *Bibl. Gd.*). W dłuż arszyn *Ross.* погонной аршинъ. — W dłuż, podłuż, wedle, längs, nach der Länge. W dłuż rzéki z obu stron są lasy. W dłuż brzegu miasto budował. *Tr.* § Co do czasu, na dłuż, w dłuż, w długą, na długą, na długi czas, in die Länge (der Zeit nach). Furya onéj choroby nie jako uśmierzyła się, i w dłużą poszła. *Wys. Al.* 368. Gdy w dłuż ta choroba zachodziła, mawiał, iż mnie bóg z sobą mieć nie chce; dla tego tak nierychło umieram. *Birk. Chod.* 58. die Krankheit zog sich in die Länge. Na dłuż odkładać, auf die lange Bank schieben. 2. Dłuż, y, *ż.* [illegible] ciesielski. *Wlod. Dudz.* 36. *Cn. Th.* 1118. die Schnur der Zimmerleute, Gärtner, die Richtschnur. DŁUŻCA, DŁUSZCZA, y, *ż.* - *w liczb. mn.* DŁUŻCE. rzemienie długie, które się sokołowi do nóg przypinają, dla odciągania nazad, die Wurfriemen, wenn der noch rohe Falke zurückgezogen wird; *Ross.* должики. Dokazują ludzie, że ptak leci, gdzie mu każą, i że się z lasa do pięści, do dłuszczy, do niewoli wróci. *Gorn. Dw.* 341. DŁUŻEC, ał, eje, *nijak. niedk*, dłuższym się stawać. *Cn. Th.* lang werden, länger werden. DŁUŻEC *ob.* Dłużce, Dłuszcza. 2. *ob.* Dłużen.

DŁUŻEK, żka, *m.* *zdrobn. rzeczown.* dług, eine kleine Schuld. O nędzny dłużek umordował bliźniego swego. *Rej. Post.* *Hh* 3. Odebrałem mój dłużek. *Boh. Kom.* 1, 200. DŁUŻEN, DŁUŻNY, a, e, winien co komu, mający długi do zapłacenia, schuldig, verschuldet; *Boh.* dlužen, dlužný; *Sorab.* 2, dlužni; *Sorab.* 1. dowžné; *Carn.* dolshne; *Vind.* doushen, sadoushen, sadershan; *Bosn.* dusgjan; *Croat.* dúsen; *Dal.* dusan; *Rag.* duuxan; *Ross.* долговый, должный. To słowo być dłużnym nie ma miejsca, jeno między dwiema. *Gorn. Sen.* 315. Dłużen mi (*Vind.* vunstejezhen, vunostajezhen). Jest tak dłużny, że jego majętność za to nie stoi. *Gorn. Wł. D.* 2, *b.* (zadłużony), verschuldet. — Dłużny, długowy, od długu, tyczący się długu, Schuld=. Karty dłużne, które na siebie daje jaki bogacz, [illegible] *Pot.* 84, 866. Schuldverschreibung, [illegible], skrypt, [illegible] *Mod.* Winien,

powinien, obowiązany, verbunden, verpflichtet, schuldig. Uważ, jaką wierność dłużnyś jego łaskom. *Oss. Sen.* 37. *debes.* Jeśli tak umiłował nas bóg, i my dłużniśmy jedni drugich miłować. *Budn.* 1 *Joan.* 4, 11. (i myśmy powinni. *Bibl. Gd.*). *Ross.* долженствовать winnym być.

DŁUŻEŃ, żnia, *m.* DŁUŻNIA, i, *ż.* DŁUŻEC, żca, *m.* deska obdłużna do zamykania barci, ein längliches Bret zum Zumachen der Bienenbeute. Otwór barci zamyka się deską, u nas dłużniem albo dłużcem zwaną. *Kluk. Żw.* 4, 278. Skoro matka z rojem kąt zostawi goły, Dopiero bartnik, starki dłużnią w ulu zatka. *Jabł. Buk. J.* 2, *b.* DŁUŻEJ *Compar. adv.* Długo *qu. v.* — DŁUŻIUCHNY, DŁUŻUCHNY, a, e, DŁUŻIUTKI, DŁUŻIUTEŃKI, a, ie, — o, *adv.*, *intens. adj.* długi, sehr lang. Linią dłużuchną i prościuchną uczynisz, *longissimam. Mącz.* *DŁUŻMIERNICA, y, *ż.* narzędzie długości, der Längemesser, ein mathematisches Instrument. *Tr.* *DŁUŻMIERNICTWO, a, *n.* nauka matematyczna mierzenia długości, die Longimetrie, Längenmeßkunst. *Tr.* *DŁUŻMIERNIK, a, *m.* mierzyciel długości, der Längenmesser, der die Länge ausmißt. *Tr.* DŁUŻNIA, i, *ż.* dłuża, dłużyna, długość, die Länge. Zapadlina błoni wzdłużnia. [to *adj.* 1] *Perz. Cyr.* 1. 39. 2. *ob.* Dłużeń. — 1. DŁUŻNICA, y, *ż.* rzecz jaka długa, deska, tarcica i t. d. długa, etwas Langes, ein langes Bret u. s. w. Gdy nosisz rzecz jaką długą, jako dłużnice, łaty, żerdzie, deski, drągi, krokwie, podnieś we śrzodku ich wagi. *Sol. Arch.* 18.

2. DŁUŻNICA, y, *ż.* DŁUŻNICZKA, i, *ż. zdrobn.*, która dług winna, die Schuldnerinn; *Boh.* dlužnice; *Slovac.* dlužnica, dlužnička; *Carn.* dolshniza; *Rag.* duxnizza; *Croat.* dusnicza; *Hung.* adósné; *Ross.* должница. DŁUŻNIK, a, *m.*, DŁUŻNICZEK, czka, *m. zdrobn.*, który dług winien, der Schuldner; *Boh.* et *Slovac.* dlužnjk; *Sorab.* 1. dowžnik; *Vind.* et *Carn.* dolshnik, doushnìk, sadoushenik; *Bosn.* dusgjan, dusgnik; *Rag.* duxnik; *Croat.* dusnik; *Dal.* dusan; *Hung.* adós; *Ross.* должникъ; *Eccl.* заемникъ, заимщикъ. Dłużnik kto jest, musi mieć tego, kto mu pożyczył. *Gorn. Sen.* 344. Dłużnikiem jest, kto u kogo pożyczy, kto za kogo ręczy, kto co kupi na kredyt. *Sax. Porz.* 72. Potkawszy ubogiego dłużnika swego, umordował go. *Rej. Post. Kk.* 3. Zły to dłużnik, który łży swego wierzyciela. *Oss. Sen.* 54. Dłużnik wesoło bierze, smutno oddaje. *Cn. Ad.* 161. Zły dłużnik, gdy rzecz pożyczaną wróci, Choć lichwy nie da, płacze, łaje, kłóci. *Pot. Syl.* 61. Od złego dłużnika i plewami bierz. *Rys. Ad.* 52. *Grod. Dis. D.* Kazał nam bóg to płacić, co możem jako złym dłużnikom, czymkolwiek, jako mówią, i plewami. *Sk. Kaz.* 427. (*Prov. Dal.* Od zla dusnica y koze bez mlika). *§. Dłużnik, ten, któremu dłużno, wierzyciel, der Schuldherr, Gläubiger. Polacy względem tego słowa różnicy nie zachowują, i tém jednêm słowem *dłużnik* nazywają i tego, kto winien, i tego, komu winno. Słowo wierzyciel Polakom nie bardzo zwyczajne; przeto go dłużnikiem, t. j. komu dłużno, mianują. *Sax. Rej.* Uciekłam dla długów, a czystości mojej, jeżeli mię wezmą dłużnicy, zachować nie będę mogła. *Sk. Żyw.* 1, 308. DŁUŻNO *adv.* należy się dług, man ist schuldig; *Eccl.* должиствуетъ. Kupcy, którym dłużno w cudzych stronach, i też którzy dłużni cudzoziemcom, mogą zbywać towarów ku płaceniu długów, i także brać sobie towary w długach sobie winnych. *Herb. Stat.* 319. *Vol. Leg.* 2, 686. W jakim przypadku ten komu dłużno, na rękojmiach długu dochodzi. *Sax. Art.* 23. DŁUŻNOŚĆ, ści, *ż.* dług, zadłużenie, powinność, was man schuldig ist, die Schuldigkeit; *Carn.* dolshnost; *Vind.* doushnuest; *Slavon.* dúxnost; *Croat.* dusnozt, dusnoszt; *Ross.* должность (= obowiązek, powinność). Ubóztwo wnieść ci w posagu. Nie jestże to aż do samego grobu wkładać na siebie ciężar nieodpłaconej nigdy dłużności? *Teat.* 2, 82. DŁUŻNY *ob.* Dłużeń.

DŁUŻSZOŚĆ, ści, *ż.* długość przewyższająca, większa długość, die Ueberlegenheit der Länge, die größere Länge. 1. DŁUŻYĆ *cz. niedok.*, podłużyć, zdłużyć *dok.*, długim uczynić, przydłużać, przedłużać, lang machen, verlängern, in die Länge ziehen; *Boh.* dljti; *Slovac.* dlužit, zdlužit; *Sorab.* 1. dljiu, dljim; *Carn.* dalsham; *Ross.* длить; *Eccl.* далю. Dłużą żeglugę, wolniąc zbyt śpieszne żagle. *Przyb. Milt.* 107. Jeśli wam jest słodkie moje panowanie, dłużyć go wam potrafi jej serce. *Teat.* 45, *d.* 21. *Wyb.* A że nie zdłużę słowy z gruntu złéj przygody.... *neve morer. Zebr. Ow.* 362. Dłużyć się *recipr.*, wzdłuż się ciągnąć, sich verlängern, sich in die Länge ziehen; *Ross.* длиться. 2. DŁUŻYĆ *cz. niedk.*. długu nabawiać, einen in Schulden bringen; *Rag.* dùgliti; *Eccl.* должу; *Vind.* doushit, obdoushit = winić, obwiniać; *Ross.* должить; (*Rag.* dugovati *negotiari*, *tractari*). DŁUŻYĆ się *zaimk. niedok.*, zadłużyć się *dok.*, długi zaciągać, w długi wpadać, in Schulden fallen, Schulden machen, sich verschulden; *Boh.* zdlužiti se, dlužjm se, dlužjwam se; *Eccl.* должуся. Kto się rad dłuży, nierad słowa trzyma. *Rys. Ad.* 30. Kto się nie dłuży, żywot swój przedłuży. *Cn. Ad.* 391. — Dłużyć się komu = stawać się komu dłużnym, winnym, obowiązanym, einem schuldig werden, sich bey ihm verschulden. Będziemy się teraz strzedz, dworowi się dłużyć. *Teat.* 8, 114. Nie powiadaj, iż lepiej bogu niż on służysz, Bo mu się bardzo w prawdę każdym słowem dłużysz. *Papr. Koł. J.* 3. *b.* DŁUŻYNA, DŁUŻYZNA, y, *ż.* dłuża, długość miejsca, die Länge, die örtliche Länge; (*Croat.* dusina, duglina). Ogień całą dłużynę cyrku zajął. *Nar. Tac.* 2, 333. Grodziły folwarki w przepisanej sobie dłużynie drzewa i żerdzi. *Nar. Hst.* 2, 293.

Dalsze pochodz. przymiotn. *długi: nadłużyć, naddłużyć, [obdłużyć, 3] obdłużny, podług, podługowaty, [podłużny 3], przedłużyć, przydłużyć, wydłużyć, według, wzdłuż, podłuż, zadłużyć, zdłużyć.*

D M.

DMA, y, *ż.* (*ob.* Dąć) wianie wiatru, wiew, podmuch, powiew, das Wehen, Blasen der Luft, des Windes, der Wind. Dmą rosistą Zefir wiejąc zgoła Z ziemie na wiosnę wyprowadza zioła. *Bardz. Tr.* 121. Dmy i wiatry. *Otw. Ow.* 262. Straszny wilk chlewom, dmy wietrzne sadom. *Nag. Wirg.* 494. Nasze płonne nadzieje Po powietrzu dma rozwieje. *J. Kochan. Ps.* 209. Lekką dmą zaigra chmurka z liściem powiewnym. *Hor.* 1, 113. *Nar.* Dma ją

podchwyciła I już upadającą bez wszelakiej szkody Zatrzymała, tak że się nie dotknęła wody. *Otw. Ow.* 504. — Dmą zowię wiatr chłodny, w lecie powiewający, *etesiae. Otw. Ow.* 294. — Spragnionemi ustami nocną dmę łapają. *Bardz. Luk.* 60. nocne powietrze, die Nachtluft. §. DMA *ob.* Dna, choroba. DMĘ, DMIE *ob.* Dać. DMIDZBAN, a, *m.* moczywąs, kufel, moczymorda, nalewajko, wydmikufel, wytrząsikufel, ein Naßkittel, Saufaus. Piwkiem dmidzban troski poi, Mnie rym z lutnią serce goi. *Węgh. Gęśl. B.* 2. *b.*

*DMISALOPKA, i, *ż.* z Franc. demie saloppe; gatunek krótszej salopy, eine Halbsaloppe. Nie potrzebuje też Jejmość Dobrodziejka mantylków, dmisalopek, kryzów? *Teat.* 22. *c.* 51.

DMUCH, u, *m.* dmuchnienie, dęcie, dma, das Wehen, das Blasen. Lekkich motylów dmuchem twym wydajesz roje Zefirze! *N. Pam.* 14, 265. Dmuchnieniem ruchomy, którego dmuchnienie łacno poruszy, *flabilis. Cn. Th.* Upadłby od dmuchu. *Oss. Wyr.* (słabiuchny na nogach). DMUCHNĄĆ *cz. jednotl.*, Dmuchać *kontyn.*, dąć, dymać, powietrze oddechem tężej wypychać, mit dem Munde blasen; (*Boh.* dmejchati, dmeychawati, dmychati; *Vind.* pihati, pishem, piham). Iskra się rozpali, jeśli na nią dmuchać będziesz. *Radz. Syr.* 28, 15. auf etwas blasen. Ogień ginie od dmuchnienia. *Birk. Chod.* 24. Nikt nie może w piszczałkę razem i w kornet dmuchać. *Pot. Jow.* 35. in etwas blasen, hinein blasen. Dmuchałem ja wprzód w rurę, ale nienabita. *Alb. n. W.* 11. — Dmuchać dla studzenia, blasen, um etwas abzukühlen. Dmucha, kto się parzy. *Pot. Arg.* 317. Kto się na gorącym sparzy, i na zimno dmucha. *Cn. Ad.* 366. cf. chuchać, gebrannt Kind scheut das Feuer; (*Slovac.* Koho ráz popali kaša; wždicki gu fuka; *Ross.* Ожжешься на молокѣ, будешь дуть и на воду; cf. po szkodzie mądry). Każdy dmie na wodę, gdy go ukrop sparzy. *Rej. Wiz.* 195. Starej trzeba było przypowieści słuchać, A już na zimną wodę sparzywszy się dmuchać. *Pot. Arg.* 55. Dmuchać na co, mieć w podejźrzeniu, ostrożnie postępować, ostrożnie w czym z czym i z kim być. — Lepiej dmuchać, niżeli chuchać, *melius abundare, quam deficere. Cn. Ad.* 438. (lepiej studzić, niż grzać). I dmucha i chucha; ani ciepły, ani zimny, bez charakteru, er ist nicht kalt, nicht warm; kalt und warm aus einem Munde. I dmuchasz i chuchasz, ciepło i zimno z jednej gęby u ciebie wychodzi. *Jabł. Ez.* 154. — Dmuchnij chuchnij, a zaraz będzie! (gdy kto gorąco nagli; wzięte to z kuglarskich trybów, którzy chuchają na swoje sztuki), das läßt sich so gleich blasen; blase nur, es wird gleich fertig. — Dmuchać w palce = chuchać w garść, łapę lizać, in die leere Hand blasen, Hungerpfoten saugen. Przedtém dobrze w palce dmuchał; dziś z łaski żony karetą jeździ. *Teat.* 33, *b.* 8. — W ul dmuchnąć, licho pobudzić, narazić się, natrzeć, in den Bienenstock blasen, den Feind reitzen. Niech kto w ul dmuchnie, A dozna, jeżeli mu gęba nie opuchnie. *Pot. Arg.* 75. Gdy on kilka kroć dmuchał w ul i w roje, Buntując wojsko na swojego pana, Kazał go Brutus obwinić przed sądem. *Chrość. Fars.* 136. «*On se fit un art d'exciter de vains tumultes dans les diètes, d'y proposer des fausses matières, capables de soulever tous les esprits, ce qui s'appelait* = souffler dans la ruche, pour mettre les mouches en furie. *Rulhiere hist. d. Pol.* 1, 45. *cf.* pszczoła. Dmuchać, poddymać, podszczuć, anblasen, anhetzen, aufhetzen. Wszczął się tumult, w którym jak poczęto dmuchać, Ukłóło wojsko gniewne swego komendanta. *ib.* 154. — Dmuchnąć co do ucha, szepnąć, einem etwas ins Ohr blasen, einblasen, einraunen, zuflüstern. Dmuchnąć mu w ucho, co ma mówić. *Tr.* — Dmuchnął warcab = chuchnąć go, zbiwszy, einen Damenstein blasen, wegblasen, mit Blasen nehmen. *Tr. Ross.* фукать. — Dmuchać pod nos komu. *Tręb. S. M.* 6. pyszno się stawić, grać mu na nosie, einem trotzen, ihn verächtlich behandeln, ihm auf der Nase spielen. Nie da sobie w nos dmuchać. *Rys. Ad.* 46. Spostrzegli, jak Oktawiemu Antoniusz pod nos dmuchnie. *Chrość. Fars.* 97. *cf.* dmuchać komu w kaszę — Dmuchać z pychy, dymać, dąć, nadymać się, odymać się, vor Stolz blasen, aufgeblasen seyn. Szalenie postępował, i wysoko dmuchał. *Jabł. Tel.* 78. Dmuchaj sobie poważnie, zadrzyj nosa w górę, oh wnet z ciebie będzie walny konsyliarz. *Teat.* 36, *c.* 15. Dumą on puszył nieprzyjemną I dmuchał parą wysoko nikczemną. *Zab.* 15, 374. Wąsami dmuchać. *Stryj. Tur. B.* 3. (trząsać, mit dem Schnurrbarte dräuen). §. Dmuchnąć dokąd, uciecknąć, drapaka dać, wohin stieben, wohin fliehen, entspringen. Z tego domu do swojego dmucha. *Jabł. Ez.* 188. Dmuchnął w nogi. *Oss. Wyr.* §. Dmuchnąć, palnąć, grzmotnąć, golnąć, einen Streich geben, einen Hieb versetzen. Dmuchnął go w pysk. *Tr.* Słozem uderzyć, dmuchnąć, świni raz dać. *Cn. Th.* DMUCHACZ, a, *m.* dymacz, co dmucha, der Bläser, einer der mit dem Munde bläst; *Eccl.* дуновитель. DMUCHAWKA, i, *ż.* rura do przedmuchywania, ein Blaserohr. Udając przez dmuchawkę głos jej męża, przymusił ją, aby pojęła go za męża. *Boh. Dyab.* 2, 127.

Pochodz. pod sł. *Dać.*

D N.

*DNA, y, *ż.* denna czyli dnawa niemoc, łamanie stawów, suchobolność, scyatyka, die Gliederkrankheit, (Obd. die Gleiche), das Gliederreißen, die Gicht; *Boh.* dna, že se dna kosti dobjra, dnawa nemoc; *Slovac.* dnauzlamanj; *Vind.* vudna boliesen, resvudenost, resvudenizhnost, derhaviza, hudiza; *Slavon.* dêrtavica; *Ross.* грыжа; *Eccl.* членовная болѣзнь. Darcie w członkach wszelakich; dną niektórzy zowią albo denną boleścią. *Sien. Rej.* — *Sorab.* 1. sucha stawow bolosčž, gichtčž; *Sorab.* 2. chwat. Dna nożna pedagra. *Cresc.* 617 *et* 163. *Croat.* vúlog; *Dal.* guta; das Podagra, das Zipperlein. Dna ręczna. *Sien.* 107. chiragra, *Slovac.* rukobolja; das Chiragra. Dna brzuchowa, dna członkowa, dna jelit albo trzew, jelitne darcie, dna nożna albo nóg darcie. *Sien. Rej.* Dna trzewna. *Sien.* 139. die Darmgicht; (*Croat.* dna; *Vind.* zhreuna hudiza, derhaviza, skermina, zhreuna grisha). Boleści w biodrach także dną zowią. *Urzęd.* 141. das Hüftweh. Przynieśli do Jezusa człowieka dną złamanego. *Sekl. Math.* 9. («paraliżem zarażonego.» *not.*). To ziele, kto dnę spojoną cierpi,

rozwiezuje ja i rozpedza. *Spicz.* 44. °DNAWY, a, e, denny, suchobolny, scyatyczny, gichtisch; *Boh.* dnáwý; *Slovac.* dnauzlamaný; *Eccl.* членоболѣзненъ, въ составѣхъ болѣзнь имѣяй. Miejsca ciała dnawe, w których ból i łupanie bywa, tą maścią nacierać. *Syr.* 1509.

DNIA, DNI *ob.* Dzień. DNIEĆ, dniało, dnieje, *bezosob. niedok.*, dniem się stawać, świtać, Tag werden, tagen; *Boh.* dnjti se, dnilo se, dnj se, dnènj se; *Vind.* se denit, deniti se, svitati, den se diela, se deni, svita, bershi; *Croat.* danisze, dánje, szvenújem; *Bosn.* suanuti; *Rag.* svanuti, svagnîvati, rasvaniti se; *Slavon.* svanu; (*Ross.* дневать, днюю dzień gdzie przepędzić), *Ross.* свѣтаетъ. Na ziemi mierzcha sie i dnieje. *Przyb. Milt.* 175. Już podobno dnieje. *Teat.* 18, 15. *Fig.* Słaba dniejacych dopiero nauk poświata. *Nar. Hst.* 2, 6. DNIENIE *primi lux. Macz.* das Tagen, der Tagesanbruch. Zwykły wstawać równo z dnieniem. *Przyb. Milt.* 141.

DNIEPR, NIEPR, u, *m. Biel. Kr.* 5. *Borysthenes* albo Dniepr rzéka wedle wsi Dnepersko źródła ma. *Gwag.* 182. płynie przez znaczną część Litwy. *Dyk. G.* 1, 168. der Fluß Dnieper.

DNIESTR, NIESTR, u, *m. Tyras*, wielka rzéka Polska, zaczyna się od gór Karpackich, płynie przez granice Podola i Multan. *Dyk. G.* 1, 168. *Lud. H. N.* 29. der Fluß Dniester an der Wallachischen Gränze.

DNIOWY, a, e, ode dnia, Tages=; *Ross.* дневный. Już się słońce na zachód schylało, i dniowe światło pod grube chmury spuszczało. *Zab.* 14, 158. Srebro nosi białość a jasność dniowa. *Urzęd.* 396. W wyliczaniu wszystkiego, na dniowym by mi biegu zeszło. *Smotr. Lam.* 34. (dniaby mi nie stało, der Tag möchte nicht zureichen). Dniowe historye. *Kłok. Tur.* 56. die Tagesgeschichten. My cośmy dniowi, bądźmy trzeźwi. 1 *Leop.* 1 *Thess.* 5, 8. (dzień tylko żyjemy, wir sind nur von heute). DNIOWONOCNA równość. *Zebr. Ziv.* 101. die Tag= und Nacht=Gleiche cf. Nocorównia.

DNO, a, *n.* Denko *zdrobn.*, spód, zawarcie dolne naczynia, der Boden eines Geschirres, der unterste Theil, in dem sich Gefäße, Geschirre u. s. w. endigen; (*Boh.* et *Slovac.* dno; *Sorab.* 1 *et* 2. dno; *Carn.* et *Vind.* dnu, pod; *Slavon.* danno; *Croat.* et *Rag.* dnò; *Bosn.* dno; *Ross.* дно: *Hebr.* אדן *eden* basis, fundamentum; cf. *Ger.* Boden Adlg). Jesliby jagody czarne na dno były kładzione w kadź, tedy wino rumieńsze bywa. *Cresc.* 555. Dno w beczkę wprawić (*Bosn.* zadnitti, staviti dno). Spiszcie wasze imiona, i na dno Włóżcie w co, a los rozsądzi nas snadno. *P. Kochan. Jer.* 125. Gdy już reszty dopiął przykładnie, Cud nad cudami, postrzegł prawdę na dnie; Bajka to była, co o niej pisali, Jakby w dnie studni siedziała nieboga, Znać filozofy wina nie pijali. *Kras. Ant.* 71. Do dna wypić, bis auf den Boden rein austrinken. Nierychła oszczędność, gdy na dnie same drożdże zostają. *Opal. Sat.* 152. Poźna oszczedność na dnie. *Pilch. Sen. list.* 5. Nie wczas ten skąpić poczyna, Który się, gdy mało na dnie, °oszczymia. *sera in fundo parsimonia. Macz.* Leciała jedna summa po drugiej, i nie prędzéj się postrzegł, aż gdy w szkatule dno obaczył. *Mon.* 65, 571. Już dno widać w mej szkatule. *Zab.* 15, 26. *Gurdz.* — Dno karety, spodnia deska, der Boden in einer Kutsche. Jak pończochy sobie zbryzgasz, powiedzą, że bez dna musisz mieć karetę. *Teat.* 22, 122. (żeś pieszą szedł, że karety niemasz). — Dno armaty. *Łęsk.* 2, 239. der Boden einer Canone. Dno armaty jest pełność śpiżu w armacie, poczynająca się od dna komory, a kończąca równo z denną listwą. *Jak.* °*Art.* 3, 290. Metal, zamykający kanał armaty z tyłu, nazywa się dnem. *ib.* 1, 139. — Dno okrętu, nawy, der Schiffsboden. *Tr.* – *Ross.* днище. §. Dno wieży, dolna wieża, *in fundo*, kara kryminalna, różniąca się od górnej wieży, kary cywilnej, das Burgverließ, das Verließ, das unterirrdische Thurmgefängniß, der Criminalarrest. Dolna wieża na łokci 12 głęboka była. *Ostr. Pr. Cyw.* 1, 381. Szlachcic, którýby szlachcica zabił, brzydkie ma więzienie na dnie w wieży przez rok wytrzymywać. *Krom.* 711. Mężobójcy na dnie w wieży pokutę mają czynić. *Herb. Stat.* 252. Był wsadzon na dno do wieży. *Biel. Kr.* 249. Ktoby do wieży na dno skazanemu jaką folgę czynił i dopuszczał mu sobie siedzenia wyższego, niżli na dnie czynić, albo kominy w wieży budować, takowy.... *Stat. Lit.* 155. (cf. do wieży w ziemię wsadzić. *ib.* 154). — §. Dno morza, rzéki = grunt, der Meeresboden, Flußboden, der Grund. Krzywą kotwicę spuszcza prędko na dno. *Kulig. Her.* 284. Wojska Faraonowe w czerwonym morzu na dnie zostały. *Psalmod.* 75. Okręt wodą się zalał, a na dno poszedł. *Sk. Dz.* 579. W Szwecyi są jeziora dwa dna mające, z których jedno pewnych czasów podnosi się, i na kształt derki wodę okrywa, potém znowu kryje się w głębi. *Kluk. Kop.* 1, 101. Rzéki Hiszpańskie mają brzegi wysokie, a dna albo nórty nizkie i niegłębokie. *Boter.* 8. °§. Pierwej do Pontu Dunaj dnem uciecze, Niżli kto nadeń w me struny łagodniej uderzy. *Miask. Ryt.* 2, 112. (do dna, ze szczętem, do ostatniej kropli). §. Dno, spód jakiej materyi, tło, der Boden, der Grund eines Zeuges. Czerwony karmazyn na gładkim dnie. *Gost. Gor.* 108. §. *Math.* Dno *basis. Grzep. H.* (podstawa, die Basis). §. Dno oka, retyna, die Retine im Auge. *Tr.* §. *Botan.* Dno, *receptaculum*, w kwiecie ta miazga gąbkowata, na której korona, prąciki i zarodek są osadzone. *Bot. Nar.* 125. ta część w roślinach, na której naprzód kwiaty, potem owoce lub nasiona są osadzone. *Jundz.* 2, 96. der Boden in einer Blume. §. *Fig. tr.* Przepadnij na dno piekła z duszą i z ciałem. *Teat.* 55, *b.* 83. Dna nie mieć, granicy nie mieć, keinen Boden, keine Gränze haben. Rozrzutność dna nie ma. *Macz.* (*ob.* Bezdno, bezdenny). Łakomstwu dna nie masz. *Petr. Pol.* 66. (nienasycone). Niemierne dawanie dna nie ma. *Bud. Cyc.* 123. Morze nie ma dna, nie ma też i zbytek, Zawsze chce więcéj, mało mu świat wszytek. *Klon. Fl. B.* 4. Wieczność nie ma dna. *Oss. Wyr.* W tej jego powieści dna się nie domacasz. *Oss. Wyr.* (gruntu, celu). — Na dno, na dół; na dnie na dole; auf den Boden, zu Boden, nach unten, zu Grunde. Hardy, spadniesz dziś na dno, coś wczoraj wykrzykał na wieży. *Pot. Arg.* 51. Wszystko czas trawi, wszystko jako woda cicha, Czego się kolwiek dotknie, na sámo dno spycha. *Pot. Zac.* 207. Na dno idę, ucz zda się,

że pływam. *Kulig. Her.* 84. Każdy ciężar na dno opada. *Oss. Wyr.* — Do dna, bis auf den Grund. Nie popychaj mnie do dna. *Oss. Wyr.* (nie gub' ze wszystkiém). Zabrnąwszy do dna, nie mógł się cofać. *ib.* (nawarzywszy piwa musiał go pić). Jeżnego miecz dzikie narody do dna wysiekł. *Miask. Ryt.* 19. (do szczętu, z kretesem, zgoła, zupełnie, bis auf den Grund, ganz und gar, völlig). Ż. Westchnąwszy ciężko ze dna głębokiego I tocząc z oczu nieprzebrane zdroje, Rzekła.... *Odym. Św. K k.* 3. (*Bosn.* izadna, odadna, *funditus*), z gruntu serca, głęboko, aus dem Herzens Grunde, tief aufseufzend.

Pochodz. *denko*, *bezdeń*, *bezdenny*, *bezdenność*, *dennu*, ..., *Sorab.* 1 zadnu [illegible].

DNY [illegible], Dzień.

D O.

DO, [illegible] *reg. Genit.*, wyraża w ogólności kres dążenia, zu; Niederl. tu; *Slovac.* et *Boh.* do; *Vind.* do, dokle, [illegible]; *Carn.* do, da; *Sorab.* 1. do; *Sorab.* 2 do, doj, [illegible]; *Slavon.* do, dok; *Bosn.* do; *Croat.* dó; *Dal.* darri, [illegible]; *Ross.* до, даже (= nawet do); *Eccl.* домдеже (aż [illegible]), cf. *Lat.* donec; *Hebr.* [illegible] *adh - usque ad*, *ad*, cf. od), wyraża kres względem czasu, miejsca, stopnia czynienia = póty, bis, zu, bis zu. *Temporis:* Kazał mi czekać na tém miejscu, do zawołania panicza. *Teat.* 19, *b.* 78. Tak do nocy od poranku Musiały prząść bez ustanku. *Zab.* 13, 278. *Treb.* Przyjacielem ci do śmierci serdeczna. *Past. F.* 150. Szczerość serca do śmierci nam chował. *Zab.* 12, 379. On was zawsze szanował od pierwszej młodości, Aż do swej białéj skroni i późnej starości. *Groch. W.* 532. Do trzech lat była jak niema; przy końcu roku trzeciego mówić poczęła. *Sk. Żyw.* 2, 72. Do czwartej, do piątej w noc. *Cn. Th.* Do widzenia! muszę iść. *Teat.* 43, *b.* 77. bis zum Wiedersehen. Do obaczyska. *ib.* 52, *c.* 51. Do roku, do miesiąca, do tygodnia, do czasu = a. do wyjścia lub też w przeciągu, roku, miesiąca, tygodnia, czasu, innerhalb eines Jahres, Monates, einer Woche, einer gewissen Zeit. Wszyscy do roku pomarli. *Lat. D.* 4. *b.* Pigwy w zimnie mogą trwać dłużej, niż do roku. *Cresc.* 412. Mógł dwieście napisać wierszów do godziny. *Hor. Sat.* 65. Do czasu mu pożyczył. *Oss. Wyr.* b. do roku, do miesiąca, do dnia, na każdy rok, na każdy miesiąc, co rok, co miesiąc, *per singulos annos*, alle Jahre, alle Monate, jährlich, monatlich. Miał swoje cztery wielkie posty do roku ten święty. *Sk. Żyw.* 1, 326. Świszcze raz tylko do roku kocą się. *Zab.* 12, 194. *Slovac.* raz do roka, raz do dn'a, do mesáca. Do dnia (*ob.* Dzień). Do czasu = czasami, kiedy niekiedy, zu Zeiten, bisweilen. c. do roku, do czasu *ob.* Do *relation.* niżej. — § *Loci et gradus.* Do kolan, do kostek woda = po kolana, po kostki. *Cn. Th.* bis an die Kniee, (aż do). Upadł śnieg wielki do goleni. *Stryjk.* 638. Kto do tej biegłości chce przyjść, musi bardzo wiele czasu strawić. *Gorn. Dw.* 122. Jeszcześ to nic; jeszcze nie do krwi. *Cn. Ad.* 320. Aż do krwi zarznąć, *de vivo resecare. Mącz.* bis aufs Blut. cf. do skóry, do żywego). Do halerza się wyliczył. *Pot. Arg.* 630. bis auf einen Heller. Do szeląga wyliczył. *Teat.* 42, *d. D.* Pułk ten był do człeka wycięty. *Chrośc. Fars.* 270. bis auf einen Mann, bis auf den letzten Mann. Nie było i jednego, któryby się podobał, nie było i do jednego. *Sk. Kaz.* 171. Wszystko to pilnie do jednego słówka zachował. *W. Post. W.* 68. *Żrn. Post.* 3, 683. *b.* Wszystko tu ganisz, aż do drzew i wody. *Karp.* 1, 46. Jużeś się do woli najadł. *Bardz. Tr.* 334. do sytu *qu. v.* Do gruntu, z gruntu, zgoła; do końca, zupełnie, doskonale, bis zu Ende, vollkommen, vollendet. Często nie do końca uczony doktor bardzo szczęśliwie léczy. *Gorn. Dz.* 116. Do czysta, do szczętu, do boga ich, do kata, do biesa ich tam, *vid. suis in locis.* Do gardła bronić, do upadłej, do ostatniego tchu, auf Leib und Leben. Rozpacz do gardła bronić się radzi. *Krom.* 83. Pana naszego nie chcemy odstąpić; ale przy nim być do gardł swoich. *Bielsk. Kr.* 67. Ślubował im do gardła przeciw Tatarom pomódz. *Stryjk.* 250. — *Continuat.* od - do, von - zu. Od słowa do słowa, aż boli głowa. *Cn. Ad.* 771. von einem Worte zum andern. Od kieliszka do kieliszka, aż się upił. *Oss. Wyr.* Ode dnia do dnia. — Do, ku (zu), nach, auf. Pojechał do Polski, nach Polen. Odjeżdża do dóbr swoich. *Gaz. Nar.* 1, 269. er reist auf seine Güter, (zu s. G.). Jechał do dóbr swoich. *Sk. Żyw.* 1, 312. Zesłano go do wschodnich krajów. *Smotr. Ap.* 80. Jejmość wyjechała do miasta. *Teat.* 14, 70. (*disting.* na miasto, cf. miasto). Skoro się do wsi kapłan jakiś ukazał, wnetże się lud zbiegał. *Sk. Żyw.* 1, 183. wchodząc do wsi, beym Eingange ins Dorf. — Do = ku, *versum directionem physicam vel moral.* zu, gegen, nach, (wohin gerichtet). Tył podawszy, do lasów się mieli. *Stryjk.* 320. Kto myśliwy do trąby, nabożny do księgi, Gospodarz do minucyi, gach zawsze do wstęgi (ma się). *Pot. Jov.* 34. sich zu etwas halten, sich wozu halten, sich woran machen. Idź do dyabła! do kata! *qu. v.* Do brewiarza księdzu! *Gemm.* 65. (*curet sua*). A do boru! a do domu! do kościoła! do szkoły chłopcze! willst du wohl in die Schule! fort! marsch! in die Schule! Kiedy nie rozkaz wyraża, to przynajmniej jest wymówka braku i niedostatku jakiego czyli potrzeby: jeszcze mu do szkoły t. j. potrzeba, (er muß noch in die Schule). Skoro pierwsza straż rozruch usłyszała, I do sprawy się i do broni miała. *P. Kochan. Jer.* 228. No Mości Panowie, dalej do siebie! dalej bijcie się! *Teat.* 31, 110. (skoczcie do siebie, packt euch an, geht auf einander los). Natura ciągnie wilka do lasa. *Gemm.* 172. Do tego wypił (w ręce tego), a innemu oddaje. *Bratk. J.* 4, *b.* (cf. gdzie indziej mierzy, a gdzie indziej uderzy). Nalewa duży kufel, niech się kto chce troszczy, Rzecze, a ja do ciebie, księże podproboszczy. *Węg. Org.* 5. Do ciebie! *Teat.* 8, 43. (w twoje ręce, ich trinke es dir zu). — Pół do pierwszej, drugiej, trzeciej, czwartej, halb Eins, Zwey, Drey u. s. w. zaś kwadrans lub trzy kwadranse *na* pierwszą, drugą, trzecią, ein Viertel oder drey Viertel auf Eins; przeciwnie zaś znaczy kwadrans do pierwszej = brakuje jeszcze kwadransa do pierwszej, to jest, trzy kwadranse na pierwszą, es fehlt noch ein Viertel zu ein Uhr, es ist drey Viertel. — *Direct. finis, facultatis*, celu.

zdatności, zdolności = ku, na, zu. Człek sam do pracy stworzon, ptak do lotu. *Chrośc. Job.* 23. zur Arbeit geschaffen. Do rad język, do boju ręce dały nieba. *Dmoch. Il.* 2, 119. Wszystko już wybrano, co ma być do drogi, i o butelce się nie zapomniało. *Kras. Pod.* 2, 116. Człek i do rady i do zwady, znajdzie go jak go kto chce, *omnium horarum homo. Macz.* (*oppos.* Ani do rady, ani do zwady, do niczego). Do ludzi człowiek = układny, ludzki, (*oppos.* odludek). Pióro do pisania, eine Schreibfeder. Piórko do zębów (*ob.* Zębodłub, dłubozab). Szczotka do bótów, szczotka od bótów, eine Schuhbürste. Szczotka do sukień, od sukień, eine Kleiderbürste. — *Elliptice significatione directionis phys. vel moral.* Co się komu nie podoba, to mu nie do śmiechu. *Zab.* 12, 269. (to mu nie śmiesznem, das ist ihm nicht zum Lachen, nicht lächerlich). Nie do śmiechu mi teraz Kubo! *Teat.* 54, *c.* 2. (ich bin jetzt nicht zum Lachen gestimmt). Ani mnie do snu, ani mnie do jadła, Cała mnie moja spokojność odpadła. *Kniaź. Poez.* 2, 192. (nie chce mi się ani snu ani jadła, ich habe weder Lust zum Essen, noch kann ich schlafen). — *Cum ellipsi verb.* należeć, tyczeć się, ściągać się, *et similium*, (mit Auslassung der Zeitwörter: angehen, gehören, betreffen, sich beziehen, anlangen u. s. w.). Co mi do tego? *Cn. Ad.* 95. was geht das mich an? *Slovac.* Čo koho do teho, co komu do tego? *Zabł. Amf.* 20. Wam wcale nie do tego. *Teat.* 54, 74. Jeśli ja tak chcę, co tobie do tego? *Biał. Post.* 107. Zkąd to, że mię masz na tak pilnej pieczy, Coć do mojej sromoty i do moich rzeczy. *P. Kochan. Jer.* 253. Jeśli tak osadzili biskupi, a cóż cesarzowi do tego? *Sk. Żyw.* 1, 271. Co do mnie, żeś jest szczodrszy ku drugiemu? To do mnie, żeś jest pan mój po dawnemu. *Zab.* 4, 3. *Koss.* Do czegoć nic, daj pokój. *Cn. Ad.* 194. (was nicht deines Amts ist). — Mnich co do sukni, ale wilk wewnątrz. *Sk. Żyw.* 1, 173. (co się tycze sukni, was den Rock betrifft). Możnaż znaleźć co tak pustego, jak ta skała? do żywności, co głodniejszego? do samej miejsca posady, co straszliwszego? *Oss. Sen.* 7. (*quid ad copias — quid ad homines*). — §. Do = na, przeciw, gegen, wider. Zebrał wojsko wielkie do Pruss Bolesław. *Biel. Kr.* 97. Kto do kogo ma jaką dolegliwość albo krzywdę, niech się do dworu uda. *Haur. Sk.* 228. Bolesław miał zadawnione do Włodzimierza urazy, że ojcu jego niektóre zamki poodbierał. *Nar. Hst.* 2, 133. (cf. miał na nich urazę. *ib.* 3, 176). (Brać do urazy, do poprawy *ob.* Brać). Większa mi to od was pokuta, niż mój do was grzech. *Steb.* 2, 216. (niż moje przeciw wam przewinienie). I komuż tak siła do mnie wolno? *Ustrz. Tr.* 31. (przeciw mnie). §. Do = w, wewnątrz, nach, nach – hin, in – hinein. Pobili, krom tych, co do zamku uciekli. *Stryjk.* 270. Sobiesława Król Czeski wygnał do Polski. *Biel. Kr.* 78. Lud się do wsi zbiegał. *Sk. Żyw.* 1, 183. Oddajęć córkę do rąk, posag pod poduszki. *Teat.* 43, *c.* 166. *Wyb.* Brać do serca, do głowy, do pamięci, (*ob.* Brać). Pięciu zabito, jednego pojmano do zamku. *Stryjk.* 270. (*NB.* Do *complet directionem, quam ku indicat; licet indistincte in vulgari, et praesertim apud antiquos*). — §. Do *relat., accommodat.*, zu, verhältnißmäßig zu, bequem, geschickt zu.... Jeżeli *A* do *B*, jak *B* do *C*, tedy też *A* do *C*, jak *B* do *C*. *Geom.* Będzież tu sto snopów, dziesięć korcy, piętnaście łokci? R. jako do korca, jako do snopa, jako do łokcia, t. j. zawisło od tego, jaki to snopek, korzec, łokieć, es kommt auf die Garbe an, auf den Scheffel, auf die Elle an; je nachdem die Garbe, der Scheffel, die Elle ist. (*corrige hoc in loco Trotzium*). Do żelaza też to, do srebra, do ręki, do człowieka, do szczęścia, t. j. żelazem się to, ręką i t. d. dzieje. *Cn. Th.* zawisło od tego, jakie żelazo, jakie srebro i t. d. Żniwo bywa obfitsze lub chudsze, jak do roku. *Oss. Wyr.* Zboże do czasu plenne, do czasu płonne. *ib.* Nie do tego to; nie zgodzi się to na to. *Cn. Ad.* 579. Do rzeczy mówić, krzeczy, ku rzeczy (cf. dorzeczny), zur Sache sprechen, passend, schicklich, zweckmäßig. Niż co nie do rzeczy masz gadać, lepiej milcz. *Teat.* 29, 7. Mówiąc do naszego interessu, rozumiém, żem.... *Teat.* 31, *c.* 60. (stosownie co się tycze). Prawdziwie nie rozumiem, do czego to Wc Pan mówisz. *ib.* 27, *b.* 88. (do czego stosując, zamierzając, wohin aus, wohin zielend). Do czego suszyli sobie głowy nad określeniem człowieka? *Teat.* 11, *b.* 9. (na co, wozu? zu was Ende?) Pióro do mojej ręki, podług mojej ręki, eine Feder nach m. H. Lekarstwo do oczu = przypadające do oczu, (nieprzeciwne oczom). Do ręku mieć co, pod ręką, na doręczu, bey der Hand haben. Tłumaczenie do słowa = słowne, literalne, von Wort zu Wort, wörtlich. — *Accommodat.* ku = według, gemäß, nach. Powiedz do prawdy, jeśli nie żartujesz. *Past. F.* 99. der Wahrheit gemäß, im Ernst. Ja to do prawdy utrzymuję, iż trudniejsza jest.... *Zab.* 6, 340. (serio, bez żartu, in Wahrheit, im Ernst). Są takie rzeczy, które gdyby się działy do prawdy, nie śmiaćby się, ale lękać należało. *Zab.* 12, 265. (w istocie, in der That). Do prawdy? R. nie inaczej! *Teat.* 36, 23. (wirklich? in der That?) — Do = podług, zu, nach, angemessen. Widziała przed sobą ładnego chłopca do gustu swego. *Teat.* 14, *c.* 6. Cóż to Wc Pani w moim dyskursie nie jest do gustu? *ib.* 26, 46. Cale nie do twarzy była ubrana. *Teat.* 19, *c.* 54. Teraz przedziwnie kapelusz do twarzy. *Zab.* 12, 74. steht gut zum Gesichte. Drugiemu sama nawet wada jest do twarzy. *ib.* 12, 266. Nie do twarzy ci ten humor ponury. *Zabł. Z. S.* 1, 15. Nie pociągną kary Woły nie do pary. *Pot. Jow.* 2, 6. (niedobrane). Dobierać konie do miary = jednego wzrostu, (równe). §. Do = względem, *relat.* in Ansehung, zu, an. Doktor nieszczęśliwy do pacyentów. *Mon.* 69, 804. Miewa człowiek do człowieka szczęście, wiele kroć nieuczony doktor ulécza szczęśliwie. *Gorn. Dz.* 116. Szczęście mieć do ludzi. *Teat.* 10, 112. W pośmiech do ludzi, a potém w wzgardzenie przyszedł. *Kosz. Lor.* 16, *b.* To mi się do szachów nie podoba, iż nader wielka umiejętność w tej grze być musi. *Gorn. Dw.* 122. (z tego, dlatego, przeto, z tej miary, z tego względu szachy mi się nie podobają, das will mir am Schachspiele nicht gefallen). Wady do niewiast są cztery, swoboda, wielomowność, niestałość, strój. *Petr. Ek.* 67. an den Weibern. Jest to do człowieka wielka wada, gdy o tém mówi, o czémby mil-

czeć miał. *Kosz. Lor.* 99, *b.* Jedna tylko do niej wada, że strasznie ciekawa. *Teat.* 10, 60. (w niej, an ihr). Osobliwa jest cnota do pana, układność a pokora. *Kosz. Lor.* 137. Byli bałwochwalcy wielcy, co tylko było do nich dobra, że byli ludzkiemi. *Biel. Kr.* 45. t. j. u nich, was an ihnen Gutes war. — §. Do = przy, u, bey, an. Niebogę oskarżył do ojca złośliwie. *P. Kochan. Orl.* 1, 101. Ułomek ten tak da ognia do stali, jak krzemień. *Torz. Szk.* 63. Miasto próżnych powieści, kolejno sobie do stołu czytali. *Sk. Żyw.* 1, 390. Służyć do stołu, (*ob.* Służyć, stół). Spodziewaliśmy się Wc Pana do nas. *Teat.* 22, *b.* 20. Niech mu do oka powiem.... *Teat.* 22, *b.* 123. (w oczy, in die Augen, ins Gesicht). — §. Do = *Dativus commodi*, dla, na, für. Tymokrat był przed Troją boku mego pilny, Myśli do Protezyla mych śpieg nieomylny. *Jabł. Tel.* 187. Czasu jednego kupować coś do klasztoru dwóch braci posłał. *Sk. Żyw.* 1, 155. NB. rzeczy zdolne wmieszczać się, kupują się *do* n. p. wołu, chleba, beczkę wina *do* klasztoru; rzeczy nie zmieszające się, kupują się *na* n. p. rola, wieś; *dla*, *commune*. — §. Do = ku *negative* = od, przeciw, gegen, vor. Wstręt Wc Panny do Erasta, z uprzedzenia pochodzi. *Teat.* 25, *b.* 35. Damy nasze wstręt mają do gospodarstwa. *Zab.* 16, 41. (cf. wstręt od złego. *Dmoch. Szt. R.* 57.). §. Do razu, do słowa = od razu, z razu, zaraz, za pierwszém słowem, aufs erste mal, aufs erste Wort. Do słowa pierwszego dał zań asprów 10,000. *Paszk. Dz.* 29. — §. *Significatio pronominis* do *diverse determinatur significatione verborum*, *nominum*, *adverbior.*, *quibus subjungitur: vid. e. gr.* należeć do kogo, przegrać do kogo, płacić do kogo, baczyć do kogo, czuć do siebie, widzieć do siebie, wiedzieć do siebie, znać do siebie, mieć do siebie, porównywać co do czego, *przypodobywać co do czego, stosować co do czego albo z czém, stosunek do czego, stosowny do czego, stosownie do czego, podobieństwo, podobny, podobnie do czego, przypadać do czego. — §. II. DO *praeposit. inseparab.* przydane do słów, wyraża a). kierunek czynności, słowem z którém się składa wyrażonéj, ku jéj celowi, das *do* giebt der Handlung der damit zusammengesetzten Zeitwörter die Richtung der Handlung nach einem gewissen Zwecke, dochodzić czego, dobadywać; b). domierzanie, zbliżanie się ku skutkowi, w formach słowa niedokonanych, in den unvollendeten Zeitformen rückt es die Handlung dem Erfolge näher, dojeżdżał, doprowadzał, dościgał, dotłukał, dobijał, dobywał, c). w formach słowa dokonanych wyraża uiszczenie skutku, in den vollendeten Zeitformen drückt es den wirklichen Erfolg der Handlung oder ihre Wirkung aus, dojechał, doprowadził, dościgł, dotłukł, dobił, dobył. — Z zaimkowemi słowami wyraża w formach niedokonanych staranie się nabywania czego, bey den Reciprocis in den unvollendeten Zeitformen, das Streben etwas zu erlangen, dorabiać się, dobadywać się, dosługiwać się; w formach zaś dokonanych nabycie czego, in den vollendeten Zeitformen, das wirkliche Erlangen, dorobić się, dobadać się, dosłużyć się; d). wyraża przyczynianie, przybywanie, przyrost, Hinzufügung, Vermehrung, Zusatz, noch mehr, als bereits geschehen war. Dogotuj do tego, coś już nagotował. Dodaj do tego, coś dał, bo nie dosyć.

NB. *Gdy prawie wszystkie słowa z przyimkiem* do *składają się lub składać się mogą; zatém niepodobna wszystkie*, (nam infinita prope sunt et pro arbitrio cujusvis componi possunt. Cn. Th. 127.) *zwłaszcza we wszystkich ich znaczeniach tu wyliczyć; umieszczą się na swoim miejscu, najpotrzebniejsze, i te na które się przykłady znalazły.*

*DOB', i, *ż.* DOBA, y, *ż.* część czasu, chwila, jakiś czas, ein Zeittheil, eine Zeit, eine Weile, ein Augenblick; (*Boh.* doba = czas, punkt czasu, chwila; kształt, forma rzeczy, cf. ozdobić; *Sorab.* 2. dobba = czas; *Slavon.* dóba = czas; *Croat.* doba *aetas*; *Dal.* dobba, vék = wiek; *Rag.* dobba 1. czas, wiek, 2. dobba, dobniza = godzina; *Bosn.* dobba 1. czas, 2. godzina; *Vind.* dobnik = zegar; *Ross.* удобie, удобство pora, pogoda do czego, wygoda, cf. podoba, cf. ozdoba, cf. *Hebr.* טוב *toph* dobry). Wiedz, że w każdéj życia dobie, Dla ojczyzny tylko żyjesz. *Niemc. P. P.* 133. (w każdym momencie). Doba czasu nie minęła, Wc Pan trzy razy odmieniłeś swoje przedsięwzięcie. *Teat.* 24, *c.* 92. §. Pewny czasu punkt, pora, ein gewisser Zeitpunkt, eine Zeit, eine gegebne Zeit. Przyjdziesz do mnie jutro o tę dob'. *Leop.* 4 *Reg.* 10, 6. (o tym czasie. *Bibl. Gd.*). Dobry skowroneczku, już ty śpiewasz sobie, A ja poczynam także o twéj robić dobie. *Gaw. Siel.* 392. Czujcie psi wierni, najwięcéj nieprzyjaciel w tę dob' trzodom szkodzi. *Gaw. Siel.* 386. Hemus i Rodope, śnieżne o tych *dob góry, ludzie przedtém były. *Żebr. Ow.* 159. (*nunc*). W jednę dob ucichał ogień, a o drugiéj zaś dobie ogień na wodzie się rozgorywał. 1 *Leop. Sap.* 16, 18. *Croat.* ob kojoj dobi = o którym czasie? §. Doba, pewny czasu rozmiar, przeciąg, ein bestimmtes Zeitmaß. Na dobę, od doby do doby = na 24 godzin, vier und zwanzig Stunden; *Ross.* сутки, посуточно, нощеденство: *Eccl.* всенощеденствie. цѣлые сутки, и день и ночь. W gościńcach płaci się od stancyi na dobę; od doby do doby tyle a tyle. §. Sam czas, pora, grade die rechte Zeit. W tém wskok do Selenissy żeby użyć sobie Kwapi królewna, i ma ją na dobie. *Pot. Arg.* 382. Podrastać, prawie na dobie być, niektórzy mówią, *pubescere. Mącz.* Niedoba, *fig.* niedoźrzałość, die Unreife, (Kindheit). Wyście mię z dziecinnéj ćwiczyli niedoby, i wychowańcem u siebie widzieli. *Chrośc. Fars.* 206. — Czas na dobie, w dobie = czas po temu, czas służy, die Zeit ist günstig, gelegen, entsprechend. Jeśliś mądr, używaj, póki czas na dobie. *Petr. Hor. B.* 2. (pókić służą lata, używaj świata). Tak prędko nasze zmykają lata, Więc trzeba wcześnie używać świata, Póki czas w dobie. *Zab.* 13, 424. *Zabł.* §. Doba, dola; stan, położenie, sytuacya, die Lage, der Zustand, das Befinden, das Schicksal. Królewic w prywatnego jechał z domu dobie, Dzielnością nieśmiertelnéj sławy szukać sobie. *Pot. Arg.* 216. Wszystko to są przypadki nie ściągające się bynajmniej do teraźniejszéj doby twojéj. *Teat.* 50, *c.* 67. Dziś koniec klęskom, legnę spokojny już w grobie, Gdy zostawię ojczyznę i was w lepszéj dobie. *Niem. P. P.* 35. — Niedoba = niedola, Ungemach. Boleje z téj swojéj niedoby, że dla choroby daremnie upłynie mu lato. *Jabł. Buk. F.* 2, *b.*

Pochodz. *nadoba*, *nadobny*, *nadobność*, *podoba*, *podo-*

*bać, upodobać, podobny, podobieństwo, przypodobać, *przypodobywać; ozdoba, ozdobić, ozdabiać, przyozdabiać, zdobić, niezdobny, niezdobność.*

*DOBACZYĆ się *zaimk. dok.*, *dobaczać się *niedok.*, *dobaczawać się *częstotl.*, domyślić się, ersehen, abnehmen, muthmaßen. Ileśmy się mogli z rzeczy dobaczyć, *quantum ex ipsa re conjecturam fecimus. Macz.* Dobaczam się, domyślam, *conjecturo. ib.* Dobaczawam się, baczę, *subintelligo. Macz.* Dobaczenie, domysł, *conjectura. Macz.* dojrzenie, spostrzeżenie, das Ersehen, Abnehmen, Muthmaßen.

1. DOBADAĆ się czego *zaimk. dok.*, dopytać się *fig.*, dójść, znaleźć, erforschen, erfragen, herausbringen, erfahren. Będziem milczeć, ani się dobadasz słowa na nas. *Tward. W. D.* 67. Mowę zawarł, że się na nim nikt słowa nie dobadał. *Haur. Sk.* 400. Płomieniem się prawdy dobadamy. *Bardz. Tr.* 388. (cf. domacać się). Więźnia pojmanego męczeniem prawdy się dobadać. *Tarn. Ust.* 259. Różnych używszy sposobów, dobadała się nakoniec wszystkiego po słowie. *Leszcz. H. T.* 115. Zginą, jak wszystko ginie i upada, Ani się o nich potomność dobada. *Chrośc. Job.* 91. DOBADYWAĆ się *niedok.* et *częstotl.*, dopytywać się, wypytywać się, *fig.* dochodzić, szukać, forschen, fragen, zu erforschen suchen. Pompejusz sternika się o wszystkie gwiazdy dobadywa. *Bardz. Luk.* 134.

2. DOBADAĆ *niedok.* i *częstotl. słowa* Dobość *qu. v.*

DOBCZYCE, czyc, miasto w Krakowskim. *Dyk. G.* 1, 168. eine Stadt im Krakauischen.

DOBEK, bka, *m.* imię starodawne *Dobieslaus. Jabł. Her.* §. *Prov.* Pierwej Sobkowi, potém Dobkowi. *Rys. Ad.* 57. pierwej sobie, potém tobie; pierwszy ja, drugi ty; bliższa koszula ciału, niż suknia; krew nie woda.

DOBIĆ *czas. dok.*, dobijać *niedok.* et *częstotl.*, *Boh.* dobiti, dobigi; *Rag.* dobitti; *Vind.* dolpobijati; *Ross.* добить, добивать, пришибить, пришибать, dokładać do plag, noch mehr schlagen. Kogoś ty uderzył, oni dobijają, A rannym jeszcze ran przyczyniają. *J. Kochan. Ps.* 99. §. Dobić komu, wybić go należycie, wygarbować, wyłatać skórę na urząd, wytrzepać, *fig.* porazić, pogromić tego, einen tüchtig durchwalken, tüchtig schlagen, den Feind aufs Haupt schlagen. Za moje żyto, jeszcze mi dobito. *Zegl. Ad.* 284. O moje żyto, jeszcze mnież dobito. *Rys. Ad.* 52. Komendant nasz nieprzyjaciołom rzadnie dobił; dał im pokój, aż się blizko podszańcowali, a w ten czas puścił strzelbę, i pobił ich bardzo wiele, a drugie gonił daleko, bijąc, a do pięciu set ubił. *Biel. Kr.* 360. Gdy im dobrze dobili, pierzchnęli na górę, gdzie ich wiele zginęło, bo ich gonili. *Jer. Zbr.* 191. — Dobić, do pobitych przyczynić, außer den schon Geschlagenen noch schlagen. Ostatka wojska nieprzyjacielskiego dobił. *Warg. Wal.* 322. §. Dobić, wbić aż po należytą miarę, vollends einschlagen. Dobić gwoździa. §. Dobić kogo, domordować, dokonać, na śmierć zabić, vollends todt schlagen, den Rest geben; *Ross.* корочунъ дать кому. Gdy w onym łamaniu kości drudzy umierali, jeden jeszcze żywym zostawał; którego kaci z umysłu dobijać nie chcieli, iż młody, aby wyléczyć się mógł. *Sk. Żyw.* 152. Baba mu kamieniem głowę przebiła, i umierając wołał na pacholę, dobij mię, aby nie rzeczono, iżem od niewiasty zginął. *ib.* 406. Saul będąc zraniony, dobić się kazał orężnikowi swemu; który gdy tego uczynić nie śmiał, sam się mieczem swoim dobił. *Sk. Żyw.* 2, 160. Ostatnie okrucieństwo, pokonanego dobijać. *Teat.* 6, *c.* 68. Masz żyć głupim na świecie, każ się lepiéj dobić. *Zabł. Zbb.* 111. (zabić, zarznąć). Niedobity, na pół zabity. *Cn. Th.* Dorzezać bydlęcia, doszlachtować, vollends todt machen, abschlachten. §. *Tr.* Dobić do lądu, przybić, przylądować, wylądować, ans Ufer stoßen, anlanden. *Fig.* Dobić we grze, jeszcze lepszą kozerą, przybić, przyłłuc, vollends abtrumpfen, überstechen, in der Karte. — Dobić kogo, wyniszczyć go zupełnie, dogubić, einen gänzlich ins Verderben stürzen, ihn ganz ruiniren. Zawsze Pan Regient swego pryncypała o szkody przyprawiał; ale go teraz dobił. *Oss. Wyr.* — Dobić interessu, dokonać; dotrzeć, do skutku przyprowadzić, ukończyć, zu Stande bringen, zur Endschaft bringen, beendigen. (cf. *Lat.* icere, ferire, e. g. foedus). Dobiłem interessu, bądź dobréj myśli. *Teat.* 12, 9. Targu dobić, dokończyć, ukończyć, albowiem przy zgodzie w ręce sobie biją, dłonią w dłoń biją, einen Kauf abschließen, abmachen. Skoro znacie się na tém; prędzej dobijemy targu. *Teat.* 18, *b.* 24. Nastręczono mu do kupienia znaczną część kryształu; dobił targu, bo dla niego był bardzo zyskowny. *N. Pam.* 3, 274. — §. *Intrans.* Godzina dobija, dobiega, docieka, dochodzi, die Stunde schlägt voll, die Stunde bricht jetzt an. Oto już dobija godzina, w któréj to cię spotka, co od tak dawna ku tobie zmierza. *Oss. Str.* 3. Dobija już godzina, w któréj albo ocalić ją albo porzucić przychodzi. *Gaz. Nar.* 1, 146. DOBIĆ się, *zaimk. dok.*, bijąc przedrzeć się dokąd, sich bis wohin durchschlagen. Dobił się przez nieprzyjacioł aż do obozu. — *Tr.* Dobić się do lądu, statek wodny do pala przyprowadzić, anlanden. *Fig. transl.* Dobić się, z trudnością, z przezwyciężeniem, z przełamaniem przeszkod dokazać, sich durcharbeiten, (durch alle Hindernisse). §. Dobić się czego na kim, biciem czyli chłostaniem wycisnąć co od kogo, erprügeln, erschlagen, mit Prügeln, Schlagen erhalten, bewirken, herausbringen. Mówić jej to, co się królowi zdało, kazano; czego gdy się dobić na niej nie mogli, odwlekli ją na stronę. *Sk. Żyw.* 2, 242. Dobić się czego, biciem się, walką, wojną, orężem nabywać, zyskać, zdobyć, erkämpfen, erfechten. Sławy dobrej nikt się z nas doma nie doleży, trzeba się jej dobić. *Biel. Kr.* 162. *Fig. tr.* Z trudnością dopiąć, mit vieler Mühe erhalten, erlangen. Ledwo się najlichszego urzędu dobił; chociaż przymiotami na najwyższy zasługiwał. *Oss. Wyr.* §. Dobić się, dobić siebie samego, dorznąć się, domordować się, *fig.* dogubić się, dokonać się, sich den letzten Stoß geben. Przegrywał, ale się łatał; co teraz, to się już do ostatniego dobił. *Oss. Wyr.* — §. DOBIJAĆ się *niedok.*, bijąc dodzierać się dokąd, sich bis wohin durch zu schlagen suchen. *Tr.* Złodziéj do tej kamienicy dobijał się i drzwi wyłupował. *Teat.* 32, *b.* 73. (włamywał się, er versuchte einzubrechen). Złodziéj na kradzieży z dobijaniem się zachodzącéj schwytany. *A. Zamoj.* 203. Diebstahl mit Einbruch. — Dobijać się do lądu, zmierzać, kierować do lądu, do brzegu, nach dem Ufer zusteuern, lan-

den wollen. — Dobijać się o co, dobijać się czego, walczyć o co bijąc się, walcząc o co usiłować, wojną, orężem czego dopinać, w brew trudnościom dopinać czego, *pr.* et *fig.* sich um etwas schlagen, worum kämpfen, streiten; nach etwas trachten, streben. Przodkowie nasi mieczem się dobijali o berło. *Nar. Tac.* 3, 26. Namawia go znow zbierać wojska rozegnane I dobijać się w nowych walkach o wygranę. *Przyb. Luz.* 235. Król w nagrodę daje mu tę, o którą tylu królów dobijało się próżno, tę która tylą bohatyrami wzgardziła. *Stas. Num.* 1, 213. Gdyby cię nie kochał, zapewneby się tak mocno nie dobijał o ciebie. *Teat.* 14, *b.* 30. Hetman głośno dobijał się o przywrócenie dawnej władzy buławom. *Ust. Konst.* 2, 6. Ofiarą życia własnego gotowem się dobijać jej ręki. *Teat.* 53, 16. Srzodkiem tysiąc niebezpieczeństw dobijam się celu miłego oczom naszym. *Teat.* 50, *b.* 31. W szaraju damy przez cały wiek swój, różnemi sposobami dobijają się łaski i łóżka cesarza. *Kłok. Tur.* 47. §. Dobijać się, dogubiać się, doniszczać się, im Begriff seyn, sich den letzten Streich zu versetzen, *pr.* et *fig. ob.* Dobić się.

DOBIEDZ, dobiegł, dobieżeć, dobieżał, *cz. dok.*, dobiegnąć, dobiegnie *jednotl.*, dobiegać *kontyn.*, dobiegiwać *częstotl.*, *Boh.* dobéhnauti, dobéhl, dobéhnu, dobjhám; *Slovac.* dobéhnuť; *Sorab.* 1. dobieżacž, dobjžu, dobjžim, dobjham; *Ross.* добѣжать, добѣгать, добѣгивать. Dobiegać, do kresu dążyć, zbliżać się, (dem Ziele) zulaufen, sich (ihm) laufend nahen, im Begriffe seyn (es) zu erreichen. *pr.* et *tr.* Gdy już już wytkniętej dobiegali drogi, to.... *Dmoch. Il.* 3, 212. Dobiegamy z flottą do samego brzegu, A żagle ku tej stronie ściągamy w dobiegu.... *Przyb. Luz.* 151. — Dobieżeć, dobiedz, domierzyć, stanąć u kresu, (das Ziel) erlaufen, erreichen. Dobieżał kresu swego szczęśliwy robotnik. *Birk. Sk. A.* 2. Już on kresu dobieżał i bierze zapłatę Za cnotliwe postępki nieśmiertelną szatę. *M. Kochan.* 311. Kiedyż méj koniec będzie nadziei, kiedyż żądanéj dobiegnę mety! *Zab.* 14, 364. §. Dobiedz kogo, doścignąć, einen einhohlen, (ihn erlaufen). *Tr.* Dobiedz czego, osiągnąć, otrzymać, etwas erlangen, erhalten, erreichen. §. Dobiedz do kogo, dokąd, gdzie = dopaść, prędko i dorywkiem udać się, doskoczyć, dojechać, zu jemanden hinspringen, einen Sprung wohin machen. Pozwól mi jeszcze dobiedz do tej wioski, którą ztąd widać. *Teat.* 54, 45. §. *Intrans.* Godzina dobiega, dopływa, docieka, dobija, die Stunde schlägt, die Stunde bricht an, ist da. Gotujcie się do sądu, ostatnia dobiega Godzina; głos się straszny po świecie rozlega. *Dmoch. Sąd.* 50. DOBIEG, u, *m.* dobieganie, dobiegnienie, dobieżenie, das zu Ende laufen, Hinlaufen, Erlaufen, Einhohlen. Dobiegamy z flottą do samego brzegu, A żagle ku téj stronie ściągamy w dobiegu. *Przyb. Luz.* 151. im Einlaufen, im Einlauf, Hinlauf. DOBIEGŁY, a, e, mogący być dobieżonym, doścignionym, erreichbar. Równe na syna on zławszy zalety Plac mu zostawił niedobiegłej mety. *Kniaź. Poez.* 1, 71.

DOBIELIĆ *cz. dk.*, należycie wybielić, gehörig weißen, vollkommen weiß machen, weiß bleichen. W wybielonym płótnie pozostają niektóre smugi niezupełnie dobielone. *Przedr.* 86 et 87. DOBIELIĆ się *zaimk.*, DOBIELEĆ *nijak.*, do końca białym się stawać, völlig weiß werden. Prządki mają prząść z wodą piękną, w czystém ją mając naczyniu, aby prędzej płótna i nici na bléchu się dobielały, i bielsze były. *Haur. Ek.* 56.

DOBIERAĆ *ob.* Dobrać. DOBIERACZ, a, *m.* co czego do czego dobiera, der etwas aussucht, ausliest, der Auswähler; *Ross.* добиратель. DOBIERKA, DOBIORKA, i, *ż.* 1. co się dobrało czyli dostało do rzeczy, do miary, etwas zur Farbe, zum Maße u. s. w. Ausgewähltes. Naprawki i dobiorki łoż, koł, osi, dyszlów. *Jak. Art.* 1, 239. cf. wybierki. §. *Activ.* Dobierka, dobieranie, das Aussuchen, Auswählen des Passenden. 2. Dobierka, piwo jeszcze nie zachmielone, którém się war zaprawia, die Bierwürze; *Sorab.* 2. brażka, (cf. braha), cf. *Ross.* сусло.

DOBIESŁAW, a, *m.* Dobek, imię; n. p. Dobiesław Kmita. *Nies.* 1, 250. Dobieslaus, ein Name.

DOBIEŻNY, a, e, dobiegający, hinlaufend, hinzu laufend. (*oppos.* odbieżny). *Astron.* Obieg miesiąca dobieżny *synodicus*, rachują od złączenia się go ze słońcem do powrotu na tenże sam punkt. *Hub. Mech.* 518. Miesiąc dobieżny, przeciąg czasu od jednego złączenia księżyca ze słońcem aż do drugiego złączenia następnego. *ib.* 476.

DOBIJAĆ *ob.* Dobić. DOBIJACZ, a, *m.* dobijający, co dobija, der vollends bis zu Ende schlägt, noch mehr und besser schlägt, den Garaus macht. — §. *Żegl.* Rotmańczuk czyli dobijacz, bywa na pomocy rotmanowi, kiedy ten kilka statków prowadzi. *Magier. Mskr.* der Unterlootse.

DOBIOR *ob.* Dobor. DOBIORKI *ob.* Dobierka.

DOBITA, y, *ż.* DOBITKA, i, *ż.* dobicie, dobijanie, ostateczne uderzenie, ostatni cios, dokonanie, dokończenie, przywodzenie do końca, docieranie, dotarcie, ostatnie słowo, uzupełnienie, dopełnienie, koniec, der Gnadenstoß *pr.* et *fig.* das Garausmachen, Aufreiben, das Beendigen, die endliche Vollziehung, Vollbringung; *Ross.* добивка, добиваніе. Wartkim swym piechurom nieprzyjaciela prawie pokonanego na dobitkę dawali. *Pilch. Sall.* 224. *Nar. Tac.* 2, 483. Na dobitkę jeszcze talar. *Oss. Wyr.* (żeby targu dobić, dem Handel ein Ende zu machen). Na tobie zależy dobita interessu. *Zabł. Zbb.* 41. Na tobie zależy dobita rozpoczętej roboty. *Teat.* 24, *c.* 80. Pić na dobitkę t. j. ostatni kielich, zum Beschluß, um den Trumpf drauf zu setzen. Na dobitkę daje się stare wino, (na dokładkę, na stępel, na dopojenie, dolanie, na wety). Na dobitkę nieszczęścia mego, i to jeszcze.... *Teat.* 54, 19. (cf. niedobitki). DOBITNOŚĆ, ści, *ż.* dobijanie, dosadność, wyrażenie w miarę rzeczy pod strych, das Bishinschlagen, Einschlagen, genaues Hintreffen, die Genauigkeit, Angemessenheit, das Treffen, Passen, Anpassen. Dobitność strzelby, fuzyi. Dobitność wyrazów. Praw niedobitność i niewyraźne onych stanowienie. *Dyar. Gr.* 84. Owa piękność i dobitność wiersza Trębeckiego. *Dmoch. Szt. R.* 88. DOBITNY, a, e, DOBITNIE *adv.*, dobijający, donośny, dosadny, pod strych, dokładny, do rzeczy, bis hin schlagend, vollends nieder schlagend, bis hin treffend (zum Ziele), treffend, passend, angemessen, eindringend, durchdringend. Losy me nieszczęsne, tym ostatnim i dobitnym ciosem odrywacie mię życiu. *Teat.* 2, 117. — Wyłuszczenie jasne i do-

bitne. *Dyar. Gr.* 79. To wymawiając, głos jego staje się silniejszym i dobitnym. *Stas. Num.* 1, 84. DOBITO, DOBITY, *ob.* Dobić.

DOBLIŻYĆ *cz. dk.*, dobliżać *ndk.*, przysuwać, przymykać, näher rücken, näher herbeyführen, nähern. Coż nam po osobistych talentach, kiedy intryga do najwyższych dobliżyć nas zdoła honorów. *Mon.* 65, 140.

DOBOR, DOBIOR, u, *m.* dobieranie, dobranie, das Hinzunehmen; *Ross.* доборъ; dobrany wybor, die getroffne, passende Auswahl; *Ross.* доборъ, подборъ, подобобраніе. Z gromadnym doborem bieży od zamku *N. Pam.* 3, 343. §. Niedobior, *oeconom.* dochod niepomyślny, fehlgeschlagene Einnahme. Arendarz waruje sobie niedobior intrat z nieurodzaju lub klęski publicznej pochodzący. *Ostr. Pr. C.* 1, 275. (gdy nie wychodzi na swoje; *Ross.* недоборъ = reszta). DOBORNY, a, e, DOBORNIE *adv.*, dobrany, wyborny, auserlesen, ausgesucht. Po złożoném w dobornych wyrazach J. K. Mości dziękczynieniu .... *Dyar. Gr.* 320. DOBORNOŚĆ, ści, *ż.* wyborność, wybor, die Auserlesenheit.

DOBOŚĆ, dobodł, *F.* dobodę *cz. dk.*, dobadać *kontyn.*, (*disting.* dobadać *supra Nro* 1.). *Boh.* dobusti, dobodl, dobodu, śpiczastém czém, n. p. rogiem dosiągnąć, dokłuć, przebić, *tr. fig.* dopiéc do ostatniego, dokuczyć, dogryźć do żywego, vollends durchstechen; einem aufs äußerste zusetzen, ihn peinigen, martern bis aufs Blut. Biada temu domowi, gdzie krowa dobada wołowi. *Rys. Ad.* 4. gdzie krowa dobodzie wołowi. *Lek. C.* 4. *b.* (gdzie żona przewodzi); *Slov.* Beda temu domowi, kde rozkazuge téla wolowi. (cf. gdzie donica rządzi, tam wiercimak błądzi). Na ziemię pada Mnóztwo ptastwa, gdy zima mroźna im dobada. *A. Kchan. W.* 157. Nie to, że sam mało ma, ale mu dobada Że więcéj niż u siebie, widzi u sąsiada. *Pot. Pocz.* 585. Wstyd mu dobada. *Pot. Syl.* 371. Nie ciebie samego obrała fortuna, któremuby tak ciężką dobodła krzywdą. *Oss. Sen.* 33.

DOBOSZ, a, *m.* DOBOSZYK, a, *m. zdrbn.*. co bębni, bębennica, der Trommelschläger, der Tambour; (*Slav.* bubnjar, tambor; *Vind.* drumlshloger; *Croat.* bobnar; *Ross.* бубенщикъ, барабанщикъ; *Hung.* dobos, dob verö; *Hung.* dob, dobostka = bęben; *Hebr.* תוף *tympanum*, cf. tupać). Bęben w ręku dobosza trwa cały; choćby w niego uderzał pałkami przez całą godzinę. *Rog. Doś.* 3, 328. Dobosi równo ze dniem dadzą znak do ruszenia. *Jak. Art.* 2, 305. Nie zda się, chyba na dobosza = nie wart być żołnierzem, człowiek na mało zdatny.

*DOBOTEK, [DOBYTEK, tku, *m.* = bydło. 1]. By dzikie bestye sobie dobotki na pokarm drapiąc, żyją. [*laniatu pecudum viventes.* 1] *Warg. Wal.* 260.

DOBRA *ob.* Dobry, *ob.* Dobro.

DOBRAĆ *F.* dobierze, dobiorę *cz. dk.*, dobierać *kont.*, *Boh.* dobrati, - al, doberu, dobjram; *Rag.* dobratti; *Sorab.* 1. doberu, dozbjru, dozbjram; *Sor.* 2. dobrasch; *Ross.* добрать, добирать, przyczyniać co jeszcze brakuje do zupełności, uzupełniać, noch hinzu nehmen, noch mehr hinzu nehmen. Prawo to pozwala tylko dobranie do dawnych sędziów; wybrać a dobrać nie jest jedno. *Gaz. Nar.* 2, 8. (kompletować). §. Dopełniać, domierzać, voll machen, voll füllen. Gdy dobrali miarki grzechów swoich, miał ich Saul zupełnie wykorzenić. *Zał. Hst.* 151. (cf. przebrać). W siłach nie dobrali miary pogaństwu, w starciu zaraz przemożeni. *Białob. Odm.* 34. (nie dosięgli, nie doszli miary im, nie równali im, sie kamen ihnen nicht gleich, hielten ihnen nicht das Maß). — Dobrać, brać aż po ...., bis wohin nehmen, greifen, langen, (nehmend) kommen. *pr. et fig.* Dobrał aż do źrzódła. *Oss. Wyr.* (wykopał). Nie wczas *oszczędzamy, gdy dna dobieramy. *Cn. Ad.* 200. Rozkoszy skromno zażywaj; nie dobieraj do dna. *ib.* 1001. — Dobrać komu do żywego, dojąć, dobość, dopiec, dogrzać, dogryźć, dociąć, einem bis aufs Blut zusetzen. §. Dobrać, do szczętu, do reszty co zabrać, vollends wegnehmen, den Rest noch nehmen. Dobrał nieprzyjaciel ostatka. *Tr.* §. Dobierać, wyszukiwać z umysłem, wybierać stosownie do czego, sorgfältig zu etwas auswählen, anpassen, aussuchen. W zapraszaniu gości uważaj, żeby przyjaznych sobie dobierać. *Kras. Pod.* 2, 58. Dobierajmy ludzi zdatnych, ojczyznę kochających, pracowitych. *Koll. List.* 1, 108. Sposób jego mowy był osobliwy, dobierał wyrazów nadzwyczajnych. *Kras. Pod.* 2, 63. Gładkich, pewnie pożyczanych dobierasz wyrazów. *Teat.* 2, *b.* 100. Jak cię uwielbiać należy, słów nie dobiorę. *Teat.* 19, 6. (słów zdatnych nie znajdę, ich finde dazu keine hinreichenden Ausdrücke). Dobrany, stosownie do czego wybrany, zu einander passend ausgesucht, schicklich, auserlesen; *Ross.* подобранный. Niemasz ich wielu; ale też za to dobrani. *Teat.* 15, 44. Ktoż nad was paro szczęśliwie dobrana, Bardziéj bogaty w domowe zaszczyty. *Zab.* 12, 56. (cf. do pary). Prawdziwie Antek jest dla niéj dobrze dobrany. *Teat.* 54, *b.* 47. Źle dobranym do Wc Panny Walery jest mężem. *ib.* 1, 94. Arcytchórz, między tchorzami w dobranéj będzie kompanii. *ib.* 11, *b.* 25. Dobrać klucza, einen Schlüssel anpassen. Kazała mi taką drugą kupić kłódkę, a to aby tém łatwiej klucza dobrać można. *Teat.* 52, *d.* 29. Cudze zamki dobranym kluczem otwierać. *ib.* 52, *b.* 74. — Dobierać głosem, tonem, wtorować, dosadzać w śpiewaniu, w graniu, die Stimme, die Töne wonach moduliren; accompagniren. Chłopiec nadobny, brzmiącym dobiera do lutni głosem, i wdzięk z nią twój dzieli. *Anakr.* 65. Grał biedny pasterz swoje kłopoty, Słowik zaś z góry los jego niedoli Wtóremi wraz dobierał szczebioty. *Zab.* 13, 421. *Zabł.* DOBIERAĆ się *verb. med.*, do pary się zgadzać, stosownie do siebie się zdarzać, na co sobie podobnego trafiać, lub też podobnego sobie szukać, sich zu einander passen, schicken; zu einander treffen; seines Gleichen suchen, sich zu seines Gleichen gesellen. Właśnie się dobiorą; on sowiźrzał, a ona rozumie, że wszystkie rozumy posiadła. *Teat.* 26. *c.* 61. Dobierają się poczciwi, dobierają się i łotrzy. *Oss. Wyr.* Najszczęśliwsze małżeństwo, gdy się dobiorą serca i umysły zgodne. *Treb. S. M.* 31. Otoż to teraz prawdziwie wyśmienita dobrała się kompania. *Teat.* 52, *d.* 102. §. *Recipr. activ.* Dobrać się dokąd, do czego, czego, z trudnością dochodzić, dosięgać czego, przedzierać się do czego, sich mit Mühe durcharbeiten, mit genauer Noth erreichen. Nieprzyjaciele po

własnych się trupach dobierali do wału. *Tward. W. D.* 24. Po rozbiciu okrętu, na desce przyszło mu dobierać się portu. *Pot. Pocz.* 686. - Żal mi, że się nie dobrałem na tę górę, przy której była akcya. *Gaz. Nar.* 1, 324. §. Trzeba nam się coprędzéj do szkatuły i skarbcu dobrać. *Teat.* 1, *b.* 76. wir müssen uns daran machen, *ob.* brać się do czego. — §. Dobrać się czego, dokopać się, *fig.* dostąpić, ergraben, grabend worauf stoßen, grabend erreichen, *fig.* herausbringen. Gmachu fundamenta poczęły się rozsiadać, jako na miękkiéj osadzone ziemi; i nim się dobrano twardéj, niemało zabrało czasu i pracy. *Pilch. Sen. list.* 398. Gdyby do sekretu się twego dobrali, Jak w łańcuchu żelaznym w nimby cię trzymali. *Jabł. Tel.* 329.

DOBRADZYN, a, *m.* DOBRYSYN, imię staropolskie. *Jabł. Her.* ein Name.

DOBRANY, DOBRANO, *ob.* Dobrać.

DOBRE *ob.* Dobry. DOBREŃKI *ob.* Dobruchny.

DOBRNĄĆ, *cz. jedntl.* w bród piesza idąc dójść aż .... *fig.* dociec, trafić aż do źrzódła, do początku, dośledzić, wyśledzić, po nitce dójść kłębka, po szwie trafić, po licach znaleźć, bis hin waten, erforschen, ergründen.

DOBRO, a, *n. Slov.* dobré; *Rag.* et *Slav.* dobro; *Vind.* dobru; *Ross.* добро, добре; *Eccl.* благое, rzecz dobra, pożyteczna, pożytek przynosząca, das Gut, etwas Gutes, Heilsames. U stoików jedno tylko samo dobro jest uczciwe. *Gorn. Sen.* 358. Przez dobro oznaczamy, to wszystko, cokolwiek człowiekowi służy do jego zachowania. *Mon.* 75, 90. Dobra są trojakie: doczesne, cielesne i duchowne. *Hrbst. Nauk.* 63. zwierzchne, cielesne i duszne. *Petr. Et.* 56. O trojakiém *dobrze (dobru). *Hrbst. Nauk.* 86. Między dobrém też jest różność, bo dobra cielesne lepsze, niżli dobra z fortuny; ale dobro duszne to oboje przewyższa. *Ezop.* 46. Pan bóg jest sprawcą wszystkiego w nas dobra. *Hrbst. Nauk. E.* 5, *b.* Miłują ich i wszego im dobra życzą. *Kosz. Lor.* 136, *b.* Dopiero ludzie dobro swoje znają, Kiedy czas minie, kiedy miawszy go, nie mają. *Pot. Arg.* 130. — Najwyższe dobro, *summum bonum*, *finis bonorum*, das höchste Gut. Pan Bóg jest najwyższe dobro doskonałe. *Prot. Kont. B.* 4, *b.* — *Dobro, moralna dobroć, cnotliwość, das Gute, die moralische Güte, die Tugendhaftigkeit. Z dobrymi dobrym będziesz, gdy się ze złym zbracisz, Byś był najostrożniejszym, własne dobro stracisz. *Sim. Siel.* 59. §. Dobro = lepsze, zdrowie, korzyść, wypływ z dobra, skutek dobra, błogo, das Beste, das Heil, die Wohlfarth, das Gut. Chwała, dusz tylko wielkich własnym jest i szczególnym dobrém. *Teat.* 46, *c.* 97. Powiadano Ludwikowi, że nie byłoby to z dobrém Rzpltej, jeśliby chciał testament Kazimierza wcale we wszystkim chować. *Biel. Kr.* 204. Pomyślimy Jadwidze o małżonku takim, któregobyśmy rozumieli być z dobrém Rzpltéj. *ib.* 223. Senator powinien króla napominać w tych rzeczach, w których się co nie z dobrém Rzpltéj dzieje. *Gorn. Dz.* 103. 2). Dobra, *w licz. mn.* co kto posiada, Güter, Besitzthum. Dobra ruchome, sprzęty, ruchomości, kapitały, bewegliche Güter; *Ross.* благая. Dobra są dwojakie, jedne ruchome, drugie nieruchome. *Zamoj.* 111. Dobra nieruchome, grunta, folwarki, domy, wsie, klucze, majętności, unbewegliche Güter, Grundstücke, Häuser, *osobl.* Landgüter; *Slov.* pozemský statek; *Vind.* semlishtvu, polsku dobrustvu, leshezhu blagu; *Slav.* dobro, imanje, (cf. imienie); *Sorab.* 1. et 2. kublo; *Rag.* bàsctina, bàsctiniza; *Ross.* буторъ, помѣстье, помѣстьице. Ma dobra znaczne, ma wszystkiego po dostatku. *Mon.* 67, 346. Dziś tylko szlachcic dobry, co ma dobra. *Jag. Gr. A.* 2, *b.* Jechał do swoich dóbr. *Sk. Żyw.* 1, 312. Odjeżdża do dóbr swoich. *Gaz. Nar.* 1, 269. *DOBROBIERCA, y, *m.* na którego spadają dobrodziejstwa, udarzony, udarowany, der Empfänger der Wohlthat, der Unterstützte, der Nehmer. Lepiéj być dobrodziejem, niż dobrobiercą. *Petr. Et.* 286. *Petr. Pol.* 2, 200.

DOBROĆ, i, *ż.* dobrota, dobrotliwość, skłonność do czynienia dobrze, albo ku dobremu, die Güte, die Gutheit, die Neigung zum Guten; *Rag.* dobrost, dobrotta; *Sorab.* 2. dobrosch, dobrota; *Sorab.* 1. dobrota; *Slov.* dobrota; *Croat.* dobrota; *Carn.* dobruta; *Vind.* dobruta, dobrutnost, dobrustvu, dobrutlivost; *Bosn.* dobrota, dobrostivost; (*Eccl.* добрость = красота, karność, piękność). Dobroć jest to owa skłonność miłością tchnąca, którą powodowani do szczęścia bliźnich się przykładamy. *Now. Pam.* 24, 325. die Gütigkeit. Matka jest dobroć, wdzięczność córkę rodzi, Dobroć przodkuje, wdzięczność za nią chodzi. *Bratk. pr.* Fizyonomia pełna dobroci. *Teat.* 7, 21. voll Güte. Dać się uprosić w tém, co jest ku zgubie tego, kto prosi, dobroć to niedobra jest. *Gorn. Sen.* 79. Łaskawość gatunek tylko dobroci, jako i miłosierdzie; dobrotliwość wraz z dobroczynnością jéj skutki. — Dobroć, uprzejmość ku drugim, łagodność, powolność, skłonność ku tkliwości, die Sanftmuth, Nachgiebigkeit, Gelindigkeit, Weichheit. Dobrocią złego pokonasz. *Cn. Ad.* 175. §. Dobroć, bycie dobrym, zbiór dobrych przymiotów, doskonałość, das Gutseyn, die Vollkommenheit, Güte. Nie jest to dobroć, lepszym być od najgorszego. *Min. Ryt.* 4, 151. Dobroć wody, żelaza, ziemi. *Tr.* przymiot chwalebny, zaleta. *DOBROCHĘTNY, a, e, — ie *adv.* benevolus. *Mon.* 75, 594. wohlwollend; *Ross.* доброхотный. DOBROCHNA, y, *ż.* imię, *Bonifacia. Jabł. Her.* DOBROĆKA, DOBRODŹKA *ob.* Dobrodziéjka. *DOBROCZYN, u, *m.* czyn dobry, dobrodziejstwo, eine gute Handlung, eine Gutthat, Wohlthat. Pamiętaj być wdzięczną ich dobroczynów. *Tward. Pasq.* 114. W liście swym siła przyznawa królewskim dobroczynom. *Tward. W. D.* 90. Oni za przyjaźń i za dobroczyny, Do ostatniéj go przywiedli ruiny. *Chrośc. Fars.* 165. DOBROCZYŃCA, y, *m.* dobrodziej, dobrze czyniący komu, der Gutthäter Wohlthäter. (*niejako oppos.* złoczyńca). *Sorab.* 1. dobrotżink; *Vind.* dobrotnik, dobrutnik; *Carn.* dobrutnek; *Croat.* dobrochinitel; *Dal.* dobrochinäcz; *Rag.* dobrocinaz, millodarnik, dobrocinitegl, blagodarnik; *Ross.* благодатель, благодѣтель, благотворецъ, благотворитель: *Eccl.* добродѣлатель, добротворецъ, благоподатель. Każdy dobroczyńca ludzi jest prawdziwym synem bogów. *Stas. Num.* 1, 172. Mądre jego rady czynią go prawdziwym obywatelów dobroczyńcą. *Zab.* 15, 155. W dobroczyńcy

swoim sam siebie szacuje. *Zab.* 14, 361. §. *Nom. pr.* Dobroczyńca, *Bonifacius. Jabł. Her.* §. *W rodz. żeńsk.* Dobroczynnica, die Wohlthäterinn; *Vind.* dobrutniza; *Rag.* dobrociniteglizа, blagodarniza; *Croat.* dobrichinitèlicza; *Dal.* dobrochinicza; *Ross.* благотворительница, благодательница. DOBROCZYNNOŚĆ, *DOBRZECZYNNOŚĆ, ści, *ż*, skłonność ku świadczeniu drugim, ku czynieniu im dobrze, die Guttthätigkeit, Gutherzigkeit, Gutheit, Wohlthätigkeit. *Boh.* dobročinliwost; *Slov.* dobročinnost, dobrodinstwj; *Dal.* dobroscinstvo; *Vind.* dobroskasnost, dobrutlivost; *Croat.* dobrochinztvo; *Bosn.* dobrocinstvo; *Ross.* добротворенie, благодать, благодѣтельство; *Eccl.* благодѣянïе, благотворенïе. Więcéj w tobie cny Książe, dobroczynność prawa Waże, niż dobrodziejstwa ręką zlane łaskawą. *Zab.* 14, 360. Dobroczynność potrzebą jest wspaniałej duszy, Zwiększa szczęśliwość, cudze kiedy więzy kruszy. *Teat.* 46, *d.* 12. Dobroczynności i społeczności nie zapominajcie. 1. *Leop. Hebr.* 13, 16. dobroczynności i udzielania. *Bibl. Gd.* §. Dobrze czynienie, skutek dobroczynności, die Wohlthat. Dobroczynność lepsza, niż dobra wola. *Cn. Ad.* 176. DOBROCZYNNY, a, e, — ie *adv.*, skłonny do czynienia drugim dobrze, czyniący dobrze, gutthätig, wohlthätig. *Boh.* dobročinný; *Slav.* blagodaran; *Carn.* dobrutne; *Vind.* dobroskasliu, dobrutliu; *Ross.* добротворный, благодѣтельный, добродѣтельный, благодатный; *Eccl.* добротворивъ, благоподатливъ, любодобродѣтельный. Dobroczynny jest, nie, który ogląda się na odwdzięczenie; ale który dobrowolnie czyni dobrze. *Zab.* 7, 250. *Koss.* Dobroczynnym być, *Rag.* dobrocinitti, dobrodjellovati; *Sorab.* 1. deretžinu; *Ross.* добродѣять. добродѣю, благотворить, благодѣять, благодѣтельствовать, благодѣлать. благосодѣять, добротворить; *Eccl.* добродѣйствую, благодѣю; *Graec.* ἐνεργετέω. *DOBROCZYSTY, a, e, niewymownie dobry, voll Güte, unaussprechlich gütig. Bądź chwała Duchowi ś. dobroczystemu. *Groch. W.* 118. DOBRODAWCA, y, *m.* dający co dobrego, der Geber von etwas Guten, der Gutthäter, Wohlthäter. Bozka okwitość na szczodrobliwe a chętliwe dobrodawce wylewała się. *Gil. Post.* 281. DOBRODZIEJ, eja, *m.* dobroczyńca, łaskawca, czyniący komu dobrze, (cf. etymol. złodziej). der Wohlthäter, Gutthäter; *Boh.* dobrodinec; *Ross.* добродѣй (= dobry, prawy człowiek), благодѣлатель. доброхотъ; *Eccl.* добродѣлатель. Im kto dał więcéj dobrodziejstw, tym większym dobrodziejem. *Gorn. Sen.* 348. Ubogi sam, dobrodziejem jest uboższych. *Zab.* 8, 66. Dobrodzieju potrzebnych, lekarzu schorzałych, Takli-ć się to dziś płaci od ludzi zuchwałych. *Groch. W.* 208. Dobrodzieja szanuj. *Cn. Ad.* 176. §. Tytuł, dawający się z uszanowania i w mowie i w piśmie, als Ehrentitel, (gnädiger Herr, Ihro Gnaden), nach Art des Italiänischen Signore Padrone. Jegomość, który za honor poczyta pisać się moim sługą i podnożkiem, gniewałby się, gdybym go nie nazwał dobrodziejem moim, i jeszcze osobliwym, lubo mi nic dobrego w całém życiu swoim nie uczynił. *Mon.* 67, 461. Ojcze dobrodzieju, otoż nasi żniwacze. *Teat.* 54, *d.* 25. O mój dobrodzieju, trzebać to czasem i poszaleć. *Kras. Pod.* 2, 141. Pana mego dobrodzieja serdecznie witam. *Zab.* 13, 198. Witajże mość *dzieju (mości dobrodzieju). *Mat. z Pod. A.* 2. Panowie dobrodzieje! — Którzy nad ludźmi władzę mają, zowią je dobrodziejmi. *W. Luc.* 22, 25. (gnädige Herren Luth.). Jaśnie Oświecony Mości Książe Dobrodzieju. Jaśnie Wielmożny Mości Dobrodzieju. Wielmożny Mości Dobrodzieju. Jaśnie Wielmożny Mości Panie i Dobrodzieju. Kochany Mości Dobrodzieju. W. M. C. Pana Dobrodzieja najniższy sługa. NB. Pan Dobrodziej, wyraża mniejsze uszanowanie, niż samo szczególne słowo Pan; większe zaś, niż z przydajnym spojnikiem, Pan i Dobrodziej. Ztąd też to nieszykownie często nieboszczyk *Naruszewicz* w przypisaniach swoich króla Panem i Dobrodziejem tytułował, chcąc razem wymienić i powinność swoję i obowiązki względem monarchy. — Wac Pan Dobrodziéj roztwarza jeszcze ten tytuł, używane zaś jest najpospoliciéj na okazanie uszanowania bez uniżenia; ale Kochany Dobrodzieju, daje się tylko od wyższych niższym; toż: Mój Dobrodzieju! Jegomość Dobrodziej używa się najwięcéj mówiąc o kim z drugiemi w jego przytomności; do niego zaś samego *per apostrophen.* — Mości Dobrodzieju! zastąpiło dawne Mospanie bracie i Mości Panie. — Wac Pan, bez Dobrodziej, do niższego albo sobie równego; tak nauczyciel do ucznia, ociec do syna mówi. — Skraca się Wac Pan dobrodziéj, odmieniając się w zbyt poufałą tytulaturę i niedorzecznie, na wasindziej, wasdziej, aspandziej, waspandziej, asindziej; co wszystko jest błędem złego przez prędkość wymawiania, w pisaniu zaś często przez pierwszą sylabę *Dobr.* oznacza się. — *Alluz.* Co się niegdyś pokornie nazywał Maciejem, Dziś jest Jaśnie Wielmożnym Mości Dobrodziejem. *Kras. Sat.* 95. (ist heute eine Excellenz.) Dziecko ledwo wie że żyie, już wiedzieć zaczyna, że Pan, że Jegomość Dobrodziej. *Mon.* 65, 87. ein hochgnädiger Herr. §. W prostéj mowie dobrodziej przez się *per excell.* rozumie się ksiądz pleban, der Herr Pfarrer (auf dem Lande). *Mon.* 79, 334. Zakonnicy dobrodziejami zowią *per excell.* fundatorów albo dających im jałmużnę, Wohlthäter der Kirchen und Klöster, Gründer geistlicher Stiftungen. DOBRODZIEJASZEK, szka, *m. zdrobn. rzeczown.* dobrodziej, liebes Wohlthäterchen. *Iron.* Jeżeli mię postrzegą ci dobrodziejaszkowie, zapewne będą sobie wnosić, że.... *Teat.* 11, 56. die lieben Herren. Po wieśniacku *per excellent.* ksiądz pleban, der Herr Pfarrer (auf dem Lande). DOBRODZIEJKA, i, *ż.* DOBRODŹKA, DOBROĆKA, i, *ż. zdrbn.*, dobrze czyniąca komu, die Wohlthäterinn, Gutthäterinn. *Ross.* благодѣтельница. §. Względem mnichów dobrodziejka, świadczaca im, fundatorka kościoła i t. d. die Wohlthäterinn oder Stifterinn einer frommen Anstalt. Dobrodziéjka Reformatów, Jezuitów, i t. d. §. Tytuł uszanowania, w tymże samym używaniu względem płci żeńskiej, jak względem mężczyzn Dobrodziéj *qu. v.* als Ehrenwort gegen das weibliche Geschlecht, eben so gebraucht, wie gegen das männliche Dobrodziej. Wac Panią Dobrodziejkę odstąpić muszę. *Teat.* 7, *b.* 63. Życzyłbym, by Waść Dobrodziéjka więcej kochała swego mężyka. *Teat.* 43, *c.* 83. *Wyb.* Za coż

Jejmość Dobrodziejki z sobą nie przywiózłeś? *Zab.* 13, 198. Dobroćka dobrze mówi. *Teat.* 29, *b.* 122. Skraca się też Dobrodziejka, równie jak wyżej pod Dobrodziej pokazano, skoro słowo Pani nastąpić ma, w poufałej mowie, na wasinka, waśka, asinka, aśka. §. *Ironic.* Alluzya, przytyk i do pierwszego znaczenia dobrze czyniący, i do tytułu Pani i Dobrodziéjki n. p. Teraz mężem każda składa, Że jest okrutny, że dziki, Takie to są dobrodziéjki. *Zab.* 13, 29. *Gawdz.* Tak to za zwyczaj bywa tym dobrodziejkom, które to nosa zadzieraja do góry. *Teat.* 54, 31. Zjadłaby mię ta dobrodźka. *Teat.* 24, *b.* 8. Nie kochaj nigdy, wskazuj nadziei promyki, Oj nie wiesz jeszcze, co to są za dobrodziéjki. *Niemc. P. P.* 56. *Pot. Jow.* 94. DOBRODZIEJOWY, a, e, od dobrodzieja, tyczący się dobrodzieja, Wohlthäters=. *Ross.* благодѣтелевъ. Ten grzeszy, kto w oddawaniu dobrodziejstwa, nie czeka czasu dobrodziejowego, jako i ten, który czas swój, na który czekał, mając, oddawać nie chce. *Gorn. Sen.* 49, 2. §. Dobrodziejowy, księży, plebański, Pfarrers= (auf dem Lande). Prostactwo księżą rzecz rozumie, gdy dobrodziejową nazywa n. p. dobrodziejowe woły, snopki, t. j. plebańskie. *Oss. Wyr.* DOBRODZIEJSKI, a, ie, 1. dobrodziejowy, Wohlthäters=. *Ross.* благодѣтельный. 2. Dobrodziejski, *nom. pr.* imię familii Niemieckiej spolszczonéj n. p. Augustin Gutthäter, Dobrodziejski rzeczony. *Groch. W.* 577. DOBRODZIEJSTWO, a, *n.* co się komu dobrego świadczy, die Wohlthat. (*Etymol. oppos.* złodziejstwo, przybrało szczególniejszego znaczenia). *Boh.* et *Slov.* dobrodinj; *Rag.* dobrocinstvo, dobrodarje, millodarnos; *Sorab.* 1. dobrotžina; *Vind.* dobroskastvu, dobrutva; *Croat.* dobrochinstvo, dobrochinztvo; *Dal.* dobrochinyeny; *Ross.* добродѣтель, благодѣиствіе, благодѣтельство, благодать, благодѣяніе, благотвореніе; *Eccl.* благодѣнство, благыня. Dobrodziejstwem, i uczynek dobrze działania zowiemy, i rzecz tę, która się daje, jako pieniądze, dom, szaty; jedno imię obojgu temu jest; ale od siebie to daleko różne. *Gorn. Sen.* 130. Nie każdy dobrodziejstwa godny dar imienia. *Zab.* 14, 358. Dobrodziejstwo jest dobrowolną uczynność, dając radość i biorąc ją z dawania. *Gorn. Sen.* 21. To przeciwne rzeczy sobie: dobrodziejstwo a krzywda. *ib.* 183. Kto potrzeby nie uczuje, ten też nie pozna dobrodziejstwa. *Biał. Post.* 203. Dobrodziejstwo cudniej dać, niżli brać. *Żegl. Ad.* 62. Dobrodziejstwami obdarzyć *Ross.* облагодѣтельствовать. Obdarzony dobrodziejstwami *Eccl.* благодѣйствованный, *Graec.* εὐεργετηθεὶς. — Dobrodziejstwa prawne, prawa szczególne, które dla całej klassy obywatelów, jako n. p. dla małoletnich, przez ustawę są dozwolone. *Gal. Cyw.* 1, 21. Rechtswohlthaten. §. *Collect.* Dobrodziejstwo = dobrodziéj z dobrodziéjką, (die gnädige Herrschaft). Moście Dobrodziéjstwo, proszę pójść do sali, bo kolacya gotowa. *Teat.* 7, *c.* 32. DOBRODZIETNY, a, e, — ie *adv.*, dzieci dobre mający, gute Kinder habend. *Eccl.* благочадный; *Gr.* εὐάπόγονος. *DOBROGŁOSIE, ia, *n.* *Eccl.* доброгласїе, *Graec.* εὐφωνία, cf. harmonia, der Wohlklang. DOBROGNIEWA, y, *ż.* imię białogłowskie, niby dobra w gniewie. *Chmiel.* 160. *Jabł. Her.* ein Weibername, Bona. DOBROGOST, a, *m.* imię męzkie, *Bonaventura. Mon.* 75, 588. *Nies.* 1, 105. (cf. Radogost). *DOBROGUSTCA, y, *m.* szczycący się dobrym gustem, ein Aesthetiker, der sich eines guten Geschmacks rühmt. Wielu jest młodzików, którzy jak się sami nazywają, są dobrogustcy. *Mon.* 73, 689. (DOBROIĆ się czego, *cz. dk.* brojąc na się ściągnąć, sich (durch Laster) zuziehen. Pamiętaj, że się dobroisz czego dziwnego takiém twojém kazaniem. *Baz. Hst.* 26). *DOBROLUBEC, bca, *m.* lubiący to, co dobrym, ein Liebhaber des Guten; *Eccl.* благолюбецъ, который доброе любить; *Graec.* φιλόκαλος, φιλάγαθος. DOBROMIL, a, *m.* miasto w wojew. Ruskim, teraz w cyrkule Sanockim. *Dyk. G.* 1, 168. eine Stadt in Galicien. Z DOBROMILSKIEJ drukarni mamy edycye Kadłubka, Długosza, Orzechowskiego. *DOBROMIŁA, y, *ż.* Czeskie imię białogłowskie, ein Weibername, (cf. Bogumił). *DOBROMIR, a, *m.* Czeskie imię męzkie, ein Mannsname. *DOBROMOWCA, y, *m.* dobrze mówiący o bliźnim, dobrorzeczący, ein Segner, der Gutes redet und wünscht. Niejednego już ewanielia z złomowcy dobromowcą, z furyata cichym uczyniła. *W. Post. Mn.* 86. DOBROMOWNY, a, e, *benedicus. Urs. Gr.* 108. Dobrzerzeczący, dobrorzeczliwy. *Cn. Th.* 128. Gutes redend, segnend. DOBROMYŚLNY, a, e, — ie *adv.* dobrze myślący, gut denkend, gut gesinnt; *Boh.* dobromyslný; *Ross.* благомыслящій. Gdy Polska króla mądrego dostała, Pod nim się iści dobromyślnych zdanie. *Zab.* 16, 79. Dobromyślność, myślenie dobre, die gute Gesinnung, Gutherzigkeit; *Boh.* dobromyslnost. *DOBRONIENAWIDNIK, a, *m.* nienawidzący dobra, des Guten Feind; *Eccl.* доброненавидецъ, *Graec.* μισόκαλος. *DOBRONOWAĆ, *cz. dk.* bronowania dokończyć, zu Ende eggen; *Ross.* дobоронить. доборовать; *Sorab.* 1. določzież. *DOBROOBYCZAJNY, a, e, — ie *adv.*, obyczajów dobrych, wohlgesittet, wohlanständig; *Eccl.* доброобычный. *Graec.* εὐήθης; *Eccl.* доброобычествую, *Graec.* εὐηθέω. *DOBROPAMIĘTNOŚĆ, ści, *ż.* pamięć dobrego, das Gedenken des Guten; *Eccl.* добропамятство, *Graec.* εὐμνημοσύνη. *DOBROPAMIĘTNY, a, e, — ie *adv.*, pamiętny dobrego, des Guten eingedenk; *Eccl.* добропамятный, *Graec.* εὐμνήμων. — *Eccl.* добропамятствую, *Graec.* εὐμνημονέω. *DOBROPAN, *Boh.* et *Slav.* Dobropan Merkury. *DOBROPŁODNY, a, e, — ie *adv.*, płodny w dobre frukta, fruchtbar an guten Früchten; *Eccl.* доброплодьнъ, *Graec.* εὔκαρπος; *Subst.* доброплодіе, *Graec.* εὐκαρπία. *DOBROPŁYWANIE, ia, *n.* *Eccl.* доброплаваніе; *Graec.* εὔπλοια; dobra żegluga, eine gute Schiffarth. *DOBROPRAWIE, ia, *n. Eccl.* благозаконїе, *Graec.* εὐνομία, *recta legum constitutio*; *Eccl.* благозаконный. *Graec.* εὔνομος; *Eccl.* благозаконюся, *Graec.* εὐνομέομαι, *bonis legibus regor*; *Eccl.* благозаконствую, благозаконю, *Graec.* εὐνομέω, *bonas leges fero.* DOBRORADNY, a, e, — ie *adv.*, *Eccl.* добросъвѣтьнъ, *Graec.* εὔβουλος, wohlrathend, gutrathend; *Eccl.* добросовѣтую, *Graec.* εὐβουλεύω, dobrze radzę. *DOBROROD, u, *m. Eccl.* доброродїе, благородїе, *Graec.* εὐγένεια, *nobilitas*; *Eccl.* доброродьнъ, благородьнъ, *nobilis*, edel ge

bohren. *DOBRORZECZEŃSTWO, a, *n.* dobrorzeczenie, błogosławienie, błogosławieństwo, die Segnung, der Segen. Dwór pełen dobrorzeczeństw, *consonat precibus faventium.* *Żebr. Ow.* 174. DOBRORZECZLIWY, a, e, — ie *adv.*, *benedicus. Cn. Th.* dobromowny, wohlredend; *Ross.* доброрѣчивый; *Eccl.* доброcловный, доброславный. DOBRORZECZYĆ *cz. ndk*, błogosławić, segnen; *(oppos.* złorzeczyć). (*Boh.* dobrořečjti, dobrořecjm; *Slov.* dobrorečit; *Dal.* blagossloviti; *Carn.* blogerrêzhem). Dobrorzeczyć komu, dobrego mu życzyć. einem Gutes wünschen, segnen. Nie szkodzić językiem winowajcy; ale i owszem mu dobrorzeczyć, dobrego mu życzyć. *Gil. Post.* 27. Na téj górze ci staną, aby dobrorzeczyli ludowi Israelskiemu; a naprzeciwko ci staną ku złorzeczeniu. *Leop. Deut.* 27, 12. Ci, co tobie złorzeczyć będą, niech sami przeklętemi zostaną; a ci co tobie dobrorzeczyć będą, niechaj też błogosławieni będą. *Radz. Genes.* 27, 29. (którzyby cię błogosławili). *Prot. Par. B.* 2, *b.* Dobrorzeczenie, błogosławieństwo, życzenie dobrego, (cf. żegnanie), das Segnen, Gutеswünschen. *Prot. Jał.* 7. (*Vind.* shegen, blagerreznenje, posrezhanje). §. Dobrorzeczyć komu albo kogo, wysławiać go, uwielbiać, wychwalać, einen preisen, lobpreisen, erheben. Poklęknawszy chwaliłem i dobrorzeczyłem boga. *Radz. Genes.* 24, 48. (błogosławiłem Panu. *Bibl. Gd.*). Za to dobrorzeczył bogu. *Radz. Dan.* 2, 19. Domie Israelski dobrorzeczcie Panu, domie Aaronów błogosławcie Panu. 1. *Leop. Ps.* 134, 19. Podnoście ręce wasze ku miejscu świętemu, a dobrorzeczcie Panu. 1 *Leop. Ps.* 133, 2. Dobrorzeczcie Panu tak dobremu. *Kanc. Gd.* 151. Dom pański, gdzie powinnoby być dobrorzeczone imię pańskie. *Biał. Post.* 180. Dobrorzecząc mu za łaski i dziękując. *ib.* 221. O cnotach jego wiecznemi czasy nie ustanie dobrorzeczenie i wysłowienie. *Kołak. Cat. B.* 2. *§. Rzekła Jobowi żona: dobrorzecz bogu a zdechnij. *Budn. Job.* 2, 9. (złorzecz. *Bibl. Gd.* żegnaj boga, porzuć go, segne Gott, und stirb. Luth.) *DOBROSERCY, a, e, serca dobrego, gutherzig; *Ross.* добросердечный, добросердый; *Subst.* добросердие. *DOBROSŁAWIĆ *czyn. ndk.*, błogosławić, dobrorzeczyć, uwielbić, segnen, lobpreisen. Otoż teraz dobrosławcie Panu; wszyscy słudzy pańscy. *Leop. Ps.* 133, 1. (błogosławcie Panu. *Bibl. Gd.*) Wywyższać cię będę Boże, i będę błogosławił imieniu twemu wiecznie. 1 *Leop. Ps.* 144, 1. *Rag.* dobroslovitti *consecrare.* Dobrosławny *ob.* Dobrorzeczliwy, Dobromowny. *Boh.* Dobrosław imię mezkie, Dobrosława, imię białogłowskie. *DOBROŚNIEDNY, a, e, do jedzenia dobry, gut zu essen; *Eccl.* добросънѣдьнъ, *Graec.* ἐδεστός. DOBROTA, y, *ż.* DOBROTLIWOŚĆ, ści, *ż.* dobroć, skłonność do czynienia dobrze, die Güte, die Gütigkeit; *Boh.* et *Slov.* dobrota, dobrotiwost; *Sorab.* 1. et 2. dobrota; *Vind.* dobruta, dobrutliwost, dobroskasnost, dobrustvu, dobru, dobrutnost; *Carn.* dobruta; *Bosn.* dobrota, dobrostivost; *Dal.* dobrovnossth; *Croat.* dobrota, dobrosztivoszt, dobrovnoszt; *Rag.* dobrost, dobrotta, dobrostivost, blagostivos, dobrohotnos; *Ross.* добродушие, доброта; (*Eccl.* доброта piękność, ozdobność). Spraw mych jest wodzem twa święta dobrota. *Ryb. Ps.* 40. Utracili dobrotę posłania, jako heretycy. *Zygr. Pap.* 277. Szczodrobliwość płynie z szlachetnéj dobrotliwości i chętliwości. *Warg. Wal.* 142. Bóg sprawiedliwemu błogosławi, a zastawi go, jak tarczą, dobrotliwością (swoją. *Bibl. Gd. Ps.* 5, 13. DOBROTLIWY, DOBROTNY, a, e, DOBROTLIWIE *adv.*, skłonny do czynienia dobrze, dobroci pełen, wohlthätig, gutthätig, gutmüthig; *Boh.* et *Slov.* dobrotiwý; *Dal.* dobroztiv; *Bosn*; dobrostiv; *Rag.* dobrostiv, blagostiv, blaagh; *Croat.* dobrosztiv; *Vind.* dobrutliu, milosserden, dobrosserzhen, dobrutlou, dobroskasliu; *Carn.* dobrutliv, dobrutne; *Slav.* dobrostiv; *Ross.* добротный, добродушный, благостынный. Bachus dobrotne bóztwo, *mite numen. Żebr. Ow.* 271. Niewdzięczności trzeba się spodziewać, A przecię dobrotliwym nie przestawać bywać. *Jabł. Tl.* 333. Aniołowie ludziom wolą bożą dobrotliwą oznajmiali. *Biał. Post.* 79. — Dobrotliwe choroby, które gwałtownych przypadków nie wzniecają, łatwo lekarstwom ustępują; tak bywa dobrotliwa ospa, w któréj dzieci nawet nie leżą. *Perz. Lek.* 36. łagodne, gelinde. DOBROWIERNY, a, e, orthodoxus, prawowierny, rechtgläubig; *Eccl.* доброврѣный; *Subst.* доброврѣie, *ob.* Prawowierność. *DOBROWOLEŃSTWO, a, *n.* chętliwość, chęć, uprzejmość, życzliwość, die Zuneigung, Geneigtheit, Gewogenheit, das Wohlwollen. *Sorab.* 1. dobrowohlnoseż. Zły jest stróż długiego wieku bojaźń, ale dobrowoleństwo albo miłość jest wierny stróż. *Kosz. Lor.* 28, *b.* Zobopolne dobrowoleństwo. *Eraz. Dw. H.* 2. Szaleni radują się ze złości; a między cnotliwemi jest dobrowoleństwo. *Radz. Prov.* 14, 9. (przyjaźń. *Bibl. Gd.*). Gdy przesądy szlacheckie panują, żadna skłonność, żadne dobrowoleństwo, żadna sprawiedliwość w Rzpltéj być nie może. *Modrz. Baz.* 73. Panie, ty ubłogosławisz sprawiedliwego; jako tarczą dobrowoleństwem obwarowałeś go. *Budn. Ps.* 5, 12. (dobrotliwością. *Bibl. Gd.*). *§. Pozwolenie, wolność, Freyheit, Erlaubniß. Dobrowoleństwo dano każdemu powiedzieć, co się komu zdało mówić. *Biel. Hst.* 59. Cocceius chrześcianom dobrowoleństwo dał, które byli przodkowie jego wygnali. *Biel. Św.* 50. *DOBROWOLA, i, *ż.* DOBROWOLNOŚĆ, ści, *ż.* wolność woli moralna, die Freywilligkeit, der freye Wille; *Boh.* dobrowolnost; *Dal.* dobravolya; *Croat.* dobrovolynoszt; *Vind.* radovolnost, prostovolnost, svojovolnost; *Ross.* доброволство. Z dobrowoli serce się więc wzdrygnie. *Wad. Dan. K.* 33. Dobrowolność ma dusza, *liberum arbitrium. Zygr. Gon.* 77. O dobrowolności i o siłach a mocy człowieka każdego. *ib.* (*cf.* wolna wola). DOBROWOLNY, DOBROWOLEN, a, e, — ie, — o, *adv.*, z dobrej woli, bez musu, z chęci własnej, freywillig, gutwillig, aus eigenem Willen, frey; *Boh.* dobrowolný; *Slov.* dobrowolni, dobrowolne; *Dal.* dobrovolyan; *Sorab.* 1. dobrowohlné; *Croat.* dobrovolyën; *Slav.* dobrovoljan, dobrovoljno, svojevoljno; *Rag.* dobrovogljan, dobrohotecchi, vogljom; *Bosn.* dobrovoglian, dobrovoglno; *Vind.* dobrovoln, svoiovolen, radovolen, volen, voljan, dobrovolnu; *Carn.* dobrovolne, radovoln, volne; *Sorab.* 1. dobrowohlne; *Ross.* добровольный, самопроизвольный, самохотный,

самовольный, волею. Robić albo zaniechać co, za samym rozkazem duszy naszéj, jest to czynność dobrowolna. *Cyank. Log.* 42. Wszelka zaś sprawa, wypadła bez nakazu duszy naszéj, zowie się niedobrowolną. *ib.* 42. *Mon.* 76, 18. Dobrowolna wola, zowie po słowiańsku samowładztwem. *Sak. Dusz.* 79. Wszystko wykonywa bóg w wybranych swoich nieponiewolnie; ale dobrowolnie. *Salin.* 3, 121. Mieczem dobrowolnie się przebiwszy, dał przykład wzgardy śmierci. *Warg. Wal.* 78. Woda najzdrowsza, która ze stoków sama dobrowolnie wypływa. *Cresc.* 9. Dobrowolnie się drzwi same otworzyły. *Otw. Ow.* 133. (o swéj mocy). Niedobrowolne łzy z oczu jej się sączą. *Teat.* 44, *b.* 28. (mimo woli płacze; przymuszona jest płakać). Grzéch dobrowolny, karania godny, grzéch nad wolą, odpuszczenia godny. *Cn. Ad.* 276. Składajmyż dobrowolnie część majątku naszego, bez musu. *Zab.* 11, 255. (*Boh.* dobrowolnik, *Carn.* radovolz = ochotnik). *§. Uwalniający, pozwalający, wolny, Frey=, Freyheits=, frey. Dobrowolny list, pielgrzymujący list, aby kto był dobrowolnie przepuszczon krom cła, *libellus, literae passus. Macz.* Jeden z was zostanie się niewolnikiem moim; a wy drudzy dobrowolnie idźcie do ojca waszego. *Leop. Genes.* 44, 17, (jedźcie w pokoju. *Bibl. Gd.*) *§. Dobrowolna droga, dobrowolny gościniec = publiczny, otwarty, pospolity, jawny, die freye, offne Landstraße. Gwałt na dobrowolnej drodze uczyniony. *Herb. Stat.* 547. (*wnet potém*: na pospolitéj drodze). Na dobrowolnéj drodze ranił go. *Chełm. Pr.* 168. Szlachcic drugiemu dobrowolną drogę zasiadł, chcąc go zabić. *Stat. Lit.* 334. Zebrawszy łotrostwa na dobrowolnych drogach rozbijał. *Stryjk.* 636. §. Snadny, powodujący się, łacny, powolny, gutmüthig. Umysłu dobrowolnego człowiek bywa zawsze za nos wodzony, a pospolicie nie od najlepszych. *Oss. Wyr.* Ta odpowiedź u Augustusa, który był łaskawy a dobrowolny, zeszła się. *Eraz. Jęz. J.* Gdyby waszę miłość wiedział, jak jest dobrowolny, byłby was już pożenił. *Teat.* 25, *b.* 11. DOBROWONNY, a, e, — ie *adv.*, dobrze pachnący, wohlriechend. Dobrowonne zioła. *Leop. Cant.* 8, 14. *DOBROZIARNY, a, e, ziarna dobrego, gutkörnig, von guten Körnern; *Eccl.* благозернянъ; *Graec.* εὐάγλις. DOBROZIELNY, a, e, ziół dobrych, gutkräuterig; *Eccl.* благозлачный; *Graec.* εὔχλοος; *Eccl.* благозлачность *Graec.* εὐχλοΐα. *DOBROZIEMNY, a, e, ziemi dobrej, guterdig, von gutem Boden; *Eccl.* благоземный *Graec.* εὔγειος. *DOBROZOŁCZY, a, e, żółci dobrej, gutgallig; *Eccl.* благожелчный *Graec.* εὔχολος. *DOBROŻYCZLIWY, a, e, — ie *adv.*, sprzyjający dobrze, wohlgewogen, *benevolus. Urs. Gr.* 108. DOBRUCHAĆ, *cz. ndk.*, udobruchać, *dk.*, łagodzić czyj gniew, uspokajać, ugłaskiwać, ubłagiwać, einen besänftigen, wieder gut machen; *Boh.* udobřiti; *Rag.* udobrovògliti; *Vind.* podobruvati, potolashiti, pomirnati; *Sorab.* 1. woszmelnoseżu; *Ross.* сдобрить, сдабривать, удобрять, удобривать, (cf. удобрить, удабривать pochwalić, polecić). DOBRUCHAĆ się *recipr.* sich besänftigen, wieder gut werden; *Bosn.* izjiditise, izjadatise; *Ross.* удобриться. Krzyczał, klął, aż się nakoniec udobruchał. *Teat.* 29, 61. Tu się szanowny starzec udobruchał, spokojność chmurne czoło wypogodzi. *Kniaź. Poez.* 2, 140. §. Dobruchać się, dobrym się stawać, lepszym, poprawiać się, polepszać się, gut werden, besser werden, sich bessern. Nie wiem, czyby nie rad słuchał, Takich piosnek, albo się niemi nie dobruchał. *Pot. Arg.* 398. Zaczęła mysz exhortę; kot jéj pilnie słuchał, Wzdychał, płakał; ta widząc, iż się udobruchał, Wysunęła się... *Kras. Baj.* 75. (skruszonego udawał). §. Udobruchać się komu = jednać sobie kogo, sich einen wieder gut machen. Gadzinie się nie udobruchasz; chyba żebyś gadziną został. *Fr. Ad.* 115. (DOBRUDZIĆ *cz. dk.*, Dobrudzać *ndk.*, dosmolić, do reszty pobrudzić, vollends schmutzig machen. DOBRUKOWAĆ *cz. dk.*, brukowanie dokończyć, bis zu Ende pflastern; przyczynić bruku, noch mehr hinzu pflastern; *Ross.* домостить, достлать, достилать). DOBRUCHNY, DOBRZUCHNY, a, e, DOBRUTKI, DOBRUTEŃKI, DOBREŃKI, a, ie, *intens. adj.* dobry, arcydobry, bardzo dobry, recht sehr gut. Dobrzuchny, miluchny, wyborniuchny, *bellus. Macz.* Żal mi Pana; Pan taki dobruchny, Młody, uczony, grzeczny i miluchny. *Teat.* 43, *c.* 22. *Wyb.* Nie wieliczka to zbroja, *da dobreńka. *Jag. Gr. B.* 2, *b.*

DOBRY, a, e, (*Compar.* Lepszy *qu. v.*) jaki powinien być ze wszystkich miar, *phys.* et *moral.* gut; *Boh.* dobrý, lepšj; *Slov.* dobri, lepši; *Dal.* dobri, dobar; *Vind.* dober, bulshi-bol; *Carn.* dôbr, bulshe; *Rag.* dobar, dobra; *Croat.* dòbër, -bra, -bro, bolshi, bolsi; *Slav.* dobar, bolji; *Sorab.* 1. dobry, dobré, lepschi; *Sorab.* 2. dobri, lepschi; *Bosn.* dobri, dobar, bogli; *Ross.* добрый, благій, (cf. *Ger.* tapfer Adlg., *Hebr.* טוב *toph.*, cf. *Ger.* man darf, dürfen, cf. *Sorab.* 1. dérbi szo). Kto nie umie być dobrym mężem, dobrym ojcem, dobrym sąsiadem, dobrym przyjacielem, ten nigdy nie będzie dobrym obywatelem. *Mon.* 70, 561. Niech będą dobrzy, będą szczęśliwi Polacy. *Kras. Sat.* 27. Dobrego stérnika niebezpieczeństwo pokazuje. *Cn. Ad.* 169. Lepiéjci być dobrym chłopem; niżeli złym popem. *Gliczn. Wych. O.* 6. Rzadko za dobrego dworzanina mają tego, który nie umie pochlebować. *Modrz. Baz.* 66. Rada jest dobra i zła. *Lub. Roz.* 421. Dobry każdy, może być lepszy. *Cn. Ad.* 85. *Klecz. Zd.* 87. Zważono cię i znaleziono w tobie niedobrą wagę, mniéjszą miarę. *Birk. Ex.* (*ob. niżéj* dobra waga, moneta, miara). §. Dobry, *per excellentiam*, poczciwy, cnotliwy, gut, rechtschaffen, ehrlich, tugendhaft. Z dobrym będziesz dobrym; a ze złym, takim łotrem, jak i on. *Falib. Dis. H.* — *Simon. Siel.* 59. (z kim kto przestaje, takim się sam staje). Zmazą naznaczony, odprzysiądz się nie może; bo kto raz zły, zawsze za niedobrego bywa poczytan. *Szczerb. Sax.* 18. Zowię dobrym, człeka ze wszech miar doskonałego, którego na złe zhołdować żaden mus nie potrafi. *Pilch. Sen. list.* 275. *Kucz. Kat.* 1, 182. Dobry zawsze dobrym. *Żegl. Ad.* 62. (cf. jedna cnota nie cnota). Pierwéj być dobrym, potém mądrym człekiem. *Zab.* 14, 80. Dion historyk wszystkim dobrym nie sprzyjał; znać że sam nie był dobrym. *Sk. Dz.* 156. Dowiódł niewinności zeznaniem i świadectwem dobrych ludzi. *Chel. Pr.* 168. —

Iron. Będzie ona tak dobra, jak drugie. *Teat.* 36, *c.* 111. (nie lepsza od drugich). — *Blandiend.* X. Skarga od Klemensa dziwnie umiłowany i tytułem dobrego ojca nazwany. *Birk. Sk. D.* 4, *b.* (miłego, kochanego). §. Zacny, znakomity, wyborny, trefflich, vorzüglich, gut. Rozumy osobne, któreby ku czemu dobremu, jako mówią, przyjść mogły, zwątpiwszy o sobie, biorą się do tego, zkądby pożytek jaki mieć mogły. *Modrz. Baz.* 540. — Znaczny, spory, co do wielkości, liczby, siły, wagi; ogromny, potężny, liczny, gromadny, gut, ansehnlich, beträchtlich. Chciał mieć na on sąd dobrą kupę biskupów. *Sk. Dz.* 389. Dobra głowa X. Skargi, która one trzaski i wrzaski wytrwała. *Birk. Sk. E. b.* Matce, słysząc żegnanie tak żałościwe, Dobre serce, że od żalu zostało żywe. *J. Kchan. Dz.* 115. Umarł w dobréj starości, mając 79 lat. *Sk. Dz.* 84. (podeszły, sędziwy). Gdy król na nic nie dbał, ostrze i z dobrem łajaniem napisał do niego papież. *Sk. Dz.* 649. Już dobre dwie godziny mnie męczyli. *Teat.* 22, 51. Dobra waga, miara, suta, sowita, strychem, z czubem, z okładem, gutes, reichliches Gewicht. Dobra moneta, (oprócz właściwego znaczenia niezła, niefałszywa) moneta sowita, per excell. Pruska i Gdańska, że Pruski jeden złoty za dwa Polskie wartał, gutes Geld, Preußisches oder Danziger Geld. Dobry grosz, ein guter Groschen. *Fig.* Kazać go przepędzić przez rózgi, a to 12 razy dobréj monety. *Teat.* 13, 33. (suto, tüchtig). — Dobrego domu. *Warg. Cez.* 118. znakomitego, von gutem Hause, von ansehnlicher Familie. *Ross.* породный, породистый. 2. = dobrego łoża *qu. v.* Szlachcic dobry, prawdziwy, ein guter, ächter Edelmann. Dziś tylko szlachcic dobry, co ma dobra. *Jag. Gr. A.* 2. — Dobrego łoża, niezłego łoża dzieci, von guter, ehelicher Geburt. Pozwolono mu, aby dwaj synowie, których z nią miał, za syny dobrego łoża poczytani byli. *Sk. Dz.* 1163. Bękart dobrym się staje, jeśli ociec matkę za żonę pojmie, a choćby jéj nie pojął, tedy po jego śmierci może go król dobrym uczynić. *Szczerb. Sax.* 16. Bękart, a z niedobréj matki syn. *Gliczn. Wych. B.* 2. (z niemężatki). Dobrego ojca i matki dziecię. *ib. C.* 1. (dobrego, prawego małżeństwa). §. Dobry, ze względem na czułość serca, łagodny, łaskawy, ludzki, gut, gütig, leutselig. Miał miłość u wszystkich Henryk, dla dobroci osobnej, od któréj dobrym był nazwany. *Krom.* 283. Z dobrym, targ dobry. *Jag. Gr. C.* 2. Matka Wc Pana tak dobra była kobiecina, że jéj nic odmówić nie mogłem. *Teat.* 29, 49. Bóg dobry widzi nasze żale. *Przyb. Ab.* 170. (miłosierny). *Physic.* Łagodny, nieostry, niesurowy, gut, nicht böse, nicht streng, nicht hart, nicht scharf. Dobra ospa, która podług zwyczajnego biegu czasy lub stajanie swoje odprawia. *Krup.* 5, 332. — Z pogardą, z przytykiem, jakoby poczciwiec, barszczyk, ni go weź, ni go połóż, ciastuch, ciapu kapusta, ciapu groch, flak, rozlazły, do prowadzenia za nos, gutmüthig, gut, ehrlich, z. B. eine ehrliche Haut, eine gute Seele, simpel. Był z tego rodzaju ludzi, których to pospolicie nazywają dobra dusza. *Kras. Doś.* 13. Wzruszony dobry prostak miłosierdziem, wlazł na drabinę i odwiązał wisielca. *Dwor. H.* 3. (cf. poczciwa dusza). — §. Dobra wiara, *bona fides*, zupełna wiara, Treu und Glauben, völlige Ueberzeugung, innere Ueberzeugung. Dobrą wiarą rozumie czynić bogu przysługę swoją surowością. *Xiądz.* 38. — §. Dobry, = zakończonym na -*ina* n. p. dziadowina, chłopczyna, kobiecina = dobry dziad, dobry chłopiec, dobra kobieta, gut, lieb, arm, bedauernswürdig. Dobra ziemia, że takiego łotra nosi. *Fulib. Dis. J.* — §. Dobry do czego = po temu, zdatny do czego, sposobny, tauglich, geschickt, schicklich, gut. Towarzysze! teraz czas dobry bankietować. *Lib. Hor.* 39. Upatrzywszy sobie dobry czas, gdy mało ludzi było przy Jaropełku, rzucił się nań. *Biel.* 85. (pogodę, porę). Na dobry czas idzie instygator, zraniono tu officera. *Teat.* 7, *d.* 52. *Czrt.* (w sam czas, gerade zu rechter Zeit). Dobre do oczu n. p. szkło. *Cn. Th.* Okręty pożądnie bieżały, Bo dobry wiatr po sobie miały. *Zbil. Dr. J.* 2. — Dobry, nieskażony, niezepsuty, unverdorben, gut. Coż to znaczy! jakbym przy dobrym zostawała rozumie? *Teat.* 7, *c.* 66. Na to gdybyśmy pamiętać i dobre oczy mieć chcieli, nie takbyśmy upornie dysputowali. *Żrn. Post.* 3, 641. (zapatrywać się dobrze na to). — Dobry, wart, godny, werth, würdig, gut. Albo to mnie się wstydzicie? albo to ja nie taka dobra, jak kto? *Teat.* 26, 76. bin ich nicht so gut, wie jemand? Tacy dobrzy są szlachta w Niemczech, jako i w Polsce. *Teat.* 26, *b.* 85. — W prawie, wartość mający, ważny, mocen, gültig, gut, rechtskräftig. Weksel dobry na mnie samego. — W formie plenipotencyi: co przez niego uczynione będzie, za dobre i ważne, jak gdyby przeze mnie uczynione było, mieć będę. — §. Dobry, użyteczny, pomocny, nützlich, gut. Drugim dobry, sobie zły. *Cn. Ad.* 214. Inszym nie może być dobrym, kto sobie samemu złym. *Budn. Ap.* 6. On w dobry sposób mówi. *Teat.* 48, 53. (użyteczną, zbawienną radę daje). Lekarstwo dobre na głowę, na piersi. *Cn. Th.* Dobra przedaż (gdy kto dobrze, t. j. z zyskiem, drogo przedał). Dobre kupno (tanie). — §. Dobry, pomyślny, szczęśliwy, erwünscht, glücklich, gut. Mam ci dobrą nowinę powiedzieć. *Węg. Mar.* 1, 141. Umiałem i w złym czasie służyć jemu wiernie, i teraz w dobrym. *Teat.* 19, *b.* 5. Dobre mienie, dostatek, Wohlstand, Wohlhabenheit, Wohlbefinden. Nie łakomili się na dobre mienie; ale wszystko opuściwszy, z jałmużny tylko żyli. *Star. Dw.* 49. Dobrego czasu używa, ma dobry byt, *ob.* Czas, Byt. Dobrego zdrowia ci życzę, (cf. kichnąć; na zdrowie). — *Exclam. ellipt.* Dobra nasza! (*sc.* sprawa) ot wygraliśmy, zyskaliśmy! es steht gut mit uns! *Cn. Ad.* 163. Jeżeli te przykazania boże wykonamy, dobra nasza! *Lach. Kaz.* 1, 223. Gonił Turczyn Mazura, ten się bał zawoja; Gdy mu spadł, rzecze Mazur, o już dobra moja. *Paszk. Dz.* 57. — W dobry czas, w boży czas, zur glücklichen Stunde. Daj boże w dobry czas mówić, a we zły milczeć. *Rys. Ad. praefiscine.* — Dobry dzień, pomaga bóg, albo moja służba, jak dworzanie mówią, *salve. Macz.* guten Tag! guten Morgen! Przychodzę dzień dobry powiedzieć Wc Panu! *Teat.* 29, 62. Dobry dzień nam dali. *Jabł. Buk. S.* 5. Dobry wieczór, przyjacielu. *Teat.* 55, *d.* 13. guten

Abend. Dobra noc, gute Nacht. Dobra noc! bóg was żegnaj, domowi i krewni. *Groch. W.* 575. (słowa konającego). Niemasz cię już, przeszedłeś, dobraś noc powiedział, Jako gość, który z nami dziś w gospodzie siedział. *Groch. W.* 546. Dwie flasze na stoliku; nowe prośby; jeszcze na szczęśliwą dobrą noc. *Kras. Pod.* 2, 12. — §. Dobry, *relative*, stosownie do kogo dobry, dosyć dobry, jemanden gut, gut genug. Dobra Matyaszowi płotka. *Cn. Ad.* 162. Dobry tobie chléb. *ib.* Dobra psu mucha. *ib. Slov.* Dobra psu mucha, a chłapowi repa, (szkoda psu białego chleba, nie mieć pereł przed świnie; takiemu takie). — *Restrict.* Dobry, mniéj dobry niż co insze, mierny, śrzedni, gut, passabel, erträglich. Dobre to; ale owo lepsze. *Cn. Ad.* 167. Dobry chléb, kiedy niema kołacza. *ib.* Dobryć to, kiedy lepszego niema. *ib.* 188. §. Dobry, wypogodzony, wesoły, gut, fröhlich, heiter. Niepodobna jest być zawsze dobrego humoru; raz wesołemi i żartobliwemi, drugi raz smutnemi i ponuremi bywać zwykliśmy. *Teat.* 50, *c.* 53. — Dobra myśl, *ob. pod słow.* Myśl. §. Dobra wola, 1. chęć, chętliwość, przychylność, łaskawość, ochota, guter Wille, Neigung, Zuneigung; *Ross.* изволенiе; (*Boh.* dobra wule, cessya). Dobra wola stoi za uczynek. *Cn. Ad.* 164. Najwspanialszy bankiet, lecz bez dobréj woli, Jako mięso bez chleba, i jaje bez soli. *Pot. Arg.* 140. Chléb z solą, byle z dobrą wolą. *Gemm.* 30. Czasem dobrą wolą rychléj *pożywiesz, czego złością nie zmożesz. *Ezop.* 35. Chwała bogu na wysokościach, a na ziemi pokój, ludziom dobréj woli. *Biał. Post.* 62. Na ziemi dobra wola boża przeciwko ludziom. *ib.* 79. Aniołowie ludziom wolą bożą dobrotliwą oznajmiali. *ib.* den Menschen einen Wohlgefallen. Luth. Nie mam dobrej woli na was. 1. *Leop. Malach.* 1, 10. (nie lubię was). Iż im na gardło stał, myślili mu też źle, a dobréj woli nań nie mogli być. *Gliczn. Wych. G.* 1, *b.* (cf. serce; nie sprzyjali mu, nienawidzili go, sie waren ihm nicht geneigt, nicht zugethan). *aliter.* Prosili ojca, aby dobrą wolą ukazał pielgrzymowi w domu swym. *Biel. Hst.* 28. (gościnność; aby mu był rad, aby go dobrze podejmował, częstował, er möchte ihn gastfreundschaftlich aufnehmen). 2. dobra wola, nieprzymuszona, wolna wola, freyer Wille; *Slovac.* dobrá wůle; *Ross.* самопроизвольность, самопроизвольство. Jeśli po dobréj woli nie pójdziem, musiemy. *Groch. W.* 549. *J. Kochan. Dz.* 130. Czy po dobréj woli, czy przezdzięki, musisz! *Zabł. Amf.* 24. (cf. dobrowolny). §. Dobre słowo, uprzejmie, zaleta, pochwała, ein gutes Wort, ein Lobspruch. Dajcie mi dobre słowo, upomnijcie mile. *Zimor. Siel.* 188. Słowo dobre, stoi za datek. *Cn. Ad.* 108. Tyś mi i przed ojcem dobre dawał słowo. *Teat.* 54, *c. B.* 2. (zaletę, rekomendacyą, Empfehlung). Spodziewam się, że Wc Pan za nami dasz dobre słowo. *ib.* 8, 19. Dobrego mu słowa żaden nie rzecze. *Cn. Ad.* 170. (nic nań nie daje). Sromocić go poczęli, słowa mu dobrego nie dając. *Birk. Dom.* 46. Kto statecznie wytrwał bole i męki, ma dobre słowo u pogan samych. *Birk. Krz. K.* 24. (cześć, zaletę). §. Pod dobrém słowem, pod poczciwém, pod słowem honoru, beym Ehrenworte. Maciéj odpowiedział pod dobrém słowem swém, iż pożyczonego konia jak własnego chował. *Herb. Stat.* 540. DOBRE, ego, *nijak.*, *częstokroć jako rzeczownik używane bywa*, das Gute. Pan Bóg wszystko dobre daje. *Hrbst. Nauk. K.* 4. *b.* Złe zapobiegające większemu złemu, staje się dobrém. *N. Pam.* 24, 304. Bliziuchno dobrego złe posadzone jest. *Pilch. Sen. list.* 3, 225. Samo się dobre chwali, a złe gani. *Dwor. J.* 3. Dobre samo się chwali; *Slavon.* dobré samo sa chwalí. (dobremu piwu nie potrzeba wiechy). Dobre z dobrém, a złe samo. *Rys. Ad.* 9. (od łotra i łotr ucieka). Najlepiéj się zna dobre po stracie. *Kras. List.* 2, 65. Poczeło u nas ku dobremu iść; pytam cię, ku jakiemu dobremu? *Smotr. Ex.* 11. Częstokroć i nieszczęście na dobre wychodzi. *Teat.* 25, 128. (dient zum Guten, zum Besten). Zobaczysz, że ci to na dobre wyjdzie. *Teat.* 8, 104. Ona tu dla jego dobrego jedzie. *P. Kochan. Orl.* 1, 29. (dla jego wybawienia, zu seinem Besten, zu seiner Wohlfahrt). Wiem, że dobrego coś za tę wieść wezmę. *Teat.* 42, *d. B.* (dobrą nadgrodę, was Gutes). Co on teraz dobrego zamyśla? *Boh. Kom.* 1, 299. (was hat er jetzt Gutes vor?) Coż tu słychać dobrego? *Teat.* 17, 44. (was ist hier Gutes zu hören?) — §. Co dobrego = coś niepowszedniego, coś osobliwszego, znakomitego, was Rechtes, was Außerordentliches, was Schätzbares, Kostbares, Achtungswürdiges. Pieseczek wedle niego, kładzie się by co dobrego. *Groch. W.* 360. *Oppos.* Nic dobrego, nic wart, nie wiele wart, ein Taugenichts, Thunichtgut; (*Croat.* marka). Oh co za nic dobrego ten syhal! *Teat.* 36. *b.* 81. Pójdź sam, ty nic dobrego! *Zabł. Amf.* 40. Próżniaku, ty nic dobrego, jak to niemam się gniewać! *Teat.* 54, *b.* 136. Nic dobrego jeden urągał się z ubogiego; a ten mu tém zapłacił: nie ubogiego, ale złoczyńcę wieszają. *Budn. Ap.* 30. Tyś dobry, ale my są nic dobrego, Zgniewaliśmy cię wszyscy do jednego. *Groch. W.* 570. *§. Przyjechał goniec Moskiewski, opowiadając, iż posłowie wielcy z *dobrém jadą. *Stryjk.* 777. (przywożą coś pomyślnego, z czego może być pożytek, mit etwas Gutem, mit guten Vorschlägen).

DOBRZE *adv.* (*Comp.* Lepiej *qu. v.*) jako powinno być ze wszech względów, gut, wohl; *Boh.* dobře; *Slovac.* dobre; *Sorab.* 1. dobre, dere, deri; *Vind.* dobru, prou; *Carn.* dobru, prov; *Dal.* dobro; *Croat.* dobro; *Slavon.* dobro; *Ross.* добро, хорошо; *Eccl.* благо. Nie będzie w Polsce dobrze, aż pierwéj bardzo źle. *Rys. Ad.* 50. Gry azardowne we wszelkich państwach dobrze rządnych zakazane. *A. Zamoj.* 206. in allen wohlgeordneten Staaten. Dobrze tak! walnie! *Teat.* 36, *c.* 58. *Ross.* исполать. §. Pożytecznie, pomocnie, dogodnie, nützlich, heilsam, ersprießlich, gut. Dobrze, co umieć. *Cn. Ad.* 189. Wszystko dobrze, w miarę. *Budn. Ap.* 130. Dębowi dobrze na gruncie twardym. *Jak. Art.* 3, 155. Dobrze mu z tém. *Mon.* 67, 592. (dogadza mu to, er befindet sich wohl dabey). Dobrzeć on mówił. *Teat.* 15, 61. (t. j. zbawiennie, dobrze radził). Dobrze kupić = tanio, gut kaufen, wohlfeil kaufen; dobrze przedać = drogo, gut verkaufen, theuer verkaufen. *Dudz.* 22. — Dobrze się mieć, zdrów być, bo-

gatym być, mieć dobry byt, (*ob.* Mieć się), sich wohl befinden, gesund seyn, in guten Umständen seyn, sein gutes Auskommen haben, keine Noth leiden; *Ross.* благоимѣться. Nie potrzebują zdrowi lekarza; ale ci, co się nie dobrze mają. 1 *Leop. Marc.* 2, 17. Mam się dobrze, żyję sobie wygodnie, wszystkobyś u mnie miała, czego potrzebujesz. *Teat.* 44, *b.* 40. Stróż przy więźniach tych ma się dobrze. *Star. Dw.* 20. (dobrych czasów używa, zarabia, zyskuje). *Simil.* Dobrze mi jest; tak co do zdrowia, jak co do bytu, mir ist gut, mir ist wohl, ich befinde mich wohl, sowohl in Ansehung der Gesundheit, als des Auskommens. Dobrze mi było w domu przyjaciela mego. *Kras. H.* 49. Brać będziecie starostwa, i dobrze wam będzie. *Niemc. Bib.* 7. — Dobrze urodzony, z dobrego domu, von gutem Hause. Szlachcic dobrze urodzony. *Mon.* 70, 776. (cf. dobrego łoża). — Dobrze, szczęściem, zum Glücke! gut. Iwan posłom konie rozsiekać kazał; jeszcze dobrze, że sami ztąd zdrowo wyjechali. *Biel. Kr.* 587. Jestem wdowiec; dobrze, że mi córka pomaga gospodarstwa. *Teat.* 54, *c. B.* 2. §. Dobrze, snadno, łacno, nietrudno, leicht, nicht schwer, ohne viele Schwierigkeit, gut, wohl. Zmieści się ich tam dobrze dwieście. *Cn. Th.* 129. Dobrze to mówić; lecz nie doznawać. *Teat.* 25, 110. §. Tak dobrze jak = stoi to za to; toż samo jak, so gut als ob; eben so viel, als ob.... Już tak dobrze, jakby rzecz skończona była. *Teat.* 2, *b.* 110. Już sami urodzeni Polacy, tak dobrze jak nie swoim gadają językiem. *Mon.* 67, 717. §. Dobrze w miarę, czyście grzeczy, w sam raz, gehörig, passend, gerade recht, gut. Wezmę suknią na probę, czy mi w niéj będzie dobrze. *Teat.* 48, *b.* 13. Tak snadnie odbił piłkę, żeby i towarzyszowi dobrze do uderzenia przyszła. *Gorn. Sen.* 125. (na rękę). Dobrześ mi się nagodził, *opportune. Cn. Th.* §. Dobrze, wiele, znacznie, mocno, bardzo, sporo, tüchtig, viel, stark, gut. Jest on bogaty, i dobrze bogaty. *Teat.* 17, *c.* 33. Dobrze gładka i piękna była. *J. Kochan. Orl.* 1, 259. Trzeba, żeby mnie ogień zagrzewał obfity, Dobrze goretszy, niż ten zwykły pospolity. *ib.* 1, 55. (daleko goretszy, weit heißer). To się dobrze potém stało. *Zrn. Post.* 3, 335. *b.* Rzeczy dobrze mniejsze. *Gorn. Dw.* 387. Dobrze większa część senatorów do tego się nachylała. *Gorn. Dz.* 26. Koleander, romans dobrze głupi. *Węg. Org.* 25. Tu szérszy, a tam dobrze zwężony. *Alb. z W.* 20. Trudno było zawściągnąć bystry impet wody, Gdy już dobrze przerwała groble i przegrody. *Zab.* 15, 296. Tu się nam dobrze na bóty okroi. *Star. Wot. B.* 2. Doma się rzeczy choć dobrze są przednie, Zdadzą powszednie. *Klon. Fl. B.* 2. Mąż dobrze uczony. *Papr. Ryc.* 336. Zdrów jest dobrze. *Teat.* 15, 10. Dobrze podpiły. *Dudz.* 22. Sam dobrze przede dniem tąż drogą się puścił. *Warg. Cez.* 14. Dobrze w noc. *Cn. Th.* (poźno, spät in die Nacht). §. By dobrze = gdyby nawet, chociaż nawet, wenn gleich, und wenn auch; selbst wenn auch sogar. Filozofa przystoi słuchać, byś dobrze był panem jego. *Budn. Ap.* 41. By dobrze stała śmierć tu przedemną, Bać się nie będę, bo Pan mój ze mną. *J. Kochan. Ps.* 31. By dobrze tu ziemskie rzeczy wieczne były; jednak za one niebieskie nie stoją. *Sk. Żyw.* 2, 14. Żadnéj rzeczy nie mógł mu odmówić, by mu też dobrze i na wojnę kazał z sobą jechać. *Gwagn.* 487. By też dobrze nas nikt nie gonił, od głodu poginiemy. *Warg. Kurc.* 21. Izalić tak potrzebne pieniądze, jak oko i ręka? nie tak! aby dobrze tak, uczyń sobie gwałt, obetnij te worki! *Sk. Kaz.* 626. §. Dobrze, ledwie, jedno co, (cf. źle = skoro, jeszcze nie zupełnie), kaum. Dobrzem odszedł = jedno, ledwie. *Cn. Th.* 129. Dobrzem żyw na to (= ledwie); nie mogę na to patrzyć. *ib.* §. Dobrze nie = ledwie nie, o mało nie, o trochę, o krtę, o włos, prawie, fast, um ein Haar, um ein Kleines, beynahe. Od bojaźni dobrze nie umierali. *Smalc.* 48. Portret ten dobrze nie przemówi. *Cn. Ad.* 1285. fast zum Sprechen. Biedna sinogarlica, kiedy owdowieje, O jako ciężko stęka, dobrze nie szaleje. *Zimor. Siel.* 257. Rycerze go dobrze nie z płaczem prosili, aby nie odstępował od obleżenia. *Biel. Kr.* 264. Szlachta się wszystka dobrze nań nie rzuciła, aż musiał jechać precz. *ib.* 367. Dobrze już ze skóry ubogich ludzi nie łupiono. *Star. Ref.* 100. — *Aliter.* Dobrze nie = jeszcze nie zupełnie (cf. źle), noch nicht recht, noch nicht ganz. Śmieje się z łatwowierności jej, i za drzwi dobrze nie wyszedłszy. *Teat.* 22, 49. §. Dobrze *relative* stosownie do kogo, gut für jemanden, gut (genug) für ihn, schicklich, passend für ihn. Dobrze ci tak, masz za swe. *Zab.* 9, 367. (w czas tak na cię, es geschieht dir recht). Całe wojsko zbrzydziło mię skaléczonego, I mówiło do bogów: to dobrze na niego. *Jabł. Tel.* 207. Dobrze tobie kozy paść. *Cn. Ad.* 192. §. *Moraln.* Dobrze = ludzko, dobrotliwie, dobroczynnie, gütig, leutselig, menschenfreundlich, gut, wohl. Dobrze drugim czynić a dawać, to sobie za cesarskie szczęście poczytał. *Sk. Dz.* 571. Dobrze czyń każdemu, i niewdzięcznemu. *Cn. Ad.* 190. (*ob.* Świadczyć). Bogatemu dobrze czynić, strata. *Cn. Ad.* 36. Lepiej dobrze czynić, niż życzyć. *Mon.* 73, 23. *Ross.* доброжелательствовать. — *Subst.* доброжелательство życzliwość; доброжелательный życzliwy; *Subst.* доброжелатель, *fem.* доброжелательница. — Dobrze czynienie. *Teat.* 18, 106. das Wohlthun. Dobrze działanie, nie rozumie się sobie; ale komu inszemu. *Gorn. Sen.* 311. Dobrze się sprawować, zachować, (*Vind.* dobrudjati). Dobrze kogo wspominać, jemandes im Guten (im Besten) gedenken. W pośród publicznych oświadczeń, nie dobrze go wspominali. *Mon.* 73, 374. Dobrze mówcie tym, co wam źle mówią. 1 *Leop. Luc.* 6, 28. (dobrorzeczcie, błogosławcie im, wünscht ihnen Gutes, segnet sie). Jestem mu dobrze, życzę mu, *faveo. Macz.* Uprzejmie ze mną jest dobrze, *arcta me complectitur familiaritate. ib.* (życzliwie, przyjacielsko, przyjaźnie, przychylnie, uprzejmie). Oni z sobą dobrze. *Niemc. Kr.* 3, 52. Dobrze z kim mieszkać, *ob.* Mieszkać. §. Dobrze! *interj. affirm.* gut! schön, recht! *Ross.* благоже. Dobrze! stanie się tak ojcze. *Teat.* 42, *d.* Zamiast tego, co miała mówić dobrze! zawsze odpowiadała nie! *Teat.* 27, 17. (*ob.* Tak). DOBRZEĆ *nijak. niedok.*, zdobrzeć, wydobrzeć, *dok.*, dobrym się stawać, lepszyć się, naprawiać się, gut werden, besser werden, sich bessern. *Moral.* i *fig.* Człowiek mieszkając z dobrym człowiekiem zdobrzeje. *Gil. Post.*

210, *b.* Z lasa przeniesione krzaki, pod ogrodniczym staraniem dobrzeją. *Mon.* 71, 385. Rana dobrzeje. *Oss. Wyr.* (goi się, wird heil, heile). Psy dobrzeją taką odprawą. *Tr.* (*Ross.* добрѣть tyć, tłuścieć, grubieć). *DOBRZECZYNNOŚĆ *ob.* Dobroczynność. DOBRZUCHNY, DOBRZUTEŃKI, *ob.* Dobruchny. *DOBRZYĆ, *czyn. niedok.*, naprawiać, polepszać, dobrym czynić, gut machen, bessern, verbessern. Dobrzyjcie drogi i sprawy wasze. *Budn. Jer.* 7, 3. Dobrzyj albo udabrzaj serce twoje. *ib. Ross.* сдобрить, сдабривать lepszy smak nadawać, одобрять, одобрить, добрю potwierdzać, approbować. DOBRZYĆ się, ulepszać się, poprawiać się, *ob.* Dobrzeć. DOBRZYŃ, ia, *m.* miasto w wojew. Płockim, stolica ziemi Dobrzyńskiej. *Dyk. G.* 1, 168. eine Stadt in d. Woiw. Plozk. (*Sorab.* 2. Dorine; *Ger.* Döbern wieś w niższej Luzac.). DOBRZYŃSKI, a, ie, od Dobrzynia, Dobrziner=, von Dobrzin. Konrad, nim wezwał Krzyżaków, ustanowił duchowną milicyą na wzór kawalerów mieczowych, dając im w possessyą zamek Dobrzyń: ci krzyżowi żołnierze, nazwani od zamku bracia Dobrzyńscy, potém złączeni zostali z Krzyżakami. *Nar. Hst.* 5, 200.

Pochodz. *od słowa dobry, oprócz składanych z dobro: udobruchać, rozdobruchać, wydobrzeć, niewydobrzały; *małodobry.*

DOBUDOWAĆ, *cz. dok.*, dobudowywać, *częstotl.*, budowania dokończyć, ausbauen, vollends fertig bauen, vollenden; *Boh.* dostawěti, dostawjm, dostawugi; *Ross.* достроить, достраивать; *Eccl.* дозидаю. Budował i dobudował kościoła. 1 *Leop.* 3 *Reg.* 6, 9. (dokonał. 3 *Leop.*). Przywiózł córkę do miasta, dokąd nie skonał a nie dobudował domu swego. 1 *Leop.* 3 *Reg.* 3, 1. *Budn. ib.* Kościołów zaczętych dobuduj. *Sk. Dz.* 517. Dom jeszcze niedobudowany. *Żebr. Zw.* 117. Domu nie dobudował. *Biel. Hst.* 50. §. Do budynku przyczyniać, przybudować, noch mehr bauen, dazu bauen. Do pałacu jeszcze dobudował pomieszkanie dla ludzi. Dobudowanie; *Ross.* достройка; ein Nebengebäude.

DOBUDZIĆ się kogo, *zaimk. dok.*, cucić, ażby się ocknął, budząc ocucić, einen erwecken, aufwecken, ermuntern; *Boh.* dobuditi se: *Ross.* добудиться, добуждаюсь, добуживаюсь. Tak okrutnie zasnęli, że się ich dobudzić nie można było. *Sk. Żyw.* 2, 288. *Pot. Pocz.* 547. Zasypiają tak mocno, iż ich dobudzić się nie można. *Krup.* 5, 15.

DOBYĆ, *DOBYDŹ, ył, ędę *dok.*, DOBYWAĆ *niedok., kontyn.* et *frequen.* — §. właściw. *nijak.*, dobywać, aż do pewnego czasu bywać przytomnym, dostawać, doczekiwać, bis (zu einer gewissen Zeit) bleiben, da bleiben. Dobywa on zawsze aż do swojej godziny. *Oss. Wyr.* ztąd *czyn. Dobywać* miejsca, miasta, fortecy, obleżeniem, szturmowaniem brać miejsce, einen Ort, eine Stadt, Festung belagern, bestürmen, einzunehmen suchen; *dobyć* miejsca, po dobywaniu wziąć, erstürmen, einnehmen, erobern; *Boh.* dobeyt, dobyt, dobyti, dobyl, dobudu, dobeywati, zdobywati, wybogowati, (w inszych dyalektach ma znaczenie dostawania, nabywania, zyskania, wygrywania, korzystania, zwyciężania, *Sorab.* 1. dobycž, dobydu, dobydžem, dobywam, dobéwam; *Sorab.* 2. dubusch, dobüdnusch, dobünusch; *Vind.* dobit, sadobit, predobiti; *Carn.* dobiti, dobim; *Rag.* dobitti; *Slavon.* dobiti; *Bosn.* dobitti; *Croat.* dobiti, dobivati, dobavlyati; *Ross.* добыть, добывать). Dobywali zamku, a dobyć go nie mogli. *Papr. Ryc.* 512. Złoto silniéj dobywa fortec, niż ołów i żelazo. *Koll. List.* 1, 93. Wołoski Wojewoda miał być gotów dobywać pod Turki Białogrodu. *Biel. Kr.* 435. (*Slavon.* túchi gràd). Głód fortec dobywa. *Bardz. Luk.* 62. Śmierć natarczywa Ze wszech stron przypuszcza szturm na mię i dobywa. *Kulig. Her.* 285. Nie dobywa się tych fortec, które długo attakować trzeba. *Teat.* 15, 41. (man belagert nicht solche Fest...). Zamek nie dobyty. *Baz. Sk.* 487. którego nikt dobyć nie może. *ib. Krom.* 619. unerstürmbar, uneinnehmbar. Dobycie, *Croat.* nadobladánye; *Ross.* градовзятие, покореніе. §. Dobywać, wyciągać, wyjmować, dostawać, herausziehen, herausnehmen, hervorziehen. Dobywa szpady, chcąc zabić napastnika. *Teat.* 53, *b.* 26. er zieht den Degen. Na cóż nosić szablę, gdy jej nie chcesz nigdy dobywać. *Zab.* 12, 288. Za Mieczysława nastał w Polszcze zwyczaj dobywania pod czas ewanielii do połowy szabel, na znak gotowości ku obronie wiary. *Warg. Hst.* 13. Na słowo: dobądź pałasza! za rękojeść się chwyta a pałasz z pochew się wyciąga. *Kaw. Nar.* 360. Dobądź miecza. *Bardz. Luk.* 2, 56. *Pilch. Sen.* 30. Miecz dobyty, ein bloßes Schwert. *Biel. Kr.* 98. szpada dobyta, ein bloßer Degen. *Similit.* Chustki dobywszy, ucierał sobie nos. Dobywa chustki, natartej piżmem. *Zab.* 9, 347. *Zabł.* er zieht das Schnupftuch heraus. Jak rzeczy w ucho wpadłe nazad dobywać. *Perz. Cyr.* 2, 81. wieder herausholen, wieder heraus bekommen. *Tr.* i *fig.* Wynajdować, wyszukiwać, hervorsuchen, heraus suchen. Pogrzebionych dobywał. *Żrn. Post.* 3, 532. *b.* wykopał, er grub sie aus. Dobywać źródła, odkopywać, aufgraben. Dobycie gruntów na budowanie chałup. *Pam.* 83, 403. Dobywanie, dobycie, u górników, das Fördern, die Förderung, wypróżnianie wnętrza górzystości, wyrębowanie. *Mier. Mskr.* Dobywać tajemnicy, sekretu = dochodzić go, dowiadywać się go, das Geheimniß heraus holen, erforschen, ergründen. Jednego próżność, drugiego gniew wszystko filutowi odkrywał, Tego chwaląc, temu przecząc sekretu dobywał. *Jabł. Tel.* 224. Dobywać głosu, tonów, sadzić się głosem, tonami, seine Stimme, Töne, hören lassen, erschallen lassen. Dobywał głosu Dominik ś., a różaniec zalecał. *Birk. Dom.* 16. Takich tonów on muzyk dobywał, że go Jowisz u stołu rad pewnie posłucha. *Jabł. Tel.* 111. (er holte solche Töne hervor). Dobywać siły, dowcipu, konceptów, sadzić się, silić się, natężać się, seine Kräfte, seinen Witz, seine Einfälle aufbieten. Kat chciał wszystkiéj siły dobyć, i w szyję ciął, ale miecz się do rękojeści skrzywił. *Sk. Dz.* 262. Dobądź swego dowcipu. *Boh. Kom.* 1, 252. Każda rzecz, która już umiera, Ostatnich sił dobywa, i one wywiera. *Leszcz. Class.* 78. W głowę się skrobie, konceptów dobywa. *Jabł. Ez. C.* 3. — Dobywać świadków, wynajdować, wyszukiwać, wystawiać, Zeugen aufsuchen, aufstellen. Jeli go prześladować, rozmaitych fałszywych świadków przeciw niemu dobywając. *Wys. Loj.* 43. §. Dobywać kogo, wydźwigać, wyprowadzać z czego, wyswobadzać,

wyratować, wyrywać, einen (aus der Noth, aus der Gefahr) herausreißen, erheben, empor heben, ihm aufhelfen. W jakim baczeniu cnotę bóg ma, patrzaj każdy, I jako jéj dobywa z ciasnych kątów zawzdy. *Papr. Ryc.* 403. Fortuna, co okrutnie z największych żartuje ludzi, innych dobywa z prochu najnieszczęśliwszych. *Zab.* 13, 43. DOBYĆ się, DOBYWAĆ się *zaimk.*, a. dobywać się dokąd, wdzierać się, weisnąć, gwałtem się gdzie włamywać, mit Gewalt eindringen, einbrechen, einstürmen. Złodziéj się do komory dobywa.' *Jabł. Ez. B.* Gdyby się kto do domu czyjego dobył w nocy i uczynił szkodę.... *Chełm. Pr.* 162. Raz do komory złodziéj się dobędzie, Zchwyci koguta śpiącego na grzędzie.... *Zab.* 12, 308. Zbrojni się do domu arcybiskupa dobywać poczeli, i już tyłem przez sad przełazili. *Sk. Żyw.* 2, 435. b. Dobywać się zkąd, z pod czego, wydobywać się, wyłamywać się, sich hervorarbeiten, hervor dringen, hervor brechen. Radość chciała pokryć, która w sercu miała, Lecz nie mniéj się na jéj twarz ona dobywała. *Jabł. Tel.* 3. Krwistym ludziom zwykła się często dobywać krew z nosa. *Comp. Med.* 447. Słońce, gdy się z za chmury dobędzie.... *Karp.* 7, 53. Dobadź się z pod wód Neptunie i dodaj pomocy. *Bardz. Tr.* 540. Radby się dobył, jako z wody mucha. *Pot. Syl.* 179. O jak są mocne przyrodzenia siły, Łzy mi się, chociaż trzymane, dobyły. *Morszt.* 260. Mnie się łzy z oczu dobywają. *Boh. Kom.* 5, 302. Łzy mi się z radości wielkiéj dobywają. *Teat.* 42, *d. D. et* 54, *c. c.* Słuchaj, jęczenia z tąd się dobywają. *ib.* 55, *d.* 41. Z bladéj jego twarzy rumieniec słaby dobywa się. *Karp.* 1, 88. Prawda przez jego się usta dobywała. *Sk. Dz.* 1072. Po drzewkach się winna latorośl w górę dobywa. *Ustrz. Klau.* 29. (pnie się). Choć pokrywa, na wierzch się miłość szalona dobywa. *Morszt.* 218.

DOBYTEK, u, *m.* *DOBYTCZĘ, ęcia, *n.*, bydło domowe, zaprząg, obora, po wiejsku chudoba, des Hausvieh, Hausthiere; *Boh.* dobytek, dobytče (w inszych dyalektach słowo to znaczy korzyść, zysk, zdobycz: *Carn.* dóbizhk; *Vind.* dobizhek; *Rag.* dobit, dobitak; *Croat.* dobichěk; dobitěk; *Rag.* dobit; *Sorab.* 2. dobutk, dobusche; *Sorab.* 1. dobětk, dobetžik; *Bosn.* dobit, dobitak, pribitak; *Slavon.* dobìtak; *Eccl.* добытие = zdobycz). Pies, byk, zwierzę każde, jeśli szkodę zrobi, pan jego ma nadgrodzić, a to jeśli one dobytczę albo zwierzę weźmie w swoję moc. *Sax. Art.* 43. Jeśliby sędziowie z ciążanych rzeczy oddalili też i jedno dobytczę; tedy temu, który szkodę ucierpi, według szacunku onego bydlęcia straconego mają wrócić. *Herb. Stat.* 506. Ofiarowali bogu spokojny dobytek, to jest, dwanaście cielców. *Biel. Hst.* 52. Nie możemy poić trzody, póki się nie zżenie wszystek dobytek. 1 *Leop. Genes.* 29, 8. Maximinus cesarz z młodych lat pasł dobytek. *Biel. Św.* 54. Smok ten wielkie szkody w ludziach i dobytku czynił. *Tward. Daf. pr.* W gorącu wielkim dobytki jéj przed wozem ustały; tedy ujźrzała krynicę, z któréj gdy się napiły bydlęta, wnetże siły wzięły. *Sk. Żyw.* 1, 277. Ludzi sobie równych na swój dobytek rachują. *Przestr.* 26. *§. Zdobycz, die Beute, der Raub. Ciało, że skazitelne, ziemia dobytkiem mieć będzie. *Tr.* DOBYTKOWY, a, e, bydlęcy, Vieh=, Thier=; (*Sorab.* 1. dobětkowné, dobewaczné, zyskowny). Ma ziemię bardzo bujną, co się dotycze pastw dobytkowych. 1 *Leop. Num.* 32. *DOBYTNY, a, e, mogący być dobytym (*ob.* Dobyć), einnehmbar, zu erobern möglich; *oppos. Boh.* nedobytedlný; *Eccl.* непоборимъ. DOBYWAĆ *ob.* Dobyć. DOBYWACZ, a, *m.*, DOBYWCA, y, *m.* dobywający miasta, fortecy, der Eroberer, Einnehmer eines Orts; *Vind.* premagauz: *Ross.* покоритель. DOBYWALNY, a, e, dobywaniu miast służący. *Cn. Th.* Eroberungs=.

*DOCHADZAĆ *częstotl.*, *ob.* Dójść, dochodzić.

DOCHLAPAĆ, DOCHLNĄĆ, dojeść, dożłopać *ob.* Chlapać, Chlać.

DOCHŁOŚCIĆ *cz. dok.*, dochłostać *niedok.*, chłostą dokuczać *fig.* dogryźć, doćwiczyć, mit Hieben zusetzen; quälen, martern, peinigen. Woźnica tak koniom dochłostał, że aż lecowy ustał. *Czach. Tr. L.* 2. Zły język gorzéj może dochłościć, Niż jadowite swoim żądłem węże. *Pot. Syl.* 26. Śmierć wszystkim jednako dochłości. *ib.* 601. *Tworz. Ok. A.* 3.

DOCHÓD, u, *m.*, a. dójście, dodążenie, stanie u kresu, dosięgnienie, das bis hin Gehen, das Erreichen, Erstreben, Erlangen; (*Rag.* dohod *adventus; Sorab.* 1. dokhad *aditus*). Pewnym jutra dochodem pochlebia swéj biedzie, Aż tu śmierć nagle kosą jak w kłos nań zajedzie. *Zab.* 16, 377. Dochód przy przepalaniu gorzałki, n. p. wódka dochodem traci. *X. Kam.* ściek, fusy, Bodensatz. §. Intrata, prowent, przychód, pożytek, das Einkommen, die Einnahme, die Einkünfte; *Slovac.* duchod; *Boh.* duchod, duchodek, auťežek, přjgem; *Rag.* dòhodak; *Carn.* dahodishe, perhodishe, perhodilshe; *Vind.* dohodek, dazha, perhodishe, notervsetik, noterpritje; *Croat.* dohoděk, dohodok; *Dal.* prihodyschye; *Bosn.* dohodak, prihodiscchje; *Ross.* доходъ, приходъ, урокъ; *Eccl.* доходецъ, (*oppos.* rozchód, wydatek, expens). Źle, kiedy rozchód większy, niż dochód. *Cn. Ad.* 77. Dochód mały wielkiego rozchodu niestrzyma. *ib.* 193. Masz dochody niemałe, miéj serce wspaniałe. *ib.* 240. Pieniążki są; dochody to, dochody z mojego folwarku. *Boh. Kom.* 1, 87. Wybieranie dochodów do skarbu Rzpltéj. *Pilch. Sen.* 38. Dochód roczny, *Carn.* lejtnèze; *Bosn.* lictina, dohodak, jährliches Einkommen. Przyjdzie Siewierskie państwo z Nowogrody W wasze, jak były i przedtém dochody. *Paszk. Bell. B.* 3. *b.* (czynszować wam będą). *Rag.* dohodarstvo *quaestura;* dohodarnik *quaestor*; *Boh.* důchodenstwj; *Ger.* eine Rente; *adj.* duchodenský; *subst.* důchodnj, der Rentmeister, *fem.* důchodnice. DOCHODNY, a, e, czego dójść można, dostępny, erreichbar, zulänglich; (*Carn.* dahodne *adventitius*). Niedochodny, niedostępny, *inaccessus. Mącz.* Boreas oparzyska stwierdza w lato niedochodne. *Banial. K.* 2. §. Dochód czyniący, intratny, einträglich, Einkünfte bringend; *Boh.* důchodnj; *Vind.* duhodizhni; *Ross.* доходный, приходный, хлѣбный. Wynajdę dochodną dla ciebie funkcyjkę. *Teat.* 30, *b.* 100. Posiadał dochodne starostwo. *Ossol. Mow.* 94. DOCHODOWY, a, e, od dochodu, Einkommens=, Einnahm=. Księga dochodowa. DOCHODZIĆ, DOCHODZENIE *ob.* Dójść. DOCHODZICIEL, a, *m.* dochodzący czego,

upominający się o krzywdę, poszukujący krzywd, powód, powodowa strona, der Nachsucher, Nachforscher, Ansucher, Rüger; *Boh.* zpytatel; *Bosn.* iziskalaç; *Ross.* испытатель. Instygatorowie Rzpltej są dochodzicielami krzywd jéj wyrządzonych. *Skrzet. P. P.* 1, 203. *In fem.* DOCHODZICIELKA *Bosn.* iziskalica; *Ross.* испытательница.

DOCHOWAĆ *cz. dok.*, dochowywać *kontyn.* i *częstotl.*, dochowuje *Pr.*, dotrzymać co do czasu lub kresu pewnego, bewahren, halten, aufbewahren, bis zur einer gewissen Zeit, bis zu einem gewissen Puncte; *Boh.* dochowati; *Vind.* dobraniti; *Rag.* dohraniti, dohragnivati). Drzewo do potrzeby w trojaki sposób dochowywają; dochowuje się albowiem w stosach na otwartém powietrzu, albo w szopach, albo też pod wodą. *Jak. Art.* 3, 170. Majątku dochować, nie roztrwonić, sein Vermögen zusammen halten, erhalten, nicht verschleudern. Skarbów nie sobie stary dochowywa. *Prot. Kont. B.* 2. Masz bogactwa, myśl jakbyś dochował pieniędzy. *Zab.* 13, 171. Łacniéj dostać, niż dochować. *Cn. Ad.* 409. Trudniejsze jest dochowanie dóbr nabytych, niżeli nabycie. *Nag. Fil.* 183. — §. Dochować wiary, słowa, Treue und Glauben halten, Wort halten. Kto bogu wiary nie dochowa, ten ani ludziom. *Cn. Ad.* 370. Kto nikomu nie wierzy, niewart, aby mu dochowano wiary. *Teat.* 52, *d.* 13. Wiem, że on twojéj pani słowa nie dochowa. *ib.* 48, *b.* 13. Dochowa tajemnicy, zatrzymawa tajemnicę. *Cn. Th.* er bewahrt das Geheimniß, behält es bey sich. — §. Dochować kogo, aż do wieku mezkiego wypielęgnować, wyhodować, bis zu (einem gewissen Alter) auferziehen, erziehen, groß ziehen. Jam cię w żywocie nosiła, a piersiami swemi trzy lata żywiła, i chowała, i dochowała tych lat. 1 *Leop.* 2 *Macch.* 7, 27. Dochować kogo śmierci abo do śmierci, do zgonu go utrzymać, karmić, opatrzyć, einen bis an den Tod unterhalten. Kto ojca mego w starości dochowa? *Sk. Żyw.* 2, 12. Ociec stary zgrzybiałość swoję synom polecał, i o pogrzeb i dochowanie prosił. *ib.* 1, 44. — §. Dochować się czegó *zaimk.*, chowając doczekać się, wychowując doczekać się, wychowując wystawić, durch Erziehung für sich hervorbringen, sich erziehen. Przez ten krótki czas łatwo było poznać, jakichbyśmy wkrótce mogli byli dochować się aktorów. *Teat.* 21, 80. *Cyrk.* §. *Equiner.* Stadnik dochowuje klaczy, dosyca, dospokaja, der Hengst thut der Stute genug. Stadnik, dochowywając tych świerzop, które jeszcze pożądają, chować też pragnie i inne, chociaż już nie potrzebują. *Hipp.* 20. DOCHOWNY, a, e, sposobny do dochowania, trwały, verwahrbar, aufbewahrbar, dauerhaft. Suchary od chleba łżejsze i dochowniejsze. *Sł. Ob.* 113. DOCHOWYWACZ, a, *m.* dochowujący, pilnujący, wypełniający, der Halter, Erfüller, Beobachter. Szanowny ten mąż, ścisły dochowywacz sprawiedliwości. *Niemc. Kr.* 4, 169.

°DOCHRAPAĆ się czego *zaimk. dok.*, dogramolić się do czego, dójść po chrapach, trudnościach, przeszkodach, zwłokach, mit saurer Mühe endlich doch etwas erlangen, (ergattern). Po dwudziestoletniéj pracy ledwiem się tego dochrapał, co mam. *Teat.* 1, *c.* 33. Nilu się dochrapawszy, przyklękła na brzegu. *Zabr. Ow.* 23 *et* 238. Dochrapał się wioski. *Pot. Pocz.* 714. Mnodzy się ważą Indyi dochrapać, Żądając bogactw gwałtownych nałapać. *Klon. Fl. C.* 2. *b.*

w °DOCHWATKI, w °DOCHWYTKI, w °DOCHWYTKĘ *adverb.*, w dopadki, w dorywki, dorywczo, erwischend, aufgreifend, erhaschend. (*Sorab.* 1. skwatom, śpiesznie). Jarosław, w dochwytkę wojsko zebrawszy, ubezpieczonego Bolesława oskoczył. *Krom.* 70. (*raptim*, eilends, schnell, nad prędce, w biegu, w pędzie). Ruś spaliwszy zamek, w dochwytkę z niemierną zdobyczą do domów odeszli. *Krom.* 310 *et* 329. — W dochwytki, z nienacka, z nienagła, *obiter.* *Macz.* byle zbyć, od ręki, obenhin, leicht weg. §. W dochwatki co pisać, i tędy i owędy, *ex intervallis.* *Mącz.* Chwile, które nam z nienacka zbywają od potrzebnych spraw, w °*dochwatny* czas niektórzy mówią, *tempus subsecivum.* *Mącz.* *Succisivae operae* wdochwatnia robota. *ib.* *Succisive aliquid agere* w dochwatki abo w dorywki co czynić, jako niektórzy mówią. *Macz.* w oderwanych od innych zatrudnień chwilach. DOCHWYCIĆ *cz. dok.* zupełnie uchwycić, völlig ergreifen, fassen, fest halten; (*Rag.* dohittiti, dohitati; *Croat.* dohititi, dohitavam). DOCHWYCIĆ się czego *zaimk.*, chwytając dosięgnąć, zachwycić, erwischen, erhaschen, ergreifen. Krokodyl, gdzie się człowieka dochwycić może, tam go pożrze. *Kosz. Lor.* 45.

DOCIĄĆ, iał, ięli; *F.* dotnie, dotnę *cz. dok.*, docinać *niedk.*, do szczętu uciąć, vollends durchhauen, abhauen. Utniemy dwie ławice dla pływania, a potém maszt skręcony dotniemy u dołu. *Jabł. Tel.* 81. Nie dociąłeś téj gałęzi. *Tr.* Kat ją trzy kroć ciąwszy, uciąć jéj szyi nie mógł, i tak nieodciętéj odbiegł. *Sk. Żyw.* 2, 337. Dociąć, zabić na śmierć, dobić, vollends todt machen. Tatarzynowi, gdy niewolnik w drodze zachoruje, zetnie go, czasem i nie dotnie, tylko zamorduje. *Haur. Sk.* 316. — Dociąć, podrąbać po pewny kres, naciąć, nadérznąć po pewną miarę długości lub głębokości, bis wohin hauen, bis zu einem bestimmten Puncte hin hauen. Dotnij do tego sęku. *Tr.* §. Dociąć, w pień co do jednego wyciąć, dotępić, doniszczyć, alles vollends niederhauen, in die Pfanne hauen, niedersäbeln. W pogoni nieprzyjaciela docięto. *Tr.* §. *Cum Dativ.* Dociąć komu, uderzyć kogo do żywego, einen hauen, schlagen, daß ers fühlt, ihn wacker durchgerben. Dociął chłopcu za tę swawolą. *Tr.* dobrał mu do żywego. *Tr.* §. *Fig.* Docinać komu, przycinać słowami, szczypać, przymawiać, przytyk dawać, szpiłkę dawać, einem mit Stichelreden zusetzen, auf ihn sticheln, ihn mit Worten angreifen. Tak sobie językami docinały obie. *Mon.* 76, 7. Ah śmiałku! także język twój dotnie, dokuczy każdemu! *Min. Ryt.* 1, 73. Dziwna ci się widzi rzecz, że podłego stanu Człek ubogi, tak żwawo śmie docinać panu. *Min. Ryt.* 1, 288. *ob.* Docinek, Przycinek.

DOCIĄGNĄĆ *cz. dok.* Dociągać *niedok.*, ciągnąć co do pewnego kresu, bis zu einem gewissen Puncte hinziehen, spannen, dehnen; *Boh.* dotahnauti, dotahl, dotáhnu, dotahowati; *Sorab.* 1. doczahnu, doczaham; *Ross.* дотянуть. дотягивать. Gdy ręce, które świat stworzyły, Do dziur, sznurami kręcąc, dociągało Bezecne plemię, z miejsc swych wypadały stawy. *Odym. Św.* 2, *H h.* 4. Dociągnąć cię-

ciwy. *Miask. Ryt.* 2, 151. die Sehne aufspannen. Dociąga łuku Chiron. *Bardz. Tr.* 322. napina, dopina, er spannt den Bogen. Dociągnij przączki, poprzęgu do téj dziurki. *Tr.* — *Slov. Prov.* Timi zubami teg kože nĕ dotáhneš, temi zębami tej skóry nie dociągniesz, (nie dokażesz temi środkami). §. Dociągnąć czego, *fig. tr.* dopełniać do pewnej liczby, do pewnego stopnia, doprowadzać, es bis wohin bringen. Niekompletowe rejmenta dociągnąć trzeba w czasie wojny do tysiąca. *Leszcz. Gl.* 114. Na rejestrzyk kréski przypisował tym dyscyplinom, które przeszły, aby przyszłych dociągał tém pamiętniéj. *Birk. Sk.* 23. W domu przedam dobytek i swego dociągnę; a do Ołomuńca zapędziwszy, ciągnie mię Niemiec jak chce. *Gost. Gr.* 62. (dopnę swego). Pierwéj dziesięć garncy wypiwszy, nic mu nie szkodziło; a teraz ledwie ośmiu dociągnie, a często mu się potoczyć przyjdzie. *Mon.* 68, 205. Jak wiele chory ma pić téj wody, nie wyrażę, jedno żem już namienił, iż najwięcéj do garnca ma dociągać. *Syxt. Szk.* 283. (kontynuować aż d. g. er solls bis z. e. T. fortsetzen). — *Tr.* Dociągać czego, ciągnąć na co, dochodzić czego, dążyć do czego, szukać czego, worauf hinziehen, hinarbeiten, darnach streben, sich darum bemühen, es suchen. Żydzi opuściwszy urząd, sami sobie sprawiedliwości dociągali. *Sekl.* 21. Nie tylko żeby mieli podług sprawiedliwości swojego własnego dociągać, ale wielkiemi szkodami łupią jeden drugiego. *Gil. Post.* 13. Nie tak dalece moc rozciąga swoję nad niemi, jako więcéj sztuk i fortelów swych dociąga. *Jan. Lig. B.* (używa fortelów, er sucht von seinen Kunstgriffen Gebrauch zu machen). §. Dociągnąć do końca, dokończać, dokonać, bis zu Ende fortsetzen, beendigen. Jak to przykro będzie resztę dni w samotności dociągnąć. *Teat.* 15, *c.* 9. §. *Neutr.* Dociągnąć dokąd, dójść, dojechać, stanąć, bis hin ziehen, bis hin gelangen, bis hin kommen. Strudzony nie jestem drogą, tak iż do miasta dociągnąłbym dziś. *Teat.* 42, *d. D.*

DOCIEĆ, iekł, iecze *cz. dok.*, DOCIEKNĄĆ *jedntl.*, DOCIEKAĆ *kontyn.* domierzyć do kresu, wybiedz, dobiedz, wypełnić zawód, zu Ende laufen, auslaufen, den Lauf vollenden; (*Vind.* dotezhi; *Croat.* dotechi, dotechem, nadotéchem; *Dal.* dotechi; *Rag.* dotecchi, dotjeccem; *Bosn.* dotecchi, stecchi, dotrricjati). *Intransit.* Wszystkich nas grób czeka, Czy prędzéj, czy poślédzej zegarek docieka. *Lib. Hor.* 44. Już ostatnia godzina na zegarzu docieka. *Psalmod.* 99. Niedobrą nowinę medyk przynosi: zegarek docieka. *Falib. Dis. A.* 1. Widząc, iż zegarek życia tego dociekał, i śmierć się zbliżała, często o niéj rozmawiał. *Sk. Żyw.* 2, 45. Już docieka ten czas. *Dyar. Gr.* 194. §. *Transitive* Dociekać czego, dochodzić czego, śpiegować, badać, szlakować, śledzić, einer Sache nachforschen, nachspüren. Docieknąć, dociec, dójść czego, odkryć co, dowiedzieć się, domacać się, wywiedzieć się, wytropić, ausspüren, erforschen, ergründen, wohinter kommen. Jest tu jakaś zdrada, muszę wszystkiego docieknąć. *Teat.* 24, *c.* 106. Muszę smutku tego dociec przyczyny. *ib.* 53. *d.* 33. Wiele rzeczy z samego wejźrzenia na mnie dociekł. *ib.* 16, *b.* 23. Nie mógł docieknąć nic rzetelnego. *Jabł. Tel.* 9. Już trochę kłębka dociekam po nici. *Pot. Syl.* 431. ich komme schon etwas auf die Spur. Docieknę tajemnicy. *Teat.* 18, 121. Dociekam celu waszego, chcecie mnie podejść. *ib.* 54, 74. Coś jest w téj robocie takiego, czego nie dociekam, a co oni chcą przede mną utaić. *ib.* 7. *b*, 37. Dociekajmy co możem, co dociec się godzi, Wiek nasz w wielu odkryciach dawniejsze przechodzi. *Kras. W.* 12. O wszystkim już wie ociec; przez kogo mógł tego dociec? *Zabł. Z. S.* 69. Uszedł tak skrycie, że go najpilniejsze straże dociec nie mogły. *Nar. Hst.* 2, 385. (postrzedz). DOCIECZENIE, spostrzeżenie, odkrycie, die Erforschung, Ergründung, Wahrnehmung. Historya naturalna była środkiem do dociec̄zenia szkod i pożytków gospodarskich. *Węg. Mar.* 1, 101. Tortury, ten dziki i niepewny docieczenia prawdy sposób. *Ostr. Pr. Kr.* 1, 11. Odkryłem zdrajcę, zna on to moje docieczenie. *Teat.* 45, *b.* 24. DOCIECZONY, którego docieczono; i do docieczenia, mogący być docieczonym, entdeckt, erforscht; u. erforschlich, entdeckbar. Kołtun ma swoje zaledwo drobnowidzem docieczone włoki. *Perz. Lek.* 14. *oppos.* niedocieczony, unerforschlich. On względem interessu jest niedocieczony. *Teat.* 39, 248. Z niéj nic nigdy wyczerpnąć nie można; niedocieczona, nikomu się nie zwierzy. *Teat.* 14, 97.

DOCIEK, u, *m.* docieczenie, das Nachforschen, Erforschen. Roztrząsamy tu drogi z wesołym dociekiem Jakie nasz wspólny twórca przedsięwziął z człowiekiem. *Przyb. Milt.* 243. Idąc człek wolno pewnym tropem doświadczenia To swemi dociekami w naturę zamienia. *Zab.* 15, 87.

DOCIEŃCZYĆ *cz. dok.*, Docieńczać *niedok.*, do pewnego stopnia cienkim uczynić, zupełnie wycieńczać, bis zu einem gewissen Grade verdünnen, noch mehr verdünnen, vollends ganz dünn machen; *Rag.* dotànciti.

DOCIERAĆ *ob.* Dotrzeć.

DOCIERPIEĆ *med. dok.*, do pewnego kresu lub do samego końca wycierpieć, jeszcze więcéj ciérpienia nad już zniesione doświadczyć, bis zu einem gewissen Puncte leiden, dulden; vollends ausleiden; noch mehr dazu leiden, dulden, tragen; (*Vind.* doterpeti). W czyścu ostatka docierpieć mamy. *Rej. Post. E e.* 3.

DOCINAĆ *ob.* Dociąć. DOCINEK, nku, *m.* docinanie czego, co się tnie albo rąbie, docięcie, zupełne do szczętu ucięcie, das völlige Abhauen, Weghauen, Niederhauen. Już na docinek siekierę podniósł; w tém burza drzewem zachwiała i obaliła go. *Oss. Wyr.* §. *Tr. fig.* Przycinek, przymówka, przegryzek, przekąs, uszczypek, eine Stichelen, ein Stichelwort, ein Hieb, ein Stich (mit Worten). Idźże sobie z temi docinkami. *Teat.* 56, *c.* 16. Zawsze furye, zawsze jakiś docinek, zawsze jakaś kłótnia, nigdy w dobrym humorze. *Zabł. Amf.* 61. Mocne to są, lecz słuszne docinki. *Zabł. Zbb.* 10. *Mon.* 71, 457.

DOCIOSAĆ *cz. dok.*, dociesywać *częstotl.*, ciosać aż po, bis hin zimmern, hauen, behauen; *Ross.* дотесать, дотесывать; völlig behauen.

DOCISK, u, *m.* dociskanie, dorzut, dociśnienie, dosiągnienie, doniesienie ciskaniem, das bis hin Werfen, Treffen, das Erreichen mit dem Wurfe. Już było oboje wojsko sobie przyszło na oko, ale nie na docisk broni. *Warg. Kurc.* 28. *extra teli ictum.* Już na jedno dociśnienie broni

blizko siebie byli. *Warg. Kurc.* 29. *ad teli jactum.* — §. Dognębienie, dotłoczenie, ostatni ucisk, dociążanie, völliges Niederdrücken, Niederbeugen. Syknąwszy na docisk brzemienia zatoczył się pod strzechę. *Przyb. Abl.* 137.

DOCISNĄĆ *cz. jednotl.*, dociskać *niedok.*, dociskiwać *częstotl.* dorzucać, rzucić aż do, bis wohin werfen. 1. Dorzucić, dosięgnąć rzuceniem, mit dem Wurfe erreichen; (*Boh.* dotisknauti, dotiskl, dotisknu wydrukować, odbijać druk; *Vind.* dotiſniti = dotknąć; *Vind.* dostiſniti = przyciskać); *Bosn.* dotisnuti, dorinuti *protrudere; Rag.* dotisnuti; *Croat.* dohititi, dohitavam; *Ross.* добросить, дошвырнуть. Do tej lipy kamieniem docisnął. *Tr.* Docisnął mety kamieniem. *L.* 2. Dociskać kogo, dognębiać, domorzyć, zu Boden drücken, vollends niederdrücken. Ubóztwem dociśniony, majętność swą przedał. *Radz. Levit.* 25, 25. Jeszcze żaden strach ani zgroza nas nie dociska, a już się boga przezmy. *Rej. Ap.* 25. — §. Przymuszać, musić, zwingen, nöthigen. Trzeba go jako ostrogami do tego docisnąć. *Rej. Post. J. i.* 1. Aż niewola docisnęła go do tego, tož dopiero zrobił. *ib. S.* 5, 6. Wolał to jego miłosierdziu przypuścić, niżliby go był prośbami a uporném wołaniem swém dociskał. *ib. H.* 8. Przysięga dociska. *Rej. Żw.* 51. §. Dociskać komu, nalegać nań usilnie, dogrzewać komu, einem zuſetzen, ihm warm machen. Gdy mu już matka dociskała i bić go chciała, aby powiedział, zmyślił inną rzecz. *Erazm. Jęz. J.* 5. §. Dociskać czego na na kim, wyciskać na nim, wymagać, wymuszać, von jemanden etwas erzwingen. Jako ty masz czego dociskać na nim, gdyś jest jako nędzny robaczek. *Rej. Post. H.* 8. Nie dociskać nic na Panu upornie. *ib. H.* 8. Wszakoż nie dociskać tego na nim upornie. *ib.* DOCISNĄĆ się *zaimk. dok.*, przedrzeć się aż do, sich bis hin durchdrängen. Iż się nie mógł do drzwi docisnąć, chciał oknem wyleźć. *Baz. Hst.* 59. — Docisnąć się czego, dostąpić, dopiąć, dochrapać się czego, dodrzeć się do czego, mit Mühe erreichen, erſchwingen, (erdrängen). Docisnął się urzędu. *Tr.*

DOĆWICZYĆ *cz. dok.*, do końca wyćwiczyć, wydoskonalić, bis zur Vollkommenheit üben, durch Übung vervollkommnen. Niedoćwiczony, niedoskonały, niedouczony, unvollkommen, dem es noch an Übung fehlt. Łatwo potępiają i ganią, co ich niedoćwiczone przechodzi umysły. *Mon.* 68, 196. (cf. niedowarzony).

*DOĆCIĆ, *DOCZCIĆ, *DOCZEDŁ *ob.* Doczytać.

DOCZEKAĆ *med. dok.*, Doczekiwać *częstotl.*, czekać aż póki, dotrwać czekając, warten ſo lange bis; ausdauernd warten, auswarten; *Boh.* dočekati, dočkati, dočkam; *Sorab.* 2. dozakasch; *Sorab.* 1. doczakacž; *Bosn.* docekati; *Vind.* dozhakat, perzhakati; *Croat.* dochekati, dochekivati, dochakati; *Dal.* dochekati; *Rag.* docekkati, docekkivati; *Ross.* дождать, дожидать, изжидать, изождать, выждать, выжидать, наждать. Woła, proszę doczekaj! *Papr. Koł. O.* 3. Doczekać czego, skutek czekania osiągnąć, erwarten. Doczekał go na drodze. *Oss. Wyr.* — §. *Tr. fig.* Doświadczyć, dożyć, erfahren, erleben, erwarten. Ojcowie, którzy po synach swych niejakiéj pociechy doczekać pragną, na nauki im nakładu nie żałują. *Gliczn. Wych. M.* 2. Takiéj nędzy starość biedna doczekiwa. *Prot. Kont. B.* Po mnie tego nikt nie doczeka, abym się boga zaprzeć miał. *Sk. Żyw.* 1, 193. Patrz czas zazdrośny, gdy mówim, ucieka, Dziś twoje, jutra kto wie, kto doczeka. *Hor.* 1, 51. *Koryt.* Doczekam tego, dali-bóg, żeć tego będzie żal. *Cn. Ad.* 195. (ujźrzę to). Doczekał, dożył, doszedł sta lat. *Cn. Th.* DOCZEKAĆ się czego *zaimk.*, skutek czekania osiągnąć, etwas erfüllt ſehen, erwarten, es erleben, nicht umſonſt gewartet haben; *Boh.* dočkat se. Kto czeka, doczeka się, a kto się zaś sili Przed czasem, częstokroć go nadzieja omyli. *Zimor. Siel.* 148. *Simon. Siel.* 50. Czekać, a niedoczekać się, śmierci się równa. *Haur. Sk.* 172. Takiéj to doczekałem się pociechy z dziecięcia mego! *Teat.* 55, 52. Jego tu najpewniéj doczekać się można. *Stas. Num.* 2, 108.

DOCZERNIĆ *cz. dok.*, doczerniać *kont.*, poczernić do pewnego kresu, zupełnie poczernić, bis zu einem gewiſſen Puncte oder Grade ſchwärzen, völlig ſchwarz machen; *Ross.* дочернить, дочернивать.

DOCZESAĆ *cz. niedok.*, Doczesywać *częstotl.*, zupełnie wyczesać, zu Ende kämmen, völlig auskämmen; *Boh.* dočesati, dočesawam; *Rag.* docesgljatti; *Ross.* дочесать, дочесывать. Wypadła, jeszcze głowy swéj nie doczesawszy, Tylko włosy tam i sam z czoła zodmiotawszy. *Otw. Ow.* 447.

DOCZESNY, a, e, — ie, *adv.*, do czasu tylko trwały, nur auf eine Zeit, zeitig, nicht immerwährend, einſtweilig; (*Boh.* časný; *Sorab.* 1. natžasznė, tžasznė; *Ross.* временный; *Eccl.* подлѣтный. привремєнный, *Vind.* svojedanshni; *Carn.* enzhas). Dał sprawę o chrzcie swoim Jan ś., iż jest doczesny, i ustać ma. *Sk. Żyw.* 2, 156. Doczesne a krótkotrwałe są te rzeczy, które bogactwy nazywają. *Warg. Wal.* 227. Doczesne są rzeczy, które widziemy, a których niewidziemy są wieczne. *Baz. Hst.* 229. Gdy się dobrze powodzi, nie znać, kto przyjacielem doczesnym, a kto nieodmiennym. *Budn. Ap.* 152. *Jurid.* Doczesny posiadacz = dożywotnik, zastawnik, arendarz, dzierżawca; wieczny, dziedzic, pan dziedziczny. DOCZESNOŚĆ, ści, *ż.* trwanie ograniczone czasem, die Zeitigkeit, die Dauer blos für eine Zeit, die Zeitlichkeit. Nieśmiertelni duchowie w swéj nieśmiertelności, A ziemscy mieszkańcowie w swojéj doczesności. *Kołak. Cat. B.* 4.

DOCZYNIĆ *cz. dok.*, Doczyniwać *częstotl.*, dodziałać, dorobić, dopełnić roboty, dokonać, etwas zu Ende bringen, vollenden; *Sorab.* 1. dotžinu. Zupełny, doskonały, doczyniony, *perfectus. Mącz.* Proch ten schowaj, a co większych ziarnek doczyń. *Sien.* 528. cf. szczyniać. (*Boh.* dočiniti se, popełnić grzech, występek).

*DOCZYŚĆ *ob.* Doczytać.

DOCZYŚCIĆ *cz. dok.*, doczyszczać *kontyn.*, do końca poczyścić, völlig rein machen, ganz reinigen; *Rag.* docistiti; *Ross.* дочистить, дочищать, дочищивать.

DOCZYTAĆ *cz. dok.*, *DOĆCIĆ, *DOCZCIĆ, *DOCZYŚĆ, (*doczedł); Doczytywać *częstotl.*, do pewnego kresu lub do końca przeczytać, bis wohin durchleſen, zu Ende leſen; *Boh.* dočisti, dočti, dočtu; *Ross.* дочесть, дочитать, дочиты-

ваю. Latopiszce lada jako piszą, według swojego zwyczaju, w dowodzie i w doczytaniu chromego. *Stryjk.* 243. Nie doczyta sam do końca, i drugich od czytania odstręczy. *Xiądz.* 278. DOCZYTAĆ się czego *zaimk.*, czytaniem dowiedzieć się, osiągnąć z książki, (durchs Lesen) erfahren, ersehen, entdecken; *Boh.* dočjst se. Ostatka się *doczcić (doczytać) możesz w 4tym rozdziale. *Rej. Post. D.* 5. Uciesznych kunsztów, których się kiedy doczedł, wiele pamięta. *Kosz. Lor.* 13, *b.* Gdy przełożony człowiek czyta, nie może być, aby się *doczyść (doczytać) nie miał, co na jego stan należy. *Kosz. Lor.* 11, *b.* Czytając zawzdy się tego doćcić możesz. *ib.* 9, *b.* Czytam książkę, abym się doczytał, jakbym się złości ustrzegł. *Hor. Sat.* 103. Patrz na twarz moję, a doczytasz się w niej prawdy. *Teat.* 55, *d.* 14. Rozumiałem, żeś ty miał więcéj czytać, niż on; ale widzę, nie doczytałeś się jeszcze; czytaj jeno pilniéj, ujźrzysz, że to dawniéj inaczéj było. *Tworz. Ok. E.* 2.

DODĄĆ, ął, dodmie *cz. dok.*, Dodymać *niedok.*, 1. dopełnić powietrzem, noch mehr zublasen, aufblasen; *Sorab.* 1. doduju, dodujem. Dodymaj pęcherza jeszcze nie dosyć nadętego. 2. *Fig. tr.* Dyabeł mu te myśli dodyma. *Tr.* (poddawa, poddmuchiwa, podżega go, einblasen, eingeben, die Gedanken u. s. w.). Wszystko na oczy wyrzucił, co mu tylko zajadłość dodymała. *Tr. Tel.* 298. §. DODĄĆ się czego *zaimk.*, doniecić się, erblasen, anblasen, durch Blasen hervorbringen, anfachen, anregen. Dodąć się ognia. *Oss. Wyr.*

DODAĆ, DODADZ *cz. dok.*, Dodawać *niedok.* et *kontyn.*, dodaje *Praes. niedok.*, dodawa *Pr. frequ.*, doda *futur.*, do danego przyczynić, przydać, noch mehr hinzu geben, zugeben, zulegen; *Boh.* dodati, dodáwám; *Vind.* dodati, dodajati; *Carn.* dadâm, dadajam; *Rag.* dodatti; *Croat.* dodati, dodanye, nadodajem; *Bosn.* dodatti, nadodati; *Sorab.* 1. dodacž; *Sorab.* 2. dodasch; *Ross.* et *Eccl.* додать, додавать, додаяніе. — Do jednéj wsi dodał mu jeszcze i drugą. *Kras. Pod.* 2, 145. *Arith.* Dodawać, odejmować, mnożyć i dzielić, cztéry działania. *Jak. Mat.* 1, 15. addiren, zusammenzählen. Dodanie, dodawanie, postępowanie, którém dochodzimy liczby wyrażającéj, wiele dwie lub więcéj liczb razem czynią. *Łesk. Mier.* 2, 5. die Addition, das Addiren, Zusammenrechnen. Wartość całą wielu liczb przez jednę liczbę wyrazić, jest to, co się nazywa dodanie uczynić. *Jak. Mat.* 1, 16. — *Gramm.* *Dodane imię, Dodane, *adjectivum. Tr.* przymiotne imię, przymiotnik. *Kopcz.* das Eigenschaftswort. — §. Ogólniej: przymnażać, przyczyniać, powiększać, hinzufügen, zulegen, zugeben, vermehren, erhöhen, verstärken. Nie trzeba ognia do ognia dodawać. *Pilch. Sen.* 221. Dodaj siły, rządź pióro, rozpal umysł zimny. *Groch. W.* 26. W tém utrapieniu nadzieja dodawała siły, a miłość pociechy. *Stas. Num.* 2, 126. Kto mi głowie méj łez doda, wody i źrzódeł oczom. *Kulig. Her.* 5. Dodaj sił i sposobów szlachetnym naszym obrońcom. *Gaz. Nar.* 2, 272. Miejsce i czas często śmiałości dodaje. *Rys. Ad.* 40. Dodawać serca, zagrzewać, zapalać, zachęcać, Herz machen. Dodaję serca na złe, podbijam bębenka. *Cn. Th.* 132. poduszczać, podburzać, podżegać, anhetzen. cf. Dodać koniowi ostrogi. §. Podawać, dostarczać, dostawiać, donosić, dowozić, dosyłać, übergeben, übermachen, liefern, zuhändigen. W bochnie chleba, Koreckiemu sznuru jeden Grek dodał do ucieczki z Stambułu. *Leszcz. Class.* 39. Dodano Koniecpolskiemu w pasztecie sznuru, świdra i piłki, któremi się z więzienia wydobył. *Kłok. Turk.* 109. Dodawać służącym wszystkiego, co im potrzebne, bądź zdrowym, bądź chorym, jest rzecz sprawiedliwa. *Zab.* 16, 10. Upatrowali, aby oblężonym najmniejszéj rzeczy rzéką nie dodawano. *Krom.* 654. (*ne quid importaretur*). Oni dodawali naczynia, a niewiasta nalewała. 1 *Leop.* 4 *Reg.* 4, 6. Klucznik powinien tworzydła kupować, i urzędnikom za też pieniądze dodawać do folwarków. *Gost. Ek.* 38. Ty sam dodaj ratunku, któryś dodał nadziei. *Siem. Cyc.* 328. Porażony ledwie uciekł na dodanych koniach. *Biel. Św.* 250. *Gwagn.* 72. (na obcych koniach, których mu dostarczono, auf fournirten, procurirten Pferden). *§. Godzien jest, abyście mu we wszem wiary dodawali. *Sekl.* 49. (przychylnie wierzali, gern Glauben geben). §*. Zewsząd w silnéj obławie psy zębów mu dodają. *Żebr. Ow.* 62. *mersis in corpore rostris*, (zęby w nim utapiają, sie graben ihre Zähne ein). (DODARCIE, DODARTY *ob.* Dodrzeć). DODATEK, tku, *m.* co się do czego przydaje, dokładka, die Zugabe, der Zusatz, Beysatz; *Boh.* dodawek, důkladek, doloženj; *Sorab.* 1. připdahwk, wobwisk; *Vind.* perdavek, navisek, pervisek; *Carn.* poverhnina, povershêna; *Slavon.* nadodavak; *Croat.* dodavëk, nadkladek, prisztava, doday, doversek, nadavek, nadolósek; *Dal.* dodatje; *Bosn.* nadodak, pridàk, nanutak; *Rag.* nadomêtak, pristavak, priloxak; *Ross.* додатокъ, выносъ, довѣсокъ, привѣсъ, привѣсокъ; *Eccl.* додача. Powiadał mi to, z tym dodatkiem, że on to pewno wie. *L.* Hogrewa miernictwo wojenne z dodatkami J. P. *Łeskiego.* Dodatek w przekupstwie i kramarstwie, przyrzucenie, nadłożenie nad ilość zapłaconą. — *Similiter:* Dobre urodzenie nie zawsze z dodatkiem chodzi. *Karp.* 4, 100. (z resztą, czego do tego potrzeba, z majątkiem). Dodatek, rzecz nieistotna, ale taka do istotnéj przypadłość, która przyłączona lub odcięta tejże nie zmienia n. p. Cnota sama prawdziwe dobro; resztę, co ludzie cenią, ledwo zejdzie się za dodatek ważyć. — *Aliter* Nic bez dodatku nie powie; nigdy rzeczy w istnej prawdzie, żeby fałszu nie przymieszał, nic tak, jak słyszał, zawsze coś musi od siebie z swojéj głowy przyłożyć. DODATKOWY, a, e, od dodatku, dodawający się, Zusatz-, Zugabe-, zugegeben; *Ross.* додаточный, добавочный. DODATNI, ia, ie, dodawający, przymnażający, zugebend, vermehrend, erhöhend. Ilości dodatnie, *positivae quantitates. Śniad. Alg.* 1, 9. Przywracanie dodatnie, *reductio additoria. Kruml. Chym.* 501. Podział elektryczności na dodatnią i odjemną. *Scheidt. rap.* Znak w arytmetyce rzetelny czyli dodatni, *signum positivum*, znak nierzetelny czyli odciążny, *negativum. Ustrz. Alg.* 3. DODATNIA, i, *ż.* dodanie głoski do jakiego wyrazu, albo wyrazu jakiego do mowy. *Kopcz. Gr.* 2, 23. *epenthesis.* DODAWACZ a, *m.* DODAWCA, y, *m.* który czego dodaje, der Zugeber, Zufüger, Vermehrer; *Eccl.* додатель. Chryste, me-

żnym sił dodawco; Ty sam wielkich rzeczy sprawco. *Groch. W.* 121. DODAWANIE *ob.* Dodać.

DODŁUBAĆ *cz. dok.*, do końca wydłubać, vollends ausböhlen; *Ross.* додолбить, додалбливатъ.

DODOIĆ *cz. dok.*, resztę wydoić, vollends ausmelken; *Ross.* додоить.

DODRAPAĆ *cz. dok.*, do końca podrapać, vollends mit den Nägeln zerfleischen, zerkratzen. DODRAPAĆ się do czego, *zaimk.*, dodzierać się, sich mit Gewalt wohin durcharbeiten. Rękoma obiema i zębami radby się dodrapać do tego, czego żąda. *Mon.* 71, 316.

DODRUKOWAĆ *cz. dok.*, do końca wydrukować lub więcéj jeszcze podrukować, vollends zu Ende drucken, oder noch mehr dazu drucken; *Ross.* допечатать, допечатывать.

DODRZEC *cz. dok.*, Dodzierać *niedok.*, do końca rozedrzeć, dotyrać, doszarzać na niwecz; *Boh.* dodrati, dodřiti, dodeřu, dodru, dodráwam; *Ross.* додрать, додерать. W stroju dawnym matka umarła, Jeszcze go i córka z wnuczką nie dodarła. *Teat.* 43, *c.* 80. *Wyb.* — *Fig.* Dziesiątéj w ciężkiéj pracy dodzierając skóry, Ubogi kmieć ostatni dług płaci natury. *Pot. Jow.* 58. die zehnte Haut reißt er sich in seiner schweren Arbeit ab. — Dodrzeć, dołupić, zdzierstwem nabywać, noch mehr erpressen, erschinden. Myślił więcéj jeszcze skarbów dodzierać. *Nar. Tac.* 2, 277. (*evectas opes adhuc augere*). — Dodzierać, dokonywać roboty dziejącéj się darciem, skubaniem, zu Ende schleißen, vollends aufschleißen. Spać nie pójdziecie, póki zaczętego pierza nie dodrzecie. *L.*

DODUSIĆ *cz. dok.*, dodławić, dokonać dusząc *pr.* et *fig.* vollends erwürgen, den Rest geben. Choćbym konał, tobyś mnie jeszcze dodusił. *Teat.* 32, *b.* 28. Nad równość się wyniesie i snadno dodusi konającéj wolności. *Leszcz. Class.* 13. *Aliter.* Ledwo dodusił kieliszka, ledwo dodusił roboty = nie z ochotą, leniwo, niegłaznie dopił, dodziałał, mit genauer Noth beenden.

DODYCHAĆ *czyn. dok.*, ostatni dech wyzionąć, dowieść życia, zu Ende athmen, ausathmen, keuchend endigen. Czasby już, pozyskawszy wolność za zasługi, Reszty dni moich zwrotu dodychać spokojnie. *Hul. Ow.* 140.

DODYMAĆ *ob.* Dodąć.

DODYSPUTOWAĆ *cz. dok.*, do końca podysputować, zu Ende disputiren. DODYSPUTOWAĆ się czego *zaimk. dok.*, dysputując osięgnąć co, etwas erdisputiren, mit Disputiren erhalten, erringen, erkämpfen. Naród Czeski dobił się tego, a mężném porażeniem fałszywych proroków dodysputował, że im tę wolność wrócono. *Teof. Zw. D.* 3.

DODZIAŁAĆ *cz. dk.*, Dodziaływać *kont.* et *frequ.*, dokonać dzieło, zu Ende bringen, vollenden, fertig machen; *Boh.* dodělati, dodělawati; *Vind.* doldjati; *Sorab.* 1. dodźewam; *Ross.* додѣлать, додѣлывать. Zostałoli co, coby jeszcze mężnie dodziaływać się miało? *Żebr. Ow.* 327.— *Ross.* недодѣлка niedokonanie dzieła, niedokonana rzecz.

DODZIENNY, a, e, do jednego dnia tylko, na jeden dzień służący, eintägig, auf einen Tag, für den Tag. Kozy ten pańskie pasie i pasterz dodzienny, Ja krowy własne pasę, jam pasterz niezmienny. *Gaw. Siel.* 377. *ob.* Doczesny, czasowy, doroczny.

DODZIERAĆ *ob.* Dodrzeć.

DODZIERŻEĆ *cz. dk.*, Dodzierżawać *kontyn.* dotrzymać, dotrzymywać, *pr. et tr. fig.* halten bis zu einem gewissen Zeitpuncte, erhalten, aufhalten; halten, beobachten, erfüllen; *Boh.* dodržati, dodržjm, dodržugi, - owati; *Vind.* dodershati; *Ross.* додерживать, додержать. Jeleń ganił rogi swoje, które go psom dodzierżały. *Ezop.* 17. Jastrzębie gonią i sarny małe, a psom ich dodzierżawają. *Cresc.* 618. Rękami jego dodzierżana. *Otw. Ow.* 117. On dodzierży tego co ma, a nie wydrze mu nikt z rąk. *Smotr. Lam. prf.* Widząc, że zamku nie dodzierży, poddał się. *Białob. Odm.* 15. er würde das Schloß nicht behaupten können. Wygnany stryj, ani synowcowi, ani sobie państwa dodzierżał. *Biel. Zam.* 29. Nie dodzierżał naszym pola Swidrigał. *Birk. Kr.* 295. dostać placu, dotrzymać, obronić, er behauptete das Feld nicht. — Dodzierżeć słowa, wiary, Wort halten, Treue und Glauben halten. On nikomu nie dodzierżał słowa. *Biel. Kr.* 403. Napominali go, aby już co raz rzekł, inaczéj nie czynił, a słowa swego dodzierżał królowi. *ib.* 415. Dać gardło wolał, niż wiary nie dodzierżeć. *Gorn. Sen.* 178. Kogoż kiedy z tego chwalono, że sobie dodzierżał wiary? *ib.* 352. Dodzierżałeś swej pani stateczności. *Groch. W.* 444. Długo-li tego pokoju dodzierżą nieprzyjaciele? *Sk. Kaz.* 434.

*DODZIEWAĆ komu *cz. ndk.*, jakoby czynić na kogo, dojmować komu, sprawować co na kim, dosadzać komu, auf jemanden stark wirken, ihm warm machen, ihn anfeuern. Łaska bozka ustawicznie mi dodziewa, pała we mnie. *Orzech. Qu.* 55. Więc to ona nasza miła exekucya była, która nam tak długo dodziewała. *ib.* 17. Jeszcze coś mam w sobie, co mi bardzo dodziewa. *ib.* 144.

DODŹWIGNĄĆ *cz. jednt.*, dodźwigać *ndk.*, aż do pewnego kresu podźwignąć, bis wohin aufheben; *Ross.* додвинуть, додвигать, додвигивать.

DODZWONIĆ *czyn. dk.*, do pewnego czasu podzwonić, dzwonienia dokonać, bis zu einem gewissen Zeitpunkte läuten, vollends zu Ende läuten, ausläuten; *Boh.* dozwoniti, *Rag.* dozvonitti, dozvaagnam. DODZWONIĆ się *zaimk. dk.*, dzwonieniem nabywać, sich erläuten, durchs Läuten erwerben; *Boh.* dozwoniti se.

DOFARBOWAĆ *cz. dk.*, zupełnie lub do pewnego kresu pofarbować, bis zu einem gewissen Puncte färben, vollends färben; *Ross.* докрасить, докрашивать.

DOGADAĆ [DOHADAĆ. 1] *cz. dk.*, domówić, mowy dokonać, *perorare*, zu Ende reden. Z początku nic: ale jak dogadał i zwał się Dyomedem, twarz Telemaka zbladła. *Jabł. Tel.* 297. §. Dogadywać komu, podszeptywać, podpowiadać, dmuchać w ucho, dyktować co ma gadać, einem etwas einflüstern. Czego ty nie wiesz! Jawnuto poczciwa, Duch jakiś tobie wszystko dogadywa. *Kniaź. Poez.* 2, 203. — §. *aliter.* Dogadywać komu, docinać, dorzucać słowy, przymawiać, einem mit Worten zusetzen, auf ihn sticheln. *Oss. Wyr.* §. Dogadać się *zaimk.*, ściągnąć na siebie mową, językiem swoim zarobić, sich durch Reden etwas zuziehen. Dogadał się tego, że go do kozy zapakowano. *Oss. Wyr.* §. *aliter.* Dogadać się, dopytać się, dójść, dociec, domyślić się, durch Reden und Fragen erforschen, her=

ausbringen, errathen, erfragen. Tego się z podpisanej summy wnet dogadasz. *Orzech. Qu. A.* 2. Małobym się tego nie dogadał. *ib. B.* 3. Zkądby Roxolani Rossanami i Rusakami nazwani byli, trudno się dohadać. *Stryjk.* [wyd. pierw. 112. *ob.* dohad. 1] Tego się namacać ani dogadać żadną miarą nie możemy. *Teof. Zw. A.* 4. (cf. zgadywać, zgadnąć). (*Ross.* недогадка nieostrożność; недогадливый niezgadywający dobrze).
DOGADZAĆ *ob.* Dogodzić. DOGANIAĆ *ob.* Dognać.
DOGARAĆ *ob.* Dogorzeć.
DOGARNĄĆ się do czego *zaimk. jedntl.*, dogarnywać się *czstotl.*, dochrapać się czego, dociskać się, dogramolić się, mit Mühe und Noth erlangen, erplacken. Ledwie się do tego urzędu dogarnał. *Tr.*
DOGASIĆ *cz. dk.*, do szczętu wygasić, völlig auslöschen; *Croat.* dogasziti, dogaszujem. *pr. et tr.* den Garaus machen. Jaka to chwała, okrucieństwa mąk się nieprzeleknąć, serce brać od boleści, która ma człowieka dogasić. *Birk. Krz. K.* 23.
DOGIĄĆ *cz. dk.*, Doginać *ndk.*, do pewnego kresu nagiąć, bis hin zu etwas beugen; *Sorab.* 1. dohnuyu *permoveo*; *Vind.* dolpogniti, dolnogniti.
DOGLĄDAĆ *cz. dk.*, Doględywać *czstl.* dosięgać okiem, dozierać, przenikać okiem, zachodzić okiem aż, dopatrywać się, dostrzegać, mit dem Blicke durchdringen, durchschauen; *Boh.* dohlidnauti, dohližeti, dohljdam; dohledam, dohljžjm; *Sorab.* 1. dohladuyu; *Vind.* dogledati; *Croat.* dogledati; *Ross.* углядѣть, наблюсти, наблюдать, смотрѣть; *Eccl.* съмотрити. Nie patrz ty na człecze postawy, Jeno prawie doglądaj do serdecznéj sprawy. *Rej. Wiz.* 76. §. Doglądać gdzie, zaglądać, zazierać, wohin nachsehen, hinschauen. Trwajcie tu, żeby nas pan na téminże miejscu nalazł, gdy się do nas doglądając wróci. *Żrn. Post.* 3, 761. §. Doglądać, mieć na oku, dozierać, pilnować, dozorować, ein Auge auf etwas haben, Acht darauf haben, Acht geben, die Aufsicht haben; (*Boh.* dohljdam se *custodio, servo*). Doglądaj pilnie dobytku twego, a miéj pieczą o trzodach twoich. *Dąbr.* 246. Potém pito za zdrowie małżeństwa przyszłego, Każdy pełnił; a jeden doglądał drugiego. *Sim. Siel.* 20. DOGLĄDANIE, ia, *n.* dozór, baczność, pilnowanie, die Aufsicht, Obacht; *Boh.* dohliženi. W tém wszystkiém szafowaniu superintendencyą abo doglądanie mieć będą wojewodowie. *Vol. Leg.* 2, 742. DOGLĄDACZ, DOGLĘDACZ, a, *m.*, DOGLĘDCA, y, *m.*, dozorca, der Aufseher; *Boh.* dohledač; *Ross.* наблюдатель; *Eccl.* насмотритель, надсмотритель. Król niechaj postanowi doglądacze po wszystkich krainach. *Budn. Est.* 2, 3. (*not.* teraz zowiemy rewizorami; możem też zwać dozorcami). Panu temu nietrzeba doglądacza. *Rej. Ap.* 14. Postawiłem cię doględaczem nad narody, abyś podwracał i budował. *Radz. Jer.* 1, 10. *Tward. W. D.* 2, 159. Doględacz, któremu to pan poruczył sprawy swoje, aby ich doględał, a u nich stał, jako wójt u roboty. *Rej. Ap.* 14. (przystaw). Doględca miasta. 1 *Leop.* 2 *Macch.* 4, 1. §. Dopatrujący, badacz, postrzegający, der Beobachter, Bemerker, Forscher. Ten który doględcą jest wszech rzeczy, a miedzy wszystkiemi świętemi najświętszy, Bóg. 1 *Leop.* 3 *Macch.* 2. Łaskawy wszech rzeczy doględca. 1 *Leop.* 3 *Macch.* 6. Jakiżkolwiek on jest doglądacz w rzeczach starożytnych, przecież tego niepostrzegł, że.... *Oss. Wyr.* DOGLĄDACZKA, DOGLĘDACZKA, i, *ż.* przyględaczka, *spectatrix. Mącz.* dozorczyni, die Aufseherinn, Nachseherinn. Jejmość Panie Próżnosiedzkie, stolikowych zabaw najprzywiązańsze doglądaczki. *Mon.* 70, 132.
DOGŁADZIĆ *cz. dk.*, zupełnie pogładzić, völlig fertig glätten, ausglätten; *Ross.* догладить, доглаживать.
DOGMA *Rag.* povègljа, nâredba *ob.* Nauka.
DOGNAĆ *cz. dk.*, DOGONIĆ *dk.*, Doganiać *kontyn.*, *Dożonąć, *dożenie, *dożone *jednt.*, 1. do pewnego miejsca aż spędzać, bis wohin treiben; *Boh.* dohaněti, dohoniti, dohnati, doženu; *Sorab.* 1. dohnacž, dohanam, dohonam; *Sorab.* 2. dognasch; *Croat.* dognati, doganyam; *Vind.* dognati, dognajati, doshenem; *Rag.* doghnatti, dogonim; *Ross.* догнать, догонять, угнать, угонять, обогнать, обгонять. Aby każdy bydlę nieprzyjaciela swego obłądzone do niego dognał. *Sekl.* 22. Już pasterz dogania bydła do szałaszu. *Oss. Wyr.* — §. *Tr.* Doganiać do roboty, antreiben zur Arbeit. Włodarz dogania żniwiarzów, aby prędzéj żęli. *Oss. Wyr.* §. Doganiać czego, dokonywać; dognać czego, dokonać, zu Ende treiben, zu Ende bringen, beendigen. Dognać zagonu, doorać aż po miedzę, cały zagon wyorać. *Oss. Wyr.* Dognał długiego żywota. *Bardz. Tr.* 39. Zbity nie raz od Cezara Tu swego Domicyusz dognał życia, tysiącem ran ginie. *Bardz. Luk.* 124. *Similiter* Dognać podpiłego, zupełnie go upoić, einen Berauschten vollends fertig machen, vollends besäufen. Podpiłego uprosił do swéj gospody, a tam dognawszy go do upaści, iż i ręka i noga władnąć nie mógł, barwierza przyzwał. *Gorn. Dw.* 206. §. Doganiać komu czém, nacierać nań, napędzać go w kąt, napierać w ciasny róg, einen eintreiben, in die Enge treiben, ins Gedränge bringen. Na rozmowie szkolnéj z filozofii zarzucający broniącemu kaducznie doganiał. *Oss. Wyr.* §. Dognać *absolut. neutr.*, domierzyć, dodążyć, stanąć u mety, dopędzić do jakiego miejsca, das Ende des Laufs erreichen, erjagen, dabey ankommen, anlangen. Jak się kopnął z Krakowa rano, dognał do Warszawy wieczór. *Oss. Wyr.* — §. 2. Doganiać kogo, dościgać kogo, gonić za nim, ścigać go, einem nachsetzen, nachjagen, hinter ihm her seyn. Dogonić, dognać kogo, doścignąć go, wyścignąć go, einen einholen, ihn erjagen, ihm nachkommen, ihn erreichen. Doganiałem nieprzyjacioł moich i dognałem ich. *Budn. Ps.* 18, 36. (doścignąłem ich. *Bibl. Gd.*). Gonił go przez siedm dni, i dogonił na górze Galaad. *Radz. Genes.* 31, 23. (dognał go. *Budn. ib.*) Gońcie ich co najrychléj, bo ich dogonicie. *Radz. Joz.* 2, 5. Prędszy w biegu dogania wolniejszego. *Rog. Doś.* 1, 282. Ta co późniéj poczęła, nietylko pierwéj bieżącą dogoniła, ale ją też wyścigła, tak iż późniejsi stali się przedniejszemi. *Sk. Żyw.* 2, 70. Wątpię, żeby ją kiedy dogonić mogła, ponieważ ta pieszo chodzi, a ta szybko pędzi na jeleniu. *Teat.* 52, *d.* 80. Choćby karanie na nogi chramało, Przecie złośnego będzie doganiało. *Lib. Hor.* 61. (pomsta i na chromym dojedzie). Ledwom cię tu dogonił,

takeś rzeźwo uciekał. *Teat.* 52, 19. Idź, ja cię dogonię w drodze. *Teat.* 53, *d.* 15. — *Ż. Fig.* et *tr.* Rozpacz moja pod ziemią nawet was - dogoni. *Teat.* 48, *b.* 48. (śledzić, prześladować was będzie). — Dogonić kogo w czém, zrównać, einen worin einholen, ihm gleich kommen. Podwojoną pilnością dogonił współuczniów tych nawet, którzy dawniéj od niego zaczęli się uczyć. *Oss. Wyr.* — *aliter.* Znacznéj chwały z nauk doganiał, wątpiono zawsze, czy świątobliwszym był, czy uczeńszym. *Birk. Dom.* 4. (zarabiał, nabywał, er erwarb sich großen R.). — Dogonić co opuszczono, odwetować, das Versäumte einholen, einbringen. Co dziś opuścisz, jutro nie dogonisz. *Cn. Ad.* 92. DOGNANIEC, ńca, *m.* którego dognano, dogoniony, doścignięty, der Eingeholte, Erjagte, auf der Flucht im Nachsetzen Ergriffene. *Stas. Num.* 2, 256.

DOGNIĆ *nijak. dk.*, Dogniwać *ndk.* zgnić na nice, vollends verfaulen, ganz durchfaulen. Staréj i już zgrzybiałéj długiém życiem baby, Tu czerwem przetoczone dogniwają schaby. *Pot. Jow.* 57. Gęśli moja, rzucam ciebie, jużeś podstarzała, Dogniwaj rozstrojona, rzucona pod ławą. *Zab.* 16, 314. — *Fig. tr.* Gnuśnego życia dokonać, vollends zu Ende faullenzen, bis ans Ende ein faules Leben führen. W domu się zasiedział, i zapewne dognije za piecem. *Oss. Wyr.* — Dognić, w rzeczach, które zgnicie doskonali, znaczy dojźrzeć, do pory przyjść n. p. gruszki, które zgniłkami zowią, dopiero dobre, kiedy dognija.

DOGNIEŚĆ *czyn. dk.*, dogniatać *ndk.*, do końca ugnieść, vollends kneten; zusammen drücken, niederdrucken: *Boh.* dowaléti; *Ross.* дожать, дожимаю, домѣсить, домѣшивать.

DOGNOIĆ *cz. dk.*, dognoiwać *ndk.*, do końca przegnoić, vollendes durchfaulen lassen, durchdüngen. Mokry gnoisty nawóz z suchą słomą niedognojoną mieszają. *Haur. Sk.* 30. nicht völlig durchgefaultes Stroh.

DOGODA, y, *ż.* dogadzanie, dogodzenie, co do czyjej potrzeby lub chęci przypada, przysługa, łaska, dobrodziéjstwo, das Willfahren, die Willfahrung, die Befriedigung, der Gefallen, der Dienst; *Boh.* whod; *Vind.* nahdajenje; *Croat.* prilika, zadovolschina; *Ross.* угода, угожденie; *Eccl.* угодїе, угожденїе, рачснїе, клюнимьство, (*Croat.* dogoda, dogajanye *casus*; *Rag.* dogoghjaj, dogodjaj; *Slav.* dogadjaj = przygoda; *Vind.* dogod, nahaia = skutek). W téj mierze nam wielką dogodę uczynił starosta. *Vol. Leg.* 3, 610. Żebyś wdzięczność uznał za taką dogodę, Dam ci za razem białą krowę za nadgrodę. *Otw. Ow.* 91. Żałował swego dobrodziejstwa, odnosząc od krewnego nie według zasług swoich dogodę. *Krom.* 369. Sułtanowi kwoli słonie przyszły, aby pompie jego dogodę uczynić. *Birk. Chod.* 5. (służyć pompie jego, zu seiner Pracht zu dienen). Prawdy nie było, ale tylko wiele pochlebstwa i dogody łaskom Cesarskim. *Birk. Sk. B.* 2, *b.* (ubiegano się o łaskę). Powinność nasza jest prawdzie dogodę uczynić. *Birk. Sk. B.* 2, *b.* (ubiegano się o łaskę). Powinność nasza jest prawdzie dogodę uczynić. *Birk. Sk. D.* 4, *b.* Umiał Jozue 600,000 ludzi dogodę uczynić, porządnie im wymierzywszy ziemię Palestyńską. *Birk. Zam. pr.* (wygodę, wczesność, Genüge leisten, die nöthige Bequemlichkeit verschaffen). Mieć z czego dogodę, woran eine Hülfe, Stütze, Bequemlichkeit haben. Niedogoda, *Eccl.* злоугожденie, die Unbefriedigung. DOGODNOŚĆ, ści, *ż.* chęć dogadzania, die Willfährigkeit, Gefälligkeit, Bequemung nach den Wünschen andrer; *Carn.* sadovolnost; *Bosn.* zadovoglnost, ugodnost; *Vind.* podloshnost; *Rag.* zadovoglnos; *Croat.* prilichnoszt, zadovòlnoszt; *Sorab.* 1. pźiprahwnosćź; *Ross.* благоугодность, угодливость, увѣтливость, сговорчивость; *Eccl.* пригодность. Jeżeli nie będzie okazywana dogodność dla żądań sąsiadów, będziemy w niebezpieczeństwie .... *Gaz. Nar.* 1, 45. §. Dogoda, wczesność, wygoda komu, die Bequemlichkeit, Erwünschtheit für jemanden. DOGODNY, DOGODLIWY, a, e, — ie *adv.*, chętny dogadzać, powolny, powodujący się, willfährig, gefällig, sich bequemend; (*Slov.* přihodný *congruus*); *Vind.* flushovolen, priloshnu, radoflushliu; *Carn.* perleshn; *Croat.* prilichen, vugôden, zadovólyen; *Sorab.* 1. podwohlné, pźiprahwné; *Sorab.* 2. sgod, sgož; *Rag.* ugodan, zadovogliv; *Bosn.* ugodan, zgodni, prigodni; *Slav.* ugodan; *Ross.* угодный, догадливый, благовольный, увѣтливый, угодливый, благоугодный, сговорчивый, согласно; *Eccl.* сходительный, благосклоный, свычень.— Dogodny, przydatny, podług życzenia, podług potrzeby, na sam raz, prawie na czas, den Wünschen, den Bedürfnissen entsprechend, grade recht, gelegen. Powołany do usługi publicznéj, staje się dogodnym życzeniom współobywatelów. *Gaz. Nar.* 1, 301. §. Dogodny, dogodliwy, któremu dogodzisz, dem man es leicht recht machen kann, leicht zu befriedigen, *oppos.* niedogodny, nie do nasycenia, uspokojenia, dogodzenia, dziwaczny, zrzędny, chimeryczny, nicht zu befriedigen, grillig, wunderlich. Wykwintne i niedogodne obżarstwo skarby pożera. *Pilch. Sen. list.* 128. Żadne zwierzę nie jest tak dziwne i niedogodliwe jak człowiek. *Mon.* 71, 52. Krytycy, te niedogodliwe geniusze. *ib.* 70, 242.

DOGODZIĆ *cz. dk.*, Dogadzać *ndk.*, od słowa godzić, t. j. zmierzać; 1. trafiać, trafić, dójść do celu, bis hin treffen, erreichen, erzielen, erwerfen, mit dem Wurfe oder Schlage treffen. *Boh.* dohoditi *jacere illuc*, *projicere*, dohazyti, dohoditi; (*Slav.* dogoditise = przygodzić się; *Vind.* sedogoditi, nahajatise = zdarzyć się; *Croat.* goditi = dogadzać, dobrze czynić; *Croat.* dogadyatisze, dogájamsze, dogagyamsze = przygodzić się, zdarzyć się; *Rag.* dogodittise *accidere*; *Bosn.* dogodittise, zgodittise, prigodittise *evenire*). Do mety dogodził. *Oss. Wyr.* Tak dobrze téj bestyi w łep pałką dogodził, że się wnet wywróciła. *Teat.* 54. *c. i i.* Dogadzać do czego, dodążać, dobiegać, zum Ziele eilen. Już dogadzał do kresu swego życia podeszłym wiekiem; kiedy zbrodnia zabójcza naturalnéj wydarła go śmierci. *Oss. Wyr.* 2. Dogadzać komu, kwoli mu czynić, ulegać mu, skakać jak zagrają, pobłażać, einem zu Willen leben, ihm willfahren, es ihm recht zu machen suchen, sich nach ihm bequemen, nach ihm in allem richten. Dogodzić komu, zadosyć mu uczynić, es jemanden recht machen, recht treffen, ihm Genüge leisten, ihn befriedigen. *Bosn.* ugaghjati, pogaghjati, ciniti na voglju drugoga, zadovogliti, ugoditi, pogoditi prilecchi, naprawitse, zgoditi, bitti ugodan; *Carn.* sadavolim, perleshem se; *Croat.* zadovolyiti, ugajati, ugajam; *Vind.* perkladiti,

skladiti; *Rag.* zadovogljti, pogoditti, pogâdjati, pogodîvati, ugâdjati; *Sorab.* 1. powohlam sze; *Ross.* угодить, угождать, угодничать, снити, снисходити, благоугождать, уноровить, уноравливать, подлаживать, подладить. Dogadzać jak wrzodowi, *ob.* Wrzód = z największą ostróżnością, (jak najpieskliwiéj). Komu szczęście dogadza, tego w głupstwo wprowadza. *Rys. Ad.* 31. Niech dobrego człowieka jakim kto chce zowie, On sumnieniu dogadza, a nie ludzkiéj woli. *Groch. W.* 545. Najlepsze sprawy zazdrość opak sądzi, Nie może wszystkim dogodzić, kto rządzi. *Teat.* 7, 44. *Czrtr.* Jeszcze się ten nie urodził, Któryby wszystkim dogodził. *Teat.* 15, *c.* 5. Uszom prędzéj można dogodzić, niż oczom. *Zab.* 3, 259. Trudno dwom panom dogodzić. *Rys. Ad.* 68. Dogodzić wszystkim trudno. *Cn. Ad.* 195. Pan bóg ludziom nie dogodzi, a cóż człowiek! *Rys. Ad.* 58. Dogodziłeś mu, nie mogłeś mu lepiéj uczynić. *Cn. Ad.* 195. Wc Pan ciężki do dogodzenia. *Teat.* 14, 71. Sie sind schwer zu befriedigen; es hält schwer, es ihnen recht zu machen. *Slov.* Kdobi mu uhoweł móhol! Dogadzanie, stosowanie się, *Ross.* уноровка, уноравливанie. Dogadzać sobie, chuciom ulegać, sobie być rad, sich einen guten Tag pflegen, seinen Lüsten genügen; *Eccl.* самоугодствовати. Dogadzam sobie, delikackie, lubieżnie żyję. *Cn. Th.* 132. (*ob.* Bonować, lusztykować). Dogadzanie sobie *Ross.* самоугодie. Dogadzający sobie *Ross.* самоугодникъ, *w rodz. żeńsk.* самоугодница. — §. Dogodzić, wygodzić, służyć do nasycenia życzeń, zur Bequemlichkeit dienen, nützen, zum Vergnügen dienen. Na co zbiory? jeżeli nie mają dogodzić! Dla nas są, nie my dla nich, niech dogodzą miernie. *Kras. Sat.* 47. §. Dogodzić komu, *ironic.* do żywego dojąć, dokuczyć, dobość, einen tüchtig durchnehmen, ihm bis ans Leben kommen, ihn wacker durchprügeln, durchziehen. Powróz napadłszy, tak onéj nierządnicy dobrze po grzbiecie dogodził, że z bolem i wstydem uciekać musiała. *Sk. Żyw.* 2, 211. DOGADZA się, DOGODZI się, *zaimk.* zadosyć się dzieje, es geschieht genug. Bóg chciał, żeby się było miłosierdziu jego dogodziło i sprawiedliwości dosyć stało. *Salin.* 4, 163. DOGODZICIEL, a, *m.* dogadzający, dogodny komu, der es einem recht macht, ihm Genüge leistet *Rag.* ugoditegl, zadovoglitegl, zadovoglnik; *Croat.* zadovolitel; *Ross.* угождатель, прошлецъ, пройдоха; (*Boh.* dohazovač *conciliator*, stręczyciel; *fem.* dohazowačka). DOGODZICIELKA, i, *ż.* *Rag.* ugoditegliza; *Croat.* zadovolitelicza.

DOGOIĆ *cz. dk.*, DOGOIWAĆ *ndk. czstotl.*, uléczyć zupełnie ranę, do końca zagoić, eine Wunde vollends zuheilen. Kiedy się rana już wyrówna, potém ją chłodnym plastrem dogoić. *Perz. Cyr.* 1, 72. DOGOIĆ się, *zaimk. dk.*, zuheilen, heil werden. Ledwieśmy z jednego wyszli, i rana się z niego nie dogoiła, a już drugie następuje nieszczęście. *Sk. Dz.* 1137.

DOGOLIĆ *cz. dk.*, do końca ogolić, den Bart vollends abscheeren; *Ross.* добрить, добривать.

DOGON, u, *m.* dogonienie, pogoń, das Nachsetzen, Nachjagen; *Ross.* догонка, догонъ, догоня, угонка, угонъ. Chybkie przyśpieszał dogony. *Przyb. Abl.* 30. DOGONIĆ *ob.* Dognać. DOGONICIEL, a, *m.* który dogania lub dogonił, der Nachjager, Nachsetzer, Erjager, Erhascher; *w rodz. żeńsk.* DOGONICIELKA, i, die Nachjagerinn, Nachsetzerinn.

DOGORZEĆ, *nijak. dk.*, Dogarać *nied.*, dogorywać, *kontyn. et czstotl.*, 1. dopalić się, dotlić, dopłonąć, bis zu einem bestimmten Puncte hin brennen, ausbrennen, völlig zu Ende brennen, vollends ausbrennen; *Boh.* dohořeti, dohořjm, dohorowati, dohořugi; *Croat.* dogareti, dogáram; *Rag.* dogoritti, dogorjetti, dogaaram; *Bosn.* dogarati, dogoriti; *Ross.* догарѣть, догарать. Świeca na stole dogorywa, mało co materyi mając. *Tward. Wł.* 187. Pręty, których ogień jeszcze wskroś nie przejął, powoli dogorywają i przemieniają się w węgiel. *Jak. Art.* 1, 66. Świeca dogorzawszy zgasła. *Birk. Sk. E.* 3. Ogień dogorzały gaśnie. *Budn. Cyc.* 35. Księga całe wyjęta z dogorzałego ognia. *Sk. Dz.* 512. Światło w ten czas, kiedy dogorywa, Najwydatniejszym obwieszcza się blaskiem. *Kras. W. Ch.* 111. Już moja świeca dogorywa, a on jako słońce moje nigdy nie ustanie. *Sk. Żyw.* 2, 156. (ja schodzę). *Fig. tr.* Dogorywać, dogarać, konać, kończyć się, na schyłku być, zachodzić, wychodzić, dochodzić, dobiegać, dociekać, zu Ende gehen, erlöschen, ausgehen, untergehen. Twoja miłość może już gaśnie, może dogorywa. *Teat.* 48, *b*, 41. Dogorywające oczy jego *ib.* 50, 117. (seine sich brechenden Augen). Już czas dogorywa obrad naszych. *Dyar. Gr.* 524. Trzeba nam korzystać z téj dogorywającéj chwili. *Gaz. Nar.* 1, 154. Śpi człek w letargu, choć życie dogara. *Zab.* 14, 161. — 2. *Activ.* Dogarać, dogarać komu, dogrzewać mu, dopiekać, dokuczać, einem warm machen, ihm einheitzen, ihm zusetzen. Statek, cierpliwość, wiara, Gdy szczęście dogara, Nie we wszystkich jednakie. *Chrośc. Job.* 3. Teraz tém większy ogień jéj dogara. *Pot. Syl.* 15. Okrutnicy téj chciwość ludzkiéj krwi dogara. *Zab.* 1, 168. Gdy im strach już nie dogara.... *Chrośc. Fars.* 92. *Cum Accusat.* Dogarać kogo, *id. n. p.* Jakoż może inszy człek, co go nie dogara, i nie z jego jest krzywdą, lepiéj domówić się, aniżeli ten, co o jego idzie skórę. *Haur. Sk.* 249. Zdradliwe słowo tak cię dogara, że nie milczysz na nie. *Susz. Pieśn.* 1 *B.* 4, *b.* — Dogarać na co, gorąco nacierać na co, hitzig worauf losgehen. Nieprzyjaciel potęgą na wały dogarał. *Chrośc. Fars.* 448.

DOGOSPODAROWAĆ, DOGOSPODARZYĆ *cz. dk.*, gospodarstwa dokonać, zu Ende wirthschaften; *Boh.* dohospodařiti *perdere*, *absumere*, alles verwirthschaften; *Boh.* dosedlačiti *desinere rusticari.*

DOGOTOWAĆ *cz. dk.*, dogotowywać *kontyn. et częstotl.* 1. dokończyć, zupełnie gotowym uczynić, vollends fertig machen; (*Boh.* dohotowiti, dohotowugi, dostrogjm; *Croat.* dogotavlyati, dogotovlyati, dogotavlenye). Poczętych rzeczy dogotować, doprawiać, *maturare opus. Mącz.* — 2. Dogotować, ugotować, dowarzyć do końca, vollends kochen, gar kochen. Zastawiano potrawy najzdrowsze i najlepiéj dogotowane. *Xiadz.* 76. *Ross.* достряпать, достряпывать. — Dogotować czego więcéj, gotowanego przyczyniać, noch mehr hinzu kochen; *Ross.* пристряпать, пристряпывать.

DOGRAĆ *cz. dok.*, Dograwać *kontyn.*, Dogrywać *czstotl.*, gry dokonać, czy to w karty, kostki i t. d. czy muzycznéj czy teatralnéj roli, zu Ende spielen, vollends ausspielen; *Boh.* dohrati, dohrawati; *n. p.* Stanęło na tym, aby grać przestali, A jutro rano ostatka dograli. *J. Kchan. Dz.* 98. Z smyczkiem gdzieś Lampetydę Petal obaczywszy, Rzeknąc, dograsz ostatka w piekle się stawiwszy, mieczem go ciął. *Zebr. Ow.* 108. (*stigiis cane caetera manibus*). Dograć roli w sztuce. *Oss. Wyr.* §. Dograwam komu 1. *in gratiam collusoris jus postulantis amplius ludo. Cn. Th.* ich gebe einem im Spiele Satisfaction, Revange, halte ihm bis zu Ende Stich. Dograj mi, *exple lucrandi et perdendi vices. Cn. Th.* Dograna, dogrywana, w maryażu, powtórna gra, w któréj dorabiają się gracze do liczby ok zamierzonych do wygranéj.

DOGRAMIAĆ *ob.* Dogromić.

DOGRAMOLIĆ się, *zaimk. dok.*, dogramoliwać się, *cont. et czstotl.*, doczołgać się, dowlec się aż do, bis wohin kriechen; *Ross.* затащиться, добресть, добродить. Jaszczórka ranna zaledwie sobą się czołgając, przecię do pewnego swego dogromoliła się ziółka. *Haur. Sk.* 139. Żaby na dachy nawet niższych chałup znajdują sposób dogramolania się. *Boh. Prog.* 2, 254. *Fig.* Dodrzeć się, dochrapać się, doskrobać się, sich mit Mühe durcharbeiten, hinarbeiten. Nie dogramolisz się do tego urzędu. *Tr.*

DOGRODZIĆ *cz. dk.*, do pewnego kresu ogrodzić, bis wohin umzäunen; *Ross.* догородить, догораживать.

DOGROMIĆ *cz. dk.*, Dogramiać *nied. i kontyn.*, zbiwszy dobić, porazić do szczętu, vollends schlagen, den Garaus machen. Dębiński pod Hadzbem Moskwie dogromił i niektóre miasta spalił. *Gwagn.* 118.

DOGRYŹĆ *cz. dk.*, Dogryzać *nied.*, dodrzeć zębami, doszarpać, vollends zerbeißen, zermalmen; *Ross.* догрызть, догрызать. Mięso tak twarde, że go nie dogryźć. *Fig.* Zniszczyć, zatracić, zagubić, zgładzić, vernichten, vollends aufzehren. Jak szanowne owe reszty starożytności, których czas wiekami swojemi nie dogryzł. *Jez. Wyr.* §. *Fig. tr.* Dogryzać komu, dopiekać mu, dokuczać, dojąć do żywego, einem heftig zusetzen, ihn mit beißenden Reden u. dgl. quälen. Im mi bardziéj chce dogryzać, tém mi milsza jest tyranka. *Teat.* 52, *d.* 85. Muszę jéj także dogryźć na wzajem. *ib.* 53, *c.* 71. Widzę, że jéj zazdrość dogryza. *ib.* 52, *d.* 93. Gdy się bracia książęta wadzili a wadzili, gdy im dogryzło, jeli panowie o tém radzić, by cudzoziemca posadzić monarchą. *Stryjk.* 217. (gdy im się przejadło). §. Dogryźć kogo *fig.* domartwić, martwieniem zabić, einen mit beißenden, nagenden Verdruß tödten, ins Grab bringen. Ustawicznie prześladując, dogryzli go nakoniec, że z wielkiego frasunku umarł. — DOGRYŹĆ się czego, *zaimk. dk.*, gryząc dójść, sich zu etwas durchbeißen, *pr. et fig.* Takci bywa: trzeba się dogryzać smaku. *Hrbst. Nauk. C.* 7. *b.* DOGRYZACZ, a, *m.* dogryzający, dopiekający komu, der einem zusetzt, ihn verfolgt; *Eccl.* угрызатель; *Ross.* язвитель.

DOGRZAĆ *cz. dk.*, Dogrzewać *kontyn. i nied.*, dopiéc, doskwarzyć, warm machen, hitzen, wärmen bis zu einem gewissen Grade. Słońce świeci, dogrzewa, dopieka, Że się leje pot z człowieka. *Jak. Baj.* 158. *Fig. tr.* Dogrzało im wino. *Zab.* 13, 214. der Wein machte ihnen warm. *Impers.* Dogrzewa mi, skwarno mi, gorąco mi, es wird mir heiß. §. Dogrzewać, grzać aż do pewnéj miary ciepła, dogotowywać, dowarzać, noch besser wärmen, noch wärmer machen. Niedosyć grzana woda, dogrzewaj jéj jeszcze. §. Dogrzewać, przygrzewać do ilości już zgrzanéj, noch mehr von einer Sache wärmen, noch mehr hinzu wärmen. Niedosyć wody, trzeba będzie więcéj jeszcze dogrzać. §. *Fig. tr.* Dogrzewać komu, dopiekać mu, dojeżdżać kogo, przypierać do cieśni, dokuczać mu, einem warm machen, ihn drängen, ihm einheitzen, ihm zusetzen. Dogrzewał mu częstemi listami, prosząc go o posiłek. *Ustrz. Kr.* 1, 23. Pieczyngowie Polakom częstemi najazdami dogrzewali. *Stryjk.* 52. I ten któremu zła żona dogrzewa, Wyszedłszy za drzwi, zanuci, zaśpiewa. *Zab.* 9, 120. Dogrzewać będę koniom mężnym szybkim lotem. *Hul. Ow.* 192. Dogrzewa mi, skwarno mi, duszno mi. *Cn. Th.* ich bin im Gedränge.

DOGRZEŚĆ Dogrzebać *dk.*, dogrzebywać *kont. et czstotl.* do kresu pewnego grześć, grzebać, bis wohin graben; *Sorab.* 1. doriebacž; *Ross.* догресть, догребать. DOGRZEBAĆ się czego *zaimk.*, grzebaniem dójść *fig.* dogramolić się, mit Graben erreichen, sich bis wohin durchgraben, durcharbeiten. Kiedy wstaną burze, serca drugim doda, iż się ochotniéj pospołu z nim co rychléj do brzegu dogrzebać będą. *Rej. Zw.* 113. Nie chcesz więcéj wierzyć, jeno czego się możesz dogrześć nędznym rozumkiem swoim. *W. Post. W.* 2, 28.

DOGRZEWNY, a, e, zdolny sprawić ciepło, dogrzewający, hitzend, wärmend, heiß machend, Hitze gebend. Dębowe drzewo bardzo jest dogrzewne. *Kluk. Rośl.* 2, 19. Piec ten ma być szeroki na łokieć, szerokość ta bowiem najdogrzewniéjsza *ib.* 1, 169. Kiedy nad piecem szklarskim pokazuje się dym błękitny letki, to znakiem, że piec jest dogrzewny i dobry. *Torz. Szk.* 118.

DOGRZMIEĆ *nijak. dok.*, Dogrzmiewać *nied.*, do pewnego kresu grzmieć, zu einem gewissen Puncte hin donnern, zu Ende donnern; *Rag.* dogarmjetti.

na *DOHAD, z *Ross.* догадка, na domysł, auf Gerathewohl, auf gut Glück. Cyrulicy chwytając sławnych doktorów recepty, na dohad ich do chorych używają. *Syr.* 246. Mówią na dohad, około, *circiter. Groick. Obr.* 224.

DOHANDLOWAĆ *cz. dk.*, dokonać handel, aushandeln, zu Ende handeln, den Handel aufgeben. DOHANDLOWAĆ się czego, *zaimk.*, handlem zarobić, sich etwas erhandeln, durch den Handel verdienen; *Ross.* наторговать.

DOHEBLOWAĆ *cz. dk.*, heblem dogładzić, bis wohin abhobeln, vollends abhobeln; *Ross.* доструживать, дострогать.

DOHULAĆ *cz. dk.*, do pewnego kresu pohulać, bis zu einem gewissen Puncte schwärmen, schwelgen; *Ross.* догулять.

DOIĆ *cz. dk.*, Doiwać *czstl.*, 1. *obsol.* mlékiem karmić, piersiami karmić ssącego, säugen, die Brust geben, saugen lassen, mit Muttermilch nähren. (*Slov.* dogjm *lacto*; *Vind.* dojit, zitei dati; *Carn.* dojím; *Bosn.* doiiti, zadojiti, podojiti; *Rag.* doitti, zadoitti; *Croat.* doiti; *Eccl.* доити, грудью

кормить, вскормить; *Ross.* доить; *Boh.* dogiti tak karmić piersiami, jak nasze doić krowę znaczy; *Croat.* doiti, doim, nadoiti, nadajam *mammam praebeo*, doim, podajam, podoivam *mulgere*; *Sorab.* 2. dojsch; *Sorab.* 1. dohyu, deju, dejim, szczególniéj doić krowę; zaś piersi dawać *Sorab.* 1. czècz dahwam, czeschu, (cf. cyc), *Boh.* kogiti, (cf. koić); *Hebr.* דד *dad* = *mamme*, mamka; *Vind.* dojiza, doika, dojiteliza, doiniza, (cf. dojka); *Croat.* dojka; *Carn.* dojiza, dojniza; *Hung.* daijka, dayka; *Dal.* doyka; *Rag.* dójniza, doitegliza; *Slav.* dòjka, doilia; *Bosn.* doitegliça, (*Bosn.* dojka, sissa, = cyce); *Sorab.* 1. dojka mamka; (*Sorab.* 2. dojka skopiec); *Ross.* доилица mamka). Niewiasta chłopca mlékiem doi. *Sien.* 547. O mléku i o mamce, albo jak długo ma być dziecię dojone. *ib.* 464. Awicenna każe dziecię doić do dwu lat; aczkolwiek u nas jest obyczaj tylko do roku. *ib.* 446. Po ocieleniu krowom trzeba świeżéj karmi nakładać, bo dojące cielęta, krowy starą karmią rychło sobie obrzydzą. *Cresc.* 549. (cf. *Vind.* dojînza, ſvinska mati, doiezha ſvinj = maciora prosięta karmiąca; *Vind.* doizhe, doizhek, doinizhezh, doinu diete = ssące niemowlę przy piersiach; *Vind.* perdoizhek, perdoinizhezh, skupdojen, perdoizhe *collactaneus*). 2. Doić n. p. krowę, mléko wyciskać z wymion, melken; *Boh.* dogiti, dogil, dogjm, dogjwam, srotám; *Sorab.* 2. dojsch; *Sorab.* 1. dohyu, dejim, deju; *Ross.* доить; *Vind.* mleſt, molſti, molſèl, molſen, mouſti, mouſem, muſem, mov'ſiti, mov'ſim; *Carn.* movsti, movsem; *Croat.* mulsti, doyti; *Bosn.* musti, pomusti; *Rag.* mûsti, mûzem; *Eccl.* мельзити, измельзити, (cf. mléko, musnąć, pomusnąć, cf. *Lat.* mulgere). Według zwyczaju trzy razy na dzień doją. *Haur. Sk.* 64. Z mlékiem do dojenia Miła krówka nadstawia pełnego wymienia. *Lib. Hor.* 122. Przy dojeniu krów chędogo się dziéwki zachować mają. *Kluk. Zw.* 1, 221. — *Fig. allus.* Co dzień skarb powierzony jak swą krówkę doi. *Teat.* 51, 33. (odziera go). Kozła doić próżno, t. j. u skąpego nic nie uprosisz, albo brać tam gdzie nie masz trudno, albo też: darmo co robić. *Cn. Ad.* 361. Dojmy Rzpltą, rzeżmy złote grona. *Klon. Wor.* 14. Ludzi doić. *Teat.* 14, 95. wysysać, ssać, korzystać z nich, wyłudzać od nich, odzierać ich, jemanden melken, ihn rupfen, ihm den Beutel fegen, ihn saugen, aussaugen. On im dobrze z worka złoto doi. *Teat.* 33, *c.* 4. (dobywa, wyłudza, er lockt ihnen das G. aus d. B.) §. *U flisów* Szkuta doi, znaczy, iż się przez nię woda sączy. *Magier. Mskr.* die Schute ist leck, (saugt Wasser ein). DOICIEL, a, *m.* dojący, der Melker, Sauger; *Eccl.* доитель; *Vind.* mouſovez, mouſenik; *Rag.* muzalaz, mûzaz. *W rodz. żeńsk.* DOICIELKA *ob.* Dojka, die Melkerinn; *Vind.* mouſiza.

Deriv. *doiwo*, *doj*, *dojka*, *dojny*, *nadoić*, *nadajać*, *podoić*, *poddoić*, *udoić*, *wydoić*, *kozodoj.*

DOIGRAĆ, *cz. dk.*, Doigrawać *kontyn.*, doigrywać *czstotl.*, dokończyć igrania, bis zu Ende spielen, tändeln, sich verweilen. (*Rag.* doigratti; *Ross.* доиграть, доигривать = dograć, dogrywać). Dzieci doigrawszy, uciszyły się. *Oss. Wyr.* DOIGRAĆ się czego, *zaimk.*, dożartować się, dofiglować się, przez figle i letkość jaką na siebie przykrość ściągnąć, sich durch Tändeln und Spielereyen zuziehen. Igrał i doigrał się nakoniec, iż kark skręcił. *Oss. Wyr.*

DOIMEK, mka, *m.* doimek [winny, poślednie wino; przylewają albowiem wody na grona, gdy już mało w nich zostało, i gdy już pierwsza moc dobrze z gron wysiąkała. *Macz.* lura, Tresterwein, Nachwein, Lauer. §. Doimek, poślednie piwo, cienkusz. *Macz.* Nachbier, Afterbier, Halbbier, Schmalbier.

DOISKAĆ, ał, iszczę *cz. dk.*, doiskiwać *kontyn. et freq.*, szukanie kończyć, szukać aż póki nie znajdziesz, najdować, bis zu Ende suchen, suchen bis man findet, (*Ross.* доискать, доискивать wynaleźć); w szczególn. o wszach, kończyć iskać, lausen bis zu Ende, vollends auslausen. Doiskała matusia synala i posłała paść trzodę. *Oss. Wyr.* — Doiskać kogo, dobadać kogo, do ostatniego go wyexaminować, do ździebła komu sumnienie przetrząść, einen recht ausforschen, haarklein examiniren. *aliter:* Doiskać kogo, wyłudzić komu pieniądze do ostatniego grosza, wyszypłać kogo z grosza, einem das Geld nach einander ablocken. Nadskakiwał mu, póki go miał z czego iskać; jak go doiskał, ani mu się na oczy pokazuje. *Oss. Wyr.* §. Doiskiwać czego, doiskiwać się czego, dochodzić czego, szukać czyli starać się osięgnąć, etwas zu erlangen suchen. Upominał Kiejstut Mistrza, aby mu zamek ten wrócił piérwéj, niżliby go mocą doiskiwał a wojsko Niemieckie pomordował. *Stryjk.* 410. Będący w dzierżawie wierzycielowi dług na imieniu zapisany zapłacić ma, a sam tych pieniędzy doiskiwać się na istcu. *Stat. Lit.* 260. — DOISKAĆ się, *zaimk.*, skończyć iskać samego siebie, sich selbst zu Ende lausen, vollends auslausen. *Fig. Tr.* Wyszyplać się do ostatniego grosza, sich ganz ausgeben, bis auf den letzen Groschen. DOISZCZYĆ się, *zaimk.* wypłacić się ze wszystkiem, wypełnić obietnicę zupełnie, sich womit vollends abfinden. Połowę długu wprzód mu oddawszy, teraz dopiéro byłem w stanie doiszczenia mu się. *Ld.*

DOIWO, a, *n.* dojenie, das Melken, das Gemelke. Żadna krowa nie wchodzi do piekarni na doiwo, tylko ta, którą po imieniu wołają. *Haur. Sk.* 51. Skopiec do doiwa. *Pot. Arg.* 652. Ciołka ta dwa kroć do doiwa stawa. *Nag. Wirg.* 493. *ad mulctram.*

DÓJ, ju, *m.* dojenie, das Melken. Pasterki do doju statki gotowały. *Tward. Pasq.* 58. §. Mléko z jednego doju, wydój, ein Gemelke, Milch von einem Melken. DOJKA, i, *ż.*, dójnica, skopiec do dojenia, die Melkgelte; *Sorab.* 2. dojka. Trzoda chętnie podaje do dojek wymiona. *Zab.* 4, 311. §. Dojna krowa, eine Milchkuh, Melkkuh. Dojki dla doiwa do obory przyganiają. *Haur. Ek.* 178. (*Vind.* dojiza, doika; *Croat.* dojka, doyka; *Dal.* doicza; *Hung.* dayka = mamka).

DOJĄĆ, *Fut.* dojmie, *cz. dk.*, Dojmować *kontyn.*, do pewnéj miary brać, pewną ilość brać, bis zu einem gewissen Maße nehmen, *Ross.* донять, донимать. Wierzyciel, ileby długu swego na wziętym koniu dojął, ma na osobie szukać. *Sax. Porz.* 119. §. Dosięgnąć, dostać, dochwycić, ergreifen, auffassen. Ziemia sporych dojęła Żywiołów, i swą wagą na dół się chynęła. *Żebr. Ow.*

2. (*traxit*). Dojąć aż do, przeniknąć, przerazić aż po, durchdringen bis auf.... Chociaż go płatnął tego szabliskiem, przecież dla grubego kaftana nie dojął aż do ciała. *Oss. Wyr.* Dojąć do żywego, dać kminu z dzięgielem. *Gemm.* 71. einem bis ans Leben kommen. Do żywego byłem dojęty oziębłością jego. *Teat.* 36, *b.* 24. (tknięty, wzruszony aż do, gerührt, bewegt, durchdrungen). (cf. dojemny ból). Nic tak żywo nie dojmuje człowieka, jak wzgarda. *Przestr.* 330. Dojmujące słowa, obraźliwe, beleidigende Wörter, Schimpfwörter, ehrenrührige Wörter. Niesłuszna łżyć służących dojmującemi słowy. *Zab.* 16, 35. Dojmować komu, dokuczać mu, dopiekać, dogrzewać, einem heftig zusetzen, ihn peinigen, martern, quälen bis aufs Aeußerste. (*Croat.* dodijati, dodjati, dodeati, dodéjam; *Dal.* dodivam). Dojmował mu wiatr zimny cichy. *Boh. Dyab.* 3, 244. Gdy mu ogień dojmować począł, zawołał: Jezu zmiłuj się nade mną. *ib.* 3, 244. Biczami ognistemi im dojmowali. *ib.* 3, 245. Żadne uciski tak mi do żywego nie dojęły, jak ta poślednia. *Pilch. Sen. list.* 415. Co po sentymentach, kiedy głód dojmie. *Kras. Pod.* 2, 236. Nie dojmie temu jad w złości obrzydły, Kogo Pan trzyma pod swojemi skrzydły. *Kras. Woj. Ch.* 40.

*DOJACHAĆ *ob.* Dojechać. DOJADAĆ *ob.* Dojeść.

DOJAZD, u, *m.* dojeżdżanie, das bis hin Fahren, Anfahren, Ankommen zu Wagen, zu Pferde; *Ross.* доѣздъ.

DOJECHAĆ, *F.* dojedzie, dojadę, *czyn. dok.*, Dojeżdżać *kontyn.*, dojechać, zajechać aż do kresu wozem, koniem, statkiem = stanąć, bis wohin gefahren kommen, geritten kommen, gesegelt kommen; ankommen, anlangen; dojeżdżać dokąd, zbliżać się jezdno lub statkiem, sich dem Orte nähern, darauf zufahren, zureiten, zusegeln. *Boh.* dogeti, dogel, dogedu, dogjždjm; *Croat.* dojahati, dojahujem; *Bosn.* dojahati; *Rag.* dojahati, dojezditi; *Ross.* доѣхать, доѣзжать, доѣздить, доѣзживать. Dojeżdżając do domu, strawę zbierać szaleństwo. *Cn. Ad.* 195. Dojeżdżał już obozu, lecz dla strzelby nieprzyjacielskiéj nie dojechał. *Ld.* Kupcy Tureccy Wenetów żeglartswem morskiém dojeżdżają. *Paszk. Dz.* 119. (do nich dopływają). Żeglowanie Kolumba, który nowego świata dojechał. *Syxt. Szk.* 159. (dopłynął, er ist bis in die neue Welt gekommen). ''Dojechany, którego dojechano, bereist, wo man bis hin gekommen ist. Już Ameryka, już i Magiellana Śmiałym Hiszpanom morzem dojechana. *Klon. Fl. C.* 2, *b.* §. Dojeżdżać kogo, dościgać, łapać, chwytać, dopędzać, einem nachsetzen, nachjagen, nach ihm haschen, nach ihm greifen. Dojechać kogo, doścignąć, dognać, dogonić, dopędzić, einen einholen (zu Wagen, zu Pferde, zu Wasser); einen erjagen, erfahren, erreiten, ersegeln. Pobiegłem pocztą, abym go dojechał. *Tr.* Dojeżdżać w myślistwie, nacierać koniem na psy, auf der Jagd, den Jagdhunden nachsetzen, nachjagen. Rzemiesło myśliwca tego, który psów dojeżdża, ciężkie jest. *Ostr. Myśl.* 48. Ty będziesz zwierzyny, psów dojeżdżając, doganiał okrzykiem. *Bardz. Tr.* 122. (*ob.* Dojeżdżacz). §. Dojeżdżać kogo czém, nacierać czém na niego, womit auf jemanden losgeben, auf ihn einhauen. Gdy go żołdak pałaszem dojeżdżał, zdjął z siebie szyszak, i okazawszy czém jest, znalazł litość. *Nar. Hst.* 4, 107. Dojechać kogo czém, uderzyć, trafić, einem eins versetzen. Lentula dojechał bułatem. *Teat.* 46, *d.* 29. Pięścią kogo dojechać, *pugnis incursare. Mącz.* §. Dojeżdżać, ogólniéj, dogrzewać, dojmować, dogryzać, dokuczać, przypierać do cieśni, einem zusetzen, ihm warm machen, über ihn herfahren, ihn drängen, quälen. Więcéj jadowitym językiem dojeżdża, niż nieprzyjaciel ręką. *Kosz. Lor.* 49, *b.* Srogie groźby ustawicznie dojeżdżają. *Baz. Hst.* 146. Zazdrościwi ludzie dojeżdżają mnie i szczypią. *Budn. Cyc.* 40. *Kosz. Cyc.* 46. Tak się uszczypliwemi słowy dojeżdżali, I gniew w sobie wzajemny ku sobie wzbudzali. *Gaw. Siel.* 377. Około trefnowania z uszczknieniem trzeba być bardzo ostróżnym, abyś wiedział, kogo masz dojechać. *Gorn. Dw.* 144. Niechaj cię Pan dojeżdża a nędzi, aż zginiesz. 1 *Leop. Deut.* 28, 23. (trapi. 3 *Leop.* der Herr soll dich heimsuchen). §. *Pass.* Dojechać czego złego, oberwać, zarobić bitego na grzbiecie, dowojować się, doigrać się, dożartować się, sich etwas Böses zuziehen, (erringen, erhaschen). Ten co o tym nie myśli, ani go chuć wiedzie, A wzdy czasem ani wzwie, gdzie guzu dojedzie. *Rej. Wiz.* 130. Sam guza dojechał i drugiego pokaléczył. *Star. Ref.* 61. Serce straszliwe a czegoś dowiedzie, I sławę traci i guza dojedzie. *Rej. Zw.* 212.

DOJEMNY, a, e, — ie *adv.* dokuczający, dopiekający, dojmujący, recht zusetzend, bis an die Seele gehend, durchdringend. Śluby wymuszone przez dojemne bole, Nieważne są. *Przyb. Milt.* 104.

DOJEŚĆ, jadł, *F.* doje, dojem, *cz. dk.*, Dojadać *kont.*, do szczętu zjeść, resztę zjeść, vollends aufessen, den Rest verzehren. *Boh.* dogjsti, dogedl, dogjm, dogjdam; *Sorab.* 2. dojeseż; *Ross.* доѣсть, доѣдать, докушать, докушивать. Co mu ku żywności dawano, on nie dojadając, ubogim to niósł. *Sk. Żyw.* 2, 7. Czego nie doje ciało, dusznym się to pokarmem nagrodzi. *ib.* 1, 35. Pośpieszajmy się, abyśmy ostatnią potrawę obiadu swego dojedli. *Baz. Sk.* 584. Z przyjacielem dojadać trzeba korca soli. *Pot. Arg.* 530, (cf. dokładać z kim). Ostatek, czego nie zjadła gąsienica, dojadła szarańcza. *Leop. Joel.* 1, 4. (pojadła. *Bibl. Gd.*). Niedojedzony, nicht völlig verzehrt, übrig. Tą, co się gęściéj była na spodku ustała, Niedojedzoną juchą, oczy mu zalała. *Otw. Ow.* 202. (cf. niedojadki). §. Dojadać czego, chciwie zajadać, gierig verschlingen, sich darüber hermachen. Pochlebcy gorsi niżli krucy, bo krucy tylko po śmierci ścierwu dojadają; ale ci jeszcze za żywota bardzo klują a oczy łupią każdemu. *Rej. Zw.* 49. §. *Intrans.* Do sytu się najeść, nasycić się do woli, sich völlig satt essen. Kto nie doje, nie dopije, Ten mądrze i długo żyje. *Cn. Ad.* 346. Kto doje, dopije, ten w rozum nie tyje. *ib.* 47. Ani dospać, ni dojeść, ni wczasu żadnego Nie mogą mieć, dla kęsa pożytku nędznego. *Rej. Wiz.* 54. Wysechł z zgryzoty, nie dojadł, nie dospał, ubiegając się za fortuną. *Zab.* 13, 196. §. *Fig. tr.* Dojadać komu, dogryzać mu, dojmować mu, einem empfindlich zusetzen, ihm lästig werden, auf ihn eindringen. Zkądem się wzięła, pilnie się badasz, A do żywego prawie dojadasz. *Comp. Med.* 384. Zaprawdę mało nie tak oblegającym, jako i obleżonym, obleżenie to dojadło.

Krom. 417. (*nec levior fuit*). Kościołowi Rzymskiemu dojadasz. *Pimin. Kam.* 323. (domawiasz, docinasz).

DOJEŻDŻAĆ *ob.* Dojechać. DOJEŻDŻACZ, a, *m.* myśliwiec, który psów dojeżdża, der Nachsetzer, der Jäger, der den Jagdhunden nachsetzt und ihnen das gefangene Wild abnimmt; *Ross.* доѣзжачей. Dojeżdżacze już sądzili, że jelenia upuścili. *Jak. Baj.* 168. *Kchow.* 323. §. Natarczywy, nie dający odetchu, natręt pilnujący kogo, der auf einen eindringt, losdringt, ihm keinen Frieden läßt.

DOJMEK *ob.* Doimek. DOJMOWAĆ *ob.* Dojać.

DOJNICA, y, *ż.* od dojenia statek, skopiec, dojka (*disting.* donica), die Melkgelte; *Sorab.* 1. dohyna, donczka, deina, doina; *Slovac.* dogecý nádoba, šechtář; *Croat.* doilnicza, sèhtarka; *Vind.* shehtàriz, shehtar, moufnjak, moufni fod; *Bosn.* siglo, vidro od mljeka; *Rag.* síglo, bixiea; *Ross.* подойникъ, (cf. донце, донитко denko); *Eccl.* дойникъ, доилище, дойный сосудъ, (cf. *Carn.* dojniza; *Bosn.* dojniça, dojitegliça = mamka). Konwie i dojnice. *Hor.* 2, 321. §. Dojnica, *vasa*, *vasella*, znana w Niemczech miara, więcéj płaska niż korzec, od formy dojnicy wzięła nazwisko. Miary nie było pewnéj tych dojnic; równie w Litwie, i na Ukrainie, od 8 garcy do 2 korcy, była w téj mierze różnica. *Czack. Pr.* 292. ein gewisses Maaß, ein Schaff, eine Gelte. DOJNIK, a, *m.* izba gdzie krowy doją, die Melkstube. *X. Kam.*, cf. piekarnia. DOJNY, a, e, od dojenia, Melk=; *Boh.* dogný. Dojny statek *ob.* Dojka, dojnica. §. Krowa dojna, którą doją, dająca mléko (*oppos.* jałowa), eine Melkkuh, die Milch giebt, (*Ross.* дойная; *Vind.* smoufna krava). Cudzego, choć uboższe szczęście w oczy kole, Dojniejsze cudze bydło i żyzniejsze pole. *Hor. Sat.* 10. (więcéj mleka daje, lepsze, es giebt mehr Milch).

DOJONY *ob.* Doić.

DOJRZAŁY *ob.* Dożrzały.

1. DOJRZEĆ, *DOJŹRZEĆ, *DOŹDRZEĆ, ał, *cz. dok.*, dojrzy, dojrzę *Fut.* Dozierać *niedok.*, okiem, wzrokiem dosięgać, widzieć, bis hin sehen, mit den Augen bis hin reichen, gut sehen; (*Boh.* zřiti widzieć); *Ross.* дозрить, дозирать. Oczy jego starością zaćmione były, iż nie mógł dojrzeć. *Radz. Gen.* 48, 10. Doktor, że już był stary, Nie dojrzał, przeto na nos włożył okulary. *Pot. Jow.* 122. Oczyma nie dojrzę. *Teat.* 42, *d. a.* Jeśli tak daleko dojrzemy, jeśli tak daleko wzrok nasz dójdzie, doniesie, abo wzrokiem dosiężemy. *Cn. Th.* Piękna wspaniałość zawzdy patrzy wzgórę, Do cnoty doźdrzy wszędy i przez chmurę. *Rej. Żw.* 211, *b.* — §. Oczyma czego dosięgać, baczyć, postrzegać, etwas sehen, erblicken, bemerken, wahrnehmen. Prawie byli dożrzeli oczyma swemi do tajemnic bóztwa jego. *Rej. Post. R r.* 2. Kto siedzi wysoko, Nie dojźrzy prawdy, która zakryta głęboko. *Jabł. Tel.* 24. Przez krzewy i porosty dojrzeć ich nie można było. *Pilch. Sall.* 209. Troszczą się, gdy jedne łezkę smutku dojrzą w naszém oku. *Przyb. Abl.* 92. Ujrzysz jego od szranków, ujrzysz i przy kresie, Nie dojrzysz, kiedy w koniec z końca się przeniesie. *Zab.* 15, 165. Wraz jéj dojźrzą, wraz obu ogień opanował. *Żebr. Ow.* 277. Nie do końca wszystkiego, co trzeba, w tém zwierciedle dojrzeli. *Twor. Ok. A.* 2. Troja kiedyś w pierwospy gorzała, Gdy w brzuchu końskim Greków nie dojrzała. *Miask. Ryt.* 2, 71. Dojrzany, dojrzały, którego dojrzeć można, widomy, widzialny, widoczny, sichtbar. Dojrzanie *adv.*, widomie, widzialnie, widocznie, sichtbarlich. Chrystus na ziemi dojrzanie mieszkał. *Birk. Gł. K.* 35. Robactwo malutkie i ledwo okiem dojrzałe. *Boh. Pr.* 2, 252. §. Dojrzéć do kogo, zajrzéć do niego, dopaść na chwilkę, zu einem hinsehen, einsprechen auf einen Augenblick. Dojrzyj do niego, doglądaj, dowiedz się. *Cn. Th.* §. Dojrzéć, dojrzéć czego, dozorować, oko mieć, pilnować czego, dopilnować, nachsehen, nachschauen, ein obachtsames Auge haben, Acht geben. Pilnie dożrzał wszystkich ścieżek moich. 3 *Leop. Job.* 13, 27. (strzegł. 1 *Leop.*). Lepiéj dojrzeć samemu, niż wierzyć drugiemu. *Cn. Ad.* 781. cf. Pańskie oko, konia tuczy. (cf. przez posłów wilk nie tyje; cf. cudze ręce lekkie). Kto nie dojrzy oczkiem, ten zapłaci mieszkiem. *Rys. Ad.* 31. Kto okiem nie dojrzy, mieszkiem dołoży. *Cn. Ad.* 850. Wyszedł rano na pole, chcąc dojrzéć roboty. *Papr. Gn.* 1106. Jakem ludzi dojrzał i dopilnował, wszystko było lepiéj. *Kras. Pod.* 2, 144. Potrzeba samemu gospodarzowi dojrzeć; bo cudze ręce lekkie, ale nieużyteczne. *Cresc.* 655. (cf. dozór, dozorca, dozorny). — Dojrzéć kogo, postrzédz go, poszlakować go, einen wobey ertappen. Nie w jednym go dojrzał, i już miał na niego podejrzenie. *Oss. Wyr.* Taćsię Phoebe podobała, lub dokąd czysta, lubo niedojźrzana była. *Żebr. Ow.* 44. (*inobservata*). Nie tylko to, ale i inne jeszcze było doźrzenie na nie. 1 *Leop. Sap.* 19, 14. §. Przewidzieć, opatrzyć, zabiedz, Vorsorge tragen, verhüten. Witołd przed śmiercią warownie tego *dojzrzał (dojrzał), żeby starosty Podola nikomu, krom samego króla, nie oddawali. *Krom.* 576. (*providere*). §. *Zaimk.* Dojrzeć się, samego siebie widzieć, okiem dosięgać, poznawać się, sich selbst sehen, beobachten, erkennen.

2. DOJRZEĆ, DOJRZEWAĆ *ob.* Dojźrzeć, Dojźrzewać.

DÓJŚĆ, DÓJŚDŹ, doszedł, doszło, doszto *cz.* i *nijak. dok.*, dójdzie, dójdę *Fut.* Dochodzić *niedok.*, *Dochadzać *częstotl.*, do pewnego kresu idąc dobliżać się, bis hin kommen, gelangen, reichen; *Boh.* dogiti, došel, dogdu, dochoditi, dochazeti, docházym; *Rag.* dòchi, dohodim; *Vind.* doiti, doidem, dohajati, dopriti; *Carn.* dojdem; *Croat.* doyti, dohajati, dohajam; *Dal.* dochi, dohodim; *Bosn.* docchi, dojti, priti, dohoditi; *Slavon.* dóchi; *Sorab.* 1. dondu, donhdu, donhdżem; *Sorab.* 2. dojhisch, dojisch, hinhisch, tam hisch, dopschisch; *Ross.* дойти, дошелъ, доходить, дохаживать; *Eccl.* дохожду. Dochodzić do czego, dochodzić czego, idąc zbliżać się do czego, iść aż do czego, bis wohin gehen, gehend bis wohin kommen. Dójść, stanąć, bis wohin gelangen, ankommen. Pięknyć to zawód; wszyscy do tego celu dążą, nie dochodzi wielu. *Zab.* 13, 15. *Zabł.* Kto pragnie dójść do miejsca wyznaczonego, powinien się jednéj trzymać drogi. *Pilch. Sen. list.* 334. Po schodach dójdziesz do sali. *Teat.* 53, *b.* 29. Snadno było dochodzić każdemu miéjsca tego, gdyż bliskie było od miasta. *Odym. Św.* 2. *H h.* 4. *b.* Miasteczka Jezus Betańskiego Dochodził, tłumem ludu otoczony. *ib.* 2. *H.* 4, *b.* Nie stawiając kroków dójść

do mety pragną. *Mon.* 65, 161. Głos mój już nie dochodzi do serca jego. *Teat.* 18, 133. (nie przenika, dringt nicht durch). Dochodzi wiatr, zawiewa. *Cn. Th.* Dójście, przyjście aż do, das Bishinkommen, Bishingelangen. *Bosn.* et *Rag.* doscjastje; *Dal.* dosasstye; *Croat.* dosasztak, dosesztek, dohajanye, dohod. §. Dójść do wieku, doczekać, dożyć, erleben, erreichen. Błogosławiony, kto doczeka a dójdzie do tysiąca dni. *Bibl. Gd.* 12, 12. Wybrali za arcybiskupa syna jego, który i pięciu lat był nie doszedł. *Sk. Dz.* 865. Najlepszy wiek ów pośredni, który zgrzybiałości nie doszedł, a młodość nazad zostawił. *Gorn. Dw.* 97. Niechno do moich dójdziecie lat, dopiero poznacie. *Teat.* 48, 54. — Dochodzić kogo, równać mu się, zbliżać się do niego, einem gleich kommen, ihm gleichen. Leszek ojca w cnotach nie tylko dochodzić, ale też przechodzić pokazował się. *Krom.* 42. Wierz mi Dorotko, muszę przyznać zgoła, Że gdy się śmiejesz, dochodzisz anioła. *Zab.* 10, 392. *Zabł.* §. Dójść czego, dostąpić czego, osięgnąć, dostać, erreichen, erlangen, erhalten. Przez nią doszedł tronu cesarskiego. *Bardz. Tr.* 538. Wielą biéd dójść potrzeba milczenia nauki. *ib.* 306. To cośmy mieli, utracamy, i tego, czego pragniemy, nie dochodzimy. *Żrn. Post.* 3, 542. Jam już dostąpił, czegom żądał; a ty nigdy nie dójdziesz, czego pragniesz. *Teat.* 52, 45. Dójść sprawiedliwości, wyjednać sobie sprawiedliwość. *Ld.* — Dochodzić czego, poszukiwać czego, upominać się o co; starać się by dostąpić, odzyskać, odwetować; *Vind.* podjiskati, prejiskati; zu erlangen suchen; das Seinige suchen, fordern; rügen, ahnden. Majątek po umarłym w roku nie dochodzony, na skarb będzie wzięty. *Teat.* 43, *b.* 90. Aby Roscyusz dóbr tych nie dochodził, oskarżono go, jakoby ojca zabił. *Siem. Cyc.* 1. Mieczysław wojną tego chciał dochodzić, czego od panów Polskich z dobrą wolą nie mógł mieć. *Biel. Kr.* 108. Rudolf na Ottokarze ziemi Rakuzkiéj dochodził. *Krom.* 283. (*repetebat ab eo*). Przedysław córkę Ottona w małżeństwo sobie porwać miał; któréj potém zelżywości wojną Otton dochodził. *Krom.* 69. — Dójść, otrzymać, dokazać, wziąć, zabrać, ausrichten, bekommen, erhalten, nehmen, wegnehmen. Czego dobrocią dójść nie mogli, złością dowieść chcą. *Gorn. Dw.* 286. Dobył każdego zameczku ich, i doszedł każdą twierdzą ich. 3 *Leop. Jud.* 2, 12. (odzierżał każdą ogrodę ich. 1 *Leop.*). §. Dochodzić by się dowiedzieć, dowiadywać się, dociekać, szperać, forschen, nachforschen, untersuchen, zu erfahren, zu ergründen, zu entdecken suchen. *Boh.* zpytowati, dotazowati se, dopjdjm se; *Bosn.* dobaviti; *Vind.* nadohajati; *Croat.* obnahajám; *Ross.* испытать, испытывать, увѣдать, увѣдить, увѣдомиться, разыскать, разыскиваю, слѣдовать. Dochodzenie czego, das Forschen, Nachforschen, Nachsuchen, Untersuchen, die Untersuchung; *Boh.* dotazowanj; *Ross.* свѣрение, свѣрка, слѣдствие, искъ. Daléj téj tajemnicy dochodzić będę. *Teat.* 3, *b.* 15. Nie zawierzaj ślepo; dochodź, czyli to jest prawdą, co mówią. *Przestr.* 15. Dochodzili nowych ludzi, zjeździli morza. 1 *Leop. L. H.* 1. Dójść, dosiądz badaniem, poznać, odkryć, przeniknąć, zgruntować, zgłębić, erforschen, ergründen, dahinter kommen, auf den Grund kommen. Mnie wierz, com doszedł sam przez doświadczenie. *Past. F.* 6. Tak był doszedł Pytagoras. 1 *Leop. L. H.* 1. Staram się, jakobym mógł pojąć ścieżkę najwyższego, i dójść cząstkę sądów jego. 3 *Leop.* 4 *Ezdr.* 5, 34. (wyszladować cząstkę. 1 *Leop.*); (*Vind.* nadopriti, nadoiti). Gdy się żaden rycerz nie upominał wieńca wałowego, doszto (*Gerund.*) tego i wierzono, iż Mars ludowi swemu dał na ten czas ratunek. *Warg. Wal.* 26. §. Dochodzić, szlakować, śledzić, postrzegać, nachspüren, beobachten, im Auge haben, spioniren. Dójść czego, wyśledzić, dostrzedz, poszlakować, ausspüren, ausspioniren, gewahr werden, ertappen. Doszto go, poszlakowano go. *Cn. Th.* Doszto go w czym. *ib.* (doznano). Doszto czego u niego, naleziono szukaną rzecz przy nim, man hats bey ihm gefunden. Jeśliby kto człowieka ukradłszy, przedał, a doszto tego nań.... *Radz. Ex.* 21, 16. (znaleziony był w ręku jego. *Bibl. Gd.* gdyby się to nań dowiodło). Kapłanowa córka, będzieli doszła w nierządności.... 1 *Leop. Levit.* 21. (dośrzana. 3 *Leop.*) — Doszły, *partic. praet. pass.* którego doszto, lub którego dójść, dostąpić, dosięgnąć, doszlakować można, erreicht, erlangt, zugänglich, erreichbar, erforschbar; *Boh.* došlý. Dom w samėj nurcie jaskini zamkniony, Słońcu, wiatru niedoszły. *Żebr. Ow.* 50. (*non ulli pervia vento*). Niedoszłe okiem skarpy i góry. *Pot. Pocz.* 619. Nieogarnione są bozkie sądy i niedoszłe drogi jego. *Biał. Post.* 66. 1 *Leop. Rom.* 11, 33. Dójść z kim sprawy, ładu, trafić z nim do końca, dać sobie radę z nim, poradzić sobie z nim, mit einem fertig werden, mit ihm zu Ende kommen. Z nim sprawy dójść nie można; wszystkie układy nasze przewraca. *Teat.* 19, *b.* 6. Dójdę ja z nim sprawy, wiedzą ludzie, żeśmy miewali kiedyś nad mężami władzę. *ib.* 1, 38. §. Dochodzić miary, pełnić miarę, das Maaß voll machen, es voll füllen. Jednako grzeszy, gdy kto z miary wykracza, jako i ten, kto miary nie dochodzi; równy występek jest, gdzie co zbywa, jako gdzie niedostawa. *Kosz. Lor.* 114. §. Dochodzić sukni, donosić, dotyrać, dodzierać, dopłatać chodząc w niéj, einen Rock vollends abtragen, vollends abreißen, abnutzen. Dochodzić szaty, zedrzeć. *Cn. Th.* §. Dochodzić, dociekać, upływać, zbiegać, ubiegać, wypływać, zbliżać się do końca, zu Ende gehen, zu Ende laufen, verlaufen. Zegarek dochodzi, godzina dokończenia roboty upływa. *Gaz. Nar.* 1, 63. Dochodzi życie, gotuj się na mary. *Tr.* Dochodzi rok. *Cn. Th.* kończy się. — Dochodzi godzina, ósma, dziewiąta, dziesiąta, tylko co nie wybije ósma, dziewiąta, dziesiąta, es wird gleich voll schlagen. Dochodzi mi lat pięćdziesiąt. *Cn. Th.* kończy mi się 50 lat, ich werde bald fünfzig Jahre voll haben. §. Dochodzić, do pory swojéj przychodzić, dostawać, dośrzewać, zur Reife kommen, reif werden, zeitig werden. Wino, które później dochodzi, łatwiéj zebrać. *Cresc.* 307. Doszło już żyto. *Oss. Wyr.* Doszły, dośrzały, dospiały, reif, zur Reife gekommen, zeitig, gereift, (cf. *Slavon.* doshasti = przyszły). Kładź nieco jagód nierzałych z doszłemi do prasy. *Sien.* 623. Złe niedoszłe; ale też złe przestałe grona. *J. Kochan. Fr.* 38. Dzieciuch, aby się tego za nieujrzałych lat uczył, jakoby miał czasu swego doszłego brakować. *Gliczn. Wych.*

F. 2, *b.* Lata niedoszłe. *Warg. Cez.* 94. (cf. małoletni, małoletność). W niedoszłym wieku lat swoich umarł. *Stryjk.* 232. Wolemy być własnemi katolikami, niżli jakiemiś niedoszłemi unitami. *Sak. Persp. C.* 2, *b.* (cf. niedonoszony, niedowarzony, zielony), ztąd *Substant.* DOSZŁOŚĆ, doźrzałość, dójście pory swojéj, i wymiar sił z niéj pochodzący, die Reife, die Zeitigung; der durch Wachsthum und Reife erlangte Grad der Kraft. Podług doszłości w siłach, zrzebięta trzeba na stajnie brać. *Hipp.* 23. Niedoszłość, niedoźrzałość, bezsilność, niekrzepkość, niezdolność, Unreife, Ohnmacht, Kraftlosigkeit, Unfähigkeit. Paweł ś. pisze: chodźcie duchem, iżeby nam okazał, niedoszłość naszę do wypełnienia zakonu. *Gil. Post.* 172. §. Dochodzić, do skutku przychodzić, zu Stande kommen. Jeżeli Hrabina odkryje te intrygi, wesele nie dójdzie. *Teat.* 38, 277. Trzeba było siedzieć spokojnie, a weseleby było doszło. *ib.* Doszły, do skutku przywiedziony, uskuteczniony, zu Stande gekommen, zu Stande gebracht. Pierwszy sejm niedoszły, był Krakowski za Zygmunta I. *Skrzet. P. P.* 1, 57. *§. Dójść na co, skutecznym być na co, zdać się na co, wozu taugen, nützen, dienen. Wiedział, na które choroby ta woda nie dójdzie. *Syxt. Szk.* 209. *§. *Impers.* Doszłoby, żeby nie miał etc. *vel* doszłoby tego, owego, *absurdum foret nescire, quidni? quidni faceret? quid mirum, si? Idem valent illi modi loquendi:* co za dziw? jeszczeby dobrze, a jakoż, *ut Graecis πῶς οὐ. Cn. Th.* 142. jakby niemiał n. p. mieć, wiedzieć, wie sollte er denn nicht haben, wissen? *Trotz* bierze: doszłoby, doszłoby tego, za uszłoby, es gienge noch mit, gienge noch hin, würde noch angehen, hingehen, passiren. Doszłoby, żeby pieniędzy nie miała; doszłoby ubóztwa jego, ale pychy jego nikt nie pochwali. *Tr.* §. Dochodzi mię co, dostaje mi się, odbieram co, przychodzi do moich rąk, do mnie, es kommt oder gelangt etwas bis zu mir, ich erhalte, empfange. Nie w tym rzecz jest, jako nas co dochodzi, i co nam dają; ale jakim umysłem. *Gorn. Sen.* 21. Wszystkie pieniądze przez jego mnie dochodzą ręce. *Teat.* 48, 65. (*Vind.* noterpriti, noterhoditi). Mam za to, że cię list ode mnie posłany doszedł. *Warg. Radz.* 2. Doszłe tu w tych dniach z różnych miejsc listy, donoszą.... *Gaz. Nar.* 1, 257. (nadeszłe, erlangt, eingetroffen, eingegangen). Doszło mię co, doniosło się do mnie, *pervenit ad aures meas. Cn. Th.* es ist mir zu Ohren gekommen, ich habe in Erfahrung gebracht. *obsol.* Doszło kogo wiedzieć: *n. p.* Doszło to wiedzieć Fulkona arcybiskupa. *Krom.* 268. Co skoro wiedzieć doszło Przemyśla.... *ib.* 265. §. *Zaimk.* Dochodzić się czego, chodzeniem dostać, zyskać, nabyć, ściągnąć na się, etwas ergehen, mit Gehen erwerben, erlangen, sich zuziehen.

DOJUTREK, rka, *m.* DOJUTRASZEK, szka, *m. zdrobn.*, 1. do jutra tylko mający trwać, doczesny, der nur bis Morgen lebt. Gdy dziecię do chrztu trzymała, pytając się jéj, jakieby mu imię dać, odpowie: Dojutrek; co znać, że duchem prorockim wymówiła, bo dziecię nazajutrz umarło. *Nies.* 1, 166. Coż ci pomoże, nędzny dojutrku, nad wszystkim światem panować. *Hrbst. Lek. B.* 2. Krótkiemi dojutrkami jesteśmy. *Hrbst. Nauk. B.* 6, *b.* Dojutrkami i pielgrzymami. *ib. R.* 7, *b.* Królowie nasi tylko dojutraszki, na kogo więc mają łożyć. *Pot. Arg.* 113. — 2. Do jutra odkładający, der alles auf den Morgen verschiebt, ein Zauderer. Mówili przyjaciele, aby się spowiadał, On wszystko, jutro, jutro, kapłanom odkładał, Umarł on dojutraszek z swojém odkładaniem. *Papr. Koł. O. b.* Dojutrkowie nigdy nie żyją, ale żyć mają. *Pilch. Sen. list.* 342. Zygmunt Aug. *Sarn.* 1224. *Kojał.* 95. *crastinus.* Zygmunt III. z przyrodzenia dojutrek. *Nar. Chodk.* 1, 110. Fabiusza nazwano dojutrkiem. *Zab.* 4, 287. *cunctator*, odwłóczyciel, odkładacz. *Nar. Tac.* 2, 296. Jednego tylko, Marto, trzeba, wszystko fraszka, Niepuszczą na wieczerzę Pańską dojutraszka. *Pot. Pocz.* 71. DOJUTRZNY, a, e, — ie *adv.*, do jutra trwały, doczesny, bis morgen während, vergänglich, kurz. Ta miłość nie wieczna; ale dojutrzna. *Farnov.* 67. Miły boże, jakie nasze zabiegania około majętności doczesnych i dojutrznych. *Hrbst. Nauk. J.* 7. Na on żywot wieczny, nie na ten dojutrzny oglądaj się. *ib. A.* 5, *b.* DOJUTRZNOŚĆ *ob.* Nietrwałość, krótkość, doczesność.

DOKĄD *adv. - cum encl.* DOKĄDŻE! DOKĄDŻE? 1. względem miejsca, gdzie, do którego miejsca? wohin? (*Boh.* dokad, dokud, dokawad, kam, (cf. kędy, - kąd); *Slov.* dokud, kam, kďe; *Carn.* dokâm, kamer, kam; *Vind.* kam, kaj; *Croat.* kàm, kamo; *Dal.* kàmo; *Slav.* kuda, kamo; *Eccl.* камо, *Ross.* куда, докуда; *Sorab.* 1. džeto; *Sorab.* 2. žowon). Panie, dokąd idziesz? Dokąd ja idę, nie możesz zemną iść. *W. Jan.* 13, 36. Pyta się wszystkich, których spotka, zkąd, dokąd i po co idą. *Mon.* 67, 670. Czołem wprzód, czołem, obaj się witają, I wzajem dokąd i zkąd się pytają. *Jabł. Ez.* 36. Co inszego kędy, co inszego dokąd. *N. Pam.* 22, 104. Dokąd, dokąd źli ludzie tak się porywacie? *Petr. Hor.* 2, *Q.* 3. (*quo ruitis*). 2. Dokąd, względem czasu, stopnia, dopóki, jak daleko, jak długo, (odpow. dotąd), wie lange, wie weit, bis wie lange, *resp.* so lange; *Vind.* dokler, doklei; *Boh.* dokud; *Ross.* доколь, доколѣ. Dokądże lud ten wzruszać mnie ma ku gniewu, i dokądże mi wierzyć nie będą? *Radz. Num.* 14, 11. Dokądże będziecie tak twardego serca. *Wrob. Żołt.* 6. Dokąd nas chcesz zapomnieć, dokąd swego stada nie nawiedzisz pasterzu? *Groch. W.* 1. DOKĄDKOLWIEK *adv.*, byledokąd, byle gdzie, do jakiego bądź miejsca, irgend wohin, wohin nur immer. *Boh.* kamsy; *Vind.* kamerbodi, kamerkoli, kamdergram; *Croat.* kamgod, kamgoder; *Sorab.* 1. medże tam. §. Do któregokolwiek czasu, stopnia, so lange nur immer, so weit nur immer. Dokadkolwiek kto będzie z domu Rakuzkiego. *Czachr. Tr. H.* 2.

DOKARCZOWAĆ *cz. dk.*, do końca wykarczować, vollends ausroden. Dokarczowali część jaką pola. *N. Pam.* 13, 76.

DOKARMIĆ *cz. dk.*, Dokarmiać, dokarmiwać *nied. et czstl.*, dotuczyć, opaść, vollends feist machen, fett mästen; *Ross.* докармить, докармливать. Krowę taką najlepiéj dokarmić, i zabić na domową potrzebę. *Haur. Sk.* 52. Do młyna wieprze dawać, coby ich dokarmiwać. *Gost. Ek.* 42. §. Dziecię odchować, ein Kind bis zum Absetzen von der Brust säugen, ein K. absetzen. Matka dokarmiwszy

dziecko, oddała ojcu. *Oss. Wyr.* §. Do śmierci dochować, zu Tode füttern, bis an den Tod unterhalten.

DOKĄSAĆ, *F.* dokąsa *cz. dk.*, dogryźć, z resztą przegryźć, vollends zubeißen, durchbeißen, todt beißen; *Sorab.* 1. dokuszam.

DOKAZ, u, *m. Boh.* dokaz, důkaz, dokazka, důkazek; *Ross.* доказаніе, dowód, dokazanie, okaz, der Erweis. §. Dopięcie, uiszczenie, przywiedzenie do skutku, wykonanie, das Ausrichten, zu Stande Bringen, Bewerkstelligen. Wezyr zbity nieszczęścia dokazem. *Zab.* 15, 77.

DOKAZAĆ, *F.* dokaże *cz. dk.*, dokazuje *Pr.* Dokazywać *czstl.*, okazać na oko, dowieść, przekonać, erweisen, beweisen; *Boh.* dokazati, dokaži, dokazowati; *Vind.* dokasati, skasati; *Ross.* доказать, доказывать. Żaden mi tego nie dokaże, żeby wiek terazniejszy był jakąś nową przywarą zarażony, któraby wiekom dawniejszym nie była znajoma. *Mon.* 67, 701. Żadnego pewnego dowodu niemasz, czymby kto tego dokazował, iż to prawda. *Erazm. Jęz. li.* 7. Dokazywać komu, dowodzić, przekonywać go. *Oss. Wyr.* §. Dokazać czego, dopiąć, dójść czego, uiścić, postawić na swojém, przywieść do skutku, wykonać, zu Stande bringen, ausführen, erreichen, bewerkstelligen, bewirken, ausrichten; *Boh.* dokazati; *Sorab.* 1. wopokazu, dotekuyu; *Vind.* skasati, storiti, vunspelati, dokonzhati, dopernesti; *Carn.* dapernasham; *Ross.* испечаловать. Cnota może dokazać wszystkiego. *Bardz. Tr.* 514. Co niegdy prawość, dzisiaj dokazują grosze. *Teat.* 43, *b.* 63. *Drozd.* Usilność a czas wszystkiego dokaże. *Zab.* 12, 287. Statek i cierpliwość wszystkiego dokaże. *Teat.* 26, 65. Złotem wszystkiego dokazać potrafię. *ib.* 53, *b.* 24. Obaczemy, kto z nas swego dokaże, i komu się ten cud piękności dostanie. *ib.* 5, *b.* 3. Dokażemy swego, nie turbuj się. *ib.* 38, 277. Nie mógł swego dokazać. *ib.* 54, *c. C ii.* Jeżeli go batóg nie nawróci, szubienica reszty dokaże. *ib.* 26, *b.* 31. Kto chce mniéj dokazać, zakrawa na więcéj. *Nar. Hst.* 3, 267. Łatwiéj z paszczy wilczéj Łup wyrwać, niż dokazać, że poeta zmilczy. *Kras. Sat.* 119. Mało dokazał mieczem Drakon krwawy, A Ezop wygrał, chocia bajki plecie. *Hor. Nar. pr.* — *Slov. Prov.* Timi zubami teg kože ně dotáhneš, (nie dokażesz temi sposobami, nie dociągniesz skóry temi zębami). Dokazać, przewagą co do skutku przywieść, ztąd ile razy używa się przy lichym jakim dziele, pochodzi na szyderstwo n. p. Mój pan synal, czegożby nie dokazał, jest to ptaszek obrotny. *Teat.* 29, 69. — §. Poradzić z kim, przemódz, przeprzeć, zwyciężyć, pokonać kogo, mit jemanden fertig werden, Glück mit ihm haben, die Oberhand haben. Dowmunt przeważnie a często dokazał przeciw Krzyżakom. *Stryjk.* 306. Aleksander W. szczodrobliwością a nie oną wielką mocą swą nad wszystką Azyą dokazał. *Orzech. Tarn.* 67. §. Dokazać komu, wyrównać mu, einem gleich kommen. Cezar nie dokazał Alexandrowi dziełami. *Oss. Wyr.* §. Dokazywać nad kim, wydziwiać, pastwić się, sich an jemanden weiden, übel mit ihm umspringen. Służy mu dostatek, aby dokazował nad uboższemi, żeby gniótł słabszego. *Bard. Tr.* 466. Lepsza rzecz jest, być zwycięzcą siebie samego, niżeli nad nieprzyjacielem dokazywać. *Sk. Żyw.* 2, 349. Krzywdzisz ubogich, niewinnych mordujesz, Nad prawdą, cnotą, co chcesz dokazujesz. *Wad. Dan.* 167. Dokazować nad słabym nie wielkie męstwo. *Cn. Ad.* 196. Łacno nad umarłym dokazować. *ib.* 411. Ma prawy rycerz skromnie zwycięztwa zażywać, nie dokazując okrucieństwa swojego nad zwyciężonemi. *Star. Ryc.* 53. (nie wywierając, ohne seine Grausamkeit auszulassen). §. *Absol. intrans.* Dokazywać, działać przewagi, wielkiemi czyny popisywać się, große Thaten thun, sich hervorthun. Ten kawaler na przeszłéj wojnie wiele dokazywał swoją dzielnością. *Boh. Kom.* 4, 307. Duch Eliasza przeszedł do Elizeusza, i jeszcze z większym skutkiem dokazywał, niżeli w jego nauczycielu. *Żal. Test.* 220. Nagadaliśmy się z sobą o dawnych czasach; miły Boże, jak to przed laty Polacy dokazywali! *Oss. Str.* 1. *In pejus* Dziwy wyrabiać, szaleć, popisować się czém i jak nie potrzeba, mit Kunststücken, Künsteleyen, Streichen u. s. w. sich hervorthun. Dokazywał na koniu, aż kark skręcił. *Oss. Wyr.* *DOKAZACZ, a, *m.*; *Ross.* доказатель; *Sorab.* 1. wopokazwař, dowodziciel, dokazujący, der Erweiser, Ausrichter, Ausführer. *DOKAZALNY, a, e, — ie *adv.*, *Ross.* доказательный, do dokazania, mogący być dokazanym, okazanym, dowiedzionym, wykonanym, erweisbar, ausführbar.

DOKAZIĆ *cz. dk.*, do szczętu pokazić, vollends verderben, anstecken, inficiren; *Boh.* dokazyti; *Sorab.* dokafycž.

*DOKI *adv.*, dopoki, dokąd, jak długo, wie lange? Doki tego bawienia? *Teat.* 53, 100. Doki to znowu tego będzie? *ib.* 33, 23.

*DOKIDAĆ, *cz. dk.*, dorzucić, docisnąć, hinzuwerfen; *Ross.* докинуть, докидывать.

DOKISNĄĆ *jednotl. dk.*, dokisać, *ndk.*, dokwaśnieć, do reszty przekisnąć, vollends durchsäuern; *Rag.* dokisnuti; *Ross.* докиснуть, докисать.

DOKŁAD, u, *m.* DOKŁADKA, i, *ż.* dodatek, przyczynek, przydatek, dopełnienie, die Zugabe, der Zusatz, Beysatz; *Boh.* důkladek, (cf. *Boh.* důklad przycisk; *Ross.* докладъ, докладка relacya, przekładanie, sprawa, докладчикъ referent. *Czack. Pr.* 1, 258). Do tego, co się już mówiło, bardzo mało albo nic do dokładu mi się zostaje. *Gorn. Dw.* 224. Zkąd wziąć dokład tych rzeczy, których prawie nie dostaje. *Gost. Gor.* 65. Dalszą tu teraz o tém dam naukę, dla zupełnego dokładu i wiadomości. *Haur. Sk.* 161. Prawa mają panować, a dokład, wykład, poprawa praw, ma być przy urzedzie. *Petr. Pol.* 261. Dokład, *appendix. Fr. Ad.* Polityki Arystotelesowej z dokładem ksiąg ośmioro *Petrycego.* Powinność kmiecia jest, iżby pracę dla pana odbył; ale niemasz tego dokładu, iżby sam przez się pracować miał. *Kras. Pod.* 2, 226. Zawiłość stylu pochodzi częścią z dokładek i łatania. *Pilch. Sen. list. pr.* Tak rzekł, a Zefir bez dalszéj dokładki Porwał i w pustym porzucił ją lesie. *Morszt.* 69. (bez wielkich zachodów, bez korowodów, nic nie dokładając, ohne weiters, ohne weitere Umstände). — §. Dokład, dokładanie się kogo, zasiąganie czyjego zdania, das Zurathheziehen, das Berathen. Grzegorz nakazuje, aby krom dokładu papiezkiego pomazować

króla Polskiego nie ważyli się biskupi. *Krom.* 108. *(injussu eo*, cf. mimo niego). Miasto po Febowym stanowił dokładzie, *posuit jussam Phoebeis sortibus urbem. Żebr. Ow.* 58. — §. Warunek, kondycya, die Bedingung. Przyjął od nieprzyjacioł pokój z temi dokładami.... *Ustrz. Kr.* 2, 175. Dał nieprzyjacielowi pokój z temi dokłady, które on sam w rozpaczy podał. *ib.* 341. DOKŁADAĆ *ob.* Dołożyć. DOKŁADNOŚĆ, ści, *ż.* dostateczność, zupełność, die Vollständigkeit, Umständlichkeit; *Boh.* důkladnost; *Ross.* испытность, подробность. Solignak z taką dowodnością i dokładnością pisał dzieje Polskie, iż.... *Stebl. pr.* Cóż warta taka powieść, w któréj nie ma potrzebnéj do sądzenia o rzeczach dokładności. *Oss. Wyr.* °§ Pójdź na miejsce wysokie, tam maluj te wesołe wejrzenia, te piękne brzegi i dokładności. *Karp.* 3, 12. *ces coteaux, ce lointain*, diese Strecken; podobno tu uchybił przytoczony autor sam dokładności, używając słowa niedostatecznego; może rozumie przez nie w powszechności wszystkie połączone widoki, jakoby przynależytości, przydatki, przykładki. DOKŁADNY, a, e, — ie *adv.* dołożny, dowodny, dostateczny, zupełny, umständlich, ausführlich, vollständig; *Boh.* dukladný; *Vind.* popeun, pozielen, islozhliu, iszielen; *Ross.* испытный, подробный, обстоятельный, (*Ross.* докладный relacyjny). Co? ja babiarz? o! co nie, to nie! ale tylko cale dokładny w moich powieściach. *Teat.* 48, 17. Wyobrażenia dokładne, które zupełnie okazują pierwsze swoje wizerunki, do których należą. *Cyank. Log.* 80. Nie widziałem wprawdzie twarzy jego dokładnie; ale jest młody i wdzięczny. *Teat.* 53, *d.* 47. §. Do nitki, całkiem, ściśle zamykający, przypadający, genau passend, anschließend, knapp. Pod klapką u wiaderka w pompie daje się skórka lub sukno, żeby dziurę spodnią dokładnie i szczelnie zamykała. *Świtk. Bud.* 346.

DOKLEIĆ *cz. dk.*, dokleiwać *czstl.* zupełnie, lub więcéj jeszcze przykleić, vollends anleimen, noch mehr anleimen; *Ross.* доклеить, доклеивать.

DOKLEPAĆ *cz. dok.* doklepuje *Pr.* Doklepywać *częstotl.*, do reszty poklepać, vollends beklopfen. Doklepać kosy. *X. Kam.* Doklepawszy chłopca matusia, puściła go wolno. *Oss. Wyr.* — *Fig.* Dojmować, dokuczać, niederklopfen, niederdrücken, zusetzen. Ci, którym nędza doklepuje, za zwyczaj są podejźrzliwi. *Mącz.* §. Doklepać roboty, byle jak skończyć robotę, zbyć ladajako, niechętnie, z ociąganiem się, dołatać, eine Arbeit zu Ende leyern, schludern, daß sie nur fertig wird, gleichviel wie, fertig hämmern. *Podobnież* Doklepać pacierza.

DOKŁÓĆ *cz. dk.*, dokole *F.* dokalać *ndk.*, do szczętu pokłóć, vollends erstechen, zu Ende stechen; *Ross.* доколоть, докалываю; *Eccl.* доколаю *macto.* DOKLUĆ *cz., dk.*, doklwać *ndk.*, dziobem przekłóć, vollends durchpicken, zu Ende picken; *Ross.* деклевать, доклевывать.

DOKOŁA *ob.* Koło.

DOKOŁATAĆ, *F.* dokołace, *cz. dk.*, dogruchotać, dołamać, dopsuć, vollends zu Ende klopfen, durch Klopfen, Stoßen, Schlagen zu Grunde richten; *Ross.* доколатить, доколачивать. Dokołatał powozu. *Oss. Wyr.* §. Dosadzić, dokuczyć, dobić, dojąć, einem zusetzen, tüchtige Stöße geben. Już ci te broń wydarto i dokołatanoć nią dobrze. *Twor. Wie.* 84. Tak im Moskwa dokołatała, iż od ośmiu tysięcy ludzi ledwo ich zostać mogło półtrzecia tysiąca. *Biel. Kr.* 574. DOKOŁATAĆ się czego, *dok. zaimk.*, kołataniem wskórać, dopukać się, doprosić się, sich etwas erklopfen, mit Klopfen, Stoßen, Schlagen bewirken, mit Mühe und Noth erringen.

DOKOMPLETOWAĆ *ob.* Dopełnić, uzupełnić; *Boh.* celiti, zaceliti, (cf. cały); *Vind.* dozeleti.

DOKONAĆ, °Doskonać *cz. dk.*, Dokonywać *czstl.*, zupełnie wykonać, vollends ausführen, beendigen, vollenden. *Boh.* dokonati, dokonawati; *Sorab.* 1. dokonam, dokonacž; *Slov.* dokonáwám; *Vind.* dokonzhati, dopernesti; *Bosn.* dospitti, vrrisciti, svrrisciti; *Dal.* dozpiti; *Croat.* dokonyati, obverssiti, dovershiti; *Ross.* вершить, совершать. Oto idziemy do Jerozolimy i dokona się (*Pass.*) wszystko, co napisano przez proroki. *Sekl. Luc.* 18. (wypełni się, ziści się, es wird alles erfüllt werden). Dokonała się rzecz, już wszystko uczynione. *Mącz.* Dokonanie, uskutecznienie, uskutkowanie, uiszczenie, die Erfüllung, Vollendung, Ausführung. Wilhelm upornie się starał o dokonanie małżeństwa z Jadwigą. *Stryjk.* 440. Polacy uporną śmiałością a dokonaniem i skutkiem szczęśliwém na Lwa uderzyli. *Stryjk.* 309. Prawa miłość boża °doskonanie zakonu jest, iż czyni, co jedno zakon przykazuje. *Sekl.* 91. (*Slov.* dokonánj *decisio*). — §. Dokończyć, do końca przywieść, enden, beenden, vollenden. Nie ten, kto pocznie, ale kto dokona, zapłatę odnosi. *Sk. Żyw.* 2, 176. Oby tak łacno dokonywać sprawy, Jak to je łacno dobra chęć zaczyna. *Kniaź. Poez.* 2, 143. Kto od boga poczyna, wszystkiego dokonywa. *Cn. Ad.* 391. Począł budować, a nie mógł dokonać. *W. Luc.* 14, 30. Łacno począć, niełacno dokonać. *Cn. Ad.* 413. Nie żałuj słów, wszak nie pieniądze, a dokonaj tego, coś począł. *Gorn. Wł. Q.* 4, *b.* (kontynuj do końca). Dokonanie, koniec, dokończenie, ukończenie, das Beenden, die Beendigung, Vollendung, das Ende. (*Vind.* konzhnost, dokonzhnost). Mąż mądry nie tylko o początek się stara, ale i o dokonanie. *Budn. Ap.* 82. Każda rzecz stworzona ma początek, tudzież i dokonanie, a to skończenie jest jawne. 1 *Leop.* 4 *Ezdr.* 9, 5. — *Grammat.* Słowo dokonane, oznaczające czyn zupełnie uiszczony, ein Zeitwort der vollendeten Handlung *actionis consummatae.* Słowo dokonane: dałem *dedi*; niedokonane: dawałem *dabam. Kopcz. Gr.* 3, 2. *Slov.* dokonaný, to, co se giž stalo. Nedokonalé słowo, *imperf. verb.* — Dokonać życia, koniec robić życiu, dem Leben ein Ende machen, das Leben endigen. Słabość wielka dokonała jéj życia. *Teat.* 49, 101. Strach i nieśmiałość przed czasem dokona to biédne życie. *Teat.* 6, *b.* 72. Jak to rzecz piękna dokonać życia przed śmiercią. *Pilch. Sen. list.* 264. — *aliter.* Wieku, życia, dni dokonać = dokonać = umrzeć; dokonywać = umierać, seine Tage endigen, abscheiden, sterben. Na starość zubożały, w zgrzybiałości wieku swojego dokonał. *Zab.* 6, 205. Ów staruszek, mimo wszelkie zabiegi, dokonał wieku swojego. *Kras. Pod.* 2, 219. Gdy kto na śmiertelnym łożu dokonywa.... *Tward. Wł.* 138. Karol W. dokonał r. 814. *Sk. Dz.* 857. *ob.* Konać, zgon.

§. Dokonać kogo, dobić go, domorzyć, einem den Rest geben, das Garaus machen, ihn völlig aufreiben. *Croat.* zkonchati, zkonchávam; *Ross.* конать, доконать. Radził, nie wdawać się w negocyacye; dokonać raczéj nieprzyjacioł wojną. *Tward. Wł.* 35. Tak ich za trzy miesiące dokonali i wybili, iż ledwo który żyw został. *Sk. Dz.* 862. Starość wszystkiego dokona, *conficit. Mącz.* Wynędzonem był suchotami; ode dnia aż do nocy dokonywałeś mnie. *Radz. Es.* 38, 12. Dokonywać się *pass.* - *consumi*, aufgerieben, verzehrt werden, (*Croat.* zkonchatisze). Chléb w przyjmowaniu sakramentu dokonywa się, *consumitur. Zygr. Gon.* 252. DOKONYWACZ, a, *m.* DOKONAWCA, y, *m.* który czego dokonywa, der Vollender, Vollstrecker, Beendiger. *Slov.* dokonáwatel; *Croat.* zverssìtel; *Ross.* вершитель, довершитель. Sprawca i dokonawca wiary Jezus. 1 *Leop. Hebr.* 12, 2.

DOKOŃCZYĆ *cz. dk.*, Dokończać *ndk.*, Dokończywać *czstotl.* i *ndk.*, do końca doprowadzić, do reszty pokończyć, spełnić, ukończyć, vollends beendigen, enden, vollenden. *Slov.* dokončugi, dokonáwám; *Boh.* dodělati, dodělawati; *Sorab.* 2. dokonzowasch; *Sorab.* 1, pžetžinu; *Croat.* dokonchati, dokonchavati, dokonyati, dokonyavam, dokancham, (*Croat.* dokanchati = postanowić, uchwalić); *Rag.* dovarscitti; *Bosn.* dovarsciti, suarscitti, suerscitti, dospiti, dovrrisciti, izvarsciti; *Vind.* dokonzhat, dádjati, dolvpraviti, odpraviti, dostoriti; *Carn.* dadęlam; *Ross.* докончить, доканчать, доканчивать, довершить, отдѣлать; *Eccl.* скончать, скончавать, навершаю. Porównanie dnia z nocą smętnéj zimy dokończa, przyprowadzając z sobą wesołą wiosnę. *Fur. E.* 4, *b.* Nieprzyjaciela od rzéki odpędza; w tém dokończono most. *N. Pam.* 4, 86. Chciał żegnać, nie dokończał, słów nie domawiając. *Jabł. Tel.* 325. Budował kościół, i już go dokończywano, gdy.... *Sk. Dz.* 226. Pytano ich, za czyjémby pozwoleniem dokończywali budowania onego? *Budn.* 3 *Ezdr.* 6, 4. Król dobrej myśli zażywał, A tańców dokończywał, Gdy.... *Zbil. Dr. G.* 2. Niedokończony, unbeendet, unvollendet. Zaczyna niedokończony kończyć napis. *Teat.* 53, *c.* 9. *Sorab.* 1. nedokončženité *infinibilis;* (*Vind.* dokonzhen, konzhen = końcowy, konieczny). Dokończenie, dokonanie, koniec, die Beendigung, das Ende. *Vind.* dokonzhnost, konzhnost; *Ross.* додѣлка, додѣланіе, додѣлываніе, отдѣлка, совершенство. Lepsze jest dokończenie rzeczy, niż początek jéj. *Budn. Eccl.* 7, 8. Nauki téj w tym rozdziele dokończenie i zamknienie. *Wiśn.* 396. W bojach patrzemy zawsze dokończenia, nie przyczyny. *Bard. Tr.* 21. Ukaż mi złego którego, jeśli było dobre dokończenie jego? *Rej. Ap.* 24. §. Dokończyć kogo, dokonać, dobić, wytępić, wygubić, einen vollends aufreiben, ihm den Garaus machen. Bolesław tak poraził Jaćwingów, iż żaden nie uszedł; a tak ich dokończywszy, krainy ich wszystkie osiadł. *Biel. Kr.* 152. Bez mała dokończyliby mię byli na ziemi; lecz ja nie opuściłem przykazań twoich. *Budn. Ps.* 119, 87. (wniwecz obrócili. *Bibl. Gd.*). Mahometowe i pogańskie księztwo Od twego miecza padnie dokończone, Po części przedtém przez cię nachylone. *P. Kochan. Jer.* 406.

DOKOŃCZYCIEL, a, *m.* który dokończa, der Beendiger, Vollender. *Vind.* dokonzhar, dokonzhavez, dokonzhauz, sdelauz, dopernashar; *Bosn.* dospitegl, suerscillaç; *Ross.* совершитель. *De la Cépède*, dokończyciel historyi naturalnéj Buffona. *Gaz. Nar.* 1, 306. — Dokończyciel, wyprawiciel, sprawiciel, *confector. Mącz.* der Bewerkstelliger, Vollzieher. *W rodz. żeńsk.* DOKOŃCZYCIELKA, i, die Beendigerinn, Vollenderinn, Vollzieherinn; *Ross.* совершительница. Marya miała być dokończycielka zakonu, danego na białegłowy. *Biał. Post.* 257. DOKONYWACZ, a, *m.* wykonywający co do ostatniego stopnia doskonałości, der etwas ganz und vollkommen ausführt. Grybowal był pierwszym przewodnikiem i ostatnim dokonywaczem odmiany artylleryi Francuzkiéj. *Jak. Art.* 1, 225. DOKOŃCZYWAĆ *ob.* Dokończyć. DOKONYWAĆ *ob.* Dokonać.

DOKAPAĆ *intrans. dk.*, dokapie *Fut.*, aż do pewnego kresu przekapać, lub do końca wykapać, bis wohin träufeln, zu Ende träufeln, austräufeln; *Croat.* dokapati, dokaplyem.

DOKOPAĆ *cz. dk.*, dokopie *Fut.* dokopuje *Pr.*, dokopywać *czstotl.*, do pewnego kresu lub do końca wykopać; na kopanc przyczynić, bis zu einem gewissen Puncte hin graben, vollends ausgraben; noch mehr dazu graben. *Boh.* dokopati, dokopáwati; *Rag.* dokopatti; *Croat.* dokopati, dokapam; *Ross.* докопать, докапывать. Dokopię dzisiaj rowu tego. *Tr.* DOKOPAĆ się czego *zaimk.*, kopaniem dójść czego, trafić na co, ergraben, durch Graben erhalten, ausgraben. *Bosn.* dokopatise, doseghnuti; *Ross.* докопаться. Dobréj się dokopał rudy. *Haur. Ek.* 178. Ledwie się dokopał wody. *Wereszcz. Reg.* 52. Dokopał się czerwonego piasku. *N. Pam.* 15, 291. Dokopywają się skarbu. 1 *Leop. Job.* 3, 21. Nieszczęśliwi, co na skarb chciwi, Nie mogą się dokopać go w ziemi. *Chrośc. Job.* 18. *Simil.* Dokopać się do czego, kopaniem dójść do czego, sich bis wohin durchgraben, durcharbeiten. Miejscami dokopują się do kamienia piaszczystego. *Torz. Szk.* 4. *Fig.* Dokopać się, dobadać się, domacać się, dowiedzieć się, erforschen.

DOKOPCIĆ *cz. dk.*, kopciem do pewnego kresu lub do końca powlec, bis wohin mit Rauch überziehen; vollends räucherig machen; *Ross.* докоптить, докапчивать. DOKOPCIEĆ *nijak. dk.*, do końca przekopcieć, vollends durchräuchern, ganz räucherig werden; *Ross.* докоптѣть.

DOKOSIĆ *cz. dk.*, dokoszę *F.* koszenia dokończyć, zu Ende mähen, vollends ausmähen. *Rag.* dokositti; *Ross.* докосить, докашивать. Nabierz świeżego siana dla bydła; a ja dokosiwszy, bo już trochę zostaje, pójdę za tobą. *Sk. Żyw.* 162. §. Przykosić do nakoszonego kosą, noch mehr hinzu mähen. Gdy trawy nie stało, poszedł, aby jéj jeszcze dokosił.

DOKRĘCIĆ *cz. dk.*, dokręcać *ndk.*, z resztą pokręcić; więcéj przykręcić, zu Ende drehen; noch mehr drehen. *Ross.* докрутить. докручивать, cf. досучить, досучивать, abzwirnen.

DOKROIĆ *cz. dk.*, Dokrajać *ndk.*, do pewnego kresu przekroić, bis wohin schneiden; noch mehr hinzu schneiden. *Ross.* докроить, докраивать; (*Vind.* dokrajati, dokonzhati = dokończać).

DOKRYĆ *cz. dk.*, dokryję *F.*, dokrywać *kontyn.*, do pewnego kresu pokryć, bis wohin bedecken, verdecken, verbergen; *Ross.* докрыть, докрывать.

DOKTOR, a, *m.* DOKTOREK, rka, *m. zdrbn.*, z Łac. nauczyciel, dziś tytuł akademiczny, który otrzymuje się w akademiach, gdzie kreują doktorów teologii, prawa, lekarskiéj nauki i filozofii. *Kras. Zb.* 1, 240. aus dem Lat. ein Lehrer; jetzt eine academische Würde; (*Slav.* doktor; *Carn.* dohtar; *Rag.* vnaucitegnik; *Vind.* doktar, vuzhenik, prauduvauz = prawnik, jurista). Doktorowie wzięli imię od uczenia. *Rej. Post. C.* 2. Jak się mają rodzice zachować przeciwko doktorom a nauczycielom swych synów. *Gliczn. Wych. N.* 3, *b.* Paweł ś. zowie się doktorem pogańskim, bo więcéj pogan, niżeli żydów do kościoła nabierał. *Sk. Dz.* 35. Prostak doktora uczy, jaje chce być mędrsze, niż jego mać kokosz. *Mącz.* Lepszy prostaczek, który bogu służy, niżli nadęty doktor, który siebie zaniechawszy, obrotów niebieskich rozumem sięga. *Groch. W.* 182. Papierowy doktor. *Dwor. J.* 2. (nic nie umiejący, a przecię dyplomatem zaszczycony). Doktor pończoszka. *Gemm.* 72. (którego poznasz nie po głowie, ale tylko po pończoszce, zwyczajnie czerwonéj). — Doktorowie, w teolog., w szczególności nauczyciele kościoła, Ojcowie śś. die Kirchenlehrer, Kirchenväter, Schriftgelehrten. Biada wam doktorowie, w zakonie uczeni. 3 *Leop. Math.* 23, 13. (szkrybowie. 1 *Leop.*). Doktorowie i Faryzeuszowie. *Budn. Math.* 5, 20. (*not.* rabiny żydowskie). Rozumieli śś. Doktorowie, iż ku tym tajemnicom wiele się wyobrażeń ściągało. *Kucz. Kat.* 86. Ty dziś nastający doktorku, chrześciaństwu wszystkiemu przymawiasz. *Sk. Kaz.* 555. Czemu ci nasi doktorkowie nowi przymawiają nam, że się żegnamy! *ib.* 556. *NB.* Teologowie katoliccy pospolicie na przegryzkę nazywali ministrów protestanckich doktorkami. §. Doktor, medyk, lekarz, der Arzt, der Doctor. Temu nie wołaj doktora, komu miła swa choroba. *Ern.* 171. Rozgniewany na lekarze i doktorów cesarz, z oczu im iść kazał. *Sk. Żyw.* 1, 431. Nic zdrowym po doktorze, i doktorom po zdrowym. *Dwor. C.* 2. Doktor od złotéj bani. *Teat.* 28, *b.* 32. (*ob.* Bania) ein Quacksalber. Nie uczyni głupiego doktorem długa suknia, ani czerwony biret. *Mącz.* Niepewny doktor, pewny zabójca. *Pot. Jow.* 125. Co powiem o medykach, których doktorami, O jak niesłusznie zowią, raczéj mordercami. *Opal. Sat.* 67. Doktora o zabój nie pozywają. *Ern.* 171. Najwięcéj u nas żydów, doktorów, i szlachty. *Rys. Ad.* 47. Każdy doktor ma trzy postawy w sobie; kiedy przyjdzie, miły jak anioł; kiedy uléczy, dobry jak bóg; kiedy się nadgrody upomina, zły jak dyabeł. *Rys. Ad.* 33. Już mu i Sandomirski doktor nie pomoże, *ne Mercurius quidem cum Musis sanaverit. Rys. Ad.* 20. Czas najlepszy doktor. *J. Kchan. Dz.* 131. DOKTORAT, u, *m.* DOKTORSTWO, DOKTOROWSTWO, a, *n.* 1. godność doktorska, die Doctorwürde, Doctorschaft, (*Vind.* vuzhenishka vishnost, doktarsku vriedstvu; *Rag.* nauciteglstvo). W Pradze był na doktorat filozofii promowowany. *Birk. Gl. K.* 42. Ś. Jędrzéj przy Jezusie zostawał, i ostatnią promocyą od Ducha ś. na swoje doktorstwo odniósł. *Sk. Kaz.* 463. urząd nauczycielski, Lehramt. U nas trzeba było dawniéj za granicą szukać nauki i doktorstwa. *Mon.* 73, 523. 2. *Collect.* Doktorstwo, i. e. doktor z doktorową, z żoną swoją, der Doctor mit seiner Frau. DOKTORKA, i, *ż.* die Doctorinn, w szczegól. lekarka; (*Slav.* doktorica). Widzicie, jaka ja doktorka! już się rana goić poczyna. *Teat.* 54, *c. D. i i.* DOKTOROWA, y, *ż.* doktora żona, des Doctors Frau. DOKTOROWAĆ *cz. ndk.*, na doktorstwo kogo promowować, doktorem go kreować, einen zum Doctor machen, ihn doctoriren; (*Rag.* unaucitegliti). Doktorować się *zaimk.*, doktorem zostawać, Doctor werden. Z prawa doktorował się. *Sk. Żyw.* 2, 114. *Mon.* 73, 523. Sarbiewskiemu w czasie doktorowania się jego w Wilnie, Władysław IV. pierścień włożył na palec. *Zab.* 12, 20. §. Doktorować, léczyć, medykiem, lekarzem być, curiren, heilen, den Doctor machen. Jakże Wc Pan doktorujesz? zkądżeś się tego nauczył! *Teat.* 52, *c.* 17. DOKTORSKI, DOKTOROWSKI, a, ie, od doktora, lekarski, Doctor=, Arzt=, medicinisch; *Vind.* doktarski. Barwierz za rozkazaniem doktorowskiém krew puszcza. *Petr. Pol.* 231. Cyrulicy częstokroć się w doktorskie kuracye wdają. *Perz. Cyr.* 1, 2. Baby mają lekarskiéj, to jest, doktorowskiéj rady używać. *Szpicz.* 180. Książka doktorska, medyczna, lekarska, ein medicinisches Buch. DOKTOROWSTWO *ob.* Doktorstwo, Doktorat. DOKTORZYSKO, a, *m.* niezgrabny doktor, ein unbeholfener Doctor. Otóż i nasze kochane doktorzysko! wesele będzie zupełne! *Teat.* 20, *b.* 10.

DOKUĆ *cz. dk.*, dokuje *F.* dokować *ndk.*, do kresu pewnego lub też do końca pokuć, bis wohin schmieden, zu Ende schmieden; *Ross.* доковать, доковывать,

DOKUCZKA *ob.* Dokuka. DOKUCZLIWY, a, e, — ie *adv.*, lubiący dokuczać, andern gerne zusetzend, sie quälend; *Ross.* докучливый. Nic nie jest nikczemniejszego od człowieka nieumiejętnego; nad dokuczliwego nic gorszego. *Modrz. Baz.* 348. DOKUCZNIK, a, *m.* dokuczający drugim, ein Menschenquäler, Peiniger, Marterer anderer; *Eccl.* докучникъ. Tego dokucznika sami czarci się boją. *Nar. Chod.* 1, 296. DOKUCZNY, a, e, — ie *adv.*, zdatny na dokuczenie, tudzież wyrządzający dokuczenie, przykry, uciążliwy, prześladowniczy, quälend, peinigend, marternd; (*Slav.* dosadljiv; *Rag.* dóssadni). Zbójcy pielgrzymom dokuczne. *Chod. Kost.* 50. Już go i liche pachołki dokucznie gryzą. *Weryf. Pr.* 66. Nader dokuczna musi być, całe wojsko próżnujące chować. *Modrz. Baz.* 468. Biada plugawemu miastu dokucznemu. *Budn. Zeph.* 3, 1. (gwałty czyniącemu). DOKUCZYĆ *cz. dk.*, DOKUCZAĆ *ndk.*, wszelkie zgoła przykrości komu wyrządzać, dogryzać, dopiekać, dobadać komu, prześladować kogo, naprzykrzać mu się, dojmować, przycinać, docinać, einem zusetzen, ihn martern, quälen, ihm lästig werden, ihm Unannehmlichkeiten zufügen; (*Ross.* докучить, докучаю, (*Ross.* кучиться nalegać, куча kupa; *Eccl.* скука obrzydliwość); *Bosn.* dodiati, dosaditi, (*Bosn.* dokuciti *inuncare*; *Croat.* zkuchànye *gemitus*); *Rag.* dodiàti, dodjèvati, dossaditi, domoritti, (*Rag.* dokuciti, dokucìvati, *tollere e terra*, *assequi*; *Slav.* nedokucsn = niepojętny). Szarańcza, głód, powietrze, ogień, Krakowianom i sąsiadom ich dokuczyły. *Ber. Dek. B.* 2, *b.* Już i tak dość nam głód i bieda dokucza. *Teat.* 8, 4. Płecie lada co, gdy ogniem

dokuczy kat złodziejowi na bolesném ciele. *Pot. Syl.* 40. (cf. plecie jak na mękach). Prawda, że czasem miłość dokuczy, Nie śpi, nie jada, troszcze się, mruczy Rozkochany. *Karp.* 4, 10. Co bardziéj dokuczy, to rychléj nauczy. *Cn. Ad.* 86. Oj bieda mi bardziéj dokuczyła, niżeli lata. *Teat.* 26, *b.* 33. (bardziéj mię osłabiła, bardziéj mi się w znaki dała). Czuję się już dobrze na siłach; jeno mi ręka jeszcze cokolwiek dokucza. *Teat.* 54, *c. B. i i.* (boli). DOKUKA, i, *ż.* DOKUCZKA, i, *ż. zdrbn.* dokuczenie, nacieranie, naleganie, das Zusetzen, Peinigen, Quälen, Martern; *Ross.* докука, (скука nuda). Przez Habakuka Daniel był posilony, Kiedy go dokuka głodu nękała. *Chod. Kost.* 19. Próżne były nasze wrzaski, i do króla bezpotrzebne dokuki. *Weryf. pr.* 65. (natrętne skargi, Zudringlichkeit). Próżno skwierczeli i nadaremną dokukę czynili. *ib.* 65. Iże obiecaną wyprawiła sztukę, Tém większą działają dokukę, *impensius instant. Żebr. Ow.* 170. Dokuczkami natarczywemi od dyabła stracony. *Birk. Dom.* 65. Zbrodnie i grzechy szkaradne dokuczki mu czynią tak straszne, że przed niemi uciekać musi. *Birk. Ex.* 2. (tak mu dokuczają).

DOKUMENT, u, *m.* DOKUMENCIK, a, *m. zdrbn.*, w prawie, pismo urzędowne, stwierdzające ustanowienie w interessach zobopolnych między obywatelami. *Kras. Zb.* 1, 240. skrypt, spis, list, instrument, papier prawny, dowód pismienny, eine Beweisschrift, eine Urkunde, ein Instrument, eine Rechtsschrift. Odwołać się do dokumentów. cf. autentyk. DOKUMENTALNY, DOKUMENTNY, a, e, — ie *adv.*, istny, dowiedziony, dostateczny, pewny, niewątpliwy, sicher, gewiß, zuverläßig. Wiem to dokumentnie. DOKUMENTOWICZ, a, *m.* pieniacz, siedzący w szpargałach, wynajdujący w nich powody do prawowania się, ein Proceßsüchtiger. DOKUMENTOWAĆ *ob.* Dowodzić, Wywodzić, cf. autentykować.

*DOKUPCZYĆ *intrans. dk.*, kupczenia dokończyć, zu Ende handeln, auströdeln, ausbandeln; *Boh.* dokupčiti bankrutować.

DOKUPIĆ *cz. dk.*, dokupi *F.* Dokupować *kontyn.*, Dokupywać *częstotl.*, na uzupełnienie braku przykupić, przynabyć, hinzu kaufen; *Boh.* dokaupiti; *Vind.* dokupiti; *Rag.* dokùpiti; *Ross.* докупить, докупать. Dwa tomy mamy; trzeciego trzeba dokupić. *Ld.* Do włości po ojcu spadłych wiele jeszcze dokupił. *Oss. Wyr.* — Dokupić, kupna dotrzeć, dokończyć, erkaufen, wirklich kaufen. Wielką ceną dokupiony klejnot. *Weryf. pr.* (zakupiony, stargowany, erkauft, gekauft). §. DOKUPIĆ się *zaimk.*, co dać to dać, kupić podsadzaniem, z trudnością, für was immer kaufen, durch Kauf an sich bringen, erhandeln. Dokupować się, kupując nabywać, starać się kupnem nabywać, zu kaufen suchen, käuflich an sich zu bringen suchen. Najprędzéj dokupić się wszystkiego u żyda. *Pam.* 85, 1, 871. Nie dokupisz się posiadania jéj. *Teat.* 28, *b.* 173. Dokupićby się téj pogody złotem. *Groch. W.* 435. Ani się dokupisz = bardzo drogo. Dokupić się sprawiedliwości = nie darmo zyskać. Kto się czego dokupuje, Nie wiele chwały zjedna sobie. *Teat.* 17, *c.* 33. Ostatnia to, dokupować się tego, czegoś samą cnotą dostawać miał. *Kosz. Cyc.* 115. Odwołania ich trzebaby się dokupywać pieniędzmi. *N. Pam.* 16, 82. U Getów Domicyan dokupował się pokoju; a przecię go mieć nie mógł. *Biel. Kr.* 16. Nie chcę dobrodziejstw, których trzeba się przez zbrodnie dokupować. *Min. Ryt.* 1, 208. Kto hardy, próżnoby się wziętości dokupował. *J. Kchan. Dz.* 159. DOKUPNO, a, *n.* dokupienie, zakupienie, das Erhandeln, Erkaufen. Florenczykowie Roblota wielkiéj summy dokupnem na ratunek wezwali. *Krom.* 433. *magna mercede.* DOKUPNY, a, e, do dokupienia się, czego się dokupić można, erkäuflich, erhandelbar. *oppos.* niedokupny, unerkäuflich. Czas drogi niedokupnym, złotem niespłacony. *Kulig. Her.* 127.

DOKURCZYĆ *cz. dk.*, Dokurczać *ndk.*, do ostatniego ściągnąć, ścisnąć, äußerst beschränken, einengen, bedrängen. Leżał Włodzimierz pod Korsuniem sześć miesięcy; a już tedy obleżeńców nędza dokurczyła. *Stryjk.* 129. — Dokurczyć komu, dojąć, dokuczyć, einem zusetzen. Obleżenie Grodna nie mniéj wojsku Jagiełłowemu, jako i obleżonym dokurczyło. *ib.* 453. Dokurczanie, naleganie, nacieranie, das Zusetzen, Anliegen. Papież za częstém dokurczaniem panów Polskich, Witołdowi o koronę Litewską więcéj się starać zakazał. *ib.* 531.

DOKURZYĆ *cz. dk.*, dokurzać *ndk.*, dopalić n. p. lulki, ausrauchen, zu Ende rauchen; *Ross.* докурить, докуривать, докоптить, докапчивать. §. Dokurzyć komu, dymem komu dojąć; w ogóln. dojąć, dokuczyć, dogrzać, einem (mit Rauch, mit Feuer und Schwert) zusetzen, einen quälen, plagen, martern. Wołoszyn na Bukowinie Polakom dokurzył. *Stryjk. Gon. L.* 2. Ruś, Mazowsze burzył, Pruskim, Liflandskim Krzyżakom dokurzył. *Stryjk. Gon. P.* 2. Mnie złe przygody fraszką, choć innym dokurzą. *Ryb. Gęśl. C.* 2. *b.*

DOKWASIĆ *cz. dk.*, dokwasi *F.* do pewnego stopnia ukwasić, bis zu einem gewissen Grade durchsäuern; *Ross.* доквасить, доквашивать.

DOKWITNĄĆ *nijak. jednt.*, Dokwitać *ndk.*, Dokwitywać *kontyn.*, na schyłku kwitnienia być, kwitnienie dokończać, abblühen, zu Ende blühen. Lata drugiego na dokwitywaniu zboża, zjeżdża się żołnierz. *Krom.* 330.

DÓŁ, ołu, *m.* Dołek, Dołeczek *zdrbn.*, wtłoczenie, wklęslina, zapadlina, wykopanie, wybój, jama, pieczara, loch, gruba, die Grube, das Loch; *Boh.* důl, dolu, dulek; *Slov.* dol, dolek, dolík; *Sorab.* 1. dołhw, dohležk; *Vind.* dul, dou, dolina; *Carn.* dule; *Croat.* dól *declivitas*, *descensus*; *Slav.* dòl, dolina; *Eccl.* долъ, яма, *Ross.* долъ, яма; *Sorab.* 1. yama, yamka; *Sorab.* 2. jamma; (cf. *Ger.* Doble, Dole, Dolle, Tolle; *Svec.* tull; *Angl.* till; *Lat. med.* dola; Nidersf. Daal nizko; *Boh.* dole, *Compar.* dolegi). Gruba albo dół ku przesadzaniu szczepów, jednę stopę głęboki. *Cresc.* 597. Ślepy ślepego w dół wprowadzi. *Sekl.* 74. Kto chce upornie w dół, jeszcze go popchnij. *Cn. Ad.* 371. Węgle w doły, czyli jak dawniéj nazywano, w jamki kładziono. *Czack. Pr.* 2, 179. Dół suchy, bezwodny *Eccl.* суходолъ. Górnicy nim do rudy przyjdą dół bić muszą, zaczém gdy dół biją, ze skarbu im osobno płacą. *Oss. Żel.* 48. Dół kruszcowy, kopalnia, (*Sorab.* 1. koparska yama; *Hung.* banya). Zwierzęta dołem

łowia, zwłaszcza wilki. *Cresc.* 639. *Ross.* впадина. Na wilka kopią się doły. *Kluk. Żw.* 1, 400. Działają dół wielki, jak studnia; ten dół na wierzchu przykryją chrostem, w pośrzodku onego dołu będzie pal, na którym zawieszą gęś, prosię i t. d.; zwierz tedy bez ostrożności na niego idąc, przez chrost na dół przepadnie. *Cresc.* 640. *Ross.* волковня. Ztąd przysłowie: zląkł się, i już rad nierad, jak w wilczym dole, trzymał się słupa. *Kras. Doś.* 86. (cf. wilcza pokora). W jednym dole wilk z kozą zgodnie siedzieć będą. *Gemm.* 350. Nie życzę wilków spuszczać z dołu. *Pot. Arg.* 184. W fortyfik. wilcze doły, dla przeszkodzenia nieprzyjacielowi, żeby się nie zbliżył, dwa lub trzy rzędy dołów, do 6 stóp głębokości mających, okrągłych lub czworobocznych. *Łęsk. Mier.* 96. — Doły, lub dołki pod kim kopać, siatki lub sidła zastawiać, zasadzki, samołówki kłaść, zgubę mu gotować, einem Gruben graben, Fallen stellen, Schlingen legen. Kto drugiemu dół kopie, sam weń wpadnie. *Cn. Ad.* 213. *Slovac.* Kdo druhemu gamu kope, sam do neg wpadnĕ. Który kopa dół drugiemu, wpadnie sam weń. *Radz. Prov.* 26, 27. Zazdrości wszędzie pełno, jeden pod drugim dół kopa. *Modrz. Baz.* 46. *Ross.* Не копай другому ямы, самъ въ нее скорѣе попадешь. Od złego na się bywa dół kopany. *Wad. Dan.* 144. Wykopał dół, i sam weń wpadł. *Sk. Dz.* 1001. Gotował pomstę i dół na zepchnienie jego. *ib.* 747. Myśli, jak ją w jéj własny dół wegnać. *Pot. Arg.* 380. Kto sobie ufa, niech się dołu boi. *Sk. Żyw.* 2, 407. §. Dół, grób, die Grube, das Grab. Jeden dół równie mędrca połyka, i nieuka. *Zab.* 13, 245. On, i Wc Pani, i ja, me dzieci pospołu, Nim się sprawa zakończy, pójdziemy do dołu. *Treb. S. M.* 42. (zamrzemy). Przeżywszy pięciu mężów baba, Na szóstym w dół pojeżdża. *Gaw. Siel.* 369. Z jednym w dół, z drugim w dom. *Rys. Ad.* 78. albo: Z jedną w dół, z drugą w dom. *Cn. Ad.* 1330. (po śmierci małżonka lub małżonki zaraz o nowém zamyślać małżeństwie). §. Dół, miejsce niższe, nizina, der untere Theil, der Untertheil, das Untere. Przybliżył się już Jezus ku dołowi góry oliwnéj. *Sekl. Luc.* 19. *not.* ku ześciu, schodowi, er näherte sich dem Abhange des Berges. (cf. dolina). — Dół budynku, część jego przyziemna, nad którą piętro, das Erdgeschoß; *Ross.* подклѣть, подклѣтецъ; (*ob.* Spód). Dół, spód, grunt, dno jakiéj rzeczy, der unterste Boden, der Grund. Aż na dół spadł. Dociągnął do samego dołu beczki, i ani kropli wina w niéj nie zostawił. *Ld.* Dół okrętu, der Schiffsraum. — §. Z przyimk. Na dół, ku dołowi, do dołu, w dół = niżéj, nach unten, herunter, hinunter. (*oppos.* Wzgórę, do góry, na górę). *Boh.* dolu; *Vind.* doltai, na sdol, pruti ſpodnemu, posdolnem, dolsem, dolse, semdol, todou, doutai, po dolnem, dolu; *Carn.* doli; *Sorab.* 2. doloj, dolej, dolojkach, dolojze; *Sorab.* 1. déhle, dele; *Ross.* долу, внизъ; *Eccl.* долѣ, долу, внизъ, нищь, ничь. — Z dołu (*oppos.* z góry), ku górze, von unten, von unten herauf; *Boh.* zdůlu; (*Vind.* sdolei = pod); *Vind.* ſpoda, sdolei; *Carn.* sdol, sdolej, doli, odsdol, odsdul; *Croat.* zdola, odzdola; *Ross.* снизу. Łacno w dół, z dołu nie łacno. *Cn. Ad.* 414. Wszystkie ciała na dół się mają, ogień wzgórę. *Petr. Ek.* 48. Co wyżéj nie może, toczy się na dół. *Pot. Arg.* 510. Przyszedłszy do doskonałości, już nie inszy progress tylko do dołu. *Psalm.* 77. Z góry na dół. *Tward. Wł.* 138. Wszystkie się rzeczy, jak powiadają, z dołu na górę a z góry na dół, mieszały. *Baz. Hst.* 27. von unten nach oben, und von oben nach unten. Gdy skórę bzową na dół skrobią, dołem purguje, gdy ku górze górą wywodzi. *Gost. Ek.* 163. Bez skrobany ū wierzchu od dołu wierzchem purguje; zaś gdy się na dół skrobie, tedy też ku dołu wilgoci zwodzi. *Cresc.* 454. Głową na dół wisieć. *Mon.* 70, 745. Zmieszał się cały, na dół spuścił oczy. *Zab.* 13, 402. Spuszcza oczy w dół. *Xiądz.* 52. er schlägt die Augen nieder. Wszyscy umilkli na mowę straszliwą I z wyląknionym na dół poszli okiem. *P. Kochan. Jer.* 266. (oczy spuścili). Pokrewieństwo na dół idących, *descendentes*, jako są syn, córka, wnuk. *Szczerb. Sax.* 115. in absteigender Linie. *oppos.* wzgórę idący *ascendentes*. Na dół prowadzę *Eccl.* низвождý, *Graec.* καταβιβάζω; na dół prowadzący *Eccl.* низводный, *Graec.* καταβατικός. Na dół rzéki leżący, niżny *Ross.* низовый, понизовый. W żegludze: na dół iść, płynąć statkiem razem z wodą. *Magier. Mskr.* (*oppos.* do góry, wzgórę, wzwodę); Strohm abwärts, mit dem Strohme, hinunter. Na szkutach legumin tyle przysposobić trzeba, ile na dół i na górę wystarczyć może. *Haur. Ek.* 171. *Fig. tr.* Na dół iść, spadać, zniżać się, maleć, abnehmen, fallen, sinken, Berg unter gehen. Kredyt ich szedł od tego czasu na dół. *Kłok. Turk.* 117. Ubywa go, na dół idzie, *denascitur homo. Cn. Th.* 1172. Żyto coraz na dół zstępuje. *Dwor. G.* 3. (w cenie upada). — Dołem (*oppos.* górą, wierzchem), dolną drogą, unterwärts, unterhalb; *Ross.* низомъ. Sok ten z żołądka wychodzi, dołem ciągnąc. *Syr.* 1432. Korzeń ten wietrzności w ciele zamknięte tak górą jako i dołem pędzi. *Syr.* 438. Trunek purgujący dołem i górą. *ib.* 164. *Fig.* Dołem lepiéj; nizkie rzeczy bezpieczniejsze. *Cn. Ad.* 197. (cf. kto na równi padnie, nie bardzo poczuje i wstanie snadnie. Na wysokie góry, domy, Rady często biją gromy. Podleź, gdzie nie przeskoczysz). — Na dole, na ziemi, na spodzie, na dnie, niżéj czego, pod czém, *pr.* et *fig.* unten, auf der Erde, auf dem Boden; (*Slovac.* dolu; *Vind.* ſpoda, tadle, tedle, sdolei, ſpodai; *Slavon.* dolli; *Sorab.* 1. dehleku, delkach, ſpode; *Rag.* et *Croat.* dóli). Gdy już trupem prawie sam na dole Leży, pod sobą przecię Turków kole. *Susz. Pieśn.* 3. *G.* 4. Nie chcę i myśleć o fortuny kole, Byłem na górze, byłem i na dole. *Zab.* 16, 94. *Kras.* Mężniejsza baba na górze, niż najlepszy rycerz na dole. *Budn. Ap.* 122.

Pochodz. *dołeczek, dołek, dolina, dolisty, dolny, dołkowaty, dołkowacieć, nadolny, padoł, padołek, wydołać, zdołać, zdolny, zdolność, udolność, udolny.*

DOLA, i, *ż.* położenie, w którem się kto znajduje, stan, powodzenie, los, udział, losy, die Lage, in der man sich befindet, der Stand, Zustand, das Schicksal, Los, das einem zu Theil wird, sein Theil; (*Ross.* et *Eccl.* доля, часть dział, część, udział; Etym. dzielić, dział, *Ross.* раздолье bonowanie). Przodkowie nasi na téj tu osiedli ziemi Pustą

krainę. A za bozką wolą Wzięli tę dolą. *Petr. Hor.* 2. *R.* (*not.* kondycya, obeście, gnarowanie). Że dola nasza mylnym idzie szykiem, W sobie niechybną przyczynę nosiemy, Płaczem na losy, a takie mieć chcemy. *Zab.* 11, 52. Dla wsparcia ludzkiéj doli, bóg wam dał królować. *Zab.* 9, 116. *Zabł.* O niefortunna śmiertelnych doli (dolo!), O godne litości plemię, Jakikolwiek los twój, jadem on zatruty. *Zab.* 13, 239. Nie opuszczaj mnie w téj opłakanéj doli. *Teat.* 50, *c.* 71. §. Dola, pomyślność, szczęście, fortuna, Glück, glückliches Los, *oppos.* niedola, nieszczęście, Unglück, Unheil. Tu jedną u mnie Bóg wiarą, Dola czy z nami niedola, Bądź jego wola. *Kniaź. Poez.* 1, 99. Człowiek dobrych obyczajów i nauką zalecony, znajdzie swoję dolą. *Xiadz.* 239. Doznałem, co to nędza, czułem co niedola. *Dmoch. Il.* 2, 178. *Eccl.* злополучничество. Rozpacz zostaje w ostatniéj niedoli. *Kras. Mysz.* 56. *Eccl.* злоключимствую, *Graec.* δυστυχέω.

DOLAĆ *cz. dok.*, doleje *Fut.*, Dolewać *kontyn.*, lejąc dopełnić, przyczynić, zugießen, voll gießen; *Boh.* doliti, dolil, dolegi, doljwati; *Vind.* dolíti; *Croat.* dolevati, nadolévam; *Ross.* долить, доливать. Gdy kto miał niepełną, dolej wołał podczaszy. *Wad. Dan.* 114. Trzeba pod miarą lać, aby beczki nie były przelane, ani też niedolane, *Cresc.* 341. Dzbany te nie mają być dolewane wierzchu, aby się nie zatchnęły. *Cresc.* 345. §. *Intrans.* Przylać, zbytnie w siebie lać, vollends hinein stürzen, in sich noch immer mehr hinein gießen, ohne Aufhören saufen. Dajesz im pić, a już już dolewać nie mogą. *Opal. Sat.* 20. Śmieszna rzecz, brać na laxowanie, a objadać się, lub też dolewać. *Perz. Lek.* 340. Dolać w pałkę = upić się. (*ob.* Dolewacz, dolewajko, doléwka). §. Dolać się czego, dolewaniem otrzymać, nabyć, ściągać na się, durch Zugießen bewirken, sich zuziehen. Omdlała księżna, i nierychło jéj się dotarto, dolano. *Gorn. Dw.* 71. (lejąc wódki, octy otrzeźwiono).

*DOŁAĆ *intrans. niedok.*, zdoływać, podoływać komu, wyrównywać, prostać komu, einem gewachsen seyn, ihm die Waage halten. W czasie tym niedołającego upornie wzruszonym kłopotom konsula. *Falib. Fl.* 163.

DOŁACIĆ *cz. dok.* dobić łat. *X. Kam.* die Latten vollends anschlagen.

DOŁADOWAĆ *F.* doładuje *cz. dok.*, do pewnego kresu, więcéj jeszcze, lub należycie naładować, obciążyć, noch mehr hinzu laden, vollends beladen, die völlige Ladung geben; *Ross.* догрузить, догружать. Niedoładowana wpadłszy między flagi łódź, to tam, to sam chodzi, dla zbytniéj lekkości. *Zebr. Ow.* 32.

DOŁAJAĆ *F.* dołaje *cz. dok.*, przestać łajać, skończyć łajać, vollends ausschelten, zu Ende schelten; przydać do łajania, albo wyłajać w ostatnim stopniu, że nie można bardziéj, noch mehr schelten.

DOŁAMAĆ, *DOŁOMIĆ, *F.* dołamie *cz. dok.*, dołamuje *Pr.*, Dołamywać *częstotl.*, do reszty złamać, ułamać, przełamać, vollends zerbrechen, völlig abbrechen; *Boh.* dolomiti; *Sorab.* 2. dolamasch; *Ross.* доламать, доламывать. Trzciny nałamanéj nie dołamie, ale ją ukrzepczy. *Sk. Kaz.* 14. *Bibl. Gd. Jes.* 42, 3. Boś ty i nadłomionéj nie dołamał trzciny. *Groch. W.* 206. *Birk. Ex. A.* 2. *b.* *Slovac.* Čoš ti spřičil, to ten zmaždil a dolomil. *§. Dołomić komu, dokuczyć, dogrzać do ostatniego, einem zusetzen aufs äußerste. Zygmunt Moskwę wojował i Tatarów gromił, Wołochom także w ziemi ich dołomił. *Stryjk. Gon. L.* 2. Gdy Włochom dołomił Machmet, wszedł z niemi w braterstwo. *Wereszcz. Pob. D.* 1. *Stryjk. Tur. E.* 3. Zły tyran w przymierzu Wenetom dołomił, Metonę wziął. *Stryjk. Tur. J.* 5.

DOŁATAĆ *cz. dok.*, do reszty połatać, vollends zusammen flicken; (*Rag.* dokarpiti). *Żrn. Post.* 3, 758. *b.*

DOŁAZł *ob.* Doleźć.

DOŁCZYNA, y, *ż.* dołek jaki taki, eine schlechte kleine Grube, ein Grübchen. Chyłkiem umyka, zagrzebszy dołczynę, *scrobibus opertis. Żebr. Ow.* 273.

DOLEC *ob.* Doledz, Dolegać.

DOLECIEĆ *F.* doleci *cz. dok.*, Dolatać *niedok.*, dolatuje *Pr.*, Dolatywać *częstotl.*, lataniem stanąć gdzie, polecieć aż do kresu, dobić gdzie skrzydłami, bis wohin fliegen; *Boh.* doljtnauti, doljtl, doljtnu; *Sorab.* 1. doletžu; *Rag.* doletjetti; *Croat.* doleteti, dolechem, doletavam; *Dal.* et *Bosn.* doletiti; *Ross.* долетѣть, долетать. Gdzie szkapa nie doskoczy, pewnie ptak doleci. *Jag. Gr. A. b.* Gryf gdzie nie dójdzie na nogach, na skrzydłach doleci. *Pot. Pocz.* 563. Słońca nigdy nie doleci sowa. *Rej. Wiz.* 115. Złoty orzeł wszędzie doleci. *Cn. Ad.* 834. §. Dolecieć *nijak.*, dopaść, zlecieć aż gdzie, bis wohin fallen, hinunter stürzen. Wrzucono ich do jamy lwiej, a jeszcze nie byli dolecieli do dna jamy, wszystkie kości ich lwi połamali. *Budn. Dan.* 6, 25. (pierwéj niż dopadli do dna. *Bibl. Gd.*). §. Dolecieć kogo, doścignąć, (erfliegen), fliegend einhohlen, erreichen. Sokoł kuropatwy doleciawszy, porwał ją. *Ld.* — *Fig.* Szpada moja już serca jego dolatywała. *Teat.* 12, 105. dochodziła, dopadała, mein Degen eilte, drang schon bis in s. H. Dolatuje mnie co, dochodzi, dosięga, es fliegt mich etwas an, erreicht mich, dringt bis zu mir. Doleciał mnie zły zapach, choć zdechlina daleko leżała. *Oss. Wyr.* A nie tylko to mego dolatuje ucha, Każdy między pospólstwem, tych się mów nasłucha. *Min. Ryt.* 2, 182. Dolatały tym czasem różne wieści biskupa. *Nar. Hst.* 4, 109. Już mnie ta doleciała nowina niesmaczna. *Morszt.* 164. Jeśli odgłos dzieł naszych was kiedy doleci, Czyż możecie z nas poznać, żeśmy wasze dzieci! *Kras. Sat.* 14. Nieprzyjaciela piérwéj bojaźń, niżeli oręż Polski doleciał. *Karp.* 4, 36. Niech też wzdy, aby choć czwarta (szklenica) mnie od was doleci. *Dzwon. Stat. A.* 4.

DOLECZYĆ *cz. dok.*, zupełnie kogo wyléczyć, uzdrowić, dogoić, dokurować, vollends auscuriren, vollends gesund machen. Doktor go zaczął léczyć; ale on się sam doléczył. *Oss. Wyr.* DOLECZYĆ się kogo, czego, *zaimk.*, lécząc dokazać, do zdrowia przywracać, durch Curiren bewirken, wieder herstellen. Léczył go zawsze, i nie mógł się go doléczyć. *Oss. Wyr.* — Léczeniem nabywać, durch Curiren erwerben. Doléczył się wielkiego majątku, a przy tym wielkiéj sławy. *Ld.*

DOLEDZ *ob.* Dolegać.

DOŁĘGA *herb.*, w polu błękitném postawiona jak bramą

podkowa srebrna, na której barku krzyż złoty, a przez spodek jéj strzała idzie; w hełmie skrzydło sępie strzałą przestrzelone. *Kurop.* 3, 12. ein Wappen. cf. dołęka, cf. niedołęga.

DOLEGAĆ *nijak. kontyn.*, Doleżeć *dok.*, I. leżeć aż póty, liegen bis an, bis zu einem gewissen Zeitpuncte; *Boh.* doležeti, doležjm, doljham, doleham; *Sorab.* 1. doljham, doležem, doležu. Przyjechawszy, jadłby co; ano nie masz ognia, Podobno tak o głodzie doleżemy do dnia. *Rej. Wiz.* 72. Dolegać = dolegać sobie = wylegać się, do woli swojéj odpoczywać, recht nach Belieben ausrasten, faulenzen; *Sorab.* 1. doliham, *usque ad satietatem me quieti trado.* Dobry rycerz, dla rzeczy pospolitéj gardłuje, nie dosypiając, ani dolegając. *Gliczn. Wych. K.* 8. Kto chce żyć z swojéj pracy, dolegać nie trzeba; abo więc nie dolegać, abo nie dojadać. *Pot. Pocz.* 276. — Dolegać do czego, *quoad locum*, stykać się z czém, dochodzić do czego, przystawać, bis woran hin liegen, daran anliegen, angränzen, sich bis dahin erstrecken. Grunta moje do twoich dolęgają. *Tr.* Owo mu doległ nawał srogi głowy z usty. *Żebr. Ow.* 310. *super ora caputque crevit onus.* II. Dolegać, Dolęgać kogo *transit. kont.*, Dolec, Doledz, doległ *dok.*, Dolegnąć *jednotl.*, doleże *Fut.*, sprawiać w kim czucie przykre, uciskać kogo, hart auf jemanden liegen, schwer auf ihm liegen, ihn drücken, ihm zusetzen, ihn hart angehen, anliegen. Dzień-li na niebie świecił, noc-li wstała, Twoja mię ciężka ręka dolegała. *J. Kochan. Ps.* 42. Iżby ten podatek jednako wszystkie doległ, wszystkie wyswobodzenia od niego znosimy. *Vol. Leg.* 2, 667. Kto jadu tego oberwie, dolec go musi nie pomału. *Oczk. Prz.* 2. Gdzie kogo dolęga, tam i ręka sięga. *Cn. Ad.* 238. (gdzie boli, tam ręka; gdzie miło tam oczy). Nie dolega cię znać. *Cn. Ad.* 575. (nie czujesz). Króla nie wiem co doleże, jeśli go to nie boli. *Orzech. Qu.* 104. Rozumieją, że kto dobrze jada i dobrze pije, tego nic dolegać nie może. *Perz. Lek.* 347. Jeśli uraza jaka dolega kogo, gadajcież. *Birk. Zyg.* 31. Dolega mnie mocno twój żal. *Teat.* 5, 146. (er geht mir zu Herzen). W niebie już żaden niedostatek nie doleże nas. *Gil. Post.* 284. Tam jéj ani mól ruszy, ani pleśń dosięże, Ani wiek wszystkokrotny starością doleże. *J. Kochan. Dz.* 174. — DOLEGANIE, dolegliwość, ucisk, die Bedrückung, das harte Anliegen, die Last. Widziałem jéj umartwień skrytych doleganie. *Teat.* 46, 33. DOLEGAĆ się *zaimk. kontyn.*, Doleżeć się *dok.*, leżeć do pewnéj pory, dostawać leżeniem, do pory przychodzić przyzwoitéj, dojźrzewać, bis zu einem gewissen Puncte liegen, die gehörige Zeit ausliegen, abliegen, durch Liegen reif werden, tauglich, brauchbar werden. Nieszpuły, owoc ten długo nie źrzeje, niegdy się doleży, jakoby gniłki. *Sien.* 212. Gruszki to bardzo smakowite, kiedy się doleżą. *Tr.* Jeszcze się to wino nie doleżało. *ib.* Dać się doleżeć owocowi. *ib.* Trzeba dwa gnojniki mieć, abyś gnój stary wywoził na rolą, nim się on nowy doleży. *Cresc.* 81. §. *Transit.* Doleżeć się czego, leżeniem nabawić się czego, otrzymać co przez leżenie, sich etwas erliegen, liegend erlangen. Nie doleżemy się wiecznego królestwa; trzeba służyć a ochotnie P. bogu, jeśli chcemy w niebie dziedziczyć. *Hrbst. Nauk. K.* 2, *b.* Sławy dobréj rycerz się doma nie doleży; trzeba się jéj dobić. *Biel. Kr.* 162.

DOLEGLIWOŚĆ, DOLEGŁOŚĆ, DOLĘGŁOŚĆ, ści, *ż.*, co kogo dolega, dojmujące czucie, cierpienie, ból, schweres Anliegen, Drangsal, Leiden, Schmerz, Noth, Plage, Kreutz; (*Boh.* duléžitost; *Vind.* nadleshtvu, potesha, pazhka, natesha, poskerbnost). Woli drugi cierpieć, niż żeby miał przed kim dolegliwości wypowiedzieć swoje. *Gorn. Sen.* 159. Doległość ciężka serca dotyka. *Czachr. Tr. b.* 4. Powiadał mu swoje doległości. *P. Kochan. Jer.* 169. Wojny, głody, mory, powodzi i insze rozmaite doległości, któremi nas bóg nawiedza. *W. Post. W.* 15. Narzeka na dolegliwości starości. *Prot. Kont. A.* 2. Ty mnie chciéj wspomoc w mojéj doległości, Boże litości! *J. Kochan. Ps.* 18. Cierpliwość wielką w doległościach zachował, a zwłaszcza, gdy często głód i nędzę cierpieć musiał. *Sk. Żyw.* 2, 90. Lekarstwo to wszelakim dolegliwościom jest ratunkiem. *Syr.* 15. Dolegliwość od drugiego, pokrzywdzenie, przykrość, krzywda, die Beeinträchtigung, das Unrecht durch andere. Dolegliwości od sąsiadów równie ponośmy. *Star. Ref.* 162. Leszek ciemiężniki potężniéjsze o dolegliwość i krzywdy uboższych surowie karał. *Krom.* 219.

DOLEGLIWY, a, e, — ie, *adv.*, dokuczny, dogryzujący, uciemiężliwy, hart anliegend, drückend, schmerzlich, empfindlich, (*Boh.* duležiti; *Vind.* nadleshen, poteshen). Dolegliwe teraz czasy. *Tr.* §. *Passiv.* Dolegliwy, *doległy*, dolegliwość cierpiący, znoszący, Bedrängniß empfindend, leidend. Posmaruj tym olejkiem dolegliwe miejsce. *Tr.* Człowiek przygodami swemi abo swoich, nigdy abo rzadko, i to małemi, doległy, za bogu podobnego uchodzi. *Petr. Et.* 40. (na którego rzadko abo nigdy doległości padły).

DOŁEK, łka, *m.*, DOŁECZEK, a, *m.*, *zdrobn. rzeczown.*, dół, eine kleine Grube, ein Grübchen; *Boh.* důlek, doljček; *Slovac.* dolek, dolik; *Sorab.* 1. dohlčžk; *Sorab.* 2. dolk, jamka; *Eccl.* долинка. Dołki, w olchowych kłodach wyrobione, w których tafelnicy formują banie wielkie. *Torz. Szk.* 32. Napuchłego ciała, gdy palcem natłoczysz którą część, długo dołek trwa. *Comp. Med.* 289. Dołek okrągły *Ross.* лунка, луночка. Dołek w śrzodku pod piersiami, *scrobiculus cordis.* *Kirch. An.* 3. die Herzgrube; *Boh.* důlek prsnj, srdečny. Dołek dłoniowy, *Boh.* důlek w dlanj. Dołek ospowy, die Pockengrube, das Pockengrübchen, Blattermal; *Vind.* pika, osepnizhen snanik; *Ross.* щербина, щербинка, щедрина, шедрина, рябинка. Dołki po ospie na twarzy. *Krup.* 5, 442. Jak ospę goić, żeby żadnych dołków po sobie nie zostawiła. *Syr.* 1003. Pełni pozostałych od ospy dołków. *Mon.* 67, 870. *ob.* Dziubaty. — Dołek oczny, die Augenhöhle. Znakiem suchoty, kiedy oczy w dołki wpadają. *Krup.* 5, 572. §. *Fig.* Dołki czyli doły pod kim kopać, sidła nań stawiać, zgubę mu gotować, jemanden Gruben graben, ihm Schlingen legen, Fallen stellen; *Rag.* dùbsti tkomu jamnu; *Ross.* навѣтовать. Kędyć największą ufność pokazują, Dołki pod tobą zdradliwe gotują. *Past. F.* 262. *Ross.* навѣтъ. Często sam w dołki wpada, kto je pod kim grzebie, Kto chce kogo oszukać, oszuka sam siebie. *Min. Ryt.* 3, 310. Dobrze

to dawne nasze przysłowie powiada, Kto pod kim dołki kopie, sam w nie często wpada. *Jak. Baj.* 152. *Rys. Ad.* 23. *Pot. Zac.* 154. *Pot. Arg.* 61.

*DOŁĘKA, i, *ż.* moc, siła, gwałt, przemoc, (cf. dołęga, niedołęga), Macht, Gewalt, Übermacht. Zgoła co srogość może jadowitą, Wszystko się to tu dzieje za dołęką. *Chrośc. Fars.* 293. Żaden zaś śmiała Zabronić mu tego nie ważył się ręką, Ani wojskową konać go dołęką. *ib.* 150. Dalej o męże, po ich karkach dalej, Już to ostatnia zbójców tych dołęka. *ib.* 255. Mniemał smok, że także miał mieć dołękę, Jako nad zgrają pastwił się śmiertelną, widząc kniemu idącego Apollina. *Tward. Daf.* 18. Dołęka czego nam, *est mihi ejus copia. Cn. Th.* = zapas, Vorrath. Danaidy swych mając młodzieńców dołękę, By lwice ciołków, rozdarłszy paszczękę, Przebóg szarpają. *Hor.* 2, 96. *Kniaź.*

DOLEŚĆ *ob.* Doleźć. DOŁĘSTWO *ob.* Dołęztwo.

DOLEWAĆ *ob.* Dolać. DOLEWACZ, a, *m.* który dolewa, przelewacz, napełniacz. *Mącz.* der Zugießer, Vollgießer; *w rodz. żeńsk.* DOLEWACZKA, i, die Zugießerinn. DOLEWEK, wku, *m.*, DOLEWKA, i, *ż.* co się dolewa, der Zuguß, Zugußbier, Zugußwein u. s. w., Bierfülle, Weinfülle; *Boh.* dolewka, doljwka; *Vind.* dolitek, ponalitek, perlitek; *Croat.* nadolevanye; *Ross.* доливъ, доливка. Jakie chować piwo na dolewkę achtelów albo beczek. *Haur. Sk.* 162. Garniec zawiera całów 51, z których dwa na ubytek przez podróż likworu i dolewkę onego odtrąciwszy, zostaje cali 49. *Vol. Leg.* 7, 632. DOLEWINA, y, *ż.* żelazo dolewane do gęsi w hucie, Zugußeisen. Stępa ma być dolewiną lub stalą dobrze zahartowaną okuta. *Torz. Szk.* 285.

DOLEŻAŁY, a, e, do pory swojéj odleżały, wyleżały, ausgelegen, bis zur rechten Zeit gelegen. Owoc dobrze doleżały. *ob.* Dolegać.

DOLEŹĆ, lazł, leźli, *F.* dolezie *cz. dok.*, dołazić *niedok.*, łażąc gdzie dójść, dowlec się, dotelepać się, dogramolić się, bis wohin kriechen, bis wohin klettern, sich bis wohin mühsam durcharbeiten; *Boh.* dolézti, dolezl, dolezu; *Vind.* dolesti, salesti; *Croat.* doleszti, dolezlejem; *Rag.* dolaziti; *Ross.* долѣзть, долазить, долѣзать. Nad majtka tego nikt reje doleźć prędszy I spuścić się po linie na dół, nie był ręczszy. *Otw. Ow.* 129. Drzewa, co wysoko na skale stoi, żaden doleźć nie może. *Wereszcz. Regl.* 106. *Rej. Zw.* 49. Pies obżarty ledwo dolezie do barłogu swego. *Rej. Zw.* 49. Holofernes d o l a z ł a dobył każdego zameczku ich. 1 *Leop.* 2, 12. [doszedł. *W. ib.* 1]

DOŁĘŻNOŚĆ, ści, *ż.*, DOŁĘZTWO, DOŁĘSTWO, a, *n.* (*ob.* Dołęka), mocność, zdolność, die Kraft, die Macht. *oppos.* Niedołężność, niedołęztwo, słabość, bezsilność, die Ohnmacht, die Kraftlosigkeit. Gorszych się rzeczy chwytać, z naszego pochodzi niedołęstwa. *Bardz. Boe.* 14. Chrystus prawdziwe niedołężności znosił i boleści. *Salin.* 4, 22. DOŁĘŻNY, DOŁĘŻLIWY, a, e, — ie *adv.*, równy czemu, zdolny, podoływający, kräftig, mächtig, gewachsen einer Sache. Jest jeszcze w Rzymie mężny Icyl i przy odwadze Numitor dołężny. *Min. Ryt.* 2, 202. Na cóż mi się przyda moc z władzą potężną, Jeśli serce zhołdować jéj nie jest dołężną? *ib.* 206. *oppos.* niedołężny, niedołężliwy, niewydoływający, bezsilny, nicht gewachsen, ohnmächtig. O starości niedołężna, zdradzasz siły moje. *Teat.* 13, 87. Gdyby który był niedołężny, to jest, ślepy, głuchy, niemy. *Szczerb. Sax.* 204. Nie tylko przebranych, ale też i chromych, ślepych a niedołężliwych, to jest, w wierze niedostatecznych, do siebie wabi. *Rej. Post. N.* 4.

DOLICZYĆ *cz. dok.*, Doliczać *niedok.*, do odliczonego przydawać, noch mehr hinzu zählen, hinzu rechnen, zugeben; *Ross.* досчитать, досчитывать. Prokuratorom, aby jego rzecz wygrali, nie żałuje doliczyć i dosypać. *Gliczn. Wych. N.* 3. *b.* Doliczać, z pełna liczyć, liczby dopełniać, voll zählen, richtig zählen. Kradną, którzy nie domierzą, nie doważą, nie doliczą. *Karnk. Kat.* 333. — DOLICZYĆ się *zaimk.*, znajdować liczeniem, dorachować się, abzählen, durchs Zählen finden, entdecken, erfahren. Doliczajcie się, a patrzcie, kto poszedł od nas; i doliczyli się; ano niemasz Jonatana. *Budn.* 1 *Sam.* 14, 17. (wywiedźcie się. *Bibl. Gd*). Sławny ten bogacz w majątku swoim prawdziwego szczęścia doliczyć się nie mógł. *Zab.* 13, 206. *Ross.* недочесться, недочитаться. er konnte sich des wahren Glücks nicht errechnen, (nicht erzählen); er konnte es nicht durch Rechnen und Zählen finden. DOLICZNIK, a, *m. Arytm.* mniejsza liczba większą dopełniająca, *complementum. Tr.* die Complettirungszahl, Zusatzzahl.

DOLINA, DOLIZNA, y, *ż.*, DOLINKA, i, *ż. zdrobn.*, kraj nizki i równy, pospolicie między dwiema górami leżący. *Wyrw. G.* 13. nizina, padoł, das Thal; *Boh.* dolina, doljk, audolj, aužlabj, aužlabina, žleb, *cf.* żłob; *Slov.* dolina, udol; *Sorab.* 1. et 2. dol; *Vind.* dollina, dolina, dul, jarek, puaninja; *Carn.* dolina; *Slavon.* dòl, dolina; *Croat.* dolicza, dolicnicza, jarëk, klanyécz, klanychècz; *Dal.* dolina, prodol, dolinicza, klanchacz; *Rag.* dolina, doliniza, prodol; *Bosn.* dolina, dolaç; *Ross.* долина, ложжинка, ложчина, ложчинка; *Eccl.* долинл, долинка, юдоль, юдоліе, раздоліе, плоское мѣсто, ждолъ, ждоліе, подгоріе, дьбрь, (2. долина, длина dłuż). Dolizna niemal około wszystkiéj góry szła. *Warg. Cez.* 234. *Warg. Wal.* 212. (Nie ma góry bez doliny *Vind.* ni planine bres doline). Dolina głęboka *Ross.* падъ. Mieszkający na dolinie *Vind.* dolinzi, dolinaryi, Thalleute, Thalbewohner. Ta płaczu dolina. *Mon.* 68, 305. ten biedny świat, das Thränenthal. Dolina Jozafat. *W. Pot. W.* 260. tamten świat, łono Abrahamowe, jene Welt. Zgromadzi bóg wszystkie narody, i sprowadzi je na dolinę Jozafat. *Pociej. Hom.* 52. O ostatek, jeśli źle, tam się rozprawiemy, Gdy na Jozafatowéj dolinie staniemy. *Łącz. Zw.* 34. §. Miejsce wklęsłe, dół, dołek, eine Vertiefung, eine Grube. Gdzie mu kość z stawu wyskoczyła, tam dolinę znaczną uczyniła. *Paszk. Dz.* 37. Dolina ręki *ob.* Dłoń; *Boh.* dlan, *qu.* dolina ruky. — Dolina rzéczna, koryto, nurt, łoże, das Flußbett. Odmień się świecie! nową niech idzie doliną Dunaj, nowe Don niech odbiera drogi. *Bardz. Tr.* 439. — Na dolinę, na dół, niżej, nach unten, hinab, hinunter. U Turków niemasz sromoty, kiedy kogo z góry na dolinę przesadzą. *Kłok. Turk.* 57. degradują. DOLISTOŚĆ, ści, *ż.* wklęsłość, nizina, padoł, die Höhlung. DOLISTY, a, e,

pełen dolin, pełen dołów, lochowaty, dołkowaty, thalig, voll Thäler, voll Gruben, Löcher; *Vind.* dolinast; *Eccl.* долистый; *Ross.* долинистый, ложжиноватый, ложчиноватый. Pobili uciekających dolistemi miejscami. 1 *Leop. Joz.* 7, 5. (z przykrych gór. 3 *Leop.*). DOLISKO, a, *n.* dół brzydki, eine häßliche Grube. Kałuże i doliska. *Wolszt.* 13.

DOLIWA *herb*, w polu błękitném na wstędze szerokiéj białéj, z prawéj strony od dołu ku lewéj w górę idącéj, trzy róże pełne. *Kurop.* 3, 12. ein Wappen.

DOLIZAĆ, *F.* doliże *cz. dok.*, do pewnego kresu, lub do końca polizać, bis wohin belecken, vollends belecken; *Sorab.* 1. doližu, dolizam; *Rag.* dolizati.

DOŁKNAĆ *cz. dok.*, Dołykać *niedok.*, ze wszystkiém połknąć, vollends hinunter schlucken. Trochę jeszcze nie dołknąwszy, Oczy mu jucha z kaszą zalała łinąwszy. *Żebr. Ow.* 119. *neque adhuc epota parte.*

DOŁKOWACIEĆ *nijak. niedok.*, zapadać się, wklęsnieć, dołkowatym się stawać, hohl werden, Gruben bekommen. Niżeli krosty schnąć zaczynają, po dobrém zebraniu dołkowacieją, to jest, dołki się w śrzodku ich stają. *Krup.* 5, 532. DOŁKOWATOŚĆ, ści, *ż.* lochowatość, die Löcherigkeit, die Höhlung. Między wyrostkami w czaszce jest dołkowatość, siodłem Tureckiém mianowana. *Krup.* 3, 42. DOŁKOWATY, a, e, — o *adv.*, wklęsły, lochowaty, grubig, eingefallen, hohl, gehöhlt; *Vind.* jamost, jamoviten; (*Boh.* důlkowatý dziubaty); *Ross.* щербиноватый. Ręką dołkowato złożoną czerpał i pił wodę. *Pilch. Sen. list.* 3, 55. — *Bot.* Liście dołkowate, *f. lacunosa*, gdy marszczki wypukłościami swemi do dolnéj powierzchni obrócone, a tém samém na górnéj dołki formują. *Jundz.* 2, 32. DOLNY, a, e, Gruben =, aus der Grube, od spodu, nizki, niższy, unten, niedrig, unter; *Boh.* dolnj, dolegšj, dolenj; *Carn.* sdolne; *Croat.* dolnyi, zdólnyi; *Bosn.* dogni; *Rag.* dógni; *Sorab.* 1. dehleni, dehlan; *Ross.* дольный, нижный; *Eccl.* надольный. Dolna woda zawsze mętna. *Tr.* Grubenwasser. Dolny, *oppos.* górny, der untere. Dolna wieża, kara kryminalna, różniąca się od górnéj wieży cywilnéj. Dolna wieża na łokci 12 głęboka była. *Ostr. Pr. Cyw.* 1, 381. (cf. dno wieży), der untere Thurm, das Criminalgefängniß im Burgverließ. Ziemia górna i dolna. 3 *Leop. Jud.* 1, 15. (wierzchnia i niższa. 1 *Leop.*). Od położenia kraje zowią się górnymi i dolnymi. Kraj między górami lub przy górach leżący nazywa się górny, a kraj gór nie mający, dolny; ztąd Szląsk górny i dolny, Oberschlesien, Niederschlesien; część jakiego kraju blizko źrzódła rzéki leżąca, nazywa się górna, a ku ujściu zbliżona, dolna, ztąd górna i dolna Saxonia, Ober = und Niedersachsen, od Elby; kraje bliskie morza są dolne, a oddalone od niego górne; ztąd górna i dolna Normandya. *Wyrw. G.* 13. °Dolny Niemiec = Niderlandczyk, ein Niederländer; (*Vind.* Dolenz). Książki Erazma Roterodama, Niemca dolnego. *Eraz. Jęz. i i i.* §. *Moral.* Dolny, nizki, uniżony, pokorny, niedrig, unterthänig, demüthig. Im ci co wolniéj, tém się staw dolniéj. *Rys. Ad.* 19. *In malum part.* Dostatki zuchwałość w dolném rodzą sercu. *Tr.* w podłym, in e. schlechten, niedrig denkenden. *Poet.* Dolny, téj tu doliny, ziemski, doczesny, irrdisch, zeitlich, dieses Erdenthals. Porzuć dolne rzeczy, a o niebieskie się postaraj. *Tr.*

DOŁOMAN, DOŁAMAN, u, *m.* DOŁOMA, y, *ż.* kurtka zwierzchnia Węgierska, ein Ungarischer Dolman; (*Hung.* dolmány, kurta ruha, dolmányotska; *Croat.* dolama, kratka halya, dolamicza; *Rag.* dolamma; *Slavon.* dollama; *Dal.* doliman; *Bosn.* dolama, dolamiça). Dziś, co kurtka, to dołoman; co chłop, to dragan. *Dwor. H.* Zwierzchnią dołomę, którą miał na zbroi, Pokłóto na nim, że za nic nie stoi. *P. Kochan. Jer.* 251. Waffenrock. Wszyscy tam noszą długie dołomany aż do kostek. *Paszk. Dz.* 122.

DOŁOMIĆ *ob.* Dołamać.

DOLOT, u, *m.* dolecenie gdzie, dodażenie lotem, doped, dopad, dokonanie lotu, das Bisbinfliegen, zu Ende fliegen, Anfliegen, der Hinflug, Anflug. Już była ptaszyna na dołocie do gniazda, kiedy ją śmiercionoszy bełt zabił. *Oss. Wyr.* Któreż świecą tak wysoko cnoty, By w nie słów ludzkich strzeliste doloty Nie ugodziły złych ust obmowami? *Mon.* 71, 797. Tak się z niektórych dolotu dorozumiewano. *Nar. Tac.* 2, 419. §. Miano charcie, od szybkiego dolecenia, der Name eines Windhundes, Flieghin.

DOŁOW, u, *m.* doławianie, dołowienie, kończenie i skończenie łowu, das zu Ende Jagen, zu Ende Fischen, Hinzujagen, Hinzufischen. §. Miano psa gończego, der Name eines Hetzhundes: Fangauf, Greiffzu.

DOŁOWATY, a, e, na kształt dołów, pełen dołów, dolisty, grubig, voll Gruben und Löcher. Miejsca niskie albo dołowate. *Wolszt.* 9.

DOŁOWIĆ *cz. dok.*, Doławiać *ndk.*, łowów dokończyć, zu Ende jagen, oder fischen, die Jagd oder das Fischen beendigen; *Boh.* dolowiti, dolowowati; *Ross* долавить, долавливать. Dołowiwszy do wieczora, powrócił do domu. *Ld.* §. Łowieniem przyczynić, noch mehr hinzu fangen, jagen, fischen. Nie mając jeszcze dosyć ryb, poszedł ich dołowić. *Ld.* §. DOŁOWIĆ się, *zaimk. dok.*, łowieniem dostać, erjagen, erfischen, erhaschen, fangen, erlangen; (*Vind.* doribiti, perribiti, dobiti, perloviti). Trzebaby mu raz oszczepem ponowić, Aby się go tak już całe dołowić. *Past. F.* 256. Potém aby się całego dołowił, Raz w nim śmiertelny znowu ponowił. *ib.* 199.

DOŁOŻ, a, *m.* miano charcie, der Name eines Windhundes. Pędzi przez zwierzyniec, a za nim capaj, łapaj, ścinaj, dołóż, dwie smycze chartów. *Teat.* 20, *b.* 52.

DOŁOŻENIE *ob.* Dołożyć. DOŁOŻNY, DOŁOŻLIWY, a, e, DOŁOŻNIE, DOŁOŻLIWIE *adv.*, dokładny, dostateczny, umständlich, ausführlich. Chciałbym, abyś nie tak ogółem mówił, ale o każdéj części osobno a dołożliwiej. *Gorn. Dw.* 120. Wziąwszy ją na stronę czego się dowiedział, I co słyszał od ludzi, dołożnie powiedział. *Pot. Arg.* 21. Prawo o wszystkiém dołożnie nie może rozkazować. *Petr. Pol.* 265. (wyszczególniając, *en detail*). Dołożniéj o tém w księgach pierwszych Polityki. *Petr. Ek.* 14. Cokolwiek tak o szkodzie jako i o pożytku, w kontrakcie towarzystwa dołożnie mianowano, to ma być mocno trzymano. *Szczerb. Sax.* 445. §. Zupełny, doskonały, donośny, równy, wystarczający, dopadający, dosięgający, w miarę, podług miary, vollständig, ganz zureichend, entsprechend. Do-

łożna miara. *Dudz.* 36. Podział nie jest z pełna i dobry, kiedy nie dołożny. *Petr. Ek.* 50. Nie zda się ta przyczyna być dołożna. *Gliczn. Wych. H.* 6. Niedołożnie. *Birk. Dom.* 136. §. Pilny, usilny, angestrengt, fleißig, emsig. Dołożna praca opóźnienie się wetuje. *Oss. Wyr.*

DOŁOŻYĆ, *F.* dołoży *cz. dok.*, dokładać *niedok.*, dopełniać, dosadzać, domierzać, vollends zulegen, voll legen, voll füllen, ergänzen; *Boh.* doložiti, doložjm, dokładati; *Vind.* doloshiti, dokłasti; *Croat.* nadolásem; *Ross.* доложить, долагать, докласть, докладывать. Czegoby czerwony złoty nie doważał, aby jeden drugiemu moneta dokładał. *Star. Mon.* A. 3. (dopłacał, zuzahlen, zulegen). Czego nie mógł mgły głos, nie mogło wołanie, Dokładały gęste łzy, i ręku łamanie. *P. Kochan. Orl.* 1, 266. Gdzie tylko człowiek pracy z pilnością przyłoży, Ostatka co zamyślisz, sam już bóg dołoży. *Star. Vot. D.* 3. Wolą pieniądzmi mieszków dosypywać albo skarbów dokładać, niż dziatkom o rozum się postarać. *Gliczn. Wych. M.* 2. Tyś tém jednem dołożył wierzchu dobrodziejstw twoich. *Nag. Cyc.* 137. Dobry to grosz, co kopy dołoży. *Cn. Ad.* 186. der das Schock voll macht. Komu rzeczy nie staje, słowy dokłada. *Cn. Ad.* 356. Kto nie dojrzy okiem, dołoży mieszkiem. *Pot. Jow.* 2, 50. Najadłszy się, jak zobaczą jaki specyał, dokładają nim żołądek. *Haur. Sk.* 500. Mając się w jedzeniu na ostrożności, żeby miary nie przebrać, wolał nie dokładać. *Oss. Str.* 3. (cf. dojeść). Gdy ty będziesz mówić o to z nim, przyjdę ja za tobą, i dołożę a dokonam słów twoich. 3 *Leop.* 3 *Reg.* 1, 14. (dorażę. 1 *Leop.*). Sami nawet pracy w tém swojéj dołożyć obiecują. *Siem. Cyc.* 24. — Dokładać, dosadzać, dobijać, dojeżdżać kogo, einem tüchtig zusetzen. Gdy podstarości kazał ćwiczyć Maćka, wójt mu z serca dokładał, bo miał na niego zawziętość. *Oss. Wyr.* W uczonym sporze Piotr Pawłowi tak dokładał, że ten nie wiedział co odpowiedzieć. *ib.* — *Venator.* Zranił się o kamień, łani dokładając. *Past. F.* 89. goniąc co żywo za łanią, dojeżdżając jéj, hart verfolgen, hinter her nachsetzen. — Dołożyć, potwierdzić, bekräftigen, bestättigen. Proś ode mnie co chcesz, a dam ci; i dołożył jéj tego przysięgą. 1 *Leop. Marc.* 6, 23. Dołożyć, dowieść, beweisen, erweisen. Tego też dokładają i te pisma, które do dziś dnia trwają. 1 *Leop. pr. S. Hier. n. Ewan.* Tego i tém możem dołożyć, że tak daléj mówi.... *Gliczn. Wych. H.* 1. *b. Farn. pr.* §. Dokładać się kogo, znosić się z kim, radzić się kogo, zasięgać jego zdania, jemanden zu Rathe ziehen, um seine Meynung fragen, sich mit ihm berathen, ihn wozu mit zuziehen. Justynian biskupów się we wszystkiém dokładał. *Sk. Dz.* 522. Biskup o to się Brunona dokładał; ale ten radzić mu tego nie chciał. *Sk. Żyw.* 1, 206. Jeśli się jakie sprawy otworzą, dołożycie się ich. 1 *Leop. Exod.* 24, 14. (odniesiecie do nich. 3 *Leop.*). Aby żaden z miejsca sobie naznaczonego, nie dołożywszy się w tém hetmana, występować nie śmiał. *Baz. Hst.* 450. Wszyscy tak tu rozumni mężowie działają, Iż gdzie przyjdzie potrzeba, żon się dokładają. *Biel. S. N.* 4. W postępkach swych boga się dokładał. *Groch. W.* 249. (boga się trzymał). Dokładanie się, radzenie się, rada, das Zuratheziehen, das Zuziehen, das Berathen. Nic się wielkiego bez jego nie stało dołożenia i rady. *Tward. Wł.* 137. Niedokładanie, niedołożenie się, nieradzenie się kogo, n. p. *inconsultu meo* bez dołożenia mego, nie dołożywszy się mnie. *Cn. Th.* — Dokładać się do czego, siły na co łożyć, pilnie się o co starać, sich mit Fleiß worauf legen. Do nauk się dokładał, i został też uczonym. *Oss. Wyr.* — Dokładać się, przykładać się do czego, wozu seiner Seits beytragen. Dokładała się kapituła do fundacyi czynionéj przez biskupa. *Oss. Wyr.*

DOŁUPAĆ, *F.* dołupie *cz. dk.*, do pewnego kresu lub do końca połupać, bis wohin spalten, vollends zerspalten; *Ross.* доколупать, доколупывать.

DOLUTROWAĆ, *F.* dolutruje *cz. dk.*, doczyścić, doskonale przelutrować, vollends läutern, reinigen. U nas będzie jeden kawał szkła siny, drugi biały, inny nie dolutrowany. *Torz. Szk.* 227. Utłuc ten kawał, przepalać go, to się lepiéj dolutruje. *ib.* 228.

DOM, u, *m.* budowanie dla mieszkania ludzi wystawione. *Petr. Ek.* 47. das Haus, Wohnhaus; *Lat.* domus; *Boh.* dûm, domu; *Slov.* dom, dûm; *Sorab.* 1. dom, kheža, twareno; *Sorab.* 2. dom, waža; *Slav.* dom, kucha, (cf. kuczka); *Vind.* dom, dum, domovina, (cf. *Ger.* heim, Heimath), hisha, (cf. hyza); *Carn.* dòm, hisha; *Hung.* ház; *Croat.* dom, hisa, kuccha, sztanye, prebivalische; *Dal.* kuchya; *Bosn.* dom, kuchja, stan, pribivaliscte, hisgja; *Rag.* dom, kucchja; *Ross.* домъ. Z wielu domów składa się ulica; jeden dom nie może stanowić ulicy. *Petr. Ek.* 49. Gdzież ten dom! jak się ulica zowie, pod jakim numerem? *Teat.* 19, *c.* 5. Dom jednopiętry. — Dom o trzech piętrach (*Croat.* trém, tremi). Dom drewniany. *Stryjk. Gon.* 4. Wielki drewniany dom *Ross.* хоромы. Dom, domostwo, pomieszkanie *Ross.* храмина; *Eccl.* обитель. Domu wnętrzna część *Ross.* чертогъ. Dom murowany, kamienny *ob.* Kamienica, cf. pałac, zamek, grod. Dom nędzny, lichy, domisko, domczysko, (cf. klétka, lepianka, chałupa, buda, kuczka, chata). Chodzić od domu do domu. *Budn. Ap.* 156. von Hause zu Hause. Chleba dom od domu żebrać musiał. *Kosz. Lor.* 8. Dom od domu chleba proszą. *J. Kchan. Ps.* 166. *Vind.* pohishuvati = po domach kupcząc chodzić, hausiren; pohishuvauz, der Hausirer. Miasta swe mając, mieszkają domami. *Paszk. Dz.* 11. (w domach, in Häusern). — Dom = mój, twój, jego, nasz, wasz, ich dom; w tém znaczeniu w domu = *u siebie*, dasjenige Haus, worin jemand wohnt. cf. *Gall.* chèz lui; *Eccl.* своя, своясн. Każdy w swym domu pan. *Cn. Ad.* 342. (każdy u siebie pan, cf. pies na swych śmieciach śmielszy). Mąż w polu, żona w domu pracuje. *Jabł. Tel.* 118. W domu srogi; za domem łaskawy. *Pilch. Sen.* 304. Gdzie zjadł, tam zjadł, byle nie w domu. *Dwor. H.* (byle nie u siebie). I ci chléb jedzą, co domu nie wiedzą. *Rys. Ad.* 76. (co nie mają swojéj strzéchy, swoich śmieci, swego ogniska). *Sorab.* 2. Woszebna waža, jo flotta winowata = własne ognisko równa się złotu). — W tém to znaczeniu mówimy *doma* = *w domu. Kopcz. Gr.* 2, *p.* 151. zu Hause; *Boh.* et *Slov.* doma; *Lat.* domi; *Vind.* doma, per dumi; *Sorab.* 2.

domma; *Ross.* дома. Siedząc doma, przy swym progu, Człowiek najwdzięczniejszy bogu. *Groch. W.* 593. Czego doma mieć nie możesz, tego indzie szukasz. *Birk. Dom.* 79. Kto doma głupi, u dworu niemądry. *Gliczn. Isocr.* Jam twemu chłopcu wczoraj wierzył, że cię doma nie było; a ty dziś mnie samemu wiary nie dajesz, że mię doma niemasz, chociem sam z domu swego przez okno odpowiadał. *Smotr. El.* 9. Doma siedzi, jak kokosz na jajcach. *Cn. Ad.* 198. (*ob.* Domak, domator). Doma, jak chcesz; u ludzi, jak przystoi. *Cn. Ad.* 197. Jak może być pożytecznym miastu, którego doma niecnotę widzę. *Warg. Wal.* 45. Doma się w dług zachodzi, doma się płaci. *Gorn. Sen.* 345. Mam tego dość doma. *Cn. Ad.* 479. Każdy piérwéj iść, i co rychléj doma być chciał. *Warg. Cez.* 42. (u siebie stanąć). Mile doma; niemasz jak doma. *Rys. Ad.* 39. wszędy dobrze, ale doma lepiéj. *Cn. Ad.* 499. Wszędzie dobrze, w domu lepiéj. *Żegl. Ad.* 27. Kędy dobrze, tam dobrze; lecz najlepiéj w domu. *Pot. Arg.* 703. Mile doma; u dworu dwornie, a doma wybornie. *Gliczn. Wych. K.* 6. Doma wszystko doma. *ib.* allenthalben ist gut, zu Hause ists doch am besten. Mile doma siedząc, o wojnie słuchać. *Cn. Ad.* 500. Już jedno boga (chwalić), kiedy doma noga. *Rys. Ad.* 20. Nie być doma, nie u siebie, *Vind.* vunbiti, vunpostati, ausseyn, nicht zu Hause seyn. Bezpiecznie myszy biegają, Gdy kota doma nie mają. *Rys. Ad.* 2. dozorcy swego, *remoto custode*, wenn die Katze nicht zu Hause ist, haben die Mäuse gut tanzen. Nigdy w domu! nie zastać go; włóczy się. — *Metonym.* Doma, w domu, w kraju swoim, ojczyznie, *Boh.* domow ojczyzna; *Eccl.* своя, свояси; zu Hause, bey den Seinen, in seinem Lande, in seinem Vaterlande. Polak mniéj dbały o to, co ma w domu, za granicą wszystkiego szuka. *Mon.* 65, 78. Nie mamy się tego napierać, co się doma nie rodzi; ale na tém przestawać, co kraj ma. *Lek. C.* 2, *b.* Mamy doma przykładów, nie trzeba nam postronnych. *Warg. Cez. A.* 4. (cf. domowy). Radniéj się do rzeczy cudzych i obcych ciągniemy, drogo przepłacając, niż do tych, które jako w domu mamy, które pod jedném z nami niebem, na téjże ziemi, w témże powietrzu się rodzą. *Syr.* 1266. Coż po tém, wiedzieć, co się w Rzymie działo, a nie wiedzieć, co się dzieje doma! *Fred. Ad.* 4. Mało waży zbrojne wojsko w polu, jeśli doma piérwéj rady nie było. *Kosz. Cyc.* 46. Jego ani szabla w polu zwycięży, ani złoto w domu ułowi. *Warg. Wal.* 122. Komu w domu dobrze, niechaj się po świecie nie włóczy. *Oss. Baj.* 2. — *Fig. tr.* O jeszcześmy nie doma. *Morszt.* 185. jeszcześmy nie na bezpieczném miejscu, nie na brzegu jeszcze, wir sind noch nicht zu Hause, noch nicht im Trocknen, sicher. *aliter* Doma czyli w domu być, przytomnym sobie być, u siebie, przy sobie być, zu Hause seyn, bey sich seyn, bey Sinnen, (bey Troste) seyn. Nie domaśmy: pamięć, rozum nie doma. Nie przy sobie jest. *Cn. Ad.* 575. Nie wszyscy doma; czegoś mu w głowie nie dostaje. *Cn. Ad.* 249. (brak mu klepki). *Slov.* Ne ma wšeckich doma; nemá misli doma. Siedząc nogami igrać, abo rękami gmerać, owych jest, którym w głowie nie wszyscy doma. *Erazm. Oby. B.* Jeszczem wszystkie swe miał w domu, Duch we mnie wstąpił, porwałem się. *Pot. Jow.* 107. Już mam swoje w domu. *ib.* 110. (odzyskałem przytomność). *aliter.* Być w domu lub doma, domyślać się, pojmować, rozumieć, zu Hause seyn, begreifen, verstehen. Rozumiem, co się święci; wyśmienicie! już jestem w domu. *Teat.* 30. *c.* 79. A jużem w domu; teraz wiem, dlaczego mną gardzi. *Teat.* 54, 20. Jeszczem nie w domu; tłumacz mi się daléj; dotąd nie rozumiem, nie pojmuję. *Oss. Wyr.* — Do domu, do siebie, do swoich, do ojczyzny, nach Hause; *Sorab.* 2. domoj, do dommu; *Boh.* domu; *Slav.* doma *Croat.* domom; *Vind.* k' domu, k' dumu, mouka, mou; *Ross.* домой. Pójdźcie do domu, tam lepiéj będziemy się mogli rozmówić. *Teat.* 36, *b.* 123. Bywszy w Rusi, do domu musi. *Żegl. Ad.* 27. Umie dosyć, czas mu do domu. *Mącz.* (czas ze szkoły). A do domu! do domu! tryb popędzenia; pastusi tak wołają za bydłem. cf. do boru! — Ku domowi mu myśl przychodzi, by żółwiowi ku skorupie. *Gliczn. Wych. K.* 6. (teskni za domem). Dom nie zając, nie uciecze. *Rys. Ad.* 11. (na bardzo śpieszącego do domu). — Na dom, idąc na drodze do domu, ku domowi, auf dem Heimwege, auf dem Wege nach Hause. Jagiełło, od Maryenburga odstąpiwszy, idąc na dom, wziął zamek Rydzyn. *Biel. Kr.* 264. — Z domu, aus dem Hause. Nigdziem ani kroku z domu nie uczyniła wczoraj. *Teat.* 50, *b.* 23. Żołnierzowi bez żołdu nie chciało się z domu. *Groch. W.* 538. — W dom, ins Haus. Gość w dom, bóg w dom. *Rys. Ad.* 16. (jakbyś bogu był rad, tak i gościowi, któregoć przysyła; gość niesie z sobą błogosławieństwo boże. Maksyma staropolskiéj ludzkości). — Przed domem, przed bramą, vor dem Hause, vor der Thüre. Przed swym domem piérwéj umieć. *Cn. Ad.* 824. jeder kehre vor seiner Thüre. §. Dom, budowanie, nie tak do mieszkania, jak do innych zamiarów służące, gmach, ein Haus, ein Gebäude zu mancherley Bestimmung. Domy boże albo kościoły. *Herb. Stat.* 586. Gotteshäuser. Domem dlatego kościoł nazywają, że jest niby jedna czeladź, którą rządzi jeden gospodarz. *Kucz. Kat.* 1, 180. Dom Pański, wierni chrześcianie. *Sekl.* 51. das Haus des Herrn. Dom poprawy. *A. Zam.* 87. cuchtauz, das Zuchthaus; *Ross.* смирительный домъ. Dom waryatów. *Teat.* 52, *d.* 50. das Irrenhaus, Narrenhaus, (cf. czubki). Stanął w publicznym domie. *Teat.* 19, *c.* 4. w austeryi, w oberży, in einem öffentlichen Gasthofe. — *Boh.* dom radni dom radny, ratusz, das Rathhaus; *Boh.* dům diwadel dom dziwowisk, teatralnia, komedyalnia. §. Dom, mieszkanie, pomieszkanie, die Wohnung, das Haus. Domami im jaskinie bywały, I gęsty chróst i pracie łykami wiązane. *Otw. Ow.* 9. Królikowie budują w skale dom swój. *Bibl. Gd. Pr.* 30, 26. §. Dom, domowy rząd, gospodarstwo, sprawy domowe, das Haus, Hauswesen, die Haushaltung, die Hauswirthschaft, die Wirthschaft. (*Slav.* domachin = gospodarz). Dom, gospodarstwo. *Petr. Ek.* 47. Poślesz syna do wojska? czy do dworu? Nie! niech się domem bawi. *Opal. Sat.* 4. Wprawdziem ci się dla gości takich nie gotował, Jednak

co dom miał, dałem wam ochotną ręką. *Zimor. Siel.* 211. Jadła dostatkiem; ale co dom ma, tém się kontentują. *Kras. Pod.* 2, 71. *P. Kchan. Orl.* 1, 152. Domem rządzę *Eccl.* домостроительствую, *Graec.* οἰκονομέω — Dom, familia, ród, plemię, das Haus, die Familie, das Geschlecht, der Stamm. Nie tylko to domem zowiemy, w którym kto mieszka; ale też domem nazywamy familią, dziedzictwo. *Karnk. Kat.* 372. Apostoł domy całe, to jest od gospodarza począwszy, wszystkich w domu, chrztem ś. chrzcił. *Birk. Gl. K.* 10. Dom, społeczność wielu osób w domu mieszkających i z sobą sprawę mających. *Petr. Ek.* 47. Wytracili wszystek dom królewski. *Jan. Lig. B.* 2, *b.* Ziemia ta, co była w domy i familie zacna, teraz schłopiała. *ib.* Dom Burboński. *Pam.* 85, 2, 100. Cały dom *Eccl.* вседомство. Ludzie z domów przednich. *Warg. Cez.* 5. Była długa wojna między domem Saulowym i domem Dawidowym. *Bibl. Gd.* 2. *Sam.* 3, 1. Człowiek dobrego domu. *Warg. Cez.* 118. Marnotratca a skępiec z jednego domu idą. *Rej. Zw.* 105. Toć domem zowią szlacheckim, gdzie cnoty świecą. *Stryjk. Gon.* 4. Nie dom panu cześć daje, ale pan domowi. *Chodk. Kost. ep.* Nie pan domem stoi, ale dom panem. *Bud. Cyc.* 75. §. *Astrol.* Dom planetów, das Planetenhaus, der Planetenstand, (*Eccl.* домы планитъ, pewne części nieba w stosunku do tychże lub innych części ziemi). Domem dla tego zowią niektóre znaki tego albo owego planety, iż gdy do niego wznijdzie, wszystkę moc i władzę swoję ukaże; dlategoż póki planeta który w domu swym jest, póty króluje, panuje, rządzi. *Birk. Kaz. Oboz. D.* Dom Jowiszow, podwyższenie ogona smokowego, a upad głowy smokowéj. *Sienn.* 427. Dom Wenusów Saturnusowe podwyższenie. *ib.* 426. Saturnus w swym domie, to jest, w kozorożcu. *Syr.* 97. 'DOMA, y, *ż.* część budynku ta, która jest na wierzchu domu pod niebem, bądź to dla ogrodeczków zawiesistych albo dla innych potrzeb domowych zbudowana. *Birk. Zyg.* 33. ein flaches, italiänisches Dach.

Pochodz. *domak, domator, domek, domeczek, domisko, domczysko, domostwo, domownik, domowy, domować, domczyna, przydomek. Boh.* Domabog *imię męzkie.*

DOMACAĆ się, *zaimk. dk.*, macaniem na co trafić, mit Fühlen erreichen, erfühlen, fühlend und tastend entdecken, w ogólności, dójść, dobadać się, dowiedzieć się, erforschen, herausbringen; *Boh.* domakati se. Domacywać się *częstotl. et kontyn. ndk.*, starać się, by się domacać; dochodzić, dowiadywać się, wonach tasten, suchen, forschen. Ledwiem się drzwi w pociemku domacał. *Tr.* Domacać się pulsu u chorego. *Cn. Th.* Te rzeczy tak jaśnie są sprosne, że się ich rękoma i nogami domacać można. *Modrz. Baz.* 23. Słowa na nim rzetelnego nie mogłem się domacać; co pocznę w mojéj wątpliwości. *Boh. Kom.* 3, 409. Prawdy się z niego szczeréj domacali. *Past. F.* 209. Zkądby w nasze kraje przyszli, trudno się domacać. *Krom.* 35. Najlepiéj swemi oczyma domacać się prawdy. *Jabł. Ez.* 27. — §. *Tr.* Domacać się w kim duszy, bez zmysłów leżącego ożywić, einen Ohnmächtigen wieder ins Leben bringen. *Cn. Tr.* — *aliter* Dobrać komu do żywego, wybić go należycie, einen derb durchwalken, ihm bis auf die Seele kommen. 'DOMACALNY, a, e, do domacania, mogący być domacanym, ertastbar, erforschlich, möglich zu ertasten, zu erforschen. *Boh.* makawý; *Vind.* popadliu, prepozhutliu; *Croat.* pìplyiv; *Ross.* ощутительный.

DOMACZY, a, e, domowy, nie dziki, łaskawy, Haus-, nicht wild, zahm. Ludzie skromni jak owieczki, powolni jak bydlątka domacze. *Gil. Post.* 1, 274.

'DOMAGAĆ *ob.* Niedomagać. DOMAGAĆ się *ob.* Domódz się.

DOMAGLOWAĆ *cz. dk.*, do końca pomaglować, wymaglować, vollends ausmangeln, glätten. — *Fig.* Niedomaglowana uroda. *Mon.* 69, 390. niedoskonała, zmarszczona, eine unvollkommne, holperige Schönheit.

DOMAK, a, *m.* domowy, domownik, pod jednym dachem mieszkający, należący do czyjego domu, spólnik, czeladnik, sługa, der Hausgenosse; (*Rag.* domachin, *hospes, paterfamilias*, domachizza, domàchja, *hera, materfamilias; Ross.* домочадецъ, w domu urodzony sługa, *w rodz. żeńsk.* домочадица; *collect.* домочадство). Jesteście mieszczanie świętych i domacy boży. 1. *Leop. Efez.* 2, 19. Nieprzyjaciołmi człowiekowi będą jego domacy. *Leop. Math.* 10, 36. (domownicy jego. *Bibl. Gd.*). Któryby jadł zdechlinę, tak z domaków, jako i z przychodniów. 1 *Leop. Levit.* 17. (z rodaków, z krajowców, von den Einheimischen, Inländern). By Leliwa gościem, a nie domowym w Polszcze była herbem, łatwoby był ten gość domakom placu postąpił. *Orzech. Tarn.* 7. — §. Prywat, domem się bawiący. *Włod.* ein Privatmann. (*Boh.* domacnost, prywatne życie). Majętności domaków, co nie są na urzędach. *Modrz. Baz.* 17. — §. Z przyganą: domator, piecuch, legart = DOMALEGAJ, aja, *m.* der nicht hinter dem Ofen hervorgekommen ist, ein Stubenhocker. (*Boh.* domácky, po domacku nèkoho znáti). Domak, nie bywał między ludźmi. *Cn. Ad.* 198. Ale tu domak albo legart mi rzecze: cóż za pożytek z podróży za morze? *Orzech. Tarn.* 30. Kręci się, wierci się, radby co najrychléj uszedł; dlatego więc zowią go domalegajem. *Gliczn. Wych. K.* 6.

DOMALOWAĆ *cz. dk.*, domalowywać *częstotl. et kontyn. ndk.*, do malowania przyczynić lub też malowania dokończyć, noch mehr hinzu malen, vollends ausmalen, zu Ende malen. Żaden malarz nie był, któryby był do końca domalował téj części Wenery, któréj Apelles nie domalowawszy zostawił. *Kosz. Cyc.* 172. DOMALOWAĆ się, *zaimk.* malowaniem zarobić co, nabyć, sich ermalen, mit Malen verdienen. Domalował się znacznego majątku. *Ld.*

'DOMARAD, u, *m. nostalgia*, choroba, najczęściéj się żołnierzom gwałtem branym i w cudze kraje zaprowadzonym przytrafiająca, którzy tęskniąc do swéj ojczyzny, na domarad durnieją. *Perz. Lek.* 194. das Heimweh; *Vind.* shelenje k' dumu. DOMARAT przydomek familii Polsk. *Nar.* 7, 115. DOMARODAK, a, *m.* w domu urodzony, ein im Hause Gebohrner. *Croat.* domorodecz *verna*; *Rag.* domoròdaz; *Eccl.* домоудыць. Tak domarodak czeladnik, jako i sługa kupiony. *Leop. Genes.* 17, 12. (doma narodzony. *Bibl. Gd.*). Domarodakowie. 1 *Leop. Genes.* 17. *W rodz. żeńsk. Eccl.* домочадица. DOMARODNY, DOMORODNY, a, e, w domu, w ojczyźnie, w kraju rodny,

krajowy, im Hause, zu Hause gebohren, einheimisch. *Rag.* domorodni, domaachi; *Ross.* домородный, доморощенный. Domorodny jego będzie jeść chléb jego. *Budn. Levit.* 22, 11. (zrodzony w domu. *Bibl. Gd.*). Zioła domarodne. *Śleszk. Ped. det.*

DOMARZNĄĆ *nijak. dk.*, z resztą pomarznąć, vollends frieren, zufrieren. Domarznienie *Ross.* домерзаніе.

DOMATOR, a, *m.* piecuch, domak, legart, niebywalec, gniazdosz, der hinter dem Ofen nicht hervor gekommen ist, ein Stubenhucker. *Vind.* sapezhjak, vjifpni fedazh; *Ross.* домосѣдъ, домовникъ. Nie żył delikacko, jako domator jaki, ale żył jako żołnierz w trudach krwawych. *Birk. Chod.* 32. Poszedł na wędrówkę, aby nie był domatorem. *Pot. Jow.* 164. Jeden z domatorów, który nie postał nigdzie na wojnie, na sejmach. *Opal. Sat.* 118. Z obozu do domu uciekłszy, domatorem z żołnierza został. *Pot. Pocz.* 311. Od domatora stroni sława i od tchórza. *Pot. Arg.* 247. (dobić się sławy trzeba, nie doleżeć). Nie bądźmy takiemi domatorami głupiemi, wstydźmy się domowéj pychy. *Sk. Żyw.* 1, 155. *Kras. Sat.* 74 et 25. Paparona, gąska, domator, gniazdosz. *Rys. Ad.* 58. Domatorem być *Ross.* домосѣдничать. (*Sorab.* 2. Won laži doma, ako jahs žere, jak jaźwiec w dziurze).
DOMATORKA, i, *ż.* która na świecie nie bywała, eine Stubenhuckerinn; *Ross.* домовница. Poczciwe domatorki, co się jeszcze nie otarły o Warszawę. *Teat.* 10, 89. Matka jéj była domatorka. *Teat.* 43, *c.* 80. *Wyb.* DOMATORSKI, a, ie, od domatora, Stubenhuckers. Domatorskie rady nie mają nigdy inszéj powagi, tylko które od szabli biorą. *Kłok. Turk.* 206.

DOMAWIAĆ *ob.* Domówić.

DOMAZAĆ *cz. dk.*, do pewnego kresu pomazać, bis wohin beschmieren, vollends beschmieren; *Ross.* домазать, домазывать.

DOMEK, mku, *m.* DOMECZEK, *DOMCZEK, czku, *m. zdrbn. rzeczown.* dom, das Häuschen; *Boh.* domek, domeček; *Slov.* domček; *Sorab.* 2. ważka; *Vind.* hishiza, *Hung.* házatska; *Croat.* hisicza, hisichka; *Dal.* kuchicza, domicz; *Bosn.* kucchiça, kuchjariça, hisgiça; *Eccl.* домикъ. Maluchny domek wystawion z drzewa, lepszy niż z murów pałace. *Zab.* 14, 4. W domku jednym niedaleko od klasztoru ostatek żywota trawił. *Birk. Dom.* 127. Wielkich tych miast dziś tylko obaliny, a nizkie i ubogie domki widać. *Sk. Dz.* 142. Domczek, w którym siedział Salomon, gdy miał sądzić. *Leop.* 3 *Reg.* 7, 7. (przysionek. *Bibl. Gd*). Żołw ma na grzbiecie domek swój. *Birk. Kaz. Ob. L.* 3, *b.* Jedwabne robaczki czynią sobie domki okrągłe, w których umierają. *Urzęd.* 383. Pszczoły spólnie żyją, żadna z nich nie śpieszy By swój tylko domeczek napełniła plonem. *Zab.* 12, 250.
DOMCZYSKO *ob.* Domiszczko.

DOMĘCZYĆ *cz. dk.*, Domęczać *ndk.*, do końca męczyć, dogubiać mękami, vollends zu Ende martern. (*Boh.* dorazowati; *Rag.* dotruditi). Nie racz mojéj domęczać siwizny. *Teat. S. M.* 152. — §. Z trudnością pokończyć, mit Mühe und Noth zu Stande bringen. Domęczyć mowy, książki, roboty. DOMĘCZYĆ się czego, *zaimk.* mękami dojść, ermartern, mit Martern erlangen, erfahren. Zeno na mękach sobie język ustrzygnął i Falaryuszowi w oczy plunął, dawając mu znać, że się na nim niczego domęczyć nie miał. *Kosz. Cyc.* 119.

DOMĘŻNA panna. *Rog. Bud.* 51. na wydaniu, eine mannbare Jungfer.

DOMIĄĆ *cz. dk.*, do reszty pomiąć, ganz zerknütteln, zerdrücken; *Ross.* домять, доминать.

DOMIAR, u, *m.* dopełnienie, dodatek, dokład, die Vollmessung, die Ausfüllung, Zufüllung, Zugabe, das volle Maß. Nic mi już więcéj nie zostaje na domiar zupełnéj méj nędzy. *Min. Ryt.* 1, 83. *oppos.* niedomiar, *defectus. Alg. Nar.* — §. Dosięgnienie zamierzonego celu, domierzenie, die Erreichung des Zwecks. Szukał sposobności na domiar żądz swoich. *Zab.* 13, 182. *oppos.* niedomiarek, das Verfehlen, Nichterreichen. Nie daj Boże, by twoja nawiasem iść miała Z szybkiego niedomiarku wypuszczona strzała. *Bardz. Luk.* 24.
DOMIARKOWAĆ się, *zaimk. dk.*, miarkując postrzedz, domyślić się, wahrnehmen, bemerken, vermuthen und errathen. Ktoby się był domiarkował, że nas ten starzec śpiegował. *Teat.* 55, *b.* 47.

DOMIATAĆ *cz. ndk.*, domieść *dk.*, kończyć zamiatanie, zu Ende kehren, vollends ausfegen; *Boh.* domesti, domjtati; *Ross.* домести, дометать, (*Ross.* дометнуть, дометывать dorzucić). — *Fig.* Dokonywać biegu, ruchu, lotu, den Lauf, den Flug vollenden. Czart właśnie zemdlonemi skrzydły już domiata, Chciwy nogą dosięgnąć wierzchu tego świata. *Przyb. Milt.* 75.

DOMIĘKCZYĆ *cz. dk.*, domiękczać *ndk.*, do reszty pomiękczyć, vollends weich machen, erweichen. *Rag.* domeksejatti; *Bosn.* domeksejati; *Croat.* domekchati.
DOMIERZYĆ *cz. dk*, domierzać *ndk*, miary dopełnić, z pełna mierzyć, mit vollem Maße messen, voll messen. *Boh.* doměriti, doměřjm; *Sorab.* 1. domirim, domiriu; *Vind.* domeriti; *Rag.* domjerriti; *Ross.* домѣрять, домѣривать. Kradną, którzy nie domierzą, nie doważą, nie doliczą. *Karnk. Kat.* 353. — §. Mierząc dodawać, noch mehr hinzu messen. Pięć łokci nie dosyć, domierz jeszcze i szósty. *Ld.* §. *ogólnie*, Dodać, dołożyć, dopełnić, nagrodzić, hinzu thun, hinzu fügen, hinzu setzen, ersetzen. Kto łacno wierzy, ten swojém domierzy. *Cn. Ad.* 404. § Domierzyć czego; dojść, dosięgnąć, erreichen, erlangen. Wiek starszy rychléj kresów domierzył. *Nar. Tac.* 2, 397 *et* 412. Domierzyć życia, dokończyć, das Leben endigen. Domierzył życia Bolesław, mając lat 46. *Nar. Hst.* 3, 361. DOMIERZYĆ się, *zaimk.*, dopełnić się, voll werden, vollständig werden, sich ergänzen. Moja miłość tak czuła teraz się domierza, Gdy mogę w mężu kochać meztwo i rycerza. *Zabł. Amf.* 32.

DOMIEŚCIĆ *cz. dk.*, domieszczać *ndk.*, w miejsce przyjąć, wmieścić, pomieścić, wohin aufnehmen, wohin versetzen, placiren. (*Croat.* nadomeztiti, nadomescham = nagrodzić szkodę). Domieść nas swe dzieci, gdzie królują anieli. *Biel. Kr.* 19. *z Bogarodz.* Domieściłeś człowieka do niebios. *Wrob. Żołt.* 131. Kancellarye dziś zmniejszały, mało się kto w nich pomieścić może; a choćby się i pomieścił, niewidziemy, żeby to domieszczenie było zda-

tne. *Kras. Pod.* 2, 273. Morzysku w żywocie dzieci, gdy się pod czas nie zabieży, krzywi je i do śmierci domieszcza. *Syr.* 293. — Domieścić kogo czego, nabawić kogo czego, doprowadzić kogo do czego, zdarzyć komu, nadać, einem etwas zuziehen, bringen, zu Wege bringen, verschaffen, gewähren, ihn damit versehen. Odkupionych z miłości, Prowadź do swoich radości, A domieść zbawienia. *Pieśn. Kat.* 30. Głowy bolenia niezmiernego domieszcza rukiew, często jéj pożywając. *Syr.* 1202. Tegoż nas domieści, Jezu Chryste miły, Byśmy z tobą byli, Gdzie się nam radują Wszystkie niebieskie siły. *Biel. Kr.* 19. *z Bogarodz.* Ta bezecna pycha nie domieszcza niczego dobrego człowieka każdego. *Weresz. Regl.* 86. Głód domieszcza człowieka, co się nie godzi, *malesuada fames. Macz.* (uczy złego, radzi, pobudza do złego). Owa jeszcze tam trafisz na kogo mędrszego, Co cię może domieścić baczenia większego. *Rej. Wiz.* 63. Już król buntownikom łaskawszy, kiedy go domieścili brata obecności. *Pot. Arg.* 261. (okazyą byli, że brat przybył, na pomoc mu przeciwko nim).

DOMIESZAĆ *cz. dk.*, do reszty pomieszać, lub więcéj jeszcze do pewnéj miary przymieszać, vollends mischen, oder noch mehr hinzu mischen. *Rag.* domjèsiti; (*Ross.* недомѣсъ niedogniecione ciasto).

DOMIESZKAĆ *nijak. dk.*, pomieszkać aż do kresu pewnego, bis zu einer bestimmten Zeit wohnen. Ja się z téj stancyi nie ruszę; ja tu domieszkam aż do końca kontraktu mego. *Ld.* DOMIESZKAĆ się, *zaimk.* doczekać, dotrwać, dożyć, erleben. Insza domieszkać się lat starych z żoną, a insza babę sobie wziąć. *Petr. Ek.* 74.

*DOMIN, a, *m.* (podobno Łac. *dominus*). Ludzie uczone dominami zowiemy. *Star. Ref.* 34.

DOMINIK, a, *m.* imię świętego, Dominicus, ein Heiligenname. §. Wielki jarmark w Gdańsku, w dzień ś. Dominika w sierpniu przypadający, der Dominik, der große Danziger Jahrmarkt, die Danziger Messe. Tamtędy przechodzą towary na Dominik do Gdańska. *Gost. Gor.* 87. DOMINIKAN, a, *m.* zakonnik reguły od ś. Dominika ustanowionéj, pod imieniem zakonu kaznodziejskiego. *Kras. Zb.* 1, 241. ein Dominikaner. *Dominikanowie. *Birk. Dom.* 41. (dominikanie). DOMINIKANKA, i, *ż.* zakonnica téjże reguły, die Dominicanernonne. DOMINIKAŃSKI, a, ie, od dominikana, Dominicaner=. Zakon dominikański. *Birk. Dom.* 41.

DOMISZCZKO, DOMISKO, DOMCZYSKO, a, *n.* dom zły, gnilki, obaliny. *Cn. Th.* 135. ein schlechtes, elendes Haus; *Ross.* домовище, домишко.

DOMITRĘŻYĆ *cz. dk.*, mitrężąc dokończyć, vollends vertändeln. Niedbały zapije wszystkie czasy swoje; a po tém gdy już niemasz nic, na lutni grać się uczy, a tak swego świata jako tako domitręży. *Rej. Zw.* 100.

DOMLEĆ, *F.* domiele, *cz. dk.*, do reszty pomléć, lub więcéj jeszcze przymléć, vollends malen, noch mehr hinzu malen. *Boh.* domliti, domlel, domeli, domljwam; *Rag.* domljetti; *Ross.* домолоть, домелю, домалывать.

DOMŁÓCIĆ *cz. dk.*, Domłacać *ndk.*, do reszty pomłócić, lub więcéj jeszcze przymłócić, vollends dreschen, ausdreschen, oder noch mehr hinzu dreschen. *Boh.* domlaceti, domlacowati, domlatiti; *Ross.* домолотить, домолачивать.

DOMNIEMAĆ się, *zaimk. dok*, Domniemawać się, *kont.*, domniemywać się *częstotl.*, dorozumiewać się, wnosić sobie, vermuthen, abnehmen, schließen; *Boh.* et *Slov.* domnjti, domnjwati se, domnjwam se; *Vind.* domieniti, samieniti; *Sorab.* 1. domerkuyu. Gdy go obaczyła krwią skropionego, domniemawała się, iż kogoś zabił. *Birk. Gł. Kun.* 56. Nic pewnego nie powiada; tylko się domniemywa. *Teat.* 38, 78. Domniemam się i spodziewam, że pogoda będzie. *Fur. Uw. E.* 2. O północy domniemawali się żeglarze, żeby się im ukazowała jaka kraina. 1 *Leop. Act. Ap.* 27, 27. Lud się domniemawał o ś. Janie, by snadź on nie był Chrystusem. *W. Luc.* 3, 15. (myślili w sercach swych. *Bibl. Gd.*). Z okoliczności wyjazdu jego, domniemywają się, iż będzie użyty od Imperatorowéj. *Gaz. Nar.* 1, 269. Nie domniemała się na tak srogą sprawę. *A. Kchan. W.* 105. Na nich się domniemawając, iż za ich radą one się porażki stały, umorzyli ich. *Sk. Dz* 880. Domniewanie, domniemawanie, domniemywanie = dorozumiewanie się, domysł, die Muthmaßung, Vermuthung. *Boh.* domněnj; *Vind.* domienenje, dimlanje, samienenje, samiena; (*Dal.* szumnya); *Sorab.* 1. menkluwano, domerkwano. Aby żaden z domniemania nie przysięgał; bo kto przysięga o to, czego pewnie nie wie, prędko się stanie krzywoprzysiężcą. *Szczerb. Sax.* 253. On z domniemania wszystko to powiadał. *Pot. Syl.* 340. Dałby bóg, aby te smutne domniemania były bez fundamentu. *Teat.* 38, 118. Jest niektórych domniemywaniem, iż celem częstych tych konferencyj, jest wojna Francuzka. *Gaz. Nar.* 1, 257. — §. *Arith.* Domniemania reguła, *regula falsi*, *positionis*, z jednéj lub dwóch liczb na upodobanie wziętych, liczby prawdziwéj dochodzi. *Sol. Geom.* 3, 77. jednak że słowo domniemanie daléj odstępuje od słowa *positionis*, nazywam ją częściéj regułą założenia. *ib.* 244. Domniemany, domyślony, nie pewny, niepewnie wiadomy, vermuthet, vermuthlich, vermeynt; (*Boh.* domnělý; *Vind.* domienitliu, dimlatliu, samienliu). *Żyw. Jez.* 25. DOMNIEMAWACZ, a, *m. opinator. Macz.* der Vermuther, Muthmaßer.

DOMOBURZYCIEL, a, *m.* burzący domy, der Hausstürmer, Häuserstürmer; *Eccl.* доморазоритель.

DOMOCZYĆ *cz. dok.*, domaczać *kontyn.*, do reszty pomoczyć, vollends einweichen, durchweichen lassen; *Ross.* домочить, домачивать. Len lepiéj jest nie domoczyć. *Przedz.* 13.

DOMODLIĆ się *zaimk. dok.*, do końca wymodlić się, zu Ende beten; *Rag.* domolliti.

DOMÓDZ, DOMÓC, *F.* domoże, *cz. dok.*, Domagać *niedok.*, dokonać kogo, do końca go pokonać, przemódz, zmódz, einem den völligen Garaus machen, ihn vollends bezwingen. DOMAGAĆ się, *zaimk. niedok.*, usilnie o co stać, wyciągać czego, nachdrücklich suchen, begehren, verlangen; *Ross.* домочься, домогаться. Najleniwsi do roboty, są najprędsi do domagania się. *Lach. Kaz.* 2, 5. DOMÓDZ się czego, dosilić się, domaganiem się wskórać, wymódz, das Begehrte erhalten. Domógł się na ostatek łaski, o którą zabiegał. *Oss. Wyr.* W *myślistwie:* Dognać, doszczwać,

dopędzić, dostać n. p. Pies domógł się zająca, erjagen, erhaschen, fangen.

DOMORODNY *ob.* Domarodny. DOMOROSŁY, a, e, domarodny, rosły w domu, zu Hause aufgewachsen. Konie dorosłe. *Stat. Lit.* 595. *DOMORZĄDZCA, y, *m.* rządzący domem, der Hausregierer, Hausverwalter; *Ross.* домостроитель, cf. домостроительство gospodarstwo; домостроительный gospodarski.

DOMORZYĆ *cz. dok.*, Domarzać *niedok.*, dokonać kogo, dobić, vollends aufreiben, ein Ende machen; (*Rag.* domoritti, domaaram, *molestia afficere*). Oni tak go domorzyli i zabili. *Sk. Dz.* 1187. Głód domorzył człowieka. *Tr. Tel.* 550. głodem wycieńczyć, zgubić, zu Tode aushungern, verhungern lassen. Tylko nie domorzone wojsko nasze z pola schodzi. *Twârd. W. D.* 2, 115.

*DOMOSTRÓŻ, a, *m.*, *Eccl.* домостражъ, домоҡыникъ, stróż domowy, der Hauswächter. DOMOSTWO, a, *n.* zabudowanie wszelkie gospodarskie w jednym obrębie, die Behausung, das Haus mit allen Angebäuden; *Boh.* domowo; *Vind.* pohishtvu, pohistvo; *Ross.* храмина. (*Eccl.* домовство *res familiaris*). Domostwo jego w pośrzodku wsi. *Teat.* 54, *c. C.* 2. Oprowadzał mię około domostw przy kościele zabudowanych, które niejako miasteczko formowały porządne. *Xiądz.* 77. Domostwo zajezdne czyli wjezdne, mające sień i stajnią dla wygody gości; bierze się czasem za karczmę, ein Einkehrhaus, Wirthshaus. §. Sprzęty domowe. *Cn. Th.* Hausgeräth, Hausrath. § Osoby dom składające, familia, domowniki, die Hausgenossen, das Haus, die Familie. Był w okręcie Noe przez trzynaście miesięcy ze wszystkiém domostwem swojém. *Biel. Hst.* 5. Niech ci bóg błogosławi, abyś urósł i rozmnożył się na domostwo ludu. *Sk. Żyw.* 1, 245.

DOMOTAĆ *cz. dok.*, do reszty namotać, lub więcéj jeszcze, namotać, vollends aufhaspeln, zu Ende haspeln, noch mehr dazu haspeln; *Rag.* domotatti; *Ross.* домотать, доматывать.

DOMOWAĆ *intransit. niedok.*, domem prywatnie się bawić, zu Hause ein Privatleben führen; (*Vind.* domuvati, gospodariti, haushuvati). Domowanie, domowy żywot, prywatny żywot. *Cn. Th.* das Privatleben. — Domować u kogo, być jak domowy, bey einem zu Hause seyn. §. Przekupując od domu do domu chodzić. *Tr.* hausiren, hausiren gehen. Domujący, der Hausirer; *Boh.* huntjř.

DOMÓWIĆ *cz. dok.*, Domawiać *niedok.*, dokończyć mowy, do końca wymówić, vollends zu Ende reden, ausreden. *Boh.* dopowéditi; *Bosn.* dogovoriti; *Rag.* dogovoritti; *Sorab.* 1. doretžuyu; *Ross.* досказать, досказывать. Nie dano mi domówić, wszyscy krzykną razem: bij, zabij go. *Jabł. Tel.* 11. Nie mogłeś, pomnę, domówić ostatka, Tak ci płacz język, tak i usta zatka. *Chrośc. Ow.* 74. Reszty domówić nie może; łkania tłumiły głos jego. *Stas. Num.* 1, 14. Chciał żegnać, nie dokończał, słów nie domawiając. *Jabł. Tel.* 325. Domawiając, broń utapia w sobie. *Past. F.* 25. Ona jeszcze tak ku królowi domawia, alić Natan przyszedł. 1 *Leop.* 3 *Reg.* 1, 22. Ten jeszcze domawia, alić drugi przyszedł. 1 *Leop. Job.* 1, 18. Domawiał, gdy śmierć blada zamknęła mu wargi. *Dmoch. Il.* 2, 127. Domówienie *peroratio. Gol. Wym.* 118. die Schlußrede. §. Domawiać słowa, dobitnie wymawiać, deutlich und rein aussprechen, nichts verschlucken. Chciał mówić, nie domawiał, często jąkał słowa, Przerwana, niepojętna i bezsensna mowa. *Jabł. Tel.* 86. Domawianie, dobitne, zupełne wymawianie, deutliche, reine Aussprache ohne zu verschlucken. §. Domawiać komu, dosadnie mu przymawiać, dosadzać, docinać komu mową, einem mit Worten zusetzen, auf ihn sticheln; *Boh.* domlauwati, domluwiti. Nie godzi się, że córka matce siła domawia tak bezpiecznie. *Bardz. Tr.* 287. DOMAWIAĆ się czego, *zaimk. niedok.*, upominać się o co, nalegać o co, fordern, begehren, verlangen. Domówić się czego *dok.*, przypominaniem, naleganiem wskórać, zyskać, dokazać, durch Rede erhalten, zu Wege bringen, erlangen; *Ross.* договориться, договариваться. Jać nie pragnę, by dla mnie krew lała królewna, Achil się jéj domawia, a ja muszę Panie Ojcowskie, syn posłuszny, pełnić rozkazanie. *Min. Ryt.* 1, 73. Domawianie się czego, upominanie się o co, naleganie, nastawanie, die Forderung, das Ansuchen, das Gesuch. Przez spieranie prawdy się domawiamy, *limatur veritas in disputatione. Macz.* (zbliżamy się do niéj, wir nähern uns ihr). Żartem się prawdy domówić nie wadzi. *Rys. Ad.* 78. Kto mówi, ten się domówi. *Cn. Ad.* 384. (kto krzyczy, ten i wykrzyczy). Na sejmie Wileńskim 1559 r. poprawiania statutu szlachta się Litewska domówiła. *Stryjk.* 756. Domówić się czego złego, ściągnąć na się mową co złego, sich durch Reden zuziehen. Domówiłeś się niełaski Pańskiéj. *Tr.*

*DOMOWIEC, wca, *m. familiaris. Macz.* domowy przyjaciel, der Hausfreund. *DOMOWIT, a, *m. id.* n. p. Ksiądz Tomasz z Płazy, Kromera powszedni domowit. *Orzech. Qu.* 60. (*Ross.* домовитый gospodarny).

DOMOWNIK, a, *m.* domowy, w tymże domu mieszkający, der Hausgenosse; *Boh.* domownjk; *Vind.* domazh, hishen deleshnik, enohishni zhlovek; *Rag.* domaachi, kuchnik, ukuchni; (*Ross.* домовникъ domator; *Eccl.* домоҡыникъ domostróż). Łacno zwiedzie domownik. *Sk. Dz.* 1134. Przodkowie nasi z panów wszelką nienawiść, a z sług wszelką zelżywość otarli, zowiąc pana ojcem czeladki, a sług domownikami. *Pilch. Sen. list.* 354. czeladź, Hausgenossen, Gesinde; *Carn.* drushina, (cf. drużyna). Domownicy moi mają izby wygodne, karmieni są przystojnie. *Kras. Pod.* 2, 56. §. Tegoż kraju, tejże ojczyzny, rodak, ziomek, ein Inländer, Einheimischer. Gdy tedy tak między sobą tłuką się domownicy, oto niezrachowana gęstwa Tatarów do Polski sypie się. *Krom.* 270.

DOMOWNY, a, e, lubiący się domawiać, upominać, um das Seine redend, nicht schweigend. Kot głodny, gdy niełowny, chłop gdy niedomowny. *Zab.* 14, 70.

DOMOWY, a, e, od domu, do domu należący, ściągający się do domu, czy to fizycznie, czy ekonomicznie, czy moralnie, Haus=; *Boh.* domácý, domowitý, domownj; *Slovac.* domáci, domášnj; *Croat.* domachi, hisni; *Dal.* kuchni, ukuchni; *Rag.* kuchni; *Slavon.* domáchi, dumáchi, kuchni; *Bosn.* domacchi, kucchni; *Carn.* domazh, hishnèske; *Vind.* domazhi, hishni, vhishen; *Sorab.* 1. domacže; *Ross.* домовый, домашній; *Eccl.* домовьнъ. Drzwi domowe, brama domowa, die Hausthüre. Sprzęty domowe, Haus=

rath. Czeladź domowa, Hausgesinde. Jeden z służących domowych. *Kras. Pod.* 2, 140. einer von den Hausbedienten. Domowy dozorca (*Carn.* hishnèk). Domowy kapelan *Ross.* крестовой священникъ. Domowy bożek (*Carn.* sidék). Domowy gieniusz (*Carn.* skrytek, shkratel). Pies domowy, *vulg.* sobaka domowa, der Haushund. Domowe sobaki choć się kąsają, cudzego psa ujżrzawszy, nań się rzucają. *Cn. Ad.* 199. Domowy, w jednym domu z kim mieszkający, (*ob.* Domownik), Haus=, unter einem Dache wohnend. Domowy złodziéj, der Hausdieb. Któż się domowego złodzieja ustrzeże? Tać ręka posługuje, druga mieszek rzeże. *Pot. Arg.* 13. Trudno się domowego masz ustrzedz złodzieja. *Biel. S. M. B.* 3, *b.* Złodziéj domowy, nieprzyjaciel gotowy. *Rys. Ad.* 79. — Domowa doległość, krzyż domowy, Hauskreuz. Domowa doległość bardziéj się czuje. *Cn. Ad.* 199. (bardziéj boli od swojego). — §. Prywatny, domem się bawiący, niepubliczny, Privat=, (Haus=). Skoro próg kościelny urzędnik przestąpi, już starostą nie jest, jest domowy człowiek. *Sk. Dz.* 26. Domowy prowadzi żywot. *Cn. Th.* (*ob.* Domowanie). Symeona pociechy były pospolite wszystkim; nie miał on onego domowego i swojego łakomego a ścisłego serca; kochanie jego było szczęście ludu swego. *Sk. Kaz.* 526. (on był bez prywaty, ohne Eigennutz, uneigennützig). §. Domowe zwierzęta, swojskie, chowane, ogłaskane, Hausthiere (cf. zahm Adlg. *not.*); (*Vind.* shivina, shvad, brau, shivinze, brauzhe). Domowe zwierzęta są owe, które się pospolicie przy ludziach chowają. *Kluk. Żw.* 1, 99. Dróbß albo ptastwo domowe. *ib.* 2, 93. Federvieh. Roślina domowa. *Cn. Th.* ogrodna, ein Gartengewächs, (*oppos.* leśna, dzika). §. Domowy, rodowy, domowi jakiemu albo familii należący. *Cn. Th.* Haus=, Familien=. Domową szlachtę swojéj familii na swoję stronę przeciągnał. *Tr.* — *Simil.* Domowa to rzecz, swojska, między swemi, nie należąca do obcego, eine Familiensache. Cóż komu do tego, że mąż się z żoną wadzi; domowa to rzecz. *Oss. Wyr.* Po domowemu częstować, tém, co dom ma, po gospodarsku, mit Hausmannskost bewirthen. §. Domowy, krajowy, ojczysty, inländisch, einheimisch, vaterländisch. Nie trzeba nam sukień zagranicznych, gdy domowe mamy. *Ld.* Wiele krwi domowéj przelał, gdy mu się lud sprzeciwiał. *Sk. Dz.* 758. (rodackiéj, spółobywatelskiéj, Bürgerblut). Domowa wojna, gdy który naród sam przeciw sobie walczy, *intestinum bellum. Macz. domesticum*, ein innerlicher Krieg, ein Bürgerkrieg; *Carn.* vojska zherna, cf. czerń; *Ross.* междоусобіе, междоусобство. Durny król Bokorys okrucieństwy swemi Wzniecić wojnę domową musiał z poddanemi. *Jabł. Tel.* 26. Niech żaden się z mych wierszów wiek nie uczy tego, Jak wiele się domowéj wojnie godzi złego. *Luk. Bardz.* 123. (cf. rokosz, bunt).

DOMRA, y, *ż.* muzyczny jakiś instrument [*organum.* 1] ein musicalisches Instrument. Porywają bęben i arfę, a weselą się na głos domry. *Budn. Job.* 21, 12. (przy głosie muzyki. *Bibl. Gd.*). Chwalcie Jehowę na stronach i na domrze. *Budn. Ps.* 150, 4. (na organach. *Bibl. Gd*).

DOMRAŻAĆ komu *niedok.*, domrozić *dok.*, mrozem dokuczać, mit Frost zusetzen, quälen. Nocne szrony tak nam domrażały, Jak nam w południe słońca dopiekły upały. *Przyb. Ab.* 50.

DOMSKO *ob.* Domisko.

DOMUROWAĆ *cz. dok.*, z resztą wymurować, lub więcéj jeszcze przymurować, vollends ausmauern, zu Ende mauern; noch mehr hinzu mauern; (*Rag.* dozidati). Nieprzyjaciele skazili zamek, którego jeszcze był Kazimierz trochy nie domurował. *Biel. Św.* 221, *b.* Zaczętych rzeczy domurowano i dokończono. *Bar. St.* 346. Niedomurowane mury porządnie na zimę poprzykrywać. *Haur. Ek.* 8.

DOMYĆ *cz. dok.*, domywać *niedok.*, do końca pomyć, vollends abwaschen, aufwaschen. *Boh.* domyti, domygi, domeywam; *Ross.* домыть, домывать.

DOMYSŁ, u, *m.* dorozumienie się, domniemanie, wniosek, die Vermuthung, Muthmaßung, das Rathen; *Boh.* domysl, domnénj; *Sorab.* 1. domysl, domerkwano, merkluwano; *Vind.* domienenje, dimlanje, samiena, samienenjé, mienenje, umenje, dosdeuk, dosdetje, ſumnitje; *Carn.* dimlanje; *Dal.* szumnya; *Croat.* pogogyay; *Ross.* догадъ, догадка, (домыслъ, домышленіе wymysł, wynalazek). W niedostatku doświadczenia, domysł, podobieństwo mający, jest dobrym. *Stas. Buff.* 27. Każde rozumowanie, które przez domysł rzeczy chymicznie wykłada, tém samém jest niepewne. *Kruml. Chym.* 8. Zdanie swoje powiedział z prostego domysłu i mniemania swego. *Chełm. Pr.* 44. Niechaj żaden wotum swego nie podawa z swego domysłu. *ib.* Z domysłu, na domysł, według swego domysłu, zdania, upodobania, na los, na szczęście, auf Gerathewohl, auf gut Glück, nach Gutdünken, nach Belieben. §. Domysł, moc duszy domyślania się, przymiot domyślności, die Vermuthungsgabe, Errathungsgabe, das Combinationsvermögen. Człowiek ten słynie z wielu rzadkich przymiotów; w szczególności też wielkiego jest domysłu. *Oss. Wyr.* Człowiek młody, ale statecznych obyczajów i starego domysłu. *Eraz. Jez. A.* 3, *b.*

DOMYŚLIĆ się, *zaimk. dok.*, Domyślać się, *niedok.*, domyślawać się, *kontyn.*, domyśliwać się, *częstotl.*, myślą dochodzić, domysłem zgadywać, muthmaßen, vermuthen, rathen; domyślić się czego, dójść myślą czyli domysłem, errathen, entdecken, treffen. *Boh.* domysliti se, domysljm se, domeyšljm se, wtipiti se, dowtipowati se, (cf. dowcip), domnjwam se; *Rag.* domisliti se; *Bosn.* domisliti se, domiscgljatti se; *Sorab.* 1. domysliu, domyslim, domerkuyu; *Croat.* domiszlitisze, domishlyavatisze, pogájam, pogodilszem; *Vind.* domieniti, dimlati, samieniti, sdumlati; *Carn.* dimlam; *Ross.* догадаться, догадываться, (*Ross.* домыслиться, домышляться dowiedzieć się, wynaleźć); *Eccl.* подъумѣтися, доразумѣваться, догадываться. Wiem albo przynajmniéj domyslam się, o czém teraz myślisz. *Kras. Pod.* 2, 110. Domyślam się, co przez to rozumiesz. *ib.* 160. Wiele historyków się domyślawa, że to ztąd pochodziło. *Krom.* 17. Gdyby cię tu spotkała, domyślałaby się, że tu jestem. *Teat.* 52, *d.* 58. Domyślić się nie mogę, jakim sposobem wróciła się nazad. *Teat.* 54, 48. Czego ludzie domyślić się nie mogą, często późny czas pokaże. *Lub. Roz.* 467. Czyż się nie możesz domyślić? *Teat.* 18, *c.* 51. Domyśl się ostatka. *Gemm.* 74.

Domyślisz się, kiedyć czarny wół na nogę nastąpi. *Rys. Ad.* 11. (trzeba mu łopatą w głowę kłaść; nie zobaczy, chyba aż namaca; trzeba mu aż na dłoni pokazać, aż na łopacie wyłożyć, aż pod nos podsunąć). *Slovac.* Kdo nédoèuge, nech se domisli, *qui non bene audit, bene perpendat.* Domyślać się na kogo, podejźrzenie mieć na kogo, gegen jemanden Argwohn schöpfen. Czechowie na Borzywoja się domyślawali, że z jego naprawy zabito Swatopełka. *Biel. Kr.* 75. §. Domyślać się, na domysł co czynić, podług swego widzimi się, nie jak kazano, z własnéj woli. nach eignem Erachten handeln. Choć najlepiéj, nie domyślaj się nad Pańską wolą. *Rej. Wiz.* 182, *b.* Domyślić się czego, lub robić co, ułożyć sobie co, paść na jaką myśl, den Einfall bekommen, etwas zu thun, sich unterfangen, auf den Gedanken dazu gerathen, sich etwas zu thun einfallen lassen, in den Sinn kommen lassen; *Ross.* вздумать, ухитриться. Chłopi nie mają razem paść z dziewkami, by zamiast pilnowania trzody, czegoś inszego nie domyślili się robić. *Haur. Sk.* 54. Który chłop do barci domyśli się, na gardle ma być karany. *ib.* 250. sich daran machen. Domyślił się do mieszka. *Cn. Th.* — §. *In bonam partem:* Co za chwała dla mnie, żem ja pierwszy takiéj kolekcyi się domyślił. *Teat.* 36, *b.* 13. (że mnie najpiérwéj koncept jéj przyszedł, daß ich zuerst auf den Einfall, auf den Gedanken einer solchen Sammlung gerieth). — *Pass.* Z pięknego wejźrzenia i łagodnéj odpowiedzi, domyśliwa się i wybiera przyjaźń. *Sak. Dusz.* 25. (bierze się myśl o niéj). DOMYŚLACZ, a, *m.* człowiek domyślny, domyślający się, który sam z siebie na co trafia lub czego domniemywa się, wynalezca, szperacz, ein Muthmaßer, Vermuther, Rather, Errather; *Eccl.* домыслитель. домышленикъ: *conjector. Cn. Th.* DOMYŚLNIA, i, *ż.* dorozumienie, das Hinzudenken, Suppliren. Cecha rodzajową częstokroć jest domyślnia, czyli domyślenie się opuszczonego wyrazu. *Kopcz. Gr.* 2, 11. (cf. wyrzutnia). DOMYŚLNOŚĆ, ści, *ż.* przemysł, dowcip, bystrość, Combinationsgabe, Errathungstalent, Witz, Erfindsamkeit; (*Boh.* dumyslnost; *Rag.* domiscegljàtnos). To nie jest domyślność, gdy wie, że ma być jaka rzecz, o któréj wie, że bytność jéj chybić nie może. *Bardz. Boe.* 177. DOMYŚLNY, a, e, DOMYŚLNIE *adv. activ.*, domyślający się, przenikający snadno, pojmujący, trafny, leicht combinirend, schlau; *Boh.* dumyslný; *Rag.* domiscegljàt; *Vind.* domishliu, bistropameten, prepameten, domienitliu, dimlatliu, samienliu; *Eccl.* домыслительный; *Ross.* догадливый. Jedni ludzie są tępi, drudzy domyślni. *Petr. Ek.* 26. Gospodarz ma być z natury domyślny. *Petr. Ek.* 26. Domyślny dowcip ludzki. *Kłok. Turk.* 158. §. *Pass.* Czego się domyślono, muthmaßlich. Nie rozumiéj, iż domyślnie tylko o tém mówię. *Teat.* 9, *c.* 53. (na domysł). *aliter* Domyślny, czego się domyślić można lub trzeba, n. p. domyślna rzecz, która sama z siebie idzie, jaśnie nie wyłożona, ale snadna do wniesienia, leicht zu errathen, hinzu zu denken.

DON! *ob.* Din di don!

DON, u, *m.* jedna z najprzycypalniejszych rzék Europy, która oddziela od Azyi, *Tanais. Dyk. G.* 1, 170. der Fluß Don; cf. Doński kozak, Doniec.

DOŃ, (do-ń) = do niego, zu ihm. Wnoszę doń sprzęty. *Teat.* 18, 23.

*DONA, y, *ż.* sidełko na pomniejsze ptaszki, szczególniéj na kwiczoły, z Niem. die Dohne, der Sprenkel. *Tr.*

DONACYA, yi, *ż.* z Łac. darowizna, dar, zrzeczenie się urzędowe własności, względem innéj osoby. *Kras. Zb.* 1, 241. die Schenkung.

DONAGLIĆ *cz. dok.* donaglać *niedok.*, do końca naglić, docierać, nacierać, dringendst antreiben, dringen, zusetzen. Urzędnicy donaglali, aby na każdy dzień robotom swym dosyć czynili. *Radz. Ek.* 5, 13. (przynaglali. *Bibl. Gd.*). Płakała Dalila, aż jéj oznajmił Samson, gdy mu już donaglała, swoją gadkę. *Radz. Jud.* 14, 17. (gdy mu się uprzykrzyła. *Bibl. Gd.* da sie ihn eintrieb. Luth.). Byli silniejsi, a bardzo im donaglali. 1 *Leop. Jud.* 11. Począł mu donaglać zelżywemi przymówkami. *Faliss. Fl.* 214. Donagla mi potrzeba, *ingruit necessitas. Mącz.* (doboda, dopieka, doskwiera). Podłéj roli nie mamy donaglać, która gdy bez przestanku rodzi, wnet się wysili. *Kosz. Lor.* 121, *b.* (nie forsować). — Donaglać komu o co, nalegać nań o co, jemanden warum anliegen. Iż Nero sprawę jednę często odkładał, Burrus mu o to donaglał. *Kosz. Lor.* 141.

DONASZAĆ *ob.* Donieść.

DONATYWA, y, *ż.* w dziedzictwo obrócenie dobr narodowych, za zasługi jakiéj osoby albo i bez zasług. Kto dziedzic przez donatywę, ten darmo wziął. *Jez. Wyr.* w ogólności też podarek, upominek, podarunek, die Schenkung, insonderheit die Verschenkung einer Domäne.

DONDER, dra, *m.* żartobl. fukając: piorun (z *Niem.* der Donner). Coż to u dondra zawsze jesteś smutny. *Teat.* 11, 9. was beym Donner! zum Henker! DONDEROWAĆ *cz. niedok.*, fukać, piorunować, donnern, wettern, fluchen. Na mnie i na pana mego burczał, groził, donderował. *Teat.* 12, 72.

DONICA, DÓNICA, DUNICA, y, *ż.* DONICZKA, i, *ż. zdrobn.*, Naczynie gliniane kuchenne, do wiercenia w niem migdałów, ryżu, maku. *Wiel. Kuch.* 399. ein Reibeasch, Reibenapf; *Sorab.* 2. kschiniza, doniza; (*Sorab.* 1. dohyna, donežka, doina, deina; *Eccl.* дойникъ, доилище; *Ross.* донце, донышко = dojny statek, dojnica, dojka, skopiec cf. *Syr.* תוקנא *tukana* vasa, *Talmud.* דנא, *Hebr.* עטין, cf. *Lat.* tina, *Ger.* Tonne); (*Carn.* dojniza *nutrix*). *Prov.* Gdzie donica rządzi, tam wiercimak błądzi. *Lek. C.* 4, *b. Haur. Ek.* 178. (cf. biada temu domowi, gdzie krowa dobada wołowi). Wiercić co w donicy. *Biel. S. N.* 37. Na Ukrainie donicę od maku zowią Makutrą *qu. v.* — Donica chemiczna, bądź gliniana, bądź żelazna, ein Asch, Napf, Becken, von Thon oder Eisen. Donice robią się albo z gliny palonéj, albo z żelaza lanego; daje im się kształt wałkowaty. *Kruml. Chy.* 35. Alembik do pędzenia wódki różanéj wstawiają w donicę na to przygotowaną. *Cresc.* 498. Donica na węgle, ein Kohlenbecken. Przed nią była wielka donica gliniana, węgla żarzystego pełna. *Wys. Kat.* 138. Doniczka do rąk. *Cn. Th.* miednica, ein Handbecken. Doniczka do kwiatów, ein Blumentopf, Blumennapf. Widziałem tam gwoździki w doniczce alabastrowéj. *Urzęd.* 152. Krzak

różowy w porcellanowéj doniczce. *Niemc. Kr.* 4, 135. Ogród, a w nim wszędzie porozstawiane doniczki z kwiatami różnego gatunku. *Teat.* 54, 3. DONICOWY, a, e, od donicy, Asch=, Napf=. Piece chymiczne donicowe. *Kruml. Chy.* 36.

DONIEC, DUNIEC, ńca, *m.* Doński Kozak, ein Donischer Kosak. *Tward. Wł.* 67.

DONIEKĄD *adv. temp.*, do niejakiego czasu, eine Zeitlang, eine Weile, etwas; *Boh.* donekud. Posłom król doniekąd, dokądby się nie wrócił, czekać rozkazał. *Krom.* 718. *(aliquamdiu).* Kallimach bawił się doniekąd na posłudze Pisusa II. *Krom.* 756. Po zejściu Wendy Polska od wojewodów doniekąd sprawowana była. *ib.* 38. (cf. poniekąd).

DONIEŚĆ *cz. dok.*, doniesie, doniosę *Fut.;* Donosić *niedok.* et *kontyn.* °Donaszać *częstotl.*, zanosić, przynosić, ponosić aż do pewnego kresu, miejsca lub czasu, bis hin tragen; *Boh.* donésti, donesl, donesu, donosyti, donašeti; *Slovac.* donésti, donášeti; *Sorab.* 2. donascž; *Sorab.* 1. donescž, doneszu, donoschu, doneszem, donoschem, donoschuyu; *Croat.* donezti, donasham, doneszti; *Dal.* donoszim; *Vind.* donesti, donoſiti, donashati, dopernesti; *Rag.* donjêti, donossitti, donossim: *Bosn.* donesti; *Ross.* донесть, доносить, донашивать. Nie mogli donieść łupów do domów swoich. *Rej. Post. H.* 8. Doniósł go do gospody. *Rej. Post. Nn.* 2. *fig.* Jeśli kiedy doniesiony był głos do ucha twojego.... *Odym. Św.* 2. *M m* 2, *b.* (jeśli doszedł ucha twojego). Donosić płód, do czasu dojźrzałości w żywocie go nosić, die Leibesfrucht bis zur rechten Geburtszeit tragen; *Ross.* свершить, свершать. Niektóre białegłowy płodu donosić nie mogą, i przed czasem poraniają. *Petr. Wod.* 16. Rzadko która z tych, zostawszy brzemienną, donosi dziecięcia; a jeśli nie poroni, to.... *Kłok. Turk.* 186. Czasem z samego przelęknienia krowa nie donosi cielęcia. *Haur. Sk.* 53. Poronić *Ross.* недоносить. Płód niedonoszony, niedonosek, niedochodek, zaśniad, pomiotek, porończe, porzutek, odchodczę, eine unzeitige Geburt. Kilkoro dzieci jedném porodzeniem miała; ale niedonoszonych i martwych. *Stryjk.* 296. *Fig.* Niedonoszony człowiek, niedonoszona głowa = nieumiarkowany, nierozsądny; zielona, niecała, niedojźrzała głowa. §. Donosić, poddawać, przynosić, (cf. dowozić, dosyłać), darbringen, darreichen. Donosili żywności oblężonym. *Oss. Wyr.* Szynkarka im wina donasza. *Rej. Żw.* 101. §. Donieść, do tego, co już zaniesiono, przyczynić, noch hinzu tragen, bringen, noch mehr bringen. Donieś drew, aby na cały dzień wystarczyły. *Tr.* — §. Donosić komu co, lub o czém, uwiadomiać go, oznajmić komu, dawać znać, dopowiadać, doszeptywać, benachrichtigen, hinterbringen; *Sorab.* 2. hopschawisch; *Bosn.* dopouiditi, navistiti; *Vind.* nasnaniti, obsnaniti, posnaniti, nakasati, napovedeti, dokasati; *Ross.* заявить, заявлять, извѣстить, извѣщать; *Eccl.* нзвѣщавати. Nie tylko co widzę i słyszę donaszam We Panu, ale też i co rozważam. *Zab.* 11, 402. Ma nam czasami tamtejsze donosić nowinki. *Teat.* 6, *b.* 53. — §. *Pass.* Doniosło się to króla Saula, z czém się dał Dawid słyszeć. 1 *Leop.* 1 *Reg.* 17, 31. (rozniosło się. 3 *Leop.*). Gdy się zaburzenie ludu doniosło Mojżesza z Aaronem, upadli na ziemię. 1 *Leop. Num.* 14. (gdy usłyszeli. 3 *Leop.*). Donoszący, uwiadomiający, berichtend, benachrichtigend, hinterbringend. *Ross.* извѣстительный, увѣдомительный; *Eccl.* вѣдотворный, извѣщавательный. Doniesienie, uwiadomienie, das Hinterbringen, der Bericht, die Nachricht. *Boh.* wzkazánj; *Vind.* osnanik, osnanitje, poshta, napoved, nasnanenje, nasnanik, nakasa, nasnanstvu; *Ross.* доносъ, доношеніе, свѣдѣніе, извѣствованіе, извѣщеніе, заявка, заявленіе, заявливаніе, извѣстіе, вѣсть, сказаніе, сказываніе. §. Donosić kogo, odnosić go, oskarżać, obżałować, udawać u sądu, einen denunciren, angeben, anzeigen. *Boh.* wznesti, wznašeti; *Eccl.* нзвѣстоквти, извѣстую, извѣщаю, извѣтъ чиню о чемъ на кого. Trajan odpisał, aby chrześcian nie szukano, ale doniesione karano. *Sk. Dz.* 71. Doniesienie do sądu, odniesienie, delacya, oskarżenie, udawanie, die Denunciation, Anzeige, Anklage; *Ross.* явочная; *Eccl.* нзвѣтъ. Doniesienie fałszywe *Ross.* молка. §. *Intransit.* Aż dokąd dostarczać, dostawać, dosięgać, dopadać, dolatywać, bis wohin reichen, ausreichen, langen, gehen, tragen. Sława jego obłoków doniesie. *Miask. Ryt.* 2, 88. Ryby po górach wysokich pływały, Gdzie ledwie przedtém pióra donaszały Mężnéj orlice. *J. Kochan. Dz.* 251. Donosi tu łuk, kusza. *Cn. Th.* Ta fuzya aż do tego drzewa nie doniesie. *Tr.* Tak daleko wzrok mój nie doniesie. *ib.* — Donosić czego, lub czemu, wystarczać czemu, równać się z czém, podoływać czemu, mierzyć się z czém, etwas erreichen, erlangen, ihm gleich kommen. Żadnać chwała nie donosi pana tego zacności. *Pieśn. Kat.* 92. Idę ja za nim, chociaż nie doniosę wielkiego kroku. *Susz. P.* 1. *A.* 4. *b.* Dochód nie donosi wydatkom. *Oss. Wyr.* §. Donosi moneta, doważa. *Cn. Th.* das Geld ist vollwichtig. DONIOSŁOŚĆ, DONOSNOŚĆ, ści, *ż.*, n. p. strzelby, armaty, przestwór, przez który donosi, die Schußweite eines Gewehrs. Odległość, którą zowiemy donioslością rzucenia, trzeba mieć wiadomą. *Jak. Mat.* 4, 151. Żołnierz, żeby poznał rozmaitość doniosłości broni. *Łęsk. Mier.* 2, 214. Wszystkie węże, mając zbyteczną doniosłość nad potrzebę, i daremny ciężar, pokazały się być nieużyteczne. *Jak. Art.* 1, 217. (cf. strzelcza ręka). *Geom. Nar.* 2. DONIOSŁY, DONOŚNY, a, e, DOŃOŚNO *adv.*, dosięgający, dosiężny aż do swego kresu, wystarczający, bis wohin tragend, reichend, hinreichend, ausreichend, hinreichlich. Donośna strzelba. *Tr.* Głos ten doniosły, co na boje wodził, Radośnym dźwiękiem twarze wypogodził. *Kras. Oss. E.* 3, *b.* Już jak srogi Libijski lew ryczy donośno, Już że pies łańcuchowy rzekłbyś, szczeka głośno. *Tol. Saut.* 45. §. Donośny urząd. *Tr.* intratny, zyskowny, einträglich.

DONISZCZYĆ *cz. dok.*, Doniszczać *niedok.*, do szczętu poniszczyć, wyniszczyć, zgubić, vollends vernichten, zernichten. Lepiéjby nam potępieńcom było, by gniew boży nas doniszczył. *Przyb. Milt.* 58.

DONÓCIĆ, DONUCIĆ *cz. dok*, do końca dośpiewać, więcéj jeszcze śpiewając przydać, zu Ende singen, vollends aussingen, noch mehr dazu singen. Trzy razem pękły natężone struny, Nie chciał nastroić i śpiewać porzucił, Szkoda, że jeszcze czegoś nie donucił. *Kniaź. Poez.* 1, 120.

*DONOS, a, *m.* [z litewsk. duona = *panis.* 5] Lepszy donos w izbie, niż zwierz w puszczy. *Stryjk. Gon. M.* 3.?

DONOŚNY *ob.* Doniosły, Donieść. DONOSICIEL, a, *m.* donoszący co, donoszący o czém, donoszący kogo, delator, oskarżyciel, der Hinbringer, Zubringer, Hinterbringer, Berichterstatter, Denunciant, Ankläger, Anzeiger. *Boh.* donuska; *Vind.* donashavez; *Rag.* doglasìtegl; *Sorab.* 1. donoschwař; *Ross.* доносчикъ, доноситель, извѣтникъ, извѣтчикъ, вѣстовщикъ; *Bosn.* navistitegl. — *Wrodz. żeńsk.* DONOSICIELKA, *Ross.* доносительница. DONOSICIELSKI, a, ie, od donosiciela, Denuncianten=, Anzeiger=; *Ross.* доносителевъ.

DONSKI, a, ie, od Donu rzéki, vom Flusse Don, Donisch. Jedni z Kozaków Dońskiemi się od rzéki Donu nazywają; drudzy Nizowemi. *Nar. Chod.* 2, 285. *Tward. Wl.* 61. *Gwagn.* 339. (*ob.* Doniec, Duniec).

DOORAĆ *cz. dok.* doorze *F.*; Doorywać *częstotl.* et *kont.*, do pewnego kresu poorać, do reszty przeorać, bis wohin pflügen, ackern, vollends zu Ende pflügen; *Boh.* doworati, doworáwam; *Rag.* dooratti; *Ross.* доорать, допахать, допахивать. Gniewał się, iż mu najemnik według naznaczonéj miary nie doorał. *Haur. Sk.* 46. §. Więcéj jeszcze przyorać, oraniem przyczynić, noch mehr hinzu pflügen, hinzu ackern. Kazał gospodarz doorać do roli jeszcze jedno staje. *Oss. Wyr.*

DOOSTRZYĆ *cz. dok.*, do reszty lub do pewnego kresu poostrzyć, bis wohin schärfen, scharf machen; vollends schärfen; *Rag.* doosctritti.

DOPAD, u, *m.* dochwycenie czego, dodażenie do czego, dobieżenie dokąd, das Erwischen, Erhaschen, Ertappen, Ergreifen. Oskoczony od Litwy ratował się rychłym dopadem promu, i uszedł. *Nar. Hst.* 7, 111. Łuk jego porwawszy w dopady, krzyknął. *Żebr. Ow.* 106. *arripuit.* (*Vind.* dopad, perpad, pervolenje = przypadanie, przyzwolenie, approbacya). W DOPADKI *adverbialiter*, w *dochwatki, w dorywki, *succesive. Mącz.* erhaschend, in Eile, flugs. Tatarowie z grabieżą zarwaną w dopadki ustępują. *Krom.* 741. Nieprzyjaciela z korzyściami w dopadki odchodzącego dojechać już nie mógł. *Krom.* 767. DOPADKOWY, a, e, dorywczy, aufgehascht, aufgegriffen, aufgerafft. Pilne a niedopadkowe przygotowanie się. *Gol. Wym.* 325.

DOPALIĆ *cz. dok.*, Dopalać *niedok.*, ogniem strawić do szczętu, aufbrennen, vollends verbrennen. *Boh.* dopaliti, dopalowati, *Sorab.* 1. dopalicž, dopalim; *Rag.* dopaliti; (*Ross.* дотапить, дотапливать, cf. topić). Dopaliwszy tych drzew, insze trzeba kupić. *Tr. Pass.* Dopalić się, dogorzeć, ausbrennen, zu Ende brennen, sich endigen. Świece się dopalają. *Teat.* 18, 4. §. Dopalić, dopiéc czego, wypalić co, dogrzać, dohartować w ogniu, im Ofen etwas vollends ausbrennen, ausbacken. Od razu niedopalonéj cegły, już nie dopalisz. *Ld.* Nie trzeba migdałków przepalać, lub też nie dopalać. *N. Pam.* 17, 221. Gdy nie są migdałki dopalone, nie dosyć wydają oleju. *N. Pam.* 17, 211. §. Dopalić, przyczynić rzeczy już wypalonéj, noch mehr brennen. Nie dość kawy; trzeba jéj półfunta jeszcze dopalić. *Ld.* — §. Dopalać komu, dopiekać mu, dogrzewać, dokuczać, dosadzać, einem warm machen. *phys.* et *moral.* Uderzyło słońce na głowę jego, a dopalało mu. 1 *Leop. Jon.* 4, 8. §. Dopalić się czego, *zaimk. cz.*, paleniem jak należy rozegrzać, erheitzen, gehörig warm machen. Nie dopalisz się nigdy téj izby, tego pieca. *Cn. Th.*

DOPAMIĘTAĆ się, *zaimk. dok.*, spamiętać, przypomnieć sobie, gedenken, sich erinnern. Zasław, Zbaraż, i inszych kto się dopamięta, Była Troja.... *Pot. Pocz.* 490.

DOPARCIE, DOPARTY *ob.* Dopierać.

DOPARZYĆ *cz. dok.*, Doparzać *niedok.*, do pewnego kresu poparzyć, do szczętu sparzyć, więcéj jeszcze poparzyć, przygrzać, bis zu einem gewissen Grade brühen, vollends abbrühen; noch mehr brühen; *Ross.* допрѣть, допрѣвать. Różną materyą na szmelcugę doparzać. *Haur. Ek.* 178.

DOPAŚĆ *nijak. dok.*, Dopadać *niedok.*, paść aż póty, dolecieć do czego, bis wohin fallen, fallen bis auf. *Boh.* dopadnauti, dopadati; *Sorab.* 1. dopanučž; *Bosn.* dopasti; *Eccl.* допадаю; (*Croat.* dopasztisze, dopádamsze *placere*, podobać się; *Vind.* et *Carn.* dopast, dopásti, dopadem *placere*, dopadliv *beneplacens*, dopadlivost = przyjemność). Jeszcze byli do dna onéj jamy nie dopadali, a już je pochwycili lwi. 1 *Leop. Dan.* 6, 24. Nie dopadli dna. *Wad. Dan.* 144. Dziecię z drugiego piętra spadłszy, już dopadało ziemi; ale przecież ktoś je utrzymał, że nie dopadło. *Oss. Wyr.* — *aliter.* Wieko nie dopada do kufra, nie ślisuje, nie stosuje się, nie zwiera się, nieszczelne, der Deckel schließt nicht genau an. §. Dopaść kogo, dolecieć, doścignąć, erjagen, erreichen, einholen. Olbrzymowie go ścigają i już go prawie dopadają. *P. Kochan. Orl.* 1, 384. Już uchodzący nieprzyjaciel miał się ku Niemnowi, kiedy go Polacy dopadli. *Nar. Hst.* 5, 178. — Dójść, dosięgnąć, erreichen, erlangen, treffen. Choćbym leciał za morze, i tam mię ręka twa dopadnie. *Ryb. Ps.* 277. Strzegą uszu Pańskich oni, Żeby dobrzy, cnotliwi nie dopadli pana. *Pot. Arg.* 29. Ten duch, jako do piersi panieńskich dopadnie, Mówi przez duszę ludzką, otwierając snadnie Usta wieszcze. *Bardz. Luk.* 74. — Dopaść czém czego, etwas womit erreichen. Ściąga żagle, a brzegu wiosłami dopada. *Dmoch. Il.* 1, 18. Chart nań naciera, nagli i kłami dopada. *Przyb. Luz.* 82. (dojeżdża go zębami, er haut mit den Zähnen ein). — Dopaść czego, nagle, prędko, szybko dostać, osiągnąć, doścignąć, schnell erreichen, ereilen. Nie mógł tak rychło dopaść lat mężnych, jako dopadał dygnitarstw wielkich. *Birk. Chod.* 2. §. Dopaść, porwać, dochwycić, zachwycić, erwischen, erhaschen, ergreifen. Cała się zgraja do sali przeniosła, Musiał siedzieć na stołku, kto nie dopadł krzesła. *Węg. Org.* 32. Zbytniém chory pragnieniem zmorzony, Dopadłszy chciwie napoju chłodnego, Oraz i zdrowia postradywa swego. *Past. F.* 163. Źle kiedy szalony miecza dopadnie. *Pot. Zac.* 67. Czego kto dopadł, tém bił. *Cn. Ad.* 257. W nieszczęsnéj chwili Parys cudzéj dopadł żony, Wydrzeć ją gachu Grek niepoliczony. *Hor.* 1, 82 *Nar.* Iskra, gdy dopadnie słomy, spali stodoły i domy. *Pot. Arg.* 78. Dopadło pogaństwo zamku w oddaleniu wojsk naszych i opanowało. *Nar. Hst.* 3, 42. (podchwyciło, z nagła przydybało, sie überrumpelten das Schloß).

DOPATRZYĆ *cz. dok.*, ujrzeć, dostrzédz, dojźrzeć, erfehen, wahrnehmen; *Ross.* досматрѣть. Dopatrzyłem z dawna siedlisko cnoty w sercu twojém. *Zab.* 7, 211. *Koss.* Gdy obaczysz a ujrzysz, iż się już wiele wypełniło, potém tego dopatrzysz, iż to wszystko prawda. *Rej. Ap.* 3. Od oblicza twego prawo moje niech nie wyjdzie; oczy twoje niech dopatrzą prawości. *Budn. Ps.* 17, 2. (niech patrzą na.... *Bibl. Gd.*). *Dopatrzyć się, *zaimk.*, spostrzedz, odkryć, gewahr werden, wahrnehmen, entdecken. Nie dopatrzyli się świętego bóztwa jego w człowieczeństwie oném. *Rej. Post. R r* 2. *et M m* 5. DOPATRYWAĆ *częstotl.* et *kontyn.*, dopatruje *Pr.*, dozierać, dostrzegać, doglądać, ein Auge auf etwas haben, Obacht geben, Acht haben; *Ross.* досматривать. Deputowani czynów komissyi jak najpilniéj dopatrywali. *Gaz. Nar.* 1, 187.

DOPCHAĆ *cz. dok.*, Dopychać, *niedok.*, tłoczyć żeby napełnić, dotłaczać, nabijać, ładować, pakować, ganz voll stopfen, voll propfen, anfüllen, voll packen, noch immer mehr hinein packen; *Ross.* допихнуть, допихать, допихивать. Resztę półarkusza uwagami politycznemi dopchają. *Mon.* 71, 214. Będąc na tym urzędzie, będzie kradł, darł, dopychał do wora. *Pot. Syl.* 160. Nigdym z wielkości nie cieszył się zbiorów, Nigdym tak chciwie nie dopychał worów. *Chrośc. Job.* 116. Nic się też pewnie nie zostanie z zbioru, Chociaż dopychał nie jednego woru. *ib.* 73. Dopychać statku, ciężaru. *Oss. Wyr.* Myślą tylko, żeby mieli czém dopychać żoładka. *N. Pam.* 16, 34. Choć się najadł, dopychał jednak brzucha. *Oss. Wyr.* cf. dolewać. — §. Dopychać kogo, pchnięciem kogo dobijać, jemanden zu Tode stoßen, ihm mit Stößen den Rest geben. §. Dopychać czego, na łeb na szyję z czém śpieszyć, żeby się zbyć, womit zu Ende eilen. Z razu go muły niosły; lecz niecierpliwy Konno ostatka swéj drogi dopycha. *Pot. Arg.* 731. Dopychał tylko roboty, nie mając do niéj ochoty. *Oss. Wyr.* §. Dopychać się *zaimk.*, wciskać, wtłaczać się gdzie, sich wohin eindrängen. Dopychał się do kościoła. *Ld.*

DOPĘDNY, a, e, podobny do dopędzenia, mogący być dopędzonym, einholbar, erjagbar. Po cóż znikoméj drobnym myśli krokiem Sięgasz wyroków kresy niedopędne? *Hor.* 1, 241.

DOPĘDZIĆ *cz. dok*, dopędzać *niedok.*, zapędzić aż do pewnego kresu, bis hin treiben, vollends hin treiben; (*Boh.* dopuditi; *Croat.* dopelyati, dopelyavam). Dopędziwszy bydło do rzéki, dał mu się napić. *Ld.* §. Dopędzić kogo, dognać, dogonić, doścignąć, einen einholen, erjagen; (*Vind.* dopoditi, vloviti = ułowić). Za zbliżeniem się myszy, uciekł łodką na wyspę; ale go myszy dopędziły i zjadły. *N. Pam.* 4, 71. Konny prędko dopędzi, prędko ustąpi. *Fr. Ad.* 45. *Fig.* Czemu na śmierć nie idziesz, któréj w boju krwawym dopędzisz? *Bardz. Luk.* 30. Dopędzić kogo w naukach, w dziełach, w sławie. *Oss. Wyr.* §. Dopędzić czego, dokonać czego, womit zu Ende eilen, etwas zu Ende treiben, beendigen, enden. Dopędzę już do końca zaczętego dzieła. *Morszt.* 166. Dopędzić zagonu. *Oss. Wyr.* (wyorać zagon, doorać go). Nie dopędzą bezbożni dni swych do półwieka. *Kulig. Her.* 129. Pókiby Leszek lat nie dopędził, matce jego państwem zawiadywać kazano. *Krom.* 202. (cf. pędzić życie). DOPĘDZACZ, DOPĘDZICIEL, a, *m.* przystaw, robotników napędzający, der Antreiber, z. B. beym Arbeiten; *Croat.* dopelyavècz — *Venat.* Myśliwiec, poganiający psy, dojeżdżacz, der Nachsetzer, der Jäger, der mit den Jagdhunden dem Wilde nachsetzt. — *W rodz. żeńsk.* DOPĘDZICIELKA.

DOPEŁNIĆ *cz. dok.*, Dopełniać *niedok.*, miarę czyli liczbę pełnić albo wyrównać, do pewnego kresu napełnić, dołożyć, dosypać, dolać, doliczyć, voll füllen, voll machen, ganz anfüllen, zulegen, zuschütten, zugießen, zuzählen; (*Boh.* doplniti, doplnjm, doplnowati, splniti, zaceliti, *Slovac.* doplnugi; *Vind.* dopouniti, dapounith, dostoriti, bogati, dopernashat; *Sorab.* 1. dopelnam, dorunam; *Rag.* dopunniti, nadopunniti, nadopunyávam; *Croat.* dopuniti, dopunyavam; *Ross.* дополнить, дополнять, пришолнить, пришолнять, довершить, совершить, вершить, свершить, добавить, добавливать; *Eccl.* принаполнити, принаполняти, съблюсти, соблюдать; *Bosn.* varsciti, dospiti). Czemu ostateczny dodatek, by też był najmniejszy, czyni najwięcéj? bo nie tak pomnaża, jak raczéj dopełnia. *Pilch. Sen. list.* 4, 136. Już dopełnił piętnasty rok, gdy go posłano na nauki. *Węg. Mar.* 1, 118. (już skończył). Dopełnianie miary, liczby, kresu, spełnianie, das Vollfüllen, Zufüllen, Anfüllen. Dopełnienie, domiar, dokład, dodatek, die Zufüllung, die Zugabe, der Zusatz, die Ergänzung; *Ross.* дополнка, добавка, добавокъ, добавочекъ, прибавокъ, совершенство; *Boh.* dustawek, dukladek; *Sorab.* 1. dorunano; *Eccl.* присътажаніе, присътаженіе. *Mathem.* Dopełnienie kąta albo łuku, to, o co ten łuk jest mniejszy albo większy jak 90 stopniów. *Jak. Mat.* 1, 17. *Łesk. Mier.* 11. Dopełnienie jest to, co potrzeba przydać do kąta, albo odjąć, żeby był wart 90 stopniów. *Jak. Mat.* 1, 17. *complementum* ostatek. *Solsk. Geom.* 2. Dopełnienie arytmetyczne, reszta, *complementum arithmeticum*. *Jak. Math.* 1, 203. §. Dopełnić czego, wykonać wcale, völlig ausüben, erfüllen. Dopełnić powinności prawa, powołania. *Oss. Wyr.* Jeżeli tego dopełni, czegom od niego żądał, kochać go będę. *Teat.* 53, *d.* 45. Dopełnić się, *pass.* ziścić się, uiścić się, spełnić się, do skutku być przywiedzionym, erfüllt werden, in Erfüllung gehen; *Ross.* свершиться; *Eccl.* сбыться. DOPEŁNIACZ, DOPEŁNICIEL, a, *m.* dopełniający, wykonywacz, der Vollfüller, Zufüller, Erfüller, Vollstrecker; *Eccl.* дополнитель; *Ross.* вершитель, совершитель. Niebo szukało zemsty na was dopełniacza. *Teat.* 47, *c.* 17. — *W rodz. żeńsk.* DOPEŁNICIELKA *Ross.* совершительница.

DOPEŁZNĄĆ *cz. jednotl.*, Dopełzać *niedok. et kont.*, doczołgać się, doleźć, pełząc dójść, bis hin kriechen; *Ross.* доползти, допалзывать.

DOPIĄĆ, iął, ięli, *Fut.* dopnie, dopnę *cz. dok.*, dopinać *niedok.*, dociągnąć pod miarę, po dziurę, po trzpień, pod śpinkę, pod haftkę, po guzik, popręg, pas, pasmo, rzemień, osnowę i t. d. bis hin anziehen, anspannen, ausdehnen; *fig.* Dopinać komu popręgu, ukracać kogo, skromić go, einen im Zaume halten, ihn kürzer halten, ihn zähmen. Żeby się Szwedowi popręgów dopięło, Wkracza Czar-

niecki znowu w Pomorze. *Tward. W. D.* 2, 240. §. Dopinać czego czém, na około opinać, vollends bestecken, bebinden, beheften, (bespannen). Dopinaj wawrzynami czoła, *incingere. Żebr. Ow.* 370. §. Dopinać czego, do ostatniego usiłować o co, aufs äußerste wonach streben. Dopiąć czego, usilném staraniem dostać, dokazać, osiągnąć, do skutku przywieść, na swojém postawić, (erstreben), erreichen, erlangen. Dopina godła, nie chcąc znać wygranéj; Aż mu Pharyjski obóz będzie dany. *Chrośc. Luk.* 2, 8. (przeznaczenie czyli wróżkę pomyślności spełnić chce; nie chce mniéj, jak może, er verfolgt mit Anstrengung sein Glück). Na sejmie tym król jeszcze większéj rzeczy dopinał; ale jednak nie dopiął. *Krom.* 496. (*tentavit, non impetravit*). Usilném staraniem tego tylko dopinał, aby komukolwiek inszemu, a nie Leszkowi, księztwo było podane. *Krom.* 213. Maryus, gdy dopinał konsulatu, tysiąc głów Rzymskich pościnał. *Hor. Sat.* 60. Siedm godzin przebywał uprzykrzone drogi, Nim dopiął wierzchu góry wyższéj od Karpatu. *Tward. Wł.* 163. (ehe er den Gipfel erkletterte). Umyślił dostać mocą, czego intrygą nie dopiął. *Nar. Hst.* 4, 104. Wybiegami dopiąć celu swego żądania. *Teat.* 6, *c.* 46. Czego szczęściem nie dokażę, tego obrotem dopnę. *ib.* 5, *b.* 21. Dopiąć swojéj mety, mam za punkt honoru. *ib.* 51, 5. Im trudniéj czego dopiąć, tém nam większą sławę czyni. *ib.* 5, *b.* 74. Zamierzonego dopiąć celu. *ib.* 23, *b.* 87. Chociaż miejsca nie miał po temu, męztwem zwycięztwa dopiął. *Pilch. Sall.* 212. Rozumem dopiąć, gdzie siły nie staje. *Cn. Ad.* 1012. (cf. lisia skóra). Muszę przestać tego żądać, czego dopiąć nie można. *Zab.* 14, 341. Tegom dopiął, co w wolnym narodzie się godzi, O berło między wami nigdy mi nie chodzi. *Bardz. Luk.* 31. Stara uczy łacina, Kto zręczny swego dopina. *Teat.* 20, *b.* 230. Wszystkiego, o co się kuszą, dopinają. *Pasz. Dz.* 109. §. Dopinać komu = dosadzać do ostatniego, dojmować, dokuczać, einem aufs äußerste zusetzen. Piechotą oraz działami mu dopina. *Jabł. Buk. O.* 2. Widzisz, jak Abraamowi rozkazem bóg dopina, Gdy ścinać każe Izaaka syna! *Chrośc. Job.* 4.

DOPIĆ *cz. dok.*. Dopijać *niedok*, do końca wypić, vollends austrinken. *Boh.* dopiti, dopil, dopigi, dopjgjm, dopigati; *Ross.* допить, допивать; *Sorab.* 2. dohupisch. Dopił ostatka. *Cn. Th.* (wysuszył kufel). Godzien sowitéj kary, Jeśli z innemi równéj nie dopije miary. *Hor. Sat.* 240. Ktoby nie dopił, druga za to czara. *Wad. Dan.* 117. Co Pan twój robi? R. dopija polewki winnéj. *Teat.* 11, *b.* 91. (już kończy, er endigt die Weinsuppe). Trzeba dopić wprzód tego wina, potém kupi się lepsze. *Ld.* — *Allegor.* Nie czekajmyż czasu, Gdy z inszemi dopijem zaczętego kwasu. *Stryjk. Turk. E.* 3. (cf. kwas, piwo). §. Dopić kogo, piciem komu zrównać. *Oss. Wyr.* einem im Trinken gleich kommen. §. Dopijać, dość sobie w piciu czynić, nach Gefallen trinken, sich im Trinken gütlich thun, sich recht satt trinken. Iż kucharz dopijał, kiedy jeść gotował, Wiele rozkosznych potraw zawsze panu psował. *Papr. Koł. S.* 2. Kto doje, dopije, ten w rozum nie tyje. *Cn. Ad.* 47. Kto nie doje, nie dopije, ten mądrze i długo żyje. *ib.* 386. Kto nie doje, nie dopije, nie żartuje, nie tańcuje. *Cn. Ad.* 387. *sine Bacho etc.* §. DOPIĆ SIĘ czego, *zaimk.* durch Trinken erhalten, bekommen, sich zuziehen, (sich zutrinken). Pies w bajce chciał się aż mięsa, które mu się w wodzie wydawało, dopić. *Oss. Wyr.* W morzu śmierci się dopił. *Bal. Sen.* 52. Źle, dopijać się przyjaciela. *J. Kochan. Dz.* 198. Pij złę, dopijesz się lepszego. *Cn. Ad.* 854. Pij, dopijesz się. *Żegl. Ad.* 196. Dopił się choroby. *Cn. Th.* — *Simil.* Dopić się do czego, pijąc dójść, osięgnąć, durchs Trinken bis wozu kommen, gelangen. Chłop chciał się dopić do dna kufla. *Wolsk.*

DOPIEC, dopiekł, *F.* dopiecze, dopiekę, *cz. dok.*, Dopiekać *niedok.*, Dopiekiwać *częstotl.* et *kontyn.*, 1. do końca upiéc, wypiéc, vollends ausbacken, ausbraten, gar machen. *Boh.* dopecy, dopekl, dopeku, dopekam; *Rag.* dopecchi; *Ross.* допечь, допекать, дожарить, дожаривать. Czego słońce nie dopiecze, to podniecony ogień dosmaży. *Haur. Sk.* 90. Dopiéc trzeba kapłuna, bo jeszcze nie kruchy. *Tr.* §. Dopiéc się, *pass.* gar werden, ausbacken, ausbraten. Chléb będzieli rychło wyjęt z pieca, tedy się nie dopiecze. *Cresc.* 158. Ciasto, gdyby się w piecu nie dopiekło, wsadzić go znowu, aż się dobrze upiecze. *Syr.* 865. Nie czeka, aż się dopiecze. *Cn. Ad.* 563. (gorąco kapany, er hat nicht warten gelernt, er ist hitzig vor der Stirn). DOPIECZONY, DOPIEKŁY, ausgebacken, ausgebraten, gar. Boleści żołądka pochodzą z niedowarzonych i niedopieczonych potraw. *Haur. Sk.* 393. Otrujesz się chlebem niedopieczonym. *Sak. Probl.* 200. Chléb niedopiekły cieżki jest. *ib.* Wszelkie ciasto, zwłaszcza niedopiekłe, jest niezdrowe. *ib.* 199. Chléb, który ośrzodki ma wiele, niedopiekły. *Syr.* 920. (nie do dopieczenia, nie może być dopieczonym). Szpérki niedopiekłe. *J. Kochan. Dz.* 221. (niedosmażone). Niedopieczony chléb *Ross.* недопека. §. Dopiéc, pieczywa przyczynić, noch mehr dazu backen, braten. Tyle było gąb, chléb w zapasie nie wystarczył; aż trzeba było go dopiéc. *Oss. Wyr.* 2. Dopiekać komu, dogrzewać, doskwarzać, doskwierać, dokuczać, einem warm machen, heiß machen, ihm einheizen, ihm zusetzen. Kiedy słońce dopieka, będzie deszcz. *Kluk. Rośl.* 3, 90. (kiedy nadzwyczajnie piecze, wenn die Sonne sticht). Słońce, co w lecie dopieka, w jesieni Ujmie płomieni. *Zab.* 3, 154. Już słońce dopiekać zaczyna, trzeba zapędzić owieczki do lasku. *Teat.* 54, *c. B.* 2. Słońce dopieka mu w głowę. *Teat.* 37, 13. (waryuje, es rappelt in seinem Kopfe). Ten mi teraz dojmuje, dogrzewa, dopieka, Który ledwieby u nas miał imię człowieka. *Teat.* 44, 71. Ogień zazdrości dopieka im zjadły. *Morszt.* 45. Komużby tak okrutne zimno nie dopiekło! *Mon.* 75, 414. Wrzaskiem, zgiełkiem, dąsaniem się, dopieka tym, na których się nasadzi. *Pilch. Sen.* 4. Obaczysz, jak nam dopiekiwać będą. *Teat.* 8, 4. Dopieka, dojmuje mi, trapi mię staranie, *stimulat. Macz.* Ma jakieś serce tyrańskie, nie jednemu dopiekł do żywego. *Teat.* 54, *C. i i.*

DOPIĘCIE *ob.* Dopiąć.

1. DOPIERAĆ *cz. niedok.*, Doprzeć *dok.*, domykać, dowierać, zamknąć wcale, vollends zusperren, zustämmen, zudrücken, zuschließen. *Ross.* доперетъ, допирать; (*Bosn.* dopriti, dopirati, *pervenire*). Dopierał drzwi; a w tym razie złodzieje napadli i wyparli je. *Oss. Wyr.* §. Dopierać komu,

ciężko na kogo nalegać, nacierać, jemanden hart anliegen, ihn drängen, ins Gedränge bringen, in die Enge treiben. Inflantskim krzyżakom odpierał, Mistrzom, Kontorom ich często dopierał. *Stryjk. Q.* Namowy matczynéj nie mógł się zbyć, gdy mu w tém dokuczała i dopierała. *Gliczn. Wych. O.* 8, *b.* §. Dopierać się czego, koniecznie się napierać czego, wymagać, usiłować o co, worauf dringen, bestehen, es durchaus wollen. Ktoby się możności ziemskiéj na skażenie duszy swojéj dopierał, tedy się też niemasz bardzo czego napierać. *Rej. Post. F.* 7. Dopierać się jakiéj rzeczy zbytniemi słowy. *W. Post. W.* 2, 214. Wy jeszcze dopieracie się ofiarownictwa. *Budn. Num.* 16, 10. (szukacie kapłaństwa. *Bibl. Gd.*). Rudolf po zwycięztwie nad Ottokarem, nie dopierał się żadnego prawa w Czeskiéj ziemi. *Stryjk.* 302. Cóż nam potém, iże dostojności, bogactwa i możności tak się bardzo dopieramy? *Baz. Sk.* 332. Kto chce być kapłanem, dobregoć się dopiera. *Gliczn. Wych. O.* 6. Połowicy się wsi dopierał. *Biel. Św.* 250. *Hrbst. Odp. M m b. Żrn. Pst.* 3, 768. *Baz. Hst.* 57. Każda rzecz do czasu idzie, a swego się końca dopiera. *Gliczn. Wych O.* 2, *b.*

2. DOPIERAĆ *ob.* Doprać.

DOPIERO, *DOPIER *adv. temp.*, tylko co, ledwo co trochę, trochę przed tém, przed chwilką, nie dawniusieńko, moment temu, świeżo, eben erst, erst den Augenblick. DOPIERKO, *DOPIRKO, DOPIERUCHNO, DOPIERUCZKO, *DOPIRUCZKO, DOPIERUTKO, DOPIERUTEŃKO, DOPIERUTENECZKO, *intensiv.*, *Boh.* teprw, teprwa, tepruw, gedneż; *Slovac.* teprw; *Bosn.* stoparue, stoprrivice; *Rag.* toparv, stopàrv, (*ob.* Pierw, pierwéj); *Eccl.* топерь. теперь. повнегда, послѣ какъ. потомъ когда, какъ скоро. лишь только; (*Ross.* теперь teraz, теперешный teraźniejszy), *Ross.* лишь; *Carn.* lihkar, shelej, sheler; *Vind.* li sdai, koli, pervnu, ko sdai, shele; *Croat.* szkodob; *Sorab.* 2. aklě, haklě. On co dopier był ojcem, przedzierzgnie się w syna. *Zab.* 15, 160. *Kniaź.* Obadwa śliczni, oba urodziwi Dopirko; teraz obadwa nie żywi. *Gęb. Hym.* 310. Dopieruchno skonała. 1. *Leop. Math.* 9, 18. Goździk dopier rozwity, jutro spadnie z krasy, I róża nie na długie czerwienieje czasy. *Gaw. Siel.* 388. Córka Cerery dopiero jedyna Matki rozkosz; wnet żalu ciężkiego przyczyna. *Ustrz. Klaud.* 25. Noga, która tak rącza dopieruczko była, W leniwe się korzenie teraz obróciła. *Otw. Ow.* 32. Dopieruczkoś mówił za nauką; a teraz mówisz, jakoby coś innego. *Gorn. Dw.* 64. *Salin.* 4, 449. *Prot. Kont. B.* 4. Być jako dopierko narodzone dzieci. *Wiśn.* 230. *Radz.* 1 *Petr.* 2, 2. Dopiero dany na naukę, czytać się uczył, a już bóg przez niego cuda czynił. *Sk. Żyw.* 2, 331. Szczęście szklane, dopiero błyśnie, jużci trzaśnie. *Min. Ryt.* 4, 136. Czy widziałeś się z nim? R. Dopiero co rozeszliśmy się. *Zabł. Dz.* 76. Dopieroś począł, a już ustajesz. *Cn. Ad.* 201. Przegrał 2000 luidorów dziś dopieruteńko. *Teat.* 39, 236. Udają się za dopiero przybyłe do Warszawy i parafianeczki. *Teat.* 29, *c.* 6. — Nie dopiero, dawniéj, nicht erst jezt, nicht jezt erst, langer schon. Wszak to nie dopiero dzisiaj znacie się Wc Państwo. *Teat.* 15, 47. Już to nie dopiero, jak żyjemy w pośrzód niebezpieczeństw i zasadzek. *Nag. Cyc.* 28. Walczę z tą nieszczęsną namiętnością już nie dopiero. *Teat.* 41, 72. Dorymena szuka już nie dopiero Wc Pana. *Zabł. Dz.* 83. Nie dopiero występek z cnotą walkę wszczyna, Z Cyceronem w senacie siedział Katylina. *Kras. W.* 20. §. Dopiero - dopiero = już - już, bald - bald. Dopiero tak, dopiero owak, (razem mu ciepło i zimno z gęby wychodzi; i pucha i dmucha). Dopiero się w las udawali, dopiero na naszych nacierali. *Warg. Cez.* 46. Dopiero na nieprzyjaciela jadąc, dopiero go odpędzając, wojowali. *ib.* 52. §. Dopiero = na ów czas dopiero, nie prędzéj aż, nie piérwéj, dann erst, erst dann. Dopiero ludzie dobro swoje znają, Kiedy czas minie, kiedy miawszy go, nie mają. *Pot. Arg.* 130. Dopiero rzeczy smak miewają, Gdy już prawie ustawają. *Cn. Ad.* 200. Dopiero miecza szukać, gdy się już czas potykać. *Cn. Ad.* 201. *Kpcz. Gr.* 3, *p.* 92. Dopiero wierzymy, kiedy cierpimy. *Cn. Ad.* 990. Dopiero koniowi owsa, kiedy idzie do psa. *Żegl. Ad.* 67. Toż dopiero śmiać się, gdy mamy przyczynę do śmiechu. *Zab.* 12, 259. Kiedy czas iść do ślubu, dopiero w płacz. *Teat.* 48, *d.* 33. Jużem stara, dopierkobym miała rozkoszy używać. *Radz. Genes.* 18, 12. teraz dopiero, aż teraz, aż tak późno, erst jezt, so spät erst. §. Dopiero, jeszcze nie więcéj, noch nicht mehr als; erst. Dopieroć mam lat 16, a jużbym się miała kochać. *Teat.* 54, 14. Dopieroć to początek. *Gemm.* 74. (jeszcze to nie amen, nie mów hop). Dopieroć to Kozienice, a ty już pytasz się o Warszawę. *Oss. Wyr.* §. Dopieroż, coś dopiero, tém bardziéj, vollends, um so mehr, zu geschweigen, geschweige; *Sorab.* 1. nicż yeno. Ani zamiar téj książki, dopieroż granice tego rozdziału, rozwodzić się z tą materyą pozwalają. *Skrzet. Pr. Pol.* 2, 192.

DOPIĘTY *ob.* Dopiąć. DOPIJAĆ *ob.* Dopić.

DOPILNOWAĆ *cz. dok.*, Dopilnowywać *częstotl.*, dozierać, doglądać, pilnie dostrzegać, fleißig beobachten, abwarten, bewahren. Jakem ludzi dojźrzał i dopilnował, wszystko było lepiéj. *Kras. Pod.* 2, 144. W tym harmiderze nie mogłem dopilnować wszystkiego. *Teat.* 53, *d.* 86. DOPILNOWAĆ się, *zaimk.*, dojźrzyć się w czém, worin auf seiner Huth seyn, wachsam seyn, ein wachsames Auge haben. Dopilnować się w prawie, w gospodarstwie. *Oss. Wyr.* (cf. chodzić koło czego).

DOPIŁOWAĆ *cz. dk.*, do szczętu lub do pewnego kresu przepiłować, popiłować, piłą przerzynać, pilnikiem pogładzić, bis wohin sägen oder feilen, durchsägen, durchfeilen, befeilen; *Ross.* допилить, допиливать.

DOPINAĆ *ob.* Dopiąć.

DOPISAĆ *cz. dk.*, Dopisywać, *częstotl.* et *kont.*, dopisuje *Pr.* dokończyć pisma, zu Ende schreiben. *Slov.* dopisał. *Rag.* dopisati; *Vind.* dopifati, perpifati; *Ross.* дописать, дописывать. Czego Panccyus nie dokończył, nikt się nie kusił, aby dopisać miał. *Kosz. Cyc.* 172. *Steb. pr.* - *Fig.* Dopisać, miary w czém dopełnić, das Maß voll machen, ausfüllen. Pochlébstwo w skażonych obyczajach równie niebezpieczne, czy przesadzi, czy nie dopisze. *Nar. Tac.* 1, 286. — Dopisać kogo = wyrównać mu, einem gleich kommen. Chcóćbyśmy przez sto lat pisali, to nie

dopiszemy Francuzów. *Teat.* 34, *b. F. i i.* §. Dopisać czego, wypotrzebować to, na czém się pisze, verschreiben, verbrauchen im Schreiben, aufschreiben. Dopisałem już papieru, którym miał. *Oss. Wyr.* §. Do pisma jeszcze przypisać, noch hinzu schreiben. Dopisz do tych wydatków, i podróżne. *Oss. Wyr.* §. Dopisać komu, wydarzyć się komu, wygodzić się komu, einem glücken, nach Wunsche gedeihen, für ihn günstig ausschlagen, ausfallen, dem Wunsche entsprechen. Skutek pomyślny w hazardzie szukany, nie dopisał. *Mon.* 70, 285. Graczowi na ręce dopisały cztery kozery. *Oss. Wyr.* Sukces méj dopisał chęci należycie. *Min. Ryt.* 2, 241. Nie graj, kiedy karty nie dopisują. *Teat.* 23, *d.* 11. Coś smutny wyglądasz, może ci karta nie dopisała. *ib.* 15, 21. Szczęście z honorem dopisze ci wszędzie. *Min. Ryt.* 3, 341. §. Dopisać się, *zaimk.*, pisaniem zyskać, nabawiać się, ściągać na się, sich etwas erschreiben, zusammen schreiben, mit Schreiben zuziehen. Z uczonych ów krzesła, ten się kozy dopisze. *Oss. Wyr.*

DOPŁACIĆ *cz. dk.*, Dopłacać *ndk.*, resztę zapłacić, do już zapłaconego przydać, vollends bezahlen, zuzahlen; *Boh.* doplatiti, doplaceti; *Vind.* doplazhati, napoplazhati; *Croat.* nadopláchan; *Sorab.* 2. doplaschisch; *Ross.* доплатить, доплачивать. Dziś tyle tylko oddaję; za tydzień dopłacę. *Oss. Wyr.* W dobrach przedanych, a jeszcze nie dopłaconych, kupiec, nie przedawca ma szkodować. *Szczerb. Sax.* 103 et 331.

DOPŁAKAĆ *cz. dk.*, dopłacze *Fut.* Dopłakiwać *częstotl.*, do pewnego czasu popłakać, więcéj jeszcze się napłakać, bis zu einer gewissen Zeit weinen; noch mehr weinen; *Rag.* doplakkati, dozviliti.

DOPŁATA, y, *ż.* co się do jakiéj summy dopłaca; die Zuzahlung, Zugabe an Gelde, Zulage; (*Boh.* připlatek). Chcą pomnożyć dochody z podwyższenia przeszłorocznéj dopłaty do zwyczajnéj kontrybucyi. *N. Pam.* 24, 377. — Niedopłata, reszta długu niedopłaconego, der Schuldenrest; *Ross.* недоимка, недоимочка; — *adj.* недоимочный w długu resztujący, niedopłacony.

DOPLĄTAĆ *cz. dk.*, do końca kogo zamatwać, vollends verwickeln, verstricken. Doplątał się w sidła, które na niego zastawiono. *Oss. Wyr.* §. Doplątać się czego, dowlec się, dotelepać się, doleźć, dochrupać się, dogramolić się, niełacno drobnym krokiem, z trudnością dójść do czego, sich wohin mit genauer Noth durcharbeiten, bis wohin mit Mühe vordringen. Radziby się starali, aby się mogli doplątać onéj straconéj ojczyzny swéj. *Rej. Post. E.* 5. Idzie, otrząsając się z onego przestrachu, By się rychléj doplątać do onego gmachu. *Rej. Wiz.* 108, *b.* Który się doplata téj łódki pana tego. *Rej. Post. G. g.* 5.

DOPŁAWIĆ się, *zaimk. dok.*, w pław dokąd dojść, erschwimmen, schwimmend erreichen. Pragnie, dopławić się téj ziemi. *A. Kchan. W.* 109. Na morzu świata tego daj mi dopławić się skały. *Cnodk. Kost.* 93.

DOPŁAZIĆ się, *cz. dk.*, dopełzać, doczołgać się, bis hin kriechen. *Boh.* doplazyti se; *Croat.* doplaziti, doplazujem; *Dal.* doplaziti; *Bosn.* doplaziti, prismuçatise, (cf. płaz, ziemiopłaz).

DOPLEĆ *cz. dk.*, dopiele *Fut.*, Dopielać *ndk.*, ukończyć pielenie, zu Ende jäten, vollends ausjäten. *Rag.* dopljevsti; *Ross.* дополоть, допалывать.

DOPLEŚĆ, doplotł, dopletli, *cz. dk.*, doplecie, doplotę *Fut.*, doplatać *ndk.*, ukończyć plecienie, do końca zapleść, zu Ende flechten, fertig flechten. *Boh.* doplesti, dopletl, dopletu; *Ross.* доплесть, доплетать. §. Do końca bzdurzyć, lub więcéj jeszcze nabzdurzyć, vollends zu Ende schwatzen; noch mehr hinzu schwatzen.

DOPŁÓKAĆ *cz. dk.*, dopłócze, dopłóczę *Fut.*, dopłókuje *Pr.*, Dopłókiwać *częstotl.*, ze wszystkiém wypłókać, vollends ausspühlen; *Ross.* дополоскать, дополаскивать. Rudy raz już przepłókanéj dopłókują daléj tym sposobem.... *Os. Rud.* 46. — Dopłókać się, domyć się czego, dochedożyć czego, wyczyścić co, mit Waschen und Spühlen rein bekommen.

DOPLONIĆ *cz. dk.*, do szczętu splondrować, złupić, vollends ausplündern, ausrauben, (*ob.* Plon). Tatarowie, gdy Połowców porazili, też książąt Ruskich nie mało pobili, A potém z Batejem Carzem przyciągnąwszy, ostatka doplonili. *Stryjk.* 231. — Doplonić się czego; rabując czego nabyć lub nabawić się, durch Plündern erhalten.

DOPŁONIĆ *cz. dk.*, płoni na wodzie dokończyć, vollends auswuhnen, die Wuhne beendigen. Dopłonić się, *zaimk.*, dokazać wybrania płoni, sprawić płonią, eine Wuhne zu Stande bringen.

DOPLUNĄĆ *cz. jednt.*, Dopluć *dk.*, do pewnego kresu plunąć, bis wohin speyen; Dopluwać *ndk.*, kończyć plucie; lub więcéj jeszcze napluć, vollends ausspucken, zu Ende spucken; noch mehr dazu spucken; *Boh.* dopliti, doplil, dopligi.

DOPŁYNĄĆ *cz. dk.*, Dopływać *ndk.*, do brzegu dobić, zapłynąć, bis hin schwimmen, geschwommen kommen, bis hin segeln, zu Ende segeln, das Schwimmen oder die Schiffarth endigen. *Vind.* doplavati; *Dal.* doplivati; *Rag.* doplivati; *Croat.* doplavati; *Ross.* доплыть, доплывать. Okręt dopłynął przecię do brzegu. *Ld.* Lądem nie mogąc daléj, dopływał tam; lecz dla przeciwnych wiatrów przecież nie dopłynął. *Ld.* DOPŁYW, u, *m.* napływ do pewnego kresu, ein gewaltiger Zufluß, das Zuströmen. Unosi go na powrót w łodziach dopływ skory. *Przyb. Luz.* 21. *Ross.* доплытие dopłynienie, dobicie do brzegu.

DOPOIĆ *cz. dk.*, Dopajać *ndk.*, do pewnego kresu lub stopnia, lub aż do końca napoić, bis wohin tränken, vollends zu Ende tränken; *Ross.* допоить, допаивать.

DOPOKĄD, DOPOKI, *kontr.* 'DOKI, *adv.* jak długo, póki jeno, so lange als, so lange nur. *Vind.* dokler, doklei; *Carn.* doklej, dokorej; *Croat.* dokle; *Slav.* dókle; *Bosn.* dokle, docem; *Rag.* dòkle, dokli, docjèm, dòkoli; *Eccl.* доньдеже. Dopokąd w obywatelu życie, wszystko ojczyznie powinien. *Stas. Num.* 2, 168. Dopokąd duch w ciele, wieczna przyjaźń. *Teat.* 43, *c.* 165. *Wyb.* Mniéj nam się dała czuć potrzeba rękodzieł, dopokąd tyle nie znaliśmy potrzeb. *Zab.* 16, 170. Partykularne dobra mogą się zwiększać tylko, dopokąd dobru powszechnemu nie szkodzą. *Przestr.* 10. Tylko dopóty, dopokąd.... *ib.* 11. 'Doki tego bawienia! *Teat.* 33, 100.

DOPOŁUDNIE, ia, *n.* (*Boh.* dopoledne *adv.*) czasu przeciąg od rana do południa (*opp.* popołudnie), der Vormittag.

Całe dopołudnie spać. *Macz.* Całem dopołudnie przepędził na musztrowaniu regimentu swego. *Pam.* 85, 1, 470.
DOPOMAGAĆ *ob.* Dopomódz.
DOPOMNIEĆ się, *zaimk. dk.*, Dopominać się, *ndk.*, z naleganiem upominać się, dringend erinnern, mahnen, fordern; *Sorab.* 1. dopominem szo, dopomnu szo *memini*.
DOPOMÓDZ *cz. dk.*, dopomoże, dopomogę *Fut.*, Dopomagać *ndk. et kont.*, dokładać się pomocą, posiłkować, współ działać, einem beystehen, helfen, Hülfe wozu leisten. *Boh.* dopomoct, dopomocy, dopomohl, dopomohu, dopomužu, dopomáháti; *Vind.* dopomagati, perpomagati, noterpomagati; *Carn.* perpomorem; *Ross.* благопоспѣшать, исходатайствовать. Tym natura mieć chciała wszystkich obyczajem, By chłop panu, pan chłopu dopomagał wzajem. *Nar. Dz.* 2, 108. Śmiałemu szczęście dopomaga. *Cn. Ad.* 1061. — Kształt przysięgi: tak mi Panie Boże dopomóż, i niewinna męka syna jego. *Vol. Leg.* 7, 692. so wahr mir Gott helfe und sein h. Sacrament. †§. Dopomagać kogo *ob.* wspomagać kogo. *Cn. Th.* einem aufhelfen, einen unterstützen. §. Czynić co z kim spólnie, dzielić co z kim, woran mit jemanden Theil nehmen. Prosili bliżéj stojących, aby przynajmniéj dali im znać, kiedy się drudzy śmiać będą, aby też i oni śmiechu im dopomogli. *Zab.* 12, 268. *Dudz.* daß sie ihnen könnten lachen helfen, daß sie mitlachen könnten. Mądry łzom innych sprawi folgę; ale płakać nie dopomoże. *Pilch. Sen.* 99. er wird nicht mitweinen. Dopomódz kompanii, Gesellschaft leisten. Będzie to mojém największém ukontentowaniem, dopomódz Wc Panu kompanii. *Teat.* 22, *b.* 15. Gdyśmy się w apteczce wódki napili, nadszedł X. pleban, i ten dopomógł kompanii. *Kras. Pod.* 1, 18. †§. DOPOMAGAĆ się, *zaimk. ndk.*, domagać się, upominać się. *Cn. Th.* fordern, begehren, verlangen. Kruk latając za wilkami, dopomagał się też części łupu. *Ezop.* 49. DOPOMAGACZ, a, *m.* wspieracz, spólnik pomagający, der Verhelfer, Helfer, Gehülfe; *Boh.* dopomahač, dopomáhatel, dopomocnjk. Senator ten czynnym był dopomagaczem intryg sąsiedzkich. *Ust. K.* 2, 27. Helfershelfer. Dopomagacze. *Krom.* 647. *fautores et necessarii.*
DOPOŚCIĆ *cz. dk.*, post zakończyć, do pewnego kresu post zachować, zu Ende fasten, das Fasten endigen. *Rag.* dopostiti; *Ross.* договѣть, догавливать.
DOPÓTY *ob.* Póty, dotąd.
DOPOWIEDZIEĆ *cz. dk.*, Dopowiadać *ndk*, powieści dokończać, domawiać, lub to, o czém powieść się czyni, ze wszystkiém wynurzać, die Erzählung enden, vollends zu Ende erzählen, auserzählen, vollends alles erzählen. *Boh.* dopowědjti, dopowjdati; *Sorab.* 1. dopowiedam, dopojedam; *Croat.* dopovedati; (*Vind.* dopoviedati = często powtarzać, wbijać); *Ross.* досказать, досказывать. Pozwól nie dopowiedzieć sobie reszty panie, Bo żebym ci oznajmił ich zamysł, ich zdanie, Ledwiem miał czas, żem mógł cię wyrwać z téj powodzi. *Min. Ryt.* 2, 238. Ponieważem tak wiele mówił, muszę i resztę dopowiedzieć w krótkich słowach. *Mon.* 68, 24. (dodać, hinzu setzen). No! kiedy się tyle powiedziało, dopowiedzże już i resztę. *Teat.* 24, 115. *Czrtr.* §. Dopowiadać, donosić, oznajmiać, poszeptywać komu, wissen lassen, hinterbringen, melden. Temu człowiekowi zazdrość wszystko dopowiada. *Teat.* 20, 57. (*Bosn.* dopouditi). Hej czyś nie dojrzał krów gdzie błędnych bracie? Ratuj dla boga, proszę, dopowiedz o stracie! *furto silentia deme.* *Żebr. Ow.* 48. *Kniaź. Poez.* 2, 35.
DOPRAĆ, doprał *cz. dk.*, dopierze, dopiorę *Fut.* dopierać *ndk.*, pranie kończyć, do czysta wyprać, nad wyprane więcéj jeszcze prać, vollends zu Ende waschen, auswaschen, das Waschen endigen, noch mehr waschen. (*Boh.* dopráti, dopral, doperu, dopjram; *Rag.* dopratti). Jak dopierze jednych chust, zacznie prać drugie. *Oss. Wyr.* §. Doprać komu, należycie kogo wybić, porządnie komu skórę wyłatać, wygarbować, setnie kogo wyłoić, wyćwiczyć, dobić do żywego *pr. et tr.* einen tüchtig durchwalken, durchschmieren. Już pokutę odnieśli, gdy im kijem doprano. *Biel. Kr.* 456. Nie szydź z boga, żebyć święci kijem nie doprali. *Rys. Ad.* 42. Na ośm Turków jednego męża ledwo liczyli, A wżdy im z ich hańbą znaczną doprali byli. *Weresz. Pob. C.* 2. Tak im w ucieczce na błocie doprali, Że się knam więcéj już nie pokuszali. *Jabł. Buk. J.* 2, *b.* §. DOPRAĆ się czego, trudno co z brudu oczyścić, wyprać na czysto, mit Mühe rein waschen, rein kriegen. Niech ogień spali, czego się woda nie dopierze. *Pot. Zac.* 130. §. Praniem czego nabyć albo nabawić się, to jest a.) wymywaniem, lub też b.) biciem, mit a.) Waschen, oder auch b.) mit Schlägen sich erwerben, sich zuziehen, erhalten, erlangen. Oj tą kijanką doprała się majątku. *Oss. Wyr.* Prał długo każdego, który mu się pod kij nawinął, aż trafił na swego, tak doprał się garbu na grzbiecie. *ib.*
DOPRASZAĆ *ob.* Doprosić. DOPRAWDY *ob.* Prawda.
DOPRAWIĆ *cz. dk.*, Doprawiać *ndk.*, Doprawować *kont.*, dopowiadać, dogadać, domawiać, ausreden, auserzählen, zu Ende erzählen. *Sorab.* 1. doprawiu, doprawim, dopraju, doprajim; *Ross.* досказать, досказывать. . Dopuszczając pierwszemu składaczowi téj historyi dostateczniéj rozprawować, chcemy, cośmy umyślili, im nakróciéj do końca doprawić. *Radz.* 2 *Macch.* 2, 29. — *In mal. part.* Dobzdurzyć, dobajać, dopleść, zu Ende schwatzen. §. Doprawić roli, rolą do zasiewu zupełnie przygotować, uprawę roli skończyć, das Feld völlig zubereiten, bestellen, zur Saat fertig machen. Roli doprawić, to jest, poczętą być sprawianą daléj sprawować. *Szczerb. Sax.* 455. Jeszcze nie doprawił winnicy, aby mogli z niéj owocu pożywać. 1 *Leop. Deut.* 20. §. Ogólnie: dodziałać, dokonać, dokończyć, ukończyć, fertig machen, beenden, vollenden; (*Ross.* доправить, доправлять zupełnie ułożyć, długi odebrać; доправа, доправка naleganie o uiszczenie długów). Kto co buduje, jeśli do końca nie doprawi, co począł, azali nie próżna praca jego? *Jer. Zbr.* 295. Jużeśmy doprawili budowania swego. *Rej. Wiz.* 84, *b.* A tak jest doprawion mur 25go dnia. *Radz. Neh.* 6, 15. (dokonan. *Bibl. Gd.*). Po tém wszystkiém, gdy doprawił Jozyasz kościoł, ruszył wojsko. *Radz.* 2 *Kron.* 35, 20. (gdy naprawił dom. *Bibl. G.*). Jeśliby to miasto było pobudowane, a mury doprawione, tedy królu, nie będziesz miał do niego przystępu. *Budn.* 3 *Ezdr.* 2, 24.

(wystawione. *Bibl. Gd.*). W zamku komory pobudowano i reszte rzeczy po mału doprawowano. *Baz. Sk.* 347. Na poły niedoprawić, *in medio relinquere.* *Macz.* §. Doprawować sie, dokończyć sprawy, den Proceß endigen.

DOPRÓĆ, DOPRUĆ *cz. dk.*, doporze *Fut*, doparać *ndk.*, do pewnego kresu lub do końca popróć, bis wohin trennen, auftrennen, zertrennen; *Ross.* допороть, допарывать.

DOPROSIĆ sie, *zaimk. dok.*, prośba zyskać, sich etwas erbitten, durch Bitten erhalten. Dopraszać sie, *ndk.*, prośba co wyjednywać, bittend warum anhalten, ansuchen. *Boh.* doprositi se, dożadati se; *Sorab.* 2. dopschoszisch; *Ross.* допроситься; (*Sorab.* 1. dopraschacż; *Ross.* допросить, допрашивать dochodzić, dopytywać się, examinować). Chłop biedny nie przestaje dopraszać się swego. *Mon.* 68, 139. Dopraszał się u króla starostwa; ale kto inszy je złapał. *Oss. Wyr.* Dopraszał się o ten urząd; ale się go nie doprosił. *Tr.* Nie można się w tym domu szklanki wody doprosić. *Oss. Wyr.* DOPROSICIEL, a, *m.* dopraszający się czego, der um etwas anhält, der Ansucher, Bittsteller, Supplicant. Po oddaleniu wielu doprosicielów, Świnkę Marcin V. na arcybiskupstwie osadził. *Krom.* 293. (*Ros.* допроситель indagator, examinator). W *rodz. żeńsk.* DOPROSICIELKA.

DOPROWADZIĆ *cz. dk.*, Doprowadzać *ndk.* aż do pewnego kresu przyprowadzić, zaprowadzić, bis hin führen, geleiten *pr. et fig.*; *Boh.* doprowoditi, doprowodjm; *Bosn.* doprattiti, dopegljati; *Vind.* dopelati; *Croat.* dopelyati, dopelyiavam; *Eccl.* допровадити, проводить до реченнаго мѣста, доставить, довести. Do miasta go doprowadził. *Rej. Post. P. p.* 5. Bogu dziękujemy, że nas do tych świętych miejsc doprowadzić raczył. *Warg. Radz.* 61. Nie znam tu nikogo, ktoby drżące kroki moje doprowadził do niego. *Teat.* 49, 94. Żeglarski kunszt do najodleglejszych krain chciwość zysku doprowadził. *Kras. Pod.* 2, 165. Myśmy cię doprowadzili do stanu tego. *Kras. Pod.* 2, 82. Prosiłem go, żeby zaczętą rozmowę do końca doprowadził. *Kras. Pod.* 2, 154. (dociągnął). Ufam, że równie ze mną będziecie utrzymywać i doprowadzać do końca to zaczęte dzieło. *Gaz. Nar.* 1, 187. *St. Aug.* Doprowadzam do skutku, *Carn.* dapernasham; ich bewerkstellige. DOPROWADZICIEL, a, *m.* doprowadzający, der Hinführer, Hinbegleiter. *Bosn.* dopratitegl; *Eccl.* доправитель, проводникъ, провожатой.

DOPRZĄDZ, doprzągł, *cz. dk.*, doprzęże *Fut.*, Doprzęgać *ndk.*, do zaprzężonych przyprzęgać, noch mehr dazu anspannen, vorspannen. Ani język dzielnych spraw dogoni, Choćby z Epiru bystrych doprzągł koni. *Miask. Ryt.* 129.

DOPRZĄŚĆ, doprządł, doprzędła, *cz. dk.*, doprzędzie, doprzędę *Fut.*, Doprządać *ndk.*, wyprząść, przędzenie skończyć, vollends zu Ende spinnen, ausspinnen. *Boh.* dopřjsti, dopředl, dopředu, dopřadati; *Rag.* doprèsti; *Sorab.* 2. doyschescż; *Ross.* допрясть, допрядывать. Parki życia przędzy doprządają, I nigdy nazad nici nie wijają. *Bardz. Tr.* 10. Tak Krassowi, gdy w boju Parki doprządają Żywota Assyryjskim, jakeś poległ Krassie.... *Bardz. Luk.* 4. Płynęły hojne wszystkim łzy, gdy jego nici tak doprzędła Kloto. *Miask. Ryt.* 2, 137.

DOPRZEDAĆ *cz. dk.*, doprzedawać *ndk.*, wszystko do reszty wyprzedać, alles verkaufen, vollends den Rest verkaufen. *Boh.* doprodati, doprodawám; *Rag.* doprodatti, – daavam; *Ross.* допродать, допродавать. Nie doprzedać *Ross.* недопродать, nie wszystko wyprzedać.

DOPSOWAĆ, DOPSUĆ, *cz. dk.*, do szczętu zepsuć, vollends verderben, zu Grunde richten. Co było płomieniem nie popsowano abo dopsowano, to rzéka zalała. *Zap. Wez. B.* 4. Dziś wszystkiego dopsował, czego był nie skaził. *Żrn. Post.* 3, 563.

DOPUŚCIĆ *cz. dk.*, Dopuszczać *ndk.*, nie przeszkadzać do czego, pozwalać, zezwalać, zulassen, verstatten, genehmigen, gewähren, lassen. *Boh.* dopustiti, dopauštjm; *Sorab.* 1. dopužčžu, dopužčžam, dopuschčžu, dopuschčžim, wotpuschčžicž; *Vind.* dopustit, perpustit, dopushati, perpushati, donehati, napustiti; *Carn.* dapusham; *Slav.* pripustiti; *Rag.* dopûstiti, dopûsctati, dopusctâvati; *Bosn.* dopustiti; *Croat.* dopusztiti, dopuscham; *Dal.* dopusstiti; *Ross.* допустить, допускать; *Eccl.* допущаю. Bóg nie dopuszcza nic na tym świecie, coby nie miało na jakie wyjść dobro. *Zab.* 16, 267. Lepiéj małe złe dopuścić, niżeli wielkie ponieść. *Kłok. Turk.* 24. Rzecz głupia dopuścić, czego się ustrzedz można. *Teat.* 42, *d. B.* Bojaźń mówić mi nie dopuszcza. *Teat.* 3, *b.* 31. Chciał mówić; lecz rozrzewnienie i łzy długo nie dopuściły mu głosu. *Gaz. Nar.* 1, 178. Więcéj nie powiem; bo mi sekret nie dopuszcza. *Boh. Kom.* 2, 181. Niecham, dopuszczam, *sino. Urs. Gr.* 255. Dopuśćmy, niech mówi. *Boh. Kom.* 4, 93. Przed sądem burgrabskim, nim zaczną sprawować swoje rzecz, biorą pozwolenie mówiąc: Panie Wójcie, dopuść sprawy, albo sprzyjaj mówić. *Sax. Porz.* 38. Dwom kazał się wracać; trzeciego iż nie pobaczył, dopuścił wyjść. *Wys. Al.* 253. §. Dopuszczać się czego, broić co, etwas (Böses) begehen, verüben, sich erlauben; *Boh.* dočinjm se. Na tém miejscu dopuszczają się wielkiego błędu. *Salin.* 4, 460. *§. Dopuścić się; *Boh.* dopustit se, *vitiari, stuprari*, cielesność popełnić, Unzucht treiben. Ujźrzał Dawid żonę Uryasza i dopuścił się jéj. 1 *Leop.* 2 *Reg.* 11, 4. (spał z nią. 3 *Leop.*) Gdy kobieta, dziecięcia się dopuściwszy, zabiła je .... *Sax. Porz.* 8. (eine, die zu Falle gekommen ist). §. *aliter.* Na dobre mi wszystko wyszło, gdy się tak lubéj sercu dopuściłem żonki. *Teat.* 43. *b.* 30. *Drozd.* gdym się z nią złączył, da ich mich mit ihr verband. DOPUST, u, *m.* DOPUSZCZENIE, ia, *n.* przepuszczenie czego na kogo, zdarzenie komu czego, zesłanie czego przeciwnego na kogo, zrządzenie, die Zulassung, Veranlassung, Fügung, das Verhängniß. *Boh.* dopuštěnj *fatum*; *Slov.* dopuštěnj; *Sorab.* 1. dopuschčženi; (*Slav.* dopushtenje; *Croat.* dopuschenye = pozwolenie); *Ross.* допускъ, допущеніе. Tu się teraz podobno ile mogę dociec, Niebo usprawiedliwić chce przez dopust kary, Które na mnie tak długo patrzało przez szpary. *Min. Ryt.* 1, 197. *Szym. Ś. W.* 39. I na franta lisa dopust boży spadł jednego razu, Dobrze odwietrzonemu nie umknął żelazu. *Zab.* 13, 280. *Treb.* Dopusty bozkie odejmują krajowi użytecznych obywatelów. *Mon.* 68, 271. Dopust na mnie

boży! *Teat.* 24, *c.* 53. Gdy zgubić cię do reszty zechce dopust boży, Ot tobie pozew woźny o wioskę położy. *Zab.* 16, 125. *Nar.* Dopuszczenie się czego, zbrojenie, die Verübung, Begehung einer bösen Handlung. DOPUŚCICIEL, a, *m.* dopuszczający czego, der Zulasser, Verfüger; *Rag.* dopuusctitegl. *W rodz. żeńsk.* DOPUŚCICIELKA, *Rag.* dopuustitegliza. DOPUSTNY, a, e, — ie *adv.*, do dopuszczenia, zulaßbar, zuläßlich. *Rag.* dopustiv; *Vind.* perpustliu; (*Eccl.* допустительно *concedendum est*).

DOPYCHAĆ *ob.* Dopchać.

DOPYTAĆ się, *zaimk. dk.*, dopytuje się *Pr.*, pytając dowiedzieć się, dójść, erfragen, erforschen, durch Fragen erfahren. *Boh.* doptati se; *Ross.* допытаться, допытываюсь; *Vind.* sbarati, dobarati; *Sorab.* 1. dopraschacž. On milczał, i dopytać się na nim słowa nie możono. *Sk. Dz.* 832. Głupia, że się nikt słowa nie dopyta. *Hor. Sat.* 34. Słowa się na nim nie dopytasz. *Cn. Ad.* 493. man bringt kein Wort von ihm heraus. Pytając go o różne rzeczy, dopytał się na nim, iż miał chrześciankę matkę. *Sk. Żyw.* 2, 66. er brachte so viel von ihm heraus, daß .... Kiedy tak, to się łatwo dopytam. *Teat.* 30, *b.* 67. (pytając znajdę, dojdę, trafię, ich werde es leicht erfragen). Alexandrów nie dopytasz się w niebie; bo na nic nie zarabiali. *Birk. Zyg. pr.* (nie znajdziesz ich tam, du wirst sie da nicht erfragen, nicht finden, nicht ausfindig machen). §. *aliter* Sługa mój dopytał się do mojéj szkatuły, (dobrał się do niéj, er hat sich über meine Schatulle gemacht). 2.) DOPYTOWAĆ się, DOPYTYWAĆ się, *zaimk. ndk.*, dopytuje się, *Pr.*, Dopytywać się *częstotl.*, dowiadywać się, wywiadywać się, pytaniem dochodzić, nachfragen, nachforschen. *Sorab.* 1. dopotuyu *inquiro*; *Ross.* распросить, распрашивать, (cf. допытать, допытывать domęczyć na torturach, pytkach). Srogiemi pytkami dopytywano się na nim niektórych artykułów nauki jego. *Baz. Hst.* 31. Niżelim z kancellaryi wyszedł, dopytywałem się, gdzie którego pana kassa stoi. *Zab.* 13, 191. Jam się u wielu dopytywał o pana tego; a każdy mi powiedział, że o nim ani słyszał. *Boh. Kom.* 3, 186. W każdéj rzeczy, gdy się dopytywał na nich król, znalazł je uczeńsze nad wszystkie mędrce. *Radz. Dan.* 1, 20. (o które się ich pytał. *Bibl. Gd.*). Tu masz tylko wizerunek tych rzeczy, a potém się prawego gruntu z tych początków dopytawaj. *Rej. Wiz.* Dopytawać się odpowiedzi. *Eraz. Jez. E.* 4. *b.*

DORĄBAĆ *cz. dk.*, Dorębywać *częstotl.*, dorębuje *Pr.*, do pewnego kresu lub do reszty porąbać, przerąbać; więcéj jeszcze do już porąbanego przyrąbać, bis wohin hacken, vollends klein hacken, durchhaken; noch mehr klein hacken; *Ross.* дорубать, дорубить, дорубаніе, дорубка.

DORABIAĆ *ob.* Dorobić.

DORACHOWAĆ *cz. dk.*, Dorachowywać *częstotl.*, 1. skończyć rachunek, zu Ende rechnen, ausrechnen, die Rechnung enden. *Rag.* dobrojiti; *Ross.* досчитать, досчитывать. Jużem téj summy dorachował. §. Przyrachować, dodać do rachunku, hinzu rechnen. Dorachuj do dziesięciu tysięcy dwa jeszcze *Ld.* 2.) Dorachować się, *zaimk.*, doliczyć się, rachując dójść, znaleźć, errechnen, ausrechnen, durch Rechnen finden. Nie mógł się lat swych dorachować. *Birk. Ek. C.* 3. Ledwoby się korcem maku powinowactwa dorachował. *Rys. Ad.* 34. W takieś sztuczne okienka regiestra zmalował, iżbym się z tobą za sto lat nie dorachował. *Teat.* 45, *c.* 6. *Wyb. Kul.* Więcéj nad sto osób dorachować się nie mogli. *Gaz. Nar.* 1, 261. Skąpy, ustawicznie licząc, żadnego szczęścia dorachować się nie może. *Mon.* 73, 794. *Ross.* недочесться, недочитаться.

na DORĄCZU *ob.* na Doręczu.

DORADA, y, *ż.*, doradzanie, porada, guter Rath, Unterstützung mit Rath. Potrzebuje pomocy i dorady. *Teat.* 19, *c.* 28. DORADNY, a, e, — ie *adv.*, umiejący radzić, der zu rathen weiß. Niedoradny, der nicht zu rathen weiß; (*Vind.* nefvitliun, nenasvitliu). Zmyślny wydzierca zwleka ze skóry niedoradne sieroty. *Zab.* 9, 46. *Zabł.* DORADZCA, *m.* DORADZICIEL, a, *m.*, doradzający do czego, der Zurather, Anrather, Rathgeber wozu; *Ross.* приговорщикъ. Natchniony mu był ten krok od jego doradzców. *Ust. Konst.* 1, 71. *W rodzaju żeńsk.* DORADZICIELKA, die Zuratherinn, Anratherinn, Rathgeberinn. DORADZIĆ *cz. dk.*, Doradzać *ndk.*, namówić radą na co, podać jaki sposób komu na co, anrathen, zurathen, an die Hand geben. *Vind.* nafvituvati, vfvititi, perfvituvati; *Ross.* присовѣтовать, присовѣтывать, наразумить, надоразумить, надоумить, надоумливать, присудить, присуждать, присуждать, приговорить, приговаривать, притакнуть, притакивать. Jakby temu zabiedz, doradź mi. *Teat.* 5, *b.* 34. Proszę, doradźcie mi, co mam czynić. *Teat.* 26, *d.* 5. Król szczęśliwy, któremu mąż taki doradza. *Teat.* 45, *d.* 17. *Wyb.* Schowaj się z swojém doradzaniem. *Teat.* 18, 94. (z swoją radą).

DORASTAĆ *ob.* Dorosnąć.

DORAZIĆ *cz. dk.*, klęskę spełnić, dogubić, dobić, dokonać, vollends aufreiben, den Garaus machen, ein Ende machen; *Boh.* dorazyti, dorazeti. Niech żywy ogień z nieba padnie na nie, A ty ich doraź, że żaden nie wstanie. *J. Kchan. Ps.* 203. — §. *Transl.* Było pół nocy, a sen trosk i ciał doraził. *Żebr. Ow.* 254. (*curas et pectora solverat*, cf. domorzyć). Rękawy zawinąwszy obie pośpieszają, Rąk nie czują, ochotą pracy dorażają. *ib.* 128. (*studio fallente laborem*, dobijają, docierają, dokonywają). §. Dorazić komu, trafić mu w raz, dojąć mu, dobrać. *Cn. Th.* einem bis auf die neunte Haut kommen, bis ans Leben kommen, ihn tüchtig empfinden lassen. §. Doskonale lub zupełnie wyrazić, vollkommen ausdrücken, beschreiben, vorstellen, vortragen. Częstokroć zda się panom, iż pochlebca, by najniewstydliwszy, nie do końca jakoby doraża, ani wszystkiego wypowiada. *Gorn. Dw.* 63. Gdy ty jeszcze będziesz mówić o to z królem, przyjdę ja za tobą, i dorażę a dokonam słów twoich. 1 *Leop.* 3 *Reg.* 1, 14. (dołożę. 3 *Leop.* dobiję, dotrę). DORAŹLIWY, a, e, — ie *adv.*, do ostatniego stopnia przeraźliwy, höchst durchdringend. Z soki straszliwemi trze chwasty szkodliwe, Przymawiając Hekatskie rymy doraźliwe. *Żebr. Ow.* 348.

*DORAŹNY, DORAZOWY, a, e, do razu czyli od razu natychmiast się odprawujący, auf der Stelle geschehend. Doraźne albo dorazowe prawo, gorące prawo, *judicium*

statarium, das Standrecht. *Gall. pr.*, *Vind.* shounirska namestna sodba.

DORDZEĆ, DORDZEWIEĆ, *nijak. dk.*, dogryzionym być od rdzy, völlig durchrosten. 1. Dordzały, dordzewiały, ganz durchgerostet. 2. Dordzały *ob.* Dożrzeć, Dożrzały.

na DORĘDZIU, na DORĘCZU *adverbial.*, pod ręką, przy ręce, na pogotowiu, bey der Hand, parat, fertig. (*Boh.* na poskoku, na snadé; *Sorab.* 1. nameżtże; *Vind.* perrokach, rozhnu, per rozi, per naredi; *Bosn.* na paruę). Potrzebuje czego zawżdy, muszę mieć zawżdy na gotowiu, niektórzy mówią na dorędziu albo na doręczu. *Macz.* We Pani masz zawsze na doręczu jaką wymówkę. *Teat.* 6, 5. Przyczyna, dla któréj niepowściągliwość zdrowiu wadzi, ta jest na dorędziu. *Birk. Zyg.* 25. W *doręczy, *id.* — *n. p.* O pożytecznych rzeczach co mamy w doręczy Mówmy, a słodsze nam się wspomnienie nastręczy. *Przyb. Milt.* 212. — *NB.* Następujący przykład na oko pokazuje źrzódło czyli szczep tego trybu mowy: hetman, choć sam w takim niedostatku, co do rąk ma, daruje. *Tward. W. D.* 35. DORĘCZNY, a, e, — ie *adv.*, na doręczu, pod ręką, przy ręce będący, bey der Hand sich befindend, fertig, bereit, parat. *Vind.* perrozhen, narozhen; *Ross.* ловкій; *Eccl.* наручный, предручный. *Przyb. Luz.* 317.

DOROBEK, bku, *m.* nabytek pracą, das Verdiente, Erworbene, erarbeitetes Vermögen, Verdienst. *Carn.* perdelk; *Ross.* зажитое, собина, собинка, нажива. Gdy pobrawszy się, mąż dóbr żadnych, ani żona posagu nie miała, a w czasie przemysłem i pracą dorobili się substancyi; takowych dorobków dwie części dzieciom, trzecia żonie, dostanie się. *Ostr. Pr. C.* 1, 212. *Stat. Lit.* 238. Czeka tam na cię wieniec prawdziwych zasług i dorobku. *Zab.* 14, 206. *Zabł.* Miasto wzajemnych afektów dorobku Najnieszczęśliwszą pisz mię na nadgrobku. *Chrośc. Ow.* 402.

DOROBIĆ *cz. dk.*, 1. DORABIAĆ *ndk.*, roboty dokończyć, zu Ende arbeiten, eine Arbeit beendigen, enden. *Boh.* dodělati, dodělawati; *Rag.* dorâbiti; *Carn.* dadelam; *Vind.* doldjati, delvpraviti; *Ross.* доработать, доработывать, сработать. Jakośmy zaś tę pracą rozczać śmieli, Tak o to niechaj nie mamy przywary, Żebyśmy jéj zaś dorobić nie chcieli. *P. Kchan. Jer.* 9. Gdyby komu żona, z którą grunt czynszowy wziął, umarła, pókiby nie zasiał, tedy mu będzie wolno dorobić i zasiać. *Szczerb. Sax.* 454. Ręce téj statuy są dorobione; ale większa część starożytna. *N. Pam.* 3, 321. (przyrobione, przysadzone, angesetzt, angestückt). Będę ostatką prośbą dorabiała. *Morszt.* 233. (do końca doprowadzać). Niedorobiony, niedokończony *Ross.* недоработанный, unvollendet. Dorobienie, ukończenie *Ross.* додѣлка, додѣланіе, додѣлываніе, die Vollendung, Beendung. §. Wiecéj do już zrobionego przyczynić, noch mehr dazu machen, verfertigen, arbeiten. Nie wystarczą nam szafy na książki, każ stolarzowi dorobić jeszcze trzy. *Ld.* §. Dorobić kogo, doniszczyć, dobić, einem den Garaus machen. Już ledwo dychającego ani silnego bronić się, dorobił mieczem. *Oss. Wyr.* §. Dłonią komu dorobić, *palmis caedere*, *expalmare. Macz.* Wyczosać kogo, dobrze za łeb dorobić, urwać, *depexum aliquem reddere. ib.* einen ausprügeln, durchwalken, ihn tüchtig zudecken. 2. DORABIAĆ się czego, *zaimk. ndk.*, dorobić się czego, *dk.*, pracą przychodzić do czego, nabywać pracą czego, sich etwas erarbeiten, verdienen, erwerben. *Vind.* perdelati, perdobiulati, perdeluvati; *Carn.* perdelam; *Ross.* нажиться, наживаться. Jam się z łaski Pana Boga pieniędzy dorobił. *Teat.* 8, *b.* 15. Kaszą, kluseczkami, dorobiliśmy się chleba. *ib.* 26, *b.* 4. Ubodzy kmiecie wołmi dorabiają się chleba. *Vol. Leg.* 2, 1671. Małemi rzeczami gardzić nie trzeba temu, co się chce dorobić chleba. *Cn. Ad.* 471. Mądrością się staraj sławy dorabiać. *Pilch. Sall.* 3. Koronę męczeńską mu dano, mieczem, ogniem dorobioną. *Birk. Gl. K.* 22. (zarobioną). *Ross.* трудовый. DOROBKOWY, DOROBNY, a, e, od dorobku, dorobiony, zarobiony, erarbeitet, verdient, erworben. Cały mój majątek jest dorobkowy. *Teat.* 18, 110. Dobra dorobkowe. *ib.* 9, 76. Dorobne substancye. *A. Zamoj.* 53. Dorobkowe substancye. *Ostr. Pr. Cyw.* 1, 215. z własnego nabycia pochodzące, różne od spadkowych czyli odziedziczonych.

DOROCZNY, DOROCZY, a, e, DOROCZNIE *adv.*, trwały przez, albo do roku, (doczesny), für ein Jahr, jährlich, ein Jahr dauernd. Konsul doroczy. *Chrośc. Fars.* 61. Doroczne im urzędy postanowił. *Birk. Zam.* 31. Przeor doroczny. *Bzow. Roż.* 117. Naznaczam 25 dukatów na lampę doroczną, aby na każdy dzień czasy wiecznemi gorzała w grobie Pańskim. *Warg. Radz.* 89. §. Coroczny, co rok przypadający, jährlich, alljährlich, alle Jahre gefällig oder sich ereignend. 'Doroczny wylew Nilu. *Boter.* 215. Dał im doroczne dochody. *Sk. Dz.* 668. Eteokles z Polinicem o królestwo z sobą taką uczynili zgodę, aby na przemiany doroczne panowali. *Otw. Ow.* 368. — §. Roczny, w roku przypadający, Jahres=. Wiersz w dzień doroczny koronacyi J. K. Mści. *Zab.* 9, 25. (cf. uroczysty). Dzień doroczny urodzin J. K. Mści był obchodzony jak najuroczyściéj. *Gaz. Nar.* 2, 61. Mój dziś doroczny, (dzień). *natalis. Nag. Wirg.* 494.

DORODNOŚĆ, ści, *ż.* kształtność co do osoby, pospolicie bierze się za wysokość wzrostu, schöne hohe Gestalt, schöner Wuchs. (*Ross.* дородность, дородство tyłowatość, otyłość). Dorodność potrzebuje zupełnego ciała. *Petr. Ek.* 262. DORODNY, a, e, — ie *adv.*, kształtny, przyzwoicie wysoki, wohl gestaltet, von schönem Wuchse; *Croat.* narochit; (*Ross.* дородный otyły). Ten grzeczny, ładny, ów piękniejszy, dorodniejszy. *Teat.* 29, *c.* 4. §. Obficie rodzący, żyzny, fruchtbar. Sady dorodne hojną dań nosiły I pod bujnym owocem gałęzie chyliły. *Zab.* 1, 99. Są dorodne trawy na brzegach Izmena cichego. *Bardz. Tr.* 255.

DOROSNĄĆ, *DOROŚĆ *niejak. jednt.*, Dorastać *ndk.*, dójść miary wzrostu, heran wachsen, erwachsen, im Wuchse erreichen, bis wohin wachsen; *Boh.* dorusti, dorostl, dorostu, dorostati; *Croat.* doraszti, dorascham; *Rag.* dorâstieti; *Sorab.* 1. dorostuyu; *Ross.* дорости, дорастать; *Eccl.* превозрастати, *Sorab.* 2. sze spozesch. Z chłopca wyrósł, a do chłopa nie dorósł. *Rys. Ad.* 79. Gdy już dorastało dziecię, codzień wdzięczniejsza krasność w obliczu jéj się rozwijała. *Mon.* 65, 592. Dorastała Cerery jedyna

córka, a dalszą niepłodność sama Prozerpina płaci. *Ustrz. Kl.* 13. Wilcze dorosnawszy spół z psami, wilka gonilo. *Ezop.* 82. Dorośnienie, *Doroszczenie, DOROSŁOŚĆ, ści, ż. dójście rośnieniem do dojźrzałéj pory, (die Erwachsenheit), vollkommnes Wachsthum, Jugendreife; *Sorab.* 1. dorostnoscž; *Eccl.* дорастлость. Nie wychowałem młodzieńców, anim ku doroszczeniu wychował panienek. 1. *Leop. Jes.* 23, 4. (ku dorośnieniu. 3 *Leop.* ani odchowałem. *Bibl. Gd.*). §. Dorosnąć czego, rosnąć, osięgnąć, wachsend erreichen, erlangen, erhalten, erwachsen. Gdy już źrzébię konia dorasta, zęby jego rzadsze bywają. *Cresc.* 314. Dzieci, które siódmego roku nie dorosły.... *Gall. Cyw.* 1, 18. Z jego synów żaden się swych lat dorość nie mógł. *Gliczn. Wych. F.* 7. Dorastanie lat jest, kiedy kto młodzieństwa dorasta. *Szczerb. Sax.* 197. Nowochrzczeńcy nie chcą dzieci chrzcić, aż rozumu dorosną. *W. Post. Mn.* 236. Jam jeszcze téj doskonałości nie dorósł, żebym się z świata śmiać miał. *Sk. Żyw.* 2, 13. Dorosnąć kogo, zrównać się z nim, fizycznie czy moralnie, einem gewachsen seyn, ihm gleich kommen, sich mit ihm messen. Dorosnąć urzędu, być zdolnym do niego, mieć moralną donosność przymiotów podług urzędu, einem Amte gewachsen seyn. Niesłuszna było o tym młodym mężu rozumieć, iż téj godności nie dorósł, który do cnych postępków prawie dorósł. *Warg. Wal.* 70. DOROSŁY, a, e, mający wzrost, okazujący, że ma lata męzkie, erwachsen, aufgewachsen, mannbar; *Croat.* vërszten; *Ross.* срослый; *Eccl.* дорослый, прѣвозърастьнъ. Nie może być obran na urząd żaden niedorosły, to jest, młodszy dwudziestu i pięciu lat. *Szczerb. Sax.* 344. Tak dorośli, jako i niedorośli bywają oszukani. *Chełm. Pr.* 53. Lata dorosłe, rozumiemy w młodzieńcu 21, a w pannie 22. *Chełm. Pr.* 97. Jahre der Mündigkeit, Großjährigkeit. Ślicznéj twarzy panienka, a prawie już dorosła męża. *Sk. Żyw.* 2, 288. mannbar, panna dorosła, na wydaniu, ma lata; *Sorab.* 1. wudahtżna, pomuzka żonska, dorostniczka. 1. Dorosły, DOROSŁEK, łka, *m.* DOROSTEK, stka, *m. Sorab.* 1. dorostnik, dorostniczk, z chłopca wyrosły a do chłopa niedorosły, ein junger Kerl, ein junger Bursche. Niedorostek, dziecię, ein Kind, ein Knabe. Biada téj ziemi, gdzie królem niedorostek. *Nar. Hst.* 4, 102. W piérwszéj zaraz lat wiośnie niedorostek młody, Niech nędzę i wojenne znosi niewygody. *Hor.* 2, 11. *Nar.* 2. Dorosły, na słuszną, to jest, na przyzwoitą miarę wysoki. *Oss. Wyr.* von gehörigem Wuchse.

DOROTA, y, *ż.* imię białogłowskie, z Greck. tłumaczy się Boży dar, Dorothea, Dorchen; *Boh.* Dorota, Dorka; *Slov.* Dorota, Dorotka; *Sorab.* 2. Dorra, Horta, Orta, Worta, Hortija; *Sorab.* 1. Orte, Worta. DOROTKA, DOROTECZKA, DOROŚKA, DOŚKA, DOSIA, DOSIENECZKA, i, *ż.* DOSIEŃKA, *TOSIEŃKA *zdrbn.* — Nieprzepłacona Doroto, Co między pieniędzmi złoto, Toś ty jest między dziewkami. *J. Kchan. Dz.* 267. Doroteczka moja. *Teat.* 31, 6. et 33, 37. Teraz do podziemnego w grób idę pokoja, Tam gdzie wprzód poszła mała Dosieneczka moja. *Groch. W.* 575. Miłościwym mię panem-eś nazwała Tosieńko, [t. j. Teofilko. 1] chocieś mnie nie sprobowała. *Kchw. Fr.* 44. §. *In malam part.* trusia, głupi, głupia, ein Gimpel, (ein Dummer, eine Dumme). Nie namówisz, nie Dorotka. *Rys. Ad.* 51. Nie Dorotkam, rzecze który z posłów na pozór, Nie dam się ja przekonać prośbą ani groźbą, Aż Dorotka Dorotką, wnetże ją przerobią, By tylko noc do namów słodkich nastąpiła. *Opal. Sat.* 189. §. Kiszka w wieprzu najgrubsza, nadziewana, der dickste Darm im Schweine; eine sehr dicke Wurst. Jak wieprza zabijesz, będziesz miał kiełbasy, kiszki, maćki, dorotki. *Haur. Sk.* 59. DOROCIN, DOROTCZYN, a, e, do Doroty należący, Dorotheen=; *Boh.* Dorčin, Dorotčin, Dorotin.

DORÓWNAĆ *nijak. dk.*, Dorównywać *ndk. et częstotl.*, zupełnie wyrównać, völlig gleich kommen; *Sorab.* 1. dorunam. Ledwie jednéj cząsteczki dorówna wszystką swą wielkością wzrostu. *Susz. Pieśn.* 3. *S.* 2. Smutku tego nie dorówna całe. *ib.* 1. *C.* 4.

DORÓŻKA, i, *ż.* z *Ross.* дорожка, cf. дорожки. Drendulka, faetoncik, mały pojazd pospolicie o jednym koniu, zastępujący cięższe fiakry, eine leichte gewöhnlich einspännige Miethscalesche. DORÓŻKARZ, a, *m.* wożący dorożką, der Droschkenführer.

DOROZUMIEĆ się *zaimk. dk*, Dorozumiewać się *ndk.*, domyślić się, domniemać się, vermuthen, muthmaßen; *Eccl.* подъумѣтися, догадываться; *Ross.* доразумѣть, доразумѣвать. Nie wiem wprawdzie, dlaczego się nie stawił, dorozumiewam się jednak, iż nie to musiał czynić, co był powinien. *Mon.* 68, 70. Można się dorozumiewać, iż to wojsko przeciw Francyi czynić będzie. *Gaz. Nar.* 1, 270. Kogo mię dorozumiewacie się być, nie jestem ja. *Budn. Act.* 13, 25. (kim mię być mniemacie. *Bibl. Gd.*). Dorozumiewanie się, dorozumiewanie, dorozumienie się, mniemanie, domysł, die Vermuthung, Muthmaßung. Wszystkie te odjazdy w tak zimnéj porze tworzą rozmaite dorozumiewania. *Gaz. Nar.* 1, 48.

DORSZ, u, *m.* (*Lat. Med.* dursus *Du Frense*; *Dan.* torsk; *Svec.* torsk; *Isl.* thoskr; cf. *Ger.* Dörren, Dürre), der Dorsch; *Ross.* навага, *gadus callarius Linn.* w Prusiech pomuchla zwana, Pomuchel, *Gall.* merluche, ryba mniejsza od łupacza; łowi się w morzu Baltyckiém. *Kluk. Żw.* 3, 96. *N. Pam.* 13, 32. Dorsz suszony, rozwożą tak jak sztokfisz. *Kluk. Żw.* 3, 295. Od beczki dorszu i sztokfiszu po 2 gr. *Vol. Leg* 3, 340. Dorsz, głowacz suchy. *Cn. Th.*

DORWAĆ *cz. dk.*, Dorywać *ndk.*, do końca urwać, vollends abreißen, vollends ausreißen; *Croat.* dorivati; *Rag.* doarvatti; *Ross.* дорвать, дорывать. Dorwij postronka naderwanego. *Tr.* §. Wyrywania dokończyć, zu Ende ausreißen, das Ausreißen endigen. Skoro dorwą konopi, niech je zaraz moczą. *Ld.* §. Rwaniem przyczynić, noch mehr dazu abreißen, pflücken. Nie dość téj szałwii, trzeba jéj jeszcze dorwać. *Ld.* §. DORWAĆ się czego, dopaść czego, uchwycić, etwas erwischen, erhaschen, ergreifen, erschnappen; *Ross.* дорваться. Dorywa się zkądsiś oręża i już obtaczające go nieprzyjaciele trupem leżą. *Stas. Num.* 1, 20. Bierze, co się natrafi, jako szczęście padnie, Czego się może dorwać, nie brakując, kradnie. *Klon. Wor.* 36. Że pan dorwał się gotowego grosza, chwała bogu. *Teat.*

1, 79. Panicze, którzy to dorwą się substancyi, rozumieją, że to dla nich honor, kiedy tracą. *Teat.* 53, *c.* 52. Wiele razy dorwać się może, łyka wino. *ib.* 22, 3. *Subcisivis horis aliquid scribere*, i tedy i owedy niektórych godzin dorwać się pisać, kiedy czasu zbywa. *Macz.* (*ob.* w Dorywczą, w dorywki, w dorwy, w dochwatki, w dopadki). §. Dorwać się dokąd, dobiedz dokąd, dopaść dokąd, sich wohin abreißen, auf einen Augenblick hineilen, einen kurzen Abstecher wohin machen. Jakożkolwiek możesz, dorwij się, przyjdź ku mnie. *Macz.* Do gór, które téj dolinie przyległy, miałem tę wolą dorwać się, gdyż tylko pięć mil od miasta; ale niebezpieczno było. *Warg. Radz.* 112. DORWAŁY, a, e, dorwany, czego się kto dorwał, dopadł, erhascht, erwischt, ergriffen. Niedozwolonéj kryjomo radości Ona pożycza w dorwałéj ciemności. *Petr. Hor. F. b.*

DORYSOWAĆ *cz. dk.*, rysowanie ukończyć, vollends auszeichnen, die Zeichnung oder das Zeichnen endigen; *Ross.* дочертить, дочерчивать.

DORYWCZY, a, e, dopadły, na prędce dostany, uchwycony, dorwały, in der Geschwindigkeit aufgegriffen, erhascht, erwischt, ergriffen; (*Croat.* podrèzni, podszechni *subcisivus*); *Sorab.* 1. podzależné. Ile mógł zebrać włościan, z dorywczym orężem na ustroniu postawił. *Nar. Hst.* 3, 169.— *Fig.* Ta dobrodziéjka nieochybnie dorywczemi swatami się bawi. *Teat.* 3, 33. (nieślubny, jaki się na prędce zdarza). Dorywczy syn, porubny, z porubstwa, bękart, verstohlner Weise erwischt, von der Seite, unehelich. Zbigniew syn dorywczy Władysława. *Nar. Hst.* 3, 7. (syn pobocezny. *ib.* 45. z nałożnicy. *ib*). ein natürlicher Sohn. §. Na prędce zrobiony, sklejony, dorazowy, nie na urząd zrobiony, in Eile gemacht. Czasu dalszego nie mając, oszańcowawszy dwa kościoły na wzgórku, oddał obie te dorywcze twierdze Bogucie. *Nar. Hst.* 4, 329. §. Ucinkowy, nieciągły, w dorywki, w dochwatki, na urwy, unterbrochen, ruckweise, stoßweise. Nie dorywczemu, ale poważnemu czytaniu praca moja służy. *Fredr. pr.* Zaczęły się harce; nieprzyjaciele rozumiejąc, że się to na dorywczych utarczkach skończyć miało, dawszy odpór, nie zapędzali się. *Nar. Hst.* 3, 169. Z DORYWCZA, DORYWKIEM, w DORYWCZĄ, w DORYWKI, w DORWY *adverb.*, w dopadki, w dochwatki, na urwy, nieciągle, in einzelnen erhaschten Augenblicken, ruckweise, stoßweise, nicht fortwährend, in unterbrochnen Anfällen. Nie śmiał w otwartém polu stawić się im; ale nie omieszkiwał szarpać ich dorywkiem. *Ostr. H. K.* W dorwy ją całuje, *luctantia oscula carpit. Żebr. Ow.* 89. W dorywczą, w dorywki robić co, gdy się co zéjdzie czasu od innych robot, *subcisive. Macz.* Chcąc o pismach sądzić, trzeba je wskroś przeczytać, nie zaś z dorywcza tam i owdzie najrzeć. *Pilch. Sen. list.* 266. Cnota nie z dorywcza silna się staje; lecz w równéj zawsze mierze moc dziedziczy. *ib.* 2, 249.

*DORZĄDZIĆ się czego *zaimk. dk.*, ściągnąć na się, sich zuziehen. Dorządził się wiecznego upadku swego. *Rej. Post. L. l.* 4.

DORZAŁY *ob.* Dojrzały, dojrzały.

DORZEC *cz. dk.*, dorzecze *Fut.*, domówić, ausreden, zu Ende reden. Ledwie dorzekł; ów prosi.... *Żebr. Ow.* 28. (*Sorab.* 1. dorieczacž namówić). DORZECZNY, a, e, — ie *adv.*, do rzeczy będący, (cf. grzeczny), zur Sache dienend, tauglich, passend. *oppos.* niedorzeczny, unpassend, untauglich. Chimera, pospolicie w innych niedorzeczna, Kłótliwa, niespokojna, w nim słodziuchna, grzeczna. *Zabł. Fir.* 15. Niedorzeczne figury, zawiłe frazesa. *Zabł. Amf.* 103. Niedorzeczne projekta. *Teat.* 27, 4. Gadatliwość niedorzeczna. *Perz. Lek.* 202. (*ob.* od rzeczy, *ob.* Rzecz). Gniewają mię niedorzeczne jéj reflexye. *Teat.* 28, 61. *Subst.* DORZECZNOŚĆ, zdatność, stosowność, die Tauglichkeit, Anwendbarkeit, das Zusammenpassen, *oppos.* niedorzeczność n. p. Cokolwiek wiemy nadto, jest ciekawość próżna, Dym, niedorzeczność, z których korzystać niemożna. *Przyb. Milt.* 241.

DORZNĄĆ *cz. dk.*, Dorzezać, Dorzynać *ndk.*, do końca czyli zupełnie zarznąć, vollends abschneiden, wegschneiden; *Boh.* dorezati, dořezám; *Rag.* dorèzati; *Sorab.* 1, dorjžu, doriżem, dorizam; *Ross.* дорѣзать, дорѣзывать. Nieprzerznięta ta gałąź, trzeba jéj dorznąć. *Ld.* Dorzynaj mi gardła; bo przyszedł czas mego przeznaczenia. *Hor. Sat.* 123. — Dorznąć kogo, domordować, dobić, zarznąć na śmierć, *pr. et tr.* vollends tödten, den lezten Schnitt machen, den Garaus machen. Żeby mnie był już dorznął, żeby mnie był dobił; lecz żyję na nieszczęście. *Teat.* 43, *c.* 31. *Wyb.* Już się też tą ostatnią przegraną w karty dorznął. *Oss. Wyr.* (doniszczył, dogubił do ostatka, wniwecz się obrócił). §. Dorznąć się czego - trafić na co rzezaniem, mit Schneiden worauf kommen, etwas erschneiden, durch Schneiden hervorbringen. Krwiby się w nas nie dorznął, na twarzy nam bladło, Patrząc na owe widziadło. *Pot. Arg.* 282. I puszczadły nie byłby się krwi dorznął. *ib.* 562. Zbladł, jak chusta; nie dorzezałby się na nim krwi. *Cn. Ad.* 1312. (cf. płótnieć, płótno).

DORZUCIĆ *cz. dk.*, Dorzucać *ndk.*, rzucić aż póty, docisnąć, dosięgnąć rzutem, bis hin werfen, mit dem Wurfe erlangen, erreichen; *Boh.* dohoditi, dohazeti, dohazým; *Croat.* dohititi, dohitavam, doverchi, doversujem; *Ross.* докинуть, докидывать, довывернуть, довывериваю, добросить, добросать, добрасывать, домахнуть. Tak się zbliżyły wojska, że jeden drugiego dorzucał kamieniem. *Tward. W. D.* 74. *Fig.* Z téj góry człek dorzuci tak daleko okiem, Ile przez dzień kroczysty koń przepędzi krokiem. *Zim. Siel.* 221. (tak daleko sięga wzrokiem). *Tr.* Odyniec owa go dorzucił kłem w łono. *Żebr. Ow.* 266. *sub inguine dentes abdidit*, uderzył go, er versetzte ihm einen Hieb. §. Przydać, przysypać, przyczynić, zuwerfen, noch mehr hinzu thun. Dał kopę raków za złoty, i dwa dorzucił. *Ld.* §. Dorzucić komu gębą, słowy - przymówić, dociąć, przyciąć, mit Worten angreifen, sticheln. Gęba dorzuci każdemu; przymówi, nałaje. *Cn. Ad.* 241. Tylko gębą dorzuci, a gdy przed sobą grozę ujźrzy, zamilczy i idzie. *Petr. Hor.* 2, *O.* 3. Złorzeczyli i dorzucali słowy nieprzystojnemi. *Leop.* 2. *Macch.* 10, 34. (słowy nieprzystojnemi pluskali. *Bibl. Gd.*). Dorzucanie słowami, wyuzdana gęba, szkalowanie, zügelloses Maul, Sticheley, Schmäbrede. Uszedł karania Za swoje uszczypliwe gęba dorzucania. *Otw. Ow.* 511.

DORZYNKI [właściwie DOŻYNKI, 2] ów, wyrzynki, żniwiarski wieniec, das Schnitterfest, der Erntenkranz. Jużem żniwa dokończyła; przyniosłam wam też i dorzynki do zdrowszego pożycia. *Teat.* 52, 56.

DOSADA, y, *ż.* DOSADNOŚĆ, ści, *ż.* dobitność, ścisłe doważanie czyli dobijanie, die Angemessenheit, Genauigkeit; genaues Anpassen; (*Rag.* dosada, dosadnos *molestia, vexatio*; *Bosn.* dossada *incommoditas*; *Ross.* досада gniew, przykrość, dolegliwość). Wyraz idzie za myślą; myśl dobrze, czuj żywo, A będziesz miał w pisaniu dosadność szczęśliwą. *Dmoch. Szt. R.* 17. Żaden naród nie traktował nauki obyczajowéj z większą dosadnością, wyrazistością i głębokością rozumu, jak Angielski. *Zab.* 5, 272. Do tych dwóch rodzajów przyłączyć można i trzeci; choć nie z taką dosadą. *Mon.* 73, 163. Z taką dosadnością czyny mniéj chwalebne przez rzeszosto jéj języka przechodziły, iż.... *Mon.* 72, 421. Zdarzyło mi się czytać kilku autorów, z dosadnością o tém piszących. *Xiądz.* 149. (cf. dokładność). DOSADNY, a, e, — ie *adv.*, dobitny, właśnie w miarę, ani nad to, ani za mało, genau abgemessen, passend, treffend; (*Rag.* dóssadni, dosadiv, dosadgliv; *Bosn.* dosadivi; *Croat.* doszadliv; *Slav.* dosadljiv = *molestus, importunus*; *Ross.* досадный markotny, przykry, досадительный obraźliwy). Dosadne wyrazy. DOSADZIĆ *cz. dk.* Dosadzać *ndk.*, §. 1. mnożyć lub kończyć sadzenie, dopełnić sadzenia, dosadzić n. p. drzewiny w ogrodzie, zu Ende pflanzen, oder setzen, voll setzen, voll pflanzen, noch mehr hinzupflanzen oder setzen; *Boh.* dosáditi; *Ross.* досадить, досаживать. §. *Ogólniéj* Dołożyć, domierzyć do strychu, hinzusetzen, hinzufügen, voll machen, ganz anfüllen. Gdzie dowcip nie może, chęć resztę dosadzi. *Minasow. Rytm.* 3, 2. Gmin przedajny, przedajna i w senacie rada, Ten wskóra, kto najwięcéj dosadza, dokłada. *Minasow. Farsal.* 5. — §. 2) *Intrans.* Dosadzić, aż gdzie doskoczyć, dociec, dobiedz, dopaść, bis wohin setzen, hinspringen, einen Satz bis hin machen. Myśliwiec wiedzieć powinien, gdy psy zająca ugoniły, aby na czas dobieganiem dosadził. *Ostr. Myśl.* 36. (cf. dojeżdżać). §. Do ostatniego stopnia co praktykować, etwas auf das Aeußerste treiben. W kostki, w karty, ochotnie dosadzi. *Falib. Dis. R.* 3. — Dosadzić czém; zadać mocno, dać co dobrą miarą, tüchtig messen, ein tüchtiges Maß geben, nehmen. Dosadził lekarstwem. *Ld.* — Dosadzić komu, dojąć mu do żywego, zadać mu przykrości dobrą miarę, einem tüchtig zusetzen, ihn placken, ihm recht viele Noth machen; (*Rag.* dossàditi, dossaghjevatti; *Slav.* dosaditi; *Bosn.* dosaditi, dosaghjevatti; *Croat.* doszaditi *onus imponere, gravare, afficere molestia*; *Ross.* досадить, досаждать gniewać, dokuczać, dolegać; досадовать на кого gniewać się na kogo). Błąd srogi nędznemu dosadza. *Żebr. Ow.* 68. *tantus tenet error.* — *Ross.* досадитель przykry komu, dosadziciel, dosadzający komu, der einem zusetzt.

DOSĄDZIĆ *cz. dk.*, Dosądzać *ndk.*, sądzić do pewnego czasu lub kresu, bis (wohin) richten, Richter seyn. §. Dokończyć sądu, zu Ende richten, den Rechtsstreit beendigen; *Boh.* dosauditi. DOSĄDZIĆ się czego *zaimk.*, sądząc dójść, nabyć, ściągnąć na się, sich durch Richten und Schlichten der Rechtsstreite erwerben, zuziehen; *Boh.* dosaudit se.

DOŚĆ *ob.* Dosyć.

DOSCHNĄĆ *nijak. dk.*, Dosychać *ndk.*, do reszty uschnąć, völlig trocken werden, austrocknen; *Boh.* doschnauti, doschl, doschnu; *Ros.* досохнуть, досыхать. Niech doschną chusty, bo jeszcze wilgotne. *Ld.* Doschły *Ross.* досохлый.

DOŚCIE, Dójście *ob.* Dójść.

DOŚCIG, u, *m.* DOŚCIGNIENIE, ia, *n.*, 1. dogonienie, dogoń, dójście, dociek, docieczenie, przeniknienie, poznanie, pojęcie, das Einholen, Erjagen, Erreichen, Erlangen, Ergründen, Erforschen, Begreifen; *Vind.* dosega, doidenje, doseshenje; *Ross.* сугонка, сугонъ. Wysilają się uczonych pióra na dościg pierwiastków Litwinów. *Nar. Hst.* 4, 142. Wielki jest Jehowa, wielkości jego niemasz doścignienia. *Budn. Ps.* 145, 3. (nie może być dościgniona. *Bibl. Gd.*). 2. Dożrzewanie, dożrzałość, das Reifen, Reifwerden, die Reife. Gdy wrzodziki ginąć nie zechcą, potrzeba je do doścignienia czyli zajątrzenia przyprowadzić. *Per. Cyr.* 2, 62. DOŚCIGŁOŚĆ, ści *ż.* 1. możność doścignienia, pojętność, die Erreichbarkeit, Erforschbarkeit, Ergründlichkeit; *Eccl.* достижнос, понятие; *Ross.* постижимость, постижность. Niedościgłość tajemnic, die Unergründlichkeit d. G. 2. Dojźrzałość, die Reife. Wrzód przez przykładanie do dościgłości przyprowadzić. *Perz. Cyr.* 1, 127. DOŚCIGŁY, a, e, — gle *adv.*, łatwy czyli podobny do doścignienia *pr. et tr.* erjagbar, erhaschbar, erreichbar, erforschlich, ergründlich. *oppos.* niedościgły, unerreichbar, unerforschlich; *Boh.* nestjhlý, nepostjhlý; *Vind.* nesapopadliu, neprimliu, nesastopliu; *Ross.* непостижимый, непостигаемый, недовѣдомый, неисповѣдимый; *Eccl.* недостижный. W próżnowaniu niedościgły czas tracił. *Smotr. Lam.* 13. (nie mogący być odwetowanym). Niedościgły, wysoki, głęboki. *Cn. Ad.* 577. Niedościgły w rozsądek krytyk. *Mon.* 75, 715. Człowiek skryty, niedościgły. *Teat.* 45, 10. §. Dościgły, dojźrzały, do pory doszły, w swojéj mierze, reif. *n. p.* Dościgły owoc, człowiek. *Oss. Wyr.* Do niedościgłéj porzuć chęć jagody, Nastanie jesień, czekasz jéj pogody. *Hor.* 1, 209. *Min.* Wiek dziéwczy niedościgły. *ib.* 2, 65. DOŚCIGNĄĆ, dościgł *cz. dk.*, Dościgać *ndk.*, doganiać, dopędzać, dogonić, dopędzić, nachjagen, nachsetzen, einholen, erjagen, erreichen; *Boh.* dostihnauti, dostjhl, dostjhnu, dostjham, wystjhnauti, wystjziti, dohoniti se; *Croat.* dosztignuti, dosztigavati, doztichi, doztigni, doztigavam, ztechi, ztéchem; *Bosn.* et *Rag.* dostighnuti; *Dal.* doztignuti; *Vind.* dohilati, dohitati, dopriti, perpriti; *Carn.* dabitim; *Ross.* достигнуть, достичь, достигать, настичь, настигнуть, настигать, сугнать, сугонять, нагонять, нагонивать, изверстываться. Czego trudno doścignąć, przestać trzeba gonić. *Zab.* 14, 151. Pindara trudno dla wysokiego lotu doścignąć. *Zab.* 6, 370. *Nar.* — Przeniknąć, pojąć, ergründen, erforschen, durchdringen, verstehen. Któż doścignąć może tajemnicy twych sądów wiecznych. *Past. F.* 62. *Leop. Syr.* 24, 38. — Dościgać się, poznawać się, zgruntować się, sich selbst ergründen, erforschen. Na ów czas dopiero ulżony z frasunków umysł,

począł się dościgać. *Nar. Tac.* 3, 53. §. *Intransit.* Dociekać, dopływać, dobiegać, do końca dochodzić, zu Ende laufen, auslaufen. Przyszła straszna godzina, ostatnia dościga Chwila! natura, widząc swój koniec, się wzdryga. *Dmoch. Sad.* 76. §. Dożrzewać, do pory swojéj przychodzić, reifen, reif werden, zeitig werden. Krosty czarne dościgają w dziewiątym dniu. *Perz. Lek.* 290. Wrzody te okładać, aż się otok zbierze i doścignie. *Perz. Cyr.* 1, 116.

DOSIA *ob.* Dorota.

DOSIAĆ *cz. dk.*, dosiewać *ndk.* dokończyć wysiewu; do pewnego kresu posiać; do posianego przyczynić; zu Ende säen; bis wohin säen; noch mehr dazu säen; *Ross.* досѣять, досѣвать.

DOSIADAĆ *ob.* Dosiąść, *ob.* Dosiedzieć.

DOSIĄDZ, DOSIĄC, dosiągł *cz. dok.*, dosięże, dosięgnie, dosięgnę *Fut.*, Dosięgnąć, dosięgnął *jednotl.*, Dosięgać, *niedok.*, sięgać aż po, sięgając dostać, dójść czego, bis wohin reichen, langen, erreichen, erlangen; *Boh.* dosáhnauti, dosáhl, dosáhnu, dosahowati, dosýcy, dosýhnu, wysáhnauti; *Slovac.* dosahugi; *Sorab.* 1. doszahnu, doszahwam, doszahuyu, dozcžahnu, dostahnu; *Vind.* dosezhi, nakonzhati, sadoſezhi; *Rag.* dosêchi, dosêghnuti, dosezati; *Bosn.* dosecchi, doseghnuti; *Croat.* doszéchi, doszegati, doszegnyem, ztechi, ztêchem; *Ross.* досязать, досягнуть, дощагнуть, досязаю, досягаю. Uczyńmy wieżę, któréjby wierzch dosiągł nieba. *Leop. Genes.* 11, 4. Zbudujmy wieżę, któréjby wierzch dosiągł do nieba. *Bibl. Gd. ib.* Niemasz żadnego takiego dobrodziejstwa, któreby powinowatych naszych nie dosięgło. *Gorn. Sen.* 374. (na nich nie wpływało). Najwyżéj ręka wszechmocna dosięże. *Zab.* 13, 297. Wszystkich cnót jego językiem dosiądz nie mógł. *Sk. Dz.* 335. (opisać, objąć mową). Dosiądz rozumem, begreifen, mit dem Verstande erreichen. Bieg niebieski ani rozumen dosiąc, ani zmiarkować może. *Boter.* 5, 15. Głębokość zmysłu dosiąc, i ku wyrozumieniu słów jego przyjść nie mogli. *Dambr.* 254. Kopernik dosiągł rozumem aż w obłokach prawdy. *Oss. Wyr.* Chrystus bywa przy wieczerzy duchownie, którego obaczawają i dosięgają wiarą ci, którzy dobrze świętéj wieczerzy pożywają. *Baz. Hst.* 224. Dosięgnąć zamysłu, seine Absicht erreichen. Na wszystko odważyć się byli gotowi, byle swoich zamysłów dosięgli. *N. Pam.* 1, 60. (dopięli). Dosiągł tak wysokiego urzędu, jakiego przodkowie jego nie posiadali. *Oss. Wyr.* — Dosiądz biczem, ociąć, mit dem Hiebe erreichen, einen Hieb versetzen, posięgać, bić, trafić, mierzyć na kogo bijąc, nach einem schlagen. Tak go w łeb dosięże Szybko z procy, że trupem zarazem polęże. *Tward. Pasq.* 61. Bóg gdy karze złośnego, Dosięże przy nim biczem niewinnego. *Lib. Hor.* 61. Za mną gonił, i mocno mnie kijem dosięgał. *Mon.* 73, 180. Jużci to nas dosięga, co się inszym stało, Któż w tém może upewnić iże ujdziem cało. *Paszk. Dz.* 117. §. Dosiądz, dobyć się na co, expensować, hergeben, die Kosten worauf verwenden. Kiedy już dać albo dosiądz, tedy począwszy brać, zaś położą. *Gliczn. Wych. M.* 2, *b.* Panowie, którzy mają się dobrze, mają też z czego dosiądz, wolą komu inszemu dać, darować, nałożyć, niż którego młodzieńca na nauki wychowaniem jakiém opatrzyć. *Gliczn. Wych. M.* 7, *b.* DOSIĄG, ięgu, *m.* dosięgnienie, dosięganie, dostawanie aż do dotknięcia się z czém, das Erreichen, Erlangen, Hinreichen. Czarci latając, skrzydeł potężnych dosięgiem Tak się kręcili, iż się oku wydawało, Jakby całe powietrze z ogniem się ścierało. *Przyb. Milt.* 183.

DOSIĄŚĆ, DOSIĄŚDŹ, DOSIEŚĆ, dosiadł, *cz. dok.*, dosiedzie, dosiedę, dosiądę *Fut.*, Dosiadać *niedok.*, dosięgać siedzenia, w szczególności, konia, einen Sitz erreichen, niedersitzen, aufsitzen, insonderheit zu Pferde steigen, ein Pferd besteigen. Wstyd nam cię widzieć, wyrodna młodzi, Nie umie dosieść bachmata. *Hor.* 2, 161. *Nar.* Uczą ich tam konia prędko dosiadać, i dobrze nim toczyć. *Star. Vot. C.* 4, *b.* Rycerzowi trzeba umieć łuk ciągnąć i bronią władać, Więc konia często dosiadać. *Groch. W.* 489. Im bardziéj z razu młody żrzebiec srogi, Tém snadniéj bywa potém dosiadany. *Zab.* 15, 243. — *Fig. tr.* Bodaj go przeciwieństwa żadne nie dosiadały. *Żebr. Ow.* 2. (bodajby się go nie dotknęły). II. Dosiadać *ob.* Dosiedzieć.

DOSIEC, siekł, *cz. dok.*, dosiecze, dosiekę *Fut.*, Dosiekać *niedok.*, do szczętu przesiec, lub posiec, vollends durchhauen, vollends zerhauen; *Ross.* досѣчь, досѣкать; *Boh.* doseči, dosekati, dosěkawam. *Biel. Św.* 143. *b.* DOSIECZNA linia łuku, *cosecans. Łęsk. Mier.* 2, 145. *Śniad. Alg.* 1, 268. *Geom. Nar.* 1, 309.

DOSIEDZIEĆ *nijak. niedok.*, Dosiadać *kontyn.*, Dosiadywać *częstotl.*, siedzieć aż do pewnego kresu lub do końca, dotrwać, dobywać, doczekiwać, domieszkać, dobawić aż do, bis wohin sitzen, bis zu Ende sitzen; bleiben bis zu Ende, aussitzen, ausdauern, ausharren; *Boh.* doseděti, dosedjm; *Ross.* досидѣть, досиживать. I obiadu nie dosiadaj, jako siedzisz, tako wsiadaj. *Bratk. S.* 4, *b.* Nie dojadaj, nie dosiadaj, nie czekaj wetów. *Cn. Ad.* 1314. Prymas aż do, ukoronowania królewskiego w Warszawie dosiadać będzie. *Vol. Leg.* 7, 105. Dosiadać z kim albo komu, dotrwać mu, siedząc z nim do końca, dopomagając mu towarzystwa, mit einem bis zu Ende sitzen, ihm sitzend Gesellschaft leisten, sich mit ihm sitzend unterhalten. Mąż waży grosze, siedząc nad worem, A żonka z gachem dosiada. *Hor.* 2, 159. *Nar.* Dosiadam komu abo z kim, *compotoris gratia sedeo. Cn. Th.* §. Dosiedzieć się czego, doczekać się, nabawić się, ściągnąć na się, sich etwas ersitzen, durch Sitzen erwerben, zuziehen.

DOSIĘGAĆ *ob.* Dosiądz. DOSIĘGŁY, DOSIĘŻNY, a, e, mogący być dosiężonym, erreichbar. Niedosiężne ptaszym wieże polotom. *Zab.* 12, 218. Posępnych dębów wierzchy niedosiężne okiem. *Szym. Ś. W.* 5. Niezmierne i niedosiegłe jest miłosierdzie boże. 1 *Leop.* 2 *Par. modl. Man.* Jéj celności niedosięgłych żaden wysłowić nie będzie mógł. *Bzow. Roż. pr.* §. Dosięgły *activ.*, dosięgający się, dotykający się, bis hin reichend, angränzend, berührend. Czabrowski był dosięgły krwią wielkiemu Janowi Zamojskiemu. *Czachr. Tr. A.* 2. DOSIĘGNĄĆ *ob.* Dosiadz.

DOSIENIECZKA *ob.* Dorota. DOSIEŚĆ *ob.* Dosiąść.

DOSKOCZ, a, *m.* człek do pobiegu, ein Schicketanz, ein Dienstbothe zum Verschicken, ein Springauf. DOSKOCZNY, a,

e, - ie, *adv.*, szybki, dolotny, dopadkowy, schnell, aufspringend, hinspringend; (*Boh.* doskočný ciekawy, natrętny). §. *Pass.* Mogący być doskoczonym, do doskoczenia, dosiągnienia, erspringbar, erreichbar. DOSKOCZYĆ *cz. dok.*, Doskakać *niedok.*, *Doskakować, doskakuje *kontyn.*, Doskakiwać *częstotl.*, skokiem dojść, dostać się gdzie skokiem, wskoczyć na co, bis hin springen, erspringen, springend erreichen; *Boh.* doskočiti, doskakati, doskakowati; *Vind.* doskozhiti; *Croat.* doszkochiti, doszkakujem, nadoszkochiti, nadoszkakújem; *Ross.* доскакать, доскочить, доскакивать, допрыгнуть, допрыгивать, допрянуть. Liszka, zobaczywszy kiełbasy, żadnym sposobem tam doskoczyć nie mogąc, powrozy je nazywa. *Teat.* 43, *b.* 4. *Drozd.* Gdzie szkapa nie doskoczy, pewnie ptak doleci. *Jag. Gr. A. b.* Tureckie konie żołnierzom Skanderbegowym prawie szyje doskakowały. *Baz. Sk.* 195. Przez cię m ja wojska poraził niezwyciężone, Przez cię m ja mury ubieżał niedoskoczone. *J. Kochan. Ps.* 22. (których doskoczyć, dosiądz nie podobno było). §. Z prędka, dorywczo gdzie wpaść, schnell wohin springen, einen Sprung wohin machen, auf einen Augenblick einsprechen. Doskocz do krawca, żeby suknie na jutro zgotował. *Ld.* §. Doskoczyć kogo, dogonić, doścignąć, dopędzić, einhohlen, erjagen. Doskoczył uciekających za lasem. *Ld.* §. Dosiądz, przypaść na co, erreichen, gleich kommen. Żaden śnieg téj płci, żaden nie doskoczy Rumieńca rubin. *Morszt.* 60. DOSKOK, u, *m.* doskoczenie, z kopyta urywkowa napaść, Ansprung, schneller Anfall, Hinsprung; *Boh.* doskok. Chart nie tak siłą, jak żartkim doskokiem uderza zwierza. *Przyb. Luz.* 83. Tatarzy ustawicznemi z boków doskokami, srogie w wojsku czynili klęski. *Nar. Hst.* 5, 356.

*DOSKONALEC, lca, *m.*, *doskończyciel, *perfector. Macz.* = Doskonalacz, który co do doskonałości przyprowadza, der Vervollkommner; *Croat.* obverssitel, zverssitel; *Rag.* dovarscitegl, svarscitegl, izvarscitegl; *Ross.* усовершитель. DOSKONALIĆ *cz. niedok.*, udoskonalić *dok.*, udoskonalać *kontyn.*, doskonałym uczynić, kogo czego z gruntu nauczyć, ćwiczyć kogo w czém, vollkommen machen, vervollkommnen; (*Etym.* koniec); *Croat.* dovershiti, dovershavam, (*Etym.* wierzch), zverssiti, zverssújem; *Rag.* dovarscitti, dospjetti; *Ross.* усовершить, усовершать. Wnosił, że osoba, doskonalona przez Dorwala, musi być jemu podobna. *Zab.* 14, 298. (formowana, kształcona, edukowana). Do doskonalenia, mogący być doskonalonym *Ross.* совершительный. Doskonalić się, doskonalszym się stawać, ćwiczyć się w czém, gruntować, sich vervollkommnen, sich üben, bilden, vollkommner werden. DOSKONAŁOŚĆ, ści, *ż.* *DOSKONALSTWO, a, *n.* zupełność celności, die Vollkommenheit; *Boh.* skonalost, dokonalost; *Slovac.* dokonalost; *Vind.* popolmnost, obilnost, popounost, popounimost; *Carn.* popolnemast; *Bosn.* izvrrisnóst, izvernsnost; *Rag.* izvarsnós, svarsnos; *Croat.* zvérssenoszt, izvërssenye, obverssenye; *Ross.* совершенность. Doskonałość nie ma żadnego niedostatku ze wszech stron. *Petr. Et.* 385. Im więcéj człek błędy swoje poprawia, tém się bardziéj ku doskonałości zbliża. *Pilch. Sen. list.* 32. Jezus jest wzorem doskonalstwa wszystkiéj pobożności. *Sk. Kaz.* 163. *Żrn. Pst.* 3, 166. Bozkie dzieła doskonałe są w swojém doskonalstwie. *Sk. Kaz.* 389. Niedoskonałość, die Unvollkommenheit, (cf. wada, przywara, myłka, ułomność, krewkość). Dzieła człowiecze mają sprawcy swojego piętno, niedoskonałość; poprawiać je więc zawsze możemy. *Kras. Pod.* 1, 37. DOSKONAŁY, a, e, DOSKONALE *adv.*, zupełnie jaki powinien być, bez braku, wady, vollkommen; *Boh.* skonalý, dokonalý; *Slovac.* dokonalý; *Sorab.* 1. dokonaczne, dodżelnĕ, dozhprahwne; *Vind.* popoun, popounast, dopernesen; *Carn.* popolnema; *Slavon.* podpun; *Rag.* svarscen, izvarstan, zvarstan; *Croat.* obvèrssen, izverssen, zvèrssen; *Ross.* совершенный. Kościoł powszechny, iż zupełnie abo na wszystkiém jest doskonały, a na niczém nie chramie. *Baz. Hst.* 315. Niemasz nic pod niebem tak doskonałego, coby w sobie jakowéj nie miało wady. *Nar. Hst.* 6, 194. Nic doskonałego w ludzkiéj każdéj robocie. *Cn. Ad.* 549. (nic bez ale). Owa prawda pewna i doskonała, która omylić nie może. *Baz. Hst.* 140. Kto drugiego doskonałym w cnotach uczynić ma, sam doskonalszym niż on być musi. *Gorn. Dw.* 391. Wiemy coś, ale niedoskonale. *Teat.* 54, *c. c. i. i.* (nie do końca). Nie potrafię ci doskonale wymówić, co czuję. *Teat.* 56, *c.* 128. Po Francuzku umie doskonale; a woli Polskim językiem gadać. *Mon.* 68, 262. Abyś przeszedł cnotą Faryzeuszów, trzeba ci do tego nóg doskonałych. *Bals. Nied.* 2, 88. (dostatecznie ćwiczonych, należycie biegłych). Szarajowi eunuchowie są tak doskonałemi, że nic mezkiego nie mają; i tak są szpetni, żeby się ich białegłowy zlęknąć musiały, gdyby im kiedy na myśl miało przyjść spytać się ich, jeżeli im jeszcze co mężkiego zostało. *Kłok. Tur.* 46. (ze wszystkiém, do szczętu wytrzebieni). Liturgia ś. sowerszenna albo doskonała w te dni nie ma być odprawowana. *Pimin. Kam.* 222. (zupełna, ze wszystkiemi szczegółami do końca). *Math.* Doskonała figura, *regularis*, która ma anguły i ściany równe. *Sol. Geom.* 2. Foremna, eine (vollkommne) regulaire Figur. DOSKONAĆ *ob.* Dokonać.

DOSKÓRZYĆ, Doskurzyć *cz. dok.*, do skóry, do żywego dokuczyć, dojąć komu, einem bis auf die Haut kommen, ihm tüchtig zu Leibe gehen, ihm bis ans Leben kommen, ihm heftig zusetzen. Nad ból, który Joba morzył, Język uszczypliwy bardziéj mu doskórzył. *Chrośc. Job.* 3. Tyran do żywego im doskórzył. *Chrośc. Fars.* 7. Bestya dzika często się nie zburzy Tylko na tego, kto jéj sam doskurzy. *Mon.* 73, 460. Nie widać w bramach starych sędziów, którzy Rozeznawali, kto komu doskórzy. *Chrośc. Job.* 203.

DOSKROBAĆ *cz. dok.*, doskrobuje *Pr.* Doskrobywać *częstotl.*, do końca zeskrobać, na piękne, ze szczętem wyskrobać, oskrobać, vollends beschaben, abschaben, (abschrapen); *Ross.* доскресть, доскребать. Doskrób tego patyczka, ale nie przeskrób. *Tr.* Doskrobać jest w miarę skrobać; przeskrobać nad miarę. *Ld. fig.* Kto skrzętnie doskrobuje, też często przeskrobuje, *ob.* Przeskrobać, przesadzić. §. Doskrobać się czego *zaimk*, szczyptą nazbierać wiele, zusammen kratzen, zusammen sammeln, zusammen sparen, zusamen geitzen. Dziad kilku się groszy doskrobał. *Jabł. Ez.* 136. Doskrobać się kęsa chleba,

emergere e mendicitate. Macz. — Doskrobać się, zmindacitwem nabawić się czego niedobrego, sich durch Geiz etwas zuziehen.

DOSKRZEĆ *cz. dok.*, dogrzać, dopiec, doskwarzyć, (cf. iskra), einem warm machen, ihm zusetzen. Głód im w obozie już doskrze do żywego, I koniecznie przymusza rozprawić. *Chrośc. Fars.* 291.

DOSKURZYĆ *ob.* Doskórzyć.

DOSKWARZYĆ *cz. dok.*, dogrzać, dosmażyć w rynce abo w rondlu, vollends pregeln, rösten, backen, braten. Doskwarzyć, nieporządnie byle jako, nieumiejętnie dogotować, doparzyć, miserabel abkochen, daß es nur gar wird. §. *Fig.* Dopiec komu, dogrzać mu, dokuczyć, einem warm machen, ihm zusetzen. Niech ci czułego pilność starania do śpiku czasem doskwarzy. *Hul. Ow.* 178. DOSKWIERAĆ *cz. niedok.*, doskwarł, doskwarło *dok.*, dopiekać komu, dogrzewać, doskwarzać, doskrzeć, dojmować, dokuczać, psotę płatać, einem heiß machen, ihm einheizen, ihm zusetzen. Świeżemu doskwarło gorąco mułowi. *Żebr. Ow.* 14. Pfe, wstydź się mój kochany, jaki z ciebie sknera, Widać, że ci łakomstwo nad miłość doskwiera. *Treb. S. M.* 141. Wielebyś przydał do pośpiechu, gdyby ci z tyłu nieprzyjaciel doskwierał. *Pilch. Sen. list.* 263. Tyle matce doskwierał, że królestwo porzucić musiała. *Nar. Hst.* 2, 282. Złe zda mi się doskwierać. *Teat.* 43, *b.* 21. Cóż to za męki, ból doskwiera, Jaś umiera. *ib.* 52, *c.* 35.

DOSŁAĆ *cz. dok.*, dośle, *Fut.*, Dosyłać *niedok.*, aż na miejsce odsyłać, bis hin schicken. *Ross.* дослать; *Eccl.* присылаю. Póki tego drzewa świętego na miejsce nie dośłecie, póty się ten wóz nie ruszy. *Biel. Św.* 221, *b.* Dosłanie *Ross.* досылка.

DOŚLEDZIĆ się czego *zaimk. dok.*, doszukać się, śledząc dójść, doszlakować, dotropić, ausspüren, auswittern, erforschen. Dośledzono się potém tego, że Tatarów Litwa do Rusi posłała była. *Krom.* 587. *Sorab.* 1. nedoszlèdżite *investigabilis*, niepośladowany. *Cn. Syn.* 497. niedośledny.

DOŚLEPIĆ *cz. dok.*, Doślepiać *niedok.*, na niwecz oślepić, oćmić, vollends blind machen, ganz blenden. Złośliwym obiecano, rozumu i oczu doślepić, aby widząc nie widzieli. *Rej. Ap.* 5. Doślepił go, aż do końca. *ib.* 4, 4. Obiecał do końca doślepić i oczy i rozum ich. *Rej. Post. K. k.* 1.

DOŚLIFOWAĆ *cz. dok.*, do końca poślifować, wyślifować, vollends ausschleifen; *Ross.* дотачить, дотачивать.

DOSŁONECZNIK, a, *m.* DOSŁONECZNY punkt; punkt drogi jakowego planety, w którym śrzodek jego najbliższym jest śrzodka słońca nazywa się dosłonecznym, *perihelium*, die Sonnenhöhe. *Hub. Mech.* 456. (*ob.* Odsłoneczny, odsłonecznik; cf. odstęp, mimośrzód, cf. doziemny, odziemny). Komety z miejsc od ziemi najodleglejszych przychodzące, gdy się ku swemu dosłonecznikowi zbliżają, zaczynają być widzianemi. *Hub. Mech.* 527.

DOSŁOWIE, ia, *n.* słowo szkolne *adverbium. Włod.* podług *Kpcz.* przysłówek, das Nebenwort. *aliter* Już przyszło między niemi do dosłowia; z sposobu mówienia: powiedz ostatniém słowem, do słowa wiele chcesz; das letzte Wort, das letzte Gebot im Handel.

DOSŁUCHAĆ *cz. dok.*, Dosłuchiwać *kont. et częstotl.*, aż do końca słuchać mówiącego, proszącego, bis zu Ende anhören, vollends aushören; *Vind.* doshlishati; *Ross.* дослушать, дослушивать; *Boh.* dosleychati. Proszę, abyście o tém nic nie stanowili, aż dosłuchawszy co powiem. *Nag. Fil.* 25. Dowiesz się, jeżeli zechcesz do końca dosłuchać. *Oss. Str.* 2. Bajek dosłuchiwali pilnie. *Mon.* 67, 591. Panie, chciej mnie dosłuchać. *ib.* (wysłuchać prośby mojéj). §. Podsłuchać, behorchen. Pewna nasza zguba; niewolnik tyrana dosłuchał naszéj rozmowy. *Teat.* 45, 54. DOSŁUCHNĄĆ *nijak. jednotl.*, z słuchania powziąć, dowiedzieć się, usłyszeć, (*Boh.* doslechnauti), erfahren, hören, vernehmen. Jak fakcya o tém co dosłuchnie, dopierożby się ozwali. *Chrośc. Fars.* 97. Mnóztwo skupionych klientów dosłuchnie sądowych wyroków. *Mon.* 76, 140.

DOSŁUŻYĆ *intrans. dok.*, dosługuje *Pr.*, dosługiwać *częstotl.*, służyć do pewnego kresu, bis zu einer gewissen Zeit dienen, ausdienen; *Slovac.* dosluhugi; *Rag.* doslùxiti; *Ross.* дослужить, дослуживать. Dosłuż twoich lat. *Tr.* DOSŁUŻYĆ się czego *zaimk.*, służbą co otrzymać, wysłużyć, przyjść do czego, dorobić się czego służbą, sich etwas erdienen, durch Dienen dazu gelangen, im Dienste erwerben, verdienen; (*Rag.* dosluxitise). Najśmielszy wódz takowy do zwycięztwa zmierza, Który się od prostego dosłużył żołnierza. *Kras. Sat.* 105. der hinauf gedient hat. Mieszczanom będzie odtąd wolny wstęp do dosługiwania rang officerskich. *Gaz. Nar.* 1, 129. Który mieszczanin dosłuży się stopnia rejenta kancellaryi, będzie nobilitowanym. *Gaz. Nar.* 1, 129. Żadnej majętności nie mając, pojął żonę, po której też nic nie wziął; a potém się oboje dosłużyli majętności dobréj. *Stat. Lit.* 238. (cf. dorobić się). §. Dosłużyć się, stać się zasłużonym, sich verdient machen. Wielekroć przy nim walcząc, dobrze się dosłużyli. *Baz. Sk.* 279.

DOSŁYSZEĆ *nijak. dok.*, mieć słuch jak się należy, nie wadny, nie skażony, gut hören, ein gutes Gehör haben; (*Sorab.* 1. doszlyschacž; *Rag.* doslúscjati). Szkoda tego człowieka że nie dosłyszy. *Ld. Ross.* недослышать, недослышу. §. Dosłyszeć czego, mowy, słów, vernehmen, hören, verstehen. Wątpię, żeby twego wołania dosłyszał. *Ld.* Dla gwaru i wrzawy, nie mogłem dosłyszeć, co powiedział. *ib.* Starek jak dosłyszał zapłaty sowitéj, w te rzekł słowa: *Żebr. Ow.* 48.

DOSMAŻYĆ *cz. dok.*, do końca usmażyć, wysmażyć, vollends ausschmoren, (ausbrägeln). Śliw na powidło jeśli nie dosmażysz w jednym dniu, przez noc skwaśnieją. *Haur. Sk.* 76.

DOŚMIARDNĄĆ, DOŚMIERDNĄĆ *nijak. jednotl.*, Dośmiardać *niedok.*, zupełnie zaśmierdnąć, psuć się do cuchnienia, zaśmierdywać, vollends ganz stänkerig werden; (*Rag.* dosmardjetti tkomu = obmierznąć). Kto śmierdzi, niech dośmiarda; nie radzę go ruszać. *Pot. Arg.* 166.

DOŚMIEWAĆ *nijak. niedok.*, do ostatniéj śmiałości przychodzić, sich keck erkühnen, erkecken, keck genug wozu seyn. Książęta Przemyscy na wyprawę przeciwko Bolesławowi sami nie dośmiewali jechać. *Krom.* 151.

DOŚMIEWAĆ się *zaimk.*, do reszty się naśmiewać, sich voll-

ents satt lachen. Dośmiewać się czego, śmianiem się ściągać na się, sich durch Lachen zuziehen; *Ross.* досмѣяться.
DOSOLIĆ *cz. dok.*, dosalać *niedok.*, do miary posolić, lub więcéj jeszcze nasolić, gehörig salzen, genug salzen, noch mehr zusalzen; *Rag.* dossolitti, dossaagljam; *Ross.* досолить. Zły kucharz albo przesoli, albo nie dosoli. *Fredr. Ad.* 57. Masło do przechowania, lepiéj przesolić, aniżeli nie dosolić. *Haur. Sk.* 65. Ryby niedosolone. *Teat.* 54, *b.* (*Ross. Prov.* Недосоль на столѣ, пересоль на спинѣ, mało soli na stół, wiele plag na grzbiet).
DOSPAĆ *nijak. dok.*, Dosypiać *niedok.*, do potrzeby lub woli naspać się, sich gehörig ausschlafen; *Sorab.* 1. dospiu, dospim; *Ross.* доспать, досыпаю. Nie dospać trzeba, kto chce dostać chleba. *Cn. Ad.* 577. Bogacz nie doje, ani dośpi, aby zebrał, W nocy i we dnie o tém myśli i pracuje. *Opal. Sat.* 29. Ani dospać, ni dojeść, ni wczasu żadnego Nie mogą mieć, dla kęsa pożytku nędznego. *Rej. Wiz.* 54. Nie dosypiaj, nie wiele się snem baw', ani składaj rąk ku ospalstwu. *Radz. Prov.* 24, 33. Nie będziesz dziecię, żadnéj nocy dosypiało. *Groch. W.* 364. Dospanéj ci życzę nocy. *Tr.* wyspanéj, spokojnéj, geruhsame Nacht. Niedospanie, bezsenność, Schlaflosigkeit, nicht gehöriges Ausschlafen. Praca ciężka a pełna niedospania i potów. 1 *Leop.* 2 *Macch.* 2, 27. Z pracy podróżnéj i z niedospania ciężko zasnął. *Stryjk.* 313. Jego niedospanie było snem bezpiecznym wszystkim, i odpoczynkiem ich głowy. *Tward. Wł.* 196. §. Dospać się czego, spaniem ściągnąć na się, nabawić się, sich durch Schlafen zuziehen. Leniwy dostatków się nie dośpi. *Tr.* Dospał się téj choroby. *ib.*
DOSPIAĆ, iał, *intrans. dok.*, Dośpiewać *dok.*, dożrzewać, dostawać, do pory i dożrzałości przychodzić, zur Reife gelangen, reifen, reif werden; (*Boh.* dospěti, dospěgi, dospjwam *pervenire*, *maturescere*, dospělý *maturus*; *Rag.* dospjetti *peragere*, *finire*; *Bosn.* dospiti *absolvere*; *Croat.* doszpeti, doszpevati, doszpévam *supervenio*, *assequor*; *Dal.* dospiti, dozpiti *desinere*, *absolvere*, dozpitak *finis*; *Ross.* спѣть, спѣю, спѣлый, доспѣть, доспѣвать, выспѣть, выспѣвать dożrzewać, cf. успѣть, успѣвать postępować znacznie; *Eccl.* спѣеть плодъ *maturescit*; спѣю въ дѣлѣ *perficio*, *progredior*, cf. śpieszyć, śpiech). Zasiałem, i żniwa dośpiewały moje. *P. Kochan. Orl.* 1, 93. Popsuwszy dośpiewające zboża, odeszli nazad. *Nar. Hst.* 5, 348. Żołnierze się zeszli, i spisek dośpiał. *Nar. Tac.* 3, 58. §. Nadążyć, zdążyć, zbliżyć się, herbey eilen, sich eilig nähern, anrücken. Za dośpianiem lata, do Węgier wyciągnął. *Nar. Hst.* 2, 411. Dośpiewała tym czasem wojna Niemiecka, gotowaniem się cesarza na Polaków. *Nar. Hst.* 3, 152. — Dośpiać, nadążać za kim. *Cn. Th.* einem nachkommen, ihn einholen, ihn erreichen. *Absol.* Dośpiać, zdążyć, nastarczyć prędkością, flink genug seyn. Król Cymbrów, który tak był chybki, iż czterech koni zwykł był razem z konia na koń przeskakiwać; gdy go pobił Maryusz, na jednego, gdy uciekał, nie dośpiał wskoczyć; bo w pierwszym skoku pojmany. *Stryjk.* 34.— Dośpieje, śpicje, łacno mi teraz, mam wolny czas, *vaco*, ich habe jetzt Muße dazu, ich habe Zeit. *Cn. Th.* — §. *Czynn.* Dojmować komu, dogrzewać, wskróś przenikać, einem heiß machen, warm machen, ihm zusetzen Nigdy tak gorącém słońce nie dośpieje W Apulii, gdzie silniéj grzeje, Jak miłość. *Petr. Hor.* 2, *N.* 3. °DOSPIAŁOŚĆ *ob.* Dożrzałość; *Boh.* dospělost; *Ross.* спѣлость.
DOŚPIAŁY *ob.* Dożrzały; *Boh.* dospělý; *Ross.* спѣлый.
DOŚPIECH, u, *m.* donaglenie, stawienie się na czas, należyty pośpiech, die gehörige Eile, Schnelligkeit. Komornicy mają być od podkomorzego, za niedośpiechem jego samego, posyłani ku rozgraniczeniu. *Stat. Lit.* 291. (za nienadążeniem, za opóźnieniem). *Dal.* dozpitak *finis*. DOŚPIESZYĆ *cz. dk.*, Dośpieszać *niedok.*, podażyć, nadążyć, śpiesznie dokonać, eilends beendigen, vollends beschleunigen. Pasterz z trzody, kogo nie dośpieszył przepędzić do domu, ciężki grad zbił na śmierć. *Tward. Wł.* 49. Rzemieślnik niech dośpieszy roboty. *Ld.* — 1. DOŚPIEWAĆ *ob.* Dośpiać.
2. DOŚPIEWAĆ *cz. dok.*, śpiewania dokończyć, vollends zu Ende singen, aussingen, endigen; *Rag.* dopjevati; *Sorab.* 1. dospiewacž; *Ross.* допѣть, допѣвать. Cośmy zaczeli, tego dośpiewajmy. *Gnezn. Wych. N.* 7. Niebieska harmonią dośpiewywali. *Birk. Dom.* 159.
DOŚRZEDNI, ia, ie, do śrzodka dążący, nach dem Mittelpunct zueilend. Siła dośrzednia, *vis centripeta*. *Rog. Doś.* 3, 409. Światy odśrzednim biegają czy dośrzednim biegiem. *Przyb. Mot.* 238.
DOSSAĆ *cz. dok.*, do końca wyssać, lub do woli się nassać, vollends aussaugen, sich ganz satt saugen; *Sorab.* 1. docjeam; *Rag.* dosissati; *Ross.* дососать, досасывать.
DOSZRUBOWAĆ *cz. dok.*, doszrubowywać *częstotl.*, do końca zupełnie zaszrubować, vollends zuschrauben; *Ross.* довинтить, довинчивать.
1. DOSTAĆ, °dostojeć, dostał, °dostojał *nijak. dok.*, dostoi *Fut*, dostaję, dostawam *Pr.*, Dostawać *kont.*, stać abo stojąc trwać póki trzeba, stehen bleiben bis zur gehörigen Zeit; (*Boh.* dostáti, dostál, dostogjm; *Sorab.* 1. dostejiu, dostojiu, dostejem, dostojem; *Croat.* dosztati, dosztajem; *Vind.* dostati). Dostać, dostać komu, dostać komu czego n. p. placu = nie ustępować, dotrwać, dotrzymać, nie wahać się, fest stehen bleiben, nicht wanken, nicht schwanken, Stich halten, Stand halten, fest halten, unerschütterlich beobachten. Chcieli go gwoździami przybijać, aby dostał ogniowi, którym miał być palony. *Birk. Kant. B.* 2. W wierności królowi memu dostoję, choćby mię zabić kazano. *Jabł. Tel.* 31. Nigdy Grekom Dardanie nie dostali kroku. *Dmoch. Il.* 2, 7. Niech się grom sroży; ja kroku dostoję; Wiem; co żyć; ale umrzeć się nie boję. *Kras. Oss. C.* Gdzie wódz odważny, sam kroku dostoi, Tam żołnierz chętny śmierci się nie boi. *Kras. W. Ch.* 13. Likowie dłużéj pola nie dostali. *Dmoch. Il.* 120. Upomina Bolesław rycerstwa; aby nieprzyjaciełom jeszcze dziś pola dostali. *Biel. Kr.* 40. Kto się śmierci boi, placu nie dostoi. *Cn. Ad.* 400. Nie dostać placu, ustąpić z placu. *ib.* 578. Kamienie rzucali, że niepodobna im była dostać. *Warg. Cez.* 40. *Ross.* стойкій, стоекъ stały. *Similiter.* Dostać prawa, dostać prawu, wytrwać sprawę do końca, den Rechtstag bis zu Ende abwarten. Oskarżony niech da rękojemstwo po sobie, że dostoi prawa, a obrażonéj stronie dosyć uczyni. *Modr. Baz.* 337. Jak im wierzyć, że się stawią do sądu, za

wszystkiemu, co prawo najdzie, dostoja? *ib.* 340. — §. O zbożu, roślinach, fruktach, Dostać, dostać się, dostawać się = dojrzeć, dojrzewać, dospiewać, do pory przychodzić, reifen, reif werden, zur Reife kommen. Jagoda winna nie więcéj tylko sześć dni ma stać na macicy, gdy się dostoi. *Cresc.* 334. Wino, które się pierwéj dostawa, pierwéj też bywa zebrane. *ib.* 307. Powietrze łaskawe, iż też dostawają się tam dobrze wina. *Boter.* 89. Konop' maciora najdaléj we dwa tygodnie po płoskonce dostawa się. *Przędz.* 38. Gdy już zboże dostawało na polach a żniwo blizko było, do Litwy wciągnął. *Stryjk.* 543. Jeszcze się ten owoc nie dostał, na stół się nie godzi. *Sk. Żyw.* 2, 249. Upada jabłko, skoro na drzewie dostoi. *Pot. Pocz.* 544. Konie puścili po zbożach już się dostawających. *Jerz. Oss. Mskr.* (do zboża prawie już dojrzałego. *Boh. Oss.*) Ptaszę, gdy się już dostoi w jaju, w skorupę kołace. *Sak. Probl.* 179. Człowiek wschodzi, dostawa i więdnieje, jako trawa abo kwiat. *Kłok. Turk.* 161. Starzy ludzie więcéj doskonali w mądrości, a niźli co w wieku niedostali. *Prot. Kont. C. b.* Dostały, dojrzały *Sorab.* 1. ženitné. Dostała, dojrzała *Sorab.* 1. wudacžna. — Dostać się, o cieklizach, płynach, trunkach, wyczyścić się staniem, wyjaśnić się, przez opadnięcie na dół gąszczu, grubizny, von Flüßigkeiten, klar werden, sich setzen. Piwo się w beczce już dostało. *Tr.* — Dostać do czego, stykać się z czém, graniczyć obok, sięgać aż do, woran anstoßen, anliegen, angränzen. Łąka jego do mojéj dostaje. *Ld.* (*ob.* Dolega). §. Dostać się czego, staniem czego nabyć lub ściągnąć na się, durch Stehen erlangen, erstehen, durch Beharrlichkeit und Ausdauer erreichen. *Dostojał się (dostał się) u dworu tego urzędu. *Tr.* DOSTAJE, DOSTAWA *imperson.*, wystarcza, nie brak, es reicht hin, reicht zu; *Rag.* et *Bosn.* dostatti, bitti dosta; *Croat.* zadosztászem; *Sorab.* 1. doszahwam; *Ross.* достаетъ. Ostatek ryby nasolili, co im mogło dostać, ażby przyszły do domu. *Leop. Tob.* 6, 6. Podłemi rzeczmi ofiary odprawować rozkazał, żeby zawsze dostawało, czémby boga czcić. *Budn. Ap.* 122. Prawda u ciebie miejsce ma, dostawa-ć i mowy, Któryś i teraz gasił pożar rokoszowy. *Groch. W.* 5. W czas mnie wysłuchaj, w czas mię ratuj Panie, Już mi sił ledwie i dusze dostanie. *J. Kochan. Ps.* 206. Dostanieli nam czasu, innych także Sakramentów wykładu spodziewać się na potém możesz. *Hrbst. Lek. B.* 2. *b.* (jeśli czas nam wystarczy, jeśli się nam co czasu zostanie, okroi). Pana na wszystko dostanie, co jedno zamyśli. *Kosz. Lor.* 14. (stanie go snadnie). Nie dostaje, brakuje, es fehlt, es mangelt, geht ab. Tylko trzydzieści kóp drzewa nie dostawało. *Kras. Pod.* 2, 24. A czegoż nam już nie dostawa, jedno abyśmy szukali zbawienia naszego! *W. Post. W.* 2, 22. Wszystkiego niedostawa zawsze łakomemu. *Lib. Hor.* 84. Łakomemu najwięcéj nie dostaje. *Cn. Ad.* 423. Wiele pragnącym, wiele nie dostaje. *Hor.* 2, 116. *Min.* Kto na małe nie przestaje, temu zawsze nie dostaje. *ib.* 385. Kto więcéj szuka, jawnie to znać daje Sam na się, że mu jeszcze nie dostaje. *J. Kochan. Dz.* 206. Czegoć nie dostaje, szukaj u sąsiada. *Gorn. Wł.* 76, *b.* Lepiéj kiedy zbywa, niż kiedy nie dostawa. *Rys. Ad.* 35. Zdało się, iż mu zawsze czegoś nie dostawało, kiedy go przy sobie nie widział.... *Kłok. Turk.* 43. Tegoć jeszcze nie dostawało! *Cn. Ad.* 1158. *Past. F.* 190. das fehlte noch! 2. DOSTAĆ, dostał, dostaje, dostawam *trans. dok.*, dostanie, dostane *Fut.*, Dostawać *kont.*, dostąpić, otrzymać, osiągnąć, wziąć, bekommen, erhalten, kriegen, erlangen; *Boh.* dostati, dostat, dostal, dostanu, dostáwám; *Sorab.* 1. dostanu, dostanem, dostahnu, dostahwam, dostacž, krydnucž, skrignusch, skrinusch; *Vind.* dobiti, sadobiti; *Croat.* dobiti, dobaviti, zadobiti, zadobivam, sztéchem; *Slavon.* dobiti; *Bosn.* tecchi, stecchi, dobivati; *Ross.* достать, доставать, получить, получать, улучить, испечаловать, добыть, добывать. Czegom żądał, tegom dostał. *Cn. Ad.* 124. Poseł od cesarza dostał w podarunku piękną tabakierę. *Gaz. Nar.* 1, 257. zum Geschenke bekommen. Mniejszy zawsze żal w sercu, nie dostać, co żąda, Niż gdy tego co dostał, utratę ogląda. *Min. Ryt.* 2, 66. Jako najprędzéj stopni kaplicznych *dostali, Padłszy krzyżem z bojaźnią kamień całowali. *Żebr. Ow.* 13. (*tetigere gradus* skoro się ich nogą dotknęli). Dostać czego złego, wziąć co złego, cierpieć, doświadczyć, etwas (Übels) bekommen. Kijem dostał (t. j. plagi). W łeb dostał kulą. Po bokach, po grzbiecie dostał. Choroby jakiéj dostać. Dostał zimnicy. — Dostanie, dostaje *scil.*, człowiek, man kriegt, man bekömmt. Gdzie téj książki dostanie? *Boh.* kde ge ta kniha k dostanj? *Ld.* — Dostać, dosiądź, uchwycić, dobyć, nabyć, erreichen, erhalten, ergreifen, erlangen, bekommen, kriegen, nehmen, wegnehmen. Kto nie pracuje, sławy nie dostanie. *P. Kochan. Jer.* 436. O nowym jakim zamyśla sposobie Dostania sławy i wiecznéj pamięci. *ib.* 120. Wielkie wojsko zebrali, chcąc Pelagiusza na górach dostać. *Sk. Dz.* 696. Jednegom obalił, drugiegom przez łeb dostał. *Pot. Arg.* 5. Wszystkich zazdrość dostaje szkodliwemi sztychy, Fryzowane prałaty i strzyżone mnichy. *Węg. List.* 20. Francuzowie Europy prawie wszystkiéj mieczem a bronią swą dostali. *Biel. Kr.* 623. Dostany, dosięgniony, otrzymany, wzięty, nabyty, dostąpiony, bekommen, erhalten, erreicht. Kraje te zwojowane, Wielkie są rzeczy; ale niedostane Przez nasze siły; bo je mamy z nieba. *P. Kochan. Jer.* 8. Gospodarstwo uczy dostanych i gotowych potrzeb używać. *Petr. Pol.* 37. O twéj dzielności świadectwo dawają, Dobyte miasta, dostane korony. *P. Kochan. Jer.* 88. Świetne chorągwie, dostane w Syryi. *ib.* 75. cf. *Sorab.* 1. dostahnitě *impetrabilis.* — Dostawać *niedok.*, usiłować by dostać, dobywać, dochodzić, szukać, zu erhalten, zu erlangen, zu bekommen suchen, bekommen wollen. Potém król, stawszy się niedbałym, tych państw, które mu odpadły, więcéj nie dostawał. *Papr. Ryc.* Posłał Leszko wojsko na pomoc Kolomanowi dostawać Halicza. *Biel. Kr.* 115. Przez lat 12 dostawał Smoleńska pod Hlebowiczem; ale do tego na ten czas nie przyszedł. *Papr. Gn.* 1162. Gospodarstwa nie jest powinność dostawać potrzeb, ale dostanych i gotowych używać i rządzić niemi. *Petr. Pol.* 37. Wszystkim piękna zabawa dostawanie mądrości. *Sk. Kaz.* 80. Już to ostatnia dokupować się tego, czegoś sama cnota do-

stawać miał. *Kosz. Cyc.* 115. W potrzebie prędkiéj summy, dajemy moc prowizorom, aby oni na wiarę Rzeczypospolitéj dostawali pieniędzy. - *Vol. Leg.* 2, 1321. Za nierządnicę mię do nich udawał, I co mógł na mię zmyślał i dostawał. *P. Kochan. Jer.* 93. (wyszukiwał, wynajdował, er suchte alles gegen mich hervor). — Dostać się *passiv.*, stać się czyjém, jemanden zu Theile werden, erlangt werden, erreicht werden; *Ross.* достаться. Sława pracą się dostaje (= nabywa się pracą). Córka, wziąwszy posag, bóg wie, dostanie się komu, Z syna przecię i pomoc i wygoda w domu. *Niemc. P. P.* 25. Zbiera, i nie wie, komu się dostanie. *Opal. Sat.* 29. Po śmierci bóg wie, komu się dostanie. *Rys. Ad.* 80. (*Ross.* достояние spadek, dział). Co jemu miało być, dostało się tobie. *Pot. Arg.* 89. Co się kupi tanie, psom się to dostanie. *Cn. Ad.* 100. Bachusowi dostanie się po grzbiecie czasem. *Comp. Med.* 586. (obrywa czasem, er kriegt manchmal was auf den Pelz). *Partitiv.* Dostaje się, t. j. część jaka udziela się, man kriegt auch etwas; kriegt seinen Theil, (man kriegt was ab). Słońce umyka jednym ziemiom światła swego, żeby drugim udzielić, i żeby się wszystkim dostało. *Kłok. Tur.* 95. Dobremu przy złym się dostanie. *Cn. Ad.* 172. Przy jedym złym i dobrym się wielom dostanie. *Cn. Ad.* 309. (cf. w cudzym domu drwa rąbią, a do nas wióry lecą; *Slovac.* I nebogsa pri galante wihori). Russaki, puściwszy się do Łowicza, krainę tę wojowali przez miecz i ogień; gdzie też i Bolesławowym poddanym się dostało. *Biel.* 152. a potém całemu krajowi przy nich się dostało. *ib.* 423. Dla złych przełożonych i nędznym dostaje się poddanym. *Gorn. Dz.* 97. Dostało mi się, *Eccl.* досталось мнѣ. Uciekajmy, i nam się tu dostanie. *Cn. Ad.* 114. Wyganiano z domów gospodarzów, dostało się i szlachcie po dworach. *Nar. Hst.* 7, 22. — *Cum infinit.* Zdarzyć się, glücken, gelingen. Mnie się nie dostało tego dzieła widzieć. *Nies. praef.* Dostało mi się czytać listy jego. *Tr.* §. Dostać się dokąd, dostać się gdzie, dójść gdzie, dojechać, stanąć gdzie, wohin gerathen, wohin gelangen, wohin kommen. Kto wie, może znajdę fortel dostania się do niéj sekretnie. *Teat.* 53, *b.* 24. Skoro się trucizna po żyłach rozciekła, Mniemałem żem się dostał na samo dno piekła. *Szym. S. W.* 55. Dziateczki niewinne, skoro wypuszczają Ducha z siebie, zaraz się do nieba dostają. *Paszk. Dz.* 92. Boga się bać, dziatki trzeba, Kto się chce dostać do nieba. *M. Kochan.* 299. §. Dostać się od kogo, wydobyć się, uwolnić się, sich los machen, sich frey machen, los kommen. Jeśli cię dostaną do izby, do kompanii; tedy się tak prędko od nich nie dostaniesz. *Tr.* DOSTAŁOŚĆ, ści, *ż.* dożrzałość, dośpiałość, die Reife. Dostałość jagód winnych bywa poznana, gdy już grono nie będzie zielone. *Cresc.* 334. DOSTAŁY, a, e, dożrzały. *Mącz.* reif, gereift, zeitig. *Boh.* došly. Żyje i niebo jego młode lata Chowa dla sławy dostalszéj u świata. *P. Kochan. Jer.* 272. Leszek miał umrzeć w leciech dostałych, a syna już dorosłego zostawić. *Krom.* 52. Hilaryusz, poganinem będąc, już dostały do wiary Chrześciańskiéj przeszedł. *Sk. Dz.* 233. (podeszły). DOSTANIE, DOSTANY *ob.* Dostać.
DOSTĄPIĆ *cz. dok.*, Dostępować *niedok.*, krokiem dosiądz, dójść, erschreiten, mit dem Schritte oder Fuße erreichen. *Boh.* dostupowati; *Vind.* dostopiti; *Bosn.* dostupiti, pristupiti; *Croat.* dosztupiti, dosztuplyam; *Rag.* dostùpiti; *Ross.* доступить, доступать. Koń chramający ziemi nie dostępuje, tylko końcem kopyta. *Cresc.* 685. (nie dotyka się, berühren mit dem Fuße). Kto dostąpi twéj góry, o wszechmocny Panie, Abo na miejscu tobie poświęconém stanie! *J. Kochan. Ps.* 31. Stąpienie jest stopień do postąpienia; postąpienie zaś do dostąpienia. *Lub. Roz.* 101. Na ubogie nie radzi patrzą, a dla wielkich rewerencyj ledwo dostąpić ich może. *Gliczn. Wych. F.* 5, *b.* (przystąpić aż do nich). Dostąpić czego, dosiądz, osięgnąć, dostać, nabyć, otrzymać, erreichen, erlangen, erhalten, bekommen. Abraham długo czekając, dostąpił obietnice. 1 *Leop. Żyd.* 6, 15. Kiedy sam czego dostąpić nie może, to drugiemu ustępuje. *Teat.* 22, 127. Wysokich godności dostępują, chleba im bóg daje, ludzie ważą, szanują. *Falib. Dis. H.* 2. Urzędy, dostojeństwa, słowem wszystkie żądze Łatwe do dostąpienia, gdy człek ma pieniądze. *Niemc. P. P.* 50. Gardzi tém pyszny, czego dostąpić nie może. *Min. Ryt.* 4, 44. Anonyma jednego pism w Krakowie dostąpiłem. *Krom.* 24. Sam sobie o dostąpieniu konsulatu dobrze tuszył. *Pilch. Sall.* 32. Jeszcze chcę i téj łaski od ciebie dostąpić, abyś mi.... *Zab.* 14, 339. Na nauki nakładu im nie żałują, żeby jeno nauki jakiéj dostąpili. *Gliczn. Wych. M.* 2. Dostąpić odpustu. *Oss. Wyr.* Dostąpiony *aliter* do dostąpienia, dostępny, erreichbar. Widzą wierzch góry trudno dostąpionéj Dla nierównych skał i ostrych kamieni. *P. Kochan. Jer.* 390. Z tego zwycięztwa nieprzyjaciel bardzo się zuchwałym stał i niedostępionym. *Tward. W. D.* 248. nieprzystępnym, unzugänglich. §. *Niedok.* Dostępować czego, zabiegać o co, szukać czego, usiłować by dostąpić, zu erhalten suchen, anhalten, ansuchen. Dostępował wprawdzie Władysław u Wacława pomocy; a wszakże nie dostąpił. *Krom.* 426. (*imploravit, sed non impetravit*). Dostępują Polacy, z powinności przymierza, posiłków od Rusi. *Krom.* 127. *accientur.*
*DOSTARCZNOŚĆ *ob.* Dostateczność.
DOSTARCZYĆ, DOSTATCZYĆ *cz. dok.*, Dostarczać *niedok.*, dostawiać podług potrzeby, dodawać, hinlänglich liefern, geben, verschaffen; *Boh.* dostačiti, dostačjm, (*dist.* dostrčiti dopchnąć). Naszych owiec mléko, naszego ogródka jarzyna, dosyć nam warzywa dostarcza. *Stas. Num.* 2, 47. Posłom Moskiewskim wielkie dostatki dawano; ale cébuli i czosnku nie możono im dostatczyć. *Stryjk.* 705. Śpichlerze nawiezione niech zawżdy stawają, Zboża niech dostatczają. *J. Kochan. Ps.* 207. Niech w to potrafi mądrość alchymistów, aby dostatczała złota do woli. *Birk. S. Kor. B.* 3, *b.* (*ob.* Nastarczyć). — Dostarczyć, *nijak.*, wystarczyć, ausreichen, hinreichen, auslangen. *Vind.* dosti biti, sadostuvati, donesti; *Ross.* достаточествовать. Na tak wielkie rozchody, szczupły majątek nie dostarcza. *Oss. Wyr.* Powroz ten dostarczy od brzegu do brzegu. *ib.* Świadectwo kobiety nie jest dostarczające. *Teat.* 7, *b.* 57. hinlänglich, hinreichend. Kto dostatczy, wypowiedzieć sprawy jego. 1 *Leop. Syr.* 18, 2. (kto wydoływa, kto jest w stanie, kto potrafi dostatecznie, wer vermag....). Wywożeniem

gnoju na rolą nie mógł dostarczyć. *Cresc.* 81. (nie nastarczył, er konnte nicht nachkommen, nicht fertig damit werden). — Dostarczać komu, równać komu w czém, einem worin gleich kommen. Cycero Demostenesowi dostarcza wymową; Scypio Temistoklesowi męztwem. *Oss. Wyr.*

DOSTARZEĆ się, *zaimk. dok.*, dójść do starości, alt werden, das Greisenalter erreichen. Trudno wyrzéc, aby się okrutny przełożony miał dostarzeć. *Kosz. Lor.* 28. Tales, gdy już dostarzał się, a niemal zgrzybiałym się stał, nie rychło mu ożenić się było. *Gliczn. Wych. O.* 8. W rodzie Elisowym żaden się nie dostarzał. *ib. F.* 7.

DOSTATCZYĆ *ob.* Dostarczyć. DOSTATECZEK, DOSTATCZEK *ob.* Dostatek. DOSTATECZNOŚĆ, DOSTARCZNOŚĆ, ści, *ż.* wystarczenie, stan dostateczny, dobre mienie, die Hinlänglichkeit, gutes Auskommen, Wohlstand. (*Boh.* et *Slovac.* dostatečnost; *Sorab.* 1. dowohlnoscž). Dostateczność nasza z boga jest. 1 *Leop.* 2 *Cor.* 3, 5. Kawalerowie, samém tylko uwielbiający się urodzeniem, a upośledzeni we wszelką inną dostateczność. *Mon.* 73, 99. (we wszelki inny zaszczyt, Vorzug). DOSTATECZNY, a, e, — ie *adv.*, dostarczający, hinlänglich, genugsam, hinreichend; *Slovac.* dostatečný; *Boh.* dostatečný, postačitedlný; *Sorab.* 1. doszahwaczne; *Vind.* dopoun, zielostaun; *Rag.* zadostan; *Ross.* достаточный; *Eccl.* самодовольнъ. Dostatecznie, ale nie nadto. *N. Pam.* 22, 38. Nauczył się na tém przestawać, czém sam był; bo kto sam sobie dostateczny, ten bogaty jest, i wszystko ma. *Sk. Żyw.* 227. — Dostateczny, mający dostatek, dostatni, zamożny, dosyć bogaty, hinlänglich begütert, vermögend. Skoro zbytki się zniosą, familie, miasta, wsi dostateczniejsze zostaną. *Star. Ref.* 46. Król ten był na bydło dostateczny. *Budn.* 2 *Reg.* 3, 4. (dosyć miał bydła. *Bibl. Gd.*). Nie była dosteczna, żeby zapłacić mogła za szkodę. *Wys. Kat.* 464. — Niedostateczny, nie dostarczający, nie wystarczający, któremu nie dostaje, nicht hinreichend, unzulänglich, mangelhaft, dürftig, arm. (*Vind.* menkliu, pomenkan; *Bosn.* pomankiv, komu manka scto). Sam człowiek jest z siebie niedostateczny, i potrzeb swoich bez pomocy innych odprawić nie może. *Sk. Kaz.* 633. Nad wszystkie stworzenia niemasz niedostateczniejszego, jak jest człowiek wedle ciała. *Biał. Post.* 24. On był tak niedostateczny, że nie miał czém zapłacić. *Szczerb. Sax.* 151. Jeśliby on zmarły był niedostateczny, Tedy na pogrzeb bywa skład społeczny. *Paszk. Dz.* 93. Egipt niedostateczny jest w drzewo; boć się tam nie rodzi tylko palma. *Boter.* 213. Lekarstwo, na oczy niedostateczne. *Urzęd.* 113. (na oczy nie dowidzące, defekt mające, słabe, ciemne). DOSTATEK, tku, *m.* DOSTATECZEK, DOSTATCZEK, eczku, *m. zdrobn.*, majątek wystarczający, hinlängliches Vermögen, Auskommen, so viel, als man braucht, als hinlangt. *Boh.* et *Slovac.* dostatek; *Ross.* достатокъ, довольствіе, довольство; *Eccl.* довольствіе, довольность. Majątek wystarczający, powinien się nazwać dostatkiem. Bogactwa największe nie są dostatkiem, skoro przy trwonieniu nie mogą być wystarczające na gwałtowny wydatek. *Jez. Wyr.* — Ogólniéj, dostarczenie, nastarczenie, zadosyć czynienie, das Ausreichen, Auslangen, Auskommen, die Befriedigung. Sześciudziesiąt krowom dwa bycy dostatek dadzą ku płodu. *Cresc.* 549. Ma dostatek wszystkiego. *Cn. Ad.* 204. er hat alles vollauf. Dostatkiem, po dostatku, dostatecznie, vollauf, hinlänglich, zureichend. Owoców rozmaitych dostatkiem mają. *Paszk. Dz.* 120. Wszystko tam krainy obfite hojnym dostatkiem rodzą. *ib.* 120. Mieliśmy dostatkiem bydła, i grosza od biedy. *Teat.* 8, 26. Będzie na objedzie jadł dostatnie, jednak nie tak, aby się pas na nim zerwał; ale będzie jadł po dostatku. *Syxt. Szk.* 282. Potraw na stole, było dostatkiem. *Kras. Pod.* 2, 151. Gospodarz majętny, czeladź miał liczną, i wszystkiego dostatkiem. *Kras. Pod.* 2, 52. Miałem co jeść, pić, po dostatku. *Zab.* 3, 183. — Według dostatku, jak dostarcza, podług przemożenia, jak można, nach Vermögen, nach Umständen, so gut als möglich. Obłąkani na puszczy, gdy według dostatku oba bardzo podle leżeli.... *Papr. Ryc.* 450. — Niedostatek, brak, schodzenie na czém, der Mangel. *Slovac.* nedostatek; *Rag.* nedostaja; *Carn.* nadostim; *Croat.* nesztaja, falinga; *Vind.* doljitje, menkanje, strad, stradost; *Hung.* hiba; *Eccl.* неимущество; *Ross.* недостатокъ. Dostatek, *w liczb. mn.* Dostatki nie tylko dostarczające, wystarczające, lecz dobre mienie, bogactwo, bogactwa, obfitość, zbytek, nicht bloß hinreichende Habe, sondern Wohlstand, Reichthum, Reichthümer, Überfluß. *Eccl.* благоимѣнство. Pospolicie mówią, gdzie dostatek, tam statek, t. j. gdzie jest dosyć majętności, tam łacny rząd może być. *Petr. Ek.* 120. Kto miewa dostatek, ten i statek. *Hipp.* 24. Dostatek czyni statek; a niedostatek niestatek. *Cn. Ad.* 204. (goły rozboju się nie boi, a rozbija). Dostatek, już to pewna, że młodego nie naprawi. *Falib. Dis. P.* 2. Gut macht Übermuth. Za dostatkiem rozpusta. *Gwagn.* 373. Lepsza jest mierność; niż zbytnie dostatki. *Kras. Baj.* 89. Bogactwa moje sto razy są większe od Hrabiego dostatków. *Teat.* 51, *b.* 84. Jeśli jeszcze będziesz miał jaki dostatczek około siebie, tu cię jedni pociągną do miłości, drudzy do muzyki. *Rej. Żw.* 25. Wielka podpora starości, gdy kto ma dostateczek jaki taki. *Budn. Ap.* 40. (mająteczek, zapasek, ein kleines Vermögen). §. *Milit.* Dostatek, amunicya, wszelkie potrzeby wojenne, należące do usłużenia artylleryi. *Jak. Art.* 3, 291. die Ammunition. *ib.* 2, 304. *ib.* 3, 304.

DOSTATKOWY, a, e, amunicyjny, Ammunitions=. Wóz dostatkowy służy do przewozu różnych dostatków wojennych. *Jak. Art.* 3, 323. DOSTATNI, ia, ie, DOSTATNIE *adv.*, dostarczający, wystarczający, więcéj nie potrzebujący, dosyć mający, majętny, bogaty, obfity, hinreichend, ausreichend, genug habend, begütert, wohlhabend, reichlich, reich, fruchtbar. *Sorab.* 1. dostathliwé; *Eccl.* самодовольнъ. Człowiek sam sobie dostatni. *Cn. Ad.* 1030. Z mała dostatni, insze mu były skarby, prócz co się w domu urodziły. *Bardz. Tr.* 87. Żadna Rzplta nie jest tak dostatnia, żeby nic nie potrzebowała od innych narodów. *Petr. Pol.* 51. W dostatnim domu każdy się łacno pożywi. *Cn. Ad.* 205. Jest to dom znacznego pana; ale gospodarz czuje, iż jest dostatnim. *Kras. Pod.* 2, 169. Będzie jadł dostatnie, jednak nie tak, aby się aż pas na nim zerwał. *Syxt. Szk.* 282. Niemasz kraju, któregoby pracowitość ludzka nie tylko równie, ale więcéj jeszcze nad inne dostatnim uczy-

nić nie mogła. *Mon.* 68, 267. Dostatni Egypcyanie. *Star. Ref.* 15. Niedostatni, niedostarczający, brakujący, ubogi, dürftig. *Eccl.* безимѣнынъ. — Obszerny, rozległy, przestronny, weit, weitläuftig. Wć Pan zapewne chcesz mieć suknię dostatnie? R. Bardzo dostatnie; bo nie lubię téj ciasności teraźniejszéj mody. *Teat.* 50, c. 25. Prowincyom dostatnim imiona swoje dali. *Biel. Kr.* 623. DOSTAWA *ob.* Dostać. DOSTAWA, y, *ż. Mathem. cosinus, sinus complementi. Geom. Nar.* 1, 296. (cf. wstawa). Dla skrócenia mówi się dostawa, zamiast wstawa dopełnienia. *Jak. Mat.* 1, 225. *Śniad. Alg.* 1, 268. DOSTAWAĆ *ob.* Dostać. DOSTAWCA, y, *m.* 1. który dostał, nabył, wziął, der Bekommer, Erhalter, Erlanger, der etwas erhalten hat. Na nas, abyśmy ich tam dostali, włożycie, A dostanę, dostawcy potém przysądzicie. *Otw. Ow.* 504. 2. Dostawca, przystaw, dozorca czego albo gdzie, der bey etwas stehet, der Aufseher. DOSTAWIĆ *cz. dok.*, Dostawiać *niedok.*, więcéj przystawić, do pewnego kresu przystawić, do pewnego miejsca przywieźć, noch mehr hinzu setzen, vollends hinsetzen, hinbringen, hinliefern. *Boh.* dostawiti, dostawugi, dostawowati, (cf. *Boh.* dostawěti, dostawjm dobudować); *Vind.* dostawiti, nadostaviti, dostati; *Ross.* доставить, доставливать, доставлять. — Dostawić co, narazić na szwank, in Gefahr setzen, der Gefahr aussetzen. Trzeba dostawić na ten bankiet szyję. *Wad. Dan.* 130. DOSTAWKA, i, *ż.* dostawienie, das Hinsetzen, Zusetzen, Hinbringen, Hinliefern. *Vind.* nadostavik, nadostava; *Ross.* доставка (= liwerunek).

DOSTĘP, u, *m.* dostąpienie gdzie, albo dostąpienie czego lub też miejsce, przez które dostąpić można, das Zutreten, der Zutritt, Hinzutritt; *Ross.* доступъ. Półki dostępów bronią przesilnym zabiegiem. *Przyb. Milt.* 39. Ku téj wysokości sławy trudniejszy dostęp. *Mon.* 70, 494. DOSTĘPICIEL, DOSTĘPNIK, a, *m.* dostępujący czego, der Zutreter, Hinzutreter. *Vind.* dostopnik; *w rodz. żeńsk. Vind.* dostopniza. DOSTĘPNOŚĆ, ści, *ż.* możność lub łatwość dostąpienia, łatwość w przypuszczaniu, przyjmowaniu, die Zugänglichkeit, der leichte Zutritt. *oppos.* niedostępność, die Unzugänglichkeit. Miejsca, które dla upałów i niedostępności pustkami leżą. *Pilch. Sall.* 149. Jeżeli nie można mieć niedostępności przed całą rozległością okopu, to przynajmniéj się starać, ażeby boki w niéj były dobrze bronione. *Jak. Art.* 2, 501. DOSTĘPNY, a, e, — ie *adv.*, gdzie się daje dójść, zugänglich; *Ross.* доступный. Niedostępny, niedochodny, *inaccessus. Macz.* Niedostępny, niedoszły, którego dójść trudno. *Cn. Th.* — Pan dostępny, przystępny, ludzki, ein zugänglicher Herr, zu dem der Zutritt nicht schwer hält. — Rzecz dostępna, mogąca być nabytą, dostaną, dostąpioną, erreichbar, erlangbar. Prawda wszystkim dostępna. *Pilch. Sen. list.* 275. Niedostępny, którego dostać, nabyć trudno. *Cn. Th.*; *Vind.* nedolesliu, nedoplasliu. DOSTĘPOWAĆ *ob.* Dostąpić.

*DOSTOJEN, DOSTOJNY, a, e, — ie *adv.*, godny, wart, zasłużony na co, würdig, werth, verdient. (*Rag.* dôstojati *promereri; Vind.* dostoji, dobru stoji = przystoi; *Croat.* dosztoisze, priztoisze = godzi, przystoi; *Ross.* достоитъ, (cf. dostać, dostoi). *Sorab.* 1. dostoiny *qui bene perstitit; aptus, idoneus, ...* dostoyne, hodni; *Boh.* dustogný *magnificus*; *Slovac.* dustogni *dignus*; *Rag.* et *Bosn.* dostojan *meritus*, *dignus*; *Slavon.* dòstojan *dignus*, dostojno *juste; Croat.* dosztojën *dignus*; (*Vind.* dostojin, nastoin, nastojezhen *idoneus*; *Carn.* dastojne *aptus*); *Ross.* достойный; *Eccl.* по достоянію). Panie mój, nie jestem dostojen, abyś miał wnijść pod przykrycie moje. *Leop. Math.* 8, 8. *W. Post. Mn.* 74. *Bial. Post.* 210. (nie jestem godzien, abyś wszedł pod dach mój. *Bibl. Gd.*). Uczynki złych są bez zapłaty, a oni są dostojni wiecznéj męki. *Wrobl. Żołt.* 2. On jest dostojen téj panny. *Żyw. P. J. A.* 4. Nauka pisma ś. jest nad umiejętność nauk wyzwolonych zacniejsza i dostojniejsza. *Wrobl. Ps. pr.* Odda tobie dostojną pomstę. *ib.* 314. (zasłużoną, należytą). Dostojny mówienia, widzenia, słuchania; *Eccl.* достословный *Graec.* ἀξιόλογος; *Eccl.* достозорный *Graec.* ἀξιοθέατος; *Eccl.* достослышный *Graec.* ἀξιάκουστος. — Dostojny, zacny, szanowny, poważny, czcigodny, ehrwürdig. *Boh.* dustogný. Błogosławiony a dostojny Jan ś. *Rej. Post. B.* 5. W niebie moc niezliczona aniołów rozlicznych, Onych duchów dostojnych, onych stanów ślicznych. *Rej. Wiz.* 154. *Eccl.* достойночестный *Graec.* ἀξιοτίμητος; cf. *Eccl.* достояю *Graec.* ἀξιόω *dignor.* — Dostojny, tytuł duchownych, jak wielebny, przewielebny, najprzewielebniejszy, hochwürdig. Wysoce w Panu Chrystusie dostojni Ojcowie i Panowie, arcybiskup Gnieźnieński i biskup Krakowski. *Gwagn.* 395. Przez wysoce dostojnego w Chrystusie Panie ojca i pana Stanisława Karnkowskiego, arcybiskupa Gniezn. *ib.* 185. — Dziś tytuł dostojnych szczególniéj kardynałom przywłaszczony, Eminenz. — Dostojny, przystojny, należyty, anständig, geziemend. Niepysznie, ale chędogo i dostojnie mają się ubierać żony. *Karnk. Kat.* 287. Kto będzie pił kielich pański niedostojnie, będzie winien krwi pańskiéj. *W. Post. W.* 224.; (*Slavon.* nedostojan). — Dostojny czego, zdolny czego dostać, dostarczający czemu, zu erreichen im Stande, vermögend, fähig. Czegom przez się dostojny, środków mi nie trzeba. *Pot. Arg.* 174. — Dostojny czego, domieszczony czego, osięgający co, mający co sobie udzieloném, gewürdigt, theilhaftig eines Vorzugs. Był ś. Maciéj cnót wielkich apostolskich pełny; którego apostołowie tak wysokiego w kościele stanu dostojnym uczynili. *Sk. Żyw.* 1, 122. DOSTOJEŃSTWO, a, *n.* zacność, wspaniałość, wartość, die Würde, der Werth, die Vortrefflichkeit. *Boh.* et *Slovac.* dustogenstwj, dustogenstwo *magnificentia; Slavon.* dóstojanstvo, poshtovanje; *Rag.* dôstojanstvo, dostòjstvo = zasługa; *Bosn.* dostojanstvo *dignitas*, *amplitudo*, *auctoritas*, *splendor*; *Dal.* dosztojansztvo *dignitas; Vind.* zhastenstvu, visokustvu; *Ross.* достоинство. Każdy zwierzchność mający, powinien przestrzegać dostojeństwa swego. *Zabł. Roz.* 65. Umysł większego jest dostojeństwa, niż ciało. *Tr.* §. Urząd znaczny, dygnitarstwo, godność, ein hohes Amt, ein Ehrenamt, eine hohe Würde. *Sorab.* 1. zastoyniczstwo, zastahtžo, zastoymio; *Ross.* санъ, чинъ; *Eccl.* прасло, достоинство, болярство. Dostojeństwa krajów, posiadane z gwałtownym ubieganiem się o nie, nie robią ludzi godnych. *Jez. Wyr.* Dopiero on urząd właśnie dostojeństwem, albo dostojnością, nazwan będzie,

który człowiekowi godnemu, a rozmaitemi godnościami oszlachconemu, będzie dan. *Modrz. Baz.* 173., *Eccl.* достоинствую *dignitate fungor;* достоинствуюся, *dignus censeor.* DOSTOJNIK, a, *m.* dostojeństwem zaszczycony, dygnitarz, mocarz, ein mit hoher Würde Bekleideter, ein Gewaltiger; (*Sorab.* 1. zastoynik urzednik). *Ross.* посаженикъ, рядецъ, рядникъ, чиновникъ; *Eccl.* санникъ. Szatan przed upadkiem swoim w niebie był jasnym dostojnikiem. *Przyb. Milt.* 102 *et* 334. (*Rag.* dobrodostojnik *bene meritus*).

DOSTOJNOŚĆ, ści, *ż.* znaczność, wartość, znaczenie, ranga, urząd, die Würde, der Werth, die Bedeutung, der Rang, das Amt, Ehrenamt, (*ob.* Dostojeństwo). (*Boh.* důstognost *magnificentia; Rag.* dostojnos, dustojnost; *Bosn.* dostojnost; *Croat.* doztojnozt, dosztoynoszt; *Carn.* dastojnost *idoneitas*; *Vind.* dostoinost *decorum*, nastojezhnost, nastoinost, spodobnost; *Sorab.* 1. dostoynosč, doistoinosc, *consistentia, aptitudo, dignitas*). Wielką krzywdę ludzkiéj szczęśliwości wyrządził, kto tę dostojność złotu uczynił, któréj nigdy nie było godne. *Urzed.* 395. Chociaż dworzanin będzie u pana wodzem do cnoty, przecię to niema tak chrzcić, iżby i większéj niż pan był dostojności. *Gorn. Dw.* 393. Dostojność, charakter osoby, będącéj w czynieniu usługi publicznéj. *Jez. Wyr.* Równéj dostojności będący *Ross.* равночестный; *Eccl.* єдиночестный. Dostojność czyli dostojeństwo mający *Ross.* чиновный.

DOSTROIĆ, *cz. dok.*, Dostrajać *niedok.*, Dostroiwać *częstotl.*, do końca ustroić, ubrać, vollends anputzen, ankleiden. *Boh.* dostrogiti, dostrogowati. Królewnę też tym czasem dostroiwano, Włos rozczosany pięknie po plecach puszczano. *Banial. D.* §. Wystroić zupełnie, nastroić naczynie jakie muzyczne, vollends ausstimmen, rein stimmen (ein Instrument). Dostroił skrzypców, klawikortu. *Ld.* — §. *Fig.* Dostroił zasadzek i podstępów, które uknował zupełnie ułożył, (anzetteln, anrichten). Bechtał go i nastrajał z wolna, by wcześnie mógł tém snadniéj dostroić. *Oss. Wyr.* §. *Zaimk.* Dostroić się czego, nabyć lub się nabawić czego strojeniem, sich durch Putzen zuziehen.

DOSTRUGAĆ *cz. ndk.*, do końca postrugać, ustrugać, vollends beschnitzeln, zu Ende schnitzeln. *Ross.* доструживать, дострогать.

DOSTRZEDZ, egł, eże, *cz. dk.*, Dostrzegać *ndk.*, pilnując spostrzedz, zwarować, wohl in Acht nehmen, bemerken, wahrnehmen, verhüten. Budowniczowie zwiedzali te miejsca, na które się lud zbierał, dla dostrzegania ochędóztwa. *Pilch. Sen. list.* 2, 413. Dostrzedz żon nie można, chyba żeby ich na sznurku przy sobie zawzdy wodzić. *Teat.* 36, 45. On rozumie, iż to widzi, czego nikt nie dostrzegł. *Węg. Mar.* 3, 21. Nie wiem, jakim sposobem tego dostrzegli. *Teat.* 52, *d.* 30. Niedostrzeżenie. *N. Pam.* 4, 71. niedopilnowanie, nieostrożność, nieuwaga, Unachtsamkeit, Unbehutsamkeit. DOSTRZEGACZ, a, *m.* dozieracz, pilnujący czego, der Bemerker, Beobachter, Hüter. Budowniczowie, dostrzegacze miejsc, na które się lud Rzymski zbierał, dla dostrzegania ochędóztwa. *Pilch. Sen. list.* 2, 413. Prawa dla tysiącznych dostrzegaczów zyskałyby większe poszanowanie. *Ostr. Pr. Kr.* 1, 12. Dostrzegacz, który co postrzega, widzi, der Wahrnehmer, Beobachter.

DOSTRZELIĆ *cz. dk.*, Dostrzelać *ndk.*, Dostrzeliwać *częstotl.* dosiądz czego strzelbą, bis wohin schießen, mit dem Schusse erreichen. *Boh.* dostřeliti, dostřeljm, dostřelowati; *Ross.* дострѣлить, дострѣливать. Strzelba do drzewa nie dostrzeliła. *Tr.* §. Dobić z strzelby czego postrzelonego. *Ld.* vollends todt schießen. §. *Tr.* Dostrzelić dokąd, dolecieć, dobiedz, dopaść szybko, jak nabój wystrzelony, jak strzała, schnell wohin eilen, fliegen, hinschießen. Ledwo mu ukazał zasadzkę, zaraz tam dostrzelił, iżby wszystko na swe oczy widział. *Oss. Wyr.* §. *Zaimk.* Dostrzelić się czego, strzelaniem nabyć, albo nabawić się czego, durch Schießen erhalten, sich zuziehen. Bodaj się dostrzelali swego obelżenia Nocni ci opilcy, skaźce pokoju nocnego. *Groch. W.* 466.

DOSTRZYDZ, strzygł, yże, *cz. dk.*, Dostrzygać *ndk.*, zupełnie postrzydz, lub do pewnego kresu ostrzydz, gänzlich beschneren; bis wohin abscheeren: *Ross.* достричь, достригать.

DOSTRZYKNĄĆ *cz. jednt.*, Dostrzykać *ndk.*, aż do pewnego kresu postrzyknąć, bis wohin spritzen. *Boh.* dostřjknauti, dostřjknu, dostřikugi, dostřikowati.

DOSTYCZNA linia, *cotangens. Geom. Nar.* 1, 309. *Śniad. Alg.* 1, 268.

DOSTYGNĄĆ *jednt. nijak.*, Dostygać *ndk.*, do reszty wystygnąć, vollends kalt werden, ganz abkühlen. Garki, w których szkło dostyga, mają być dobrze z wierzchu nakryte. *Torz. Szk.* 157.

DOSUNĄĆ *cz. jednt.*, Dosuwać *ndk.*, do pewnego kresu posunąć, przysunąć, bis hin schieben. *Sorab.* 1. dosunu, dosuwam, dosuham; *Bosn.* dosuniti, dorinuti; *Vind.* domekniti.

DOSUSZYĆ *cz. dk.*, Dosuszać *ndk.*, zupełnie ususzyć, wysuszyć do reszty, vollends ausdörren, völlig austrocknen. *Boh.* dosušiti, dosušugi, dosušowati; *Rag.* dosûsciti; *Ross.* досушить, досушивать.

*DOSUŻOŚĆ, ści, *ż.* z Ross., dzielność, zdolność czemu, z to siła, die Wackerheit. Dla Jana Tarła mężnéj onéj dosużości. *Papr. Gn.* 18. Gdzież one nasze prawa, gdzież one wolności, Które nam przodkowie zostawili dla swéj dosużości. *ib.* 508. *DOSUŻY, a, e, dzielny, dostarczający, zdolny czemu, z to siły mający, wacker, gewachsen einer Sache; *Ross.* досужій. Młode lwiątko, choć młodziuchne a niedosuże paznogietki ma; jednak mu już serce na przyrodzoną siłę potuchy dodawa. *Papr. Ryc.* Chłop dosuży. *Papr. Gn.* 90.

DOSWARZYĆ się, *zaimk. dk.*, Doswarzać się, *ndk.*, kończyć się swarzyć, sich vollends auszanken. §. Doswarzyć się czego, swarem czego nabyć albo nabawić się, ściągnąć na się, sich durch Zanken zuziehen, mit Zank erhalten, sich etwas erzanken. Kropidło upornie arcybiskupstwa się doswarzał. *Krom.* 416. swarzył się, by go dostać, er suchte es für sich zu erhadern, zu erzanken.

DOŚWIADCZALNY, a, e, — ie *adv.*, od doświadczania, do doświadczania służący, na doświadczaniach zasadzony, Experimental=, Versuch=, Probier=. Piec chymiczny doświadczalny czyli probierski. *Kruml.* 23. Fizyka doświad-

czalna. *Ross.* опытный. DOŚWIADCZAĆ *cz. ndk.*, udoświadczać *dk.*, próbować, doznawać, kosztować, tentować, rozbierając dochodzić, probieren, Versuche anstellen, versuchen, prüfen, untersuchen. *Boh.* zkusyti, zkušowati; *Sorab.* 1. skuschuyu, zpotam, zpytuju, zpytujam, zpotuyu; *Sorab.* 2. hoputasch, sputtowasch, spüttowasch; *Vind.* skuſiti, skushati, vardjati, vardievati, povardjati; *Carn.* skuseti, skusham; *Rag.* kuscjatti; *Croat.* kushati; *Ross.* извѣдать, извѣдывать, отвѣдать, отвѣдываю, опытати, пытать, пытаться, искусить, искушать, прикушатъ, прикушивать. Jubiler w ogniu złoto doświadcza, boby Za nic było, gdy bez proby. *Kchw.* 297. Ogień doświadcza złota, nieszczęście mężnego. *Min. Ryt.* 4, 139. Jako srebro probują w ogniu a złoto w kominie; tak Pan doświadcza serc. 1 *Leop. Prov.* 17, 3. Probierskie młoto Udoświadcza złoto. *Zab.* 9, 298. Doświadczano tego umyślnie z pilnością po kilkakroć. *Rog. Doś.* 3, 112. Nie wierzcie każdemu duchowi; ale doświadczajcie duchów. 3 *Leop.* 1 *Joan.* 4, 1. (probujcie duchów. 1 *Leop.*). Pospolicie ztamtąd przyjaciele uciekają, gdzie ich doświadczają. *Pilch. Sen.* 59. Abrahama bóg doświadczał rozmaitém nieszczęściem. *Sk. Żyw.* 1, 200. Przez pogańskie narody doświadczał Pan Izraelitów, aby się dowiedział, jeśliby byli posłuszni jego rozkazaniu. *Radz. Jud.* 3, 4. *Doświadczą cię czasem bogowie; ale cię nie opuszczą nigdy. *Stas. Num.* 1, 138. (lepiéj doświadczają cię, albo: będą cię doświadczać). Ucho słów doświadcza, a gardło pokarmy rozeznawa. *Leop. Job.* 34, 2. Słuchajcie jeno wy, co mię trzymacie, I jeśli widzę, chytrze doświadczacie.... *Past. F.* 126. Doświadczająca fizyka. *Zab.* 2, 256. *Alb.* doświadczalna, experymentalna, die Experimentalphysic. DOŚWIADCZANIE, próbowanie, próba, dochodzenie, doznawanie, kuszenie, pokuszanie, das Probiren, Versuchen, Untersuchen, die Probe, der Versuch. *Boh.* zkauška, zkušba, (zkaušebna dom probierski, probiernia), zkaušenj, zkušenj; *Vind.* skuſs, skusha; *Carn.* skushna; *Croat.* kushanye; *Sorab.* 1. spyttowani, zpytani, zpótwanstwo; *Ross.* опытъ, покушеніе, благоразсмотрѣніе; *Eccl.* окусъ, искушеніе, искусъ, отпытываніе, искушество, отвѣдываніе. Doświadczanie żelaza i rudy, jeżeli w nich znajduje się złoto. *Os. Rud.* 409. Pierwsze doświadczanie, próba, pokuszenie, *Gall.* essay, (*Ross.* первоучина, первоучинка, первоучка; *Vind.* preddelu, priednu delu, napried delanje). Doświadczany, tentowany, próbowany, domacany, probiert, geprüft, versucht. O jak różnie jest moja doświadczana cnota, Jak więc w ogniu drogiego doświadczają złota. *Zab.* 9, 261. *Koss.* DOŚWIADCZYĆ *cz. dk.*, doświadczam *Pr.*, doznać czego przez siebie samego lub też na sobie, erfahren, die Erfahrung machen, durch Erfahrung einsehen lernen. *Boh.* doswědčiti, doswědčowati, skusiti; *Vind.* s'vedat, skuſit, doposnati; *Sorab.* 1. zpotam, zhonu; *Ross.* испытать. Kto nic nie doświadczył, mało wie. *Radz. Syr.* 34, 10. Gdybym téj żałosnéj prawdy sam na sobie nie doświadczył, nigdybym nie wierzył. *Teat.* 48, 11. DOŚWIADCZENIE, doznanie przez siebie, lub na sobie, die Erfahrung. *Boh.* zkušenost; *Sorab.* 1. zhoneno, zpotanoscž; *Vind.* skushanje, umetalnost, satopnost, skushenje, dosposnanje, sposnanost; *Bosn.* vjesenost, znanje; *Rag.* vjescetnos, kuscjanje, vjèsctina; *Croat.* veschnószt; *Ross.* искусъ, опытность. Doświadczenie jest poznanie rzeczy przez zmysły i uczucie. *Boh. Dyab.* 3, 252. Z doświadczenia nauka. *Kras. W.* 47. Z doświadczenia rozum się mnoży. *Rys. Ad.* 77. Nie może jeno przez widzenie rzeczy siłu Nastąpić długie doświadczenie. *Tward. Wł.* 145. (*Eccl.* многоискуство). Doświadczenie, głupich jest mistrzynią. *Pot. Syl.* 4. Doświadczenie głupich nauczyciel. *Cn. Ad.* 205. rozumu nadaje. *ib.* (po szkodzie mądry). Ani płeć, ani lata, jeno doświadczenie Daje ludziom poznawać, co jest przyrodzenie. *Zab.* 11, 377. *Zabł.* Dowód prawdy fizycznéj jest doświadczenie, *Lat.* a posteriori. *Zab.* 11, 129. Fizyka doświadczeniami potwierdzona. *Os. Fiz.* experymentalna, die Experimentalphysic. Z doświadczenia, aus Erfahrung. Niedoświadczenie, die Unerfahrenheit; *Eccl.* неискуство. Twego niedoświadczenia jawnym są dowodem Przeszłe złe powodzenia. *Przyb. Milt.* 134. DOŚWIADCZONY, doświadczaniem doznany, erprobt, geprüft, bewährt, erfahren. *Slov.* zkušený; *Vind.* skushan, sposnan, shtiman; *Ross.* извѣданный. On mój przyjaciel, on mój doświadczony. *Karp.* 1, 15. — Doświadczony, który doświadczył, mający doświadczenie, niedzisiejszy, erfahren, voll Erfahrung, bewandert. *Sorab.* 1. zpotané; *Rag.* vjesct; *Vind.* paméten, satopen, obhojen, povajen, ſveizhen, rasumen; *Croat.* vèsch; *Slav.* visht; *Bosn.* vjesct, visct, koji zna; *Ross.* искусный, свѣдущъ; *Eccl.* благоискусный. Praktyk, doświadczony, szczwany. *Lub. Roz.* 113. (biegły, ćwik; *Eccl.* многоискусный, благоискусный *Graec.* εὐδόκιμος). Niedoświadczony, unerfahren, *Eccl.* неискусенъ §. Doświadczyć, przydać co do poprzedzającego świadectwa poprzeć, dobić, dopełnić świadectwa, dowieść, okazać, vollends beweisen, darthun. Nie omylił się na tém, i owszem doświadczył Wszystkiego rzeczywiście, jako o nim świadczył. *Groch. W.* 534. Kiedy na którego doświadcza fałsz jaki, przepadł. *Paszk. Dz.* 127. §. *Zaimk.* DOŚWIADCZAĆ SIĘ, DOŚWIADCZYĆ SIĘ, próbować się, sich probiren, sich versuchen. On szuka, kedyby się doświadczył i siłę swoję ukazał. *Birk. Gł. Kun.* 39. §. Doświadczyć się na kogo, pokazać się na kogo, okazać się, sich auf jemanden ausweisen, auf ihn haften, sich wider ihn darthun lassen. Nie doświadczy się to na mnie. *Ld.* — Doświadczyć się czego, doświadczając doznać, uznać, odkryć, dójść erforschen, erproben, entdecken. Nie doświadczysz się mnie, nie doznasz mnie w tém. *Oss. Wyr.* — §. Doświadczyć się czego, świadectwem na się ściągnąć, sich durch Zeugnisse zuziehen, erwerben, an sich bringen. Doświadczysz się ty szubienicy, choć może ktoś tam kiedy takiemi świadectwy doświadczył się łask dworskich. *Oss. Wyr.* DOŚWIADCZYCIEL, a, *m.* który doświadcza, dochodziciel, der Probirer, Forscher, Untersucher, Versucher. *Vind.* skuſnik, skushavez, vardievar, vardjauz; *Sorab.* 1. zpótwar. Doświadczycielem cię dał dużym w ludu moim, a dowiesz się, i doświadczysz drog ich. 1 *Leop. Jer.* 6, 27. (*Eccl.* благоискуситель *Graec.* εὐδοκιμάστης).

W rodz. żeńsk. DOŚWIADCZYCIELKA, die Versucherinn, Untersucherinn.

DOŚWIECIĆ cz. dk., Doświecać ndk, do pewnego kresu poświecić, leuchten bis wohin. Gwiazda jutrzenna doświeci ci aż do oświecenia słońca. Rej. Ap. 40. §. Doświecić się, zaimk. dopalić się świecąc, dogorzeć, zu leuchten aufhören, ausbrennen, sich verbrennen, ausbrennen. Doświeciła się świeca, daj inszą. Oss. Wyr. — Fig. O marnotrawcy: świecił się i doświecił (wzniecił się i zgasł, cf. wychodził na wierzch, jak wesz na czoło); nie długo paradował, dokazywał, er ist in seinem Glanze erloschen. §. Doświecić się czego, dosyć co objaśnić, hinlänglich erleuchten, beleuchten. Téj izby doświecić się nie można. §. Doświecić się czego, świecąc nabawić się, durch Leuchten erwerben, an sich bringen, sich zuziehen. Latarnik doświecił się kilku talarów. Ld. — Fig. Świecił się, i doświecił się tego, że go do kozy wzięto. Oss. Wyr. paradując zadłużył się tak, że go d. k. wz. er hat sichs durch seinen Aufwand, seinen Glanz zugezogen, daß....

DOSYĆ, DOŚĆ adv., (do sytu tyle ile trzeba, więcéj nie trzeba, genug, (oppos. za mało, niedostaje, niedostatecznie. Boh. dost, dosti; Slov. došt; Slav. dosta; Sorab. 1. et 2. doscż; Croat. dozta, doszta, doszti, zadozta, zadoszta; Rag. dòsti, dòsta, zadòsta, zadovóglno; Bosn. dosta, zadosti, zadovoglno; Vind. dosti, do fitosti, sadosti, doisti, dovol; Car. dosti, dovol; Ross. довольно, полно. Dosyć jest, gdy kto ma tyle, ile potrzeba. Pilch. Sen. 45. Co nie dość, to nie wiele. Cn. Ad. 99. Nigdy nie jest mało, gdy jest dosyć; a nigdy wiele nie jest, gdy dosyć nie jest. Pilch. Sen. 4, 143. Nie znasz, co dosyć; nie znasz, co się godzi. Susz. Pieśń. C. Jak pijawki nigdy nie rzeką dość, ale przynoś, przynoś. Birk. Zam. 6. Chociaż masz dostatek, nie już na tém dosyć. Pasz. Dz. 47. Dosyć, siła potrzebuje. Fr. Ad. 7. Nienasyconéj nadziei człowiekowi nie może być tak wiele dano, żeby rzekł dosyć. Gorn. Sen. 113. Dość też już. Cn. Ad. 204. Dosyć, wystarcza Ross. довлѣетъ; Bosn. dosta bitti, dostatti; Vind. dosti biti, sadostuvati, donesti; Croat. zadosztászem sufficio. — Cum adverb. et adj. Dość srogo. Cn. Ad. 203. hart genug, ziemlich hart. Dość rychło, jeśli dobrze. ib. 204. W Rossyjskim wyraża się przez zakończenie na —енькій n. p. dość czysty чистенькій. — §. Cum Genitivo: Dosyć tego, genug davon, genug daran. Dość już tego, co inszego. Cn. Ad. 203. Dość tego już było. Cn. Th. Nie raz rzekłem: dość tego, idź mi precz dziewczyno. Hul. Ow. 169. Dosyć tego ciepłego., Gemm. 74. Gdzie czego dosyć, tam niczego nie dostawa. Karnk. Kat. 240. Dość czasu, będzie to w czas. Cn. Ad. 203. noch Zeit genug, zeitig genug. Wrzasku i płaczu wszedy było dosyć. Warg. Cez. 113. Pomnij się i ty lutnio, dosyć płaczu tego, Da bóg na wzajem strony na co weselnego. Groch. W. 529. — Cum. Dat. Dosyć mi, mam dosyć, przestaję, kontentuję się, es ist für mich genug, ich habe genug, es genügt mir. Chciwości nic, przyrodzeniu i mało dosyć. Oss. Sen. 17. Dość mnie na małém, równe dzięki śpiewam Czy krztynę z rąk twych, czy kęs wielki miewam. Zab. 11, 6. Kossak. Szczęśliwy który co ma z bożkiéj dłoni, Mało czy wiele, dość mi na tém, rzeknie. Hor. 2, 120. Nar. Na tém nam teraz do otrzymania wolności wprawdzie dosyć, ale do dalszego pokoju mało. Warg. Cez. 192. Ani ubóztwa, ani bogactw pragnę prosić, Nie chcę mało, zbyt nie chcę, dość mi będzie dosyć. Min. Ryt. 3, 225. cf. Vind. sadostiti, sadostuvati, dovoljati = przestawać na czém, kontentować się czém. (cf. Vind. dostnust, sadovolnost, sadostnost = przestawanie na czém, kontentowanie się czém). — Cum praeposit. Dość na jednego; ma co jeden robić. Cn. Th. genug auf einen, für einen; einer hat damit genug zu thun. Dość też już na cię. ib. Dość o tém. ib. — §. Cum verb. Dosyć mieć, genug haben. Kto dość ma, więcéj nie żąda. Cn. Ad. 385. Gościom dał wina bukłak, którego na obiad mogli mieć dosyć. Sk. Dz. 531. Niech miłość zostanie przy mnie, Dość ja mam z ciebie, ty ze mnie. Zab. 15, 81. — Dosyć uczynić, zadosyć uczynić, Genüge leisten, genug thun. Slov. dosti činjti; Boh. wyhowěti; Bosn. ugoditi, zadovogliti, pogoditi; Carn. sadostisturim; Vind. sadostiti, sadovoljati, sadosti storiti; Ross. довлетворить, удовлетворить, довольствовать, удовольствовать; Eccl. доволить, запомогати, удовляти. Nie dość mi czynisz w tém, nie baczę w tobie czynności, schodzi-ć na pilności. Cn. Th. 490. (nie dogadzasz mi, nie odpowiadasz oczekiwaniu). Żaden mi z historyków, co o Tarnowskim pisali, dosyć nie uczynił. Warg. Cez. pr. es hat mir keiner von ihnen genügt. Nie czytałem żadnego jeszcze autora, któryby mi dosyć uczynił. Kłok. Turk. 146. — §. Pospolicie to dosyć uczynienie zowią, kiedy kto rzecz jaką, którą winien, spełnia, zapłaci. Karnk. Kat. 240. uiszczenie się, das Genugthun seiner Schuldigkeit, die Erfüllung seiner Pflicht. Grze mogło co nie dostawać; ale gracz uczynił swemu dosyć. Gorn. Sen. 126. Boh. dostičinènj; Vind. sadosti storjenje, sadostenje; Bosn. sadovoglnóst, ugodnóst; Ross. угодность, удовлетворенie; Eccl. довлетворенie, удовольствованie. — O przejednaniu mówiąc; dosyć uczynić znaczy taką nagrodę uczynić, na któréjby rozgniewany miał dosyć: a tak zadosyć uczynienie jest nadgrodą uczynionéj krzywdy. Karnk. Kat. 240. die Genugthuung, Schadenvergütung. Ross. управа. Weźmijcie mi gardło; a śmiercią moją uczynicie dosyć Rzymianom. Warg. Cez. 209. Człowiek mi za człowieka winien dość uczynić. Przyb. Milt. 82. Fig. Dosyć już mam od ciebie! dosycieś mi dopiekł, dokuczył; mam już za swoje. Ld. — Theolog. Dosyć czynienie, wypłacenie się bogu za popełnione grzechy. Karnk. Kat. 240. (t. j. pokuta i żal). — Dosyćczyniciel Ross. удовлетворитель: w rodz. żeńsk. dosyćczynicielka удовлетворительница. Dosyćczynny, dosyćuczynny, czyniący zadosyć, dogodny, genug thuend, genügend; Ross. удовлетворительный, удовлетворящій. Błagająca ofiara za grzechy wszystkich wierzących dosyćczynna, raz uczyniona na krzyżu. Zygr. Gon. 277. Bogu dosyć uczynić przez uczynki dosyć czynne. ib. 314. ib. 103. Dosyć uczynne sprawy, są niejakie uzdrowienia i lekarstwa duszne. Kucz. Kat. 2, 577. Dosyć uczynność, uczynek zadosyć czynią-

cy, die Genugthuung. Skrucha, jeśli nie była prawdziwa, nic nie pomoże ani spowiedź, ani żadna dosyćuczynność. *Hrbst. Odp. L.* 4. *b.* — DOSYCIĆ *cz. dk.*, dosycać *ndk.*, do reszty nasycić, vollends satt machen. *Vind.* dosititi, *ob.* Dosyt, dosytość.

DOSYŁAĆ *ob.* Dosłać.

DOSYPAĆ *cz. dk.*, dosypie *Fut.*, dosypuje *Pr.*, Dosypywać *częstotl.*, dopełnić sypiąc, voll schütten. *Vind.* dosuti, dosujem; *Sorab.* 1. dosypu, dosypam, dosypnem, dosypnu, dosypnem; *Ross.* досыпать. Dosypcie miarki. *Zygr. Ep.* 5. Wolą pieniędzmi mieszków dosypować, albo skarbów dokładać, niż dziatkom swym o naukę się postarać. *Gliczn. Wych. M.* 2. Dosypywanie tyglów w hucie szklannéj. *Torz. Szk.* 121. — Dosypać, więcéj jeszcze sypiąc przyczynić, noch mehr hinzu schütten. Osieł, gdy mu nad miarkę dosypiesz, będzie bujniejszy. *Żrn. Post.* 13. §. *Fig.* Prokuratorom, aby rzecz jego wygrali, nie żałuje im doliczyć i dosypać. *Gliczn. Wych. N.* 3, *b.* Nakładu nie żałują, żeby jeno dziatki nauki jakiéj dostąpiły, nie ciężą sobie onym dosypować. *Gliczn. Wych. M.* 2. Ciało nasze, osieł ten bardzo jest bujny, gdy mu dosypują tych doczesnych swowolności. *Rej. Post. J. i.* 1. (gdy mu przyczyniają). — *Fig. tr.* Dosypać komu słowy, dojąć mu, doskórzyć, einem mit Worten zusetzen, ihn mit Schmähungen bedecken. §. *Zaimk.* Dosypać się, *pass.* napełnić się sypaniem, vom Schütten voll werden. Niech się te gruzy jak chcą sypią, dół jednak się nie dosypie. *Ld.* Sypała się powoli góra i dosypała się, że już większéj nie trzeba. *ib.* — Dosypać się czego, sypaniem (rozrzutnością) na się ściągnąć, sich durch Schütten (durch Verschwendung) zuziehen. Sypał majątkiem, i dosypał się tego, że z torbą chodzi.

DOSYPIAĆ *ob.* Dospać.

DOSYPKA, i, *ż.* dokład rzeczy jakich sypiących się, jak dodatek w tych rzeczach, które się dają, die Zuschütte, Zugabe. Jedenaście beczek soli z dosypką. *Vol. Leg.* 2, 1277. Gdy się i druga dosypka zeszkli, tedy resztę materyi wsypać w tygiel. *Torz. Szk.* 205. — §. Dosypką *adverbial.*, suto, nad strych, mit vollem Maße (cf. czubą). — Dosypka, na szkutach zbożowych, część zboża, odłożona na zastąpienie ubytku. *Ld.*

DOSYT, u, *m.* nasycenie się należyte, die Ersättigung. Do dosytu najeść się. *Dudz.* 56. DOSYTOŚĆ, ści, *ż. Urs. Gr.* 138. — Choćby i do świtu, Chce go słuchać ochotnie bez wszego dosytu. *Pot. Arg.* 545. bez uprzykrzenia, bez unudzenia, ohne Ekel, Widerwillen. — Dosyt, miara, umiarkowanie, dosyć, Mäßigung, Maß, Genüge. Potrzeba tylko stoi rozkosz i dosytem. *Nar. Dz.* 2, 195. Ty bogactwa nie złotem, nie skarby wielkiemi, Ale dosytem mierzysz i przyrodzonemi potrzebami *J. Kchan. Dz.* 111. U dawnych Potrzeby mierzył dosyt, rozum krócił zbytki. *Zab.* 12, 250. Każda rzecz ma swój dosyt, sama tylko jedna Łakoma żądza złota bez gruntu, bez dna. *Pot. Pocz.* 219. — Dosytem *adv.*, dostatecznie, obficie, reichlich, in vollem Maße. Snopów, gdy do gumna nawiezie dosytem Złoży gospodarz w brogach i pod szczytem. *Zab.* 9, 18.

DOSZCZĄTKA, DOSZCZĘTU *ob.* Szcząt. DOSZCZĘTNY, a, e, — ie *adv.*, do szczętu całkowity, zupełny, völlig, gänzlich, ganz und gar. Syn świat chciał uratować od doszczętnéj zguby. *Przyb. Milt.* 85. Rodzaj ludzi nie będzie doszczętnie zgubiony, Człowiek, gdy zechce, każdy może być zbawiony. *ib.* 79. Dziś poczet ich imion doszczętnie zgubiony *ib.* 18.

DOSZEDŁ, DOSZŁA, DOSZŁY, DOSZŁOŚĆ, *DOSZTO, *ob.* Dójść.

DOSZCZEPIĆ *cz. dk.*, do końca zaszczepić, szczepienia dokończyć, zu Ende pflanzen, vollends verpflanzen, das Pflanzen endigen. Domu nie dobudował, winnicy nie doszczepił. *Biel. Hst.* 50.

DOSZCZYPAĆ *cz. dk.*, doszczypnie *F.*, więcéj jeszcze poszczypać, noch mehr kneipen; *Ross.* дощипать, дощипывать.

DOSZŁY, DOSZŁOŚĆ *ob.* Dójść.

DOSZMELCOWAĆ *cz. dk.*, poszmelcować jak należy, zeszmelcować zupełnie, dosmażyć, ganz ausschmelzen, ganz aufschmelzen, z. B. Pflaumen. Śliw na powidła doszmelcować trzeba jednego dnia, żeby nie pleśniały na potém. *Haur. Sk.* 76. §. Przysmażyć więcéj, przyszmelcować, noch mehr dazu schmoren.

DOSZOROWAĆ się czego, *zaimk. cz.* dotrzeć się czego, dochędożyć szorowaniem, blank scheuern, blank reiben, rein kriegen. Niż się drugi przypadłéj doszorował zbroi, Niż w polu oduczoną złożyć mógł kopiją, Gotowy nieprzyjaciel stanął mu nad szyją. *Tward. W. D.* 12.

*DOSZTO *ob.* Dójść.

DOSZUKAĆ się czego, *zaimk. dk.*, szukaniem dójść, durch Suchen entdecken, auffinden. Doszukałem się przyczyn siwizny na głowie. *Teat.* 42, *c.* 4.

DOSZYĆ *cz. dk.*, Doszywać *ndk.*, do końca poszyć, dokończyć szycia, zu Ende nähen, fertig nähen. *Boh.* došiti, došigi, dosiwám; *Sorab.* 1. doschiwam; *Ross.* дошить, дошивать, дострочить, дострачивать, дотачать, дотачивать. Parka koszuli doszyła. *Susz. Pieśn.* 2. *G.* 5, *b.* Doszycie *Ross.* дошивка, дошитие.

DOTĄD *adv.*, do tego kresu, względem czasu, miejsca, stopnia; tak daleko, póty, bis dahin, so lange, so weit, so sehr (*Etym.* tędy, cf. ztąd). *Slov.* dotud, dotád, dotál, dosawád, až posawád; *Boh.* dotud, dosawad, posawad, (*adj.* posawádnj, dosawadnj niniéjszy); *Sorab.* 1. acz rotal, hacž net, hacž sém; *Sorab.* 2. do neta; *Carn.* datod, dasdej, daondokej, dalêsem, daletot, dadusehmal, potehmal; *Vind.* dotod, doletod, do unod, dosdei, dokle, dozhaſs, doſehman, doſehdob, (*adj.* doſehdoben, doſedain); *Slav.* dôvle, dosada; *Croat.* doszada, dosze dobe, dotle; *Dal.* doszele, doszada; *Rag.* dòtle, dòsle, dosàd, do sada, dòvle, do ovàmo; *Bosn.* do ovamo, dovle, dosle, do sada, jose; *Ross.* доселѣ, досюда, дозде, донынѣ; *Eccl.* дотуда, до того времени, до тѣхъ поръ, донеликоже, донынѣ. Zaeni Rzymu synowie lubią wolność złotę, Lecz nie dotąd, żeby ją nabyć przez sromotę. *Min. Ryt.* 2, 252.

DOTAŃCOWAĆ *cz. dok.*, dotańcowywać *częstotl.* potańcować aż do, bis wohin tanzen, zu Ende tanzen; *Ross.* до-

плясать, доплясывать. — Dotańcować się czego, *zaimk.*, tańcowaniem nabyć lub ściągnąć na się, sich etwas ertanzen, mit Tanzen erwerben, durch Tanzen zuziehen.
DOTAPIAĆ *ob.* Dotopić.
DOTARCIE *ob.* Dotrzeć. DOTARCZKA, i, *ż.* do miejsca dojechanie, harc, das Durchdringen bis wohin, das Scharmützel. Pojechał z szeregowym na dotarczkę. *Gaz. Nar.* 2, 325.
DOTARGNĄĆ *cz. jednt.*, Dotargać *ndk.*, aż do pewnego kresu lub do końca potargać, bis wohin reißen, zausen, raufen; vollends zu Ende reißen. *Sorab.* 1. dotorham.
DOTARGOWAĆ *cz. dk.*, targu dobić, Handel eins werden, den Kauf abschließen. Jeśliby kupiec i przedawca między sobą nie dotargowali, ani summy, za którą przedano, mianowali, aniby się jeden drugiemu targu upominał, albo obadwa milczeli, tedy ono przedanie nic nie waży. *Szczerb. Sax.* 330. §. *Zaimk.* Dotargować się czego, targiem nabyć, etwas erhandeln, erkaufen.
DOTEGODNIOWY, a, e, do tego dnia trwały, lub należący, ściągający się, diesen Tag betreffend, bis zu diesem Tage dauernd. *Tr.* DOTEGOROCZNY, a, e, do roku tego ściągający się, należący, trwający, dieses Jahr betreffend. *Tr.* DOTEGOTYGODNIOWY, a, e, tygodnia tego się tyczący, diese Woche betreffend.
DOTERAĆ *ob.* Dotyrać.
1.) DOTKAĆ *cz. dk.*, tkania dokończyć, zu Ende weben, vollends ausweben. *Vind.* dotekati; *Ross.* доткать. Dotkać płótna, *tela detexere. Mącz.* — Dotkać do pewnego kresu, bis wohin weben. — Dotkać więcéj jeszcze do już gotowéj tkaniny, przytykać, noch mehr hinzu weben. Dotkać się czego, *zaimk.*, tkaniem zarobić, sich erweben, mit Weben verdienen. *Ld.*
2.) DOTKAĆ *cz. dk.*, Dotykać *ndk.*, teżéj zatkać, noch besser zustopfen, vollends zupfropfen; *Sorab.* 1. dotjkam; *Ross.* дотыкать. Dotkać butelki, żeby wino nie wietrzało. *Ld.* — Dotkać, skończyć robotę zatykania; vollends zu Ende zupfropfen, das Zustopfen beendigen. Dotkam tylko jeszcze dwie butelki. *Ld.* — *Fig.* Jedz, jedz, dotkaj brzucha jeszcze, stopf dir den Bauch vollends voll. Gada, dotkać mu trzeba gęby (zupełnie zatkać). §. *Zaimk.* Dotkać się dokąd, docisnąć się, sich wohin durchdrängen. — Dotkać się, dopakować brzucha, doładować, sich ganz voll pfropfen, voll sacken. 3.) DOTKAĆ, Dotykać *ob.* Dotknąć.
DOTKLIWOŚĆ, ści *ż.* własność rzeczy materyalnych, poddająca je dotykaniu, dotykalność, die Betastbarkeit, Erfühlbarkeit, Fühlbarkeit. Dotkliwość jest pierwszą własnością rzeczy materyalnych. *Tr.* Niedotkliwość, własność tego, co się dotknąć nie daje, *pr. et fig.* die Unberührbarkeit, Unbetastbarkeit. W samych przyganach ludzi szanować i z ich niedotkliwością ostrożnie się obchodzić. *Tr. Tel.* 214. t. j. delikatność, uraźliwość, Empfindlichkeit. Zartgefühl, Delicatesse. §. Władza dotykania, die Fühlkraft, das Fühlen, das Gefühl. Dotkliwość, siła w muskułach znajdująca się, sprawuje, iż co się tylko mias nią obdarzonych dotyka, kurcz czyli ściąganie się w nich wzbudza. *Śniad. Teo.* 221. Nerwy dotkliwości ciału udzielają. *Perz. Cyr.* 1, 54. Dusza rękom dotkliwość, ruchliwość nogom daje. *Bals. Niedz.* 1, 269. Niedotkliwość, niedotykanie, trudność albo niepodobność dotknienia. *Cn. Th.* die Fühllosigkeit. §. Czułość, tkliwość, czucie poruszenia z dotknięcia od czego, die Empfindung, Empfindsamkeit, das Gefühl. Trudniéj tam pomiar zachować, gdzie własna dotkliwość, niżeli gdzie cudza, ku zemście pobudza. *Pilch. Sen.* 69. Dotkliwość dobrych obywatelów nad upadkiem kraju. *Vol. Leg.* 8, 123. — §. Dolegliwość, dokuka, Anliegen, Kreuz, Noth. Człowiek różnym podlega dotkliwościom. *Tr.* DOTKLIWY, a, e, — ie *adv.*, dotykalny, mogący być dotkniętym, berührbar, anrührbar, betastbar, erfühlbar, befühlbar. *Boh.* dotkliwy. Niedotkliwy, czego się dotykać nie można, unbetastbar. Eutychius rozumiał, jakoby po zmartwychwstaniu ciała nasze niedotkliwe, jako wiatr, byćby miały. *Sk. Dz.* 580. *Croat.* nedotklyiv, *intactilis.* — Dowód dotkliwy, którego niby to palcem się dotykasz, oczywisty, domacalny, handgreiflich, augenscheinlich. Bez otworzystych i dotkliwych dowodów, wierzyć temu nie mają. *Smalc.* 43. Cielesny dowod jest, kiedy kto dotkliwie dowodzi i oczywiście ukazuje. *Szczerb. Sax.* 94. Rzecz niedotkliwa, któréj się nie dotknięto, któréj nie doświadczono, nicht betastet, nicht aus eigner Erfahrung. Według praw, o rzeczy niedotkliwe i niewiadome, przysięgą może odejść. *Szczerb. Sax.* 94. — §. *aliter* Niedotkliwy, nie dający się tknąć, *phys. et moral.* delikatny, pieszczony, czuły, tkliwy, unberührbar, das sich nicht anrühren läßt, delicat, empfindsam, empfindlich. Niedotkliwy, niecierpliwy, jak wrzód; nie tykaj, wnet się urazi, leda co mu zawadzi. Obruszy się, byś mu palec zakrzywił, by mu na nos mucha padła. *Cn. Ad.* 579. Niedotkliwe panieńskie łoża, jak ołtarze. *Łącz. Zw.* 30. (święte, nienaruszone). W punkcie honoru niedotkliwi, koniecznie dosyć czynienia się domagają. *Papr. W.* 1, 546. — *Similiter* Dotkliwy, łacny do dotknięcia, do poruszenia, wzruszenia, czuły, tkliwy, leicht zu rühren, zu bewegen, zu reizen, reizbar, empfindsam, empfindlich. Żołądek po chorobie bywa jeszcze dotkliwym, a siła trawiąca w nim słaba. *Perz. Lek.* 310. Nieszcześliwi ludzie są dotkliwemi za zwyczaj. *Teat.* 2, 21. Stroskany, ani łez zatrzymać, ani języka pohamować nie mógł; mąż, we wszech sprawach waleczny, w przygodach nad zamiar dotkliwy. *Pilch. Sall.* 254. Mało jest dusz dotkliwych. *Zab.* 8, 126. Domyślam się, co czuje dotkliwa dusza. *Teat.* 6, *b.* 50. — Niedotkliwy czém, niedający się poruszyć, nie do wzruszenia, bez czucia, gefühllos, nicht zu rühren, unbeweglich. Skąpiec chwałą niedotkliwy, do samych zmierza bogactw. *Zab.* 2, 95. §. Czujący, zmysł dotykania mający, fühlend, empfindend, den Vitalsinn habend. Zmarzłe członki śniegiem dopóty nacierać, póki się znowu dotkliwemi nie staną. *Perz. Cyr.* 2, 71. — §. *activ.* Poruszający, rührend, beweglich. Twoje oczy skromne, a przecię dotkliwe, Także obyczaje dworne i wstydliwe, Serce me tobie oddają. *Zimor. Siel.* 326. — *In malam part.* Bolesny, bolący, dokuczający, bodący, kolący, uszczypliwy, obraźliwy, schmerzend, schmerzlich, empfindlich, stechend, beißend, drückend. Piękne róże spadną, a tylko ciernie dotkliwe zostanie. *Zimor. Siel.* 320. Nieprześladowani

na życiu, znosimy ciężar równie dotkliwego uciemiężenia, bo na czci. *Kras. Pod.* 2, 156. Szli na nich straszliwie Bijąc, siekąc, ścinając, co mogli, dotkliwie. *Kmit. Spit. C. b.* Przezwiska sromotne a dotkliwe. *Eraz. Jęz. D.* 5, *b.* Ot cierpiem przymówki dotkliwe. *Groch. W.* 306. (*Boh.* důtkliwý *cavillatorius*, důtka *cavillum*). Odpowiada jéj z dotkliwą przykrością. *Teat.* 7. *c.* 4. DOTKNĄĆ, DOTKNĄĆ się, *cz. dk.*, Dotykać, dotykać się, *ndk.*, tknący lekko poruszyć, naruszyć, tak się do czego, lub część jaką do siebie, lub co do czego zbliżyć, żeby się stykać, abo żeby się stykało, leicht berühren, anrühren, betasten, rühren; *Boh.* dotknauti se, doteykám se, dotykam se; *Vind.* dotekniti, doteknem, dotekniti ſe, dotikati, dotikuvati ſe, ſe doteknit, ſe dotakniti, dotaknit, ſe dotàknem, dotiſniti, sadeniti; *Carn.* dotkniti, dotaknem, datikam, datikujem, datikuvati, datizhem, dotaknem se; *Croat.* doteknuti, doticzati, dotichem, dotikavam, dotikavati; *Dal.* dotaknuti, doticzam; *Rag.* dotecchi; *Slav.* dodivati se; *Sorab.* 1. dotkam, dotkam szo netżoho; *Sorab.* 2. pschimasch; *Ross.* дотнуться, дотыкаюсь, прикоснуться, прикасаться, дотронуться, дотрогиваться, осязать. Żebym też i szaty jego dotknęła, tedy będę zdrowa. 1 *Leop. Marc.* 5, 28. Skoro się *dotkła (dotknęła) szaty Pańskiéj, ozdrowiała. *W. Post. Mn.* 382. Skoro kościelnych stopniów *dotkli (dotknęli) się nogami.... *Otw. Ow.* 23. Nie dotykaj się rozpalonéj szyny. *Żegl. Ad.* 61. Kto się dotyka smoły, zmaże się od niéj. *Rys. Ad.* 24. Są rany, które się ani dotykać, ani uléczyć, nie dają. *Teat.* 48, *d.* 15. Palcem dotykać czego, mit dem Finger berühren. Mało palcem téj prawdy jego świętéj nie dotykamy. *Rej. Post. Q q* 3. *Rej. Apoc.* 25. Trzeba wszystko tak ukazać sędziemu, iżby się, jak mówią, palcem tego dotknął. *Gorn. Dz.* 98. Dotykany, którego się dotknąć można, dotkliwy, pod zmysły padający, fühlbar, sinnlich. Chrystus Pan był na świecie widomy i dotykany. *Salin.* 2, 144. — Dotykać się, posiadać zmysł dotykania, czucia, macania, być dotkliwym, fühlen können, den Gefühlsinn haben, fühlen, tasten, betasten, berühren. Pierwéj to mamy we swéj władzy, że możemy widziéć, słyszeć, dotknąć się; tożdopiero widzimy, słyszymy, dotykamy się. *Gorn. Dw.* 343. Dotykanie, dotknienie, dotknięcie, jeden z pięciu zmysłów, czucie, der Sinn des Gefühls, das Fühlen. (*Boh.* dotèenj, dotknutj, dotykanj; *Slov.* dotikani; *Croat.* dotekanye; *Sorab.* 1. dotkneno; *Vind.* dotik, dotiknenje; *Carn.* potip; *Rag.* têzanje; *Slav.* ticanje, pipanje). Prawdziwie się zmysł dotknienia odprawuje, gdy się człowiek rzeczy bezpośrednie dotyka. *Sak. Probl.* 91 et 89. Kiedy żyły suche się dotykają przez rzeczy jakiekolwiek, sprawuje się dotykanie. *Kirch. An.* 87. Wszystkie zmysły właściwie mówiąc, są częściami zmysłu dotykania. *Zool.* 54. — Dotykać się czego kąsek, liznąć, posmakować, przekąsić, przegryźć, skosztować, *libare*, *degustare*. *Cn. Th.* ein wenig berühren, kosten, schmecken. *Similiter* Była wieść, jakoby się miał komendant dotknąć pieniędzy Saladynowych, aby dopuścił wziąć fortecę. *Ustrz. Kr.* 2, 287. (że miał wziąć coś od Salad.). — Dotykać, dotykać się cielesnie, mieć sprawę cielesną z którą, (ein Frauenzimmer) berühren, (mit ihr zu thun haben). Śmiał mówić, iż się jéj nie dotykał, i iż dziewictwo jéj całe jest. *Sk. Dz.* 1049. (iż najmniejszéj cielesnéj sprawy z nią nie miał, er habe sie nicht angerührt). Co to za dziw, iż stary, zeszły, wstrzymał się, nie dotknąć téj wszetecznicy. *Gorn. Dw.* 278. Niedotkniony, nienaruszony, unberührt, unbetastet, unverletzt. Korona wstydu niedotknionego. *Birk. Dom.* 77. Dotykać, naruszać, nadwerężać, berühren, anrühren, verletzen. Mocował się z nim; a widząc, że go przemódz nie mógł, dotknął się żyły ledźwi jego, a natychmiast uwiedła. 3 *Leop. Genes.* 32, 25. (obraził żyłę. 1 *Leop.*). — Dotykać słowami, w mowie, w pismie, natrącać, wspominać, berühren, furz erwähnen. Miał kłopotów wiele, jakośmy wyżéj dotknęli, od nowochrzczeńców. *Boter.* 4, 14. Przydatki na końcu ksiąg dla gruntowniejszego rzeczy w księgach dotknionych wyrozumienia. *Petr. Et.* (natrąconych, wspomnionych, napomkniętych). — Dotykać kogo u sądu, powoływać, jeszcze i jego oskarżać, einen als Mitschuldigen angeben, anklagen, denonciren. Smyk Paweł nie tylko spółzłodzieja Piotra powołał, ale dotknął i Jakóba. *Oss. Wyr.* O tych, którzy słownie są pozwani albo u sądu dotknieni królewskiego. Gdy kto dotkniony odéjdzie od prawa, ma być skazan w przezysku w tém, o co dotknion jest; ale jeśli o winę będzie dotknion, a odéjdzie, nie dosyć czyniąc za winę, tedy.... *Herb. Stat.* 29. — *aliter* To w tém każdy może dotknąć rozumu swojego, chociajby mu i pisma nie stawało. *Rej. Post. N n n.* 4. (udać się do rozumu, radzić się roz. św. die Vernunft zu Hülfe nehmen, zu Rathe ziehen). — §. Dotykać słowy, przytyki dawać, przymawiać, przycinać, mit Worten angreifen, sticheln, anspielen. Jak on nieznacznie dotknął dwojakiego stanu, Dostało się i słudze, przymówił i panu. *Teat.* 46, *b.* 67. Wszczynam tę kwestyą, nie żebym miał jaki umysł dotknięcia tego czcigodnego stanu, ale.... *Mon.* 73, 50. Grecy przezwiski sromotnemi a dotkliwemi ludzi pletliwych dotykali. *Eraz. Jęz. D.* 5, *b.* Odpowiedź na to, co mój przeciwnik tak dotykającym wyraził sposobem. *Gaz. Nar.* 1, 178. (dolegliwym, przykrym, obrażliwym, beleidigend, zu nahe tretend). — Dotykać komu, w ogólności, dojeżdżać go, dokładać, już go tylko co nie obalić, śrzodki nieodparte nań wywrzeć, einem aufs äußerste zusetzen, ihm zu Leibe gehen. Dotknąć komu, do ostatka kogo dobić, dojechać, dociąć go do żywego, einem den Gnadenstoß geben, den letzten Stich versetzen. Terazże mu dotknął. *Oss. Wyr.* — *Theol.* Bóg dotyka kogo, doświadcza go przeciwnościami, spuszcza nań dolegliwości, Gott prüft, sucht heim. Joba Pan bóg dotknął na majętności i na dziatkach. *Dambr.* 476. Bóg wyzuł Joba z fortuny, dotknął go na ciele. *Chrośc. Job.* 3. Gdy nas bóg nawiedza i dotyka jakim frasunkiem, nie czyni to z gniewu. *Karnk. Kat.* 401. Jeżeli podobać się będzie niebu dotknąć cię nieszczęściem, wróć się do mnie. *Stas. Num.* 1, 41. *t'eprouver.* Według zwyczaju swego bozkiego, dotykał bóg świętego króla i nawiedził frasunkami wielkiemi. *Sk. Żyw.* 2, 131. Bóg mnie dotknął.

Teat. 18, 133. — *aliter.* Dotknion duchem ś. = natchnion, begeistert, beseelt, belebt. A on dotknion duchem ś., mówił.... *Rej. Post. K.* 1. §. Dotykać kogo, dolegać mu, ściągać się nań, obchodzić go, einen angehen, betreffen, treffen, bekümmern. Czy starców, czyli młodzież w wieku kwiecie, Równie dotyka śmiertelności prawo. *Kras. W. Ch.* 102. Nie mogąc być w swoich żalach cicha, Prawi im, co ją od syna dotyka. *Morszt.* 74. §. Dotykać, dotykać się, sich berühren, anstoßen, angränzen. Płaszczyzna, nie mająca więcéj nad jeden punkt spólny z kulą, kuli się dotyka. *Geom. Nar.* 2, 197. Te wsi się dotykają. *Oss. Wyr.* Początek dotyka się końca. *ib.* Dotykać kogo krwią, być blizkim krewnym, jemanden verwandt seyn. Dotknąć się kogo powinowactwem, sięgać go powinowactwem. *Cn. Th.*

DOTLEĆ, dotlał, dotleje *nijak. dk.*, do pewnego kresu potleć, bis wohin glimmen. DOTLIĆ, *cz. dk.*, tleniem dopalić, vollends verglimmen lassen, allmählig aufbrennen, verbrennen. Zbierz smutne włosy, Zbierz łzy, czego śmiertelne nie dotliły stosy Nieboszczyka małżonka. *Bardz. Tr.* 219.

DOTŁOCZYĆ *cz. dk.* DOTŁACZAĆ *ndk.*, dognieść, doniżyć, vollends niederdrücken, pognębić, doniszczyć, gänzlich unterdrücken, vernichten. — Dotłoczyć, tak natłoczyć, żeby pełno było, ani się więcéj mieściło, ganz vollpfropfen, anstopfen. — Dotłoczyć, tłoczenie kończyć, dotłaczanie skończyć, vollends auspressen, das Auspressen und Keltern beendigen. Ledwie za tydzień dotłoczy winogradów swoich zbioru. *Ld.* — *Boh.* dotlačiti, dotlačowati dodrukować, do końca wydrukować i wybić księgi. §. Dotłoczyć się czego, dotłoczyć czego, tłoczeniem osiądz, otrzymać, przyjść do czego, sich bis hin aufthürmen, pressend, drückend, drängend erreichen, erpressen, erringen. Jako muru piérwszego tłum trupów dotłoczy Wał równając, nań żołnierz skacze nieleniwo. *Bard. Luk.* 95.

DOTŁUC, dotłukł, *F.* dotłucze, dotłukę, *cz. dk.*, Dotłukać *ndk.*, stłuc co na piękne, do reszty potłuc, wytłuc, vollends zerschlagen, zerstampfen; *Boh.* dotlauct, dotlaucy, dotlaukl, dotluku, dotlaukati; *Ross.* дотолочь. §. Wycisnąć biciem, tłuczeniem, dobrze, do reszty, vollends ausstampfen, auspressen. Dotłuc siemienia, tak ziarno wytłuc, żeby się w nim nic soczystości nie zostało. *Ld.* — Więcéj jeszcze wytłuc, lub też wytłuczenie skończyć, noch mehr dazu ausstampfen; oder auch: alles vollends ausstampfen, das Ausstampfen beendigen. Dotłukłem już; dziś więcéj siemienia nie mam do tłuczenia na oléj. *Oss. Wyr.* — §. *Tr.* Wybić, wyłatać skórę, dojąć do żywego, dobić, domordować, wacker zuschlagen, drauf losschlagen, mit Schlägen bedecken, zudecken, tüchtig zusetzen. Pięścią komu dotłuc, *onerare pugnis. Mącz.* Miasto nie rychło się poddało, aż im dotłuczono z zamku. *Biel. Św.* 244. *b. Gwagn.* 85. §. *Zaimk.* Dotłuc się czego, przyjść tłuczeniem do czego, dokazać czego, durch Stampfen, Schlagen, erreichen, zu Wege bringen, erstampfen. Tłukąc raz po raz, dotłukł się oleju. *Oss. Wyr.* — Dobić się, ściągnąć na się, sich durch Schlagen, Raufen u. dergl. zuziehen. Dotłukł się guza. *Ld.* — Dowlec się, doleźć gdzie, dojść nawałęsawszy się tu i owdzie, mit Mühe und Noth endlich wohin gelangen. Nawycierawszy kątów, dotłukł się przecię do Warszawy. *Ld.*

DOTNIE *ob.* Dociąć.

DOTOCZYĆ *cz. dk.*, Dotaczać *ndk.*, zatoczyć aż gdzie, przytoczyć, bis wohin wälzen; *Croat.* dotochiti, dotakati; *Ross.* дотаскать, дотаскивать, достащить, докатать, докатывать, (дотачить, дотачивать wyślifować; дотачать przyszyć). Nigdy nie dotoczona w górę skała Zyzyfona. *Tward. Pasq.* 30. §. Dotoczyć dzieła tokarskiego, zupełnie tocząc wystawić, zaokrąglić, zu Ende drechseln, fertig drechseln. Dotoczył kuli. *Ld.* — *pass.* Dotoczyła się kula, zaokrągliła się, wypełniła się, toczeniem przyszła do okrągłości, die Kugel ist fertig gedrechselt. *Fig.* Dotoczyła się wojna, przestano wojnę toczyć, der Krieg hat ein Ende genommen, man hat aufgehört Krieg zu führen. *Impers.* Dotoczyło mu się, przyszło mu na nic, chlustał ale ustał, przestało mu się wieść, powodzić, urwało mu się, es hat mit seinem Glücke ein Ende; es glückt ihm nicht mehr; es ist aus, das Glücksrad ist abgelaufen. §. O płynach, cieklinach, dotoczyć, do końca utoczyć, vollends abzapfen. Więcéj jeszcze przytoczyć do już utoczonego płynu, noch mehr dazu zapfen; (*Croat.* dotochiti, dotakati, nadotáchem; *Carn.* datakam). Dotocz jeszcze dwa garce wina, będzie cztery. *Oss. Wyr.* Dotoczyć się czego, toczeniem, uciąganiem trafić na co, durch Abzapfen worauf kommen. Dotoczył się lagru. *Ld.* — §. O człowieku: dotoczyć się aż dokąd, taczając się wlec, bis wohin taumeln, taumelnd wohin gelangen. Dotoczył się przecię ten pijak wielkiém szczęściem do domu. *Oss. Wyr.*

DOTOPIĆ *cz. dk.* Dotapiać *ndk.*, do szczętu stopić, vollends schmelzen; *Ross.* дотапить, дотапливать. Dotopić się czego, stopić co, etwas durch Schmelzen in den Guß bringen; *Boh.* dotopiti se. §. Dotopić, zupełnie utopić, völlig versenken, untertauchen, eintauchen. Żeby w méj krwi swojego ludożerca Basza, Jak go porwie ochota, dotapiał pałasza. *Zab.* 15, 71.

DOTRĄBIĆ *cz. dk.*, dotrębuje *Pr.*, dotrębywać *częstotl.* do końca wytrąbić, zu Ende blasen auf der Trompete, austrompeten; *Rag.* dotrûbiti.

DOTRAWIĆ *cz. dk.* Dotrawiać *ndk.*, zupełnie przetrawić, ze wszystkiém strawić, vollends verdauen, gänzlich verdauen; (*Ross.* дотравить, дотравливать, wszystkę trawę spaść). Ryba niedotrawiona z ksieńca szczupakowego, ususzona i starta na proszek. *Comp. Med.* 616. Rzeczy surowe i i niedotrawione lepiéj przetrawiała. *Mon.* 71, 221. — §. *Tr.* Dogubić, doniszczyć, zupełnie wygładzić, vollends vernichten. Musi wkrótce zaginąć; Jéj głód na ostatek i ucisk dotrawi. *Przyb. Milt.* 373. Dotrawił świata. *Żebr. Ow.* 399.

DOTRWAĆ *nijak. dk.*, do końca wytrwać, wytrzymać, dostać, doczekać, ausdauern, ausharren, aushalten, anhalten bis zu Ende; *Boh.* dotrwati. Wiele ludzi pocznie; ale mało dotrwa. *Sk. Kaz.* 373. Początki często gorące bywają; ale do końca rzadko dotrwają. *Cn. Ad.* 866. Nie ten co począł, ale ten co dotrwał, koronę odniesie. *Sk. Żyw.* 2, 143. W śmierci mię mojéj odbieżą, a w pokusach nie dotrwają. *Sk. Kaz.* 14. Dobrze począł, by był dobrze dotrwał. *Sk. Dz.* 400. Dotrwanie, wytrwanie,

trwałość, wytrzymałość, die Ausdauer. Ś. Jan wielki statek i dotrwanie w pokusach po sobie pokazał. *Sk. Kaz.* 14. §. Dotrwać czego, doczekać się, dożyć, etwas erleben, erwarten, harrend erlangen, durch Ausdauer erreichen. Daj boże dotrwać starości poczesnéj, Nie bez czerstwości i lutni ucieszněj. *Petr. Hor. E.* 4. Dni żywota mego były krótkie, i nie dotrwałem lat przodków moich, które oni przeżyli na świecie. *Radz. Genes.* 47, 9. (nie doszły dni moje lat ojców moich. *Bibl. Gd.*).

DOTRZEĆ, dotarł, dotrze, dotrę *cz. dk.*, Docierać *ndk.*, dokruszyć, na drobne zetrzeć, domléć, dorznąć, vollends zerreiben, klein reiben; *Boh.* dotřjti, dotřel, dotru, dotjrati; *Rag.* dotarcjatti; *Ross.* дотереть, дотирать. Dacieram farby. *Cn. Th.* Dotrzyj téj farby na kamieniu. *Tr.* §. Docierać, ostatecznie nacierać, nalegać, siłę swoję na co wywierać, losgehen, losstürmen, mit aller Kraft andringen; *Boh.* dotjrati. Będę jeszcze docierał, może się zachwieje. *Teat.* 45, 29. Ale jeszcze kto będzie tém docierał, iż człowiek nie jest wynalezion żaden, aby częstokroć nie miał ustąpić z drogi do cnoty. *Modrz. Baz.* 33. — Docierać nieprzyjaciela, dobijać, zwycięztwa dopełniać, dogramiać nieprzyjaciela, dokończać zwycięztwa, dokonywać klęski, aufzureiben suchen, den Garaus machen wollen, aufs äußerste verfolgen. Dotrzeć kogo, dognębić, doniszczyć, wniwecz obrócić, aufreiben, den Garaus machen, vernichten. Dotarł nieprzyjaciela, że już się więcéj na siły nie zdobył. *Oss. Wyr.* — Dotrzeć komu, dojąć dobrze do żywego, doskórzyć, einem tüchtig zusetzen. Dotarła mu ciężka nędza. *Opal. Sat.* 47. — Docierać, przedzierać się aż na samo miejsce, dojeżdżać, dodążać, bis hin vordringen, eindringen, sich durcharbeiten. Dotarł na koniu aż do obozu nieprzyjacielskiego. *Oss. Wyr.* Chciał wywabić nieprzyjacioł, ale próżno pod nich samych dotarł, gdyż nikt się nie ruszył. *Gaz. Nar.* 2, 265. §. Docierać sprawy, rzeczy, interessu, targu, nalegać na dokończenie, zawarcie, ugodę, abzuschließen, zu beendigen suchen. Dotrzeć sprawy, interessu, dobić, dokończyć, zawrzeć, ugodzić, abschließen, abthun, abmachen, zu Stande bringen, beenden. Niech tego traktatu nie odkłada, ale wskok rzeczy dociera. *Tward. Wł.* 270. Ja ci życzę, targu docieraj co prędzéj, By więcéj kto za konia nie podał pieniędzy. *Min. Ryt.* 1, 316. Muszę teraz pośpieszać na pokoje królewskie i interessu docierać. *Boh. Kom.* 2, 551. Snadniéj drugich z obu stron punktów docierali, Aż dotarli na koniec. *Tward. W. D.* 2, 277. Dalejże, docieraj interessu. *Teat.* 3, *b.* 42. (popieraj aż do ukończenia). I dziś jeszcze żwawo roboty docierać będę. *ib.* 24, *b.* 22. Daléj, gdyśmy już zaczęli, dotrzyjmy końca. *Teat.* 23, 30. Dotarłem interessu, i już rzecz cała jest zakonkludowana. *Boh. Kom.* 4, 328. Udałem się tam, bym targu dotarł. *Zab.* 1, 187. Dotarcie czego, zawarcie, dokończenie, ukończenie, das Abschließen, die Abschließung, der Abschluß. Wyprawili posłów na dotarcie z Sułtanem związku, którego on żądał. *Ustr. Kr.* 1, 256. (cf. *Lat.* foedus icere, ferire). Marszałków deputowano na dotarcie unii z koroną. *Nies.* 1, 252. Pilne dotarcie interessu i dopatrzenie się wszystkich jego szczegółów. *Gaz. Nar.* 1, 187. *b.* — Dotrzeć, dokazać, do skutku doprowadzić, w brew przeszkodom wykonać, durchsetzen, ausrichten, erreichen, erlangen, zu Stande bringen. Sulla mniéj dbał o to, jeśli godziwym sposobem mógł dotrzeć swego; lecz całą myśl jedynie na to obrócił, aby swego dokazać. *Pilch. Sall.* 10. Nie dotarł, nie dopiął, na co się usadził. *Cn. Ad.* 579. Gdy się mu zamysły niesporo wiodą, postanawia, jakimkolwiek bądź sposobem swego dotrzeć. *Pilch. Sall.* 134. Patrzcie, co nasi czynią, na swych sejmiech wielkich, Poczną, ale nie dotrą, ruszać rzeczy wszelkich. *Biel. S. N.* 5. §. Dotrzeć się czego *zaimk.*, wytrzeć zupełnie, należycie, rein reiben, rein scheuern, blank scheuern. Dociéram się cyny, wycieram. *Cn. Th.* Dotrzeć się oczu, wzroku, trący otworzyć, die Augen aufreiben, reibend öffnen. Nasi w nocy na Turków uderzyli, a pierwéj, niżli oczu dotrą się poganie, zabój się srogi stał. *Tward. Wł.* 135. Jestem jak w obłoku, Ledwie mogę co widzieć i dotrzeć się wzroku. *Tward. Wł.* 1. Człowiek w spaniu swojém niedotarty. *Chrośc. Luk.* 155. (którego się dobudzić nie można, nicht zu ermuntern). — Dotrzeć się kogo, dotrzeć się duszy w kim, otrzeźwić zemdlałego, durch Reiben aus der Ohnmacht wieder zu sich bringen, einen Ohnmächtigen ermuntern. Omdlała księżna i nierychło jéj się dotarto, dolano. *Gorn. Dz.* 71.

DOTRZĄSNĄĆ *cz. jednt.*, Dotrząsać *ndk.*, do końca wytrząsać, vollends den Rest ausschütteln. Już Parka krótkich godzin mojego dotrząsa zegara. *Pot. Arg.* 385.

DOTRZEPAĆ *cz. dk.*, dotrzepie *F.*, dotrzepuje *Pr.*, dotrzepywać *częstotl.*, na czysto wytrzepać, trzepaniem wychędożyć, rein klopfen, rein ausklopfen; (*Ross.* дотрепать, дотрепливать = len wyczyścić). Dotrzepać się czego *zaimk. cz.*, zdołać wytrzepać, dochędożyć się czego trzepaniem, durch Klopfen rein bekommen. Tak był płaszcz zakurzony, żem się go ledwo dotrzepał. *Oss. Wyr.* — Dotrzepać się czego, dobrać się do czego trzepaniem, herausklopfen, durch Klopfen bis auf etwas kommen. Trzepałem to futrzysko, aż się dotrzepałem molów. *Ld.* §. Dotrzepać, dochłostać, dobić, tüchtig durchwalken, durchfuchteln, durchklopfen. *pr. et tr.* Dotrzepał go kijem. Dotrzepał Tatarów. *Oss.* Dotrzepać komu, dokuczyć mu, dosadzić, porazić go, einem tüchtig zusetzen, ihm warm machen. Starosta Kamieniecki Tatarom niemało zdobyczy odbił, i samym dotrzepał. *Gwagn.* 135. — *Zaimk.* Dotrzepać się czego, trzepaniem, biciem zarobić, zyskać, ściągnąć na się, nabawić się czego, sich durch Klopfen, Schlagen, Prügeln zuziehen, erwerben. Dotrzepał się, że mu ręka obwisła. Dotrzepał się tego na Jacku, że go Jacek za łeb pochwycił. *Oss. Wyr.* — *aliter* Dotrzepać się czego na kim, biciem czyli trzepaniem dowiedzieć się, wymęczyć, wymódz, mit Klopfen oder Schlagen herausbringen, erfahren, erzwingen. Dotrzepał się tego na Jacku, że on mu krowę ukradł. Dotrzepał się na żaku prawdy. §. Dotrzepywać skrzydłami, doganiać, dokładać, dolatywać, mit den Flügeln bis wohin schlagen, bis wohin mit den Flügeln klopfend fliegen. Orzeł lecący trzepał skrzydłami, i aż do gniazda dotrzepywał. — Dotrzępać się skrzydłami

dobić się gdzie, dowieźć się, dolecieć, bis wohin fliegen, (sich bis wohin schwingen). Dotrzepała się przecię czapla na drzewo. §. Dotrzepać, dogadać, dotrzpiotać, językiem domléć, zu Ende plappern. Dotrzepał pacierza. — *Zaimk.* Dotrzepać się, dosowizdrzałować się, dotrzpiotać się, mową, trzpiotowskiemi postępkami, sich durch Plappereyen, Windbeuteley zuziehen.

DOTRZEŹWIĆ się *cz. zaimk. dk.*, trzeźwieniem kogo do siebie przyprowadzić, ocucić, einen ermuntern, munter machen, wieder zu sich bringen. Wołała, żeby matkę jak najprędzéj trzéźwić; rzucali się wszyscy; lecz nie tak prędko dotrzéźwić się jéj mogli. *Niem. Kr.* 2, 143. Nie mógł się tych pijaków dotrzeźwić. *Oss. Str.* 4. §. *Passiv.* Dotrzeźwić się, wytrzeźwić się zupełnie, vollends nüchtern werden, vollends munter werden, ganz zu sich kommen. Już nie był bardzo pijany; a teraz się dotrzeźwił. *Oss. Wyr.*

DOTRZYMAĆ *cz. dk.*, dotrzymuje *Pr.*, Dotrzymywać *częstotl.*, dodzierżeć, utrzymać do pewnego czasu lub do końca, bis zu einer gewissen Zeit, oder bis zu Ende erhalten, festhalten, aufhalten, nicht los lassen; *Boh.* dodržeti, dodržjm dodržugi. Jastrzębie zającow bez pomocy psów dotrzymać same nie mogą. *Cresc.* 618. Nie mogliśmy go dotrzymać, iż był mocniejszy, nizli my. *Radz. Dan.* 13. 39. Nie dotrzymasz tego ciężaru. *Tr.* (nie uniesiesz, nie udźwigniesz, nie wytrzymasz). *Fig.* Nie proś tego od boga, czego pozyskawszy, dotrzymać nie możesz. *Zab.* 7, 226. *Koss.* — Dotrzymać, zatrzymać co w sobie do czasu, an sich behalten, bey sich behalten, nicht von sich geben, verhalten. Nie mógł potrzeby przyrodzonéj dotrzymać i popuścił. (cf. donieść). *Simil.* Dotrzymać sekretu, dochować, ein Geheimniß bey sich behalten. Pewien jestem, że ona tego sekretu dotrzyma z. *Boh. Kom.* 2, 519. — Dotrzymać słowa, obietnicy, przyrzeczenia, dochować, pełnić, sein Wort halten, sein Versprechen halten, erfüllen. Co kto raz stanowi, i przysięga potwierdzi, musi dotrzymywać. *Teat.* 44, 79. Można sto przeciw jednemu stawić, że słowa nie dotrzyma. *ib.* 3, *d.* 16. Nie obiecuj, kiedy dotrzymać nie możesz. 13, 11. Łatwiéj się obowiązać, niżli dotrzymać. *Mon.* 65, 219. Jużci on dotrzyma, t. j. dochowa słowa, tajemnicy. *Cn. Ad.* 206. — Dotrzymać placu, pola, kroku, dostać komu, utrzymać się na placu, w polu, w kroku, nie ustąpić, sich behaupten, nicht weichen, gleichen Schritt halten. Brutus i Kassyusz nie umieli dotrzymać kroku mścicielowi zabójstwa Cezara. *Kras. Hst.* 118. — Dotrzymać komu, wyrównać komu, wydołać, einem gewachsen seyn, es mit ihm aufnehmen, es ihm gleich thun. Jan pił serdecznie, ale i Maciéj dotrzymywał. Walek kadučznego łba, kiedy dotrzyma Wawrzkowi. — Dotrzymać kompanii, dotrwać w jakim towarzystwie, dopomódz kompanii, być równéj z kim ochoty, einem bis zu Ende Gesellschaft leisten. Pytasz-li, kto też mi kompanii dotrzymuje? jeden tylko, a to mój syn. *Pilch. Sen. list.* 2, 356. Jak cię kocham, niepodobna mi teraz dotrzymać ci kompanii. *Zab.* 2, 35. — *Absol.* Nie dotrzymać, nie domierzać, nie w równi trzymać, chwiać się, nicht still halten, wanken, schwanken. Kiedy serce drży z lękliwą duszą, I oko nie dotrzyma, i ręce drżeć muszą. *P. Kchan. Orl.* 1, 251. Ukwapliwy niedobrze wymierzył, Nie dotrzymał, i nie tam, kędy chciał uderzył. *ib.* §. *Zaimk.* Dotrzymać się na nogach, dostać do końca, sich bis zu einer gewissen Zeit aufrecht erhalten, auf den Füßen erhalten; wytrwać, wydołać, ausdauern. Kadučznie pili; on przecię dotrzymał się. *Oss. Wyr.* — Oprzeć się, sich behaupten, Widerstand leisten. Bili na niego, jednak się dotrzymał. *ib.* — W trzymaniu się czego wytrwać do pewnego czasu, bis wohin festhalten, nicht loslassen. Uchwyciwszy za wierzbę topielec, dotrzymał się jéj, aż z łódką przyjechali. *Oss. Wyr.* — Dochować się, (konserwować się), sich bis wohin aufbewahren, aufsparen. Dotrzymał się do lepszych czasów. — Nabawiać się czego trzymaniem, sich durch Halten, Aufhalten, Anhalten zuziehen. Zchwyciwszy za łeb Wojtka, ani go chcąc puścić, dotrzymał się, że czereda przypadła i wygarbowała mu skórę. *Oss. Wyr.* — Przytrzymywać do końca, erhalten, fest halten, so lange es nöthig ist. Ledwie się go mógł dotrzymać. *Ld.*

DOTUCZYĆ *cz. dok.*, Dotuczać *niedok.*, z pełna wytuczyć, dokarmić, wykarmić, vollends fett mästen. Jeśli wieprze w sobie robaki mają, takich nie dotuczysz, choćbyś im ruskie smażył pierohy, abo obartuchami nadziewał. *Haur. Ek.* 111. Dotuczanie wieprzów zbożem mełtém i żołędzią. *Gost. Ek.* 111. Dotuczyć się, dopaść się, dokarmić się, *med.*, stać się tucznym, sich ausmästen, fett werden. Stare gęsi za kilka niedziel ledwo się dotuczą; młode do trzydziestu dni będą do kuchni sprawne. *Haur. Sk.* 125. Ten się chlebem dotuczył, a ów słowem bożém. — Dotuczyć się czego, kogo, *act.*, dopaść się kogo, wytuczyć go, wirklich fett machen, fett mästen. Tak chudego wieprza kupił, że się go ledwie dotuczył. DOTUCZNY, a, e, — ie *adv.*, sposobny, zdolny do utuczenia, wykarmienia, posilny, tuczny, mästend, fett machend, sättigend, kräftig.

DOTYCHMIAST *adv. Temp.*, do teraźniejszego czasu, do dziś dnia, bis auf die jetzige Zeit, bis jetzt. Pamiątkę tę na owém miejscu dotychczas chowają. *W. Post. W.* 2, 329. *Farnow.* 61 *et* 56. Bulgarowie z Tatar wyszedłszy, zawojowali Tracyą, i dotychmiast dzierżą. *Lat. Kom. D.* 4, *b.* §. Póty. *Cn. Ad.* so lange. Takiego mają do więzienia wsadzić i dzierżeć w niém dotychmiast, póki stronie żałosnéj dosyć nie uczyni. *Stat. Lit.* 146. (cf. odtychmiast, natychmiast).

DOTYCZEĆ się *zaimk. dok.*, Dotyczać się *niedok.*, ściągać się do czego, betreffen, belangen, anlangen, angehen; (*Vind.* dotekniti, sadeniti). Dotycze się, co się tycze, dotycze, tego, owego. *Cn. Th.* Wszystkie księgi, któreby się dotyczały wiary chrześciańskiéj. *Baz. Hst.* 52. Ta część ustaw, które się sumnienia albo chwały bożéj dotyczą. *Sekl.* 76. Dotycze się to mnie, do tego mi. *Cn. Th.* — *Z opuszczoném się:* Co dotycze sprawy, tak się tłumaczył. DOTYCZNY, a, e, którego dotknąć można, berührbar. Piasek bardzo miałki i prawie ziarna niedotycznego, którego wielkości i dojźrzeć nie można. *Sien.* 600. *Math.* Dotyczna *cotangens. Jak. Mat.* 1, 223. (*Ross.* недоточенъ nie należący do czego, nie dzielący czego z kim).

1. DOTYKAĆ *ob.* Dotknąć, *ob.* Dotkać.

2. DOTYKAĆ komu *cz. dok.*, od słowa ty: do ostatniego go tykać, szafować obraźliwie słowem ty taki owaki, einen (ausduzen), ausschelten, heruntermachen. Dotykałże mu, dotykał. *Oss. Wyr.* Dotykać się, tykaniem, łżeniem przez słowa ty taki owaki, co albo na co zarobić, sich durch Schimpfen und Schelten zuziehen.

DOTYKALNOŚĆ, ści, *ż.* własność ciał, że mogą być za dotknięciem uczute, dotkliwość, die Betastbarkeit, Befühlbarkeit. DOTYKALNY, a, e, — ie, *adv.*, pod dotknięcie padający, dotkliwy, zmysłom podległy, betastbar, berührbar, fühlbar; *Bosn.* teghnutiv, scto se mosge tiçati; *Eccl.* осязный; *Ross.* ощутительный, осязаемый. Rzeczy naturalne dotykalne. *Hub. Wst.* 386. Dotykalnemi figurami majestat duchownych rzeczy okazano, abyśmy wedle pojęcia naszego figury widome do pomocy brali na jaśniejsze rozumienie. *Sk. Kaz.* 521. Niedotykalny *Ross.* неприкосновенный; *Eccl.* неприкасныя, некасный. — Dotykalny, gruby, do macania, grob, dick, zu greifen, handgreiflich. Dotykalna twoja nieumiejętność. *Żebr. Zw.* 159. Kto po téj dotykalnéj ćmie stawiając nogi, Potrafi sobie kręte wyprostować drogi? *Przyb. Milt.* 49. grube pamroki *ib.* DOTYKANIE *ob.* Dotknąć. *ob.* Dotkać.

DOTYRAĆ, DOTERAĆ *cz. dok.*, doniszczyć, vollends vernichten, aufreiben. *Żebr. Ow.* 364. *ob.* Dotrzeć.

DOTYSKOWAĆ *cz. niedok.*, mocno utyskować, sehr klagen, wimmern. Poczęli się żałować i dotyskować przed królem na rozwalenie kościoła. *Baz. Hist.* 18.

DOUCZYĆ *cz. dok.*, Douczać *niedok.*, doskonale wyuczyć kogo, lub czego więcéj jeszcze nauczyć kogo, einen völlig auslehren, oder auch: ihn noch etwas mehr dazu lehren; *Boh.* doučiti, doučowati; *Rag.* doucitti; *Ross.* доучить, доучивать. Douczyła dziéwki szyć. *Tr.* Douczyłem go łaciny. *ib.* cf. poduczyć. §. *Zaimk.* Douczyć się, doskonale nauczyć się, ganz auslernen, vollkommen erlernen, ausstudieren, *Boh.* doučiti se; *Sorab.* 1. dowuknucž; *Ross.* доучиться. Kto się nie douczy, albo przeuczy, szkodliwszym bywa od prostaka. *Fr. Ad.* 59. (cf. niedouk, przeżak, poduczyć się). Jeszcześ się wiary nie nauczył...., jeszcześ młody, jeszcześ się wiary nie douczył, a mistrzem kapłańskim być pragniesz! *Sk. Żyw.* 2, 400. (*ob.* Niedouk, niedouczeniec). *Ross.* доучка termin uczenia się, czas nauki, die Lehrzeit. Przynabyć umiejętności, umiejętność inną nową pomnożyć, noch dazu erlernen, noch zulernen. Zda mi się, iż się nowéj douczyła sztuki. *Hul. Ow.* 119.

DOWABIĆ *cz. dok.*, dowabiać *niedok.*, wabienie skończyć, zu Ende locken, zu locken aufhören; *Croat.* dovabiti, dovablyujem; *Dal.* dovabivam. — *Zaimk.* Dowabić się czego, kogo, w skutku przywabić, wabieniem zarobić lub ściągnąć na się, wirklich herbeylocken; durch Locken bewirken, verdienen, sich zuziehen.

DOWADZIĆ *cz. dok.*, Dowadzać *niedok.*, dowadzić komu, ostatniéj szkody kogo nabawić, zaszkodzić komu tak, iż za tém idzie jego niepomyślność, einem aufs äusserste schaden, ihn vollends zu Grunde richten. Dowadzić się *zaimk.*, skończyć wadzenie się, sich zu Ende zanken, sich vollends auszanken. Dowadzić się czego, wadzeniem się zyskać co albo co na się ściągnąć, sich etwas erzanken, durch Zanken an sich oder über sich bringen, sich zuziehen; *Boh.* dowaděti, dowádjm, dowadjwam a) *lascivire* b) *jurgare*, *objurgare*; dowaděnj *petulantia.*

DOWAGA, i, *ż.* doważanie, z pełna waga należyta, doważność, die Vollwichtigkeit, volles Gewicht. Niedowaga *Ross.* недовѣсъ, недовѣсокъ, провѣсъ.

DOWALAĆ *cz. dok.*, zreszta powalać, zupełnie zwalać, dobrudzić, vollends schmutzig machen, ganz abschmutzen; *Sorab.* 1. dawalacż.

DOWALIĆ *cz. dok.*, obalić co do gruntu, zwalić do reszty, zwaliska przyczynić, vollends umwerfen, niederwerfen, niederreißen, umreißen; noch mehr umwerfen, niederwerfen, niederreißen; (*Boh.* dowaliti; *Croat.* dovaliti, dovalyujem; *Dal.* dovalivam; *Ross.* довалять, доваливать dowalkować). Dowalił starego zamczyska, alboż nie dosyć gruzów było, czemu on ich jeszcze przyczynił? *Oss. Wyr.* §. Dorzucić, noch hinzu werfen, zuwerfen. Dowal jeszcze to. §. Dowalić kogo, dotłuc, vollends niederhauen, niederwerfen, zu Boden schlagen. Dowalił go pałką w łeb, i już oto bez ducha. *Ld.* §. Dowalić komu, całą swoją siłą komu dojać, dołożyć, mit ganzer Kraft auf einen losdonnern. Dowalił mu na urząd. *Oss. Wyr.* §. *Zaimk.* Dowalić się, *pass.* obalić się ze szczętem, vollends hinstürzen. §. *Act.* Dowalić się czego, zdołać zupełnemu wywaleniu, lub też waleniem nabyć czyli ściągnąć na się, wirklich ganz umwerfen, das völlige Umwerfen zu Stande bringen; durch Umwerfen, Niederreißen zuziehen.

DOWARTY *ob.* Dowrzeć.

DOWAR, u, *m.*, DOWAREK, rku, *m.*, DOWARZANIE, ia, *n.*, dogotowywanie, das Gardkochen, Garmachen. Słonina na wina dowarek tylko swojej w lato. *Zab.* 4, 279. [illegible] — Niedowarek *ob.* Niedowarzony, pod niedostępn. DOWARZYĆ *cz. dok.*, Dowarzać *niedok.*, uwarzyć zupełnie, dogotować, dopiec, vollends gar kochen, gar kochen; *Boh.* dowařiti, dowařowati; *Sorab.* 1. dowariecż; *Ross.* доварить, доваривать, доспѣвать, доспѣвать. Nim stoły nastawiono, nim się w kuchni dowarza.... *Pot. Arg.* 179. ehe es in der Küche gar wird. Krzykną na kucharze, niech że gęsi, indory, piecze i dowarza. *Teat.* 43, *c.* 65. *Wyb.* Niedowarzona ryba żołądkowi szkodliwa. *Haur. Sk.* 144. Boleści żołądka pochodzą z niedopieczonych i niedowarzonych potraw. *ib.* 393. — Dowarzyć, więcéj jeszcze przywarzyć, żeby dostatkiem było, noch mehr hinzu kochen, sieden. §. *Fig.* Dowarzyć co, dojźrzałość czego sprawić, etwas zur Reife bringen, reifen lassen, gar machen. Zakwitną bujnym zasiewem zagony, Dowarzy kłosów pełnych niebo lato. *Zab.* 13, 6. Grono jeszcze zielone, Od słońca nie dowarzone. *Jak. Baj.* 108. Z jednego drzewa figa niedoźrzała A druga wisi słońcem dowarzona. *P. Kochan. Jer.* 400. — *Transl.* To człowiek młody, trzebaby go dowarzyć; pstro jeszcze w głowie; jeszcze zielony; potrzebuje, żeby dojźrzał. — Niedowarzony człowiek, niedowarek, ein Unreifer, Unerfahrner. Niedowarzony mędrek wystawuje na widok mniemaną swą umiejętność. *Mon.* 75, 715. Byli jeszcze niedowarki, a jeszcze byli nie poznali prawéj dobrotliwości jego. *Rej. Post. H.* 7. Dzieło niedowarzone nie doskonałe, niewytrawne, ein unreifes

Werk. Komedye jego są jakoś nundne, i mogę rzéc niedowarzone. *Teat.* 34, *b. H.* 2. §. Mróz dowarza, zmraża, zawiędnia co, der Frost rührt z. B. das Laub, macht es schrumpflich, schrumpft es zusammen. Mróz już dowarzył kwiecia. §. Dowarzyć, doknować czego, dokuć, einen Anschlag fertig schmieden, ausbrüten. Dowarzył swoich zamysłów. §. Dowarzyć majątku, dotrwonić, *decoquere rem familiarem*, durchbringen, vergeuden. §. Dowarzyć się, *pass.* dogotować się, stać się warzeniem zdatnym do jedzenia, gar werden, gar sieden. Kasza w garku już się dowarzyła. — Dowarzyć się czego, dokazać, aby się co dowarzyło, etwas gar bekommen. Nie mogłem się dowarzyć tego grochu. — Warząc zarobić, lub czego się nabawić, sich durch Kochen, Sieden erwerben oder zuziehen. *Fig.* Knując, gmatwając, intrygując, wichrząc, nabawić się, sich durch Ränke u. s. w. zuziehen.

DOWAŻNY, a, e, — ie *adv.*, z pełna ważny, pełnéj należytéj wagi, vollwichtig; *Vind.* zieloyagen, poune vage, dobre vage, pounovagast. DOWAŻYĆ *cz. dok.*, Doważać *niedok.*, naważyć ile należy, w zupełnéj wadze dawać, volles Gewicht geben, gehörig abwägen; *Boh.* dowažiti, dowažowati, dowažugi; *Ross.* довѣсить, довѣшивать. Kradną, którzy nie domierzą, nie doważą, nie doliczą. *Karnk. Kat.* 353. *Fig.* Doważyć komu, dać mu dobre pensa, dopiéc na urząd, dojąć mu do żywego, einem voll auf zu schaffen machen, ihm wacker zusetzen. — Doważyć czego, do reszty odważyć, puścić i resztę na los, vollends den Rest daran wagen, alles Übrige noch daran setzen. Kto już wiele na szczęście odważył, powinien i reszty doważyć. *Oss. Wyr.* — Doważyć, wysadzić podłożeniem czego, vollends herausheben. Doważył drzwi. §. *Nijak.* Doważać, należytą wagę mieć, ważnym być, ciężkością swoją wagi dójść, vollwichtig seyn, voll wiegen. Doważa talar, czerwony złoty. *Cn. Th.* Czegoby czerwony złoty nie doważał, aby jeden drugiemu monetą dokładał. *Star. Mon. A.* 3. Nadgroda za zasługi, niech rychléj wybije z klóby, niżliby co niedoważać miała. *Gorn. Dw.* 375. Doważać kogo, być komu równym, einem aufwiegen, ihm gleich kommen. Wirgiliusz zapewne doważa Homera. §. *Zaimk.* Doważyć się, dójść wagi czego, mit Wiegen, Abwiegen fertig werden. Doważyć się złota. — Narobić sobie czego ważeniem, sich durch Wiegen, Abwiegen zuziehen. Ważąc dukaty i brakując, doważył się tego, że kupcy od niego odeszli. *Oss. Wyr.* — Doważyć się do czego, sich woran machen, sich worüber hermachen. Doważył się do jego szkatuły. — Doważyć się czego, odważyć się na co, sich woran wagen.

DOWCIP, u, *m.* DOWCIPEK, pku, *m. zdrobn.*, *DOCHCIP *Stryjk.* 586. *DOFCIP *Mącz.*, szybkość, bystrość, zwrotność myśli, dar przyrodzenia, Kopf, Mutterwitz, Witz; *Boh.* wtjp, duwtip, (duwtip *conjectura*, wtjpiti se *conjicere*, *facile assequi*, cf. wścibić); *Slovac.* wtip *docilitas;* (*Sorab.* 1. čžipnoscż *curiositas*); *Ross.* остроумie, смыслъ, смысслъ; *Eccl.* благоухищренie; (*Carn.* shtâta = geniusz). Geniusz różni się od dowcipu. Dowcip iskry, geniusz zaś płomień wydaje; dowcip do pojmowania rzeczy wynalezionych pomaga; geniusz nowe wynajduje. *Teat.* 24, 43. *Czrtr.* Polacy na wyrażenie Francuzkiego génie, przydają przymiotniki do słowa dowcip, niejako podbijające go w górę, n. p. niezrówny, największy dowcip. *Oss. Wyr.* Szczególnie dowcip, ten dar umysłu, który między wielą rzeczami z łatwością obejmuje związki i stosunki, podobieństwo i równość. *Pir. Wym.* 1. Prz. 4. Dowcip, śmiałek z natury, strój awanturzysty Na nim, częstokroć w mowie i w sprawie trzpiot czysty. *Zab.* 14, 52. Dowcip w górę wyniesiony. *Zab.* 1, 40. Miłość bystrego dowcipu zabawą. *Hul. Ow.* 65. Dowcip dobry, rzadko z pamięcią dobrą. *Cn. Ad.* 207. Dowcip czasem potrzebny; ale rozum zawsze. *Zab.* 14, 50. Bywa i w dzieciach rozum, ale z rzadka, i bardziéj dowcip, niż się rozum zowie. *Jabł. Ez.* 134. §. Dowcipek, pospolicie z przyganą; niedoźrzały, niedowarzony, fałszywy dowcip, unächter, seyn sollender Witz. On się sroży, na muszki nieszkodne naciera, I młody na ich zabój dowcipek wywiera. *Toł. Saut.* 23. Przykład Seneki namnożył owych dowcipków. *Pir. Wym.* 160. §. Sztuka, fortel, ein Kunstgriff, ein Kniff, Streich. Zaszedł na niego tym dowcipem. Zażył go takim dowcipem. DOWCIPNOŚĆ, ści, *ż.* siła dowcipu, płód dowcipu, własność dowcipu i co z niéj pochodzi, przyczyna i skutek, przemyślność, Witzigkeit, Witz, Gabe des Witzes, Product des Witzes; *Boh.* wtipnost, duwtipnost; *Slovac.* wtipnost, schopnost *solertia; Vind.* savitnost, potuhnjenost; *Ross.* замысловатость. Książki letkie, przez zbytek dowcipności nudne. *Pir. Wym.* 161. Lubią rymy dowcipność, lecz nie zbyt wytworną, W igraszkach słów masz tylko ozdobę pozorną. *Dmoch. Szt. R.* 33. Niedowcipność, tępość, niepojętność, die Stumpfheit. Duch ś. naszéj niedowcipności poradził. *Sekl.* 86. DOWCIPNY, a, e, — ie *adv.*, pełen dowcipu, przemyślny, trefny, z konceptem, witzig, gewitzt; *Boh.* wtipný, duwtipný; *Slovac.* ostrow'tipni, wtipný, schopny *docilis*; (*Sorab.* 1. čžipnĕ *curiosus*); *Vind.* savit, potuhnjen, globozhen, sbrifan, tenak; *Ross.* замысловатый, умный, уменъ, остроумный; *Eccl.* благоухищренный. Dowcipny, rozumu bystrego poczuje wnet i pozna, domyśli się. *Cn. Ad.* 207. Dowcipni pospolicie niedbali. *Cn. Ad.* 207. Na wojnie trzeba być dowcipnym na nieprzyjaciela, a ostrożnym od nieprzyjaciela. *Lub. Roz.* 556. Dowcipny jestem *Eccl.* благоухищряю. Fałszywie dowcipny, dowcipek, DOWCIPNIK, ein Witzling. Zginie mądrość od nich i od ich mędrków, a roztropność od tych dowcipników ich. *Rej. Post. N n.* 6. Niedowcipny, *Ross.* недѣльный; (*Slovac.* dowtipilka *metonymia*).

DOWECOWAĆ *cz. dok.*, do reszty wywecować, vollends zu Ende wetzen, fertig wetzen oder schleifen; *Boh.* dobrausiti, dobrausym, dobrušowatj, dobrušugi.

DOWIAĆ, *F.* dowieje *cz. dok.*, Dowionać *Fut.*, dowionie, dowionę *jednotl.*, Dowiewać *niedok.*, wiejąc dójść aż do, bis wohin wehen, anwehen, bewehen; (*Vind.* dopihati). Niż go dowieją austry Włoskie, użyje trudności jeszcze, ostre przebywając drogi. *Tward. Wł.* 165.

*DOWIAD, u, *m*, DOWIADYWANIE się, DOWIADYWANIE, DOWIADOWANIE, badanie, domacywanie się czego, szukanie wiadomości o czym, szlakowanie czego, das Erkundigen, die Erkundigung, Nachfrage, die Nachforschung, Unter-

suchung; *Ross.* справка. Posłał do Polski brata dla obejrzenia ziemi i dowiadu u samego Konrada, jeśliby to za jego wolą było. *Nar. Hst.* 4, 215. Wielkie między doktorami świętemi jest dowiadowanie, jako, kiedy i gdzie matka bozka z tego świata ustąpiła. *Sk. Dz.* 33. Swiebodnie zabijali, bez wszego wkładania w to zwierzchności królewskiéj, abo też dowiadowania. 1 *Leop.* 3 *Macch.* 7. (bez indagacyi, inkwizycyi, inkwirowania). *DOWIADAĆ się, DOWIADYWAĆ się *zaimk.*, *cz. niedok.*, dowiaduje się *Pr.*, badać, dopytywać się, przepytywać się, zasiągać wiadomości, sich erkundigen, nachfragen, nachforschen, forschen; *Boh.* zwjdati; *Vind.* posveduvatise, isveduvati, posnanjatise; *Ross.* навѣдываться, освѣдомиться, развѣдывать. DOWIEDZIEĆ się, *Fut.*, dowie się, dowiem się, *Pr.*, dowiaduje się *zaimk.*, *cz. dok.*, powziąć wiadomość, erfahren, in Erfahrung bringen, erforschen, vernehmen, hören; *Boh.* dowěděti se, dowjm se, zwěděti, zwjm, (cf. wzwiedzieć); *Croat.* dovedatisze; *Vind.* svedeti, sastopiti; *Rag.* dosvjestitise; *Ross.* довѣдаться, довѣдываться, свѣдать, извѣститься, извѣщусь, внушить, внушать, внимать, внемлю, увѣдать, увѣдѣти, увѣдомиться; *Eccl.* провѣдѣти, провѣдать. Matki swéj, dziatki, pytajcie, A u niéj się dowiadajcie. *M. Kochan. Dz.* 303. Jako nie możesz tych rzeczy, które są w głębokości morskiéj, ani się dowiadać, ani widzieć; tak nie może żaden na ziemi widzieć syna bożego. 1 *Leop.* 4 *Ezdr.* 13, 52. Dowiadowano się tego, ktoby to uczynił, ale się tego dowiedzieć nie było można. *Baz. Sk.* 243. Teraz się było dowiadać, Kto ma naprzód z konia spadać. *J. Kochan. Dz.* 244. Przystąpiłem do jednego i dowiadowałem się od niego prawdziwéj rzeczy o tym. *Leop. Dan.* 7, 16. Codziennie on o jéj dowiadywał się zdrowiu. *Niemc. Kr.* 4, 92. Kto się zbytecznie czego dowiaduje, Częstokroć bardzo więc tego żałuje. *Past. F.* 287. Niestety! chciałbym wiedzieć; dowiedzieć się boję. *Zabł. Amf.* 88. Nie jest rzecz tak skryta, żeby się o niéj nie dowiedziano. *Leop. Luc.* 8, 17. Na wojnie, kto się wprzód o kim dowie, ten go i ubieży. *Pot. Pocz.* 319. Nie wie do tych czas o twoich postępkach; ale się dowie. *Teat.* 22, 10. Dowiedzenie się, powzięta wiadomość, die Nachricht. — Dowiadywacz, dowiadujący się, der Erkundiger, Nachforscher; *Vind.* sveduvauz, napoprashar.

DOWIARSTWO, a, *n.*, dowierzanie, wiara w kim, ufność, das Zutrauen, Glauben, Vertrauen. *Tr. ob.* Niedowiarstwo.

DOWIĄZAĆ *cz. dok.*, Dowiązywać *częstotl.*, dowiązuje *Pr.*, mocniéj jeszcze zawiązać lub więcéj jeszcze czego przywiązać, vollends anbinden, noch mehr binden; *Boh.* dowázati, dowáži, dowazugi; *Vind.* dovesati; *Ross.* довязать, довязывать, (довязати völlig zustricken dodziać, dorobić pończochy).

DOWIĆ *cz. dok*, Dowijać *niedok*, wicie dokończyć, zu Ende winden, fertig winden; *Ross.* довить, довивать. Po łące piękna panienka Chodzi kwiatki zbierając, a dowija wianka. *Rej. Wiz.* 126. — Zwić do końca, do reszty, dosnuć, vollends abwinden. Mnie końca nici dowijają prządki. *Pot. Syl.* 362. Kłoto dowiła przędziona. *P. Kochan. Orl.* 1, 277. Pragnąłem duszę podać, gdybykolwiek były Nieprzejednane siostry przędzy swéj dowiły. *J. Kochan. Dz.* 286. Dowicie, dowijanie *Ross.* довивка. §. Dowić się czego, dokazać, żeby się co porządnie zwiło, das Abwinden zu Stande bringen. Tak był poplątany jedwab', że ledwie się go dowiłem. — Dójść czego wiciem, durch Winden, Abwinden erreichen, erlangen. Dowił się kłębka po nici. — Wiciem złe lub dobre na siebie ściągnąć, *fig.* sich durch (Winden, Wickeln) Drehereyen zuziehen. Jak zaczął matać, kręcić, wić, dowił się postronka na szyję. *Ld.* — Dosnuć się aż gdzie, dójść z letka, z niechcenia dokąd, bis wohin schlendern, schlendernd gelangen. Dowił się przecię do miasta, aleć się i tu i owdzie wił i kręcił.

DOWIDZIEĆ *ob.* Niedowidzieć. DOWIEDZIE, DOWIEDZIONY, Dowiodę *ob.* Dowieść. DOWIEDZIEĆ się *ob.* Dowiadywać się.

DOWIEŃCZYĆ *cz. dok.*, Dowieńczać *niedok.*, wieńczenia dokończyć, do reszty uwieńczyć, das Bekränzen endigen, vollends bekränzen; *Ross.* довѣнчать.

DOWIERAĆ *ob.* Dowrzeć.

DOWIERCIĆ *cz. dok.*, Dowiertywać *częstotl.*, Dowiertuje *Pr.* do końca powiercić, wywiercić, przewiercić, vollends ausbohren, nachbohren; *Ross.* досверлить, досверливать. — *Zaimk.* Dowiercić się, *pass.* nachgebohrt werden. Jedni leją armatę w pełnéj miąższości, a potym wiercą kanał; drudzy zasadzają w pośród formy drąg rdzenny, cokolwiek mniejszéj średnicy niż kanał ma być, która po odlaniu dopiero dowiertuje się do swojéj miary. *Jak. Art.* 1, 187. Komora w moździerzu wierci się zawsze cała; kanał zaś tylko dowiertuje się i gładzi. *ib.* 2, 8. — Dowiercić się czego, dokazać wywiercenia, etwas wirklich erbohren, aufbohren, durchbohren. — Wierceniem dójść czego, zarobić, ściągnąć na się, durch Bohren worauf stoßen, mit Bohren verdienen, sich durch Bohren zuziehen.

DOWIERNORĘCTWO, a, *n.* mańof, leństwo, das Lehn, die Lehnbarkeit, Lehnsunterwürfigkeit, das Fideicommiß. Usiłowanie dowieść, że Kazimierz II. książęta Mazowieckie od hołdowania i dowiernorectwa wyłączył. *Krom.* 644. *e dediticiis exemptos.* DOWIERNORĘCZNY, a, e, — ie *adv.*, lenny, lenniczy, *fidei commissus*, Lehns=, lehnbar. Król po śmierci dowiernoręcznych dzierżawców, którzy potomka męzkiego nie odumierają, w dobra pozostałe ma następować. *Krom.* 644. *dediticius*, *feudalis.* (cf. dzierżeć co n. p. żupy), do wiernych rąk, albo ku wiernéj ręce. *Herb. Stat.* 102. *Boh.* duwernik *sequester*, duwerný *fiduciarius.* DOWIERNOŚĆ, ści, *ż.* zupełna w kim wiara, dowierzanie, zaufanie, ufność, völliges Vertrauen, Glaube, Zuversicht; *Boh.* et *Slovac.* duwěrnost; *Sorab.* 1. dowernoscž; *Ross.* довѣренность, (= wiara, kredyt, pełnomocnictwo). Kniemu wołajmy w swéj uniżoności, A ustawnie żądajmy z całéj dowierności. *Kanc. Gd.* 173. *Ryb. Ps.* 24. DOWIERNY, a, e, — ie *adv.*, dowierzający, ufny, zaufny, vertrauenvoll, vertrauend; *Boh.* duwerný. Modlić się bogu dowiernie. *Hbst. Odp. H.* 7. Umysłem niedowiernym niewierniku wahasz się. *Zygr. Gon.* 159. Zły a niedowierny chrześcianin. *Rej. Post. R r.* 4. Serca ludzkie niedowierne. *ib. M.* 3. (*ob.* Niedowiarstwo).

DOWIERTUJĘ, DOWIERTYWAĆ *ob.* Dowiercić.

DOWIERZYĆ *med. dok.*, Dowierzać *niedok.*, zupełną wiarę

komu lub czemu dawać, zupełnéj wiary do czego przychylać, ufać, vollkommnen Glauben geben, völlig glauben, vertrauen, trauen; *Boh.* dowěřiti se; *Slavac.* dauwěrugi, duwěrugi se; *Sorab.* 2. dowěrisch; *Sorab* 1. dowěram szo, dowěřu; *Vind.* vupasti, fe sanesti, sanashati fe; *Ross.* довѣрить, довѣрять. Żadnego dnia odtąd, żadnéj nocy nie miał spokojnéj; ani miejscu, ani komukolwiek z ludzi, ani czasowi dowierzał; swego równie, jako nieprzyjaciela lękał się, na wszystkie się strony oglądał. *Pilch. Sall.* 259. Roztropną zdanie nasze szalą trzeba mierzyć; Źle jest nadto dowierzać, gorzéj nic nie wierzyć. *Kras. W.* 12. Jużci lepiéj dowierzać, niżli zbyt nie wierzyć, Strzegąc się by nie ująć, lepiéj i nadmierzyć. *Kras. List.* 2, 103. Ostrożny Władysław nikomu się nie powierzał, nikomu nie dowierzał. *Krom.* 310. Kto dowierza, żałuje. *Pot. Arg.* 98. Dowierzaj sobie, dowierzaj, aż cię to zdradzi. *Teat.* 16, c. 81. Nie dowierzać innym jest to rzecz tym tylko przyzwoita, którzy sami sobie dowierzać nie mogą. *Zab.* 13, 76. W niektórych okolicznościach lepiéj jest być oszukanym, niżeli pokazać się nie dowierzającym. *Pilch. Sen.* 232. (podejrzliwym, mißtrauisch, *Ross.* недовѣрчивый). Prędkie do podejrzenia, i niedowierzające jest tyraństwo. *Krom.* 239. Dowierzanie, ufność, zaufanie, das Zutrauen, Vertrauen, Trauen. Psuje się czeladź zbytniém dowierzaniem, niedozorem, łagodnością niewczesną. *Kras. Pod.* 2, 82. Niedowierzanie, podejźrzliwość, podejźrzenie, das Mißtrauen; *Ross.* недовѣрка, недовѣріе, недовѣреніе, недовѣрчивость; *Eccl.* обинованіе. Tym się wydaje niedowierzanie, gdy chory niepokłada zupełnéj ufności w przyrzeczeniach swego lekarza; ale każdego się o radę i zdanie pyta. *Perz. Lek.* 359. Niedowierzanie We Pana powinnoby mię urazić. *Teat.* 26, 85.

DOWIEŚĆ, DOWIEŚDŹ, iodł *cz. dok.*, dowiedzie, dowiodę *Fut.*, Dowodzić *niedok.*, doprowadzić aż do, bis wohin führen, abführen, geleiten; *Boh.* dowesti, dowedl, dowedu, dowoditi; *Slovac.* dowésti, dowoditi; *Slavon.* dovesti; *Vind.* dovositi; *Bosn.* douesti, priuesti, dopegljati; *Rag.* dovèsti; dovodim, *Dal.* dovoditi; *Sorab.* 2. dowascž; *Sorab.* 1. dowedu; *Ross.* довесть, доводить. Będzieszże ty mógł dowieść syna mojego do Gabelusa? 1 *Leop. Tob.* 5, 14. Dowiedziesz owce do brata swego. 1 *Leop. Deut.* 22. Teć światłości mię przywiodły i dowiodły na górę twą świętą i do przybytków twoich. 1 *Leop. Ps.* 42, 3. Każda swywola wnet guzy dowiedzie. *Rej. Wiz.* 144. (przyniesie, zuziehen, bringen über einen). §. Dokazać, sprawić, do skutku przyprowadzić, ausrichten, ins Werk stellen, es wozu bringen, es durchsetzen, bewirken, bewerkstelligen, zu Stande bringen; (*Carn.* dapernasham). Jednym słowem uzdrowić zarażonego; tego żaden człowiek na świecie nigdyby był nie dowiódł. *Rej. Post. H.* 7. Serce straszliwe a czegoż dowiedzie, I sławę traci i guzu dojedzie. *Rej. Zw.* 212. Fulkon dowiódł przecię, że Władysława obrano. *Krom.* 213. Unii dowiódł, zbracił Polskę z Litwą. *Stryjk. Gon. L.* 3. Nie mogąc tego dowieść, na co się byli nasadzili, mszczą się złym językiem. *Gorn. Dw.* 272. Czego dobrocią dójść nie mogą, złością dowieść chcą. *ib.* 286. Sprawując się według czasu, dowiedziesz tego, iż się każdy ucieszy twoim towarzystwem. *ib.* 121. Z bratem długo wojnę zwodził, i dowiódł tego, iż go z państwa wygnał. *Sk. Dz.* 2. Alexander naprawować chciał obyczaje Rzymian, ale tego dowieść nie mógł; kusił się po nim i Filip, ale także nic nie przemógł. *Sk. Dz.* 115. By też natura wszystkę siłę swą na to obróciła, tego nie dowiedzie, żeby się odstało, co się stało. *Gorn. Sen.* 598. Usposobił go, aby rzeczy wielkich, Rzpltéj pożytecznych, dowodził. *Budn. Cyc. Pow.* 35. §. Dowieść na kim, wyjednać, wymódz po nim, von einem erlangen. Ukazawszy królowi przysięgę w konstytucyi, łatwie dowiedziemy sobie na nim prawdziwéj exekucyi. *Orzech. Qu.* 18. — §. Dowieść, dowodami wywieść, okazać, przeprzeć, beweisen, erweisen, darthun. Dowodzić, próbować, wywodzić, twierdzić dowodami, starać się by dowieść, zu beweisen suchen, Beweis führen, anführen, anbringen; *Boh.* doljčiti, doljčjm, doliěugi, dokazati, dokazowati; *Slovac.* duwozugi; *Sorab.* 2. hopokazasch; *Sorab.* 1. dowescž, wopokaſacž, dopukažu, yene z druhoho dopokazuyu; *Bosn.* razlosgiti, s' razlozima istinu kazati; *Rag.* potvarditti, doistiniti, pokâzati; *Vind.* svishati, dokasati, skasati, previshati, naozhititi, ozhituvati, dopovedeti, doresnizhati; *Ross.* доказать, доказывать, уличить, уличать (cf. lice). Chcemy tego słowy pisma ś. dowieść a prawie jako palcem ukazać. *Baz. Hst.* 287. Tym świadectwem trzech bozkich w jednéj istności osób dowodzi. *Smotr. Ex.* 44. On dawnością allegując albo dowodząc tak pisze. *Wiśn.* 393. Chciał sprawy swojéj dowodzić świadkami; ale jéj nie dowiódł. *Chel. Pr.* 39. I ci, co niewarci, bywają w znacznych miejscach, nic to nie dowodzi za niemi. *Dwor. A.* 1. — Dowodzić na kogo, zadawać komu, przeświadczać kogo, gegen einen anbringen, einwenden, ihn beschuldigen. Ktoby na kogo co dowodził, a nie dowiódł, tedy ma go u prawa nawiązać. *Stat. Lit.* 200. Ktoby na kogo co niesprawiedliwie w tych rzeczach wiódł, a nie dowiódł, karan być ma. *Stat. Lit.* 2. Kto na kogo wiedzie, a nie dowiedzie, karan będzie. *ib.* Ktoby na którego świadka co dowodził, a nie dowiódł, tedy ma go u prawa nawiązać. *Stat. Lit.* 200. Ukrzywdzony, sprawiedliwości sobie dowodzić ma przed komissarzami. *ib.* 95. (dowodnie dowodzić, szukać, sein Recht mit Beweisgründen suchen, darthun). Dowodzenie, dowód, dowódne okazywanie, die Beweisführung, der Beweis; *Rag.* pókaza, râzlogh; *Ross.* улика. *Math.* demonstratio. *Geom. Nar.* 1, 15. §. Dowodzić, przewodzić, przewodniczyć, naczelnikiem być, komenderować, commandiren, anführen, führen, an der Spitze stehen; *Ross.* предводительствовать, предводить, предвожу; *Eccl.* предвожду. Officyer, dowodzący oddziałem żołnierzy, na utrzymanie porządku wyznaczonych. *N. Pam.* 10, 30. Okiem, głosem, obrotem i ręką dowodzi. *Leszcz. Cl.* 75. Panować, herrschen, die Herrschaft führen. Owi, co do zamku z ogniem podbiegali, Chcieli nad cesarzem swém prawem dowodzić. *Bardz. Tr.* 576. Lacka młodzi, W któréj niezwiędła laty krew dowodzi. *Susz. Pieśn.* 1 *B.* 3.

DOWIESIĆ *cz. dok*, Dowieszać *niedok.*, skończyć wieszanie, powieszanie, więcéj jeszcze pozawieszać, das Hangen, Auf-

hangen endigen, vollends aufhängen, noch mehr dazu hängen; *Ross.* довѣшать, довѣшивать.

DOWIEWAĆ *ob.* Dowiać.

DOWIEŹĆ, iózł, ieźli *cz. dok.*, dowiezie, dowiozę *Fut.*, Dowozić *niedok.*, zawieźć aż do, dostawiać wozem, pojazdem, statkiem, bis hin fahren, zu Wagen bis hin führen, hin bringen; *Boh.* dowazeti, doważjm, dowozyti, dowezti, dowezl, dowezu; *Sorab.* 1. dowezu; *Rag.* davozitti; *Croat.* doveszti, dovasam; *Ross.* довезти, довезть, довозить. I choćbyście nas prosto w Itak nie zawieźli, Dość żebyście w sąsiedzki Epir nas dowieźli. *Jabł. Tel.* 102. Z wielką trudnością woźnica dowiózł go do gospody. *Baz. Hst.* 86. Miłosierny jakiś furman dowiózł mnie do ostatniéj wioski. *Teat.* 48, 94. Mnie szczęściem do brzegu dowieziono na łódce. *Teat.* 53, *b.* 42. — §. *Oecon.* Dowozić gruntów, nawozem grunta dobrze sprawiać, dopokładać gnojem, spokładać, skończyć wywóz gnoju, die Äcker vollends düngen, das Düngen beendigen. §. *Zaimk.* Dowozić się czego, wożąc dać sobie przyczynę do czego, zarobić sobie, zyskać, ściągać na się, durch Fahren erwerben, verdienen, sich zuziehen.

DOWINIĆ się czego *zaimk. cz. dok.*, dopuścić się jakiéj winy, zbroić co, popełnić co, przewinić co, etwas verschulden, versehen, begehen. Kalimach radził Olbrachtowi, aby nie odpuszczał żadnemu szlachcicowi, gdy się który czego dowini. *Biel. Kr.* 434.

DOWIODĘ *ob.* Dowieść. DOWIONĄĆ *ob.* Dowiać.

DOWLEC, ókł, ekli *cz. dok.*, Dowlekać *niedok.*, Dowłóczyć *kontyn.*, zawlec aż gdzie, bis hin schleppen; *Boh.* dowlačeti, dowlačowati; *Rag.* dovûchi, dovlaacim; *Bosn.* dovucchi; *Ross.* доволочь, доволакивать, домчать. Ledwie tak dowlókł osłabione ciało. *Zab.* 14, 241. Dowlec kogo, ciągnąć po ziemi, dociągnąć aż dokąd. *Ld.* §. Dowlec, dowłóczyć, włóczenie, jednę z robót gospodarskich zakończyć, zu Ende eggen. Dowlec zagonu, dokończyć włóczki na zagonie. — Dowléc sprawy, zwłoką aż do pewnego czasu rzecz pociągnąć, przeciągnąć, bis wohin aufschieben, in die Länge ziehen. §. Dowléc się *zaimk.*, dójść gdzie noga za nogą, nieraźnie, przytelepać się, sich wohin schleppen, wohin kriechen; *Ross.* доволочься. §. Dowłóczyć się, włóczęgą nabawić się, sich durch Herumtreiben zuziehen.

DOWÓD, u, *m.*, czém dowodzą czego, proba, der Beweis; *Boh.* duwod, pruwod, dokaz, dukaz, dokazka, dukazek; *Slovac.* duwod; *Sorab.* 1. wopokazné czeych; *Bosn.* et *Rag.* razlogh; *Carn.* previshenga; *Vind.* svisha, dokasa, previsha; *Ross.* доводъ, доказаніе, вѣнословіе, *obs.* справа; *Eccl.* доводство, доказательство, показъ. Dowody jasne położyć, którémi się co pokaże. *Salin.* 4, 23. Dowód przeciw stronie na sądzie bywa przez świadki, przez własne strony zeznanie, przez urzędowe listy, przez przysięgi. *Sax. Porz.* 88. U wilka dowód na owcę, że zębami kołace. *Żebr. Żw.* 129. *P. Kochan. Orl.* 1, 101. (błahy dowód). Dowody srebrne, żydowskie, najmocniejsze. *Cn. Ad.* 836. (przekupstwa). Ustanowił, aby cudzołożniki, za dobrym dowodem, appellacyi nie dopuszczając, palono. *Sk. Dz.* 214. (przekonawszy, przeświadczywszy ich). W tańcach nauki swéj dowody dali. *Jabł. Tel.* 111. (proby, Proben, Beweise). — Dowód szkolny, popis, okazanie się, Schulprüfung, Examen, und dabey abgelegter Beweis der Fortschritte. Mowa in Collegio Nobilium, kiedy dawano dowód z prawa cywilnego. *Zab.* 4, 65. Mowa do króla, pod czas publicznego dowodu z różnych umiejętności w Collegium Nobilium Warszawskim. *ib.* 4, 97. Dowód, dowiedzenie swego zamysłu, dokazanie, wykonanie, die Ausführung. Chcieli wnijść do Cycerona i zabić go; ale przez Fulwią wydani, do wrot nie przypuszczeni, na dowodzie ustali. *Pilch. Sall.* 52. §. Dowód, powód, przywód, die Leitung, Anleitung, Anführung. Za dowodem Glińskiego wtargnęła Moskwa do Polski.

DOWODLIWY, a, e, — ie *adv.*, mogący być dowodzonym, *probabilis*, erweislich; *Vind.* dokasliu, svishliu, dovishliu, dopovedliu; *Ross.* доказательный. Dowodliwa jest, że nasza ziemia była niegdyś dnem morskim. *Hub. Wst.* 16. Dowodliwą jest rzeczą, iż wiele tysięcy komet być może w naszym układzie słonecznym. *Hub. Mech.* 530. DOWODNOŚĆ, ści, *ż.* gruntowność na dowodach zasadzona, Gründlichkeit, Zuverlässigkeit; (*Vind.* skashezhnost, svishtvu, zvishnost, dokaslivost). Solignak z wielką dowodnością i dokładnością pisał dzieje Polskie. *Stebel. Pr.* DOWODNY, a, e, — ie *adv.*, dowody mający, przekonywający, pewny, jasny, oczywisty, erwiesen, bewiesen, überzeugend, überführend, gewiß, klar, hell, augenscheinlich; *Boh.* et *Slovac.* duwodný; *Ross.* доводный. Najdowodniéj dobroć lub wady rządu okazują skutki jego. *Ust. Konst.* 1, 216. Jawne jest i dowodne każdemu w Polszcze, twoje około ubogich pieczołowanie. *Haur. Sk.* 209. Wodka ta kiszkom wewnątrz zranionym jest dowodnym lekarstwem. *Syr.* 293. §. Dokładny, dostateczny, skuteczny, walny, dzielny, kräftig, wirksam, nachdrücklich, mächtig. Znamienitym dowodnym bojem Sywarda porazili. *Krom.* 32. Stary ogar dowodniéj zwierza w kniei goni, Młody, jeno go zoczy, ucieka i stroni. *Kochow.* 208. Ptasznik rozłożył z mocnych dobrze nici Na różne ptaszki dowodne swe sieci. *Jabł. Ez.* 181. Kupido dowodny. *ib.* 156. DOWÓDZCA, y, *m.*, przywódzca, naczelnik, der Anstifter, Anführer, komenderujący, der Commandirende; *Sorab.* 1. dowĕdnik; *Croat.* dovoditel; *Bosn.* dovoditegl; *Ross.* военачальникъ, полководецъ, коноводецъ, коноводъ; *Eccl.* наставитель, наставникъ, учиноначальникъ. Pokaże się z inkwizycyi, kto był zamieszania tego dowódzcą. *Gaz. Nar.* 1, 264. Dowódzca, DOWODZICIEL, a, *m.*, który co pokazuje i wywodzi, *demonstrator. Mącz.* der Beweisführer; *Dal.* dovoditel; *Ross.* доводчикъ, доказатель, уличитель. *W rodz. żeńsk.* DOWODZICIELKA, i. — DOWODZIĆ *ob.* Dowieść. DOWÓDZTWO, a, *n.*, komenda, naczelnictwo, das Commando; *Ross.* водительство, полководство, военачальство; *Eccl.* учиноначаліе. Objąwszy dowództwo nad wojskiem Francuzkim we Włoszech i po otwarciu tam kampanii, szedł jak bystry potok wszystko z sobą gwałtownie porywający. *N. Pam.* 1, 99.

DOWOJOWAĆ *cz. dok.*, wojny dokończyć, den Krieg vollends beendigen, zu Ende kämpfen; (*Vind.* dovoiskuvati, svoiskuvati). Modlitwą słońce Jozue hamował, Iż stało póki pogan dowojował. *Stryjk. Gon. U.* 3. Dowojować się, *za-*

imk., wojując zyskać, nabawić się, ściągnąć na się, sich durch Kriegen und Streiten zuziehen, erwerben; *Vind.* isshouduvati, doshouduvati.

DOWOŁAĆ *cz. dok.*, Dowoływać *częstotl.*, wołania dokończyć, vollends zu Ende rufen, das Rufen endigen; (*Boh.* dowolati, dowolawati; *Sorab.* 1. dowolacž; *Vind.* doklizati, perklizati; *Croat.* dozvati, dozivam). Nie dał woźnemu intromissyi dowołać. *Oss. Wyr.* §. Więcéj jeszcze przywołać, wołaniem pomnażać liczbę, noch mehr dazu rufen. Mało miał ludzi koło siebie, więcéj ich dowołał. *Oss. Wyr.* §. Dowołać się, *zaimk.*, wołać tak, iżby być usłyszanym, sprowadzić wołaniem, ocucić, otrzeźwić, errufen, erschreyen, durch Rufen herbey bringen, erwecken, ermuntern; *Boh.* dowolati se; *Ross.* докликаться. Wołałem prosząc o ratunek; ale przez długi czas żadnego dowołać się nie mogłem człowieka. *Mon.* 70, 514. Na modlitwie tak była zachwycona częstokroć, iż się jéj nikt nie dowołał, gdy była potrzeba. *Sk. Żyw.* 1, 112. Z głębokiego snu dać się dowołać. *Cziach. Prz. G.* 1. Daremne czekanie; nie dowołasz się. *Cn. Ad.* 648. — Wołaniem co wskórać lub czego się nabawiać, sich mit Rufen zuziehen. Dowołał się kija na grzbiet. *Ld.*

DOWOLNY, a, e, — ie - o *adv.*, od woli zawisły, według upodobania, arbitralny, dobrowolny, beliebig, nach Belieben, willführlich. Gdyby znaki nie były wrodzone, ale dowolne, t. j. do woli ludzkiéj czyli arbitralnie zrobione, po czymżeby ludzie znaczenie ich poznać mogli? *Kopcz. Gr.* 3, *p.* 44. Dowolny gust, który daje początek tylu modom, raczéjby fantazyą, aniżeli gustem nazywać. *Gol. Wym.* 67. Ustawiwszy stolik mierniczy, w dowolnéj odległości od niego zawiesza się pion. *Zabor. Geom.* 86. §. Dostateczny, ile wola jest, dosyć, so viel man will, genug, hinlänglich, reichlich; (*Sorab.* 1. dowohlnoscž dostatek; *Vind.* dovojlen = kontent; *Rag.* zadovooglnos *satietas*, zadovogliti *satiare*; *Croat.* zadovólyen *contentus*, zadovolnoszt *satisfactio*, zadovólyujem *contento*; *Ross.* доволь, довольно dosyć, довольный kontent, dostateczny, недовольный nie za dosyć czyniący, niedostateczny, niekontent, довольствie, довольство dostatek). Dowolno, to jest, dostatkiem lać wody. *Sak. Persp.* 15. O tém i ustne nasze rozmowy dowolne bywały. *Sak. Probl. pr.*

DOWORA, y, *ż.* dostęp, przystęp, otwarcie do czego, der Zutritt, Zugang. Nie dajcie dowory szatanowi wstąpić do serca swojego. *Żrn. Post,* 3, 757. Złodziej, jeśli do cudzego nie będzie dowory, Nie możeli odemknąć *sołu i komory, Już będzie swoje suknią kradł. *Klon. Wor.* 5. — Okazya do czego dobra, gute Gelegenheit. Judasz obiecawszy żydom wydać Jezusa, szukał dowory, za którą mógłby go im wydać okromia ludu. *Żrn. Post.* 3, 754. Snadnie zatrzeć imieniem bratskim lube skradki, Jest mi z tobą dowora mówienia w ukradki. *Żebr. Ow.* 234. — Powód, przyczyna, Veranlassung, Ursache. Bluźnierstwo jest dowora albo przyczyna do zgorszenia. *Gil. Kat.* 310. Przyczyna abo dowora. *Groi. Obr.* 176. Chcemy, aby tym sposobem przyczyna albo dowora poddanych naszych z powiatu ich wyzywania, była oddalona. *Herb. Stat.* 270.

DOWOSZCZYĆ *cz. dok.*, do reszty woskiem powléc, powoszczyć, vollends bewichsen; *Rag.* dovoscititi.

DOWÓZ, u, *m.* DOWÓZKA, i, *ż.* dostawianie czego wozami, die Zufuhr; *Boh.* dowaženj; *Croat.* dopelanye; *Ross.* довозка, ввозка, подвозъ. Kupiec ułatwia przedaż i dowóz materyałów. *Xiądz.* 4. DOWOZIĆ *ob.* Dowieźć.

DOWRÓŻYĆ *cz. dok.*, dokończyć wróżby, zupełnie przepowiedzieć, vollends zu Ende prophezeihen, das Wahrsagen endigen. §. Dowróżyć się, *zaimk. dok.*, dowróżywać się *częstotl.*, dochodzić wróżbą, prophezeihend rathen, wahrsagen. Tatarowie z człowieczych jelit szczęścia abo nieszczęścia przyszłego zwykli dowróżywać się. *Krom.* 245. — Dowróżyć się czego, wróżeniem nabyć, zarobić, zyskać, ściągnąć na się, sich durch Prophezeihen, Wahrsagen erwerben, zuziehen.

1. DOWRZEĆ, arł, *cz. dok.*, dowrze, dowrę *Fut.*, Dowierać *niedok.*, zupełnie zawrzeć, domknąć, do reszty zamknąć, völlig zuschließen, verschließen, abschließen; *Boh.* dowřiti, dowřel, dowru, dowjram; *Rag.* dovretti; *Ross.* дотворить, дотворять. Stróż bramy nie dowarł ospały. *Miask. Ryt.* 23. Ona w niedowartéj siedzi sobie kwaterze, nowa ta bogini. *Tward. Pasq.* 22. *Pot. Jow.* 1, 10. Powieki niedobrze dowarte, iż białek troszeńkę można widzieć u śpiącego, nie dobry znak zdrowia. *Krup.* 5, 512. Lubo z niemałym hałasem, stanęło, żeby tych paktów koniecznie dowierać. *Tward. W. D.* 2, 139. §. Dowrzeć się czego, uskutecznić zupełne zamknięcie czyli dowarcie, das völlige Zuschließen zu Stande bringen. *aliter.* Opanować co, zająć co, sich bemächtigen, einnehmen. Ten się dowarł pagórka, w krzywym czołnie drugi Wiosłem napycha, kędy zaciągał się z pługi. *Żebr. Ow.* 10. *occupat.*

2. DOWRZEĆ, wrzał, *nijak. dok.*, dowre, dowrze *Fut.*, Dowierać *niedok.* dogotowywać się, dowarzyć się, vollends gar werden, gar kochen, gar sieden. Czeka, rychłoli obiad dowre. *Rej. Zw.* 26. Szczaw, gdyby był używany, nie dowrzawszy swojéj miary, opuszenie czyni. *Syr.* 863. Grzyby zjadł niedowrzałe. *Pot. Jow.* 127. Dowrzałe jabłka. *Anakr.* 31. Surowy, niedowrzały, *crudus. Mącz.* (*distg.* dożrzały).

DOZA, y, *ż.* DOZYS, z Greck. ilość, w któréj się daje lekarstwo, die Dosis, das bestimmte Maß, in welchem die Arzeney vorgeschrieben wird. Dozys, miarka lekarska na jeden raz. *Cn. Th.* Lekarz na końcu recepty podpisuje dozę, t. j. miarę, pod którą chory ma używać przepisany medykament. *Krup.* 5, 234. Pozwól mi wziąć jeszcze choć jedne dozę tego lekarstwa. *Teat.* 53, *d.* 15.

DOŻA, y, *m.*, Doża, pierwszy urzędnik albo książę Rzpltéj Weneckiéj. *Kras. Zb.* 1, 242. der Venetianische Doge.

DOŻĄĆ *cz. dok.*, dożnie, dożnę *Fut.* Dożynać *niedok.*, żniwa czyli żęcia dokończyć, do końca zżąć, vollends abärnten, abmähen. *Boh.* dožiti, dožal, dožnu, dožinati; *Rag.* dosetti; *Ross.* дожать, дожинать. Tam dożynają złote obszary, Tu dojne trzody pędzą w koszary. *Mon.* 67, 483. Dożynanie, dożęcie *Ross.* дожинъ, das Abärnten.

DOŻARZYĆ *cz. dok*, Dożarzać *niedok.*, żarem dopiéc, dogrzać, dożgnąć, noch heißer machen, vollends heiß machen; *Ross.* дожарить, дожаривать.

*DOŻDAĆ cz. dok., [doczekać, etym. żdać, Eccl. жьдати = czekać. Zdał jesm zbawienia twego gospodnie. Psałt. Małg. 118. str. 78. Expectabam salutare tuum domine. 1] dojrzeć, zoczyć, erblicken. O jakbyś był szczęśliwy, byś tejże świątłości Prożen był, a nie dożdał Bachowych świątości. Żebr. Ow. 71. ne Bachia sacra videres.
*DOZDRZEWAĆ, *DOZDRZEĆ ob. Doźrzeć, dojrzeć.
DOŻEBRAĆ się, zaimk. cz., żebraniną zyskać, nabawić się, sich etwas erbetteln. Vind. sberazhati, sberazhuvati.
DOŻEGLOWAĆ cz. intrans. dok. żeglując dopłynąć, bis hin segeln, bis hin schiffen. (Rag. dojedritti; Bosn. dojedriti). Nie wierzę, abym dożeglował za takowym powietrzem w pożądane kraje. A. Kochan. W. 114. §. Zaimk. Dożeglować się, otrzymać żeglowaniem; nabyć, ściągnąć na się, sich durch Schiffen erwerben, verschaffen, zuziehen.
DOŻERAĆ ob. Dożrzeć.
1. DOŻGNĄĆ, DOŻEGNĄĆ, DOŻOGNĄĆ cz. jednotl., *Dożgać, Dożegać niedok., dogrzewać, dopiekać, doskwierać, vollends heiß machen, tüchtig brennen, warm machen, zusetzen. Rag. doxecchi; Ross. дожечь, дожигать, дожженіе. Dożega pokrzywa. Tr. Excrucio dręczę, dopiekam, dożegam, bardzo męczę. Mącz.
2. DOŻGNĄĆ cz. jednotl., Dożgać niedok., dokłuć, zu Ende picken, stoßen, vollends durchstoßen.
DOZGONNOŚĆ, ści, ż., dozgonna trwałość, ciąg do śmierci, lebenslängliche Fortdauer. Potrzeba dozgonności związku małżeńskiego. N. Pam. 17, 175. Przysięgasz mi dozgonną przyjaźń, nie wierzę téj dozgonności. Oss. Wyr. DOZGONNY, a, e, — ie, adv., do zgonu, do śmierci trwały, lebenslänglich, bis an den Tod dauernd; Eccl. чрезвсежительный. Miłość małżeństwa gdy była w modzie, Nie szła na ów czas cnota po urodzie, Dar był dozgonnie trwały ślubnéj ręki. Zab. 14, 373.
DOZIEMNY, a, e, — ie, adv., ku ziemi zbliżony, der Erde zugekehrt, Ross. et Eccl. доземный. Punkt w którym najbliżéj ziemi znajduje się księżyc, zowie się doziemnym, perigaeum. Hub. Mech. 456. die Erdnähe. (oppos. odziemny, apogaeum, cf. dosłoneczny, odsłoneczny, cf. odstęp, mimośród).
DOZIERAĆ ob. Dojrzeć. DOZIERACZ, a, m. DOZIERCA, y, m., dozorca, dogladacz, der Aufseher; Eccl. дозиратель, дозоратай, дозорщикъ. Panowie powinni mieć dozieraczów bydła. Wolszt. 74. Mądry spowiednik panien, konwentu dozierca. Teat. 46, 46.
DOZNAĆ cz. dok., doznaje Pr., doznam Fut., Doznawać kont., poznać do końca, gruntowniéj dójść, doświadczyć, noch mehr und besser kennen lernen, noch mehr dazu lernen, erkennen, ersehen, erfahren; Ross. дознать, дознавать. Wiele umiał geometryi w domu, doznał jéj w szkołach. Oss. Wyr. Kto nie doznał, nie rozumie. Cn. Ad. 390. Lepiéj ten o tym powie, co doznawa, niż co tylko czyta. Złot. C. 4, b. Piérwéj doznać, niżli wierzyć, Z doświadczeniem pozór mierzyć. Jak. Baj. 179. W potrzebie mówią, doznać przyjaciela. J. Kochan. Dz. 63. Żaden się nie pozna, ani sam siebie nie dozna. Cn. Ad. 1295. — Doznawać, do końca poznawać, starać się o zupełne poznanie, vollkommen kennen zu lernen suchen. Czego znasz trochę, dopoznawaj. Oss. Wyr. §. Doznawać, doświadczać, próbować, examinować, tentować, roztrząsać, prüfen, probiren, forschen, untersuchen. Samych siebie doznawajcie. W. 2 Cor. 13, 5. (doświadczajcie. Bibl. Gd.). Gdy go doznawał w nauce praw, na wszystko mu z pamięci odpowiadał, o cokolwiek się go pytał. Sk. Żyw. 283. Od papieża dobrze piérwéj sprobowani i dysputacyami doznani, odnieśli dozwolenie iść na nawracanie pogan. Sk. Żyw. 2, 76. Doświadczaj mię boże, a doznawaj serca mego. Budn. Ps. 138, 23. Złota ogniem doznawaj, a człowieka złotem. Cn. Ad. 1347. To to rozum największy, kto się sam doznawa, A to co mu przystoi, pięknie rozeznawa. Rej. Żw. 8. Godzi się wam biskupów doznawać i wiadomość spraw ich brać. Sk. Dz. 1024. §. Doznać kogo, poszlakować kogo, dojrzeć go, einen wobey betappen, ertappen. Jeśli niewiastę w nierządzie doznają, Długo ją w sromotnym więzieniu chowają. Paszk. Dz. 126. Aby ich złe sprawy przez dozorce sprawiedliwości nie były doznane. Wys. Kat. 377. §. Doznać, doświadczyć na sobie, być celem, na który doświadczenie pada, an sich erfahren, zur Folge haben, empfinden, die Erfahrung machen. Rodzice więcéj mi dobrego uczynić nie mogli, jak tu doznawałam. Teat. 54, c. D i i. Przypuszczona sprawa na uwagę senatu, różnie zdania senatorów doznała. Krom. 549. §. Zaimk. Doznać się czego, doświadczyć, świadkiem czego być, postrzedz, erfahren, erleben, Zeuge seyn von etwas. Każdy się tego niemało doznał, że synowie, którzy z młodu w rozkosznym wychowaniu byli, urosłszy wiele się złego domyślali. Gliczn. Wych. E. 5, b. Doznawamy się też tego, że rodzice prze zuchwalstwo dzieci swych przychodzą ku nędzy. ib. F. 7, b. Doznać się czego na kogo, poszlakować kogo w czym, doczekać się czego po kim, an jemanden etwas erleben. Nie doznasz się tego na mnie, iżbym był zły człowiek. Oss. Wyr. DOZNAWACZ, a, m. DOZNAWCA, y, m. doznawający, doświadczający, dochodzący, der Untersucher, Prüfer. Nie bądźcie słuchaczami potwarzy, ale doznawcy prawdy. Sk. Dz. 284.
DOZOBAĆ ob. Zobać. *DOŻONĄĆ, DOŻENIE ob. Dognać.
DOZÓR, u, m., dozieranie, doglądanie, pilnowanie, strzeżenie, dozorowanie, die Aufsicht; (ob. Dojrzeć); Slovac. pozorowanj; Vind. gorgled, gorgledva, zhresgled, oskerbnost, vanzhanje; Carn. posir; (Ross. дозоръ = ront, patról); Ross. взираніе, надзираніе, надсмотръ, присмотръ; Eccl. дозорство, надзираніе, призоръ, призираніе. Dozór mieć nad czym, albo dozór mieć czego. Dudz. 12. O dozorze urzędny, który powinieneś dojrzeć, a nie dbasz o nic. Syr. 289. §. Dozorność, pilność doglądania, die Sorgfalt. Naśladuj go w cnotach, w godności, w sprawie, w czujności, w dozorze. Gorn. Dz. 57. Wielkiego dozoru człowiek; ostrowidz, daleko widzący. Oss. Wyr. przezorny, von großem Voraussehungsvermögen. DOZORCA, y, m. DOZORNIK, a, m. co dozór ma, dozór mający, dozorujący, dozieracz, dogledacz, przystaw, rządziciel, kierujący kim, der Aufseher, Leiter, Führer; Boh. dohledač; poručnjk; Rag. nadstávnik, nadstójnik, nadpórnik; Vind. gorgledauz, gorvanzhar, vanzhavez, gorgledavez; Carn.

pomirkazh; *Ross.* надзиратель, бережатай, надсмотрщикъ, блюститель, нарядчикъ, призиратель, призритель, книгочій, (дозорщикъ, wizytator, odwiedziciel); *Eccl.* дозиратель, дозоратай, дозорщикъ, досмотритель, надсмотритель, нарядьникъ. Dozorca albo nauczyciel dzieci. *Petr. Ek.* 97. Wylicza nauczyciele, pasterze, starsze, dozorniki. *Gil. Post.* 25. O duchu ś. sprawco i dozorniku owiec Chrystusowych. *Sk. Kaz.* 271. DOZORCZY, a, e, od dozorcy, Aufseher=. *§. ob.* Dozorny. DOZORCZYNA, y, *ż.* mająca dozór, doględaczka, stróżnica, die Aufseherinn; *Rag.* nadstojniza; *Ross.* надзирательница, надсмотрщица, блюстительница, призрительница, призирательница. Nie trzeba się dozorczynom dziwować temu, gdy krowy nie w równym ocielają się czasie. *Haur. Sk.* 54. (ekonomkom). DOZORNOŚĆ, ści, *ż.* zabiegłość, pilność, pieczołowitość, Sorgsamkeit, Achtsamkeit; *Ross.* блюстительность. Czego komu potrzeba, dziś okrom trudności, Na swoim miejscu znajdzie z jego dozorności. *Groch. W.* 535. baczenie na wszystko, przezorność. DOZORNY, a, e, — ie *adv.*, dozierający, doględujący, pilnujący czego, Acht habend, wachend worüber; (*Ross.* дозорный rontowy, patrolny); *Ross.* надсмотрщичій, блюстительный, надзирательскій, призрительный. Postanowiono, aby wojewodowie w przedawaniu rzeczy wszelakich dozorni byli. *Biel. Kr.* 498. Ja pługa dozorny, wiersze piszę. *Kchow.* 376. Ojcowskie, a szczęśliwości poddanych dozorne oko W. K. Mości. *Dyar. Gr.* 1, 86. Przezorny, przewidujący, obmyślający, upatrujący na dal, vorsehend, achtsam, vorsichtig, bedächtig, sorgsam. Dozorna gospodyni. *Tward. Pasq.* 55. W tym sprawiedliwie, pilnie i dozornie postąpiła komissya. *Pam.* 83, 1002. Florenczykowie mają subtelność dowcipu, sposobność do nauk, dozorni są zysków. *Boter.* 76. *Jan. Oksz. K.* 2. *b. §. pass.* W dozornéj robocie każdéj rzeczy wiele się przyczynia. *Haur. Sk.* 45. (w robocie doglądanéj pilnie, wo fleißig nachgesehen wird). DOZOROWAĆ *intrans. niedok.*, dozór mieć, dozierać, doglądać, die Aufsicht führen; *Slovac.* pozorowati, (cf. pozór); *Rag.* nâdstojati, nadpómniti; *Vind.* gorgledati, gorpogledati, gorvanzhati, gornagleduvati; *Carn.* posiram se; *Ross.* надсматривать, надзирать, призрѣть, призирать, присмотрѣть, присматривать, углядѣть; *Eccl.* съмотрити, съмотрити. Im magistratura jest dalsza od swego objektu, tym dozorowanie trudniejsze. *Gaz. Nar.* 1, 188. DOZORSTWO, a, *n.* urząd dozorczy, das Aufseheramt, dozorowanie, mienie dozoru, pieczołowitość, die Aufsicht, Obhut; *Rag.* nadstojank; *Eccl.* смотрительство. Opiekuny z urzędu i z dozorstwa złożono, ponieważ Władysław już był piętnastego roku dopędził. *Krom.* 546. Dozorstwo ludu bożego nauką szczérą. *Zygr. Pap. X.* 4. (dozorowanie nad ludem).

DOŹRZAŁOŚĆ, ści, *ż.* DOJŹRZAŁOŚĆ, DOJRZAŁOŚĆ, dostałość, dośpiałość, dójście, die Reife, die Zeitigung. *Boh.* dozralost; *Vind.* srelnost, srelina, sesornost; *Croat.* zreloszt; *Bosn.* sazrjellost; *Sorab.* 1. zrawoscž, wudacžnoscž; *Ross.* зрѣлость, растъ, (*ob.* Rosnąć, wzrost). Doźrzałość owocu. *Ld.* Od 24tego roku człowiek stawa w doźrzałości. *Zool.* 284. DOŹRZAŁY, DOJŹRZAŁY, DOJRZAŁY, DORDZAŁY, DOZDRZAŁY. (*Wrobl. Żółt.* 133.) a, e, DOŹRZALE *adv*, 1. dostały, dośpiały, w swojéj porze, reif, gereift, zeitig; *Boh.* dozratý, dospělý; *Vind.* srel, persorjen, sesorjen; *Rag.* dozriò, dozrella, dozrello; *Bosn.* sazrjello, zrjello; *Croat.* zrèl; *Sorab.* 1. fraly, dozralé, zrawé, ženitné, wudacžna; *Ross.* зрѣлый, дозрѣлый, созрѣлый, вырдѣлый. W kwieciu nieszukaj owocu dojźrzałego. *Mon.* 68, 422. Nie zaczynaj żniwa, aż żniwa dojrzałe będą. *Kluk. Rośl.* 3, 214. W najdoźrzalszym jabłku najprędzéj się robak zależe. *Fr. Ad.* 8. Czosnek młody i nieprzeźrzały nie tak ostry smak z siebie daje, jak dobrze doźrzały. *Syr.* 1229. Z jednéjże rózgi dordzała śliwa wychodzi, z jednéjże zielona. *P. Kochan. Jer.* 400. Rozum dojźrzały. *Prot. Kont. C.* 3. Wyście dojrzalsi, a jam młodszy laty, Dla tegom nie śmiał wyjeżdżać przed swaty. *Chrośc. Job.* 120. Niedoźrzały, unreif; *Ross.* незрѣлый, недордѣлый. Jabłka niedojrzałe zrywa ręka sroga. *Hul. Ow.* 158. Szczęśliwe dziecko, co w te niedojrzałe Lata, już zbierasz owoce dostałe. *Past. F.* 19. Doźrzałym czynię *Eccl.* зрѣлю; *Ross.* свершать. (2. Dojrzały, Dojźrzały, Doźrzały *ob.* Dojrzeć, Dozierać).

1. DOŹRZEĆ, DOJŹRZEĆ, DOJZDRZEĆ, DOZDRZEĆ, DORDZEĆ, *DOŹRZENIEĆ (*Dambr.* 551.) *nijak. dk.*, Doźrzewać i t. d. *ndk.*, dostawać się, dośpiać, do pory przyjść, reif werden, reifen, zeitigen. *Boh.* dozrati, dozral, dozragi, dozralý, dozráwam, *Simpl.* zrati, zralý; *Vind.* srel gratati, soriti, persoriti, sesoriti, *Carn.* sgodnim; *Rag.* dozretti, dozrijvam; *Bosn.* sazrjetti, uzrjetti; *Sorab.* 1. zrayu, dozrayu, wuzrayu; *Croat.* dozreleti, zreleti, zrélem, zezreliti, zezrélyam; *Ross.* дозрѣть, дозрѣвать, сордѣть, дордѣть, зрѣть, созрѣть, зрѣю, созрѣвать, нардѣть, вызрѣть, вызрѣвать, вырдѣть; *Eccl.* зазрѣваю. To się prawie w ten czas działo, gdy wina dojźrzewały. *Radz. Num.* 13, 21. (gdy się wina dostawały. *Bibl. Gd.*). W maju, gdy tam żyta doźrzewają, począł wojnę. *Baz. Sk.* 201. Tam prędzéj niż w tych krajach doźrzewają. *Paszk. Dz.* 120. Gdy prawie grono doźreje, wygnieć go. *Sien.* 613. Owoc ten po dojrzeniu czarno się farbował. *Otw. Ow.* 145., *Eccl.* зрѣяніе. Doskonałość i doźrzenie płodu. *Spicz.* 181. — *fig.* Wprzód niż rozsądek dojrzeje. *Nag. Cyc. pr.* 8. Uczeń w chwalebnych obyczajach dojrzewający. *Pilch. Sen. list.* 274. O tym nic nie myślimy, iż *doździewamy, a urwać się leda kiedy. *Rej. Zw.* 115, *b. §. cum Genit.* Dojrzawszy lat swoich Ryngolt, umarł. *Biel. Kr.* 126. domierzywszy biegu lat.

2. DOŹRZEĆ *ob.* Dojrzeć, Dozierać.

DOŻRZEĆ, dożarł, *cz. dk.*, dożrze *Fut.*, Dożerać *ndk.*, do reszty pożrzeć, vollends auffressen; *Boh.* dožrati, dožral, dožeru, dožjrati. Wszystko Mahomet pożarł, a czego on nie dożarł, pożarło chrześciaństwo. *Smotr. Ap.* 103. *Torz. Szk.* 174.

DOŻUĆ *cz. dk.*, Dożuwać *ndk.*, do reszty pożuwać, vollends zerkauen. *Ross.* дожевать, дожевываю; *Rag.* doxvàtati.

DOZWOLIĆ *cz. dk.*, Dozwalać *ndk.*, dopuścić, zdać na czyją wolą, gestatten, zulassen, erlauben. *Boh.* dowoliti, dowolowati, propugciti; *Sorab.* 1. dowohlam; *Vind.* dovoliti, dovolenje, pervoliti; *Ross.* дозволить, дозволять,

дозволеніе. Ja tego nie dozwolę, żebyś miał iść do niego. *Boh. Kom.* 4, 66. Dozwól mi. = z łaską. *Cn. Th.* Dozwolenie odejścia, *commeatus. Cn. Th.* urlop, der Urlaub, (*Boh.* Na dozwoleni beyt, na urlopie być). Dozwolenie, koncessya, wolność komu na co dana, der Conces, die Concession, Erlaubniß, Vergönnung, Gewährung. Szlachtę w darowiznach, przywilejach, w dozwoleniach im przez nas danych, zachowamy. *Herb. Stat.* 658. Dozwolony, niezabroniony, pozwolony *Boh.* dozwolenj; *Ger.* gestattet, vergönnt, erlaubt. List dozwolony = dozwalający, Erlaubnißbrief. Jeden z synów może iść na naukę za listem dozwolonym pana dziedzicznego. *Tarn. Ust.* 110. (*Ross.* дозволительный mogący być dozwolony).

DOŻYĆ *nijak. dk.*, doczekać się czego za życia, erleben; *Boh.* dožigi; *Sorab.* 2. dolábowasch; *Vind.* doshiveti; *Ross.* дожить, доживать. Tak była słabą, iż rozumiano, że wieczora nie dożyje. *Mon.* 68, 299. Obym tego dnia dożył jeszcze, Gdy nasza matka w ręce zapleszcze, Z wojny witając zwycięskie syny. *Karp.* 2, 147. Zdaje mi się, że jeszcze dożyję nowego nieba i nowéj ziemi. *Gaz. Nar.* 1, 192. §. Dożyć, dopełnić żyjąc pewnego kresu, dokonać życia, bis wohin leben, zu Ende leben, ausleben. Kiedy jeszcze do tego czasu mogłeś dożyć, pójdź, patrz na mą krew. *Teat.* 44, 102. Człek dożywszy wieku tak długiego, powinien jeszcze pięknie podziękować śmierci. *Jabł. Ez.* 149. On ci już dożył swego wieku; ale sława jego żyje dotąd. *Ld.* §. Niedożyty, niepożyty, nie przemożony, nie dający się przemódz, unbezwingbar, nicht zu überwältigen. Tam animusz niosąc swój ojczysty i serce niedożyte, dokazował siłą. *Tward. Pasq.* 20.

DOŻYCZYĆ *cz. dk.*, Dożyczać *ndk.*, jeszcze nad już dane użyczyć, przypożyczyć, w pomoc dozwolić, noch überdieß gewähren, vergönnen, hinzugeben. Wieczorna gwiazdo, bądź łaskawa; a teraz gdy do miłéj mojéj idę na taniec, dożycz mi światłości twojéj. *Sim. Siel.* 36. Chcący pozywać, ma iść do sędziego żądać, aby sługi dożyczył na pozwanie swego winowajcy. *Sax. Porz.* 66. Nędzniczek przed sędzią stojąc piszczy Pytając, co dać to dać, jeno mi dożycz. *Rej. Wiz.* 139. (pozwól woźnego do pozwu). Puści nam ziemię Spiską, nawet i ziemi Halickiéj nam dożyczy. *Jan. Oksz. B.* Któremu przyrodzenie czego szczęśliwego a bacznego dożyczy, ma się pilnie przypatrować sprawom ludzkim. *Rej. Zw.* 21. Wielki skład skarbów kościołowi bóg dożyczyć raczył. *Jan. Lig. E. b.* Podpomożon memi lekarstwy, których mi Pan Bóg dożyczyć raczył. *Sienn.* 491.

DOZYS *ob.* Doza.

DOZYSK, u, *m.*, dopadkowy zysk, ein Nebenvortheil. Nieprzyjaciele nas długo fortelmi zbywali, przerwiskami, dozyskami, uchronami. *Faliss. Fl.* 62. DOZYSKAĆ *trans. dk.*, przyzyskać, przynabyć w zysku, zyskać, zarobić, nebenbey gewinnen, noch dazu gewinnen. *Vind.* perdobiti, perdobizhati, perdobiulati.

DOŻYWIĆ *cz. dk.*, do śmierci lub do pewnego kresu wyżywić, dochować, bis wohin oder wozu unterhalten, versorgen, zu Tode füttern, nähren, ernähren. *Boh.* doživiti, doživjm. Szpitale chwalebne, aby żołnierza dożywić w przypadku jakiego kalectwa. *Leszcz. Gl.* 115.

DOŻYWOCIE, ia, *n.* posiadanie czego do śmierci, lub prawo nadające posiadanie do śmierci, lebenslänglicher Besitz; Recht zum lebenslänglichen Besitze, Leibgedinge, Leibgut. Dożywocie urzędników bardzo naganne. *Gorn. Wl. N.* 3. (dożywotne urzędowanie). Między małżonkami zapis zobopolny, warujący temu, który drugiego przeżyje, intraty z dóbr do śmierci, czyli dożywocie. *Ostr. Pr. Cyw.* 1, 216. DOŻYWOTNIK, a, *m.* mający dożywocie, der ein Leibgedinge hat. *W rodz. żeńsk.* DOŻYWOTNICA, DOŻYWOTNICZKA, die Besitzerinn eines Leibgedinges. DOŻYWOTNI, ia, ie, DOŻYWOTNY, a, e, — ie *adv.*, do śmierci, póki życia, dozgonny, auf Zeit Lebens, lebenslänglich. Małżeństwo jest interessem, nie dziennym, nie rocznym, ale dożywotnim. *Bals. Niedz.* 1, 48. Starać się, aby urzędnicy dobrzy byli, a nie dożywotni; bo dla tego dożywocia a pożytku z przełożeństwa, dziwnemi sposoby ludzie do urzędów przychodzą. *Gorn. Wl. N.* 3. Dożywotni przyjaciel, *per excellent.* mąż albo żona, jedno względem drugiego. *Oss. Wyr.* Dożywotnia pani. *ob.* Dożywotnica.

D R.

DRAB', i, *ż.* DRABIE *w liczb. mn.* wielka drabina wozowa eine große Wagenleiter. Wozy do wożenia snopków mają drabie szersze od drabin, lecz rzadszych szczeblów. *Kluk. Rośl.* 3, 120.

DRAB, a, *m.* piechur, żołnierz pieszy. *Dudz.* 36. ein Fußknecht, Kriegsknecht zu Fuß. *Boh.* drab; *Slov.* dráb; *Hung.* darabant; *Croat.* grabant, czaf, (*Sorab.* 1. drab = jeździec; *Sorab.* 1. trabant = drab, cf. *Ger.* traben, cf. *Graec.* θεράπων, *Hebr.* רדף *radaph* = *insequi*). Onym pieszym żołnierzom, które draby zowiemy, nie ma być taka swawola dawana, iż pospolicie żebrzą. *Modrz. Baz.* 144. Nie odstąpiła Romula nigdy straż jego, drabami przezwana, która mu zawsze pod ręką była. *Stas. Num.* 1, 223. (*celeres*). Książę Roman w téj bitwie za prostego draba zabity. *Stryjk.* 209. *Calo* drab, podkonnik drudzy mówią. *Mącz.* Teraz zginęli oni z długiemi mieczami, a nastali hajducy Węgierscy z kusemi szablami. *Petr. Pol.* 2, 188. (*ob.* Drabik). Saul uczynił Dawida rotmistrzem nad tysiącem drabów. 1 *Leop.* 1 *Reg.* 18, 13. (mężów. 3 *Leop.*). 1 *Leop.* 2 *Macch.* 13, 2. Drabi, krzyżowniki Jezusowe, die Kriegsknechte, die Jesum kreuzigten. *W. Post. W.* 310. Ave Rabbi, a za płotem drabi. *Rys. Ad.* 1. (Judaszowe pozdrowienie) — §. Drab, dragal, basałyk, chłop tęgi niezgrabny, ein tüchtiger Kerl, ein Bauerkerl, ein Kerl, wie ein Soldat. Nie bylibyśmy sobie dali rady, trzech chłopów było, jak drabów. *Teat.* 54, 41. §. Biegus, łapikura, powsinoga, hultaj, włóczęga, ein Herumlaufer, Landstreicher. Jeżeliby chłop jaki był biegunem, drabem, bez osady i bez własnego swego pana, już to człek podejźrzany. *Haur. Sk.* 244. Drabu. *Mon.* 65, 103. §. W szachach: piechotnik, pieszek, piechota; im Schachspiele: der Bauer. W szachach drab na prost chodzi,

ale z boku kole, A jego wszystek skok na pierwsze pole. *J. Kchan. Dz.* 86. DRABANT, a, *m.* DRABANCIK, a, *m. zdrbn.*, rodzaj żołnierza, noszącego halabartę. *Włod.* dragant, harcerz, halabartnik, jak chodzili przed konsulami Rzymskiemi z siekierą. *Dudz.* 36. der Trabant; *Vind.* trobant, trabant, varih, grabant, sprevodnik, obstiravez; *Croat.* drabant, grabant, czaf; *Bosn.* barabanat; *Hung.* darabant; *Svec.* drabant; *Ital.* trabante; *Pers.* derbaan, (cf. *Graec.* θεράπων, *Germ.* traben, Trappe); *Ross.* тѣлохранитель, тѣльникъ, подрында. W przód idących i na zadzie strzegących wielmożna ozdoba, w okrąg i obostronnie stojących drabantów gotowość. *Smotr. Lam.* 32. Musisz ztąd wyjść z twemi niezbożnemi drabantami. *Birk. Gł. K.* 58. Drabanci, jazda najpoważniejsza, która we Szwecyi i u niektórych książąt Niemieckich za gwardyą najprzedniejszą bywa poczytana. *Papr. W.* 1, 470. — §. Gatunek tańca, ein gewisser Tanz. [Był to polones połączony z mazurem. Tańcowi temu towarzyszyły spiewki, podobnie jak w krakowiaku. Jak polonesem zwykle rozpoczynano zabawę, tak też kończono ją drabantem, w którym żegnano gospodarstwo a gości do powozów odprowadzano. *Ob. M. Grab. Pam. Dom. str.* 60. — 5] Tańczyli Krakowiaka, byczka, sarabandy, drabanta. *Teat.* 24, *c.* 74. DRABAŃCZY, a, e, od drabanta, Trabanten-. Laska drabańcza. *Faliss. Fl.* 49. DRABARZ, a, *m.* rodzaj wielbłądów. *Włod., dromedarius. Dudz.* 36. das Dromedar, Dromedarz. 1 *Leop. Jes.* 60, 6. *Ross.* одногорбый верблюдъ. DRABIK, a, *m. zdrobn. rzecz.* drab = pieszek, ein (kleiner) Fußknecht. Za Władysława drabikowie nasi chadzali z oszczepy, a miecze przy boku mieli; pawęzy też miewali; ani ich jazda lekka jako przełomiła. *Biel. Kr.* 329. — *Prov.* Twarda kość drabiku. *Rys. Ad.* 66. (cf. dudku nie grab' siana; cf. nie podejmuj się szaszku legawego pola).

DRABINA, y, *ż.* DRABINKA, i, *ż. zdrbn.* DRABKA, i, *ż. zdrbn.* (*ob.* Drab', cf. *Germ.* Treppe, trappen; *Graec.* τραπεῖν; *Pol.* drepcić) dwie żerdzi szczeblami połączone, służące miasto wschodów, die Leiter. *Boh.* řebřjk, řebřjček; *Slov.* rebrik; *Morav.* žebř, řebř, (cf. żebro); *Sorab.* 1. rebel, riebl; *Carn.* stop, lujtra; *Vind.* lötra, leitra, (cf. letra); *Slav.* et *Rag.* listve; *Croat.* sztupalka, sztupalnicza, lisztva, lóytra; *Dal.* lisztva; *Hung.* lajtorja; *Bosn.* poloj, palir, palia; *Ross.* лѣсница, лѣстница, лѣсенка, (cf. leźć); *Eccl.* лѣствица. Żerdzi u drabiny bywają grabowe, osowe, dębowe; szczeble dębowe, grabowe. *Kluk. Rośl.* 2, 158. Ujrzał Jakob we śnie drabinę stojącą na ziemi, a wierzch jéj dotykający się nieba; anioły wstępujące i zchodzące po niéj. *Leop. Gen.* 28, 12. Drabina z podporą, z podstawkiem. *Cn. Th.* die Spannleiter, Doppelleiter. Równo winien i wisieć powinienby snadnie, Ten co drabinę trzyma, jako ten co kradnie. *Min. Ryt.* 3, 309. Szwiec a drabiny, będą nowiny. *Rys. Ad.* 64. (złodziejstwa). Najprędzéj się od drabiny złodziej nawróci do pokuty. *Pot. Arg.* 646. (od szubienicy, von der Galgenleiter, vom Galgen). — Drabina pleciona, die Strickleiter. Z ganku drabinę plecioną spuszczała I po niéj przystęp do siebie dawała. *P. Kchan. Orl.* 1, 129. §. Drabiny u wozu drabnego, *ob.* Drab', Letra, die Wagenleitern, die Leitern am Leiterwagen. §. Drabina sienna w stajni nad żłobem, die Raufe, die Futterleiter. Koryta i drabki w stajence dla ciełąt muszą być niskie. *Świtk. Bud.* 63. — §. *Fig.* Wielka natury drabina. *Przyb. Milt.* 159. stopniowanie, snowanie się, związek rzeczy przyrodzonych, die große Stufenleiter der Natur. §. *meton.* Drabina = coś ogromnego, olbrzymiego, niezgrabnego, etwas Ungeheures, Riesenmäßiges, Ungeschlachtes. (cf. długoląg, dyląg, dryblas, drygant). Taka drabina, takie konisko rosłe. *Alb. n. W.* 13. Takie konie przerosłe, dryblasy, drabiny, zowiemy z urągowiskiem bucefałami. *ib.* 14. Z drugiego chłopa będzie okrutna drabina, Porfiryonów równia w wysokości, a w sercu niemasz za fenik dzielności. *Mon.* 71, 545. *Boh.* kolohnat. DRABINIARZ, a, *m. cerambyx scalaris*, chrząszcz, na którego pokrywach krésa jest, na kształt półdrabiny. *Kluk. Żw.* 4, 58. der Bogenbockkäfer. DRABINIASTY, DRABNY, a, e, z drabiami, z letrami, Leiter-. Wóz dostatkowy, czy to drabiniasty, czy wasągowy. *Jak. Art.* 3, 295. Wozy drabiniaste z deszczkami. *Gost. Ek.* 136. Chłopi na drabnych wozach mają chrosty wozić, jako siano abo żyto wożą. *Gost. Ek.* 23. Snopy noszą do drabnego wozu, I głośny z nim wnet bicz do stodoł jedzie. *Miask. Ryt.* 2, 169. Mija pobojewisko, gdzie na wozy drabne walą trupy. *Pot. Arg.* 504. Dziateczki same wozami drabnemi wożone były do Lwowa. *Birk. Chm. B.* 3.

DRABOWAĆ *intrans. ndk.*, kłusać, truchtować, podług Niem. traben, den Trabb gehen, den Trabb reiten; *Sorab.* 2. trobowasch. Konia uczą kłósać i drabować, a potym z prędkością uwracać. *Cresc.* 683. Drabować koniem albo na koniu. *Tr.* Drab, który z szefelinem przy panu drabuje. *Macz.* §. *transit.* Drabować konia, ujeżdżać go truchtem, ein Pferd (trabend) einreiten. Objeżdżający, gdy poczyna konia drabować, aby uzdę krótko trzymał, iżby koń szyję krzywił. *Cresc.* 522. Trzeba drabować źrzebca po ziemi oranéj i nieoranéj, aby się nauczył nóg równo podnosić. *Cresc.* 522. Ćwicząc źrzebca, kazać na nim jeździć wolno po roli, a drabować go przez zagony, tam i sam obracając. *ib.* Trzeba często konika drabować po téj drodze, gdzie ma w zawód biegać. *W. Post. W.* 3, 475. Kto chce konia w zawód puszczać, piérwéj go drabuje na onym miejscu. *ib.* 503. §. Drabować, przetrząsać, roztrząsać, rozbierać, untersuchen. Sprawy w niższym sądzie nie drabowane. *Vol. Leg.* 6, 481. Sprawy już in prima instantia drabowane. *ib.* 431. Drabując wojenne rynsztunki, Przypadkiem natrafiłem na torbę wędzónki. *Zabł. Amf.* 30. Patron nie przyjmuje, bo dokumenta drabuje. *Zab.* 13, 57. (szpera, gmerze w nich, er stänkert darin herum. *ob.* Przedrabować). §. Czesać, kämmen, hecheln. Już Polifemie kudły grabiami drabujesz, Już kosmatą obżynasz sierpem krzywym brodę. *Zebr. Ow.* 340. (*pectis*). *Fig.* Drabować kogo, nicować go, einen hecheln, ihn durch die Hechel ziehen, ihn durchziehen.

DRABSKI, a, ie, od draba, piechury, piechotny, Fußknechts-, Fußvolks-. Seladin hetman jeszcze stał na placu smiele, Nie dbając nic na działa, ni drabskie piszczele. *Stryjk.*

729. Drabską służbę służyć, *merere pedibus*. *Macz.* Hetman drabski. *Budn. Jer.* 52, 12. (*not.* abo żołnierski). DRACHMA *ob.* Dragma.

DRĄCY *ob.* Drzeć. DRACZ, a, *m.* zdzieracz, łupiskóra, ein Räuber, Schinder; *Sorab.* 2. drez; *Boh.* drač. DRACZA, y, *ż.* zdzieranie, zdzierstwo, Räuberey, Schinderey, Raub. Niech się ten wilk urzędnik tą draczą wspomoże. *Sim. Siel.* 101. Mniéj łakoma ojca dracza zebrała, niż teraz syn jego przez miłość sobie skarbi. *Jabł. Tel.* 110.

DRĄG, u, *m.* (Drążek *zdrbn. qu. v.*), pręt gruby twardy przydłuższy, z drzewa lub żelaza, do utrzymania lub podnoszenia ciężarów. *Rog. Doś.* 2, 85. die Stange, der Baum, Hebebaum, die Hebestange; *Boh.* bidlo, bidelec, náton, špalek, rumpál; *Slov.* druk, zežlo; *Vind.* drog, ranta, shtanga, prekla, porivalu, vsdigauka, ak - dreml, monga, brune, tromba; *Carn.* kij, drog; *Hung.* dorong; Niedersächs. dragge; *Angl.* draga; (*Carn. et Vind.* drògam, dręgam, dregniti, dregati = *trudere*, *tundere*, cf. dragnąć); *Croat.* drùg, sztanga, oschek; *Dal.* pritka; *Rag.* potuga; *Bosn.* polugga, ljenka, linka, chjuskia, pritka, motka; *Sorab.* 1. szochor; *Sorab.* 2. swohd; *Ross.* дрога, дроги, рычагъ, рычажекъ, стягъ, ослопъ, ослопина, подъемъ, пешня; *Eccl.* [држгъ 2] шостъ, шестъ, жрѣдь. Dragi u pojazdów, u karet, die Kutschenbäume. *Ross.* дроги. Dragi do karet, kolasek, bywają brzostowe, jesionowe. *Kluk. Rośl.* 2, 158. — Drąg do zawarcia drogi, kobylice, rogatki, der Schlagbaum, Sperrbaum, der Baum. Drągiem to zową, kiedy port zawarto, Pod Gdańsko przystęp swowolny zaparto, Przeto ty czekaj, aż ci drąg odwioda. *Klon. Fl. G.* 3, *b.* — Drąg, pręt, laska, kij, ein Stock, ein Stab, ein Stecken. Jak ów Jakób za Jordan, przeszedł Wisłę z drągiem, A powrócił z ładownych wozów długim ciągiem. *Zab.* 16, 127. *Nar.* §. *Mechan.* Drąg drewniany albo żelazny do podniesienia ciężaru. *Os. Fiz.* 105. der Hebebaum, der Hebel. Drąg, pręt niegiętki jakiéjkolwiek postaci, tak ustatkowany w jednym z swoich punktów, iżby nie mógł powziąć innego ruchu, tylko ruch kołowrotny, t. j. sposobny do obracania się około punktu, który się nazywa punktem podpory. *Jak. Mat.* 4, 250. Trzy gatunki drągów, podług trzech różnych położeń, jakie może mieć siła względem ruchadła i odporu. *ib.* 4, 255. Drąg ulżywający, który przy dźwiganiu, siły dźwigającemu przyczynia a ciężaru umniejsza. Drąg uciążający, który, gdy go dźwigający używa, ciężkości przyczynia. *Sol. Arch.* 50. Tragebebel, Druckhebel. Drąg, mający [illegible] w samym śrzodku, a ciężary równe na końcach, [illegible] waga. [illegible] 50. *Eccl.* прѣвѣсл. вѣсы или коромысло у вѣсовъ. [illegible] Stoi jak drąg, nieruchawy, [illegible]. Już chłop wielki jak drąg, a czterech jmu zmysłów nie dostaje. *Boh. Kom.* 1, 107. — Drąg, basałyk, grundal, borys, drągal, ein unbehelfner Tölpel, ein Klotz. *Ross.* ослопъ, ослопина. On jak drąg niezgrabny. [illegible] 56. [illegible] 42. Panienkę tak piękną ma posiadać drąg jaki niezgrabny. *ib.* 55, 65. §. Na drągu siedzieć [illegible] wa senatorka). Żona wziąwszy statut rachuje, daleko tam pan jéj siedzi od końca Na drągu, jak [illegible]

Opal. Sat. 59. DRĄGAL, a, *m.* basałyk, grundal, borys, nieokrzesaniec, ein ungeschickter Tölpel, ein Klotz. (*Carn.* bivolina). Popiel wtóry, pień a drągal własny. *Krom.* 45. (*stipes caudexque*). Mąż mój z piérwszéj żony ma wielkiego drągala syna. *Teat.* 36. *c.* 29. *et* 30, 33.

Pochodz. *Drągarz*, *drągowy*, *drążek*, *drążkowy*, *drążnik*, *drążny*.

DRAGAN, DRAGON, a, *m.* żołnierz pieszą i konną służbę odprawujący, der Dragoner; (*Boh.* dragon, dragaun; *Sorab.* 1. dragonar, yezdné pěschk; *Carn.* dragònar; *Vind.* dragonar, tragonar; *Slav.* drágun; *Croat.* grabant, barbanat; *Ross.* драгунъ; *Gall.* dragon; *Ital.* dragone). Teraz co kurta, to dołoman; co chłop, to dragan. *Dwor. H.* Dragan prosty więcéj zachowuje w słowach przystojności, niżeli te panięta z wielkiego świata. *Teat.* 19, *c.* 59. Dragan, przerosły, drabina, ein großer Mensch, ein Dragoner; także o kobietach, auch von Weibern. Baba dragan. *Teat.* 33, 8. Najłatwiéj będzie dostać innéj służebnicy, Proszęć odegnać tego dragana w spodnicy. *Tręb. S. M.* 26. §. Do stu draganów, do stu kaduków, zum Henker. Ale pókiż ja do stu dragonów mam milczeć! *Teat.* 34, *b. G.* 2. §. *Hist. Nat.* Brudny dragan, *tringa littorea*, gatunek kulików. *Kluk. Żw.* 2, 315. die Seemornelle, Seelerche, eine Art Kibitz. DRAGANEK, nka, *m.* ptak, z gatunku kulików, *tringa pusilla*. *Kluk. Żw.* 2, 315. der graue Kibitz. §. *Botan.* dracunculus, der Dragun, ziele. *Ład. H. N.* 29. *Kluk. Rośl.* 1, 219. et 2, 217. DRAGANIA, DRAGONIA, ii, *ż. zbiorow.* dragani, die Dragoner. (*Slav.* dragúni). Żołnierze umiejący musztrę pieszą i konną, aby mogli być użyci i pieszo i konno. *Papr. W.* 1, 470. *Chmiel.* 1, 84. Dragonia na placu równym spotyka się konno; na cieśninie zaś jedna część zsiada z koni. *Jak. Art.* 2, 457. DRAGANISKO, a, *n. nagann.* [illegible] niezgrabny dragan, ein schlechter, ungeschickter Dragoner. Zbiory jego draganisko podłe a insza kuchenna gawiedź rozszarpie. *Psalmod.* 56. DRAGAŃSKI, DRAGOŃSKI, a, ie, od dragana; Dragoner=. *Ross.* драгунскій. Zaciąg pieszy, dragoński, rajtarski. *Vol. Leg.* 4, 680. Cóż to, nie macie sposobu dragańskiego? kolbą go tam który! *Teat.* 52. *b.* 76.

DRAGANT, u, *m.* ziele, Kozłowe ciernie. *Syr.* 677. Bocksdorn, Tragant; *Carn.* drógónt. §. Koźlego ciernia kléj, sok, tragant. *Cn. Th.* *astragalus tragacantha*. *Linn.* tragant. *Syr.* 677 - 78. der Tragant, das Gummi des [illegible]

DRĄGARZ *ob.* Drążnik, tragarz. *DRĄGASTY, a, e, — o *adv.*, pełen drągów, kijów, prętów, voll Stangen; *Vind.* drogast, rantast, shtangast.

DRAGMA, DRACHMA, y, *ż.* z Greck. ósma część uncyi, ćwierć łota. *Cn. Th.* eine Drachme. Uncya ma 8 drachm. *Krup.* 5, 255. Dragma, trzy skrupuły. *Szpicz.* 241. DRAGMOWY, DRACHMOWY, a, e, od dragmy, Drachmen=.

DRAGNIE, [illegible]; *apte*; por. czesk. dra- [illegible] 1] I ja Bell[illegible]one rzu- [illegible] Tym czasem dragnie O rzes[illegible]kiéj Jagnie [illegible] *Kochow.* 152. Dać [illegible] stary musi [illegible] Odpowiedź proszę,

Wzgarda z któréj miary, Iże nie dragnie Przy młodéj Jagnie Kiedy siędzie stary. *ib.* 172. (cf. *Carn. et Vind.* dregniti, dregati, dręgam, drôgam = pchnąć, trącić), cf. drąg, cf. drgnąć, drgać.

DRAGON *ob.* Dragan.

DRAGOWY, a, e, drążny, od drąga, Stangen=, Baum=, Hebel=. Drągowe *Subst.* płata od drąga, to jest, od rogatek, Schlaggeld, für den Schlagbaum. Myto, drągowe nazwane, na starostów Brzeskich płacone być ma. *Vol. Leg.* 7, 162. §. Na drągi zdatny, zu Stangen tauglich. *Tr.* Sosna drągowa.

DRAKA, i *ż.* dracza, darcie się, bitwa, porywanie się na drugiego, das Herumreißen, die Rauferey, Schlägerey. *Ross.* драка. Gdybyśmy się potkali, nie moglibyśmy wytrwać bez krwi i draki. *Pot. Arg.* 748. Ztąd te niekontentece, skargi i niesmaki A potym rebellie i żałosne draki. *ib.* 321. DRAK, *plur.* DRAKI, DRACZKI = koły ostro zaciosane, z których płot robią. *Wolsk.* spitzige Zaunpflöcke.

DRAMA, *DRAMMA, y, *ż. et* — atu, *m.*, z Greck. znaczy w powszechności sztukę teatralną. *Kras. Zb.* 1, 244. das Drama, das Schauspiel. *Boh.* činohra; *Sorab.* 1. pžihladarska hra; *Vind.* ozhitnu jigranje, goderska skasa, skasnutje, nagledalu, presha; *Croat.* peldokaza, peldoigra; *Ross.* зрѣлище. *Dramma, dzieło każde do udawania teatralnego przysposobione; tego są dwa gatunki: tragedya i komedya. *Teat.* 24, 9. *Czrtr.* Trajedye i komedye zamykają się pod ogólnym nazwiskiem dramatu. *Gol. Wym.* 402. DRAMATYCZNY, *DRAMMATYCZNY, a, e, — ie *adv.*, od dramatu, dramatisch. (*Croat.* peldokazni). *Drammatyczne poema. *Teat.* 24, 9. *Czrtr.* DRAMATYKA, i, *ż.* nauka dramatyczna, nauka o dramie, die Dramaturgie. Dziś dramatyka rośnie; śpieszym na nię radzi, Ale ta, co do śmiechu, nie do łez prowadzi. *Dmoch. Szt. R.* 50.

DRAŃ, i, *ż.* DRANICA, y, *ż. zbior.* deska darta, szczepana, ein dünn gespaltenes Bret. (*ob.* Drzeć; *Ross.* драпь łaty dachowe: rozszarpane, rozdarte papiery; драница mała łata dachowa; дранина ułomek; *Boh.* dranice *raptura*). *Boh.* dračka; *Sorab.* 1. schleysz. Drań piec okrywająca zwykła od wielkiego ognia w hucie zatlewać. *Torz. Szk.* 15. Dranice do pokrycia dachów bywają sosnowe. *Kluk. Rośl.* 2, 159. (cf. gont).

DRAPAĆ, DRAPIĆ, ał, drapie, drapię, *drapam, *cz. ndk.*, drapnąć *jednt.* (*dist.* drapnąć *nijak*), zdrapać *dk.*, paznogciami szarpać, skrobać, (mit den Nägeln) kratzen; *Boh.* drapati, drápi, drápám, zdrapati, zdrbati, drbrti, drbawati; *Slov.* drbati, drápu; *Croat.* drapati, draplyem, harim, menem, chessem; *Dal.* drapim; *Sorab.* 1. drapacž, drapnucž, drapam, drapu; *Sorab.* 2. drapasch, (*Sorab.* 1. drapa, *Sorab.* 2. drapawa świerzb); *Carn.* drapsti, drâpem, derpavsam, praskam, prashnem, prashneti, dergniti, dergnem, derglâm; *Vind.* praskati, ribati, strushiti; *Slav.* strugati, csesati; *Ross.* царапнуть, царапать, цапнуть, цапать, (cf. *Ger.* derb; cf. *Graec.* δρύπτω, δρέπω, θρύπτω; *Hebr.* טרף *taraph discerpsit*). Kto zły, drapie i parska. *Kluk. Zw.* 1, 116. Jakby drapał po sercu. *Cn. Th.* 230. przykro. — Drapać, skrobać, trzeć, ścierać mocno, schrapen, stark reiben, frotiren. Drapię się, albo kogo w łaźni, *distringo. Cn. Th.* — Drapać głowę. *Eraz. Dw. a.* skrobać, im Kopfe kratzen. Miał niedźwiedzia chowanego; Gdy drapnął we drzwi, był puszczon do niego. *Stryjk. Gon. R.* 2. wenn er an die Thüre kratzte. Drapie się, choć go nie świerzbi. *Cn. Ad.* 333. Drapiący, niegładki, szorstki, kratzend, nicht glatt. *Boh.* draplawý. Lepiéj być pięknym drzewkiem, niżli onym drapiącym głogiem. *Weresz. Regl.* 99. — Drapać kogo, szarpać i tam i sam, rozszarpywać, targać, reißen, zerren, zausen. (*Bosn.* darpitse, drripitse, cf. *Lat.* diripio). Drapają stado odbieżałe Wilcy, gdzie czują pasterze niedbałe. *Groch. W.* 559. Połowcy Polskę drapili, tym się żywili. *Stryjk. Gon. N.* 3. Zły duch, gdy go popadnie, drapa go a piany toczy. *Sekl. Marc.* 9. §. Drapać się dokąd, przedzierać się, wzdrapywać się, sich mit Mühe hinauf arbeiten. *Ross.* карабкаться, вскарабкаться. Cóż to tam do drzwi się drapie. *Teat.* 14, *d.* 12. Drapać się na góry bardzo przykre. *Mon.* 71, 116. Przyjdzie się po skałach tych tu drapać, lada umykających wiszów się chwytając. *Tward. Wł.* 73. Idźmyż lewą, drapmy się przez chrósty. *Mon.* 65, 250. Utyka w rysach opoki dziryd; po téj słabéj zaporze, drapie się w górę. *Stas. Num.* 1, 170. Drapałem się, to nogami, to rękami; przez stosy gruzów i kamieni, cisnąłem się chyłkiem. *Oss. Str.* 3. *§. Drapać *ob.* Drapnąć. DRAPACZ, a, *m.* drapieżca, drapieżnik, zdzierca, der Erpresser, Schinder, Räuber, (*Boh.* drbač *fricator*). Tych to drapaczów, co z ludzkiéj biady We krwi warzone czynią biesiady. *Zab.* 9, 345. *Zabł.* Drapacz, drapieżca, łapacz, uwodnik; unosiciel, *raptor. Mącz.* — Drapacz, zły skrzypek. *X. Kam.* rzępoła, ein Schraper, schlechter Fiedler. §. *pass.* Oszarpaniec, odartus, ein Abgerissener, Abgelumpter. Słuchaj drapaczu. *Teat.* 43, *c.* 6. — §. *Botan.* Drapacz, *cnicus*, rodzaj roślinny. *Kluk. Dyk.* 1, 139. Kratzkraut. Drapacz łąkowy, *cnicus oloraceus. Linn.* das gemeine Kratzkraut, Wiesendistel, Wiesenkohl. *Jundz.* 399. lipki *erisitales*, rośnie w Grodzieńskim. *ib.* DRAPACZKA, i, *ż.* łaziebne naczynie do chędożenia ciała. *Włod.* — *Cn. Th.* die Badeschrape, (cf. ścierka, winnik, botloch). Używali Rzymianie w łaźniach skrobaczek czyli drapaczek, na kształt grzebła, któremi upoconych skrobano. *Pilch. Sen. list.* 4, 195. §. Drapaczka, cudzidło, grzebło, szropa, der Striegel. D. Poln. Ler. 457. *Sorab.* 1. schrofa, konske drapadwo, drapadliczko. DRAPAKA dać, drapnąć, uciekać, pierzchnąć, prysnąć, ausreißen, Reißaus nehmen. *Ross.* дать тягу. Ludzie wypadają, Łapać pomagają, Mój koń jak da drapaka, Wierzgnął nogą chłopaka. *Teat.* 51, 28. Dał drapaka, jak tylko nogi koniowi starczyły. *Oss. Str.* 9. Spłoszył ten szelest pierzchliwą gromadę; jaki taki, gdzie mógł, dawał drapaka. *Oss. Bąj.* 1. DRAPANIE, *ob.* Drapać. DRAPANINA, y, *ż.* łupieztwo, drapieztwo, zdzierstwo, Raub, Schinderey, Plackerey. *Boh.* drbanina, swrab. Włodzimierz, w dzierżawach Kazimierza, z łotrostwem swym poczyniwszy szkody niemałe, żałował potym tego; i acz Kazimierza tą drapaniną sobie rozgniewał, jednak jechał do niego. *Biel. Kr.* 104.

§. Drapanina, potrawa, bigos, siekanka. *Włod. Cn. Th.* gehacktes Fleisch, *Gall.* haché. *DRAPCA, y, *m. contr. pr.* Drapieżca, der Placker, Plünderer, Schinder. Uszła ta bania wina drapcy Spartaka. *Hor.* 2, 108. *Nar. Spartacum vagantem.* DRAPICHRUST, a, *m.* włóczęga, powsinoga, ein Strauchdieb, Herumtreiber. Ten drapichrust nie wart, żebym z nim mówił. *Teat.* 17, 120. Byłabym żoną jednego drapichrusty, czy tam strzelca? pięknegożbym męża miała! *ib.* 51, *c.* 27. DRAPIĘ *ob.* Drapać. DRAPIEŻ, y, *ż.* drapanie, drapieztwo, drapież, der Raub, das Rauben, die Räuberey; to, co wydarto komu lub zdarto z niego, das Geraubte, der Raub. Jastrząb drapieżą żyjący. *Otw. Ow.* 445. DRAPIEZCA, y, *m.* DRAPIEŻNIK, a, *m.* drapacz, drapca, zdzierca, porywacz, łupieżca, der Erpresser, Schinder, Räuber, Placker. Dobra, których drapieżca działek odumiera.... *Weresz. Regl.* 94. Na swoje rozbojniki i drapieżce narzekają. *Sk. Dz.* 851. *w rodz. żeńsk.* DRAPIEŻNICA, y, zdzieraczka, porywaczka, łupicielka, die Räuberinn, Schinderinn, Plackerinn, *spoliatrix. Macz.* — §. *Poet. Myth.* Drapieżnic było trzy, Aello, Ocipite i Celaeno, córki Neptuna i ziemi. *Otw. Ow.* 541. Harpie, die Harpieen. DRAPIEŻLIWOŚĆ, DRAPIEŻNOŚĆ, ści, *ż.* chciwość drapieży, die Raubsucht. Wypadły tygrzyce z swą drapieżnością szkaradną. *Chrośc. Ow.* 134. DRAPIEŻLIWY, DRAPIEŻNY, DRAPNY, a, e, — ie *adv.*, chciwy drapieży, raubsüchtig, räuberisch, Raub=. *Boh.* drawý; *Sorab.* 1. torhate, dreyaczné; *Ross.* хищный, звѣрохищный. Drapieżliwy sęp. *Falib. Dis. U.* Drapna psica. *Chodk. Kost.* 18. Zwierząt ssących trzeci rząd zawiera drapieżne, *ferae. Zool.* 282. Raubthiere. Ptak drapieżny, ein Raubvogel, *Croat.* skanyecz; *Vind.* ropna tiza, srakoliza. §. *passiv.* Drapieżą dostany, wydarty, zusammen geraubt, erbeutet. Tatarowie z Mińskiego powiatu drapieżny plon zabierali. *Krom.* 780. (*praedas*). Rozpusta i zbytek z onéj drapieżnéj korzyści i obłowu, wszystko już wytrawiły. *Pilch. Sall.* 52. DRAPIEZTWO, DRAPIESTWO, a, *n.* zdzierstwo, drapież, wydzieranie, Räuberey, Erpressung, Schinderey, Plünderey. Kradzież częstsza między ludźmi, niż drapieztwo albo wydarcie przez gwałt. *Karnk. Kat.* 351. Poddanym pobory opuszczał, drapieztwo urzędników potępiając. *Sk. Dz.* 457. Toż samo drapieztwo, co w Litwie tak wydziwiało, ogarnęło generalność koronną, aby brali opłaty. *Ust. Konst.* 2, 240. DRAPIEŻYĆ *cz. ndk.*, rabować, plundrować, rauben, plündern. Widzisz tuż niedaleko wilka, już mało nie pod oczyma twemi drapieżącego stadko. *Rej. Zw.* 186. (szarpiącego, rozszarpywającego, zerreißen, zerfleischen). Domicyan dobra poddanych swych, żywych i umarłych, drapieżył. *Kosz. Lor.* 84, *b.* Miasto obrony drapieżyli a zbijali. *Biel. Św.* 132. *Stryjk. Gon. P.* 3. Prussowie Grodek zamek oprawili i osadzili, aby ztamtąd drapieżyli w Polszcze. *Biel. Kr.* 56. Rozbójnicy, spaliwszy Sławkow, drapieżyli w Wieluńskiéj ziemi. *ib.* 361. Spiknienia niezbożników drapieżyły mię. *Budn. Ps.* 119, 61. (złupili mię. *Bibl. Gd.*). DRAPIEŻYNA, y, *ż.* drapanina, drapiestwo, łupiestwo, zdzierstwo, Plackerey, Schinderey, Räuberey. Jakowe łupiestwo, obciążanie, czynią sobie ludzie, trudno i wymówić; bo prawie już tak na tę lichmaninę a drapieżynę na porząd wszyscy udali się, iże jeden z drugiego drapieży. *Gil. Post.* 30.

DRAPNĄĆ *nijak. jednt.*, *drapać *ndk.*, ucieknąć, prysnąć, drapaka dać, pierzchnąć, Reißaus nehmen, ausreißen, entfliehen. cf. *Graec.* δραπετεύειν. Namawiał 6 ludzi z kompanii swojéj i chciał z niemi drapnąć. *Teat.* 4, *b.* 79. Drapnijmy tu przed niemi. *Teat.* 3, 83. Ach drapnę ztąd. *ib.* 53, *c.* 68. et 34, 87. Kleant został raniony, a Damon drapnął. *Teat.* 30, *b.* 5. §. Drapnąć dokąd, śpieszno lecieć, wohin eilen, (cf. *Ger.* traben). Weź konie, a drapnąwszy co tchu do Warszawy, Przywoź nam te uciechy, rozkosz i zabawy. *Zabł. Fir.* 49. Jutro pocztą do Warszawy drapnie. *Teat.* 9, 31. Przeklęty ten szkapa, jak drapa, tak drapa. *ib.* 51, 28. (jak leci tak leci). §. *act.* Drapnąć *ob.* Drapać. DRAPNY *ob.* Drapieżny. — NB. Pochodz. *nadrapać*, *odrapać*, *odrapaniec*, *podrapać*, *przedrapać*, *rozdrapać*, *udrapać*, *wydrapać*, *wzdrapać*, *zadrapać*, *zdrapać*.

*DRAPORATY, a, e, Grosze Krakowskie draporate z literami. *Cost. Gor.* 2.

DRAPSIĆ *ob.* Drepsić.

DRASNĄĆ *cz. jednt.*, zdrasnąć, zadrasnąć *dk.*, skórę na ciele przedrapać, die Oberhaut aufritzen, durchritzen, streifen, abstreifen; *Ross.* царапнуть, царапать. Swym i nie drasnął go grotem. *Otw. Ow.* 473. Draśnienie, zdraśnienie, zadraśnienie, uraz, ein Streif, ein Riß, eine Streifwunde, *Ross.* царапина. §. *fig.* Obrazić, urazić, verletzen, verwunden, antasten, angreifen. Drasnąć kogo na poczciwości. *Tr.* Każdy i najmocniejszy, którego serce jest jakoby lwie, zdraśnie a zlęknie się. 1 *Leop.* 2 *Reg.* 17. (urazi się, obrazi się). cf. draźnić.

DRATWA, y, *ż.* nić szewska ze szczeci ukręcona, der Pechdrath der Schuster. *Boh.* dratew, (cf. Niem. Drath drot); *Carn.* dreta; *Vind.* zhrieulska dreta; *Croat.* drèta sostarszka; *Dal.* dritva; *Bosn.* dritva, vrivça; *Rag.* drètva tùgniza; *Ross.* верва, варовина, (cf. варъ smoła szewska). Szewcy do dratew potrzebują szczecin wieprzowych. *Kluk. Żw.* 1, 292. Szczeciny na dratwę targali, i skórę zębami wyciągali. *Teat.* 29, *c.* 42. Gawronie mięso zgadza się z kuropatwą jak jedwab' z dratwą. *Biel. Myśl. E.* 4, *b.* (cf. daleko ztąd do owąd). DRATWOWY, a, e, od dratwy, Pechdrath=.

DRAWA, y, *ż.* rzeka w Niemczech, początek bierze w Bawaryi i łączy się z Dunajem w Węgrzech. *Dyk. G.* 1, 178. die Drau, ein Fluß. *Slav.* Dráva.

DRĄŻEK, żka, *m. zdrbn. rzecz.* drąg = żerdka, eine kleine Stange, ein kleiner Hebel. *Boh.* bidýlko; *Ross.* рычажекъ. U armaty drążki ogonowe, dwie niby rękojeści, do unoszenia ogona łożowego. *Jak. Art.* 3, 290. Drążek żelazny sankowy. *Ross.* копылъ, копылокъ. §. Drążki, do chodzenia wysoko albo przestąpienia przez co, szczudła, stolce, szczeble, die Stelzen. *Boh.* chůdy, štjdla, štjhla, štjhly; *Slov.* štihly, chudy, stuly; *Sorab.* 1. woczežki; *Vind.* berla, bergla, streuza, hodalka, krukla, kvaka, shtęlza, hodalniza; *Carn.* shtrevze; *Croat.* hodalke, ho-

dalnicze, schyule; *Dal.* hodala; *Ross.* ходули. Drążek, stołek, soszka, Stelze. *Dasyp. A. a.* Któżby się nie śmiał, widząc na drążkach chodzącą małpę? *Mon.* 70, 382. Cóż ztąd społeczności, że kto przedziwnie koziołka skacze, albo że doskonale jest wprawnym na drążkach chodzić? *Zab.* 5, 70. DRĄŻKOWY, a, e, od drążka, laskowy, Stangen=, Stab=, Stecken. Drążkowe złoto, srebro, lity goleń złota, srebra *Ross.* слитковый. § Drążkowa senatorka (*ob.* na drągu siedzi). Żona, aby tam bliżéj kuropatwy siadła, I żeby senatorką została drążkową, O jak męża namawia, co dać to dać, byle kasztelanią kupić. *Opal. Sat.* 39.

DRAŹNIĆ *cz. ndk.*, zdraźnić *dk.*, jątrzyć, sierdzić, rozsierdzać, wzburzać, podburzać, do gniewu pobudzać, (cf. drasnąć), reizen, erbittern, aufbringen, böse machen *phys. et moral. Boh.* dražditi, zdražditi, draždjwam, škadliti; *Slov.* dražjm; *Sorab.* 2. draznisch, scharowasch; *Sorab.* 1. draznu szo, prudžu; *Bosn.* drasgiti, zadirati, potiççati; *Rag.* drâxiti, razdrâxiti; *Croat.* drásiti; *Vind.* drashiti, drashit, drasset, nadrassit, sdrashiti, resdrashiti, (drashuvati = szczwać), podrashkuvati; *Carn.* drastiti, nedrastiti, drâshem, sdrâshiti (*Carn.* sdrâshta *discordia*; drashniza = jędza), kâzhiti, podajam; *Ross.* дразнить, дражню, (cf. *Graec.* ταράσσειν, δράσσειν *commovere*, δράζομαι *carpo*). Ran na ciele nie draźniemy; ale szanujemy je, uwijamy je, pieścimy. *Gorn. Sen.* 570. Draźni się przez to bardziéj, niż goi rana. *Teat.* 1, 39. (*pass.*). wird mehr gereizt, als geheilt. Nie radzę-ć ja psa draźnić, cicho leżącego. *Rej. Wiz.* 102. Daj złemu pokój; nie draźnij złego. *Cn. Ad.* 150. Źle psa w studni draźnić. *Rys. Ad.* 81. Jeśli niemasz kija, psa szkoda draźnić. *Pot. Arg.* 369. Nie draźnij baby. *Cn. Ad.* 592. Siedź lepiéj doma, nie draźń na się złego. 1 *Leop.* 2 *Paral.* 25, 19. (nie budź licha; daj złemu pokój; nie igraj z ogniem; nie maluj dyabła na ścienie). Chudy szlachcic służy wojnę, a gdy go starość z niéj wyzwoli, psy draźnić musi, chodząc od domu do domu. *Pot. Pocz.* 357. (żebrać musi). Ty mię jeno draźnisz, a chcesz wywołać wilka z lasa. *Gorn. Dw.* 263. Honory, zamiast uśpienia ambicyi, draźnią ją czasem. *Zab.* 7, 278. To wszystko niepodobna, żeby mi serca nie draźniło. *Teat.* 19. *b.* 80. Kto mi się opiera, draźni moję duszę. *ib.* 46, *c.* 79. Draźnienie, jątrzenie, oburzenie, das Reizen, das Aufbringen, das Necken, Genecke. *Boh.* dražďe, draždidlo; *Vind.* drashba, drashenje, sdrashba; *Croat.* drasenye, (*Carn.* sdrâshba *discordia*). Szlachta od wszystkich posług, robot, draźnienia, ucisków, któreby miały być w rzeczach i osobach, chcemy aby wyjęci byli. *Herb. Stat.* 579. (od wszelkich wexacyj). DRAŹLIWOŚĆ, ści, *ż.* łatwość oburzenia się, die Reizbarkeit. *Ross.* драчливость, раздражительность, раздражитость. Draźliwość *irritabilitas. N. Pam.* 8, 218. DRAŹLIWY, a, e, — ie *adv.*, łatwy do draźnienia, reizbar, leicht zu reizen. *Ross.* драчливый, драчунъ; драчъ. Wino nie służy temperamentom gorącym, cholerycznym i draźliwym. *N. Pam.* 5, 134. DRAŹNICIEL, a, *m.* draźniący drugiego, der Reizer, Aufreizer, Aufbringer, Placker, Necker; *Boh.* draždil; *Sorab.* 1. prudziczer; *Vind.* drashnik, podrashkuvauz, pobodliuz, podbodnik, pohuskavez; *Ross.* дразнитель. Tak mówią do draźnicielów moich. *Budn. Jer.* 23, 17.; (tym, którzy mną gardzą. *Bibl. Gd.*) *w rodz. żeńsk.* DRAŹNICIELKA, i, die Aufreizerinn. (*Boh.* draždilka; *Vind.* podrashkuvauka). Biada tobie, draźnicielko. *W. Soph.* 3, 1. DRAŹNIĘTA, iąt, *liczb. mn. żartobl.* cycki, piersi kobiece, die Brüste (der Weiber, im Scherze). Bogato Kleopatra w strojach dziwy broi, Przez cienką jedwabnicę draźnięta dychają. *Bardz. Luk.* 180. Bukiet mój tak jéj miły, tak jéj wzięty, Wespół go chowa z draźnięty. *Kochow.* 167. W drobne cyrki warkocz kręty Tuż się wiesza nad draźnięty. *Kochow.* 162. — NB. Pochodz. *nadraźnić się, podrzeźniać, przedraźniać, rozdraźnić.*

DRĄŻNICZY, a, e, od drążnika, Lastträger, Träger=. *Ross.* дрягилевъ, дрягильскій. Natura czasem umysł daje pański prostemu drążnikowi; a duszę drążniczą panu. *Zab.* 5, 83. DRĄŻNIK, a, *m.* dragarz, tragarz, ein Träger, Lastträger. *Carn.* noshâzh; *Vind.* tovornik; *Ross.* дрягиль. Kazał dwom drążnikom skrzynię tę zanieść do klasztoru. *Mon.* 70, 744. Prosty drążnik, a umysł pański. *Zab.* 5, 83. §. Drążnik, który chodzi po drążkach wysoko. *Dasyp. A a.* Który na stolcach chodzi. *Volck.* ein Stelzentreter, Stelzengeher. *Sorab.* 1. po wocžežkach khodžačže. DRĄŻNY, a, e, drągowy, od drąga, Stangen=, Baum=, Hebel=. Szedł sługa kuchenny drążny od śpiżarnego po kury do szafarza. Kuchenni słudzy drążni do miasta po potrzeby najraniéj chodzą. *Gorn. Dz.* 146. jak teraz stróże domowe, co w koszach lub na drągach potrzeby domowe znoszą, drążniki, usnachty, Hausknechte.

DRĄŻYĆ, DRĄŻYCIEL, DRĄŻYDŁO *ob.* Drożyć, wydrażać. DRDZEŃ *ob.* Rdzeń. DRDZENNY *ob.* Drzenny, rdzenny. DRĘ, drzesz *ob.* Drzéć.

DRĘCZYĆ *cz. ndk.*, udręczyć *dk.*, męczyć, trapić, quälen, martern, zusetzen. *Eccl.* дручу, удручаю, (*Ross. obs.* друсить cieśnić, cisnąć, cf. *Ger.* drücken, drängen; cf. *Bosn.* dreseli *tristis*, dreselje *moestitia*). Niektórych jako morderz rozmaicie dręczy, bije, spalić, utopić usiłuje, o śmierć przyprawuje. *Wiśn.* 521. Słuszne więzienie nikogo nie dręczy. *Szczerb. Sax.* 87. Bóg nas nie stworzył, by nas dręczył nudów tłumem, Lecz do uciechy, a téj złączonéj z rozumem. *Przyb. Milt.* 267. W ten dzień będziecie dręczyć duszę waszę; któryby nie udręczył duszy swéj w to święto, zaginie. *Leop. Levit.* 23, 28. *Wujek ib.* (trapić. *Bibl. Gd.* umarżać, mowa o postach, den Leib casteyen, z. B. mit Fasten). Łódź na śrzód morza była, dręczona od wałów. *Sekl. Math.* 14. (*not.* «gdzie jéj wały bardzo ciężko *czyniły»). Okrutnie mię jego postępowania ze mną dręczą. *Teat.* 5, *c.* 25. (frasują, gryzą, trapią). DRĘCZENIE, ia, *n.* DRĘCZARNIA, i, *ż.* męka, męczarnia, trapienie, utrapienie, die Qual, die Marter, Noth. Gorączka, pragnienie, kurczenie, krztuszenie się, mniéj jest względem ognia i owych dręczarni i ostrego żelaza, którym po ranach ryją. *Pilch. Sen. list.* 2, 285. DRĘCZYCIEL, a, *m.* trapiciel, der Quäler, Peiniger. *Eccl.* дручитель, удручитель. Mój dręczyciel

wie o moich mękach. *Przyb. Milt.* 105. *W rodz. żeńsk.* DRĘCZYCIELKA, die Peinigerinn, Quälerinn.

DREL, DRELOWAĆ *ob.* Dryl.

DRELICH, u, *m.* z Niem. der Drillich, płótno grube trójdrotowe. (*Sorab.* 2. drüll, *Carn.* trishert). Od drelichu Wrocławskiego w kostki i pasy, gr. 5. *Vol. Leg.* 4, 358. Rozdarłszy wszystek strój godowy Przy łóżku siadłam na jednym drelichu. *Chrośc. Ow.* 191. na grubym pakłaku. DRELICHOWY, a, e, z drelichu, Drillich-, von Drillich. Drelichowy worek. *Jak. Art.* 2, 87.

DRELINK, a *et* u, *m.* miara winna 30 wiader, w Austryi, der Dreyling, in Oesterreich ein Weinmaß von 30 Eimer. Od drelinka, od każdéj baryły po 12 groszy. *Vol. Leg.* 2, 666. Od wina Eubińskiego od każdego drelinku po gr. 20. *ib.* 3, 58. *Culeus* my możemy zwać drelink. *Macz.*

DRELOWNIK *ob.* Drylownik.

DREMLA, DROMLA, DRUMLA, i, *ż.*, żelazko z sprężynką, na którym, przyłożywszy go do zębów, za wciąganiem oddechu, ruszając sprężynką, tony wyrabiają, (z Niem. die Trommel) die Maultrommel, Maulbrummel, das Brummeisen. *Boh.* drndaczka, drnčaly; *Croat.* brunda; *Hung.* doromb; *Carn.* drumla; *Vind.* vustna drumla, brunda, (*Vind.* drumla, boben = bęben); *Ross.* ворганъ, варганъ, (cf. warga). Na dremli grać, brząkać. *Cn. Th.* — *Boh.* drndati; *Ross.* варганить.

DRENDULKA *ob.* Dryndulka.

DREPSIĆ, DREPCIĆ, *DRAPSIĆ *intrans. ndk.*, Dreptać, drepcze *kont.*, drobne kroczki stawić, trippeln, kleine Schritte machen. (*Angl.* drippan; *Dan.* drippe; *Svec.* trippa). *Vind.* terklati, kruzlati; *Carn.* menzâm; (*Boh.* dřepjm przyczepnąć; *Rag.* treptjetti *tremere*; *Sorab.* 1. dreptam *rodo*). Kiedy ptaszkowi nie stało zwykłego napoju, dreptał nóżkami, przypominał powinność. *Toł. Saut.* 82. Zły, drepcze nogami z kąta w kąt. *Teat.* 22, *b.* 4. Latają po wszystkich ulicach i właśnie drepcza po błocie. *Teat.* 36, 33. Pospolicie pies na przodek drapsi na taką chromotę. *Ostr. Myśl.* 26.

DRESZ, DRESZCZ, DROCZ, DROSZCZ, y, *ż.* DREŚĆ, ści, *ż.* *DREŚ, ia, *m.* *DREZ, u, *m.* drżenie ze wstrętem, groza, mrowie, kalter Schauder. Dresz wzięła na te słowa Tobiasza, Co słyszał o téj córce, go przestrasza. *Leszcz. H. S.* 404. Chwyta zdrętwiałe dreszcz członki wybladła. *Zab.* 14, 160. Mię dreś taki przeszedł, aż mi się cierpko stało. *Oss. Str.* 7. Członki me dreszcz napada. *Teat.* 55, *d.* 41. Trzęsie się, dreszcz po wszystkim ciele się rozbieży. *Bardz. Tr.* 273. Po całym ciele drez jakiś czuję. *Niemc. Kr.* 1, 178. Porywa go dreść, bije gwałtownie serce. *Stas. Num.* 2, 187. Gorączki zaczynają się z droczą, z zimnem. *Krup.* 5, 314. Po potach następująca drocz. *ib.* 5, 518. Częsta drocz, na grzbiecie się zaczynająca, z jednego na drugie miejsce przechodząca. *ib.* 519. Wpadać w droszcz i w gorączkę. *ib.* 5, 18.

DRĘTWIĆ, TRĘTWIĆ *cz. ndk.*, zdrętwić, strętwić, odrętwić *dk.*, zdrętwiałym uczynić, zdrętwiałości nabawić, zdrętwiać, starr machen, steif machen, erfroren machen, steifen. *Carn.* shuliti, shûlem; *Eccl.* дряблю. Smarowidło to drętwi skórę, że stwardzieje. *Ostr. Myśl.* 26. Drętwiące lekarstwo = drętwienie, martwienie czyniące, *narcotica*. *Cn. Th.* §. Drętwić zęby, robić, że zęby cierpną, die Zähne stumpf machen. DRĘTWIEĆ, TRĘTWIEĆ *nijak. ndk.*, odrętwieć, zdrętwieć, strętwieć *dk.*, martwieć, nieczułym się stawać, czucie utracać, erstarren, gefühllos werden. *Boh.* trnauti, brněti, brnjm, brnjwam, tuhnauti, stuhnauti, koprněti; *Croat.* utrípam; *Bosn.* utrrinuti, okorjepnutise, ukoictise; *Carn.* terpniti; *Vind.* drevenniti, obterdet, oterpniti, obtogiti; *Ross.* цѣпенѣть, исколѣть, оцѣпенѣть, оцѣпенѣвать, коченѣть, окоченѣть, млѣть, обомлѣть; *Eccl.* дребенѣю, дрябну, утерпаю, терпну, (cf. *Lat.* torpeo). Noga mi zdrętwiała, der Fuß ist mir eingeschlafen; (*Croat.* noga je zaszpala). Dostać drętwienia nogi *Ross.* отсидѣть, отсиживаю. — Drętwieć, drewnieć, gibkość, ruchawość utracać, steif werden, erstarren. Od zimna zdrętwiały. *Teat.* 8, 6. (*Ross.* окоченѣлый; *Eccl.* дряблый; *Vind.* premerl, okoren, ostreken, tog). Spikanarda zdrętwiałym i zdrewniałym jest użyteczna, naparzając. *Syr.* 40. Oczy komuby poczynały w słup iść i trętwieć, że nie może ich ruszać. *Syr.* 525. Drętwienie członków *Boh.* brn, brněnj. — Drętwieć od strachu, drewnieć, osłupnąć, kamienieć, erstarren, vor Schrecken. Z początku na tak dziwny przypadek zdrętwiałem, I co się ze mną działo, wcale nie wiedziałem. *Szym. Św. W.* 55. Od strachu w nim wprzód drętwiały żyły, Lecz łagodne słówka wnet go ocuciły. *Zab.* 14, 243. Wtym nagłym strachem wszystkim towarzyszom wielce Od zimna krew strętwiała i upadło serce. *A. Kchan. W.* 69. Zdrętwieli długo, a nic nie mówili. *Groch. W.* 256. Słysząc srogi wyrok, ze strachu drętwiała. *Teat.* 46, 5. Trętwieją wielkie, małe mówią żale. *Pot. Syl.* 41. §. Skóra drętwieje, twardnieje, grubieje, tężeje, die Haut, das Fell, das Leder wird steif, dick, grob. Drętwieje *vel* trętwieje, twardnie mi skóra, *occallesco*. *Cn. Th.* — *simil. poet.* Rzéka, woda drętwieje = tężeje, marznie, der Fluß, das Wasser wird steif, friert. Pościnał rzéki Luty przeraźliwy I kazał chodzić po zdrętwiałéj wodzie. *Karp.* 1, 50. — §. Zęby drętwieją, cierpną, (cf. oskomina), die Zähne werden stumpf, z. B. nach Säure. (*Boh.* zlaskoměti; *Vind.* sobi skomijo, skominajo, molijo). Ojcowie jedli jagody niedoźrzałe, a zęby synów drętwieją. *W. Ezech.* 18, 2. zęby synom ich strętwiały. *Leop. Jer.* 31, 29. Owoce, które się zbierają u dworu tak smaczne, że po nich zęby cierpną i drętwieją. *Mon.* 70, 774. Zębów strętwienie od jedzenia rzeczy kwaśnych. *Comp.* 71. *Vind.* skomina, skominost, skominenje. DRĘTWIK, a, *m.* trętwa, strętwa, ryba, *raja torpedo*, der Krampffisch, (*Rag.* darhtùglia; *Boh.* lenoch (= 2.) leniuch), ma tę własność, że dotykającemu się jéj sprawuje niejakieś drętwienie. *Zool. Nar.* 194. *Chmiel.* 1, 634. Kiedyś się ty leniu na świat rodził, téj saméj godziny, Drętwik ryba powinność czyniła Lucyny. *Zab.* 16, 216. trutwa, strzewa. *Sien. wykł.* (cf. trzęsawiec). DRĘTWOŚĆ, TRĘTWOŚĆ, STRĘTWIAŁOŚĆ, ZDRĘTWIAŁOŚĆ, ści, *ż.* drętwienie, obu-

marcie, die Erstarrtheit, das Erstarren, das Starren. *Sorab.* 1. zaprostženo; *Croat.* utraglivoszt; *Carn.* otterpnust; *Vind.* oterpnost, oterpnenje, togust, oshtarenje; *Ross.* цѣпенѣлость, оцѣпенѣлость; *Eccl.* дряблость. Ogarnęła mię śpiączka, a pograżonemu w tretwość tak mi się zdawało, iż.... *Przyb. Milt.* 250. Nowa mu stretwiałość z strachu członki zjęła, Wstaną włosy, a mowa w uściech umilknęła. *A. Kchan. W.* 368. Z zimnéj tretwości wydobył się i zebrał rozsypane duchy. *Przyb. Milt.* 356. DRĘTWY, a, e, zdrętwiały, strętwiały, zkościały, erstarrt. Jak twarz jego spłotniała! drętwe jego oko. *Przyb. Ab.* 145.

DREWIENKO, a, *n. zdrbn. rzeczow.* drewno, ein Hölzchen. Drewienka = DREWKA, *liczb. mn. Gen.* drewek, drobno rozszczepane drwa do palenia, fiszolc, drewka suche, Kleinholz, Fischholz, Kaminholz, (*Boh.* přjpal; *Rag.* biglja, zbizza). Odpędzaj zimno, drewek na kominie Kładąc dostatkiem. *Hor.* 1, 6. Gospodyni rada Gościowi, drewek na komin przykłada. *Zab.* 14, 274. Już nie przykładają drewek do komina. *Lib. Hor.* 14. (*Croat.* drevenka, drevenyak, *mensura frumenteria*, Metzen. *Ross.* деревяшка forma drewniana guzikowa; podstawek drewniany, деревянница noga drewniana kaleków). DREWLANIE *liczb. mn.* nie wiem, jeżeli to nie Bulgarowie są, od drew albo lasów tak rzeczeni. *Krom.* 61. die Drewlanen (Holzleute, Waldleute). DREWNIA, *DEREWNIA, i, *ż.* §. 1. Drewnik, drewutnia. *Włod.* [drywotnia. 3] skład drzewa, gdzie drwa składają albo rąbią. *Dudz.* 22. *Cn. Th.* kolnia, der Holzplatz, die Holzgestätte, der Holzstall, drwalnia; (*Slov.* drewnica, drewenica; *Boh.* dřenice, drewnice; *Carn.* drevniza; *Vind.* druvalishe; *Bosn.* darvariça, drrivariça; *Rag.* darvariza, darvostaniza, drjevoshraniscte). §. 2. Drewnia, derewnia, drewnianka, budowanie z drzewa, budynek drewniany. *Dudz.* 22. *Cn. Th.* ein hölzernes Gebäude, ein Gebäude von Holz. (*Carn.* dervarnèza). Chociaże pokój podobny wam w drewnie Otrzymał, przecię płaczcie po nim rzewnie. *Zimor. Siel.* 196. w trumnie. — *§. 3. Derewnia, derewienka, *Ross.* деревня, wieś, das Dorf. Zamek i miasto Smoleńsko, jako też i insze tam miasta, zamki, ziemie, włości, derewnie. *Vol. Leg.* 3, 196. Swéj upatrują cnéj derewienki wierzchów. *Żebr. Ow.* 210. Nie w piernatach wychowani pewnie Polacy, którzy północne derewnie, Wiecznemi zawsze przykre mrozy, Snadniuchno przechodzili swojemi obozy. *Kochow.* 40. włości, krainy, Fluren, Gefilde, Landstriche. *DREWNICTWO, *DEREWNICTWO, a, *n.* leśnictwo, dozór nad drzewami, lasami, die Försterey, Aufsicht über Holz, Bäume, Wälder. W W. X. L. derewnictwo, woskownictwo, młyny i insze dobra, od ekonomii odeszłe, mają być odzyskane. *Vol. Leg.* 4, 2. DREWNICZY, ego, *m. Subst.* dozorca drzewa, drewnik, drewny, co około drzew chodzi, der Holzaufseher, Waldaufseher. *Croat.* dervàr; *Sorab.* 1. drewačžé. Ciebie czynię drewniczym, daję-ć urząd nade drwy, abyś je rąbał. *Cn. Th.* 905. DREWNIAK, a, *m.* owad, *termes*, der Holzwurm, die Holzmade, rodzaj, zawierający ów drobny owad, który się wgryza w suche drzewa, ściany i t. d. *Kluk. Zw.* 4, 143. pospolicie zaś mącznika zowią drewniakiem. *ib.* 370. DREWNIANKA *ob.* Drewnia. §. 2. DREWNIANY, *DRZEWIANY, a, e, od drzewa, z drzewa zrobiony, von Holz, hölzern, Holz=. *Boh.* dřewěnný; *Sorab.* 1. drèwané; *Vind.* drevni, leſen; *Carn.* lesen, (cf. leśny); *Slav.* dêrvenj; *Rag.* darvèni; *Bosn.* darveni, derveni, drriveni; *Croat.* dréven, dreveni; *Dal.* därveni; *Ross.* древяный, древянный. Kazimierz Wielki, Polskę drewnianą zastał, zostawił murowaną. *Pam.* 85, 1, 784. Drewniany trzewik, (*Vind.* zokla). Drewniana materya. *Tr.* = Afrykańska, z łyka robiona, tak piękna, że bławatowi równa, Baumbast, ein Afrikanischer Zeug. DREWNIEĆ *nijak. ndk.*, zdrewnieć *dk.*, §. 1. W drewno się obracać, zu Holz werden, sich in Holz verwandeln, holzig werden. *Boh.* dřeweněti, zdřewenjm, dřewnatèti; *Croat.* odrevenújem, drevenimsze; *Carn.* drevenim; *Vind.* odreveniti, oterpniti, okreniti; *Ross.* деревенѣть, одеревенѣть, оцѣпенѣть, оцѣпенѣвать; *Eccl.* дребенѣю, дрябну. Ziele to, póki z korzeniem w chrostowatość zdrewniała nie wyroście, przychodzi do używania stołowego. *Syr.* 130. Roślina korzenia długiego drewniałego *ib.* 756 et 1347. (cf. *Ross.* деревенскій wiejski, деревенщина gbur, chłop). §. 2. Drewnieć, drętwieć, kamienieć, kościeć, erstarren, steif werden. Gdy się w rzéce kąpał, żyły mu od wody zdrewniały. *Kosz. Lor.* 88. Spikanarda zdrętwiałym i zdrewniałym jest użyteczna. *Syr.* 40. Omarznąć, skrzepnąć, zmartwieć, zdrewnieć od zimna, *obrigescere. Macz.* Któż stanąć przed bogiem może, A nie zarazem zniemieje, I na kształt drzewa zdrewnieje? *Dar. Lot.* 4, 3. Patrząc na nię, ze strachu zdrewniał ociec stary. *Pot. Arg.* 138. W nim się krew zsiada, zaraz trupem *drewnie (drewnieje). *Pot. Pocz.* 71. Jestem do powołania tępym i zdrewniałym do poprawy żywota. *Psalmod.* 98. DREWNIK, a, *m.* drewniczy, drewny, co drwa opatruje. *Cn. Th.* der Holzaufseher, Holzleger. *Ross.* дровяникъ kupczący drzewem, *Boh.* dřewař, *w rodz. żeńsk.* dřewařka. DREWNISTY, a, e, na drzewo pochodzący, przyrodzenia drzewowego, holzartig, holzig. *Sorab.* 1. dřewoyité; *Boh.* dřewnatý. Drewnisty korzeń. *Cn. Th.* DREWNO, *DRZEWNO, a, *n.* drewienko *zdrbn.*, jedna sztuka drzewa, n. p. do palenia, lub też drewno wyrobione jakąkolwiek robotą do jakiegokolwiek używania, ein Stück Holz, ein Holz, ein Scheit Holz, ein Stock, ein Stab, ein Balken. *Boh.* drwo. *Dalem.* 99. *Sorab.* 1. drewisko; (*Sorab.* 1. drewno pokój, izba); *Ross.* древко. Kij drewno jest. 1 *Leop. Jes.* 10, 15. Zawżdy łacno o drewno, kto psa chce uderzyć. *Weresz. Regl.* 131. Ci, którzy w przeważnym drewnie po morzu żeglują. *J. Kchan. Ps.* 163. (którzy wodom powierzywszy łodzie płyną po morzu. *Karp.* 6, 125. t. j. w śmiałych okrętach płyną, cf. *Dal.* drevo = okręt). §. Drewno, drewna, trzy drewna, szubienica, gałąź, der Galgen (das Holz). Przestępcę tego zawiesisz na drewnie. *Budn. Deut.* 21, 22. Nieuk doktor, woźnica, kucharz, na trzy drewna. *Pot. Arg.* 479. (warci wisieć). Złodziej był osądzony za swą na trzy drewna kradzież. *Kulig. Her.* 280. Tyraństwo i pycha Amana iść mu na trzy drewna po swą śmierć kazały. *ib.* 45. Równa się ta chwała onemu,

którego na trzech drzewien węzeł pasują. *Cliczn. Wych. H.* 6, *b.* DREWNY, a, e, do drew, n. p. siekiera drewna, do drew rąbania. *Cn. Th.* Holz=, zum Holze. *Boh.* dřewný; *Ross.* древесный, дровяный. Korzeń drewny, *radix lignosa*, z substancyi twardéj zdrewniałych fibr złożony. *Jundz. Bot.* 2, 5. §. *Subst.* Drewny *ob.* Drewniczy. DREWUTNIA *ob.* Drewnia.

DREZ *ob.* Dreszcz.

DREZNO, *DREZDNO, a, *n.* *DREZNA, y, *ż.* stolica i rezydencya elektora Saskiego. *Wyrw. G.* 206. Dresden. *Boh.* Drážďaný; *Slov.* Draždáni; *Sorab.* 2. Dreždzane. Drezno, Lipsko, Misna, iż od Polaków pobudowane są, nazwiska same ich jawnie pokazują. *Krom.* 44. Elba pod Drezna. Most u Drezny nad Elbą. *Warg. Wal.* 275. DREZDEŃCZYK, *DREZNANIN, a, *m.* z Drezna rodowity, der Dresdner. Winnice służą do przechadzki i zabawy Drezdeńczyków. *N. Pam.* 15, 304. Dreznanie. *Warg. Wal.* 275. *w rodz. żeńsk.* DREZDENKA, i, die Dresdnerinn; *Sorab.* 1. Draždžanka. Przyszła tu jedna młoda Saska, Drezdenka. *Teat.* 36, *c.* 15. DREZDEŃSKI, *DREZDECKI, a, ie, z Drezna, Drezna się tyczący, w Dreznie się znajdujący, Dresdner=. *Boh.* Draždánský, *Sorab.* 1. Draždžanski. Cekauz Drezdecki. *Star. Vot. D.* 3. *b.*

DRGNĄĆ, DRYGNĄĆ *nijak. jednotl.*, Drgać, Drygać *kontyn.*, drygotać, ał, oce *niedok.*, podrygać, ruchać sobą lub jakim członkiem, wahać sobą, drżyć, trząść się, zucken, zappeln, sich regen, sich rühren, ein Glied rühren, zittern, beben, erbeben, sich schwingen; *Boh.* drkotám, - ati; *Slovac.* drkotce zimu, gako osika; *Croat.* derhtati, trepèchem; *Ross.* дрягнуть, драгать. дрогаю. дрогнуть: *Sorab.* 1. tžepotam, dědotam, cžepetam, cžepecu; *Vind.* zepetati, zepezhem, sazukniti, samekniti; *Carn.* dergètàm, (cf. *Carn.* dregniti, dregam, drògam, dregnem = *tendere*; *Vind.* dregati, dregniti). Ryby ławiał i drgające wędziskiem z wody wyprowadzał. *Otw. Ow.* 128. Tatarzynowi szkapiny sztuka, choć jeszcze w zębiech drga, ni kąska nie wadzi. *Oczk. Przy.* 32. Na wisielca, jeszcze trocha drgającego, sąd uczyniono. *Krom.* 548. (*in palpitantem adhuc*). Jakżeś wtedy na mym łonie drgała, kiedym cię na mych piastował ręku. *Teat.* 30, *b.* 73. Potężny kamień nań się obalił, I w pół go w skale, że ni drgnął, przywalił. *Jabł. Ez.* 27. Od pocisku Adrasta ani drgnął przebity. *Jabł. Tel.* 283. Stał i drygał Kain bratobójca srogi, Tak czuł blady i niemy konających trwogi. *Przyb. Ab.* 159. Ogniste rumak nozdrzem wypuszcza oddechy, Nogi mu drgają na lotne pośpiechy. *Kras. Oss. B. b.* W tym czarne oczko kochanéj Elżbiety Drgnęło niestety! *Zab.* 12, 404. *Koss.* Drganie oczu. *Cn. Th.* das Zittern, Flimmern der Augen. Debom stoletnim wicher nie sprosta, one nie drgną. *Zab.* 6, 336. (krzepko, nieruchomo stoją). Walecznemu hetmanowi, nim się z sobą wojska starły, serce drgało. *Pilch. Sen.* 181. Od strachu łytki im drgały. *Stryjk.* 497. Drga mu pod kolany. *Cn. Ad.* 209. (łytki mu drżą, boi się, *cf. Ross.* дрогливый bojaźliwy), er zittert und bebt (vor Furcht). Struna drga, trzęsie się, die Saite erbebt, zittert, schwingt sich, geräth in Schwingung. Drganie struny, das Beben, die Bebung, Schwingung der Saite. Strona, gdy brzmi, bardzo prędko drga; gdyż tak zwolna drgając, iżby jéj drgania pod widzenie podpadać mogły, żadnego dźwięku nie wydaje. *Hub. Mech.* 155. Gdy dwie strony, brzmiąc razem, różne wydają tony, można wynaleźć stosunek między temiż tonami, to jest, między liczbą drgań czyli wahań, które obiedwie strony w jednym czasie odbywają. *ib.* 147. — Drganie, choroba, drżenie, drygotka, skakanie w ciele, das Zittern, als Krankheit, Wallung, (*Ross.* дрягота konwulsya, дергота kurcz, spasm). = *Ross.* трепотъ. Drganie, choroba bardzo pospolita ludziom ciężko pracującym. *Dyk. Med.* 1, 705. Drganie końskie, przecharśnienie, z gwałtownéj pracy i głodu pochodzi; koń w ten czas robi bokami, ciężkość oddechu ma, prawie nigdy się nie kładzie. *Dyk. Med.* 1, 708. das Flankenschlagen der Pferde, (*ob.* Dręga). §. Drgać czym, ruszać czym, i tam i sam, etwas rühren, bewegen, zucken. Mając wielką gorączkę, piersiami robił, rękami drgał. *Perz. Lek.* 314. Gdybyście za Jagiełła tak bluźnili, pewnieby kto z was drgnął nogą na powrozie. *Tworz. Ok. E.* 1. (wisiałby, er würde am Stricke mit den Füßen zappeln, er würde hangen). Drgnął nogą, umarł, pożegnał się, rozstał się z światem. *Cn. Ad.* 210. er ist verschieden, hat Abschied genommen. DRGAWKA *ob.* Drygawka. DRĘGA, i, *ż.* drganie końskie, przecharśnienie, das Zittern, eine Pferdekrankheit. Ma ten koń dręgę pod kolany. *Czachr. Tr. L.* 3. *NB.* Pochodz. *drygliwy, drygawka*, *podrygać, wzdrygać się, wzdragać się.*

DRGUBICA *ob.* Drugubica.

DRÓB', iu, *m.* DRÓB, u, *m. w liczb. mn.* DROBY, maleństwo, mały kawałek, kruszyna, mała rzecz, etwas Kleines, ein kleines Stück, etwas Winziges; (*Boh* drob, drobet, drobeček, drobátko; *Vind.* drob, kosſ, falat, shkriz, shtukel = sztuka, kawał, kęs; *Hung.* darab *portio; Ross.* дробъ 1. odłomek, 2. szrot). §. *W ogólności n. p.* Drób równać z sporszemi rzeczami. *Zebr. Ow.* 118. (*componere magnis parva*) drobiazg, maleństwo, das Kleine, Kleinigkeiten. *§. O ludziach: Dawid rzekł bogu: ja zbroiłem; a te droby, co uczyniły! *Budn.* 1 *Chron.* 21, 17. (te owce cóż uczyniły! *Bibl. Gd.* drobięta, drobnego stanu ludzie). §. *W szczególn.* Drób', mniejsze domowe ptastwo, kleines Federvieh (Fasel, cf. Schmalvieh). (*Vind.* et *Carn.* drobenze, drobnina = drobięta, bydlątka, owce; *Boh.* drubeř *volucres, alites*). O drobiu folwarcznym. *Gost. Ek.* 133. Folwarkowy drób, kury, gęsi, indyki, kaczki i t. d. *Haur. Sk.* 117. Gospodarstwo około drobiu albo ptastwa domowego. *Kluk. Żw.* 2, 93. §. Rybi drób, drobiazg, małe rybki, kleine Fische. Karpięta i wszelaki drób łowić, a stawy tym rybić. *Gost. Ek.* 68. (*ob.* Narybek). §. Drób, *liczb. mn.* DROBY =, DRÓBKA, i, *ż. liczb. mn*, DRÓBKI, *Boh.* drob, droby, drobly, skrzydełka, nóżki, pępki, wątrobki, szyjki i główki, które od gęsi, kaczek, lub innego drobiu lub ptastwa odkrawają. *Wol. Kuch.* 400. = *Niem. j.* B. Gänseklein, Gekröse, Gekröse, Obd. jung Gemüse; *Boh.* husý drobecký, drobečky; *Ross.* гусакъ, потрохъ). Drób do pasztetów, jako kurze grzebienie, wątróbki i t. d. *Tr.* Pastetenschleckereyen. Droby bydlęce, jagnięce, są główka, nóżki, wątrobka, *Tr.* Kammergeschlinge; Obd.

Beuschel). W inszych dyalektach słowo drób znaczy wnętrza, jelita, trzewa; *Vind.* drob, drueb, drub, drobje, zhrevu, zhreuje; *Carn.* drôb; *Slavon.* drob, creva; *Rag.* droob, pikat; *Croat.* dròb, drobècz; *Sorab.* 1. žiwotné drob. DROBIANKA, i, *ż.* piwo lub wino chlebem drobno zatarte. *Dudz.* 36, *ob.* Kaldeszan, die Mährte, kalte Schaale, Biermährte, Weinmährte; *Sorab.* 1. drebeno, drebena yedž; *Slovac.* wdrobene gjdlo, ďemikát; *Rag.* pódroba, pódrobiza, podròbaz; *Bosn.* podrobaç, (cf. *Vind.* terizhnjak; *Ross.* окрошка). Drobianka chleba, piwo z chlebem albo farmuska, *intrita.* *Mącz.* Drobianka z ośrzodki chleba z winem a z cukrem. *Syr.* 922. DROBIĄTKO, a, *n.*, *zdrobn. rzeczown.*, drobię = maluchne, drobniuchne zwierzatko, ein kleines winziges Thierchen. Ledwie się trzepiotało, ledwie nóżki wlekło, Ubożuchne drobiątko. *Nar. Dz.* 3, 19. (o dzierlatce). DROBIAZG, *DROBIOZG, u, *m.*, DROBIAŹDŹEK, żdżka, *m.* DROBIAŹDZIK, DROBIOZDZIK, a, *m.*, *zdrobn.*, fraszka, mała rzecz, małego co, *collect.* maleństwo, małostki, eine Kleinigkeit, etwas Winziges, Kleines, Unbedeutendes, *coll.* Kleinigkeiten, klein Zeug, Winzigkeiten; *Boh.* drobet, drobeček; *Sorab.* 1. drobaz, drèbeneža; *Bosn.* drobniça; *Ross.* дребезгъ, дребезги; мѣлочь, мѣлизна, cf. mielizna; (дробязникъ drobne towary; *Rag.* drobîsak). Zwyczajnie się natura w małych rzeczach wynurza, i ważne nauki przez takowy drobiazg podaje. *Pilch. Sen.* 65. Z rzeczy najwspanialszych jakieś okruszyny robią, i ucząc takowego drobiazgu, rozum upodlają. *Pilch. Sen. list.* 2, 162. Tę odrobinę, którą zowiemy wiekiem ludzkim, porównaj z ową niezmiernością, a obaczysz, jaki to jest drobiażdżek. *Pilch. Sen. list.* 3, 268. Wszystek ten czas, którego żyjemy, chwilką jest; lecz ten drobiażdżek podzieliła natura.... *ib.* 1, 372. — O ludziach, drobiazg, drobiazgowi ludzie, drobni, maleńcy, co do wzrostu, wieku, doźrzałości, co do stanu, sposobu myślenia i t. d. kleine Leute, Unmündige, Unerwachsene, Ungebildete, Unbedeutende. Dzieci niewychowane; • drobiazg, kleine, unerzogene Kinder. Widząc Ezau niewiasty i dzieci ich, pytał: co to? i mówił Jakób: drobiażdzik jest, który mi bóg darował. *W. Genes.* 33, 5. (dziatki to są. *Bibl. Gd.*). Wnet ten drobiazg głupków zmędrzeje, jak chlusną jednego z nich. *Birk. Zyg.* 15. Tam nie przypuszczą owego drobiazgu, co to nie urośli w cnoty wielkie, ale jeno zaczawszy, odstąpili od nich. *Star. Zad. C.* 2, *b.* Nie jest wielkim, kogo cnota od drobiazgu pospólstwa nie odsaczy. *Lub. Roz.* 203. — Drobiazg folwarczny, jako to, indyki, gęsi, kaczki, kury. *Świtk. Bud.* 54. Fasel, Federvieh. *Gost. Ek.* 133. — Drobiazg rybi, rybięta, cf. narybek, kleine Fischchen. Rybitw rzadko co rosłego, ale rychléj jaki drobiazg ułowi. *W. Post. W.* 3, 7. Kleinzeug. DROBIAZGOWY, a, e, — o *adv.*, od drobiazgu, do drobiazgu należący, drobiazgu się tyczący, maleństwa zarywający, *Ross.* мѣлочный, (cf. miałki), Kleinigkeits =, Kleinigkeiten =, kleinlich, detaillirt, ins Kleine gehend. Ciekawość, chciwa drobiazgowego roztrząśnienia. *Zab.* 6, 298. DROBIĆ *czyn. niedok.*, zdrobić, udrobić, *dok.*, drobno dzielić, drobnym czynić, klein machen; *Boh.* drobiti, drobjwati, zdrobiti; *Sorab.* 2. drobisch; *Sorab.* 1. drebu, rozdrebu, drebiu, drebim; *Vind.* drobiti, sdrobuvati, sdrobizhiti, kofiti, (cf. kęs); *Hung.* darabolni; *Croat.* drobiti; *Rag.* drobitti; *Bosn.* drobiti, udrobiti, razdrobiti, zdrobitti, smrriviti; *Ross.* дробить, дроблю, содробить, содроблять; (cf. *Gr.* τριβω; *Samar.* תרב *fregit;* *Graec.* θρύπτω, cf. *Graec.* θρύμμα; *Ger.* Trümmer; *Rabb.* טרף *collisit*). Zdrobisz ofiarę chlebową drobno. 1 *Leop. Levit.* 2. Drobić chléb, kruszyć, krszyć, bröckeln; *Ross.* тюрить, натюрить. Potrawę i chléb drobiony zgotował żeńcom. *Sk. Żyw.* 2, 376. (cf. drobiankę). Drobiony kroczek. *Teat.* 20, *b.* 119. (cf. drepsić). Nie trzeba skib drobić. *Cresc.* 657. — Trąbiąc drobić, przerywać trąbienie, unterbrochen, abgesetzt, stoßweise. Zwołując lud pospolity, będziecie prosto trąbić, nic nie drobiąc, ani przetrębując. 1 *Leop. Num.* 10. (nic nie przerywając. *Bibl. Gd.*). — Drobić, dzieleniem mniejszyć, słabić, durch Vertheilen schwächen, verringern, klein machen. Hetman wojsko drobić musiał osadami. *Tr.* *§. Drobić pończochy iglicami. *Tr.* dziać, robić pończochy, stricken. DROBICIEL, a, *m.*, drobiący co, kruszyciel, der Kleinmacher, Verkleinerer; *Sorab.* 1. drebičeř; *Vind.* sdrobuvauz; *Eccl.* дробитель. *W rodz. żeńsk.* DROBICIELKA, — DROBIĘ, ięcia, *n. zdrobn. rzeczown.* drobiec, drób, cf. drobiątko = zwierzątko, bydlątko, ein kleines Stück Vieh, ein Stück kleines Vieh; (*Vind.* drobenze, drobnina). Nie przywiodłeś mi drobięcia na całopalenie. *Budn. Jes.* 43, 23. (bydlątka. *Bibl. Gd.*). Nie zarzniesz Jehowie byka albo drobięcia, w którymby była wada. *Budn. Deut.* 17, 1. (wołu ani bydlęcia. *Bibl. Gd.*). DROBIEC, a, *m.*, mniejsze bydlę, owcze bydlę, ein Stück klein Vieh, Schaafvieh, (*Vind.* drobez, drobizh, droblei = odrobina, kawałek). Pierworodnego osła odkupisz drobcem. *Budn. Ek.* 4, 20. *not.* «to jest, baranem albo kozłem.» (owcą. *Bibl. Gd.*). DROBIĘCY, a, e, od drobiu, od drobięcia, Kleinvieh =, Schmahlvieh =. (*Carn.* drobenske *ovillus*). Brona drobięca. *Budn. Neh.* 3, 1. brama owcza. *Bibl. Gd.* das Schaafthor. Luth. *DROBIEŻNY, a, e, drobiazgowy, drobny, kleinlich, Kleinigkeiten =. Drobieżne wydatki. *Tr.* *DROBINA, y, *ż.* odrobina, trocha, kęs, okruszyna, ein Brocken, ein Bischen, eine Krume. *Boh.* drobet, drobjnka; (*Ross.* дробина, дробины młoto). Ptaki zbierają drobiny rozszarpanego ciała. *Banial. C.* 2, *b.* Za lada moment trzeba w kraj iny Pójść, słodkiéj życia zbywszy drobiny. *Anakr.* 78. Cóż mi więc nada, kiedy czas płynie, Błądzić w téj życia marnéj drobinie. *Anakr.* 51. *DROBKA, i, *ż. w liczb. mn.*, DROBKI *ob.* Drób', Droby. — §. 2. Drobiazg, maleństwo, Kleinigkeiten. Ktoby też śliczne ciało poganił, że ma drôbki. *Zab.* 9, 86. *Iżyck.* (drobne wady, cf. brodawki, piegi). *DROBNICA, y, *ż.* minuta. *Sadow. Ok.* 34. (*Sorab.* 2. drobenža okruszyna; *Croat.* drobnina *minutiae;* *Ross.* дробница worek szrotowy). DROBNIEĆ *nijak. niedok.*, odrobnieć, zdrobnieć *dok.*, drobnym się stawać, maleć, słabieć, winzig werden, klein werden, schwach werden. Zdrobniałe potomki bogatego dziedzica. *Kras. Pod.* 2, 167. Przy owéj wspaniałości, ci co się w swych domach zdali być wielkiemi, znacznie drobnieli. *Pilch. Sen. list.* 324. Książęta Kijowscy dla niezgód i domowych wojen drobnieć poczęli i słabieć. *Nar. Hst.* 7, 45. Puls u pacy-

enta zdrobniawszy, cofnął się. *Perz. Cyr.* 3, 189. Odrobniały. *Błaż. pr.* DROBNIUCHNY, a, e, DROBNIUCZKI, DROBNIUŚKI, DROBNIUTKI, DROBNIUSIEŃKI, DROBNIUTEŃKI, DROBNIUSIENECZKI, DROBNIUTENECZKI, a, ie, — o *adv., intens. adject.* drobny, ganz klein, winzig, winzig klein; *Boh.* drobaucký, drobničký, drobaucče; *Carn.* drobzhékun; *Eccl.* дробненькій; *Ross.* крошечный, (cf. kruszyć). Ziemia z tak drobniuchnego nasienia tak wielkie pniaki wydaje. *Budn. Cyc. star.* 26. Deszcz drobniuchny. *Boter.* 201. Drobniuchna ręka. *Zab.* 16, 177. (delikatna). Korzenie drobniusieńko stłuczone. *Archel.* 3, 41. DROBNO, *adverbium* słowa drobny; (*Boh.* drobne *minutim*; drobet *parum*, *paullum* trocha); klein, aus kleinen Theilen bestehend. Drobno pisać. Drobno mięsiwo posiekać. DROBNOMIERZ, a, *m.* instrument, do mierzania małych łuków. *N. Pam.* 19, 84. *micrometrum. ib.* 75. das Micrometer, der Kleinmesser. DROBNOŚĆ, ści, *ż.* μικρομέρεια, *exilitas partium. Cn. Th.* Kleinheit, Kleintheiligkeit. *Vind.* drobnust; *Rag.* drobnós; *Ross.* дробность, мѣлкость, мѣлкота. Wiele rzeczy wielkich z małych drobności urosło. *N. Pam.* 15, 367. Często drobności poczytane za rzeczy wielkie. *ib.* 377. (drobiazg, maleństwo). 2. Małoliczność, liczba mała, kleine Anzahl. Do pięciuset dawniéj było biskupow, teraz was tylko pięciu w całej Afryce zostało; a w tej drobności swary między wami o przodkowaniu powstają. *Skar. Dz.* 1024. DROBNOSTKA, i, *ż.* rzecz małéj wagi, eine Kleinigkeit, Sache ohne Werth, Geringfügigkeit. Sejmy takiemi zarzucano drobnostkami, iż kłócąc się, opuszczano to, co prawdziwie było potrzebnego. *Gaz. Nar.* 1, 307. *DROBNOSYPKI, a, ie, *DROBNOSYPY, a, e, drobno się sypiący, miałki, kleinkörnig. Jak mnoży morze piaski drobnosype, Tak się urodzi gumno twe obfite. *Bielaw. Myśl. F.* 3. DROBNOWID, u, *m. Hub. Wst.* 376. = DROBNOWIDŁO, a, *n. Zool. Nar.* 69. = DROBNOWIDZ, a, *m.*, narzędzie do widzenia drobnych rzeczy, których samym okiem dojrzeć nie możemy. *Rogal. Doś.* 1. *praef.* das Microscop (sporysz). Owad tak drobny, że tylko przez drobnowidze dostrzeżonym być może. *N. Pam.* 2, 155. Microscopium nie źle drobnowidz się mówi; ale nie źle wyraziłbym mnogowidz, że nietylko drobne rzeczy pokazuje dobrze, lecz i sporsze, pomnażając wzrok, lepiéj objaśnia. *Klecz. Zd.* 76. — *Fig.* Wad jak przez drobnowidło będę szukał wszędzie, I tam nawet je wytknę, kedy ich nie bedzie. *N. Pam.* 6, 314. DROBNY, a, e, *Boh.* drobny; *Sorab.* 1. drobné; *Croat.* dròbën; *Dal.* szitni; *Vind.* droben, sdroblen, tinek; *Carn.* drobne, pizhle; *Rag.* dròbni; *Bosn.* drobni; *Ross.* дробный, мѣлочный, мѣлкій, (cf. miałki). §. 1). Małoczastny, kleintheilig, aus kleinen Theilen bestehend, klein gemacht, klein. Drobne drzewka, drobna siekanka. Moneta drobna, szelągi, grosze, czechy, potrójne. *Gost. Gor.* 2. Drobny pieniądz, (*Vind.* droben, denar, drobish; *Carn.* boshjäk). Drobne pieniądze, kleines Geld, *albo też* drobne *bez dodatku słowa pieniedzy; n. p.* Nie mam drobnych, ich habe nichts Kleines, kein kleines Geld. Drobnych nie miałem; a czestokroć i zmienić nie było co. *Teat.* 31, *b.* 14. Ujrzał Jezus wdowę ubożuchną, składającą do skarbu dwa drobne. *Budn. Luc.* 21, 2. (dwa drobne pieniążki. *Bibl. Gd.*). §. 2). Mały, szczupły, klein, geringe. Z drobnego nasienia wielkie rostą drzewa. *Opal. Sat.* 148. (cf. *Sorab.* 2. drobnik drobny mały jęczmień). Lepszy był twój drobny koń, niż nasz zbyt wyniosły. *Alb. n. W.* 13. Jest tam po trosze kóz i bydła, ale drobnego. *Boter.* 249. (cf. drobiec, drób). Każdy, acz najdrobniejszą mający roztropność, uznać to musi. *Bals. Niedz.* 1, 139. §. 3). Małoważny, drobiazgowy, kleinlich, geringfügig. Ludzie znaczni, po wielkich myślach, mają swe drobne zabawy; które mniejsi w nich upatrując, próżnowaniem zowią. *Lub. Roz.* 481. *otium.* Zarzut ten od poprzedzających nie mniéj błędny i drobny, ale godny pamięci i baczności powszechnéj. *Ust. Konst.* 2, 55. §. 4). Niesilny, niemocny, schwach, kraftlos. Ogromny zwierz na drobnego nie dba szczeniuka. *Tr.* Drobna to praca. Podług drobnéj możności mojéj. *Tr.* §. 5). Niegęsty, rzadki, dünn, nicht häufig. Drobne w tym lesie są drzewa. Siew drobnemi wychodzi kiełkami. *Tr.* §. 6). Drobna szlachta, drobny lud = niższéj rangi, pospolity, der niedrige, kleine Adel, das gemeine Volk. Sadło świńskie godzi się chłopom do grochu i drobnéj szlachcie. *Cresc.* 567. *Teat.* 25, *c.* 21. Starać się trzeba, aby drobnego stanu ludzie, im najwięcéj może być, bezpieczni byli od krzywd. *Modrz. Baz.* 306. (*zaraz potym:* podłego stanu ludzie). Namieszało się drobniejszych osób między pany. *Baz. Sk.* 223. Obmyślić, ażeby robotnicy, rzemieślnicy i lud drobny mogli sobie chleb a zarobić. *Mon.* 73, 495. DROBYSZ *herb*, litera mała *h;* przez której wierzch strzała żelezcem przechodzi; koło niéj dwie gwiazdy. *Kurop.* 111, 13. ein Wappen.

Pochodz. *na-drabiać*, *na-drobić*; *odrobina*; *podrob*; *przydrobić*, *wdrobić*, *zdrobić*, *zdrobniały.*

DRÓCIANY *ob.* Drótowy. DRÓCIK, a, *m.*, *Dimin.* słowa drót, ein Drätchen.

DROCZ *ob.* Dreszcz.

DROGA, *ż.* (*Boh.* cesta, cf. ścieżka, draha; *Slovac.* cesta; *Sorab.* 1. droha, pucž; *Sorab.* 2. droga, pusch; *Vind.* zhesta, pot; *Carn.* zesta, pot; *Slavon.* pût; *Rag.* pût, drúm; (*Dal.* draga, *vallis*, cf. drożyć); *Ross.* дорога, путь; *Graec.* τριχεῖα; *Hebr.* דרך *dereck* via, דרך *darach* calcavit). §. 1. Miejsce, którym dokąd jadą, idą, płyną, der Weg, die Straße. Słowo to powszechne zajmuje gościńce, ścieżki, ulice. — Droga torowana; *ob.* torować drogę, *Ross.* торить дорогу; *Eccl.* путетворю. Droga równa, gładka, *Ross. vulg.* гладь. Zła droga, zepsuta *Eccl.* злопутіе; *Ross.* распутица. Droga Krakowska, nierówna, pagórkowata, wązka. Droga krzyżowa = zbieżenie się dróg, der Kreuzweg; rozstanie się dróg, rozstajnia, der Scheideweg. Dobrowolna droga *ob.* Dobrow. die öffentliche Strasse, die Heerstraße. Drogi i miejsca rozmaite mają miary i liczbę. *Warg. Kurc. praef.* Tobie sto, złodziejowi tylko jedna droga. *Pot. Arg.* 724. *albo* Szukającemu tysiąc dróg, uciekającemu jedna. *ib.* 600. Dwie drodze (*Dualis*). *W. Post.* 2, 74. Przyszło do niego szczęście, nie wiedząc drogi. *Czach. Tr. B.* 1. (ślepo, trafunkiem). Nieszczęście jakie to zrządziło, Co i takiego drogę przestąpiło. *Tward. Daf.* 30. (n. p. baba, zając; zając drogę przebieżał =

wróżka nieszczęścia. *Cn. Ad.* 1296). Drogą kto chodzi, tą drogą nie zabłądzi. *Paszk. Dz.* 77. Czarna droga Tatarska, czarny szlak. (*ob.* Czarny). *Biel. Św.* 264, *b.* Naprowadzam na drogę *Eccl.* путеводствую, путенаставляю; *Graec.* ὁδηγέω. Po drodze co, mimochodem *Ross.* перепутье. Mieć się jak groch przy drodze, (*ob.* Groch). Dzień drogi, eine Tagereise. Gonili ich dzień drogi. 3 *Leop.* 1 *Macch.* 7, 45. Przez drogę, przez ulicę tylko, niedaleko, nur über die Straße, nicht weit. Niezabawem powróci, gdyż dom tylko przez drogę. *Teat.* 24, *c.* 65. Kiedy zacznę krzyczeć z drogi! Dzwonnik straciłby słuch drogi. *Teat.* 52, *c.* 48. Z drogi! z drogi! jaki taki, bo idzie Jaśnie Oświecony. *Teat.* 55, *b.* 14. *Zab.* 4, 345. *Prov. Slovac.* Opilemu čloweku i pan boh s cesti wihne. a). Droga przez cudzy grunt = prawo, wolność jeżdżenia przez cudzy grunt. *Cn. Th.* das Wegerecht, Triebrecht über des andern Grund. b). *Astron.* Droga mleczna na niebie, die Milchstraße. Białawy pas wpośród nieba, nieforemnego kształtu, i owdzie jakoby na wyspy podzielony, nazywamy drogą mléczną, *via lactea. Hub. Mech.* 532. Droga białomléczna nie niebie. *Zab.* 13, 119. c). Drogi w winnicach, w ogrodach = chodzenia. *Cn. Th.* die Gänge in den Gärten ꝛc. §. 2. Droga, którą czyniemy, podejmujemy = podróż, jazda, ście, (*Boh.* česta; *Croat.* putuvanje); die Reise, der Weg. Ślubne drogi na cudowne miejsca, już teraz rzadkie. *Groch. W.* 264. (cf. peregrynacya, pątnikowanie), Wallfahrten, święte drogi. *Pam.* 85, 1, 594. Ślubował odprawić Częstochowską drogę. *Paszk. Dz.* 27. eine Wallfahrt nach Czenstochau. Wam dobra noc; mnie w drogę. *Brud. Ost. A.* 4. Jechał, nie wiem dokąd w drogę. *P. Kochan. Jer.* 121. er ist verreist. Niemasz męża w domu, poszedł w drogę daleką. *Budn. Prov.* 7, 19. Drogę odprawić *Croat.* putuvati, (cf. pątnikować). Droga zawsze drogą. *Dwor. D.* 3. (kosztowna a niewygodna, doma najlepiéj). Odchodzisz! szczęśliwa droga! *Teat.* 53, *c.* 38. glückliche Reise; *Eccl.* благошествие (*Graec.* εὐοδία; благошествую = *Graec.* εὐπορέω. W drodze = idąc, *Vind.* grede, med potam, gredeozh; unter Wegens. Wybierać się w drogę, *ob.* Wybierać się. a). Droga = opisanie drogi, którędy jechać trzeba. *Cn. Th.* drożnik, *Guide* Gall. ein Wegweiser, eine Wegebeschreibung. Drogi pocztowe przez całe Niemcy; tytuł książki, dającéj wiadomość o nich. b). Opisanie drogi przez kogo odprawionéj. *Cn. Th.* Reise, Reisebeschreibung. *Zbilitowskiego* droga do Szwecyi. §. 3. *Fig.* Droga, sposób do dójścia czego, der Weg, die Art und Weise zu etwas zu gelangen. Począł szukać tych dróg, żeby mu się bić nie przyszło. *Gorn. Dw.* 31. Ludzie do sławy dwie jeno drogi mają, szablę a pióro. *Star. Vot. B.* 4, *b.* Jedna droga do życia a tysiąc do śmierci. *Wolsk.* Tysiąc jest dróg do błędu; lecz jedna prowadzi Do prawdziwych piękności; tą rozum iść radzi. *Dmoch. Szt. R.* 5. Nie z drogi podobno Pan Lupa mówi, iż piękność nie jest zawzdy dobra. *Gorn. Dw.* 409. (nie od rzeczy). I to nie z drogi i nie od rzeczy będzie, powiedzieć tu i o powinnościach przychodniów. *Budn. Cyc. pow.* 65. Szydził z wierzących, mówiąc bardzo z drogi. *Żebr. Ow.* 208. (sehr ungereimt). Te ich słowa zdały się być Skanderbegowi nie z drogi. *Baz. Sk.* 283. Drogę komu do czego ukazać. *Cn. Ad.* 210. I owszem drogęć sama pokazuje Natura, radząc śpiesznie do miłości. *Past. Fid.* 153. Kto się wielu dróg chwyta do jakowego zamiaru, najbardziéj błądzi. *Kras. Pod.* 2, 52. Jakby łzy swe uskromić nie znajduje drogi. *Groch. W.* 420. Przestronność morza i nieświadomość języka, do handlów drogę zagrodziła. *Pilch. Sall.* 151. Dzieci, którym fortuna do wielkich urzędów drogę ściele.... *Kłok. Turk.* 52. (sposobność ułatwia). Nie Panu Chrystusowi, ale jego przeciwnikowi droga się ściele. *Hrbst. Odp. L l.* 3. *b.* (służba się odprawia). Przez świętych do boga, a przez sług do Pana, Droga każdemu, jak mówią usłana. *Jabł. Ez.* 14. (przystęp). α). Drogą = sposobem, auf dem Wege, vermittelst, durch. Rozkazał król wszystkie królewszczyzny drogą licytacyi sprzedać. *Ust. Konst.* 1, 195. β). Droga = sposób zachowania się, postępowania, der Weg, der Wandel, der Lebenswandel. Młody człowiek drogi swéj, gdy się starzeje, nie odstąpi. *Biał. Post.* 175. Droga Pańska jest pokora, snażność.... *ib.* 55. Tak o nich kościół trzyma, że są na zbawiennéj drodze. *Falib. Dis. o.* 2. Moja dusza nie jest na dobréj drodze; pozwól mi wprzód wyspowiadać się, nim umrę. *Teat.* 29, 97. Syn mój na dobréj jest drodze; już nie gra. *Teat.* 1, 116. Czemuś nie chciał chodzić drogą sprawiedliwości, aleś gdzieś chciał, godził nogą? *Kulig.* 162. Świat sidła na drodze zastanowił, po któréj chadzałem i chodzę. *ib.* 245. Interessa moje na dobréj drodze. *Teat.* 25, *b.* 21 *et* 24, *c.* 83. (dobrze się kierują).

Pochodz. *drogopisarz, drożka, drożny, bezdrożny, drożysko, drożyć, oddrożyć, wydrażać, wydrożyć, wdrożyć się, zdrożny, zdrożność, zdrożnie, dwójdrogi, trójdrogi, i t. d. nadrożny, podróż, podróżny, przydrożny.*

DROGI, a, ie, *Compar.* Droższy; DROGO *adv.*, Drożéj *Comp.*, *Boh.* drahý, dražši, draho, draze, draže, dražegi, (*sed. Boh.* drahný *grandis*); *Slovac.* drahý; *Sorab.* 2. drogi, drogo; *Sorab.* 1. drohi, droho; *Rag.* drágh; *Hung.* drága; *Vind.* et *Carn.* drag; *Croat.* dràg, dragi, drago; *Dal.* dragh; *Bosn.* dragh, (*Bosn.* et *Slavon.*- drago = - kolwiek); *Slavon.* skùpo; *Ross.* драгий, дорогий, дорогъ; Niederf. dür; *Dan.* et *Svec.* dyr; *Angl.* dear, *Ger.* theuer. §. 1. *Oppos.* tani, theuer, nicht wohlfeil. Nie wszystko jest drogie, co się za wyższe pieniądze kupuje; to dopiero jest drogie, gdy cenę pospolitą i najczęstszą przechodzi. Gdy ją przechodzi czwartą częścią, drogo jest; gdy połową znacznie drogo, gdy trzema czwartemi częściami, bardzo drogo; gdy drugie tyle, bardzo wielka drożyzna. *Kluk. Rośl.* 1, 247. Drogo kupił, kto długo prosił. *Gemm.* 65. *Nulla res carius constat, quam quae praecibus empta est. Sen.* Drogo co kupić, osolić, opieprzyć, przepłacić. *Cn. Th.* Drogo przedaje towar, kto go drogo kupił. *Kłok. Turk.* 96. W wielkich miastach zawsze drożéj. *Kluk. Rośl.* 3, 250. Droższe rzeczy smaczniejsze. *Cn. Ad.* 211. (drogość rzeczy cukruje). *Ironice* Śliczne rzeczy, a niedrogie. *Wolsk.* — Wziąć pieniądze drogo. *Gost. Gor.* 16. (w wielkiéj cenie, wysoko przyjmować). Kupować co za drogie pieniądze. *Torz. Szk.* 228. (za znaczne, wielkie

pieniadze, drogo, für theueres Geld, theuer). §. 2. Wielką wartość mający, kosztowny, von hohem Werthe, kostbar, edel. Drogie złoto w pieniadzu; ale droższym być się zdaje w koronie. *Bals. Świet.* 2, 384. Drogie perły i cenne korale burzliwe rodzi morze. *Pociej.* 126. Nie wszystko drogi kruszec, co się mignie. *Zab.* 14, 102. *Nar.* (cf. nie wszystko złoto, co się świeci), (edles Metall). Drogie kruszce są dziełem samego ognia. *Stas. Buff.* 102. Drogie kamienie, Edelsteine; (*Boh.* drahy kamen; *Slovac.* drahý kámen; *Hung.* drága kö; *Dal.* dragi kamen; *Rag.* draghi kàmenak; *Vind.* shlahtni kamen, dragi kameni); (cf. *Sorab.* 1. drohe zělo, drohi kořen *aroma; Vind.* dragustvu, dragotinstvu = klejnot). Metel Kartagińczyków zbiwszy, korzyść nad podobieństwo droższą wziął. *Warg. Kurc. praef.* Jak co drogiego ważyłem sobie; Jak rzecz ukochania godną szukał tego. *Kulig. Her.* 46. U człeka w naukach zanurzonego czas bardzo jest drogi. *Boh. Kom.* 4, 108. *Sorab.* 1. drohotné. Wiem, że u Wc Pana czas drogi. *Teat.* 34. *b. i i.* Drogie nam godziny upływają. *ib.* 22, 7. — §. 3. Drogi = cenny, szacowny, poważany wysoce, hoch geachtet, hoch geschätzt. Podług prawa waszego, toby tedy jedna grzywna droższa niżli głowa moja była! *Gorn. Wl. H.* Czyli to droższe są rzeczy wasze, niż wy sami? *ib. H.* 2. Wybrańce, gdy się wprawią w rzemiesło rycerskie, za czasem u królów mogą być niżli wy drożsi. *ib. S.* 4. Począł rzecz od domu swego starożytnego; nie zaniechał bogactwa, urody, lat, czym wszystkim u księżny miałby być drogim. *Gorn. Dz.* 70. Drogo to sobie szacujemy, czego trudno dostajemy. *Cn. Ad.* 211. a). Mój drogi! mein Theurer, mein Theuerster; (*Carn.* drage moj; *Dal.* drag, mijl; *Slavon.* dragi, ljubovnik, drágà, millostnica, ljuba; *Croat.* dragovati *blandiri*). Ażaż nie często słychamy onych jedwabnych słów: mój drogi, mój złoty, moje serce! *Klon. Wor. praef.* (cf. nieoszacowany, nieprzepłacony, najukochańszy). Każda mi praca, mój drogi, Karynie, Dla ciebie z tobą milusieńko płynie. *Past. Fid.* 258. Kędyś poszła ode mnie, moja droga żono, Gdzie cię zaprowadzono. *Zbil. Lam. A.* 3. Żegnam cię drogie dziecko. *Węg. Marm.* 1, 93. Niech już zaśnie dziécię drogie, Ucieszne, śliczne, chędogie. *Groch. W.* 368. To do najdroższego ojca należy. *Teat.* 496, 5. — II. Jak drogi? jak drogo? = jakiéj ceny? po czemu? wie theuer? Jak drogi łokieć tego sukna? Jak drogo kupiłeś te srebra? III. Drogi = drogo przedający, theuer, theuer verkaufend. (cf. opieprzyć, osolić; *Vind.* drag, dragoten, ofolen). Nie chodź do tego kupca, bo on bardzo drogi. *Tr.* Drożéj ceń, a w miarę zapłacą. *Cn. Ad.* 211. Nie bądź z tym drogi, co cię nic nie kosztuje. *Gorn. Dw.* 372. b). Drogim być w czym = trudnym być, drożyć się, schwierig seyn, sich nicht leicht geben. Przeprosi Tryzna Ossolińskiego; byle też i on nie był już więcéj w tym tak drogim. *Boh. Ossol.* 1, 120. c). Drogi rok, drogi czas, skąpy, theure Zeiten. Drogi to teraz czas, trzeba się miarkować. *Mon.* 75, 684. (DROGIET, u, *m.* DROGIETA, y, *ż.* z *Franc.* droguet, cf. *Lat.* troccus, materya półwełniana, półjedwabna, Droguet, ein halbwollen, auch halbseiden Zeug. Po całym mieście Szczęsny chodzi w drogiecie. *Min. Ryt.* 3, 210). DROGO *Adverb.* *vide* Drogi. DROGOCENNY, a, e, *poet.* kosztowny, wielkiéj ceny, theuer, kostbar; *Croat.* dragoczènni *n. p.* Indyjskie drogocenne perły. *Min. Fars.* 24. Złoto szacowne i drogocenne. *Mon.* 69, 654. Imaginacya nasza czyni rzeczy drogocenne. *ib.* 71, 148. Drogocenność *Ross.* драгоцѣнность. *DROGOKUPNY, a, e, za wielkie pieniadze przedajny, theuer, von hohem Werthe. Drogokupne sobole. *Banial. J.* 2. Nosicie się dla zbytku w drogokupnym złocie. *Pot. Zac.* 151.

DROGOMIR *herb.* (od drogi mierzenia) [raczej od drogiego miru, t. j. świata lub pokoju. 4] w polu czerwonym trzy nogi zbrojne z ostrogami. *Kurop.* 3, 13. ein Wappen.

DROGOMIRA, y, *ż.*, Drahomira, imię białogłowskie Czeskie.

DROGOPISARZ, a, *m.* der Wegebeschreiber, der Reisebeschreiber. *Tr.*

DROGOPŁATNY, a, e, drogokupny, drogocenny, theuer. DROGOPŁATNOŚĆ, ści, *ż.* płaca wielka, kosztowność, theurer Preis, Kostbarkeit. Wartości edukacyi nie stanowi drogopłatność francuzkiego guwernora. *Zab.* 11, 406. *DROGOSŁANY, a, e, *n. p.* Drogosłane mary. *Kmit. Tr. C.* 3. t. j. kosztownie wysłane, kostbar bedeckt. DROGOŚĆ, ści, *ż. Boh.* draho, drahota; *Sorab.* 1. dragosch; *Slovac.* drahota; *Vind.* dragota, dragust, draginja; *Rag.* drâgos, dragocchja; *Croat.* dragocha, dragota; *Dal.* dragozt; *Hung.* drágaság, *Ross.* драгость; *Eccl.* дорогота; *Sorab.* 1. drohota, drohotnoscž. §. 2. Cena wielka, das Theuerseyn, der hohe Preis. Drogość tego towaru, wstręt mi czyni od dalszego kupienia. *Ld.* §. 2. Drogość w żywności, głód, die Theuerung. Drogość wielka; jednym zębem trzeba chleb jeść. *Cn. Ad.* 211. Drogość rzeczy cukruje. *ib.* (*ob.* droższe rzeczy najsmaczniejsze). §. 3. Wartość wielka, hoher Werth. Nic w drogości nie przechodzi zdrowia. *Ld.* Drogość z ludzkiego rozumienia rośnie. *Cn. Ad.* 211. DROGOSŁAW *herb*, w polu czerwonym półpierścienia srebrnego, do góry barkiem stojącego, na nim strzała. *Kurop.* 3, 13. ein Wappen. DROGOTKANY, a, e, kosztownie tkany, kostbar gewirkt, gewebt. Ja nie dbam, żeby orszak sług za mną ubranych Strojno, chodził, w jedwabnych szatach drogotkanych. *Zbil. Żyw. A.* 2, *b.* Ni opon drogotkanych, ni kosztownych pałaców, ni twierdz niedobytych Pragnę. *ib. A.* 2.

Pochodz. *drożyć*, *drożeć*, *poddrożyć*, *poddrożeć*, *przedrażać*, *przedrożyć*, *przedrożenie*, *wydrożyć*, *zdrożeć*, *zdrożały*, *drożyzna*.

*DROGOWODCA, przewodnik *Ross.* путеводитель, *in fem.* путеводительница. Przewodnictwo путеводство. DROGOWY, a, e, od drogi, *ob.* Drożny. Weg=, Reise=; *Boh.* cestný, cestownj; *Carn.* zestne; *Croat.* pútni; *Eccl.* пжтьнъ (cf. putny); *Ross.* дорожный, путевый, походный. Drogowe *Subst.* myto od drogi, Wegegeld, Straßengeld. DROHICZYN, miasto dosyć znaczne w Podlaskim, miejsce sejmików i sądów. *Dykc. Geogr.* 1, 174. eine Stadt in Podlach. DROHOBYCZ, miasto w Wojew. Ruskim, teraz w cyrkule Samborskim. *ib.* 1, 174. eine Stadt in Reußen. DROHUBUSK abo Dorohobusk, miasto w powiecie Włodzimirskim. *ib.* 173. eine Stadt in Lith.

*DROJKI, a, ie, zbyt słodki, sehr süß, übersüß, geil. *Syxt. Szk.* 101. (DROMEDAR *ob.* Drabarz. DROMLA *ob.* Dremla).

DROP', ia, *m.* der Trappe, die Trappgans, ptak, *otis tarda*, wielkości indyka; nie lata wiele; ale bieży prędko i długo. *Zool. Nar.* 244. *Boh.* droff; *Sorab.* 2. trappa, groppun; *Bosn.* dropglja; *Vind.* trop, tropla, trapa, trapla, (cf. trop); *Croat.* drop, tùzok, tucz; *Ross.* драхва, дудакъ, (cf. *Eccl.* торопъ, śpieszność; *Ross.* тропа ścieżka; *Ger.* traben, trappen; cf. drab, drabować); *Slovac.* lużni ptak, cf. łężny). Ciężkie dropie. *Banial. J.* 3. Drop' ksykał. *ib. J.* 3, *b.* Dropie tokują w marcu. *Ład. Hist. Nat.* 30. Drop' mały, *otis tetrax.* *Ross.* трясучка, стрепеть. — §. 2. Głupiec, ein Einfaltspinsel. Dropie. *Pim. Kam.* 126. DROPI, ia, ie, Trappen=. Rodzaj dropi należy do rzędu bocianiego. *Zool. Nar.* 244. *Rej. Zw.* 231. DROPIATY, a, e, tak upstrzony ciemnosiwoczerwono jak drop' na grzbiecie, bo ten jest płowo z czarnym pomieszany. *Ład. Hst. Nat.* 30. Siwe konie dropiate. *Hipp.* 8. Rothschimmel. Gatunek siwéj sierści jest dropiaty. *Lek. Koń.* 5. Dropiatej sierści koń bywa mdły i słaby. *Lek. Koń.* 5.

DROSZCZ *ob.* Dreszcz.

DRÓT, u, *m.* (*Boh.* drát *Sorab.* 2. drot; *Croat.* drót; *Dal.* sicza; *Carn.* drât zhilèshn; *Vind.* drót; *Slavon.* xica gvozdena; *Ross.* проволока, проволочка, (cf. przewlec); *Ger.* der Drath; *Svec.* träd; *Dan.* traad; *Angl.* thread); §. 1. Kruszcowa nić, *n. p.* Drót żelazny, *Ross.* сутуга. W drótarni téj żelazne dróty ciągniono. *Oss. Żel.* 69. Żelazo ciągnione na drót. *N. Pam.* 15, 352. Drót srebrny do związania polipu, powinien się wprzód w ogniu odmiękczyć, żeby się nie złamał, pod czas operacyi. *Czerw. Narz.* 19. Drót = mosiężne abo miedziane piórko, którym Rzymianie pisali. *Cn. Th.* = *stylus*, der Schreibegriffel. Drót kędziorny. *Tr.* = żelazko do palenia włosów, ein Wickeleisen, Brenneisen. — *Fig.* Chciał się napić, gwałtowną zmordowany szargą, Aż język drótem stanie ścierpnąwszy i z wargą. *Pot. Zac.* 149. t. j. zdrętwiał, die Zunge erstarrte ihm. — Drót, iglica do robienia pończoch, die Stricknadel; *Vind.* pleteuna jigla; *Ross.* спицы вязальныя. Pończochy na drótach robione, t. j. dziane, drobione, nie na warsztacie robione, gestrickte Strümpfe. Pończoszki na drótach robi. *Mon.* 67, 164. — *Transl.* Niezgrabna lutnio, rdzą zaszłe dróty, Natężcie głosu, niech zabrzmią nóty. *Zab.* 12, 6. *poet.* miasto: stróny Saiten. — §. 2. Drótami zowią też cieńsze nici grubszą składające, dünnere Fäden, aus denen der stärkere zusammengedreht wird, (cf. zweydräthig, dreydräthig). Powrozek ze trzech drótów nie łatwo się rozerwie. *Leop. Eccl.* 4, 12. (ze trzech promyków. 1 *Leop.* sznur troisty. *Bibl. Gd.*) ein dreydräthiger, dreyfacher Schnur. cf. trójdrótowe pończochy. §. Drót nazywa mularz sam ostry kant w wyprawie na winklach, i ten czasem bywa zrzynany. *Mag. Mskr.* bey den Maurern, die scharfe Ecke einer Wand. DRÓTARNIA, DRÓTOWNIA, i, *ż.* fabryka, w któréj z żelaza i inszych kruszców ciągną dróty, nazywa się drótarnia. *Oss. Rud.* 524. die Drathzieherey. *Oss. Żel.* 69. *Vind.* zhubeshneria; *Ross.* волочильня. DRÓTOWNIK, a, *m. Boh.* dratnjk; *Carn.* zhiléshnik; *Vind.* zhubeshnik, zhubeshnar; *Ross.* волочильщикъ; chodzący koło ciągnienia albo robienia drótów, der Drathzieher. *Tr.* DRÓTOWY, DRÓTOWNY, DRÓCIANY, a, e, od drótu, z drótu, von Drath, Drath=; *Boh.* drátowý; *Vind.* zhubeshni; *Ross.* проволочный, сутужный, n. p. Złoto drótowe, srebro drótowe. *Gost. Gor* 110. Gryf był uchwycon, a to siecią drótowną. *Myśl. d.* 2. Drótowe sieci. *Smotr. Lam.* 9. Oszukują złotnicy przez owe szkodliwe szmelce w robotach drótowych. *Złotn. A.* 2, *b.* Tatarzyn w prawéj ręce drótową trzymał kańczug plecią. *Pot. Jow.* 32. Drathflechte. Powróz drótowy. *P. Kochan. Orl.* 1, 91. — Pończochy dróciane = na drótach robione, *oppos.* warsztatne, gestrickte Str. — Pochodz. *dratwa.*

DROZD, a, *m. Boh.* drosd, cwrčala; *Slovac.* drosd; *Sorab.* 1. drózen, drózna, drofyn; *Sorab.* 2. drofn; *Rag.* dròxd; *Vind.* drues, drus; *Carn.* drusg, dlèsk, brinovka, zigovt; *Slavon.* dròzd; *Bosn.* drozd, drogn; *Croat.* drózd, borovnyak, branyug; *Dal.* dron; *Ross.* дроздъ, дрозденокъ; *Dan.* et *Norveg.* trost; *Svec.* trast; *Bretan.* drasque; *Anglos.* throstle; *Angl.* thrusc, throttle; *Gall.* tourette; *Lat.* turdus; die Drossel. Drozd większy, *turdus viscivorus*, leśny ptak, żywiący się jemiołą, *visco.* — Drozd śpiewak, *turdus musicus*, żywi się jagodami jałowcowemi; słowika śpiewaniem naśladuje. *Zool. Nar.* 224. Drozdy miłe. *Banial. J.* 3. Drozdy skrzypią. *ib. J.* 3, *b.* Miejsce karmienia drozdów *Eccl.* дроздоятелище, дроздопиталище *turdarium.* §. 2. Drozd morski, ryba nakrapiana, *Cichela. Cn. Th.* DROZDOWY, a, e, od drozdów, Drossel=; *Ross.* дроздовый, дроздячій.

DROŻDŻE, *G.* drożdżów *et* drożdży *plur.* (*Boh.* droždi, kwasnice; *Slovac.* droždé, kwasnice; *Sorab.* 2. droždźeje; *Sorab.* 1. droždzie; *Vind.* droshje, troskje, troska, v'mat, mödenze; *Carn.* dróshje, vôlovze; *Croat.* dròsgye (*faeces vini* lagier), gampa, tàlogh; *Rag.* mûtex, (cf. męty); *Bosn.* drosgd, kisseliça, (cf. kisnąć); *Ross.* дрождіе, дрожди, дрожжи, подонки; *Sup. Germ.* Drusen, cf. Trug, Trester; *Holl.* droessem; *Anglos.* dros, dresten; *Angl.* dregges, dregs; *Svec.* draegg; *Isl.* dreggiar; *Graec.* τρύξ; *Lat. Med.* drascus). Ustoiny trunków albo napojów, osobliwie piwa, wina; u oleju i kawy zowią się fusy; u wódki braha, die Hefen. Rozcieki kisnące, co pod czas swego wewnętrznego ruchu opuszczają na dno, pospolicie drożdżami zowią. *Kruml. Chy.* 541. Wino, które długo stało na lagrze, albo na drożdżach po Polsku. *Cresc.* 344. Pszenne mąki rozczyniają się drożdżami. *Kluk. Rośl.* 3, 262. *Fig.* Ta miłość jak ciasto na drożdżach rośnie. *Teat.* 10, 76. Słowem, do drożdży wypić musisz, coś uwarzył. *Zab.* 6, 327. Zasłużył kielich ten wypić i z drożdżami. *Bzow. Roż.* 64. Sami się sądźmy, jeżeli niechcemy Drożdży kosztować, z téj co dziś pijemy Beczki tak przykréj. *Groch. W.* 568. Ma każdy likwor swoje drożdże na dnie; nikt bez ale. *Burl. A.* 3. *Meton.* Gardło zalepił drożdżami; drożdżami śmierdzi = upił się, er hat sich benebelt. *Tr.* DROŻDŻANY, a, e, z drożdży, von Hefen; *Ross.* дрождяный. *DROŻDŻEĆ *nijak. niedok.*, zdrożdżeć *dok.*, gęścieć, dick werden. Zdrożdżała krew. *Oczk. Prz.* 5. DROŻDŻOWY, a, e, od drożdży, Hefen=; *Ross.* дрожжевый, подонный; *Eccl.* дрождный. DROŻDŻYSTY, a, e, pełno drożdży, hefig, voll Hefen; *Slovac.* droždawý, kainý; *Sorab.* 1. droždžoyité; *Croat.* drosgyliv.

DROŻĘ *ob.* Drożyć. DROŻEĆ, *ał*, eje, *neutr. niedok.*, zdrożeć *dok.*, w cenę iść, w górę, droższym się stawać, theurer werden; *Ross.* вздорожать, дорожаю, n. p. zdrożała znowu kawa. *Ld.* DROŻEJ *Compar. Adverb.* Drogo.

DRÓŻKA, i, *ż. Demin.* słowa droga, ein kleiner Weg, eine kleine Reise; *Sorab.* 2. drožka; *Ross.* дорожка; *Boh.* cestička; *Sorab.* 1. pucžik. Swoje modlitwy odprawił, Żeby mu bóg w jego dróżce błogosławił. *Paszk. Dz.* 41. Dróżka święta do Mekki jest nakazana wszystkim bisurmanom. *Kłok. Turk.* 194. Dróżka Jakubowa, ś. Jakuba droga, *lacteus orbis circulus. Macz.* die Milchstraße. cf. droga mleczna, białomleczna. DROŻNIK, a, *m.*, I. ów co droży, wydraża, tocznik, *tornarius.* (*vid.* Drożyciel). *Macz.* der etwas aushöhlt, ausgräbt, ein Drechsler, (cf. tokarz). (*Ross.* дорожникъ hebel do laskowania). II. Drożnik, opisanie drogi, którą gdzie jechać trzeba. *Cn. Th.* ein Wegweiser, ein Buch das statt Wegweiser dient. DROŻNY, a, e, DROŻNIE, DROŻNO *adv.*, od drogi, Wege=; *Boh.* cestný, cestownj; *Sorab.* 1. pucžowné; *Eccl.* шественный, по которому итти можно. Drożne skręty. *Hul. Ow.* 162. — §. 1. Drożny, gdzie droga, drożysty, przystępny, wegsam, zugänglich, gangbar. Ziemia spustoszała i niedrożna. 1 *Leop. Ps.* 62, 3. Na puszczy a niedrożnym miejscu. 1 *Leop. Jes.* 43, 20. (na *przezdrożu. 3 *Leop. ob.* Bezdroże). Droga niedrożna wiedzie ku śmierci. 1 *Leop. Prov.* 11, 28. (błędna. 3 *Leop.*). §. 2. *Opposit.* Zdrożny = niezdrożny, dogodny, stosowny, angemessen, passend. Weneci w tym gatunku postępują drożnie, I swoje dyplomata wydają ostrożnie. *Klon. Wor.* 54. Zdało im się, że nad to nic drożniejszego u siebie znaleźć nie mogli. *Biel. Kr.* 582. Kto się gniewa na brata swego niedrożnie, winien sądu. *Sekl. Matth.* 5. (bez przyczyny. *Bibl. Gd.*). Wszystkie owe genealogie, przez które naród Słowiański niedrożnie i niepodobnie wiodą. *J. Kochan. Dz.* 179. Bogom niedrożno starych siestrzyc żelazny wyrok łomić. *Żebr. Ow.* 398. (*rumpere non possunt*, niepodobna im, niemożna). §. *Drożny, zdrożny, verkehrt, unrecht. Adwersarze dopuszczają wielce rzeczy drożnéj, pismu ś. z każdéj miary przeciwnéj. *Salm.* 4, 462.

DROŻSZY, a, e, *Compar.* słowa drogi. — 1. DROŻYĆ, *ył*, y, *act. niedok.*, zdrożyć *dok.*, §. 1. Droższym czynić, theurer machen, vertheuern; *Boh.* dražiti, zdražiti; *Carn.* dragim; *Vind.* dragiti, sdragiti, predragiti, sdrashiti; (*Ross.* дорожить = cenić). Potrzeba rzeczy droży. *Cn. Ad.* 355. — §. 2. Drożyć co =. drogo szacować, cenić, szacować, hoch und werth halten. Godzienli człek jest, że go tak wielmożysz, Że go tak bardzo w sercu swoim drożysz! *Chrośc. Job.* 31. Cnoty pragnie i uczciwego wychowania, które obie rzeczy kniaź księżnie przyznaje, i tym ją sobie wielce droży. *Gorn. Dz.* 98. §. 3. Drożyć się, drogim się czynić, sich kostbar machen, theuer machen. Kryształ brylantowany wielu oczy zwodził, Gdy się więc nad rubiny i szmaragdy drożył.... *Kras. Baj.* 63. (wynosił się w wartości). §. Trudnym się pokazywać, Schwierigkeiten machen, um noch mehr zu gewinnen, kostbar thun, (sich zieren); *Boh.* zdrahati se; *Ross.* дорожиться. Drożyła nam się Jejmość, teraz my nie tani. *Zabł. Fir.* 82. Nie droż się tak bardzo. *Teat.* 1, 102. Nadto się z nią drożysz. *ib.* 54, *b.* 24.

2. DRÓŻYĆ, *Drużyć, Drążyć, *ył*, y, *act. niedok.*, (Wydrożyć *dok.*, *qu. v.*) wydrażać, dłubać, żłobić, czczo robić, höhlen, aushöhlen, eingraben; *Boh.* dlabati; *Slovac.* dlabu; *Rag.* dûbsti, izdûbsti; *Carn.* dóbsti, döbem, dôblem, dòbam, bezkâm; *Vind.* dlietiti, sdlietuvati, spehuvati; *Croat.* dubszti, izdubszti, (cf. *Dal.* draga *vallis*, cf. droga); *Ross.* долбить, ложжить; *Eccl.* юдолю, вдупленяю, вдолбляю, ватаю, дуплю. Pegaz co Hipokreński zdrój kopytem drożył. *Pot. Jow.* 1, 148. Niech to wschód i zachód w twardy marmur droży. *Pot. Syl.* 223. Gdy patrzę dłużéj, On promień się w promyki cieniusieńkie drużý. *Pot. Arg.* 431. DROŻENIE, ia, *n. Subst. Verb.* dłubanie, das Höhlen, Aushöhlen. DROŻONY, a, e, *Perf. pass.* dłubany, wydrożony, ausgehöhlt. Drzewo wewnątrz drożone i natkane rzemieniem. *Jer. Zb.* 68. *Croat.* súplyaszt. DROŻYCIEL, a, *m.* ten co obrazy rzeże, *caelator. Macz.* der Bildschnitzer, dłubacz, der Kupferstecher, drożnik. DROŻYDŁO, a, *m.* dłóto, der Meißel, Grabstichel. Miła jedlinko! rośnij, kiedyś będziesz jodła! Sporszym w ten czas drażydłem dam ci napis. *Zab.* 9, 380. *Ejss. Vind.* svotlenka, svotouniza.

DROŻYNA, y, *ż.* biedna wązka droga, ein miserabler, enger Weg. Wie tajne drożyny w tym lesie. *Teat.* 55, 81. DROŻYSKO, a, *n. z przyganą*, zła fatalna droga, ein schlechter, häßlicher Weg, ein Waldweg, ein Nebenweg, ein Abweg. Leśne i bagniste drożyska. *Krom.* 289. Leśnemi i ciasnemi drożyskami zboże do miasta woził. *Warg. Cez.* 231. (cf. manowiec). Ujechała ciasnemi w gęstwie drożyskami. *P. Kochan. Orl.* 1, 33. 1. DROŻYSTY, a, e, pełen dróg n. p. *pervii saltus* drożyste, przestronne dąbrowy. *Macz.* — (*Oppos.* bezdrożny), wegsam, wo Wege sind, wo durchzukommen ist. *ob.* Drożny.

2. DROŻYSTY, a, e, drożony, wydrożony. *Cn. Th.* ausgehöhlt.

DROŻYZNA, y, *ż.* drogość żywności znaczna, die Theuerung; *Boh.* drahota; *Vind.* drashina, draginja, dragina, dragota; *Croat.* drasina, dragocha, dragota, szkupócha; *Hung.* drágaság; *Ross.* дороговизна, дороговъ; *Eccl.* дорогота, высокая цѣна. Drożyzna wielka jest, gdy cena przechodzi drugie tyle pospolitą. *Kluk. Rośl.* 3, 248. Wielkie nieurodzaje czynią wielką drożyznę. *ib.* 251. Nie było drożyzny, chociaż dwieście statków z zbożem flaga załała. *Nar. Tac.* 2, 311.

DRUCH *ob.* Druh.

DRUCZEK, czka, *m. demin.* słowa druk, kleiner Druck, kleine Schrift.

DRUCZYĆ, *ał*, y, *cz. niedok.*, Dzierlatka druczała. *Banial. J.* 4. gorgoliła, ćwierkała, zwitschern.

DRUCZYSKO, a, *n.* druk niezgrabny, paskudny, elender, miserabler Druck, elende Schrift.

DRUDZY *nom. plur. masc.* słowa DRUGI — *DRUGDY *adv.*, *Boh.* druhdy, časem; *Sorab.* 1. drudě; *Vind.* drugdai, drugzhafs, drugazh; *Croat.* drugda, drugi put; *Rag.* drùgda; *Slavon.* drugacse (= *niby:* drugie gdy, druga razą, drugi raz, (cf. drugdzie) czasem, pod czas, niekiedy, zuweilen. Drugdy mniemamy, iż to nam zdrowo, czego się nam zachciało, a ono jest trucizną; drugdy mniemamy, iż sobie dobrze życzem, a my się sami zabijamy; drugdy mniemamy, iż bliźniego miłujem, a my

sami siebie. *Skar. Kaz. Nied.* 590. To, co się drugdy mówi abo pisze, ja mam nie tak z wielkiego czytania, jako z ustawicznego myślenia. *Orzech. Qu.* 173. *DRUGDZIE *adv.*, (drugie gdzie *Etym.*) gdzie indziej, gdzie niegdzie, anderswo, hier und dort, stellenweise; *Rag.* drugovdje, drughdje; *Bosn.* drugovje; *Slavon.* drugdi; *Vind.* drugazhi (= inaczéj *Carn.* drugaku); *Carn.* dèrgam, dèrgod; *Sorab.* 1. drudże; *Croat.* drugam, drugde; (*Croat.* drugach = inaczéj; *Croat.* drugud = inędy; *Croat.* od drugud = zinąd). W drodze drugdzie pomału jadą, a miejscy prędko poganiają. *Skar. Kaz. Nied.* 109. Kiedy do nas z waszemi projektami przyjedziecie, Niegdzie w nich jeszcze przydamy, a drugdzie ujmiemy. *Biel. S. N.* 14. Wszędzie jachał trawami wielkiemi nad morzem; drugdzie też piaskami. *Gwagn.* 123. Tak wielki był głód, iż matki swoje dzieci jadły, drugdzie służebniczki. *ib.* 61. Not. *Jak* drugdy *o czasie* niekiedy; *tak o miejscu* drugdzie *znaczy* niekedy.

DRUGI, a, ie, *Boh.* druhý; *Slovac.* druhí; *Rag.* drughi; *Sorab.* 2. drugi; *Sorab.* 1. druhi; *Vind.* drugi; *Carn.* druge, drugi; *Croat.* et *Slavon.* drugi; *Bosn.* drughi; *Rag.* drughì; *Ross.* другій, другой. §. 1. *Numer. Ordinal.* W porządku liczby po pierwszym następujący, wtóry, (cf. *Cardin.* dwa), der zweyte, der andere. *Krasickiego* Pana Podstolego część druga, rozdział drugi, karta dwudziesta i druga. Nie może być drugi; bo jeszcze takiego pierwszego świat nie miał. *Teat.* 11, *b.* 4. Drugim być w rzędzie, *Ross.* вторствовать. — Która teraz godzina? druga! welche (Stunde) ist es? oder wie viel ist die Uhr? (die zweyte) zwey! zwey Uhr. Czy to już druga? *sc.* godzina. Nie! dopiero wpół do drugiéj; najwięcéj trzy kwadranse na drugą. — Ja tam drugi raz nie pójdę; drugi raz nie posyłaj mnie tam. *Teat.* 19, 24. Drugi raz na jednymże się potknąć, nie rozum. *Cn. Ad.* 211. zum zweyten male. Raz, drugi, i trzeci. *Dambr.* 250. Drugi raz, po drugie, *Vind.* drugemali, endrugikrat, enodrugobart, drugizh; *Carn.* drugezh; *Croat.* drugóch; *Ross.* вдругоръ, вдругорядъ. Drugi nalew piwowarski *Ross.* другакъ. Co drugi dzień, *Boh.* obden; co drugą noc, *Boh.* obnoc. — §. 2. Jeden z dwóch bez względu na następstwo liczebne, jako *oppos.* słowu jeden, der andere, einer von zweyen, ohne bestimmte Zahlenordnung. Jedno ku drugiemu, *albo* jedno drugiemu pomaga. *Cn. Ad.* 315. Jedna, gdy jéj unikasz, w drugą wiedzie wada, Z jednego nieroztropny błędu w drugi wpada. *Kor. Hor.* 4. Jednego błędu uchodząc głupi, trafia w drugi. *Cn. Ad.* 312. Jednego złego pozbędziesz, a drugie więtsze nastąpi. *ib.* 313. Jednemu gody, drugiemu głody. *ib.* 314. Jednemu się zmiele, drugiemu się skrupi. *ib.* Jednemu szydła golą, drugiemu i brzytwy nie chcą. *Gemm.* 115. Jednoś upuścił, drugiegoś nie dostał. *Cn. Ad.* 316. Jedno wzchodzi, drugie zchodzi, *albo* jedno zchodzi, drugie wzchodzi. *ib.* 317. Jeden szyje, drugi porze; jeden buduje, drugi psuje; jeden tak, drugi owak; jeden robi, drugi trawi. *ib.* 308. Jeden to lubi, drugi owo. *Gemm.* 113. Jednemu się to podoba, drugiemu owo. *Gemm.* 115. (cf. Każdy co inszego lubi). Jeden sasa, drugi do lasa. *Gemm.* 113. Jedno bez drugiego nic; jedno do drugiego. *Gemm.* 116. Jedno porzuci, drugie weźmie. *ib.* 116. Jedna zbrodnia rodzi drugą. *Stas. Num.* 2, 29. Co jednym uchem usłyszysz, to drugim wypadnie. *Biał. Post.* 189. Rzadko który (*albo* jeden) złoczyńca wziął drugiego w łyka, Ani rozbójnik będzie ścigał rozbójnika. *Jak. Baj.* 39. Not. *często miasto* drugi *powtarza się toż samo słowo, jak tu w tym przykładzie: rozbójnik nie będzie ścigał rozbójnika = jeden rozbójnik nie b. śc. drugiego, cf. Kruk krukowi oka nie kłuje, = jeden kruk drugiemu. — Wydawał sąsiad sąsiada, przyjaciel przyjaciela, powinny powinnego.* Skar. Żyw. 2, 169. *t. j. jeden sąsiad drugiego, jeden przyjaciel drugiego etc. cf. od domu do domu chodzić t. j. od jednego domu do drugiego. cf. Od czasu do czasu.* b). Przeciwny, na odwrót, der andere, entgegengesetzte. Z jednę stronę stały wojska Augusta, z drugą Brutusowe. *Warg. Wal.* 19. Na drugi brzeg wysiadłszy pojechał dalej. Na jednéj stronie tego medalu był bust królewski, a na drugiéj miasto Warszawa. Drugą, podlejszą stronę sukna, zowią nice; ztąd suknią przenicować, na drugą stronę przerabiać. *Ld.* α). *jeden, drugi, drugi, drugi* = jeden, drugi, trzeci, czwarty, der eine, (der andere) ein andrer, (der andre d. i. dritte) ein dritter, oder noch ein anderer; ein vierter, noch ein anderer ꝛc. Jednemu dał bóg rozum, drugiemu wymowę, drugiemu radę i dowcip, drugiemu umiejętność prawa, drugiemu do wojny, drugiemu do Rzpltéj, drugiemu do rządów, drugiemu do kapłaństwa, i inne innym dał talenta swoje rozmaite i niezliczone. *Skar. Kaz.* 469. Dał jednemu pięć talentów, a drugiemu dwa, a drugiemu jeden, każdemu według własnego przemożenia. *ib.* 465. β). Jeden w drugiego. *Gemm.* 114. cf. chłop w chłop; koń w koń = jeden tak dobry, jak drugi, einer so schön, so gut, so brav, wie der andere. §. 3. Drugi = drugi raz, niby to powtarzanie pierwszego, noch einmal, noch ein solches, solcher, zweymal, zum zweyten mal. Na przystojne opłakanie takowego przypadku Cyceronowego, drugiegoby Cycerona trzeba. *Warg. Wal.* 160. Napominaniem swoim możesz poprawić bardzo wielu; a tyle drugie nieuważnych urazić na siebie. *Mon.* 69, 356. noch einmal so viel, zweymal so viel. Drugi taki *albo* taki drugi. *Cn. Th.* Pierwszy punkt szczęścia, mieć drugiego siebie. *Zab.* 13, 228. sein zweytes Ich. (cf. druh). §. 4. Drudzy = reszta ludzi; drugi = jeden z reszty ludzi, ein andrer, andre, (als die, von denen was bestimmt worden ist); *Vind.* ti drugi, huni; *oppos.* sobie, ein andrer, andre, (als ich, als wir). Drugim dogodzić, sobie zaszkodzić. *Cn. Ad.* 214. *albo* Drugim dobry, sobie zły. (cf. Cudzą pszenicę ogania, a jego wróble piją). Dam rad drugiemu, dogodziwszy sobie samemu. *Cn. Ad.* 1073. (cf. Pierwéj Sobkowi, potym Dobkowi). Drugich opatrujesz, a sam tego bardziéj potrzebujesz. *Cn. Ad.* 212. Drugiemu rozdając, sam na się pomnij *albo* Drugich dzieląc, siebie nie zapominaj. *Cn. Ad.* 216. Drugich prowadziemy, a sami błądziemy; *albo* Drugim mądry, sobie głupi *albo* Sam błądzisz, a drugich rządzisz. *ib.* 213. Drugiemu dobrze wnet poradzimy, a sami sobie nie umiemy. *Cn. Ad.* 216 Drugiemu przygania a sam nic nie czyni. *Cn. Ad.* 215.

Slovac. Prov. Gaki ge kdo šelma, tak teš i o druhich misli, (cf. ożogiem maca drugiego, kto sam w piecu lega, cf. sameś taki). Drugiego chcąc oszukać, sam się oszukał; *albo* Co drugiemu umyślił, to samego potkało; *albo* Kto drugiemu dół kopie, sam weń wpadnie. *Cn. Ad.* 213. Drugi robił, a on się dobrze ma. *Cn. Ad.* 115. Niech też i drugi robi. *Cn. Ad.* 560. Zażem ja tu sam tylko jest, niechaj też drudzy dają. *Sekl.* 104. Pijmy jako drudzy. *Teat.* 43, *c.* 164. *Wyb.* Co tobie nie miło, tego drugiemu nie czyń. *Cn. Th. Not.* «nie rozumiéj: *drugiemu*, to jest, *wtóremu;* ale każdemu, choć jest trzeci, dziesiąty, setny; nikomu, żadnemu *vel* bliźniemu.» — §. 5. Jaki taki, (mancher andere), einer und der andere. Powiadają o Wenetach, iż drugi i umrze tak; a jako żywo na koniu nie siedział. *Gorn. Dw.* 125. Bydlę czasem pojętniejsze od drugiego człeka. *Teat.* 52, 10. Sława książąt Litewskich potąd w ciemnochmurnych jaskiniach siedziała, o których drugi własny Litwin przedtym ani słyszał. *Stryjk.* 404. I dziś w każdym prawie kącie Ruskim jest po części Litwy; z których drudzy rzadko po Litewsku rozumieją. *ib.* 328. By tu wasze grzechy na kazaniu powiadane być miały, czymbyście tę sromotę odkupili! i drudzyby umrzeć woleli. *Skar. Kaz.* 3. — §. Drugie = niektóre: drudzy = niektórzy, einige, manche. Artykuły, któreście nam w ręce podały, nie wszystkie, ale drugie nam się podobały. *Biel. S. N.* 14. Z tych kościołów jeszcze i teraz drugie całe stoją; a drugich tylko rumy znaczne ukazują. *Groch. W.* 188. Starzy drudzy wielomowni są. *Skar. Dz.* 222. Nie każdy płacz jest z niedowiarstwa albo z krewkości, drugi też jest z wesela, drugi z miłości, drugi z skruchy. *Skar. Żyw.* 2, 406.— §. 6. Drugi = jaki, (jeden) ein. Biskup ten tak żył, jako drugi zakonnik. *Skar. Żyw.* 1, 33. er lebte wie ein Mönch. Błażéj święty na brzeg wyszedł z jasną twarzą, jako drugi anioł. *ib.* 77. (*cf.* prosiła Kunegunda, aby tak, jako *jedna* mniszka pogrzebiona była. *Skar. Żyw.* 1, 155. Nie miał Mojżesz dworzan; na wszystkim, jako *jeden* pospolity człowiek przestawał. *Skar. Żyw.* 1, 332.). DRUGOKROTNY, a, e, — ie *adv.*, drugi kroć powtórzony, zweytmalig; *Vind.* drugoversten. DRUGORODNY, a, e, *Rag.* drugorodjen, (cf. pierworodny) zweytgebohren. DRUGOŻENIEC, ńca, *m.* co się drugi raz ożenił, der die zweyte Frau hat. *Tr. Eccl.* двоебрачный. DRUGOŻEŃSKI, a, ie, tyczący się drugiego małżeństwa, die zweyte Ehe betreffend. DRUGOŻEŃSTWO, a, *n.* powtórzone małżeństwo, die andere Ehe. *Tr.* — DRUGUBICA, 'DRGUBICA, DRYGUBICA, y, *ż.* cf. dryga, *Verriculum bilix vel trilix, carens sinu. Cn. Th.* sieć na ryby. *Dudz.* 36. *Bosn.* zagasggna, mrjesgja za ribbu; ein Fischernetz, eine Wathe, das Zuggarn, Streichgarn; Oesterr. der Segen; (z Łac. sagena). Na rzékach i na szerokich wodach, miewają sieć, którą *transversariam*, u nas drgubicą zową abo mrzeżną, ze trzech sieci złożoną, śrzednia gęsta, a dwie skrajne z obu stron rzadkie oka miewają. *Cresc.* 643. Drygubica; sieć ta robi się potrójnie; śrzednia poła jest gęsta, dwie z obu stron z rzadkiemi okami; zastawia się jak ściana w wodzie od brzegu do brzegu. *Kluk. Żw.* 3, 244. 2.) Drygubice na słomki; nazywam tak dla podobieństwa, ile że na śrzedniéj ścianie gęściejszéj z téj i owéj strony są ściany z rzadszemi okami. *Kluk. Żw.* 2, 347. ein Lerchennetz.

DRUH, DRUCH, a, *m. Boh.* druh *sodalis.* cf. *Druthe* w prawie Salijskim, *minister sponsae*, Brautführer. Adlg. *Vind.* drushnik, tovarsh, (cf. *Vind.* drushe = małżonek; *Croat.* drûg, drûgh, *socius; Dal.* druug; *Rag.* druxitegl, drugh, druxeechi, druxbenik, drugar; *Bosn.* drugh, drugar; *Ross.* другъ, содругъ *amicus; Eccl.* подругъ, (cf. drugi), towarzysz, kollega, spólnik, [przyjaciel. 4], der Kamerad, Gespan, Geselle, Kollege. Pompeju, z druchów moich pierwszy mój kompanie, Z którym nieraz dzień długi strawiłem przy dzbanie. *Hor.* 1, 219 *Min.* (*meorum prime sodalium*). I znajomi i poufali druchowie jakoś już ode mnie stronią. *Psalmod.* 51. Gdzie nas kolwiek fortuna poniesie pójdziemy, Druchowie mili, acz końca nie wiemy. *Petr. Hor. B.* 2. Wierni druchowie. *Zimor.* 229. *Prov. Croat.* Chloveku je veksa túga, Kaď ù saloszti ne ma drúga. Ki ù saloszti druga ima Boli mu sze pól odnima. (cf. przy wiernym przyjacielu żaden nie ubogi). Lepsze sto druhów, niżli rublów w kalecie, Lecz to gorsza 'niet (nie masz) druhów bez rublów na świecie. *Jag. Gr. B.* 4, *b.* Ty tymczasem druchu, Póki pieniędzy nie masz, posiedzisz w łańcuchu. *Pot. Arg.* 727. (jest tam mowa o jednym, który w dziewosłeby do królowej jeździł). Jak to druh dobry do swojej drużyny Bocian do liszki przyszedł w nawiedziny. *Kniaź. Poez.* 3, 146. Tak rzekł do drucha. *Dwor. E.* 2. Pytał się druh u druha. *Exam.* 38. (cf. siabr, swat, drużba; cf. drużyna, drużyć). DRUHNA, DRUCHNA, y, *ż.*, towarzyszka, drużka, (*Boh.* družicka, *ministra sponsae; Vind.* drushiza, tovarshiza; *Bosn.* drugariça; *Rag.* druxìteglizza, druxizza, drugarizza, druxbenizza, drùga; *Eccl.* другиня, подруга (= przyjaciółka; подружие małżonka); die Gehülfinn, Begleiterinn; insonderheit die Brautjungfer. Nadstaw ucha, co druchny, coć i mówią swaci. *Gaw. Siel.* 371.

DRUID, a, *m.* pogański kapłan, które imię niektórzy chcą wyprowadzić z Słowiańskiego *dru*, *deru* = drwa, drzewo, że pod drzewem świątości odprawowali, der Druide, ein heidnischer Priester. Druidom samym o bogach fata pozwoliły i wiedzieć i nie wiedzieć. *Bardz. Luk.* 12.

DRUJA lub Sapieżyn, miasto w Wileńskim, dosyć handlowne, nad Dźwiną. *Dyk. Geog.* 1, 175. eine Stadt in Lith.

DRUK, u, *m.* z *Niem.* der Druck; *Boh.* tisk = cisk; *Sorab.* 1. čžižežerske, piszmiki; *Carn.* stis, utis, utisk; *Vind.* stisk, shtampa; *Bosn. ital.* sctampa; *Croat.* stampa; *Ross.* книгопечатание, тередорение; *Eccl.* печатарство. — § 1.) Wybijane litery, bite księgi, die gedruckte Schrift, der Druck. Co druk głosi, to prawda; bo od czegożby służył? *Kras. W.* 17. Mamyć tak siła nauk; lecz za wszystkie druki Więcéj choć jeden przykład ma w sobie nauki. *Pot. Pocz.* 228. Tak oni udają w druku swym. *Złot. B. b.* — §. 2. Druk, pismo, którym drukują; lane litery różnego gatunku, które na papierze wybijają, die Druckschrift, die Schrift des Druckes, der Druck. Ciśnięto w Krakowie drukami szkoły głównéj Koronnéj. *Przyb. Batr. fin.* Edycya

ta dobra; tylko druk bardzo drobny. *Ld.* Druk składać, spajać, ſeßen (cf. wybijać). §. 3. Druk = drukowanie, (*Boh.* tisknuti = ciśnięcie); das Drucken, der Druck. Powiadasz: drogi druk, i papier kosztuje.... *Opal. Sat.* 67. Już też ta okoliczność warta druku. *Teat.* 43, *c.* 85. O Fauście! z twojéj łaski druk głupstwa wyciska! *Kras. W.* 11. Podać do druku (*Boh.* dati do tisku), in den Druck geben; w druku być (*Boh.* byti w tisku), im Drucke ſeyn. (cf. prasa.); wydać w druku (*Boh.* wydati w tisku) cf. na jawią, na świat, z pod prasy. — §. II. Druk *fig.* wyraz, wyrażenie, wizerunek, der Abdruck, das Ebenbild. Utrzymywał Sokrates kształty wieczne i wszystkich rzeczy niby druki. *Min. Ryt.* 1, 309. (*ideae*, *paradigmata*). III. *Bywają działa z miąższych żelaznych *druk* albo sztabów wespół zbitych. *Archel.* 27. Eiſenſtäbe. DRUKARCZYK, a, *m.* czeladnik drukarski, der Buchdruckergeſelle. DRUKARKA, i, *ż.* kobieta co książki drukuje. (*Boh.* tiskařka), die Buchdruckerinn, (die ſelbſt druckt). DRUKARNIA, i, *ż.* (*Boh.* tiskarna = *ciskarnia, jmpressý, knihárna; *Sorab.* 1. čižčzerna; *Rag.* utjesctenizza, pritjesctenizza; *Vind.* stiskaria, stiskalishe, shtamparia; *Carn.* stiskarya; *Croat.* stamparnicza; *Bosn.* sctamparia; *Eccl.* друкарня; *Ross.* книгопечатня, печатня, печатной дворъ; die Druckerey. Turcy boją się, żeby drukarnie nie odjęły sposobu życia przepisującym księgi. *Kłok. Turk.* 42 Drukarnie przestaną drukować; a ludzie przestaną mówić, czytać, pisać i myśleć. *Bibl. Targ.* 3. Drukarnia Mitzlerowska korpusowi kadetów ofiarowana. *Vol. Leg.* 7, 810. DRUKARSKI, a, ie, od drukarza, albo druku, Drucker-, Druck-, Buchdrucker-; *Boh.* knihařský; *Croat.* stamparszki; *Vind.* stiskariou, shtamparski; *Ross.* печатничій, тередорщиковъ, тередорщичій, n. p. omyłka drukarska, *Boh.* omyl tiskarký; *Ross.* опечатка. Drukarski papier, abo wodny; *Ross.* книжная бумага. (*oppos.* klejowy, pisarski). Drukarska nauka wynaleziona przez Jana Fausta. *Ld.* Rytmow teraz tak wiele, że im drukarskie prasy zaledwie wystarczyć mogą. *Dar. Lot. A.* 2. Wolność drukarska. *Mon* 73, 504. wolność prasy, die Preßfreyheit. DRUKARSTWO, a, *n.* chodzenie koło drukarni, das Buchdrucken, die Buchdruckerkunſt; *Boh.* tiskařstwj, knihařstwj; *Eccl.* печетарство. DRUKARZ, a, *m.* *Boh.* tiskař, *ciskarz, impressor, knihař, knihtiskař, knihtlačitel; *Slov.* knihotiskár, knichtlačitel; *Sorab.* 1. čižčzernik; *Bosn.* utiesctenik, utjesctitegl, sctampatur; *Slav.* shtampatur, pritiskaoc; *Rag.* utjesctenik; *Vind.* stiskar, stiskavez, stiskuvauz, shtampar bukvistiskar, puhdrukar; *Carn.* buqvestiskavz, utiskavz, stiskavz, stiskâr; *Croat.* stampar, pritiskavecz, drukar; *Ross.* печатникъ; *Eccl.* друкаръ, друконачальникъ. (dist. дручитель, удручитель dreczyciel); der Drucker, Buchdrucker; §. 1). Typograf, drukarz, tłoczyciel. *Macz.* Powiadasz, drogi druk, i papier kosztuje; Napisz jedno co godnie, najdziesz na drukarza. *Opal. Sat.* 67. Milton w ostatniéj żył nędzy do śmierci; a drukarze na Raju utraconym sto tysięcy talerów zyskali. *Dmoch. Szt. R.* 89. (albo raczej *księgarze*). — §. 2.) Drukarz, wybijacz w drukarni, który w prasie wybija, co składacz ułożył, der Drucker in der Druckerey, im Gegenſatze des Setzers. §. Drukarz płótna, co płótno drukowane, to jest, farbowane prasuje, *Ross.* набойщикъ. DRUKARZOWA, y, *ż.* żona drukarza, des Buchdruckers Frau, die Buchdruckerinn. cf. drukarka. DRUKOWAC, ał, uje *Act. ndk.*, wydrukować *dokon.*, §. 1). Bić księgi, wybijać litery, *Boh.* tisknauti = *cisnąć, i tak też podpisał *Przyb. Batr.* ciśnięto w Krakowie, drukami szkoły głównéj Koronnéj, drucken, Bücher drucken; *Vind.* stiskati, vtiſnuti, shtampati, drukati, obtiskati; *Carn.* stisneti, stiskam, utiskam; *Bosn.* utjesciti knighe, sctampatti; *Rag.* vtjesctiti: *Croat.* pritiszkati knyige, stampam, drukam, stampanye; *Eccl.* друкую, друкованый; *Ross.* печатать, напечатать, тиснуть, тискать, тередорить. — Gada, jak książka drukowana. *Mon.* 65, 521. Za jedno pismo dobre, mamy sto głupstw drukowanych. *Kras. W.* 11. Drukowane potrafię czytać, ale nie pisane. *Teat.* 30, 4. druk, das Gedruckte, Gedrucktes. — §. 2.) Płótno drukować, Leinwand drucken. Mamy też młyny do farbowania, albo jak mówią, do drukowania płócień. *Rogal. Doś.* 1. *praef.* Drukować materye, *Ross.* набить, набивать. Drukowany, farbą wybity *Ross.* набивный, набойный. Płótno drukowane *Ross.* набойка. Z drukowanego płótna nabойчетый. — §. 3.) *Fig.* Wybijać, wyciskać, abdrücken. Nikt go nie uczy, samego wskazuje Natura w sercach i z wieków drukuje. *Past. Fid.* 152. Łzy pławią hojne, że mokre tropy Drukują bose za niemi stopy. *Miask. Ryt.* 88. *DRUKSKŁADNIK, *DRUKSPOJNIK, a, *m.* co w drukarni litery składa lub spaja, dla różnicy od wybijacza, który złożone już litery w prasie wybija, der Setzer in der Druckerey, zycer.

Poch *druczek*, *druczysko*, *nadrukować*, *oddrukować*, *podrukować*, *przedrukować*, *przydrukować*, *rozdrukować*, *wdrukować*, *wydrukować*, *zadrukować*, *zdrukować*.

DRUMLA, Dromla *ob.* Dremla.

DRUŻBA, y, *m.*, (*Boh. et Slov.* družba *paranymphus*; *Carn.* drûg; *Vind.* zaumar; *Sorab.* 2. družba, pobraschka; *Sorab.* 1. braschka; *Ross.* дружка = 1.) przyjaciel pana młodego, 2.) para, 3) jedno z téj pary, *Eccl.* дружка, невѣстоводникъ, тысяцкой, предобручникъ, который сговариваетъ жениха съ невѣстою; (cf. *Vind.* drushba, drushtvu = towarzystwo, *ob.* Drużyna); *Vind.* drushe, sakonski mosh = małżonek; *Rag.* drúgh, druxbenik *collega*, druxba = towarzystwo; *Bosn.* drusgba; *Slav.* drúshtvo; *Carn.* drûsba, drustvo, tovarustvo; *Ross. et Eccl.* дружьба, другомюбіе przyjaźń; *Etym.* druh); 1). Dziewosłąb, rający małżeństwo. *Włod.* swat, *żerzec, *żerca, der Brautwerber. (w prawie Salijskim Druthe). Koń się pod drużbą zajeździł. *Teat.* 6, *b.* 80. — 2.) Imiennik, jednego ze mną imienia, nie zaś nazwiska. *Dudz.* 36. der Namensvetter, von gleichem Taufnamen. My też, co teraz imię twe nosimy, Stanisławowie pokornie prosimy, Proś za drużby swe grzeszne Stanisławie. *Groch W.* 270. Zdrów rość, Stasieńku a swéj białéj szaty, Strzeż byś nie zmazał, drużba mój, za laty.... *ib.* 598. (Grochowskiemu Stanisław było). DRUŻBAKI, Rauſchenbach, wieś w Starostwie Spizkim, sławna łaźniami i wodami zdrowemi; od Krak. 15 mil. *Dykc. Geogr.* 1, 175.

DRUZGAĆ, ał, a, *albo* DRUZGOTAĆ, *DRZUZGOTAĆ, ał, druzgoce (*et Frequ.* druzgota) *Verb. Act. ndk.*, zdruzgotać *Dokon.*, (*Boh.* zdřizhati, traskotati, *cf. nostrum* trzask) z trzaskiem złamać, zkruszyć, zerschmettern, zerschlagen, zerknirschen; *Ross.* можжить, разможжить, можжу. Remigiusza czaszę onę zdruzgotaną spoił, iż i rozpadlin znać na niéj nie było. *Skar. Dz.* 1021. Gdyby łodź z onych skał upadła, w kesyby się zdruzgała. *Biel. Hst.* 283. Zdrzuzgoce. *Tward. Wł.* 74.

DRUŻKA, DRUSZKA, i, *ż. Boh.* družička; *Slov.* družica, družice; *Carn.* drushiza; *Dem.* słowa druchna, towarzyszka, assystentka panny młodéj, panna drużąca, dziewosłębica, swachna, die Brautführerinn, Brautwerberinn, Brautjungfer; *Sorab.* 1. swónka; *Eccl.* чертожница, сваха; *Croat.* drusbenicza, tovarusicza *socia*, *Vind.* drusha, sakonska shena *uxor*; (*Carn.* druhize *Charites* Wdzięki). W ubiorach wyszywanych będzie przyprowadzona do króla, dziewice za nią, druszki jéj, przywiedzione będą tobie. *Budn. Ps.* 45, 14. (towarzyszki jéj. *Bibl. Gd.*). Druszka. *Pot. Syl.* 250. On wzywał bogów z Stygu i Kocytu I drużek nocnych i piekielnéj zgrai. *Chrośc. Luk.* 211.

1. DRUŻYĆ, ył, y, *Neutr. ndk.*, towarzyszyć, assystować, dziewosłębić, (*Boh.* družbiti *paranymphum agere*, družiti se *sociare se*; *Croat.* drusujem = towarzysze; *Rag.* drûxiti *comitari*; *Bosn.* drusgiti = towarzyszyć; *Vind.* drushiti, parati, dvojati = parzyć parę; *Vind.* sdrushiti se = sprzymierzyć się; *Vind.* sdrushliu = małżeński; *Ross.* дружить usługiwać, дружиться poprzyjaźnić się, сдружить przyjaźnić); Gesellschaft leisten, zur Gesellschaft dienen, freywerben. Straszliwa Juno była przy ślubie I Hymen z nią drużył. *Chrośc. Ow.* 72. *Eccl* невѣстоводствую: *Graec.* νυμφαγωγέω. Na gody, ni się Juno swatowna stawiła, Ni Hymenej i Łaska w łożnicy drużyła. *Żebr. Ow.* 150. Przyrodzenie włosy jéj w tak śliczne uwiło pierścienie Jakoby je do ślubu Trojańskiej Heleny Piękniej nie utrefiły drużące Laceny. *Tward. Posq.* 10 t. j. druchny, drużki, swachny, die Brautjungfern, Kranzjungfern. (cf. drużyna); *Boh.* drużebna nedela środopostna *Laetare*; drużbanec, placek, jaki w tę niedzielę pieką.

2. DRUŻYĆ *ob.* Drożyć.

DRUŻYNA, y, *ż. collect.* §. 1. druhowie, towarzysze, poczet, towarzystwo, die Gespanen, Gefährten, Begleiter, Kameraden, die Kameradschaft, die Begleitung, das Gefolge; *Vind.* drushtvo, drushtvu, drushba, tovarstvo, sprevod; *Carn.* drushina = domownicy; *Rag.* druxba, druxina, druxtvo; *Bosn.* drusgba, drusgina, drusgtvo; *Croat.* drustvo, drùsba, tovarustvo; *Croat.* drusìna; *Dal.* chelyad *familia*, *dem.* drusinicza; *Dal.* chelyadcza, (*ob.* Czeladka); — *Ross.* дружина 1. towarzystwo, 2. małżonka. - Książe Lew zbity, sam w małéj drużynie ledwie uciekł. *Stryjk.* 310. Wojewoda zebrawszy się w małym ufie, tak żołnierzów, jako zbieranéj drużyny, uderzyli na nieprzyjacioł. *ib.* 309. Rzucił się nań w małéj drużynie to jest z trochą swoich konnych. *Warg. Wal* 74. Niech myśl twoja i wola z drużyną się zgadza, Bo kto bracią opuszcza, jawnie się sam zdradza. *Pupr. Koł. T.* 4. «Nadgrobki zbieranéj drużyny» Symonidesa, przez Łeskiego nam zachowane, przy Sielankach tegoż. §. 2.) *Fig.* Pełna dziwów natura, kto uwagi żąda, Niech się zgodnéj drużynie pszczół w dzieni przygląda. *Zab.* 9, 104. *Zabł.* §. 3.) Z przyganą: hałastra, Troß, (cf. *vetus Germ.* Droß), Gesindel. Kiedy oddać dziesięciny, Niemasz nic, a jest na strawne drużyny. *Wad. Dan.* 91. *Salin.* 2, 165. Po téj wojnie puste Rzymskie gmachy, nie szlachta napełni, ale licha świata drużyna. *Bardz. Luk.* 119. Otoczony mnóstwem drużyny ubogiéj. *Teat.* 46, 2. DRUŻYNA *Herb*, jedno co ŚRZENIAWA. *Kurop.* 3, 13.

DRWA, *G.* drew, *plur.*, §. 1. materya ta do budowania, do palenia, którą nam drzewa daja, Holz, das Holz; *Boh.* drwa, dřjwj, (drwo = drewno); *Rag.* dárva; *Carn.* derva; *Croat.* dërva, (dervo = drzewo); *Ross.* дрова; *Graec.* δοῦρα: (*Ger. obs.* Dru, Der; *Angl.* tree). W lesie rąbiąc, usłyszawszy krzyknienie, jął uciekać z wozem drwy nałożonym. *Gorn. Wł. J. b.* (drwami albo drzewami, drzewem). Ona drew na ogień teraz nie oszczędza, I przykre, jak ja, zimno od siebie odpędza. *Zab.* 13, 156. Nade drwy = nad drwami albo drzewami przełożony, Holzaufseher. Urzędnik nade drwy, (drewniczy, drewnik). Drwa dobrze zwiędłe, czyli terminem hutnym, szyty. *Torz. Szk.* 17. Drwa rąbać (*Vind.* druvariti, druve napraulati). Męczennik poszedł na miejsce pochodniami i drwy zewsząd ogrodzone. *Baz. Hst.* 30. (na stos). Izaak drwy obciążony. *Żrn. Post.* 3, 784. Coraz więcéj drew, im w las idziesz dłużéj. *Pot. Arg.* 716. (cf. co dalej, to gorzej). Lecą trupy, jako drwa, ten stęka, ten kona. *Pot. Arg.* 293. Moc Pańska żołnierza ślepiła, Drugich jako drwa na ziemię waliła *Groch. W.* 261. wie ein Stück Holz. Tak śpią jako drwa. *P. Kchan. Jer.* 227. Zdjęty Jezus tęsknicą do uczniów się kwapi, Aż oni śpią, jako drwa, i Piotr z niemi chrapi. *Pot. Zac.* 30. W cudzym domu drwa rąbią, a do nas wióry lecą. *Rys. Ad.* 71. (cf. przy złym i dobremu się dostanie). Kto żądze ciała pełni, świecką butą puchnie, Miasto zasługi dyabłu drwa niesie do kuchnie. *Pot. Zac.* 141. Drwa do lasa wozić, t. j. gdzie czego dosyć, tam to słać, *Noctuas Athenas. Macz. Slov.* Do hori drewo wozit; do Dunagě wodu nosit, nierostropnie pracować. *Kpcz. Gr.* 3, *p.* 90. Na tamtéj stronie, jak twój towar płaci, Pytaj się braci, Byś drew do lasa nie woził. *Klon. Fl. D.* 3. (cf. tłusty połeć smarować). §. 2.) Drwa, osobliwie drwa do palenia, Brennholz. Drzewa na budowanie i na drwa godne. *Stat. Lit.* 33. — §. *Fig.* Czcze mowy, rzeczy, bez sensu, bez smaku, czczość, próżność, niesmak, leeres Geschwäße, Strohzeug, dummes Zeug; Abgeschmacktheit. Ryby, które w Dnieprze łowią, bardzo są złe, jakoby drwa gryzł. *Syxt. Szk.* 61. Uważaj zawsze pilnie, co może być trefnie, a co, jakobyś drwa gryzł. *Gorn. Dw.* 163. (als wenn man Stroh kauete). Co odpowiedzieć, gdyż twoja mowa drwa i pajęczyny. *Chrośc. Job.* 133. On najwyższe w młodości zwiedziwszy urzędy, Widział, że wszystko próżność, drwa, kawy i błędy. *Pot. Arg.* 218. By piorun wszystkie kąty nauk zwiercieć i zbieżeć chce, a naostatek we drwa. *Podw. Wr.* 14. Nie mamy piérwej odpowiedzieć, niż drugi skończy, żebyśmy czego inszego nie odpowiedzieli,

coby nie grzeczy było; a takbyśmy poszli jako mówią w kawki abo we drwa. *Erazm. Ob. C.* Nasza z nowemi coraz elekcya pany, Pełna błędu, pełna drew i godna nagany. *Pot. Arg.* 114. Zdrożne zdania, drwa! kawy! *Pot. Pocz.* 676.

DRWAL, a, *m.* DRWALNIK, co drwa przedaje, rąbie, der Holzhacker, Holzhändler. (*Carn.* dervâr; *Rag.* darvâr; *Croat.* dervár; *Vind.* druvar). Drwal rąbiąc drwa nad rzéką, siekierę w wodę upuścił. *Ezop.* 72. *Teat.* 54, *b.* 25. Drwalnik obiad sobie gotuje w dolinie i rąbie drzewo. *Dmoch. Il.* 280. — §. Człek tak na rzeczy jako i na obyczajach gruby, niewdzięczny, *durus oratione et moribus. Macz.* cf. nieokrzesaniec, grundychwał, grundal, basałyk, bałwan, ein Tölpel, ein Klotz, (Oest. ein Talg), (ein hölzerner Peter). Nie za szlachcica, mają cię za drwala, Bo co poczniesz, to podrwisz. *Pot. Pocz.* 57. Gnojem twarz (francowatą) okładają, skubią panny drwale, Ty dla lica przeglądać chciéj się w urynale. *Pot. Jow.* 200. Gdy fukną, stoisz drwalu! czyć miło w surowéj być niewoli. *Słonk. Pers.* 33. DRWALNIA, i *ż.* drewnia, derewnia, kolnia, skład na drzewa [*ob.* Drewnia 3]; *Vind.* dervarnizza; *Croat.* dervarnicza, dervoczep, drevoczep, der Holzstall, das Holzmagazin. Na podworzu powinna też być drwalnia, dla chowania pod kluczem drzewa rznietego i łupanego. *Świtk. Bud.* 49. Drwalnia Sułtańska, kędy dwa tysiące chłopów ustawicznie robią około drew, rzeżąc, rąbiąc, układając w stosy, i nosząc do kuchni etc. *Star. Dw.* 22. DRWALNIK *ob.* Drwal.

DRWĘCA, y, *ż.* rzéka, płynie przez Prusy, a pod Toruniem wpada w Wisłę; obfituje w węgorze. *Ład. Hst. Nat.* 31. der Fluß Drewenz in Westpreußen. — *Dykc. Geog.* 1, 175. kładzie: 1) *Drwęca*, rzéka w Wojew. Pomorskim, wpada w Wisłę. 2) *Drybentz*, rzéka w Prusiech, wypływa z Hokerlandyi, rozgranicza Chełmińskie od ziemi Michałowskiéj i Mazowsza, wpada w Wisłę.

DRWIARZ *ob.* Drwinkarz. DRWIĆ, ił, i, *cz. ndk.*, (Podrwić, zadrwić *dk., qu. v., cf.* wydrwić, odrwić, nadrwić się) 1) bajać, drwa abo czcze rzeczy gadać, pleść, albern schwatzen, Strohzeug reden. Człowiekowi, który chce, żeby mu słów dostawało, iżby lada czego nie drwił, trzeba aby miał pierwéj nie mało rzeczy w swéj głowie. *Gorn. Dw.* 232. Mów co krzeczy, bo jako poczniesz drwić, Wyxykam cię jako nieuka. *Tworz. Wie.* 59. Czemuż ty lada co drwisz? *ib.* 23. Drwi trzy po trzy jak w zachwyceniu. *Obr.* 42. Przypomnij sobie swe kazanie, gdzie takeś drwił, że nie skończywszy, poszedłeś z wielkim wstydem. *Pimin. Kam.* 357. Drwił rzeczą; nie wie sam co mówi. *Cn. Ad.* 577. *oratio ejus nec caput nec pedes habuit. Cic.* cf. gadał ni w pięć, ni w dziewięć. 2) Drwić = poszkapić się, potknąć się, einen Bock machen. Nie godzi się dwa razy podrwić hetmanowi, Dosyć raz; a podrwi raz; niech nie drwi drugi raz. *Opal. Sat.* 86. 3) Drwić głową = rozum i przytomność tracić, zajść w głowę, den Verstand, den Kopf verlieren. Żydzi Pana Jezusa synem cieśli zową, Że nim Maryi Panny mąż był; — lecz drwią głową. *Pot. Pocz.* 54. sie sind nicht gescheut. Niech się śmieją z rozumnych, co rozum stracili, Azaż mądrzy dlatego głową będą drwili? *Łaczn. Zw.* 19. Nie chcę cię mieć filozofem, co głową drwi a wszystko gani. *Zab.* 12, 335. *Ejss.* Nie drwij Waszeć głową. *Zabł. Zbb.* 38. so seyd doch nur gescheut. 4) Drwić z kogo = kpić z niego, żartować z niego, mit einem sein Gespötte treiben, Scherz treiben, spötteln, einen zum Besten haben. *Vind.* posmehuvati se, posramuvati, kiehati, faikati, pazhiti se, shpotati se, ograjati, kuditi; *Ross.* цыганить, поцыганить, трунить. Drwił, kiedykolwiek żart mu się nagalił, I wzajem śmiechy znosił między swemi. *Chrośc. Fars.* 326. Rzadki Pan wdaje się w żarty z swym lokajem; ale ja miałem ten honor, że Pan ze mnie drwiłeś. *Boh. Kom.* 5, 138. Drwić możemy z bogatych. *Teat.* 8, 16. DRWIARZ, a, *m.* DRWINKARZ, a, *m.* lubiący drwić z drugich, ein Spottvogel; *Vind.* posmehuvauz, faikavez, kiehavez, shpotliuz; *Ross.* трунъ. Mimo się puszczam, abym nie jak drwiarz żartowny Bajał; acz i tak może być człek prawdomowny. *Zab.* 13, 318. *Iżyck.* DRWINKOWAĆ *czyn. ndk.*, drwinki stroić, spötteln, schrauben. Drwinkując. *Teat.* 43, *c.* 43. DRWINY, *G.* drwin, DRWINKI, *G.* nek *plur.*, żarciki, przycinki, przymówki, Sticheleyen, Schraubereyen, Spötteleyen. *Ross.* цыганство. Pomyśliłem, jaka téj grzeczności pobudka, Czy sobie drwinki ze mnie chce stroić, jak z dudka? *Zabł. Zbb.* 2. Ty widzę drwinki stroisz. *Teat.* 43, 75. Drwinki ze mnie stroi. *ib.* 30, *b.* 15. Czy ona mówi do prawdy, czy tylko na drwiny? *ib.* 41, *b.* 281. Masz tyle śmiałości, te drwinki stroić? *ib.* 53, *c.* 76. Weźcie go, woła, i wytrzepcie drwiny Mocno i gęsto postronkiem od liny. *Jabł. Ez. B.* 4. Co mówić na tak zamaszyste drwinki! *Zab.* 16, 160.

DRWIEĆ, iał, ieli, drwieje *contr.* zamiast drewnieć.

Pochodz. *od słowa Drwa: drewienko, drewka, drewnia, derewnia, drewutnia, drwal, drwalnik, drwalnia, derewnictwo, drewniany, drewnik, drewniczy, drewnisty, drewno; Drzewo, drzewko, drzeweczko, drzewionko, drzewiec, drzewiany, drzewieć, drzewisty, drzewniczy, drzewny, drzewojad, drzewsko; bezdrzewny, starodrzewny.* §. *drwić, zadrwić, odrwić. i t. d.*

DRYADA *Ross.* русалка *ob.* Nimfa.

DRYAKIEW *vid.* Dryjakiew.

DRYBLAS, a, *m.* drabina t. j. koń przerosły, niezgrabny, Bucefał. *Alb. n. W.* 11. ein ungeschlachtet großes Roß; chłop długi, wysoki, niezgrabny, ein großer, langer Kerl. Rzymian przysłowie: nie widać małego pokornego, dryblasa śmiałego. *Jabł. Ez.* 69. Dostanę męża według swego gustu, nie takiego kinala albo dryblasa. *Mon.* 70, 14.

DRYFUS, DRYBUS, u, *m.* 1) trójnóg, z Niem. der Dreyfuß, *Graec.* τρίπους. *Cn. Th. Sorab.* 2. tribbusz; *Vind.* drifuf, tribof, tripesh, trinoga; *Slav.* sacxàk; *Eccl.* таганъ. 2) Pomywalnik, wanienka. *Włod.* drybus, potok albo faska do połaczania chust należąca. *Macz.* der Waschtrog. DRYBUSEK, ska, *m. Dem.*, *trulla* faseczka, szaflik. *Macz.* Oberd. ein Spühlschaff, ein Schaffel.

DRYGA, i, *ż.* sieć na same jesiotry, podwójna z rzadkiemi i gęstemi okami. *Mag. Mskr.* ein Störnetz.

DRYGAĆ, DRYGNĄĆ *ob.* Drgnąć. DRYGANT, a, *m.* (Dryś *Demin.*) *honestius dicitur* koń; *vicinum est* stadnik; *sed latius patet* Drygant *Cn. Th.* (trzeba wiedzieć, że Knapski słowa *Ogier. Boh.* oř nie znał) der Hengst. Drygant, ogier. *Lodereck.* Ludzie rycerscy częściéj wałachów, niż drygantów używać zwykli. *Hipp.* 27. W wałachach krew się tak zbytecznie nie mnoży, jak w dryganciech. *Lek. Kon.* 11. — *Fig.* Szedłeś z domu dryganlem, wrócisz się wałachem, utrzebił cię rzezimieszek. *Klon. Wor.* 36. Kazałbym takowe dryganty, co około cudzych żon rżają, powałaszyć. *Lek. B.* 2. DRYGAWKA, i, *ż.* flisowski wyraz, rudel tratwiany. *Urm.* das Steuerruder auf den Flößen. Drgawka. *Tr.* DRYGLIWY, a, e, — ie *adv.*, drżący, zitternd, zuckend. (*Ross.* дрогливый = bojaźliwy). Woda spłynie potém Z stojącego jeziora drygliwym odwrotem. *Przyb. Milt.* 375. DRYGOTKA, i, *ż.* drżenie, *Ross.* трепотъ, das Zittern, Zucken. Z téj nagłéj gorącości przychodzi drżenie, albo jak mówią poprostu drygotka. *Syxt. Szk.* 249., *Ross.* дергота kurcz, spazm, дрягота konwulsya. DRYGUBICA *ob.* Drugubica.

DRYJA, yi, *ż.* z *Grec.* ἡ τριάς, trójka n. p. na kostkach do grania. *Włod.* die Dreye, drey Puncte, z. B. auf der Würfel. Dryja w Szmiglu konia wygrała, a chłopa obieszono. *Rys. Ad.* 11. (kostka). §. Dryja jest trójkątna figura, na trzy węgły tak rozłożona .·. *Orzech. Qu.* 64. §. Potrójnie, po trzech, trzema, zu drey. Co ociec jeździł parą, czasem dryją, To pan syn chowa koni processyą. *Kochw.* 179. (trzema końmi). DRYJA *herb*, w czerwonym polu między dwiema liniami, które od prawéj na lewą ukosem idą, trzy kamienie żółte, na hełmie trzy strusie pióra. *Kurop.* 3, 14. ein Wappen.

DRYJACZNIK, a, *m.* co dryjakiew robi, przedaje, ein Theriacsmacher, Theriacskrämer, cf. olejkarz, (*Boh.* dryačnik. 1) *negotiator theriacarius*, 2) *garrulus* plotkarz, gaduła, dryačnice = *dryjacznica, plotka, świegotka, *garrula*). DRYJAKIEW, kwi, *ż.* (*Boh.* dryak; *Rag.* teeriaka; *Sorab.* 1. dreyak; *Carn.* terjàk; *Vind.* teriak; *Croat.* terják, turják; *Hung.* terjék). §. 1) Sok przyprawny przeciw truciznie, imię ma z Grec. θηρίον, θηρία = bestya jadowita, żmija; już że w sobie zawierał części żmii, już że go używano przeciwko ukąszeniu żmijowemu. *Dykc. Med.* 1, 710 — *Zool. Nar.* 205. — *Kluk. Zw.* 3, 72 der Theriac. *Prov.* Dobry jest wąż dryjakwi, dobry i truciznie *Pot. Jow.* 2. Wyciągać dryjakiew ze żmii. *N. Pam.* 22, 110. (złe na dobre obrócić.) b). ogólnie, wszelkie przeciw truciznom lekarstwo, *antidoton* Gegengift, lekarstwo, Arzeney. Czosnek jest dryjakiew chłopska, bo w nich gorąco przyrodzone pomnaża. *Urzed.* 18. Proch ze skórek bobkowych przeciw wszelkim jadom jest prawa dryjakiew. *Cresc.* 418. Czosnek dobry bardzo jest ludziom prostym, którzy jadają grube rzeczy, tedy trawi w nich te karmie, a przeto jest ich dryjakiew. *Sien.* 9. Nie tak dobra dryjakiew z rozmaitych gadzin zgotowana, jako jałmużna *Psalmod.* 55. §. 2) Dryjakiew polna, albo ziele ś. Urbana, *Scabiosa Linn.* jest ogrodowa, jest i dzika. *Kluk. Rośl.* 2, 245. Skabiosen, Grindkraut. Dla tego tak nazwana, iż jako prawdziwa dryjakiew bywa wielkim lekarstwem, ta nie mniéj skuteczna. *Syr.* 1270. Dryjakiew polna, *scabiosa arvensis*, podgryziona, *succisa*, górna *columbaria*, siarczysta *ochroleuca Linn.* — *Jundz.* 131. *Boh.* hližnj bylina, čerkus; *Ross.* грудная трава, чертогрызъ. DRYJAKWIANY, DRYJAKWOWY, a, e, od dryjakwi, Theriacs =. Dryjakwiane lekarstwa przeciw jadom i truciznom z dryjakwi czynione. *Syr. Ziel.* 111. Objął sienie, przysionki zapach dryjakwowy. *Kras. Sat.* 38. DRYJAWNIK, a, *m.* chrościna kozłek wielki, *Valeriana Phu* dryjawnikiem dla osobliwych skutków zowią przeciw wszelkiemu jadu. *Syr.* 49. Baldrian, Theriacskraut. §. Dryjawnik, ryba, DRETWIK. *Tr.*

DRYL, DREL, u, *m.* DRYLOWNIK, DRELOWNIK, a, *m.* gatunek świdra lub śpicy świdrowéj, u cyrulików *trepan*, z Niem. der Drillbohrer. Świdrem mającym w sobie dryl klinowaty, wytoczysz dziurkę. *Perz. Cyr.* 2, 295. Świder do wiercenia czaszki ma jedno żelazko do drylów klinowatych podobne. *Perz. Cyr.* 2, 294. Drylowników okrągłych i płaskich 18. *Jak. Art.* 2, 289. — DRYLOWAĆ, DRELOWAĆ *cz. nd.*, drylownikiem wiercić, drillen, mit dem Drillbohrer bohren; *Sorab.* 2. drillowasch.

DRYNDAĆ *cz. ndk.*, dryndnąć *jednt.*, wahać czym, ruszać czym, drgać czym, machać, womit wedeln, rühren. Mój mucyk drynda chwostem. *Zab.* 10, 200. *Zabł.* DRYNDULKA, DRENDULKA, i, *ż.* dorożka, faetoncik, gatunek małych pojazdów ulicowych do najmowania, ein kleiner Miethswagen, eine Art Fiaker. *Zgrubiałe* Drynduła.

DRYŚ, ia, *m. Demin.* słowa drygant = ogierek, ein junger Hengst. *Hipp.* 358. Nie kwikajcie tak zbytnie, moje miłe fraszki, Bo pewnie Censor z drysiów poczyni wałaszki *Kchow. Fr.* 141.

DRYSSA, y, *ż.*, rzeka w Litwie. *Wyrw. G.* 20, ein Fluß in Litthauen.

*DRYWOTNIA, [DREWUTNIA. 3] i, *ż.* [skład na drzewo; *ob.* Drewnia. 3] źle mówią miasto wiorzysko. *Dudz.* 31.

*DRYZDACZKA, i, *ż.* biegunka, stolec rzadki, die Scheiße, der Dünnschiß *Bndtk.*, *Ross.* дрисня. *DRYZDAĆ, *cz. ndk.*, Dryzdnąć *jednt.*, rzadki stolec mieć, dünn scheißen. *Bndtk.*

DRYŻLOWAĆ *cz.*, *ndk.*, n. p. dryzlować, pojechać na komedyą, odbierać wizyty i oddawać, otoż cała jéj zabawa. *Teat.* 37, 133. (może z Niem. drieseln, aufdrieseln rozkręcać, odkręcać). Szkatułeczka do dryzlowania. *Teat.* 37, 275.

DRŻĄCZKA, i, *ż.* 1) drżenie, drygotka, das Zittern. Taj febry, aż ją wyda rąk drżączka niezdrowa; Wrzód głupiec tylko, przez wstyd, niegojony chowa. *Zab.* 8, 333. Fałszując dokumenta, rękę ma od drżączki wolną do skrobania. *Nar. Dz.* 3, 151. Mnie drżączka popadła, stałem jak bez duszy. *Otw. Ow.* 564. Zdjęty był nagłą drżączką po wszystkich członkach. *Nar. Tac.* 2, 328. Mię drżączka wskroś porze Leżąc w śniegu na dworze. *Brud. Ost. C.* 4. Drżączka ziemię znędzniła. *Brud. Ost. B.* 3. t. j. trzęsienie. 2) Febry pospólstwo nazywa drżączkami, zimnicami, psinami, ciotuchnami. *Krup.* 5, 527. das kalte Fieber. DRŻĄCZKA, *Briza Linn.* rodzaj właściwéj trawy; u nas jest mała i średnia, bydletom ulubiona. *Kluk. Dykc.* 1, 82. — *Jundz.* 150. Zittergras.

*DRZASDZISTY, a, e, *n. p.* Psia róża listki ma szare, jako

na ilmie drzasdziste. *M. Urzęd.* 98. może chropowate, pełne rozpadlin, rauh, schrumpflig, (cf. drzazga = trzaska). *Boh.* draslawy.

*DRZASNĄĆ się, [ŻACHNĄĆ się. 1] *zaimk. jednt.*, zlęknąć się, erschrecken, zusammenfahren. Słuchając słów tych zdrzasło się serce twoje. 1 *Leop.* 2 *Reg.* 22, 19. (ulękło się. 3. *Leop.*).

DRZASTWISTY, DRZASTWISTY, a, e, dziarstwisty, grubo piaszczysty, *glareosus. Mącz.* (*Boh.* šterkowitý) kiesig. *Volckm.* 371. *Sorab.* 1. wotroperžčžoyité. DRZĄSTWO, DRZASTWO, a, *n.*, piasek na poły z drobnemi kamyczkami na brzegu rzéki abo morza; dziarstwem niektórzy zowią. *Mącz. glarea.* Kies, Gries, (Grus, Grand). W jamach ziemnych mieszkali, abo na drząstwie. *W. Job.* 30, 6. (w skałach. *Bibl. Gd.*). Drzastwo, dziarstwo, gruby a kamienisty piasek. *Volckm.* 371.

DRZAZGA, DRZAZECZKA *ob.* Trzaska.

1. DRZEĆ, darł, darli, drze; *Prim. Praes.* Drę; *Act. ndk.*, Zedrzeć, zdarł, *dk.*, *qu. v.*, Dzierać, ał, a *Frequ. et cont.*; *Boh.* dřjti, dřel, dřu, dráti, dral, deru; *Slov.* drat, dru, derem; *Sorab.* 2. dresch, dreju, sdrasch; *Sorab.* 1. drjčž; *Bosn.* derati, odrjeti; *Carn.* dreti, dêrém, dertje, dertya; *Vind.* dreti, dèrl, dérem, odirati, sdreti; *Croat.* dréti, dèrem; *Slav.* derati; *Rag.* deratti; *Ross.* драть, деру, (cf. *Graec.* δέρω *excorio*; *Arab.* דרך *darah*; cf. *Lat.* traho, cf. *Ger.* zerren). I. drapać, palcami, paznokciami rwać, szarpać, reißen mit den Händen, Fingern, Nägeln reißen, zerreißen. Z gniewu drze list, i rzuca go na ziemię. *Teat.* 29, 75. Bilet drze na dwoje. *ib.* 22, *b.* 10. Żalem zwyciężona szaty darła. *P. Kchn. Orl.* 1, 199. My bankiety wesołe, my dziewcząt potyczki, Gdy w zwadce paznokciami chłopcom drą policzki, Śpiewamy. *Hor.* 1, 35. *Nar.* Na co drzeć na sobie włosy? *Pilch. Sen.* 165. die Haare auf dem Kopfe zausen, raufen. Grzebień ten bardzo drze, der Kamm rauft. Drzyj się za łeb, gryź ze złości, żebyś pękł z zazdrości. *Teat.* 56, *c.* 42. Wieprz głodny drze wór, a kwiczy. *Żebr. Zw.* 93. Łyka drzeć = odzierać, Bast reißen. Gdy się łyka drzeć dadzą, w ten czas je drzeć trzeba. *Zab.* 16, 149. Pomnij w ten czas drzeć, kiedy drzeć się dają łyka, Korzystaj z pory, skrzydła czas ma, w lot umyka. *Min. Ryt.* 5, 358. — *Lub. Roz.* 107. man muß das Eisen schmieden, wenn es warm ist. Drze łyka kędy może, i z drzewa suchego. *Rej. Post. O o*, 4. (zdzieracz, zdzierca, łakomiec). Kędy możesz, drzesz wełnę z bliźniego. *ib. U.* 1. (zdzierasz go). — 1) Pióra drzeć, Federn reißen, *Boh.* peři drat; *Sorab.* 1. peri drjcž; *Vind.* omufsniti, odlizhiti, Federn schleißen. Wieksze pióra od puchu drzeć trzeba, t. j. obdzierają się same tylko chorągiewki, a pieńki odrzucają. *Kluk. Żw.* 2, 158. W listopadzie dziewki poczynają pierze drzeć. *Zaw. Gosp.* Przy starości niemasz sił do prac ciężkich, przetoż abyś darmo czasu nie trawił, racz drzeć pierze. *Boh. Kom.* 3, 77. Dobrze tobie pierze drzeć. *Cn. Ad.* 192. (cf. kądziel prząść, kozy paść, za piecem siedzieć). Dracy pióra. *Subst.*, *Vind.* omufsovez, omufnik. 2) Drzeć suknie, szaty = używaniem przecierać, rozdzierać, Kleider abtragen, abreißen, durch den Gebrauch reißen. Chłopiec ten bardzo drze suknie. *Tr.* Jest czas *drania (darcia), a czas zszywania. *Budn. Eccles.* 3, 7. (czas rozdzierania. *Bibl. Gd.*). 3) Drę albo orzę nowiny, *novello. Mącz.* (cf. wzdzierać, wzdarty) reißen, aufreißen, pflügen. Nowodarta rola, *novalis. Mącz.* (nowina, cf. lada). Gdyby kto chiał nowinę drzeć abo kopać. *Cresc.* 105. 4) Wielki wrzask z daleka mu darł uszy. *Oss. Str.* 8. t. j. uderzał o uszy, ein großer Lärm erschütterte sein Ohr. 5) Drzeć gardziel = wyciągając szyję krzyczeć, mit ausgestrecktem Halse schreyen. (*Sorab.* 2. sze dresch; *Vind.* dreti se, derem; *Carn.* dreti se, *cum clamore lacrymari*). Wnet jako gęsi więc do żobi, Drą chrapliwe gardziele, wypuszczone z kojca, Niech umrze król żydowski, niechaj żyje zbójca, Krzyczą żydzi. *Pot. Zac.* 94. *Vibrissare, vocem in cantando crispare*, trafić (trefić) głos w śpiewaniu, t. j. drzeć, trząść a wykręcać głosem. *Mącz.* 6) *fig.* Drą sobie oczy = nienawidzą się, sie möchten einander die Augen auskratzen. b) Drzeć koty, lisy z kim = kłócić się z kim, w zatargi z kim pójść, mit einem hadern, zanken. Darliśmy dotąd kota, a dyabeł wie czego. *Zabł. Zbb.* 11. Chociaż masz przyjaciół, z drugiemi kota drzeć abo jaką nienawiść wieść musisz. *Modrz. Baz.* 175. (Not. *Może ztąd, że chart, złapawszy kota sc. leśnego, czyli zająca, drze go, to jest, szarpie*, der Windhund zauset nämlich die Feldkatze oder den Hasen wacker herum). Bić się o niespełnienie albo drzeć lisy, abo tłuc sklenicę o łeb, więcéj szalonemu należy, aniż swobodnemu. *Lek. B.* 2. 7) Drzeć kogo = zdzierać, skubać kogo, złupić go, einen prellen, schinden, rupfen, placken, ihm die Haut über die Ohren ziehen. Kupców drze najbogatszych przez srogie wymysły, Wkłada na nich gabeły, nim do portu przyszli. *Jabł. Tel.* 36. Czy wójt jaki, czy starosta, Drze nas jeden, drugi chłosta. *Kniaź. Poez.* 2, 178. Pan drze chłopa, jako skopa; a dyabeł Pana, jak barana. *Jabł. Ez.* 182. Tajémnie ubogiego drze ledwie nie ze skóry. *Groch. W.* 13. — II. Drzeć *Verb. neutr.* dziurawieć, reißen, entzwey gehen, Löcher bekommen. Bóty te ma dopiero tydzień, a już się drą. *Ld.* — §. *Fanaticus homo*, człowiek, któremu koczki drą we łbie, abo mu się muchy roją w głowie, jako niektórzy mówią. *Mącz.* — III. Drzeć się, *recipr.* §. 1) Dziurawieć, reißen, entzwey gehen. Szaty się drą, czas kruszy perły i złoto. *Mon.* 74, 338. §. 2) Urwać się, abreißen, entzwey reißen, entzwey gehen. Powróz się drze. *Ld.* §. 3) Drze się drzewo = da się drzeć. *Cn. Th.* der Baum oder der Bast reißt, d. i. läßt sich reißen, abziehen. Łyka drzeć, kiedy się drą. *Cn. Ad.* 455. §. 4) Drzeć się = w zatargi z kim chodzić; kłócić się, bić się, mit einander hadern, sich herumschlagen, zanken, sich beißen. Moskwa, chcąc kogo z serca pochwalić, mówią: jest to taki bohatyr, żeby się mógł i z Litwą drzeć. *Gwagn.* 574. Drą się, jako dwaj koci. *Pot. Arg.* 761. §. 5) Gwałtownie się rozciągać, sich ausrecken, ausdehnen. Kto to słucha, Drze mu się gęba od ucha do ucha. *Hor.* 2, 131. *Nar.* Często ziewa, i mnie się gęba drze; goście ten przykład naśladują. *Mon.* 68, 244. — §. 6) Drzeć się gdzie = cisnąć się, dobywać się dokąd, *Ross.* карабкаться, wohin dringen, andringen, sich wohin oder

wozu drängen. Łakomi z głodu wilcy, wiedząc swe przebiegi gdzieś do owiec, choć w dobrze zapartéj koszarze, drą się do nich na oślep. *Tward. Wł.* 254. Drzeć się na skały. *Teat.* 56, *b.* 25. Ja w Sabińskim lesie Bujam bezbronny, aż do mnie wilk drze się. *Mon.* 70, 532. Dzieci na łono mi się drą. *Węg. Mar.* 3, 279. Drze się oślep w swe nieszczęśliwości. *Żebr. Ow.* 128. (*in sua fata ruit*). Jaćwingowie na miecze nieprzyjacielskie, jako na wesele, oślep się darli. *Stryjk.* 181. Widzisz tę górę? ku niebu się wznosi, Temi cierniami drzeć się na nię trzeba. *Kniaź. Poez.* 1, 27. Na broń nieprzyjacielską się darł, w ogień prawie lazł. *Warg. Cez.* 255. Sława już jego drze się w obłoki. *Zab.* 11, 344. *Zabł.* Moskwę wspomniawszy, drą się gwałtem wielkim w uszy i w oczy nasze, mężne, zawołane, wielkie dzieła jego. *Birk. Kr. Kaw.* 36. — §. Drą się o ten towar = ubiegają się oń, cisną się doń, man reißt sich um diese Waare, es ist ein Gereiße darum. §. Drą się dziecięciu zęby = dobywają mu się, kłują mu się, die Zähne brechen bey dem Kinde hervor, das Kind zahnet. DARCIE, ia, *n. Subst. verb.* das Reißen. (*Graec.* δάρσις; *Carn.* dertje, dertya). Darcie piór, das Federnreißen, Federnschleißen. 2) Kolika albo darcie w kiszkach. *Syr.* 345. (*Slav.* dèrtavica). Darcie, kłócie, parcie, kolika, *choroba. Śleszk. Ped.* 410. die Kolik, die Darmgicht. DARTY, a, e, *part. perf.* gerissen, *Eccl.* дремый. Darte pióra geschlossene Federn. Darta deska *ob.* Dranica. Darty jedwab', geschlossene Seide. Czepek przetkniony dartemi cielistemi jedwabiami. *P. Kchan. Orl.* 1, 123. 2) Darty, co się da drzeć, obłupiać. *Cn. Th.* ὁ δαρτός *Ger.* was sich reißen läßt.

Pochodz. *dodzierać*, *dodrzeć*, *dodarty*; *nadzierać*, *nadrzeć*, *nadarty; naddzierać*, *nadedrzeć*, *naddarty*; *odzierać*, *odrzeć*, *odarty*, *odartus*; *oddzierać*, *odedrzeć*, *oddarty; obdzierać*, *obedrzeć*, *obdarty*, *obdzierca*; *podzierać*, *podrzeć*, *podarty; poddzierać*, *podedrzeć*, *poddarty*; *rozdzierać*, *rozedrzeć*, *rozdarty*; *wdzierać*, *wedrzeć*, *wdarty; wydzierać*, *wydrzeć*, *wydarty; udzierać*, *udrzeć*, *udarty*, *udry*; *zadzierać*, *zadrzeć*, *zadarty*; *zdzierać*, *zedrzeć*, *zdarty*, *zdzierca*, *zdzierstwo*; *zadzierk*; *paździerze*, *październik; dziura*, *dziurawić*, *i t. d.* (*Boh.* děrawý, *dziurawy*); *wdzierać się*. Może tu też należy: *darski*, *darskość*; *dziarstwo*, *dziarstwisty* albo *drząstwo*, *drząstwisty*. *cf. droga*, *cf. tor*.

2) DRZEĆ (*obs.* drżać), drżał, drżeli, drży, drżę. *Neut. ndk.* (Zadrżeć *dk.*, *qu. v.*), (*Boh.* třasti se, třisti se, derkotati; *Slav.* dèrtati; *Croat.* derhtati; *Rag.* darchjatti; *Bosn.* darhchjati, drrihtati, drrihchjati, derhtati; *Vind.* derjeta'i, derjezhem, ſe sdersniti; *Carn.* dêrgetâm, drgôzhem; *Sorab.* 2. džasch; *Sorab.* 1. ržacž, ržu; *Ross.* дрожать, дрожу; *Hebr.* רעש *raasch*), trząść sobą, drygać, zittern, beben. Drżąc tę noc przebyliśmy od zimna srogiego. *Jabł. Tel.* 82. Drży jako ryba z prądu. *Pot. Zac.* 58. Nie znam tu nikogo, ktoby drżące kroki moje doprowadził do niego. *Teatr.* 49, 94. *Bogusł.* Niech ta ręka nie drży, która trzyma szalę. *Psalmod.* 30. Cóż drżą ci ręce; jeżeli rękami Nie możesz; więc już odwiąż i zębami. *Past. Fid.* 133. Drżące osiki. *Pot. Arg.* 377. Jawor chciwym poruszony drżał wiatrem. *Past. Fid.* 48. Powietrze z głosów pomieszanych drżało. *P. Kchan. Jer.* 113. Jako drży promień na wodę ciśniony, Tak niespokojne źrzenice toczyła. *P. Kchan. Jer.* 402. (cf. migać). Szarpie honor mój, aż uszy drżą słuchając. *Boh. Kom.* 1, 22. (aż uszy bolą). — §. Drżeć z bojaźni, mocno się bać, lękać, strachać się, vor Furcht zittern, sich sehr fürchten, beben. Drżą ludzie, kiedy się boją, dla oziębienia; bo ciepło przyrodzone wewnątrz się kupi. *Petr. Et.* 247. (cf. blednąć, bladość, płotnieć, cf. popuścić). Cycero będąc lękliwym z natury, łytki mu drżały, kiedy rzecz jaką czynił, a chociażby najlepiéj się gotował, przedsię drżał. *Kosz. Cyc. C.* 1. die Kniee schlotterten ihm. Im przystoi drżeć przed wami. *Pilch. Sall.* 171. Rozpustnicy drżą i przed swoim cieniem. *Jabł. Tel.* 18. Ludzie w szczęściu zuchwali, W nieszczęściu drżą, nie wiedząc gdzie się udać daléj. *Jabł. Tel.* 187. Tak go postraszył mową swoją, że wszystek drżał jako ryba. *Birk. Gł. Kun.* 70. (*Slav. Prov.* Strâh me je, dêrshchem kao pêch). — Drżeć o co, obawiać się, um etwas besorgt seyn, für etwas zittern. Drżę o konstytucyą moję, bo widzę codziennie pisma przeciw niéj powstające. *Gaz. Nar.* 1, 128. *Stan. Aug.* §. Drżeć na co = z chciwości do tego drżeć, vor Begierde nach etwas zittern. *Prurire in pugnam*, piszczeć, chciwym być abo drżeć na bitwę. *Mącz.*

Pochodz. *drżączka*, *drżeść* (*dreść*, *drocz*, *droszcz*), *drżenie*, *zadrżeć*, *cf. trząść*, *trzęsę*, *i t. d.*

DRZEMAĆ *ob.* Drzymać. DRZEMLIK, DRZYMLIK, a, *m.* ptak należący do rodzaju orlego. *Zool. Nar.* 277. między drapieżnym ptastwem najmniejszy, podobny do sokoła; ugania się za skowronkami. *Ład. Hst. Nat.* 30. der Lerchenfalk. (*Bosn.* postoluvka, vitruscja; *Vind.* et *Carn.* ſimôr), *falconellus*. *Rzącz. Auct.* 354. *Czack. Pr.* 2, 245. Drzemliki zgodne. *Banial. J.* 3. Sokoł, rarog, białozor z jastrząbkami kwili, Krogulce, drzymlikowie toż ciszéj czynili. *ib. J.* 3, *b.* DRZEMLIWY, DRZEMOTA *ob.* Drzymliwy, Drzymota.

DRZEŃ, DRDZEŃ, RDZEŃ, a najlepiéj ZDRZEŃ, ia, *m.*, *Boh.* strżeň, střeň, zřen, dřeň, dren, *Sorab.* 2. dżen; *Sorab.* 1. ržo; *Carn.* stershen; *Bosn.* sredica, sridica, srricika, sarcika, mozak; *Ross.* сердцовина, стержень, стерженекъ. 1) Rzecz pulchna, rzadka, komorkowata, siatkowata, w pośrzodku drzewa jak w rurze zawarta; ona to jest życiem roślin. *Bot. Nar.* 16. *medulla*, das Mark in der Mitte des Holzes. 2) Wybór, treść czego, kwiat, der Kern, das Beste einer Sache. Uszy gałązkami ruty albo drzeniem, który drudzy treścią nazywają, zatkawszy, bolenie głowy uśmierza. *Syr.* 533. Spahowie, drzeń i treść sama wojska Tureckiego. *Kłok. Turk.* 208. §. Drzeń, miasto w Brandeburgii, die Stadt Driesen. *Bndt.*

Pochodz. *drzenisty*, *biedrzeniec*.

DRŻENIE, ia, *n. Subst. verbi* drżeć = trzęsienie sobą, das Zittern. *Bosn.* drrihat, treptenje, drrihchjanje; *Croat.* derhtanye; *Sorab.* 1. ržani; *Sorab.* 2. džane; *Ross.* дрожь, (*ob.* Dreszcz). Drżenie, drżączka choroba, poruszenie przemienne, przerywane, mimowolne, nieporządne, dające się uczuć w jednym, lub w kilku razem członkach.

Dykc. Med. 1, 713. Drżenie serca. *Comp. Med. X x* 3. *Cziach. C.* 2. *Dambr.* 787. — *§. Drżenie ziemi = trzęsienie ziemi, das Erdbeben. *Vind.* tresſ, potresſ; *Hebr.* רעש *raasch. n. p.* R. 1301 było straszliwe drżenie ziemi po wszystkiéj Pruskiéj ziemi, trzykroć się chwiała ziemia, iż ledwo ludzie na nogach się trzymali. *Stryjk.* 261. R. 1200 było wielkie drżenie ziemi w Polszcze; i wiele kościołów i domów się poobalało. *Biel. Kr.* 111. — *Cresc.* 672.

DRZENISTY, RDZENISTY, ZDRZENISTY, a, e, pełen drzenia, markig, voll Mark. Winna macica nie tak drzenista jest, jak bez, kalina. *Cresc.* 54. Sadzele są wrzody tak czcze, jako i drzeniste. *Sienn. Rej.* DRZENNOŚĆ, ści, *m.* obfitość drzenia, drzeń, die Markigkeit, das Mark im Holze. Drzenność w dębie pospolicie jest twarda i mocna. *Jak. Art.* 3, 133. Drzewa im więcéj mają drzenności w obrębach swoich, tym też mniéj mieć będą gąbkowatości. *Jak. Art.* 3, 133. DRZENNY, a, e, od drzenia, Mark =. Biel, któremu sok będzie dodawał obfitego pokarmu, przemieni się w drzenne drzewo. *Jak. Art.* 3, 136. *tr.* Drzenny drąg = wałek ludwisarni długi żelazny, osadzający się w formę armatną, kiedy armata nie leje się pełno. *Jak. Art.* 3, 290. et 1, 187. Herzwalze, Herzbaum, der die Höhlung der Kanone beym Guſſe ausfüllt.

DRZEŚĆ *ob.* Dreszcz, Drocz.

DRZEWCE, a, *n.* *DRZEWIEC, wca, *m. Boh.* dřewce *sarissa*, kopija, pika, *Etym.* drwa, drzewo; (*Eccl.* дрѣвоколие древца у копей = oszczepisko, der Lanzenstiel), eine Lanze, ein Spieß. Każdy szlachcic za Kazimierza Jag. z każdego sta grzywien dochodu, miał jezdnego z drzewcem na wojnę wyprawić; a pod jednego jezdnego z drzewcem, imieniem i osobą zamykali się trzy jezdni, bo jeden zbrojny z drzewcem musiał mieć przy sobie dwu drugich strzelców z kuszami. *Stryjk.* 607. Władysława pod Warną głowę uciąwszy Janczarowie na drzewiec wetkli i po wojsku nosili. *Biel. Kr.* 335. Pieszy u Rzymian stali z drzewcy tak długiemi, jako na 14 łokci; dwa ręką zakrył, a dwanaście wyłożył. *Papr. W.* 1, 130. *z M. Bielsk.* Joab wziąwszy trzy drzewca, przebił niemi serce Absalomowe. *Radz.* 2 *Sam.* 18, 14. — §. Sylla dobra buntowników pobitych pod drzewce dał. *Kosz. Cyc. A.* 2. (cf. *subhastatio.*). DRZEWCZYK *ob.* Dzierlatka, drzewianka. DRZEWECZKO, a, *n. Dem.* słowa drzewo, drzewko, das kleine Bäumchen. Drzeweczka, ziołeczka. *Jeż. Ek. D.* 1. Topolne wysoko rostące sadzi młode drzeweczka. *Lib. Hor.* 109. — *Birk. Zyg.* 33. §. Małe drzewce, kopijka, ein kleiner Wurfſpieß. Drzeweczko wziąć, i z nim do pierścionka albo do czapeczki pomierzyć. *Rej. Żw.* 113. DRZEWIANY, a, e, *Boh.* dřwěnný, drzewniany, z drzewa, hölzern, von Holz. Gołębie się najradniéj legą w drzewianych, to jest z drzewa zbudowanych gołębnikach. *Cresc.* 584. Służysz bogom drzewianym i kamiennym. *Radz. Deut.* 28, 36. Wolał pić z drzewianéj czaszy, opuszczając srebrne kubki. *Skar. Dz.* 1021. — 1 *Leop. Bar.* 6, 3. §. Drzewowy, Baum =. Wszystka istność skory drzewianéj, choć zielnéj, stawa się z materyi ziemi, która ze śrzodka drzenia na wierzch bywa wytłoczona. *Cresc.* 54. DRZEWIANKA, i, *ż.* DRZEWCZYK, a, *m.* 1) *rana arborea*, żaba mała, gładka, zielonawa, na drzewa łażąca, muchami się żywiąca. Dla oznaki odmiany powietrza chowają ją w naczyniach szklanych. *Zool. Nar.* 206. — *Kluk. Żw.* 3, 64. der Laubfroſch. *2) Dzierlatkęśmy powinni zwać drzewczykiem, że przeciw zwyczajowi skowronków, na drzewie siada. *Kluk. Żw.* 2, 252. die Haubenlerche. 3) Sokolik drzewiec, albo sokoł mniejszy, *falco subbuteo*, mniejszy od sokoła, ale mu zupełnie podobny. *Kluk. Żw.* 2, 305. der Baumfalk. DRZEWIASTY, a, e, do drzewa podobny, holzicht, Holz ähnlich. *Boh.* dřewnaty. Rośliny jednegoż rodzaju czasem mają gatunki jedne drzewiaste, drugie zielne. *Bot. Nar.* 148. Torebka drzewiasta *capsula lignosa*, gdy skórka jest twarda, jednak na ściany podzielona. *Jundz.* 2, 85. DRZEWICA, *herb.*, w polu błękitnym miesiąc żółty, rogami do góry, gwiazda jedna pod nim, druga nad nim. W hełmie pięć piór strusich. *Kurop.* 3, 14. ein Wappen. 2) Miasto w Opoczyńsk. c. Stadt. *DRZEWIE, ia, *n. collect.* = drzewa, Bäume. (*Vind.* drevje, drevesa; *Carn.* drevje). Wszystkie drzewie kolące dobrze sadzić po groblach. *Cresc.* 22. Gdy obléżesz miasto, nie wytracisz drzewia jego, rąbiąc je siekierą. *Budn. Deut.* 20, 19. Drzewie niektóre jest samo z siebie bardzo wilgotne. *Cresc.* 52 et 105. DRZEWIEC *ob.* Drzewce *et* Drzewczyk. DRZEWIEĆ, iał, ieli, ieje *neutr. ndk.*. zdrzewieć *dk.*, drzewem się stawać, w drzewo rosnąć, zu Holz werden, in Holz übergehen. *Cn. Th.* cf. drewnieć, (*Eccl.* дрєвѣть starzeć). *DRZEWIEJ *obsol. adverb.* (*Boh.* dřjw, dřjwe, dřiwegi, *comparat.* słowa břy prędko, wnet), prędzéj, rychléj, pierwéj, eher, früher. (*Eccl.* древлє = давно; древьнии dawny; древность starodawność, дрєвѣть starzeć; cf. *Carn.* drevi = dziś wieczor). Nie drzewiéj będę jadł, aż pierwéj odprawię rzecz swoję. *Radz. Gen.* 24, 33. Rozkaże, aby wszystko wyniesiono z domu drzewiéj, niżli wnijdzie do niego. *Leop. Levit.* 14, 36. (pierwéj niż sam wnijdzie. *Bibl. Gd*). Władysław Płockiego zamku Konradowi drzewiéj puścić nie chciał, aż mu też Gostynia jego puścił. *Biel.* 164. Drzewiéj niżli stanęły granice świata, pierwéj niżli wiały wiatry, przedtym niż huczały gromy, jeszcze niż się oświecały łyskawice, i drzewiéj niż były umocnione grunty rajowe, tedym ja myślił. 1 *Leop.* 4 *Ezdr.* 6, 1. — *Kucz. Kat.* 2. 364. — *Baz. Hst.* 103. Posły jednak posłali nadrzewiéj do siebie, Chcąli by nie przychodziło ku téj potrzebie. *Kmit. Spyt. B.* 1.

DRZEWIENKO *ob.* Drewienko. DRZEWINA, y, *ż.* DRZEWINKA, i, *ż. zdrbn.*, mizerne biedne drzewo, (cf. drzewsko), ein armer, elender Baum. (*Boh.* dřewinka *abrotanum* boże drzewko). Starą drzewinę, wiśninę palić; z tych najlepszy popioł. *Zaw. Gosp.* I dęby są podległe zepsuciu, jak inne drzewiny. *Fors. Drz.* 39. Nigdy po drzewinie nie chodzą przygody. *Rej. Wiz.* 44. (nie po drzewach, po ludziach chodzą przygody). DRZEWISTY, a, e, pełen drzew, lesisty. *Cn. Th.* waldig, holzreich. *Eccl.* древистый, дровистый. DRZEWKO, a, *n. Dimin.* słowa drzewo, ein kleiner Baum, ein Bäumchen. (*Vind.* drevze;

Carn. drevze; *Croat.* drevcze; *Slav.* dêrvce; *Ross.* деревцо; *Eccl.* древцо, (*Dal.* drevcze *naviculum*); *Dal.* sztabalcze; *Boh.* strumek, stromek, stromček; *Slov.* stromek, stromček; *Sorab.* 2. bomk; *Bosn.* dúbaç, dubcicch). Przy suchym drzewku i mokre goreje. *Bratk. R.* Znaj co drzewko zielone, co zbótwiałe próchno. *Teat.* 42, *c.* 35. Boże Drzewko albo drzewko P. Maryi *ob.* Boży.

DRZEWKOWATY, a, e, — o *adv.*, na kształt drzewka, wie ein Bäumchen, bäumchengestaltet. Odziomek drzewkowaty *surculus dendroides*, ma kształt drzewka stojącego, a na wierzchu gałęzie w koronę ułożone. *Jundz.* 2, 19. DREWNICZY, ego, *Subst.*, co jest od drzew, leśniczy, der mit den Bäumen, mit den Hölzern zu thun hat, der Holzfäller, Holzauffseher, Förster u. s. w. DRZEWNIEĆ *nijak*, *ndk.*, zdrzewnieć *dk.*, drzewieć, w drzewo rosnąć, zu Holz werden, holzicht werden. Aby korzeń marchwi nie zdrzewniał. *Syr.* 130. — *DRZEWNO *ob.* Drewno. DRZEWNY, a, e, od drzewa, drzewowy, Holz-, Baum-, *Boh.* dřewný; *Sorab.* 1. želenodřewané. Puste place w lasach zasiać nasieniem drzewnym. *Mon.* 74, 706. Pień drzewny *arboreus*, kiedy pojedynczy wyrasta i długo trwa. *Bot. Nar.* 58. Naród ten, po lasach się błąkający, łowami i drzewnemi owocami się żywił. *Ter. Tel.* 182. Baumfrüchte. Drzewny czerw, *Boh.* dřewni čerw. Bluszcz drzewny, około drzew wysokich się pnie i obwija. *Syr.* 886. §. Niedrzewny = drzewa niemający. *Cn. Th.* bezdrzewny, holzlos, holzarm, ohne Bäume.

DRZEWO, a, *n.* słowo to u nas ma dwa główne znaczenia *ligni* Holz, i *arboris* Baum. Cieniowania w znaczeniach tych po dyalektach zachodzące, godne zastanowienia: *Slov. et Boh.* dřewo, drwo *Dalem.* 99. *lignum*, dřjwy *ligna*; strom *arbor*; *Sorab.* 1. drewo *lignum*; rozčžačže dřewo, žtom *arbor*; *Sorab.* 2. drowo *lignum*; bom *arbor*; *Carn* dervú *arbos*, *aratrum*, drevje = sad; *Carn.* lęs, leis *lignum*, cf. las; *Vind.* drevo, drevu, drevesa, drevje *arbor*, druve = drwa na opał; *Vind.* liefs *lignum*; *Croat.* drévo, dervo, lész *lignum*, *arbor*; *Dal.* drevo, brod, ladja *navigium*; *Dal.* sztablo *arbor*, (cf. zdziebło); *Rag.* dàrvo *lignum*, drjévo *navigium*, stablo, stabar, dúb, (cf. dąb) *arbor*; *Bosn.* darvo, drrivo, dervo *lignum*, drjevo, bród *navis*; stablo, çablo, çablicch, dúb *arbor*; *Slav.* dêrvo, stablo; *Ross.* дерево, *arbor*; дерево, лѣсъ *lignum*; *Eccl.* дрѣво *arbor*, (*ob.* Drwa, cf. *Angl. et Dan.* tree; *obs. Ger.* Der, Dru; *Graec.* δρῦς; *Graec.* δένδρον, cf. Druid). Drzewo jest udoskonalonym bielem. *Bot. Nar.* 15. das Holz. Drzewem albo z drzewa co robić. *Cn. Th.* in Holz arbeiten, aus Holz machen. Na dwu *drzewu zasiadł. *Kosz. Lor.* 41. *duabus sedet sellis.* Wolą siedzieć w izbie z drzewa, niż w murowanéj wieży. *Pot. Jow.* 200. Nie z każdego drzewa Merkuryusz. *Pot. Jow.* 2, 8. Ksiądz tam klepie Dyabeł wie co z pamięci na święconym drzewie. *Nar. Dz.* 3, 145. (na ambonie). Do drzewa twardego należa: dąb, brzost, trzmiel, orzech, jarząb, obrostnica, grabina, płonka. Do miętkiego: jasion, buk, kasztan, jodła, sosna. *Jak. Art.* 3, 152. hartes Holz, weiches Holz. Do liściowego, czyli, jak u nas zowią do czarnego drzewa, należą dęby, jawory, jesiony, wiązy, lipy, brzozy. *Mon.* 74, 744. Laubholz. Do szpilkowatego, czyli jak u nas zowią, do czerwonego drzewa należą, sosny, jodły i jałowiec. *ib.* 743. Nadelholz. Drzew ścinanie, spuszczanie, rąbanie, koło drzewa chodzenie *Vind.* druvarjenje, druvaritje, druv napraulenje. *Slov. Prov.* S každeho drewa uhle páli, z każdego drzewa węgle pali, *omnia in suum emolumentum convertit.* §. Z roślin powszechnie wziętych, drzewa są te, które mają więcéj cząstek gęstych, tęgich, aniżeli czczych, trwając lat niemało. *Kluk. Rośl.* 1, 4. der Baum. Drzewo płodne, rodzące, owocorodne, sadowe; drzewo płonne, niepłodne. *Cn. Th.* Części drzewa są; korzeń, pień, gałęzie, gałązki, latorośl, szczep, liście, kora, biel, drzeń, korona, szczyt, chochoł, czub. — Drzewo krzywe *Eccl.* кляпина; *Ross.* рогуля, рогулька. Drzewo wyschłe *Eccl.* сушило. Drzewo żywota było w pośrzodku raju; i drzewo wiadomości dobrego i złego. *Bibl. Gd. Genes.* 2, 9. der Baum des Lebens; — der Baum der Erkenntniß des Guten und Bösen. Wycięto drzewo, usechł pniak, pokruszyły się gałęzie. *Psalmod.* 41. *Slov. Prov.* Geden strom ne rodi hág, jedno drzewo nie czyni lasa. (cf. jedna jaskółka nie czyni wiosny). Jakie drzewo, taki owoc. *Cn. Ad.* 686. *Slovac. Prov.* gaki strom, take owoca. Znać z owocu drzewo. *ib.* 1361. Dobre drzewo owocu złego nie urodzi. *Zimor.* 247. *Prov. Croat.* Chim szu dreva viszokeia, Sze szu niénye rodneja = im drzewa wyższe, tym mniéj rodzajne, (cf. chłopa w korzec nie mierzyć). — Ani chybi, sto kijów! B. jeszcze to drzewo nie urosło! *Teat.* 33, 75. Każde drzewo ma swego robaka. *Kras. List.* 55. cf. każdy ma swego móla. — Im starsze drzewo, tym się bardziéj psuje. *Zab.* 13, 220. Na pochyłe drzewo i kozy skaczą. *Gemm.* 167. (na ubogiego wszędy kapie). Drzewoby uschło, gdy pocznie przeklinać. *Cn. Ad.* 217. (złorzeczliwy). Przeklina go, aż drzewo schnie, *imprecatur illi quaeque pessima. Mącz.* To wszystko nie po drzewie chodzi, Ale po ludziach, co się na kogo przygodzi Z bozkiego dopuszczenia. *Kulig. Her.* 107. (nie po drzewinie chodzi przygoda). Potrzeba po ludziach chodzi, a nie po drzewiech. *Gliczn. Wych. N.* 8. *b.* (ludzka rzecz nieszczęściu podlegać). §. Drzewo woskowe w Ameryce, *Myrica cerifera. Linn.* der Wachsbaum, krzew, którego jagód miesiwo jest woskowe, na świece zdatne. *Kluk. Dykc.* 3, 155. §. Drzewo, drzewiec, drzewce = kopija; pika, oszczepisko, die Lanze, der Spieß, der Schaft. Racowie za Ludwika Węg. naprzód do nas służbę żołnierską z drzewem a z tarczą wnieśli; i na ten czas starożytną broń Polską, kuszę i rohatynę nasi porzuciwszy, do drzew się rzucili. *Biel.* 218. Klorynda, widząc przeciw sobie We wszystkim biegu rzeźwiego jonaka, Skoczyła także z drzewem w onéj dobie, Chcąc go ugodzić w gębę nieboraka, Trafili się w łeb i skruszyli obie Drzewa.... *P. Kochan. Jer.* 61. Króla na szable i drzewa pozywa rycérz błędny. *P. Kochan. Orl.* 1, 247. Szczeciny najeżone by drzewa złożone, *densis similes hastilibus horrent. Żebr. Ow.* 197. On podniosł oszczep swój, albo kopiją swą, albo drzewo swe na trzy sta. *Budn.* 1 *Chron.* 11, 12. *not.* By mię nie był lud ten lekce po-

ważył; nie podniosłbym był drzewa mego przeciwko nim. *Radz. Judith.* 11, 2. (nie podniósłbym był oszczepu mego. *Bibl. Gd.*). *Meton.* Drzewo = zbrojny drzewem abo drzewcem, der Lanzenmann, Lanzenträger, die Lanze. Kiedy obywatelom wojennym sposobem za granicę ruszyć się rozkażemy; tedy pięć grzywien na każde drzewo zapłacić obiecujemy. *Herb. Stat.* 588. §. Na drzewo = na służbę wojenną z drzewem, Lanzendienst, Lanzenkriegsdienst. Przykryć ono był statut z osobna każdemu, wziąwszy na drzewo, ciągnąć za granicę; ale Rzpltéj był bardzo zdrowy. *Gorn. Wł. S.* 4. Trzebaby wrócić nazad onę konstytucyą, iżby król, dawszy na drzewo, mógł szlachtę pociągnąć za granicę, i trzymać jaką chwilę. *Gorn. Wł. S.* 3, *b.* — §. Kiedy się czyste srebro rozpuści w żywym srebrze i serwaserze, i zmieszawszy z wodą postawi w cieple, wyrasta niby przedziwne drzewko srebrne, drzewem filozoficznym, *arbor Dianae, philosophica,* zwane. *Kluk. Kop.* 2, 317. der Baum der Diana, der philosophische Baum. §. Drzewo życia. *Anatom.* Gdy otworzą muszczek w zupełnéj jego długości, postrzegają rozdziały substancyi białéj, rozchodzącéj się po substancyi popielatéj, na wzór rosochatości wypadających z pospolitego pnia drzewa. Nazywają je także drzewem Dyany. *Dykc. Med.* 1, 717. der Lebensbaum. §. Drzewo krewności jest wymalowane niby drzewo, mające w sobie jako pień i rózgi, początek rodzaju i rozmaite stopnie krewności. *Sax. Porz.* 123. der Stammbaum. Drzewo pokolenia pana Jezusowe. *W. Post. W.* 3, 364. *DRZEWOBRANIE, ia, *n.*, *Eccl.* древобранie *lignatio*, *Graec.* ξυλισμός, das Holzsammeln. *DRZEWODZIEJ, ieja, *m.*, robiący drzewem lub z drzewa, cieśla, stolarz, stelmach, kołodziéj, *faber lignarius*, der Holzarbeiter. *Croat.* drevodélya, dervodelecz; *Dal.* därvodelya, drivodylya, därvodelich; *Slavon.* dèrvodilac; *Rag.* darvodeglja, darvodjegljaz; *Bosn.* dervodiglja, drrivodiglja, darvodiglja; *Ross.* et *Eccl.* древодѣлія, древодѣль, древодѣлатель. *DRZEWODZIELNY, a, e, — ie *adv.*, *Rag.* darvodjeglni; *Eccl.* древодѣлателенъ, *Graec.* ξυλουργικός. *DRZEWODZIEJSTWO, a, *n.*, robienie drzewem, ciesielstwo, stolarstwo, kołodziejstwo, das Holzarbeiten. *Rag.* darvodjeglstvo; *Ross.* et *Eccl.* древодѣланiе, древодѣльство. Drzewodzielstwem się trudnię *Eccl.* древодѣльствую, *Graec.* ξυλουργέω DRZEWOJAD, u, *m.* ziele *ob.* Omieg. DRZEWOŁOM, u, *m. poet.*, chmura z wiatrem wielkim. *Dudz.* 37. (der Baumbruch) ein Bäume brechender Sturmwind. Były to owe tylko krótkie drzewołomy, Co z gęstym deszczem straszne wysypały gromy. *Zab.* 1, *b.* 180. *Nar.* DRZEWOŁOMY, a, e, drzewa łamiący, baumbrechend. Dębom stoletnim ani wiatr zprosta, ani gromy drzewołome. *Zab.* 6, 336. *DRZEWORĘBACZ, *DRZEWOSIEK, a, *m.*, łupacz drzewa, rębacz, drwal, der Holzhacker. *Slovac.* drewostep, dřewoštěpec; *Croat.* dervoczép; *Ross.* дровосѣкъ; *Eccl.* древосѣкыць, *Graec.* ξυλοκόπος. — §. Drzewosiek, *DRZEWOTOCZ, czerw drzewowy, der Holzwurm, die Holzmade. *Slovac.* drewotoč, drewni čerw; *Ross.* дровосѣкъ. DRZEWOWY, a, e, drzewny, od drzewa, Baum=, Holz=. *Boh.* dřewný, stromowý. Pałac drzewowy jest piękny stós na ogień domowy. *Haur. Ek.* 8. Skóra drzewowa nie jest z tak cienkich żyłek spojona, jak skóra zwierzęca. *Cresc.* 54. Bluszcz drzewowy. *Sien.* 60. *ob.* Drzewny. DRZEWSKO, a, *arbor infelix, inanis. Cn. Th.* z przyganą, ein elender, ein häßlicher, untauglicher Baum; *Sorab.* 2. drowisko; *Sorab.* 1. drewisko; *Ross.* сланецъ. 2). Skoro się Jezus drzewska (t. j. mar) dotknął, ożył martwy. *W. Post. W.* 2, 235. als er das Holz, die hölzerne Bahre berührte.

Pochodz. *ob.* słowo Drwa.

*DRZYZGOTAĆ *ob.* Druzgotać.

DRZWI, *Gen.* drzwi *plur.*, *Boh.* dweře, dwyře, (cf. dowrzeć, dowierać, cf. wierzeja *Boh.* dwereg, dweřége, weřegé); *Slovac.* dwéře; *Sorab.* 1. durje, dure, duri; *Sorab.* 2. žura; *Vind.* duri, dure; *Carn.* dauri, durè; *Croat.* dviri, vrata; *Slavon.* vráta, (cf. wrota); *Ross.* дверь, двери; *Eccl.* двьрь, (cf. dwór); *Graec.* θύρα; *Ger.* Thüre, Thor; *Svec.* dör; *Dan.* dor; *Angl.* door; *Pers.* der; *Alban.* dera; *Cymr.* thurn; *Chald.* תרע *tera*; *Syr.* תרעא *taro*; *Arab.* תריעה. 1). Otwór sam, dziura sama, plac do wejścia, weście. *Cn. Th.* die Thüre, der Eingang. Dobrze mieć wiele drzwi w domu. *Cn. Ad.* 529. Drzwi abo weście tylne, plac do weścia tyłem. *Cn. Th.* die Hinterthüre. 2). Drzwi z deski, fórta, wrota, dźwierze, cf. dźwirki, die Thüre, die Thürflügel, der Thürflügel. Drzwi w różnych pomieszkaniach bywają dębowe, sosnowe. *Kluk. Rośl.* 2, 158. Drzwi kościelne. 1 *Leop. Act.* 3, 2. die Kirchenthüre. Carskie drzwi *ob.* Carski. — Drzwi bramne, Thorflügel. Drzwi dwuskrzydlaste, rozchodzące się. *Cn Th.* Flügelthüren. Czworoskrzydłe drzwi, *quadrifores. Cn. Th.* gebrochene Flügelthüren. Drzwi kraciste, z kraty, z szczeblów, Gitterthüren. Drzwi spuszczane do piwnic. *Boh. Dyab.* 2, 144. spust, Fallthüre. Zastępować komu ode drzwi. *Mon.* 71, 331. einem die Thüre versetzen. Zamknąć drzwi przed kim. *Teat.* 18, 55. Choć drzwi zamkniesz, znajdzie zły duch dziurę. *Pot. Arg.* 701. Cóżby po drzwiach było, kiedyby ich pewnych czasów zamykać i odmykać nie potrzeba? *Pimin. Kam.* 141. Robota niepotrzebna, drzwi do lasa. *Cn. Ad.* 995. — *Rys. Ad.* 9. (cf. wodę mierzyć). Oknem wlezą, komu drzwi złoto nie otwiera. *Pot. Pocz.* 608. Smaczno jada i pija, dłużnicy drzwi nie pilnują. *Falib. Dis. F.* Na cóż to między drzwi i podwoje palec wrażać. *Teat.* 30, 25. (nie narażaj się). Drzwi i ściany częstokroć nas wysłuchają. *Teat.* 12, 8. (wszędzie śpiegują). Kto drzwi za sobą nie zamyka, albo pańskiéj albo psiéj natury zakrawa. *Rys. Ad.* 32. O wilku mówią, a wilk przede drzwiami. *ib.* 52. (*lupus in fabula*). Miałem tam co jeść i co pić; siedziałem jak u Pana Boga za drzwiami. *Oss. Baj.* 2. (cf. jak pączek w maśle). Kto nie ma co dać, musi u drzwi stać. *Rys. Ad.* 27. Prosili jałmużny, do drzwi ode drzwi chodząc. *Birk. Dom.* 80. (od domu do domu). We drzwi kołatać = naprzykrzać się komu. *Wolsk.* Napomnienie jednym uchem do głowy nam wpada; a drugim jak drzwiami wypada. *Jabł. Ez.* 80. Ustawy krajowe zasługom obszerniéj drzwi otwierały. *Pam.* 83, 2, 182. (większe pole im dały), (*Slovac.* Smrt mu pri dwerách stogi, śmierć przede drzwiami, tuż, blisko). Drzwiami skrzypać, próżno co robić. *Wolsk.* — Ah za drzwi! = precz, won, heraus, willst du heraus! DRZWICZKI, *G.*

drzwiczek, *plur.*, *demin.*, *Boh.* dwýřka, dwjřka, dweřky, dweřce; *Vind.* durize, vratice; *Sorab.* 1. duriczka; *Sorab.* 2. zuřka; *Ross.* дверцы; das Thürchen, eine kleine Thüre. Raz w rok te drzwiczki otwierają. *Star. Dw.* 26. Skryte drzwiczki za ołtarzem były. *Wad. Dan.* 262. DRZWICZNY, a, e, ode drzwi, Thür=. *Boh. et Slovac.* dwernj; *Ross.* дверный.

Pochodz. *bezedrzwi, nadedrzwie, odźwierny, odźwiernia, odrzwie.*

DRZYMAĆ, DRZEMAĆ, ał, a, *et* drzymie *neutr. niedok.*, *Boh.* dřimati; *Slovac.* dřjmem; *Rag.* drjémati, zadrjĕmati; *Croat.* dremati, dremlyem, dremlyati; *Bosn.* drimati, drimati se; *Sorab.* 1. driemacž, drjmam, dremam; *Carn.* dremati, dremlem, dremam, (*Carn.* drâmem sê *somnum excutio*); *Vind.* driemat, drimlem, k' spanju kinkati; *Ross.* дремлеться, (cf. дрыхнуть); *Eccl.* дремлю, cf. *Lat.* dormire, dormitare; *Meklenburg.* dörmen; Niederd. drömken, drimsen; *Graec.* δαρθανειν; *Hebr.* רדם; *Svec.* et *Isl.* dur = drzymanie, cf. *Ger.* träumen), I. niemocno i niedługo zasypiać, schlummern. *Propr.* et *fig.* Postronne monarchie drzymią dotąd bezpiecznie, póki u brzegów ich nie zakołacą. *Psalmod.* 87. Nie racz drzémać ty Panie, który nas strzeżesz! *Modl. Gd.* 39. Na złych pomsta nie drzemie, a nagroda nie omieszka. *Wiśn.* 381. Czasem bozki Homer drzymie. *Zab.* 4, 21. *Ossol.* Drzymał Homer niekiedy; fraszka to drzymanie; My nie drzymiem, ale śpiem... *Kras. W.* 9. Drzymiący umysł. *Teat.* 6, *b.* 53. II. Drzémie się komu = sen go napada, oczy mu w kupę idą, lepią mu się, er ist schläfrig, der Schlaf kommt ihm an. Jeść kiedy się chce; spać, kiedy się drzymie. *Pot. Jow.* 176. III. *Recipr.* Drzemać się, *dok.* zdrzemać się: a). zasypiać, einschlummern, einschlafen. Przyszedł do uczniów, oto zdrzémali się wszyscy i posnęli. *Leop. Math.* 25, 5. Czasem i Homerowi zdrzymać się przychodzi, Lecz w długiéj dzieła pracy, zasnąć się też godzi. *Kor. Hor.* 19. b). zdrzymać się na co = nie uważać, nie dochodzić, zu etwas oder bey etwas schlafen, unthätig zusehen, nicht suchen, rügen, ahnden. Bóg pomstę zatrzymał, Właśnie jakby na moje występki się zdrzymał. *Kulig. Her.* 19. Zbigniew nic nie sprawiwszy, powrócił; zdrzymał się [błąd druku, *zam.* zżymał się, *indigne tulit.* 1] na to wysokiego umysłu Bolesław, i tak nie mieszkając sam z wojskiem ruszył. *Krom.* 123. DRZEMAŁA, y, *m.* drzymiący. *Cn. Th.*, który zawsze drzymie, flegmatyk. *Vind.* driemavez, driemlovez, saspanez; *Croat.* dremlyávěcz; *Rag.* drjemgljalaz, drjĕmalaz, drjemcina, ein schläfriger Kerl, ein Träumer, eine Schlafmütze. DRZYMKA, i, *ż.* DRZEMOTA, y, *ż.* DRZYMLIWOŚĆ, ści, *ż.*, drzymanie, senliwość, ospałość, die Schläfrigkeit, das Schlummern, der Schlummer. *Boh.* dřjmavost, dřjmota; *Croat.* drèm, dremlyenye, dremlyavicza; *Vind.* driemota, driemanje, driemlenje, saspanost, pospanost; *Carn.* dremóta, dremótz; *Bosn.* drim, drimesg; *Ross.* дрема, дреманіе, дремота, забыть. Drzemota dziś na świecie panuje. *Żrn. Pst.* 3, 743. §. No! do prawdy, alboż ja to nocna drzymka? *Teat.* 1, *b.* 72. przeszkoda nocna, ein Gespenst? DRZYMLIWY, DRZEMLIWY, a, e, — ie *adv.*, senliwy, ospały, schlummernd, schläfrig; *Boh.* dřimawý; *Slovac.* dřimlawý; *Vind.* driemliu, driemajozhen, pospan, saspan; *Rag.* drimgliv; *Slavon.* sanan; *Eccl.* дремливой. дремателный; *oppos. Ross.* недреманный.

Pochodz. *drzemlik, podrzymać, przedrzymać*, (*cf.* Rag. *drjĕmak = opium*).

DRZYST, u, *m.*, Czwarty rodzaj Jaskru, korzonków cienkich długich, zowiemy kozim drzystem. *Syr.* 874. eine Art Hahnenfuß.

D U.

DUB', ia, *m.* DUP', ia, *m. cf.* DZIUB', ia, *m.*, *Boh.* daupě, *obsc.* dupa, djra w zemi neb skále, *antrum, lustrum*, daupnaček *columba lignorum; Slovac.* daupě, skreyše zwěřj *latibulum; Sorab.* 1. dupo, dupecža *cava; Carn.* dupla, duplina *foramen arboris, foramen in petra, a* dôbem, dôbam, doblem *excavo; Bosn.* dubina *profunditas*, dubok *profundus*, dubsti *excavare; Rag. id; Croat.* dùplye, duplo, dubzti *cavare; Ross.* дупло wydrożenie w drzewie, трупорѣшина; *Eccl.* дупля *concavitas*, дуплю *cavo; Lat. med.* dupia; *Gall.* douve; (cf. *Ger.* tief; Niedersf. Dubbe = ceber), dziura dęta w drzewie. *Włod.* dziura wygniła w drzewie. *Dudz.* 37. dupl, dziura w skale, die Höhlung in einem hohlen Baume, oder in einem Felsen. Schowaj ten pas w dupiu skalnym. 1 *Leop. Jer.* 13, 4. (w maclochu. 3 *Leop.*). Synogarlice we pniach spruchniałych albo w dupiach kryją się. *Spicz.* 149. Pszczoły znajdują sobie ule za skórami drzew i w dubiach wygniłych. *Boter.* 158. Ule wydrożone w drzewach, albo jakie dupie wygniłe. *ib.* 3, 42. Napominali ptacy sowę, aby się w dupiu nie siedliła. *Ezop.* 48. (DUB *herb. ob.* Dąb). DUB, a, *m.*, *w liczb. mn.* Duby = baje, bezsensa, Geschwätz, Unsinn. On żarty i duby na śmiech prawi. *Zab.* 8, 344. *Iżyck.* Starzec właśnie jak dziecko takie duby plecie. *Teat.* 45, *c.* 51. *Wyb.* Takiego mu duba poplotę, że musi zabładzić w lesie. *ib.* 51, *b.* 11. Przyjdzie i ten i ów, prawi duba, choć i szpetnie. *Mon.* 73, 612.

DUBAS, a, m. mierny statek, o 8, 10, do 14 ludzi, bierze do 20 łasztów. *Magier. Mscr.* ein Lichter, ein Leichtschiff. Dubas abo szkuta, *navis oneraria, frumentaria, sive actuaria, sive fluviatilis. Klon. Fl. B.* 3, *b.* Rotman płaci od dubasa po trzy złote poboru. *Vol. Leg.* 3, 60. cf. dziubas.

Pochodz. *dubiel, dziub, dziob, dziubaty, dziubas, dupa, wydupniały, dupiasty, dupniasty, gołodupski.*

DUBELT, a, piwo dubeltowe = dupelbir. *Syr.* 946. mocniejsze lepsze od zwyczajnego, Doppelbier. Kupisz mi półgarca dubeltu. *Teat.* 22, *b.* 8. Czy nie masz tam gdzie choć dubelta piwa i zrazika pieczeni. *ib.* 43, 29. DUBELT, DUPELT *adv.*, po dwa razy, podwójnie, doppelt, *ob.* Dupeltowy.

DUBIEC *ob.* Dębiec. DUBIECKO, a, *m.*, miasteczko założone od Piotra Kmity; od lat dwóch set dziedzictwo Krasickich (ojczyzna Xcia Arcybiskupa Prymasa). *Kras. List.* 33. ein Städtchen in Galicien.

DUBIEL, a, *m.*, §. 1. ryba, *Cyprinus pinguior. Cn. Th.* der Döbel, Diebel, (cf. dub'), (*Boh.* tlaušť = tłuściec). Dubiel rybka do karasia podobna. *Sienn.* 310. rodzi się z karpia i karasia. cf. *Ross.* галіанъ, спитепа, сапа. — §. 2. Głupi a grubi prości ludzie, dubielowie, *asini. Macz.* ein dum=

mer Esel, ein Schöps, ein Stockfisch. Żydowie jako grubi dubiele, niech temu wierzą. *Żebr. Zw.* 126. — *Papr. Koł. G.* 4. Zdradzi przyjaciela, Jeszcze się ktemu naśmieje z prostego dubiela. *Rej. Wiz.* 31, *b.* Kto zmyślił statki, dubasy, szkuty, Wierzę, że Polszcze był nieprzyjacielem, Albo dubielem. *Klon. Fl. B.* 3, *b.* cf. starodub.

DUBIENKA, i, *ż.* miasto znaczne składem zboż, osiadłe cieślami nad Bugiem. *Dykc. Geogr.* 1, 76. eine Stadt am Bug. DUBIN, a, *m.*, miasto Saskie z zamkiem. *Dykc. G.* 1, 175. Düben in Sachsen. DUBINKI, miasto w Wileńskim imienia Radziwiłłów. *ib.* 176. eine Stadt im Wilnaischen. DUBINSKIEGO sukna postaw. *Instr. cel. Lit.* DUBISSA, y, *ż.* rzéka w Żmudzkim, łaczy się z Niemnem, płynie pod Rosienie. *Dykc. Geogr.* 1, 176. ein Fluß in Samogitien.

DUBLA, DUBLET, DUBLOWKA *ob.* Dupla.

DUBNO, a, *n.* znaczne miasto w Wołyńskim, sławne kontraktami. *Dykc. Geogr.* 1, 176. Dubno, berühmt wegen des Umschlags, oder der Messe. Jak Dubno Dubnem, tak jeszcze takich nie było kontraktów; zjechała się moc straszna państwa pożyczać pieniędzy u chudych pachołków. *Zab.* 13, 187. DUBROWICA, DUBROWNA *ob.* Dąbrowica, Dąbrowna.

DUCH, a *et* u, *m.*, (*Boh. Slovac. Sorab.* duch; *Bosn.* dúh; *Slavon.* dùh; *Croat.* dúh; (*Croat.* duha = zapach, cf. zaduch); *Rag.* dúh, dáh; *Vind.* duh = dech, zaduch, zapach, wiatr; *Vind.* duhati = wąchać; (*Vind.* duh dajeti, dishati = pachnąć); *Carn.* duh, (*Carn.* duham *olfacio*, duhan = tabaka); *Hung.* doh; *Ross.* духъ, cf. dech, dać). 1). Duch, *G.* – u, =. Wyraz duch znaczy pierwotnie powietrze, którego oddychaniem żyjemy. *Kopcz. Gr.* 3, *p.* 74. oddech, der Geist, der Hauch, der Athem. Wszyscy się z legowisk ruszają co duchu. *Zab.* 1, 183. *Nar.* (co tchu, in vollem Athem). Sama co duchu się wybierała; jeszcze czwartego konia zakładano, ona już na wózku siedziała. *Ossol. Str.* 3. Duchem tam pobiegł, co tchu, co żywo, aus vollem Athem. (*ob.* Duszkiem). Widząc królowa Saba wszystkę mądrość Salomonową, nie stawało jéj więcéj ducha. *W.* 3 *Reg.* 10, 5. (zdumiała się bardzo. *Bibl. Gd.*). Jam się spodziewał, żeś ty miał ostatnie duchy moje zebrać, że zamkniesz oczy me. *Jabł. Tel.* 238. meine letzten Athemzüge. §. Duch, para, wyziew, wyskok; *Vind.* dushik, shganik; der Dampf, Dunst, Brodem, Geist, Spiritus. Duch piecowy do suszenia lnu tak ma być umiarkowany, aby ciepła słonecznego nie przechodził. *Przedz.* 24. Duch saletrzany, serwaser, tęga wódka chimicznie wyciągniona z saletry. *Jak. Art.* 3, 290. Duch wszystek ciągnął się do wyższego sklepu. *Torz. Szk.* 108. Tygle wolnym duchem, słońcem albo wiatrem suszone. *ib.* 105. — §. Sok nerwowy, abo duchy ożywiające, *spiritus vitales*, są ową najsubtelniejszą płynnością w nerwach, która dla swéj lotności z wielką szybkością poruszenia czyni. *Kluk. Zw.* 1, 34. der Nervensaft, die Lebensgeister. Wino to duchy ożywiające, które w sercu bytność swoję mają, oczerstwia. *Syr.* 502. Duchy serdeczne ożywia. *ib.* Duchy cielesne posila i oczerstwia. *ib.* 392. *Vind.* shivotna duhovitnost. §. Duch, treść, rdzeń, jądro czego albo dzieła jakiego, der Geist, der Kern eines Werks. Duch wszystkich dyurnałów, esprit des journaux. *Ld.* — 2). Duch, *G.* – a = to co nas ożywia, życie, der Geist, die Lebenskraft, das Leben. Wpuszczę w te kości ducha, a będą żywe; i dam im ducha, a będą żyć. 1 *Leop. Ezech.* 37, 6. Gdy dusza sądzi o rzeczach, zowie się rozumem; gdy czuje, zmysłem, gdy dycha, to duchem. *Sak. Dusz.* 67. Przedsięwziął jeść i pić, póki ducha stanie. *Chrośc. Fars.* 498. Weszło do korabu po parze z każdego ciała, w którym był duch żywota. *Bibl. Gd. Genes.* 7, 15. O boże duchów wszelkiego ciała. *Bibl. Gd. Numer.* 16, 22. — §. Istność z ciałem złączona rozumna, dusza; *oppos.* ciało, der Geist, die Seele. Nazajutrz ducha wypuścił. *Skar. Dz.* 830. er gab seinen Geist auf. Wynidzie duch z człowieka, a on się nawróci do ziemi. *Bibl. Gd. Ps.* 146, 4. Wróci się proch do ziemi; a duch wróci się do boga, który go dał. *Bibl. Gd. Eccles.* 12, 7. Mało mu na tym, ducha-li śrzód pogańskich szyków, Domowych-li wyleje dotkliwych języków. *Tward. Wł.* 75. §. Żywy duch, żywa dusza, człowiek, n. p. Niktże cię nie widział? R. żywy duch. *Teat.* 20, *b.* 112. keine lebendige Seele. §. Duch, to co zagrzewa umysł, Geist, Geisteskraft, Kraft, Begeisterung. Słowa, które ja wam mówię, duch są i żywot są. *Bibl. Gd. Joan.* 6, 63. Duch pomsty nie oznacza dobréj duszy. *Teat.* 24, *c.* 40. Gdy wojna koniec wzięła, w Moskwę duch jakoby się wrócił. *Tward. Wł.* 51. (otucha = ożyli). cf. *Boh.* neduh *infirmitas.* §. Fantazya, opinia, urojenie, Meinung, Einbildung. Ani chce błędu poznać, ani prawdy słucha, Pełen o swym rozumie wysokiego ducha. *Nar. Dz.* 3, 120. Co ten Paryż umie, kiedy i ten prosty wieśniak, takich tam duchów nabrał. *Teat.* 55, *c.* 27. Nabiera fantastycznych duchów. *Mon.* 71, 533. Mąż, który nie ma mocy nad duchem swoim, jest jako miasto rozwalone bez muru. *Bibl. Gd. Prov.* 25, 28. §. Umysł, wola, rozum, myśl, der Geist, Wille, das Gemüth, der Gedanke. Cóż, duch ci był ochoczy, lecz ciało nie duże. *Pot. Arg.* 384. Jednym duchem tchną. *Cn. Ad.* 311. Jego to on duchem mówił = podług jego woli, jemu gmyśli. *Cn. Th.* Pisarz tego dzieła już nie żyje; ale słysząc one, będziecie towarzyszyć prawie duchom jego ostatnim. *Gaz. Nar.* 1, 135. Duch filozoficzny, podnosząc się powoli na zwalisku przesądów, rozumowi przywraca panowanie. *Zab.* 8, 185. Wstydzą się tego wyjawić, co w duchu chowają. *Teat.* 7, 70. Duchem był z nami. *Hrbst. Art.* 202. im Geiste. On w duchu się, jak mówią, śmieje. *Jabł. Ez.* 65. *Mon.* 76, 235. er lacht in seinem Geiste. Goście byli źli w duchu na gospodarza. *Zab.* 3, 108. — §. Duch, rozumna istota bez ciała, der Geist, ein körperloses vernünftiges Wesen. Duch jest istota poznawająca i chcąca, wszystko przenikająca, żadnéj wielkości, figury i części nie mająca. *Boh. Dyab.* 11. Bóg duch jest, ciało nie jest, nie jest rzecz widoma, bo ducha własność jest być nie widomym. *Wiśn.* 312. Duchy, dusze zmarłych, duszyce. *Cn. Th.* die abgeschiednen Seelen. Zgiełkiem tym przestraszona zawołała: wszelki duch Pana Boga chwali. *Teat.* 29, *b.* 106 *et* 16, *b.* 233. *Ossol. Str.* 1. alle guten Geister loben Gott den Herrn. Duchowie dobrzy = aniołowie. Dusza nasza duchem się zowie, gdy z anioły, którzy są szczérzy duchowie, obmyśla rzeczy nie-

bieskie, ale się duszą zowie, gdy rzeczy ziemskie i te z bydłem równe zabawy, na sobie nosi. *Skar. Kaz.* 85. — Zły duch = dyabeł, czart, bies, szatan. *n. p.* Święty ten duchy gniewliwe i czarty wymiotał. *Skar. Dz.* 14. Naukami zbronionemi duchów złych przyzywali. *Chełm. Pr.* 186. Oj, idzie ku nam niedźwiedź, zjadłby złego ducha. *Jabł. Ez.* 78. (bies, dyabeł). Starzy mienili, że każdy człowiek ma dwu swoich *duchu (*Dual.*), który z nich jeden szczęście przynosi, a drugi nędzę czyni. *Erazm. Jęz. B.* 5, *b.* — §. Duch święty, der heilige Geist. Bóg ociec jest duch, syn boży jest duch, anioły nazywamy duchami; lecz gdy mówiemy, wierzę w ducha świętego, ma się rozumieć trzecia osoba trójcy ś. *Karnk. Kat.* 63 *et* 764. *Kucz. Kat.* 162. *α*). Duch święty jest miłość boża, którą bóg samego siebie miłuje. Duch mądrości i rozumu, duch porady i mocy, duch umiejętności i pobożności, duch bojaźni bozkiéj; to, pismo zowie czasem darami ducha świętego, czasem duchem ś. *Karnk. Kat.* 66. die Gaben des h. Geistes, der h. Geist. Duch ś. z nami. *Teat.* 24, *b.* 64. Prawie duchem ś. ten prałat cnotliwy przestrzegał, aby gotowość na poganina była. *Falib. Dis. X.* 2. *β*). Pasterzów przypowieść: do świętego ducha, nie zdejmuj kożucha. *Haur. Sk.* 55. do zielonych świąt, vor Pfingsten. (DUCHA *ob.* Duha). DUCHAK, a, *m.*, duchowny, od kościoła ś. Ducha, ein Geistlicher, von der h. Geistkirche. Za Leszka białego duchacy Krakowscy wzięli w podziale prace około szpitalu chorych i wychowu podrzutków. *Nar. Hst.* 4, 224. DUCHNA, y, *ż.*, §. 1. czapka nocna z puchu. *Dudz.* 37. *Ern.* 75. eine mit Daunen gefütterte Schlafmütze, eine Federmütze; (*Slavon.* dushek, perixja = pierzyna). Główne poduszeczki drudzy duchną zowią. *Syr.* 533. ein kleines Kopfkissen. Hełmem się pieczętujesz; pierzyny i kuchnie Pilnując, dalekoćby piękniéj było w duchnie. *Pot. Pocz.* 537. Królewna tam z swojemi pannami łuk ciągnąc wolniuchny Albo na przestrzał, albo strzelały do duchny. *Pot. Arg.* 356. §. 2. Imię zmyślone królewnéj w pieśniach *Myszeidos Kras.* (cf. panna duszka), die Prinzessinn in der Mauseade. DUCHNIAK, a, *m.*, z *przyganą:* duchowny, pop, der Pfaff, der Schwarzrock. Duchniak co noc do młynarki chodził *Pot. Jov.* 2, 41. DUCHNICZEK, czka, *m.*, z *urąganiem* popek, spöttisch, Schwarzröckel. Siła takich duchniczków, co od dzbana idą Do ołtarza, od kufla do kielicha śpiesząc *Opal. Sat.* 129. *W rodz. żeńsk.* DUCHNICZKA, i, cf. zakonniczka, ksieni. *DUCHOCIĄG, u, *m.* wiatrociąg, powietrzociąg, machina pneumatyczna. *Klecz. Zd.* 75 *et* 76 die Luftpumpe. *DUCHOMOR, a, *m.* ducha czyli duszę morzący, utrzymując, że śmiertelna, ein Seelentödter, Läugner ihrer Unsterblichkeit. Bluźnią duchomory, utrzymując śmiertelność duszy, czynią ją potworem boga dziwacznym *Zab* 9, 47. *Zabł.* cf. *Eccl.* дꙋхоборьць, *Graec* πνευματομάχος; *Eccl.* духоборствую *Graec.* πνευματομαχέω. *DUCHONOŚNY, a, e, *Eccl.* духоносный. который духа св имѣетъ въ себѣ, (cf bogonośny), pełen ducha ś voll des h. Geistes. *DUCHOWESELNY, a, e, — ie *adv* rozweselający ducha, den Geist erfreuend. *Chodk. Kost* 52. DUCHOWIEŃSTWO, a, *n*, *Boh.* duchowenstwo, *Sorab.* 1. duchoumstwo; *Slovac.* knazstwo; *Hung.* papirend; *Carn.* duhovshena; *Vind.* duhoustuo, duhouska, farstvu, duhounost, duhoushina; *Ross.* духовенство, причеть; *Eccl.* священьство. Stan duchowny, die Geistlichkeit, der geistliche Stand. Udał się na duchowieństwo czyli na stan duchowny. *Cn. Th.* cf. kapłaństwo. — §. *Collect.* Ludzie duchownego stanu, Geistliche, die Geistlichkeit. Prześwietne duchowieństwo niech żyje. §. Duchowność, die Geistigkeit. Dusza nasza jest z cielesności i duchowieństwa spojona. Cielesność chce wczasów, rozkoszy; lecz duchowieństwo i rozum, gdy widzi, że to uczciwości szkodzi, przeciwić się winny. *Skar. Kaz.* 597. *DUCHOWNIK, a, *m.*, duchowny, xiądz, nieświecki, ein Geistlicher, einer vom geistlichen Stande; *Croat. Bosn. Slavon.* et *Carn.* duhovnik; *Vind,* mashnik, dohounik; *Rag.* duhovnìk, zarkovgnak; *Ross.* богослужитель, причетникъ. Chciał im pokazać, że papież i duchownicy mają być przekładani nad pany świeckie. *Baz. Hst.* 4. *§. Duchownik, *Ross.* духовникъ spowiednik, ociec duchowny, der Beichtvater. Za jego perswazyą, jako na ten czas duchownika mego, dzień wstąpienia do zakonu naznaczyłem. *Smotr. Ex.* 15. DUCHOWNOŚĆ, ści, *ż. Vind.* duhounost, duhovitnost; *Eccl.* духовность; istność duchowna, Geistigkeit, geistiges Wesen. O duchowności a nieśmiertelności duszy. *Mon.* 73, 547 *et* 70, 142. §. Bogomyślność, geistige Denk = und Handlungsart, Geistigkeit. DUCHOWNY, a, e, — ie *adv.*, od ducha, geistig. *Boh.* duchownj; *Rag.* duhovní, duscevni; *Slavon.* duhovnicski, duhovni; *Vind.* duhoviten, duhouni, duhoun; *Carn.* duhovne, duhovske; *Croat.* et *Bosn.* duhovni; *Sorab.* 1. duchouny, duchomny, duchowné; *Ross.* духовный, причестническій. §. *Metaphys.* Dusza, jestność wcale duchowna. *Mon.* 70, 142. Stworzył bóg z niczego duchowne stworzenie, to jest, niezliczone anioły. *Kucz. Kat.* 49. Nie materyalnym, ale duchownym sposobem. *Sak. Probl.* 36. Dusza jest duchowna, niematerialna, nieskładana. *Kluk. Żw.* 1, 54. Duchownyś człowiek, jedzenia nie potrzebujesz; a my cielesni musiemy jeść i robić. *Skar. Dz.* 247. Martwił Paweł ś. ciało swoje, które snadź duchowniejsze było, niż dusza moja. *W. Post. W.* 3, 301. Te cuda tym więtsze są, im są duchowniejsze, tym zacniejsze, im nie ciałom ale duszom pomagają. *Birk. Kaz. Ob. H.* 3. §. *Moraln.* Bogomyślny, geistig gesinnt, geistig, im geistigen Verstande. Stał się z niego wielce duchowny i nabożny kapłan przykład cnot wszelkich. *Skar. Dz.* 738. Zazdrościwi owi Faruzowie, oni Duchowni nieduchowni. *Skar. Kaz.* 166. Usta nasze duchownie mają być obrzezane, aby nie mówiły złych słów. *Biał. Post.* 144. Duchowny wykład pisma. *Ld.* — §. *α*). Duchowny ojciec, mistrz *magister pietatis. Cn. Th.* der geistliche Lehrer, duchownik, spowiednik, der Beichtvater; *Sorab.* 1. duchowné knez *clericus.* Tych bóg karze, którzy się ojcom duchownym karać nie dopuszczą. *Skar. Dz.* 322. *β*). Ojciec duchowny = chrzesny, der Herr Pathe; duchowna matka = chrzesna. *Tr.* die Frau Pathe. — Duchowny stan = księża, duchowieństwo, der geistliche Stand. — Człowiek duchowny, duchownik, ein Geistlicher. Nieszczęśliwa ta kompania, w której się człek duchowny znajduje. *Boh. Kom.* 3, 282.

Duchowne prawo, które od papieżów i od biskupów dla rzadzenia rzeczy kościelnych ustanowione. *Sax. Porz.* 3. das geistliche Recht. Królu, wychowano cię przy kościele; strzeż się, abyś po duchownemu nie rządził. *Stas. Num.* 2, 207. auf geistliche Art, auf gut geistlich. DUCHOWNY, -ego, *Subst.*, jeden ze stanu duchownego, ein Geistlicher, der Geistliche; *Boh.* duchowni; *Croat.* pop, *qu. v.* Jeden brat żołnierzem, a drugi duchownym został. *Ld.* (cf. *Ross.* духовная testament, ostatnia wola; духовница testament, zakrystya; *Rag.* et *Carn.* dohovnishe = klasztor).

*DUCZAJA, i, *ż.* (cf. duba). Weź starą ordzewiałą blachę; tę skrzyw na podobieństwo rogu wołowego; wymyjże onę duczaję żelazną, i nakładź w onę żelazną duczaję tego nasienia. *Sienn.* 614. trąbka zwinięta, etwas zusammengerolltes, eine Tüte, Röhre. — *Demin.* *DUCZAJKA, i, *ż.* dołek wykopany, ein Grübchen, eine kleine Grube. W ziemi parę duczajek wybrawszy, nabożeństwo rozczyna. *Żebr. Ow.* 168. (*egesta scrobibus tellure duabus*). Kopa w ziemi duczajkę, *humum effodit. ib.* 273. [*por.* rusk. duczka = dół, dziura. 2]

1. DUDA, y, *m.* DUDARZ, a, *m.* *Boh.* keydař, dudař, cf. *Germ.* düten, dudeln; *Croat.* dudàss, dudás, diplas; *Hung.* dudás; *Sorab.* 1. kozler; *Ross.* дудошникъ; *Eccl.* дудильникъ; §. 1. co na dudach gra, gajda, der Dudelsackpfeifer. Skrzypkowie, cymbalistowie, dudowie, i insza wiejska muzyka. *Vol. Leg.* 5, 179. Zawołany dudarz już nadyma skórę. *Zab.* 10, 71. *Koss.* Nie ma duda na pobór, znajdzie na gorzałkę. *Pot. Arg.* 602. Dudarze, skomorosy, płacą każdy po groszy dwadzieścia. *Vol. Leg.* 2, 996. Dudę wolno będzie chować, chociaż zje za dwoje psów, a wypije za dziesięć wołów; bo mniejszym go mytem odprawi, niż organistę, bo dudy nie tak drogie, gdy kozieł po śmierci wrzeszczy, a woźnica go drażni. *Lekarst. D. b.* W tym grobie duda leży; dudy naleziono A po śmierci na staréj wierzbie obieszono; Śmierć trochę uprzedziła, i opak się stało, Bo co się dudom dzieje, to dudzie być miało. *Siel. Anon.* 407. *Pot. Jow.* 62. Ledwieby się dudarzowi abo przekupce na trecie to zeszło. *Pimin. Kam.* 105. Wziąć dudę z dudami. *Mat. z Pod. C.* 3. (cf. konia z biczem). — §. *Fig. Alleg.* Cóż wy zasię rzeczecie nieszczęśni dudowie, którzy opuszczając szczéry głos trąby niebieskiéj, co innego światu przynosicie. *Rej. Apoc.* 11. §. 2. Duda, imię, które dają gończym psom, der Name eines Stäubers oder Stöbers. §. 3. Duda, dudek, głuptas, ein Einfaltspinsel, ein Gimpel. Kto pisał tę piosnkę, wielki musiał być duda. *Zab.* 1, 112. *Nar.* — 2. DUDA, y, *ż.* *albo raczej* DUDY, *G.* dud *et* dudów *plur.*, gajdy, cf. multanki; *Boh.* dudy, keydy, šutky; *Morav.* kaydy; *Vind.* dude, meshniza, pishou na mieh; *Carn.* mèshin; *Sorab.* 2. m'echawa; *Rag.* dipli, mjesenizza; *Croat.* dùda, dùde, diple; *Hung.* duda; (*Ross.* дуда, дудка, дудочка, волынка = piszczałka ze trzciny); der Dudelsack, die Sackpfeife; (cf. *Germ.* die Düde, Düten; Nieders. Tente; *Holl.* tuyten; *Angl.* to toot; *Svec.* tuta; *Germ.* Dudeln). Jak dudy nadmiesz, tak grają. *Cn. Ad.* 289. Zaniechaj regała, jeżeli i na dudach zabeczeć nie umiesz. *Opal. Sat.* 6. Dudy leżą, kiedy ich nie nadmą. *Dwor. B.* Niedźwiedź zdechł, dudy o ziemię. *Rys. Ad.* 48. Oczy mruży i mdleje, jak dudy bez pary. *Pot. Arg.* 297. Ci biodra z brzuchem trzymają i udy, Owi pierś z głową, niby martwe dudy. *Chrośc. Luk.* 91. Nagła znowu pogoda; razem spadną wiechy Buntów owych; wszyscy cyt, wszyscy dudy w miechy. *Pot. Arg.* 602. (umilkli). — Jak dudy ten człowiek, *pro imbecilli*, *languido*, *exossi*. *Aliquando in laude quoque*, *pro non refractario*, *cui facile est quidvis persvadere. Cn. Ad.* 289. er läßt mit sich machen, was man will. — Dobryć król sam; ale cóż? własne dudy żyje, Tak zagra, jako dworskie nadmą go fakcyje. *Pot. Arg.* 160. Weseléjby było, kiedyby były dudy. *Dwor. J.* 1. (t. j. starostwo w Litwie, które sobie ktoś tą dwusłownością u króla uprosił). — A ty Smorgońska dudo! znaj, żem z ciebie drwiła, Właśnieś też wart zazdrości! *Zabł. Zbb.* 14. (dudku, głupcze! du Smorgonischer Dudelsack, Einfaltspinsel, Tölpel, cf. Smorgonie). — Znowu szlachcie w gniew, znowu błazna biorą, Znowu mu dudy potężnie opiorą. *Pot. Jow.* 1, 196. (pludry, zadek). DUDAĆ, ał, a, *act. niedok.*, §. 1. na dudach grać, dudeln, auf dem Dudelsacke spielen; *Boh.* dudati; *Ross.* дудить piszczeć na trzcinie. §. 2. Głos dudom podobny wydawać, dudeln, einen Ton wie der Dudelsack von sich geben, schreyen, wie der Wiedehopf. Dudek duda. *Pot. Syl.* 28. Dudkowie dudali. *Banial. J.* 3. *b.* — §. Ani dudać o czym, ani myśleć, etwas gar nicht vermuthen. (*ob.* ani dudu). O złym nie dudając przybyła. *Żebr. Ow.* 227. (*fatorum nescia*). O Akteonie ani duda ona. *ib.* 77. (*illa quid Acteon nescit*).

DUDEK, dka, *m.* DUDASZEK, szka, *m. zdrobn.*, *Boh.* dudek, dedek; *Slovac.* dudek; *Sorab.* 1. wupak, hupak; *Sorab.* 2. hupaz; *Vind.* uudeb, vodeb, butei; *Carn.* odap, otap, adoss, smèrdakàvka; *Croat.* dèp, dëb, dáb, futach; *Dal.* dedek, bosij petesich, kokotich, putpudin; *Hung.* babuk; *Slavon.* kukavicsji korj; *Bosn.* dedek, bosgji pivaç, bosgji piteo, putpuden; *Ross.* вдодъ, удодъ, пустошка, бусошка, потатуйка; *Eccl.* вдодъ, §. 1. ptak rzędu sroczego, *upupa epops*, wielkości kosa, z czubem na głowie pierzystym; gniazdo robi z gnoju w dziuplach; przykréj jest woni. *Zool. Nar.* 266. der Wiedehopf. Dudkowie dudali. *Banial. J.* 3, *b.* Dudek duda. *Pot. Syl.* 28. Że ten ptak zawsze śmierdzi, ztąd przysłowie: śmierdzi jak dudek. *Kluk. Żw.* 2, 289. Siedziałem wedle ciebie wczoraj czas malutki, Z gęby jedzie gorzałka, zza kołnierza dudki. *Pot. Pocz.* 421. (t. j. smród). Puhacze nienawidne, dudki śmierdzące. *Banial. J.* 3. Ma-ć też dudaszek czubek i pstrociny, A przedsię śmierdzi, tak jako i iny. *Rej. Żw.* 220. Dudek i sam śmierdzi, i gniazdo swe zaplugawi. *Rej. Żw.* 52. Znać dudka między dzięciołу. *Rys. Ad.* 78. Dudka między kokoszami snadnie poznać. *Stryjk.* 220. Znać dudka z czubka. *Cn. Ad.* 1361. (znać wilka po sierci; znać z octu wino). Każdy dudek ma swój czubek. *Cn. Ad.* 340. (nikt bez ale; — albo też: każda głowa ma swoję czapkę). — Nie grab' dudku siana, Ulgniesz po kolana; Będzieszli tak zuchwały, Uwiężniesz jak mały, Jako się zamoczysz, Z błota nie wyskoczysz. *Bies. Rosk. A.* 4. (cf. szaszku nie podejmuj się legawego pola, *quid valeant humeri*). §. 2. Z wytykaniem głupstwa: dudek = głupiec, ein Gimpel, ein Schöps, Ein-

faltėpinfel. Ci na dudka poszli, co to zdanie utrzymywali. *Sien. wykł.* Milczże dudku borowy. *Teat.* 33, *c.* 18. Miły dudku! *Tworz. Wie.* 88. Kłaniaj się dudku. *Teat.* 22, *b.* 20. Ja tu jak dudek stoję. *ib.* 55, *d.* 10. Powolność zbytnia nas w dudki postrzydz dopuszcza. *Mon.* 70, 258. Na dudka kogo wystrychnąć. *Teat.* 55, *b.* 38. Nie oszukasz, nie tu dudki łowić. *Cn. Ad.* 630. Tak bracie, dudki łowią. *Pot. Arg.* 252. *Cn. Ad.* 1153. Niech inszy dudkiem będzie; mnie już nie zwiedziecie. *Jak. Baj.* 244. Nie dudek Jakubek, er ist kein Narr. *Gemm.* 181. (nie Dorota). Wielki z ciebie dudek. *Pot. Jow.* 119. (rura). Nie na dudka trafiłeś, gotuj się na mnie dobrze. *Boh. Kom.* 1, 189. Pokażęć dudka na kościele. *Mon.* 66, 723. (nie złapiesz mnie; odrwisz się na mnie). Byłoć mędrców wiele, Co sobie wywróżyli dudka na kościele. *Zbb.* 12, 168. *Zabł.* (okpili się). §. Dudkami Bonifratrów zwano, cf. czubki. — §. Dudek od żony = rogal, ein Hahnrey. *Tr.* Kiedy starzec młodą za żonę bierze, z żony kokietka, a z męża pewno dudek. *Teat.* 31, *b.* 112. — §. 3. Dudek, *trigrossus* potrójny grosz. *Urs. Gr.* 358. ein Düttchen, ein Deut. Czasem człowieka choć rzecz ucieszy malutka, Dałem dudkowi, czego nie wymawiam, dudka. *Pot. Jow.* 2, 74. Czuwają na jego śmierć, na jego dudki. *Opal. Sat.* 29. (dzięgi, pieniądze, Geld). DUDKA, i, *m.* dudek, dudarz, der Sackpfeifer. Satyr dudka, imieniem Marsyas. *Otw. Ow.* 232. DUDKI, ów, (*Boh.* dudky *scutica* korbacz), żelaza, któremi koniowi nos ujmują, die Pferdstange, womit dem Pferde die Nase eingeklemmt wird. *Tr.* DUDKI, *G.* ek *plur.*, *Demin.*, §. 1. małe dudy, multanki, eine kleine Sackpfeife. Bożek Pan ze trzciny woskiem zlepione Dudki zrobił, z nierównych piszczeli złożone. *Otw. Ow.* 42. Senatorowie posłów datkiem na swą stronę zaciągać, a kędy się im podobało nawodzić, a zgoła właśnie, jakoby dudki jakie (gdyż tak z nich niektórzy przeszydzać zwykli), nadymać ich poczęli. *Krom.* 689. (*quasi tibias inflare.* cf. Dorotka). §. 2. W wielu aktach Mazowieckich, Rawskich i pobliższych, były połowiczne księgi czyli łomanych stronic; takie wązkie księgi nazywano dudkami. *Czack. Pr.* 2, 158. Actenbücher in gespaltner Bogenform. DUDKOWAĆ, ał, uje *Act. niedok.*, dudać, dudeln, auf dem Dudelsacke blasen. Tam radzi dudkują, gdzie dudy ładują. *Dwor. D.* 2. (gdzie zapłata, tam muzyka, cf. jaka płata, taka robota). §. Żarty, śmieszki stroić, błaznować, Narrenspossen machen, Possen treiben, den Narren machen. Dudkują przed Jezusem ukoronowanym draby, To obiema, to jednym klękając kolanem. *Pot. Zac.* 114. — §. Nadskakiwać komu, einem aufspringen, aufwarten, zu Gebote stehen, auf jeden Wink passen. Dworzanin u dworu zabiega, dudkuje, usługuje. *W. Post. Mn.* 219. Gdy gęsty worek u kogo poczują, By też był jako świnia, wszyscy mu dudkują. *Rej. Wiz.* 97. By miał kozieł pieniądze, to mu dudkujemy. *Papr. Koł. N. b.* et *Q.* 2, *b.* Pochlebstwo i *dutkowanie. *Rej. Post. S.* 5, 5. *Rej. Żw.* 13. Każdy przed tobą dla bogactw dudkuje. *Budn. Apopht.* 132. Nie dudkuj złemu plemieniu, Nic na tym, choć ma w rzemieniu. *Rys. Ad.* 49. Pani swojej bić niziuchno czołem, dudkować, umizgać się, jak czapla w kobieli. *Mat z Pod. C.* 3. Gdy się trochę fortuna jego zachwiała, już za pieniądze przyjacioł nie mógł dostać, których pierwéj darmo wielkiemi rotami za nim i przed nim dudkując chodziło. *Stryjk.* 691. — §. Durnieć z trwogi, vernarren. Oto stają na głowie włosy, dudkuje serce, groza wspomnieć na takie straszydła. *Oss. Str.* 8. DUDKOWY, a, e, od dudka Wiedehopfs=; *Ross.* вдодовый. DUDLIĆ, ił, i, *Act. niedok.*, dudlać *kontyn.*, na dętym instrumencie bezsztucznie, niedbale grać, dudeln. Żyjesz rozkoszny ziemi wychowanek (koniku polny) Dudląc ustawnie w organek. *Anakr.* 36. §. W dzbaniec wina pijany wargi swoje dudla. *Jabł. Tel.* 47. dudląc wraża, er dudelt seine Lippen in den Weinkrug hinein. NI DUDU *adv.*, wcale nic, i tycka nie, ganz und gar nichts; auch nicht so viel. Często Jowisz dla dziéwki, o niebie ni dudu, Często dla niéj do głupstwa brał się i do oudu. *Zabł. Amf.* 5. Poliarch jeden w jéj uściech; o Palladzie ni dudu. *Pot. Arg.* 441. Śpi, pijany masłokiem człek na obie uszy Rozkoszy tego świata, ni dudu o duszy. *Pot. Zac.* 45. Inaczéj ani dudu. *Teat.* 29, 15 — DUDZISTA, y, *m*, dudarz, duda, der Sackpfeifer. Dla większéj powagi Niech habit różny noszą i różne baczmagi, Aby znano co poseł, co trybunalista, Co senator, prokurat, a co też dudzista. *Star. Vot. E.* 4, *b.*

*DUERN, u, *m.* (cf. kwatern, sekstern, oktern) wyraz drukarski, oznaczający, że pod jednę literę alfabetu, którą na spodzie we śrzodku karty dla liczby kładą, dwa arkusze podciągniono. Tak na ostatniéj karcie *Marc. Urzęd.* znajdziesz: A, B, C, D, E *etc.*, wszystkie *tryerny;* oprócz Rr, Ss, Tt, które *duerny* są: t. j. Z tamtych liter każda rozciąga się przez trzy arkusze albo 6 kart in folio; z tych każda tylko do dwóch arkuszy albo czterech kart; die Duerne, in den Buchdruckereyen. *Ld.* DUET, u, *m.* śpiewanie we dwoje, das Duett, der Doppelgesang, z Włosk. duetto. §. Gatunek stroju-kobiecego na głowę, ein Weiberkopfputz. Ubrać się w czołko albo w duet. *Teat.* 22, 58.

DUFAĆ, DUFNOŚĆ, DUFNY *ob.* Ufać, Ufność, Ufny.

DUGA, i, *ż.* *DUHA, DUCHA, y, *ż.* (słowo jednej z tych rzeczy, które nie znajdują się w Polszcze. *Dudz.* 32). kabłąk nad chomątem, der Bügel über dem Kommont; (*Ross.* дуга = łuk, дуговый obłączysty, *cf.* duczaja). Duha do wózka jednokonnego bywa brzostowa, czeremchowa. *Kluk. Rośl.* 2, 158. Za chomąt chłopski 6 groszy; za duhę dwa pieniądze. *Stat. Lit.* 395. Krzywicie jako duhę głowę swoję. *Leop. Jes.* 58, 5. (zwiesicie jak sitowie. *Bibl. Gd.*). Inszy fryz, inszy żmudzin, insze są szewluchy, Przyrodne do orczyka, chomąta i duchy. *Pot. Jow.* 197. §. (*Slovac.* et *Boh.* duha, daube; Taufel; *Rag.* dûgha; *Bosn.* dúga, lúk nebeski; *Slavon.* dûga; *Croat.* duga, puga, huga; *Sorab.* 1. tuczel, tutžel; *Sorab.* 2. tüza, ptuza, ptüzza; *Eccl.* et *Ross.* дуга небесная, радуга; *Carn.* mavérza; *Vind.* maura, maverza, boshji stol, piauka); tęcza, der Regenbogen. Duha abo tęcza i teraz przede dżdżem i po dżdżu pospolicie na kształt duhy się okazuje. *Stryjk.* 7. *Slovac. Prov.* Pige gako duha wodu *insignis potator.* §. Duga, wyraz ciesielski, n.-p. weźcie za dugę tę belkę, t. j. podnieście ją, podsadzając pod nię jeden koniec drugą; a drugi przez inszą kłodę cisnąc na dół. *X.*

Kam. bey den Zimmerleuten, die Schwippe. DUGOWAĆ *cz. niedok.*, zdugować *dok.*, podważać. *X. Kam.* auf die Schwippe nehmen, wippen.

DUKAĆ, ał, a, *act. niedok.*, Duknąć *jednotl.*, w róg trąbić, düten, auf einem Horne blasen. *Cn. Th.* Owcarz już duknął; dwa razy duknij. *Tr.* §. Żaba duka, rzegoce, skrzeczy, der Frosch koart. Żaby wrzaskliwe dukają. *Simon. Siel.* 59. Dukająca sobie w wodach żabkę, kaczka pożarła. *Gawiń. Siel.* 391. §. Dukam, powtarzam jedno z uprzykrzeniem. *Dudz.* 22. einem womit in den Ohren liegen. Ustawicznie mi o tym duka. *Tr.* — §. *ob.* Dukwić.

DUKAT, a, *m.*, DUKACIK, a, *m. zdrobn.*, czerwony złoty, czerwieniec, der Dukaten; *Boh.* dukát; *Vind.* dekat, slat; *Bosn.* sgjutiça, sgjutieiça, (cf. żółty); *Ross.* червонецъ; (*Croat.* dukat = 25 gr.). Powszechnie bierzemy dukat za czerwony złoty; w średnich wiekach były te obiedwie monety rzeczy różne. Kiedy floreny zaczęły być podlejsze, czyste złoto wybijano, i te od xięstwa (Apulii), w którym je bito, nazwano dukatami. *Czack. Pr.* 1, 165. Mocny promotor, co się dukat zowie. *Jabł. Ez.* 14. Dukatami ponabijał trzoski. *Zab.* 11, 188. Bieda, kiedy człek nie ma dukacików. *Teat.* 43, *c.* 17. Wszak i tobie zdałyby się dukaciki. *ib.* 15. *c*, 14. DUKACINA, y, *ż.* mizerny dukat, ein armer elender Ducaten. DAKACISKO, a, *n.* szpetny, nieforemny dukat, ein häßlicher ungeschlachter Dukaten. DUKATON, u, *m.* moneta srebrna Włoska, Hollenderska, Szwedzka i t. d. eine Silbermünze, ein Ducaten. Dukatony Weneckie. *Star. Mon. A.* 3. DUKATOWY, a, e, od dukata, Ducaten=. Złoto dukatowe ma 23 karaty i 16 gran. *Kruml.* 67. *Łęsk.* 2, 87. *Ross.* червонное золото.

DUKT, u, *m.* z Łac. *ob.* Ciąg, cf. cug.

DUKWIEĆ iał, ieje, *intrans. niedok.*, Dukać *kont.*, (cf. *Germ.* ducken), fałdów nad czym przysiadywać, ślęczyć, über etwas lange und unaufhörlich liegen. Inni nad robotą dukwiąc, święta gwałcą. *Bals. Niedz.* 2, 265. Ślepi, duka w zbótwiałych szpargałach młody susceptant w pieniackiéj jaskini. *Monit. an.* 65, 48. корпѣть, шишлять. DUKWIAT, a, *m.* siedzący nad czym, dukwiący, ślęczący, der über etwas lange sitzt. *Budt.* z *Zab.* 8, 327.

DULCINKA, i, *ż.* z Łac. *dulcis*, kochanka, das Liebchen, (Dulcimene, Dulcinea). Kupił jarmark swojéj dulcince. *Tr.* seiner Schönen.

DULCZYĆ *intrans. niedok.*, dukwić, ślęczyć, worüber sitzen, brüten. Ja sobie tyle pracy daję; dzień i noc dulczyć musze, abym z ciebie co wyciosał. *Teat.* 30, *b.* 53. §. Ustawicznie zrzędzić. *Wolsk.* in einem fort gnurren.

DULICZ *herb*, półpierścienia, a na nim litera wielka *T;* w hełmie pięć piór strusich. *Kurop.* 3, 14. ein Wappen.

DULKA, i, *ż.*, Dulki są po dwa kołki w burcie dla każdego z flisów, miedzy które kładą pojazdy, kiedy niemi robią. *Magier. Mskr.* die beyden hölzernen Pflöckchen auf dem Borte, zwischen denen sich das Ruder bewegt.

DUMA, y, *ż. Boh.* dûménka; *Ross.* дума, °§. 1). zastanawianie się, uwaga, rozmysł, das Nachdenken, Erwägen, Nachsinnen, cf. умъ. W dumie zostając nad wielkiemi cnotami a oraz i niewinną śmiercią Sokratesa. *Mon.* 71, 180. (w zadumieniu; dumając). §. Urojenie, domysł, domniemanie, Einbildung, Dünkel, Meynung. Wszystkie swoje o doczesnym pokoju i rozkoszach dumy na stronę odłożywszy, wołaj do boga: okaż mi drogę prawą. *Smotr. Lam. pr.* Pogaństwo rozumiało, że bogowie żony mają, i według dumy ich Juno była żoną Jowiszową. *Budn. Apopht.* 138. Dokądże wy chramać będziecie na dwie °dumie *(Dual)?* jeśli Jehowa bóg, idźcie za nim. A jeśli Bahal, idźcie za nim. *Budn. Reg.* 18, 21. (na obie strony. *Bibl. Gd.*, t. j. wątpliwe zdanie). §. 2. Górnomyślność o sobie, wysokie mniemanie o swojéj zacności, Eigendünkel, Dünkel, stolze Meynung von sich, Hochmuth; *Vind.* prevsetnost; *Carn.* ohôl, mogozhnomislost; *Croat.* oholnozt, gizdozt, bahatozt; *Bosn.* oholóst, uznosnost; *Slavon.* hòllost; *Rag.* oholóst, osórnos; *Ross.* дменіе, (cf. дмить dąć), высокоуміе, спесь, заносчивость; *Eccl.* высокопарство. Chcieć być, czym być nie możem, duma to jest podła. *Kras. Sat.* 52. Jamci chciał z nim z początku postąpić łaskawie, Ale że dumy jego tak na harde każą, Weźcie go pod strażą. *Morszt.* 134. Nestor Achillesa szumy, Pychę Agamemnona i Ajaka dumy, Moderował. *Jabł. Tel.* 147. Kupiec zuchwały odpowie mu z °dumu (z dumy), Wszystko pochodzi to z mego rozumu. *Jabł. Ez.* 54. Dość już dumny, na większąś dumę dziś go wsadził. *Dmoch. Il.* 1, 248. Znamci ja dumkę twoję. 1 *Leop.* 1 *Reg.* 17, 28. Nie miałby dla czego czuba podnosić nad drugiego, ani sam dumy sobie stroić. *Gil. Post.* 103, *b.* §. 3. Duma = elegia rycerska, niby zamyślona pieśń, das Heldentrauerlied, der heroische Klagegesang, Elegie, (cf. *Germ.* Ton, Dön, Döhnken). Duma o Stefanie Potockim: Słuchajcie rycerze młodzi, Żałosnéj lutni jęczenie. — *Niemc. P. P.* 132. Insze jest śpiewanie pieszczone, jako są lamenty, dumy; insze śpiewanie męzkie, jak na wojnie. Dawali im Grecy pewne przezwiska od powiatów Doryka, Frygika; jak u nas Ruskie lamenty, Podolskie dumy. *Petr. Pol.* 204. Nad tobą duma będzie śpiewana. 3 *Leop. Jer.* 51, 14. (piosnka marynarska. 1 *Leop.*). *Fig.* Smutne śpiewanie, Trauergesang, Klageton, Trauerton. W majowej chwili Już o wschodzie słońca dawne słowik dumy kwili. *Zab.* 1, 105. *Nar.* Wdzięczne dumy ptaszątek. *Brud. Ostat. A.* 3. DUMAĆ, ał, a, *niedok.*, °§. 1). *obsol. transit.*, tajemnie myślić, w myśli układać co, auf etwas dichten; *Ross.* думать, думаю, обдумать, обдумывать, удумать. (*Eccl.* думаю *Graec.* συμβουλεύω *consilio;* думноначальство konsulat). Nie dumaj na bliźniego twego °zła; gdy on mieszka bezpiecznie z tobą. *Budn. Prov.* 3, 29. (nie knuj złego. *Bibl. Gd.*) Izali nie błądzą, którzy dumają złość? zaś miłosierdzie i prawda dumającym dobroć. *ib.* 14, 22. (wymyślają. *Bibl. Gd.*). Maszkara dawa wszystkim złościwym wolność, dumać co złego. *Modrz. Baz.* 141. §. *Intransit.* Zamyśleć się nad czym staunend nachsinnen, stieren, (verblüfft seyn), staunen, hinstarren in Gedanken; *Ross.* одуматься, подгорюниться. Nie mając pokoju, ni swobod w téj chwili, Siedli i rozpłaczą się dumając na sobą. *Przyb. Milt.* 298. Ociec duma, kwapi się nieskoro, Twarz mu się mieni, sam coś rozmyśla wątpliwie. *Bardz. Tr* 311. Saul sobie dumał a myślił, niech się na Dawida obali ręka Filistyńska. 1

Leop. 1 *Reg.* 18, 17. On sobie pilnie duma o mnie. *ib.* 25, 22. O złoty jeden zapamiętałby się i wpadłby w rozpacz, dumając tak to na swym umyśle, a cóżby to za nakład miał być, siłaćby to! *Gliczn. Wych. M.* 2, *b.* Nie dumając wiele, Z więzienia się wyłamał i szedł sobie śmiele. *Paszk. Dz.* 36. Puściwszy w słup oczy, Duma, ni stary wałach na poboczy. *Pot. Jow.* 2, 29. To miejsce przyjemne smutkiem nie odraża, Wzywa dumać; dumanie lubości przymnaża. *N. Pam.* 3, 337. (melancholii nabawia). Melancholia czyli dumanie. *ib.* die Melancholie. Wódka ta tęskność, złe dumanie oddala. *Spicz.* 104. Ocet z morskiéj cebuli pomaga padającą niemoc cierpiącym, także dumającym, szalejącym i zapomniałym. *Sienn.* 628. (melankolicznym, cf. dumieć, *zumieć, zdumieć, cf. *um). §. Tęsknić za czém, ſich nach etwas bangen, ſehnen. Zajechawszy za Dunaj, już do domu nie dumaj. *Rys. Ad.* 81. §. Zdumiawszy się, melancholicznie śpiewać, in Gedanken melancholiſch vertieft ſingen, ſtaunend ſingen. Nie trap' się nadto srogością Glicery, Nie dumaj smutnym wierszem na nieszczery Postępek.... *Hor.* 1, 149. *Min.* (*neu miserabiles decantes elegos).* Sobie ja dumam; nie pragnę by skały I lasy po mych bajetach skakały. *Kochow.* 258. Surmy frasobliwe dumają. *Leszcz. Class.* 64. (żałośnie grają). DUMCA, y, *m.*, DUMIEC, mca, *m.* człowiek dumny, o sobie górno myślący, *Ross.* спесивецъ, спесько; ein Menſch voll Eigendünkel, ein Hochmüthiger. Uchowaj boże, żeby się który szlachcic był przeciwił któremu z tych dumców. *Przestr.* 90. DUMIEĆ się, iał, ieli, dumieje się *recipr. niedok.*, (Zdumieć się *dok. qu. v.*). z podziwem zastanawiać się, zdumiewać się, *Ross.* млѣть, обомлѣть; über etwas ſtaunen. Gdzie się na tyle rzeczy ludzie dumiejecie, Ja prócz boga i duszy, nic nie mam na świecie. *Dmoch. Sad.* 28. Na bogactwa jego dumieją się oczy. *Dmoch. Il.* 1, 268. DUMIENIE, ia, *n. Subst. Verb.*, zastanowienie z podziwem, zdumiewanie, das Staunen. Z dumieniem wielkim temu się dziwować nie mamy, że bóg w ubóstwie urodzić się raczył. *Bial. Post.* 72. DUMKA *ob.* Duma. DUMNIE, DUMNO, *Adverb.* słowa dumny, hochmüthig; *Ross.* заносчиво. (cf. *Ross. vulg.* думно = wątpliwie). Wynosi on się szumno i dumno, gdyby jeno zawsze tak stawało. *Haur. Sk.* 204. Porzuć surowość twoję, nie idź ze mną dumnie. *Teat.* 11, 25. *DUMNOPŁASKI, a, ie; nadęty a czczy, hochtrabend und ſchaal. Pełne są śmiesznych a dumnopłaskich wyrazów ostatnich wieków panegiryki. *Pir. Wym.* 515. DUMNOMYŚLNY, a, e, — ie *ad.*, górnomyślny, hochherzig, hochmüthig. Schył pod swe nogi dumnomyślne głowy. *Zab.* 17, 348. DUMNOŚĆ, ści, *ż.*, wyniosłość, górność, pyszność, die Hochmuth, die Hochmüthigkeit; (*Vind.* pervsetnost; *Rag.* oholost, osórnos). Dumności swojéj założyć nie umieją granic. *Mon.* 71, 433. *DUMNOWYNIOSŁY, a, e, dumą uniesiony, ſtolz aufgeblaſen. Nie daj się dumnowyniosłym pankom zrażać. *Pilch. Sen. list.* 357. DUMNY, a, e, 1°. w Moskwie, tak jak *buczny* tytuł = zacny, zacnéj rangi, vornehm; (*Ross.* дума tajemna czyli sekretna rada, думной дворянинъ, дьякъ, человѣкъ = zasiadający w radzie, konsyliarz, sekretarz rady; *Eccl.* думный *consiliarius* radny; *Croat.* et *Rag.* dumna = zakonnica). Dumni bojarowie Moskiewscy i dumny Diakon, abo pieczętarz. *Żołk. Mskr.* 50. Dumny bojarzyn. *Boter.* 160. My pełnomocni posłowie, Ich Carskich Wielicześtwa bliźni bojarowie i dumni ludzie. *Vol. Leg.* 6, 153. — §. O sobie wysoko trzymający, hochmüthig; *Boh.* zpupný, myslný; *Sorab.* 1. hoffartny; *Slavon.* ohol, hól; *Rag.* ohòl, ossoran; *Carn.* ohôl, oholn; *Vind.* preusetn, visokonoshen; *Bosn.* uznosni, oholi; *Ross.* высокоумный, господоватъ, бояроватый, заносчивый, спесивый; *Eccl.* высокопарный, высокосердечный, гърдъ, кемнукъ, который много о себѣ думаетъ. Z pysznemi i dumnéj fantazyi ludźmi przestawać nie chciał. *Skar. Żyw.* 343. O dumny, gdyć fortuna pochlebi choć mała, O tchórzu, gdy cię trwoga w strachu obleciała. *Bardz. Tr.* 196. Najlepszy sposób na dumnego, nic nie dbać o niego. *Tr.* Dość już dumny, na większąś dumę dziś go wsadził. *Dmoch. Il.* 248. Tyś młody a stateczny; nie dumny w darach, których ci niebo szczodrze udzieliło. *Zab.* 7, 212. *Kossak.* Dumny *glorieux. Teat.* 24, 67. *Czrtr.* Dumnym być, *Ross.* высокоумствовать; *Eccl.* велемудрствую, много о себѣ думаю, высокоумствую.

*DUNĄĆ, ął, ęli, dunie *cz. dok.*, *Sorab.* 2. dunusch, dusch; *Rag.* dunutti, dutti; *Bosn.* dunuti; *Ross.* дунуть, дуть, дую = dąć, dmuchnąć, blaſen. Chrystus dał apostołom, dunąwszy na nich, Ducha ś. *Fund.* 5. — §. Prysnąć, drapnąć, dmuchnąć, uciekać, ausreißen, davon laufen. Dwornik ostatek zmłócił i do lasu dunął, A klucznik drugą dziurą za nim się wysunął. *Rej. Wiz.* 12, *b.* Gdy usłyszą pukawki, działo w zamku runie, Ali nasz z płochą twarzą precz od zamku dunie. *Biel. S. N.* 33. Nie dufaj, radzę, nikt prawie fortunie, Zawiódłszy cię w las, ni wzwiesz kiedyć dunie. *Rej. Żw.* 229. *b.* Nie pokładaj nadziei w obłudnéj fortunie, Ta cię tylko zawiódszy, na stronę wnet dunie. *Papr. Koł. S. b. ib. J.* 2. *Rej. Żw.* 234. *b.*

DUNAJ, aju, *m.*, rzéka wielka w Niemczech, która przez Niemiecką i Węgierską ziemię bieżawszy do Tatar, siedmią odnóg wpada w morze czarne. *Otw. Ow.* 67. *Biel. Hst.* 337. *Slov. et Boh.* Dunag; *Dal.* Dunay; *Hung.* Duna; *Slav.* Dunáj; *Rag.* Dunav, Dunaj; *Bosn. et Croat.* Dunaj, Dunay; *Vind. et Carn.* Dunàva, (*Vind. et Carn.* Dunava, thunouska deshella = Austrya; *Vind. et Carn.* Dunej, Dunnej = Wiedeń); *Ross.* Дунай; die Donau. DUNAJSKI, a, ie, od Dunaju, Donau=, von der Donau; *Boh.* Dunagský; *Croat.* Dunayszki; *Dal.* Dunavszki; *Ross.* дунайскій.

DUNAJEC, ajca, *m.* rzéka Polska, wypada z gór Karpackich, wpada w Wisłę. *Dykc. Geogr.* 1, 176. der Fluß Dunaiec. Ten komu się morze zdarzyło przepłynąć, Może na Dunajcu zginąć. *Zab.* 13, 283. *Tręb.* Lepsze jajca od Dunajca, niżeli od Wisły. *Rys. Ad.* 38.

DUNAL, a, *m.* Dunale są dwa gwoździe z uchami od haków i te na wylot do budy na szkucie wychodzą i są szplintami zabite. *Magier. Mskr.* zwey Nägel mit Öhren, die in die Schiffscajüte durchgehen.

DUNY, *G.* dun, *plur.*, die Dünen; (*Holl.* duynen; *Gall.* dunes; *Angl.* downes). Są góry małe z piasku wysypane przed brzegami morskiemi wzdłuż leżące. *Wyrw. Geogr.*

12. Przy dunach wśród morza wysypanych toną. *Przyb. Milt.* 224.

DUŃCZYK, a, *m.*, człowiek z Danii rodem, ein Däne. Duńczykowie posiadają także niektóre osady w Ameryce. *Dykc. Geogr.* 1, 159. Duńczykowie, Duńczycy, Duńczyki. *Dudz.* 11. *Ross.* Дачанинъ. DUŃKA, i, *ż.*, kobieta z Danii rodem, eine Däninn; *Ross.* Дачанка. DUŃSKI, a, ie, od Danii, Dänisch, von Dänemark; *Croat.* Danszki; *Hung.* Dániai; *Ross.* Дацкій. Królestwo Duńskie zawiera w sobie niemałą część ziemi onéj, którą niekiedy zwano *Cymbrica Chersonesus. Gwagn.* 438. *ob.* Dania. Że królestwo Duńskie najdawniejsze ze trzech królestw północnych; przeto król Duński ma pierwszeństwo przed Szwecyą. *Dykc. Geogr.* 1, 158. (cf. *Dańsko, Gdańsk).

DUNIEC, ńca, *m.* Doniec *ob.* Doński Kozak.

DUODEC, [dwunastka. 1] z Łac. n. p. książka w duodec, *Vind.* dvanaistina, dvanaistnost.

DUP' *ob.* Dub', dziup'. DUPA, y, *ż.*, DUPKA, i, *ż.*, *Demin.*, zadek, rzyć, zadnica, der Arsch, der Hintere; *Slav.* guzica, straxnjica; *Ross.* жопа, задница. Więcéj w dupie gówien, niżli w głowie rozumu. *Rys. Ad.* 73. Czy wcale go niemasz, czy rozum nosisz w dupie? *Pot. Jow.* 2, 30. Wolno dupce, w swojej chałupce. *Rys. Ad.* 74. (cf. dupiasty). Dał mu w dupę, w sepet, w cymbał, w chałupę, w zadek, w starą panią. — Około dupki dziecęcéj. *Spicz.* 184. §. Członek wstydliwy żeński, die weibliche Schaam. Nie trzeba gładysza do dupy. *Pot. Jow.* 2, 35. Dla dupki utracił majątek. (cf. kiep', kiepstwo). §. Kurze dupy abo dupki, narostki wedle otworu posladkowego. *Perz. Lek.* 2, 19. Feigewarzen. DUPEL, DZIUPEL, pla, *m.*, DZIUPLA, i, *ż.*, dup', dub', dziub', eine Baumhöhlung. Niektóre ptaki gnieżdżą się w dziuplach, to jest, w wyprochliznach drzew. *Zool. Nar.* Dudek gniazdo ściele z gnoju po dziuplach drzew. *Ład. Hst. Nat.* 32. Zając wie bory, lasy; ty jako odludek, Prócz targu nigdzież nie wiesz; siedzi w duplu dudek. *Pot. Pocz.* 501. Siedź już plugawcze w swym duplu obrzydły, Wdziawszy kożuch za zbroję, za miecz wziąwszy widły. *ib.* 123. (cf. domator, domak).

DUPELBIR *ob.* Dubelt. DUPELHAK, u, *m.*, (cf. hakownica, półhak) z Niem. Doppelhaken, gatunek dawnéj strzelby, z których za pomocą podstawki do ośmiu łótów ołowiu wystrzelano. — Działeczka albo dupelhaki. *Archel.* 2, 62. DUPELTÓWKA, i, *ż.*, fuzya z podwójną rurą, ein Doppellauf, eine Flinte mit zwey Läufen; *Vind.* dvoika. DUPELTOWY, a, e, Doppel-; *Vind.* dopelt; *Croat.* dvojstruk; *Ross.* мохровый; *Eccl.* сугубопытный, o trunkach: drugie tyle mocniejszy: *n. p.* dupeltowe piwo. *Teat.* 19, Doppelbier, dupelbir. *Syr.* 946. Dupeltowa wódka, Doppelbranntwein.

DUPIASTY, a, e, tęgą czyli dużą dupę mający, starkärschig. DUPKA, *Demin. Nom.* Dupa *qu. v.*

1.) DUPLA, i, *ż.*, podwójne, drugie tyle, das Doppelte. — §. *Tela serica densior vel bilix. Cn. Th.* zweydräthiger Seidenzeug, kitajka dupla, Doppeltaffet. Kitajka dupla karmazynowa zł. 1. gr. 20. *Gost. Gor.* 112. tańsza po zł. 1. gr. 12. Kitajki dupli łokieć złł. 2. prostéj groszy 10. *ib.* 78. — §. Miasta szos dwój, który zowią duplą, płacić mają, na przyszły rok. *Vol. Leg.* 3, 52. Miasta szos, który zwano dotąd duplą, dwie sympli w sobie mający, płacić mają. *ib.* 592. Doppelsteuer, doppelter Schoß. 2.) (*DUPLA *ob.* Dupel). DUPLAK, a, *m.*, podwójny grosz. *Cn. Th.* (ein Doppelgroschen), ein Zweygroschenstück. DUPLETA, DUBLETA, y, *ż.*, drugi exemplarz czego, DUPLIKAT, u, *m.*, das Duplicat, die Dublette; *Gall.* doublet. §. Nieprawdziwy drogi kamień, ein falscher Edelstein, eine Dublette; *Ross.* смазенъ. Dublety, szmelce, rubiny farbowane. *Złotn. C.* DUPLIKOWAĆ, DUPLOWAĆ, ał, uje, *Act. ndk.*, zduplikować *Dokon.*, brać dwa razy wielkość jednę. *Solsk. Geom.* 2. dupliciren, dupliren, verdoppeln, doppelt nehmen, zweymal nehmen. Duplikowany, a, e, *Part. Perf.*, dwa razy wzięty. *ib. Sorab.* 2. topplowasch; *Bosn.* duplati, zduplati. DUPLON, DUBLON, u, *m.*, *Gall.* doublon, podwójny dukat, die Dublone. *fig. tr.* podwójny, sowity, doppelt, zwiefach. Heretyków tych możemy piekłowczykami zwać, a jeszcze duplonami, to jest, większemi; sami dyabli tylko sympliczną wielkość złości mają, ale oni dwoistą. *Birk. Exorb. D.* 4. *b.* DUPLÓWKA, DUBLÓWKA, i, *ż.*, szycie na około klinika u trzewika damskiego. *Magier. Mskr.* die Doppelnath am Zwickel im Damenschuhe.

DUPNIASTY, a, e, pełen dubiów, wydupniały, wypróchniały; *Boh.* daupnatý; *Ross.* дуплястый, дупловатый, (дуплить wydrożyć drzewo); *Eccl.* дупльнъ, у котораго средина выгнила и пуста; ausgefault, hohl, voll ausgefaulter Löcher. *Cn. Th.* DUPNIEĆ *nijak. ndk.*, wydupnieć *dk.*, zostawać wydupniałym, czczym, wydrożonym, hohl werden, löcherig werden. Żeby od zakału zakażonéj flegmy próchnieją i dupnieją *Eraz. Ob. A.*

*DUR, a, *m.*, [szał; w tem znaczeniu używa się ten wyraz i w języku ruskim. 2] *Ross.* дуръ krnąbrność, upor, Eigensinn, Tücke. Dur cię jął schizmatyku. *Smotr. Ex.* 92. Puść za góry Szpetne chmury, Bo świat bury Szuka *dury, By cię *snury I za mury Związał po swéj woli. *Rej. Zw.* 29.

DURAK, a, *m.*, DUREŃ, rnia, *m.*, *Ross.* (duракъ, дуралей, дурачище, дурачекъ, придуръ, юродъ; *Svec.* dare, *cf. vetus Gall.* daurné, etourdi); der Thor, ein stolzdummer Kerl, hardogłupiec; (*Vind.* terklazh, amoshnik; *Carn.* abota; *Croat.* bedak; *Bosn.* trúm, budalast). Obadwa błazny; albo jeden kiep', drugi dureń. *Dwór.— Jabł. Ez.* 12. Niech się ten dureń kiedy indziéj żeni, nie tu. *Pot. Syl.* 355. DURNICA, y, *ż.*, 1.) głupiodumna baba, *Ross.* дурица, дурында; *Eccl.* дура; *Vind.* abotniza; eine Thörinn, ein stolzdummes Weib. 2.) Bzdurstwa, drwa, Geschwätze. Gdy wam durnice i bajki przynoszę, Wnet audyencyą u was ja uproszę. *Jabł. Ez.* DURNIEĆ, iał, ieli, durnieje *neutr. ndk.*, *Ross.* дурачиться, (дурнѣть, подурнѣть = brzydnieć), дурѣть, одурѣть, durnym się stawać, thöricht werden, vor Stolz zum Narren werden. *Tr.* DURNOŚĆ, ści, *ż.*, głupstwo z dumy, Thorheit, dummer Stolz; *Ross.* дуренье, дурачество, (дурность, дурнота brzydkość); *Eccl.* луда; *Vind.* budalost, abotnia. DURNOWATOŚĆ, ści, *ż.*, odurzenie, głupowatość, Blödsinnig-

feit. Mimowolne wyobrażeń powodowanie, od przedmiotów zewnętrznych odbłąkające się, durnowatością zowią. *Perz. Lek.* 192. Saula na durnowatość chorującego rozweselił Dawid, grając na cymbałach. *ib.* 199. DURNOWATY, a, e, — o *adv.*, odurzony, głupowaty, blödsinnig; *Ross.* дураковатый, дуренькій, дурноватый. Wielka choroba ludzi durnowatemi czyni. *Perz. Lek.* 148. DURNY, a, e, DURNO *adv.*, *Ross.* дурацкій, (дурный = brzydki), Ciągnie na nas bezpieczny, pyszny, durny, zbrojny. *Pot. Arg.* 12. I tobie przejrzały Nieba śmierć prędką od mężniejszéj ręki, Coś to teraz tak durny i zuchwały. *P. Kochan Jer.* 245. Jakby już w niewoli nas miał, durno kazał. *Jabł. Tel.* 146. Że nie każę zbyt durno nad utrapionemi, Pokazałem to światu przykłady mojemi. *Bard. Tr.* 84. Według twéj durnéj głowy, musi to być. *Pimin. Kam.* 280. Z berdyszem Arkas durny występuje. *Żebr. Ow.* 200. (*furens.*). Durne i głupie mniemanie. *Sak. Kal. D.* 2. — *transl.* Durneć złoto nas sprzątą; nie czuć było wojny, Gdy bukowy na stole stał kufel niestrojny. *Ryb. Gęsl. B.* 2. DUROWAĆ, ał, uje, *intrans. ndk.*, (*Ross.* дурить, придуривать; *Eccl.* дурю, дурачествую, буйствую; *Bosn.* budaliti); błaznować, Thorheiten begehen, Narrenstreiche machen. Niechaj Pan błaznuje; łacno mu durować. *J. Kchan. Dz.* 101. Phaeton gdy raz durował, ojcem Febem butny, złajał go Inachowic. (*magna loquentem*, gdy się junaczył). § Duruję, *furor, furore exagitor. Urs. Gr.* 256. ich wüthe, rase. DURZEĆ, ał, eli, durzeje *nijak. ndk.*, odurzałym się stawać, zadumiałym, zapamiętałym, ganz bethört werden, staunen, verblüfft seyn. Durzejesz nad tym obrazem. *Zab.* 13, 133. *Iżyck.* DURZYĆ, ył, y, *Act. ndk.*, (Odurzyć *dk. qu. v.*). z rozumu zbijać, bethören, den Verstand benehmen; *Ross.* дурачить, одурачить. Będziemy ją durzyć przed ślubem, a po ślubie swoje zaczniemy. *Teat.* 22, 12. Dawne były matki wesołe i zdrowe, Nie durzyły im głowy dymy romansowe. *Niemc. P. P.* 69. (*Croat.* oddurjavam *abominor.*). DURZYCIEL, a, *m.* odurzający kogo, der einen zum Narren macht. *w rodz. żeńsk.* Durzycielka.

Pochodz. *badurzyć, bzdura, bzdurstwo, bzdurzyć, odurzyć, odurzeć, odurzały, zdurnieć, zdurniały.*

DURSZLAK, u, *m.*, z Niem. der Durchschlag; *Sorab.* 2. durchschlag, trischlag; przetak. *Haur. Sk.* 76. (*Boh.* cedidlo, cednik, cezak; *Slav.* cidilo, cf. cedziworek). Durszlak od pras winnych. *Otw. Wirg.* 406. Durszlak blaszany. *Cresc.* 33. *Ern.* 182. Durszlak w kuchni, naczynie blaszane lub miedziane, przez które gąszcze, sosy etc. przecedzają się. *Wiel. Kuch.* 400. — U ślósarza durszlak jest śpiczaste narzędzie do przebijania dziury w żelezie, der Durchschlag des Schlossers, das Durchschlageisen.

DUŚ, ia, *m. Demin.*, dukacik, ein Ducätchen. Byle statki powróciły z fryoru, i kochanych dusiów przywiozły, sprawię córce rubron. *Ossol. Str.* 7. Dusie grunt, reszta bliktry. *Teat.* 43, *c.* 19. *Wyb.* Jest bogacz wielki, i dusie pewne u niego. *ib.* 27, 9. Woli on kochane dusie Niż kobiet gładkie gębusie. *ib.* 55, *e.* 8. Dwieście dusiów. *ib.* 48, *b.* 42.

DUSIĆ, ił, i, duszę *Act. ndk.*, (Zdusić, udusić, zadusić *dk. qu. v.*). *Boh.* dusyti, dusywati, dusywam, dusym, zdusyti, rdausyti, *Sorab.* 1. duszu, duszem; *Rag.* duuscjm; *Ross.* душить, душу; (*Hebr.* דעך *daach* exstinctus est compressione); (*Carn.* dushim, duham = pachnę); *Vind.* gerzhiti, sagerzhiti, (cf. gardło); §. 1. dusić, duszę mającego, żyjącego, dawić, einen würgen. Jan patryarcha cesarza, jako mały Dawid lwa, pisaniem za szyję dusił. *Skar. Dz.* 702. Gdy janczara duszą; trzy razy na znak z działa wypalą. *Kłok. Turk.* 220. Ztąd go nudzi świerzb, zewsząd ciężki kaszel dusi, W ustawicznych jęczeniach stękać stary musi. *Zab.* 8, 596. Duszący *Boh.* udušliwý. §. 2. *Fig.* Przytłumiać, n. p. Dusić słowa w mowie, nie wyraźnie domawiać słowa, die Wörter verbeißen. *Tr.* Dusić w sobie uczucie = hamować, hemmen, zurückhalten, unterdrücken eine Regung. Na reszcie przełamuje się, dusi w sobie żałość, tłumi łkania, i tak daléj mówi.... *Stas. Num.* 2, 74. Dusić ogień, tłumić, przytłumiać, das Feuer dämpfen, nicht auflodern lassen. Ogień, co go dusisz, to się barziej żarzy. *J. Kchan. Dz.* 141. Nie podobna aby ogień, który się tam dusił, na wierzch wydać nie miał. *Falib. Dis.* 111. — W kuchni dusić, smażyć, dämpfen, in einem verschlossnen Gefäße kochen. Dusić pieczenią, gołębie, (*Vind.* ohlapiti, pohlapiti). Duszone mięso, (*Slav.* prigano méso, *Vind.* nebulenu, ohlapnjenu, pohlapnjenu meſu, tempſanu meſu). Duszona rzepa (*Vind.* ſmodnize, ſmounize) Duszona pieczenia *fig.* gorąca łaźnia, bicie, plagi, ein heißes Bad, eine Prügelsuppe. I ja się na nim zemszczę, dalejże Mospanie, sprawmy mu duszoną pieczenią. *Teat.* 22, *b.* 104. *Golisz.* — Węgle dusić, tlić, Kohlen brennen, Kohlen schwelen. — Prawdę dusić, sekret dusić, ukrywać, zurückhalten, verschweigen, bey sich behalten. Na nic się nie przyda prawdy dusić. *Ossol. Str.* 7. Najpoufalszym nie ufają i przeto duszą sekret w sobie. *Pilch. Sen. list.* 15. Wolałabym powierzyć ten sekret wiernéj słudze, jak dusić go i męczyć siebie. *Teat.* 24, 112. *Cztr.* Dusić przy sobie = zatrzymywać, nie wydawać, zurückhalten, nicht weggeben. Tacy kowale snadnie fortunę ukują, Co to spleśniałe trzosy w domach swoich duszą. *Opal. Sat.* 58. Kupiec ten zboże dusi, czekając lepszéj ceny. *Ld.* — Dusić flachę, duszkiem wyciągnąć, wysuszyć, auspfeifen, ausleeren, bis auf den letzten Tropfen austrinken. (*ob.* Dusikufel). Ojciec Rafał tym czasem, Pomrukując sobie basem, Chwaląc wstrzemięźliwość świętą Dusi flaszkę nadpoczętą. *Kras. List.* 154. — Dusić robotę jaką, pilnie nad nią dukwić, fleißig worüber sitzen. — Gąsiora dusić nazywają flisy, kiedy stanąwszy na piasku wpuszczają gąsiora i nim podważając statek z piasku spychają. *Magier. Mskr.* das Schiff von der Sandbank losmachen. (*ob.* Gąsior). — §. *Slov.* Dusi Slowenčinu, Uherčinu, Nemčinu, Latinčinu, *est malus Slavus, Hung., Ger., Lat.* DUSIĆ SIĘ *Verb. Recipr.*, 1.) duszę się, duszno mi, nie mam wolnego oddechu; mir ist beklommen. Dusić się będą ludzie od bojaźni. *Budn. Luc.* 21, 26. (drętwieć będą. *Bibl. Gd.*). *Fig.* Sumienie się twe dusi, żeś mnie tak zgrała. *Teat.* 48, *b.* 42. 2.) Dusić się z sobą = je-

den z drugim, walczyć, biedzić się z sobą, mit einander kämpfen, ringen. Mocni dusili się z sobą; a tym czasem słaby się wyśliznął. *Oss. Baj.* 2. 3.) Ogień gdy się dusi, będzie niepogoda. *Haur. Sk.* 104. t. j. gdy się nie jasnym płomieniem pali, das Feuer glimmt, schwelet, schmaucht, lodert nicht auf. Gdy się zacznie dusić w piecu, ogień się pokaże nieżywy i niebiały, znakiem, że w piecu wiele się już żaru napaliło. *Torz. Szk.* 110. DUSZENIE, ia, *n. Subst. Verb.* 1. dawienie, przytłumianie; w kuchni smażenie nakryte; das Würgen, Hemmen, Dämpfen. 2. Duszenie nocne = mara, mora, das Alpdrücken, der Alp, die Truth; *Sorab.* 1. duschate khodot. Duszenie nocne, mora, kiedy kto mniema, żeby go kto dusił we śnie! *Volckm.* 202. DUSICIEL, a, *m.*, *Rag.* dusenik, izdusejak; (*Croat. barb.* dùsemanin = nieprzyjaciel); *Eccl.* душитель, удавитель; który dusi. *Wod.* der Würger. Wąż olbrzym dusiciel, *Boa constrictor*, do piętnastu łokci długi, znajduje się w Ameryce; rzuca się obses na przechodzące zwierzęta, wija się około nich, i ściska aż udusi. *Zool. Nar.* 201. W *rodz. żeńsk.* DUSICIELKA. — DUSIDŁO, a, *n.*, narzędzie duszenia, dławidło, ein Würginstrument. *Zebr. Ow.* 254. Kat uwikławszy go w sidle Zephnie i odbieży go na onym dusidle, Szubienicą to zowią. *Klon. Wor.* 40. (die Würgmaschine, der Galgen). DUSIENICA, y, *ż.*, dusidło, szubienica, der Galgen. Wronki się pasą koło dusienice. *Klon. Wor.* 40. DUSIKUFEL, fla, *m.*, moczymorda, ein Saufaus. A te dusikufle co tu robią? *Teat.* 28, *b.* 11.

DUSZA, y, *Boh.* duše; *Slov.* dušá, duše; *Sorab.* 1 *et* 2. duscha; *Slav.* dùsha; *Croat.* dusha, dussa; *Dal.* dusa; *Rag.* dûsceja; *Bosn.* duscja; *Vind.* dusha; *Carn.* dusha; (= *Graec.* θυσία); *Ross.* душа; I. §. 1. władza życia, życie, żywot, die Seele, das Leben, die Lebenskraft, der Geist. Od tego, że dusza ożywia ciało, zowie się żywotem. *Sak. Dusz.* 67. Dusza daje nam życie. *Teat.* 23, *b.* 91. Uciekając sprosnie, duszę wypuścił. *Skar. Dz.* 499. er ließ sein Leben, gab seinen Geist auf. Ledwo z człeka dusza nie wyskoczy od zimna. *Teat.* 36, *c.* 6. W łóżku bez duszy go zastano. *Pam.* 83, 434. Pomarli, co twojéj duszy szukali. *Biel. Hst.* 29. Że on duszę swą za nas położył; my takież mamy kłaść duszę swą za bracią. 1 *Leop.* 1 *Joan.* 3, 16. *ib. Joan.* 10, 15. *Sekl. Joan.* 13. *not.* «żywot». Powiedli wszyscy, jakoby im wpół duszy nie stało. *Smotr. Ex.* 17. (strupieli). *Carn.* duszepust = zgon; *Eccl.* сдушный ożywiony, żywy, beseelt; *Eccl.* вдушевляю, *Graec.* ἐμψυχόω *animo*, beseelen. O Zaporoskich bają, Iż ci junacy dziewięć duszy mają. *Paszk. Chor. A.* 2. Z Kochanowskiego o duszach już wiecie, Że jedna ma być w ciele, a druga w kalecie. *Jag. Gr. B.* 4. Sam radby umknął się gdzieś z duszą. *Bardz. Tr.* 337. Kiedy z ojca dusza, na panią matkę opieka spadnie. *Falib. Dis. R.* 2. Jakeśmy się na niego do szabel porwali, Nas było wielu, ledwie został się przy duszy. *Niemc. P. P.* 85. Rzekł, ponieważ tak na mą nacieracie duszę, Ja od nieprzyjaciela ratunek wziąć muszę. *Otw. Ow.* 187. Zakazano, żebyś krwi nie jadał; bo krew jest dusza; przetoż nie będziesz jadł duszy z mięsem jéj. *Bibl. Gd. Deut.* 12, 23. Wyrobnikowi tegoż dnia dasz zapłatę jego, abowiem ubogi jest, a z tego żywi duszę swoję. *ib.* 24, 15. Gdy głód zaś wszystkich nierozdzielnie dusi, I to dać przyjdzie, co kto ma przy duszy. *Chrośc. Fars.* 390. Szeląga nie ma przy duszy. *Teat.* 8, *b.* 14. Winien jest z włosy i z duszą i z ciałem. *Macz. animam debet.* Gdybyś kogo bił, tak żeby śmierć zaszła, tedy dasz duszę za duszę. *Bibl. Gd. Exod.* 21, 23. Miłował go, jako duszę swoję. *Budn.* 1 *Sam.* 20, 17. Ej nie żartuj, ta jest dusza jego jedyna; wierz mi, nie ma nic milszego. *Past. Fid.* 157. Owieczko moja, duszy méj duszo! *Karp.* 1, 39. Duszo moja, pociecho jedyna. *Teat.* 53, 42. — §. 2.) Uczucie = serce, die Seele, die Empfindung, das Herz. Pierwszych chrześcian było serce jedno i dusza jedna. *Skar. Dz.* 19. ein Herz und eine Seele. Jedna to dusza (o wiernych przyjaciołach). *Cn. Ad.* 311. Bazyliusz z Grzegorzem żyli jako dusza jedna we dwóch ciałach. *Skar. Żyw.* 1, 3. Ja i on jedną prawie żyjemy duszą. *Teat.* 21, *b.* 11. Jedną duszą w dwóch ciałach tchnęli. *Mon.* 70, 654. *Bosn.* zdusciti se *se animo coalescere*; *Eccl.* единодушствую *Graec.* ὁμοψυχέω: *Eccl.* единодꙋшьнъ *Graec.* ὁμόψυχος = *Eccl.* согласодушный, у котораго душа или сердце съ кѣмъ согласно. содушный, такуюже душу имущій. *Eccl.* единодушие *Graec.* ὁμοψυχία. — *Eccl.* благодꙋшьнъ *Graec.* εὔθυμος, εὔψυχος; *Eccl.* благодꙋшїє *Graec.* εὐψυχία, εὐθυμία *animi praestantia*, *alacritas*, *animositas*, *generositas*; *Eccl.* благодушствую *Graec.* εὐψυχέω, εὐθυμέω, (cf. tuszyć, otucha). Z duszy całej, serdeczny, uprzejmy, *Ross.* задушевный. Z duszy i serca wielbię wspaniałe to hasło: naród z bogiem, bóg z narodem. *Gaz. Nar.* 1, 196. *St. Aug.* Wiersz pełny duszy i ognia. *ib.* 302. W te wargi dusza się zebrała Ergaście wszystka. (*Past. Fid.* 73. Z duszy całéj kontentem. *Teat.* 48, *b.* 4. *et* 15, 107. Z duszy serca to uczyni, von ganzer Seele, von Herzen gern. (*ob.* Serce). Dusza go ma nie cierpi. *ib.* 48, *b.* 4. Mię te bluźnierstwa za duszę wzięły. *Smotr. Ex.* 15. sie giengen mir an die Seele. — §. Dusza różna od ducha, jako władzy wyższéj, rozsądku, rozumu, niedere Seelenkräfte. Słowo boże przenika, aż do rozdzielenia i dusze i ducha, i myśli i zdania serdeczne. *Bibl. Gd. Hebr.* 9, 12. Dusza nasza duchem się zowie, gdy obmyśla rzeczy niebieskie; ale się duszą zowie, gdy rzeczy ziemskie i te z bydłem równe zabawy, na sobie nosi. *Skar. Kaz.* 83. §. 3) Istność w nas myśląca, przez ciało działająca, wolą i rozum mająca, die Seele, das in uns denkende Wesen. Dusza człowieka jest to jestestwo i moc niejaka, która okazuje się przez rozum, wolą, wolność. *Mon.* 76, 211. Jako matka między pszczołami, dusza w ciele człowieczym między wszystkiemi członkami. *Gil. Post.* 43. Wielce się przelękłszy, poradzili sobie, bo mądra jest rzecz dusza w potrzebie. *Skar. Żyw.* 2, 395. Psu oczy przedał, a czartowi duszę. *Jabł. Ez.* 161. Dam mu i to, ale powiedz, że za jego duszę. *Boh. Kom.* 1, 143. (cf. sumnienie). Żydowska dusza a księże zebranie. *Rys. Ad.* 80. Od dziś się z miejsca nie ruszę, Przyrzekam ci to na duszę.

Karp. 1, 147. bey meiner Seele! Na duszę moję, żeć dotrzymam tego. *Past. Fid.* 277. Ah! na moję duszę, Zamknąć ich muszę. *Teat.* 52, *d.* 71. — *ib.* 30, *c.* 30.— *ib.* 55, *b.* 87. *Slov.* na mogu dušu; *Sorab.* 1. nam duschu, na moju duschu; *Vind.* per mojei dushi,. (cf. *Vind.* perdushiti ſe, sadushiti ſe; *Boh.* dušati, se, dušugi se *jurare in animam suam.* *Carn.* perdûsham se = duszę zapisuję). Brać na duszę (*ob.* Brać). Nie zarazem, kiedy się człowiek poczyna w żywocie matki swéj, dusza bywa wlewana, ale za czasem, kiedy ciało zupełne będzie. *Karnk. Kat.* 31. — §. 4) Dusze zmarłych, duchy, die vom Körper getrennten Seelen, die Geister. Dusz ludzkich przechodzenie w ciała drugich ludzi abo zwierząt, a z nich zaś w ciała drugich ludzi, *Metempsychosis.* *Cn. Th.* die Seelenwanderung. Nieboszczyk mój ociec, Boże świeć nad duszą jego, tak mawiał.... *Kras. Doś.* 19. Nieboszczyk mój brat, Panie świeć nad duszą jego.... *Kras. Pod.* 1, 70. Gott sey seiner Seele gnädig, Gott habe ihn selig. *Bosn.* zadusgbina, dobro djello ucigneno za dusciu, almustvo (cf. zaduszny dzień). §. 5) Stworzenie duszą obdarzone, *per excell.* człowiek, die Seele, das mit einer Seele begabte Geschöpf, der Mensch. Jest takich miejsc wiele, gdzie się sama dusza miasto wszystkiego człowieka kładzie. *Sak. Dusz.* 32. Dusza nasycona i plastr miodu podepce, ale głodnéj duszy i gorzkość słodka. *Bibl. Gd. Prov.* 27, 7. Nie zostawił ni szczątka w mieście, i wszystkie dusze wytracił. *Bibl. Gd. Jos.* 10, 40. (wszystko, co dycha. *Budn.*). Wziął Abram żonę i brata i wszystkę majętność, i dusze, których nabyli w Haranie, i wyszli. *Bibl. Gd. Genes.* 12, 5. Nie była z nią na ten czas, żadna żywa dusza. *P. Kchan. Jer.* 157. keine lebendige Seele, kein Mensch. Udał się do wsi, blisko miejsca bitwy będącéj, w któréj żywéj duszy nie znalazł. *Perz. Cyr.* 3, 82. *Boh.* ani Křjkska ne bylo doma. — Dusza fałszywa. *Teat.* 53, 52. (człowiek, charakter fałszywy). Dusza prawa. *Rej. Post. T.* 4. Rozumiałby kto, że niewinna dusza, a w tobie całe piekło jest zamknięte. *Teat.* 10, *b.* 28. (niewiniątko). *Eccl.* чистодушный, чстосердечный. Dobra dusza; człowiek ani zły, ani dobry, eine gute Seele, eine ehrliche Haut. Wielki z niego prostaczek, ale przy tém bardzo dobra dusza. *Teat.* 53, 24. Był mój ociec z tego rodzaju ludzi, których to pospolicie nazywają dobrą duszą. *Kras. Doś.* 13. — §. 6. Sprężyna czynności, die Seele, die belebende Triebfeder. Pan Doświadczyński był duszą każdego posiedzenia. *Kras. Doś.* 63. On duszą rozrywek i i przewodnikiem do wszystkich uciech. *Teat.* 7, 27. Żądza duszy pozwala bujać po całym świecie, przetoby ją duszą duszy nazwać. *Mon.* 71, 877. §. 7) Dusza, treść, drzeń jakiéj rzeczy, duch jéj, wyciąg, die Seele, der Geist, die Hauptkraft, der Kern einer Sache. Extrakt, to jest wyciągnienie duszy albo istności z roślin. *Syr.* 96. Istność albo dusza z ruty wyciągniona. *ib.* 546. — II. §. 1) Wewnętrzne wydrożenie armaty, zowie się duszą. *Archel.* 3, 54. die Seele der Kanone, die Höhlung. — W sznurach składających się z więcéj niż trzech żeber, duszą się zowie sam pośrzodek bądź to z nici dany, bądź też pleciony. *Jak. Art.* 3, 290. der Kern in einem Stricke, die innern Fäden. cf. *Vind.* luzhna dusha = knot lampy. — Odspodnie miąższe żelazo, które przez całą oś przechodząc, w drzewo z dołu się wpuszcza, zowią duszą. *Archel.* 3, 62. das Sahlband. — Dusza żelazka od prasowania chust, der Bolzen des Plätteisens. — Dusza pióra = wewnętrzny w pieniu pióra drzeń, die Seele im Federkiele. *Tr.* Dusza formy, jest to część jéj wewnętrzna, którą metal oblewa. *Os. Rud.* 170. die Seele der Gießform, der Theil, den das Metall umfließt. Dusza bomby; kula gliniana, zrobiona na wrzecionie żelaznym, czyniąca po odlaniu próżne miejsce w bombie. *Jak. Art.* 3, 290. der Kern, die Höhlung der Bombe. — §. 2. *Botan.* Macierza dusza *ob.* Macierzą. DUSZĘ *ob.* Dusić. DUSZEJKA *ob.* Duszeńka. *DUSZETRATNY, a, e, — ie *adv.*, duszę gubiący, duszę tracący, *duszozgubny, seelenverderbend. Złe i duszetratne rzeczy. *Smotr. Ap.* 178. *DUSZEWNY *ob.* Duszny. DUSZKA, i, *ż. Demin.* słowa dusza, das Seelchen. *Rag.* duscizza; *Croat.* dussicza; *Bosn.* dusciça; *Eccl.* душечка, (*Ross.* душка wentylator; dołek serdeczny; *Carn.* dushk *aër.*). *Meton.* Da on duszkę świętą = da on łaskę bożą = nie da nic. *Cn. Th.* 488. (cf. z bogiem!). 2) Pani duszka, miłośnica (cf. małpa, gamratka) die Buhlerinn. Kazimierz wróciwszy się z Rusi, dopiero znowu na zbytki się udał, i miał jednę panią duszkę w Opocznie, drugą w Krzeszowie, a trzecią w Łobzowie. *Biel. Kr.* 193. Poznał ją zaraz po stroju kto była, I krzyknie: anoż pani duszka z gachem. *P. Kochan. Jer.* 553. Upoił go bardzo, i położył podle niego panią duszkę, którą naprawił, że mu klucze ukradła od szkatuły. *Nar. Chodk.* 1, 191. (z starego pisma 1592 r.) Przestań na saméj poduszce, A daj pokój pani duszce. *Bielaw. Myśl. A.* 3. Frajbiterki, panie duszki. *Paszk. Dz.* 127. *Ezop.* 133. Biada gładkim rozkosznicom, Paniom duszkom upstrzonym. *Brud. Ost. E.* 8. Przysięga miłośnicy, pani duszce. *Mącz.* Rzekła Pallas, nie mnieć to onego jabłuszka Było dano, wzięłać je ona pani duszka, Chytra Wenus. *Rej. Wiz.* 85, *b.* — 3) Mój duszko, mój duszka, moja duszko, podług rodzaju osoby, do któréj się mówi = o mój ty kochany, jedyny, moje życie, moje serce, mein Herzchen, mein Schätzchen. *Ross.* душенька. Odnieś to, mój duszka, memu bratu. *Żebr. Ow.* 235. (*fidissime*). Tak jest, mój duszko, tak. *Twor. Wie.* 50. *Mel meum*, mój duszko! mój rodzony, mój miły. *Mącz.* Coż go (kota) w uszko ukąsiło, bo się łapką skrobał mój duszka. *Zab.* 13, 285. *Tręb.* Dafni mój duszka. *Zab.* 13, 424. *Zabł.* 4) *Botan.* Macierza duszka *ob.* Macierza d. *DUCHEM, *DUSZEM, DUSZKIEM *adv.*, jednym tchem, nie oddychając, nie odpoczywając, in einem Athem, in einem Zuge, auf einen Zug. *Boh.* gednjm dauškem, na geden daušek; *Croat.* na dussak; *Bosn.* u jeden duscjak; *Rag.* na duscjak; *Ross.* духомъ. Umie on gorzałeczki duszkiem kwartę wypić. *Rej. Wiz.* 62. Jednę za drugą szklankę wytrząsał a duszkiem. *Teat.* 43, *c.* 76. *Wyb.* Co dobry kufel duszkiem zmoże, to grzeczny pachołek. *Falib. Dis. R.* 3. Po lekku będziesz pił, a nie duszkiem. *Syxt. Szk.* 279. Kto tam nie wypił na-

lanéj duszkiem, Wziął podług ustaw w głowę garnuszkiem. *Nar. Dz.* 1, 124. Połknął duszkiem pełną śklenicę; po téj, nie oddychając, połknął drugą. *Ossol. Str.* 1. Śpiewając pełniliśmy duszkiem miodek słodki, Ten za zdrowie Jagienki, tamten za Dorotki. *Zab.* 1, 187. Hollender częstym się zakrapia duszkiem. *Min. Ryt.* 2, 299. (łykaniem, piciem, wyłykaniem jednym tchem).— §. Co tchu, co tchu staje, in vollem Athem, aus vollem Athem. *n. p.* Ona co prędzéj wziąwszy się ku gęstwie, Gdzie niosły oczy *z *duszem uciekała. *Tward. Daf.* 66, Duchem, pobiegł na drugą wieś. *Ld.* DUSZEŃKA, DUSZEJKA, i, *ż.*, pani duszka, das Liebchen, die Buhlerinn. Aliści wszystko, cokolwiek zostało, Miasto Duszyckiéj duszeńce się dało. *Bratk. P.* 3. Duszejka smaczne piruszki gotuje, A arszenikiem po wierzchu cukruje. *Bratk. K.* 3, *b.* DUSZKOBY, DUSZKOŻBY, DUSZKOŻ go, czegokolwiek = oby to. *Cn. Th.* o gdyby tu! *Włod.* ach wenn doch! o wenn doch, wollte Gott. Duszkoby znaleźć człeka takiego, By mnie pozbawił gościa tak złego (podagry). *Comp. Med.* 384. Duszkoby w wolnéj popłynąć wolności. *Wad. Dan.* 37. Duszkożby i prędzéj umierać; ale dosyć woli bozkiéj rychło. *ib.* 178. Duszkożby Poliarcha w takiéj mieszaninie, On sam tylko jedyną tarczą i paiżą. *Pot. Arg.* 374. Obudziwszy się chłop mówił: hej, hej, duszkożby tam na jawie być, i zażyć, jakom téj nocy we śnie zażywał. *Haur. Sk.* 160. DUSZNIE *adv.*, 1) z duszy, serdecznie, von ganzer Seele, von Herzen. Duszniem się z tego radował. *Mon.* 76, 142. Dusznie sobie życzył zostać Hrabią. *Ustrz. Kruc.* 2, 304. Do domów prosili dusznie o dymissyą. *Tward. W. D.* 2, 189. Synu mój, niesłusznie Potwarz na cię tę kładłem; żal mi tego dusznie. *Min. Ryt.* 1, 37. Dziwować się dusznie mamy temu, Że hiena wprzód bywszy samicą, została samcem. 2) Koniecznie, durchaus, poniewoli. *Cn. Th.* Takich trzeba dusznie na gardło sądzić, aby więcéj nie broili. *Star. Vot. E.* 4. Upatrował go wszędzie, żeby się dusznie z nim zprobował. *Tward. Pasq.* 86. Nie odkładaj do jutra, dziś żyj stryju słusznie, Młody może, staremu trzeba umrzeć dusznie. *Kochow. Fr.* 49. Nie dopuszczają wolności żadnéj obierania religii; ale wszystkim dusznie rozkazują być protestantami. *Birk. Ek.* 16. DUSZNICA, y, *ż.*, Bydlęta robocze, podległe są jako i człowiek ślinogorzowi kataralnemu i zapalającemu, i to nazywają dusznicą. *Dykc. Med.* 2, 3. Versetzung des Athems durch Brustgeschwüre, Engbrüstigkeit. *DUSZNIK, a, *m.*, duszy nieprzyjaciel, der Seelenfeind. Mam te, czarcie, nadzieje, Że się z twoich fortelów, duszniku, naśmieję. *Groch. W.* 187. (*Carn. et Vind.* dushnik = krtań, luft, przewiew; *Ross.* душникъ luft, душничекъ, духовальня bańka wonna, ein Riechfläschchen; *Eccl.* душникъ, мѣхъ внутри человѣка, притягательный воздуха, леккое, płuca). DUSZNO *adv.*, 1) tu duszno, tu jest zaduch, ciężkie duszące powietrze, hier ists zum Ersticken, hier ists beklemmend, drückend, drückende schwere Luft. Słowo Ruskie. *Dudz.* 32. 2) Duszno komu = dogrzewa mu, es beklemmt ihn, es ist ihm schwüle, beklommen. *propr. et fig.*, parno, ciasno mu; *n. p.* Kazimierz, że mu już duszno było, wziął z Bolesławem do dwóch miesięcy przymierze. *Biel. Kr.* 150. Jak to niewieściuch zniesie kirys w boju, Gdy mu w bławacie duszno na pokoju? *Kochow.* 39. Dobywał Rzymu, i już Rzymianom było bardzo duszno. *Rej. Zw.* 86, *b.* Duszno duszy mojéj, W ciężkiéj żałości nic jéj nie ukoi. *Ryb. Ps.* 43. On rozdawał, sam już prosi, Wczora Pan, dziś mu duszno. *Bal. Sen.* 44. DUSZNOŚĆ, ści, *ż.*, die Engbrüstigkeit, das Keichen, schwerer Athem; (*Boh.* dušnost, dušnota, (dušneti = dusznieć, duszność cierpieć); *Ross.* духота para, wydech). Dusznica, przytrudniejsze oddychanie, *n. p.* Duszność pochodzi z starości albo z zastarzałego kataru. *Haur. Sk.* 421. (cf. dychawica). O duszności i dychawicy, *de asthmate. Perz. Lek.* 184. — §. Duszność powietrza, ciężkość oddychania w nim, die Schwere der Luft, die einem beklommen macht. DUSZNY, *DUSZEWNY, a, e, od duszy, duszy się tyczący, Seelen=, der Seele, die Seele betreffend. *Boh.* dušný; *Bosn.* duscevan, duhovni; *Ross.* душевный, душный; (*Croat.* dussevni *conscientiosus*; *Dal.* dussevnoszt *conscientia*). U nas i w świeckich i w dusznych rzeczach zgody niemasz. *J. Kchan. Dz.* 177. Dobra wierzchne, dobra duszne, dobra cielesne. *Petr. Et.* 26. Od boga w dary duszne, opatrzony będąc. *Birk. Dom.* 97. Duszne siły daleko ważniejsze są, niżli cielesne. *Ezop.* 123. Duszewne. *Smotr. Ap.* 35. Choroba duszewna, grzech. *Pimin. Kam.* 182. Jak sobie dusznego życzę zbawienia. *Mon.* 73, 347. Już tedy kreaturo nieszczęśliwa trzebać, abyś swą skruchę duszną wyraziła, A żal i gorzkość żalu na wierzch wynurzyła. *Kulig. Her.* 4. §. Duszę mający, beseelt. Rzeczy duszne i bezduszne. *Petr. Ek.* 51. §. Duszny, duszący, oddech ciążący, beklemmend, erstickend. *Vind.* hlapliu; slapoviten. (cf. *Carn.* dushliv *respirabilis*). *DUSZOBÓJCA, y, *m.*, zabójca duszy, der Seelenmörder. Odstępy od prawdziwego pasterza, a przystania do szubrawców i duszobójców piekielnych. *Birk. Exorb. D.* — *Birk. Sk. C.* *DUSZOBÓJNY, a, e, — ie *adv.*, zabijający duszę, seelenmordend. Paciorki te bronią są na duszobojne one mocarze. *Chod. Kost.* 11. cf. *Eccl.* душеборствіе *Graec.* ψυχομαχία; *Eccl.* душерборствую *Graec.* ψυχομαχέω. — *DUSZODAWCA, y, *m.*, *Eccl.* душедавецъ *Graec.* ψυχοδοτήρ, der Seelengeber. *DUSZOJEDZCA, y, *m.*, der Seelenesser. O żeby duchowny był duszojedzcą, t. j. niczym się innym, jeno dusz bogu pozyskaniem nie karmił. *Sk. Żyw.* 268. *DUSZOŁOWNY, a, e, — ie *adv.*, dusze chwytający, seelenfangend. Duszołowne grzechy. *Ryb. Gęśl. D.* 2. *DUSZOLUBNIK, a, *m.*, der Seelenlieber, Freund der Seele. *Eccl.* душелюбецъ, душелюбитель, *adj.* душелюбивый, *Graec.* φιλόψυχος. *DUSZONIENAWISTNIK, a, *m.*, der Seelenhasser. *Eccl.* душененавидецъ *Graec.* μισόψυχος. DUSZONY, a, e, *part. perf. verbi* dusić, gewürgt. §. *W kuchni*, w zamkniętym naczyniu gotowany, o *miesiwie*, gedämpft; *n. p.* duszona potrawa, ein gedämpftes Gericht; duszona wołowina, gedämpftes Rindfleisch = duszonina. *Bandtk.* *DUSZOROZBÓJCA, y, *m.* *duszobójca, der Seelenmörder. Dwaj kacermistrzowie, jadowici duszorozbójcy. *Sk. Dz.* 1181. — *Sk. Żyw.* 2, 194. *DUSZOROZBÓJSTWO, a, *n.*, zabój duszy, der Seelenmord. Oby króle-

stwo to od domowego duszorozbójstwa, a niezgody wolne było. *Sk. Żyw. pr.* *DUSZOKAŹNY, a, e, — ie *adv.*, każący duszę, Seele verderbend. *Eccl.* душетлѣнный *Graec.* ψυχοφθόρος, *Subst.* душетлительство *Graec.* ψυχοφθορία, *Eccl.* душетлитель *Graec.* ψυχοφθορεύς. *DUSZOZBAWIENNY, a, e, — ie *adv.*, seelenerlösend. *Ross.* душеспасительный, душеполезный; *Eccl.* душеспасительнъ. Nauka duszozbawienna. *Pimin. Kam.* 396. Duszozbawienny pożytek. *Smotr. Nap.* 9. *Duszozbawiciel *Eccl.* душеспаситель. *DUSZOZGUBNY, a, e, — ie *adv.*, *ob.* Duszetratny, *Ross.* душепагубный, душетлительный душетлѣнный; *Eccl.* душегубительный; ztąd душегубителствую, душегубитель, душегубительство, душегубство. DUSZYCA, y, *ż.*, 1) dusza zmarłego, duch, der abgeschiedne Geist, die Seele des Verstorbnen. W podziemnych krainach, blade duszyce mieszkanie swe mają. *Groch. W.* 604. *Sorab.* 1. wotemřete dusche (NB. Dusii a Gallis adpellati sunt daemones improbi mulierum appetentes. *Reines. defens. variar. lect.* 134.). Blade duszyce, najmniéj nie wiedzą już co to tęsknice. *Groch. W.* 436. Poszarpię pazurami wam krzywemi lice, Jaką moc zmarłych mają po śmierci duszyce. *Hor.* 2, 332. *Min.* Godny ten rym świętéj ustroni, Słodko duszycom w chętne uszy dzwoni. *Hor.* 1, 256. *Nar.* (*umbrae*). 2) Biedna dusza, die arme Seele! Jestliże na tym dosyć, iż ciało ubrane, A na miléj duszycy wszystko odrapane. *Rej. Wiz.* 54. DUSZYCZKA, i, *ż.*, *Demin.* słowa dusza, duszka, das Seelchen. (*Boh.* dušička; *Carn.* dushiza). *W. Post. W.* 32. Duszyczko miła, gościu i towarzyszko tego ciała, gdzie ty teraz pójdziesz! *Sk. Dz.*² 80. Z wiernéj duszyczki bożéj sprawią poganina. *Paszk. Dz.* 50. Niewinna duszyczka. *Rej. Post. B.* 4. Duszyczkę polewać ◦ posilić się trunkiem, sich mit einem Trunke laben. *Tr.*

Pochodzą jeszcze: *bezduszny, dodusić, nadusić, odusić, podusić, przedusić, przydusić, udusić, uduszliwy, zadusić, zaduszny,* **oduszewić.*

*DUTKA, tki, *ż.*, trąbka zawinięta, z Niem. ein Dütchen, Tütchen. *Fig.* Oddam ja wet za wet dobrodziejce, Zawyje i ona w dutki tak, jak jéj dokuczę. *Teat.* 24, *b.* 22. (cf. dudek).

*DUTEPASY, *n. p.* Uwierzywszy poganie, że obleżeni dobrze jeszcze opatrzeni, poszli w dutepasy. *Pot. Pocz.* 361. odstąpili od obleżenia; zwątpili o wzięciu miasta.

*DUTKOWAĆ *ob.* Dudkować. *DUŻ *ob.* Duży.

DUŻAĆ się, ał, a, *recipr. niedok.*, (Zdużać *dok. qu. v.*), walczyć z kim, pasować się z kim, mocować się z kim, biedować się z kim, mit einem ringen, kämpfen. Duża się z fortuną, siłą swéj mądrości, Jak pływacz przeciw rzéce. *Jabł. Tel.* 313. Do wzmocnienia siły dzieci, dużania się wzajemne, podnoszenie ciężarów, ubiegania się na wyścigi, używane być powinny. *Kras. List.* 65. DUŻEĆ, ał, eli, żeje *neutr. niedok.*, duższym, większym, silniejszym się stawać, *Ross.* дюжѣть, größer und stärker werden. Sił mu coraz przybywa, co dzień to dużeje. *Pot. Arg.* 577. Potrawami się człowiek posila i dużeje, nie tylko do życia; ale do roboty, do chodzenia. *Sk. Kaz.* 281. *DUŻNOŚĆ *ob.* Dużość. DUŻO *adv.*, wielce, mocno, bardzo, znacznie, mnogo, groß, stark, sehr, viel. Wielki już strach czuje, włosy wstają i pod nim drżą dużo kolana. *Jabł. Tel.* 249. Zgromadza wojsk dużo. *Przyb. Luz.* 128. Ledwobym cię mógł poznać, dużoś się odmienił. *Jabł. Tel.* 130. Męczennika tego tak dużo kat do pala łańcuchem przywiązał, aż go zadawił. *Baz. Hst.* 34. Baj prawie, baj dużo. *Mon.* 75, 64. DUŻONOGI, a, ie, nóg dużych, großfüßig. Byki dużonogie. *Otw. Ow.* 258. DUŻORĘKI, a, ie, rąk dużych, großhändig. *Ross.* рукастый. DUŻOŚĆ, DUŻNOŚĆ, ści, *ż.*, 1) wielki wzrost, Größe des Wuchses. *Ross.* дюжесть. Przestraszony dużością olbrzyma. *Otw. Ow.* 196. 2) Siła, moc, die Stärke. Postawa ta najsłuszniejsza, gdy koń ma ciało zupełne a mocne, gdzie też wzrost z dużnością ciała zgadza się. *Cresc.* 525 *et* 15. Przy poznawaniu dobroci konia, uważaj też mocność albo dużość jego. *Cresc.* 525. Sercem wielką dużość pokazywał, w bogu ufając. *Skar. Dz.* 548. Po wszystkim ciele swym zdrowie uczuł i dużość, z podziwieniem lekarzów, którzy już byli o nim rozpaczyli. *Birk. Dom.* 153. (cf. niemoc). Dobra cielesne, zdrowie, czerstwość, dużość, uroda. *Żrn. Pst.* 2, 353. *b.* Pan jest opoka ma, moc a dużość ma. 1 *Leop.* 2 *Reg.* 22, 2. (siła moja. 3 *Leop.*). Podpierajże mię, a daj mi dużość. *Baz. Hst.* 33. Skanderbeg okazował niepodobne dużości swéj i męztwa swego znaki. *ib.* 403 *et* 101 *et* 141. Toć jest szczęśliwy zakon, w którym duch ś. z nami robi, i nam do niego dużość daje, abyśmy wypełniać go mogli. *Sk. Kaz.* 257. Niedużość, niedużność ◦ słabość, *n. p.* Boże podejmuj niedużość naszę do téj roboty, daj siłę chorym rękom naszym; robić będę, jeśli mi tę chorą rękę zleczysz. *Sk. Kaz.* 92. Wódka ta członków niedużność i niesnadność ku ruszaniu léczy. *Sien.* 241. W białéj głowie ma być coś pieszczonego w miarę żeńskiéj niedużości. *Gorn. Dw.* 228. Kiedyby siła przy tej niedużości kobiecéj, toby świat nogami zdeptały. *Tward. Daf.* 45. (*Boh.* neduh choroba; *Eccl.* недѫгъ, недѫговати chorować *ob.* Niemoc. *Slov.* nedauživost *debilitas; Boh.* duziti służyć komu n. p. potrawa ta służy mi). DUŻY, *DUŻ, a, e, *compar.* Duższy, Dużniejszy ◦ wielki, wysokiego wzrostu, groß, von großem Wuchse. *Ross.* дужій, дюжій, дюжъ. Duższy olbrzym, niżeli karlik. *Sk. Żyw.* 2, 254. — §. Mocny, silny, stark, mächtig, kräftig. Mądrze natura opatrzyła, aby mąż był duższy; niewiasta od męża słabszą i mdlejszą. *Petr. Ek.* 7. Nie goń duższego; mijaj go o milę. *Jabł. Ez.* 146. Gdzie prawa żadnego niemasz, tam kto duższy, ten lepszy. *Biel. Kr.* 537. — *Rys. Ad.* 28. Zmacniaj się, a bądź dużym; nie bój się, ani się lękaj. *W. Jos.* 1, 9. Jesteś o wodzu taką cnotą duży. *Jabł. Buk. D.* Niezliczona liczba z powietrza umierała; najdużsi ledwo do piątego dnia trwali. *Sk. Dz.* 555. Dużniejsi mogą dłużéj wytrwać. *Kłok. Turk.* 176. Którzy po górach mieszkają z bydłem pasterze, dużniejsi mają być, niżli którzy na noc do wsi zganiają. *Cresc.* 570. Mars i Herkules, zdrowi i duży będąc, rycerstwa dokazowali. *Groick. Obr. pr., Eccl.* благодужествую *Graec.* εὐθενέω. Która strona duższa, a

która słabieje? *Alb. z Woj.* 29. Nie na chód prawych ścieżek, lecz na chód złéj drogi, Miałem duże nogi. *Kulig. Her.* 21. Za nim, jako za najdłuższym murem w obronie siedzą. *Falib. Dis. S.* 2. Potrawy téj pożywaj, abyś z niéj duży był czartu i przeciw grzechowi. *Sk. Żyw.* 2, 424. W nas wiele chorych członków i niedostatków tai się, póki ciało jest zdrowe i duże; które czasu choroby jątrzą się. *Modrz. Baz.* 158. Wziąłem chléb niebieski na posilenie; toć już duży będę na pracą w robocie bożéj. *Sk. Kaz.* 161. Na takie nie duż jeszcze niewygody. *Susz. Pieś.* 3. *K.* 2, *b.* *Spado* bez sił abo członka mezkiego urodzony, *wnetr, nieduż, albo wałach, rzezaniec. *Mącz.* Nieduży, z Czeska nedużiwy chory; *n. p.* Mogłeś doma siedzieć a niedużych tym czasem braci, w chorobie doglądać. *Krom.* 447. *aegrotos*, krank, *Slov.* nedužiwi (*Slov.* nedaužiwý *debilis*); *Ross.* недужный, недуженъ (cf. niemocen).

D W.

DWAJ *masc. person.*, DWA *masc. et neutr.* — DWIE *femin.*, *Boh.* dwa, dwě; *Sorab.* 1. dway, dwai, dwe; *Slov.* dwa, dwé; *Sorab.* 2. dwa; *Slav.* dva, dvi; *Rag.* dvá, dvje, dva; *Bosn.* dva, dvi, dva; *Croat.* dvá, dve, dva; *Carn.* dva, dve, dva; *Vind.* dva, dua; *Ross.* два, двѣ, два: Obd. zwen, zwo, zwei; *Goth.* twa, twai, two; Niederd. twe; *Anglos.* tu, twa, twegen; *Angl.* two; *Svec.* twä; *Irland.* do; *Kymr.* tua; *Lat.* duo; *Graec.* δύω; *Pers.* dou; *Indostan*, du, dujum; *Chald.* תר duo; (*Hebr.* די *satis*). *Numeral. cardinale*, pośrzednie między jednym a trzema, zwey. Manicheuszowie uczyli, iż są dwa początki rzeczy. *Biał. Post.* 251. *Dwa (dwaj) z uczniów jego szli. *W. Post. W.* 326. Dwa dni przetrwać *Eccl.* двоеденствовати. Siła złego, dwóch na jednego. *Teat.* 19, *b.* 76.— *Pot. Arg.* 2. Herkules sam nie zdoła dwoma. *Pot. Arg.* 298. I Herkules nie był dwiema srogi. *Tward. Daf.* 62. Dwiema lepiéj z sobą, niż jednemu. *Cn. Ad.* 219. Dwa więcéj mogą, niż jeden. *Cn. Ad.* 219.— *Rej. Zw.* 26. Dwa więcéj ujrzą, niż jeden. *Cn. Ad.* 219. Stara nowina, dwaj pięciom nie zdoła. *Pot. Syl.* 137. Zawsze łatwiéj dwa trzeciego pobodą. *ib.* 168. Dwa razy daje, kto prędko daje. *Gemm.* 76. Dwa pan, trzy wojsko. *Rys. Ad.* 9. Łap dwie kaczki za jednę nogę. *Rys. Ad.* 34. Dwie sroki za jeden ogon. *Wolsk.* Na jeden raz dwie wieczerze odprawić, *coenas duas unica mensa explicare. Mącz.* Jednym podarkiem dwu sobie niewolić. *Cn. Ad.* 313. Ubić jednym strzelaniem dwa ptaki. *Teat.* 45, *b.* 22. Jedno dobrodziejstwo ma dwiema służyć. *Gorn. Sen.* 423. Źle dwiema służyć; gorzéj dwom panować. *Kochow.* 269. Dwiema panom razem służyć trudno. *Cn. Ad.* 220. Trudno z jednego wołu dwóch skór łupić. *Pot. Zac.* 2. Kto dwu zająców goni, żadnego nie uchwyci. *Cn. Ad.* 378. Między dwiema siekiera zginęła. *Rys. Ad.* 34. Ptak na dwu drzewach chcąc sieść, na ziemię upada. *Rys. Ad.* 58. cf. na dwóch stołkach siedzieć. *Slov.* Medzi dwoma stoličkami na zem člowek padá. Na dwu drzewu siedzieć, z jednéj bańki dwie *ścienie malować, na obiedwie *nodze chramać, dwom stronom służyć. *Kosz. Lor.* 41 *et* 52. — Po dwu lat (latach, leciech) widział Faraon sen.... *W. Genes.* 41, 1. Po dwu dniu. *W. Post. W.* 328. (*Dualis*; zamiast: po dwóch albo dwu dniach). *Dwu rzeczy potrzeba. *Kucz. Kat.* 2, 573. Miał *dwu niewolniku. *Gliczn. Wych. M.* 3, *b.* Dwa *pieniądza. 1 *Leop. Luc.* 21, 2. Dwa *miecza. *ib.* 22, 38. Dwa grosza (cf. grosz). — Za dwóch jadł, pił, bił się etc. = tyle ileby dwóch drugich potrafiło, er hat für zwey gegessen ꝛc. so viel, als zwey andere. Widziałem wielu ludzi, którzy zjadali i za dwóch, ledwie nie za trzech. *Syxt. Szk.* 265. Nie trzeba było siwosza (osła) na powtórki prosić, Natychmiast zaczął za dwóch kosić. *Zab.* 13, 274. *Tręb.* — Dwaj a dwaj kaci na przemiany, ściąwszy gniewem zęby W subtelnym (Jezusowym) ciele rąbią okrutne poręby. *Pot. Zac.* 100. t. j. parą; coraz dwóch drugich, zu zwey und zwey, immer ein Paar. Ci tedy między sobą dwa a dwa szermują. *Paszk. Dz.* 60. O dwóch rzeczach, które powinny być do siebie dobrane, mówi się zamiast dwa, *para*: para końmi przyjechał; parę pistoletów sobie kupił. Kazał sobie robić parę trzewików, tak też: trzy pary pistoletów; sześć par trzewików, ale już nie dwie pary koni, tylko cztery. §. *Impr.* Dwa słowa odkryją ci tę tajemnicę. *Teat.* 25, *b.* 9. para słów, jedno słowo, nie trzeba wielu słów, ein Paar Worte. DWADZIEŚCIA, *G.* dwudziestu; *Boh.* dwadcet, dwadceti; *Slov.* dwacať; *Sorab.* 1. dwazeczi, *Sorab.* 2. dwačtetži, dwazascža; *Slav.* dvádeset; *Bosn.* dvaest, dvadeset; *Rag.* dvâdeset; *Carn.* dvajset; *Vind.* dvaisti, dvaiſeti, duaiſeti, doiedeſet; *Croat.* dvadeszet, dvadeszéti; *Ross.* двадесять. Dwa razy dziesięć, zwanzig. — W czasie dwudziestu czterech godzin. *Wys. Alojs.* 436. *Ross.* нощеденство. Przez cztery dwadzieścia godzin. *Syr.* 270. On taki tchórz, jakiego o dwadzieścia mil w okolicy nie znajdzie. *Teat.* 17, *b.* 14. Przed *dwiemadziesty lat, (przed dwudziestą latami). *Herb. Stat.* 5. — *Vol. Leg.* 2 591. Ze stem i *dwiemadziesty ofiarnikami. *Budn.* 2, *Chron.* 5, 12. Dwadzieścia i jeden, ein und zwanzig. Dwadzieścia i dwa, zwey und zwanzig ꝛc. *Boh.* gedenmecýtma, dwamecýtma, dwamezcýtma; *adj. ord.* dwamecýtmý; třimecýtma, čtyrmecýtma, pětmecytma; etc. dwadzieścia siedm *Boh.* sedmmecýtma; *Eccl.* тридевять. Dwadzieścia ośm *Boh.* osmmecýtma, *Slov.* osm a dwadcáte. Dwadzieściakroć *Boh.* dwacetkrat. DWADZIEŚCIORAKI, dwudziescioraki, zwanzigerley; *Boh.* dwadcaterý. DWADZIEŚCIORO, DWUDZIEŚCIORO, rga, *n.*, dwadzieścia sztuk różnéj płci, zwanzig Stück. DWADZIEŚCIOTRYANGUŁ, u, *m.*, *Icosaëdrum. Solsk. Geom.* 2. dwadzieściatrójkąt, dwudziestościan. *DWADZIESTNOŚĆ, ści, *ż.*, *dwadziestoczęstny pobór, *vicesima*, podatek u starych. *Mącz.* der zwanzigste Theil, eine Abgabe. *DWAJAĆ *ob.* Dwoić. DWAKROĆ, DWAKROTNIE *adverb.*, dwa razy, dwa razy tyle, zweymal, noch einmal so viel, zweymal so viel. *Boh.* dwakrat; *Sorab.* 1. dwoyczé; *Eccl.* дъваждьі, двашно, дъваши, *Croat.* dvaput. Dwakroć leniwy robi, dwakroć skąpy płaci. *Dwor. J.* 3. Dwakroć grzeszy, kto się grzechu nie wstydzi. *Cn. Ad.* 217. Większy to akt, od dzieła dwakroć sześciornego. *Bard. Tr.* 66. od

robot 12 Herkulesowych. DWAKROTNY, a, e, — ie *adv.*, sowity, doppelt, zwiefältig. DWANAŚCIE, stu, *Numer. card. Boh.* dwanact, dwanacte; *Slov.* dwanácte, dwanast; *Sorab.* 1. dwanacže, dwanatzo; *Sorab.* 2. dwanasczo; *Croat.* dvanajzt; *Slav.* dvánaest; *Rag.* dvânaest, dvanaesti; *Bosn.* duanaeste; *Carn.* dvanajst; *Vind.* dvanaist, duaneist; *Ross.* двенатцать; *Eccl.* обанадесять, обанадесате, dziesięć a dwa, zwölf, (cf. tuzin). Dwoje sześć dzieł zacnych, to jest, dwanaście Herkulesowych. *Otw. Ow.* 606. Od *dwunaściu (dwunastu) konsulnych siekier dostał się do łańcuchów Punickich. *Warg. Wal.* 220. *Dwojenaście pokolenia synów Izraelskich. *Dambr.* 561. *Rej. Post. Z z.* 4. Obrano Macieja, aby liczba ona *dwunaściu (dwunastu) zpełna była. *Sk. Kaz.* 528. Liczba ta 12 dawno była w starym piśmie poświęcona: *dwunaścią (dwunastą) patryarchów, *dwunaścią pokolenia ludu bożego, *dwunaścią pereł na piersiach najwyższego kapłana. *Sk. Kaz.* 528. Nierozumna rzecz, przed dwanaście lat dzieci polecać komu uczyć; ale prawie w samo dwanaście lat. *Gliczn. Wych. J.* 6, *b.* Dwanaście artykułów wiary. *Żrn. Post.* 2, 293. *b.* Co dwanaście godzin, n. p. o południu i o północy. *Torz. Szk.* 113. Piętnaście tysięcy złotych ze *dwanaście miast (z dwunastu miast). *Biel. Kr.* 398. Dwojenaście książąt imiona (dwunastu). *Leop. Genes.* 25, 15. — *Radz. ib.* Oddzielił mu część między *dwojgonaściem pokoleniem. *Leop. Syr.* 44, 26. (na dwojenaście. *Bibl. Gd.*). t. j. między dwunastą pokoleniami (cf. dwoje). Kościoł *dwiemanaścioma (dwunastą) wież *zawierszony. *Weresz. Kij.* 4. Odwieść się dwiemanaście świadków. *Tarn. Ust.* 136. — Wyszedł Jezus do Betanii z *dwiemanaście. *Leop. Marć.* 11, 11. (z dwunastą *scil.* uczniami). Ołtarz z *dwiemanaście napisów według *dwójganaście pokolenia. *Radz. Exod.* 24, 4. Chrystus to samym *dwunaście Apostołom rozkazał. *W. Post. W.* 228. Liczbę *dwunaście apostołów pilnie opisali ewanielistowie. *ib.* Zegar zamiast dwanaście uderza sto razy, kiedy sprężynę ma słabą. *Stas. Buff.* 13. *Slov. Prov.* Bere pat za dwanašt *deceptor.* DWANAŚCIEKROĆ *adv.*, dwanaście razy, *albo* dwanaście razy tyle, zwölfmal, zwölfmal so viel. *Boh.* dwanáctkrát. DWANAŚCIEKROTNY, a, e, — ie *adv.*, zwölfmalig. DWANAŚCIEPALCOWA kiszka, pierwsza z kiszek cienkich, ma początek w prawéj dziurze żołądkowéj *Duodenum. Kirch. Anat.* 21. der Zwölffinger=Darm. DWANAŚCIOPIĄCIOKĄT, u, *m.*, *dodecaedrum*, figura pełna ze dwunastu pięciokątów złożona. *Solsk. Geom.* 2. DWANAŚCIORO, rga, *n.*, dwanaście niejednakowéj płci (*Vind.* dvanaisteru = tuzin), zwölf Stück, zwölf. Kornelii, z dwanaściorga dzieci, dwoje tylko fortuna zostawiła. *Ossol. Sen.* 22. *Rag.* dvanaestero, dvanaesterizza. DWANAŚCIORY, DWUNAŚCIORY, a, e, DWANAŚCIORAKI, a, ie, — o *adv.*, dwunastu różnych rodzajów, zwölferley. *Boh.* dwanáctery; *Sorab.* 1. dwanasczoraki. DWANASTNY *ob.* Dwunastny. DWANASTY *ob.* Dwunasty. DWAJ *ob.* Dwa. DWIEŚCIE, *G.* dwóchset, *Boh.* dwě stě; *Slov.* dwě sto; *Sorb.* 1 dwie sczi; *Sorab.* 2. dwa hunderta; *Slav.* dvista; *Vind.* dviestu, dvejstu; *Rag.* dvjesti, *Bosn.* duisti; *Croat.* dveszto; *Ross.* двѣсти; *Eccl.* двастa, dwa razy sto, zweyhundert. Dwieściekroć, zweyhundertmal; Za pokutę aby sto kroć i dwieście kroć mówili Kiryeelejson. *Sk. Dz.* 791 Obraz przed dwoma sty lat malowany. *Kłok. Turk. praef.* (DWINA, y, *ż.* rzéka w Moskwie, wpada do morza białego. *Wyrw. Geogr.* 20. die Düna, ein Fluß in Rußland. cf. Dźwina). DWOBRZUCHATY, a, e, — o *adv.*, o dwóch brzuchach, zweybäuchig. Myszka dwobrzuchata, *musculus biventer* w brożdzie podle wyrostku cyckowego. *Kirch. Anat.* 31. DWOCHSETNY *ob.* Dwusetny. DWOCIAŁY *ob.* Dwucielisty. DWOCZĘSTNY *ob.* Dwuczęściowy. DWOCZŁONKOWY, a, e, *i. q.* dwociały, zweyerleyleibig. DWOCZŁONKOWCY, ów, chłopokoniowie, półzwierzowie. *Otw. Ow.* 491. die Centauren. DWOCZOŁY *ob.* Dwuczelny. DWOFARBISTY, a, e, dwubarwny, zweyfärbig. Cienkie tamaryszki i mirt dwofarbisty. *Otw. Ow.* 393. Jagody dwofarbiste. *ib.* 440. *DWOGŁOŚNIK, *DWOGŁOWY *ob.* Dwugłoska, Dwójgłowy. *DWOGRANISTY *ob.* Dwójgraniste. DWOIĆ, ił, i, *cz. niedok.*, Dwajać *kontyn.* (Zdwoić, udwoić podwoić *dok. q. v.*). I. §. drugie tyle pomnożyć, verdoppeln. *Boh.* dwogiti, dwogjm, dwognasobiti; *Slovac.* dwogim, duplugi; *Sorab.* 1. dwoyakosczam, dwoyaczżu, beru na dwoye; *Bosn.* duostruccitti, uzdvojiti, duoduplati, zduplati; *Rag.* dvostrucciti; *Vind.* sdvojiti, doiverstiti, podvojiti, sadvojiti, dvoiverstiti, dvoisdrushiti, vkupsdvoijti, (*Vind.* dvojati, vdvojiti, vdrushiti, sparati = parzyć; *Vind.* dvojenje = wątpliwość; *Slavon.* dvohumiti = wątpić; *Carn.* dvohomim; *Croat.* zdvojiti = zwątpić, rozpaczać); *Ross.* двоить, дваивать, удвоить, удваивать, сдвоить, сдваивать; *Eccl.* двояти, (*Ross.* двоить вино = przepalać wódkę). Że syn własny nieszczęsnéj jest przyczyną doli, To mi dwoi nieszczęście, żal srogi pomnaża. *Zab.* 8, 379. *Kossak.* Ażeby to złe udwoili i utroili, poczęli do złego złe rzeczy przyczyniać. *Smotr. El.* 3. Zdwoisz tę liczbę. 1 *Leop. Deut.* 19. Dwojenie czyli dublowanie batalionu, kiedy ze dwóch szeregów robi się jeden. *Papr. W.* 1, 470. Wyższość dostojeństw obowiązki dwoi. *Zab.* 13, 13. *Zabł.* — §. Na dwie części dzielić (*dok.* rozdwoić), *Carn.* dvojim, in zwey Theile theilen. *Pr.* et *fig.* Tatarzy sprawili się na dwa ufce; naszych, że mało było, nie było co dwoić, razem się wszyscy potkali. *Biel. Kr.* 135. Dwoje zdania senat na dwa działy dwoją. *Nag. Cyc.* 88. Nestor jedność persony w Chrystusie dwoi. *Smotr. Ex.* 33. — *P. Kochan. Orl.* 1, 163. Nie *dwoją serca swojego od niego. *Rej. Post. O o.* 4. (nie oddalają). II. Dwoić się, *recipr.*, *Ross.* двоиться. 1. Podwajać się, sich verdoppeln. Będąc obok, więc nasze posiłki się zdwoją. *Przyb. Ab.* 250. Choć mu się dwoi w oczach, chociaż z jednéj świecy Dwie widzi, ulubionéj nie rzuca szklenicy. *Hor. Sat.* 149. Pijanym wszystko w oczach się dwoi. *Tr.* Biłem się i tam, kędy wóz niebieski stoi, I w Egipskiéj Syenie, gdzie się cień nie dwoi. *Bardz. Luk.* 31. 2). Rozdwajać się *propr.* et *fig.* sich in zwey Theile theilen, sich entzweyen. Na płaszcz Eliasza wody się dwajały. *Chod. Kost.* 84. Nie dał się duch narodowy dwoić, ani od sejmu i zamysłów jego obywatelskich oddalać. *Ust. Konst.* 1, 130. Lubo się w tym rozstaniu dwoim, serce moje z tobą. *Jabł. Buk. B.* 2. I my w zdaniach się dwojemy; trzebaby nas po–

łączyć. *Teat.* 19, *c.* 11. *Vind.* duojenie *discordia.* DWOICIEL, a, *m.*, podwajający, der Verdoppler; *Eccl.* двоитель *duplicator; w rodz. żeńsk.* Dwoicielka. (*Croat.* dvojitel = wątpiciel). DWOIMIONY, a, e, dwoje imię mający, doppelnamig, einen doppelten Namen, oder zwey Namen habend. *Eccl.* двоеименитый. Dwoimiony był rzeczon syn Eneaszów, bo go zwano i Askaniuszem i Julusem. *Otw. Ow.* 588. DWOISTO *adv.*, podwójnie, doppelt, zwiefach. Dwoisto chustkę złożył. *Tr.* na dwoje. DWOISTOPIERZASTY, a, e, n. p. odziomek, w botan., *surculus, bipennatus. Jundz.* 2, 19. von zweyerley Gefieder. DWOISTOŚĆ, ści, *ż.*, rozdzielność na dwoje, obojętność, Zwiefältigkeit, Zwiefachheit, Zweydeutigkeit. (*Vind.* dvoistvu, dvoinost). Tę królowi naszemu przypisuję dwoistość: i do boju i do pokoju. *Tr.* Dwoistość mowy, w ręku swoich piastuje dziecko, przewracanie słów nazwane. *Zab.* 7, 172. Zwodnicza dwoistość. *N. Pam.* 20, 155. DWOISTY, a, e, podwójny, doppelt, zwiefach. *Boh.* dwogitý, dwogatý, dwapočetny; *Slovac.* dwogj, dwogitý, dwognásobný; *Ross.* двойственный. Wrota dwoiste. *Star. Dw.* 12. Oblec w szatę dwoistą. *Baz. Hst.* 33. Drzwi dwoiste. 1 *Leop.* 3 *Reg.* 6, 34. — §. Na dwoje złożony, doppelt zusammengesetzt oder gelegt. Dwoistego albo dwojego ciała, *bicorpor. Cn. Th.* Włóż to między dwoje chusty. *Tr.* Dwoistego *mm, pp, ss*, nie używamy w naszym języku. *Tr.* 4. §. Obojętny, obostronny, chytry, nieszczéry, zweydeutig, arglistig. Feba duchem napuszony wieszczek, Swój dwoisty z trzynóżnych daje wyrok deszczek. *Węg. Org.* 10. Mówi jasno, nie zostawując nic, coby mogło mieć dwoiste znaczenie. *Mon.* 74, 655. Nie ma sprawy z człowiekiem dwoistego języka. *Gil. Post.* 99. *b.* Wiele pokaził królestw język dwoisty. *Gil. Post.* 99, *b.* §. W głowie Hektor myśli rozważał dwoiste. *Dmoch. Il.* 2, 122. (wątpliwe, na dwoje przeważające się). DWÓJ, oja, oje, §. 1. ze dwóch złożony, zwiefach, aus zweyen bestehend, doppelt. *Boh.* dwogj; *Sorab.* 1. dwoyi, dwoyaki; *Sorab.* 2. dwoj, dwojaki, *Carn.* dvoje, a, u, dvojne; *Vind.* dvoin, dvieversten, dvoinoversten; *Rag.* dvoj; *Dal.* dvoy; *Croat.* dvoij; *Ross.* двойный. Dwój jest rodzaj Jezusa, jeden ludzki, drugi bozki. *Sk. Kaz.* 483. Dwój *collective cum Singulari Nominis i. q.* dwa *cum Plurali*, *subinde* dwojaki, zweyerley, zwey, zwiefach. Chcąc na dwoim drzewie zaraz usieść, a obojga się dobrze ująć nie mogąc, na ziemię spadają. *Żrn. Post.* 263. (na dwóch drzewach, auf zwey Bäumen). Ty pod moc Romule ujàwszy dwój lud, prawa knujesz. *Żebr. Ow.* 373. W każdym nasieniu jest dwoja rzecz; naprzód moc nasienna wnątrz; druga moc wytworzenia, która wzgórę źdźbło z ziemi podnosi. *Cresc.* 658. Sakrament pod dwoją osobą chleba i wina. *Tworz. Ok. G.* 3. — We dwoje, podwójnie, zwiefach, doppelt. Chustka we dwoje albo we troje złożona. *Syr.* 427. *Ross.* вдвое, подвое. Dwoje, dwa razy tyle, zweymal, zweymal so viel, noch einmal so viel. Dwoje sześć dzieł zacnych, t. j. dwanaście Herkulesowych. *Otw. Ow.* 606. Ja we dwoje i czasem we troje więcéj na rok wydaję, niż mam dochodów. *Mon.* 68, 674. Było święto przez dwoje siedm dni, to jest czternaście dni. 1 *Leop.* 3 *Reg.* 8, 66. — Dwój, podwójny, dwa razy powtórzony, *successive*, doppelt, zum zweytenmal wiederholt. Dwoją porażką zwątlony, przymierze uczynił. *Stryjk.* 172. W pierwszych księgach *dwoich mieliśmy naukę o jednostajnych rzeczach. *Sien.* 342. (w pierwszych dwóch, in den beyden ersten). Ta ewanielia nam dwoje dziwy opisuje. *W. Post. W.* 74. — Dwój, dwojaki, dwoisty, dwojakiego gatunku, zweyerley, zwiefach, doppelt. U nas wyprawa wojenna dwoja bywa, jedna pospolitém ruszeniem; druga, gdy żołnierze przyjmują. *Tarn. Ust.* 238. Dwój sposób sług powiada być, urzędników i robotników. *Petr. Ek.* 10. Dwój pożytek człowiekowi, gdy o *paniech źle nie mówi. *Groch. W.* 474. Dwoje ryby, na dwoje noszenie rozdzielone, albo dwojakim sposobem przyprawione. *Cn. Th.* 155. Dwojéj farby, *bicolor. ib.* Dwoje są zdania, które do tego czasu senat na dwa działy dwoją. *Nag. Cic.* 88. — Na dwoje, na dwie sztuki, na dwie różne części, in zwey Theile, entzwey. Odbiera bilet, drze na dwoje i chowa. *Teat.* 22, *b.* 10. — *Fig. translat.* Dwój, dwustronny, na dwie strony, i tak i siak, obojętny, zweyseitig, zweydeutig. Nie chcąc być dwojego serca, wymówił mu i wyrzucił, co w nim było, aby przyjacielom nic tajnego nie było. *Sk. Dz.* 1124. Na dwoje, na dwie strony, tam i sam, hin und her. Na dwoje rozważa, co lepszego zrobić, Czy ścigać Sarpedona, czy tłum Lików pobić. *Dmoch. Il.* 137. Na dwoje babka wróży. *Zabl. Amf.* 17. Na dwoje wróżka idzie. *Pot. Arg.* 693. (obojętne, dwuwykładne wyroki, *Vind.* dvoinopomeniten, dvoinokasen, zweydeutig, doppelsinnig). Na dwoje, niepewne, niewiedzieć jak się skończy, jeszcze nie koniec, jeszcze nie mów hup, nie tu amen; skutek wątpliwy, ungewiß, zweifelhaft, zweydeutig, von ungewissem Ausgange. Bitwa każda na dwoje bywa, abo wygrana abo stracona. *Biel. Św.* 266. Z rzeczą, co na dwoje, Być może i nie może, wydawać się boję. *Zabl. Firc.* 46. Co masz, nie twoje, i zdrowie na dwoje, tak było za Lisiarzów. *Falib. Dis. A.* 11. (życie na łyczku, w niebezpieczeństwie, in Gefahr. cf. *Carn.* dvomim, dvohomim, = wątpię, *a* dua *et* umim, *sicut Lat.* dubius, *inter duas partes positus*, *Ger.* zweyfeln, zwey; *Carn.* domliv = *Eccl.* двоедушный = wątpliwy; *Carn.* dvomlivost = wątpliwość; *Vind.* dvojenje = wątpienie, wątpliwość; *Vind.* dvojezhen, burn, zviblast = wątpliwy; *Vind.* dvojezhnost = wątpliwość; *Croat.* dvojiti; *Dal.* dvoumiti = *dubitare; Croat.* dvojenye = wątpienie; *Croat.* prez dvojmbe = bez wątpienia; *Croat.* dwoynoszt; *Dal.* dvoumenye *dubium; Slavon.* dvohumiti = wątpić). §. 2. *Subst.* Dwoje, *G.* dwojga *ob.* Dwoje. DWOJA *ob.* Dwój. DWOJAK, a, *m.* 1. bliźniak, (*Boh.* dwogče; *Slovac.* dwogčence, dwogčatka; *Carn.* dvojzhék, dvojzhèzh; *Croat.* dvojak, dvòyki, dvojki; *Slavon.* dvojci; *Dal.* dvoyczi, blizanczi, dvoinczi, dvanki). Dwojacy, bliźnięta *Dudz.* 37. der Zwilling. — 2. Podwójny krajcar, ein Doppelkreuzer, ein Zweykreuzerstück. *Tr.* (na Slązku). *Carn.* dvojâk; *Vind.* dvojak, zbajer; *Sorab.* 2. zwejar, półkrajcara. §. Naczynie podwójne, z dwóch złożone, ein Paarchen, ein Doppelgeschirr, z. B. zwey Töpfe zusammen mit einem Bügel. DWOJAKI, a, ie, dwóch różnych gatunków, zweyerley, von zweyerley Art. *Slovac.* dwogni, dwogaki, dwognasobni; *Sorab.* 1. dwoyaki; *Slavon.* dvostruk; *Ross.* et *Eccl.* двоякій, двойный. Dwojaka waga i dwojaka miara,

to oboje obrzydłym jest Panu. *Radz. Prov.* 20, 10. — §. Dwuznaczny, obojętny, zweydeutig. Mówić słowa w dwojakim sensie. *Niemc. Krol.* 4, 228. Dwojakiego rozumienia słowo. *Tr.* Mąż dwojakiego umysłu niestateczny jest we wszystkich drogach swoich. 1 *Leop. Jak.* 1, 8. §. Dwoisty *duplex. Cn. Th.* dwa razy tylki, zweyfach, zwiefältig. DWOJAKO *adv.*; §. dwojakim sposobem, auf zweyerley Art. Dwojako się to ma rozumieć słowo. *Tr.* Dwojako go nazywają. *Ld.* *§. Na dwie części, na dwoje, in zwey Theile. Dwojako co podzielić. *Ld.* §. Dwa razy, we dwój nasób, zweymal (größer, besser ꝛc.). Sowicie we dwój nasób oddajcie, a odmierzajcie mu dwojako. 1 *Leop. Apoc.* 18, 7. DWOJAKOŚĆ, ści, *ż.*, podwójna różność, obojętność, obostronność, podwójność, die Zweyerleyheit, die Doppelheit, Doppelsinnigkeit. *Ross.* двоякость. Słowa niewinne dla jakiejsiś źle wziętéj dwojakości znaczenia chwytają, krytykują. *Mon.* 71, 601. (*Rag.* dvostrukkos). DWÓJBARWISTY *ob.* Dwubarwny. DWÓJBRZMIĄCY, a, e, dwojako brzmiący, zweylautig, zweydeutend. Daje się słyszeć z słówkami dwójbrzmiącemi. *Mon.* 74, 139. dwuwykładne, dwuznaczne, obojętne. DWÓJCIELNY *ob.* Dwucielisty. DWÓJDŁONNY *ob.* Dwudłonny. DWÓJDROGI, a, ie, *bivius. Cn. Th.* zweywegig. *n. p.* przystępy dwójdrogie. — *Sorab.* 1. rozpuczné (*ob.* Dwudróże, rozdroże). *Eccl.* двопутный, дводорожный. DWOJE, *DWOJGO, *DWOJKO, *G.* dwojga = dwie sztuki, para, zwey Stück, ein Paar, zwey. *Boh.* dwě; *Slovac.* dwoge; *Vind. Slavon. Rag.* dvoje; *Dal.* dvoyako; *Bosn.* dvoje, bokor; *Sorab.* 1. dwoje; *Ross.* двое, двои; *Eccl.* двое, пара, супругъ. Dwojko gołębiątek przyszło mi na wziątek. *Żebr. Ow.* 542. Na dwojko wszystka rzesza. *ib.* 12. Niewiniątek dwojko. *ib.* 147. Otom rodzica wasza, was dwojkiem stojąca. *ib.* 143. Pamiętam, żeś mi tego wyliczył aż dwoje. *Teat.* 43, *c.* 80. Ściśle związane małżonki, dwoje w ciele jednym. *Kras. Pod.* 2, 77. Innych rzeczy po dwojgu dano człowieku, dwie oczy, dwie uszy, dwie nozdrze, a język jedno jeden. *Erazm. Jęz. C. b.* Ze zwierząt dwojgo i dwojgo weszło w korab'. *W. Genes.* 7, 9. (po parze) po dwojgu. 1 *Leop. Genes.* 6. Kozieł i baran po dwojgu rogów mają. *Birk. Ex. B.* 4. Gdzie to być może, żeby król jeden dwojgu królestw mógł dosyć uczynić! *Biel. Kr.* 204. Między dwojgiem złego, mniejsze trzeba obrać. *Gorn. Dz.* 88. Jedno z dwojga obrać potrzeba. *Teat.* 55, 78. eines von beyden. »Dwoje ludzi, chleba, dwoje prosiąt, chłopiąt, jagniąt, *idem est, quod* dwa człowieka (*Dualis* = dwóch ludzi), dwa chleby, dwie szczenięta (*Dual.* dwa szczenięta); *sed talia usus respuit. Dicitur etiam* dwojenaście (*ob.* Dwanaście), trojenaście etc.« *Cn. Th.* II. Dwoje = od słowa Dwój, oja, oje, *qu. vide.* DWÓJGATUNKOWY, a, e, gatunku dwojakiego, von zweyerley Art. Zwierze dwójgatunkowe. *Teat.* 28, *b.* 109. DWÓJGĘBY, a, e, o dwóch gębach abo twarzach, zweymündig, mit zwey Gesichtern. Janusz dwójgęby. *Papr. Gn.* 1025. DWÓJGŁOWIASTY, DWOGŁOWY, DWÓJGŁOWNY, a, e, o dwóch głowach, zweyköpfig. *Boh.* dwuhlawý; *Slovac.* dwohlawi; *Sorab.* 1. dwoych hwowné; *Ross.* двуглавый; *Eccl.* двоглавый. Dwogłowy *biceps. Urs. Gr.* 178. Rzymskiego państwa orzeł dwójgłowiasty. *Jabł. Buk. A. b.* Dwójgłowny orzeł. *Mon.* 75, 594. Dwójgłowiasta Amphisbaena. *Chrośc. Luk.* 310. Dwójgłowny Janusz. *Cn. Th.* *DWOJGO *ob.* Dwoje. DWÓJGRANISTY, DWOGRANISTY, a, e, o dwóch granach, węgłach, kątach, rogach, śpicach, zweyendig, zweyspitzig. Z poksykiem sporym Straszliwie dwogranistym szermował jęzorem, *lingua bisulca. Żebr. Ow.* 219. DWÓJGROD, u, *m.*, podwójny grod, Doppelburg, eine zweyfache Burg. Z Leonowego śpiewaczki dwójgrodu Prędziuchno przyszły. *Zimor. Siel.* 194. (Lwów; który był niegdyś o dwóch zamkach). DWÓJGRODNY, a, e, o dwóch grodach, mit zwey Burgen, stolica dwójgrodna. *Zimor. Siel.* 327. (Lwów). DWÓJJĘZYCZNY, DWUJĘZYCZNY, a, e, z dwoma językami. *Slovac.* dwoggazyčný; *Rag.* dvojezicjan, dvojezicni; *Sorab.* 1. dwoyohyazečné; *Ger.* zweyzüngig, mit zwey Zungen. Dziw dwójęzyczny urodziła. *Ld.* — §. Dwa języki mówiący, zwey Sprachen sprechend. Mowę makaronizmami przeplataną za gładkość mowy nie sądzono, ale dwójjęzycznemi tak mówiących nazywano. *Klecz. Zd.* 89. Na pograniczu zwyczajnie ludzie bywają dwujęzyczni; mówią albowiem swoim ojczystym językiem, a razem i sąsiedzkim. *Ld.* — §. Nieszczéry, *Ross.* двоязычный, zweyzüngig, falsch. Usty dwujęzycznemi brzydzę się. *W. Prov.* 8, 13. (usty przewrotnych. *Bibl. Gd.*). Prawdomowca dwujęzyczny. *Hor. Sat.* 35. *Ross.* двоязычие chytrość; *Eccl.* двоязычествую fałszywy jestem. DWÓJKA, i, *ż.*, liczba dwóch, die Zwey; *Boh.* dwogka; *Carn.* dvojka; *Vind.* dvoiza, dvuje, dvoje = para, (*Vind.* dvoika = dupeltówka); *Croat.* dvoicza; *Rag.* dvoizza; *Ross.* двойка, двойца = para, двойчатка parka; сдвойка podwójny szlad, trop; *Eccl.* дъвоица, сугубиня, двойная или двоекратная вещь. Syna nam nie stanie, to jest, Chrystusa; tak utracim trójcę, przy dwójce zostaniemy. *Smotr. Lam.* 119. Dwójka, karta Francuzka, na któréj dwa oka. — Dwójka = dwoje dwójko, n. p. bić we dwójkę, kiedy dwóch bije, abo wziął we dwójkę, t. j. od dwóch razem był chłostany, zu zwey, von zweyen, zweyfach. Dwójka, dwój, dwojak, naczynie podwójne, ein Doppelgeschirr, ein Paarchen. DWÓJKO, Dwojgo *ob.* Dwoje, *Gen.* dwojga. DWÓJKOWY, a, e, *Sorab.* 1. dwoyaczné; dwójce służący. *Cn. Th.* — *Cn. Syn.* 310. W dawnych książkach, *Nomina et Verba*, oprócz zakończeń na wyrażenie *Singularis et Pluralis*, mają jeszcze i zakończenia dwójkowe, *Dualis*, równie jak w Greckim: n. p. dwie kobiecie; dwie nodze; pójdźwa ty i ja (pójdźmy); pójdźta wy dwaj sobie precz. *Ld.* DWÓJLIST, u, *m.* Podkolan, ziele, *Ophris*, rośnie w lasach; ma tylko dwa listki, podobne ciemierzycy białéj. *Syr.* 1412. *Kluk. Rośl.* 2, 218. Zweyblatt. *Urzed.* 227. DWÓJLISTNY, DWULISTKOWY, a, e, *Eccl.* дволистный; o dwóch listach, zweyblätterig. Pochwa dwulistkowa *spatha bivalvis*, z dwóch listków złożona. *Jundz.* 2, 49. DWULISTNIK, a, *m.* rodzaj rośliny, tego rodzaju: ptasie gniazdo, dwójlist koralowy, serduszkowy, maska etc. *Kluk. Dykc.* 2, 150. *Ross.* двулистникъ. DWÓJLISTOWY, a, e, od ziela dwójlistu, Zweyblatt=. DWÓJMORSKI, a, ie, Korynt dwójmorski. *Petr. Hor. B. b.* das zweymeerige Corinth. Dwumorzy *id.* *Dwiomorski Korynt, *bimaris. Żebr. Ow.* 117. DWÓJNASÓB,

we DWÓJNASÓB, we dwoje. Włod. (Boh. dwognasobné; Slavon. dwognásobni), doppelt, zwiefach. DWÓJNASOBNY, a, e, (Boh. dwognasobny; Boh. dwognasobiti albo dwogiti = dwoić, podwajać), = §. drugie tyle, zwiefach. Państwo w dwójnasób rozprzestrzenił. Warg. Wal. 92. Sowicie, we dwójnasób, dwojako. 1 Leop. Apoc. 18, 6. Baz. Hst. 136. "DWÓJNOMACIORY, n. p., Bachus, bimatris. Żebr. Ow. 78. von zwey Müttern. Eccl. двуматеренъ. DWÓJNY, a, e, dwój, podwójny, doppelt, zwiefach. By Ilia straciła w sobie dwójne płody, nie byłby Rzym, zginąwszy w twórcy, świata panem. Hul. Ow. 157. Dwojne Argi, dwojakie pokazują domy. Bard. Tr. 274. §. Obostronny, chytry, falsch, zweydeutig. Nie masz ty z sercem dwojném i obłudném spółki, Nie znasz co to pochlebstwa dwa obrotne stołki. Zab. 10, 68. Kossak. Dwójny Kupido. Bard. Tr. 369. DWÓJNOŻNY, a, e, dwunogi, o dwóch nogach, Rag. dvonògh, zweybeinig. Dwójnożni orłowie. Bal. Sen. 45. Odmieńmy czworonożne zwierzęta w dwójnożne, myśliwiec będzie bohatyrem. Kras. List. 191. DWÓJNOS, a, m. miano, które się daje ogarom ob. Cwejnos, ein Name der Stäuberhunde. DWÓJPIENIĄŻEK, żka, m., w Litwie podwójny halerz. Czack. Pr. 1, 14. ein Doppelheller. DWÓJPOSTATNI, ia, ie, dwóch postaci, o dwóch postaciach, dwukształty, dwucielisty, doppelt gestaltet. Dwójpostatni cielec, Minotaur. Bardz. Tr. 175. Dwójpostatnie cudo. ib. 152. DWÓJRURNY ob. Dwururny. DWÓJRZĄDZCA, y, m., dwoma państwami rządzący, zweyer Länder Beherrscher. O Władysławie, dwójrządzco szlachetny. Petr. Hor. C. b. bo razem był królem Polsk. i Węg. DWÓJUSZNY, DWÓJUCHY, DWUUCHY, a, e, cf. dwouchy. Cn. Th. zweyöhrig, zweyohrig. Mon. 75, 594. Dwójuchy trójnog. Dmoch. Il. 2, 295. Kufel dwuuchy. Mask. Ryt. 2, 187. Boh. dwogušnj DWÓJWIERZCHNY, DWÓJWIERZCHY, a, e, o dwóch wierzchach, zweygipfelig. Dwójwierzchny Parnass. Zim. 259. Dwójwierzchy. Kochow. 319. Chrośc. Luk. 138. Ross. двуверхій; Eccl. двоверхій; Graec. δικόρυφος, bivertex. DWÓJZĘBY, DWUZĘBY, a, e, o dwóch zębach, zweyzähnig. Dwuzębe grace. Otw. Ow. 411. Dwójzębe widły. Otw. Ow. 331. ob. Dwuząb. DWÓJŻEŃSTWO, a, n. mienie dwóch żon, Croat. dvojsenitvo, die Bigamie. Cn. Th. §. Drugieżeństwo, małżeństwo powtórzone. Włod. die Ehe mit der zweyten Frau. Ross. второбрачие, второбрачный. DWÓJŻON, a, m., DWÓJŻENIEC, DWUŻENIEC, ńca, m., dwie żony razem mający, der zwey Weiber hat, mit zweyen Weibern zugleich (in der Bigamie) lebt. Croat. dvojsen; Sorab. 1. dwoyczéženenę, dwoyohženité. Jam zdrajczyna siestrzyna, ty dwójżon. Żebr. Ow. 154. Strofować dwużeńców, trzeżeńców. Smotr. Lam. 25. — §. Powtóre żonaty, Croat. drugosen, der die zweyte Frau hat, oder zwey Frauen eine nach der andern gehabt hat. Dwójżeńców, wdowców na żaden stopień kapłański u nas święcić nie mają. Pimin. Kam. 151. Dwójżonaty. id. Hrbst. Odp. Tt. 5. b. Ross. двоебрачный. DWÓKSZTAŁTNY ob. Dwukszt. DWÓMORZE ob. Dwumorze. DWÓNOŻNY ob. Dwun. DWOOSTRZY, a, e, dwa ostrza mający, obosieczny, zweyschneidig. Dwoostrzą siekierę wziąwszy w ręce obie, wspiął się. Otw. Ow. 317.

DWOPIÓRY, a, e, z obu stron opierzony, doppelt befiedert. Obracał w ręku swoich halabart dwopióry. Otw. Ow. 182.

Dalszy ciąg pod Dwój, Dwu....

DWÓR, a et u, m. Boh. dwůr, dworu, od dowjrani t. j. ohraženj, (cf. wrzeć, dowrzeć, dowierać, drzwi); Slovac. dwor; Sorab. 1 et 2. dwor; Vind. duor, duorishe, prödurje, dvorishtvu; Carn. dvôr; Hung. udvor, udvar; Dal. dvori; Bosn. duor; Rag. dvôr, dvoriscte; Slavon. dvór, havlija; Croat. dvór, dvorishe; Ross. дворъ, (cf. Ross. et Eccl. двьрь drzwi); Pers. der; Arab. דאר domus; Samarit. דרת atrium). 1. Miejsce pod niebem zagrodzone przy pomieszkaniu, podwórze, (cf. dziedziniec), der Hof bey einem Gebäude. Kareta już stoi na dworze. Wypuścić kury na dwór. Ld. — Z dworu = zewnątrz, von außen; Boh. wenku; Sorab. 1. wot zhwonku; Sorab. 2. ſwonka, ſwonkach, wot wonka; Croat. zvan, zvana; Vind. s'vunai, od svuna, (cf. wan); Ross. снаружи; Eccl. отвнѣуду. Z dworu i wewnątrz drzwi zawarto = i zewnątrz i wewnątrz, von innen und von außen. Z kramów wewnątrz płacą po 500 czerw. złł. a z tych co są że dworu po 100. Star. Dw. 12. — Na dwór, w oppozycyi pokoju, domu, heraus, hinaus, aus dem Zimmer oder Hause heraus. Ha na dwór psie! willst du hinaus! Na dwór wyszedł = z pomieszkania wyszedł, er ist hinaus gegangen. (Slavon. navan). Wyrzucają go precz na dwór co najdaléj, że nie będzie wewnątrz w domu, ale daleko od wnętrzności. Sekl. 34. Tego korzenia dobrze używać, niżliby na dwór wyszedł z domu między ludzie. Syr. 272. — Na dwór wyjść = na przechód, na potrzebę, hinausgehen, sich leichter zu machen, seine Nothdurft zu verrichten, auf den Hof gehen. Smolik od stołu często wychodził na dwór. Dwor. F. Jak dzieci oduczyć lenistwa wyjścia na dwór. Perz. Lek. 180. Na wielki dwór, to jest, na stolec. Perz. Lek. 78. (na retyradę, na prewet, sekret, ratusz, ganek, auf den Abtritt, aufs Häuschen, Österr. aufs Häusel). Na dwór mi się wielki chce, na stolec, wypróżniać się, cacaturio. Cn. Th. Na mały dwór iść, iść z wodą na dwór, wodę puszczać, szczać. Perz. Cyr. 2, 249. Na dwór mi się mały chce, micturio. Cn. Th. 442. — Na dworze, nie pod dachem, pod niebem, pod gołym niebem, unter freyem Himmel. Czas jest dżdżysty, nie możemy stać na dworze. Bibl. Gd. Ex. 10, 13. Na dworze, na ulicy, w polu, na otwartym powietrzu, na świecie, draußen, im Freyen. Gdy się poniekąd wypogodziło na dworze, umyśliłam przejść się po ogrodzie. Teat. 23, 50. — §. Dwór we wsi, w ogrodzie, celniejsze pomieszkanie, pomieszkanie pana lub jego namiestnika na wsi, folwark, dom zwierzchności, der Hof, der Herrenhof, Adelhof. (Boh. dwůr villa majętność). Vind. shlahten dvor, shlahtnishtvu; Ross. усадьба. Że dom się wali, nie moja w tym wina, dwór ten bardzo stary, nie za mnie zbudowany. Pilch. Sen. list. 79. Pługi chować we dworze i kłócić się z parobkami, ostatnia rzecz. Haur. Sk. 45. Lepiéj więcéj mieć łanów, niżeli dworów. Petr. Ek. 12. Pojmany wiedzion był do dworu, który Kasteletum zowią w Paryżu. Baz. Hst. 106. §. Zwierzchność miejscowa, pańska, pana wsi, dominium, die Gutsherrschaft, die Herrschaft, das Dominium. Chłop w przygodzie jakiéj, zwykł się ucie-

kać do dwora. *Haur. Sk.* 155. — §. Miejsce przytomności panującego, der Hof, die Hofhaltung, der Ort der Gegenwart des Landesherrn, das Hoflager. *Ross.* дворецъ. Kanclerskie sądy mają nazwisko zadwornych, że się na dworze królewskim odprawiać zwykły. *Skrzet. P. P.* 2, 344. Sądy za dworem królewskim, przy boku króla odprawujące się, gdzie król, relacyjne, assessorskie, dawniéj przed ustanowieniem trybunałów najwyższe, das Oberhofgericht. Pozwy za dworem naszym nie mają być dawane, tylko w rzeczach w statucie opisanych. *Vol. Leg.* 2, 1463. Taki ma być karany *salva appellatione* za dworem naszym. *Gost. Gor.* 80. Gdziekolwiek z dworem naszym rezydować będziemy. *ib.* 81. Dwór, w wiekach dawnych, zjazd króla na różne miejsca, gdzie święta uroczystsze odbywał, obywatelów zgromadzał, sprawy sądził, okoliczności powiatowe ułatwiał, igrzyska i uczty dawał; ztąd w historykach sposoby mówienia: na Wielkanoc miał król dwór w Sandomierzu, był dworem, stanał dworem. *ob. Bielsk. Kr.* — Dwór królewski, zgromadzenie u króla, pokoje, *Gall.* cercle, Cour, Cercle, Zirkel bey Hofe. Przez cały tydzień dworu nie bywa, jak tylko w niedziele i w święta. *Pam.* 84, 256. — §. Panujący, monarcha, król z swojemi, z familią lub też z swoim gabinetem, der Hof, der Regent mit den Seinen, mit der Familie oder mit den Ministern. Dwór na lato przenosi się z Wiednia do Laxenburga. Dwory zagraniczne, dwory północne n. p. przychylają się do pokoju. *Ld.* — *Gener. Collect.* Dwór = ci co we dworze mieszkają, pan i co do niego należą, jego familia, słudzy, osobliwie wyżsi, dworzanie, dworscy, czeladź, Hof, Hofstaat, Hofbediente, Höflinge, Hofgesinde. Dwór pański nietylko marszałek, pisarz, podskarbi, ale też i szafarze i urzędniki. *Gost. Ek.* 2. Starzy panowie dwór wielki chować lubili, sług, pokojowych, chłopców mnóstwo trzymali; a teraźniejsi ledwie kilku ludzi na dworze swym trzymają. *Mon.* 73, 142. Zacniejsi obywatele trzymali dwory licznością okazałe, nie dla dumy, ale dla przysługi ojczyznie. Brali do boku swego młodzież szlachecką, nie na jurgielty i podłe usługi, ale dla ćwiczenia w doskonałości i dobrych obyczajach. *Kras. Pod.* 2, 171. Przybywało mu codzień dochodów, czeladzi, dworów; tak iż jako za królem tak wiele za nim dworu szło. *Sk. Żyw.* 2, 434. Im większy jest który dwór, tym więcéj znajduje się w nim nierządów. *Zab.* 16, 13. Gdy się pan śmieje i dwór wesoły. *Groch. W.* 354. Nie składaj się z dworem, Przypłacisz tego worem. *Rys. Ad.* 41. (nie wdawaj się z dworskiemi). §. Dwór, służba dworska, Hof, Hofdienste. Na dworze cesarskim, królewskim, papieskim kto jest. *Cn. Th.* 155. Syny twoje będą komornikami na dworze króla Babilońskiego. *Bibl. Gd.* 39, 7. Teraz panowie ledwie kilku ludzi na dworze swym trzymają. *Mon.* 73, 142. — Dwór, służba dworska, życie dworskie, sposób życia dworskiego, dworstwo, dworszczyzna, Hof, Hofdienst, Hofleben, Hofmanier. Grzeczność talent nie lada, ten rad w dworach gości, Ten kształci oświecone Jaśnie Wielmożności, Ten jest cechą każdego, co się dworu ima, Co pozoru ma nazbyt, a istoty nie ma. *Kras. Sat.* 85. Kto z każdym pięknie, z nikim szczérze postępuje, Z każdego szydzić umie, tego dwór przyjmuje. *Żegl. Ad.* 206. Cnota i pokora nie ma miejsca u dwora. *Rys. Ad.* 5. Fora z dwora, kto chce w cnocie żyć. *Bardz. Luk.* 142. Idąc do dworu, trzeba cierpliwości woru. *Rys. Ad.* 18. U dworu, trzeba dobyć woru. *Dwor. D.* 3. Dwór, jak dziurawy wór, nigdy go nie napchasz. *Rys. Ad.* 12. Błogo temu przy dworze, komu pług doma orze. *Cn. Ad.* 26. Nie zawsze przy dworze gody, czasem głody. *Rys. Ad.* 43. Szerokie wrota do dworu, wązkie nazad. *Dwor. A.* 4. (łacno wleźć, trudno wyleźć). Bywał Janek u dworu, wie jak w piecu palą. *Rys. Ad.* 4. (niegruntownie z daleka tylko powziął wiadomości). — §. *Metonym.* Swoim dworem żyć, na swój sposób, samopas, nie oglądając się na drugiego, podług swego widzi mi się, auf seine eigne Hand leben, ganz nach eignem Gefallen, für sich, ohne Rücksicht auf einen andern. Nie znamy wodza, każdy swoim dworem. *Pilch. Sen. list.* 268. Mąż inszym, żona inszym dworem żyje z kim się podoba. *Teat.* 36, *c.* 76. — §. Dwór królewski, żołnierz nadworny, żołdowy, czyli poczet żołnierzy, który dawni królowie przy boku swoim utrzymywali i prowadzili na wojnę, königliche Leibsoldaten, Leibgarde. U Rzymian *triarii*, najmężniejszy huf, który ostatnią potrzebę, gdzie gwałt wyciągał, zastępował, jak u nas królewski dwór albo hetmański huf. *Macz.* DWORACTWO *ob.* Dworstwo. DWORACZEK, czka, *m. Demin.* słowa dworak. *Boh.* et *Slovac.* dworaček; z *uraganiem*, ein Höfling. Szczęśliwszy wiercipięta, dworaczek obrotny, Choć kostera, choć pijak, choć urwis istotny. *Zab.* 12, 167. *Zabł.* z pożałowaniem DWORACZYNA, y, *m.*, *n. p.* Daruj dworaczynie. *Teat.* 43, *c.* 15. DWORAK, a, *m.* zgrubiale = dworzanin, der Höfling, Hofmann, (*Boh.* dwořak *villicus*, der Meyer = dwornik). (*Slovac.* dworak, dworan; *Vind.* dvornik; *Rag.* dvoritegl, dvoran). Źlem się udał; daremniem staranie postradał, A któż się u dworaków o prawdzie wybadał! *Kras. Sat.* 85. Podgórzanin, mający dobre serce, szacowniejszy jest nad dworaka, który do wszelkich podłości skłonny. *Zab.* 16, 22. *Prov.* Muzyk muzyka szanuj; dworzanin dworaka. *Dzwon. Stat. A.* 3. *Avis* ptak, *superbia* dworak. *Dudz.* 28. *Slovac.* Ani žák, ani dworak, (ani do rady, ani do zwady). DWORAKIERYA *ob.* Dworstwo. (*DWORAZNY *ob.* Dwurazny). DWOREK, rka, *m. Demin.* słowa dwór. (*Boh.* dworek 1) *area domus*, 2) *villula*, *praediolum*). *Slovac.* dworek; *Eccl.* дворикъ; małe pomieszkanie uczciwsze, na wsi lub w mieście, ein kleiner (Herren=) Hof. Gdy mi Jejmość nie odda z pieniędzmi worka, To ja się uchwycę wioski i dworka. *Teat.* 24, *b.* 11. DWORKA, i, *ż.* żyjąca na dworze Pańskim, cf. dworzanka. *Slovac.* dworka, dworanka; *Ger.* ein Hofrauenzimmer (eine Höflinginn). Tegom ja, dworką będąc starą, Postrzegała częstokroć w potocznych jéj mowach. *Tward. Pasq.* 53. Wiesz, co gładka dziewoja, co jest ładna dworka? Raj oczu, piekło duszy, a czyściec dla worka. *Min. Ryt.* 3, 364. §. Dworka, *villica.* *Cn. Th.* dworniczka, die Meyerinn, Viehpächterinn. Dojrzeć, aby dworka i urzędnik ukazał panu pożytek z wszelakiego przypłodku. *Zaw. Gosp.* Dworka rządna bydła pilnie ma

doglądać, tak zimie, gdy na oborze, jako też kiedy na polu bywa. *Gost. Ek.* 78. DWORNICZKA, i, *ż.* DWORNICA, y, *ż.* dozorczyna folwarczna, die Hofmeyerinn, die Meyerinn. Na krowy cielne pilny ma być dozór każdéj dworniczki. *Haur. Sk.* 52. Dworniczka, gdy bydło do domu przychodzi, ma one zaraz oglądać. *ib.* 62. Przyszła do dworniczki po maślankę. *Pot. Arg.* 77. — §. Dziewka od bydła, die Viehmagd. Czy dworniczka już doiła? *Tr. Rag.* dvorkigniza *pedissequa.* DWORNIE *adv.* podług trybu dworskiego, grzecznie, sztucznie, zręcznie, nach Hof-Art, höflich, erkünstelt, geschickt. U dworu dwornie, a doma wybornie. *Rys. Ad.* 69. — *Gliczn. Wych. K.* 6, *b.* — §. Ciekawie, neugierig, vorwitzig (*Boh.* doskočne). Nikt się dwornie pytać nie ma o tajemnicach pańskich. *W. Post. W.* 5, 96. Wierzym; a dwornie się, jako to być mogło, nie dowiadujem. *Sk. Dz.* 193. Dlatego wyszli z miasta, żeby się dwornie napatrzyć mogli Pana. *Groch. W.* 204. Betsamitowie, że na skrzynię bożą dwornie patrzyli, srodze pokarani zostali. *W. Post. W.* 218. DWORNIK, a, *m.*, *§. starosta we wsi folwarkowy. *Cn. Th.* podstarości, der Hofmeyer, Hofvogt; *Rag.* dvórnik; *Boh.* dwórak, nadwornjk; *Slavon.* dvórnik; *Bosn.* duornik; *Sorab.* 1. udwornik; *Vind.* dvornik; *Ross.* дворецкій, (дворникъ oddźwierny). Z pól się wracają kosarze, żeńcy, pomdleni na poły, Którym toczonéj pociskiem maczugi Dokuczał dwornik. *Tward. Daf.* 82. — §. Zawiadowca dworski pospolitszy, gospodarz, ein Wirthschaftsaufseher auf dem Lande, (*Rag.* dvornik *servus publicus*). §. Dzierżawca dworskiéj obory, der Viehpächter. DWORNO *adv.*, po dworsku, bardzie, pyszno, chytro, auf Hof-Manier, gut hofmännisch. Tak mówiąc, pyszny Szatan krók posuwa dworno, Gardząc; lecz zawsze chytrze z bacznością pozorną. *Przyb. Milt.* 120. §. Dworno = z wielkim licznym dworem, czeladno, *Ld.* mit einem großen Hofstaate. DWORNOŚĆ, ści, *ż.* ciekawość, (*Boh.* doskočnost), die Neugierde, der Vorwitz. Dworność, ludziom przykra. *Cn. Ad.* 221. Słuchający słowa bożego z dworności, są ludzie próżni. *Lach. Kaz.* 1, 358. Żaden inny z dworności niechaj nie patrzy na te rzeczy, które są w świątnicy. *Leop. Num.* 4, 20. Wiele z tych, co się dwornością parali, znieśli księgi i popalili je. *W. Act.* 19, 19. (niepotrzebnemi naukami. *Bibl. Gd.*). §. Chytra zręczność, künstliche Arglist. Strzeż się dworności, co w słoweczku zwinnym Srogiemi godzi na serce zapędy. *Zab.* 15, 407. *Zabł.* — §. Grzeczność, *Rag.* dvornos *urbanitas*, Höflichkeit. Osieł wspinając się na pana swego, i nogami go kopiąc, rozumiał, aby to mądrze a z dwornością czynił. *Ez.* 7. *Croat.* dvornoszt, dvoransztvo; *Hung.* udvariság. DWORNY, a, e, *§. nadworny, dworski od dworu, Hof-. (*Croat.* dvoranszki, dvorni *aulicus, urbanus; Boh.* zdworný, zdworilý grzeczny; *Vind.* dvorni, dvorski, dvornoshegen, podvorski, dvorishen = dworski; *Rag.* dvorgni *exterior, Rag.* dvoran *urbanus; Hung.* udvari *festinus; Ross.* дворный dworski). I kmiecy i dworny grunt pobór ma oddawać. *Star. Vot. B. b.* Michał Gliński, marszałek dworny Litewski. *Stryjk.* 670. Chodkiewicz, hetman dworny. *ib.* 257. Urzędnicy dworni. *Vol. Leg.* 3, 39. Wszystkie stany, duchowne i świeckie, książęta, panięta i urzędnicy ziemscy, dworni, dworzanie i ziemianie.... *Stat. Lit.* 37. Dwornéj Pani, coby się wszystkim podobała, a z któréjby kształt się brać mógł wszystkich cnót z pięknością złączonych, nie było nigdy na świecie. *Gorn. Dw.* 227. eine Hofdame. Cnoty, które tak w dworzaninie, jako i w dwornéj pani najdować się mają.... *ib.* 229. (*ob.* Dworzanka). Starzy chłopy swe do posług dwornych obracali, dawszy im suknie ochędożne. *Budn. Apopht.* 90. — §. Sztuczny, pieszczony, erkünstelt, künstlich. Córki Syońskie szły i pląsały, chadzały i nogami swemi dwornym krokiem postępowały. *Leop. Jes.* 3, 16. (drobno. *Bibl. Gd.* cf. drepsić). §. Ciekawy, wszystko rad wiedzieć, przesadzający w ciekawości, nawet rzeczy, którychby nie powinien wiedzieć, (*Boh.* doskočný), neugierig, vorwitzig. Piotr, był w tym dworny, że badał się o tym, co nań nie przynależało. *Biał. Post.* 113. Przychodzili niektórzy dworni, aby się tylko przypatrowali sprawom jego świętym. *ib.* 289. Nie chciéj być tak jeszcze dwornym, byś miał pytać, co za męki będą cierpieć w piekle. 1 *Leop.* 4 *Ezdr.* 9, 13. Dworna a niepotrzebna rzecz. *Hrbst. Nauk. H.* Swych rzeczy opatrzyć nie umieją, a w cudzych bywają dwornemi. *Ezop.* 57. Chwalisz dowcip, wolnością nazywając dworną. *Hor. Sat.* 70. Dworny on; wszystkoby chciał wiedzieć; nic przed nim nie skryjesz. *Cn. Ad.* 220. Kto dworny, ten i wielomowny, *curiosus idem garrulus. ib.* 378. Dworna sikora. *Banial. J.* 3. — §. Ciekawość budzący, dowcipny, interessant, witzig. Księga ta pełna dwornych rzeczy. *Tr.* Dworne rzeczy, nie potrzebne, *non vitae, sed scholae discunt. Cn. Ad.* 220. kurieuse Sachen, die blos die Neugierde reitzen, ohne zu nützen. Nie stoję o rzecz dworną, lecz o duszę pokorną. *Żyw. Jez.* 44. — Niedworny, nieciekawy, niedowcipny, tępy, nicht wißbegierig, unwitzig, stumpf. (DWOROGATY *ob.* Dwurogaty). DWOROWAĆ, ał, uje, *intrans. niedok.*, dworską służyć, żyć na dworze, Hofdienste thun, am Hofe leben, ein Hofleben führen. *Rag.* dvoritti; *Croat.* dvoriti *famulari.* (cf. *Eccl.* вдворяюся *Graec.* ἐναυλίζομαι *aulam intro*). Takiego się dziś namnożyło próżnowania, iż każdy dworować chce, a nic nie robić. *Sk. Żyw.* 1, 42. — §. Żarciki stroić, żartować, szydzić, urągać się, przedrwiwać, Spaß treiben, spaßen, spotten. Jezus nie na to przyszedł, aby miał dworskim ludziom dworować, a kuglarstwy jakiemi krotofilić. *Żrn. Post.* 3, 777. Umiała rymować, trefnie dworować, uprząść postawę, ustrzępić mowę. *Pilch. Sall.* 49. Zacznie kto mówić od pisma świętego, Alić błaznowie wnet dworują z tego. *Bratk. H.* Już ty żartujesz i drwisz sobie zawżdy, Ba ty to ze mnie szydzisz i dworujesz. *Past. Fid.* 99. Okrutna dziewka z méj się niewoli cieszy i dworuje. *Burl. B.* 4. Własnym sam z siebie dworował językiem. *Min. Ryt.* 4, 237. Cudze wady materyą były jego dworowania. *Mon.* 70, 99. *Vind.* dvoruvanje, dvorodeshtvu = utrzymywanie dworu, die Hofhaltung. *Rag.* dvornikovati *villicari.* DWOROWNIK, a, *m.* żartowniś, szyderca, ein Scherztreiber, Spaßmacher. Te przymioty dworownikom po wszystkie czasy dawano. *Mon.* 68, 490. DWOROWY, a, e, dworski, od dworu, t. j. placu, Hof-, den Hof betreffend. *Ross.* дворовый, дворцовый, усадьбенный. Dworowe gołębie także i tym się

różnią od dzikich, że tylko lecie jajca niosą. *Sienn.* 292. DWORSKI, a, ie, należący jako część do domu dworem zwanego, należący do osób dwór składających, żyjący na dworze. *Boh.* dwořsky; *Sorab.* 1. knežoh, dworski; *Vind.* dvorni, dvorski, dvorishen, dvornoshégen; (*Carn.* dvorske, dvorliv = grzeczny); *Rag.* dvorni; *Croat.* dvorjanszki, dvorni; *Hung.* udvari; *Ross.* дворскій, дворцовый; Hof=, den Hof=, die Hofstaat, das Hofleben betreffend. Życie dworskie, *satyra. Kras. Pod.* 84. Dworski żywot, świetna niewola. *Cn. Ad.* 222. Żywot dworski, słodkogorzki. *ib.* Dworski, *per excellentiam:* monarchiczny, cesarski, królewski, książęcy, Hof=, Fürsten=, Königs=, Kaiser=. Duchowieństwo dworskie, to jest, które do dworu cesarskiego należy. *Pam.* 83, 212. Pan mój żadnego interesu dworskiego bez mojéj rady nie kończy. *Boh. Kom.* 4, 40. Dworskim ludziom nie godzi się sekretu wydawać. *ib.* 40. Człek dworski jest niewolnik polityczny. *ib.* 4, 75. Dworska odprawa, z gołemi rękami do domu. *Cn. Ad.* 223. Dworską (*sc.* służbę) służyć, jest w próżną nadzieję nędze użyć. *Cn. Ad.* 223. Kto służy dworską, nie ma opatrzenia, Takowy każdy godzien obieszenia. *Rak. Pob. A i i i.* Dworska służba *Sorab.* 2. bon.— Dworska choroba czyli franca. *Krup.* 5, 444. Dworska niemoc, którą francą zowią. *Syr.* 107. *Przymiot dworski, *contagio. Syxt. Szk.* 227. Choroba ta końska jest we wszystkim, za łaską mówiąc uczciwego uszu, dworskiéj chorobie podobna. *Hipp.* 120. die Lustseuche, die Franzosen. Dworska ospa *idem. Pot. Pocz.* 239. §. Dworski, dworny, polityczny, sztuczny, höfisch, politisch. Dworska mowność jest bezpieczna, żartująca, bezwstydliwa. *Gil. Post.* 57. §. Dworski, iego, *Subst.*, a.) dworzanin, ein Hofmann, Hofbedienter. Pan ten wiele trzyma dworskich. *Ld.* Co dworscy, co broń ta znaczy? *Siem. Cyc.* 422. — b). Stronnik dworu abo królewski, einer von der Hofparthey. Nie dowierzano jego obywatelstwu, bo go mieli za dworskiego. *Ld.* DWORSKIE, DWORSKO, *po* DWORSKU *adv.*, sposobem dworskim, układnie, grzecznie, sztucznie, auf Hof=Manier, höflich, künstlich, erkünstelt. Seneka obraził Nerona i wypadł z łaski, bo u dworu nie po dworsku się sprawił. *Pilch. Sen.* 89. Człowiek bywały umie się kłaniać dworskie. *Petr. Pol.* 194. *Facete et urbane irridere,* trafnie a dworsko się z kogo naśmiać. *Mącz.* Wymówić się dworskie jakożkolwiek. *Kosz. Lor.* 114. *b.* DWORSTWO, a, *n.* życie dworskie abo przy dworze, das Hofleben. (*Boh.* dworstwo *comitatus aulicus* = dwor; *Rag.* dvorstvo, dvoranni *cohors). §.* Dworstwo, DWORACTWO postępowanie dworskie, maniera dworska, höfische Manier. Za Zygmunta I. dworactwo Franciszka I. a nauka Leona I. stały się nam wspólną własnością. *Czack. Pr.* 2, 263. — §. Dowcipny koncept, ein witziger Einfall, Witz, Spötteley, Sticheley. Świętokractwa swoje żartami a dworstwem pokrywał. *Warg. Wal.* 9. Wszystkie dworstwa, wszystkie żartowania, szpaczkowania, kortyzacye gotów wycierpieć. *Weresz. Regl.* 118. Julian skarby kościołów brał, mówiąc dworstwem, iż ja to czynię, abyście rychléj byli zbawieni. *Biel. Św.* 60. Skarbek dworstwem idąc, wpuścił sygnet do skrzyni cesarskiej, mówiąc, idź złoto do złota. *Gwagn.* 43. Dworstwa, wydworne powieści, jakoby apophtegmata. *Dwor. A.* 1. (drwinki, żarciki, uszczypki, przekwinty). Książę Rakuzki, widząc, iż mu Polacy nie sprzyjają, nie chcąc z siebie dłuższego dworstwa stroić, cicho z Krakowa wyjechał. *Gwagn.* 70. er wollte sich nicht länger zum Besten haben lassen. Około uciech, które bywają w żarciech, średni może być nazwan żartobliwy dworzanin, a cnota dworstwo. *Petr. Et.* 109. scherzhafter Witz, (Jovialitas) = DWORACTWO *n. p.* Dworactwo dało Prokopowi przyjemną złośliwość i trafność w obronie lub naganie. *Czack. Pr.* 1, 24. (cf. *sal atticum*). — §. Na złą stronę Dworstwo = DWORAKIERYA, yi, *ż.* złe obyczaje dworskie, szyderstwo, obłuda, nieszczerość, chytrość, höfische Spottsucht, Falschheit, Arglist. Żywot swój w *dworstwiech i w szyderstwiech strawili. *W. Post. W.* 2, 349. Na tém swoją dworakieryą zasadza, żeby każdego wyśmiać. *Mon.* 71, 124. §. Dworstwo, na dobrą stronę, obyczajność, grzeczność, okrzesaność; *Croat.* dvoransztvo; Höflichkeit, Artigkeit, Manier. Sercem, urodą, dworstwem i ludzkością We wszystkim wojsku nikt go nie celuje. *P. Kochan. Jer.* 14. Płaczą cię starzy, płaczą cię i młodzi, Dwór wszystek w czerni *prze cię Kryski chodzi; Abowiem dworstwo i ludzkość przy tobie W jednymże zaraz pochowano grobie. *Papr. Koł.* 495. Dworstwo, obyczajów układność i ludzkość. *Eraz. Ob. A. Erasmi Civilitas morum* Dworstwo obyczajów dobrych, tłumaczone przez *Klonowicza.* Same dworstwa sprawiły to, iż ledwie jeden drugiemu prawdę przyjacielskie rzec może. *Modrz. Baz.* 238. DWORSZCZYZNA, y, *ż.* dworskie życie, dworskie sposoby, dworski tok, Hofleben, Hofton, Hofmanier. Arystoteles lepiéj się jeszcze znał na dworszczyznie, niż na filozofii. *Kras. Hist.* 30. Chcąc środek utrzymać między wieśniactwem a dworszczyzną, dają wsi lato a miastu zimę. *Kras. List.* 2, 24. Sztuka subtelnéj dworszczyzny, przez którą, korzystając z dobroci Pańskiéj, grożą sługi panu porzuceniem go. *Teat.* 19, *b.* 41. — §. Powinności dworowi, pańszczyzna, Hofdienste, Arbeit für den Hof, Hofarbeiten, Frohndienste. Zapłacił dziś chłop dworszczyznę zaległą. *Ld.* Odrabiać dworszczyznę. *ib.* §. Dworszczyzny, dworstwa, żarty, Scherze. Przepędziliśmy resztę czasu na zabawnych dworszczyznach u mojego prałata. *Xiądz.* 28. — §. *Collect.* Dworszczyzna, dworscy, dworzanie, Hofleute, Hofgesinde. DWORZANEK, nka, *m.*, *Demin.* słowa *Dworzanin;* dworaczek, *z przyganą* ein Höfling. Jeden z owych dworzanków dał policzek Panu Jezusowi. *W. Post. W.* 274. DWORZANIN, a, *m. Boh.* dwořenin, dwořan; *Slovac.* dworan, dworak, dwořenin; *Hung.* udvari; *Bosn.* dvoranin, dvornik; *Croat.* dvorjanin, dvornik; *Vind.* dvornik; *Ross.* дворянинъ (= szlachcic), царедворецъ; *Rag.* dvoritegl, dvoran, dvoranin; *Carn.* dvorân; ein Hofmann, Hofbedienter; ein Hofmann) ein feiner, höflicher Mann. Dworzanie, którzy dworu patrzą, *aulici. Mącz.* Dworzanie, osoby, które dla usługi państwa przyjęte są. *Gal. Cyw.* 1, 126. U króla są dworzanie. *Gliczn. Wych. F.* 4. Dworzanie książąt wielkich *Ross.* гридьба. — §. Dworzanie *in specie*, gatunek sług jurgieltowych przy dworach Pańskich szlachty, pojedynczo abo dwochnasób to jest z pacholikiem i konno

służących, którzy panom towarzyszyli, przed pojazdami konno jeździli, i t. d. między niemi pierwsi, marszałek, koniuszy, Hofcavaliere, Hofbediente. U panów teraz w Polszcze zabrali miejsce dworzan, pokojowych, kamerdynery, lokaje, laufry. *Kras. Pod.* 2, 273. §. Dalsze cieniowania: Dworzanin, nie przeto dworzanin, iż dworzaninem jest, abo że we dworze, ale że wydwornym w obyczajach, postępkach, w mowie, w głowie, w każdéj sprawie a przynależytéj sobie zabawie. *Dwor. a.* 1. Pospólstwo zowie dworzanina, który się dworem bawi, który we dworze mieszka. Wtórym sposobem teraźniejszym dworzanin jest, który łapa łaskę pańską bądź złym, bądź dobrym sposobem, (ein Höfling, ein verschmitzter Hofmann); dworzanin zaś, według starych ludzi, który szlachetnie t. j. poczciwie żyje, (ein Ehrenmann, ein Biedermann). *Petr. Et.* 14. — §. *In pejor. part.* Wstyd dworzanina nie karmi. *Rys. Ad.* 70. Osobom podejźrzanym nie ma być wolny do domu przystęp, jako są dworzanie, nierządni pacholcy, żacy, baby, które na cnotę białych głów czuwają. *Petr. Ek.* 18. §. *In melior. part.* Napisał *Łukasz Gornicki*, na wzór *Gracyana*, księgi, którym dał tytuł: Dworzanin. *Papr. Ryc.* 414. (cf. kortezan). — Dworzanin, żartowniś, jowialista, wydrwiś, ein Scherzer, ein Spaßvogel, ein feiner Gast. Około uciech, które bywają w żarciech, śrzedni może być nazwan, żartobliwy dworzanin, a cnota dworstwo. *Petr. Et.* 109. DWORZANKA, i, *ż.*, na dworze pańskim żyjąca, eine Hofdame. *Tr.* (cf. dworka) *Slovac.* dworanka, dworka. (*Ross.* дворянка = szlachcianka, *contemn.*). DWORZAŃSKI, a, ie, *a voce* dworzanin, dworski, Hofleute=, Hof=. Żywota dworzańskiego dobrze trzeba poprawić. *Modrz. Baz.* 146. Wejże tego mędrelki; jako dworzańskiego zakrawa mędrka. *Alb. z Woj.* 17. Żebyś z onemi niebieskiemi duchami dworzańską (sc. służbę) Panu służył. *Wys. Alojs.* 484. *Ross.* дворянскій (szlachecki), царедворцевъ. DWORZAŃSTWO, a, *n. collect.* dworzanie, der Hofstaat, die Hofleute. Przy ponurym królu, dworzaństwo zaniemiałe stało. *Stas. Num.* 2, 8. *Vind.* dvornu floshtvu, dvorsku sprevodishtvu; (*Ross.* дворянство = szlachta); (*Croat.* dvorsztvo, cf. dworstwo). — §. Dworska służba, Hofdienst. Dworzaństwo ustało, niema się gdzie szlachecki synek umieścić. *Kras. Pod.* 2, 274. §. Dworskie obyczaje, obyczajność, grzeczność, Hofmanier, Höflichkeit, Geschliffenheit. Wiele jest rzeczy daleko pożyteczniejszych, niż to takie wymyślone, iż tak rzekę, dworzaństwo przez się samo. *Gorn. Dw.* 320. (elegancya). DWORZEC, rca, *m.* (*Boh.* dworec, *villa*), dwór we wsi, folwark, der Adelhof, der Meyerhof, das Vorwerk. Spalili dworzec jego ogniem. *Budn.* 2 *Sam.* 14, 30. Wiedział, gdzie który towarzysz mieszkał i którekolwiek dworce w swéj każdy dzierżawie i mocy miał. *Kosz. Cyc. A.* 3, *b.* §. Podwórze, obora, der Hofplatz, der Haushof, der Viehhof. (*Rag.* dvoriscte; *Croat.* dvorische). Najazd na dom szlachecki, nie tylko na sam dwór, ale i na gumno i na dworzec, gdzie bydło i insze gospodarstwo domowe bywa chowane. *Stat. Lit.* 148. §. Dworzec = dwór stary. *Cn. Th. ob.* Dworzysko. DWORZYĆ, ył, y, *act. niedok.*, (*Boh.* dwořiti se *gestus facere*, dwořiti *in aula esse; Bosn.* duoriti; *Ital.* corteggiare; *Ross.* дворяниться, pana grać, próżnować). *Gall. faire la cour*, cholewy smalić, nadskakiwać, zasługiwać się; *Croat.* dvoriti; *Rag.* dvoritti; den Hof machen, die Cour machen. I Febe sama niekiedy, dworzyła swemu Endymionowi. *Tward. Daf.* 49. Miłuję, gamratuję, dworzę, *amo. Mącz.* — §. Sztuczek używać, fortelów, Kunstgriffe brauchen. Jezus ust swych nie otworzy, Choć cudów chce, chociaż dworzy Łeb Heroda wydworny. *Kochow. Roż.* 36. DWORZYSKO, a, *n. contumeliose:* szpetny nieforemny dwór, ein häßlicher Hof. Próżna na pióra skarga i prace bez zysku W przeklętym od poetów i bogów dworzysku. *Zab.* 9, 56. *Iżyck.* — §. Plac, grunt dworski, der Hofraum, Hofgrund. *Boh.* dwořisko. Kościół założył na dworzysku brata swego. *Biel. Św.* 243. *b.* DWORZYSZCZE, a, *n.* dworzec, folwark, der Meyerhof, (*Boh.* dwořište podworzce); (*Eccl.* дворище, подворье pomieszkanie arcybiskupie w miastach, gdzie czasem rezyduje). We wszystkich wsiach z rol, jeśli je mają, abo z dworzyszcza, płacą po dwadzieścia groszy. *Vol. Leg.* 2, 664. — 3, 50.

Pochodz. *nadworny, nadworować, przedworze, podworny, napodworny, podworze, przydworze, przydworny, zadworny, wydwarzać, wydworować, wytwor, wydworny, wydworność, wytworny, wytworność.*

DWOSPRĘŻNY *ob.* Dwusprężny. DWOUCHY, a, e, o dwu uchach, zweyöhrig; *n. p.* dzban dwouchy. *Hor.* 1, 49. *Nar.* dwojuszny. *Mon.* 75, 594. DWOSTRONNY *ob.* Dwustronny. DWUBARWIANY, DWUBARWNY, a, e, dwumastny, dwofarbisty, dwójbarwisty. *Syr.* 1452. zweyfärbig, von zweyerley Farbe. Dwubarwna topola. *A. Kochan.* 220. Dwumastny mirt. *Zebr. Ow.* 246. (*ob.* Maść). Dwubarwiane oliwki, *bicolor. Zebr. Ow.* 209. *Ross.* двулишневый, двуличный; *Eccl.* двошарный. DWUBOCZNY, a, e, o dwóch bokach, zweyseitig. *Czack. Pr.* 2, 17. DWUCIELISTY, DWOCIAŁY, DWOCIELNY, a, e, o dwóch ciałach, (cf. dwukształtny). *Slovac.* dwotelni; *Ger.* zweyleibig. Kreta, matka dwocielnego byka. *Mon.* 7, 229. (Minotaura). Dwucieliste cudo. *Brud. Ost. D.* 5. (*biformes Scillae*). *Pan* bożek dwociały, połowicą człowiek, drugą połowicą kozieł. *Otw. Ow.* 582. DWUCIENNY, a, e, z dwóch stron cień rzucający, doppeltschattig. Dwucienni mieszkańcy pasa gorącego. *Śniad. Jeog.* 139. DWUCZELNY, DWOCZOŁY, a, e, mający dwa czele, (*Dual.*, = czoła) abo twarze, *bifrons. Mącz.* zweystirnig. Dwoczoły Janus. *Otw. Ow.* 571. DWUCZĘŚCIOWY, DWOCZĘSTNY, a, e, z dwóch części, zweytheilig, *bimembris. Mącz., Eccl.* двочастный. O mnogościach ilości dwuczęściowéj. *Alg. Nar.* 61. *de potentiis binomii.* DWUCZUBY, a, e, o dwóch czubach, zweyschöpfig. *Ross.* двухохлый. DWUCZWOROGRAN, u, *m. quadrato quadratum*, abo czwarty stopień, *quarta potestas*, die vierte Potenz. *Ustrz. Alg.* 2, 7. DWUCZWOROGRANNY, a, e, *n. p.* Pomiary dwuczworogranne czyli czwartostopniowe. *Ustrz. Alg.* 2, 170. von der vierten Potenz. DWUDASZY, a, e, o dwóch dachach, doppeldachig. *Ross.* et *Eccl.* двукровный. DWUDŁONNY, DWÓJDŁONNY, a, e, na dwie dłoni. *Cn. Th.* zwey Händebreit lang, *bipalmis.* *DWUDNIE, ia, *n.* dwóch dni przeciąg; *Ross.* двудневие; eine zweytä=

gige Frist. DWUDRÓTOWY, a, e, o dwóch drótach, dwunitny, zweydräthig. n. p. pończochy dwudrótowe; Ross. двойниковый; двойникъ podwójna nić. DWUDROŻE, a, n., dwu dróg rozstanie, *bivium. Mącz.* ein Doppelweg. (cf. dwójdrogi). *Vind.* dvoipotje, dvoipotishe; *Croat.* dvoyputje. DWUDZIELNY, a, e, — ie *adv.* na dwoje podzielony, zweytheilig. Łodyga dwudzielna, *caulis dychotomus*, gdy łodyga, gałezie i najdrobniejsze gałązki na dwoje się dzielą. *Jundz.* 2, 10. Wąsy dwudzielne, *cirrhi bifidi*, na dwie gałązki podzielone. *ib.* 44. Baldaszek ziela dwudzielny. *Jundz.* 260. Stosunek dwudzielny, *subduplicata. Łesk.* 2, 103. DWUDZIENNY, *biduus. Mącz.* zweytägig. *Boh.* dwaudennj, dwaudnj; *Ross.* двудневный. DWUDZIEŚCIORAKI, a, ie, — o *adv.*, dwudziestu różnych rodzajów, zwanzigerley. DWUDZIEŚCIOTRYANGUŁ *ob.* Dwadzieściotryanguł. DWUDZIESTKA, i, *ż.*, liczba dwudziestu, dwadzieścia czego, die Zwanzig, eine Zahl von zwanzig, zwanzig Stück. Dwudziestka, jedna dwudziesta część całości podzielonéj. *Jak. Mat.* 1, 55. ein Zwanzigtheil. §. Dwudziestka, *Boh.* dwadcytka; dzieweczka dwudziestoletnia, ein Mädchen von zwanzig Jahren, (eine Zwanzigerinn). DWUDZIESTKOWANIE, ia, *n. vicesimatio*, dwudziestego karanie. *Cn. Th.* die Aushebung des zwanzigsten Mannes, z. B. zur Todesstrafe. DWUDZIESTNY, a, e, *Boh.* dwadcaterý, *vigecuplus. Cn. Th.* zwanzig enthaltend. — DWUDZIESTOCZTEROGODZINNY, a, e, przez godzin 24 trwający, vierundzwanzigstündig; *Ross.* суточный, посуточный, cf. doba. DWUDZIESTODZIENNY, a, e, *Boh.* dwadcýtidenný, dni dwadzieścia trwający, lub co dwadzieścia dni przypadający, zwanzigtägig. DWUDZIESTODWUŁOKCIOWY, n. p. drąg. *Dmoch. Il.* 2, 89. łokci dwudziestu dwóch, zwey und zwanzigellig, von zwey und zwanzig Ellen. DWUDZIESTOLETNI, ia, ie, *Boh.* dwadcetiletý, dwadcytiletý; *Sorab.* 1. dwačżeteré, o dwudziestu latach, zwanzigjährig. DWUDZIESTOŚCIAN, u, *m. icosaëdrum. Geom. Nar.* 2, 51. cf. dwadzieściotryanguł. *Solsk.* DWUDZIESTÓWKA, i, *ż.* pieniądz o dwudziestu mniejszych, ein Zwanziger; *Boh.* dwacetnik; *Carn.* dvajsétiza, dvajesetak, (*Carn.* dvajsétâk *viceturio* dwudziestnik, przełożony nad dwudziestą). DWUDZIESTY, a, e, *Boh.* dwadcátý; *Slovac.* dwacáti; *Sorab.* 2. dwažasti; *Sorab.* 1. dwačżeté, dwazety; *Carn.* dvajsete; *Vind.* dvajſeti, dvajſeteri; *Croat.* dvadeszeti; *Slavon.* dvadeseti; *Rag.* dvedeseeti; *Bosn.* dvaeseti; *Ross.* двадесятый. *Ordinal. numeri Cardin.* dwadzieścia, der Zwanzigste. *Pierwsze a dwudzieste capitulum. *Sekl.* 99. Dwudziesty pierwszy rozdział *Boh.* gedenmecýtmý; dwudziesty trzeci trimecýtmý, - czw. čtyrmecýtmý, *czwarte a dwudzieste capitulum. *Sekl.* 115 — szósty šestmecýtmý; — ósmy osmmecýtmý. DWUDZIOBNY, a, e, o dwóch dziobach, końcach, śpicach, zweyschnäblig, doppelschnäblig, n. p. młot, naczynie podkopnicze nakształt młota, mające obie głowy kończate. *Jak. Art.* 3, 290. *marteau à deux pointes.* *DWUDŹWIERNY, a, e, o dwóch drzwiach, zweythürig, doppelthürig. *Eccl.* двоедверный. DWUFUNTOWY, a, e, dwóch funtów wagę mający, zweypfündig. *Sorab.* 1. dwoyohpundowné. DWUGARNCOWY, DWUGARCOWY, a, e, dwa garnce zawierający, *bicongius. Cn. Th.* zwey Maße enthaltend. (cf. garniec). Dwugarncowa miara, *bicongium. Cn. Th.* Dwugarcowe flasze. *P. Kochan. Orl.* 1, 428. DWUGLĄD, ędu, *m.*, *parallaxis*; węgieł dwuględu *angulus parallacticus. Hub. Wst.* 304. — *N. Pam.* 19, 86. die Parallaxe. DWUGŁOSKA, i, *ż. Diphtongus. Kopcz. Gr.* 1, *p.* 4. = DWUGŁOŚNIK, a, *m. Urs. Gr.* 127. *Slovac.* dwohláska, dwogzwučka; *Vind.* dvoinik; *Eccl.* двогласный. DWUJARZMY, a, e, o dwóch jarzmach, doppeljochig. Dwujarzmych ostrowidzów strojne karki skracasz. *Żebr. Ow.* 74, *bijugum lyncium.* DWUJĘTNY, a, e, o dwóch końcach do ujęcia, cf. obojętny, an zwey Orten anfaßbar. Już stos, już ogień wielki był gotowy, Już go dwujętne miechy rozdymały. *P. Kochan. Jer.* 36. DWUJĘZYCZNY *ob.* Dwójjęzyczny. DWUIMIONY, a, e, o dwóch imionach, zweynamig; *Slovac.* dwugmený. Askanius dwuimiony, *binominis. Żebr. Ow.* 366. *DWUISTNY, a, e, z dwóch istot złożony, aus zweyen Wesen bestehend. *Eccl.* двоестественъ, *Graec.* διφυής. DWUKŁYKTY, a, e, o dwóch kłykciach, *Graec.* διχόνδυλος. *Cn. Th.* zweyknöchelig (wie die vier Finger, den Daumen ausgenommen). U nóg, u rąk cztery palce dwukłykte, wielki palec jednokłykty. *Ld.* DWUKOLE, a, *n. birotum. Mącz.* ein zweyräderiger Wagen. *Croat.* dvojkolnicza, (*Croat.* dvojkolnichàr *cisiarius).* DWUKOLNY, a, e, o dwóch kołach, zweyräderig. Dwukolny wóz nocy. *A. Kochan.* 139. — *Chmiel.* 1, 225. DWUKOLOROWY *ob.* Dwubarwny. DWUKOŃCZATY, a, e, o dwóch końcach, zweyendig. *Ross.* двуконечный. DWUKONNY, a, e, od pary koni, zweyspännig. Wózek dwukonny *ob.* Parokonny. DWUKOPYTNY, a, e, o dwóch kopytach, zweyhufig. *Ross.* et *Eccl.* двукопытный. DWUKROPEK, pka, *m.*, *duo puncta*, wyraz nowy. *Kopcz. Gr.* 1, *p.* 2. das Colon, der Doppelpunkt. *Ross.* et *Eccl.* двоеточіе, двоестрочіе. DWUKROTNY, a, e, — ie *adv.*, dwa razy wzięty, zweymal genommen. Czworogran dwukrotnéj ściany, *quadratum radicis binomiae. Ustrz. Alg.* 2, 22. cf. dwuczęściowy. DWUKSZTAŁTNY, a, e, o dwóch kształtach czyli różnych ciałach; *Eccl.* двообразный, двовидный, zweygestaltet, von zweyerley Gestalt. Dwukształtny centaur, połowicą koń, połowicą człowiek. *Otw. Ow.* 87. cf. chłopokoń. Dwukształtny Minotaur. *ib.* 306. (cf. dwójpostatni, dwucielisty). Dwukształtny Chyron. *Żebr. Ow.* 46 *et* 308. *Math.* Funkcye dwukształtne, *biformes. Śniad. Alg.* 1, 67. DWUKSIĘŻYCZNY, a, e, zweymondig. Czas dwuksiężyczny, gdy się zdaje, jakby na niebie dwa księżyce były, to jest, dwór około księżyca. *cf.* dwumiesięczny. DWULATKA, DWULETKA, i, *ż.* Co przeszłego roku urosło, zowie się latorośl; co drugiego, dwuletka. *Kluk. Rośl.* 1, 126. ein zweyjähriger Sprosse. Owca dwulatka. *N. Pam.* 8, 230. ein zweyjähriges Schaf. DWULETNI, ia, ie, dwa lata mający, *bimus. Cn. Th.* zweyjährig. *Boh.* dwauletý, dwauletnj; *Slov.* dwěletnj; *Croat.* dvoyletni; *Sorab.* 1. dwielietni, dwoyohlétné; *Sorab.* 2. dweletni; *Vind.* dvej leti star; *Rag.* dvoljetni, dvogodni; *Bosn.* duogocje; *Ross.* двулѣтный, двугодовалый. Dwuletni przeciąg *Eccl.* двolѣтіе; dwa lata bawię *Eccl.* двolѣтствую *Graec.* διετίζω. Dwuletni koń, wół, dwuletnik *Boh.* dwauletnik; *Slov.* dworočak. DWU-

ŁĄCZNY, a, e, we dwoje złączny, doppeltvereint. *Bot.* Liście dwułączne, *f. conjuncta*, gdy dwa listki prosto do siebie nasadami są obrócone. *Jundz.* 2, 36. DWULICNY, DWULICZNY, a, e, dwojakiego lica, dwojakiéj twarzy, von zwey Gesichtern; *Eccl.* дволичный. Janusz dwulicny. *Hor. Sat.* 186. §. Dwuliczna kitajka. *Rys. Ad.* 11. barwna na obiedwie strony, auf beyden Seiten geglättet. §. *moral.* Obłudny, 'licemierniczy, heuchlerisch; *Eccl.* дволичный; ztąd DWULICZNOŚĆ, ści, *ż.* fałszywość, die Falschheit. Szczerość bez żadnéj dwuliczności. *Veryf. pr.* 41., *Eccl.* дволичие *Graec.* διπροσωπία, dwulice, ein Doppelgesicht. DWULIST, DWULISTNY *ob.* Dwójlist. DWUŁOKIETNY, a, e, dwa łokcie wynoszący, zweyellig. *Boh.* dwauloketnj; *Sorab.* 1. dwoyoh wochcżowne. Czosnaczek ziołko łokietne, czasem dwułokietne. *Syr.* 707. DWUŁOPATNY, a, e, o dwóch łopatach, zweyschaufelig. *fig.* Owce dwułopatne, które po dwóch latach swoje dwa zęby zgubiły, a natomiast dwóch innych, owczemi zębami zwanych, dostały. *Wolszt.* 106. zweyjährige Schafe, Zweyschaufler. DWUMASTNY *ob.* Dwubarwny. DWUMIESIĘCZNY, a, e, *Boh.* dwaumesyčný; *Slov.* dwaměsyčný; *Sorab.* 1. dwoyohmèszaczné; *Rag.* dvomjessecni; *Eccl.* двомѣсячный. (*Eccl.* двомѣсячие *bimestre tempus*). dwa miesiące trwający, *bimestris. Mącz. distingue* Dwuksiężyczny. DWUMNOŻNY, a, e, *n. p.* Stosunek dwumnożny, *ratio duplicata. Geom. Nar.* 1, 204. — *Jak. Mat.* 1, 151. — *Łesk.* 2, 103. DWUMORZY, a, e, DWOJMORSKI, DWUMORSKI, a, ie, *n. p.* Dwumorzy Korynt *Otw. Ow.* 235. między dwoma morzami leżący, zweymeerig, zwischen zweyen Meeren gelegen. Dwumorski Istm. *Zebr. Ow.* 150. 'Dwumorzowy Korynt. *Chrośc. Ow.* 155. DWUMORZE, DWOMORZE, a, *n.*, Istm, dwomorze, kraina, co z obu boków swoich morze ma. *Otw. Ow.* 274. eine Erdzunge zwischen zweyen Meeren. DWUNASTEK, stka, *m.*, dwanaście sztuk, zwölf Stück, eine Zahl von Zwölfen. Z tysiąca osób, jeden przynajmniéj dwunastek wyprowadzić z błędu. *Mon.* 76, 237. DWUNASTKA, i, *ż.*, die Zwölf. *Boh.* dwanactka; liczba 12; we grze, dwanaście ok, zwölf Augen. *Vind.* dvanaistik, dvanaisteriza; *Eccl.* двенадесятница. §. Dwunasta część czego, ein Zwölftel, *Sorab.* 1. dwanatělk. DWUNASTNICA, y, *ż.*, część kiszki najbliższa żołądka, *intestinum duodenum. Zool. Nar.* 27. dwunastopalcowa kiszka, der Zwölffingerdarm, dwunastocalówka. DWUNASTNIK, a, *m.*, *Dodecatheon. Plin. H. N.* 25, 4. ziele powszechne na wszelką chorobę, *dicta a 12 diis majorum gentium. Cn. Th.* Zwölfgötterkraut. Siedmlist *etiam dici potest, quia septem folia habet,* Siebenblätterkraut. (*Vind.* duanaistla, dvanaister, dvȁnaistnik, apostel = apostoł, rozesłaniec, jeden z dwunastu. *Eccl.* двенадесятоначальникъ *Graec.* δωδεκαδάρχης). DWUNASTNY, DWANASTNY, a, e, *Boh.* dwanacterý; dwanaście zawierający, zwölf enthaltend. DWUNASTOCALÓWKA, i, *ż.* Kiszka dwunastocalówka, *intestinum duodenum. Perz. Cyr.* 1, 48. der Zwölffingerdarm, dwunastopalcowa kiszka, dwunastnica. DWUNASTODNIOWY, DWUNASTODZIENNY, a, e, dni 12 trwający, lub co 12 dni przypadający, zwölftägig. *Boh.* dwanáctidennj. W dwunastodniowym kursie. *Pimin. Kam.* 277. DWUNASTOKĄT, a, *m.*, *dodecangulum*, figura o dwunastu kątach i ścianach. *Solsk. Geom.* 2. ein Zwölfwinkel, Zwölfeck. Dwunastościan. *Jak. Mat.* 1, 25. DWUNASTOKĄTNY, a, e, o 12 kątach, zwölfeckig. DWUNASTOKROTNY, a, e, — ie *adv.*, w dwanaście razy tyle czyniący, zwölffach. *Eccl.* двенадесятькрать, двенадесятократно. DWUNASTOLETNI, ia, ie, — ie *adv.*, lat dwanaście mający, zwölfjährig. *Boh.* dwanáctiletý; *Eccl.* двенадесятолѣтный. DWUNASTOLISTNY, a, e, zwölfblätterig; *Eccl.* двенадесятолиственный. DWUNASTOŁOKCIOWY, DWUNASTOŁOKIETNY, a, e, zwölfellig; *Eccl.* двенадесятолакотный. DWUNASTOMIESIĘCZNY, a, e, całoroczny, zwölfmonatlich; *Eccl.* двенадесятомѣсячный. DWUNASTONOGI, a, ie, zwölffüßig, mit zwölf Füßen. *Eccl.* двенадесятоногий. DWUNASTOPALCOWY, a, e, n. p. kiszka, od długości, którą jéj pospolicie nadano, tak nazwana, *intestinum duodenum. Krup.* 2, 38. (*ob.* Dwunastnica), zwölffingerig, Zwölffingerdarm. DWUNASTOPIĄCIOKĄT, a, *m.*, *dodecaëdrum*, bryła w dwunastu pięciokątach równych zawarta. *Solsk. Geom.* 2. das Fünfundzwanzigeck. DWUNASTOŚCIAN, u, *m.*, *dodecaëdrum. Geom. Nar.* 2, 51. Dwunastokąt, ein Zwölfeck. DWUNASTOSTRUNNY, a, e, *Eccl.* двенадесятострунный *Graec.* δωδεκάχορδος, zwölfsaitig. DWUNASTY, a, e, dwanasty, *Boh.* dwanáctý; *Slov.* dvanástí; *Sorab.* 1. dwanaté, dwanaty; *Sorab.* 2. dwanasti; *Slav.* dvánaesti; *Rag.* dvanadeesti; *Croat.* dvanajszti, dvanadeszti, drugonadeszti; *Vind.* duanajsti; *Carn.* dvanajst, dvanaiste, dvanajstire; *Ross.* двенадесятый, двенадцатой, вторыйнадесять, *numer ordinal. card.* dwanaście, der Zwölfte. Dwunasta (sc. godzina) biła, es hat zwölf (Uhr) geschlagen. (*Eccl.* двенадесятодневие święta od 6go stycznia zaczynające się, w mowie prostackiéj святки *ob.* Świątki). DWUNIEDZIELNY, a, e, — ie *adv.*, przez dwa tygodnie, co dwa tygodnie, zweywöchentlich. DWUNOGI, a, ie, DWÓJNOŻNY, DWUNOŻNY, a, e, o dwóch nogach, zweybeinig. *Boh.* dwaunohý; *Slov.* dwonohí; *Sorab.* 1. dwoyohnohaté; *Rag.* dvonògh; *Croat.* dvoynog; *Bosn.* duonoggi; *Eccl.* двоногий. Bóg napełnił ziemię dwunożnemi i czteronożnemi zwierzęty. *Sk. Żyw.* 2, 424. Dwunożne bydło. *Wad. Dan.* 265. Dwunożne zwierzę. *Pam.* 85, 1, 583. DWUNITNY, a, e, dwudrótowy, z podwójnie skręconych nici, zweydräthig. Sztuka muchairu dwunitnego. *Boh. Oss.* 2., *Sorab.* 1. dwoyohnitžné. DWUOKIENNY, a, e, o dwóch oknach, mit zwey Fenstern. *Torz. Szk.* 42. DWUPALCOWY, a, e, dwupalcowa miara, *sextans pedis. Cn. Th.* zwey Finger breit oder lang. DWUPIĘDZISTY, a, e, na dwie piędzi. *Cn. Th.* von zwey Spannen. DWUPIENIĘŻNY, a, e, dwa pieniądze wynoszący, zwey Heller betragend. DWUPIĘTRY, a, e, o dwóch piętrach, von zwey Stöcken, zwey Stock hoch. DWUPIĘTRZE, a, *n.*, *albo* dwupiętry dom, dwupiętre budowanie, ein zwey Stock hohes Haus. *Cn. Th.* "DWUPŁAWY bok P. Jezusa. *Miask. Ryt.* 2, 134. z którego krew z wodą płynęła, doppeltströmig. DWUPŁCIOWY, a, e, *n. p.* Są zwierzęta dwupłciowe, *hermaphroditi*, z których każde ma oboją płeć razem; jak ślimaki. *Zool. Nar.* 72. beyde Geschlechter habend, Zwitter. Rośliny, które mają w kwie-

cie prąciki razem i słupki, zowią się roślinami dwupłciowemi, *hermaphroditae. Bot. Nar.* 115. *Ross.* двуснастный. DWUPŁODNY, a, e, *Eccl.* двоплодный *Graec.* *δίκαρπος*, *duplicem fructum gerens.* DWURAMIENNY, a, e, o dwóch ramionach, zweyarmig. Kiedy nieruchomy punkt dźwigni przypada między miejscami, na których ciężary wiszą, to takową dźwignią nazywają dwuramienną, *vectis heterodromus. Hub. Mech.* 77. DWURAZNY, DWORAZNY, a, e, dwa kroć powtórzony, na dwa zawody robiony etc. zweymal gemacht. Dworazny *duplex. Urs. Gr.* 184. Dwurazna potęga, *geminae vires. Żebr. Ow.* 310. Przednie piwo Krakowskie, marcem albo dwurazném nazwane. *Śleszk. Ped.* 206. t. j. dwuwarowe, dupeltowe, Märzbier, Doppeltbier. — §. Karczmarz z szkodą bliźniego krétki zażywał dwuraznéj. *Pot. Jow.* 68. t. j. dwie kreski za razem piszącéj, żłobkowatéj, Kreide die zwey Striche auf einmal schreibt; hohl ausgeschnittene Kreide. §. *moral.* Na dwoje, obłudny, doppelzüngig. Nieszczerzy ludzie i dwurazni, Co nietylko serc z ustami nie zgodzą, Lecz złości skryte farbą cnot ogrodzą. *Chrośc. Job.* 160. §. Dwurazna progressya = geometryczna, die geometrische Progression. DWUROCZNY, a, e, dwuletni, zweyjährig. *Slov.* dworoči; *Subst.* dworočak. *DWURODNY Bacchus, *bis genitus. Żebr Ow.* 64. zweymal gebohren. (*Eccl.* двоюродный *consobrinus*). DWUROGI, a, ie, o dwóch rogach, zweyhörnig. *Rag.* dvorogh, dvoroxni, dvoroxaz; *Eccl.* двopoгiй. DWUROŻNY, DWUROGATY, *id.* (*oppos.* jednorożny, jednoróg, jednorożec), zweyhörnig. Dwurożni Faunowie. *Chrośc. Ow.* 43. Dwurogie widły. *Otw. Wirg.* 411. (o dwóch końcach, śpicach). Dwuroga czapka. *Odym. Św. G.* 3. Dwurogata infuła. *Zygr. Pap.* 4, *b.* Dwurożny kapelusz. *Zab.* 12, 61. na dwa rogi złożony, zweyspitzig, zweyeckig, zweykrämpig, zweystützig. DWURURNY, DWÓJRURNY, a, e, o dwóch rurach, zweyröhrig, doppelröhrig, mit zwey Läufen (von Schießgewehren). Kazałem strzelcowi dwururną Pańską fuzyą nagotować. *Teat.* 1. *c.* 26. Nabijam zaraz dwójrurną fuzyą. *ib.* 33, *d.* 40. (*ob.* Dupeltówka). DWURZĘDNY, DWURZĘDOWY, a, e, o dwóch rzędach, zweyreihig, zweyzeilig. Dwurzędny jęczmień, u którego tylko we dwa rzędy w kłosie rodzi się ziarno, zowią plaskur. *Haur. Sk.* 15. (cf. czwartak, sześciorak). Łodygi dwurzędowe *caules distichi*, dwoma sobie przeciwległemi rzędami na pniu osadzone. *Jundz.* 2, 11. Liście dwórzędowe, *f. districta*, z dwóch przeciwnych stron wyrastające. *ib.* 2, 21. DWUSAŻNY, a, e, na dwa sażnie, zweyklafterig. *Zab.* 15, 366. DWUŚCIENNORÓWNY trójkąt, mający dwie tylko ściany równe. *Solsk. Geom.* 16. ein gleichschenkliches Dreyeck. DWUSETNY, DWÓCHSETNY, a, e, *ordin. num. card.* dwieście; *Boh.* dwaustý; *Slov.* dwosti; *Bosn.* duistoti; *Rag.* dvostotni; *Ross. et Eccl.* двусотный; po sto dziewięć dziesiąt dziewiątym następujący, der Zweyhundertste. §. Dwieście w sobie mający. *Cn. Th.* zwey hundert enthaltend. W dwóchsetnéj strojnych dworzan szedł paradzie. *Hor. Sat.* 30. DWUSIECZNY, a, e, obosieczny, zweischneidig. Dziesięć siekier dwusiecznych, dziesięć prostych kładzie. *Dmoch. Il.* 2, 315. DWUSKŁADNY, a, e, z dwóch złożony, aus zweyen zusammen gesetzt, zwiefach. Dwuskładne poruszenie, *motus compositus*; pojedynkowe poruszenie, *simplex. Pilch. Sen.* 177. DWUSKRZYDLASTY, DWUSKRZYDŁY, DWUSKRZYDELNY, a, e, o dwu skrzydłach, *pr. et tr. Ross.* двукрылый; *Eccl.* двокрильный; zweyflügelig. Ptaki dwuskrzydłe. *Ld.* Szyk wojska ukosny dwuskrzydelny. *Jak. Art.* 2, 488. §. *fig.* Drzwi dwuskrzydlaste, rozchodzące się, Flügelthüren, (cf. czworoskrzydłe drzwi). *Ross.* створчатый. DWUSŁOWNY, a, e, dwujęzyczny, nieszczéromówny; *Rag.* dvoslóvni, dvorjecni; *Vind.* dvoinokasen; doppelzüngig, zweyzüngig, arglistig. Dyakoni mają być męże stateczne, nie dwusłowne. *Budn.* 1 *Tim.* 3, 8. (nie dwoistego słowa. *Bibl. Gd.*). §. *Math.* Przez różniczkę dwusłowną rozumiemy takie wyrażenie, w którym ilość najbardziéj poskładana, jest jakimkolwiek bądź stopniem ilości dwusłownéj. *Jak. Mat.* 3, 91. — DWUSŁOWNOŚĆ; *Rag.* dvoslovje, dvorjecje. *DWUSŁUPIE, ia, *n.*; *Eccl.* двостолпіе; *Graec.* *διάστυλος*. DWUŚPICZASTY, a, e, — o *adv.*, o dwóch śpicach, doppelspitzig, zweyspitzig; *Boh.* dwaušpičaty. DWUSPOJNY, a, e, — ie *adv.* z dwóch spojony, dwuskładny, doppelt zusammen gefügt, zwiefach. Dwuspojne słowo, dwusłowie, dwóchsłów, słowo z dwóch składane. Podobnież trójspojne, czworospojne, trójsłowie, czworosłowie. DWUSPRZĘŻNY, a, e, dwujarzmy, *bijugis. Urs. Gr.* 166. doppelspännig. DWUSTOPNY, a, e, o dwóch stopach, na dwie stopy, zweyschuhig, zweyfüßig. *Ross.* двустопный. *Hor. Sat.* 211. Dwustopna miara, *dipondium. Cn. Th.* DWUSTRONNY, a, e, — ie *adv.*, na dwie strony, obostronny, zweyseitig, doppelseitig, wechselseitig. Wzruszenie ziemi było różnego rodzaju, t. j. wirowate, poziemne i dwustronne. *Pam.* 83, 2, 494. Ugoda dwustronnie obowiązująca. *Gal. Cyw.* 3, 178. DWUSTRZYŻKA, i, *ż.* wełna od takich owiec, które po dwa razy na rok strzygą. *Kluk. Żw.* 1, 271. (*ob.* Jednostrzyżka), Wolle der zweyten Schur. *DWUŚWIECZNIK, a, *m.*, lichtarz o dwóch ramionach, o dwóch świecach; *Ross.* двусвѣщіе; ein Doppelleuchter, mit doppelten Armen oder Lichtern. DWUSYLLABNY, a, e, — ie *adv.*, dwuzgłoskowy, o dwóch syllabach czyli zgłoskach, zweysylbig. *Slov.* dwogslowkowité; *Ross.* двусложный. DWUSZEŚCIOGRAN, u, *m.*, *cubocubus*, abo stopień szósty. *Ustrz. Alg.* 2, 7. die sechste Potenz. *DWUSZOSTNY, a, e, — ie *adv.*, dwunastny, zweymal sechs enthaltend, doppelsechsig. Z dwuszostnych apostołów jeden. *Chodk. Kost.* 12. DWUTULNY Basza, dwubunczuczny, zaszczycony bunczukiem o dwóch ogonach końskich, ein Bascha von zwey Roßschweifen. *Kłok. Turk.* 61. DWUTYGODNIOWY, Dwuniedzielny, a, e, — o *adv.*, dwa tygodnie trwający, co dwa tygodnie przypadający, zweywöchentlich. DWUTYSIĘCZNY, a, e, — ie *adv.*, dwa tysiące dopełniający lub zamykający; *Boh.* dwautisýcý; *Ger.* der Zweytausendste. DWUUCHY *ob.* Dwójuszny. DWUWARGOWY, a, e, o dwóch wargach, zweylippig. *Bot.* Kielich dwuwargowy, *bilabiatum*, gdy ma dwa głębokie wcięcia. a każdy przedział jest ząbkowany. *Jundz.* 2, 68. DWUWIECZNY, a, e, — ie *adv.*, dwa wieki zamykający, dwusetny, zweyhundertjährig. Gdyby przynajmniéj to upłynne życie Chociaj dwuwieczna obej-

mowała sfera. *Zab.* 9, 308. *Zabł.* Dwuwieczny zakon Lojolistów. *Zab.* 12, 234. DWUWIOSŁOWY, a, e, o dwóch wiosłach, zweyruderig. *Ross.* двувесльный; *Eccl.* двовесльный *biremis.* DWUWYKŁADNOŚĆ, ści, *ż.*, obojętność, podległość dwojakiemu wykładowi, Zweydeutigkeit, Doppelsinnigkeit. W pisaniu unikaj wszelkiéj dwuwykładności. *Jak. Mat.* 3, 15. Ciemne i dwuwykładności podległe przepisy. *Teat.* 45, *d.* 12. *Ross.* двусмысленность. DWUWYKŁADNY, a, e, — ie *adv.*, różnie wykładać się mogący, obojętny, zweydeutig, doppelsinnig. Ciemne i dwuwykładne wielomostwo. *A. Zam.* 6. Dwuwykładne chytre odpowiedzi. *Teat.* 45, *d.* 46. *Ross.* двумысленный. DWUZĄB, ęba, *m.*, cokolwiek o dwóch zębach, *ob.* Dwójzęby; *Rag.* dvozubja; ein Zweyzahn, Doppelzahn. §. *Botan.* Ziele *bidens Linn.* Zweyzahn, Gabelkraut. Dwuząb trójdzielny, *tripartita bid.*, *Ross.* череда; zwisły *cernua*, najmniejszy *minima. Jundz.* 406. DWUŻENIEC *ob.* Dwójżeniec. DWUZŁOTÓWKA, i, *ż.*, pieniądz dwa złote zamykający, ein Zweyguldenstück. Dwuzłotówka Polska, $^{1}/_{40}$ grzywny Kolońskiéj. *Łesk.* 2, 86. DWUZNACZNOŚĆ, ści, *ż.*, dwuwykładność, obojętność, die Doppelsinnigkeit. *Vind.* dvoinopomenitnost, dwoinokasnost. DWUZNACZNY, a, e, — ie *adv.*, dwuwykładny, obojętny, zweydeutig. (*Vind.* dvoinopomeniten, dvoinokasen). Zeno dwuznacznem słowem galił na oszukanie. *Pilch. Sen. list.* 2, 361. DWUŻON *ob.* Dwójżeniec. *DWUŻYWOTNY, a, e; *Eccl.* двожизненный *Graec.* δίζωος, zweylebig.

D Y.

DYABEŁ, DYABOŁ, bła, *m.*, czart, bies, szatan, zły duch, czarny anioł (czarny bóg), czarny, (cf. wróg, arcywróg, Pan Piórkowski, Mazur, Niemiaszek, (cf. *Ger.* der Deutscher, der Deuker, cf. die Schweden), pokusa, latawiec, mara, marchołt, matołka, licho, kat, kaduk, choroba, nieszczęście, boruta, ćma, wciornastek, (cf. *Ger.* der Tausend), (*jabłko, diachel, dyasek, dyaszek, didko), der Teufel, der Schwarze, u. s. w.; (*Boh.* et *Slov.* ďabel, ďas, obluda, zły duch, přjstrach, rarach, rarašek, (cf. raróg); *Sorab.* 1. diabol, dyabow; *Rag.* djaval, hudòba, (cf. chudoba, chudy; *e contr. vero apud Persas, Tatar. etc.* chuda, chytya *Deus*, cf. Gott, gut), vragh, sotôna, nâpast, strascnosilnik hudobski, necisti duh, duh zli, napasnik, zarni duh; *Croat.* djaval, vrag, vrak, szotona, hudich, napasztnik, szumrak, malik, skrapecz, zlódi, paklenik; *Dal.* diaval; *Bosn.* diavao, sotona, vrág, pogan, hudoba; *Carn.* hudizh, hudoba, slodi, sludi, slomk, slumk, vrag, pèfs, rarashk; *Vind.* ſaton, poshtalenz, slumek, fupernik, vrashnik, hudizh, sludei, vrag; *Slav.* vràg; *Ross.* діаволъ, синецъ, сатана, чертъ, бѣсъ, некошной; *Eccl.* днаволъ, злоначальникъ, мироудръжитель, всселукавый; *Graec. Lat.* διάβολος; *Turc.* diofs; *Pers.* diuw). Dyaboł etymologicznie z Greck., potwarca, obmawiacz. *Eraz. Jęz. T.* 6. *Kras. Zb.* 1, 235. Którzy się zwali aniołami przedtym, przez grzéch dyabłami zostali. *Kulig. Her.* 62. Kto czyni grzech, ten ze dyabła jest; bo dyabeł od początku grzeszy. 1 *Leop.* 1 *Joan.* 3, 7. — *Prov. Phras.* Gorszy od dyabła. *Teat.* 55, *d.* 18. Brzydka, jak djaboł z piekła. *ib.* 30, 36. Nie tak szpetny dyabeł, jak go malują. *Rys. Ad.* 48. (gorzej rzecz wystawują, jak jest). Straszniejszy dyaboł w farbach, niż w saméj istocie. *Zab.* 11, 388. (nie każdy kąsa, co wąsami trząsa). Nie maluj dyabła na ścienie, być się nie przyśnił. *Rys. Ad.* 39. (nie budź licha; psa nie drażnij; nie wyciągaj wilka z lasa; nie igraj z ogniem, nie żartuj). Bogu służ, a dyabła nie gniewaj. *Rys. Ad.* 3. *Teat.* 22, *b.* 111. (dogadzaj każdemu). Dyabłu dwie świeczki, bogu jedna. (złemu więcej nadskakują). Ni bogu świeczki, ni dyabłu ożoga. *Pot. Jow.* 188. do niczego, ni śmierdzi, ni pachnie, (*ob.* Ożog). Dyabeł nie śpi. *Archel.* 2, 37. (zawsze się strzeż, przygoda za pasem, zawsze coś knuje, warzy). Gdzie dyabeł nie może tam babę pośle. *Budn. Ap.* 3. (*ob.* Baba). Dyaboł raz baŕankiem, drugi raz wilkiem. *Biał. Post.* 245. (gdzie nie staje wilczej skóry, tam lisiej nadstawia; gdzie nie przeskoczy, tam podłazi). *Prov. Vd.* Kader hudizh je biu boun, je biu brumnosti vefs poun; kumei je on sdrau postau, je kak' prei hudizh ostau. Kiedy dyabeł był chory, był wszelkiej nabożności pełen; skoro zdrów został, jak pierwej dyabłem był. (cf. wilcza pokora). Wie dyaboł dyabła. *Bratk. D. b.* (kto sam w piecu lega, drugiego ożogiem maca; zna swój swego). Trafił dyaboł na poganina. *Rys. Ad.* 67, (swój na swego). Dyabła na dyabła wsadził. *Teat.* 18, *b.* 15. (klin klinem wybił, cf. trafiła kosa na kamień). Nie ma dyabeł cząstki w raju. *Sk. Dz.* 377. (nie licz go do poczciwych; nie tu go szukaj; nie tu on doma; nie tu mieszka, nie z tego cechu, Saul unter den Propheten). Potrzebny, jak dyabeł w Częstochowie. *Zabł. Zbb.* 41. *Teat.* 32, *b.* 88. (jak Piłat w kredzie; piąte koło; *Vind.* taku trebi, kaker tern v'peti). Dyabła się nie boi, kto przy krzyżu stoi. *Żegl. Ad.* 54. (cnota puklerz; cnotliwy bezpieczny). Przy kościele ma dyaboł kaplicę. *Rys. Ad.* 16. (złe wszędzie nęci). Milczał, jak zaklęty dyabeł. *Teat.* 11, *b.* 60. Dyaboł rogaty. *Teat.* 43, *c.* 84. rozsochaty. — Dyabeł Wenecki; bądź od maszkar zapustnych Weneckich; bądź to, co Kartezyańskie dyabły, (o których niżej), że po wsiach kupują się od Włoskich kramarzów. *Oss. Wyr.* Różno dyabła malują. *Pot. Arg.* 742. (w Polszcze w Niemieckim stroju; w Niemczech w czarnej barwie, we Włoszech w ognistej, Murzyni w białej). — *Dicter.* Dyabeł nie chciał być kucharzem, furmanem, mamką; ale młynarskim wieprzem, urzedniczym koniem i księżą kucharką. *Rys. Ad.* 11. Doktor kiedy uléczy, dobry jak bóg; kiedy się nadgrody upomina, zły jak dyaboł. *Rys. Ad.* 35. Dyabeł w swej postaci, książka Jana *Bohomolca* przeciw zabobonom, dała powód do wielu sposobów mówienia: n. p. Chwała bogu, że teraz na swej mocy traci, Skoro z druku wyleciał *dyabeł w swéj postaci. Zab.* 16, 154. — *Variae phras.* Dyabłu duszę oddał. *Jabł. Ez.* 160. (bezsumienny). Tłucze się jak dyabeł po piekle. *Oss. Wyr.* (jak Marek; niespokojny). Jak dyabeł na dobrą duszę, na bogatych paniczów czatuje.

Teat. 7, *c.* 19. — *Transl.* W tym pismie dyabeł mieszka. *Sk. Dz.* 829. (niebezpieczne, łapka na sumnienie). Dyaboł to własny, i na pustkach zwady znajdzie. *Birk. Zb. D. b.* Siedzi pod figurą, a dyabła ma za skórą (świętoszek i obłudnik). To jest cały dyabeł ten chłopiec. *Teat.* 17, 38. (przebiegły). Dyabeł, nie koń, wziął na kieł! *Teat.* 17, *b.* 24. (istny dyabeł, niepoczciwy, zły jak dyabeł). W starym piecu dyabeł pali. *Teat.* 8, 58. (pokusa na starych, *cf.* im kot starszy...). Czy się w to dyabeł wplątał. *Teat.* 45, *b.* 79. (nieszczęściem się nie udało). Dyabli mię w ten dom wnieśli! *Teat.* 30, *b.* 140. Wciornaścy mię dyabli tu wnieśli. *ib.* 142. (nieszczęście, kaci, kaduk, choroba). Koniecznie mi pieniędzy potrzeba, żeby dyabeł na dyable, ja je muszę mieć. *Teat.* 22, 40. Żeby dyabeł na dyable stanął. *ib.* 22, *b.* 77. (żeby jak najtrudniej przychodziło; niech kosztuje co chce). I dyabłu ją z gardła wydrę. *Mącz.* (by też najsroższemu; samej śmierci ją wydrę). Chodzą jak lwi, snadźby się mogli i z dyabły łamać. *Rej. Zw.* 185, *b.* (i z smokami, z dziewięćsiłami). Co dyabeł zgubi, to my znajdziem. *Rys. Ad.* 6. (zgoła nic). Mówić, co dyabeł każe. *Mącz.* (wszystko złe; ostatecznemi słowami kogo wybuzować). Dyabeł go chyba dogoni. *Teat.* 10, 82. (żaden człowiek). O nim dyabeł nie wiedział, gdzie się podział. *Teat.* 30, 36. (zgoła nikt, nawet i dyabeł nie, cf. kat go wie, kaduk go wie, cf. bóg wie). Ma dyabła, który mu o wszystkim donosi. *Teat.* 25. *c.* 59. Musi mieć dyabła w sobie, *ib.* 20, *b.* 190. (przyrodzonym trybem to się dziać nie może, cf. inkluz; es geht nicht mit rechten Dingen zu). Ma dyabła w nosie. *Dwor. E.* 2. (węchu tęgiego, szczwany, kuty, szpakami karmiony, kos). Jak przed dyabłem ucieka przede mną. *Teat.* 21, 107. (stroni jak od zgniłego psa). Jak dyabła tego cierpieć nie mogę. *Teat.* 30, 35. Dać we dyabły, porzucić do dyabła, oddać dyabłu, zum Henker fahren lassen. Dajże we dyabły te sprosne wykłady pisma. *W. Post. W.* 355. Nie mogąc dłużej wytrwać, chce wszystko dać we dyabły. *Gorn. Dw.* 311. — Ki dyabeł, jaki dyabeł, jakiż dyabeł, kto, któż, welcher Teufel, wer Teufel. Kiż dyabeł znowu go tu niesie! *Bardz. Tr.* 29. Coż to? czy ki dyabeł mię zaślepił? *Tręb. S. M.* 109. Ki dyabeł za cię ręczył? *Cn. Th.* (nie ręczyłem, nikt nie ręczył). — *Similiter.* Dyaboł tobie do tego, *quid tua id refert? Mącz.* (co ci do tego? bynajmniej, wcale nic, cf. kat). A mnie dyabli do tego, co teraz we Francyi.... *Gaz. Nar.* 1, 16. — *Interject.* Dyabła! u dyabła! beym T.... Lecz dyabła prawda, próżnom na to ostrzył zęby. *Teat.* 43, 3. (zaiste, nic pewniejszego). A to co? u dyabła! *Mon.* 74, 359. — *Adverbialiter* Jak dyabeł, mocno, tęgo, potężnie, wie der Teufel, verteufelt, teufelisch. Kocha ją, jak wszyscy dyabli, alias mocno. *Teat.* 6, 53. Śmierdzi, jak sto dyabłów. *Zab.* 13, 64. Za dyabła, za dyabły, ze dyabły, po dyable, po dyabelnemu, dyabelnie, za katy, teufelisch, ganz verteufelt. Po dyable nas uczcił, źle nas uczestował, *male nos tractavit. Macz.* Uderzenia w głowę, są za dyabły niebezpieczne. *Teat.* 30, *c.* 91. Za dyabła, za dyabły go zażył, chytrze, gracko, z mańki. *Oss. Wyr.* Za dyabły mu tém dopiekę. *Zab.* 15, 191. (haniebnie, kaducznie). Szkolny Muz pokarm ze dyabły niesyty. *Teat.* 43, *b.* 42. — *Aliter* Za dyabła, po dyabła, po dyable, dyaboł po tém, dyabłu się godzi, dyabła warte, na nic, nic nie warte, das taugt den T...., das ist den Henker werth. Dyaboł po łyżce, kiedy niema co jeść. *Dzwon. Stat. A.* 3. Dyaboł po cnocie, kiedy pilniéj kożucha na zimę. *Dwor. D.* 2. Kiedy niema czym płynąć, po dyabła mi wiosła! *Zabł. Amf.* 4. To dyabła warto. *Teat.* 7, *d.* 11. Gładkość bez cnoty stoi za dyabła. *Papr. Przy. B.* 3. Żołnierze tacy dyabłu się godzą. *Rak. Pob. B.* 2. Rycerz, jak się jął sierpa, tak wszystko po dyable. *Pot. Pocz.* 29. (źle, nic nie warte, nic potém, ist alles beym T....). W tym przeklętym miejscu, wszystko idzie po dyable. *Teat.* 11, *b.* 94. Po dyable sprawa. *ib.* 22, *b.* 56. (dyabelska, fatalna). Co nagle, to po dyable. *Teat.* 29, *c.* 69. (co nagle, to źle. *Żegl. Ad.* 42.). — *Interrog.* Za dyabła to mam robić? po kiego dyabła? czemu, na co? nie ma przyczyny! — *Aliter* Z dyabłem, za pomocą dyabelną, czarami, czarnoksięzko, nieludzko, mit Hülfe des T.... Z dyabłem owo ogromne zamczysko musiał był zbudować, kto go założył. *Oss. Wyr.* — *Imprec.* Klnie i dyabłom oddaje. *Jabł. Ez.* 184. Począł na nich dyabłami rzucać. *Nar. Chod.* 1, 147. Gdy nie pożyczy, sto dyabłów mu liczy. *Dzwon. B.* 2. — *Imprecat.* Porwono dyabłu! *Mat. z Pod. A.* 2. (cf. porwon). Żeby go dyabli porwali! *Teat.* 52, *c.* 26. Niech cię tam dyabli wezmą. *Teat.* 55, *b.* 7. Zjedzże dyabła! *ib.* 30, *c.* 49. Bodaj cię dyabeł miał z takim uporem! *Teat.* 33, *c.* 33. Ale do wszystkich dyabłów słuchaj! *Teat.* 24, *c.* 76. Idź do regiment dyabłów! *ib.* 10, *e.* 46. (*Vind.* jidi pelizi v'rit). U trzysta dyabłów. *Teat.* 22, 24. Milion dyabłów. *ib.* 33, *c.* 17. sto dyabłów, sto kroć dyabłów, sto tysięcy, sto kroć milion, kroć set, ćmę dyabłów, sworę, kopę, beczkę dyabłów, wściornastcy dyabli. *Germani non incipiunt imprecari a* sto dyabłów, *sed statim a* tysiąc. — *Ellipt. omisso Subst.* U milion kroć sto tysięcy, cóż to! *Teat.* 30, 35, — § II. Dyabli Kartezyusza, Weneckie pół dyable, nurki, osobki szklanne, podnurzające się. *Hub. Wst.* 202. Carthesianische Teufelchen, Täucherchen. DYABEŁEK, łka, *m. zdrbn.*, pokuska, czasem dziecko trefniś, figlarczyk, szczebiotek zabawny, ein kleiner Teufel, ein Teufelchen, *Croat.* vràsich. *pr. et tr.* A ta Anielka, ten kręcony dyabełek, zwaliła mię kością w łeb, aż mi guz nabiegł *Teat.* 22, *b.* 55. DYABELNY, a, e, DYABELNIE *adv.*, DYABELSKI, a, ie, DYABELSKO, po dyabelsku, *adv.*, DYABLI, a, e, DYABLE *adv.*, od dyabła, Teufels-; (*Boh. et Slov.* ďabelský; *Sorab.* 1. dyabowski; *Ross.* дiавольскiй, дiаволъ; *Croat.* vrasji; *Rag.* hudobski, hudòbni, djavaoski, djavogli, vraxij, sotonski; *Bosn.* diavaoski, vrasgji, hudobni; *Vind.* ſatanski, poshtalenski, vrashji, hudizhou, hudizhen, slodejou, slomikou). Królestwo dyabelskie burzą, a proporce Chrystusowe rozpościerają. *Birk. Dom.* 41. Szaleństwo dyabelskie, abo demonomania. *Krup.* 5, 616. Cała rzesza dyabla. *Przyb. Ab.* 147. Wyrwał nas z dyablej mocy. *Pieśn. Kat.* 82. Dyabel-

skie gówno *ob.* Czartowskie łajno, *assa foetida.* — Musztarda dyabla, maść z czosnku na parchy. *Dyk. Med.* 1, 635. §. *Fig. tr.* Kaduczny, niezwyczajny, nadzwyczajny, verteufelt, teuflisch, ganz außerordentlich. U tych fornalów mina dyabla. *Teat.* 3, 76. (straszna, lwia). Dyabelnego mu napędziłem strachu. *Teat.* 5, *e.* 58. Strzelam dyabelnie, dlatego wszyscy mnie się boją. *ib.* 29, 24. Dyabelski człowiek, (przebieglec, kuty na cztery nogi, kaduczny łeb; do wszystkiego). Tu trzeba dyabelnego obrotu. *Teat.* 43, *c.* 17. *Wyb.* Dyable się wykręcał. *ib.* 28, *b.* 8. (zręcznie, sztucznie, cf. sianem). Dyabelskie szczęście ma, iż go wszystkie białegłowy miłują. *Gorn. Dw.* 304. (nadzwyczajne, opętane, niepojęte). Dyabelnie się w niej zakochał. *Teat.* 30, *c.* 84. (za kąty, bez przykładu). Dyabelna to sprawa z jurem. *Teat.* 1, *b.* 10. (fatalna, niebezpieczna). Ta Wc Pani sprawa dyabelnie źle pójdzie. *ib.* 9, 30. A to dyabelna rzecz, że jak człowiek raz umrze, już więcéj nie wstanie. *ib.* 15, 36. Takie żądanie dyabelnie drogo mogłoby mnie kosztować. *Teat.* 30, *b.* 83. DYABELSTWO, a, *n.* rzeczy, sprawy, skutki dyabelskie, Teufelswerk, Teufeley; *Boh.* ďabelstwj; *Sorab.* 1. dyablisko; *Ross.* дьявольщина; *Vind.* hudizhnia, hudizhnost, slodeinost, hudirjost; *Croat.* vragulia; *Dal.* opachina; (*Eccl.* діявольство, оболганіе, potwarz; діавольствую, *Graec.* διαβάλλω, potwarzam). Kołtuny częstokroć tak okrutne są, iż pospólstwo widząc je, za dyabelstwo ma. *Krup.* 5, 618. Zbory te bałwochwalstwem i dyabelstwem śmierdzą. *Birk. Ex. B. b.* Dyabelstwo, nielada wykręt, matactwo, cygaństwo niepospolite, ein Teufelskniff. W tym wszystkiém jest jakieś niepowszednie dyabelstwo. *Oss. Wyr.* §. *Collect.* Dyabelstwo = dyabły, ogół dyabłów, czartów, die Teufel. Narody te dzieci swoje ofiarowały dyabelstwu. *J. Kchan. Ps.* 160. Zabieżeli Jezusowi dwaj, mając dyabelstwo. *Leop. Math.* 8, 28. (opętani. *Bibl. Gd.*). Zwolennicy wypędzali dyabelstwa. *Karnk. Kat.* 253. DYABLĘ, ęcia, *n.*, DYABLĄTKO, a, *n. zdrbn.* ein junger Teufel, ein Teufelchen; *Ross.* дьявольщина. Są dyablęta wcielone. *Boh. Dyab.* 2, 156. Powstaje na mnie tysiąc biednych dyabląt, żyjących z kałamarza. *Teat.* 20, *b.* 194. DYABLI, DYABLE *ob.* Dyabelny. DYABLICA, y, *ż.* baba zła jak dyabeł, ein Teufelsweib; *Ross.* чертовка. Po ślubie nie długo znać dała, Że równej sobie dyablicy nie miała. *Jabł. Ez.* 200. Idź na wieczne zginienie dyablico niepoczciwa! *Teat.* 1, 136. DYABLIK, a, *m.* 1.) i. q. Dyabełek *qu. v.* — 2.) *Botan.* Większe obrazki Aaronowe zowią dyablik, bo mają korzeń kąsający. *Sien.* 80. Dyablika abo ś. Jana głowy korzenia, żaden człowiek przez jego kąsanie nie może jeść *ib. ob.* Gwiazdeczki. DYABLISKO, a, *n.* dyabeł nad dyabły, biesisko, czartosko, niezgrabny dyabeł, ein ganzer gemachter Teufel; ein plumper ungeschlachter Teufel. DYABŁOWY, a, e, do dyabła należący, Teufels= dem Teufel eigen; *Ross.* діаволовъ, діаволъ. Dzieci dyabłowe. *Budn.* 1 *Joan.* 3, 10. (dzieci dyabelskie. *Bibl. Gd.*). Uczynki dyabłowe. 1 *Leop.* 1 *Joan.* 3, 7. *DYABOLISTA, y, *m.* Naszego wieku zjawiła się sekta dyabolistów, *daemoniaci*, którzy losy puszczają, mają na sobie piątna dyabelskie; jest ich na 600 tysięcy po Francyi. *Birk. Ex.* 9. Teufelsbanner. DYACHEŁ, chła, *m.*, DYASEK, ska, *m.*, *DYASZEK, dyabeł, der Teufel, der Deutschker, der Deuker; *Boh.* ďas, staročeske slowo, obluda, zly duch, přistrach. Kto ma być u *dyaszka, zgorszy się z pacierza. *Pot. Jow.* 232. Dyaskaś tam miał czynić! *Cn. Th.* 85. Co mi za nawy wymyślasz? cości się o nawach śniło? kiego dyaska za nawy powiadasz? *Cn. Th.* 89. Po dyasku, po - dyabelsku. *Dudz.* 17.

DYADEMA *ob.* Zawój; *Eccl.* увязло, главотяжъ, препояска. DYAFRAGMA, atu, *m.*, z *Greck.* przegrodka lub błonka myszkowata, która rozdziela piersi od brzucha. *Kirch. Anat.* 121. das Zwerchfell. *DYAGONALNA linia *ob.* węgielna, przeciwkątna, przekątna, narożna. DYAGRYD, u, *m.*, διαγρύδιον, sok skamonii, Scammoniensaft.

DYAK *ob.* Diak.

DYAKON, a, *m.*, z *Greck.* (Dziakon, cf. arcydziakon, ardziakon); *Slav.* djakon, (cf. *Slav.* diák = żak); *Vind.* kaplan, podrushnik, odhudnik; *Ross.* діаконъ, дьяконъ; *Eccl.* священнослужитель. Duchowny, stopniem niższy od kapłana; obowiązany assystować do mszy, uprzywilejowany do czytania ewanielii. *Karnk. Kat.* 265. der Diaconus. Drugi stopień między świętemi stanami zastępuje dyakon. *Kucz. Kat.* 2, 621. Apostołowie, chcąc się ułacnić, obrali siedm dyakonów, którzy nietylko żywność ubogich obmyślali, ale i ciało i krew Pańską rozdawali. *Sk. Dz.* 19. *W rodz. żeńsk.* Dyakonica; *Ross.* дьяконица; *Eccl.* діаконисса, служебница церковная, первосѣдница. Dyakonem być *Ross.* діаконствовать. DYAKOŃSTWO, a, *n.* das Diaconat, stopień duchowny; porządek też święcenia, dający się przez biskupa. *Karnk. Kat.* 265. *Ross.* діаконство. DYAKONOWY, a, e, od dyakona, Diaconus=; *Ross.* діаконовъ. Subdyakon dyakonowemu urzędowi usługuje. *Kucz. Kat.* 2, 620. DYAKOŃSKI, a, ie, od dyakoństwa, das Diaconat betreffend. *Ross.* діаконскій, дьяконскій.

DYALEKT, u, *m.* z *Greck.* własność języków; jako w naszym języku Słowackim, inaczéj mówi Polak, inaczéj Rusin, inaczéj Czech, inaczéj Illiryk, a wzdy jednak jeden język jest: tylko, iż każda ziemia ma swą własność, i także też i w Greckim języku było. *Mącz.* der Dialect, die Mundart. *Vind.* sgovorlivost, pregovornost, jesikna visha; (*Carn.* shpel, *antiqua jam exoleta vox*, *a* pójem, spejl, *cano*); *Rag.* izgovor; *Ross.* нарѣчіе; *Eccl.* бесѣда.

DYALEKTYKA, i, *ż.*, rozumowstwo. *Ld.* nauka rozważania i i rozsądzania rzeczy u siebie abo z drugim. Nauka dysputowania, rozpierania się z drugim o prawdę. Nauka prawdomowna, abo prawdomowstwa, prawdomowności. Rozsądność nabyta o rzeczach. Snadność rozsądna, krótkomowna o rzeczach. *Cn. Th.* die Dialectik. *Croat.* razumoznanztvo. DYALEKTYK, a, *m.*, podług dyalektyki rozumujący, der Dialectiker. *Eccl.* разглаголственникъ. O mili a uczeni dyalektykowie! *Hrbst. Art. C.* 2. *W rodz żeńsk.* разглаголница.

DYALOG, u, *m.*, rozmowa dwóch lub więcéj osób między sobą. Polska literatura ma rozmowy Górnickiego o elekcyi i wolności, Artaxerxa z Ewandrem Lubomirskiego.

Kras. Zab. 1, 249. *Eccl.* двоесловъ, ein Gespräch. Dyalogi szkolne niegdyś coś na kształt sztuk teatralnych, udawania przez żaków różnych dziejów, na wzór, ale nie podług prawideł teatru, Schulgespräche, Dialogen. U nas przez długie czasy był teatr ubogi, Gdzie w niezgrabnym układzie, dla prostéj zabawy, Kiedy pozasiadała liczna szlachta ławy, Żaki różne czynili widowiska z siebie, Udawali co w piekle, co dzieje się w niebie. *Dmoch. Szt. R.* 47.

DYAMENT, DYAMANT, u, *m.*, DYAMENCIK, a, *m.*, *zdrbn.* (z *Greck.* ἀδάμας *ob.* Adamantyn), *Boh.* dyamant; *Slov.* diamant; *Ital.* diamante; *Hung.* dijemanth; *Dal.* diamant; *Croat.* gemant, gyemant; *Carn.* djęmant; *Vind.* diemant, dimant; *Sorab.* 1. hadamant; *Ross.* адамантъ, алмазъ; *Eccl.* діамантъ; *dem. Ross.* алмазецъ, алмазикъ; der Diamant. Najtwardszy i najkosztowniejszy klejnot, którego kolor czysty, jako czysta woda. *Kluk. Kop.* 2, 25. Roboty złotnicze kamieńmi lub też dyamencikami przyozdobione. *Złot. A.* 2, *b.* Perskie szable dyamentami sadzone. *Teat.* 4, *b.* 34. Tafle szklanne dyamentem rzną. *Torz. Szk.* 101. Najpiękniejszy dyament jest króla Portugalskiego, waży 1680 karatów. *Wyrw. Geogr.* 381. Serce twoje nad dyament twardsze. *Past. Fid.* 234. Dekret na dyamencie kowany u mnie, abym wyszedł. *Birk. Dom.* 66. (niewzruszony), (cf. brylant, dyksztyn). *fig.* Co drogiego, rzadkiego, eine kostbare Seltenheit, ein Diamant. Głupi przy fortunie, Jest skop w złotym runie, Uczony ubogi Dyament w śmieciach drogi. *Min. Ryt.* 3, 356. §. Dyament, ziele *Adamantis. Plin. H. N.* 24, 17. którego zetrzeć nie można, ein unzerreibbares Kraut, nach Plinius. *Cn. Th.* DYAMENTOWY, a, e, z dyamentu, własności dyamentu, Diamant=. *Boh.* dyamantowý; *Slov.* diamantowi; *Vind.* diamanten; *Ross.* алмазный; *Eccl.* діамантовый. Miał do zbycia jakąś sztukę dyamentową. *Mon.* 69, 298.

DYAMETER = Przecznomiar. *Tr.*; *Rag.* srjedomjerra.

DYANA, y, *ż.*, bogini łowów, Diana, die Göttinn der Jagd. Sajdaczna Dyana. *Otw. Ow.* 112. u Słowaków Ziewonia, Dziewanna. *Stryjk.* 136. Ziewonia. *Krom.* 55. *Biel. Kr.* 34. Dziewena, Diwa, t. j. dziewica. *Klecz. Zd.* 8.; *Carn.* Marena, Nozhliza, Triglav. §. *meton.* Urodna, hoża białogłowa, ein schön gebildetes Weib, eine Schönheit. Kocha się w żabie, rozumie że w Dyanie. *Tr.* Dyana to jego.. *Tr.*

1) DYARRYA, DYARYA, yi, *ż.*, z *Greck.* tym się tylko różni od biegunki, że jest trwalsza i dłuższa. *Dykc. Med.* 2, 5. (cf. dyssenterya, czerwonka), die Diarrhee, der Durchlauf. — 2) DYARYA, yi, *ż.*, z Łac., dzienna porcya, die Tagesportion. Ordynarya i dyarya każdemu według pracy i postanowienia ma być naznaczona. *Haur. Ek.* 181. DYARYUSZ, a, *m.*, z *Łac.* opis codziennych czynności. *Kras. Zb.* 1, 250. dziennik, ein Tagebuch, (cf. dyurnał). Dyaryusz podróży królewskiéj p. *Naruszewicza.* Księgi, dyaryuszami nazwane, służą także do przełożenia tego, co jest w autorach najlepszego. *Zab.* 7, 81. żurnale, peryodyczne pisma.

DYBA, y, *ż.*, *1) pręgierz, pręga. *Cn. Th.* słup, do którego przywiązanych złodziejów smagają, der Pranger. (*Ross.* дыба żołnierska szubienica). Car Moskiewski pięciudziesiąt z oskarżonych na miejscu pospolitym u pręgierza, który tam nazywają dybą, kazał knutami wychłostać. *Gwagn.* 534. (Omylnie Adelung Polskie dyba, pod słowem Dieb, ma za targowisko niewolników). 2) *Catasta,* wilk, kłoda, też dyba, jako niektórzy mówią; *machina lignea, qua servi vincti tenebantur. Macz.* tram przewiercony, który za karę wkładają na ręce lub nogi; der Gefangenblock, der Stock, Fußstock, Handstock. Dyby na winowajców bywają sosnowe. *Kluk. Rośl.* 2, 159. Przysądziłeś mię więzieniu i dybom. *Chrośc. Job.* 31. Dyby komu na ręce dać. *Tr.* cf. dybki. DYBAĆ, *DEBAĆ, ał, dybie, *dyba *cz.*, *ndk.*, Zdybać, nadybać *dk.*, *quod vid.*; (cf. *Germ.* Dieb = złodziej, u *Ottfrieda* i *Tacyana* thiob; u *Notkera* dieb; u *Ulphilasa* thiubs; *Anglos.* diof; *Holl.* dief; *Dan.* tiuff; *Svec.* tiuf; *Sorab.* tat; cf. *vetus Germ.* dieben, *hodie* stehlen kraść, u *Ottfrida* thiuben; *Anglos.* deofian. U *Ulphilasa* thiubjo = tajemnie), skradać się, jak gdyby na palcach, cicho, dybkiem iść, auf den Zehen schleichen. (*Bosn.* dibatise, navoditise, *vacillare*, *titubare*; *Ross.* дыбиться wspinać się). Złodziej nawiedzawszy obory, Dybie też do komory. *Klon. Wor.* 35. Śmierć własny złodziej, dybie, na kształt łotrzyka. *Brud. Ost. A.* 11. Jugurta przez góry za niemi dybał. *Pilch. Sall.* 214. Gdziekolwiek stąpisz, śmierć za tobą dybie. *Dambr.* 925. — §. Dybać na co = czyhać, auf etwas lauern. Lis dybie na kury. *Rej. Wiz.* 59. Dybią na to, jak kot na mysz. *Saxon. Porz.* 20. Jak wilk na owce, tak nań dybała *P. Kchan. Orl.* 1, 90. Choćby mi co rano pzyszło dybać na tego niedźwiedzia, on mój być musi. *Teat.* 51, *c.* 38. Pies szczeka, zapewne na moje pieniądze kto dybie. *Teat.* 7, 28. Na zdrowie mu dybią. *Warg. Wal.* 107. Na groch dybie we dnie z lasa zając. *Rej. Wiz.* 26, *b.* Dzień Pański na nas dybie, jako złodziej. *Rej. Apoc.* 40. (*Rag.* prêxati). *§. Żywi się ptakami, *debiąc je strzałami, *petendo eas. Żebr. Ow.* 316. strzelając, ubijając, trafiając, treffend, erlegend. DYBIDZBAN, a, *m.*, DYBIKUFEL, fla, *m.*, moczywąs, moczymorda, zdechł na kieliszek, szukający żeby się upić, ein Saufaus. DYBIK, u, *m.* uszczerbek, uszkodzenie, dokuczenie, Verlust, Beschädigung, Ungemach. Wojsko Polskie bisurmanowi harcem daje po skórze dybiku. *Rak. Pob. B.* 3. Daliby mi dybiku. *Teat.* 13, 82. (daliby mi się we znaki, poczułbym). Jakby mię wziął do żołnierzy, dałżeby mi dybiku, dyabelnie tam w skórę biją. *ib.* 54, 85. Napędzić komu dybiku. DYBKI, bków, *et* bek, *plur.*, *Dem.* słowa dyba *albo* DYBY, więzy na ręce, Handfesseln. Arsynoë w tryumfie prowadzona, w złote dybki związane ręce miała zadnie. *Bardz. Luk.* 2, 47. DYBKIEM *adv.*, na palcach cichuteńko. *Włod.* auf den Zehen. Ptaszka postrzegłszy kotka, dybkiem nań czatuje. *Toł. Saut.* 34. (*Ross.* дыбомъ wspinając się, стать на дыбы, на дыбки na zadnich nogach). *DYBIWIECZOREK, rka, *m.*, wieczorem dybiący, ein Nachtschleicher, der im Finstern herumschleicht. Wiedz o tym Panie Zmuda, wiedz dybiwieczorku, Żeś w Iskaryotowym szachowanym worku. *Klon. Wor.* 45. auch du

Nachtschleicher hast einen Platz im buntgeflickten Judasbeutel. Pochodz. *nadybać*, *podybać*, *przydybać*, *zdybać*.

DYBÓW, a, *m.*, Założyli Krzyżacy z onéj strony Wisły twierdzę *dębową*, prawie przeciw Toruniowi, którą dziś zowią *Dybów;* ale miała być *Dębów*. *Biel. Kr.* 120. — *Gwagn.* 374. das Schloß Dybau, Thorn gegenüber an der Weichsel.

DYĆ, *vulg. Mazow.* = wzdy, wszakże, *conjunct.* ja wohl. Dyć to Kazimirek, o którym dziś rano powiadałam Panu. *Teat.* 14, 175.

1) DYCH, u, *m.* u *Trotza* mięsista sztuka zabitego bydlęcia, das Stück eines geschlachteten Stück Viehes. (*obs. Ger.* der Diech, *hodie* Dickbein, cf. lędźwie). DYSZEK *zdrbn.*

2) °DYCH, u, *m.* (*Etym.* dech, dąć), dychanie, oddech, der Athemzug. On już ostatnie ziewa tylko dychy. *Chrośc. Łuk.* 269. DYCHAĆ, ał, a, *neutr. ndk.*, Dychnąć *jednt.*, oddychać, *Boh.* dychati, dychnauti, deychati; *Sorab.* 1. děcham, dycham; *Dal.* dihati; *Croat.* dihati, dihanye; *Bosn.* dihati, duhati, pihati, puhati; *Rag.* dìhati, dûhati, odissati, pjehati; *Ross.* дхнуть, дыхнуть, дыхать, (cf. *Graec.* δύομαι) §. 1. tchnąć, schwer athmen. Ciężko raniony, gdy jeszcze dychał, dobili go. *Radz.* 2 *Macch.* 14, 45. Jehowa daje dychanie ludowi na ziemi, i ducha chodzącym po niéj. *Budn. Jes.* 42, 5. (tchnienie. *Bibl. Gd.*). Człowiek bez dychania wiatrem, nie może żyć. *Sak. Probl.* 168. ohne Luft zu athmen. Ztąd dychać, oddychać = żyć, athmen, leben. Wszystko, co dycha, wyniszczył. *Budn. Jos.* 10, 40. (wszystkie dusze wytracił. *Bibl. Gd.*). Wziąwszy miasto, nie dał żyć żadnemu dychającemu. *Budn. Deut.* 20, 16. *Fig.* Tym dycha, kto się czego z dzieciństwa napije. *Tol. Saut.* 110. (tym oddycha, oddaje, trąci). §. 2. Z choroby oddychać, nieporządnie oddychać, piersiami robić *pr. et impr.* keuchen. Bydlęta dychają w chorobie. *Wolszt.* 44. Pierś moja ciężko dycha. *Przyb. Ab.* 48. — *Fig.* Już znacznie brama dycha pod tarany. *Pot. Syl.* 96. das Thor keucht unter den Stößen der Sturmböcke. §. Etna, góra w Sycylii, ogniami i kurzawą dychająca. *Otw. Ow.* 553. der Aetna (schnaubt) dampft Feuer und Rauch. §. 3) Dychać na co = z wielkiéj żądzy dyszeć, aus heftiger Gemüthsbewegung schnauben. *Boh.* dychtiti po nečem, *anhelare, inhiare.* Król Ahab mordem na proroki dycha. *Pot. Pocz.* 146. Saul dychał groźbą i morderstwem przeciwko uczniom Pańskim. *Bibl. Gd. Act.* 9, 1. Już nieprzyjaciela nad swemi ramiony dychającego mieli. *Baz. Sk.* 365. (dyszącego). (*Boh.* dychtiwý chciwy). DYCHAWICA, y, *ż.*, *Boh.* zaduch, zadušina, (*Boh.* dychawice *arteria aspera* Luftröhre gardziel); *Sorab.* 1. čežki děchel; *Croat.* dihavicza, nedûha, szip; (*Dal.* sila duhatnicza, treptavicza *pulsus*); *Rag.* zâduha, pjehgna, sijp; *Vind.* nöduha; (*Bosn.* dihaviça *oscedo, vena pulsatilis*); *Ross.* удушье; *Eccl.* дыхавица, дыхавичная болѣзнь, задышка, [одышка. *Asthma*, wielka ciężkość oddechu, z gwałtownym ruchem piersi i z niejakiem gwizdaniem czyli świszczeniem przy każdym prawie odetchnieniu. *Dykc. Med.* 2, 21. (cf. gwizdotchniacy), die Engbrüstigkeit, (die Dämpfigkeit, der Dampfen). Od wzdychań, łkania, dostał dychawicy. *Zab.* 15, 188. Koń mając dychawicę, prędko oddycha i znacznie robi bokami. *Kluk. Żw.* 1, 196. *Hipp.* 108. wenn das Pferd den Dampf hat (oder die Herzschlächtigkeit).... DYCHAWICZNIEĆ, DYCHAWICZEĆ, *nijak. ndk.*, zdychawicznieć *dk.*, dychawicznym się stawać, engbrüstig werden. Bydlęta z tego zdychawicznieją. *Wolszt.* 43. *Boh.* dychawičněti, dušněti. DYCHAWICZNOŚĆ, ści, *ż.*, podległość dychawicy, die Engbrüstigkeit; *Boh. et Slov.* dychawičnost, deychawičnost; *Carn.* nadûha, nadushlivost; *Vind.* neduha, ſiplivost, teshkodihanje, jezha, jetnishe; *Ross.* одышка; *Slav.* sipot. DYCHAWICZNY, a, e, dychawicy podległy, engbrüstig. Dychawicznemi piersi bezustannie robią. *Przestr.* 211. Kanianka ziele dychawicznym i ciężko tchnącym jest ratunkiem. *Syr.* 504. *Boh. et. Slov.* deychawičný, deychawý, dychawý, dychawičný, zadušný; *Sorab.* 1. yachlacžé, cžežko děchawcž; *Carn.* nadushliv; *Vind.* neduhen, teshkodihast, teshkoduhen, teshkodihavez, hripetliuz; *Croat.* nedùsslyiv, sziplyiv; *Bosn.* zaduhasti, zaduhan, sipgliv; *Rag.* zaduglìv, pjéhavaz, sipgliv, zaduhat, zaduhglivaz, sipavaz; *Slav.* sipotljiv; *Ross.* удушливый, одышливый, дыхлецъ; *Eccl.* дыхавичный, краткодыхателенъ, (*Ross.* дыхательный oddechowy). Dychawiczny jestem *Eccl.* дыхавичествую. DYCHAWICZYĆ *cz. ndk.*, zdychawiczyć *dk.*, dychawicznym uczynić, engbrüstig machen. DYCHAWKA, i, *ż.* U ryb do oddychania są dychawki, *branchiae. Zool. Nar.* 17. die Kieme, die Kiefer (die Fischohren).

Pochodz. *cf. słowa* dąć, dech, = *dodychać*, *oddychać*, *wydychać*, *zdychać*, *zdechnąć*, *wzdychać*. 2) *dyszeć*, *dodyszeć*, *przydyszeć*, *zadyszeć*.

1) DYCHT *adv.*, *ob.* Dychtownie. §. DYCHT, *vulgo* DYCHTYK (cf. *Ger.* tüchtig) = tak jest, właśnie tak, w rumel, co do joty (cf. rychtyk), kubek w kubek, getroffen, richtig, ganz recht. 2) DYCHT, °DYKT, n, *m.* (z Niem. dicht). Szpary w okręcie muszą być ubijane, lub z bydlęcéj sierści robionemi powrozami, lub jakimkolwiek przędziwem usmolonym, co pospolicie dychtem zowią. *Otw. Ow.* 453. das Dichtwerk, womit das Schiff kalfatert wird. W okręcie dziura się otwarła, woskowy zroniwszy dykt, lak śmiertelny wpuszcza. *Żebr. Ow.* 284. DYCHTOWNY, DYKTOWNY, a, e, DYCHTOWNIE *adv.* (z *Niem.* dicht), *Ross.* сплошный, сплошъ, вплоть. W częściach swoich ściśle spojony, szczelny, dicht. Dobre, dychtowne i trwałe sukna. *Haur. Sk.* 63. (cf. gęsty, tęgi). Gęstym lub dychtownym lasem jest ten, w którym drzewa i krzaki tak blizko koło siebie stoją, że żaden człowiek przejść nie może. *Łęsk.* 76. Ściśle dolegający, dicht, genau anschließend. Naczynia te mają być z dylów dyktownie spojonych. *Świtk. Bud.* 279. Te dwie rzeczy powinny być jak najdychtowniéj spajane. *ib.* 347. Ule z deszczek albo z łat dychtownie zbite. *Gost. Ek.* 139. DYCHTOWAĆ, ał, uje *act. ndk.*, podychtować, zadychtować, udychtować *dk.*, ubijać, upakowywać, utykać do szczetu, do szczeliny, dichtern, kalfatern, z. B. ein Schiff. Smoły i wosku żeglarze zażywają do dychtowania okrętów. *Otw. Ow.* 583. Szkutę urobił I udychtował i żelazem obił. *Klon. Fl. D.* 4, *b.* Szkuta dobrze udychtowana. *ib. F.* 1.

DYCZ, a, *m.*, imię *Decius. Jabł. Herb.* ein Name.
DYDAKTYCZNY, a, e, — ie *adv.*, z *Greck.* didactisch, Lehr=. Poemata, zamykające prawidła nauk, sztuk, i kunsztów, dydaktycznemi zowią. *Gol. Wym.* 487. Lehrgedichte (nauczny).
DYDELF, u, *m.*, dydelf sakwisty, *Dydelphus marsupialis*, zwierzę wielkości kota. Samica w sakwie na brzuchu ku pachwinom przyrosłym, dzieci swoje nosi. *Zool. Nar.* 330. die Beutelratze (dziecionos, torebnik).
DYDKO, a, *m.*, Dydkiem Ruś zowie dyabła. *Birk. Exorb. H.* 2, *b.* der Teufel (im Reuß.) w Polszczyznie: wszelakie straszydło nocne, *dydo*, *dydko* = bobo, ein Gespenst, Spuk.
DYECEZYA, yi, *ż.*, biskupstwo, powiat, *regio*, (cf. dzielnica. *Sk. Dz.*), *provincia*, *divisio*, *quia ecclesia unius episcopatus divisa est ab ecclesia alterius.* Farr. 533. die Diöcese, die Pflege eines Bischofs. DYECEZANIN, a, *m.*, do pewnéj dyecezyi należący, der zu einer Diöcese gehört.
DYESTYA, DYJESTYA, DYGIESTYA, yi, *ż.*, z *Łac.* strawienie, strawność, die Digestion, Verdauung. Kawa dygiestyi lub strawieniu żołądka dopomaga. *Krup.* 5, 115. Upor, cholera, nawet zła dyestya ministra, często bardzo nieszczęśliwych skutków dla kraju stają się przyczyną. *Koll. List.* 1, 94.
DYETA, y, *ż.*, z *Łac. diaeta*, skromność i mierność w używaniu żywności, wstrzymywanie się od jadła dla zdrowia, głodzenie się dla zdrowia; *Carn.* nadnyza; *Vind.* rednosmernost, domernost; *Croat.* mertuchlivozt, die Diät, gute Lebensordnung. Do dyety należą aerya, łóżko, leżenie w łóżku, pokarm i napój. *Krup.* 5, 365. Dobra dyeta w gorączkach połowę léczenia czyni. *Krup.* 5, 364. Dyety używać na zapobieżenie chorob. *Perz. Lek.* 25. Przez dyetę czyli powściągliwość w jedle i napoju doszedł miłéj starości. *Pilch. Sen. list.* 2, 26. Dyetę przepisać. *Nar. Hst.* 6, 341., *Eccl.* разпиществити, предписать пищу больному. Tyś Jezusie uczynił dyetę, którą zasłużyło obżarstwo nasze. *W. Post. W.* 265. cf. post, głód.
DYFERENCYA, yi, *ż.*, *Math.* przewyżka, którą jedna liczba jest większa od drugiéj. *Solsk. Geom.* 3, 78. die Differenz, der Unterschied, różność, różnica.
DYFFIDENCYA, yi, *ż.*, niedowierzanie, podejrzenie. *Jez. Wyr.* das Mißtrauen. *Kłok. Turk.*
DYFTONG, u, *m.*, wyraz Grecki, znaczy dwie samogłoski w jednéj zgłosce. *Kpcz. Gr.* 1, *p.* 2. dwugłoska, der Doppellauter, dwubrzmiączka; *Carn.* shlizhnėk.
DYG, u, *m.*, ukłon opuszczeniem kolan, ein Knicks. Podrosła skoczków Jońskich dziewczyna Uczy się z chęcią, jak czynić dyg ładny. *Hor.* 2, 62. *Kniaź.* (*fingitur artubus*). Chłopskie dygi *saltus agrestes. Żebr. Ow.* 363. Odchodzi, należyte odprawiwszy dygi. *Pot. Arg.* 712. Na czas wolniejszy odłożywszy dygi. *Chrośc. Fars.* 471. Na korwety gotuj się do niéj i na dygi. *Pot. Syl.* 24. Gdzie dygi mają miejsce, nieprzystojne godło, Już się tam będzie Panu wedle myśli wiodło. *Klon. Wor.* 58. cf. dyk. DYGAĆ *intrans. ndk.*, DYGNĄĆ *jednotl.*, schylać się, kłaniać się, osobliwie kolana spuszczając, (cf. dygotać), sich neigen, verbeugen. Allons Mademoizell, dygnąć do ziemi. *Zabł. Bal.* 30. (ucząc jéj Menueta). Wychodzi panienka; kłaniam się jéj, dyga mi wzajemnie. *Teat.* 16, *b.* 24. Umizgalska dyga, z miną zmyślenie skromną. *Teat.* 19, *c.* 86. §. Trząść się, zittern. Nie drżyj, niech ci nie dygają nogi. *Pot. Jow.* 2, 54.
DYGNITARSTWO, a, *n.*, z *Łac.*, dostojeństwo. *Cn. Th.*, *Ross.* санъ; eine hohe Reichswürde. Mieczysław, widząc, iż król w Rusi się zabawił, pragnąc pierwszego dygnitarstwa, Kraków opanował. *Gwagn.* 49. (królewskiego dostojeństwa lub majestatu). §. *per excellent.* Urzędy koronne *in jure publico* ob. *Vol. Leg.* Dygnitarstwa w obyczajach odmianę zwykły czynić. *Birk. Dom.* 5. *honores mutant humores.* DYGNITARSKI, a, ie, do dygnitarstwa należący, *Ross.* сановный, die hohen Reichswürden betreffend. DYGNITARZ, a, *m.*, dostojnik; *in jure publico* wysokiego rzędu urzędnik, ale nie senator, ein hoher Reichsbeamter, *Ross.* сановникъ, посаженикъ, рядецъ.
DYGOTAĆ, ał, dygoce, *dygota *intrans. ndk.* (*Etym.* dyg), drgać, drżéć sobą, trząść sobą, zappeln, zittern. Serce w piersiach oziębło, dygocą golenie. *Pot. Arg.* 431. Dygoczące, wybladłe, bez tchu i bez siły, Ku zwłokom nieboszczyka ledwo co kroczyły. *Przyb. Ab.* 191. Czemuż stoimy dłużéj, dygocąc od strachu? *Przyb. Milt.* 339. Wszystkim nam z wylęknienia członki dygotały. *Przyb. Luz.* 155. *Boh.* drkotati. DYGOTKI ma w nogach szkapa, trzęsą jéj się nogi. *Ryd.* die Mähre hat das Zittern in den Füßen. DYK! DYK! głos mający wyrazić dygotanie, Zipp! Zipp! das Zittern auszudrücken. Biedna szkapa, cóż z nią teraz zrobię, kiedy mi kuleje, dyk dyk dyk! *Teat.* 52, *c.* 42. (upada, utyka, niby dyga).
DYKCYONARZ, a, *m.*, DYKCYONARZYK, a, *m.*, *zdrbn.*, zbiór słów abo rzeczy, według porządku liter abecadła, słownik. *Kras. Zb.* 1, 250., ein Dictionair, ein Wörterbuch. Słowozbiór; u *Trotza* słownik = *vocabulaire;* dykcyonarz = mownik, jak też i na tytule jego dzieła. (Właściwiéjby mownik = *phraseologia*). Łacińskiego języka z Polskim dykcyonarzyk. *Zab.* 15, 130. (słowniczek). Ułożenie Polskiego dykcyonarza albo słownika. *Mon.* 68, 251. DYKCYONARSKI, a, ie, słowniczy, dictionairisch, lexicographisch.
DYKSZTYN, u, *m.*, z *Niem.* der Dickstein. Szlifują się dyamenty także na dyksztyny, u wierzchu i u spodu jednę grubość mające. *Kluk. Kop.* 2, 28.
*DYKT *ob.* Dycht.
DYKTATURA; *Sorab.* 1. rozkazwarstwo, *ob.* Rozkaz.
DYKTERYJKA, i, *ż.*, powiastka, osobliwie dowcipnie żartobliwa, eine kleine kurzweilige Erzählung. Chcąc mu delikatnie przyciąć, powiada jaką dykteryjkę o drugim takimże sędziu. *Mon.* 71, 394. *Slov.* porekadlo.
DYKTOWAĆ, ał, uje, *act. ndk.*, podyktować *dk.*, §. 1. powiadać piszącemu. *Cn. Th.* dictiren. *Croat.* diktujem, vperodajem; *Hung.* diktalok; *Slov.* dyktugi. Dawać a pronuncyować co ku pisaniu. *Mącz.* Weźmij się do rejestru, usiadź Wc Pan, ja mu dyktować będę artykuły. *Teat.* 52, *c.* 20. Dyktowanie (*Croat.* vperodávanye, diktuvanye). Dyktujący *Croat.* vperodávavecz, diktálo. — §. 2. *Fig.* Nie są tak rozumni, żeby dla niektórych maxym, które im dyktuje natura, chcieli być cnotliwemi. *Zab.* 16, 6. (po-

daje, namyka). Niesłuszność abo emulacya dyktowała te sentencye. *Mon. a.* 65, 65. Ja tylko to mówię, co mi rozum dyktuje. *Teat.* 1, *b.* 25.

DYKTURKA *ob.* Tynkturka.

DYL, u, *m.*, tarcica, deska, z *Niem.* die Diele, das Bret, *Inf. Sax.* Deele; *Holl.* deyle *et* deele; *Anglos.* dall, dille; *Angl.* deal; *Svec.* tilja; *Lat.* talea; *Graec.* *ταύλη tabula; Vind. et Carn.* dila, diliza; *Sorab.* 2. delá, bohla; *Sorab.* 1. bola; *Slov.* dil *tignum;* (*Boh.* dyl = dłużéj); (cf. *Ger.* theilen = dzielić); drzewo obrobione siekierą, ciesane, (cf. tarcica, bal), *Boh.* oštepacka. Cieśle dyle albo tarcice do podłog obcinają. *Archel.* 2, 30. Dyle, sztuki drewniane rznięte, używane bywają na pomosty pod działa. *Jak. Art.* 3, 290. Biły na okręt wały, W tym śmierć dobywała się szturmem przez dyl mały. *Kulig. Her.* 138. *ob.* Dylować.

DYLACYA, yi, DYLATA, y, *ż.*, z *Łac.* odwłoka, przewłoka terminu, odroczenie, der Aufschub. Dylacya przedłuża tylko, ale nie umarza rozpoczętéj sprawy. *Ostr. Pr. Cyw.* 2, 45. Częste dylaty, na których wypłacenie trzeba używać tyle uciemiężenia. *Pam.* 83, 491.

DYLĄG, a, *m.*, (może ze słowa długoląg abo dziwoląg). drygant, drabina, niekształt olbrzymi, długosz niezgrabny, postawa człowieka wysokiego, przerosłego, w którym reszta pomiarowi wzrostu nie odpowiada, niezkładny, niegłaźny, eine ungeschlachte Figur. Dylągowie piekielni, *Cyclopes. Brud. Ost. C.* 8. Mazurek ten w domu się niemałym dylągiem uchował. Ojciec widząc, że czysty dyląg, rzekł, jużby też czas ukazać się między ludźmi. *Falib. Dis. L.* 2.

DYLOWAĆ, ał, uje, *act. ndk.*, podylować, wydylować *dk.* (*Boh.* oštepowati), dylami pokładać, dielen, mit Bretern belegen. Podłoga w kurniku dylowana być ma. *Haur. Sk.* 133. Dylowana wieża. *Baz. Sk.* 229. DYLOWANIE, ia, *n. subst. verb.*, 1). wykładanie dylami, das Dielen. 2) Pokład abo podłoga drewniana z dylów, die Dielung, der Breterboden. Dylowanie pod kartauną. *Archel.* 2, 31. Uczynili sobie dylowanie i obdaszek. *Baz. Sk.* 212.

DYM, u, *m.* Dymek *zdrobn.*, I. wyziewy z podniet ognia nad płomień się wynoszące, der Rauch, (cf. dać, dymać). *Boh.* dým, deym, kauř; *Slovac.* dim, dým; *Sorab.* 1. dym, dem, kad; *Sorab.* 2. düm; *Slavon.* dim; *Bosn.* dim; *Croat.* dim; *Carn.* et *Vind.* dim; *Ross.* дымъ, курево, курень; (cf. *Anglos.* dim, dym = ciemny; *Angl.* dimster = ponury; *Svec.* dimer = ciemny; *Svec.* dim, dima = mgła; *Epirot.* dim *vapor*, cf. *Germ.* Dampf). Dym nic innego nie jest, tylko soli ługowéj cząstki, i letkie ziemne kwaśne i wodniste, które piérwéj własność drzewa składały, a te ogień rozprasza. *Torz. Szk.* 117. Z lasu podpalonego dym się wzbija pod same obłoki. *Zab.* 13, 156. Dymy bure. *Pot. Arg.* 285. Gdy się po mieszkaniach dymy (*plur.*) włóczą, gęste są na powietrzu humory. *Haur. Sk.* 103. Dymem kogo dusić, einen schmäuchen. *Tr.* Dymem trącić, nach Rauch riechen. *Tr.* Dymem wykurzać (*ob.* Wykurzyć). Mali w dymie, a wielcy w wodzie urody swéj (wzrostu swego) pożytek odnoszą. *Rys. Ad.* 39. (nizkich dym przenosi, wysokich nie lada woda utopi). Pasorzyt patrzy tylko dymu z komina. *Zab.* 12, 100. er sieht, wo der Schornstein raucht. Srebro podłe, gdy włożysz na kapele, odchodzi go dymem mało nie trzecia część. *Złot. A.* 3. (ulatuje, verfliegt). (*ob. niżéj* jak dym, w dym, z dymem). (*Prov. Slovac.* Wetší dim, nežli pečenka; więcéj huku niż puku, wątku mało, viel Geschrey und wenig Wolle, z wielkiéj chmury mały deszcz). §. Ogólniéj dymy = pary, wyduchy, wyziewy, wapory, Dünste, Dämpfe, Dampf. Wilgotności i dymy ziemi czynią dziwne sprawy w ciele człowieka. *Latos. Kom. B. b.* Dymy, które z zapalenia krwi pochodzą, sprawują, iż się każda rzecz większą zdaje, jako też i słońce zda się być większe, gdy kto na nie przez dymy patrzy. A tak wszystkie rady mają być odłożone, aż ono zapalenie krwi opłonie, a dymy wewnętrzne ucichną. *Modrz. Baz.* 27. Zbytek trunków napełnia głowę dymem, a worek wiatrem. *Zab.* 5, 124. Na czczo, nim wam zajmie głowy dym mocnych trunków. *Hor. Sat.* 158. Z miesięcznego płynienia dymy abo kurzawy zaraźliwe, głowę bolem zarażają. *Sak. Probl.* 21. §. *Metonym.* Od własności dymu, że zasłania, dym = fałsz, mara, cień, przeszkoda do widzenia, bielmo, obłuda, mamienie, omamienie, blauer Dunst, Blaues, Dampf, Täuschung. Obie strony chytrością swoją, chciały sędziemu dym w oczy puścić. *Modrz. Baz.* 352. *Jabł. Tel.* 11. (cf. oczy zamydlić, cf. tuman). Dymem karzą, kto dym przedawał. *Kosz. Lor.* 52, *b.* Kto wiatrem służy, temu dymem ma być płacono. *Weresz. Regl.* 121. *Rej. Żw.* 84. (jaka praca, taka płaca; obłudnika niedobry koniec). §. Od nierozkładnéj gęstwy, dym = gmatwa, ćma, mnogość wielka nierozszykowana, tuman, ein großer, dicker Haufen. Banicye lecą jak dym. *Tr.* Na tym fundamencie uderzyłem jak w dym do niego. *Teat.* 32, *b.* 105. obses, prosto, wzręcz, z kopyta, z góry natarłem nań, wie eine Rauchwolke, gerades zu, ohne alle Umstände. Otóż to zwyczaj panów, na bulanki radzi, A gdy worka pociągnąć, jak w dym do czeladzi. *Zabł. Firc.* 48. (jak na pewną, prosto). Dusza mego pana z dymem pójdzie do nieba. *Teat.* 18, *c.* 5. (prościusieńko). §. Że dusi, gryzie, dym = rzecz przykra, Rauch, Dampf, Unannehmlichkeit, Widrigkeit. Jużeś mu w oczach dymem, gorzka, zaniedbana. *Zab.* 5, 328. *Koss.* cf. sól w oku, kość w gardle, szydło. §. Od nikłości, znikomości, dym = rzecz marna, czcza, Dampf, Dunst, Eitelkeit, Leerheit, ein Nichts, etwas ohne Grund, ohne Werth. *α*). *Fig.* Kadzidło, fałszywe pochlebowanie, Weyhrauch, Schmeicheley. Kto w pochlebnym kocha się dymie, Ten we mgle grubéj osiędzie. *Zab.* 15, 318. Ma on dosyć takowych dymów, co się niemi rad pasie, bo jest chciwy sławy, i w małych rzeczach radby był głośny. *Lub. Roz.* 241. *β*). Urojenie, Hirngespinste, Träumerey. Na cóż się przyda ten spoczynek, który wiatry ściga, dymem karmi się. *Zab.* 1, 115. *Albertr.* — *γ*). Duma, pycha, Eigendünkel, Aufgeblasenheit. Człowiek pełen dymu, a nader pragnący sławy. *Gorn. Sen.* 40. Nie próżnéj ambicyi dymy przywiodły mię do pisania życia mego. *J. Oss. Dyar.* *δ*). Nic, bezistotna rzecz, ein Nichts, ein Dunst. Krótkie, podłe i nikczemne są wszystkie bogactwa i pompy, są one szczére dymy i bańki dziecinne. *Birk. Gl.* 28. Wszystko

to dym, w czym się tak ludzkie serca zakochały. *P. Kochan. Jer.* 337. *Ztąd propr. et fig.* w dym pójść, albo z dymem pójść = w niwecz się obracać, im Rauche aufgehen, zu Wasser werden, zu Nichts werden. Co to miast i wsi w téj wojnie z dymem ku górze poszło. *Falib. Dis. u.* (zgorzało). Rady ich w dym poszły. *Skar. Dz.* 371. I zkądże więc pochodzi, że tak wiele wspaniałych zamysłów z dymem idzie! *Zab.* 7, 378. Niezbożnicy z dymem pójdą. *Budn. Ps.* 37, 20. (*«not.* niszczeją.» Jako tłustość barania z dymem niszczeje, tak oni zniszczeją. *Bibl. Gd.*). Naostatek u nas pisane i niepisane prawa, wszystko to pójdzie z dymem. *Gorn. Wł. G.* 2. (*Slovac.* Wsecko do dimu idě). Skoro ma pieniądze, tak zaraz miłość w dym się rozchodzi. *Teat.* 1, 11. Jako dym ulециały lata moje *zuciekały. *Ryb. Ps.* 179. II. Dym lub komin. *Vol. Leg.* 8, 134. der Rauchfang, die Feuermauer, (der Rauch. Adlg.). Fort! bo cię staropolskim każę obyczajem Powiesić w dymie i ciąć we dwoje nahajem. *Zabł. Zbb.* 22. §. 2). Dym = dom z dymem, lub kominem lub kominami, die Feuerstätte, ein Wohnhaus, (Rauch. Adlg.). Gdzie włok wymierzanych nie mają, jedno dymy, jak na Podlasiu, tam po dwa dymy na jeden złoty poboru składać się mają. *Vol. Leg.* 3, 49. (cf. podymne, dymowe).

DYMA, y, *ż.* z Tureck. tkanka bawełniana, a pospolicie bawełnianolniana. *Gall.* basin, Canneväß. *Vind.* koton, konfafs; *Ross.* канифасъ, (дымка krepa). Dyma sekieska, *basin croisé*, geköperter Canevaß. Dyma wyszywana, ausgenähter Canevaß. *Tr.* Dymy na żupan chciał kupić. *Teat.* 29, *c.* 76.

DYMACZEK, czka, *m.*, miechy czyli dymaczki w kuźniach. *Rog. Doś.* 3, 420. der Blasebalg. *Boh* nadymač. DYMAĆ, ał, a *act. niedok.*, dać, dmuchać, blasen, anblasen. *Boh.* dymati, deymati; (cf. *Lat.* tumeo, tumidus). Kowal, dymający na węgle w ogniu. *Radz. Jes.* 54, 16. (poddymający. *Bibl. Gd.*). DYMALNY, a, e, §. 1. ku dymaniu, dmuchaniu. *Cn. Th.* zum Anblasen gehörig; n. p. miechy dymalne. §. 2. Co poddymać się daje, anblaslich, das sich anblasen läßt. Węgle dymalne. DYMARKA, i, *ż.* W Delfinacie topią rudę w piecach małych, które nad stóp 21 nie wyższe; my je dymarkami zowiemy. *Os. Rud.* 113. ein kleiner Schmelzofen, Luppenofen, Luppenfeuer. cf. *Ross.* домна. Za Zygmunta I. w dobrach królowy Bony na dymarkach żelazo wyrabiać zaczęto. *ib.* 116. (cf. fryszerka). O kuźnicach czyli bardziéj dymarkach świadczą fundusze trzynastego wieku. *Czack. Pr.* 2, 199. *Pam.* 83, 375. DYMARZ, a, *m.*, który żelazo topi, szczególniéj na dymarce, der Eisenschmelzer, Luppenschmelzer. Węglarze, dymarze, kowale, kuźnicy. *Vol. Leg.* 2, 664. *Zyg. Aug. ib.* 3, 52. *Zygm.* 3. DYMEK, mku, *m. Demin. subst.* dym *ob.* Czat, czad, ein kleiner Rauch, kleiner Dampf, Dunst. Dymek pachnący się rozchodzi. *Tr.* Gdy się gorzałki napije, dymek mu mózg zamroczy. *Perz. Lek.* 257. *Sorab.* 2. rusch. Dymki filozoficzne trochę im głowy zakręcają. *Teat.* 1, 113. (urojenia, widziadła). Czego mię te tchórze przechodzą dymki? *Teat.* 30, *b.* 87. (czcze obawy). Co więc o dymek chwały dbać mam? *Zab.* 7, 392. Winko niemłode ma dymek. (cf. myszkami trąci). Bania wina, co dymkiem trąci, za konsula nalana Tulla. *Mon.* 70, 216.

DYMENSYA, yi, *ż.* z *Łac.* wymiar, rozmierzanie, pomierzenie, przemiar, pomiar. *Solsk. Geom.* 3. die Dimension, die Abmessung, die Ausdehnung.

DYMIĆ *czyn. niedok.*, *Rag.* dimmiti, (*Rag.* dimmovati *exhalare*); *Vind.* dimiti, kaditi; *Bosn.* dimmiti; (*Carn.* dimiti = kurzyć, kadzić); *Ross.* дымить, дымлю. I. *Intrans.* Dym wypuszczać z siebie, Rauch von sich geben, rauchen. Dymiące kule. *Jak. Art.* 2, 95. Piec dymi, komin dymi, drzewo dymi, ziemia dymi. *Ld.* — §. *Transit.* Dymić co, *in malam partem:* przydymiać, räuchrig machen. Zły kucharz wszystkie potrawy dymi. *Ld.* §. Dymić, kopcić, räuchrig machen. Piec źle wylepiony dymi wszystkie ściany. — Dymić *Medic.* dymem napuszczać, bähen; *artific.* dymem farbować, napuszczać, nawodzić, mit Rauch anlaufen lassen. II. Dymi się, *imperf. zaimk.* es raucht; (*Carn.* dimy se; *Vind.* se kadi). W tym budynku, w téj izbie, dymi się. DYMICIEL, a, *m.* który dymi, der Räucherer, der Rauch macht. *Vind.* kadiuz, kadivar, kadivacz (*ob.* Kadziciel), dimaspushavez; *Eccl.* дуновитель. DYMIĘ, ienia, *n.* wklęsłość czyli wpuklizna między biodrem a udem, der Schambug, die Dünnen, die Weichen, die Leisten. Ból czuł pod kością, która jest przy dymionach. *Sien.* 410. (*Carn.* «dimle *a* dim = dym, *quia in inguine tenebricoso quasi fumit.*» *sed. cf. Germ.* die Dünnen). DYMIENICA, y, *ż. bubon*, nabrzmiałość, ein Bubon, eine Beule. Dymienice, *bubones*, wydające się guzy z zapaleniem na glandulach, pod pachami, na słabiznach. *Comp. Med.* 594. Dymienice, nabrzmienia czyli gruczoły zaognione pod pachami i w pachwinach nabiegające. *Perz. Cyr.* 2, 63. Dymienice na Rusi dziumami zwane. *Perz. Lek.* 254. Na zbieranie dymienic łonowych i inszych członków. *Śleszk. Ped.* 165. Powietrzna dymienica; zaognione nabrzmienie w czasie morowéj zarazy, nietylko pod pachami i w pachwinach, ale nawet za uszami, na szyi, na piersiach, ramionach, nogach pokazujące się. *Perz. Cyr.* 2, 65. (*ob.* Bolączka), eine Pestbeule. *Carn.* «dimlâzha, *a* dim (= dym), *quia bubones atrae sunt pessimae.*» *Vind.* tuer, bule; *Rag.* gukka. Na powietrze lekarstwo, wyciągające jad z członka zarażonego, bądźby na nim była dymienica, bądź ognisty wrzód, abo który inny pryszcz. *Śleszk. Ped.* 165. DYMIENICZNE ziele, abo DYMIONÓW ziele, DYMIONNE ziele, Gwiazdeczki, Jaskierki, Gawęda, Dyablik, Aster, *Bubonium*, Bruchkraut. Ma moc wielką przeciwko niemocom dymionnym. *Urzęd.* 41. DYMIENIE *ob.* Dymić. DYMIK *ob.* Dymnik. DYMIONKA, *plur. zdrobn.* rzeczown. dymię, dymiona, ein kleiner Schambug. Chustę tę dziecięciu na dymionka wzdęte przyłoż. *Sien.* 471. Wydęcie i napuchnienie w dymionkach, i zapalenie łonka. *Spicz.* 188. DYMIONNY. a, e, od dymion, Schambug=, Leisten=. Dymionne niemocy. *Urzęd.* 41. Dymionne ziele, dymionów ziele *ob.* Dymieniczne ziele. DYMKA, i, *ż.* gatunek cebuli. *Ład. H. N.* 20. eine Art Zwiebeln. — DYMKOWATY, a, e, na kształt dymka, wie ein gelinder Rauch. (*Ross.* дымчатый żółtawy). Dymkowate wino, dymkiem trącące, podstarzałe. DYMNICA, y, *ż.* I. *l-ubo*, któréj różne rodzaje, jako to prosta albo zwyczajna, jadowita, powietrzna, i dymnice dworskiéj choroby. *Comp. Med.* 8. *ob.*

Dymienica, ein Bubon, eine Beule, Pestbeule, venerische Beule u. s. w. — II. Dymnice, pagórki piaskowe w morzu wzdłuż brzegu; *Holl.* duynen; *Gall.* dunes; *Angl.* downs; *Ger.* die Dünen. Przy dymnicach morza Niemieckiego stoją jeszcze upadłe mury miasta Winety. *Krom.* 22. *ob.* Duny. III. Dymnica, DYMNIK, a, *m.* DYMIK, gdzie co dymią. *Cn. Th. ob.* czarna izba; die Rauchkammer, die Rauchstube. *Slovac.* dymárna, mjsto, kde se wjna podkurugi; *Vind.* dimniza, kadiuniza; *Ross.* коптильня; *Eccl.* свшнло. Dymnica, kurzawnia, *vaporarium. Volckm.* 1050. §. *Transl.* Zła garkuchnia, eine schlechte Garküche. *Tr.* §. Dziura, którą dym odchodzi. *Cn. Th.* jak bywa w chałupach bez komina, das Rauchloch, Windloch; *Ross.* дымникъ. Najlepszy oddech z poddasza dymowi; bo mu wiatr przeszkodzić nie może, a dymnikiem za wiatrem go wypuszczać. *Haur. Ek. g.* Rury czyli dymiki w stajniach, które wyjście zaduchu ułatwiają. *Wolszt.* 8. (lufty, Luftlöcher). Otwór nad kapturem alembikowym, dymnik, *tuyau. N. Pam.* 11, 211. Dymnik, okno w pośrzodku dachu, *impluvium. Mącz.* cf. komin, *Boh.* dymnjk; *Sorab.* 2. dümniza; *Sorab.* 1. kadob; *Vind.* dimnik; *Carn.* dimnék; *Slavon.* dimjak; *Bosn.* et *Rag.* dimgljak; *Croat.* dimnyak, dimnya. §. Dymnica, dymnik, izba z dymnikiem zamiast komina, eine Stube mit einem Rauchloche statt Schornsteins. DYMNISTY, a, e, *Vind.* dimnast, kadiun, okajen; *Sorab.* 1. demoyité; *Rag.* dimgliv, dimmast; *Bosn.* dimgliv; *Croat.* dimliv, dimech; *Ross.* дымистый; rauchend, räucherig, voll Rauch. Wre ukrop od ognia, Potok wody dymnisty burzy się. *A. Kochan.* 179. DYMNY, a, e, z dymu, Rauch=. *Boh.* dymny, dymowný, dymawý; *Slovac.* účadlý; *Sorab.* demné; *Rag.* dimmiv; *Ross.* дымный. Dymna zużel, das Hüttennicht, w kominach hutnich pieców, trojaka; pierwsza się wiesza, jako grona winne, a to jest gronista dymna zużel, *pompholix botrytis*, das Graunicht, das graue Nicht; druga jest skorupiasta przy ścianach kominowych, *pompholix crustacea;* trzecia jest mszysta, *pompholix vellerea*, Weißnicht; wszakże wszystkie *urewcem* niektórzy zowią. *Sienn. Herb. Wykł.* a z niego *Śleszk. Ped.* 410. Dymna izba. *Torz. Szk.* 105. *ob.* Dymnica. §. Dymny kamień, *Capnias, Capnites Plin. H. N.* 37, 9 et 10. *gemma fumo quasi infecta. Cn. Th.* ein gewisser Edelstein, der gleichsam räucherig angelaufen ist. — §. Dymny, dymiący, kopcący. *Cn. Th.* rauchend. Dymne drewka. §. Dymem trącący, räucherig. **DYMONOŚNY, a, e, *poet.* Dymonośnemi rykami byki miejsce owe napełniały. *Otw.* 258. *fumificis mugitibus*, rauchbringend, rauchmachend. cf. *iskrodmy. **DYMOPEŁNY, a, e, voll Rauch, Dampf, Dunst. Dymopełny obłok. *A. Kochan. W.* 220. DYMOPŁÓD, a, *m.* płodzidym, kopcidym, ein Sudelkoch. §. Fiutyniec, wietrznik, pustak, próżnochwał, próżnogad, świszczypała, ein Windbeutel. DYMOWĄCH, a, *m.* patrzący, gdzie się z komina dymi, szukający obiadu, einer der wittert, wo der Schornstein raucht, der fremde Mittage ißt. Opuszczam już tych dymowąchów, którzy na cudze obiady czatują. *Mon.* 71, 357. DYMÓWKA, i, *ż.* jaskółka, która się gnieździ osobliwie w kominach. *Kluk. Żw.* 2, 227. *hirundo rustica. Klein*, die Rauchschwalbe. 1. DYMOWY, a, e, od dymu, Rauch=, *Sorab.* 1. demowé; *Ross.* дымовый. Cały dom zgorzał, jego tylko komorka od zapału i od woni dymowej była wolna. *Birk. Dom.* 104. Dymowa żużel, *tutia*, die Tutia, das Pompholix, eine Art Zinkkalk. *Sien.* 267. — Dymowe, *G.* -ego, *n. ob.* Podymne, podatek z dymu, Schornsteingeld, Rauchfanggeld. *Vind.* kadiuni denar; *Ross.* дымовое, топловая, подворное. (2. DYMOWY, z dymy *ob.* Dyma, von Cannevas). DYMECZEK, czka *m. zdrobn.*, *ob.* Dymek, ein ganz kleiner Rauch. Gdy się cyna rozgrzeje, niby dymeczek żółty czyli waporek wylatuje. *Torz. Szk.* 305.

Pochodz. (cf. *słowo* dąć). — *dodymać, nadymać, odymać, poddymać, podymne, przydymiać, przydymić, zadymka, zadymać, zadymek, rozdymać; wdymać, wzdymać, przedymać; kopcidym; płodzidym.*

DYNAREK *ob.* Denarek, trójnóg.

DYNDA, y, *ż.* rzecz wahająca się, wahadło, eine Baumel, etwas das baumelt. Silnemi barki dziadów w tę i owę stronę Ogromne dyndy hałas czynią poruszone. *Węg. Org.* 2. t. j. dzwony, die Glocken. *Ross.* колоколъ. DYNDAĆ, ał, a, *neutr. niedok.*, wahać się, ruszać, dygotać wisząc, baumeln. Może go tam w tarasie dłużnik jaki więzi, Może już gdzie nogami dynda na gałęzi. *Tręb. S. M.* 73. (świat żegna nogami). DYNDEL, a, *m.* mała dynda, eine kleine Baumel, Ohrenbaumel, Ohrgehänge. Od dyndela u ucha, i od noszenia by żaba, talar niech płacą. *Lek. Cs. b.*

*DYNDERA, y, *ż.*, [tak lud zowie na Wołyniu Dziędzierawę, *zam.* Diwderewo. 2] Sam nie wiem, czy się dziad spił, czy objadł dyndery, Wyprowadzić go jednak muszę z tej chimery. *Zabł. Zbb.* 98. §. *DYNDYRZ, a, *m.* skomoroch, co niedźwiedzie wodzi, der Bärenleiter, Bärenführer. Wodzi każdego, jako dyndyrze niedźwiedzia. *Gil. Post.* 150.

DYNGARZ, a, *m.*, (z *Niem.* dingen, ztargować, umówić), górnik, który ztopioną rudę centnarami wedle ustanowionej umowy oddaje, der auf den Centner gedungene Bergknappe. *Tr.*

DYNA! *Interj.* wykrzyk radości, wesela, przy muzyce, ein Freudenausruf bey der Musik. Walasku, Kubasku zagrajcie, Stanasku, Wojtasku dudajcie: Oj dyna, oj dyna, oj dyna, Niech żyje pan Jezus dziecina. *Kant. Krak.* 192. Jak się przywidziało mu, cały stół czasem, Dyna! Dyna! przy lutni brał górę lub basem. *Zab.* 8, 326. *Iżyck.*

DYNIA, i, *ż.* (cf. bania, *genericum*, cucurbita *Linn*). *Cucurbita pepo Linn.* w wielu rozmaitych odmianach utrzymuje się w ogrodach wieśniaczych, i daje pospólstwu dość zdrowy i posilny pokarm. *Jundz.* 467. die Melonenpfebe, der Melonenkürbiß. Dynia, *citrullus*, jest kształt bani. *Krup.* 5, 60. Dynie albo malony wodniste u nas rzadkie, a z Węgier, z Morawii i z Wołoch bywają przywożone upominkami. *Syr. Ziel.* 1187. *Boh.* dyn, dyné; *Carn.* dina; *Vind.* dinja, sladka buzha = melon; *Slavon.* dinja Zuckermelone, lubenica Wassermelone; *Bosn.* lubeniça, digna vodegnacja *anguria; Bosn.* digna; *Rag.* digna, *mellone d'aqua; Dal.* dinya; *Hung.* dinnye = melon; *Croat.* dinya, duma, tikia; (cf. *Croat.* tunia, tynya = pigwa); *Ross.* дыня. Dynie są gładkie, zielone, podługowate, białe i żółte, okrągłe z żebrami, i takie, których kształt ze wszystkim

podobny do zawoju Tureckiego. Téjże pracy koło siebie potrzebują, co i ogórki; ale że wiele miejsca zabierają, lepiej je sadzić koło płotów. *Kluk. Rośl.* 1, 225. — *Ład. Hst. Nat.* 33. Soczyste dynie. *Przyb. Milt.* 155. Malony jabłczyste albo dynie okrągłe, *melopepo*, Rundpiebe. *Syr.* 1186. Wie bóg co czyni, Ja głupi, żem chciał na dębie dyni. *Zab.* 12, 310. DYNIAK, a, *m. pepo*, nasiennik mięsisty, w którym nasiona do wewnętrznéj strony skóry są przyrosłe, *n. p.* dynia pospolita, ogórek. *Jundz.* 2, 87. ein fleischiges Saamengehäuse. DYNIOWY, a, e, od dyni, Melonenpieben=. Dyniowe glisty, wyglądają właśnie by pasmo z ziarnek dyniowych jedno w drugie powtykanych utkane. *Perz. Lek.* 188. (cf. rupie). (*Boh.* dynowý; *Ross.* дынный= melonowy). Dyniowy zagon, *Boh.* dyniště.

DYOPTRYKA, i, *ż.* z *Greck.* część optyki, dająca naukę o łamaniu się światła. *Hub. Wst.* 237. nauka o widzeniu, które się staje przez promienie przygięte, *per radios refractos. Krup.* 2, 515. die Dioptrik.

DYPLOMA, *n.* DYPLOMAT, atu, *m.* akt publiczny od najwyższéj władzy, lub osób wielkiemi prerogatywami zaszczyconych pochodzący. *Kras. Zb.* 1, 251. otworzony (otwarty) list. *Farr.* 533. (cf. patent). ein Diplom. *Vind.* saprizha, saprizhnu pifmu; *Ross.* левтерь. DYPLOMATYCZNY, a, e, — ie *adv.* diplomatisch. *Vind.* saprizhoun.

DYPTAN, u, *m. dictamnus albus Linn.*, dyptan pospolity, naski, *jesionka*, ziele ogrodowe, w Podgórzu dziko rosnące, wchodzi do lekarstw. *Kluk. Rośl.* 2, 218. der weiße Diptam, die Aschwurz. Liście tak ma do jesionowego drzewa podobne, że od niektórych jesieńcem abo jesionką, i małym a nizkim jesionem bywa mianowany. *Syr.* 106. *Carn.* jêsénàk; *Croat.* jeszenyak; *Bosn.* jasénak; *Ross.* бадьянъ сибирскій, ясенецъ. §. Dyptan Kreteński, Podolski, który do aptek przywożą z Kanady, większy jest od pierwszego. *Ład. Hst. Nat.* 33. *Origanum Dictamnus Linn.* der cretische Diptam.

DYPTYCHY, ów, *plur.* z *Łac.* tabliczki u Rzymian, na których wyryte były nazwiska konsulów. W historyi kościelnéj czytamy o dyptychach żyjących i zmarłych; ostatnich, żeby była w modlitwach o nich pamięć. Wymazowanie z dyptychów było znakiem wyłączenia ze społeczeństwa kościelnego. *Kras. Zb.* 1, 252. die Verzeichnisse der Consulen bey den Röm. — In der christl. K. Verzeichnisse der Lebenden (z. B. der Bischöfe) und Verzeichnisse der Verstorbenen, für die gebetet werden sollte. Po śmierci tego kacerza wpisali niektórzy w dyptychy, t. j. do mszy, imię jego, ale drudzy go znowu wymazowali. *Sk. Dz.* 468. [księgi takie zowią na Rusi pomiannikami. 4].

DYRDA, y, *m.* grubiańskich i sprosnych obyczajów duchowna osoba. *Czrtr. Msc.* ein Geistlicher von groben schlechten Sitten.

DYRDAĆ, DERDAĆ się, ał, a, *intrans. niedok.*, drepsić, drobnemi krokami śpiesznie bieżyć, trippeln. Ze strachu osieł derda krok sporszy, obwiesiwszy uszy. *Zab.* 15, 178. *Nagł.* Myszka dopadła zielonéj równiny Dyrdając, jako szczurek kiedy sadło śledzi. *Zab.* 13, 284. *Tręb.* Koń dyrda, kiedy się trzęsie w chodzeniu, ciężko nosi. *Ryd.* DYRDOS, a, *m.* koń ciężko noszący, trzęsący, ein Pferd, das schwer trägt. *Ryd.*

DYREKCYA, yi, *ż.* 1. kierowanie, rządzenie, dozór, die Direction, Oberaufsicht; *Ross.* наставничество. Znaczni Panowie zaciągali ś. Wincentego do dyrekcyi dziatek swoich, aby się pod jego dozorem wychowywały. *Sk. Żyw.* 2, 42. — 2. Kierunek, die Anleitung. Przyszli królowie do kapłanów Jerozolimskich, aby za ich dyrekcyą Jezusa doszli. *Bals. Niedz.* 1, 32. DYREKTOR, a, *m.* rządzący, dozór mający, der Director, der Oberaufseher. *Carn.* vishar; *Rag.* vpravnik, vpravitegl; *Ross.* наставникъ. Dyrektor cyrkułu nazywa się w Niemczech książę prezydujący prowincyi na sejmie Rzeszy. *Kras. Zb.* 1, 252. der Kreisdirector. — Dyrektor dzieci, ein Hofmeister, Informator. DYREKTORKA, i, *ż.* die Directorinn. *Rag.* vpravniza, vpraviteglіza; *Ross.* наставница.

DYRWIANY, ów, *plur.*, wielkie i małe, miasta w księztwie Żmudzkiem. *Dyk. Geogr.* 1, 180. zwey Städte in Samogitien, Groß=Dyrwiany und Klein=Dyrwiany. DYRWIAŃSKI powiat, der Dyrwianer Kreis. *ib.*

DYS, a, *m.* Tak ten świat umie, i chłop ze wsi Dysa Przedał w Lublinie żydu psa za lisa. *Bratk. E.* (cf. dydek).

DYSCYPLINA, y, *ż.* rząd wewnętrzny kościelny, ustanowiony na fundamencie kanonów. *Kras. Zb.* 1, 258. die Kirchendisciplin, Kirchenzucht. §. 1. Dyscyplina, karność, *n. p.* dyscyplina wojskowa, Zucht. *Wolsk.* §. 2. Biczowanie się z nabożeństwa. *Cn. Th.* die Geißelung aus Andacht. *Cn. Th.* Ciężkie dyscypliny sam nad sobą czynił. *Birk. Dom.* 79. Czarty od braci wyganiał, korząc ich dyscyplinami rózgowemi. *Birk. Dom.* 154. §. 3. Dyscyplina, którą się biczują, sznurki, rózga. *Cn. Th.* die Disciplin, die Geißel. *Vind.* jeshla, jishla. DYSCYPLINANT, a, *m.* biczownik, *Vind.* jeshelnik, der Geißler. DYSCYPLINNY, a, e, od dyscypliny, Disciplinen=, Geißel=. Msze, posty, spowiedź, modlitwy, Dyscyplinne z ciałem bitwy W niebie mu łaskę zjednały. *Chodk. Kost.* 91. DYSCYPLINOWAĆ, ał, uje, *act. niedok.* biczować, geißeln. Dyscyplinował ciało swe aż do krwi, siekąc je okrutnie. *Birk. Dom.* 79. Prosił ś. Hugo dla boga, żeby był dyscyplinowany, to jest rózgami bity. *Sk. Żyw.* 1, 207. DYSCYPLINOWAĆ się, *Recipr.* biczować się, sich geißeln. *Vind.* jezhlati, gaishlati. §. Dyscyplinować *ob.* Ćwiczyć, doskonalić, wprawiać.

*DYSCYPUŁ, a, *m. Sk. Żyw.* 1, 391. uczeń.

DYSENTERYA, yi, *ż.* biegunka krwawa, oddanie exkrementów przez stolce z bolem, z torsyami, z rznięciem albo krwią. *Krup.* 5, 704. *Comp. Med.* 224. *Slavon.* kérvogriz; *Rag.* sardoboglja, die Dissenterie, die rothe Ruhr.

DYSGUST, u, *m.* niechęć, Abneigung, Mißfallen. Dysgust, który ku sobie małżeństwo ma, nie może nie mniejszyć ich miłości. *Zab.* 16, 273. Cokolwiek bądź, dysgust na tym balu Pani Leśniczyny był materyą wielu szeptów. *Kras. Pod.* 2, 25. nieukontentowanie, zły humor. DYSGUSTOWANY, ZDYSGUSTOWANY, a, e, zniechęcony, abgeneigt gemacht. Tylą gryzot zdysgustowany, przestał chodzić tak gorliwie koło ojczyzny. *Ld.*

DYSHARMONIA *ob.* Rozgłos, niezgoda.

DYSHONOR, u, *m.* niecześć, die Verunehrung. Kiedy o grze-

chu albo dyshonorze bozkim co usłyszał, w żal ciężki wpadał. *Sk. Żyw.* 397.

DYSK, u, *m. discus*, krąg kamienny płaski, którym tak w Greckich, jak w Rzymskich igrzyskach do mety rzucano. *Hor. Poez.* 1, 44. cf. krążek, der Discus, die Wurfscheibe bey den Alten. *Eccl.* дискосъ misa, na której podczas liturgii hostyą wznoszą.

DYSKANT, DYSZKANT, u, *m.* głos najcieńszy w śpiewaniu, der Discant. (*Vind.* dishkant, shkant). Młodzi ludzie głos cienki mają, i dyszkantem śpiewają. *Sak. Probl.* 100. Póki się śpiewak nie ozowie, Nikt nie wie, czy z dyskantu śpiewa, czy z tenoru. *Pot. Pocz.* 634. Słowik miłosny swój dyszkant przez noc całą śpiewał. *Przyb. Milt.* 122. §. Dyszkant, DYSZKANCISTA, y, *m.* DYSKANCIK, a, *m. zdrobn.*, śpiewający dyszkantem; *Rag.* pritankopojnik, der Discantist. Bracie słowiku, Wdzięczny muzyku, Dyszkancie naszego gaju. *Zab.* 11, 341. *Zabł.* Zwykli wesoło swoje śpiewać pieśni Dyszkanci leśni. *Zab.* 4, 392. §. Miano, które się daje psom gończym, ein Name, den man den Stäubern zu geben pflegt.

DYSKRECYA, DYSZKRECYA, yi, *ż.* wzgląd, baczność, das Rücksichtnehmen, die Nachsicht, Billigkeit, Rücksicht. Roztropność albo dyskrecya, jest jako woźnica cnót wszystkich. *Sk. Żyw.* 2, 233. W rozmyśle dobrym zależy matka cnot, dyskrecya, to jest dobre rzeczy uważanie i rozeznanie. *Herb. Stat.* 28. Czasem i goście nie mają dyskrecyi dla gospodarza, musi się z niemi upić, choćby rad był trzeźwym. *Petr. Pol.* 2, 82. Przez twoję niedyskrecyą, i nieposzanowanie dla mnie, jesteś mi przyczyną umartwienia. *Niemc. Kr.* 3, 110. (cf. grubiaństwo). To już gruby żart; prawdziwa niedyskrecya. *Teat.* 246, 30. Poddać się pod dyskrecyą nieprzyjacielowi = spuszczać się na jego ludzkość, auf Gnade und Ungnade. Biada królowi, który na dyskrecyą takich plotkarzów się daje. *Jabł. Tel.* 328. (który się robi im podległy).

DYSKREDYT, u, *m.* utrata kredytu, wiary, znaczenia, Mißcredit. W dyskredyt podać kogo i w ostatnie pośmiewisko, za grzech nie poczytują. *Lach. Kaz.* 1, 392. Drożyzna przy dyskredycie papierowych pieniędzy. *N. Pam.* 12, 378.

DYSKRET, a, *m.* człowiek baczny, względny, grzeczny; ein bedachtsamer, Rücksicht nehmender, artiger Mann. Wielkiś niedyskret, jam ongi twej dziéwce wierzył, iż ciebie doma nie było; a ty mnie samemu wierzyć nie chcesz. *Gorn. Dw.* 190. DYSKRETNY, DYSZKRETNY, a, e, DYSKRETNIE *adverb.*, baczny, względny, grzeczny, Rücksicht nehmend, achtsam, behutsam, bescheiden. Był on równie dyskretny, jak miłosny. *Niemc. Król.* 4, 78. Teraz ten dobry, kto trochę dyskretniéj złym jest. *Fredr.* 13. Dosyć go dyskretnie ten pan traktował. *Sk. Żyw.* 2, 44. Natręt niedyszkretny. *Zab.* 13, 65. Usłuchał téj niedyskretnéj rady. *Zab.* 13, 359. *Drużb.*

DYSKURS, DYSZKURS, u, *m.* DYSKURSIK, a, *m. zdrobn.* rozmowa, die Unterredung, das Gespräch. Tobie tylko ujdzie to samemu Długie dyskursy prowadzić, po swemu. *Chrośc. Job.* 42. Nie zawsze ten, co w dyskursie ustawa, Dlatego w saméj też prawdzie przegrawa. *Past. Fid.* 288. Dotknęło się tego tym dyskursikiem. *Grod. Dis. G.* 3. *b.*

DYSZKUROWAĆ, ał, uje *act. niedok.* rozprawiać, discuriren, sich unterreden. Kto filozofem? który dyszkuruje! Kto dyszkuruje! kto wino kupuje! *Bratk. F. b.* O tym ci niechaj dyskurują, którzy się filozofią bawiąc, takowe rzeczy wypatrują. *Warg. Wal.* 287. Naprzód z nim o rzeczach potocznych dyszkurowała. *Sk. Żyw.* 2, 431. Nie gębą dyszkurują, ale szablą sieką. *Pot. Pocz.* 140.

DYSPENSA, DYSPENSACYA, yi, *ż.* wyjęcie od chowania ustawy jakiéj. *Cn. Th.* die Dispensation, Lossprechung von etwas. Dyspensa, zwolnienie ostrości prawa, bywa nadawana niektórym osobom, dla względów osobliwych. *Mon.* 75, 289. Dyspensa do małżeństwa, uwolnienie od przeszkód. *Gal. Cyw.* 1, 39. Małżeństwo to, choć pierwsza żona żywa była, miało się zwać dla rozgrzeszenia i dyspensacyi, prawe i dobre. *Sk. Dz.* 759. Weź dyspensę, żebym mógł dobrym sumnieniem pojedynkować, a zobaczysz.... *Boh. Kom.* 4, 257. Szukanie indultów czyli dyspens od zapowiedzi. *Xiądz.* 230. DYSPENSOWAĆ, ał, uje, *act. niedok.* z kim w czym. *Cn. Th. albo* kogo z czego, einen von etwas lossprechen. *Ross.* разрѣшить, разрѣшать.

DYSPONOWAĆ, ał, uje, *act. niedok.*, zadysponować, udysponować *dokon.*, rozporządzać, einrichten, zurichten, lenken, leiten. Nie w ludzkiéj to naturze, dysponować losem. *Kras. W.* 65. Dysponować kogo do czego = przysposabiać, einen zu etwas zubereiten. *Tr.* Musisz iść na szubienicę, ale ci pozwalamy dysponować się na śmierć. *Boh. Kom.* 2, 126. DYSPOZYCYA, yi, *ż.* ułożenie, rozporządzenie, die Einrichtung, die Veranstaltung. Rządca dworu codziennie rano dla dyspozycyi wewnętrznéj przychodzi do pana. *Kras. Pod.* 2, 206. §. Dyspozycya ciała do jakiéj choroby, skłonność do zarażenia się nią, die körperliche Disposition, Neigung, Empfänglichkeit, in Ansehung einer Krankheit. Poczuł w sobie niedyspozycye w ciele. *Perz. Lek.* 25. słabość, niezdrowie, Unaufgelegtheit, üble Disposition. §. Dyspozycya, przygotowanie do śmierci, Vorbereitung zum Tode. DYSPOZYTOR, a, *m.*, rządzca folwarczny, der Hofmeyer, der die Feldarbeiten anordnet. Kawałek świecy ochrania, a komisarzowi, lub innemu dyspozytorowi pozwala ukrzywdzać się w wielkich rzeczach. *Zab.* 16, 18. DYSPOZYTORKA, i, *ż.* rządzicielka folwarczna, die Meyerinn.

DYSPUTA, y, *ż.*, gadanie, rozprawa, *Boh.* hádka; *Rag.* innâda, prigovor; *Ross.* словопрѣніе, состязаніе, стязаніе; der Disput, das Reden. Wiesz dobrze, że u Panów dysputa nie długa, Co rozkaże Pan, musi wykonać to sługa. *Min. Ryt.* 2, 79. Zamiast nauki, wpadliśmy w dysputę. *Mon.* 65, 90. Różnica sposobu myślenia wznawia dysputy. *Kras. Pod.* 2, 108. §. Dysputa *albo* DYSPUTACYA yi, *ż.*, przegadywanie się uczone, rozprawa uczona, eine Disputation. Nauki swe wszystkie odprawiwszy, publiczną miał dysputacyą. *Warg. Wal.* 305. Wyzwali tego doktora na gadanie i dysputacyą. *Sk. Żyw.* 2, 425. O nauce Jezusa słysząc Rabinowie, na gadanie go i dysputacye wyzwali. *Sk. Kaz.* 493. Gotował się biskup na dysputacyą, a zgromadzając uczone ludzie, z pompą na gadanie ono iść chciał. *Sk. Żyw.* 2, 89.

DYSPUTANT, a, *m.* który dysputuje, ein Disputirender. *Tr.* DYSPUTOWAĆ, *ał*, uje *act. niedok.*, (Przedysputować *Dokon. qu. vid.*) o czym, z kim = rozmawiać, rozprawiać, disputiren. *Bosn.* nadgovaratise; *Slavon.* prigovaratise; *Rag.* innaditise, prigovaratise; *Ross.* состязаться, стязаться, совопрашаться, сдорить, вздорить, вздорничать. Radzęć baranie, nie dysputuj z wilkiem. *Bratk. Bb.* — Dysputować się z kim = (*vid.* *Gadać się), rozpierać się z kim, przegadywać się z kim, mit einem disputiren. Dysputował się jeden filozof z ś. Epifaniuszem, a spor długi miał. *Sk. Żyw.* 1, 313. (*Rag.* innaadni *disputabilis*). DYSPUTOWNIK, a, *m.* *disputator.* *Mącz.* ein Disputirer. *Ross.* состязатель; *Rag.* innadnik, prigovornik; *Eccl.* разглаголственникъ, съвъпросникъ.

DYSTRAKCYA, yi, *ż.* roztargnienie myśli, die Zerstreuung der Gedanken. Na modlitwie rzadko kiedyś miewał dystrakcye. *Sk. Żyw.* 1, 418.

DYSTRYBUTYWA, y, *ż.* rozdawanie wakansów i urzędów. *Lub. Roz.* 461. die Vertheilung eröffneter Ämter.

DYSTYLACYA, yi, *ż*, części subtelnych pachniących przyzwoitym ognia stopniem, pod kształtem pary subtelnéj wyniesionych, w pewne naczynie przeprowadzenie. *Krup.* 5, 15. *Kruml. Chy.* 219. das Destilliren. *Ross.* сидка, насидка, насиженіе, выгонка. DYSTYLOWAĆ, *ał*, uje, *act. niedok.* przedystylować *dokon.* wódki, abo co inszego na wódki, olejki palić, przepalać, lutrować, smażyć, dusić. *Cn. Th.* — (*Vind.* distillivati, przeskapluvati, prezeduvati, prekaplati; *Ross.* насидить, насиживать, выдвоить; *Croat.* sgati). distilliren, abziehen. *Kruml. Chy.* 219. DYSTYLOWANIE, ia, *n.* palenie wódek, olejków abo ziół, korzeni *etc.* na wódki, olejki. *Cn. Th.* das Abziehen, Distilliren. *Ross.* двоеніе. Oleje za pomocą destylowania otrzymane, tęgi zapach dają. *Kruml. Chy.* 132. (cf. prasa). DYSTYLOWANY, a, e, przepalany, abgezogen, distillirt. Rożne wody dystylowane pachniące. *Krup.* 5, 15. *Ross.* насиженный. Wódka dystylowana, *ob.* Przepalana, alembikowa. — *Fig.* W dystylowane peryody mowę komponuje. *Mon. a.* 65, 148. t. j. w przesadzone, geschrobene Perioden. — Dystyllujący *Ross.* двоитель, двоильщикъ przepalacz; *Croat.* sgànyar.

DYSTYNKCYA, yi, *ż.* różnica ludzi od ludzi, pochodząca albo od opatrzności, jednego więcéj niż drugiego obdarzającej, albo z fantazyi, z urojenia. *Jez. Wyr.* der Unterschied, die Verschiedenheit. DYSTYNGWOWANY, a, e, szanowany, distingirt, ausgezeichnet, vornehm. Lubo dystyngwowana dama, nie mniéj powinna mieć miłości ku dzieciom, jak najpodlejsza niewiasta ku swoim.... *Zab.* 16, 46. Z dystyngwowańszego stanu małżeństwo nie przechodzi się z sobą podług teraźniejszéj mody. *ib.* 16, 273. Oskarżył był człek jakiś męża dystyngwowanego. *ib.* 11, 255. DYSTYNGWOWAĆ się *ob.* Popisować się, popisać się.

DYSYDENT, DYSSYDENT, a, *m.* Nazwisko dyssydentów dawniéj wszystkim w religii różniącym się (różnowiercom) wspólne, od czasu Zygmunta III. oznaczać poczęło samych Luteranów, Kalwinistów i Greków Nieunitów. *Skrzet. Pr. Pol.* 2, 49. — *Vol. Leg.* 7, 573. der Dissident, eine allgemeine Benennung der Lutheraner, Reformirten und Griechen. *Boh.* rozdwogenec, rozdělenec. DYSSYDENCKI, a, ie, od dyssydentów, dissidentisch. DYSSYDENTKA, i, *ż.* die Dissidentinn. *Boh. Dyab.* 3, 100.

DYSUNITA, y, *m.* *ob.* Nieunita.

DYSYMULOWAĆ, *ał*, uje, *act. niedok.*, taić, nie dać poznać po sobie, sich nicht merken lassen. Dysymuluj, bądź w wzroku ostrożny i w mowie, Żebyś przed czasem nie dał poznać, co masz w głowie. *Morszt.* 315.

DYSZA, y, *ż.* (*Etym.* duch, dech, dać). Rurkę, przez którą wiatr w piec wpada, z blachy białéj zrobioną, kuźniacy nasi zowią dyszą. *Os. Rud.* 80. die Luftröhre im Hüttenofen. Dysza, rura żelazna wprawiona w miechu kowalskim. *Jak. Art.* 3, 291. das Luftrohr am Blasebalge. DYSZEĆ, *ał*, eli, dyszy, *neutr. niedok.*, oddychać, dychać, athmen, Athem hohlen. *Boh.* dýši, deychati, dušnjm, dušěti; *Slovac.* dychtjm; *Ross.* дышать, дохнуть, пыхтѣть, пыхчу; (*Vind.* dishat, duh od ſebe dat = pachnąć; *Vind.* duh, dishik, dishanje = zapach; *Carn.* dishim, dishâti *olere*, dishanje *olitio; Bosn.* discjati *olere*; *Croat.* dishati, dishim = pachnąć; *Croat.* dehnenye = wonia) dyszeć; *Croat.* dihati, dishem, dissem; *Vind.* teshkodihati, hripetati; *Carn.* hripózhem; *Sorab.* 1. jachlicž, yachlu; *Sorab.* 2. jachlisch. Z tego się daru śmiele tylko piszę, Żem wierny Panu memu, póki dyszę. *Nar. Dz.* 2, 72. Ni oczy widzieć, ni uszy chcą słyszeć, Ni usta mówić, ani nozdrze dyszeć. *Ryb. Gęśl. D.* Ledwiem dyszała, tego słuchając. *Stas. Num.* 2, 105. Przyszedł tam zaledwie dyszący wargami od trudu. *Pociej. Hom.* 334. Ach! ja już ledwo dyszę. *Teat.* 53, *b.* 71. §. Z trudnością oddychać, mit Mühe athmen, keichen. Zemdlony źniwiarz upałem srogim Dyszy w południe leżąc pod brogiem. *Nar. Dz.* 2, 187. (cf. udyszeć się). §. *Fig.* Stękać, keichen, stöhnen, seufzen. W niewoli i w poddaństwie ciężkim dyszą. *Warg. Cez.* 22. Ojczyzna moja pod wielkiemi dyszała nieszczęściami. *Tr. Tel.* 416. §. Dyszy co gdzie = jest w zakryciu, w kącie leży, kryje się, n. p. *latet furtum*, zakryta jest, dyszy kradzież. *Cn. Th.* im Verborgnen liegen, im Winkel liegen. Nawiesza kołnierzów lisich pachołkom na szyi, a w tyle baran dyszy. *Rej. Żw.* 66, *b.* Niech mię jak chcą ludzie piszą, Gdy pieniążki w skrzyni dyszą. *Cn. Ad.* 425. Już i krzyżyk gdzieś z szyi dyszy, i agnuszek Szczerozłoty zjadł się już dawno. *Opal. Sat.* 31. §. Dyszeć na co, dychać na co, chciwie pragnąć, czatować na co, *Carn.* dehlem, heftig begehren, lauern, streben, ringen. Wszyscy dyszą na mą zgubę. *Teat.* 54, 35. Krewniacy dyszą na sukcessyą, jak dyabeł na dobrą duszę. *Teat.* 32, 39. Obroniłem cię od tych zabójców, którzy dyszeli na zgubę twoję. *Teat.* 54, 40. (DYSZEK *n. p.* cielęcy *ob.* Dych).

DYSZEL, szla *et* szlu, *m.*, DYSZELEK, lka, *m. zdrobn.* *Boh.* wog, woge; *Slovac.* woge, oge, *Morav.* og; *Sorab.* 1. woyo, wojo; *Vind.* oje, oye, oinize, us, rudu; *Carn.* vôja, vôjenze; *Croat.* oje, oyje, rudo, rúd; *Dal.* timun; *Rag.* rúdo; *Bosn.* ruda, rudo; *Bosn.* dumen, timun; *Ross.* дышло, дышлецо; die Deichsel; (*Inf. Germ.* Dieſſel; *Svec.* tistel; *Anglos.* disl, thisl, thixl; *Holl.* dyssel, dussel). Drąg, którym konie pojazd skręcają. *n. p.* Wkłada w dyszel Alekto siarczyste woźniki. *Zab.* 15, 33. *Kniaź.* Ciężadło

czyli dyszel. *Urs. Gr.* 389. W dyszelek koniki wprzęgał. *Hor. Sat.* 203. Dyszle u karet, kolasek, wozów bywają brzozowe, brzostowe. *Kluk. Rośl.* 2, 158. Dyszel podwójny, *ob.* Hołoble, *Ross.* оголобля, оголобелька; na Kamczatce długi rzemień, do którego psów zaprzęgają, zastępujący dyszel, побѣжникъ. *Fig.* Rzemiennym dyszlem jechać, zbaczając, wstępując, w zygzak, nicht den geraden Weg fahren, beständig ablenken. *Slovac. Prov.* Wóz musi ist za ogom, wóz musi iść za dyszlem. — *Phras.* Życie na dyszlu prowadzić = w ustawicznéj włóczędze, (cf. na bruku, cf. pięty wiercić), sich beständig auf der Landstraße herum treiben. Usieść na dyszlu, na koszu usieść, sitzen bleiben, nicht weiter können. Mamże usieść na dyszlu, ujechawszy tak daleko? *Teat.* 33, *d.* 81. Kto się nałoży dworskiéj polewki, trudno mu jéj dostać, przyjdzie mu na dyszlu *ostać. *Mącz.* — 2). Dyszel, którym wiatrak obracają ku wiatru. *Solsk. Arch.* 96. der Wendebaum an der Windmühle. §. Pługowy dyszel, *ob.* Grządziel. DYSZLOWY, a, e, od dyszla, Deichsel=. *Vind.* rudoun, oinizhen; *Ross.* дышельный. Do cugów karetowych dyszlowa para koni ma być najmocniejsza. *Kluk. Żw.* 1, 186.

DYSZKANT, DYSZKRECYA, DYSZKURS *ob.* Dyskant etc.

DYURNA, y, *ż.* co się na dzień daje, bierze, płaci, Diurne, Tagelohn, Tagegehalt. *Rag.* nadniza. DYURNAŁ, u, *m.* dziennik kapłański. *Cn. Th.* ein (geistliches) Diurnal, Kirchengebetbuch. W brewiarzach, dyurnałach, officyuszach i inszych książeczkach nabożnych. *Solsk. Geom.* 3, 59. *Smotr. Lam.* 203. cf. dziennik, żurnał.

DYWAN, u, *m.* jest to pokój w saraju Sułtana Tureckiego, do sądów i rady naznaczony. *Kłok. Turk.* 54. das Zimmer im Serail des Großherrn, wo die Gerichte und Rath gehalten werden. §. Najwyższy Turecki trybunał. *Wyrw. Geogr.* 279. der Staatsrath des türkischen Kaisers. Cesarz składać każe dywan, czyli radę wielką. *Mik. Obs.* 77. §. Kobierzec Turecki, ein türkischer Diwan, eine türkische Decke. Stół wielki na środku okrywał bogaty Perski dywan. *Kras. Doś.* 69. Złotem dziane dywany. *Pot. Arg.* 333. Tu nie o tym dywanie rzecz, co nim stoły nakrywają; dywan nazywa się w Turczech senat. *Teat.* 26, *c.* 50. DYWAŃSKI, a, ie, na kształt Tureckiego kobierca, Turecki, wie ein türkischer Teppich, Türkisch. Towary Tureckie, kobierce ze złotem, dywańskie.... *Vol. Leg.* 4, 82. Ściany obite były kobiercami dywańskiemi. *Banial. B.* 3.

DYWDYK, u, *m.* słowo Tatarskie, przykrycie i długie i bogate na konia. *Czrtr. Mskr.* eine lange, reiche Pferdedecke. Jechał rycerz odziany w szaty królewskie na dzielnym stępaku pod dywdykiem szkarłatnym. *Nar. Hst.* 7, 18. Gardzi złotem upstrzonemi dywdykami. *Mon.* 71, 21. Na dzielnym rumaku była z przedniego złota kulbaka, i dywdyk z bogatéj materyi. *ib.* 69, 405. Dywdyk wzorzysty. *Pilch. Sen. list.* 2, 426. Konie ich okryte były długiemi dywdykami z tafty, aż do kostek spuszczanemi, i herbami panów swoich haftowanemi. *Ustrz. Kruc.* 3, 138. Towary Tureckie, kobierce, kilimy, *dygdyki. *Vol. Leg.* 4, 82. Widziemy rumaki pod złotemi dywdykami przepysznie ubrane. *Zab.* 7, 131. Koncerz, ani blask dywdyków, Nie utworzą wojowników. *Jak. Baj.* 274. §. Materya pewna jedwabna Turecka, ein Türkischer Seidenzeug. *N. Pam.* 16, 17.

DYWERSYA, yi, *ż.* rozerwanie nieprzyjaciela z wielu stron razem, aby się musiał dzielić na części. *Papr. W.* 1, 470. die Diversion, die man dem Feinde macht.

DYWERTYMENT, u, *m.* rozkosz, Vergnügung. Niech patrzą w dywertymentach zatopieni świata hołdownicy, na łzy dzieciny boga. *Bals. Św.* 2, 681.

DYWIZYA, yi, *ż.* podzielenie, udział, dzielnica. DYWIZYJNY *n. p.* wódz, *ob.* Udziałowy.

D Z.

DZ. — Januszowski, *narzekając, że na wyrażenie tego dźwięku, pojedynczéj osobnéj litery nie mamy,* «*jeśli co, powiada, to nam* dzyta, *Greckie Ζῆτα,* ζ, *bardzo jest potrzebne.*» — J. Kochanowski *wymyślił trojakie różne osobne litery na* dz, dź, dż. — Januszowski *różnicę tę woli tak oznaczyć:* dz, ˊdz, ˋdz. Gornicki *kładzie przed literą i samo* ˇd *z daszkiem bez* z *n. p.* ˇdiatki, bęˇdie. Nowy Char. *II.* Dz *jedna jest z tych liter, które nas oddalają znacznie od inszych Słowiańskich dyalektów, gdzie* 1) *z początku samo* z *jest bez poprzedzającego* d *n. p. Boh.* zwon *dzwonić* zwoniti. *Tak też często piszą nasi dawni autorowie* Mączyński, Syreniusz, Marcin z Urzędowa: ˇzwon, *zwonić, zban.* 2). *nasze* dz *wyraża się też w Czeskim przez* dč *n. p. dzban* = dčban, dčbanek. 3) *przed* i, dz *nasze w Czeskim i t. d. bez z się wydaje, n. p. dziw* = diw, *dziwny* diwný; *dział* dil; *dzieło* dilo; *dziura* dira; *dzieci* děti; *dziewka* děwka. *III. Żadnego słowa Polskiego*, (*bo* dyabeł, diasek *nie są oryginalnie Polskie*) *nie mamy, gdziebyśmy pisali* di; *jedno dzi. Boh.* diwiti se, *u nas* dziwić się. *IV. Przed* é *ściśnionym, które my podług* Kpcz. *kréskujemy* (*gdy dawni kréskowali* e *otwarte*) d *przyjmuje do siebie jeszcze:* zi; *wyjąwszy tedy słowo deszcz* (*bo* dech denko, deptać, deska etc. *mają* e *otwarte, to jest u dawnych kréskowane*) *zawsze piszemy:* dzie *n. p.* wiedziesz, *w piérwszéj osobie* wiodę, idziesz, idę. — *Boh.* diže *dzieża;* dewět *dziewięć;* deň *dzień, a w drugim przypadku, wyrzucając znowu przybyszowe* dz, *dnia Boh.* dne; *zkąd Boh.* dnes hodie, *u nas* dziś. *V. Po* dz *na początku słów nie może nastąpić* y, *tylko* i; *nie może nastąpić* e, *tylko* ie. *VI. Przeciwnie po* dżdż, *nie może nastąpić* i, *jedno* y.

*DZAMBAS, a, *m.* z Tureck. na Podolu = faktor. *Czrtr. Mskr.* ein Factor, Unterhändler, Mäckler.

DZBAN, *ZBAN, a, *m.* (*Etym.* bania), naczynie baniaste z uchem do wody, i rozmaitych trunków, ein Krug, Wasserkrug ꝛc. *Boh.* džban, dčbán, okrauhlík; *Slovac*, džbán, dčbán; *Croat. barb.* xbâgn; *Croat.* stûcza; *Bosn.* sgbagn, súd od vode, patrina, buklia; *Sorab.* 1. losza, nahliwačžne kharan; *Slavon.* pehar, kupa, (cf. puhar, kufa); *Dal.* varcs, vichya; *Ross.* жбанъ drewniana konewka, чванъ flaszka, cf. кулганъ, кувшинъ, кубышка, (*ob.* Kubek), скудельница, корчага, (*ob.* Korczak); *Eccl.* [жбаньць, ѵблнъ, ѵклнъ. 2], блнѧ, кѹвшинъ. Zostawiła ˇzban swój u zdroju. 1 *Leop. Joan.* 4, 28. dzban. 3 *Leop.* Do czasu dzban wodę nosi, aż się urwie. *Żegl. Ad.* 63. póki się ucho nie urwie. *Teat.* 23, 91. Dzban wodę nosi, póki się nie stłucze. *Jabł. Ez.* 157. Dotąd ze dzba-

nem chodzą, aż się też urwie. *Pot. Jow.* 2, 17. *Slovac.* Dotuď žbanek na wodu chodi, dokuď ho něrozbigu. *Ger.* Der Krug so lang zu Wasser geht, Bis er einmal zerbrochen steht. Theuerd. 88. Der Krug gieng, wie man sagt, So lang zu Wasser, bis er brach. Wiel. Siła pies we dzbanie widzi, ale głowa nie wnijdzie. *Rys. Ad.* 64. (oczy tylko paść było; oczy się dobrze miały, ale zęby od głodu szczekały). Każe on piwo nosić, z za *zbania (z za dzbanu) wygląda. *Klon. Wor.* 34. hinter dem Kruge hervor. Za młodym jeszcze do dzbana. *Teat.* 43, *c.* 98. *Wyb.* (t. j. do pijatyki, do pełnéj, do kufla, do kolei). §. Dzban, miara, dzban piwa, miodu, rozmiar, garniec, ćwierć, konew, *pro vase vulgaris mensurae potus in quovis loco usitatae. Cn. Th.* ein Krug, ein Maß, eine Kanne Bier, Meth, Wein rc. DZBANEK, nka, *m.* DZBANECZEK, eczka, *m.* DZBANUSZEK, uszka, *m. Demin.* (*Boh.* džbanek, džbaneček, okrauhljček; *Carn.* dębanza; *Bosn.* bukliiça, patriniça; *Ross.* чванецъ; ein Krügelchen, ein kleiner Krug (ein Krügel), ein Kännchen. Do czasu dzbanek wodę nosi. *Rys. Ad.* 9. *Zbanuszek. *Syr.* 775. DZBANARZ, DZBANKARZ a, *m.* co dzbany lub dzbanki robi, der Krugmacher, der Krüge, z. B. Wasserkrüge macht. *Boh.* džbaněčnjk, džbanečkař, džbankař. §. *Meton.* Kufel, moczywąs, ein Saufaus. Nieborak on dzbanarz leda gdzie w błocie się powali, tamże i uśnie, suknią pomaże, czapkę straci. *Rej. Żw.* 61. DZBANOWY, DZBANKOWY, a, e, od dzbanów lub dzbanków, Krug=, Kannen=. Cyna dzbankowa, do której dodając cztery dwudzieste piąte części ołowiu. *Kruml.* 192.

*DŻBER, a, *m. Boh.* džber ceber, ein Zober. Warz w wodzie słomę i wléj gorącą w dżber; opałkę połóż na onym dżberze. *Syr.* 990.

*DŹBŁO *ob.* Źdźbło.

DŻDŻAWY, a, e, dżdżysty (*Etym.* deszcz), regenhaft, regnerisch. *Boh.* deštiwý, deštný. Dżdżawy Oryon. *Klon. Fl. A.* 2, *b.* Czas dżdżawy. *Budn. Ezdr.* 10, 13. (dżdżysty. *Bibl. Gd.*). Kraj w chmurach za dżdżawym Austrem ustawnych się pierze. *Żebr. Ow.* 3. **DŻDŻENOŚNY, a, e, *poet.* deszcze przynoszący, regenbringend. Już przeminęły dżdżenośne obłoki. *Zab.* 14, 165. **DŻDŻEWY, DŻDŻEWNY, a, e, deszczowy, Regen=. Dżdżewę wody. *Ryb. Gęśl. B.* Dżdżewne wody. *Cresc.* 548. DŻDŻEWNICA, DŻDŻOWNICA, y, *ż.* deszczowa woda, Regenwasser. (*Bosn.* dascgdiviça, voda dasgdiviça; *Croat.* desgyevina; *Vind.* dishouniza, kap, strieshenza). Między inszemi wodami, dżdżewnica jest bardzo dobra, zwłaszcza która lecie z gromem spada. *Cresc.* 10. — §. Dżdżewnica, deszczowy robak. *Volck.* 503. (*Sorab.* 1. dežčowé hadžik; *Vind.* dishni zherv, dishounik; *Slavon.* glijsta gujavica). Dżdżowe glisty, dżdżownice niektórzy zowią, *lumbricus. Mącz.* der Regenwurm. *Dudz.* 37. glista ziemna. *Cn. Th.* §. W Epirze z bedł dżdżownic mieli się rodzić ludzie. *Otw. Ow.* 273. *e pluvialibus fungis*, Regenschwämme, Pilze. §. Kamień z deszczem spadający, jak mniemają. *Cn. Th. Ombria. Plin. H. N.* 37, 10. der Donnerkeil, Schoßstein, (cf. piorunek), kamień, który mało co się różni od piorunka, skutki ma czynić te same, co i strzałka. *Ład. Hst. Nat.* 34. §. Dżdżownice *plur.*, gromadka nieznacznych gwiazd, które Grecy zowią *Hyades. Otw. Ow.* 517. — *Brud. Ost. A.* 3. — *J. Kochan. Dz.* 7. Hyady, siedm gwiazd na czele byka, które przynaszają deszcze, Polacy nazywają dżdżownicami. *Hor.* 1, 19. die Hyaden, das Regengestirn, die fünf oder sieben Sterne am Kopfe des Stiers, (cf. baby *Plejades*, das Siebengestirn, die Gluckerinn). Ni grad, ni pluta, ani nawalnice, Ni jemu słotne ugrożą dżdżownice. *Zab.* 9, 11. *Otw. Ow.* 129. DŻDŻOWY, a, e, od deszczu abo dżdżu, (*Boh.* deštowý deszczowy), Regen=. Woda dżdżowa. Ptaki dżdżowe, *Charadrii*, należą do rzędu bocianiego. *Zool. Nar.* 246. Regenpfeifer. DŻDŻOWNIK, a, *m.* ptak *Charadrius Hiaticula*, znajduje się na błotach, i lubi miejsca obficie deszczem skropione. *Zool. Nar.* 246. der Strandpfeifer, eine Gattung Regenpfeifer. *DŻDŻYĆ, ył, y, *act. niedok.* deszczem spuszczać, regnen lassen, regnen. *Boh.* dštjti, dsčati, dštjm, štjm; *Rag.* daxdjetti; *Bosn.* dasgditi; *Carn.* deshuvati, deshûje, deshy; *Vind.* disheti, dishuvati, deshuje; *Ross.* дождить, дождю; *Eccl.* дъждотоунти, капли испускать, дождь испускать. Dżdżyłem na jedno miasto, a na drugie miasto nie puściłem dżdżu. 1 *Leop. Am.* 4, 7. Bóg dżdżył im mannę ku jedzeniu. *W. Ps.* 77, 24. (spuścił im jako deszcz mannę. *Bibl. Gd.*). Ogniem i siarką dżdżyć będę nań i na jego wojsko. *W. Ezech.* 38, 22. (ogień i siarkę spuszczę nań. *Bibl. Gd.*). Bodajby nań wypuścił gniew zapalczywości swojéj, a dżdżył nań wojnę swoję. *W. Job.* 20, 23. DŻDŻY *imperson.* deszcz pada, es regnet; *Vind.* dis gre, desh hodi, dishuje; *Croat.* desygi; *Ross.* дождить, дождь идетъ. — DŻDŻY się, zadżdżyło się, ma się na dészcz, chmura się. *Cn. Th.* es läßt sich zum Regen an. Płótna bieląc, strzedz, aby na dżdżu nie legały, kiedy się zadżdży. *Gost. Ek.* 70. DŻDŻYSTY, a, e, - o *adv.*, pełen dżdżu, regenhaft, regnerisch. *Boh.* deštiwý, pršliwy; *Slovac.* deštowný, deštowatý; *Sorab.* 1. dežčoyité; *Carn.* deshęvne; *Vind.* dishoun, dishen, dishji; *Croat.* dësgylyiv; *Bosn.* dasgdivo; *Ross.* ненастный, дождливый, *n. p.* dżdżysty wiatr; dżdżysta chmura. — Fingal król pagórków dżdżystych. *Kras. Oss. A.* 2, *b.* Potoki dżdżyste. *ib. A.* 3. dżdżewne, Regen=. Woda dżdżysta. *Syxt. Szk.* 18. Regenwasser. — NB. *dalsze pochodzące słowa* deszcz *w dyalektach:* Vind. *obdishuvati*, *podishuvati* (*odeszczyć, *podeszczyć); Eccl. одъждити, одождаю, beregnen; Ross. неодождимый *nieożdżony*, unberegnet; Vind. *skufdishuvati* = *przedżdżyć*, durchregnen; Vind. *isdishuvati*, *vunsdishuvati* = *wydżdżyć*, ausregnen.

DŻGI! DŻGA! *exclam.* podochocając, heysa! Maski kuligowe tańcują: E! dżgi, dżga, ha ha ha! *Teat.* 43, *c.* 64. *ib.* 32, *b.* 61. *Croat.* nu, nuda, de, dejda. DŻGNĄĆ *cz. jedntl.* dżgać *niedok.*, żgnąć, uderzyć, kłóć, uszczknąć, stoßen, stechen. Czasem mię dżgnęła sztychem, czasem płazem. *Zab.* 11, 270. §. *Intrans.* Machać, ruszać, śpieszyć, vorwärts machen, eilen. Nuże żywo, dżgaj śmiało! *Teat.* 36, *b.* 74. §. *Fig.* Dżgnął sobie dobrze, łyknął dobrze duszkiem, er hat es ohne Absetzen ausgestochen. *Tr.*

DZIAĆ, ał, dzieje *cz. niedok.*, udziać *dok.*, *Boh.* zdjti, zděl, zdjm; *Sorab.* dżewam; *Vind.* djati, diem, djanje, delati, dejem; (*Carn.* dijati, dęnem, dęvam, dęlam *facere*, *pone-*

re); *Eccl.* дѣяти, дѣю, дѣлать; (*Ross.* дѣть, дѣвать *addere*); I. działać, robić, czynić, machen, thun, wirken. Wszechmocny z takich naród potężny udzieje. *Przyb. Milt.* 385. Człowiek ma moc nakłaniać się, i dziać zatém według pobudek moralnych. *Mon.* 76, 267. handeln. Ku zbawieniu swemu dziejcie co. *Smotr. Apol.* 127. *ib.* 190. §. Dziać tkane roboty, tkać, weben, dziać pończochy, stricken. Wstydać się będą, którzy sprawują len, którzy działi a tkali subtelne rzeczy. *Leop. Jes.* 19, 10. Panna mieszczeczek działa. *Pot. Arg.* 356. (*ob.* dziana suknia). Jedne będą szyły na krosieńkach, drugie rękawiczki jedwabne będą działy. *Star. Dw.* 45. (*Vind.* djati, vtekniti = wetknąć). Dziać pończochy *Vind.* spletuvati, jiglati, setkati; *Ross.* вязать, свясти. §. Dziać wiersze, składać, tworzyć, robić, komponować, Verse machen. Sercu język posłuszny pełnemu Odbiera słowa i nowy rym dzieje. *J. Kochan. Ps.* 64. — §. Pszczoły miód, wosk dzieją *ob.* Dzienie, dzianka. §. Ciasto dziać, gnieść, *ob.* Dzieża. — II. Dziać komu, (*Boh.* diti *dicere*, dim *ajo, inquam*), nazywać kogo, einen nennen, eines Namen nennen, einen Namen geben. (*Boh.* djti, děl, djm *dico*, přezdjti, gmena přemeniti przezywać; *Slovac.* djm *inquam; Sorab.* 1. ja džach *dicebam*; *Sorab.* 2. žasch, žeju *loqui; Vind.* dim *dico*, djal *dixit*, pridevik *cognomen; Carn.* dim, djal; *Bosn.* izditti imme *indere nomen*; *Rag.* nadjetti tkomu imme; *Croat.* izdeti, izdevam ime; *Croat.* pridovek *cognomen*; *Dal.* pridivak; *Ross. obs.* теза, тезя imię), (cf. *Talmud.* שעה *schaah* nunciavit, cf. *Germ.* sage, cf. *Graec.* δείκω, δείκνυμι). U chrzcielnicy kapłan naprzód pyta: jakoć dzieją? *Hrbst. Nauk. U.* 2, *b.* Doktorowi temu Eunochares dziano. *Kosz. Lor.* 146. Pytał go Jezus: co za imię masz? a on mu odpowiedział: dzieją mi ćma, bo nas sam wiele. 1 *Leop. Marc.* 5, 9. Pogańskiego aralda Pindarem zwano, Chrześciańskiemu Arydaeus dziano. *P. Kochan. Jer.* 146. Tankred mu dzieją. *ib.* 60. Rynald mu dzieją. *ib.* 66. Już tęskno Annie, (tak dziano królewnie). *J. Kochan. Dz.* 99. *Nomino* mianuję, wzywam, daję imię, *zdzieję. *Mącz. Nominare ex altero*, tak *zdziać, jako kto imię ma. *Mącz.* (cf. *nazdziewać, *nazdziać). III. Dziać się, dział się, dzieje się *recipr. niedok.* (Dziewać się, *freq. qu. v.*), *Boh.* diti se, dal se, děgi se, djwám se; *Bosn.* ditti se, djettise; *Vind.* je djanu, je sgojenu, goditi se; *Carn.* godit se, gody; *Sorab.* 2. sze tschojsch; *Eccl.* дѣятися, содѣятися, содѣватися; (*Ross.* дѣться, дѣваюсь przybyć do czego); *Ross.* ключается, доводиться; stawać się, geschehen, sich zutragen, vor sich gehen. Uczmy się, iż się wszystko zrządzeniem bozkim, a nie przygodą dzieje. *Sk. Dz.* 1107. Dzieje się mną, tobą, tym się to dzieje = ta tego przyczyna, dlatego. *Cn. Th.* Nie wiemy, co się w tym dzieje, abo co za przyczyna tego jest. *Ber. Dek. A.* 4, *b.* Co się z przykładu dzieje, słusznie się zda dziać. *Petr. Ek.* 22. Myślmy co czynić mamy, mińmy co się działo. *Teat.* 43, *b.* 95. *Drozd.* W téj sztuce scena przez trzy akty dzieje się w domu, czwarty w krzewinach. *Teat.* 116, 2. die Handlung geht vor. Co będzie to będzie, niech się dzieje wola boża. *Teat.* 27, *c.* 87. (niech się stanie, Gottes Wille geschehe). Chcę mu wszystko odkryć, cokolwiek się w sercu moim dzieje. *Teat.* 9, *b.* 98. was in meinem H. vorgeht. Tu się coś źle dzieje. *ib.* 30, *b.* 56. (Co się dzieje? *Vind.* kai se godi? *Carn.* dijanu se s'nami *actum est*; *Sorab.* 1. mi szo džiyo, mam džečžo = śni mi się). Widzimy z doświadczenia, co się w ludziach dzieje, Z płaczącym człowiek płacze, z śmiejącym się śmieje. *Kor. Hor.* 7. §. Dzieje się komu co = trafia się, zdarza się, powodzi się, es geschieht oder geht einem gut, wohl, übel, schlecht. Aby się mnie dobrze działo, nie godzi się inszym źle życzyć. *Swad.* 1, 207. Nie porzucaj nadzieje, Jakoć się kolwiek dzieje. *J. Kochan. Dz.* 240. Skarżą się potym: ah nie wiem, co mi się dzieje. *Urzęd.* 104. Gdzieć się dobrze dzieje, tam zostań. *Jabł. Tel.* 7. Bali się, iż w odmianie, gorzéj im się dziać będzie. *Kras. Pod.* 2, 40. Podnosząc mię rzekł: coż ci się dzieje, a przecz tak serce twoje jest strwożone? *Budn.* 4 *Ezdr.* 10, 31. — Co się z tobą dzieje? was geht mit dir vor? Nie wiem, co się teraz z bratem moim dzieje. *Ld.* Nie wiedziałem, co się ze mną działo, was mit mir vorgieng. §. Dzieje się o czym, traktuje się, rozprawia się, abgehandelt oder verhandelt werden. W księgach Salomonowych kaznodziejskich, o marności świata tego się dzieje. *Leop. Eccles.* 1. — §. Dziać się w co = obrócić się w co, zu etwas werden, sich worein verwandeln. Wszystko tu ginie, wsystko w nic się dzieje, Skoro niezbędny mus ciężko zachwieje. *Zab.* 9, 303. *Zabł.* §. Dziać się = podziać się gdzie, wohin gerathen, wohin kommen. *Carn.* dijati se kam; (cf. *Vind.* djati, diem, podjati, loshiti, poloshiti = kłaść, cf. *Graec.* θέω; *Croat.* dévati = kłaść; *Croat.* devenicza *farcimen*, cf. nadziewać, nadziewanie). Gdy łamiesz pęta ich, gdzie się dzieją co więźniów strzegą? *Miask. Ryt.* 3. Jeślić matka zginie, pszczoły pewnie spadną, A gdy ula nie stanie, gdzie się dziać, nie zgadną. *Rej. Żw.* 253. Sława krzywoprzysiężcy, jako punkcik jeden, i ci, co nań patrzyli, rzekną: gdzie się dział? *Sk. Kaz.* 225. Pytam się domowych, i co blizko siedzą Drzwi. Alić wszyscy o nim, gdzie się dział, nie wiedzą. *Kochow. Fr.* 107.

Pochodz. *dzianka, dzienie, dziany, dzieje, dziejopis, dziejopismo, dziejopisarski; dziewka i t. d. dzieża; nadziewać, nadziać, nadziany, nadziewanie, nadzieja; odziewać, odziać, odzież, odzienie; przyodziewać, przyodziać, przyodziany; poodziewać; podziewać, podziać; samodział; spodziewać, spodziany, niespodziany; rozpodziewać, wdziewać, wdziać, wdziewalny, wzdziewać, zdziać; zadziać, zdziewać się; kołodziej, kołodziejski, kołodziejstwo; złodziej, złodziejka, złodziejski, złodziejstwo; dobrodziéj, dobrodziejka, dobrodziejstwo. II. działać, działywać; dzieło; dzielny, dzielność; niedziela, niedzielny, sześcioniedziałka, sześcioniedzielnica, dwuniedzielny, poniedzielny, poniedziałek, poniedziałkowy; nadziałać; oddziaływać, oddziałać; przedziaływać, przedziałać; rękodzielny; zadziaływać. Dla, qu. v.*

DZIAD, a, *m.*, (*Boh.* děd; *Slov.* dědo, děd, stari otěc neb tatík; *Mor.* stařjk, stařeček; *Sorab.* 1. džed, děd; *Slav.* díd, stári otac; *Croat.* dèd; *Dal.* did; *Rag.* djed; *Carn.* ded, dędz; *Vind.* ded, dedei, diedez, starez, stari

ozha, ozhjak; *Bosn.* djed; *Ross.* дѣдъ; *Eccl.* дѣдъ, праотьць, cf. *Eccl. Ross.* дядя stryj; cf. *Graec.* θεῖος; cf. *Sup. Germ.* Dod = ociec chrzesny, Tatta, tata, tatuś, Atta; Adlg.; *Roman.* atta *Sext. Pom.*, cf. *Boh.* otec = ociec). 1) mego ojca abo matki ociec. *Saxon. Porz.* 124. dziadek, starek. *Cn. Th.* der Großvater. Atlasa słusznie Niobe dziadem swoim zowie, bo jedna z siedmiu córek jego była Tajgeta, matka Nioby. *Otw. Ow.* 225. Jowisza zaś taż Niobe dziadem zowie, bo Tantalus, którego córką była, był synem Jowiszowym z Ploty Nimfy. *ib.* Dziad, stary ociec, stary tata, *pappus. Mącz.* cf. baba, babka, stara matka. — §. Dziady = przodkowie, die Vorfahren, Voraltern. Przecz chwalisz dziady, gdyś sam szkarady? *Rys. Ad.* 58. §. Dziad względem lat = stary, zgrzybiały. *Cn. Th.* ein alter Mann, (cf. stara baba). Co rzec o dziadach, co po bezzębnych dziąsłach językiem bełkocą. *Hor. Sat.* 206. Od małego dziecka, aż do starego dziada, już go wszyscy znają. *Teat.* 10, 81. Dziecko straszą, w nocy nie wychodź, bo cię wilk zje, dziad weźmie. *Mon.* 71, 107. Dziad kościelny, staruszek usługi kościelne, n. p. dzwonienia, zamiatania kościoła etc. odprawujący. der Kirchenalte, ein alter Mann, der das Läuten und die Säuberung der Kirche versieht. Silnemi barki dziadów w tę i w owę stronę Ogromne dyndy hałas czynią poruszone. *Węg. Org.* 2. §. Strych, żebrak stary, ein alter Bettler. Dziad przy kościele śpiewa. *Zab.* 9, 347. *Zabł.* Na dziady pójść = żebrać, z torbą pójść, *Ross.* ходить съ сумою, betteln gehen. Będę musiał pójść z żoną i z dziećmi na dziady, jeżelibym was wszystkich miał raczyć. *Oss. Str.* 1. Gdyby się każdy człowiek z twą naturą rodził, Jużby dawno świat z torbą między dziady chodził. *Nar. Dz.* 3, 122. §. W młynie, dziady na trybach, Panstermühlgänge. *Schndr.* DZIADEK, dka, *m. Demin.*, (*Boh.* dědek, dědeček); (*Ross.* дядюшка stryjaszek; *Eccl.* дядька pedagog). 1. Starek, ojców albo matczyn ojciec, der Großvater. 2. Staruszek, ein alter Mann. Śmierć lub dziatki lub dziadki, mknie, jako się nawiną. *Brud. Ost.* 9. Żadnego dnia nie opuści, żeby nie miał iść do kościoła, jako jaki dziadek kościelny. *Teat.* 36, *c.* 21. §. *tr.* Dziadek, orzechołom drewniany, stryszek, der Nußknacker. DZIADOSKO, DZIADOWSKO, a, *m. et n.*, z przyganą, z niechęcią: dziadzisko, brzydki nieznośny staruch, ein alter Knaster. Przeklęte dziadowsko. *Teat.* 28, *i i i.* §. *ironic.* Staruszek, ein guter Alter. I jest się czego lękać, żeby zwątlon troską Z samego przywidzenia nie zamarł dziadosko. *Zabł. Zbb.* 86. Poczciwe i dobrowolne dziadosko. *Teat.* 24, *c.* 37. DZIADOWINA, y, *m. pieszczenie*, ein Altchen, ein guter Alter. Po kimże Wac Pan chodzisz w téj grubéj żałobie! R. Po ojcu. Wczoraj zamarł luby dziadowina. *Zabł. Zbb.* 52. Nieborak dziadowina. *Teat.* 27, 44. DZIADOWIZNA, y, *ż. Ross.* дѣдовщина, spadek po dziadku, das Großväterliche. Prawo na *wnęki z córek urodzone nie ściąga się, aby mieli z ciotkami babiznę albo dziadowiznę równo brać. *Szczerb. Sax.* 428 *et* 117. Koloman uciekł do Polski, dziadowizny swéj. *Biel. Św.* 128, *b.* Kostyrowie o ojczyznę Przyprawują nie jednego, i o dziadowiznę. *Klon. Wor.* 72. DZIADOWSKI, a, ie, *Boh.* dědůw, dědkůw; *Slov.* dědow; *Vind.* dedein, dedejou; *Croat.* dedov; *Dal.* didovo; *Ross.* дѣдичный, дѣдовскій, дѣдушкинъ; *Eccl.* дѣдовскій, дѣдичь, праотеческій; od dziada abo dziadka, großväterlich. Dziadoska sztuka, tycze się wnuka, *Turpis fama datur saepe minoribus. Rys. Ad.* 10. §. Żebraczy, bettlerisch. Dziadowska woda, u prostactwa, droga piaszczysta. *Wol.* DZIADUNIO, DZIADUŚ, ia, *m.*, (*Ross.* дѣдушка, cf. дѣдушка домовой marchułt), *pieszczenie* dziadek kochany, gutes, liebes Großväterchen. O tym ich tatuś, dziaduś i pradziaduś bynajmniéj nie wiedział. *Pam.* 84, 370. DZIADYGA, i, *m.* staruch, grzyb, ein mürrischer Alter. On tylko jeden dziadyga ponury Nie zna ludzkości głosu i natury. *Zab.* 16, 314. DZIADZINA, y, *m. Zab.* 12, 100. (*ob.* Dziadowina). Alić pełznie jakowaś dziadzina z toporem. *Nar. Dz.* 3, 17. DZIADZISKO, a, *n.*, *z przyganą*, staruch, grzyb, ein häßlicher Alter. Młody się kłania, prosi, trudzi, A stare go dziadzisko próżno tylko łudzi. *Zab.* 5, 240.

Pochodz. *naddziad*, *°died*, *pradziad*, *prapradziad*. §. *Dziedzic* (Boh. dědic), *dziedziczyć*, *dziedzina* etc. §. *Do tegoż źrzódła należą: dziatki*, *dziatwa*, *dzieci* (Boh. děti, djte), *dziecko*, *dziecię*, *bezdzietny* etc. *cf.* Atta Adlg. et *ojciec*, *ociec*, Boh. otec.

°DZIAK *ob.* Diak.

°DZIAKIEŁ, [DZIAKŁO, DIAKŁO. 4] kła, *m.* To co nazywało się w Polszcze pomocne, miało w Litwie imię dziakła. *Czack. Pr.* 1, 66. Hülfssteuer. W przywileju na biskupstwo Wileńskie, Jagiełło wyzwala dobra duchowne od wyprawy wojennéj, straży, oprawowania mostów, dziakłów etc. *Stryjk.* 446. Przywilejami dawnemi wszyscy ludzie bez uchwały sejmu, od każdéj dani podatków, i też od dziakła, i od wszelakich brzemion powozowych, które podwodami zowią, wolni byli. *Stat. Lit.* 87. (cf. ciahły). °DZIAKIELNY, a, e, od dziakła, Hülfssteuer=. Pod nazwisko siano dziakielne, szła piérwéj powinność tylko dawania siana, potym i różnych osypów, a nawet drobiu i jajec. *Czack. Pr.* 1, 66.

°DZIAKON, ARCYDZIAKON. *ob.* Dyakon.

1) °DZIAŁ, u, *m.*, (*Etym.* dziać = działać), dzieło, robota, praca, die Arbeit. Pługiem wyorano buławę, i kilka żelezców od strzał staroświeckim działem. *Stryjk.* 325. (staroświeckiej roboty, von alter Façon). Przyniesiono Witoldowi od cesarza podarek, smoka, pięknym a misternym działem od złota i srebra urobionego *ib.* 551. (smoka osobnym dziełem urobionego. *Biel. Kr.* 290.) Dał cesarz Zygmuntowi konew srebrną bardzo pięknym działem. *Biel. Kr.* 478. Konew srebrną tak pięknym działem, iż więcéj robota kosztowała, niż srebro. *Biel. Św.* 279.

2) DZIAŁ, u, *m.* (*Boh.* djl = część; *Sorab.* 1. dźiel, teil, dźel, těl, dźelk, tźastka; *Sorab.* 2. żel, żelba; *Slav.* thàl, dio; *Bosn.* dil, dio, dilak; *Rag.* diò, djêla, dîl, dila, djêlak; *Croat.* dél, dál; *Dal.* dil, dio; *Carn.* dejl, tal; *Vind.* diel, tal, dieu, deilesh, resdejlenje, dielzhez; *Ross.* дѣлежъ; *Eccl. Ross.* доля, часть; *Angl.* deal; *Svec.* del; *Anglos. dael*; *Goth.* dail; *Ottfried* deil; *Kero* teil; *Ger.* Theil, theilen; *Gall.* tailler), der Theil, das Thei=

len. dzielenie, rozdzielenie, podział, das Theilen, die Theilung. Książę Witold obchodził się z bracią, jako lew z osłem, w dziale. *Stryjk.* 531. Powinna białogłowa, po trzydziestu dniach mężowym sukcessorom dział uczynić. *Chełm. Pr.* 92. §. Udział, rzecz przydzielona, działem przypadła, das Zugetheilte, der zugefallene Theil, der Erbtheil, der Theil. *Vind.* dieu, erbsben diel, nadiel, dodiel, nadielek, dieushnu, dieudizhnu błagu; *Ross.* участокъ, достояніе, пай. Turcy mówią, że bóg dał działem wodę chrześcianom, a onym ziemię. *Kłok. Turk.* 250. Jakikolwiek potęgi dział ci się dostanie, Niech zawsze dobro ludu twe będzie staranie. *Zab.* 15, 108. Dobra żona, jest dobry dział. *Radz. Syr.* 26, 3; a w dziale bojących się Pana dana będzie. *Bibl. Gd. ib.* §. Dział roli *ob.* Łan. *Cn. Th.* °§. Część, der Theil, die Abtheilung. *X. Perzyna* dzieło: *Lekarz wiejski*, dzieli na działy, rozdziały, ucinki.

Pochodz. *słowa Dział*: *działo*, *działko*, *działolej*, *działomierz*, *działowy*, *półdziałek*, *dzielca*, *dzielczy*, *dzielić*, *dzielniczy*, *dzielnik*, *dzielny*, *dzielność*, *dyl*; *niedzielny*, *niedzielność*; *oddział*, *oddzielić*, *oddzielacz*; *podział*, *podzielić*, *podzielny*, *podzielność*, *przedział*, *przedzielić*, *przedzielacz*, *przedzielca*, *przedzielnica*; *półprzedział*; *rozdział*, *rozdzielić*, *rozdzielny*, *rozdzielność*, *nierozdzielny*, *nierozdzielność*; *udział*, *udzielić*, *udzielny*, *nieudzielny*, *nieudzielność*; *wielodzielny*, *wydzielić*.

DZIAŁAĆ *cz. ndk.*, udziałać, zdziałać, podziałać *dok*, działywać *czstl.*, robić, czynić (*Etym.* dziać), machen, thun, handeln. *Boh.* dělati, dělam, dělawati; *Slov.* dělám, *fabrico*; *Sorab.* 1. dzielacž, dziełam, džilam, džjlu, *vulgo* džjwam = pročzuyu szo, pracuję; *Sorab.* 2. želasch, žewasch; *Croat.* délati *laborare*; *Vind.* delati, delal, délam, djati, diem, sdelati; *Carn.* delam; *Rag.* djellovati, diegljati (= 2) *coelare*); *Bosn.* djagljati, djellati, djellovati, dillati (= 2) *laevigare, dolere*); *Ross.* дѣлать, сдѣлать, дѣлаю; *Eccl.* дѣяти, дѣю, дѣлать, творить, дѣтелствую, дѣлаю, (cf. *Graec.* τελῶ *ago, perago*, *θεῖναι laborare*, *Hebr.* עלל *fecit*, התעלל *hithallel*, *peregit*). Roxolany z surowych skór wołowych kaftany sobie działali. *Biel. Kr.* 13. Jezus nie jednego zdrowym udziałał. *Sekl. Joan.* 5. Bogactwa tę własność mają, że głupiego mądrym działają. *Cn. Ad.* 31. Dyonizego fortuna z książęcia szkolnym mistrzem udziałała. *Warg. Wal.* 216. Co nie ma słuszności, to też pożytku nie działa. *ib.* 209. (nie przynosi). Co dobrze, znamy, a nie działamy. *Cn. Ad.* 90. Inszych nauczacie, sami nie działacie. *Żegl. Ad.* 105. Źle działamy, a fortunę obwiniamy. *Jak. Baj.* 190. Czegoż się to dziwić, że źli źle działają. *Pilch. Sen.* 251. Powinności swéj dosyć nie działał. *Orzech. Qu.* 140. — °Liczbę za co działać. 1 *Leop. Hebr.* 13, 17. liczbę dawać, liczbę kłaść, sprawować się z czego, Rechnung oder Rechenschaft ablegen. (*cf.* liczba). — Sér działać, *ob.* Tworzyć, Käse machen. *Tr.* — §. *Intrans.* Działać, dzielnym być, czynnym być, handeln, thätig seyn, wirken. Ociec mój działa, i ja też działam. *Sekl. Joan.* 5. *not.* »nie próżnuje-ć ociec mój, stworzywszy świat, ale działa, i ja też syn jego nie próżnuję«. Sześć dni jest, których ma być działano. *Sekl. Luc.* 13. (cf. niedziela, od niedziałania; *Eccl.* праздьникъ święto *ob.* Próżnować). Człowiek się urodził do życia działającego. *Zabł. Roz.* 159. Sam działaj, przyjaciół nie czekaj. *Rys. Ad.* 63. (cudze ręce letkie, ale nie pożyteczne). Nie mówić, lecz działać przystoi. *Kras. W. Ch.* 55. Nie dla próżnych okrzyków działa wielka dusza. *Kras. W.* 65. Którzy działali i którzy dzieła innych opisali, sławę przed światem mają. *Pilch. Sall.* 5. Czyń mężnie, działaj, nie bój się, ani się lękaj. *Leop.* 1 *Chron.* 28, 20. Część nauki działająca *practica*, uczy, jak z umysłowéj części *theoretica* powzięte wiadomości, istotnie działanemi i wykonywanemi być mają. *Perz. Cyr.* 1, 61. der practische Theil. Nieprzyjaciel działać zaczepnie umyślił. *N. Pam.* 23, 150. er wollte angriffsweise handeln. §. Działać na co, wpływ mieć, skutkować, worauf wirken. Czas ponury nietylko fizycznie, ale i moralnie nad nami, albo raczéj w nas działać zwykł. *Kras. Pod.* 2, 98. Przyczyny działające. *Bals. Niedz.* 1, 374. wirkende Ursachen. *Ross.* дѣйствующій; *Ross.* дѣйствовать skutkować; *Eccl.* дѣйствоватися; *Vind.* delati; *Sorab.* 1. dżewam, skutkuyu *operor*. Działać arytmetycznie, arithmetisch verfahren, *ob.* Działanie §. 3. — DZIAŁANIE, ia, *n.* (*Slov.* dělanj; *Ross.* дѣйствіе, дѣйство *Eccl.* сдѣяніе; *Slav.* dillovanje); §. 1 czynienie, czynność, das Machen, das Thun, das Wirken, die Thätigkeit, Wirksamkeit. Przykład w ten czas niech ma dzielność, kiedy dobry, ale dawać się cudzemu niedobremu działaniu powodować, niegodna. *Kras. Pod.* 2, 264. Los wam dla ojczyzny dał w ten czas pracować, Gdzieście śmiałym działaniem mogli ją ratować. *Niemc. P. P.* 35. — §. 2) »Na *operacyą* nie znalazłem słowa Polskiego, do tego rozumienia sposobnego; ale tak opisać mogę, iż jest moc z natury dana i czyniąca; może się zwać działaniem. Szukaj kto inszego naszego słowa; aboć i to dobre: dzielna moc.« *Sk. Dz.* 636. das Wirken. §. 3) Arytmetyczne działania. *Łesk.* 2, 5. Dodawać, odejmować, mnożyć, dzielić, są 4 fundamentalne arytmetyki działania. *Jak. Mat.* 1, 15. die vier Rechnungsarten, Species. DZIAŁANY, a, e, *partic. perf.* robiony, gemacht. Siarka jest samorodna i działana; działana jest, która ognia doznała. *Śleszk. Ped.* 420. natürlicher und künstlicher Schwefel. Mające być działane, czynione, *Eccl.* дѣйная *agenda*; (*Croat.* delatni dan = robotny dzień); *Vind.* dellarna; *Sorab.* 1. dżewancža warsztat, robotnia. DZIAŁACZ, a, *m.* czyniciel, sprawca, działaniem swoim co wywodzący, der Thäter, der Wirker, Hervorbringer, Urheber, der die wirkende Ursache von etwas ist. *Sorab.* 1. dželacžer, dželnik, *fem.* dželničža; *Sorab.* 2. želascheř; *Vind.* delauz, *fem.* delauka, (delazh = rzemieślnik); *Carn.* narédnik; *Rag.* djellovnik; *Croat.* delàvëcz; *Dal.* dilovnik; *Hung.* dolgos; *Bosn.* djegljar, djellaç *faber lignarius*; *Ross.* дѣтель, дѣятель, дѣйствователь; *Eccl.* дѣлатель, *fem.* дѣлательница; дѣйствитель, дѣльникъ. Ta sprawa wielka; potrzeba tu dwóch działaczów i czynicielów. *Bals. Niedz.* 2, 546. My jesteśmy nieszczęścia naszego działacze. *Kras. List.* 2, 99. Działacz i sprawca wszystkiego dobra. *Wys. Ign.* 188. Dla człowieka wielki twórca tyle

Światów zdziałał, a łaską obdarzył go mile, Aby od niego w rzeczach wszystkich znaleziony Powszechny działacz, mógł być uwielbiony. *Przyb. Milt.* 96. Teraz już rzeczy w blizkich przyczynach pojmuję, I do pierwszych działaczów już znalazłem drogę. *ib.* 282. — DZIAŁAJ! *interj.* Nuż! słowo pobudzające, *agesis. Wlod.* mache zu! vorwärts! weiter! mache fort! *Croat.* de, del! *ob.* Działać. Pochodz. *cf. pod słowem* Dziać; — *dzieło, dzielny, dzielność, niedziela, poniedziałek, niedzielny, dwuniedzielny, sześcioniedziałka, sześcioniedzielnica; nadziałać; naddziałać; oddziaływać, oddziałać, przedziaływać, przedziałać, przydziaływać, przydziałać; zadziaływać, zadziałać; rękodzieło, rękodzielny.*

DZIAŁDOW, a, *m.* miasto Pruskie z zamkiem, przy granicy Mazowsza. *Dykc. Geogr.* 3, 61. die Stadt Soldau in Preußen.

DZIAŁKA, i, *ż.* (*Etym.* dział, dzielić), pomiar podzielnych części, *scala*, n. p. działka prędkości, *scala celeritatum. Hub. Mech.* 22. die Scale, der Maßstab. DZIAŁKO, a, *n. Demin.* słowa działo; armatka, *Ross.* пушечка, eine kleine Kanone, ein kleines Stück. Na co więc działka gęsto po miejscach pewniejszych, I wieżyczki dla straży w górach wynioślejszych? *Star. Vot. D.* 3, *b.* Parę działek wypalił, a za każdą chybił. *Star. Vot. D.* 4, *b.* Synaczkowi czteroletniemu kazał narobić rozmaitych arkabuzików, działek i innych wojennych narzędzi maluśkich. *Wys. Aloj.* 34. DZIALNY, a, e, działowy, od działa, armatny, Canonen=. Huki dzialne i ruśnicze. *Hipp.* 9.

DZIAŁO, a, *n. Boh.* dělo. — *Etym.* dział, dzielić; *Slov.* dělo; *Vind.* kanona, strelni kofs, shtuk; *Carn.* kos, tòp; *Slav.* top; *Ross.* пушка, пищаль, орудие; §. I. wyraz powszechny, znaczący wszelkie narzędzie wojenne, służące do wyrzucenia jakiegokolwiek pocisku. *Jak. Art.* 3, 291. ein Stück des Geschützes. Zwyczajniéj oznacza samę wielką strzelbę, a najczęściéj samę armatę, ein Stück des groben Geschützes, insonderheit eine Canone. Roku 1378 strzelbę ogromną i straszliwą, którą działem pospolicie zowiemy, ku zatraceniu wiela godnych ludzi, jeden Niemiec u Wetenów wymyślił, z spiży albo z miedzi ulaną. *Stryjk.* 423. — *Gwagn.* 385. (cf. strzelba piorunowa). Przywiózł śpiży wiele na lanie dział i wszelakiéj strzelby. *Baz. Sk.* 590. Działa huczą, wyją. *Dudz.* 20. Działa przyrównywano do zwierząt szkodliwych, a ztąd im po większéj części przezwiska nadano, jako to: smok, bazyliszek, wąż, sokoł, jastrząb', krogulec, jaszczórka, sierszeń, świercz. *Archel.* 8. Działo komorowe, ein Kammerstück, ma komorę osobną na nabój, mniejszéj średnicy, aniżeli jest kanał. *Jak. Art.* 3, 291. (cf. śmigownica, półdziałek, armata). Miejscy ludzie mają mieć półhaki, działka, działa, miecze, oszczepy i wszystko, co do obrony piechoty należy. *Petr. Pol.* 454. Działa pięknie i kształtnie ulane. *Kłok. Turk.* 235. Nabił działo, które w zamku było, i wziąwszy ognia zapalił, gdzie o włos, gdy się działo na wstecz rzuciło, pod koła go nie porwało. *Wys. Aloj.* 35. *Prov. Stephani Reg.* Tego tylko z działa zabiją, kogo piorun ma zabić. *Rys. Ad.* 67. — *fig.* Bazyli i Nazyanzenus, wielkie dwa działa na heretyki. *Sk. Dz.* 269. (gromiciele, bicze). — *§. II. Wejrzyj Panie na *dzieło* twoje. *Wrob. Żolt.* 217. (*respice in opera tua*, na dzieło twoje). Trzysta kościołów w Kijowie, rozmaitym *działem budowanych. *Biel. Św.* 168. sposobem. DZIAŁOBITNIA, i, *ż.*, baterya, miejsce, w którym artyllerya, obwarowana szańcem zkąd potrzeba, stoi bezpiecznie, i strzela przez strzelnice powyrzynane w przedpiersieniu. *Jak. Art.* 3, 291. die Batterie, das Stückbett, die Stückbettung. *Slav.* tabla; *Vind.* shtukouni nakop, shtukni nasip. DZIAŁOLEJ, eja, *m.* DZIAŁOLEJNIK, a, *m.*, ludwisarz, który działa leje, der Stückgießer. *Tr.* — *Ern.* 1131., *Vind.* vlijauz strelneh kofou, shtukovlivez. DZIAŁOMIAR, u, *m.*, masztab, pręt tak podzielony, iż objąwszy średnicę działa albo kuli, i przyłożywszy ją do przedziałów porobionych na działomiarze, pokaże się z niego, wiele funtów waży takowa kula, albo działo wielofuntową kulę niesie. *Jak. Art.* 3. 291. der Maßstab, der Richtstock, der Mündungsstab. *DZIAŁOSTRZELEC, lca, *m.*, artyllerzysta, *Boh.* dělostřelec, kanonier, der Canonier. DZIAŁOSZA, *herb*, w polu czerwonym szary róg jeleni; po lewéj jego stronie skrzydło sępie; na hełmie trzy pióra strusie. *Kurop.* 3, 14. ein Wappen. DZIAŁOSZYN, a, *m.*, miasto w ziemi Wieluńskiéj. *Dykc. Geogr.* 1, 180. eine Stadt in der Landschaft Wielun. DZIAŁOSZYŃSKI, a, ie, z tamtąd. *n. p.* W Krakowskim dawano małdratowego osepu z łanu po 6 korcy; i dochód ten kościoły miarą Pajęcką, nie Działoszyńską, odbierały, *Ostr. Pr. Cyw.* 1, 302. Dzialoschiner Maß. 1) DZIAŁOWY, a, e, od działa, dzialny, armatny, *Ross* пушечный, Stück=, Canonen=. Kule działowe. *Nies.* 1, 16. Ujście działowe, die Canonenmündung. DZIAŁOWY, ego, *m.*, *Subst.* dozorca dział. *Arch.* 2, 18. der Stückaufseher. Działowemu wiedzieć potrzeba, jako działa obwarować, aby on nieprzyjacielowi bardzo, nieprzyjaciel zaś onemu, nic szkodzić nie mógł. *ib. praef.* Działowy, kanonier, *Boh.* dělostřelec; *Vind* kanonirar, strielavez; *Ross.* пушкарь, затинщикъ, затинной стрѣлецъ, пищальникъ. 2) DZIAŁOWY, a, e, od działu, Theil=, *Boh.* djlčj, djlčcý (*disting.* dziełowy).

DZIAŁYWAĆ, ał, a, *act. frequ.* słowa działać = czyniwać, oft thun, machen; zu machen pflegen. Wiele częstokroć działywał dla niego. *Odym. Św. M.* 2.

DZIANET, a, *m.* koń piękny. *Dudz.* 37. z Hiszp. ein Genet, ein Arabisch=Spanisches Roß. Dzianety Hiszpańskie są konie największéj piękności. *Boter.* 16. Piorun Jagielle jednym razem zabił czterech woźników, i dziewięć dworzan konie, i królewskiego dzianeta. *Stryjk.* 517. Królowi dał Jan Zamojski konia stada swego, który urodą i cnotą podobien był dzianetowi. *Gwagn.* 180. Na dzianetach Hiszpańskich jadą. *Pot. Arg.* 272. Dzianet Turecki daleko prędszy jest nad Polskie lub Niemieckie konie. *Boter.* 3. 50.

DZIANIE *ob.* Dziać.

DZIANOWID ziele *ob.* Lisi ogon.

1. DZIANKA, i, *ż.*, dziana szata, nieszyta, ein gewebtes Kleidungsstück. *Dudz.* 37. *Vind.* shtrikaria, pletenina, pletnu delu; (*Boh.* daněk *vestis linea superior brevis mulie-*

rum). §. Nocna kamizolka. *Tr.* ein Nachtcamisol. DZIANY, a, e, *part. perf.* słowa Dziać *qu. v.* — §. Tkany, nieszyty, gewebt, gewirkt. Oponę robotą dzianą udziałasz. 1 *Leop. Ex.* 26. (haftarską. 3 *Leop.*). Rękawice dziane rozmaite. *Vol. Leg.* 4, 359. Złotem dziane dywany. *Pot. Arg.* 333. Dzianéj trudno było dzielić szaty jego. *Groch. W.* 178. Nie dzielono szaty pańskiéj dzianéj; tak i nauka jego od niego samego udziana, nierozdzielna w sobie jest. *Żrn. Post.* 3, 783, *b.* — 2. DZIANKA, i, *ż. Demin.* słowa dzienia pszczelna, das Gewirk, das Rooß, die Waben im Bienenstocke. W takim ulu większą dzienią urzniesz, pociągnąwszy onéj krótkiéj dzianki, co na jeden zatworek tylko była urobiona. *Kąck. Pas.* 21.

*DZIARDYN, u, *m. poet.* (z Franc. *jardin.*) wirydarz, piękny ogród, ein schöner Lustgarten. W dziardynie tym spoczywać wolę. *Kochow. Roż.* 106. Zakwitły piękne dziardyny. *Kochow.* 166. Wiosna każe, bierz krzaki z piwnic rozmarynu, Lubo są obumarłe, nieś je do dziardynu. *ib.* 9. Dziardyn fiołkowy. *ib.* 143. W dziardynie rozmaryny, hizopy pachnące, Fioły różnéj barwy stały, nardy woniejące. *Banial. L.* Z suchych wydmów rozkoszne wyrabiam dziardyny. *Zab.* 9, 104. *Zabł.*

DZIARŃ, i, *ż.*, 'dziarstwo, drzastwo, Kies, grober Sand, (*Etym.* ziarno). Burgundya wiele ma dziarń. *N. Pam.* 16, 98. DZIARNINA, y, *ż.*, miód przez starość w ziarna obrócony, znajdujący się także w komorkach plastrowych. *Kluk. Żw.* 4, 197. Körnerhonig, der vor Alter körnig geworden ist. DZIARNISTY, a, e, pełen ziarn, körnig. Piasek do wmieszania w wapno, powinien być kamienisty, albo jak mówimy, dziarnisty. *Kluk. Kop.* 1, 308. Ziemia dziarnista. *N. Pam.* 16, 94.

DZIARSKI, a, ie, — o *adv.*, ochoczy, hoży, śmiały, żwawy, darski, muthig, frisch, wacker. *Vind.* tersath; *Eccl.* дрѣзъ, дерзскій, смѣлъ, безстрашный. Niedziarski, nieśmiały, *pusillanimis. Mącz.* Znowu się czuję zdrowa, dziarska i tańczyć gotowa. *Teat.* 56, *b.* 79. Kupid czeka, rychło ugoni zwierzynę, Młodziuchne chłopię, lub dziarską dziewczynę. *Zab.* 16, 326. Masz jednę z swoich pokojowych bardzo dziarską. *Teat.* 18, 160. Dziarski jestem *Eccl.* дерзаю, cf. *Graec.* θαῤῥέω; *Eccl.* удерствовати, смѣлымъ учинить ośmielać. DZIARSKOŚĆ, ści, *ż.*, ochoczość, hożość, śmiałość, żwawość, die Muthigkeit, Frischheit, Wackerheit (*ob.* Darskość). Niedziarskość, nieśmiałość, *abjectio animi. Mącz. Ross.* подерзость, дерзновеніе; *Eccl.* дрѣзость, продерзнутіе, продерзаніе.

DZIARSTWISTY, a, e, podobny do piasku gruzłowatego. *Włod.* drząstwisty, grobkörnig, kiesig. *Slov.* drsnatý; *Hung.* darabos; *Vind.* proden, debelopieskast; *Sorab.* 1. wotroperżcżoyité. Ziemia dziarstwista. *Brzost. Duch.* 105. Często bywają działa dziarstwiste, dziurawe, chropowate. *Archel.* 24. Twierdze z kamienia dziarstwistego. *Jak. Art.* 2, 293. DZIARSTWO, 'ZDIARSTWO, a, *n.*, piasek gruby, drząstwo, Kies, Gries, grober Sand. Dziarstwo, gruby a kamienisty piasek. *Volck.* 371. *Brzost. Duch.* 129. *Ital* giara; *Lat.* glarea; *Boh.* kuz, šterk; *Sorab.* 1. brozki pesk, wotra perżcż, wotroyina; *Vind.* prod, prodje, debel piešek; *Dal.* xalò; *Ross.* хрящъ, хрящикъ, леденецъ. Dziarstwo stłukłszy miałko, oblać ukropem. *Lek. koń.* 2, 16. Opoką loch i lekkiém zdziarstwem zasklepiła. *Żebr. Ow.* 59. *levibus tophis.* Wyłamał mi dziarstwem zęby moje. *Budn. Thren.* 3, 16. (pokruszył o kamyczki. *Bibl. Gd.*). Dziarstwo, dziarstwisty kamień, *Gall.* tuf. *Stas. Buff.* 99. *tophus*, der Tof, der Tofstein; *Boh.* opuka; *Sorab.* 1. drapaczné kamen.

DZIĄSŁA, *G.* dziąseł, *plur.*, *Boh.* dasně, dasnička; *Slov.* dásně, gásno; *Dal.* deeszna; *Carn.* dasne; *Bosn.* désni; *Rag.* dêsna, désni, desánaa, kossiêr, kossieriza, xvallo, zazúbiza; *Slav.* zuberina, zuberinicza; *Sorab.* 2. żeszna; *Sorab.* 1. zdżaszna, (*Sorab.* 1. dżasno żuchwa, czeluść; dżiaszna podniebienie); *Ross.* десна, десны, *gingivae*, mięsista część, wewnętrzną stronę szczeki składająca, wargami otulona, w któréj zęby są osadzone. *Kluk. Żw.* 1, 46. das Zahnfleisch. Choroba dziąseł *ob.* Dzięgna. DZIĄSŁOWY, a, e, Zahnfleisch- *Rag.* deesni; *Ross.* деснишный. W dziąsłowych komorkach *in alveolis* szczęki, zęby są osadzone. *Zool. Nar.* 93.

DZIATECZKI, ek, *plur. Demin.* słowa dziatki, ganz kleine Kinderchen. Litwa z Sambyi niewiasty i dziateczki jak trzodę do siebie wygnali. *Stryjk.* 269. Wiele tysięcy dziateczek, panienek, które w młodym ciele twarde męki zwyciężyły. *Birk. Krz. Kaw.* 29. Koniec małżeństwa są dziateczki. *Sk. Kaz.* 421. Dziateczki niewinne śpiewały. *Groch. W.* 285. Dziateczki moje. *Budn.* 1 *Joan.* 2, 1. meine Kindlein, Luther. Dopuśćcie dziateczkom malutkim do mnie chodzić. *Sal.* 6, 161. DZIATKI, tek, *plur. Demin.* słowa dzieci, *propr. et improprie. Boh.* djtký; *Slov.* ditki; *Eccl.* дѣтки; Kinderchen, Kinder. Wiele złych dziatek z rodziców cnotliwych. *Auszp.* 29. Dobre dziatki zdobią matki. *Żegl. Ad.* 60. *Eccl.* доброуадіє. Jako ty rodzice swoje, tak cię uczczą dziatki twoje. *Rys. Ad.* 18. Dziatki moje, to wam piszę, żebyście nie grzyszyli. *Bibl. Gd.* 1 *Joan.* 2, 1. *Ross.* ребята. Śmierć, lub dziatki lubo dziadki mknie jako się nawiną. *Brud. Ostat.* 9. jung und alt, Kinder und Greise. DZIATWA, y, *ż.*, *collect.*, z ubolewaniem, arme Kinderchen. Obok oszarpanego gospodarza, na zbutwiałym barłogu, śpi mała a naga dziatwa. *Przestr.* 211. Ze złego zbioru drobna dziatwa nie ucieszy się. *Psalmod.* 34. Wielbij i ty drobna dziatwo niepojętego pana w dobroci. *Psalmod.* 57. Słownych przekazów drobna obawia się dziatwa. *Dmoch. Il.* 2, 219. Nauczyciel dziatwy. *Nar. Hst.* 2, 364. *Eccl.* дѣтца, уадцє.

DZIĄŻKI *dem. nom.*, dzięgi = pieniążki, *n. p.* Dla pospólstwa kuć należy grosze i półgroszki, jako Moskwa ma zwyczaj robić swoje dziążki. *Star. Vot. B.* 3, *b. Ross.* деньга, денежка, eine halbe Kopeyke; Kleingeld.

DZICZ, y, *ż.*, 1. dzikość, die Wildheit. Minęły czasy dziczy, już i lud myślić poczyna. *Przestr.* 329. Nieszczęśliwie uwolnion od cnotliwéj dziczy, Przywykł sprosnym wyrazom słuch czujny dziewiczy. *Kras. W.* 6. Rodził się człek żeby kochał, cóż za nałóg z piekła W dzicz go taką przekształcił, że potwora wściekła. *Zab.* 12, 175. Kwitnęło dobro, a dobro nie lada, Lecz dzicz nierzą-

dna i słuchać nie rada. *Zab.* 12, 403. 2. *collect.* Dzicy ludzie, wilde, rohe Menschen; Wilde. Przechody północnéj i wschodniéj dziczy ku państwom Rzymskim, Gotów, Alanów, Hunów.... *Nar. Hst.* 4, 143.; *Ross.* дичь dzikie ptastwa, dziczyzna. *DZICZAK, a, *m.*, zwierz dziki, ein wildes Thier. Dziczak ubieżeć złemu się zdał razowi. *Żebr. Ow.* 185. *fera.* DZICZEĆ, ał, eli, dziczeje *neutr. ndk.*, zdziczeć *dk.*, dzikim się stawać, wild werden, verwildern. *Boh.* diwočiti se, zdiwočeti; *Rag.* divgljatti; *Sorab.* 1. dźiwu szo; *Vind.* divjati, vdiujati se, sdiujati se; *Carn.* sdovjam; *Eccl.* дичествую, дичю, дичуся, дикуюся; *Ross.* дичѣть, дичать, одичать, свирѣпѣть, звѣрствовать (*ob.* Bestwieć). Nie trzeba z bydłem groźno się obchodzić, inaczéj z bojaźni dziczeje. *Haur. Sk.* 53. Winne drzewko chędogo obcinają, aby nie dziczało od wilków. *Budn. Cyc. star.* 27. On co przedtym nie znał polowania, Już inszego nie zna teraz podobania, Już zdziczał w borach ciemnych. *Jabł. Tel.* 88. Drzewa ogrodowe, choćby były najlepszego szczepu, do lasu przeniesione dziczeją. *Boh. Dyab.* 4. Surowych trzeba praw przeciw zdziczałemu ludowi. *Zab.* 13, 288. Człek dziczeje, nie mając zwierzchności. *Błaż. Tl. B.* 3, *b.* DZICZEK, czka, *m.*, drzewko nieszczepione, ein wildes Bäumchen. *X. Kam.* DZICZKA, i, *ż.*, dzika dziewczyna, ein wildes, scheues Mädchen. Ale przestrzegam, zdala téj dziczki, Bobyście były współzałotniczki. *Zab.* 9, 354. *Zabł.* *DZICZYĆ *cz. ndk.*, zdziczyć *dk.*, bestwić, dzikim robić, wild machen. *Boh.* zdiwočiti. DZICZYZNA, y, *ż.*, dzikiego co, n. p. dzikie miejsce, das Wilde, ein wilder Ort, eine Wildniß. *Boh.* diwočina zwierzyna; *Bosn.* divjacina, meso divje; *Carn.* dovjina, wildes Gewächs, Wildpret, dovjazhèna, wildes Thier; *Ross.* дичина, кабанина. W ogrodzie widzim kwatery, drzewa, dziczyzny. *Dmoch. Szt. R.* 8. *cf.* dzika promenada. §. Dzikość, surowość, Wildheit, Rohheit. Biada tym nikczemnikom służebnym dziczyzny Zwieńczonych grabieżników, ziemi niszczycielów. *Zab.* 12, 177. Tapicer Francuz dziczyznę dawną jéj zamku jakożkolwiek miał przekształcić. *Kras. Pod.* 2, 214. §. Dzikie zwierzęta, ptastwo, Wild, wildes Geflügel; *Ross.* дичь. Złapanie dziczyzny na stawie, lub na jakim jeziorze, jakoto dzikich gęsi, kaczek. *Haur. Sk.* 279. Jakim sposobem szkoda przez dziczyznę wyrządzona, nagrodzona być ma. *Gal. Cyw.* 2, 53. §. Dzikowina, wieprzowina dzika. *Cn. Th.* mięso od wieprza leśnego albo dzika, schwarz Wildbret, Schweinwildbret. *Ross.* кабанина *ob.* Kabanina, chabanina.

DZIDA, y, *ż.*, DZIDKA, i, *ż.*, *demin.* (*Gall.* gide) włócznia, pika, rohatyna, ein Spieß, Wurfspieß. (*Ross.* джидъ gatunek dawnych pochew). Brać się do płytkich dzidek Kupid pocznie, i czeka rychło ugoni zwierzynę. *Zab.* 16, 326. Koncerzem albo dzidą, to jest włócznią Turecką przebity. *Birk. Podz.* 13. Umiał on dzidą strzelić. *Tward. Wład.* 8. §. Dzidka, imię, które dają charcicom, ein Name der weiblichen Windspiele.

*DZIDZILIA, ii, *ż.*, pod tym imieniem Słowiańskie narody Wenerę chwaliły. *Biel. Kr.* 34. Zezylia. *Krom.* 55. Zizilią, Wenerę, boginią miłości Sarmatowie zwali, któréj modły czynili dla płodu, i wszelkich rozkoszy cielesnych od niéj żądali. *Stryjk.* 136. die Venus bey den Slaven.

DZIECI *ob.* Dziecię. DZIECIAK *ob.* Dzieciuch. DZIECIĄTECZKO, a, *n.*, *demin.* słowa dzieciątko (dziecko, dziecię), ein ganz kleines Kindchen. Dzieciąteczko noworodne. *Groch. W.* 395. Najwdzięczniejsze to dzieciąteczko każdemu się piastować i całować daje. *Sk. Kaz.* 488. Kto raz to pieścidełeczko Ujrzy, wdzięczne, dzieciąteczko, Nic nie ujrzy piękniejszego. *Groch. W.* 354. DZIECIĄTKO, a, *n.*, *demin.* słowa dziecko, *Boh.* dětiatko, robátko, holátko; *Sorab.* 1. dźečžatko, děčžatko; *Sorab.* 2. žeschetko, golětko; *Vind.* dietetze, detteze, dettezhe; *Slav.* diteshce; *Bosn.* djetescçe; *Ross.* дитятко, чадце, (дѣтенышъ, дѣтенышекъ, птенецъ, птенчикъ pisklę); *Eccl.* чадце, дитятко, сынокъ или дочка, дѣтище малое; das Kindchen, das Kindlein (Luther). Skoro usłyszała Elżbieta pozdrowienie Maryi, rozradowało się dzieciątko w żywocie jéj. *Biał. Post.* 61. Rzekł anioł pasterzom: najdziecie maluczkie dzieciątko, w pieluchy uwinione. *ib.* 62. Dzieciątko Jezus *Vind.* diete Jesus, boshje diete. — Szpital w Warszawie, za staraniem X. *Baudouin*, missyonarza, założony, pod tytułem Dzieciątka Jezus. *Vol. Leg.* 7, 373. *Mon.* 68, 114. das Kindlein Jesus, ein Findelhaus in Warschau. Poszła ta summa do Warszawy, częścią na dzieciątko Jezus, częścią na śpital ś. Łazarza. *Ossol. Str.* 3. Straciwszy honor i sławę, do dzieciątka Jezus wpraszać się będzie musiała. *Teat.* 7, *c.* 8. DZIECIĘ, ęcia, *n.*, *plur.* DZIECI, *Boh.* djte, robě, *G.* djtěte, *Plur.* děti; *Slov.* ďita, ďgeta, dgita, dgetki, ditki; *Sorab.* 1. dźěčžo; *Sorab.* 2. žesche, gole; *Croat.* déte, *pl.* decza, detcza; *Slav.* déte, dica; *Bosn.* dite, djete; *Rag.* djete, tetta; *Carn.* dęte, otrok, otrozhje; *Vind.* diete, dieteta, dietetzi, otrok, (*ob.* Otrok); *Ross.* дитя, дѣти, отроча, младенецъ; *Eccl.* дѣтя, дѣтищь, дитя, чадь, чады, младя, младенецъ, (cf. *Eccl.* дядя; *Graec.* θεῖος stryj, cf. dziad, dziedzic, cf. *Eccl.* дядька, pedagog, cf. *Graec.* τιτθός; *ap. Ulphil.* diet *gens*; cf. dziatki, dziatwa). względem rodziców, syn lub córka, das Kind, ein Kind, Sohn oder Tochter. Dzieci mędrsze teraz, niż ociec, niż matka. *Burl. B.* 1. Dziecię za rękę, matkę za serce. *Rys. Ad.* 12. (matkę sobie ujmuje, kto się z dzieckiem jéj pieści). Podrzutek, czyli dziecię znalezione. *Teat.* 30. das Findelkind, (cf. bękart, bęś, basztart). Komu bóg da dzieci, da i na dzieci. (cf. błogosławieństwo, konsolacya). Dziećmi, abo z dziećmi chodzić, w ciąży być, *ob.* Chodzić. Małe dzieci, *ob.* Drobiazg. Dobre dzieci *Eccl.* доброчадїе, благословенное чадородіе, хорошіе дѣти. §. Względem wieku, niedoźrzałości, nierozumu, ein Kind, in Ansehung des Alters, der Unreife, Unmündigkeit. Dziecię ma być rzeczone, póki nie dójdzie siedmiu lat. *Saxon. Porz.* 150. Nie dziecięć już jest, Mać rozum, Minęło mu siedm lat. *Cn. Ad.* 593. Coby to było, mogą zrozumieć i dzieci. *Jag. Gr. A. b.* Ale dzieci jesteście, Wc Pani i mąż jéj. *Teat.* 52. *d,* 88. Nie stawajcie się dziećmi na rozumie; ale we złości bądźcie małemi. 1 *Leop.* 1 *Cor.* 14, 20. Dziecię prawdę powie. *Cn. Ad.* 224. Starzy dwa razy dziećmi. *Pol. Pocz.* 163.

Dzieci uczyć *Eccl.* дѣтсвовать, наказывать, наставлять. Dziecię kwili, kwili się. *Dudz.* 20. §. *blandiend.* Dziecię, serce, rybko, liebes Kind, mein Kind! Nie chodźże mi, moje dziecię kochane, mój aniołeczku. *Teat.* 26, 73. — II. Dzieci ptasze, rybie, gadziny i innych zwierząt. *Cn. Th.* die Jungen der Thiere. Na nie mamy zakończenie ę, *in Plur.* — ęta; *rybię, rybięta*; *lwię, lwięta*; *ptaszę, ptaszęta*; a ztąd jeszcze *demin.* rybiątka, lwiątka, ptaszątka *etc.* DZIECIĘCY, a, e, od dziecięcia, Kinder=, *Rag.* djetinski, djetigni; *Croat.* detichi, detinszki; *Vind.* dietinski, otrushki, otroken; *Ross.* дитятинъ, младенческій, младенцевъ. Dziecięcy wiek, dziecięce lata, die Kinderjahre. Dziecięcy śpital, cf. dziecinny, dziecinski.

DZIĘCIELINA, DZIĘCIELNICA, y, *ż.* *ziele* Szmer Włoski, tym, cząbr Włoski, Römischer Quendel. *Syr.* 498. *Dzięcielin woniejący. (*Mascul.*) *Hor.* 1, 94. *J. Kochan.* §. Dzięcielnica Włoska, *Epithymum, Cuscuta Linn.* Thymseide, *Thymus*, Thymian. *Krup.* 5, 126. *Croat.* temján; *Vind.* timash, temian; *Rag.* vrjees, (cf. wrzos); *Sorab.* 1. demith; *Ross.* богородская трава. Kanianka; tudzież Cąbrzyca, nie żeby do cąbru była podobna, ale iż na niéj się wije i rozściela; tak ją też wyłupem zowiemy, że tenże po niej się pnie. *Syr.* 505. §. Dzięcielinę pierwszą Czesi zowią Rzymską *Macierzyduszką*; ale ta u nas znaczy *serpillum*, Hühnerkohl, gemeiner Quendel. *Syr.* 508. *ob.* Macierzaduszka. §. Dzięcielina, *Hesydarum Onobrychis Linn.* Saint-Foin *Gall.* rodzaj wyki, sieje się na łąkach sztucznych. *Kluk. Rośl.* 3, 307. *Esparsette* Koniez Francuzki. *Ład. Dykc.* 2, 271. Wickenklee, Stachelähre, eine Art der Eselswicken. *Sorab.* dźeczel; *Slav.* ditelina; *Croat.* detilina, detelya; *Vind.* detela; *Bosn.* djetelina, triprristaç. DZIĘCIELNICZNY, a, e, od dzięcielnicy, Quendel=, u. s. w. zapach dzięcielniczny.

DZIECINA, y, *masc. et fem.*, Mówiemy: ten dziecina, i ta dziecina, bo tu nie na znaczenie tylko, ale czasem na ostatnią syllabę patrzą. *Dudz.* 2. *Ross.* дѣтина; ein Kind, in Rücksicht des Alters. Amor, płocha ta dziecina. *Morszt.* 12. Dziecina zębów jeszcze nie ma, więc grubych pokarmów gryźć nie może. *Petr. Ekon.* 94. Prawie z dzieciny małej dotąd marnie, latam swe trawił, i godziny. *Kulig. Her.* 176. DZIECINECZKA, i, *masc. et fem.*, *Demin.* słowa dziecina, ein kleines Kindchen. Powiedz co o téj dziecineczce małéj, Co go dziś karmisz, całujesz, piastujesz. *Groch. W.* 331. Dziecineczko! Boże prawy! *ib.* 338. Nie zgodzi się nikomu ten upomineczek, Chyba tobie najmilszy ze wszech dziecineczek. *ib.* 369. Kto przyjemniuchne śmieszeczki Raz słyszał téj dziecineczki, Nic nie słyszał tak wdzięcznego. *ib.* 354. DZIECINIEĆ, DZIECINNIEĆ, iał, ieli, dziecinieje *Neutr. dok.*, zdziecinieć *Dokon.*, dziecinnym się stawać, kindisch werden. *Boh.* zdetiněti, dětinjm; *Rag.* djetiniti *nugari*; *Bosn.* djetigniti; *Dal.* detiniti *puerilia facere*; *Ross.* дитячиться, дитячусь, дитчиться, ребячиться, робячиться; *Eccl.* дѣтствую. Prawdziwie zdziecinialem, a jak diecko małe Ściskałbym ustawicznie rączki twoje białe. *Zab.* 11, 376. *Zabł.* Stary książę już był zdziecinial przez lata. *Gorn. Dz.* 165. Zdziecinial w swym sędziwym wieku. *Wad. Dan. pr.* Doczekał się takiéj starości, że prawie zdziecinieje. *Leszcz. Gł.* 42. Hekuba dzieciniejąca. *Mon.* 70, 381. DZIECINKA, i, *ż.* *Demin.* słowa dziecina, ein kleines Kindlein. Dziecinki nowórodne. *J. Kochan. Dz.* 112. *Past. Fid.* 6. Wyskakiwał z kolébki na ziemię, dziecinką będąc. *Birk. Dom.* 79. *Sekl.* 87. Śpiesz się do małéj dziecinki, Przynoś wonne upominki. *Groch. W.* 358. Najmilsza dziecinko mała! *ib.* 343. Chcesz mię widzieć żartującą Z moją dziecinką kwitnącą. *ib.* 359. Wtym się sercu memu miła Dziecinka uspokoiła. *ib.* 368. Gdyś jeszcze był dziecinką. *W. Tob.* 4, 21. DZIECINNIE *Adverb. przymiotn.* dziecinny, kindisch. Rzekłszy to, ogniem zewnętrznym dotknięty, Dziecinnie się jéj prawie rozmiłował. *Chrośc. Fars.* 331. DZIECINNOŚĆ, ści, *ż.*, (*Rag.* djetinos); dziecinne obyczaje. *Cn. Th.* kindisches Wesen. Gdym już jest mężem, opuściłem dziecinność. *Gil. Post.* 44. *b.* — §. *ob.* Dzieciństwo. DZIECINNY, a, e, od dzieci, Kinder=, Kindes=. *Boh.* dĕcký, dĕtský; *Sorab.* 1. dźečaczé; *Rag.* djetigni; *Bosn.* ditigni, djetigni; *Vind.* detezhen; *Carn.* detèshne; *Ross.* дитятинъ. Wiek dziecinny po upłynionym wieku niemowlęcym, trwa do lat około siedmiu. *Zool.* 284. das Kindesalter. Niewinność dziecinna. *Sk. Dz.* 683. Izba dziecinna, *Ross.* дѣтская. §. Obyczajem dzieci, kindisch. *Boh.* tjtérný; *Ross.* ребяческій, ребячій, робячый, блажный. Choć był młodszy ze wszech, przedsię jednak nic dziecinnego nie czynił w swych sprawach. 1 *Leop. Tob.* 1, 4. Dziecinne obyczaje, zabawki, w piasku gmerać. *Cn. Ad.* 224. Do ośmiu lat bardzo on był dziecinny; a do próżności, igrania, biegania, skakania, bicia się i innych chłopięcych zabaw skłonny. *Sk. Żyw.* 1, 182. Starzec dziecinną mowę znowu tworzy sobie. *Groch. W.* 334. Po dziecinnemu szczebiocze. *Teat.* 28, *b.* 82. DZIECIŃSKI, a, ie, od dzieci, Kinder=, Kindes=. *Boh. et Slov.* dĕtinský; *Bosn.* ditinski, djetinski; *Vind.* dietinski, otroshki; *Carn.* otrozhje; *Rag.* djetinski; *Croat.* detinszki, detechi; *Ross.* дѣтскій, отроческій, младенческій. Ociec, iż dzieci miłuje, nie swego pożytku szuka, ale dziecińskiego. *Petr. Ek.* 90. Z dziecińskiego wieku były nagle pomknione do męzkiego. *Otw. Ow.* 366. Gniew ma być mierny; nagły jest wilczego obyczaju, miękki zaś dziecińskiego. *Budn. Apopht.* 25. Stopy to są chłopie, niewieście i dziecińskie *Leop. Dan.* 14, 19. Strach dziecinski = strach próżny. *Tr.* — Dziecińskie, po dziecińsku, *Adv. n. p.* Maximus Hannibala, dziecińskie sobie poczynającego, swą cierpliwością zmiękczał. *Budn. Cyc. star.* 6. (po dziecinnemu). Gdym był dziecięciem, mówiłem po dziecińsku, i rozumiał i myślił po dziecińsku. *Gil. Post.* 44. *b.* Gdyby co sobie dziecińskie począł, wnetby w pośmiech do ludzi przyszedł. *Kosz. Lor.* 16. *b.* DZIECIŃSTWO, a, *n.* *Boh.* dĕtinstwj; *Sorab.* 1. dzecžacztwo, holcžžastwo; *Sorab.* 2. žeschestwo; *Rag.* djetinstvo; *Bosn.* djetinstvo, djetttina; *Croat.* detinztvo, detinsztvo; *Vind.* dietinsto, otroshnost; *Carn.* deteshnost, otroshena; *Ross.* дѣтство, отрочество, младенчество; wiek dziecinny, die Kindheit, das Kindesalter. Młodość człowiecza albo dzieciństwo. *Salin.* 3, 112. Siódmego roku kończy się dzieciństwo. *Boh. Dyab.*

2, 241. Drugi wiek życia ludzkiego, dziecińśtwa samego, od siedmiu do dwunastu lat. *Kołak. Wiek. A.* 4. W dziecińśtwie, iż jeszcze nie mają dziatki baczenia, inaczéj mają być chowane; inaczej gdy podrosta. *Petr. Ek.* 93. Wyszedł z dziecińśtwa, kiedy już doszedł lat dwudziestu jednego. *Chełm. Pr.* 70. (*ob.* Małoletność).— *fig.* Pod czas dziecińśtwa Tureckiéj potęgi, osłabiały siły panów sąsiedzkich przez domowe rozterki. *Kłok. Turk.* 3. Szkoły nigdzie nie są w większym dziecińśtwie, jak w Norwegii. *N. Pam.* 15, 36. (niedożrzałe, niedoskonałe). Z dziecińśtwa, *Eccl.* издѣтска, издѣтсва, отдѣтска, изъ мягкихъ ногтей; = z młodu, von Kind auf. Jako ma być na potym dobry, kto z dziecińśtwa Do wszelkiego przywyknie złego. *Opal. Sat.* 1. — §. Dziecińśtwo, dziecinne sprawy, Kinderey. *Boh.* heble, heblata; *Carn.* otrozhya; *Vind.* mladostnia, fantishtvu, ostroshzhina; *Ross.* ребячество, робячество. DZIECIOBÓJCA, y, *m.*, *Sor.* dżečimordaŕ; *Vind.* dietovmorez; *Eccl. et Ross.* чадоубійца, дѣтоубійца, младенцеубійца. (*Verb.* чадоубійствую, дѣтоубійствую); morderca dzieci, der Kindermörder. Herod dzieciobójca. *Birk. Kant. A.* 3 *b. Birk. Ex. C.* DZIECIOBÓJCZYNI, i, *ż.*, die Kindermörderinn, *Vind.* dietovmoriza. DZIECIOBÓJSTWO, a, *n.*, der Kindermord. *Carn.* dętamorstvu; *Vind.* dietovmorstvu; *Ross.* дѣтоубійство, чадоубійство. Sprawa o dzieciobójstwo. *Vol. Leg.* 8, 515. *Pam.* 85, 1. 381. 'DZIECIOCHRONICIEL, a, *m.*, *Eccl.* дѣтохранитель, *Graec.* παιδοφύλαξ, der Kinderwächter. DZIECIOGUBNY, a, e, — ie *adv.*, gubiący dzieci, kinderverderbend. *Eccl.* дѣтогубный, дѣтопагубный DZIECIOJAD, a, *m.*, (cf. dzieciożerca). Myszy, wilcy, nowe dzieciojady, i insze cuda, któremi był ztarty Faraon. *Pot. Arg.* 566. cf. bobo, der Kinderfresser, der Knecht Ruprecht, der Popanz. 'DZIECIOKARMICIEL, a, *m.*, *Eccl.* чадопитатель. der Kindernährer.

DZIĘCIOŁ, a, *m.*, (*Boh. et Slov.* ďatel, strakopaud; *Slav.* diteo, bêrgzel, smêrdovrana; *Croat.* detely, berglèz; *Vind.* detal, klokar, deblaplefar, berglef; *Ross.* дятелъ, ремянка, поползень; *Carn.* dętel, plesovt, bergles); ptak, *picus* der Specht. Dzięcioł wielki, *P. Martius.* der Schwarzspecht, cały czarny, wierzch i tył głowy czerwony; wielkości kawki, głos ma gruby. Bijąc dziobem o drzewo, wydobywa liszki. Dzięcioł zielony, der Grünspecht, (*Vind.* shona, shouna, sholna, cf. żołna), *P. Viridis Klein*, żyje pszczołami. Dzięcioł pstry większy, *P. Major.*, der Buntspecht, wielkości kosa. *Zool. Nar.* 265. Dzięcioł ciurka. *Banial. J.* 3. *b. Bosn.* klukati; *Ross.* тикать, тикаю. Dzięcioł tarentowaty. *Banial. J.* 3. Dzięcioły cieślami nazywają, iż drzewo oprawiają. *Ład. H. N.* 34. *Prov. Allus.* Dzięcioł drzewo kluje, a nos sobie psuje. *Cn. Ad.* 1163. *Birk. Kaz. Ob. K.* 3. *b.* (cf. nie wiem, kogo bardziéj boli; cf. na się rózgę dał. Tobieć to gorzéj. *Rys. Ad.* 9.). Dzięciołowi swój nos nie wadzi. *Cn. Ad.* 562. (cf. chleb w drodze nie cięży; cf. nie cięży owies koniowi, ani skrzydła ptakowi). By siedział jako dzięcioł nadobnie upstrzony. A nie będzie rozumu, porówna z gawrony. *Rej. Wiz.* 46. *b.* Upstrzyli się jak dzięciołowie. *Gil. Kat.* 211. Na niego złota jako pstrocin na dzięcioła nawieszają. *Rej. Żw.* 135. *b.* Uczynią synaczka z młodu dzięciołem, a potym krukowi będzie smaczny, gdy kruk bardzo na dzięcioły waży. *Glicz. Wych. F.* 3. DZIĘCIOŁEK, łka, *m*, *picus passerinus. Kluk. Żw.* 2, 278. der kleine Buntspecht. DZIĘCIOŁOWY, a, e, od dzięcioła, Specht=. Rodzaj dzięciołowy, *picus*, do rzędu sroczego należy. *Zool. Nar.* 265,

'DZIECIOLUBNIK, a, *m.*, lubiący dzieci, der Kinderliebhaber, Kinderfreund. *Eccl.* дѣтолюбецъ. чадолюбецъ. 'DZIECIOLUBNOŚĆ, ści, *ż.*, lubienie, kochanie dzieci, die Kinderliebe. *Ross.* дѣтолюбіе; *Eccl.* чадолюбіе. DZIECIOLUBNY, a, e, — ie *adv*, lubiący, kochający dzieci, kinderliebend. *Eccl.* чадолюбивый. Dzieciolubna, *Eccl.* чадолюбица. 'DZIECIOPŁÓD, u, *m.*, das Kinderzeugen, płodzenie dzieci, *Eccl.* чадотвореніе, дѣтотвореніе; *Verb.* дѣтотворю, чадотворити, dzieci płodzić. DZIECIOPŁODZICIEL, a, *m.*, *Eccl.* дѣтотворецъ; der Kinderzeuger. 'DZIECIOPORUBSTWO, a, *n.*, *Eccl.* дѣторастлѣніе, дѣторачительство, скверподѣйствіе съ отроковицею. коя моложе 12. лѣтъ, Kinderunzucht. DZIECIOROB, a, *m.*, *Mon.* 75, 589. dzieciopłodziciel; Kinderzeuger. DZIECIORODNY, a, e, — ie *adv.*, dzieci rodzący, kindergebährend, kinderzeugend. *Ross.* дѣтородный. Pan Bóg stworzył i te dzieciorodne członki. *Sak. Dusz.* 113. *Sak. Probl.* 124. 'DZIECIORODZENIE, ia, *n.* das Kindergebähren. *Eccl.* чадородіе, рожденіе дѣтей. DZIECIORODZICIELKA, i, *ż.*, die Kindergebährerinn. *Eccl.* дѣтородица. дѣтородительница. *Verb.* дѣтородствую; *Graec.* παιδογονέω. — 'DZIECIOWÓDZ, a, *m.*, pedagog, mistrz szkoły. *Dasyp. R r. Mon.* 75, 589. *Rag.* djezovòdja; *Ross.* дѣтоводитель; *Eccl.* дѣтоводецъ. Dzieciowodzem czyli pedagogiem być *Ross.* дѣтоводительствовать. дѣтоводствовать. *W rodz. żeńsk.* дѣтеводительница; *Eccl.* дѣтоводица. 'DZIECIOWÓDZTWO, a, *n.* pedagogia, *Ross.* дѣтеводительство; *Eccl.* дѣтоводство; Kinderführung, Kindererziehung, Pädagogie. DZIECIOŻERCA, y, *m.* dzieci żrzący, der Kinderfresser. Saturna dzieciożercy niechaj kosa mściwa ztępieje. *Zab.* 16, 405. (cf. synojedztwo). 'DZIECIOŻYWIÈNIE, ia, *n.*, *Eccl.* чадопитательство, das Kinderernähren. DZIECIUCH, DZIECIUK, a, *m*, wyrostek, ein Aufschößling, ein junger Mensch. *Rag.* djetich; *Slavon.* ditcság,· momcsich, mladich; *Bosn.* djeticch, slusgbenik, momak = chłopiec służący; *Croat.* detich, dechak, decharecz; *Ross.* дѣтище. To dzieciuch przystojny i wcale grzeczny. *Teat.* 26, 75. Patrzno na dzieciucha, jak w siedm lat zeby roni, w drugich zarasta, potym mężnieje! *Psalmod.* 77. Któryż to dzieciuch, róż nasławszy wiele, Z tobą się Pirro, w miłéj grocie pieści? *Hor. Poez.* 1, 31. *Minas.* (*gracilis puer*). Nadzy dzieciuszy. *Chrośc. Luk.* 205. Naaman gdy się zmył z trądu w Jordanie, stał się tak biały, jak jaki dzieciuk mały. *Kulig. Her.* 219. Kupido dzieciuk on hardy pani złotoruchéj. *Tward. Daf.* 22. Gietkie jéj rózgi karcą dzieciuków swawolą. *N. Pam.* 19, 108. §. Z przyganą, który jak dziecię postępuje. *Dudz.* 37. ein kindischer Mensch. Naucze tego dzieciucha statkować. *Tr.* DZIECIUSZEK, szka, DZIECIUCZEK, czka, *m. Demin.* ein junges Menschchen, ein läppischer Mensch. (*Rag* djetichjak) Kupidyn jest dzieciuczek mały. *Tol. Saut.* 38. Dzieciuszek

jak łatka opięty. *Zab.* 8, 339. 'DZIECKI, a, ie, dziecinski, dziecinny, *Rag.* djetettov; Kind=, Kinder=, kindisch. ('DZIECKI, iego, *m. Subst.*, Dzieccy byli w Litwie, co najdawniéj w Francyi, w Niemczech i t. d. *Missi Dominici*, czyli posłańcy od panującego; ci nosili rozkazy panujących, i pilnowali ich wykonania. *Czack. Pr.* 69. ein bevollmächtigter Abgesandter. [Dziecki a raczéj «Dietski» *etym.* дѣяти = działać. Dzieccy byli urzędnicy publiczni przy wojewodach, starostach i innych władzach, które pełniły juryzdykcyą w Litwie i na Rusi. Po wsiach, w dobrach koronnych, wójt gminy sprawował służbę dzietskiego. O dzietskich spomina Przyłuski w Statutach str. 699., a obszerniéj wyjaśniają władzę dzietskiego przywileje królewskie. *Ob.* Акта къ Ист. Зап. Росс. Петрб. 1846. T. II. str. 201. 208. 209. III. 21. 73. 112. 113. 156. 203. 221. 298.— 4] *ob.* Dzieckować, Dzieckowny). DZIECKO, a, *n. demin.* rzeczown. dziecię, ein kleines Kind, Kindchen, Kindlein. *Boh.* décko; *Vind.* dieteze; *Croat.* dechko, deteszi, dechachicz, decharecz; *Dal.* momchich; *Rag.* dietèscze; *Slavon.* dite, csedo; *Eccl.* дѣтище, дѣтищо; (*Ross.* ребенокъ, робенокъ). Dziecka nie na wieki dzieci. *Morszt.* 74. Dziecka do Jezuitów chodzą. *Opal. Sat.* 21. Dziecka wynędzniałe, wpół nagie, tuliły się około domu. *Kras. Pod.* 2, 17. Skrzydlaste dziecka, Amorkowie mali. *Ustrz. Tr.* 50. Nawracanie dziecek w żywocie matczynym, sztuka cyrulika położnego. *Perz. Cyr.* 2, 260. (*NB.* Na Szląsku Austryackim, dziecko = bękart; stosownie do zakończenia - *cko* = *sko*, na ohydę). — §. Człowiek dziecinny, ein rechtes Kind, wie ein Kind, ein kindischer. *Boh.* déckař = łatkarz.

'DZIECKOWAĆ, 'Dzieczkować, ał, uje *act. niedok.* podzieckować, zadzieckować, *dok.* (*Boh.* déckowati *ineptire* dziecińslwa stroić). Zajmować, zagrabiać, ciążać, na dziedzica zabrać, (cf. dziecki *Subst.*) pfänden. Jagiełło poddane kościelne, gdy mu stacyi nie dawali, bydło im zabierając, dzieckować zapoczął. *Krom.* 412. (*pignorasse fertur eorum facultates*). Królowa tedy mawiała: już ci dobytek chłopom podzieckowanym, jeszcze przywrócić możemy; ale łzy ich, kto ukoi? *ib.* 413. *pignora reddemus.* Wieśniakom, iż stacyi wydawać nie chcieli, bydła zadzieckowano było. *Krom.* 574. (*pecudes pignoratae*). Kiedy się trafi dzieczkowanie albo ciążanie czynić, aby nie brali więcéj, jedno coby stało za to, co ciążają. *Herb. Stat.* 88 *et* 468. 'DZIECKOWY, a, e, zajmujący, zabierający, pfändend. Stacye ostrze, a zgoła dzieckowną bydląt chłopskich grabieżą, wyciągać, królu nie zabraniasz. *Krom.* 531. (*pignoratio*).

'DZIECTWO, a, *n.* dzieciństwo, die Kindheit. Od dziectwa, od dzieciństwa, *a pueris. Macz.* Święty Jan, skoro z dziectwa swego, mieszkał na puszczy. *W. Post. W.* 22. 'DZIECZYZNA, y, *ż.* dzieciństwo, die Kindheit. Porachuj się i ty ojczyzno z sobą, od pierwszéj koronowanéj głowy, siedm wieków dzieczyzny pędząc. *Psalmod.* 78.

DZIEDZIC, a, *m.*, *Boh.* et *Slovac.* dédic; *Rag.* djedinik, basctinik; *Bosn.* djedicch, djedinicch, basctinik; *Croat.* dedich, baschenik, bagynik, odvètek; *Vind.* dieudizh, erb, erbizh, namefnik; *Carn.* dejd, dejdézh, bashzhenik, erb, irb; *Sorab.* 1. dobiernik, debyrak, herba; *Sorab.* 2. herba; (*Ross.* дѣдичъ dziadowiznę biorący, *ob.* Dziad дѣдъ), *Ross.* отчичъ (cf. 'ojczyc); наслѣдникъ; *Ross.* et *Eccl.* прѣемьникъ. Spadkiem po kim fortunę biorący, der Erbe. Otóż bóg mi nie dał potomka; ale oto sługa domu mego dziedzicem moim będzie. *Bibl. Gd. Genes.* 15, 3. Nie będzie ten dziedzicem twoim; lecz który wyjdzie z żywota twego, ten będzie dziedzicem twoim; tak bóg odpowiedział. *ib.* Komu prawo dziedziczenia przynależy, zowie się dziedzicem. *Gal. Cyw.* 2, 147. *Prov. Slov.* Kdiž dédic plačé, w srdci sa smege. Dziedzicowi płaczącemu śmierci dobrodzieja bogatego, nie wierz. *Cn. Ad.* 225. Z źle nabytych rzadko się ucieszy trzeci dziedzic. *Kluk. Rośl.* 3, 12. *Slovac.* čo nesprawedliwe ziskano, na treteho dédica ne prichadza. §. *Theol.* Synami bozkiemi jesteśmy, a jeśli synami pewnie i dziedzicami i spółdziedzicami z Chrystusem. *Karnk. Kat.* 15. Erben und Miterben Christi. Niebieski dziedzic, na ziemi nie ma nic. *Rys. Ad.* 44. §. Dziedzic, dziedziczny pan jakich dóbr, der Erbherr; *Ross.* отчинникъ, вотчинникъ, (cf. ojczyzna, ojczyc), владѣлецъ, (cf. władzca), (cf. dzierzawca, dożywotnik). Przedtym królowie, po tytułach prowincyi, Polskę składających, używali tego słowa: *dziedzic;* ale po śmierci Zygmunta Augusta ustanowiono, aby tego zaniechali. *Skrzet. Pr. Pol.* 1, 109. DZIEDZICTWO, a, *n.*, *Boh.* et *Slov.* dédictwj; *Croat.* dedina, (cf. dziedzina), baschina, odhvina, otvetchina, vekovechina; *Rag.* djedina, djedinstvo; *Bosn.* djedina, basctina; *Carn.* dejdèshna, irbshena; *Vind.* dieeushnu, dieudizhnu blagu, dieu, erbshina, dieudizhnost, dieushina; *Sorab.* 1. herbnoscž; *Ross.* наслѣдство, наслѣдіе, преемничество; *Eccl.* прѣемьство; spadek po kim, die Erbschaft, das Erben. Dziedzictwo jest wstępek we wszystko prawo, które zmarły czasu śmierci swéj miał. *Szczerb. Sax.* 430 *et* 116. Zbiór wszystkich rzeczy, i wszystkich praw zmarłego, nazywa się jego spadkiem, puścizną, a względem dziedziców, dziedzictwem. *Gal. Cyw.* 2, 146. Dziedzictwo kończy się w siódmym rodzaju. *Sax. Tyt.* 17. Czwarte ociec synowi dziedzictwo gotuje, Gdy sam żyje cnotliwie, w cnotę go wprawuje. *Pot. Jow.* 20. Dziedzictwem co dostać. *Ld.* §. Dobro dziedziczne, das Erbgut, (*oppos.* dożywocie, dzierżawa), ein erbliches Gut, eine Erbherrschaft. *Ross.* отчина; *Eccl.* обдръжаніе, одержьство, имущество, владѣніе. Dubiecko, miasteczko od Piotra Kmity założone, od lat dwóchset dziedzictwem jest Krasickich. *Kras. List.* 33. Przysłowie: małe dziedzictwo wieczne kalectwo. *Ossol. Str.* 3. — §. *Fig.* Dział, udział, der Erbtheil, das Loos. Srogość dziedzictwem zwierząt; a litość człowieka. *Zab.* 4, 236. DZIEDZICZKA, i, *ż. Boh.* dédička, následnjce; *Vind.* dieudiza, dieudizhinja; *Ross.* наслѣдница, преемница; która spadkiem po kim bierze, die Erbinn, Erbnehmerinn. §. Pani dziedziczna, die Erbfrau; *Ross.* владѣлчица. 'DZIEDZICZNONAJEMNY, a, e, — ie *adv.*, najęty dziedzicznie, vererbpachtet, Erbpacht=. Dziedzicznonajemne dobro, takowa własność użytków, która komu dziedzicznie wypuszczona jest. *Gal. Cyw.* 2, 88. DZIEDZICZNOŚĆ, -ści, *ż.* własność dziedziczenia lub dziedziczna, die Erblichkeit, das Erbeigenthum, Erbrecht, Erbbesitz.

DZIEDZICZNY, a, e, DZIEDZICZNIE *adv.*, *Boh.* dědičný, dědičné, zdědilý; *Slovac.* dědični; *Carn.* dejdeshne; *Vind.* dieudizhen, dieushliu, dieushen; *Sorab.* 1. herbwanski; *Bosn.* basctinski; *Croat.* odvetchni; *Ross.* наслѣдничій, наслѣдный, наслѣдственный, потомственный, преемничій, отчинниковъ, владѣльческій; spadkowy, Erb=, erblich. Państwa dziedziczne, w których panujący państwo dziedzicznym prawem zostawuje potomkom swoim. *Wyrw. Geogr.* 123. Dziedziczne choroby, które dzieci od swych rodziców, z sobą na świat przynoszą. *Perz. Lek.* 146. Suchoty dziedziczne, to jest, od ojca lub od matki, od dziada, od pradziada początek biorące, są najniebezpieczniejsze. *Krup.* 3, 538. Długi dziedziczne, które potomkowie spadkiem dziedzicznym płacą. *Dombr.* 481. Bóg dziedzicznie trzyma wszystkie narody. *Bibl. Gd. Ps.* 82, 8. DZIEDZICZYĆ, ył, y, *trans.* et *intrans.*, *niedok.*, odziedziczyć, zadziedziczyć, zdziedziczyć *dok.*, *Boh.* dėditi, dėdjm, zdėdjm; *Carn.* dejduvati, dejduvam, dejdujem; *Vind.* dieushati, podjeushati, erbati, poerbati, dodiefshati; *Rag.* obasctiniti, podiediniti; *Sorab.* 2. herbnusch; *Ross.* наслѣдовать; *Eccl.* прѣяти, преемлю, ужичествовати, преемствую; dziedzicem spadkowym być, erben, Erbe seyn. Wprzód trzeba w ojcowskich cnotach mu dziedziczyć, Niżeli się następcą na królestwo liczyć. *Pot. Arg.* 108. Syn w rozumie nie dziedziczy, Worki tylko dobrze liczy. *Cn. Ad.* 803 Syn w cnocie nie dziedziczy. *Żegl. Ad.* 245. Trzeba służyć ochotnie P. Bogu, jeśli chcemy w niebie dziedziczyć. *Hrbst. Nauk. K.* 2. *b.* §. Spadkiem wziąć, dziedzicznym prawem trzymać, ererben, durch Erbschaft erhalten, erblich besitzen. Niewielka chwała, że kto godne liczy Przodki, gdy podobnego nic im nie dziedziczy. *Zab.* 9, 7. Wielką po ojcu dziedziczy majętność. *Tr.* §. *Neutr.* Dziedziczyć, spadać na kogo, zlewać się, geerbt werden, angestammt seyn. Ojczysta w dzieciach często dziedziczy choroba. *Tr.* Kamień po rodzicach dziedziczy. *Oczk. Prz.* 423. DZIEDZICZENIE, ia, *n.*, *Subst. Verb.*, *Ross.* наслѣдованіе, das Erben, Ererben. Przywłaszczenie sobie spadku, zowie się prawo dziedziczenia. *Gal. Cyw.* 2, 146. Erbrecht.

*DZIĘDZIERAWA, y, *ż.* ziele, bielun dziędzierawa, *Datura Stramonium*, Stechapfel, Fliegenkraut. *Jundz.* 159. *Ross.* дурманъ. DZIEDZIERZYSTY, a, e, (może *Etym.* dzierżeć) mocny, zwięzły, krępy, tęgi, untersetzt, stämmig, stark, kraftvoll. Młodość jego rzeźwa, dziedzierzysta. *Pot. Arg.* 591. Chłop dziedzierzysty. *ib.* 725.

DZIEDZINA, y, *ż. Boh.* et *Slovac.* dědina *pagus*, *villa*; (*Boh.* dědinnjk *dominus praedii immunis* Freysaß); *Bosn.* djedina, basctina; *Rag.* djèdina *patrimonium*; *Vind.* deshela, deshella, deshelstvu, deshelstvina, dieudizhna deshela; *Sorab.* 1. herbné kubwo, nukniċža; *Ross.* урочище, уѣздъ, волость, владѣніе, область; *Eccl.* обдержьство, отьчинна. Wieś, majętność, grunt czyj, ein erbliches Gut, Erbgut, Erbdorf, erbeignes Grundstück. Dziedzina, ein liegend Erbgütlein. *Dasyp.* A a 3. *b.* Dziedzina niektórego człowieka bogatego hojnie się obrodziła. *Sekl. Luc.* 12. Strumień, który jest między dziedzinami, za granicę ma być poczytany. *Tarn. Ust.* 1. Jaka dziedzina, tacy kmiecie. *Rej. Wiz.* 115. (cf. jaka osiadłość, tacy kmiotkowie). Komu krzywda jest od czyjego poddanego, ma go szukać na dziedzinie jego, i tamże po nim sprawiedliwości żądać u pana. *Sax. Porz.* 118. Bez przyczyny, nie szukaj dziedziny. *Rys. Ad.* 2. (nie przenoś się do inszéj wsi). Wilk na dziedzinie nie szkodzi. *Rys. Ad.* 74. (bo się ludzi na wsi boi). DZIEDZINIEC, ńca, *m.* przeddworze przed pałacem lub zamkiem, der Schloßhof, Schloßplatz, Vorhof. *Slovac.* prjtwoř, trnác; *Sorab.* 1. pžidwor; *Bosn.* pridvorje, trim; *Slovac.* prídvòrje; *Vind.* preddvor, preddvorje, prederje; gradishe, gradni dvor; *Carn.* preddvor, preddurje; *Eccl.* прѣдъвратїе. Zgromadził się liczny lud na dziedzińcu Saskiego pałacu. *Ld.* DZIEDZIŃCOWY, a, e, od dziedzińca, Vorhof=; *Eccl.* предвратный. DZIEDZINNY, a, e, od dziedziny, Erbguts=, Grundstücks=. Dom dziedzinnym prawem przedany. 1 *Leop. Levit.* 25, 31. (tym prawem, którym role przedawają. 3 *Leop*). Twierdzę *dziedzinnie gruntował. *Chodk. Kost.* 38. fundamentalnie. DZIEDZIZNA, y, *ż.* udział spadkiem przypadły, das Erbtheil. Dziedzizna tak piękna na kilkadziesiąt cząstek była podzielona. *Teat.* 1. *b.* 13.

Pochodz. (cf. *dziad.*) *dodziedziczyć*, *nadziedziczyć się*, *odziedziczyć*, *wydziedziczyć*, *zadziedziczyć*, *spółdziedzic*, *spółdziedziczka*, *spółdziedziczyć*, *spółdziedziczny*.

DZIĘGA, i, *ż.*, Dziążka, *zdrobn.*, §. 1. srebrny grosz Moskiewski abo półgrosza. *Cn. Th.* eine kleine Russische Silbermünze, deren hundert auf den Rubel gehen. (*Ross.* деньга, денежка półkopijki, деньги, денежка pieniądze, денеженъ pieniężny). Moskiewski grosz nie okrągły jest, ale przydłuższy, jakoby na kształt jaja, ze srebra szczérego kowany, który oni dzięgą nazywają. *Gwagn.* 477. Dzięgi Moskiewskie. *Star. Dw.* 2. Aspr Turecki, podobny dzięgom Moskiewskim. *ib.* — §. 2. Dzięgi = pieniądze, osobliwie Moskiewskie; *Carn.* dnâr, Geld. Mieszka dziękami nie napełnisz, ale dzięgami. *Cn. Ad.* 489. Moskwę plondrowawszy wnieśliśmy wiele dziąg (*Genit. Plur.*) do Polski. *Star. Ref.* 51. Szat drogich, dzięg i pereł w obozie Moskiewskim wielkość była. *Gwagn.* 119. Był w traktacie Moskiewskim ten warunek, aby każdy z swéj strony wojskami albo dzięgami wspomagał. *Vol. Leg.* 6, 157.

DZIEGCIARZ, a, *m.* warzeniem dziegciu się obierający; *Ross.* дегтярникъ; der Birkentheersieder. Brzozowe lasy najmują dziegciarze na dziegieć. *Kluk. Rośl.* 11, 14. Dziegciarze brzosty drą. *Torz. Szk.* 2. Dziegciarze, smolarze etc. *Vol. Leg.* 2, 997. Dziegciarze brzydcy. *Zimor. Siel.* 252. DZIEGCIOWATY, a, e, — o *adv.*, na kształt dziegciu, wie Birkentheer. Wody dziegciowate roznoszą z sobą zawiązki olejowate ziemnego dziegciu. *Perz. Lek.* 20. DZIEGIEĆ, gciu, *m.* smoła robiona z spalonéj kory brzozowéj, którą dziegciarze odzierają bez naruszenia miazgi, tak że znowu nowa kora rośnie. Używają jej do wykręcania skór, i smarowania obuwia. Zapach ma przenikający. Służy też do aptek, osobliwie podczas powietrza. *Ład. Hst. Nar.* 34. *Ross.* деготь; das Birkentheer, das aus der Birkenrinde geschmolzen und zum Einschmieren der Häute, Stiefeln u. s. w. gebraucht wird. *Prov.* Namaż ty chłopa masłem, przecie on dziegciem śmierdzi. *Rys. Ad.* 48. — *Dwor. B.* 2. — *Exam.* 29. (cf. żyd chrzczony, wilk chowany). Art

läßt nicht von Art. (cf. cegłę albo murzyna myć). DZIEGCIOWY, *DZIEKCIOWY, a, e, od dziegciu, Birkenharz-, *Ross.* дегтярный. Wolę żyć w szałaszach z dziegciowemi gbury, Niż z Jaśnie Wielmożnemi Pany Łupiskóry. *Nar. Dz.* 3, 233. (z gbury śmierdzącemi dziegciem, nach Birkentheer stinkende Bauern). *Ross.* дегтярня dziegciowa puszka.

DZIĘGIEL, glu, *m.* ziele, *Boh.* anďelika, janosit, janoklika, sw. ducha kořenj; *Vind.* angelika, angelishki koren, ashkerza; *Carn.* angelshe; *Ross.* дягиль, дягильникъ, воробошникъ; *Angelica Linn.* rośnie w lasach, ma moc lekarską; prości ludzie w tabace go zażywają. *Kluk. Rośl.* 2, 218. *Krup.* 5, 126. die Angelike, heilige Geist Wurzel, Brustwurzel, Luftwurzel. *Prov.* Dojąć do żywego, dać kminu z dzięgielem. *Gemm.* 71. §. Dzięgiel cudzoziemski *Smyrnium*, Smyrnenkraut, Myrrhenkraut. *Syr.* 99. DZIĘGIELNICA, y, *ż.* ziele od podobieństwa dzięgielu imię mające; zowią je też Lubszczem, albo od ziela Lubszczyk, do którego podobne, albo raczéj od lubości, którą białegłowy za używaniem jéj mają ku mężczyznom. Żowią i Sylfą z greck. *Sylphium. Syr.* 102. die große Angelike.

*DZIĘGNA, y, *ż.* DZIĘGNA, *G.* dzięgien *plur.* Dzięgna jest dziąseł każenie i gnicie. *Sien. Rej. Spicz.* 40. (*Croat.* zazubnicza). Z wilgoci przypływających do ust dzięgna się czynią. *Sien.* 76. Zapalenie i okrostawienie dziąsł. *Włod. Parodontis. Mącz.* die Mundfäule, (cf. gnilec, szkorbut). Z skórek malogranatowych naparzanie, dzięgnę z ust oddala, gdy nim będą płókane usta. *Cresc.* 427. Każdodziennie usta płókać czystą wodą, aby uchodzić dzięgny i skorbutu. *Haur. Sk.* 407.

DZIEJE *ob.* Dziać. — DZIEJE, jów, *plur.*, 1) co się działo lub stało, i opisanie tego, Geschichten, Historien. *Vind.* djanje, zhuda, historia, perhodesh, pergod, sgod, pergodba; *Carn.* pergodba; *Slavon.* dogadjaj, historie; *Rag.* djella; *Carn.* pripovezt; *Sorab.* 1. stahwizné; *Ross.* дѣи, дѣянія, повѣстникъ. Księgi dziejów Apostolskich, napisane od świętego Łukasza. *Leop. Act.* 1. die Bücher der Apostelgeschichte. Dzieje roczne Węgierskie. *Krom.* 565. (*annales*). *Vind.* lietne bukve, (*ob.* Latopis). Roczne dzieje kościelne, wybrane z rocznych dziejów *Baroniusza*, przez X. Piotra *Skargę*. Dzieje *Górnickiego*. 2. Dzieje = dzieła, działania, czyny, sprawy, Thaten. Jakie dzieje, takie pienie. *Simon. Siel.* 53. Przeszłych dziejów doświadczenie. *Jabł. Tel.* 67. Pauzaniasz i Lizander dziejami swemi państwo Lacedemońskie rozszerzyli. *Budn. Cic.* 40. — §. Stare dzieje wspominasz. *Cn. Ad.* 1087. — *Teat.* 26, *c.* 33. (za króla *gwoździa). DZIEJODZIW, u, *m. poet.*, czyn zadziwiający, eine Wunderthat, bewunderungswürdige That. Aza kto jeszcze chętliwy Wspomni jego dziejodziwy. *Groch. W.* 493. DZIEJOPIS, a, *m.* DZIEJOPISCA, y, *m.* historyk, historyograf, der Geschichtschreiber. *Vind.* pergodoun pisar, *Ross.* дѣеписатель, повѣствователь, бытописатель. Powinnością dziejopisa jest, powiadać o rzeczach, tak, jak się stały. *Kras. List.* 2, 119. Naruszewicz, dziejopisów Rzymskich czoło pierwsze, Tacyta, przelał na ojczystą mowę. *Zab.* 12, 18. Dziejopisca stary Gades miasto to nazwał. *ib.* 13, 248. *Nar.* Nie wszyscy dziejopisowie mają podobne sobie przymioty. *Mon.* 73, 560. Dziejopis roczny *Ross.* памятописецъ; cf. latopis. DZIEJOPISARSKI *ob.* Dziejopisny. DZIEJOPISMO, DZIEJOPISTWO, a, *n.*, historyografia, die Geschichtsbeschreibung. *Ross.* дѣеписаніе, бытописаніе. W dziejopismie przyczyny główniejszych w rządach odmian dochodzić. *Stas. Zam.* 8. Rzymskiego dziejopisma książe, Sallust. *Zab.* 10, 227. Dziejopismo rzeczy przyrodzonych. *Rog. Doś.* 1, 2. *historia naturalis*, die Naturgeschichte. W dziejopistwie przyzwoiciéj rodowitym językiem pisać. *Mon.* 73, 152. DZIEJOPISNY, a, e, DZIEJOPISARSKI, a, ie, dzieje opisujący, geschichtschreiberisch, historisch. *Vind.* pergodoun; *Ross.* дѣеписательный, повѣстный. Ty sam lepiej ogłosisz dziejopisnym piórem Tryumfalne zwycięzkich zaszczytów rydwany. *Hor.* 1, 247. Dziejopisarska księga. *Zab.* 8, 192. ein Geschichtbuch. DZIEJOPISOWSKI, a, ie, od dziejopisa. *Cn. Th.* Geschichtschreibers-. Powinnością dziejopisowską jest, prawdy dochodzić. *Ld.*

DZIĘK! dźwięk! słówko oddające ton jakiś usłyszany, osobliwie dzwonkowy, tin! tin! Sanie za saniami dzięk dzięk dzięk dzięk. *Teat.* 36, *c.* 10. §. *Subst.* DZIĘK, u, *m.* odgłos, Getöne, Geklingere. Usłyszałem dziwny hałas, dzięk, brzęk, właśnie jak łańcuchy. *Teat.* 5, 66.

DZIĘKA, i, *ż.* *DZIĘK, u, *m. in plur.* DZIĘKI, ów; (*Boh.* djka, djký; *Slovac.* diký, děkowanj; *Sorab.* 1. dzak, ďack; *Sorab.* 2. žak; cf. *Svec.* tack; *Island.* thaegr; *Angl.* thanks = *dzięki, wdzięczność; Graec.* δεκτός wdzięczny), der Dank; w inszych dyalektach słowo to bierze się na insze znaczenie; (*Bosn.* dika, cjast, posctenje *honos*, *laus; Rag.* dîka, dicnos *decorum*, dîka *gloria*, dîcitise *gloriari; Croat.* dika, szlava *gloria*, dichenye = czczenie, cześć; *Croat.* dichiti = chwalić, sławić. Przeciwnie zaś dzięka, podziękowanie wyraża się; *Vind.* hvala, sahvala, sahvalenje; *Carn.* sahvâla; *Croat.* zahvalnozt; *Dal.* hvale; *Hung.* halandas; *Ross.* благодареніе, возблагодареніе; *Eccl.* дарствительное). *§. 1. *Obsol.* Dobra wola, zezwolenie, die Einwilligung, der freye Wille; tylko w tych sposobach mówienia: w dzięk = dobrowolnie, freywillig, gutwillig; *oppos.* bez dzięki (cf. bez). *Slovac.* bez děk, chtic nechtic, nepowolně; *Germ.* wider eines Dank, wider des Henkers Dank, d. h. durchaus, schlechterdings, absolut, koniecznie, niewstrzymanie. n. p. Chce sobie sam zadać śmierć przez dzięki. *Wys. Aloj.* 83. Jan Kropidło chciał być przez dzięki arcybiskupem, jakoż był coś troche. *Biel. Kr.* 234. §. Z musu, gwałtem, przymuśnie, gezwungen, wider Willen. Proszę, abyście przez wszelaką okazyą, bądź w dzięk, bądź bez dzięki, dostojeństwo jego na pamięć przywodzili. *Weresz. Regl. pr.* Wodzono je bez dzięki, a z gorzkim przymuszeniem. 1 *Leop.* 2 *Macch.* 6, 7. Kupido, jeślić się do ręki Dostanie, wiedź, nie folguj, i prowadź przez dzięki. *Simon. Siel.* 22. Jakożeś to sprawił oną słów gładkością, Że co wrócić przez dzięki mieli i z niewoli, Do Pańskiéj i powszechnéj skłonili się woli. *Tward. Misc.* 149. — §. 2. Oświadczenie wdzięczności, durch Dank, das Danken, Bezeugung der Erkenntlichkeit durch Worte. Jaka cześć, taka dzięka. *Dwor. C.* 3. (jakie czestowanie, takie dziękowanie). Francuzi Katarzynę królową witali, zkąd dzięk brali. *Stryjk. Henr. A.* 3. Z twojéj tyle dobrodziejstw odebrałem ręki, Że mi już trudno

za nie zdolne czynić dzięki. *Nar. Dz.* 3, 46. Obrócił się Poliarch, chcąc uczynić dziękę. *Pot. Arg.* 4. Za to ja dziękę składam przed bogiem sowito. *Zab.* 13, 411. W sercach waszych Panu zawzdy dzięki wzdawając za wszystko. *Weresz. Regl.* 79. Ja wielbię niebo przy pokornym dzięku, Żeś ich uszedł ręku. *Teat.* 44, *b.* 24. Nie mogę dosyć dzięków czynić bogom, iż.... *Teat.* 39, *b.* 15. Bogu dzięka, bogu dzięki, chwała bogu, Gott sey Dank, Gottlob! Bogu dzięki, uratowaliśmy go. *Teat.* 54, *c. Dii. et* 55, *b.* 51. Dzięka tobie, Ojcze, żeś mną, stworzeniem twoim nie wzgardził. *Wys. Kat.* 418. §. Wdzięczność, Dankbarkeit. On zaś do nieba wzniosłszy obie ręce, O wiekopomnéj bogom ślubił dzięce. *Chrośc. Fars.* 455. §. Miéj go dzięk = wdzięcznym ci ja za to, ich bin dir dafür dankbar, habe meinen Dank dafür. Rzekł pan do sługi, który dwa talenta zyskał, miéj go dzięk, sługo dobry i wierny. *Leop. Matth.* 25, 23. (dobrze! *Bibl. Gd.* ey du frommer u. g. K. Luth.). Miejże go dzięk, sługo dobry, iżeś na tym małe był wierzen. *Leop. Luc.* 19, 17. (*NB. ob.* Dziękczynienie i t. d.). — *§. *DZIĘK *ob.* Wdzięk.

DZIEKAN, a, *m.*, z *Łac.* decanus (*Boh.* děkan, gahen; *Slavon.* dekan; *Bosn.* sgjakan, djak *clericus*; (*Croat.* diak = żak); *Vind.* tehant, cf. dyakon; *Angl.* dean; *Gall.* doyen), der Dechant. Starszy nad księżą. *Xiadz.* 25. Dziekanowie, co widzę u nas w obyczaju jest, są miasto pasterzów; a w niektórych kościołach mają staranie o duszach ludzkich. *Modrz. Baz.* 526. Przyniesiono plebanowi zapowiedzenie księdza dziekana wizyty i kongregacyi dekanalnéj. *Xiadz.* 191. Dziekanem być *Ross.* діаконствовать. DZIEKANIA, ii, *ż.* pomieszkanie dziekańskie, die Dechaney, Dekaney, das Decanat, die Wohnung des Dechants. *Vind.* tehanja, tehantia. — §. *ob.* Dziekaństwo. DZIEKAŃSKI, a, ie, (*Boh.* děkanský, gahenský; *Vind.* tehanski, tehantou), od dziekana, Dechanten =, den Dechant betreffend. DZIEKAŃSTWO, a, *n.* *Boh.* děkanstwj, gahenstwj; władza i urząd dziekański, das Decanat, die Würde eines Dechanten. *Pimin. Kam.* 150. DZIEKANOWY, a, e, *Boh.* děkanuw; do dziekana należący, dem Dechanten gehörig.

DZIEKCIOWY *ob.* Dziegciowy.

DZIĘKCZYNIENIE, ia, *n.*, *Boh* djkčiněnj, djkučinenj; dziękowanie, das Danken, die Danksagung. Iżbym dziękczynienia winna była niebu! *Teat.* 49, 107. DZIĘKCZYNNY, a, e, dziękujący, dziękowny, danksagend, Danksagungs =, Dank =. Z pól i cieniów dziękczynne zabrzmi ci śpiewanie. *Przyb. Ab.* 13. Nie kaźmy ust, któremi pan ma być wielbiony Przez pokorną modlitwę i dziękczynne tony. *Przyb. Ab.* 44. Na znak dziękczynny pozdrawia go okiem. *Zab.* 15, 176. Cześć oddając panu hymn dziękczynny zrobię Za ratunek łaskawie dany mi w chorobie. *Przyb. Ab.* 115. DZIĘKOWAĆ, ał, uje, *act. niedok.*, podziękować *dok.* *Boh.* děkowati, děkugi; *Sorab.* 1. dżakowacž; *Sorab.* 2. sze žekowasch; (*Croat.* dichiti, szlaviti; *glorificare*; cf. *Lat.* dico = dziękować, podziękować; *Croat.* zahvaliti; *Rag.* zahvâliti, zahvalîvati; *Slavon.* zafaliti, zafaljujem; *Vind.* sahvalit, sahvaliti se, hvalo dati; *Carn.* sahvaliti, lônam; *Ross.* благодарить, благодарствовать). wdzięczność swoję za co oświadczać, danken, Dank sagen; *gratias agere.* Dziękuję bogu mojemu, iż więcéj niż wy wszyscy językami mówię. *Bibl. Gd.* 1 *Cor.* 14, 18. Dziękować = odkłaniać się, odzdrawiać, wieder grüßen, danken. Kłaniał mu się nizko; ale on mu nie dziękował. *Ld.* §. Dziękować za co = grzecznie się wymawiać z nieprzyjmowania, für etwas danken, sich bedanken, es höflich ablehnen. Dziękuję za tę sławną i wolność i trudy, Nie uwierzysz w Paryżu jakie teraz nudy! *Niem. Pow. P.* 47. Dziękuję komu z czego n. p. dziękuję z wieczerzy = nie obiecuję się, nie przyjdę. *Cn. Th.* — Porzucić, aufsagen, aufgeben, verlassen, (cf. abdankować). W życiu moim nigdym panu nie dziękował za służbę. *Teat.* 19, *b.* 42. (*ob.* Wypowiedzieć). Teatr zbudował, wojennym czynom podziękował. *Bardz. Luk.* 5. (pożegnał się z niemi). *Absol.* Podziękował = umarł. *Cn. Th.* 751. §. Dziękować, wdzięcznym być, obowiązanym za co być; *Lat.* gratias habere; *Ross.* возблагодарить; zu verdanken haben. Mówiemy: dziękuję sobie, żem téj a téj; za żonę nie wziął; dziękuję sobie, iżem się z tym a z tym nie powinowacił. Gdy to tak mówiemy, tedy się chlubimy sami, używając tych słów, które bywają, gdy kto za co komu dziękuje. *Gorn. Sen.* 353. DZIĘKOWANIE, ia, *n.*, oświadczenie wdzięczności, das Danken, die Danksagung. Jakie częstowanie, takie dziękowanie. *Cn. Ad.* 298. *Sorab.* 2. żekowane. *DZIĘKOWANY, a, e. Źle się mówi: bądź dziękowanym od drugiego. *Gol. Wym.* 208. DZIĘKOWNY, a, e, od dziękowania, dziękczynny, Dank =, Danksagungs; *Ross.* благодарительный. Ofiary dziękowne. *Budn. Exod.* 24, 5. (ofiary dzięków czynienia. *Bibl. Gd.*). Dankopfer.

Pochodz. *podziękować, oddziękować; wdzięk, wdzięczny, niewdzięcznik, odwdzięczać, zawdzięczać, wywdzięczać.*

*DZIEL - *DZIEL *adv.*, częścią - częścią, bądź - bądź, theils - theils. Celniki u żydów za gorsze miano, dziel, żeby się żydzi podatków nie nauczyli byli dawać, dziel że też samych celników było wielkie niemiłosierdzie. *Sekl.* 22.

*DZIELACIEL, a, *m.*, działacz, czyniciel, der Thäter, der etwas thut, ausübt. Odejdźcie ode mnie dzielaciele nieprawości. *Budn. Matth.* 7, 23. (którzy czynicie nieprawość. *Bibl. Gd.*).

DZIELCA, y, *m.*, DZIELCZY, ego, *m.* *Subst.* (*Etym.* dział); (*Boh.* dělič; *Sorab.* 1. dželiczeř; *Vind.* deliuz, resdielnik; *Ross.* дѣлитель; *Rag.* djelitegl; *Croat.* delitel, delnik; *Dal.* podelitel, dilacz); dzielnik, podzielnik, *divisor.* *Macz.* der Theiler, der etwas theilt. Ktoż mię postanowił sędzią abo dzielczym nad wami? *Radz. Luk.* 12, 14. Sędzią abo dzielcą. *Bibl. Gd. Sekl. Luc.* 12. *Odym. Św. Q q.* 3. DZIELCZY, a, e, od działu abo dzielenia, Theilungs =. *Boh.* djlčj. Działy mają być przez listy abo rejestra dzielcze, wzmocnione *Ostr. Pr. C.* 1, 92. Listy dzielcze. *Stat. Lit.* 303. Transakcya dzielcza. *Czack. Pr.* 72. DZIELIĆ, ił, i, *act. niedok.*, Podzielić, rozdzielić *dok. qu. v.* *Boh.* děliti, zděliti, zdělowati, deljwam; *Slovac.* děljm; *Sorab.* 1. dzielicž, džjlim, džjliu, dželu; *Sorab.* 2. želisch; *Carn.* dejliti, dejlim; *Vind.* deliti, dölit, tallat, talati, (cf. *Gall.* tailler); *Rag.* djêliti; *Slavon.* diliti; *Croat.* déliti; *Bosn.* diliti, podiliti, rasdiliti; *Ross.* дѣлить; (cf. *Graec.* διέλειν, διαιρέω; *Aeth.* הבדיל *separatus fuit).* cf. dział, theilen. §. Rozdzielać na części, in Theile

zerlegen, theilen. Każde ciało daje się dzielić. *Ld.* Pisarz ten dzieło swoje dzieli na cztery części. *ib.* — *Arithm.* Dzielić liczbę przez drugą, jest to szukać, wiele razy pierwsza z tych dwóch drugą w sobie zawiera. *Jak. Mat.* 1, 38. dividiren. O dzieleniu liczb. *ib.* vom Dividiren. *Croat.* delenye; *Vind.* sdelitje, lozh, (cf. łęcza, łączyć), (*ob.* Dywizya) sposób jeden z pięciu rachowania. *Solsk. Geom.* 3, 77. Dzielący, dzielnik, *divisor*, liczba, która drugą dzieli. *ib.* §. *Tr.* Sofokl z Eurypidesem dzielili Ateny, Długi z sobą spór wiodąc o pierwszeństwo sceny. *Dmoch. Szt. R.* 45. dwoili, różnili, sie theilten Athen, die Meynung Athens war getheilt. Wątpliwość ta dzieli różnie umysł jego ponury. *Zab.* 15, 15. *Kniaź.* Oto płacze, oto kwili, A płacząc serce me dzieli. *Groch. W.* 366. kraje, sein Weinen zerschneidet mir das Herz. §. Dzielić co od czego, oddzielać, przedzielać, trennen, absondern, theilen, scheiden. Ta nieprzytomność, co nas tak długo dzieliła, Tereso serca twego dla mnie nie zmieniła? *Niemc. Pow. P.* 40. §. Dzielić drugich czym, podzielać, rozdzielać co między drugich, unter andere vertheilen, andern theilen, die Theilung unter ihnen verrichten. Drugich dzieląc, siebie nie zapominaj. *Cn. Ad.* 216. §. Dzielić co komu, komunikować, udzielać mu, einem mittheilen. On tak sąsiadowi swoje myśli dzieli. *Dmoch. Il.* 39. Ach na cożeście tak wiek rozrządziły fata? Mnie zbyt długie, synowi dzieląc krótkie lata! *Minas. Auz.* 31. *Ross.* сприобщить. §. Dzielić co z kim, uczestnikiem się robić, Theil nehmen. Dzielimy ukontentowanie, które wzbudza pomyślna spraw publicznych nadzieja. *Gaz. Nar.* 1, 92. *Ross.* сприобщиться, причаститься, участвовать; *Eccl.* общатися, сподвизатися. Dzielący co z kim, spólnik, uczestnik, *particeps*, der Theilnehmer, *Vind.* doleshen; *Ross.* участный; *Eccl.* обществующий, общникъ, обьщьникъ, съобщникъ. *oppos.* безчастный. DZIELIĆ się (podzielić się, rozdzielić się *dok.*). §. *Passive* Dzielonym być, getheilt seyn oder werden, sich theilen. *Eccl.* частвоватися. Liczba 15 na 3 części się dzieli. *Łesk.* 2, 8. Państwo to dzieli się na trzy królestwa. *Ld.* §. *Recipr.* Dzielić się czym z kim = podzielić między sobą, sich in etwas theilen, sich theilen. Zbójcy niesprawiedliwie wydzierają, a sprawiedliwie się dzielą. *Rys. Ad.* 81. Dzielili się żołnierze zabranym łupem. *Ld.* — Dzielmy się, laßt uns theilen, tak mówimy, gdy kto co znajdzie. *Cn. Th.* — Dla tego się bracia dzielą, że jeden słodko jada, a drugi gorzko; jeden słono, a drugi kwaśno. *Rys. Ad.* 11. cf. rozbrat §. Dzielić się, różnić się, oddalić się od czego, sich trennen, absondern. Racz być ze mną; a ja nigdy od ciebie dzielić się nie chcę i przy tobie trwać będę. *Sk. Żyw.* 2, 344. Oczy nabożnie w niebo obróciła, I przed śmiercią się z światem już dzieliła. *P. Kochan. Jer.* 39. To są te artykuły wiary, któremi się dzielimy od pogan i odszczepieńców. *W. Post. M* 493 Żegnam was, bądźcie zdrowi mili przyjaciele, Śpieszę, gdzie mię bóg wzywa, już się od was dzielę. *Zab.* 9, 200. *Koss.* DZIEŁKO, a, *n. zdrobn. rzeczown.*, dzieło, das Werkchen. *Boh.* prácyčka; *Sorab.* 1. dżewko; *Carn.* dęlze, dęlzhezc; *Ross.* подѣлие, подѣлка.

DZIELNICA, y, *ż.* część komu udzielona, der zugefallne Theil, der Antheil. (cf. *Boh.* dělnice *operaria*, djlnice, djlna warsztat; *Croat.* delnicza; *Dal.* dionicza *particeps facta*; *Croat.* delovnicza *officina*). Biskup ten utrzymywał, że to miejsce jeszcze do jego dzielnicy albo *dioecesis* należało. *Sk. Dz.* 837. §. Część od drugiéj oddzielona, die Abtheilung. Bozka piecza w pięć dzielnic ziemię usadziła. *Żebr. Ow.* 2. (*plagae* pasy, strefy *zonae*). W mieście, kwatera domów oddzielonych od drugich. *Cn. Th.* domów szereg w mieście, który można obejść jak wyspę. *Włod.* ein Viertel oder Quartier einer Stadt. (cf. połać, pierzeja). Powstał ogień w dzielnicy Balata, *quartier. Pam.* 83, 203. Dzielnice w księgach abo warsty dwie, trzy, cztery, *columnae. Cn. Th.* die Columnen, die Spalten in den Büchern. Księga o dwu dzielnicach czyli warstach. *Włod.* Dzielnica rodu, domu, herbu = poboczna linia, *Gall.* branche, die Seitenlinie, (cf. przydomek). Dzielnica herbu, część tarczy herbu czymsiś oddzielona, die Abtheilung in dem Schilde eines Wappens. §. Dzielnica wojska abo artyleryi, dywizya, znaczna ich część. *Jak. Art.* 4, 231. *Ross.* спира. §. Dzielnica, to co jedno od drugiego oddziela, die abtheilende Sache, die eines von dem andern trennt, n. p. miedza, der Rain zwischen den Feldern. *Cn. Th.* §. Różność, der Unterschied. *Cn. Th.* DZIELNICZY, a, e, dzielczy, dzielący, theilend. W łamanych liczbach, nad linijką podzielna czyli do podzielenia dana, a niżéj linijki dzielnicza, czyli ta, przez którą dzielić trzeba ilkość, kładzie się. *Ustrz. Alg.* 35. DZIELNIE *adv.* słowa dzielny. 1. DZIELNIK, a, *m.*, dzielca, ten co dzieli. *Włod.* der Theiler, der etwas theilet. *Boh.* dělič; *Bosn.* digljάk, dilnik; *Sorab.* 1. dżeličžeř; *Rag.* djelitegl, *fem.* dieliteglicza, (*Rag.* dioník, udionik *particeps* uczestnik); *Croat.* delnik, delitel; *Dal.* podelitel, dilacz; *Vind.* deliuz; *Ross.* дѣлитель. Któż mię uczynił sędzią abo dzielnikiem między wami! *W. Luc.* 12, 14. — 1 *Leop. ib.* — *Kosz. Lor.* 116. (dzielcą. *Bibl. Gd.*). *Arithm.* Dzielnik, liczba w dzieleniu spodnia, która wyższą na części dzieli. *Solsk. Geom.* 3, 77. (cf. mianownik), der Divisor; in den Brüchen der Nenner. *Jak. Math.* 1, 38. liczba, przez którą dzielę. *Łesk.* 2, 8.

2. DZIELNIK, ˙DZILNIK, a, *m.* (*Etym.* działać), *Boh.* dělník *operarius*, *f.* dělnice; (*Croat.* delatnik *dies laboris*, *opp.* niedziela) działacz; *Slovac.* dělnik *cultor*; robotnik, pracownik, czyniciel, der Arbeiter, der etwas macht, thut, der Thäter. Obrał Salomon robotniki ze wszego ludu; a poczet ich był trzydzieści tysięcy; a nad tym pocztem ˙dzilników (dzielników) był postawion urzędnikiem Adomiram. *Leop.* 3 *Reg.* 5, 14. — Odegnani byli nieprzyjaciele, i wszyscy dzielnicy nieprawości zaburzeni byli. *Leop.* 1 *Macch.* 3, 6. (którzy czynili nieprawość. *Bibl. Gd.*).

DZIELNOPŁCIOWY, a, e, *botan.* mający płeć podzieloną, von getheiltem Geschlechte. Kozłek dzielnopłciowy, *Valeriana dioica*, ma płeć na dwu roślinach oddzieloną. *Kluk. Dyk.* 3, 147. *Ross.* ладонъ земной.

1. DZIELNOŚĆ, ści *ż.* (od dzielenia), *Boh.* djlnost; *Ross.* дѣлимость; *Vind* delitlivost; możność bycia podzielonym, podzielność, *divisibilitas*, die Theilbarkeit.

2. DZIELNOŚĆ, ści, *ż.* (od działania), czynność skuteczna, wirksame Thätigkeit, thätige Wirksamkeit. *Carn.* dęło-

vnost; *Rag.* delinstvo, djellotvornos; *Croat.* delinsztvo, junachtvo, hrabrensztvo, kreposzt; *Ross.* дѣятелность, дѣйствованіе; *Eccl.* дѣтелность, дѣнство, дѣйствительность, дѣлательство. Pilność jego uczyni go znacznym z osobnéj dzielności. *Gorn. Dw.* 32. §. Skuteczna władza, siła, wirksame Kraft. Wola ludzka nad dzielnościami dusznemi jest panią. *Bals. Niedz.* 1, 141. Jakaż jest dzielność przykładu, osobliwie gdy dany jest przez tych, którzy jaką zwierzchność mają nad drugiemi. *Kras. Pod.* 2, 276. Że lwa o śmierć przyprawia tak subtelna strzała, Nie żelaza moc, lecz to dzielność ręki działa. *Minas. Auz.* 3. Dzielności abo przymioty jego przechodzą jeszcze zacność urodzenia, którą ma. *Wys. Aloj.* 210. §. Męstwo czynne, dające się we znaki, thatenvolle Tapferkeit. Trudno tego przeć, że oni wygrali, Ale nam przedsię dzielność przyznawali. *P. Kochan. Jer.* 81. §. Zaszczyt, zaleta, die Trefflichkeit, die Güte einer Sache. Dzielnością konia są sposobność i trwałość. *Kluk. Zw.* 1, 163. §. Roztropność, rozsądek. *Cn. Th.* Klugheit, Verstand.

1. DZIELNY, a, e, od działu abo dzielenia, dzielczy, Scheide=, Trennungs=, ściana dzielna, die Scheidewand. Dzielna linia, die Trennungslinie. Dzielny kopiec. *Ld.* §. Co się dzielić daje, *Boh.* et *Slovac.* djlný; *Bosn.* digliu, razdigliu; *Vind.* delitliu; *Ross.* дѣлительный, дѣлежный, дѣлимый; *Eccl.* чаственный; theilbar. Liczba, która ma być dzielona, nazywa się dzielną, *dividendus. Jak. Mat.* 1, 38. Niedzielne bracie z pieluch serce nosisz ze mną. *Zab.* 12, 119. *Nar.* nierozdzielne, nierozstajne, untheilbar, untrennbar. *Boh.* nedělny, nedjlný; *Croat.* nedelyiv *incommunicabilis.*

2. DZIELNY, a, e, DZIELNIE *adv.*, od działania, (*Boh.* dělny *laboriosus*, dělne howado *jumentum; Slovac.* djlný *actuosus; Sorab.* 1. dzielawy, dźjlawy pracowity, dźelné *operarius*; *Vind.* delajozhen, delatliu, djanski, delaven; *Carn.* dęlovne; *Ross.* дѣльный gruntowny, rozumny, zdatny; дѣлецъ dobry adwokat, дѣловецъ tęgi zdatny człowiek; дѣятельный, дѣтельный skuteczny, дѣйственный możny; *Croat.* delia *vir strenuus*, cf. *delijunak; *Eccl.* дѣлистый, дѣнственъ, дѣйствительный, содѣтельный, дѣлательнъ. §. Skuteczny, czynny, thätig mit Erfolg. Bóg dał dzielność słońcu, ziemi, zwierzętom, aby nam pokazał wszechmocność swoję, która więcéj w dzielnych t. j. działających, niż bezdzielnych wydaje się dziełach jego. *Boh. Dyab.* 20. Mowny język, ale nie dzielny mają. *Bals. Niedz.* 2, 87. Co innego być pracowitym i czynnym, a co innego dzielnym; dzielny dorabia się skutku swojéj pracy, widzi dzieła swojéj roboty. *Ld.* Czynny, pracowity, thätig, arbeitsam. Trąd między dzielnemi pszczołami. *Klon. Wor.* 45. §. Odważny, stateczny, odważnoczynny, standhaft, thätig, wacker, muthvoll. (*Croat.* kreposzten). Prac nie znosi, tylko umysł dzielny. *Zab.* 16, 206. *Zabł.* Dzielny człowiek, i w nieszczęściu nie zwątpi o sobie. *Ld. Ross.* ретивый. §. Dzielny, w działaniu gorliwy, eifrig, mit Eifer thätig. Naszą przywarą jest, iż początki zawsze żywe i dzielne; im zaś dłuższa trwałość, tym wieksze osłabienie. *Kras. Pod.* 2, 155. §. Skuteczny, skutkujący, wirksam, kräftig. Operacyą możemy zwać działaniem, abo dzielną mocą. *Sk. Dz.* 636. Dzielnaż to przecię rzecz Monarchów czyny, Skoro król uciekł, wszyscy za nim w nogi. *Kras. Mysz.* 31. Dzielnym, skutecznym uczynić *Eccl.* обдѣлствовати. §. Mocny, tęgi, stark, kräftig. Pachną dzielnie Pełne kosztownych perfumów kadzielnie. *Hor.* 2, 79. *Nar.* Dzielniejsze bywało dawniéj piwo z serem, niż terazniejsze herbaty i buliony. *Kras. List.* 63. (posilniejsze). Dwa miesiące mijały; a moc żalu mego równie dzielną jak dnia pierwszego była. *Stas. Num.* 2. 74. §. Dzielny rumak, wszystkie cnoty dobrego konia mający, żwawy, ognisty a przytym kształtny. *Ld.* ein treffliches, muthiges Roß. §. Rozsądny, roztropny, baczny. *Cn. Th.* klug, bedachtsam.

3. DZIELNY, a, e, działowy, od dział abo armat, Canonen=. Szaniec dzielny tak wysokie mieć ma zaszczyty, żeby działa dobrze okryły. *Archel.* 2, 32.

DZIEŁO, *DZIŁO, a, *n.* (*Etym.* działać, dziać); — *Boh.* djlo *labor, opus, negotium*; dělo działo, armata; *Sorab.* 1. dźelo, dźewo praca; *Sorab.* 2. želo, žewo; *Rag.* djello; *Bosn.* djello, dillo, posao; *Slavon.* dillo; *Dal.* dilo; *Croat.* delo; *Hung.* dolobg; *Vind.* delu, djanje, delanje; *Carn.* dęlu, deilu, dijanje; *Ross.* дѣло, дѣйство, (= 2. sprawa, proces); *Eccl.* сдѣлованіе, дѣйствіе, дѣло. *§. Praca, robota, die Arbeit, die Mühe. Miał Cesarz Zygmunt z Wenety dzieła dosyć. *Biel.* 271. Gdy miał Bolesław jeszcze dzieło z królem Czeskim, poczęła Ruś o sobie radzić. *Biel.* 84. Z Tatary różne jest dzieło, a niż z inszemi; a trzeba z niemi umieć. *Biel. Kr.* 468. §. Dzieło, n. p. dzieło rycerskie = służba wojenna, rycerskie rzemiosło, der Kriegsdienst, das Kriegshandwerk. Towarzysze mają się bawić sposabianiem konia do dzieła. *Vol. Leg.* 2, 1698. Szlachcic w dzieciństwie ma być wychowany w naukach, gdy podrośnie, w rycerskiém dziele, w gospodarstwie. *Petr. Ekon.* 95. Przez wszystek czas nic innego nie był żywot tych ludzi, tylko ustawiczne dzieło wojenne. *Klok. Turk.* 3. Durny a młody basza, i Polskiego dzieła, i sposobów nie wiadom, na hakby siła ich naraził. *Tward. Wł.* 30. (trybu wojowania). Nieprzyjaciołka rozumu dobrego, Mistrzyni kradzieży i dzieła nocnego. *Past. Fid.* 223. (roboty nocnéj, łotrowstwa, Nachtarbeit, Liederlichkeit, Dieberey). §. Funkcya, robota przyznaczona, die Funktion, bestimmte Arbeit. Naukę i rozsądek nadać i udoskonalić, jest dzieło dobréj edukacyi. *Mon.* 65, 239. Abym uczynił wolą tego, który mię posłał, i dzieło jego dokonał. *Sekl. Joan.* 4. Wątroba dobrze swoje dzieło robi. *Tr.* Zaczął dzieło urzędu swego. *ib.* Dzieło dostojeństwa jego tego po nim wyciąga. *Tr.* §. Czyn, die That. Dziełmi się państwa wznoszą, a nie słowy. *Kras. W. Ch.* 81. Zniknęły owe ery i nowe i dawne, Te tych a owe tamtych królów dzieły sławne. *Dmoch. Sąd.* 47. §. Skutek działania, das Werk, (das durch Handeln und Thätigkeit hervorgebrachte). Szczęście narodu naszego terazniejsze dziełem jest tego mądrego króla. *Ld.* — Uczone dzieło = pismo, księga, ein gelehrtes Werk, ein Buch. *Ross.* сочиненіе, твореніе. Dzieła X. B. *Naruszewicza* zawierają wiersze jego, t. j. satyry, ody, liryczne wiersze. — *§. Rzecz, sprawa, eine Sache. Moskiewski posły swe z dobrym dziełem i zupełną mocą do króla posłał. *Biel. Kr.* 711. He-

tman potkawszy gońca, który się wracał z dobrym dziełem od bojarów dumnych do naszych komisarzów, i on wracał się z wojskiem. *Boh. Ossol.* 1, 101. z czymsiś dobrym, mit etwas Guten, mit guten Vorschlägen. *Opuszczają też* dzieło, *kładąc samo* z dobrym przyjechali posłowie (*ob.* Dobry). (NB. *Vind.* — delu = dla: wegen, *n. p.* dla mnie *Vind.* samojedelu; dla ciebie *Vind.* satvojedelu; dla czego, za co *Vind.* sazhesdelu). §. Dzieło, dzielność, łepskość, tęgość, Wackerheit, Trefflichkeit. Klacz ta paść musiała, Chociaż równéj urodą i dziełem nie miała. *P. Kochan. Orl.* 1, 46. *DZIEŁORODNY, a, e, — ie *adv.*, rodzący dzieła, Werke hervorbringend. Francuzki gościec naczynia dziełorodne psuje. *Sak. Probl.* 212. (członki rodzajne, die Zeugungsglieder). DZIEŁOWY, a, e, dziełom należący, dzieła sprawujący, dzielny, działający co, (*oppos.* Bezdzielny). Stworzył to słowo *Knapski*, na wyrażenie myśli Kwintyliana; *poeticae* (a ποιεῖν) *artes sunt, quae post actum opus relinquunt, ut pictura.* Niby to *effectivae*, Werke hervorbringend, Werke erzeugend und hinterlassend. *ob.* Dziełorodny.

Pochodz. *ob. pod słowem* Dziać.

DZIELSIMIN, DZIELZAMIN, GIELZAMIN, u, *m. Ital.* gelsimino; *Bosn.* cemin; *Croat.* gelzemin, jalsemin; *Hung.* gelsemin; *Ross.* ясминъ; *Jasminum Linn.* rodzaj rośliny; który się sadzi przy kratkach z łat, aby nie leżał na ziemi. *Kluk. Dykc.* 2, 54 der Jasmin. Gielsaminy cudzoziemskie, *Jasminus exoticus*, wielorakie są, wszystkie z przyjemnym zapachem: Kataloński, Hiszpański, Indyjski. *Kluk. Rośl.* 1, 280. DZIELSIMINOWY, a, e, Jasmin=. *Ross.* ясминный. Bobkowe, granatowe, dzielsiminowe i kwitnące drzewa, gościńce tej wyspy bramują. *Tr. Tel.* 152.

DZIEŃ *Gen.* dnia, *m. Boh.* den, dne; *Slovac.* deň; *Sorab.* 1. dżen, dén; *Sorab* 2. żen; *G.* dna, *obs. nom.* dno; *Rag.* dan; *Croat.* dân, dén; *Bosn.* dán; *Slavon.* dán; *Vd.* den, dan; *Carn.* dan, dneva; *Ross.* день, дня; [*Eccl.* дьнь; *Sanscr.* dina; 2]; (cf *Turc.* dan *diluculum*); *Angl.* day; *Fries* dy; *Hibern.* dia; *Lat.* dies, diu; *Dan.* dag; *Anglos.* daga; *Ger.* Tag; (cf. *Hebr.* יום; *Graec.* ἡμέρα; *Germ.* Schein, Schimmer). der Tag. § 1. Dzień, obecność słońca nad horyzontem. *Wyrw. Geogr.* 47. der Tag, die Anwesenheit des Sonnenlichtes. (*Oppos.* noc). U nas tedy dzień, kiedy nam słońce świeci. *Smotr. Ex.* 45. Skoro mały dzień, póki jeszcze nie było dobrze widzieć, niewiele rycerstwa swego ukazał *Kosz. Lor.* 154. (skoro świtało, zmierzchało się, sobald der Tag graute). Dzień się robi, dnieje, es wird Tag, es taget. Już też dzień jak wół. *Zab.* 15, 181. już nierano, już słońce wysoko, es ist schon hoch am Tage. Po jasnym dniu chmury nastawają. *Kołak. Kat. C* 2. (chmurzy się, zacimia się). Do dnia wstawać, i zdrowiu i naukom, i gospodarstwu pożyteczna *Petr. Ekon.* 13 Ku dniowi, przed świtem, vor Tages Anbruch. *Warg. Radz.* 302. Równo ze dniem wszystko było na pogotowiu do dalszej podróży. *Kras. Pod.* 2, 13. równo ze świtem, mit Tagesanbruch. Szóstą na dzień godzinę zegar bił ratuszny *Pot. Zac.* 122. t. j. szóstą z rana, sechs Uhr in der Frühe, die sechste Frühstunde. (*Oppos.* szósta na noc). Już dobrze po północy na dzień się skłoniło. *Bardz. Trag.* 203. Już dobrze na dzień, idźmy teraz. *Teat.* 27, 138. es ist schon hoch am Tage. Z obudwu stron długo na dzień z równą nadzieją zwycięztwa, bitwa trwała. *Stryjk.* 345. Na łóżku dnia białego w puchu czekał. *Brud. Ost. C.* 7. długo na dzień, bis an den hellen lichten Tag. (*Vind.* per fvietlen dnu). Nie tylko w nocy to się dzieje, ale też i śrzód *biała (białego) dnia. *Petr. Ekon.* 133. Miał dzień biały, czemu nie oglądał, nim kupił? *Klon. Wor.* 66. es war ja heller, lichter Tag? Jest to prawda tak jasna, jak słońce bez plamy, Jak to że tu stojemy, jak to że dzień mamy. *Zabł. Amf.* 43. Pewniejsza to, niżeli ten dzień. *Warg. Wal.* 344. Radbym tam jeszcze za dnia stanąć = póki jeszcze dzień, przed wieczorem, noch bey Tage. Słońce w południe zapadło, zwątpili o dniu ludzie. *Bardz. Luk.* 14. (o powrocie dnia lub światła, sie verzweifelten an der Rückkehr des Tages, des Tageslichts). Chodzić w dzień za stadami musiałem licznemi, W nocy zaś opłakiwać nieszczęście czas miałem. *Jabł. Tel.* 19. *Vind.* po dnu, podni; *Carn.* sa dnę, podnęvi; *Sorab.* 1. wiednio. Lubi spać w dzień, a latać po nocy. *Teat.* 35. *b.* 61. W dzień do mnie przychodź, nie w nocy. *Ld.* bey Tage oder am Tage. We dnie teraz gorąco jechać, lepiej wieczorem, bey Tage, am Tage. Dniem jechał, a nocą odpoczywał = przez dzień, den Tag durch. Dniem i nocą jechałem, żeby na czas stanąć, Tag und Nacht. *ib.* — §. Dzień dobry! *Przyb. Ab.* 20. pozdrowianie zwyczajne z rana, *Boh.* dobre gitro; *Sorab.* 2. dobrejtscho; *Slovac.* dobro jutro; (cf. jutro; cf. rano) guten Morgen! Przychodzę dzień dobry powiedzieć Wc Panu. *Teat.* 29, 62. Na dobry dzień grają, wesele opowiadają. *Dar. Lot.* 26. cf. hejnał, sie spielen zum guten Morgen, d. i. das Morgenlied. — §. 2. Dzień, czas obecności słońca nad horyzontem, der Tag, die Zeit der Gegenwart der Sonne über dem Horizonte. Dzień bierze się też za ten czas, który jest od wschodu aż do zachodu słońca, i zowie się dniem artyficyalnym. *Kal.* 39, *M.* 4. Dzień, według biegu przyrodzonego, zaczyna się od wschodu słońca. *Karnk. Kat.* 168. Dawniej w prawie naznaczono początek dnia od wschodu słońca, a noc od zachodu. *Ostr. Pr. Kr.* 1, 304. Dni zwyczajne rachują się od rana do wieczora. *Stas. Buff.* 48. Dzień artyficyalny poczyna się na wschodzie, a kończy na zachodzie. *Żebr. Zw.* 31. Dzień się rodzi rano, umiera w wieczór, nazajutrz z martwych wstaje. *W. Post. W.* 337. Po złym dniu, zła noc. *Burl. A.* 4. Dzień i noc, Tag und Nacht; *Slavon.* dân i nòch; *Croat.* dan y noch; *Eccl.* дьненощьнъ, всенощеденствіе, цѣлые сутки, и день и ночь. Wrota tam są dzień i noc otwarte. *Pam.* 84, 889. Przykładać ten plastr dzień i noc, to jest, od godziny do godziny, nie zdejmując. *Syr.* 1223. (od doby do doby). Dzień i noc szlocham, żem jest daleki, Od tej, com przyrzekł kochać na wieki. *Zab.* 14, 227. Tag und Nacht. Dniaby mi nie stało, bym wszystko wyliczyć miał. *Baz. Sk.* 68. *Kosz. Lor.* 28. *Hrbst. Nauk. L.* 3. (jeden dzień za krótki, czas za krótki, czas nie wystarczy). Dzień Pański, w pismie, dzień ostatniego sądu. *Karnk. Kat.* 57. sądny dzień, der Tag des Herrn. Co to tu za huk, co za tumult straszny, Jakby sądny dzień przyszedł na mnie własny. *Jabł. Ez.* 101.

der Gerichtstag, der Tag des jüngsten Gerichts. Dzień sadowny, niesadowny, *fastus*, *infastus*, cf. rata, rok, roczek, Gerichtstag, Gerichtstermin. Każą mu po trzykroć pewnych dniów (dni) u sądu bywać, a tak zawsze na dniu szkoduje. *Chełm. Pr.* 155. na czasie, czas traci, er verliert den Tag, die Zeit, den Termin. *Bosn.* dangubiti *terere tempus*. Powszedni dzień, *Boh.* wšednj dén; *Carn.* delovnek, der Werktag, *oppos.* niedziela, święto. Dzień czyj, przeznaczony dla niego dzień, jemandes Tag, (cf. kolej). (*Eccl.* дневничество, дневанье; *Gall.* dejour). Przychodzę Wc Pana golić, wszakże dzisiaj dzień Wc Pana. *Teat.* 20, 99. Dzień nieszczęśliwy, ein unglücklicher Tag. (cf. zła godzina, cf. czas, cf. gwiazda). Wierzą, że to dni same przez się sprawują burze, niepogody, choroby, przygody. *Zab. Mł.* 433. W zły dzień z Paryża wyjechać musiał, i tu dnia fatalnego stanął. *Teat.* 53, *c.* 39. *Medic.* Dzień sądowy, krytyczny, lekarski abo chorobny, zdrowiu ludzkiemu, abo też drzewom, owocom szkodliwy, abo niebezpieczny. *decretorius. Cn. Th.* ein critischer Tag, der der Krankheit den Ausschlag giebt. Dni te, w które natura materyą gorączki czyniącą, wypędza i wyprowadza, albo złemu zbytecznemu podlega i przezwyciężoną bywa, zowią dniami sadowemi, lub krytycznemi, *dies judicatorios vel criticos.* Według *Hippokratesa* dzień 3, 4, 5, 7, 11, 14, 17, 20, 24, 27, 31, 34, 40, 60, 80, 100, 120; nad ten ostatni dzień gorączka wychodząca, w długą chorobę się przemienia, i imię gorączki gubi. *Krup.* 5, 454. Dzień najdłuższy w lecie, der längste Tag. Dzień najkrótszy w zimie, der kürzeste Tag im Jahre. (*ob.* przesilenie słoneczne). Dzień imienin, imieniny, der Namenstag, dzień narodzenia czyjego, urodziny, der Geburtstag *ob.* Janowiny, Piotrowiny. *Cn. Th.* (cf. rocznica, uroczystość). Dzień przed uroczystością *ob.* Wilia, przeddzień, przedjutrze, Vortag, Vorabend. Przybyszowy dzień, wstawiany, wstawka, wkładany, przydatny *ob.* Przybysz. Przestępny dzień *ob.* Przestęp, der Schalttag. Wczorajszego dnia szukasz. *Cn. Ad.* 1148. szukasz, gdzie czego nie masz, du suchst den gestrigen Tag. Dzień jazdy, *iter diei*, droga dnia. *Cn. Th.* eine Tagereise, Tagefarth. Dzień odjazdu = ten dzień, którego kto odjeżdża, der Tag der Abreise. Na dzień, na jeden dzień, *n. p.* na dzień mu strawę dałem, auf einen Tag. Za dzień to zrobi, w przeciągu jednego dnia, in einem Tage, *aliter* za dzień robić komu, za dniową powinność, dzień odrabiać, tagwerken, den Tag abarbeiten. Dzień, pańszczyzna jednego dnia, ein Frohntag, ein Tagewerk. Ile zagonów poddany trzyma, z każdego dzień chłopski, dzień kobiecy pańszczyzny odbyć musi. *Mon.* 68, 198. (*Bosn.* nadniça). — Dzień przepędzić *Ross.* дневать, днюю; *Eccl.* дневствую; *Graec.* ἡμερεύω. — *Eccl.* чрезденствованъ, przez jeden dzień przetrzymany. — Dzień wypowiedzieć, służbę wypowiedzieć, den Dienst aufsagen. Ona już do prawdy światu dzień wypowie, i czyni professyą. *Tward. Wł.* 12. (pożegna się z światem). §. 3. Dzień przyrodzony, od północy do północy, zamyka w sobie godzin 24. *Solsk. Geom.* 3, 19. *Żebr. Zw.* 31. *Kol.* 39. *M.* 4. der natürliche Tag, von vier und zwanzig Stunden, der Tag. (cf. od doby do doby, na dobę). Dniem lato nie późne. *Rys. Ad.* 10. *parum pro nullo habetur*, ein Tag macht keinen Unterschied. (*Slovac.* Geden den neni swet). Jeden dzień wiele odmieni. *Cn. Ad.* 306. (*Slovac.* Wic dnow, než klobas, *non omnia hodie*, i jutro jeść trzeba). Nie frasuje się o dzień jutrzejszy. *Birk. Gł. K.* 17. (*ob. niżéj* na dzień żyje). Po dwu dniu. 1 *Leop. Levit.* 19. (*dual.* = po dwóch dniach). Już trzy dni temu, jak go nie widać. *Ld.* Dniem wprzód odjechał przed nim. *ib.* (*Bosn.* prisdan, cf. *Lat.* pridie). Co trzeci dzień; *Boh.* obden *alternis diebus.* Trzema dniami go uprzedził *Ld.* Zbiór siedmiu dni zowiemy tydzień. *Ld.* Dzień dniu prawdę obwieszcza, godzinom godziny, Z pracy ojców szczęśliwe korzystają syny. *Kras. W.* 13. jeden dzień drugiemu, ein Tag sagts dem andern. §. Na dzień żyć, dzień za dzień żyć = nie starać o jutrzejszym dniu, nietroskliwym być, *hemerobios. Mącz.* in den Tag hinein leben, sich um Morgen nicht kümmern, nur auf einen Tag und nicht weiter hinaus denken. (*Vind.* en dan shiveti) Bydlęta na dzień żyją. *Pilch. Sen. list.* 4, 247. Na dzień żyją, nie myślą o grobie. *Pot. Syl.* 520. *in diem vivere. Mącz.* — Dzień w dzień, co dzień, codziennie, dzień po dzień, dzień na dzień, Tag für Tag, einen Tag in den andern, nach dem andern, alle Tage. (*Croat.* dan na dan, vszaki dan; *Slavon.* svaki dàn; *Vind.* vſaki den, den na den; ni dnu, da bi ne; vſe dni; *Carn.* vsak dan). Słońce co dzień zachodzi, co dzień wschodzi. *W. Post. W.* 337. Co boży dzień. *Minas. Ryt.* 4, 258. (*ob.* Boży) Dzień po dzień goście. *Mon.* 68, 78. Ja się go spodziewam dzień po dzień. *Teat.* 15, *A.* 4. Dzień pole dnia rozkoszują. 1 *Leop.* 2 *Petr.* 2, 13. (podle dnia. 3 *Leop.*). Nie siecz dzień podle dnia trzech dni. *Gost. Ek.* 76. (nie wciąż przez trzy dni). Szły dzień na dzień uniwersały, pełne potwarzy i fałszów. *Ust. Konst.* 2, 227. — Dzień za dzień = ode dnia do dnia, z dnia na dzień, von Tag zu Tag, von einem Tage zum andern. Znam to, że obyczaje z dnia na dzień popsutsze. *Teat* 49, *b.* 5. Z dnia na dzień suknią brał piękniejszą na się. *Teat.* 49, *b.* 7. (*Vind.* od dnu do dnu, den nu den; *Slavon.* od dána do dana). Nierychło dał, a dzień za dzień odkładając; jednak zapomógł. *Kosz. Lor.* 114. *b.* Dzień za dzień odkładać od jutra do jutra, *in posterum differre. Mącz.* Panowie, mogąc i na jednej nodze co takowego odprawić, a wzdy dzień za dzień odkładają. *Budn. Apopht.* 135. Ode dnia do dnia pokutem odkładał. *Kulig. Her.* 176. §. Dzień gwiazdowy, przeciąg czasu między dwoma momentami górowania gwiazdy nad poziomem. *Śniad. Jeog.* 81. §. 4. Dzień = czas, der Tag, die Zeit. Do dziś dnia = do tego czasu, bis diesen Tag, bis jetzt, bis den heutigen Tag. Ogromni Marsowie, do dziś dnia jesz ze przez nikogo nie pokonani. *Stas. Num.* 1, 81. Po dziś dzień *id.* aż dotąd, bis den heutigen Tag; *Boh.* podnes. Stoi ten słup jeszcze po dziś dzień. *Tr. oppos.* od dnia, od czasu seit, von. Chrystus mówił do Jana: wyszedłem od ojca od dniów (dni) wieczności. *Biał. Post.* 153. Od dziś dnia będę szukał do tego sposobności *Zabł. Roz.* 89 (od dzisiejszego dnia, von Heute an). Dni owych = owego czasu, zu jener Zeit. Ofiarownik, który będzie dniów (dni) owych . . *Budn. Deut.* 26, 3. (który na ten czas będzie. *Bibl. Gd.*).

Chrystus był narodzony za dniów (dni) Heroda króla. *Biał. Post.* 153. — Dni = życie, pasmo dni życia, die Tage, die Lebenstage, das Leben. Smutek dni moje króci. *Kulig. Her.* 8. Umarł Abraham w dobrej starości i dniów (dni) pełny. *Sk. Żyw.* 1, 203. Dni są moje stracone Na doczesnej marności, i lata zielone. *Kulig. Her.* 125. Po nie wielu dniach zakończył dni swoje Micipsa. *Pilch. Sall.* 133. W liście życzy mu długich dni. *Birk. Kaw. Malt. C.* 2. (*Vind.* moje shive dni = przez całe życie). Dni szczęśliwe pędzić, (*Eccl.* доброденствовати, благоденствую, *Graec.* εὐημερέω; *Eccl.* благоденствіе, *Graec.* εὐημερία; *Eccl.* благоденствуетъ ми ся, *Graec.* εὐημερεῖταί μοι = powodzi mi się). Bodajby mieli złe dni, ci niewstydliwi i ciężcy wyciągacze dobrodziejstw. *Gorn. Sen.* 559. Bodaj złe dni mieli ci niewieściuchowie. *Gorn. Sen.* 558. §. Nazajutrz dzień *pleonast.* = nazajutrz, Tages darauf, den Tag darauf. Nazajutrz dzień przed śniadaniem, prowadzę go na spacyer, i widzę, że.... *Mon.* 65, 248. DZIEŃ I NOC, *Melampyrum Nemorosum*, gatunek krowiéj rezi; rośliny téj kwiaty żółte piękny widok czynią. *Kluk. Dykc.* 2, 113. Glaskraut, Peterskraut, Tag und Nacht.

Pochodz. *dziennik, dzienny, dzionek, codzienny, każdodzienny, tydzień, tygodniowy, cotygodniowy, każdotygodniowy, dwutygodniowy.* — *Dniowy, czterodniowy, czwartodniowy; dnieć, odnieć, odednieć, rozednieć; południe, południowy, południk, przedpołudnie, popołudnie, przypołudnie, przypołudnica, przypołnica. Przededniowy.* — *Dziś* (*Boh.* dnes), *dzisiejszy.* — *Onegdaj, ongi, onegdajszy, przedonegdaj, przedonegdajszy.* — **Pozdny, późny,* (*Eccl.* поздынъ, вечерный, поздо бывающій).

DZIENIA, i, *ż.*, DZIENIE *plur.* Dzienie jest pszczelna robota w ulu. *Tol. Saut.* 17. Dzienie, robota pszczelna w barci. *Cn. Th.* das Gewirke der Bienen im Bienenstocke. (*Etym.* dziać). Choć z Kalabryjskiéj miodu nie znam dzieni, Natrętnéj jednak, aczem tak ubogi, Nędzy z ubóztwem nie widzą me progi. *Hor.* 2, 122. *Kniaź.* Miodowych dzieni wydzieranie, i pszczelne kradziectwo, świętokractwem mienią. *Klon. Wor.* 11. Ule takie mają mieć w sobie barć długą albo dzienią, od wierzchu aż do spodku. *Kąck. Pas.* 6. W takim ulu większą dzienią urzniesz, pociągnąwszy onéj krótkiéj dzianki, co na jeden zatworek tylko była urobiona. *ib.* 21. Grube dzienie koło dziur ulowych *ob.* Pierzga, Ulicznik.

*DZIENNICA, y, *ż.*, funkcya albo kolej dzienna, *dejour*, die Tagesfunction, Tagesordnung. Za króla Dawida kapłański naród był podzielony na 24 części, ordunki czyli dziennice, z których każda pewne dni swe posługi miała. *Sekl. Luc.* 1. (*Ross.* денница jutrzenka; *Vind.* deniz, daniz, danska luzh Tageslicht). DZIENNIK, a, *m.*, *Boh.* dennik, každodennjček; *Sorab.* 1. wschedne zapiszmo; *Rag.* dnévnik; *Vind.* dneunik, danske bukve; *Ross.* поденникъ, записки; (*Ross.* деньникъ, burty, w których przez dzień bydło trzymają) I. *ephemeris, diarium*, rejestr abo księgi, w które się wpisują każdego dnia sprawy. *Mącz.* (cf. dyaryusz). das Tagebuch. §. Dzienniki są gatunek pism peryodycznych; dzienniki uczone podają do wiadomości pisma nowowyszłe, wynalazki, tak w naukach, jako i w kunsztach. *Kras. List.* 48. (cf. gazeta, pamiętnik) ein Journal. §. Książeczka, modlitwy mająca na dzień, *Cn. Th.* ein Gebetbuch, mit Gebeten auf jeden Tag. Dziennik kapłański *vid.* Dyurnał; cf. cyzyojanus. II. Dziennik *ephemera*, rodzaj owadu, który zrzuciwszy skórkę poczwarki, i zostawszy latającym, parzywszy się, tego dnia jeszcze umiera. *Kluk. Zw.* 4, 114. Tagthierchen, Eintagsfliegen, Haft. *DZIENNONOCNY, a, e, *n. p.* Kto się na te rozrywki dziennonocne święci, Czy majątek wystarczy, niechaj ma w pamięci. *Zab.* 5, 349. *Koss.* (dzień i noc trwające, Tag und Nacht dauernd). DZIENNY, a, e, dniowy, ode dnia, we dnie, nie w nocy się dziejący, dzień jeden, nie dwa, trzy, trwający. *Cn. Th.* Tages =, am Tage geschehend, einen Tag dauernd. *Boh.* dennj, wezdeyšj; *Slov.* dennj; *Sorab.* 1. dneyski; *Vind.* danski, dneuni; *Bosn.* dnevni; *Rag.* dnévni, daagni, dagni; *Croat.* dnevni, dáni; *Ross.* денной, поденный, дневальный; *Eccl.* подневній. Bieg dzienny ziemi, xiężyca, kręcenie się około osi, wirowy. *Śniad. Jeog.* 30. Światłość dzienna gwiazdy zatłumiła. *Otw. Ow.* 202. das Tageslicht. Wziął swój dzienny grosz, na który on z tobą pracował. *Groch. W.* 426. Ojciec czeladny zmowę uczyniwszy z robotniki z grosza dziennego, posłał je do winnicy swojéj. *Biał. Post.* 269. der Tagesgroschen. Wielkie jest okrucieństwo zatrzymywać zapłatę ubogim ludziom, żyjącym z dziennéj rąk swoich pracy. *Zab.* 16, 29. von der Tagearbeit ihrer Hände. Prosim, byś nam dzienne sprawy Błogosławił bóg łaskawy. *Groch. W.* 33. Wyrobnik dzienny, *Ross.* поденщикъ, *w rodz. żeńsk.* поденщица. — Sowy są ptacy więcéj nocni niż dzienni. *Cresc.* 624. sie sind mehr Nacht = als Tagesvögel. Niedzienny puhacz, gdy świat biały Zajdzie pod ziemię, huk swój wiedzie śmiały. *Kulig. Her.* 253. (nocny, nächtlich). — Ludzie wyrzutni, i jakoby dzienni, albo niezapasni. *Boter.* 58. (na dzień żyjący, in den Tag hinein lebend, nur für einen Tag besorgt).

DZIER, *ob.* Dziór.

DZIERG, u, *m.*, węzeł, kluczka, zadzierg, ein Knoten, ein geknüpfter Knoten, z. B. in einer Schnur. Sidła z końskich włosów, ukręconych na dziergi. *Haur. Sk.* 284. DZIERGAĆ, ał, a *act. niedok.*, dziergnąć, ął, dziergnie, *jednotl.* Zadziergnąć, *dok.*, *qu. v.* wiązać na kluczki, Knoten knüpfen, schlingen, klöppeln. Czasem kornet sobie upinam, czasem też i dziergam. *Mon.* 71, 127. DZIERGANA robota, na węzełki czyli kluczki pleciona, Klöppelarbeit. Forboty dzierganéj roboty. *Haur. Sk.* 354. — Dziergać, u krawca, kamelorem, niciami lub jedwabiem dziurki u sukni obszywać. *Magier. Mskr.* Knopflöcher benähen.

Pochodz. *przedziergniony, przedziergnienie, rozdziergać, rozdziergnąć; zadziergać, zadziergnąć, zadzierg, zadzierzg.*

*DZIERKACZ, *ob.* Derkacz.

DZIERLATKA, i, *ż.*, (cf. *Lat.* galerita; *Graec.* κορυδαλλός). *Boh.* trpélka; *Sorab.* 1. žkowrencž, (cf. skowronek); *Bosn.* kukugljaccja, skerlecz; *Ross.* свиристель. Skowronek czubaty, przebywający blizko domów, *alauda capitata, cristata, viarum. Klein.* — *Zool. Nar.* 227. die Haubenlerche, der Galander. śmieciucha, śmieciuszka. *Dudz.* 29. *Dziur-

ładka. *Volck.* 358. Drzewczyk też zwana, że przeciwko zwyczajowi skowronków siada na drzewie. *Kluk. Żw.* 2, 252. Dzierlatka czubata. *Banial. J.* 3. Dzierlatka druczała. *Banial. J.* 4. Najlichszego nieprzyjaciela chwal; bo jak się noga powinie, toć nie derlatka (?), ale chłop obali. *Czachr. Thren. J.* 4.

*DZIERSKI *ob.* Dzierżek.

DZIERŻAK, a, *m.*, od dzierżenia; rękojeść, trzonek; w szczególności kij dłuższy cepów, cepisko. *Włod.* der Stiel, Dreschflegelstiel. (*ob.* Cepisko). *Boh.* držak, držec, držadlo, držatko; *Slov.* držadlo; *Sorab.* dżeržel, pžimadwo, ručnicža; *Rag.* dàrxak, darxallo; *Carn.* dershâj; *Vind.* dershik, dershai, dershba, dershalu; *Bosn.* dársgiak, drrisgjak, ruciça; *Croat.* dèrsalo; *Ross.* держалка, захвать. (w dyalektach słowo to ma generalniejsze znaczenie trzonka, rękojeści, antaby; odpowiada naszemu zakończeniu niektórych rzeczowników na — *sko n.p.* toporzysko, wędzisko, biczysko). DZIERŻAWA, y, *ż.*, (*Bosn.* drrisgjava, dersgiava *regio*, *ditio*, *regnum*; *Carn.* dershâja *ditio*; *Rag.* darxàva *ager*, *provincia*, *dioecesis*; *Ross.* держава władza, państwo; *Eccl.* обдръжаніе, одержьство, все то, что содержится, имущество, владѣніе, отьчина); dzierżenie, trzymanie, posiadanie czego, das Besitzen, der Besitz. Jeszcze nie mają dzierżawy dóbr swoich, a lubią te rzeczy, które kosztu znacznego potrzebują. *Mon.* 68, 408. Człowiek ma jedynie czas w swéj dzierżawie, a jednak mniéj dba o niego. *Pilch. Sen. list.* 1. Imiona dzierżawę znaczące, służące dzierżawie, obejmujące, *nomina possessiva. Cn. Th.* 165. §. Władza, panowanie, Macht, Herrschaft. Bogu sława i dzierżawa na wieki wieków. *Budn.* 1 *Petr.* 5, 11. (panowanie. *Bibl. Gd.*). Jezus się urodził za dzierżawy Heroda. *Kanc. Gd.* 63. §. To, co się dzierży, co kto posiada, das Besitzthum, die Besitzung. Dzierżawy królewskie, K. Domänen; w szczególności, dzierżawa, arenda dóbr, arendowane dobra. *Pam.* 84, 593. Pacht, Pachtgut, Pachtgüter. *Vind.* najemshina, navsetje; *Ross.* откупъ, картома, кортома. W dzierżawę wypuścić, t. j. wypuścić dobra własne w cudzą possessyą za kwotę umówioną. *Kras. Zb.* 1, 252. in Pacht geben. W dzierżawę wziąć, in Pacht nehmen; w dzierżawie mieć, dzierżawić, in Pacht halten. *Per excell.* Starostwa bez jurysdykcyi tenutami albo dzierżawami nazywają, *Skrzet. P. P.* 1. 216. Starosteien ohne Gerichtsbarkeit, Tenuten. — Dzierżawa, prawo na dzierżenie, używanie dóbr cudzych, *usus fructus. Cn. Th.* der Nießbrauch. DZIERŻAWCA, y. *m.*, dzierżący co, posiadający, der Besitzer. (*Rag.* darxávnik *provincialis*, *dioecesanus*; *Ross.* державецъ panujący, rzadzca, державство panowanie, содержатель posiadacz). Mający rzecz jaką pod swą władzą lub obroną, zowie się jéj dzierżawcą. *Gal. Cyw.* 2, 17. possessor, który za ugodzone pieniądze cudze dobra trzyma, der Pachtinhaber, der Pächter. *Vind.* najemauz, najemlovez, najemlar, navsetnik; *Ross.* откупщикъ, картомщикъ, повѣренный. §. Starosta bez jurysdykcyi, ein Starost ohne Gerichtsbarkeit. *§. Pan jakiéj rzeczy, właściciel, der Herr, der Eigenthümer. Podnoszę rękę moję do boga, dzierżawcy nieba i ziemi. *W. Genes.* 14, 22. DZIERŻAWIĆ *czyn. nied.* dzierżawę dzierżeć, possessyą trzymać, zur Pacht halten. §. Dzierżawić, w dzierżawę wypuszczać, in Pacht geben. (*Eccl.* державствую panuję). DZIERŻAWCZY, a, e, od dzierżawcy, Besitzers, Pächters. *Gramm.* zaimki dzierżawcze, *pronomina possessiva. Kpcz. Gr.* 1, 26. *ob.* Dzierżawne. *Tr.* DZIERŻAWKA, i, *ż.*, imieniczko, *possessiuncula. Mącz.* ein kleines Pachtgütchen. Jeśliżeby zszedł na majętności brat twój, a przeto dzierżawkę swą odbył.... 1 *Leop. Levit.* 25, 25. (majętnostkę swą. 3 *Leop.*). W Anglii małe uwielbiają dzierżawki. *N. Pam.* 22, 84. §. *Femin.* słowa Dzierżawca; białogłowa dzierżąca dobro jakie, die Pachtinhaberinn. *Vol. Leg.* 6, 113. dzierżawczyni. *Ross.* откупщица, содержательница. (*Ross.* державица panująca; *Rag.* darxavniza *dioecesana*). DZIERŻAWNY, a, e, od dzierżenia czyli dzierżawy, Besitz-, Pacht-, die Pachtinhabe betreffend. *Ross.* откупщиковъ; (*Rag.* darxavski *provincialis*). Zaimek dzierżawny, *pronomen possessivum. Tr. ob.* Dzierżawczy. *§. Dzierżawny, mocny, potężny, mächtig, gewaltig. Traktat Moskiewski: «Ku ozdobie Najjaśniejszego i *dzierżawniejszego wielkiego Hosudara Jana III. z bożej łaski króla P....». *Vol. Leg.* 6, 146. *Ross.* державный panujący, władnący. DZIERŻBA, y, *ż.*, gatunek większych srokosów. *Zool. Nar.* 278. eine Art Neuntödter. drapieżny ptak na małe ptastwo. *Dudz.* 37. Trzcinne kleki z szkodnemi nikomu dzierżbami. *Banial. J.* 3 *b.* Uważ dzierżbę niestateczną, jak wesoło lata, głos jéj miłość zawsze wyraża. *Węg. Marm.* 1, 57. DZIERŻEĆ, ał, eli, dzierży *act. ndk.*, Zdzierżeć *dk. qu. v.* — *Boh.* držeti, držjm, držjwam; *Sorab.* 1. dżeržacž, dżeržu, dżeržim, sdżeržowacž; *Sorab.* 2. žaržasch; *Rag.* darxatti, zdarxati, uzdárxati; *Bosn.* darsgjatti, drrisgjattì; *Slav.* dèrxati, (dèrxanje = sprawowanie się); *Croat.* dersati, dersanye; *Dal.* darshatti; *Vind.* dershati, dershim, (dershlivati = skąpić); *Carn.* dershati, dershim, (dershina = czeladź, służący); *Hung.* tarchad *tene*; *Ross.* держать, держивать, содержать, содержу, (cf. *Graec.* τηρέω *conservo*); trzymać, halten. §. Dzierżeć, trzymać, nie puścić, nie upuszczać, halten, nicht lassen, nicht fahren lassen. *propr. et fig.* Dzierż to, co masz; dzierżże to mocno, stój przy tym mocno; nie unośże się czym innym. *Rej. Apoc.* 40. Wielkie trudności bywają o zbiegłe poddane; jedni się ich niesłusznie upominają; a drudzy niesłusznie poddane cudze dzierżą. *Gorn. Wt. L.* 2. §. Dzierżeć na sobie nieprzyjaciela = trzymać go na sobie, odpierając dalej go nie puścić, den Feind aufhalten, zurückhalten, ihm widerstehen. Władysław kasztelana z trochą ludzi na odsiecz zamku posłał; aby tylko nad nieprzyjacielem wieszając się, dzierżał go na sobie, ażby on sam nadciągnął. *Biel. Kr.* 177. Herburt ordę wszystkę Tatarską na sobie dzierżawszy, gardło swe mężnie dał. *Orzech. Qu.* 132. — Odpór przeciwko komu dzierżeć, odpierać mu, Widerstand leisten. Dysputował o rzeczach ku filozofii należących; przeciwko któremu odpór dzierżał Jan Karmelita. *Baz. Hst.* 2. §. Zachowywać, utrzymywać, erhalten, wohl erhalten. Pilność z oszczędliwością dzierży gospodarstwo, *conservant. Mącz.* Byście nigdy z podej-

rzanemi składów nie dzierżeli. *Papr. Koł. D.* 2, *b.* spółki nie utrzymywali, Gemeinschaft haben. §. Mamka, iż dziecię dzierży, trzeba, żeby nagrodę miała. *Boh. Oss.* 1, 13. utrzymuje, karmi, wychowuje, piastuje, die Amme wartet und säugt, unterhält das Kind. Biada brzemiennym, i przy piersiach dzierżącym w tamte dni. 1 *Leop. Luc.* 21, 23. §. Ku portu stér dzierżcie. *Orzech. Qu. praef.* mocno kierujcie, nie upuszczając, steuert unaufhaltbar nach dem Hafen hin. §. *Logice.* Dzierżeć o czym, sądzić, urtheilen (für etwas halten). *Vind.* sa tu dershati, mieniti; *Sorab.* 1. dżeržu, mam za to. Dzierżę o tym, że ktoby tak mówił, iżby go trudno wyrozumieć, byłaby to silna wada. *Gorn. Dw.* 44. ich halte dafür. Julian o Krystusie przedtym nie dzierżał, jako Arian. *Biel. Św.* 60, *b.* (w Chrystusa nie wierzył). — *Accus. c. Inf.* Pannę Maryą nabłogosławieńszą między niewiastami być dzierżę. *Baz. Hst.* 149. Dzierżyć z kim, tak mniemać, jak i on, *pedibus ire in sententiam alicujus. Mącz.* es mit jemanden halten, seiner Meynung seyn. §. Dzierżeć czym na kogo = przy nim z czym obstawać; jemu przysądzać, einem etwas zusprechen, es ihm zuwenden. Po śmierci Mieczysławowéj wszyscy na Leszka Białego monarchią dzierżeli; tylko wojewoda Krakowski z biskupem Fulkiem przeciw temu byli, a na syna Mieczysławowego Władysława dzierżeli. *Biel. Kr.* 112. §. Dzierżyć kogo na czym = trzymać go na czym = zawód mu czynić, odwłaczać go, einen aufhalten, herumziehen, durch Zögern ermüden. Prosili Polacy Kazimierza, aby ich upewnił, i na wątpliwéj rzeczy nie dzierżał, jeśli ma przyjąć królestwo, lub nie. *Biel. Kr.* 538. er sollte sie nicht in der Ungewißheit stecken lassen. Pruski mistrz, nie mając czym zapłacić służebnym swoim, dzierżał je na słowie. *Gwagn.* 85. zog sie mit leeren Worten herum. §. Dzierży szatę = drze. *Cn. Th.* er reißt die Kleider, reißt sie sehr ab. §. Dzierżę komu danego słowa = dotrzymuję, ich halte jemanden mein Wort. Fortuna nigdy nikomu wiary nie zdzierżała. *Weresz. Regl.* 149. Tego co przyrzekł, nie zdzierżał. *Baz. Hst.* 81. §. Dzierżeć, posiadać jako dzierżawca, majętność, dobro. *Cn. Th.* ein Gut im Besitze, im Pachte haben. §. Posiadać ogólnie, besitzen, haben. *Vind.* posedeti, obdershati; *Rag.* uzdàrxati; (*Eccl.* благодержавствую *ἐγκρατέω*). Ci wszystko dzierżą; tamci nic nie mają. *Kras. W. Ch.* 101. DZIERŻEĆ się *recipr.*, trzymać się czego, nie odstępować, sich an etwas halten, davon nicht lassen. Sędzia samego prawa Polskiego się dzierży. *Gorn. Wł. L.* 2. Opuści człowiek ojca swego i matki, a będzie się dzierżał żony swojéj. *Leop. Marc.* 10, 7. (a przyłączy się do żony swojéj. *Bibl. Gd.* er wird an seinem Weibe hangen. Luth.). §. Wiązać się, spajać się, trzymać się czego, an einander halten, zusammenpassen. Jedno się zgoła drugiego nie dzierży, Choć wiersz nierówny niemal nicią mierzy. *Opal. Poet.* §. Dzierżę się na czym, *conteror e. gr. in foro, in causis*; *contero vitam. Cn. Th.* seine Kräfte, seine Lebenstage bey etwas zusetzen, sich aufreiben. DZIERŻĘGA, i, *ż.*, rzęsa wodna, drobniuchne listeczki na wodzie stojącéj, które kaczki jedzą. *Dudz.* 37. *Lemna minor Linn.* Aentengrütze, Meerlinsen, Wasserlinsen. *DZIERŻEK, rżka, *m. burl.*, który dzierży, posiada, posiadacz, der Besitzer, der etwas wirklich hat und hält und besitzt. Nie pożyczę; nie wierzę, żadnym obyczajem, Wolę być zawsze dzierżkiem, niżeli czekajem. *Kochow. Fr.* 46. besser habe ich, als hätte ich. *ob.* Dzierżków. *§. Dzierżek od Moskalów do Wielkiego Księcia wysłany. *Boh. Zamoj.* 123. DZIERŻENIE, ia, *n.*, *subst. verb.*, trzymanie, das Halten, das Besitzen ɪc. *ob.* Dzierżeć. *DZIERZKI, a, e, dziarski, darski, rzeźwy, munter, muthig. Bramy pełne dzierzkiego samej młodzieży żołnierstwa. *Stas. Num.* 1, 54. *DZIERŻKÓW, a, *m.*, *burl.*, miejsce przez kogo dzierżane, posiadane, ein Ort, den man wirklich im Besitze hat. Nie masz dać; nie trzymaj mnie na twych obietnicach, Bo wolę być w Dzierżkowie, a niż w Myślenicach. *Kochow. Fr.* 102. (cf. dzierżek). *DZIERŻNY, a, e, od dzierżenia, mogący być dzierżanym, zu halten, haltbar; *Boh.* držebný; *Sorab.* 1. dzeržeczné *tenax.* DZIERŻWA *ob.* Dzierżba. DZIERŻYCIEL, a, *m.*, dzierżący, który dzierży, trzyma, posiada, der etwas hält, besitzt. *Boh.* držitel; *Rag.* uzdarxitegl; *Ross.* держатель. Ojcze ś. duchownych darów wszystkich dzierżycielu. *Smotr. Lam.* 68. Dzierżyciele téj ziemi. *N. Pam.* 15. 833. *W rodz. żeńsk.* DZIERŻYCIELKA, *Rag.* uzdarxitegliza. DZIERŻYSŁAW, a, *m.* imię męzkie *Derslaus. Jabł. Her.*

Pochodz. *dodzierżeć, odzierżeć, podzierżeć*; *samodzierzca, samodzierczy, samodzierztwo, jednodzierż*; *spółdzierżenie*; *spółdzierżawca, udzierżeć, udzierżyć*; *wydzierżeć, zadzierżeć.* §. *nadrze, zanadra.*

DZIESIĄTAK, a, *m.*, 10 groszy Polsk. *X. Kam.* ein polnisches Zehngroschenstück. DZIESIĄTEK, tka, *m.*, *Boh. et Slov.* desátek; *Sorab.* 1. dżeszatnik, dżeszatnosč; *Carn. et Vind.* desetak; *Bosn.* deseták; *Croat.* deszetak; *Dal.* dessetine; *Hung.* dezma, tiz-számú; *Ross.* десятня; dziesięć w liczbie, dziesięć sztuk, Zehn an der Zahl, zehn Stück, ein Zehner. Na każdym dziesiątku talerów zyszcze jeden. *Grod. Dis.* 13. Będzie temu lat około dziesiątka. *Teat.* 54. *c. C i i.* Gdy słońce w pierwszym dziesiątku dni znaku bliźniąt. *Syr. Ziel.* 440. Jużem lat przeżył, więcéj siedm dziesiątków, Może nie staje Parkom dla mnie wątków. *Zab.* 15, 383. (cf. krzyżyk). Już dziesiątkami lata moje są skupione. *Przyb. Luz.* 293. Rozdzieleni na dziesiątki. *Bzow. Roż.* 19. Dziesiątek słów przykazanych. *Kanc. Gd.* 252. (dziesięcioro). Dał Jobowi bóg córki trzy, dał mu i syny, Których siedm było, że dziesiątkiem całym Widział swe plemię w orszaku niemałym. *Chrośc. Job.* 6. Ci mężni rycerze byli w liczbie dziesiątka tysięcy. *Ustrz. Kruc.* 2, 270. Miał koło dziesiątka tysięcy intraty. *Mon.* 68, 630. Zebrało się rzeszy wiele dziesiątków tysięcy. *Sekl. Luc.* 12. §. *Arithm.* Dziesiątek, liczba dziesięć razy więcéj znacząca od jedności, ein Zehner. Podpisują się liczby jedne pod drugiemi w dodawaniu tak, żeby jedności pod jednościami, dziesiątki pod dziesiątkami, sta pod stami przypadały. *Łęsk.* 2, 5. §. Dziesiątek drew ma sągów 8. *Solsk. Geom.* 3, 137. ein Holzmaß von 8 Klaftern. §. Dziesiątek żołnierzów *decuria. Cn. Th.* eine Rotte von zehn Mann. Z *dziesiątka bywa rotmistrz, z szlachcica książę, z księ-

dza biskup. Gorn. Dw. 396. t. j. z dziesiątnika, der Zehnmann, decurio. DZIESIĄTKA, i, ż. Boh. desytka; Carn. desetiza; Slav. desetina; Croat. deszetka; Ross. десятка, десятое, десятокъ; Eccl. десѧтица, cyfra wyrażająca liczbę dziesięciu, die Zehne, das Zahlzeichen von zehn. — §. Kralka w kartach, die Zehne im Kartenspiele, albo na kostkach, auf der Würfel. §. Dziesiąta czego część, ein Zehntel. $^8/_{10}$ ośm dziesiątek. Jak. Math. 1, 60. DZIESIĄTKOWAĆ, ał, uje, act. ndk., Slov. dèžmowati; Sorab. 1. dżeszatkuyu; Bosn. desetkouati, dezmati; Rag. desetkovati; Carn. desetinem; Croat. deszetkuvati; Dal. deszetkovati, desmati; Hung. désmálok, dézmálni, tizedelni; Eccl. десятствую, десятю; dziesiątego karać, decimare. Cn. Th. den zehnten Mann ausheben, z. B. zur Todesstrafe. §. Na dziesiątki dzielić, decuriare. Cn. Th. in zehn Theile theilen. — DZIESIĄTKOWANIE, ia, n., subst. verb., dziesiątego karanie, decimatio. Cn. Th. die Aushebung des zehnten Mannes, z. B. zur Todesstrafe. §. Na dziesiątki dzielenie, rozrządzanie, decuriatio. Cn. Th. das Zertheilen in Zehner. Eccl. выть. DZIESIĄTKOWY, a, e, dziesięć mający, podziesiętny. Cn. Th. zehnzählig. Cyna, do której dziesiątą część ołowiu dodają, dziesiątkowa. Kruml. Chy. 192. Miara dziesiątkowa. Łesk. 3. Decimalmaß. ob. Dziesiątny, decymalny. DZIESIĄTNICA, y, ż., rocznica dziesięcioletnia, dziesiątoroczny fest; Eccl. десятница, десятый годъ; das zehnjährige Jahresfest. Konstantyn, dziesiąty rok na państwie mając, dziesiątnicę sprawował, nie po pogańsku, w igrzyskach i biesiadach, ale w modlitwach. Sk. Dz. 181. §. Część wieku dziesięć lat zawierająca, das Zehend von einem Jahrhunderte. Żyjemy już w ostatniéj dziesiątnicy wieku ośmnastego. Ld. DZIESIĄTNICTWO, a, n. urząd dziesiątnika w wojsku, w mieście, das Amt eines Zehenmannes, decurionatus. Cn. Th. Eccl. десятоначаліе. DZIESIĄTNIK, a, m., Boh. desatnik, desetnjk, desytnjk, Slov. desátnjk; Sorab. 1. nad dżeszatżimi rozkazwař; Carn. desetak; Croat. deszetnik; Hung tizedés; Ross. десятникъ, десятинникъ, десятинной; Rag. desetnik; Eccl. десятникъ, десатоначальникъ. Decemvir u Rzymian, jeden z dziesięciu, osobliwą władzą do zarządzenia stanowemi sprawami przybranych, ein Decemvir, Zehnherr. §. Nad dziesięcią żołnierzy, nad rotą przełożony, Decurio, einer über zehen Mann. Żołnierze byli pod sprawą swego dziesiątnika. Warg. Cez. 15. Był on dziesiątnikiem nad swą rotą. Groch. W. 222. Uczynił ich rotmistrzami, setniki, pięćdziesiątniki i dziesiątniki. 1 Leop. Deut. 1. (cf. kapral). DZIESIĄTNY, a, e, dziesiątkowy, dziesięć mający, podziesiętny, zehnzählig. Eccl. десятинный; Ross. десятерный, десятичный. Ułomki dziesiątne. Łesk. 2, 32. Pomiędzy wszystkiemi podziałami, ten co się robi przez części dziesiątne decimales, to jest, dzieląc jedność na dziesięć części coraz mniejsze, najwygodniejszy. Jak. Math. 1, 10. decymalny. DZIESIĄTOROCZNY, a, e, co dziesiąty rok się dziejący, was alle zehn Jahre geschieht. Dziesiątoroczny fest, Decennalia. Cn. Th., ob. Dziesiątnica, das zehnjährige Jahresfest. §. Dziesięcioletni, zehnjährig. Tr. DZIESIĄTY, a, e, num. ordin., w porządku liczby po dziewiątym następujący (cardin. dziesięć), Boh. desátý; Slov. děsátí, desátý; Sorab. 1. dżeszatý; Sorab. 2. żaszety; Rag. deseeti; Bosn. deseti; Slav. deséti; Croat. deszeti; Vind. deseti; Carn. desęti; Hung. tizedik; Ross. десятый; Ind. dashami; (cf. Hebr. תשיעי = nonus). Dziesiąty raz, das zehente Mal. Od nas nie ujdziesz karania srogiego, Niech się dziesiąty karze z występku twojego. Paszk. Dz. 26. (t. j. każdy, wszyscy). Ej poskrobie się on teraz; powie on i dziesiątemu, żeby mi nie przymawiał. Boh. Kom. 1, 360. (t. j. nie jednemu, nie drugiemu, nie dwom). Nie raz przez dziesiąty płot przed nim uciekać musiałem. Teat. 22, b. 48. §. Dziesiąta (sc. godzina) biła, es hat zehn (Uhr) geschlagen. DZIESIĘĆ, ięci et ięciu, num. cardin, między dziewięcią a jedynastą środkujący; Boh. deset, deseti; Slov. děsat; Sorab. 1. dżeszatž, dżeszacž; Sorab. 2. żaszesch; Vind. deset; Carn. dêset; Bosn. desset; Slav. desat; Rag. desset; Croat. deszet; Dal. desseth; Hung. tiz, tyz; Ross. десять; Ind. dashan; Ital. dieci; Lat. decem; Graec. δεκάς, (cf. Hebr. תשע tescha novem); zehen, zehn. Ona w dziesięć rycerzów wybrała się. P. Kchan. Jer. 127. Z jednego gołego dziesięć zbrojnych nic nie wezmą. Gemm. 385. Cóż to jest, jeden na dziesięciu. Jabł. Buk. O. 4. Dziesięć kroć, (Boh. desetkrat), zehenmal. Zdrowie na szańc kładli, nie raz, nie dziesięć. Birk. Ex. G. b. (niezliczone razy). Dziesięć a dziesięć, po dziesięciu, dziesiątkami, deni, zu zehen, je zehen. Sorab. 1. dżeszatżo, podżeszatżich. — Dwa razy dziesięć = dwadzieścia, trzy razy dziesięć = trzydzieści; cztery razy dziesięć = czterdzieści; pięć razy dziesięć = pięćdziesiąt i t. d. sześćdziesiąt, siedemdziesiąt, ośmdziesiąt, dziewięćdziesiąt. DZIESIĘCINA, y, ż., DZIESIĘCINKA, i ż, dem. Boh. et Slov. desátek; Sorab. 1. dżeszatk; Sorab. 2. daza, dazent, (cf. taca); Rag. desettina, desêtak, desetka; Vind. desetina, (cf. Vind. dazia, taz = akcyza); Carn. dêsetina; Croat. deszetina, désma, deszetek (Lukno, certa pensio parocho a parochianis proveniens, sapo, sapones, obtinuit usus; pro decima potissimum a Dalmatis accipitur); Bosn. lukno, desetina, dohodak, désétak, dezma; Hung. dézma, tized; Ross. десятина. Część dziesiąta pożytków ziemi, którą jako opłatę oddają, der Zehente, die Abgabe des zehenden Theils, der Decem. Dziesięciny prawem królewskim za pogaństwa będące, za chrześciaństwa ustąpione zostały kościołom. Ale zaraz w początku obowiązek ten oddawania kapłanowi dziesiątéj zbioru części, zdawał się być uciążliwością. Skrzet. Pr. Pol. 2, 30. Mieczysław kościołom przez siebie założonym, ze wszelakiego urodzaju zboża, z swoich równie, jako i ze wszystkich szlacheckich, miejskich, wiejskich gruntów, dziesięciny nadał; a to tak, aby namienione dziesięciny po zrobieniu z pola od samychże rolników na miejsca naznaczone były zwożywane. Krom. 59. Kompozyta o dziesięcinę snopową, Garbenzehente, na pieniężną, Geldzehente, gruntuje się na bulli Urbana, przez Jerzego Ossolińskiego, posła Rzpltéj, otrzymanéj. Ostr. Pr. Cyw. 1, 204. Dziesięcina wytyczna = wytyczna = dziesięcina snopowa, der Garbenzehente (cf. maldrat). Dziesięcina w ziarnach, der Körnerzehente, (ob. Osép, sép,

zsép). Dziesięcinę dawać, den Zehenten geben. *Eccl.* десятствую, десятую деньгу даю. Dziesięciny dawanie; *Ross.* десятство. Dziesięcinę odbierać * wytykać, den Zehenten nehmen, zehenten, *Eccl.* одесятствовати, десятю, десятое емлю. §. Dziesięcina, dziesięcinka, dziesiąta część czegokolwiek, ein Zehentel. Wielki post, albo kwadragezyma, jest dziesięciną wszystkiego roku. *Sak. Persp.* 31. Będzie przymuszony choć dziesięcinką swojego zysku mnie kontentować. *Teat.* 19, *b.* 64. DZIESIĘCINNIK, a, *m.*, który dziesięcinę odbiera; *Croat.* désmar, deszetàr, deszetkàr; *Hung.* désmás, désmálo, tizedetverö; der Zehenter, der Zehentsammler. *Włod.* cf. wytycznik, der Zehentmahler. Z pszczół, i innego wszelakiego bydła, dziesięcinnik bierze swoję dziesięcinę. *Szczerb. Sax.* 126. DZIESIĘCINNY, a, e, od dziesięciny, *Carn.* desetinske, Zehenten*. §. Obowiązany do dziesięciny, der den Zehenten geben muß. Dzierżawca ten dziesięcinnym jest kościołowi. *Ld.* §. Co się jako dziesięcina daje, Zehenten*, zum Zehenten gehörig. Snop dziesięcinny, die Zehentgarbe. W Kijowie, cerkiew dziesięcinna, od dziesięcin z wszystkiéj Rusi oddawanych, rzeczona. *Steb.* 111.; *Eccl.* десятинная церковь, od ś. Włodz. wystawiona, na którą dziesięcina ze wszystkiego idzie. DZIESIĘCINOWAĆ, ał, uje, *act. niedok.*, dziesięcinę dawać, zehenten, verzehenten, den Zehenten geben. Biada wam Faryzeuszom, którzy dziesięcinujecie miętkę i rutę. *Budn. Luc.* 9, 42. *not.* t. j. dziesięcinę dajecie. — Wszystko, co mi bóg da, dziesięcinując, dam mu dziesięcinę. *Budn. Genes.* 28, 22. *Carn.* desetujem, (*opp.* wytykać). DZIESIĘCIOGŁOWY, a, e, o dziesięciu głowach, zehnköpfig. *Eccl.* десятоглавный, *Graec.* δεκακέφαλος. *DZIESIĘCIOGRÓD, u, *m. Eccl.* десятоградіе, *Graec.* δεκάπολις. DZIESIĘCIOKĄT, a, *m.*, *decangulus. Solsk. Geom.* 3. *Jak. Mat.* 1, 52. dziesięć boków mający, ein Zehneck. DZIESIĘCIOKĄTNY, a, e, dziesięć kątów mający, zehneckig. Figura dziesięciokątna, *decangulus. Solsk. Geom.* 3. DZIESIĘCIOKROTNY *ob.* Dziesięćkrotny. DZIESIĘCIOLETNI, ia, ie, dziesięć lat mający abo trwający, *Boh.* desýtiletý; *Sorab.* 1. dżeszacżlětné; *Bosn.* deseták; *Rag.* deseteroljetni, desetoljetni, deseterogodni; *Eccl.* десятелѣтный; zehnjährig. Dziesięcioletnia praca. *Bard. Trag.* 195. Dzień ten dziesięcioletnie klęski nam nagrodzi. *Dmoch. Il.* 2, 90. W dziesięcioletnim boju Trojańskim Greckie wojska zniszczały. *Hul. Ow.* 36. Dziesięcioletnie dziecię. (*ob.* Dziesiątoroczny). Po dziesięcioletnich szturmach wywrócono Troję. *Jabł. Tel.* 4. *Eccl.* десятолѣтіе *decennium.* DZIESIĘCIOMIESIĘCZNY, DZIESIĘĆMIESIĘCZNY, a, e, — ie *adv.*, miesięcy dziesięć trwały, lub co dziesiąty miesiąc przypadający, zehnmonatlich. *Eccl.* десятомѣсячный. Bole cierpiał dziesięćmiesięczne. *Bardz. Tr.* 426. DZIESIĘCIONOGI, a, ie, o dziesięciu nogach, zehnfüßig; *Eccl.* десятоногій. DZIESIĘCIORAKI, a, ie (*Boh.* desatery), dziesięci różnych gatunków, zehnerley. §. Dziesięć razy tyle wynoszący, zehenfältig. W dziesięcioraki zysk pociechami i łaską swą nam nagradza. *Falib. Dis. A.* 3. *Sorab.* 1. dżeszacżory; *Sorab.* 2. żaszeschoraki; *Slav.* deseterostruk; *Eccl.* десятеракій. DZIESIĘCIORAKOŚĆ, ści, *ż.*, die Zehnfachheit, Zehnfältigkeit. DZIESIĘCIORNASÓB, *adv.*, *Boh.* desaternasobně, dziesięć razy tyle, zehenfältig. DZIESIĘCIORNASOBNY, a, e, *Boh.* desaternasobný, wynoszący dziesięć razy tyle, zehnfältig. DZIESIĘCIORO, rga, *n.*, *Slov.* dĕsatoro; *Slav.* desetero; *Rag.* desetero, desêtak; *Croat.* deszetero; *Ross.* десятеро, десятерицею. Dziesięć sztuk, zehn Stück verschiedener Art. Dziesięcioro bydląt, prosiąt * dziesiątek. *Cn. Th.* — Dziesięcioro przykazania bożego, die zehn Gebote. (*Ross.* десятословіе; *Croat.* deszet zapowedi bosje). Dziesięcioro przykazanie, Dał nam Pan Bóg na chowanie. *Przyk. Boż.* Dekalog albo dziesięcioro boże przykazanie, krótkie zebranie wszystkiego zakonu, wyraził bóg na dwóch tablicach kamiennych, i dał Mojżeszowi na górze Synai. *Karnk. Kat.* 290. *DZIESIĘCIORY, a, e, dziesięcioraki, dziesięćkrotny, dziesiętny, zehenmalig, zehenfältig. *Boh.* desaterý; *Sorab.* 1. dżeszatéré; *Ross.* десятеричный. Dziesięciora dziesięć uczyni sto. *Grzępsk. Geom. G.* 2, *b.* DZIESIĘĆKROĆ *adv. Boh.* desetkrat; *Ross.* десятижды; dziesięć razy, zehenmal. Dyabolistowie dziesięćkroć na dzień dyabłu pokłon oddawali. *Birk. Exorb.* 9. DZIESIĘĆKROTNY, a, e, — ie *adv.*, dziesięć razy powtarzany, zehenmalig. *Croat.* deszeterovêrszt; *Hung.* tizannyi; *Eccl.* десятократный. DZIESIĘĆMIESIĘCZNY *ob.* Dziesięciomiesięczny. DZIESIĘĆSTOPNY, a, e, dziesięć stop wynoszący, zehnfüßig, zehen Fuß betragend. Dziesięćstopna laska * mierniczy pręt. *Cn. Th.* die Meßruthe von zehen Fuß. DZIESIĘĆTYSIĘCY *ob.* Tysiąc. DZIESIĘĆTYSIĘCZNY, a, e, der Zehentausendste. Dziesięćtysięczna liczba, *Myrias. Cn. Th.* zehentausend, eine Myriade. *ob.* Ćma. *Budn. Ps.* 3, 6. *Ross.* тмоpичный.

Pochodz. *dwadzieścia, dwudziesty; trzydzieści, trzydziesty; czterdzieści, czterdziesty; pięćdziesiąt, pięćdziesiąty; sześćdziesiąt, sześćdziesiąty; siedmdziesiąt, siedmdziesiąty; ośmdziesiąt, ośmdziesiąty; dziewięćdziesiąt, dziewięćdziesiąty; kilkadziesiąt; podziesiątny.* 2) *jedynaście,* Boh; gedenacte, t. j. geden na deset; *jedynasty; dwanaście, dwunasty; trzynaście, trzynasty; czternaście, czternasty; piętnaście, piętnasty; szesnaście, szesnasty; siedmnaście, siedmnasty; ośmnaście, ośmnasty; dziewiętnaście, dziewiętnasty; kilkanaście. cf. piętnadziesta, siedmnadziesta.*

DZIESNA *ob.* Dzisna.

DZIESZKA *ob.* Dzieżka.

DZIETRZECH, a, *m.*, imię męzkie *Dietriecus. Jabł. Her.* Diethrich.

*DZIEWAĆ SIĘ, ał, a, *frequ.* słowa dziać się, zu geschehen pflegen, vorgehen. Inakszy wszystek wiary sposób gdzie indziéj się dziewa. *Orzech. Qu.* 80. Cuda się dziewały przy onych grobach. *Gil. Kaz. B. b.* Na tym miejscu się chwała boża dziewała. 1 *Leop.* 3 *Macch.* 2. Na tym miejscu służba się dziewa. 1 *Leop. Num.* 3, 30. Mordy, które się między żydy dziewały. *Kosz. Lor.* 9, *b.* Jakie się srogie pomsty nad niemi o to dziewały. *Rej. Zw.* 43.

1. *DZIEWANNA, y, *ż.*, Dyanę, boginią łowów, zwali Sarmatowie językiem swym Ziewonią albo Dziewanną. *Stryjk.* 136.; (*Boh.* Žewěna *Ceres*). Dziewina, Diwa, t. j. dziewica. *Klecz. Zd.* 8. Chwalili Słowacy Dyanę, nazywa-

jąc ją Ziewonią. *Krom.* 55. — *Biel. Kr.* 34. die Göttinn Diana. *cf.* Dzidzilia. 2. DZIEWANNA, *Verbascum Thapsus. Lin.* die Königskerze, ziele, rośnie na miejscach piaszczystych; liście mają moc uśmierzającą, rozmiękczającą i zamulenia płuc rozwalniającą. *Jundz.* 161. dla dziwnéj swojéj mocy tak zwana. *Sienn.* 237. *Spicz.* 100. (Kotnica). Dziewanka abo mszyca. *Urzęd.* 55. *Boh.* diwizna; *Vind.* rukaz; *Rag.* lópuh; *Ross.* коровьякъ, царскій скипетръ. — Dziewanna czarna, ma liście do pierwszéj podobne; korzeń jéj, gdy zeschnie czarny. *Syr.* 1420. *Verbascum nigrum*, die schwarze Königskerze.

DZIEWCZARZ, a, *m.*, za dziewkami, kobietami się ubiegający, der den Mädchen nachläuft. Gaszek i dziewczarz. *Mon.* 73, 605. DZIEWCZĄTKO, a, *n.*, *Boh.* děwčatko; *Sorab.* 1. džoučžatko, holčžo; *dem.* słowa dziewczę, dziewka, ein ganz kleines Mädchen. Miluchne dziewczątko. *Teat.* 7, 71. W piesku tym malućkim ono dziewczątko się kochało. *Warg. Wal.* 14. DZIEWCZĘ, ęcia, *n.*, *Boh.* děwče; *Slov.* diwiča, ďgewča; *Sorab.* 2. žočžo, žočžko, žowčžo, žowčžko; *demin.* słowa dziewka, ein kleines Mädchen. Mleko białéj głowy dziewczę karmiącéj. *Syr.* 933. Dziewczę śmiertelne. *Morszt.* 6. Co za rozum mój, pokochać to dziewczę bez duszy. *Węg. Marm.* 1, 19. Dziewczętom podobnym być, *puellascere. Cn. Th.* Tylko jedno dziewczę, o tym wiedziało. *Warg. Wal.* 212. O dziéwczę, dziéwczę, niechby ja jeno matką twoją była. *Teat.* 30, *b.* 112. Niewinne w leciech swych dziewczęta. *Paszk. Dz.* 100. DZIEWCZĘCY, a, e, do dziewczęcia należący, Mädchen=, ein kleines Mädchen angehend. Dziewczęcym sposobem, *puellariter. Cn. Th.* wie ein kleines Mädchen. Nad pieniądze nie masz dziś lepszych zalet w płci dziewczęcéj. *Teat.* 43, *b.* 6. (*ob.* Płeć). DZIEWCZY, a, e, od dziewki, Mädchen=. (*Boh.* děwčin; *Sorab.* 1. džowčžži, džowčženě, džowčžžinski, džowčžžiski; *Carn.* dęklen, deklenske). Dziewczy Helikon. *Żebr. Ow.* 34. (*virgineus* panieński, od Muz.). (cf. *Boh.* Děwčjhrad Magdeburg). Dziewcze trzymają cię zabawki. *Chrośc. Ow.* 18. Tysiąc jest dziewczych szaleństw, tysiączne młodzieńcze. *Zab.* 9, 80. Mädchennarrheiten. Cło dziewcze od Mahometa postanowione, aby każda panna, gdy się zrekuje, dała od siebie 4 zł.. *Star. Dw.* 15. DZIEWCZYNA, y, *ż.*, młoda dziewka, ein Mädchen. *Sorab.* 1. holčža, holza; *Ross.* дѣвчина. Jeszcze z dziewczyny była nie wyrosła, A już szalone konie objeżdżała. *P. Kchan. Jer.* 38. Służąca dziewczyna, ein Dienstmädchen. *Boh.* děwčiti *ancillari; Carn.* deklęstvu = dziewcza służba. DZIEWCZYNI, ia, ie, od dziewczyny, des Mädchen. Mąż, który spał z nią, ojcowi dziewczynemu da pięćdziesiąt srebrników. *Budn. Deut.* 22, 29. (ojcu dzieweczki. *Bibl. Gd.*). DZIEWCZYNINA, y, *ż.*, *zdrbn. rzeczown.* dziewka z pożałowaniem: biedna dziewczyna, ein armes Mädchen. Dziewczyną ją zwał, dziewczyniną. *Zab.* 9, 72. *Iżyck.* DZIEWCZYNKA, i, *ż.*, *zdrbn. rzecz.* dziewczyna *bland.*, ein liebes, kleines Mädchen. *Ross.* дѣвченька; *Boh.* djwčička. Znalazłbyś sobie ładną dziewczynkę. *Teat.* 22, 35. Oczki mu biegają, czy tylko nie jaką dziewczynkę złowił. *ib.* 45, 45. DZIEWCZYNISKO, DZIEWCZYSKO, a, *n.*, z pogardy, ein elendes, abscheuliches Mädchen, eine miserable Magd. *Sorab.* 1. džowčžisko. We Francyi dziewczysko jedno potłukło monarchów Angielskich. *Psalmod.* 28. Znowu się Piotr Chrystusa przed biednym dziewczyskiem zapiera. *W. Post. Mn.* 262. Z wiejskim się dziewczyskiem dożywotnie złączył. *Mon.* 65, 59. mit einem Dorfmensch. O srogie bajecznego Parnasu dziewczyska, Bodajbym nigdy w wasze nie zajrzał siedliska. *Zab.* 12, 167. *Zabł.* — *Z pożał.* Biedna dziewczynisko, zdaje się, że w głowę zachodzi. *Teat.* 27, 16. DZIEWECZCZYN, a, e, od dzieweczki, *Boh.* děweččin; *Sorab.* 1. džowčžené; *Ross.* дѣвственный. Co ku dzieweczkom należy, *puellaris. Mącz.* kleinen Mädchen zuständig. DZIEWECZKA; i, *ż.*, *demin.* słowa dziewka. *Boh.* děwečka, dewče, holčjnka; *Slov.* diwča, děwča, dgewča, dewčica, děwčička, děwčatko, diwčica; *Sorab.* 2 žočžo, žowčžko, žočžko, žowzizka; *Sorab.* 1. holcza, holčžka, holičžka; *Vind.* diviza, dekelza, dekelz, deklizhka; *Carn.* děklê, deklêza, punza; *Croat.* deklich, pucza; *Rag.* djeviciza, djevojciza; *Bosn.* djevojka, divojka, dievojçiça, gusciça, gussiciça; *Ross.* дѣвочка, дѣвушка, отроковица; ein Mädchen.

DZIEWIĄTEK, tka, *m.*, liczba dziewięciu czego, eine Zahl von neun. *Vind.* deveták; *Croat.* deveticza; *Dal.* devetnicza; *Sorab.* 2. žewescherak. DZIEWIĄTKA, i, *ż.*, na kartach, kostkach, die Neun. *Boh.* dewjtka; *Rag.* devètka; *Ross.* девятка; *Eccl.* девятица. W chapance biła tuzy pancerola; teraz biją ją dziewiątki. *Zab.* 14, 364. §. Dziewiąta część, ein Neuntel. $^4/_9$ cztery dziewiątki. *Jak. Mat.* 1, 60. *Slav.* devetina. DZIEWIĄTKOWY, DZIEWIĄTNY *ob.* Dziewiętny, dziewięć zamykający, neun enthaltend. *DZIEWIĄTOBRZEGI Styg. *Tward. W. D.* 13. dziewięć brzegów mający, der neunufrige Styx. DZIEWIĄTY, a, e, *ordin. num. cardin.* dziewięć= w porządku liczby po ósmym następujący, *Boh.* dewátý; *Slov.* děwáti; *Sorab.* 1. dźewiaty; *Sorab.* 2. žeweti; *Carn.* devęte; *Vind.* deveti, deveten; *Bosn.* deveti; *Slav.* devéti; *Ross.* девятый; der Neunte. Dziewiąty raz, das neunte Mal. Dziewiąta (*sc.* godzina) biła, es hat neun (Uhr) geschlagen. Piąte w dziewiąte, groch z kapustą, (*ob.* ni w pięć, ni w dziewięć, *ob.* Piąty), das Hundertste ins Tausendste.

DZIEWICA, y, *ż. Boh. obs.* děwicě; *Carn.* diviza, «*forsan a Lat.* divus, *quasi* diva» (cf. dziewona); *Carn.* dezhla, děklizh; *Vind.* diviza, dökelza, dekle; *Rag.* djevizza, djeva, dikliza = N. P.; = *Bosn.* diva, diviça, djeva, djeviça; *Slav.* divica, divicsica; *Croat.* devicza = N. P.; *Ross.* дѣва = N. P. дѣвица panna; *Eccl.* дѣвица, дѣвица panna, prawica, eine reine Jungfer, eine Jungfrau. *Eccl.* неискусомужный, *Ross.* безневѣстная. Bywa excepcya z prawa *pro hac vice*; wszakże to bardzo szkodliwa; bo i *pro una vice* nie bedzie z panny dziewice (dziewicy). *Petr. Pol.* 2, 40. Znaleźli w mieście cztery sta panien dziewic, które nie poznały były męża. *Budn. Judic.* 21, 12. *Hrbst. Nauk. E.* 2. §. Bogarodzica Dziewica, Bogiem sławiona Marya. *Biel. Kr.* 19. Gottesgebährerinn, Jungfrau, gebenedeyte Maria. *Eccl.* матеродѣвственная, присноДѣва. Obraz przeczystéj dziewicy. *Auszp.* 56. t. j. N. Panny. 2) O mężczyznach niepokalanych, auch vom männlichen

Geschlechte, eine Jungfer. Ci to są, którzy się nie plugawili niewiastami, bo są dziewicami. 1 *Leop. Apoc.* 14, 5. (bo panicy są. 3 *Leop.*). Ci, którzy się z niewiastami nie pomazali, dziewice są. *Sk. Żyw.* 160. (cf. panic). *Eccl.* дѣвственникъ; *Rag.* diêvaz. DZIEWICTWO, a, *n.*, *Bosn.* divjcjanstvo, djeustvo; *Rag.* djevstvo, djevicjanstvo; *Vind.* divishtvu, divizhnost; *Carn.* divishtvu, divizhnost, delishtvu; *Croat.* divojachtvo; *Dal.* divsztvo, divichansztvo; *Ross.* дѣвство; panieństwo, die Jungferschaft. Niewiasta ta narzekała, że jéj dziewictwo mocą odjął. *Sk. Dz.* 206. (*Vind.* oddivizhati). Mówił, iż się jéj nie dotykał, a iż dziewictwo jéj całe jest. *Sk. Dz.* 1049. W dziewictwie żyć *Ross.* дѣвствовать. §. O mężczyznie, auch vom männlichen Geschlechte. Józef dziewictwo swoje i czystość cielesną aż do śmierci zachował. *Sk. Żyw.* 1, 175. §. Ogólnie czystość, niepokalaność, bezżeństwo, Ehelosigkeit. I poganie dziewictwo i powściągliwość czcili. *Sk. Dz.* 10. Dziewictwu z pokorą złączonemu dziwujemy się, i powściągliwość chwalimy. *ib.* 248. Dziewictwo abo wdowi stan (o obojéj płci). *W. Post. W.* 49. DZIEWICZY, a, e, *Bosn.* djevicjanski; *Croat.* divojachki; *Dal.* divichanszki, divichki; *Rag.* djevicjanski, djevicni, djevicki, djevójacki; *Carn.* divishke, divizhne, deklishke; *Vind.* divizhni, divizhen, divishtven; *Ross.* дѣвическій, дѣвичей, дѣвичій, дѣвичь; panieński, jungfräulich, Jungfern-, jüngferlich. Jeżeli cię dziewicze nie bawią biesiady Od wewnętrznéj skłonności masz zasięgać rady. *Zab.* 9, 384. *Zabł.* Święty Kazimierz z daru bożego dziewiczego kwiatu nigdy nie utracił. *Sk. Żyw.* 1, 140. Dziewiczy wstyd. *Żyw. Jez. B.* 2. *b.* Dziewicze pomieszkanie, *Eccl.* дѣвствилище, обитель для дѣвицъ богупосвященныхъ. Ziemię czystą początkową nazywają elementarną, pojedynczą, dziewiczą, *terra vitrescibilis*, *virginea.* *Kluk. Kop.* 1, 255. die Jungfererde. Henryk podatki, które zwano dziewiczemi, wdowiemi, i takich innych wiele zniosł. *Biel. Kr.* 132. (cf. dziewcze cło). Przestrojony po dziewiczu. *Zabł. Roz.* 103.

DZIEWIĘĆ, i, *et* iu, *Boh.* děwět; *Slov.* děwat; *Sorab.* 1. dżewiaczo, dżewiacž, dżewecž; *Sorab.* 2. żewesch; *Vind.* devet; *Carn.* devet; *Bosn.* deuet; *Slav.* et *Rag.* devet; *Croat.* dévet; *Ross.* девять. (*Hebr.* תשע *tescha* novem); *numer. cardinal.* śrzodek między ośmią a dziesięcią, (cf. *Ordin.* dziewiąty); neun. Wszystkich noc tłumi w grubéj niepamięci, Których imiona są bez siostr dziewięci. *Zab.* 13, 8. (bez Muz, die neun Schwestern, die Musen). Ni w pięć ni w dziewięć = bez sensu, weder gehauen, noch gestochen, ohne Menschenverstand. Jest to ni w pięć ni w dziewięć, i przeciw zdrowemu rozumowi. *Mon. a.* 65. 368. *ib.* 73, 278. *Teat.* 6, 46. (cf. piątę w dziewiątę). (*Croat.* markay lebudkay). — Dziewięć a dziewięć = po dziewięciu. *Cn. Th.* zu neunen. DZIEWIĘĆ MOCY, *ziele, Veronica*; Ehrenpreis. *Tr.* DZIEWIĘĆDZIESIĄT, *Gen.* dziewięciudziesiąt *cardin. num.*, (*Boh.* dewadesat; *Slov.* děwatděsat; *Sorab.* 1. dżewiaczdżeszat, *Sorab.* 2. żeweschżaszeti; *Slav.* devedeset; *Carn.* devetdeset; *Vind.* devedéfet, devetdefet, dewetred; *Bosn.* devedeset; *Rag.* devedeset; *Croat.* devedeszet, devetdeszet; *Ross.* девяносто, девятьдесять; dziewięć razy dziesięć, neunzig. Starzec ten lat dziewięćdziesiąt przemieszkał na świecie. *Zab.* 15, 199. Będzie radość w niebie nad jednym pokutującym więcej, niż nad dziewiącią dziesiąt i dziewiącią sprawiedliwych. *Sk. Kaz.* 295. Dziewięćdziesiąt i jeden, ein und neunzig; dziewięć dziesiąt i dwa, zwey und neunzig *etc.* Opuścił dziewiąci dziesiąt i dziewiąci owiec szukając jednéj zbłądzonéj. *Sekl. Matth.* 18. DZIEWIĘĆDZIESIĄTY, a, e, *Boh.* dewadesatý; *Slov.* děwatděsáti; *Sorab.* 1. dżewiaczdżeszaty; *Vind.* devetredni, devetdefeti; *Slav.* devedeseti; *Carn.* devetdeseté; *Rag.* devedesèti; *Croat.* devetdeszéti; *Ross.* девяностый, девятьдесятый. *Ordin.* w porządku liczby po ośmdziesiąt dziewiątym następujący, der neunzigste. Dziewięćdziesiąty pierwszy *albo* dziewięćdziesiąt pierwszy der ein und neunzigste; dziewięćdziesiąt drugi *etc.* DZIEWIĘĆDZIESIĄTOLETNI, ia, ie, dziewięćdziesiąt lat mający, neunzigjährig. *Boh.* dewadesatiletý; *Eccl.* девятьдесятолѣтный. DZIEWIĘĆGŁOSY, a, z dziewięci głosów składany, neunstimmig; *enneaphtongos. Cn. Th.* DZIEWIĘCINY *liczb. mn. Eccl. et Ross.* девятины, nabożny obchód pamięci zmarłego, dziewiątego dnia po zaszłéj śmierci, das Leichenfest am neunten nach dem Sterbetage. *ob.* Dziewiętnik. DZIEWIĘCIOKĄT, a, *m.*, *enneagon*, 9 boków mający. *Jak. Mat.* 1, 52. das Neuneck. DZIEWIĘCIOMIESIĘCZNY, a, e, — ie *adv.*, miesięcy dziewięć trwający, lub co dziewięć miesięcy przypadający, neunmonatlich. *Eccl.* девятомѣсячнъ. DZIEWIĘCIONOGI, a, ie, o dziewięciu nogach, neunfüßig; *Eccl.* девятоногій. DZIEWIĘCIORNIK, DZIEWIĘCIERNIK, u, *m.*, ziele *Parnassia*, rodzaj, którego u nas jeden gatunek, Dziewięciornik pospolity, *palustris. Linn. Kluk. Dykc.* 2, 169. die Leberblume. Dziewięciernik na Rusi zowią Przywrót. *Urzęd.* 136. *Ross.* перелойная трава. DZIEWIĘCIORAKI, a, ie — o *ad.*, dziewięciu gatunków, neunerley; *Sorab.* 2. żeweschoraki; *Sorab.* 1. dżewiaczory; *Slav.* deveterostruk. *DZIEWIĘCIORAZOWA woda Styga. *Chodk. Kost.* 17. po dziewięć razy obkrążająca, neunmalig. DZIEWIĘCIORNY, a, e, neunfach, *novenarius. Cn. Th.* — *Sorab.* 1. dżewětżné. DZIEWIĘCIORO, rga, *n.*, dziewięć sztuk czego, neun Stück. *Slav.* devetero. *DZIEWIĘCIORY, a, e, dziewięć razy powtarzany, neunmalig. Dziewięciora szesnaście czyni 144. *Grzep. Geom. L. Boh.* dewaterý, dewaternasobný. DZIEWIĘĆKROĆ *Adv.*, dziewięć razy, neunmal. Po dziewięćkroć bitwę zwlokł. *Skar. Dz.* 216. *Vind.* devetbarti, devetkrat; *Eccl.* девятижди, девятищею, девять крать; *Croat.* devetich. DZIEWIĘĆKROTNY, a, e, — ie *adv.*, neunmalig. DZIEWIĘĆLETNI, ia, ie, lat dziewięć mający, trwający, neunjährig; dziewiętoletny. *Cn. Th.* — *Boh.* dewjtiletý; *Rag.* deveteroljetni, *Croat. Bosn.* devetak; *Eccl.* девятолѣтный. — *Subst.* DZIEWIĘCIOLECIE, ia, *n. Eccl.* девятолѣтіе *novennium.* DZIEWIĘĆLISTNIK, a, *m.*, ziele, *Enneaphyllon. Plin. H. N.* 27, 9. *Cn. Th.* Neunblätterkraut. DZIEWIĘĆSET, neunhundert; *Sorab.* 1. dżewiaczstow; *Slav.* devetstô); *Bosn.* devetsât; *Eccl.* девятьсотъ. DZIEWIĘĆSETNY, a, e, *Ord.* w porządku liczby po 899 następujący, der Neunhundert-

ſte; dziewięćsetny w rzędzie. *Cn. Th.* §. Z dziewięciuset złożony, aus neun hundert bestehend. Dziewięćsetny, dziewięćset w sobie mający. *Cn. Th.* DZIEWIĘĆSIŁ, DZIEWIOSIŁ, a, *m.*, *Chamaeleon*, Eberwurz, ziele w ogrodach znajdujące się; liście jego po ziemi się rozścielają, wchodzi do leków. *Kluk. Rośl.* 2, 218. (*Rag.* devesigl; *Bosn.* deuesigl; *Croat.* devesil = *ferula*, rózga). Dziewiosił wieśniacy zowią oman pospolity, *inula Helenium. Jundz.* 414. *Ross.* девесилъ, девятисилъ der wahre Alant. — §. *ob.* Dziewięsił.

DZIEWIENISZKI, ów, *plur.*, miasto w województwie Wileńskim. *Dykc. Geogr.* 1, 180. eine Stadt in Litthauen.

DZIEWIERZ, a, *m.*, brat męża, szwagier, des Mannes Bruder, der Schwager. *Rag.* djever; *Bosn.* diver, brat musgja, scjura; *Croat.* dèver, *Carn.* divęr; *Vind.* diver, moshouj brat, svoger, suak; *Ross.* деверъ; *Graec.* δαήρ. Jeśliby jeden z braci umarł bez potomstwa, tedy dziewierz ma pojąć sobie wdowę. *Radz. Deut.* 25, 5. *Budn. ib.* (brat jego. *Bibl. Gd.*). Agamemnon, dziewierz Heleny. *J. Kchan. Dz.* 50. Gdy przyjechała Narymuntowa do Dowmanta dziewierza swego, aby opłakała śmierć siostry, wziął on sobie gwałtem za żonę bratową. *Stryjk.* 310. — §. Świekier, męża ojciec, des Mannes Vater, der Schwiegervater. Niewiastka Helego była brzemienna; a usłyszawszy, że umarł dziewierz jej Heli, tudzież i mąż, poroniła. *Leop.* 1 *Reg.* 4, 19. (świekier. *Bibl. Gd.*). (cf. niewiastka). DZIEWIERZOWY, a, e, od dziewierza, szwagrowy, Schwager=, *Ross.* деверевъ.

DZIEWIĘSIŁ, DZIEWIĘSIOŁ, DZIEWIĘĆSIŁ, (*co obacz*), a, *m.*, niby to dziewięć sił mający, *Briareus*, *Hippocentaurus*, *Aegaeon. Cn. Th.* olbrzym storęczy, ein Riese mit zehnfältiger Mannskraft, z. B. der hundertarmige Briareus. Dziewięsił Bryareusz i Tyfon storęki. *J. Kochan. Dz.* 26. Strzałami piorunów uskrom harde dziewięćsiły, którzy na wojnie wszystkę pokładają sprawiedliwość. *Psalmod.* 69. Góra złego przystępu, we drzwiach straszne dziwy, Centaurus, Bryareusz dziewięsił brzydliwy. *Kraj. Chim. B.* Miał potyczkę i straszną z dziewięsiłem onym, Lecz go przebił natychmiast mieczem ustalonym. *ib. B.* 2. *P. Kochan. Orl.* 1, 56. DZIEWIĘSIŁKA, i, *ż.* olbrzymka, die Riesinn. Rugier zwycięża dziewięsiłkę srogą Eryfilę. *P. Kochan. Orl.* 1, 167. Dziewięsiłka brzydka *ib.* 168.

DZIEWIĘTNAŚCIE, astu, *Boh.* dewatenacte; *Slov.* děwatnást; *Rag.* devetnaes; *Bosn.* devetnaeste; *Slav.* devetnaest; *Vind.* devetnaist, devetnest; *Sorab.* 1. dżewatnatżo, dżewiadnacże; *Sorab.* 2. żewěschnasczo; *Ross.* девятнадцать, девятьнадесять; *Croat.* devetnayszt. — *Cardin.*, dziewięć nad dziesięć, neunzehn. DZIEWIĘTNASTY, a, e, *Boh.* dewatenáctý; *Slov.* děwatnástí; *Sorab.* 1. dżewiatnaty, dżewatnaté; *Sorab.* 2. żeweschnasti; *Slav.* devetnaesti; *Rag.* devetnaeesti; *Vind.* devetnajsti; *Ross.* девятнадцатый, девятый надесять. *Ordinal.* w porządku liczby między ośmnastym a dwudziestym środkujący, der Neunzehnte. DZIEWIĘTNASTY, a, e, dziewiętnaście zawierający, neunzehn enthaltend. §. Dziewiętnasty, der Neunzehnte. DZIEWIĘTNASTKA, i, *ż.*, liczba dziewiętnastu, die Zahl neunzehn; *Boh.* dewatenactka. DZIEWIĘTNASTOLETNI, -nia, ie, lat dziewiętnastu, neunzehnjährig. *Boh.* dewatenáctiletý. DZIEWIĘTNIK, a, *m.*, *Boh.* dewètnjk, dewjtnjk; *Slov.* děwátnik *novena* dziewiętodzienne nabożeństwo, eine neuntägige Andacht, (*ob.* Dziewięciny). §. Siedmdziesiątnica, niedziela starozapustna, der Sonntag Septuagesima. DZIEWIĘTNY, DZIEWIĄTNY, a, e, dziewiątkowy, dziewięć obejmujący, neun enthaltend, neunzählig. *Eccl.* девятинный. Dziewiętne grono córek Helikonu, Grają koncerty z wesołego tonu. *Zab.* 4, 392. *Piram.* Wielkie twe imię, Muz grono dziewiętne, Już zapisało w swe księgi pamiętne. *Zab.* 13, 10. Dziewiętne grono dam Parnaskich. *Kochow.* 16. Dziewiętne nadobne siestrzyce. *Mon.* 76, 600. Kiedy słodkie piję wino, Zaraz z dziewiętną drużyną Siostr Kastalskich w miętkie strony Śpiewam Feba włos złocony. *Anakr.* 54. Płodna Mnemozyne Jowiszowi dziewiętne porodziła cory. *Min. Ryt.* 4, 28. Już Tycyusz dziewiętne wolny odkrył staje, I sęp nienasycony piersi mu nie kraje. *Ustrz. Klaud.* 41. DZIEWIĘTODNIOWY, a, e, *novendialis. Cn. Th.* neuntägig, dziewięć dni trwający, lub co dziewięć dni przypadający, *Vind.* devetdanski; *Boh.* dewjtidenný. DZIEWIĘTOLETNI *ob.* Dziewięćletni. DZIEWIOSIŁ *ob.* Dziewięćsił ziele.

DZIEWKA, i, *ż. Boh.* děwka, djwka, děwče, holka; *Slav.* děwka, děwča, díwka, dgewka; *Sorab.* 1. dżowka, holza; *Bosn.* dekla, djevojka; *Vind.* dekla; *Carn.* deklizh; *Slav.* divoika; *Rag.* djevojciza, djètc; *Croat.* deklich, (dév, déväcz *masc.*, déva, dévicza *femin.*); *Dal.* deva; (*Croat.* gamila *camelus*); cf. *Graec.* σηκίς *ancilla*; cf. *Arab.* חו *famulatus fuit*; cf. dziać, dzieje); *Ross.* дѣвка; białogłowa młoda niezamężna, ein Mädchen (eine Magd). Dziewki jak konopie prędko rosną. *Rys. Ad.* 12. Upił się kapral, jak cztery dziewki. *Ossol. Str.* 2. (tego). (*Slovac. Prov.* Uš ge hulka wiwezená *conclamatum est*). Za dziewkami biega, er läuft den Mädchen nach. Dwie dziewce, (*dualis*). *Warg. Wal.* 212. Jak się stało, Że ci się młodéj dziewki staremu zachciało. *Teat.* 43, *c.* 109. *Wyb.* Bożek dziewek (*Carn.* Anék). Tęga dziewka. *Tr.* Dziewki Parnaskie = Muzy, die Musen, — §. Służąca niezamężna, eine Dienstmagd. *Sorab.* 1. dżowka; *Sorab.* 2. żowka; *Carn.* dękla; cf. *Graec.* δούλη; *Vind.* dekla, shushaunza; *Croat.* dekla; *Bosn.* moma, djevojka; *Ross.* челядника, отроковица. Muszę jak jaka dziewka robić. *Teat.* 30, *b.* 82. (*Boh.* děwciti; *Carn.* dekluvati, dęklujem *ancillari*; służba za dziéwkę *Carn.* dekléstvu). Starsza dziewka *Sorab.* 1. horenca. Dziéwka od bydła, die Viehmagd; *Vind.* shivinarka, shivinariza; *Ross.* скотница, (*ob.* Skot). Dziewki folwarczne mają umieć żąć, pleć, koło krów, owiec chodzić *etc. Kluk. Rośl.* 3, 3. §. Dziéwka = córka, die Tochter. *Slov.* cera, dgewka; *Sorab.* 1. dżowka, hrodżena dżowka; *Sorab.* 2. żowka. Jaka matka, taka i dziewka jéj. *Leop. Ezech.* 16, 44. (córka jéj. *Bibl. Gd.*). Krystyna Władysławowi zarzucała, że ona cesarską dziewką, i wnuczką cesarską. *Krom.* 163. Polacy dwie pojmane dziewki króla Duńskiego, jednę Norwegom a drugą Niemcom wydali; syna tylko w zakładzie zawziąwszy. *Krom.* 32. Jan Tarnowski w senacie mówił: Mam sy-

na i dziewkę. Tak i inni owego wieku pisarze mawiali: dziewka wojewody Krakowskiego, zamiast: Wojewodzanka Krakowska. Dzisiaj to słowo nie byłoby miłe uszom od niego odzwyczajonym. *Boh. Tarn.* 84. *Mon.* 69, 460. — *§. Niewiastka, synowa, die Schwiegertochter. U nas się w Polszcze zachowywa, że zięcia zowie ojciec żenin i matka synem; jako też i Noemi stara Ruth niewiastkę swoję, syna swego żonę, dziewką swoją zwała. *Biał. Post.* 71. DZIEWKARZ, a, *m. Boh.* děwkař, za dziewkami biegający, der den Mädchen nachläuft; *Carn.* deklének; *Vind.* deklishzhak, deklizhnik. *DZIEWOBÓJCA, y, *m.*, zabójca dziewki, panny, der Jungfernmörder. *Eccl.* дѣвоубійца, *Graec.* παρθενοκτόνος. *DZIEWOGWAŁT, u, *m.*, gwałcenie dziewki, czyli panny, die Jungfernschändung. *Eccl.* дѣворастлѣніе; *Graec.* παρθενοφθορία *stuprum.* *DZIEWOGWAŁCICIEL, a, *m.*, der Jungfernschänder. *Eccl.* дѣвонасильникъ, дѣворастлитель. DZIEWOJA, oi, *ż.*, dziewica, siły i odwagi mężkiéj, eine recht tüchtige Magd, Jungfer, *virago.* Któraż modlitwą zmiękczą Westę Czyste swoję dziewoje? *Hor.* 1, 14. *Minas.* Ochłodnąłem ci w ten czas trochę; lecz w pamięci Odtąd ona dziewoja zawsze mi się kręci. *Zimor.* 165. Udatne dziewoje od matek stadem pędzono do szaraju. *Psalmod.* 44. I ty, Bombiko, słusznie płaczesz; twe dziewoje Uwiedzione, niewolą cierpią w Nahajowie. *Zimor.* 179. Bach jak podsunie w głowę dziwy troje, Za nic są mądre Parnasu dziewoje. *Zab.* 9, 36. *Zabł.* (Muzy). *Dambr.* 851. — *Rag.* djevvojka, djevójciza; *Slav.* djvojka; *Bosn.* djevojka, moma; *Croat.* divoyka; *Dal.* diva, divicza. DZIEWOSŁĄB, ęba, *m.*, (*Etym.* ślubić). *Boh.* snaubce; *Sorab.* 1. braschka, swónczžu; *Vind.* zaumar; *Croat.* dever szvadbeni, *Dal.* sztachilo pirovni, a okol morja kúm; *Eccl.* невѣстоводитель, невѣстоводецъ; swat, druch, drużba, żerzec; który rai małżeństwo. *Włod.* der Brautwerber. Rutygerus posłał do Wandy dziewosłęby, prosząc, aby jego małżonką była. *Biel. Kr.* 24. Bodajby tych dziewosłębów nieszczęście porwało. *Teat.* 18, *b.* 4. Dziewosłąb, poema *J. Kochan. Dz.* 102. — *fig.* Mówi z świętą dziewosłąb dziewicą, By pozwoliła bożą być rodzicą. *Groch. W.* 104. *Pieśn. kat.* 9. (Archanioł zwiastujący P. Maryi). Oczy, dziewosłęby niewstydu. *Pociej. Hom.* 353. (pokusę czynią). §. *Paranymphus*, dziewosłąb, żerca, swat, hochmistrz albo marszałek na swadziebnym weselu. *Mącz.* przełożony wesela. *Włod.* der Brautdiener. *Vind.* shenitni beſednik. DZIEWOSŁĘBIĆ, ił, i, *act. niedok.*, raić małżeństwo, brautwerben, freywerben, Heyrathen stiften. *Ross.* невѣстоводительствовать. Juno, która dziewosłębić rada. *Hor.* 2, 38. *Min.* Tu za swoim Latona prosi Apollinem, Tu za swym można Juno dziewosłębi synem, Gardzi Ceres obiema, a że się obawia Nieba, na ziemi córkę nieostrożna stawia. *Ustrz. Klaud.* 14. *Ustrz. Troj.* 8. Biskupi dziewosłębili Kolomanowi Salomkę za małożonkę. *Biel. Św.* 192. — §. Być przełożonym wesela. *Włod.* Brautdiener oder Brautjungfer seyn. Wesele to godne, by Helena w nim dziewosłębiła. *Bardz. Trag.* 224. DZIEWOSŁĘBICA, y, *ż.*, *Sorab.* 1. ſwonka, ſlonka (od soli); *Croat.* posznessuicza; *Vind.* ſvatina, teta, *Carn.* têta, (cf. ciotka). = swachna, druchna. *Dudz.* 37. która rai małżeństwa, albo jest przełożoną wesela. *Włod.* die Brautwerbinn, Brautführerinn. *Volckm.* 664. *Dasyp.* O 4, *b.* *Cn. Syn.* 722. DZIEWOSŁĘBSTWO, a, *n.*, rajenie małżeństwa, das Brautwerben, Freywerben, Heyrathsstiften. Wołoski Wojewoda posłał w dziewosłębstwie do króla Alexandra, prosząc, by mu była siostra jego dana za małżonkę. *Stryjk.* 677. Posłał Bolesław do Beli z dziewosłębstwem, aby mu córę swą dał za małżonkę. *Gwagn.* 51. er schickte mit einem Heyrathsantrage an ihn ab. — DZIEWUCHA, y, *ż.*, rubasznie, ein Jüngferchen, Jüngferlein. A otworzysz ty dzisiaj dziewucho! *Teat.* 14, *d.* 24. Naszym dziewuchom wspomnieć tylko o chłopie, to ledwo się nie wścieką. *ib.* 11, 107.

DZIEŻA, y, *ż.*, DZIEŻKA, i, *ż.*, DZIEŻECZKA, *Demin*; *Boh.* djže, diž, djžka, ošatka, wošatka; *Dal.* dixa; *Hung.* dexa, desà; *Vind.* diesha, mela, koritje; *Carn.* desha, shtesél; *Sorab.* 2. žeža, žežka, nazki; *Sorab.* 1. dionza, klebnik, cf. *Ger.* Döſe, Deſe, Teuſe, cf. dziać ciasto; *Slov.* walowcék; *Bosn.* rusignaccja za trritti tisto; *Rag.* nacchi, kopàgna, ghgenêcjak, rusignaccja, tarveniza; *Croat.* gnéchyak, korito meszitje; *Dal.* nachve; *Ross.* лотъ, лотокъ, лоточикъ, квашня, квашенька; niecka, koryto [raczej naczynie, bednarskiej roboty. 4] do ciasta, der Backtrog, die Beute, Backdöſe. Trocha kwasu wszystkę dzieżę zaraża. *Sk. Kaz.* 75. Łyżka kwasu całą zaprawuje dzieżę. *Pot. Pocz.* 445. Judaszowi, choćbyś ciasto z dzieżą dał, przecię łże po staremu. *Klon. Wor.* 28. Dzieżeczka mąki. *Birk. Sk. B.* DZIEŻNY, a, e, od dzieży, Backtrogs=. Mąka rozczynia się kwasem dzieżnym, albo drożdżami. *Kluk. Rośl.* 3, 262. *Ross.* лотковый, лоточный.

DZIK, a, *m.*, *Boh.* et *Slov.* diwoky wěpř; *Slov.* diwoki braw; *Slav.* divjak; *Bosn.* vepar, divji prasacç; *Sorab.* dżiwe ſwino; *Dal.* divyi praszacz; *Croat.* divjak, praszecz divji, (divjachina = zwierzyna; *Rag.* divjacinna, divjac *ferina*); *Ross.* кабанъ, кабанокъ; wieprz leśny, ein wildes Schwein. Po lasach dębowych i bukowych trzodami chodzą; który zaś pojedyńczo błąka się, zowie się odyńcem; samicę zowią maciorą, średniego samca pojedynkiem, a prosięta w drugim roku warchlakami. *Ład. Hst.* 34. *Kluk. Źw.* 1, 346. — §. Dzik u drzewa, wilk, wyrostek dziki, der Räuber, ein überflüßiges Reiß an einem Baume. Dziki i wilki od korzenia i pnia drzewa uprzątnione być mają, aby soków nie kradły. *Kluk. Rośl.* 1, 131. — *fig.* Zgrał się jak bizun, złapali dzika panowie jubilerowie. *Teat.* 55 *e*, 10. (okroiła im się grzanka, znaczny zysk, einen fetten Braten). §. Nie mogliśmy zrozumieć gadaniny dzika. *Przyb. Luz.* 152. (dzikiego człowieka, ein wilder Mensch, ein Wilder). *DZIKAWIEC, wca, *m. n. p. Żebr. Ow.* 17. *horridus homo.* — DZIKAWY, a, e, żelaznéj farby, eisenfärbig. Komonica ziele ma nasienie drobne dzikawe. *Syr.* 514. Rodzaj tej pszenicy jest biały, rusy, żółty, dzikawy. *Syr.* 963. DZIKI, a, ie, Dziko *adv.*, Dzikczejszy, dzikszy *comp.* *Boh.* diwý, diwoky; *Slav.* diwoký, neskrocený; *Bosn. Rag. Slav. Croat.*

divji; (cf. dziw); *Sorab.* 1. dźiwi, *Sorab.* 2. źiwi; *Carn.* dovje; *Vind.* divije, diviack; *Ross.* дикій, дивый; (*Eccl.* диконькій *feroculus*); wild. §. Nieogłaskany, nieokrócony, nieoswojony, wild, nicht zahm, ungebändigt. Zwierzęta jedne są dzikie, w kniejach i lasach się kryjące, drugie są domowe albo swojskie. *Chmiel.* 1, 571. Zwierzę dzikie (*Vind.* svier, sverina, 'sverjazhina, sverze). Sieką się pałaszami, jako wieprze dzicy kłami. *Tward. Wł.* 79. (*ob.* Dzik). Wilka dzikim psem zowią, bowiem jemu postawą i wyciem podobny. *Sien.* 286. *Podobnież* o drzewach: dzika jabłoń, dzika gruszka. *Mon.* 74, 763. — *Transl.* Łkał i dzikim głosem wył albo ryczał. *Kulig. Her.* 66. (zwierzęcym, mit einer Thierstimme, wie ein wildes Thier). Dziwactwo jego pokazuje, że on coś musiał dzikiego zachwycić. *Zab.* 12, 272. (waryacyi, Verrücktheit). Dziki, płochy, wild, scheu. Powiedz twojéj pannie, żeby nie była tak dzika ku mnie; wszak to przede mną jak przed dyabłem ucieka. *Teat.* 21, 107. — §. Niepolerowany, wild, rauh. Dzikie narody, które w grubéj nauk i kunsztów niewiadomości zostają, obyczajów żadnym prawem określonych nie mając. *Wyrw. Geogr.* 129. (cf. gruby). Dziki i niepojęty sposób mówienia. *Teat.* 3. 55. — §. Dziki mąż, leśny, leśna potwora *satyrus*. *Cn. Th.* ein wilder Mann, ein Waldmensch, Satyr. §. Dzikie pole = pustynia, eine Wildniß. Pola bez roli pustynią i dzikiemi polami mianują. *Haur. Sk.* 5. — Dzikie pole, *campi deserti*, kraina nowéj Serwii, między Polskiemi granicami i Dnieprem, pełna stepów, mało mieszkana od Tatarów. *Dykc. Geogr.* 1, 180, ein Steppenland am Dniepr. Tatar, Włochów gromił także w dzikiém polu. *Stryjk. Gon. X.* 3 — *fig. tr.* W dzikie pola z swoim Seneką, idźże tam moralizować. *Teat.* 24 *c*, 119. §. Dzika farba = żelazna farba. *Cn. Th.* Eisenfarbe; *ob.* Dzikawy. — §.* Dzikie mięso = dziwe mięso, *Medic.* wild Fleisch. *Boh.* diwj maso. Głupstwo jest jak dzikie mięso, przyciąć go trochę, odrośnie, zerznąć do żywego, dopiero zgoi się. *Teat.* 11. *b*, 42. DZIKOLUDY, ów, *plur.* Rzędu pierwszego zwierząt srogich rodzaj pierwszy zawiera dzikoludy, *troglodytes*, jak Orang-Outang etc. *Kluk. Żw.* 1, 61. Menschen ähnliche Affen, Waldmenschen. *DZIKOKSZTAŁTY, a, e, kształtu dzikiego, wild gestaltet; *Ross.* свирѣпообразный. DZIKOŚĆ, ści, *ż. Boh.* et *Slov.* diwokost; *Bosn.* divjcinstvo, sebarstvo; *Ross.* дикость, свирѣпость, свирѣпство; *Eccl.* дичество, дивость, дикость. Nieugłaskane obyczaje, nieulizaność, srogość, die Wildheit, Rauheit. Dzikość, zacny Krzysztofie, kto dobrze tłumaczy, Nie samo okrucieństwo, lub niezgrabność znaczy, Jest jej wiele rodzajów.... *Kras. List.* 2, 58. W księgach się tych dzikości wszystkich nauczyłeś, W tych księgach, nad któremi już oczy straciłeś. *Niemc. P. P.* 12. *DZIKOŚMIESZNY, a, e, wildlächerlich. Pijacy tracą z zdrowiem baczenie rozumne, I dzikośmiesznym bawią świat widokiem. *Zab.* 2, 230 *Nar.* DZIKOWATY, a, e, – o *adv.*, coś dzikiego zarywający, trochę dziki, etwas wild; *Ross* диковатый. DZIKOWINA, DZIKOWIZNA, y, *ż.*, zwierzyna z dzika, Schwarzwildpret, wildes Schweinefleisch. (*Boh.* diwočina zwierzyna). *Ross.* кабанина, (*ob.* Kabanina).

On dzikowinę chcąc mieć w swéj śpiżarni, Odyńce płoszy przy gromadnéj psiarni. *Zab.* 4, 266. *Hor.* 2, 320. §. Dzikie pole, pustynia, puszcza, Wildniß, Wüsteney. Chodź ze mną w puszcze Apenninu; dobywajmy jej dzikowizny i uprawiajmy jej ziemię. *Stas. Num.* 2, 39. Spojrzyj na te puste dzikowiny, gdzie człowiek się jeszcze nie sadowił; one są najeżone krzaki gęstemi czarnemi etc. *Stas. Buff.* 43. DZIKOWY, a, e, od dzika, Wildschwein=; *Ross.* кабаней, кабаній. Dzikowe kły, Wilde Schweins Hauer.

Pochodz. *dzicz*, *dziczeć*, *zdziczeć*, *dziczka*, *dziczyzna*, *zdziczały. cf. dziw.*

*DZILNIK *ob.* Dzielnik. *DZIŁO *ob.* Dzieło.

*DZINGA, [DZYNGA. 1] i, *ż.* [*lyra?* 1] *n. p.* Ni Orfej lutnią, ni Amfion dzingą, Ani przesławną Merkury syryngą, Taki wab daje, jako gdy podwikę Widząc, na tę młódź bieży politykę. *Kochow. Fr.* 45.? [Arfy, lutnie wesołe, a skoczne bandory, Multanek i surmaczów na przejemne chory, Słuchaj i szałamajów, piszczałek, pomortów, Wiole, dzingi, skrzypków mutetów i sztortów. *Obodz. Pandora* 8. Dzyngi, piszczałki, flet, kobza, i z drumlą. *Pot. W. Choc.* 183. — 1].

DZIÓB, DZIUB, a, *m. Boh.* zob, top, zowák, topak, (cf. zob', zobać, cf. ząb); *Slavon.* kljùn; *Bosn.* et *Rag.* kgljun, (cf. klwać, kluć); *Croat.* klyun, klyunek; *Vind.* klun, shnabel, gobez; (*Vind.* sobje = morda); *Carn.* klun; *Sorab.* 1. pésk, pélzczik, (cf. pysk); *Sorab.* 2. schnobol; *Ross.* клювъ; *Eccl.* чубъ, носъ птичій, (зобь; *Croat.* zòb = owies), (cf. dup', dub'); ptaszy nos, der Schnabel. U ptaków miejsce zębów zastępuje dziób rogowy. *Zool.* 24. Dziób ten składa się z dwóch szczęk, z wierzchniej nieruchomej, mającej dwie dziurki, które są nozdrzami, i ze spodniej ruchomej. *Zool.* 212. Kruczy dziób; narzędzie do rwania zębów. *Perz. Cyr.* 2, 191. Obcążki, kruczym dzióbem zwane, do dobywania potrzaskanych kości. *Perz. Cyr.* 3, 2. — §. Dołek na twarzy ospowy, die Pockennarbe, Pockengrube. *Ross.* щедрина, шадрина, рябинка. Co robić, żeby twarz nie miała z ospy ani dziubów ani szwów. *Perz. Lek.* 353. DZIÓBAĆ, DZIUBAĆ, ał, dzióbie, *czyn. niedok.*, dzióbem kłóć, mit dem Schnabel picken, hacken. *ob.* Żobać. (*Boh.* zobati). Dzióbać obiesia ptacy będą. *Jabł. Ez.* 204. Będą ci dziobać nasze zboże ptacy. *Jabł. Buk. G* 4 *b.* Koczuje sęp niezbędny przy krwawej wątrobie, A coraz łacznym nosem w Tycyusza dziobie. *Hor.* 2, 47. *Kniaź.* DZIOBANIE, ia, *n. Subst. Verb.*, das Picken, Hacken mit dem Schnabel. DZIOBANKA, i, *ż.* Dziobanki nazywa hutnik flaszeczki aptekarskie małe, w kształcie bańki, z szyjką długą. *Mag. Mskr.* in der Glashütte, Apothekerfläschchen, mit einem langen Halse, cf. słoik. DZIOBAS, DZIUBAS, a, *m.* klukas, wielki dziób, ein großer langer Schnabel. Orzeł swoim srogim dziubasem rozdziera smoka. *Stas. Num.* 1, 127. §. Siekierka mała do wydrążenia drzewa. *Włod.* do robienia dupli, przysiek, eine Spitzart. §. Dziobas, koniec okrągły ostry oskarda do rabania muru. *Mag. Mskr.* das scharfe Ende der Spitzart. DZIÓBATY, DZIUBATY, a, e, dołkowaty od ospy. (*Mor.* podubaný; *Boh.* zdobany od osutin, dolíčkowatý, dulkowatý); pockengrübig; *Vind.* pikast, ofepnizhast, pegast; *Ross.* порябѣлый, щербиноватый, шадровитий, щедро–

ватый, щедриноватый, рябоватый. *Slovac. Prov.* Čert na ňom hrach mlátil. Dzióbatym się stawać, *Ross.* рябѣть, порябѣть. DZIOBATOŚĆ, DZIUBATOŚĆ, ści, *ż.*, die (Pockengrübigkeit) Pockengruben. *Ross.* рябость, рябоватость. DZIOBEK, bka, *m.* DZIUBECZEK, czka, *m. Demin.*, *n. p.* Miluchny jej podbrodek, jak dziubeczek ptaka. *Zab.* 15, 194. das Schnäbelchen. DZIOBIASTY, a, e, z dziubasem, großschnäbelig. Dziobiasty bocian. *Przyb. Milt.* 225. *Rag.* kglùnast. DZIOBOWY, DZIUBOWY, a, e, od dzióba, do dzioba należący, Schnabel=. Kleszcze, zagięte w obłąk, *dziubowemi* nazywają. *Kruml. Chy.* 59. DZIÓBOWATY, a, e, — o *adv.*, na kształt dzioba, schnabelgestaltet. *Bot.* Strąk dziobowaty, *siliqua rostrata*, gdy przegroda zewnątrz nad połówki znacznie się wznosi. *Jundz.* 2, 87.

*DZIOŁ, u, *m.* Rozmaitą z nim pląsa manierą, Jedni hołubca, drudzy Ruskie dzioły. *Pot. Jow.* 124.

DZIONEK, nka, *m. zdrobn.* słowa dzień; *Sorab.* 1. dženčžk; *Rag.* danak; *Eccl.* денекъ; ein (Tagelein) kleiner Tag, eine kurze Zeit, eine nicht lange Weile. Niechże wam ten dzionek będzie jak wionek. *Teat.* 52, 7. Tak gdy się radzi bawią jednomyślnie, Dzionek im cały ubiega pomyślnie. *Zab.* 9, 18. Dzionek jeden kęs się mignie, Aż z bławatu szermięga. *Brud. Ost. A.* 9. Dobry dzionek, dobre dwa, *quemcunque dierum sors dabit, lucro appone. Cn. Ad.* 184. Naprzód przed świtaniem godzinę trąbiono; a skoro jedno był mały dzionek, powtóre trąbiono i w bębny bito. *Gwagn.* 606. (cokolwiek dnia, świtu, so bald es nur etwas tagte).

DZIOR, DZIÓR, DZIER, u, *m.* zwyczajniej w liczb. mn. DZIERY, pierwsze najgrubsze wyczoski lnu lub konopi, der allergröbste Abgang von Flachs oder Hanf. *Bndtk. ob.* Paździerze, paczesie, pakuły, zgrzebie.

DZIÓRA, DZIÓRKOWAĆ *ob.* Dziura.

DZIRYDA, y, *ż.* DZIRYT, u, *m.* dziryda z Tureckiego, krótki pocisk, z rodzaju tych, co Francuzi nazywają *un dard.* Używali ich i Polacy, na tasaku nosząc je, i przypasując się do nich. Nie więcej jak trzy w jednym olstrze znajduje się. *Czart. Mscr.* ein Wurfspieß. (*Bosn.* darda; *Hung.* dardia; *Ital.* dardo; *Rag.* harba, gildet; cf. *Chald.* שריח *sarith* trabes; *Graec.* χάραξ, cf. żerdź). Dziryt, pewna niby włócznia, trzy łokcie wzdłuż, z grotem na końcu, jedno z tém, co starsi zwali *pila. Kłok. Turk.* 219.

DZIŚ, *DZISIA, DZISIAJ *adv.*, *Boh.* dnes; *Slovac.* dněs, dněska; *Rag.* danas; *Bosn.* danas, danaska; *Slavon.* dânas; *Vind.* danafs, donefs, donf, nefs; *Carn.* danas, dans; *Croat.* danasz; denesz; *Dal.* danaszka; *Sorab.* 1. dżesza, dženeza, dženez, dženr; *Sorab.* 2. žinss, žinssa; *Ross.* днесь, севодня, нынѣ, нынѣча. (*Etym.* dzień; *Boh.* den). obecny ten dzień, (*ex oppos.* wczoraj *et* jutro), heute. Dzisia ze mną będziesz w raju. *Sekl. Luc.* 23. Starszy dziś każdy, niżli wczoraj. *Kulig. Her.* 201. Nie dość na tym co mamy dziś, trzeba myśleć, co będzie jutro. *Kras. Pod.* 2, 236. Gdy mówim, nienawisny czas szybko ucieka; Dziś żyj; niepewny czas jest jutro dla człowieka. *Hor.* 1, 56. Dziś to nasz czas własny, jutro już nie nasz. *Rej. Żw.* 66. *b.* Coć dziś da fortuna, jutroć to wziąć może. *Pieśn.* 165. Co dziś opuścisz, jutro nie dogonisz. *Żegl. Ad.* 40. Trosk nie wystraszym Przez płacze rzewne, Dzisiaj jest naszym, Jutro niepewne. *Kras. List.* 2, 128. O jutro nie stoję wiele, gdy sobie dziś podweselę. *Cn. Ad.* 777. Dziś pić, jutro nic. *Rys. Ad.* 11. Lepsze pewne dzisia; niż najlepsze niepewne jutro. *Fredr.* 48. (*Slovac. Prov.* Lepši dnes kus, než zitra hus). Żyć na dziś tylko, to jest, bez wszelkich starań i trosków. *N. Pam.* 11, 190. Dziś słońce smutną coś twarz chmurzy, Jutro z morza wesoła wynurzy. *Min. Ryt.* 3, 53. Mnie dziś, a wam jutro. *Sk. Kaz.* 387. heute mir, morgen dir. — Dziś rano, (*Bosn.* jutros, sega jutra; *Slavon.* jutròs; *Croat.* jutrósz; *Vind.* dave; *Carn.* davi). Dziś w wieczór, *Bosn.* veceras, veceraska; *Slavon.* vecseras; *Carn.* drevi; *Croat.* nochasz; *Vind.* donasz na nuzh, drieve; *Adject. Vind.* dreveshni = dziś wieczorny; *Vind.* daveshni = dziś ranny. §. Czas teraźniejszy, teraźniejszość, die gegenwärtige Zeit, die Gegenwart, jetzt. U Pana Boga zawżdy dziś; niemasz przeszłego ani przyszłego czasu. *Biał. Post.* 84. Dziś wóz drew za kopę, co był piérwéj za groszy cztery. *Falib. Dis. u.* Już też nie dziś żyję, ale w podobnéj nigdym nie był awanturze. *Teat.* 43. *c*, 127. (nie dziś dopiero, nie jestem dzisiejszy, ich bin nicht von heute). Żyjąc nie dzisiaj na świecie, miałem nieraz to szczęście, że.... *ib.* 42. *c*, 35. Dziś rok, dziś tydzień = rok temu, tak rok, tak tydzień. Dziś trzeci dzień *ob.* Onegdaj; dziś czwarty dzień *ob.* Przedonegdaj. § *Subst. Boh.* dnešek. Ze złego dziś, może być jutro dobry. *Hrbst. Nauk. M.* 6. Nie prosimy chleba rocznego, ale tylko powszedniego, a na każdy dzień, na każde dziś tego chleba prosimy. *ib. d.* 7. *b.* — §. Do dziś dnia, po dziś dzień, po *dzisie = do tego czasu, bis auf den heutigen Tag. *Slovac.* podnes, podněska, dodnes, dodneska. Ogromni Marsowie do dziś dnia jeszcze przez nikogo nie pokonani. *Stas. Num.* 1, 81. Od Amurata po dziś dzień tego żaden Sułtan nie czynił. *Star. Dw.* 52. Takiéj nocy, aż po dzisie nigdym nie doświadczyła jeszcze. *Przyb. Milt.* 142. — §. Od dziś za dwa dni *ob.* Pojutrze; za trzy dni, *ob.* Zajutrze; za cztery dni *ob.* Pozajutrze. §. NB. - ś, *kończące przysłówek dziś, odpowiada Cerkiewnemu:* cie = *to; n. p.* ночесь téj nocy; Bosn. *jutros, sega jutra = tego poranka;* Bosn. *veceras = tego wieczora; cf.* Pol. *latoś.* *DZISI, ia, ie, *DZISIAJSZY, DZISIEJSZY, *DZISIEDNIOWY, *DZIŚTEGODNIEJSZY (*Dambr.* 123.), a, e, *Boh.* et *Slovac.* dnesní, dnesnj; *Sorab.* 1. dženčžischi; *Vind.* doneshen, donnashni, doneshnu; *Carn.* danashne, sédân; *Rag.* danàsegni, sadasegni; *Bosn.* danasegni; *Slavon.* danashnji; *Croat.* danasnji; *Ross.* днешный, сегодишный, севоднишный, нынѣшный; tegoż dnia jeszcze, heutig. Jaje dzisiejsze, chléb wczorajszy, cielę sześćniedzielne a wino łońskie najlepsze. *Rys. Ad.* 20. Nigdy tenże nocnego miesiąca kształt wiekuje, Zawdy jutrzejszego dzisiedniowy uboższy, jeśli go przybywa. *Żebr. Ow.* 381. Dzisiejszy dzień, *Boh.* dnešek. — §. Niedzisiejszy = dawny, ćwiczony, szczwany, nicht von heute, alt; erfahren, bewandert. Nie dzisiejsza to jest reflexya, wielu ją ludzi przedemną uczyniło. *Zab.* 5, 60. Pan nie jest już dzisiejszy, i wie dobrze, że starzy Po-

lacy szczerości nie mieli za zuchwalstwo. *Zabł. Dziew.* 10. §. Niniejszy, teraźniejszy, tego czasu, heutig, gegenwärtig, jetzig. Żona dzisiejszéj daty. *Teat.* 25, 61. (*ob.* Data, cf. dawnej daty). Także wieku dzisiego my właśnie czynimy, Że ludzi mądrych radą upornie gardzimy. *Papr. Koł. R.* et *T.* Przymuszam się, by według dzisiejszego świata Nic mię jednéj kochanki nie smuciła strata. *Zab.* 15, 223. Domyślają się, niektórzy dzisiejsi, że biskup ten Aryaninem umarł; ale podobniéj tym wierzyć, którzy na on czas żyli. *Sk. Żyw.* 1, 192.

DZIESNA, y, *ż.* rzéka Polska, płynie przez powiat Brasławski, i wpada w Dźwinę. *Dykc. Geogr.* 1, 180. *Boter.* 1, 158. ein Fluß in Litthauen. DZISNA, y, *ż.* miasto Polskie w wojew. Połockim, pod panowaniem Rossyjskim; leży blizko ujścia Dziesny w Dźwinę. *Dykc. Geogr.* eine Stadt in Litthauen.

DZIU DZIU! ton wyrażający granie, śpiewanie, ein nachgemachter Ton, den Gesang oder das Spielen auszudrücken. Gra tak trelisto dziu dziu. *Mon.* 75, 64.

DZIUB, DZIUBAĆ, DZIUBAS, DZIUBATY *ob.* Dziób. — DZIUB', *ob.* Dup'. DZIUMA *ob.* Dymienice. DZIUPLA *ob.* Dupla, Dub'.

DZIURA, *DZIÓRA, y, *ż.* (*Boh.* djra, djrka, djrcička; *Slovac.* djra; *Sorab.* 1. dziera, džera, dzira, dira; *Sorab.* 2. žera; *Ross.* дира, дирка; (*Chald.* חורא *chora; Hebr.* חר *chor*; cf. *Ger.* durch; *Ger.* Thüre; *Boh.* dwere; *Pol. obs.* dźwierze); *Slavon.* jamma, (*ob.* Jama); *Vind.* luknja, votlina; *Croat.* prèlo, mlàka, mlachicza; *Bosn.* sorta, ruppa, scjupglina, utlina; *Eccl.* жтлнзна, скважина). Każdakolwiek otwartość jakiéjkolwiek rzeczy, das Loch. Dwie dziurze (*Dualis*). *Haur. Sk.* 335. Zabobonni ludzie na febrę dziurę w marchwi robią, też uryną chorego napełniają, zatykają i marchew w kominie suszą. *Krup.* 5, 565. W Soczawie dobrze się bronili, a co naši we dnie w murze dziurę uczynili, to oni ją w nocy zaprawili. *Biel. Kr.* 435. Dziura we drzwiach kluczowa. *Cn. Th.* das Schlüsselloch. Patrzę przez dziurę w zamku. *Teat.* 33, *b.* 52. durchs Schlüsselloch. Dziura w kluczu, das Loch im Rohre des Schlüssels. Dziura w garncu od stłuczenia. *Cn. Th.* das Loch, das der Topf bekommen hat. Dziura garnca, kubka, rury = otwor, ujście, szerokość, die Öffnung, die Mündung eines Topfes, Bechers ꝛc. Dziura w młyńskim kamieniu *Ross.* вечея. Dziura w budowaniu od gruntu do wierzchu dla wysuszenia. *Cn. Th.* = luft, das Luftloch in einem Gebäude. Dziura, dół, wodą wyryty *Ross.* водорой, водоройня. Dziura, rysa w sukni. *Cn. Th.* das Loch, der Riß in einem Kleide. Dziura w sieci, z robienia jéj, z tkania, nie z rozdarcia. *Cn. Th.* oko, ein Loch, eine Masche in einem Netze, das Auge. Dziura piszczałkowa wzdłuż, rura, das Loch, die Röhre. Dziura do trzonka, do wędzidła, das Loch, wo der Stiel eingesetzt wird, das Loch am Gebiß. §. Dziura *fig.* niedostatek, brak, das Loch, der Mangel, der Abgang an etwas. Dowcipem nagradza mądra białogłowa, gdzie w gładkości dziura. *Bud. Apopht.* 5. Tego roku Turcy stracili przez szturm 28 galer; zatykając tedy dziurę, kazał zaraz Wezyr nowe budować. *Kłok. Turk.* 247. um das Loch zuzustopfen, um den Abgang zu ersetzen. Obaczywszy znaczną w sobie dziórę, drapnęli. *Jabł. Buk. S.* 4. Ośmdziesiąt tysięcy, to dyabelną dziurę w worku uczyni. *Teat.* 16, 43. Dziura w mieszku, w majętności, *lacuna rei familiaris. Cn. Ad.* 226. Eclipsis figura, Gdy w mieszku dziura. *Bratk. B. b.* — §. Dług, eine Schuld, Schuldenlast. Zatykając tę dziurę, wioskę zastawił. *Tr.* um dieses Loch zuzustopfen, diese Schuld zu tilgen, versetzte er ein Landgut. §. Okienka w pismie, golizny, braki, niedostatki, die Lücken in einer Schrift. Wszystkie dziury w tym pismie wypełnić trzeba. *Tr.* §. Niebezpieczne zawzięcia, złe razy, gefährliche Stellen, Unternehmungen, Geschäfte. Nikim inszym nie było i w Polszcze i w Litwie złe dziury zatkać, jedno Janem Tarnowskim. *Orzech. Tarn.* 70. Kiedy się bić, Nami najgorszą dziurę zatykają, I na złe razy idziemy wszelakie. *P. Kochan. Jer.* 215. — §. Ciasna dziura = ciasnota, ciasny kąt, cieśnina, die Bedrängniß, die Enge, die Klemme. Starał się, jakoby z onéj ciasnéj dziury, z złego razu i miejsca, wojsko wywiódł. *Sk. Dz.* 265. A wychodźże mi z dziury, bo sto batów mało. *Teat.* 43, *c.* 62. (z kąta, z kryjówki). §. *fig.* Wnijście i wyjście, wchód abo wychód, sposób ratunku, wywikłania się, das Loch, der Eingang, der Ausgang, das Hülfsmittel, Rettungsmittel, die Ausflucht. Nie jednę dziurę królik ma do jamy. *Cn. Ad.* 529. (cf. dobrze mieć wiele drzwi w domu), der Fuchs hat mehr als ein Loch. *Slovac.* Chudobná ge to miš, ktera len gednu diru má. Tak i tu ordzie gdy wezbrano skóry, Szuka gdzie indziéj przeprawy i dziury. *Jabł. Buk. J.* 4, *b.* Klęska pod Koronowem nic Krzyżaków nie zastraszyła; owszem oni w niéj sobie dziurę do fortelu znaleźli. *Krom.* 465. (*dolo etiam locum ex ea invenere*). Słowa kontraktu należy dotrzymać, dziur, sposobów złych i chytrych nie wynajdować. *Haur. Sk.* 236. — Dziurą na urząd wleźć, bokiem, nie prawą drogą, nicht auf dem geraden Wege, nicht durch die rechte Thüre. Bonifacyus, jako dziurą wszedł na stolicę, także też poczynał. *Biel. Św.* 87. Pogardzony jako natręt i dziurą wlazły do owczarni téj wilk. *Smotr. Elen.* 10. §. Dziurę ma w głowie = postrzelony. *Tr.* er hat einen Schuß, er ist geschossen. §. Aż po dziury, po dziurki = po uszy, bis über die Ohren. Chociażeś go chlebem nakarmił aż po dziury, Odmówże mu co królu, aż zaraz gniewem szaleje. *Pot. Arg.* 322. DZIURAWIĆ, ił, i, *cz. niedok.*, zdziurawić *dok.*, (Podziurawić, przedziurawić *dk., qu. v.*). *Boh.* děrawěti; *Ross.* исковырнвать; *Eccl.* дирю. Dziury porobić, *pr. et fig.* Löcher machen, durchlöchern. We krwi pływający język jego igłą dziurawiła. *Odym. Św. D d. b.* Dziurawią sobie uszy, nozdrza i wargę spodnią, i w nich wieszają sztuczki złota. *Boter.* 318. Ręka jego od postrzału z samopału zdziurawiona. *Birk. Krz. Kaw.* 36. Kropla wody, kapając ustawicznie, najtwardszy kamień zdziurawi. *Gorn. Dw.* 287. *Ustrz. Troj.* 41. Obmowcy cudzą sławę jak czerw wiercą i dziurawią. *Birk. Chod.* 20. Dziurawić, *skał nadziałać, *rimas agere. Mącz.* Ritzen machen, durchritzen. DZIURAWIEC, wca, *m.*, ziele, *Hypericum perforatum*, *Linn. Androsaemum*, ś. Jana ziele, Panny Maryi dzwonki, dzwonek matki bożéj. *Śleszk. Ped.* 410. das Johanniskraut; *Ross.* звѣробой, звѣробойникъ. Kwiecie i liście jego, kiedy kto ściśnie, sok z siebie czerwony wy-

puszczają. *Otw. Ow.* 400. Liście ma przezroczyście kropkowane, przez co delikatnie podziurawionemi być się zdają. *Jundz.* 380. DZIURAWCOWY, a, e, *adj.*, *Ross.* звѣробойный. DZIURAWIEĆ, iał, ieli, dziurawieje *neutr. niedok.*, zdziurawieć *dok.* = DZIURAWIĆ się, zdziurawić się *zaimk.*, dziurawym się stawać, löcherig werden. Płuca na wzór gębki lekkiéj zdziurawiałe. *Eraz. Jęz. B.* 8, *b.* To dziw, iż sieć się nie zdziurawiła, choć dość wielkie były ryby. *Odym. Św.* 2, *N n.* 2, *b.* (że się nie rozdarła, nie pękła). Pończochy też już dziurawieją, choć nowe. *Tr.* W nocy kości moje dziurawią się boleściami. *Leop. Job.* 30, 16. (utrapienia wiercą kości moje. *Bibl. Gd.*). §. Naruszać się, nadwerężyć, verletzt werden, ein Loch bekommen. Dla marnego złota, dziurawieje cnota. *Tr.* Zdziurawione sumnienie. *W. Post. W.* 68. DZIURAWOŚĆ, ści, *ż.* niecałość, die Löcherigkeit. *Boh.* děrawost. DZIURAWY, a, e, — o *adv.*, pełen dziur, löcherig; (*Slovac.* et *Voh.* děrawý, (cf. drzeć, drę); *Sorab.* 1. dźerawé; *Ross.* диравый, дирястый, дироватый; *Eccl.* жтлъ, дирявый; *Vind.* lukniast, votlast; *Croat.* vútel; *Bosn.* scjupgliv, pun scjupgline, kakoti sir). Dziurawego statku nie napełnisz. *Cn. Ad.* 226. Dziurawy wór trudno napchać. *Rys. Ad.* 11. O człowieku rozrzutnym mówimy: dziurawy wór. *Kpcz. Gr.* 3, *p.* 90. (cf. bezdenny). Będziecie jeść, a nie najecie się; ten co weźmie najem swój, kłaść go będzie do dziurawego miecha. *Radz. Hag.* 1, 6. — §. *Fig.* Skażony, nadwerężony, verletzt (löcherig). Więc z takową od kilku odszedłem odprawą, Że ja sam, co tom mówił, mam głowę dziurawą. *Nar. Dz.* 3, 123. Sumnienie dziurawe, cnota dziurawa; *n. p.* Nie pomogą nic złota, Gdzie dziurawa cnota. *Jag. Gr. B.* 4. Michajło widząc, iż nadzieja dziurawa, udał się w pokorę. *Stryjk.* 582. Kto sobie pochlebia, sam się też zawodzi, I tam pływa w dziurawéj doskonałość łodzi. *Bach. Epikt.* 67. Zewsząd dziurawo, zewsząd bardzo świta, Nie wzwiemy, zkąd nas miecz pański przywita. *Stryjk. Gon. S.* 2. (zewsząd biéda). DZIURECZKA, i, *ż. Boh.* djrcička; *Ross.* дирочка; *demin.* słowa dziurka, ein ganz kleines Löchelchen. Wypatrzył dziureczkami u drzwi, co robili. *Sk. Dz.* 201. Że drzewa pływają na wodzie, to jest skutkiem powietrza, którym najdrobniejsze ich dziureczki (*pori*) są zapełnione. *Hub. Mech.* 269. Pori, Canäle, Luftlöcher. DZIURKA, i, *ż. demin. nomin.*, dziura, *Boh.* djrka; *Sorab.* 2. žerka; *Ross.* дирка; das Löchlein, Löchelchen. W dnie ula mają być dwie dziórce (*Dualis* = dziurki), któremiby pszczoły z ula wychodziły. *Cresc.* 593. Dziurki guzikowe (cf. dziergać), Knopflöcher; dziurki do sznurowania, Schnürlöcher. *Teat.* 20. Pierwéj kwandrans zaglądałem przez dziurkę, niżelim wszedł. *Teat.* 29, 61. (przez zamkową dziurkę, durchs Schlüsselloch). Kiedy drzwi zastanie zamknięte, to się dziurką od klucza wciśnie. *Teat.* 28, *b.* 7. Dziurka okrągła *Ross.* обчея, обечейка, ячея. Dziurka w uchu od zauszniczki *Ross.* пройма. Dziurki drobne jako w przetaku, w gębce. *Cn. Th.* — §. Dziurki subtelne w skórze człowieczéj i zwierząt, któremi wilgotność i pot z ciała wychodzi. *Cn. Th. pori*, die Schweißlöcher. *Botan.* Kapelusz (bedłek) ma dziurki, *poros*, gdy dolna powierzchnia jego jakby szpilkami pokłóta być się zdaje. *Jundz.* 2, 53. §. Dwie jamy nosa, dziurkami nosowemi zowiemy. *Kirch. Anat.* 75. die Nasenlöcher. Dziurki w nosie, w oczach, w ustach = kanały, któremi się przyrodzenie czyści. *Cn. Th. meatus, spiramina*, die Canäle oder Gänge im Körper. Ma dziurki w nosie, wszystko zwącha, filut. *Wolsk.* er hat eine feine Nase. §. Aż po dziurki = aż po uszy, po dziury, w brod, bis über die Ohren, überflüssig. Mam co jeść i pić, aż po dziurki obie. *Min. Ryt.* 4, 33. Radem ci nieborak, dam jeść, pić; dam i owsa koniom aż po dziurki. *Opal. Sat.* 158. Napiła się nieszczęśliwa piwa Po same dziurki swojego warzywa. *Zab.* 15, 213. DZIURKOWAĆ ał, uje, *cz. niedok.*, zdziurkować *dk*, dziurki porobić, wyrzezać, kłóć, kleine Löcher machen. Ziele to ma listki dziurkowane. *Sienn.* 84. Szwaczki, coby płótno rzezały, dziurkowały, psowały, mają dać poboru groszy 10. *Lek. C.* 2. (cf. kłóć). Garniec dno dziurkowane miał, jako durszlak. *Sienn.* 523. DZIURKOWATOŚĆ, ści, *ż*, mianie mnogich dziurek, die Löcherigkeit, Porosität. *Croat.* rahlòszt; *Ross.* ноздреватость, скважность. Dziurkowatość plastrów miodowych. *Sir. Quink.* 31. Dziurkowatość ciała zwierzęcego niczym nie jest, jak drobne koniuczki żyłek, pochodzące od żył większych. *Zool. Nar.* 39. *Hub. Wst.* 382. *Rog. Doś.* 1, 144. Wilgoć włosów ich dziurkowatościami przesączająca się. *Perz. Lek.* 14. DZIURKOWATY, a, e, — o *adv.*, pełen dziurek, *Boh.* djrkowaty; *Sorab.* 1. dźerkoyité, mnohodźeraté; *Ross.* ноздреватый; *Croat.* ráhel, puhkek; löcherig, porös. Przez pełne żyły dziurkowatéj ziemi Zdrój żywéj wody w porach znaczonych wytryskał. *Przyb. Milt.* 109. *Torz. Szk.* 65. Kamień dziurkowaty, żużel kamienna, kamień z piany morskiéj, *pumex*, der Bimsstein. *Cn. Th.* 260. *Vind.* rahel kamen, luknjast kamen, votizh; *Rag.* plovúchjaz; *Ross.* пемза. (DZIURLATKA *ob.* Dzierlatka). DZIURNIK, a, *m.* otwór zadkowy, das Loch im Hintern, das Arschloch. Grzybki, figi, koło dziurnika wyrastające. *Perz. Cyr.* 2, 274. Gdy dziecko z zrosłym dziurnikiem na świat się urodzi. *Perz. Cyr.* 2, 272. DZIURZYSTY, a, e, — o *adv.*, pełen dziur, voll Löcher, löcherig; *Bosn.* besgglivi; *Eccl.* дироватый. Przestarzały baran z zawiłym koło skroni dziurzystych porożem. *Żebr. Ow.* 170. (*cava tempora*).

Pochodz. *czworodziury; nadziurawić, odziurawić, podziurawić, przedziurawić, przydziurawić, udziurawić, rozdziurawić; wdziurzyć się, wydziurawić, wydziurkowany.* §. *nozdrze.* §. *cf. drzeć.*

1. DZIW, u, *m.* (*Boh.* djw, odiw, (diwadło teatr); *Slovac.* diw, zázrak; *Sorab.* 1. dziw (= cud), zpodźiw *ostentum; Ross.* диво, дивство, диковина, диковинка, удивленіе, cf. *Syr.* תוה *stupere*). I. Rzecz zadziwiająca, ein Wunder, eine Verwunderung erregende Sache. O dziwie wielki, nigdy niesłychany. *Past. Fid.* 116. *Ross.* невидаль, невидальщина. *W liczb. mn.* o dziwy! o Wunder! W ten czas krzyknie lud zdumion, o rozum, o dziwy! Jeszcze tak ślicznéj rzeczy żaden człowiek żywy Nie wymyślił. *Zab.* 12, 61. Nie wielkie dziwy, że łotr szczęśliwy. *Rys. Ad.* 49. §. Na dziwy, w dziw = do podziwienia, nadzwyczajnie, zum Verwundern, außerordentlich. Siostra Wisława, iż na dziwy była szpetna, nikt jéj pojąć nie chciał. *Biel. Kr.* 86. Lny

Egiptskie w dziw cienkie. *Jabł. Tel.* 34. §. Troje dziwy = bardzo dziwne abo dziwaczne rzeczy, gar sehr wunderliches Zeug, (blaue Wunder). Zgiełku onego nie wiedząc przyczyny, prawią o nim troje dziwy. *Pot. Arg.* 213. Niech o swych bohatyrach troje dziwy pisze świat starodawny. *Pot. Pocz.* 283. Gdyby cię tu widano, Język oszczerców uszczypliwy Mógłby na mą obydę zmyślić troje dziwy. *Morszt.* 155. §. Dziwy broić, stroić = wydziwiać, niezwyczajne rzeczy wyrabiać, wunderliches Zeug angeben, unerhört wüthen, toben. Sroga Lachezys ciężkie dziwy broi *Bardz. Trag.* 351. Dziwy ze mną Metopis, a wszystko zdradliwie robił. *Jabł. Tel.* 18. Szalona ta troje dziwy broi. *J. Kochan. Dz.* 94. Bogata Kleopatra w strojach dziwy broi. *Bardz. Luk.* 180. Plują nań, i inne dziwy stroją. *Rej. Post. C c.* 4. Okrutnie nieprzyjaciel warunek nasz wyciął, aż umarłych w ziemi zabijali drugi raz, niesłychane z niemi zbrodnie stroiąc i dziwy. *Tward. W. D.* 24. Draby troje dziwy broją, Gdy Pana Jezusa w maszkaradę królewską ustroją. *Pot. Zac.* 115. Niezgodnych kilku synów miał ojciec sędziwy, Codzień wrzawy i wielkie wyrabiali dziwy. *Zab.* 16, 239. Podpisy fałszywe zmyślał, i inne dziwy czynił. *Sk. Dz.* 817. — §. Siedm budowań starożytności, dziwami świata zowią, die sieben Wunderwerke der Welt. Mauzoleum było poczytane między siedmią dziwami świata. *Petr. Ek.* 64. Piramidy Epiptskie za jeden dziw są między siedmią dziwów na świecie. *Gwagn.* 685. Kolos Rodyjski był siódmym dziwem na świecie. *Sk. Dz.* 656. §. Wiersz bohatyrski okraszony dziwem. *Dmoch. Szt. R.* 67. *not.* «dziw czyli okoliczności podziwienia godne, a razem nieprzechodzące wiary; co Francuzi *Merveilleux* nazywają, koniecznie są w Epopei potrzebne;» das Wunderbare im heroischen Gedichte. (cf. cud zawsze naganny). §. Dziw; *Gen.* dziwa = dziwoląg, dziworod, dziwopłód, *propr.* et *fig.* ein Wunderthier, Wunderding, *monstrum. Macz.* Satyr, ten dziw obrzydliwy. *Past. Fid.* 206. Góra taka, na której dziw Chimera była, Niejednego okrutnej śmierci nabawiła. *Kraj. Chim. B.* Głosami bydlęta mówiły ludzkiemi, Dziwów się namnożyło z członkami dziwnemi Formą ludzką. *Bardz. Luk.* 14. Nimfę tę ustawicznie srogi ten dziw (Cyklop) goni. *Tward. Pasq.* 53. Zdanie wszystkich senatorów o Zbigniewie było, aby dłużéj nie cierpieć dziwa takiego. *Krom.* 129. *monstrum*, ein solches Ungeheuer, einen solchen Unhold. §. Rzecz niepojęta, ein Wunder, etwas Unbegreifliches. Wielkie się dziwa tam porobiły, mają teraz wolność, mają pana, o jakim jeszcze nigdyśmy nie słyszeli. *Teat.* 54, *c. C i i.* Wiele dziwów po wszystkim świecie dzieje się, ale że się zawżdy dzieją, nie cudem, ale przyrodzeniem to nazywamy, bo rozumiemy, że się to z natury dzieje. Jeśliby jeden człowiek od umarłych powstał, dziw by to był wielki u wszystkich ludzi; a temu się żaden nie dziwuje, co widzą, że się na każdy dzień dzieci rodzą, a to nie mniejszy dziw. *Biał. Post.* 206. Pogrom ten więcéj zarobił u obcych ludzi na dziwy, niż na wiarę. *Birk. Chod.* 3., *Eccl.* великодѣйствія. — Rzecz, bieg i siły natury przechodząca, cud, cudo, eine Wunderthat, ein Wunderwerk, ein Wunder. Chrystus tyle dziwów uczynił, a przecię mu nie wierzyli. *W. Post. W.* 2, 231. — II. Dziwy = dziwowanie, podziwienie, das Wunder, die Verwunderung. Męstwo w cierpliwości same pogany do dziwów porywało, i męczennikom mężnym nieśmiertelną chwałę gotowało. *Birk. Krz. Kaw.* 23. Pan Jezus dziwy nietylko dla dziwów uczynił, ale aby to co czynił *dziwem* było tym, co go widzieli. *W. Post. W.* 2, 231. damit sie sie in Verwunderung setzen sollten. III. Dziwowisko, eine verwundernde Erscheinung, ein Schauspiel. Rzekł Mojżesz, pójdę a oglądam to widzenie wielkie, czemu nie zgore ten kierz; widząc Pan, że idzie na dziw, zawołał nań. 1 *Leop. Ex.* 3. Dzień zawodom naznaczony przychodzi; wysypuje się na dziw niezmierna ludzi wielkość. *Krom.* 40. *(ad spectandum).* Żony na dziwy chodzą, nie żeby się rzeczom przypatrowały, ale raczéj żeby się im dziwowano. *Petr. Ek.* 78. Wszyscy, którzy o śmierci jego usłyszeli, jakoby na jakie dziwy zjeżdżali się. *Baz. Sk.* 333. Na tak zacne sprawy jako na dziwy zjeżdżali się. *ib.* Na dziwy się zeszli. 1 *Leop.* 3 *Macch.* 5. (cf. *Boh.* diwadlo teatr, cf. widowisko). Bajazeta Tamerlan w klitczy woził po świecie na dziwy. *Birk. Ex.* 3, *b.* — IV. Dziw, *G.* a, *m.* dziwujący się, *mirator*, *admirator*, *substantivo opus est*, *quo caremus*, *usitato; sit* dziwowidz, dziwownik. *Cn. Th.* der Bewunderer. *sed vide* Dziwiciel. — 2. DZIW! *particula admirantis ut* strach! ein Wunder! wunderbar! A nie dziw temu! *Wrobl.* 201. Żywot się mierzi, dziw nie szaleję, Gdy we dnie w nocy ciężko boleję. *Comp. Med.* 384. Dziw! jako on to mógł uczynić. *Ld.* 3. DZIW, DZIW! zwyczajny świergot wróblom, z alluzyą do słowa dziw, das Zwitschern der Sperlinge auszudrücken, mit Anspielung auf das Wort dziw. Wróbel ptaszek nieboraczek Uziabłszy śpiewa jak żaczek: Dziw, dziw, dziw, dziw nad dziwy! *Kant. Krak.* 227. Wróbel dziw, dziw, dziwi, Tak, tak kwaczą kaczory. *Mon.* 70, 190. Jęli mu się przypatrować, a jakoby wróble około sowy dziw dziw dziw dziwować. *Gliczn. Wych. H.* 7, *b.* A wiecie zkąd to: dziw dziw wróble kraczą, nam się dziwują. *Jabł. Ez.* 109.

DZIWACKI, a, ie, DZIWACZNY, a, e, chimeryczny, pełen urojenia, grillenhaft, wunderlich. *Boh.* wrtohlawý, wartogłowy; *Vind.* muhoumten, zhuden, naskerliu; *Carn.* muhast, (*ob.* muchy w nosie); *Ross.* чудный, нравный, (*ob.* Cud, narów), вздорный, нечтательный, страннообычный, странный, (cf. *Boh.* et *Slovac.* diwoký; *Vind.* diviacke; *Rag.* divjacjan *ferus*). Dziwacko, dziwacznie, po dziwacku, po dziwackiemu *adv.* n. p. Cały mój dom był z gruntu przestrojony, ale tak po dziwacku, iż go ledwie poznałem. *Mon.* 69, 626. Służący ustrojeni po dziwackiemu. *Kras. Pod.* 2, 232. DZIWACZEK, czka, *m.* rodzaj roślin Indyjski, *Mirabilis*, *Linn. Kluk. Dykc.* 2, 123. die Wunderblume. §. *ob.* Dziwak. DZIWACTWO, a, *n.* DZIWACZNOŚĆ, ści, *ż.*, chimeryctwo, tetryctwo, humor dziwaczny, wunderliche Laune, Grillenfängerey. On chce udawać Anglika przez dziwactwo. *Kras. Pod.* 2, 131. Gardzi dziwactwem roztropny Anglik. *ib. Boh.* wrtochý, diwnost; *Vind.* muhuvanje, muholovitje; *Ross.* вздоръ, причудливость; (*Bosn.* divjacinstvo; *Rag.* divjactvo, didivjác *rusticitas*, divjác, divjaacnos *feritas*). DZIWA-

WACZEĆ *nijak. niedok.*, zdziwaczeć *dok.*, dziwacznym się stawać, wunderlich werden. Przed śmiercią człowiek dziwaczeje. *Teat.* 35, *b.* 59. (*Vind.* divjati *furere*). DZIWACZYĆ, ył, y, *intrans. niedok.*, dziwakiem być, dziwactwa stroić, Grillen fangen, wunderliche Streiche angeben. *Ross.* чудесничать; (*Rag.* divjatti *ferum in modum vivere*). Niech kobietki cudzemi językami dziwaczą i łają, swemi chwalą i pieszczą, pójdzie płeć nasza za ich skinieniem. *Mon.* 65, 84. Honor, honor to jakiś znami tak dziwaczy. *Zab.* 11, 372. *Zabł.* Dziwaczy się, kiedy się nie tyle wyśpi, ile potrzeba wyciąga. *Teat.* 4, *c.* 6. man ist wunderlich. — §. Dziwy broić, wydziwiać, toben, wüthen. Z gniewu dom własny zapalił, zkąd gdy po blizkich dachach wiatr dziwaczy, całe miasteczko spłonęło. *Chrość. Fars.* 370. DZIWACZKA, i, *ż. Ross.* причудница, чудесница; kobieta dziwaczka, pełna urojenia, chimeryczka, tetryczka, fantastka, eine Grillenfängerinn, ein wunderliches Weib, eine Phantastinn. A ty moje czaczko Zfałduj czoło, właśnie ci pięknie być dziwaczką. *Zabł. Z. S.* 13. DZIWACZNY *ob.* Dziwacki. DZIWADŁO, a, *n.* co zadziwia, czemu się dziwują, ein Wunderding. Ma jednę głowę, nie dwie, nie trzy, bo to już byłoby dziwadło. *Gil. Kat.* 260. DZIWAK, a, *m.* DZIWACZEK, czka, *m. zdrobn.* tetryk, człowiek dziwaczny, któremu nikt nie może dogodzić, *fastidiosus. Mącz.* ein Grillenfänger, ein wunderlicher Heiliger. *Boh.* djwek *spectator*, wrtoch *abo* wrthlawec = wartogłów, dziwak; (*Rag.* djvjac *animal ferinum*, divjâk *rusticus, ferus; Carn.* dovjâk *degener; Croat.* divjak = dzik); *Vind.* muhovez, muholovez, rasa, pofebnik, sanyfvoi; *Ross.* чудодѣй, чудакъ, чудесникъ, человѣкъ со всячиною, дикаръ, дричудникъ, недотыка, нетронь меня, (cf. niedotykalny, cf. wrzód). Takie robią dziwaki z siebie, że aż okropno znajdować się z niemi. *Teat.* 48, *b.* 40. Śmieszna rzecz dziwak opanowany. *ib.* 2, *c.* 59. — §*. Dziwny, podziwienia godny, der Bewunderungswürdige, der Wunderbare. Gdy anioła pytał, co za imię jego, Powiedział mu, iż dziwak przezwisko u niego. *Rej. Wiz.* 155. DZIWACZYNA, y, *m.* biedny dziwak, z *pożałow.*, ein elender Grillenfänger. (*Croat.* divjachina; *Rag.* divjacinna, divjac *ferina*). (DZIWER, u, *m. Tureckie* słowo: flader w stali, w zbrojach, w główniach. *Czart. Mscr.* die Flader, die flammichte Ader in stählernen Klingen, Rüstzeugen *rc.* DZIWEROWAĆ, ał, uje, *act. niedok.*, demeszkować. *Ad. Czart. Mscr.* — (*ob.* Demeszkować, damasciren). DZIWIĆ się *ob.* Dziwować się. DZIWICIEL, a, *m.* dziwujący się, dziw, (otoż rzeczownik, którego żądał *Knapski*, *substantivo opus est, quo caremus usitato; sit:* dziwowidz, dziwownik, dziw), der Bewunderer. Zganiszli jego wiersze? to on gdzieindziéj dziwicielów chwyta, I kto tylko da ucho, temu wiersze czyta. *Dmoch. Szt. R.* 21. Otoczony licznym dziwicielów zbiorem. *N. Pam.* 18, 383. DZIWISZ, a, *m. Boh.* Diwiš *Dionysius*, imię męzkie. *Nies.* 1, 103. Dionysius. *Kucz. Kat.* 2, 326. Dyonizyusz albo Dziwisz, biskup Koryntski. *Biał. Post.* 112. Czytaj Dziwisza Areopagitę. *ib.* 112. Dziwisz skarżył się na Walka. *Herb. Stat.* 247. Dziwisz *alias* Siegniew. *Jabł. Her.* — *§. Dowiaduj się od tych dziwiszów świętych. *Orzech. Qu.* 42. *ob.* Dziwak. DZIWNIE *przysłk.*, na dziwy, na podziw, cudnie, do zadziwienia; *Boh.* djwné; *Eccl.* дивительно; wunderbarlich, wunderbar. On dziwnie poczciwie w téj sprawie postąpił. *Warg. Wal.* 129. Dziwnie wielki Sesostrys dobrze mię traktował, Okręty na mój powrót z wojskiem ofiarował. *Jabł. Tel.* 24. Dziwnie nie lubię, że się te bębny włóczą koło mnie. *Teat.* 24, *b.* 24. (cf. okrutnie, strasznie nie lubię). DZIWNO *przysłk.*, dziwno jest, zadziwia, es nimmt (einen) Wunder. Dziwno mi to bardzo. *Baz. Sk. pr.* Bóg dziwno uczcił świętego swego. *Wróbl. Żołt.* 6. *mirificavit sanctum suum.* DZIWNOŚĆ, ści, *ż. Boh.* djwnost; *Sorab.* 1. zpodziwnoscž; *Bosn.* zamjernost; *Eccl.* дивьство, дивность; nadzwyczajność zadziwiająca, die Wunderbarkeit. *DZIWNOSTRASZNY, a, e, potworny, *monstrosus*, mißgestaltet, scheußlich. Dziwnostraszne płody morzemy; dzieci nawet, jeśli się słabe, brzydkie na kształt poczwary urodzą, wyrzucamy. *Pilch. Sen.* 150. (*ob.* Dziwopłód, dziwoląg, dziworod, dziwotwór). Jeszczem słów nie domówił; alić niespodzianie Dziwnostraszna poczwara w oczach moich stanie. *Zab.* 6, 155. DZIWNY, a, e, *Boh.* diwný, podiwný; *Slovac.* diwný, ku podiwu; *Bosn.* cjudnovat, zamjeran; *Dal.* csudnovath; *Vind.* zhudliu, savsetliu; *Sorab.* 1. dźiwné, zpodźiwné; *Ross.* дивный, диковинный, удивительный; *Eccl.* удивляемый, чудимый, чудодѣемый; zadziwiający, wunderbar, Verwunderung erregend. Łaskawość króle dziwne czyni i u ludzi miłe. *Sk. Kaz.* 152. Ludzie dziwując się życiu jego, sławili go, i dziwnym u nich czynili, tak iż zewsząd po błogosławieństwo do niego bieżeli. *Sk. Żyw.* 107. Wszystko to budowano od marmurów różnych, Dziwne rzezania mając na ścianach. *Star. Dw.* 25. Sól dziwna Glaubera. *Krup.* 5, 180. Wynalazca skutki jéj zbyt wyniosło wylicza, a przeto solą dziwną nazwał. *Kruml. Chy.* 296. — §. Nadprzyrodzony, übernatürlich, wunderbar, Wunder=. Rzecz dziwna jest, któréj przyczyn niedochodzimy. *Boh. Dyab.* 78. Dziwne rodzenie figuruje się w żywocie z zapatrzenia się matki. *Saxon. Porz.* 152. W żydowstwie wielu się znakom dziwnym Jezusowym sprzeciwiało. *Biał. Post.* 130. cudom, den Wunderzeichen. §. Dziwny = dziwacki, dziwaczny, wunderlich, grillenhaft, seltsam, artig. Ty mię kochasz, to dosyć; w układach swych dziwni Ojciec mój i macocha dotąd nam przeciwni. *Niemc. P. P.* 42. Dziwny też jesteś mój mężu, twoje gadanie zaostrzyło tego młodzieńca. *Węg. Marm.* 1, 122. Wiele takich rodziców srogich i dziwnych, którzy leda o co z wielką furyą dzieciom swym łają. *Gliczn. Wych. G.* 2, *b.* Starzy za zwyczaj są dziwni. *Teat.* 31, *c.* 10. Bałem się, iżeś ty człowiek dziwny. *Sekl. Luc.* 19. (*not.* surowy abo trudny a srogi). Płocha była i dziwna. *P. Kochan. Orl.* 1, 407. Czyli ci się co dziwnego marzy? *Teat.* 30, *c.* 72. (czyś zwaryował?). Co dziwnego sobie zrobić gotów jestem. *ib.* 21, *b.* 57. (co waryackiego, zabić się). §. Dziwny, ego, *subst. m.*, dziwak, któremu żaden nie może ugodzić, *dyscolus. Mącz.* DZIWO, a, *n.* poczwara, dziw, ein Ungeheuer, Wunderthier. Umrzeć musi, niech miejsca nieina takie dziwo. *Pot. Syl.* 20. Niech cię to brzydkie dziwo (potwarz) niedosięże, Gdy się na zgubę czyję okrutnie sprzysięże. *Zab.* 15, 111. Co za dziwo słabości i

cnoty. *Teat.* 47. *c.* 36. Wunderding. §. Z dziwa, bardzo rzadko, ledwie kiedy, u prostactwa. *X. Kam.* wunderselten. DZIWOCIZNA, y, *ż.* dziwa glejta srebrna, czarna i twarda. *Tr.* wilde Silberglätte. DZIWOK, a, *m. poet.* sokoł. *Dudz.* 37. raczéj *dziwook*, znać od bystrego wzroku [mylnie. 1]; jak czwornogiemu zwierzowi jednemu dla tejże przyczyny imię *ostrowidza* nadano, der Falk. *DZIWOKI, a, ie, *Boh.* diwoký, dziki, wild. Osłów jest dwój rodzaj; jedni dziwocy, które zowią łosi; drudzy swojscy. *Cresc.* 546. Wieprz dziwoki. *Miask. Ryt.* 2, 42. (*ob.* Dzik). Góry wysokie za zamki mają kozy dziwokie. *Ryb. Ps.* 205. DZIWOLĄG, aga, *m.* poczwara, straszydło, dziw. *Mon.* 75, 589. *Dudz.* 37. ein Ungeheuer. DZIWOLĘŻNY, a, e, dziki, przeciw przyrodzeniu, widernatürlich, mißgestaltet, scheußlich. Precz zgraja zabobonna, dziwoleżna, twarda, Co w Rodopie Trackiego rozdrapała barda. *Przyb. Milt.* 212. — DZIWOPŁOD, a, *m. Hor.* 2, 233. *Kniaź. Mon.* 75, 589. *DZIWOROD, a, *m.* dziwotwór, dziwoląg, poczwara, ein Ungeheuer. Zazdrość, Ten to srogi dziworod, łez ludzkich niesyty, Patrząc na twe zasługi, sławę i kredyty, Ryknął. *Zab.* 12, 234. Ej moi mili, jak ten dziworod (*monstrum*) miluchny! *Zab.* 16, 151. O dziworodzie szkaradny. *Kochow.* 288. DZIWORODNY, a, e, czarnoksięzki. *Dudz.* 19. zauberisch. Dziworodne wiedmy maści. *Petr. Hor. E. b.* (*not.* które dziwy czynią). §. Dziworodny kształt. *Chodk. Kost.* 21. *Eccl.* дивострашный *dziwostraszny * potworny, monströs. DZIWOSY, ów, *plur.* dziwactwa, wunderliches Zeug. Co za androny, co za dziwosy, co znowu? *Zabł. Zbb.* 71. *DZIWOSPRAWCA, y, *m.* cudotworca, ein Wunderthäter. Z magii uczyli się w rzeczach bardzo tajemnych być umiejętnemi i dziwosprawcami. *Biał. Post.* 156. DZIWOTA, y, *ż. Eccl.* дивость, дикость; dziwność, die Wunderbarkeit. Kroczy szatan dumnie zbrojony w dyament i złoto, A chrzeszcząc zda się straszyć ogromu dziwotą. *Przyb. Milt.* 179. Nie dziwota, że tak sobie postąpiła. *Teat.* 30, *b.* 142. niema się czemu dziwować, kein Wunder! DZIWOTWÓR, u, *m.* DZIWOTWOREK, rka, *m. zdrobn.*, poczwara, dziwoląg, dziworod, ein Ungeheuer, ein Scheusal. Każde zwierzę, które na świat przychodzi, z ukształceniem członków, przeciwnym porządkowi przyrodzonemu, jest dziwotworem. *Dykc. Med.* 2, 85. *Mon.* 75, 589. (*Boh.* diwotworce cudotworca). Wchodzi dziwotwór, baba przestarzała, Co się bawiła dotąd nad granicą. *Kras. Mysz.* 47. Bobo, mały dziwotworek. *Teat.* 11, *b.* 108. DZIWOWAĆ się, ował się, dziwuje się, *zaimk. kontyn.*, dziwić się *niedok.*, komu, *abo* nad czym, * 1. z podziwieniem uważać, *cudować się, zdumiewać się, etwas bewundern, sich über etwas verwundern, sich wundern. *Boh.* diwjti se, diwjwati se, diwjwám se, (djwawam se przypatruję się czemu), podiwiti se; *Sorab.* 1. dźiwam szo; (*Sorab.* 1. dźiwu szo szaleję); *Ross.* дивить, удивляю, дивиться, диковаться, удивиться, удивляться; (*cf. Chald* תמה; *Syr.* ܬܗܐ; *Graec.* $\vartheta\eta\acute{\epsilon}o\mu\alpha\iota$, $\vartheta\epsilon\acute{\alpha}o\mu\alpha\iota$); *Bosn.* cjuddtise; *Dal.* chuditi sse; *Croat.* chudimusze; *Carn.* zhuditi se; *Vind.* zhudit, obzhuditi, pozhuditi. (*Vind.* diujati * wściec się). Między tak wielą, nie najdzie żadnego, coby się twoim dziełom nie dziwował. *P. Kochan. Jer.* 45. der nicht deine Thaten bewundert. Dziwujemy się w Filipie i w Hamilkarze wielkiéj ostrożności na wojnie; w Alexandrze zaś i w Annibalu wielkiéj śmiałości w bitwach. *Star. Woj. A.* 2, *b.* Pozwól, żebym się i ja też temu dziwił, iż się Wc Pan dziwujesz, bo tylko rzeczy nadzwyczajne dają prawo dziwić się. *Kras. Pod.* 2, 240. Dziwujemy się pustelnikom. *Sk. Kaz.* 38. Żony, na dziwy chodzą, nie żeby się rzeczom przypatrowały; ale raczéj żeby się im dziwowano. *Petr. Ek.* 78. *§. Dziwować się czemu, przypatrywać się, (*Boh.* djwawam se), zusehen, zuschauen. Jeśliby kto śmiał w dzień święty albo się jakim igrzyskom dziwować, albo się przy sędzim zabawiać, taki rycerstwo straci i ojczyznę. *Szczerb. Sax.* 426. §. Dziwić kogo, zadziwienia nabawiać, zdumiewać kogo, einen Wunder nehmen, in Verwunderung versetzen. *Ross.* удивить, удивлять. Dziwisz mię Wc Pan! R. A ja się domyślam o przyczynie zadziwienia. *Kras. Pod.* 2, 51. *§. Dziwić co * dziwnym czynić, wynosić, wielbić, wunderbar machen, verherrlichen. Błogosławiony Pan, że zdziwił miłosierdzie swe mnie w mieście obronnym. 1 *Leop. Ps.* 30, 22. (dziwne uczynił. 3 *Leop.*). II. Dziwować komu * mieć za złe. *Cn. Th.* einem etwas verargen, verdenken, sich über ihn wundern. Kogo Pan Bóg na małe pocieszy, Nie dziwuję mu, że się daléj śpieszy. *Klon. Fl. D.* 1. Nie dziwuję Niobie, że na martwe ciała Swoich najmilszych dziatek patrząc, skamieniała. *J. Kochan. Dz.* 114. DZIWOWANIE, ia, *n. subst. verb.* uważanie z podziwem, zadziwienie, *Vind.* zhudovanje, die Bewunderung, Verwunderung. Daj nam Panie Jezu gorące sprawom twoim dziwowanie, i dobrodziejstw twoich pilne rozmyślanie. *Sk. Kaz.* 37. Porsena pomstę nad Scewolą w dziwowanie odmienił. *Warg. Wal.* 88. Nic niemasz u boga niespodziewałego, z czego pospolicie dziwowanie przychodzi. *Biał. Post.* 225. *§. Przypatrywanie się, das Zuschauen. Białogłowa oprawę swą traci, jeśliby na dziwowanie, na gry albo inne złe towarzystwa chodziła nad wolą mężową. *Szczerb. Sax.* 458. (cf. *Boh.* diwadlo, spektakl, *ob.* Dziwowisko). DZIWOWID, DZIWOWNIK, a, *m.* słowo przez *Knapskiego* na wyrażenie Łac. *admirator* zrobione, *ob.* Dziwiciel, Dziw, der Bewunderer. *Sorab.* 1. dźiwačźer, *in fem.* dźiwačźeřka. DZIWOWID, DZIWOWIDZ, a, *m. mirator. Mącz.* der Bewunderer. I nikczemne rzeczy mają swoje dziwowidze i chwalce. *Modrz. Baz.* 222. — §. Dziwowidz, widz jakiego dziwu, albo dziwowiska, patrzacz, spektator, der Zuschauer. *Teatr był pełen dziwowidzów. *Pot. Pocz.* 507. W prawą i w lewą rękę nieprzejrzane gminy, Pełne drzwi dziwowidzów, dachy i kominy. *Pot. Arg.* 810. Co żywo bieży, wszyscy chcą być dziwowidze. *ib.* 134. Gęste dziwowidzów rzesze. *ib.* 214. Żydzi ślepi cudów Pańskich dziwowidze. *Pot. Zac.* 172. — §. Dziwowidz, zjawiennik, *visionnaire. Mon.* 75, 589. ein Visionair, ein Träumer. Zacięty upornie w swoim widzi mi się dziwak czyli dziwowidz. *Mon.* 70, 735. (*ob.* Fantast). Jest rodzaj marzących na jawi dziwowidzów (*qui sibi somnia fingunt*), co ich miłośnikami zowią. *Mon.* 69, 188. *§. Dziwny do widzenia, dziwotwór, dziwowisko, ein Wunderding, Wunderthier, ein Ungeheuer. Żydowska arka

w świątnicy skryta, dziwowidem niewidnym samemu Izraelowi była. *Bzow. Roż.* 47. Tam nie z ludźmi tylko, ale i z dziwowidzami wojna była. *Faliss. Fl.* 57. Tam wiele gadziny i dziwowidzów morskich i rozmaitego robactwa. *Paszk. Dz.* 19. DZIWOWISKO, a, *n.*, I. dziwotwór, ein Wunderding, Wunderthier, ein Monstrum. Wszystkie straszydła, dotąd światu niewidziane, I dziwowiska z różnych form w jednę zebrane.... *Kulig. Her.* 46. Monstrum, dziwowisko straszne i szpetne. *Galat. Al.* 302. Areopagitowie, cóżby tym tyrańskim teraźniejszym, nie ludziom, ale dziwowiskom, abo bestyom dzikim, krwi ludzkiéj nienasyconym, czynili? *Star. Ref.* 114. Sparta, dziwowisko one polityki. *Zab.* 1, *b.* 23. *Albertr.* §. Rzecz dziwna, zadziwiająca, etwas Wunderbares, ein Wunder. Jeżeli to dziecię dalszych lat dójdzie, będzie wielkim człekiem i światu dziwowiskiem. *Sk. Żyw.* 2, 430. II. Dziwowisko krotofilne, publiczne, widok, spektakl. *Cn. Th.* ein Schauspiel. *Boh.* diwadlo, (*ob.* Widowisko); *Sorab.* 1. pžihladwanczko. Przez te dni publicznéj radości igrzyska tylko były i różne dziwowiska. *Tr.* §. Miejsce ku patrzaniu na widok. *Cn. Th. Boh.* diwadelni, diwadlo; *Sorab.* 1. brayencža, pžihladwancža; (cf. komedyalnia, teatr), der Schauspielort, das Schauspielhaus. Świat dziwowisko, życie podróż, przyszedłeś, poszedłeś. *Zab.* 7, 253. *Kossak.* §. Ludzie się dziwujący. *Cn. Th.* dziwowidze, die Zuschauer. Skończyła się ta ceremonia z powszechnym ukontentowaniem dziwowiska. *Tr.* DZIWY, a, e, *Boh.* djwy, diwoký; *Slovac.* diwý; *Rag.*, *Bosn.*, *Slavon.* divji; *Croat.* divij, (divjak *aper*; divjak, divjachina = zwierzyna); *Vind.* divije, divjacke; *Carn.* dovje; *Sorab.* 1. dżiwi; *Sorab.* 2. živi; *Ross.* дивій; dziki, *n. p.* dziwe mięso, *Medic.* wildes Fleisch; *Boh.* diwj maso. Kędy się ciało *zapsuje, co dziwym mięsem zowią, póki ono złe trwa, dobre goić się nie może. *Żrn. Pst.* 3, 748. Gdyby się pokazały guzy białe, a narastowałoby dziwe mięso w onych guziech, tedy trąd jest. *Radz. Levit.* 13, 14. *Budn. id.* Dziwe mięso kamieniem piekielnym nacierać. *Perz. Cyr.* 1, 77. Maść dziwe mięso trawiąca. *Hipp.* 117. — *§ Weź szczawiu bądź sadzonego, bądź dziwego.... *Syr.* 890. (t. j. polnego, leśnego, dzikiego, teraz przymiotnik dziwy tylko o dziwém mięsie w używaniu).

Pochodz. dalszy ciąg: *nadziwić się, podziw, podziwienie, przedziwny, przedziwnie, przydziwniejszy, wydziwić się, zadziwić się, zdziwić się. §. dziki, z skróconego dziwoki i t. d.*

DŹWIĘCZNY, a, e, — ie *adv.*, dźwięk wydający (*dist.* wdzięczny), tönend, klingend; *Slovac.* et *Boh.* zwučný; *Sorab.* 1. zenczżacze, zenczżaté; *Vind.* svenzhezhen; *Hung.* zengö, hangos; *Ross.* звучный, звученъ, зычный, звонкій, звончатый; *Eccl.* звенящій. Niechże zabrzmi chwała dźwięczna, Niech i dzięka idzie wdzięczna. *Pieśn. Kat.* 93. (*sonora*); cf. *Ross.* доброзвучный, благозвучный harmoniczny. DŹWIĘCZNOŚĆ, ści, *ż.*, dźwięczenie, wydawanie dźwięku, *sonoritas*, das Tönen, Klingen. *Ross.* звучность, звонкость, зычность, cf. *Ross.* благозвучность harmonia. DŹWIĘCZYĆ, DŹWIĘCZEĆ, *ał*, y, *czyn. i nijak.*, dźwięk wydawać, tönen, klingen, einen Ton oder Klang von sich geben. *Boh.* zwučeti, znjti, cynkati; *Slovac.* znjm, zwučjm; *Hung.* zengek; *Sorab.* 1. zenczżu; *Carn.* shvénklâm; *Vind.* shvenzhiti, zinglati, svonzhiti; *Rag.* svêcjati; *Bosn.* zukati, zvekati, zvecjati; *Croat.* czinkati, svenchim; *Hung.* tsengek; *Ross.* звучать, звенѣть, зычать, зазычать, прозычать; *Eccl.* ѕвацати, звучу. Gdy kto w miedź brząka, słyszą ludzie, iże dźwięczy. *Gil. Post.* 45, *b.* Stałem się, jakoby miedź, która dźwięczy, albo cymbał brzmiący. 1 *Leop.* 1 *Cor.* 13, 1. Pszczoły dźwięczą bardzo, gdy się z nieprzyjaciołmi swemi potykają. *Cresc.* 603. (bęczą, brzęczą). Nie będę mu dźwięczeć, niestotyż panie, niestotyż zacny mężu. 1 *Leop. Jer.* 22, 18. (trąbić. 3 *Leop.* cf. *Ross.* звучать). Dźwięcznie w uszach. *Perz. Lek.* 189. das Klingen in den Ohren. DŹWIĘK, u, *m.* 1). brzmienie, odgłos, der Klang, der Ton, das Klingen, der Schall. *Boh.* zwuk, zněnj; *Slovac. id.*; *Sorab.* 1, zénk; *Sorab.* 2. suk; *Vind.* shvenk; *Carn.* shvénk; *Bosn.* zúk, zvék, zvecjanje, zucenje, zvon; *Croat.* svenk, svènchanye, zvenk; *Rag.* zvék, zvoon; *Dal.* zvón; *Hung.* zengés, hang; *Ital.* sono; *Lat.* sonus, tonus; *Ger.* Ton ton; *Anglos.* sweg; *Ross.* звукъ, звонъ, зыкъ, звененіе; *Eccl.* ѕвакъ, ѕвацаніе. Uderz w garniec, dźwięk go wyda. *Cn. Ad.* 1161. Szklankę poznać po dźwięku, ludzi po mowie. *Budn. Apopht.* 14. Dźwięk złota głuszy sumnienie jego. *Teat.* 4, 17. Dźwięk lutni. *Auszp.* 26. Trzymają w swych ręku bębny huczne, a przy dźwięku Weselac się organów, tańce wyprawują. *Kulig. Her.* 211. Dał się słyszeć cudowny dźwięk bębna, i huk bąka, dud. *Otw. Ow.* 584. I we mnie serce jest myśliwe, Chociem i w polu jeszcze nie bywała, Że gończe słysząc dźwięki przeraźliwe, Com się po błotach, po dachach wieszała. *Tward. Daf.* 6. Wiatr wolny czyni, że liście i wody dźwięk czynią wdzięczny. *P. Kochan. Jer.* 400. Dźwięk za węch. *Rys. Ad.* 10. (jaka praca, taka płaca). — O głosie czyli dźwięku. *Hub. Mech.* 188. Jak dźwięk głosu jego jest przyjemny. *Teat.* 37, 42. (ton). (źwięk. 1 *Leop. Ps.* 41, 5. dźwięk. 3 *Leop.*). 2) Brzmienie, tenor, treść, der Inhalt. Rymy te tego były dźwięku.... *Pot. Arg.* 642. t. j. tak brzmiały, sie lauteten so. II. Przez omyłkę pisania często zamiast: Wdzięk *qu. v.*

Pochodz. *zadźwięczyć, cf. dzwon. Slovac.* zwukuznak *dźwiękoznak = akcent.*

*DŹWIERZE, ów, *abo* y, *plur.*, drzwi; (*Boh.* dweře *Genit.* dweři); die Thüre. Kazał więcéj straży do dźwierzy więzienia przysadzić. *Papr. Gn.* 1164. Zamknąwszy dźwierzy. *Sekl. Math.* 6. DŹWIERKI, ów, *plur.*, drzwiczki, das Thürchen. Napadł na dźwierki obmurowane. *Mon.* 69, 66. *Dźwirki. *Cresc.* 636.

DŹWIGAĆ, *ał*, a, *cz. niedok.*, (*Boh.* zdwihati), ciężko podnosić i unosić; *Carn.* zijaseti, (schwer) heben, *propr.* et *impr.* Drąg ulżywający przy dźwiganiu, siły dźwigającemu przyczynia, a ciężaru umniejsza; drąg zaś uciążający, gdy go dźwigający używa, ciężkości przyczynia. *Solsk. Arch.* 50. Wiek niedołężny blizko, sił tak mało, Że już mi ciężko dźwigać własne ciało. *Zab.* 13, 293. Owca niewinna przez rok wełnę dźwiga; Ostrzygą wełnę, a jéj za to figa. *Bratk. O.* 4, *b.* Podbiliśmy Antemnatów; ale Marsowie jeszcze nie dźwigają Rzymskiego jarzma. *Stas.*

Num. 1, 77. Żyłem cały w niéj, dźwigałem te słodkie więzy. *Teat.* 29, 74. Niech Rzymianie dźwigają też same kajdany, które sąsiadom przygotowali. *Teat.* 45, 10. Nieprożno głowę dźwigasz na karku, panie moczymordo. *Teat.* 28, *b.* 4. (nie dla kształtu nosisz głowę). §. Wznosić, podnosić, zu heben suchen, emporheben wollen *pr.* et *fig.* Po śmierci Wacława Łokietek znowu prawa swoje dźwigać zaczynał. *Nar. Hst.* 6, 151. t. j. podnosić, wystawować, dochodzić, er fing an, seine Rechte wieder hervor zu suchen. 1. DŹWIGNĄĆ, ął, ęli, *F.* dźwignie *jedn. Boh.* zdwihnauti, zdwjhati (*Etym.* dwih wołanie na popędzanie koni); *Slovac.* zdwihugi; *Sorab.* 1. zwihnu *declino; Sorab.* 1. zbjham, zbihnu, zbihnem; *Sorab.* 2. swigasch; *Rag.* dvighnuti, dìghnuti; *Bosn.* dighnuti, dvighnuti, zdvighnuti; *Croat.* dignuti, dichi, dischi, disem, digati, podignuti, podischi, zdignuti, zdisem; *Dal.* dignuti, uzdignuti, podignuti; *Vind.* vsdignit, vsigniti, vsignuvati, gorvsigniti, gorsignuvati; (*Ross.* двинуть, двигать ruszyć; неподвижный nieruchomy; *Eccl.* движеніе, двизаніе agitacya, двизатель poruszyciel). = ciężkiego co podnieść, etwas Schweres heben, in die Höhe heben, aufheben, empor heben, empor bringen *pr.* et *fig.* Dla ubezpieczenia dalszych gwałtów dźwignął nad Wisłą zameczek, zkąd wypadając statki łupił. *Nar. Hst.* 4, 342. Wzywano imieniem ojczyzny wszystkich sejmujących, do dźwignienia wraz z niemi silnemi barkami budowy rządu. *Ust. Konst.* 1, 152. O dźwignieniu sił Rzpltéj, ani pomyślić wolno było. *Koll. List.* 1, 12. Dźwignęliśmy z upodlenia ojczyznę naszę przez wzmocnienie sił krajowych. *Gaz. Nar.* 1, 179. 2. DŹWIGNĄĆ się, *zaimk.*, podnieść się, powstawać, sich erheben, aufstehen, sich aufrichten. I drzewo prędzéj do góry się dźwignie, Gdy go nikt z młodu do ziemi nie przygnie. *Morszt.* 223. Jedno państwo upadnie a drugie się dźwignie. *Niemc. P. P.* 8. Litwa dźwignąwszy się na siłach po dawniéj odniesionych klęskach, chciała szkód swoich powetować. *Nar. Hst.* 4, 423. DŹWIGACZ, a, *m.* Dźwigacze, ciężary z okrętów wynoszący. *Krom.* 654. der Lastenträger, Träger, Heber. *W rodz. żeńsk.* DŹWIGACZKA. — DŹWIGALNY, a, e, od dźwigania, Hebe=. Drąg dźwigalny ciężaru ulżywa, że większą jego część na podstawek przenosi. *Solsk. Arch.* 4. der Hebebaum. DŹWIGNIA, i, *ż.* (cf. drąg). *Vind.* podpirnia, orudje sa vsignenje, der Hebel. Dźwignia jednoramienna, *vectis homodromus. Hub. Mech.* 77. Dźwignia dwuramienna, *heterodromus. ib.* Dźwignia kątowa, *angularis. ib.* 80. Dźwignia krzywa, *vectis curvus. ib.* Sztuka poruszania wielkich brył ma swoje prawidła we władzach ciała i w dźwigniach. *N. Pam.* 23, 229. DŹWIGNIONY, a, e, *perf. pass. verbi* dźwignąć, gehoben. §. Co dźwignąć można, co się da udźwignąć, do udźwignienia, erhebbar, was sich aufheben läßt. Ogromne a ledwie ludzką siłą dźwignione ciężary bez trudności unaszać uczyli się. *Pilch. Sen.* 206. Niedźwignione ubił mi kajdany. *Chrośc. Job.* 189. DŹWIGOŃ, ia, *m.* dźwigarz, tragarz, nosznik, drągarz, ein Lastenträger. *Dudz.* 37.

Pochodz. *podźwigać, poddźwigać, wydźwigać, wydźwignąć, udźwignąć.*

DŹWINA, y, *ż.* rzéka w Moskwie, *Rubeo*, wpada przy Rydze do morza Baltyckiego. *Wyrw. Geogr.* 21. die Düna, ein Fluß. Mianuje się od Jugi i Suchany, które w nię wpadają; bo Dźwina u Rusi dwoje znaczy. *Gwagn.* 488. °DŹWIRKI *ob.* Dźwierki, drzwiczki.

DZWON, u, *et* a, *m.*, w dawnych pismach *Zwon.* Narzędzie do dawania znaku, abo zwoływania ludu dzwonieniem, (cf. dynda), eine Glocke. *Slov. et Boh.* zwon; *Sorab.* 1. zwon, swon; *Sorab.* 2. swon; *Croat.* zvón; *Dal.* zvon; *Vind.* svon, sgon, svonz, svun, sgùn; *Carn.* sgvon, sgvonz; *Slav.* zvono; *Bosn.* zvonno, (*Bosn.* zvón, zvék *sonus* = ton); *Rag.* zvonno, (*Rag.* zvoon, zvék *sonus*); *Ross.* звонница, колоколъ, (*Ross.* звонъ *sonus*, *tonus*, cf. *Ger.* Ton, tönen; *Inf. Sax.* dönen, cf. stöhnen); *Eccl.* колоколъ, по книжному называеться кампанъ или клепало, (bo przed wynalezieniem dzwonów dawano znak schodzenia się klepadłem, ztąd *Eccl.* клепаю, звоню dzwonię). Dzwon na trwogę *Ross.* набатъ, Sturmglocke. Dzwon osobno wiszący, do którego się wszystkie inne dzwonieniem stosują *Eccl. z Tatarsk.* ясакъ, (cf. jassyr). Sam przykład drogę do dobrego ściele, Dzwon na mszą woła, nie będąc w kościele. *Mon.* 71, 794. (inszych nauczacie, sami nie działacie). Dzwon do kościoła ludzi zwoływa, a sam w kościele nigdy nie bywa. *Cn. Ad.* 226. Dzwon nienabożny nabożnych zwołuje; Osła nie siecze, lecz kosy wecuje. *Żegl. Ad.* 68. °Zwony nie chrzczą, ale święcą. *Hrbst. Nauk. R.* 3, *b.* die Glocken weihen, nicht taufen. Dzwon zegarowy = u bijącego zegara, cymbał, die Glocke an einer Schlaguhr. *Tr.* Jaki dzwon, taki dźwięk. *Żegl. Ad.* 46. Dzwon tłuczony szczęka. *Dudz.* 20. — §. Ruszać dzwona (*ob.* Dzwonek), etwas rege machen, anregen, reizen. Już dawno Wenus porzucona, Znowu zaś rusza dzwona. *Petr. Hor.* 2. *J.* 4. ruszać dzwona = gabać kogo, drażnić, poduszczać. — §. Pod jednym dzwonem siedzieć = pod jednym prawem, unter einerley Gerichtsbarkeit wohnen. Ludzie jednego prawa, jako mówią, pod jednym dzwonem, nie daléj mają sądu czekać, jedno od wschodu słońca aż do południa. *Sax. Porz.* 40. Kto siedzi z drugim pod jedném prawem, jako mówią, pod jednym dzwonem, ma tego dochodzić, niżli rok i sześć niedziel wyjdzie. *Sax. Art.* 13. *Groick. Obr.* 71. — §. Sierak wytarty, w którym w domu chodziła, jako mówią, od wielkiego dzwonu. *Min. Ryt.* 2, 189. = we święta, an den Feyertagen. — §. Naczynia kształt dzwona mające, u ogrodników do przykrywania kwiatów, Glocken, glockenähnliche Gläser, Geräthe u. s. w. Ale niechaj się i pod ziemię wryje, Niech naostatek dzwonem się odzieje, Namacam go ja. *P. Kochan. Jer.* 185. (niech się dzwonem przykrywa, jak w ogrodach kwiaty dzwonami szklanemi od promieni przykrywają). — *NB. Był też w średnim wieku gatunek pewny sukni obojéj płci, dla kształtu dzwonem*, Lat. cloca *zwany.* — §. Nurkowie wpuszczają się w głębią morza za pomocą naczynia, zwanego dzwonem nurkowym, *campana urinatoria. Hub. Mech.* 277. die Glocke der Wassertäucher. §. Dzwon u wiatrociągu, die Campane an der Luftpumpe. §. Dzwon, sieć na kuropatwy, w kształcie dzwona lub namiotu. *Kluk.*

Żw. 2, 352. das Glockengarn, das Glockennetz, die Glocke. *DZWONARZ, a, *m.*, *Boh.* zwonař; *Ross.* колокольникъ; ludwisarz, który dzwony leje, der Glockengießer. *DZWONARKA, i, *ż.*, *Boh.* zwonařka, ludwisarka od dzwonów, die Glockengießerinn. DZWONECZEK, eczka, *m. demin. nomin.* dzwonek, ein kleines Glöckchen, eine kleine Schelle, Klingel. *Boh.* zwonček; *Sorab.* 1. klinczžadwo; *Ross.* накра. Szemranie łagodne, dzwoneczkowi podobne. *Groch. W.* 352. DZWONEK, nka, DZWONYSZEK, yszka, *m., demin. nomin.* dzwon, Glöckchen, eine Klingel, eine Schelle. *Boh. et Slov.* zwonec, zwonček; *Sorab.* 2. swonk, swonaschk; *Vind.* svonzhiz, svonizh, shvenzhek, svonzhiza, krogula; *Carn.* zhéshen; *Bosn.* zvonçe, garbisc, praporaç; *Rag.* zvònaz, zvenze, zvòncich; *Hung.* tsengetyii; *Ross. et Eccl.* звонецъ, звонокъ, колоколецъ. Bierze dzwonek, i dzwoni na pisarza. *Tdat.* 34, *b. i i.* Dzwonki z blachy porobione, Jak u nas nosi bydło na pastwę puszczone. *Paszk. Dz.* 128. Przed sankami konie z dzwonkami. *N. Pam.* 10, 53. Schellen. Dzwonków na koniach przed sankami huk. *Teat.* 36, 9. Głośno w dzwonyszkach mnogie kuleczki brząkały. *Tol. Saut.* 54. Głośny dzwonek, zła sława. *Rys Ad.* 5. Sumnienie niby dzwonek budzi. *Wad. Dan.* 135. (cf. excytarz). — Lada świeczka, lada dzwonek, lada snopek snadnie ich odstraszy od ewanielii. *Rej. Ap.* 17. (bojaźń klątwy, bo wyklinając heretyków ksiądz świecę zrzuca z ambony, i trzy razy dzwoni). — Gdy myszy kota zimać chciały, Chcąc nań dzwonek uwiązać, aby go słyszały, Ale gdy na to przyszło, kto ma wiązać dzwonek, Wnet każda szła pod strzechę, wtuliwszy ogonek. *Rej. Wiz.* 55. keine wollte der Katze die Schelle anhängen. — Ruszyć dzwonka, *excitare rumorem odiosum vel perciculosum. Cn. Ad.* 1014. etwas rege machen, in Anregung bringen. Tyś mówiąc o tym, bardzo ruszył dzwonka. *Rej. Wiz.* 57. Z tym panem źle tam dzwonka ruszyć. *ib.* 86. Niechcę o tym szerzéj mówić, bym *zwonka nie ruszył. *Orzech. Qu.* 178. Musisz tam nie jednego dzwonka ruszyć. *Rej. Zw.* 36, *b.* (nie jednemu się narażać). *Zygr. Ep.* 105. (cf. kamaryny ruszyć). — Dzwonki przywięzują ptakom łownym do nóg, żeby ich, gdzie polecą, łacniéj dogonić, die Schellen, die den Stoßvögeln an die Füße gebunden werden. Orzeł bujał bez dzwonków, zaraz mu je przypną, Jako drzwi wydawają złodzieja, gdy skrzypną. *Pot. Jow.* 40. Jako u jastrzębów, dzwonków nawieszają. *Paszk. Dz.* 128. — Dzwonki należą też do stroju błazeńskiego, cf. błazna z cepami. — §. Dzwonki w kartach. *Tr.* Schellen in der Karte. *Boh.* bubny; *Vind.* kragula, zheshin, kufa, *ob.* Dzwonka. §. Dzwonek *ptak ob.* Dzwoniec. §. Dzwonek, dzwonki, *Campanula Linn.*, rodzaj roślin, zamykający przeszło czterdzieści gatunków. *Kluk. Dykc.* 1, 95. die Glockenblume; kwiatek ma podobny dzwonkom kościelnym, zowią też szyjne ziele, *Cervicaria*, iż boleściom w gardle pomocne. *Urzęd.* 68. nasienie, gdy w główkach dojrzeje, a bylina jego rucha się od wiatru, tedy dzwoni. *Syr.* 829., *Sorab.* 1. swatoho Yana zelo; *Ross.* колокольчики. Dzwonek Rapunkuł, *Rapunculus Linn.* der Rapunzel. *Jundz.* 166. Dzwonek Szwedzki, *C. Patula*, *Linn.* pospólstwo lnem Maryi nazywa. *ib.* 167. Dzwonki Panny Maryi *ob.* Dziurawiec. — Dzwonki płotowe, Powój płotowy, *Convolulus sepium*, *Linn.* - *Jundz.* 159. die Zaunwinde, Zaunglocke, Weißglocke. DZWONIARZ, DZWONNIK, a, *m.*, dzwonienie odbywający, der Glöckner, der Glockenläuter. *Slov. et Boh.* zwonik; *Rag.* zvonâr; *Bosn.* zvonár, koji zvoni, koji cîni zvona; *Vind.* svonar, sgonar, svonik; *Croat.* zvonar; (*Slav.* zvonár = mnich); *Ross.* звонарь, *f.* звонариха; *Eccl.* звонарь, звонникъ. A długoż téj sławy będzie? Póki dzwonnik we dzwon gędzie! *Rej. Zw.* 234. Dzwoniarz nasz, nie zły kantor, przy farskim kościele. *Żebr. Zw.* DZWONIĆ, ił, i, *Boh.* zwoniti, zwonjwati, zněti, zwučeti, cynkati; *Slov.* zwučjm, znjm; *Sorab.* 1. zwonu, klinczžu; *Sorab.* 2. fnesch, znisch; *Hung.* tsengek; *Rag.* zvonitti, zvêcjati; *Bosn.* zvoniti, udarati ù zvonno, zvecjati; *Slav. et Dal.* zvoniti; *Croat.* zvoniti, czinkati, svènchim; *Vind.* svonit, sgoniti, shvenziti, zinglati, svonzhiti; *Carn.* sgvonim, zenglâm, shvénklâm; *Ross.* звонить; *Eccl.* звцати, звенѣть, звоню, клепаю, (*ob.* Klepać). 1) *nijak. niedok.*, dźwięczyć, brzmieć, tönen, klingen, läuten. Im bardziéj we dzwon biją, tym on głośniéj dzwoni. *Nar. Dz.* 3, 130. Srebro zwykle dzwoni. *Pot. Zac.* 6. Gospodarz nosi konwią; ci piją, że już beczka dzwoni. *Pot. Jow.* 166. Próżna beczka dzwoni, (cf. beczka). Śpiewa łabędź kiedy kona, Dzwoni flasza wypróżniona. *Min. Ryt.* 3, 307. §. *fig.* Jeszcze dzwonią w jéj uszach łudne te słowa. *Przyb. Milt.* 284. Po dziś dzień jeszcze w uchu moim dzwonią. *ib.* 245. (żywo się przypominają). W uszach mu przykro dzwoni. *Bard. Tr.* 354. (nierad to słyszy). *Fizycz.* Uszy dzwonią, *cf.* dzwonienie w uszach.— W półrynku pełno oręża i broni, Że strach po całéj Włoskiéj ziemi dzwoni. *Chrośc. Fars.* 37. (rozlega się). Ten waleczny kawaler, ten jéj w sercu dzwoni. *Morszt.* 192. (przyczyną jest niespokojności, er macht ihr Herz unruhig). Jeden drugiemu poprzysięgłym bratem, A gdybyś wiedział, co mu w sercu dzwoni.... *Pot. Syl.* 479. (co tam się święci, wre, was in seinem Herzen kocht). Serce jéj dzwoni, twarz szkarłatem gore. *Zab.* 16, 312. (serce puka, das Herz klopft). Ty w te inszego zaciągnij amory, Moja za uchem Testylis mi dzwoni. *Tward. Daf.* 42. (odzywa mi się, przypomina mi się) 2) *activ.* Wywodzić jaki odgłos, robić, żeby co brzmiało, brząkać, einen Ton hervor bringen, tönen lassen, tönen. Usiadł Apollo, i gdy głowę skłoni, Tak w lutnią dzwoni. *Zab.* 4, 389. Młodź ich nie w cytry i w lutnie dzwoni po bruku; Ale z młodu zwyczai zaraz się do łuku. *Tward. Wł.* 216. (in die Laute tönen, sie spielen). Pokaże się jak na dłoni, Że mój język prawdę dzwoni. *Zab.* 15, 184. (śpiewa, opiewa, singt, besingt, obwieszcza verkündet). Przede mną wilk w Sabiny lesie Uciekł, gdy mój wiersz cną Lalagę dzwoni. *Hor.* 1, 108. Kto o prawdzie dzwoni, taki na guz goni. *Rys. Ad.* 32. (kto się z nią głośno odzywa). Dzwoniąc mieczami w tarcze czarci bluźnierstwa wyrzekli. *Przyb. Milt* 28. (bijąc, anschlagen, anstoßen, daß es schallt). Gdzie w kufel dzwonią, tam pijanice radzi idą. *Dwor. B.* 1. Gdy mu już z prowian-

tem torba resztą dzwoni, Widząc wielką jaskinią skrył się do niéj. *Pot. Pocz.* 151. da im Kober die letzten Reste klapperten. Drżę cała, dzwonię zębami, co krok noga moja zbacza. *Teat.* 52, *c.* 53. klapie zębami, mit den Zähnen klappern. Ja już trzeci dzień zębami dzwonię, a Pan o strawnym nie myśli. *Teat.* 22, *b.* 38. (głód cierpię). — Tyran ten, już w Tantalowéj toni Na wieki pragnie i zębami dzwoni. *Pot. Arg.* 686. Gdy mu o toż matka w ucho dzwoni.... *Chrośc. Fars.* 393. (nalega, naciera nań, sie liegt ihm in den Ohren). Wszędzie Labien zbrojnym wojskiem dzwoni, Na każdéj drodze dybiąc, i przeprawie. *Chrośc. Luk.* 2, 29. daje się słyszeć i widzieć, läßt sich spüren. 3) Dzwonić, dzwonem abo dzwonkiem ruszać, läuten, klingeln, schellen. Pytam chłopca, dzwon słysząc dziś rano u fary, Komu dzwonią? aż mnie on mówi, umarł sąsiad stary. *Pot. Jow.* 173. Niemasz cię; już ci teraz ostatecznie dzwonią. *Groch. Tren. B.* 4. schon läutet man dir zu Grabe. Na tym tu świecie jednego léczą, a drugiemu dzwonią. *Rej. Wiz.* 66. Dzwonić do kościoła, in die Kirche läuten, *Ross.* благовѣстить. Dzwonić na jutrznią, na nieszpor, zur Frühmetten, zur Vesper oder in die Vesper läuten. Dzwonić na kazanie, zur Predigt läuten, in die Predigt läuten. (*Slov. Prov.* Slišal zwonit, ale ně zezwánit; niedobrze pojął, o czém mówiono). §. *fig.* Człowieka jak bydło zabijają; większa cena szkapy, niż człowieka. Azaż tak stworzeniu bożemu dzwonią! *Lek. B.* 2, *b.* (tak go cenią? szacują?) §. Kto od strachu umiera, wiesz czym mu dzwonią? *Teat.* 32, *b.* 68. (bździnami). §. Piesek uszkami strzyże i ogonkiem dzwoni. *Mon.* 75, 664. (macha, wedelt mit dem Schwanze). — §. U flisów dzwonić, gdy jeden albo dwóch, stojąc na połce przy maszcie, ściągają linkę, gdy holować przestaja. *Magier. Mscr.* bey den Bootsknechten, das Zugseil einziehen. DZWONICA, DZWONNICA, y, *ż.* budowanie na dzwony, der Glockenthurm. *Boh.* zwonice; *Slov.* zwonica; *Sorab.* 1. swonicža; *Vind.* svonzhna hisha; *Carn.* sgvonik; *Rag.*, *Slav.*, *Bosn.* zvonik; *Eccl.* звонница; *Ross.* колокольня, колокольница. Kościoł pobijasz, a dzwonicę odzierasz. *Cn. Ad.* 359. (*stabulum spolias, quo horreum tegas*). Nie mają być czynione złe rzeczy, aby z nich przychodziły dobre; ani dzwonica, jako nasi mawiają, ma być odzierana dla przykrycia kościoła. *Modrz. Baz.* 400. Böses thun, damit Gutes daraus komme; den Glockenthurm abreißen, um die Kirche auszuflicken; (cf. by był wilk syty, a owca cała). — Kościoł odzierasz, a dzwonnicę pobijasz. *Cn. Ad.* 359. *caput nudas, ut pedes tegas*, (cf. brać chleb dzieciom a miotać szczenietom. *Bibl. Gd. Matth.* 15, 26). DZWONICZNY, a, e, od dzwonicy, Glockenthurm=. *Ross.* колоколенный. DZWONICTWO, a, *n.*, prawo używania dzwonów, das Glockenrecht. Król Władysław Gdańszczanom wolne szafowanie dzwonictwa postąpił. *Krom.* 458. *campanaturarum conferendarum jus.* DZWONIEC, ńca, *m.*, DZWONEK, nka, *m.*, *Loxia Chloris*, - *Linaria*, *Klein.* gatunek klesków, rzędu wróblego. *Zool.* 219. der Hänfling; zowią go też *konopka*; ptaszek ten głośno świergocze; większy jest od wróbla, koloru zielonawego. *Ład. Hst. Nat.* 35. Dzwonek brzmi. *Banial. J.* 4, *b.* Dzwonek czerwonogardy. *ib. J.* 3. §. Dzwoniec, chwast między zbożem rosnący, którego ziarnka mąkę smolą i szpecą. *Haur. Sk.* 37. ein Unkraut im Getreide. Dzwoniec, *Hypericon vulgatum*, *fuga Daemonum*, ś. Jana ziele, ma strączki maluchne, w których jest nasienie czarne, a gdy wiatr rucha na polu, tedy dzwoni. *M. Urzęd.* 171. (*ob.* Dzwonki, dzwonek ziele). — §. Miano ogarów, ein Name der Steuberhunde. *Ryd.* DZWONIENIE, ia, *n.*, *subst. verbi* dzwonić, das Tönen, Klingen, Läuten. *Boh.* zwonka, zněnj; *Vind.* svonenje, svonstvu; *Ross.* звонъ. Dzwonienie abo bicie we dzwony. *Tworz. Ok. C.* 2. Dzwonienie na mszą *Ross.* благовѣсть. Dzwonienie na pacierz, die Betglocke. Dzwonienie zębami= klapanie, das Zähneklappern. §. Dzwonienie w uszach, błąd imaginacyi względem dźwięków, których powietrze nie przesyła słuchowi. Nazywają go *gwarem*, gdy się choremu zdaje, że słyszy łoskot stłumiony; *świszczeniem* lub *piszczeniem*, gdy ten łoskot jest piskliwy; *dzwonienie* zaś, czyli *szum*, kiedy łoskot prawie jest ustawiczny, i podobny do łoskotu koła, rzéki bieżącéj i pioronu. *Dykc. Med.* 2, 89. das Klingen und Sausen in den Ohren. Piskanie i *zwonienie. *Spicz.* 153. DZWONKA, i, *ż.* pewna maść w karcie, Schellen in der Karte. Zaczynam karty rozdawać; wyrzucę jednę kartę; alić dzwonka zaświeciła. *Boh. Kom.* 2, 279. (*ob.* Dzwonek, dzwonki w kartach). 1. DZWONKI, *herb*, trzy takie dzwonki, jakie do nóg jastrzębiom wieszają. *Kurop.* 3, 14. ein Wappen. 2. DZWONKI, ów, *plur.*, mięsiste wiszące cząstki pod szczeką dolną, jakie widzimy u niektórych świń, także u koguta, indyka. *Zool. Nar.* 72. pucki, die Bartläppchen des Hahns, Truthahns, mancher Schweine. DZWONKOLEJ, eja, *m.*, dzwonkarz, (*Boh.* zwonař), der Glockengießer. *Tr.* der Schellengießer. *Vind.* svonolivar. DZWONKOWATY, a, e, — o *adv.*, na kształt dzwonków, glöckchenartig. Korona kwiatów dzwonkowata, *campanulata*, któréj część dolna wypukła, ku środkowi zwężona, krajem szerokim się kończy. *Botan. Nar.* 102. Kapelusz dzwonkowaty, *pileus campanulatus*, środek ma sklepisto wypukły, a boki na wszystkie strony dzwonkowato się rozchylają. *Jundz.* 2, 51. DZWONNY, a, e, od dzwonu, Glocken=. Do baszty blizkiéj przez powróz dzwonny wsunął się. *Birk. Dom.* 12. (*Vind.* svonski). Dzwonne, ego, *subst. neutr.*, zapłata od dzwonienia, das Leutegeld, Glockengeld. *Cn. Th.* DZWONNICA *ob.* Dzwonica. DZWONNIK *ob.* Dzwoniarz. DZWONO, a, *n.*, obłąk kołowy, obod, (*Boh.* laukot; *Vind.* lok; *Carn.* pęga; *Sorab.* 1. sweno, zweno); die Radefelge. Dzwona u kół bywają brzostowe, brzozowe. *Kluk. Rośl.* 2, 158. Dzwona w kole nie ruszają się, ażby się wszystko koło ruszało. *Petr. Ek.* 82. §. Obłąki, w które się węże i tym podobne czołgacze zwijają, die Krümmungen und Bögen der Schlangen &c. Wąż krążnemi zakręty zatoki łuskate Wijąc, rączo się zwija na dzwona garbate. *Otw. Ow.* 103. Smok pozwijany w przeogromne dzwona. *Przyb. Milt.* 57. §. O człowieku: Zwija się we trzy dzwona. *Pot. Syl.* 465. Skoro poczuje w brzuchu nadchodzące (po purgansie) spusty, Narzeka, i we trzy się chodząc dzwona skrzywi. *Pot. Jow.* 2, 27.

er schmiegt den Rücken in drey Bögen, in drey Krümmungen. Zaraz uprzejmości, zaraz poczyna miłości; łamie się we trzy dzwona, długie katalogi fortun swych wyliczając. *Pot. Arg.* 447. §. Części na które czołgacze, węgorze, i ogólnie ryby dzielą, ein querdurch abgehauenes Stück von einer Schlange, von einem Aale, und dann überhaupt von Fischen. (*Ross.* теша, тешка część ryby od oskrzelów do plusku). Siekierą węża przeciął na trzy dzwona Od łba, drugie od środka, trzecie od ogona. *Jak. Baj.* 196. Zwono ryby wtóre i trzecie z grzbieta najlepsze. *Sienn.* 323. Dzwon, dzwono, dzwona, różne rzeczy; to u koła Znajdziesz; owo u *stoła (ryby), tamto u kościoła. *Kochow. Fr.* 105., *Ross.* звено, звенья, звенышко część jakiéj całości; ogniwo łańcucha. DZWONOWY, a, e, od dzwonów, Glocken=. *Ross.* колокольный. Sława ta z brzękiem dzwonowym przemija. *Rej. Zw.* 161, *b.* Dźwięk dzwonowy. *Gil. Post.* 68. (*Boh.* zwonowina *cuprum*). DZWONYSZEK *ob.* Dzwonek, Dzwoneczek.

Pochodz. *wydzwonić*, *zadzwonić*.

DZYDA *ob.* Dzida.

DZYNDZYK, a, *m.*, co się dynda, dzwonek, kutasik, etwas Baumelndes; z pogardą nos, verächtlich die Nase. Powiedz mu, we drzwi niech nosa nie wtyka, Bo mu się dzyndzyk urwie abo zkrwawi. *Pulpit.* 15.

E.

E. — *piąta głoska alfabetu; z pomiędzy samogłosek druga.* Kras. Zb. 1, 253. der fünfte Buchstabe und zweyte Vocal. E *trojako wymawiamy: 1) otwarto, n. p. panowie, dobrze,* das offene e; 2) *ściśnionemi trochę ustami: dobré, złé. Dawni kréskowali otwarte; my kréskujemy ściśnione* é, das dumpfe e. 3) *nosowe ę z półmiesiączkiem,* das gehäkelte oder Cedillen e, *wymawia się przez nos, n. p. moję matkę.* Kpcz. Gr. 1, p. 24. ę *przed* b *i* p *brzmi* em, *n. p. dębowy = dembowy; tępy = tempy. Przed innemi spółgłoskami* eng *n. p. męka = mengka; ręka = rengka; na końcu słów ledwie co słychać różnicy ę od é n. p. idę, gotuję, matkę.* — Januszowski *prócz tych, czwarte jeszcze najduje, n. p. w słowach paniéj ochotnéj; i temu naznacza kréskę od prawéj do lewéj; otwartemu zaś od lewéj do prawéj, w czém się i od* J. Kchan. *i od* Łuk. Gornickiego *odstrzela.* Nowy Char. (*cf.* Not. *ad lit.* a, à, ą). *NB. Niemasz żadnego słowa prawdziwie Polskiego, ktoreby się od* e *zaczynało;* Elbląg, *osadu Lubecka, imię nadane sobie miał przez Niemców;* ejnał, hejnał, *Węgierskie jest słowo. Pochodzi to ztąd, że czém u Greków* spiritus asper, *tém u nas jest* j, ch, h.

ECH! ę! ah! głos żalu, ach! ey! Litowali a żałowali go, mówiąc: ech także oto upadł mocarz! 1 *Leop.* 1 *Macch.* 9, 20. Ę, hę, *sonus gementis in morbo. Cn. Th.* 170.

ECHEJ *ob.* Ehej.

ECHO, a, *n.*, z *Greck.* odgłos, dźwięk głosu odbijący się. *Kras. Zb.* 1, 254. odgłos odbijający się od jakiego twardego ciała, i na wstecz wracający się, zkąd wyszedł. *Sak. Probl.* 63.; *Carn.* ogglasuvavka, das Echo, der Widerhall. Z nami echo w dolinach nizkich siedząc gada A do słów naszych koniec rymownych przykłada, Że nigdy nie złożemy parę wierszów sami, My tylko pierwszy, echo tworzy drugi z nami. *Zimor.* 129. Głos jego przeraźliwy powtarzały echa podziemnych lochów. *Kras. Doś.* 214. Już pieśń pogromu mocarze zaczęli, Echo odgłosy po padołach dzieli. *Kras. Oss. A.* 3. Echo, Nimfa, *Boh.* Ozwěna.

ECOWAĆ *ob.* Hecować.

EDWARD, a, *m.* EDWARDEK, dka, *m. zdrbn.*, imię mezkie, Eduard. *Boh.* Edeš.

EDUKACYA, yi, *ż.* z *Łac.*, ćwiczenie młodzieży w obyczajności, naukach lub kunsztach. *Kras. Zb.* 255. *N. Pam.* 1, 16. die Erziehung. Instrukcya jest pomocą edukacyi człowieka, a edukacya czynić go powinna szczęśliwym. *Zab.* 14, 192. Edukacya fizyczna z moralną i z instrukcyą zawsze łączona być powinna. *Skrzet. P. P.* 2, 267. Otoż nieszczęścia kraju, które wasza przynieść mu może nieedukacya. *Zab.* 16, 168. brak edukacyi, Mangel der Erziehung. EDUKACYJNY, a, e, od edukacyi, Erziehungs=. Zniesienie Jezuitów było pierwszym powodem do postanowienia r. 1773 komissyi edukacyjnéj abo edukacyi narodowéj. *Skrzet. P. P.* 2, 258. — *Vol. Leg.* 8. 266. die Erziehungscommission. Do niéj pod prezydencyą Xcia Prymasa Mich. *Poniatowskiego* w różnych czasach należeli Xżę Ad. *Czartoryski*, Ignacy *Potocki*, Jul. *Niemcewicz* etc. Komissya edukacyjna miała pod sobą towarzystwo do wydawania ksiąg elementarnych, cf. elementarny. EDUKOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.* wyedukować *dok.*, wychowywać, ćwiczyć, uczyć, erziehen. Człowiek edukowany, t. j. okrzesany, ćwiczony, ein wohl erzogner, oder ein gebildeter Mann. EDUKT, u, *m.* termin prawny w trybunałach, znaczy w sprawie *imparitatis*, zabieranie się strony obżałowanéj do województwa lub ziemi na sejmik. Tam w przytomności stron, zgromadzeni obywatele dają świadectwo *in laudo*, czyli uznają osobę, o któréj nierówność idzie, za rodowitego ziemi lub województwa szlachcica. *Kras. Zb.* 1, 256. der Erweis der Aechtheit des Adels.

EDYCYA, yi, *ż.*, *ob.* wydawanie księgi, wydanie; *Ross.* книгоизданіе, заводъ; *Eccl.* издача, изданіе; die Edition, die Ausgabe eines Buchs. Ta książka czy nie jest edycyi twéj? *Teat.* 43, *b.* 18. (czyś ty jéj nie wydał, napisał?). *fig.* Jest to kobietka wcale nowéj edycyi, lubi grę, baliki, serenady, chłopców ładnych. *Teat.* 52, *d.* 96. (cf. data, moda).

EDYKT, u, *m.*, z *Łac.* wyrok zwierzchności. *Kras. Zb.* 1, 266. das Edict.

*EFOD *ob.* Humerał.

*EFORARZ Lacedemoński. *Krom.* 689. *ephorus.*

*EGIDZY *ob.* Idzi.

EGIER, gru, *m.*, EGRA, y, *ż.*, miasto w Czechach. *Dykc. Geogr.* 1, 182. die Sadt Eger. *Boh.* Cheb. EGIERSKI, a,

ie, od Egru, Eger=. Wody Egierskie. *Krup.* 5, 210.; *Boh.* Chebsky.

EGIPT, u, *m.*, kraj w Afryce. *Dykc. Geogr.* 1, 182., *Boh.* Egypt; *Croat.* Egipt, Egiptom; *Dal.*, *Bosn.*, *Slav.* Egipat; *Ross.* Египетъ; Egypten. EGIPCYANIN, EGIPCZYK, a, *m.*, z Egiptu rodowity, ein Egypter; *Boh.* Egyptčan; *Bosn.* Jeghjupak; *Slav.* Egipcianin; *Dal.* Egipchan, Egipchanin; *Croat.* Egiptomecz; *Ross.* Египтянинъ. Egipcyanie pierwsi zaczeli doskonalić nauki. *Dykc. Geogr.* 1, 182. Trybem dawnych Egipcyan. *Star. Dw.* 73. Egipczykowie od bogów wywody narodu swego poczynają. *Stryjk.* 67. Bóg pokaził Egipczyków. *Wrobl.* 188. EGIPCYANKA, i, *ż.*, z Egiptu rodowita, eine Egypterinn. (*Carn.* Egyptarza; *Bosn.* Jeghjupka). Ładna Egipcyanka. *Przyb. Luz.* 174. EGIPTSKI, a, ie, od Egiptu, z Egiptu, tyczący się Egiptu, Egyptisch. *Slov.* Egiptski; *Boh.* Egyptský; *Croat.* Egiptomszki; *Dal.* Egipszki; *Bosn.* Jeghjupacki; *Ross.* Египетскій.

EGOISTA, y, *m.*, siebielubiec, sobek, samoiściec, [samolub. 2.], der Egoist. EGOIZM, u, *m.*, EGOISTOSTWO, a, *n.*, samoistwo, die Egoisterey. *Boh.* sobetnost; *Ross.* самолюбіе.

1. EGRA miasto *ob.* Egier. 2. EGRA, rzéka w Czechach, *Boh.* Ohře; *adj.* Oheřský *ob.* Egierski.

EHEJ! *interj.* he! słysz no, he! höre doch! Echej żono śpisz czy czujesz! *Tr.*

EJ! *wykrzyk. Boh.* ey, ay; *Bosn.* yá; a. radości: Ey! Ej! dałemże jemu, dałem. *Boh. Kom.* 1, 359. Kozak na teorbanie tnie tańczyki, wszyscy goście krzykną: ej wiwat ochoczy gospodarz. *Zab.* 13, 204. — b. Żadania przyniecierpliwszego. Ey! Ej kija! *Zab.* 13, 134. — c. Zachęcenia Ey! Ej póki to rycerstwo ponosić będziemy. *Pilch. Sall.* 41. — d. Zadziwienia. Ey! schau! Ej, ej, jakie dziwy! *Macz. papae!* — e. Niechęci, Ey! Ej cóż tu robić? kto mu doda rady! *Zab.* 16, 331. Ej ej ej umieram, bru bru włosy mi wstają na głowie. *Teat.* 27, 107. — f. Przestrogi zastanawiającej: ej! ejże! Ey! Ey! *n. p.* Ej przebóg Mści Panowie! *Zab.* 15, 183. Ej daj mi pokój, bo weźmiesz i drugi raz w pysk. *Boh. Kom.* 1, 70. Ej co bzdurzysz. *Teat.* 30, 5. Zawiedziesz się, ej wara! *Brud. Ost. a.* 11. Ej synu niżej, ma rada, opali-ć słońce skrzydła. *Falib. Dis. E.* 3. Młynarzu! są tu ryby? Są, panie łaskawy! Ejże! podobno niemasz! *Pot. Jow.* 24. Ej Marcinie! ej uważaj. *Boh. Kom.* 4, 180. Ejże, mówcie prawdę. *Birk. Ex.* 17.

EJA! EHEU! *interj.* eheu! he! Zawołał zły duch: eja! co nam i tobie! *Budn. Marc.* 1, 24. (ach! cóż my z tobą mamy. *Bibl. Gd.*). Eheu, doświadczony sługo mój dobry. *Odym. Św.* 2, *U.* 3.

EJNAŁ, HEJNAŁ, HAJNAŁ, u, *m.*, słowo Węgierskie; *Hung.* hajnal *aurora; Pannones excubitores sub auroram sibi accinunt:* Hajnal wagiion szeppiros, hajnal, hajnal wagiion t. j. *erumpit jam elegans rubens, s. aurora etc. ut nostri*: O widzę cię, widzę etc. U nas tedy znaczy: pieśń budząca, ein Weckelied, ein Morgengesang der Wächter im Lager. Niż jutrzenka nad obozem wschodzi, Muzyki hejnał otrąbią krzykliwy. *Chrośc. Fars.* 286. Rano zaraz probować chcą swéj fortuny, I zagrzmieć ogromnemi hejnał pioruny. *Tward. Wł.* 122. Hejnał wszyscy zaśpiewamy, Eja. *Pieśń.* 2. Poczciwemu nie trzeba stróża z hejnałem na wieży, bo już stróżem u niego cnota. *Rej. Zw.* 135. *b.* Hejnał utrapionej koronie Polskiej: Hejnał świta! Febus wstaje! *Kochow.* 244. — §. W Krakowie dawniéj na wieży P. Maryi przez kilka niedziel przed bożym narodzeniem, zacząwszy wnet po północy aż do świtu na dętych instrumentach grano, aż do samego dnia bożego narodzenia, i to tam także zwali hejnał; das Frühblasen vor Weyhnachten auf dem Marienthurme in Krakau. — §. Już po hejnale, już po godach, już po harapie, minął dobry byt, es ist vorbei, es ist aus. Trza za wczasu kuratora sierocie, nie w ten czas, kiedy, jako mówią, po hejnale, kiedy się koła rozbieżą, kiedy już wszystko utraci. *Groi. Obr.* 92. †§. Zorza, die Morgenröthe. Eurus podpadł pod hejnał. *Żebr. Ow.* 3. (*ad auroram*). EJNALIK, a, *m.*, *zdrbn.* — EJNAŁOPIS, a, *m.*, który ejnały pisze, der Frühlieder dichtet. *Tr.* — EJNAŁOŚPIEW, a, *m.*, który ejnały śpiewa, der sie singt. *Tr.*

†EJROPA *ob.* Europa.

EJŻE! *ob.* Ej f.

EKLIPTYKA, i, *ż.*, z *Greck.* die Eclipse, droga po śrzodku zodyaku, którą ziemia obieg swój roczny odprawuje. *Wyrw. Geogr.* 45. *Śniad. Jeog.* 100.

EKONOM, a, *m.*, z *Greck.* dwornik, urzędnik folwarczny, *Boh.* hospodarský; *Ross.* домоводъ; *Eccl.* приставьникъ (*ob.* Przystaw), домостроитель, економъ, управитель; der Oekonom, der Aufseher über die Feldwirthschaft. §. Gospodarz, znający się dobrze na gospodarstwie, ein guter Landwirth, der die Landwirthschaft gut versteht. Dobry z niego ekonom. *Ld.* §. Dobrze się i wstrzemięźliwie rządzący, ein guter Wirth, ein ökonomischer Mann. *W rodz. żeńsk.* EKONOMKA, die Oekonominn. Jesień najlepsza jest ekonomka i szafarka, potrzebom wszystkiego dostarczająca. *Mon.* 71, 203. EKONOMIA, ii, *ż.*, EKONOMIKA, i, *ż.*, I. powszechnie znaczy rząd, ułożenie. *Kras. Zb.* 1, 258. die Verwaltung, Verwesung; moralnie wstrzemięźliwość, die gute Wirthschaft, Sparsamkeit; n. p. Przestrzegać należy, aby ekonomia nie przemieniła się w łakomstwo. *Zab.* 16, 17. Ekonomia czyli oszczędność. *Teat.* 4, *b.* 41. — Fizycznie, gospodarstwo domowe, rolne, die Hauswirthschaft, Landwirthschaft. Ekonomika, nauka gospodarstwa. *Petr. Ek.* 2.; *Ross.* домостворительство; *Eccl.* приставленїе. Lustratorowie starostw powinni się na ekonomice doskonale znać. *S. Grodz.* 2, 132. Ekonomika krajowa abo polityczna, die Staatsökonomie. Wielkie za Kazimierza Wielkiego zasługi koło wnętrznéj krajú ekonomiki. *Nar. Hst.* 6, 345. — §. Ekonomia, mieszkanie ekonoma. *X. Kam.* die Wohnung des Oekonomen. II. W Polszcze dobra stołu królewskiego nazywają się ekonomiami. *Kras. Zb.* 1, 258. eine königl. Oekonomie, ein königl. Tafelgut. §. Dostojeństwo ekonoma królewskiego. *Tr.* die Würde eines königl. Oekonoms. EKONOMICZNY, a, e, — ie *adv.*, tyczący się gospodarstwa, ekonomii; od gospodarstwa, Haushaltungs=; ekonomiczne wiadomości. §. Gospodarny, rządny, ścisły, wstrzemięźliwy, haushälterisch. Bardzo ekonomicznie żyje. §. Od krajowego gospodarstwa czyli rządu gospodarnego, Staatsökonomie=. W naszym wieku

polityсy Francuscy, prawa narodu, rządu ekonomicznego tyczące się, jako to, reguły i przepisy gospodarstwa rolnego, związki tegoż z handlem i rękodziełami etc. prawem ekonomicznym albo ekonomiką nazwali. *Ostr. Pr. Cyw.* 1, 8.

EKS–; tak *Knapski* pisze słowa zaczynające od ex–, n. p. ekstrakt, ekspektatywa. *Cn. Th.* 170. lecz gdy dziś krótsze *x* używańsze, zatém obacz takie słowa pod ex–, Expektatywa, Extrakt.

*EKTENIA *ob.* Litania.

EKUMENICKI, a, ie, z *Greck.* powszechny, allgemein, ökumenisch. Focyusz zebrał synod w Carogrodzie, który ósmym ekumenickim i generalnym abo powszechnym nazwał. *Skar. Dz.* 845.

EKWAŁ, = równia, Gleichheit. Tamto w ekwał z tym idzie. *Tr.* EKWATOR, a, *m.*, cyrkuł porównania dnia i nocy. *Wyrw. Geogr.* 41. cf. śrzednik, der Aequator. EKWILIBRYSTA, y, *m.* równoważnik, ein Balancierer. *Tr.* EKWILIBRYUM, *n.*, równowaga, das Gleichgewicht. EKWINOKCYALNY, a, e, nocorówny, äquinoctial. Zegar ekwinokcyalny = dachowy. *Tr.* Linia ekwinokcyalna.

EKWIPAŻ, u, *m.*, Ekwipaż wojenny lądowy znaczy sprzęt wojskowy abo bagaże. *Papr. W.* 1, 471. die Equipage, Bagage. §. Ekwipaż na okręcie, bierze się za korpus officyerów morskich, żołnierzy, majtków etc., którzy służą na morzu. *ib.* 471. die Equipage eines Schiffes. Ekwipaże różnych okrętów wypowiedziały posłuszeństwo zwierzchności. *Pam.* 83, 445. §. Kareta z końmi, die Equipage, Kutsche und Pferde. Komissarz nie ma mieć więcéj ekwipażu nad kolaskę i wózek; w kolasce cztery, a w wózku koni dwa. *Kras. Pod.* 2, 200. Często widzimy pałace za pyszne ekwipaże w zamian dawane. *Teat.* 49, 44. Teraz ma swój własny ekwipaż, pierwéj fiakrem jeździł. *Ld.*

EKZ–, tak przed *a* i *e* pisze *Knapski* n. p. ekzamen, ekzekutor, co obacz pod ex–, Examen, Exekutor.

ELASTYCZNOŚĆ, ści, *ż.*, *ob.* Sprężystość. ELASTYCZNY, a, e, *ob.* Sprężysty.

ELATYNEK, nku, *m.*, rodzaj rośliny, *Elatine Linn. Kluk. Dykc.* 1, 198. Elatynek naprzeciwliści, *E. hydropiper Linn.* — okręgowy, *alsinastrum. Jundz.* 230. Wasserpfeffer, Tännel.

*ELB', i, *ż.*, ELBA, y, *ż*, wielka rzéka w Niemczech, płynie przez Saksonią, i wpada w morze niżéj Hamburga. *Dykc. Geogr.* 1, 184. die Elbe. *Carn. et Slav.* Elba; *Boh. et Sorab.* 2. Labe; cf. *Boh.* Polabsky nad Elbą leżący.

*ELBIĄG, ELBLĄG, a, *m.*, jedno ze trzech wielkich miast Pruskich, (cf. Toruń, Gdańsk), osadą jest Lubecką. *Dykc. Geogr.* 1, 184. Elbing, in West = Preußen. Popłynąwszy pod sławny *Olbiąg. *Klon. Fl. G.* 2. *Lbiąg. *Myśl. E.* 3. *ELBIĄGSKI, ELBLĄGSKI, ELBLĄSKI, a, ie, von Elbing. Okolica Elbląska. *Dykc. Geogr.* 1, 184. ELBIAN, ELBIANIN, ELBLĄŻANIN, ELBIĄŻANIN, a, *m.*, z Elbląga rodem, ein Elbinger. Elbiążanie. *Gost. Gor.* 52. ELBLĄŻANKA, i, *ż.*, eine Elbingerinn.

ELEAR, a, *m.*, ELIER, HALIER, harcownik, poprzedzający wojsko przed bitwą. *Dudz.* 37. żołnierz przodem wysłany, do dania zaczepki nieprzyjacielom. *Włod.* — *Cn. Th.* [z węg. *elöre* = naprzód! w komendzie żołnierskiej. 3] — z *Łac. eligere*, ein Freybeuter, ein Partheygänger, der einen Streifzug macht. Nim się zaczęła bitwa, nalegał Chodkiewicz na Zamojskiego, ażeby go pospołu z Sieniawskim na eliery wypuścił. *Nar. Chodk.*, 1, 42. *not*, «Elierami czyli halierami nazywano najprzedniejszą jazdę, wybraną z całego wojska, która na wrażenie trwogi, a na znak większego o sobie rozumienia, czerwonemi bindami, czyli nałęczami, pierś na ukos z barków przepasywała».— *Eleari dicti praestantiores equites ex toto exercitu selecti, ad audaciorem impressionem faciendam, pro tessera humeros rubris fasciis praecincti.* Pias. Chr. 249. Wspomina to imię helierów *Birkowski* w kaz. pogrzeb. Chodk. *cf.* komonik.

ELEGANT, ELEGANCIK *zdrbn.*, z *Łac. ob.* Gustowniś, fircyk, modniś; *Ross.* щеголь, (cf. szczególny). Elegantem być *Ross.* щеголять. *W rodz. żeńsk.* ELEGANTKA *Ross.* щеголиха. ELEGANCYA, yi, *ż*, gustowność, modność; *Ross.* уборность. ELEGANTSKI, a, ie, — o *adv.*, po ELEGANTSKU, gustowny, modny; *Ross.* щегольскій, щеголеватый.

ELEGIA, ii, *ż.*, z *Greckołac.* rodzaj w poezyi rymtów żałosnych, jakie są Jana Kochanowskiego Treny. *Kras. Zb.* 1, 259. die Elegie, das Klagegedicht, (bohatyrska elegia *ob.* Duma). *Rag.* placna pjesan; *Sorab.* 1. struchwa pěszna. ELEGIJNY, a, e, elegisch, *n, p.* elegijne wiersze; *Sorab.* 1. struchwopěszénski.

ELEKCYA, yi, *ż.*, obieranie na urząd, *Boh.* wolenj; *Vind.* svol, svolstvu, die Wahl, die Kühr. Obrządek prawny, przez który równi w stanie, dla spólnego bezpieczeństwa, obierają przełożonego. *Kras. Zab.* 1, 259. Elekcye nierządne zgubiły Węgierską koronę. *Gorn. Wł. b.* 3. — *Łuk. Gornickiego* Rozmowa o elekcyi. ELEKCYJNY, ELEKCYONALNY, a, e, obieralny, Wahl=. Państwa elekcyjne, Wahlreiche, są, w których króla obiera zgromadzone pospólstwo, albo znaczniejsi panowie i szlachta. *Wyrw. Geogr.* 122. Odtąd tron Polski elekcyjnym przez familie mieć chcemy. *Gaz. Nar.* 1, 166. z *Konst.* 3 *Maj.* ELEKT, a, *m.*, nowo obrany, der neu Gewählte. ELEKTOR, a, *m.*, co obiera, obierający, *Boh.* wolenec; *Croat.* izberitel; *Carn.* sbornik; *Vind.* svolnoprevishnik, der Wahlherr. Wybrani po departamentach elektorowie zgromadzą się dla obrania reprezentantów. *Gaz. Nar.* 1, 281. §. Tytuł nadany dziewięciu udzielnym rzeszy Niemieckiéj osobom, mającym przywilej obierania cesarza. *Kras. Zb.* 1, 259. *kurfirst, der Churfürst. *Sorab.* 2. kurferschta; *Ross.* курфирстъ. ELEKTORALNY, a, e, od elekcyi, Wahl=, zur Wahl gehörig. Na polu elektoralnym, elektoralne zgromadzenie. *Tr.* ELEKTORAT, u, *m.*, władza i państwo elektorskie, das Electorat, das Churfürstenthum. W Niemczech dziewięć jest elektoratów których panowie zowią się elektorami, dla prawa do obierania cesarza. *Wyrw. Geogr.* 121. ELEKTORATSKI, a, ie, do elektoratu należący, churfürstlich. Biskupstwa przednie Niemieckie, zwłaszcza elektoratskie, pobantowano. *Birk. Ex. G.* 2, *b.* ELEKTORKA, i, *ż.*, die Churfürstinn.

ELEKTOROWA, y, *ż.*, des Churfürsten Gemahlinn, die Churfürstinn. ELEKTORÓWNA, y, *ż.*, córka elektorstwa, die churfürstliche Prinzessinn. ELEKTOROWY, a, e, do elektora należący, dem Churfürsten gehörig, churfürstlich. ELEKTORSKI, a, ie, od elektoratu, zum Churfürstenthume gehörig, churfürstlich, Chur-. *Vind.* svolnoprevishtven; *Ross.* курфирстскій. Cyrkuł elektorski albo dolnego Renu. *Wyrw. Geogr.* 208. Churkreis, der Niederrheinische Kreis. ELEKTORSTWO, a, *n.*, elektorat, kraj w Niemczech, którego właściciel ma prawo głosowania na elekcyi cesarza. *Dykc. Geogr.* 1, 184. das Churfürstenthum. *Vind.* svolnoprevishtvu, svolnovriedstvu; *Ross.* курфирстство. §. *coll.* Elektor z elektorową, der Churfürst und die Churfürstinn. Wczoraj elektorstwo z Drezna wyjechali do Pilnicy. *Ld.*

ELEKTROMETR, u, *m.*, z *Greck.* narzędzie, za którego pomocą dowiadujemy się o natężeniu i gatunku elektryczności ciała jakiego. *Scheidt. Elekt.* 110. der Elektricitätsmesser. ELEKTRYCZNOŚĆ, ści, *ż.*, własność elekryczna, przez którą ciało jedno drugie do siebie przyciąga. *Os. Fiz.* 353. die Elektricität. Elektryczność, własność wzbudzona w ciele przez tarcie lub promienie słoneczne, zasadzająca się na przyciąganiu ciał lekkich, elektrycznym ciałom poddanych. *Dykc. Med.* 2, 94. Niektóre ciała elektryczne udzielają elektryczności ciałom nieelektrycznym. *Scheidt. Elekt.* 24. ELEKTRYCZNY, a, e, ELEKTRYCZNIE *adv.*, electrisch. Są ciała, które potarte lub zagrzane wydają znaki elektryczności; są inne, które, chociaż jak najdłużéj tarte i zagrzane, żadnych nie pokazują; pierwsze zatym nazywamy elektrycznemi, drugie nieelektrycznemi. *Scheidt. Elekt.* 22. Gruntem elektrycznéj materyi jest ciepło właściwe ziemi. *Stas. Buff.* 172. ELEKTRYZACYA, yi, *ż.*, działanie fizyczne, przez powtórzenie tarcia wzniecające żywioł ognia. *Kras. Zb.* 1, 259. das Electrisiren. bursztynowanie. *Rog. Doś.* 1, 124. *Mon.* 73, 776. ELEKTRYZOWAĆ, ał, uje, *act. niedok.*, elektryczności nabawiać, elektrisiren. ELEKTRYZOWANIE, ia, *m. subst. verb.*, elektryzacya, bursztynowanie, das Elektrisiren

ELEKTWARZ, *LEKTWARZ, a, *m.*, z *Łac.* *electuarium*, przyprawa aptekarska, zasadzona na rozrobieniu proszków w syropach, konserwach, lub innym jakim likworze lépkim. *Dykc. Med.* 2, 94. *Lakwarz. *Urzęd.* 4. Składanie lektwarza, to jest powidłek, z soku różanego. *Sienn.* 343. Z jęczmienia konfekt albo elektwarz. *Cresc.* 163. *Boh. et Slov.* letkwař, lektwař; *Hung.* liktáriom; *Vind.* lotvàra; *Ital.* lattuario, cf. leki, lekarz.

ELEMENT, u, *m.*, *ob.* Żywioł, pierwiastek; *żart.*, Pieniądze są tych wieków piątym elementem. *Pam.* 85, 1, 753. (sprężyną wszystkiego; alluzya do dawnego mniemania o czterech elementach). ELEMENTA, ów *plur.*, elementa nauk, nazwisko oznaczające pierwiastki rozmaitego rzeczy poznania. *Kras. Zb.* 1, 259. die Anfangsgründe. ELEMENTARNY, a, e, początków uczący, die Anfangsgründe lehrend, Elementar-. Książki elementarne umiejętności, każdemu obywatelowi pożytecznych, koniecznie potrzebne były. *Zab.* 14, 191. Elementarwerke, Schulbücher. Za tym wyznaczono towarzystwo do wydawania ksiąg elementarnych, dla szkół narodowych, które działania swoje pod utwierdzenie komissyi edukacyjnej podawało. *Skrzet. Pr. Pol.* 2, 226. Mowa w dzień rocznicy otwarcia towarzystwa do ksiąg elementarnych, przez *X. Piramowicza. Zab.* 14, 189. Towarzystwo elementarne, die Schulbücherkommißion, pisze, przegląda i examinuje książki elementarne, które kommissya edukacyjna dla szkół jak najlepiej napisane mieć stara się. *Dyar. Gr.* 154. ELEMENTARZ, a, *m.*, książka początkowa. *Pir. Pow.* 116. *Boh.* slabikař; *Carn.* bukvar; *Vind.* jimenske bukvize, das Namenbuch, das A B C Buch. Elementarz dla szkół parafialnych zawiera naukę pisania i czytania, katechizm, naukę obyczajową, naukę rachunków. *El. Kr.*

*ELEMOZYNARZ *vid.* Jałmużnik.

ELIASZ, a, *m.*, prorok starego zakonu, *Slav.* Illia; *Ross.* Илія; der Prophet Elias. Dzień Eliasza proroka u Rusi w wielkiej świątobliwości, a zowią go ś. Ilia. *Gwagn.* 547.

ELIER *ob.* Elear.

ELIXIR, u, *m.* większą ma gęstość od tynktur albo essencyj, czy to pochodzi od własności jego, czyli od istot, które wyciągnął. *Kruml. Chy.* 161. ein Elixir.

ELIZ, u, *m.*, *poet.* pola Elizejskie, Elysium. Już twej z Elizu nie wrócę Barbary. *Zab.* 5, 403. *Nar.* — §. Wietrzyk łagodny, ein sanfter Wind. Cichuchnym szmerem eliz szeleści. *Tr.* Choćby leżał na wonnym zły człowiek elizie.... *Pot. Zac.* 206. ELIZEJSKI, a, ie, ELIZOWY, a, e, elysäisch. Elizejskie pola, miejsce, według mitologii, rozkoszne, dusz sprawiedliwych i bohatyrów wiecznie szczęśliwe siedlisko. *Kras. Zab.*

ELLIPSA, y, *ż.*, z Greck. linia krzywa w sobie zamknięta, mająca środek, w którym każda linia prosta tam przechodząca przecięta jest na dwie części równe. *Śniad. Jeog.* 16. die Ellipse.

ELŻBIETA, y, *ż.*, *HELŻBIETA. *Gil. Post.* 272. *ALŻBIETA. *Biel. Św.* 131. ELŻBIETKA, i, *ż.*, *demin.*, u pospólstwa Halszka, Halka, Żbita, imię białogowskie, z *Hebr.* Elisabeth. *Boh.* Alžbeta, Běta, Bětka, Betuška; *Carn.* Shepla; *Sorab.* 2. Lisa, Liska, Hilža, Halschbetha. — *R.* 1539 Izabella t. j. Elżbieta, córa Zygmunta, Janowi królowi Węg. w małżeński stan jest dana. *Biel. Św.* 292. *b.* Elżbieta, małżonka Zacharyasza, matka Jana chrzciciela. *Kras. Zb.* 1, 261. Dwie Elżbiecie (*dualis*). *Biel. Kr.* 430. ELŻUNIA, ELŻUSIA, i, *ż.*, ELŻUSIEŃKA, ELŻUSIECZKA, ELŻBINIA, i, *ż.*, *demin. nom.* Elżbietka, Elisabetchen, Lieschen. Owa to jest, owa Elżunia. *Treb. S. M.* 24. Chyba, że on się poprawi, inaczej Elżusi nie liźnie. *ib.* 30. Moja ty piękna Elżbiniu. *Teat.* 30. *b*, 25. Tobie to, moja Elżusienko. *ib.* 24. *b*, 15. Woła: Elżuniu, Elżusienko, Elżusieczko. *ib.* 24, *b.* 22. ELŻBIECIN, a, e, od Elżbiety, Elisabeths-. *Boh.* Alžbětin. (*Boh.* Alžbietýnka, Elizabetýnka, ELIZABETANKA, zakonnica reguły ś. Elżbiety).

*EMBOLIZM, y, *m.*, z *Greck.* wkładanie dnia jednego w miesiąc. *Sk. Dz.* 386. das Einschalten eines Tages im Jahre. cf. przybysz, przybyszowy.

*EMFAZYS, *Emphasis*, *Slov.* gedrnost, wigedritelnost, wislowutnost.

EMFITEUZYS, z *Greckołac.* gatunek kontraktu, przez który grunta puste puszczane bywają, z obowiązkiem płacenia z nich pewnego czynszu, albo czynienia usługi jakiej, i przyprowadzenia ich do lepszego stanu. *Skrzet. Pr. Pol.* 1, 60. Emfiteuzys, albo dobra zakupne. *Szczerb. Sax.* 128. (*Boh.* zákup; *Vind.* pridashiulanje). Zlepszenie a poprawienie imienia najętego. *Farr.* 546. der Meliorationspacht, wodurch man nicht bloß zur Entrichtung der übernommenen Gebühren, sondern auch zur Verbesserung und Anbauung wüster Gründe verpflichtet wird. EMFITEUTA, y, *m.*, który pod takiemi warunkami grunta dzierży, ein solcher Pächter, ein Meliorationspächter. *A. Zamoj.* 148. *Boh.* zakupnik; *Vind.* pridavshiulavez. EMFITEUTYCZNY, a, e, — ie *adv.*, tyczący się emfiteuzys, emphyteutisch. Grunt emfiteutyczny, albo służebne dobro. *Gal. Cyw.* 2, 88. *Boh.* zakupný.

EMIGRACYA, yi, *ż.*, z *Łac.* wywędrowanie, wynoszenie się z kraju, [wychodztwo. 1] die Emigration, das Auswandern; *Carn.* preseluvanje; *Croat.* odszelenye. EMIGRANT, a, *m.*, EMIGRANCIK, a, *m.*, *zdrbn.*, który się z kraju wynosi, der Emigrant. *Boh.* wysťehowanec; *Ross.* выходецъ. *W rodz. żeńsk.* EMIGRANTKA die Emigrantinn. EMIGROWAĆ, *intrans. nied.*, wynosić się z kraju, emigriren, auswandern. *Rag.* izselittise, izselivatise; *Croat.* preselyùjemsze, izszelyujemsze, odszelyùjemsze; *Bosn.* odselitise, priselitise; *Vind.* se lozhit, bandrat, se seliti.

EMPIR, u, *m.*, *poet.* trzecie niebie, *Gall.* l' empirée, der dritte Himmel. *Tr.* EMPIREJSKI, a, ie, *n. p.* Jutrzenka empirejskim przystrojona złotem. *Przyb. Milt.* 175. Niebo empirejskie. *Przyb. Luz.* 311. das Empireum.

EMPIRYK, a, *m.*, na samém się doświadczeniu zasadzający, bez należytéj wiadomości teoretycznéj, ein Empyricus. *Pam.* 84, 635.

EMULACYA, yi, *ż.*, przesadzanie się, ubieganie się, zawiść, przesada, der Wetteifer. Emulacya jest najżywszą do czynów chwalebnych pobudką. *Kras. Pod.* 1, 45. *Rag.* natjezzanie; *Ross.* соревнованіе, ревнованіе. EMULANT, EMULATOR, a, *m. Rag.* natiezzalaz, zatocnik; *Vind.* napomujar, nadostaulavez, vrezhonashelnik; *Ross.* соревнователь, соревнитель; *Eccl.* подобящійся; *w rodz. żeńsk. Ross.* соревновательница; *Rag.* natjezzaliza, zatocniza. EMULOWAĆ *intrans. nied.*, przesadzać się, wyścigać się, wetteifern. *Vind.* napomujatise, nadostaulati, vrezhonasheliti, popresuvati, hrepeniti; *Carn.* tekmam; *Croat.* lyubonenaviditi; *Rag.* nazzjezatise, nadhodittisé s'kjem; *Ross.* соревновать, ревновать, ревную.

EMULSYA, yi, *ż.*, kształt medykamentu wewnętrznego ciekącego, gęstość mleka mającego. *Krup.* 5, 253. eine Emulsion, ein milchartiges Arzneymittel.

*ENALLAGE, *Greck.* zamiana słowa za słowo; *Slov.* druhotilka, druhotitelka.

ENCYKLOPEDYA, yi, *ż.*, z *Greck.* okrąg wszystkich nauk. *Mącz.*; okrąg umiejętności. *Mon.* 76, 318. die Encyclopädie, związek wiadomości, zbiór nauk. Pod tym tytułem wydany Francuzki dykcyonarz zawiera w sobie opisy nauk i kunsztów. *Kras. Zb.* 1, 264. Zbiór wiadomości ludzkich, albo encyklopedya, tych czasów wydana, sławną będzie w dziejach umiejętności epoką. *Zab.* 1. *b*, 54. *Alb.* ENCYKLOPEDYSTA, y, *m.*, składacz encyklopedyi, ein Encyklopädist. Flozofowie, encyklopedystowie piszą o edukacyi fizycznej niemowląt, a my jej zaniedbamy! *Zab.* 7, 125.

ENDEBURSKIE wino [właściwie Edenburskie, od miasta węgierskiego Szopronia, na granicy Rakuz leżącego, a zwanego po niemiecku Ödenburg. 3.] *Vol. Leg.* 3. 9. Składy na wina Endeburskie w Polszcze postanowić. *Gost. Gor.* 31.

ENDEMICZNE choroby, czyli krajowe, które z przyczyn nam niewiadomych zawsze w pewnych krajach panują, tak n. p. kołtun w Polszcze jest choroba endemiczna. *Krup.* 5, 9. endemische Krankheiten. z *Greck.*

ENDYWIA, ii, *ż.*, *Cichorium Endivia Linn.* gatunek sałaty zimowej, liście podobne do cykoryi. *Ład. Hst. Nat.* 36. Endivien. *Sorab.* 1. endiv; *Slav.* antivia; *Vind.* antifna solata; *Rag.* xutjeniza; *Bosn.* sgjuteniça. cf. Mlecz sałaciany; Szczerbak ogrodny wielki. ENDYWIOWY, a, e, Endivien=. Endywiowa sałata.

ENEIDA, y, *ż.*, Bohatyrskie poema Wirgiliuszowe, opiewające dzieje Eneasza Trojańskiego, po Polsku przekładania *Andrz. Kochanowskiego*, die Aeneide des Virgil.

ENEMA, y, *ż.* klistera, kształt medykamentu ciekącego, który przez otwór kotnicy wchodzi w kiszki grube. *Krup.* 5, 286. das Klystier. *Rag.* stàrzeliza, usctarzanje; *Bosn.* krristir, krrister, zrriçaliça; *Carn.* kershtira; *Vind.* sadivshverkanje, odpir telesnega sapertja, kristir; *Ross.* промывательное, клистиръ. Spryca do enemy, abo syrynga. *Czerw. Narz.* 9. Enemę brać, enemę dawać. ENEMOWY, a, e, od enemy, Klystier=. *Ross.* клистирный.

ENERGIA, ii, *ż.* z *Greck.* moc albo zwięzłość wymowy. *Kras. Zb.* 1, 264. die Energie, die Kraft, der Nachdruck. Od dawnych pisarzów uczmy się energii, która się po Polsku jakąś pismienną żywością, raczej pióra każdego duszą nazwać może. *Lub. Roz.* 63. Energia charakteru, tęgość. ENERGICZNY, a, e, — ie *adv.*, *ob.* Tęgi, mocny, silny.

ENTUZYASTA, y, *m.*, gorliwiec, ein Enthusiast. *Ross.* изступленникъ. Entuzyastów albo zbogomowców kacerstwo. *Zygr. Pap.* 260.

EOL, AEOL, a, *m.*, bożek wietrzny, der Aeolus, der Winde Gott. *Carn.* Viharnek, Fertunz. cf. Poświst, Świst; wicher.

EPAKTA, ów, *plur.* liczba dni jedenastu, któremi rok słoneczny przewyższa rok księżyca. *Kras. Zb.* 1, 265. — *Rog. Doś.* 2, 282. die Epacten. (cf. cykl). *Slov.* mesačni kluč.

*EPANALEPSYS, *Graec.* fig. krasom. powtarzająca na końcu peryodu słowa, początek jego składające, *Slov.* predozadowka. *EPANODOS, *Graec.* fig. krasom. zwracająca z wyboczenia do rzeczy mowy; *Slov.* spetopačilka. *EPENTHEZYS EPENTEZYS, *Graec.* wsunięcie głoski lub zgłoski w środek słowa, *Slov.* prostredodalka.

*EPHOD, EFOD *ob.* Humerał.

EPICZNY, a, e, ściągający się do Epopei, z *Greck.* episch. Poema epiczne abo heroiczne. *Teat.* 24, 9. *Czrtr.*

EPIDEMIA, ii, *ż.*, z *Greck.* oznacza wszystko, co panuje między ludem czyli gminem. *Dyck. Med.* 2, 117. osobliwie choroba powszechnie panująca, die Epidemie. *Ross.* повалка, перевалъ, язва; *Eccl.* вxдл. EPIDEMICZNY, a, e, — ie *adv.*, epidemisch. *Ross.* повальный. Choroby epidemiczne, które z powszechnych przyczyn wielu ludzi w pewnym miejscu mieszkających napadają. *Krup.* 5, 718. Choroby epidemicznie, t. j. powszechnie panujące. *ib.* 5, 10. cf. przymiotny, przyrzutny.

EPIGRAMMA, atu, *m.*, z *Greck.* znaczy w prawdzie napis na posągach, domach; ale teraz się bierze za myśl krótką i dowcipnie wierszem wyłożoną. *Gol. Wym.* 405. *Rag.* pjesánza; das Epigramm. Epigramma myśl krótko rymami wykłada, Raz ich mniej, a drugi raz więcej wierszy składa, Albo proste zamyka rzeczy opisanie, Albo jeszcze dowcipne mieści o nich zdanie. *Dmoch. Szt. R.* 32.

EPILEPSYA *ob.* Kaduk, wielka choroba, ś. Walentego niemoc, padaczka; *Vind.* skernina; *Ross.* утинъ.

EPILOG, u, *m.*, *Graec.*, zakończająca mowa, zakończenie, die Schlußrede. *Eccl.* надглаголаніе, cf. надглаголю ἐπιλέγω.

EPIR, u, *m.*, prowincya Turcyi Europ. *Dykc. Geogr.* 1, 188. Epirus. EPIREŃSKA ziemia. *Baz. Sk.* 515. = id.

EPISKOP, a, *m.*, biskup Greckiego obrządku, ein griechischer Bischof. *Galat. Al.* 5. (*ob.* Biskup). *Ross.* преосвященный. EPISKOPIA, ii, *ż.* EPISKOPSTWO, a, *n.*, biskupstwo Greckie, ein griechisches Bisthum. *Ross.* преосвященство. Episkopstwa nie otrzymał, o które się usilnie starał. *Galat. Al.* 5.

EPISTOŁA, y, *ż.*, część mszy, die Epistel, ein Theil der Messe. Po tym epistoła śpiewana będzie, po której graduał następuje. *Tr.* §. Właściwie z *Łac.* list, Epistel.

*EPISTROFE, z *Greck. fig. krasom.* powtarzająca kilka słów na końcu interpunkcyi, *Slov.* zadopačilka.

EPITET *ob.* przymiotowy wyraz. *EPIZEUXIS, *Graec. fig. krasom.* powtarzanie słów raz w raz dla tém większego wrażenia, *Slov.* propačilka.

EPOKA, i, *ż.*, pewny czasu punkt, sławnym jakim zaszczycony dziełem, od którego chronologowie lata liczą. *Wag. Hst.* 4. die Epoche, der Zeitpunkt. *Kal.* 39, 3. *Ross.* началочисленіе.

EPOLET, u, *m.*, EPOLECIK, a, *m.*, *zdrobn.* z *Franc.* naramka, przyramka, wstęga na wierzchu ramion, das Achselband. Coś brakuje téj liberyi; trzeba dodać kutasiki i epolety. *Teat.* 19. *b*, 36.

EREB, u, *m.*, *poet.* z *Łac.* piekło, miejsce po śmierci potępionych, die Hölle.

*EREKCYA, y, *ż.*, wystawienie, założenie, fundacya, die Errichtung. — §. *Astrol.* Szukanie gwiazdy, pod którą się kto urodził, das Nativitätsstellen. Erekcyą komu czynię, narodzenia jego godziny albo gwiazdy pytam, szukam. *Cn. Th.* 171. einem die Nativität stellen.

EREMITARZ. *Zabor. Geom.* 108. *ob.* Pustelnik. *EREMITARYA. *Xiadz.* 74. *ob.* Pustelnia, pustelnicze pomieszkanie.

*ERGOCISTA, y, *m.*, uparcie dysputujący, ein Disputar. Przez filozofa nie rozumiem półmędrka, albo nieprzegadanego ergocisty. *Mon.* 73, 488.

ERNEST, a, *m.*, imię męzkie, Ernst; *Boh.* Arnošt.

*ERRATA, z *Łac.* spis błędów, rejestr omyłek.

*ERSZT *ob.* Herszt.

ES, a, *m.*, na kostce, w kartach, jedna liczba. *Włod.* das Aß oder Aeß, die Eins auf dem Würfel. *Vind.* svinja; (cf. *Gall.* as; *Ital.* asso; *Svec.* aez; *Angl.* ace; *Graec.* εἷς). Kostki wziąwszy, rzucił essy. *Haur. Sk.* 230. *fig.* Zawsze umysł jednaki, lub essy lub zessy Kość padnie, nie zmiesza go, nie zrzuci z imprezy. *Pot. Pocz.* 624. Mnie zezy padły, a tyś wygrał essy. *Kochow.* 61. Często też czyniąc daremne imprezy Padają nam essami upewnione zezy. *Pot. Pocz.* 526. Niechaj już wedle ich wyroku lub es, lub zes, ja za prawo przyjmuję. *Orzech. Qu.* 16. (cf. licho, cetno). §. Najdrobniejszy gwichcik złota lub srebra, das kleinste Gold- und Silbergewicht. Jeśli to pójdzie na wagę, wiem, że wiele mu essów nie będzie dostawać. *Boh. Kom.* 4, 132. — §. Es, część kapitelu, *Ital.* scima = wierzch. *Callit.* 7. — §. Kształt wielkiego Łac. *S.* die Figur eines großen Lateinischen *S.* n. p. gąsienica esem leżie. *Tr.* cf. wężykiem. *ob.* Esowaty, — §. Esy, których się haczki trzymają, das Oehr, die Oehse. Haczki zepniesz oponę jedną z drugą. *Budn. Exod.* 26, 6. (*not.* haczki te musiały być, jak teraz *esy*). U flisów esy zakładają się na oszewkę pod czas gwałtownej fali, i na tych drugi i trzeci rząd tarcic się kładzie, gdy wysoko bije fala. *Magier. Mskr.* §. Es czyli suspir, znak muzyczny, okazujący wstrzymanie czyli milczenie tonu. *Magier. Mskr.*

ESENCYA, yi, *ż.* ESSENCYA, yi, *ż*, treść, istota, dusza, das Wesen, die Essenz, der Geist. Esencya pisma tego, ta. *Tr. Medic.* Nazwisko essencyi dopiero w przeszłym wieku weszło do aptek, oznaczając te tynktury, które od wyciągnionych istot bardzo są zgęszczone. *Kruml Chy.* 161. (cf. tynktura). Dwie flaszeczki, z których jest essencya cudowna. *Teat.* 37, 69.

ESKADRA, y, *ż.* część floty z 4 okrętów, eine Escadre. *Tr.*

ESKARPA, y, *ż. Milit.* stoczystość, die Abdachung. Eskarpa w piaszczystéj ziemi. *Tr.* — *ob.* Skarpa.

ESKORTA, y, *ż.* die Eskorte. *Tr.* przystawa. ESKORTOWAĆ, ał, uje *czyn. niedok.*, żołnierzmi odprowadzać, einen eskortiren, mit Bedeckung begleiten. Eskortujący *Eccl.* проводительный.

ESOWATY, ESSOWATY, a, e, na kształt *S* Łac. wie ein Lat. *S.* — Munsztuk z czanką krótką esowatą. *Hipp.* 88. ESOWATOŚĆ, ESSOWATOŚĆ, ści, *ż.* kształt taki, die Figur eines *S.*, die Schönheitslinie, Schneckenlinie. ESSOWNIK, a, *m.* Kolumny członki wklęsłowypukłe, już essowników *sima*, już wierzchów essowatych *cymatium Lesbium*, dla podobieństwa literze *S*, biorą nazwisko. *Rog. Bud.* 28, Karnieß, Karnießlein.

ESTYMA, y, *ż.* ESTYMACYA, yi, *ż.* styma, poważanie, szanownie, die Achtung, Hochachtung. Dla tej potwarzy mało dawnéj o nim nie utracili estemy. *Sk. Żyw.* 2, 435. Wiek co sobie zasłużył na mądrego imię, W małej przecie rozumnych ludzi ma estymie. *Zab.* 7, 151. *Weg.* ESTY-

MATOR, a, *m.* szanownik, czciciel, der Verehrer, Hochschätzer. *W rodz. żeńsk.* ESTYMATORKA, *n. p.* Matka moja twoja jest najwyższą estymatorką. *Teat.* 16, 31. ESTYMOWAĆ, ał, uje, *czyn. niedok.* poważać, szanować, czcić, schätzen, hochhalten. Dla cnoty i poczciwości wszędzie ma powagę, i wszędzie jest estymowanym. *Teat.* 9, 51.

*ESZ *ob.* iż.

— ĘTA; *zakończenie pierwszego przypadku liczb. mn. rzeczowk. trzeciéj formy, mających pierwszy przypadek liczb. pojed. na - ę, drugi na - ęcia; n. p. cielę, - ęcia, - ęta. A to po większéj części są słowa zdrobniałe: ptaszęta, wróblęta, lwięta. Ale są też dawne imiona Polskie kończące się na* - ęta; *Wierzbięta, Wawrzęta. Jabł. Her.*

ETYKIETA, y, *ż.* zwyczaje, ceremonie, die Etikette. Według etykiety. *Pam.* 84, 162. §. Cedułka z napisem, ein Zettel mit einer Aufschrift, eine Etikette.

ETYMOLOGIA, ii, *ż.* z *Greck.* nauka dochodząca źrzódła i wywodu słów; *ob.* Źrzódłosłów, wywód słowa, die Etymologie, Wortforschung. *Slovac.* wlastnoslownost; *Carn.* imenavednost; *Vind.* besedeveidnost; *Ross.* словопроизведенie; *Eccl.* истинословіе, художнословіе. ETYMOLOG, *Ross.* словоистязатель.

EUCHARYSTYA, yi, *ż.* z *Greck.* znaczy: dobro, łaskę abo dziękowanie. U nas zaś znaczy ciało i krew Pańską. *Karnk. Kat.* 162. das h. Abendmahl. Eucharystya, to jest, sakrament chleba i kielicha. *Sk. Żyw.* 1, 248. *Kucz. Kat.* 2, 401. *Baz. Hst.* 139. *Eccl.* жертва безкровная, словесная служба, евхаристія.

EUFORBIA, ii, *ż. Euphorbia Linn.* rodzaj rośliny pełen soku mlecznego, do niego należy Wilcze mleko, Sporysz, Romanek, Czartowe mleko, Psie mleko, Roman, Opat. *Kluk. Dyk.* 1, 211. Wolfsmilch.

EUNUK, EUNUCH, a, *m.* z *Łac.* rzezaniec, trzebieniec, der Verschnittene. Biali i czarni eunukowie pilnują szaraju. *Mik. Obs.* 222. *Teat.* 51, 31.

EUROPA, y, *ż.* najszczuplejsza z części świata mieszkanego. *Dykc. Geogr.* 1, 195. unser Welttheil Europa. Europa rzeczona od Europy, Agenora króla córy. *Gwagn.* 1. EUROPEJCZYK, a, *m.* z Europy, der Europäer. *Vind.* Europear; *Boh.* Ewropčan; *Ross.* Европеецъ. Strzeżmy się Europejczykowie wytworności dzikiej i srogości obyczajnej. *Zab.* 7, 131. Wszystko w Europejczykach zdawało się nowém dla Azyanów. *N. Pam.* 20, 143. EUROPEJKA, EUROPIANKA, i, *ż.* która z Europy, die Europäerinn. EUROPEJSKI, a, ie, *EUROPSKI, *EUROPIŃSKI, od Europy, Europäisch. *Ross.* Европейскій. Miechowita, obie Sarmacye spisał, Europską i Scytyjską. *Biel. Kr.* 498. *Europski* zawsze u *Kromera, Bielskiego, Stryjk.* Morze Europejskie, t. j. śrzodziemne. *Dudz.* das mittelländische Meer. Morze Europińskie, śrzód naszego świata leżące. *Cn. Th.* 426.

EURYP, u, *m.* przy cieśninie wyspy Negrepontu ujście morskie w zakrętach swoich rozlicznych niedoścignione. *Kras. Zb.* 278. der Euripp, die Meerenge zwischen Euböa und Böotien. §. *Poet.* Morze das Meer. *Tr.*

EUSTACHI, ego, *m.* imię mezkie, Eustachius. Ś. Eustachiusz protektor myśliwców. *Farn. pr.* EUSTAŚ *zdrobn.*

EWA, JEWA, y, *ż.* małżonka Adama, matka rodzaju ludzkiego. *Kras. Zb.* 1, 279. die Mutter Eva; *Sorab.* Hejba; *Ross.* Евва, прародительница, праматерь; *Eccl.* праматн. (ztąd: Ewka, Jewka, Ewin, Jewin, a, e, Ewulka). Jewie było powiedziano, a w niej białogłowom wszystkim: w boleści będziesz rodziła. *Biał. Post.* 126.

EWAKUACYA, yi, *ż.* wypróżnienie, rugowanie, die Räumung. Staranności ministrów winniśmy ewakuacyą wojska Rossyjskiego. *Gaz. Nar.* 1, 187.

EWALUACYA, yi, *ż.* szacunek rzeczy według jej prawdziwej wartości. *Kras. Zb.* 1, 280. die Evaluation, Schätzung, Reducirung.

EWANGELIA, EWANIELIA, ii, *ż.*, słowo to *evangelium* kończymy pospolicie na *a*, z rodzajem żeńskim, i piszemy według wymawiania ewanielia. *Kpcz. Gr.* 2, 47. *Boh.* ewangelium, čtenj swaté; *Slavon.* evangjelje; *Croat.* evangelium, nazveschenye; *Dal.* blagovesztje; *Rag.* evanghjelje, vanghjelje, blagovjestje; *Vind.* evangeliu; *Ross.* евангеліе, благовѣствіе, четвероевангеліе. Z greckiego znaczy: dobrą, pożądaną wiadomość. *Kras. Zb.* 1, 280. ein Evangelium, eine gute fröhliche Botbschaft. Odszczepieńska ta nie ewangelia, ale kakangelia. *W. Post. W.* 2, 315. t. j. nie dobre, ale złe uwadomienie. §. Tytuł czterech książek nowego testamentu, zawierających historyą życia Jezusa. *Kras Zb.* 1, 280. die 4 Evangelien oder Lebensbeschreibungen Jesu, t. j. Mateusza, Marka, Łukasza i Jana ś. — *Prov.* Nie ewanielia to; nie pewna to, wierzyć może, kto chce. *Rys. Ad.* 55. Powiem też zdanie swoje; wszak nie ewanielia; może kto chce wierzyć. *Latos. Kom. B.* 4. Co im doniesie, w to, jak w pismo, jak w ewanielią wierzą. *Mon.* 71, 209. U ciebie przysłowia są tak ważne, jak ewangielia. *Teat.* 22, *b.* 63. §. Część z tych książek wyjęta, którą w święta w kościołach czytają i objaśniają, das (jedesmalige sonn = oder festtägliche) Evangelium. Ewanielia niedzielna. §. Ewanielie *plur.* książka, zamykająca cztery ewanielie, *Rag.* vanghjelistar, ein Evangelienbuch. Ewanielijki, *zdrobn.* kleine Evangelien. *Pam.* 83, 655. §. Nauka nowego zakonu, das Evangelium, die Lehre des N. T. EWANGIELICKI, EWANIELICKI, a, ie, tyczący się ewanielików, evangelisch. *Boh.* ewangelický; *Vind.* evangelski; *Rag.* evanghjelski, vanghjelski, vanghjeoski; *Ross.* евангельскій. *Biał. Post.* 10. EWANGIELICZKA, EWANIELICZKA, i, *ż.* ewanielickiego wyznania będąca, eine Evangelische (*ob.* Luterka). Na ewangelii jako prawa ewangieliczka ustawicznie czytała. *Twor. Ok. F.* 2. EWANGIELICZNY, EWANIELICZNY, a, e, — ie *adv.*, od ewangielii, z ewangielii; aus dem Evangelio, evangelisch. *Croat.* evangeliumszki; *Dal.* vangyeoszki, vangyelszki; *Eccl.* благовѣствовательнъ. Z bogaczem ewanielicznym na chciwość narzekają. *Lach. Kaz.* 1, 146. EWANIELIK, a, *m. Boh.* ewangeljk; Luteranin, ein Evangelischer. Od ewangelii Luteranie nazywają się ewanielikami. *Biał. Post.* 135. Upoważnienie imienia ewanielików. *Vol. Leg.* 573. EWANIELISTA, i, *m. Boh.* ewangelista; *Vind.* evangelist; *Croat.* evangelista, nazvesztnik; *Dal.* nazveschenik; *Rag.* vanghjelista; *Ross.* евангелистъ, благовѣстникъ. Ewanielista jest, który z przepowiadaniem ewanielii Jezusa Chrystusa z apostolską

powagą jest posłany. *Rej. Post. E.* 2. ein Evangelist, Lehrer des Christenthums. Bóg z nas dał niektóre apostoły, a niektóre proroki, a drugie ewanielisty, ku spojeniu świętych i budowaniu ciała Chrystusowego. *Bibl. Gd. Ephes.* 4, 12. Wszedł w dom Filippa ewanielisty, który był jeden z onych siedmiu. *ib. Act.* 21, 8. §. Który ewanielią, życie Chrystusowe pisał, der Evangelist, Lebensbeschreiber Jesu, jako Mateusz, Marek etc. (*W rodz. żeńsk.* EWANIELISTKA, *Ross.* благовѣстница). EWANIELISTWO, a, *n.*, urząd ewanielisty, das Evangelistenamt. Na ewanielistwo jest obranych pewna liczba, którzy historyą ewanielii ś. spisali. *Gil. Post.* 288. *b. Ross.* благовѣствованіе. EWANIELIJSKI, a, ie, ewanielski, od Ewanielików, evangelisch. Zasmakowała im ta wolność ewanielijska, która jest, dziesięcin niepłacić, trzymać plebanije. *W. Post. Mn.* 283. EWANIELIZOWAĆ ał, uje, *czyn. niedok.*, ewanielii być uczycielem, das Evangelium predigen. *Dal.* blagovesztim; *Rag.* blagovjestiti; *Ross.* благовѣствовать; *Eccl.* благовѣстити.

EWAZYA z obwinienia, *ob.* Wyprawienie się. *Cn. Th.*

EWEKT, u, *m.* 1). wywóz, die Ausfuhr. 2). Cło od wywozu, das Ausfuhrzoll.

EWIKCYA, yi, *ż.* w prawodawstwie Polskim powszechnie toż znaczy, co gwarancya, ubezpieczenie. Szczególniej zaręczenie przedawcy za pewność dziedzictwa majętności przedającej się. Pod tenże rygor ewikcyi podciągają się summy posagowe, wyderkafy etc. *Kras. Zb.* 280. die Gewährleistung. Ewikcyą daję = waruję co komu. *Cn. Th.* Ewikcyą biorę = waruję co sobie. *ib.* EWIKTOR, a, *m.* iściec, *jur.* der Gewährsmann, przedawca odpowiadalny kupującym za wszystkie pretensye, któreby w czasie do dóbr im sprzedanych czynione być mogły.

EWIN, a, e, JEWIN, od Ewy, der Ewa, Ewens, Ewa's =. Ojcu naszemu Ewina rozpusta Wetknęła prawie ono jabłko w usta. *Pot. Jow.* 2, 1. Nam Jewina pierwsza wina Rajskie wrota zawarła. *Groch. W.* 150. O Jezu, wspomnij na Jewine syny. *Kanc. Gd.* 317. Marya po porodzeniu panną została, co się żadnej córce Ewinej nie stało. *Biał. Post.* 73. (cf. Ewka, Jewka, Ewulka).

*EWIRAT, a, *m.* z *Łac.* trzebieniec, rzezaniec, ein Entmannter, ein Verschnittener. (*wymężczyzniony). — Z mężów czynią nożem ewiratów. *Chrośc. Fars.* 156.

EWKA, JEWKA, i, *ż. demin. nom.* Ewa, Ewchen. Są Jewki, co się zwodzić łada dają mężom, Są też Sary, których bóg każe słuchać mężom. *Pot. Zac.* 127. (cf. Ewulka, Ewin).

EWOKACYA, yi, *ż.* w prawie Polskim, wyprowadzenie strony zapozwanej do sądu jej nieprzyzwoitego, dla czego tak pozwany dopomina się na powódzcę *poenas evocationis. Kras. Zb.* 1, 281. die Vorladung vor einen fremden Gerichtshof, dem der Geladene nicht unterliegt.

EWOLUCYA, yi, *ż.* w trybie wojskowym, sposób rozmaitego szykowania i obrotów żołnierstwa. *Kras. Zb.* 1, 280. obrót, które czyni wojsko, chcąc odmienić formę szyku lub położenie. *Papr. W.* 1, 471. eine (militairische) Evolution, ein Manœuvre. (cf. rękoczyn. *Jak. Art.* 3, 291.).

EWROPA *ob.* Europa.

EWULKA, i, *ż. demin. nom.* Ewka, Jewka, Ewa, Ewchen Adaś pójdzie za ojcem, Ewulka za matką. *Zab.* 9, 21.

EX–, Knapski *odrzuciwsry* x *pisze zamiast niego* ks *lub też* kz, *n. p. ekstrakt, ekzemplarz; ulegając teraźniejszej pisowni, która dla krótkości* x *przywróciła, kładziemy podobne słowa pod* ex–. 2) Ex–, = bywszy, niegdyś; *Gall.* ci-devant, gewesen, ehemalig, expodstoli, exkanclerz, expodkomorzy, i t. d. n. p. Cokolwiek mówił ów exlokaj, to wszystko było mądre, grzeczne, rozumne. *Mon.* 68, 38. cf. *Ross.* pac–, n. p. распопъ złożony z urzędu pop, wyświęcony.

EXAGERACYA, yi, *ż.* z *Łac.* figura krasomowska, powiększająca rzecz dla wzruszenia passyi. *Kras. Zb.* 1, 281. zwiększanie, die Exaggeration, Vergrößerung, *ob.* Przesada, przesadzanie. EXAGEROWAĆ *ob.* Przesadzać.

EXAKCYA, yi, *ż.* z *Łac.* extorsya, wymuszenie, wybieranie gwałtowne, die Erpressung, das Eintreiben der Abgaben u. s. w.

EXAMEN, inu, *m.* *Ekzamen abo *eksamen *szkolne (szkolny) na promocyą, abo kościelne na kapłaństwo, t. j. doznawanie, badanie, macanie, próba nauki, biegłości. *Cn. Th.* 170. doświadczenie, dowód, popis, der Examen, die Prüfung. *Sorab.* 1. žpotano; *Rag.* jskuscjanie, jspitovanje, raziskanje, iziskivanje; *Ross.* допросъ, свидѣтельствованіе. Examen i wypytanie. *Sk. Żyw.* 2, 75. Został mistrzem w filozofii po długim i kamiennym, jak zowią, examinie. *Sk. Żyw.* 2, 76. EXAMINATOR, a, *m.* examinujący, dochodzący, badający, der Examinator, *Rag.* jskuscjalaz, jskuscitegl, potresalaz, jspitovnik; *Eccl.* испытникъ; *Ross.* допроситель. *W rodz. żeńsk.* EXAMINATORKA, die Examinatorinn. EXAMINACYJNY, a, e, od examinu, Examinations =. *Ross.* допросный. EXAMINOWAĆ, owal, uje, *czyn. niedok.* wyexaminować *dok.*, wypytywać, wybadywać, badać, doświadczać czyjej nauki, examiniren, erforschen, prüfen. *Rag.* jskuscjavati, jspitivati, raziskivati; *Sorab.* 1. zpotuyu, napotuyu, pžeprasehuyu; *Ross.* допросить, допрашивать, разъискать, разъискивать, разъискиваю.

EXARMOWAĆ, desarmować *ob.* Rozbrajać.

*EXCELLENCYA, z *Franc.* tytuł; Wasza Excellencya, podług Franc.; *Rag.* uzvijscenos; *Ross.* ваше превосходительство, *adj.* превосходительный. cf. Jaśnie Wielmożny, Jaśnie Wielmożność. *Kras. Zb.* 1, 28.

EXCEPCYA, yi, *ż.* z *Łac.* wyjątek, die Ausnahme. *Boh.* wyhrada. Są jak mówią excepcye od reguł pospolitych. *Kras. Pod.* 2, 243.

EXCES, u, *m.* EXCESSIK, a, *m. zdrobn.* z *Łac.* przeskrobanie w czym, wystąpienie, przestępstwo, wykroczenie, ein Exces, eine Ausschweifung. Król Wacław coraz to głębiéj w ciężkie zabrnął excessa. *Sk. Żyw.* 1, 306. Ociec gasząc jego excessiki, sobie obroku ujął. *Falib. Dis. Q.* 3.

EXCYPOWAĆ *czyn. niedok.* z *Łac.* wyjmować, warować sobie, excipiren, ausnehmen, eine Ausnahme machen. *Boh.* wyhraditi.

EXCYTARZ, a, *m.* z *Łac.* co wzbudza, budzi, pobudza, bu-

dziciel, der Wecker, Aufwecker, Ermunterer, Aufmunterer. *Boh.* budič, budjček; *Sorab.* 1. zbudżadwo; *Carn.* budìlu; *Bosn.* prebudìllo, budillo; *Dal.* probudilo; *Croat.* prebudilo, zbudìlo, prebudilo; *Ross.* будильникъ, будильщикъ. Excytarz do walecznego rycerstwa Polskiego. *Kochow.* 254. (wiersz pobudzający, pobudka). Dziewki nakoniec pogniotły pana excytarza. *Zab.* 13, 279. *Tręb.* (koguta, co je budził). §. W szczególności: zegar excytarz. *Papr. W.* 1, 315. der Wecker an der Uhr. Pocznie bić excytarz, słucha Litwin długo.... *Pot. Jow.* 118.

EXEKUCYA, yi, *ż.* z *Łac. Boh.* weymoh, wykonanie, uskutecznienie, sprawowanie, die Vollziehung, Vollstreckung. Prawo jest martwe bez exekucyi. *Zab.* 5, 102. Posłowie często Zygmunta praszali, aby exekucya, to jest, wypełnienie praw i swobód koronych stać się mogła; ale dla złych czasów musiał ją odkładać, chociaż tak zaniedbana długo. *Vol. Leg.* 2, 609. Na sejmie Piotrkowskim 1562 r. exekucya być miała wszystkich praw i statutów; po których mało wiec bywa, gdyby do exekucyi nie były przywiedzione. *Biel. Kr.* 556. Powiadają pospolicie, iż to jest exekucya, brać, co komu nad prawo dano; ale branie abo dawanie, nie są grunty krolestwa Polskiego, ale są przypadki jakieś jego, które przychodzą i odchodzą, okrom upadku koronnego. Ale to jest exekucya, która nachylone do upadku królestwo, w jego klóbę wstawia i też przywilejmi, przez króla nam poprzysiężonemi. *Orzech. Qu.* 40. §. *W szczególn.* Exekucya, wykonanie przez urzędnika wyroków sądu. *Kras. Zb.* 1, 281. die gerichtliche Execution, Urtheilsvollziehung, Decretsvollstreckung. Ukrzywdzona sprawa, Gdzie wprzód exekucya, niżeli sąd stawa. *Pot. Zac.* 51. Rozkazano, aby exekucya w więzieniu udziałał, to jest, aby ją udawił. *Warg. Wal.* 168. §. Wymożenie zaległych podatków, das erzwungene Eintreiben der Rückstände. Żołnierze do niego posłano na exekucyą. *Ld.* EXEKUCYJNY *ob.* Wykonawczy. EXEKUTOR, a, *m.* wykonawca, wykonacz, der Executor, Vollzieher. *Ekzekutor, abo *eksekutor, sprawca, wykonacz, szafarz testamentu. *Cn. Th.* 170. Exekutor abo wyciągacz sprawiedliwości bożéj. *Wys. Ign.* 83. *W rodz. żeńsk.* EXEKUTORKA, i, die Executorinn, Vollzieherinn. EXEKWOWAĆ *czyn. niedok.*, wykonywać, *wyiszczać, exequiren, vollstrecken, vollziehen. Próżno jest prawa czynić, które wyiszczane abo exekwowane nie będą. *Herb. Stat* 24. Co wojewodowie postanowią, to starostowie niech wyiszczają. *ib.* 181.

EXEKWIE, ij, *liczb. mn.* z *Łac.* obrzadki pogrzebowe, [pominki. *Smotr. Apol.* 147 — 1], die Exequien; *Croat.* pokop, pokapanye; *Rag.* sprovod, sprovodisćte, ukòp; *Carn.* vile, (cf. wilia) EXEKWIALNY *Rag.* sprovodni, ukopni; — *verb. Rag.* sprovodìtti *parentare.*

EXEMCYA, EXEMPCYA, yi *ż.* EXEMPT, u, *m.* EXEMTA, y, *ż.* z *Łac.* przywilej uwalniający od obowiązku przykazanego. *Kras. Zb.* 1, 281. die Exemtion, Befreyung von einer Staatslast. Sprawy o exempcye czyli wykupna zastawy. *Czack. Pr.* 2, 106. EXEMT, a, *m.* exemcyą uwolniony, ein Eximirter.

EXEMPLARZ, a, *m.* EXEMPLARZYK, a, *m. zdrobn.* *ekzemplarz abo eksemplarz, przepis, konterfet, kształt, model, wizerunek. *Cn. Th.* das Exemplar. (*Sorab.* 1. wotpisz, pżepiszmo; *Vind.* popiſmu, podubstvu). Wszystkie Greckie exemplarze na to się zgadzają. *Sekl. Joan.* 4. Eksemplarz piérwszy abo własny, abo przedni, *archetypum. Cn. Th.* oryginał, autentyk, die Urschrift.

EXENTEROWAĆ *czyn. niedok.* trupa wywnętrzyć, exenteriren, einen Todten (ausweiden) seciren. EXENTEROWANIE, ia, *n.* EXENTERACYA, yi, *ż.* wywnętrzenie trupa, die Exenteration. Dana wolność doktorom powiatowym do exenterowania pacyentów. *Pam.* 85, 1, 620. cf. patroszyć.

EXERCEROWAĆ *intr. niedok.*, bronią robić, exerziren; (*Vind.* ekserzirati, povajati, povardievati; *Slavon.* zabavljatise orúxjem, princsávatise). § *transit.* Exercerować, ćwiczyć, üben, exerciren. EXERCERUNEK, nka, *m.* robienie bronią, das Exerciren. (*Vind.* povajanje). Plac exercerunku, *Vind* povajalishe. EXERCYTACYA, yi, *ż.* ćwiczenie, die Übung, das Üben, Exerciren.

EXHALACYA *ob.* Wyziew, para, wyduch. *Żebr. Zw.* 1.

EXJEZUITA, y, *m.* bywszy Jezuita, ein Exjesuit. cf. pojezuicki.

EXKANCLERZ, a, *m.* bywszy kanclerz, der Excanzler, gewesene Canzler. Zamojski exkanclerz, prawdziwy z cnót obywatelskich Rzymianin. *Zab.* 16, 172.

EXKLAMACYA *ob.* Wykrzyk, wykrzyknik; *Slovac.* wikrikowatelka, wykrikowani, wykriknutí.

EXKLUDOWAĆ *ob.* Wyłączyć. EXKLUZYA *ob.* Wyłączenie; *Boh.* wyrażka.

EXKOMUNIKA, i, *ż.* klątwa, die Excommunicirung, der Kirchenbann; obrządek kościelnego prawa, wyłączający przestępce z społeczności wiernych. *Kras. Zb.* 1, 281. EXKOMUNIKOWAĆ *ob.* Wyklnąć, wyłączyć.

EXKREMENT, u, *m* EXKREMENTA, ów, *liczb. mn.* co stolcem odchodzi, stolec, die Excremente, der Stuhl. *Krup.* 5, 722.

*EXKUZA, y, *ż.* wymówka, wymawianie; die Entschuldigung. *Zab.* 11, 73. Wszystkie długi exkuzą płacił. *ib.* 13, 207. EXKUZOWAĆ *czyn niedok.*, wyexkuzować *dok.*, wymówić, wymawiać, entschuldigen. Exkuzował się, iż o tem nie myślił. *Sk. Żyw.* 1, 325. Exkuzował się, i wywodził się, ale niewinności swojéj wywodzić nie mógł. *Sk. Żyw.* 1, 296.

*EXOFFICYA, ów, *liczb mn.* urzędowe ciężary, ämtliche Lasten. Uciążliwe przedtym były dla miast exofficya czyli dawanie stancyj dla dworu królewskiego, tudzież w czasie sejmów i t. d. *Skrzet. P. P.* 2, 113.

EXORBITANCYA, yi, *ż.* w prawie Polskiém przestępstwo przeciw stanowi publicznemu. Roku 1669. był sejm exorbitancyi, na którym starano się przywrócić do dawnego trybu, co z klóby należytéj wypadło. *Kras. Zb.* 1, 281. co *ex orbita legum* wypadło. *Vol. Leg.* 5, 978. Gesetzwidrigkeit, Abweichung vom Gesetze. Trzymając się prawa, nie trzeba nowych szukać środków na zniesienie niesłychanéj exorbitancyi. *Leszcz. Gł.* 78. EXORBITOWAĆ, *intrans. niedok.*, z kluby praw wykraczać, die Gränzen des Gesetzes

überschreiten. Marszałek sądzi excessa, które pod bokiem królewskim exorbitowały. *Nies.* 1, 249.

EXORCYSTA, y, *m.* z Greckołac. mający moc wypędzania dyabła z opętanych. *Karnk., Kat.* 265. der Exorcist, Teufelsbeschwörer, Teufelsbanner. (*Rag.* zaklignalaz). Exorcystowie, zaklinacze czartów, czarty mieli wymiatać z ciał ludzkich *Sk. Kaz.* 127. *Cerem.* 1, 151. Trzeci stopień święcenia jest exorcystów. *Kucz. Kat.* 2, 618. EXORCYZM, u, *m.*, zaklinanie czarta, die Teufelsbeschwörung. (*Rag.* zaklétve). Exorcyzm, wypędzanie czy odpędzanie mocą bozką złego ducha. *Cerem.* 1, 149 zaklinanie, poprzysiężenie; poprzysięga i zaklina kapłan dusznego nieprzyjaciela, aby z stworzenia, które ma być chrzczone, wyszedł. *Hrbst. Nauk. T.* 2. Najlepszy na złych duchów exorcyzm, kij. *Teat.* 11. *b*, 75. EXORCYZMOWAĆ *czyn. niedok.*, zaklinać abo zażegnać czarta; *Rag.* zaklignati; den Teufel beschwören, austreiben. Olej exorcyzmowany, t. j. poświęcony, i nad którym szatańskie wyklinanie. *Sk. Żyw.* 1, 195.

EXORTA, y, *ż.* EXORTECZKA, i, *ż. zdrobn.*, napominanie, die Ermahnungsrede, Ermahnung, Ermunterung. Nietylko tygodniowe do dyscypułów exorty miewał, ale też ustawicznie króciuchne nauki czynił. *Sk. Żyw.* 1, 391. Na księdza krzyk, że coś złapie za pogrzebek, exorteczkę. *Xiądz.* 53.

EXOTYCZNY *ob.* Zagraniczy, obcy, przywoźny. EXOTYCYZM, u, *m.* sposób mówienia czyli wyraz nieswojski, zagraniczny, *Slovac.* jnonasledowka.

EXPEDYCYA, yi, *ż.* odprawa, wyprawa, die Expedition, Ausfertigung, Abfertigung; der Kriegszug. Expedycya poczty zabawiła go przez cały dzień. *Lub. Roz.* 54. Expedycya generalna *ob.* pospolite ruszenie. EXPEDYOWAĆ *czyn. niedk.*, wyexpedyować *dok.* odprawować, wyprawować, expediren, ausfertigen, abfertigen. Nie miałem czasu, bo był dzień expedyowania poczty. *Lub. Roz.* 54.

EXPEKTATYWA, y, *ż.* nadzieja dostąpienia czego, die Anwartschaft. Ma u króla ekspektatywę na biskupstwo, starostwo. *Cn. Th.* 170. Expektatywy, przywileje na przeżycie dawane. *Czack. Pr.* 212.

EXPENS, u, *m., et* y, *ż., w liczb. mn.* EXPENSA, ów: koszt, wydatek, rozchód, die Ausgabe, die Kosten, der Aufwand. *Rag.* trátgna, (cf. strata); *Slavon.* troshak; *Croat.* sztrossek, potrossek; *Dal.* tratna; *Ross.* трата, истора. Expens ta z dochodów na expensa nieprzewidziane wyznaczonych, wyłożona być ma. *Vol. Leg.* 6, 846. Zygmunt zastępował przez dwa dni expens bądź na konie, bądź na ludzi. *N. Pam.* 9, 27. EXPENSOWAĆ *czyn. niedok.*, wyexpensować *dok.*, wydawać, łożyć na co, ausgeben, Aufwand machen, worauf verwenden. *Croat.* potrossújem, potrosilszem; *Ross.* протoрить, изтрясть, истрясывать. Więcej nie godzi się expensować, jak tyle, ile jest przychodu; bo wydatek nad przychód z cudzych jest pieniędzy. *Teat.* 19, *b.* 43. Ja niechcę, żeby się twój pan miał expensować dla mnie. *Teat.* 36. *c*, 112. (niszczyć, ubożyć, sich Kosten machen). EXPENSOWNOŚĆ, ści, *ż.*, kosztowność, wydatek wielki, Kostbarkeit, große Ausgaben, Aufwand. EXPENSOWNY, a, e, — ie *adv.*, kosztowny, wielki expens czyniący, łożący, kostbar, mit Aufwand. Expensownie żyje. *Xiądz.* 24.

EXPERYMENT, u, *m.* EXPERYMENCIK, a, *m. zdrobn.*, doświadczenie, dowód, próba, der Erfahrungsversuch, der Versuch, die Erfahrung, die Probe, der Beweis. Piérwszy experyment posłuszeństwa dał w szkołach mniejszych. *Sk. Żyw.* 1, 391. (cf. praktyka). §. Termin prawny, według statutu Litewskiego, rozpieranie się; sposób rozkazu sądowego, aby stronę zwłóczącą przymusić do stawania u sądu, i to jest piérwsze accessorium. *Kras. Zb.* 1, 282. Zwangsbefehl an die zögernde Parthey, sich vor Gericht zu stellen.

EXPLEJACYA wykoczołowanie *ob.* Koczować §. 2.

EXPLIKACYA *ob.* Wyłuszczenie, wyprawa, rozbiór, objaśnienie, wyjaśnienie. EXPLIKOWAĆ *ob.* Wyłuszczać, objaśniać, rozbierać.

*EXPOSTULOWAĆ z kim, *intrans. niedok.*, żądać od kogo sprawowania się z czego, spierać się z kim, von jemanden Rechenschaft fordern, sich mit ihm herum disputiren. Poczęliśmy z gosdodarzem expostulować, czemuby w tak zacną wigilią tak słaby dał objad. *Star. Ref.* 44. Kiejstut, dowiedziawszy się, że Jagiełło nań się zmówił z mistrzem Pruskim, expostulował z nim o to. *Biel. Kr.* 219.

EXPRESSYA *ob.* Wyraz, wyrażenie.

EXPROMISSOR, a, *m.*, wyręczający dłużnika, zaręczyciel, rękojmia, poręcznik, der Bürge, Gewährleister, Gutsteher. Gdyby wierzyciel, opuściwszy przedniejszego dłużnika, trzymał się wiary expromissora; tedy ów bywa wolny, a na jego zapis zlecony expromissor następuje. *Chelm. Pr.* 139.

EXTORSYA *ob.* Wydzieranie, zdzieranie, wymęczenie, wymożenie, wycisk.

EXTRA *ob.* Oprócz, nad. — §. Nadzwyczajnie, arcy, mocno, wielce, bardzo, außerordentlich, sehr, stark. Gołego oręża extra się lękam. *Teat.* 1, 55.

EXTRAKT, u, *m.*, EXTRAKCIK, u, *m., zdrobn.*, wypis, wyciąg, Auszug, Extract. W prawie: transakcya z protokołu kancellaryi autentycznie wyjęta, z pieczęcią, korrektą i podpisem konfrontującego. *Kras. Zb.* 1, 282. *Ekstrakt prawny. *Cn. Th.* 170. §. *Medic.* *Ekstrakt u aptekarzów, wyciągnienie istności, duszy. *Cn. Th.* 170. *Syr.* 96. ein medicinischer Extract. Extrakt, wyciąg, istoty oddzielonej od roślin, za pośrednictwem wody. *Dyk. Med.* 2, 150. *Krup.* 5, 33.

EXTRAORDYNARYJNY *ob.* Nadzwyczajny. Działa *extraordynalne. *Archel.* 18. *id.*

EXUL, EXULANT *ob.* Wygnaniec, *Ross.* оземствованный. EXULANTSKI, a, ie, wygnańczy, des Landes verwiesen, im Exil befindlich. Exulantskie sejmiki, Smoleńskie, Starodubowskie. *Vol. Leg.* 7, 186. (zakordonowane). EXYLOWAĆ *ob.* Wygnać, *Ross.* оземствовать.

EXYSTENCYA *ob.* Byt, bytność, jestestwo. *Kras. Zb.* 1, 281. das Daseyn; *Rag.* bivstvo; *Ross.* существованіе, сущность; *Eccl.* осуществіе, бытность. EXYSTOWAĆ, być, jestestwo czyli bytność mieć, istnąć, existiren, vorhanden seyn; *Ross.* веществовать, существовать. Exystujący, *Ross.* сущій; *Eccl.* осуществованный, воспріявшій существо.

EZAJASZ *ob.* Izajasz.

F.

F, — *litera szósta alfabetu łacińskiego.* Kras. Zb. 283. *Głoska ta nie jest Słowiańska, dla czego też tu pod* f *żadnego słowa Słowiańskiego nie znajdziesz.* — Omnia apud Slavos nomina, quibus litera φ, et apud Bohemos (et Polonos) f initium dant, suam peregrinitatem produnt et sunt numero exigua. Durich Bibl. Sl. 1, 105. *Atoli Czesi w niektórych Słowiańskich słowach w przemienili na* f *n. p.* fausy = *wąsy*, fausaty = *wąsaty.* — *U nas jedno słowo: fu! frk! fukać — niepewno, czy swojskie, czy przyswojone.* §. *Dawni pisarze Łacińskim i Greckim słowom przyswojonym zostawują* ph *n. p. philosophia, Phaeton; my teraz piszemy wszędzie* f *zamiast* ph, *n. p. Filozof, filozofia, filozoficzny, Faeton.* Kpcz. Gr. 2, p. 260. *w czém Włochów naśladujemy.*

FA! FA! *wykrz.* pfa, pfe! Nie mogąc wstrzymać, zawołali: fa, fa! *Dwor. F.* 4. fe, fi! pfe! *ob.* Fafać, fejdać.

FABRYKA, i, *ż.* z *Łac.* 1) budowanie, wystawianie budowli, das Bauen, der Bau. Cały majątek swój fabryce ś. Piotra darowała. *Warg. Wal.* 229. *Haur. Ek.* 6. Fabryka zamku Grodzieńskiego, dla nieoddania potrzebnych pieniędzy, jeszcze niedokończona. *Vol. Leg.* 5, 520. Rozpoczęta fabryka, ma być podług podanych abrysów kontynuowana. *ib.* 7, 102. §. Budowanie, gmach, das Gebäude. Kościoł ś. Zofii wszystkie inne fabryki wspaniałością swoją przechodzi. *Star. Dw.* 5. Nagle z gruntu na wierzch fabryka wspaniała A przerozległa powstała. *Przyb. Milt.* 29. §. Sposób budowania, ułożenie, struktura, die Art des Baues, der Bau. Fabryka lub ułożenie serca takie jest.... *Krup.* 2, 238. 2) Warstat rękodzielny, rękodzielnia, rękodzieło, eine Fabrik; *Vind.* rokodelauzhnia; *Ross.* заводъ. Trzeba nam założyć fabrykę krajową na wszelkie towary. *Koll. List.* 1, 76. *Fig.* Słowa nowe z ich fabryki wychodzące. *Mon.* 69, 252. 3) Fabryka, FABRYKACYA, yi, *ż.* zfałszowanie urzędownych pism. *Kras. Zb.* 1, 285. die Verfälschung gerichtlicher Schriften. Są kancellarye nasze pieniactwa i wybiegów składem; sędztwo fabryk i korrupcyj professya. *Zab.* 16, 166. FABRYCZNY, a, e, od fabryki, budowli lub rękodzielni, Bau=, Fabriken=. Dozorca i pisarz fabryczny. *Xiadz* 101. *Torz. Szk.* 57. *Ross.* заводскій, подзаводскій. FABRYKANT, a, *m.* rękodzielnik, ein Fabrikant. *Croat.* rukotvòrecz; *Ross.* заводчикъ FABRYKANTKA, i, *ż.* die Fabrikantinn. FABRYKANTSKI, a, ie, od fabrykanta, Fabrikanten=. Fabrykantskie exkuzy. *Torz. Szk.* 6. FABRYKOWAĆ *cz. niedok.*, zfabrykować *dok.*, robić co, składać co, osobliwie co niedobrego, fabriciren. Pan Laurenty zfabrykował testament. *Teat.* 5, 134.

FABUŁA, y, *ż.* °FABUŁKA, i, *ż. zdrobn.* eine Mähre, eine Fabel. Jest o nieśmiertelności plotek i fabuł u pogaństwa dosyć; a u samych chrześcian prawda zostaje. *Sk. Kaz.* 641.

FACECYA, yi, *ż.* z *Łacińskowłosk.* kunsztownie i śmiesznie powiedziana rzecz. *Macz.* kunsztowanie. *ib.* koncept zabawny, dowcipny, żarcik, ein scherzhafter Witz. *Rag.* sejala. (cf. żart).

°FACELET, °FACILET, FACELIT, FACOLET, u, *m.*, *Ital.* fazzuoletto; *Vind.* facinötl, facilet, facenetl, hantvela, hadra; *Carn.* fazanekél; *Boh.* facaljt; chustka do nosa, das Schnupftuch. Facelet jej był łzami napojony. *J. Kochan. Fr.* 69. Olejek trwałej woni ku rękawicom i faceletom, które chcą wonne mieć. *Sienn.* 573. Mam facelet od niego; jeszczem panną była, Tańcował ze mną, głowa mu się zapociła, Otarłszy, rzucił na mnie, jam zchowała. *Sim. Siel.* 91. §. Chustka, ein Tuch. Wszedłszy w grób ujrzał prześcieradło leżące i facelet, który był na głowie jego, z osobna zwiniony. *Radz. Joan.* 20, 7. (chustkę. *Bibl. Gd*). Stroje białogłowskie, jakie są rucha, facolety, pończoszki, ferety.... *Gost. Gor.* 129. Kobiety strojów niezwyczajnych nie mają wymyślić, facelity od wierzchu głowy do ziemi. *Petr. Pol.* 2, 197. Twarz jego faceletem zawiązana. *Rej. Post. Ooo.* 1. Facilet. *Paszk. Dz.* 122. W facelit co zawinąć. *Hrbst. Nauk. C.* 4.

FACHA, y, *ż.* z *Niem.* przegroda, das Fach, die Abtheilung. Cebulę morską, rozebrawszy na fachy, w śklenicę włóż. *Sienn.* 627. Wydłub' z jabłek jądra i z ich fachami włóż do garca. *ib.* 522. Okrętny piecyk w sobie fachy ma, jakoby półki w łakotkę. *ib. wykł.*

FACYATA, y, *ż.* FACYATKA, i, *ż.* z *Włosk.* domu przednia ściana, czoło, die Fronte eines Gebäudes, die Faße (*ob.* Abl g.). Próżno na facyacie pałacu zawieszać herby, kiedy we środku głucho o familii. *Mon.* 69, 259. §. Jedna strona karty, stronnica, *pagina*, eine Seite des Blattes. Od arkusza extraktów, po dwadzieścia wierszów na jednéj facyacie, po złotemu. *Vol. Leg.* 7, 325. §. *Żart.* twarz, oblicze, das Antlitz, das Gesicht. Wątpię, aby mego pana ta malowana uładziła facyatka. *Teat.* 24, *b.* 46. (twarzyczka). Niepodoba jéj się twoja facyata. *Ld.* °§. Kształt, die Beschaffenheit, der Zustand. Ta była Rzymskich obrotów facyata, W ten czas, nim dalej Anton je pomiata. *Cańsc. Fars.* 62.

FACYENDA, y, *ż.* FACYENDKA, i, *ż. zdrobn.* z *Włosk.* sprawka, handelek, szachry, frymarczyk, ein Kaufhandel, Tauschhandel, Geldhandel. W takie go facyendy wprawił kunszt łotrowski, Że w rok poszły intraty i summy i wioski. *Kras. Sat.* 111. Plenipotent, wziąwszy mię za rękę, rzekł: mam z WMc Panem facyendkę. *Zab.* 11, 159. FACYENDARZ, a, *m.* który za facyendami chodzi, ein Tauschhändler, Kaufhändler, Geldhändler. Znasz tych facyendarzów, lichwiarzów, kapitalistów. *Teat* 33. *d*, 9. FACYENDARKA, i, *ż.* eine Täuschhändlerinn etc. FACYENDOWAĆ, ał, uje *act. nied k.* facyendy robić, Tauschhandel, Geldhandel im Kleinen treiben. (cf frymarczyć).

FAETON nta, *m.* syn słońca, który nie umiejąc kierować wozem słonecznym, zginął, Phaeton. Przysłowie być może; nie bądź Faetontem, t. j. nie napieraj się, czemu nie sprostasz. *Petr. Ho* 2 *M. b.* — § Gatunek nowomodnych wysokich kolasek, ein Phaeton, eine Art hoher Wagen. Faetoncik *zdrobn.* cf. doroszka.

FAFAĆ, ał, a, *act. niedok.*, mówić fa, fa, abo pfe pfe, Pfe sagen, pfui sagen. Skoro poczną nieczyste mieszać, muszą fafać, nie chcąc i nie mogąc złego wąchać. *Dwor. H.*
FAFAŁEK, łka, *m.* Złote fafałki. *Nar. Dz.* 218. bzdury, szuszfałki, Flitter.
FAGOT, u, *m.* z *Franc.* narzędzie muzyczne dęte, wydające odgłos basu, der Fagot. FAGOCISTA, y, *m.* grający na fagocie, der Fagotist.
FAJA *ob.* Fajka.
FAJANZA, miasto w stanie papiezkim, sławne wynalazkiem pięknych fabryk farfurowych, ztąd mających *fajansów* nazwisko. *Dykc. Geogr.* 1, 196. FAJANS, u, *m.* Fayance.
FAJDAĆ *ob.* Fejdać.
FAJERBAL *ob.* ognista piłka. *Jak. Art.* 3, 291. FAJERKA, FEJERKA, i, *ż.* (z *Niem.* Feuer), ein Kohlenbecken, Glutbecken. *Boh.* ohřiwadlo, ohništko, ohništatko; *Slovac.* zahřjwadlo, ohništátko; *Sorab.* 1. wohrjwadlo; *Rag.* ghrioniza; *Bosn.* grasta, fogun; *Slavon.* tava, kadionica; *Carn.* kadilnèk; *Vind.* ponou sa vogle, gretniza, grieterza; *Ross.* канфорка, жаровня; *Croat.* serjavnik, (cf. żar, żarzewie). Ładna fejerka. *Teat.* 8, 59. W kramach nad fejerkami się grzeją. *Havr. Sk.* 347. (cf. kotlina, kotlinka, ognisko). Mosiężna do grzania pościeli fajerka, szkandalan od niektórych zwana. *Mon.* 71, 204. ein Bettwärmer. °Fairka = piecyk ruchomy żelazny. *Cn. Th.* 171. Fairka stołowa do grzania potraw. *Cn. Th. ib.* Na szkucie fajerka jest zrobiona z dwóch desek na kant zbitych, które na budzie przy kominie stawiają, aby się nie dymiło w kuchni. *Magier. Mscr.* — Fajerka do kadzenia, ein Rauchbecken. FAJERWERK *ob.* Fejerwerk.
FAJFER, fra, *m.* piszczek, z *Niem.* der Pfeifer. Biegając przez rózgi, na to tylko żali się, iż mu fajfer piszczy nad uchem. *Boh. Dyab.* 3, 93. *Teat.* 47, 8. FAJFKA, FAJKA, i, *ż.* FAJECZKA, i, *ż. demin.*, *Boh.* fagffka; *Slovac.* pipka; *Hung.* pipa; *Vind.* feifa, kadniza, fruleviza; *Sorab.* 2. feiffa. Cybuch z lulką do palenia tytoniu, eine Tabackspfeife. Słodka rozrywka w cichym pokoiku, Kochana fajfko, tlący się piecyku. *Mon.* 71, 70. *Min. Ryt.* 3, 318. Chodzi z fajką bezpieczny Sawka kozak po Majdanie. *Zab.* 16, 123. Kapral nakrzesał ognia, i zapalił sobie fajkę. *Ossol. Str.* 1.
FAJNZYLBER *ob.* Fejnzylber. FAJNZYLBR *ob.* Fejnzylbr.
FAJLENDYSZ *ob.* Falendysz. FAJNGULD *ob.* Fejnguld.
FAJT! *interj.* smyk! witsch! hutsch! Że krzty nad ciebie nie mędrszy jest twój szyderz, fajt ogon pod siebie. *Zab.* 9, 60. FAJTAĆ *czyn. niedok.*, śmigać, smagać, ćwiczyć, schmießen, peitschen, hauen.
FAKCYA, yi, *ż.* z *Łac.* partya, strona, eine Faction, Parthey. Fakcye niebezpieczne bywają. *Gemm.* 78. Luboś się zgarbił, Mości Panie Wójcie, Przecież, jak mówią, fakcyi nie strójcie. *Bratk. C.* 2, *b.* W gnuśnym pokoju tylko fakcye, tylko swary stroją. *Kochow. Wied.* 5.
°FAKIEL, kli, *ż.*, z *Niem.* pochodnia, wachla, die Fackel. Fakle jarzęce w ręku trzymali. *Auszp.* 56.
FAKTOR, a, *m.* FAKTOREK, rka, *m. zdrobn.*, sprawca interessów drugiego, der Factor, Geschäftsbesorger. Faktorowie i kommissyonarze, toż samo znaczą, co posłowie państw w materyach politycznych. *Mon.* 72, 53. Faktorom, czyli handlowym urzędnikom. *Pam.* 85, 1, 826. Kupcy mają swe faktory tam, zkąd im towary przychodzą. *Grod. Dis. D.* 3. Zysk nasz bywa w ręku faktorów i legierów cudzoziemskich. *Gost. Gor.* 107. Faktorowie na poły się dzielą zyskiem. *ib.* Rutyliusz nie był celnikiem, ale celnikom za faktora służył. *Warg. Wal.* 219. §. Szczególniej, żyd stręczyciel, ein jüdischer Faktor, Mäkler, Zubringer. Żyd faktor, żyd i doktor, żyd jest i podskarbi. *Comp.* 395. FAKTORKA, i, *ż.* die Factorinn, die Unterhändlerinn. FAKTORSKI, a, ie, Factors=. FAKTOROWAĆ *cz. niedk.* faktorstwem się bawić, den Factor machen. FAKTORSTWO, a, *n.* die Factorey, das Geschäft eines Factors, Zubringers, Unterhändlers.
FALA, i, *ż.* (cf. wełn, *Germ.* Welle); *Slovac.* et *Boh.* wlnobitj; *Sorab.* 2. žwalla; *Ross.* волненіе, зыбь, зыбель; *Eccl.* вланіе; nawałność morska, ein Seesturm. *Cn. Th.* Wody morskie za falą wylewają z brzegów. *Gorn. Sen.* 28. Fala okrutna morska powstała. *Warg. Wal.* 21. Fala na Wiśle wielka. *Mon.* 69, 68. §. Fale *plur.* zowią ci, co po wodach żeglują, wzruszenie wód przez wiatry, które czasem statki wodne i okręty zalewają. *Otw. Ow.* 441. wełny, die Wellen, Wogen. Niech stanie wszystek w falach ocean burzliwy. *Bardz. Tr.* 165. Wszystko się na kształt fali na morzu tu i owdzie chwieje. *Teat.* 42, *d. d. fig.* Fale przeciwnéj fortuny. *Pot. Syl.* 62.
FALANDYSZ *ob.* Falendysz.
°FALANGA, i *ż.* [z *Greck.* φάλαγξ = szyk bojowy, 2.] Tak Macedonowie zwali swoje najmężniejsze wojsko, uszykowane w czworogran; wielka falanga miała ludu szesnaście tysięcy, mała połowę tego. *Warg. Kurc. praef.* der Phalanx der Macedonier.
FALBAKA, FALBULA, FALBANA, FALBANKA, i, *ż. zdrbn.*, z *Franc.* falbala, obszycie fryzowane u fartuchów, sukni białogłowskich, die Falbel, die Frisur an der Kleidung eines Frauenzimmers. *Croat.* obtòk, obmet; *Carn.* obtôk; *Bosn.* obtoka, rese, skút, kraj od sukgne; *Ross.* выметка, накладка; *Eccl.* ометъ. воскриліе. Falbule wysiekane = wyrzezane, wykłóte, *Gall.* pretintailles, ausgestochene Falbeln. *Tr.* Szarfy trefne z falbanami. *Comp. Med.* 705. FALBANOWY, a, e, od falbany, Falbel=. FALBANOWATY, FALBANIASTY, a, e, na kształt falbany, falbelartig.
FALBIERZ *ob.* Farbierz.
FALC, FALS, FELC, u, *m.* z *Niem.* die Falze, laskowanie, fuga, n. p. Spodnice z falcami. *Comp. Med.* 705. (cf. fałd). W futrze od drzwi lub okna, jest felc do ramy od okna lub do drzwi. *Magier. Msk.* §. Falc, u introligatora, kościany lub drewniany, do kształcenia sznurków na grzbiecie książek. *Magier. Mskr.* das Falzbein der Buchbinder. FALCOWAĆ, FALSOWAĆ *cz. niedk.*, u introlig. składać arkusze do oprawy. *Magier. Mskr.* falzen, beym Buchbinder.
FALCGRABCZYK, a, *m.* rodem z Falcgrabstwa Ryńskiego, ein Pfälzer. FALCGRABIA, bi, *m. albo* biego *subst.*, elektor palatyn, elektor Bawarski, der Pfalzgraf, der Churfürst von der Pfalz. FALCGRABINA, y, *ż.* elektorowa Palatynatu, die Pfalzgräfinn. — FALCGRABSKI, a, ie, od Palatynatu, palatyński, pfälzisch. Elektor falcgrabski abo

palatyński, Bawarski, der Churfürst von der Pfalz. — FALCGRABSTWO, a, n., palatynat, die Pfalz. Wyższy Palatynat czyli Falcgrabstwo wyższe w Bawaryi, die Oberpfalz. Niższe Falcgrabstwo, czyli Palatynat Renu albo elektorat w cyrkule elektorskim czyli dolnym Reńskim, die Unterpfalz, die Pfalz am Rheine im Churkreise. *Dykc. Geogr.* 2, 256. — *Wyrw. Geogr.* 208. — Falcgrabstwo, *collect.* Falcgrabia z Falcgrabiną, der Pfalzgraf und die Pfalzgräfinn. Cf. *Grof*, *Grabia*, *Hrabia*, *Hrabstwo*, *Margrabia*, *Margrabstwo*, *Burgrabia*, *Burgrabstwo*.

FAŁD, *FAUD, u, *m.* FAŁDA, y, *ż.* FAŁDKA, FAŁDECZKA, i, *ż.* *zdrobn.* (*Boh.* et *Slovac.* fald, řása; *Carn.* favd, bavd; shkriz, guba; *Vind.* fald, garba, guba, baudi; *Bosn.* ghib, puço, fraska; *Rag.* ghib, obtok, skût; *Croat.* gib, guza; *Dal.* fraszka, brazgotina, gib; *Sorab.* 1. falda, bawda; *Ross.* фалда, фалдочка, вгибъ, сгибъ, перегнбъ, перегибка, загибка, загибъ, складка; *Ital.* falda; *Angl.* fold; *Anglos.* fealde; *Hisp.* falta; *Holl.* voude, *Graec.* πλοῦς; *Lat. med.* faltus; *Lat.* plica); die Falte, zmarsk w jakiej materyi, w suknie, w sukni etc., czy to z pogniecenia, czy też dla stroju umyślnie założony; n. p. Nałogowi nie poradzisz, Fałdu w sukni nie wygładzisz. *Jakub. B.* 75. Sposób, aby faudów i żadnego pogniecenia w szatach znać nie było. *Haur. Sk.* 372. Na ostrożnego że strzała trafiła, W fałdach się tylko jego szaty zawiesiła. *Otw. Ow.* 182. Szaty przedtym niewiasty miewały od wierzchu do ziemi pełne szwów i fałdów. *Mącz.* — Cóż to, ja twoja żona, mam chodzić o dwu fałdach w staroświeckiéj kiecce? *Papr. Przyk. C. b.* Fałd postawowy = śrzodek założony w postawie sukna, die Mitte, der Bruch des Tuchs im Stücke. *Tr.* Fałdy rozsypuję albo rozpuszczam, *replico. Mącz.* — §. *Fig.* Fałdów przysieść nad czem = ustawicznie nad czym pracować, sich bey einer Arbeit Falten sitzen, ausdauernd fleißig seyn. Uczone dzieła letko się nie robią; nad niemi fałdów przysieść trzeba. *Ld.* cf. *Ross.* присѣстъ *assiduitas*; присѣливость. присѣдность; *adj. Eccl.* присѣдительный, присѣдный *assiduus. Subst.* присѣдникъ. §. Fałdów komu przysieść = do ciasnoty go wpędzać, w ciasny kąt go wpierać, duszno mu robić, einen in die Enge treiben, ihn ins Gedränge bringen. Nieprzyjaciel naszym bardzo fałdów przysiadł, żywności im broniąc. *Żołk. Mscr.* 25. Moskwicin nam fałdów przysiadł. *Star. Ref.* 12. Za cesarza Zygmunta Turek chrześcianom przysiadał bardzo fałdów. *Biel. Kr.* 314. (faudów. *Petr. Pol.* 314). Oni nieprzyjacielowi fałdów nie przysiędą. *Czahr. Tr. G.* 2. (nie dadzą mu się we znaki, da on im radę). Zaczyna się przytulać, fałdów jéj przysiadać, W swéj mowie kształcić, błaźnić, i jakby szpak gadać. *Zab.* 14, 29. §. Fałdy na ciele = zmarszczki, Runzeln. Smutek w mego wieku porę Młodego pomarszczył mi w drobne fałdy skórę. *Kulig. Her.* 85. U starych wszystkich oblicze jednakie, Szpetne i pomarszczone, jako fałdy jakie. *Prot. Kont. B.* Dziad o jednym zębie, Wiele lat, tyle fałdów mający na gębie. *Treb. S. M.* 28. §. Fałdy łamać = zmarszczyć się, die Stirne runzeln. Darmo on fałdy łamie, bo już dla niego nadziei nie ma. *Pot. Arg.* 332. On się kryguje; on fałdy łamie. *ib.* 736. FAŁDOWAĆ, ał, uje, *czyn. niedok.*, zfałdować, ufałdować *dok.*, we fałdy zbierać abo układać, *Boh.* faldowati, zahybugi; *Sorab.* 1. bawduyu; *Sorab.* 2. ropisch; *Carn.* favdam, sgerbiti; *Vind.* baudati, sbaudati, gubati, *ob.* Gubać; *Bosn.* ghibati, prigibati, fraskati, namrriskati, ruditi, podvratiti; *Rag.* zghîbati, nasctipati, pokuppiti; *Croat.* gibati, rugati, guzati; *Dal.* fraszkam; *Ross.* супить, насупить; fälteln, falten, in Falten legen. *propr.* et *fig.* marszczyć, runzeln. Bardzo misternie ufałdował swój płaszcz. *Haur. Sk.* 518. Kończy Moloch, czoło fałdując z rozpaczy. *Przyb. Milt.* 38. A ty moje czaczko Zfałduj czoło, właśnie ci pięknie być dziwaczką. *Zabł. Z. S.* 13. Spierać się o co, podniosłszy brwi do góry, zfałdowawszy czoło. *Pilch. Sen. list.* 4, 62. FAŁDOWANIE, ia, *n. subst. verb.*, zmarszczenie, zbieranie, szypłanie, das Falten, Fälteln, in Falten legen, Runzeln.— §. *Zbiorowo* Fałdy, zmarszki, die Falten, Runzeln. FAŁDOWATY, a, e, na kształt fałdów, w fałdy złożony, gefaltet, gefältelt, wie Falten. Na téj roślinie w marcu na prątkach wyrastają pąpie brodate, fałdowate. *Syr.* 1155. FAŁDOWNY, FAŁDZISTY, a, e, marszczony, pełen fałdów, *Sorab.* 1. bawdoyité, bawdwanité; *Vind.* baudast, gubasten; *Carn.* gubne; *Rag.* skûtast; *Boh.* řásný; *Ross.* бористый; voll Falten, faltenreich, faltig. Gdy szybko wiatry siekła, głóg ją w biegu wstrzymał, Gdy za suknią fałdzistą kolcami poimał. *Zab.* 1, 189. *Nar.* Fałdziste szaty. 1 *Leop. Lam.* 4, 14. FAŁDZIĆ, ił, i, *cz. niedok.*, przełamać, przekładać, falzen. Staremu kapeluszowi wyniosłość pychy właśnie on odświeży W trzech narożników fałdząc go odzieży. *Zab.* 12, 74. (haftując). Już i morze swéj igły dowcipnym poskokiem W kłęby fałdzić poczęło błękitnym zatokiem. *Zab.* 15, 31. *Kniaź.* FAŁDZIK, a, *m. zdrobn. rzeczown.* fałd, ein Fältchen. *Ross.* фалдочка. Z pływającą jéj suknią igrają wietrzyki, A wstyd lękliwy ściąga rozpierzchłe fałdziki. *N. Pam.* 19, 111.

FAŁDYSZTOR, u, *m.* Ital. *faldistorio, una delle sedie, che usano i prelati nelle chiese*, wezgłowie do klęczenia. *Tr.* ein Kniepolster.

*FAŁECZNY, *FAŁESZNY, a, e, FAŁECZNIE *przysł.*, (*Boh.* falešný; *Sorab.* 2. falschni; *Lat.* falsus; *Svec.* falsk; *Isl.* falskur; *Angl.* false; *Hiber.* falsa; *Gall* faux) §. 1). fałszywy, nieprawdziwy, falsch. Mamy światłość prawdziwą przeciwko fałecznéj światłości mędrców tego świata. *Biał. Post.* 90. Fałeszny świadek. *Leop. Deut.* 19, 18. Dyaboł zwodzi przez fałeszne nauczyciele. *Karnk. Kat.* 439. Fałeszna a niezbożna sentencya. *W. Post. Mn.* 43. Fałecznie a pokrycie obchodzili się z nim, chcąc go zawżdy podstąpić w rozmowach swoich. *Rej. Post. J.* 7. Nastaną fałeszni Chrystusowie, i fałeszni prorocy. *Leop. Matth.* 24, 24. Egipczykowie od tych, którzy nigdy nie byli, fałecznych bogów, wywody narodu swego poczynają. *Stryjk.* 67. — §. 2). Owczarze, osepni, państowi, *Faleczni* i inni, aby dali od dziesiąci owiec swych po groszu dwu. *Vol. Leg.* 2, 989. na drugiem miejscu: *Załeczni. Vol. Leg.* 3, 557. na trzeciém miejscu: *Falenczni. Vol. Leg.* 3, 589. Mengeschäfer, Satzschäfer. FAŁECZNIK, FAŁESZNIK, a, *m.* fałszem się parający, der sich mit Falschheiten, Unwarheiten zu thun macht. Omylacze a fałecznicy świata, które

duch ś. psy, świniami, złodziejami wszędy nazywa. *Rej. Apoc.* 17. Od takowych fałeszników pisma święte nas przestrzegają. *Rej. Post. M.* 2. *FAŁECZNOŚĆ, *FAŁESZNOŚĆ, ści, *ż.* fałszywość, fałsz, nieprawda, kłam, (*Boh.* falešnost; *Slovac.* faleš); die Falschheit, Unwahrheit. Wytrwasz w stałości Panu, nie oglądając się na fałeszność pasterza swego. *Rej. Apoc.* 37. Znamię wszéj chytrości i fałeszności. *Sienn.* 427. Fałeczność nauki. *Hrbst. Odp. A a.* 4. Pełni zdrady i wszelkiej fałeczności. *W. Post. W.* 3, 148. O wy pełni wszelakiéj zdrady i wszelakiéj fałeszności, syny dyabelskie. *Leop. Act.* 13, 10.

*FALANDYSZ, FALENDYSZ, *FAJLENDYSZ, u, *m.* może z Niem. fein Holländisch lub fein Englisch. (cf lundysz), gatunek sukna Hollenderskiego, Angielskiego, eine Art Holländisch, oder Englisch Tuch. Sztuka felendyszów Hollenderskich sukien. *Inst. cel. Lit.* Na Angielskim falendyszu stąpiłoby się na każdym półpięta ćwierci lepiéj niż ćwierć. *Grod. Dis. E. b.* Falendyszu najprzedniejszego drożéj nie mają przedawać łokieć nad złł. 3. *Vol. Leg.* 3, 370. Za ciężki staropolski, choć trwały na szaty, Porzucili falandysz; karmazyn, szarłaty, Lekkie, rzadkie i w senatorskiéj izbie i w senacie widzisz. *Pot. Pocz.* 328. Jemu co przed tym sługi w aksamicie nosił, samemu ledwie potym fajlendyszu dostawa. *Petr. Ek.* 97. Uwinąwszy się w falendysze lub nordery. *Zab.* 1, 135. FALENDYSZOWY, a, e, z falendyszu, von solchem Tuche. Falendyszowa suknia. *Sak. Sob. B. d.*

FAŁESZNY *ob.* Fałeczny, Fałszywy.

FALGELD, u, *m.* opłata przy rogatkach, z *Niem.* das Pfalgeld, Schlagbaumgeld. Król od cła czyli falgeldu ma około miliona talerów. *Pam.* 84, 953.

FALISTWO, a, *n.* z *Włosk.* bankrut, das Falliren, der Bancrout. Nieuchronne jego falistwo, gdy wszystko przemarnował. *Boh. Ossol.* 222. *ob.* Falit, falować.

FALISTY, a, e, na kształt fal morskich, wellenartig. *Ross.* влаемый. Liście faliste, *f. undulatum*, tu i owdzie osobliwie po brzegach gładko strzępiące się. *Bot. Nar.* 61.

*FAŁKI, ów, *liczb. mn.* odpadliny od mąki, das Abfälsel vom Mehle. Mąkę przesiać trzeba z otrąb i z fałków, jak piekarze czynią. *Syr.* 437. *ob.* Fafałki, szuszfałki.

FALIT, a, *m.*, ten który zawiódł bądź współkupca, bądź u którego pieniędzy pożyczył. *Włod.* Falit, niesłowny korespondent kupiecki abo pożyczalnik. *Cn. Th.* 171. bankrut, der Falit, Bancrouttier. Falit, utratnik, *decoctor. Cn. Syn.* 265. Fallitowie, szalbierze. *Groi. Obr.* 161. Falitarz. *Gil. Post.* 28.

FALMOWAĆ *czyn. niedok.*, zfalmować *dok.*, w hucie szklanéj, odszumować szkło roztopione, das zerschmolzene Glas abschäumen. Majster to szkło, gdy się stopi, powinien zfalmować; to jest proch i kurz z wierzchu na nim będący ściągnąć. *Torz. Szk.* 204 *et* 171. FALMUSY, ów, *liczb. mn.* szumowiny ze szkła roztopionego. *Torz. Szk.* 126. der Schaum von zerschmolzenem Glase. Majster powinien swój tygiel zfalmować; falmusy te osobno zbierać i schować. *ib.* 266 *et* 205.

FALLO, feler, błąd, omyłka, Fehler, Irrthum, Versehen, Verstoß. Ruś wielkie fallo w tym tobie przyznaje. *Pimin. Kam.* 28. *Carn.* falenga, faler. FALOWAĆ, ał, uje, *nijak. niedok.*, zfalować *dok.*, (*Ital.* fallare; *Germ.* fehlen; *Vind.* falati, fallati, bloditi; *Carn.* falim; *Croat.* faleti, falim; *Slavon.* falliti); nie odpowiadać skutkowi, chybiać, szwankować, fehlschlagen, nicht fortkommen, seiner Function nicht genug thun. Pierwiastki magistratur naszych lepiéj słynęły, koniec faluje. *Nar. Tac.* 2, 314. (*finis inclinat*). Tu ach! niestetyż, język mi faluje Przed żalem, który tak serdeczny czuję. *Past. Fid.* 203. Klin klinem wybić; upiłeś się wczoraj, jeśliś głowa faluje. Pij znowu, będziesz zdrów. *Bies. C.* 2. Skoro szczęście zfaluje, jakoby nie znali Odbieżą, co przy tobie stać obiecowali. *Budn. Ap.* 132. Kto roztropnie co sprawuje, Nie ma przygany, choć faluje. *Cn. Ad.* 394.— Falować, brakować, nie być takim, jak się należy, fehlerhaft seyn, mangeln. Powagi i układności tak trzeba używać, aby coby w obojgu falowało, tego się wiarował. *Gliczn. Isocr. J i.* 4. — §. Falować na czym = szwankować na czym, uszczerbku na czym doznawać, Abbruch an etwas leiden. W tych leciech dla podeszłéj starości na rozmowie falował. *Pilch. Sall.* 134. — §. *czyn.* *Falować co, nabawiać szwanku, nadwerężać, fehlerhaft machen, verletzen. Pijaństwo zwykło ludzki rozum falować. *Haur. Ek.* 189. — §. Faluje kupiec *ob.* Bankrutuje, ein Kaufmann falirt.

*FALSARUCHA, y, *ż.* gatunek sukni, (cf. fałszura), eine Art Kleid. One dziwne czuby, one falsaruchy, one stradiotki, one delie, żupany. *Rej. Żw.* 57, *b.*

FALS, FALSOWAĆ *ob.* Falc, falcować.

FALSET, u, *m.* z *Włosk.* głos zmyślony, nieprawdziwy dyszkant, fistuła. *Włod.* das Falsett, die Falsettstimme. FALSECISTA, y, *m.*, który falsetem śpiewa, der durch die Fistel singt.

FAŁSZ, u, *m.*, *Boh.* faleš; *Slovac.* faleš; (*Slovac.* falš *astutia*); *Sorab.* 1. balsch; *Lat.* falsus; *Ger.* falsch; *Niederf.* falsk; *Gall.* faux; *Carn.* fôvsh, (cf. fałeczność) §. 1. nieprawda, kłam; *Rag.* neistinos, neistinstvo; *Eccl.* шуйство, неправда; Unwahrheit, Falschheit, Lüge. Fałsz prawdy nie lubi. *Cn. Ad.* 226. Często prawda wziąć na się fałszu postawę musi, aby ją ludzki rozum mile przyjął; fałsz zaś, własny kształt zachowując, przystęp znajduje. *Zab.* 6, 367. Wielki fałsz ozywać się chrześcianinem, a uczynków chrześciańskich nie naśladować. *Rej. Post. J. i.* 5. Gdy do pisma ś. co obcego przydano, albo co odmieniono, albo co inszego nad to zmyślono, to za fałsz ma być miano. *Wiśn.* 317. Rozum ludzki i fałsz, ścisły nader z sobą związek mają. *Zab.* 6, 366. Wystawują w istotnéj barwie prawdziwe obrazy, Bez wszelkich fałszów pozornéj zarazy. *Past. Fid.* 49. Jeśli to nie jest fałszem. o pannie Elżbiecie, To się już żadnéj wierzyć nie godzi kobiecie. *Tręb. S. M.* 125. Nie dodawaj fałszu do wiarołomstwa. *Teat.* 18, 119. Niewdzięcznik podobny do człowieka, który z fałszu i ze zdrady żyje. *Gorn. Sen.* 172. von Lug und Trug leben. Fałsz sam, choć go nie popychasz, szyję łomie. *Pilch. Sen. list.* 3, 316. Czynią różność między fałszem a nieprawdą, jakoby nie rzeczy saméj, ale dźwięku patrzeć trzeba. *Modrz. Baz* 241. §. 2. Za Władysława silny fałsz w monetach się uka-

zał. *Gwagn.* 79. t. j. zfałszowanie, Verfälschung. cf. fałszywa moneta. — §. 3. Płótno na fałsz do tyłu kamizelki. *Teat.* 29, *c.* 76. na fałszywy, to jest, z inszej materyi zatyłek kamizelki, der falsche Rücken in einer Weste. FAŁSZERKA, i, *ż.* nieprawda się parająca, die mit Unwahrheit umgeht, eine Lügnerinn. Tyś to, ćwiczona fałszerko! *Past. Fid.* 108. FAŁSZERSKI, a, e, od fałszerza, Lügners =, Fälschers =, Verfälschers =. *Sorab.* 1. pžebalschwate, pžebalschwarski. FAŁSZERSTWO, a, *n.* zfałszowanie, die Verfälschung. Przekonani o fałszerstwo. *Nar. Tac.* 2, 267., *Boh.* falešnistwo, falešnictwj. FAŁSZERZ, *FAŁSZYRZ, FAŁSARZ a *m.*, §. 1. fałszem się parający, kłamca, *Boh.* falešnik, (*ob.* Fałecznik); *Slov.* falšjř, falešnjk; *Croat.* krivochin; *Vind.* prevratauz, sgalfuvauz; der mit Unwahrheit umgeht, ein Lügner. Takie jawne matactwo już nie wodza znaczy, Lecz szatana, fałszerza szlakownego raczéj. *Przyb. Milt.* 134. *Rej. Post. R.* 5. O zdradliwy fałszerzu, sztukmistrzu wszech złości! *Bardz. Tr.* 217. Bezecny żywot fałszerza Mahometa w siłu księgach opisany. *Kłok. Turk.* 123. Fałszyrze swojéj powagi nadstawiają sobie. *Gil. Post.* 41, *b.* Ten wymyślny fałsz Urban Riegiers śmiał udać; krótko tedy niewstyd tego fałszerza pokażemy. *Biał. Post.* 112. — §. 2. Fałszujący co, der Verfälscher. Fałszerze monety. *Gost. Gor.* 48. Fałszerz monety na gardle będzie karany. *Chełm. Pr.* 186. (*Rag.* pricîgnalaz). Fałszerz rachunków. Fałszerz testamentów. *Cn. Th.* — *Ross.* поддѣльщикъ. *FAŁSZOAPOSTOŁ, a, *m.*, przepowiadacz fałszu, fałszywy apostoł, pseudoapostoł, ein falscher Apostel. Za czasów apostoła Pawła byli fałszoapostołowie, robotnicy nieprawości. *Zygr. Ep.* 13. *FAŁSZOMOWCA, y, *m.*, łgarz, kłamca, der Lügner. FAŁSZOPISZEC, szca, *m.*, pisarz kłamstwa, der Lügenschreiber. Ów Aryanin i fałszopiszec, niezbożną był wydał książkę. *Stebel.* 2, 175. FAŁSZORODNY, a, e, rodzący czyli płodzący fałsze, lügenerzeugend. Fałszorodne herezye. *Chodk. Kost.* 3. FAŁSZOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, pofałszować, zfałszować *dok. Boh. et Slov.* falšowati, falšugi; *Sorab.* 2. falschowasch; *Carn.* favsham; *Vind.* sfaushat, kriviti, vratati, sgalufati; *Rag.* izopacivati, izopaciti, isctettiti, pricinitti; *Ross.* испортить, поддѣлать, обмануть; prawdziwéj istności pozbawiać, fälschen, verfälschen. Żyd złoto, srebro, przysadą i inszemi fortelnemi sztukami zfałszuje. *Grod. Dis. F. b. Star. Mon. A.* 3. Olej szczéry, żadnéj rzeczy przymieszaniem niesfałszowany. *Sekl. Marc.* 14. Odszczepieńcy fałszowali wiarę. *W. Post. W.* 2, 150. Fałszują słowo boże. 1 *Leop.* 2 *Cor.* 2, 17. Łakomstwo bezecne ludzką myśl fałszuje. *Star. Vot. B.* 2. Wenus, która bogatéj Ankonie panujesz, A frasunkami ludzkie rozkoszy fałszujesz. *Papr. Ryc.* 24. U chorego smak zfałszowany. *J. Kochan. Dz.* 285; *Ross.* неподлинный. FAŁSZYWOŚĆ, ści, *ż.*, nieprawdziwość, nieprawda, *osobl. moraln.* nieszczérość, nierzetelność, die Falschheit, die Unwahrheit, die Unredlichkeit. *Slov.* faleš; *Sorab.* 1. balschnoscž; *Sorab.* 2. falschnoscž; *Carn.* fovshya; *Vind.* kriunost, krivizhnost, galufishnost, galufia; *Croat.* nevera; *Ross.* подложность, ложность. FAŁSZYWY, a, e, FAŁSZYWIE, FAŁSZYWO *przysłk.*, nieprawdziwy, (cf. fałeczny). (*Boh.* et *Slov.* falešný; *Sorab.* 2. falschne; *Sorab.* 1. falschny, balschnivé, balschné; *Carn.* fovsh; *Vind.* kriun, galufishen, galufast; *Slav.* falishan, laxljivo, (*ob.* Łżywy); *Croat.* falslyiv, himben; *Dal.* varovit, chalaren; *Rag.* laxiv, laxni, himben, neistinit; *Ross.* фальшивый, ложный, лживый, мытарный); falsch, unrichtig. Nasz sąd jest fałszywy, kiedy go zasadzamy na zdaniach fałszywch. *Stas. Buff.* 15. Częstokroć znajduje się ospa fałszywa, acz pierwszym widzeniem zda się być podobna prawdziwéj. *Krup.* 5, 335. Siedm wyższe ziobra prawdziwe, a pięć niższe fałszywe, *verae et spuriae. Kirch. An.* 106. Fałszywe dlatego, że chrząstki nie do kości piersistéj przyrastałe. *Krup.* 1, 124. Pacierze fałszywe kości kuprzastéj. *Krup.* 1, 113. — § Zfałszowany, falsch, verfälscht. Fałszywe złoto, fałszywa moneta. *Cn. Th.* Naleziono przy nim fałszywe listy. *Chełm. Pr.* 185. Fałszywe regiestra. *Tr.* §. *moral.* Nieszczéry, nierzetelny, udający, udawany, niestateczny, falsch, nicht aufrichtig, betrüglich. Fałszywy świadek, który mówi kłamstwo. *Dambr.* 856., *Ross.* лжесвидѣтель. Fałszywie świadczyć *Ross.* лже свидѣтельствовать. — Fałszywy człowiek, słowa swoje opakujący, i tak i owak słowa odmienia, i strzyże i goli, i grabi i siecze, insze mówi stojąc, insze siedząc. *Weresz. Reg.* 118. Łzy, które jéj płyną, tak jak ona fałszywe. *Teat.* 49, *b.* 42. Fałszywy duch w ustach waszych proroków. 3 *Leop.* 3 *Reg.* 22, 22. (omylny. 1 *Leop.*). Fałszywy prorok *Eccl.* лъжепророкъ; apostoł лжеапостолъ; nauczyciel лжепроповѣдникъ, лъжеучитель; fałszywa nauka лжеученіе. Przysięga fałszywa. 3 *Leop. Zach.* 8, 17. (łżywa. 1 *Leop*). Między złemi zła przyjaźń, nietrwała, fałszywa. *Jabł. Tel.* 184.

*FAŁSZURA, y, *ż.*, Chodziwszy po ranu w kapie Włoskiéj, w wieczor chodzą w Tureckiéj fałszurze. *Modrz. Baz.* 201. Ich fałszury, kołnierze do pasa, błazeńskie czupryny. *W. Post. W.* 2, 178. Nie są u boga płatniejsze fałszury, a niżli uczciwe rewerendy. *Żrn. Post.* 2, 366, *b.* gatunek długiéj zwierzehniéj sukni, ein langer Oberrock. *ob.* Falsarucha.

FALUJE *ob.* Falować.

FAMILIA, ii, *ż.*, z *Łac.* rod, dom, eine (angesehene) Familie. *Boh.* rodina; *Rag.* obîtel; *Carn.* shlâhta, (cf. szlachta *Ger.* Geschlecht); *Vind.* drushtvu, drushba, drushina, (*ob.* Drużyna); *Sorab.* 2. schlachta; *Slav.* národ (*co ob.*); *Ross.* фамилія, семейство, семья, (*cf.* siemię); *Eccl.* вседомовство, ватага. Osoby, od jednego przodka pochodzące, i jednakie nazwisko noszące. W Polszcze, nazwiska pozostałe herbów, znaczą pierwszy szczep domów; dzielnice, od włości etymologią nazwisk wzięły. Toporowie od herbu, a od włości Tęczyna zwani Tęczyńscy, z Ossolina Ossolińscy. *Kras. Zb.* 1, 286. Postanawiamy, aby tron Polski elekcyjnym był przez familie; nie zaś po zgonie każdego panującego, przez wybór oddzielnych osób. *Ust. Konst.* 1, 123. ein Familienwahlthron. Mąż jest najwyższa familii głowa. *Zab.* 16, 12. Miasto wojnami znędzone, na mało *pokoleniu* zostało, *ad paucas familias recidit. Mącz.* Rozszykowano ich, według domów i familij swoich. 1. *Leop. Num.* 2, 32. (rodzajów swoich.

3 *Leop.*). Wzgardzony w familii swojéj. 1 *Leop. Matth.* 13, 58. (w domu swoim. 3 *Leop.*). Słynie cudzemi dziełami, kto liczy familią. *Bard. Trag.* 18. (antenatów). Całe plemię ludzkie, jedną familią jest, po świecie rozbiegła. *Jabl. Tel.* 156. cf. herb, przydomek. FAMILIANT, a, *m.*, §. 1. herbowny, do herbu jakiego należący, ein Wappenverwandter, der zu dem nämlichen Wappen, also ursprünglichen Geschlechtshause gehört. Więcéj familiantów tego herbu nie piszą. *Nies.* 1, 15. §. 2. Zacnego znakomitego rodu, czyli domu, ein Hochgebohrner, aus einem sehr ansehnlichen Hause. (*Carn.* pleménitnék; *Rag.* plemeník, vlastélin; *Ross.* великородный; *Eccl.* благородьнъ; *Vind.* jimenitnik). Spisków nie robiła uboga szlachta; ale panowie; jak ich pochlebstwo nazywało, familianci; a wiek nasz nazywa ich arystokratami. *Gaz. Nar.* 1, 395. *Nar.* Szesnastoherbowny familiant. *Mon. a.* 65, 323. *W rodz. żeńsk.* FAMILIANTKA, *Rag.* plemeniza. FAMILIARNY, a, e, — ie *przysłk.*, poufały, *bezpieczny, familiair, vertraut. Wc Pan ze mną bardzo sobie familiarnie postępujesz; to pewnie dla dawnéj między nami znajomości. *Teat.* 2, *b.* 126.

1. FAMULA, i, *m.*, Książka ta pisana przez nieumiejącego języka famulę. *Mon.* 63, 304. sługa u jakiego literata, akademika, ein Famulus. *Sorab.* 1. wotrožk. 2. FAMUŁA, y, *ż.*, (gramatka, cf. panata), *n. p.* Śliwy, które mają być smażone, powinny być dostałe, żeby się dobrze na famułę rozpuściły. *Haur. Sk.* 76. Ośrzodki suchéj z chleba miałko utartéj w wodzie warzyć i przebić, do tego jabłek a gruszek warzonych przydać, soli i masła włożyć, będzie potrawa, którą famułą nasi przodkowie zwali. *Syr.* 922. ein Obstbrey. *FAMULOWAĆ, *intr. ndk.* za famulę służyć, Famulus seyn. A u kogo famulujesz? *Teat.* 24, 96.

*FAMURAŁY, FEMURAŁY, ów, *plur.*, z *Łac.* femoralia, gacie, fartuch, winnik, *perizoma. Mącz.*— Femurały, gacie, *campestria. Mącz.* *Famurał, *feminale. Volck.* 295. (cf. pludry, ubranie, spodnie), Unterbeinkleider, Unterziehhosen. *Sorab.* 1, podkask.

FANATYCZNY, a, e, — ie *adv.*, z *Łac.* pełen fanatyzmu, fanatisch, schwärmerisch. *Sorab.* 1. torné. W fanatycznym Egipcie zwiedli gmin i popy Czarci.... *Przyb. Milt.* 22. Fanatyczne uprzedzenie. *Kras. Pod.* 2, 157. FANATYK, a, *m.*, kiedy człowiek przeciwko zdrowemu rozumowi co czyni lub wierzy, co śmiechu godno, fanatykiem go zowią. *Mon. a.* 65, 412. Fanatyk, któremu koczki drą we łbie, albo mu się muchy roją w głowie, niektórzy mówią. *Mącz. Ross.* изступленникъ; ein Fanatiker, ein Schwärmer. *N. Pam.* 16, 118. FANATYZM, u, *m.*, nierozsądne i śmieszne przywiązanie się do jakiéj opinii. *Mon.* 65, 412. der Fanatismus, die Schwärmerey; szczególniéj zaś żarliwość nieprawa, przechodząca miarę, używająca gwałtowności pod pozorem religii. *Kras. Zb.* 1, 286. Stałość często odmienia się w upor, zbawienna gorliwość w szalony fanatyzm. *Zab.* 12, 147. Fanatyzm, krzyż w jednéj ręce, żelazo ma w drugiéj, Zasłonił oczy, pozatykał uszy, Lubi kaleki, śmierć, nędzę i rany, Pije łzy cudze, tuczy się swym jadem. *Karp.* 7, 25. (cf. zabobon).

FANFARY, odgłos trąb, trantaratan, Töne, den Trompetenschall nachzuahmen. Słychać koni tent, ludzi ryk, trębaczów fanfary. *Jabl. Tel.* 144.

FANFARON, a, *m.* z *Włosk.* abo *Franc.* junak, wietrznik; *Ross.* храбрецъ; ein Prahlhans, ein Windbeutel, ein Großsprecher. Kur, choć głośno krzyczy, nie zje on nikogo, Nie bój się nigdy człecze fanfarona, U którego to gęba otworzona. *Jabl. Ez.* 22. FANFARONADA, y, *ż.*, junakierya; *Ross.* тщеславіе, суесловіе; Großsprecherey. Porzuć tę fanfaronadę. *Teat.* 19, *c.* 27. FANFARONOWAĆ, ał, uje, *cz. ndk.*, junaczyć, breit thun, groß sprechen. cf. kokoszyć się, pawić się, gorgolić się.

*FANNA, y, *ż.*, miejsce, gdzie wapno rozczyniają, wapienna fanna, *mortarium. Mącz.* FANIENKA *zdrbn.*, der Kalktrog, die Kalkgrube. *cf.* wanna.

*FANSLIBR, FANZYLBR *ob.* Fajnzylber.

FANT, u, *m.*, z *Niem.* das Pfand; *Sorab.* 2. pant. Rzecz, którą się dłużnik wierzycielowi w długu broni, gdy czym innym płacić nie ma. Zowią go też zakładem. *Sax. Porz.* 70. zastaw, das Pfand, Unterpfand. Fant bywa dan i dla dłużnika, aby mu tym pewniéj wierzono, i dla wierzyciela, aby tym bezpieczniejszy był. *Szczerb. Sax.* 132. Żyd, kiedy daje na zastawę, to fant dobry jest, na który daje. *Gorn. Sen.* 2. Fant zastawny. *A. Zamoj.* 152. Fant w zastaw oddać. *ib.* Wrócić fant abo zastawę. 1 *Leop. Ezech.* 33, 15. §. W fanty grać, o fanty grać, um Pfänder spielen. §. Fant = rzecz kosztowna, n. p. drogie kamienie, perły, złoto, ein kostbares Stück, Geräthe, Edelsteine, Schmuck, Gold, Silber, Kostbarkeiten, Pretiosa. Bolesław, uspokoiwszy Ruś, podatki na nię, nie tylko pieniężne, ale wszelakich fantów (*rerum*) do życia i chodzenia przynależących, włożył. *Krom.* 104. Pierwéj pieniądze trawią, potym też i fanty. *Klon. Wor.* 34. Co po fantach, na które poszły wsie dziedziczne? *Kras. Sat.* 42. Wydawał on gdzie trzeba; ale nie na fanty, Nie na fraszki, co z wierzchu szklnią się, wewnątrz puste. *Kras. Sat.* 51. Przykazujemy, aby nikt od ludzi nieznajomych, a do miania rzeczy, które przedają, niepodobnych, żadnych fantów nie kupował. *Gaz. Nar.* 2, 68. (cf. fantować).

FANTASTYCKI, a, ie, FANTASTYCZNY, a, e, FANTASTYCZNIE *adv.*, z *Łac.* zmyślony, urojony, (cf. dziwaczny); *Sorab.* 1. zezdatžniwé; *Ross.* мечтательный, призрачный; fantastisch, schwärmerisch, eingebildet. Fantastyczne cnoty nie są cnotą. *Zab.* 11, 364. Eutychianie pletli, iż ciało Chrystusowe było jakieś powietrzne i zmyślone, fantastyckie; ale Jezus łaknął, umarł, co ciałom fantastyckim nie przystoi. *Sk. Kaz.* 536. FANTASTYK, a, *m.*, *snowidz, urojeniec, dziwak, dziwowidz; *Vind.* fantasirovez, napametnik, siravez; *Eccl.* мечтаноборецъ; ein Fantast, ein Träumer. Gdzie myśli warsztat obrotny, Fantastyk na złe ochotny, Całe nieustawnie knuje, Na nim budynki funduje. *Dar. Lot.* 16. *Sienn.* 286. I teraz jest takich fantastyków wiele, co z prawdy zmyślone rzeczy czynią. *Sak. Dusz.* 22. Fantastyk, mniemaniem narabiający. *Cn. Th.* FANTASTYKOWAĆ, ał, uje, *cz. ndk.*, roić, fantastycznie myślić, schwärmen, fantasiren. *Cn. Th.* (*Vind.* fantasirati, siruvati, nepametuvati). Brzydzę się takiemi ludźmi, co to ustawicznie myślą a fantastykują. *Kosz. Lor.* 176.

*FANTAZM, u, *m.*, urojenie, widzi mi się, ubrdanie, ein Fantasma; *Ross.* призракъ; *Eccl.* привиракъ. Reputacyą,

tchórzów fantazmem nazywa. *Jabł. Tel.* 157. FANTAZYA, yi, *ż.*, §. 1. siła abo zmysł wnętrzny u człowieka i zwierząt. *Cn. Th.* władza umysłu. *Petr. Ek.* 74. imaginacya, dzielność umysłu, przez którą człowiek stawi sobie w wyobrażeniu rzeczy pojęte. *Kras. Zab.* 1, 399. *Ross.* вообразительная сила; *Eccl.* мечтательное, wyobraźnia, malownia, die Fantasie, die Einbildungskraft. §. 2. Obraz na fantazyi, myśl n. p. wlazła mu w łeb ta fantazya, die Fantasie, das Bild in der Seele, der Einfall, den man hat, (cf. koncept, urojenie, ubrdanie). *Boh.* přelud; *Vind.* fantasia, mienenje, skasilu, iskasa, resmiena; *Ross.* мечта, бреда, греза. Co za fantazya przyszła mu do głowy! *Teat.* 18, *b.* 15. Fantazye swoje i wymysły, za słowo bozkie udawają. *W. Post. W.* 3, 60. Co było, co jest, ba i to co mija, Wszystko nazwać możem, iż to fantazya. *Bies. A.* 2. (*cf.* dym). §. 3. Humor, skłonność myśli, die Laune. Znam ja jego fantazyą, i tak spodziewam się dogodzić jego fantazyi. *Cn. Th.* Ta jest mniemana nasza wolność, czynić, co fantazya każe. *Xiądz.* 161. W ojczyznie wedle fantazyi swéj chce brodzić. *Star. Vot. C.* 2.; *Ross.* на обумъ. Rozmaitą i dziwną mają fantazyą niewiasty, zwłaszcza w ubiorach. *Petr. Ek.* 74. Jako niesie przyrodzenie czyje, Tak różne w różnych ludziach fantazye. *Kochow.* 33. — §. Dobra myśl, ochota, froher Muth, gute Laune, Fröhlichkeit. A tu zmarszczone Prozerpina czoło Natychmiast w fantazyą ustroi wesołą. *Ustrz. Klaud.* 73. *Ustrz. Tr.* 49. *ib.* 36. Raźność i dobra fantazya były instrumentem mojego szczęścia. *Kras. Doś.* 56. Narzekała, że zawsze smutna, i fantazyi żadnéj do wesołości nie miewała. *Haur. Sk.* 508. Połknął kapral duszkiem pełną szklenicę, po téj nie oddychając drugą, przepadła i trzecia; a tak zapaliwszy fajkę, z gęstą fantazyą na złego ducha czekał. *Ossol. Str.* 1. — Zbić kogo z fantazyi = zasmucić, zazawstydzić, zmieszać, einem den Muth benehmen. Łowczy na szczenięta nie fuka często, ani je gromi zbytnim wrzaskiem, boby one zbił z fantazyi, i niewczesnym postrachem zatłumiłby w nich wrodzoną pochopność. *Pilch. Sen.* 58. — Tracić fantazyą, spuszczać z basu na kwintę, skrzydła zwiesić, den Muth verlieren, die Flügel hängen lassen. Nic nie tracąc fantazyi, śmiało się do drugich obraca. *Mon.* 68, 387. Mawiała matunia: dziecię to niezmiernie bojaźliwe, gdybyśmy mu dyrektora dali, straciłoby fantazyą. *Kras. Doś.* 19. — §. Dumna fantazya = duma, pycha, Stolz, Einbildung, Eigendünkel. Z pysznemi i dumnéj fantazyi ludźmi przestawać nie chciał. *Sk. Żw.* 1, 343. FANTAZYJNY, a, e, od fantazyi, imaginacyjny, von der Einbildungskraft. Niektórych rozsądek jest niedoskonały, bo ich fantazyjne obrazki nie są tak dobre, żeby ich dusza należycie użyć mogła. *Tr.*

FANTOWAĆ, ał, uje, *cz. ndk.*, zastawiać, w zastawę lub zakład oddawać, verpfänden, zum Pfande geben. *Sorab.* 2. pandowasch. Bez potrzeby kto wszystko kupuje, Z potrzeby wszystko przedaje, fantuje. *Mon.* 73, 115. *Teat.* 1, 12. — *Zaimk.* Fantować się, obciążyć się fantowaniem, sich verpfänden. Zgrałem się, musiałem się fantować, i karty wydawać. *Teat.* 19. *b*, 33. Poczciwemu przyjdzie się fantować, żeby nabytéj nie utyrał sławy. *Jabł. Buk. M.* 3. (*Croat.* fantitisze = mścić się). — §. Ciążać, zajmować, zagrabić, *dzieckować, pfänden. Takowego sędzia skaże na fantowanie, to jest, aby już pozwany w tym długu, o który tak jest przezyskan, był fantowan i ciążan przez sługi urzędowe. A gdzieby fantu nie wydał, t. j. jakiéj rzeczy, któraby dług przezyskany ważyła; to.... *Sax. Porz.* 68. Bydło zajęte albo fantowane. *Szczerb. Sax.* 40. FANTOWNIK, a, *m.*, który na dany fant długu zaciąga. *Sax. Tyt.* 89. der Pfandeinsetzer.

FAŃZYLBER *ob.* Fajnzylber.

*FAR, (z *Łac.* Pharus), [*właśc.* wysepka przed Alexandryą, z latarnią morską; *przenoś.* 1. latarnia morska *ob.* laternia. 2 — 2] Egipt, Egypten. Lata przyszłe zobaczą wiarę Faru (Ptolomeusza względem Pompeia). *Bardz. Luk.* 145. Kleopatra dziedziczne państwa Faru składa do nóg Cezara. *ib.* 2, 17. *ob.* Farowy, Farski.

FARA, y, *ż.*, (*Boh.* fara; *Vind.* fara, zirkounishtvu; *Carn.* fâra; *Sorab.* 2. farra; *Sorab.* 1. pfara; *Angl.* parish, z *Łac.* parochia), die Pfarre, obywatele do jednego pasterza należący, i urząd pasterza nad niemi, die Pfarrgemeinde, Pfarrpfründe, die Pfarre. Téj to fary człowiek. *Cn. Th.* Do fary wcielić, einpfarren. (*Vind.* vfarati, noterfarati, zafarati). Księża ze wszystką farą Mają na zmarłego waśń starą. *Kanc. Gd.* 98. Młody ksiądz wielkich talentów, który jednak jeszcze nie miał fary, wyborne miał kazanie.... *Zab.* 8, 89. Chuda fara, sam pleban dzwoni. *Rys. Ad.* 6. Raz dosyć, drugi, kształtem chudéj fary. *Gaw.* 357. Koło nich wielki defekt, albo jako mówią, fara chudnieje. *Gliczn. Wych. F.* 2, *b.* (niedostaje im). §. Kościoł farski, die Pfarrkirche. Drudzy z nas nabożniejsi, każdy przy swéj farze Obłapiali ze łzami kościelne ołtarze. *Groch. W.* 538. Choć mu wierzgać u fary na pniu między żaki, Bierze pracownych piórek dzieła na przetaki. *Nar. Dz.* 3, 117. (jeszcze mu trzeba do szkoły chodzić). — Utraciwszy wieś dzieciom, pójdziesz sam do fary. *Pot. Pocz.* 524. (na dziady, du wirst an der Pfarrkiche betteln). §. Fara, faryna, rodzaj, die Gattung, die Art, das Gelichter. Do tejże też fary utrat przynależą biesiady. *Lek. B. b.* téjże faryny są, sie sind desselben Gelichters, von einem Schlage. *cf.* mynica.

FARAFAMFA! *Cn. Th.* 1023. *verbis effutitiis adnumerat.*

FARAON, a, *m.*, 1) nazwisko to dostojeństwa, nie imię króla Egipskiego znamionuje. *Biel. Św.* 68. Pharao, Titel der alten Egyptischen Könige. 2) Gra, jedna z pierwszych azardowych, Pharao, eines der ersten Hazardspiele. Żebyśmy wszyscy grali, grajmy w faraona. *Teat.* 9, 42. Szuler ten, upamiętawszy się, przestał być tym, czym przedtym był, i Faraona na całe życie wyrzekł się. *Mon. a.* 65, 356. po FARAOŃSKU = jak Faraon ów, który dręczył Izraelitów w Egipcie, po tyrańsku, auf Pharaonisch, despotisch. Poddanych w niewoli ciemiężyć po Faraońsku. *Haur. Sk.* 255. *Haur. Ek.* 178.

FARARZ, a, *m.*, 1) parafianin, do fary któréj należący. *Cn. Th.* — *Dudz.* 37. der Pfarrgenoß, das Pfarrkind, der Kirchgenoß. 2) Farski ksiądz, pleban, *Boh.* farář; *Slov.* farár; *Sorab.* 2. farrař; *Sorab.* 1. pharař; *Vind.* far,

farmoister, faimaster, farmashter; *Carn.* fajmashtr; *Slav.* parok, xûpnik; der Pfarrer. Fararze protestantcy. *Wyrw. Geogr.* 569. (*w rodz. żeńsk. Boh.* farařka).

FARBA, y, *ż.* (*cf.* barwa; *Boh.* barwa; *Dal.* farba, màszt; *Carn.* farba, boja, barba; *Vind.* farba, karbina; *Croat.* farba, kolur, boja; *Slav.* boja; *Rag.* zamjera; *Ross.* краска, цвѣтъ; *Eccl.* краска, шаръ; *Dan.* farve; *Svec.* faerg, *Lat.* farba [mylnie 2], cf. varius), die Farbe; §. 1. kolor, barwa, maść, die Farbe eines Körpers. Przez farbę rozumiemy przyczynę, która sprawuje, iż jakie ciało pewny tylko gatunek światła na około siebie rozrzuca. *Hub. Wst.* 263. Farby te są pierwiastkowe i pochodne. *ib.* Grundfarben, Hauptfarben, und zusammengesetzte Farben. Farba abo maść przyrodzona końska jest ta, którą dzikie konie miewają. *Cresc.* 525. Morze czerwone od farby dna jego rzeczone. *Boter.* 11. Farby jednéj w drugą odmiana w malowaniu, *harmoge. Cn. Th.* die Farbenmischung. Farby napsowanéj co, barwy abo maści zmienionéj, *decolor. ib.* Suknia jego nie tylko bardzo była wytarta i zdrapana, ale też od starości farbę zmieniła. *Wys. Aloj.* 253. (cf. spełznąć, blakować). §. Farba twarzy, cera, płeć, die Gesichtsfarbe, die Farbe. Mienię farbę = mienię twarz. *Cn. Th.* Farbą wstydu zarumieniła swe lice. *Węg. Mar.* 1, 194. Ułowiony farbą jednéj dziewki dobrych i i bogatych rodziców. *Wys. Aloj.* 329. — §. 2 Farba, która farbuje, n. p. malarska, die Farbe, andere Körper zu färben. Malarz przedni sam nie trze farby i pędzle gotuje, To on uczniom więc swoim zostawuje. *Jabł. Tel.* 313. Przypadł nań z kijem farbierskim, którym farbę wyciskają. *Sk. Żyw.* 1, 271. Straszniejszy dyabeł w farbach, niż w saméj istocie. *Zab.* 11, 388. *Zabł.* (nie tak straszny, jak go malują). Farby położyć na twarz. *Teat.* 24, *b.* 26. (cf. barwidło, rumienidło, bielidło). Farba na włosy, pięszydło, Haarschminke. §. 3. *fig.* Piększydła, pozory, płaszczyk, die Farbe, der Anstrich, die gute Seite, von der man etwas vorstellt. Rzeczniki swemi farbami wielekroć sprawy zatrudniają. *Modrz. Baz.* 384. Żywą farbą malował okazałość dworu. *Teat.* 45, 28. Cnocie farby obce szkodzą. *Warg. Cez. praef. d.* 2. Postrzegł farby do razu. *Pot. Arg.* 184. t. j. fałszu, udawania, er merkte sogleich den Betrug, (cf. znamy się na farbowanych lisach). FARBIARZ *ob.* Farbierz. FARBIĆ, ił, i, *cz. ndk.*, farbować, barwić, färben. Nie zawsze wiosna wonne farbi kwiaty. *Hor.* 1, 240. *Zab.* 4, 11. *Kobyl.* FARBICA, y, *ż.*, FABICZKA, *FARBICKA, i, *ż.*, farba do malowania twarzy, jako to bielidło, barwiczka czyli rumienidło, czernidło, błękitnidło, die Schminke. Twarze mażą olejkami, farbiczkami. *W. Post. W.* 312. Teraz piastuj zwierciadełka, Pilnuj farbiczek, mydełka. *Jag. Wyb. C.* 2. Twarze olejkami i farbiczkami smelcowali. *Żrn. Post.* 3, 747, *b.* Poczciwéj żenie nie potrzeba żadnego oszukania, tak przez zbytni ubiór, jako też przez farbiczki. *Petr. Ek.* 8. Nie pomogą babie Ni farbiczki zamorskie, ni gładkie jedwabie. *Nar. Dz.* 3, 52. Dawne białegłowy nie znały innych farb, jedno gdy się przez wstydliwość która zarumieniła; lecz z dzisiejszych nie każda na takiéj farbiczce przestanie. *Budn. Apopht.* 140. Łagodnemi i wdzięcznemi słówkami, jako farbiczkami niejakiemi, tak onę piększycie, że się wam samym widzi Helena jakaś. *Birk. Exorb.* 7. — §. Maść, kolor, barwa, n. p. sukna, die Farbe des Tuchs. Urzędów i szlachectwa poczyń też różnice Nie z złota, ni klejnotów, lecz z sukień *farbice. *Jabł. Tel.* 167. — §. Pozór, barwa, Schein. Ten zarzut nikczemną i próżną pokazał się być *farbicką. *Zygr. Ep.* 16. FARBIERKA, i, *ż.*, *Carn.* farbarza; *Boh.* barwjřka; *Ross.* красильница; niewiasta, która materye farbuje, die Färberinn. *ob.* Farbierz. FARBIERNIA, i, *ż.*, miejsce, gdzie materye farbują. *Włod.* die Färberey. *Boh.* barwjrna, barewna; *Slov.* barwarna, farbowna; *Carn.* farbarya; *Vind.* farbaria, farbarishe; *Croat.* farbanicza; *Ross.* красильня. Janowiec w farbierniach daje pięknie żółtą farbę. *Jundz.* 367. Materya jest w farbierni = farbują ją, der Zeug ist in der Farbe. *Tr.* §. Farbiernia staroświecka, folusz. *Cn. Th.* blecharski młyn. *Cn. Th.* die Walkmühle. FARBIERSKI, *FALBIERSKI, a, ie, od farbierza, lub od farbowania w farbierni, Färber=, Färbe=. *Ross.* красильниковъ, красильническій. Falbierska sztuka przez wpojenie sukna farbuje. *Rog. Doś.* 1, 52. die Färberkunst. Przypadł jeden nań z kijem farbierskim, którym farbę wyciskają, i uderzył go w głowę. *Sk. Żyw.* 1, 271. Rośliny farbierskie, Färbekräuter, Färbehölzer, Färbepflanzen, są, któremi w rękodziełach jedwabnych, sukiennych, płóciennych, kolory się dają. *Kluk. Rośl.* 3, 350. Boryt, ziele falbierskie. *Birk. Zyg.* 16. Farbierskie ziarnka, *ob.* szarłatne jagody. — Farbierskie drzewko, chrościna, *Rhus Cotinus*, *Linn.* das Gelbholz, Fustel. FARBIERSTWO, a, *n.*, sztuka farbierska czyli farbowania materyi. *Włod.* die Färberkunst. *Mon.* 73, 530. §. Farbierstwo staroświeckie, folowanie, das Walken, die Walkerprofession. *Ch. Th.* FARBIERZ, *FALBIERZ, a, *m.*, (*Boh.* barwiř, barewnjk; *Slov.* barwar, barwjř, farbjř; *Sorab.* 2. barwař; *Carn.* barbar, farbar; *Vind.* farbar, förbar, farbavez, ferbar, lepofarbar; *Croat.* farbar, farbavecz, namakavecz, bojach; *Slav.* bojàr, bojacz; *Bosn.* mastillaç; *Rag.* mastjèlaz; *Ross.* красильникъ, красильщикъ, (синильникъ, синильщикъ błękitno farbujący); *Eccl.* обагритель); 1) co materye farbuje, der Färber. *Rog.* 1, 52. Farbierz sukno farbuje. *Cn. Th.* Farbierz od wełny, ein Wollenfärber; farbierz od jedwabiu, ein Seidenfärber. *Paszk. Dz.* 122. 2) Farbierz staroświecki, folarz. *Cn. Th.* der Walker, Walkmüller. *Fullo* wałkarz, który bieli płótno, albo też szaty chędoży; też farbierzem zowią niektórzy. *Mącz.* Szaty białe jak śnieg, jakich farbierz na ziemi nie może tak białych uczynić. *Sekl. Marc.* 9. *FARBISTOCHWOSTY paw. *Otw. Ow.* 545. pstrofarbowny ogon mający, der buntbeschweifte Pfau. FARBISTY, a, e, pełen farb, kolorów rozmaitych, voll von mancherley Farben, bunt, buntfarbig, farbig. Ogrody farbistemi ziołami pachnące. *Otw. Wirg.* 458. Natura stroi smugi w farbiste kwiecie. *Zab.* 14. 6. Ziemia farbista kwiatki różnych kolorów rozpuszcza. *Jeż. Ek. B.* 2. FARBNIK, a, *m.*, *Chem.* Färbestoff, pierwiastek-farbujący, znajdujący się w ciałach, mających własność farbowania. *Krys. Mscr.* FARBOWAĆ, ał, uje, *cz. ndk.*, ufarbować,

zfarbować *dk.*, *Boh.* barwiti, barwjm, barwjwam; *Sorab.* 1. barbu; *Sorab.* 2. barwisch; *Vind.* farbati, pofarbati; *Carn.* barbam; *Croat.* farbati; *Dal.* farbati, masztiti, boiadissati; *Rag.* farbati; *Ross.* цвѣтить, красить; *Eccl.* шаропишу, шарю, разцвѣчаю; färben. §. 1. farbą napuszczać, napajać farbą, färben, von einer Farbe durchdringen lassen. Sirpika ziela używają sukiennicy, do farbowania sukna. *Syr. Ziel.* 1254. Wełna, gdy się ufarbuje, do pierwszéj białości już nigdy nie przyjdzie. *Petr. Hor.* 2, *F.* Korzenie krwi tak mnogiéj nasycone Brunatno zfarbowały owoce zrodzone. *Otw. Ow.* 145. Morze się wszystko krwią farbuje, Trup płynący okrętom przystęp zastępuje. *Bardz. Luk.* 48. — §. 2. Powierzchownie farbą powlekać, pofarbować, färben, tünchen, mit einer Farbe überziehen, bemahlen, mahlen, anstreichen. Postrychnął drzewo rubryką i rumianą uczynił albo ufarbował barwę jego. 1 *Leop. Sap.* 13, 13. Sekiel farbowany. *Kochow.* 95. *NB.* Było zwyczajem u Polaków, i jest dotąd u Turków, farbować wpół mniéj lub więcéj ogony koniom, mianowicie siwym, żółto osobliwie i czerwono. *A. Czart. Mscr.* — Dotkliwemi przerażony słowy Wstydem rumiane jagody farbował. *P. Kochan. Jer.* 406. Ogląda Car szable, które cale okrwawione, A które się dopiero mało zfarbowały. *Luk. Bardz.* 123. §. 3. Kolor puścić, brudzić, smolić, odfarbować, abfärben, die Farbe lassen, schmutzen, schmutzig machen. Granatowy i czarny kolor, kiedy nie bardzo dobry, koszule farbuje. *Ld.* Błękitne sukno rzadko tak dobre, żeby nie farbowało. *ib.* — §. 4. *fig.* Barwić, piększyć, beschönigen (färben). Ty zawzdy zdrady twoje wymówkami jakiemi pokrywasz a farbujesz. *Baz. Sk.* 547. Fortuna rzeczy nam farbuje. *Bach. Ep.* 48. Lichwiarzu! farbuj ty to swoje rzemiesło, jako raczysz, przecięż ty zdzieraczem. *Star. Ref.* 102. Zbrodnie swoje pięknemi słowkami ufarbował. *Grod. Dis. F. b.* Sprawami, a nie słowy cnota się farbuje. *Jag. Wyb. E. b.* FARBOWANIE, ia, *n.*, (*Rag.* mastènje; *Ross.* выкраска), *subst. verb.* das Färben, das Anstreichen. *pr. et fig.* Mąż nie ma dopuścić żenie zbytniego ubioru i farbowania. *Petr. Ek.* 8. Prawdę bez zdobienia i farbowania słów, jak się godzi, mówi. *Fur. Uw. F.* 4. FARBOWANY, a, e, *part. perf.* — contracte *farbowny*, gefärbt, getüncht, angestrichen. Opona z karmazynu po dwakroć farbowanego. 1 *Leop. Ex.* 26, 36 *et* 28, 5. (barwionego, maczanego. 3 *Leop.*). Farbowane gładkie płótno *Ross.* крашенина, крашенинка. — §. *fig.* Pozorny, na pozór, nieszczery, fałszywy, verstellt, falsch (gefärbt). Znaj się na farbowanéj wełnie. *Burl. B.* 2. (na pozorach). — Wiersz na zmyślone i farbowne przyjaźni. *Opal. Sat.* 70. Słówka farbowane. *Rej. Zw.* 13, *b.* Farbowane to lisy. *Gemm.* 80. Farbowanych lisów nie zna. *ib. Grajorum dolos variumque ignorat Ulyssem. Virg.* — Znam cię wskroś, znam po sierci, farbowany lisie. *Min. Ryt.* 1, 228. (znam cię ziółko, żeś pokrzywa). — Nie jest tak ciężka niewola pod Turczynem, jako w naszéj farbowanéj wolności. *Kłok. Turk. praef.* Jedyne staranie miejcie o pobożności, nie bawiąc się farbowaném nabożeństwem. *Kłok. Turk.* 174. Niefarbowany, szczéry, rzetelny, ungefärbt, ungeschminkt. Na długiéj dosyć będąc probie, Niefarbowaną cnotę pokazał nam w sobie. *Pot. Arg.* 432. FARBOWNIK, a, *m. Botan. Isatis Tinctoria, Linn.* Waid, u innych Urzetem, po Rusku Siniło zwany; sieją go dla sukienników do błękitnego farbowania. *Kluk. Rośl.* 2, 254. 3, 851. *ob.* farbowne ziele. *Boh.* zlutidlo; *Croat.* farbovnik trava, bojotrava, masztilacz; *Carn.* farbovnek, oblajst; *Rag.* farbóvnik; *Bosn.* farbounik; *Sorab.* 1. walkarské zelo. FARBOWNY, a, e, *contr. zamiast* Farbowany, n. p. Za przepaleniem z kozim błaskiem srebro staje się czystszym, twardszym i farbowniejszym. *Sienn.* 605. Prawda malowana bywała z prosta, pstrocin farbowanych w sobie nie miewała. *Birk. Kant. C.* — §. Farbowaniu służący, zum Färben gehörig, Färbe=. Zioła, których sposób bywa farbowny, abo też same farbują, mocniejsze rosną po górach niż w padołach. *Cresc.* 676. Farbowne ziele abo sinidło, którym farbierze farbują płótno i sukna modro. *M. Urzęd.* 178., *ob.* Farbownik. FARBOWY, a, e, od farby, Farbe=, Farben=. *Boh.* barewný.

Pochodz. *dofarbować, dofarbować się, nafarbować się; ofarbować; odfarbować; pofarbować, podfarbować; przefarbować; przyfarbować, ufarbować, rozfarbować; wfarbować, wyfarbować, zafarbować, cf. barwa, barwić.*

FARFURY, *G.* farfur, *plur.* (z *Tureck.* fagfur. *Ad. Czart. Mscr.*) są to owe naczynia różne, podlejsze od porcellanowych, przedniejsze od pospolitych polewanych, które nic nie mają przezroczystości, i w przełamaniu są dziarniste. U Cudzoziemców zowią je *Fajance*, od Włoskiego miasta *Faenza.* Z krajowych są najgłośniejsze Ujazdowskie, albo jak pospolicie zowią, Belwederskie pod Warszawą. *Kluk. Kop.* 1, 310. Steingut. Półmiski, wazy, talerze były z farfur zwyczajnych. *Kras. Pod.* 2, 139. (*Ross.* фарфоръ porcellana). (*Croat.* ferfura = bałamut, ferfuriti = bałamucić). FARFURKA, i, *ż.*, talerz farfurowy, ein Teller von Steingut. FARFUROWY, FARFURKOWY, a, e, von Steingut, Steingut=. Glina farfurowa, *argilla cinerea*, z któréj farfurowe robią naczynia, Niemcy Pfeifenthon nazywają, jest niezupełnie biała, jednak w ogniu mniéj więcéj bieleje. *Kluk. Kop.* 1, 251. W farfurowych naczyniach mleka na stół dano. *Tward. Pasq.* 58. (*Ross* фарфоровый).

FARMAZON *ob.* Franmason.

FARMUSZKA, i, *ż.* gramatka, das Mus, der Brey. Drobianka chleba, piwo z chlebem, *intrita. Mącz. Sorab.* 1. wurmuž, wuszmuž, wuszmužk, cf. *Ger.* Warmmus, Warmbier.

FARNY, a, e, *ob.* 2. Farski.

*FAROWY, a, e, od Faru, Egiptski, Egyptisch. Pompej przywrócił ojcu Ptolomea rządy państw Farowych. *Bardz. Luk.* 2, 17. — 1. *FARSKI, a, ie, *i. q.* Farowy, Egiptski, Egyptisch. Skoro głowa od ciała (Pompeia) ścięta odstąpiła, Farski żołnierz pnie się ją nieść do Ptolomea. *Bardz. Luk.* 146.

2. FARSKI, a, ie, FARNY, a, e, *Boh.* farnj; *Carn.* farshke; *Vind.* farski, farjou, farashki, farni; *Ross.* приходскій; od fary, Pfarr=. Młody ksiądz miał kazanie w kościele farskim. *Zab.* 13, 89. in der Pfarrkirche. Farski dom, das Pfarrhaus.

*FARTOWAĆ, ał, uje, [z *Niem.* warten = doglądać kogo, albo czego, chodzić około czego. 3] *cz. ndk.*, Ociec jego masztalerz konie fartował. *Pot. Pocz.* 538. dressował, objeżdżał, bereiten, dressiren, abrichten. *cf.* fertować.

FARTUCH, a, *m.*, z *Niem.* das Vortuch (Fürtuch O b d.), die Schürze. *Boh.* fertuch, pasnice, načapjk, zástera; *Slov.* předpasek; *Slav.* fertun, pregacsa, oprega, zaprega; *Croat.* nadkolenicza, krilza, preprega, zaszlon, fertuh, fertun, zaztor, pasz; *Carn.* birtah, prepert; *Vind.* birtah, priednjak, nadkoleniza, predvesaniza, predpert, okrielje, obpafs, sagernilu, obgernilu; *Rag.* zapreghgnaccja; *Sorab.* 1. podkask, pžedkask, schorczuch, wobkask; *Ross.* передникъ, фартукъ; *Dal.* fertús, zaprega, zasztor; *Eccl.* надры, обязало. Koron kobiety używają na garnitury, na fartuchy. *Haur. Sk.* 354. Oziminę w fartuchu, a jarzynę w kożuchu (siać). *Rys. Ad.* 53. (*ob.* Prościca). Fartuch otoczysty szeroki = szorc. *Cn. Th.* ein Schurz. FARTUSZEK, szka, *m.*, *demin.*, eine kleine Schürze (ein *Fürtüchel). *Carn.* birtashz; *Vind.* birtashez, opafek; *Ross.* фартучокъ; *Boh.* pasnička. §. *menotym.* Kobieta; ein Weib, ein Frauenzimmer. Już po moim kredycie, już skoro się fartuszek wmiesza. *Teat.* 52, 49. — §. Fartuszek u spodni, der Hosenlatz. *Boh.* poklopec; *Vind.* kampa; *Ross.* гульфикъ. Lewą rękę zaraz wścibił do fartuszka. *Hul. Ow.* 46.

FARTYCZNY, FERTYCZNY, a, e, — ie *adv.*, wartki, obrotny, zwinny, gewandt, behend, verschlagen, verschmitzt. Owa jakaś minka fartyczna czaruje człowieka. *Teat.* 21, 110. Fartyczna sztusia. *Pot. Arg.* 725. (*ob.* Fertać się, *ob.* Wartać się). FARTYCZNOŚĆ, ści, *ż.*, wartkość, zwinność, die Gewandtheit, Behendigkeit.

1. FARYNA, y, *ż.*, od fary; téjże Fary (*qu. v.*) albo faryny być = ladaco, *cf.* mynica, kuźnia, gleichen Schlages, von gleichem Gelichter seyn. *Boh.* na to brdo (*ob.* Bardo). W senat i wszędzie natka ludzie swéj faryny. *Pot. Arg.* 2. Leute von seinem Schlage. Hultaj ten z lada gdzie tam domu i wzgardzonéj faryny. *Tward. Pasq.* 119. Z lada gminu i wzgardzonéj faryny. *Tward. Wl.* 54.

2. FARYNA, y, *ż.*, może od gry faraona; gra w losy; jak bywa po jarmarkach, der Glückshafen, der Glückstopf. *Boh.* karban. Siedziałem przy farynie, kędy na kształt sieczki Wyjmowano z zawartéj szuflady karteczki. *Pot. Jow.* 169. Bykowe mięso służy tylko ludziom grubszéj natury, pod czas kiermaszu, gdzieś na wsi, na farynę. *Haur. Sk.* 504. FARYNARZ, a, *m.*, §. 1. co z faryną po jarmarkach się włóczy, ein Glückshafner, Glückstöpfer, Glücksbüdner. *Boh.* karbanjk. Karczmarka się dziwuje, co za pudło noszę, Mniemała bym farynarz, albo kramarz jaki. *Mat. z Pod. A.* 3. *Ern.* 114. — §. 2. Farynarz, kramarz, ein Krämer. Farynarz większy, kupiec jarmarczny, ein Kaufmann, der zum Jahrmarkte geht. Przekupnie, farynarze, wendetarze, po groszy piętnaście płacą. *Vol. Leg.* 3, 53. Farynarze więksi, co drogie towary mają, płacą po złł. 100. Farynarze mali po pięć; jubilierowie po sto. *Vol. Leg.* 3, 592. FARYNARSKI, a, ie, od farynarza, Glücksbüdner=. Bania farynarska. *Chodk. Kost.* 32.

3. FARYNA, y, *ż.*, z *Włosk.* surowy cukier, ale już w Ameryce lutrowany, który w Europejskich dopiero cukierniach krystalizują. *Kluk. Dyk.* 3, 36. der Farinzucker. Cukru *chomosu albo faryny kamień. *Inst cel. Lit.*

FARYZEUSZ, *FARUŻ, *PHARUZ, a, *m.* §. 1) sekta żydowska, popisująca się swoją obłudną nabożnością, ein Pharysäer. Faryzeuszowie od żydów się dzieląc, takie imię słusznie odnieśli, bo Faryzeusz (z *Hebr.* פרש) znaczy: oddzielony. *Sk. Dz.* 3. Ślepi wodzowie w obyczajach, jako Pharużowie. *ib.* 1059. Nie ludziom, jako Pharyzeuszowie, aby byli widziani, ale Bogu pośćmy. *Sk. Kaz.* 112. Wjazdem swoim Jezus bogate a zuchwałe one Pharuże pohańbił. *Sk. Kaz.* 150. Farużowie wiadomie bardzo Chrystusa prześladowali. *Sk. Żyw.* 1, 54. Zbór Pharużów, uczon chytrze, I w zakonnych pismach mistrze, W jednę kupę zebrani.... *Kochow. Roż.* 22. — *Not.* Pospolicie nasi ich zowią *Licemiernikami* qu. v. Przeciwnicy ich byli Saduceuszowie. — §. 2) Ogólniéj: obłudnik, nabożniś, liziobrazek, gryzipacierz, ein Scheinheiliger, ein Gleißner. Owi Faryzeusze i wyschli i smutni, A w łakomstwie niesyci, w dumie absolutni, Mściwi, krnąbrni, łakomi, nieludzcy, oszczerce. *Kras. Sat.* 20., *Croat.* szamopravichnik. FARYZEJSKI, *FARUZAJSKI, a, ie, licemierniczy, pharisäisch. Chytrości Pharuzajskie. *Skar. Kaz.* 151. Faryzajska postać. *Pot. Jow.* 2, 10,, *Sorab.* 1. phariseyski.

FASA, y, *ż.*, das Faß, (*Lat.* vas; *Angl.* fat; *Svec.* fat; *Dan.* fade; *Croat.* vosa, szud; *Boh.* sud, *vid. obsol.* Sąd, sud), naczynie drewniane, różniące się tym od beczki, że jedno tylko dno ma przymocowane. — *n. p.* Te frukta moczą w jakim przycierku albo fasie. *Sienn.* 531. Fasa szeroka i głęboka. *Solsk. Ar.* 171. Wino z fasy do fasy przetaczać. *Zaw. Gosp.* — *Cresc.* 360. (cf. kadź). — Fasa kupiecka do towarów, ein Schlagfaß. *ob.* Fasować. FASKA, FASECZKA, i, *ż.*, [*demin.* ein kleines Faß, ein Fäßchen. (*Boh.* faska; *Sorab.* 2. baszken; *Croat.* vosa, lagu; *Slov.* sudek; *Slav.* sudich; *Vind.* fod, shkaf, pizhau, pitrih; *Bosn.* krricjagh, krricjasgicch). Faski i inne statki bednarskie, wiadra, beczułki, bywają dębowe, sosnowe, bukowe. *Kluk. Rośl.* 2, 159. Faska masła. *Petr. Ek.* 127. ein Fäßchen Butter. Faska do masła, albo od masła, ein Butterfäßchen. Faska do towarów, ein Schlagfäßchen, ein kleines Schlagfaß. Faska do pomywania abo płókania czego, cebrzyk. *Cn. Th.* ein Spühlfaß. FASKOWY, a, e, od faski, Fäßchen=. Od faskowéj, to jest całkowéj krowy, faska masła ma być oddana. *Gost. Ek.* 120.

FASCYKUŁ, u, *m.*, z *Łac.* konwolut, zwitek papierów czyli pism; *Rag.* rúkovét, zamotaj; *Ross.* свертокъ, сверточекъ; ein Fascikel, ein Bund Briefschaften, Schriften.

*FASOŁ, u, *m.*, poswarek, burda, Hader, Zank, Streit. Bez wszego fasołu, rozmawiał się dosyć długo z nim. *Zygr. Pap.* 170. Nic ona nie umie, jak stroić po domu fasoły. *Sim. Siel.* 112. Burdy, fasoły, rosterki. *W. Post. W.* 27. §. Mozoł, frasunek, Kummer, Sorgen. Wymawiał się, nie chcąc wchodzić w takie fasoły, żeby pokoju swego nie stracił. *Wys. Aloj.* 309. Na niego fasołów onych walnych, któreście amnestyą pogładzili, przyczynę położono. *Birk. Sk. E. b.* §. Figle, żar-

ty, Possen; Gaukeley. Chlubne fasoły Brzmiącym czyni kopytem jeździec. *Hor.* 1, 354.

FASOLA, i, *ż.*, (Fazyoli. *Cn. Th.*), *Phaseolus*, *Linn.* roślina wszystkim dobrze znajoma, lubo początkowie obca, dla użytku swego w ogrodach jarzynnych pospolicie utrzymywana. Fasola pospolita, *Phaselus Vulgaris Linn.* na pręt się wija, Türkische Bohnen, Schminkbohnen, Faselen, Phaselen, (Säbelbohnen, Schabbelbohnen). Fasola karłowata, *Ph. Nanus*, *Linn.* nisko rośnie, i podpory prętu nie potrzebuje, die Zwergbohnen. *Jundz.* 366. Ostatnią, że tyczek nie potrzebuje, zowią wieśniacy *piechotką*. *Kluk. Dyk.* 2, 179., *Bosn.* fasuo, fasul; *Ital.* fagjolo; *Croat.* basol, básuly, basulyek; *Hung.* faszulyka; *Dal.* fasol; *Sorab.* 1. fazola, dowhl hróch. Fasolę zowią też Bob albo Groch Turecki, Groch Niemiecki. *Syr.* 1034. *et* 790.

*FASOLNY, a, e, od słów muzycznych: *ut, re, mi, fa, sol*, albo też od fasołu = basowy, gruby, grob tönend, aus dem Basse. Głos fasolny, głos ogromny, Huczna trąba wynosi. *Kochow.* 120. Znagła się głos fasolny strasznéj trąby odzywa. *Brud. Ostat. B.* 5. *clangit buccina sonoribus tremendis.*

FASOWAĆ, ał, uje, *act. ndk.* (Nafasować, pofasować *dk. qu. v.*), do fasy mieścić, w beczkę wbić, w nawę sypać. *Cn. Th.* in ein Faß füllen, fassen, hinein schütten. (*Sorab.* 2. faszowasch; *Vind.* basati, bashem, bashuvati, tovoriti; *Carn.* fâsam). Łodzie zbożem fasowane. *Tr.* Tereus swe w swe brzucho wnętrzności fasuje. *Żebr. Ow.* 157. §. Dopełniać, zbijać, voll pfropfen, anstopfen. Baszty narożne warował Dla bezpieczeństwa i dla większéj mocy, Ziemią je z gnojem na poły fasował. *P. Kochan. Jer.* 131. Ciesi proste niespojone jednę przeciwko drugiéj kładą, na czele żelazcem je zejmują, ziemią dostatecznie fasują. *Warg. Cez.* 167. §. Żołnierz dziś strzelać nie umie, i fasować lontu. *Pot. Pocz.* 614. może: wkładać go do kurka, jaki bywał u dawnéj muszkiety. §. Źrebca na ręce trzeba uczyć chodzić, dzierżąc za dłuży cugiel, a nic nie fasując. *Hipp.* 32. szarpiąc, reißen, zausen. Drżące woźniki biczem, kijem fasuje a zacnie fasuje. *Żebr. Ow.* 39. (ćwiczy, biczuje, zacina).

*FAST, u, *m.*, chwast, Unkraut. By nie mróz na złe pokrzywy, byłby ten fast zawsze żywy. *Rys. Ad.* 3. FASTEK = kapusta w główki niezbita, niezłożona, miętka. *Ryd.* unköpfiges, weichblättriges Kraut.

FASTRYGA, *FASTRZYGA, i, *ż.*, nić, którą się co fastrzyguje, czyli szerokiemi ściegami przyszywa, der Anschlagfaden. Mdłych nici fastrzygi pod krawieckie idą nożyce. *Pot. Pocz.* 248. Mieli już wojnę domową obrzydem, Która ich zbiera jak na nić fastrzygi. *Chrośc. Fars.* 372. FASTRZYGOWAĆ, FASTRYGOWAĆ, ał, uje, *cz. ndk.*, nacinać, rzezać. *Włod.* karbować. *Cn. Th.* kerben, einschneiden, Einschnitte machen. — U krawców: rzadkim ściegiem sztuki pospajać przed szwów obrobieniem. *Magier. Msk.* bey den Schneidern: anheften, anschlagen, mit weitläuftigen Stichen annähen. Nasz rozum potrzeba cnotą fastrzygować, Bo gdzie téj nie dostanie, trudno go bramować. *Rej. Wiz.* 89.

FASZYNY, *G.* faszyn, *plur.* z *Franc.* wiązki chrostowe. *Jak. Art.* 3, 322., *Carn.* sôzhje; są to pęki z gałęzi wiązane, których używają na spajanie roboty jakiéj, na zasłonienie siebie od nieprzyjaciela, przysypawszy ziemią, na zarzucenie fossy. *Papr. W.* 1, 471. Faschinen. *Fasciny i chrosty z winnic, które na ogień rzucają, aby gorzały. *Birk. Exorb. E.* 4, *b.* Faszyny do tamowania wód wiążą się wierzbowe, łozowe. *Kluk. Rośl.* 2, 159. — *Świtk. Bud.* 399.

FATALIA, iów, *plur.* z *Łac.* wymiar czasu dochodzenia sądownie swego prawa. *Kras. Zb.* 1, 287. die Fatalien, (cf. dawność, preskrypcya). Fatalia, albo czas wnoszenia rzeczy pomocnéj kończy się do sześciu niedziel. *Dubin.* 93. FATALNOŚĆ, ści, *ż.*, los przykry nieuchronny, Fatalität, unangenehmes Geschick. Przez jaką fatalność niepojętą, honory, które zasługi ogłaszać powinny, pospolicie opoką być zwykły, o którą się rozbija cnota. *Zab.* 7, 258. Do wszystkich wielkich nieszczęść ma jakowyś wpływ fatalność. *N. Pam.* 11, 170. List mój do Xięcia pisany, fatalnością jakąś jemu był oddany. *Teat.* 48, *b.* 7. (przypadkiem fatalnym). FATALNY, a, e, FATALNIE *adv.*, wrogowy, losowy, do fatum należący, Schicksals =, Niech bez bojaźni księgi fatalnéj obaczę Otwarcie, jednych szczęścia a drugich rozpacze. *Dmoch. Sąd.* 61. das Buch des Schicksals. §. Nieszczęścia lub przykrości nabawiający, fatal, Unglück bringend. W zły dzień z Paryża wyjechać musiał, i tu dnia fatalnego stanął. *Teat.* 32, *c.* 31. Nie mogłem się schronić, jak pod rozpuszczonym Fatalnego po świecie komety ogonem. *Kulig. Her.* 38. Fatalna była dla Polski trzech sąsiedzkich mocarstw jedność. *Ust. Konst.* 1, 54. Duma możniejszych i uciemiężenie gminu przez nich, była od wieków fatalną narodu naszego przywarą. *Nar. Hst.* 2, 199. FATUM, *indeclin.*, nieodmienne przejrzenie bozkie. *Bud. Apopht.* 44. bieg świata i wszystkich rzeczy na nim toczenie wieczne. *Nag. Cyc.* 73.; *Boh.* dopuštěnj; *Slov.* zřjzenj božj; *Rag.* udés, uredba, óssuda boxja; *Ross.* судьба, участь; *Eccl.* самослучное. cf. los, wróg, das Schicksal; mus. *Hor.* 1, 158. *Nar.*

FATYGA, i, *ż.*, utrudzenie, trud, die Beschwerde, beschwerliche Bemühung. Bez fatygi znacznéj ostatek drogi odprawił. *Sk. Żyw.* 1, 392. Nie wiem, czy przyjdzie po fatydze tak długiéj i srogiéj, fortunnie powitać swe penaty. *Jabl. Tel.* 331.; *Sorab.* 1. wustaczi, mucžnoscž, zprocžnoscž; *Boh.* ustalost; *Carn.* trûd, trudnost, muja; *Vind.* trudnost, vgnanost, prepadnost, obtrudnost; *Ross.* томность, усталость. FATYGOWAĆ, ał, uje, *cz. ndk.*, zfatygować, sfatygować, pofatygować *dk.*, trudzić, trupać, mordować, bemühen, Mühe machen, müde machen, ermüden. *Boh.* unawiti; *Slov.* unawugi, ustaleho čjnjm; *Vind.* smujat, obtrudit, trudit; *Carn.* truditi, pęsham; *Sorab.* 1. wumuczam; *Ross.* маять, умаять, утомить, утомлять. Nie śmiem fatygować Wc Pana Dobrodzieja daléj. *Ld.* FATYGOWAĆ się, *zaimk. ndk.*, pofatygować się *dk.*, trudzić się, sich Beschwerde und Mühe machen, sich mühen, bemühen. Niechże mam honor odprowadzić Wc. Pana. R. Suplikuję się nie fatygować. *Teat.* 8, 32., *Carn.* mujám se; *Sorab.* 2, sze fmuzisch. §. Sfatygować się, utrudzić się, zmordować się, ermüden; (*Vind.*

ſe obtruditi, vgnati ſe, ſe vtruditi, ſe struditi; *Carn.* zatruditisze, opeſsávam; *Dal.* szusztajem). Dzień i noc kuryerem biegnąc, mocnom się sfatygował. *Teat.* 8, *b.* 28. Sfatygowany, strudzony, zmordowany, *zrobiony, ermüdet. *Sorab.* 2. muzni; *Sorab.* 1. mucžné, zprocžné, wustaty; *Vind.* truden, otruden, vgnan; *Carn.* trudn, peshovt; *Ross.* присталый, усталый; *Eccl.* притруждшися, который нѣсколько усталъ, утрудился. Sfatygowani z drogi. *Teat.* 4, *b.* 43. Zaczynają się w bitwie hetmani uwijać, aż zfatygowani spoczną trochę. *Bardz. Luk.* 2, 58. Niesfatygowany, niespracowany, nie do sfatygowania, unermüdet, *Slov.* neustalý.

*FAUDA *ob.* Fałd, Fałda.

FAUN, a, *m.*, z *Łac.* Faunowie, według mytologii, byli dzicy i leśni mężowie kosmaci, z nogami koziemi. *Otw. Ow.* 14, ein Faun, ein Waldgott. cf. Satyr, Pan; chłopscy bożkowie, leśnobożce.

*FAUTOR, a, *m.*, łaskawca, życzliwy, sprzyjający, der Gönner. Ma on w sądzie tym fautory. *Tr.* *FAUTORKA, i, *ż.*, łaskawczyni, sprzyjająca, die Gönnerinn. Wielką ona fautorką nauk. *Ld.* FAWOR, u, *m.* FAWOREK, rku, *m.*, *zdrobn.*, §. 1. Łaska albo życzliwość nieporządna, jako u zwierzchności, u urzędnika. *Cn. Th.* die Gunst, die Begünstigung. Każdy chce w pierwszym być faworu kroku Po drugim swego oświadczenia słowie. *Zab.* 14, 382. Kto ma fawor u dworu, ten ma i zasługi. *Opal. Sat.* 82. Skarbimierz w sztuce wojennéj wielce biegły, a przeto w wielkich u dworu faworach zostający. *Wag. Hst.* 21. Sędzia nie ma faworem się unosić. *Ld.* §. 2. Część ubioru kobiecego: Płacić mają od wstąg, od faworów. *Vol. Leg.* 4, 80. Bierzmy duszyczko z nowéj mody wzorki, Przedajmy złoto, a kupmy faworki. *Bratk. E.* — §. Faworki, kreple, ciasta smażone. *Wiel. Kuch.* 400. Kräpfchen, kleine Krapfkuchen. — FAWORYT, a, *m.* FAWORYTEK, tka, *m. demin.*, kochanek, wierniś, wiernik, der Favorit. *Vind.* lublenik, perjasnik, radovidenik; *Ross.* любовникъ, милостникъ, наперсникъ. O barwie faworytów niech się nikt nie pyta, Poznać z miny zuchwałéj sługę faworyta; Choć nierówne teatrum, gdzie są umieszczeni, Co Pan w izbie, to słudzy dokazują w sieni. *Kras. Sat.* 91. *Pam.* 83, 619. Woła, żeby mu faworyta zagrać. *Teat.* 24, 119. *Czart.* tańca upodobanego, der Favorittanz. FAWORYTKA, i, *ż.* die Favoritinn. FAWORYZOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.* komu, sprzyjać komu, faworem się unosić, einen günstig seyn, ihn begünstigen. Faworyzowana broda. *Kochow. Fr.* 18. *FAWOWAĆ *id.* n. p. Żem ci w rytmie swym zapomniał fawować, Proszę, nie racz się ztąd na mnie frasować. *Rak. Pob. B. iij.*

FAZAN, a, *m.*, imię, które wyżłom dają, ein Name, den man den Hühnerhunden giebt. — *FAZYAN, a, *m.*, *ob.* Bażant, der Phasan. Czy boisz się o swoję kapustę, gdy fazyany i kuropatwy następują! *Sk. Kaz.* 259.

FAZYOLI, groch Turecki *ob.* Fasola.

F E.

FE! *interj.* pfe, fa, pfuj! A fe do kata. *Boh. Kom.* 1, 273. Fe panno, chcesz iść za mąż, a nie umiész nic. *Teat.* 8, *b.* 46., *Sorab.* 2. fi, pfui, fi ba; *Sorab.* 1. phi, phihi; *Vind.* fui, kek; *Carn.* fej, kêk; *Croat.* pì; *Ross.* фу; *Graec.* φεῦ; Obd. pfey; *Slavon.* pfu; *Slovac.* pfi, pfug.

FEBRA, y, *ż.* z *Łac.* febris; (*Ital.* febbre; *Dan.* feber; *Angl.* fiber, feaver; *Gall.* fievre, das Fieber, das kalte Fieber. Febra, po polsku ograżka. *Sienn. Rej.*, *Sorab.* 2. ſimniza; *Sorab.* 1. zehmniza, zehmnicžka; *Croat.* febra, treshlika, groznicza, zimlicza; *Carn.* mersleza; *Rag.* tresegljaviza, groznizza; *Eccl.* трасавица, зимница, лихорадка, огница, огневица, жегавица; *Ross.* лихоманка; *Boh.* zymnice, nátcha, natka, studenka, zymnička; *Slovac.* psyna; *Vind.* mersliza, tresliza, kobiliza, hudobniza; *Slavon.* groznica, zimnica; *Dal.* zimnica; *Bosn.* groznicça, oghgnicça). Choroba ta zaczyna się od przeciągania, ziewania i pragnienia, dręczy potym przykrym zimnem, roztaczającym drżenie po całym ciele, a kończy swój paroksyzm na bolu głowy i gorączce. *Dykc. Med.* 2, 153. Febra abo gorączka, bieg gwałtowny i nieporządny krwi. *Boh. Dyab.* 2, 164. Febry są dwojakie, zimne i gorące. *Comp. Med.* 411. Cierpiała febrę; Chrystus stojąc nad nią, przykazał ograżce, i opuściła ją. 1 *Leop. Luc.* 4, 39. Leżała w gorączce; tedy się dotknął ręki jéj, a wnet ją febra omineła. *ib. Matth.* 8, 14. Pospólstwo febry nazywa drżączkami, zimnicami, psinami, ciotuchnami, ciotkami. *Krup.* 5, 527. (*trzasca). Febry przestające, *intermittentes*, Wechselfieber, są codzienne, das tägliche oder alltägliche Fieber, tercyany czyli trzeciaczki, dreytägige Fieber, kwartany czyli czwartaczki, viertägige Fieber. *Krup.* 5, 531. Gorączka piecze, febra trzęsie. *Pot. Jow.* 21. Febry dzielimy jeszcze na wiosenne (*Ross.* веснуха) i na jesienne. *Krup.* 5, 535. Frühlingsfieber, Herbstfieber. — §. *fig.* Febra mię brała, gdym go obaczyła. *Teat.* 31, *c.* 91. dreszcz, wstręt; = wzdrygałam się, Schauer. Żeby go febra porwała! *Teat.* 36, 26. (*ob.* Choroba, kaduk, kat, złe!). FEBERKA, FEBRECZKA, i, *ż. demin.* ein Fieberchen. Urodę jedna feberka odmieni. *Sk. Żyw.* 2, 420. Nędznego człowieka lada febreczka porazi. *W. Post. W.* 2, 284. FEBERNY, FEBROWY, a, e, od febry, Fieber=. *Boh.* et *Slovac.* zymničný; *Vind.* merslizhen; *Bosn.* oghgnicjav; *Ross.* лихорадочный. FEBRUJĄCY, ego, *m. Boh.* zymnikař; zimnicę mający. *Mącz.* ein Fiebernder, der das kalte Fieber hat.

FECHTARSKI, a, ie, szermierski, Fecht=. *Ross.* мечебитный, фехтовальный. Fechtarska sztuka, die Fechtkunst. FECHTARZ, a, *m.*, z *Niem.* der Fechter; szermierz. *Sorab.* 1. fechtar, kawatžeř; *Vind.* fehtar, shtritar, bojak, boinik, mezhuvauz, junak, jenak; *Ross.* мечебитецъ, мечебоецъ. *Croat.* fektar; *Dal.* zatochnik; *Slavon.* megdangyia. FECHTMISTRZ, a, *m.*, *Boh.* fechtmistr; *Sorab.* 1. fechtowné mižter; *Ross.* фехтмейстеръ; z *Niem.* der Fechtmeister. Kto innych wybije i wyparuje z kroku, ten wart, żeby był fechtmistrzem. *Pam.* 85, 1, 700. FECHTOWAĆ, *FEKTOWAĆ, *WECHTOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, szpadą robić, szermować, fechten. *Sorab.* 1. fechtowasch; *Vind.* fehtat, s mezhmi shtritat, mezhuvati, bitiſe; *Carn.* fehtam, *Croat.* fektatisze; *Dal.* rattimsze; *Ross.* фехтовать. Przeciwnik mój fektować nie umiał, a nade mnie w całéj An-

glii lepszego do szpady nie było. *Zab.* 2, 87. — §. Oślą szczęką Samson na Filistynów wechtuje. *Psalmod.* 103. (szermuje). §. Fektuje ręką. *Teat.* 35, *c. b.* (macha, szermuje). FECHTOWANIE, ia, *n.*, *subst. verb.*, potkanie się na szpady, das Fechten. *Sorab.* 1. zpolne kawano; *Vind.* mezhuvanje; *Ross.* фехтованіе. Sekret w fechtowaniu zasadza się na tym, aby bić, a nie dać się pobić. *Teat.* 36, *c.* 11 *et* 24, 118. FECHTY, ów, *plur.*, sztuki i fortele fechtarskie, die Fechtkunstgriffe, die Kunst zu fechten, das Fechten. Miejsce fechtów, *Vind.* mezhuvalishe, bojalishe, boinishe, der Fechtboden.

FECYAŁ, a, *m.* Fecyali byli kapłani Rzymscy, którzy wojnę wypowiadali imieniem ludu Rzymskiego, także i do zawierania pokoju należeli. *Kras. Zb.* 1, 288. ein Römischer Fetial, Kriegs = und Friedenspriester. Fecyał wschodni, albo opowiedzenie wojny przez Czausza Tureckiego, *wiersz Kochow.* 308.

*FEDERKIL, u, *m.*, z *Niem.* der Federkiel, pipa od pióra. *Tr.* pieniek pióra. *Ld.* FEDERPUSZ, u, *m.* z *Niem.* der Federbusch. (*ob.* Pióropusz). Kita albo herb na przyłbicy, szyszaku. *Cn. Th.* Na nim federpusz ze lwich grzyw wity, Powiewne trzęsąc najeży kity. *Nar. Dz.* 1, 125. Porwał go za federpusze. *J. Kochan. Dz.* 1. Koń z federpuszem, *pennatus equus. Mącz.* FEDERPUSZNIK, a, *m.* szermierz, *pinnirapus. Mącz.* — *Juvenal.* 3, 158. ein Klopffechter, der nach dem Federbusche hascht.

*FEJDAĆ, ał, a, *act. niedok.*, srać, *Vind.* zhenati, scheißen. (cf. *Croat.* ofaytavam *humecto*, cf. *Ger.* feucht; cf. *Vind.* et *Carn.* faja = kuper). Anielskie tam mieszkanie, gdzie nie jadają, ani fejdają. *Rys. Ad.* 1. By był wilk nie fejdał, już by był dawno za górą. *ib.* 3. Nie pomogą rajce, kiedy się fejdać zachce. *ib.* 47. *maturum stercus intolerabile onus.*

FEJERKA *ob.* Fajerka. FEJERWERK, u, *m.* z *Niem.* das Feuerwerk. *Boh.* ohnowe djwadlo, strog ohniowy, ohnostrog; *Vind.* vefeliten ogenj, kunshten ogenj; *Ross.* фееверкъ, потѣшный огонь, потѣха, (*ob.* Ognie, palenie ogniów puszkarskich, ognie krotochwilne). Wulkan z Liparu dobywszy iskierki, Już rozłożone pali fejerwerki, Cyfra nad same wzniosła się pałace, Fontany setne wyrzucają race. *Zab.* 9, 149. Po wieczerzy fejerwerk, goście patrzą z sali, Wpadł szmermel między gumna, stodoła się pali; Ja wybiegam, ja gaszę, ratuję i płaczę, A tu brzmią coraz głośniéj na wiwat trębacze. *Kras. Sat.* 82. FEJERWERKIER, a, *m.* co fejerwerki robi, (cf. puszkarz), der Feuerwerker; *Vind.* ognjishtvar, delauz kunshtnega ognja; *Ross.* фееверкеръ, потѣшникъ.

FEJN, u, *m.*, FEJNZYLBR, bru, *m.*, FEJNGOLT, u, *m.*, (z *Niem.* fein), z czystego, chędogiego kruszcu, srebra abo złota. Srebro przednie, które pospolicie zowią fajnzylber, powinno być w ogniu tak dobrze probowane na kapeli, aż proba jego stanie marc. grad. 24. *Złot. B.* 3, *b.* W tysiącu talerów twardych jest fajnzylbru grzywien 125. *Dow. A.* 2, *b.* Złoto przednie Węgierskie, które pospolicie zowią fajngold, powinno być w ogniu tak dobrze probowane na kapeli, aż próba jego stanie marc. grad. 24. *Złot. B.* 3. Fajngolt. *Złot. B.* 4, *b. aurum sublimatum. ib. A.* 4, *b.* Dziesięć talarów bitych z grzywny fejnu. *Vol. Leg.* 7, 451. Historyą tę na drogim rysują *fańslibrze (fańzylbrze, fejnzylbrze). *Pot. Pocz.* 122. *Ustrz. Alg.* 159. (cf. superfin; *Croat.* fini *egregius*; *Sorab.* 2. bejni, bojni = piękny). FEJNOWAĆ, FAJNOWAĆ *cz. ndk.*, cienkim czynić, fein machen. Fejnowane monety. *Pam.* 85, 1, 62. Dowcipnie fejnowane bałamuctwa. *Pilch. Sen. list.* 4, 120. subtylizowane.

FEKTOWAĆ *ob.* Fechtować.

FELBANKA, i, *ż.*, W felbankach nowych, w ponsach, tak myszko gnieździsz się śmiało? *Zab.* 9, 275. *ob.* Falbula, falbanka.

FELC *ob.* Falc.

FELCZER, a, *m.*, cyrulik, z *Niem.* der Feldscheer. Tą trzecią częścią cyrulictwa zamierzyłem sobie przysługę uczynić panom regimentsfelczerom, niemniéj kompanicznym i chorągwianym felczerom. *Perz. Cyr.* 3, *a.* 2. *Boh.* felčar, ranhogič; *Sorab.* 1. feldschar; *Vind.* brivez, bradobrivez, keramzal; *Ross.* фельдшеръ, фершелъ, лѣкарь.

FELER, u, *m.* z *Niem.* der Fehler, błąd, omyłka, usterk; *Vind.* falar, falanje, *ob.* Falować.

FELPA, y, *ż.* z *Włosk.* materya jedwabnowełniana, der Felbel. Felpa farbista. *Gost. Gor.* 108. Od aksamitów, atłasów, kitajek, felp, płaci się następujący podatek.... *Vol. Leg.* 4, 81.

FEMURAŁY *ob.* Famurały.

*FENDEL, ndla, *m.*, (podobno z *Niem.* der Fenner, Obd., der Fähndrich = chorąży). — Rejtarowie czarni, harde wsparłszy boki, Na frezach hop, hop krzycząc, buczne stroją skoki; Zaś ćmy knechtów z spisami pod stem fendlów kroczą, Potym za Mistrzem obóz i dział dwieście toczą. *Stryjk. Kr.* 494. Idąc ku sobie wojska, piasek pyłem poruszają, Fendle proporce wzgórę z obu stron wznaszają. *Stryjk. Kr.* 503. *Stryjk. Henr. B.* 3.

FENDZIA, i, *ż.*, imię, które dają charcicom, ein Name der Windhündinnen.

FENGREK, u, *m.*, *Foenum Graecum Linn.* inaczéj Boża trawka, Krzyżyczki, Koziorożec, rodzaj rośliny o kwiatach jarzynnych, krętawych i białawych. *Dykc. Med.* 2, 153. Griechisch Heu, Bocksshorn. *Krup.* 5, 143.

FENIK, a, *m.* FENICZEK, czka, *m. zdrobn.* z *Niem.* der Pfennig. Pieniążek, moneta drobna w Polszcze idealna; znaczy rozdział najmniejszéj monety miedzianéj. *Kras. Zb.* 1, 290. *Vind.* boshjak, belizh, vienar, denarez, (*ob.* Biela, bielka). Co się tyczy rachunków, przyślij czeladnika Jutro rano, zapłacę Waści do fenika. *Zabł. Z. S.* 21. ich werde alles bis auf den Heller bezahlen. U niego oprócz smyka, Niema w worku i fenika. *Zab.* 11, 287. *Zabł.* Złota cetnary kopiesz, lecz coć ztąd wynika, Oto, bo się za czasem przebierze fenika. *Zab.* 8, 319. Jesteśmy goluteńcy, i fenika złamanego w domu niemasz. *Teat.* 22, 4. I feniczka nie znajdą. *ib.* 11, 67. W sercu niemasz za fenik dzielności. *Mon.* 71, 545. (ani krsztyny).

FENIKS, a, *m.* §. 1. jedyny ptak, jak powiadają, wielkości orła, mając sto sześć lat, sam się zapala, a z tego popiołu zaś się rodzi. *Mącz.* ogniwaczek, wyczyniec; (*Carn.* fenx; *Bosn.* fenisgja). Fenix nagotowawszy sobie ognisko su-

che, zapali go, i sam na nim zgore na popioł; a wzdy zasię bóg z onego popiołu ożywi chrobaczka. *Gil. Kat.* 273. Feniks albo *samolot*, jest jedyny na świecie; ma umrzeć i znowu się narodzić. *Gwagn.* 696. der Phönix. Feniks bystrooki. *Banial. J.* 2, *b.* Feniks się śmiał. *ib. J.* 3, *b.* Patrzą nań, jak na feniksa, jak na ogniwacza, Co go bajka w naturze jedynym naznacza. *Przyb. Milt.* 150. §. 2. Feniks = rzecz bardzo rzadka, eine große Seltenheit. Towary cudzoziemskie, tasiemki, pierze strusie, feniksy, piszczałki etc. płacą ten podatek. *Vol. Leg.* 4, 81.

FENOMEN, u, *m.*, z *Greck.* zjawienie nadzwyczajne, osobliwe; najbardziéj używają tego słowa w astronomii, względem osobliwszych i nieprzewidzianych na firmamencie widowisk. *Kras. Zb.* 2, 352. das Phänomen. Fenomen, wszelki skutek przyrodzony w świecie powszechnym, lub w dziełach natury, zachodzący, i wpadający w zmysły ludzkie. *Śniad. Jeog.* 20.

FERALNY, *FERALIS, t. j. dzień, z *Łac.* dzień żałobny, pogrzebowy; der Sterbetag, Begräbnißtag. Czy feraliś dziś na mnie! Nic mi się nie wiodło. *Zab.* 7, 208. Dzień dzisiejszy dla mnie jest dniem feralnym. *Teat.* 33, *d.* 56. Jakiś na mnie dziś feralis. *ib.* 24, *c.* 97. nieszczęsny, ein Unglückstag.

*FERARZ, a, *m.*, *Rej. Wiz.* 89. *Ferrara*, miasto w stanie Papiezkim, Ferrara im Kirchenstaate. Wina czarne około Ferarza mają najwyborniejsze. *Cresc.* 297.

FERDYNAND, a, *m.*, FERDYNANDEK, dka, *m. zdrobn.* FERDYNAŚ, ia, *m. zdrobn.*, imię męzkie, Ferdinand. Ferdydynasiu, Henrysiu, poczekajcie! *Boh. Kom.* 5, 181.

*FERENC, *FERENS, a, *m.* hołysz, goły, ein armer Schlucker. Chudy ferenc bywa nie z jednego, Dopiero widzi on pan z gospodynią, Co zbytki czynią. *Groch. W.* 567. Bezgroszni ferensowie, co gotowi łupić, Ganią miasta, gdy niemasz za co chleba kupić. *Jag. Gr. B.* 3.

FERENDYNY od sztuki.... *Instr. cel. Lit.* materya jakaś jedwabna, ein Seidenzeug.

*FERET, u, *m.* *FERETA, *WERETA, y, *ż.* *FERETKA, i, *ż.*, *zdrobn.* §. 1. bukiel, sprzączka, die Buckel. Halsbanty złote uczynimy tobie z feretami srebrnemi. *Budn. Cant.* 1, 10. (Luth. Pöcklein. z nakrapianiem srebrnym. *Bibl. Gd.*). Nic ci nie pomoże, gdy się ubierzesz w szarłat, gdy się ubierzesz w ferety złote. *ib. Jer.* 4, 30. (ozdoby złote). O głowę się tylko stara, aby bieretek był z ferety, z piękną zaponą i z piórki barw rozmaitych. *Gorn. Dw.* 115. Co owych nastało dziwnych pontalików, feretów, smalcowanych łańcuszków, pstrych bieretków; a snadź już drudzy nietylko na głowie, ale i na nogach te pontały a te ferety sobie przyprawują. *Rej. Źw.* 57, *b.* Kobiety strojów niezwyczajnych nie mają wymyślać, ferety, pontały niepotrzebne. *Petr. Pol.* 2, 197. Niewiasty dzisiejsze feretami, pontałami, kamieniami, nie inaczéj jako niebo gwiazdami świecą. *Petr. Ek.* 75. Bieretek miała na głowie z feretkami, a pióreczko za nim. *Rej. Wiz.* 53. §. 2. Żałobną ciało pokryła weretą. *Min. Ryt.* 3, 277. *Not.* «wereta czyli fereta, wór gruby, zgrzebny, długi i rozwlekły, na kształt flory żałobnej; strój czyli pokrycie niegdyś głów mężatek owdowiałych.» Trauerflor, ein Kopfputz der Wittwen.

FEREZYA, yi, *ż.*, (*Vind.* faresha, dishni plash; *Eccl.* ферезія *vestis exterior*; *Ross.* ферези odświetna suknia chłopek Rossyjsk., (ферь królowa w szachach); *Graec.* φορεσία, φόρημα; *Turc.* feredze. *Czart. Mscr.*). §. 1. suknia wierzchnia nie przypasana. *Włod.* ein weiter, offner Oberrock. *Ross.* ряса, ряска, саккосъ. Teraz woźnica nie chce w kożuchu baranim być widzian, ale go ferezyą z wierzchu okrywa, aby przecię suknią czerwoną był od ludu pospolitego różny. *Star. Ref.* 40. Nieladajako ten syn ucieszył rodzice, Co ferezyą zgubił, a nalazł maźnicę. *Pot. Jow.* 194. — §. 2. Ferezya dębowa, sosnowa = dawny sposób léczenia francy, eine alte Art, die Franzosen zu heilen, (cf. delia, metle). Z takiego spółkowania już się bez cudzoziemskiéj nie obejdzie choroby, bez lekarza i dębowéj ferezyi. *Haur. Sk.* 487. W reszcie udać się do chirurga, a osobliwie dla sosnowéj ferezyi. *ib.* 424.

FERMENTACYA, yi, *ż.*, Sposób którym roślinne rzeczy w inszą się naturę przemieniają, zowie się kisanie lub fermentacya. *Krup.* 2, 31. die Gährung. Przez fermentacyą lub kisanie piwa, części grubsze niestrawne od subtelniejszych oddzielają się, i do dna idą. *Krup.* 5, 93. *Vind.* jeshanje, kip, kipenje; *Ross.* броженіе, бродьба, брожня. FERMENTOWAĆ, ał, uje, *intrans. niedok.*, (*Vind.* ieshati), wzburzać się, kisać, gähren. Wina Włoskie albo mało fermentują, albo wcale nie. *Krup.* 5, 100.

FERNAMBUK, u, *m.*, wiory, podobnie jak brezyliowe, do farbowania służące, przednią dają czerwoną farbę. Z jakiéj one rośliny wzięte, dotąd nie wiadomo. *Kluk. Dykc.* 1, 93. Imię mają od miasta Amerykańskiego, das Fernambuckholz.

FEROWAĆ, ał, uje, *act. niedok.* wyrokiem ustanawiać, durch gerichtlichen Ausspruch befestigen. Appellując sprawę do wyższego sędziego wedle prawa, stojąc bywa wotum zganione i zepsowane, a siedząc bywa ferowane. *Chełm. Pr.* 46. Dekret feruje. *Jabł. Ez.* 161. FERYARZ, a, *m.*, dekretarz, księga wyroków, das Decretenbuch. W feryarzu nie tylko komparycye stron, ale i przytomność deputatów sędziów na każdéj sessyi pisane być mają. *Vol. Leg.* 7, 694.

FERTAĆ się, *zaimk. niedok.*, szastać się, wartać się, sich herumtummeln, herumdrehen, (cf. fartyczny). Trzeba nam na tym baliku młodzieży, dla fertania się. *Teat.* 33, *d.* 64., (*Carn.* fèrkam; *Croat.* fèrkati, ferchem). Będziesz fertać się aż do jutrzenki. *Teat.* 33, *d.* 89. Ferta się, skacze, kręci się, jak cyga. *Teat.* 12, 12. Jak żywe srebro chłopiec zawsze kręci się i ferta. *ib.* 48, *b.* 37. Jakoż człek się jeszcze nie źle ferta. *ib.* 42, *c.* 4. (*ob.* Wartki).

*FERTON *ob.* Wiardunk.

*FERYAS *indecl.* FERYA, yi, *ż.*, wakacye, Ferien, Vacancen, Feyertage. Dni od sądów wolne, prawo pospolicie feryas zowie. *Szczerb. Sax.* 426. *Rag.* pristaje, pocivanje.

FERYOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, u malarzów, farby inszéj przymieszać, mit einer andern Farbe versetzen, vermischen. Różaną farbę tuszować lakiem, feryować blajgielem. *Haur. Sk.* 364.

FEST, FESTYN, u, *m.*, dzień wesoły publiczny. *Cn. Th.* uroczystość, ein Fest, eine Feyerlichkeit. We Włoszech zo-

wią fest, gdzie się zjeżdżają na dobrą myśl. *Petr. Pol.* 2, 227. Z czaszy téj złotéj pili na feście. *ib.* 206. Nie wątpię, na taki fest, żeby tam nie byli. *Rej. Wiz.* 23. Trwały festyny z okoliczności wesela Królowy Nawarry przez długi czas. *Niem. Krol.* 1, 15. Uczynił on pan fest wielki. *Weresz. Reg.* 132. Wszystko się na ten festyn wspaniale sporządzało. *Nar. Hst.* 3, 81. Każdy dzień widział festyn zawołany, Brzmiał w nim spor głosów wdzięcznych na *przemiany. *Zab.* 5, 246. *Minas.* FESTON, u, *m.*, Tytuł mappy niech będzie girlandem z liści, lub festonem ozdobiony. *Łęsk. Mier.* 113. binda malowana, lub rzezana, owocu, kwiecia pełna, Fruchtschnur, Fruchtgehänge, Fruchtband, Fruchtkranz, Laubschnur.

FETOR, u, *m.*, smród, der Gestank, *Ross.* душекъ. Nie ma nic niewygodniejszego w domu, nad fetor z miejsc wychodnych. *Świtk. Bud.* 100. Przyzwyczajeni do fetoru, nie czują go. *Krup.* 5, 14. Wiele chorych dla ciężkiego fetoru porzucanych leżało. *Sk. Żyw.* 1, 395.

FEUDALNOŚĆ *ob.* Lenność.

FEZ, u, *m.* królestwo i stolica królestwa w Afryce. *Dykc. Geogr.* 1, 203. Fez. FEZAŃSKI, a, ie, od Fezu, Fezisch. Królestwo Fezańskie leży między królestwem Algierskim a Marokańskim. *ib.*

F I.

FI, *interj.* pfe! fa! fe! pfe! pfui! Fi! jak ten szpetny, ledwo mu nos widać. *Jabł. Ez.* 7. Fi! wstydź się mój Panie. *Teat.* 52, *c.* 22. *et* 50, *c.* 86.

FIAKR, a, *m.*, pojazd ulicowy do najęcia, tudzież woźnica jego, z *Franc.* der Fiaker, *Ross.* извощикъ. Angielska remiza, gdy się już psuje i ku ruinie zbliża, Na fiakr numerowany potym obrócona, Już chyba od pospólstwa brana i płacona. *Teat.* 48, *b.* 12.

FIALA, i, *ż.*, z *Łac.* phiala; szklane naczynie podłużne chemików, eine (chemische) Phiole. Butelka długą szyję mająca, lub fiala. *Krup.* 5, 76. Banie proste, mające zbyt długie wałkowate szyje, nazywamy baniami długoszyjnemi, krócéj fialami. *Kruml. Chy.* 52.

FIAŁEK, FIAŁKOWY *ob.* Fiołek. FIANK *ob.* Flank.

FIC! *interj.* On konia ostrogami spina, koń zacznie brykać, a on fic z niego pod most. *Boh. Kom.* 1, 437. patsch! plotz!

*FICYGERNA, y, *ż.*, *n. p.* Dwa razy i Londyn i Bernę Odwiedził; zkąd nam jednę przywiózł *ficygernę* Z kilką modnych wachlarzów. *Nar. Dz.* 3, 152.

FIDELIS, a, *m.*, wierniś, faworyt, der Vertraute. FIDELISKA, i, *ż.*, wiernisia, die Vertraute. Usłuchała Algunda rady fideliski, Podając z życiem, cnotę swą na azart ślizki. *Min. Ryt.* 3, 273. Swych się tajemnic nie zwierzaj nikomu, Z fideliskami poduфałość szkodzi. *Mon.* 73, 113.

FIERLETKA *ob.* Firletka.

FIGA, i, *ż.*, FIŻKA, i, *ż.*, *zdrobn.*, (*Boh.* fik, fijk; *Slovac.* fjk, fikowe owoce; *Hung.* fige-fa, fige, fëuge; *Carn.* et *Vind.* figa, figeze; *Sorab.* 2. figa; *Sorab.* 1. fiha; *Croat.* figa, szmokva; *Dal.* szmokva; *Slavon.* smokva; *Rag.* smòkva; *Bosn.* smokva, petrovaccja; *Ross.* фига, смоква, винная ягода; *Eccl.* смоквнїє, (cf. smoktać); *Ital.* fico; *Lat.* ficus; *Gall.* figue; *Hisp.* higua; *Angl.* fig; *Dan.* fige; *Svec.* fikon); die Feige, die Frucht des Feigenbaums. Figi są owocem drzewa, w przedniejszych ogrodach znajdującego się. *Kluk. Rośl.* 2, 219. Nie zbierają owocu z głogu, ni fig z ostu. *Kulig. Her.* 189. (*Slovac.* Fiki na trni ne rostnu). Figi figami, motykę motyką zwać. *Kosz. Lor.* 55. (prostakiem być). §. Figa morwowa, *sycomorus*, morwowe drzewo, liście mająca takie, jakie ma figa. *M. Urzęd.* 344. *Eccl.* смоковьница; *Ross.* ягодичие. §. Za figę = za szyszkę, za nic, za cyfrę, für ein Nichts, für eine Nuß (z. B. gelten). Wszystkie te rady on miał za figi. *Chrośc. Fars.* 64. Uczeni dziś u niektórych tanieją, i za fiżkę ich sobie ważą. *Gliczn. Wych. N.* 6. Taki człek u nas za figę. *Dzwon. Stat. A.* 2., (*Vind.* figamosh = tchórz), cf. *Ger.* feige. — §. Pokazać komu figę = *Ital.* monstrar le fiche ad uno = wyśmiewać go, za pośmiewisko go mieć, palec mu przez szparę ukazać, *Ross.* показать кому шишь; *Eccl.* кукишъ показую; einem die Feige weisen. Anielka odchodząc, figę mu pokazuje. *Teat.* 22, *b.* 93. Złączywszy Lidów i Syryą w ligę; Śmiele pokażę na Pergamy figę. *Pot. Syl.* 304. Wsiadłszy w okręt, pokażemy figi Złym ludziom, i pójdziemy z wiatrem na wyścigi. *Pot. Arg.* 60. Nic mu nie dać, ukazać mu figę. *Dzwon. Stat. B.* 2. Figę w kieszeni pokazywać, *secreto irasci, palam metuere. Gemm.* 80. Nasenstüber in der Tasche geben. (cf. serdyt a nie duż), (cf. figiel). Fiżkę mu w nos zadano. *Gliczn. Wych. C.* 1. §. Figę wziąć = pójść z niczém, z kwitkiem, mit einer Nase abziehen. Patrzaj jeno starca wygę, A to rzecz nie do pojęcia, Chcieć mu młodego dziewczęcia, Weźmiesz za to dziadu figę. *Zabł. Bal.* 10. Owca niewinna przez rok wełnę dźwiga, Ostrzygą wełnę, a jéj za to figa. *Bratk. O.* 4, *b.* §. Fig się objadła *burl.* bębenek jéj zawieszono, sie ist schwanger. *Tr.* — 2). Figa (*Fig, u, *m.*), drzewo, der Feigenbaum; *Vind.* figovu dreuo; *Sorab.* 1. fihowna; *Slavon.* smokvenica; *Ross.* смоковница. Niemasz fig na fidze. *Budn. Jer.* 8, 13. Ono drzewo, co się zdało być figiem, było cierniem. *Żrn. Post.* 2, 347, *b.* Figi mają to osobliwego, że bez kwiatu owoce wydają. *Kluk. Rośl.* 1, 157. — §. 3). Figi, sadzele bolesne w siedzeniu. *M. Urzęd.* 24. die Feigwarzen. *Condylomata. ob.* Fik. Figi zowią guzy w siedzeniu, takież insze sadzele w stolcu. *ib.* 319. Maść ta szyszkom albo wewnątrz rurze stolcowéj fiżkom będącym jest lekarstwem. *Syr.* 425. Bąbele pęcherzowate w stolcu figami zowią. *ib.* 163. (cf. kurze dupki). — §. Figi migi = fik mik, fortele, bliktry, kuglarstwo, Kunstgriffe, Gaukeley. Kiedy służebna zna te figi migi, Kiedy z piwniczym będzie jednéj ligi.... *Bratk. D.* 4. Wszystko, fik mik, za nic. *Teat.* 43, *c.* 55. *Wyb.* Teraz wszystko na fik mik. *Teat.* 43, *c.* 80. FIGARNIA, i, *ż.*, U nas na figowe drzewa budują figarnie i dobrze je na zimę opatrują. *Ład. Hst. Nat.* 37. *Mon.* 73, 215. *Sorab.* 1. fihownenča; *Rag.* smokoviscte; *Croat.* szmokovische, figovische; *Hung.* figèskert; die Feigenschule, das Feigenhaus.

FIGATELE, i, *plur.* §. 1. pulpety, z cielęciny, kapłuna, mięsa wołowego, wieprzowiny i łoju kruchego, z chlebem bia-

łym siekają, przydawszy jaj, gałki małe robią. *Wiel. Kuch.* 400. Fleischklöße. Dano Włoskie menestry, także figatele. *Banial. B.* 3. §. 2. *Fig.* Dawniéj zamki i miasto wałem obwodzono, Dziś figatele tylko wystawiono. *Bratk. M.* 4, *b.* t. j. bagatele, fraszki.

FIGIEL, gla, FIGIELEK, lka, *m.*, *demin. Boh.* figl; (*Ross.* фигли kuglarstwo); sztuka która się komu wyrządza, psikus, ein Streich, den man jemanden spielt, ein Schabernack. Zrobisz figla jednego, ja ci dziesięć innych wyrządzę. *Teat.* 4, *b.* 162. *Teat.* 34, *c.* 75. Gdzie idzie o jaki figielek, niema sposobniejszego nad niego do tego. *ib.* 31, *c.* 42. *Vind.* hudusadetje, norzhnia, oshribnost, shimf; *Sorab.* 2. poszn; *Ross.* проказы, привязка, скоморошество. §. Krotochwilne sztuczki, zabawki, krotochwile, Possen, Kurzweil. Powiedz, twój to głos? bez figla wszelkiego. *Past. Fid.* 233. Nieraz figielki pletła. *Teat.* 54, *b.* 71., *Slov.* To su len fraški a figle, *fictiones politicae.* Wolno po dworze chodziła małpa, wszędzie strojąc figle. *Zab.* 15, 309. — §. Figiel malarski, sznicerski, złotniczy, *parerga. Cn. Th.* drobny wymysł, eine kleine Schnörkeley. Jakim sposobem łatwo wyrysować wiersze, herby, figle, floresy. *Haur. Sk.* 374. FIGLARKA, i, *ż.*, kobieta figle strojąca, wyrządzająca, eine Possenmacherinn. FIGLARNY, a, e, — ie *adv.*, FIGLARSKI, a, e, figlujący, schabernackisch, possenhaft, durchtrieben. *Ross.* фиглярскій, привязчивый, скоморошный, скоморошескій; *Eccl.* скомрашескій. Tobie potrzeba patrona bardzo figlarnego i subtelnego. *Teat.* 30, *c.* 54. Mina figlarna. *Teat.* 12, *c.* 44. FIGLARSTWO, a, *n.*, kuglarstwo. *Cn. Th.* Gaukeley, Possen. *Ross.* привязчивость, скоморошество. Odrzuć te fochy i twoje figlarstwo. *Mat. z Pod. C.* 2. FIGLARZ, a, *m.*, kuglarz, ein Possenreißer. FIGLARZYK, a, *m.*, *demin.*, *Ross.* фигляръ, скоморохъ; *Eccl.* скомрахъ; *Vind.* norzhuvauz, glumazh, oshribnik, shalez. FIGLAS, a, *m.*, *zgrubiale* psi figiel, psia sztuka, ein Streich, ein Bubenstück. Co on też dokazywał przez niemałe czasy, Pamiętasz świekrze owe nadobne figlasy, Kiedy ci się był dobył do okutéj skrzyni? *Tręb. S. M.* 10. — §. Żarty, śmieszki, Possen, Späßchen. Co za figlasy, aż miło. *Teat.* 43, *c.* 65. FIGLOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, figle stroić, wyrządzać, Streiche machen, Possen treiben. *Vind.* norzhuvatise, norza pasti, gnati, paukati; *Croat.* budaliti; *Ross.* скоморошить. Przy dworze najbezpieczniéj figlować i frantować można. *Dzwon. Stat. A.* 2. (cf. nafiglować się, wyfiglować). FIGLOWNY, a, e, - ie *adv.*, żartowny, sztuczki wyrabiający, kurzweilig, voll Possen. Nio niemasz figlowniejszego od chytrości, którą od przybycia twego narabiasz. *Tr. Tel.* 260.

FIGOJADKA, i, *ż.*, die Feigendrossel, Feigenschnepfe; ptak od fig nazwany, którémi się żywi. Litwa obfituje w te ptaki, lubo fig nie ma. *Ład. Hst. Nat.* 37. *Ital.* beccafico; *Lat.* ficedula luscinia altera. *Klein.* — *Krup.* 5, 68. 'Figojadek. *Volck.* 303. *Sorab.* 1. schnepula, schnepa; *Carn.* klunazh; *Vind.* podlisk, podlieska; *Bosn.* ghermuscja, ghrrimuscja; *Slovac.* giřice, čwrčała; *Croat.* gërmuscha, szlùka, kosiza, chernoglàvka, szmokvojedicza; *Hung.* fige-évö. FIGOMORWA, y, *ż.*, *cf.* sykomor, figa Egipska, karwia, *Ficus Indica Linn.* die Maulbeerfeige, die Adamsfeige. FIGOWATY, a, e, na kształt fig, feigenartig. FIGOWNICA, y, *ż.*, ogród figowy, der Feigengarten. (*Sorab.* 1. fihownenčza; *Croat.* figovische, szmokovische; *Hung.* figéskert; *Rag.* smokoviscte). Oliwnice wasze i figownice pożerała gąsienica. *W. Amos.* 4, 9. (figowe sady. *Bibl. Gd.*). FIGOWNIK, a, *m.*, figowy ogrodnik. *Cn. Th.* der Feigengärtner. FIGOWY, a, e, od fig, Feigen=. *Boh.* et *Slovac.* fikowý; *Sorab.* 1. fihownané; *Carn.* figové; *Vind.* figou; *Croat.* figov, szmokovèni; *Hung.* figés; *Rag.* smòkven; *Ross.* фиговый; *Eccl.* смоковный. Figowy kamień, *sycites. Plin. H. N.* 37, 11. der Feigenstein.

FIGURA, y, *ż.*, FIGURKA, FIGURECZKA, i, *ż. zdrobn.*, z *Łac.* kształt, który rzecz jaka ma, die Figur, Gestalt; *Vind.* figura, furm, obras, poduba (*ob.* 'Podoba); *Sorab.* 1. figura; *Slavon.* figura, prilika; *Rag.* slikka, prilika; *Ross.* фигура, возрастъ, образъ; *Eccl.* уподобленіе. Każde ciało musi mieć jaką figurę, ułożenie części składających go. *Os. Fiz.* 16.—§. Wystawienie kształtu rzeczy jakiéj, rysunek, obraz, posąg, die Figur, das Bild, die Statue. Stawiają w Persyi figury trzech doktorów Tureckich przede drzwiami, aby goście na nich patrząc wszystek jad i uroki wypuścili. *Kłok. Turk.* 148. Figura przy drodze, krucyfix, boża męka, eine Figur, ein Kreutz, ein Crucifix an der Landstraße. *Prov.* Siedzi pod figurą, a dyabła ma za skórą (z wierzchu owca, wewnątrz wilk). §. Wystawienie rzeczy umysłowéj przez zmysłową, die Figur, sinnliche Vorstellung des Übersinnlichen. Dziwne sprawy ś. Janowi pod zakrytościami a figurami jakiemi okazywały się. *Rej. Apoc.* 3. §. *Theol.* Figury przeznaczające, w starym zakonie, die Vorbilder, Typen. *Rag.* otajstvo; *Sorab.* 1. pžedznamo; *Vind.* predobras, preklad, predfurm, predpoduba; *Eccl.* предображенie, предобразованіе. Pan Chrystus był figurami przeznaczony w pewnych patryarchach, ludziach onych, które bóg mieć chciał niejaką figurą i kształtem syna swego. *Biał. Post.* 53. Równie figurami, jako i pismem był nam przeznaczony i opowiedziany Chrystus. *ib.* 64. §. Figury krasomowskie, grammatyckie = sposoby mówienia o rzeczach niewłaściwego, przenośnie: n. p. cztery litery = kiep. Trzy drewna = szubienica. Wronami karmiony = chytry. Szczwany = doświadczony. Tu też należy wielka część przysłów i przypowieści: n. p. Łaska pańska na pstrym koniu jedzie, t. j. odmienna. Dobremu piwu nie trzeba wiechy = cnota się sama zaleca. *Ld.* Rhetorische und grammatische Figuren, wohin auch ein großer Theil der Sprichwörter und sprichwörtlichen Redensarten gehört. *Slovac.* ozdobka, ozdobilka. — §. Rzecz uważana co do samego kształtu jéj, eine Sache bloß ihrer Gestalt nach betrachtet, die Figur. *a)* Matematyczna figura, pewne ustawienie linij albo ścian zawartych. *Solsk. Geom.* 3. miejsce ograniczone liniami. *Łęsk. Mier.* 15, eine mathematische Figur. *b)* Osoba, co do jéj wyglądania, eine Person in Rücksicht ihrer Gestalt. Figura piękna, uroda, *Ross.* осанка Mniemają żeś mym ojcem; udawajże jakbyś nim był w saméj rzeczy. **B.** Więc będę utrzymywał figurę ojca twego *Boh Kom.* 4, 286. Figura jego ma dość w sobie powabów. *Teat.* 33, *d,* 36. Jest to chłopiec figury pięknéj *ib.* 17, *c.* 25. Figurka, gdyby trzcinka, kształtna i prosta. *ib.* 10, 5.

Odrażająca figurka. *ib.* 19, *c.* 74. Figurę stroić, figurą nadrabiać, figurę prowadzić = powierzchownie imponować, äußerlich imponiren. *Ross.* важничать, заважничать. — Figura, sposób życia, Art zu leben. Żadnéj zniskąd nie mając intraty, taką prowadzi figurę; czyliż to na stan jéj przystoi? *Teat.* 7, *c.* 6. Chce większą nad stan figurę prowadzić. *ib.* 34, *b. B i i.* Gniewa ich, iż on figurę większą większym kosztem prowadzi. *Mon.* 70, 355. Okropną figurę prowadzić musi żona taka. *Zab.* 16, 45. eine solche Frau muß eine scheußliche Figur machen. Co to za figura, co tam siedzi za stołem! *Ld.* §. Figuralna muzyka, melodya, Figural, Figuralgesang. Ta muzyka figurą idzie. *Tr.* Figurą idący = melodyjny, *harmonicus. Cn. Th.* Figurą śpiewam = melodyjnie. *ib.* (cf. figuralna muzyka). FIGURALNY, a, e, FIGURALNIE *adv.* 1. figuryczny, niewłaściwy, pod figurą ukryty, figürlich, uneigentlich. *Sorab.* 1. pžedznamenaté; *Ross.* изобразительный, образовательный, прообразователный, образный; *Eccl.* противообразный, знаменательно, умно. To figuralnie wyrażone było w starym testamencie. *Bals. Niedz.* 2, 38. Ekklezyastyk to przepowiedział figuralnie. *ib.* 1, 118. 2. Figuralną muzykę zowią, śpiewanie jakie na kilka głosów, według wdzięcznéj melodyi uczynione. *Petr. Pol.* 2, 373. der Figuralgesang. Figuralna muzyka, melodya t. j. z kilku różnych głosów abo tonów, wyższych, niższych, śrzednich albo z instrumentów rozmaitych złożona, *concentus. Cn. Th.* Muzyka figuralna i instrumentalna. *Petr. Pol.* 2, 372. Muzyka głosowa figuralna i instrumentalna. *ib.* die Vocal = und Instrumentalmusik. FIGURANT, a, *m.*, aktor na teatrze nie mówiący, tylko osobą swoją reprezentacyi dopomagający, der Figurant auf dem Theater. FIGURANTKA, i, *ż.*, aktorka taka, die Figurantinn. FIGURARZ, a, *m.*, który wszystko figurycznie wykłada, ein figürlicher Ausleger, der alles durch Figuren erklären will. Uważajże, jako ci figurarze (Kalwinowie) i figlarze, sakramenta jedno w figurę i w fantazyą obracają. *W. Post. W.* 2, 29. FIGUROWAĆ, ał, uje, *czyn. niedok.*, figurę stroić, eine Figur machen, Aufsehen machen. *Slov.* figurowati. Figurował w sukniach codzień inszych. *Teat.* 24, 94. *Czart.* Chcą figurować równo z panami. *ib.* 22, 25. Panowie ci bardziéj myślą o figurowaniu, jak o istotnéj usłudze krajowéj. *Gaz. Nar.* 1, 20. By tylko figurować, każda przedać się gotowa. *Teat.* 54, 22. Górować i figurować. *Mon.* 69, 602. Rzuci się do figurowania, zdobienia domu, ekwipażów wymyślnych. *Teat.* 19, *b.* 26. — §. Pod figurą przeznaczać, figürlich vorbedeuten, vorstellen, andeuten. *Vind.* predpodobiti, predobrasati, predfurmati; *Eccl.* предображати, предобразовати. Te rzeczy Izraelitom się stały, nas figurując. *Leop.* 1. *Cor.* 1, 6. *Sekl.* 57. — §. Figuralnie śpiewać, einen Figuralgesang singen. *Tr.* FIGUROWANY, a, e, *part. perf.* pod figurą ukryty, niewłaściwy, figürlich, nicht eigenthümlich. Prawdziwe jest ciało Chrystusowe w sakramencie, nie figurowane, ale istotne. *Sk. Żyw.* 62. Figurowany baranek Chrystus. *Rej. Apoc.* 52. *Kucz. Kat.* 62. FIGURYCZNY, a, e, FIGURYCZNIE *adv.*, pod figurą, allegoryczny, niewłaściwy, figürlich, *ob.* Figuralny. — FIGURZYSTA, y, *m.*, który figuralnéj muzyki dopomaga, der Figurist, Figuralsänger.

*FIIRK, u, *m.* może z *Niem.* Vierding, (cf. ferton, wardunk). Wyciąganie, które zowią Lobegal (może Laubgeld) i fiirkiem, w ziemiach Mistrzowi poddanych, od Polaków nie ma być wzięte. *Herb. Stat.* 706.

*FIJANKA *ob.* Flank.

FIK, u, *m.*, (*Boh.* fik), figa wrzód, die Feigwarze. Na wrzód wychodny, który fikiem zowią, a z gruba rzytnym wrzodem, szkodliwy a pod czas i śmiertelny, lekarstwo takie.... *Śleszk. Ped.* 203. Ten wrzód najczęściej z krwawnic zapiekłych przychodzi, gdy w nich krew zgęstnie, że wyjść czerwonką nie może. *ib.* wrzód zadkowy. *ib.* 215. — §. Fik mik *ob.* Figa.

FIKCYA *ob.* Wymysł, zmyślenie, *Eccl.* притворение.

FILADELFIA, ii, *ż.*, z *Greck.* miłość braterska, die Bruderliebe, w szczególności między plebanami przyjacielskie wzajemne obcowanie, Freundschaft und Nachbarlichkeit unter den Landpfarrern. Uchylam się od przejażdżki na odpusty, którą plebani dla wzajemności filadelfią pospolicie zowią. *Xiądz.* 212. Z memi konfratrami nie utrzymuję filadelfii, nie dojeżdżając do ich kościołów na odpusty. *Xiądz.* 195.

FILANTROP *ob.* *Człowiekolubiec.

FILAR, u, FILAREK, rka, FILARZYK, a, *m.*, *zdrobn.*, (*Carn.* falar; *Vind.* steber, podpertek, podporna; *Ross.* столбъ, столпъ, столбикъ; *Boh.* pilíř; *Ital.* piliere; *Gall.* pilier; *Hisp.* pilar; *Svec.* pelare; *Lat.* pila; *Graec.* πύλη), der Pfeiler. Filary są słupy murowane, na których leży sklepienie. *Jak. Art.* 2, 256. Filary kształtowne trzymają na sobie w kościelech wysokie sklepy. *Gorn. Dw.* 411. Znieście filarzyki domu jego. *Bibl. Gd. Jer.* 5, 10. Filary w koło mający ganek, *perystyllium*, ein Bogengang, eine Säulenlaube; *Eccl.* кругостолпие. *Cn. Th.* — §. 2) *Fig.* Podpora, die Stütze, der Pfeiler. Był ś. Cyryllus wielką podporą wierze katolickiéj przeciw Aryanom; którzy znając go być wielkim filarem katolickiego wyznania, mocą go wygnali. *Sk. Żyw.* 1, 194. FILAROWANIE, ia, *n.*, filarów rząd. *Cn. Th.* 175. kolumnada, ein Säulengang, eine Säulenstellung. Filarowanie, budowanie na słupach. *Cn. Th.* 51. FILAROWANY, a, e, filarami osadzony, mit Säulen besetzt. Świątynia z ciosu marmurowego wystawiona, i filarowanym okrążona gankiem. *Tr. Tel.* 68. FILAROWY, a, e, od filarów, słupowy, Pfeiler=, Säulen=.

FILATA, y, *ż.*, z *Włosk.* = szereg, pasmo długie, eine lange Reihe. — §. Część główna wojska, einer von den Haupttheilen der Armee. Wojsko dzieli się na trzy filaty albo linie. *Tr.* Pierwsza filata, awangwardya. *Tr.* przednia straż, das Vordertreffen. Śrzednia filata abo batalia. *Tr.* korpus, das Mitteltreffen. Trzecia filata. *Tr.* tylna straż, das Hintertreffen. Ostatnia filata, rezerwa. *Tr.* odwód, die Reserve.

FILET, u, *m.*, u introligatora, linijki lub wzorki wyzłacane na oprawie. *Magier. Mskr.* Filet, Filett, Filetstämpel der Buchbinder.

FILGRANOWY, a, e, [*por.* Włosk. *filigrána* = drócikowa robota. 2] Filgranową robotą spoił zausznice. *Łącz. Zw.* 8.

*FILIAŁ, *FILIALNY kościoł, *Carn.* perdrushnéza.

FILIP, a, *m.*, imię męzkie, z *Greck.* φίλος et ἵππος; (*Croat.* Filip), znaczy kochającego się w koniach, koniolubca,

Philipp. *Prov.* Wymknął go, jak Filipa z konopi. *Rys. Ad.* 71. Wyrwał się, jak Filip z konopi. *Mon.* 73, 51 *et* 723. *Teat.* 18, *b.* 10. (t. j. gdy kto co nie à propos mówi). Filip ze wsi własnéj Konopie, będąc za Augusta I. posłem na sejmie Piotrkowskim, w swoim odezwał się interessie; krzykniono: Panie Filipie z Konopi, wyrwałeś się. *Chmiel.* 1, 75. Ni ztąd ni z owąd wyrwał się, jak Filip z konopi. *Teat.* 33, *d.* 37. FILIPEK, pka, *m.*, pieniądz złoty Włoski, eine Italienische Goldmünze. Za czasu Bony nie mała summa filipków ze Włoch do Polski przywieziona. *Gorn. Dz.* 144. FILIPPIKA, i, *ż.*, mowy gorliwe Demostena przeciw Filipowi krolowi, mają tytuł: filippiki, które na Polskie przełożył X. *Nagurczewski*, die Philippica des Demosthenes. Ztąd filippika = mowa gorliwa przeciwko komu, eine feurige Rede gegen etwas, eine Streitrede. Niektóre żurnały mowę tę tak rozsądną przeistoczyły w filippikę przeciwko religii. *Gaz. Nar.* 1, 198. FILIPPÓW, a, *m.*, miasto Polskie w Wojew. Trockim. *Dykc. Geogr.* 1, 205. eine Stadt in Litthauen. FILIPOWIEC, wca, *m.*, *w liczb. mn.* FILIPOWCY, FILIPPONY, ów, *plur.* Wylęgła się u Dyzunitów za Jana Kazimierza wiara starowierców czyli Filiponów. Ci nie chcieli przyjąć nowego przekładu pisma ś. i liturgicznych xiążek, które Moskiewski patryarcha Nikon wprowadził. Rozdzielili się na dwa główne podziały Popowców i Dyakowców. *Czack. Pr.* 1, 301 *et* 84, jest to lud wśrzód lasów i bagien Litewskich osiadły. *Dykc. Geogr.* 1, 204. eine eigne Art Menschen in Litthauen, die auch eine eigne von den Diffuniten noch verschiedne Secte ausmachen. Podano memoryał od Filipponów, mieszkających w Warszawie, z żądaniem pozwolenia im tu duchownego, dla odprawienia sakramentów. I ten rodzaj ludzi, różnie wierzących od Nieunitów, który najwięcéj wpływał do zajmującego się dawniéj buntu, powinien być urządzonym. *Gaz. Nar.* 2, 256. Pod imieniem markietanów zwoszczyki, filipony obce, i księża zagraniczni, czerńcy zwani, podmawiali chłopów do buntu i rzezi. *Ust. Konst.* 2, 50. FILIPOWSKI, a, ie, od Filipowców, Philipponen=. Filipowska herezya; autor jéj Filip, około r. 1650, za patryarchy Nikona. *Chmiel.* 1, 1118.

FILISTYN, a, *m.*, Filistyny, naród w Palestynie, który najwięcéj dokuczał żydom, ein Philister. Samson był wybawicielem ludu żydowskiego z ręku Filistynów. *Biał. Post.* 64. FILISTYŃSKI, a, ie, od Filistynów, Philister=. Samson urodził się ku wybawieniu ludu żydowskiego z niewoli Filistyńskiéj. *Biał. Post.* 64.

FILIŻANKA, FLIŻANKA, i, *ż.* (z Tur. findzan. *Ad. Czart. Mscr.*), naczynie niby to czaska, do brania kawy, herbaty, szokolady; *Slovon.* fincxan, csasha, shalica za káva, eine Theeschale, Kaffeeschale, Chocoladenschale, oder Tasse. Filiżanka wierzchnia, die Oberschale, Obertasse. Filiżanka spodnia, die Unterschale. W początkach chorób gorączkowych po filiżance kawowéj rosołu dając, co godzina, dosyć jest. *Krup.* 5, 369. Wypiła kawy trzy filiżanki. *Mon.* 68, 282. *Pam.* 83, 2, 1214. Filiżanki nowe z brzegami złotemi. *Mon.* 68, 287. FILIŻANECZKA, i, *ż. zdrobn.*

FILOLOG, a, *m.*, z *Greck.* uczony, najwięcéj literaturą i językami się bawiący, der Philolog. Filologiem pospolicie tego zowią, który około wielu i rozlicznych nauk i wiadomości chodzi. *Pilch. Sen. list.* 4, 22. FILOLOGIA, ii, *ż.*, nauka trudniąca się szczególniéj językami i literaturą, die Philologie. *Croat.* jezikoznanztvo; *Ross.* любословіе, словесность. FILOLOGICZNY, a, e, — ie *adv.*, philologisch; *Ross.* любословный.

FILOWAĆ, *cz. niedok.*, zfilować *dok.* z *Franc.* ciągnąć kartę, eine Karte ziehen. Umiemy zfilować kartę zręcznie, woltę zrobić niewidzialnie, lisika w karty ułożyć nowego. *Teat.* 4, *b.* 115. Ten woła pas, ów acorde, ów krępuje, ten filuje. *Mon.* 71, 707.

FILOZOF, a, *m.*, z *Greck.* posiadający filozofią, der Philosoph. Miłomędrzec. *Zab.* 12, 78. *Ross.* любомудръ, любомудрецъ, умствователь; *Rag.* mudaraz, mudroznanaz; *Croat.* mudroznan; *Vind.* sveta moder, modrosnanez; *Sorab.* 1. swěta mudré. Wolę, iż kto rzecze filozof, niż mędrzec; bo to już każdy rozumie; a ktemu niewłaśnie to, z Greckiego filozofia mądrość. *Gorn. Dz.* 49. Spytany Pytagoras, jakoby się dał zwać, nie chciał mędrcem, bo to już ten tytuł ubieżeli byli oni siedm mędrców; ale się filozofem, to jest miłośnikiem mądrości, nazwał. *Warg. Wal.* 272. Lubomędrcy abo filozofowie. *Klecz. Zd.* 72. Filozofy u pogan, byli to co kaznodzieje, prorocy. *Sk. Dz.* 58. Nie tak to trudno zostać filozofem; chwal, co drudzy ganią; myśl jako chcesz, byleby osobliwie; kiedy niekiedy z religii zażurtuj; decyduj śmiele, a gadaj głośno; ujdziesz wkrótce za wielkiego filozofa. *Kras. Doś.* 61. Filozofem kogo uczynić *Eccl.* улюбомудрити, научить мудрости. FILOZOFEK, fka, *m.*, *zdrobn.*, urągając, ein Philosophchen. FILOZOFIA, ii, *ż.*, (*Ross.* философія, любомудріе; *Boh.* libomudrctwj, mudrctwj; *Carn.* svejtavędnost; *Rag.* mudroznanje; *Slavon.* mudroznanstvo; *Croat.* mudroznaztvo); w powszechności rozciąga się do wszystkich objektów. Traktuje albowiem o bogu i duszy w metafizyce; o obyczajności i prawie w etyce; o przyrodzeniu w fizyce; o sposobie myślenia i mówienia w logice. *Kras. Zb.* 2, 354. die Philosophie. Filozofia jest mądrości zamiłowanie i pożądanie. *Pilch. Sen. list.* 3, 33. Nie wielka to filozofia, dzieci to umieją, das ist keine große Hexerey. *Tr.* Rzecz jest właściwa w nieszczęściu, iż do filozofii przyprowadza. *Zab.* 7, 84. t. j. filozoficzne zastanawianie, philosophisches Nachdenken. FILOZOFICZNY, a, e, FILOZOFSKI, a, ie, *Boh.* libomudrcky, mudrcký; *Sorab.* 1. swetamudrowczki; *Ross.* любомудрственный, любомудренный, любомудрый, умственный; od filozofii, philosophisch. Filozofskiemi naukami okraszony. *Sk. Dz.* 123. Wszystkie pożytki, które naukom przynosi filozofia, razem zjednoczone, najdują się w duchu filozoficznym. *Zab.* 8, 183. philosophischer Geist. — Po *filozofsku adv.* sposobem filozofów lub *filozoficznie*, philosophisch, auf Philosophen Manier, *Eccl.* смыслительнѣ, по умствованію. Słowa moje po filozofsku tłumaczysz. *Teat.* 36, *b.* 30. FILOZOFKA, i, *ż.*, kobieta parająca się filozofią, die Philosophinn. Moja żona także filozofka. *Węg. Mar.* 25. O nowa filozofko, o świata mądrzyni. *Łącz. Zw.* 6. Rzadko filozofka bywa dobra gospodyni. *Kras. Pod.* 2, 245. Filozofki uczoną

terminalnością pomazawszy sobie język, nim kawą poczestują, gotowe godzinę gadać o Arabii; a tym czasem kawa ostygnie. *Mon.* 72, 424. Nie życzą sobie meżowie, aby filozofkami żony bywały. *Stas. Zam.* 41. FILOZOFOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok*, *Ross.* любомудрствовать, мудрить, помудрить, помудровать, умствовать; *Eccl.* любопремудрствовати; *Boh.* mudrowati; po filozofsku rozbierać, philosophiren. We śnie filozofować i chłopu nie trudno, Bo śpiąc nie dba się o to, co na jawie nudno. *Zab.* 11, 187. Byłoby dobrze, gdyby albo filozofowie chrześciańscy królowali, albo królowie filozofowali. *Sk. Dz.* 860. *Mon.* 70, 317. Epikurowie mieszkanie w cieniu sobie ulubili, a filozofowanie na biesiedzie. *Gorn. Sen.* 227. *Ross.* мудрствованіе; *Eccl.* мудрословіе, умствованіе, умленіе. Filozofować z kim *Eccl.* солюбомудрствовати.

FILTROWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, z *Łac.* = cedzić; n. p. likwor przez bibułę szarą, włożywszy lejek w butelkę, lub w inne naczynie. *Wiel. Kuch.* 401. filtriren, durchseihen. Oczyszczenie i filtrowanie wody nieczystéj, żeby rury nie zamulała. *Switk. Bud.* 412.

FILUNK, a, *m.*, miejsce wynioślejszym krańcem zamknięte, w malarstwie, w architekturze, z *Niem.* die Füllung. Wnęka u malarza, głębokość na około filunka. *Magier. Mskr.* Fryz w tablaturze, wyskok na około filunka. *ib.*

FILUT, a, *m.*, FILUTEK, tka, *m. zdrobn.*, z *Franc.* frant, oszust, sztuczny szalbierz, ein schlauer Betrieger, ein feiner Spitzbube. *Boh.* kluk, klauček, klukowina; *Ross.* плутъ, плутецъ, шишимора, обироха. Filut grzecznie się kłania, słodkiem tonem mówi, A gdy zwiedzie głupiego, gdy się zeń obłowi, Z swoich sztuk się przechwala, z prostoty się śmieje. *Dmoch. Szt. R.* 74. Ten dziś pieniedzy nie zbiera, kto nie żyje filutem. *Teat.* 17, *b.* 59. jak filut, spitzbübisch. Znam cię już filucie, Insze masz w ustach słowa, insze w sercu czucie. *Zabł. Amf.* 66. Musi być wielki filut, kto mię oszukać potrafi. *Zabł. Bal.* 18. Do was więc mowę zwracam, sztuczni a ostrożni, Filuty Oświecone i Jaśnie Wielmożni, Wielmożni i Szlachetni. *Kras. Sat.* 29. §. *Żartem:* Niegłupi, przebiegły, ein Pfiffiger, Schlauer, Schlaukopf. Oj filut z tego mego pana. *Teat.* 22, *c.* 40. Oj filut dziewczyna. *ib.* 29, 18. FILUŚ, miano kota w *Kras. Mysz* 39. der Name einer Katze bey Kras. FILUSIA, imię służącéj. *Teat.* 43, *c.* FILUTKA, i, *ż.*, kobieta filut, frant, eine Spitzbübinn. *Ross.* плутовка. Filutko, hultajko, nie wiem co mnie wstrzymuje, Że cię nie morduję! *Teat.* 28, 71. — *Żart.* Kobiety są największe filutki w świecie. *Teat.* 55, *b.* 59. Filutka, jak to teraz dobrą zdaje się. *ib.* 54, 71. O filutko! *ib.* 29, 84. FILUTERNY, a, e, FILUTERSKI, a, ie, FILUTERNIE, FILUTERSKO *adv.*, frantowski, spitzbübisch, verschmitzt, durchtrieben. *Ross* плутовскій. Patrzy na nią filuternie. *Teat.* 20, 38. FILUTERYA, yi, *ż*, sztuczka, figiel, frantostwo, eine Spitzbüberey, ein Streich. Cóż to za chytra kobieta, co za wybiegi, co za filuterya. *Teat.* 10, *b.* 67. Filuterye *Ross* плутни, проводы. FILUTOWAĆ *cz. niedok.*, filutem być, okpiewać, betriegen. *Ross.* плутовать, смошенничать. W grze oszukiwać i filutować. *Teat.* 4, *b.* 116. FILUTOSTWO, FILUTOWSTWO, FILUTERSTWO, a, *n.*, frantostwo, Spitzbüberey, *serio i żart.* Niemała to rzecz jest, zadać filutostwo dobrze urodzonemu człowiekowi. *Boh. Kom.* 1, 95. Ukontentuje się z odprawionego szczęśliwie filuterstwa. *Teat.* 51, *c.* 77. Snowieszczek przepowiadania fundują się na samém filutowstwie. *Boh. Dyab.* 2, 97. *Ross.* плутовство. FILUTOWATY, a, e, na filuta pochodzący, etwas spitzbübisch. *Ross.* плутоватый. Tak jest szalbierny, filutowaty, że bodajby i mnie nie oszukał. *Teat.* 48, 40.

FIMFA, FINFA, y, *ż.*, bliktry, tumany, dymy, Staub in die Augen. Turczyn nie raz Cesarzowi zwykł finfy kurzyć. *Leszcz. Class.* 24. Jabym miała przepomnieć jego fimf, przekasów? *Zabł. Zbb.* 12. Może ci tu poradzę; na przykład, czy Nimfy Warszawskie gorzkiej w nos ci nie wpuściły fimfy? *ib.* 6.

FIN, FINT, a, *m.*, człowiek ćwik, kos, szczwany, ein Schlaukopf. Cały fin z dziada, czysto chciał mnie się pozbyć. *Teat.* 21, 93. Co to za fint dziewczyna. *ib.* 14, *b.* 30. *ob.* Fejn.

FINAŁ, u, *m.*, z *Łac.* dokończenie pieśni, das Finale, die Beendigung des Gesanges, der Schlußton. FINALNY, a, e, —ie *adv.* końcowy, *konieczny, zamykający, Final =. *Ross.* заключительный.

FINANSE *ob.* Dochody, intraty. FINANCER, a, *m.*, skarbowy, nad skarbowemi interessami pracujący, ein Financier. *Na złą stronę:* Za zyskiem pieniężnym uganiający się, ein Geldspeculant. Należli się financerowie, którzy pożytek swój upatrując, poczęli monetę drobną robić. *Gost. Gor.* 2. *Financarzmi, falitarzmi nazywa. *Gil. Post.* 28. FINANCERSKI, a, ie, od financera, Financier =, Speculanten =. By przemysły ludzi financerskich ustać musiały. *Gost. Gor.* 57. FINANCERSTWO, a, *n.*, uganianie się za pieniężnym zyskiem, Geldspeculation. Trzeba, żeby im się droga do tych financerstw zagrodziła, żeby pieniądzmi tak nie handlowali. *Gost. Gor.* 34.

FINESSY *ob.* Wybiegi. FINETKA, i, *ż.*, miano suczki. *Teat.* 23, *b.* 68. Name einer Hündinn.

*FINIK *ob.* Daktyl.

FINLANDYA, yi, *ż.*, xięstwo do Rossyi należące. *Dykc. Geogr* 1, 206. Finland. *Boter.* 157. *Ross.* Финляндія. FINLANDZKI, a, ie, *Ross.* Финскій, Чухонскій; Finländisch. Golf Finlandzki. *Dykc. Geogr.* 1, 206. FINLANDCZYK, a, *m.*, rodowity z Finlandyi, der Finländer. *Ross.* Финландецъ. *W rodz. żeńsk.* FINLANDKA, i, die Finländerinn. *Ross.* Чухна.

FINOSTWO, a, *n.*, frantostwo, wybiegi, Schlauheit. Nauczyć finostwa. *Teat.* 20, 20.

FINTA, y, *ż.*, z *Franc. feinte*, zmyślenie, samołówka, fortel, Verstellung, Finte, Schlinge, Fallstrick. Fintę komu stawić. *Tward. W. D.* 2, 254. Finta pod pokrywką cnoty tai złośliwe przymioty. *Jabł. Tel.* 326.

FIOK, u, *m.*, z *Włosk.* kutas, eine Quaste, Fioque. Te dzwonki, ton fiok biały przy tym wielkim czubie, Koń mój siwy! ach mężu, jakże ja to lubię! *Zabł. Z. S.* 10.

FIOŁEK, FIAŁEK, łka, *m.*, FIOŁECZEK, czka, *m.*, *zdrobn.* (z *Łac.* viola), die Viole, das Veilchen. *Boh.* fiala, fialka;

Slovac. fiola, fialka; *Hung.* viola; *Carn.* fiòla, fiolèza; *Vind.* fiola, biola, fiolza, lubiza; *Croat.* fiola, fiolicza; *Dal.* lyubicza; *Slavon.* ljubica; *Bosn.* gljubiçа; *Rag.* gljubizza; *Sorab.* 1. viyawka; *Ross.* фіалка. Fiołki wielorakie są: marcowe, *Viola Martia Linn.* Märzviolen, są to kwiateczki błękitne, na wiosnę rosnące. *Kluk. Rośl.* 2, 219. Fiołki żółte *Cheiranthus Cheiri Linn.* gelbe Violen, Lack, gelber Lack, chowają się w ogrodach. *ib.* Fiołki nocne, *Hesperis Linn.* Nachtviolen. *Kluk. Rośl.* 1, 265. Skopki albo fiołki białe, *Cheiri Viola Alba*, *Leucoium album* Wälsche Violen, weiße Violen. *Syr.* 754. Matki bożej fiołki, albo Kołpaki, *Medium*, *Viola Mariana*, Marienglocken, Glockenblumen. *ib.* 1284. Zime skopki albo fiołki, *Viola Matronalis*, Frauenviolen. *ib.* 756. Fiołek miesięczny, Grecki, *Viola Lunaris*, *Bulbonac*, Mondveilchen, Osterblumen. *ib.* 1454. Fiołki brunatne abo sadowe, *Viola purpurea*. *Urzed.* 311. Fiołek potrójny, *ob.* brat z siostrą. *Syr.* 1452. Fiołeczki brunatne, żółte, modre i szarłatne. *Groch. W.* 558. *Urzed.* 311. FIOLET, u, *m.*, kolor fiołkowy, błękitnoczerwony, das Violett. Pastorał wspiera biskupie dłonie, Fiolet krasy dostarcza. *Zab.* 12, 25. *Kniaź. Slavon.* ljubicsna boja; *Croat.* fiolichne farbe. FIOLETOWY, a, e, tegoż koloru będący, violett; *Vind.* et *Carn.* fiolnat, fiolnast, fiolzhen; *Rag.* gljubicjast; *Ross.* фіолетовый; n. p. wstążka fioletowa. FIOŁKOWY, FIAŁKOWY, a, e, od fiołków, Veilchen=, Violen=. Kwiatek każdy fiołkowy, składa się z pięciu listków. *Dykc. Med.* 2, 159. Syrop fiołkowy. *ib. Boh.* fialowý, fialkowy; *Sorab.* 1. viyawkowé; *Vind.* fiolni; *Croat.* fiolichni; *Dal.* lyubichni; *Rag.* gljubicni; *Ross.* фіалковый. — §. 2. Koloru fiałków, (cf. brunatny), violenbraun. Fiołkowéj maści. *Cn. Th.* Brunatna farba fiałkowa. *Paszk. Dz.* 122. — §. Fiołkowy korzeń *ob.* Kosaciec.

*FIONIA, ii, *ż.*, Fünen, znaczna wyspa Duńska na morzu Baltyckim, między Zeelandyą i Jutlandyą. *Dykc. Geogr.* 1, 206.

*FIRAMKA, *FIRHANKA, *FIRCHANKA, FIRANKA, i, *ż.*, FIRANECZKA, i, *ż.*, *zdrobn.*, z *Niem.* der Vorhang, zasłona wisząca, n. p. u okien, koło łóżka. *Boh.* zawěšenj; *Slavon.* záslon; *Vind.* firank, firanki, vmang, priedvisje, predvisik, sagrinalu; *Carn.* firènk; *Croat.* vmang, ferung, zasztor, zaszlon, zakrivalo; *Ross.* завѣса, занавѣсъ, занавѣска, занавѣсочка. Za źle ułożoną firankę łaje Jejmość przez kilka dni. *Zab.* 16, 21. Firanki u łóżka podniesiono. *Niemc. Król.* 2, 122. Do gierady należą firhanki. *Szczerb. Sax.* 133 *et* 134. Firchanki. *Sax. Tyt.* Firanki zasunąć, zasłonić, die Vorhänge zuziehen. Firanki odsunąć, odsłonić, die Vorhänge aufziehen, aufmachen.

FIRCYK, a, *m.*, wiercipięta, *ofertowniczek, trzpiot, fartyczny; *Car.* et *Vind.* ferkolin, shtonzel, smerkolin, hodlauz, dedez, (*Vind.* ferzhati, ferkati, flattern); *Ross.* щеголь, франтъ; ein Hasenfuß, ein spaßhaft thörichter Mensch, ein Stutzer. Fircyk jest przyjacielem u całego świata, Fircyk wszystkiego świadom, wszystko on rozplata, Fircyk ma nos ogarzy, wszędy się on dowie, Fircyk jestami, jeśli nie językiem powie. *Nar. Dz.* 3, 106. Prostak w zakącie chaty tak jest szczęścia blizkim, Jak fircyk pusty, co go posiadać rozumie. *Węg. List.* 9. Widziano na ziemi dyabłów wysmuknionych na fircyków. *Oss. Str.* 8. Fircykiem być *Ross.* щетолять.

FIRKA, i, *ż.*, Kiedy się odrodzą od swych wielkich przodków, Mam ich za firkę i za prostych chłopów. *Opal. Sat.* 107. Ona święta cnota, nie stoi za firkę, kiedy niema złota. *Papr. Koł. C. b.* (cf. za szyszkę, za figę).

FIRLEJE, ejów, *plur.* n. p. Krom piwa i chleba Nie stroi firlejów baba, *sine Bacho et Cerere friget Venus. Macz.* Stroi baba firleje, Kiedy sobie podleje. *Rys. Ad.* 65. Stroi Baba Firleje, kiedy w czubek naleje, t. j. że królowa Bona, będąc na Panów Firlejów łaskawa, kiedy była dobrego humoru, najwięcéj im rozdawała, i ich bogato stroiła, mając ich przy boku swoim. *Chmiel.* 1, 75. — Stroić z kogo firleje = kpić z niego, einen zum Besten haben. Gdy się z niego śmieją, temu się też śmieję, Nie widząc, iż to z niego tak stroją firleje. *Prot. Kont. B.* 2.

FIRLETKA, i, *ż.*, *Lychnis Coronaria*, Marienröslein, Himmelsröslein, w ogrodach zowią kąkolikiem; dla kwiatu kąkolowi podobnego; liście ma wełniaste. *Kluk. Rośl.* 2, 219. Zowią też Różyczką Panny Maryi. Przodkowie nasi starzy, póki bawełny nie mieli, suchego do knotów firletki liścia używali, i ztąd *Lychnis*, to jest Knotem, Knotownicą nazwali. *Syr.* 577. Firletka płonna albo krowia, *Ocimoides*, *Ocimastrum*, Bazylia płonna. *ib.* 1301. Feldbasilien. Fierletka wodna, wodna Bazalia, *Erinus*, *Ocimastrum aquaticum*, wilde Basilien. *ib. ob.* Smołka; *Carn.* smilka; *Ross.* мыло, дрема.

FIRMAMENT *ob.* Twierdza, utwierdzenie.

FIRZAC, a *et* u, *m.*, blacha stawjąca się przed otworem pieca hutnego, z *Niem.* der Vorsatz, das Vorsatzblech vor der Oeffnung des Hüttenofens. Zastawia się dziura w firzacie, na którą zawsze robiący koło szyt szulerz, ma spozierać. *Torz. Szk.* 109. Do wyższego sklepu firzacu nie trzeba. *ib.* 311. *ib.* 312. *ib.* 110.

FISK, u, *m.*, nazwisko w prawie skarbu publicznego. *Kras. Pod.* 1, 294. der Fiscus. *Ross.* казна, казначейство. FISKAŁ, a, *m.*, 1) urzędnik skarbu publicznego; 2) Fiskał w konsystorzu kościelnym, der Fiscal. *Croat.* blagaynik; *Rag.* blagajnik. — §. *fig.* Pieniędzy chciwy, ein Geldsüchtiger. Co tych fiskałów u nas? co szlachcic, co dzierżawca, co arendarz, wszystek ich zamysł, aby worki natkali. *Birk. Kant. O.* 2. FISKALNOŚĆ, ści, *ż.*, duch fiskalny, gdy tylko o fiskusie myślą, fiscalischer Geist, Fiscalität. Wzrosła w podatkowaniu nierówność, fiskalność, słowem oszukanie i uciążliwość. *Ust. Konst.* 1, 82. FISKALNY, a, e, — ie *adv.*, do fisku należący, fiscalisch. *Rag.* blagajnicki; *Croat.* blagaynicki; *Ross.* казенный. Król Pruski w nagrodę szkod swoich fiskalnych, cessyi Gdańska domagał się. *Ust. Konst.* 1, 95.

Pochodz. *konfiskować*, *konfiskata*, *konfiskacya*.

*FISTEK n. p. Fistek za fistek, listek za listek. *Rys. Ad.* 13. Lelum Polelum, fistum po fistum. *ib.* 34. *verba effutitia*, fir far!

FISTUŁA, y, *ż.*, §. 1. rana czyli wrzód jamisty, którego otwór jest ciasny, a głąb szeroki. *Dykc. Med.* 2, 165.

die Fistel, das Rohrgeschwür, das Hohlgeschwür. Fistuła, po Polsku, czczy wrzód. *Sienn. Rej.* Fistuły, to jest, rany dziurawe a głebokie. *Cresc.* 291. Wrzody wydubniałe, albo fistuły. *Syr.* 1506. Fistuła łzawa, wrzód jamisty w kącie wewnętrznym oka, w torbeczce łzawéj. *Dykc. Med.* 2, 165. die Thränenfistel. Łzowa cewka, czyli fistuła. *Perz. Cyr.* 2, 168. Fistuła zadniego otworu. *Dykc. Med.* 1. die Gesäßfistel. — §. 2. a) Fistuła, głos, *falsa vocula in cantu. Cn. Th.* falset, das Falsett, die Falsettstimme, die Fistel. Zawsze prawie Chińczykowie fistułą śpiewają. *N. Pam.* 22, 19. b) Piszczałka jedna w organach, die Fistelpfeife in der Orgel. *Tr.* §. 3. Fistuła Kassya, Kassya w laskach, *Cassia fistula Linn.*, jest strącze twarde, czarne, sękowate, długie na półtoréj stopy, owocem drzewa Indyjskiego, podobnego do orzechowego drzewa. *Dykc. Med.* 3, 30. die Fistelcassie, Rohrcassie. FISTUŁOWAĆ, ał, uje, *act. niedok.*, fałsetem śpiewać, przez fistułę, durch die Fistel singen. FISTUŁOWATY, a, e, na kształt fistuły, fistelartig. Wrzody fistułowate, ciężkie do gojenia. *Perz. Cyr.* 2, 88.

FISZBEJN, u, *m.*, z *Niem.* das Fischbein. Z rogu wierzchniéj szczęki wieloryba mamy fiszbejn, który do sznórowek, parasolów i innych sprzętów bywa używany. *Zool. Nar.* 393. *Fizbin. *Pam.* 83, 131. *Sorab.* 2. fischbejn; *Boh.* kostice; *Carn.* ribna kost; *Vind.* ribja, ribna kust; *Ross.* китовые усы, (*Ross.* фижмы rogówka).

FISZKA *ob.* Figa.

FISZOLC, u, *m.*, drewka suche, *focula. Cn. Th.* z *Niem.* Fischholz, kleines, trocknes Holz.

FIU FIU! *interj.*, na wyrażenie wietrzykostwa, Windbeuteley auszudrücken. W głowie fiu fiu. *Teat.* 22, *c.* 29. (pstro). Znam dobrze Angelę; jéj umysł nie fiu fiu. *ib.* 23, 75. (stateczny). Ta rozpusta, te ustawiczne fiu fiu *Zabł. Zbb.* 12. FIUGAS, FUGAS, *żart.*, w nogi! cf. *Lat.* fugio, reiß aus; (*Carn.* fugniti = uciekną́ć). Ja bez ceremonii fiugas. *Teat.* 43, *d.* 124. *Wyb.* (fiugas chrustas per choinas, cf. a nasi w chróst, cf. drapaka dać). FIUTE, ego, *m.*, pędziwiatr, wietrznik, ein Windbeutel, Leichtfuß, Hasenfuß. *Boh.* fučjk, fučidlo, fifidlo. (cf. *Lat.* futilis). Komu źle w głowie ułożono, ten się chwyta, czego się nie chwytać, i zowiem takiego po Polsku fiute, który ani nauką, ani od natury nie jest opatrzon baczeniem skłonnym do przystojnego. *Petr. Et.* 122. Lepiéj służyć statecznemu, niż fiutemu. *Cn. Ad.* 441. Widziałem często fiute między pany. *Bratk. praef.* FIUTYNIEC, FUTYNIEC, ńca, *m.*, *idem. n. p.* Wychodzę, ledwiem jeden krok był na ulicy, Bies jakiegoś fiutyńca konno mi nadarza, Pędzi jak wiatr, ja na bok, i jużcim w piwnicy! *Zabł. Zbb.* 50. Fiutyniec pochlebstwem więcéj, jak szczerością narabia. *Mon.* 75, 671. *Fiutyński, imię osoby teatralnéj. *Teat.* 12, *b.* 25. Obchodź się z taką pogardą z tym futyńcem, na jaką zasługuje. *ib.* 28. *b*, 93.

*FIXMENTY, *n. p.* fixmenty, bonety, kornety. *Haur. Sk.* 519. gatunek płaszczyków kobiecych, ein Mäntelchen der Frauenzimmer.

*FIZERUNEK *ob.* Wizerunek. FIZY, u bednarza, miara żelazna, która mu służy, do oznaczenia wysokości i szerokości statku, podług ilości garcy, wiele ma w sobie trzymać. *Magier. Msk.* das Visirmaß, der Visirstab der Böttcher. FIZERAJZA, y, *ż.*, u introligatora, żelazko, którym u książek i pullaresów brzegi *fizeruje*, t. j. linijkę czyli roweczek po brzegach na gorąco wyciska. *Magier. Msk.* das Visireisen der Buchbinder.

*FIZYCKI, a, ie, FIZYCZNY, a, e, FIZYCZNIE *adv.*, od fizyki; *Ross.* естествословный, physisch. Geografia fizyczna ziemię nie względem części powierzchownych, ale względem części wewnętrznych uważa. *Wyrw. Georg.* 2. Edukacya fizyczna z moralną i z instrukcyą zawsze łączona być powinna. *Skrz. Pr. P.* 2, 267. FIZYK, a, *m.*, obierający się fizyczną nauką, ein Physiker. *Ross.* естесловъ. Fizykiem być *Eccl.* естествословлю, о естествахъ разсуждаю. FIZYKA, i, *ż.*, z Greckołac. *physica*; nauka, własności i skutki ciał wykładająca. *Os. Fiz.* 1.; *Ross.* естесвословіе, die Physik, die Naturlehre. Fizyka doświadczająca, doświadczeniami potwierdzona, die Experimentalphysik. *FIZYKOWAĆ *cz. niedok.*, fizycznie rozbierać, rozumować, physisch untersuchen. Posłuchaj, w jakiéj materyi i jak gruntownie fizykują. *Mon.* 73, 311. FIZYOLOGIA, i, *ż.*, z *Greck.* nauka o powinnościach i czynnościach wszystkich części i członków w ciele ludzkim zdrowym zawartych. *Perz. Cyr.* 1, 2. die Physiologie. FIZYOLOGICZNY, a, e, — ,ie *adv.*, physiologisch. FIZYONOMIA, FIZOGNOMIA, ii, *ż*, z *Greckołac.* physiognomia, twarzy kształt abo skład. *Cn. Th.* die Gesichtsbildung, die Physionomie. (*Rag.* obliečniza). Fizyonomia szlachetna, i pełna dobroci. *Teat.* 7, 21. Fizognomia Wc Pana wielce mi się podoba. *ib.* 34, 14. §. Zbiór uwag nad powierzchowną ciała postacią, uczący, jak z ciała poznawać duszę. *Kpcz. Gr.* 3, 48. die Physiognomik. *Rag.* slikkoznanje. FIZYONOMISTA, y, *m.*, FIZONOM, a, *m.*, z twarzy przyrodzenie i skłonności poznawający. *Cn. Th.* der Physiognom, Physiognomiker. Fizyonomowie z twarzy, a z położenia członków, nietylko obyczaje, ale i myśli czasem człowiecze wiedzą. *Gorn. Dw.* 409. Wielu takich fizyonomistów na tych kontraktach było, którzy po humorach i składzie twarzy wyczytywali, czy chce pożyczyć, lub radby odebrać. *Zab.* 13, 188. Jeden fizyonomista złe bardzo z twarzy Sokratesa wyczytywał skłonności. *Kopcz. Gr.* 3, 48.; *Rag.* slikkosnanaz.

F L.

FLACHA, y, *ż.*, wielka flasza, eine große Flasche. *Ross.* фляга, чванъ.

FLĄDER, FLONDER, dra, *m.*, FLĄDRA, y, *ż.*, FLONDRA, FLĄDERKA, FLANDERKA, i, *ż.*, *demin.*, (*Dan* flyndre); der Flünder, eine Art Schollen, *Pleuronectes flesus Linn.* ryba bokopław morska; wędzoną i świeżą jedzą. *Kluk. Zw.* 3, 163. *Krup.* 5, 70.; *Ross.* камбала. Cała ta ryba tak spłaszczona, że jedna jéj strona jest grzbietem, a druga brzuchem; obie zaś oczy na jednéj stronie głowy znajdują się. *Zool. Nar.* 180. Zowią ją też Wróblem morskim. Na Ukrainie zowią ją Półrybą. *Ład. Hst. Nat.* 37. §. 2) Flądra, niechlujowata kobieta, eine Schlampampe, (cf. *Ger.* Flöß); *Boh.* šlundra; *Ross.* шлюха, неряха.

FLADER, dru, *m.*, FLADROWANIE, ia, *n.* (cf. ladrowanie, ladrowany), płomienista szeroko rozstrzelona żyła w drzewie, w kamieniach = słojowatość, słój, die Flader, das Geäder im Holze, in Steinen. *Vind.* shile, shilouje; *Ross.* капъ. Listwy ławy płynącym fladrem pokładane. *Rej. Zw.* 11, *b*. *Biel. Św. E.* 2, *b*. Adamaszek z fladrem. *Grod. Dis. D.* 3, *b*. FLADROWAĆ, *FLANDROWAĆ *cz. niedok.*, fladrem niby przyozdabiać, ädern, mit Geäder verzieren. Fladrowany *Ross.* каповый. Adamaszki flandrowane. *Grod. Dis. D.* 3, *b*. FLADROWATY, a, e, słojowaty, na kształt fladru, *undatim crispus*. *Cn. Th.* fladericht. *Vind.* shilen, shilasten; *Ross.* слоеватый, (cf. *Gall.* filandreux). Jawor, drzewo farby białéj, i fladrowatéj. *Haur. Ek.* 166. Fladrowaty marmur. *Torz. Szk.* 173. Drobno fladrowaty stolik, *apiata mensa*. *Plin. H. N.* 13, 15. *Cn. Th.* klein geädert. FLADROWY, a, e, z fladru. Flader=, fladerig. Zbytnim są gmachy złotem obite, stołki hebanowe, fladrowe. *Petr. Ek.* 30. Szafa bardzo ozdobną fladrową robotą urobiona. *Bud. Ap. T.* 3.

1. FLAGA, i, *ż.*, z *Niem.* die Flage (cf. *wilgi), eine dicke Donnerwolke, die bald vorüber fliegt, burza pochmurna, prędko przemijająca, (cf. planeta). *Vind.* flapi, flapovje, valouje; *Sorab.* 1. zmoha; *Eccl.* блъненіе. — Weseli, kiedy flaga pod pogodną dobą, ucichnie szumna. *Klon. Fl. D.* 4, *b*. Bez słusznego ładunku od flagi morskiéj okręty bywają miotane. *Otw. Ow.* 61. Nie było drożyzny, chociaż dwieście statków flaga zalała. *Nar. Tac.* 2, 311. (cf. fala).

2. FLAGA, i, *ż.*, okrętowa bandera, wielka chorągiew przy maszcie; *Holl.* vlagghe; *Dan.* flagd; *Svec.* flagga; *Isl.* flagg; *Angl.* flak; *Ital.* fiocco; die Flagge, Schiffsflagge. proporczyk płocienny na maszcie. *Klon. Fl. G.* 3, *b*. Handel pod flagą Hollenderską prowadziły. *Pam.* 82, 35.

*FLAGMA *ob.* flegma.

1 *FLAK, *FLEK, u, *m.*, z *Niem.* der Flecken, z. B. Schmutzflecken; *Boh.* flek, (flák plaga, cięcie); *Carn. et Vind.* blek; *Graec.* $\beta\lambda\alpha\gamma\iota\varsigma$(?); plama, n. p. Maść ta wszystkie nieczystości z twarzy, jako i flaki, piegi i węgry spędza. *Sienn.* 155. *Spicz.* 43. Wodą tą umywaj sobie lice, chceszli piegi i insze fleki spędzić. *Sienn.* 82. Sok ten na twarzy flaki i insze *szkaradości spędzi. *Sienn.* 113.

1. FLAK, u, *m.*, FLACZEK, czka, *m.*, *zdrobn.*, §. 1. wnętrze, kiszki, kałduny, der Darm, das Gedärme, der Fettdarm. Że wół ma cztery żołądki, snadnie może się obaczyć w owych flakach, które się dzielą na czworo, na księgi, czepiec, łosią skórę i ślaz. *Sak. Probl.* 71. W bitych tych na ofiarę bydlętach, ani płuca tchnące na prawym boku leżą, Ani serce na lewym, ani w swéj miękkości Flaki się koło tłustych popięły wnętrzności. *Bardz. Trag.* 363. Na ofiarę dla Plutona flaki z Flakków wypróto. *Bal. Sen.* 39. (wnętrzności). Flak pępkowy, *funiculus umbilici*. *Perz. Cyr.* 2, 218. die Nabelschnur. — §. 2. *Concisa segmenta ventriculi animalis e. gr. bovis*, *Polonis* flak gładki prosty. *Cn. Th.*, *w liczb. mn.* flaki, Flecke, Stücke von den Gedärmen der Thiere, Kuttelflecke, (cf. kutlof). *Croat.* fileki; *Vind.* vampni bleki; *Ross.* рубцы; *Boh.* dršťky. Flaki po 6 groszy w garkuchni jadał, a i to czasem na kredyt. *Teat.* 29, *c*. 20. Kto płócze flaki, rozumie, że każdy taki. *Mon.* 71, 752. (cf. kto sam w piecu lega, drugiego ożogiem maca, cf. sameś taki). Ale to teraz już obyczaj taki, Kiedy u Pana zjesz w szafranie flaki, Gdy flaszą wina utraktuje gości, To trzeba zaraz obrać Jegomości. *Bratk.* 3. §. Flaki w głowie, siano w głowie, Stroh im Kopfe. *Teat.* 33, 84. *Zab.* 9, 61. §. Flak, coś nietęgiego *ob.* Flakowaty, zflakciały, etwas Schlappes, Schlaffes. FLAKCZEĆ, FLAKOWACIEĆ, ał, eli, eje, *neutr. niedok.*, zflakczeć, zflakowacieć *dok.*, miętkim zostawać, odtężeć, weich oder schlaff werden. Pęcherzyna nadęta pod czas lata, w zimie wolnieje i flakczeje. *Rog. Doś.* 1, 210. Piersi przez gwałtowne zatracenie pokarmu flakczeją. *Mon.* 69, 657. Gdy nerw opadnie i zflakowacieje. *Perz. Cyr.* 2, 242. Zmocnienie zflakowaciałych wnętrzności. *Perz. Lek.* 243. FLAKOWATY, a, e, §. 1. jak flak, zflakciały, schlapp, schlaff. Wódka flakowatym i nietęgim ciało czyni. *Perz. Lek.* 13. §. 2. Plamisty; fleckig; (*Sorab.* 2. flakati; *Carn.* blekâst). Wódka na uchędożenie flakowatéj skory na licu. *Sienn.* 253. Na twarz piegowatą i flakowatą, żeby zginęły te nieczystości. *ib.* 113. *Spicz.* 108. FLAKOWY, a, e, od flaku, lub flaków, Darm=, Fettdarm=. Flecke=. Żołądek flakowy czyli księgowy. *Wolszt.* 30., *ob.* Księga.

FLAMSKI, a, ie, (z *Franc.* Flamand), flämisch, aus Flandern. Z Flandryi, z Niderlandyi, n. p. Karty do gry Flamskie. *Vol. Leg.* 4, 82. Płótna Flamskie. *ib.* 81. Flamskiego sukna postaw. *Instr. cel. Lit.*, *Ross.* Фламское полотно.

*FLANCA. *Torz. Szk.* 177. *ob.* Roślina. *FLANCOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.* sadzić, pflanzen. *Carn.* flanzam; *Vind.* flanzat, fadit, fasajat; *Croat.* zepiti. FLANCOWANIE, ia, *n.*, *subst. verb.* das Pflanzen. Flancowanie wielu służy kwiatom; ułamawszy rószczkę roczną, rozszczep u dołu się czyni, i wsadzi w ziemię pulchną. *Kluk. Rośl.* 1, 242. Flancowanie, sadzenie ziół bez korzenia do ziemi, rozczepiwszy rószczkę od dołu do kolanka, włożywszy gałeczkę gliny w rozszczepienie. *Syr. Rej. Ross.* садка. FLANCOWANY, a, e, *part. perf.* gepflanzt, sadzony.

FLANDERKA, FLANDER, *ob.* Flader.

FLANELA, i, *ż.*, materya wełniana, z *Franc.* cf. *Lat.* flamineum, der Flanell. Członek ciepłą flanelą rozcierać. *Perz. Cyr.* 2, 36. FLANELOWY, a, e, z flaneli, Flanell=, n. p. kaftanik flanelowy.

FLANK, FIANK, FIJANK, u, *m.*, *Fortyf.*, bocznica. *Tr.* ramię narożnika, część wału z swoim przedpiersieniem, przytykająca jednym końcem do zasłony, a drugim do czoła narożniczego. *Jak. Art.* 3, 313. die Streiche, die Streichlinie, die Flanke. Darmo nowe kosze posypano, Fijanki, parapety, kiedy zamek wzięty, Ręku nie zamierząjąc. *Tward. W. D.* 36. Fortece te bez fianków. *Boter.* 3, 80. FLANKOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, z boku nacierać, von der Seite angreifen.

*FLASTER, FLASTROWAĆ *ob.* Plastrować.

FLASZA, y, *ż.*, cf. flacha; (*Boh.* flaše, flaška; *Hung.* palaszk, palatzk, palatzkotska; *Sorab.* 2. flascha; *Sorab.* 1. blescha, bleschka; *Croat.* flasha, flassa, flasska, palàszka; *Dal.* kondir; *Slav.* plaskia, boca; *Rag.* fiascjak, truffa, plosniza, truffiza; *Carn.* flasha, vizhja; *Vind.* flasha,

barigla, blashka, blesha; *Ross.* фляга, фляжка, чванъ, чванецъ; *Ital.* fiasco; *Hisp.* flascon; *Angl.* flask; *Svec.* flaska; *Dan.* flaske; *Gall.* flasque, flacon; *Lat. med.* flasca, flaca, flaxa, flacta; *Hesych.* φλάσκων); naczynie pospolicie szklane, z szyją wązką do zatykania, die Flasche. cf. butla, butelka. FLASZKA, FLASZECZKA, i, *ż.*, *demin.*, das Fläschchen. Otwiera puzdro i ogląda flasze. *Teat.* 4, 103. Flasze puzdrowe. *Mon.* 73, 140. Flasza obozowa. *Teat.* 8, 43. Feldflasche; *Ross.* манерка. Flaszka gluka, bełgoce. *Dudz.* 20. Nastawiali różnych rzeczy flaszek, flaszeczek, pudełek, skrzyneczek. *Teat.* 19, 23. Flaszeczki aptekarskie z długą szyjką (*ob.* Dziobanki). Trzeba z dobrym powitawszy się przyjacielem, flaszkę z nim jednę i drugą wypić. *Mon. a.* 65, 40. Że flaszą wina utraktuje gości, To trzeba zaraz obrać Jegomości (n. p. na posła). *Bratk.* 3. Ospalstwo, nieochędostwo, karty, flaszka gubią młodzież. *Kras. Pod.* 2, 210. (pijaństwo). Kto pisze fraszki, Trzeba mu flaszki. *Żegl. Ad.* 119. (wina). — §. Złotnicy mają prasę ku ściskaniu formy, którą lewną flaszą zowią. *Śleszk. Ped.* 343. die Formflasche der Metallarbeiter. FLASZANY, FLASZKOWY, a, e, od flaszy lub flaszki, Flaschen- Fläschchen-. FLASZKOWATY, a, e, na kształt flaszki, flaschenartig, wie eine Flasche.

FLATERKA, i, *ż.*, (z *Niem.* flattern), der Flitter; polatka. *Dudz.* 37. trzesidło. — FLATERKI, erek, *plur.* *w górnictwie* daterki, dwie rury, któremi miech węgle nadyma. Bergw. Flatterröhren, zwey Röhren, durch welche der Blasebalg die Kohlen in dem Triebofen anbläst. *Tr.*

FLAJTUCH *ob.* Flejtuch.

FŁAŻYĆ *ob.* Rozfłażyć.

FLECIK, a, *m.*, *zdrbn. rzeczow.* flet, das Flötchen, eine kleine Flöte. Ten zaniosę jéj, ten to bukiecik, Ma już ode mnie multankę i flecik. *Zab.* 9, 97. Gęba zbyt nadęta, a flecik mały; tym wyrazem Sofokles wytykał ludzi chcących wszystko wysoko i górnie powiedzieć. *Pir. Wym.* 277.

FLEGMA, *FLAGMA, y, *ż.*, z *Grec.* φλέγμα; *Lat. med.* fluma; *Carn.* fluma, shlem; *Eccl.* флегма, храклотина, харкатина; *Ross.* харкотина, перхотина, мокрота; *Boh.* flusowatost; *Bosn.* hrákotina; *Rag.* krakotina, hrakotina; *Vind.* shlemovina, pluvotina, shleme, flinonuje; *Sorab.* 1. wozer; §. 1. *wozgrza, woda we krwi takowa, jako smarki z ust albo z nosa pochodzą. *Macz.* — *Lek. Koń.* 3. Schleim im Leibe. *mucus*, gęsta od ciała zwierzęcego odchodząca wilgoć, która się w wodzie rozpływa. *Kluk. Żw.* 1, 36. Gdy po tłustym zaraz pijesz, miasto dobréj krwi, flegmy w sobie nabędziesz. *Haur. Sk.* 487. Flagma, powróz na stare. *Rys. Ad.* 13. Julep fiołkowy uśmierza pleury, flegmy, kaszel. *Śleszk. Ped.* 95. (cf. smark, plwociny). — §. 2. *moral.* Obojętność, zimna krew, Kaltblütigkeit, Phlegma. Wszystko on robi z flegmą. *Zab.* 8, 331. Groźby Achilla flegmą wymorzyłem. *Bard. Trag.* 194. W prawnictwie nie badź żywym, flegmy trzeba. *Teat.* 43, *c.* 46. *Wyb.* Wac Pan z passyą grasz, a ja z flegmą. *Teat.* 9, 48., *Boh.* wodnokrewnost. FLEGMATYCZNY, a, e, — ie *adv.*, temperamentu nieochoczego, tępego, wolnego, phlegmatisch, schläfrig. FLEGMATYK, a, *m.* §. 1. pełen flegmy człowiek, wiele nieczystości w sobie mający, charchała, chrapek. *Macz.* ein Mensch voll Schleim und zäher Wässerigkeit, ein Phlegmatikus. Flegmatykowie mają postanowienie ciała zimne i wilgotne. *Petr. Et.* 139., *Eccl.* флегматикъ. §. 2. *Moral.* Człowiek flegmatyczny, nieochotny, nierychły, ein Phlegmatikus, ein kaltblütiger, schläfriger Mensch. Flegmatycy, ludzie gnuśni, śpiący, leniwi. *Petr. Pol.* 2, 302. Flegmatyk chrapie, sapi, śpi, a na brzuch pluje. *Rej. Żw.* 3, *b.* Flegmatyk blado się rodzi. *Rej. Żw.* 6, *b.* FLEGMISTY, a, e, pełen flegmy; cf. wozgrzywy, verschleimt, voll Schleim. *Boh.* flusowatý; *Carn.* shlemast; *Vind.* shlemniu, shlemoviten, shlemast, pluvotinast; *Ross.* мокротный, мокротистый; *Eccl.* флегмистый. Kiszek zamulenie staje się przez szlamistą, flegmistą materyą. *Krup.* 2, 61. Flegmistym ludziom mocniejsze można dawać purgancye. *Krup.* 5, 191. Żyły szlamowatościami *flagmistemi ogarnione. *Syr.* 194. Chléb z nowego zboża, dla zbytniéj wilgotności swéj, czyni pokarm wilgotny i flagmisty. *Syr.* 920. Ryb przyrodzenie pospolicie jest flegmiste. *Sienn.* 322. FLEGMISKO, a, *n.*, flegma brzydka, häßlicher Speichel. Narodzi się flegmiska plugawego niemało. *Syxt. Szk.* 217.

FLEJTUCH, *FLAJTUCH, u, *m.*, FLEJTUSZEK, szka, *m.*, Flejtuch, jest u barwierzów, mech chuściany, owo co wyskubują nici z staréj chusty, a z tego knoty czynią, albo też tak wziąwszy szczypty, na to maści nakładą, a na rany przyłożą. *Sienn.* 386. *Spicz.* 239. Mech z płotna skrobanego, knot do rany. *Cn. Th.* Charpie, Faserleinwand, Schleißen, Meißeln, (Pflückrtuch). *Rag.* fitigl, stjégn; *Bosn.* fitigl, stign; *Bosn.* cinçi, cinki, czcinçi; *Croat.* czándra, kerpa; *Carn.* kopaja; *Sorab.* 1. hutk; *Ross.* корпія; *Eccl.* кнотъ къ язвѣ годный. Flajtuch w rany kładą. *Syr.* 54. Flejtuchy skubane. *Perz. Cyr.* 2, 7. Krew mu wysysa, ranę stuli, Narobiwszy z rozdartéj flejtuchy koszuli. *Pot. Pocz.* 151. Cyrulik mu flejtuchy w rany kładł. *Pot. Arg.* 687. Maścią tą trzeba flejtuchy albo knoty nacierać. *Haur. Sk.* 438. W tym przypadku, niech flejtuszek maścią posmaruje, na miejsce stłuczone przyłoży, i plastrem pokryje. *Krup.* 5, 308. *Perz. Cyr.* 1, 85. §. 2. Flejtuch, niechluj, fladra, ein Schläks, eine Schlampe, ein Flötz, Schmutzbartel. *Vind.* nevzhednik, sterganik, zotovez, koluder, marjafez, pazhei, ogadnik, vmasanek, mulei, bradomasnik; *Carn.* tiptèk; *Ross.* замараха, неумывка, сквернавецъ, отымалка. Chłopiec służący do stołu; flejtuch rozczochrany. *Hor. Sat.* 262. Cóż z takim poradzisz flejtuchem? *Zabl. Zbb.* 29. FLEJTUCHOWATY, a, e, niechlujny, unreinlich, schlampampisch. *FLEJTUSZKIEWICZ, *żart.* imię cyruliczka. *Teat.* 32, *b.*

FLET, u, *m.*, (*Carn.* flavta; *Gall.* fleute, flute; *Hisp.* et *Ital.* flauta, fiuto; *Angl.* flute), die Flöte, narzędzie muzyczne dęte. *Vind.* pishalu, pishal; *Croat.* shvelya; *Rag.* súrla, svíralla; *Ross.* флейта, сиповка, цѣвница; *Eccl.* букъ, сопѣль. Grać na flecie, auf der Flöte blasen. Flecik *demin.* qu. v. FLETNIA, i, *ż.* §. 1. piszczałka poprzeczna, fletrawers, po terazniejszemu. *Włod.* eine Querpfeife, Querflöte. Ja zaś, gdy się z dowcipem cokolwiek rozrucham, Toż samo gram na harfie, lub na

fletni dmucham. *Zab.* 9, 104. *Zabł.* Ucieszna fletni moja, niebios darze złoty, Ty folgę sercu czynisz, ty koisz kłopoty. *Nar. Dz.* 3, 50. *Chodk. Kost.* 5. Na biesiadach starzy przodków sławne dzieje przy graniu na fletniach śpiewali. *Warg. Wal.* 38. §. 2. W organach rząd piszczałek, odgłos fletniczy wydających, das Flötenwerk in der Orgel. *Tr.* FLETNICZEK, czka, *demin. nominis* fletnia, ein Querflötchen. Fletniczki piszczą, a puzany bęczą. *Rej. Wiz.* 25. *b.* FLETNISTA, y, *m.*, grający na fletni, ein Flötist, ein Querpfeifer. *Ross.* флейщикъ; *Rag.* surlâr, sviraz, svardonicjar. FLETRAWERS, u, *m.*, z *Franc.*, = fletnia poprzeczna, die Querflöte, (Flötrawer). (*Carn.* postraniza, vidaliza; *Vind.* poprezhna flauta, postranska pishal). Fletrawers, gdy wszystkie boczne dziurki ma przykryte palcami, najgrubszy głos wydaje. *Kpcz. Gr.* 3, 20.

*FLINK, nka, *m.*, [dźwięk. 1] Zewsząd ustawicznie lecą strzały gęste, W szyszak około głowy brzęczą flinki częste. [*strepit assiduo tinnitu galea.* 1] *A. Kochan.* 267.?

FLINTA, y, *ż.*, z *Niem.* die Flinte, strzelba, muszkiet; *Boh.* flinta; *Carn.* flinta; *Angl.* flint; *Svec.* flinta; *Dan.* flint, (flins skałka); *Vind.* puksha; *Slav.* pushka; *Ross.* ружье. Co tylko Włoch unieść może flintę, to zaraz biega na polowanie. *Pam.* 83, 2, 47. Flinta z bagnetem ma długości stop 6 i dwa cale. *Papr. W.* 1, 137. Kto nie jest generałem, może flintę dźwigać, Może, nie rządząc wojskiem, nieprzyjacioł ścigać. *Dmoch. Szt. R.* 81. (może być prostym żołnierzem). FLINTOWNIK, a, *m.*, ein Füselier. *Tr.* FLINTOWY, a, e, od flinty, Flinten=. Łoża flintowe, są okładki drewniane, w których osadzają się rury flintowe. *Jak. Art.* 3, 300.; *Ross.* ружейный. FLINTPAS, a, *m.*, bandolet od strzelby, der Flintengurt, Flintenriemen. Karabin, abo pistolet, na flintpasie. *Pam.* 83, 2, 70.

FLIS, FLISAK, FLISNIK, a, *m.*, majtek rzeczny, szkutnik, ein Bootsknecht, z *Niem.* Fluß, *fluvius. Klon. Fl. C.* 4. *not.* «może raczéj z *Niem.* Floß, tratwa, Flößer»; (cf. *Croat.* flyosz, châtra *ratis* tratwa; *Croat.* flyoszar, floszar, plobar; *Dal.* plutvar *ratiarius*). Chłop, co wiosłem robi, flis. *Urs. Gr.* 184.; (*Boh.* weslař; *Vind.* flosar, veslar, ladjovosez, lopatar, ploholadjar, zygar). Bosman, flis. *Volck.* 594. Marynarz, albo flis po naszemu. *Kłok. Turk.* 189. Póki bojne pol naszych zasiewy i zbiory, Spuszczać będzie w Baltyckie morze flisak spory. *Zab.* 9, 249. *Ejss.* To dobry flisnik, który rudla rad pilnuje. *Bach. Ep.* 2. *Syr.* 1006. Flisnicy, każdy od siebie płacą po groszy dwudziestu; okrom tych flisników, którzyby na statkach szlacheckich płynęli, a ich poddani właśni byli, takowi mają być od tego wolni. *Vol. Leg.* 3, 51. Sternik flisnikom kazał przybić do lądu. *Petr. Ek.* 103. — §. Flis, flisowski żywot, *Cn. Th.* flisowstwo, der Dienst oder Stand eines Bootsknechts. Poszedł na flis = został flisnikiem, er ist ein Bootsknecht geworden, er ist unter die Bootsknechte gegangen. §. Flis, in abstracto, *navigatio fluviatilis. Klon.* Już kiedy flis zasmakuje komu, Już się na wiosnę nie zostoi w domu. *Klon. Fl. C.* 4. (cf. fryor, spuszczanie), die Wasserfarth, der Wasserhandel. Kupiectwem albo flisem, doma siedząc, się bawią. *Pot. Pocz.* 18. Wszystka w handlach, w kupiectwach, wszystka szlachta w flisie. *ib.* 612. O chędożeniu zboż na flis i na targi. *Haur. Sk.* 39. Kto wedle natury swéj żyje przepisu, Obejdzie się bez pieprzu, bez wina, bez flisu. *Pot. Jow.* 59. Choćbyś się tysiąc razy potkała z Parysem, Pewnieby cię kradzionym nie uwoził flisem. *ib.* 179. FLISOWAĆ *cz. niedok.*, flisem być; spuszczaniem wodą bawić się, ein Bootsknecht seyn; Wasserhandel treiben. Wzdy się nam chce do Gdańska ze zbożem flisować. *Star. Vot. B.* 3. FLISOWKA, i, *ż.*, flisowstwo, Bootsknechtsleben. Poszedł na flisowkę. *Magier. Mscr.* — §. Drwa na wodzie przywiezione, Flößholz. *Tr.* FLISOWSKI, a, ie, do flisów należący, Bootsknechts=. Węzeł flisowski, do wyrywania z ziemi palów, do przywięzywania batów, robi się, zadziergnąć pierwszą kluczkę około pala, a potym na téj pierwszéj znowu drugą kluczkę. *Jak. Art.* 3, 44. (cf. węzeł Angielski, Niemiecki etc.). Choćbyś mu stawiał najlepszą zwierzynę, Przedsię on woli flisowską jarzynę. *Klon. Fl. C.* 4. (pęcak). Krupy tatarkowe flisowskiemu żołądkowi nic nie wadzą. *Haur. Ek.* 38. Flisowskie odprawuje nabożeństwo = klnie. *Tr.* er flucht, wie ein Bootsknecht. FLISOWSKIE, po FLISOWSKU *adv.*, sposobem flisów, bootsknechtsmäßig. FLISOWSTWO, a, *n.*, żywot abo stan flisowski, flis, das Bootsknechtsleben. Mówił Cezar rybitwie: jać to sprawię, Że cię z ręcznéj roboty, z flisowstwa wybawię. *Bardz. Luk.* 84.

FLIZA, y, *ż.*, (*Holl.* vlys, vlyssteen; *Dan.* fliis, flisesteen; *Svec.* flis), die Fliese. *Ross.* плита, плитка, изразецъ, израсчикъ. Flizy pospolite w posadzkach kościołów naszych, z Gdańska sprowadzane, są kamienie, składane z gliny i pyłu ziemi. Do Gdańska przychodzą z Szwecyi, która ich dostarcza wielką obfitość. *Kluk. Kop.* 2, 84.

FLIŻANKA *ob.* Filiżanka.

FLOGISTYK, u, *m.*, z *Greck.* das Phlogiston. Mają to być cząstki elementarne ognia, znajdujące się w ciałach. *Os. Rud.* 65. (cf. ciepłoczyn).

FLONDER *ob.* Flader.

1. *FLORA, i, *ż.*, materya, krepa, der Flor, ein dünner, zarter Zeug. *Tr.*

2. FLORA, y, *ż.*, bogini kwiatów, die Göttinn Flora. *Carn.* Kolęda, Roshnevitarza; *Rag.* Zvjeta, cf. kwiat, kwiecie, kwitnąć. FLOREK, rka, *m.*, *demin. nomin.* Floryan = Floruś, Florianchen. (*Rag.* Zvjètko). Florek go w pysk bije, *burlesque*, womituje, zwraca, er bricht, übergiebt sich. *Tr.*

FLOREN, a, *m.*, złoty cudzoziemski różnego waloru, n. p. Reński = 4 zł. Pols, ein Floren, (*Gall.* et *Ang.* florin; *Ital.* fiorino; *Lat. med.* florenus; *Hung.* forint; *a flore lilii, quem moneta aurea Florentiae* 1251 *cusa referebat, dictus*). Najpierwéj we Florencyi bito czerwone złote, i ztąd imię florenów otrzymały. *Czack. Pr.* 1, 165.

FLORESY, ów, *plur.* z *Łac.* sztuczne figle rysunkowe, Zeichnungszierathen. Jakim sposobem wyrysować wiersze, herby, figle, floresy. *Haur. Sk.* 374. (*Vind.* zvetishtvu, zvetishe). *Teat.* 43. *c.* 78.

FLORET u, *m.*, szpada do fechtowania, das Florett, *Gall.*

fleuret, das Rappier. Fechtmistrz, odebrawszy florety od lokaja, oddaje jeden uczniowi. *Teat.* 36, 10.
FLOROWATY, a, e, na kształt flory materyi, florartig. *Stroczki florowatéj sztuka. *Instr. cel. Lit.*
FLORYAN, a, *m.*, (Florek, rka, *m.*, *demin. qu. v.*), FLORUŚ, ia, *m.*, *demin.*, imię męzkie, Florian. (*Rag.* Zvjetko, Zvjêto, Zvjetan). Ś. Florian, męczennik przezacny. *Sk. Dz.* 1176. Kościoł ś. Floryana na Kleparzu pod Krakowem; a ztąd Floryańska ulica w Krakowie, die Floriansstraße in Krakau. Na Floriańskiéj u Schmita ulicy, Gdzie uczęszczają nasi politycy. *Pot. Jow.* 123. FLORYLEGIUM *ob.* Kwiatozbior, antologia. FLORYZOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, ufloryzować *dok.*, floresy rysować, floresami ozdabiać, Zierrathen, Laubwerk mahlen, damit verzieren. Jak srebrem pisać i floryzować. *Haur. Sk.* 358. W misterne szyła wzory cud dzieła nieścigły, Tu żywioły porządkiem floryzując w cienie, tam.... *Zab.* 15, 29. *Kniaź.* Cokolwiek ręka śmiertelna umiała Sztucznie ufloryzować, wszystko tu zebrała. *Tward. Pasq.* 3. FLORYZOWANIE, ia, *n.*, wyrysowane kwiecie, floresy; Laubwerk. Wyrył na drzwiach cherubiny, i osoby palm, i insze floryzowania bardzo wydające się. *Leop.* 3 *Reg.* 6, 32. (rozkwitłych kwiatów wyrycie. *Bibl. Gd.*). Na drzwiach tam floryzowanie jest rozmaite, dziwną umiejętnością kwiaty i liście w kamieniu wyciosane. *Warg. Radz.* 135. FLORYZOWANY, a, e, *part. perf.* floresami ozdobiony, upstrzony kwiecisto, wzorzysty; mit Laubwerk geziert, modellirt, gemustert. Srebro gęsto złotem floryzowane. *Pilch. Sen. list.* 1, 26. Stała floryzowana w drogie na niéj hafty. *Pot. Arg.* 125. Obraz floryzowany. *Tr.*
FLOTA, y, *ż.*, łódziogrono, gromadołodź. *Włod. Boh.* armada (cf. *armata), lody, lodstwo, lodně wogsko, lodnj přjstaw; *Dal.* plav voysska; *Vind.* ladjouje, ladjoustvu, flota, poladje; *Ross.* флотъ, флотилія; (*Gall.* flotte; *Ital.* flotta; *Dan.* floade; *Svec.* flotta; *Angl.* fleet; *Holl.* vlote), die Flotte. Zbiór okrętów, najpospoliciej wojennych. *Papr. W.* 1, 471. Floty wyprawa *Ross.* кораблеополченіе.
FLUKS, FLUS, u, *m.*, z *Łac.* — *Medicin.* wszelkie przeniesienie się, czyli ścieczenie, z jednéj części ciała do drugiéj. *Dykc. Med.* 2, 176.; (*Sorab.* 2. flosz; *Carn.* flus); der Fluß, der widernatürliche Zu- oder Abfluß der Säfte im Körper. Fluks ust = ślinienie. *ib.* der Speichelfluß. Fluks dyssenteryczny = dyssenterya. *ib.* der Bauchfluß. Fluks hemoroidalny = hemoroidy. *ib.* 177. krwawnice, der Blutfluß. Fluks miesięczny = miesiące. *ib.* 185. der weibliche Fluß, die monatliche Reinigung, (cf. upławy, pław). Flusy, które w oczy spadają i cieką. *Syr.* 1151. Kmin flusy albo wilgotności zimne w głowie rozgrzewa. *Syr.* 431. §. To co ciecze, ciekąca materya, die fließende Materie. Ryma i sapka jest fluksów ściekanie. *Tr.* §. Flus, fluks, FLUXYA, yi, *ż.*, reumatyzm, eine Fluxion, ein Fluß, Rheumatism. (*Sorab.* 1. kripawoscž; *Vind.* nahad). Fluks w szczęce, gdy wszystkie zęby po jednéj stronie bolą. *Perz. Cyr.* 2, 192.; *Boh.* flus; *Ross.* флюсъ. FLUKSOWATY, a, e, *Medicin.* ściekający, fließend, abfließend. *Boh.* flusowatý; *Slov.* flusowitý. Kto ma nogi do róży skłonne, a do tego niedbalstwo przyłączy, dziurami fluksowatemi róża mu nogi psuje. *Perz. Lek.* 276. FLUKT, u, *m.*, z *Łac. n. p.* Wody w biegu stają, flukta idą na dno. *Zab.* 8, 307. *Nar.* wełny, flaga, fala, die Fluthen. Rozbujałe flukta. *Kras. Mon.* FLUS, a, *m.*, flus w kartach, wszystkie jednego koloru po sobie idące karty, der Fluß im Kartenspiele, besonders im Piquet, alle auf einander folgenden Blätter in einer Farbe. *Adlg.* On zakazał na flus. *Gorn. Dw.* 210. Król Zygmunt grając flusa, iż mu przyszli dwa króle, powiedział, że ma trzy króle. *J. Kchan. Frag.* 6. *Mon.* 76, 727. — §. Istoty, które do pewnych ciał, trudnych do roztopienia, dodane, znacznie ich topienie przyśpieszają, nazywają flusami. *Kruml. Chy.* 181. chemische Flüsse. — §. *ob.* Fluks.
*FLUŻBA, y, *ż.* n. p. Wyprawił ktoś pachołka po ryby z flużbami. *Jag. Gr. B.* 2.?

F. O.

FOCHIARKA, i, *ż.*, innych gniewająca, jątrząca, podbudzająca, die andere zum Zorne reizt, aufbringt. *Tr.* czy nie raczéj zalotna figlarka; *Trotz* zdaje się derywować od *Fr.* facher; ale *por.* fochy. (*Boh.* foch, zamysł = pozor, pozorność; fochrowati wachlować). FOCHIARZ, a, *m.*, innych gniewający, jątrzący, podbudzający, der andere erzürnt, aufbringt. *Tr.* FOCHOWATY, a, e, gniewliwy, leicht zu erzürnen, ärgerlich. *Tr.* *FOCHOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, gniewać kogo, jątrzyć, podbudzać, podburzać, einen aufbringen, (cf. *Gall.* facher, cf. fachen, anfachen). FOCHOWNY, a, e, pełen fochów, figlów, voll Fazereyen. Córka zamężna bardzo fochowna, ubrawszy się, przyszła do niego; bardzo mu to nie było miło. *Falib. Dis. M.* 3. FOCHY, ów, *plur.* cf. foszki *demin.*, rozpusta, swawola, szaleństwo. *Cn. Th.* zaloty. *Dudz.* 37. figle, kuglarstwo. *Tr.* Fochy czynić w tańcu, *matassiner Tr.* Fazen, Gaukeley, Firfazerey. Wszeteczniсо! darmo się musisz z takiemi oń fochy. *Pot. Syl.* 11. Odrzuć te fochy i twoje figlarstwo. *Mat.* z *Pod. C.* 2. *Not.* Trzeba to słowo porównać z *Niem.* Fazen (*Etym.* fachen), figlarskie postawy znaczące, cf. dawne Francuzkie *enfaxcigner*, cf. *Germ. Sup.* fatzen, żartować, szydzić, przedrwiwać, cf. *Ital.* fazio. — §. Fochy, czcze groźby, (cf. fuki, fukać, *Germ.* pochen), leere Drohungen, Drohworte. Od słowa do słowa wyleciał z téj kompanii, z pogróżkami na mnie niesłychanemi; ale ja mniéj dbam o te fochy. *Boh. Kom.* 1, 27. Czyż mogę być tak głupia, bać się jego fochów? *Teat.* 28, 106. (cf. *serdit a nie duż).
*FODER, dra, *m.*, Od Drelinka, fodra, półfodra, od każdéj baryły, mają płacić po dwanaście groszy. *Vol. Leg.* 2, 666. z *Niem.* Fuder, miara różnych rzeczy, osobliwie też i wina, *Sax. Inf.* Foder, Foer; *Angl.* fodder, fother. W Gdańsku foder tyle co fasa, ma 4 oksefty albo 480 garnców.
*FODRUM, *indeclin.*, *n. p.* Marszałkowie dawni dla koni królewskich wybierali na wsiach furaże, a żywność dla dworskich; co się nazywało *fodrum*, podobno z Niemie-

ckiego Forderung czyli eksakcye. *Nar. Hst.* 5, 474. (cf. fołdrowanie).

FOLARDA, y, *ż.*, ziemia folarska, Füllerde, Waschthon, Fetthon, *terra fulonum.* Ziemie folarskie, albo sukiennicze, są te, które zamiast mydła zażywane bywają przy folowaniu sukien. *Kluk. Kop.* 1, 323. FOLARSKI, a, ie, od folarza albo folusznika, Walkmüller-. Folarska ziemia, Füllerde. *ib.* FOLARZ, a, *m.*, §. 1. folusznik, który sukna foluje, Walkmüller. *Carn.* zhefravz; *Croat.* prálecz; *Rag.* stupár. §. 2. Folarzem, fularzem, w górnictwie zowią tego, który węgle zwozi do pieca lub do fryszerki. *Os. Rud.* 582. der Kohlenführer, im Hüttenbaue.

FOŁDROWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, (z *Niem.* fordern; *Dan.* fodre; *Svec.* fodra; *Lat. med.* foderare; *Vind.* fordrat, fodrati = żądać kogo, wyzywać, pozywać). §. 1. a) fołdrować na kogo = instygować, nastawać, oskarżać. *Wlod.* auf einen bey Gerichte instigiren, ihn anklagen. Rozumiał Piłat, że to wielka skarga być musiała, iż tak wielcy stanowie na Jezusa fołdrowali. *W. Post. W.* 283. Na Krystusa fołdrował Naród jaszczurczy, wrzaskliwém wołaniem, Bacząc, że Piłat chciał dać wyrok za nim. *Odym. Św.* 2. *E e* 4, *b.* Fołdrowali na niego, rozmaitemi potwarzami go oskarżali. *Gil. Kat.* 219. Nie będąc biegłym w prawie, a nie tylko nie fołdrując nigdy na nikogo, ale ani u sądu słowa należnego ku prawu mówiąc, teraz na księcia skargę kładę. *Gorn. Dz.* 61. b) Fołdrować co = sądowi donieść, dem Gerichte anzeigen. Prokuratorze, z potwarzą na sąd przyszedłeś, a to fałsz jawnie fołdrujesz. *Orzech. Tarn.* 84. Stronie, co fołdrowała, połowica winy ma przyjść. *Tarn. Ust.* 120. c) Słownie postawać na kogo, nacierać nań, auf einen mit Worten losdringen, losgehen. Gdyżeś jest tak cnotliwy, nie fołdruję na cię, Bo widzę z twéj postawy, iże cię wstyd ruszył. *Rej. Wiz.* 123. §. 2. Fołdrować kogo, z *Niem.* einen fördern, ihm Vorschub thun, Hülfe leisten, dopomagać, wspomagać. Gdyby kto hultaje piciem i jedzeniem, abo innym obyczajem fołdrował, i wspomożenie dawał, rzeczy od nich kradzione przechowywał.... *Sax. Porz.* 11. — FOŁDROWANIE, ia, *n.*, *subst. verb.* 1. das Instigiren, die gerichtliche Anzeige, das Losdringen mit Worten. Gdy je być winne naleziono, z fołdrowania staréj rady, pościnano je. *Biel. Św.* 287, *b.* 2. das Fördern, Befördern. FOŁDROWNIK, a, *m.*, instygator. *Dudz.* 37. der Instigator. (*Vind.* fodrauſ = żądający). Michał przedniejszy fołdrownik na Hussa. *Baz. Hst.* 6, *b.*

FOLEJZE, a, *n.*, [z *Niem.* das Feileisen, pilniczek szklarski. 3] w hutach szklanych, widłowate żelazko, w palik wbite przed warsztatem, na którym piszczal się rychtuje, i szkło się ostrzyga. *Torz. Szk.* 33. in den Glashütten, ein Eisen, das Glas zu beschneiden.

1. FOLGA, i, *ż.*, FOLIA, z *Łac.* folium, die Folie, ein dünnes Blättchen Metall, z. B. unter den eingefaßten Edelsteinen. Folga pod kamień drogi, przeźroczysty, zapał. *Cn. Th. Ross. et Eccl.* фольга, подъ камыки подстилка. Kupując już osadzone klejnoty, trzeba być ostrożnym, aby się nie oszukać na podłożonym listeczku, albo folium (foldze). *Kluk. Kop.* 2, 24. Lśni klejnot drogi, folgą podprawiony. *Groch. W.* 169. Wypadł kamień z swéj folgi, lecz temu poradzi, Jeśli cały, znowu go jubiler osadzi. *Pot. Pocz.* 344. Folga, jest to rzecz pod drugą podstawna. *Karnk. Kat.* 175. Niż ty onych tłuczeńców z kosmatym odprawisz, Wierz mi, iż próżną folgę pod mieszek podprawisz. *Rej. Wiz.* 57. (cf. *Carn.* fosar = jubilier).

2. FOLGA, i, *ż.*, Pal do wiązania konia powinien być przy toku na osobnym rzemieniu, czyli foldze, na prawéj stronie zawieszony. *Kawal. Nar.* 395. cf. *Germ.* die Folgeschnur.

3. FOLGA, i, *ż.*, §. 1. ulga, ulżenie, die Linderung, Milderung, Erleichterung, (cf. *Germ.* Folge); *Boh.* folk, oblewa, zlewunk; *Ross.* сноровка. Chciéj żyć wesoło; niech myśl folgę czuje. *Past. Fid.* 63. Ucieszna fletni moja, niebios darze złoty, Ty folgę sercu czynisz, ty koisz kłopoty. *Nar. Dz.* 3, 50. Mnie trzeba zięcia, któryby przy mnie siedział, dla folgi i pociechy méj starości. *Boh. Kom.* 3, 66. Gdy Moskwa usilniéj wieże i blanki Smoleńskie strzelbą psowała, rokował Hlebowic, prosząc małéj folgi, ażby się rozmyślił o poddaniu. *Stryjk.* 722. W tym pałacu łzami memi zalanym, jeszcze nie miałem momentu folgi. *Teat.* 57. Nie morduje się, choć bez folgi chodzi. *Susz. Pieśn.* 3, *F* 3, *b.* (ustawnie, bez ustanku). §. 2. Niedopilnowanie, niebaczność, die Unachtsamkeit. Nieprzyjaciel za folgą śpiegów uszedł. *Papr. Ryc.* 163. FOLGOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, pofolgować, zfolgować, sfolgować, ufolgować *dok.*, używać, (cf. *Ger.* folgen; *Boh.* folkowati, oblewiti, oblewowati; *Vind.* folgati, pokoren biti *morem gerere*; *Carn.* wôgam *obsequor; Sorab.* 2. folgowasch; *Bosn.* enghedouati; *Ross.* сноровить, сноравливать); nachlassen, erleichtern, mildern, lindern. Zdechł wół od pracy; dziś go gospodarz żałuje, Prędko postrada, gdy kto czemu nie folguje. *Simon. Siel.* 120. (cf. chłostał, chłostał, aż konik ustał). Aby ufolgował pracom twym, z tobą robił i pracował. *Groch. W.* 425. §. Popuszczać komu, odpoczywać komu, einem nachsehen, nachgeben, ihn schonend behandeln, schonen. Kto złemu folguje, cięższe wnet poczuje. *Cn. Ad.* 404. Kto nieprzyjacielowi folguje, ten sobie śmiérć gotuje. *Rys. Ad.* 23. Dobrym szkodzi, kto złym folguje. *Żegl. Ad.* 63. §. Ochraniać, schonen, verschonen. Sfolgować próżnowaniem dla pracy niewadzi. *Min. Ryt.* 4, 38. Bóg własnemu synowi nie zfolgował, ale go za nas wydał na śmiérć. *Radz. Rom.* 8, 32. Kładź sobie przed oczy staranie jego wielkie, nieufolgowania sobie, nakłady niezliczone. *Jan. Posel. B.* 2, *b.* Rozbił pan, ani ufolgował ręki, Wszystkie Joba ozdoby i sprzęty. *Chrośc. Job.* 183. Kiedy mnie bogowie chcieli ufolgować, Właśnie mię byli mieli kazać zamordować. *Otw. Ow.* 384. Kto folguje rozdze, nienawidzi syna swego. *Leop. Prov.* 13, 24. (kto zawściąga rózgi swéj. *Bibl. Gd.*). Helena ś. pracy, nakładom niefolgowała, aby krzyża ś., bałwochwalnią zawalonego, dostać mogła. *Bals. Niedz.* 1, 255. W miłowaniu bliźnich naszych, nakładom żadnym folgować nie mamy. *W. Post. Mn.* 525. §. Dogadzać, stosować się, wzgląd mieć, sich nach einem oder nach etwas bequemen, darnach richten, Rücksicht darauf nehmen. cf. *Germ.*

Folge leisten. Więcéj przykładów nie przytaczam, folgując krótkości. *W. Post. Mn.* 568. Krótkości i teskliwemu czytelnikowi folgując, tysiąc dowodów o Sarmatskiéj rycerskiéj dzielności opuściłem. *Stryjk.* 106. Wiele o tym królu historya powie; tu się krótkości folguje. *Papr. Ryc. praef.* Muszę ja dziś światu folgować. *W. Post. W.* 2, 79. Są i drugie rzeczy o Dymitrze, które uczciwie powiedziane być nie mogą; a mnie nietylko świętym uszom W. Kr. M., ale i poczciwym ustom moim folgować przystoi. *Gorn. Dz.* 64. Nie dobrze jest folgować czyjéj osobie w sądzie; gdyż dla kęsa chleba stawa się człowiek przewrotnym. *Radz. Prov.* 28, 21. (wzgląd mieć na osobę. *Bibl. Gd.*). Gdyby był folgował wczasowi swemu, a nie posługom Rzpltéj, żyłby był jeszcze lat wiele. *Gorn. Dz.* 33. Szczęście tym folguje, które myśli oszukać. *Bud. Ap.* 82. Gdy nam szczęście folguje, chcemy, aby nas każdy chwalił. *Kosz. Cyc.* 57. (służy). — *§ Folgować, kształtować, tworzyć, *fingo. Volck.* 307. bilden, gestalten. FOLGOWNIE *adv.*, popuszczając, mit Nachsicht, nachlassend, nicht heftig. Niefolgownićj jednak Chojnicę nasi obleżeniem cisnęli. *Krom.* 675. *nihilo segnius.* FOLGOWNY, a, e, popuszczający, dogadzający, stosowny, nachlassend, nachgiebig, Folge leistend. Mielsztyńskiemu Ściukowski folgowną miłość dla nadobnéj żony wyrzucał. *Krom.* 429.

FOLIA *ob.* Folga.

FOLIAŁ, u, *m.*, księga całoarkuszowa, ein Foliant. Pełneć tego po grodach wprawdzie foliały. *Zab.* 15, 302.

FOLOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, (*Lat. med.* folare; *Gall.* fouler; *Angl.* full), wałkować sukno, walken. Weź mydła sukienniczego, którym folują szaty splugawione. *Sienn.* 568. Ziemie folarskie zamiast mydła zażywane bywają przy folowaniu sukien. *Kluk. Kop.* 1, 323. — §. Pargaminowe woreczki nabojowe bezpieczne od zakradnienia się ognia, ale swą tłustością zapał i komorę armaty bardzo folują. *Jak. Art.* 1, 359. (utłuszczają, sie machen sie fett). Gipsowe kartacze kanał armaty folują. *ib.* 1, 263. FOLOWANY, a, e, *part. perf.*, gewalkt. Płat gruby niefolowany. *Bud. Marc.* 2, 21. Żaden ci nie przyszywa sukna nowego niefolowanego do staréj szaty. *Radz. Marc.* 2, 21. FOLUSZ, a, *et* u, *m.*, blecharski młyn. *Cn. Th.* do folowania albo wałkowania sukna, die Walkmühle. cf. farbiernia staroświecka. *Slov.* walchařna; *Sorab.* 1. walkařna; *Sorab.* 2. walka; *Carn.* valavnèza; *Rag.* stuppa, (cf. stępa); *Ross.* валяльня, сукновальня. Każda sztuka sukna, nim do folusza pójdzie, musi być zmierzona. *Pam.* 83, 164. Oni jako sukno ubite w foluszu, W grubości serca nie nadstawią uszu. *Chrośc. Job.* 148. FOLUSZNIK, a, *m.*, farbierz staroświecki, barwierz od barwienia albo kutnerowania, wałkarz, pracz, blecharz. *Cn. Th.* der Walker, Walkmüller, (der Fuller folarz); *Bosn.* stupar, koji cisti hagline; *Rag.* stuppár; *Ross.* валяльщикъ. Folusznicy powinni naznaczać, wiele się w folowaniu sukna zbiegło. *Pam.* 83, 164. FOLUSZNICZEK, czka, *m.*, czeladnik folusznikowy, der Walkmüllergeselle. FOLUSZOWAĆ *cz. niedok.*, folować, walić, wałkować, walken. Sukno doskonale wygotował foluszowaniem. *Grod. Dis. E.* 2. folowaniem. FOLUSZOWY, a, e, od foluszu, Walkmühlen-. *Ross.* валяльный.

FOLWARCZANY, FOLWARCZNY, FOLWARKOWY, a, e, od folwarku; *Ross.* мызный; Vorwerks, zu einem Vorwerke gehörig. Trzeba mi jeszcze kupić koni folwarcznych. *Mon.* 74, 151. (roboczych). Folwarkowe gospodarstwo. *Haur. Sk.* 117. Landwirthschaft. Ogrody, w których się tylko rośliny stołowe i kuchenne mieszczą, folwarcznemi nazywają. *Kluk. Rośl.* 1, 39. Küchengärten-, Gemüsegärten-. — FOLWARCZNY, FOLWARKOWY, ego, *subst.*, zawiadujący folwarkiem; urzędnik, starosta, włodarz, dwornik. *Cn. Th.* der Verwalter. *Carn.* pristavshék, (cf. przystaw); *Vind.* majar, pristaunik; *Sorab.* 1. nukničžař, nuk; *Ross.* мызникъ. FOLWARCZEK, *dem. nom.* folwark, ein kleines Vorwerk. *Sorab.* 1. nukniczka; *Bosn.* basctiniça. Mieszkam w mieście, i chcę folwarczek jaki nad miastem dla przejażdżki i pociechy kupić. *Gor. Sen.* 254. FOLWARK, u, *m.*, oddzielona część wsi, przysiołek, ein Vorwerk. *Slov.* mager; *Hung.* major; *Sorab.* 2. vorwark; *Sorab.* 1. nukniča; *Vind.* pristava, marhoff; *Carn.* pristâva; *Slav.* majùr; *Bosn.* basctina; *Ross.* гуторъ, (*ob.* Futor), хуторъ, помѣстье, помѣстище, мыза. Każdy w Polszcze folwark czyli dwór, albo jest taki, że w nim sam pan mieszka, albo też, że w nim tylko trzyma jakiego ekonoma. Pierwszy oprócz budynków gospodarskich musi mieć mieszkanie dla pana; drugi obejdzie się bez niego. *Świtk. Bud.* 53. On Job wschodni, on człowiek pobożny, Majętny w bydła, w folwarki zamożny. *Chrośc. Job.* 12. (we wsie, w dobra, w grunta). Przybywszy do folwarku mego pod miastem, utyskowałem na nakłady, na walący się dom. *Pilch. Sen. list.* 1, 79. (cf. majętność, Mayerhof). *Prov.* Folwark bardziéj włodarzowi Pożyteczny niż panowi. *Cn. Ad.* 227. Rzemiesło stoi za folwark. *ib.* 189. Dobry folwark na zyski, skarb publicznéj rzeczy. *Kras. W.* 21. Polityka jest moim folwarkiem, który mi wszystkiego dodaje. *Boh. Kom.* 1, 84.

FOLŻEĆ *nijak. niedok*, sfolżeć *dok.*, łagodnieć, gelinder werden, nachlassen. Gdyby gniew nie sfolżał fortuny zażartéj, Nie widziałaby ziemia monarchii czwartéj. *Dmoch. Sad.* 49.

FOMENTACYA, yi, *ż.*, z *Łac.* §. 1. *Medic.* naparzanie, zagrzewanie, das Bähen, die Bähung. Rozmaite choremu lekarstwa przepisał, tak do wzięcia przez usta, jako i fomentacye albo zagrzewania. *Wys. Alojs.* 431. §. 2. *polit.* Poduszczenie, naprawienie osoby jakiéj do zaszkodzenia trzeciemu. *Kras. Zb.* 1, 298. das Aufhetzen. FOMENTOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, §. 1. *Medic.* naparzać, zagrzewać, bähen. Członek ten fomentować trzeba. — §. 2. *polit.* Poduszczać, aufhetzen. Jupiter serca, siły Greckie posiłkuje, A na biedne Trojany bogi fomentuje. *A. Kochan.* 52. Wizytator z Superiorem, fomentując coraz pretensye laików, usadzili się przeciw szkołom pobożnym. *Sk. Żyw.* 2, 147.

FOMFRY, ów, *plur.* Wać masz fomfry w nosie, *Zabł. Z. S.* 12. A ja mówię, że Hortensya ma fomfry w nosie, i upor kobiecy. *Teat.* 24, *c.* 113. muchy w nosie, kaprys, Capricen.

FONTANA, y, *ż.*, FONTANKA, i, *ż.*, *zdrbn.*, *z Franc.*, wodoskok, wodocisk, wodorzut, die Fontaine, der Springbrunnen. *Rag.* kladenaz; *Vind.* skokni studenz, vodni skok, vstrelni studenz; *Ross.* фонтанъ, водометъ. Ona fontana, ona źrzodło. *W. Post. W.* 2, 181. 3. *Leop. Exod.* 38, 8. *Boter.* 31. §. Skrzynia wodna, w którą z rurmusa woda cieczę. *Cn. Th.* der Röhrkasten. §. Czasza nad skrzynią. *ib.* der Crater, das Becken des Springbrunnens. FONTAŃELLA *ob.* Upust, apertura; *Vind.* fontanela; *Dal.* xshganiza.

FONTAŻ, FONTANŻ, i, *ż.*, FONTAZIK, FUNTAZIK, a, *m.*, *zdrbn.* z *Franc.*, [«une cocarde à la Fontanges» t. j. wiązanie chustki lub wstęgi na sposób panny F. przyjaciołki Ludwika XIV. *Diction. hist.* 1789. T. III, str. 671. 3] związana na róże tasiemka, eine Bandschleife. *Boh.* fábora, fábor. Trzewiki bez sprzączek w fontaż tylko wstążką zawiązane. *Teat.* 19, *c.* 3. Jak ci się zdają fontazie zamiast sprzączek w moich trzewikach? *Pod.* 52. Niewiasty głowy zdobiły fontaziami. *Comp. Med.* 703. List złożony na kształt funtazika. *Teat.* 24, *c.* 68.

1. FORA *interj.* (*Lat.* foras; *Ital.* fuoro), fort! fort! heraus! weg mit dir! precz ztąd, won, weźże się ztąd, wyprowadź się ztąd! — Kto jest poczciwy, od dworu fora. *Chrośc. Luk.* 261. Fora z dwora, kto chce w cnocie żyć. *Bardz. Luk.* 142. Fora do chlewa, z królewskiego tronu. *Wad. Dan.* 107. Fora mu z dwora kazano. *Pimin. Kam.* 375. Fora z dwora, precz z pałacu. *Brud. Ost. A. b. Rys. Ad.* 13. Fora serce wszeteczne! nic mi z tobą gminie! *Hor.* 2, 6. *Nar.* (Precz gminie podły, precz z bozkiéj świątnicy. *ib.* 3. *Kniaź.*).
Pochodz. *forować*, *wyforować*.

2. FORA! *interj.*, *da capo* Ital., — drugi raz, noch einmal! (cf. *Germ.* von vorn anfangen, d. i. vom Anfange). (*ob.* Fura). Śpiewała na scenie; na krzyknienie fora! zlękła się i upadła. *Teat.* 42, *c.* 5.

3. FORA, y, *ż.*, *ob.* Fura.

FORAK, u, *m.*, *w górnictwie*, hak u sań, der Vorhaken, womit die Schleife gezogen wird. *Bergb. Tr.*

FORBOT, u, *m.*, FORBOTEK, tka, *m. zdrbn.*, koronki, Spitzen (Kanten), ein geklöppeltes Gewirke. Lubo haftowała, lubo forbot złoty Ciągnęła, wszystkie w ręku rosły jéj roboty. *Pot. Arg.* 356. Na stroje każą z Hollandyi forboty, korony wozić. *Lek. D.* Teraz żony człowieka ubogiego niemasz, któraby czepców nie nosiła trojakiemi forbotami albo tkanicami złotemi szerokiemi barmowanych. *Kosz. Lor.* 104, *b.* Fartuch z forbotami. *Sim. Siel.* 110. Nauka o wypraniu koron, forbot. *Haur. Sk.* 354. Forbot drogo zapłacony. *Pot. Zac.* 152. Nie chodziła ona w klejnotkach, w forbotkach. *W. Post. W.* 3, 272. Nie skubać po głowie, poprawując forbotków, bryżyków, albo wianeczków. *Rej. Post. f f f* 2. Z łyka forboty, szlachcic bez cnoty. *Rej. Zw.* 237, *b.* Wymowa bez cnoty, z łyków forboty. *Cn. Ad.* 402. Koń mu wiodą z forboty, na pochwach się trzęsą. *Rej. Wiz.* 53. FORBOTNI, ia, ie, FORBOTNIE *adv.*, strojny w forboty lub koronki, mit Spitzen ausgeputzt. Mamki forbotnie, klucznicy, dziewczyny, Panien, służebnic, staréj ochmistrzyni Użyjesz bracie, jakoś nie używał, Ty i twój ociec tego nie widywał. *Bratk. H.* 2, *b.*

FORCIANY, a, e, od fórty, Pforten=, Thür=. Krzyż dębowy przy dzwonku fórcianym zwykł się uwiązywać. *Stebel.* 2, 409.

FORCOWAĆ *ob.* Forsować.

FORDAN, a, *et* u, *m.*, §. 1. pobór wodny, der Flußzoll. Żołnierz stołeczny bierze niektóre podatki poborowe, t. j. czwarty grosz, fordan, składne etc. *Vol. Leg.* 3, 243. Do téj zapłaty należeć ma pobór z składnego, z czwartego grosza, z fordana. *ib.* 244. Rejestra z *forduna. *Gost. Gor.* 13., *Vind.* brodnina, brodovina, ladjouska dazia. §. 2. *Fordon*, miasteczko w zachodnich Prusiech nad Wisłą niedaleko Torunia, gdzie od statków cło wodne wybierają, die Stadt Fordan. Fordon, Werdon. *Dyk. Geogr.* 3, 185. FORDAŃSKI, a, ie, od fordanu, Wasserzoll=; od miasta Fordonu, Fordaner=. Rejestra fordańskie. *Gost. Gor.* 13.

*FORDYGAŁ, a, *m.*, Fordygał z krasną Melampidą, Stroi kortezy, kiedy w taniec idą. *Kochow.* 292?

FORDYMENT, FURDYMENT, u, *m.*, blacha na główni szpady, das Stichblatt. (*Vind.* mezhna branva, balanga, mezhni primik, rozhnik; *Croat.* rukobran). Sporządziłem sobie furdyment mocny, za którymby ręka, jak za murem bezpieczna była. *Mon.* 67, 402. U szabli ogromny furdyment. *ib.* 222. U pasa kord, u korda fordyment haniebny, *Fortis mens* jest, od któréj mężowie są chwalni, Fordyment w leda zrobion ślósarskiéj kowalni. *Kochow. Fr.* 78. Junak ten na ogromnym pokazuje fordymencie, zamiast szabli, ucho zajęce. *Zab.* 1, *b.* 101. Stoi w kącie pałasz z furdymentem. *Kras. Doś.* 60.

FOREMKA *ob.* Forma. FOREMNIK, a, *m.*, wartość w geometryi, *numerus regulator. Śniad. Alg.* 1, 258. der geometrische Werth. FOREMNOŚĆ, ści, *ż.*, (z *Łac.* forma), przystojność, okrasa, ochędożenie, piękność, *decor. Mącz* der Wohlanstand, (cf. rymowność). §. Regularność, die Regelmäßigkeit. Nieforemność, nieregularność; *Croat.* prekorėdnoszt. FOREMNY, a, e, FOREMNIE *adv.*, *Vind.* pofurmi, pofurmast, poduben, dospoduben; *Sorab.* 1. pžimerski. §. 1) według form lub reguł, regelmäßig. Wyraz który się przypadkuje według jednéj z powszechnych form, nazywa się foremny. *Kopcz. Gr.* 1, 38. Nieforemny, *Rag.* bezrèdni; *Croat.* prekoredni; *Slov.* neforemný; *Sorab.* 1. neporune. Wyraz nieforemny, *irregularis*, który od form odstępuje. *Kopcz. Gr.* 1, 38., *Slov.* neprawidelne, samowlastne, wistupné slowo. Gdy wielokąt ma wszystkie boki i kąty równe, nazywa się foremnym, *regularis. Geom. Nar.* 1, 220. *Jak. Mat.* 1, 53. Nieforemne figury, których boki i kąty nierówne. *Łęsk.* 16. §. 2) Przystojny, wohlanständig, artig, schön. Gość foremny, a grzeczny. *Dzwon. Stat. A.* 2. Nieforemnie go zowią. *Cn. Ad.* 594. *n. pięk.* Jako cię zowią? ale mi odpuśćcie, duda. *Cn. Ad.* 594. Niemi słowa nieforemnego nie przemówią. *Zab.* 13, 79. (niepięknego, niegrzecznego). Pojął bardzo gładką żonę, o któréj jednak była nieforemna sława. *Bud. Ap.* 138. (niepiękna). §. 3) Sztuczny. *Cn. Th.* misterny, künstlich, sinnreich. Czasem się

puści morzem śrzodziemnym, Szuka żywności sposobem foremnym. *Klon. Fl. C.* 1, *b.* Foremnie i misternie, *fabre et affabre. Mącz.* Im mniejsza rzecz jest, tym większe i foremniejsze sztuki. *Syxt. Szk.* 4. *subtil.* FOREMNIUCHNY, a, e, *intensiv.*, nadobniuchny, *scitulus. Mącz.* sehr artig.

FORESTERYA, yi, *ż.*, z *Włosk.* w klasztorach pokój dla gości wyznaczony (*ob.* Forysterj), in den Klöstern, das Gastzimmer, das Zimmer für die Fremden. Umieszczono mię, jako waryata w foresteryi u Bonifratrów. *Zab.* 11, 165.

*FORGA, i, *ż.*, [z *Węgiersk.* forgó = kita, 2], kita, pióropusz, der Federbusch, z. B. auf dem Helme. Włosy jéj przyrodzenie w prześliczne powiło forgi i pierścienie. *Tward. Pasq.* 10. Po szyszaku się toczy forga piór feniksowych. *Tward. Wł.* 48. *ib.* 201. Już odjął Wezyr świetną od zawoju forgę, czy że się w drogę gotuje, czy głowę ułatwiając, po którą nie zadługo Stambulskie Emiry przyjdą. *Psalmod.* 67. Z srogiéj tęsknicy opuściwszy ciało, Gdy serce moje z piersi wyleciało, Sam go ustroił Kupido pierzchliwy W swe forgi, sam mu dał lot popędliwy. *Zimor. Siel.* 323. Jak od złota pałały tarcze i puklerze, Rzędy, forgi, buńczuki, pałasze, koncerze. *Tward. W. D.* 26. Na Pana wszyscy patrząc pozwieszają głowy, Zrzucą forgi z szyszaków, i już nie surowy Mars im w oczach. *Tward. Misc.* 40. Konie pod orlemi ogromne forgami. *ib.* 162. Strusią forgą z siedmiu piór herb Kończyc się puszy. *Pot. Pocz.* 434.

*FORGOCZA, y, *ż.*, *n. p.* Źrzebiec pierzchliwy nie da w niewiadome nóg opinać forgocze, aż musi. *Kochow.* 170.? pęta.

*FORKA, i, *ż.*, [Gorgony i Greje córki Forkisa czyli Gorga i Cety, zwano Forkidami albo Forkami. Sam Forkis, według Pauzaniasa *Cor. c.* 21. miał siedlisko swoje na brzegach jeziora Triton, w Afryce; i do tego to podania odnosi się Wacław Potocki, w wierszu następującym: Zakwitnął barwistemi tamten świat proporcy, Że wynurzeni z Dniestru Trytoni i Forcy, Na dziwy.... *Woj. Choc.* str. 190. 2] *n. p.* Chodzili, by jakie mary, Zarzuceni Forkom na ofiary. *Tward. Misc.* 101.

FORLON *ob.* Furlon.

FORMA, y, *ż.*, FORMKA, FOREMKA, i, *ż.*, *zdrobn.* z *Łac.*, tworzydło; *Sorab.* 2. forma; *Vind.* furm, visha, predklad, poduba, obras; *Carn.* kip, furm, podobstvu; *Croat.* forma, pelda, obriz; *Dal.* desinal, osznova, zlevalka, tvorillo; *Slav. et Bosn.* kalup, *cf.* kadłub; *Sorab* 1. pžimera; *Ross.* форма, лiяло; 1) kształt zrobionéj jakiéj rzeczy, wzór, foza, die Gestalt eines durch die Kunst gemachten Körpers. Potrzeba rzemieślnikom obyczaj, formę i kształt rzeczy postanowić. *Gost. Gor.* 73. Malowana forma obrazu. *Rej. Post. Z.* 2. (rys). Forma noża, stołu. *Tr.* §. Forma księgi = format, das Format eines Buches. Forma półarkuszowa = kwart. Księga formy arkuszowéj = folial. §. Ogólniéj, kształt jakiéjkolwiek zmysłowéj lub umysłowéj rzeczy, sposób, jakość, gatunek, die Form, die Gestalt jeder andern Sache, die Art und Weise, die Gattung. Ile jest form rządów, tyle jest praw politycznych. *Zab.* 6, 222. Regierungsformen, Regierungsarten. 2) Forma; to, czym się rzeczom pewna forma czyli kształt daje, die Form, die den Dingen ihre Gestalt giebt. Formy kulowe, są cząstki żelazne, składające się z dwóch połowic, każda wydrążona w półkulę, w które nalewa się roztopione żelazo. *Jak. Art.* 3, 292. Formy armatne, są to powłóki i niby rury, z gliny umyślnie do tego przyprawnéj zrobione, wewnątrz mające całą postać armaty wypiętnowaną. *ib.* 298. Coby to było, gdyby materya formą, nie zaś forma materyą rządziła! *Boh. Kom.* 4, 156. Forma na działo, na dzwon, obraz, lichtarz. *Cn. Th.* Forma garncarska, formierska. *ib.* Forma do wybijania pieniędzy = stępel, der Stempel zum Geldprägen. Forma do świec, die Lichtform. Forma drukarska = rama, w któréj pismo wkładane zśrubują, die Buchdruckerform. Formy do drukowania płócien bywają gruszkowe. *Kluk. Rośl.* 2, 159. Formy do robienia cegły, dachówki, bywają dębowe. *ib.* Forma papiernicza = rama drótem przegrodzona, którą miazgę na papier z kadzi czerpają, die Papiermacherform. §. *transl.* Model, muszter, wzór, wedle którego co robią, die Form, das Modell. Jako w rzemiesłach są formy, na robienie jednakich rzeczy, tak w językach są formy na przypadkowanie i czasowanie. *Kpcz. Gr.* 1, 38. die Formen des Declinirens und Conjugirens. *Boh.* ohybka, ohybatelka; *Slov.* odchilnost, ohibatelka, ohibnost; *Vind.* pregybalshe; *Carn.* prestavnost; *Slav.* pregibanje; *Ross.* склоненiе. — *fig.* Chce mię przerobić na swoję formę i sposób swojego myślenia. *Teat.* 19, *b.* 2. (cf. bleyer, kopyto, cf. przekabacić). — §. Forma = formularz, das Formular. Forma abo kształt poświęcenia chleba w sakramencie: to jest ciało moje. *Karnk. Kat.* 171. Czytaj formę ustawy Pańskiej. *Gil. Post.* 70. *Pimin. Kam.* 78. Forma zapisów, pozwów, zdania. *Cn. Th.* Forma w teologii znaczy to, co dzielność nadaje sakramentom. *Kras. Zb.* 1, 299. W rzeczach prawnych forma znaczy istność urzędowną. *ib.* §. Rzecz formą zrobiona, die Form, die geformte Sache. Dziurę, którą wiatr z miechów w piec wpada w hucie, majstrowie formą zowią. *Os. Rud.* 95. im Hüttenbaue, die Form, die Röhre, worin der Blasebalg liegt. — §. Forma w kościele, stala, siedzenie w chorze dla kanoników, der Sitz eines Canonikus im Kirchenchor. Jako kanonik, mając *stallum* w chórze, to jest, miejsce, formę między kanoniki, gdy w chór przyszedł, kanoników tak się wiele najechało było, iż wszystkie formy zastąpione znalazł. *Gorn. Sen.* 526. Na mszy siadł w formach, gdzie kanonicy. *Min. Ryt.* 4, 231. FORMAK, a, *m.*, kamień, w którym forma osadzona. *Os. Żel.* 46. der Formstein. FORMALNOŚĆ, ści, *ż.*, w prawie znaczy sposób urzędownie przepisany do postępowania. *Kras. Zb.* 1, 299. die Formalität, die Formalien. Idąc za potrzebną czasu oszczędnością, przestrzegam, iż należy odstąpić od formalności ordynaryjnych sejmów. *Koll. List.* 2, 15. Gdy się tym zbawiennym krokiem czcza formalność naruszona znalazła, pytano się: ktoby nie wolał formalności, jak ojczyznie uchybić? *Ust. Konst.* 1, 154. FORMALNY, a, e, FORMALNIE *adv.*, *Ross.* формальный, foremny, odpowiadający formom, formalnościom, regułom, przepisom; zupełny, ze wszystkim należyty, förmlich, nach allen Regeln der

Kunst, gehörig, vollkommen, gänzlich. Formalnie drwi sobie ze mnie. *Teat.* 21, 96. Nie tylko odparł nieprzyjaciół, lecz też formalne odniósł nad nimi zwycięztwo. *Ld.*
FORMAN, FORMANKA, *ob.* Furman, Fornal, fornalka.
FORMARZ, a, *m.*, *ob.* Formierz, który formy rzeże, *proplastes*. *Macz.* FORMAT, u, *m.* n. p. jakiéj książki = kształt i wielkość jéj, forma, co do części arkuszowych, tak format ćwierćarkuszowy, kwarto, [ćwiartka 2], das Format eines Buchs. FORMATY, ów, *plur.*, list świadeczny od biskupa do inszéj dyecezyi, das schriftliche Zeugniß, das einem der Bischof an eine andere Diöces ertheilt. *Cn. Th.* 1086. *Cn. Syn.* 295. *Sorab.* 1. loszlist. FORMIANY, a, e, w formie zrobiony, formowany, in einer Form gemacht, geformt. Formiane ciasto. *Tr.* FORMIERSKI, a, e, od formierza, Formir=, Bossir=. Formierska robota, dzieło. *Cn. Th.* Formierski kół, pal, na którym, glinę go albo gipsem oblepiwszy, formują obrazy, figle; także zdunowie garnce na kole obrotnym. *Cn. Th.* die Formscheibe, Bossirscheibe. FORMIERKA, i, *ż.*, formierską sztuką bawiąca się, die Bossirerinn. *Dasyp. U.* 4. FORMIERSTWO, a, *n.*, formierska nauka. *Cn. Th.* die Formirkunst, Bossirkunst, die Plastik, kunszt wybijania obrazów na wosku, gipsie. *Dudz.* 38. FORMIERZ, a, *m*, co obrazy na wosku, alabastrze, gipsie wybija. *Cn. Th.* — *Dasyp. U.* 4. der Bossirer. Formierz nazywa się ten, co robi jakakolwiek formę. *Jak. Art.* 3, 292. der Formenmacher. FÓRMISTY, a, e, kulisty, pełny, kugelförmig, voll. Sposób, aby melony były wielkie, albo formiste. *Syr.* 1187. FORMKA zdrobn., *ob.* Forma. FORMOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok*, uformować *dk.*, (*Slovac.* formugi; *Sorab.* 1. formuyu, wumeczelnu; *Hung.* formalok; *Vind.* furmati, vishati, podubuvati, isobrasati; *Carn.* podobûjem, kipam; *Rag.* slikkovati, slicnotvoritti, sliccitti; *Croat.* obrazim; *Ross.* образовать, вылѣпить, школить, вышколить, нашколить); kształtować, kształcić, formiren, bilden. *propr.* et *impropr.* Co bóg uformował, przeformować chcą. *Comp. Med.* 83. Głos formować. *Pilch. Sen list.* 111. Syn mój jeszcze nie jest ze wszystkiem uformowany. *Teat.* 13, 9. Formował on serce swojéj córki, doskonaląc ją w jak najżywszéj tkliwości. *Zab.* 14, 289. Nam jedynie idzie o taką umiejętność, która formuje rozum i rozsądek. *ib.* 292. — Formować komu proces o co, einem einen Proceß machen. Formować pretensye, *ob.* rościć pretensye. — Formować się, układać się, sich bilden, *Ross.* образоваться, вообразиться. FORMOWANIE, ia, *n.*, *Ross.* образование, kształtowanie, kształcenie, das Formiren, das Bilden, die Bildung. Miejsce, w którym kości pierwszy początek mają, i w którym dalszy wzrost biorą, zowie się punkt kości formowania, *punctum ossificationis*. *Krup.* 1, 3. FORMOWANY, a, e, *part. perf.* geformt, gebildet. *Ross.* образованный. Ciasta formowane albo garnuszkowe. *Lek. C.* 2. w formie pieczone, formiane, in einer Forme gebackenes Backwerk. Od masła formowanego z migdały, niech płacą po groszy dwadzieścia cztery, bo dobre po staremu masło. *ib. C.* 2, *b.* in Formen abgedrückte Butter. FORMOWNIK, a, *m.*, formujący co, der etwas formt. *Slovac.* formowatel; *Hung.* formaló. FORMUŁA, i, *ż.*, reguła, wedle któréj w pewnych okolicznościach obchodzić się mają; a tak są ułożone formuły transakcyi, testamentów, aktów publicznych. *Kras. Zb.* 1, 298. das Formular; *Boh.* notula; *Slovac.* formule; *Hung.* formátska, (cf. harynga). Formuła lub recepta, przepis lekarski, jak lekarstwa z aptek mają być dawane. *Krup.* 5, 52. das Recept. FORMULARZ, a, *m.* 1). księga formuły zawierająca, das Formularbuch. *Ross.* формуляръ. Formularze dlatego są, aby człek wszystko w głowie nie nosił; ale gdy o czém rzecz przypadnie, do regiestru o onych rzeczach uciekał. *Haur. Ek.* 1. Gęba jego, słowa z zwyczajnych zasiągnione formularzów wytrzęsa. *Pilch. Sen. list.* 399. 2). Zbieracz formuł, ein Formularsammler. *Tr.* Formularz abo praktyk. *Cn. Th.*

Pochodz. rzeczownik *forma: foremność, foremny, foremnie; nieforemność, nieforemny, nieforemnie; odformować, przeformować, reformować, reforma, reformacya, reformowany, uformować, wyformować.*

FORNAL, a, *m.* (cf. forman, furman), parobek na wsi od koni, ein Pferdeknecht auf dem Lande. Do orania, odwracania, bronowania, zasiewania i gnojenia jest sprzęg folwarczny, do którego są fornale i parobcy. *Pam.* 83, 534. Dwór tego sknéry składał się z jednego fornala, który cały tydzień, podług pory roku, albo w polu włóczył, albo drzewo z lasu, albo zboże na targ, a co niedziela samego jegomości do parafii woził. *Oss. Str.* 3. FORNALKA, (cf. furmanka), i, *ż.*, cztery konie wiejskie cugowe, vier Dorfpferde zum Zuge. Dokupię pary koni do fornalki, żebym i ja poszóstno jechała. *Oss. Str.* 7. Furmanki, jeżeli mają być cugowe, nie podłe być powinny, lubo nie koniecznie jednéj maści. A kiedy woźnica furman z kulbaki na dyszlowym koniu powozi, tak ten, jak pod forysiem, pewne i do wierzchu sposobne być muszą. W fórmankach czterokonych, tylko jeden pod formanem wierzchowy. W fórmankach wozowych pod brykami, najwięcéj się uważa na siłę do ciągu. *Kluk. Żw.* 1, 186. §. Fornalka żona fornala, die Frau des Kutschers auf dem Lande. FORNALSKI, a, ie, od fornala lub fornalki, Dorfkutscher=, Dorfgespann=. Kolaska jakaś sześcią fornalskiemi końmi przyjechała, Dorfpferde, Arbeitspferde.
FORNEROWAĆ *cz. niedok.*, u stolarzów, obkładać drzewa cienkiemi deszczułkami, bey den Tischlern, fourniren, auslegen. Drzewo obrabiają pod linią, heblują, forneruja. *Chmiel.* 1, 675.
FOROWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, wyforować *dok.*, fora, to jest, precz wyganiać, hinausjagen, fortjagen, hinaustreiben. Brutus z miasta tyranów forował. *Bardz. Luk.* 2, 64. Swe żony Alcydes od siebie foruje tym rozwodem. *Bardz. Trag.* 457. Ociec niechaj syna z domu foruje do szkoły. *Gliczn. Wych. L.* 1. *Stryjk. Gon. K.* 3. *Wad. Dan.* 101. FOROWAĆ się, *zaimk.*, wieźć się precz, prowadzić się precz, sich wegpacken. Z przymusu twego z domu w drogę się foruję. *Bardz. Trag.* 93. Niechaj mi ten nie będzie przyjacielem, niech się foruje wen. *Weresz. Reg.* 118. Nalazł hetman w Derpcie jeszcze dworzanina jednego wielkiego kniazia, któremu z zamku się coprędzéj forować kazał. *Gwagn.* 176. Lub z Meduzejskiego Źrzódła się nam forujcie i z Hiatyńskiego, Lub z Ematyjskich lasów my wam ustąpimy. *Otw. Ow.* 193.

FORPOCZT *ob.* Podsłuch.

FORSA, y, *ż.*, z *Franc.*, gwałt, moc, usilenie, die Force, die Macht, Gewalt. Nie jest mój zamysł żenić się przez forsę i żądać tego serca, które już komu innemu oddane. *Teat.* 7, 116. Nie znał, co są zabiegi, forsy i partye. *Gaz. Nar.* 1, 77. (forsowanie interessu, poforsowanie, popieranie wszelką usilnością). FORSOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, sforsować, poforsować *dok.*, silić, gwałtownie chodzić koło czego, etwas forciren, mit Gewalt durchsetzen wollen. Przestrzegam, mam przyjacioł, będę forsował, żebyście i wy pisarze i drukarz wasz, przykładnie ukarani byli. *Gaz. Nar.* 1, 16. Dali dla niego bankiet, wielkim i sforcowanym apparatem. *Oss. Boh.* 1, 439. — §. Forsować się, silić się, sich anstrengen. Na zgubę moją zforcowali się. *Psalmod.* 41. Po takiéj słabości, żebyś się najmniéj nie forsowała. *Teat.* 20, 89. Tak się sforsował, tak się wszędzie silił. *Pot. Syl.* 148. Kupidyn z łuczkiem się swym sforcując. *Tward. Pasq.* 22. Sforsowny = sforsowany, ściśniony, gezwängt. Krętym strużek sforsowny wężykiem, W jasnym dnie kamyk trąca za kamykiem. *Hor.* 1, 204. *Nar.* — §. *Venat.* Forsować, na umor gonić zwierzę, *Gall.* par force, eine Parforcejagd halten, hetzen, jagen. *pr.* et *fig.* O forsowaniu rozmaitego zwierza, i w które dni najlepiéj polować. *Mon.* 72, 104. Po wszystkich go ulicach forcować potrzeba, nim go w jedném miejscu popadnę. *Teat.* 10, 82.

FORST, FORSZT, u, *m*, (cf. *Germ.* Forst; *Ital.* foresta), dyl krajny z drzewa wytarty, z jednéj strony z kory nieociosany, na trzy cale gruby, die Schwartendiele, das Schwartenbret, die Pfoste, Pfostenholz, Forstholz. Wewnątrz kościoła pobudował ściany z forstu cedrowego; a takie wszystkie wewnątrz obił był drzewem. *Radz.* 1 *Reg.* 6, 15. (deski cedrowe. *Bibl. Gd.*). Na bokach każdego forstu dwoje fugowanie będzie, przez które forst z forstem się spoi. 1 *Leop. Ex.* 26, 17. (deszczka z deszczką. 3 *Leop.*). Skrzynia z miąższych i mocnych forsztów. *Solsk. Arch.* 37. W Polszcze miechy drewniane robią z balów grubych na trzy cale; te bale pospolicie zowią forsztami. *Os. Rud.* 88. Forszt dębowy, sosnowy, szeroki na trzy ćwierci łokcia, gruby na cztery cale. *Tr.* — §. *ob.* Forsztowanie. FORSTOWAĆ, FORSZTOWAĆ, ał, uje, *cz. niedk.*, zforstować, *dok.*, forstami wykładać, bedielen, mit Forstbretern ausschlagen. Na wierzchu uczynił strop sklepisty, z drzewa cedrowego, i zforstował go cedrem. *Radz.* 1 *Reg.* 6, 9. (nakrył go balkami. *Bibl. Gd.*). FORSZTOWANIE, FORSZT, wykładanie forsztami, die Ausforstung. Ściany zamku oprawili forsztem drewnianym, jodłowym i cedrowym. *Jer. Zbr.* 315. — §. Przeforsztowanie, przepierzenie, przegroda, eine Wand von Forstholz. Niecnota ten mój mąż zaczaił się za forsztowaniem. *Teat.* 28, 106.

FORSZLAK, u, *m.*, w muzyce, nota mała przy nocie dodana, która zawsze półtonem jest wyższa. *Magier. Mskr.* z *Niem.* der Vorschlag in der Musik.

FORSZPAN, a, *m.*, stangret z konia powożący, der Kutscher auf dem Stattelpferde (z *Niem.* der Vorspann). Forszpan suty z forysiem trąbią achy! achy! *Teat.* 43, *c.* 55. *Wyb.* § *ob.* Podwoda.

FORSZTAN, a, *m.* W hucie szklanéj, forsztany, kamienie przed samemi dziurami, któremi płomień wybucha z pieca, leżące; tudzież forsztan, zębata sztuka żelaza, na które majster, rozgrzewając już nabrane szkło, piszczał dla lepszéj spiera wygody. *Torz. Szk.* 33. z *Niem.* Vorsteine, Steine vor der Ofenöffnung in der Glashütte; auch heißt so ein gezähntes Eisen, worauf die Glasröhre gestützt wird.

FORSZTAT, FURSZTAT, u, *m.*, materya jedwabna, saja wzorzysta, der Forst, ein Seidenzeug, blumige Soje. Minerwa z Arachną, warsztaty postawiwszy, i przędzę na nie nałożywszy, forsztaty abo saje wzorzyste foremnie robią. *Otw. Ow.* 214. Arachne wprowadziła na forsztat swój, który robiła w krosnach, wzory o cudzołoztwach bogów dawnych pogańskich. *ib.* 220. A naprzód Jowisza w cielca przerobionego, wyrobiła dziełem tkackim na forsztacie swoim. *ib.* 221. Fursztatu sztuka. Półfursztatu sztuka. *Instr. cel. Lit.* Towary cudzoziemskie muchajery, saje, forsztaty, płacą następujący podatek. *Vol. Leg.* 4, 81.

FORSZTELACYA, yi, *ż.*, FORSZTELOWANIE, ia, *n.*, (z *Niem.* vorstellen przedstawić, prezentować), prezentacya i rekomendacya do wyższéj rangi oficerskiéj, die Vorstellung und Empfehlung zu einer höhern Officiersstelle. Pułkownik ten został forsztelowany na Generała Majora. Takie forsztelacye czynić się tylko zwykły, gdy kilka zbierze się wakansów. *Gaz. Nar.* 1, 284. FORSZTELOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, prezentować lub przedstawić z rekomendacyą do wyższéj rangi, einen zu einer höhern Officiersstelle vorstellen und empfehlen. Żołnierze myślą, jakby się doskonale w rycerstwie wyćwiczyli, a wyćwiczeni do wysokiéj rangi forsztelować mogli. *Bals. Niedz.* 1, 57. Dawid Saułowi był tak ulubiony, Że go koniuszym swoim forsztelował. *Leszcz. Il. T.* 254.

FORSZTMAN, a, *m.*, forszpan, stangret z konia powożący, der Kutscher von vier Pferden. Lubo koni i pojazdów dobrych niemasz, a przecię forsztmani po francusku i z burtami srebrnemi. *Teat.* 24, *b.* 7.

1. FORT, *interj.* z *Niem.* fort, weg mit dir! (*Carn.* fortam!), fora, won, wieź się ztąd, precz! *Sorab.* 2. fort. Nie masz służby, fort fort z domu! *Zabł. Z. S.* 41. Fort fort! nie masz tu miejsca w moim domu. *Boh. Kom.* 1, 438. Fort ztąd! *Teat.* 18, *b.* 45. (*Vind.* furt = natychmiast, skoro).

2. FORT, gatunek wódki, eine Art abgezogenen Wassers oder Branntwein. O paleniu wódki, która zowią fort. *Sienn.* 391. *Spicz.* 240.

FORTA, y, *ż.*, *Boh.* fortna; *Sorab.* 2. porta; *Sorab.* 1. porta, rota; *Carn.* porta; *Ross.* врата, (cf. wrota), (cf. porta, *Lat.* porta; *Gall.* porte; *Svec.* port); die Pforte, drzwi u domu, n. p. Słyszysz, jak szumy forte obijają, Jak płaskie dachy wiatry miotają. *Petr. Hor.* 2, *F.* 4. Która białogłowa nad miarę używa wina, i cnotom wszystkim zamyka, i niecnotom otwiera fortę. *Warg. Wal.* 200. — *Medic.* Naczynia oddzieleniu żółci służące, zowiemy żyłą forty, *Vena portae. Krup.* 2, 80. *Sienn.* 138. *ob.* Fórtka.

FORTECA, y, *ż.*, FORTECZKA, i, *ż.*, *zdrobn.* z *Włosk.* twierdza, miejsce obronne, die Festung. *Boh.* festunga; *Slavon.* grád; *Rag.* tvardja; *vulg.* kùla; *Vind.* obranstvu, branishtvu; *Eccl.* тверждд, фортеца, твердѣль, твердь, вышеградъ; *Ross.* крѣпь, крѣпость, крѣпостца. Nie dobywszy żołnierz fortecy, nie może się bezpiecznie w kraju

rozpościerać. *Leszcz. Gł.* 116. Fortece z municyą w nich się znajdującą, własnością samemu cesarzowi Tureckiemu należą. *Kłok. Turk.* 4. Mając fortece, z wielorakich przyczyn krajowi od nieprzyjaciela zaradzam. *Leszcz. Gł.* 116. *W dawnych pismach różnica się zachowuje między* fortecą a twierdzą. n. p. Wielkie Łuki sławną były i mocną fortecą, do której dwanaście twierdz na około wystawionych, przystępu broniło. *Boh. Zam.* 109. Podszańcowawszy się pod najwyższą twierdzę, która fortecę od wojska naszego zasłaniała, wysłano ku téj twierdzy jednego piechura. *ib.* 112. (cf. fortyfikacya, fortyfikować). FORTECZNY, a, e, od fortecy, Festungs-; *Ross.* крѣпостный, n. p. Komendant forteczny. *Jak. Art.* 3, 233.

FORTEL, *FORTYL, u, *m.*, *Boh.* fortel, obmysl; *Carn.* forkèl *fraus*; (*Vind.* fortel = obora), *Vind.* savitnost, skasnost potuknost, potuhnjenost, pofebnu snanje, vmetalni viedesh; (*Croat.* fortely; *Dal.* opaza *sagacitas*); *Ross.* ухватка, уловка, замашки, проискъ, происки, крючекъ, збой; *Eccl.* хитростнотвореніе. — *§. Z *Niem.* der Vortheil, der Nutzen, Gewinn. Na Ulissa tylko zależało woli, żyć z Kalipsą w nieśmiertelności; ale chciwość powrotu do ubogiéj ojczyzny sprawiła, że wszystkiemi temi pogardził fortelmi. *Tr. Tel.* 8. W każdym kłopocie jest fortel nie mały, Mieć umysł trwały. *Petr. Hor.* 2, *A.* 4. §. Przemyślny i skuteczniejszy sposób robienia czego, der Handgriff, Kunstgriff, der Vortheil. Dobremu żołnierzowi trzeba, aby wszystkie znał i wiedział fortele broni. *Gorn. Dw.* 29. §. Sztuka, przemysł w obchodzeniu się z kim, chytre obejście się, podejście, podstęp, künstliches und listiges Verfahren, Übervortheilen, Ränke, Kniffe, Kunststücke, List, z. B. Kriegslist. Jeśli fortelów godzi się na wojnie używać? *Petr. Pol.* 3, 415. Fortel jest brat cnocie w słusznéj wojnie. *Paszk. Bell. A.* 4, *b.* Fortyl. *Kosz. Lor.* 175. Wykłamać, pożyczyć, nie wrócić, fortelem się wykręcić. *Falib. Dis. O.* 3., *Croat.* forteliti; *Ross.* лукавить. Fortelów używać na nieprzyjaciela wszelakich godzi się, byle jedno wiara była ztrzymana. *Petr. Et.* 244. Nie mężny, ale fortelów był pełny, I na wojenne zasadzki subtelny. *P. Kochan. Jer.* 423. Czego mocą dostąpić nie mógł, fortelem dokazał. *Nar. Hst.* 2, 122. Kiejstut więcéj zwykł fortelami i chytrością, niżli mocą walczyć. *Stryjk.* 422. Jaropełk niezwyciężonego Bolesława fortelem i chytrą zasadzką pod Haliczem zwyciężył. *Stryjk.* 193. Jaropełk przemyślał, iżby też on fortel fortelem Bolesławowi mógł oddać. *ib.* 189. Podéjść kogo fortelem, einem den (Rang) Rank ablaufen. FORTELNY, a, e, FORTELNIE *adv.*, = *§. z *Niem.* vortheilhaft, korzystny, awantażowny, n. p. O jako szczęście piastuje łaskawe Fortelnie moją zapoczętą sprawę. *Past. Fid.* 92. (*Carn.* forkèlnast; *Vind.* savit, saferlan, sarobIen, potahnjen; *Ross.* затѣйливый). — §. Sztuczny przemyślny, podejścia pełny, chytry, künstlich, listig, arglistig, reich an Vortheilen und Kunstgriffen. Żyd złoto, srebro przysadą i inszemi fortelnemi sztukami fałszuje. *Grod. Dis. f b.* Fortelnie i śmiało na Tureckie namioty następują. *Birk. Chod.* 11. Słowa święte fortelnie przezeń wywrócone. *Paszk. Dz.* 151. Ten wygra sprawę, kto ma fortelniejsze świadki. *Gorn. Wl. L.* Co chciał, to wszystko przewiódł swoją głową, Chytry, obrotny, fortelny, ćwiczony. *P. Kochan. Jer.* 43. Człowiek chytry i fortelny. *Sk. Dz.* 842. Uliss fortelnie wymowny. *Chrośc. Ow.* 36. Na wsi miłość jest prawdziwa bez fortelnéj przysady. *Zab.* 14, 373. FORTELNIK, a, *m.*, (*Vind.* potuhnjenik, savitnik, temnak); chytrzec, człowiek fortelów i podejścia pełen, ein Arglistiger, ein ränkevoller Mensch. Powiadali mi o srogiéj niecnocie zdradnego fortelnika. *A. Kochan.* 34. FORTELNOŚĆ, ści, *ż.*, chytrość, sztuczność, podstępność, die Arglist, Ränke, Kniffe. *Vind.* oziganost. **FORTELNOWOJENNY, a, e, Założył fortecę na pograniczu fortelnowojennym. *Arch. dedyk.* t. j. gdzie fortelem na wojnie dokazywać można, abo też, co do wojny pożyteczny, zu Kriegsränken vortheilhaft.

FÓRTKA, FÓRTECZKA, i, *ż.*, *demin. nomin.* forta; drzwiczki u domu, zwłaszcza jakie bywają w klasztorach, das Pförtchen. cf. forta; *Lat.* porta, cf. wrota; *Bosn.* vraça; *Sorab.* 1. portka, rotka; *Eccl.* вратца; (*Ross.* фортка szyba w oknie do otwierania); *Ross.* прикалитокъ, калитка, калиточка. Dwojakie wnijście do dworu, jedno małą fórtką, a drugie szeroką bramą. Kto skromnie fórtką wchodzi, zapomożony tam, bramą wyjeżdża; kto szumnie bramą wjeżdża, straciwszy, fórtką wychodzi. *Dwor. A.* 4. Fórtki były zamknione. *W. Post. W.* 349. — *Fig.* Wziął człowieka na poły umarłego; duszę, która już u fórtki była, nazad wrócił, do domu go swego odniósł, łóżka mu swego ustąpił. *Gorn. Sen.* 315. Śmierć jest fórtka do pokoju wiecznego. *Boh. Kom.* 2, 70. (przejście brama). Usiłujcie wnijść ciasną fórtką. 1 *Leop. Luc.* 13, 24. (przez cnotę do nieba). §. *Med.* Fórtka żołądkowa. *Urzęd.* 409. Fórtka wychodzenia płodu. *Spicz.* 175. (*ob.* Fórta). — *ob.* Fórtyan.

FORTUNA, y, *ż.*, bogini dobrego mienia, według mitologii córka Jowisza. *Kras. Zb.* 1, 299. die Fortuna, die Göttinn des Glücks. (*Carn.* Fertûna = bogini wiatrów; *Carn.* Fertunz *Aeolus*; ztąd *Carn.* fertûna; *Vind.* fortuna; *Croat.* fortuna *procella*, burza, szturm; *Bosn.* fortuna, frrituna, barascka, zlo vrjeme; *Ital.* fortuna di mare; *Vind.* fortunast burzliwy). Fortuna bogini (*Boh.* Štěstěna, cf. szczęście; *Carn.* srecha). Ślepa Fortuna dlatego, że niewidzi, częściej temu sprzyja, co niewart, niż temu, co zasłużył. *Teat.* 31, *b.* 15. Ach Fortuno, Fortuno! jakżeś niestateczna. *Boh. Kom.* 4, 80. *cf.* koło. — §. Los nami rządzący, das Schicksal. Od ślepéj i niestałéj fortuny nic nie pochodzi. *Petr. Ek.* 59. Ale gdy czego przyczyny nie wiemy, fortunie to przypisujemy. *ib.* 60. Fortuna we wszystkich na świecie rzeczach rozkazuje; a ma to sobie za igrzysko, podnieść i pogrążyć. *Gorn. Dw.* 20. Onże, gdy mu pomyślna fortuna służyła, Jednakowo to przyjął, jak gdy odstąpiła. *Lib. Hor.* 102. Alcybiada jakoby dwie *fortunie między się rozdzieliły. *Warg. Wal.* 215. Auguście większy nad fortuny obie, Monarcho mądry, cóż za dobroć w tobie! *Zab.* 15, 382. t. j. nad szczęście i nieszczęście, Glück und Unglück, *secunda et adversa fortuna.* Źle ten znosi przeciwnéj fortuny natarczywość, który niegdyś samych tylko jéj pieszczot doznawał. *Zab.* 6, 203. Hetman tam pracował lewą bardzo fortuną. *Tward. W. D.* 2, 275. Śmiałym służy fortuna. *Zab.* 8, 352. *aud.*

fort. juv. — §. Przygoda szczęśliwa, ein glücklicher Zufall, ein Glück. Fortuna nam się przytrafia, bez naszéj intencyi i myśli, na przykład, gdy orząc lemieszem bryłę złotą wywalę. Szczęście z intencyą i myślą naszą przychodzi nam, gdy się ćwiczymy w dobrych sprawach, dobrze żyjemy. *Petr. Et.* 73. §. Szczęśliwe powodzenie, szczęście, Glück, Wohlergehen. Nie naprawi fortuna człowieka, chyba zepsuje. *Lub. Roz.* 47. Stara przypowieść, że przyjaźń z fortuną na świecie chodzi. *Pot. Zac.* 145. Za fortuną swawola pochodzi. *Morszt.* 209. Tam ludzie, gdzie fortuna. *Pot. Arg.* 695. Kowal fortuny nie kuje, sobie ją kto chce zbuduje. *Fred. Ad.* 3. Leszek, pomniąc na dawny stan, że był złotnikiem, Mawiał: każdy fortuny swéj jest rzemieślnikiem. *Mon. Ryt.* 2, 8. *fortunae suae quisque faber.* Fortuna przyjaciela, bóg fortunę dawa. *Zimor. Siel.* 178. Ach nie trzebać nikogo sądzić póki żyje, Śmierć dopiero każdego fortunę odkryje. *Pot. Zac.* 134. Szczęście niewieście, fortuna chłopia. *Rys. Ad.* 62. — Niefortuna, nieszczęście, bieda, Unglück. Panowie i słudzy zarówno tymże niefortunom podlegli. *W. Post. W.* 3, 208. Czyć go niefortuna nadała, że właśnie teraz nadchodzi? *Pot. Jow.* 2, 41. (cf. choroba, nieszczęście, kaduk, kat). §. Bogactwo, majętność, Wohlstand, Reichthum, Vermögen; *Boh.* zbožičko. Jam też miał pieniądze, złoto i fortuny, alem tym dla Chrystusa wzgardził, pożyteczniéj mi, bez tych dostatków świeckich żyć. *Sk. Żw.* 1, 431. Ojciec mój, był szlachcic, mający 400,000 abo 500,000 fortuny. *Mon. a.* 65, 212. Gdy raz do swych fortun jachał, w niebytności jego wielka się stała odmiana. *Sk. Żw.* 2, 141. (do dóbr swoich, auf seine Güter). Nie tobie się, lecz twojéj fortunie kłaniają. *Fredr.* 30. Z fortuną, nie z godnością łaska pańska chodzi. *Pot. Arg.* 29. Goły, jak bizun; cała fortuna w brzuchu i w gębie. *Teat.* 19, 56. Potrzeba sobie fortunę zrobić. *Mon.* 69, 512. Robi sobie fortunę z ruin drugiego. *Teat* 45, *b.* 23. §. Fortuna, gra. *Cn. Th.* faryna, *Vind.* pisker, pofoda te srezhe; das Glücksspiel, der Glückshafen, Glückstopf, die Glücksbude. FORTUNARZ, a, *m.*, *Cn. Th.* farynarz, der Glückshafner, Glückstöpfer, Glücksbüdner, kupiec losem dający towary kupującym. *Włod.* FORTUNAT, a, *m.*, bogacz, ein Reicher, ein Mann von großem Vermögen. Fortunatów mieszek. *Rys. Ad.* 13. Bardzo wielkim jest fortunatem. *Gliczn. Wych. P.* 5, *b.* (cf Job). *oppos.* Niefortunat, biedak, ein Elender. Nieszczęśliwy ja człowiek, banit wytrąbiony, przeklęty niefortunat. *Kulig. Her.* 58. FORTUNATKA, i, *ż.*, bogaczka, eine Frauensperson von großem Vermögen, eine Reiche. FORTUNIĆ, ił, i, *cz. ndk.*, ufortunić, pofortunić *dok.*, szczęścić, zdarzyć, gedeihen lassen, segnen. Cokolwiek jeno czynił, wszystko Pan fortunił. *Radz. Genes.* 39, 23. (co on czynił, to Pan szczęścił. *Bibl. Gd.*). Nie słowa, lecz miecz niech nas ufortuni. *Chrośc. Luk.* 214. Będzie bóg tobie fortunić. *Kanc. Gd.* 268. *Paszk. Bell. B.* 3, *b.* *Żrn. Post.* 3, 792. FORTUNIĆ SIĘ *recipr.* szczęścić się, glücken, gelingen. Tym czasem się Litwie przeciw Moskwie rządnie fortuniło. *Biel. Kr.* 516. Czemu się tak fortunią drogi niepobożnych? *Radz. Jer.* 12, 1. (czemu się droga niezbożnych szczęści? *Bibl. Gd.*). FORTUNKA, i, *ż.*, *demin. nom.* fortuna; zbiorek, dostateczek, ein kleines Vermögen. Mając 40 funtów szterlingów w kieszeni, spodziewałem się, że powrócę do ojczyzny, i spokojnie zażywać będę nabytéj fortunki. *Zab.* 3, 185. *FORTUNOWŁADNY, a, e, — ie *adv.*, władnący szczęściem; das Glück regierend. *Steb.* 2, 260. FORTUNNY, a, e, FORTUNNIE *adv.*, §. Od fortuny zawisły, Glücks=. Dobra duchowne, dobra cielesne, dobra fortunne. *Hrbst. Nauk. r.* 8, *b.* — §. Szczęśliwy, błogosławiony, glücklich, gesegnet. Dziwi fortunne pola, Śliczne gaje, doliny, i łąki kwieciste, Wyspy trzykroć szczęśliwe. *Przyb. Milt.* 92. Stefan Wojewoda Wołoski był człowiek chytry i fortunny. *Stryjk.* 669. Fortunna to Rzplta, w któréj ludzie brzydzą się tym człowiekiem, który krzywdę czyni drugiemu. *Gorn. Wl. E.* 2. Pan był z Józefem, zkąd on był człowiekiem fortunnym. *Radz. Genes.* 39, 2. (mężem szczęśliwie postępującym. *Bibd. Gd.*). — *Oppos.* Nieszczęsnaż dziś ojczyzna nasza, i my z nią niefortunni. *Falib. Dis. U.* Jestem niefortunna króla Edenu córka. *Niemc. Kr.* 4, 171. O niefortunna śmiertelnych doli, o godne litości plemię. *Zab.* 13, 239. *Nar.* Niefortunnie Adam jabłka skosztował. *Gorn. Dw.* 3.

FORTYAN, a, *m.*, fórty n. p. klasztornéj pilnujący, odźwierny klasztorny, der Pförtner z. B. in den Klöstern. *Boh.* fortnjř; *Vind.* vratar, sapirazh; *Ross.* вратарь. *W rodz. żeńsk.* FORTYANKA, i, *Mon.* 70, 744. die Pförtnerinn.

*FORTYCZNY *ob.* Fartyczny.

FORTYFIKACYA, yi, *ż.*, z *Franc.* kunszt stawienia i zmocnienia twierdz, do architektury wojennéj należący. *Kras. Zb.* 1, 299. die Befestigungskunst. §. Miejsce obwiedzione fossą, zakryte wałem, usypanym z ziemi wydobytéj z fossy, obmurowanym lub obdarnionym, a basztami, oraz wieżami podczas basztowemi zmocnione. Służy na to, aby małe wojsko mogło dać odpór większemu. *Papr. W.* 1, 472. die Befestigung, Festungswerke. Fortyfikacye naturalne mają rowy okryte wzgórkami, na które nieprzyjacielowi trzeba się dostać. *Jak. Art.* 2, 499. Kunsztowne fortyfikacye. *ib.* 500. FORTYFIKOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, ufortyfikować *dok.*, umacniać, obwarować, befestigen. Król, gdy fortyfikował wieś jednę, zarażon był paraliżem. *Biel. Kr.* 89.

FORUM, *indecl. n.*, w prawie znaczy sąd właściwy. *Kras. Zb.* 1, 299. Forum czyje kędy, stanie u prawa. *Cn. Th.* das Gericht, unter dem jemand steht. O droższą cenę, forum kupcom naznaczamy przed wójtem, a mieszczanom w sądzie grodzkim naznaczamy. *Gost. Gor.* 79. Którzyby nad taksę przedawali naznaczamy in forum według prawa. *Gost. Gor.* 76. *Sorab.* 1. sudženča.

FORUT, u, *m.*, (z *Niem.* voraus), w górnictwie, z góry dawanie pieniądze od uczestników kopalni, der Vorschuß, den die Theilnehmer am Bergwerke herschießen.

FORWACHT *ob.* Furwach.

FORYŚ, ia, *m.*, FORYSIEK, śka, *m.*, FORYTARCZYK, a, *m.*, *demin. nom.*, forytarz; = przejeżdżca przed karetą poszostną; *Sorab.* 2. vorrajtař; *Croat.* foringass, prejahach; *Vind.* predjesdez; *Ross.* вершникъ; der Vorreitbursche bey einem sechsspännigen Wagen. Pod forysiem powinien być koń i pewny i do wierzchu sposobny. *Kluk. Żw.* 1, 186

Forszpan suty z forysiem trąbią achy! achy! *Teat.* 43, 35. *Wyb. Haur. Ek.* 178. Biedny forysiek. *Auszp.* 20.
*FORYSTER, a, *m.*, z *Włosk.* cudzoziemiec, der Ausländer, der Fremde.
FORYTARSKI, a, ie, od forytarza, *Croat.* foringaski, foringassen, Vorreiter=. Forytarski koń, des Vorreiters Pferd. FORYTARZ, a, *m.*, z *Niem.* der Vorreiter, foryś, przejeżdżca. przed karetą poszostną; *n. p.* Od woźników poszostnych niech płacą złotych cztery, a osobno od forytarza złotych dwa, gdy na sześciu koniech o jednym woźnicy nie mogą jeździć. *Lek. C.* 3. *Sak. Probl.* 5. §. *Fig.* Dopomagacz, der Beförderer, Mitgehülfe zu etwas; *Vind.* napreivpraulenik, napreipelauz, povishar; *Ross.* поспѣшествователь, способствователь, (cf. pośpieszyć, sposobić). Jaropełk wdzięcznie przyjął Włoszczewica, weseląc się z tego, że mu bóg dał pomocnika i forytarza do podniesienia wojny na Polaków. *Stryjk.* 189. Wierutnym łotrom forytarzami byli. *Birk. Zam.* 10. *Źrn. Post.* 3, 17, *b. et* 756. Cnotą trzeba urzędów dochodzić, nie forytarzami; dosyć ten ma forytarzów, kto dobrze działa. *Modrz. Baz.* 38. Przemytnicy z ich forytarzmi, za których dopuszczeniem, przyjaźnią, radą, przejechanie cła się staje, jednaką winą mają być karani. *Herb. Stat.* 97. Zły dłużnik najpewniejszą rzecz nicuje, i forytarzów wiele do tego sobie nabędzie. *Sax. Tyt.* 84. §*. *Quadruplator*, oskarżyciel, forytarz, wydawca, który zwłaszcza wydawał przed radą Rzymską występne ludzie i forytował na nie ten występ. *Macz.* fołdrownik, donosiciel, der Angeber bey Gerichte. *§. *Quaestionarius*, forytarz złoczyńców, oprawca, podkacie. *ib.* der Häscher, Scharfrichters Knecht. FORYTOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.* komu: przejeżdżać mu, forysiem jego być, einem vorreiten, sein Vorreiter seyn. § *Fig.* Forytować kogo = wynosić, popierać. *Cn. Th.* einen befördern, ihm wozu helfen, ihn begünstigen. *Sorab.* 2. fördrowasch, fodrowasch; *Slovac.* fedrugi; *Vind.* napreipelati, napreivpraviti, povishati; *Ross.* способствовать, (cf. sposobić), поспѣшествовать. Po śmierci Wacława, łaskawsze niż przedtym szczęście Łokietka na królestwo forytować poczęło. *Stryjk.* 351. Galba nic swoim domysłem nie czyniąc, cudzemi się tylko chuciami forytował. *Nar. Tac.* 2, 482. Posłano dwu, aby onych więźniów rzecz forytowali. *Baz. Sk.* 356. *Odym. Św.* 2, *H.* 3, *b.* Ludzi niegodnych forytują, wynoszą, bogacą. *W. Post. W.* 365. Judyta modliła się bogu, aby forytował radę jéj. *Budn. Judith.* 12, 8. (aby sprawował drogę jéj. *Bibl. Gd.*). — §*. Forytować na kogo = fołdrować, auf einen instigiren. *Quadruplator* u Rzymian wydawał przed radą występne ludzie i forytował na nie ten występ. *Macz.* FORYTOWANIE, ia, *n.*, *subst. verb.*, das Vorreiten, przejeżdżanie, der Vorritt. §. Dopomaganie, pomoc, die Beyhülfe, Begünstigung. Narody z nikczemnych początków, za postępkiem czasów, i forytowaniem szczęścia, w wielką się możność rozmnożyły. *Stryjk.* 67. Ludzie bądź za swoim własnym szczęściem, bądź za udaniem i forytowaniem czyim, opatrzenia i tytułów dochodzą. *Warg. Cez.* 24.
FORZAC, u, *m.*, sztuka z gliny, zamykająca okno w piecu szklarskim, przez które tygle wstawiają się. *Torz. Szk.* 34. z *Niem.* der Vorsatz, vor das Ofenloch vor der Glashütte.

FOSA, y, *ż.*, z *Łac.* rów, *Bosn.* endek; *Slavon.* graba, der Graben. Fosy kopać przed miastem szerokie i głębokie należy. *Papr. W.* 1, 185. Ślubuję dygnitarstwa i wszelkie honory, Nie tylko srebrne fosy, lecz i złote góry. *Kulig. Her.* 244.
FOSFOR, u, *m.*, istota z siebie światło oddająca, należąca do do ciał zapalnych. *Magier. Mscr.* der Phosphorus. FOSFORKI, *phosphoreta*, kombinacye fosforu z innemi ciałami. *Śniad. Chem.* 320. FOSFORAN, u, *m*, *phosphor*, sól z kwasu fosforowego i z zasady solnéj złożona. *Śniad. Chem.* 2, 67 — 68 FOSFOROWY, a, e, od fosforu, Phosphorus=. FOSSFORYCZNY, a, e, zamykający fosfor, phosphorisch.
FOSZKI, szek, *plur. demin. nomin.*, fochy; figielki, sztuczki; Possen, Streiche. Ty nie wiesz, pani rozkosz, co za dziwy płodzi, A jako tu nędzny świat swemi foszki zwodzi. *Rej. Wiz.* 53.
*FOTARLE, ęcia, *n*, może obsc. z *Włosk.*, bękarcię, Bastardchen. Dziecię to, Amor, acz ślepe, ale widzisz, iż przecię ugadza, O nie jednegoż wierz mi, to fotarlę zdradza. *Rej. Wiz.* 29.
FOXAL, u, *m.*, z *Angiel.* zabawa wieczorna ogrodna, Vauxhall. Komedyi, redut, pikników, foxalów, nigdy nie opuszczali. *Teat.* 19, *b.* 3. FOXALOWY, a, e, tyczący się foxalu, Vauxhalls=. Koło dziesiątéj kończąc dzień przyjemny, Foxalowe zabawy okrywał mrok ciemny. *Niemc. P. P.* 51.
*FOZA, *FUZA, y, *ż.* (*Ital.* foggia); kształt, model, gatunek, sposób, die Art, Manier, Form, Gestalt. Żona koniecznie chciała mieć zawicie nową fozą. *Star. Ref.* 43. Bławaty nowéj fuzy kwiatkami upstrzone. *Grod. Dis. D.* 3. I w kochaniu są żołnierskie fozy, Ma też Kupido szańce i obozy. *Pot. Arg.* 697. Święty Marcinie, nie bardzo to do fozy, Suknią rznąć, kiedy ludzie szubią się na mrozy. *Pot. Pocz.* 147.

F R.

FRABUGA *ob.* Frambuga.
FRACZEK, czka *m.*, *demin. nom.* frak., suknia kroju Francuzkiego, ein Fräckchen, ein kleiner Frack. Fraczek Angielski. *Teat.* 14, 94. Fraczek na siebie wdziewam, bo ten teraz pewne wrzuca kajdany na serca młodych dziewcząt. *Teat.* 23, *d.* 25, *ib.* 28. Kobietki teraz prędzéj fraczek, niżli kontusz zwiedzie. *Niemc. Kr.* 4, 251. *Metonym.* Fraczek i. q. fraczkowy rycerz. FRACZKOWY, a, e, od fraczka, w fraczek ubrany, Fräckchen=, mit einem Fräckchen angethan. Fraczkowi rycerze pilnują tylko umizgów. *Teat.* 15, 55. Uśmiechła się do fraczkowego młodzika. *Oss. Str.* 3. Jest on rodzony brat wielu naszych fraczkowych paniczów. *Teat.* 29, 21.
*FRAJBITER, FREJBITER, a, *m.*, (z *Niem.* der Freybeuter rozbójnik morski). Pojmali go frajbiterowie abo zbójcy morscy. *Warg. Wal.* 222. §. Kaper morski, uprzywilejowany od rządu swego zbójca morski do chwytania pojedynczych okrętów nieprzyjacielskich, der Caper, ein privilegirter Seeräuber. Zygmunt August frejbiterów postanowił dla zabronienia Narwickiéj nawigacyi. *Biel. Kr.* 567. Iż ci frajbiterowie, których król miał na morzu, Gdańszczanom byli ciężcy, wygubili je. *Gorn. Dz.* 167. Dwu frejbiterów

stracóno I głowy ich wywieszono Z murów Gdańskich; a byli Tej śmierci nie zasłużyli. *Groch. W.* 509. §. Frejbiter *ob.* Kozak. §. *W rodz. żeńsk.* FRAJBITERKA, i, *żartobl.* Owe frajbiterki, mam rzec panie duszki. *Paszk. Dz.* 127. rozpustnice, galące na młodzież, fryjerki.

FRAK, u, *m.*, suknia kroju Francuzkiego, der Frack. Równie pod kontuszem, jako pod frakiem znajdziesz serca czułe. *Teat.* 29, 25.

FRAKCYA, yi, *ż.*, *arithm.* łamana liczba, część jaka albo części liczby całéj, dwiema liczbami, nad i pod linijką wypisane. *Solsk. Geom.* 3, 78. *Ross.* четь. Łamane ilkości czyli frakcye. *Ustrz. Alg.* 49. die gebrochene Zahl, der Bruch, (cf. mianownik, licznik). FRAKT, u, *m.*, w muzyce, łamanie głosu, die Brechung oder Beugung der Stimme. Różnym fraktem głosu z pięknym śpiewał trelem. *Hor. Sat.* 30. FRAKTOWY, a, e, od fraktu czyli łamania głosu, Beugungs=. Śpiewania kościelnego, bądź na organach, bądź fraktowego, bądź choralnego, bardzo się dobrze u nich wyuczają. *Birk. Dom.* 148.

FRAKTARZ, a, *m.*, (cf. frocht), faktor, der Faktor, der Frachter. Hollendrzy najwięksi na swiecie fraktarze. *Wyrw. Geogr.* 322.

*FRAMBOGA, FRAMBUGA, FRAMUGA, i, *ż.*, (może z *Niem.* przynajmniej po części), *Boh.* prampauch; obłączyste sklepienie, ein Schwiebbogen, eine Bogenmauer, ein Säulenbogen, eine Arcade. Ujrzał przed sobą most bogaty długi, Który kamienne dźwigały frambugi. *P. Kochan. Jer.* 453. Złodziej w nocy przez krzywe framugi Oknem wlazł w kościoł. *ib.* 35. Przyszedł na górę Saul, i wystawił frambogę na znak zwycięztwa. *Leop.* 1 *Reg.* 15, 12. (frambugę tryumfalną. *Wujek.* pamiątkę zwycięztwa. *Bibl. Gd*). einen Triumphbogen. §. Macloch, miejsce wolne w murze dla postawienia czego, eine Blende, Bilderblende, Nische. (*Rag.* vlosceniza). Spuściwszy się głęboko w loch, postrzegł w jednéj framudze okuty żelazem półskrzynek. *Oss. Str.* 3. Stoi w apteczce szafa szeroka i długa, Za którą zasłoniona jest w murze framuga. *Treb. S. M.* 122. FRAMBUŻKA, i, *ż*, *demin.*, macloszek, eine kleine Nische, Bilderblende. FRAMBUŻNY, a, e, od frambugi, Schwiebbogen=. Frambużny kamień. FRAMBUŻYSTY, a, e, na frambugach, filarach, słupach budowany. *Cn. Th.* auf Schwiebbogen ruhend. Frambużyste ganki. *Tr. Tel.* 233. Okno frambużyste = sklepione, ein gewölbtes Fenster.

FRAMUŻKA *ob.* Farmużka.

FRAMZA *ob.* Frandzla.

FRANCA, y, *ż.*, (*FRANCUZA *obsol.*), dworska choroba, ospa dworska, weneryczna zaraza, cf. kanoniczy katar, kwarciana ospa, Francuzka ospa, *Vind.* franzhoshi; *Sorab.* 2. franzose; *Croat.* franczuz; *Rag.* xenska òtrov, bluudna nemooch; *Eccl.* фрянка; *Ross.* нечисть; die Lustseuche, die Franzosen. Lubieżna choroba. *Perz. Lek.* 2, 3. Przymiot, abo po prostu mówiąc, pani franca. *Syxt. Szk.* 306. Na końcu wieku pietnastego franca naprzód do Polski przyniesiona. Przyniosła ją jedna białogłowa z Rzyma do Krakowa, co tam na odpust chodziła. Ta choroba naprzód się we Włoszech, zwłaszcza w Neapolitańskim państwie na Francuziech pokazała, gdy *Karzeł ósmy król Francuzki do Włoch wtargnął; i przetoż tę niemoc francą zowią od Francuzów; a Francuzowie ją też zowią Neapolitańską, że się tam naprzód na nię zdobyli. *Biel. Kr.* 432. Rozmaita jest franca, jedna wilcza, co za gardło chwyta; pyszna, co na czoło wypada, sprosna, co indziéj się wjada. *Dwor. C.* 1. (cf. rzezawka; trypa, kiła, dymienica; cf. delia dębowa, ferezya sosnowa, metle). Rdza z miedzi na proch starta, francuzy wysusza. *Sienn.* 331. Za pożądliwością chodząc, nabędziesz podagry, *francuzy. *W. Post. W.* 3, 323. Za takim życiem idą scyatyki, pleury, francuzy. *Rej. Wiz.* 90. Stara miłość, jako stara franca. *Rys. Ad*, 62. (niewyléczona). §. Franca! *interj.* do dyabła! zum Henker. Franca! sparzyłem się. *Tr.*

FRANCIA, *plur. nom.* frant. FRANCIASZEK, aszka, *m.*, FRANCIK, a, *m.*, *demin. nom.* frant, ein durchtriebenes Schälkchen, ein kleiner listiger Betrüger. Na jarmark drugi przyjedzie franciaszek, Pasz zgoła grosza, całe próżny mieszek. *Bratk. K.* 4. Chytrze mu odpowiedział francik. *Dwor. K.*

FRANCISZEK, szka, *m.*, (*Rag.* Frâne, Frâno, Francesko; *Croat.* Ferencz; *Dal.* Ferenacz, Francesko, Frano, Frane; *Bosn.* Frane, Franno); imię męzkie *Franciscus*, Franz. Franciszek ś. w Assyżu urodzony. Ś. Franciszek de Paula. Franciszek Xawery. Franciszek Salezyusz. — Cesarz Franciszek I., Franciszek II. *Kras. Zb.* 1, 301. (*Demin.* Franuś, Franulo, Franulko). *W rodz. żeńsk.* FRANCISZKA, *Rag.* Franuscja, Frâne, Franna. FRANCISZKAN, a, *m.*, jeden z zakonu *fratrum minorum*, abo braci mniejszych, ustanowionego przez Franciszka z Assyża. *Kras. Zb.* 1, 301. ein Franziskanermönch, ein Franziskaner. Franciszka konwentuał. Franciszkan trepkowy; Franciszkan *strictioris observantiae.* FRANCISZKANKA, i, *ż.*, die Franziskanernonne. FRANCISZKAŃSKI, a, ie, od Franciszkanów, Franziskaner=.

FRANCOWACIEĆ, iał, ieli, *neutr. niedok.*, zfrancowacieć *dok.*, francowatym zostawać, venerisch werden. Wszystka już prawie Polska zfrancuziała, a podobno zfrancowaciała. *Star. Ref.* 43. FRANCOWATY, a, e, od francy, venerisch. Lubieżne czyli francowate dymienice. *Perz. Cyr.* 2, 69. FRANCOWY, a, e, od francy, venerisch. Ponieważ Merkuryusz francę leczy, także i w ospie, gdy jad francowemu jadowi podobny się zdaje, pomocy udzieli. *Krup.* 5, 445.

FRANCUZ, a, *m.*, z Francyi rodowity, ein Franzose. *Boh.* et *Slovac.* Francaus; *Sorab.* 2. Franzosa, Franzosař; *Vind.* Franzos; *Sorab.* 1. Franzosa; *Croat.* Francuz; *Hung.* Frantzia; *Ross.* Французъ. *Francuzowie (Francuzi, *Galli*, Gallowie), Rzym wzięli i kapitolium obegnali. *Warg. Wal.* 245. *Francuzowie stanęli w gotowości do szturmu. *Ustrz. Kr.* 2, 334. Czemu się Waść kręcisz, niby na zawiasie, szast szast, jaki mi Francuz. *Teat.* 43, *c*, 5. *Wyb.* (wartki, zwinny, fartyczny). — FRANCUZIEĆ *nijak. niedok.*, zfrancuzieć *dok.*, Francuzem zostawać, Francuza zarywać, zum Franzosen werden, französisch werden. Teraz Warszawa zfrancuziała. *Mon.* 68, 88. Wszystka już prawie Polska zfrancuziała, a podobno zfrancowaciała. *Star. Ref.* 43. *Tward. W. D.* 2, 150. FRANCUZKA, i, *ż.*, kobieta z Francyi, eine Französinn. Podobała im się grzeczność Francuzek, białość Angielek. *Mon.* 73, 218. Francuzek

siłą się dowcipy, ażeby strój codzień odmienny się pokazywał. *ib.* Francuzka, cf. guwernantka §. Gatunek drzewa budowlego, Franzholz, eine Art Bauholz. Wielka, śrzednia, mała francuzka. *Tr.* FRANCUZCZYZNA, y, *ż.*, wszystko co jest Francuzkiém, obyczaje, stroje, mody, język, das Französische, Französische Sitten, Moden, Putz, Sprache; *Boh.* frančina. Gadała bardzo złą francuzczyzną. *Niemc. Kr.* 2, 202. (źle po Francuzku). Mowa francuzczyzną przeplatana. *Kras. Pod.* 2, 232. Francuzczyzna w modzie. *ib.* 110. FRANCUZKI, a, ie, od Francyi, Französisch; *Boh.* Francauzký, Fransky, Francky; *Sorab.* 2 Franzojski; *Slavon.* Francuski; *Vind.* Franzoski; *Ross.* Французскій. Francuzka wyspa, *Isle de France. Dyk. Geogr.* 1, 205. Zamki Francuzkie do drzwi podwójnych. *Boh. Kom.* 3, 169. Smelce robotą Francuzką. *Złot. A.* 2, *b.* Francuzki 'gościec. *Sak. Probl.* 81. (*ob.* Franca). Po Francuzku, sposobem Francuzkim, językiem Francuzkim, *adv.* Französisch, auf Französisch. Teraz u nas wszystko po modnemu, po Francuzku, po Niemiecku. *Kras. Doś.* 265. Kosztów nie trzeba żałować, bo się nauczył po Francuzku dyszkurować. *Opal. Sat.* 3. FRANCYA, yi, *ż.*, niegdyś królestwo, teraz cesarstwo Francuzkie; *Boh.* Francauzy, Franky; *Slavon.* Francuzka; *Vind.* Franzoska deshela; *Ross.* Франція; Frankreich; u Rzymian *Gallia. Wyrw. Geogr.* 300. Z 'Francus (z Francyi) do Rzymu przyjechawszy. *Krom.* 89.

FRANCYK, a, *m.*, Frankończyk, ein Franke. Justynian pisał się Francykiem, jakoby Franki kiedy zawojował. *Sk. Dz.* 556.

FRANDZLA *ob.* Frezla.

FRANEK, nka, *m.*, *demin. nomin. propr.*, Franciszek, Fränzchen. Znaj koza Franka. *Rys. Ad.* 78.

FRANKONIA, ii, *ż.*, cyrkuł rzeszy Niemieckiéj, położony prawie w samym śrzodku Niemiec. *Dyk. Geogr.* 1, 216. Franken, der fränkische Kreis. FRANKOŃCZYK, a, *m.*, z Frankonii rodowity, ein Franke. Frankończykowie, czyli raczéj Frankowie, w Turczyznie t. j. Europejczykowie. *Pam.* 84, 775 die Franken in der Türkey. FRANKONKA, i, *ż.*, kobieta z Frankonii, eine Fränkinn. FRANKOŃSKI, a, ie, od Frankonii, fränkisch. Cyrkuł Frankoński. *Wyrw. Geogr.* 204 der fränkische Kreis. Wino Frankońskie często za Reńskie przedają. *Krup.* 5, 107.

FRANMASON, a, *m.*, z *Franc.*, wolny mularz, należący do towarzystwa sekretnego, z Anglii początkowo wyszłego, który w swoich obrzadkach używa znaków mularskich, der Freymäurer. FRANMASONERYA, yi, *ż.*, wolne mularstwo, towarzystwo franmasońskie, die Freymaurerey. FRANMASOŃSKI, a, ie, od franmasonów, freymaurerisch.

FRANT, a, *m.*, *plur.* francia, i, *ż.* 1) filut, sztuczny szalbierz, lis, ein schlauer Schalk, ein listiger Vogel, ein Fuchs. *Vind.* savitnik, domishlenik, zigan, kurbetat, galuf; *Eccl.* et *Ross.* франтъ, шутъ, скомрахъ, шишимора, плутъ, плутень, (*Ross.* франтъ, франтикъ fircyk). Lis frant z natury. *Jabł. Ez.* 138. Frant, jako mówią, karmiony szpakami. *ib.* 163. Na franta zawsze się frant znajdzie. *ib.* 40. We dwójnasób miła sztuka, Frant filuta gdy oszuka. *Jak. Baj.* 70. Na wszystko wiedział sposób, był to frant nad franty. *ib.* 272 ein rechter Hauptschalk. Domyśnił się frant; i chłopi frantami. *Jabł. Ez.* 159. auch unter der Bauern giebts Schälke. Francia pijący, nazajutrz mawiacie, Nie pamiętamy, przebacz Mości bracie. *Bratk. E. b.* Frant niezapłaconego długu złapan i do więzienia włożon. *Chełm. Pr.* 140. Baby gorzałką chcą franta bola z Jéjmości wyprowadzać. *Perz. Lek.* 10. Oto dziewczyna frant! *Teat.* 30, *b.* 47. 2. *Sodalis*, biesiadniczy towarzysz; frant też niektórzy mówią. *Mącz.* der Zechbruder. FRANTOSTWO, FRANTOWSTWO, a, *n.*, *Vind.* galufnia, galufnost; *Ross.* плутовство, мытарство; sztuczne szalbierstwo, Schalkheit, listige Spitzbüberey. Poznał frantowstwo. *Jabł.* 49. Niedługo się z pożytku frantostwa swego nacieszył. *Ustrz. Kruc.* 2, 205. Mniemam, że sama chce, lecz tai to z frantostwa w duchu. *Hul. Ow.* 121. Najlepsze frantostwo jest, nie być frantem. *Zabł. Roz.* 42. *Mon.* 74, 123. FRANTOWNY, FRANTOWATY, a, e, żartowny. *Cn. Th.* scherzhaft, possenhaft. U kogo oczy małe, ma być dowcipny, frantowaty. *Chmiel.* 1, 183. §. Sztuczny, chytry, schlau, listig. *Tr.* FRANTOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, frantowstwo stroić, *Ross.* смошенничать, плутовать, шишиморить. — (żartować. *Cn. Th.*; Schalkheiten ausüben. Co robić? muszę frantować, ażeby cię dostać. Frantujmyż! bierze za tym ułożoną minę, stąpa z partesów, na kształt karmnego prałata. *Zab.* 13, 276. *Treb.* Przy dworze bezpiecznie figlować i frantować może. *Dzwon. Stat. A.* 2. FRANTÓWKA, i, *ż.*, *Ross.* плутовка, kobieta frantowska, ein schalkhaftes Frauenzimmer. Frantowska ta, Jakie ma serce chytre i zmyślone! *Past. Fid.* 175. FRANTOWSKI, a, ie, sztucznie chytry, schalkhaft, schlau. Frantowsko, po frantowsku *adv.*, *Vind.* galufizhen, galufen, savit, prevershen, premeten, ozigansk; *Ross.* плутовскій, плутоватый. Frantowsko się z frantem obchodzić. *P. Kochan. Orl.* 1, 83. Z frantem po frantowsku, inaczéj się sparzysz. *Fred. Ad.* 42. Jedno zełgać, a drugie frantowsko powiedzieć. *Dzwon. Stat. A.* 4. §. Frantowski, fryerski; n. p. Frantowska piosnka, wiersz, żart. *Cn. Th.* Buhlerisch.

Pochodz. *przyfrant.*

FRANUŚ, ia, *m.*, FRANULO, FRANULKO, a, *m.*, *zdrobn.*, *imienia* Franciszek, Fränzchen. Franku, Franulu! *Teat.* 10, *b.* 38. Franuś miał szczkawkę przez półgodziny. *ib.* 26, *b.* 59.

FRAS, FRASOBLIWY *ob.* Frasunek, 'Frasowaty, Frasowny.
FRASOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok*, ufrasować, zfrasować *dok.*, (cf. *Germ.* fressen gryźć; u *Ottfryda* frezzen; *Dan.* fraadse; cf. *Germ.* die Fraß, Fraiß, die Freßsam. Adelg.) gryźć kogo, troskać go, kłopotać go; *Ross.* кручинить. auf einen losbeißen, ihm zusetzen, ihm nagenden Kummer machen. Wielkie utrapienie ufrasowało go. *W. Post. Mn.* 51. Frasują mię nieprzyjaciele moi. 3 *Leop. Ps.* 26, 2. (ciążą. 1 *Leop.*). Co cię frasuje? *Teat.* 52, 9. Ufrasował go niedostatkiem. 1 *Leop. Deut.* 8. Im więcéj się przybliżam do końca, tym więcéj mnie to frasuje. *Teat.* 54, *b.* 54. Frasowali Zygmunta Augusta panowie Litewscy niektórzy, o małżeństwo z Barbarą. *Stryjk.* 747. Śmiał się Walewski z pogróżek i głowy Swéj nie frasował temi króla słowy. *Mon. Bgt.* 2, 116. (cf. główkę kłócić). —

Panie racz zfrasować te nędzne czasy nasze, niżlibyśmy na potym mieli przyść na te srogie dekreta twoje. *Rej. Post. y y* 3. (napełnić frasunkami, mit Kummer erfüllen). — FRASOWAĆ SIĘ, *zaimk.*, gryźć się, troszczyć się, sich kümmern, sich härmen, nagenden Kummer haben. *Rag.* morittise, tartise; *Bosn.* jadatise; *Carn.* tuhtam; *Ross.* скорбѣть, скорблю, пригорюниться. Frasuję się dla tych, którzy uciekli do Chaldejczyków. 3 *Leop. Jer.* 38, 19. (pieczliwym. 1 *Leop*). Kto się nie rad frasuje, pięknie i długo żyje. *Cn. Ad.* 391. Co się mamy o rządach frasować, niech sobie rządy tak idą, jak idą. *Boh. Kom.* 5, 254. — §. Frasować się na kogo = uskarżać się gryźliwie nań, sich bitterlich über jemanden beklagen. On najwięcéj się frasuje w tym piśmie na Teusona pustelnika. *Sk. Dz.* 1039. Że gwiazd effekty omylne bywają, ztąd się ludzie często na matematyki frasują. *Pod. Wroż.* 15. FRASOWANIE, UFRASOWANIE, ZFRASOWANIE, FRASOWANIE SIĘ, ia, *n.*, *subst. verb.*, zgryzota, der Kummer, der Harm. Wy nie znacie, co próżne ludzkie niesie frasowanie. *Tward. Daf.* 8. Wszystko próżność i ufrasowanie ducha. *Bud. Eccl.* 1, 14. Zmiłuj się, mój Panie, w tém frasowaniu i ukłopotaniu. *Kyb. Ps.* 54. Bez długiego frasowania głowy swojéj. *Rej. Post. Hhh* 6. FRASOWANY, ZFRASOWANY, UFRASOWANY, a, e, zkłopotany, bekümmert. Kamenom przyjaciel kochany, Nie będę nigdy zfrasowany. *Petr. Hor. D.* 4. (*Bosn.* jadan, jadovan, sgjalostan). Kato myśl sprawami uciśnioną a ufrasowaną, winem chłodził. *Kosz. Lor.* 126. Frasowan smutkiem grzechu. 3 *Leop. Syr.* 14, 1. (*śckan. 1 *Leop.*). *FRASOWATY, *FRASOWITY, FRASOWNY, FRASOWLIWY, FRASOBLIWY, a, e, FRASOWLIWIE, FRASOBLIWIE *adv.*, pełen frasunku lub zgryzoty, voll Kummer und Harm, bekümmert, sich härmend. *Croat.* jadoven; *Dal.* jadan; *Ross.* кручинный, прискорбный. W maju jeszcze śnieg na dwa łokcie wzwyż spadł; frasowaty oracz bogu to poruczał. *Gwagn.* 385. Mąż jéj, zbytnie frasowliwy, zbieżał do jednego ojca. *Wys. Ign.* 175. Bogaty bojaźliwy, frasowliwy. *Cn. Ad.* 36. Chadzał pocieszać frasobliwych. *Birk. Dom.* 71. Zakazuje bóg starania niemiernego, frasowliwego. *Żrn. Post.* 2, 389. Frasowite a ustawiczne staranie. *Kosz. Lor.* 80. Naród pilny i frasowity około strzeżenia państwa swego. *Baz. Sk.* 390. Że potomstwa nie miała, dziwnie była frasowita. *Birk. Dom.* 22. Strofujesz moję frasobliwą grę, i chcesz, aby ten frasunek ze skępstwa pochodził. *Gorn. Dw.* 121. Pokutujący frasowliwy głos wypuszcza za grzechy swoje. *Biał. Post.* 262. Całe nocy, całe dni frasobliwa wzdycha. *Otw. Ow.* 97. Ojcu, jesteś frasobliwym. *Zbil. Drog. E.* 3. Byłem bardzo frasowity, gdym słyszał słowa takie. *Radz. Neh.* 5, 6. Jabym cię tak pieczliwym a frasownym nie zostawił. 1 *Leop. Tob.* 5, 17. (w frasunku. 3 *Leop.*). Frasowitszy, (*compar.*) *Petr. Pol.* 2, 75. §. *Act* Nabawiający frasunku, Kummer machend, Kummer bringend. Jesteś między rozkoszą, chowaj wstrzemięźliwość, W żaluś jest frasobliwym, miłujże cierpliwość. *Bach. Epikt.* 13. FRASOWLIWOŚĆ, FRASOBLIWOŚĆ, ści, *ż.*, skłonność do frasunku, die Ängstlichkeit, der Hang zum Gram und Harm. FRASOWNIK, a, *m*, frasujący kogo, der den andern kümmert, ihm Gram macht. Ty jesteś między frasowniki mojemi. *Budn. Judic.* 11, 35. (tyś jest z tych, którzy mię frasują. *Bibl. Gd.*). FRASUNEK, nku, *m.*, FRAS, u, *m.*, troska, kłopot, (cf. rup', mol), Kummer, Harm, nagende Sorge. *Carn.* kumr; *Ross.* прискорбіе, кручина, кручинушка, крушеніе, суета. Kiedy się jaka *przekażka w ich staraniu stanie, wnet *fresunk, wnet dziwa rozpacz na nich przychodzi. *Rej. Post. a. b.* Co gdy matka obaczy, wnet w frasunki srogie, Sama się policzkować, i bić srodze jęła. *Prot. Jał.* 19. Wiele ludzi frasunek pozabijał, i niemasz w nim pożytku. *Sk. Kaz.* 230. Na frasunek, dobry trunek. *Cn. Ad.* 527. *Mon.* 76, 832. Precz frasunki, kiedy trunki. *Cn. Ad.* 173. Helżbieta frasunek przez dobry trunek cieszyła, a najmniéj się z srogiego ojczyzny zburzenia nie zasmuciła. *Stryjk.* 419. Nie tuczy trunek, kiedy frasunek. *Bratk. U.* 4, *b.* (*W Leszcz. H. S. p.* 436. zawsze *fransunek*). Zostawić kogo w frasunku. 3 *Leop. Tob.* 5, 17. (pieczliwym a frasownym. 1 *Leop.*). Frasunek komu odjąć, wybić z głowy. *Cn. Th.* einem den Kummer benehmen. Frasunek złożyć, den Kummer fahren lassen. Przeminął prędkobieżący frasem żywot nasz. *Gil. Post.* 131, *b.* (w frasunkach).

Pochodz. *nafrasować*, *zafrasować*, *niefrasobliwy.*

FRASZKA, i, *ż.*, FRASZECZKA, i, *ż.*, *zdrobn.* (z *Włosk.* frasche), mała rzecz, *półrzeczy, maleństwo, (cf. wielka rzecz *iron.*), bagatela, eine Kleinigkeit, eine Bagatell. (*Boh.* frašky = baraszki, *Carn.* et *Vind.* frashka *fragmenta carbonum, amurca; Bosn.* fraska; *Dal.* fraszka, brazgotina = *ruga* fałd, zmarszczka; cf. *Ger.* Fraße). Fraszka *Boh.* darečka; *Sorab.* 2. bagatella; *Bosn.* scjurka, drrinciça; *Vind.* maluvrjedstvu, jigra, jigrazha, kilakala, zhazha; *Carn.* tróha; *Ross.* мѣлочь, мѣлизна, бездѣлица. Głupiego zwieść, to fraszka; mądrego, to sztuka; W niéj miłość za przebieglca miéj, nie za nieuka. *Zab.* 6, 11. W Indyach nasze igiełki, zwierciadełka, dzwonki, i inne fraszki złotem odważają. *Summ. A.* 3. Dziecinne fraszeczki. *Smotr. Lam.* 34. Fraszka wiek ludzki, fraszka wszystkie sprawy. *Zbil. Lam. A.* 2. Więzienia ciężkie, kajdany, łańcuchy, plagi powtórzone, wuczonym w to okrucieństwo panom, fraszkami być się to zdaje. *Mon.* 65, 199. Fraszka, śmierć, gdy się co podoba. *Pot. Pocz.* 365. Żyj lata Matuzalowe, Albo przynajmniéj połowę, A choćby ćwierć dla igraszki, Dwieście lat, i to nie fraszki. *Kras. W.* 125, Nie jest to fraszka służyć panu, który nie ma pieniędzy. *Teat.* 8, *c.* 34. Fraszki, dzieło Jana *Kochanowskiego*; jest ich ksiąg trzy i liczba dosyć znaczna. Niektóre dla wyboru i rzeczy, i myśli i wyrazów takby zwać nie należało. Zawiera się w tym zbiorze wiele pieśni z Anakreonta; nadgrobki ludzi zacnych, powieści krotofilne. *Kras. List.* 89. die Sammlung der kleinen Gedichte des Joh. Kochanowski führt den Titel: Kleinigkeiten. Fraszki tym książkom dzieją; kto się puści na nie Uszczypliwym językiem, za fraszkę nie stanie. *J. Kochan. Fr.* Naśladując go, przyłączył swemu *Próżnowaniu nie próżnującemu* podobne fraszki *Kochowski.* FRASZKOPISEK, ska, *m.*, FRASZKOPIS, a, *m.*, poeta fraszki piszący, der Verfasser kleiner Gedichte, der Kleinigkeitendichter. *n. p.* Wspomną wiel-

kiego fraszkopiska (*Jana Kochan.*) sobie, Jako w podobnéj i on nucił dobie. *Kochow.* 244. Ja wytrwam choć mię będą fraszkopisem wołać, Bom nie mógł ani bojom, ani mężom zdołać. *J. Kochan. Fr.* 78.

FRATER, tra, *m.*, z *Łac.* brat, tytuł, który dają w klasztorach zakonnikom, ein Frater bey den Mönchen. (*Croat.*. frater = zakonnik).

FRAUCMER, FRAUCYMER, *FRONCYMER, eru, *m.*, (z *Niem.* Frauenzimmer). §. 1). miejsce, pomieszkanie dla kobiet, dwór panieński składających, das Frauenzimmer, das Gebäude fürs weibliche Geschlecht. (*Vind.* shenska jispa). Panieński réj abo dwór, *gynecaeum. Mącz.* Obowiązał się August II., że królowa więcéj nad cztery osoby z państwa swego białych głów w górnym fraucymerze mieć nie będzie. *Vol. Leg.* 6, 23. — §. 2. *Collect.* Osoby dwór panieński składające, das Frauenzimmer, die weiblichen Personen, die zu einem Hofstaate gehören, der weibliche Hofstaat. (*Boh.* ženstwo; *Vind.* fraunzimer, shenstvo). Fraucymer przechadzał się po brzegu. 1 *Leop. Exod.* 2, 5. (panny. 3 *Leop.*). Tak Esterę samę, jako fraucymer abo służebne panny jéj, przybrał i ozdobił. 1 *Leop. Hestr.* 2, 9. Fraucymer królowéj składać się powinien z Polek rodowitych. *Skrzet. Pr. P.* 1, 124. Królowa Bona do Włoch ze wszystkim zbiorem swym jechała, mając dwór ozdobny, i froncymer szlachcianek Polskich. *Gorn. Dz.* 129. Gdy arcyksiężną królowi przywieziono, wszystek fraucymer jéj i sługi, których z sobą z Niemiec wzięła, zaraz odprawiono, a inszy fraucymer swego narodu i sługi jéj przydali. *Petr. Pol.* 2, 82. *Thetis* Achillesa kryła w ubierze niewieścim między fraucymerem. *Petr. Hor. B.* 3. §. *Fraucymer, kobieta, białogłowa, ein Frauenzimmer, eine Frauensperson. Szukał, gdzieby gładki fraucymer, panna, pani, dziewka była. *Gliczn. Wych. G.* 6, *b.* — *FRAUCYMEREK, *zdrbn.*, ein Frauenzimmerchen. Że cię besztają, jak chcą fraucymerki, Mówią, że wszystko znosisz dla swéj gierki. *Chrośc. Ow.* 119. FRAUCYMERNY, FRAUCMERNY, a, e, od fraucymeru, do dworu białogłowskiego należący, zum weiblichen Hofstaate gehörig, Frauenzimmer=. Panna fraucymerna. *Jag. Wyb. D. b.*

FRAZA, FRAZESA, y, *ż.*, FRAZESKA, i, *ż.*, *zdrobn.*; z *Greck.*, w gramatyce i w krasomowstwie znaczy sposób mówienia. *Kras. Zb.* 2, 356. die Phrase, die Redensart. *Carn.* govorina; *Vind.* govorina, govorna visha; *Ross.* изреченіе; *Eccl.* образорѣчіе, рєченїє, реченійце.

FREBRA *ob.* Febra.

FREGATA, y, *ż.*, z *Franc.* 1). okręcik wojenny, mający jedno piętro, osadzony armatami od 16 do 25. *Papr. W.* 1, 335. eine Fregatte. 2). Fregata, ptak, *pelicanus aquilus*, wielkości kury koloru czarnego, w Amerykańskiém morzu. *Zool. Nar*, 259. die Fregatte, eine Art Wasservögel.

*FREJ *ob.* Fryj. *FREJBELLER, u, *m.*, dawny podatek od każdego cetnaru kruszcu. *Czack. Pr.* 2, 199. eine alte Abgabe von jedem Centner Metall. FREJBERG, u, *m.*, imię miasta w Morawii; *Boh.* Přjbor. FREJERZ *ob.* Fryjerz. *FRESUNK *ob.* Frasunek.

FREZ *ob.* Fryz.

FRĘZELKA, i, *ż.*, *demin. nom.* fręzla, eine kleine Franse, ein Fränschen. FRĘDZLA, FRANDZLA, i, *ż.*, *FRAMZA, y, *ż.*, *Croat.* franse, fransicze, franczlini; *Slavon.* prâncxe; *Carn.* fransha, pramesh, zifa; *Vind.* periem, priem, okrajek; *Boh.* třepenj; *Rag.* kerize, rési, listice, kére; *Ross.* мохоръ, мохорокъ, бахрома, бахромка; (*Ital.* frangia, fregio, freggio; *Gall.* frange; *Lat. med.* frangia, frigia, frisum, (cf. fryzura); *Angl.* fringe; *Dan.* fryndse; *Svec.* frans), die Franse; bramowanie z nitkami wiszącemi końcem na dół. Spodnie z wiszącemi frandzlami. *Comp. Med.* 705. Worek ten framzą około stron cudnie ozdobiony. *Klon. Wor. praef.* Starsi z nich w bieli i z frandzlą złotą chodzili. *Jabł. Tel.* 168. FRĘZLOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, obfręzlować *dok.*, fręzlą bramować, mit Fransen besetzen. FRĘZLOWANIE, ia, *n.*, *subst. verb.*, bramowanie fręzlą, das Umfränseln, der Besatz mit Franseln. FRĘZLOWANY, FRĘZLOWY, a, e, od fręzli, befränselt, Fransel=. *Carn.* zifast; *Ross.* мохроватый.

FROCHT, FROKT, u, *m.*, (*Croat.* foringa; *Slavon.* kirja; *Vind.* basinga, tovor, tovorstvu; *Ross.* повозъ, поклажа; *Svec.* frakt; *Dan.* fragt; *Holl.* vracht; *Angl.* fraight; *Gall.* fret; *Hisp.* flete; *Lat. med.* fretta, frectagium, frettatio, cf. fractum, fractus; et *Gall.* frais); die Fracht, das Frachtgeld. Zapłata za przewiezienie towaru z jednego miejsca na drugie. *Wyrw. Geogr.* 321. *N. Pam.* 12, 287. 2). Ładunek, towary naładowane, die Fracht, die Ladung. *Tr.* — *Magier. Mscr.* FROCHTOWY, a, e, od frochtu, Fracht=. Frochtowy list, der Frachtbrief. *Tr.* Frochtowy Holendrów handel na morzu śrzodziemnym. *N. Pam.* 12, 291. *et* 14, 163. FROKTARZ, a, *m.*, *ob.* Fraktarz, faktor, der Faktor. *Trotz* kładzie: solny faktor, Salzfactor.

FROM! odgłos szarpanych mocno strun, den Ton einer stark gerissnen Saite auszudrücken. Palcami przebiera, from from from na gitarze. *Teat.* 20, 30.

FRONCYMER *ob.* Fraucymer.

FRONKA, i, *ż.*, imię białogłowskie, *Veronica. Tr.* ein Weibername.

FRONT, u, *m.*, czoło, n. p. wojska, *Ross.* строй, die Fronte eines Heeres. Front domu, FRONTON, u, *m.*, n. p. Ozdoby w gmachach, portyki, kolumny, Frontony, i co jeno znalazł wymysł dumny. *Jabł. Tel.* 169. *Boh.* swjsle; *Vind.* predhishje.

FROTYER, a, *m.*, z *Franc.* gładziciel posadzki; *Ross.* политеръ; der Frotier, Zimmerputzer. FROTYERSKI, a, ie, *Ross.* политеровъ.

FRU FRU! 1). huk puk! zmyślone słowa na wyrażenie furyata hałasującego, das Toben eines ungestümen Menschen auszudrücken. Fru bru, *furiata mente Coraebus*, Virg. - *Gemm.* 82. 2). Fru na fru, bru na bru; *arma in armatos. ib.* albo: bru na bru, fu na fu. cf. jak galą tak biją, wie du mir, so ich dir. Wie man in den Wald hinein schreyt, so hallt es wider. (cf. klin klinem wybić). FRUCZYĆ, ał, y, *neutr. niedok.*, brzęczyć, schnurren, brummen. Alić znowu, jeno brzask, fruczą kołowroty. *Zab.* 13, 278. *Tręb.* FRUCZKA *ob.* Fryga.

FRUKT, u, *m.*, z *Łac.* 1). owoc, osobliwie drzewny, die Frucht, Baumfrucht. *Vind.* et *Carn.* sad, sadje, sadjovina, (cf. *Pol.* sad). Cokolwiek jesień z wiosną w fruktach ma

drogiego, w koszach śrebrnych noszono. *Jabł. Tel.* 7. Sposób, żebyś miał od roku do roku świeże *frukty (frukta). *Haur. Sk.* 72. Na wety dają się frukta. 2). Niwy zależałe bez fruktu odłogiem Są za nic; tak ty jesteś, za cyfrę przed bogiem. *Kulig. Her.* 70. t. j. bez zboża, Feldfrüchte, Getreide. FRUKTOWY, a, e, od fruktów, owocowy, Frucht=. *Vind.* ſaden, ſadoun, (cf. sadowy). Drzewa dobre fruktowe. *Kras. Pod.* 2, 32.

FRYC, a, *m.*, FRYCASZEK, szka, *m.*, (może z *Niem.* Fritz, co jest *demin.* imienia Friedrich), urągające imię, które flisnicy nowym kollegom swoim dają, ein Name, den die Bootsknechte den Neulingen geben, etwa Fuchs, Hopf, Strutz, Wittstock. Fryc, chłop, piérwszy raz idąc na flisówkę. *Magier. Mscr.* (*Croat.* frisek, nov). Jeśliżeś fryc abo szyper nowy, Już się tu (na wodzie) musisz uczyć inszéj mowy, Byś nie wziął szablą u Nogatu bracie, Bo to zła na cię. *Klon. Fl. E.* 1, *b. novitius.* — Frycowi nad Nogatem pamiętne dają, A gdy tak będzie zmyty, Już go wyzwolą i nazywają bratem. *ib. G.* 2, *b.* — Ogólniéj: Fryc z niego, nieokurzony. *Gemm.* 38. ein Unerfahrner, ein Neuling. Przy mnieć to królewic, będąc frycem w wojnie, Napatrzył się dzieł wielkich i krwi ludzkiéj hojnie. *Morszt.* 114. Kto wierzy temu, będzie u mnie frycem. *Chrość. Ow.* 90. (*oppos.* ćwik, bywalec, szczwany). Musiałby być w historyach frycem, ktoby tego nie wiedział. *Pot. Syl.* 3. Z całym twym miastem byłbyś frycem w naszéj wiejskiéj szkole. *Zab.* 9, 378. *Ejss.* FRYCKA, i, *ż.*, imię białogłowskie, *zdrobn. imienia* Fryderyka, Friederica. Młoda ta panienka zowie się Frycka Pleurant. *Niem. Król.* 1, 170. FRYCZYSKO, a, *n.*, z urąganiem, Füchschen, Hopf, Neuling. Biedne fryczysko pospolicie bywa w gospodarskim domu celem szyderstwa czeladzi. *Zab.* 3, 195. FRYCOWAĆ ał, uje, *cz. niedok.*, 1) naigrawać się z nowego kollegi, jak Flisy nad Nogatem szablą, abo pod Turuniem całowaniem baby drewnianéj, einen füchseln, einen Neuling zum Besten haben. FRYCOWANIE, ia, *n.*, *subst. verb.*, 1) frycówka. 2) Pierwiastkowe dzieło, pierwiastki, das Probestück. Pyrrhusie, mord Pryama twoje frycowanie. *Min. Ryt.* 1, 70. FRYDERYK, a, *m.*, imię własne, Friedrich; *Boh.* Frydrych, Frydryšek, Bedřich; *Sorab.* 2. Frizo, Fritscho; *w rodz. żeńsk.* FRYDERYKA, i, *ob.* Frycka.

FRYGA, i, *ż.*, wartałka, cyga, kręglica, bąk, fruczka, ein Brummkräuſel, ein Kräuſel. Tak się kręci, jak fryga na miejscu. *Mon.* 73, 325

1. FRYJ, *FREJ, ju, *m.*, FRYJE, ów, *plur.*, (*Boh.* freg, frege, cf. *Germ.* Frea, Fryga *Venus*, freyen, cf. frech; *Sorab.* 2. fryot = wolność, Freyheit; *Svec.* fria; *Dan.* frie; *Goth.* frigon = kochać); zaloty, gamractwo, gachostwo, Buhlerey. Kto się na złe udawa, zwłaszcza ku frejowi, abo ku psocie, już taki traci srom. *Ezop.* 90. Córka, jeśliby się udała na fryje, może być wydziedziczona. *Sax. Porz.* 48. Fryje stroić. *Kochow.* 226. Niechaj to w głowę starym wdowcom wbije, Jako z młodemi nadają się fryje. *Pot. Syl.* 47. Skusi ona fryjów sprosnych tytułem miłości. *Bardz. Luk.* 185. Antoniusz długo fryje nad Nilem stroił przy dziewczynie. *ib.* 178. — *§. Dawne było przysłowie u sądowych urzędników w Litwie: dziś *freju* nie masz; kiedy grzywien nie było. *Czack. Pr.* 2, 75 *et* 113. (cf. *fredum*, cf. fryt). 2. FRYJ, yja, *m.*, FRYERZ, FREJERZ, a, *m.*, (*Boh.* fregiř, fregijř; *Sorab.* 2. fryař; cf. *Germ.* Freyer; *Dan.* frier); zalotnik, gach, gamrat. *Brud. Ost. E.* 9. der Buhle; *Dal.* lyubovnik; *Hung.* matka; *Sorab.* 1. lubk, lubcž; *Carn.* drajnek; *Vind.* vesuvauz, lubei; *Ross.* волокита. Miał prawo mąż, złapaną na uczynku małżonkę, z lubownikiem, czyli jak nazywano, z frejerzem zabić. *Czack. Pr.* 2, 238. Gramatyk i gamratyk chcesz wraz być, lecz głupie, Mądrość z fryjem nie chodzi nigdy w jednéj kupie. *Kochow. Fr.* 66. Za zbieżeniem się z obozu do Polski mężowie dopominali się o żony; fryerze i służalcy nie chcieli z rąk puszczać ułapanéj zdobyczy. *Nar. Hst.* 2, 436. Zastarzały *fryjerista. *Pimin. Kam.* 68. FRYERKA, FRYJERKA, i, *ż.*, zalotnica, gamratka, nierządnica, die Buhlerinn. (*Boh.* fregjřka; *Carn.* drajna). Fryerko bezczelna. *Teat.* 51, *b.* 30. Jedna fryerka wniwecz go obróciła. *ib.* 8, 33. Oto złotem powolność fryerki opęta, A szeląg na dłoń rzucił biednego natręta. *Zab.* 16, 162. Śmiała się, umizgała, wzdychała, stroiła się, jak fryjerka. *Zab.* 15, 198. FRYERSKI, FRYJERSKI, a, e, FRYJOWNY, a, e, zalotniczy, gamracki, buhleriſch, verbuhlt. Jako się z młodu okazał plugawym, także i na starość smrodem był, bowiem był łakomy, *fryowny, okrutny. *Biel. Św.* 75, *b. Biel. Hst.* 168. *Slovac.* fregjrský; *Vind.* vesujezhen, lubujezhen; *Ross.* любовный, блудодѣйный, волокитный. FRYJERSTWO, FRYERSTWO, a, *n.*, gamractwo, fryje, Buhlerey. *Ross.* волокитство. Dla kurestwa abo fryjerstwa, niechajby każdy swą miał żonę. *Gliczn. Wych. P.* 2. *Cresc.* 37. *FRYJOWAĆ *Boh.* fregowati *ob.* Gamratować.

FRYJOR, FRYOR, u, *m.*, (z *Niem.* Frühjahr wiosna), wiosienne spuszczanie zwłaszcza do Gdańska, die Frühjahrſchiffahrt, zumal nach Danzig. Trzeba wymłócić pszenicę, na przyszły fryor do Gdańska. *Teat.* 8, *c.* 23. Ósmy do Gdańska szczęśliwie odbyłem fryor. *Teat.* 16, *b.* 19. Owsy te mogłyby pójść na fryor. *Mon.* 71, 189. Kiedy ja w najtkliwszym jestem rozkwileniu, Mąż przychodzi mi gadać o życie, jęczmieniu, O fryorze do Gdańska.... *Niemc. P. P.* 66. W polu tego roku zupełnie chybiło, na przyszły rok nie myślić nawet o fryorze. *ib.* 72. Byle statki powróciły z fryoru, sprawię córce robran. *Ossol. Str.* 7. Tędy na fryjor pływają rotmani. *Klon. Fl. E.* 3. Fryor powrócił z Gdańska. *Torz. Szk.* 7. statki fryorowe. FRYJOROWY, FRYOROWY, a, e, od fryoru, von der Frühlingsſchiffahrt. Fryjorowe złotko. *Ossol. Str.* 8.

FRYKAS, u, *m.*, z *Franc.*, potrawa z różnego mięsa, t. j. cielęciny, kapłona, gołąbków etc. z białym sosem zaprawiana. *Wiel. Kuch.* 401. das Fricaſſée. Kucharzowi nieobeznanemu z Francuzkiemi wymysłami, ze wzgardą barszczu, rosołu, bigosu, skwarzyć każą mniemane cudzoziemskie frykasy. *Mon. a.* 65, 420.

FRYKCYA, yi, *ż.*, ogólnie: tarcie, die Reibung, das Reiben. §. *Medic.* Frykcye, tarcie ciała suchemi chustami, nad dymem n. p. jałowcowym, trzymanemi etc. *Krup.* 5, 452. Friction, Reibung.

FRYMARCZYĆ, ył, y, *cz. niedok.*, *Frymarczać *częstoll.*, przefrymarczyć *dok. Boh.* freymarciti; *Slov.* fregmarčjm,

(cf. *Germ.* Freymarkt); zamieniać, tauschen, vertauschen. *Dal.* zaminiti; *Ross.* мѣнять. Szczęśliwe lata były, gdy ludzie nie znali złota; gdy swe rzeczy przedawali i kupowali, frymarcząc a zamieniając. *Urzed.* 395. Angielczyki frymarczą z Maroką oręża i kruszce za cukry. *Boter.* 254. Frymarczony towar *Ross.* смѣнъ. Gdy dom frymarczamy za wieś, za konie.... *Petr. Pol.* 73. My Włochy nigdybyśmy na wasze prawa nie farmarczyli. *Gorn. Wł. F.* 4. Przewiódł Regulus w Senacie, aby więżniow nie frymarczano. *Faliss. Fl.* 58. Są tacy, którzy się frymarczą z żonami. *Gorn. Wł. F. b.* Przecięż się nie chciał frymarczyć z bogaczem, Chociaż tamtemu nie zeszło ni na czém. *Chrośc. Job.* 3. Karamani pismo swoje dziś frymarczyli na Arabskie. *Boter.* 209. Lud ten dziś frymarczył prostotę za obojętność, statek za upor. *ib.* 80. FRYMARCZNIK, a, *m.*, (cf. *Germ.* Freymärkter), zamieniacz, der Tauscher. Gdy się dwaj farmarcznicy zejdą, a da jeden drugiemu co złego.... *Mącz.* FRYMARK, u, *m.*, (cf. *Niem.* Freymarkt), zamiana, der Tausch, der Tauschhandel. *Carn.* barantya; *Ross.* мѣна. Ilekroć się stawa frymark na grunty albo na majętność niejednakiéj ceny, tak iż trzeba do jednego z onych gruntów co przydać, tedy trzeba, aby zapłata na frymark przydana, była mniejsza niżeli grunt, do którego była przydana. *Chełm. Pr.* 124. Frymarkiem odprawują wszystkie swoje rzeczy; Bo gdy tam z płótnem, z suknem kupcy przyjeżdżają, Za to oni barany krowy, woły dają, A lud za lud frymarczą. *Paszk. Dz.* 4. Pan bóg wynalazł jarmarki, a dyabol frymarki. *Rys. Ad.* 55. Na frymarku jeden traci. *Cn. Ad.* 941. Mądrość nie może być kupiona za złoto, ani może być odważone srebro za jéj frymark, Złoto nie porówna z nią, ani frymark jéj może być za klejnot złota szczérego. *Radz. Job.* 28, 15. (za jéj odmianę. *Bibl. Gd.*). Dla mizernéj świata rozkoszy, utracić rozkosz bez końca, jako mizerny to jest frymark. *Biał. Rost.* 198. Frymarkiem to poszło, wy szlachta jęliście się kupczyć; a kupcy jęli się za szlacheckie grunty. *Gorn. Wł. S.* 2. I takem do frymarku przyszedł misternego, Czegom Kupida uczył, zapomniałem tego, A czego mię Kupido nauczył, to miewam W pamięci, i dziś tylko o miłości śpiewam. *Simon. Siel.* 21. *Diomedis et Glauci permutatio*, nierówny frymark, konia dać za bark. *Mącz.*

Pochodz. *przefrymarczyć*, *zafrymarczyć*, *wyfrymarczyć.*

*FRYMUSNY, a, e, *n. p.* Rodzice aby dzieci swe na wodzy mieli, one od zbytków jakich niefrymusnych karaniem hamowali. *Gliczn. Wych. F.* 8, *b.*

FRYOR *ob.* Fryjor.

FRYSZ, z *Niem.* frisch, chyży, chyżo, żwawo, żywo, munter, lebhaft. (*Slov.* friško! *agedum* żywo! *Sorab.* 2. frischni; *Hung.* fris; *Vind.* frishen, bersen, zherstvi; *Carn.* frishku, frishn; *Slav.* frishko, frixak; *Croat.* frisko). Nie ta to ja dziś Maryna, Hoża, skoczna, frysz dziewczyna; Teraz ciężką, teraz słabą, A co gorsza, jestem babą. *Kniaź. Poez.* 3, 200. Czy można tak prędko zdziczeć? czemu ja zawsze frysz! *Teat.* 19, *c.* 65. Żobaczysz córko, że ci znajdę ot tak frysz chłopczyka. *Niemc. P. P.* 94.

FRYSZERKA, i, *ż.*, z *Niem.* der Frischheerd. Fryszerki, piece, w których żelazo surowe przewarzają i czyszczą. *Os. Rud.* 83. der Frischofen. FRYSZERSKI, a, ie, od fryszowania, frisch=. Piec fryszerski. *Os. Rud.* 278. der Frischofen. FRYSZERZ, a, *m.*, der Frischer. U pieca fryszerskiego dwa boki są otwarte, przez nie fryszerz, albo kowal młotowy, nachyliwszy się, w piec wniść może. *Os. Rud.* 278. FRYSZOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, das Metall frischen. Pod czas pierwszego warzenia i kucia, czyli fryszowania żelaza surowego, wiele ginie. *Os. Rud.* 57.

FRYSZT, u, *ż.*, z *Niem.* die Friest. a) odwłoka w prawie. *Cn. Th.* die gerichtliche Dilation, die Frist. *Boh.* lhota, lhuta; *Vind.* nadlog, odlog, odklad, zhafs; *Ross.* срокъ, нарокъ, отсрочка, отсроченіе. *Urs. Gr.* 121. b) Ogólnie, odwłoka, czas wolny, Zeit, Muße. Jezabel długo miała fryszta do uznania swego, aż po nie małym czasie bóg ją zatracił. *Rej. Apoc.* 31. §. Pewny naznaczony czas, termin sądowy, ein gerichtlicher Termin, eine Frist. §. Wytchnienie zmowne w potyczce. *Cn. Th.* rozejm, zawieszenie broni, der Waffenstillstand. Prosili o fryszt i przerwanie wojny. *Pilch. Sall.* 302. Przez opóźnienie, które z poddaniem się czyniło, miasto fryszt miało. *ib.* 268. *Urs. Gr.* 121. §. W górnictwie, wyznaczone miejsce do szybu, im Bergw. ein abgezeichneter Ort zu einem Schachte. *Tr.* FRYSZTOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, miejsce na szyb wyznaczać, einen Ort zum Schachte auszeichnen. *Tr.* FRYSZTOWY, a, e, od fryszta, Frist=. *Ross.* срочный.

FRYT, *interj.* z *Niem.* Friede! Ruhe! Słowo pokój lub przyjaźń nieprzyjaznemu oznajmujące; co teraz mówimy. zgoda! zgoda! *Włod.* Skoczny Niemiec nieraz rzekł fryt, Gdy od nas był bit. *Stryjk. Gon. M.*

FRYTATA, y, *ż.*, z *Włosk.*, robi się w kielemce żelaznéj, w któréj rozpuściwszy masło, jaja na nie wybijesz, i na węglach piec będziesz; potym przyrumienione pocukrujesz. *Wiel. Kuch.* 401. Frittate, zerlaßne und gebackne Eyer. *Carn.* zvérk; *Vind.* zvertje, zverzha, ozvrietje, (cf. jajecznica).

FRYTTA, FRYTA, y, *ż.*, W hucie sklanéj sulerze przysadę swoję, którą nazywają frytta, sypią w oszow, i tam ją często kociubą przemieszywają, żeby się węgielki, korzonki, słomki przypaliły jak najlepiéj. *Torz. Szk.* 153. mieszanina, miazga, z któréj szkło się robi, z *Niem.* Fritte, die Masse, aus welcher das Glas gemacht wird. FRYTOWY, a, e, od fryty, Fritten= n. p. piec. *Torz. Szk.* 270.

1. FRYZ, u, *m.*, u malarza, w tablaturze wyskok na około filunka. *Magier. Mskr.* der Fries bey den Malern. §. *archit.* Środnia część belkowania, der Frieß. *X. Kam.*

2. FRYZ, FREZ, a, *m.*, koń Fryzyjski. *Dudz.* 38. ein Friese, ein Friesisch Pferd, ein Friesländer. Tatarowie Niemcom hojnie frezy strzałami częstemi psuli. *Stryjk.* 345. Dwa posłowie od mistrza buczno przyjechali, Na frezach kosmonogich, kusych, hasających. *Stryjk.* 495. Na kosmatonogim fryzie. *Kochow.* 234. Książęta Litewscy ośmset więźniów, i siedmdziesiąt koni wielkich frezów, z rozmaitemi łupami, z Pruss wywiedli. *Stryjk.* 407. Frez

blachą zewsząd dla strzał ladrowany. *ib.* 503. Niemcy we trzech latach na frezie kłusać poczynają. *Hipp.* 30, (*ob.* Fryzya, Fryzysko). *Prov.* Upominek jak żmudzinek, jak fryz oracya. *Mon.* 76, 472.

FRYZA, y, *ż.*, *n. p.* Biegają żydzi w długich płaszczach, z rękawami, na kształt fryzy, z brudnym na szyi galganem. *N. Pam.* 9, 275.

FRYZER, FRYZYER, FRYZOWNIK, a, *m.*, FRYZEREK, rka, *m. zdrbn.*, FRYZOWNICZEK, czka, *m. zdrbn.*, z *Franc.* cf. perukarz, der Friseur. *Carn.* ferkòzar; *Ross.* волосочесатель; *Eccl.* власодѣлатель, власоукраситель, власопитатель. Cała trzoda piżmowników, fryzowników. *Pilch. Sen. list.* 2, 13. *W rodz. żeńsk.* FRYZERKA, i, die Friseurinn. *Carn.* ferkorzarza, (cf. warkocz). FRYZOWAĆ *cz. niedok.*, zfryzować, ufryzować *dok.*, *trefić, kędzierzyć włosy, frisiren. *Ross.* учесать, учесывать, причесать, причесывать. Białe włosy i długie z umizgiem fryzował. *Jabł. Tel.* 39. Jak się lepiéj zfryzujesz i odmienisz odzież, Można cię jeszcze wliczyć między piękną młodzież. *Tręb. S. M.* 26. Był gustownie ufryzowany. *Mon.* 67, 282. Wszystkich zazdrość dostaje szkodliwemi sztychy, Fryzowane prałaty i strzyżone mnichy. *Węg. List.* 20. §. *transl. fig.* Kapusta fryzowana. *Węg. Mar.* 3, 17. (kędzierzawa, kraus). Ich piérwsze słowa zdały się być fryzowane. *Mon.* 65, 521. (nastrzepione, affektowane). FRYZURA, y, *ż.*, FRYZURKA, i, *ż. zdrbn.*, włosy strojnie w pewną figurę zaczesane, die Frisur. *Ross.* ческа, чоска, прическа, выческа, уборка. Co przedtym chodziły w czołeczkach, dziś o trzech piętrach noszą fryzury. *Teat.* 36, *c.* 112. Fryzura zdobi me czoło. *Mon.* 74, 366. §. Kędzierzawość, die Krause, krausiges Wesen. Włos martwy, raz zafryzowany, nie mając zniskąd odwilżenia, długo bardzo w sobie fryzurę utrzymuje. *Perz. Lek.* 16.

FRYZLE, i, *plur.*, są krosteczki prosianemu ziarnu podobne, połową nad skórą się ukazujące, często wraz białe i czerwone. *Krup.* 5, 351. *miliaria*, der Friesel, der weiße Friesel, der rothe Friesel, der Hirsenfriesel. Fryzle położnic. *ib.* 361. der Wochenfriesel, Wochenbettfriesel.

FRYZYA, yi, *ż.*, jedna z prowincyi skonfederowanych Hollenderskich, dzieli się na West-Fryzyą, należącą do Hollenderskiéj Rzpltéj, i na Ost-Fryzyą należącą do króla Pruskiego. *Dykc. Geogr.* 1, 221. Obfituje w zboże, bydło, osobliwie konie dobre. *ib.* (*ob.* Fryz). Friesland in Holland. FRYZYSKO, FREZYSKO, a, *n.*, brzydki fryz, ein ungeschlachtes Friesisches Pferd. Opętałe frezyska i gnuśne szkapska. *Hipp.* 44.

*FSTĘGA *ob.* Wstęga.

F U.

FU na FU *ob.* Fru.

FUGA, i, *ż.*, z *Niem.* die Fuge, die Pfalze, zwey Körper zusammenzufügen. Spajanie w drzewach lub kamieniach wyrzynane, dla połączenia ich. *Vind.* vkupsloshba, sklenja; *Ross.* пазъ. Wszystkie deszczki jedna fuga będzie trzymała. 3 *Leop. Exod.* 26, 24. (jedna zwora. 1 *Leop.*). Fugi około nóg łożowych. *Sienn.* 579. Oni śpią, choć słońce przez fugi świeci. *Pot. Jow.* 116. (cf. skalina, skadłubina). Fugi w łożu armatnym, są owe wydłubane dziury, przez które się rygle ściągają i łoże mocno się zbija. *Archel.* 3, 61. §. Fuga w muzyce, die Fuge in der Musik. (FUGAS *ob.* Fiugas). FUGASSY, ów, *plur.*, *ob.* piecyki podkopowe. *Jak. Art.* 3, 292. FUGOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, pofugować, zfugować *dok.*, fugi wyrzynać, fugami spajać, pfalzen, fügen, zusammen fügen. *Vind.* vkupsloshiti, persloshiti; *Ross.* пазить, пажу. FUGOWANIE, ia, *n.*, *subst. verb.* das Fügen, Zusammenfügen. *Ross.* паженіе, пазовка. Hebel do fugowania *Ross.* пазило, пазникъ. 2) Fuga w drzewie, w kamieniu, die Fuge, Pfalze. *Carn.* sklad. *n. p.* Na bokach każdéj deszczki dwoje fugowanie będzie, przez które deszczka z deszczką się spoi. *Leop. Exod.* 26, 17. (dwa czopy. *Bibl. Gd.*). cf. laskować, laskowanie.

FUJ! *interj.* fa, fe, fi, pfe! Pfui.

FUJARA, y, *ż.*, FUJARKA, i, *ż.*, *demin.*, flet, fletnia, piszczałka, *Rag.* sviralla, surla, svardoniza, sviroka, die Querpfeife, Querflöte. Zacznij fujaro moja, (*tibia*), zacznij śpiewać ze mną, Którą się sławi Menal, zacznij pieśń przyjemną. *Nag. Wirg.* 517. Fujarka, przedtym nieodstępna towarzyszka Milona, teraz oniemiała wisiała w szałasie. *Oss. Str.* 9.

FUK, u, *m.*, fukanie, strofowanie z trzaskiem, hałasem. *Włod. Carn.* fershmajht; das Schmälen, Schelten, Wettern. Na fuki a przymówki mowę stroicie, a na wiatr słowa wypuszczacie. 1 *Leop. Job.* 6, 26. Do dźwięków strasznéj groźby i fuków używa. *P. Kchan. Orl.* 1, 87. Jak fuk twój usłyszało Morze, wnet się suchém stało. *Ryb. Ps.* 211. Pierwéj fuki, niż puki. *Cn. Ad.* 831. *prius minae, quam verbera adhibenda sunt.* Od fuków, przyszło do puków. *Rys. Ad.* 53. Po fukach następują puki. *ib.* 59. *qui non curat verba, curabit verbera.* FUKAĆ, ał, a, *cz. niedok.* Fuknąć *jedentl.*, zfukać *dok.*, gromić kogo, łżyć, z trzaskiem łajać, einen schelten, (wettern, schmälen). *Boh.* faukati *flare cum murmure et strepitu*, faukawati, (cf. puchać, cf. *Germ.* fluchen; *Slov.* faukam, wegi spiro; *Hung.* fúvok; *Sorab.* 2. fukasch; *Croat* fegati; *Dal.* poszvesztivati *objurgare*; *Croat.* fuczati = gniewać się; *Croat.* fuchkati = gwizdać; *Bosn.* vikati = krzyczeć); *Vind.* kleti, ozhitati, karati, shentati; *Ross.* брюзжать, (*Ross.* фукать = brzydzić się; dmuchnąć bierkę w warcabach); *Eccl.* хухнаю, гаждаю; *Boh.* škamrati, škamři. Pan Chrystus ucznie swoje, że są małéj wiary, fuka. *Biał. Post.* 236. Chrystus uczniów swoich dla małéj wiary sfukał. *Biał. Post.* 237. *Otw. Ow.* 79. Zfukali go, iż przeciw prawu posłom gwałt uczynił. *Stryjk.* 172. Niech cię zfuka Pan, o szatanie. *W. Post. Mn.* 265. Nie złajał ani zfukał ich. *ib.* 307. I pieniędzy brać niechciał, i te, co je dawali, fukał. *Sk. Dz.* 582. Fukasz i pukasz. *Gemm.* 84. I fuknąć i puknąć bezpieczniéj jest w téj sukience. *Teat.* 15, *c.* 20. (i gromić, i bić). §. Fukać na kogo, słowami nań się rzucać, oburzać się nań, einen anfahren. (*Vind.* sabukniti na koga, sareshati na koga, sadreti se, se obregniti). Fukać nań poczęła i upominać, aby zdrowsze miał o téj rze-

czy rozumienie. *Birk. Dom.* 21. Przywiedziono do Jezusa dziatki; ale zwolennicy fukali na nie. 1 *Leop. Math.* 19, 13. Na starszego nie fukaj; ale proś go jako ojca. 1 *Leop.* 1 *Tim.* 5, 1. FUKANIE, FUKNIĘCIE, ia, *n.*, gromienie, zgromienie, das Schelten, Schmähen. Kupując woły, uważaj, coby się też fukania słów i bicia bały. *Cresc.* 551. Jedno moje fuknięcie sprawi w jéj umyśle odmianę. *Teat.* 11, 73.

Pochodz. *fukliwy, ofukać, ofuknąć, wyfukać, wyfuknąć, zafukać, zafuknąć*; *cf. huk, huknąć.*

*FUKAROWA, y, *ż.*, *n. p.* Jakie jest podobieństwo lat i natury między młodym a babą, między Pamfilem a Fukarową! *Petr. Ek.* 73. Żona, gdzieby osięgła nad mężem panowanie, gorsza będzie niż Medea i Fukarowa. *ib.* 76., *ob.* Sekutnica. FUKLIWY, a, e, — ie *adv.*, skłonny do fukania, auffahrisch, zankfüchtig. Nic nie znajdziesz w nim fukliwego, nic gniewliwego. *W. Post. W.* 3, 340. Z fukliwą i srogą twarzą karał go o to. *Wys. Ign.* 28. Fukliwie o to nalega. *Mon.* 76, 141.

FUKIEL, kla, *m.*, płaz, uderzenie płazem, plaga, z *Niem.* die Fuchtel. Gdyby nie pieniądze, byłby zapewne kilka fuklów oberwał. *Teat.* 15, 100. FUKLOWAĆ *cz. niedok.*, płazą bić, fuchteln. Maszeruj, albo cię tak będę fuklował. *Teat.* 15, 99.

FULARZ, a, *m.*, *ob.* Folarz.

*FULMINOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, z *Łac.*, piorunować, fukać, auf jemanden losdonnern. Wyliczywszy złe kacerze, Fulminuje na nich szczerze. *Kochow.* 46.

FUM, u, *m.*, FUMIK *zdrbn.*, z *Łac.*, 1) dym, wyziew, para, Dunst, Dampf. Rozkosz z pachnących fumików tłusto zaczynionych, i woniejących potraw. *Petr. Et.* 184. 2) *fig.* Wiatr, próżna rzecz, szum, próżność, duma, dym, Wind, Eitelkeit, Einbildung, Stolz, (cf. tuman). Na coś téj niebodze dziewczynie takie fumy puścił, bo wiem, że się z nią nie ożenisz. *Teat.* 30, 79. Przestańże tych fumów mieć w głowie *ib.* 53, *c.* 53. (urojenia, marzenia). Kto poczciwie myśli, szydzićby powinien z tych fumów, i ile możności zabiegać im. *Teat.* 22, 25. W niższych podłość bez miary, w wyższych fum bez granic. *Zabł. Zbb.* 75. Przyjaciół nad pochlebców poważaj rozumy, Złóż przed niemi autora wyniosłego fumy. *Zab.* 16, 111. — FUMETOWY, a, e, *n. p.* Ciasta formowane, garnuszkowe, fumetowe. *Lek. C.* 2.? wonne, wohlriechend. FUMIGACYA *Xiądz.* 195. *ob.* Kadzenie.

FUMEL, mla, *m.*, u szewców, drewienko wyrznięte do gładzenia podeszwy. *Magier. Mskr.* das Fimelholz.

FUNCIK, a, *m.*, *demin. nom.* funt, das Pfündchen, ein kleines Pfund. *Sorab.* 1. puntžik. Aby mu imbier i pieprz się nie psował, Pogańskie pisma i stare kroniki Lepiéj użyte poszły na funciki. *Kras. Mysz.* 15. Z epigrammatu mego zrobiła funcik do tabaki. *Teat.* 29, 10. (paczkę, trąbkę, ein Päckchen, eine Tüte; cf. na placki).

FUNDACYA, yi, *ż.*, 1) założenie, die Stiftung, Anlegung, Gründung. (*Carn.* shtiftenga, vęzha; *Vind.* famostan, vstanovishtvu, vterdishtvu, vstanovitje, vterditje, cf. ustanowienie). Fundacya miasta. 2) Odkazanie dochodu, die Stiftung, das Vermächtniß. Fundacya kościoła, ołtarza. *Tr.* Psałterze, katedry i inne fundacye zakładają, a śpitala niemasz. *Sekl.* 35. *Gal. Cyw.* 2, 184. FUNDACYJNY, a, e, od fundacyi, Stiftungs=. *Vind.* vstanouitliu, vstanovishtni. FUNDAMENT, u, *m.*, grunt, der Grund, das Fundament. cf osnowanie. *Boh.* podwal, základ; *Slov.* postawnik, zaklad, grunt; *Hung.* fundamentom; *Sorab.* 1. zadneno; *Carn.* fundament, saklàda, uklàda, tęme; *Rag.* temegl; *Bosn.* temegl, poduminta; *Croat.* fundament, temel, osznova; *Turc.* temel; *Graec.* θεμέλιον; *Ross.* фундаментъ, основаніе; *Eccl.* фундаментъ, основа, твердь, стабло. Materya, fundament, i inne, są słowa Łacińskie, których, jako swych używamy. *Gorn. Dw.* 49. Trudno się ma zostać budowanie, gdy się fundament obali; i owszem zostać się budowanie bez fundamentu nie może, a fundament bez budowania stać może. *Sk. Kaz.* 304. Fundamentu żadna część domu, ani ściana nie wspiera; ale on sam wszystko wspiera. *ib.* 572. Wykorzenienie wszystkiego, aż do fundamentu. *Wrob.* 314. (aż do gruntu). Kędy fundamenta poruszone, już wszystko budowanie leci. *Falib. Dis. A.* 3. U was zły fundament i złe budowanie, Upaść wasza moc musi, grunt i panowanie. *Paszk. Dz.* 78. Na wysokie pałace, kopaj głębokie fundamenta. *Sk. Żyw.* 1, 23. *Fundamenty (fundamenta), które budownik dobry założył, nie mogą być wzruszone. *Sk. Dz.* 819. — Z fundamentu, z fundamentem = fundamentalnie, gänzlich, von Grund aus. *Tr.* (*Slov.* iz temelja). Na fundamencie = z przyczyny, dufając, gruntując się. n. p. Uczyniłem to na fundamencie danéj mi mocy, auf dem Grunde. Bez fundamentu *Eccl.* неодержимо, grundlos. *§. Dowód, der Beweisgrund. Z mocnych fundamentów może być wierzono, iż dusza jego błogosławiona. *Wys. Aloj.* 408. FUNDAMENTALNIE *adv.* z fundamentu, z gruntu, na fundamencie, gruntownie; *Bos.* temeglito, dziedzinnie; *Ross.* основательно; gründlich. Fundamentalnie to wywodził. *Tr.* FUNDAMENTALNY, a, e, *Boh.* základnj; *Croat.* temelit; *Ross.* основательный; gruntowny, główny, Grund=, Haupt=. Fundamentalne prawa, *ob.* Kardynalne. FUNDAMENTALNOŚĆ, ści, *ż.*, gruntowność, die Gründlichkeit. *Ross.* основательность. FUNDATOR, a, *m.*, założyciel, zakładacz, der Stifter, Errichter, Urheber, Gründer. *Boh.* zakladatel; *Vind.* vstanovitnik, vterdnik, vstanuvauz, vstaulavez, shtiftar, gruntovloshnik; *Rag.* temeglitel; *Croat.* temelitel; *Ross.* основатель, творитель, ктиторъ; *Eccl.* зиждитель. Bolesław Chrobry był narodu Polskiego fundatorem. *Nar. Hst.* 5, 203. *ib.* 6, 190. — §. Fundator klasztoru, zakonu = nadawca, der Stifter, der Fundator. O swoim fundatorze samiż uczniowie głucho tylko mówią. *Kłok. Turk.* 179. FUNDATORKA, i, *ż.*, założycielka, nadawczyna, die Stifterinn, Urheberinn. *Vind.* vstanovitniza, vstaulaviza, vterdniza, shtiftarza; *Ross.* основательница, творительница; *Boh.* zakladatelkyně. FUNDATORSKI, a, ie, od fundatora, Stifters=. FUNDOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, ufundować *dok.*, 1) zakładać, stiften. *Sorab.* 1. zadnu; *Vind.* vstanoviti, vterditi, vstaulati, gruntati, sidati, vstebrati, nastajati; *Carn.* uklàdam; *Rag.* temegliti; *Bosn.* utemegliti, staviti; *Croat.* temelim, (*Croat.* fundati = bu-

rzyć); *Ross.* основать, основывать; *Eccl.* зиждити, зижду. Funduję miasto, zamek, wieżę = zakładam, buduję, wywodzę mury. *Cn. Th.* Funduję kollegium, bractwo, szkołę. Funduje zakonniki = zaczynam zakon. *Cn. Th.* Chodkiewicz w Bychowie kanoniki zakonne fundował, we Żmudzi ojce Jezuity. *Birk. Chod.* 3. Kollegia ludzi uczonych fundować. *Sekl.* 35. — §. Funduję zbudowane już kollegium = nadaję, funduszem opatruję, mit einem Fonde versehen, fondiren. Fundował suknie na ubogich w śpitalach na różnych miejscach. *Star. Zad. D.* 2, *b.* 2) Gruntować, jak na gruncie wystawić, gründen, stützen. Naukę swoję fundował na mniemanych cudach. *Tr.* Na czémże fundujesz te porozumienia? *Teat.* 7, 103. FUNDOWAĆ się, *zaimk. niedok.*. ufundować się *dok.*, sadzić się, postanowić się, sich ansetzen, niederlassen, festsetzen. Od chwały bożéj patryarchowie zaczynali; gdziekolwiek się, chociaż na mały czas fundowali. *Sk. Żyw.* 1, 246. §. Gruntować się, sich gründen, stützen, steifen. Fundował się na Pańskiéj obietnicy. *Tr.* §. Fundować się w co, opatrywać się w co, sich womit versehen, versorgen. Ostrożni będąc, we wszystko się fundują. *Falib. Dis. H.* Pod czas wojny najbardziéj się w przyjaciół fundować trzeba. *Boh. Kom.* 3, 161. Bacząc, że krótko się na téj stolicy Miał osiedzieć, to uprządł sobie w tajemnicy, Żeby się w skarb i same pieniądze fundował. *Tward. Wl.* 56. FUNDOWNICZKA, i, *ż.*, fundatorka, założycielka, die Stifterinn, Urheberinn. Maryą jeden święty fundowniczką wszystkich kościołów na ziemi zowie. *Sk. Kaz.* 603. FUNDOWNIK, a, *m.*, fundator, założyciel, zakładacz, der Stifter, Urheber. Romulus fundownik miasta Rzymu, *creator. Mącz.* FUNDUSZ, u, *m.*, fundowanie, fundacya, nadanie, dochód, der Fond, der Fundus, das Stift, die Stiftung. *Sorab.* 1. zastoynicztwo, zastahtżo. Czyni wiele rzeczy bez funduszu samym przemysłem. *Xiądz.* 79. FUNDUSZOWY, a, e, od funduszu, Fonds=. Domy funduszowe, gdzie wielu z uczących się mają darmo pomieszkanie. *N. Pam.* 11, 175. na funduszu, Stiftungshäuser, Stifte.

Pochodz. *nafundować*, *pofundować*, *przyfundować*, *zafundować*.

FUNKCYA, yi, *ż.*, FUNKCYJKA, i, *ż. zdrbn.*, z *Franc.* urząd, miejsce, umieszczenie czyje, sprawowanie urzędu, die Function, das Amt, die Versorgung, die Verrichtung. Pewne urzędy nazwano funkcyą, nie urzędem. *Czack. Pr.* 2, 204. Żołnierz nasz służy na rejestr, funkcyą, i na śmierć. *Chmiel.* 1, 82. Wynajdę dochodną dla ciebie funkcyjkę. *Teat.* 30, *b.* 100. §. *Math.* Funkcya jest prostém wyrażeniem terminów, zamykających różne ilości, jakimkolwiek sposobem z sobą zmieszane, bez żadnego między niemi związku. *Śniad. Alg.* 1, 8.

FUNT, a, *m.*, (cf. *Lat.* pondus; *Angl.* pound; *Sax. Inf.* Pund); das Pfund. *Boh.* funt; *Slav.* funt; *Sorab.* punt; *Vind.* funt, libra; *Carn.* funt, libra, librèza; *Croat.* funt, litra, litricza; *Bosn.* littra; *Rag.* litra, litriza; *Ross.* фунтъ. Funt kupiecki, das Krämerpfund ma ważyć łotów Wrocławskich 32. *Skrzet. Pr. P.* 2, 196. *Spicz.* 241. Przypowieść dawna: lepszy funt złota, niż cetnar ołowiu. *Złot. A.* 3. *Min. Ryt.* 208. *albo*: Lepszy funt szafranu, niżli wóz siana. *Rys. Ad.* 38. Darmo nic nie weźmiesz, chcesz doskonałości Kupić funt, musisz dwa dać twojéj cierpliwości. *Bach. Epikt.* 15. Nie ujdą was tu dziś wczorajsze bunty, Choćby mi obu was płacić na funty. *Zab.* 15, 258. (tyle, ile zaważycie; jak najdrożéj). Dałabym funt krwi, żebym tu nie była. *Teat.* 9, 34. (niewiedzieć co). Gotów za funt złota zrzec się wiary. *Teat.* 45, *d.* 91. *Wyb.* (za pieniądze). — Winien 10,000 funtów. 1 *Leop. Math.* 18, 23. (talentów. 3 *Leop.*). Funt szterlingów *ob.* Szterling. — Funt aptekarski, das Apothekerpfund tylko 24 łotów. Funt mincarski = ośm uncyj, grzywna. *Cn. Th.* das Münzpfund, eine Mark. Ćwierć funta, pół funta. Dwa funta, trzy funty, pięć funtów. §. Gwichty, Gewichte, Pfunde. Na obietnicę funtów nie kładą, *spem pretio non emo. Mącz.* §. Paczka funtowa, ein Päckchen zu einem Pfunde. Widziałem pisma twoje przeformowane na funty do pieprzu i gałek muszkatołowych. *Mon.* 72, 318. (*ob.* Funcik). §. Funtami, zu Pfunden, t. j. obficie, w mnóstwie, zu ganzen Pfunden. Na funty zekpać, wyłajać kogo; z błotem zmieszać. *Wolsk.* §. *Funt, u, *m.*, *fig.* dar przyrodzony, talent, das Talent, das einem mitgetheilte Pfund. Używaj *funtu, który ci bóg dał. *Tr.* (FUNTAŹIK *ob.* Fontaż). *FUNTCOLL, u, *m.*, FUNTOWIZNA, y, *ż.*, opłata morska, der Pfundzoll von den Schiffsfrachten. Cła i myta wszystkie, mianowicie te, co funtowizną, a po Niemiecku funtcoll nazywano, odcięto. *Krom.* 598. (u *Lengnicha* Pfahlgeld). *Fundczul. *Herb. Stat.* 747. *Funtomczell. *ib.* 740. *Funtczoł Gdańszczanom odjęto. *Groch. W.* 509. FUNTOWY, a, e, od funta, Pfund=. *Boh.* libernj; *Vind.* funten, enolibrast; *Ross.* фунтовый. Funtowe części abo gwichty różne kupieckiego *funtu. *Cn. Th.* 2) Funtowy, funtowny, funt ważący, pfündig, ein Pfund schwer. Większe bekasy myśliwi zowią funtowemi. *Kluk. Żw.* 2, 308. Funtowy gwicht *Ross.* фунтовикъ. Funtowa skóra *Ross.* пумпа.

FURA, FÓRA, y, *ż.*, z *Niem.* die Fuhre; wóz jeden czego, abo wożenie, n. p. jedna fura *albo* dwie *furze (*Dualis*) czego wziąć. *Cn. Th.* ein Fuder. *Boh.* fůra; *Sorab.* 2. forra; *Croat.* voz; *Vind.* vus, voshna tesha, vosna basinga voshnja, vosba; *Carn.* furenga; *Bosn.* voz; *Ross.* повозка, ѣздило, подвода, возъ, возикъ, возникъ, (*Ross.* фура = bryka furmańska). Pomogłem Bartłomiejowi złożyć furę siana pod strych. *Teat.* 24, *c.* 21. — *fig.* Fura siana *ob.* Siano. — Fura wina, ein Fuder Wein, *Boh.* polauwozý.— *Fig.* Chociażbyś furą do domu woził, a miał żonę pijaczkę, tedy ona garściami tylko wynosząc, ciebie i siebie zuboży. *Perz. Lek.* 262. §. Transport, przewiezienie, przewóz, der Transport. Dla niedostatku okrętu, umyślił z Brytanii dwoją forą wojsko przeprawić. *Warg. Cez.* 105. Tać jest do bezdennego piekła forta, którą I on, i jego słudzy, jedną zajdą fórą. *Pot. Zac.* 155. Tąż i Niemcy przez Elbę i przez Odrę, którą Duńczykowie przez morze, przepłynęli fórą. *Pot. Pocz.* 2. Kupiec nieborak przez ogień, przez góry, Wiedzie niepewne, choć bogate fóry. *Kloń. Fl. C.* 1. §. Ciężar, eine Last. Niesie Jezus cięższą niż drzewo moich grzechów

fórę. *Pot. Zac.* 137. Myślił mu oddać nałożonę fórę. *Chrośc. Luk.* 2, 8. Moje i wasze zdrowie w tym wzajemnie, Jeśli téj dopnę Konsulatu fury. *Chrośc. Fars.* 145. Giną i szlachta i senatorowie, Nie ujdzie żaden naznaczonéj fury. *ib.* 235. Smutny prognostyk z takiéj bierze fóry. *Chrośc. Luk.* 2, 8. — §. Dosyć na tę furę, na ten raz, genug für dieſesmal. *Tr.* Drugą forą, drugiego razu, zum zweyten male. Panie Jezu, gdy z nieba drugą przyjdziesz furą. *Pot. Zac.* 137. Niechaj się bije, by Parysowi tę odebrał, którą on mu w Grecyi porwał pierwszą fórą. *Chrośc. Ow.* 178. (cf. fora!) — §. Fura, furlon, myto od fury. *Cn. Th.* das Furlohn, (cf. furlon, furman). Podwyższyliśmy sternikowi fórę aż do sta złotych. *Warg. Radz.* 29. FURAŻ, u, *m.*, *Carn.* futrâsha; *Ross.* фуражъ. z *Franc.*, pastwa dla koni wojskowych, siano, słoma, owies etc. *Papr. W.* 1, 472. Strawa, furaż, wszelka żywność dla koni wojskowych lub innego bydła. *Jak. Art.* 3, 317. die Fourage. (*ib.* spiża wojenna, *pica). Daj furaż! bóg wie za co włożony drapieżnie, Pój miodem, tucz kurami mundurowe leżnie. *Zab.* 16, 125. *Nar.* — FURAŻOWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, furaż zbierać, *picować, fouragiren. FURAŻOWANIE, nia, *n.*, *Łęs. Miern.* 59. FURAŻYER *ob.* *Picownik.

FURDA, y, *ż.*, bzdura, fraszka, bagatela, eine Kleinigkeit. U mnie to furda, jednym zamachem dziesięciu położyć. *Mon.* 71, 517. Nic to, żart tylko, furda. *Teat.* 13, 32. Co mówię, i to nawet furda. *Mon.* 71, 747. Zwyczajnie, jak sprawa pijana, to wszystko furdy furdy. *Teat.* 43, *c.* 82. *Wyb.* furdybaszki. FURDYMENT *ob.* Fordyment.

FURFANT, a, *m.*, z *Włosk.* frant, ein ſchlauer Betrieger. (*Carn.* furba). Trafiła się raz mowa, co się furfant znaczy? I jakie słowo? każdy jak chce, tak tłumaczy. Aż ktoś: słowo łacińskie *fur*, *fant* Polskie, rzecze, Jakoby złodziej ten, co cudzy fant wywlecze. *Min. Ryt.* 3, 361. Przebóg, furfant to jakiś był. *Cwagn.* 107. FURFANTERYA, yi, *ż.*, frantostwo, ſchlaue Betriegerey, Hinterliſt. FURFANTSKI, a, ie, frantowski, betriegeriſch. *Carn.* furbast.

*FURKA, i, *ż.*, z *Łac.*, niby to szubienica, trzy drewna, przez które Rzymianie jeńców dla obelgi przepędzali, die Römiſche Furca; auch eine Art von Galgen. Nurku, ach nurkiem chodzisz; przecież nurka, Za ten postępek w Polszcze czeka furka. *Bratk. R.* 4, *b.* I my pod furki pójdziemy, Pomrzemy pierwéj, pomrzemy. *Tward. Misc.* 28. Da, i prawa słuszne poda zwyciężonym, Nie karki; nie nizkie ramiona siekierom, Nie furki Kwirytom, Nie jarzma Samnitom. *ib.* 30.

FURLON, u, *m.*, z *Niem.* das Fuhrlohn; *Sorab.* 2. forlon; *Carn.* vosnina; *Ros.* ввозка, ввозное; myto od fury, frocht, to jest, co się płaci furmanowi, n. p. Paweł Janowi towaru nie wydaje, pokąd mu forlonu nie zapłaci. *Kosz. Cyc.* 206. — §. Cło od fury. *Dudz.* 38. myto od przewiezienia, cło na brzegu, *portitorium. Mącz.* der Frachtzoll, die Mauth. *Carn.* vosnishtvu, vosnya *jus aurigandi.* FURMAN, a, *m.*, FURMANEK, nka, *m. demin.*, z *Niem.* der Fuhrmann. *Boh.* forman, wozotag, wozka; *Slov.* furman, wozýř; *Hung.* kotsis; *Sorab.* 2. formann; *Carn.* furman; *Vind.* fuerman, fuormon, vosnik; *Slav.* kocsiásh; *Rag.* kolnik, kociar, kollovoghja, gognâc; *barb.* kirigia; *Croat.* foringash; *Ross.* фурманъ, фурманщикъ, извощикъ, повозникъ, подвощикъ, развозщикъ, (*ob.* Zwoszczyk); *Eccl.* извозникъ, коӡатан, вывозатай; 1) woźnik, obierający się przewożeniem towarów z miejsca do miejsca za ugodzony frocht; n. p. Furmani, którzy towary za granicę wywożą, płacą po gr. 15.; a furmankowie mniejsi, co pokornie żywności szukają, po 10. *Vol. Leg.* 3, 440. Gdzie księża a furmani piją, tam najlepsze piwo. *Rys. Ad.* 16. Furman we złym razie odrzeka się swego stanu, a przyjechawszy na nocleg, znowu wóz smaruje. *ib.* 13. albo: Furman ulgnąwszy, dróg się odprzysięga, A gdy pogoda, przysiągłszy, zaprzega. *Gemm.* 84. Furmana błoto, flisa deszcze trapią, Że się obadwa, pod swój daszek kwapią. *ib.* Klnie jak furman, er flucht wie ein Landsknecht. *Tr.* Stary furman rad słyszy, kiedy kto biczem trzaska. *Rys. Ad.* 64. Furmanem, przez furmana posłałem, durch einen Fuhrmann, mit einem Fuhrmann. §. Furman *ob.* Woźnica, der Fuhrknecht, Kutſcher. 2) *Bootes, Artophylax*, gromada gwiazd, którą *furmanem* abo woźnicą zowiemy: miejsce swoje ma nie daleko wozu gwiazdecznego. *Otw. Ow.* 64. *ib.* 411. cf. 309. der Bärenhüter, das Geſtirn. Choć pod mroźnym furmanem w Moskwie byśmy byli.... *Bardz. Luk.* 73. Schylonego bali się furmana. *ib.* 65. 3) Furmanek, ptak, ein gewiſſer Vogel. Furmankowie przestrożni, bez sił jadowici. *Banial. J.* 3, *b.* FURMAŃCZYK, a, *m.*, parobek furmański, der Fuhrknecht, Fuhrmannsknecht. FURMANIĆ, ił, i, *cz. niedok.*, furmanem być, wozić, einen Fuhrmann abgeben. *Boh.* formanjm, wozým; *Ross.* извозничать; *Eccl.* извощичаю. Ociec jego na Pradze konie trzymał i furmanił. *Teat.* 1, 123. *Mon.* 67, 114. FURMANKA, i, *ż.*, *§. Pobór od furmanów, die Steuer der Fuhrleute. Eksaktorowie, którzy furmankę wybierają, tylko po gr. 12 od jednego wozu brać powinni. *Vol. Leg.* 3, 879. §. Żona furmana, lub furmaństwem się bawiąca kobieta, die Fuhrmännin. *Boh.* formanka. — §. Furmaństwo, stan furmański, das Fuhrweſen, *Boh.* formanka. §. Cztery konie różnéj maści do zaprzęgu, ein Zug von vier Pferden, jedes von andrer Farbe, (cf. fornalka, fornal). Furmanki mam bardzo piękne, z samych jezdnych koni zebrane; ale jaka to wygoda mieć konie różnéj maści. *Mon.* 73, 764. Przedałem furmankę kasztanowatą. *ib.* 72, 687. *Teat.* 19, *b.* 8. FURMAŃSKI, a, ie, od furmana, Fuhrmanns-. *Boh.* formanský, wozatagský; *Ross.* фурмановъ, фурманщиковъ, извозничій, извощичій, извозный, возничій, повозничій, ямскій. Toby się ledwie na furmański wóz włożyć mogło. *Rej. Apoc.* 88. (cf. bryka). *Vind.* tovoren vus. FURMAŃSTWO, a, *n.*, 1) stan furmański, der Stand eines Fuhrmanns, das Fuhrmannsgewerbe. (*Boh.* formanstwj, wozatagstwj; *Carn.* vóshna, vosnishtvu). Furmaństwem się żywi. *Ld.* §. Cokolwiek się tyczy rzeczy furmańskich w którym kraju, das Fuhrweſen. Furmaństwo lądowe. *Koll. List.* 2, 62. 2) Furmani, *collect.* die Fuhrleute. Do téj karczmy samo furmaństwo zajeżdża.

FURSTAT *ob.* Forsztat.

FURSTUS, u, *m.*, z *Niem.* der Vorſtoß, w górnictwie, kru-

szec jeszcze nie do końca zczyszczony, noch nicht völlig gereinigtes Erz. *Tr.*

FURTA, FURTKA, FURTYAN *ob.* Forta, Fórtka, Fortyan.

FURTAĆ *cz. niedok.*, szmer robić kręcąc co, womit schnurren, indem man es umdreht. Dzieci wartałką furtają. *Tr.* 2, 5759., *ob.* Frufru, cf. fryga.

FURWACH, u, *m.*, z *Niem.* die Vorwache. *Tr.*

FURYA, yi, *ż.*, 1) Piekielne jędze, furye, Megera, Tyzyfona i Alekto, które dręczyły potępieńców. *Kras. Zb.* 1, 304. die höllischen Furien. 2) Zapalczywy gniew, wściekłość, die Furie, die Wuth, Raserey. Gniew bez rozmysłu zowią furyą albo szaleństwem. *Weresz. Reg.* 131. Wzburzony nagłą furyą jeden człowiek bezrozumny a szalony, wybiegł z gołym mieczem, i kogo potkał zabijał. *Sk. Żyw.* 2, 164. Likurga za furyą pospolstwa z miasta wypędzono. *Warg. Wal.* 161. Cierpliwość często obrażona, w furyą się nakoniec obraca. *W. Post. Mn.* 9. Gdy Kazimierz dworzanina swego ograł, ruszyła furya onego dworzanina, że Panu swemu dał w gębę. *Biel. Kr.* 101. Nie złożyli furyom Legata Polacy. *Krom.* 650. *non cessere furori ejus.* Umęczyli go, włócząc, po mieście z wielkim gniewem i furyą. *Sk. Żyw.* 1, 172. Nie Żmudzką beczką furyą mierzą; Krakowskim korcem, i to pod strych. *Rys. Ad.* 47. 3) Pewny strój niewieści, ein Theil des Weiberputzes. Kornety, bonety, fontazie, furye. *Haur. Sk.* 519. FURYAT, a, *m.*, Furyburski. *Teat.* 25, 80. Człowiek zapalczywy, wściekły, ein jähzorniger, tobender Mensch. Co poczyna Jezus z takiemi potwarcami, furyaty i mężobójcami swemi? *Sk. Kaz.* 145. Furyat ten, nie jednemu palce obciął. *Opal. Sat.* 137. Wysłuchał cierpliwie furyata. *Sk. Żyw.* 395. FURYATKA, i, *ż.*, kobieta wściekła, eine jähzornige, tobende Weibsperson. FURYOWAĆ się, ał, uje, *recipr. niedok.*, rozzłościć się, wpadać w zapalczywość, w furyą, bestwieć, wüthend, grimmig werden. Na te słowa jak szalony biegać, wrzeszczeć, furyować się począł. *Sk. Żyw.* 2, 390. Niech się świat, jak chce, furyuje, Niech chytrze narody buntuje, Skoro Pan słowo wypuści, Ziemia się zaraz rozpuści. *Ryb. Ps.* 87. Fortuna się furyuje. *Jabł. Ez.* 208. W jakąż cię to złość wprawiło, jakże się furyujesz! *Teat.* 2, *b.* 80.

FUS, FUSY *ob.* Fuz.

*FUSBERTA, y, *ż.*, *n. p.* Ciął nań Rynald fusbertą. *P. Kochan. Orl.* 1, 32. Fusberta żelazo i kość przepędziła. *ib.* 1, 33. ręczna barta, Faustbarte *ob.* Barta, halabarta?

*FUSTA, y, *ż.*, Ja bezpiecznym sercem i pełen otuchy W równéj fuście popłynę przez morskie rozruchy. *J. Kochan. Dz.* 211. gatunek letkiego okręcika, die Fuste, ein Schiffchen.

*FUSZER, a, *m.*, partacz, z *Niem.* der Pfuscher. Majstrów trzeba dobierać, żeby byli biegli w robocie, a nie fuszerów. *Torz. Szk.* 281. *ib.* 211. *ib.* 275.

FUTERAŁ, u, *m*, FUTERALIK, a, *m.*, *zdrobn.*, *Lat. med.* foderellus, das Futteral, puzdro sztućcowe, pochew i t. d. pokrowiec; *Vind.* noshnize, pokrou; *Croat.* et *Hung.* tok; *Ross.* футляръ, футлярецъ, влагалище, коробья; *Eccl.* крабїя, крабица, коробка, коробейка, коробочка. Futerał z kartonu. *Łęsk. Mier.* 132. Futeralik. *Teat.* 36, *c.* 31.

*FUTER, *FUTOR, u, *m.*, po naszemu folwark. *Weresz. Kij.* 14. ein Vorwerk.; *Ross.* хуторъ, гуторъ. Chłop jeden, mający swój futor niedaleko barci. *Torz. Szk.* 4. Poddani blizko lasku po futorach mieszkający. *ib.* 18. *Steb.* 2, 265. W długie szaty się stroją po Medyjskich futorach Partowie. *Bardz. Luk.* 139.

FUTRO, a, *n.*, FUTERKO, a, *n.*, *demin.*, (cf. *Svec.* foder; *Gall.* feutre, feultre; *Germ.* Futter, Filz, Fell, Pelz; *Lat.* vellus, pellis); odzienie ze skóry zwierzęcéj kosmatéj od ciepła, der Pelz. *Boh.* kožešina; *Slav.* churak, churdia; (*Sorab.* 2. fudder = podszewka); *Carn.* kèrsn, shavba, koshushovna; *Vind.* koshuhje, koshuhna roba, koshushje; *Croat.* kerzno, menten; *Ross.* скара, скора, пушъ, мѣхъ. Kmiotek okrył się kożuchem, Lecz pan z potrzeby zbytki porobił, I futrem z dalekich krain sprowadzonym Wyniosłe barki ozdobił. *Niemc. P. P.* 127. Lepiej nosić sobole, niż kożuch, bo letkie i ciepłe futro. *Zab.* 13, 210. (cf. bekiesza, węgierka, wilczura, niedźwiedzie, lisy i t. d.). Futrem podszywać *Ross.* пушить, додпушить. Maluj się, upiżmuj się, potrząśnij *putrem A przecież ty świnim futrem. *Kochow.* 175. §. Futra *plur.* skóry kosmate, Rauchwerk, Pelzwerk. Futerka *plur.* skórki takie pomniejsze, Fellchen, kleines Rauchwerk, (cf. popielice, kotki, biela). §. Futro od drzwi lub okna bywa dębowe lub sosnowe; w nim jest felc do ramy od okna lub do drzwi. *Magier. Mskr.* die Fütterung, das Thürfutter, Fensterfutter *ob.* Futrowanie. FUTROWAĆ, ał, uje, *cz. niedok.*, (cf. *Gall.* feultrer, fourrer; *Hisp.* aforrar; *Lat. med.* et *Ital.* foderare; *Angl.* fodder; *Dan.* foern; *Svec.* fodra; *Germ.* füttern); podszywać, zwłaszcza futrem, unterfüttern, besonders mit Pelzwerk. Futrowane albo dwoiste odzienie, suknia drugiem suknem podbita, *diplois. Mącz.* — *fig.* Jest to sowite i futrowane kłamstwo. *Weresz. Reg.* 119. (dupeltowe, tęgie, derb, tüchtig). — §. *tr.* Powlekać czém, womit überziehen. Gdy już kapa będzie zamurowana, trzeba ją jakąkolwiek gliną futrować. *Torz. Szk.* 88. — §. Sadzić kamieniem, drzewem ściany, taflować, täfeln, mit Tafelwerk bekleiden, füttern. *Wlod.* FUTROWANIE, ia, *n.*, *subst. verb.* das Täfeln, Bekleiden mit Täfelwerk. Futrowanie ścian = posadzka na ściany, das Täfelwerk. Wszędzie po ścianach było cedrowe futrowanie, że kamieni nie było widać. *Budn.* 1 *Reg.* 6, 18. Futrowanie pokojów, co dziś zowiemy boazeryą, daje się z desek cienkich, dobrze wyschłych, i jak najlepiéj fugowanych, a to od podłogi aż do samego sufitu. *Świtk. Bud.* 162. §. U szewca, futrowanie, skórki na około w śrzodku trzewika. *Magier. Mskr.* das Futterleder im Schuhe. FURTOWIZNA, y, *ż.*, futra, Rauchwerk, Pelzwerk. *FUTRZNY, a, e, skórzany, *pelliceus. Mącz.* FUTRZANY, von Fellen, von Pelzen, Pelz = . *Ross.* мѣховый. Towary futrzane. *Chmiel.* 1, 584.

FUTYNIEĆ *ob.* Fiutyniec.

FUZ, FUS, u, *m.*, FUZY, FUSY *plur.*, *Franc.* fêces; *Ital.* feccia; *Lat.* faex; der Satz, der Bodensatz eines flüssigen Körpers. *Boh.* zsedlina, zábog, rmut; *Vind.* shoder, so-

derga, smet, vſednina; *Carn.* frashka, grampa, nanga, sodérga, tropina; *Bosn.* murga, muresg; *Rag.* mûtex; *Ross.* подонки, выжимки. Sedyment czyli fus jest materya, która przez dłuższe lub krótsze stanie spokojne, z cieklizny na dno naczynia upada. *Krup.* 5, 468. Woda mętna, gdy ogień ją zwarzy, wiele na ten czas kału i fuzów z siebie wyrzuci. *Haur. Sk.* 98. Światum wino dał, Bogu zaś lagier daruję, Moszcz światum oddał zgodny, Bogu fuz oddaję. *Kulig. Her.* 174. Fuz pozostały na spodzie stopionego masła. *Haur. Ek.* Brud albo fuz oliwny. *Cresc.* 151., (*Sorab.* 1. woliyowe brude, woszug; *Vind.* frashka, grampa, droshje od oleja). Fuz od oliwy, który się na samym ustawa spodzie. *Haur. Sk.* 348. Oehlbrusen, Oehlhefen, (cf. Ustoiny, drożdże). FUZA, y, *ż.*, nota muzyczna z główką pełną, jakie są ćwierciowe, półćwierciowe i same najkrótsze i najprędsze; eine Note mit vollem Köpfchen, eine Viertel-, Achtel-, Sechszehntelnote u. s. w. Fuza prosta muzyczna, ma w sobie raz wiązanych not dwie; fuza raz wiązana, ma w sobie dwa razy wiązanych dwie. *Magier. Msk.* §. Fuzą *fig.* szybko, schnell, eiligst. Tak czas mi fuzą uchodzi a dymem, Jużby lepiéj zarazem zostać Bernadynem. *Rej. Zw.* 16. Ale ty wzdy nieboże sam na się miéj baczność, Abyć fuzą nie wyszła ta twa zacna młodość. *ib.* 29. FUZOWY, a, e, od fuzów, Bodensatz-, Hefen-. Fuzowy brud.

FUZYA, yi, *ż.*, FUZYJKA, i, *ż. zdrbn.*. z *Franc.*, strzelba, flinta, eine Flinte. *Vind.* puksha, pushka; *Ross.* фузея, фузейка.

FYN *ob.* Fin.

Koniec Tomu piérwszego.

Zaczęło *drukować dnia 20. marca 1854.*; **Ukończono** *druk dnia 24. lipca 1855.*

Pod zarządem **Wojciecha Manieckiego** *uprzyw. dzierżawcy drukarni*

składali: *Wawrzeniec Pałuski.*

— *Grzegorz Kirijewski.*

Odciskał na prasie pospiesznej: *Fr. Xawery Pobudkiewicz.*

OGŁOSZENIE.

SŁOWNIK JĘZYKA POLSKIEGO,

PRZEZ

Samuela Bogumiła Linde.

Wydanie drugie, poprawne i pomnożone, staraniem i nakładem Zakładu narodowego imienia Ossolińskich.

Wielka użyteczność tego najlepszego dotąd i najznakomitszego polskiego Słownika spowodowała Zakład narodowy imienia Ossolińskich do zajęcia się wydaniem jego powtórnem, pierwsze bowiem, przed czterdziestą laty uskutecznione, wyszło już od dawna z handlu, a z powodu wysokiej ceny swojej nie łatwo było dostępne. Główny tedy cel, jaki wydaniem niniejszem osiągnąć sobie zamierzono, jest dzieła tego upowszechnienie. Obok tego atoli zamiaru, starano się oraz według możności, aby wydanie to było poprawniejsze i zupełniejsze od pierwszego. W tej mierze użytkowano z Lindego rękopismów, tak tych które rodzina autora świeżo Zakładowi darowała, jako też z notat jego w bibliotece Zakładowej dawniej już znajdujących się; porównywano też w wielu miejscach przykłady w słowniku tym przytaczane, z dziełami samemi, i według nich takowe prostowano; nakoniec ilekroć się okazało, że autor wyraz jaki albo źle objaśnił, albo go zgoła bez objaśnienia zostawił, w takim razie starano się obok słów autora dodać między nawiasem sprostowanie lub objaśnienie, odznaczając takowe dobitnie od właściwego textu Lindego. Z dyalektów pobratymczych zwrócono szczególną uwagę na język starosłowiański czyli cerkiewny. Ponieważ Linde wyrazy jego mieszał częstokroć z staroruskiemi i rossyjskiemi, a tak jedne jako i drugie czcionkami graždańskiemi drukował, w wydaniu przeto niniejszem użyto różnicy, jaka między głoskami kirylskiemi a graždańskiemi zachodzi, do ostrzeżenia czytelnika przed usterkami: tylko więc słowa właściwie cerkiewne drukowano kirylika, zaś staroruskie i rossyjskie słowa, przez autora mylnie za cerkiewne podane, drukowano pismem graždańskiem. Tym sposobem nienaruszając w niczem organizmu i właściwości dzieła Lindego, sprostowano w tem wydaniu nie mało jego myłek, i nastręczono obfitszy materyał dla przyszłego polskiego słownikarza.

Pisownia Lindego zmieniona została na tę, jaką podała Deputacya Towarzystwa Przyjacioł Nauk Warszawskiego w dziele swojem: *Rozprawy i wnioski o Ortografii;* Warszawa 1830. Koniecznem następstwem téj zmiany było inaksze uszykowanie bardzo wielu wyrazów, co też ściśle dopełnić starano się.

Całe dzieło w sześciu ogromnych tomach w 4ce, na pięknym, czerpanym papierze, czcionkami wyraźnemi drukowane, kosztować będzie 20 Złr. m. k. Dla zabezpieczenia się atoli od strat przez zdefektowanie dzieła wyniknąć mogących, rozkłada się powyższa cena na pojedyncze tomy w następujący sposób:

Tom I., który właśnie prasę opuścił, obejmujący 102 arkusze druku; z tablicą litografowaną powinowactwa głosek, kosztuje 6 Złr. 40 kr. m. k.

Każdy z tomów następnych, począwszy od 2go aż do 5go włącznie, przedawać się będzie po 5 Złr. 20 kr. m. k. Ostatni zaś tom rozdany zostanie bezpłatnie wszystkim tym, którzy tom pierwszy w Zakładzie Ossolińskich kupią; dlatego też lista dokładna osób w Zakładzie dzieło to kupujących będzie starannie zrobiona, i przy drugim, tudzież następnych tomach wydrukowana.

Z powodu bezprzykładnie niskiej ceny dzieła, która przy najlepszym nawet jego odbycie, zaledwie sam czysty nakład wrócić może po długich latach Zakładowi, niemoże tenże ustępować żadnych rabatów PP. Księgarzom; dla ułatwienia jednak hurtowego odbytu, daje tym, którzyby większą ilość nabyć chcieli, dziesiąty procent. Ktokolwiek tedy kupi za gotowe pieniądze 10 egzemplarzy, otrzymuje jedynasty daremnie.

Przedaje się w samym Zakładzie zwykle od 9 godziny zrana, do drugiej po południu. Osoby na wsi mieszkające, mogą się zgłosić listami frankowanemi do Dyrekcyi Zakładu, a po otrzymaniu należytości egzemplarze posłane im będą pocztą, na ich koszt, który wynosi tylko 5 kr. m. k. od mili, dodanych do 10 kr. m. k. na wszelką odległość.

W pierwszym tomie oprócz poprawek ze sprawdzania textu wynikłych, i usunienia myłek w wykazie źródeł przez autora popełnionych, dodane zostały sprostowania lub nowe o[illegible] przy następujących głoskach i wyrazach:

A kréskowane	Bistoński	Budżacki	Chopnąć	Czetwertyk	Duczajka
Aczy	Bistur	Bug	Uchopić	Czuryło	Duodec
Akafist	Bitarnia	Bukat	Chrapy	Dąbrówka	Dur
Alesz	Błahoczestywy	Bupki	Chudziec	Dąga	Dyndera
Almanach	Błahoczestije	Burtnik	Chuszcza	Derewacz	Dyptychy
Alsikiecza	Błaszki	Bury	Chyc	Didko	Działo
Antymis	Blecha	Być	Ciechanowice	Dłużnia	Dziecki
Aprosze	Bobo	Cabr	Ciwun	Dobotek	Dzinga
Axyoma	Bóg	Calizna	Cmono	Dogadać	Egoista
Babia góra	Bolesław	Całkowy	Cylinder	Domra	Elear
Bahaber	Boroczno	Cap	Cymer	Donos	Emigracya
Bakalia	Borzobohaty	Cefa	Cytrul	Dosienka	Endeburskie wino
Bałaban	Bracelet	Cenar	Czair	Dorzynki	Exekwie
Barszcz	Bracław	Cenobit	Czajka	Dożdać	Falanga
Barycz	Brala	Cerbela	Czarnoresza	Drabant	Far
Baś	Brańswo	Cerewizna	Czasosłów	Dragnie	Fartować
Bat'ko	Bresza	Chaszcz	Czawun	Drewnia	Filigranowy
Belina	Brocz	Chawturnik	Czcić	Drogomir	Flink
Beluarda	Brygada	Chłoba	Czechczery	Druch	Folejze
Beściad	Bryndza	Chłucha	Czerep	Drywotnia	Fontaż
Bicz	Buczacki	Choc	Czerha	Drząśnąć	Forga
Bies	Buczeć	Chop	Czetwert	Drzymać	Forki i t. d.

Tom drugi znacznie już w druku postąpił; o wyjściu jego, równie jak i każdego z dalszych tomów, uwiadomiona będzie publiczność przez dzienniki.

Lwów dnia 28 sierpnia 1855.

Dyrekcya Zakładu Ossolińskich.

Lwów. Z drukarni zakładu narod. im. Ossolińskich.